

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 865) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,

PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIORES
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO

SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSCUIQUE

PATRUM, ARSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICERE;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET

IN QUIDUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,

A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM VARIETAS,

CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER

SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLE SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ

A S. BARNABA AD PHOTIUM.

AGGURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA.
LATINA, JAM PENITUS EXARATA, VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, AC QUINQUE-
VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM
TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI AMPECTITUR, ET FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEEDIT NU-
MERUM. POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMI-
NA RETINETUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE NEMPE LATINUM QUINQUE
FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM
INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITU-
DINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS LXXXVIII.

COSMAS INDICOPLEUSTES, S. JOANNES CLIMACUS, CONSTANTINUS DIACONUS CP.. AGATHIAS
MYRINEUS, S. DOROTHEUS ARCHIMANDRITA, GREGORIUS ANTIOCHENUS EPISCOPUS,
JOANNES JEJUNATOR, PATRIARCHA CP.

EXCUBEATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,

IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

SÆCULUM VI. ANN. 535-593.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ

ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ,

ΤΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ ΣΙΝΑ,

ΑΠΑΝΤΑ.

SANCTI PATRIS NOSTRI

JOANNIS SCHOLASTICI,

VULGO

CLIMACI,

ABBATIS MONTIS SINA,

OPERA OMNIA,

INTERPRETE MATTHEO RADERO, S. J. PRESBYTERO; QUI ET ISAGOGEN AD SCALAM PARADISI SCRIPTIT;

ACCEDUNT

COSMÆ INDICOPLEUSTÆ,

NECDON

CONSTANTINI DIACONI CP., AGATHÆ MYRINÆI, S. DOROTHEI ARCHIMANDRITE, GREGORII
ANTIOCHENI EPISCOPI, JOANNIS JEJUNATORIS, PATRIARCHÆ CP.

SCRIPTA QUÆ EXSTANT :

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

—————
•••••
TOMUS UNICUS.
•••••
—————

VENIT 13 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTHOUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIINA.

1860

8173

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC VOLUMINE LXXXVIII
CONTINENTUR.

COSMAS INDICOPLEUSTES.

Topographia Christiana, sive Christianorum opinio de mundo. col. 51

CONSTANTINUS, DIACONUS CP.

Laudatio omnium martyrum. 477

Disputatio cum Photino Manichæo. 479

S. JOANNES CLIMACUS.

Scala Paradisi. 631

Liber ad Pastorem. 1166

AGATHIAS MYRINEUS.

Historiarum libri quinque. 1268

S. DOROTHEUS, ARCHIMANDRITA.

Expositiones et Doctrinæ diversæ. 1611

Epistolæ. 1838

GREGORIUS, ANTIOCHENUS EPISCOPUS.

Oratio in mulieres unguentiferas. 1847

De Baptismo Christi sermones duo. 1866

Concio ad exercitum. 1883

JOANNES JEJUNATOR, PATRIARCHA CP.

Pœnitentiale. 1889

Sermones de Pœnitentia et Confessione. 1919

COSMAS INDICOPLEUSTES

NOTITIA.

(Andr. Galland. *Veterum Patrum Biblioth.* t. XI, Proleg., p. xviii.)

I. Cosmas Ægyptius, et quidem Alexandrinus, ut ipsemet satis innuere videtur (a), ab Indica navigatione Ἰνδικοπλευστής dictus (b), mercaturam primum exercuit (c), monasticum deinde institutum amplexus, ut ex ejus *Topographiæ Christianæ* inscriptione, prout eam referunt varii codices manu exarati, liquido constat. De proprio auctoris nomine dubitasse videtur Isaacus Vossius (d). Quin et suspicatur Fabricius (e) scriptorem hunc ea de causa fuisse *Cosmam* appellatum, quod Κόσμος descriptionem elucubravit, perinde ac Joannes abbas Sinaita *Climacus* dictus propterea fuit, quod librum ediderit Κλίμαξ inscriptum: ingeniosa quidem, sed minus firma conjectura, Cavei (f) aliorumque iudicio. Temporis autem notationem quo claruit Cosmas, ex ipso auctore deducere in promptu est. Dum enim sui operis librum n litteris consignaret, prodit ille (g) tum effluxisse annos plus minus xiv ab Elesbaani Axomitaram regis expeditione in Homeritas: quæ quidem expeditio, ut docet Pagius (h), in annum incidit 522, Justiniani autem imperatoris v. Jam vero si hujusmodi annorum notationi annos addas supra dictos xxv, annus exsurget 547, Justiniani xxi, quo proinde imperante auctor floruisse atque ista scripsisse intelligitur. At enim liber x, prope finem de Timotheo Alexandriæ antistite, quem ad Eluri discrimen juniorem appellat, verumtamen, eum NUPER obiisse tradit, quem anno 535 decessisse novimus. Quin et idem Cosmas quo tempore librum suæ *Topographiæ* xi absolutebat, Theodosii hæretici patriarchæ Alexandrini meminit, qui anno 536 exsulavit, quod concilio Chalcedonensi subscribere detrectavit. Hæc tamen de temporum ratione ab eodem auctore tradita, si recte inspiciantur, nullatenus ἀσίστα esse cum cl. Montfauconio agnoscimus. « Sane putaverim, inquit vir ille doctus (i), Cosmam qui diuturnum tempus in his elucubrandis insumpsit, et obtinentibus contrariæ sententiæ viris, hæc sæpius retractavit et auxit, postremam anni 535 notam tum posuisse, cum primum his operam daret: deinde vero, cum subsequenti tempore multisque elapsis annis pristina repeteret et pro solita reformaret, priorem notam vel posuisse, vel jam positam ad annum quo hæc ageret reduxisse. »

II. Complura scripsisse auctorem nostrum, ex ipso comperimus: nimirum primo (j) *Cosmographiam*, ubi *universa terra latius descripta est*; præterea (k) *Tabulas astronomicas*, in quibus *astrorum motus ad exemplum organica exterorum sphaera* pro systematis sui ratione delineavit, easque Homologo diacyno inscripsit; deinde commentarium in *Canticum canticorum* (l), quem Theophilus ejus amicus ab eo expetierat. Ad hæc Expositionem Cosmæ Indicopleustæ in loca Psalmorum difficiliora ex ms. codice Colbertino 1476 memorat Cangius in *Glossario Græco* (m); neque aliter codex II inter Græcos bibliothecæ Regiæ Taurinensis (n). Et Montfauconius quidem bibliothecæ Coislinianæ codicem CLXXXVII evolvens, in quo Psalterium initio mutilum continetur, inter auctores commentariorum in idem Psalterium Cosmam quoque nostrum recenset (o). Quin, ut observatum Colomesio in Paralipomenis de scriptoribus ecclesiasticis (p), ejusdem Psalmorum Expositionis Indicopleustæ fragmentum exstat in Catena Corderiana ad Psalmum xvi, 14. Ex eo porro uno commate auctoris nostri forte detecto, eidem propterea esse ascribendam Catenam illam Corderianam secure argui posse putarunt modo laudatæ bibliothecæ Taurinensis editores clarissimi. Quod equidem haud facile concesserim. Utquid enim in eam Catenam locum illum suum immiserit

(a) Cosm. *Topogr. Christ.* lib. II, pag. 124.

(b) Id. ibid. pag. 132, et lib. III, pag. 178.

(c) Id. ibid. lib. II, pag. 132 et alibi.

(d) Voss. *Observ. ad Pompon. Met.* lib. III, cap. 7, pag. 275, 276, edit. I.

(e) Fabric. *Bibl. Gr.* t. II, p. 612. [nov. ed. IV, 251.]

(f) Cav. *Hist. litter.* tom. I, pag. 515.

(g) Cosm. lib. II, pag. 140.

(h) Pag. ad ann. 522, § v.

(i) Montf. *Prefat.* in *Cosm. Topogr.* cap. I, § 1.

(j) Cosm. *Topogr.* Prol. I, ad lib. I.

(k) Id. ibid.

(l) Id. ibid. lib. VIII, sub init.

(m) Cang. *Gloss. Gr.* tom. I, pag. 316, v. Ἰνδικοπλευστής, et tom. II, p. 1717, v. Ἀπὸ ζωής.

(n) *Bibl. Taurin.*, tom. I, pag. 67.

(o) Montf. *Bibl. Coislin.*, pag. 244.

(p) Colom. *Opp.* pag. 690, edit. Fabric.

* Paginas intellige editionis Montfalconii quas typis crassioribus expressimus. EDIT. PAPA.

Indicopleustes, si eamdem ipse confecisset? Id enimvero non est in more positum apud Catenarum consarcinatores, qui aliorum potius excerptis quam suis in huiusmodi centonibus contexendis abutuntur. Quid quod eidem quoque Cosmæ tribuenda fuerit altera Catena illa Coisliniana paulo ante Montfauconio commemorata, et quotquot aliæ, sicubi exstant, in quibus inter auctores Indicopleustes item recenseatur, si virorum eruditorum, quos modo laudavimus, sententiam semel admittamus. Quod sane jure dixerit nemo, ut equidem duco. Alius itaque a nostro Cosma Corderianæ Catena auctor esse videtur, qui ex Indicopleustæ Expositione fragmentum illud excerpterit. Cæterum præfationem illam in Psalterium Cosmæ Indicopleustæ nomen præferentem, quæ in codicibus Taurinensi, Barocciano (a), Vaticano CCXLII, aliisque instar prologi cujusdam in Psalmos præmittitur, ex ejusdem Cosmæ *Topographia Christiana* esse desumptam, jam dudum admonuit Montfauconius (b); qui tamen vir doctissimus, deinceps aliud agens, eamdem Cosmæ præfationem velut ineditam inter Chrysostomi opera iterum evulgavit (c) ex ms. Ottoboniano in quo eidem Chrysostomo ascribitur, ubi, licet illam tanquam Chrysostomi fetum non admittat, legitimum tamen ejus auctorem, uti antea, detegere haud cogitavit. Neque illud hic prætereundum, eam Indicopleustæ præfationem in Psalmos, ex binis codicibus Baroccianis redintegratam, edendam in se recepisse Magnum Crusium (d); qui monuit mutilam esse illam, quam in *Topographia Christiana* exhibet Montfauconius. Hinc existimaverim equidem, exemplaria Crusii Barocciana concinere forte cum codice Ottoboniano, unde præfationem eandem rursus edidit V. C., ut paulo ante docuimus; ubi sane sub finem plenior exstat quam vulgata in *Topographia Christiana*. Multo denique locupletiores prologum illum Psalmorum nuper edidit ex ms. Vallicellano vir doctissimus, cui *Danielem secundum LXX ex Tetraplis Origenis* acceptum referimus (e). Quibus observatis illud quoque addere libet, prodidisse nimirum Colomesium (f) Matthiam Flacium Novo Testamento suo Græco Latino ex vetusto codice præfixisse Cosmæ nostri Argumenta Græca in quatuor evangelistas: quæ quidem ex ejusdem *Topographia Christiana* (g) fuisse descripta putaverim, quemadmodum de Cosmæ præfatione in Psalterium factitatum, ut modo innuimus.

III. Hæc porro Indicopleustæ litterarum monumenta omnia huc usque recensita, si nonnulla excerpta Expositionis in Psalterium excipias, sive interiere penitus, sive in bibliothecarum focalis adhuc latent. Unum vero superest, *Topographia Christiana* titulo prænotatum, quod ineunte hoc sæculo ex duobus codicibus mss. Vaticano et Laurentiano Parisiis in lucem emisit cl. Montfauconius. Hujusce operis meminit ex veteribus unus Photius (h), cujus revisionem doctissimo editori præteritam exhibet illustratque Fabricius (i). Lucubrations suam dicavit auctor Pamphilo Hierosolymitano, qui Alexandriam, ubi degebat Indicopleustes, accesserat eumque ad scribendum impulerat (j). Sic quidem Photius (k): qui tamen in operis lectione ulterius progressus, advertit sex tantum priores libros huic Pamphilo ab auctore nuncupatos; septimum autem Anastasio cuidam, quem Cosmas φιλοπονηκτατον et φιλόχριστον, *hominem studiosissimum et Christi amantissimum* appellat (l); octavum vero Petro amico suo (m), cujus antea meminimus. Reliquos porro quatuor nemini diserte inscriptos novimus. Complura notatu digna hoc in opere Indicopleustæ observat eruditissimus Montfauconius (n): cujusmodi sunt ejus de figura mundi scopus et opinio, narrationes de rebus Ægyptiacis, Æthiopicis et Indicis; quibus alia rerum memorabilium miscellanea intexta conspiciuntur. In primis vero ea edisserit (o), quæ Cosmas litteris consignavit de rebus Scripturam sacram et Ecclesiam spectantibus: quæ item de Epistolis Festalibus sancti Athanasii aliisque veterum Patrum fragmentis, ab eodem auctore decimo suæ *Topographiæ* libro prolatis. Porro de horum Cosmæ librorum pretio hæc habet cl. editor (p): «Etsi non pauca sint, inquit, in tam prolixo opere quæ ignorari et negligi sine dispendio possint, uti solet in hujus ævi scriptoribus accidere, nemo tamen æquus rerum æstimator non fateatur, paucissimos ex iis qui a sexto sæculo floruerunt, tam multa passim circumferre rerum documenta, quanta in Cosma nostro deprehendimus. Nam, præter res Æthiopicas, Ægyptiacas et Indicas alia bene multa subinde occurrunt luce dignissima, quæ non parvam rei litterariæ accessionem afferant: in his vero scriptorum veterum fragmenta non pauca, et Athanasii excerpta undecim ex Epistolis Festalibus, quæ jam diu interierunt.» Hæc ille: quo quidem doctissimi viri judicio emollienda videtur Photii sententia, qui auctorem nostrum non solum absونا quædam afferre, sed et nonnulla incredibilia narrare ait, ut inter fabulosos potius quam fide dignos scriptores hominem æquum fuerit (q).

IV. Porro inter singularia quæ hoc in opere passim refert Cosmas, eminet enimvero egregium vetustatis monumentum, Inscriptionem videlicet Ptolemæi tertii regis Ægypti, cogno-

(a) V. Oudin. *De script. eccl.* tom. I, p. 1412.

(b) Montf. *Præfat. ad Cosm.* cap. 2, n. 4, et *Topogr. Christ.* lib. v, pag. 225.

(c) Id. Chrysost. *Opp.* tom. V, pag. 539.

(d) Crus. *Diss. epist.* p. 27, n. 9, edit. Lips. 1728.

(e) Sim. de Magistris ad Daniel. *Apol. sent. Patrum de LXX vir. vers.*, *Dissert.* iv, § II, pag. 452 seqq.

(f) Colom. l. c.

(g) Cosm. *Topogr. Christ.* lib. v, infra p. 245.

(h) Phot. *Bibl. cod.* xxiv.

(i) Fabric. *Bibl. Gr.* t. II, pag. 609 seqq.

(j) Cosm. *Topogr. Christ.* Prol. II, ad lib. I.

(k) Phot. l. c.

(l) Cosm. lib. VII, sub init.

(m) Id. lib. VIII, init.

(n) Montf. *præfat.* in Cosm., cap. 2.

(o) Id. *ibid.*

(p) Id. *ibid.*

(q) Phot. l. c.

mento Evergetis, in Adule sitam quæ urbs Æthiopum maritima est. Eam exscripsit ipsemet auctor, nonnullisque scholiis illustravit (a), quam postea uberioribus notis auxit Montfauconius (b). Hujusmodi monumentum Aduliticum primus edidit G. L. Romæ 1631 Leo Allatius : sed vitiose admodum, judice Vossio (c), qui et nonnulla ejusdem monumenti loca illustrat. Illud postmodum ex codice Laurentiano Florentino ab Emerico Bigotio accuratius descriptum, anno 1666 Parisiis Gallice vulgavit Thevenotius (d). Deinceps ineunte hoc sæculo idem Monumentum cum adnotatis Dodwellianis in tertio volumine *Geographorum Græcorum* Oxonii rursus evulgavit Joannes Hudsonus. Præterea notis auctum illud nobis exhibuit Fabricius Hamburgi 1716 (e). Postremo monumentum Adulitanum ab eruditis viris antea certatim editum, post Spanhemium, Dodwellum aliosque doctos homines, protulit Edmundus Chisull in suis *Antiquitatibus Asiaticis Christianam æram antecedentibus*, anno 1728 Londini evulgatis, ut ex Actis eruditorum Lipsiensibus intelligimus (f) : illudque V. C. a vobis suspicione vindicat contra Begerum et Harduinum : paucis denique ipsius Cosmæ et uberioribus Montfauconii, suas ipsemet eruditae addit adnotationes : ubi et isto monumento vaticinium Danielis xi, 8, de rege Austri, id est Ptolemæo, mire illustrari palam ostendit. Præter alia vero notatu digna quæ in sua *Topographia Christiana* describit Indicopleustes, illud quoque accedit ad operis amplitudinem, quod auctor passim rerum imagines de quibus in opere agitur, manu propria nec imperite delineatas exhibet. Gaudet siquidem, ait Montfauconius (g), maxime Græci librarii, picturis et imaginibus, quæ res ab auctoribus descriptas nativis coloribus repræsentent. Unde etiam plerumque res obscuras nec ita perspicue enuntiatas intelligere est. Earum vero rerum imagines non paucas, quæ in Cosmæ nostri codicibus Vaticano et Laurentiano habentur, quæque rebus intelligendis opportunæ erant, æneis tabulis incidi curavit V. C. Qui præterea permultas alias icones ex eodem Cosma desumptas profert in alio præstanti opere inscripto *Antiquité expliquée*, in cujus duobus indicibus V. Cosmæ ostensas videas. Cæterum topographi nostri scripta compilasse videtur auctor Chronici Paschalis, vulgo Alexandrini, cum apud Chronographum istum Indicopleuste plane recentiorum complura legantur iisdem prope verbis quibus Cosmas abutitur. Cujusmodi est illud quod refert Simonius in epistola *De inspiratione librorum sacrorum*, operi præmissa cujus inscriptio : *Réponse au livre intitulé : « Défense des sentiments, »* etc. (h). Qui quidem locus a viro illo critico ex laudati Chronici auctore descriptus (i), apud Cosmam nostrum verbo tenus occurrit (j). Hinc porro minus recte suspicatus est Allatius (k), Chronicon Paschale *Topographia Christiana* auctori tribuendum, quam toto ferme sæculo anteriorem Chronographo Alexandrino exstitisse comperimus. Quæ de re Fabricium (l) consule atque Caveum (m).

V. Unum adhuc et alterum adnotandum superest ad Cosmæ sive textum restituendum, sive interpretationem reformandam. Et primum quidem advertit Wesselingius (n), Hyperidis locum ab Indicopleuste relatum (o), occurrere quoque apud Pollucem (p), sed minus forsitan emendate. Eundem autem locum ab auctore nostro excitatum edisserit ad suum Hesychium Joannes Alberti (q). Porro alterum Menandri locum a Cosma statim subjectum, ita restituit modo laudatus Wesselingius : *συνεπὶ ἀλφ.*, ubi male in edito Montfauconiano *συνεπὶ αλφ.* Verum gravioris momenti, ad interpretationem quod attinet, censenda V. C. Josephi Simonii Assemani observatio (r). In responsione itaque ad Crozii libellum Gallice inscriptum : *Histoire du Christianisme des Indes*, refert primum cum ejusdem laude, quod ab eo de Nestorianis erudite animadversum est. « Nimirum, inquit, ostendit ille (s), Cosmam Indicopleusten Nestorianæ hæreseos sectatorem fuisse (quod neque Photius vidit (t), neque Montfauconius adnotavit (u), rationesque has profert : primo, quia Cosmas laudat Patricium (v), qui postea totius Persidis archiepiscopus fuit, cum regio illa Nestorianismo infecta esset, eum vocans virum divinum et doctorem illustrem. Secundo, hæreticorum nomina recensens (x), Manichæos nominat, Marcionistas, Eutychianos, Arianos, Apollinaristas ; nullibi Nestorianos. Tertio in Scripturarum expositione (y) et in systemate mundi, Theodorum Mopsuestenum et Diodorum Tarsensem, primarios Nestorianorum doctores, ubique sequitur. Quarto, de Christo et Verbi incarnatione easdem cum Nestorianis locutiones usurpat (z). » His autem ex Crozio delibatis, pergit vir doctissimus sic inquires : « Crozii sententiam libens amplector, confirmoque ex certissimis Nestorianorum documentis. Patri-

(a) Cosm. l. c. lib. II, infra pag. 140.

(b) Montf. Præfat. in Cosm. cap. 3.

(c) Voss. *Observ. in Melam* lib. III, cap. 8, pag. 293.

(d) Theven. *Relat. de divers voyages cur.*, t. I.

(e) Fabric. *Bibl. Gr.* tom. II, pag. 604-609.

(f) *Act. Erud.* 1729, pag. 147.

(g) Montf. *Palæogr.* Gr. lib. I, cap. 1, pag. 7.

(h) Simon. *De l'inspirat. des liv. sacr.*, pag. 26.

(i) *Chron. Pasch.*, pag. 155 edit. Paris.

(j) Cosm. *Topogr. Christ.* lib. V, infra p. 259.

(k) Allat. *Consens. de Purgat.*, pag. 942.

(l) Fabric. *Bibl. Gr.* tom. II, pag. 613-850, et tom. VI, pag. 143.

(m) Cav. *Hist. litter.* tom. I, pag. 516.

(n) Wessel. *Probab. lib. sing.* cap. 29, p. 252.

(o) Cosm. *Topogr.* lib. V, infra, pagg. 196 sq.

(p) Polluc. lib. IV, segm. 122.

(q) Hesych. tom. I, pag. 614, not. 24.

(r) Assem. *Bibl. Orient.*, tom. III, part. II, c. 7, § XXIII, pag. CDV et sq.

(s) Croz. *Hist. du Christ.*, pag. 27-37.

(t) Phot. *Bibl. cod.* xxxvi.

(u) Montf. Præfat. ad Cosm.

(v) Cosm. *Topogr.* infra pag. 124.

(x) Id. *ibid.* infra pag. 242.

(y) Id. *ibid.* infra pag. 225.

(z) Id. *ibid.* pag. 125 et seqq., 146 et seqq., 151 et seqq., 175 et seqq., 209, 217, 262, 263, 269, 285, 286 et alibi passim.

cuius enim ejusque discipulus Thomas Edessenus quorum Cosmas meminit (a), Nestoriani fuere, ut alibi demonstravi (b). Syri *Abam*, seu *Mar-Abam* vocant, quem Græce *Patricium* Cosmas appellat. *Abam* autem Catholicum totius Persidis fuisse, ex Catalogo patriarcharum Nestorianorum liquet (c). Hinc laudato Cosmæ testimonio, quod juxta Montfauconii versionem obscurum est, lux maxima affulget. Verba Cosmæ hæc sunt (d): Οὐκ οἴκοθεν ὁρμηθεὶς, οὐδ' ἐξ ἑαυτοῦ πλασάμενος, ἢ στογασάμενος, ἀλλ' ἐκ τῶν θείων Γραφῶν παιδευθεὶς, καὶ διὰ ζωῆς φωνῆς παραλαβὼν ὑπὸ τοῦ θεοτάτου ἀνδρὸς καὶ μεγάλου διδασκάλου Πατρικίου, ὡς τάξιν Ἀβραμιαίων πληρῶν, ἐκ Χαλδαίων παραγεγὼνός, ἅμα τῷ ἐν ἁγίοις τότε μαθητῇ Θωμᾷ τῷ Ἐδέσσης, αὐτῷ πανταχοῦ ἀκολουθήσαντι, νῦν δὲ ἐν τῇ Βυζαντίῳ βουλήσεται Θεοῦ τὸν βίον μεταλλάξαντι, μετέδωκε θεοσεβείας καὶ γνώσεως ἀληθεστάτης, ὅς καὶ αὐτὸς νυνὶ ἐκ θαλάς χάριτος, ἐπὶ τοὺς ὑψηλοὺς καὶ ἀρχιερατικοὺς θρόνους; ἀνήχθη τῆς ὅλης Περσίδος, καθολικὸς ἐπίσκοπος αὐτῷ κατασταθεὶς. *Non ex me, neque ex mea opinione et conjectura, sed ex divinis institutis Scripturis, et ex viva accipiens voce divinissimi viri magnique magistri Patricii; qui cum Abrahamicum ordinem impleisset, ex Chaldaea profectus una cum sancto viro, tum discipulo suo, Thoma Edesseno, qui ipsum ubique secutus est, nunc vero Byzantii, Deo volente, vitam cum morte commutavit; piæ religionis et veræ scientiæ munus tradidit, qui et nunc per Dei gratiam ad sublimes et archiepiscopales thronos evectus est, catholicus ibidem episcopus constitutus.* Nimirum Patricius seu *Aba*, cum ordinem Abrahamicum implevisset, hoc est, vel imitando Abrahamum patriarcham, qui ex Chaldaea in terram Chanaan Dei jussu migravit, vel potius emenso in Ilzensi cœnobio monastici instituti curriculo, quod in pristinum splendorem Abrahamus archimandrita restituerat (e), Byzantium cum Thoma Edesseno discipulo suo profectus est, ibique defuncto Thoma, in Chaldaeam unde venerat, regressus, ad archiepiscopalem totius Persidis thronum evectus fuit, Catholicus constitutus, ut Mares, Amrus, Barhebræus, cæterique Nestoriani vel Jacobitæ scriptores tradunt (f). Montfauconius Græcum Cosmæ textum perperam interpretans, ad Thomam Edessenum refert quæ de Patrio seu *Aba* dicuntur, et in margine notat (g), eundem Thomam catholicum Persidis constitutum fuisse. Hoc et Crozius de Latina Montfauconii versione advertit (h). » Hactenus V. C. Sed hic animadvertendum ducimus, ipsummet Montfauconium probe agnovisse (i) tum *Persidis archiepiscopum, tum alios omnes episcopos et presbyteros eidem subditos*, Nestorii placitis fuisse addictos, ut propterea incomptum haud ipsi fuerit, sive Patricium totius Persidis catholicum, sive Thomam Edessenum ejus discipulum Nestorianos exstitisse; licet Cosmæ Indicopleustæ qui eos celebrat, ejusmodi hæreseos maculam inurere prætermiserit. Pergamus porro.

(a) *Cosm. Topogr.* infra pag. 125.

(b) *Assem. Bibl. Orient.* tom. II, pag. 412, et tom. III, pag. 615.

(c) *Id. ibid.* tom. III, pag. 615.

(d) *Cosm. l. c.* infra pag. 124.

(e) *Assem. l. c.*, tom. III, pag. 93, et 155.

(f) *Id. ibid.* tom. II, pag. 412, et tom. III, pag. 75.

(g) *Montf. ad Cosm.* pag. 125.

(h) *Croz. l. c.* pag. 28.

(i) *Montf. Præfat. ad Cosm. Topogr.* cap. 3, § vi.

NOTITIA ALTERA.

(*Fabric. Bibliotheca Græca* ed. Harles, tom. IV, p. 251.)

I. De monumento Adulitico sive Adulitano Ptolemæi Evergetæ.

Eximium monumentum Ptolemæi Evergetæ (a) in Adule, Æthiopum civitate maritima, suo adhuc tempore superstes observavit (b) atque Cosmographiæ suæ Christianæ inseruit scriptor quidam Græcus sub Justino imp. clarus, qui mercaturæ causa illa se loca adisse testatur. Reperit vero *διπρον* sive sellam e candido marmore ad urbis ingressum a rege consecratam Marti, et in posteriori parte imagines Herculis atque Mercurii habentem insculptas, tum undique inscriptam litteris Græcis, et ingentes expeditiones, a Ptolemæo feliciter susceptas, amplissimasque victorias satis gloriose celebrantem.

Labentibus annis, uti Bernardus Montefalconius integram Cosmæ, monachi Ægyptii, *Topographiam Christianam*, sic cum ea marmorei istius solii, dudum deperditi, epigraphen, sive *monumentum Adulitanum* ad utriusque codicis, cum Vaticanis, tum Florentinis, fidem recensuit in *Collectionis novæ Patrum*, Paris. 1706, in-fol., tom. II, p. 141 sqq. additis non modo Cosmæ scholiis in Ptolemæi inscriptionem, sed suis etiam animadversuiculis, necnon pictura

(a) *Circ. A. M.* 3783, olymp. cxxiv, 3, ante Cl. M. 220, a. V. C. 532, secundum Saxii rationes, *Onomast. l.* pag. 112, ubi de hoc monumento diligenter disserit.

(b) *Cosmæ Indicopleustes lib. II, pag. 140*, ἐν τῇ

Ἀδούλῃ τῇ καλουμένῃ τῶν Αἰθιοπῶν πόλει παραλλῆλ. Confer de hoc oppido et portu Guil. Stuckium ad Ariani periplum maris Erythræi, fol. 10; Cellarii *Africanam antiquam*, p. 96. Hodie *Èrcoro* dicitur, ut Sponio notatum est.

διφρου Πτολεμαίου, ad pag. 188. (Ex hac Montf. sylloge repetierat Fabricius h. l. monumentum Adulitanum cum adnotationibus; sed ego omisi, quoniam illud cum insigni observationum apparatu postea locum invenit in Edm. Chishulli *Antiquitatum Asiaticarum*, part. I, Londini 1728, in-fol., pag. 79-87. Specimen codicis Florentini e bibl. Laurentiana dedit quoque Montefalcon. in *Palaeographia Graeca*, pag. 282. Adde Clerici *Bibl. ancienne et moderne*, tom. IV, pag. 45 sqq.) Ab illo tempore nemo dubitavit, quin maxime sincerum esset Montefalconis exemplum. Vel sic tamen huic intercessisse visus est Theoph. Sigefr. Bayerus, qui primam partem hujus monumenti ex apographo codicis Vaticani summa accurate secundum versus et litteras a Josepho Simone Assemano (conf. hic ipsius Assemani epistola ad Bayerum in *Sylloge Uhlana*, vol. IV, pag. 3 sq.) descriptam edidit in dissertatione *De numis duobus Ptolemaei Lagidae*, tom. IV Commentarior. academ. Petropolitanae, a pag. 248 inserta. Caeterum non eadem omnibus hujus monumenti auctoritas visa est. Sunt qui probè velutatis esse credant, quorum sententia me nondum pœnitet. Alii ~~voles~~ accusarunt: in quibus fuerunt Harduinus, Begerus, Jo. Sartorius, aliquantulum dubitans, et Erasm. Froelichius. Harduini iudicium, in Chronologia Veteris Testamenti, pag. 579 Operum select. de eo latum, vanitatis convicit La Crosius in *Vindiciis veterum scriptorum*, p. 140-145. Begeri dubitationibus, in *Thesaurio Brandenburg.*, tom. III, p. 31 sq. expositis, occurrit Chishullus in animadversionibus ad monumentum Adulitanum ante I. Etsi vero defensio La Crosiana virorum doctorum suffragia tulit, ipsique Gisberto Cupero, testibus ejus *Litteris criticis*, p. 6 (adde Cuperi epist. ad La Crosium in *Thes. epistol.*, tom. III, pag. 268), placuit; tamen Jo. Sartorius, Gedanensi professori, non usquequaque satisfaciebat, nonnullis ei scrupulis subortis, quorum causa ad La Crosium singulares scripsit litteras in *Thesaurio epistolico* La Crosiano tom. I, n. 267, obvias. Respondit ei humaniter docteq. La Crosius, ejusque epistolam ipse Jo. Sartorius in libello, qui penes me est, satis raro *De ostracismo litterario*, Gedani 1710, in-4, pag. 78 sqq., promulgavit, a Jordano deinceps in Historia vitæ et scriptorum La Crosii, Amstelod. 1741, in-8, pag. 108 sqq., typis renovatam. (Adde tom. III, *Thes. epistolici* La Crosiani, epist. 149, pag. 288-291, ubi locus quidam in monumento emendatur.) Neque tamen Sartorius herbam porrexisse videtur, quædam denuo suspicatus, ut apparet ex aliis litteris, ad eundem La Crosium datis, in *Thesaurio* La Crosiano, tom. I, n. 268. (Conf. epistolam Wolfii ad La Crosium in eodem *Thesaurio epistol.*, tom. II, epist. II, pag. 18 sq.; unde apparet Sartorium rivi La Crosii suos irrigasse hortos.) Tandem uti totius monumenti fidem in dubium vocare ausus non est Erasmus Froelichius in Inscriptionibus antiquis, ad Annales Syriæ regum illustrandos idoneis, pag. 125, ita alteram duntaxat illius partem sibi de sincera antiquitate suspectam esse scribit. Cujus tamen dubitationum remedia jam antea occupaverat vir litteratissimus Theoph. Sigfr. Bayerus, l. I. Hactenus cl. Saxius. HARL.

II. *Cosmographia Christiana lecta olim a Photio sine auctoris nomine, quod doctissimo Montefalconio haud observatum.*

Opus ipsum in quo monumentum hoc exstat, inscribitur Χριστιανική Τοπογραφία παντός κόσμου (a), *Descriptio mundi universi, e mente Christianorum*, et distributum est in libros duodecim, etsi non simul ab auctore vulgatos, quia initio non tot libros mente conceperat. Duodecimus in Vaticano ms. desideratur, in Mediceo codice mutilus extrema parte [nempe ultimo folio postremi libri amisso] est repertus, atque ita a Montefalconio cum reliquis XI integris editus. Argumentum operis succincte persequitur Photius, cujus locum doctissimo editori haud observatum ascribam. Ita vero ille codice xxxvi.

Ἀνεγνώσθη βιβλίον, οὗ ἡ ἐπιγραφή Χριστιανῶν βιβλίον, ἐρμηνεία εἰς τὴν ὀκτάτευχον (b). Παμφίλῳ (c) δὲ τινι προσφωνεῖ τὸ βιβλίον· ἦν δὲ ταῖς Ἰουστινίου (d) τοῦ τῶν Ῥωμαίων βασιλέως ἡμέραις ἐναχμάζων. Ἀπάρχεται μὲν οὖν ὑπὲρ τινων ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων, Γραφικαῖς, ὡς ἐδόκει, μαρτυρίαις

Lectum opus est, cujus titulus *Christianorum liber*, tractatus octo voluminum. Pamphilo cuidam dicatus ab auctore, qui Justinus, imp. Romani temporibus floruit. Initio statim ecclesiastica quædam dogmata, S. Scripturæ, ut ipsi quidem videtur, testimoniiis propugnata. Dictione utitur humili, et plus

(a) Lib. I, sub init., et pag. 114 sqq.; lib. II, pag. 125, 126; lib. VII, pag. 275.

(b) Nullo modo huic operi convenit titulus *Expositionis in Octateuchum*, sive in primos octo sacre Scripturæ libros. Itaque hæc verba innuunt potius expositionem sive tractatum, libris octo constantem, sive in octavo libro desinentem. Nam quamvis mox ab ipso Photio duodecim numerantur libri, tamen postremi quatuor interjecto demum tempore scripti et prioribus additi sunt, et a Photio referuntur separatim.

(c) Pamphilo Hierosolymitano. Vide lib. I, pag. 114; lib. II, pag. 134, et lib. VII, pag. 305. Hunc ὀνομαζόμενον Πατέρα, vocat lib. II, pag. 185; lib.

VI, pag. 266; ὡ τὴν καφαλὴν ad eundem lib. V, p. 260.

(d) Lib. II, pag. 141: Παρόντι οὖν μοι ἐν ταῖς τότε τοῖς πρὸ τούτων τῶν ἐνιαυτῶν εἰκοσι πέντε πλεον ἢ ἑλαττον, ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς βασιλείας Ἰουστινίου τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως, ὁ τριηκῆντα βασιλεὺς τῶν Ἀφρικανῶν μέλλων ἐξέρχεται εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Ὀμηρίτας τοὺς πέραν, etc. Expeditio illa Eleisani, Æthiopum regis, facta est a. Ch. 522. (confer *Pagium* tom. II, *Critic. Baron.*, pag. 517), Justinus imp. quinto: ergo auctor ista scripsit Alexandrie (vide lib. II, pag. 114; lib. VI, pag. 6, pag. 264), a. Ch. 517, Justiniani XXI.

* Paginas intellige editionis Montefalconii quas typis crassioribus in textu exprimendas curavimus. EORT. PAUL.

quam vulgari compositione. Sed et incredibilia quaedam narrat, ut fabulosis potius quam fide dignis accensere scriptoribus hominem fas sit. Pro quibus vero maxime propugnationem suscepit dogmata, hæc sunt: Cælum non esse orbiculari figura, nec terram adeo, sed illud fornix instar terræ incumbere; hanc longiorem esse quam latiore, et extrema cœli ultimis terræ jungi; astra singula moveri ministerio angelorum, et id genus alia. Digressus in mentionem Geneseos et Exodi, cūprimis insisit enarrationi et contemplationi tabernaculi. Hinc propheta percurrit ac deinde apostolos. Solis magnitudinem duobus climatibus metiitur terræ, et angelos non in cœlo versari, sed tantum infra firmamentum et nobiscum degere contendit. Christum vero, ascendentem e terris, ingressum esse locum medium inter cælum ac firmamentum, idque solum esse regnum cœlorum. Affert et alia absona. Ac libros quidem sex Pamphilo cuidam consecravit; e sex reliquis autem (universi enim duodecim sunt) septimum Anastasio, in quo cœlos dissolvendos negat, et octavum dicavit Petro, in quo canticum Ezechie et regressionem solis interpretatur, testatus se etiam Canticum canticorum commentario explicuisse. Reliqui quatuor libri ad neminem sunt ab auctore diserte directi. ὦδὴν Ἐξελίου (r) καὶ εἰς τὸν ἀναποδισμόν τοῦ ἡλίου, Πέτρω (s) προσφωνεῖ, ἐν ᾧ, ὅτι καὶ ὑπερνημάτισται τὰ ἄσματα τῶν ἀσμάτων (i) λέγει. Οἱ δὲ λοιποὶ τέσσαρες οὐ πρὸς τι πρόσωπον αὐτῷ συντάγξαν.

(a) Ipse lib. i, pag. 114, libenter fatetur πεζῶς πῶς καὶ ἀνωμάλως argumentum suum διεξίναί· καὶ γὰρ, inquit, ἐννοιῶν ὀρθῶν, οὐ φράσεων δεῖται ὁ Χριστιανός. Nimirum a Pamphilo, qui Hierosolymis Alexandriam accesserat, etiam atque etiam ad hoc excitatus permisit se ad scribendum impelli, cum aliqui mercaturam fecisset et a litterarum elegantiorum studio fuisset alienus, prætereaque per mortuos exhaustus etiam corporis viribus. Ἐνοχλῶν ἡμῖν περὶ τούτου οὐ διετίπας, ἀσθενῶν ἡμῶν τυγχάνοντων τῷ σώματι, ταῖς τε ὁφείσι καὶ τῇ ζηρότητι τῆς γαστρὸς πεζομένων, καὶ συνεχῶς λοιπὸν ἐκ τούτου ἀσθενείας συχνάς περιπιπτόντων, ἄλλως δὲ καὶ τῆς ἔξωθεν ἀγκυκλίου παιδείας λειπομένων, καὶ ῥητορικῆς τέχνης ἀμοιροῦντων, καὶ στωμυλία λόγων ἢ κόμπου χαράκτηρι συνθεῖναι λόγον οὐκ εἰδόντων, καὶ ταῖς τοῦ βίου πλοκαῖς ἀσχολουμένων. — lib. ii, pag. 124. Itaque pag. 125 ait, se scribere ἀνευ κεκοιμημένων καὶ τεχνικοῦ λόγου ἐν ἰδιωτικοῖς τε καὶ ἀπλάστοις ῥήμασι. Et pag. 152: Ἐμπορίας γὰρ χάριν ἔπλευσα τοὺς τρεῖς κόλπους τούτους, τὸν τε κατὰ τὴν Ῥωμανίαν (in ditione Romanorum), καὶ τὸν Ἀράβιον, καὶ τὸν Περσικόν, καὶ ἀπὸ τῶν οἰκούντων δὲ ἢ καὶ πλεόντων τοὺς τόπους, ἀκριβῶς μεμαθηκώς. Adde lib. iii, pag. 178 sq.

(b) Videtur respicere ea quæ libro xi tradit de variis animantibus arboribusque, quæ tamen si quis legat nostro tempore, quo historia naturalis tot hominum solertium longissimis itineribus non leviter locupletata est, facilius iis habebit fidem. Certe præclara mihi videntur et nequiquam contemnenda quæ scriptor ille observavit. Totum vero illum librum xi pridem e codice Mediceo a Bigotio descriptum cum Gallicæ ejus versione vulgaverat Theomotos nostro primo collectionis itinerum Paris. 1650, fol.

(c) Quod nempe scriptum esset Is. xi, 22, Ὁ στήσας ὡς καμάραν τὸν οὐρανόν. Confer Eusebium ad illum locum, pag. 511, et laudata ab auctore Topographiæ Severiani atque Chrysostomi verba; Allatium ad Eustachium in Hexæmeron, p. 26 sqq.; Petavii

ἀγωνίζεσθαι. Ἐστὶ δὲ ταπεινὸς τὴν φράσιν (a) καὶ συντάξεως οὐδὲ τῆς κοινῆς μετέχων· ἀλλὰ καὶ τινα κατὰ τὴν ἱστορίαν ἀπίθανα συντίθησι (b), διὸ καὶ μυθικώτερον μᾶλλον ἢ ἀληθέστερον ἡγεῖσθαι τὸν ἀνθρῶπον, δίκαιον. Ὑπερ ὧν δὲ δόγματα ἐνίσταται, ἔστι ταῦτα· Ὅτι ὁ οὐρανὸς οὐκ ἔστι σφαιρικὸς, οὐδὲ ἡ γῆ, ἀλλ' ὁ μὲν ὡσεὶ καμάρα (c), ἡ δὲ ἑτερομήκης (d), καὶ κεκώληται (e) τὰ πέρατα τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τὰ πέρατα τῆς γῆς. Καὶ ὅτι πάντες οἱ ἀστέρες κινούνται, ἀγγέλων (f) αὐτοῖς τῇ κινήσει διακονούντων, καὶ ἑτέρα τινα τοιαῦτα. Ποιεῖται καὶ ὡς ἐν παρεκδόσει (g) μνήμην καὶ τῆς Γενέσεως καὶ τῆς Ἐξόδου, διατρίβει δὲ τῇ διηγήσει καὶ τῇ θεωρίᾳ, ὡς ἐπέπαν τῆς σκηνῆς (h), ἐπιτρέχει δὲ καὶ τοὺς προφῆτας, κάκειθεν τοὺς ἀποστόλους. Αἰτεῖ δὲ ὅτι τὸ μέγεθος ἔχει ὁ ἥλιος κλιμάτων (i), καὶ ὅτι οἱ ἄγγελοι οὐκ εἰσὶν ἐν τῷ οὐρανῷ (j), ἀλλὰ μόνον ἐπὶ (k) τὸ στερέωμα καὶ μεθ' ἡμῶν. Καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς ἀναβλὼν ἀπὸ τῆς γῆς, εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ στερεώματος (l) εἰσῆλθε, καὶ ὅτι τοῦτο ἔστι καὶ μόνον ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν (m). Αἰτεῖ δὲ καὶ ἄλλα τινὰ ἀλλόκοτα (n). Προσφωνεῖ δὲ τοὺς μὲν ἐξ αὐτοῦ λόγους Παμφίλῳ τινὶ (o), τῶν δὲ λοιπῶν ἐξ (οἱ γὰρ πάντες αὐτοῦ δώδεκά εἰσι) τὸν μὲν Ἰεθόμον Ἀναστασίῳ (p), ἐν ᾧ ὅτι ἀκατάλυτοί εἰσιν οἱ οὐρανοὶ (q). Τὸν ἔχθον δὲ, ὃς ἔστιν εἰς τὴν

Dogmata theolog. de mundi opificio lib. i, cap. 12.

(d) Instat mensæ in sacro tabernaculo. Vide lib. ii, pag. 138; ἐπιμήκη ipse vocat pag. 129.

(e) Lib. ii, pag. 129, τὸν οὐρανὸν κατ' ἄκρα τοῖς ἄκροις τῆς γῆς συνέδησε.

(f) Lib. ii, pag. 150, 155, lib. iii, pag. 161, lib. iv, pag. 189; lib. vii, pag. 287; lib. ix, pag. 310 et 312 sq.

(g) Libro quinto.

(h) Quia Apostolus tabernaculum vocat ἅγιον κοίμηκον Hebr. ix, 2. Vide lib. i, pag. 115; lib. ii, pag. 154 sq.; lib. iii, pag. 163, 173 sq.; lib. v, p. 179, 200 sq.; lib. vii, p. 297; lib. ix, p. 305, 511.

(i) Lib. vi, pag. 265, 267.

(j) Sententia auctoris perspicue patet e figura. Angelos autem in supremo cœlo esse, negat lib. ii, pag. 175; lib. vii, pag. 286 sq., 289; lib. ix, pag. 313.

(k) Non super stereoma sive firmamentum, sed intra atque subter illud. Nam ex mente auctoris nihil supra firmamentum præter aquas supræcelestes et regnum cœlorum.

(l) Ac primus quidem. Vide lib. vii, p. 277; lib. ix, pag. 314.

(m) Lib. iii, pag. 183.

(n) Uj de monte conico, columnis cœli, terra, ultra Oceanum inaccessa etc. De monte ejusmodi geminam Braminum doctrinam refert Abraham Rogerus in: *Indianisches Heidenthum*, pag. 251. Adde *Mem. de Trevoux*, 1715, pag. 1861.

(o) Supra dixerat Photius, Pamphilo totum opus esse dicatum. Nunc lectione ulterius progressus recte monet, ei inscriptos esse ab auctore libros solummodo sex primos.

(p) Lib. vi, pag. 274, ὃ φιλονικιώτατε ἀνδρῶν Ἀναστάσιε. Eundem φιλόχριστον vocat pag. 275.

(q) Lib. vii, pag. 275 sq.

(r) Isaie l. vii.

(s) Lib. viii, pag. 300, 307 et 308, ubi φιλόχριστον appellat.

(t) Illud in Canticum canticorum ὑπόμνημα, ait dedicasse se Theophilo amico, lib. viii, p. 300.

III. *Topographia Christiana* num auctor Cosmas.

Patet ex hoc loco, Photium in codice suo nullum auctoris nomen ascriptum reperisse. Vocatur tamen a viris eruditus *Cosmas Indopleustes*. Allatius pag. 20, 47, *De mensura temporum* citat Christianum sive Christianum, in *Christiana Topographia*. [Alia Allatii loca attulit Fabric. § III, versus finem.] In codice Mediceo [cod. 28, plut. IX] hic index est operis, Ἀὐτὴ ἡ βιβλίος Χριστιανικὴ Τοπογραφία περιεχτικὴ παντὸς τοῦ κόσμου παρ' ἡμῶν ὀνομασμένη. [Bandinius in Catal. ms. Græc. biblioth. Laurent., tom. I, pag. 437-449, de illo cod. sæculo x scripto, de argumento operis et de Cosma ipso copiosus est. In cod. Laurent., pag. 20 verso, post prologos ii legitur tamen, Κοσμά μοναχοῦ λόγος α' πρὸς τοὺς Χριστιανικοὺς μὲν ἐθέλοντας, κατὰ τοὺς ἔθνηθεν δὲ σφαιροειδῆ τὸν οὐρανὸν νομιζόντας καὶ δοξάζοντας. Bandinius jam memorat, in codice bibliothecæ Cæsareæ apud Lambec. in Comm. de illa biblioth. lib. III, cod. IX, exstare solummodo laciniam. Atqui Kollarius in nota ad Lambecii Comm. III, pag. 47 sq., ostendit, esse tantum quatuor excerpta, quæ quoque, cum editione Montfaucon. collata, diligenter designat. Vaticanus codex unciali caractere circiter sæc. ix in membranis manu exaratus est, cum figuris ex vetustiori exemplari, et, opinante Bandinio, ex autographo depictis; sed caret libro xii. Cosmas enim, ait Bandinius, editam a se *Topographiam Christianam* secundis curis aliam in formam plerisque in locis deduxit, multis partibus auxit, et cum obstrepentibus naviterque pugnantibus adversæ sententiæ viris, objecta refellere opus esset, libros addidit novos (a), unde accidit ut ea quæ a primo manarunt autographo exemplaria, longe breviora sint aliis quæ post sartum et tectum opus exscripta sunt. Postremi generis est Laurentianus codex sæc. x, ad cuius fidem Montfaucon. in *Collectione nova Patrum*, tom. II, editionem suam curavit, adjutore Antonio Maria Salvini. Jac. tamen Gronovius ad Minucii Felicis cap. 37, *Sententiam*, ait, hanc non meminisse speciosius illustratam, quam a Cosma monacho in ista *Christianica Topographia*, nuper ita Parisiis edita, ut potuisset emendatius id præstari. Idem Montfaucon. tabulas nonnullas, quibus bene multis totus exornatus codex, fecit describi: dolet tamen Bandinius, omissas esse elegantissimas et ab antiquitatis studiosis maximi faciendas. Salvinium tulisse opem, docet Bandin. ex ipsius Montfauconii epistolis, ad eundem Salvinium datis ann. 1700, editisque tom. II, pag. 149 sqq. *Symbol. litter. Gorii*. Ex epistola vero quinta, pag. 200, efficitur, curam depingendarum tabularum, quæ deletæ pene erant in cod. Vaticano, demandasse Anselmo Mar. Bandurio, a quo tamen nonnullas inscriptiones, difficiles captu, fuerunt prætermisæ. — Cosmæ proœmium εἰς τὸν Ψαλτῆρα citatur a Niceta Choniata in *Thesaurο orthod. fidei*, teste Bandinio tom. I Catal. laud., pag. 432 B. Prologus ipse in Psalmos est in cod. Venet. D. Marci (Catal. pag. 261). Prologum hujus Cosmæ in Psalmos integriorem, quam Montfaucon. tom. II, pag. 223, editurum se promissit Magnus Crusius diss. epist. pag. 27, Lipsiæ 1728. Nec tamen confundenda est Ecphrasis in Psalmos, in codd. Vindob. tom. III, pag. 272, et tom. IV, pag. 475: neque enim est, ut Lambecius opinabatur, a Cosma Hierosolymitano, neque carmine iambico; sed versibus politis scripta, ut docet Kollar. ad utrumque Lambecii locum. Conf. Fabric. *Bibl. Gr.*, vol. X, pag. 218, ubi plures Cosmæ enumerantur: quibus adduntur h. l. a Fabricio Cosmas, diaconus Apostolopolitanus; tempore Chrysostomi (Lambec. VIII, pag. 300); Cosmas, cujus sermo paræneticus ad peccatorem contumacem (Lambec. VIII, pag. 449; Nessel. V, pag. 24); Cosmæ hieromonachi Ἐρημητα τῆς ἐπιστομῆς τῆς χρυσοστοίας, ms. in cod. Regio et Laurent. (vid. Bandin. III, pag. 356); Cosmas, Alexandrinus episcopus (Asseman. tom. II *Biblioth. Oriental.*, pag. 474). Fabricio ignotus fuit Cosmas Cyparissiota, cujus *Officium supplex in Jesum*, in cod. Laurent. Medic. apud Bandinium tom. I Catalogi, cod. XVII, pag. 40. Ibid. pag. 530 occurrunt Cosmæ sub imperat. Romano seniore magistri officiorum sententiæ duæ de colonis. Decretum illius Περί παροίκων exstat in cod. Veneto D. Marci (Catal. pag. 103). HARL.] — Geographum Christianum ms. biblioth. Medicæ de animalibus Indicis citat Thom. Bartholinus lib. de unicornu, cap. 24, pag. 211.

Sed vereor, ut proprium hoc, nempe Cosmas Indopleustes, ejus nomen sit. Nam ut *Indopleustes* quidem dictus est a suscepta in longe dissita loca (b) navigatione, ita Cosmas appellatus videtur quod scripsisset topographiam κόσμου sive mundi (c). Similiter Joannes, abbas Sinaita, dictus est *Climacus* quod scripsisset librum cui titulus Κλίμαξ, ut omitam alia hujus generis exempla, jam nota eruditibus, et partim collecta ab Adriano Bailieto in libro

(a) Quod a Cosma Alexandria a Chr. 547. factum esse, docet Hamberger in *Zuverlässigen Nachrichten*, etc., part. III, p. 387, ubi de Cosma disserit. Ad eundem annum ætatem Cosmæ refert Saxius *Onom. litter.*, I, pag. 43. HARL.

(b) Conf. Casauboni et Salmasii notas ad hæc Vopisci in *Firmo: Naves quoque ad Indos negotiatorias sæpe misit*, tom. II, p. 709 sq. FABRIC. Conf. Robertson in libro: *An historical disquisition concerning the Knowledge which the ancients had of India*, etc. Londin. et Edinburg. 1791, maj. 4, qui de Cosma agit, [p. 91 sq. versionis Germ.] et distinguenda putat ea, quæ ipse viderit Cosmas ab

illius hypothesibus physicis. Cf. Heeren librum similis fere argumenti qui nuper prodiiit, nondum vidi. HARL. [A. H. E. Heeren *Commentat. de Græcorum de India notitia et cum Indis commercii*. Commentat. Soc., etc. Gott., vol. X et XI; Ejusd. *Comm. de Romanorum de India notitia*, ib. vol. XI; ejusd. *Ideen über die Politik, den Verkehr und den Handel der vornehmsten Völker der alten Welt*, Carthager, Æthioper, Ägypter. Gott. 1792, 8.]

(c) Enimvero hæc dubitatio, seu conjectura ævis esse videtur: nam plures, qui Cosmæ audiebant, exstitisse, certum est. HARL.

Gallico, quo scriptores sub falso vel nullo nomine latentes recensuit, p. 322. Video etiam, de auctore addubitare Is. Vossium, pag. 275, ad Melam: *Quam antiquum sit vocabulum, liquet ex auctore Topographiæ Christianæ, sive is sit Cosmas Indopleustes, sive alius.* Et pag. 276: *Cum hoc convenit Cosmas Indopleustes, sive quicumque alius* Τοπογραφίας Χριστιανικῆς *est auctor.* Cosmam, nescio an nostrum, libro primo Ἀγρυπτικῶν laudant scholia Græca in Apollonium, IV, vs. 262. Cosmas tamen Indopleustes citatur a Corderio in Psalmos tom. I, pag. 53, 303; a Petro Gyllio lib. II *Topographiæ Constantinop.*, cap. 25. Certissime Nestorianum esse auctorem *Topographiæ*, notat M. V. La Crose in *Bibl. Bremensi*, t. V, p. 663; in *Museo Bremensi*, t. I, pag. 85; et in *Historia Christianismi apud Indos* pag. 27 seqq., edita Gallice, Hagæ 1724, in-12, licet non diffiteatur Mariam abſeo dici Θεοτόκον pag. 260 C. Add. Joseph. Sim. Assemanus lib. III *Bibl. Orient.*, part. II, pag. XC, DCXVII, qui circa a. Ch. 539 scripsisse eum pronuntiat. Cosmæ tres inter patriarchas Alexandrinos referuntur in Chronico Orientali, pag. 126, 132, 133. *Topographiæ* quidem auctor in *Ægypto* diu versatus est, atque Alexandriæ scripsit, ut testatur II, p. 114; VI, pag. 264. Mercaturam exercuisse non uno se loco prodiit, II, pag. 130, III, pag. 178; XI, pag. 336. Eundem monachum vocat inscriptio libri: Κοσμά Ἀγρυπτικοῦ μοναχοῦ Χριστιανικῆς Τοπογραφίας. Opificium exercuisse monachos olim, satis constat vel ex Epiphanio LXXX, 3 seq., et Palladii *Lausiaca*, pag. 92, 142, 143, etc., ne afferam quæ in hanc rem collegerunt Alteserra in *Asceticis*, Thomasinus *De disciplina ecclesiastica*, et Gundlingius ad Eustratii delineationem Ecclesiæ Græcæ, pag. 21 sq. Sed rationes commerciorum et frequentia itinerum cum monachi institutis minus congruere videntur. Igitur commerciis auctor forsitan cum valedixisset, monachi vitam est amplexus. Patriarcham Cairensen, Joannem Abulmagedum, antequam ad patriarchatum ascendisset, exercuisse mercaturam, et sæpius transjecisse in Indiam, leges in Chronico Orientali, fol. 139, ad ann. 6707. Libro quinto *Topographiæ* plura occurrunt quæ iisdem prope verbis memini me legere in *Chronico Paschali*, quod vulgo appellant Alexandrinum. Fortasse uterque scriptor ex communibus hausit fontibus. Hinc Allatius in *Consensu de purgatorio*, p. 942, Cosmam suspicatus est auctorem esse Chronici Alexandrini. Idem Allatius pag. 50 *De libris Græcorum ecclesiasticis* locum afferens ex *Topographiæ Christianæ*, auctorem vocat *Christinum* sive *Christianum*: ita et pag. 528 *De consensu utriusque Ecclesiæ*. Sed *De purgatorio* p. 936, et *De consensu* p. 260, auctorem antiquum vocat, nomine nullo addito. Conf. Vossius *De histor. Græcis*, II, cap. 23, pag. 219. Præcipue vero jucunda est hujus topographiæ lectio, quod ex ea veterum Christianorum sententia de orbe terrarum arcam Noæ referente, haud sphærico, sed plano (a) non modo explicata sit perspicue, sed etiam propugnata variis argumentis, atque ita proposita, ut, quomodo secundum hanc hypothesin eclipses, ortusque et occasus siderum animo suo conceperint atque intellexerint boni illi homines, perspicatur. Similem fere Siamensium opinionem refert Luberius in *Descriptione regni Siamensis*, Gallice edita, t. I, pag. 199; Indorum Lameus, *Mem. de Trevoux*, 1713, p. 1861; Theodori Mopsuestini apud Jo. Philoponum in *Hexaem.*; Diodori Tarsensis apud Photium; Chrysostomi et aliorum apud Petavium *Lib. dogmat. theol.*, de mundi opificio, cap. 12; Lactantii III, 24.

IV. Index scriptorum et aliorum quorundam, in Topographiæ Christianæ memoratorum.

- Amphilochius, familiaris S. Basilii, in Iambis ad Seleucum. Lib. VII, pag. 292.
 Anastasius, mechanicus. VI, pag. 264. Idem, ut videtur, cui librum septimum inscripsit. φιλοπονικώτατος ἀνδρῶν. VII, pag. 274. Φιλόχριστος; 275.
 Apion, grammaticus, Ægyptiacarum rerum scriptor. XII, pag. 341.
 Apollinaris hæreticus. V, 242.
 Apollonius, Molo, quem inter scriptores rerum Ægyptiacarum (e Josepho, ut videtur) refert. XII, p. 341.
 Archimedes, geometra et arithmeticus incomparabilis. III, p. 182. Ejus τετραγωνισμὸς κύκλου, ibid.
 Aristoteles. I, pag. 121; III, pag. 177, 179. Contra eundem, quod cælum non constat e quinta quadam essentia. I, p. 117 sq. Ejus sententia de duplici qualitate singulorum elementorum explosa pag. 123.
 Arius hæreticus. V, pag. 242.
 Athanasius, Alexandrinus episcopus. VII, pag. 292. Ex ejus epistolis festalibus secunda, quinta, sexta, vicesima secunda, vicesima quarta, duo et undetricesima, quadragesima, quadragesima secunda, tertia et quinta. X, p. 316-319.
 Οἱ ἔξωθεν Ἀπτικοί. V, pag. 197.
 Babyloniorum opinio, cælum esse sphæram. VIII, p. 305.
 Basilii, Amphilochii amicus. VII, pag. 292.
 Berosi Χαλδαϊκὰ γράμματα. XII, pag. 340.
 Brachmanes. II, p. 137.

(a) Conf. Lambee. III, pag. 21; *Chron. paschale*, pag. 257, 258. (Molsten. in *Lilienthalii sele-*

ctis historicis et litterar. Observ. IV, pag. 94 sq. HARR.

- Cadmus e Tyro litteras in Græciam intulit. V, pag. 206; XII, pag. 343.
 Chæremon, Ægyptiarum rerum scriptor. XII, pag. 341.
 Chaldaei ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ἀδραμ. barbaricam sphaeram Ægyptiis tradidere. III, p. 159.
 Christianus scriptor, qui, cælum sphaericum professus, illud dissolvendum esse adversus ethnicos docuit, impugnatur. VII, pag. 274, 299.
 Dius et Menander, qui Tyriorum antiquitates in Græcam linguam transtulerunt. XII, pag. 342.
 Ephorus, e cuius historiæ libro quarto profertur insigne fragmentum. II, pag. 148. Hoc Græce ex Medicæo Cosmographiæ codice excerptum ediderat Jac. Gronovius in calce appendicis ad Geographica antiqua. Lugduni Batav., 1699, in-4.
 Epiphanius de mensuris ac ponderibus. X, pag. 326.
 Epistolæ catholicæ Jacobi, Petri, Joannis, Judæ non omnes ab omnibus Ecclesiis recipiuntur. VII, pag. 292.
 Οἱ ἔξω, οἱ ἔξωθεν, οἱ ἑξῆς. III, pag. 175; IV, pag. 190; IX, pag. 310, etc.
 Euclides, arithmeticus et geometra. III, pag. 182.
 Eudoxus, Cnidius, Pythagoras ac Plato in Ægypto astrologiam didicerunt. III, pag. 159.
 Eusebius Pamphili. III, pag. 174. Ejus *Historia ecclesiastica*. VII, pag. 292.
 Eutyches hæreticus. V, pag. 242.
 Græci, Ἑλληνική πλάνη. VI, pag. 260, 272, etc.
 Gregorii Nazianzeni sermo de Paschate. X, pag. 319.
 Epistolæ ad Hebræos auctor Paulus apostolus. V, pag. 254, 255.
 Hebræi in deserto plurimis lapidibus memoriam protectionis suæ litteris Hebraicis insculpsere, quos vidisse se testatur auctor. V, pag. 205.
 Homerus nunquam νόμου (a) vocabulo usus. XII, pag. 343.
 Hyperidis oratio contra Patrocleum. V, pag. 197.
 Joannes rogatus a fidelibus Evangelium scripsit velut in supplementum reliquorum quæ probavit Evangeliorum. V, pag. 248.
 Joannis Chrysostomi sermo de eleemosyna. X, pag. 327. Commentarius in Epist. ad Ephesios. Ibid. Ad Hebræos, pag. 328.
 Josephus. III, pag. 174.
 Irenæus. VII, pag. 292.
 Judæi ἡλεψμένον sive Messiam expectantes. VI, pag. 271.
 Lycurgus legislator. XII, pag. 342.
 Lysimachus, Ægyptiarum rerum scriptor. XII, pag. 341.
 Manetho de rebus Ægyptiis. XII, pag. 341.
 Manichæi. V, pag. 242, 262; VI, pag. 271, 272, 273.
 Μαρκιωνιστῶν. V, pag. 242.
 Menander historicus. Supra in *Dius*.
 Menander comicus. V, pag. 198.
 Μοντανοί, Montanistæ. V, pag. 262.
 Moyses, primus scriptor a Deo litteras edoctus. III, pag. 174.
 Origenes. VII, pag. 298, 299.
 Pamphilus Hierosolymitanus, cui primos sex libros inscripsit auctor. I, pag. 114; II, pag. 124; VIII, pag. 305. Ἡ τιμία κεφαλή. VI, pag. 260. Πάτερ θεοφιλέστατε, pag. 266.
 Patricius mathematicus, e Chaldaea profectus in Ægyptum, a quo edoctus auctor, quæ de mundo tradit. VIII, pag. 306. Idem forte quem θεοτάτων διδάσκαλον vocat, II, pag. 132; V, pag. 192. Byzantii defunctus. II, pag. 125.
 Petrus, cui inscripsit librum VIII, pag. 300, 307; φιλόχριστος, pag. 308.
 Philonis Carpathii commentarius in Canticum canticorum. X, pag. 329. In Hexaameron pag. 330.
 Plato. III, pag. 177, 179. Ejus *Timæus*. XII, pag. 341. Vide et supra in *Eudoxo*.
 Procli commentarius in *Timæum* Platonis. XII, pag. 341.
 Ptolemæus ὁ τὴν Αἰθιοπίαν πολεμήσας. VI, pag. 268. Ptolemæus nempe Evergetes primus, cujus monumentum Aduliticum refert. II, pag. 141 sq.
 (Claudius) Ptolemæus. III, pag. 177. Astronomus incomparabilis, pag. 182.
 Pythagoras. III, pag. 179. Vide et supra in *Eudoxo*.
 Pytheas Massiliensis. II, pag. 149.
 Pro Salomone (b) legendum Solon. XII, pag. 342.
 Samaritani. V, pag. 262; VI, pag. 271, 272.
 Severiani, Gabalorum episcopi, liber primus, secundus, tertius, quartus et sextus in *Hexaameron*. X, pag. 320. Liber contra Judæos. VII, pag. 192.
 Socrates. III, pag. 179.
 Solon. Vide paulo ante in *Salomone*.
 Sopater mercator, cum quo auctor versatus. XI, pag. 338.

(a) Hanc observationem, ut alia, e Josepho mutuatus est Noster. Vide lib. 1 *Contra Apion.*, pag. 1071. Occurrit quidem νόμου vocabulum, hymno in Apollineum v. 20, non tamen de lege civili sive

morum, sed φδης.

(b) Similem errorem observabis apud Theophilum Antiochenum lib. III, ad Autolyceum, pag. 120 edit. Paris., et in Nazianzeni orat. XV, pag. 225.

Stephanus mathematicus, presbyter Antiochenus. VI, pag. 264.

Syri. VII, pag. 292.

Oi Τερατολόγοι. V, pag. 205, 213.

Teucer, Locorum legislator. XII, pag. 342.

Theodosius, Alexandrinus schismaticus CPoli degens, tunc, cum auctor scriberet, adhuc superstes. Ejus concio in quadragesima Assumptionis. X, pag. 331. Alia εξήγησις. ibid. In dictum, *Pater, si possibile est, transeat calix iste*, ibid.

Theophili Alexandrini epistola prima festalis. X, pag. 320.

Thomas Edessenus, Patricii discipulus, archiepiscopus et Catholicus Persidis. II, p. 125.

Timæus philosophus (apud Platonem). XII, pag. 340.

Timotheus ὁ νέος, Theodosii Alex. decessor. XI, pag. 332 sq.

Tryphon Phalereus, quem consuluit Philadelphus de libris sacris Hebræorum in Græcam linguam transferendis. XII, pag. 344. Tryphonem pro Demetrio appellat auctor, ex memoria, ut videtur, lapsu.

Xenophanes. II, pag. 149.

V. Scripta Cosmæ deperdita.

Scripserat et alia hic auctor *Cosmographia*, quorum ipse partim facit mentionem. Sunt autem hæc :

1. Descriptio terræ ad Constantinum : Πρὸς τὸν φιλόχριστον Κωνσταντῖνον βιβλίον, ἐν ᾧ περ γέγραπται πλατυτέρως πᾶσα ἡ γῆ, ἥ τε πέραν τοῦ Ὑκεανοῦ καὶ αὐτῇ καὶ πᾶσαι αἱ χώραι ἐστὶ τε καὶ νότια μέρη τὰ ἀπὸ Ἀλεξανδρείας ἕως τοῦ νοτιαίου Ὑκεανοῦ, λέγω δὴ ὁ Νεῖλος ποταμὸς καὶ αἱ παρακείμεναι χώραι καὶ τὰ ἔθνη τῆς ἐν Αἰγύπτῳ πάσης καὶ Αἰθιοπίας, ἐστὶ τε καὶ Ἀράβιος κόλπος καὶ αἱ παρακείμεναι χώραι καὶ ἔθνη ἕως πάλιν τοῦ αὐτοῦ Ὑκεανοῦ, ὁμοίως καὶ ἡ μέση γῆ τοῦ τε ποταμοῦ καὶ τοῦ κόλπου καὶ αἱ χώραι καὶ τὰ ἔθνη τὰ ἐν αὐτῇ. Lib. I, pag. 113. Hujus operis vel lacrymis deploranda jactura videtur Montfaucon.

2. *Adumbratio sive imago universi et motus siderum facta ad imitationem sphaeræ armillariorum Græcorum, atque de illa imagine liber ad Homologum diaconum.* Ὁ σφαιρικός τοῦ παντός καὶ τῆς ἀστροφῆς κινήσεως ὁ παρ' ἡμῶν γενόμενος κατὰ μίμησιν τῆς ὀργανικῆς τῆς ἔξωθεν σφαίρας, καὶ ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος πρὸς τὸν θεωφίλοιστον διάκονον Ὁμόλογον ἀποσταλὲς. Lib. I, pag. 114. Idem forte opusculum respicit VII, pag. 274, ubi ait se ἐτέρῳ συγγράμματι docuisse, quod cælum non sit sphaera, nec circulariter moveatur.

3. *Commentarius sive ὁπόμημα in Canticum canticorum, ad Theophilum, amicum suum.* VII, pag. 300.

4. Cosmas citatur in catena ms. Macarii Chrysocephali in Matthæum. [An vero intelligendus est Cosmas Hierosolymitanus? Hic enim cum multis aliis vett. theologis, teste Lambecio commentar. III, pag. 165, uti in cod. CCI Coislin., teste Montfaucon in Catal. bibl. Coislin., pag. 251, citatur in catena sive commentario amplissimo in Evangelium S. Lucæ. Illum quidem scripsisse etiam in Lucam, conjicit Caveus part. II *Hist. litterar.*; sed locus quem affert hoc non probat, et quod Fabric. in nota ms. observat, petium est e libro V *Cosmographia*, pag. 247. Similiter argumenta quatuor Evangeliorum, quæ in Matthæum et Marcum sub nomine Cosmæ Indicoplitæ, in Lucam et Joannem sub Cosmæ Indicopeustæ nomine ex veteri cod. exhibet Matthias Flacius in præclara Glossa sua ad N. T., desumpta sunt, adnotante Fabricio in nota ms.; ex eodem *Cosmographia* loco, Basil. 1570, fol. Græc. et Lat. Inde forsitan desumptæ quoque sunt præfatiunculæ Cosmæ Indicopeustæ in Matthæum, Marcum, Lucam et Joannem in codd. VIII et XI Nanianis, pag. 6 et 8 Cataloγi Græcorum codd. mss. apud Nanios asservatorum. HARL.]

5. *Expositio in Psalmos*, de qua jam ad § III quædam adnotata sunt. Codex membran. est in Bibl. Taurinensi, et in catalogo Græcor. mss., p. 67 sqq. late describitur. Primum animadvertunt editores, illo codice amplissima contineri commentaria in Psalmos et cantica utriusque Testamenti, quæ profecto eadem videantur ac illa quæ refert Carolus Du Fresne in Glossario mediæ et infimæ Græcitat., pag. 516, sub titulo qui legitur in cod. Colbertino : Κοσμά Ἰνδικοπεύστου ἐξήγησις εἰς τοὺς Ψαλμοὺς ἱστορικῶς γι καὶ ἀπολογικῶς, etc. Præfatio cum epigraphe, quæ Cosmæ Indicopeustæ nomen præfert, aiunt editores, eodem sane modo, quo in Barocciano codice apud Oudinum tom. I, pag. 1412, Κοσμά τοῦ Ἰνδικοπεύστου πρόλογος εἰς τοὺς Ψαλμοὺς. Hanc præfationem in Psalmos edidit Montfaucon tom. V Opp. Chrysostomi, pag. 540, ex msto Ottoniano, in quo Joanni Chrysostomo ascribitur. Præfationem alteram excipit textus Psalmorum cum expositione locorum difficiliorum. Consensum tamen cum iis quæ Corderius in Catena vulgavit, deprehenderunt editores illius catalogi. Est quoque hujus Cosmæ Commentar. in prophetam David (uti scripsit Plüier in *Itinerario per Hispan.*, p. 163.) s. Psalmos in bibl. Escorial. et in cod. XIX Gr. bibl. reg. Neapolitanæ. HARL.] — Expositio Cosmæ in Psalmos cum protheoria de ratione Psalmorum in cod. Colbertino 1476. Ex cod. Barocciano descriptum habere se testatur Joan. Christophor. Wolfius, pag. 28 *De catenis Patrum*, et ibidem Græce describit expositionem Cosmæ in Psalmum cx, 4, ex Nicetæ *Thesaurο orthodoxæ fidei*. Prologum illum, a laudato Wolfio ex cod. Barocciano XV mihi communicatum, vidi, nihil aliud esse, quam ἀποκασμᾶτιον, quod *Topographia* p. 223, legitur, sed nonnullis post verba p. 224, εἰ μὴ τοῦ Δαβὶδ auctius. Laudatur etiam ab Allatio p. 595 *De processione Spiritus sancti*. — [In cod. XXVII, n. 2, bibl. reg. Neapolitanæ est Cosmæ monachi κανὼν τῇ Κυριακῇ τῶν βῶλων, εἰς τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα. HARL.]

PRÆFATIO

IN

COSMÆ EGYPTII TOPOGRAPHIAM CHRISTIANAM,

*Sive Christianorum opinionem de mundo,**Ubi multa Athanasii ex operibus amissis.*

PROCEMIUM.

Cosmæ, qui Indicopleustes ab Indica navigatione dicitur, *Topographia Christiana* a Petro Lambecio *Biblioth. Cæsar.* l. iii, codice 9, p. 21, memoratur; diciturque a fol. 28 ad fol. 34 in tmo codice extendi, quo palam sit non totum opus, sed laciniam solummodo in Cæsariano exstare. In Vaticana vero bibliotheca elegantissimus ejusdem codex membranaceus habetur unciali caractere noni circiter sæculi, cum figuris ex vetustiori exemplari, et fortassis ex autographo depictis: sed deest ibi duodecim liber. Nam, ut ad calcem operis inditamus, Cosmas editam ab se *Topographiam Christianam* secundis curis aliam in formam plerisque in locis deduxit, multis partibus auxit, et cum, obstrepentibus naviterque pugnantibus adversæ sententiæ viris, objecta depellere opus esset, libros addere novos necesse putavit, ut in decursu operis deprehendas. Unde accidit, ut ea quæ a primo autographo manarunt exemplaria, longe breviora sint aliis, quæ post sartum et tectum opus exscripta sunt. Postremi generis est codex Laurentianus decimi sæculi membranaceus, ad cujus fidem editionem nostram adornavimus: qui totos duodecim Cosmæ libros complectitur, amisso tantum postremi libri folio ultimo. Hujus scriptoris mentionem fecere Joannes Jacobus Frisius in Bibliotheca universali, ubi Cosmas *Indicopleustes* dicitur; et Possevinus, a quo *Indicoplensis* pari lapsu vocatur. Verum illi unam in Psalterium præfationem, quæ in quibusdam manuscriptis præmittitur, se vidisse testificantur: illa vero præfatio ex hoc opere excerpta fuit, uti suo loco notatum a nobis est. Longe majorem nobis postea Cosmæ notitiam attulit ὁ μαχαρίτης Emericus Bigotius, qui peragratis Italiæ partibus, ex codice Laurentiano Florentiæ quædam excerptis, videlicet inscriptionem Ptolemæi Evergetis, et alia nonnulla maximi pretii ad res Æthiopicæ et Indicas spectantia. Sed ut evenire solet iis, qui in transcurso excerpta parant, ejusdem argumenti multa et quidem præclara prætermisit vir eruditus. Ad hæc vero, cum Bigotiana ἀποσπασµένια itinerariis solum Gallicæ scriptis a Thevenotio editis inserta sint, vix in exterorum notitiam devenerunt. Quid quod præter res Æthiopicæ, Ægyptiacæ et Indicæ alia bene multa passim occurrunt luce dignissima, quæ non parvam rei litterariæ accessionem afferant, ut in hujus Præfationis decursu deprehen-

das: in his vero scriptorum veterum fragmenta non pauca, et Athanasii excerpta undecim ex epistolis Festalibus, quæ jamdiu interierunt. His de causis amicorum hortui cessimus, qui hunc scriptorem, Athanasii excerpta præferentem, Athanasianis ἀντιθέτοις subungi peroptabant. Nam etsi non pauca sint in tam prolixo opere quæ ignorari et negligi sine dispendio possint, uti solet in hujus ævi scriptoribus accidere; nemo tamen æquus rerum æstimator non fateatur, paucissimos ex iis qui a sexto sæculo floruerunt, tam multa passim circumferre rerum documenta, quanta in Cosma nostro deprehendimus, ut propalam ex sequentibus erit.

CAPUT PRIMUM.

DE COSMÆ ETATE ET SCRIPTIS.

I. Cosmas *Topographiam Christianam* scripsit anno circiter 535, imperante Justiniano. II. *Cosmographiam* item *universalem* descripsit jam deperditam. III. Et alia opuscula.

I. Cosmas Ægyptius Alexandrinus, primo mercator, qui negotiationis et quæstus causa Æthiopiam, Indiam Orientalesque alias regiones peragraverat, vir litteris, ut illa ætate apprime eruditus fuit. Deinde vero monachale institutum ingressus multa scripsit, quæ in hoc opere variis in locis commemorat. Licet autem ex nota temporis, quam in secundo libro *Topographia Christiana* consignat, expedite poni calculum posse videatur, negotium tamen facessit quod eadem de re libro undecimo legitur. Nam primo loco dixit, dum librum secundum scriberet annos 25 tum effluxisse ab expeditione Elebsani regis Æthiopum in Homeritas: hæc autem expeditio in annum cadit 522: cui computo si annos 25 adjicias, anno 547 imperante Justiniano hæc scripserit necesse est. At libro undecimo ait de Theodosio Alexandria patriarcha hæretico loquens: ὁ ἦν καὶ τινος νέου ἀποστόλου αὐτῶν πατρός, ἐκ καὶ νῦν ζῶντος καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει διαγοντός, ἐκ περιουσίας καὶ τοῦτο ποιῶν, μαρτυρῶν μαρτυροῦντος, εἴτε ἐξ ἀγῶλας, εἴτε ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀναγκαζομένου, τῇ ἡμετέρᾳ συγγραφῇ, et post sequitur: Θεοδοσίου Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου. Hoc est, Cujusdam novi schismatici eorum patris, adhuc superstitis et Constantinopoli degentis, testimonium ex abundanti afferam, qui sive ex ignorantia, sive ipsa cogente veritate, libro nostro patrocinatur. Et p. 332: Παπαδραμόντες δὲ καὶ τοῦτον, ἐπὶ τὸν πρὸ αὐτοῦ, νῦν τετελευτηχότα νέον Τιμόθεον μετέδωκεν. V.

est, *Hoc autem* (S. Theodosio) *prætermisso, ad decessorem ejus, qui nuper obiit, Timotheum juniorem veniamus.* Decessit autem Timotheus ille, quem ad discrimen Æluri, juniorem vocat Cosmas, anno Christi 535. Cui subrogatus Theodosius hæreticus postquam Alexandria paulum temporis manserat, Constantinopolin abiit, ac elapso ab ordinatione anno et quatuor mensibus, quod synodo Chalcedonensi subscribere nollet, in exilium missus est, anno Christi 536: quo tempore scilicet Cosmas undecimum hujus operis librum absolutebat; imo vero quod habet Cosmas nuper obiisse Timotheum, paulo post discessum Theodosii Constantinopolin conscriptum eundem librum significare videtur, id est, anno 535. Qua ratione ergo hæc libri undecimi nota quæ in annum 535 cadit, cum illa secundi libri quadrare valeat, quæ annum circiter 547 exprimit? Et vero in utroque codice, Vaticano scilicet et Laurentiano, par annorum numerus assignatur. Sane putaverim Cosmam, qui diuturnum tempus in his elucubrandis insumpsit, et obnitentibus contrariæ sententiæ viris, hæc sæpius retractavit et auxit, postremam anni 535 notam tum posuisse, cum primum his operam daret: deinde vero cum subsequenti tempore multisque elapsis annis pristina repeteret, et pro solito reformaret, priorem notam vel posuisse, vel jam positam ad annum quo hæc ageret reduxisse.

II. Jam ad cætera quæ Cosmas edidit, injuria temporum amissa opera procedendum. Primum occurrit Cosmographia illa, ubi *universa terra latius descripta erat, tam ea quæ ultra Oceanum sita est, quam hæc cum omnibus regionibus; et australes partes ab Alexandria usque ad australem Oceanum, videlicet Nilus fluvius regionesque adjacentes, et populi universæ Egypti et Ethiopia: insuperque sinus Arabicus cum regionibus et populis circumpositis usque ad eundem Oceanum: ad hæc, media terra, quæ inter fluvium et sinum jacet, cum urbibus, regionibus et populis ipsam incolentibus.* Constantino autem euidam nuncupatum erat hoc opus, cujus vel lacrymis deploranda jactura est: nam Æthiopicæ maxime, Arabicæ, et Indicæ regiones, nec Strabo, nec Ptolemæus, nec veterum quispiam tam accurate nosse potuit, quam Cosmas noster, qui multis annis præsens locis interfuerat, et mira sagacitate, situs locorum, nationum consuetudines et negotiandi genus, animalium et plantarum naturam observabat. Dignissimi operis, si tamen alicubi lateat, eruendi palmam deferimus iis qui ad orientales plagas iter in dies instituunt.

III. Astronomicas item tabulas ad Homologum misit Cosmas, ubi astrorum motum, pro systematis sui ratione, delineabat. Memorat quoque scriptor noster Commentarium in Cantica canticorum ab se elaboratum, quæ omnia pariter vetustate oblitterata et deleta fuerunt.

CAPUT II.

COSMÆ SCOPUS ET OPINIO EJUS DE FIGURA MUNDI.

I. *Veterum magna pars sphaeram negabant.* II. *Itemque Christiani scriptores antiqui pene omnes.* III. *Cosmas astronomos sphaeram propugnantes refellit.* IV. *Ejus opinio de mundo.*

I. Veterum multorum sententia fuit, planam esse mundi figuram, cælumque in forniciis morem erectum extremis terræ partibus conjungi, ita ut cælum et terra simul conclave magnum efficerent: hoc illi spatio astrorum motus et *ἐκκινήματα* omnia describi putabant. Sic primus inter scriptores Herodotus, nec sine risu eos, qui sphaeræ opinionem tenerent, repudiat. Ita quidem multi Herodoti quemdam locum in Melpomene interpretantur. Verum rem serio excutienti mihi, non videtur ex Herodoti verbis, talem sententiam exprimi, qualem illi ex ejus dictis expiscantur. Ea vero de re pluribus agere, non est præsentis instituti. Sane quidem a priscis illis temporibus quotquot astronomiæ dabant operam, vel ad primum artis limen constituti, probe noverant, non nisi secundum sphaeræ sententiam posse motus astrorum, lunares eclipses, et alia innumera explicari; alii contra, etsi doctrina et eruditione graves, cum luminarium et stellarum motus non observarent, peritia hujusmodi rerum destituti, antipodas et antichthonas obversis vestigiis ambulantes, pluviam contrario lapsu decidentem, ne auditu quidem ferentes, astronomos sphaeram deprædicantes non sine cachinnis deridebant. Unde Cicero Acad. Quæst. I. IV: *Habitari ait Xenophanes in luna, eamque esse terram multarum urbium et montium. Portenta videntur: sed tamen neque ille qui dixit, jurare posset ita se rem habere, neque ego. Nonne etiam dicitis, esse e regione nobis, e contraria terræ parte, qui adversis vestigiis stent contra nostra vestigia, quos antipodas vocatis? Cur mihi magis succensetis, qui ista non aspernor, quam eis qui cum audiunt desipere vos arbitrantur?* Ita demum se res semper habuit, ut quæ astronomi perspicuis demonstrationibus comprobarent, alii rerum istarum imperiti cum ludibrio respuerent.

II. Deinde vero Christiani scriptores plerique omnes, vulgarem amplexi opinionem, a sphaeræ nomine abhorrebant: ac tum veterum multorum sententia, tum Scripturæ sacræ locis non paucis, quæ cum sphaeræ opinione consistere non posse rebantur, inducti, planam esse terræ superficiem arbitrabantur. Hinc Lactantius, I. III, c. 24: *Quid illi, qui esse contrarios vestigiis nostris antipodas putant, num aliquid loquuntur? aut est quisquam tam ineptus, qui credat esse homines, quorum vestigia sint superiora, quam capita? aut ibi quæ apud nos jacent inversa pendere? fruges et arbores deorsum versus crescere? pluvias et nives et grandinem sursum versus, cadere in terram? Et miratur aliquis hortos pensiles inter septem mira narrari; cum philosophi et agros, et*

maria, et urbes, et montes pensiles faciant? et cætera quæ fusius ibi ille prosequitur. His similia tradunt Augustinus *De civitate Dei* lib. xvi, c. 9; Chrysostomus in *Ep. ad Hebræos*; Severianus Gabalorum, serm. 2 in Hexæmeron; Beda, multique alii, quos recensere supervacaneum esset: siquidem res tanta neminique non nota est. Aliud item erat quod SS. PP. a sphaeræ opinione dimoveret, videlicet Scripturæ sacræ loca quæ sphaericam cœli terræque formam repudiare videntur. Verum hac in re duo potissimum sunt consideranda: primo loca huiusmodi non ita perspicue enuntiar, ut non aliam explicationem patiantur; secundo, Scripturam sacram, cuius unus ille scopus est, ut homines ad pietatem et fluxarum mundi rerum contemptum informet, ex vulgari gentium opinione rem illam commemorasse. « At enim, » ut ait Basilius (a), « nihil nostra interest, sphaerane sit terra, an cylindrus, aut disco similis, et undique in orbicularem figuram ex æquo detornata, an vanno similis et in medio concava: nec quia nihil Moyses de circuitu terræ, de eclipsibus, aliisque huiusmodi disseruit, ideo Spiritus sancti oracula sapientiæ huius mundi inferiora censenda sunt; imo potius gratiæ referendæ ei qui non sivit mentem nostram vanæ et futilis philosophiæ dogmatibus irretiri, sed ea duntaxat conscribi voluit, quæ instituendis animabus et in tranquillo statu constituendis apprime fore utilia prænovarat. » Sententia vero de plana mundi figura ad decimum quintum usque sæculum a plebisque theologorum propugnata est; ita ut Tostatus ipse (b), paucis antequam alterum hemisphaerium adiretur annis, sphaeræ opinionem quasi in fide non tutam et temerariam rejecerit.

Supra memoratis igitur de causis, concursu pene omnium sententia erat planam esse terræ superficiem, montibusque tamen hinc et inde distinctam; cœlumque ab extremis sui partibus terræ conglutinari. Et, ut verisimile est, plerique saltem ab ulteriori rerum perquisitione abstinebant: nec considerabant nullatenus posse talem opinionem cum luminarium et astrorum cursu quadrare. Qui enim sol ex altera mundi parte oriens, ad alteram occidens, possit occultus pristinum locum repetere, nisi circularem motum peragat? Nihil enim moror ridiculam quorundam veterum opinionem, qui putabant solem in oceanum delapsum, celeri aquarum alveo in adversum mundi latus toto noctis spatio deportari, indeque denuo exoriri. Similiterque qua ratione valeant eclipses lunæ, cum ea quam referunt umbræ rotunditate fieri, nisi terra inter solem et lunam posita rotunda sit? Mitto cætera quæ tale systema obruant. Nihil mirum ergo multos Christianorum, qui ævo Cosmæ astronomiæ dabant operam, ad sphaeræ sententiam accessisse; multoque magis stupendum est Cosmam et ipsum astronomum, cœlique motus ac stellarum cursum observantem, pro adversa opinione

pugnasse: qua tamen in re id nobis gratum præstitit, ut intelligere liceat, quo pacto SS. PP., ii saltem qui penitus rem indagaverant, cursum solis, eclipses lunæ, astrorum motus, secundum vulgarem illam sententiam explanarent.

III. Cum igitur astronomi, quos frequenter memorat et refellit Cosmas, obstrepent et sphaericam esse cœli terræque figuram asseverarent, Cosmas contra nitebatur, affirmans sphaeram nec cum Scriptura sacra, nec cum ratione posse consistere. Nam a recta ratione abhorreere pugnat, quod homines obversis vestigiis ambulent, quod pluvie adverso lapsu cadant, etc., ut alii quos supra meminimus. Ex Scriptura vero sacra probare nititur, cœlum terræ ita conjunctum esse, ut immanis sublimisque cameræ, fornix more fastigiata, formam efficiant, hoc maxime loco Isaïæ fultus: *Qui statuit cælum sicut fornix, et extendit illud sicut tabernaculum ad habitandum*: qui tamen locus ad alteram item opinionem derivari potest; similiterque hunc Jobi locum usurpat: *Cælum autem in terram inclinavit, effusa est vero sicut terra calx: conglutinavit autem ipsum quasi lapidem quadrum*. Quæ sane verba ad rem a Cosma afferuntur. Sed hæc loca ex LXX Interpretum versione deprompta, in Hebraico nonnihil ab hac sententia deflectunt. Etiam si vero nunquam secundum Cosmæ opinionem sacra Scriptura verba faceret, palam est ea ad vulgarem gentium existimationem adaptari. Nam si Spiritus sanctus dum monita salutis, et alia ad felicitatem hominis spectantia edisserit, sphaeram et antipodas induisset, rei insolentia permoti lectores, huic uni dicto animo adhibuissent, neglectis iis, quæ ad institutionem animarum, et ad hominis beatitudinem respiciebant. Ad sphaeram item evellendam Cosmas his utitur argumentis: Scriptura sacra plerumque dicit cœlum et terram omnia complecti, quod minime verum erit si sphaeram admittamus: nam illa posita unum cœlum omnia cum terra simul continebit. Ad hæc S. Paulus dixit tabernaculum a Moyse structum esse figuram huius mundi; tabernaculum autem erat quadrum et oblongum, atque adeo mundum quadrum et oblongum esse necesse fuerit. Hoc ille argumentum fusius agit, utque tabernaculi cum terra consonantiam accuratius exhibeat, et totum simul, et partes ejus singulas explicat, additis figuris et delineationibus singulorum; quas nos item depingi curavimus, appositis tabularum explanationibus: quæ res lectori, spero, nec injuvanda nec infructuosa erit. Validissimum omnium ad sphaeræ confutandam opinionem argumentum putat esse Cosmas, quod Deus ab initio et præsentis et futuri mundi mansiones paraverit, videlicet terram et cœlum; atqui cœlum beatorum non putat ille, posita sphaera et circumvectione cœlorum reperiri: ratus non posse perpetuam illam volubilitatem cum beata vita consistere. Ad hoc respondebant Christiani sphaeræ defensores, hos cœlos quos videmus, in consummatione

(a) Hom. 9, in Hexæmer.

(b) Comm. in Gen. 1.

sæculorum destruendos, aliosque novos parandos esse. At reponit Cosmas et ex Scripturæ locis commonstrat in hos cælos indutum Christum, inducendos esse sanctos: et quia hæc in re comprobanda totum difficultatis cardinem verti comprobatur, ex sacræ Scripturæ libris omnibus et ex SS. PP. loca congerit opportuniore, ut ostendat ab initio Deum binas illas mansiones parasse. Porro abs re foret in confutandis Cosmæ ratiociniis tempus terere: nam ut quivis vel mediocriter peritus advertat, omnia vel a locis perperam explicatis, vel ex male ab adversariis concessa cælorum destructione, deducuntur.

IV. Postquam autem Cosmæ argumenta ad sphaeram confutandam attulimus, restat ut ejus σύστημα, quo siderum, solis ac lunæ motus, eclipsesque lunæ pariter explicat, aperiatur. Mundum igitur ille planum arbitratur ac terræ superficiem quadram et oblongam; ita ut longitudo ejus ab oriente ad occidentem duplo major latitudine sit, quæ latitudo a septentrione ad meridiem extendatur. Hunc vero parallelogrammum muris claudi pugnat; murosque a parte orientali et occidentali, ab imo ad fastigium rectos in semicirculum desinere; a parte vero septentrionali et meridionali, erectos item muros esse putat, donec ad semicirculum pertingant, tum enim convolvi muros ait, ut oblongam cameram in fornicis modum fastigiatam efficiant. Firmamentum porro, seu lacunar quoddam, ubi muri convolvi et in semicirculum deflecti incipiunt extendi arbitratur, ac locum supremum beatorumque sedes, a loco inferiori determinare. Solem vero, lunam et stellas sub firmamento esse opinatur. Utque noctium, dierum et eclipsium rationem explicet, ad extrema septentrionis montem altissimum esse comminiscitur: et circa montem, solem, lunam et astra cursum peragere pugnat: ita ut cum sol adversam nobis montis partem respicit, tum nobis appareat, diesque sit; cum autem pone montem cursum peragit, tum noctem efficiat. Lunæ vero eclipses tum fieri putat, cum mons solem inter et lunam interponitur: cumque mons ille a cacumine hemisphaerium referat, hinc efficit ut umbra quam in luna conspiciamus, in semicirculo desinat. Hujus porro commentarii ratio clarius in schemate ad primam tabulam posito deprehendas, ubi adjunctam e regione explicationem perlegas oportet. Hanc doctrinam Cosmas a sene quodam Patritio nomine se mutuatum testificatur: easque ipsa, ut verisimile, Patrum ratio et intelligendi modus est, cum planam mundi superficiem esse contendunt. Sicque sententiam suam explanat Severianus Gabalorum, cujus locum affert Cosmas libro decimo. Ut vero digressionibus gaudet scriptor noster, multa præclara ultro citroque refert, quæ in sequentibus capitibus explananda venient: vereque dici potest esse τοῦ πατριῶνος χρίστος τοῦ ἔργου.

CAPUT. III.

DE REBUS EGYPTIACIS, ÆTHIOPICIS ET INDICIS
APUD COSMAN.

I. De Inscriptione Ptolemæi Evergetis. II. Quis

Ptolemæorum ille sit. III. Nota quadam in illam inscriptionem. IV. De Nili scaturigine. V. De rebus Indicis apud Cosmam. VI. De statu Christianismi in India sexto sæculo.

I. Perinsigne monumentum antiquitatis studiosis offert Cosmas, dum inscriptionem nobis Ptolemæi tertii regis Ægypti cognomine Evergetis, in extremis Æthiopis qua Ægyptum respicit, partibus exscriptam a se, litteris consignavit. Illa vero omnes ejusdem Ptolemæi tam in Oriente, quam in Æthiopis et Arabis partibus, expeditiones, minutatim enarrat, ut pulchrior et ad historiam opportuniore altera nusquam compareat. Postquam autem ea, quæ in Orientis, Asiæ, Hellesponti et Thraciæ, Mesopotamiæ item et Babylonis partibus gessit Ptolemæus, inscriptio retulit, ait Ptolemæum copias per canales misisse, ἀνέλαμψε ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ διὰ τῶν ὀρυζήσεων ποταμῶν, ubi nos ad verbum sic vertimus, *Per canales fluviorum manufactos copias misit*; Bigotius vero Gallice, *Et faisant des canaux, où il estoit nécessaire, pour rendre à ses troupes le passage plus aisé*. Ubi παρασκευάζει ille rem enuntiat, et quidem, opinor, non satis feliciter: nam canales illos, quos cum copiis trajecit, ipsius opera confectos fuisse nec inscriptio, ut liquet, exprimit, nec ratio suadet. Quorsum enim rem ita arduam, et longioris operæ, perficiendam ad copiarum transitum suscepisset, quando expeditum illi erat, eadem, qua prius trajecerat, via reverti? Jam pridem igitur effossos canales Ptolemæum trajecisse putamus. Reliquum est autem, ut excutiamus quos ille cum exercitu canales transmiserit, num canales Nili, sive eos quæ se flumen in Mediterraneum mare exonerat, quorum aliquot manufacti erant; sive canalem a Nilo ad Rubrum mare ductum? De Nili ostiis hæc intelligi ne somnari quidem potest. Neque etiam verisimile est huc agi de canali quem reges Ægypti a Nilo ad mare Rubrum deduxerunt: non unus enim canalis, sed plures exprimuntur; ille vero a Rubro mari ductus, unicuique erat. Ad hæc autem, quorsum ex Persica expeditione redux, statim copias per canales ad mare Rubrum transmittat, cum subsequenter in Æthiopiam, et nauticam in Arabiam expeditionem, nonnisi post multos annos suscepit? Quamobrem Inscriptio sequens non eodem in lapide, sed in marmorea sella sculpta erat; et hoc pacto narrationem ordiebatur, Μετ' ἂν ἀνδραγαθίας, *Postea strenue agens*. His adjicias a multis tentatam canalē, qui Mediterraneum Rubro mari jungeret, operam, nulli unquam ex voio cessisse. Etenim Herodotus in *Euterpe*, c. 158, ait Necon Ægypti regem, id operis aggressum, cum huic insudantium multa hominum millia lues absumpsisset, rem intermisisse. Herodoto suffragantur Diodorus Siculus lib. 1, et Tzetzes Chiliade vii. Aristoteles autem *Meteor.* 1.1, c. 14, narrat Sesostri priorem id aggressum, et multis post sæculis Dariū, cum frustra laborassent, rem infectam reliquisse, ne fluvialibus commistæ maris aquæ Nilum, currumperent: pariaque tradit Pli-

nus *Hist. nat.* lib. vi, c. 29. Strabo, lib. xvii, refert Sesostriam, quem Trojano bello antiquiorem narrat (verum refragantibus nuperis chronographis), canalem hujusmodi effodere frustra tentasse, parique exitu Darium: sed postea a Ptolemæis perfectum opus fuisse. At Diodorus unum Philadelphum rem absolvisse dicit: qui tamen canalem quamprimum obstruxit, ταχέως πάλιν συνέλαυν. Nam, ut ait Plinius, *Ultra deterruit inundationis metus, excelsiore tribus cubitis Rubro mari comperio, quam terra Egypti. Aliqui non eam asserunt causam, sed ne immisso mari corrumpere aqua Nili, quæ sola potum præbet. Nihilominus iter totum terendo frequentatur a mari Egyptio: quod est triplex; unum a Pelusio, etc.* En totam de tentato hujusmodi canali historiam. Unde inferas canalem nunquam in usu fuisse, nec per illum transmissæ copias Evergetem. Restat igitur ὁρυχθέντας ποταμούς, sive canales fluviorum manu factos, esse Euphratis et Tigridis canales, quorum primigenius alveus a multis regibus mutatus et alio deductus fuerat, teste Plinio aliisque scriptoribus. Truncam et, fracto lapidis angulo, aliquot verbis mutilam priorem inscriptionem esse tum Cosmas indicat, tum ipsum lapidis schema, quod in ære incidi curavimus, exhibet: quare vix conjectari possit, quo Ptolemæus Evergetes copias per canales transmiserit: at quoquo miserit, exploratum sane videtur hic non alios significari canales, quam Tigridis et Euphratis. Cæterum quæ de subactis a se Mesopotamia, Babylonia, Susiana, Perside, Media ac reliquis omnibus ad usque Bactrianam regionibus, magnifice in hac inscriptione narrat Evergetes, non sunt ad litteram accipienda. In hac enim, neque sane diuturna, irruptione, ad summum potuit agros devastare, Seleuci Callinici tunc regnantis vires aliquot secundis proeliis frangere; neque tamen penitus debellasse, et memoratas regiones ditioni suæ subjecisse valuit, ut jactabundus indicat.

II. Hunc porro Ptolemæum cognomine Evergetem, Lagidæ nepotem et Philadelphii filium esse ex inscriptione liquet: manifesteque labitur Cosmas (a), qui putat esse Philometorem, aut Evergetem secundum, sive Dionysum, qui ante postremam Cleopatram regnavit. Cui sententiæ ideo accessit quod falso putaret hos tantum post Philadelphum vicesimum septimum regni annum attigisse. Cui opinioni suffragari videtur Eusebius in *Chronico*, ubi Evergetem I vicesimo quarto regni anno defunctum assignat. Verum longe anteposenda eximie inscriptionis auctoritas, quæ anno 27 Ptolemæi Evergetis insculpta fertur: quæque hunc Ptolemæum, Philadelphii filium, Lagidæ nepotem esse testificatur. Itaque hic Ptolemæus vicesimo septimo regni anno inscriptionem posuit: eodemque ipso, ut putatur, e vivis excessit.

III. Varias lectiones ex Vaticano codice notavimus, ac ex eodem Cosmæ scholia ad inscriptionem Ptolemaicam: quæ omnia a

(a) P. 146.

Bigotio prætermissa fuerant. Ubi multa quoque alia, in Bigotianis schedis secus posita, a nobis restituta animadvertas. In enumeratione porro Æthiopicarum gentium, quas debellasse Ptolemæum fert inscriptio, quamplurimas videas eodem hactenus nomine insignitas, ut in notis observavimus. Etsi vero Græci, pro consueto more, omnes divarsæ linguæ varique ritus nationes barbaras vocarent, peculiaris tamen Æthiopica gens erat, quæ Barbara, regioque Barbara dicebatur, non ea quæ a Gaditano freto ad Egyptum usque oram maritimum occupabat, quam hodie Barbariam dicimus; sed quæ ultra fretum Arabici sinus in interiore Æthiopia sita erat, quæ etiam Αἰθιοπιοτόπος ἢ, *Thurifera terra* nuncupabatur. Sub finem inscriptionis in hæc verba, quæ post enumeratas Ptolemæi cum pedestres, tum nauticas expeditiones habentur, Κατῆλθον εἰ; τὴν Ἀδούλην τῇ Διὶ καὶ τῷ Ἀρεὶ, καὶ τῷ Ποσειδῶνι θυσίας: ὑπὲρ τῶν πλοιοζυμῶν id est, *Adulem descendi sacrificatum Jovi, Marti et Neptuno pro navigantibus*; sive, *pro peracto felici nauticæ expeditionis successu*, observes velim hic non pro nautica tantum, sed etiam pro pedestribus expeditionibus oblatas hostias fuisse; nam illud, ὑπὲρ τῶν πλοιοζυμῶν ad Neptunum postremo loco memoratum respicit; Jovi autem et Marti pro aliis expeditionis sacrificatum est. Monitum item lectorem velim, ad paginam 132, ubi Cosmas suam in mari Rubro usque ad fretum Arabicum navigationem enarrat (quæ a Bigotio prætermissa fuerat), et Zingium ultra fretum esse memorat, putasse nos Ζῆγγιον idipsum esse quod Zangui et Zanguebar hodiernum: idque sane verum. Quod autem adjecimus Zanguebar idem esse, atque mare Zangui, non perinde probatur viro quodam doctissimo et amicissimo: qui ex optimis rerum Africanarum monumentis et ex geographo Nubiensi, nomen *Zanguebar*, non ex *Zangi* et *bahar*, *mare Zangi*, sed ex *Zangi* et *bar*, *continens Zangi*, factum putat: nam geographus Nubiensis illam continentem, *el barr* absolute, nonnunquam appellat. Ejus nos sententiæ libenter assentimur.

IV. De Nili vera scaturigine primus scriptorum Cosmas ipsis in locis peregrinatus, conspicue et uti se res habet verba fecit. Cujus originem investigare ita arduum antiquis visum est, ut in proverbium cederet, *Nili caput querere*, de iis loquendo, qui rem humanas vires excedentem aggredierentur. Et ad usque nostram pene ætatem res in incerto mansit, donec RR. PP. Jesuitæ peragratibus Evangelii causa Æthiopiæ partibus, et situs et nomina locorum, ubi Nili fontes exstarent, aperuerunt. In regione igitur Agau, ut Cosmas multis retro sæculis narraverat, et nuperi Jesuitæ testificantur, Nili caput habetur. Ea autem regio in regno Goiami Habyssinorum ditionis sita est.

V. De India præclare agit Cosmas noster plerisque in locis, quorum aliquot prætermissa a CL. V. Bigotio fuere: non enim omnia

exhibere potuit, qui *κρονασπίνα* cursim hinc et inde exscripsit. Ait igitur Cosmas Sinam, unde sericum advehebatur, in extrema orientis ora ad orientalem Oceanum sitam esse: tantumdemque circiter navigationis esse a capite Persici sinus ad insulam Sieledivam (Ceylan), quantum a Sielediva ad Sinam. Sieledivam insulam accurate describit, in duoque regna distributam esse ait: quorum aliud ab Hyacintho perinsigni, qui ibi quodam in delubro edito in loco servabatur, Hyacinthi regnum vocabatur; aliud vero reliquam insulæ partem obtinebat. Eandem insulam Seledivam, sive Sieledivam, nam utroque modo legitur, esse quam Taprobanam non uno loco ait Cosmas noster, cui suffragantur plerique geographi veteres et recentiorum maxima pars: neque posse puto id in dubium vocari. Trecentorum milliarium insulæ circuitum esse dicit: hodierni geographi ducenta tantum millia ambitus insulæ ascribunt: verum ut plerisque in locis observavimus, et a doctis viris antea notatum, breviora millia veteres numerabant, quam recentiores. Cætera ad eam insulam spectantia, tute lector erudite, in hoc opere nec sine voluptate percurras. Regiones inter Sieledivam et Sinam positas recenset Cosmas, videlicet Marallo cochleis abundans; Caber ubi alabandenum reperitur, et aliam regionem unde caryophyllum advehebatur. Caryophyllum autem, non id quod nomen sonat hic significat, scilicet, *nucis folium*. Nam misso Plinii loco, et Julii Scaligeri explicatione circa caryophylli significatum; quia hæc vetustiora tempora spectant; ævo Cosmæ, imo etiam Pauli Æginetæ, Cosma antiquioris, caryophyllum id ipsum erat quod clavus ille odoriferus, quem nos dicimus, *clou de girofle*. Nam ex caryophyllo, Itali *garofolo*, indeque nos *girofle*, confecimus. Qua de re vide Gorrhæum, et Robertum Stephanum in Thesauris.

In altera Indiæ ora, quam hodie Malabaricam dicimus, hæc urbes et emporia celebriora erant, Sindu, Orrhota, Calliana; eadem, ut videtur, quam hodie Calicutum vocamus; Sibor, et Male, quinque emporia habens, Parti, Mangaruth, Salopatana, Nalopatana, et Padapatana. Ex Male haud dubie, Malabar factum est. Nam *Male barr*, continens Male significat: atque *προς ἀντιδιωροβάλιν* insularum illa series Malabaricæ oræ e regione posita, *Mal-dive*, id est, insulæ Malæ, appellatur. In septentrionali vero Indiæ plaga populosissimum Hunnorum, ita scilicet Cosmas nuncupat, regnum erat, quorum rex, Gollas dictus, elephantos bis mille, equitatumque multum ad bellum educebat. Is cum Indorum urbem aquis circumfusam obsideret, diuturno elephantorum equorumque haustu arefacto solo, urbem cepit. Quæ res haud incredibilis fortasse videatur iis, qui apud Herodotum, haustu infinitæ prope multitudinis quam opprimendæ Græciæ Xerxes eduxerat, exsiccatis fluvios legerint. Ab his porro Hunnis originem ducebant Hunni illi, qui multis sæculis Europam tum justis expeditionibus, tum excursionibus depopulati sunt, quorum sedes Bactris finitimæ. Erantque Hunni gens Scy-

thica, qui nonnunquam Massagetæ, aliquando Magiæres, interdum Abares et aliis nominibus appellantur. Cætera quæ ad Indica et Æthiopica animalia, et ad earum regionum plantas et arbores pertinent, descripta habes in tabula IV, cum adjunctis explicationibus. Is enim Cosmas mos fuit, ut memorabilium rerum, quas tractabat, formam depingeret.

VI. Jam vero restat ut de statu Christianismi in India, qualem variis in locis describit rerum peritus et plerumque oculatus testis Cosmas, verba faciamus. Omnes quotquot in Perside, India et Arabia Felici Christiani degabant, archiepiscopo Persidis subditi erant, a quo item ordinabantur earum regionum episcopi. In Perside vero prædicationem Evangelii a Thaddæo apostolo factam memorat. Huic archiepiscopo sedes erat Babylone: et ipsius Cosmæ ævo, anno circiter 530, quidam Thomas Edessenus ejus amicus et Patritii senis discipulus ad archiepiscopales totius Persidis thronos evectus est. Babylon autem illa longe diversa erat a veteri illa Babylone, ad Euphraten posita; quæ a multis jam sæculis solo æquata ac deleta fuerat. Sed hæc Babylon eadem erat atque Seleucia ad Tigrim sita, et caput regni Persarum, quam Arabes *Madayeno Cosra*, *Urbem Cosroes*, vocant. Nicæni canones Arabici, qui pro supposititiis habendi, hujusce archiepiscopi sive Catholici mentionem habent. Vide *Conc. Labbe t. II, p. 301*. P. vero 328 legitur: *Dominus Seleucia, quæ est Almodaion* (scribe, *Almadaion*), *honoretur super omnes metropolitanos Romanorum: siquidem habetur loco patriarchæ in Oriente*. Sub hæc autem, dirutus in Saracenorum irruptione Cosroes urbibus, patriarcha sive Catholicus Seleuciensis in urbem Mausel haud procul a veteri Ninive structam receptum habuit. Archiepiscopus Persidis, in Callianam, quam hodiernum Calecutum esse arbitramur, episcopum ab se ordinatum mittere solebat. In Male supra memorato emporio, aderat Christianorum ecclesia; similiterque in Sielediva insula ecclesia Christianorum, cum presbytero et diacono in Perside ordinatis, ac reliquo ecclesiastico ministerio. Item apud Bactros, Hunnos, de quibus supra, reliquos Indos, Persarmenos, Medos, Elamitas, atque in tota Persidis regione ecclesiæ infinitæ erant, episcopi Christianique populi magno numero, martyres multi, monachi, hesychastæ. Similiterque in insula quæ Dioscoridis vocabatur, nunc Zocotora vitiatò nomine, in mari Indico sita, cujus incolæ, ait ille, a Ptolemæis eo missi coloni, Græce loquebantur; clerici erant ex Perside eodem missi, atque ecclesia Christianorum, qui ibidem magno numero versabantur. Hæc omnia a cl. Bigotio prætermissa refert Cosmas; eo lectori jucundiora, quod a nemine fortasse ita minutatim memorata sint. Persidis autem archiepiscopus Nestorianus erat, ut alii omnes episcopi et presbyteri eidem subditi.

CAPUT IV.

MISCELLANEA RERUM MEMORABILIMUM APUD COSMAM.

I. Veterum loca. II. Romanorum numismata ubique terrarum. III. Hieroglyphica quid.

IV. *Litteræ quando inventæ.* V. *Mithræ cultus apud Persas.*

I. Veterum scriptorum loca subinde affert Cosmas : in his Ephori Aristoteli æqualis qui triginta historiæ libros conscripserat : ex quarto autem historiæ libro excerptum affert scriptor noster (a) ; ubi videas quæ fuerit antiquorum opinio de situ orbis, deque nationibus extrema terræ incolentibus. Putabant igitur illi ultimam orientis oram Indos occupare ; occidentis Celtas, septentrionis Scythas, meridiei Æthiopus. Verum orientale et occidentale latus longe strictius septentrionali et australi, ita ut hæc postrema latera duplo majus spatium obtinerent. Quæ incident in Cosmæ opinionem de figura terræ, uti superius explicavimus. Alia autem quæ de veteribus Pythea Massiliensi, Xenophane et cæteris usurpat, tute, lector erudite, passim observes.

II. Ait Cosmas Romanorum numismata et monetas ubique locorum ad commercium usurpari. Cum ipsorum numismate, sic ille (b), omnes gentes commercium exercent : et in quovis loco ab extremis terræ usque ad oppositos fines, illud admittitur : mirantibus talem monetam cunctis hominibus atque regnis : quia in aliis quibuscunque regnis similis non compareret.

III. Notat ille hieroglyphicæ Ægyptiacæ, non litteras, sed rerum symbola esse : quæ quidem, ut puto, verior est opinio. Nam ut in obeliscis, qui adhuc Romæ supersunt, deprehendas, hieroglyphicæ illæ litteræ, quæ magno numero in quadrum digestæ videntur, eadem prorsus cum quadam concinnitate et elegantia inferius repetuntur bis, ter, quaterve : quod nequaquam præstitisset si quis sermonem vel narrationem quamdam una serie instituisset. Quamobrem quæ apud Ammianum Marcellinum fertur hieroglyphorum obelisci Romani explicatio, a quadam Hermapione concinnata, pro commentitia a viris doctis habetur : neque magis Athanasio Kirkeri credidit, qui repudiat Hermapionis interpretatione, longissime diversam ipse nulla fultus auctoritate adornavit. Litterarum igitur usum, a legislatore Moysæ, qui in monte Sina a Deo litteris institutus fuerat, primum in orbem invectum esse, post multos alios arbitratrur Cosmas.

IV. Verum non animadvertit ille Scripturam sacram opinioni suæ manifeste refragari : siquidem antequam Lex in monte Sina daretur, post partem de Amalecitis victoriam, jubetur Moyses id litteris consignare (*Exod. xvii, 14*) : *Dixit autem Dominus ad Moysen : Scribe hoc ob monumentum in libro, et trade auribus Josue : delebo enim memoriam Amalec sub cælo.* Unde pateat jam tunc temporis litterarum usum in orbem invectum fuisse. Memoratu porro digna sunt quæ sub hæc enarrantur. Cum autem, sic ille (*Hebræi*), scriptam a Deo legem accepissent, ibi primum litteras edidicerunt : ac solitudine ceu quieto quodam litterario ludo usus Deus, ipsos totis quadraginta annis exarandis litte-

(a) P. 148.

(b) P. 148.

ris exerceri sivit. Quamobrem in deserto Sinai montis, inque omnibus Hebræorum mansionibus videre est lapides omnes ex montibus delapsos, litteris Hebraicis inscriptos, ut ego qui istac iter habui testifcor. Quas inscriptiones Judæi quidam, qui ipsas legerant, narrabant nobis ita habere : Profectio talis, ex tribu tali, anno tali, mense tali ; ut plerumque multi nostro ævo in diversoriis scribere solent. Illi vero, utpote qui nuper litteras edidicissent, frequentius scribebant, et litteras multiplicabant, ita ut isthæc omnia loca litteris Hebraicis insculptis plena sint : quæ, ut quidem æstimo, incredulorum causa hactenus servantur. Cuius porro licet adire loca et isthæc inspicere, vel alios sciscitari, ut ediscat nos vera narrare. Cum ergo primum Hebræi a Deo per illas scripto traditas tabulas litteris instituti et eruditi fuissent per moras illas quadraginta annorum in deserto, vicinis suis Phanicibus ipsas tradiderunt, quo tempore primum Tyrus regnabat Cadmus : ex quo Græci litteras acceperunt, quæ inde ad omnes gentes emanarunt. Quæ de visis ab se inscriptionibus hujusmodi refert Cosmas, a nemine puto in dubium vocanda : nam fide dignus ac sincerus scriptor est, si quis alius. An vero inscriptiones illæ veterum Hebræorum in deserto aberrantium fuerint, id sagaci lectori æstimandum mittimus : nos sane Cosmam Hebræorum mendacio deceptum probabilius existimamus.

V. Ex aliorum narratu ait, apud Persas ad suum usque tempus celebritatem Mithræ, sive solis, quotannis peragi, in memoriam signi sub Ezechia rege editi : cum in extremis agens impetratæ valetudinis indicium accepit, solis videlicet retrogressionem. Solem autem Mithram apud Persas dictum, ab iisdem pro numine et deo cultum fuisse plerique tradunt : ac, etsi quidam nuperus scriptor id in dubium vocare videatur, non puto posse rem tot testatam auctoribus in controversiam adduci.

CAPUT V.

DE REBUS SCRIPTURAM SACRAM ET ECCLESIAM SPECTANTIBUS.

I. *Singulare quiddam de LXX Interpretum historia.* II. *De loco transitus Israelitarum per mare Rubrum.* III. *De vestimentis Hebræorum in deserto.* IV. *De paradiso terrestri.* V. *De Epist. ad Hebræos.* VI. *Num animæ circumscriptæ sint.* VII. *De die Natali Domini.* VIII. *Ritus baptismi.* IX. *Oratio pro defunctis.* X. *De Epistolis catholicis.*

I. Mirum quod narrat Cosmas (c) de Septuaginta Interpretum historia. Deinde, sic ille, *Ptolemæus, cognomine Philadelphus, cum de Judaicis libris curiose a Tryphone Phalereo sciscitatus, rei veritatem edidicisset, illos studiose perquisivit : missis ad Eleaza-*

(c) P. 344.

rum sacerdotem et ad templum donis quamplurimis, etc. Ubi vides loco Demetrii, Tryphonem, nulla vocis affinitate jacere. Licet autem vix in mentem subeat qua ratione potuerit Demetrius in Tryphonem mutari, quia tamen Aristeas, Philo, Josephus, et alii bene multi Demetrium constanter expriment, credere malim esse Cosmæ nostri *μνημονικὸν ἀπόστημα*.

II. De loco ubi Israelitæ mare Rubrum sicco pede traxerunt, hæc habet Cosmas: *Est autem locus ille in Clysmate, ut vocant, in dextera abeuntium ad montem. Ubi etiam vestigia rotarum curruum visuntur, et usque ad mare longo tractu apparent, ad hoc usque tempus servata ad signum infidelibus, non vero fidelibus.* De vestigiis curruum ævo Cosmæ manentibus, agit item Paulus Orosius; de loco vero transitus paria tradit Philostorgius in excerptis Photii I. III, c. 6: *Ἡ μὲν τοι Ἐρυθρὰ ἐπὶ πλείστον μηχανομένη εἰς δύο τινὰς ἀπομαρτίζεται κόλπους· καὶ τὸ μὲν αὐτῆς ἐπ' Αἰγύπτου χωρεῖ Κλύσμα, καὶ ὁ τελευτῶν τὸ ἐπὶ νότον φέρον δι' οὗ πάσαι καὶ τὸ Ἰσραηλιτικὸν φεύγοντες τοὺς Αἰγυπτίους, ἀδρόχῳ τὸ βίβρον διαπεραιώθησαν ποδὶ. Τὸ δὲ ἕτερον μέρος ἐπὶ Παλαιστίνῃν ἔρχεται κατὰ πόλιν Ἀεῖλὰ ἐκ παλαιοῦ καλούμενην· id est, Rubrum quidem mare in maximam extensum longitudinem, in duos sinus dividitur: quorum alius versus Ægyptum tendit, a Clysmate, quo loco desinit, cognominatus: quæ olim Israelitæ fugientes Ægyptios, sicco pede transgressi sunt. Altera vero pars ad Palestinam vergit, ad urbem, quæ a prisca temporibus Aila vocatur.* Clysmata autem ab Athanasio in Arabia esse dicitur, juxta Arabum scilicet montem, quo olim Philo episcopus Ægyptius pro fide catholica in exsilium a Constantio actus est. Licet enim Clysmata ad oram maris versus Ægyptum jaceret, a multis tamen in Arabia, et habitatores ejus Arabes, censebantur. Nam Ægyptii vocabantur ii tantum, qui Nili utrumque latus, ad certum tamen hinc et inde spatium, occupabant. Quod ait Philostorgius Rubrum mare a septentrionali parte duos in sinus desinere, id asserunt hodierni geographi, et ex frequenti Europæorum aditu comprobatur. Urbs autem Aila, ad alterius sinus oram posita, a Cosma Ægyptio secundum Vaticanum codicem Ἐλὰ dicitur; secundum Laurentianum autem Ἀνὰ vocatur. De Clysmate et Ela hæc habet Jacobus Golius in notis ad Alferganum, p. 144: *Colzuma, oppidulum in littore Ægypti, commune olim hujus et Syriæ præsidium. Quod haud aliud videtur esse, quam Clysmata Ptolemæi, uti situs utriusque, et vocis et significationis convenientia arguit. Hinc mare Rubrum, Bahar el Colzum, dictum; peculiariter quidem infima sui parte; sed quoque universum... In geminum illic terminatur sinum; occidentalem Colzuma insignem; orientalem Elana. Altera autem maris ora, ad quam sicco pede appulerunt Israelitæ, Cosmæ ævo Phœnicon dicebatur (a); videlicet a palmis, quibus consitus locus erat. Elim item locus in deserto,*

(a) P. 195.

Raithu vocabatur, ubi suo tempore duodecim illos fontes a Scriptura memoratos adesse testificatur Cosmas: Raphidin vero alteram Hebræorum mansionem, Pharan ævo suo dici enarrat idem.

III. In hunc Deuteronomii locum xxix, 5: *Deduxit vos quadraginta annis in deserto: vestimenta vestra non vetustate consumpta sunt, et calceamenta vestra non detrita sunt a pedibus vestris*, hanc, neque sane abs re, interpretationem affert Cosmas: *Neque enim, ut quidam portentorum fabulatores, maxime qui ex circumcisione sunt, arbitrantur, vestimenta et calceamenta eorum non detrita sunt, etiamsi Moyses ita loqui videatur; sed ait, nihil ipsis in solitudine defuisse, quia mercatores frequenter ipsis necessaria subministrabant. Alias enim dicant, quæso, qui potuissent infantes in deserto nati, paternis vestimentis et calceamentis uti, in tanto statura discrimine? Qui panes propositionis quotidie recentes conficere jussi fuissent, nisi ipsis mercatores frumentum advehissent?* etc., quæ sane a verisimili non abhorrere nemo non fateatur: et hæc item fuisse videtur Aben-Ezræ sententia. Attamen concors pene omnium opinio est, non sine miraculo Hebræorum vestimenta in deserto illa, et non detrita, per annos quadraginta mansisse. Atque huic standum opinioni putamus.

IV. Quoad paradisi voluptatis situm, veterum narrationi Cosmas paria tradit. Nam cum, ut supra diximus, terram putet illa quadram et oblongam esse, Oceano undique circumfusam; ultra Oceanum alteram terram comminiscitur, quæ totum Oceanum undequaque ambiat, quæque ab extremis sui partibus cælo jungatur. In hac vero extrema terra paradisi voluptatis situm fuisse putat. Quatuor autem fluvios ex paradiso subterraneis meatibus Oceani spatia decurrentes, ad nostram terram permeare, et ubi fluviorum scaturigines habentur ex terræ penetralibus emergere, Gehon videlicet, quem esse Nilum æstimat, in Æthiopia; Tigrim et Eufraten, in Persarmenia; Phison, quem esse Gangem arbitratur, in India. Huic pene similia tradunt Philostorgius I. III, c. 10, et Theodoretus in Genesin, qui perinde quatuor paradisi fluvios ingenti spatio sub terra meantes, ad loca denique scaturiginum deportari narrant, et foras erumpere.

V. Ait (b) Hebræis Paulum Hebraice scripsisse: Epistolam autem ejus in Græcam linguam translata fuisse vel a Luca vel a Clemente; similiterque Evangelium secundum Matthæum.

VI. Animas hominum circumscriptas esse pugnacissime defendit. Verum si argumenta perpendas quibus eam sententiam asserere nititur, id unum Cosmas vult comprobare, animas scilicet hominum vere in loco esse; ita ut, v. g., anima cujuspiam hominis in hoc conclavi vere exsistat, nec extra repe-riatur: neque ita vult animam in loco degere, ut pars parti respondeat; quod ta-

(b) P. 255.

men necesse foret ut anima vere circumscribi diceretur. Atque ita planum videtur inter Cosmam et adversarios, in quos ille tamen acriter invehitur, de solo nomine quaestionem esse.

VII. Observatu porro digna sunt quæ de Natalis Domini die habet Cosmas; nam de ritu Ægyptiorum et Hierosolymitanorum talia satur: Cum Zacharias decima septimi mensis ingressus esset in templum, secundum legis traditionem, ac nuntium accepisset de Joanne sibi ex Elizabeth nascituro, sexto illius mense Virgo quoque nuntium accepit; ita ut tunc primi mensis initium esset. Nam cum decima septimi mensis Zacharias nuntium accepisset, et eodem mense Elizabeth conceperit, palam sane est sex anni menses tunc præterisse, ac sex reliquos fuisse, exceptis decem illis diebus; vel fortasse duobus aliis, aut tribus, aut septem, donec Zacharias abiit domum, ita ut dies superessent 168, aut 167, aut 163. Initium itaque conceptionis Domini, id est, initium primi mensis, sextus mensis Elizabethæ erat secundum Evangeliorum traditionem: nam hunc ordinem Deus semper servavit et servat. Hinc vero liquet, quod omnes ortum Christi nono decursu mense a primi mensis initio celebremus, id est, Choiac 28; Hierosolymitani vero quasi ex B. Luca auctoritate, qui ait Christum baptizatum fuisse incipientem quasi annorum triginta, in die Epiphaniæ Natalem celebrant. Et vere quidem tam Lucas, quam Hierosolymitani supputant: at accurata ratio non sic habet; sed tamen in ipso ortus die baptisma contigit, ut aiunt Lucas et Hierosolymitani. Verum Ecclesia ab antiquis temporibus, ne duas illas solemnitates eo ipso die celebrans, alterutrius oblivionem induceret, præcepit, ut, secundum numerum apostolorum, duodecim dies intercederent, atque tunc Epiphaniæ solemnitas celebraretur: quemadmodum etiam quadraginta dierum jejuniis Domini, quod ante p̄nam cum diabolo inibat percoleit, resurrectione Domini claudi jussit; ut et nos secundum exemplar pro facultate pugnant, et Christum imitantes, excipiamus passionem et resurrectionem Domini, etiamsi non iisdem diebus contigerit. Simili itaque modo Epiphania Domini nostri Jesu jussit post duodecim a Natali ejus dies celebrari. Soli autem Hierosolymitani ex conjectura probabili, nec tamen ex accurata ratione, in Epiphaniis Natale agunt; in die autem Natali memoriam celebrant Davidis et Jacobi apostoli: non quod ambo eadem ipsa die mortui sint, sed, ut arbitror, ne ipsi extra festum cognatorum Christi neglecti maneant, eorum memoriam omnes colunt.

Quod habet Cosmas, Zachariam Joannis patrem, decima septimi mensis in templum ingressum esse, in epistolis Cyrilli Hierosolymitani ad Julium papam, et in ἀποβάντας Julii, ad eundem prorsus modum enarratur: unde fortasse Cosmas hanc opinionem mutuatus est. Illæ vero mutæ Cyrilli et Julii epistolæ in epist. Joannis archiepiscopi Nicæni ad

Zachariam Catholicum Armeniæ afferuntur. Ubi videas Natalem Domini diem, ad vicesimam quintam Decembris a Julio papa celebrandam edici. Cujus calculi rationem ex libro quodam Josephi Historiæ scriptoris, Romæ, ut dicitur ibidem, deprehensi, peti et usurpari animadvertas. Hæc porro Josephi verba in testimonium afferuntur, "Ὅτι ἐν μηνὶ τῷ Ζ', ἐν τῇ ἑορτῇ τῆς Σκηνοπηγίας, εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Ἰασημοῦ, ὤφθη ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ. Καὶ κωφεύεις ὁ λαός; id est, mense septimo, in festo Scenopēgiæ, die propitiationis, visus est angelus Dei. Et mutus factus sacerdos, etc. Sub hæc autem Joannes Nicænus Julium inducit Hebræorum menses cum Romanis conferentem. Quia vero edita computatione, Annuntiationem et Incarnationem, utpote sexto prægnantis Elizabethæ mense factam, in Hebræorum mensem Nisan cadere cōperit; hinc colligit natum Christum esse 28 mensis Choiac, sive 25 Decembris. Vide Combefis. *Hist. Monothelitarum*, p. 298. Veteres tamen Ægyptii, et Orientales omnes, ut concors universorum sententia est, pari ritu Epiphaniæ Natalisque Domini festum 6 Januarii celebrabant: æ versus quarti sæculi medium in vecta iisdem in regionibus consuetudo fuit, ut vicesima quinta Decembris Natalem diem agerent, unde Athanasius ad 25 Decembris ortum Christi consignat supra, p. 26. Verum priscam illam consuetudinem ad ætatem usque suam in Ecclesia Hierosolymitana obtinere testis est Cosmas: aliis ritum posterius inductum servantibus. Idipsum vero confirmat Joannes Nicænus, dum ait, asseverare Hierosolymitanos, Jacobum fratrem Domini primum Hierosolymorum episcopum, ad Natalem Christi diem celebrandam, Januarii sextam diem assignavisse. Cosmas vero priscum Ægyptiorum ritum, quo non 25 Decembris, sed Januarii 6 Natalem celebrabant, vel prorsus ignoravit, vel consulto tacuit. Tametsi, ut supra dictum est, Orientales ad usque medium sæculi iv ritum celebrandi 25 Decembris ne noverant quidem, ut videre est in sermone Gregorii Nyseni de die Natali, *Nunc per totum orbem habitatum*, inquit, *diem festum celebrantium concors sonus auditur: nunc scilicet, non antea*. In oratione autem de Natali Domini tom. V Operum Chrysostomi, quam putant nonnulli ab eo adhuc presbytero Antiochiæ pronuntiatam, dicitur, a paucis annis Natalis Domini festum in Orientalium notitiam venisse, atque ab Occidentalibus in Orientem advectum fuisse. Apud Occidentales vero nonnisi post Epiphaniæ solemnitatem, Natalis festum institutum fuerat: indeque erat, quod in Occidente et in urbe Roma Natalis potior Epiphania haberetur, ut legitur in veteri Ordine Romano, *Nec hoc prætereundum est, quod secunda Nativitas Christi (quo intelligitur Epiphania), tot illustrata mysteriis, honoratior sit, quam prima, videlicet Natalis: quod item ad verbum legitur in libro De divinis Officiis, cap. de Baptismo Domini*, qui Alcuino quidem ascribitur, sed nonnisi post decimum sæculum editus putatur. Nec prætereundum est Cosmam, dum ait, *Ex traditione divinæ legis, Moysis legem indi-*

care; putareque Zachariam, in die propitiationis, in sanctuarium ingressum esse, ut in lege præcipitur. In lege porro id muneris uni summo pontifici ascribitur: quo videas eam Cosmæ opinionem esse, Zachariam nimirum Joannis patrem fuisse summum pontificem. Neque mirum est ea fuisse sententia Cosmam, quando idipsum, etsi falsum, a multis antiquorum creditum est. Sic Chrysostomus eodem de Natali Domini sermone, Zachariam pro summo pontifice habens, in sanctuarium in festo Tabernaculorum ingressum illum esse colligit; sive potius in die Propitiationis, quæ 4 tantum diebus festum Tabernaculorum antevertit: qua die soli summo pontifici hanc peragere functionem licebat. Hinc forte Cosmas quæ de Zacharia tradit mutuatus est. Cæterum hic Chrysostomi sermo a nonnullis doctis viris in suspicionem *vobelaç* vocatur: utut vero sit, antiquissimum, et nondum elapso sæculo v conscriptum opusculum fuisse exploratum est: indeque potuit Cosmas ea quæ de Zacharia tradidit expiscari. Quod ad epistolas vero Julii papæ et Cyrilli Jerosolymitani, quæ, uti supra dictum est, a Joanne Nicæno afferuntur, monere ne pigeat, vulgo illas pro supposititiis nec injuria haberi.

VIII. Quisquis baptizabatur (a), de sancta Trinitate deque resurrectione carnis, confessionem edebat, qui mos perantiquus erat, ac etiam sancti Athanasii ævo vulgo receptus.

IX. In sacra liturgia sacerdotes non pro vivis modo, sed etiam pro defunctis precabantur hoc pacto: *Anima hujus, Domine, requiem concede: resuscitans quoque carnem ejus, qua die decrevisti secundum veras tuas promissiones*. Idque, ut ex Cosmæ (b) serie deprehenditur pro defunctis quibusdam nominatim recensitis, quorum cognati munera sacerdoti offerebant.

X. Non perinde probandum quod de catholicis Epistolis habet Cosmas: *Silentio autem mittimus*, sic ille, *catholicas Epistolas jam inde a priscis temporibus inter dubias ab Ecclesia reponi*. Certe nemo ex iis, qui in divinas Scripturas commentaria ediderunt, catholicarum Epistolarum aliquam rationem habuit. Quinetiam quotquot librorum, qui in divina Scriptura locum habent, canonem texuerunt, illas inter dubia locarunt; nimirum Irenæus Lugdunensis episcopus, vir illustris et spectatissimæ vitæ, qui haud diu post apostolos vixit; Eusebius Pamphili, Athanasius Alexandrinus episcopus, et Amphilochius Iconii episcopus, amicus et familiaris B. Basilii in Iambis suis ad Seleucum scriptis, dubias illas pronuntiarunt. Similiterque Severianus episcopus Gabalorum in libro contra Judæos illas proscriptis. Nam plerique aiunt eas non apostolorum, sed aliorum quorundam presbyterorum simplicium esse. Quare Eusebius Pamphili in Ecclesiastica Historia dicit, duo sepulcra Ephesi esse, aliud Joannis evangelistæ, aliud Joannis presbyteri, qui duas catholicarum Epistolarum scripsit, secundam et tertiam; in quibus inscriptio sic habet, Presbyter Electæ Domini; et, Presbyter Gaio dilecto.

(a) P. 208.

Etenim nonnisi primam Petri et primam Joannis, ipse, ut et Irenæus ait, apostolorum esse; alii vero non apostolorum, sed presbyterorum. Nam prima, secunda et tertia Joannis inscribuntur; quasi manifestum sit tres illas ejusdem personæ esse. Alii vero cum his duabus etiam Jacobi Epistolam admittunt, alii universas recipiunt. Apud Syros autem nonnisi tres prædictæ reperiuntur; videlicet Jacobi, Petri, Joannis: alia quippe penes illos ne quidem habentur. Hic sane Cosmas non accurate rem agit. Nam quod ait, Epistolas catholicas nullis veterum commentariis illustratas fuisse, id perperam dicitur: Didymus enim Alexandrinus integros in septem illas Epistolas commentarios edidit, teste Hieronymo. Quod si illæ non tanta commentariorum frequentia illustratæ sunt, quanta alii multi Scripturarum libri; id etiam de multis aliis, et quidem indubitatis, Scripturæ sacræ libris dici potuit. De Irenæi quidem canone Scripturarum, si quidem illum unquam edidit, nihil superest. Quod ad Athanasii vero canonem, miror Cosmam, qui epistolas ejusdem Festales perlegerat, quarum fragmenta multa libro decimo affert, non advertisse canonem Scripturarum in tricesima nona haberi, ubi Epistolæ septem catholicæ inter Scripturæ sacræ libros, et quidem nulli suspicioni obnoxios recensentur. Quod adjicit autem septem Epistolas ab omnibus Ecclesiis non admitti, nihil earum γρηγορηστικῶν officit. Nam fatemur quidem de quibusdam dubitatum esse in aliquot Ecclesiis, ut etiam de nonnullis aliis Scripturæ libris; at demum omnes communi Ecclesiæ calculo admissæ et in canone repositæ fuisse.

CAPUT VI.

DE EPISTOLIS FESTALIBUS ATHANASII, ET ALIUS VETERUM PATRUM FRAGMENTIS, QUÆ IN DECIMO COSMÆ LIBRO EXSTANT.

I. De epistolis Festalibus Athanasii. II. Cur Paschales dictæ. III. De aliis sanctorum PP. locis a Cosma allatis.

I. Epistolas Festales Athanasii, quarum fragmenta aliquot supersunt, magno olim numero fuisse planum est, quando ex Quadregesima quinta excerpta quædam Cosmas affert. In Vita vero S. Athanasii a Coptis Arabice adornata, cujus versionem Latinam in nupera Athanasii editione attulimus, ad quadraginta octo numerantur. Ex conjectura porro diximus scriptas illas et missas ad populum Alexandrinum fuisse, cum Athanasius in deserto latens, metu Constantii, ageret: neque enim epistolæ nomen præsentis viri sermoni aut homiliæ aptari posse videtur. Attamen epistolæ Festales Theophili Alexandrini et Cyrilli successoris ejus, ab ipsis præsentibus et populo concionantibus recitatæ fuisse putantur, ut semper eadem difficultas supersit, cur scilicet præsentium homiliæ et conciones, epistolarum nomen obtineant.

II. Eædem autem epistolæ Festales, a quibusdam Paschales item dicuntur, quia in diebus maxime paschalibus populo recita-

(b) P. 299.

bantur. Nec modo illas, quæ in ipsis Paschatis solemnitatibus, sed etiam eas, quæ per Quadragesimam, dum Christiani populi jejuniis, vigiliis aliisque bonis operibus, sese ad sanctum Pascha rite celebrandum componerent, Paschali sive Festali nomine insignitas reperias. Sic epistola Festalis Athanasii, quæ apud Cosmam vigesima octava notatur, in die Palmarum imminente paschali solemnitate dicta deprehenditur.

Ex undecim autem Athanasii epistolis Festalibus fragmenta excerptis Cosmas, nimirum ex secunda, quinta, sexta, vigesima secunda, vigesima quarta, vigesima octava, vigesima nona, quadragesima, quadragesima secunda, quadragesima tertia, quadragesima quinta.

III. Post illa epistolarum Festalium Athanasii excerpta, Gregorii Nazianzeni pauca afferuntur. Deinde excerpta ex epistolis Festalibus Theophili Alexandrini, Séveriani episcopi Gabalorum ex homiliis in Hexaemeron, quæ in editione Saviliana Chrysostomi nomine circumferuntur, Epiphani, Joannis Chrysostomi, Philonis Carpathii ex commen-

tariis in Cantica : ejusdem ex commentariis in Hexaemeron, quod opus interit. Theodosii Alexandrini, qui tempore Cosmæ episcopatum tenuit, tum ejus successoris Timothei junioris, qui, ut ex fragmentis liquet, elegantia et dicendi copia pollebat. De duobus autem postremis loquens, Ecclesiarum Alexandrinarum, in quibus concionati erant, nomina recenset. Erant autem illæ, ea quæ Magna Ecclesia dicebatur, τὸ τῆς πόλεως, sive templum, ecclesia S. Serapammonis, qui sub Constantio ab Arianis necatus est, ecclesia S. Theodori, ecclesia Quirini, ecclesia S. Victoris. Hæc de Cosmæ Topographia dicta sunt. Verum antequam hanc præfationem claudamus, præstitam nobis in his eruendis ab Antonio Salvinio Florentino operam commemorare jubet animus : qui vir eruditione præstans, et in Græcæ linguæ peritia cum primis numerandus, in exscribendo Cosma solidos mecum dies insumpsit : nec modo semper roganti adfuit, sed optata sæpe mea officio suo antevertit : dignus sane cui lector benevolus promeritas mecum grates rependat.

INDEX LIBRORUM COSMÆ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Α'.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Β'.

Χριστιανική τοπογραφία περιεκτική παντός τοῦ κόσμου, ἀποδείξεις ἔχουσα ἐκ τῆς θείας Γραφῆς, περὶ ἧς ἀμφισβητεῖν Χριστιανὸς οὐ δύει.

ΚΟΣΜΑ ΜΟΝΑΧΟΥ ΛΟΓΟΣ Α'.

Πρὸς τοὺς Χριστιανίζον μὲν ἐθέλοντας, κατὰ τοὺς ἔξωθεν δὲ σφαιροειδῆ τὸν οὐρανὸν νομίζοντας καὶ δοξάζοντας.

ΛΟΓΟΣ Β'.

Ἐποθέσεις Χριστιανικαὶ περὶ σχημάτων καὶ τοποθεσιῶν παντός τοῦ κόσμου, ἐκ τῆς θείας Γραφῆς τὰς ἀποδείξεις ἔχουσαι.

ΛΟΓΟΣ Γ'.

Ὅτι βεβαία ἐστὶ καὶ ἀξίπιστος ἡ θεία Γραφή, καὶ σύμφωνος αὐτῇ ἑαυτῇ καὶ καθ' ἑαυτηνὴν διηγουμένη Παλαιὰ τε καὶ Καιρὴ Διαθήκη, σημαίνουσα καὶ τὸ χρῆσιμον τῶν σχημάτων τοῦ παντός κόσμου.

ΛΟΓΟΣ Δ'.

Ἀνακεφαλαιωτικὸς σύντομος καὶ διαγραφή τῶν σχημάτων τοῦ κόσμου κατὰ τὴν θείαν Γραφήν, καὶ τῆς σφαίρας ἀναγραφῆς.

ΛΟΓΟΣ Ε'.

Ἐν ᾧ ἐστὶ τῆς σκηνῆς ἡ διαγραφή, καὶ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἡ συμφωνία.

ΛΟΓΟΣ ΣΤ', συνημμένος.

Περὶ μεγέθους ἡλίου.

ΛΟΓΟΣ Ζ'.

Περὶ διαμονῆς οὐρανῶν.

PROLOGUS I.

PROLOGUS II.

Topographia Christiana universi mundi, quæ probatur demonstrationibus petitis ex divina Scriptura, de qua Christianis dubitare non licet.

COSMÆ MONACHI LIBER I.

Contra eos qui cum Christiani esse velint, secundum externos sphaericum esse cælum putant et opinantur.

LIBER II.

Hypotheses Christianæ de figura et altitudine totius mundi, quæ ex divina Scriptura comprobantur.

LIBER III.

Quod divina Scriptura firma et fide digna sit, atque ipsa, nempe Vetus, et Novum Testamentum, una concordet, dum figurarum totius mundi utilitatem indicat.

LIBER IV.

Brevis recapitulatio et descriptio figurarum mundi secundum divinam Scripturam, et sphaeræ consuetudo.

LIBER V.

In quo tabernaculi descriptio continetur, et prophetarum apostolorumque concordia comprobatur.

LIBER VI, superadditus.

De magnitudine solis.

LIBER VII.

De cælorum duratione.

LIBER VIII.

In canticum Ezechiae, et in retrogressionem so. is.

LIBER IX.

De astrorum cursu.

LIBER X.

Loca Patrum.

LIBER XI.

Indicorum animalium descriptio, et de insula Taprobana.

LIBER XII.

Alius item liber, declarans multos exterorum veterum scriptorum divinarum Scripturarum per Moysen et prophetas editarum antiquitatem testificari: itemque Græcos omnium postremos litteras edidicisse videri, altiusque defixam circa divinas Scripturas incredulitatem retinere.

ΛΟΓΟΣ Η'.

Εἰς τὴν ὁδὴν Ἐzekίου, καὶ εἰς τὸν ἀναποδιτισμὸν τοῦ ἡλίου.

ΛΟΓΟΣ Θ'.

Περὶ δρόμου ἀστρῶν.

ΛΟΓΟΣ Ι'.

Χρήσεις Πατέρων.

ΛΟΓΟΣ ΙΑ'.

Καταγραφή περὶ ζώων Ἰνδικῶν, καὶ περὶ τῆς Ταπροβάνης νήσου.

ΛΟΓΟΣ ΙΒ'.

Ἐτι ἕτερος λόγος σημαίνει ὅτι πολλοὶ τῶν ἑξωθεν ἀρχαίων συγγραφέων μαρτυροῦσι τῇ ἀρχαϊότητι τῶν θελῶν Γραφῶν τῶν διὰ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν εἰρημένων, καὶ ὅτι ὕστερον πάντων οἱ Ἕλληνες γαλῶνται μεμαθηκότες γράμματι, καὶ περὶ τῶν θελῶν Γραφῶν ἐφριζόμενῃν ἔχοντες τὴν ἀπιστίαν.

Nomina scriptorum qui in hoc opere laudantur, vel quorum fragmenta afferuntur.

Scriptorum indicem multo locupletiore vide apud Fabricium supra col. 23.

ΚΟΣΜΑ

ΑΙΓΥΠΤΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ.

COSMÆ

ÆGYPTII MONACHI

CHRISTIANA TOPOGRAPHIA,

SIVE

CHRISTIANORUM OPINIO DE MUNDO.

1-113 Hic liber a nobis nuncupatur *Topographia Christiana*, totum mundum complectens.

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, unius in tribus hypostasibus adorandæ Deitatis, consubstantialis et vitæ principis Trinitatis unius Dei, a quo omne datum optimum et omne donum perfectum desursum ad nos descendit, balbutientia et tardiloqua labia mea ego peccator et miser aperio, confusus eum, cum ob loquelam petentis humilitatem, tum ad utilitatem audientium largiturum esse Spiritum sapientiæ, et sermonem in apertione oris mei, qui gratiæ Dominus, et omnium bonorum promus est, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen.

Αὕτη ἡ βίβλος Χριστιανικὴ Τοπογραφία περιεκτείνεται παντὸς τοῦ κόσμου, παρ' ἡμῶν ὀνομασμένη.

Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῆς μιᾶς τριςυποστάτου καὶ προσκυνητῆς Θεότητος, τῆς ὁμοουσίου καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος τοῦ ἐνδὸς Θεοῦ, παρ' οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθῆ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθεν εἰς ἡμᾶς κάτεισιν, ἀνοίγω τὰ μογιλάλα καὶ βραδύγλωσσα χεῖλη, ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ τάλας ἐγὼ, πεποικῶς ἐπ' αὐτῷ, ὡς διὰ τὴν τῶν αἰτησάντων τὸν λόγον ταπεινώσιν, καὶ τῶν ἀκούοντων ὠφέλειαν, δώσει πνεῦμα σοφίας, καὶ λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου, ὁ τῆς χάριτος Κύριος, καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν ταμίης, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς, εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Α'.

A

PROLOGUS PRIMUS.

Πρῶτον μὲν πάντων παρακαλῶ τοὺς μέλλοντας ἐντυχάνειν τῇδε τῇ βίβλῳ, ἵνα μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας τὴν ἀνάγνωσιν ποιήσονται, καὶ μὴ παρέργως αὐτὴν διαδραμεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς τόπους καὶ τὰ σχήματα καὶ τὰς ἐγκειμένας ἱστορίας, μετὰ πάσης σπουδῆς φιλοπόνως ἀπομάζουσιν· καὶ μετὰ τὸ τέλος δὲ τῆς βίβλου, ἐγκυφάτωσαν καὶ τῷ τόμῳ τῷ παρ' ἡμῶν γενομένῳ πρὸς τὸν φιλόχριστον Κωνσταντίνον, ἐν ᾧ περ καταγράφεται πλαυτέρως πᾶσα ἡ γῆ· ἣ τε πέραν τοῦ Ὀκεανοῦ, καὶ αὕτη, καὶ πᾶσαι αἱ χῶραι, εἴτε τε καὶ τὰ νότια μέρη τὰ ἀπὸ Ἀλεξανδρείας ἕως τοῦ νοτιαλοῦ Ὀκεανοῦ· λέγω δὴ ὁ Νεῖλος ποταμὸς, καὶ αἱ παρακείμεναι χῶραι, καὶ τὰ ἔθνη τῆς τε Αἰγύπτου πάσης, καὶ Αἰθιοπίας, εἴτε τε καὶ Ἀράβιος κόλπος, καὶ αἱ παρακείμεναι χῶραι καὶ ἔθνη ἕως πάλιν τοῦ αὐτοῦ Ὀκεανοῦ, ὁμοίως καὶ ἡ μέση γῆ τοῦ τε ποταμοῦ καὶ τοῦ κόλπου, καὶ αἱ πόλεις καὶ αἱ χῶραι καὶ τὰ ἔθνη τὰ ἐν αὐτῇ, πρὸς τὸ δεῖξαι τὰ παρ' ἡμῶν μὲν λεγόμενα ἀληθῆ, τὰ δὲ τῶν ἐναντίων ψευδῆ· δι' οὗς καὶ ἡ βίβλος καὶ αἱ καταγραφαὶ γέγονασιν αἱ ἐγκείμεναι, περὶ τε μεγέθους· ἡλίου λέγω, καὶ τῆς διακεκαυμένης καὶ διαθωμένης αὐτῶν ἀοικήτου γῆς, ὅς τε πλάσματα καὶ μύθους ἔρευγομένων. Ζητησάτωσαν δὲ πάλιν τὸν σκάρφον τοῦ παντός, καὶ τῆς ἀστρώας κινήσεως, τὸν παρ' ἡμῶν γενόμενον κατὰ μίμησιν τῆς ὀργανικῆς τῶν ἔξωθεν σφαίρας, καὶ τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον πρὸς τὸν θεοφιλέστατον διάκονον Ὁμολόγον ἀποσταλέντα, καὶ ἐγκυφάτωσαν, ὅστις, τε σὺν Θεῷ ἱκανὸς ὑπάρχει, μάλιστα σὺν ταύτῃ τῇ βίβλῳ, καὶ τῷ τόμῳ, ἐκ βάθρων ἀνελεῖν τῶν Ἑλληνικῶν ὑποθέσεων τὴν πλάνην. Ταῦτα γάρ τις τὰ τρία Χριστιανὸς ὑπάρχων καὶ κτώμενος, καὶ τῇ θεῇ χάριτι περὶ τὴν θείαν Γραφὴν ἐπιμελῶς κινούμενος, ῥᾶδιως ἐλέγχει τῶν μυθολόγων τὴν ἀνοίαν. Συνίστησι γὰρ δι' αὐτοῦ τοῦ σχήματος, καὶ τῆς τοῦ κόσμου κατασκευῆς καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, τὴν θείαν Γραφὴν ἀληθευτέραν οὖσαν καὶ τῶν Χριστιανῶν τὸ κήρυγμα. Ἐβρώσθε, οἱ Χριστιανοί, ἐν Κυρίῳ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Β'.

Χριστιανικὴ τοπογραφία περιεκτικὴ παντός τοῦ κόσμου, ἀποδείξεις ἔχουσα ἐκ τῆς θείας Γραφῆς, περὶ ἧς ἀμφισβητεῖν Χριστιανούς οὐ

D

Πάλαι μὲν ὠκνοῦν ἐπιχειρῆσαι τῇ διηγήσει τῇ παρὰ σοῦ μοι ἐνταλθείσῃ, ἧ ἐσφέρεται ἡ τοῦ παντός κόσμου σύστασις, ὃ θεοφιλὴ θεοφιλὲς τε καὶ χριστόφιλε Πάμφιλε. Εἰ γὰρ καὶ ἐδουλόμην, οὐκ ἐδυνάμην, διὰ τὸ, ὡς οἶσθα καὶ αὐτός, τῇ πολυχρονίᾳ με κατακεῖσθαι νόσῳ. Τῶν δὲ πυκνῶν σου δεήσεων τὴν νόσον πόρρω ἀπ' ἐμοῦ ποιησαμένον, δέχου λοιπὸν τὸ προοίμιον τῶν ἐν τῇ βίβλῳ κεφαλαίων· τοῦτο μὲν ὡς τὴν ὑπακοὴν πληροῦντί μοι· τοῦτο δὲ ὡς τὴν εὐθύνην ἐπισημένῳ ἐκείνῃ τὴν τοῦ ὀκνηροῦ δούλου, ἣν ὁ σωτήριος λόγος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἀπεφῆκετο. Καὶ μηδεὶς καταγινωσκέτω ὡς τολμηροῦ τὴν σαφήνειαν τῶν λόγων πεζῶς πως καὶ ἀνωμάλως διεξέδόντος· καὶ γὰρ ἐν κεινῶν ὀρθῶν, οὐ φράσεων δεῖται ὁ Χριστιαν-

Primo quotquot hunc librum lecturi sunt rogo, ut cum omni attentione et sollicitudine lectionem peragant, neque perfunctorie transeant; sed loca, figuras et historias hic enarratas cum studio et labore percipiant: atque absoluta huius libri lectione, adeant totum a nobis elaboratum, ac Christi amanti Constantino nuncupatum, ubi universa terra latius descripta est, tam ea quæ ultra Oceanum sita est, quam hæc cum omnibus regionibus; et australes partes ab Alexandria usque ad australem Oceanum: videlicet Nilus fluvius regionesque adjacentes, et populi universæ Egypti et Ethiopiæ: insuperque sinus Arabicus cum regionibus et populis circumpositis usque ad eundem Oceanum: ad hæc media terra quæ inter fluvium et sinum jacet, cum urbibus, regionibus et populis ipsam incolentibus; idque ad comprobandum vera quidem esse ea, quæ nos referimus; sed falsa proferre adversarios nostros, quorum causa hunc librum et præsentem paragraphos edidimus; nimirum de magnitudine solis, deque terra illa ardere solis adusta et inculta, quam ipsi conflictis et fabulosis sermonibus jactitant. Quærent item tabulam et delineationem universi, et astrorum motus, quam nos confecimus ad exemplum organice exteriorum sphaeræ, atque librum quem ea de re editum a nobis ad religiosissimum diaconum Homologum misimus, evolvant: qui sane, opitulante Deo, maxime cum hoc libro ac cum tomo junctus, erit ad Græcarum hypothesium errorem funditus evertendum satis. Etenim si quis Christianus hæc tria opera nanciscatur, si per Dei gratiam in divina Scriptura probe exercitatus fuerit, perfacile poterit fabulatorum amentiam confutare. Per ipsam enim figuram, et mundi compositionem, ipsamque rerum naturam, constat divinam Scripturam et Christianorum prædicationem verissimam esse. Salvete, Christiani, in Domino.

PROLOGUS SECUNDUS.

Topographia Christiana universi mundi, quæ probatur demonstrationibus petitis ex divina Scriptura: de qua Christianos dubitare non licet.

Pigeat quidem olim quam jussisti narrationem aggredi, qua totius mundi compositio describatur, Deo charissime, Dei et Christi amantissime Pamphile. Nam etsi voluissim, per vires non licebat, quod, ut probe nosti, diuturna detineret ægritudine. Cum autem frequentibus tuis precibus morbo sim recreatus, accipe demum capitulorum, quæ in libro continentur, procemium: quod quidem transmitto, tum ad obsequium tibi præstandum, tum perterritus illa pigri servi damnatione, quam salutaris sermo in Evangeliiis protulit. Neque me quispam ut audacem damnet, quod humili et inæquabili stylo narrationem instituerim: nam rectis cogitationibus, non phrasibus Christiano est opus.

Siquidem cum multa tela, galeæ, scuta et bella contra Ecclesiam moveantur, nonnulli qui Christianorum nomine censentur, divinam Scripturam nihili facientes ac despicientes, perinde atque exteri philosophi, cælum sphaerica forma esse opinantur, solaribus ac lunaribus eclipsibus decepti. Totum igitur libri argumentum in quinque partes congruenter distribui. Primo adversus memoratos errores sermo prior instituitur; scilicet non debere eum, qui Christianus esse **115** velit, specioso exterorum errore abduci: cum divina Scriptura diversa proponat. Etenim si quis illas Græcorum hypotheses explorare voluerit, commenta prorsus et fabulosa sophismata, quæ stare nequeant, esse deprehendet. Deinde autem ad Christiani interrogationem, qui sine dubio dicturus est: His sublati, quænam veræ hypotheses inducendæ? secundus liber editus est, qui Christianas hypotheses, ex Scriptura sacra progressus, enarrat, et totius mundi figuram describit, declaratque exterorum veterum nonnullos ejus opinionis fuisse. Hinc rursum, ac si quispiam dubitaturus et dicturus sit: Unde palam sit Moysen et prophetas hæc dicentes, vera protulisse? tertius liber quam fide digni sint Moyses et prophetae demonstrat, comprobaturque eos non ex se, sed afflante divina revelatione locutos esse: ac re opereque probatos, eaque prospicientes, tum Veteris tum Novæ Scripturæ auctores hæc effatos esse: ostenditurque quæ sit mundi tabularum et figurarum utilitas, ac qua occasione exorta sit sphaeræ opinio. Postea rursum in eorum gratiam qui mundi figuras perspicere cupiunt, quartus liber editus est; nimirum brevis recapitulatio ac delineatio eorum quæ prius dicta sunt, sphaeræ scilicet et antipodum confutatio. Dehinc iterum quintus liber instituitur ejus gratia qui Christianas hypotheses quærat: declarans nos non figmenta, non novas fabulas a nobis excogitatas scripto consignasse; sed ex revelatione et jussu rerum conditoris Dei confectum totius mundi exemplar speculatos; videlicet tabernaculum a Moyse constructum, a Novo pariter Testamento *imago totius mundi* vocatum, quod ille velo apposito dividens, unum duas in partes distribuit: quemadmodum et Deus ab initio regionem unam, scilicet a terra usque ad primum cælum, firmamento divisit in duas regiones: ac velut in tabernaculo interiori et exteriori; sic ibi superna et inferna regio est: et inferna quidem hic mundus est; superna vero, futurus mundus, quo Dominus Christus, postquam secundum carnem ex mortuis resurrexisset, primus omnium ascendit, ac justi postea ascendent. Et quod ab Adamo usque ad Moysen, a Moyse usque ad Joannem, a Joanne omnes apostoli et evangelistæ; omnes, inquam, una voce, cum verbis, tum figuris, de his duobus statibus verba fecerint: nullusque eorum varia protulerit; neque alium ante hunc statum, ne-

(1) Locus perplexus.

νόσ. Πολλῶν γὰρ βολίδων, καὶ κρανῶν, καὶ ἀσπίδων, καὶ πολέμων κινήθεντων κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, τινὲς Χριστιανίζειν νομιζόμενοι καὶ τὴν θείαν Γραφὴν μηδὲν λογίζόμενοι, ἀλλὰ περιφρονούντες καὶ ὑπερφρονούντες, κατὰ τοὺς ἔξωθεν φιλοσόφους, σφαιρικὸν εἶναι τὸ σχῆμα τοῦ οὐρανοῦ ὑπολαμβάνουσιν, ἐκ τῶν ἡλιακῶν καὶ σεληνιακῶν ἐκλείψεων πλανώμενοι. Πάσαν τοίνυν τῆς βίβλου τὴν ὑπόθεσιν εἰς πέντε μέρη ἀρμοδίως διειλόμην. Πρῶτον πάντων πρὸς τοὺς εἰρημένους καὶ πλανώμενους ὁ πρῶτος λόγος ἐγένετο, ὥς οὐ δυνατόν τὸν Χριστιανίζειν ἐθέλοντα ἀπάγεσθαι τῇ πιθανῇ πλάνῃ τῶν ἔξωθεν, ἑτέρα τῆς θείας Γραφῆς ὑποτιθεμένης. Καὶ γὰρ ἐάν τις θελήσειεν βασανίσαι τὰς Ἑλληνικὰς ὑποθέσεις, πλάσματα πάντως εὐρήσει καὶ μυθώδη σοφίσματα καὶ ἀδύνατα παντελῶς. Ἔτα λοιπὸν πρὸς τὸν αἰτισάμενον Χριστιανὸν ὀφείλοντα λέγειν· Τούτων ἀναιρουμένων, πῶς χρὴ ἀντεισάγειν ὑποθέσεις ἀληθεῖς; ὁ δεύτερος λόγος ἐγένετο, ἐξηγούμενος τὰς Χριστιανικὰς ὑποθέσεις ἐκ τῆς θείας Γραφῆς προερχόμενος, καὶ δηλῶν παντὸς τοῦ κόσμου τὸ σχῆμα, καὶ ὅτι τινὲς τῶν ἔξωθεν παλαιῶν τοιαύτης δοξῆς ἐγένοντο. Ἔτα πάλιν ὡσανεὶ τινὲς ἀπορούντος καὶ λέγοντος· Πόθεν ὅλως εἰ ἀληθεύει Μωσῆς καὶ οἱ προφῆται τοιαῦτα λέγοντες; ὁ τρίτος λόγος τὸ ἀξιόπιστον ἀποδείκνυσι Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν, καὶ ὅτι οὐκ ἀπ' αὐτῶν ἐλάλησαν, ἀλλ' ἐκ θείας ἀποκαλύψεως ἐμπνευσθέντες, καὶ δοκιμασθέντες ἔργῳ καὶ πράγματι, προβεβηρόσαντες αὐτὰ οὕτως ἐξείπον καὶ οἱ ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ οἱ ἐν τῇ Νέᾳ, καὶ εἰ τὸ χρησίμῳ τῶν σχημάτων τοῦ κόσμου, καὶ πόθεν ἀφορμὴν καὶ ἀρχὴν ἔσχε τῆς σφαίρας ἢ ὑπόνοια. Ἔτα πάλιν περὶ τῶν ποθοῦντων ὅφει παραλαβεῖν τὰ σχήματα, ὁ τέταρτος λόγος ἐγένετο, σύντομός ἀνακεφαλαιώσις καὶ διαγραφὴ τῶν προειρημένων ὑπάρχων, καὶ τῆς σφαίρας καὶ τῶν ἀντιπόδων ἡ ἀνατροπὴ. Ἐτι πάλιν πρὸς τὸν αἰτισάμενον τὰς Χριστιανικὰς ὑποθέσεις ὁ πέμπτος λόγος ἐγένετο· δηλῶν ὡς οὐχ ἑαυτοῖς πιασάμενοι, οὕτε νέους μύθους ἐφευρηκότες, εἰρήκαμεν ἢ διεγράψαμεν (1)· ἀλλ' ἐξ ἀποκαλύψεως καὶ προστάξεως Θεοῦ τοῦ τὸν κόσμον δημιουργήσαντος, θεωρήσαντες τὸ ἐκμαγεῖον τοῦ παντὸς κόσμου· τὴν σκηνὴν λέγω τὴν ὑπὸ Μωσέως κατασκευασθεῖσαν, ἣν καὶ ἡ Νέα συμφώνως ἐκτύπωμα παντὸς τοῦ κόσμου αὐτὴν ἔφησεν εἶναι· ἣν καὶ διελὼν ὁ Μωσῆς διὰ τοῦ καταπετάσματος, τὴν μίαν εἰς δύο πεποίηκε, καθάπερ καὶ ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς τὸν χώρον τὸν ἓνα τὸν ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ πρώτου οὐρανοῦ διὰ τοῦ στερεώματος διεΐδεν εἰς δύο χώρους· ὡς ἐν τῇ σκηνῇ τῇ ἑωτέρᾳ καὶ ἑσωτέρᾳ, ἐνταῦθα κατώτερος καὶ ἀνώτερος. Καὶ κατώτερος μὲν ἐστὶν ὁ κόσμος οὗτος· ὁ ἀνώτερος δὲ ὁ μέλλων κόσμος· ἐνθα καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς κατὰ σάρκα ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, πρῶτος πάντων ἀνελήλυθες, καὶ οἱ δίκαιοι μετὰ ταῦτα πάλιν ἀνελύσονται. Καὶ ἐτι ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι Μωσέως, καὶ ἀπὸ Μωσέως ἕως Ἰωάννου, καὶ ἀπὸ Ἰωάννου πάντες οἱ ἀπόστολοι καὶ εὐαγγελισταί, συμφώνως πάντες, καὶ διὰ λόγων καὶ διὰ τύπων ἐξείπον περὶ τῶν δύο τούτων καταστάσεων, καὶ ὅτι οὐδεὶς αὐτῶν

διεφώνησεν, οὕτε πρὸ ταύτης ἐτέραν εἰπὼν, οὕτε μετὰ τὴν δευτέραν τρίτην ὑποθέμενος· ἀλλὰ πάντες ὡς ἐξ ἑνὸς θείου Πνεύματος ἐμπνευσθέντες, τὰς δύο μόνως καταστάσεις ἐξεῖπον. Ὅθεν θαρρήσαντες τῇ θείᾳ ὁντως Γραφῇ, κατεγράψαμεν καὶ τὰ σχήματα τοῦ παντὸς κόσμου, καὶ αὐτοὺς τοὺς τόπους ἐν οἷς εὐρήσεις καὶ τὴν ἐξόδον αὐτῶν τῶν Ἰσραηλιτῶν, καὶ τὸ ὅρος ἐν ᾧ τὸν νόμον ἐγγράφως ἐδέξαντο, καὶ τῶν γραμμῶν τὴν πείραν ἐδιδάχθησαν, καὶ τῆς Σκηνῆς τὴν διαγραφὴν, καὶ τὴν κατάσχασιν αὐτῶν τὴν ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας· ἅχις ἂν ὁ προσδοκώμενος ἐξ αὐτῶν καὶ προκρυπτόμενος διὰ πάντων τῶν ἀρχαίων ἀνθρώπων καὶ προφητῶν, παρεγένετο, ἀναδεικνύων τὴν μέλλουσαν δευτέραν κατάστασιν, ἣν καὶ παραγε- νόμενος ἐν αὐτῷ ἐδείξε πᾶσιν ἡμῖν· εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐσωτέραν σκηνήν, εἰς τὸν ἀνώτερον οὐράνιον χώ- ρον, εἰς δὲ προσκαλεῖται τοὺς δικαίους ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ λέγων· Δεῦτε, οἱ ἐδόλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Αἱ παραγραφαὶ τοίνυν αἱ κεῖμαι ἐν τῇδε τῇ βί- βλῳ, πρὸς σαφέστεραν διήγησιν τοῦ κεϊμένου ἔχαι- νται. Ὁ ἀναγνώσκων οὖν πρῶτον τὸ κεῖμενον, ἀναγνῶ καὶ οὕτως τὴν παραγραφὴν.

ΚΟΣΜΑ ΜΟΝΑΧΟΥ ΛΟΓΟΣ Α'.

Πρὸς τοὺς Χριστιανίζειν μὲν ἐθέλοντας, κατὰ τοὺς ἐξωθεν δὲ σφαιροειδῆ τὸν οὐρανὸν νομι- ζοντας καὶ δοξάζοντας.

Ὅσοι πόθῳ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως ἐφιένται, καὶ ἐρασταὶ φωτὸς ἀληθινοῦ ὑπάρχουσι, καὶ ἐν τῷ μέ- λοντι αἰῶνι συμπολιταὶ τῶν ἀγίων σπεύδουσιν εἶναι, οἱ τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην θείαν ὁντως Γραφὴν ἡγούμενοι, οἱ Μωϋσῇ καὶ τῷ Χριστῷ πειθό- μενοι, οἱ ταῖς ἀρχαῖς αὐτῶν μέχρι τέλους ἀκολου- θοῦντες, οἱ ἐκ τοῦ μηδαμῇ μηδαμῶς τὸν κόσμον ὑπὸ Θεοῦ παρῆχθαι ὁμολογοῦντες, καὶ πιστεύοντες ἀνά- στασιν γίνεσθαι ἀνθρώπων καὶ κρίσιν, καὶ κληρονο- μεῖν τοὺς δικαίους βασιλείαν οὐρανῶν, περισκοποῦσι πᾶσαν τὴν θείαν Γραφὴν, εἰ γεγραμμένοι τυγχάνουσι παρὰ Μωϋσῇ τῷ συγγραφεμένῳ τὴν κτίσιν, ἢ παρ' ἐτέροις προφήταις, τόποι καὶ σχήματα τῆς κτίσεως πάσης, ἐν οἷς ἐστὶ σημαίνόμενος καὶ ὁ τόπος ἐνθα ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἥνπερ ἐπαγγέλλεται ὁ Δεσπότης Χριστὸς ὠρεῖσθαι τὸν Θεὸν τοῖς δικαίοις ἀνθρώποις. Εὐρίσκοντες δὲ Παλαιὰν τε καὶ Καινὴν Διαθήκην σύμφωνον αὐτῇ, μένουσιν ἐν αὐτῇ ἐπι- στηριζόμενοι καὶ ἀσάλευτοι, ἐν μηδενὶ ὑπὸ τῶν ἐν- αντιῶν περιτρεπόμενοι. Οἱ δὲ τῇ τοῦ κόσμου τούτου σοφίᾳ κοσμούμενοι, καὶ αὐτοὺς θαρβύντες λόγοις σχολαστικοῖς καταλαμβάνειν σχῆμα καὶ θέσιν αὐτοῦ, πᾶσαν τὴν θείαν Γραφὴν ὥστερ μύθους καταχλευά- ζουσι· Μωσῆα τε καὶ τοὺς προφῆτας, τὸν Δεσπότην Χριστὸν καὶ τοὺς ἀποστόλους, σπερμολόγους καὶ φαντασιολόγους ἀποκαλοῦντες, καὶ τὰς ὁρμὰς ἐπι- ηρκότες, ὥς τι μέγα κατασοφίζόμενοι τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, σφαιρικὸν σχῆμα καὶ κυκλοφορικὴν κί- νησιν τῷ οὐρανῷ ὁρῶνται, καὶ γεωμετρικὰς μεθ-

¹ Matth. xxv, 34.

A que post secundum, tertium fore supposuerit; sed omnes, utpote uno; divino Spiritu afflati, duos duntaxat status declararint. Quamobrem, divinæ Scripturæ 116 prorsus fidentes, totius mundi figu- ras delineavimus; nec non loca illa, in quibus repe- rias Israelitarum exitum, montem in quo scriptam legem acceperunt, et litterarum peritia instructi sunt, tabernaculi descriptionem, eorumque in terrâ pro- missionis positas sedes: donec is qui ex illa gente oriturus expectabatur, et ab antiquis omnibus viris et prophetis prædicabatur, advenit, ac futurum Mian secundum statum declaravit: quem post al- ventum suum in seipso nobis omnibus exhibuit, ingressus in interius tabernaculum, in supernam cœlestem regionem, ad quam in secundo adventu suo justos advocabit dicens: *Venite, benedicti Pa- tris mei, percipite paratum vobis regnum a consti- tutions mundi*. Ipsi gloria in sæcula. Amen

Paragraphæ igitur hoc in libro positæ, ad luci- diorem rei propositæ enarrationem jacent. Qui igitur textum prius legerit, legat postea para- grapham.

COSMÆ MONACHI LIBER I.

Contra eos qui cum Christiani esse velint, secun- dum exteros sphericum esse cælum putant et opi- nantur.

Quotquot studio veræ cognitionis affecti et ama- tores veri luminis sunt, qui in futuro sæculo con- cives sanctorum esse satagunt, qui Vetus et No- vum Testamentum, Scripturam vere divinam exi- stiment, qui Moysi et Christo obtemperant, qui ipsos a principio ad finem usque sequuntur, qui mundum ex nihilo a Deo productum consistenter, qui credunt hominum resurrectionem et judicium fore, ac justos regnum cœlorum in hereditatem accepturos esse, ii totam divinam Scripturam cir- cumspectant, observantque num apud Moysen, qui creationem scripto narravit, aut apud alios pro- phetas, descripti reperiantur loci aut figuræ to- tius rerum opificii: ubi significetur locus ille regni cœlorum, quod justis hominibus Deum daturum esse pollicetur Christus Dominus. Ubi vero com- pertum habent, Vetus et Novum Testamentum sibi mutuo consonare, in eo firmi immotique con- sistunt, nullatenusque ab adversariis evertuntur. Contra vero qui sapientia hujus mundi exornati, confidunt se scholasticis ratiociniis mundi figuram et situm capere posse, isti divinam Scripturam to- tam veluti fabulas profundis cæcinnia derident, Moysen et prophetas, 117 Dominum Christum et apostolos, blaterones et figmentorum auctores di- citantes, et quasi cæteris hominibus sapientia antecellant, supercilia extollentes, sphericum et circularem cœli motum esse tradunt, et geometri- cis astronomiæ methodis et calculis, ac verbo-

rum fuco versutiaque sæculari, ex solaribus et lunariis eclipsibus, positionem et figuram mundi comprehendere conantur, errantes et alios in errorem inducentes, dum in alia et diversa figura hæc non posse perfici asseverant. Et de his quidem nullus a nobis jam sermo instituetur, cum sese illi mutuo satis superque confutent. Qui autem Christiani censori volunt, et tamen facundia, sapientia, et multiplici hujus mundi errore exornari expetunt: qui et hæc et illa admittenda esse contendunt, nihil differre videntur ab umbra, quæ intermedio corpore in luce fieri solet; secus vero si intermedium corpus non sit: sed cum corpus undique luce perfunditur, a luce ipsa ubique dejetur.

Adversus hujusmodi homines mihi jam edisserendum est: de quibus perinde atque de illis olim in Samaria advenis, clamat divina Scriptura, *Deum timebant, et in excelsis adolebant et cultum persolvebant*: quos si quis bifformes nuncupaverit, neutiquam aberrabit. Nam nobiscum simul et cum illis esse volunt, abrenuntiationem Satanae, quam in baptismate ediderunt, irritam facientes, et ad ipsum retrogredientes. Illi quippe nullatenus nobiscum esse valeant; sed in quodam ceu medio consistunt: vacuæ et inutiles domus quodammodo suspensæ, quæ nec fundamenta in terra habent, nec a quopiam ex alto retinentur. Nam cum vixdum inceperint, principia sua destruunt, et antequam destruant, finem suum sine carere commonstrant; ita ut neque in hoc, neque in illo firmi consistent, imo potius omnes illudunt, et ab omnibus illuduntur. Primo quidem sphericam illam figuram cum illis reputantes, deprehendimus eam neque consistere, neque rerum naturæ convenire posse. Quidam igitur ex illis (1) aiunt cælum corpus esse ex quatuor elementis constitutum; alii (2) elatis superciliis, ex alio quinto novo elemento cælum denique composuerunt, cum prius ex quatuor elementis constare diceretur; congeriati scilicet non posse circumferri cælum, si ex his compositum esset. Sed in hoc etiam cæcutire probantur, etiamse putent eos qui acute intuentur, nihil videre. Nam cum varii colores in cælo conspiciantur, unde ipsis calefaciendi et refrigerandi vis indita videtur; illi ob nimiam distantiam omnium falli visum dicunt. At respondeat quisquis in medium prodire velit: Stellæ 118 immobili secundum vos sphaeræ infixæ, cum inæquali spatio a visu nostro distant, si a centro terræ oculi radius dirigatur, cur non colore et magnitudine variae apparent? Cur Marti, ut vos vocatis, qui inferiores sedes habet, multæ stellarum immobilium, æquales sunt et similes; Jovique similiter non paucas similes videmus? Imo nec ipsum cælum sibi colore simile cernimus: nam illis nubilosis concretionibus, quæ non aliunde quam a coloris varietate, lactæ nomen

A ὁδοὶ καὶ ψήφοι ἀτρων, καὶ κυβεῖα λόγων καὶ πανουργία κομικῆ, καταλαμβάνειν ἐπιχειροῦσι τὴν θέσιν καὶ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου ἐκ τῶν ἡλιακῶν καὶ σιληνιακῶν ἐκλείψεων πλανῶντες καὶ πλανώμενοι, ἐν ἀλλοίῳ σχήματι τὰ τοιαῦτα μὴ δύνασθαι γίνεσθαι ἰσχυρίζονται. Καὶ περὶ μὲν τῶν τοιούτων οὐδεὶς ἡμῖν λόγος νῦν, ἀρχετῶς ἀλλήλους ἀνατρεπόντων. Οἱ δὲ Χριστιανίζοντες μὲν ἐθέλοντες, τοῖς λόγοις δὲ καὶ τῇ σοφίᾳ, καὶ τῇ ποιικιλίᾳ τῆς πλάνης τοῦ κόσμου τοῦτου πάλιν θέλοντες κοσμεῖσθαι, καὶ ταῦτα κακῶς δέχεσθαι φιλονεικούντες, τοῖσιν σκιᾷ μὴδὲν διαλλάττειν, τῆς μεσιτεύοντος μὲν σώματος ἐν φωτὶ γενέσθαι πεφυκυίας, μὴ μεσιτεύοντος δὲ σώματος ἐν φωτὶ μὴ πεφυκυίας γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ περιλαμπομένου τοῦ σώματος πάντοθεν ἐκ τοῦ φωτός ἐξαφανιζομένης.

B Πρὸς τοὺς τοιούτους γὰρ μοι ὁ λόγος, περὶ ὧν ὁμοίως ποτὶ παροῦκων γανομένων ἐν τῇ Σαμαρείᾳ καταβοῇ ἡ θεὰ Γραφή, ὅτι *Τὸν Θεὸν ἐφοβοῦντο, καὶ τοῖς ὑψηλοῖς ἐθυμίων καὶ ἐλάτρευον*. Οὐστίνα; διμόρφους τις καλέσας, οὐκ ἂν ἀμάρτοι. Καὶ μεθ' ἡμῶν γὰρ θέλουσιν εἶναι καὶ μετ' ἐκείνων, τὴν ἀποταγὴν τοῦ Σατανᾶ ἣν ἀπετάξαντο ἐν τῷ βαπτίσματι νῦν ἀθετοῦντες, καὶ ἐπ' αὐτὸν καλινδρομοῦντες. Οὐ δύνανται γὰρ καθόλου μεθ' ἡμῶν εἶναι οἱ τοιοῦτοι, ἀλλὰ μέσοι τινὲς ὑπάρχουσιν· οἱκοὶ κενοὶ μεταρσίως πως ἰστάμενοι, θεμέλια κατὰ γῆν μὴ ἔχοντες, μήτε μὴν ἐξ ὕψους τὸ κατέχον. Σχεδὸν γὰρ μήπω ἀρξάμενοι, τὰς ἑαυτῶν ἀρχὰς καταλύουσι· καὶ μήπω καταλύοντες, τὰ ἑαυτῶν τέλη ἀτελῆ διεκλύουσι, μήτε ἐν τούτῳ βεβαίως ἔχοντες, μήτε ἐν ἐκείνῳ, ἀλλὰ μέλλον τοὺς πάντας διαπαίζουσι, καὶ ὑπὸ πάντων διαπαίζονται. Πρῶτον μὲν οὖν βασανίσαντες μετ' αὐτῶν περὶ τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος, ὡς οὐ δυνατόν τοῦτο εἶναι, οὕτε μὴν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων συμβαλῶν. Τινὲς μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν λέγουσι τὸν οὐρανὸν σῶμα ἐκ τεσσάρων στοιχείων ὄντα· ἔνιοι δὲ τὰς φερόν ἀνατείναντες, ἐξ ἐτέρου πέμπτου νέου στοιχείου τὸν οὐρανὸν ὑστερον ἀνέκτισαν, τὸ πρὶν ἐκ τῶν τεσσάρων ἔχοντα τὴν οὐσιώδη σύστασιν· συνεῖδον γὰρ ὡς οὐ δυνατόν εἶναι κύκλῳ φέρεσθαι αὐτὸν, ἐκ τούτων ἔχοντα τὴν οὐσίαν. Ἀλλὰ πάλιν ἐν αὐτῷ τυφλώτοντες ἀλίσκονται, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς βλέποντας; οὐχ ὁρᾶν οὐκ οἴονται. Διαφόρων γὰρ καὶ ποικίλων ἐν αὐτῷ χρωμάτων ὁρωμένων· ἐξ ὧν ἡ τοῦ θερμαίνειν τε καὶ ψύχειν ἐνυπάρχουσα δύναμις αὐτοὺς ἀναφαίνεται, τὴν ὅσιν ἀπάντων ἡπατῆσθαι φασὶ διὰ τὴν ἀγαν ἀποστασίαν. Εἰπάτω τοίνυν παρελθὼν εἰς μέσον ὁ βουλόμενος· οἱ τῇ ἀπλαγεὶ καθ' ὁμαδὴ ἐγκείμενοι σφαῖρα ἀτέρως δηλονότι, πῶς οὐκ ἀνίσωσθαι τῇ τῆς φέως ἡμῶν ἀπέχοντες· ὡς ἀπὸ κέντρου τῆς γῆς ἀφιεμένης τῆς ὀπτικῆς ἐνεργείας, ἄλλοι οἱ ταῖς χροαῖς καὶ τοῖς μεγέθεσι φαίνονται; Πῶς δὲ τῷ καλούμένῳ πρὸς ὁμῶν Ἀρεῖ, κατωτέρω τὴν τάξιν ἔχοντι, πολλοὶ τῶν ἀπάντων ὑπάρχουσιν ἴσοι τε καὶ ὅμοιοι, καὶ τῷ τοῦ διδὸς ὡσαύτως παραπλησίως ὁρωμένους οὐκ ὀλίγους; Ἀλλ' οὐδὲ τὸν οὐρανὸν αὐτὸν ὁμό-

* IV Reg. xvii, 32.

(1) Platonici.

(2) Aristotelici.

χρον ἐαυτῷ θεώμεθα · τὰς γὰρ ἐν αὐτῷ νεφελοειδεῖς
 συστροφάς, αἷς ὄνομα τεθεῖκατα γαλαξίαν, οὐκ ἄλλο-
 θεν ἢ ἐκ τοῦ διαφόρου χρώματος ἐπιθέμενοι τὴν
 κλήσιν αὐταῖς · πόθεν ἂν ὑποτοπήσαιμεν οὕτω φαί-
 νεσθαι μίδς οὐδὲς τῆς ἐπιφανείας, ἢ προσβάλλει τὸ
 πνεῦμα τῆς ὕψους; Οἶμαι γε, φάσκοντι μοι ταῦτα
 τεκμήρια διαφόρων εἶναι συγκρίσεως τε καὶ μίξεως,
 οὐδένα τολμᾶν ἀντιφθέγγεσθαι, κἂν εἴη τοῦ ψεύδους
 ἐραστὴς · μήτοιγε τῶν ἐν προεδρίᾳ ταττόντων ἀεὶ
 τὴν ἀλήθειαν. Εἰ δ' οὐκ ἐξ ἐνὸς ἰδίαν ἔχοντος κίνησιν
 τὴν κυκλοφορομένην, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν τεσσάρων
 στοιχείων ἐδημιουργήθη μίξεως, οὐ περιφέρεται κα-
 λῶς. Εἴρηται γὰρ ὡς ἡ κάτω κινήσεται, πλεονά-
 ζοντος ἐν αὐτῷ τοῦ βαρέως, ἢ πρὸς τὴν ἄνω φορὰν
 ἀρθήσεται τοῦναντίου κατακρατούμενος, ἢ στήσεται,
 εἰ μὴδὲν ἐν αὐτῷ πλεονεκτοίη · τοῦτο δὲ καὶ παντὶ
 φανερόν. Οὐδὲ γὰρ ἄνω φερόμενον, οὐδὲ κάτω, τίς
 ὁμολογήσειεν ἑωρακέναι πῶποτε; Λέγεται φάσκειν
 αὐτὸν ἔρηρισμένον εἶναι. Λεγόντων δὲ, Πόθεν ἐν
 ἀπλῷ καὶ ἀποκρῶ στοιχείῳ διάφορος κινήσεις; εἴγε
 φασὶ τὴν ἐναντίαν ἐλλείπεσθαι τῷ παντὶ τοὺς οὐδὲς
 πλανήτας ὀνομάζουσιν, οὐ ψευθεύμεντες · ὥσαυτως εἰ
 γε κατὰ τινος, οὐδὲ ὁ Δημιουργὸς ὥρισε χρόνους,
 ἑμφανῶς ὡς μὴδ' αὐτοὺς ἀρνεῖσθαι τὴν ἀπὸ ἀνατο-
 λῆν ἐπιθεοῖν, οὐράνιον τε ποιούμενοι πορείαν.

Εἴτα πάλιν λαίγγυντες ἀπορούμενοι, ὅπερ εἶωθε
 παρέπεσθαι τοῖς τ' ἀληθὲς ἀποφυγάνουσι, καὶ οὐδε-
 μίαν διέξοδον εὐρίσκοντες, ἀναποδισμούς καὶ στηρι-
 γμούς ποιεῖσθαι φασὶ τοὺς ἀστέρας. Ἀλλ', ὧ τὰ πάν-
 τα δεινοὶ τοῦ πλέκειν τε καὶ λύειν · εἰ κατὰ φύσιν
 αὐτοῖς τὸ κινεῖσθαι, πόθεν ἡ στάσις; Οὐ γὰρ ἐστὶν
 αὐτοῖς ἐναντίον, ὃ τῆς φυσικῆς αὐτῶν μορφῆς ἐφ-
 ἀπτεται. Τίς δὲ τοῦτους ἐπὶ τὸν ἐναντίον δρόμον
 ἀνάγκη βιάζεται μετιέναι; Μή μοι δέ τις ἀπάτην εἴ-
 ναι λεγέτω τῆς ὕψους · οὐ γὰρ ἐστὶ μικρόν ὃ προ-
 τρέχουσι μήκος, ἐξ ἐπομένου δὲ ζωδίου πολλάκις
 ὀρώμεται μεθιστάμενοι εἰς προηγούμενον. Τί δὲ δεῖ
 λέγειν, ὅπου καὶ αὐτοὶ μεταβάλλονται ἐπὶ τὰς αὐτῶν τῶν
 ἀστέρων ἐνεργείας ἐν οἷς εἰς ἄκρον ὀκείλλοντες ἀτο-
 πίας οὐ συνίσθαι στηρίζοντας, ἦτοι ἀναποδίζοντας
 ἑαυτοὺς, ἀδρανεῖς τε καὶ φαύλους εἶναι; Καὶ τὸν ἐν
 Κριῷ πρῶτον, ἐν Ἰχθύσι δὲ νῦν ὀρώμενον, οὐκ ἐν
 οἵκῳ τις Ἀρεως, ἀλλ' ἐν Διδῷ ἂν εἴποι, καὶ ποιεῖν
 αὐτὸν, οὐκ ἄπερ εἰώθεαι ληρωθεῖν ἐνυπάρχοντος αὐ-
 τοῦ τῷ Κριῷ, ἀλλ' ὅσας αὐτῷ χαρίζονται διατρέχοντι
 τοὺς Ἰχθύας. Εἰ δ' οὐ συνάβουσι τῇ φαινομένη κατὰ
 τὸ ἑμπάλιν ἀναδρομῇ, πόθεν οὖν ἡ τίνος ἐνεκεν αὐ-
 τοῖς ἡ ἐπ' ἀμφοτέρω πορεία; Τάχα δὲ πάλιν αἰτιά-
 σονται τοῦτου τοὺς οὐκ ὀρωμένους ἐπικύκλους · οὐδὲ
 ὑπέσθικαν αὐτοῖς ὀρήματα, καὶ ἐπὶ τούτων αὐτοὺς
 φέρεσθαι δισχυρίζόμενοι · ἀλλ' οὐδὲν ἔσται περισσὸν
 ἔκ γε τούτου τοῦ μηχανήματος · ἀπαιτήσομεν γὰρ
 αὐτοὺς, δι' ἣν αἰτίαν ὀρημάτων ἰδέσθην αὐτοῖς · ὡς
 οὐ δυναμένους ἄρα κινεῖσθαι; καὶ πῶς ἐψυχωμένους
 αὐτοὺς ἂν εἴποιτε, καὶ θεοτέρας ψυχὰς; Ἀλλ' ὡς
 δυναμένους; καταγέλαστον οἶμαι γε καὶ τὸ ἐννοεῖν.
 Διατί δὲ ἡ σελήνη καὶ ὁ ἥλιος ἐπικύκλων οὐκ ἔτυχον;
 ὡς οὐκ ἄξιον διὰ τὴν ὕψειν; Ἀλλ' οὐ νηφόντων ὁ
 λόγος · ἀλλὰ σπᾶνει τῆς ἐπιτεθείας ὕλης οὐκ ἔδω-

A posuistis, unde talem aspectum esse suspicabimur,
 si una sit superficies, ad quam oculares radii per-
 tingant? Arbitror autem, dicenti mihi, hæc eviden-
 tia esse variorum elementorum compositionis et
 mixturæ argumenta, neminem obsistere ausurum
 esse, etiam ex iis qui mendacii amatores sunt, ne-
 dum ex iis qui veritatem sibi semper præsidem con-
 stituunt. Quod si non ex uno elemento proprium
 circularem motum habente, sed ex quatuor elemen-
 torum mistione constitutum cælum sit, recte cir-
 cumferri nequit; dictum enim fuit ipsum deorsum
 esse movendum, prævalente gravitate, vel sursum
 efferendum, superante contrario; aut sane stare, si
 nihil in ipso alteri prævaleat: quod utique cuivis ma-
 nifestum est. Quis autem dicat se vidisse cælum nec
 sursum nec deorsum ferri? Restat igitur ut dicatur
 ipsum fixum esse. Quod si dicant: Unde in simplici
 et qualitatibus experte elemento varii illi motus?
 si quidem dixerint planetas, ut vocant, contrarium
 universo cursum tenere, non falluntur; sin secun-
 dum tempora a Creatore definita, id agi putent, pa-
 lam est eos non negare ipsorum ab oriente pro-
 gressum ad cursum cœli conficiendum.

Rursum autem caligine obruti ac dubii, quod iis
 contingere solet, qui veritatem refugiant, cum nul-
 lum exitum reperiant, stellas retrogressionem quas-
 dam et stationes facere dicunt. Sed, o quam in-
 neclendo et solvendo ingeniosi sunt! Si ex natura
 sua motum habent, unde statio? Non enim illis
 contrarium est quod nature suæ conjungitur. Quæ
 autem vis et necessitas illas ad sibi contrarium
 motum adigit? Nec mihi quispiam oculorum falla-
 ciam esse jacitet: neque enim exiguum est spa-
 tium quod percurrunt; siquidem ex sequenti Zo-
 diaci signo in præcedens plerumque translate cer-
 nuntur. Quid vero dictu opus est, cum et ipsi dum
 ad astrorum operationes transeunt, ubi in supre-
 miam absurditatem impingunt, non intelligant se
 quoque stationes et retrogressionem facere, hebetes-
 que pariter ac improbos esse? Stellam vero quæ
 prius in Ariete, nunc in Piscibus videtur, non in Mar-
 tis, 119 sed in Jovis domo dixerit quispiam esse:
 non quod, ut ipsi effutire solent, ipsa stella in
 Ariete sit, sed quod, ut ipsi concedunt, Pisces trans-
 currat. Quod si illi quæ apparet retrogressionem non
 assentiantur; unde ergo et cur illa ad utraque pro-
 gressio? Fortasse vero dieturi sunt; in causa esse
 epicyclos qui sub aspectum non cadunt; quosque
 ipsi vehiculi instar commenti sunt, stellas in ipsis
 deferri asseverantes. Verum cum hoc machinamento
 nihil plus referent: nam ipsos rogabimus qua de
 causa vehiculo opus habeant: an quod moveri non
 possint? at cur ipsos animatos, imo diviniorebus
 animabus instructos dicatis? An etsi possint? at
 illud vel cogitare ridiculum esse arbitror. Cur au-
 tem sol et luna epicyclos non nacti sunt? An quod
 ob vilitatem iis digni non sint? Verum id dicere

non sanæ mentis esset. An vero ex idoneæ materiæ penuria non potuit Creator ipsis vehicula efformare? In caput vestrum blasphemia convertatur.

Nugandi finem facite, o sapientissimi, nihili sunt isthæc: sed vel sero tandem divinis verbis obsequi ediscite, non autem futilibus vestris ratiocinationibus. Nam dicite: quomodo putatis fixas stellas universo contrarium cursum tenere? Ipsarumne solummodo, an spheræ in qua consistunt, huiusmodi motus est? Si quidem ipsarum, quomodo æquali tempore inæquales cyclos percurrunt? Quomodo nulla earum quæ in lactea exsistant, extra illam unquam videtur: neque ulla earum quæ extra, propior, vel intra illam, apparet? Quod si quis dicat spheram contrario motu ferri, sane comperiatur ipsa eodem tempore contrarium sibi motum obtinere: quo quid absurdius excogitari possit? Ita scilicet concertant, ut neminem impudentia, imo potius impietas, superiorem relinquant; ut etiam fateri non erubescant aliquos sub terra incolas esse. Quid igitur si quispiam ipsis questionem moveat dicens: Frustra sol sub terram feratur? sane illi perdidiculi homines, nihil curantes respondebunt, antichthonas ibi esse obverso deorsum capite, et flumina, quæ contrarium nostris positionem habeant: omnia sursum deorsum evertere conantes potius, quam veritatis dogmata sequantur: quibus nulla insunt futilia sophismata; sed omnia ipsis pervia et facilia ac religionis plena sunt: ipsaque iis qui se sapienter addeunt, salutem conciliant.

Illos vero hoc dicto præcipue reprehendas: Cur C spheræ vestra non circumfertur ab aquilone ad meridiem, aut ab alio ad oppositum ventum? Et ne mihi dicas: Ita melius esse visum est mundi opifici: nam 120 mea..... Quomodo autem rerum naturæ consentanea dicere videamini, quando cælum moveri et in circulum ferri, neque tamen extrinsecus alium locum aut aliud corpus vel commentitium, supponitis? Fieri enim nequit, ut quidpiam moveatur, nisi in quatuor elementis; vel in terra, vel in aqua, vel in aere, vel in igne; sive a loco in locum transeat in infinitum; sive in eodem loco semper volvatur. Sed si quidem in locum infinitum transeat rotando, infinitam terram exterius supponi necesse est, in qua volvatur, posteriora sensim relinquens: si vero unum ex tribus aliis elementis supponatur, in nullo eorum potest spheræ volvi et rotari; imo potius iacta, cum stridore pertransit; sin vero in eodem semper loco volvatur et rotetur, nec transeat a loco in locum; fulcris ut tornum, aut organicam spheram sustineri oportet, aut supra axem, aut velut machinam vel currum. Quod si id dicatur, rursus querendum est, quo sustineantur fulcra aut axis: et sic in infinitum. Ac dicite, quæso, quomodo supponamus axem per mediam terræ transigi, et ex qua materia sit?

Cum hæc itaque de natura rerum questiones mo-

A νήθη τούτοις ὁ Δημιουργὸς ὀχήματα πλάσαι; Εἰς κεφαλὴν ὁμῶν ἢ δυσφημία τράποιτο.

Παύσασθε ληρωδούντες, ὡ σοφώτατοι, τὰ μηδενὸς δξια· γινώτε δὲ καὶ ὅτι ποτε τοῖς θεοῖς ἔπεσθαι λογίους, καὶ μὴ ταῖς ὁμετέραις αὐτῶν ἀνυποστάτοις ἐπινοαίαις. Ἐπεὶ λέξεσθε, πῶς καὶ τῆς ἀπλανοῦς οὐρα τοὺς ἀστέρας ἐναντίως τῷ παντὶ κινεῖσθαι; Μόνων αὐτῶν, ἢ τῆς ἐν ἧ εἰσι σφαῖρας ἐστὶν ἡ τοιάδε φορὰ; Ἄλλ' εἰ μὲν αὐτῶν, πῶς ἐν ἴσῳ χρόνῳ τοὺς ἀνίστους διέρχονται κύκλους; Πῶς δὲ οὐδεὶς τῶν ἐν τῷ γαλαξίᾳ γέγονεν ἐκτὸς αὐτοῦ· οὐδὲ τῶν ἐξωθεν αὐτοῦ πλησιέστερον αὐτοῦ φαίνεται ἢ ἐν αὐτῷ; Εἰ δὲ τὴν σφαῖραν ἐναντίως φέρεσθαι λέγοι τις, εὐρεθῆσεται κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον αὐτὴ ἐαντὶ ἐναντίως κινουμένη· τοῦτου δὲ τίς ἂν ἀτοπώτερον ἐπινοήσεν; Οὕτως δὲ ἀναιδεῖας, ἀσεβείας δὲ μᾶλλον, οὐδὲν καταλιπεῖν ὑπερβολὴν ἀμιλλῶνται, ὥς ἀπερυθρίῃ ὁμολογεῖν τε, τινὰς ὑπὸ γῆν οἰκούντας εἶναι. Τί οὖν, ὅταν ἀπορήσειε τις αὐτοῖς λέγων, διακνηθὲς ὁ ἥλιος ὑπὸ γῆν φέρεται; Παραχρήμα οἱ καταγέλαστοι οὐ φροντίζοντες ἐροῦσι, ὥς ἀντιχθονεῖς εἰσι κάτω κάτω φερόμενοι, καὶ ποταμοὶ τοῖς ἐνταῦθα οἱ τὴν ἐναντίαν θέσιν ἔχοντες, ἅπαντα τὰ ἔνω κάτω μεταστρέφειν ἐπαχειροῦντες, ἢ τοὺς τῆς ἀληθείας ἔπεσθαι ὀδύμασιν, οἷς οὐδὲν ἐστὶν τῶν τῆς ματαιότητος σοφισμάτων, ἅπαντα δὲ βῆδρα καὶ θεοσεβείας ἀνάπλεα, καὶ τοῖς προσιοῦσιν σωφρονῶς αὐτοῖς προξενεῖ τὴν σωτηρίαν.

sunt: ipsaque iis qui se sapienter addeunt, salutem

Ἐπὶ δὲ πάντων αἰτιάσεις τὸ λέγειν· Ἐνεκα τίνος οὐκ ἀπὸ τοῦ βορρᾶ περιφέρεται ἡ σφαῖρα ὁμῶν ἐπὶ τὸν νότον, ἢ ἀπὸ ἐτέρου ἀνέμου ἐπὶ τὸν ἀντιπνέοντα; Καὶ μὴ μοι λέγε· Τοῦτο κρεῖττον ἔδοξε τῷ ποιητῇ τοῦ κόσμου, τὰ ἐμὰ γὰρ ἄλλως... εἶσθαι φεγγάγμενοι. Πῶς δὲ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἀκόλουθα δοκεῖτε λέγειν, ὅπως κινεῖσθαι, καὶ κυκλιεῖν τὸν οὐρανὸν ὑποτιθέμενοι, ἐξωθεν αὐτοῦ ἢ τόπον ἢ σῶμα καὶ πηκλασμένους μὴ ὑποτιθέμενοι; Οὐ γὰρ δυνατόν τι κινεῖσθαι ἀνευ τῶν τεσσάρων στοιχείων. Οὐλοῖν ἢ ἐπὶ γῆς, ἢ ἐπὶ ὕδατος, ἢ ἐπὶ ἀέρος, ἢ ἐπὶ πυρὸς, εἰ καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετέρχεσθαι ἐπ' ἀπειρον, ἢ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πάντοτε στρέφεσθαι τόπου. Ἄλλ' εἰ μὲν ἐπ' ἀπειρον μετέρχεται τόπον κυλιόμενος, ἀπειρον γῆν ὑποτίθεσθαι, ἐξωθεν εἰς ἣν κυλιέται, ἡρέμα τοῦπισθεν καταλιμπάνων, εἰ δὲ ἔτερον ἐν τῶν τριῶν στοιχείων ὑποτίθεσθαι, οὐδ' εἰς ὁπότερον αὐτῶν κυλίεσθαι καὶ στρέφεσθαι πέφυκεν σφαῖρα· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἀκουσιζομένη ροιζηδὸν μετέρχεται. Εἰ δὲ πάλιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δει τόπου κυλιέται καὶ στρέφεται μὴ μετερχόμενος τόπον ἐκ τόπου, ἀνάγκη αὐτὸν ὑπὸ κλοτάκων ὡς τόρνος, ἢ ὀργανικῇ σφαίρᾳ βαστάζεσθαι, ἢ ὑπὸ ἄξωνος, ἢ ὡς ἡ μηχανὴ, ἢ ἡ ἀμαξα. Καὶ εἰ τοῦτο, πάλιν ἀνάγκη ζητεῖν εἰς τί ἐπιστηρίζονται, ἢ οἱ κλώτακες (sic), ἢ ὁ ἄξων· καὶ τοῦτο ἀπειρον. Πῶς δὲ καὶ τὸν ἄξωνα διήκειν διὰ μέσου τῆς γῆς ὑποθώμεθα; ποίου σώματος, εἴπατε;

Τούτων οὖν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἀποσομα-

νων, λίσσεται, καθά και πρῶν εἰπαμεν, ἐρηρσιμέ-
 νον αὐτὸν εἶναι, καὶ μὴ περιφερόμενον. Ἀλλὰ καὶ τὴν
 γῆν ὡς κέντρον μέσσην τοῦ παντὸς ὑποτιθέμενοι, τα-
 χύτατα αὐτοὺς καταλύετε τὸ μέσον πάλιν κάτω λέ-
 γοντες εἶναι· τὸ αὐτὸ γὰρ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ μέσον
 καὶ κάτω ἀδύνατον εἶναι· τὸ μέσον γὰρ τοῦ ἄνω καὶ
 κάτω μέσον ἐστίν, ἢ τοῦ δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ, ἢ τοῦ
 ἐμπροσθεν καὶ ὀπίσθεν. Πῶς οὖν ἀπορίᾳ πολιορκου-
 μένοι, ἀνακλῶνθα καὶ ἀψύσκα ἀπὸ Γραφῶν φθέγγε-
 σθε; Δεδιότες γὰρ μὴ τις ὑμῖν ἀπορήσειε φάσκων·
 Τὰ τοιαῦτα ἀμύθητα βάρη τῆς γῆς, πῶς δυνατόν ὑπὸ
 ἀέρα κρεμάσθαι, καὶ μὴ καταπίπτειν; οὐκ ἀληθῶν,
 ἀλλὰ ξένων πραγμάτων μύθους ἐφευρηκότες, ἀντι-
 στρόφως λέγετε τὸ μέσον κάτω εἶναι, ὡς εἴ γε ἀντὶ
 τῆς γῆς πῦρ τις ὑποβοητο μέσον, τὸ μέσον ἄνω ἂν
 εἴπατε ἀντὶ τοῦ κάτω, ἐπειδὴ τὸ πῦρ ἀνωφερές ἐστιν.
 Ἐμοὶ γοῦν τὰ πρῶτα δοκοῦσι διὰ τῶν δευτέρων ἀναι-
 ρεῖν, καὶ διὰ τῶν πρώτων τὰ δευτέρη. Εἰ δὲ ἐξ Ἰσου
 ὄντος τοῦ ἀέρος πάντοθεν τῆς γῆς ὠθεῖσθαι λέγοιεν
 ὑπὸ τοῦ παντὸς, καὶ τὴν γῆν ἀκλινῇ διαμένειν, καὶ
 μὴ κλίνειν ἐν μέρει, πῶς ἀνθρώπους καὶ τὰ λοιπὰ
 ἄλογα χερσαῖά τε καὶ πτηνὰ οὐ συνωθούνται, ἀκλινῇ
 διαμένοντα ὡς ἡ γῆ, ἀλλὰ διατέμναι τὸν ἀέρα πάντα
 πορευόμενα καὶ ἀεροποροῦντα, καὶ ὠφελοδοτοῦντα· οὐ
 μόνον τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ ψιλὰ τινα ἀψυχα πράγμα-
 τα· ὅλον βραχύτατον πτερὸν, ἢ σμικρότατον ἄχυρον
 περικρατῆσαι ἢ βασιτάσαι τὸν ἀέρα ἀδύνατον· ἀλλὰ
 τέμνει αὐτὸν χαῦνον ὄντα καὶ ἀπαλόν· καὶ παρ-
 ἔρχεται, ὅσον ἡ ὁρμή τοῦ ἀγοντος φέρεται; Πῶς οὖν
 δεκτέον τὰς τοιαύτας ψευδεῖς ὑποθέσεις;

C mam festucam aer sustinere nequeat; sed sein-

dunt eum, quia levis et tenuis exsistit, prætereuntque quantum validius ab agente pelluntur? Qui-

igitur mendacissimas hypotheses admittamus?

Εἰ δὲ καὶ περὶ τῶν ἀντιπόδων ἐπεξεργαστικώ-
 τερον θελήσειε τις ζητῆσαι, βλάβος τοὺς γραώ-
 δεις μύθους αὐτῶν ἀνακαλύψει. Πόδες γὰρ ἀν-
 θρώπου ἀντισυναπτόμενοι ἀμφοτέροις, εἰ στήσαι ἢ
 ἐν γῇ, [ἢ ἐν ὕδατι, ἢ ἐν ἀέρι,] ἢ ἐν πυρὶ, ἢ ἐν
 οὐκωρητοῦ σώματι βούλονται, πῶς εὐρεθῶσιν-
 ται ἀμφοτέροις ὀρθοί; Πῶς οὐχ ὁ μὲν αὐτῶν κατὰ
 φύσιν ὀρθός, ὁ δ' ἕτερος παρὰ φύσιν κατακέφαλα
 εὐρεθῆσεται; Ἀλόγιστα καὶ ξένα τῆς ἡμετέρας φύ-
 σεως καὶ τάξεώς εἰσι τὰ τοιαῦτα. Πῶς δὲ πάλιν ὑετοῦ
 γινομένου ἐπ' ἀμφοτέροις δυνατόν λέγειν καταφέρε-
 σθαι ἐπὶ τοὺς δύο τὸν ὑέτον; Καὶ οὐχὶ τῷ μὲν κατα-
 φέρεσθαι, τῷ δὲ ἀναφέρεσθαι, ἢ ἀντιφέρεσθαι, ἢ
 εἰσφέρεσθαι καὶ ἐκφέρεσθαι; Τὸ γὰρ ἀντιπόδας νοεῖν
 καὶ ἀντιβρέχειν ἐπ' αὐτοὺς ἀναγκάζει νοεῖν· καὶ
 εὐλόγως ἐπεγγελάσεται τις ταῖς καταγελάστοις ταύ-
 ταις ὑποθέσεσιν, ἀνάρμοστα καὶ ἀτακτα καὶ ἀψύσκα
 φθεγγομέναις.

Εἰ δὲ τις κατανοήσῃ καὶ τὸ ἄλλο αὐτῶν σόφισμα,
 λέγω δὴ τὸ ἐμπνευματοῦσθαι τὴν γῆν, καὶ τοὺς σει-
 σμούς γίνεσθαι, ἥνικα τὸ πνεῦμα συγκλειόμενον τὴν
 γῆν δῆθεν βιαίως σαλεύει, θαυμάσει τὴν ἀπάτην,
 καὶ τῶν ἰδίων λόγων τὴν ἐναντιότητα. Εἰ γὰρ ἐξ
 Ἰσου τοῦ παντὸς πνεύματος ὥθουμένη ἡ γῆ ἴσταται
 ἀσάλευτος, καὶ ἀκλινῆς, ἐμπνευματουμένη μᾶλλον
 βαρεῖσθαι ὥφελε κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ κλίνειν,

A veantur, restat, ut jam diximus, cœlum fixum esse,
 neque circumferri. Quin etiam cum terram, veluti
 centrum, medium universi esse supponatis, hypo-
 thesis vestra per se statim corrui, cum medium
 esse infimum dicatis: fieri enim nequit, ut idipsum
 eadem ratione et medium et infimum sit: nam me-
 dium, supremi et infimi medium est, ut et dextra-
 rum et sinistrarum partium, anteriorum item et
 posteriorum. Cur ergo angustiis obsessi, absurda
 et naturæ repugnantia præter Scripturas impu-
 denter loquimini? Veriti enim ne quis vobis qua-
 stionem moveat his verbis, Hoc inenarrabile pon-
 dus terræ, quomodo in aere suspensum stare po-
 test, ita ut non cadat? non vera, sed incredibilia
 figmenta a vobis excogitata profertis, ac principium
 repetitis ex adverso dicentes, medium esse infimum:
 ita ut si pro terra in medio ignem esse quis suppo-
 nat, medium, quod jam infimum dicitis, supre-
 mum dicturi sitis, quia ignis sursum tendit. Itaque
 videntur mihi prima secundis, secunda primis,
 evertere. Si vero, cum aer undequaque æqualiter
 terram ambiat, ipsum ab universo moveri dixerint,
 ac terram immobilem manere, neque vel ex parte
 inclinari; quomodo homines et bruta animalia,
 terrestria et volatilia, non una moventur, ac per-
 inde atque terra non inclinantur, sed aerem sin-
 dunt ambulando in aere, et erecta cervice gradien-
 do: nec modo illa, sed etiam **121** levissima quæque
 inanimata, ita ut exignam plumam et tenuissi-
 mam festucam aer sustinere nequeat; sed sein-

Quod si quis de antipodibus curiosius disqui-
 rere velit, perquam facillime aniles eorum fabulas
 patefaciet. Etenim si pedes hominis pedibus ex op-
 posito conjuncti sint; sive in terra, sive in aqua,
 sive in aere, sive in igne, sive in quovis alio corpore
 steterint, quomodo possint ambo erecti reperiri? Qui
 fieri possit quominus alter eorum secundum natu-
 ram rectus, alter vero præter naturam obverso ca-
 pite reperiat? Absurda sane, et a natura et con-
 ditione nostra aliena sunt isthæc. Rursum vero,
 ingruente super utrumque pluvia, quomodo dica-
 tur super ambos decidere? Annon potius dicatur
 super alium quidem decidere, ad alium vero ascen-
 dere, aut contra ferri, aut inferri, aut deferri? Nam
 si antipodes intelligantur esse, inversa pluvia in-
 telligenda est. Sane tam ridiculas hypotheses jure
 quis derideat, utpote quæ res contra concinnum or-
 dinem et contra naturam efferant.

Quod si quis aliud eorum sophisma exploraverit,
 scilicet terram occluso aere repleri, et tunc terræ
 motus fieri, cum occlusus aer terram vehementer
 quatit; is sane fraudem et verba secum pugnantia
 admiretur. Nam si terra æqualiter a toto spiritu
 pressa, stat tamen inconcussa et indeclinabilis, in-
 flata sane secundum illam partem, debet gravior
 esse et declinare, secundum hominis exemplum

quo ipsi utuntur. Homo quippe non modo inflatus, sed etiam timore correptus, vino captus, aut frigore, ex sanguinis item fervore et iracundia, ex senectute et imbecillitate: cum autem inflatus tremit, tum sane plerumque in ægritudinem cadit et moritur. Qui ergo terra, quæ secundum illos inflata est, non decidit, nec proprium amittit locum? Cur terram Ægypti ideo terræ motibus liberam dicunt, quod mollis sit, et sulci ejus transpirent, indeque esse quod magnos succussus non patitur: etiamsi plerumque motus in Ægypto fuerint, quævis urbes corruerunt et solo æquatæ sunt? Neque id tantum, sed etiam Græcorum tempore regnantibus Alexandro, Seleuco, Antiocho et Ptolemaeo, cum ii philosophos multos, Aristotelem et ipsi similes consularent, et consilio eorum in multis uterentur; cur ii, dum Antiochia a Seleuco et Antiocho fundaretur, indicare non potuerunt terram illam non motibus liberam, imo ipsis obnoxiam esse? **122** ut nos vidimus collapsam sæpe, non modo Antiochiam, sed etiam Corinthum, cui vicina erat philosophorum natio.

αὐτὴν πολλὰκις πεσοῦσαν ἀπὸ σεισμῶν· οὐ μόνον δὲ φιλοσόφων ἐγένετο

Si vero aliam eorum opinionem examinemus, qua dicunt et exemplis probare nituntur, pluviam ex humiditate æstu in vapores resoluta procedere; quoniam, inquit, ut balneum ex calore in vapores solvitur et guttas exprimit, et sicut cucumeres subjecta stuppa et igne vapores et humiditatem emittunt, sic humiditatem sol in vapores resolvit, ac suo tempore stillare facit, unde fit pluvia; sane mirabimur tantam sapientiam ex veritatis specie multis decipientem. Nam si balneum calorem non desuper, sed deorsum accipit, cur in vapores solvitur, imo non potius repellit? Similiter in æneo vase, quod non superne, sed subius calorem accipit: utraque isthæc in vaporem erumpunt, et ex percussione hinc ex tecto, isthinc ex operculo, stillæ defluunt; similiterque in cucumere accidit; qui nisi per ipsum organum, quod naturæ vim infert et trahit, nequaquam humiditatem traheret, etiamsi sexcenties stuppa et ignis conficerentur. Sic et lignum humidum si quis in ignem conjiciat, usque adeo humiditas a calore pellitur, ut ex alia ligni parte humor et fumus emittantur: et si quis in terra ignem accendat, lignorum humiditatem fumo efferi ac sursum tendere videt, non a supernis partibus in vaporem resolutam, sed ab ignis calore pulsam. Quinetiam cum quis vestem abluit, et ad terram extendit, postquam ea a sole exsiccata fuerit, sublato vestimento, humiditatem a calore emissam, ad formam vestis expressam in terra reperiet. Similiter si quis in lancem calidum obsonium conjiciat, ex utraque parte humiditatem emitti conspiciet, sursum scilicet et deorsum, quia calor intermedius est: sursum enim ascendentem fumum, ac deorsum sudare lancem, ac in disci sedibus humorem ad ejus figuram expressum, videbit. Quare

ὡσπερ καὶ παραδείγματι χρῶνται τῇ κατὰ τὸν ἀνθρώπου. Ὁ γὰρ τοι ἄνθρωπος οὐ μόνον ἐμπνευματούμενος σαλεύεται καὶ τρέμει, ἀλλὰ καὶ φόβῳ ληθθεὶς τρέμει, καὶ μέθῃ οἶνου καὶ ψυχῇ πιεζόμενος, καὶ αἵματι ὑπερχέων καὶ θυμούμενος, καὶ ἀπὸ γήρας καὶ ἀπὸ ἀδυναμίας· ἥνικα δὲ καὶ ἐμπνευματούμενος σαλεύεται, τελευτᾷ. Πῶς οὖν καὶ ἡ γῆ κατ' αὐτοὺς ἐμπνευματούμενη, οὐ καταπίπτει καὶ ἀπόλλυσι τὸν ἴδιον τόπον; Πῶς δὲ καὶ τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου κρείττονα σεισμῶν λέγουσιν, ὥς διὰ τὸ χαλὴν εἶναι, καὶ πνέειν τοὺς αὐλακὰς ἐκείνους μὴ ποιοῦσα (εἰς) τοὺς μεγάλους σεισμούς, καίτοι πολλάκις σεισμῶν γενομένων ἐν Αἰγύπτῳ, ὥστε πόλεις πεσεῖν καὶ ἰσχυροὺς εἶναι· οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν καιρῶν τῶν Ἑλλήνων, ἥνικα κατεκράτουν καὶ ἰσχυροὶ ἦσαν, ἐπὶ Ἀλεξάνδρου, καὶ Σελεύκου, καὶ Ἀντιόχου, καὶ Πτολεμαίου, καὶ φιλοσόφους ἄνδρας ἐπήγοντο, Ἀριστοτέλη τε καὶ τοὺς ὁμοίους, καὶ βουλῇ αὐτῶν ἐποίησαν τὰ πολλὰ; Πῶς κτιζομένης Ἀντιοχείας ὑπὸ Σελεύκου καὶ Ἀντιόχου, οὐκ ἐγένοντο δυνατοὶ εἰπεῖν περὶ τῆς γῆς τῶν αὐτῶν ὅτι οὐκ ἔστι κρείττεον σεισμῶν, ἀλλὰ μάλλον καὶ φίλη; Ὡσπερ οὖν καὶ ἐωράκαμεν Ἀντιόχειαν, ἀλλὰ καὶ Κόρινθον ἐνθα ὁ δῆμος τῶν

Εἰ δὲ καὶ τὴν ἑτέραν αὐτῶν ὅξαν τις θεάσασθαι, ὥς φασὶ τὸν ὑπὲρ ἀπὸ τῆς ὑγρότητος τῆς ἀνιωμένης ὑπὸ τῆς θερμότητος ἀποτελεῖσθαι, καὶ παραδείγμασι πείθειν ἐπιχειροῦσιν, ὅτι ὡσπερ, ψηστὶ καὶ βαλανεῖον ἐκ τῆς θερμότητος ἀνιμάται τὸ ὑγρὸν καὶ ἀποστάζει· καὶ ὡσπερ ἡ σικυὰ διὰ τοῦ στυπτείου καὶ πυρὸς ἀνιμάται τὸ ὑγρὸν· οὕτω καὶ τὸ ὑγρὸν ἀνιωόμενος ὁ ἥλιος, ἐν καιρῷ ἀποστάζει αὐτὸ, ὅθεν γίνεται ὁ ὕετος. Θαυμάζει δ' ἂν τις αὐτῶν τὴν τοσαύτην σοφίαν τὴν τῇ πιθανότητι ἀπατώσαν τοὺς πολλούς. Εἰ γὰρ τὸ βαλανεῖον τὴν θερμότητα οὐκ ἄνωθεν, ἀλλὰ κάτωθεν ἔχει, πῶς ἀνιμάται, οὐχὶ δὲ μάλλον ὥθει; Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ χαλκείου, οὐκ ἄνωθεν ἔχει τὴν θερμότητα, ἀλλὰ κάτωθεν, καὶ ἀμφοτέρω ὑπὸ τῆς θερμότητος ὠθοῦνται, καὶ τῇ ἀνακλάσει, τὸ μὲν ἐκ τῆς στέγης ἀποστάζει, τὸ δὲ ἐκ τοῦ πώματος· ὁμοίως καὶ ἡ σικυὰ, εἰ μὴ δι' αὐτὸ τὸ ὄργανον βιαζομένου τὴν φύσιν καὶ ἑλκοντος, οὐκ ἂν εἴλακεν ὑγρότητα, μυρϊάκις ἐπὶ μυρίων πῦρ καὶ στυπτεῖον ἐμβάλλοντων. Ἀλλὰ καὶ ξύλον ὑγρὸν τινὸς ἐμβάλλοντός περὶ, τοσοῦτον ὠθεῖται ἡ ὑγρότης ἐκ τῆς θερμότητος, ὥς ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους ξύλου, τὴν ὑγρότητα καὶ τὸν καπνὸν ἐκβάλλεσθαι. Καὶ πῦρ τις ἀνάψας εἰς γῆν, τὴν ὑγρότητα τὴν ἐν τοῖς ξύλοις, διὰ τοῦ καπνοῦ ἐκπεμπομένην ἐπὶ τὰ ἄνω θεωρεῖ· οὐχὶ ἀπὸ τῶν ἄνω ἀνιωμένην, ἀλλ' ὠθουμένην ἀπὸ τῆς θερμότητος τοῦ πυρός. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πλύνων τις ἱμάτιον, καὶ ἀπλώσας ἐν τῇ γῇ, ἐπειδὴν ξηρανθῇ ἐκ τοῦ ἡλίου, ἐπάρας τὸ ἱμάτιον τὴν ὑγρότητα ἐκπεμπομένην ὑπὸ τῆς θερμότητος ἐν τῇ γῇ εὐρήσει τυπωθεῖσαν κατὰ τὸ σῆμα τοῦ ἱματίου. Ὁμοίως καὶ εἰς πινάκιον τις ἐμβαλὼν θερμὸν ὅψον, δι' ἑκατέρου ἐκπεμπομένην τὴν ὑγρότητα θεωρεῖ· ἄνωθεν καὶ κάτωθεν, ἐπειδὴ μέση τυγχάνει ἡ θερμότης· ἄνωθεν γὰρ θεωρεῖ καπνὸν ἀνιόντα, καὶ κάτωθεν ἰδρῶντα τὴν πίδακα, καὶ τὴν

ὕψορτητα τυπομένην κατὰ τὸν τύπον τοῦ πίνακος· ὥστε οὐκ ἀνιμάται, κατὰ τοὺς σοφοὺς, ἀλλὰ μᾶλλον ὠθεῖ ἢ θερμότης.

Ἐπαπορούντων δὲ ἡμῶν πρὸς αὐτοὺς, ὅτι Διὰ τὴν ἠθεραὶ καυματομένης τῆς χώρας οὐκ ἀνιμάται τὸ ὑγρὸν καὶ γίνεται οὕτως ἐν τοῖς αὐτοῖς; ἀπολογούμενοι φάσκουσιν, ὅτι ἡ μετρία καὶ οὐχ ἡ ἄγαν μᾶλλον θερμότης εἰσὶν ἀνιμάσθαι. Πρὸς οὗς συντομωτάτα ἐροῦμεν, ὅτι Καὶ πῶς ἐνδοτέρῳ τῆς ἠθεραὶ εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, ἐνθα πολὺ πλέον θερμότης ὑπάρχει, πολλοὶ οὕτω γίνονται; Πῶς δὲ δύναται λέγειν, τὸν ἥλιον ἀνιμάσθαι, οἱ πολλοὶ καὶ ἀκρότατοι σοφοί, ἐκ τῆς περιφορᾶς συντρίβεσθαι, καὶ θερμαίνειν δυσχυρίζεμενοι, καὶ οὐχὶ ἐνυπάρχειν αὐτῷ κατὰ φύσιν τὸ θερμὸν ὑποτιθέμενοι; Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν ἀέρα ὑγρὸν καὶ θερμὸν λέγοντες εἶναι, τίς ἐστι χρεῖα σοφίᾳ τοὺς σοφοὺς, καὶ λέγειν ἐτέρῳθεν ἀνιμάσθαι τὸ ὑγρὸν, αὐτόθεν ἀνωθεν ἔχοντας τὸ θερμὸν καὶ τὸ ὑγρὸν; Εἰ δὲ τις ἀπαιτήσῃ αὐτοὺς στοιχείων ἐν καθ' ἑαυτὸ, ἡγουν τὴν αὐτοῦ ποιότητα δεῖξαι, εὐθέως ἀπορούντες τῷ ἐνὶ στοιχείῳ δύο ποιότητας χαρίζονται, καὶ φασιν· Ἡ γῆ, ξηρὸν καὶ ψυχρὸν· τὸ ὕδωρ, ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν· ὁ ἀήρ, ὑγρὸς καὶ θερμὸς· τὸ πῦρ, θερμὸν καὶ ξηρὸν, ὥστε ἀπορίξ πολιόροκούμενοι, ὁκτὼ ποιότητες; λέγουσι τῶν τεσσάρων στοιχείων. Ποιὲ δὲ τὰς ποιότητας πάσας ἐν ἑκάστῳ στοιχείῳ λέγουσιν εἶναι· πάλιν οὖν ἀντίκεινται τοῖς ἑαυτῶν λόγοις, ἑκαστον τῶν τεσσάρων στοιχείων τετραπλῶς μὴ ὀνομάζοντας, ἀλλὰ διχῶς μόνον. Θαυμάζω τοίνυν τοὺς βελτίστους τούτους ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν τὸ ὕδωρ παρέχοντας, καὶ τὸν ἀέρα ὑγρὸν καὶ θερμὸν. Πόθεν λέγουσι τὸ ὕδωρ, τοῦτέστι τὸ ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν, πῆγνυσθαι καὶ κρυσταλλοῦσθαι ἐν καιρῷ χειμῶνος; Πόθεν ἐπέρχεται ἡ ἀκρα ψυχρότης, ἵνα κρύσταλλον αὐτὸ ἀπεργάσθαι; Καὶ εἰ μὲν ἐροῦσιν ὅτι ἡ ἀπόστασις τοῦ ἡλίου, εἰς τὸ κατὰ φύσιν αὐτὸ ἀποδεκνύσι, πῶς τὸν ἀέρα κατὰ φύσιν ὄντα θερμὸν τότε καὶ ὑγρὸν οὐκ ἀποδεκνύσιν, ἀλλὰ τοὐναντίον ψυχρότατον; Πῶς δὲ αὐτὸ τὸ ψυχρὸν, τοῦτέστι τὸ ὕδωρ, οὐ πῆγνυσσι τὸν ἀέρα, τοῦτέστι τὸ ὑγρὸν, ἀλλὰ τοὐναντίον ἔχειν τοῦτο πῆγνυσσι, καθὼς ὁρώμεν; Πολλὰ μὲν οὖν ἔχουν εἰπεῖν περὶ τούτου, καὶ περὶ ὧν πάλιν πλανώμενοι φέρουσι παραδειγμάτων ἐπ' αὐτοῦ, χαλινούμαι τῇ ματαιότητι τῶν ὑπ' αὐτῶν λεγομένων ἐντραπέμενος· ἀρκατὰ ἡγησάμενος τὰ προλεχθέντα περὶ τούτου.

Περὶ ἕτερον δὲ μᾶλλον ἐπιγόμενος τῶν σοφῶν ἀπολογεῖσθαι σόφισμα. ὅπερ εὐθέως ἐρῶ. Τὸν οὐρανὸν σῶμα λέγοντες εἶναι, περιέχειν λέγουσι τὸν πάντα κόσμον, μὴδὲν δὲ ἔξωθεν αὐτοῦ ὑπάρχειν δισχυρίζεμενοι, ἀγγέλους καὶ δαίμονας καὶ ψυχὰς, μέρος ὄντας τοῦ κόσμου, ἀπεριγράφους πάλιν ὀρίζονται, μήτε περιέχοντας τὸν οὐρανὸν, μήτε περιεχομένους ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ, οὐ συνιέντες τὸ λεγόμενον, ὅτι τὸ μήτε περιέχον μήτε περιεχόμενον, ἐν τοῖς οὖσιν ὅλως οὐ θεωρεῖται. Εἰ τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔχει, εἰπάτωσαν περὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν ψυχῆς, πότιρον ἔστιν, ἢ οὐκ ἔστι. Καὶ εἰ μὲν οὐκ ἔστι, λίαν ἀναιδὲς, καὶ ἀψύχους ἑαυτοὺς ὑποτίθενται· εἰ δὲ ἔστι, πάλιν λεγέτωσαν, Ἐν αὐτοῖς ἔστιν, ἢ οὐκ

A Contra quam sophis illis videtur, calor non sursum trahit, sed pellit.

Cum autem quaestionem ipsis proponimus, Cur in Thebaide, cum regio illa aestu fervet, humor non sursum trahitur, neque pluvia decidit? respondent illi, moderatum non vero ferventissimum calorem sursum trahere. Quibus brevissime reponemus, Cur ergo ultra Thebaidem in Aethiopia, ubi multo vehementior aestus, pluviae frequentes et copiosae sunt? Qui dicere possint illi inter sophos supremi, solem sursum trahere, cum illum ex cursu collisione calescere affirmant, nec naturalem in se calorem habere supponant? Imo vero cum aerem humidum et calidum esse dicant, quid opus 123 est illis sapientibus cavillari ac dicere aliunde humiditatem attrahi, cum ibidem et in sublimi calorem et humiditatem habeant? Quod si quis roget illos de singulis elementis sentiant, aut quae sit eujusque qualitas, statim dabit elementis enilibet duas qualitates attribuunt, ac inquirunt: Terra siccitatem et frigiditatem; aqua, frigiditatem et humiditatem; aer humiditatem et calorem; ignis, calorem et siccitatem habet; ita ut angustis obsessi, octo quatuor elementorum qualitates esse dicant. Aliquando vero omnes qualitates in quovis elemento esse dicunt; ac iterum suis ipsi verbis repugnant, cum singulis elementis non quadruplices qualitates, sed duplices ascribant. Miror itaque praestantissimos viros, qui aquam frigidam et humidam, aerem humidum et calidum astruunt. Et unde dicent aquam, id est frigidum et humidum, tempore hiemis compingi et in glaciem coagulari? Unde provenit illud supremum frigus, quod aquam in glaciem convertat? Quod si dicant solis discessum illud secundum naturam efficere, cur aerem ex natura sua calidum, tunc humidum non efficit, sed contra frigidissimum? Cur ipsa frigiditas, id est, aqua, aerem non coagulat, qui est frigidus, sed contra aeraquam, ut videnus? Cum multa igitur hac de re dicenda suppetant, necnon de exemplis, quae ad eam rem comprobendam errantes afferunt, eorum quae ipsi offerunt vanitate pudefactus cohibeor, ratus satis ea esse quae superius allata sunt.

D At jubet animus aliud eorum sophisma aggredi, quod jamjam proferam. Cum caelum corpus esse dicant, ab ipso totum mundum circumdari asserunt: ac cum nihil extra ipsum esse asseverent, angelos, daemones et animas, qui mundi partes sunt, incircumscriptos esse definiunt, dicuntque eos neque caelum in se continere, neque a caelo contineri, non intelligentes quae dicunt: nam quod neque contineat, neque contineatur, in rerum natura prorsus non conspicitur. Si igitur haec ita se habeant, jam respondeant: Anima ipsorum estne, annon est? Si dicant non esse, admodum impudenter sese inanimatos constituunt; si esse dicant, respondeant iterum: Vel in ipsis est, vel non est in ipsis? Si

postremum dicant, æque amenter et impudenter respondēt; si primum, rursus seiscitabor: Cum corpus a cœlo circumscribatur, cur non anima item circumscribitur? Si, ut dicunt, corpori illucescit, non circumscripta a corpore, jam quærendum quo loco consistens corpori illucescat: fieri enim nequit ut, cum creata sit, cum creatis rebus non existat. Quod si dicant illam intra cœlum **124** esse, sane à cœli corpore circumscribitur anima, quam ipsi incircumscriptam comminiscuntur; sin extra cœlum, primo quidem sese ipsi confutant; deinde, in parte cœli erit, ut exiguum locum occupans; sin in toto cœlo, sane cœlum circumscribet, atque figuram habere deprehendetur ut corpus, ac spherica forma erit, utpote quæ spheram terminet et contineat. Quod si dicant eam, utpote incircumscriptam, et intra et extra omnia permeare, ne ignorent se et pluralitatem deorum inducere, et æqualitatem deorum comminisci. Nam illa proprietas noonisi ad increatum Deum, qui omnia creavit et condidit, pertinere potest. Cum itaque se sapientes esse dicant, insipientes sunt, secundum B. Paulum apostolum², gloriam incircumscripti Dei ad animas suas creatas transferentes: sibi quæ divinam gloriam quasi propriam ascribentes. Ideoque maxime fugiendi sunt. *Hos, inquit Apostolus, avertare, qui pietatis speciem habent, sed virtutem ejus negant*³.

LIBER II.

Hypotheses Christianæ de figura et situ totius mundi, quæ ex divina Scriptura comprobantur.

Quantas moras attulerimus in nostro de figura mundi opere conscribendo, hortantibus licet viris admirandis, tu omnium optime nosti, charissime, Dei et Christi amantissime, ac omnium sanctorum nomine merito exornate Pamphile; qui terrenæ quidem Jerosolymæ incola, in cœlesti vero cum primogenitis et prophetis descriptus es: quicum pridem ex fama solum et auditu amicitia conjunctissimus fui; jam vero conspectu et præsentia dignatus sum, quando, sic providente Deo, Jerosolymis huc ad maximam urbem Alexandriam accessisti, ac nos ad id operis vehementissime concitasti, etsi corpore ægros, oculis ac ventris ariditate laborantes, indeque in continuas infirmitates delapsos: ad hæc exteriorum encyclopædia deatutos, ac rhetoricæ artis expertes, qui insuper verborum facundiam et figurarum pompam minime callemus, vitæque negotiis implicamur. Et tamen ipse nullum finem vel cum molestia concitandi faciebam, ut librum conscriberemus de tabernaculo, quod per Moysen in deserto constructum est: eratque totius mundi exemplar et delineatio, ut tibi præsentī viva voce, **125** sed obiter exposui: non ex me, neque ex mea opinione et conjectura, sed cum ex divinis

ἔστιν ἐν αὐτοῖς; Εἰ μὲν τὸ ὕστερον, πάλιν ἀναδείξεται καὶ μωρὸν, οὐκ ἔλαττον τοῦ προτέρου. Εἰ δὲ τὸ πρῶτον, πάλιν ἐρωτητέον αὐτούς· Τοῦ σώματος περιγραφομένου ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ, πῶς οὐ συμπεριγράφεται καὶ ἡ ψυχὴ; Εἰ δὲ, καθά φασιν, ἑλλάμπει τῷ σώματι μὴ συμπεριγραφομένη αὐτῇ, ζητητέον ποῦ ὑπάρχουσα ἑλλάμπει τῷ σώματι· ἀδύνατον γὰρ κτιστὴν αὐτὴν οὖσαν, μὴ σὺν τοῖς κτίσμασιν ὑπάρχειν. Καὶ εἰ μὲν ἔσθθεν ποῦ τοῦ οὐρανοῦ ἔρουσι· πάλιν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ σώματος τοῦ οὐρανοῦ περιγράφεται ἡ σκιαγραφουμένη παρ' αὐτοῖς ἀπερίγραφος. Εἰ δὲ ἔξωθεν δόσουσι, πρῶτον μὲν αὐτοὺς καταλύσαν· ἔπειτα ἐν μέρει τοῦ οὐρανοῦ ἔστιν ὡς ἐν μέρει βραχυτάτῃ οὖσα· εἰ δὲ ὅλην, περιγράφει μὲν τὸν οὐρανὸν, ὑπὸ σχῆμα δὲ εὐρεθήσεται ὡς σῶμα, σφαιροειδὲς τυγχάνουσα, κατὰ τὰ ἐντεῦθεν πέρατα συμπεριελήφουσα τὴν σφαῖραν. Εἰ δὲ πάλιν καὶ ἔσθθεν καὶ ἔξωθεν αὐτὴν εἴπωσι διήκουσαν διὰ πάντων ὡς ἀπερίγραφον, μὴ λανθανέντων αὐτοὺς πολυθεῖαν εἰσαγόντας, καὶ ἰσοθεῖαν φανταζομένους. Τοῦτο γὰρ τὸ ἰδίωμα εἰ μὴ τοῦ ἀκτίστου Θεοῦ τοῦ κτίσαντος καὶ δημιουργήσαντος τὰ πάντα, οὐκ ἔστι. Φάσκοντες οὖν εἶναι σοφοὶ μωραίνουσι, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον τὸν ἀπόστολον, ἐναλλάξαντες τὴν δόξαν τοῦ ἀπερίγραφου Θεοῦ εἰς τὰς κτιστάς· αὐτῶν ψυχὰς, σφετεριζόμενοι τὴν δόξαν τὴν θεῖαν. Διὰ τοῦτο μᾶλλον αὐτοὺς φευκτέον. Τούτους γὰρ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἀποτρέπον, τοὺς ἔχοντας μέρωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἀρνουμένους.

C

ΛΟΓΟΣ Β.

ὑποθέσεις Χριστιανικαὶ περὶ σχημάτων καὶ τοποθεσίας παντὸς τοῦ κόσμου, ἐκ τῆς θείας Γραφῆς τὰς ἀποδείξεις ἔχουσαι.

Ὅστιν μὲν ἀναβολὴν ἐποιεσάμην περὶ τὴν τῶν σχημάτων τοῦ κόσμου συγγραφὴν, πολλάκις καὶ ἐτέρων ἡμᾶς εἰς τοῦτο προτρεψαμένων ἀνδρῶν θαυμασίων, αὐτοὺς πάντων ἄμεινον οἶσθα, ὡς τὰ πάντα φιλε θεοφιλέ τε καὶ χριστόφιλε, καὶ πάντων ἀγῶν ἀνδρῶν φερώνυμε Πάμφιλε, ἐπιγείου μὲν ἱερουσαλήμ παροίκου τυγχάνων, οὐρανόθεν δὲ πρωτοτόκοις καὶ προφήταις ἀπογεγραμμένους· ἀνωθεν μὲν ἐξ ἀκοῆς θερμότητι συνδεδεμένος φιλεῖ· τῆς δὲ κατὰ πρόσωπον θέας νυνὶ ἀπολαύσας τῆς σῆς· ὅτε τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ ἐξ Ἱεροσολύμων πρὸς ἡμᾶς ἐνταῦθα τῇ μεγίστῃ Ἀλεξάνδρου πόλει παρεγένου, ἐνοχλῶν ἡμῖν περὶ τοῦτου οὐ διέλιπες, ἀσθενῶν ἡμῶν τυγχανόντων τῷ σώματι, ταῖς τε ὀφθαλμοῖς καὶ τῇ ξηρότητι τῆς γαστρὸς πιεζομένων, καὶ συνεχῶς λοιπὸν ἐκ τούτου ἀσθενείας συχναῖς περιπιπτόντων, ἀλλως τε δὲ καὶ τῆς ἔξωθεν ἐγκυκλίου παιδείας λειπομένων, καὶ ῥητορικῆς τέχνης ἀμοιρούντων, καὶ στοιμιυλῶν λόγων ἡ κόμπος χαρακτηρί συνθεῖναι λόγον οὐκ εἰδόντων, καὶ ταῖς τοῦ βίου πλοκαῖς ἀσχολουμένων. Αὐτὸς οὐδὲν ἥττον ἐνοχλῶν ἡμῖν οὐ διέλειπες, ὡς λόγον ἡμᾶς ἐγγράφον ἐκθεῖναι περὶ τῆς σκηπῆς τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ Μωϋσοῦς κατασκευα-

² Rom. i, 22 seqq. ³ II Tim. iii, 5.

σθεῖσης, ἡ τύπος καὶ ὑπογραφή ἦν παντός τοῦ Ἀ κόσμου, καθὰ καὶ παρόντι, διὰ ζωσσης φωνῆς, ὡς ἐν παρόδῳ ἐξηγησάμενη, οὐκ οἴκοθεν ὁραθήσεται, οὐδ' ἐξ ἑμῶν τοῦ πλάσματος ἡ στοχασάμενος, ἀλλ' ἐκ τῶν θείων Γραφῶν παιδεύεις, καὶ διὰ ζωσσης φωνῆς παραλαβὼν ὑπὸ τοῦ θεοτάτου ἀνδρός καὶ μεγάλου διδασκάλου Πατρικίου, ὡς τάξιν Ἀβρααμίαν πληρῶν, ἐκ Χαλδαίων παραγιγνῶνς ἄρα τῶν ἐν ἁγίοις τότε μαθητῇ Θωμᾷ τῷ Ἐδέσσης αὐτῷ πανταχοῦ ἀκολουθήσαντι, νῦν δὲ ἐν τῇ Βυζαντίῳ βουλήσει Θεοῦ τὸν βίον μεταλλάξαντι, μετέδωκε θεοσεβείας καὶ γνώσεως ἀληθεστάτης, ὅς καὶ αὐτὸς νυνὶ ἐκ θείας χάριτος, ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμούς καὶ ἀρχιερατικούς θρόνους ἀνήχθη τῆς ὁλῆς Περείδος, καθολικὸς ἐπίσκοπος αὐτόθι κατασταθείς. Ἐμοῦ δὲ λίαν εἰς τοῦτο ἀπορῶντος, μάλιστα διὰ τοὺς φιλεγγλήμονας, ὧν εὐπορος ἡ διαβολή, καὶ πολλὰς ὕλας τοῦ σκόπτειν ἔχουσα, ὅπως οὐχ ὁ τυχὼν με κατεῖχεν. Ἀλλ' οὗδ' ἐπὶ πάλιν προδρεπεί, κατακρίμνι βαρύν ἐπὶ τὸ συγγράφειν· φάσκων τῷ βίῳ χρησίμους εἶναι τὰ σύνταγμα πρὸς μάθησιν καὶ κατανόησιν θείων δογμάτων, καὶ ἀνατροπὴν Ἑλληνικῶν προλήψεων, καὶ ὅπως ἅπας ὁ σκοπὸς τῆς θείας Γραφῆς εἰς τὴν μέλλουσαν παύσασιν ἀφορᾷ, μάλιστα τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· *Οὐδαμὴ γάρ, φησὶν, ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκηνήτους καταλυθῇ, οἰκοδομῇ ἔχομεν ἐκ Θεοῦ ἀχειροποίητον οἰκίαν αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς*. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὑμῶν φασκόντων, καὶ ταῖς τῆς σῆς θεοσεβείας καλεῖσθαι μὴ δυνάμενος ἀνταπεῖν, καθήκα ἔμαυτὸν εἰς τοῦτο, τὰς σὰς εὐχὰς συλλαβεῖσθαι μοι θαρβῶν, τὴν τε θείαν χάριν ἡμῖν προσγενέσθαι δεόμενος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος, ἥς ἀνευ οὐδὲν δυνάμεθα κατορθώσαι, ὅπως δυνηθεῖσθαι ἀνευ κεκοιμημένου καὶ τεχνικοῦ λόγου, ἐν ἰδιωτικοῖς τε καὶ ἀπλόστοις ῥήμασι τὴν ἰδίαν ἰσχὺν τῆς χάριτος δεικνύσσης, διδάσκειν τε τοὺς αὐτῆς τροφίμους, καὶ δογμάτων θείων εἰδόντων, καὶ βίους ἀνδρῶν εὐαρέστων, καὶ σχήματα γενέσθαι κόσμου ἀδιστακτῶς, καὶ συγγράφειν προθύμως καὶ μεταδιδόναι ἀφθόνως, ἅπερ καὶ ἡμεῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ δωρεὰν ἐλάβομεν.

Τελείαντες τοίνυν, ὦ θεοφιλε, τὸν πρῶτον λόγον περὶ τῶν πεπλασμένων Χριστιανῶν, καὶ ἐλέγξαντες ὡς ἀδυνατοὶ ἐπιχειροῦσιν, ὅσον ἐνῆν, ὡς ἔγωγε οἶμαι, οὐ τὴν κοσμιότητα τῶν λόγων ἀνατρέπειν ἐπιχειροῦντες· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὰ πλάσματα καὶ τοὺς μύθους τῶν Ἑλληνικῶν ὑποθέσεων ἀπαυθούμενοι· καὶ πέρας ἐπιτελειώμεν τοῦ λόγου, ἐφαπτόμεθα νυνὶ τῆς ὑμετέρας καλεῖσεως, ὑποθέσεις Χριστιανικὰς ἐν τούτῳ πρῶτον τῷ δευτέρῳ λόγῳ διηγούμενοι περὶ σχημάτων καὶ τοποθεσίας τοῦ κόσμου. Εἴθ' οὕτω τῷ τρίτῳ, ὅτι βεβαία ἐστὶ καὶ ἀξιόπιστος ἡ θεία Γραφή Παλαιὰ τε καὶ Καινὴ Διαθήκη, αὕτη καθ' ἑαυτὴν διηγούμενη, καὶ ἀπορρινομένη τὸ χρήσιμον τῶν σχημάτων. Ἐτι τε πάλιν ἐν τῷ τετάρτῳ ἀνακαταλαβόντων καὶ διαγραφῆν τῶν τῶν κόσμου σχημάτων ὁμοίως ἐν τῷ πέμπτῳ διαγραφῆν τῆς σκηνῆς τῆς παρὰ Μωϋσέως κατασκευασθείσης, καὶ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων τὴν συμφωνίαν. Ἐστω τοίνυν αὕτη ἡ βίβλος, *Χριστιανικὴ Τοπογραφία*

Institutus Scripturis, tum ex ore divinissimi viri magnique magistri Patritii, qui cum Abrahamieum ordinem et cursum impleisset, ex Chaldaea profectus est cum sancto viro, tum discipulo suo, Thoma Edesseno, qui ipsum ubique secutus est: jamque Byzantii, volente Deo, vita functus, eidem Thomae pia religionis et verae scientiae munus reliquit, qui nunc per Dei gratiam ad sublimes et archiepiscopales totius Persidis thronos evectus est, catholicus ibidem episcopus constitutus. Cum ergo admodum anxius harerem, eorum maxime causa, qui criminationis occasione succupantur, et ad calumniam prona, frequentem cavillandi et irridentis materiam captant, in re suscipienda segnis eram. Tu vero instabas, et gravem interminatus damnationem, ad scribendum instigabas, perutile opus foro dicens hominibus ad disciplinam, et ad divinorum dogmatum intelligentiam, necnon ad praedicasas Graecorum opiniones consulandas; ut ediscatur totum divinae Scripturae scopum futuram vitam respicere; cum maxime Apostolus dicat: *Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra hujus tabernaculi dissolvatur, quod aedificationem ex Deo habemus non manufactam, domum aeternam in caelis*. Hae et similia cum dicerem, neque mandatis tuis obsistere possem, cessi tandem, orationibus fretus tuis, procatasque ut in apertione oris divina gratia, sine qua recte agere nihil possumus, ad nos accedat; ut sine ulla pompa et artificio sermonis, sed verbis popularibus et impolitis, gratia vim suam exhibente, ejus alumnos edocere possimus, ac divinam dogmatum notitiam, piorum hominum vitam, mundi que figuram et ortum sine ulla ambiguitate conscribere alacriter, eaque affluenter tradere, quae nos gratis a Deo accepimus.

Absolute itaque, vir religiose, primo libro de fucatis illis Christianis, postquam eos ut impossibilia aggressos pro virili consutavimus, ut ego quidem arbitror; non verborum elegantiam evertere conantea, absit! sed figmenta et fabulas Graecarum hypothesium refutantes: cum jam ei libro finem imposuerimus, nunc jussui vestro parentes Christianas de figura et situ mundi hypotheses in hoc secundo libro jam primum pertractamus. Deinde vero in tertio libro, divinum Scripturam, tam Vetus scilicet quam Novum Testamentum, Jumi figuras mundi tradit et explicat, per se certam et fide dignam esse commonstrabimus. In quarto autem recapitulationem et delineationem 126 figurarum mundi afferemus; similiter in quinto descriptionem tabernaculi a Moysae constructi, nec non prophetarum et apostolorum concordiam exhibebimus. Hic erit liber cui nos hunc titulum indidimus, *Topographia Christiana totum mundum*

† II Cor. v. 1.

complectens, demonstrationes habens ex vere divina Scriptura, de qua Christianis dubitare non licet. Divina igitur, ut diximus, ope precibus vestris impetrata, initium loquendi facimus. Ait itaque divinus cosmographus Moyses, *In principio fecit Deus cælum et terram*⁸. Supponimus itaque cælum et terram universa complecti, utpote quæ omnia intra se contineant. Nam quod hæc ita se habeant, ipse rursus clamat, *Sex enim diebus fecit Deus cælum et terram et omnia quæ in eis sunt*⁹; rursusque ait, *Et perfectum est cælum et terra, et omnis ornatus eorum*¹⁰. Iterum autem resumens, ac librum commemorans, sic ait: *Hic est liber generationis cæli et terræ*¹¹, quasi omnia iis contineantur, et universa quæ in eis sunt cum illis significentur. Nam si secundum fucatos illos Christianos, cælum tantummodo universa contineat, terram cum cælo non nominasset; sed dixisset, *Hic est liber generationis cæli*. Imo etiam nullus prophetarum ita unquam loqui videtur, manifestumque est novisse illos hæc ambo omnia continere: omnisque justorum hominum et prophetarum chorus cælum semper cum terra indicat. Audi vero singulos ita loquentes: Melchisedech primus Abrahamo benedicens sic ait: *Benedictus Abraham Deo altissimo, qui creavit cælum et terram*¹²; secundus Abraham dicit: *Extendam manum meam ad Deum altissimum, qui creavit cælum et terram*; ac rursus, *Suppone manum tuam super femur meum, et adjuro te per Dominum Deum cæli et Deum terræ*¹³. Nam cum fidelissimus Abraham solemniter puerum suum adjurare vellet, per circumcisionem, ut per regium signaculum, id egit. *Suppone, inquit, manum tuam super femur meum*, id est, sub regium signaculum, nempe circumcisionem; ac rursus, *Dominus Deus cæli et terræ, qui assumpsit me ex domo patris mei*¹⁴. Ad hæc David, *Benedicti vos a Domino, qui fecit cælum et terram*¹⁵; et, *Omnia quæcumque voluit fecit in cælo et in terra*¹⁶; et iterum, *Tu initio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli*¹⁷. Similiter Osee ita loquitur, *Ego Dominus Deus tuus, firmans cælum et creans terram: cujus manus creaverunt omnem exercitum cæli*¹⁸. Zacharias autem, *Extendens cælum et fundans terram, et formans spiritum hominis in ipso*¹⁹.

127 Isaias vero hæc dicit, *Dominus Deus qui fecit cælum, et compegit ipsum, qui firmavit terram et ea quæ in illa sunt, et dedit respirationem populo, qui in illa est, et spiritum iis qui ambulant in ea*²⁰. Ubi observes velim dixisse illum, qui compegit ipsum, videlicet cælum; et iterum, *Ego Dominus perficiens omnia: extendi cælum solus, et firmavi*

περιεκτικῇ παντὸς τοῦ κόσμου παρ' ἡμῶν ὀνομασμένη, ἀποδείξεις ἔχουσα ἐκ τῆς θείας ὄντως Γραφῆς, περὶ ἧς ἀμφισβητεῖν Χριστιανοὺς οὐ δεόν. Τῆς οὖν ἀνωθεν, ὡς εἰρηται, ῥοπῆς συνεργούσης ἡμῖν διὰ τῶν ὑμετέρων εὐχῶν, ἀρχόμεθα λέγειν τὰς ἡμετέρας ὑποθέσεις. Λέγει τοίνυν ὁ θεὸς κοσμογράφος Μωσῆς, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ὑποτιθέμεθα τοίνυν οὐρανὸν ἅμα καὶ γῆν περιεκτικὰ τοῦ παντός ὑπάρχειν, ὡς περιέχοντα τὸ πᾶν ἐνδοῦν αὐτῶν. Ὅτι δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, αὐτὸς πάλιν βοᾷ. Ἐν γὰρ ξεῖ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· ὁμοίως καὶ πάλιν λέγει, Καὶ συνετελέσθη ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ πᾶς ὁ κόσμος αὐτῶν. Ἀνακεφαλαιούμενος δὲ πάλιν, καὶ τὴν βίβλον ὀνομάζων φησὶν οὕτως· Αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὡς ἀνελί περιεκτικῶν αὐτῶν, καὶ συνυπαρξάντων ὀφειλόντων πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς. Εἰ γὰρ κατὰ τοὺς πεπλασμένους Χριστιανοὺς ὁ οὐρανὸς μόνος περιέχει τὸ πᾶν, οὐκ ἂν εἶπε τὴν γῆν σὺν τῷ οὐρανῷ· ἀλλ', αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ. Ἀλλὰ μὴν οὕτω οὐ φαίνεται πεποιηκὼς, οὔτε ἑτερός τις τῶν προφητῶν, εὐδελον ὡς ἀμφοτέρω οἷδε τοῦ παντός περιεκτικὰ τυγχάνειν, καὶ πᾶς δὲ ὁ χορὸς τῶν δικαίων καὶ τῶν προφητῶν τὸν οὐρανὸν αἰὶ σὺν τῇ γῇ σημαίνουναι. Καὶ ἀκούσον ἐκάστου λέγοντος· Μελχισεδέχ πρῶτος εὐλογῶν τὸν Ἀβραάμ, φησὶν οὕτως· Εὐλόγητός ὁ Ἀβραάμ τῷ θεῷ τῷ ὑψίστῳ, ὃς ἔκτισεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· δευτέρως ὁ Ἀβραάμ φησὶν· Ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου πρὸς θεὸν τὸν ὑψίστον, ὃς ἔκτισεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Καὶ πάλιν· Ὑπόθεσις τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὸν μηρόν μου, καὶ ἐξορκίζω σε Κύριον τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὸν θεὸν τῆς γῆς. Σεμνότερος γὰρ ὁ πιστότατος Ἀβραάμ κατὰ τῆς περιτομῆς ἐξορκίσαι βουλόμενος τὸν ἴδιον πατέρα, ὡς βασιλικῆς σφραγίδος ὄψης, Ὑπόθεσις, εἶπε, τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὸν μηρόν μου, ἀντὶ τοῦ, ὑπὸ τὴν βασιλικὴν σφραγίδα, τοῦτοισι τὴν περιτομὴν, καὶ πάλιν· Κύριος ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὃς ἔλαβέ με ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς μου. Ἐπὶ ὁ Δαυὶδ· Εὐδολογημένοι ὑμεῖς τῷ Κυρίῳ τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ, Πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, καὶ πάλιν· Σὺ κατ' ἀρχάς, Κύριε, τὴν γῆν ἀθεμελίωσας, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί. Ὁμοίως Ὁσηὲ οὕτως φησὶν· Ἐγὼ Κύριος ὁ θεὸς σου στερεῶν οὐρανὸν καὶ κτίζων γῆν. Οὐ αἱ χεῖρες ἔκτισαν πᾶσαν τὴν στρατιάν τοῦ οὐρανοῦ. Ζαχαρίας δὲ, Ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν καὶ θεμελιῶν τὴν γῆν, καὶ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ.

Ἡσάλας οὕτως λέγει· Κύριος ὁ θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ πῆξας αὐτόν, ὁ στερεῶσας τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ διδοὺς ἀροτὴν τῷ λαῷ τῷ ἐκ' αὐτῆς, καὶ πνεῦμα τοῖς κατοικοῦνι αὐτῇ. Ἐπισημαντέον ἐνταῦθα, ὅτι ὁ πῆξας αὐτόν εἶπεν, ὡς ἀνελί τὸν οὐρανόν. Καὶ πάλιν· Ἐγὼ Κύριος συντελῶν πάντα, ἐξέτεινα τὸν οὐρανὸν μόνος, καὶ

⁸ Gen. i, 1. ⁹ Exod. xx, 11, ¹⁰ Gen. ii, 1. ¹¹ ibid. 4. ¹² Gen. xiv, 19. ¹³ Gen. xxiv, 2. ¹⁴ ibid. 7. ¹⁵ Psal. cxiii, 15. ¹⁶ Psal. cxxxiv, 6. ¹⁷ Psal. ci, 26. ¹⁸ Imo Isa. xlii, 5. ¹⁹ Zach. xii, 1. ²⁰ Isa. li, 13.

ἐστερέωσα τὴν γῆν. Καὶ πάλιν · Ἐγὼ ἐποίησα τὴν γῆν, καὶ ἄνθρωπον ἐν αὐτῇ. Ἐγὼ τῇ χειρὶ μου ἐστερέωσα τὸν οὐρανόν · καὶ πάλιν · Οὕτως λέγει Κύριος ὁ ποιήσας τὸν οὐρανόν, οὕτως ὁ θεὸς ὁ καταβεβίβας τὴν γῆν καὶ ποιήσας αὐτήν · οὕτως διώρισεν αὐτήν, οὐκ εἰς κενὸν ἐποίησεν αὐτήν, ἀλλὰ κατοικεῖσθαι. Καὶ πάλιν · Ἐγὼ εἰμι πρῶτος, καὶ ἐγὼ εἰμι εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἡ χεὶρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, καὶ ἡ δεξιὰ μου ἐθεμελίωσε τὸν οὐρανόν. Καὶ πάλιν · Ἐπελάθου θεοῦ τοῦ ποιήσαντός σε, τοῦ ποιήσαντός τὸν οὐρανόν καὶ θεμελιώσαντός τὴν γῆν. Καὶ πάλιν · Οὕτως λέγει Κύριος · Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. Ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι, λέγει Κύριος, ἡ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; Οὐχὶ ἡ χεὶρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα; καὶ πάλιν · Θήσω τοὺς λόγους μου εἰς τὸ σπῆμα σου, καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς χειρός μου σκεπάσω σε, ἐν ᾗ ἔστησα τὸν οὐρανόν καὶ τὴν γῆν ἐθεμελίωσα. Καὶ πάλιν · Ὁ κατέχων τὸν τῦρον ὅτις γῆς, καὶ οἱ ἐνοικοῦντες ἐν αὐτῇ ὡς ἀκρίδες · ὁ στήσας τὸν οὐρανόν ὡς καμάραν, καὶ διατείνας ὡς σκηπὴν κατοικεῖν · ὁ διδοὺς ἀρχοντας εἰς οὐδὲν ἀρχεῖν, τὴν δὲ γῆν ὡς οὐδὲν ἐποίησεν. Ὁ στήσας, εἶπεν, οὐκ ὁ στρέφων, ἡ περιστρέφων · ἀλλ' ὁ στήσας ὡς καμάραν · ὥσπερ ἡ καμάρα δύναται μὴ ἰστανθαι, περιστρέφεσθαι δὲ οὐ δύναται. Ὁμοίως καὶ Ἰσραὴλ οὕτως λέγει · Οὕτως ἔρειτε αὐτοῖς · Θεοὶ οἱ τὸν οὐρανόν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν. Καὶ ὑποκάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ τούτου ὁ Κύριος ποιήσας τὴν γῆν, ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ ἀνάρθρωσε τὴν οἰκουμένην ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ φρονήσει αὐτοῦ ἐξέτειρε τὸν οὐρανόν καὶ πλῆθος ὕδατων ἐν οὐρανῷ, καὶ ἀνήγαγε νεφέλας ἐξ ἐσχάτου τῆς γῆς, ἀστράπας εἰς ἐκτὸν ἐποίησε, καὶ ἐξήγαγεν ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτῶν · ἐμπαρύνθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γνώσεως. Ὁμοίως καὶ Δανιὴλ ἐκ προσώπου τῶν Κυρίων εὐλογεῖτε, ἡ γῆ, τὸν Κύριον.

Ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος διδάσκων τοὺς ἐν Ἀθήναις δεισιδαίμονας Ἀριωπαγίτας, οὕτως βοᾷ · Ὁ θεὸς ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὕτως οὐρανὸν καὶ γῆς ὑπάρχων Κύριος. Καὶ πάλιν ἐν τῇ Λυκαονίᾳ ἐβόα τοῖς πλανωμένοις, καὶ θύειν αὐτῷ βουλομένοις, Καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμεν ὑμῖν ἄνθρωποι, εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ θεόν ὃς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις φησὶν · Ἐξομολογούμαι σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Πάσης οὖν τῆς θείας Γραφῆς Παλαιᾶς τε καὶ Καινῆς Διαθήκης σημειώσεως, καὶ οὕτως συνήθως καταχρησμένης, ὡς οὐρανοῦ καὶ γῆς ἔνθεν ὑπάρχουσι πάντα · πῶς οὖν τὸν Χριστιανὸν εἶναι τὸν τούτοις πᾶσιν ἀπιστοῦντα, καὶ ἔνθεν λέγοντα τοῦ οὐρανοῦ μόνον πάντα;

Περικετικῶν τοίνυν τοῦ παντός ὑπαρχόντων τοῦ τε οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, θεμελιουσθαι λέγομεν τὴν γῆν

terram¹⁶; et rursum, Ego feci terram, et hominem in illa. Ego manu mea firmavi cælum¹⁷; iterumque, Sic dicit Dominus, qui fecit cælum, sic Deus qui ostendit terram, et fecit illam: hic determinavit illam. Non in vanum fecit illam, sed ad habitandum¹⁸; ac denuo, Ego sum primus, et ego sum in sæculum, et manus mea fundavit terram, et dextera mea fundavit cælum¹⁹; iterumque, Oblitus es Dei qui fecit te, qui fecit cælum, et fundavit terram²⁰; et rursum, Sic dicit Dominus: Cælum mihi thronus, terra autem scabellum pedum meorum. Qualem domum edificabitis mihi, dicit Dominus, aut quis locus requiei meæ? Nonne manus mea fecit hæc omnia²¹? ac iterum, Ponam sermones meos in ore tuo, et sub umbra manus meæ protegam te, qua constitui cælum, et terram fundavi²²; et rursum, Qui continet gyrum terræ, et habitatores ejus sunt sicut locustæ: qui statuit cælum sicut fornitem, et extendit ipsum ut tabernaculum ad habitandum, qui dat principes, quasi nihilum, ad imperandum: terram autem quasi nihilum effecit. Qui statuit, ait, non qui volvit aut circumvolvit; sed, qui constituit ut fornitem: quemadmodum fornix stare quidem potest, circumvolvi non potest. Similiter Jeremias sic habet, Sic dicetis eis, Dii qui non cælum et terram fecerunt, pereant: et sub hoc cælo Dominus faciens terram in fortitudine sua, erexit orbem in sapientia sua, et in prudentia sua extendit abest, et multitudinem aquarum in cælo, et eduxit nubes ab extremo terræ, fulgura in pluviam fecit: et eduxit ventos de thesauris suis. Desipuit omnis homo a cognitione²³. Parimodo Daniel ex persona trium puerorum sic ait, Benedicite, cæli, Domino, benedicite, terra, Domino²⁴. Verum etiam Dominus in Evangeliiis ait, Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ²⁵. Cum itaque ista Scriptura, 128 tam Vetus quam Nova, id significet, et ita frequenti usu innuat, omnia intus cælum et terram posita esse, quomodo potest is Christianus esse, qui his non credit, ac dicit, omnia intra cælum tantum contineri?

Apostolus vero Paulus superstitiosos Areopagitas Athenis docens, ita clamat, Deus qui fecit mundum et omnia quæ in eo sunt, hic cæli et terræ Dominus²⁶; et rursum in Lycaonia hæc errantibus vociferabatur, qui ipsi sacrificare volebant, Et nos homines sumus, iisdem passionibus obnoxii, annuntiantes vobis, ut ab his vanis convertamini ad Deum, qui fecit cælum et terram et mare et omnia quæ in eis sunt²⁷. Verum etiam Dominus in Evangeliiis ait, Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ²⁸. Cum itaque ista Scriptura, 128 tam Vetus quam Nova, id significet, et ita frequenti usu innuat, omnia intus cælum et terram posita esse, quomodo potest is Christianus esse, qui his non credit, ac dicit, omnia intra cælum tantum contineri?

Quia igitur cælum et terra omnia complectuntur, dicimus terram a Creatore supra stabilitatem suam

¹⁶ Isa. xlii, 24. ¹⁷ Isa. xlviii, 13. ¹⁸ Isa. xlviii, 13. ¹⁹ Isa. xlii, 13. ²⁰ Isa. lvi, 1. ²¹ Isa. xl, 22. ²² Hier. x, 11. ²³ Dan. iii, 59. ²⁴ Act. xvii, 24. ²⁵ Act. xiv, 14. ²⁶ Matth. xi, 25.

fundatam esse, secundum divinam Scripturam, ac nulli corpori innixam esse. In Job quippe dicitur: *Qui suspendit terram in nullo; ac iterum, Ubi eras cum fundarem terram? Annuntia autem mihi, si scis prudentiam, an nosti quis posuit mensuras ejus, aut quis funiculum induxit super eam? Super quo bases ejus solidatæ sunt? aut quis posuit lapidem angularem in ea* ²⁰? Pariterque apud Davidem dicitur, *Qui fundasti terram super stabilitatem suam* ²¹. Vir- tute igitur Dei omnium opificis dicimus eam fundatam firmatamque fuisse. *Portans omnia*, inquit Apostolus, *verbo virtutis suæ* ²². Nam si vel sub illa, vel extra illam quodlibet corpus esset, non staret, sed collaberetur; siquidem id in omnibus naturaliter fieri videmus. Etenim si quis aerem supponeret, aut aquam, aut ignem, in hæc prorsus decideret, cum iis gravior existat. Eam itaque Deus, utpote omnium corporum gravissimam, in universi fundamentum posuit, ipsamque propria stabilitate firmavit. Quemadmodum si quis locum aliquem centum cubitorum profunditatem habentem supponat, graviore corpore, veluti aqua, repletum; arrep- tumque lapidem quispiam eo projiciat, quoto tem- poris spatio fundum attinget? Respondebit quis- piam, exempli causa, quatuor horarum spatio. Quod si supponatur locum tenuiore corpore reple- tum esse, veluti aere, quoto iterum temporis inter- vallo ad imum perveniet? Respondebit denuo quis- piam, exempli causa, duarum circiter horarum. Iterumque si levius corpus supponatur esse, unius horæ dicet; et si levius adhuc fuerit, dimidiæ horæ. Quod si adhuc tenuius supponatur, rursus minore temporis spatio, donec ex tenuissimo cor- pore ad incorporeum perveniat: et tunc etiam ex necessitate, tempus in temporis vacuitatem concedet; ita quoque, ex supposito, nullo ibi cor- poreo, sed incorporeo existente, grave corpus sine ullo temporis spatio imum petat necesse est. Ita ergo Deus naturaliter non in aliquo, secundum Scripturam, terram suspendit et fundavit, ita ut profundum loci attigerit; sed fundavit eam super stabilitatem suam, non inclinabitur in sæculum sæculi. Quod si quis rursum impudenter contien- dens, extra terram **129** et cælum locum supponat esse, alio invisibili et conficto corpore constantem; illud quoque in alio in infinitum et infinitum con- sistere necesse est. Attamen huic opinioni, Deo juvante, ex naturali ratione occurramus. Si quis locum illum supponat esse chaos, quia cælum leve est et sursum tendit, terra autem gravis, et deor- sum fertur, extrema vero extremis conjuncta sunt, alio sursum, deorsum alio tendente, cum illa se mutuo pertrahant, se invicem supportant, ac im- mota manent. Cum igitur Deus terram, quæ oblonga est, super stabilitatem suam fundavit, cæli ex- tremis extremis terræ colligavit, inferne quidem extrema cæli ex quatuor partibus constituens, su-

A ἐπὶ τὴν αὐτῆς ἀσφάλειαν παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ πάλιν κατὰ τὴν θείαν Γραφὴν ἐπ' οὐδενὶ σώματι· λέγει γὰρ ἐν τῷ 'Ιωβ· 'Ὁ κρημνὸν τὴν γῆν ἐπ' οὐδενός· καὶ πάλιν· Ποῦ ἦς ἐν τῷ θεμελιῶν με τὴν γῆν; Ἀπάγγελον δέ μοι εἰ ἐκίστασαι σύνεσιν, τίς ἐθετο τὰ μέτρα αὐτῆς εἰ οἶδας, ἥ τίς ὁ ἐπαγαγὼν σκαρτίον ἐπ' αὐτῆς; ἐπὶ τίνοις οἱ κρῖνοι αὐτῆς πεπήγασι; τίς δὲ ἐστὶν ὁ ἐπιβαλὼν λίθον ἀκρογωνιαίον ἐπ' αὐτῆς; Ὁμοίως καὶ ἐν τῷ Δαυὶδ φησὶν· 'Ὁ θεμελιώσας τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς. Τῇ οὖν δυνάμει τοῦ τὰ πάντα γενεσιουργήσαντος Θεοῦ λέγομεν αὐτὴν θεμελιουῖσθαι καὶ κρατεῖσθαι. Φέρων τε τὰ πάντα, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, τῷ βήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Εἰ γὰρ ἦν ὑποκάτωθεν αὐτῆς, ἡ ἐξωθεν αὐτῆς οἷον δὴ ποτε B σῶμα, οὐχ ἴστατο, ἀλλὰ κατέπιπτε, τούτου φυσικώτερον ἐν πᾶσι θεωρούμενον. Εἰ γὰρ ἀέρα τις ὑπό- θοιτο, ἢ ὕδωρ, ἢ πῦρ, πάντως ἐν τούτοις κατέπιπτε βαρυτέρα τούτων ὑπάρχουσα. Ὡς βαρυτέραν τοίνυν τῶν ὧων σωμάτων, ὁ Θεὸς αὐτὴν θεμελίον τοῦ παν- τὸς ἐθηκεν, ἐδράσας τῇ ἰδίᾳ ἀσφαλείᾳ. Ὡσαύτως ἐν τῷ ὑπόδοιο ὧρων ἔνα ἔχοντα βάθος πῆχεις ἑκατόν· γέμει δὲ ὁ χῶρος ἐκεῖνος σώματος παχυτέρου οἷον ὕδατος, κρατήσας δὲ τις λίθον τῇ χειρὶ ἀνωθεὶ ἀπο- λύσει, πῶς διασπῆται χρόνου τὸ βάθος καταλήφε- ται; ἔρει τις πάλιν κατ' ὑποθεσιν ὧρων τεσσάρων. "Ἐτι δὲ λεπτοτέρου σώματος ὑποθίμενος γέμει τὸν C χῶρον, οἷον ἑτέρος, πῶς πάλιν διασπῆται χρόνου τὸ βάθος καταλήφεται; Ἀπλυνότι βραχυτέρου, ὥσαυτε ὧρων δύο. Πάλιν ἐτι λεπτοτέρου σώματος ὑποθίμε- νος, μίᾳ ὥρᾳ εὐρήσει, καὶ ἐτι πάλιν λεπτοτέρου ἡμιωρίου. Καὶ ἐτι πάλιν λεπτοτάτου, πάλιν βραχυ- τέρου εὐρήσει μέχρι καὶ τοῦ σώματος λεπτυνομένου καὶ εἰς ἀσώματον καταστήσαντος, ἐξ ἀνάγκης καὶ ὁ χρόνος εἰς ἀχρόνον λήξει. Οὕτως καὶ ἐνταῦθα ἐν οὐ- δενὶ σώματι παντελῶς, ἀλλ' ἀσωμάτῳ, ἀνάγκη ἀχρό- νως καταλαμβάνειν τὸ βάθος τοῦ παντὸς χώρου, καὶ ἴστασθαι τὸ βαρὺ σῶμα. Οὕτως οὖν ὁ Θεὸς φυσικῶς ἐπ' οὐδενὶ, κατὰ τὴν Γραφὴν, τὴν γῆν κρεμάσας καὶ ἐδράσας κατεληφύται τὸ βάθος τοῦ χώρου, ἐθεμε- λιώσεν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς, οὐ κλιθῆσεται εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Εἰ δὲ καὶ πάλιν ἐξ ἀναδείας τις φιλονεικῶν, ἐξωθεν γῆς καὶ οὐρανοῦ τόπον ὑπό- θοιτο ἐξ ἑτέρου ἀοράτου καὶ πεπλάσμενου σώματος, D ἄπειρον μὲν καὶ ἐπ' ἄπειρον ἐπὶ τινος κίχκειν ἴστα- ται. Ὅμως σὺν Θεῷ καὶ εἰς τοῦτο ἀπαντῶμεν φυσι- κώτερον. Εἰ καὶ χάος τις ὑπόθοιτο τὸν χῶρον ἐκείνον, ὅτι τοῦ μὲν οὐρανοῦ κοῦφου καὶ ἀνωφερούς ὑπάρχον- τος, τῆς δὲ γῆς βαρείας καὶ κατωφερούς, ἄκρα δὲ ἄκροις συνδεδεσμένα, τοῦ μὲν ἀνωφερούς, τῆς δὲ κατωφερούς· ἄλληλα ἀντιπερισπώμενα, συμβαστά- ζουσι καὶ ἀκίνητα διαμένουσι. Θεμελιώσας τοίνυν ὁ Θεὸς τὴν γῆν ἐπὶ τὴν αὐτῆς ἀσφάλειαν, ἐπιμήκη οὔσαν, τὸν οὐρανὸν κατ' ἄκρα τοὺς ἄκρους τῆς γῆς συνέδραξε· στήσας μὲν κάτωθεν τὰ ἄκρα τοῦ οὐρα- νοῦ ἐκ τεσσάρων μερῶν· ἀνωθεν δὲ ὑψηλότατα πᾶν ἐπὶ τὸ μήκος· τῆς γῆς καμαρώσας· εἰς δὲ πλάτος τῆς

²⁰ Job xxxviii, 5. ²¹ Psal. ciii, 5. ²² Hebr. i, 3.

γῆς τὰ ἄκρα τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ κάτωθεν ἕως ἄνω τει-
γίσας καὶ ἀποκλείσας τὸν χώρον, οἶκον, ὡς ἂν τις
εἴποι, παμμεγέθυ, ὡς ἐν τάξει θόλου καμπαροειδοῦς·
ἐπιμήκους ἐποίησεν · Ὁ στήσας γὰρ τὸν οὐρανὸν
ὡς καμάραν, φησὶν ὁ προφήτης Ἡσαίας (1). Περὶ δὲ
τὸ κεκολληθῆαι τὸν οὐρανὸν τῇ γῇ, ἐν τῷ ἰωδ γέγρα-
πται οὕτως· Οὐρανὸν δὲ εἰς γῆν ἐκλίψε, κέχυται
δὲ ὡς περ γῆ κορεία· κεκόλληκα δὲ αὐτὸν ὡς περ
λίθον κύβον. Τὸ εἰς γῆν αὐτὸν κλίνειν, καὶ τὸ κε-
κολληθῆαι αὐτὸν, πῶς οὐ φανερῶς ὁλοῖ, ὅτι ἄκρα
ἄκροις τῇ γῇ συνδέεται ἰσάμενος· ὡς καμάρ· Τὸ
γὰρ κλίνειν αὐτὸν, καὶ κολληθῆαι αὐτὸν τῇ γῇ, ἐπὶ
σφαίρας οὐ δύναται εὖως νοεῖσθαι.

extremis terræ ab extremis suis colligatum esse? Etenim quod ipsum inclinaverit, ac terræ conglutinataverit, de sphaera nequit intelligi.

Καὶ ὁ Μωϋσῆς δὲ διαγράφων ἐν τῇ Σκηνῇ τὴν
τράπεζαν, τύπον ὑπάρχουσαν τῆς γῆς, τὸ μήκος· αὐ-
τῆς δύο πήχεων προσέταξεν γενέσθαι, καὶ τὸ πλάτος
πῆχος ἑνός. Οὕτως οὖν, καθὼς εἶπεν Ἡσαίας, τὸ
σχῆμα τοῦ οὐρανοῦ τοῦ πρώτου τοῦ γεγονότος ἐν
τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ, τοῦ σὺν τῇ γῇ γεγονότος, τοῦ περι-
έχοντος τὸ πᾶν σὺν τῇ γῇ, τοῦ καμπαροειδοῦς, καὶ
ἡμεῖς λέγομεν. Καὶ ὡς περ ἐν τῷ ἰωδ λέλεκται κε-
κολληθῆαι τῇ γῇ τὸν οὐρανὸν, πάλιν οὕτως λέγομεν.
Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Μωϋσέως μεμαθηκότας ὅτι ἐπὶ τὸ
μήκος πλέον ἢ γῆ ἐκτείνεται, λέγομεν πάλιν, μεμα-
θηκότας πείθεσθαι τῇ θεῇ βουλῇ· Γραφῇ. Εἶτα λοι-
πὸν ἐπειδὴ καὶ τὰ ὕδατα καὶ ἀγγέλους· καὶ τινὰ ἔτε-
ρα σὺν τῇ γῇ καὶ αὐτῷ τῷ πρώτῳ οὐρανῷ ὁ θεὸς
ἀθρόως παρήγαγε, ποιεῖ ἐπ' ὅφεσιν αὐτῶν τῇ δευτέ-
ρῃ ἡμέρᾳ, ὡς περ ἰδοίς· κτίσασι κεχωρημένους, ἐκ
τῶν ὑδάτων πῆξας ὡς περ ἐξ ὕλης τὸν δεύτερον τοῦ-
τον καὶ ὁρώμενον οὐρανόν· καθ' ὁμοιότητα τῷ εἶδει,
οὐ τῷ σχήματι τοῦ προτέρου οὐρανοῦ, καὶ μεσάζει
ἐδ' ὕψος τὸ πᾶν τῆς γῆς ἑοῖς τοῦ προτέρου οὐρανοῦ.
Κάκει ἀπλώσας ἐκτείνει δι' ὅλου τοῦ χώρου κατὰ τὸ
εὖρος, ὡς περ ἐπὶ στέγης μέσης, καὶ συνδεσμεῖ τὸ
στερέωμα τῷ πρώτῳ οὐρανῷ, διελὼν καὶ μερίσας τὰ
λοιπὰ ὕδατα, τὰ μὲν ἐπάνω τοῦ στερώματος, τὰ δὲ
εἰς τὴν γῆν ἑάσας ὑποκάτω τοῦ στερώματος, καθὰ
διηγείται ὁ θεὸς Μωϋσῆς, καὶ ποιεῖ τὸν ἕνα χώρον
ἦτοι οἶκον, δύο οἴκους, τούτῃστιν ἀνώγειον καὶ κατώ-
γειον.

Πάλιν δὲ λέγει ἡ θεὰ Γραφή περὶ τοῦ δευτέρου
οὐρανοῦ οὕτως, παρὰ μὲν τῷ Μωϋσῇ· Καὶ ἐκάλε-
σεν ὁ θεὸς τὸ στερέωμα οὐρανόν· παρὰ δὲ τῷ
θεσπεσίῳ Δαυὶδ· Ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν ὡς ἐλ-
δὲξιν· ἀπάγει γάρ, Ὁ στεγάζων ἐν ὕδασι τὰ
ἐπερῶα αὐτοῦ· σαφὺς περὶ αὐτοῦ τοῦ στερώματος
ἐξεῖπών. Πολλάκις δὲ καὶ τοὺς δύο συμπεριλαμβάνου-
σα ἡ Γραφή, ὡς ἐφ' ἑνὸς ἐνικῶς ἐκφωνεῖ λέγουσα διὰ
Ἡσαίου· Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡς καμάραν,
καὶ διατείρας ὡς σκηνὴν κατοικεῖν· τὸ μὲν, ὡς
καμάραν, ἐπὶ τοῦ πρώτου οὐρανοῦ, τὸ δὲ, διατείρας
ὡς σκηνὴν, περὶ τοῦ στερώματος εἰποῦσα· ὡς

perne vero supra longitudinem terræ in altissimum
fornicem continnans : secundum latitudinem porro
terræ, extrema cœli ab imo usque ad summum
quasi murum construens, et locum concludens,
ceu domum, ut quis dixerit, amplissimam, quasi
ad modum oblongi tholi fornicati, perfecit : nam
ait Isaias propheta, *Qui statuit cœlum sicut forni-
cem* ²². Quod vero cœlum terræ conglutinatum sit,
in Job ita scriptum est : *Cœlum autem in terram
inclinavit, effusa est vero sicut terra, calx, conglu-
tinavi autem ipsum quasi lapidem quadrum* ²³. Nam
quod ipsum in terram inclinaverit, qui non mani-
feste indicet, ipsum dum quasi fornix consistit,

Etenim quod ipsum inclinaverit, ac terræ
Moyses quoque, mensæ in Tabernaculo stantis
formam describens, quæ est exemplar terræ, lon-
gitudinem ejus duorum cubitorum, latitudinem
vero unius cubiti esse jussit. Sicigitur et nos, quem-
admodum Isaias, figuram primi cœli prima die
conditi, cum terra facti, cum terra universum
complectentis, ad fornices figuram adornati, sta-
tuimus esse. Ac quemadmodum in Job dictum est,
cœlum conglutinatum esse terræ, ita quoque nos
dicimus. Itemque cum ex Moysæ didicerimus, ter-
ram magis quoad longitudinem extendi, id nos
quoque fatemur, gnari scilicet Scripturæ divinæ
credendum esse. Hinc rursus quia aquas, angelos
et quædam alia Deus cum terra et ipso primo cœlo
simul produxit; hæc secunda die sub aspectum
eorum ponit, cum quasi propriis creaturis usus,
ex aquis, ceu ex materia, secundum illud cœlum
sub aspectum cadens compinxit; specie, non vero
forma, primo cœlo simile, mediæque altitudinem
occupans a terra ad primum cœlum : ibique **130**
explicatum extendit per totum locum illum secun-
dum latitudinem, quasi medium tectum : atque fir-
mamentum colligavit cum primo cœlo, cæteras
aquas dividens dirimensque, alias supra firmamen-
tum, alias in terra sub firmamento relinquens, ut
enarrat divinus Moyses : ex unoque loco, sive do-
mo, duas efficit domos, id est, supernam et in-
fernam.

Rursusque de secundo cœlo hæc ait divina Scri-
ptura, apud Moysen quidem, *Et vocavit Deus firma-
mentum, cœlum* ²⁴; apud admirandum vero Davidem,
Extendens cœlum sicut pellem : nam intulit, *Qui tegis
aquis superiora ejus* ²⁵, clare de ipso firmamento locu-
tus. Cæterum Scriptura plerumque duos illos cœlos
complectens, singulariter quasi de uno loquitur : sic
per Isaiam, *Qui statuit cœlum ut fornecem, et extendit
ut tabernaculum ad habitandum* ²⁶; ubi illud, ut forni-
cem, de primo cœlo, illud autem, extendit ut taber-
naculum, de firmamento dixit; ambos cœlos ut
conjunctos, ac specie similes, singulariter expri-

²² Isa. XLIX, 22. ²³ Job XXXVIII, 58. ²⁴ Gen. I, 8. ²⁵ Psal. CIII, 3. ²⁶ Isa. XL, 22.

(1) Coeli et terræ schema, secundum Cosmæ sententiam, diversimode delineatum habes inferius in tabula I.

mens. David autem sic ait, *Cæli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum*³⁰, dualiter orsus, singulariter desinens. Nam quia secundum Hebraicæ linguæ proprietatem, cæli et cælum similiter vocantur, atque duo cæli conjunctim quasi unum copulantur, specieque et aspectu similes sunt; ideo divina Scriptura cælum in plurali et in singulari indiscriminatim effert. Hac enim usus dicendi proprietate David ait, *Laudate eum, cæli cælorum*³¹; ac si singulariter dicas, *cælum cæli*: nam infert, *Et aqua quæ super cælum est*, ubi etiam pluraliter cælum exprimit, ac firmamentum indicat, super quo sunt aquæ. Siquidem idioma illud secutus, illius loco, *cælum cæli*, sic ait, *cæli cælorum*. Nam ipse alibi dicit, *cælum cæli Domino*, *terram autem dedit filiis hominum*³²: cælum cæli nuncians primum cælum, forniciis specie structum: quod etiam ipsius firmamenti cælum est, utpote excelsius ac sublimius illo. Sacer item præco Moyses in Dentronómio dicit, *Ecce Domini Dei tui cælum, et cælum cæli, terra et omnia quæ in ea sunt*³³. Magnus etiam apostolus Paulus hoc est usus idiomate, ita clamans, *Nostra autem conversatio in cælis est, ex quo Salvatorem expectamus*³⁴; pluraliter orsus, singulariter desinens, cum illud, *ex quo*, in singulari protulit. David quoque persæpe eadem usus loquendi proprietate, ita clamat, *Laudate Dominum de cælis*³⁵, et postquam dixerat, *Laudate Dominum de terra*, ita desinit, *Confessio ejus super terram et cælum*³⁶; item alibi, *Qui fecit cælum in intelligentia*³⁷, et alia multa hac de re similia profert.

Et hæc δὲ Δαυὶδ κατακίχρηται τῷ τοιοῦτῳ ἰδιώματι μετὰ τὸ εἰπεῖν, ὅτι καὶ Ἐκ τῆς γῆς ἀλρεῖτε αὐτόν, καὶ οὐρανοῦ ἄλλα καὶ, τῷ ποιῆσαντι τοὺς οὐρανούς ἐν συνέσει, καὶ ὅσα κατὰ τὸ μέρος τοῦτο δηγῶνται.

131 Terræ vero figuram diximus esse quoad longitudinem quidem, ab oriente ad occidentem; quoad latitudinem vero, a septentrione ad meridiem: dividique ipsam duas in partes, intermedio mari, quod ab externis Oceanus vocatur, hanc terram, quam nos homines habitamus, circumdante; in hanc, inquam, dividitur, et in illam cujus extrema extremis cæli junguntur, quæ Oceanum circumdat, quamque olim ad orientem incolabant homines, priusquam temporibus Noë diluvium accideret, in qua item terra paradisus situs est. Homines cum tempore diluvii Oceanum in arca mirabiliter trajecissent, in Perside conederunt, ubi arca Noë substitit in montibus Ararat: servato Noe, filiis ejus et uxoribus illorum; ita ut quatuor paria essent: et animalium mundorum paria terna; ferarum vero par unum. Siquidem ex mundis

συνδέδεμένους καὶ ὁμοίους τῷ εἶδει ἀμφοτέρους ἐνικῶς οὐρανὸν ἐκφωνήσασα. Ὁ δὲ Δαυὶδ οὕτως λέγει. Ὁ οὐρανὸς δηγοῦνται τὴν δόξαν Θεοῦ, πρίν σιν δὲ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα δι' ἑκῆς μὲν ἀρξάμενος, ἐνικῶς δὲ καταλήξας. Ἐπειδὴ γάρ, κατὰ τὸ τῆς Ἑβραϊδὸς γλώττης ἰδιῶμα, οὐρανοὶ καὶ οὐρανὸς [עֲרָבִים] ἐκφωνεῖται, συνδέδεται δὲ καὶ ἀμφοτέροις ὡς εἰς. καὶ ὁμοίως εἰσι κατ' αὐτὸ τὸ εἶδος καὶ τὴν πρόσωπον, ἀδιαφόρως ἢ θεία Γραφή καὶ πληθυντικῶς καὶ ἐνικῶς καλεῖ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ. Τοῦτ' γάρ τῷ ἰδιώματι κεχρημένος ὁ μακάριος Δαυὶδ βοᾷ. Ἀλρεῖτε αὐτόν, οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν ἵνα εἴπῃς ἐνικώτερον, ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ, ἐπιφέρει γάρ. Καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν σαφὲς ἐνταῦθα, πληθυντικῶς μὲν εἰπὼν, οὐρανῶν. περὶ δὲ τοῦ στερεώματος δηλώσας τοῦ ἔχοντος ἐπάνω τὰ ὕδατα. Ἐπόμενος γάρ τῷ ἰδιώματι, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ, εἶπεν, οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν. Αὐτὸς γάρ πάλιν καὶ ἐτέροθι φησιν. Ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ, τὴν δὲ γῆν ἔδωκε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων. οὐρανὸν οὐρανοῦ καλέσας τὸν πρῶτον τὸν καμαροειδῆ, ὃς οὐρανὸς ἐστὶ τοῦ στερεώματος, ὡς ἀνώτερος καὶ ὕψιλλότερος αὐτοῦ ὑπάρχων. Καὶ ὁ ἱεροφάντης δὲ Μωϋσῆς ἐν τῷ δευτερονομίῳ φησὶν οὕτως. Ἰδοὺ Κύριος τοῦ Θεοῦ σου ὁ οὐρανὸς, καὶ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ, ἡ γῆ καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ἐν αὐτῇ. Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας ἀπόστολος Παῦλος κίχρηται τοῦτ' ἐν τῷ ἰδιώματι βοῶν, Ἡμῶν δὲ καὶ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα ἀρξάμενος μὲν πληθυντικῶς, καταλήξας δὲ ἐπὶ τὸ ἐνικόν. τὸ, ἐξ οὗ, ἐνικῶς εἰπὼν. Πολλάκις βοῶν. Ἀλρεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν. καὶ συντελῶν λέγει. Ἡ ἐξομολόγησις αὐτοῦ ἐπὶ γῆς

(2) Τὸ δὲ σχῆμα τῆς γῆς εἴπομεν ἐπὶ μῆκος ἀπὸ ἀνατολῶν ἐπὶ τὴν δύσιν, καὶ εὖρος ἀπὸ ἀρκτου ἐπὶ μεσημβρίαν· διαίρεισθαι δὲ ταύτην εἰς δύο, μεσαζούσης κύκλωθεν τῆς θαλάσσης τοῦ λεγομένου παρὰ τοῖς ἔξω Ὀκεανοῦ, καὶ κυκλοῦσης ταύτην γῆν ἣν οἰκοῦμεν. οἱ ἄνθρωποι, χάσειν ἢ τὰ ἀκρα τοῦ οὐρανοῦ τοῖς ἀκροῖς αὐτῆς συνδέδεται, ἢ καὶ κυκλοῦ τὸν Ὀκεανόν, ἣν ποτε ᾤκουν μὲν οἱ ἄνθρωποι κατὰ ἀνατολὰς, πρὶν γενέσθαι ἐπὶ Νῶε τὸν κατακλυσμὸν, ἐνθα καὶ ὁ παράδεισός ἐστι. Περάσαντες ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ εἰς ταύτην τὴν γῆν διὰ τῆς κιβωτοῦ παραδόξως τὸν Ὀκεανὸν ἐπὶ τὰ μέρη τῆς Περσίδος, ἐνθα καὶ ἐκάθισεν ἡ κιβωτὸς τοῦ Νῶε εἰς τὰ ὄρη Ἀραράτ· διασπασας τὸν τε Νῶε καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ σὺν ταῖς γυναῖξιν αὐτῶν. ὡς εἶναι ζυγὰς τέσσαρας, καὶ τὰ ἄλογα πάντα, τὰ μὲν καθαρὰ πάντα ἀπὸ ζυγῶν τριῶν. τὰ δὲ θηριώδη ἀπὸ ἐνός

³⁰ Psal. xviii, 1. ³¹ Psal. cxlviii, 4. ³² Psal. cxiii, 16. ³³ Deut. x, 14. ³⁴ Philipp. iii, 20. ³⁵ Psal. cxlviii, 1. ³⁶ ibid. 14. ³⁷ Psal. cxxxv, 5.

(2) Cosmæ opinio est, terram hanc quam incolimus ab Oceano circumdari: ultra Oceanum vero aliam esse terram, ubi olim paradisus voluptatis

extiterat, quæ undique Oceanum ambiat: hujusque terræ extremis extrema cæli conjungi. Ut videas in Tabula I.

ζευγαρίου. Ἐπειδὴ τὰ περισσὸν ἐν ἀπὸ πάντων τῶν καθαρῶν θυσίαν τῷ Θεῷ ἀνετίθηκα φαίνεται ὁ Νῶε· ὥστε οἱ μὲν ἄνθρωποι ζυγαὶ τέσσαρες ἦσαν, τὰ δὲ καθαρὰ ἄλογα ἀπὸ ζυγῶν τριῶν, καὶ τὰ ἀγρία ἀπὸ ἑνὸς ζευγαρίου. Καὶ παράσσεα εἰς τὴν γῆν ταύτην, εἰς ἣν ἐκ τότε νῦν οἰκοῦμεν, διαμεμερισμένοι τὴν γῆν οἱ τρεῖς υἱοὶ τοῦ Νῶε· ὁ τε Σημ καὶ οἱ ἐκ τούτου ἀπὸ Ἀσίας ἕως ἔσω ἀπὸ ἀνατολῶν τοῦ Ὑπερανοῦ· καὶ ὁ Χάμ καὶ οἱ ἐκ τούτου ἀπὸ δόσεως τῶν λεγομένων Γαδερίων, ἕως τοῦ Ὑπερανοῦ τῆς Αἰθιοπίας τῆς λεγομένης Βαρβαρίας, πέραν τοῦ Ἀραβίου κόλπου· παρατείνων ἕως τῆς ἡμετέρας θαλάσσης, Παλαιστίνης λέγω καὶ Φοινίκης, πάντα τὰ νότια μέρη, καὶ πᾶσαν τὴν Ἀραβίαν τὴν καθ' ἡμᾶς καὶ τὴν καλουμένην Εὐδαίμονα· καὶ ὁ Ἰάφετ καὶ οἱ ἐκ τούτου ἀπὸ τῶν βορειοτέρων, τῶν Μηδικῶν λέγω, καὶ Σκυθῶν μέχρι τοῦ Ὑπερανοῦ κατὰ τὴν δύσιν, ἕως ἔξω Γαδερίων, καθὰ καὶ ἐν τῇ Γενέσει γέγραπται παρὰ τοῦ θεοπεσίτου Μωϋσέως, περὶ τῶν τριῶν τούτων ἐν τῷ διαμερισμῷ τῆς γῆς, οὕτω λέγοντος· Υἱοὶ Ἰαφὲτ, Γάμερ καὶ Μαγῶρ, καὶ Μαδὰι, καὶ Ἰουαὺρ (3), καὶ Ἑλισά· ἵνα εἴπῃ τὰ ὑπερβόρεια ἔθνη τῶν Σκυθῶν καὶ Μήδων. Εἰθ' οὕτως Ἰωνᾶς καὶ Ἑλλαδικούς, ὁμοίους καὶ Θωδὴλ, καὶ Μοσῶν, καὶ Θήρας, ἵνα καὶ τὰ πλησίον αὐτῶν θηλώσῃ. Θήρας γὰρ τοὺς θρᾶκας λέγει, καὶ ἐκ τούτων λέγει ἀνωρισθαι εἰς τὰς νήσους τῶν ἐθνῶν καὶ τὰ παραπλήσια· τοῦτο γὰρ δηλοῖ Θαρσεῖς. Κητίους (4) δὲ τοὺς τῆς Κύπρου καλεῖ, καὶ Ῥοδίους τοὺς τῆς Ῥόδου. Υἱοὶ δὲ Χάμ, Χούς καὶ Μεσραῖμ, ἵνα εἴπῃ Αἰθιοπίας καὶ Αἰγυπτίους. Λοιπὸν Φοῦθ καὶ Χαναάν, ἵνα εἴπῃ Αἰθίας καὶ τὰ πλησίον ἔθνη. Υἱοὶ δὲ Χούς, Σαβὰ καὶ Ἑλθαῖ· ἵνα εἴπῃ Ὀμηρίτας καὶ τοὺς πλησίον· ὁμοίους καὶ τὰ καθεστῆς ὅλα τὰ εἰς τὰ νότια μέρη ὄντα ἔθνη. Καὶ τοὺς Χαναανίους ἐκ τοῦ Μεσραῖμ λέγει εἶναι, τούτεστι τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοὺς Σιδωνίους, καὶ πάντα τὰ ἔθνη τὰ πλησίον. Υἱοὶ δὲ Σημ, Ἑλὰμ καὶ Ἀσσορ, τούτεστιν Ἑλαμίτας καὶ Ἀσσυρίους, καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη καὶ ὅσα Περσῶν, Οὐννων, Βάκτριων, Ἰνδῶν ἕως τοῦ Ὑπερανοῦ.

Ἐνθεν οὖν λαβόντες καὶ οἱ ἔξωθεν, εἰς τρία μέρη διαιροῦσι πᾶσαν τὴν γῆν, Ἀσίαν καὶ Αἰθύν καὶ Εὐρώπην· Ἀσίαν μὲν τὴν Ἀνατολὴν καλοῦντες, Αἰθύν δὲ Νότον ἕως τῆς Δύσεως, Εὐρώπην δὲ τὸν Βορρᾶν, ἕως πάλιν τῆς Δύσεως ὅλης. Εἰσὶ δὲ ἐν ταύτῃ τῇ γῇ εἰσβάλλοντες ἐκ τοῦ Ὑπερανοῦ, καθὼς καὶ οἱ ἔξωθεν ἐν τούτῳ ἱστοροῦντες ἀληθεύουσι, πόλποι τέσσαρες· οὗτος ὁ παρ' ἡμῖν ὁ κατὰ τὴν Ῥωμανίαν (5) ἀπὸ τῶν Γαδερίων, κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος τῆς γῆς εἰσβάλλων, καὶ ὁ Ἀράβιος ὁ καλούμενος Ἐρυθραῖος, καὶ ὁ Περσικὸς, εἰσβάλλοντες

A præter par unum, cætera Noe in sacrificium Deo obtulisse narratur. Itaque hominum quatuor paria erant, mundorum animalium tria, ferarum unum. Cum igitur arca in hanc terram, in qua jam inde a tempore illo habitamus, transmisisset, tres filii Noe terram dividerunt. Sem et posterii ejus, ab Asia usque ad orientalem Oceani partem sortiti sunt; Cham et nepotes ejus a Gadibus occidentis usque ad Oceanum Æthiopie, quæ dicitur Barbaria, ultra Arabicum sinum, usque ad mare nostrum, ad Palestinam scilicet et Phœnicem, omnesque Australes partes, Arabiam item nobis vicinam, et eam quæ dicitur Felix; Japhet et posterii ejus a septentrionalibus partibus, Media scilicet et Scythia, usque ad Oceanum occidentalem, et ad ea quæ sunt extra Gades, quemadmodum et in Genesi a divino Moyse scriptum est, qui in terræ divisione hæc de tribus illis dixit: Filii Japhet, Comer et Magog, Madai et Javan, et Elisa⁴⁴: ut indicet Hyperboreas gentes Scytharum et Medorum; deindeque Iones et Græcas nationes: similiterque Thobel et Moschæ et Theras, ut iis finitima denotet; Theras quippe Thracas significat: ex his autem dicit aliquos in gentium insulis et e vicino distributos esse, id enim significat Tharsis. Cetios vocat Cyprus; Rhodios vero, Rhodi incolas. Filii vero Cham, Chus et Mesraim⁴⁵, sic vocans Æthiops et Egyptios: demumque Phut et Chanaan, indicans Libyes et finitimas gentes. Filii vero Chus, Saba et Elisa, Homeritas denotans et vicinos eorum: similiter 132 reliquas omnes gentes quæ Australes partes incolunt. Chananæos vero ex Mesraim ortos esse ait, id est, Egyptios et Sidonios, finitimasque gentes. Filii Sem, Elam et Assur⁴⁶; id est, Elamitæ et Assyrii, ac reliquæ gentes, et quotquot ex illis longe lateque propagate sunt usque ad Asiam et ad Orientem, Persarum, Unnorum, Bactrorum, Indorum, usque ad Oceanum.

Ex autem præteritæ gentes usque ad Asiam et ad Orientem, Persarum, Unnorum, Bactrorum, Indorum, usque ad Oceanum. Hinc arrepta exteri occasione, in tres partes totam terram dividunt, in Asiam. Libyam et Europam; Asiam vocantes Orientem; Libyam, Meridiem usque ad Occidentem; Europam vero Aquilonem, usque ad totam Occidentis plagam. In hac vero nostra terra, ut exteri, et quidem vere, narrant, quatuor sunt sinus ab Oceano influentes; scilicet hic noster, qui per Romanam ditionem, a Gadibus in occidente, influit; Arabicus, Erythræus dictus, et Persicus: qui ambo ex Zingio prodeunt ad australes et orientales terræ partes, a terra quæ Bar-

⁴⁴ Gen. x, 2. ⁴⁵ ibid. 6. ⁴⁶ Gen. x, 22

(3) Sic Laurentianus. Vaticanus autem Ἰουαὺν.

(4) Sic Vaticanus. Laurentianus autem Σκυθίους, male.

(5) Ῥωμανία, Romania, hic intelligitur terra illa omnis, quæ ad Romanam ditionem pertinebat. Quo item usu Athanasius p. 364, et Epiphanius p. 728, Ῥωμανίαν memorant.

Quatuor sinus a Strabone pariter memorantur. Mediterraneus scilicet, Arabicus, Persicus et Caspius, sive Hyrcanus: quem plerique veteres, ut Strabo et Cosmas noster, septentrionalis oræ imperiti, ab Oceano manare arbitrabantur. Balticum vero sinum penitus ignorabant.

Baria dicitur, quo desinit Æthiopiæ regio. Zingium autem, ut norunt quotquot in Indico mari navigant, situm est extra thuriferam terram, quæ Barbaria dicitur, quam circuit Oceanus, in ambos inde sinus influens. Quartus sinus a septentrionali terræ parte influit ad orientem, qui vocatur mare Caspium, sive Hyrcanum. In his vero tantum sinibus navigari potest; secus in Oceano, ob fluctuum frequentiam, et ob spississimos vapores, qui solis radios obscurant, necnon quia immania spatia occupat. Hæc porro cum a laudato Dei viro mutuatus, tum experius ipse indicavi, quippe qui in tribus illis sinibus mercaturæ causa navigarim, scilicet in illo Romanæ ditionis, in Arabico et in Persico, et cum ab incolis, tum a vectoribus sciscitatus, accuratam locorum notitiam percepi.

τῆς πείρας, ἐσθμῶνα· ἐμπορίας γὰρ χάριν ἐπλευσα τοὺς τρεῖς κόλπους τούτους· τὸν τε κατὰ τὴν Ῥωμανίαν, καὶ τὸν Ἀράβιον καὶ τὸν Περσικόν· καὶ ἀπὸ τῶν οἰκούντων δὲ, ἣ καὶ πλεόντων τοὺς τόπους ἀκριβῶς μεμαθηκώς.

Cum autem aliquando ad interiorem Indiam navigarem, pene usque ad Barbariam transgressi, ultra quam Zingium situm est: nam ita vocant Oceani ostium: cum ad dexteram declinaremus, avium volantium multitudinem conspexi, quas vocant *suspha*. Sunt porro milvis saltem duplo majores: magnamque in illis locis animadverti aeris intemperiem; ita ut omnes reformidarent: omnes quippe, tam nautæ, quam vectores, perituri dicebant, nos proxime Oceanum esse, sicque gubernatorem compellabant, Amove navem ad sinistram in sinum, ne fluctuum impetu in Oceanum deportati, pereamus. Nam Oceanus in sinum erumpens ingentem fluctum ciebat, fluctusque ex sinu navem Oceanum versus deferebant: quod sane nobis erat spectaculum perquam horrendum, vehementique eramus timore correpti. Multitudo porro avium, *Suspha* dictarum, supervolitans nos sequebatur, quod signum erat vicinum esse Oceanum.

Terræ vero hujus, quam incolimus, septentrionales et occidentales partes longe sublimiores sunt, meridionales vero, habita proportionem, demissiores. Ac quantum latitudinis habet terra, quæ, modo tamen insensibili, demissior et humilior est: tantumdem habere altitudinis versus septentrionales et occidentales partes deprehenditur: quæ ex illa parte ulterius habent Oceanum profundiorum: ab orientalibus autem et meridionalibus partibus, Oceanus non profundior est, sed æqualis. Id autem ex ipsa rerum experientia perspicere licet: nam qui ad septentrionales et occidentales partes navi-

(6) Ζίγγιον, Zingium ex ævi sui usu vocat Cosmas, non modo fretum Arabici sinus, sed etiam oram maritimam Africanam ultra fretum; itemque mare adjacens: quod nomen hodieque perseverat, litus quippe Zanguebaricum, a freto Arabici sinus pene ad usque promontorium Bonæ Spei, quotidianis Europæorum navigationibus frequentatum, ab incolis Zangui vocatur. Zanguebar enim significat,

A ἀμφοτέροι ἐκ τοῦ λεγομένου Ζιγγίου, ἐπὶ τὸ νότιον καὶ ἀνατολικώτερον μέρος τῆς γῆς ἀπὸ τῆς λεγομένης Βαρβαρίας· ἔνθα καὶ ἡ γῆ τῆς Αἰθιοπίας τέλος ἔχει. Ἰσασὶ δὲ τὸ λεγόμενον Ζίγγιον (6). οἱ τὴν Ἰνδικὴν θάλασσαν διαπερῶντες, περαιτέρω τυγχάνον τῆς λιθανωτοφόρου γῆς τῆς καλουμένης Βαρβαρίας ἦν καὶ κυκλοῖ ὁ Ὕκεανός, εἰσβάλλον ἐκεῖθεν εἰς ἀμφοτέρους τοὺς κόλπους. Καὶ ὁ τέταρτος ἐκ τοῦ βορείου μέρους τῆς γῆς εἰσβάλλον ἀνατολικώτερος, ὁ καλούμενος Κασπία θάλασσα, ἥτοι Ὑρκανία. Οὗτοι γὰρ μόνοι οἱ κόλποι πλέονται· ἀδυνάτου ὑπάρχοντος τοῦ Ὕκεανου πλέεσθαι διὰ τὸ πλῆθος τῶν βρυμάτων, καὶ τῶν ἀναδιδομένων ἀτμῶν, καὶ ἀμυδυνόντων τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, καὶ τῷ πολλῷ διαστήματι ἔχειν. Ταῦτα δὲ παραλα-

B θῶν ἐκ τοῦ θείου ἀνδρός, ὡς εἰρήται, ἦτοι καὶ αὐτῆς τοὺς τρεῖς κόλπους τούτους· τὸν τε κατὰ τὴν Ῥωμανίαν, καὶ τὸν Ἀράβιον καὶ τὸν Περσικόν· καὶ ἀπὸ τῶν οἰκούντων δὲ, ἣ καὶ πλεόντων τοὺς τόπους ἀκρι-

Ἐν οἷς ποτε πλέσαντες ἐπὶ τὴν ἐσωτέραν Ἰνδιαν, καὶ ὑπερβάντες μικρῶ πρὸς τὴν Βαρβαρίαν, ἔνθα περαιτέρω τὸ Ζίγγιον τυγχάνει· οὕτω γὰρ καλοῦσι τὸ στόμα τοῦ Ὕκεανου· ἐκεῖ ἰδεώμενον μὲν εἰς τὰ δεξιὰ εἰσπρχομένων ἡμῶν, πλῆθος πετεινῶν πεσομένων ἃ καλοῦσι σοῦσφα (7). Εἰσι δὲ ὡς διπλοὶ ἱκτῖνες, καὶ μεζῶν μικρόν, καὶ δυσσερίαν πολλὴν ἐν τῷ τόπῳ, ὥστε δειλῆν πάντας· Εἰλεγον γὰρ πάντες οἱ ἐν τῷ πλοίῳ ἐμπείρειος ἔχοντες, πλωτῆρας, ναυταὶ τε καὶ ἐπιβάται, ὅτι ἐγγὺς ἐσμεν τοῦ Ὕκεανου, καὶ εἰλεγον τῷ κυβερνήτῃ· Ἀπώσσε τὴν ναῦν ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ εἰς τὸν κόλπον, μὴ ἐκσυρῶμεν τοὺς βρύμασι, καὶ ἐμπέσωμεν εἰς τὸν Ὕκεανόν καὶ ἀπολούμεθα. Ὁ γὰρ Ὕκεανός εἰς τὸν κόλπον εἰσβάλλον, κύμα μέγα καὶ ἐξάλσιον ἐποίησε, ἐκ δὲ τοῦ κόλπου βρύματα ἐλκον ἐπὶ τὸν Ὕκεανόν, καὶ ἦν φοικτόν· ἡμῖν πάντῃ τὸ θέαμα· καὶ δειλία πολλὴ κατεῖχεν ἡμᾶς. Ἐκ δὲ τῶν πετεινῶν ἐκείνων τῶν καλουμένων σοῦσφα, ἠκολούθουν ἡμῖν ἐπὶ πολὺ πετόμενα κατὰ τὸ ὕψος, ἃ τινὰ ἐσθμῶνων ἐγγὺς εἶναι τὸν Ὕκεανόν.

Τῆς δὲ γῆς ταύτης ἥς οἰκοῦμεν, τὰ μὲν βόρεια μέρη καὶ δυτικὰ, ὕψηλότατα πάντῃ εἰσι· τὰ δὲ νότια χθαμαλὰ κατὰ ἀναλογίαν. Ὅσον πλάτος ἔχει ἡ γῆ ἀνεπαισθήτως χθαμαλῶς καίμένη, τοσούτον εὐρίσκειται ἔχουσα ὕψος εἰς τὰ βόρεια καὶ δυτικὰ, περαιτέρω τὸν Ὕκεανόν ἔχουσα εἰς βάθος καίμενον· τὰ δὲ ἀνατολικά καὶ νότια μέρη περαιτέρω τὸν Ὕκεανὸν ἔχουσα οὐκ εἰς βάθος, ἀλλ' ἴσον. Ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν πραγμάτων ἐνεστὶν ἰδεῖν· ὅτι οἱ πλείοντες τὰ βόρεια καὶ δυτικὰ μέρη, Ἀραβαλεῖς καλοῦνται, ὡς ἄνω που ἀνεργέμενοι καὶ βραδυπλοοῦντες ἐν τῷ ἀνέρχεσθαι· ἐν δὲ τῷ ἐπιστρέφειν ὡς ἐξ ὕψους ἐπὶ

mare Zangui.

Mox legitur, τῆς λιθανωτοφόρου γῆς τῆς καλουμένης Βαρβαρίας. *Thurifera* terræ quæ vocatur *Barbaria*. Barbaria illa, regio erat maritima, ad meridiem regni *Axomitaram* proxime fretum Arabici sinus, de qua inferius.

(7) Σοῦσφα. In Laurentiano legitur σοῦσφα, qui tamen Laurentianus mox habet σοῦσφα.

τὰ κάτω ἐρχόμενοι, ταχυπλοῦντες, καὶ δι' ὀλίγων ἡμερῶν τὸν πλοῦν ἀνύοντες. Καὶ οἱ δύο δὲ ποταμοὶ Τίγρης καὶ Εὐφράτης, ἀπὸ τῶν βορείων μερῶν, τοῦτέστι Περσαρμενίας, ἐπὶ τὰ νότια κατερχόμενοι, πολλὰ πᾶν ρεύματα ἔχουσι πλεῖν πολλὸ τοῦ παρ' ἡμῖν Νείλου ποταμοῦ, τοῦτέστι τοῦ Γηῶν. Ὁ γὰρ Νεῖλος οὗτος ποταμὸς ἀπὸ τῶν χθαμαλῶν καὶ νοτίων τόπων ἐπὶ τῇ ὑψηλότερα καὶ βόρεια μέρη ὠθούμενος καὶ ἄνω που τρέχων, ὁμαλότερα πᾶν ρεύματα ἔχει. Τὰ δὲ ἀνατολικά καὶ νότια μέρη, ὡς χθαμαλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἡλίου περιθάλπόμενα, θερμότερα τυγχάνει, τὰ δὲ βόρεια καὶ δυτικά, ὡς ὑψηλότερα καὶ μακρὰν τοῦ ἡλίου τυγχάνοντα, ψυχρότερα τυγχάνει, ὅθεν καὶ τὰ σώματα τῶν οἰκούντων λευκότερα τυγχάνει, ἑαυτοὺς περιθάλποντες διὰ τὸ κρύος. Οὐτε δὲ πᾶσα ἡ γῆ αὕτη οἰκεῖται· τὰ ὑπερβόρεια γὰρ μέρη εἰς ἄκρον ψυχόμενα, ἀόκητα διαμένει· καὶ τὰ ὑπερνότια ἐκ τῆς ἄγαν θερμότητος ἀόκητα διαμένει· οὗτω γὰρ καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ λέγει, «Οἱ οὐτε ἐξ ἐξόδων, οὐτε ἀπὸ δυσμῶν, οὐτε ἀπὸ ἐρήμων ὄρων, ἐξόδους καλῶν τὴν ἀνατολὴν, δυσμὰς δὲ τὰ δυτικά· ἔρημα δὲ, τὰ λοιπὰ κλίματα, ὥσπερ τὰ ὑπερβόρεια καὶ τὰ ὑπερνότια· ταῦτα δὲ καὶ οἱ ἐξωθεν ἰστροῦντες ἀληθεύουσι.

vero, occidentales partes desertos autem montes, et meridionalia longius posita. 134 Idipsum

A gant, *Amboles*, sive sursum tendentes vocantur; utpote qui sursum atque ideo lentius navigent, in reditu vero, quasi e sublimi in inferiores partes delati, celerius et paucis diebus cursum navigationis conficiunt. Atenim duo flumina Tigris et Euphrates, a septentrionalibus partibus, scilicet a Persarmenia, ad meridionales defluentes, multo concitatore et fluctuosiore alveo feruntur, quam Nilus noster, id est Gehon. Nam hic fluvius Nilus a demissioribus et australibus locis, ad sublimiores et septentrionales defluens et quasi sursum currens, sedatiore multum alveo procedit. Orientales porro et meridionales partes, utpote demissæ, et ardore solis calefactæ, æstuosiores; septentrionales vero et occidentales, utpote celsiores et longius a sole distantes, frigidiores sunt: quare incolarum corpora candidiora, ipsique sese a frigore tutantur. Neque vero universa terra hæc incolitur: nam ultiores septentrionales regiones, nimio frigore affectæ, inhabitatæ manent: parique modo meridionales longius positæ, ob nimium æstum: sic enim B. David loquitur, *Quia neque ab exiliis, neque ab oriente, neque a desertis montibus* 135: exitus vocans, orientem; occidentem reliqua climata, videlicet septentrionalia ulteriora, narrantes exteri secundum rei veritatem loquuntur.

Τούτων οὖν οὕτως ἔχόντων, ἐροῦμεν, λαμβάνοντας μὲν κατὰ τὴν θείαν Γραφὴν, ἐξ ἀνατολῶν τὸν ἥλιον πορευόμενον διὰ τοῦ ἀέρος τὰ νότια μέρη, ὑψούμενον καὶ φαίνοντα ἐπὶ τὸν βορρᾶν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ· (8) τὸ δὲ ὕψος τῆς γῆς τὸ βόρειον καὶ δυτικὸν μεσολαβοῦν, ποιεῖ νύκτα περαιτέρω τῆς γῆς ταύτης κατὰ τὸν Ὕκεανόν, καὶ τὴν γῆν τὴν πέραν τοῦ Ὕκεανοῦ κατ' αὐτὰ μέρη, εἴτα λοιπὸν ἐπὶ δυσμὰς γινόμενος ὁ ἥλιος ὑπὸ τὸ ὕψος τῆς γῆς, καὶ διατρέχων ἐπάνω τοῦ Ὕκεανοῦ διὰ τῶν βορείων μερῶν, ποιεῖ ἑνταῦθα νύκτα, ἄχρι κυκλεῦσθαι εἰς πάλιν εἰς ἀνατολὰς, καὶ ὑψούμενος πάλιν κατὰ τὸ νότιον μέρος καταλάμψει ταύτην τὴν οἰκουμένην, καθὰ καὶ ἡ θεία Γραφή λέγει διὰ τοῦ θελοῦ Σολομώντος· Ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, καὶ δύει ὁ ἥλιος, καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἔλκει· ἀνατέλλων αὐτὸς ἐκεῖ πορεύεται πρὸς νότον, καὶ κυκλοῖ κυκλῶν, καὶ ἐπὶ κύκλους αὐτοῦ ἐπιστρέφει τὸ πνεῦμα. Τὸ πνεῦμα ἑνταῦθα τὸν ἀέρα καλεῖ· ὅτι ἐν τῷ ἀέρι κυκλῶν, φησὶν, ἀπὸ ἀνατολῶν ἐπὶ τὸν νότον, καὶ ἀπὸ νότου εἰς δυσμὰς, καὶ ἀπὸ δυσμῶν ἐπὶ βορρᾶν, καὶ ἀπὸ βορρᾶ ἐπὶ ἀνατολὰς, νύκτας καὶ ἡμέρας ἀπεργάζεται καὶ τροπὰς. Τὸ γὰρ· Κυκλοῖ κυκλῶν, καὶ ἐπὶ κύκλους αὐτοῦ ἐπιστρέφει, μετὰ τοῦ ὁρόμου καὶ τὰς τροπὰς ἐσημάνει, πληθυντικῶς αὐτὰ ἐξεπών. Οὐ γὰρ τὸ πνεῦμα κυκλῶν λέγει, ἀλλὰ τὸν ἥλιον διὰ τοῦ πνεύματος, τοῦτέστι τοῦ ἀέρος. Ἀλλὰ καὶ ὁ μακάριος Μωϋσῆς κελεύσθεὶς ποιῆσαι τὴν σκηνήν

135 Psal. LXXIV, 7. 136 Eccl. I, 5, 6.

(8) Putabat Cosmas in septentrionalibus terræ partibus adesse montem altissimum conica forma quem sol semper circuiret, dumque in aversa nobis

Hæc cum ita se habeant, re secundum divinam Scripturam accepta, dicemus solem ab ortu per aerem decurrere meridionales partes, ascendereque versus septentrionem, ac universæ terræ apparere: septentrionale autem et occidentale terræ cacumen, cum Intermedium ponitur, noctem efficit ultra terram hanc nostram ad Oceanum, indeque ad terram ultra Oceanum sitam: postea ubi ad occidentem pervenit, sub terræ cacumine absconditus, ultra Oceanum in septentrionalibus partibus percurrans, hic noctem efficit, donec circumiens rursus ad orientem accesserit, atque iterum ad meridionales partes ascendens, hanc terram illustret; quemadmodum Scriptura sacra per divinum Salomontem ait: *Oritur sol, et occidit sol, et in locum suum trahit, oriens ipse illic, pergit ad meridiem, et circumit circumeundo, et in circulos suos revertitur spiritus* 136. Hic spiritum vocat aerem, quia, inquit, in aere circumiens, ab oriente ad meridiem, a meridie ad occidentem, ab occidente ad aquilonem, ab aquilone ad orientem, noctes et dies atque conversiones efficit. Illud enim, *circumiens circumit, et ad circulos suos revertitur*, unum eum cursu, conversiones etiam indicat, quia hæc pluraliter protulit. Neque enim dixit, *spiritus circumiens*, sed sol per spiritum, id est aerem, circumit. Quinetiam B. Moyses tabernaculum in monte Sinai, secundum exemplar quod viderat construere jassus, divinitus inspiratus dixit, exte-

parte cursum conficeret, tum ex montis umbra noctem in hac terra efficit. Ut fusius videas infra ad Tabulam I.

rius tabernaculum ad figuram hujus mundi factum esse. Quod explicans divinus Apostolus in Epistola ad Hebræos dixit, tabernaculum interius, sive intra velum, figuram esse cœlestium, scilicet regni cœlorum, ac si diceret, futuri status : pro firmamento velum accipiens, quod in medio positum, tabernaculum unum in duo tabernacula dividit : quemadmodum et firmamentum, cœli ac terræ medium occupans, duos mundos effecit, hunc scilicet et futurum. In quem futurum mundum primus nobis præcursor Christus ingressus est, viam nobis parans novam et viventem. In primo autem tabernaculo candelabrum in meridionali parte positum describit, septem luminaribus instructum, secundum numerum dierum hebdomadis, ac exemplar luminarium terræ : quæ luminaria ad septentrionem terræ positam mensam illustrabant, ubi **135** duodecim panes propositionis quotidie reponi jusserat, ratione numeri duodecim mensium; tres scilicet panes ad singulos menses angulos, quod quatuor conversiones, mensium trium singulas, denotat. Præcepit item in circuitu mensæ cymatium rotundum fieri, quod aquarum multitudinem significat, id est Oceanum : rursusque circa cymatium coronam palmarem in circuitu, scilicet terram ultra Oceanum circumpositam : ubi ad orientem est paradisos, quo loco extrema cœli extremis terræ junguntur. Non modo autem ex hac descriptione de luminaribus ediscimus et de astris, quod scilicet austrum pleraque percurrant ab oriente; sed ibidem quoque docemur terram ab Oceano circumdari; itidemque ultra Oceanum esse terram quæ ipsum ambiat.

Imo etiam ex prædictione Lamechi patris Noë ediscimus, futurum esse ut Noë homines et bruta animalia per mundiferam arcam in hanc terram transferat: nam sic loquitur, *Hic requiescere nos faciet ab operibus nostris, et a doloribus manuum nostrarum, et a terra, cui maledixit Dominus Deus*⁸¹. Ideoque ipsum vocavit Noë, id est, requiem. Nam postquam primus homo peccaverat, atque a Deo ejectus fuerat ex paradiso in terram spinis et tribulis obsitam, decem illæ generationes castigationem admodum ægre serebant, non jussæ ultra, secundum divinam Scripturam, comedere ex ligno fructifero; quia homo per comestionem ex ligno peccaverat: ac tenui sane victu utebantur illæ generationes ab Adam usque ad Noë, cum neque oleo, neque vino, neque carnibus ad alimentum uterentur, legumina tantum edere jussi, cum maxime terra illa non admodum ferax esset, sed in illa colenda multum laborarent: nam ita Scriptura loquitur: *Maledicta terra in operibus tuis: in doloribus comedes ipsam omnibus diebus vitæ tuæ. Spinæ et tribulos germinabit tibi: et comedes fenum agri: in sudore vultus tui comedes panem tuum*⁸².

Α ἐν τῷ ὄρει τῷ Σιναίῳ, κατὰ τὸν τύπον ὃν ἐωράκει, θεόθεν τὴν ἐξωτέραν σκηνὴν τύπον τοῦτου τοῦ ὁραμένου κόσμου γενέσθαι ἐφησεν. Ἐρμηνεύων δὲ ὁ θεὸς Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ τὴν ἐσωτέραν τοῦ καταπετάσματος σκηνὴν, τύπον τῶν οὐρανίων, τοῦτέστι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ὡς αὖτε τῆς μελλούσης καταστάσεως, τὸ καταπέτασμα ἀντὶ τοῦ στερεώματος λαβὼν, ὃ καὶ μεσάζει τὴν σκηνὴν εἰς δύο σκηνάς. Ὅσπερ καὶ τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῇ μεσολαβοῦν τὸ στερέωμα, ἐποίησε δύο κόσμους, τοῦτον καὶ τὸν μέλλοντα· ἐν ᾧ μέλλοντι κόσμῳ εἰσηλθε πρῶτος πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν Χριστὸς, ἐγκαθίσας ἡμῖν ὅδον πρόσφατον καὶ ζῶσαν. Εἰς δὲ τὴν πρώτην σκηνὴν διαγράψει ἐν τῷ νότῳ τὴν λυχνίαν, ἐπὶ τὰ λύχνους ἔχουσιν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῆς ἑβδομάδος, τύπον ὑπάρχουσιν τῶν φωστῆρων· φαίνοντας κατὰ τὴν τράπεζαν τὴν καίμενην ἐν τῷ βορρᾷ, τοῦτέστι τῆς γῆς· ἐν ᾗ κελεύει δώδεκα ἄρτους προθέσεως ἐφημερίων εἶσθαι, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν δώδεκα μηνῶν, εἰς ἑκάστην γυνίαν τῆς τραπέζης τρεῖς ἄρτους, ὃ γίνεται τροπὰ τέσσαρες, ἀπὸ μηνῶν τριῶν. Προστίθεται δὲ καὶ περίε τῆς τραπέζης κυμάτιον στρεπτὸν κύκλῳ, ὡς αὖτε πληθὺς ὕδατων, τοῦτέστι τὸν Ὕκεανόν· καὶ πάλιν κύκλῳ τοῦ κυματίου στεφάνῃν παλαιστοῦ κύκλῳ, τοῦτέστι τὴν πέραν καὶ κύκλῳ τοῦ Ὕκεανοῦ γῆν· ἐνθα κατὰ ἀνατολὰς κεῖται καὶ ὁ παράδεισος, ἐνθα καὶ τὰ ἄκρα τοῦ οὐρανοῦ τοῖς ἄκροις συνδέεται τῆς γῆς. Οὐ μόνον δὲ ἐκ ταύτης τῆς διαγραφῆς διδασκόμεθα περὶ τῶν φωστῆρων, καὶ τῶν ἀστρῶν, ὅτι τὸν νότον διατρέχουσιν οἱ πλείους ἀνατέλλοντες, ἀλλ' ἐν ταυτῇ καὶ περὶ τῆς γῆς διδάσκει, ὅτι· ἐξῴθεν αὐτῆς τὸν Ὕκεανὸν ἔχει κυκλοῦντα· καὶ πάλιν ὅτι πέραν τοῦ Ὕκεανοῦ γῆ ὑπάρχει κυκλοῦσα τὸν Ὕκεανόν.

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς προρρήσεως τοῦ πατρὸς Νῶε λαμβέχ διδασκόμεθα περὶ τοῦτου, ὡς ὅτι Νῶε διὰ τῆς κοσμοφόρου κιβωτοῦ, μέλλει ἀγαγεῖν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ἄλογα εἰς τὴν γῆν ταύτην, φάσκοντες ὡδέ που, Ὅπως διακρατᾷσι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἔργων ἡμῶν, καὶ ἀπὸ τῶν λυπῶν τῶν χειρῶν ἡμῶν, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς ἧς καθηράσατο Κύριος ὁ Θεός. Διὰ τοῦτο καὶ Νῶε αὐτὸν ὠνόμασε, τοῦτέστιν ἀνάπαυσιν. Ἡμαρτηκὸς γάρ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, καὶ ἐβλήθεις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ παραδείσου εἰς γῆν ἀκανθώδη καὶ σαπρὰν, πάντῃ ἤχοντο παιδεύμεναι· αἱ δὲ καὶ γενεαὶ ἐκεῖναι, μὴ κελευσθεῖσαι κατὰ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν εἶτι ἀπὸ ξύλου καρπίμου φαγεῖν· διὰ τὸ ἐν βρώσει ξύλου παραβῆναι τὸν ἄνθρωπον. Καὶ πάντῃ ζηρὰ ὤπηρχεν ἡ διαίτα τῶν γενεῶν ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Νῶε, μήτε ἑλαῖον ἐσθιόντων, μήτε οἴνου ἀπογευσμένων, μήτε δὲ χρῆσιν, μόνον δὲ ἀπὸ σπερμάτων κελευσθέντες ἐσθίειν, καὶ τοῦτο τῆς γῆς ἐκείνης μὴ πάντῃ καρποφορούσης, ἀλλὰ μοχθοῦντων διαπαντός· οὕτω γὰρ λέγει ἡ Γραφή· Ἐπικατάρτος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου, ἐν λύκαις φάγῃ αὐτὴν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου. Ἀκάρθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι· καὶ φάγῃ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ· ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου φάγῃ τὸν ἄρον σου.

⁸¹ Gen. v, 29 ⁸² Gen. iii, 17.

Παραγραφή.

Φανερὸν ἐστὶ περὶ τοῦ οἴνου ὅτι μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, ὡς γέγραπται, ἐπιμελησάμενος ὁ Νῶε τῆς ἀμπέλου, καὶ θλίψας ἐκ τοῦ καρποῦ καὶ πῶν περισσὸν ἐκ τοῦ γλεύκους, μὴπω πείραν ἔχων τῶν τοιούτων, ἐμεθύσθη. Περὶ δὲ τῶν κρεῶν ἐστὶ φανερώτερον ἐστίν, ὅτι καὶ διδάσκει αὐτὸν ὁ Θεὸς λέγων, Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πάντα ὡς λάχαρα χόρτου ἐδεσθαι· πλὴν κρέας ἐν αἵματι μὴ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ἵνα εἴπῃ, Πρώτῃ μὲν ὑμᾶς ἐκόλυσα ἀπὸ τῶν πολλῶν φαγεῖν· νυνὶ δὲ κελεύω ἀπὸ πάντων ὑμᾶς ἐσθίειν καὶ κρεοφαγεῖν. Θύσον οὖν καὶ ἔχῃς τὸ αἷμα, καὶ τότε ὡς λάχωνον τὸ κρέας φάγεσθε. Περὶ δὲ τοῦ ἐλαίου, ὅτι καὶ αὐτὸ ἀπὸ ξύλου ἐστίν, ἐξ οὗ οὐκ ἔλαβον ἐξουσίαν πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ φαγεῖν. Ἰσως δὲ πάλιν ἐρεῖ τις· Εἰ ἀληθὲς τὸ μὴ κρεοφαγεῖν αὐτοὺς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, πῶς γέγραπται, Καὶ ἦν Ἀβελ ποιμὴν προσφύτων, καὶ προσήνεγκεν ἀπὸ τῶν πρωτοτόκων καὶ ἀπὸ τῶν στείλων αὐτῶν; Μὴ κρεοφαγούντες, διατὶ ἐπιμελοῦντο ποιμνῆς; Πῶς δὲ καὶ εἰς θυσίαν προσφέρων οὐκ ἔθυνε; Ἀκούσεται γὰρ φιλαλήθως ὁ τοιοῦτος, ὅτι ἐν τῇ μὲν προσφορᾷ, ζῶντα προσέφερον ὀλοκαυτώματα. Τοῦτο γὰρ σημαίνει καὶ μία τῶν ἐκδόσεων λέγουσα· Ἐπὶ δὲ Κατὰ καὶ ἐπὶ τὰς θυσίας αὐτοῦ οὐκ ἐνεπύρισεν, ὡς ὅλῳν ὅτι τὰ προσφερόμενα πυρὶ θεῷ κατηναλίσκετο. Περιεποιούοντο δὲ ποιμνιον εἰς γάλα καὶ ἔρια προνοοῦμενοι ἑαυτῶν. Πάλιν ἀντίθεσις· Πόθεν αὐτοὺς ἔννοια μὴ κρεοφαγούντων τιμελὴ ἐπιλέγεσθαι εἰς θυσίαν τῷ θεῷ; Ἀπάντησις· Ὅτι πλέον τὰ τιμελὴ ἐξάπτει τὴν φλόγα ἐν τῷ κατακαίεσθαι πυρὶ.

Τὸ κείμενον.

Ταύτης τῆς διατίτης καὶ τῶν μόθων τούτων φιλο-ανθρώπως ὁ Θεὸς παῦσαι βουλόμενος τὸ ἀνθρώπειον γένος, λοιπὸν καὶ ἀσθενεστέρον τῶν ἀνθρώπων ὑπαρχόντων· οἱ πρῶτοι γὰρ ὡς νεόκτιστοι ἀντίειχον τῇ παιδείᾳ· ἀφορμῆς δραξάμενος ὁ Θεὸς τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν, τὸν Νῶε δὲ μόνον εὐρηκῶς δίκαιον, ἐπάγει κατακλυσμὸν διὰ δύο ἢ καὶ πλείους προφάσεις· ἵνα τοὺς μὲν ἀμαρτωλοὺς ἀποκτείνῃ, τὸν δὲ δίκαιον διασώσῃ εἰς παιδείαν καὶ τῶν μετὰ ταῦτα γενεῶν· ἀπαλλάξῃ δὲ κακείνους θνητοὺς ὄντας, καὶ μέλλοντας ὅπως δὴποτε ἀπαξ ἀποθάνειν διὰ τῆς αὐρίας, μᾶλλον μὴ προστιθέναι ἀμαρτίας· ἐνέγκαι δὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ἄλογα τὰ διὰ τὸν ἀνθρωπον ἐν τῇ γῇ ταύτῃ, κρεῖττον ὑπαρχούσῃ καὶ σχεδὸν ἴσῃ τοῦ παραδείσου· ὅπερ καὶ πεποίηκε, κελεύσας τῷ Νῶε μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἐν τῇ γῇ ταύτῃ λοιπὸν ὑπάρχοντι, πάντων ἀπογεύεσθαι καὶ ξύλων καὶ σπερμάτων, καὶ διδάξας κρεοφαγεῖν. Ὅτι δὲ οὐ διὰ τὸ ἀποκτείνειν ἐκείνους μόνον ἐπήγαγε τὸν κατακλυσμὸν, ὅλῳν ἐκ τοῦ ἐπικρατῆσαι τὸ ὕδωρ τὸν πλείονα χρόνον· ἥρκει γὰρ καὶ μία ἡμέρα καὶ δύο πάντας ἀπολέσαι· ἀλλ' ἵνα καὶ τὴν αἰωνὴν διαπεράσῃ τὸν Ὀκεανόν, καὶ ἐνέγκῃ ἐν τῇ γῇ ταύτῃ. Ἐκτὸν γὰρ

⁹² Gen. ix, 3. ⁹³ Gen. iv, 3. ⁹⁴ ibid. 5.

A

Paragrapha.

Palam est, Scriptura teste, vinum inventum esse post diluvium, quando Noe, post plantatam et cultam vineam, mustum ex fructu ejus expressum, non expertus antea, largius bibit, ac inebriatus est. De carnibus vero etiam manifestius est; nam ipsum Deus edocet his verbis, *Ecce dedi vobis omnia, quasi olera seni ad comedendum. Ceterum carnem in sanguine ne comedatis*; ac si diceret, Nuper vobis multorum esu interdixi: **136** nunc autem ex omnibus vos vesci et carnes comedere jubeo. Macta igitur, et effunde sanguinem: et tunc carnem quasi olera comedite. De oleo item probatur, quia illud ex ligno oritur, de quo comedere ante diluvium non licebat ipsis. At fortasse quis objiciat, Si verum est illos ante diluvium carnem non comedisse, quare scriptum est, *Et erat Abel pastor ovium, et obtulit de primogenitiis, et de adipibus eorum*? Cum carnem non comederent, quid curabant gregem? Quomodo autem cum in sacrificium offerret, non mactabat? At huic secundum veritatem respondebitur, in oblatione vivum holocaustoma oblatum fuisse: illud quippe significat una ex editionibus his verbis: *Super Cain et super sacrificium ejus non inflammavit*; ita ut palam sit ea, quæ offerebantur, divino igne consumpta fuisse. Gregem vero fovebant, lac et lanam sibi procurantes. Rursum objectio: Unde ipsis in mentem venit pingua deligere ad sacrificium Deo offerendum, cum carnes non comederent? Responsio: Quia pingua ad flammam ciendam sunt aptiora, cum quid igne comburitur.

Textus.

Cum ab hoc victus genere et laboribus genus humanum recreare vellet clementissimus Deus, quia tunc homines infirmiores erant: nam primi homines, ut recens creati, hanc castigationem sustinere poterant: occasione Deus a peccatis eorum accepta, cum Noe solum justum invenisset, diluvium inducit, duabus videlicet aut pluribus de causis; ut peccatores exterminaret, justum vero ad institutionem futurarum generationum servaret, illosque homines qui mortales erant, ac tandem aliquando morituri, ex immatura aliorum morte abstererent, ne sese peccatis dederent; utque homines ac bruta animantia, propter hominem creata in hanc terram transferret, altera multo meliorem, ac pene parem paradiso: quod etiam effecit, Noe jubens in hac terra post diluvium exsistenti, de omnibus gustare tum arboribus, tum leguminibus, et carnes quoque comedere. Quod autem non tantum ut homines illos exterminaret diluvium induxerit, hinc manifestum est, quod diluvium longo tempore duraverit: nam vel una, aut duæ dies satis erant, ad necem omnibus inferendam; sed id egit ut etiam arca Oceanum transmearet, et in

D

hanc terram deferretur. Nam centum quinquaginta diebus aqua obtinuit, non imminuta, donec mirabiliter arca in hanc terram pertransiret. Imo etiam quod aqua montes sublimiores **137** quindecim cubitis supergressa sit, palam facit, id evenisse ob rationem illius arcæ partis quæ in aquis demergebatur, ut ea in cacuminibus montium consideret. Nam media arcæ altitudo, quindecim cubitorum, demersa erat: siquidem tota ejus sublimitas erat triginta cubitorum. Igitur tam hinc, quam ex prophetia Lamechi, et ex constructione mensæ in Tabernaculo stantis, ediscere licet esse terram ultra Oceanum, quæ Oceanum ambiat. Imo vero sacer præco Moyses in Deuteronomio sic habet, *Et tu, Israel, audi præceptum quod do tibi hodie. Ne dicas in corde tuo, Quis ascendet in cælum deducere nobis ipsum, aut quis transibit ultra mare, adducere nobis ipsum? Prope te verbum est in ore tuo*⁹⁵. Id est, Ne dicas impossibile esse ascendere in cælum, ad divina præcepta isthinc deducenda, aut ultra mare transmeare, ad ipsa advehenda: nam proxime te sunt in ore tuo, et in corde tuo. Hæc utraque una docens, esse scilicet terram et locum ultra Oceanum, atque non posse Oceanum transmeari, quemadmodum nos, dum mortales sumus, in cælum ascendere nequimus. Baruch quoque scriba Jeremiæ prophætæ, in epistola sua prudentiæ consilia tradens, ac Moysis legalia edoctus, eadem quæ Moyses loquitur, et ait: *Quis ascendit in cælum et accepit eam, et deduxit eam ex nubibus? Quis transivit ultra mare*⁹⁷? non de nostro mari loquens, nam potest illud ab hominibus transmeari, sed de ipso Oceano. *πέραν τῆς θαλάσσης; οὐ λέγων περὶ ἡμετέρας αὐτοῦ τοῦ Ὠκεανοῦ.*

Sane vero si paradisi in hac terra esset, multi homines discendi ac curiose investigandi percupidi, eo usque peragrare tentassent. Nam si ad sericum advehendum nonnulli ad extrema terræ, miseræ negotiationis causa, permeare non dubitant, cur non ad paradisi spectandum iter suscepissent? Hæc porro serici regio in extrema interiore India sita est, ad lævam ingredientium mare Indicum, longe ulterius Persicum sinum, et insulam vocatam ab Indis Sieledivam, a Græcis vero Taprobanam: vocaturque Sina, quam a læva Oceanus ambit, quemadmodum et Barbariam a dextera. Aiuntque Indi philosophi Brachmanes, ut vocant, si a Sina funiculum tendas, qui per Persidem transiens usque ad Romanam ditionem pertingat, terræ medium adamussim **138** describi: et fortasse vere dicunt. Nam multum illa ad sinistram deflectit; ita ut mo-

⁹⁵ Deut. xxx, 12. ⁹⁷ Baruch. iii, 29.

(9) Hæc in collectione itinerariorum, Gallice, *Recueil de divers voyages*, a Thevenotio edita exstant a V. Cl. Emerico Bigotio, dum Florentiæ ageret, excerpta et Gallice versa.

(10) Σελεδιδα, inferius legitur, Σελεδιδα. Estque insula Ceylan, nomine tantisper immutato. Nam

καὶ πενήκοντα ἡμέρας ἐπεκράτησε τὸ ὕδωρ μὴ ἐλαττούμενον, ἕως οὗτου παράση παραδόξως ἡ κιβωτὸς ἐν τῇ γῇ ταύτῃ. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὑψωθῆναι τὸ ὕδωρ ἐπάνω τῶν ὑψηλοτέρων ὀρέων πῆχεις δεκαπέντε, εὐδῆλον δὲ ἐστὶν ὡς διὰ τὸ μέτρον τοῦ μέρους τῆς κιβωτοῦ τοῦ ὑποβρυχίου, ἵνα ἐπιχαθίσθῃ ἡ κιβωτὸς ἐπάνω τῶν ὀρέων. Τὸ ἡμισυ γὰρ ὕψος τῆς κιβωτοῦ ὑποβρύχιον ἦν, τούτῳσι πηχῶν δεκαπέντε· ἦν γὰρ ἔχουσα ὕψος πᾶσα πηχῶν τριάκοντα. Ἔστιν οὖν καὶ ἐκ τούτου καὶ ἐκ τῆς προφητείας τοῦ Λάμεχ, καὶ ἐκ τῆς κατασκευῆς τῆς τραπέζης τῆς ἐν τῇ σκηνῇ μαθεῖν, ὅτι πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ γῇ ὑπάρχει κυκλοῦσα τὸν Ὠκεανόν. Ἀλλὰ καὶ ἐλεροφάντης Μωσῆς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ φησὶν οὕτως, *Καὶ σὺ, Ἰσραὴλ, ἀκουσον τὴν ἐντολὴν ἣν δίδωμι σοὶ σήμερον· μὴ ἐλπίς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ἀναθήσεται εἰς τὸν οὐρανὸν καταγαγεῖν ἡμῖν αὐτήν; ἢ τίς περάσει εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης ἀγαγεῖν ἡμῖν αὐτήν; Ἐγγὺς σου τὸ ῥῆμα ἐστὶν ἐν τῷ στόματι σου.* Τοῦτο λέγων, ὅτι Μὴ εἴπῃς· Ἀδύνατόν ἐστιν ἀνελεθεῖν εἰς τὸν οὐρανὸν καταγαγεῖν τὰ θεῖα προστάγματα· ἢ περάσαι εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης ἀγαγεῖν αὐτά· ὅτι ἰδοὺ ἐγγὺς σοῦ ἐστὶν ἐν τῷ στόματι σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου. Ἐν ταυτῷ ἀμφοτέρω διδάσκει, ὅτι καὶ πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ γῇ, ἦτοι τόπος ὑπάρχει, καὶ ἀδύνατόν ἐστι διαπορθεῖν τὸν Ὠκεανόν, ὥστε οὖν καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἡμᾶς ἀνελεθεῖν θνητοὺς ἐπὶ ὑπάρχοντας. Ἀλλὰ καὶ Βαρούχ ὁ γραμματεὺς Ἱερουσολύμων τοῦ προφήτου, ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ περὶ φρονήσεως συμβουλευόν, διδάσκει δὲ καὶ νόμιμα Μωυσέως, τὰ αὐτὰ Μωυσῇ φθίγγεται καὶ φησὶ· *Τίς ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἔλαβεν αὐτήν, καὶ κατεβίβασεν αὐτήν ἐκ τῶν νεφελῶν; Τίς διέβη θαλάσσης, δυνατόν γὰρ περάσαι ταύτην, ἀλλὰ περὶ*

οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ ποθοῦντες πολλὰ μανθάνειν καὶ περιεργάζεσθαι (9), εἴπερ ἦν ὁ παράδεισος ἐν ταύτῃ τῇ γῇ, οὐκ ὠνεον οἱ πολλοὶ φθάσαι μέχρι τῶν αὐτῶν. Εἰ γὰρ διὰ μετάξιον εἰς τὰ ἱσχατὰ τῆς γῆς τινες ἐμπορίας οἰκτρὰς χάριν οὐκ ὀκνοῦσι διελεθεῖν, πῶς ἂν περὶ τῆς θείας αὐτοῦ τοῦ παραδείσου ὠκνησαν πορεύεσθαι; Αὕτη δὲ ἡ χώρα τοῦ μεταξίου ἐστὶν ἐν τῇ ἐσωτέρᾳ πάντων Ἰνδιᾷ, κατὰ τὸ ἀριστερὸν μέρος εἰσιόντων τοῦ Ἰνδικοῦ πελάγους, περαιτέρω πολὺ τοῦ Περσικοῦ κόλπου, καὶ τῆς νήσου τῆς καλουμένης παρὰ μὲν Ἰνδοῖς, Σελεδιδα (10), παρὰ δὲ τοῖς Ἑλλήσι, Τραποβάνη, (sic) Τζιντζα οὕτως καλουμένη, κυκλομένη πάλιν ἐξ ὀριστερῶν ὑπὸ τοῦ Ὠκεανοῦ, ὥστε καὶ ἡ Βαρβαρία κυκλοῦται ἐκ δεξιῶν ὑπ' αὐτοῦ. Καί φασιν οἱ Ἰνδοὶ φιλόσοφοι οἱ καλούμενοι Βραχμάνες, ὅτι Ἐάν βάλῃς ἀπὸ Τζιντζα; σπαρτέον, διελεθεῖν διὰ Περσίδος ἕως

διδα, αὐτὰ δινα, insulam sibi vult; hinc *Maldive*, ita ut Sielediva, insulam Siele significet. Mox Τζιντζα inferius in Vaticano codice legitur Τζιννη, Tsina, sive Sina, nempe Sinarum regio: quæ, ipso teste Cosma, Oceano ab oriente terminatur.

Ῥωμανίας, ἀπὸ κανόνος τὸ μεσαιτατον τοῦ κόσμου ἐστίν, καὶ τάχα ἀληθεύουσι. Πολὺ γὰρ ἀριστερὰ ἐστίν, ὥς εἰ· ὀλίγου χρόνου βασταγὰς μεταξίου γίνεσθαι ἐκ τῶν ἐκεῖ, ἐκ διαδοχῆς ἐτέρων ἐθνῶν ἐν Περσίῃ διὰ τῆς γῆς· διὰ δὲ τῆς θαλάσσης πάνυ πολλὰ διαστήματα ἀπέχουσα ἀπὸ τῆς Περσίδος. Ὅσον γὰρ διάστημα ἔχει ὁ κόλπος ὁ Περσικὸς εἰσερχόμενος ἐν Περσίῃ, τοσούτον διάστημα πάλιν ἀπὸ τῆς Ταπροβάνης καὶ περαιτέρω ποιεῖ ὁ ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ εἰσερχόμενος τις ἐν αὐτῇ τῇ Τζινίτζα· μετὰ τὸ καὶ διαστήματα πάλιν ἱκανὰ ἔχειν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἔξωθεν τοῦ Περσικοῦ κόλπου ὅλον τὸ Ἰνδικὸν πέλαγος ἕως Ταπροβάνης καὶ ἐπέκεινα. Διατίμνει οὖν πολλὰ διαστήματα ὁ διὰ τῆς ὁδοῦ ἐρχόμενος ἀπὸ Τζινίτζας (11) ἐπὶ Περσίδα, ὅθεν καὶ πλῆθος μεταξίου ἀεὶ ἐπὶ τὴν Περσίδα εὐρίσκεται· περαιτέρω δὲ τῆς Τζινίτζας, οὐδὲ πλέεται οὐδὲ οἰκεῖται. B

Ἀπὸ γοῦν τῆς Τζινίτζας ὥς ἀπὸ σπαρτίου ὁρθῶς ἐπὶ τὴν ὅσιν τις μετρῶν τὰ διαστήματα τοῦ μήκους τῆς γῆς, εὐρήσκει πλεόν ἢ ἑλαττον μόνων ὕ', ἀπὸ μιλίων λ'. Μετρητέον δὲ οὕτως· ἀπὸ τῆς Τζινίτζας ἕως τῆς ἀρχῆς τῆς Περσίδος πᾶσα Ἰουσία (12) καὶ Ἰνδία, καὶ ἡ Βάκτρων χώρα, εἰσι περὶ που μοναὶ ρν', εἰ μὴ τι πλείους οὐκ ἔλαττον. Καὶ πᾶσα ἡ Περσῶν χώρα μοναὶ π'. Καὶ ἀπὸ τοῦ Νισίβι ἐπὶ Σαλευκίαν μοναὶ γγ', καὶ ἀπὸ Σελευκίας ἐπὶ Ῥώμην, καὶ Γάλους καὶ Ἰθέρην, τοὺς νῦν λεγόμενους Ἰσπανοὺς, ἕως Γαδείρων ἔξω εἰς τὸν Ὠκεανόν, μοναὶ ρν' καὶ πλεόν· ὥς γίνεσθαι ὁμοῦ τὸ πᾶν μοναὶ ὕ' πλεόν ἢ ἑλαττον. Τὸ δὲ πλάτος αὐτῆς, ἀπὸ τῶν ὑπερβορείων τόπων ἕως τοῦ Βυζαντίου, οὐ πλείους εἰσι μοναὶ ν'. Ἐκ τῆς γὰρ Κασπίας θαλάσσης τῆς εἰσβαλλούσης ἐκ τοῦ Ὠκεανοῦ, δυνατόν στοχάσασθαι καὶ τὰ ἀόικητα καὶ τὰ οἰκούμενα τῶν μερῶν ἐκεῖνων. Καὶ ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου πάλιν ἕως Ἀλεξανδρείας μοναὶ ν'· καὶ ἀπὸ Ἀλεξανδρείας ἕως τῶν καταράκτων μοναὶ λ'· καὶ ἀπὸ τῶν καταράκτων ἕως Ἀζώμεως, μοναὶ λ'· καὶ ἀπὸ Ἀζώμεως ἕως ἄκρου τῆς Αἰθιοπίας τῆς λιθανωτοφόρου γῆς τῆς καλουμένης Βαρβαρίας, ἥτις καὶ παράκειται τῷ Ὠκεανῷ οὐ πλησίον, ἀλλὰ καὶ μακρὰν ἔχουσα τὴν Σάσου χώραν ὁσάτην οὖσαν τῆς Αἰθιοπῶν γῆς, μοναὶ ν' πλεόν ἢ ἑλαττον, ὥς εἶναι ὁμοῦ μονὰς σ' πλεόν ἢ ἑλαττον, ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο ἀληθεύειν τὴν θείαν Γραφήν, διπλοῦν τοῦ πλάτους τὸ μήκος τῆς γῆς ὑποτιθεμένην· ποιήσεις γὰρ τὴν τράπεζαν ὡσανεὶ τὴν ὑπογραφὴν τῆς γῆς μήκος πηχῶν β', καὶ πλάτος πήχεος μίδς. D

Ἔστι δὲ ἡ χώρα ἡ λιθανωτοφόρος εἰς τὰ ἄκρα τῆς Αἰθιοπίας μεσόγειος μὲν οὖσα, τὸν δὲ Ὠκεανὸν ἐπέκεινα ἔχουσα. Ὡθεν καὶ οἱ τὴν Βαρβαρίαν οἰκοῦντες, ὥς ἐγγύθεν ὄντες, ἀνερχόμενοι ἐπὶ τὰ μεσόγεια καὶ πρᾶγματευόμενοι κομίζουσιν ἐξ αὐτῶν τὰ πλείεστα τῶν ἡδυσμάτων, λίθων, κασίων, κάλαμον καὶ ἑτέρα πολλὰ, καὶ αὐτοὶ πάλιν διὰ θαλάσσης κομίζουσιν ἐν τῇ Ἀβούλῃ, καὶ ἐν τῷ Ὀμηρίτῃ, καὶ ἐν τῇ ἑσωτερῇ Ἰνδίᾳ καὶ ἐν τῇ Περσίῃ. Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις εὐρήσεις γεγραμμένον, ὅτι ἡ Βασι-

A dico tempore inde seriet vectura, per alias gentes peragrande in Persidem, perficiatur, si terrestris via ineat; siu mari eo concedatur, amplioribus longe spatiis distat a Perside. Quantum enim spatii obtinet sinus Persicus qui in Persidem intrat, tantumdem imo plus spatii conficit qui a Taprobana ad laevam iter instituit usque ad Sinam, cum multa item alia spatia sint emetienda ab exteriori Persici sinus exordio, usque ad Taprobanam, universum scilicet mare Indicum et ultra. Qui igitur pedestri via a Perside ad Sinam concedit, longissimo spatio viam minuit. Inde est quod in Perside magna semper serici copia reperitur: ultra Sinam vero neque navigatur, neque habitatur.

Si quis ergo a Sina usque ad occidentem, recta longitudinem terre funiculo dimetiatur, inveniet mansiones circiter 400, triginta milliarium singulas. Sic autem ineunda mensurae ratio est. A Sina usque ad initium Persidis, intermedia Juvia, India et Bactrorum regione, sunt circiter mansiones saltem centum quinquaginta. Tota Persarum regio est mansionum octoginta. Nisibi Seleuciam, mansiones sunt tredecim, Seleucia Romam, et usque ad Gallos et Iberos, qui nunc Hispani vocantur, usque ad Gades exterius positas ad Oceanum, mansiones sunt plus centum quinquaginta; ita ut summa sit mansionum plus minus quadringentarum. Latitudo vero terrae ab Hyperboreis partibus ad usque Byzantium, mansiones non plures quinquaginta sunt. Nam ex Caspio mari ab Oceano influente conjectare licet, quae habitata, quaeque inhabitata in illis partibus sint. Byzantio item Alexandriam mansiones sunt quinquaginta: Alexandria vero ad Cataractas, mansiones triginta; a Cataractis ad Axumin, mansiones triginta; Axumi usque ad extrema Aethiopiae, terrae Ithuriæ, quae vocatur Barbaria, et Oceano adjacet, regionem habens, non vicinam, sed longinquam, quae Sasus dicitur, ac Aethiopiae ultima est, mansiones plus minus 50, ita ut simul computentur mansiones circiter 200: ac Scriptura divina vere dicat longitudinem terrae latitudine duplo majorem esse: nam ceu descriptionem terrae facias, si tabulam pares duorum cubitorum longitudine, unius vero latitudine.

Est autem regio thurifera sita in extremis Aethiopiae, quae quidem mediterranea est, sed Oceanum ulterius habet. Unde 139 qui Barbariam incolunt, ad mediterranea, utpote vicini, se conferunt, indeque varia condimenta exportant, thus, casiam, calamum, et alia multa: quae ipsi mari transferunt Adulem, in Homeritarum regionem, in interiorum Indiam, et in Persidem. Quod ipsum in Regnorum libris scriptum reperias; scilicet reginam Sabae, id est Homeritarum regionis, quam in Evangeliiis re-

(11) Vaticanus Τζινίστα.

(12) Sic Laurentianus, Vaticanus autem Οὐννία secunda manu.

ginam Austri Dominus nuncupat, condimenta Salomoni obtulisse, quæ ex Barbaria, intermedio sinu vicina, mutuabatur; ebeni virgas, et simias et aurum ex Æthiopia, utpote quæ toti Æthiopiæ vicina, intermedio tamen sinu Arabico, esset. Ubi etiam in Domini verbis observet, ipsum ea loca terminos terræ vocare: *Regina Austri surget in iudicio cum generatione hac, et condemnabit eam, quia tenuit ex terminis terræ, ut audiret sapientiam Salomonis*⁹⁹. Non enim admodum distat Homerites a Barbaria, mediante mari trajectus bidui; ultra quam Barbariam Oceanus est, qui Zingium ibi dicitur. Sasus item, ut vocant, Oceano proxima est, ut etiam regioni thuriferæ propinquus Oceanus, quæ regio multa auri metalla habet. Alternis porro annis rex Axomitarum per præfectos Agau illuc homines mittit, qui negotientur aurum: quos comitantur alii plurimi negotiatores, ita ut plus quam quingenti numerò sint. Istuc vero deportant boves, salem et ferrum. Ubi autem proxime regionem illam accesserunt, ibi quodam loco quiescunt, exque aggestis spinis sepem magnam construunt, in eaque degunt; boves mactant, quorum frusta supra spinas collocant, ibique pariter salem et ferrum exponunt. Tum incolæ accedunt ferentes quasi massulas auri, quod vocant Tancharan: ac quisque unam, aut duas, aut tres massulas deponit, supra frustum bovis aut supra salem vel ferrum, pro lubito, extrinsecusque consistit. Tum is, ad quem hos pertinet, advenit, ac si contentus pretio sit, accipit aurum: illeque veniens carnem, sive salem, aut ferrum aufert; sin minus placeat, relinquit aurum, accedensque alius, ac non accepisse conspicatus, vel adjicit quidpiam, vel aurum sumit, et abscedit. Hujusmodi horum commercium geritur, quia diversæ linguæ sunt ac interpretibus pene carent. In eodem vero regionis illius loco diebus quinque plus minus comorantur, prout scilicet succedit negotiatio, donec omnia vendiderint. In reditu una **140** omnes armati remigrant, quod in hoc itineris intervallo infestam gentem reperiant, quæ aurum abripere tentet. Semestri autem spatio totam negotiationem, sive eundo, sive redeundo, perficiunt. In eundo remissius ac lentius, ob armenta maxime, iter agunt; reditum vero celerius absolvunt, ne hieme et pluviis intercipientur in via. Nili quippe scaturigines penes illam terram sunt: hiemeque ex pluviarum vehementia multi fluvii viam occupant. Hiems vero penes illos æstas est nobis, iniens ab Epiphi mense, ut vocant Ægyptii, usque ad Thoth: esque valde humida trimestribus pluviis, ita ut fluvios multos efficiat, qui omnes Nilum influunt.

⁹⁹ Matth. xii, 42.

(15) Est hodieque his in partibus, in regno scilicet Habessinorum Æthiopum regio Agau nomine, ubi celebres illæ Nili scaturigines, ut inferius narratur. Quod vero narrat hic Cosmas de singulari illa mercaturam exercendi consuetudine: qua nempe Æthiopes et Barbari illi linguæ discre-

Α λισσα Σάβα, τούτεστι τοῦ Ὀμηρίτου, ἣν πάλιν καλεῖ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις βασιλισσαν νότου, τῷ Σολομῶντι ἡδύσματα ἔφερε τὰ ἀπὸ αὐτῆς τῆς Βαρβαρίας, ὡς γειτνιώνσα εἰς τὸ πέραν, καὶ ῥάβδους ἐθεννίνους καὶ πιθήκους καὶ χρυσίον ἐκ τῆς Αἰθιοπίας, ὡς γειτνιώνσα πᾶσιν τῇ Αἰθιοπία, κατὰ τὸ πέραν τοῦ Ἀραβικοῦ κόλπου. Ἔστιν οὖν πάλιν καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Κυρίου ἰδεῖν, ὡς ὅτι πέρατα γῆς καλεῖ αὐτοὺς τοὺς τόπους, οὕτως, *Βασιλισσα νότου ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινεῖ αὐτήν, ὅτι ἦλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀνοῦσαι τῆς σοφίας Σολομῶντος*. Οὐκ ἀπέχει γὰρ τῆς Βαρβαρίας ὁ Ὀμηρίτης τῆς θαλάσσης μεσάζουσης πορείας ἡμερῶν διὰ θαλάσσης δύο, ἥς λοιπὸν ἐπέκεινα ὁ Ὑκεανὸς ἐστὶ τὸ καλούμενον ἐκεῖ Ζίγγιον. Ἡ δὲ λεγομένη Σάσου καὶ αὐτὴ πλησίον ὑπάρχει τοῦ Ὑκεανῶ, ὡς καὶ τῆς λιθανωτοφόρου γῆς πλησίον ὁ Ὑκεανὸς ὑπάρχει, μέταλλα πολλὰ χρυσοῦ ἐχούσα. Ἐνα δὲ παρ' ἑνα ἐνιαυτὸν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀξωμιτῶν διὰ τοῦ ἀρχοντος τῆς Ἀγαῦ (15) ἀποστέλλει ἐκεῖ ἀνθρώπους ἰδίους ἐνεκεν πραγματείας χρυσοῦ· συνεξέρχονται δὲ αὐτοὶ καὶ ἑτεροὶ πολλοὶ συμπραγματευόμενοι, ὡς εἶναι ἐπάνω πεντακοσίων ἀνδρῶν. Ἀποφέρουσι δὲ ἐκεῖ βόας καὶ ἄλας καὶ σίδηρον. Ὡς δὲ ἐγγὺς τῆς χώρας γίνονται, ποιοῦσι κατὰ τόπον παύαν· φέροντες δὲ ἀκαθῶν πλῆθος ποιοῦσι μέγαν φραγμὸν, καὶ ἱσθί διάγουσι, καὶ θύουσι βόας καὶ μελίζουσι, καὶ προβάλλουσιν ἐπάνω τῶν ἀκαθῶν ταῦτα καὶ τοὺς ἄλας καὶ τὸν σίδηρον. Ἐρχονται δὲ ἐκεῖνοι οἱ ἐγγύριοι φέροντες χρυσίον ὡς θέρμια, τὸν λεγόμενον ταγγάραν, καὶ τίθουσιν ἐν θέρμιον, ἡ δύο, ἢ πλεόν ἐπάνω οὐ ἀρέσκειται μέλους, ἢ εἰς τοὺς ἄλας, ἢ εἰς τὸ σιδήριον, καὶ εἰστέχει παράξω. Ἐγγίζει δὲ ὁ κύριος τοῦ βοῦς, καὶ ἐὰν ἤρσεν αὐτῷ, ἔλαβε τὸ χρυσίον, καὶ κείνος ἐλθὼν ἔλαβε τὸ κρέας, ἢ τοὺς ἄλας, ἢ τὸ σιδήριον· εἰ δὲ οὐκ ἤρσεν αὐτῷ, ἤφει τὸ χρυσίον, καὶ ἦλθε καὶ κείνος θεωρῶν ὅτι οὐκ ἔλαβε, καὶ ἡ προστίθουσιν ἢ ἔλαβε τὸ χρυσίον αὐτοῦ καὶ ἀνεχώρησε. Τοιαύτη ἐστὶ ἡ συναλλαγὴ τῶν ἐκεῖσε, ἐπειδὴ καὶ ἀλλόλογωσσοί εἰσι καὶ ἑρμηνέων μάλιστα πολλῶν ἀποροῦσι. Ποιοῦσι δὲ κατὰ τόπον εἰς ἐκείνην τὴν χώραν ἡμέρας πάντε πλεόν ἢ ἑκατὸν κατὰ πρόσβαισιν εἰσερχόμενοι καὶ πραγματευόμενοι, μέχρις οὗ ἀποπραγματεύσονται. Ἐν τῷ δὲ ὑποστρέφειν πάλιν ὁμοθυμαδὸν ἐνοπλοὶ ὑποστρέφουσι, διὰ τὸ εἶναι τινὰς μεταξὺ τῆς χώρας ἐπηρεάζοντας αὐτοὺς, καὶ ἀφελεῖν βουλομένους ἀπ' αὐτῶν τὸ χρυσίον. Οὕτως οὖν ποιοῦντες, ἐξαμῆνον ποιοῦσι τὴν ἐμπορίαν ἐν τῷ ὑπάγειν καὶ ὑποστρέφειν αὐτοὺς, βραδυτέρως περιπατοῦντες ἐν τῷ ὑπάγειν, μάλιστα διὰ τὰ ἄλογα· ὑποστρέφοντες δὲ σπουδαίστερον, ἵνα μὴ οἱ χειμῶνες καὶ οἱ ὕετοὶ καταλάβωσιν αὐτοὺς ἐν τῇ ὁδῷ. Περὶ γὰρ τὰ ἐκεῖ ἐστὶν ἡ κορυφὴ τοῦ Νεῖλου ποταμοῦ, καὶ κατὰ χει-

pantes, admotis rebus commutandis, tum negotiationem perficerent, cum is qui venundabat, appositum pretium acciperet, hodieque in plerisque Africæ partibus usu venit, ut videas in itinerariis et descriptionibus Africæ.

μῶνα ἐκ τῶν πολλῶν ὑετῶν πολλοὶ ποταμοὶ ἐξ αὐτοῦ εἰς τὴν ὁδὸν γίνονται. Ἔστι δὲ ὁ χειμὼν τῶν αὐτῶν κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν θέρος. ἀπὸ τοῦ κατ' Αἰγυπτίου Ἐπιφί μηνὸς ἀρχῇ, ἕως τοῦ Θῶθ, σφοδρῶς πᾶν βρέγων τοὺς τρεῖς μῆνας, ὥστε πληθὺς ποταμῶν ποιεῖν, πάντες δὲ ἐπὶ τὸν Νεῖλον ἔχουσι.

Ταῦτα δὲ τὰ μὲν ὅφει παρέλαβον, τὰ δὲ ἀκηκοὺς ἐξ αὐτῶν τῶν ἔκειτο πραγματευομένων γέγραφα. Βούλομαι δὲ καὶ ἑτέραν ἱστορίαν διηγῆσθαι τῇ σῇ εὐλαβείᾳ συντελοῦσαν πρὸς τὴν παρούσαν ὑπόθεσιν. Ἐν τῇ Ἀδούλῃ (14) τῇ καλουμένῃ τῶν Αἰθίοπων πόλει παραλίῳ τυγχανούσῃ ὡς ἀπὸ μιλίων δύο, λιμένι ὑπαρχούσῃ τοῦ Ἀξωμιτῶν ἔθνους, ἔνθα καὶ τὴν ἐμπορίαν ποιοῦμεθα, οἷον ἀπὸ Ἀλεξανδρείας καὶ ἀπὸ Ἑλά (15) ἔμπορευόμενοι, διφρος ἐστὶ καίμενος ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς πόλεως κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος προσέχων ἐπὶ τὴν ὁδὸν Ἀξώμεως μαρμάρινος, ἐνδὲ τῶν βασιλευσάντων ἑνταῦθα Πτολεμαίου, ἀπὸ δοκιμασίου μαρμάρου λευκοῦ, οἷά εἰσι τὰ τραπέζια τὰ λευκά, οὐ μὲν τοῖς Προκοννήσιος· ἔχων βάσιν τετράγωνον, καὶ τέσσαρα κίονα λεπτά μικρά εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας, καὶ ἓνα παχύτερον μέσον γεγλυμμένον σχοινιωτῶν, καὶ ἐπάνω τῶν κιονίων τὸ κάθισμα, καὶ τὸ ἀνακλιτὸν τὸ ὀπισθεν τοῦ θρόνου, καὶ τὰ παρ' ἑκάτερα πλευρὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ, ὅλος ὁ διφρος καὶ ἡ βάσις καὶ τὰ πέντε κίονα καὶ τὸ κάθισμα, καὶ τὸ ἀνακλιτὸν καὶ τὰ παρ' ἑκάτερα πλευρὰ ὅλα εἰς λίθος γεγλυμμένους, ἔχων ὅλος ὡς πήχεις δύο ἡμισυ, ὡς αἱ παρ' ἡμῖν καλούμεναι καθέδραι. Ὅπισθεν δὲ αὐτοῦ τοῦ διφρου ἄλλο μάρμαρον ἀπὸ Βασανίτου λίθου ἐστὶν ἱστάμενον ὡσεὶ πηχῶν τριῶν τετράγωνον ὡς εἰκὼν τῆς ἡ κεφαλῇ τὸ μέσον μὲν ὀξυῖον, τὰ παρ' ἑκάτερα δὲ μικρὸν χαμηλότερα ὡς τύπον τοῦ στοιχείου τοῦ λάμβδα, ὅλον δὲ τὸ σῶμα τετράγωνον. Νῦν δὲ αὐτῇ ἡ εἰκὼν πεπτωκυῖα ἐστὶν ὀπισθεν τοῦ διφρου τὸ κάτω πᾶν μέρος αὐτῆς κλασθὲν καὶ ἀπολεσθὲν. Ὅλον δὲ τὸ μάρμαρον καὶ ὁ διφρος πεπληρωμένα γραμμάτων Ἑλληνικῶν. Παρόντι οὖν μοι ἐν τοῖς τόποις ἔκειναι, πρὸ τούτων τῶν ἐν αὐτῶν εἰκοσι πέντε πλέων ἢ ἑλκτον, ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς βασιλείας Ἰουστίνου τοῦ Ῥωμαίου βασιλέως, ὁ τῆνικαῦτα βασιλεὺς τῶν Ἀξωμιτῶν Ἐλεσβάν (16) μέλλων ἐξίνααι εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Ὀμηρίτας τοὺς πέραν, γράφει τῷ ἄρχοντι Ἀδούλῃς ἀναλαβεῖν τὰ ἴσα τῶν γεγραμμένων ἐν τῷ διφρῳ τῷ Πτολεμαίῳ καὶ τῇ εἰκόνι (17), καὶ ἀποστεῖλαι αὐτῷ. Καλέσας δὲ με ὁ τότε ἄρχων ὀνόματι Ἀσβάς, καὶ ἄλλον ἓνα πραγματευτὴν ὀνόματι Μηνᾶν, ὃς γενομένος μονάζων ἐν τῇ Παρθοῦ οὐ πρὸ πολλοῦ τὸν βίον μετέλλαξε, καλεῖται ἡμῖν ἀπελθεῖν καὶ ἀναλαβεῖν τὰ γεγραμμένα. Λαβόντες δὲ δεδώκαμεν τῷ ἄρχοντι, κατασχόντες ἑαυτοῖς τὰ ἴσα ἃ καὶ νῦν θῆσω ἐν ταύτῃ τῇ συγραφῇ, συμβαλλόμενα ἡμῖν πρὸς τὴν τῶν τόπων καὶ τῶν οἰκούντων καὶ τῶν διαστημάτων εἰδήσιν. Εὐρομεν δὲ καὶ ἐν ὀπισθίοις τοῦ διφρου γεγλυμμένους

(14) Ἀδούλη, Adule ex qua mare adjacens, sinus Adulitanus appellabatur; vide Ptolemaeum.

(15) Sic Vaticanus. Laurentius vero, καὶ Ἀηλά.

(16) In Vaticano prima manu legitur Ἑλλάτ' ὁδᾶ. Hic porro Elesbaan rex Axomitum, ea quam Cosmas memorat expeditione, Homeritarum regnum delevit, pulso Dunaan rege Judaicae religionis, qui immanem in Christianos carnificinam exercebat. Qui Elesbaan alio nomine Caleb vocaba-

Hæc tum ipsis oculis a me conspecta, tum narrantibus iis, qui istuc negotiationis causa veniant, accepta scripto tradidi. Aliam item historiam, rei, quam tractamus, opportunam, pietati tuæ narrare animus est. In Adule, quæ Æthiopum urbis maritima duobus milliariibus a mari distans, et Axomitum portus est, in quo negotiari solemus, Alexandria aut Ela profecti, sella est marmorea ad urbis ingressum sita versus occidentalem partem, qua respicit viam Axomis. Estque unius ex Ptolemæis, qui apud nos regnarunt, ex pretioso marmore albo, qualia sunt ea, ex quibus mensæ marmoreæ albæ conficiuntur; non autem ex Proconnesio: cujus basis quadra cum quatuor columellis ad quatuor angulos, unaque in medio densiore, sinuosis lineis insculpta. Supra columnas sedes habetur, et pone thronum tabula dorso reclinando; utraque latera, totaque sella cum base, quinque columellis, sede et dorso, ex uno lapide insculpto, habet cubitos circiter duos cum dimidio, ea forma qua penes nos cathedrae confectæ sunt. Pone sellam marmor aliud ex Baranite lapide erigitur, cubitorum circiter trium, quadrangulum, quasi statua ejus caput in acumen desinat, et acuminis latera paulum declinent, ad figuram litteræ lambda; totum vero corpus quadrangulum sit. Cæterum jam illa decidit pone sellam, atque infima pars ejus confracta periiit. Totum vero marmor itemque sella Græcis litteris plena sunt. Cum autem annis abhinc plus minus viginti quinque, sub initium principatus Justinii Romanorum imperatoris, istis in locis adessem, **141** Elesbaan tunc Axomitum rex, bellicam suscepturn expeditionem contra Homeritas in adversa sinus ora positos, Adulis præfecto litteris mandavit, ut exemplum inscriptionis Ptolemææ sellæ atque lapidis sibi transmitteret. Tunc præfectus ille nomine Asbas evocatum me et alium negotiatorem Menam dictum, qui postquam Raithu monachus fuit, haud ita pridem excessit e vivis, **D** jussit loca petere, et inscriptionem exsumere: quam exscriptam præfecto dedimus, penes nos item apographum servantes, quod jam hic apponere visum, quia multam conferat nobis ad locorum, incolarum et interstitiorum notitiam. In posteriori sellæ parte sculptos reperimus Herculem et Mercurium: dicebatque beatæ vir memoræ Menas, qui necum erat, Herculem esse virtutis symbolum, Mercurium vero, divitiarum. At memor ego Actium apo-

tur: a Græcis pariter et Arabibus, ac Æthiopicis celebratus atque in sanctorum fastos relatus est. Hujus mentionem habent Nonnosus in Photio, Metaphrastes, Callistus, Abulpharagius. Hæc pluribus recensita videas apud Jobum Ludolphum accuratissimum rerum Æthiopicarum interpretem et indagatorem. Mox Vatic. Ἀδούλεως.

(17) Εἰκόνα vocat tabulam lapideam, ut supra.

stolorum, in uno repugnabam, opponebamque Mercurium esse potius sermonis symbolum; ita quippe scriptum est in Actibus, ubi Barnabam Jovem¹⁸, Paulum vero Mercurium vocatum esse dicitur, quia ipse erat dux verbi. Sella itaque, marmor et ipse Ptolemæus ita se habent.

Πράξουν· ὅτι ἐκάλουν τὸν μὲν Βαρνάβαν, Δία, τὸν γου. (18) Ἐστίν οὖν ὁ ἑρπὺς καὶ τὸ μάρμαρον ἅμα οὕτως, καὶ αὐτὸς ὁ Πτολεμαῖος.

Hæc porro in statua, sive lapidea tabula, scripta sunt.

Rex magnus Ptolemæus, filius regis Ptolemæi et reginæ Arsinoes, deorum fratrum, regis Ptolemæi et reginæ Berenices, deorum sospitatorum nepos, ex patre quidem Hercule Jovis filio, ex matre autem Baccho item Jovis filio oriundus: accepto a patre regno Ægypti, Lybiæ, Syriæ, Phœnicis, Cypri, Lyciæ, Cariæ et Cycladum insularum, bellum gessit in Asia, cum magnâ peditum equitumque multitudine, et cum nautica classe, atque elephantis Troglodyticis et Æthiopicis, quos pater ejus et ipse primi in his locis venatu ceperunt, et abductos in Ægyptum, bellico usui assuefecerunt. Cum autem regiones citra Euphratem omnes ditioni suæ subdividisset, necnon Ciliciam, Pamphyliam, Ioniam, Hellespontum, Thraciam, viresque omnes istis in regionibus sitas atque elephantos Indicos, omnesque locorum istorum monarchas vectigales sibi fecisset; Euphratem fluvium 142 trajecit: ac cum Mesopotamiam, Babyloniam, Susianam, Persidem, Mediam, ac reliquas omnes usque ad Bactrianam regiones subegisset, et perquisitis sacris rebus, quas olim Persæ ex Ægypto exportaverant, eas cum reliqua gaza variis ex locis coacta, retulisset in Ægyptum, per canales fluviorum manufactos copias misit. ἤχθη, καὶ ἀνακομίσας μετὰ τῆς ἄλλης γάζης τῆς διὰ τῶν ὀρυχθέντων ποταμῶν (21).

Hæc in lapidea illa tabula scripta reperimus, et servare licuit, sed pauca interciderant: ex fractura enim nonnisi frustulum exciderat. Deinde quasi una serie hæc in sella descripta erat.

Postea strenue agens, jussu pacatis gentibus regno meo finitimis, gentes mox enumerandas devici, ac bello mihi subjeci. Gazam gentem debellavi, dehinc Agamen et Siguen, quibus devictis, eorum quæ possidebant omnium dimidium accepimus. Ava, Tiamo, qui vocantur etiam Tziamo, Gambela et

¹⁸ Act. xiv, 12.

(18) Hæc delineantur inferius in tabula prima, ubi videsis.

(19) Πολεμικὴν χρεῖαν. Sic Vaticanus: Laurentianus vero minus commode Πτολεμαϊκὴν χρεῖαν, et sic editit Bigotius.

(20) Vaticanus ὅφ' ἐπαυῖ.

(21) Δυνάμεις ἀπέστειλε διὰ τῶν ὀρυχθέντων ποταμῶν. Hæc ita Gallice vertit Emericus Bigotius, *Et faisant des canaux où il était nécessaire pour rendre à ses troupes le passage plus aisé.*

(22) Γάζη. Ex nominibus Æthiopicis quæ sequuntur pleraque hodierni usus in Æthiopia sunt, quæ nos pro facultate indicabimus, ea tamen cautione, ut ne nimium conjecturis indulgeamus. Gaza in Æthiopia pro loco aut gente peculiari non oc-

Α τὸν τε Ἡρακλῆα καὶ Ἑρμῆ· οὗς ὁ μετ' ἐμοῦ μακαρίτης Μηνῆς ἔλεγε τὸν μὲν Ἡρακλῆα σύμβολον εἶναι δυνάμει, τὸν δὲ Ἑρμῆα, κλυτοῦτο. Καὶ γὰρ δὲ μνησθεὶς τὸν Πράξουν τῶν ἀποστόλων ἀντίλεγον αὐτῷ πρὸς τὸ ἐν, λέγων ὅτι τὸν Ἑρμῆα μᾶλλον σύμβολον λόγου ἐστὶ λαβεῖν· οὕτως γὰρ γέγραπται ἐν ταῖς δὲ Παῦλον, Ἑρμῆν, ὅτι αὐτὸς ἦν ἡγούμενος τοῦ λόγου.

Εἰσι δὲ καὶ τὰ τετραμμένα ἐν τῇ εἰκόνι ταῦτα.

Βασιλεὺς μέγας Πτολεμαῖος, υἱὸς βασιλέως Πτολεμαίου καὶ βασιλισσῆς Ἀρσινόης θεῶν ἀδελφῶν, τῶν βασιλέων Πτολεμαίου καὶ βασιλισσῆς Βερενίκης θεῶν σωτῆρων ἀπόγονος· τὰ μὲν ἀπὸ πατρὸς Ἡρακλῆος τοῦ Διὸς, τὰ δὲ ἀπὸ μητρὸς Διονύσου τοῦ Διὸς, παραλαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς τὴν βασιλείαν Αἰγύπτου, καὶ Λιβύης, καὶ Συρίας, καὶ Φοινίκης, καὶ Κύπρου, καὶ Λυκίας, καὶ Καρίας, καὶ τῶν Κυκλάδων νήσων, ἐξιστράτευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν μετὰ δυνάμεων περσικῶν καὶ ἰπτικῶν καὶ ναυτικοῦ στόλου, καὶ ἐλεφάντων Τρογλοδυτικῶν καὶ Αἰθιοπικῶν, οὓς ὁ πατήρ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς πρῶτος ἐκ τῶν χώρων τούτων ἐθήρευσαν, καὶ καταγαγόντες εἰς Αἴγυπτον, κατεσκεύασαν πολεμικὴν χρεῖαν (19). Κυριεύσας δὲ τῆς τε ἐνδὲς Εὐφράτου χώρας πάσης, καὶ Κιλικίας καὶ Παμφυλίας, καὶ Τωνίας, καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ Θράκης καὶ τῶν δυνάμεων τῶν ἐν ταῖς χώραις ταύταις πασῶν, καὶ ἐλεφάντων Ἰνδικῶν, καὶ τοῦς μονάρχους τοὺς ἐν τοῖς τόποις πάντας ὑπάρχους κατεστῆσας, διέβη τὸν Εὐφράτην ποταμὸν, καὶ τὴν Μεσοποταμίαν, καὶ Βαβυλωνίαν, καὶ Σουσιάνην, καὶ Περσίδα, καὶ Μηδείαν, καὶ τὴν λοιπὴν πᾶσαν ἕως Βακτριανῆς ὑπ' αὐτὸν (20) ποιησάμενος, καὶ ἀναζητήσας ὅσα ὑπὸ τῶν Περσῶν ἱερὰ ἐξ Αἰγύπτου ἐξήλυθον ἐκ τῶν τόπων εἰς Αἴγυπτον, δυνάμεις ἀπέστειλε

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῇ εἰκόνι ἐγγέγραπτο, ἃ καὶ εὐρομεν σῶσαι· ὀλίγα δὲ ἦσαν τὰ ἀπολόμενα, οὐδὲ γὰρ πολλὴ ἦν τὸ κεκλασμένον μέρος αὐτῆς. Εἶτα ὡς ἐξ ἀκολουθίας καὶ εἰς τὸν διφρον ἐγγέγραπτο οὕτως.

Μεθ' ἃ ἀνδρειώσας τὰ μὲν ἐγγίστα τοῦ βασιλεῖ μου ἔθνη εἰρηνεύσας καλεῖσας, ἐπολέμησα καὶ ὑπέταξα μάχαις τὰ ὑπογεγραμμένα ἔθνη. Γάζη (22) ἔθνη ἐπολέμησα, ἔπειτα Ἀγάμη καὶ Σιγύην, καὶ νικήσας, τὴν ἡμίσειαν τῶν παρ' αὐτοῖς πάντων ἐμερίσαμεν. Αὔα, καὶ Τιαμῶ (23), τοὺς λεγομένους

currit; sed hodierni Habessini regnum suum Ghe-eza vocant: an vero idipsum inscriptio, Gazam a Ptolemæo in Æthiopia subjugatam memorans, significet, ignoratur. Quæ mox sequitur, Ἀγάμη, Agame vel Agami, jam Agamia dicitur, estque prefectura regni Tigra: nec ex nominis similitudine tantum eadem esse deprehenditur; sed etiam quia quæ mox recensentur loca pleraque, huic vicina sunt. De Σιγύη nihil reperio. Ibid. καὶ νικήσας, sic Vaticanus: Laurentianus vero ἐνίκησας sed prior lectio præstat.

(23) Αὔα καὶ Τιαμῶ. In Vatic. legitur Τιαμα, quæ item, ut hic fertur, etiam Τζιαμῶ vel Τζιαμα dicebatur, quo nomine prefectura quædam regni Tigra hodieque proxime Agamiam exstat, Tsama.

Τζιαμῷ, καὶ τοὺς Γαμβηλά, καὶ τὰ ἑγγὺς αὐτῶν
[λέγει ἔθνη τὰ πέραν τοῦ Νεῖλου], καὶ Ζιγγαβηῇ (24),
καὶ Ἀγγαβῇ, καὶ Τιαμᾷ, καὶ Ἀθαγαοῦς, καὶ Καλαᾷ,
καὶ Σεμῆναι ἔθνος πέραν τοῦ Νεῖλου ἐν δυσότοις
καὶ χιονόδεσσι δρεσιν οἰκούντας, ἐν οἷς διὰ παντός
νιφετοὶ καὶ κρῦν καὶ χιόνες βαθύτατοι (25), ὥς μέ-
χρι γονάτων καταδύνει ἀνδρα, τὸν ποταμὸν διαβάς
ὑπέταξα. Ἐπειτα, Λασινῇ, καὶ Ζαᾷ, καὶ Γαβαλᾷ, οἰ-
κούντας παρ' ὄρεσι θερμῶν ὑδάτων βλύζουσι καὶ
καταβρύτοις, Ἀταμῷ καὶ Βεγά, καὶ τὰ σὺν αὐτοῖς
ἔθνη πάντα. Ταγγαίτας (26) τοὺς μέχρι τῶν τῆς
Αἰγύπτου ὀρίων οἰκούντας, ὑποτάξας, περὶεῦσε
ἐποίησα τὴν ἔδον ἀπὸ τῶν τῆς ἐμῆς βασιλείας τόπων
μέχρι Αἰγύπτου. Ἐπειτα Ἀννίνε καὶ Μετίνε ἐν ἀπο-
κρήμινος οἰκούντα ὄρεσι. Σασία ἔθνος (27) ἐπολέμη-
σα, οὗς καὶ μέγιστον καὶ δυσδατύτατον ὄρος ἀνελ-
θόντας περιφρουρήσας κατήγαγον καὶ ἐπελεξάμην
ἐμαυτῷ τοὺς τε νέους αὐτῶν καὶ γυναῖκας καὶ παῖ-
δας καὶ παρθένους καὶ πᾶσαν τὴν ὑπάρχουσαν αὐ-
τοῖς κτήσιν. Παυσῶν (28) ἔθνη μεσόγεια λιθανωτο-
φόρων βαρβάρων, οἰκούντα ἐντὸς πεδίων μεγίστων
ἀνύδρων, καὶ Σωλατῇ ἔθνος ὑπέταξα, οἷς καὶ τοὺς
αἰγιαλοὺς τῆς θαλάσσης φυλάσσειν ἐκέλευσα. Ταῦτα
δὲ πάντα τὰ ἔθνη δρεσιν ἰσχυροῖς πεφρουρημένα
αὐτὸς ἐγὼ ἐν ταῖς μάχαις παρὼν νικήσας καὶ ὑπο-
τάξας, ἐχαρισάμην αὐτοῖς πάσας τὰς χώρας ἐπὶ φό-
ροις. Ἄλλα δὲ πλείστα ἔθνη ἐκόντα ὑπέταγναι μοι ἐπὶ
φόροις. Καὶ πέραν δὲ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης οἰκούν-
τας Ἀραβίτας καὶ Κιναιδοκολπίτας (29), στράτευμα
ναυτικὸν καὶ περὶκὸν διαπεμψάμενος, καὶ ὑποτάξας
αὐτῶν τοὺς βασιλεῖς, φόρους τῆς γῆς τελεῖν ἐκέλευ-
σα, καὶ ὁδεύεσθαι μετ' εἰρήνης καὶ πλείεσθαι· ἀπὸ
τε Λεύκης κόμης ἕως τῶν Σαβέων χώρας ἐπολέμησα.
Πάντα δὲ ταῦτα τὰ ἔθνη πρῶτος καὶ μόνος βασιλεὺς
τῶν πρὸ ἐμοῦ ὑπέταξα, δι' ἣν ἔγω τὸν μέγιστον θεόν
μου Ἀρην εὐχαριστοῦν, ὃς με καὶ ἐγέννησε, δι' ὃ
πάντα τὰ ἔθνη τὰ ὁμοῦντα τῇ ἐμῇ γῇ ἀπὸ μὲν
ἀνατολῆς μέχρι τῆς λιθανωτοφόρου, ἀπὸ δὲ δύσεως
μέχρι τῶν τῆς Αἰθιοπίας καὶ Σάσου τόπων, ὅπ'
ἐμαυτὸν ἐποίησα· ἃ μὲν αὐτὸς ἐγὼ ἐλθὼν καὶ νική-
σας, ἃ δὲ διαπεμπόμενος, καὶ ἐν εἰρήνῃ καταστήσας
πάντα τὸν ὅπ' ἐμοὶ κόσμον, καθ' ἧλον εἰς τὴν Ἀδοῦ-
λην τῷ Διὶ, καὶ τῷ Ἀρεὶ, καὶ τῷ Ποσειδῶνι θυσίας·
ὅπερ τῶν πλοῖζομένων· ἰθροῦσας δὲ μοι τὰ στρατεύματα, καὶ ὅπ' ἐν ποιήσας ἐπὶ τούτῳ τῷ τόπῳ,
καθίσας τότε τὸν ὄφρον παραθήκην τῷ Ἀρεὶ ἐποίησα, ἔτει τῆς ἐμῆς βασιλείας εἰκοστῷ ἑξῶμῳ.

A gentes ipsis vicinas [loquitur de populis trans Nilum
positis], Zingabene, Angabe, Tisma, Athagaos, Calaa
et Semena gentem trans Nilum in aviis et nivosis
montibus sedes habentem, ubi semper pruinæ, gla-
cies et nives profundissimæ, ita ut ad genua usque
vestigium imprimatur, trajecto flumine subiecti.
Deinde vero Lazine, Zaa et Gabala, qui habitant in
montibus calidas aquas emittentibus ac præruptis,
Atalmo et Bega, et cum iis gentes istius tractus
omnes; Tangaitas, qui usque ad terminos Ægypti
pertingunt, cum subegissem, pedestrem viam paravi
a regni mei locis usque ad Ægyptum. Deinde vero
gentes Annine et Metine in præruptis montibus
habitantes. Sesæ populo bellum intuli, quos, cum
in maximum et asperimum montem ascendissent,
B 143 posita circum custodia, illinc deduxi, mihiq[ue]
allegi juvenes eorum, uxores item, pueros et virgi-
nes, una cum universis eorum facultatibus. Rauso-
rum gentem mediterraneam Barbarorum thuriferæ
regionis, maximas et inaquosas planities incolen-
tem, nationemque Solate subiecti: quos jussi maris
oras præsidio tutare. Has porro gentes omnes,
asperimis montibus æptas, cum ipse præsens editis
certaminibus subegissem, concessi agros suos veci-
gales retinere. Imo etiam plurimæ gentes sponte
sese mihi vectigales obtulerunt. Sed etiam misso
exercitu nautico et pedestri trans mare Rubrum,
Arabites et Cinædocolpitas subegi, eorumque reges
tributa pendere, pacata itinera et maria servare
jussi. Gentes item a Vico albo usque ad Sabæorum
regionem debellavi. Cæterum hæc omnes nationes
primus et solus post decessores meos reges subiecti,
quare maximo deo meo Marti, qui me genuit, gra-
tias habeo, cujus ope gentes ditioni meæ finitimas,
ab oriente quidem usque ad thuriferam regionem,
ab occidente vero usque ad Æthiopiam et ad Sasi
loca, mihi subditas feci, cum ipse profectus, tum
missis legatis victoriam referens; ac ubi totam
ditionis meæ terram pacatam constitui, Adulem
descendi sacrificatum Jovi, Marti et Neptuno pro
navigantibus; accitis et in unum collectis hoc loco
universis exercitibus meis, hancque sellam Marti
D dicavi, anno regni mei vicesimo septimo.

De Ava nihil habemus, nisi forte dicas esse præfec-
turam Tigre quæ dicitur Afa. De Γαμβηλά vel
Γαμβελᾷ, ut Vaticanus habet, occurrit nihil.

Quæ mox sequuntur verba, λέγει ἔθνη τὰ πέραν
τοῦ Νεῖλου, ex margine in seriem irrepsisse viden-
tur: suntque Cosmæ nostri Scholion sive paragra-
pha.

(24) Καὶ Ζιγγαβηῇ καὶ Ἀγγαβῇ, καὶ Τιαμᾷ (Vatic.
Τιάμα) καὶ Ἀθαγάους, καὶ Καλαᾷ, καὶ Σεμῆναι,
Vatic. Σεμινέ. De duobus primis nihil succurrit.
De Tisma vero secundo occurrente, conjectare licet
esse allam præfecturam primæ cognominem in re-
gno Bagamedra, nec procul positam, Tzama di-
ctam, Athagaos: duæ sunt in Habessinia regiones
nomine Agoa, quarum alterutra hic fortasse indica-
tur. De Calaa nihil. Semenæ vero aut Samine, mox

sequens, est certissime regio Samen vel Semen ho-
dierna: nam et nomen consentit apprimè, et præ-
ruptis nivosisque montibus plena esse narratur.

(25) Laurent. βαθύτατοι, Vatic. βάβατοι. De gen-
tibus mox memoratis, nihil succurrit.

(26) Laurent. Ταγγαίτας, Vatic. Ταγγαίτων.

(27) Quæ sequuntur gentes, Sesea, Rauso et So-
late, ad Barbariam pertinent, ut monet Cosmas in-
ferius; Barbaria autem regio erat maritima ultra
fretum Arabici sinus, ut ait plerumque Cosmas,
quæ item Thurifera vocabatur. Hujus metropolis,
Ptolemæo teste, erat Πάπτος, forte eadem quæ hic
Rauso vocatur.

(28) Vatican. Παυσῶ.

(29) Cinædocolpites sunt Arabiæ populi ad oram
maris Rubri, ex Ptolemæo.

Cosmæ Scholia in Ptolemæi inscriptionem. Ex Vaticano codice.

Deinde Lazine, Zaa, et Gabala. Hæc gentes hæc A
tenus ita vocantur.

Sesæa gentem debellavi. Hic Barbariæ gentes indicat.

Arabitas et Cinædocolpitas. Paragrapha. Gentes quæ in Homerite sunt significat, id est, Felicis Arabiæ populos.

A Vico albo. Paragrapha. In partibus Blemmyum, vicus est nomine Leucogen.

Usque ad Sabæorum regionem. Paragrapha. Sabæorum item regio in Homerite est.

Et ad Sasi loca. Paragrapha. Hæc Sasi regio, ultima Æthiopum est, ubi multum auri reperitur, quod dicitur Tancharas. Ulterius autem est Oceanus, et regio Barbareotiarum, qui thuris mercatorem exercent.

144 Et hæc quidem in sella scripta sunt. Porro usque in præsentem diem, ante sellam huiusmodi reos capitali poena afficiunt. An vero a tempore usque Ptolemæi id moris obtineat, dicere non valeo. Hæc autem apposui, ut commonstrarem ipsum Ptolemæum, Sasum et Barbariam, extrema Æthiopiæ, accurate novisse, utpote qui universas illas gentes et regiones subegerit, quarum plerasque vidimus; cæteras, tum proxime versantes, quorundam narratu probe novimus. Atenim mancipiorum maxima pars his ex gentibus prodeunt: quæ hodie apud eos qui ibi mercaturam exercent, inveniuntur. In Semenam vero, ubi glacies et nives adesse dicit, rex Axomitæ exsulatum mittit eos quos exsillii poena multat. Transmarinos autem Arabitas, Cinædocolpitas et Sabæorum regionem vocat, Homeritas. Ex hac itaque narratione conjectare licet latitudinem terræ ab hyperboreis partibus usque ad Sasum ac thuriferam Barbariam, non plus quam ducentarum mansionum esse. Etenim rem accuratissime exploratam, neque multum a veritate aberrantes, cum ex decursis a nobis mari et terra spatiis, tum ex certis narrationibus scripto consignamus: ita ut hac in parte divina Scriptura vera dicere deprehendatur; exteri vero falsa enuntient, ac conjecturas, sophismata et aniles fabellas ad vanitatis suæ confirmationem potius quam rei veritatem, proferant, zonam aliam australem commenti, ultra eam quæ solis ardore exusta, quæque terræ a nobis habitæ similis sit, quam nemo unus unquam vidit vel audivit. Quomodo enim videatur audiatque, quod nunquam vere sensu perceptum est? Quare ne audiantur nugacis illi: nuperorum enim sophistarum hæc sunt, non antiquorum, qui nuperi coloratis sophismatis se putant veterum opinionem eversuros, rem impossibilem aggressi, ut in superiori libro paucis comprobavimus.

πρὸ αὐτῶν γεγονότας ἀδυνάτους ἐπιχειροῦντας, καθάπερ ἐν τῷ πρὸ τούτου λόγῳ τὸν ἑλαχον ὡς ἐν βραχίσιν ἐποιήσάμεθα.

Ἐπειτα Λαζινὲ, καὶ Ζαὰ, καὶ Γαβαλὰ. Τὰ ἔθνη ἕως τῆς σήμερον οὕτως καλοῦνται.

Σεσέα ἔθνος ἐπολέμησα. Τὰ τῆς Βαρβαρίας ἔθνη ἐνταῦθα δηλοῖ.

Ἀραβίτας καὶ Κιναιδοκολπίτας. Παραγραφὴ. Τοὺς εἰς τὸν Ὀμηρίτην σημαίνει· τοῦτ' ἐστὶ τοὺς ἐν τῇ Εὐδαίμονι Ἀραβίᾳ.

Ἀπὸ τοῦ Λεύκου κόμης. Παραγραφὴ. Εἰς τὴν μέρην τῶν Βλεμμύων, ἐστὶ κόμη καλουμένη Λευκίτην.

Ἔως τῶν Σαβίων χώρας. Παραγραφὴ. Σαβίων χώρα πάλιν εἰς τὸν Ὀμηρίτην ἐστίν.

Καὶ Σάσον τόπων. Παραγραφὴ. Ἀπὸ τῆς Σάσου χώρας, ὅσα τῇ ἐστὶ τῶν Αἰθίοπων, ἐνθα καὶ πολὺ χρυσίον ἐστὶ, τὸ λεγόμενον Ταγγάρας. Ἐπείκεινα δὲ ταύτης ὁ Ἀνικανὸς παράκειται, ὥσπερ καὶ τῶν Βαρβαρεωτῶν τῶν καὶ τὸν λίθανον ἐμπορευομένων.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐὰν ἐν τῷ ἔργῳ γεγραμμένα. Ἔως δὲ τῆς σήμερον ἡμέρας ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἐνθα καί ται ὁ ἔθρος· ἐμπροσθεν αὐτοῦ τοὺς καταδικαίους φενοῦσιν. Εἰ ἐκ τοῦ παλαιοῦ τοῦ κατὰ τὸν Πτολεμαῖον ἔθους τοῦτο κεκρατηχὲς, εἰπεῖν οὐκ ἔχω. Ταῦτα δὲ τέθεικα δεῖξαι βουλόμενος, ὡς καὶ αὐτὸς τὴν Σάσου καὶ τὴν Βαρβαρίαν τέλος τῆς Αἰθιοπίας ἀκριβῶς ἐπίσταται, πάντα τὰ ἔθνη ἐκείνα ὑποτάξας καὶ τὰς χώρας, ἃ καὶ πλείστα ἐξ αὐτῶν ἰδεασάμεθα· τὰ δὲ λοιπὰ καὶ ὡς ἐγγὺς τῶν τόπων ὄντες ἀκριβῶς μαμαθήκαμεν. Τὰ γὰρ πλείστα τῶν ἀνδραπόδων τῶν ἐρχομένων, ἐξ αὐτῶν τῶν ἐθνῶν εἰσιν, ἃ καὶ νῦν ἀφρίσκονται παρὰ τοὺς ἐμπορευομένους ἐκεῖσε.

Ἄλλὰ καὶ Σεμίηναι (30), ἐνθα λέγει τὰς χιόνας καὶ τὰ κρῦν γίνεσθαι, ἐκεῖ ἐξορίζει ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀξωμιτῶν ἡνίκα τινὰ καταδικάζει πεμψῆναι ἐν ἐξορίᾳ. Τοὺς δὲ πέραν Ἀραβίτας καὶ Κιναιδοκολπίτας καὶ τὴν Σαβίων χώραν, τοὺς Ὀμηρίτας λέγει. Ἔστιν οὖν καὶ ἐκ ταύτης τῆς ἱστορίας ἀκριβῶς στοχασέσθαι τὴν πλάτος τῆς γῆς ἀπὸ τῶν ὑπερβορείων τόπων ἕως τῆς Σάσου καὶ τῆς λιθανωτοφόρου Βαρβαρίας, οὐ πλείω τῶν διακοσίων μόνων εἶναι. Ἀκριβῶς γὰρ ἐπιστάμενοι, καὶ οὐ πολλὸν διαμαρτάνοντες τῆς ἀληθείας, τὰ μὲν πλείουςαντες καὶ οὐδύσαντες, τὰ δὲ ἀκριβῶς μαμαθηκότας κατεγράψαμεν· ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο τὴν θεῖαν Γραφὴν ἀληθεύειν, τοὺς δὲ ἐξωθεν ψεύδεσθαι, στοχαζομένους μᾶλλον καὶ σοφισομένους ψευδεῖς καὶ γραῶδεις μύθους διηγούμενους πρὸς σύστασιν τῆς αὐτῶν ματαιότητος, καὶ ἀναπλαστομένους ἐτέραν ζῶντην νοτιοτέραν τῆς κεκαυμένης ὁμοίαν τῆς ὁρῆμῶν οἰκουμένης, καὶ ταύτην δὲ οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε οὔτε ἀκήκοε. Πῶς γὰρ ὁραθεῖν ἢ ἀκουσθεῖν τὸ μήτε ἀληθεῖα αἰσθητῶς ὀφιστάμενον; Διὸ οὐ παραδεκτόν τοὺς αὐτῶν φληναφούς, νέων γάρ τινων σοφισομένων τὰ τοιαῦτα τυγχάνει, καὶ οὐ παλαιῶν· οἵτινες σοφισμασι πιθανοῖς ἔδοξαν ἀνατρέπειν τοὺς πρὸ αὐτῶν γεγονότας ἀδυνάτους ἐπιχειροῦντας, καθάπερ ἐν τῷ πρὸ τούτου λόγῳ τὸν ἑλαχον ὡς ἐν βραχίσιν ἐποιήσάμεθα.

Hic Ptolemæus aliquis est ex iis qui post Alexandrum Macedonem regnarunt; de quibus Daniel propheta variis in locis vaticinatur, maximeque in somnio Nabuchodonosoris et in visione quatuor bestiarum ascendentium ex mari : quæ vidit Daniel, in imagine scilicet caput aureum, in visione vero leonem, Babyloniorum regnum significans, id est, Nabuchodonosorem; in imagine item pectus et brachia **145** argentea, in visione vero ursum, scilicet Medorum imperium, minus Babylonico : ubi Darium Medium indicat; deinde in imagine ventrem et femora ænea, in visione autem pardum, nempe Persarum imperium, Cyrum videlicet significat, cujus imperium non minus splendidum et illustre fuit, quam Babylonicum; postea in imagine crura ferrea, in visione autem bestiam terribilem et horrendam, unguibus instructam æreis ferreisque dentibus, scilicet Macedonicum imperium, sive Alexandrum Magnum, regna comminuentem et domantem; iterumque in imagine pedes et digitos, partim ferreos, partim testaceos; in visione vero, decem cornua, totidem scilicet quot digitos, quæ divisum regnum denotat post Alexandri obitum. Quod etiam regnum, in visione arctetis et hirci, in quatuor cœli ventos divisum ait. Moriens quippe Alexander, regnum inter quatuor sibi familiares divisit : quorum unus in Europa, scilicet in Græcia regnavit alter in Asia; alius in Syria et Babylonia; quartus in Ægypto, Libya et australibus partibus. Ex his igitur quatuor propagati filii bene multi regnarunt, et multiplicaverunt mala super terram, ut in libro Machabæorum scribitur ¹⁰. Parvum autem cornu magna loquens, in medio decem cornuum positum, Antiochum Epiphanem denotat, qui tempore Machabæorum Judæis bellum intulit. Hos itaque omnes, partim ferreos, partim testaceos dicit, utpote qui modo vicerant, modo ab aliis multo victi sint, neque tamen commisti sint, quemadmodum ferrum testæ non commiscetur.

Εἶτα πάλιν λέγει, ἐν μὲν τῇ εἰκόνι, λήθον τμη-
θέντα ἐξ ὀρους ἄνευ χειρῶν· ἐν δὲ τῷ ὄραματι·
Υἱὸν ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ
οὐρανοῦ τὸν Δεσπότην Χριστὸν ἐνταῦθα σημαίνει·
ἐν ἑκατέρῳ μέρει ἐκ τοῦ "Ἀδραμὰ καὶ τῆς Παρθέ-
νου ἄνευ σπέρματος ἀνδρὸς ἐρχόμενον. Καὶ ἐνταῦθα
γὰρ "Ἄνευ Χειρῶν εἶπεν, ἵνα εἴπῃ, "Ἄνευ σπέρματος
ἀνδρὸς. Καὶ, ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ· αἰτίνες
ἔκνευ ἀνθρωπίνων ὡς ἀπὸ γαστρὸς τοῦ
δεοῦτος βασιλεύουσαι, τίκουσιν. Εἶτα πάλιν ἐπὶ τῆς
εἰκόνης, Καὶ ἐπάταξε τὸν δοστροκον, τὸν σίδηρον,
τὸν χαλκὸν, τὸν ἄργυρον, τὸν χρυσόν, καὶ ἐβέ-
νωτο ὡσεὶ κοριοστὸς ἄλλωτος θερυνῆς, καὶ ἐξήρην
αὐτὰ ἐν πλῆθος τοῦ πνεύματος καὶ τόκος οὐχ
ἐβόσθη ἐν αὐτοῖς. Ἐν δὲ τῷ ὄραματι, Ἐθεώρουν

Deinde dicit, in imagine quidem, lapidem excisum ex monte sine manibus⁶¹; in visione autem, Filium hominis venientem in nubibus cœli, Dominum Christum: utrinque vero significat ipsum ex Abraham et ex Virgine sine semine viri venientem: nam hic *Sine manibus* ait, ac si diceret, *Sine semine viri*, et, in nubibus cœli: quæ absque humanis manibus, quasi in utero pluvias gestantes, pariunt. Hinc iterum in imagine: *Et percussit testam, ferrum, æs, argentum, aurum, et factum est quasi pulvis areæ æstivæ, et extulit ea abundantia spiritus, et locus inventus non est eis*⁶²; in visione vero: *Videbam donec occisa est bestia, et periit, et corpus ejus datum est in combustionem ignis, et reliquarum bestiarum imperium translatum est, et longitudo vite*

⁶⁰ 1 Mach. 1, 10. ⁶¹ Dan. 11, 34. ⁶² Ibid. 35.

*data est ipsis usque ad tempus*⁴², idipsum utrobique significans, fore scilicet ut, adveniente Christo Domino, omnia regna hæc ablata sint, Babyloniorum, **146** Medorum, Persarum, Macedonum; et ea quæ ex divisione imperii Macedonum facta sunt, pro nihilo computanda sint. Quod etiam factum tempore Christi est: neque enim tunc stabant regna Babyloniorum, Medorum, Persarum, vel Macedonum; sed omnia soluta fuerant.

σονται· ὅπερ καὶ οὕτως ἐγένετο ἐπὶ τοῦ καιροῦ τοῦ ἡ τῶν Μήδων, οὕτε ἡ τῶν Περσῶν, οὕτε ἡ τῶν

Postea rursum in imagine ait: *Et in diebus regum illorum excitabit Deus cæli regnum, quod in sæculum non everteitur, et regnum ejus alteri populo non relinquetur, et erigetur in sæcula*⁴³; in visione autem ait: *Et usque ad Antiquum dierum pervenit, et oblatum est ei. Et ipsi datum est imperium et honor et regnum; et omnes populi, tribus et linguae servant ei. Potestas ejus, potestas sempiterna, quæ non transibit, et regnum ejus non corrumpetur*⁴⁴. Utrunque idipsum dicens, fore scilicet ut, adveniente Domino Christo, regna illa transierint, et soluta sint: hujus autem regnum insolubile et æternum sit. Est itaque hic Ptolemæus unus ex iis qui regnarunt, sive Philometor, sive Evergetes secundus, sive is qui ante postremam Cleopatram regnavit, Dionysius dictus. Nam ii ultra viginti septem annos regnarunt, atque abnepotes sunt priorum regum Ptolemæorum, ut in marmorea tabula, quam supra posuimus, descriptum est. Nam de iis qui nunc imperium obtinent, nihil in propheta scriptum est, quemadmodum et ipse Dominus ait⁴⁵, legem et prophetas usque ad Joannem prænuntiassent. Atenim cum Nabuchodonosor secum reputaret, num regnum suum successionem habiturum, similiterque Daniel cogitaret, num ritus Judaici perseveraturi essent, utrique pariter revelatum est, uno eodemque tempore imperium ejus finem habiturum, et ritus legaliaque Judaica solvenda esse, atque alium statum conditionemque rerum meliorem exorturam, quæ æterna et nunquam solvenda erit: quæ exordium ducet, postquam hæc prima regna et legales ritus exoleverint: atque tunc exhibebitur, cum ejus princeps advenierit. Nam de Romano imperio in propheta nihil diserte scribitur: neque enim illud ex successione Nabuchodonosoris, neque etiam Judæis legibus, aut politice congruens est; imo potius ipsi exitiosum. Neque item ex Macedonum successionem venit, sed ait propheta: *Excitabit Deus cæli regnum, quod in sæculum non everteitur*. Ubi quidem de Domino Christo loquitur, ænigmatice tamen Romanum imperium his verbis complectitur, quod una cum Domino Christo exortum **147** est. Nam cum adhuc Christus in utero gestaretur, Ro-

A ἕως δὲ του ἀνηρέθη τὸ ὄθριον καὶ ἀπώλετο, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐδόθη εἰς καυσίον πυρός· καὶ τῶν λοιπῶν θηρίων ἡ ἀρχὴ μετεστράφη· καὶ μακρότης ζωῆς ἐδόθη αὐτοῖς ἕως καιροῦ, τὸ αὐτὸ ἐφ' ἑκατέρου σημαίνει· ὅτι παραγένομένου τοῦ δεσπότη Χριστοῦ πᾶσαι αἱ βασιλεῖαι αὐταὶ ἀναιρεθήσονται, καὶ ἡ τῶν Βαβυλωνίων, καὶ ἡ τῶν Μήδων, καὶ ἡ τῶν Περσῶν καὶ ἡ τῶν Μακεδόνων, καὶ ὅσαι ἐξ αὐτῆς ἐκ διαιρέσεως ἐγένοντο, καὶ εἰς οὐδὲν ἔτι λογισθήσονται· ὅτε γὰρ ἡ τῶν Βαβυλωνίων ἱστατο, οὕτε Μακεδόνων· ἀλλὰ πᾶσαι καταλύθησαν.

B Ἔτα πάλιν ἐν μὲν τῇ εἰκόνι φησί· *Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν βασιλέων ἐκείνων ἀναστήσει ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλεῖαν, ἥτις εἰς τὸν αἰῶνα οὐ διαφραθήσεται*· καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαφ' ἐτέρῳ οὐχ ὑπολειφθήσεται, καὶ ἀναστήσεται εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἐν δὲ τῷ ὁράματι φησί· *Καὶ ἕως τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε καὶ προσηρέχθη αὐτῷ*. Καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαί, γλώσσαι δουλεύσουσιν αὐτῷ. *Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρέλεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφραθήσεται*· πάλιν τὸ αὐτὸ ἐφ' ἑκατέρου λέγων, ὅτι ἐρχομένου τοῦ δεσπότη Χριστοῦ, ἐκείναι μὲν αἱ βασιλεῖαι παρελεύσονται, καὶ καταλυθήσονται, ἡ δὲ τοῦτου βασιλεία ἀκατάλυτος ἔσται καὶ αἰώνιος. Εἰς οὖν ἔστιν καὶ οὗτος ὁ Πτολεμαῖος τῶν βασιλευσάντων, ἡ δὲ Φιλομήτωρ (51), ἡ δὲ νεώτερος Εὐεργέτης, ἡ δὲ πρὸ Κλεοπάρας τῆς δεσπότης, ὁ καλούμενος Διονύσιος· οὗτοι γὰρ ὑπερέβησαν βασιλεύοντας τὰ εἰκοσιεπτὰ ἔτη, καὶ αὐτοὶ ἀπόγονοι εἰσι τῶν πρώτων βασιλευσάντων Πτολεμαίων, καθὰ καὶ ἐν τῇ εἰκόνι τῇ μαρμαρίνῃ, ἡ ἐτάξαμεν, ἀναγράφεται. Περὶ γὰρ τῶν νῦν βασιλέων οὐδὲν ἐν τῷ προφήτῃ ἀναγράφεται, καθὰ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει, ὅτι Καὶ ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου προσεκήρυξαν. Τοῦ γὰρ Ναβουχοδονόσορ διαλογισμένου, εἰ ἔχει διαδοχὴν ἡ βασιλεία αὐτοῦ, καὶ τοῦ Δανιὴλ διαλογισομένου, εἰ ἔχει διαδοχὴν τὰ ἔθνη τὰ Ἰουδαῖα· ἀμφοτέροις ἐκ παραλλήλου τὸ αὐτὸ ἀπεκαλύφθη, ὅτι Ἐν ἐνὶ χρόνῳ καὶ πᾶσα ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας σου ἐκλείψει, ἐν ταυτῷ καὶ τὰ Ἰουδαῖα ἔθνη καὶ νόμιμα καταλυθήσονται, καὶ ἕτερα κατάστασις ἀντισταθῆσεται κρείττων, ἥτις αἰώνιος καὶ ἀκατάλυτος ἔσται, ἥτις καὶ ἀρχὴν λήφεται, παυσμένων μὲν τῶν πρώτων βασιλείων καὶ τῶν νομικῶν ἔθων· ἀναδεικνυμένη δὲ ὅταν ὁ παύτης ἀρχηγὸς παραγένῃται. Περὶ γὰρ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας ἐν μὲν τῷ προφήτῃ οὐ φανερώς γέγραπται· οὐδὲ γὰρ ἐκ διαδοχῆς ἐστὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, οὐδὲ ἀρμοδία τῇ τῶν Ἰουδαίων πολιτείᾳ, ἡγουν εὐνομία, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ καθαιρετική. Οὐδὲ ἐκ διαδοχῆς ἐστὶ τῶν Μακεδόνων, ἀλλὰ φησιν· *Ἀναστήσει ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν, ἥτις εἰς τὸν αἰῶνα οὐ δια-*

⁴² Dan. vii, 11. ⁴³ Dan. ii, 44. ⁴⁴ Dan. vii, 13, 14. ⁴⁵ Matth. xi, 13.

(51) Hic manifeste labitur Cosmas: nam Ptolemæus hic memoratus, hujus nominis tertius est, Evergetes dictus, filius Ptolemæi Philadelphi et Ar-

sinoes, nepos Ptolemæi primi et Berenice, ut fert inscriptio.

φθαρῆσται· Ἐνταῦθα μὲν λέγων περὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, αἰνιγματωδὲς δὲ συμπεριλαμβάνει καὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων βασιλείων, συνανατελλάν τῷ Δεσπότη Χριστῷ. Τοῦ γὰρ Χριστοῦ εἶναι κυφορουμένου, κράτος δίδεσθαι παρὰ Θεοῦ ἢ τῶν Ῥωμαίων βασιλεία, ὡς ὁπρὲτις οὐσα τῶν τοῦ Χριστοῦ οἰκονομιῶν· ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ καιρῷ καὶ αἰώνιοι Αἰγυπτῶσι προσηγορεύθησαν, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἀπογραφῇ ὡς κρατοῦντες ἐποίησαντο. Ἀμέλει ἀπογραφῇ ἐγένετο ἐπὶ Αἰγυπτίου Καίσαρος· ὅτε καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἐγενήθη, καὶ εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων γῆν καὶ βασιλείαν ἤξωσεν ἀπογραφῇ καὶ τέλῃ δοῦναι.

Μετέχει οὖν ἡ βασιλεία τῶν Ῥωμαίων τῶν ἀξιομάτων τῆς βασιλείας τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ· πάσας ὑπερβαίνοσα ὅσον ἐνδέχεται κατὰ τὸν βίον τοῦτον, ἀήτητος διαμένουσα μέχρι τῆς συντελείας· Εἰς τὸν αἰῶνα γὰρ, φησὶν, οὐ διαφθαρήσεται. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ τὸ, εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ ἀτελεύτητον σημαίνει, καθὰ καὶ ὁ Γαβριὴλ τῇ Παρθένῳ λέγει· *Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος*· ἐπὶ δὲ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας ὡς συνανατελείσθαι τῷ Χριστῷ, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον οὐ διαφθαρήσεται. Θαρρῶν γὰρ ἀποφαίνομαι, ὅτι εἰ καὶ διὰ τὰς ἡμετέρας ἁμαρτίας πρὸς παιδείαν, ὀλίγον ἐχθροὶ βάρβαροι τῇ Ῥωμανίᾳ ἐκανίστανται, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τοῦ διακρατοῦντος, ἀήτητος διαμένει ἡ βασιλεία, ἐπὶ τῷ μὴ στενοῦσθαι τὰ τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ πλατύνεσθαι. Καὶ γὰρ καὶ πρῶτον βασιλεῖον ἐπίστευσε Χριστῷ παρὰ τὰ λοιπὰ· καὶ αὕτη ἡ βασιλεία ὁπρὲτις ἐστὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ οἰκονομιῶν, ἣν διὰ ταῦτα φυλάττει ὁ τῶν ὅλων Δεσπότης ἀήτητος μέχρι συντελείας. Τὸ δὲ τῶν Περσῶν βασιλεῖον οὐκ ἐστὶν ἐκ τῶν Περσῶν, ὅτε ἐκ διαδοχῆς τῶν προτέρων, ἀλλ' ἐξ ἄλλης ἀρχῆς νῦν ἀναστάν, τούτέστιν ἐκ τῶν Μάγων. Ἐπὶ γὰρ τῶν καιρῶν τοῦ Χριστοῦ, ἡ βασιλεία τῶν Περσῶν καταλυθεῖσα ἦν ἀπὸ τοῦ Μακεδόνης Ἀλεξάνδρου κατὰ τὴν προφητείαν, καὶ οἱ διάδοχοι τῆς Μακεδονικῆς ἀρχῆς κατεκράτουν τῆς χώρας ἄχρις Ἀντιόχου· λοιπὸν ἔκτοτε Πάρθοι κατὰ μικρὸν ἐτοπόκράτουν. Ἀμέλει ἐπιβρόντες ἐν Ἱερουσολύμοις, Ὑρκανὸν τὸν τῶν Ἰουδαίων ἀρχοντα αἰχμάλωτον λαβόν πρὸ ὀλίγου χρόνου τοῦ παραγενέσθαι τὸν Δεσπότην Χριστόν. Νῦν γὰρ ὡς πρὸ τετρακοσίων ἐτῶν ἐξεγέρθη αὕτη ἡ βασιλεία τῶν Μάγων· ὡς οἶμαι καὶ αὕτη δευτερεύουσα μετὰ τοὺς Ῥωμαίους, διὰ τὸ τοὺς Μάγους ἀξιωματὰ τινα λαβεῖν ἐπὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν προσκύνησιν καὶ τιμὴν. Ἐν τῇ γὰρ Ῥωμανῇ γῇ πρῶτον ἐπὶ τῶν ἀποστόλων διέδραμε τὸ Χριστιανικὸν κήρυγμα· καὶ εὐθέως πάλιν ἐν Περσίᾳ διὰ Θαδδαίου τοῦ ἀποστόλου. Ἀμέλει καὶ ἐν ταῖς Καθολικαῖς γέγραπται· *Ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτή*. Ἀλλὰ μὴν τὸ τῶν Ῥωμαίων βασιλείων πολλὰ προβλήματα ἔχει ἐν τούτῳ, ὡς καὶ πρῶτον ἐν, καὶ πρῶτον πιστεύσαν εἰς Χριστόν καὶ ὑπηρετοῦν ἐν πάσῃ τῇ κατὰ Χριστὸν οἰκονομίᾳ. Ἐτερον δὲ σημεῖον δυναστείας τῶν Ῥωμαίων

A manum imperium roboratum est a Deo, utpote Christi œconomiarum administrum : eo quippe tempore æternum duraturi Augusti proclamati sunt, et per omnem terram ut imperantes census fecerunt. Et sane ait evangelista : *Hæc prima descriptio facta est sub Cæsare Augusto**, quando Dominus Christus natus, et in Romanorum terra et imperio describi atque tributa pendere dignatus est.

ἐπισημαίνεται ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι αὕτη πρώτη ὅτε καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἐγενήθη, καὶ εἰς τὴν

B Imperium itaque Romanum dignitatis regni Christi Domini consors est ; utpote quod omnia regna exsuperet, quantum in hoc sæculo licet, ac invictum maneat usque ad consummationem : ait quippe, *In sæculum non corrumpetur*. Quod si de Domino Christo accipitur illud, in sæculum, perpetuitatem denotat, quemadmodum et Gabriel Virgini dicit : *Et regnabit in domo Jacob in sæcula, et regni ejus non erit finis* ** ; si vero de Romanorum imperio accipitur, utpote quod cum Christo exortum sit, in hoc sæculo non evertendum ait. Nec vereor cum fiducia pronuntiare, etiamsi ob peccata nostra ad breve tempus ad castigationem nostram barbari hostes in Romanam ditionem insurgant, attamen summi moderatoris virtute, invictum imperium fore, ut ne Christiana res in angustum deducantur, sed potius amplificentur. Etenim hoc primum imperium præ cæteris in Christum credidit, atque hoc ipsum Christi œconomiæ famulatum est : ac ideo ipsum ad consummationem usque invictum servabit universorum Dominus. Persarum autem regnum, non ex Persis ortum habet, neque priscorum regum successionem servat, sed ex alieno principatu jam insurrexit, id est, ex Magis. Nam Christi tempore, Persarum regnum jam solutum fuerat ab Alexandro Macedone, secundum prophetiam, ac Macedonici imperii successores eam regionem oblinebant usque ad Antiochum : deinde vero Partii paulatim eam subegerunt. Et vero Jerosolymam irrumpentes, Hyrcanum Judæorum principem captivum abduxerunt, haud diu antequam Dominus Christus adveniret. Jam autem quod obtinet Magorum imperium, ante annos circiter quadringentos exortum est, quod ideo, mea quidem sententia, secundas post Romanos obtinet, quia Magi, quod Christum adoratum venerint, aliquam hinc dignitatem adepti sint. Atenim in Romana primum ditione apostolorum tempore Christiana prædicatio diffusa est ; statim vero postea in Perside per Thaddæum apostolum. Et sane in Catholicis epistolis scriptum 148 est : *Salutat vos Ecclesia, quæ est in Babylone, coelecta* 70. Quinetiam Romanum imperium multas hac in parte prærogativas obtinet ; nempe, quod sit primum, quod primum in Christum crediderit, quod omni secundum

* Luc. II, 2. ** Luc. I, 32. 70 I Pet. v, 13.

Christum œconomiz ministraverit. Aliud autem potentiz argumentum Romanis Deus concessit: nimirum, quod cum eorum numismate omnes gentes commercium exercent, et in quovis loco ab extremis terræ usque ad oppositos fines illud admittatur, mirantibus talem monetam cunctis hominibus atque regnis, quia in aliis quibusvis regnis similia non comparet. Demum ad propositum revertamur.

Textus.

Certe veterum philosophorum quidam, qui in mundo circumquaque peregrinati sunt et historias scripserunt, terræ positionem et astrorum cursum pari atque Scriptura sacra modo explicavere. Jam eorum quidam prodeat in medium, qui sic habet:

Ephori ex quarto Historiæ libro.

Subsolanum ac orienti proximum locum Indi incolunt; austrum vero et meridiem Æthiopes, loca versus zephyrum et occidentem Celti habitant; aquilonem et septentrionem, Scythæ. Hæ vero partes non inter se prorsus æquales sunt, sed Scytharum et Æthiopum latus majus est; Indorum vero et Celtorum, minus; sed primi et secundi inter se pares sunt spatii amplitudine. Nam Indi quidem inter æstivum et hibernum orientem sunt, Celti vero ab æstivo, usque ad hibernum occasum spatia occupant; quæ spatia inter se similia sunt, atque inter se prorsus opposita. Scytharum autem regio quod ex cursus solis spatio superest occupat; Æthiopicæ vero genti opponitur: quæ videtur extendi ab hiberno oriente usque ad brevissimum occasum.

149 Paragrapha.

Hic Ephorus vetus scriptor est, philosophus et historiographus.

Δ. ὁ αὐτοῖς κεχάριστα ὁ θεὸς, λέγω δὲ ὅτι ἐν τῷ νομί-
σματι αὐτῶν ἱμπορεύονται πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐν
παντὶ τόπῳ ἀπ' ἄκρου γῆς ἕως ἄκρου γῆς δεκτὸν
ἐστὶ, θαυμαζόμενον παρὰ παντὸς ἀνθρώπου, καὶ
πάσης βασιλείας, ὅπερ ἐτέρᾳ βασιλείᾳ οὐχ ὑπάρχει
τὸ τοιοῦτον. Λοιπὸν ἐπὶ τὸ προκειμενον ἐπανέλθω-
μεν.

Τὸ κεῖμενον.

Τινὲς γάρ τῶν παλαιῶν φιλοσόφων σχεδὸν τὴν
οἰκουμένην περινοστήσαντες, καὶ ἱστοριογραφήσαν-
τες, παραπλησίως τῇ θεῇ Γραφῇ ἔφασαν καὶ αὐτοὶ
τὴν θέσιν τῆς γῆς εἶναι, καὶ τῶν ἀστρῶν τὴν περι-
φορὰν γίνεσθαι. Παρίτω δὲ εἰς μέσον ἐξ αὐτῶν τις
φάσκων οὕτως.

(59) Ἐφόρου ἐκ τῆς δ' αὐτοῦ Ἱστορίας.

Τὸν μὲν γὰρ ἀπὸ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς
τόπον Ἰνδοὶ κατοικοῦσι, τὸν δὲ πρὸς νότον καὶ
μασημερίαν Αἰθίοπες νέμονται· τὸν δὲ ἀπὸ Ζεφύρου
καὶ δυσμῶν Κελτοὶ κατέχουσι· τὸν δὲ κατὰ βορρᾶν
καὶ τοὺς ἄρκτους, Σκυθαὶ κατοικοῦσιν. Ἔστιν μὲν
οὖν οὐκ ἴσον ἕκαστον τούτων τῶν μερῶν· ἀλλὰ τὸ
μὲν τῶν Σκυθῶν καὶ τῶν Αἰθιόπων μείζον· τὸ δὲ τῶν
Ἰνδῶν καὶ τῶν Κελτῶν ἥλατον. Καὶ παραπλησίον
ἑκατέρων ἀλλήλοις ἔχει τοῦ τόπου τὸ μέγεθος. Οἱ
μὲν γὰρ εἰσι μετὰ τοὺς θερινῶν καὶ χειμερινῶν ἀνατο-
λῶν· Κελτοὶ δὲ τὴν ἀπὸ θερινῶν μέχρι χειμερινῶν
δυσμῶν χώραν κατέχουσι. Καὶ τοῦτο μὲν ἴσον ἐστὶν
ἐκείνῳ τῷ διαστήματι, καὶ μάλιστα πως ἀντικει-
μενον. Ἡ δὲ τῶν Σκυθῶν κατοικησις τοῦ μὲν ἡλίου
τῆς περιφορᾶς τὸν διαλείποντα κατέχει τόπον·
ἀντίκειται δὲ πρὸς τὸ τῶν Αἰθιόπων ἔθνος· ὃ δοκεῖ
παρετείνειν ἀπὸ ἀνατολῶν χειμερινῶν μέχρι δυσμῶν
τῶν βραχυτάτων.

Παραγραφή.

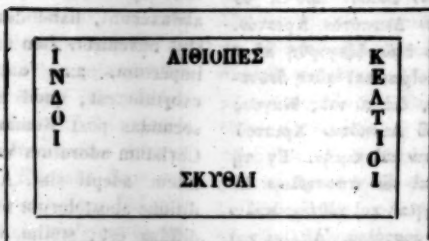
Οὗτος ὁ Ἐφορος, παλαιὸς ἐστὶ συγγραφεὺς, φιλό-
σοφος καὶ ἱστοριογράφος.

NOTOS

XEIMEPI-
NH ANATOAH

ΑΗΗΑΙΩ-
THE

ΘΕΡΙNH
ANATOAH

ΒΟΡΡΑΕ

XEIMEPINH
ΔΥΣΙΣ

ΖΕΦΥΡΟΣ

ΘΕΡΙNH
ΔΥΣΙΣ

Accurate Ephorus, tum verbo tum delineatione, positionem terræ et astrorum cursum, perinde atque divina Scriptura, enarrat. Enimvero hic Ephorus historiographus erat, qui in quarto Historiæ libro hæc, quæ supra diximus, retulit. Pytheas

Δ. Ἀκριβῶς ὁ Ἐφορος καὶ λόγῳ καὶ τῇ καταγραφῇ, ὡς ἡ θεία Γραφή, διηγεῖται τὴν θέσιν τῆς γῆς καὶ τῶν ἀστρῶν τὴν περιφορὰν. Οὗτος γὰρ ὁ Ἐφορος ἐγένετο ἱστοριογράφος, ὃς ἐν τῇ τετάρτῃ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ ταῦτα συγγραφάμενος διηγῆσατο. Πυθίας δὲ ὁ

(52) Hic Ephorus Isocratis auditor et Theopompi condiscipulus, scripsit 30 Historiæ libros.

Μαγελιώτης (33) ἐν τοῖς περὶ Ὀκεανὸς οὕτως φη-
 σιν ὅς ἐστι παραγνομένη αὐτῶ ἐν τοῖς βορειοτάτοις
 τόποις ἐδείκνυντο οἱ αὐτοὶ Βάρβαροι τὴν ἡλίου κολί-
 την, ὡς ἐκεί τῶν νυκτῶν αἰετὶ γινομένων παρ' αὐτοῖς.
 Ξενοφάνης δὲ ὁ Κολοφώνιος, ἀπειρον ὑποτιθέμενος
 τὴν γῆν εἶναι, πρόδηλός ἐστι μὴ δεχόμενος τὴν σφαί-
 ραν· καὶ ταῦτα μὲν οἱ ἔξωθεν συμφωνοῦντες τῇ
 θεῇ Γραφῇ εὐρίσκονται εἰρηκότες. Ἡμεῖς δὲ τῇ
 ἀκολουθίᾳ χρώμενοι πάλιν ὑποτιθέμεθα λέγοντες,
 τοὺς τέσσαρας ποταμούς, οὓς ἡ θεία Γραφή λέγει
 ἐξέρχεσθαι τοῦ παραδείσου, τὸν Ὀκεανὸν διατί-
 μνουσι, καὶ ἀναδίδονται ἐν τῇ γῇ ταύτῃ· ὁ μὲν Φει-
 σὼν ἐν τῇ Ἰνδικῇ χώρᾳ, ὃν καλοῦσι τινες Ἰνδὸν ἢ
 Γάγγην, ἐκ τῶν μεσογίων που καταρχόμενος, πολ-
 λὰς ἐκβολὰς ἔχει ἐν τῇ Ἰνδικῇ πελάγει. Καὶ οὗτος
 δὲ ὁ ποταμὸς καὶ κιχώρια ἔχει καὶ τὰ καλούμενα
 Νειλαγαθία, καὶ φύλλα, καὶ λωτάρια καὶ κροκοδεί-
 λους, καὶ ἕτερα ὅσα ἔχει ὁ Νεῖλος. Ὁ δὲ Γηὼν ἀπὸ
 τῶν μερῶν τῆς Αἰθιοπίας διαρχόμενος πᾶσαν τὴν
 Αἰθιοπίαν καὶ Αἴγυπτον, τὰς ἐκβολὰς ἐπὶ τὸν παρ'
 ἡμῶν κόλπον ἐκπέμπει. Ὁ δὲ Τίγρης καὶ Εὐφράτης
 ἀπὸ τῶν μερῶν τῆς Περσαρμενίας διαρχόμενοι μέχρι
 τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Καὶ ταῦτα μὲν ἡμεῖς περὶ
 τούτων. Σημᾶναι βουλομένη ἡ θεία Γραφή τὴν διά-
 μετρον τοῦ παραδείσου, ὡς μεγάλη τις ἐστὶ καὶ ἐκ-
 τεταμένη ἐν τῇ ἀνατολῇ, ἐμνήσθη τῶν τεσσάρων
 ποταμῶν τούτων μόνων· ὡς ἐκ τῆς πηγῆς τῆς ἐξ
 Ἑδὲμ ἀναδιδόμενης, καὶ ποτιζούσης τὸν παράδεισον,
 τὸ ὑπόλοιπον ὕδωρ εἰς τοὺς τέσσαρας τούτους τοὺς
 μεγάλους ποταμούς ἀφορίζεται. Καὶ διαπερῶντες ἐν
 τῇ γῇ ταύτῃ πολλὴν γῆν πάλιν ποτιζοῦσι.

Τὸ καίμενον.

Τούτῳ οὖν τῇ τρώπῃ διατρεχόντων τῶν φωστῆρων
 καὶ ποιοῦντων νύκτας καὶ ἡμέρας, καὶ καιροὺς καὶ
 χρόνους, καὶ εἰς σημεῖα τοὺς πλέουσι πελάγη, ἡ ὁδοι-
 ποροῦσιν ἱερὴν, ὄντων καὶ φαινόντων ἐπὶ τῆς γῆς·
 οὐ τῇ περιφορᾷ τοῦ οὐρανοῦ αὐτὰ φήσομεν κινεῖσθαι,
 ἀλλὰ μᾶλλον διὰ δυνάμεων λογικῶν καθάπερ λαμπα-
 δηφόρων τινῶν, ὡς πάλιν δείξομεν τὴν θεῖαν Γρα-
 φὴν δηλοῦσαν. Φησὶ γάρ περὶ τοῦ ἀντικειμένου δι-
 δάσκων ὁ θεός· Ἀπόστολος, τί ἦν αὐτοῦ τὸ ἔργον ἐξ
 ἀρχῆς, οὕτως· Κατὰ τὸν ἀρχοντα τῆς ἐξουσίας
 τοῦ αἵματος τοῦ πνεύματος, τοῦ νῦν ἐνεργούντος
 ἐν τοῖς υἱαῖς τῆς ἀπειθείας· σαφῶς ἀρχοντα τῆς
 ἐξουσίας τοῦ κινεῖν τὸν αἶρα καὶ μεταβάλλειν αὐτὸν
 εἰναι πρῶτον διδάξας, νυνὶ δὲ ἐκρίφεντα μηκέτι ταύ-
 την ἔχειν τὴν ἀξίαν· ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργεῖν ἐκ κα-
 κίας ἐπὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ὡς δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι
 οὐ μόνος τούτου ποιεῖν ἐξίσχυεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολ-
 λοι σὺν αὐτῷ· οἱ μὲν γάρ τῶν ἀγγέλων τὸν αἶρα
 κινεῖν ἐπετρέποντο, οἱ δὲ τὸν ἥλιον, οἱ δὲ τὴν σελή-
 νην, ἄλλοι τὰ ἄστρα, ἕτεροι νέφελα καὶ βροχὰς ἐρ-
 γαζόμενοι, καὶ ἕτερα πολλά· τούτο γάρ ἔργον καὶ
 νόμος τῶν ἀγγελικῶν ταγμάτων τε καὶ δυνάμεων
 ἐστὶ, τὸ διακονεῖν πρὸς εὐεργεσίαν καὶ τιμὴν τῆς

A vero Massiliensis de Oceano agens ait, cum ad re-
 motissima septentrionis loca advenisset, solis cu-
 bile a Barbaris sibi commonstratum fuisse, quia
 istic nox penes ipsos effici solebat. Xenophanes
 autem Colophonius, cum immensam esse terram
 supponat, sphaeram, ut propalam est, non admittit.
 Et hæc quidem exteri cum divina Scriptura con-
 sentientes dixisse deprehenduntur. Nos autem in-
 ita seriei insistentes, rursum supponimus quatuor
 flumina, quæ ex paradiso emanasse sacræ Litteræ
 ferunt, Oceanum permeare in hancque terram in-
 fluere; Phison quidem Indicam in regionem:
 quem ex mediterraneis defluentem quidam Indum
 aut Gangem vocant, multisque ostiis Indicum mare
 influit. Hic vero fluvius ciboria, sive fabas Ægy-
 ptias multas habet, et quæ Nilagathia vocantur, fol-
 lia item, lotaria et crocodilos, cæteraque omnia
 quæ Nilus profert. Gehon autem, in partibus Æthio-
 piæ ortum habens totamque Æthiopiam et Ægy-
 ptum percurrens, in sinum nostrum multis capiti-
 bus exoneratur. Tigris vero et Euphrates ex Pers-
 armenie partibus ad Persicum sinum defluunt.
 Et de his quidem hactenus. Divina Scriptura, ut pa-
 radisi diametrum describeret, quod permagnum
 sane erat et in oriente protensum, hæc quatuor
 flumina tantum memoravit, ita ut reliquam item
 aquam, ex fonte in Edem seaturiente ac paradisum
 rigante manantem, cum his 150 quatuor ma-
 gnis fluminibus complexa sit: Quæ flumina, in hanc
 terram permeantia, magnam ejus partem irrigant.

Textus.

Cum ergo luminaria hoc ritu cursum peragant,
 ac noctes diesque, tempora et annos conficiant,
 navigantibusque atque in deserto peragantibus in
 signum posita sint, terramque collustrent, dicimus
 ea non ex cœli circumvectione moveri, sed potius
 virtutibus quibusdam rationabilibus ceu quibusdam
 lampadophoris, uti rursum ex divina Scriptura com-
 monstrabimus. Nam de adversariò loquens divinus
 Apostolus, quod ejus opus ab initio esset ita decla-
 rat: Secundum principem potestatis aeris spiritus hu-
 jus, qui nunc operatur in filios dissidentie¹, aperte
 docens ipsum antea fuisse principem potestatis
 aeris ad ipsum movendum et commutandum; nunc
 autem tali dignitate abjectum et exclusum fuisse,
 imo potius ex malitia operari in peccatores: id hinc
 manifestum est: quod non ipse solus id agere pos-
 set, sed etiam alii multi cum illo: nam ex angelis
 alii ut moverent aerem deputabantur; alii solem,
 alii lunam, alii astra, alii nubes ut pluvias pararent:
 et alia multa officia obibant. Nam id opus, ea lex
 est angelicorum ordinum et virtutum, ut ad bene-
 ficientiam et honorem imaginis Dei ministrarent, id
 est, hominis, et ut, ceu dicto audientes regis mi-

¹ Ephes. ii, 2.

(33) Vatic. Μεσαλιωτης.

lites, omnia moveant: siquidem id operis perficere quarta die jussi sunt, quando cœlum astris exornavit. Inimicorum vero daemonum officium est, utpote rebellium, ut imagini Dei damna pariant: nam et ipsi quarta die jussa transgressi, cœlo dejecti sunt, quemadmodum alibi dicit: *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capient salutis*? manifeste docens omnes in ministerium hominum deputatos esse. Insuper ait: *Nam exspectatio creaturæ revelationem filiorum Dei exspectat. Vanitati enim creatura subjecta est, non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe, quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei*⁷⁵. Creaturam hic vocat angelos; filios autem Dei, homines; exspectationem vero dicit, ac si quis procal positus spectandi causa caput attollat, aut eminus videat sperando aliquid boni hominibus obventurum esse. Nisi enim servile ministerium obliissent, libertatem non optassent: siquidem cum homo peccasset, ac mortis sententiam subiisset, admodum dolebant angeli, quasi de universo desperantes; **151** quippe cum homo universi rerum officii vinculum ac imago Dei sit. Ex tali sententia, pro seipsis et pro universo animum despondentes, nolebant ultra homini incassum ministrare et servire, sed, inquit, *propter eum qui subiecit in spe*, ac si dicat: Non permisit Deus voluntatem eorum impleri, sed spem aliquam dedit, ut ne animum desponderent, sed sperarent, elapso quodam tempore, aliquid boni hominibus adfuturum.

Θβαι· ἀλλὰ δίδωκεν αὐτοῖς ἐλπίδα τινὰ, ὥστε μὴ τοῖς ἀνθρώποις.

Paragrapha.

Sexta die conspicuus ille bonorum osor daemon hominem honore et cura multa dignatum, invidia stimulante, in parem suo lapsum illum pertrahere conatus est; cumque adoriendi modum ignoraret, bruta quidem statim ad eibum currentia videbat, ipsum vero non confestim appetitu moveri, sed circumspectare arborum pulchritudinem; hinc æstimavit eum legem a Deo accepisse; ac serpentis assumpta forma propius accedens, quæ lex illa esset ediscere conatur, ac subdole ait: *Cur præcepit vobis Deus, ne comederitis ex omni ligno paradisi*? Mulier autem, utpote quæ recens edita in lucem, ac intelligentia multo tardior illo esset, reponit ipsi. Ille vero quasi jam antea præceptum illud novisset, Deum quasi invidum calumniari cepit, hominemque ad cibi esum pellicere, suadens ut sibi potius obsequens esset, quo veluti Deus evaderet: morbi que sui contagium ipsis communicavit. Cui homo cum pomeridianis horis obtemperasset, ipsa die ex paradiso pulsus est, quemadmodum et ille statim post peccatum e cœlo dejectus est. Accepitque homo sententiam mortis his

⁷⁵ Hebr. i, 15. ⁷⁶ Rom. viii, 19. ⁷⁷ Gen. iii, 1.

Α εἰκόνας τοῦ Θεοῦ, τούτεστι τοῦ ἀνθρώπου, καὶ κινεῖ πάντα, ὡς ὑπὸ ἰσχυροῦ στρατιῶται τοῦ βασιλέως. Τοῦτο γὰρ τὸ ἔργον τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἐκελεύσθησαν ποιεῖν, ὅτε καὶ τὸν οὐρανὸν τοῖς ἀστροῖς κατεκόσμησαν. Ἔργον τῶν ἀντικειμένων δαιμόνων τὰ πρὸς βλάβην τῆς εἰκόνης, ὡς ἀνταρτῶν (sic) ποιεῖν· καὶ αὐτοὶ γὰρ τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ παραβάσαντες τὴν κτίσιν κατεβύρηνσαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καθὰ καὶ ἐτέρωθεν οὕτως λέγει· Ὅχι πάντες εἰσι λειτουργικὰ πρᾶγματα εἰς διακονίαν ἀποσταλλόμενα, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν; διαβήθησαν πάντας εἰπὼν εἰς διακονίαν τεταγμένους τῶν ἀνθρώπων. Ἐτι λέγει· Ἡ γὰρ ἀποκαταβολὴ τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν νῦν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται· τῇ γὰρ ματαιώσῃ τῇ κτίσιν ὑπετάσσεται, οὐκ ἐκούσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐκ ἐλπίδι· ὅτι καὶ αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς θορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ· κτίσιν καλῶν ἐνταῦθα τοὺς ἀγγέλους· υἱοὺς δὲ Θεοῦ, τοὺς ἀνθρώπους· ἀποκαταβολὴν δὲ, τὸ ἀπὸ τοῦ καρά ἐκτείναν, καὶ μακρόθεν ὄραν τε καὶ ἐλπίζειν τι χρήσιμον περὶ τῶν ἀνθρώπων. Εἰ μὴ γὰρ δουρικὴν ὑποταγὴν ἐποίησαν, οὐκ ἂν ἐλευθερίας ἐπεθύμουν· ἀμαρτήσαντος γὰρ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ λαβόντος τὴν ἀπόφασιν τοῦ θανάτου, πάνυ ἐλυπούντο οἱ ἀγγελοὶ, ἀπελπιστίαν τοῦ παντός ἀναλογιζόμενοι· οἱ συνδέσμοι οὗτος τοῦ ἀνθρώπου πάσης τῆς κτίσεως, καὶ εἰκόνας Θεοῦ τυγχάνοντος, καὶ ἐκ τῆς ἀποφάσεως ἀπελπιστίαν καὶ αὐτῶν καὶ τοῦ παντός λογιζόμενοι διακονεῖν καὶ ὑπηρετεῖν ἐτι ὑπὲρ αὐτοῦ ματαίως οὐκ ἠθέλοντες· ἀλλὰ, ψροῖν, διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐκ ἐλπίδι· ὥσαντι, οὐκ εἴσαν οὐ Θεὸς τὴν βουλὴν αὐτῶν γενέσθαι· ἀλλὰ δίδωκεν αὐτοῖς ἐλπίδα τινὰ, ὥστε μὴ ἀπογῶναι, ἀλλ' ἐλπίζειν τι χρήσιμον μετὰ καιροῦ

Παραγραφή.

Τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ θεωρῶν ὁ μισόκαλος δαίμων τὸν ἀνθρώπου τιμηθέντα καὶ πολλὰς ἐπιμελείας ἀξιώθεντα, φθονήσας συγκαταστῆναι ἐπειράτο. Ἀγνοῶν δὲ πόθεν αὐτῷ προσβάλλει, θεωρεῖ τὰ μὲν ἄλογα εὐθέως εἰς τροφὴν προσδραμόντα, αὐτὸν δὲ τέως εἰς βρεξίν μὴ κινηθέντα, ἀλλὰ περισκοποῦντα τὰ κάλλη τῶν φυτῶν, καὶ ἐλογίσατο αὐτὸν νόμον εἰληφέναι παρὰ Θεοῦ. Ἐλθὼν δὲ πλησίον διὰ τοῦ θρεῖως, πειράται μαθεῖν τὸν νόμον καὶ τεχναζόμενός φησι· **Τί** ὅτι εἶπεν ὁ Θεός, Ὁ μὴ γάρητε ἀπὸ παντός ξύλου τοῦ παραδείσου; Ἡ γυνὴ δὲ ὡς ἀρτιγενῆς οὔσα καὶ πολλὴ βραδυτέρα ἐκείνου περὶ τὸ νοεῖν ὑπαρχούσα, ἐξεῖπεν αὐτῷ. Ὁ δὲ τὸν νόμον τότε δῆθεν ὡς ἦδη εἰδώς, ἤρξατο τὸν Θεὸν διαβάλλειν ὡς φθονερὸν, καὶ γαρφαρίζειν τὸν ἀνθρώπου πρὸς τροφὴν, καὶ συμβουλεύειν μᾶλλον ὑπακούσαι αὐτοῦ, καὶ γενέσθαι δῆθεν ὡς Θεός, τὴν ἰδίαν αὐτοῖς νόσον προστερίων. Καὶ δὴ πεισθεὶς τὸ δειλὸν, αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἐκβάλλεται ὁ ἀνθρώπος ἐκ τοῦ παραδείσου, ὥσπερ κακείνος εὐθέως ἀμαρτήσας κατεβύρην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Ἐδέξατο δὲ καὶ ὁ ἀνθρώπος τὴν ἀπόφασιν τοῦ θανάτου ἀκούσας, ὅτι *Γῇ εἰ καὶ εἰς τῇν ἀπελει-*

ση. Τοῦτο τοὺς ἀγγέλους πάνυ ἐλύπει· ἡθύμουν μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ τοῖς ἐξ αὐτῶν παραβεδνηκόσι, πλὴν ἐξαιρέτως διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὡς συνδουνομένης πάσης τῆς κτίσεως ἐν αὐτῷ, καὶ ἐνεγύρου ὄντος φίλας παντὸς τοῦ κόσμου· τοῦ γὰρ συνδέσμου τούτου ὤφθην διαλυομένου, ἀνάγκη τὸ πᾶν διαλύεσθαι. Ἐθρήνουν τοίνυν καὶ αὐτῶν καὶ τοῦ παντὸς τὴν διάλυσιν, ὥστε καὶ διακονεῖν ἐν ματαίῳ ὑπὲρ αὐτοῦ οὐκ ἠνεύχοντο. Τοῦ δὲ εὐσπλάγγχου Θεοῦ διὰ τῆς ἐπιμελείας πάλιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ὑπερθέσεως τῆς τιμωρίας εὐελπίδας τοὺτους καταστήσαντος, προθύμως ἐπ' ἐλπίδι διηκόνουν. Καθ' ἑκάστην δὲ γενεάν ἐπιδόξους τοὺς δικαίους ἐργαζόμενος ὁ Θεός, τοὺτους προθυμότερους καθίστησι, καὶ ἐλπίδας ἀνακτίσεως καὶ ἀνακλήσεως καὶ ἀνακαινίσεως αὐτοῖς κατεβάλλετο. Ἀμείλει ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ δεσπότου Χριστοῦ κατὰ σάρκα, ἢ πληθὺς πᾶσα τῶν ὁρατῶν δυνάμεων θεωρήσασα· τευχθέντα δὲ αὐ' γίνεται τοῦ θανάτου ἡ κατάλυσις, καὶ τῆς ἀνακτίσεως καὶ ἀναστάσεως ἡ ἀρχή, καὶ αὐτῶν ἡ ἐλευθερία, τὸν Θεὸν τοῦ πάντων αἰτίου ἀνυμνοῦντες ἐδόξω, *δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ τῆς εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία*, τὴν λύπην ἐκείνην καὶ τὴν κατ'ἥθειαν τὴν πάλαι διὰ τὸν ἄνθρωπον τέλειον ἀποβαλλόμενοι, καὶ χαίροντες ἐπὶ τῇ τοῦ δευτέρου Ἀδάμου γενέσει. Ὅθεν καὶ ἐν καιρῷ τῶν πειρασμῶν, θεωρήσαντες μὲν ἦδη πρόπαιλα τὴν ἡτταν τοῦ πρώτου Ἀδάμου, ἐφ' ᾧ καὶ ἔδυσσάντων, νυνὶ δὲ καὶ τούτου τοῦ δευτέρου τὴν νίκην, ὡς νομίμως οὐκ ἔπαυε, ἀλλὰ τρίτον παλαίσαντος τῷ πειράζοντι, ἔβω τοῦ σκάμματος αὐτὸν κατηκόντισεν, ἐν πολλῇ χαρᾷ χαίροντες, διηκόνουν προθύμως, ὡς γέγραπται, ὥσαντι οὐκ ἔτι ἐπ' ἐλπίδι τινι, ἀλλ' αὐταῖς ὄψεσι θεασάμενοι τὴν νίκην τοῦ δευτέρου Ἀδάμ, προθύμως μετὰ χαρᾶς προσελθόντες διηκόνουν αὐτῷ.

Ἡ δὲ τῶν ἐναντίων πληθὺς ἀντιστροφὴς νῦν ἐπένθει καὶ ἐδύρετο, αἰσχυνομένη ἐπὶ τῇ νίκῃ τοῦ δευτέρου Ἀδάμου. Ὅθεν μὴ δυνήεις ὁ αὐτῆς πρωτοστάτης τοῦτον καταβαλεῖν, ἐπιβουλεύειν ἤρξατο διὰ τῶν Ἰουδαίων, καὶ δὴ τὴν πληθὺν αὐτὴν διεγείρας, καὶ σπευρώσας καὶ θανατώσας, ἐδόκει τοῦτον ἀπαλλάττεσθαι. Μετ' οὐ πολὺ δὲ τῆς ἀναστάσεως γενομένης, θαυμαστῆς τε καὶ ἐνδόξου καὶ παραδόξου, καὶ δυνατῆς, μηκέτι θάνατον ὑποδεχόμενος ἢ ἑτερόν τι καθ' ὅλου πάθος, ἀλλὰ σὺν τῇ ἀφθορίᾳ καὶ ἀθανασίᾳ καὶ τὴν ἀτρέπτειν τῆς ψυχῆς κομισάμενος· καὶ πάλιν μετέπειτα εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναφερόμενος καὶ διὰ τῆς νεφέλης ἐποχοῦμενος, καὶ ὡς ἐν θριάμβῳ νικηφόρος ἀναφερόμενος, ἔωθεν τοῦ στερεώματος εἰσέλθε, πρῶτος πάντων ἔγκαινισας ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν. Καὶ οἱ μὲν ἀγγελοι λευχειμνοῦντες συνηυφαίνοντο τοῖς ἀνθρώποις, εὐαγγελιζόμενοι τοὺς μαθητὰς καὶ τὰς γυναῖκας· οἱ δὲ ἐναντίοι θεώμενοι αὐτῶν τε καὶ πάσης τῆς κτίσεως ἀνωτέραν γενομένην τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, ἣν ποτὲ μὲν ὑπεσκέλισαν, νυνὶ δὲ καταβηθέντες ὑπ' αὐτῆς, ἐν νεοὶ μεμνηνότες καὶ ἀγαναεῖς τελείως κατησχύνοντο.

verbis : *Terra es, et in terram reverteris* ⁷². Id angelis dolori erat : nam angebantur ex numero suo transgressos quospiam esse ; præsertim tamen hominis causa mœrebant, in quo scilicet rerum omnium opificii sors versaretur, quique totius mundi amicitia pignus esset, quo vinculo soluto, necesse esset universum dissolvi. Lugebant itaque et qui ei omnium solutionem, nec ultra serebant in vanum ipsi homini ministrare. Cum autem miserator Deus, tam ex sollicitudine quam de homine gerebat, quam ex dilatione supplicii, spem ipsi bonam attulisset, alacriter illi spe facti ministrabant. In singulis autem generationibus justos viros Deus perillustres faciens, alacriores reddebat, in spe revocationis ac restorationis fundatos. Sane in ortu Domini Christi secundum carnem, invisibilium virtutum multitudo conspiciat ¹⁵² natum illum esse, per quem mortis destructio, necnon renovationis et resurrectionis principium ipsorumque libertas statuitur, Deum omnium causam hymnis celebrantes clamabant : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus beneplacitum* ⁷³, abjecto dolore illo et tristitia, quam olim hominis causa conceperant, ac de secundi Adami ortu lætitia perfusæ. Quare tempore tentationis, jam olim primi Adami lapsum contemplatæ, quem ægre et cum dolore serebant, nunc vero secundi victoriam ; cernentes quam rite conserto non semel, sed ter cum tentatore prælio, ipsum extra vallum confoderit, ingenti gaudio affectæ, alacriter, ut scriptum est, ipsi ministrabant, utpote quæ scilicet non spe tantum ut olim, sed ipsis oculis novi Adami victoriam vidissent, prompto animo et cum lætitia accedentes ministrabant ei ⁷⁴.

Adversariorum vero turba nunc lugebat ac gemitus edebat, pudefacta ob secundi Adami victoriam, Unde cum eorum princeps ipsum dejicere acquirit, insidias ipsi Judæorum ministerio paravit ; et sane, cum turbam Judaicam concitasset ipsumque cruci affixum occidisset, jam se illo expeditum ac liberum esse putabat. At postquam nec diu resurrectio illa, mirabilis, gloriosa, ipsis inexpectata, summa virtute contigisset, cum ipse nec mortem ultra, nec ægritudinem ullam admitteret, sed cum incorruptibilitate et immortalitate immutabilitatem animæ retulisset ; postea in cælum assumptus, ac nube vectus, quasi in triumpho victor allatus, intra firmamentum intravit, primusque omnium novam et viventem viam paravit nobis. Angeli vero vestibus albis induti una cum hominibus lætabantur, faustum discipulis et mulieribus nuntium afferentes ; adversarii contra cernentes humanam naturam seipsis et omni creatura superiorem factam, quam olim supplantaverant, jam ab eis defecti, muti ac hianti ore manentes, ingenti pudore suffusi sunt. Quamobrem Dominus discipulis clama-

⁷² Gen. iii, 19. ⁷³ Luc. ii, 14. ⁷⁴ Matth. iv, 1 seqq.

bat : *Confidite, ego vici mundum* 17; ac rursum : *Ecco A*
dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et
scorpiones, et supra omnem virtutem inimici 18; ac si
 dicat : Olim quidem cum homo a serpente in paradiso
 oppugnatus in peccatum lapsus esset, dictum illi
 est : *Calcaneum tuum observabit, et tu caput ejus* 19;
 id est, inimicitias mutuo geretis; ne ipsi homo mo-
 rem gerat. Atque tunc æquo Marte pugnabatur, cum
 se mutuo ledere possent, quia serpens calcaneum,
 sive viam hominis observans, ipsum si extra viam
 inveniret ledere poterat, utpote qui circa calcaneum
 153 reptaret : homo vero, utpote erectus statura, ca-
 vens sibi, neque a via decerrans, caput serpentis conte-
 rere valebat. Jam autem postquam serpentem device-
 ram ac confusione repleveram usque in finem, ejusque
 opera injuste mortem pro toto genere sustinueram,
 ac chirographum cruci affixeram deleveramque,
 post triduum resurrexi, reportata adversus mortem
 victoria, ac toti humanæ naturæ victoriam peper-
 i, ea quippe per me totum genus humanum pervasit.
Confidite ergo. Ecco dedi vobis potestatem calcandi
supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtu-
tem inimici : neque enim ulterius, inquit, calcaneo
 vestro nocere valet, cum pedibus vestris conteratur.
 Quemadmodum igitur Adami cum sexta die, esu
 ligni circa meridiem peccasset, pomeridianis horis
 ejectus est; ita sexta die et sexta hora salutarem
 crucem pro eo Dominus Christus secundum carnem
 sustinuit. Ac quemadmodum item, a lapsu Adami
 usque ad ejectionem ex paradiso, omnes angeli sum-
 mopeere dolebant, nihil aliud quam dissolutionem
 hominis, ac sui ipsorum, totiusque mundi sperantes;
 sic et in passione ab hora sexta usque ad nonam,
 universa creatura tenebris ceu nigro vestitu induta
 erat, ob injustum perpetratum facinus. Ac quemad-
 modum nona hora, duo illi Adam et Eva paradiso
 pulsati sunt, sic hora nona Dominus Christus, secun-
 dum animam, et latro in paradysum ingressi sunt.
 Ipsa ergo die qua Adam formatus est, nempe sexta,
 eadem lapsus hominis, angelorum mœstitia, mortis
 decretum et ejectio ex paradiso fuit : itemque tem-
 pore passionis, ea ipsa die contigit mors Salvatoris
 per lignum crucis, luctus rerum naturæ : ac pome-
 ridianis horis depositio luctus, ingressus in para-
 dyum. *Amen dico tibi, ait latroni Servator, hodie*
necum eris in paradiso 20-21. Gloria Deo in sæcula.
 Amen. Jam ad propositum revertamur.

ἐγένετο διὰ ξύλου σταυροῦ ὁ Σωτήριος θάνατος, καὶ τὸ πένθος καὶ ἡ εἰσβολὴ τοῦ παραδείσου. Ἀμὴν
 μοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. Δόξα τῷ Θεῷ εἰς τοὺς
 αἰῶνες. Ἀμὴν.

Textus.

Eapropter non a ministerio suo cessabant angeli,
 hominum causa qui mortales et corruptioni obno-
 xii erant : id enim ait, Vanitati enim creatura sub-
 iecta est, non volens 22; id est, incassum mini-

διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἰδὼς τοὺς μαθηταίς, θαρσεύ-
 τε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον· καὶ πάλιν, Ἰδοὺ
 δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφιν καὶ
 σκορπίων, καὶ ἐπὶ πάντα τὴν δύναμιν τοῦ
 ἐχθροῦ. Ἰνα εἴπῃ· Πάλαι μὲν ἀμαρτήσαντος τοῦ ἀν-
 θρώπου, ἦν ἡ ὁρὴ ἐν παραδείσῳ συνίθαλε πρὸς
 αὐτὸν, ἐβλήθη αὐτῷ· Τηρήσει σου πτέρναν, καὶ
 σὺ αὐτοῦ κεφαλὴν, ὥσαντι ἐχθρὸν διαίρεισιν
 πρὸς ἀλλήλους σχοίηται, τοῦ μὴ πισθεῖσαι αὐτῷ τὸν
 ἄνθρωπον· καὶ ἦν ἡ πάλῃ τότε ἰσὴ, ἀλλήλους δυνα-
 μένων βλάψαι· οὗτοι δὲ μὲν ὄφιν ἐπιτηρῶν τὴν πτέρ-
 ναν τοῦ ἀνθρώπου, ὥσαντι τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, εἰ εὖροι
 αὐτὸν ἐξω τῆς ὁδοῦ βλάψαι, ὡς ἔργων περὶ τὴν πτέρ-
 ναν ἡδύνατο· ὁ δὲ ἄνθρωπος, ὡς ὄφριον σχῆμα ἔχων,
 προσέχων αὐτῷ, καὶ μὴ πλανώμενος τὴν ὁδὸν, τὴν
 κεφαλὴν τοῦ ὄφιν ἡδύνατο θλάσαι. Νυνὶ δὲ νική-
 σαντός μου τὸν ὄφιν καὶ καταισχύσαντός εἰς τέλος,
 καὶ ὅπῃ πάντες τοῦ γένους ἀδίκως δι' αὐτοῦ τὸν
 θάνατον ὑπομαίναντος, καὶ ἐν τῷ σταυρῷ τὸ χειρό-
 γραφον προσηλώσαντος καὶ ἐξαλείψαντος, ἀνίστη·
 τριήμερος τὴν νίκην ἔχων κατὰ τοῦ θανάτου, καὶ
 πάσῃ τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει πρόξενος τῆς νίκης γεγε-
 νημῆαι, δι' ἐμοῦ εἰς πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα τῆς
 νίκης διαδραματίζεσθαι. Θαρσεύετε οὖν. Ἰδοὺ δέδωκα
 ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφιν καὶ σκορ-
 πίων, καὶ ἐπὶ πάντα τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ.
 Οὐκ αἶτι, φησὶν, οὗτοι τὴν πτέρναν ὡμῶν δύναται βλά-
 ψαι, ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὁμῶν καταπατούμενοι.
 Ὡςπερ οὖν ἐν τῇ ἑκτῇ ἡμέρᾳ ἡμαρτηκώς ὁ Ἀδὰμ,
 γευσάμενος περὶ μασημβρίας τοῦ ξύλου, ἐξεβλήθη
 ἐκ τοῦ δαιμονίου· οὕτως καὶ τῇ ἑκτῇ ἡμέρᾳ, ὡραν ἑκτὴν
 τὸν σωτήριον σταυρὸν ὁ Δεσπότης Χριστὸς κατὰ
 σάρκα ὅπῃ αὐτοῦ ὑπέμεινεν. Καὶ ὥςπερ ἀπὸ τῆς
 παραβάσεως ἕως τῆς ἐκβολῆς τοῦ παραδείσου, πάν-
 τες οἱ ἄγγελοι ἡθύμουν σφόδρα, μηδὲν ἐλπίζοντες
 ἕτερον ἢ διδύσιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ αὐτῶν, καὶ
 τοῦ παντός· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ πάθους ἀπὸ ὥρας
 ἑκτῆς ἕως ἑνάτης ἡ κτίσις πᾶσα ἐμαλαινέμενοι, τῷ
 σκότῳ περιβεβλημένη ἐπὶ τῷ γινόμενῳ ὀδύει. Καὶ
 ὥςπερ ἑνάτην ὡραν οἱ δύο ἐξεβλήθησαν τοῦ παρα-
 δείσου, ὁ τε Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐα, οὕτως καὶ ὡραν ἑνάτην
 ὁ Δεσπότης Χριστὸς κατὰ τὴν ψυχὴν καὶ ὁ λη-
 στής εἰσῆλθον ἐν τῷ παραδείσῳ. Ἐν αὐτῇ οὖν τῇ
 ἡμέρᾳ ἐν ᾗ ἐπλάσθη ὁ Ἀδὰμ, λέγω δὲ τῇ ἑκτῇ, γέ-
 γονε καὶ ἡ παραβάσις, καὶ ἡ λύπη τῶν ἀγγέλων,
 καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ θανάτου, καὶ ἡ ἐκβολὴ τοῦ πα-
 δείσου· οὕτως καὶ εἰς τὸ πάθος ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ
 λέγω σοι, φησὶν ὁ Σωτήρ τῷ ληστῇ, σήμερον μετ'
 αἰῶνας. Ἀμὴν. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον λοιπὸν ἐπ-

Τὸ καίμενον.

Ὅθεν οὐκ ἐπαύσαντο τῆς διακονίας, ἥς ἐποιοῦν οἱ
 ἄγγελοι διὰ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς θνητοὺς καὶ φθα-
 ροὺς· τοῦτο γὰρ λέγει, Τῇ γὰρ ματαιώσῃ ἡ κτί-
 σις ὑπετάγη, οὐχ ἐκούσῃ· ὥσαντι, ματαίονεσιν

17 Joan. xvi, 33. 18 Luc. x, 10. 19 Gen. iii, 15.

20-21 Luc. xxiii, 43. 22 Rom. viii, 20.

καὶ διακονεῖν οὐκ ἠβούλοντο· πλὴν, φησὶ, διὰ τὸν ὀπορδίατα ἐπ' ἐλπίδι· ποιεῖ ἐλπίδι; Εὐ δὴλον ὅτι ὁρῶντες μετὰ τὴν παράδοσιν τὸν Θεὸν μὴ πρὸς τὴν ἀπειλὴν τῆς ἀποφάσεως ποιήσαντα· ἀλλὰ φιλανθρωπευσάμενον καὶ ἐπιμελοῦμενον τοῦ ἀνθρώπου καὶ χιτώνας αὐτῷ κατασκευάσαντα, οὗτοι χρηστοτέρας ἐλπίδας ἰδέοντο περὶ τοῦ ἀνθρώπου· ὥστε μὴ ἀπειλεῖν, ἀλλὰ διακονεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ. Λοιπὸν πάλιν φησὶ, καὶ αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ· ὡσαυτὶ, ἐλευθερωθήσονται καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι, καὶ μετ' αὐτῶν πᾶσα ἡ κτίσις, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἐλευθερῶνται τῆς φθορᾶς καὶ δοξάζονται, ἀθάνατοι, καὶ υἱοὶ Θεοῦ καθιστάμενοι ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ κόσμου, ὅταν τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου παράγῃ, καὶ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν γίνηται, καὶ ἡ τροπὴ ταύτης τῆς καταστάσεως. Τῶν γὰρ ἀστρῶν πιπτόντων κατὰ τὴν θείαν Γραφὴν, καὶ ὁρόμου καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας παυομένου, καὶ ἐλευθερουμένων τῶν ἀγγέλων τῶν ταῦτα κινούντων, διὰ τὸ τοὺς ἀνθρώπους ἔξω τῆς φθορᾶς γίνεσθαι, καὶ τούτων ὅπως μὴ χρήσειν, εἰ φῆσαιεν οἱ καινοὶ νομοθέται, οἱ σφαιρικὸν εἶναι νομίζοντες τὸν οὐρανὸν, καὶ κινεῖσθαι καὶ κινεῖν τὰ ἀστέρα λέγοντες; Εἰς εἰ χρησίμων, εἰπάτωσαν ἡμῖν, τότε ὁ οὐρανὸς περιστραφήσεται, εἰ γε Χριστιανοὺς αὐτοὺς ὀρίζονται; ἀλλ' ἀπαγε τῶν ματαιοπόνων καὶ τῶν ἀθεταίων· ἔτι γὰρ βοᾷ ὁ Ἀπόστολος, ὅτι Πᾶσα ἡ κτίσις συστενδράει καὶ συνωδινεῖ ἄχρι τοῦ νῦν· διὰ τοῦτο πάλιν δηλώσας πᾶσαν μὲν τὴν κτίσιν, ἐξαιρέτως δὲ αὐτοὺς τοὺς ἀγγέλους, βαρυνομένην ἐν τῷδε βίῳ, τῇ φθορᾷ δουλευόντων καὶ τῇ τροπῇ. Τρεπτοὶ γὰρ ὄντες καὶ αὐτοὶ, κάμνουσιν ἀεὶ τῇ τροπῇ, ἀναλογιζόμενοι καὶ ἐλπίζοντες τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἐπιθυμοῦντες ταύτης τυχεῖν· ἥσπερ καὶ τυγχάνουσιν, ὡς εἴρηται, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἐκ νεκρῶν ἀναστῶσιν. Εἰ γὰρ μὴ ἔλαβον καὶ αὐτοὶ νόμον, εἰ δεῖ ποιεῖν, καὶ εἰ μὴ ποιεῖν, οὐκ ἂν ὑπὸ ἁμαρτίαν ἐπιπτον· οὐκ ἂν γὰρ τινας ἔξ αὐτῶν γὰρ ἐδοξάν, εἰ μὴ τοῦτον νόμον εἰληφείσαν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν οἱ παραβάτες, ἐπὶ τὴν γῆν ἐκ τοῦ ὕψους κατεβρίβησαν· Ἐθεώρουν γὰρ, φησὶν ὁ Κύριος, τὸν Σατάναν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα· χωρὶς δὲ νόμου ἀδύνατον παραβῆναι, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· Οὐδὲ δὲ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράδοσις, καὶ, χωρὶς νόμου ἁμαρτία νεκρά. Ὅστε κατὰ πάντα τρόπον καὶ αὐτοὶ δέονται τυχεῖν τῆς ἐλευθερίας τοῦ νόμου καὶ τῆς τροπῆς· ἡ δὲ παρουσία τοῦ Δεσπότη ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ταύτης αἰτία γέγονεν, καὶ ἔτι γενήσεται· ἀνακεφαλαιωσασθαι γὰρ τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ φησὶν ὁ Ἀπόστολος, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ, Εἰ τις ἐν Χριστῷ κενῇ κτίσις, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά.

Παραγραφή.

Ἐν τῇ α' ἡμέρᾳ, τουτέστι τῇ Κυριακῇ, ἡ κατὰ βολὴν τοῦ κόσμου καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς κτίσεως ἐγένετο· ἀφ' ἑσπέρης ἀρξάμενος ὁ Θεὸς κτίειν τὰ περιεκτικὰ τοῦ παντός κόσμου, λέγω δὲ οὐρανὸν καὶ γῆν, συνδη-

A strare volebant; verum, ait, propter eum, qui subiecit eam in spe. In qua spe? Quia, ut palam est, post hominis lapsum, videntes angeli Deum non secundum sententiae comminationem agere, sed in amore et cura hominis perseverare, ac vestes ipsi consuere, in meliorem de homine spem venerunt, ita ut non ipsi vale 155 dicerent, sed ministerium ipsi praearent. Demum ait: Et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriae filiorum Dei²²; ac si diceret, ipsi angeli liberabuntur, ac cum ipsis omnis creatura, quando homines liberabuntur a corruptione et gloria afficientur, immortales ac filii Dei constituti in consummatione saeculi, quando; figura hujus mundi pertransierit, et resurrectio mortuorum erit, hujusque status commutatio. Nam cum secundum divinam Scripturam futurum sit, ut astra cadant, ac cursus noctis et diei cesset, angelique ista moventes liberi evadant, quia tunc homines corruptione impunes, istis nullatenus opus habebunt: quid dixerint novi legeslatores, qui caelum sphericum esse putant, dicantque astra una moveri et movere? Cui bono, dicant nobis, tunc caelum circumvolvitur? si tamen sese Christianos esse definiunt. Sed apage ineptos et vacillantes homines: nam praetera clamat Apostolus: Omnis creatura ingemiscit et condoleat usque nunc²³, his iterum declarans, omnem creaturam, praesertim vero angelos, in hac vita gravari, corruptioni et mutationi servientes. Nam cum et ipsi mutabiles sint, semper ad mutationem flectuntur, cogitantes ac sperantes libertatem, quam consequi peroptant: quam item adipiscantur, ut dictum est, quando homines ex mortuis resurgent. Atenim nisi et ipsi legem de agendis et non agendis accepissent, nequaquam in peccatum incidissent: neque enim quidam eorum transgressi essent, nisi haec lex a Deo praescripta fuisset. Quasmodum praevariantes, e sublimi in terram dejecti sunt, siquidem ait Dominus: Videbam Satanam quasi fulgur de caelo cadentem²⁴: sine lege quippe praevicari nemo potest, ut ait Apostolus: Cujus autem non est lex neque transgressio est²⁵; et, Sine lege peccatum mortuum²⁶. Itaque etiam illi consecuturi prorsus sunt libertatem a lege et a mutatione: hujus porro libertatis causa fuit et futura est, adventus Domini nostri Jesu Christi; nam in Christo omnia quae in caelo et quae in terra sunt, instauranda esse ait Apostolus; et, Quae in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce nova facta sunt omnia²⁷.

Paragrapha.

Prima die, id est Dominica, mundi fundatio et rerum principium facta sunt. A vespera orsus Deus ea creare, quae totum mundum complectuntur, nempe caelum et terram, creatis simul tenebris,

²² Rom. viii, 21. ²³ ibid. 22 ²⁴ Luc. x, 18. ²⁵ Rom. iv, 15. ²⁶ Rom. vii, 8. ²⁷ II Cor. v, 57.

aqua, aere, igne cum terra permisto, itemque angelis.

155 cum hac omnia uno tempore produxisset; ideo ipsa die et eadem nocte, restauratio item universi mundi facta est: nam totus mundus in homine circumscribitur, quia, ut saepe dictum est, homo totius mundi vinculum est. Homine itaque immortalis, incorruptibilis et immutabilis in eadem ipsa Dominica nocte resurgente, is totam rerum naturam, seu visibilem seu invisibilem, parvis beneficii sponione donat. Ideo ait Apostolus: *Instaurari omnia in Christo, quae in caelis, et quae in terra* ⁹⁷; et: *Quae in Christo nova creatura: vetera transierunt, ecce nova facta sunt omnia* ⁹⁸. Omnia dixit, quia, in homine omnia videntur, tam visibilia, quam invisibilia. Qui ergo humanitatem Christi perfectam negat, is in damnum incidit, magnae Dei oeconomiae et Christiani dogmatis ignarus: similiterque qui perfectam ejus divinitatem negat, reus est, et magnum accipit detrimentum. Cum ergo Christianis haec tanta spes proponatur, quod et angeli et rerum natura ianovanda sit, ac meliorem et beatorem in conditionem transferenda, quis ita invidus et Deo adversarius fuerit, ut hanc dimittat, ac novae mendacique exteriorum vanitati innitatur? Sane is a Iudice in illa die audiet: *Amen dico vobis, nescio vos: discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem* ⁹⁹. Nam vere magna iniquitas est, eloquia Dei despiciere, et repugnantibus illis sphaericam formam caele ascribere: tales quippe homines expectare nequeunt beatam spem, et adventum gloriae magni Dei, et Salvatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis ¹⁰⁰; neque cum fidelibus Dominum Christum audire volunt e superno clamantem: *Venite, benedicti Patris mei: hereditate accipite paratum vobis regnum a constitutione mundi* ¹⁰¹; sed opinione semper errantes, incerta circuitione cum sphaera sua feruntur, spe quietis remanente nulla.

κλῆρονομήσας τὴν ἡτοιμασμένην ἡμῖν βασιλείαν
πλανώμενοι, ἀσάτως πορρὶ περιφέρονται σὺν τῇ αὐτῶν

Textus.

Cum ergo astra invisibilibus, secundum divinam Scripturam, virtutibus permota circumferantur, ac per aequilonem discurrentia sub altitudinem terrae perveniant, hac sane figura data, possunt eclipses lunae atque solis recte perfici. Nam angelicae virtutes, cum ratione et ordine, acutioreque quam nos capere valeamus modo has figuras moventes, id efficiant, huic operi nocte dieque sine ulla requie incumbentes. Etenim sicut exteri dicunt, astra sub terra nullo curante circumferri, uti supra commonstratum est, naturae rerum non consona, **156** imo etiam Dei testimonio adversa proferentes; sic nos, divinam sequentes Scripturam, obliquam cogitantes motus rationem, circumvectionem et cursum astrorum hoc modo perfici dicimus: iam hinc etiam eclipses necessario consequuntur,

A μισοργήσας αὐτοῖς καὶ τὸ σκότος καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν αἶρα, καὶ τὸ πῦρ τὸ ἐν τῇ γῇ ἀναμειγμένον, καὶ τοὺς ἀγγέλους, ὅψ' ἐν ταῦτα πάντα παραγαγὼν, διὰ τοῦτο ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ πάλιν ἡ ἀνάκτισις τοῦ παντός κόσμου ἐγένετο· ὁ πᾶς γὰρ κόσμος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ περιγράφεται, ὅτι σύνδεσμός ἐστιν ὁ ἀνθρώπος, ὡς πολλάκις εἴρηται, πάντος τοῦ κόσμου· ἀναστάντος οὖν τοῦ ἀνθρώπου ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ τῆς Κυριακῆς ἀφάρτου καὶ ἀθανάτου καὶ ἀτρέπτου, πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐγγυᾶται ὁρατὴν καὶ ἀόρατον τῶν ὁμοίων τυγχάνειν. Διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, Ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰς ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ, Εἰ τις ἐν Χριστῷ καὶ ἡ κτίσις, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινὰ. Τὰ πάντα εἶπεν, ὅτι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ θεωροῦνται ὁρατὰ καὶ ἀόρατα. Ὁ ἀθετὼν οὖν τῷ Θεοπότη Χριστῷ τὴν ἀνθρωπότητα τελεῖαν μὴ ὑπάρχειν, οὗτος βέβηλαται, μὴ ἐπιστάμενος τὴν μεγάλην οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ δόγμα τὸ Χριστιανικόν· ὁμοίως καὶ ὁ τὴν θεότητα αὐτῆς τελεῖαν ἀθετῶν, ἐνοχός ἐστι καὶ πάνυ βέβηλαται. Τῆς οὖν ἐλπίδος ταύτης προκειμένης τοῖς Χριστιανοῖς, ὥστε καὶ ἀγγέλλους καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἀνακαινίσκειν εἰς κρείττονα καὶ μακαρίαν κατὰστασιν, τίς οὕτω βέβηλος καὶ ἀντιθεός, ταύτην καταλείπει καὶ τῇ καὶνῇ καὶ ἀπατηλῇ τῶν ἔξωθεν ἐπιστηρίζεσθαι ματαιότητι; Ἀκούσεται γὰρ παρὰ τοῦ κριτοῦ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, Ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν. Ἀνομία γὰρ ὄντως μεγάλη τὸ ἀθετεῖν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀντικρὺς αὐτῶν τὸ σφαιρικὸν σχῆμα τῷ οὐρανῷ δωρεῖσθαι. Οἱ τοιοῦτοι γὰρ οὐ δύνανται προσδέχεσθαι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ὅστε βούλονται ἀκούσαι μετὰ πιστῶν ἐξ ὕψους προσκαλουμένου τοῦ Θεοπότη Χριστοῦ, δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, ἀπὸ παραβολῆς κόσμου· ἀλλ' αἱ κατὰ τὴν ὑπόληψιν σφαῖρα, παύλαν τούτων μὴ ἐλπίζοντες ποτε γενέσθαι.

Τὸ κείμενον.

Κυκλευδόντων τολύνων τῶν ἀστρων διὰ τῶν ἀοράτων δυνάμεων, κατὰ τὴν θείαν Γραφὴν, καὶ διὰ τοῦ Βορρᾶ διατρεχόντων καὶ ὑπὸ τὸ ὕψος τῆς γῆς γινόμενων, δυνατόν τῷ τοιοῦτῳ σχήματι τὰς ἐκλείψεις ἀποτελεῖσθαι τῆς σελήνης καὶ τοῦ ἡλίου· λογικῶς γὰρ καὶ εὐτάκτως καὶ ἑυτέρως ἡμῶν αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις τὰ σχήματα κινῶσαι ἀποτελοῦσιν· ἔργον αὐτὸ κεκτημένα νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἀπαύστως. Ὅνπερ γὰρ τρόπον οἱ ἔξωθεν λέγουσιν ὑποκάτωθεν τῆς γῆς κυκλεῖν αὐτὰ ἀπερισκέπτως, ὡς πρόσθεν εἰδείχθη, μὴ συμβαίνοντες τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ τῷ θεῷ ἐναντιούμενοι· ἡμεῖς ἀκολουθοῦντες τῇ θεῇ Γραφῇ, ὁλίγων πλαγιάσαντες τῷ νῦν τὴν περιφορὰν ἔχει τὴν πορείαν τῶν ἀστρων, διὰ τούτου τοῦ σχήματος ἀποτελεῖσθαι αὐτὰς λέγομεν. Αἱ αὐταὶ γὰρ ἐκλείψεις ἐξ ἀνάγκης ἐπακολουθοῦσι· καὶ οὐτε τῷ

⁹⁷ Ephes. i, 10. ⁹⁸ II Cor. v, 17. ⁹⁹ Matth. xxv, 12. ¹⁰⁰ Tit. ii, 13. ¹⁰¹ Matth. xxv, 34.

θεῶ ἐναντιούμεθα, οὔτε τῇ φύσει τῶν πραγμάτων. Αἰσχυροτέρων γὰρ τῷ θεῷ ὑπὲρ πᾶσαν ἐννοίαν καὶ διδασκαλίαν ἀνθρώπων. Καὶ πάλιν περὶ τῶν τεσσάρων στοιχείων λέγομεν, ὅτι τὴν γῆν πρῶτον ξηρὰν οὖσαν ἐξήρασε ὁ θεός, θεμέλιον τοῦ παντός ὡς βαρεῖαν τέθεικε· πάλιν τὸ ὕδωρ, τούτεστι τὸ ὑγρὸν, ὡς βευστόν ὄν, ἐπάνω τῆς γῆς ἔταξεν· ὡς δὲ ἐναντία ταῖς ποιότησιν ὁμοῦ ἐδικαίωσεν εἶναι, διὰ τὴν εὐκрасίαν πάλιν ἀνώτερον τούτων τὸν ἀέρα ἔταξε ψυχρόν, καὶ πάλιν ἀνώτερον τὸ πῦρ, τούτεστι τὸ θερμὸν, ἀμφοτέρω πάλιν ὡς κούφωτέρα, ὡς δὲ πάλιν ἐναντία, ὁμοῦ τὰ δύο οὖν μέσα τὸ τε ὕδωρ ὡς ὑγρὸν, καὶ τὸν ἀέρα ὡς ψυχρόν πολλὴν συγγένειαν ἔχοντα πρὸς ἀλλήλα, τὸ μὲν βευστῆς φύσεως ὄν, τὸ δὲ χαύνης, ἀμφοτέρω δὲ ἀπαλά, καὶ εὐχερῶς εἰσερχόμενα εἰς ἑαυτὰ καὶ ἀλλήλων καὶ τῶν ἐναντίων τὰς ποιότητας, καὶ ἀλλήλοις μεταδίδοντα, καὶ τὸ πᾶν συγκιρνώσας, τοὺς ἄλλοις δύο μεσάζειν ἐδικαίωσε, τῷ τε ξηρῷ καὶ θερμῷ, ἵνα μὴ τὸ πᾶν διασπαρῇ καὶ ἀποστερηθῇ. Ἐκ τοῦ γὰρ εὐχερῶς μεταλαμβάνειν ἀλλήλων τὰ δύο μέσα στοιχεία, πλάνην ὑπέμειναν οἱ ἐκτός, καὶ ἐξ ἀντιτροφῶν τὸν μὲν ἀέρα ὑγρὸν, τὸ δὲ ὕδωρ ψυχρόν προσηγήρευσαν· λοιπὸν καὶ ἐκ τούτου, δύο ποιότητας τῷ ἐνὶ χαρίζονται, πολλάκις δὲ καὶ τέσσαρας.

et ex opposito aerem quidem humidum, aquam vero tribuunt, ac plerumque quatuor.

Τούτους δὲ ὁμοίως κατὰ τὸ χρήσιμον ὁ θεός διὰ τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων ἔταξε γίνεσθαι, ἐξυπηρετούντων καὶ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐπὶ τὰς νεφελὰς ἀναγόντων, καὶ τῷ προστάγματι τῷ θεῷ διακονοῦντες ἐκπέμπουσιν ὅπουδὲν τὸ θεῖον πρόσταγμα κελεύσῃ. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή διὰ Ἀμώς τοῦ προφήτου· Ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς· ὁμοίως καὶ διὰ Ζαχαρίου ψησὶν οὕτως· Ἀλτεισθε οὐρόν παρὰ Κυρίου καθ' ὅραν πρῶτον καὶ ὄψιμον, καὶ θετὸν χειμερινόν· δώσει αὐτοῖς, ἐκάστην βοτάνην ἐν ἡμέρῳ. Ἐν δὲ ταῖς βασιλείαις ἐπὶ ἡλίου οὕτω ψησί· καὶ ἐπέστρεψε τὸ παιδάριον ἐκτάκτως, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐσθόμῳ, καὶ ἰδοὺ νεφέλῃ μικρὰ ὡς ἱχνος, ἀνάγουσα ὕδωρ ἀπὸ θαλάσσης. Τὸ δὲ σαλευθῆναι τὴν γῆν οὐκ ἀπὸ πνεύματος λέγομεν· οὐ γὰρ ὡς αὐτοὶ μύθους ὑποτιθέμεθα· ἀλλὰ προστάγματι θεῷ τοῦτο γίνεσθαι λέγομεν ἀπερίεργως. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή διὰ τοῦ Δαυὶδ, Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν· καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων λέγει εἰς τὰς Πράξεις, Καὶ ἐσαλεύθη ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἦσαν συνηγμένοι, καὶ ἐκλήσθησαν ἅπαντες πνεύματος ἁγίου. Καὶ Ἀμώς δὲ ὁ προφήτης λέγει πάλιν οὕτως· Κύριος ὁ θεός ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἐραπτόμενος τῆς γῆς καὶ σαλευῶν αὐτήν· καὶ πάλιν ἕτερος προφήτης, Ἀγγαλός δὲ οὗτος, λέγει, ὅτι Ἐτι ἀπαξ ἐγὼ σεισω οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν· καὶ πάλιν Ἡσαίας, Ἐὰν ἀνολέξῃς τὸν οὐρανόν, τρέμος λήψεται ἀπὸ σοῦ ὅρη.

Περὶ δὲ ἀντιπόδων οὕτε εἰπεῖν ἢ ἀκούσαι περὶ τούτων τῶν μύθων ἀνέχεται ἡ θεία Γραφή· Ἐποίησε γὰρ, ψησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἐξ ἐνός πάν ἔθνος ἀν-

Ac neque Deo, neque rerum naturæ adversamur. Deo quippe credendum potius, quam cogitationibus et doctrinæ hominum. Ac rursum de quatuor elementis dicimus, Deum prius aridam terram cum firmasset, eam, utpote mole gravem, ut universi fundamentum posuisset; aquam vero, id est humidum elementum, utpote fluxum, supra terram posuisse, et ambo ut qualitatibus contraria una constituisse, sed ad temperamentum superiorem posuisse aerem qui frigidus est, et aeri superiorem ignem, id est, calidum elementum, quia ambo leviora sunt: cumque hæc mutuo sint contraria, elementa duo quæ medium spatium occupant, aquam scilicet ut humidam, et aerem ut frigidum, quæ magnam mutuo habent affinitatem, quorum

aliud fluxæ, aliud exilis naturæ est, amboque mollia, et mutuas alterutris, necnon et contrariorum elementorum qualitates facile admittunt, sibi invicem communicantia, universumque temperantia, intermedium inter alia duo elementa spatium occupare decrevisse, inter aridum videlicet et calidum, ne universum corrumpere, et in cinerem abiret. Quia enim duo illa media elementa sese facile mutuo pervadunt, in errorem lapsi sunt: exteri frigidam dixerunt: demum ideo uni qualitates duas

Pluvias autem Deus ad utilitatem per angelicas virtutes fieri providit, quæ ipsi obsequentes, ex mari in nubes aquas advehunt, ac fussul Dei parentes imbrem quæ Deus præcipit emittunt; ait enim Scriptura per prophetam Amos: *Advocans aquam maris, et effundens illam super faciem terræ* 17. Similiter per Zachariam prophetam sic ait: *Pellite pluviam a Domino, ad horam matutinam et serotinam, et pluviam hiemalem dabit ipsis, unicuique herbam in agro* 18. In Regnorum autem libro de Elia sic dicitur: *Et reversus est puer septies: et factum est in septima vice, et ecce nubes parva quasi vestigium, evahens aquam ex mari* 19. Quod verò terra moveatur, id non a vento fieri dicimus; non enim fabulas comminiscimur ut illi, sed illud jussu Dei fieri pronuntiamus, nec curiose rem perquirimus. Ait quippe Scriptura per Davidem: *Qui respicit terram et facit eam tremere* 20; de apostolis verò dicitur in Actibus: *Et commotus est locus in quo*

157 *erant congregati, et repleti sunt omnes Spiritu sancto* 21; itemque Amos propheta sic habet: *Domine Deus omnipotens, qui tangit terram, et commovet ipsam* 22; et iterum alius propheta, Aggeus scilicet, ait: *Quoniam adhuc semel ego commovebo, non modo terram, sed etiam cælum* 23; ac rursum Isaias: *Si aperueris cælum, tremorem a te accipient montes*.

Quoad antipodas verò spectat, de hujusmodi fabulis ne audire quidem vel loqui licitum est per divinam Scripturam. *Fecit enim, inquit Apostolus, ex*

17 Amos ix, 6. 18 Zach. x, 1. 19 III Reg. xviii, 44. 20 Psal. ciii, 32. 21 Act. ii, 4. 22 Amos ix, 5. 23 Agg. ii, 24.

uno omnem gentem hominum, ut inhabilet super omnem faciem terræ; non dixit supra omnes facies, sed super faciem. Inferos autem vocat mortuos in terra sepultos: cujusmodi est illud, *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium et infernorum* ¹; ac si diceret, angelorum, utpote caelestium; hominum, utpote terrenorum; et infernorum, utpote ~~in~~ terra sepultorum. Sic enim in resurrectione futurum dicit, quando omnes, sive angeli in caelo, sive homines in terra degentes, sive mortui in terra sepulti resurgentes, genu flectent in nomine Jesu Filii Dei. Nam supra terram calcare dicimur, ut in illo: *Dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones* ². Calcare est supra aliquem ambulare, quod si supra aliquem ambulamus, qui obversis pedibus ambulat, sub eo est qui supra ambulat: et tamen, secundum sophos illos, sphaerica figura neque sursum neque deorsum habet: ergo neque calcamus, neque calcamur, neque ullatenus in terra gradimur, ac consequenter ipsi commenta et fabulas effutunt.

Quod vero spectat ad angelos, et daemones, atque animas, omnino circumscriptas eas atque in hoc mundo degentes esse ait divina Scriptura, ut cum dicit Apostolus: *Spectaculum facti sumus mundo et angelis et hominibus* ³, utpote qui in hoc uno mundo versentur. In Daniel quoque de eadem re sic habetur: *Et princeps regni Persarum adversum me stetit viginti uno diebus. Et ecce Michael, unus de principibus primis, venit in auxilium mihi, et ipsum reliqui ibi cum principe regni Persarum: veni autem ut docerem te quæ ventura sunt populo tuo in novissimis diebus* ⁴. Illud, *adversum me stetit*, itemque, *venit, et abiit, et reliqui cum ibi*, ac similia, circumscriptorum sunt. Observandum porro, singulis genitibus et regnis archangelos administratores deputari; imo etiam hominem quemlibet angelum comitem et custodem habere. Exempli causa ecclesia de Petro loquens in Actibus dicit, *Angelus ejus est* ⁵; Dominus item in Evangelis hæc vociferatur: *Nam angeli eorum semper* **158** *vident faciem Patris mei qui in caelis est* ⁶; manifeste declarans unicuique nostrum angelum adesse, ducem scilicet atque custodem. Solum quippe Numen incircumscriptum, ubique eodem ac simili semper modo se habens; nam, *Si ascendero*, inquit David, *in caelum, tu illic es; si descendero in infernum, ades: si sumpsero pennas meas diluculo, ac si dicat, in oriente, et habitavero in extremitis maris, quasi dicat, in occidente, etenim manus tua deducet me* ⁷; Deum incircumscriptum esse palam docens. De angelis vero id ne cogitari quidem potest, quippe qui, ut supra dictum est, in loco reliquantur. Animas quoque circumscriptas dicit divina Scriptura, ipsoque corpore circumscribi innuit, ut cum dicitur, *Benedic, anima mea, Domino, et omnia quæ intra me sunt* ⁸, quasi scilicet et ipsa intra exsi-

A *θρώπων, κατοικεῖν ἐπὶ παντός προσώπου τῆς γῆς· οὐκ ἐπὶ παντὶ προσώπῳ τῆς γῆς εἶπεν, ἀλλ' ἐπὶ προσώπῳ. Καταχθονίους δὲ τοὺς νεκροὺς τοὺς τεθαμμένους ἐν τῇ γῇ καλεῖ· οὗλον ἐστὶ τό· 'Ἰνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κλῖνῃ, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων· ἵνα εἴπῃ, ἀγγέλων ὡς οὐρανίων, ἀνθρώπων ὡς ἐπιγείων, καταχθονίων ὡς ἐν τῇ γῇ τεθαμμένων. Τοῦτο γὰρ εἴπῃ περὶ τῆς ἀναστάσεως γίνεσθαι, ὅτε πάντες οἱ τε κατ' οὐρανὸν ἀγγελοι, οἱ τε κατὰ γῆν ἄνθρωποι, καὶ οἱ ἐν τῇ γῇ τεθαμμένοι νεκροὶ ἀνίστασθαι πάντες, γόνυ κλίνουσιν ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Πατεῖν γὰρ λεγόμεθα ἐπάνω τῆς γῆς, οἷον ὡς ἔστιν λέγει· Δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων. Τὸ πατεῖν οὖν τὸ ἐπάνω τινὸς λέγεται πατεῖν· εἰ δὲ ἐπάνω τινὸς πατοῦμεν, τὸ ἀντιπατεῖν ὑποκάτω ἐστὶν οὐ πατεῖ, κατὰ τοὺς σοφοὺς δὲ τὸ σφαιροειδὲς οὔτε ἐπάνω οὔτε ὑποκάτω ἔχει· οὐκοῦν οὔτε πατοῦμεν, οὔτε ἀντιπατοῦμεθα, οὔτε ὅπως βοῖομεν ἐν τῇ γῇ, καὶ πλάσματα καὶ μῦθοι εἰσι τὰ κατ' αὐτοὺς.*

B *Περὶ δὲ ἀγγέλων καὶ δαιμόνων ἢ ψυχῶν, πάντα περιγραφέντος λέγει ἡ δεῖα Γραφή, καὶ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ διάγοντας, ὡς ἔστιν λέγει ὁ Ἀπόστολος· Θεάτρον ἐργηθῆμεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις· ὡς εἰς ἓνα κόσμον διάγοντας· Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Δανιὴλ λέγει περὶ αὐτῶν οὕτως· Καὶ ὁ ἄρχων βασιλείας Περσῶν εἰστέθεικε ἐξ ἐναντίας μου ἐκκοσιμίων ἡμέρας. Καὶ ἰδοὺ Μιχαὴλ εἰς τῶν ἀρχόντων τῶν πρώτων ἦλθε βοηθεῖσθαι μοι, καὶ αὐτὸν κατέλιπον ἐκεῖ μετὰ τοῦ ἀρχοντος βασιλείας Περσῶν. Καὶ ἦλθον συντεῖσαι σέ ὡς ἀπαντήσεται τῷ λαῷ σου ἐκ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν. Τὸ, εἰστέθεικε ἐξ ἐναντίας μου, καὶ τὸ, ἦλθε, καὶ, ἀπῆλθε, καὶ, κατέλιπον αὐτὸν ἐκεῖ, καὶ ὅσα τοιαῦτα περιγραφέντων εἰσιν· Ἐπισημαντέον δὲ ὅτι καὶ κατ' ἔθνος καὶ βασιλείαν ἀρχάγγελοι διοικοῦσι φυλάττοντες· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατ' ἓνα ἄνθρωπον ἄγγελος ἔπεται φυλάττων, ὡς ἔστιν λέγει ἡ ἐκκλησία περὶ Πέτρου ἐν ταῖς Πράξεσιν· Ὁ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστίν· ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις βοᾷ λέγων, Οἱ γὰρ ἄγγελοι αὐτῶν διαπαντὸς βλέποντες τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· σαφῶς δηλώσας ἓνα ἕκαστον ἡμῶν ἄγγελον ἔχειν, ὁδηγὸν δηλονότι καὶ φύλακα. Μόνον γὰρ ἀπερίγραφτον τὸ θεῖον, πανταχοῦ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ ὡσαύτως ἐν· Ἐὰν γὰρ ἀναβῶ, φησὶν ὁ Δαυὶδ, εἰς τὸν οὐρανόν, οὐ ἐκεῖ εἰ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει· ἐὰν ἀναλῶμαι τὰς πτέρυγας μου κατ' ὄρεον, ὡσαυτί, ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ κατασκευάσω εἰς τὰ ἐσχάτα τῆς θαλάσσης, ἵνα εἴπῃ, τῆς δύσεως, καὶ γὰρ ἡ χεὶρ σου ὀδηγήσει με· φανερώς δὲ ἀπερίγραφον τοῦ Θεοῦ ἐνταῦθα σημάνας· Ἐπὶ δὲ ἀγγέλων οὐ δυνατόν τοῦτο νοεῖν, καταλειπόμενοι, ὡς ἀνωτέρω γέγραπται, ἐν τόπῳ. Περὶ δὲ ψυχῶν, καὶ αὐτὰς περιγραφέντος λέγει ἡ δεῖα Γραφή, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ σώματι περιγράφεσθαι, οἷον τι λέγει, Εὐλόγει, ἢ*

¹ Philip. ii, 10 ² Luc. x, 19. ³ I Cor. iv, 9. ⁴ Dan. x, 13 sqq. ⁵ Act. xii, 15. ⁶ Matth. xviii, 10.

⁷ Psal. cxlvi, 8. ⁸ Psal. ciii, 4.

ψυχὴ μου, τὸν Κύριον καὶ πάντα τὰ ἐντός μου, ὡσαύτῃ, καὶ αὐτῆς ἔδωκε τυγχανούσης· καὶ πάλιν, ἡ καρδία μου καὶ ἡ σάρξ μου· κέχρηται δὲ ἀντὶ ψυχῆς τῇ καρδίᾳ, ὡς ἔχει αὐτῆς ἰδρυμένης, καὶ ἔνδον οὕτως τοῦ σώματος· ὡς θύαν πάλιν λέγει, Ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔκρυψα τὰ λόγια σου, ὅπως ἂν μὴ ἀμάρτω σοι· ἵνα εἴπῃ, Ἐν τῇ ψυχῇ μου· καὶ πάλιν, Καρδία καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ θεός· ἵνα εἴπῃ, ψυχὴν. Ὁ δὲ Κύριος φησιν οὕτως, Ὅτ' ἐὰν εἰσπορεύσμεθα κοινοὶ τὸν ἄνθρωπον· εἰς γὰρ τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀπεδρῶνα ἐκβάλλεται· τὰ δὲ ἐκπορεύσμεθα ἐκ τῆς καρδίας, ὡσαύτῃ, τῆς ψυχῆς, ἐκεῖνα κοινοὶ τὸν ἄνθρωπον· ὅλον ποιεῖτο διαλογισμοί, καὶ ὅσα καταλείπει ἰδιώματα τῆς ψυχῆς. Ἐτέρωθεν δὲ πάλιν λέγει ἐντροπετικώτερον τοῖς Ἰουδαίοις· Ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἐντός ὑμῶν ἐστιν· ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι Ὁρεῖσθε κατὰ ψυχὴν καὶ ἔχειν ἐντός ὑμῶν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ· καὶ πάλιν, τῷ πιστεύοντι ληστῇ ἐπαγγέλλεται λέγων, Ἀπὸν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ εἶ ἐν τῷ παραδείσῳ· τῶς φανερώτατα ἐν τόπῳ λέγει· ὅτι καὶ κατὰ ψυχὴν λέγει καὶ οὐ κατὰ τὸ σῶμα, ὅλον ἐκ τοῦ ταῦθα καὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ὑπὸ Ἰωσήφ ἐν Ἱερουσόλοις· ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ ληστοῦ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐτέθη. Προηλθόντα οὖν κατὰ τὴν ψυχὴν λέγει τὸ, Μετ' ἐμοῦ εἶ σήμερον ἐν τῷ παραδείσῳ. Ἐντὶ καὶ οἱ πλείους τῶν εὐαγγελιστῶν ἐπὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου, Ἐξέκτανυσεν, εἰπον, ὡσαύτῃ, ἔσωθεν ὄντος τοῦ πνεύματος, τοῦτοισι κλίνας τὴν κεφαλὴν, λέγει, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα.

Καὶ ταῦτα μὲν ἡμῖν εἰρήται ὡς ἐν τάξει ὑποθήκης Χριστιανισμοῦ, ἐκ τῆς θείας Γραφῆς κινουμένοις, οὐχ ἑαυτοῖς πλασσαμένοις ἢ στοχασαμένοις, ἀλλ' ἀκριδῶς πισθυομένοις τῷ θεῷ τῷ διὰ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ λαλήσαντι· πάντων γὰρ τῶν θελούντων ἀπὸ λογισμῶν ἰδῶν ἢ στοχασμῶν εἰπεῖν τὴν τοιοῦτον, καὶ ἀπορροῦντων τὰ πλείστα καὶ σφαλλομένων, καὶ μὴ ἐξιχνύοντων τὸ ἀκριδὲς εἰπεῖν, πρὸς τὸν θεὸν τὴν κρίσιν τοῦ παντός καταφυγεῖν χρὴ τὸν ὄντως Χριστιανὸν, τὸν εἰδότα τὸ πῶς καὶ διατί· ἵνα μὴ πλανώμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἀνθρώπων, καθὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος βοᾷ, ἐν τῇ κρυφίᾳ τῶν λόγων, καὶ τῇ πανουργίᾳ τῆς ἀπάτης, εὐρεθόμενοι καὶ ἡμεῖς σὺν τῷ κόσμῳ κατακρινόμενοι. Ταῦτα δὲ αὐτὰ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ ὁ Μωσῆς ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς καταλείπει καὶ φησὶ· Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωσῆν, Ἀδελφον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ ἑρεῖς πρὸς αὐτοὺς, κοινησάτωσαν ἑαυτοῖς κρᾶσκα ἐπὶ τὰ περὶ ὅρια τῶν ἡμετέρων αὐτῶν εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν, καὶ ἐκιδήσεται ἐπὶ τὰ κρᾶσκα τῶν περὶ ὅρων κλῶσμα δακτύλων, καὶ ἔσται ὑμῖν ἐν τοῖς κρᾶσκα· καὶ ὄψεσθε καὶ μνησθήσετ' αὐτῶν τῶν ἐντολῶν Κυρίου, καὶ ποιήσετε αὐτάς, καὶ οὐ διαστραφῆσεσθε ὀπίσω τῶν ἀνοιῶν ὑμῶν καὶ ὀπίσω τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν, ἐν οἷς ὑμεῖς ἐκώρυκεσθε ὀπίσω αὐτῶν, ὅπως ἂν μνησθῆτε καὶ ποιῆτε πάσας τὰς ἐντολάς μου,

Ac stat, ac rursus, *Cor meum et caro mea*· hic cor pro anima usurpat, utpote quæ in corde sedeat, et infra corpus sit; et iterum quando dicit: *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi*, ut dicat, in anima mea; iterumque: *Cor mundum crea in me, Deus*, ut dicat, animam. Dominus autem sic ait: *Non quæ ingrediuntur, coinquant hominem; nam in ventrem vadunt, et immissum emittuntur: sed quæ egrediuntur ex corde; quasi dicat, ex anima, illa coinquant hominem; qualia sunt cogitationes malæ*, et aliæ, quas enumerat, animæ proprietates. Alibi rursus aptius ad Judæorum confusionem ait: *Regnum Dei intra vos est*, ac si diceret: *Opus est ut regnum Dei semper intus in anima habeatis; rursus latroni credenti hæc pollicetur, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso*, ubi evidentissime, in loco, dicit. Quod vero secundum animam, non secundum corpus dicat, inde palam est, quod corpus Domini a Josepho Jerosolymis sepultum sit, ac latronis item corpus ibidem in locis sit tumulatum: manifestissimum ergo est ipsum hæc de anima dicere, *Meum, eris hodie in paradiso*. Ad hæc evangelistarum plerique de morte Domini loquentes, *exspiravit*, aiunt, ac si spiritus, qui intus exsistebat, videlicet anima, a corpore exierit; nam alius ait: *Inclinato capite, emisit spiritum*.

τῆς ψυχῆς, ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ σώματος. Ὁ γὰρ ἄλλος, Et hæc quidem a nobis dicta sunt, quasi vere Christiana hypothesis, a nobis, inquam, ex divina Scriptura permotis: non enim hæc commenti aut conjectura quadam assecuti sumus; sed re accurate perquisita Deo obtemperavimus per prophetas et apostolos, ac per Filium suum loquenti: siquidem cum omnes quotquot aut ratiocinio suo aut conjectura hæc tractare aggrediuntur, **159** passim hæreant et hallucinentur, nec valeant accurate loqui, ad Deum universi opificem, quemlibet vere Christianum confugere oportet, utpote qui et cur et quomodo factum sit apprime norit, ne errantes et omni vento doctrinæ hominum altro citroque jactati, ut Apostolus clamat, in *versutia sermonum in astutia fallaciæ* inveniamur et nos cum mundo condemnati. Hæc ipsa in veteri lege Moyses in Numeris recenset his verbis: *Dixitque Dominus ad Moysen: Loquere filiis Israel, et dices ad eos, ut faciant sibi fimbrias in ulis vestimentorum suorum in generationes suas, et imponetur fimbriis vitta hyacinthina, et erit vobis in fimbriis, et videbitis et recordabimini omnium mandatorum Domini, et facietis ea, neque divertemini post amentias vestras, et post oculos vestros, in quibus vos fornicamini, ut recordemini et faciat omnia præcepta mea: et eritis sancti Deo vestro. Ego Dominus Deus, qui eduxi vos ex Ægypto, ut essem vobis Deus, ego Dominus Deus*

¹ Psal. lxxxiii, 3. ² Psal. cxviii, 11. ³ Psal. l, 12. ⁴ Matth. xv, 17. ⁵ Luc. xvii, 21. ⁶ Luc. xxiii, 43. ⁷ Ibid. 48. ⁸ Matth. xxviii, 50. ⁹ Ephes. iv, 14.

vester¹⁵. Clarius et ipse eadem docens quæ docuit Apostolus, nos non proprias cogitationes, sed potius divina præcepta sequi oportere. Faxit Deus, o pretiosum caput, ut ab iis abstineamus, ac divina sectemur, precibus sanctitatis tuæ, Christianissime Pater, ut coram throno tuæ misericordiam et gratiam inveniamus in sæcula. Amen.

ἔχεισθαι, εὐχαίς τῆς σῆς ἀγιοσύνης, Χριστιανικώτατε

ὁρόνους τῆς χάριτος, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

LIBER III.

Quod divina Scriptura firma et fide digna sit, atque ipsa, nempe Vetus et Novum Testamentum, una concordet, dum figurarum totius mundi utilitatem indicat.

Post diluvium cum homines Deo adversantes construendæ turri primum occuparentur, e sublimi fræquenter astra considerantes, errore ducti, suspicati sunt cælum vere sphericum esse. Nam cum turbe in qua turrim ædificabant Babelionum esset, necessarium est hoc primo Chaldaeorum inventum esse: quare barbaram sphericam concinnarunt qui, ex Abrahami genere orti, Chaldaei erant; atque in Ægyptum profecti, Ægyptiis illam opinionem communicarunt. Ægyptii vero arrepta hinc occasione rem curiosius pervestigantes, eam opinionem latius extenderunt, donec in Ægypto peregrinantes Græci, Pythagoras scilicet, Plato, et Eudoxus Cnidius philosophi, eam 160 cum

edidiciissent, arrepta ex prioribus ausa, eandem fusius explanarunt.

Paragrapha.

Post diluvium, hominibus in interiore Orientis parte, ubi arca consererat, numero auctis, ut scriptum est, II, ex pristinis limitibus egressi, plantam invenerunt in terra Sennaar. Cum autem omnes unius linguae essent, de his mutuo consultabant dicentes: Priscos homines Deus diluvio perdidit: ac si iterum iratus nos pariter diluvio perdere velit, sane peribimus. Verum agite, lateres paremus et coquamus igni, ut aquis obstant, ac bitumine conglutinautes construamus præaltam turrim, cujus cacumen cælum pertingat, ut, diluvio erepti, in turri servemur. Sicque facile bellum contra illum instruere poterimus, quando proximi erimus, dumque omnes una sumus necdum dispersi. Illud enim sibi vult hoc dictum: Et faciamus nobis nomen, antequam dispergamur in facie terræ¹⁶. Orsi itaque structuram, cum tyrannico more vellent in cælum ascendere, clemens ille ac misericors Deus, gnarus ac præsciens eam, quem liberi arbitrii creaverat, hominem, vi quidem rationalis partis instructum, sed infirmitate carnis debilem esse, commiseratione potius, quam indignatione permotus, magna iterum oeconomia est usus, nec permisit eos incassum laborare ac defatigari: nam præterquam

καὶ ἑσσεσθε ἀγνοεῖ τῷ Θεῷ ὁμῶν. Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ ἐξαγαγὼν ὑμᾶς ἐκ τῆς Αἰγύπτου, εἶναι ὁμῶν Θεός, ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὁμῶν. Σαφέστερον καὶ αὐτοὺς διδάσκας, ὅτι καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξε, μὴ κατακολουθεῖν ταῖς ἱδίας ἐννοίαις· ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς θεοῖς προστάγμασι. Γένοιτο δὲ ἡμᾶς, ὡς τιμὰ κεφαλῇ, τούτων μὲν ἀπέχεσθαι, τῶν δὲ θεῶν ἀντιπάτερ· ὅπως εὐρωμεν ἑλεος καὶ χάριν ἐνώπιον τοῦ

ΛΟΓΟΣ Γ.

Ὅτι βαβυλῶν ἐστὶ καὶ ἀξιώσιμος ἡ θεία Γραφή, καὶ σύμφωνος τῇ ἐναντίῃ καὶ κατ' ἐναντίαν διηγουμένῃ, Παλαιὰ τε καὶ Καινὴ Διαθήκη, σημαίνουσα καὶ τὸ χρησιμὸν τῶν σχημάτων τοῦ παντός κόσμου.

Πρῶτον ὁ ἀνθρώπων μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἐπὶ τῆς θεομάχου πυργοποιίας ἐφ' ὀφθαλμῷ γενόμενος, κατανοοῦντες συνεχῶς τοῖς ἀστροῖς, ὑπώπτευσαν πλανώμενοι ταύτην εἶναι τὴν δόξαν σφαιροειδῆ τὸν οὐρανόν. Βαβυλωνίων γὰρ οὕσης τῆς πόλεως ἐνθα τὸν πύργον ψυχοδύμου, Χαλδαίων ἀνάγκη πρῶτον ἐφευρέμα τὸ τοιοῦτον· ὅθεν καὶ βαρβαρικὴν σφαῖραν ἐξεργάσαντο οἱ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ἀβραάμ, Χαλδαῖοι ὑπάρχοντες, καὶ καταβόντες εἰς Αἴγυπτον, αὐτοὶ ματέδωκαν τοῖς Αἰγυπτίοις ταύτης τῆς δόξης. Πολυπραγμονικώτερον πάλιν ἀφορμῆς δραξάμενοι οἱ Αἰγύπτιοι, ἐπέτειναν καὶ αὐτοὶ ταύτην τὴν δόξαν, ἕως ὅτου καὶ οἱ Ἕλληνες παροικησάντες ἐν Αἰγύπτῳ, Πυθαγόρας, Πλάτων τε, καὶ Εὐδόξος ὁ Κνίδιος οἱ φιλόσοφοι, καὶ αὐτοὶ ταύτης μεταλαβόντες πλὴν τῆς καὶ αὐτοὶ ἐπεξεργάσαντο ἐκ τῶν πρώτων λαβόντες εὐδ' ἀφορμᾶς.

Παραγραφή.

Μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, λοιπὸν τῶν ἀνθρώπων πληθυνθέντων ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἐνθα ἡ κινεωδὲς ἐκκλίση, καθὼς γέγραπται, κινήσαντες μικρῶς πρὸς ἐπὶ τὰ ἔξω, εὗρον πεδίον ἐν γῇ Σενναάρ. Μῖα δὲ γλώττης ὄντες οἱ πάντες, ὁμοθυμαδὸν διελογίζοντο λέγοντες, ἔτι τοῖς πρὸ ἡμῶν ἀνθρώπους ὁ Θεὸς κατακλυσμῷ διέφθειρεν· εἰ δοκῇσιν πάλιν αὐτῷ ὀργισθῆναι ἡμῖν καὶ κατακλυσμῷ διαφθεῖραι, ἀπολούμεθα πάντες. Ἀλλὰ δεῦτε, κλινθεύσωμεν κλινθούς, καὶ ὀπτήσωμεν αὐτάς πυρὶ, ἵνα τοῖς ὕδασι ἀντέχωσι, καὶ ἀσφάλτῳ οἰκοδομήσαντες ποιήσωμεν πύργον ὑψηλόν, οὗ ἡ κεφαλὴ ἔσται ἕως τοῦ οὐρανοῦ· ἵνα τοῦ μὲν κατακλυσμοῦ ρυσθέντες, σωθῶμεν ἐν τῷ πύργῳ. Εὐχερῶς δὲ πρὸς αὐτὸν παραταξόμεθα εἰς πόλεμον, ἐγγύτατοι αὐτοῦ ὄντες, ἕως ἐσμέν ὁμοῦ πάντες, πρὶν ἢ διασκορπισθῶμεν. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ λέγειν· Καὶ ποιήσωμεν ἐαυτοῖς ὄνομα, πρὸ τοῦ διασκορπῆναι ἡμᾶς ἐπὶ προσώπων τῆς γῆς. Ἀρξάμενοι τοίνυν οἰκοδομεῖν καὶ τυραννικῇ τρόπῃ βουλόμενοι εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελθεῖν, ὁ φιλόανθρωπος καὶ εὐσπλαγχνος Θεός, εἰδὼς καὶ προεὶδὼς ὃν ἐκτίσειν αὐταίρετον καὶ αὐτεξούσιον ἀνθρώπον, δύναμιν μὲν τοῦ ἐν αὐτῷ λογικοῦ, τὴν ἀσθένειαν δὲ τῆς αὐτοῦ σαρκὸς, σπλαγχνισθεὶς μᾶλλον ἢ περιορισθεὶς, πεποίηκε πάλιν οἰκονομίαν μεγάλην, μὴ ἐάσας αὐτοὺς ἀνόνητα καμῶν

¹⁵ Num. xv, 16. ¹⁶ Gen. xi, 4.

καὶ μοχεῖν μετὰ τοῦ γὰρ συντρέσθαι τῷ καμᾶτι, Α διαφθεῖροντο παντελῶς ἐφ' ὅσους γενόμενοι, ἐκ τε τῆς σφοδρότητος τῶν ἀνέμων ἀνωθεν καταβαλλόμενοι, καὶ τῇ ἐγγύτητι τοῦ ἡλίου κατακαυματούμενοι, καὶ τῇ ἐκπλήξει τοῦ ὕψους σκοτούμενοι πάλιν καὶ καταφερόμενοι. Διαιρεῖ οὖν αὐτῶν καὶ συγχέει τὴν γλῶτταν εἰς πολλὰς, καὶ παύει μὲν τῆς ἀθέου μανίας, διασκορπίζει δὲ αὐτοὺς καὶ κατοικίζει εἰς πᾶσαν τὴν γῆν. Αὕτη ἡ αἰτία τοῦ διαμερισμοῦ τῶν ἐθνῶν καὶ τῆς κατοικίας τῆς ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐπ' ἐσχάτων οὖν τῶν ἡμερῶν εὐδοκήσας ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἀνθρώποις, καθὰ γέγραπται, Ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία, ἰδίᾳ βουλῇ καὶ ἀγαθῇ ἀναγαγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν οὐρανόν, τὴν ἡμετέραν ἀπαρχὴν μετὰ μ' ἡμέρας τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως ἀνήγαγεν εἰς τὸν οὐρανόν· προμηνύων δὲ πάλιν καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων τὴν ἀνάβητον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ὧς διὰ Πνεύματος ἁγίου συνάψας, ὥς ποτε διεῖλε γλῶσσας, οὐρανῶθεν τοῖς ἀποστόλοις δέδωκε, καὶ ἐλάλουν γλῶσσαις τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἰδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι· ὥστε τοὺς παρισταμένους πάντας ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν συνηγμένους, ἀκοῦειν ἑκαστον τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ, καὶ γινῶναι τὴν εὐδοκίαν ἣν ἠδόκησεν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ὅτι ποτὲ οἱ τυραννοῦντες καὶ βουλόμενοι ἀνθρώποις εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελεῖν, ἀπρακτοὶ μεμενήκασιν· εὐδοκίᾳ δὲ Θεοῦ νῦν εἰς οὐρανὸν οἱ πιστοὶ ἀναφέρονται. Ἀδελφὰ τῷ σοφῷ καὶ εὐσεβῶς ἡμῶν Θεῷ, τῷ ταῦτα χαρίζομένῳ τοῖς ἀνθρώποις. Ἀμήν.

Παραγραφή.

Ἐνταῦθα ἐφ' ὠψιλοῦ γενόμενοι οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι τὸν πύργον ψυχοδόμου, καὶ συγχῶς τοῖς ἀστροῖς ὀπνοοῦντες, καὶ ὀρῶντες τὰ μὲν τῶν ἀστέρων ἀνερχόμενα, τὰ δὲ κατερχόμενα, τρόπον τινὰ ὡς ἐπὶ μηχανῆς στρεφόμενον ὑπώπτευσαν πρὸς τὸ σφαιροειδῆ εἶναι τὸν οὐρανόν. Ἐγνώσαν γὰρ καὶ τὸ σχῆμα τῆς γῆς, καὶ ὅτι ὑπὸ ἀγγέλων κινεῖται ἐν τῷ αἵρι. Διὰ τοῦτο τὴν ὕπνοιαν ταύτην ἔσχον, τὰς πύλας ταύτας τὰς διαπερώσας τὸν πύργον ἐποίησαν, μηχανώμενοι πάντοθεν, ἵνα μὴ ᾔθην ἐκ τῶν ὕδατων τοῦ κατακλυσμοῦ καταβληθῇ ὁ πύργος· ὁμοίως καὶ τὴν πλίνθον ψυχοδόμου, ἵνα τοῖς ὕδασι ᾔθην ἀντέχη. Οὕτως γὰρ ἐστιν ὁ πύργος οἰκοδομούμενος. Φασὶ δὲ κατέχειν τοῦ πλάτους τὸ διάστημα τῶν θεμελίων τέρα ἐπὶ τρία μίλια. Λέγουσι δὲ καὶ τὴν ἀνοδὸν ἔξωθεν αὐτὸν κύκλῳ ἔχειν, ἵνα διὰ τῶν θυρίδων φῶτα δέχηται ἡ ἵεδος.

Τὸ κελμενον.

Ἐτι δὲ διατριβόντων τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, γεννηθεὶς ὁ Μωσῆς καὶ ἀνατραφεὶς ἐν τοῖς βασιλείοις Αἰγύπτου, ἐπαιδεύετο πᾶσαν τὴν σοφίαν τῶν Αἰγυπτίων, παραλαβὼν διὰ τῆς ἡλικίας καὶ αὐτὸς τὴν σφαῖραν καὶ ἀστρονομίαν, ἣ καὶ μαγείαν καὶ ἱερογλυφικὰ γράμματα, μᾶλλον δὲ σύμβολα γραμμάτων γράμματα γὰρ οὐκ ἔχον, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, πάσης αὐτῶν τῆς σοφίας μέτοχος γεγονὼς, καθὰ διηγείται ἡ θεία Γραφή, ἀνδρωθεὶς καὶ ζηλωτὴς ὑπάρχων μᾶλλον

quod defatigatione et operibus atterebantur, multi, in alto constituti, ventorum vehementia in terram defecti ruebant; sive etiam ardore solis exusti, ac nimia celsitudine autoniti et offuscati, in imum se rebantur. Linguam igitur eorum confundit et in complures alias dividit, impiam amentiam compescit, ipsosque dispergit, et universam terram inhabitare facit. Hæc causa gentium dispersionis fuit, hæc habitationis in omni terra. In novissimis ergo diebus beneplacitum Deo fuit homines (visitare), ut scriptum est, In hominibus beneplacitum¹⁰, ac proprio consilio et bonitate ipsos deducere in cælum; atque, post quadraginta a resurrectione sua dies, primitias nostrum in cælos extulit: itemque, ut reliquorum hominum ascensum præsignificaret, in die Pentecostes, conjunctis per Spiritum sanctum linguas quas olim diviserat, cælitus apostolis variis linguis loquenti magnalia Dei facultatem indidit, prout Spiritus sanctus ipsos ad loquendum afflavit, ut omnes qui astabant, ex omnibus gentibus coacti, propria singuli dialecto magnalia Dei audirent, noscerentque Dei erga homines dignationem: quia, 161 cum olim homines tyrannica vi utentes in cælum voluissent ascendere, re infecta manserunt, jam vero ex Dei beneplacito in cælum fideles efferantur. Gloria sapienti ac misericordi Deo, qui hæc hominibus largitus est. Amen.

Paragrapha.

In sublime elati primi homines, dum turrim ædificarent, astra frequenter suspicientes, ac videntes stellarum alias ascendere, alias descendere, suspicati sunt ceu machinis quibusdam cælum circumvolvi, ac conjectarunt esse sphericum. Figuram quippe terræ ignorabant, nesciebantque stellas ab angelis in aere moveri. Quamobrem hæc suspicione permoti portas, quæ totam turrim permearent, exstruxerunt, prospicientes ne aquis diluvii succussa turris rueret: similiterque lateribus ædificarunt, ut aquis obsisteret: nam eo modo structa turris deprehenditur. Aiunt autem eam a fundamentis terna quaquaversum milliaria latitudinis occupare: dicunt etiam gradus ad ascensum in ambitu ad exteriorem partem positos habere, ut per fenestras lucem accipiant.

Textus.

Israelitis in Ægypto degentibus, natus Moyses et in regia Ægypti eductus universam Ægyptiorum sapientiam edocebatur: cum autem oculis percipisset sphaeram et astronomiam, sive potius magiam, et hieroglyphicas litteras, imo verius litterarum symbola; nondum enim litteræ erant: ac, ut summatim dicam, cum omnis eorum sapientiæ consors esset, ut divina Scriptura narrat¹¹: postea virilem adeptus ætatem, cum propriæ ac patriæ gentis

¹⁰ Luc. II, 14. ¹¹ Act. VII, 22.

studiosus esset, Ægyptium interficit: ac ultionem A
voritus, in regionem Madian se subduxit, ubi, uxore
iuncta, filios duos suscepit. Cum vero socieri sui
oves pasceret, easque in montem Sina duxisset,
illam rubi visionem vidit, qui, cum totus arderet,
non consumebatur. Hinc cum ad spectaculum propi-
us accederet, ab angelo Dei in nomine Dei evo-
catus, jussus est adire regem Pharaonem in Ægy-
ptum, ac educere filios Israel ex servitute Ægy-
ptiorum. Cum autem ille, rem fieri non posse ratus,
reluctaretur, nec posse putaret tenuem hominem
regem tantum oppugnare, ipsum Deus per angelum
fiducia replevit, avos in memoriam revocans, et
qui ipse Deus ex vetula et senibus parentibus
gentem magnam et numerosissimam præter spem
excitasset. **162** Ac eum ad miracula per virgam,
quam manu gestabat, patrandam adornavit: quibus
miraculis stupefactus Moyses, præcepto parat, in
Ægyptumque profectus est. Eo cum advenisset ac
cum Pharaone colloquia miscuisset, ostensurus ei
erat Deum omnem creaturam produxisse, ac de-
claraturus quæ prima, quæ secunda, et quo ordine
reliqua condiderit. Erantque istæ hominibus in-
credibilia, quemadmodum hodieque præclaris istis
viris esse videntur; imo etiam ipsi Moysi: non-
dum enim horum experimentum ceperat; sed, per-
inde atque Ægyptii, sphaericam esse cæli figuram
putabat.

Deus igitur ipsum ad mirabilia in nomine Dei
patrandam et ad elementa commutanda instruit,
ut omnibus Ægyptiis itemque Israelitis, ac, eorum
ministerio, omnibus prorsus hominibus ostende-
ret, se Deo in omnibus quæ dicit et agit fidelem
esse: sic eos præparans et disponens uti se
acceptum haberent. Incantatoribus autem, qui-
bus ille magistris usus fuerat, concessum est ut
cum eo congregarentur; ac divina virtute in aciem
contra illos descendit, ad ejusmodi homines de-
spiciendos institutus, ita ut illi pugnam detre-
tarent ac dicerent, *Digitus Dei est hic*¹⁹. Cum ergo
aquarum naturam in sanguinem vertisset, pisces
occidisset, ac rursum sanguinem in aquam viven-
tem et fecundam mutasset, mare Rubrum divisit,
ac ceu murum ultro citroque constituisset in
conspectu Israelitarum et Ægyptiorum, acceptus
et probatus illis erat, cum postea diceret: *Dixit
Deus: Fiat firmamentum in medio aquæ, et erit
dividens inter aquam et aquam: et factum est ita*²⁰.
Itemque cum toto triduo tenebras apud Ægyptios
fecisset, dum lux inter Israelitas esset, acceptus et
probatu illis erat, dicens: *Et tenebræ erant super
abyssum. Et dixit Deus: Fiat lux. Et divisit Deus
inter lucem et tenebras*²¹; ac sine cursu solis, lunæ
et astrorum primam, secundam et tertiam diem
effluxisse supponit, dicens. *Divisit Deus inter lucem
et tenebras.* Deinde vero ranas ex fluvio et scini-
pbes ex terra eduxit, ideoque credibilis erat. Am

τοῦ πατρὸς ἔθνους, φονεῖ τὸν Αἰγύπτιον, καὶ φο-
θηθεὶς ἐφυγεν ἐπὶ τὰ μέρη τῆς Μεδιάν, ἐν ᾗ γῆμας
ἐποίησε παῖδας δύο. Ποιμαίνων δὲ τὰ πρόβατα τοῦ
Ἰσὺ πνευροῦ, ἀνήγαγεν ἐπὶ τὸ Σίναϊον ὄρος, καὶ
θεωρεῖ τὴν ὀπτασίαν ἐκείνην τῆς βάτος, ὡς πυρὶ κατε-
σφλέγεται ἡ βάτος, καὶ οὐ κατεκαίετο. Εἶτα προσδρα-
μόντα ἰδεῖν τὸ μέγα θαῦμα, προσκαλεῖται αὐτὸν ἄγ-
γελος Θεοῦ ἐπ' ὀνόματι Θεοῦ, καὶ προτρέπεται ἀπελ-
θεῖν πρὸς βασιλεία Φαραὼ ἐν Αἰγύπτῳ, ἐπὶ τῷ ἐξ-
αγαγεῖν τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐκ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυ-
πτίων. Τοῦ δὲ παραιτουμένου διὰ τὸ ἀδύνατον τοῦ
πράγματος (ἰδεῖν γὰρ ὡς μόνος ἄνθρωπος ὢν, μά-
χεσθαι πρὸς τοιοῦτον μέγαν βασιλεία οὐ δύναται),
θαρραλεώτερον ὁ Θεὸς διὰ τοῦ ἀγγέλου ἀπεργάζεται
ὁπομιμνήσκων αὐτὸν τῶν προπατόρων αὐτοῦ, ὅτι ἐκ
B στείρας καὶ γενηρακῶτων παραδόξως συνεστήσατο
ἔθνος μέγα καὶ πολὺ. Καὶ προπαρασκευάζει διὰ τῆς
ράβδου τῆς ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ θαυματουργεῖν· ἔν ὧς
καταπλάγεις ὁ Μωϋσῆς τοὺς θαύμασι, πείθεται ἀπ-
ελθεῖν εἰς Αἴγυπτον. Ἀπελθόντα δὲ καὶ ποιήσαντα
συντυχίας πρὸς Φαραὼ, ἐπειδὴ ἤματι δεικνύειν
αὐτῷ ὡς τὴν κτίσιν ἅπασαν παρήγαγεν ὁ Θεός, ποιά
τε πρῶτα καὶ ποία δεύτερα, καὶ καθέξης. Καὶ ἦσαν
ἄπιστοι τοῖς ἀνθρώποις· ὥστε οὖν καὶ νῦν τοῦτοις
τοῖς βελτίστοις· ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ Μωϋσῇ· οὕτω γὰρ
ἦν τούτων πείραν εἰληφώς, ἀλλὰ κατὰ τοὺς Αἰγυ-
πτίους καὶ αὐτὸς σφαιρικὸν σχῆμα ὑπενόει τὸν
οὐρανόν.

α Παρασκευάζει γοῦν αὐτὸν θαυματουργεῖν καὶ
μεταβάλλειν τὰ στοιχεῖα ἐπὶ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, καὶ
C δεικνύειν πᾶσι τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ τοῖς Ἰσραηλῖταις,
δι' αὐτῶν δὲ καὶ πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς ἀνθρώποις, ὅτι πι-
στός ἦν τῷ Θεῷ ἐπὶ πᾶσιν ὧς λέγει καὶ ποιεῖ· προ-
ομαλίζων αὐτοὺς καὶ προπαρασκευάζων εἰς τὸ εὐ-
παράδεκτον αὐτοῖς εἶναι. Συνεχωροῦντό τε καὶ οἱ
ἐπαυδοὶ συμβαλεῖν αὐτῷ, ἐξ ὧν καὶ αὐτὸς ἐπεπαί-
δετο, καὶ τῇ θεῷ δυνάμει ἀντιπαράτεται αὐτοῖς,
διδασκόμενος τῶν τοιούτων καταφρονεῖν, ὥστε παρ-
αιτεῖσθαι ἐκείνους καὶ λέγειν, ὅτι Ἀδάκτυλος Θεοῦ
ἐστὶν οὗτος. Μεταβαλὼν οὖν τὴν φύσιν τῶν ὕδατων
εἰς αἷμα, καὶ ἀποκτείνας τοὺς ἰχθύας, καὶ πάλιν τὸ
αἷμα εἰς ὕδωρ ζῶν καὶ γόνιμον, καὶ σχίσας τὴν Ἐρο-
θρὰν θάλασσαν, καὶ τειχίσας ἐνθεν πᾶσαιθεν ἐμπρο-
σθεν τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ τῶν Αἰγυπτίων, εὐπαρά-
δεκτο, ἦν αὐτοῖς μετὰ ταῦτα λέγων· *Εἶπεν ὁ Θεός·
D Γενθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος, καὶ
ἔσται διαχωρίζον ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος,
καὶ ἐγένετο οὕτως. Πάλιν ποιήσας σκότος ἐφεξῆς
τρῖς ἡμέρας παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις, ἐν δὲ τοῖς
Ἰσραηλῖταις φῶς, πάλιν εὐπαράδεκτος ἦν λέγων·
Καὶ σκότος ἦν ἐπάνω τῆς ἀβύσσου. Καὶ εἶπεν ὁ
Θεός· Γενθήτω φῶς. Καὶ διεχώρισεν ὁ Θεός ἀνὰ
μέσον τοῦ φωτός καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους·
καὶ ὑπέθετο πρῶτην καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἡμέραν
ἀνευ δρόμου ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἀστρων, λέγων·
Διεχώρισεν ὁ Θεός ἀνὰ μέσον τοῦ φωτός καὶ ἀνὰ
μέσον τοῦ σκότους. Εἶτα πάλιν ἐξάγει τοὺς βατρά-*

¹⁹ Exod viii 19. ²⁰ Gen. i, 6. ²¹ ibid 2

χους ἐκ τοῦ ποταμοῦ καὶ τοὺς σκνίπας ἐκ τῆς γῆς· καὶ ἅπιστὸς ἦν λέγων· Ἐἶπεν ὁ Θεός· Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ψυχὰς ζώσας, καὶ ἐγένετο οὕτως· καὶ πάλιν εἶπεν· Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ τόδε καὶ τόδε, καὶ ἐγένετο οὕτως· ὁμοίως καὶ λοιπὰ παράδοξα πάντα. Ὑστερον πάντων τὰ πρωτότοκα ἀποκτείναντες, πιστὸς ἦν λέγων ὕστερον πάντων· Ἐποίησεν ὁ Θεός τὸν ἀνθρώπον. Καὶ καθάπερ ἔφημεν, προπαρασκευάζει αὐτὸν πιστὸν τοῖς Ἰσραηλίταις ἐν οἷς εἰσέγει τε καὶ ἐπραττεν, ὅφρ᾽ ἐν ὁρῶσι τὰ γινόμενα.

Εἶτα ἐξαγαγόντος αὐτοὺς ἐκ τῆς Αἰγύπτου, καὶ περαιώσαντος διὰ ξηρᾶς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, καὶ ἀγαγόντος ἐπὶ τὸ Σινὰ ὄρος, ἐν ᾧ ἦν ἑωρακώς τὴν ὀπτασίαν τὴν θείαν, ἐπὶ θαυματουργῶν ὁ Θεὸς ἐμπροσθεν τοῦ λαοῦ, ἐμπυρρίζει τὸ ὄρος καὶ καπνίζει αὐτὸ, καὶ φωνᾷ σαλπείγων οὐρανὸν ἐξ οὐρανοῦ ἐγένοντο, καὶ προβαίνοντων εἰς μελὶν ἡκούοντο· καὶ γνώφῃ καὶ σκότῃ καὶ θυέλλῃ ἐκφοβήσας αὐτοὺς οὕτως φοβερώτατα, τῇ Μωσῇ ἐμπροσθεν τοῦ λαοῦ διελέγετο ἀπὸ τῆς νεφέλης. Καὶ τότε ἀνεγέκτας ἐπὶ τὸ ὄρος μὴμέρας ἄσπιτον διαμειναι, κρύψας ἐν τῇ νεφελῇ τρόπον τινα ἐξίστησιν αὐτὸν πάντων τῶν γηγενῶν, καὶ ποιεῖ αὐτὸν πάντων ἐκπλαθέσθαι καὶ ὧν ἦν μαθὼν ἐκ τῶν Αἰγυπτίων, ἀναγεννῶν ὥστερ βρέφος ἐν μήτρᾳ. Μετὰ μὴμέρας διαμορφῶν καὶ ψυχῶν αὐτὸν, καὶ μετὰ ταῦτα ἀποκαλύπτει αὐτῷ ὅσα τε πεποίηκεν ἐν τε ταῖς [τῆς] κοσμοποιίας ἐξ ἡμέραις, ἐπὶ ἧς ἑτέραις ἡμέραις δεικνύων δι' ὀπτασιῶν ἐκείνην τὴν κοσμοποιαν, κατὰ πρόσωπον ἐργαζόμενος τὸ καθ' ἡμέραν, οἷον ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ οὐρανὸν τὸν πρῶτον, καὶ γῆν οἶκον παμμεγέθη, καὶ ἔσθθεν αὐτοῦ ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ τὸ ἀναμεμιγμένον ἐν τῇ γῇ, σκότος, ἀγγέλους, ἔφ' ἐν ἀθρόω ἐκ τοῦ μηδαμῇ μηδαμῶς ὄντος πάντα παραγαγόν· μόνῃ φωνῇ χρησάμενος πρὸς παιδεῖαν τῶν ἀγγέλων, παράγει καὶ τὸ φῶς εἰς αὐτὸν τὸν οἶκον, φωτίζας πάντα ὡς ἐπὶ λύχνου. Εἶτα τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ ἐκ τοῦ ὕδατος κατασκευάζει τὸ στερέωμα, ὃ συνδεῖ καταμέσθεν τοῦ ὕφους τοῦ οὐρανοῦ, μερίζον τὰ ὕδατα ἀνωθεν καὶ κάτωθεν μεσολαδοῦν. Γίνονται οὖν χῶροι δύο ὡσανεὶ ἀνώγειων καὶ κατώγειων· τὸ μὲν κατώγειον ἤρμωσεν εἰς βλαίταν εἶναι τῷ θνητῷ καὶ τρεπτῷ βίῳ τούτῳ· τὸ δὲ ἀνώγειον τῷ μέλλοντι ἀθανάτῳ καὶ ἀτρέπτῳ βίῳ προητοίμασε.

Παραγραφή.

Μετὰ τὸ γενέσθαι παρὰ Θεοῦ τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ τὸ στερέωμα τὸ μεσάσαν τὸν ἕνα χῶρον, καὶ ποιῆσαν αὐτὸν δύο χῶρους· οὐδὲν ἐστὶ περὶ τῆς μελλούσης καταστάσεως, τούτεστι τοῦ ἀνωτέρου χῶρου, ὃ μέγας Μωσῆς ἐξηγήσατο· ἀλλὰ πάντα τὸν λόγον ἐτρέψε περὶ ταύτην τὴν κατάστασιν, τούτεστι τὸν κατώτερον χῶρον, λέγων ὡς συνήγαγε τὰ ὕδατα, καὶ ἐξήγαγεν ἐκ τῆς γῆς· τὰ χλωρὰ καὶ τὰ φύλα, ὁμοίως καὶ τὸν οὐρανὸν ἀστροῖς κατεκόσμησε, καὶ πάλιν ἐκ τῶν ὕδατων ἐξήγαγε τὰ πετρεῖα καὶ τὰ ἐνυδρὰ ζῶα· ὁμοίως πάλιν ἐκ τῆς γῆς ἐμψυχα ἄλογα καὶ τὸν ἀνθρώπον. Εἶτα πάλιν κελευσθεὶς τὴν σκηνὴν ποιεῖσαι κατὰ μέμψιν τοῦ κόσμου, τὴν μὲν σκηνὴν διελών διὰ τοῦ καταπετάσματος, εἰς δύο πεποίηκεν, ἐσωτέραν καὶ

diceret: *Dixit Deus: Educant aquæ animas viventes, et factum est ita* ²¹; ac rursus ait: *Educat terra illud et illud, et factum est ita*, et reliqua similiter, stupenda sane omnia. Postremo cum primogenita omnia interfecisset, fide dignum erat, cum postremo item diceret: *Fecit Deus hominem* ²². Atque, uti supra diximus, illum Israelitis, in dictis et gestis suis fide dignum ostendit, utpote qui ipsis oculis edita ab illo opera cernerent.

Sub hæc, cum eduxisset eos ex Ægypto, ac per siccum trajecisset mare Rubrum, populumque **163** ad montem Sina duxisset, ubi divina visione dignatus fuerat, rursus Deus in conspectu populi mirabilia perpetrat, montem igne, flammis et fumo replet: tunc buccinarum clangor e cælo emittitur, quæ a quovis in medium accedente audiebantur, lis vero caligine, tenebris ac turbine perterrefactis, Moysen ex nube in conspectu populi alloquebatur. Tunc cum quadraginta diebus in monte jejunus perseverasset, ipsum in nube absconditum, Deus ex terrenis rebus ceu extrahit, ac omnium, quæ in Ægypto didicerat, oblivionem inducit, regeneratque quasi infantem in vulva. Elapsis autem quadraginta diebus formam ipsi et animam novam indit, revelatque ea omnia quæ in opere sex dierum perfecerat; aliisque sex diebus in visione opificium illud ostendens, ac in conspectu ponens quæ singulis diebus condiderat, nimirum: prima die cælum primum, et terram, domum spatiosissimam; et intra illam, aquam, aerem, ignem cum terra commistum, tenebras angelosque, una et conferatim ex nihilo produciens: solaque usus voco ad institutionem angelorum, lucem creavit, quæ lucernæ instar in ipsa domo omnia illustraret. Hinc secunda die ex aqua firmamentum construit, quod in medio altitudinis cæli totum figat et firmat, dividens aquas superiores ab inferioribus, in medioque consistens. Duo itaque loca parantur, ceu triclinium superius et triclinium inferius: inferius quidem huic mortali et mutabili vitæ destinatum; superius vero futuræ immutabilis vitæ paratum ab eo fuit.

Paragrapha.

Postquam secunda die firmamentum, locum unum dirimens ac in duo loca dividens, a Deo factum fuerat, de futuro statu, id est de superiori loco, magnus ille Moyses ne verbum quidem facit: sed totus est in hoc statu, nimirum, in inferiori loco describendo, narrans quomodo Deus aquas congregaverit, qua ratione herbam viridem et signa ex terra eduxerit, similiterque cælum astris exornaverit, itemque ex aquis volatilia et aquatilia eduxerit, ex terra quoque bruta animalia et hominem produxerit. Deinde jussus secundum mundi formam tabernaculum exstruere, unum in duo tabernacula interposito velo divisit, interius scilicet et exterius: ac in exteriori quidem sacerdotes cultum assidue

²¹ Gen. 1, 20. ²² ibid. 27.

præstabant, ac si nempe in hoc mundo fuissent; in interius vero, nonnisi semel in anno solus summus sacerdos ingrediebatur, quasi ad locum celestem **164** superiorem; quapropter interioris tabernaculi aditu prorsus arcebantur, utpote quod celestium typum gereret. Leges autem, onera, supplicia, et castigationes transgressoribus inferendas congruenter enarrans, fide dignus habitus est, quia jam se apparaverat ad ea, quæ ad correptionem spectarent, enuntianda, et ad miracula edenda, ut cum Egyptiis variis plagis et suppliciis affecit: similiterque cum tanta in deserto peccantibus et prævaricantibus Israelitis designavit; ita ut universam illam generationem perdidit, duobus tantum superstitiis relictis: imo ipse quoque cum illa generatione finem vivendi fecit.

Cum autem Dominus Christus pro salute totius mundi, ut præsentem rerum statum solveret, futurum vero declararet, huc peregrinatus est ac diserte prædicavit appropinquare regnum celorum, miracula prædicationi suæ consentanea edidit, ad beneficia scilicet hominibus præstanda; ac ne unum quidem ad castigationem hominis perpetravit: demoniacos liberavit, ægros sanavit, solutos firmavit, claudos erexit, cæcis oculorum usum restituit, surdorum aures aperuit, balborum linguas expedivit, leprosos mundavit, ariditate affectos ad temperatum statum reduxit, manus aridas restauravit, sanguinis profluvia virtute sua hominibus obstruxit, mortuos jam fetidos refoxit, viventes ad cursum conficiendum præparavit, thesauros, qui nunquam expilari possint pauperibus annuntiavit, ventorum vehementiam et maris furorem interminatione compressit, et cætera bene multa edidit, quæ evangelicæ prædicationi et futuræ vitæ congruentia sunt: in ea quippe nec dæmon agitat, nec infirmitas adest; illinc ægritudo exsulat, itemque membrorum morbus, intemperies, penuria, sanguinis profluvia, motus elementorum; et novissimus inimicus, mors nempe, destruitur. Hæc cum viderent Judæi, quod videlicet ne unum quidem signum ederet ad hominum castigationem, nisi duo tantum, non in homine tamen, sed in porcis, et in fœcibus, in brutis nempe et inanimatis, ad potentis indicium id operatus, illum accusandi ansam captabant, dicentes: *Volumus a te signum videre* ²², id est, quale Moyses, ad hominum castigationem editum. Dominus autem, cum nosset cogitationes eorum, respondit: *Generatio prava et adultera signum querit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophete* ²³. Sicut enim Jonas propheta tribus diebus in ventre ceti inclusus mansit, et postea vivens illæsusque exivit; sic et ego mortuus, postquam tribus diebus in terra mansero, postea vivus **165** et incorruptibilis ex mortuis resurgam. Alias item, cum flagellum ex funiculis fecit et omnes ex templo ejecit, dicebant illi: *Quod signum ostendis,*

A *ἐξωτέραν, καὶ εἰς μὲν τὴν ἐξωτέραν διαπαντὸς τὰς λατρείας οἱ ἱερεῖς ἐπετέλουν, ὥσπερ ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτ'· εἰς δὲ τὴν ἐσωτέραν, εἰ μὴ ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς εἰσῆρχετο, ὥσπερ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ χώρῳ ἐν τοῖς οὐρανοῖς διὰ τοῦτο καὶ ἁθῆτος ἦν αὐτοῖς διαπαντὶ· ἡ ἐσωτέρα σκηνή, ὡς τύπον ἔχουσα τῶν οὐρανίων. Νόμους δὲ καὶ βάρος καὶ κολαστήρια, καὶ παιδείας τοῖς παραβαίνουσιν ἐξηγησάμενος καταλλήλως ὁ αὐτὸς ὢν ἐπιστεῦθη, ἐξηγησασθαι εἰς παιδείαν συντείνοντα παρασκευάσας καὶ θαυματουργεῖν, οἶονε τοὺς Αἰγυπτίους διαφόροις πληγαῖς καὶ τιμωρίαις περιβαλὼν, ὁμοίως καὶ ὅσα πεποίηκεν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐπὶ ταῖς ἀμαρτίαις καὶ παραβάσεσι τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὡς πάντας ἀπώλεσε τοὺς τῆς γενεᾶς ἐκείνης, μὴ καταλείψας ἐξ αὐτῶν εἰ μὴ δύο καὶ*

B *μόνους, τέλος ἐσχηκὼς καὶ αὐτὸς σὺν τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ.*
Τοῦ δὲ δεσπότου Χριστοῦ παραγενομένου ἐπὶ σπηλαίᾳ παντὸς τοῦ κόσμου· παῦσαι μὲν τὴν παρούσαν κατάστασιν, ἀναδείξει δὲ τὴν μέλλουσαν, καὶ διαβροῆθην αὐτοῦ κηρύττοντος ἡγικῆναι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανίων, καταλλήλως τῷ κηρύγματι καὶ τὰ θαύματα πεποίηκεν ἐπὶ εὐεργεσίᾳ τῶν ἀνθρώπων, μήτε ἐν τῷ σύνολον ἐπὶ τιμωρίᾳ ἀνθρώπου πεποιηκὼς, δαιμονῶντας ἐλευθερῶν, νοσοῦντας ἰώμενος, παρειμένους ρωννύς, χυλοὺς ἀνορθῶν, τυφλῶν ἀπαλλάττων ὀφθαλμοὺς, κωφῶν διανοίγων ἀκοὰς, μογιᾶλλον ἀπολύων τὰς γλώσσας, λεπροὺς καθαίρων, ξηροὺς εἰς εὐκρατον μεταβάλλων βίον, ξηρανθεῖσας χεῖρας εὐπράττων, πηγὰς αἱμορραγείας τῶν ἀνθρώπων ἀποφράττων δυνάμει, νεκροὺς διαφθαρέντας καὶ ζῶντας ἀναχαλιεύων, καὶ ζῶντας δρόμον ἐκτελεῖν παρασκευάζων, ἀσύλους θησαυροὺς πτωχοῖς εὐαγγελιζόμενος, πνευμάτων βίας καὶ θαλάττης θυμὸν ἐπιτιμῇσει καταπαύων, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἄνερ ἀρμόδια τυγχάνει τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος καὶ τῆς μελλούσης κατάστασεως· ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ καταστάσει δαίμων οὐκ ἐνοχλεῖ, ἀσθένεια οὐ πάρεστι, μαλακία πεφυγᾶσθαι, μελὼν βλάβη καὶ ἀκρασία καὶ ἐνδεια, καὶ αἱμάτων πηγὰ καὶ στοιχείων κινήσεις, καὶ ἔσχατος ἐχθρὸς ὁ θάνατος ἀναιρεῖται. Ταῦτα πάντα θεωρούντων τῶν Ἰουδαίων, ἐπειδὴ οὐκ ἐν σημείοις εἶδον αὐτὸν πεποιηκῶτα ἐπὶ τιμωρίᾳ ἀνθρώπων, εἰ μὴ δύο μόνον, οὐκ ἐπὶ ἀνθρώπων δὲ, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς χοίρους καὶ τὴν συκὴν, εἰς ἄλογα καὶ ἀψυχον, πρὸς ἐνδειξιν καὶ αὐτὰ γενόμενα τῆς αὐτοῦ δυνάμεως, ἐπεχείρουν D *ἐγκαλεῖν αὐτῷ πάλιν λέγοντες·* *Θέλομεν ἀπὸ σοῦ σημεῖον ἰδεῖν, τοῦτέστιν ὅμοιον Μωϋσεὺς ἐπὶ τιμωρίᾳ ἀνθρώπων γενόμενον. Ὁ δὲ Κύριος γνοὺς αὐτῶν τὰς ἐνθυμήσεις, ἀπεκρίνατο πρὸς αὐτοὺς λέγων·* *Γενεὰ πόρνη καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωάννου τοῦ προφήτου.* Ὡςπερ γὰρ ἔμεινεν Ἰωάννης ἐνδομυχῶν ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας, καὶ μετὰ ταῦτα ζῶν ἀδιάφορος ἐξῆλθεν· οὕτως καὶ ἐν ταλειούτων καὶ μένων ἐν τῇ γῇ τρεῖς ἡμέρας, μετὰ ταῦτα ζῶν ἀφθαρτος ἐκ νεκρῶν ἀνίσταται. Ἄλλοτε δὲ πάλιν ὅτε τὸ φραγέλλιον ἐκ σχοινίων πεποίηκε, καὶ ἐφέβαλε πάντας ἐκ τοῦ ἱεροῦ, ἔλεγον αὐτῷ· Π

²² Matth. xii, 38. ²³ ibid. 39.

δεικνύεις σημεῖον διὰ ταῦτα ποιεῖς; Καίτοι πολλῶν σημείων γενομένων παρ' αὐτοῦ· ὁ δὲ πάλιν ἔλεγεν αὐτοῖς· *Λύσατε τὸν ναὸν τούτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν·* ἐπ' ἀμφοτέρων τὰ αὐτὰ ἀποκρινόμενος· λέγων δὴ τὴν τοῦ σώματος αὐτοῦ ἀνάστασιν, ἵνα εἴπῃ· *Ὅταν ἰσθῇ με ἐκ νεκρῶν ἀνιστάμενον, καὶ ἐπὶ δυνάμει μου τὰ θαύματα γινόμενα, τότε γνώσεσθε τὴν ἡμετέραν δύναμιν καὶ τὸν ἡμέτερον εὐαγγελισμόν·* διὰ ἣ ἐμὴ παρουσία οὐκ ἐπὶ τιμωρίᾳ ἀνθρώπων γίνεται, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀναστάσει καὶ τῇ ἀθανασίᾳ καὶ τῇ ἀφθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀτρεπτότητι καὶ τῇ μακαριότητι τῇ παρεχομένῃ τοῖς ἀνθρώποις. Καταλλήλως οὖν ἐδίδασκε καὶ τὰ σημεῖα εἰργάζετο. Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ὁ Ματθαῖος δηλοῖ λέγων οὕτως· Καὶ περιῆγεν ὁ Ἰησοῦς τὰς πόλεις καὶ τὰς κώμας, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ κηρύσσων τὸν εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν· ἵνα εἴπῃ, *Ἀνάλογα ὧν ἐκήρυττε θαύματα ἐργαζόμενος.* Ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς φησιν οὕτως, *διὰ πολλοὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὁρίσω, καὶ οὐκέτι μετ' αὐτοῦ περιπατοῦν.* Ἐκεῖν οὖν ὁ Ἰησοῦς τοῖς δώδεκα· *Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ἀπελθεῖν,* Ὁ δὲ Πέτρος ταχύτατα ἐκ προσώπου πάντων ἀποκρινόμενος ἔφη· *Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις· καὶ ἡμεῖς πεπιστευκάμεν, διὰ σὺ εἶ ὁ ἄγιος τοῦ Θεοῦ.* Τοῦτο λέγων καὶ αὐτὸς, *διὰ ἅπερ ἡμεῖς διδάσκεις, ὁρώμεν· καὶ δι' ἔργων παρὰ σοῦ γινόμενα·* ἐπαγγέλεις γὰρ ἡμῖν ζωὴν καὶ βασιλείαν ἐπουράνιον, καὶ πάντα τὰ γινόμενα παρὰ σοῦ εἰς ζωὴν τῶν ἀνθρώπων ὁρώμεν συντείνοντα. Πῶς οὖν ἐχομέν σε πρὸς οὖν ἡμῶν μετὰ σοῦ ἐστί, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ.

Ἀπορήσειεν ἂν τις λέγων· Πῶς μὴδὲ ἐν αὐτοῖς σημείων πεποιητὸς πρὸς τιμωρίαν ἀνθρώπων, καθάπερ ἔφη, τὸ φραγέλλιον λαβὼν, ἐτύπησε τοὺς ἐν τῷ ναὲν πωλοῦντας, καὶ ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ; Ἀποκρισὶς· *Ψευδὲς τὸ λεγόμενον·* οὐκ ἐτύπησε γὰρ ὅλως τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ θαυμαστῇ καὶ πεπονητῇ καὶ ἀκολούθῳ τάξει ἐχρήσατο· τὰ γὰρ ὅλα μόνον ἐτύπησεν, ὡς γέγραπται· *Καὶ ποιήσας φραγέλλιον ἐκ σχοινίων, ἐξέβαλε πάντας ἐκ τοῦ ἱεροῦ, τὰ τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας·* ἵνα εἴπῃ, *διὰ ταῦτα οὖν ἐμψυχα μὲν, ὅλογα δὲ, ἐτύπησεν, ἀπελαύνων ἐκ τοῦ ἱεροῦ τὰ καὶ προσφερόμενα εἰς θυσίαν κατὰ νόμον, δηλῶν καὶ διὰ τούτου παύεσθαι τὴν Ἰουδαϊκὴν κατάστασιν.* Τὰ δὲ ἄψυχα καὶ ἀνάσθητα ὥθησε καὶ κατέστρεψεν, ὡς γέγραπται· *Καὶ τῶν κολλυβιστῶν ἐξέχευε τὸ κέρμα, καὶ τὰς τραπέζας κατέστρεψε.* Τοὺς δὲ λογικοὺς οὕτε ἐτύπησεν, οὕτε ὥθησεν, ἀλλ' ὅλογα ἐπαίδευσεν, ὡς γέγραπται, *καὶ τοῖς πωλοῦσι τὰς περισσεύρας εἶπεν· Ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, καὶ μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου, οἶκον ἐμπορίου·* διὰ πάντων δηλώσας, *διὰ τὰ προσφερόμενα ἐν τῇ πρώτῃ σκηνῇ κατὰ νόμον εἰς θυσίαν, παυθῆσονται· ἑτέρα δὲ τις κατάστασις ἀντισταχθήσεται, ἀρμόζουσα τῇ ἐσωτέρᾳ σκηνῇ, ἥτις καὶ τύπος ἦν τῶν*

A quia hæc facis? Etiam si multa ab eo signa edita fuissent, respondit eis: Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud ²⁵, eadem utrique respondens indicansque corporis sui resurrectionem, ac si diceret: Cum videritis me ex mortuis resurgentem, et miracula in nomine meo facta, tunc virtutem et prædicationem meam cognoscetis, quod scilicet adventus meus non ad supplicium hominum fuerit, sed ad resurrectionem, immortalitatem, incorruptionem, immutabilitatem, et beatitudinem hominibus præstandam. Itaque congruenter ad doctrinam suam miracula edebat. Quod ipsum Matthæus declarat his verbis: *Et circumibat Jesus civitates et castella, docens in synagogis eorum, et prædicans Evangelium regni, et curans omnem languorem et omnem infirmitatem* ²⁶, ac si diceret, congruentia prædicationi suæ miracula patrans. Joannes autem evangelista sic ait: *Multi discipulorum ejus abierunt retro, et jam non cum illo ambulabant. Dixit ergo Jesus ad duodecim: Nunquid et vos vultis abire? Respondit subito omnium nomine Petrus: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes, et nos credidimus, quia tu es Sanctus Dei* ²⁷. Id videlicet dicens: Quæ nos edoces, abs te operibus perfici videmus; nobis quippe vitam et regnum celeste polliceoris, et omnia gesta tua ad vitam hominum spectare conspiciamus. Qui ergo possumus te relinquere, alterique adherere? Portio itaque nostra tecum est, Domine Jesu Christe. Amen.

καταλείπειν, καὶ ἐτέρῳ προσκολλησθαι; Καὶ ἡ μερὶς αὐτῶν.

At quærat forte quispiam: Cur cum nullum ad castigationem hominum signum ediderit, accepto tamen, ut dictum est, flagello, eos, qui in templo vendebant, verberaverit, et ex sacro ejecerit? Responsio. Falsum illud est: neque enim hominem percussit; sed, mirabili et congruenti usus dispensatione, bruta solum verberavit, ut scriptum est: *Factoque flagello ex funiculis, ejecit ex templo omnes oves et boves* ²⁷, ac si diceret: Hæc quidem animalia, sed irrationabilia, verberavit, ea etiam, quæ in sacrificium ex lege offerebantur de templo ejiciens, his declarans Judaicum ritum cessare. Inanimata vero repulit et evertit, ut scriptum est: *Et nummulariorum pecuniam effudit, et mensas evertit* ²⁸: sed rationabiles nec verberavit, nec pepulit, sed bruta solum percussit, ut scriptum est, et columbas vendentibus dixit: *Auferte ista hinc: et nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis* ²⁹. **166** His omnibus declarans, ea quæ in prisco illo tabernaculo secundum legem in sacrificium offerebantur, finem habitura; aliisque statum substituendum esse, interiori tabernaculo, quod cælestium futurique status figura erat, congruentem, Judæi vero, Judaici status finem adum-

²⁵ Joan. II, 18. ²⁶ ibid. 19. ²⁷ Matth. IX, 35. ²⁸ Joan. VI, 67. ²⁹ Joan. II, 15. ³⁰ ibid. ³¹ ibid. 16.

brari sibi suspicati, interrogabant eum dicentes : *A* Quod signum ostendis, quia hæc facis¹⁹⁷? Ille vero, congruenter sumpta ex re præsentī occasione, se quidpiam facturum ænigmatice promisit, videlicet templi destructionem, ejusdemque restaurationem, quia destructio templi, sive corporis sui, hujus mundi solutio est; renovatio autem, sive mutatio templi, seu corporis sui, futuræ vitæ declaratio erat. Sermo itaque meus, heus tu, firmus consistit, quod scilicet nihil ad castigationem hominis fecerit, sed omnia ad beneficium præstandum; ipse namque alibi clamat : *Non enim misit Pater Filium, ut judicaret mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum*¹⁹⁸.

Textus.

Deinde aquam in unum congregat et aridam ostendit, quam terram nuncupavit, prius aquis obrutam et occultam : atque maria efficit, id est Oceanum, ut vocant, qui terram hanc nostram ambit, et intra terram illam ulteriorem continetur; itemque quatuor sinus ab Oceano in hanc terram nostram influentes, ut in medio situs Oceanus, cum interiorem illam terram, tum nostram hanc incolentibus aeris temperiem gigneret : sinus vero ad hujus mundi navigationem et trajectum pararet, dispersas gentes in amicitiam semper deducens, ut facili negotio ad vitam necessaria a gente in gentem transferrentur. Præcipit item ut omnis generis fructus, ligna et viride fenum ex terra germinet. Quarta vero die, excepta puriore lucis parte, solem condit; ex reliqua vero, lunam et stellas, congruenti pulchritudine coelestia exornans, ac universi ordinem et concentum parans, opus et legem invisibilis virtutibus præscribens, ut scilicet hæc administrarent et concinne regerent ad usum imaginis Dei, nempe hominis, et omnium quæ illius causa condita sunt. Qua in re illos quoque assuefecit et instituit ut legi subjicerentur : ac bonam malamve eorum mentem exploravit. Quare eorum quidam prævaricati ex cælo dejecti sunt, et dignitatem amiserunt : *Videbam enim, ait Dominus, Satanam, sicut fulgur de cælo cadentem*¹⁹⁹. Inflatus enim ob ministerium a Deo sibi deputatum, ad utilitatem scilicet hominum, ut hominum gratia aerem moveret et ad usum ejus concinnaret, ratus **167** per se et ex natura sua id se præstitutum esse, debitamque Deo adorationem usurpans sibi, statim præceps actus est. Siquidem ait Apostolus, Timotheo præcipienti ne maturius neophyto dignitatem conferret, utpote qui nuper ad fidem accessisset, sic ei scripsit : *Non neophytum, ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli*²⁰⁰. Cum vero ait Apostolus, inflatum esse diabolum, causam dejectionis manifeste declarat : quia scilicet

οὐρανίων, τούτεστι τῆς μελλούσης καταστάσεως. Ἐκείνων δὲ τῶν Ἰουδαίων, αἰσθημένων ὡς τὴν παύσαν τῆς Ἰουδαϊκῆς καταστάσεως αὐτοῖς ἡνίκατο, ἐπεζήτησαν αὐτὸν λέγοντες· *Τί δεικνύεις σημεῖον, ὅτι ταῦτα ποιεῖς*; Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἀρροδίως ἐξ αὐτοῦ τοῦ προκειμένου αἰνιγματωδῶς ποιῆσαι ἐπηγγυεσθαι λέγων δὴ τὴν κατάλυσιν τοῦ ναοῦ, καὶ τὴν ἀνακαίνισιν αὐτοῦ· ὅτι ἡ μὲν κατάλυσις τοῦ ναοῦ, ἦγουν τοῦ σώματος αὐτοῦ, κατάλυσίς ἐστι τοῦ κόσμου τούτου· ἡ δὲ ἀνακαίνισις καὶ ἀλλαγὴ τοῦ ναοῦ, ἦγουν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἀνάδειξις τῆς μελλούσης καταστάσεως. Ἀποσώζεται οὖν μοι λόγος, ὃ οὕτως, ὡς ὅτι τίποτε οὐκ ἐποίησεν ἐπὶ τιμωρίᾳ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐπ' εὐεργεσίᾳ· καὶ αὐτὸς ἐτέρωθι βοᾷ· *Ὁ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Πατήρ τὸν Υἱόν, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ*.

Τὸ κείμενον.

Ἐἵτα συνάγει τὸ ὕδωρ εἰς μίαν συναγωγὴν, καὶ φανεροὶ τὴν ξηρὰν, γῆν αὐτὴν ὀνομάσας, καλυπτομένην πρῶην ὑπὸ τῶν ὕδατων· καὶ ποιεῖ τὰς θαλάσσας, τούτεστι ταύτης μὲν τῆς γῆς κυκλῶσιν, τῆς δὲ πέραν ἔσθωσιν, τὸν λεγόμενον Ὠκεανόν, καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ εἰσβάλλοντας ἐν τῇ γῇ ταύτῃ τέσσαρας κόλπους· πρὸς τὸ τὸν Ὠκεανὸν μεσάζοντα μὲν τὴν ἐν ταῦθα καὶ τὴν πέραν γῆν, εὐαερίαν καὶ τοὺς πέραν ποτὲ οἰκοῦσι, καὶ τοὺς ἐν ταῦθα δ' οὖν παρέχιν, τοὺς δὲ κόλπους πρὸς τὸ πλώϊμον καὶ διαβατικὸν κατασκευάσαι τοῦτου τοῦ κόσμου, συνάπτων διὰ τὰ ἔθνη τὰ δισκορπισμένα εἰς φίλιν, τῷ τὰ ἐπιτήδεια εὐχερῶς μετακομίζειν ἐξ ἔθνους εἰς ἔθνος. Ἀναφύεσθαι τε κελεύει παντοδαποὺς καρποὺς καὶ ἔσθλα καὶ χόρον χλωρὸν ἐκ τῆς γῆς. Καὶ πάλιν τῇ τετάρτῃ, ἐργάζεται ἐκ τοῦ φωτὸς κατακερματίζων τὸ μὲν αὐτοῦ καθαρῶτερον εἰς ἥλιον, τὸ δὲ λοιπὸν εἰς σελήνην καὶ ἀστράς· κοσμῶν τὰ κατ' οὐρανὸν κατὰ τὴν παναρμονίαν κόσμησιν, καὶ διδοὺς τάξιν καὶ ἀρμονίαν τῷ παντί, καὶ ἔργον καὶ νόμον τὰς ἀοράτοις δυνάμει, διακονεῖν καὶ λειτουργεῖν καὶ προευνεργεῖν εἰς λόγον τῆς τοῦ Θεοῦ εἰκόνας, τούτεστι τοῦ ἀνθρώπου καὶ πάντων τῶν δι' αὐτὸν γενομένων ἐν τούτῳ κάκεινους ἐθίζων καὶ παιδεύων ὑπὸ νόμον εἶναι, καὶ τὴν εὐνοίαν ἢ κακόνειαν τοῦ λογικοῦ αὐτῶν γυμνάσει. Ὅθεν καὶ τινες παραβεβηκότες κατεβρίβησαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς ἀξίας ἐξέπεσον· *Ἐθεώρουν γὰρ, φησὶν ὁ Κύριος, τὸν Satanān πεσόντα ὡς ἀστράπην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ*. Τυφθεὶς γὰρ ἐπὶ τῇ πιστευμένῃ αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ διακονίᾳ, εἰς ὀφείλειαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ διὰ τὸν ἀνθρώπον κινεῖν τὸν ἀέρα, καὶ ρυθμίζειν ἐπὶ χρησίμῳ· καὶ νομίους ἑαυτῷ αὐτομάτως εἰς τοῦτο προελθεῖν, τὴν ὀφειλομένην προσκύνησιν τῷ Θεῷ εἰς ἑαυτὸν ἀρπάσας, εὐθέως κατεβρίβη. Φησὶ γὰρ πάλιν ὁ Ἀπόστολος, παραγγέλλων Τιμοθέῳ μὴ παρέχειν ταχέως ἀξίαν νεοφύτου, ὥστανε νεωστὶ προσελθόντι τῇ πίστει, οὕτως ἐπέστειλε· *Μὴ νεόφυτον, ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου*. Ὅπερ, φησὶν, ἔπαθεν ὁ διάβολος τυφθεὶς· *Σαφῶς οὖν ἐδήλωσεν ὁ Ἀπόστολος* τὴν

¹⁹⁷ Joan. II, 18. ¹⁹⁸ Joan. III, 17. ¹⁹⁹ Luc. X, 18. ²⁰⁰ I Tim. III, 6.

διατὶ κατεβρίβη, ὡσανεὶ ἐτυφώθη, Θεὸν ἑαυτὴν νομίσας εἶναι· ὅθεν καὶ τὴν ἰδίαν νόσον τῷ ἀνθρώπῳ εὐθὺς προσερίψαι ἐβούλετο λέγων· *Εσσεσθε ὡς θεοί*.

Παραγραφή.

Τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ παραγαγόντος τοὺς ἀγγέλους πάντας· οὐν τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῇ, οὕτω τὸ πρότερον ὄντας· Ἰσταντο πάντες ἄνθρωποι, διακρινόμενοι ὡς λογικοί, ἅμα τε καὶ ξενιζόμενοι, καὶ διαλογιζόμενοι τίς ἄρα ἐστὶν ὁ αὐτῶν τε καὶ τῶν ἅμα αὐτοῖς δημιουργῶν παραγωγέας. Ἐθεώρουν γὰρ ἑαυτοὺς τοῦτον ἔχοντες ὄντας, καὶ οὐ προϋπάρχοντας· ἔτι τε πάλιν· Εἰς ἐστὶν ἄρα ὁ δημιουργὸς αὐτῶν τε καὶ πάντων, ἢ ἑτέρος καὶ ἑτερος· ἢ πάλιν· Ἐξ αὐτομάτου παρήχθησαν ἅπαντα· ἢ τίς ἄρα μέλτων ἐστὶ τοῦ ἑτέρου; Ὡς δὲ ἐν τοῦτοις ἦσαν ἀνακυκλῶντες τὸν λογισμὸν ἐπὶ τῷ διαστήματι τῆς νυκτὸς ἐκαίνης (τὸ γὰρ σκότος ἐκεῖνο, καθὼς γέγραπται, ὁ Θεὸς ἐκάλεισε νύκτα), ἐμβατεύον ὁ Θεὸς ταῖς αὐτῶν διανοταῖς, ἀθρόον φωνὴν ἀοράτως ὁ Θεὸς ἐκτυποῖ λέγων· *Γενήθητω φῶς*· ἅμα δὲ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐπακολουθήσαν τοὺς πάντας ἐξέπληξεν· ἅμα δὲ καὶ ἐδίδασκεν ὡς ὁ τοῦτο ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παραγαγὼν καὶ αὐτοὺς καὶ τὰ μετ' αὐτῶν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παρήγαγε. Κύπτοντες δὲ πάντες ἀοράτως τῷ Θεῷ προσεκύνουν, τῷ καὶ αὐτοὺς καὶ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παραγαγόντι. Ἀλλοὶ δὲ τοῦτο ἢ θεὰ Γραφὴ ἐν τῷ Ἰωβ, ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγουσα· *Ὅτε ἐποίησαν ἀστρα, ἤνεσαν μετὰ φωνῇ μεγάλῃ πάντες οἱ ἀγγελοὶ μου καὶ ὑμνήσαν*· ἀπὸ τοῦ ἐνὸς καὶ περὶ πάντων ἐφεξῆς σημαίνουσα. Ἐπισημαντέον δὲ ὅτι ἐπ' ὅφεισι τῶν ἀγγέλων πρῶτον πάντων καὶ ὑπερὸν πάντων δύο οὐσίας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε· μίαν μὲν τὴν πρῶτην, τὴν φῶς, καὶ τὴν ἑτέραν τὴν ἡμετέραν ψυχὴν, τὴν μίαν ὁρατὴν τε καὶ αἰσθητὴν καὶ ἀλογον, καὶ τὴν ἄλλην ἀόρατον καὶ νοερὰν καὶ λογικὴν· τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἐκ τῶν ὄντων παρήγαγε. Διὰ τοῦτου πάλιν διδάξει αὐτοὺς προθέμενος, ὡς αὐτοὶ εἴη πάντων τῶν κτισμάτων ἀλόγων τε καὶ λογικῶν, αἰσθητῶν καὶ νοητῶν, ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ποιητῆς, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι αὐτὰ παραγαγόν. Οὐκ ἀπεικὸς οὖν αὐτοὺς πάλιν ἐν τῷ νυχθημέρῳ ὡς λογικοὺς διαλογίζεσθαι, εἰ ὁ τοῦτο τὸ φῶς παραγαγὼν ἄρα καὶ τὸν οὐρανὸν παρήγαγε. Φωνὴ πάλιν χρῆσάμενος, ποιεῖ τὸν δεύτερον οὐρανὸν ἐπ' ὅφεισι αὐτῶν, πῆξας ἐκ τῶν ὑδάτων καθ' ὁμοιότητα τῷ εἶδει τοῦ πρώτου οὐρανοῦ. Καὶ πάλιν διὰ τοῦτου ἐδίδασκοντο, ὡς αὐτοὶ ἐστὶν ὁ τοῦτο καὶ τοῦ προτέρου οὐρανοῦ ποιητῆς, καὶ τελειοὶ τὰ τῆς δευτέρας ἡμέρας. Εἶτα πάλιν διαλογιζόμενοι αὐτῶν, καὶ περὶ τῆς γῆς σκοποῦντων, ὁμοίως συνάξας τὸ ὕδωρ, φανεροὶ αὐτὴν τὴν γῆν τὴν ἑρπὰν ὀνομάσας, ὡς Δεσπότης αὐτῇ ὄνομα θεοεικὸς· ὥσπερ καὶ τὸ στερέωμα ἐκάλεισε οὐρανόν. Εἶτα ἐξάγει ἐκ τῆς γῆς σπέρματα καὶ βοτάνας καὶ πᾶν γλωρὸν καὶ ξύλα διδάσκων ὡς ἰδίῳις κτισμασι κέχρηται ἐκάστῳ πρὸς ὃ βούλεται. Εἶτα ἐπειδὴ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐξήγαγε τὰ φυτὰ καὶ τὰ

A inflatus est sese, Deum esse ratus : unde et mortuum suum homini communicare gestiebat, dicens : *Eritis sicut dii* ***.

Paragrap̄a.

Cum omnipotens Deus cum caelo et terra angelos omnes, qui antea non fuerant, produxisset : stabant illi attoniti, ut rationales segregati, simulque stupentes et cogitantes quis eorum et aliorum creator esset et opifex. Videbant enim se intra res alias censerī, neque praeexistisse; ac rursum ita ratiocinabantur : Unus est horum eorumque creator, aut alius et alius; iterumque : Suane sponte ac per se omnia producta sunt? quis igitur major alio est? Cum itaque tales cogitationes secum volverent, toto scilicet noctis illius spatio : tenebras quippe Deus illas, ut scriptum est, noctem vocavit : Deus eorum cogitationibus praesens, derепente invisibiliter hanc vocem protulit, *Fiat lux* : qua data voce, res ipso tempore ex nihilo secuta, omnes obstupescit, unaque docuit, eum qui hoc ex nihilo produxerat, ipsos quoque et alia simul ex nihilo produxisse. Omnesque simul invisibiliter Deum conspicientes, ipsum adoraverunt, qui et ipsos et alia omnia ex nihilo produxerat. Id porro declarat divina Scriptura in Job, ex persona Dei ita loquens : *Cum facerem astra, laudaverunt me voce magna omnes angeli mei et hymnis celebraverunt* **, ab uno omnes deinceps significans. Observandum est, eum in conspectu angelorum duas substantias, alteram primo, alteram postremo omnium, ex nihilo produxisse : primo quidem lucem, postremo autem animam nostram; alteram visibilem, sensilem et irrationalē; alteram intellectu praeditam, rationalem et invisibilem; caetera autem omnia ex jam existentibus produxit, ut hinc doceret eos, se rerum creaturarum omnium irrationalium, et rationalium, sensilium et intelligentium, visibilium et invisibilium auctorem esse, qui ex nihilo illas produxisset. Nec vero absimile est item eos illa die et nocte, utpote rationabiles, cogitasse, num ille, qui hanc lucem produxerat, caelum item produxisset. Ille vero voce iterum **168** usus secundum caelum in conspectu eorum ex compactis aquis condidit, primo caelo specie simile : atque hinc item didicerunt, ipsum esse et hujus et primi caeli auctorem; et ita secundae diei opera perfectit. Hinc rursum cogitantibus illis ea quae ad terram spectarent, congregatis aquis, aridam exhibet, quam terram vocat, ipsique nomen, utpote Dominus, imponit, quem admodum et firmamentum caelum nuncupavit. Postea ex terra semina, olera-omneque viroris genus atque ligna-eduxit, docens se singulis, utpote ab se creatis, ad libitum uti. Deinde quia tertia die plantas et semina produxerat, sequenti, scilicet quarta die, cum hac temperamento quodam et or-

** Gen. III, 5. ** Job XXXVIII, 7.

dine opus haberent, ex luce, quam nuper produxerat, luminaria et astra condidit: ac posita in coeli firmamento invisibilium virtutum multitudine, præcepit eis ut illa rationabiliter secundum ordinem moverent, et ad plantarum aliorumque iis opus habentium temperamentum, circumvolverent, ut iis occidentibus ex frigore et motu aeris humescerent, hincque luminarium præsentia calefierent. Quædam ergo ex invisibilibus virtutibus, ancipiti mente ab initio ad hoc usque tempus permanentes, et erga conditorem suum ingratae, ad deputatum sibi a Deo ministerium temere accedentes, naturæ acumine atque insita virtute et ratione inflatae, a Deo prolatam vocem et jussum vilipendentes ac despicientes, neque intelligentes se una cum tenebris, ut cætera opificia, producias esse, amentia sua superatae, suspicatae se perse et sua sponte in hanc naturam prodidisse; diabolus videlicet, cui aeris cura commissa erat, et alii cum ipso, quibus alia concredita fuerant, debitam Deo adorationem et honorem sibi usurpantes, cito inflati et inobsequentes; ne aliis item offendiculo essent, ex sublimi et ex dignitate sua dejecti sunt, circa terram versaturi. Unde et sexta die, post formatum hominem, in terra degens, et tantæ Dei erga hominem sollicitudini invidens, hominem ad proprium morbum pertrahere voluit.

τῇ ἑκτῇ ἡμέρᾳ μετὰ τὸ διαπλασθῆναι τὸν ἄνθρωπον περὶ τὴν γῆν εὐρεθείς καὶ φθονήσας τῇ τοσαύτῃ ἐπιμειλίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ πρὸς ἄνθρωπον, ἡδουλήθη περὶ τὸ τὴν ἰδίαν νόσον συγκατασπᾶσαι τὸν ἄνθρωπον.

Festus.

Quinta die jubet animalia diversa ex aquis prodire secundum genus suum, aquatilia cete et reliqua, unaque volatilia omnia aerivaga. Deinde sexta die jumenta omnia, feras et reptilia secundum genus suum e terra produxit. Et postquam totam domum plenissimam et concinne ornatam præparasset; tunc perinde atque rex qui urbem ædificavit et absolvit, imaginem ibi 169 suam reponit, variis coloribus decoratam; sic et sapientissimus Deus, variis suis opificiis, rationabilibus et brutis, mortalibus et immortalibus, corruptibilibus et incorruptibilibus, sensilibus et intellectu præditis una collectis, animal unum adornat et perficit, ex omnibus naturis constitutum, videlicet hominem: ac in præparata domo reponit, ut vicem impletet imaginis suæ, declarantis unum esse mundi opificem. Quare talem imaginem mirantes angeli, bene erga Deum affecti, eandem ejus imaginem sovent, ipsique ministrant: similiterque omnis rerum natura; sol videlicet superne lucens, atque hominis causa diem efficiens; luna et astra, densissimas tenebras quadamtenus illustrantes, cursus noctis propter hominem perficiunt; necnon mensures, tempestates, conversiones, et annos, in signum posita iis qui marinas plagas trajiciunt, aut in deserto iter agunt; aer autem ad respirationem, refrigerium, et temperiem imagini illi inservit; ignis item, ad coquendum panem, ad aquam calidam

A σπέρματα, τῇ ἐξῆς λοιπον, λέγω δὴ τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ, ὡς χρῆζόντων τῶν τοιούτων κράσεως καὶ τάξεως, ποιεῖ ἐκ τοῦ φωτός, οὐ πρώτῃν παρήγαγε, τοὺς φωστῆρας καὶ τὰ ἄστρα· καὶ θεὸς κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ τὴν πληθὺν τῶν ἀοράτων δυνάμεων, κινεῖν αὐτὰ κατὰ τάξιν λογικῶς ἐκέλευσεν, καὶ περιφέρειν πρὸς εὐκрасίαν τῶν φυτῶν, καὶ πάντων τῶν μελλόντων κεχρησθαι αὐτοῖς· ἵνα δυνόντων μὲν αὐτῶν τῇ φύσει καὶ κινήσει τοῦ ἀέρος φύχωνται, τῇ δὲ παρουσίᾳ τῶν φωστῆρων θερμῆς ἀπολαύωσι. Τινὲς οὖν ἐκ τῶν ἀοράτων δυνάμεων, ἀμφίβολοι τῇ γνώμῃ ἐξ ἀρχῆς ἕως τοῦ νῦν μεμενηκότες, καὶ ἀγνώμονες περὶ τὸν πεποιηκότα, ἐπὶ τῇ πεπιστευμένῃ αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ τάξει ἀμνημόνως προελθόντες τῇ τῆς φύσεως δέουτῃ καὶ τῇ προσούσῃ B δυνάμει, καὶ λόγῳ φυσώμενοι, τὴν προερχομένην φωνὴν τε καὶ πρόσταξιν τοῦ Θεοῦ εἰς οὐδὲν λογίζόμενοι, ἀλλὰ περιφρονούντες· οὕτε μὴν συνιέντες ὡς ἅμα τῷ σκότῳ ὡς κτίσματα παρήχθησαν, τῇ παραφροσύνῃ νικώμενοι ὑπόπτυσαν ἑαυτοὺς εἰς τοῦτο αὐτομάτως προσελθεῖν· λέγω δὴ ὁ διάβολος ὁ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀέρος πεπιστευμένος, καὶ ἕτεροι σὺν αὐτῷ ἕτερα πεπιστευμένοι καὶ τὴν ὀφειλομένην τῷ Θεῷ προσκύνῃσιν τε καὶ τιμὴν εἰς ἑαυτοὺς ἀρπάσαντες, καὶ τυφωθέντες καὶ ἀνυπότακτοι γεγονότες ταχέως, ἵνα μὴ καὶ ἑτέρους βλάβωσιν, ἐκ τοῦ ὕψους καὶ τῆς ἀξίας κατεβρίβησαν περὶ τὴν γῆν. Ὅθεν καὶ

C

Τὸ καίμενον.

Πάλιν τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ ἐκ τῶν ὕδατων κελεύει ἐμφυγα ζῶα ἀναδίδοσθαι κατὰ γένος, ἐνυδρὰ κήτη τε καὶ τὰ λοιπὰ, ἅμα καὶ πτηνὰ πάντα τὰ ἀεροπόρα. Εἶτα πάλιν τῇ ἑκτῇ ἐκ τῆς γῆς τὰ κτήνη πάντα καὶ τὰ θηρία καὶ ἔρπετα κατὰ γένος. Καὶ μετὰ τὸ κατασκευάσαι πάντα τὸν οἶκον, πληρέστατόν τε καὶ εὐάριστον, τότε ὡς ἐπὶ βασιλεὺς κτίσαντος πόλιν καὶ πληρώσαντος, τὴν ἰδίαν εἰκόνα τίθησι, χρώσας καὶ καλλυπτίσας ἐκ διαφόρων χρωμάτων· οὕτω καὶ ὁ πάνσοφος Θεός, ὥσπερ συνάξας τὰ διάφορα καὶ ποικίλα αὐτοῦ ποιήματα, λογικὰ τε καὶ ἀλογα, θνητὰ καὶ ἀθάνατα, φθαρτὰ καὶ ἀφθαρτα, αἰσθητὰ τε καὶ νοητὰ, ἀποτελεῖ καὶ κατασκευάζει ἐν ζωῶν D ἐξ ἀπασῶν συνεστηκὸς τῶν φύσεων, λέγῳ δὲ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τίθησιν ἐν τῷ ἡτοιμασμένῳ οἴκῳ ὡς ἐν τάξει ἰδίας εἰκόνας, γνωρίζουσας ἕνα τινὰ εἶναι τὸν τοῦ παντὸς δημιουργόν. Ὅθεν θαυμάσαντες ἐπὶ τῇ εἰκόνι οἱ ἄγγελοι, εὐνοούντες τῷ Θεῷ, περιέχουσι καὶ λειτουργοῦσι τῇ αὐτοῦ εἰκόνι· ὁμοίως καὶ πᾶσα ἡ κτίσις, ἥλιος ἀνυθεὶς φαίνων καὶ ἡμέραν ἀποτελῶν διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἡ σελήνη καὶ ἀστέρες, τὸ βαθύτατον σκότος ἐκ μέρους καταλάμποντες, ὁρόμον νυχτὸς ἀποτελοῦσιν διὰ τὸν ἄνθρωπον, πάντας δὲ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ τροπὰς καὶ ἐνιαυτοὺς εἰς σημεῖα τοῖς τὰ θάλατταν πελάγη διαπερῶσι, καὶ τοῖς κατὰ τὴν ἔρημον ὁδοποροῦσιν ἀνθρώποις· ἄλλο δὲ εἰς ἀναπνοὴν καὶ εἰς ἀνάψυξιν καὶ εὐκрасίαν τῇ εἰκόνι δουλεύων· πῦρ πάλιν εἰς [τὸ] ἄρτοποιεῖν, καὶ εἰς

θέρηνη, καὶ εἰς φῶτα νυκτός, καὶ εἰς ἔφησιν, καὶ A
 διαφόρους χρείας ὑπουργῶν· ὕδωρ εἰς πόσιν, εἰς
 πλύσιν, εἰς ζύμην, εἰς τὸ ποτίζειν, καὶ εἰς ἄλλας
 πολλὰς χρείας δουλεύον· γῆ εἰς κατοικίαν, καὶ εἰς
 ἀνάδοσιν παντοδαπῶν καρπῶν, καὶ εἰς ἑτέρας
 πολλὰς χρείας λειτουργοῦσα· τετράποδα καθαρὰ εἰς
 ἀπολαυσιν, καὶ εἰς ἐνδύματα, κτήνη πρὸς ὑπουργίαν
 καὶ ἀνάπαυσιν, θηρία εἰς τέρψιν καὶ εἰς φόβον,
 ἔρπετα ὁμοίως· πάντα δουλεύοντα πρὸς γυμνασίαν
 τοῦ λογικοῦ, καὶ τὸ χρησίμων παρέχοντα διὰ τὸν
 ἄνθρωπον τὸν σύνδεσμον φιλάς ὄντα πάσης τῆς
 κτίσεως, τὸν χαμαὶ βαδίζοντα, καὶ τῷ ὧ ἱπτάμενον
 καὶ περισκοποῦντα τὸ πᾶν, τὸν ὄρθιον τῷ σχήματι
 καὶ τὸν οὐρανὸν ὡς οὐκ ἐκτὴριον εὐχερῶς ἀντοπτεύ-
 οντα, τὸν βασιλεῖα πάντων τῶν κατὰ γῆν καὶ συμ-
 βασιλεύοντα τῷ Δεσπότη Χριστῷ ἐν οὐρανοῖς, καὶ
 συμπολιτὴν τῶν οὐρανίων γινόμενον, ᾧ πᾶσα κτίσις
 ὡς εἰκὼν Θεοῦ ἐξυπηρετεῖ ὑποτασσομένη τῷ Θεῷ,
 καὶ εὐνοίαν τῷ Κτίστῃ ἀποσώζουσα.

Παραγραφή.

Πάλιν τῇ πέμπτῃ ἀναβιδομένων ἐκ τῶν ὕδατων
 ἐμφύχων ζῶων, διδάσκονται καὶ τούτου τοῦ ὕδατος
 τοῦ ἅμα αὐτοῖς παραχθέντος ποιητὴν εἶναι τὸν Θεόν·
 ὁμοίως πάλιν ἐντελέστερον, καὶ ἐκ τῆς γῆς ζῶων
 ἐμφύχων ἀναβιδομένων τῇ ἑκτῇ ἡμέρᾳ, διδάσκονται
 τοῦ παντός εἶναι τὸν Θεὸν ποιητὴν ἐμφύχων τε καὶ
 ἀψύχων. Περιεσκόπουσι τοίνυν πάλιν πάντες οἱ ἄγγε-
 λοι, ὁρῶντες μὲν πάντα τὰ ποιήματα τοῦ Θεοῦ τὰ
 ἐν ταῖς ἑξ ἡμέραις ἐπ' ἔφεσιν αὐτῶν γεγῶτα· καὶ C
 διλογίζοντο ὡς πάντα μὲν διάφορα καὶ θαυμαστά
 καὶ ἐκπληξέως ἄξια· ὅμοιον δὲ ταυτῶν, λογικῶν τε
 καὶ ἀόρατον καὶ νοητὸν οὐχ ἑῶρων ἐν αὐτοῖς· καὶ
 ἐντὶν αὐτοῖς ὑποπτεῦσαι, μὴ ἄρα ἑτέρος τις ἐστὶ τῶν
 λογικῶν καὶ ἀοράτων καὶ νοητῶν δημιουργός, καὶ
 ἑτέρος τῶν ἀλόγων καὶ αἰσθητῶν καὶ ἐρατῶν. Ταύ-
 την αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν ἀφελεῖν βουλόμενος ὁ Θεός,
 ὕστερον πάντων κατασκευάζει ἐν ζῶων ἐξ ἀπασῶν
 συνεστηκὸς τῶν φύσεων· λέγω δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐκ
 τε λογικοῦ καὶ αἰσθητοῦ, καὶ νοητοῦ, ὁρατοῦ καὶ
 ἀοράτου, καὶ ἴσθσιν ὡς ἐν τάξει εἰκόνος αὐτοῦ,
 σημαινούσης ἕνα τινὰ εἶναι τὸν τοῦ παντός δημιου-
 ργόν. Ὅθεν ὑπερθαυμάσαντες οἱ ἄγγελοι, ἐδιδάχθησαν
 αὐταῖς ὅψεις διὰ τοῦ ἀνθρώπου, τὴν δόξαν, καὶ τὴν
 δύναμιν, καὶ τὴν μεγαλοσύνην, καὶ τὴν σοφίαν, καὶ
 τὴν ἀγαθότητα τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου Θεοῦ, καὶ ὅτι D
 πάντα τὰ στοιχεῖα, καὶ τὰ μετ' αὐτοὺς γεγῶτα, διὰ
 τὸν ἄνθρωπον προητοίμαστο. Προθύμως οὖν διηκό-
 νουν ὡς ὑπήκοοι, καὶ ἐλειτουργοῦν κινούμενες πάντα
 τὰ πρὸς ὠφέλειαν τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ, ὡς μέλη
 αὐτῆς οἰκεία ὑπάρχοντες· ὅθεν πάλιν ἐπὶ τῇ εὐπρα-
 γίᾳ καὶ δικαιοσύνῃ τῶν ἀνθρώπων μεγάλως χαίρου-
 νται· ἐπὶ δὲ τῇ δυσπραγίᾳ καὶ ἁμαρτίᾳ μεγάλως
 δυσφοροῦσιν, ὡς ψησι καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος· Ὅτι με-
 γάλῃ χαρᾷ ἐν οὐρανῷ γίνεται ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ
 μετανοοῦντι.

Ἐπισημαντέον δὲ ἐνταῦθα, ὅτι ὡς περ ἐπ' ὅψεις
 τῶν ἀγγέλων πρῶτον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὸ αἰσθητὸν

parandam, ad noctis lumen, ad rem coquinariam,
 et ad alios bene multos usus minister adest; aqua
 ad potum, ad abluionem, ad fermentum, ad irri-
 gandum, et ad alia multa usu venit; terra ad habi-
 tandum, ad productionem omnigenorum fructuum,
 et ad alia multa inservit: quadrupedes mundæ ad
 delectationem et ad vestitum, jumenta ad ministe-
 rium et ad solatium, feræ ad voluptatem et ad ter-
 rorem, reptilia similiter: omniaque ad partis ratio-
 nalis exercitationem ministrant, et ad utilitatem,
 propter hominem scilicet, qui est vinculum amicitie
 universæ rerum naturæ, qui in terra graditur, et
 mente volat ac universum contemplatur, qui figura
 rectus est, cœlumque, utpote domicilium suum,
 facile obtinetur, qui rex est omnium quæ in terra
 sunt, et una regnat in cœlis cum Domino Christo,
 et concivis cœlestium effectus est, cui, ut imagini
 Dei, ministrat omnis creatura, Deo subjecta et bene-
 volentiam erga Creatorem conservans.

Paragrapha.

Quinta iterum die animalibus ex aqua productis,
 edocentur angeli aquæ una cum ipsis productæ
 auctorem esse Deum: rursumque animalibus ex
 terra sexta die productis, perfectius ediscunt omnium
 opificem esse Deum, cum animatorum tum inani-
 matorum. Sed omnes iterum angeli circumspecie-
 bant, videntes quidem omnia Dei opificia in conspe-
 ctu suo sex dierum spatio condita: ac secum repu-
 tabant, omnia sane 170 varia, mirabilia, magna
 et stupore digna; verum sui similem, rationabilem
 scilicet, invisibilem et intellectu præditum, in ipsis
 rebus non observabant: eratque suspicandi locus,
 num alius rationabilium, invisibilium, et intelligen-
 tium; alius vero irrationabilium, sensibillum et
 visibillum creator esset. Hanc vero ab ipsis suspi-
 cionem ut auferret Deus, omnium postremum ani-
 mal quoddam producit, omnibus ex naturis com-
 positum, sive hominem, ex rationali, sensili et intel-
 ligenti, visibili et invisibili constructum: ipsumque
 imaginis suæ loco constituit, quæ significaret unum
 esse universi opificem. Unde admiratione capti
 angeli, ipsis oculis homine conspecto, gloriam, vir-
 tutem, magnitudinem, sapientiam, bonitatem unius
 et solius Dei edidicerunt, certiores facti omnia ele-
 menta et quæ post ipsos angelos creata fuerant,
 propter hominem præparata fuisse. Alacriter igitur
 ministrabant obsequentes, et operam dabant ad
 omnia pro utilitate imaginis Dei movenda, utpote
 qui ejus propria membra essent: quæ causa est, ut
 de bonis operibus et de justitia hominum summe
 lætentur; contra vero de pravis actibus et de pec-
 cato magnopere doleant, ut ipse Dominus ait: *Quia*
gaudium magnum est in cœlis super uno peccatore
pœnitentiam agente ²⁴.

Observandum autem hoc loco est, quod quemad-
 modum in conspectu angelorum, primo ex nihilo

²⁴ Luc. xv, 7.

hanc sensilem, visibilem et irrationabilem lucem produxit, postremo autem rationabilem, intelligentem et invisibilem naturam; ita et in homine, primo corpus, secundum Moysen, efformavit, deinde vero animam. Hinc conjectandum erat, si post sex illas dies, altera dies exstisset, alias quoque res Deum producturum fuisse; quia vero nulla alia post sex illas dies exsisteret, nihil potuisset Deum ultra producere. Hanc porro illorum suspicionem de medio tollens Deus, septimam quoque diem, quasi supervacaneam effecit, nihilque in ea produxit; his declarans perfectum esse mundum, nihilque ad ejus structuram deesse: nam si quid defecisset, septimo sane die quæ desiderabantur perfecturæ erat: jam vero, nullo deficiente, requievit die septimo ab omnibus operibus suis, quæ facere cœperat. Verum fortasse quis iterum dixerit: Cur non una die, aut duabus, aut tribus, aut quatuor, aut quinque, sed sex diebus omnem rerum naturam produxit? At is rei veritatem audiet: Cum nempe angeli rationabiles et mutabiles essent, non fuisse unam diem ad eorum institutionem satis, si quidem una die universum conditum fuisset: 171 alias enim putassent illi omnia confuse, ceu spectra quædam, effecta, et incondite producta fuisse. Sed omnipotens Deus concinne et servato partium ordine, cuique operi diem suam ad discernendos et docendos angelos deputans, ita condidit universum. Ac prima die, postquam illos cum cœlo ac terra et elementis produxisset, primum omnium lucem in conspectu eorum condidit; secunda die, firmamentum; tertia, collectis aquis, eduxit ex terra ligna et herbas; quarta, luminaribus cœlos exornavit; quinta, nativitas et volatilia ex aquis eduxit; sexta, animalia ex terra et hominem condidit: atque sex illa generalia opera sex diebus exsecutus est. Ideo ergo per partes sex diebus totum mundum condidit, ut angelos discerneret et doceret, ut et ipsi, quippe ingenii acumine pollentes, singulis diebus discernere possent et operis rationem et ipsius opificem. Cuilibet autem ediscere fas est angelos cum cœlo et terra fuisse productos, quia cum ipsi omnibus ejus operibus præsentes essent, vocem Deus coram ipsis emisit, ad eorum institutionem dicens, Fiat hoc et illud: cum autem cœlum terramque creavit, quia nondum illi exsistebant, voce non est usus, neque dixit, Fiat cœlum et terra et quæ cum eis sunt: neque enim aderant qui audirent et erudirentur: in aliis vero omnibus, quia auditores qui erudirentur astabant, vox opportune præmittebatur.

Quoniam igitur angeli una cum cœlo et terra producti sunt, ideo scriptor ille Moyses, Spiritu sancto movente, ab iis quippe quæ angelos una complecterentur, librum suum exorsus est, dicens: *In principio fecit Deus cælum et terram* 22. Hinc Apostolus, quæ ad hominem, et ad ejus figuram spectant probe cognoscens, in sua ad Romanos Epistola hominem, utpote cœlestem futurum, om-

22 Gen. 1, 1.

A καὶ ὁρατὸν καὶ ἄλογον φῶς παρήγαγε, καὶ ὕστερον τὸ λογικὸν καὶ νοητὸν καὶ ἄρατον· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου πρῶτον τὸ σῶμα, κατὰ τὸν Μωυσῆα, κατεσκεύασε, καὶ οὕτως τὴν ψυχὴν. Ἐντὶν πάλιν τινὰς ὑποπτεύειν, ὅτι εἰ ἦν ἑτέρα ἡμέρα μετὰ τὰς ἐξ ἡμέρας, πάντως ἂν ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἑτέρά τινα· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔστιν ἑτέρα ἡμέρα μετὰ τὰς ἐξ, ἀδυνάτως ἤνεγκεν ἑτέρα παραγαγεῖν. Ταύτην αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν ἀναιρῶν ὁ Θεός, ποιεῖ καὶ τὴν ἐβδόμην περισσῇ, μηδὲν ἐν αὐτῇ ἐργασάμενος, δηλῶν διὰ τοῦτου ὡς τέλειος ἔστιν ὁ κόσμος, καὶ λείπει αὐτῷ πρὸς γένεσιν οὐδέν· εἰ γὰρ ἔλειπεν, ἀνεπλήρωσεν ἂν ἐν τῇ ἐβδόμῃ τὰ λείποντα· νῦν δὲ μηδὲν αὐτῷ λείποντος, κατέπαυσε τῇ ἐβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ποιῆσαι. Ἰσως πάλιν ἐρεῖ τις·

B Διατί μὴ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, ἢ δύο, ἢ τρισίν, ἢ τετρασίν, ἢ πέντε, ἀλλ' ἐν ἐξ πεποιήκε πᾶσαν τὴν κτίσιν; Ἀκούσεται φιλαλήθως, ὅτι τῶν ἀγγέλων λογικῶν ὄντων καὶ τρεπτῶν, οὐκ ἂν ἡ μία ἡμέρα ἤρκασε πρὸς διδασκαλίαν αὐτῶν, εἴπερ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐργάζοντο τὸ πᾶν· ἢ γὰρ ἂν ἐλογίζοντο χυδῶν ὡς φάσματά τινα γεγενῆσθαι καὶ ἀτάκτως παρῆχθαι· ἀλλ' ὁ παντοδύναμος Θεὸς εὐτάκτως κατὰ μέρος ἐνὸς ἐκάστου ἔργου ἡμέραν ἀφορίσας πρὸς διάκρισιν καὶ διδασκαλίαν τῶν ἀγγέλων, οὕτως τὸ πᾶν εἰργάσατο· πρῶτον πάντων ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὸ παραχθῆναι αὐτοὺς σὺν τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῇ καὶ τοῖς στοιχείοις, τὸ φῶς ἐκ' ἐφ' ἑσιν αὐτῶν πεποίηκε· τῇ δευτέρᾳ τὸ στερέωμα· τῇ τρίτῃ συνάψας τὰ ὕδατα

C ἐξήγαγε τὰ ἐκ τῆς γῆς ζῶα καὶ χλωρά· τῇ τετάρτῃ τοῖς φωστῆρσι τὸν οὐρανὸν κατακοσμήσας, τῇ πέμπτῃ τὰ νηκὰ καὶ πτηνὰ ἐκ τῶν ὕδατων, τῇ ἕκτῃ τὰ ἐκ τῆς γῆς ἐμφυχα ζῶα καὶ τὸν ἀνθρώπον, τὰ ἐξ ταῦτα καθολικὰ ἔργα ἐν ταῖς ε' ἡμέραις ἐργασάμενος. Διὰ τοῦτου οὖν κατὰ μέρος ἐν ταῖς ε' ἡμέραις πεποίηκε πάντα τὸν κόσμον πρὸς διάκρισιν καὶ διδασκαλίαν τῶν ἀγγέλων, καθὼς ἠδύνατο διακρίνειν ὡς δέξιτεροι ἐν ἐκάστῃ ἡμέρᾳ τοῦ ἔργου τὴν διακρίσιν καὶ τὸν τοῦτου ποιητὴν. Ἐνεστί δὲ μαθεῖν τῷ βουλομένῳ, ὡς σὺν τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῇ παρήχθησαν καὶ οἱ ἄγγελοι· ὅτι ὄντων μὲν αὐτῶν ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, ὁ Θεὸς φωνὴν προκατεβάλλετο ἐκ' ἐφ' ἑσιν αὐτῶν πρὸς παιδείαν αὐτῶν λέγων· Γενεθῆτω τότε καὶ τότε· ἐπὶ δὲ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἐπει-

D δὴπερ εὐ προεπῆρχον, ὥως φωνὴν οὐ προκατεβάλλετο λέγων· Γενεθῆτω οὐρανὸς καὶ γῆ καὶ τὰ σὺν αὐτοῖς· οὐ γὰρ ἦσαν οἱ ἀκούοντες καὶ παιδευόμενοι· ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν πάντων ἐπεὶπερ ἦσαν οἱ παιδευόμενοι, εὐλόγως ἡ φωνὴ προήρχετο.

Ἐπεὶ οὖν σὺν τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῇ παρήχθησαν ἅμα, ὁ συγγραφεὺς Μωυσῆς διὰ Πνεύματος ἁγίου ἐξ αὐτῶν τοῦ γράμματος ἤρξατο, ὡς περιεκτικῶν αὐτῶν ὄντων λέγων· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἐπὶ εὖ εἰδὼς ὁ Ἀπόστολος τὰ κατὰ τὸν ἀνθρώπον, ἦτοι καὶ τὸ αὐτοῦ σχῆμα, ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολῇ, ἀνώτερον πάντων ὡς οὐράνιον ἐκ τοῦ μέλλοντος τίθεσθαι τὸν ἀνθρώπον·

φησὶ γάρ· Καὶ ἡλλεξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιωματι εἰκότος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἐρπετῶν· ἄνωτέρω πάντων εἰπὼν τὸν ἀνθρώπου, εἶτα τοῦτου κατώτερα τὰ πετεινά, καὶ τούτων πάλιν τὰ τετράποδα, καὶ τούτων τὰ ἐρπετά, τὰ ἐμφυεῖσθαι μᾶλλον ὑποκάτω τῆς γῆς, ὡς ἐπὶ κλίμακος αὐτὰ ἐξεῖπεν. Ἔτι πάντα τὰ ἄλογα ζῶα τὰ τετράποδα τοῖς τέσσαρσι ποσὶ τὸ σῶμα βασταζόμενα, καὶ τὰς ὕψεις περὶ τὴν γῆν νεύοντα, οὕτε ἐν ἐξ αὐτῶν εὐχερῶς δύναται τὸν οὐρανὸν κατοπτεῖν, ὁμοίως καὶ ἐρπετά, τὸ πᾶν σῶμα περὶ τὴν γῆν εἰλούμενα, οὕτε ἐν ἐξ αὐτῶν δύναται τὸν οὐρανὸν κατοπτεῖν. Πάλιν τὰ πτηνὰ πάντα, δίποδα ὄντα, καὶ μέσον τοῦ σώματος τοὺς πόδας ἀναλόγως ἔχοντα· πετόμενα μὲν κατὰ τὸ ὕψος, περὶ τὴν γῆν ὀρώσιν, ἰστάμενα δὲ οὕτε αὐτὰ εὐχερῶς τὸν οὐρανὸν δύναται περιβλέπειν. Μόνος δὲ ὁ ἄνθρωπος τῶν ἐπὶ γῆς ζῶων ὡς λογικὸς καὶ οὐράνιος μέλλων εἶναι, ἀναλόγως τὸ σχῆμα παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ ἐδέξατο· δίπους μὲν γὰρ ἔστιν, ὡς μέλλων ἵστασθαι καὶ οὐρανοβάτειν· ἀνατεταμένον δὲ τὸ σχῆμα καὶ ὀρθιον ἔχει, ὡς ἔτοιμος καὶ μέλλων ἀνέναι εἰς ὕψος· εὐχερῶς δὲ καὶ τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανὸν κατοπτεῖται ταῖς ὕψεσιν, ὡς ἐκ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπιεργόμενος ἀνελθεῖν, ἐπίγεια καὶ οὐράνια δι' αὐτοῦ συναπτόμενα. Ἔτι πάντα τὰ ἄλογα ζῶα καθόλου τὴν μίξιν τῆς συζυγίας ἐκ τῶν ἐπισθεν ἐργαζόμενα καὶ συναπτόμενα, ἄλλα μὴ ὀρώντα κατὰ πρόσωπον, ἀλόγως καὶ ἀναισχύντως χέχρηται τῇ μίξει· μόνος δὲ ὁ ἄνθρωπος προσιών κατὰ πρόσωπον ὡς λογικὸς ἐργάζεται, ἵνα ἀλλήλους ὀρώντες, λόγῳ καὶ αἰδοῖ αὐ καὶ τιμῇ τὴν μίξιν ἐργάζωνται, καὶ τὸν πεποιηκότα εὐχαρίστως ἀνυμνῶσι μετὰ λόγου, τὸν δόντα καὶ τάξαντα τῇ φύσει ἰδίαν ἔχειν βοήθειαν καὶ κίνησιν εἰς ἑαυτὴν, πρὸς αὔξησιν καὶ πληθυσμὸν τοῦ ἡμετέρου γένους. Ἔτι ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ ἀνδρὸς τὴν γυναῖκα πεποίηκεν ὁ Θεός, ὡς τῶν δύο πλευρῶν πᾶν τὸ σῶμα συσφιγγομένων· οὕτε γὰρ ἐκ τῶν ἐμπροσθεν αὐτοῦ πεποίηκεν αὐτὴν, ἵνα μὴ ὑπεραίρηται ἢ γυνὴ τοῦ ἀνδρὸς, οὕτε ἐκ τῶν ἐπισθεν, ἵνα μὴ ὁ ἀνὴρ ὑπεραίρηται τῆς γυναίκος· ἀλλ' ἐκ τῆς πλευρᾶς, ὡς ἴσην οὔσαν κατὰ τὴν φύσιν, εἰ καὶ προτερεῖται ὁ ἀνὴρ, ὡς αἴτιος, τῷ χρόνῳ, οὐ μέντοι κατ' αὐτὴν τὴν φύσιν. Ἔτι τε καὶ διὰ τὸ σκέπειν διαπαντὸς τὴν χεῖρα καὶ φυλάττειν τὴν ἰδίαν πλευράν, οὕτω τὸ θῆλυ ἐκ τοῦ ἄρρενος ἐργασάμενος, καὶ τὸ ἄρρεν ἐκ τῆς γῆς, μίαν εἶναι σάρκα ἀμφοτέρους προσηγόρευσε, ἐκ τῆς κατασκευῆς τῶν δύο πλευρῶν, καὶ τῷ ἐκ τῆς συναφείας βλαστάνοντι καρπῷ. Διὰ τοῦτο ὁ πορνέυων ἀμαρτάνει ἁλλοτριῶν τὴν ἰδίαν σάρκα, καὶ ἄτακτον καρπὸν σπειρων· ὁ δὲ μοιχεύων μετὰ τοῦ φονέως τέτακται, ὡς διαιρῶν τὴν μίαν σάρκα καὶ φόνον ἐργαζόμενος.

Ἔτι ἰσως ἀπορήσει τις πάλιν λέγων· Διατί πάντων μὲν τῶν ἀλόγων ἄρρεν καὶ θῆλυ ἅμα γενομένων παρὰ τοῦ Θεοῦ, μόνος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἅμα τοῦ θήλεος γέγονε, ἀλλὰ μονώτατος, εἰθ' οὕτω καὶ τὸ θῆλυ ὑστερον ἐγένετο; Ἀκούσεται ὁ τοιοῦτος· Ὅτι πάντων τῶν γενομένων ζῶων παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀλόγων

¹¹ Rom. 1, 25.

num supremum posuit; ait enim: *Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corrupti hominis, et volatiliū, et quadrupedum et reptiliū*¹¹, supremum omnium dicens hominem, hinc eo inferiora volatilia, sub hac ordine quadrupedes, postremo reptilia, quæ in latibulis terræ agunt, ceu gradatim hæc enuntians. Ad hæc vero omnia bruta animalia quadrupedia, quæ quatuor pedibus feruntur, et oculis ad terram inclinantur, neque vel unum ex iis facile potest cælum intueri; similiterque reptilia, quæ toto corpore in terra perreptant, neque item possunt cælum conspicerere. Aves item quæ bipedes sunt, ac congruenti ratione pedes in medio corporis habent, dum in sublimi volant, terram conspiciunt, neque facile possunt vel stantes **172** cælum conspicerere. Solus autem homo inter animalia terrena, utpote rationalis ac cælestis futurus, congruentem suæ conditioni a Deo formam accepit: nam bipes est, utpote avolaturus et in cælo ambulatorius: figura autem erecta est, quasi parajus ad sublimia petenda: facile vero et terram et cælum oculis intuetur, quippe qui a terra ad cælum ascendere festinet, ac terrena cælestiaque per ipsum conjungantur. Præter hæc, omnia bruta animantia a tergo copulam agunt et commiscuntur, ita ut non sese de facie videant, ac bruto more impudenterque coitum exerceant: solus autem homo, utpote rationalis, ad-versa facie coit, ut masculus et femina sese mutuo videntes, cum ratione, pudore et reverentia copulam peragant, et cum gratiarum actione auctorem suum laudibus pro merito celebrent, qui naturæ auxilium et motum mutuum, ad generis nostri propagationem et multiplicationem indidit. Ad hæc vero ex viri latere feminam Deus efformavit, quia duo latera corpus constringunt et uniunt: neque enim ex rebus coram positis ipsam condidit, ne mulier contra virum superbiret, neque ex retro positis, ne vir in mulierem arroganter ageret; sed ex latere eduxit, quod natura æqualis sit, etiamsi vir ut causa, tempore, non autem natura, primas obtineat. Itemque quia manus latus suum semper protegit et custodit, ideo feminam ex viro, virum ex terra ab se conditos jussit ambos unam esse carnem, tum ex duorum laterum compositione, tum ex fructu illa conjunctione parto. Quamobrem qui fornicatur, peccat, utpote qui carnem propriam, alienam faciat, et fructum serat illegitimum: quisquis vero mæchatur, in homicidarum ordine ponitur, quippe qui carnem unam dividat, et ita cædem perpetret.

Verum fortasse quæstionem quispiam moveat et dicat: Quare bruta omnia produciens Deus, masculum et feminam una formavit; sed homo tantum non una cum femina, sed solus productus est? At huic reponam: Quia omnia illa animalia a Deo producta, bruta cum sint, nihil intelligere valeant.

angeli vero uno eodemque tempore facti sint rationabiles et ex iis, quæ singulatim, sive sex illis diebus, condita sunt, omnium conditorem cognoscant, necesse fuit hominem, qui et ipse rationalis a Deo creatus est, ut omnis rerum naturæ vinculum esset, ediscere quis esset omnium opifex : cum autem non antea exstisset, sed omnium postremus effectus esset, neque ex ante creatis, neque ex seipso nosse Deum poterat ; **173** quare Deo placitum fuit, ut femina non una cum illo, sed post illum produceretur, ut hinc cognosceret, eum qui illud sibi simile produxerat, sui quoque opificem esse : quamobrem extasin et somnum iniecit ei, ut costa ejus sine ullo labore doloreque ablata, quasi in somno, per gratiam Dei, gestæ rei sensum acciperet, et opificem suum laudibus celebraret, hæc confitens ac dicens : *Hoc nunc os ex ossibus meis et caro ex carne mea. Hæc vocabitur, mulier, quia ex viro suo sumpta est*⁷⁷. Cum itaque angeli, rationabiles producti essent, atque ex operibus sex dierum quæ ipsorum causa esset edidicissent, necesse fuit ut homo a feminæ productione edisceret Deum esse sui et universi opificem, maxime vero quis prius Deum hæc dicentem audierat : *Faciamus ipsi adiutorem secundum ipsum*⁷⁸.

Textus.

Rursum septima die, postquam Moysi totum mundi opificium revelaverat, ac mysticis hujusmodi revelationibus ipsum dignatus fuerat, cum eo colloquia miscebat, dataque ipsi lege in tabulis lapideis digito Dei conscripta, litterarum item peritiam indidit, faciemque illius gloria replevit, demumque dimisit ut descenderet de monte.

Paragrapha.

Ille primum homines, cum legem a Deo conscriptam accepissent, litteras edocti sunt, quas cæteris exinde gentibus tradiderunt.

Textus.

Sub hæc autem præcipit ipsi ut tabernaculum exstruat, secundum exemplar quod viderat in monte, quod ceu typus esset totius mundi. Fecit itaque tabernaculum, ut pro virili mundi formam imitaretur, nempe longitudine triginta cubitorum, latitudinæ vero decem : quod interposito velo dividens, in duo loca separavit, primusque locus vocabatur, Sancta ; secundus vero post vela positus, Sancta sanctorum. Exterior autem locus, hujus visibilis mundi typus erat, secundum divinum Apostolum, a terra scilicet usque ad firmamentum ; quo loco versus aquilonem mensa erat, et supra mensam duodecim panes : quæ mensa typum terræ, omnis generis fructibus instructæ, gerebat, et duodecim anni mensium ceu tabula una erat. In circuitu autem mensæ cymatium rotundum, mare, Oceanum **174** dictum, significans : deinde in cir-

δυνων καὶ μὴ δυναμένων γινῶναι τι, πάντων δὲ τῶν ἀγγέλων ὅφ' ἐν γενομένων λογικῶν καὶ γινωσκόντων ἐν τοῖς κατὰ μέρος γεγονόσι, λέγω δὴ ἐν ταῖς ζ' ἡμέραις, τὸν ποιητὴν τοῦ παντός· ἀνάγκη καὶ τὸν ἀνθρώπον λογικὸν δημιουργηθέντα παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ σύνδεσμον ὄντα πάσης τῆς κτίσεως, διδαχθῆναι καὶ αὐτὸν τοῦ παντός τὸν δημιουργόν· ἐπειδὴ δὲ μὴ ὄντος αὐτοῦ τὸ πρότερον, ἀλλ' ὕστερον πάντων γενομένου, οὐκ ἠδύνατο οὕτε ἐκ τῶν πρὸ αὐτοῦ γενομένων, οὕτε ἐξ ἑαυτοῦ γινῶναι Θεόν, ἠδὲ ὁκέσθην ὁ Θεὸς μὴ ἄρα αὐτῷ, ἀλλ' ὕστερον τὸ θῆλυ ἐξ αὐτοῦ παραγαγεῖν, ἵνα γυνὴ διὰ τούτου ὅτι ὁ τούτο τὸ ὅμοιον ἐξ αὐτοῦ ὑπαγαγὼν, καὶ αὐτὸν παρήγαγε. Διὰ τούτου καὶ ἐκστασιν αὐτῷ ἐβάλε καὶ ὑπνωσιν, ἵνα ἀφαιρουμένης τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ, ἀπόνως καὶ ἀλύπως ὡς ἐν ὑπνῷ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ αἰσθῇσιν τοῦ γινόμενου διέξῃται, καὶ τὸν πεποιηκότα ἀνυμνήσειεν ὁμολογῶν καὶ λέγων· Τοῦτο γὰρ ὁστοῦν ἐκ τῶν ὁστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου. Ἀυτὴ κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρός αὐτῆς ἐλήφθη. Τῶν ἀγγέλων τοίνυν λογικῶν γεγονότων, καὶ διὰ τῶν ἔργων τῶν ἐν ταῖς ζ' ἡμέραις γενομένων παιδεύθέντων τὸν αἴτιον, ἀναγκάσιως καὶ ὁ ἀνθρώπος διὰ τοῦ θῆλεος ἐπαιδευθὴ καὶ ἔμαθεν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ παντός εἶναι ἐν Θεῷ δημιουργόν, μάλιστα προκαλούσας τοῦ Θεοῦ λέγοντος· *Ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν*.

Τὸ κείμενον.

Εἶτα πάλιν καὶ τῇ ἐβδόμῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὸ ἀποκαλύψαι τῷ Μωϋσῇ πᾶσαν τὴν κοσμοποιαν, καὶ τοιούτων ὁπτασιῶν μυστικῶν ἀξιώσαι, τότε ὤμειε αὐτῷ, καὶ δούς αὐτῷ τὸν νόμον ἐν πλατὶ λιθίναις γεγραμμένων δακτύλῳ Θεοῦ, σοφίσας αὐτὸν γραμμῶν τὴν πείραν καὶ δοξάσας αὐτοῦ τὸ πρόσωπον, ἀφίησι κατελθεῖν ἐκ τοῦ ὄρους.

Παραγραφή.

Ἐνταῦθα πρῶτον οἱ ἄνθρωποι παρὰ Θεοῦ δεξαμένοι ἐγγράφως τὸν νόμον, διδιδάχθησαν γράμματα, καὶ μετέδωκαν πᾶσι τοῖς Ἰθνεσιν.

Τὸ κείμενον.

Εἶτα μετὰ ταῦτα προστάττει αὐτῷ Σκηνὴν ἵπταλέσαι κατὰ τὸν τύπον ὃν ἑώρακεν ἐν τῷ ὄρει, ὥσπερ αὐτὸν οὖσαν παντός τοῦ κόσμου. Ἐποίησεν οὖν τὴν Σκηνήν, κατὰ τὸ δυνατόν μιμήσασθαι θέλων τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου, οὕτως, τριάκοντα πηχέων τὸ μήκος, καὶ δέκα τὸ πλάτος· καὶ μεσολαβήσας καταπέτασμα ἔσωθεν, ποιεῖ αὐτὴν χώρους δύο, καὶ ἐλέγτο ἡ πρώτη, Ἁγία, ἡ δὲ δευτέρα ἡ μετὰ τὸ καταπέτασμα, Ἁγία ἁγίων. Τύπος δὲ ἦν ἡ ἐξωτέρα τούτου τοῦ ὁρωμένου κόσμου, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ στερεώματος· ἐν ᾗ ὑπῆρχε τραπέζη κατὰ τὸ βόρειον μέρος, καὶ ἐπάνω τῆς τραπέζης δεκαδύο ἄρτοι, τύπον ἐπέχουσα τῆς γῆς καρποὺς ἐχούσης παντοδαποῦς, μηνιαῖον ἕνα ὥσπερ αὐτοῦ ἐνιαυτοῦ, δεκαδύο. Πέριξ δὲ τῆς τραπέζης κύκλῳ κυμάτιον στρεπτὸν σημαίνον τὴν θάλασσαν, τὸν λεγόμενον Ὀκεανόν· εἶτα καὶ πέριξ τούτου πάλιν κύκλῳ στε-

⁷⁷ Gen. ii, 23. ⁷⁸ ibid. ii, 18.

φάνην παλαιστοῦ, σημαίνουσαν τὴν πέραν γῆν, ἐνθα καὶ ἐστὶν ὁ παράδεισος κατὰ ἀνατολὰς, ἐνθα καὶ τὰ ἄκρα τοῦ οὐρανοῦ τοῦ πρώτου τοῦ καμαροειδοῦς, τοῖς ἄκροις τῆς γῆς πάντοθεν ἐπεριέδεται. Εἶτα καὶ τὴν λυχνίαν εἰς τὸ νότιον μέρος θέθει· φαίνουσιν εἰς βορρᾶν τῇ γῇ ἀπὸ τοῦ νότου. Ἐπεὶ δὲ λύχνους ἐπ' αὐτῆς θέθει· τὴν ἐβδομάδα σημαίνων· οἱ δὲ λύχνοι τοὺς φωστῆρας πάντας σημαίνουσι. Μετὰ δὲ τὸ καταπέτασμα ἡ δευτέρα Σκηνή, ἡ λεγομένη Ἁγία ἁγίων, καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ μαρτυρίου, καὶ τὸ ἱερόν, καὶ ὁ ὑπεράνω Χερουβὶμ δόξης κατασκήνωτα τὸ ἱερόν, τύπος ἐστὶ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τῶν οὐρανίων ἀπὸ τοῦ στερεώματος ἐπὶ τὸν ἀνώτερον οὐρανόν, ὥσπερ ἀπὸ τοῦ καταπετάσματος, ἕως τοῦ τοίχου τῆς ἰσωτέρας σκηνῆς, ποιοῦσα τὸν ἰσώτερον χώρον.

Παραγραφή.

Πρῶτος συγγραφεὺς ἐν κόσμῳ Μωσῆς, καὶ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἀποδείκνυσιν καὶ Ἰωσήπου· ἐν τοῖς αὐτοῦ συντάγμασιν· ἐδήλωσαν γὰρ ὡς ἀρχαιότερος πάντων τῶν συγγραφέων ἐστὶν ὁ Μωϋσῆς.

Τὸ κείμενον.

Σοφισθεὶς οὖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γράμματά τε, καὶ τῶν πάντων τὴν γένεσιν αὐταῖς ὤφειν ἐξ ἀποκαλύψεως δεξάμενος, καὶ δοξασθεὶς τὸ πρόσωπον, μὴ δυνάμενος ὁραθῆναι τοῖς συγγενέσιν ἀνευ καλύμματος, τότε πρῶτος ἀνθρώπων ὡς ἀξιόπιστος καὶ δεδοξασμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, συγγράφει τὴν βίβλον τῆς Γενέσεως, λέγων, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν· ἀρχὴν γενέσεως κόσμου παρὰ Θεοῦ γενομένην ὡς περιεκτικῶν πάντων ὑπαρχόντων καὶ ἐνδοθέντων πάντων τῶν λοιπῶν κτισμάτων, ὥντερ ἅμα αὐτοῖς καὶ ὧν μετὰ ταῦτα κατὰ μέρος πεποιήκεν ἀποφηνάμενος· εἶτα ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς πρώτης καὶ ἕως τῆς ἑκτης τελείας πάντα τὰ ἐνδοὺν ὑπάρχοντα οὐρανοῦ καὶ γῆς, κα' τῇ ἐβδόμῃ καταπαύσαντα τὸν Θεὸν εἰρηκῶς καὶ μηδὲν ἐργασάμενος, διὰ τὸ πεπληρωθῆαι πᾶσαν τὴν κτίσιν, καὶ μὴ λείπειν τι τῇ καλλίστῃ ἁρμονίᾳ τοῦ κόσμου, τότε πάλιν ἐπιφέρει· Ἀὐτὴ ἡ βίβλος οὐρανοῦ καὶ γῆς· ἀρκετὸν ἡγησάμενος πάντα συνσημαίνεισθαι ἕσθαι ἐντα οὐρανοῦ καὶ γῆς. Καὶ πάλιν ἐτέρωθεν· Ἐν γὰρ ἐξ ἡμέραις συνετέλεσε, καὶ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὡς ἤρξατο ὁ Θεὸς κοιῆσθαι· διὰ πάντων τὸν αὐτὸν νοῦν εἰρηκῶς, ὅτι καὶ ἐνδοὺν εἶσι πάντα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, καὶ ὅτι πρὸ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν ἐκείνων εἴποτε τὸ σύνολον οὐ πεποιήκει· ἀλλὰ καὶ ἤρξατο ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας, καὶ ἐτέλεσε τῇ ἑκτῇ, καὶ τῇ ἐβδόμῃ κατέπαυσε, μηδὲν ἕτερον ποιήσας· καὶ ὅτι δύο μόνους οὐρανοὺς πεποίηκε, τὸν πρῶτον ἅμα τῇ γῇ, καὶ τὸν δεύτερον μέσον θύματος, καὶ ποιήσας τὰς δύο καταστάσεις, ταύτην τε καὶ τὴν μέλλουσαν, καθάπερ καὶ ἐν τῇ σκηνῇ προσέταξε γενέσθαι δύο χώρας κατὰ μέμνησιν τοῦ κόσμου· Κατὰ τὸν τύπον γὰρ, λέγει, τὸν δευχθέντα σοὶ ἐν τῷ ὄρει· ἦν ὁ Ἀπόστολος ἐρμηνεύων πρὸς Ἑβραίους ἐπιστέλλων

A cuitu item, corona palmaris, terram ulteriorem adumbrans, in qua est paradisos ad orientem, ubi item extrema primi cœli fornicati, extremis terræ circumquaque fulciuntur. Hinc vero candelabrum ad australem partem posuit, quod ab australibus partibus ad aquilonares terram illustraret. Septem lucernas candelabro imposuit, his hebdomadem significans : lucernæ vero stellas omnes indicant. Post velum autem erat secundum tabernaculum, Sancta sanctorum dictum, et arca testimonii, propitiatorium, et cherubim gloriæ supra positi, propitiatorium adumbrantes, quæ typus sunt, secundum Apostolum, cœlestium a firmamento usque ad supremum cœlum, quasi a velo usque ad murum interioris tabernaculi, quod locum interiorem consti-

B .uit.

Paragrapha.

Primus scriptor in orbe Moyses, ut Eusebius Pamphili, et Josephus in scriptis suis testificantur. Nam eum omnium scriptorum antiquissimum esse comprobant.

Textus

Edoctus igitur a Deo literas, cum omnium rerum exordium ipsis oculis ex revelatione percepisset, vultusque ejus illuminatus et gloria repletus fuisset, ita ut nonnisi velatum illum possent contribules ejus intueri, tunc primus omnium, utpote fide dignus et gloria affectus a Deo, librum Geneseos conscribit his verbis : *In principio fecit Deus cœlum et terram* ; quæ principium a Deo creati mundi fuisse declarat, utpote quæ omnia complectantur, et in iis contineantur reliqua omnia officia ; ac tam ea quæ una cum eis produxit, quam ea quæ sub hac sigillatim creata sunt, una recensuit. Deinde orsus a prima die, et sexta die finem faciens narranti ea quæ intra cœlum et terram continentur, postquam dixerat Deum septima die quiesvisse, nihilque ultra fecisse, quia omnis rerum natura completa erat, nihilque deficiebat ad pulcherrimum mundi concentum ; rursum insert : *Hic liber cœli et terræ*, satis esse ratus omnia quæ intra cœlum et terram sunt indicasse. Ac rursum alibi ait : *Nam sex diebus perfecit ; et requievit ab omnibus operibus suis, quæ ceperat Deus facere* ; eadem semper sententia locutus, quod scilicet omnia intra cœlum et terram contineantur, Deumque dicit nihil ante septem illas dies condidisse, sed prima die cœpisse, 175 sexta perfecisse, septima quiesvisse, nihilque aliud creavisse ; itemque duos tantum cœlos condidisse, primum cum terra ; secundum in medio positum : duos status præparans, præsentem videlicet et futurum, quemadmodum et in tabernaculo ad mundi exemplar duo loca statui jusserat ; nam ait, *Secundum exemplar quod tibi in monte ostensum est* ; quod explicans Apostolus in Epistola ad He-

¹⁷⁵ Gen. i, 1. ¹⁷⁶ Gen. ii, 3. ¹⁷⁷ Exod. xxv, 40.

braeos sit, exterius tabernaculum esse hujus mundi typum; interius vero, cœlorum.

Cum itaque magnus ille et divinus mundi descriptor Moyses, testimonium et gloriam acceperit in Veteri quidem Testamento a Deo, in Novo autem a Christo: atque alii deiferi prophetae et apostoli cum ipso testimonium ferant de omnibus deque figura mundi totius, ut in præcedenti libro declaravimus, ac circa ipsam creationem cum illo plane consentiant, quis ita pravæ mentis ac stultus et errore ductus fuerit, maxime si sese Christianum dicat, ut adeo assertæ veritati et sacro testimonio fidem neget, et non potius demissis in terram oculis reveretur testimoniorum turbam, electionem, revelationes, sapientiam, gloriam, prædictiones, signa stupenda, miracula magna, prophetiarum eventum, ipsius Dei testimonium, qui cum Moysæ ut amicus cum amico coram collocutus est; et in Novo Testamento ipsius Domini Christi, qui sæpe de illo testificatus est? Sane ut ferventius loquar, nisi quis Deo adversari velit, nequaquam repugnare valeat; nam deinde poenitentia ductus dicet: Digitus Dei est in illo; et sese victum fatebitur, quemadmodum illi Ægyptii incantatores venefici Jannes et Mambres de illo testificabantur. Cum itaque secundum magnum illum ac divinum cosmographum, Moysen, et secundum divinissimum illum, in quo Christus loquebatur, doctorem Ecclesiæ Paulum, duo tantum cœli a Deo conditi sint, non vero septem, octo aut novem, qui fieri potest ut exteris attendant, qui ex conjecturis sophismatibus, et ex arrogantia verba fundunt, et tabulas comminiscuntur, non veteribus scriptoribus, imo maxime nuperis, qui ad dubia et difficultates in sententia sua occurrentes, futiliorem defensionem excogitarunt. Qui possunt ii qui talibus animum adhibent, dicere aquas esse supra cœlum, secundum Scripturam; aut primam, secundam et tertiam diem sine cursu solis, lunæ et astrorum fuisse? Quomodo diluvium tempore Noe totam terram operuit, et rursum aquæ recesserunt? Aut quomodo iterum dixerint consummationem mundi fore, 176. et astrorum cursum cessaturum esse ipsis cadentibus, nec ea ex successione noctes et dies factura esse, et periturum omnino præsentem statum; aliumque exhibendum esse peregrinum, atque huic longe superiorem; justos ingressuros in supremum cœlum, hoc visibili cœlo longe ulterius positum, ubi est regnum cœlorum, nempe secundum illud tabernaculum, dictum Sancta sanctorum, cujus typus erat locus ille interior in tabernaculo, quo ingressus est Dominus Christus assumptus in cœlum supra firmamentum, præcursor factus pro nobis, novam nobis et viventem viam parans? Aut qui possunt dicere, post consummationem, septem, octo aut novem fore cœlos aut cœlum, sive sphaeram, ut vocant iterum gyrationem? Cui bono? dicant, neque id invident nobis.

ἔφη, τὸν τοῦ κόσμου τούτου τὴν ἐξωτερὰν Σκηνὴν καὶ τὴν ἐσωτέραν τῶν οὐρανῶν.

Τοῦ οὖν τοιοῦτου μεγάλου καὶ θεοῦ κοσμογράφου Μωϋσέως μαρτυρουμένου καὶ δοξασθέντος, ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐν δὲ τῇ Νέᾳ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἐτέρων δὲ θεοφόρων προφητῶν καὶ ἀποστόλων συμμαρτυρούντων αὐτῷ περὶ πάντων περὶ τῶν σχημάτων τῆς κτίσεως ἀπάσης, καθάπερ ἐν τῷ πρὸ τούτου λόγῳ παρεθήκαμεν, καὶ περὶ αὐτῆς τῆς κτίσεως κατὰ πάντα συμφωνούντων αὐτῷ· τίς οὕτω σκαίδς καὶ ἡλίθιος καὶ πεπλανημένος, καὶ μάστιγα καὶ ὀνομάζων ἑαυτὸν Χριστιανὸν, ἀπιστήσῃ τῇ τοιαύτῃ ἀληθείᾳ καὶ ἱερᾷ μαρτυρίᾳ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον κύφας εἰς γῆν ἐντραπήσεται τὸν ὄχλον τῶν μαρτυρῶν, τὴν ἐκλογὴν, τὰς ἀποκαλύψεις, τὴν σοφίαν, τὴν δόξαν, τὰς προρρήσεις, τὰ σημεῖα τὰ παράδοξα, τὰ μεγάλα θαύματα, τὰς ἐκδόσεις τῶν προφητειῶν, αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν μαρτυρίαν, ὡς φίλος πρὸς φίλον κατὰ πρόσωπον ὁμιλῶντος καὶ ἐνωπίως, καὶ ἐν τῇ Νέᾳ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ πολλάκις αὐτῷ μαρτυρήσαντος; Ὅντως ἴν' οὕτως· καὶ γὰρ θερμότερον εἶπω, εἰ μὴ τις θεομάχος εἴη, τοῦτοις ἀνταπεῖν οὐ δύνησται μεταμελόμενος γὰρ πάλιν λέγει· Ἀκκυλος Θεοῦ ἐστὶν ἐν αὐτῷ· καὶ τὴν ἔγαν ὁμολογήσει, καθάπερ οἱ Αἰγύπτιοι ἐπασιβοὶ φαρμακοὶ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρὴς ἔλεγον περὶ αὐτοῦ. Κατὰ τὸν μέγαν οὖν καὶ θεὸν κοσμογράφον Μωϋσέα, καὶ κατὰ τὸν θεοτάτον καὶ ἐν αὐτῷ ἔχοντα λαλοῦντα τὸν Δεσπότην Χριστὸν τὸν διδάσκαλον τῆς· Ἐκκλησίας Παύλου, δύο καὶ μόνον οὐρανῶν γεγονότων παρὰ Θεοῦ, καὶ οὐχὶ ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ ἢ ἑννέα, πῶς οἷόν τε ἐστὶν τοῖς ἐξω προσέχειν ἐκ στοχασμῶν καὶ σοφισμάτων καὶ γνώθων διαλεγομένοις καὶ μύθους ἀναπλαττομένοις, οὐ παλαιούς, μάστιγα καὶ νέους τισὶν, οἱ πρὸς τὰς ἀπορίας τῶν οὐρανῶν δογμάτων ματαιωτέρας ἀπολογίας ἐπινενόηκασιν; Πῶς δὲ δύνανται οἱ τοῦτοις προσέχοντες λέγειν, ὕδατα εἶναι ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ κατὰ τὴν Γραφὴν, ἡ πρώτην, καὶ δευτέραν, καὶ τρίτην ἡμέραν ἀνευ ὁρῶν ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἀστρῶν γενέσθαι; Ἡ κατὰ τὸν ἐπὶ τοῦ Νῶε κατακλυσμὸν πῶς ἐκάλυψε πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ πάλιν ὑπεχώρησαν τὰ ὕδατα; Ἡ πῶς δύνανται πάλιν λέγειν συντέλειαν κόσμου, καὶ παύεσθαι τὸν ὁρῶν, τῶν ἀστρῶν πιπτόντων, καὶ μηκέτι ἐκ διαδοχῆς ποιεῖν ἡμέρας καὶ νύκτας, καὶ παύεσθαι μὲν καθόλου τὴν παρούσαν κατάστασιν, ἀναδείκνυσθαι δὲ ἐτέραν ἀπεξηνομένην καὶ ὑπερβαίνουσαν ταύτην, καὶ εἰσέρχασθαι τοὺς δικαίους εἰς τὸν ἀνώτερον οὐρανὸν, ἐσώτερον τούτου τοῦ ὀρωμένου οὐρανοῦ, ἔνθα ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἡ δευτέρα Σκηνὴ ἡ λεγομένη, Ἄγια ἁγίων, ἥς τύπος ἦν ἐν τῇ Σκηνῇ ἐσώτερος χώρος· ἔνθα καὶ εἰσῆλθεν ὁ Δεσπότης Χριστὸς, ἀναληφθεὶς εἰς τὸν οὐρανὸν ὑπεράνω τοῦ στερεώματος, γένόμενος πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν, ἐγκαίνισας ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν; Ἡ πῶς δύνανται λέγειν μετὰ τὴν συντέλειαν ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ ἢ ἑννέα οὐρανῶν, ἡ κυκλεύειν πάλιν τὸν οὐρανὸν τὴν παρ' αὐτῶν λεγομένην σφαῖραν; Εἰς τί χρησίμων; λεγέτωσαν, μὴ φθονησάτωσαν ἡμῖν. Ἡ πῶς δύνανται οἱ τοιοῦτοι πιστεῦν καὶ περὶ τῶν παραδόξων

θαυμάτων τῶν πολλάκις ἡμῖν εἰρημένων, τῶν ἐπὶ τοῦ μεγάλου Μωσέως; ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τὸ στήσαι τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ ποιῆσαι μεγάλην πᾶν ἡμέραν, μέχρις οὗ τροπώσεται τοὺς ἐναντίους; ἐπὶ τοῦ Ἑζεχίου τοῦ ἀναποδισμὸν τοῦ ἡλίου ἐπὶ δέκα κλιμάκων ἀναποδισαντος, ὃ καὶ τὸν Βαβυλωνίων ἐκπλήξαν παρεσκεύασεν ἐκπέμψαι τῷ Ἑζεχίᾳ;

Παραγραφή.

Τινὲς ἔφασαν ἕως τοῦ νῦν ἑορτὴν ἐπιτελεῖσθαι παρὰ Πέρσαις τοῦ Μίθρα, τουτέστι τοῦ ἡλίου, μνημόσυνον τοῦ σημείου τοῦ ἐπὶ Ἑζεχίου.

Τὸ κείμενον.

Τὸ παμφάγον πῦρ ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, τὰ μὲν δεσμά τῶν τριῶν καῦσαν, αὐτοὺς δὲ ἕως τριχῶς καὶ ἱματίων μὴ διαφθεῖραν; Ἥλιον τὸν τηλικούτον τὸν ἄρματι πυρίνῳ τὸν οὐρανὸν διατρέχοντα, καὶ νεκρὸν ἐγείραντα, καὶ ὑπὸν ἐπὶ γλώσῃ ἐπὶ μ' καὶ β' μῆνας κατασχόντα; Τὸν τούτου μαθητὴν Ἐλισαῖον, τὸν βλέποντα τὸ ἔξωλον εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν σίδηρον ἀνασπᾶσαντα, οὗ καὶ ἡ κόνις νεκρὸν ἀνέστησεν; Ὅμοίως καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ γενομένα θαύματα, τὴν παράδοξον ἐκ Παρθένου γέννησιν, τὴν τοῦ φανέντος ἀστέρος μαρτυρίαν, τῶν μάγων τὴν προσκύνησιν, τῶν ποιμένων ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου μετὰ χαρᾶς εὐαγγελισμὸν, τοῦ πληθους τῆς στρατιᾶς τῶν ἀγγέλων τὴν δοξολογίαν, τοῦ Συμεὼν τὴν μετ' εὐχαριστίας προσευχὴν, τῆς Ἀννῆς τὴν ἐξομολόγησιν, αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τὸ πρῶτον θαῦμα ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, ὃς ἐν γάμῳ παράδοξον οἰνοποσίαν φιλοτιμῶς ἐχορήγησε, τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ καὶ ἀπὸ πηλοῦ διὰ πτυσμάτων ὀφθαλμῶν ἀναπλασμὸν, τὴν τοῦ Λαζάρου τεταρταλίαν καὶ πεπορθημένην, καὶ ὄζουσαν ἦδη σπλάγχχνων ἀναχάλκευσιν, τὸ πληθὸς τῶν ἀντικειμένων δαιμόνων τρεμόντων τὴν πορούσαν καὶ βοώντων· Ἥλιος πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς, τὴν πρόσταξιν καὶ τὸν φέρον τῆς μαινομένης θαλάσσης, τὴν πορείαν τὴν ἐπὶ τοῦ νότου τῶν ὁδῶν, ὡς καὶ τὸν Πέτρον συμβαδίζειν ἐκίλευσε, κάκεινον ἀπιστίᾳ κατασχεθέντος καὶ καταποντούμενου καὶ βοώντος· Κύριε βοήθει μοι, καὶ τοῦ βουθοῦ ἀνασπᾶσαντος, αὐθὺς συμβαδίσας, ὅστις ἐπὶ τὸ πλοῖον ἀποκατέστησε, τὴν γενομένην ἐκλειψιν ἡλίου ἐπὶ ὥρας τρεῖς ἐν καιρῷ τοῦ πάθους, ἐν τεσσαρεσκαίδεκαταίᾳ τῇ σελήνῃ· ὅπερ καὶ τοῦτο ἐναντίον ἐστὶ τῆς κοσμικῆς σοφίας· εἰ μὴ γὰρ ἐν νεομηνίᾳ σεληνίου, οὐ παρακολουθεῖ κατ' αὐτοὺς ἐκλειψὶς ἡλίου· τὸν κλόνον τῆς γῆς, καὶ τῶν πετρῶν καὶ τοῦ ναοῦ τὸ καταπέτασμα διαρραγέν; Καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅπερ νῦν καταλέγειν οὐκ εὐχερὲς, παραλείψας, ἐπ' αὐτὴν τὴν ἀνάστασιν λοιπὸν δραμοῦμαι, τὸν τῶν ἀνθρώπων, καὶ παντὸς τοῦ κόσμου ἀνακαινισμόν· τὴν ζωρεάν τῆς ἀφθαρσίας καὶ τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς ἀτρεπτότητος τῆς δωρουμένης παρὰ τοῦ Θεοῦ παντὶ τῷ κόσμῳ· τὴν ἁπόδον αὐτῶν πάλιν τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐνθα καὶ πρῶτος εἰσελήλυθε κατὰ σάρκα ὁ Δεσπότης Χριστός· τῶν ἀποστόλων τὰς σικίας αἱ τοὺς ἀρρώστους ἐρώνυσον, τοῦ Ἀποστόλου Παύλου τὴν

A Quomodo possunt noem habere stupendis illis miraculis sub magno Moyse editis, de quibus subinde verba fecimus; similiterque sub Jesu Nave, cum sol et luna steterunt, diesque admodum producta est, donec ille hostes in fugam verteret; sub Ezechia item, qui solem decem gradibus retrocedere fecit, qua de re obstupefactus Babylonius legatos Ezechiae misit?

Paragraphe.

Quidam dicunt, apud Persas ad hoc usque tempus celebritatem Mithræ, id est solis, agi in memoriam signi sub Ezechia editi.

Textus.

Sub Nabuchodonosore ignis ille omnia devorans B tritum puerorum vincula quidem exussit, vestimentorum autem ne pilum quidem consumpsit. Quid Eliam memorem tantum illum virum, qui in cnrru igneo cælum decucurrit, mortuum excitavit, verbo solum pluviam quadraginta duobus mensibus cohibuit? Quid ejus discipulum Elisæum, qui lignum conjecit in aquam, et ferrum reduxit, cujus cineres mortuum suscitavit? Similiter quid sub Domino Christo patrata miracula recenseam: stupendum ex Virgine ortum, apparentis stellæ testimonium, magorum adorationem, pastoribus ab angelo datum cum gaudio nuntium, a multitudine exercitus angelorum celebratam gloriam, Simeonis precectionem cum gratiarum actione conjunctam, Annæ confessionem, ipsius Christi primum miraculum in Cana Galilææ, qui in nuptiis inexpectatum vini potum magnifice suppeditavit; cæco nato per lutum ex sputo 177 factum datum oculorum usum, Lazari quatruiduani mortui setentium jam viscerum restaurationem, adversariorum demonum turbam eo præsentem perterritam, et clamantem: Venisti ante tempus torquere nos¹⁴; jussionem et frenum fuenti mari impositum, incensum supra dorsum maris, quando Petrum secum ambulare jussit, ac illum, incredulitate correptum, cum demergeretur et clamaret, Domine, auxiliare mihi¹⁵, extraxit Christus ex profundo, ac secum deducens incolumem in naviculam restituit; eclipsin solis tempore passionis tribus horis perseverantem, idque in quarta-decima luna, quod sane a sæculari sapientia alienum est: nonnisi enim in neomenia lunari, secundum sophos illos, potest solis eclipsis contingere; terræ motum, petrarum et veli templi scissionem? Cæteris autem omnibus, quæ jam enumerare haud ita facile esset, prætermisiss, ad ipsam demum resurrectionem decurram, quæ hominum et totius mundi renovatio est; donum incorruptionis, immortalitatis, immutabilitatis, universo mundo concessum a Deo; ascensum item hominum in cælum, quo primus secundum carnem Dominus Christus ingressus est. Quid referam apostolorum umbras, quæ infirmos curabant; apostoli Pauli raptum usque ad tertium cælum, id est tertia mi-

¹⁴ Mattu. viii. 29. ¹⁵ Matth. xiv. 30.

nus parte quam distet cœlum a terra, nempe usque ad firmamentum; rursusque in paradysum, ubi arcanorum verborum dignus habitus est, auditor factus eorum quæ non licet homini loqui? (Quæ sane omnia mirabilia sunt, et naturam, sive statum nostrum, excedunt.

Paragrapha alia.

Sub Jesu Nave sol stetit, sub Ezechia Isaie opera retrocessit, in passione Christi contra exteriorum regulam totus defecit. Quæ prophetis, apostolis et ipsi Christo fidem conciliant, sunt stupenda et magna miracula, atque prædicationes; quod Platon, Aristoteli, Ptolemæo et aliis fidem addere possit, illud est, ex calculis eclipsin solis et lunæ cognoscere si tamen vel ita vere dicant.

Textus.

Et hæc quidem priscos illos homines ad obtemperandum prædictionibus perpulerunt; nobis autem prophetiarum eventus suadent, ut fidem habeamus signis et aliis omnibus quæ prophætæ locuti sunt: quale factum est Domini Christi tempore, cum, descendens ex monte Olivarum, et Jerosolymam **178** respiciens, ejusque infortunium dolens, sic ait: Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et nolistis? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta ⁴⁴. Deinde, cum sententiam tulisset adversus templum, discipuli, adhuc Judaico more affecti, angebantur; atque postea: *Descendentes de monte ostenderunt ipsi structuram templi* ⁴⁵, ut videlicet ipsum ad misericordiam flecterent, et ille suam contra templum vocem et sententiam revocaret: sciebant enim et credebant omnia ab eo prolata eventura esse. Ille rei non nescius sic ipsos alloquitur: *Videtis hæc omnia? Amen dico vobis non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruat* ⁴⁶. Illi vero timentes, tandem quieverunt, neque ultra hac de re locuti sunt. Exinde vero irrumpentes Romani et templum et urbem solo æquarunt, et in solitudinem prorsus verterunt, quasi ex pacto, Domini jussa exsequentes. Et hæcenus ipsis oculis videmus, elapsis annis plus quingentis, ita in desertum conversum locum esse, ut instaurari nequeat. Dicebat item discipulis suis: *Confidite, ego vici mundum* ⁴⁷; ac rursus: *Portæ inferi non prevalebunt adversus Ecclesiam* ⁴⁸; iterumque ait, totum orbem doctrina sua replendum esse, quemadmodum cum mulier fermentum accipit et in tria farinae sata abscondit, donec fermentetur totum et unum efficiatur ⁴⁹; ac rursus: *Prædicabitur Evangelium in universo mundo* ⁵⁰. Quo dicto etiam quamdam sibi benevolam mulierem una prædicandam esse docet: omniumque rerum eventus jam conspicimus. Nam cum olim Christiani a Græcis

ἀρπαγὴν τὴν ἑως τρίτου οὐρανοῦ γενομένην, τοῦτοσι παρὰ τὸ τρίτον τοῦ διαστήματος τοῦ ὕψους τοῦ οὐρανοῦ, ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ στερεώματος· πάλιν τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἔνθα καὶ τῶν ἀρρήτων ῥημάτων ἡξιώθη ἀκουστῆς γενέσθαι, ἀπερ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι; Ἀπερ πάντα παράδοξα τυγχάνει, καὶ τὴν ἡμετέραν φύσιν ἤτοι κατὰστασιν ὑπερβαίνει.

Ἐτι παραγραφὴ.

Ἐπὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐστάθη ὁ ἥλιος· ἐπὶ Ἐξελίου διὰ Ἡσαίου ἀνεπόδισεν· ἐπὶ τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ παρὰ τὸν κανόνα τῶν ἔξωθεν ὅλος ἐξέλιπεν. Ἡ ἀξιοπιστία τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τὰ παράδοξα καὶ μεγάλα θαύματα καὶ αἱ προρρήσεις· ἡ ἀξιοπιστία Πλάτωνος, καὶ Ἀριστοτέλους, Πτολεμαίου καὶ τῶν λοιπῶν, ἐκ φύσιν γινώσκειν ἔκλειψιν ἡλίου καὶ σελήνης· εἴγε καὶ οὕτως ἀληθεύουσιν.

Τὸ κείμενον.

κα. ταῦτα μὲν τοὺς τότε ἀνθρώπους γινόμενα παρασκευάσαν πείθεσθαι καὶ περὶ τῶν προρρήσεων ἡμᾶς δὲ αἱ ἐκδόσεις τῶν προφητειῶν παρασκευάζουσι πείθεσθαι περὶ τῶν σημείων, καὶ περὶ πάντων ἡ ἐκλήσαν· ὁλον γέγονε καὶ ἐπὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ Κατερχόμενος τότε ἐκ τοῦ δρους τῶν Ἑλαιῶν καὶ προέχων εἴς τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀπέναντι ταλανίζων αὐτὴν, φησὶν οὕτως· *Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ἐπισυνάγει δρυς τὰ νοσσία ταυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθέλησες!* Ἰδοὺ ἀφίκεται ὁμὶρ ὁ οἶκος ὁμῶν ἔρημος. Εἴπα ἀποφθαμεύον αὐτοῦ κατὰ τοῦ ναοῦ, οἱ μαθηταὶ ἐδίδοντο· ἔτι Ἰουδαῖοι καὶ διαχειμενοὶ, καὶ φησι μετὰ ταῦτα· *Κατελθόντες ἐκ τοῦ δρους, ὑπέδειξεν αὐτῷ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ*. ἵνα δῖην εἰς ὁκτον αὐτὸν κινήσῃσι, καὶ τὴν φωνὴν τὴν κατὰ τοῦ ναοῦ ἀνακαλέσεται· ἤθεσαν γὰρ καὶ ἐπίστευον πάντα τὰ λαλούμενα παρ' αὐτοῦ γίνεσθαι. Ὁ δὲ γνοὺς πρὸς αὐτοὺς φησι· *Βλέπετε πάντα ταῦτα; Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀφελθῇ ὁδε λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ μὴ καταλυθῇσεται*. Ἐκείνοι δὲ φοβηθέντες, ἡσύχασαν, μηκέτι εἰπόντες τὰ περὶ τούτου. Ἐκ τότε οὖν ἐλθόντες Ῥωμαῖοι, καὶ τὸν ναὸν καὶ τὴν πόλιν κατέσκαψαν, καὶ ἔρημον παντελῶς εἰργάσαντο· ὥσπερ ἐκ συνθήματος Δεσπότη τοῦ προσταχθέν ἐκπληρώσαντες· καὶ ὀρώμεν αὐταῖς ὅβρισι μέχρι τοῦ νῦν, καὶ πλέον πεντακοσίων ἐτῶν ἐξότε ἔρημος γέγονε, μὴ δυνάμενος ἀνανεωθῆναι. Ἐτι εἶπε τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς· *Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον*· καὶ πάλιν· *Πόλοι ὅδον οὐ κατισχύσουσι τῆς Ἐκκλησίας*· καὶ πάλιν, πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πλησθήσεται τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας· ὥσπερ ζύμην λαβοῦσα γυνὴ κρύψει εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, ἕως οὗ ζυμωθῇ ὅλον, καὶ γένῃται ἓν· καὶ πάλιν, *Κηρυχθήσεται τὸ Εὐαγγέλιον ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ*. Μεθ' οὗ καὶ γυναῖκα εὗρον αὐτῷ συνηρύτεσθαι· καὶ ὀρώμεν τὰς ἐκδόσεις πάντων γενομένων. Διανοόμενοι γὰρ ποτε πάντοτε οἱ Χριστιανοὶ ἐξ Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων, νενικήκασι

⁴⁴ Matth. xxiii, 37, 38. ⁴⁵ Matth. xxiv, 1. ⁴⁶ ibid. 2. ⁴⁷ Joan. xvi, 33. ⁴⁸ Matth. xvi, 18. ⁴⁹ Matth. xiii, 33. ⁵⁰ Matth. xxiv, 14.

καὶ τοὺς διώκοντας εἰς αὐτοὺς εἰλκυσαν. Ὁμοίως Α καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ποτὲ μὴ καταβαλλομένην, ἀλλὰ πληθυνομένην, καὶ ὁμοίως πᾶσαν τὴν γῆν τῆς διδασκαλίας τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ πληρωθεῖσαν, καὶ ἔτι πληρουμένην, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον κηρυττόμενον ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ· ὅπερ ἐν πλείοσι τόποις παρὼν ἰδὼν καὶ ρεμαθικῶς ἀπαγγέλλω ὡς ἐπὶ τῆς ἀληθείας.

(34) Ἐν τῇ Ταπροβάνῃ νήσῳ ἐν τῇ ἐσωτέρᾳ Ἰνδία, ἔνθα τὸ Ἰνδικὸν πέραγός ἐστι, καὶ ἔκκλησις Χριστιανῶν ἐστὶν ἔκει καὶ κληρικοὶ καὶ πιστοί, οὐκ οἶδα δὲ εἰ καὶ περαιτέρω· ὁμοίως καὶ εἰς τὴν λεγομένην Μαλλέ, ἔνθα τὸ πέτερι γίνεται· καὶ ἐν τῇ Καλιάντῃ δὲ τῇ καλουμένη, καὶ ἐπισκοπός ἐστιν ἀπὸ Περσίδος χειροτονούμενος. Ὁμοίως καὶ ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένη Διοσκορίδους κατὰ τὸ αὐτὸ Ἰνδικὸν πέραγός, ἔνθα καὶ οἱ παροικοῦντες Ἑλληνιστὶ λαλοῦσι, παροικοὶ τῶν Πτολεμαίων τῶν μετὰ Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα ὑπαρχόντων, καὶ κληρικοὶ εἰσιν ἐκ Περσίδος χειροτονούμενοι καὶ πεμπόμενοι ἐν τοῖς αὐτοῖς, καὶ Χριστιανῶν πλῆθος· ἦν νῆσον παρέπλευσα μὲν, οὐ κατήβην δὲ ἐν αὐτῇ· συνέτυχον δὲ ἀνδράσι τῶν ἔκει Ἑλληνιστὶ λαλοῦσιν, ἐλθοῦσιν ἐν τῇ Αἰθιοπία. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ Βάκτροις, καὶ Ὀύνοις, καὶ Πέρσαις, καὶ λοιποῖς Ἰνδοῖς, καὶ Περσαρμενίοις, καὶ Μήδοις, καὶ Ἑλαμίταις καὶ πάσῃ τῇ χώρᾳ Περσίδος καὶ ἔκκλησιαι ἀπειροὶ καὶ ἐπισκοποὶ, καὶ Χριστιανοὶ λαοὶ πάμπόλλοι, καὶ μάρτυρες πολλοὶ, καὶ μονάζοντες ἡσυχασταί. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῇ Αἰθιοπία, Ἀξώμην τε καὶ πᾶσαν τὴν περίχωρον· Ἀραβάς τε τῶς Εὐδαίμονας, τοὺς νῦν καλουμένους Ὀμηρίτας, πᾶσαν Ἀραβίαν καὶ Παλαιστίνην, Φοινίκην τε καὶ πᾶσαν Συρίαν καὶ Ἀντιόχειαν μέχρι Μεσοποταμίας, Νωβάτας τε καὶ Γαραμάντας, Ἀγυπτὸν καὶ Αἰθύν καὶ Πεντάπολιν, Ἀφρικὴν καὶ Μαυριτανίαν ἕως Γαδεῖρων, τὰ πρὸς νότον πανταχοῦ ἐκκλησίαι Χριστιανῶν εἰσι, καὶ ἐπισκοποὶ, μάρτυρες, μονάζοντες, ἡσυχασταὶ διαπαντός, ὅπῃ ἐστὶ κηρυττόμενον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Ὁμοίως πάλιν Κιλικίαν, Ἀσίαν, Καππαδοκίαν, Λαζικήν, καὶ Πόντον, καὶ τὰ ὑπερβόρεια μέρη Σκυθῶν, Τρῳάδων, Ἐρρούλων, Βουλγάρων, Ἑλλαδικῶν τε καὶ Ἰλλυρίων, Δαλμάτιων, Γότθων, Ἰσπανῶν, Ῥωμαίων, Θράγγων, καὶ λοιπῶν ἐθνῶν μέχρι τῶν Γαδεῖρων τοῦ Ὀκεανοῦ κατὰ τὸ βόρειον μέρος, πιστευσάντων καὶ καταγγελλόντων τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν ὁμολογούντων. Καὶ πληρουμένους ὁρῶμεν τὰς προρρήσεις εἰς πάντα τὸν κόσμον.

Ποῖος Σωκράτης, ἢ Πυθαγόρας, ἢ Πλάτων, ἢ Ἀριστοτέλης, ἢ ἕτερός τις τῶν διαπρεφάντων παρὰ τοῖς ἔξωθεν φιλοσόφοις, ἡζυῖθη προεῖπεν ἢ κηρύξει τι τοιοῦτον, ὠφέλιμον τῷ κόσμῳ, ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ βασιλεὺς οὐρανῶν ἀσάλευτον, χαριζομένην τοῖς ἀνθρώποις; Εἰ μὴ μόνον ἐκ ψήφου καὶ κοσμητικῆς μαθήσεως, ὡς εἴ γε καὶ αὐτὸ ἀληθεύουσι, τὰς ἐκλείψεις τὰς ἡλιακὰς καὶ τὰς σε-

et Judæis vehementer impugnarentur, vicerant tamen, et adversarios suos ad se pertraxerunt. Ecclesiam similiter non destructam, sed admodum multiplicatam cernimus: itemque totum orbem doctrina Domini Christi repletum, eamque in dies propagari, Evangelium etiam in universa terra prædicari videmus. Quod cum multis in locis præsens ipse, tum oculis, tum narrata aliorum edidicerim, quasi teste veritate renuntio.

In Taprobana insula ad interiorem Indiam, ubi Indicum pelagus exstat, ecclesia Christianorum habetur, ubi clerici et fideles reperiuntur: an ulterius etiam, ignoro. Similiter in Male, ut vocant, ubi gignitur piper. In Calliana vero (sic nuncupant) episcopus est, in Perside ordinari solitus. Similiterque in insula quæ Dioseoridis vocatur, in eodem mari Indico sita, cujus incolæ Græce loquuntur, suntque coloni 179 a Ptolemæis Alexandri Macedonis successoribus istuc deportati, clerici reperiuntur, ex Perside, ubi ordinantur, eodem transmissi: ibi etiam Christianorum multitudo versatur. Cui insulæ adnavigavi, neque tamen eo descensum feci: verum cum quibusdam ejus incolis Græce loquentibus colloquia miscui, qui in Æthiopiam proficiscebantur. Itemque apud Bactros, Hunnos, Persas, reliquos Indos, Persarmenos, Medos, Elamitas, atque in tota Persidis regione ecclesiarum infinitæ sunt; episcopi item, Christianique populi magno numero, martyres multi, monachi et hesychastæ. Similiterque in Æthiopia, in Arumi et in universa circum regione. Apud Arabas quoque Felices, qui jam vocantur Homeritæ, in universa Arabia, Palestina, Phœnice et tota Syria, Antiochia usque ad Mesopotamiam, Nohatas et Garamontas, in Ægypto, Libya, Pentapoli, Africa et Mauritania usque ad Gades versus meridiem ubique ecclesias Christianorum videas, et episcopos, martyres, monachos, hesychastas, ubi prædicatum fuit Evangelium Christi. Itemque in Cilicia, Asia, Cappadocia, Lazica, Ponto, et in hyperboreis partibus Scytharum, Hyrcanorum, Herulorum, Bulgarorum, Helladicorum, Illyriorum, Dalmatarum, Gothorum, Hispanorum, Romanorum, Francorum, et reliquarum gentium usque ad Gades Oceani versus septentrionalem plagam: qui omnes crediderunt, ac Evangelium Christi annuntiant, resurrectionemque mortuorum consentiant. Atque sic prædicationes in universo mundo completas videmus.

Quis Socrates, aut Pythagoras, aut Plato, aut Aristoteles, aut alius ex philosophis, qui apud exteros floruerunt, dignus habitus est, qui tale quidpiam prædiceret aut annuntiaret, mundo scilicet utile, ut est resurrectio mortuorum et regnum colorum immutabile, hominibus concessum? Nonnisi enim ex calculis et seculari disciplina possunt quidpiam prænuntiari; ita ut, etiamsi vere dicant,

(34) De Christianismo in India vide in præfatione.

(et vere dicunt ulique), dum eclipses solares et lunares annuntiant, nihil hinc mundo utilitatis obveniat; imo potius hinc superbia oritur: hæc vero si siluissent, nullum hinc damnum mundo illatum fuisset. Quis enim puer, acceptis calculis, huiusmodi disciplina vacuus sit? Quæ vetula, aut rusticus in agro educatus, non physicas saltem notitias quasdam assequatur? Aut quis populus etiam barbarus hæc ignorat? dico astronomiam, geometriam variasque facultates, medicinam, fabrilem artem, dolatorium, textilem, malleatorium, agriculturam, **180** et alias quas ne mente quidem capere Græci possunt. Aut quæ natio ab oriente usque ad occidentem, a septentrione ad meridiem, si quidem in Christum credat, ex methodo quadam et variis calculis, paschales multorum annorum solemnitates non præsignificat? Omnesque sane vera prædicere deprehenduntur, quandoquidem ab extremis terræ versos calculos ac methodos, omnes eadem die uno

Etenim cum Deus homini sapientiam et rationem indiderit, id effecit ut omnia ad quæ mens pertinere volet, aut inveniat, aut ex disciplina adipiscatur. Etenim huiusmodi naturæ est animal illud rationale, homo. Nam cum prisci homines, arte quadam reperta et adinventâ, in multis lapsi sint, experientia deinde, aut tempore aut assiduitate tractandi, sive iidem ipsi, sive posterî eorum, ea ipsa emendant ac corrigunt: similiterque qui ab ipsis ediscunt, ea firmiter retinent. At divinæ disciplinæ non pari modo ex humana inventione perfectiores evadunt: sed a prima institutione a Deo inditæ, sive hæc dogmata, sive artes sint, firmiter comprehenduntur: quemadmodum iis accidit qui tempore Moysis tabernaculum struxerunt, quibusque Deus sapientiam indidit, Beseleel scilicet filio Uriæ, filii Or, ex tribu Juda, et Eliab filio Achisamach, ex tribu Dan, aliisque omnibus qui intelligentia et Spiritu divino repleti sunt, necnon scientia ad opus quodlibet excogitandum, sive ad architectonicum, sive ad auri, argenti et æris opera, sive ad hyacinthum, purpuram, coccinum textum, byssum retortam elaboranda, sive ad lapidea opera, sive ad fabrilia ligna concinnanda, ad opera omnia conficienda, quæ iussit Deus Moysen in tabernaculo testimonii, in arca testamenti, et in propitiatorio ipsi imposito, adornare: necnon ad apparatus et ad altaria tabernaculi, et ad mensam omniaque vasa ejus, ad labrum et basim ejus, ad stolas ministerii Aaronis, et ad stolas filiorum, ut sacerdotium obirent Deo, ad oleum unctionis, ad thymiam compositionis sancti, secundum omnia quæ facere præcipit ipsi Deus. Et sane hactenus plerasque harum artium penes Judæos maxime cultas deprehendamus.

181 Paragrapha.

Cum primus homo peccasset, et ad delicti sui sensum devenisset, atque a Deo opportune convi-

A ληνιακὰς, ὅπερ καὶ ἀληθεύουσι κηρύττοντες, οὐδὲν ἐκ τούτου τῷ κόσμῳ προσγενήσεται ὄφελος, ἢ μὲλλον καὶ τύφος· σωπῶντες δὲ οὐδεμίαν βλάβην προτρίψαι δυνήσονται. Ποῖον γὰρ παιδίον παραλαβὸν τὴν ψῆφον, ἀμοιρήσει τῆς διδαχῆς; Ἡ ποῖα γραῦς ἢ ἐν ἀγρῷ τις ἀνατεθραμμένος, ἀμοιρήσει φυσικῶν τιμῶν; Ἡ ποῖον ἔθνος ἢ βάρβαρος, οὐκ ἐπίσταται ταῦτα· λέγω δὴ ἀστρονομίαν, γεωμετρίαν, καὶ ἐπιστήμας ἀσφαλούς, λατρικὴν, τεκτονικὴν, λαξευτικὴν, ὕφαντικὴν, χαλκευτικὴν, γεωργικὴν, καὶ ἑτέρας, ἃς οὐτε ἐνθυμίσθαι τοὺς Ἕλληνας δυνατόν; Ἡ ποῖον ἔθνος ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, ἀρκτου τε καὶ μεσημβρίας, πιστεύσαν εἰς Χριστὸν, οὐ προλέγει ἐκ μεθόδων καὶ διαφόρων ψήφων πολλῶν ἐτῶν πασχάλους ἑορτάς; Καὶ πάντες προλέγοντες ἀληθεύουσιν, ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀπ' ἄκρων γῆς ἕως ἄκρων ἑορτάζοντες συμφώνως κατὰ τὰς διαφορὰς ψήφους καὶ μεθόδους, usque ad extrema opposita, etiamsi secundum di-

consensu Pascha celebrant.

Σοφίας γὰρ ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ λόγον αὐτῷ μεταδούς, ἐπευρίσκειν πεποίηκεν ὅσα δ' ἂν ἐνοὺς ἐπιδιδάξιν δυνήσῃ, ἢ καὶ ἀπὸ μαθήσεως παραλάβῃ. Τοιοῦτο γὰρ φύσει τὸ ζῶον τὸ λογικὸν ὁ ἄνθρωπος. Οἱ πρῶτοι γὰρ ἐπισκοῦντες ἄνθρωποι τέχνην, πολλὰ διασφαλλόμενοι, τῇ πείρᾳ, καὶ τῷ χρόνῳ, καὶ τῇ τριβῇ αὐτοὶ ἢ οἱ μετ' αὐτοὺς, ὥστερον κατορθοῦσιν· ὁμοίως καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν παραλαμβάνοντες, ἀσφαλούς τὸ παραδιδόμενον παραλαμβάνουσι. Τὰ δὲ θεῖα μαθήματα οὐχ οὕτως ἐξ ἐπινοίας ἀνθρωπίνης κατορθοῦται, ἀλλ' ἐκ πρώτης παρὰ τοῦ θεοῦ δίδόμενα, κἀντε δόγματα, κἀν τέχναι, ἀσφαλῶς τις παραλαμβάνει· ὥσπερ καὶ πεποιήσασιν οἱ ἐν τῇ σκηνῇ τῇ ἐπὶ Μωϋσεώς σοφισθέντες παρὰ τοῦ θεοῦ, αὐτοὶ καὶ Βεσελεὴλ ὁ τοῦ Οὐρίου, υἱοῦ Ὁρ, τῆς φυλῆς Ἰούδα, καὶ ὁ Ἐλιὰβ ὁ Ἀχισαμάχ, ἐκ φυλῆς Δάν, καὶ πᾶσιν οἷς δέδωκε σύνεσιν, καὶ Πνεῦμα θεῖον ἐπέλησε καὶ ἐπιστήμην ἐν παντί ἔργῳ διανοεῖσθαι, καὶ ἀρχιτεκτονεῖν, καὶ ἐργάζεσθαι τὸ χρυσεόν, καὶ τὸ ἀργύριον καὶ τὸν χαλκόν, καὶ τὴν ὀκτακων καὶ τὴν πορφυράν, καὶ τὸ κόκκινον τὸ νηστὸν, καὶ τὴν βύσσον τὴν κεκλωσμένην, καὶ τὰ λιθουργικά εἰς τὰ ἔργα, καὶ τὰ τεκτονικά τῶν ξύλων ἐργάζεσθαι κατὰ πάντα τὰ ἔργα ὅσα συνέταξε ποιῆσαι ὁ θεὸς εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης, καὶ τὸ ἱεσθῆριον τὸ ἐπ' αὐτῆς, καὶ τὴν διασκευὴν τῆς σκηνῆς, καὶ θυσιαστήρια τῆς σκηνῆς, καὶ τὴν τράπεζαν, καὶ πάντα τὰ σκεῦη αὐτῆς, καὶ τὸν λουτήρα, καὶ τὴν βάσιν αὐτοῦ, καὶ τὰς στολὰς τὰς λειτουργικάς Ἀαρὼν, καὶ τὰς στολὰς τῶν υἱῶν, εἰς τὸ ιερατεῦσιν τῷ θεῷ, καὶ τὸ ἔλαιον τῆς χρίσεως, καὶ τὸ θυμίαμα τῆς συνθέσεως τοῦ ἁγίου, κατὰ πάντα ὅσα ἐνετάλατο αὐτῷ ποιεῖν. Ἀμέλει ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας τὰς πλείστας τῶν τεχνῶν τούτων παρὰ Ἰουδαίοις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐυρήσεις.

Παραγραφή.

Τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ἀμαρτήσαντος, καὶ εἰς αἰσθησιν τοῦ πλημμελήματος ἐλθόντος, καὶ παρὰ

Θεοῦ συμφερόντως ἐλεγχόμενος, καὶ αἰσχύνῃ καὶ αἰδῷ κομιζόμενος, διαλογίζετο λοιπὸν τὴν αὐτοῦ γυμνασίῳ σκεπάζειν, τεχνιζόμενος δὲ, καὶ παρὰ Θεοῦ ὡς λογικὸς νυτέμενος, ἐφεύρε τὴν βαπτικὴν τέχνην, φύλλα συκῆς αὐτῷ συρράπτων διὰ σκολόπων δένδρεων. Ἐν ταυτῷ δὲ καὶ χιτῶνας πάλιν ὑπὸ Θεοῦ σοφισθεὶς, ἐκ θερμάτων ξύλων (sic) ποιεῖν ἐδιδάχθη. Κάιν δὲ γητονίαν καὶ Ἄβελ ποιμαντικὴν τέχνην, ἦτοι ἐπιστήμην, ἐφευρηκότες μαρτυροῦνται παρὰ τῇ Γραφῇ. Εἰτα πάλιν μετὰ τὴν ἀδελφοκτονίαν ὁ Κάιν παρὰ Θεοῦ ἐκβλήθης, καθὰ γέγραπται, *ἐξῆλθε Κάιν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ κατέκησεν ἐν γῇ Νάιν*, ἵνα εἴπῃ, ὅτι ἐξεβλήθη ὁ Κάιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπέμψθη ἐν ἐξορίᾳ εἰς γῆν μοχθηράν· κατοικητήριον γάρ τοῦ Θεοῦ ὑπενόουν εἶναι τὸν παράδεισον, ὡς ἐκείθεν ἐξερχομένου, καὶ συχνότερον αὐτοῖς ὀπτανομένου. Οἱ ἐγγύθεν οὖν τοῦ παραδείσου ὄντες υἱοὶ τοῦ Σὴθ, ὡς ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ Θεοῦ ὄντες, καὶ πυκνότερον τῷ Θεῷ ὁμιλοῦντες, διαπαντὸς υἱοὶ τοῦ Θεοῦ ἑκαλοῦντο· οἱ δὲ περὶ τὸν Κάιν, ὡς μακρὰν πού τοῦ παραδείσου ἀποκισμένοι, καὶ μὴ ὄντες ἀεὶ ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν μοχθηρᾷ γῇ πᾶν οἰκοῦντες, καὶ τεθνηρωμένοι, καὶ αὐτῶν μᾶλλον ἐπιμελούμενοι, ἑκαλοῦντο υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἐν φόβῳ οὖν διάγοντες ὁ τε Κάιν καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ, ἐφεύρουν ἐτέρας τέχνας πρὸς αὐτῶν ἀσφάλειαν, οἷα· εἰπεῖν τεκτονικὴν, λαξευτικὴν, χαλκευτικὴν, μουσικὴν· τεκτονικὴν μὲν πρὸς τὸ σκηναῖς ποιεῖν καὶ θύρας καὶ στέγας, αὐτοὺς φυλάττοντες καὶ τὰ αὐτῶν κτήνη· λαξευτικὴν δὲ πρὸς τὸ οἴκους καὶ πόλεις κτίζειν, ἀσφάλειαν καὶ φρουρὰν αὐτοῖς προνοοῦμενοι· χαλκευτικὴν δὲ πρὸς τὸ γηπονεῖν, καὶ τέμνειν τὴν γῆν ἀρότρῳ, καὶ θερίζειν τὰ σπέρματα μαχαίραις, καὶ πρὸς τὸ αὐλοῦς καὶ ἑτερά τινὰ ποιεῖν· μουσικὴν δὲ πρὸς τὸ αὐλοῦς καὶ κιθάραις καὶ ὠδαῖς ἀγγυπεῖν νυκτὸς, καὶ φυλάττειν αὐτοὺς τε καὶ τὰ αὐτῶν κτήνη ἀπὸ βλάβης θηρίων. Ἐν φόβῳ οὖν διάγοντες καὶ ἐν ἐξορίᾳ ὑπάρχοντες, πᾶσαν μηχανὴν ἐπενόουν πρὸς τὴν αὐτῶν ἀσφάλειαν. Οὕτως γὰρ λέγει περὶ αὐτῶν, περὶ μὲν τοῦ Κάιν, *Καὶ ἦν οἰκοδομῶν πόλιν, καὶ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, Ἐνὼχ*· περὶ δὲ Θόβελ τοῦ υἱοῦ Λάμεχ τοῦ ἐκ τῆς Ἀδὰς, *φησὶν, Οὗτος ἦν κατὴρ οἰκούντων ἐν σκηναῖς κτηνοτρόφων*· περὶ δὲ τοῦ Ἰουβὰλ τοῦ ἀδελφοῦ *ψαλτήριον καὶ κιθάραν*. Χαλκευτικὴν δὲ ὡς ὅταν *σφυροκόπος, χαλκεὺς χαλκοῦ καὶ σιδηροῦ*.

Οὕτως οὖν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς σοφίᾳς τὸν ἄνθρωπον, ἐφευρίσκειν παροίηκε τὰς τέχνας· καὶ οἱ μὲν πρῶτοι ἀρχῇ ἐφεύρουν αὐτάς, οἱ δὲ μετ' ἑπειτα ἐκ τῶν πρῶτων τὰς ἀφορμὰς λαβόντες, καὶ πολυπραγμονοῦντες ἐπέτειναν αὐτάς ἀκριβέστερον. Καλὸν οὖν συνάγει λόγον πρὸς τοὺς σοφιστάτους καὶ λέγοντας ἄλδιον εἶναι τὸν κόσμον, καὶ ἀναρχον, καὶ ὑπομνησάσι ὡς σφάλλονται, μὴ συνιέντες ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἦτοι καὶ τῶν τεχνῶν, ὡς οὐκ ἔστιν

actus fuisset; hinc confusionem et pudorem referens, de nuditate sua tegenda cogitare cepit, et a Deo, utpote rationalis, punctus dolore, artem consueendi reperit, sicque folia adhibitis arborum spinis sibi consult. Tum a Deo artem vestium conficiendarum edoctus, ut ex pellibus ovium ipsas adornaret edidit. Cainum autem agriculturam, Abelem vero pastoritiam artem sive scientiam invenisse, testificatur Scriptura. Deinde post fratricidium Cain a Deo ejicitur, ut scriptum est: *Egressus est Cain a facie Dei, et habitavit in terra Nain*²⁰; ac si diceret, *Ejectus est Cain a Deo et missus est in exilium in terram ærumnosa*: nam habitaculum Dei putabant esse paradisum, quia inde egrediebatur ac frequenter ipsis apparebat. Cum ergo filii Seth proxime paradisum incoherent, et quasi sub cura Dei essent, passimque Dei colloquio fruerentur, ideo filii Dei nuncupabantur; Caini vero filii, utpote procul paradiso translati, nec sub cura Dei semper versantes, imo in terra admodum ærumnosa habitantes, qui sui ipsorum curam haberent, filii hominum appellabantur. Cum ergo in formidine degerent Cain et ejus posterii, alias sibi artes ad tutelam et securitatem excogitarunt, nempe, tectonicen, dolatoriam, malleatoriam, musicam: tectonicen, ut sibi tabernacula struerent, portas et tecta, ad sui, jumentorum pecorumque tutelam; dolatoriam, ad excitandas domos et urbes, in presidium et munimentum; malleatoriam ad agriculturam, et ad terram aratro sulcandam, ad metenda falcibus semina, ad tibias et alia multa conficienda; musicam demum, ut tibiis, citharis et cantibus vigiliis noctu agerent, seseque cum jumentis a ferarum injuriis custodirent. In formidine igitur et in exilio vitam agentes, omnem machinam ad sui tutelam excogitabant: ita enim de illis dicitur, de Cain scilicet, *Et edificavit urbem, et vocavit eam nomine filii sui, Enoch*²¹; de Thobel filio Lamech ex Ada, *Hic erat pater habitantium in tabernaculis pastorum*²²; de Jubal fratre Thobel sic ait, *Hic erat qui docuit usum psalterii et citharæ*²³. Malleatoriam vero memorat cum de Thobele ait ex Sella nato, *Hic fuit malleator et faber aris et ferri*²⁴.

Θόβελ, οὕτως φησὶν· *Οὗτος ἦν ὁ καταβεβίβας λέγη περὶ Θόβελ τοῦ ἐκ τῆς Σαλλὰς· Οὗτος ἦν*

Sic ergo Deus a principio sagacitatem homini indidit ad inventionem artium: ac **182** prisci quidem illi ipsas excogitarunt, posterii vero eorum, arrepta ex priscis occasione, dum eas accurate tractarent, in perfectiorem modum deduxerunt. Ex re ergo fuerit sermonem movere contra sophistas illos, qui dicunt æternum ac sine principio esse mundum: ac ipsos monere indicereque illis quantum aberrant, non intelligentes ex ipsis rebus sive ex artibus, non

²⁰ Gen. iv. 16. ²¹ ibid. 17. ²² ibid. 20. ²³ ibid. 21. ²⁴ ibid. 22.

aeternum illum, sed recens productum esse. Atenim si artes paulatim inventae sunt, omnisque politia hominum arte et scientia rationali consistit, qui potest sine artibus et scientia rationali mundus stare? Nam sine dolatoriae subsidio, qua ratione domus, munimenta et urbes excitentur, ad hominum et civitatum tutelam? Similiter sine textili arte, unde homini operimenta contra frigus et glaciem? Item sine malleatoria, qui possint homines terram colere et aratro sulcare, falsebique semina metere, ut sibi victum parent? Rursus medicina non exstante, qua arte morbos curabunt, et aegritudines lenient?

Ex his itaque omnibus propalam est, non aeternum, sed recentem esse mundum: quemadmodum apud homines inventa et artes novae excogitantur. Ubi enim in astronomis aut parem aut peritiorum Ptolemaeo reperiant, aut in philosophis Platone et Aristotele, aut qui geometras et arithmeticos inveniant peritiores Euclide et Archimede, qui solus invenit quadraturam circuli? Quod si isti prisca accuratiora fuerunt, annon palam est artes ex sagacitate a Deo hominibus indita paulatim esse inventas? Quamobrem omnia ad Deum referens Scriptura clamat, *Omnis sapientia a Domino*¹⁸³. Hallucinantur ergo, imo potius insaniunt, qui mundum aeternum esse comminiscuntur, ex ipsis rebus confutati: verior autem est Scriptura divina quae ait, *In principio fecit Deus caelum et terram*¹⁸⁴. At rursus sophos illos placide interrogabimus: Cum fabrillem omnem artem malleus, incus et forceps antecedant, quis haec fabricatus est? Respondeant, nec invident nobis. Ut vero nesciunt ad Deum omnium opificem confugere, qui generi hominum sapientiam indidit, ipsisque haec inveniendi principium contulit; sed proprio ratiocinio sermones confingere et refingere satagunt, in angustiis et cogitationum fluctus redacti, demum arroganter aeternam esse mundum, et principium non habere, pronuntiant; hincque arguitur in quantis angustiis versentur. In quanta, exempli causa, difficultate versantur, cum de homine et de avibus agitur, quorum ille ex semine, haec vero ex ovibus nascuntur? Si autem vera sit illorum opinio, a principio una cum Deo homines **185** et aves, ex semine scilicet et ovo, vel erant, vel non erant? Si erant, hinc concluditur semen et ova Deo, hominibus et avibus praestituisse; sin non erant, divinae Scripturae obsequenter hinc docenti, apud Moysen quidem, *Dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginem nostram*¹⁸⁶; apud Apostolum vero Athenis in Areopago loquentem, *Hic Deus, qui fecit mundum, et omnia quae in eo sunt: hic caeli et terrae cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur indigens aliquo, cum ipse dei omnibus vitam, et inspirationem et omnia: fecitque ex uno*

A αἰδῖος καὶ ἀναρχος, ἀλλὰ πρόσφατος. Εἰ γὰρ αἱ τέχναι κατὰ μέρος ἐφευρέθησαν, πᾶσα δὲ πολιτεία ἀνθρώπων διὰ τέχνης καὶ ἐπιστήμης λογικῆς συνίσταται, πῶς οἶόν τε κόσμον ἐστὶ συνίστασθαι ἀπὸ τεχνῶν καὶ ἐπιστήμης λογικῆς; Μὴ οὕτως γὰρ λαξευτικῆς, πῶς θυνήσονται οἰκοὶ καὶ φρούρια καὶ πόλεις γενέσθαι πρὸς φυλακὴν ἀνθρώπων καὶ πολιτείαν; Ὁμοίως ὀφαντικῆς μὴ οὕτως, ὅθεν ἀρχαῖα τοῖς ἀνθρώποις σκεπάσματα εἰς τὰ ψῦχον καὶ τὰ κρῦν; Ὁμοίως χαλκευτικῆς μὴ οὕτως, πόθεν τοῖς ἀνθρώποις γηπνοεῖν καὶ τέμνειν τοὺς ἀρότροις τὴν γῆν, καὶ μαχαίραις τὰ σπέρματα, ἵνα τροφὰς περιποιήσονται; Πάλιν λατρικῆς μὴ οὕτως, πόθεν τοῖς ἀνθρώποις τὰ συμβαλόντα πάθῃ θεραπεύειν, καὶ τὰς νόσους παραμυθεῖσθαι;

B Εὐ δὲ ὅλον τοῖνον ἐκ πάντων τούτων ὡς οὐκ αἰδῖος ὁ κόσμος, ἀλλὰ πρόσφατος, ὥσπερ καὶ αἱ ἐπίνοιαι καὶ αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστήμαι τῶν ἀνθρώπων. Ποῦ γὰρ καὶ αὐτοὶ εὐρήσωσιν ἐν ἀστρονόμοις ἴσον ἢ χρῆσται Πτολεμαίου, ἢ ἐν φιλοσόφοις Πλάτωνος; καὶ Ἀριστοτέλους, ἢ Εὐκλείδους καὶ Ἀρχιμήδου, τοῦ μόνου ἐφευρηκτοῦ τῶν τετραγωνισμῶν τοῦ κύκλου, γεωμέτρων καὶ ἀριθμητικῶν; Εἰ δὲ οὗτοι ἀκριβέστεροι τῶν πρώτων ἔγενοντο, πῶς οὐ πρόδηλον ἐστὶ κατὰ μέρος αἱ τέχναι ἐφευρέθησαν διὰ τῆς σοφίας τῆς δεδομένης παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις; Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Γραφή τῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἀνατιθεμένη βοᾷ· *Πᾶσα σοφία παρὰ Κυρίου*. Ψεύδονται τοῖνον, ἥτοι μωραίνουσιν, οἱ αἰδῖον τὸν κόσμον ὑποτιθέμενοι, ἐλαγχόμενοι ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων· ἀληθεύει δὲ μᾶλλον ἡ θεία Γραφή λέγουσα, *Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν*. Ἡ δὲ αἰδῖος ἂν πάλιν ἠρόμην τοὺς σοφοὺς· Πᾶσης χαλκευτικῆς τέχνης, σφύρας, καὶ ἀκμῶνος, καὶ λαβίδος προηγουμένων, τίς ὁ ταῦτα κατασκευάσας; Εἰπάτωσαν, μὴ φονησάτωσαν ἡμῖν. Μὴ συνιέντες ὅτι καταπεύγειν πρὸς τὸν τῶν ὅλων ποιητὴν Θεόν, τὸν σοφίσαντα τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, καὶ δόντα αὐτοῖς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπινοίας· ἀλλ' ὁλοῖαι ἐνθυμήσονται θέλοντες ἀνασκευάζειν καὶ κατασκευάζειν τοὺς λόγους, ἀπορία πολιορκούμενοι καὶ τρικυμῖαις λογισμῶν, ἀλαζονεύμενοι λοιπὸν αἰδῖον τὸν κόσμον λέγουσι, καὶ ἀρχὴν μὴ ἔχειν· τὰ τοιαῦτα γὰρ αὐτοὺς τῆς ἀπορίας ἐγένετο τεκμήρια. Οἶον γὰρ πάτρουσι καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπὶ τῶν ὀρνίθων, ὅτι ὁ μὲν ἐκ σπέρματος, τὰ δὲ ἐξ ὠν· καὶ εἰ τοῦτο ἀληθές, ἅμα τῷ Θεῷ ἄνθρωποι καὶ ὀρνίθες, ἐκ σπέρματος καὶ ὠοῦ, ἢ ἦσαν, ἢ οὐκ ἦσαν; Καὶ εἰ μὲν ἦσαν, ἐξ ἀνάγκης εὐρεθήσεται τὸ σπέρμα καὶ τὰ ὠὰ προϋπάρχοντα τοῦ τε Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ὀρνίθων· εἰ δὲ οὐκ ἦσαν, ὑποκόφουσι τῇ θείᾳ Γραφῇ διδασκόμενοι, παρὰ μὲν Μωσέως· *Εἶπεν ὁ Θεός, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν*· παρὰ δὲ τοῦ Ἀποστόλου ἐν Ἀθήναις ἐν τῷ Ἀρειοπάγῳ, *Ὁδοὺς ὁ Θεὸς ἐποίησας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ· οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς Κύριος ἐπάρχων, οὐκ ἐν χειροποιήτοις τοῖς κατοικοῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύε-*

¹⁸³ Eccl. i, 1. ¹⁸⁴ Gen. i, 4. ¹⁸⁵ ibid. 26.

ται, προσδομενός τινας, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα. ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἱματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρὸς ὅσον τῆς γῆς, ὅρισας προτεταγμένους καιροὺς, καὶ τὰς ἐροθεσίας τῆς κοιτοικίας αὐτῶν ζητεῖν τὸν Κύριον ἐν ἅρα γε ψηλαφῆσαι αὐτὸν, καὶ εὐροῖεν· καίτοιγε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἐκείνου ἡμῶν ὑπάρχοντα· ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. Ὡς προεῖρηται οὖν, οἱ υἱοὶ τοῦ Σηθ, τοῦτέστιν οἱ καλούμενοί υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, παρὰ τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ αὐτονομῶν καὶ αὐθαρέτως ὤρμησαν πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, τοῦτέστι τὰς ἐκ τοῦ γένους τοῦ Κάλιν οὖσας, καὶ συνήφθησαν αὐταῖς πρὸς γάμους. Πρὸς ταῦτα ἀφορμῆς αὐτῶν δραζάμενος ὁ Θεὸς, πεποίηκε πάλιν οἰκονομίαν, καὶ τοὺς μὲν ἀμαρτήσαντας κατακλυσμῷ διέφθειρε· διὰ δὲ τῆς κιβωτοῦ τὸν δίκαιον διασώσας, καὶ σχεδὸν ἰσὴ τοῦ παραδείσου.

Τὸ κείμενον.

Θεὶα δὲ πάλιν δόγματα καὶ κατασκευὴν κόσμου, ἢ προφητεῖαν ἀμήχανον εἰπεῖν, εἰ μὴ ἐκ θείας ἀποκαλύψεως τις μάθῃ, ἢ ἐκ τῶν θεοφόρων ἀνδρῶν, αὐτῶν τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ πάσης τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς παραλάβῃ· ἀμήχανον γὰρ ἐκ στοχασμῶν, ἢ ἀπὸ γνάθων, ἢ ἐκ σοφίας ἀνθρωπίνης μαθεῖν τι τοιοῦτο. Ὅτι δὲ ἡ κατασκευὴ τοῦ κόσμου ἀρμόζει τῷ δόγματι τῶν Χριστιανῶν, πᾶσα, ὡς εἴρηται, κηρύττει ἡ θεία Γραφή, Μωϋσῆς τε καὶ οἱ προφῆται, ὁ Δεσπότης· Χριστὸς καὶ οἱ ἀπόστολοι, ὡς πολλάκις ἐμνημονεύσαμεν. Διὲλε γὰρ ὁ Θεὸς τὸν ἕνα χῶρον ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ ἀνωτέρου οὐρανοῦ, μεσάσας τὸν δευτέρου οὐρανὸν, ποιήσας χώρους δύο· καὶ ἀπένειμε τῇ θνητῇ καὶ τρεπτῇ ταύτῃ καταστάσει τὸν κατωγαῖον χῶρον, τῇ δὲ ἀθανάτῃ καὶ ἀτρέπτῃ, τὸν ἀνωγαῖον, ὃς καὶ βασιλεῖα οὐρανῶν κέκληται· ὥσπερ καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς λέγει περὶ τούτου ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ οὕτως· Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὗτε γαμοῦσιν, οὗτε γαμίζονται, ἀλλ' ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανῷ· καὶ πάλιν, Ἐρεῖ τοῖς ἐκ δεξιῶν Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς τοῦ κόσμου, ὡσάνε ἐκ τότε ἡτοιμασμένην· καὶ πάλιν, Ἐὰν ὠψωθῇ ἐκ τῆς γῆς, πάντα ἀκεῖνα πρὸς ἐμμενόν· καὶ πάλιν, Εἰς παραλαμβάνεται, καὶ εἰς ἀρίσται· Ἰνα εἴπῃ, ἐν τῇ γῇ· καὶ πάλιν, Εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου· ὡσάνε εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ πάλιν, Πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἤξουσιν, καὶ ἀνάκλιθῇσονται μετὰ Ἀβραάμ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ· οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκκληθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. Ὅμοιος καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος συμφώνως λέγει· Σπουδάζομεν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάστασιν· Ἰνα εἴπῃ, ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ πάλιν, Ἡμῶν δὲ τὸ πολιτεῦμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ

A sanguine omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ, definens statuta tempora, et terminos habitationis eorum, quærere Dominum si forte attrectent eum, et inveniant, quamvis non longe sit ab unoquoque nostrum: in ipso enim vivimus, et movemur et sumus²². Igitur, ut supra dictum est, filii Seth, qui vocantur filii Dei, præter Dei voluntatem sponte sua et arbitrio suo, ad filias hominum, id est ex genere Cain, accesserunt, et cum iis juncti matrimonio sunt. Hinc occasione sumpta Deus economiam aliam paravit, ac peccatores quidem diluvio perdidit; servatumque in arca justum in hanc terram transtulit, quæ melior altera erat et pene paradiso æqualis.

B

Textus.

Divina item dogmata, mundi structura, et prophetia explicari nequeunt, nisi quis ex divina revelatione didicerit; vel a deiferis viris, ipsis scilicet prophetis, apostolis, et a tota divina Scriptura id acciperit: ex conjecturis quippe, vel arrogantia, vel humana sapientia nihil hujusmodi potest edisci. Quod autem mundi structura cum Christianorum doctrina consentiat, omnis, ut dictum est, divina Scriptura deprecatur, Moyses nimirum et prophete, Christus et apostoli, et plerumque memoravimus. Deus quippe unum locum a terra ad cælum supremum, interposito secundo cælo, divisit in duos: infimumque locum huic mortali ac mutabili vitæ assignavit; immortalis autem et immutabili supremum, qui etiam regnum cælorum vocatur, quemadmodum de illo agens Dominus Christus in Evangelio secundum Matthæum loquitur his verbis: In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur; sed sicut angeli Dei in cælo²³; ac iterum: Dicit iis qui a dextris erunt: Venite, benedicti Patris mei, hereditate accipite paratum vobis regnum a constitutione mundi²⁴; ac **184** si diceret, ex eo tempore paratum; ac rursus, Si exaltatus fuero a terra, omnes traham ad meipsum²⁵; iterumque, Unus assumitur, et unus relinquitur²⁶; ac si dicat, in terra; rursus, Intra, in gaudium Domini tui²⁷, scilicet, in cælum; ac iterum, Multi ab oriente et occidente venient, et recumbent cum Abraham in regno Dei: filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores²⁸. Itemque apostolus Paulus his consona dicit, Festinamus ingredi in illam requiem²⁹; ac si dicat, in cælum; ac rursus, Nostra autem conversatio in cælis est: ex quo Salvatore exspectamus Dominum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, ut conforme fiat corpori gloriæ suæ³⁰; iterumque, Si computimur, et coregnabimus³¹; et rursus, Conresuscitavit, et conedere fecit in cælestibus in

²² Act. xvii, 24-28. ²³ Matth. xxii, 30. ²⁴ Matth. xxv, 34. ²⁵ Joan. xii, 32. ²⁶ Matth. xxiv, 40. ²⁷ Matth. xxi, 25. ²⁸ Matth. viii, 11, 12. ²⁹ Hebr. iv, 11. ³⁰ Philipp. iii, 20. ³¹ Rom. viii, 20.

Christo Jesu⁶⁶; itemque, Secundum scopum persequor ad bravium supernæ vocationis⁶⁷; et iterum, Illa autem quæ sursum est Jerusalem libera est, quæ est mater nostra⁶⁸; rursum, Unde, fratres sancti, vocationis cælestis participes⁶⁹; itemque, Jam non estis hospites et advenæ, sed estis cives sanctorum et domestici Dei⁷⁰; ac rursum, Fide Abraham in terra promissionis commoratus est, tanquam in aliena, in tabernaculis habitans cum Isaac et Jacob cohæredibus suis. Expectabat enim fundamenta habentem civitatem: cujus artifex et conditor Deus⁷¹; rursum, Et si quidem ipsius meminissent de qua exierunt, haberent utique tempus revertendi: nunc autem meliorem appetunt, id est, cælestem. Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum; parvum enim illis civitatem⁷²; ac rursum, Sed accessistis ad Sion montem, civitatem Dei viventis, Jerusalem cælestem, et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cælo, et judicem omnium Deum, et spiritum justorum perfectorum, et testamenti novi mediatorem Jesum, et sanguinem aspersionis, melius loquentem quam Abel⁷³; iterumque, Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus⁷⁴. Quemadmodum etiam in Evangelis dicitur: secundum Lucam enim sic habetur: Et eduxit eos usque ad Bethaniam, et elevatis manibus suis, benedixit eis. Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in cælum⁷⁵; et iterum in Actibus: Cumque intuerentur in cælum, eunte illo, et ecce viri duo astiterunt eis in veste alba, qui et dixerunt: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum⁷⁶. Apostolus enim Paulus iterum ait: Non enim in manufacta sacra Christus introivit, exemplaria verorum; sed in ipsum **185** cælum, ut appareret vultui Dei⁷⁷; ac rursum, Talis enim nobis decebat pontifex factus⁷⁸; et, Fortissimum solatium habemus, qui confugimus ad tenendam propositam spem: quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, et intrantem usque ad interiora velaminis, quo præcursor pro nobis introivit Jesus, secundum ordinem Melchisedec pontifex factus in æternum⁷⁹; ac rursum, Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Jesu, quam initiavit nobis viam novam et viventem, per velamen, id est, carnem suam, et sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda a conscientia mala, et abluti corpus aqua munda, teneamus confessionem spei indeclinabilem: fidelis est enim qui promissit⁸⁰. κατὰ τὴν τάξιν Μαλχισεδεκ ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ πάλιν, Ἐχόντες οὖν, ἀδελφοί, πρυθόνην εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ, ἢν ἐνεκαίνισεν ἡμεῖς ὁδὸν ἀρδυσσάμενοι καὶ ᾧσαν, διὰ τοῦ καταπετάσματος, τοιούτου τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἱερῆς μέγαν ἐπὶ τὸν οἶκον

γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ· καὶ πάλιν, Εἰ συμπάσχομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν· καὶ πάλιν, Συνήρπαιε καὶ συνεκάδυσεν ἐν τοῖς ἱερούργοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καὶ πάλιν, Κατὰ σκοπὸν διδώμε εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως· καὶ πάλιν, Ἡ δὲ ἀνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν· καὶ πάλιν, Ὅθεν, ἀδελφοί ἀγαπῶντες κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι· καὶ πάλιν, Οὐκέτι ἐστὶ ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολιτεῖαι τῶν ἁγίων, καὶ οἰκιστοὶ τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν, Πίστει Ἀβραὰμ παρῳήσεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ὡς ἀλλοτρίαν, ἐν σκηναῖς κατοικήσας μετὰ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ τῶν συγκληρονόμων τῆς αὐτῆς· ἐξεδέχετο γὰρ τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν, ἥς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός· καὶ πάλιν, Καὶ εἰ μὲν ἐκείνης ἐμπροσθεν, ἀπ' ἧς ἐξηλθον, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακλινάμεναι· νυνὶ δὲ κρείττονος ὀρέγονται, τοιούτου ἐπουρανίου. Διὸ οὐκ ἐπαισχύνεται αὐτοὺς ὁ Θεός, Θεὸς ἐπικαλεῖσθαι αὐτῶν· ἠτοίμασε γὰρ αὐτοῖς πόλιν· καὶ πάλιν, Ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιών ὄρει, πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυρίσιν ἀγγέλων πατηγύροι, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκῳ τῶν ἀποστερημένων ἐν οὐρανῷ, καὶ κριτῇ Θεῷ πάντων, καὶ πνεύματι δικαίων τεταλειωμένων, καὶ διαθήκῃ νέας μεσίτη Ἰησοῦ, καὶ αἵματι θαντισμοῦ, κρείττονα λαλοῦντι παρὰ τὸν Ἀβελ. Καὶ πάλιν, Οὐ γὰρ ἔχομεν ὥδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητούμεν. Καθὼς καὶ ἐν Εὐαγγελίοις λέγει ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν οὕτως· Καὶ ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἕως πρὸς Βηθαίαν, καὶ ἐπάρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ εὐλόγησεν αὐτοὺς· καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτοὺς, διέστη ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνεφάνετο εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ πάλιν ἐν ταῖς Πράξεσι φησὶ· Καὶ ὡς ἀπετίστοντες ἦσαν εἰς τὸν οὐρανόν, κορευομένου αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ ἄνδρες δύο παριστήκεισαν αὐτοῖς ἐν ἐσθῇ λευκῇ· οἱ καὶ εἶπον· Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐσθῆκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; οὗτος δὲ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀπ' ὧμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν κορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. Πάλιν γὰρ λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος· Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν, Τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν ἔκρεπεν ἀρχιερεὺς γενόμενος· Καὶ πάλιν, Ἰσχυρίην παράκλησιν ἔχομεν οἱ καταφυγόντες κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος· ἢν ὡς ἀκνυρῶν ἔχομεν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν, καὶ εἰσπραχόμεν τὴν εὐσέβειαν τοῦ καταπετάσματος· ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς, ἡν ἐνεκαίνισεν ἡμεῖς ὁδὸν ἀρδυσσάμενοι καὶ ᾧσαν, διὰ τοῦ καταπετάσματος, τοιούτου τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἱερῆς μέγαν ἐπὶ τὸν οἶκον

⁶⁶ Ephes. ii, 6. ⁶⁷ Philipp. iii, 14. ⁶⁸ Galat. iv, 26. ⁶⁹ Hebr. iii, 1. ⁷⁰ Ephes. ii, 19. ⁷¹ Hebr. xi, 9, 10. ⁷² ibid. 15, 16. ⁷³ Hebr. xii, 22-24. ⁷⁴ Hebr. xiii, 14. ⁷⁵ Luc. xxiv, 50. ⁷⁶ Act. i, 10, 11. ⁷⁷ Hebr. ix, 24. ⁷⁸ Hebr. vii, 26. ⁷⁹ Hebr. vi, 18-20. ⁸⁰ Hebr. x, 19-23.

τοῦ Θεοῦ, προερχώμεθα μετὰ ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, ἐφάρτισμένοι τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως ποτηρᾶς, καὶ λελουμένοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ, κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐκλήθης ἀκλετῇ· πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγελλόμενος.

Πῶς οὖν ὁ τάλας καὶ τρισάθλιος, ὁ ἀπιστῶν ταῖς Α τοιαύταις ἐπαγγελίαις, καὶ ταῖς τοιαύταις ἀληθεσί προρρήσεσιν, αἱ καὶ ἐκ τῶν ἐξ ἀρχῆς κτισθέντων καὶ ἡτοιμασμένων, ὡς εἶπεν, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου παρὰ τοῦ Θεοῦ χώρων δύο, καὶ ταῖς τοιαύταις κατασκευαῖς δεικνύται ἀληθινὰ καὶ συμφωνοῦσαι τῷ δόγματι τῶν Χριστιανῶν· αἱ ὑποθέσεις, καὶ τὰ τέλη· ὡς οἱ ὁ Θεὸς ὁρίσας τὴν νῦν κατὰστασιν θνητὴν καὶ τρεπτὴν, πρὸς γυμνάσιον τοῦ λογικοῦ, καὶ διὰ πείρας ἀγαγὼν, εἰς ὑστερον παύει τῶν μοχθηρῶν καὶ τῆς παιδείας τὸν κόσμον, καὶ ἀναδείκνυσι τὸν μέλλοντα, χαρίζομενος ἀγαθὰ αἰώνια, ἀνένδειαν, ἀπάθειαν, ἀθανασία, ἀφθαρσίαν, ἀτρεπτότητα, γνῶσιν τελείαν, δικαιοσύνην, ἀγίασμον, ἀπολύτρωσιν, μακαριότητα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Οὐ γὰρ καθὼς οἱ ἔξωθεν ληρωδούντες λέγουσιν, ἀδίκως μένειν τὴν νῦν κατὰστασιν, χαιρεσιχακὸν μᾶλλον ἢ ἀδύνατον ἢ φθονερὸν τὸν θεὸν ὑποτιθέμενοι, τῶν ἀγώνων καὶ τῆς φθορᾶς μὴ δυνάμενόν ποτε παύσαν δοῦναι τῷ κόσμῳ· ἀλλ' ὁσημέραι καὶ προστιθέντα φθορὰν, καὶ πᾶθῃ, καὶ θάνατον, καὶ ἀγῶνας, καὶ μὴ ἰσχύοντα ἅλα τῶν ἀγώνων, ἢ στεφάνους χαρίσασθαι, καὶ οὐ καταπαύοντα τὸ γυμνάσιον. Ὡςπερ γὰρ αὐτὸν ὑποτιθέμεναι ἥς ἡγούμενος ὕλης δημιουργὸν γεγενῆσθαι μόνον· οὕτως αὐτὸν καὶ νῦν ὑποτιθέναι μὴ εὐποροῦντα τούτου βέλτιον ποιῆσαι, ἀπιστοῦντες καὶ τῇ ἀναστάσει τῶν σωμάτων, ὡς οὐ δυνατοῦ θνῶς, καὶ πάσῃ τῇ θεῇ Γραφῇ. Διὰ τοῦτο οἱ τάλανες, καὶ τὸ σφαιρικὸν σχῆμα τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀληθὲς παραδέχονται, ἀπιστοῦντες καὶ βδελυτόμενοι πᾶσαν τὴν θεῖαν Γραφὴν, καὶ ὡς γραφόμενος μύθος, ἀποστρεφόμενοι τὴν ἀλήθειαν· ἡμῖν δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν πάσῃ τῇ θεῇ Γραφῇ, δι' ἥς κόσμος ὁ ἔξωθεν ἡμῖν ἐσταυρώθη, καὶ ἡμεῖς τῷ ἔξωθεν κόσμῳ. Γένοιτο δὲ ἡμεῖς, ὡς θεωρηλίστατε Πάτερ Πάμφιλε, σὺν εὐχῶϊ ἀγαθῇ τὰ θεῖα λόγια ἀσπάζεσθαι, τὰ δὲ τῶν ἐναντίων ἀποσιεῖσθαι, βουλῆσαι τοῦ κρείττονος, καὶ συνεργεῖν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ προσκυνητῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Δ'.

Ἀνακεφαλαιώσως σύντομος, καὶ διαγραφὴ τῶν σχημάτων τοῦ κόσμου κατὰ τὴν θεῖαν Γραφὴν, καὶ τῆς σφαιρικᾶς ἀνατροπῆς.

Γέγραπται· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Διαγράφομεν τοίνυν τὸν πρῶτον οὐρανὸν ἅμα τῇ γῇ, τὸν χαμαροειδῆ, ἄκρα ἄκροις συνδεμένον· καθὼς δὲ ἐνδέχεται αὐτὸν γραφῇ παραδόντες πεποιθήκαμεν, τίως κατὰ τὸ πλῆγιον τὸ δυτικὸν ἢ τὸ ἀνατολικόν· τὰ γὰρ αὐτὰ δύο πλάγια τοῦ οὐρανοῦ ἀποκἀνθεν ἕως αὐτῆς ἅπῃ τῆς χαμάρας. Ἔστι δὲ καὶ τὸ στερέωμα κατὰ μέσον συνδεμένον

Qui igitur reperitur tam infelix et miser homo, qui huiusmodi promissionibus verisque prædictionibus fidem neget, quæ ex rebus ab initio creatis, et ex duobus locis a Deo præparatis, ut ait, a constitutione mundi, ac ex tanto rerum apparatu, veræ et Christianorum dogmati consonæ demonstrantur? idque sive de hypothesis loquaris, sive de fine, videlicet, quod cum Deus hanc vitam, mortalem nempe et mutabilem, ad exercitationem rationalis naturæ definierit, sumpto ejus experimento, demum a laboribus eam, et mundum a castigatione, quiescere faciat, ostendatque futuram vitam, bona concedens æterna; penuriæ scilicet et motuum animi vacuitatem, immortalitatem, immutabilitatem, perfectam cognitionem, justitiam, sanctificationem, redemptionem, beatitudinem in sæcula. Amen. Non enim hic status æternum perseverabit, sicut exteri nugantur; Deum ut alienis gaudentem malis contingentes; sive potius infirmum, aut invidum, qui non possit unquam mundo certaminum et corruptionis finem concedere; imo qui in dies, corruptionem, morbos, mortem, certamina adjiciat, nec valens laborum præmia et coronas tribuere, ac finem exercitationibus asferre. Quemadmodum enim cum materiæ tantum, quæ in ejus potestate fuit, opificem esse supponunt, ita jam comminiscuntur, non posse illam ad meliorem conditionem deducere, resurrectioni mortuorum, ut impossibili, et universæ Scripturæ divinæ fidem negantes. Quamobrem, C miseri sane, sphaericam cæli formam, ceu veram admittunt, divinæ Scripturæ non credentes, imo potius execrantes illam, ac veritatem, quasi aniles fabulas, aversantes. Nobis vero absit gloriari, nisi in universa Scriptura divina, per quam nobis mundus hic exterior crucifixus est, et nos mundo exteriori. Utinam vero, religiosissime Pater 186 Pamphile, cum vita boni, divina eloquia amplectamur, adversarium autem dicta repudiemus, nutu Dei et ope nostrum omnium Servatoris Christi: cum quo Patri gloria, et una sancto et adorando ejus Spiritui, nunc et semper et in sæcula sæculorum, Amen.

LIBER IV.

Brevis recapitulatio, et descriptio figurarum mundi secundum divinam Scripturam, et sphaeræ consutatio.

Scriptum est, In principio fecit Deus cælum et terram²². Primum itaque cælum fornicatum, cujus extrema extremis terræ coaptantur, cum ipsa terra depingimus: ipsumque, prout sacultas tulit, delineandum curavimus, secundum latus occidentale et orientale; nam hæc duo latera muri sunt ab imo usque ad fornecum pertingentes. Est vero firmamentum a medio cum primo cælo conjunctum: in.

²² Gen. 1, 1.

cujus dorso sunt aquæ, secundum divinam Scripturam. Positio autem et figura ejus ita se habet: Extremis terræ a quatuor lateribus, cælum ab extremis suis partibus conglutinetur, ac ubi figuram efficit ceu quadrati solidi: desuper quidem in fornitem volvitur secundum longitudinem, ac ceu tholum magnam representat; in medio autem per firmamentum colligitur, atque sic in duo loca dividitur.

A terra usque ad firmamentum primus locus est, scilicet hic mundus, in quo sunt angeli et homines, ac totus hic præsens status: a firmamento autem usque ad supremum fornitem exstat secundus locus, nempe regnum cælorum, quo Christus assumptus, primus omnium ingressus est, viam nobis parans novam et viventem.

Secundum latus occidentale, aut orientale, hanc figuram minorem habet, quasi magni fornitis; secundum latus autem meridionale et septentrionale, longitudinem exhibet. Figura vero talis est:

Paragrapha.

Hoc est primum cælum fornicatum, quod prima die cum terra factum est; de quo dicit Isaias: *Qui statuit cælum sicut fornitem*¹. Quod autem intermedium positum, et secunda die factum est, illud est de 167 quo inserit idem Isaias dicens, *Et extendit illud sicut tabernaculum ad habitandum*²: David autem de illo ait, *Extendens cælum sicut pellem*³; quod clarius explicans ait, *Qui tegit aquis superiora ejus*⁴. Cum autem suprema cœli et terræ Scriptura memoret, non potest id de sphaera intelligi. Ait iterum Isaias, *Sic dicit Dominus, qui fecit cælum et compegit ipsum*⁵; similiter Apostolus, *Et tabernaculi veri, quod fixit Dominus, et non homo*⁶. Amboque dicunt illud stare, fixumque terre inuili, nec circumvolvi. Insuper extrema cœli utrinque cum extremis terræ colligantur, de quibus in Job scriptum est, *Cælum autem ad terram inclinavit; effusa est vero sicut terra calx; conglutinavi autem ipsum sicut lapidi quadrum*⁷. De terra item in Job scriptum est, *Qui suspendit terram in nullo*⁸, quasi nihil subitus habeat: similiterque David, cum nihil inveniat in qua illam fundaverit, ait, *Qui fundas terram super stabilitatem suam*⁹, ac si dicat, a te in seipsum fundatam, non in alio. *Θεμελιών την γῆν ἐπὶ τῇ ἀσφάλειαι αὐτῆς, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τινας.*

Pro facultate cælum depingi curavimus cum firmamento intus posito, et cæminibus sitis in media terra, quam nunc incolimus, Oceanumque in circuitu ejus, ac quatuor sinus navigabiles in terram influentes, Romanum scilicet, Arabicum, Persicum, Caspium, sive Hyrcanum: rursus in cir-

A τῷ πρώτῳ οὐρανῷ· ἐν ᾧ εἰσιν ἐπὶ αὐτοῦ τὰ ὕδατα, κατ' αὐτὴν τὴν θείαν Γραφήν. Ἔστιν οὖν ἡ θείσις καὶ τὸ σχῆμα τοῖόνδε· Εἰς τὰ ἄκρα τῆς γῆς κατὰ τὰ τέσσαρα μέρη αὐτῆς, ὁ οὐρανὸς αὐτῇ κεκόλληται τοῖς ταυτοῦ ἄκροις, ποιῶν σχῆμα κύβου ὡσαύτῃ τετραγώνον· ὅθεν δὲ ἐφ' ὧσους χαμαροειδῆς ἐλισσόμενος κατὰ τὸ μήκος, καὶ γίνεται ὡς ὁδὸς μεγάλη· καταμέσθεν δὲ συνδέεται κατὰ τὸ στερέωμα, καὶ γίνεται χῶρος δύο (35).

Ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ στερεώματος χῶρος ἐστὶ πρῶτος, ὁ κόσμος οὗτος, ἐν ᾧ εἰσιν ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι, καὶ πᾶσα ἡ ψὺν κατὰστασις· ἀπὸ τοῦ στερεώματος ἕως ἄνω τῆς καμάρας, χῶρος ἐστὶ δευτέρος; ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐνθα ὁ Χριστὸς ἀνελθὼν πρῶτος πάντων εἰσῆλθεν, ἀγκυνοῦσας ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν.

Κατὰ μὲν τὸ πλάγιον τὸ δεξιὸν, ἡ τὸ ἀνατολικόν, τοῖνδε σχῆμα ἔχει μακρὸν (36) ὡς ἐπὶ θάλῳ μεγάλης· κατὰ δὲ τὰ νότια καὶ βόρεια μέρη τὸ μήκος ἀποδείκνυσιν. Ἔστιν οὖν τὸ σχῆμα καὶ οὕτως τοῖόνδε·

Παραγραφή.

Οὗτος ὁ πρῶτος οὐρανὸς ὁ χαμαροειδῆς, ὁ ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ γεγὼνός, ὁ ἅμα τῇ γῇ, περὶ οὗ λέγει Ἡσαίας· Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν· ὁ καταμέσθεν δὲ αὐτοῦ συνδεόμενος, ὁ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ γεγὼνός, περὶ οὗ ἐπιφέρει πάλιν Ἡσαίας λέγων· Καὶ διατείνας αὐτὸν ὡς σκητὴν κατοικεῖν· ὁ δὲ Δαυὶδ λέγει περὶ αὐτοῦ· Ἐκτείνων οὐρανὸν ὡσεὶ δέρμιν· καὶ σαφέστερον δηλῶν λέγει· Ὁ στεγάζων ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῶς αὐτοῦ. Ἐπὶ ἄκρα οὐρανοῦ καὶ γῆς τῆς Γραφῆς μνημονευούσης, οὐ δύναται ἐπὶ σφαίρας νοεῖσθαι. Πάλιν λέγει Ἡσαίας· Οὕτως λέγει Κύριος, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν, καὶ πηξας αὐτόν· ὁ δὲ Ἀπόστολος ὁμοίως, Καὶ τῆς σκητῆς τῆς ἀληθινῆς ἥν ἐξηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Ἀμφότεροι ἰστάμενον λέγοντας καὶ πεπηγότα ἐν τῇ γῇ, καὶ οὐ περιφερόμενον. Ἐπὶ τὰ ἄκρα τοῦ οὐρανοῦ παρ' ἑκάτερα σὺν τοῖς ἄκροις τῆς γῆς συνδεόμενα εἰσι· περὶ ὧν ἐν τῷ Ἰωβ γέγραπται· Οὐρανὸν δὲ εἰς γῆν ἐκλήν, κέχυνται δὲ ὡσπερ γῆ κοιλία· κεκόλληκα δὲ αὐτὸν ὡσπερ λίθον κύβου. Περὶ δὲ τῆς γῆς γέγραπται πάλιν ἐν τῷ Ἰωβ· Ὁ κρεμνὼν τὴν γῆν ἐπ' οὐδενός· ὡσαύτῃ μὴ ἔχουσιν ὑποκάτω τι. Ὁ δὲ Δαυὶδ συμφώνως, μὴ εὐρηκώς ἐπὶ τίνος αὐτὴν ἡρασμένην, ἐφη· Ὁ ὠσεύει αὐτὴν ἐφ' ἑαυτὴν παρὰ σοῦ θεμελιωθεῖσιν,

Ὡς ἦν μὲν δυνατόν διαγράψαι· πεποιήκαμεν ἔσθον ἔχοντα τὸ στερέωμα, καὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς τῆς μεσαιτάτης, ἥ; νῦν κατοικοῦμεν, καὶ τὸν Ἰνδιανὸν περὶ αὐτῆς, καὶ ἐν αὐτῇ τοὺς τέσσαρας κόλπους εἰσβάλλοντας τοὺς πλεομένους, Ῥωμαϊκὸν, Ἀραβικὸν, Περσικὸν, Κάσπιον, ἥτοι Ὑρκανόν. Πέριξ δὲ

¹ Isa. xl, 22. ² ibid. ³ Psal. ciii, 2. ⁴ ibid. 3. ⁵ Isa. xlii, 5. ⁶ Hebr. viii, 2. ⁷ Job xxxviii, 38. ⁸ ibid. 5. ⁹ Psal. ciii, 5.

(35) Harumce rerum schemata habes infra in Tabula prima, addita explanatione.

(36) Μακρόν.

πάλιν τοῦ Ὠκεανοῦ τὴν γῆν τὴν πέραν, ἔνθα καὶ ὁ παρὰδεῖσος κατὰ ἀνατολὰς καίται. Διαγράφωμεν τοῖνον πάλιν τὸ πλάτος τῆς γῆς, καὶ τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῶν κόλπων, καὶ τῆς πέραν γῆς καὶ τὸν παρὰδεῖσον, ὥστε τὰ ὕψη αὐτῆς, ὅπως εὐσύνεστα γίνηται τοῖς θεωμένοις. Ἔστι δὲ τὸ σχῆμα τῆς γῆς πάσης κατὰ ταύτην τὴν ἐπιφάνειαν καὶ τὸ πλάτος τοῖόνδε (37).

Εἰς ταύτην τὴν γῆν τὴν πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ πανταχόθεν ἄκρα τοῖς ἄκροις ὁ οὐρανὸς ὁ πρῶτος ὁ καμαιοῖδης συνδέεται, κατὰ μὲν τὸ δυτικὸν μέρος καὶ ἀνατολικὸν τοῖχος ὁρθίῳ ὡς ἀνα ἑμβαίνων εὐρίσκεται, κατὰ δὲ τὸ νότιον καὶ βόρειον τοῖχος μὲν ἴσος τὸ κάτωθεν, ὥς φανεροῦ κατὰ τὸν τύπον οὗτος καμάρας· ἀνωθεν δὲ ὑψηλότατος ἐλίσσόμενος, ὡς θόλος λουτροῦ μεγάλῃ, κάτωθεν πάλμα ἔχουσα, αὐτὸς τε τοῖχος καὶ καμάρα ὑπάρχων. Εἴτα καὶ πρῶην ἐφημεν πολλάκις, τὸ στερεῶμα μέσα μέσοις ἐξηπλωμένον κατὰ τὸ ὕψος, συνδέεται αὐτῇ τῇ οὐρανῷ, ἵνα γένωνται δύο χώροι ἀνάγαιον (sic) καὶ κατάγαιον. Ἔστι δὲ ὁ χώρος ὁ εἰς τοῦτέστι τὸ κατάγαιον, ἔνθα εἰσὶν ἡ γῆ καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὰ λοιπὰ στοιχεῖα καὶ ἄστρα, ὁ κόσμος οὗτος ἀπὸ τῆς γῆς ἔως τοῦ στερεώματος· γῆν μὲν ἔχων ἑδαφος, τοῖχους δὲ ἐκ τοῦ πρώτου οὐρανοῦ, στέγην δὲ τὸ στερεῶμα· καὶ ἀπὸ τοῦ στερεώματος ἔως τῆς καμάρας τοῦ πρώτου οὐρανοῦ, χώρος δεύτερος, τοῦτέστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἔνθα καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἀναστὰς ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀνέληλυθε, καὶ οἱ ὀικαιοὶ μετὰ ταῦτα μέλλουσιν ἀνίστασθαι· οὐρανὸν μὲν ἔστω τὸ στερεῶμα ἔχων ἑδαφος, καὶ οὐρανὸν τὸν πρῶτον τοῖχους καὶ στέγην καμαιοῖδῃ. Διαγράφωμεν πάλιν καὶ τὸ ὕψος καὶ σχῆμα ταύτης τῆς γῆς, ἥς οὖν οἰκούμενη ὁ ἄνθρωπος· ἡ ἐστὶν ἰσῶθεν τοῦ Ὠκεανοῦ κυκλευμένη, ἐν ᾗ εἰσὶ καὶ καὶ οἱ τέσσαρες κόλποι οἱ κλειόμενοι. Ἔστι δὲ τὰ ἀνατολικά αὐτῆς μέρη καὶ τὰ νότια, χαμηλά· βόρεια καὶ δυτικά ὑψηλότατα, χθαμαλῶς καὶ ἀνεπαίσθητως κειμένη. Ὅσον οὖν πλάτος ἔχει ἡ γῆ, τοσούτον ἔχει καὶ ὕψος κατὰ τὰ βόρεια καὶ δυτικά μέρη. Ἔστι οὖν κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον διαγράψαι τὸ σχῆμα τοῖόνδε.

Παραγραφή.

Ἡ γῆ μὲν πᾶσα τετραγώνος ἐστὶ, καθὰ προσγράφῃ· τὸ ἀνάστημα δὲ αὐτῆς τῆς μεσαιτέτης καὶ τὰ ὕψη τὰ κατὰ τὰ βόρεια καὶ δυτικά μέρη ἑστημάμεν· ἐνεῦθεν διαγράφαντες ὅπως μέσθι τυγχάνουσα καὶ περίξ ἔχουσα τὸν Ὠκεανόν, καὶ πάλιν περίξ τὴν ἀντικρυ γῆν, τῶν ἄστρον κυκλευόντων αὐτὴν, δύναται καὶ κῶνον ἀποτελεῖν τὴν σκιάν, κατὰ τοὺς ἔξω, καὶ ὅτι κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο δύναται καὶ ἐκλεῖψαι τῆς σελήνης ἀποτελεῖσθαι καὶ νύκτας καὶ ἡμέρας, καὶ ἡ θεία Γραφή μᾶλλον ἀληθεύει λέγουσα· Ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, καὶ δύει ὁ ἥλιος, καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἔλκει ἀνατέλλων αὐτὸς, ἐκεῖ παρῑστέται πρὸς νότον, καὶ κυκλοῖ κυκλῶν, καὶ ἐπὶ πύ-

cultu oceani terram ulteriorem, in qua paradisi est ad orientem. Iterum autem latitudinem terræ depingimus, necnon oceani et sinuum, terramque ulteriorem et paradisi, missis tamen ejus cacuminibus, ut superficies aspectu facilior esset: est autem figura terræ secundum illam superficiem et latitudinem, talis:

Cum hac terra ultra oceanum sita, cælum primum fornicatum ab extremitatibus conjungitur: ac secundum occidentales et orientales partes murus rectus erigitur; secundum australes vero et septentrionales murus inferius æqualis est, ac cameræ formam plane efficit; superne autem in altissimum fornicem convolvitur, ceu magna balnei tholus, quæ inferius lacunar habeat: ita ut ipse quoque murus camera sit. Hinc, ut paulo ante dicebamus, firmamentum in medio extensum, ad certam altitudinem cum ipso cælo conjungitur, ut duo loci efficiantur, superior scilicet et inferior. Alter autem locus, nempe inferior, terram, aquam, reliqua elementa et astra complectitur, hic scilicet mundus, ejus solum est terra, muri a primo cælo usque deorsum, lacunar, firmamentum: a firmamento autem usque ad 188 supremum fornicem primi cæli, locus alter constituitur; videlicet regnum cælorum, quo Dominus Christus, postquam a mortuis resurrexerat, ascendit, ac justī postea ascensuri sunt, cui solum est firmamentum, sive secundum cælum, et ipsum primum cælum, pro muris et fornicato lacunari habetur. Hujus item terræ, quam nos homines incolimus, sublimitatem et figuram delineamus, quæ oceano includitur, in se habens quatuor sinus navigabiles. Ejus quidem partes orientales et australes demissæ humilesque sunt; septentrionales vero et occidentales altissimæ; ita ut sensim devecta inæqualitas non perecipiatur. Quantum igitur latitudinis terra habet, tantum habet secundum septentrionales et occidentales partes, sublimitatis. Ejus porro figuram pro facilitate depingimus.

Paragrapha.

D Terra quidem universa, ut jam depinximus, quadrangularis est; ejus vero cacumen in medio positum, altitudinesque ad septentrionales et occidentales partes erigi declaravimus. Atque hinc ita illam delineamus, ut cum in medio posita sit, et circumpositum oceanum, ac ulteriorem terram habeat, astraque circumferantur, mons ille conicus possit, etiam secundum exteros, umbram præbere: ac, ut hac figura representatur, possint eclipses lunæ, noctes et dies effici; sicque divina Scriptura vere dicat: Orietur sol, et occidit sol, et in locum suum trahit: oriens ipse illuc pergit ad meridiem, et circuit circumeundo, et in circulos suos revertitur.

(37) Hæc schemata vide infra ad Tabulam primam.

spiritus⁸⁸; ac si diceret, et aerem circumiens, in A
locum suum revertitur.

Textus.

Hoc conspectu inhabitatas terræ partes videre Noet. Sol igitur oriens, et meridiem secundum conversiones suas decurrens, semper altitudinem terræ, sive ipsam terram collustrans, ultra terræ altitudinem illam, versus oceanum et ulteriorem terram, noctem efficit: ac rursus ad occidentem et aquilonem deveniens supra altitudinem terræ, hic noctem efficit, donec circumiens ad demissiores orientis partes appareat, ac rursus ad meridiem ascendens hoc universum illuminet. Eclipses itaque lunæ etiam secundum hanc figuram (si tamen illa secundum externos vera fuerit), tunc fieri possunt, cum sive sol sive luna sub terræ cacumine absconditur: nam solarem eclipsin non ab umbra terræ fieri dicunt, sed quia inter nos et solem luna interponitur; ita ut 189 a parte illa quæ solem respicit illustratur, ab altera vero minime; imo potius eum quominus appareat impedit, dum subter currit, quando scilicet neomenia lunaris est, et luna non illustratur ab ea parte qua nos respicit. Nostra igitur sententia iis nihil officiet, nisi in eo quod cælum moveatur et circumferatur, quod sane totius divinæ Scripturæ tam Veteris quam Novi Testamenti, doctrinæque Christianæ eversio esset. Hæc autem ulterius disquirere non vacat per otium: nam inutilis prorsus nobis talis notitia foret, quibus altera adest longe utilior cognitio, spem bonam et fructuosam afferens animabus nostris, quam in se credentibus Deus se daturum pollicitus est: iis vero qui injuste agunt, extremam ultionem destinavit. Cæterum, Deo opitulante, obversam terræ partem secundum septentrionales plagas delineabimus, ut astrorum circuitum ex parte saltem describere valeamus: sic autem se habet:

Cum igitur occidens sol invisibilium virtutum ministerio hic decurrit, ut in divina Scriptura fertur, in altera parte, quæ habitatur, nox adest; cum autem illic excurrit, hic noctem efficit. Compensatio autem pro facultate cælum et terram delineabimus. Sic vero se habet:

Paragrapha.

Hæc terræ pars, ultra septentrionem posita, inhabitata est, ubi luminaria decurrunt ab occidente per aquilonem usque ad orientem: et hæc muri instar erigitur; quo cum sol devenit, in opposita parte habitata noctem efficit. A diametro igitur latitudinis ejus partium habitatarum, altitudo habetur, quæ ab ima terræ versus oceanum parte, usque ad cacumen ipsius terræ, erigitur. Quare cum hæc sublimitas intermedia astrorum lumen intercipiat, hinc nox et alia omnia consequuntur.

⁸⁸ Eccle. i, 6, 7.

πλους αὐτοῦ ἐπιστρέψει τὸ πνεῦμα· ὡσανεὶ τὰ αἶρα κυκλεύων, πάλιν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἐπανήκει.

Τὸ κείμενον.

Οὕτως οὖν ἔστιν ἐν ταύτῃ τῇ ὁφεί τὰ οἰκούμενα αὐτῆς μέρη. Ἀνατίλλων οὖν ὁ ἥλιος ἐξ ἀνατολῶν, καὶ διατρέγων τὸν νότον κατὰ τὰς τροπὰς, πάντοτε πρὸς τὸ ὕψος τῆς γῆς, ἥτοι καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν γῆν φαίνων, ποιεῖ νύκτα παραιτέρω τοῦ ὕψους τῆς γῆς κατὰ τὸν Ἰκτανὸν καὶ τὴν πέραν γῆν· καὶ πάλιν πρὸς δυσμὰς, καὶ βορρᾶν γινόμενος ὑπὲρ τὸ ὕψος τῆς γῆς, ἐνταῦθα ποιεῖ νύκτα, ἅχρις ἂν κυκλεύων ἀναφανῇ κατὰ τὰ χθοναῖα μέρη τῆς ἀνατολῆς, καὶ πάλιν ἀνίον κατὰ τὸν νότον καταλάμψῃ τότε τὸ πᾶν. Αἱ ἐκλείψεις οὖν τῆς σελήνης, καὶ κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο, εἰ γε ἀληθῆ τυγχάνει κατὰ τοὺς ἔξω, δύναται γενέσθαι ὑπὸ τὸ ὕψος τῆς γῆς γινόμενου τοῦ ἡλίου, ἡγουν τῆς σελήνης· τὴν γὰρ ἡλιακὴν ἐκλείψιν οὐκ ἀπὸ τῆς σκιάς τῆς γῆς γίνεσθαι λέγουσιν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ κατὰ κάθετον ὑπὸ κάτω εἶναι τοῦ ἡλίου τὴν σελήνην, φωτιζομένην μᾶλλον τῷ μέρει ᾧ ὁρᾷ ὁ ἥλιος, ᾧ δὲ μὴ ὁρᾷ μὴ φωτίζεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐμποδίζεν αὐτῇ μὴ φαίνεσθαι, διατρέχουσαν ὑποκάτω, ὅτε νεομηνία δὴθέν ἐστι σεληνίου, ὅτε καὶ ἀφώτιστος τυγχάνει κατὰ τὸ μέρος αὐτῆς τὸ φαίνόμενον παρ' ἡμῖν. Οὐδὲν οὖν τὰ ἡμέτερα παραδίδωκε τὰ τοιαῦτα πλὴν μόνου τοῦ κινεῖσθαι καὶ κυκλεύειν τὸν οὐρανὸν, ὅπερ ἀνατροπὴ ἐστὶ πάσης ὁμοῦ τῆς θείας Γραφῆς· Παλαιᾶς τε καὶ Καινῆς Διαθήκης καὶ τοῦ δόγματος τοῦ Χριστιανοῦ. Ζητήσαι δὲ παραιτέρω τοῦτον, ἡμῖν οὐ σχολή· ἀνωρελῆς γὰρ ἡ τοιαύτη γνώσις, τῆς ἐπιωφελοῦς μᾶλλον γινόμενα γνώσεως· ἥτις ἐλπίδα χρηστὴν καὶ ὠφελίμην ἐμποιεῖταις ἡμετέραις ψυχαῖς· ἦν καὶ ἐπηγγεῖλατο ὁ Θεὸς δίδωαι μᾶλλον τοῖς αὐτῷ πιστεύουσιν· τοῖς δὲ ἀδικοῦσι, δίκην δόθειον. Δειξόμεν δὲ σὺν Θεῷ, διαγράφοντες ἐξ ἀντιστροφῶν τὸ σχῆμα τῆς γῆς τὸ κατὰ βορείον μέρος, ἵνα δυνηθῶμεν ἐκ μέρους πάλιν διαγράψαι τῶν ἀστρων τὸν κύκλον· ἔστι δὲ οὕτως·

Ἦνικα οὖν ἐνθεν δύνων ὁ ἥλιος διατρέχει κατὰ τὴν διακονίαν τῶν ἀοράτων δυνάμεων, καθὰ τῇ θεῇ Γραφῇ δοκεῖ, νύκτα κατὰ τὸ ἕτερον μέρος, τοῦτοστιν τὸ οἰκούμενον, ποιεῖ· ἦνικα δὲ ἐκείθεν διατρέχει, ἐνθάδε νύκτα ποιεῖ· συλλήβδην δὲ κατὰ τὸ ἐνδοχόμενον πάλιν διαγράφομεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἔστι δὲ οὕτως·

Παραγραφή.

Τοῦτο πάλιν τὸ μέρος τῆς γῆς, τὸ ἐπέκεινα τοῦ βορρᾶ, ἐστὶ τὸ ἀόικητον, ἐνθα διατρέχουσιν ἀπὸ δύσεως διὰ τοῦ βορρᾶ ἐπὶ ἀνατολὰς, ὅρθον ὡς ἐπὶ τοῦ χου ὑπάρχον· ἐν ᾧ γινόμενος ὁ ἥλιος εἰς τὸ ἄλλο μέρος αὐτῆς τὸ οἰκούμενον νύκτα ἀπεργάζεται. Κατὰ διάμετρον οὖν τοῦ πλάτους τῶν οἰκουμένων αὐτῆς μερῶν εὐρίσκειται, ὕψος ἔχουσα ἐν τούτῳ τῷ μέρει, ἀποκάτωθεν τοῦ Ἰκτανοῦ ἕως ἀνω τοῦ ὕψους αὐτῆς· ὅθεν μεσάζουσα τῷ φωτὶ τῶν ἀστρων, αἱ νύκτες καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐπακολουθοῦσιν.

Παραγραφή.

A Quærendum est, si Christiani esse vol-

ἄνθρωποι ζῆται· ἡ ἐνεία οὐρανῶν, εἰς ποῖον αὐτῶν ἀνελήλυθεν ὁ Χριστός· ἔνθα καὶ οὗτοι ἐλπί-
ζουσιν ἀνελθεῖν· καὶ τί τὸ χρήσιμον τῶν ἄλλων ἐπτά,
ἢ ὅκτω οὐρανῶν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ὑποτιθέμενοι πρό-
τερον σχῆμα, καθὰ τῇ Γραφῇ δοκεῖ, δύο χώρους λέ-
γομεν γεγενῆσθαι· ἓνα ἀρμόζοντα ταύτῃ τῇ κατα-
στάσει, καὶ τὸν ἄλλον ἓνα, ἀρμόζοντα τῇ μελλούσῃ·
ἐπειδὴ καὶ ἐλπίδα τοιαύτην κατήχημα, κρείττονα
οὖσαν τῆς ἐνθάδε ζωῆς· καὶ ὁμοίαν ἐν τοιαύτῃ ἐλ-
πίδῃ ὡς Χριστιανοὶ κέκτησθε, ἀνάγκη ἀπαιτηθῆ-
σθαι τὸν χρήσιμον τῶν ἄλλων ἐπτά, ἢ ὅκτω οὐρανῶν.
Οἱ γὰρ ἐξωθεν οἱ δοξάζοντες τὴν σφαῖραν, ἑαυτοὺς
ἀκολουθοῦντες, οὕτε τοιαύτην ἐλπίδα ἐλπίζουσιν, οὕτε
ὕδατα ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ λέγουσιν, οὕτε συντέλειαν
ἄστρων καὶ τοῦ κόσμου καταδέχονται ὁμολογεῖν ἐπὶ·
ἀλλ' ἐν τῇ φθορᾷ διάγειν ἀδιῶς τὸν κόσμον ἐλπίζουσι.
Εἰ ἡ πλανήτης σφαῖρα τὰς ἄλλας βίβας συμπεριφέρει ἀπὸ
ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμᾶς, ἡ ἑμπαλιν ἀναδρομὴ τῶν ἐπτά
πλανητῶν πῶθεν γίνεται; τῶν σφαιρῶν τὸ ἑμπαλιν
κινουμένων, ἡ αὐτῶν τῶν ἄστρων; ἀλλ' εἰ μὲν τῶν
σφαιρῶν, πῶς δυνατόν κατὰ ταυτὸν καὶ ἐπὶ δυσμᾶς
καὶ ἐπὶ ἀνατολᾶς περιφέρεσθαι; εἰ δὲ τῶν ἄστρων,
πῶς οὐράνια σώματα διατέμνουσιν οἱ πλανῆται; ἄρ'
οὐ πρόβηλον ἐστὶν σώμα διατεμνόμενον οὐράνιον οὐκ
ἔστι; Εἰ μὴ γὰρ φθαρτὸν εἴη, οὐκ ἂν τμηθεῖν. Πῶς
οὖν τὰ τοιαῦτα ὑποτίθεσθε;

(38) Ἐξωθεν ταύτης μὴ τόπου οἰουδῆποτε, μὴ σώ-
ματος, μὴ στοιχείου, μὴ τίνος τῶν μερῶν υπάρχον-
τος, πῶς αὐτὴν φατε κινεῖσθαι; Εἰπατε, μὴ φθονήσατε
ἡμῖν· χωρὶς γὰρ τόπου, ἥτοι ἐδρυχωρίας, ἀδύνατον
κινεῖσθαι αὐτήν. Δεῖξάτε οὖν ἡμῖν αὐτὴν δι' οἰουδῆ-
ποτε θέλετε ὀργάνου, ἐπὶ δυνατόν αὐτὴν κινεῖσθαι
ἀνευ τόπου ἢ σώματος, ἢ στοιχείου ἢ ἐδρυχωρίας.
Καὶ μὴ λόγους κενοὺς μόνον κομπάσσετε, ἐπὶ φυσικοὶ
τυγχάνετε. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐνίοι ὡς ὁ τόρνος βούλονται
ὑπὸ κλύτακος στρέφεσθαι, ἢ ὑπὸ ἀξωνος, ἢ ὡς ἀμα-
ξα, ἢ ὡς μηχανή, δεῖξάτωσαν καὶ αὐτοὶ ἐν τίνι ἐρη-
ρισμένῃ τυγχάνει, ἢ ὁ κλύταξ, ἢ ὁ ἀξων, καθεῖνο
πάλιν ἐπὶ τίνος, καὶ ἐπ' ἀπειρον. Πῶς οὖν φυσικὰ
διαλέγεσθε; Πῶς δὲ καὶ τὴν γῆν οὐ διέχει μέσην οὖ-
σαν ὁ ἀξων καὶ περιστρέφει; Πάλιν δὲ λέξατε οἱ
τούτοις ἐπόμενοι, καὶ Χριστιανίζειν ἐθέλοντες, εἰς
ποῖον χώρον τῶν ὁκτῶ σφαιρῶν, ἢ τῆς ἐνάτης, τῆς
λεγομένης παρὰ τισιν ἀναστρον, εἰσέλθουθεν ὁ Χρι-
στός, ἢ καὶ ἡμεῖς μέλλομεν εἰσελθεῖν; Ἡ πῶς ὕδατα
δύναται εἶναι εἰς σφαῖραν στρεφομένην; ἢ πῶς ἐν
τῇ συντέλειᾳ πηπτόντων τῶν ἄστρων, ἐπὶ οὐκ ὄντων
αὐ τοσούτοι ὁμῶν σφαῖραι; καὶ τί τὸ χρεῖσθες αὐ-
τῶν; Ἀρ' οὐ πρόβηλον ἐστὶν ἀνέλπιστα Χριστιανικῆς
δόξης διαλέγεσθε; Ταῦτα γὰρ εἰ μὴ τοῖς ἀνελπίστοις
Ἑλλησι, τοῖς μὴ ἐλπίζουσιν ἑτέραν κρείττονα κατά-
στασιν, οὐχ ἀρμείζει· οἵτινες ἀκολουθοῦντες ἑαυτοὺς τὸν
κόσμον ἄβιον ὑποτίθενται, ἵνα σώζηται αὐτοῖς ἡ τῶν
σφαιρῶν πλοῦσις πληθὺς, ἐν ἣ ἀεὶ οἱ πλανῆται τὴν
ἑαυτῶν ὁδὸν ἐκτελοῦσιν· ἐν ἄλλῃ δὲ καὶ οἱ ἀπλα-

Quærendum restat his qui Christiani esse vo-
lunt, in quod cælum, ex octo aut novem illis,
Christus ascenderit: quo item illi sese ascensuros
sperant; et quæ sit aliorum septem vel octo cælo-
rum utilitas. Nos quippe supposito secundum Scri-
pturas priore illo schemate, duo loca facta fuisse
dicimus: unum huic statui congruentem; alterum
vero futuræ vitæ consentaneum: quandoquidem
talem spem habemus, præsentī vitæ longē meliorem.
Et vos quoque si, ut pote Christiani, spem huiusmodi
habeatis, **190** necessario interrogabimini, quænam
sit aliorum septem vel octo cælorum utilitas. Nam
exteri qui sphaeram tuentur, consequenter nec spem
talem habent, nec aquas supra cælum esse, nec
astrorum et mundi consummationem fore consten-
tur; sed sperant mundum in corruptione semper
versaturum esse. Si sphaera mobilis vi alias secu-
la trahit ac volvere facit ab oriente usque ad occiden-
tem septem planetarum adversus cursu, unde
fiat? num sphaera ad verso cursu feruntur, an astra?
si sphaera, quomodo possunt eodem tempore versus
occidentem et orientem ferri? si astra, quomodo
cælestis corpora planeta diffindant? annon palam
est corpus cæleste non diffindi? Nisi enim corru-
ptibile sit, nunquam sane diffindatur. Cur ergo talia
supponitis?

Cum extra sphaeram illam, nec locus, nec corpus,
nec elementum, nec pars alia existat, quomodo
ipsam moveri dicitis? Respondete, nec id nobis in-
videatis. Nam sine loco vel spatio, qua machina
potest illa moveri? Ne vero futilibus dictis superbe
agatis, quia physici estis. Quia vero quidam volunt
sphaeram, quasi tornum a longurio, aut ab axe
currus vel machine instar volvi, declarent ipsi quo
fulciatur longior, aut axis; ac illud iterum, quo
sustentetur, et sic in infinitum. Cur ergo de physicis
ratioenamini? Quomodo axis terram, quæ medium
occupat, non trajicit, et circumvolvitur? Iterumque
dicite, vos qui ipsos sequimini, et tamen Christiani
esse vultis, in quem octo sphaerarum aut nonæ lo-
cum (quam nonam quidam anastron, sive stellis
vacuam nuncupant), Christus ingressus est, aut nos
ingressuri sumus? Aut quomodo possunt aquæ in
sphaera mobili haberi? vel quomodo poterunt in con-
summatione, stellis cadentibus, huiusmodi sphaeræ
vestræ servari? aut quæ sit utilitas earum? Annon
palam est vos contra Christianæ doctrinæ spem
ratioenari? Hæc quippe non nisi Græcis competere
possunt, qui meliorem aliam vitam non sperant,
quique consequenter æternum esse mundum sup-
ponunt, ut optimam illam sibi serrent copiam sphae-
rarum, in quibus planetae proprium semper cursum
conficiant; in alia vero stellæ fixæ resident: ne-
que tamen error ipsorum aliqua saltem probabili-
tate caret. Vos autem incredibilia omnino profertis,

dum sphaerarum multitudinem vultis, et consumptionem mundi non vultis; et tamen earum utilitatem proferre non valetis. Similiterque aquas supra sphaeras mobiles vultis esse: quæ sane ridicula sunt **191** et amenitatis plena; resque sibi ipsis et rerum naturæ adversantia loquimini. Sex item diebus universum conditum esse vultis: ac cum in iis ne tertii quidem cæli productionem reperiat, octo vel novem dicere audeatis. Quanta apud vos scientia, quanta sapientia, quanta prudentia, quanta contrarietas! *Nemo potest duobus dominis servire*, ut pulchre dixit Dominus¹⁹²; sed si Deo velit, Deo serviat; si mammonæ velit, mammonæ serviat. Itemque ipse per Paulum clamat: *Non potestis communicare mensæ Domini, et mensæ demoniorum*¹⁹³; ac rursus, *Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras? Quis autem consensus Christi cum Belial? Aut quæ pars fidei cum infidei? Qui autem consensus templi Dei cum idolis*¹⁹⁴?

Quomodo potuit item terra, quæ secundum vos in medio universi sita est, tempore Noe diluvii submergi? Aut qui credi potest, eam prima et secunda die submersam aquis, tertia, postquam collectæ fuerant aquæ, apparuisse, ut scriptum est in Genesi? Verum, quod sapientius est, antipodas homines supponitis in universa terra perambulantes. Itaque secundum vestram sententiam, terram et antipodas depingimus; et quisquis vestrum sanis oculis et sana mente præditus, terram quo pacto voluerit circumvolvat, et dicat, num omnes antipodes possint erecti secundum eandem rationem esse. Verum hoc non probaturi sunt, etiamsi impudenter verba faciant. Sic itaque respondimus ad vestras commentitias et falsas hypotheses, et ad conclusiones vestras sane inæquabiles, incongruentes, quæ ne secum quidem consistere possunt, quæque perturbationi et confusione obnoxie sunt, ac circumvolutionem majorem patientur, quam volubilis illa vestra commentitia sphaera. Quamobrem, Christi amantissime Pater, postquam ad finem quarti libri devenimus, et antipodas delineavimus, ut pollicitus sum, quintum librum ordinar, necnon descriptionem tabernaculi a Moyse in deserto constructi; idque ex nutu et voluntate omnium nostrum Servatoris Dei.

192 LIBER V.

In quo tabernaculi descriptio continetur, et prophetarum apostolorumque concordia comprobatur.

Tabernaculi autem in deserto per Moysen constructi, jam tempus est delineationem adornare, quemadmodum a divinissimo viro et doctore accepimus, qui, sumpta ex Scriptura divina occasione, ejusque testimonia mutuatus, ab exitu eo-

Α νεί, καὶ ἔχει πιθανότητα λόγου ἢ παρ' αὐτῶν προφερομένη πλάνη. Ὑμεῖς δὲ παντελῶς ἀπίθανα δι-λέγεσθε, καὶ πλῆθος σφαιρῶν θέλετε, καὶ συντέλειαν κόσμου οὐ θέλετε, τὸ χρεῖσθες τούτων οὐ δυνάμενοι λέγειν. Ὅμοιος καὶ ὕδατα ἐπάνω σφαιρῶν στερεομένων βούλεσθε, ἅπερ καταγέλαστα καὶ πάσης ἀνοίας ἀνάμιστα, καὶ ἐναντία ταυτοῖς καὶ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων διὰλέγεσθε. Καὶ ἐν ἑξ ἡμέραις θέλετε γεγενῆσθαι τὸ πᾶν, καὶ ποιήσιν τρίτου οὐρανοῦ ἐν αὐταῖς μὲ ἐρίσκοντες, ὅτι καὶ ἐνέα τολμᾶτε λέγειν. Πόση παρ' ὑμῖν ἐπιστήμη, πόση παρ' ὑμῖν σοφία, πόση σύνεσις, πόση ἐναντιότης! Ὅσους δύναται δυοὶ κυριοῖς δουλεῖν, καλῶς τῷ Κυρίῳ λέλεκται· ἀλλ' ἢ τῷ Θεῷ, τῷ Θεῷ· ἢ τῷ μαμμωνᾷ, τῷ μαμμωνᾷ. Καὶ πάλιν αὐτὸς διὰ Παύλου βοᾷ· Ὅθ' ὀνόματι τραπεζῆς Κυρίου μετέχει, καὶ τραπεζῆς δαιμονίων· καὶ πάλιν, Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυτοῦντες ἀλλήλοις. Τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ ἀνομίᾳ; Τίς δὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; Τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελιῆλ; Ἡ τίς μερίς πιστῷ μετὰ ἀπίστου; Τίς δὲ συγκοινωνία τῷ Θεῷ μετὰ εἰδώλων;

Πῶς γὰρ πάλιν δυνατόν τὴν γῆν, καθ' ὅμας μεταστέλλειν τοῦ πάντος οὐσαν, τὸν ἐπὶ τοῦ Νῦν ἐπομένον κατακλυσμόν; ἢ πιστεῦσθαι πρῶτην καὶ δευτέραν ἡμέραν πάλιν καλύπτεσθαι ὑπὸ τῶν ὕδατων, καὶ τῇ τρίτῃ μετὰ τὸ συναχθῆναι τὸ ὕδωρ, φανῆναι αὐτήν, καθὰ γέγραπται ἐν τῇ Γενέσει; Ἀλλὰ καὶ τὸ σφώτερον, ἀντίποδας ὑποτίθεσθε τοὺς ἀνθρώπους ἐν ὅλῃ τῇ γῇ περιπατοῦντας. (39) Διαγράφουσι τοῖνον καθ' ὅμας τὴν γῆν καὶ τοὺς ἀντίποδας· καὶ πᾶς τις ἐν ὑμῖν ἔχων ὀφείας ὕγιαι καὶ λογισμοὺς σφρόνας, περιτρέψει ὡς ἂν βούληται τὴν γῆν, καὶ εἰπάτω, εἰ πάντες οἱ ἀντίποδες δύνανται ὁρθοί κατὰ ταυτὸν εἶναι· Ἀλλ' οὐκ ἂν δειξώσιν εἰ καὶ ἀναίσχυντως ἐροῦσιν. Οὕτως οὖν πρὸς τὰς ὑμετέρας πλαστάς καὶ οὐκ ἀληθεῖς ὑποθέσεις, καὶ τὰ συμπεράσματα τῶν ὑμετέρων λόγων ἀνώμαλα, καὶ ἀκατάλληλα, καὶ ἀσύστατα, καὶ κλονοῦν οὐ τὸν τυγχόντα ὑπομένοντα, καὶ περιφορὰν πλίσσοντα τῆς ἀσάτου καὶ περιφερομένης παρ' ὑμῖν μυθικῆς σφαίρας. Διὸ, φιλόχριστα Πάτερ (τούτο γὰρ τοῦ λόγου τοῦ τετάρτου τέλος· ποιησάμενος ἀρξομαι), μετὰ τὴν διαγραφὴν τῶν ἀντιπόδων, καὶ τοῦ πέμπτου λόγου, ὡς ἐπηγγεῖλαι τῇ D σφ' φιλοθέῃ ψυχῇ, τῆς σκηνῆς τὴν διαγραφὴν τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ ὑπὸ Μωσέως κατασκευασθείσης ποιήσασθαι, βουλῇσει τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Θεοῦ.

ΑΙΤΙΟΝ Ε΄.

Ἐν ᾧ ἐστὶ τῆς σκηνῆς ἡ διαγραφὴ, καὶ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἡ συμφωνία.

Περὶ δὲ τῆς σκηνῆς τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ Μωσέως κατασκευασθείσης, καιρὸς λοιπὸν καὶ αὐτῆς τὴν διαγραφὴν ποιήσασθαι, καθὰ καὶ παραδόχον ἐκ τοῦ θεοτάτου διδασκάλου ἀνδρός, ἀπὸ τῆς θαλάσσης Γραφῆς τὰς ἀφορμὰς καὶ τὰς μαρτυρίας ποιησάμενός, ἀρξά-

¹⁹² Matth. vi, 24. ¹⁹³ I Cor. x, 21. ¹⁹⁴ II Cor. vi, 14-16.

(39) Antipodum schema habes in Tabula 2.

μένου ἀπὸ τῆς ἐξόδου αὐτῶν τῆς ἐξ Αἰγύπτου, ἥνικα τὰ πρωτότοκα τῶν Αἰγυπτίων ἐτελεύτων, τὴν δευτέραν πληγὴν δεξάμενα διὰ Μωσέως, ὅτε καὶ τὸ Πάσχα ἐφαγον θύσαντες οἱ Ἰσραηλῖται ὄρβοι, περιεζωσμένοι τὰς ὀσφύας, καὶ τὰς ῥάβδους ἐν ταῖς χερσὶ κατέχοντες, ἔτοιμοι πρὸς ἔξοδον, τῇ πρώτῃ τοῦ πρώτου μηνὸς ἀπ' ἐσπέρας, τσσαρσεκαίδεκάτῃ ἡδὴ ἐχοῦσης τῆς τελέτης. Ὅπερ σκιὰν καὶ τύπον ἐτέλουν τῶν μελλόντων γίνεσθαι ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, ἀφείσεως λέγει δουλείας τυραννικῆς, καὶ ἀνακτίσεως κόσμου ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐκτελούμενης, καὶ καταπαύσεως ἀνθρώπων αἰωνίας. Ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ καιρῷ φαίνεται καὶ ὁ κόσμος παρὰ Θεοῦ παραχθείς, καὶ ἀρχὴν ἐσχηκώς ἐν αὐτῷ ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ Νῶε, μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, ἀρχὴ πάλιν κόσμου· ἐν αὐτῷ πάλιν ἐξ Αἰγύπτου ἐλευθερία τῶν Ἰσραηλιτῶν· ἐν αὐτῷ πάλιν καὶ ἡ σύλληψις τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ κατὰ σάρκα ἐκ τῆς Παρθένου γεγένηται, τοῦ δευτέρου Ἀδάμ, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς δευτέρας καταστάσεως· καὶ ἐν αὐτῷ ἡ ἀνάστασις ἡ ἀπὸ νεκρῶν γενομένη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ σάρκα. Φασὶ δὲ καὶ τὴν καθολικὴν ἀνάστασιν ἐν αὐτῷ πάλιν γινέσθαι. Μαρτυροῦσι δὲ τῷ καιρῷ καὶ οἱ ἔξωθεν, κλέπται ὑπάρχοντες, ἰδίαν δόξαν ἡγοούμενοι, καὶ ἀρχὴν κύκλου ζωδιακοῦ τὸν Κρίον ὑποτιθέμενοι· ἐν ᾧ περ ὁ πρῶτος μῆν, κατὰ τὴν θείαν Γραφὴν, ὑπάρχει, σαφὲς ἔλεγχος αὐτῶν καὶ ἐν τούτῳ γινόμενος· μάλιστα καὶ ἀρχὴν κύκλου παρέχοντες ὅπερ γελοῖον κατ' αὐτοὺς ὑπάρχει. Θυδὲν δὲ αὐτοὺς ἀγαθὸν ἐνυπάρχει, ὃ μὴ ἐκλεψάν ἐκ τῆς θείας Γραφῆς· τύφῳ δὲ κατεχόμενοι, καὶ ὅπερ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους θέλοντας εἶναι, ὡς ἰδίους τοῖς ἀλλοτρίοις κέχρηται.

Ὅτι δὲ σκιὰς τάξιν ἐπέχει ὁ νόμος μελλόντων τινῶν, μαρτυρεῖ ὁ Ἀπόστολος ῥωμ. Σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων· σκιὰν φήσας, ὡς ἂν ὅτε τις σκιαγραφῇσι ἄνθρωπον, μὴ ποιῇσι δὲ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, τοῦτέστιν εἴψεις καὶ μέλη πάντα, ἵνα γνωρισθῇ ὁποῖος τυγχάνει ἢ παλαιός, ἢ νέος, ἢ εὐπρεπής, ἢ ἀπρεπής, ἀλλὰ μόνον τὸ μέγεθος τοῦ σώματος σκιαγραφῇσι· οὕτω καὶ εἰκόνα λέγει αὐτὰς τὰς εἴψεις καὶ τοὺς χαρακτῆρας, τοῦτέστι τὰ δι' ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ἐκτελούμενα μυστήρια, ἀναγίννησιν τε λέγω τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ μετάληψιν μυστηρίων. Αὐτὰ δὲ πάλιν τὰ πράγματα καλεῖ αὐτὴν τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, τὴν μεταστοιχείωσιν τῶν σωμάτων ἡμῶν, τὴν ἀπὸ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν μεταβολὴν, τὴν τῆς ψυχῆς ἀντὶ τροπῆς ἀρεπτότητα, καὶ τελείαν γνῶσιν ἀντὶ μερικῆς, τὸ οἰκητήριον, καὶ τὴν κατάπαυσιν, καὶ τὴν εἰσοδὸν τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν, ἀντὶ τῶν ἐπιγίων οὐράνια, ἀντὶ προσκαιρίων αἰώνια. Ταῦτα δὲ πάντα διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατορθώθη τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων. Σκιὰν οὖν τούτων τῶν νόμον καλεῖ· εἰκόνα δὲ καὶ χαρακτῆρας, τὰ διὰ τῶν Χριστιανῶν ἐπιτελούμενα μυστήρια· οἷόν τι λέγω, τὸν ἀμὸν τὸν θυόμενον, ἀντὶ τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ, καθάπερ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγει·

¹⁰⁰ Hebr. x, 4.

Arum ex Ægypto orsus est, quando primogenita Ægyptiorum mortua sunt, quæ postrema plaga fuit a Moyse inducta: quando item Israelitæ, post oblatum sacrificium, Pascha comederunt, stantes, succincti lumbos, et virgas præ manibus tenentes, parati ad exitum ex Ægypto; idque prima primi mensis a vespere, et quarta decima luna currente. Quæ umbra et figura erant eorum quæ sub Domino Christo futura erant, scilicet liberationis a tyrannica servitute, renovationis mundi, quæ ex resurrectione a mortuis obvenit, ac requiei hominum æternæ. Nam eo ipso tempore mundus a Deo creatus, videtur initium existendi cepisse; similiterque sub Noe post diluvium eodem etiam tempore recurrente secundum mundi principium fuisse; eodem etiam tempore Israelitarum liberatio et egressus ex Ægypto; itemque eodam recurrente conceptio Domini Christi secundum carnem ex Virgine facta est, qui secundus Adam, et secundi status princeps est; in eodem quoque resurrectionis Domini nostri Jesu Christi secundum carnem. Aiunt item resurrectionem generalem eodem anni tempore futuram. Huic porro tempori testimonium item afferunt exteri illi plagarii, qui tamen illam sententiam sibi propriam arbitrantur, et ab Ariete initium circuli zodiaci ducunt. In quo etiam secundum divinam Scripturam primus mensis existit, quo illorum plagii manifestum indicium affertur, cum maxime initium cycli ducant a re, etiam secundum ipsos, perridicula. Nihilque penes ipsos adest boni, quod non ex divina Scriptura suffurati sint; inflati vero, ac præ aliis hominibus sese efflerentes, alienis quasi propriis utuntur.

Quod autem umbræ locum lex pro quibusdam futuris habeat, id testificatur Apostolus ita clamans, *Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum* ¹⁰⁰: umbram dicens, ac si quis, exempli causa, hominem adumbret, nec imaginem ejus depingat, scilicet faciem et membra **193** omnia, ita ut cognoscatur senexne an juvenis, formosusne an deformis sit, sed staturam solum figurate delineat; sic ille imaginem vocat ipsum figurarum conspectum, nempe mysteria a nobis Christianis celebrata, videlicet regenerationem per baptismum, et mysteriorum participationem. Res autem vocat, ipsam ex mortuis resurrectionem, transformationem corporum nostrorum; mutationem a corruptione in incorruptionem, animæ loco mutabilitatis immutabilitatem, perfectam cognitionem pro ea quæ ex parte est, habitaculum, requiem et ingressum in cælum; pro terrenis cælestia, pro temporaneis æterna. Hæc porro omnia per Dominum nostrum Jesum Christum humano generi conciliata sunt. Horum itaque umbram vocat legem; imaginem autem et characteres, mysteria per Christianos celebrata, exempli gratia, agnum immolatum, pro passione Christi, quemadmodum apostolus Pau-

lus ait, *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus* 22; et Joannes Baptista sic loquitur, *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi* 27. Deinde Israelitarum liberatio ab exterminatore angelo et a servitute Pharaonis, significat nostram a diabolo et a servitute gravissimæ legis liberationem. Quod ipsis est transitus maris, conversatio in deserto, legislatio et tabernaculi constructio, id nobis est transitus per baptismum, conversatio in Ecclesia, donum sancti Spiritus; illis aqua ex petra copiose ad vitam subministratur, nobis vero vivifica mysteria; illis terra promissionis ad requiem conceditur, nobis vero cœlum, non manufacta requies; illis temporanea vita, nobis æterna vita, justitia item, sanctificatio, redemptio, beatitudo. Illa itaque umbræ partes occupant; nostra vero sunt quasi ipsarum rerum imagines et characteres: nam intra res ipsas nondum ingressi sumus, sed futurum est ut a mortuis resurgamus. Nullus quippe præter Dominum Christum secundum carnem intra res ipsas fuit, cum ipse primus a mortuis resurrexerit.

Cum itaque sollicite instarent Ægyptii Israelitis ut egrederentur ex Ægypto, farinam illi aqua compactam, fermento recipiendo paratam, necdum coctam, humeris abstulerunt. Egressis igitur illis et ad mare Rubrum appropinquantibus, Ægyptius Pharaon mutata sententia et collecto exercitu, insecutus ipsos est, et attigit prope mare, e regione caulz, inter Magdolum, et ex opposito Beelsephon. Tunc demum vespere facto, nocte illa columna nubis sive ignis, quæ semper ipsos præcedebat et ducebat, pone illos accedens, Ægyptios coercebat, 194 ne in Israelitis impressionem facerent. Hinc primo diluculo, Israelitis ad Deum clamantibus, jubet Deus Moysen virga percutere mare, et dividere ipsum. Ille, jussa exsecutus, percussoque mari, divisit aquas: quæ hinc et inde quasi murus stabant: tum Israelitæ transeunt, et postea Ægyptii cum curribus suis: quicum in medio mari essent et insequerentur Israelitas, aquis ingruente ira Dei reductis, demersi omnes perierunt. Est autem locus ille in Clymate, ut vocant, in dextera abeuntium ad montem. Ubi etiam vestigia rotarum currum visuntur et usque ad mare longo tractu apparent, ad hoc usque tempus servata ad signum infidelibus, non vero fidelibus.

Θαλάσσης ἀπὸ λεκανοῦ τόπου φαινόμενα, καὶ εἰς ἔτι καὶ νῦν οὐκ ὀρόμενα, εἰς σημεῖον τοῖς ἀπίστοις, οὗ τοῖς πιστοῖς.

Paragrapha in conceptionem Domini.

Cum Zacharias decima septimi mensis ingressus esset in templum, secundum legis traditionem, ac nuntium accepisset de Joanne sibi ex Elisabet nascituro, sexto illius mense Virgo quoque nuntium accepit, ita ut tunc primi mensis initium esset. Nam cum decima septimi mensis Zacharias

Α Καὶ γὰρ καὶ τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐδόθη Χριστός· καὶ Ἰωάννης δὲ ὁ Βαπτιστὴς οὕτως λέγει· Ἰδὲ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἰρῶν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Εἴτα τὴν ἐκ τούτου γινομένην ἐπ' ἐκείνοις μὲν τοῖς Ἰσραηλίταις τότε φυγὴν ἀπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ, καὶ τῆς δουλείας τοῦ Φαραὼ, ἡμῖν δὲ ἀπὸ τοῦ διαβόλου καὶ τῆς δουλείας τοῦ βαρυτάτου νόμου· ἐκείνοις δὲ ὁδοῦ θαλάσσης καὶ ἐρήμου διαγωγῇ, καὶ νόμου δόσεως, καὶ σκηνοπηγίᾳ, ἡμῖν δὲ διδάσεως βαπτίσματος, καὶ διαγωγῇ Ἐκκλησίας καὶ Πνεύματος ἁγίου δωρεά· ἐκείνοις ἐκ πέτρας ἀφθονον εἰς ζωὴν ὕδωρ, ἡμῖν μυστήρια ζωοποιά· ἐκείνοις ἡ τῆς ἐπαγγελίας γῆ κατεπαυσίς, ἡμῖν οὐρανὸς ἀχειροποιήτος· κατεπαυσίς· ἐκείνοις πρόσκαιρος ζωὴ, ἡμῖν αἰωνία ζωὴ, δικαιοσύνη τε, καὶ ἁγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις, καὶ μακαριότης. Ἐκεῖνα τοίνυν ὡς ἐν τάξει σκιαγραφίας ὑπάρχουσι, τὰ ἡμέτερα δὲ αὐτῶν τῶν πραγμάτων εἰκόνες καὶ χαρακτῆρες· αὐτῶν δὲ τῶν πραγμάτων ἐνὸς οὕτω ἐγενόμεθα, μέλλομεν δὲ ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνίστασθαι. Εἰ μὴ γὰρ ὁ Δεσπότης Χριστὸς μόνος κατὰ σάρκα, ἑταρὸς τε οὗ, ἐνὸς τῶν πραγμάτων οὐκ ἐγένετο, πρῶτος πάντων αὐτὸς ἀναστὰς ἀπὸ τῶν νεκρῶν.

Κατασπευδόντων οὖν τῶν Αἰγυπτίων τοὺς Ἰσραηλίτας, ἐξελεῖν ἐκ τῆς Αἰγύπτου, αὐτὰ τὸ σταῖς, αὐτῶν χερεὶ δ' ἐφύρασαν εἰς ἀζύμους, μὴ καταλαβόντας ὀπτήσας, ἐπ' ὤμων ἑλαβον. Ἐξελθόντων οὖν αὐτῶν, καὶ τῇ Ἐρυθρῇ θαλάσσῃ προσεγγιζόντων, ὁ Αἰγύπτιος Φαραὼ μεταμεληθεὶς καὶ στρατοπεδεύσας, κατεδίωξεν ἐπισθεν, φθάσας αὐτοὺς πλησίον τῆς θαλάσσης ἀπέναντι τῆς ἐπαύλειος, ἀναμέσον Μαγδωλοῦ, καὶ ἐξ ἐναντίας Βεελσεφῶν. Καὶ λοιπὸν ἤδη ἐσπέρας καταλαβούσης, τὴν νύκτα ἐκείνην ὁ στόλος τῆς νεφέλης, ἥτοι τοῦ πυρός, ὁ διαπαντὸς προάγων καὶ καθ' ὀργῶν αὐτοὺς, ἰλθὼν ἐπισθεν αὐτῶν, ἐκάλυψε τοὺς Αἰγυπτίους συμμίζῃ τοῖς Ἰσραηλίταις. Εἴτα λοιπὸν ἡμέρας μελλούσης γίνεσθαι, βοηθάντων πρὸς Θεὸν τῶν Ἰσραηλιτῶν, καλεῖται ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσῇ εἶπαι τῇ ῥάβδῳ τὴν θάλασσαν καὶ διαβρέξαι αὐτήν. Ποιήσας οὖν τὸ προσταχθὲν καὶ τύφας διαίρει τὸ ὕδωρ, ἐνθεν καὶ ἐνθεν τεῖχος γινόμενον· καὶ διαπερῶσιν οἱ Ἰσραηλίται· οἱ Αἰγύπτιοι δὲ μετὰ τῶν ὁρμάτων πάντες, ὅτε κατὰ μέσον ἐγένοντο τῆς θαλάσσης, διώκοντες τοὺς Ἰσραηλίτας, τοῦ ὕδατος ἐκπανάστροφαντος ἐπ' αὐτοὺς θεηλάτῳ ὄργῃ, ἀπώλοντο καταποντούμενοι. Ἔστι δὲ αὐτὸς ὁ τόπος ἐν τῷ λεγομένῳ Κλύσματι, ἀπερχομένων δεξιᾷ ἐπὶ τὸ ὄρος· Ἐνθα καὶ τὰ ἔχνη τῶν τροχῶν τῶν ὁρμάτων αὐτῶν φαίνονται, ἕως

Δ Παραγραφή εἰς τὴν σύλληψιν τοῦ Κυρίου. Τοῦ Ζαχαρίου δεκάτῃ τοῦ ἐβδόμου μηνὸς εἰσελθόντος εἰς τὸν ναὸν, κατὰ τὴν τοῦ νόμου παράδοσιν, καὶ εὐαγγελισθέντος ποιῆσαι τὸν Ἰωάννην ἐκ τῆς Ἐλισάβετ, τῷ ἕκτῳ μηνὶ αὐτῆς καὶ ἡ Παρθένος εὐηγγελισθῇ, ὡς εἶναι τῷ πρώτῳ μηνὶ ἀρχὴν. Δεκάτῃ γὰρ τοῦ ἐβδόμου μηνὸς εὐαγγελισθεὶς ὁ Ζαχαρίας,

22 II Cor. v, 7. 27 Joan. i, 29.

καὶ ἐν αὐτῷ τῷ μηνὶ καὶ ἡ Ἑλισάβετ συλλαβοῦσα, ὅτι ἐξ ἥσαν μῆνες παρελθόντες τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ ἐξ ἐτι λοιπαζόμενοι παρὰ τὰς δέκα ἡμέρας ἐκεῖνος, ἡ καὶ ἄλλας δύο, ἡ τρεῖς, ἡ ἑπτὰ, ἕως ὅτε ἀπηλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ ὁ Ζαχαρίας, ὡς εἶναι ἡμέρας ρεῖ' ἢ ρεζ' ἢ ρεγ'. Ἡ ἀρχὴ οὖν τῆς συλλήψεως τοῦ Κυρίου, τούτέστιν ἡ ἀρχὴ τοῦ πρώτου μηνός, ἔκτος μὲν ἦν πάντως τῇ Ἑλισάβετ, κατὰ τὴν τῶν Εὐαγγελίων παράδοσιν· αἶν γὰρ ὁ Θεὸς ταύτην τὴν τάξιν ἐφύλαξεν καὶ φυλάττει. Ἐνεστὶ δὲ γινώσκειν, ἐπειδὴ καὶ πάντες αὐτὴν τὴν γένναν τοῦ Χριστοῦ, πληρουμένου τοῦ ἐνιαυτοῦ μηνός, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου μηνός ποιοῦμεν, τούτεστι Χοϊάκ κη'. Οἱ δὲ Ἱεροσολυμίται, ὡς ἐκ τοῦ μακαρίου Λουκᾶ λέγοντος περὶ τοῦ βαπτισθῆναι τὸν Χριστὸν ἀρχόμενον ἑτῶν Ἱ', τοῖς Ἐπιφανίοις ποιοῦσι τὴν γένναν. Καὶ ἀληθεύει μὲν καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ οἱ Ἱεροσολυμίται· οὐχ ἡ ἀκριβεία δὲ οὕτως ἔχει, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ γέννᾳ ἐγένετο καὶ τὸ βάπτισμα, ὡς φασι καὶ ὁ Λουκᾶς καὶ οἱ Ἱεροσολυμίται. Ἐξ ἀρχαίῳθεν δὲ ἡ Ἐκκλησία, ἵνα μὴ τὰς δύο ἑορτὰς ὁμοῦ ποιοῦσα λήθην ποιήσῃ μίαν ἐξ αὐτῶν, ἐνομοθέτησε μεσάζειν δώδεκα ἡμέρας κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποστόλων, καὶ οὕτως γίνεσθαι τὴν ἑορτὴν τῶν Ἐπιφανίων, ὥσπερ ἐνομοθέτησε καὶ τὴν τεσσαρακονθήμερον νηστειαν τοῦ Κυρίου, ἣν πρὸς τὸν διάβολον μελλῶν ἀγωνίζεσθαι ἐνήστευσε, συντελεῖσθαι ἐν τῇ τοῦ Κυρίου ἀναστάσει· ἵνα καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸν τύπον, ὅσον ἐκδέχεται, ἀγωνιζόμενοι καὶ μιμούμενοι, παραλάβωμεν τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, οὐ μόνον ταῖς αὐταῖς ἡμέραις ἐγένετο. Οὕτως οὖν καὶ τὰ Ἐπιφάνια τοῦ Δεσποτοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ ἐνομοθέτησε γίνεσθαι μετὰ δωκαίδεκα ἡμέρας τῆς γεννήσεως αὐτοῦ. Μόνον δὲ οἱ Ἱεροσολυμίται ἐκ στοχασμοῦ πιθανοῦ, οὐκ ἀκριβῶς δὲ, ποιοῦσι τοῖς Ἐπιφανίοις· τῇ δὲ γέννᾳ μνήμην ἐπιτελοῦσι τοῦ Δαυὶδ καὶ Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου· οὐ πάντως καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῶν δύο τελευτησάντων· ἀλλ' ὥς γε οἶμαι, ἵνα καὶ αὐτοὶ μὴ ἐξωθεν τῆς ἑορτῆς μείνωσι τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν τοῦ Χριστοῦ, ἐκτελοῦσι μνήμην πάντες, τὸν Θεὸν διὰ πάντων δοξάζοντες. Ἀμήν.

Μετὰ τὴν ἔξοδον ἐν ἐρήμῳ τῶν Ἰσραηλιτῶν διδάσκει.

Παρελθόντων οὖν τῶν Ἰσραηλιτῶν εἰς τὸ πέραν εἰς τὸν λεγόμενον Φοινικῶνα, ἤρξαντο βαδίζειν τὴν ἔρημον Σούρ· τοῦ Θεοῦ ἡμέρας νεφέλην αὐτοῖς εἰς σκέπην διαπετανύντος ἀπὸ τοῦ καύσματος τοῦ ἡλίου, καὶ ὁδηγούντος αὐτοὺς ἐν αὐτῇ, καὶ νυκτὸς ἐν στύλῳ πυρὸς φαίνοντος, καὶ παροδηγούντος αὐτοὺς πᾶσαν τὴν ἔρημον, καθὼς γέγραπται· *Διαπέτασε νεφέλην εἰς σκέπην αὐτοῖς, καὶ πῦρ τοῦ φωτίσαι αὐτοὺς τὴν νύκτα. Ἔστιν οὖν καταγράφαι καὶ τοῦτο τοιοῦτος*.

Εἰτα πάλιν δεξιόμενοι ἀπὸ τῆς Μεσρᾶς, ἦλθον εἰς Ἑλεσιμ, ἣν νῦν καλοῦμεν Ραῖθου· ἐνθα ἥσαν δωκαίδεκα πηγαι, αἱ εἰσὶν καὶ νῦν ὠζόνται. Οἱ δὲ φοι-

“ Luc. ii, 23. “ Psal. civ, 39.

(40) Hanc cum sequentibus figuris, quia vel omisse ab amanuensibus, vel inconcinne delineatæ, et alioquin inutiles erant, consulto omisimus.

A nuntium acceperit, et eodem mense Elisabet conceperit, palam sane est sex anni menses tunc præteritis, ac sex reliquos fuisse, exceptis decem illis diebus; vel fortasse duobus aliis aut tribus aut septem, donec Zacharias abiret domum, ita ut dies superessent 168 aut 167 aut 163. Initium itaque conceptionis Domini, id est, initium primi mensis, sextus mensis Elisabetæ erat, secundum Evangeliorum traditionem: nam hunc ordinem Deus semper servavit et servat. Hinc vero liquet, quod omnes ortum Christi nono decurso mense a primi mensis initio celebremus, id est Choiaç 28. Jerosolymitani vero quasi ex beati Lucæ auctoritate, qui ait Christum baptizatum fuisse incipientem quasi annorum triginta “, in die Epiphaniæ Natalem celebrant. Et vere quidem tam Lucas quam Jerosolymitani supputant: at accurata ratio non sic habet; sed in ipso ortus die baptisma contigit, ut aiunt Lucas et Jerosolymitani. Verum Ecclesia ab antiquis temporibus, ne duas illas solemnitates eo ipso die celebrans, alterutrius oblivionem induceret, præcepit ut secundum numerum apostolorum duodecim dies intercederent, atque tunc Epiphaniæ solemnitas celebraretur: quemadmodum etiam quadraginta dierum jejuniū Domini, quod ante pugnam cum diabolo initam persolvit, Resurrectione Domini claudi jussit, ut etiam nos secundum exemplar pro facultate pugnantes et Christum imitantes, excipiamus 195 passionem et resurrectionem Domini, etiamsi non iisdem diebus contigerit. Simili itaque modo Epiphania Domini nostri Jesu jussit post duodecim a Natali ejus dies celebrari. Soli autem Jerosolymitani ex conjectura probabili, nec tamen ex accurata ratione, in Epiphaniis Natale agunt: in die autem Natali memoriam celebrant Davidis et Jacobi apostoli: non quod ambo eadem ipsa die mortui sint, sed, ut arbitror, ne ipsi extra festum cognatorum Christi neglecti manerent, eorum memoriam omnes colunt, Deum per omnia gloria celebrantes. Amen.

Post exitum ex Ægypto Israelitarum transitus in desertum.

Cum itaque Israelite trajecissent ad locum Phœniconem dictum, in deserto Sur progredi cœperunt, Deo ipsis per diem nubem expandente, ne ab æstu solis laborarent, et per eam ductum iis præbente; noctu vero in columna nubis apparente, ac ducente ipsos per totam solitudinem, quemadmodum scriptum est: *Expandit nubem in tegumentum eorum, et ignem ut luceret eis per noctem* “. Illud autem hoc modo depingi potest (40).

Hinc ex Merra profecti, venerunt in Elim, quam nunc Raithu vocamus, ubi erant duodecim fontes, qui hactenus servantur. Palmæ vero multo plures

innē erant. Hactenus autem mare ad dextram, ad sinistram vero desertum habuerant : deinde vero, mari retro relicto, intra desertum iter agentes, superiora petebant ad montem. Cum autem pervenissent inter Elim et montem Sinai, manna descendit super eos; ibique primo Sabbatum celebrarunt secundum præceptum a Deo Moyasi sine scripto datum in Merra. Hæc porro sic depingi possunt :

Ex Merra in Elim profecti, ac rursus dum inter Elim et montem Sinai iter agerent, in deserto illo descendit super eos coturnix vespere, mane vero manna. Istic autem rursus Sabbatum agere coeperunt, cum manna incorruptum a sexta die ad usque Sabbatum servaretur, etsi aliis diebus conservari non posset, sed feteret et corrumpetur. quod illis Sabbatum celebrandi documentum fuit ; nam cum eorum nonnulli Sabbato vellent manna colligere, non repererunt, ut scriptum est.

Postea castrametati sunt in Raphidin, in loco qui nunc vocatur Pharan. Cumque sili premerentur, jussu Dei, Moyses, virgamentum tenens, **196** cum senioribus in montem Chorgi procedit, id est, in Sina, qui sex milliariis circiter a Pharan distat. Ac cum ibi percussisset petram, superunt aquæ multæ, ac populo potum præbuerunt, quemadmodum David in Psalmis vociferatur : Dirupit petram in eremo, et adaquavit eos velut in abyso multa¹ ; ac rursus : Dirupit petram et fluxerunt aquæ, ebierunt in sicco flumina² ; iterumque : Eduxit aquam de petra, et deduxit tanquam flumina aquas³. Apostolus autem Paulus ait : Bibebant autem ex spiritali consequente eos petra : petra autem erat Christus⁴ ; ac si diceret, Sicut illos aqua de petra large manans potavit, ita et nobis vivificas aquas per mysteria præbet Christus, cujus typus erat petra. Illic iterum postquam Amalec bello fuderant, Jothor, cum duobus filiis suis et uxore ejus, generum suum Moysen convenit : nam Moyses uxorem et filios suos remiseraat...

Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis. Non erunt tibi dii alieni præter me. Non facies tibi idolum, nec ullam similitudinem eorum quæ sunt in celo supra, nec eorum quæ sunt in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles illa. Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum : neque enim insonitum habebit Dominus eum qui assumpserit nomen suum in vanum. Memento ut diem Sabbatorum sanctifices. Sex diebus operare, et facies omnia opera tua ; septima autem die Sabbata Domino Deo tuo sunt ; nullum opus facies in ea, tu, et filius tuus, et filia tua, servus tuus, et ancilla tua, bos tuus, jumentum tuum, et advena qui habitat tecum. Ho-

καὶ πολλοὶ πλείους ἐγένοντο. Ἔως δὲ τῶν ἐνταῦθα, δεξιὰ τὴν θάλασσαν εἶχον, καὶ ἐξ αὐωνύμων τὴν ἐρημον ἀπὸ δὲ τῶν ἐνταῦθα τὴν ἀνω ἐπὶ τοῦ ὄρους βαδίζουσιν, ὅπως λοιπὸν τὴν θάλασσαν ἐάσαντες, εἰ πρόσω δὲ τὴν ἐρημον βαδίζοντες. Ἐνθα γενομένων ἀνὰ μέσον Ἑλείμ καὶ τοῦ Σιναιου ὄρους, ἐκεῖ κατελήλυθεν ἐπ' αὐτοὺς τὸ μάννα· ἔνθα καὶ πρῶτως ἐσαββάτισαν κατὰ τὰς ἐντολάς, ὥς δίδωκεν ὁ θεὸς τῷ Μωϋσῇ ἀγράφως ἐν Μερρᾷ. Ἔστιν οὖν καὶ ταῦτα διαγράφαι οὕτως :

Καταντήσαντες ἐνταῦθα εἰς Ἑλείμ ἀπὸ τῆς Μερρᾶς, καὶ πάλιν οὐδυσάντες ἀνὰ μέσον Ἑλείμ καὶ τοῦ Σιναιου ὄρους εἰς τὴν ἐρημον εἰς τὴν ἐκεῖ, καὶ ὀρυγομήτρα κατῆλθεν ἐπ' αὐτοὺς εἰς ἐσπέραν, καὶ εἰς τὸ πρωὶ τὸ μάννα. Ἐκεῖ πάλιν ἤρξαντο πρῶτον σαββατίζειν, τοῦ μάννα διατηρουμένου ἀπὸ τῆς ἑκτῆς καὶ τοῦ σαββάτου· ἐν ἄλλῃ δὲ ἡμέρᾳ μὴ θυναμένῳ μένειν, ἀλλ' ἐπόζοντο καὶ ἀφανιζομένου· καὶ διὰ τοῦτο διδασκαλόμενοι σαββατίζειν ἠδολήσαν γὰρ τινας καὶ τὸ σαββάτον συλλέξαι, καὶ οὐκ εὔρον, καθὰ γέγραπται.

Ἔτα πάλιν παρενέβαλον εἰς Ῥαφιδὶν, εἰς τὴν νῦν λεγομένην Φαράν. Καὶ διψοῦσάντων αὐτῶν, πορεύεται κατὰ πρόσταξιν θεοῦ ὁ Μωϋσῆς μετὰ τῶν πρεσβυτέρων (καὶ ἡ ῥάβδος ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ) εἰς Χωρήδ τὸ ὄρος, τοῦτοισιν ἐν τῷ Σιναι, ἔγγυς ὄντι τῆς Φαρίδ ὥς ἀπὸ μιλίων ἑξ. Καὶ ἐκεῖ κατέβαντες τὴν πέτραν, ἐρρύθησαν ὕδατα πολλὰ, καὶ ἐπιεν ὁ λαὸς, καθάπερ καὶ ὁ Δαυὶδ ἐν Ψαλμοῖς βοᾷ· Διέρρηξε πέτραν ἐν ἐρήμῳ, καὶ ἐπέτισεν αὐτοὺς ὥς ἐν ἀβύσσῳ πολὺν καὶ πάλιν, Διέρρηξε πέτραν, καὶ ἐρρύθησαν ὕδατα, ἐπορεύθησαν ἐν ἀνύδροις ποταμοί· καὶ πάλιν, Καὶ ἐξήγαγεν ὕδωρ ἐκ πέτρας, καὶ κατήγαγεν ὥς ποταμοὺς ὕδατα. Ὁ δὲ Ἀποστόλος φησὶν Ἐκίνον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθοῦσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός· ἵνα εἴπῃ, Ὅσπερ ἐκείνους ἐκ τῆς πέτρας δαψιλὲς ὕδωρ ἀκολουθοῦν ἀφθόνως ἐπέτισεν, οὕτως ἡμῖν ζωοποιὰ νάματα παρέχεται ὁ Χριστὸς διὰ τὸν κατωτηρίων, οὗ τύπος ἦν ἡ πέτρα. Κάκει δὲ πάλιν κατατολεμήσαντες τὸν Ἀμαλὴν ἐτροπώσαντο· ἐκεῖ πάλιν ὕπανεξ Ἰωθὼρ τῷ γαμβρῷ αὐτοῦ τῷ Μωϋσῇ, μετὰ δύο παίδων αὐτοῦ καὶ τῆς γυναῖκος αὐτοῦ· ἦν γὰρ ὁ Μωϋσῆς ἀποστρέψας τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα....

Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ θεὸς σου, ὅστις ἐξήγαγόν σε ἐκ τῆς Ἀγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας. Οὐκ ἐσοῦν σοι θεοὶ ἕτεροί πλὴν ἐμοῦ. Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλόν, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κατω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδατιν ὑποκάτω τῆς γῆς. Οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδ' ὃν μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς. Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ· ὃ γὰρ μὴ καθαρίσῃ Κύριός τὸν λαβόντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ. Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων, ἀγαπᾶν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἑργῶ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου· τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ Ἑβδόμῃ Κυρίῳ τῷ θεῷ σου· ὃν ποιήσεις ἐν αὐτῇ πάν ἔργον, σὺ καὶ ὁ υἱός σου, καὶ ἡ θυγάτηρ σου,

¹ Psal. LXXVII, 15. ² Psal. CIV, 41. ³ Psal. LXXVII, 16. ⁴ I Cor. X, 4.

ὁ παῖς σου, καὶ ἡ παιδίσκη σου, ὁ βοῦς σου, καὶ ὁ ὄπλιον σου, καὶ ὁ προσήλυτος ὁ παροικῶν ἐν σοί. Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς. Οὐ φονεύσεις. Οὐ μοιχεύσεις. Οὐ κλέψεις. Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῇ. Οὐκ ἐκιδυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τὸν ἀγρόν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὐδὲ πᾶν κτήνος αὐτοῦ, οὐδὲ δοῦ τῷ πλησίον σου ἔστί.

Τὸ κείμενον.

Λοιπὸν κατακληθότος αὐτοῦ ἐκ τοῦ ὄρους προστάττεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ποιεῖν τὴν σκηνήν, ἥ τύπος ἦν ὃν ἐπιδέκεται ἐν τῷ ὄρει, λέγων δὲ, τοῦ παντός κόσμου τὸ ἐκμαγεῖον. Ὅρα γὰρ ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. Ὁ δὲ μακάριος Παῦλος ὁ ἀπόστολος τὴν μὲν πρώτην σκηνὴν τύπον τοῦ κόσμου τούτου ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ εἶπεν εἶναι· φησὶ γάρ· Ἐτε μὲν γὰρ καὶ ἡ πρώτη δικαιοῦματα λατρείας, τὸ τε ἅγιον κοσμηδόν. Σκηνὴ γὰρ κατασκευασθῇ ἡ πρώτη, ἐν ᾗ ἦ τε λυχνία καὶ ἡ τράπεζα καὶ ἡ πρόσθιος ἄρτων, ἥτις λέγεται Ἄγρια. Εἰπὼν αὐτὴν κοσμηδόν, ὥσπερ τύπον τοῦ κόσμου τούτου, ἐξηγεῖται· Ἐν ᾗ ἦ τε λυχνία, ἵνα εἴπῃ, τοὺς φωστῆρας· καὶ ἡ τράπεζα, τουτέστιν ἡ γῆ· καὶ ἡ πρόσθιος τῶν ἄρτων, ἵνα εἴπῃ τοὺς ἐνιαυσίους καρποὺς αὐτῆς· ἥτις, φησὶ, λέγεται Ἄγρια, ἵνα εἴπῃ, τὴν πρώτην σκηνήν. Ἐτε καὶ περὶ τῆς δευτέρας φησὶ, Τοιοῦτον ἔχομεν ἀρχιερεῖα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τῶν ἁγίων λειτουργός, καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἐπέκεινται ὁ Κύριος καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Καὶ πάλιν, Χριστὸς παραγερόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μελίζονος καὶ τελειότερας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τουτέστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν ἐυράμενος· καὶ πάλιν, Ὁ γὰρ εἰς χειροποιήτα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ· ἀληθινὴν μὲν σκηνὴν τὸν οὐρανὸν εἰπὼν· ἀντίτυπα δὲ διὰ τοῦ Μωσέως κατασκευασθέντα. Ὅθεν τὰ Μωσέως χειροποιήτα καλεῖ, τὰ δὲ ἀληθινὰ ἀχειροποιήτα. Προσταχθεὶς οὖν ποιῆσαι, ποιεῖ καθὼς ἐδείχθη αὐτῷ τὸ παράδειγμα τῆς σκηνῆς, καὶ τὸ παράδειγμα πάντων τῶν σκευῶν αὐτῆς, καὶ τὴν κιβωτὸν τοῦ μαρτυρίου, καὶ τὸ ἱλαστήριον τὸ ἐπάνω, καὶ τὰ δύο χειροῦδι ἐκτείνοντα τὰς πτέρυγας, καὶ συσπλέγοντα τὸ ἱλαστήριον ἐπάνωθεν ὁμοίως καὶ τὸ καταπέτασμα καὶ τὴν τράπεζαν καὶ τὴν λυχνίαν, καὶ τὰς αὐλὰς τῆς σκηνῆς, ἵνα εἴπῃ τὰ σκεπάσματα τὰ πρῶτα, καὶ τὰς δέφρεας τὰς τριχίνας τὰς ἀπὸ ἁγίων αἰγῶν· ἵνα εἴπῃ στυγά· πάλιν, καὶ

nora patrem tuum et matrem tuam, ut sis tibi bene, et ut sis longæva super terram. Non occides. Non mœchaberis. Non furaberis. Non feres contra proximum tuum falsum testimonium. Non concupisces uxorem proximi tui, neque agrum ejus, neque aerium ejus, neque ancillam ejus, neque boves ejus, neque subjugalem ejus, neque omne jumentum ejus, neque alia quæcunque proximi tui sunt.

αὐτοῦ, οὐδὲ τοὺς βόας αὐτοῦ, οὐδὲ τὸ ὄπλιον αὐτοῦ, οὐδὲ δοῦ τῷ πλησίον σου ἔστί.

Textus.

Denique cum descendisset de monte, jussus est a Deo tabernaculum construere, quod figura erat eorum quæ in monte viderat, videlicet expressa mundi totius imago: nam vide, inquit, ut facias secundum exemplar quod tibi ostensum est in monte. Beatus autem Paulus apostolus, primum illud tabernaculum figuram hujus mundi esse ait in Epistola ad Hebræos his verbis: *Habuit enim et primum justificationes cultus, et sanctum sæculare. Tabernaculum enim factum est primum, in quo erat candelabrum, et mensa, et propositio panum: quod dicitur Sancta*. Cum dixisset illud, *sæculare*, seu figuram hujus mundi esse, intulit: *In quo et candelabrum, ac si dicat, luminaria; et mensa, id est, terra; et propositio panum, videlicet annuus fructus ejus: quod ait, dicitur Sancta; id est, primum tabernaculum*. Postea de secundo ait: *Talem habemus pontificem, qui consedit in dextera throni magnitudinis in cælis, sanctorum minister, et tabernaculi veri, quod fixit Dominus, et non homo*; iterumque, *Christus assistens pontifex futurorum bonorum per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non hujus creationis; neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in Sancta, æterna redemptione inventa*. Et rursum: *Non enim in manufacta Sancta Christus introivit, exemplaria veterum: sed in ipsum cælum, ut appareat nunc vulni Dei*. Ubi verum quidem tabernaculum ait esse cælum; exemplaria vero ea, quæ per Moysen parata sunt. Quare illa quæ Moysis sunt, manufacta vocat; vera autem, non manufacta dicit. Jussus itaque, tabernaculi exemplar, prout ipsi ostensum fuerat, excitavit, necnon exemplar omnium vasorum ejus, arcam testimonii, propitiatorium supra positum, duo cherubim alas extendentia, et propitiatorium superne regentia: similiterque velum, mensam, candelabrum, atria tabernaculi, scilicet velaimenta prima, pelles pilosas ex pilis caprarum, id est, ex tela: et hæc iterum secunda velaimenta tabernaculi erant. Tertia item ex pellibus rubricatis et aeriis, quas vocant saga pellicea: omnia varia et mirabilia. Est autem tabernaculi delineatio hujusmodi (41).

⁶ Exod. xx, 2-47. ⁷ Exod. xv, 30. ⁸ Hebr. ix, 1, 2. ⁹ Hebr. viii, 1, 2. ¹⁰ Hebr. ix, 11, 12. ¹¹ ibid. 24.

(41) Tabernaculi, amictuum sacerdotalium, propitiatorii, et alia hic memorata schemata habes in Tabula III.

αὐτὰ δεῦτερα σκεπάσματα τῆς σκηνῆς· ὁμοίως καὶ τὰ τρίτα ἐκ δερμάτων πυρρῶν, καὶ ἀερνῶν, ὧς ἐκάλουν διφθέρας, καὶ ποικίλα πάντα θαυμαστά. Ἔστι δὲ ἡ διαγραφὴ τῆς σκηνῆς οὕτως·

Paragrapha.

Observandum est iterum, verum tabernaculum a Deo fixum hic significari, videlicet cælum : in superque, perfectum illud tabernaculum, non manufactum, a Paulo cælum vocari, utpote a Deo conditum : manufactum quippe vocat tabernaculum a Moyse constructum. Hoc porro verum nuncupat, utpote æternum perseverans, cum illud e contrario dissolvatur. Aulæa dicit, cortinas : nam sic illa nuncupant exteri illi Attici, aulæa dicentes magnum variatumque velum. Hyperides certe rhetor in Oratione contra Patroclum : *Noiem*, inquit, *principes in portica epulabantur, partem ejus 198 obtegente aulæa*. Similiterque Menander : *Telam, ebur, unguentum, vinum, aulæum*.

Viginti columnæ, sunt totidem asseres stantes, quorum singuli erant latitudine unius ac dimidii cubiti : ita ut viginti columnæ triginta cubitos habeant : hæc longitudo tabernaculi. Bases earum duplices erant tam intra, quam extra, asseri circumpositæ, illæque argenteæ. Capitella simplicia et aurea erant, similiterque asseres, vectes et incastraturæ : incastraturæ vero erant duo ligna commissa, auro obducta, clavis affixa unicuique asseri, obversa mutuo ac unum alteri incidentia, ut incastraturæ omnes asseres una colligarent : ac vectes per annulos sive per armillas immissi totum tabernaculum firmiter jungebant. Quintus autem vectis medius non per annulos immissus ferebatur, sed per medios asseres ad majorem tabernaculi firmitatem. Altitudo ejusque asservis erat cubitorum undecim, et latitudo tabernaculi erat item cubitorum undecim : murusque oppositus huic muro par erat. Quando velum templi in passione Christi scissum est in duo, tria nobis per hanc unam rem indicabantur : primo, Judæorum audacia contra Dominum hinc arguebatur, quasi lugente templo discissis vestibus ; secundo, significabatur Judaicos ritus, sublato priore tabernaculo, solvandos et confundendos esse ; tertio, interius tabernaculum, hactenus occultum et inaccessible omnibus, etiam sacerdotibus, jam apertum et aditu facile hominibus esse. Gloria per omnia regi sæculorum Christo in sæcula. Amen.

Textus.

Hæc tabernaculi nudi delineatio. Prima autem velamenta et tentoria ejus texta erant et variata hyacinthis, purpura, bysso rectora, et coccino, quemadmodum et velum, quæ divina Scriptura aulæa nuncupat. Erant porro eadem qua cortinæ longitudine : singularumque longitudo erat viginti octo cubitorum, et latitudo quatuor cubitorum. Dicit autem aulæa quinque una conjuncta fuisse, ac similiter quinque reliqua, juncturæ vero quonorum aulæorum in medio ad oram unius, erant

A

Paragrapha.

Ἐπισημαντέον ἐνταῦθα πάλιν, ὅτι πεπηγυῖαν σκηνὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ λέγει τὴν ἀληθινὴν, τοῦτέστι τὸν οὐρανόν. Ἐτι καὶ πάλιν ἀχειροποιήτων καλεῖ αὐτὴν καὶ τελείαν σκηνὴν τὸν οὐρανὸν ὡς παρὰ τοῦ Θεοῦ γενομένην. Χειροποιήτων γὰρ καλεῖ τὴν σκηνὴν, ἣν Μωϋσῆς κατασκεύασεν. Ἐτι κατὰ ἀντιδιαστολὴν δὲ τῆς σκηνῆς τῆς ὑπὸ Μωϋσεως κατασκευασθείσης ἀληθινὴν ταύτην καλεῖ, ὡς αἱ αὐτῆς διαμενούσης, ἐκείνης δὲ καταλυομένης. Ἐτι αὐλαίας καλεῖ τὰς κορτίνας, οὕτως δὲ καλοῦσιν αὐτὰς καὶ οἱ ἔξωθεν Ἀττικοὶ λέγοντες αὐλαία, τὸ μέγα καὶ ποικίλον παραπέτασμα. Ὑπερίδης δὲ ῥήτωρ ἐν τῷ κατὰ Πατροκλέους λόγῳ, *Οἱ δὲ ἐννέα ἀρχοντες εἰσθιώοντο ἐν τῇ στοᾷ, φραξάμενοι τὸ μέρος αὐτῆς αὐλαία*· ὁμοίως καὶ Μένανδρος, *Στυπτεῖον, ἀλέφαντα, μύρον, ὄνον, αὐλαίας*.

B

Οἱ εἴκοσι στύλοι, εἴκοσι σανίδες εἰσὶν ἱστάμεναι, ἀπὸ πῆχως μίᾳς ἡμῖν τὸ πλάτος ἐκάστης σανίδος· γίνονται οὖν τῶν εἴκοσι στύλων πῆχεις λ'. τοῦτο τὸ μήκος τῆς σκηνῆς. Αἱ βάσεις δὲ αὐτῶν διπλαῖ ἦσαν ἔξωθεν καὶ ἔξωθεν περιστᾶσαι τὴν σανίδα· ἀργυραὶ δὲ ἦσαν αἱ βάσεις. Αἱ δὲ κεφαλίδες ἦσαν ἀπλαῖ, χρυσαὶ δὲ, ὁμοίως καὶ αἱ σανίδες καὶ οἱ μοχλοὶ καὶ οἱ ἀγκωνίσκοι· οἱ δὲ ἀγκωνίσκοι εἰσὶ δύο ξύλα χρυσεύματα, καὶ καθηλωμένα εἰς ἐκάστην σανίδα, στρεφόμενα καὶ ἀντιπίπτοντα ἀλλήλοις, ἵνα συνδεσμεύσιν πάσας τὰς σανίδας· αὐτοὶ οἱ ἀγκωνίσκοι καὶ οἱ μοχλοὶ διὰ τῶν δακτυλίων, ἥτοι τῶν ψαλίδων, δικνουμένοι ἐδέσμευον ἀσφαλῶς πάσαν τὴν σκηνήν· ὁ δὲ πέμπτος μοχλὶς ὁ μέσος, οὗ διὰ τῶν δακτυλίων ἦρετο, ἀλλὰ διὰ μέσου τῶν σανίδων πρὸς πλείονα ἀσφάλειαν τῆς σκηνῆς. Τὸ δὲ ὕψος ἐκάστης σανίδος πηχέων δέκα ἐν, καὶ τὸ πλάτος τῆς σκηνῆς πηχέων δέκα ἐν, καὶ ὁ ἄλλος τοίχος ὁμοίως ἦν τοῦτῳ τῷ τοίχῳ. Ὅτε τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη ἐπὶ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου εἰς δύο, ἐν ταυτῷ τρία ἐσήμανεν· πρῶτον τὴν τὸλμαν τῶν Ἰουδαίων διέλεγγε τὴν κατὰ τοῦ Κυρίου γενομένην, ὡς πενθοῦντος τοῦ θείου ναοῦ καὶ περισχιζομένου· δεύτερον, ὅτι καταλυθῆσονται τὰ Ἰουδαϊκά, καὶ συγχυθῆσονται ἀναιρουμένης τῆς πρώτης σκηνῆς· τρίτον, ὅτι ἡ εὐσέβεια σκηνὴ ἡ ἀφανής, καὶ ἄβρατος πᾶσι, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν οὖσα, καταφανής καὶ βατὴ τοῖς ἀνθρώποις γέγονε. Δόξα διὰ πάντα τῷ βασιλεὶ τῶν αἰώνων Χριστῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

D

Τὸ καίμενον.

Αὕτη ἡ διαγραφὴ τῆς σκηνῆς γυμνῆς. Τὰ δὲ πρῶτα σκεπάσματα αὐτῆς ἦν ὑφαντὰ ποικίλα ἐξ ὀκκίνων καὶ πορφύρας καὶ κεκλώμενης βύσσου, καὶ ποικίλου, ὥσπερ καὶ τὸ καταπέτασμα, ἃ καὶ αὐλαίας καλεῖ ἡ Γραφή. Ἦσαν δὲ ὡς κορτίνας ἐπιμήχεις· εἴκοσι ἡ πηχέων ἦν τὸ μήκος τῆς μίᾳς, καὶ δ' πῆχεις τὸ πλάτος· ε' δὲ αὐλαίας ὁμοῦ κεκολληθῆναι λέγει, καὶ πάλιν ὁμοίως ε' [λοιπὰς] λοιπῶν, συμβολὴ τῶν ε' καὶ ε' καταμέσθων εἰς τὸ χεῖλος τῆς μίᾳς, κρήναι· καὶ εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἐτέρας, ἀγκύλαι. Καὶ ἦρον τὰς

ἀγκύλας
ἑμοῦ, ὡς
ματοδὲς
τὴν σκηνήν
καὶ αὐτὴν
αὐτὸ κα
τῶν ἀπὸ
ἐκάλουν
πηγῶν
αἱ ἄλλαι
καὶ τῶν
μήκος·
λοι ἡσα
τὸ πλά
στύλοι
ἐννέα.
καὶ ἡ
πάντο
οὖν συ
καὶ ἐ
ἐπισθε
μ'. Οἱ
ἐκάλου
τοίχων
νοντα
ἀπὸ
τοίχων
αἱ ἀπ
πον·
δὲ πε
κατε
ἔστιν
ἀπὸ
reliq
iem
que

Ἐ
τῶν
παρ
ἐωρ
"Ορ
τὸν
αὐτ
καὶ
ρίω
αὐτ
τὴν
κα
ρα
τοῦ
μή
τό
ἡ
πρ
ἐπ

ἀγκύλας ἐπὶ τοὺς κρίκους, καὶ συνεδέσμευον τὰς δέκα ὁμοῦ, ὡς ἐπὶ τῶν λεγομένων σιγιστροπυλῶν, ἢ στρωματοδέσμων, ἢ ὡς ἐπὶ τῶν δισσακίων. Ὅτε δὲ ἤρουν τὴν σκηνὴν ἐν τῇ ἀπαρίτῃ, πάντα ἦσαν καὶ πάντα, καὶ αὐτὰ διαιρούμεναι καὶ βασταζόμεναι. Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν δευτέρων σκεπασμάτων ἐποιοῦν, τῶν ἀπὸ αἰγείων ὄντων στυπῶν, ἃς καὶ δερβρεις ἐκάλουν. Ἰα' μὲν ἦσαν· ἧ' δὲ πηχῶν ἦν ἡ μία, καὶ ἧ' πηχῶν πάλιν τὸ πλάτος. Ἦσαν δὲ ὁμοῦ αἱ πάντες, καὶ αἱ ἄλλαι ἐξ ὁμοῦ. Συνήπτοντο πάλιν διὰ τῶν ἀγκύλων καὶ τῶν κρίκων, καὶ ἐγίνετο πάλιν ἡ πᾶσα μία. Τὸ μῆκος οὖν τῆς σκηνῆς πηχῶν ἦν λ'. Ἐξοσι γὰρ στύλοι ἦσαν, ἵνα εἴπῃ, σάνιδες ἀπὸ πήχεως μίᾳς ἡμισυ ἐν πλάτος γίνονται πῆχεις λ'· εἴτα καὶ τὸ πλάτος στύλοι ἐξ ἀπὸ πήχεως μίᾳς ἡμισυ, γίνονται πῆχεις ἐνέα. Καὶ εἰς τὰς γωνίας στύλοι δύο ἀπὸ πήχεως γὰρ ἡμισυ γίνονται τῶν ἡ' στύλων πῆχεις γ' [ιβ'] πάντοθεν ἡσφαλισμένοι ἀπὸ τῶν μοχλῶν. Αἱ αὐλαὶ οὖν συναπτόμεναι αἱ ε' ἐποιοῦν εἰς πλάτος πῆχεις μ', καὶ ἐκάλυπτον ὅλον τὸ μῆκος τῆς σκηνῆς, καὶ τὸν ὀπισθεν τοίχον, ἔχοντα ὕψος πῆχεις ε', ὁμοῦ πῆχεις μ'. Οἱ δὲ εἴκοσι ὀκτὼ πῆχεις τὸ μῆκος τῶν αὐλαίων ἐκάλυπτον τὸ πλάτος τῆς σκηνῆς πῆχεις ι'· καὶ δύο τοίχων τῶν παρ' ἑκάτερα τὸ ὕψος ἀπὸ πήχεων ε' γίνονται· ἄλλοι πῆχεις κ', ὁμοῦ πῆχεις λ'. Ἦσαν δὲ ἀπὸ κη' εὐδην παρὰ ἕνα πῆχυν ἐσκέπασσε τὸν ἕνα τοίχον, καὶ τὸν ἕτερον παρὰ ἕνα πῆχυν· αἱ δὲ δερβρεις αἱ ἀπὸ στυπῶν καὶ τοὺς ἄλλους δύο πῆχεις ἐσκεπον· ἦσαν γὰρ ἀπὸ πηχῶν λ' τὸ μῆκος· ἐκάστη, ἡ δὲ περιστῇ μία δερβρεις εἰς τὴν θύραν τῆς σκηνῆς κατεκεχάλαστο. Διαγράφομεν οὖν καὶ αὐτῶν τὸ εἶδος, ἵστιν οὖν οὕτως, ἅμα δὲ καὶ τὰ τρία σκεπάσματα τὰ ἀπὸ δερμάτων.

Παραγραφή.

Ἐνταῦθα ὁ Μωϋσῆς μετὰ τὸ ἀξιώθηνα ἐν τῷ ὄρει τῶν ὀπτασιῶν ἐκείνων τῶν φοβερῶν, προστάττεται παρὰ τοῦ Θεοῦ ποιῆσαι σκηνὴν κατὰ τὸν τύπον ὃν ἑώρακει ἐν τῷ ὄρει, τύπον οὖσαν παντὸς τοῦ κόσμου· Ὅρα γάρ, φησὶ, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν εἰδοθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. Ἐπειδὴ οὖν εἰδείχθη αὐτῷ πῶς ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ καταμέσθεν ἐποίησε τὸ στερίωμα, καὶ ἐποίησε τὸν ἕνα χώρον δύο χώρους· καὶ αὐτὸς ὁμοίως κατὰ τὸν τύπον ὃν ἑώρακει, ἐποίησε τὴν σκηνὴν, καὶ ἔθηκε καταμέσθεν καταπέτασμα, καὶ διεῖλεν ἐποίησε τῇ μίαν σκηνὴν εἰς δύο, ἐσωτέραν καὶ ἐξωτερικάν. Ὁ Ἀπόστολος οὖν τὴν ἐξωτερικάν τοῦ κόσμου τοῦτου τύπον ἐξέπει, λέγων οὕτως· Εἶχε μὲν γὰρ ἡ πρώτη σκηνὴ δικαιοῦματα λατρείας, τὸ τε ἀγιον κοσμητικόν. Σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ᾗ ἦ τε λυχνία, καὶ ἡ τράπεζα καὶ ἡ πρόθεσις ἄρτων, ἥτις λέγεται Ἄγρια· ὡσανεὶ τύπον ἐπέχει τοῦ κόσμου, τοῦ ἐν ᾧ ἔστιν ἡ γῆ, καὶ οἱ μη-

A circuli, et ad oram alterius, ansulae. Ansulae vero circulis admovebant, atque decem aulæ una colligabant, ut sit in sigistropyliis et in ligaminibus stragularum, necnon in dissaciis. Cum autem in profecto tabernaculum gestarent, quia et quina divisa asportabantur. Quod ipsum etiam in secundis tentoriis agebant, quæ ex caprinis pilis in textis erant, et pelles vocabantur. Erant autem numero 199 undecim, et singula longitudine triginta cubitorum, latitudine item triginta. Eorum vero quinque simul erant, sex reliqua pariter: jungebanturque similiter cum ansulis et circulis, ita ut omnia unum componerent. Longitudo itaque tabernaculi erat cubitorum triginta; nam viginti columnæ sive asseres, erant unius ac dimidii cubiti latitudine: quæ triginta cubitos conficiunt. Hinc in latitudine columnæ sex, unius et dimidii cubiti singulæ, quæ simul novem cubitos absolvebant. Ad angulos vero columnæ duæ unius et dimidii cubiti: octo autem columnæ erant cubitorum decem [duodecim], ac undique firmabantur vectibus. Aulæ igitur decem conjuncta erant, latitudine quadraginta cubitorum, et operiebant totam tabernaculi longitudinem, ac murum a tergo positum, qui erat altitudine decem cubitorum, quadraginta cubitorum simul. Aulæ vero viginti et octo cubitorum longitudine, totam tabernaculi latitudinem, scilicet decem cubitorum obtegebant. Alii autem duo muri a lateribus 40 cubitos, alii 20 cubitos habebant, qui simul 30 cubitos conficiunt. Erant porro aulæ viginti octo cubitorum, atque uno excepto cubito murum unum contegebant; itemque alterum, uno item excepto cubito: verum pelles illæ contextæ reliquos duos cubitos obtegebant: erant enim singulæ longitudine cubitorum triginta: pellis autem quæ supererat, ad tabernaculi januam demittebatur. florum itaque formam delineamus, pariterque trium tenteriorum ex pellibus, quæ sic habent.

Paragraphe.

Hic Moyses, postquam terribilibus illis ostentis in monte dignatus fuerat, a Deo jubetur tabernaculum construere secundum exemplar quod viderat in monte, et typus erat totius mundi: Vide enim, inquit, facies omnia secundum exemplar quod tibi ostensum est in monte¹¹. Quia exhibitum illi fuerat quomodo fecisset Deus cælum et terram, et secunda die intermedium condidisset firmamentum, ac eo pacto duo loca ex uno fecisset; ipse quoque similiter, secundum exemplar quod viderat, fecit tabernaculum, in cuius medio velum apposuit, atque ita unum tabernaculum divisit in duo, interius nempe et exterius. Apostolus itaque exterius tabernaculum figuram hujus esse mundi pronuntiavit his verbis: Habuit enim et primum tabernaculum justificationes cultus, et sanctum sæculare. Tabernaculum enim factum est primum, in quo erat candelabrum, et mensa, et propositio panum, quod dicitur 200 Sancta¹²; ac si diceret, typum hujus mundi habet, in

¹¹ Exod. xv, 130. ¹² Hebr. ix, 1, [2].

quo est terra, ac menstrui fructus, necnon luminaria. Deinde vero secundum tabernaculum explicans sic habet : *Christus autem assistens pontifex futurorum donorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non hujus creationis : neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introivit semel in Sancta, aeterna redemptione inventa*¹². Ac si diceret : Quemadmodum pontifex semel in anno ingreditur in interius tabernaculum per sanguinem hircorum et vitulorum, Deum populo reddens propitium; sic Christus ingressus est in tabernaculum non manufactum; ac si dicat, in cœlum, aeterna redemptione semel inventa; ac rursum : *Non enim in manufacta Sancta ingressus est Christus, exemplaria verorum; sed in ipsam cælum; iterumque : Umbra enim habuit lex futurorum donorum*¹³ : nam quasi adumbrate, per interius tabernaculum, ascensum Christi secundum carnem et justorum hominum ingressum delineabat. Quare his iterum verbis admonet : *Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu Sanctorum in sanguine Jesu, quam initiavi nobis viam novam et viventem per velamen, id est, per carnem suam, et sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus cum vero corde*¹⁴; rursusque declarans Christum in cœlo esse, ait : *Quem proposuit Deus propitiatorium in sanguine suo*¹⁵; quia propitiatorium intra secundum tabernaculum jacebat. Similia bene multa in Epistolis Apostoli deprehenduntur, ac in universa Scriptura.

At fortasse quis iterum opponat : Cur jussit Moyses in oriente tabernaculi ingressum constitui; et interius tabernaculum, id est, Sancta sanctorum, ad occidentem collocari? Verum huic paucis respondeatur : Quia ad imaginem totius mundi totum tabernaculum construere jussus a Deo fuerat, secundum exemplar quod ipsi ostensus fuerat in monte, sic ille rem peregit, atque una scripto tradidit Deum, cum hominem efformasset, ejus in mundum ingressus principium in oriente posuisse, ac jussisse eum profectu auctum et multiplicatum extendi et implere universam terram usque ad orientem : ideo tabernaculi janua ad orientem posita fuit. Item, quia ipsum tabernaculum imago erat coelestium mansionum, in novissimo definitum est, ut per pontificem et omnium regem Dominum nostrum Jesum Christum declararetur jam novissima advenisse. Quia vero hominum genus ab oriente coepit, et per multiplicationem ad occidentem dilatatum est, ideo secundum tabernaculum, **201** et postremum, ad extrema exhibitum est in occidente. Idecirco Ecclesia ex traditione accepit Christianos unam versus orientem adorationem Deo præstare oportere, utpote qui illic primo hominibus apparuisset : memor scilicet rerum antiquarum, atque nunc gratias agens Deo, ab oriente usque ad occidentem hominum genus multiplicanti et dilatanti.

¹² Hebr. ix, 11, 12. ¹³ Hebr. x, 1. ¹⁴ ibid. 19-21. ¹⁵ Rom. iii, 15.

Α νταίοι καρποὶ καὶ οἱ φωστῆρες. Εἶτα καὶ τὴν δευτέραν ἐρμηνεύων φησὶν οὕτως· Χριστὸς δὲ παραγερόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μελλόντος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τούτέστιν οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ Ἅγια, αἰώνιαν λύτρωσιν εὐράμενος· ὥσαντι, ὡς περ ὁ ἀρχιερεὺς ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσέρχεται εἰς τὴν ἰωυτέραν σκηνὴν δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, ἐξελείμενος τὸν λαόν οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν χειροποιήτου σκηνήν, ἵνα εἰπῇ, τὸν οὐρανόν, ἐφάπαξ αἰώνιαν λύτρωσιν εὐράμενος· καὶ πάλιν Οὐ γὰρ εἰς χειροποιήτα Ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν· ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν· καὶ πάλιν λέγει, Σὺν γὰρ εἰσεν ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὡς ἐν σκιαγραφίᾳ γὰρ προετύπου διὰ τῆς ἰωυτέρας σκηνῆς τὴν ἁπόδοσιν τοῦ δεσπότου Χριστοῦ κατὰ σάρκα, καὶ τῶν δικαίων ἀνθρώπων τὴν εἰσοδόν. Ὅθεν πάλιν νοουστῶν ἐπιφέρει, Ἐχόντες οὖν, ἀδελφοί, παρήγοσαν εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν Ἀγίων ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ, ἣν ἀνεκαίρισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν, διὰ τοῦ κατακετάσματος, τούτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἱερὰ μίαν ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, προσερχόμεθα μετὰ ἀληθινῆς καρδίας· καὶ πάλιν δηλῶν ὡς ἔσω εἰς τὸν οὐρανὸν εἰσὶν ὁ Χριστός, λέγει· Ὅν ἀρόθετο ὁ Θεὸς Ἰλαστήριον ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι· ἐπειδὴ καὶ τὸ Ἰλαστήριον ἔσω εἰς τὴν δευτέραν σκηνὴν ἔκειτο. Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ τοιαῦτα ἐγκαινιῶνται ταῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ Ἀποστόλου, καὶ πάσῃ τῇ θείᾳ Γραφῇ.

Ἐτι ἴσως πάλιν ἐρεῖ τις, Διὰ τί ἐν τῇ ἀνατολῇ προσέταξεν ὁ Μωϋσῆς γενέσθαι τὴν εἰσοδὸν τῆς σκηνῆς, καὶ τὴν ἰωυτέραν σκηνὴν, τούτέστι τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, ἐν τῇ δύσει; Ἀκούσεται ὁ τοιοῦτος συντομοῦντα· Ἐπειδὴ περ ἐκμαγείων τοῦ παντός κόσμου τὴν ὅλην σκηνὴν προστάτη ποιῆσαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν τύπον τὸν λαχθέντα αὐτῷ ἐν τῷ ὄρει οὕτως καὶ ποιήσας ἡμᾶς δὲ καὶ συνέγραψεν ὡς πλάσας τὸν ἀνθρώπων ὁ Θεὸς τὴν ἀρχὴν τῆς εἰσόδου αὐτοῦ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ εἰς ἀνατολὴν ἐποίησαντο· καὶ οὕτως καλεῖται κατὰ πρόθεσιν αὐξανόμενον καὶ πληθύνόμενον, ἐκτείνεσθαι καὶ πληροῦν πᾶσαν τὴν γῆν ἕως δυσμῶν διὰ τοῦτο ἡ θύρα τῆς σκηνῆς ἐξ ἀνατολῶν ἐγένετο. Ἐπειδὴ δὲ πάλιν καὶ αὐτὴ ἐκμαγείων ἦν τῶν οὐρανίων μονῶν, ἐπ' ἐσχάτου δὲ τῶν χρόνων ὥρισται ἀναδείκνυσθαι διὰ τοῦ ἀρχιερέως καὶ πατριάρχου καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς ὑτέρα ἐπεγένετο. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς ἤρξατο γίνεσθαι ὁ κόσμος τῶν ἀνθρώπων, καὶ κατὰ πρόθεσιν, ἐπὶ διαμὲς ἀνατρέχων ἔξηλοῦτο, τοῦτο ἔπειτα ὡς δευτέρα καὶ ἐπ' ἐσχάτων δεικνυμένη, ἐπὶ τὴν δύσιν ἐγένετο. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἐκκλησία παράδοσιν ἔχει πανταχοῦ μίαν προσκύνειν τοὺς Χριστιανούς πνευματικὴν ἐπ' ἀνατολὰς ποιῆσθαι τῷ Θεῷ· ὡς ἐκεῖ τὸ πρῶτον ἐπιφανέντι τοῖς ἀνθρώποις· μεμνημένη τῶν παλαιοῦ, καὶ νῦν εὐχαριστοῦσα τῷ ἀπὸ ἀνατολῶν ἕως δυσμῶν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων πληθύνοντι καὶ ἐξ-

απλῶσαντι. Οἱ γὰρ Ἰουδαῖοι, σωματικώτερον περὶ τοῦ Θεοῦ φρονούντες, τὴν προσκύνησιν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐνθα ὁ ναὸς ὑποκόμῃται, ἐποιούντο. Ἐνεστί δὲ μαθεῖν περὶ τοῦτου ἐκ τῆς κατὰ τὸν Δανιὴλ ἱστορίας, ὅς ἀνοίξας τὰς θυρίδας, τὰς κατὰ Ἱεροσόλυμα βλέπουσας, ἐπὶ τὸν ναὸν προσέχων, τὴν προσκύνησιν ἐποιεῖτο. Ἀμέλει οὖν ὁ ἀνατολικώτερος τῶν Ἱεροσολύμων εὐρισκόμενος, ἐπὶ τὴν δύσιν τὴν προσκύνησιν ποιεῖται· καὶ ὁ δυτικώτερος, ἐπὶ τὴν ἀνατολὴν, καὶ ὁ βορειώτερος, ἐπὶ τὸν νότον, καὶ ὁ νοτιώτερος ἐπὶ τὸν βορρᾶν· τρόπον τινὰ οἱ τέσσαρες ἀλλήλοις δεσकुόμενοι προσκυνούντες. Οἱ δὲ Χριστιανοὶ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μονότροπον μίαν προσκύνησιν πνευματικὴν, ὡς ἀπεριγράφου ὄντος τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ ἀνατολὰς ποιούνται, τῷ ἐξ ἀρχῆς ἐξ ἀνατολῶν αὐτοῖς ἐπιφανέντι καὶ πληρῶσαντι αὐτοὺς ἕως δυσμῶν· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

Ἐπὶ λύχνοι, λέδες [λαβίδες], ἐκαρυστρίδες.

Αὕτη ἡ λυχνία, ἐπὶ λύχνους ἔχουσα, εἰς νότον κειμένη τῆς σκηνῆς, τύπος ἦν τῶν φωστῆρων· ἐπειδή περ κατὰ τὸν σοφὸν Σολομῶνα, ἀνατέλλοντες οἱ φωστῆρες, καὶ εἰς νότον διατρέχοντες, ἐπὶ τὸν βορρᾶν τῇ γῇ φαίνουσι. Καὶ πάλιν ἐπὶ εἰσι διὰ τὴν ἑβδομάδα τῶν ἡμερῶν· ἐπειδὴ πᾶς ὁ χρόνος ἀπὸ ἑβδομάδων ἀρχόμενος, καὶ μῆνας ἀποτελεῖ καὶ ἐνιαυτούς. Ἐκ τοῦ δὲ ἐνὸς μέρους καλεῖται ἀνάπτειν αὐτοὺς, ἐπειδὴ περ ἔκειτο κατὰ τὸν βορρᾶν ἡ τράπεζα· ἵνα ἀπὸ τοῦ νότου ἐπὶ τὸν βορρᾶν φαίνωσιν, οὕτως γὰρ καὶ περὶ τῶν φωστῆρων ὁ Σολομῶν λέγει, Ἄνατέλλον αὐτοὺς ἐκπορεύεται πρὸς νότον, καὶ κυκλοῖ πρὸς βορρᾶν· κυκλοῖ κυκλῶν, καὶ ἐπὶ κύκλου αὐτοῦ ἐπιστρέφει τὸ πνεῦμα. Ἀπὸ τῶν οὖν καθολικωτέρων καὶ ὡς Σολομῶν καὶ ὁ Μωϋσῆς ἐξέειπον περὶ τῶν φωστῆρων.

Παραγραφή.

Αὕτη δὲ ἡ τράπεζα τύπος ἐστὶ τῆς γῆς· οἱ δὲ ἀρτοι, οἱ καρποὶ αὐτῆς εἰσι· δώδεκα δὲ σύμβολον τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυσιαίου κύκλου· αἱ τέσσαρες οὖν γωνίαι, τέσσαρες εἰσι τροπαὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἀπὸ μηνῶν τριῶν· τὸ δὲ κυμάτιον τὸ στρεπτόν τῳ κύκλῳ, τὴν θάλασσαν πᾶσαν σημαίνει, τὸν λεγόμενον παρὰ τοῖς ἔξω Ὀκεανόν· ἡ δὲ στεφανὴ ἡ περίε, τὴν πέραν γῆν τοῦ Ὀκεανοῦ σημαίνει, ἐνθα καὶ ὁ παράδεισός ἐστιν.

Τὸ πνεῦμα.

Πάλιν τὸ καταπέτασμα ἐξ ὑακίνθου καὶ πορφύρας, καὶ βύσσου, καὶ κοκκίνου, καλεῖται γίνεσθαι, ποικίλον κατὰ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, ἥτοι καὶ πρὸς εὐπρέπειαν. Φανερά γὰρ καὶ εἰς τύπον ἐγένοντο, φανερά γὰρ καὶ εἰς εὐπρέπειαν καὶ εἰς λειτουργίαν. Καὶ τίθησι διὰ μέσου τῆς σκηνῆς, διαρῶν αὐτὴν εἰς δύο χώρους. Εἰς τὸν δὲ ἐσώτερον χώρον, ἡ κειμένη τοῦ ἱεστηρίου ἦν κειμένη, καὶ καλυπτομένη ὑπὸ τοῦ καταπέτασματος, καὶ μὴ ὁρωμένη ὑπὸ τινος. Τύπος δὲ ἦν τὸ ἱεστήριον τοῦ δεσπότου Χριστοῦ κατὰ σάρκα, καθάφησιν ὁ Ἀπόστολος, Ὁν προέθετο ὁ Θεὸς ἱεστήριον ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι· καὶ πάλιν, ὁ ἀρχιερεὺς

A Nam Judæi corporeo more de Deo sentientes, Jerosolymis, ubi constructum erat templum, cultum persolvebant. Ex Danielis porro historia ediscere licet ipsum, apertis fenestris Jerosolymam spectantibus, ad templum conversum adorationis cultum præstitisse. Sane qui ad orientem Jerosolymorum existit, is versus occidentem adorationem persolvit; qui vero ad occidentem, versus orientem id agit; qui ad septentrionem, versus meridiem; qui ad meridiem, versus septentrionem: ita ut quodammodo quatuor illi sese mutuo adorare demonstrantur. Christiani vero non ita; sed uno ritu, unam versus orientem spirituales adorationem Deo, utpote incircumscripito, præbent: qui ipsis a principio in oriente apparuit, eosdemque usque ad occidentem multiplicavit: ipsi gloria in æcula. Amen.

Septem lucernæ, emunctoria, vasa infusoria.

Hoc candelabrum, lucernis septem instructum, ad tabernaculi meridiem positum, luminarium typus erat, quoniam, secundum sapientem Salomonem, orientia luminaria, et ad meridiem discurrunt, a septentrione terræ apparent. Itemque septem numero sunt, ob septennarium dierum numerum: siquidem tempus omne ab hebdomadibus orsum, et menses et annos conficit. Ab una vero parte jubet accendi lucernas, quia ad septentrionem mensa posita erat, ut a meridie ad septentrionem lucem emitterent: nam ita de luminaribus Salomon loquitur: Oriens sol pergit ad meridiem, et circuit ad septentrionem: circuit circumendo, et in circulos suos revertitur spiritus¹⁷. Ab universalioribus itaque Salomon et Moyses de luminaribus similiter locuti sunt.

Paragrapha.

Hæc mensa, terræ typus est; panes vero, fructus ejus significant; duodecim autem panes sunt, in signum duodecim mensium annui cycli; quatuor anguli, totidem anni tropas sive conversiones adumbrant, ternorum mensium singulas; cymatium circumvolutum, universum mare significat, quod exteri vocant Oceanum; corona circumposita, terram ultra Oceanum sitam indicat, ubi paradysus existat.

Texius.

D Velum item ex hyacinto, purpura, bysso et coccino fieri jubet, ipsumque variatum secundum quatuor elementa, ad ornamentum videlicet. Palam enim est in figuram confectum esse: nec minus manifestum est ad ornatum etiam et ministerium fuisse concinnatum. Ipsumque in medio posuit, tabernaculum in duo loca dividens. In interiori loco area propitiatorii jacebat, operta velo, nec ullius oculis patens. Propitiatorium porro typus erat Christi Domini secundum carnem accepti, quemadmodum ait Apostolus: Quem proposuit Deus propitiatorium in sanguine suo¹⁸. Itemque pontifex Do-

¹⁷ Eccle. i, 6. ¹⁸ Rom. iii, 15.

mini Christi typus erat, secundum Apostoli dictum; nam ait: *Quemadmodum pontifex semel in anno ingreditur in interius tabernaculum; ita Christus assitens pontifex futurorum bonorum, per proprium sanguinem introiit semel in Sancta, aeterna redemptione inventa*¹⁹; quæ jam frequenter commemoravi. Est autem arcæ propitiatorii delineatio hujusmodi:

Paragrapha.

Zacharias ergo et Abia sacerdotes ambo erant, qui alternatim per annum ingrediebantur ad remissionem faciendam. Accidit igitur ut, quo tempore conceptus est Dominus, Zacharias sacerdotum obiret, qui ingressus, quemadmodum narrat Lucas, *Vidit visionem angeli, qui et dixit ei: Ne timeas, Zacharia, quia exaudita est oratio tua: et uxor tua Elisabeth pariet tibi filium*²⁰; ac si diceret, quia: Iluc ingressus es ad postulandam pro populo peccatorum remissionem: ecce evangelizo tibi quia oratio tua implebitur: gignetur enim tibi filius ex Elisabeth, præcursor ejus qui omnimodam peccatorum remissionem mundo largitur. Revera ipse Joannes Dominum Christum digito commonstrans clamabat: *Eccc agnus Dei qui tollit peccatum mundi*²¹, ac si diceret, Qui mortalitatem, corruptionem et mutabilitatem aufert et exterminat, ac immortales nos et incorruptos, immutabiles ac non ultra peccatis obnoxios efficit.

Textus.

Tabernaculi porro atrium longitudine erat centum cubitorum viginti columnis instructum; latitudine vero quinquaginta cubitorum. Columnas habens duodecim. Cujus latitudinem ad orientem tabernaculi tribus **203** hinc et tribus inde columnis instrui præcepit; et vela quasi vestimenta ex bysso sola, quindecim cubitis, extensa ad tres columnas: ac quatuor alias columnas jussit ad portam ingressus atrii fieri; vela autem quatuor coloribus variegata esse mandavit. Omnia vero vela atrii ex bysso tantum confici jussit: Altitudo porro illorum erat cubitorum quinque. Circulos autem habebat, veltes item et funiculos, quibus extendebantur tum tabernaculi tectum, tum vela atrii: eratque una terribilis ac virtute plenum tabernaculi ædificium. Quod hoc modo pro facultate delineare liceat, qua figura sunt vulgo dicti papylliones.

De amictu sacerdotis.

Amictus sacerdotis ita se habet: Tunica simbriata, superhumeralia, poderes, tiara, zona, mitra, lamina, duo superhumeralia, humeris sacerdotis imposita, mutuo conjuncta ac revoluta a sinistris ad dexteram, et a dextris ad sinistram, colli ejus nuditate operientia, ex aureis filis contexta, et ex vera purpura ac ex cæruleo colore, bysso et coccino elaborata et variata erant. Superhumeralibus duo lapides smaragdi ad humeros connexi erant, insculpti no-

τύπος ἦν καὶ αὐτὸς τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ. Ὅσπερ γάρ, φησὶν, ὁ ἀρχιερεὺς ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσέρχεται εἰς τὴν ἐσωτέραν σκηνήν· οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐν ἀπαξ εἰς τὰ Ἁγία, αἰωνίαν λύτρωσιν ἐσθάρμενος· ταῦτα δὲ μέμνημαι πολλάκις εἰρηκώς. Ἰ' Ἔστι δὲ ἡ διαγραφή τῆς κιβωτοῦ τοῦ ἱερατοῦ οὕτως·

Παραγραφή.

Ζαχαρίας τοίνυν καὶ Ἀβιά ἱερεῖς ἦσαν ἀμφοτέρω, εἰς παρὰ εἰς κατ' ἐνιαυτὸν εἰσερχόμενοι τὴν ἄφυσιν ποιήσασθαι. Ἐλαθεν οὖν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ συληφθῆναι τὸν Κύριον, ἱερατεύειν τῷ Ζαχαρίᾳ· καὶ εἰσελθὼν, καθὰ γράφει ὁ Λουκᾶς, *Εἶδεν ὀπτασίαν ἀγγέλου, ὃς καὶ εἶπερ αὐτῷ, Μὴ φοβοῦ, Ζαχαρία, διότι εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου· καὶ ἡ γυνὴ σου Ἐλισάβετ γεννήσει υἱόν σοι*· τοῦτο αὐτὸ αἰνιττέμενος, ὅτι Εἰσῆλθες μὲν ἐνταῦθα παρακαλῶν ἄφυσιν ἁμαρτιῶν τὸν λαόν, ἰδοὺ οὖν εὐαγγελίζομαι σοι, ὅτι πληροῦνται τὰ τῆς σῆς προσευχῆς· γεννᾶται γάρ σου υἱὸς ἐκ τῆς Ἐλισάβετ, ὅστις πρόδρομος τυγχάνει τοῦ τὴν παντὲλῆ ἄφυσιν τῷ κόσμῳ χαρίζομένου. Ἀμέλαι αὐτὸς ὁ Ἰωάννης βαπτιστοδευκτῶν τὸν Δεσπότην Χριστὸν ἐξ ὧ· Ἰδὲ ὁ ἁμὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἰών τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· Ἰνα εἴπῃ, Ὅ τὴν θνητότητα καὶ τὴν φθορὰν καὶ τὴν τροπὴν ἀναιρῶν καὶ ἐξαφανίζων, καὶ ποιῶν ἡμᾶς ἀθανάτους καὶ ἀφάρτους καὶ ἀτρέπτους, μὴ ἐπιδεχομένους ἔτι ἁμαρτίαν.

Τὸ καίμενον.

Ἡ δὲ αὐλὴ τῆς σκηνῆς, μήκος πηγῶν ρ', στύλους ἑξουσα κ'· καὶ πλάτος πηγῶν γ', ἑξουσα στύλους ιθ'. Καὶ τὸ πλάτος τὸ πρὸς ἀνατολὰς τῆς σκηνῆς, τρεῖς καὶ τρεῖς στύλους ἔνθεν κάκειθεν προστάττει γενέσθαι· καὶ τὰ ἱστία ὡσανεὶ τὰ ἱμάτια ἐκ βύσσου μόνης πρὸς ἑ' πηγῶν ἐκτεινόμενα ἐπὶ τοὺς τρεῖς στύλους· καὶ τοὺς ἄλλους τέσσαρας στύλους εἰς πύλιν γίνεσθαι εἰσόδου τῆς αὐλῆς, καὶ τὰ ἱστία ἐκ τῶν τεσσάρων χρωμάτων προστάττει ἕσσεσθαι ποικίλα. Ὅλα δὲ τὰ ἱστία τῆς αὐλῆς ἐκ βύσσου καὶ μόνης. Τὸ δὲ ὕψος αὐτῶν πῆχεις πέντε, κρίκους δὲ καὶ πασσάλους καὶ σχοινία ἐν οἷς ἀπετείνοντο ἥ τε σκέπη τῆς σκηνῆς καὶ τὰ ἱστία τῆς αὐλῆς· καὶ ἦν φοβερόν καὶ ἐνέρετόν τε ἅμα πάσης τῆς σκηνῆς. Ἔστιν οὖν διαγράψαι κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον καὶ ταῦτα, οὕτως ὡς ἐν τάξει τῶν λεγομένων παπυλεῶνων.

Περὶ τῆς στολῆς τοῦ ἱερέως.

Ἡ δὲ στολὴ τοῦ ἱερέως ἐστὶν οὕτως· Χιτὼν κοσμήδρωτος, καὶ ἐπωμίς, καὶ ποδήρες, καὶ κίθαρις, καὶ ζώνη, καὶ μίτρα, καὶ πέταλον, δύο ἐπωμίβες ἐπὶ τοὺς δύο ὤμους τοῦ ἱερέως συνέχουσαι αὐτῷ ἑτέρα τὴν ἑτέραν, καὶ ἀνακλιόμεναι ἐξ ἀριστερῶν ἐπὶ τὰ δεξιὰ, καὶ ἀπὸ δεξιῶν ἐπὶ τὰ ἀριστερά, περιχαλύπτουσαι τὴν γύμνησιν τοῦ τραχήλου αὐτοῦ, ἐκ χρυσοσμήματος καὶ ἀληθινῆς πορφύρας, καὶ κινέου χρώματος, καὶ βύσσου, καὶ κοκκίνου καθυφασμέναι ἦσαν

¹⁹ Hebr. ix, 11, 12. ²⁰ Luc. i, 13. ²¹ Joan i, 29.

αι ἐπωμίδες ποικίλαι. Καὶ δύο λίθοι σμαράγδου ἐπὶ τοὺς δύο ὤμους αὐτοῦ εἰς τὰς ἐπωμίδας, γεγλυμένοι τὰ ὀνόματα τῶν δεκαδύο φυλῶν, ἕξ εἰς τὸν ἕνα λίθον, καὶ ἕξ εἰς τὸν ἕνα λίθον. Τὸ δὲ λογεῖον τῆς κρίσεως ὁφαντόν, ἦν ῥάκος σπιθαμῆς τὸ πλάτος τετραγώνον, διπλοῦν ἐκ χρυσοθήματος, πάλιν καὶ τῶν τεσσάρων χρωμάτων καθυφασμένον, ποικίλον, ἔχον καὶ λίθους τετράστιχον· ἀπὸ λίθων τριῶν γίνονται ἱβ' περιεκαλυμμένα (42) χρυσίῳ, κεκολλημένα τῷ λογεῖῳ· ἕκαστος λίθος ὄνομα μίᾳς φυλῆς γεγλυμένον ἔχων ἐν αὐτῷ. Ἀσπίδισκας δὲ δύο χρυσοῦς κελεύει γενέσθαι ἐπὶ τῶν δύο ὤμων, κατὰ τὸ ἐμπροσθεν μέρος, καὶ ἕξ αὐτῶν κροσσωτὰ πεπηγμένα ἐκ χρυσοῦ καὶ χρωμάτων, καὶ ἀποκρέμασθαι τὸ λογεῖον ἐπὶ τὸ στήθος· καὶ πάλιν ἀλύσει διὸν ἐκ χρυσοῦ ἐκ τῶν δύο πλευρῶν τοῦ λογεῖου ἀνακλόμενα κάτωθεν, καὶ ἐξόπισθεν συνδεσμούμενα, ἐναλλὰξ ἐπὶ τὰ δύο περὶ ὄντια τῶν δύο ἐπωμίδων τὸν οὖσαν κατὰ νῦτον τοῦ ἱερέως, ἵνα ὦσιν αἱ ἀλύσεις εἰς τὸν νῦτον τοῦ ἱερέως, ὡς ἐν τάξει χιάστης, συνδεσμεύουσαι τὸ λογεῖον ταῖς ἐπωμίσιν ἐμπροσθεν καὶ ὀπισθεν. Καὶ ὑποδύτης ὁλος κυάνεος τὸ χρῶμα ἀπὸ τοῦ στήθους καὶ ἕως τῶν σκελῶν κάτω, τὸ περιστόμιον αὐτοῦ συνεξυφαίνεται. Ἡ δὲ κάτω ὡς ὡς ἐπὶ λώματος πλατεῖα ἐκ χρωμάτων ποικίλων, καὶ κώδυνας χρυσοῦς, καὶ ῥόσκους χρυσοῦς καὶ ἀνθίνους ἕνα παρ' ἕνα εἶχεν ἀποκρεμαμένους ἐν τῷ λώματι· καὶ χίδαριν βυσσινήν, καὶ ζώνην ποικίλην, περιεζώννυσεν ἄνωθεν ὑπὸ τὸ στήθος τὸν ὑποδύτην. Μίτραν δὲ ἐπὶ μετώπῳ ἐφόρει, καὶ ὕπεράνω τῆς μίτρας (sic) κύανον, ὡς ἐπὶ λώματος ἔχον πέταλον χρυσοῦν, ἐν ᾧ ἦν σφραγὶς ἀγιάσματος Κυρίου, ἵνα εἴπῃ, τὸ λεγόμενον τετράγραμμον, καὶ οὕτως εἰσῆι εἰς τὰ Ἅγια. Περισκελῇ δὲ, τοῦτέστι βομβωνάρια λινὰ ἐφόρει ἀπὸ ὀσφύος ἕως μηρῶν διὰ τὴν ἀσχημοσύνην. Ἔστιν οὖν καὶ αὐτὸ τὸ σχῆμα τοῦ ἱερέως καταγράφαι τοιόνδε.

Εἰσὶν οὖν φανερά τὰ τοῦ σχήματος, τύποι τινῶν πραγμάτων, καὶ φανερά πρὸς εὐπρέτειαν καὶ πρὸς φόβον· οἷον οἱ δύο λίθοι τοῦ σμαράγδου, οἱ ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ βασταζόμενοι ἐν οἷς ἦσαν τὰ ὀνόματα τῶν δεκαδύο φυλῶν, σημαίνουσι τὰς δεκαδύο φυλὰς, ἕξ ἐνὸς προπάτορος τοῦ Ἀβραάμ καταγομένας. Τοῦτο γὰρ δηλοῦν τὸ εἶναι λίθον σμαράγδου τὸν ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὤμων αὐτοῦ εἰς δύο γεγονότα. Ἐπ' ὤμων δὲ τοῦ ἱερέως προσέταξεν ἵνα ἦ τὸ βάρος τῶν δεκαδύο φυλῶν, ἐπὶ τὸν βαστάζοντα καὶ προσερχόμενον περὶ αὐτῶν τῷ Θεῷ. Τὸ δὲ λογεῖον τὸ ἐπὶ τοῦ στήθους, τὸ διπλοῦν, ψυχὴν καὶ σῶμα σημαίνει· διὰ τοῦτο καὶ διπλοῦν καὶ ἐπὶ τῆς καρδίας τίθεται. Οἱ δεκαδύο διάφοροι λίθοι· ἐπειδὴ περ διαφόρους γνώμας εἶχον ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων, καὶ διάφοροι φυλαὶ ἦσαν· ἕκαστ' ἐπὶ τῶν ὤμων ὡς ἐνὸς προπάτορος σμαράγδον ἕνα λίθον ἐκέλευσεν· ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ καὶ αἱ φυλαὶ καὶ αἱ γνώμας διάφοροι, διαφόρους λίθους καὶ ἐπὶ τὸ στήθος κελεύει ταῖσιν· ἐπὶ δὲ τοῦ μετώπου τὸ πέταλον ἀγιάσματος σφραγὶς Κυρίου, γράμματα λέγει ἀποτετυπωμένα, ἐν οἷς ἐγγέγραπτο Θεός· ὁ

A mina duodecim tribuum; sex nomina in uno lapide et totidem in altero. Rationale autem iudicii contextum pannus erat quadrus unius palmi quaquaversum: idque duplex et ex aureis filis confectum, quatuor item coloribus distinctum, quatuor lapidum ordinibus instructum: qui ordines, ternorum lapidum singuli, duodecim simul lapillos consuebant, qui auro circumornati ac rationali colligati erant, quorum singuli singularum tribuum nominibus insculpti sunt. Scutula item aurea duo duobus humeris iussit imponi ad anteriorem partem, ab hisque complicatas ex auro et coloribus simbrias, ut annexum rationale a pectore penderet: ac rursus catenulas duas aureas, a duobus rationalis lateribus ab inferiori parte reductas atque retro alternatim colligatas ad oras duorum superhumeralium, quæ a tergo sacerdotis erant, ut catenulæ a tergo sacerdotis decussatæ, rationale a fronte et a tergo superhumeralibus colligarent. Vestis interior tota cærulea erat, a pectore usque ad imas tibias, cui capitium connectebatur; ora vero, quasi simbriis dilatata, variis coloribus contexta, quæ aurea tintinnabula, et mala punica aurea et floribus distincta circumferebat; cidarin byssinam, et zonam variatam habebat, quæ sub pectore vestem interiorem constringeret. 204 Mitram autem in fronte gestabat, et supra mitram quasi vittam simbriatam auream laminam habentem, in qua erat signaculum sanctificationis Domini, videlicet tetragrammon, ut vocant: atque ita in Sancta ingrediebatur. Femoralia autem, id est, bombonaria linea gestabat, a lumbis usque ad femora, ad operiendam turpitudinem. Sacerdotis porro figura sic delineari potest.

Manifestum igitur est, vestimenti partes rerum aliquarum figuras esse, ad decorem et timorem reverentiamque palam adornatas. Exempli causa, duo lapides smaragdini supra humeros sacerdotis positi, in quibus duodecim tribuum nomina erant, duodecim tribus significant, ex uno atavo Abrahamo oriundas. Id enim significat smaragdi lapis, qui in utroque humero ejus ad duo colliganda usurpatur. D Humeris autem sacerdotis duodecim tribuum pondus imponi jussit, utpote qui pro illis omnia gestaret et ad Deum accederet. Rationale vero duplex, pectori hærens, animam et corpus significat; ideoque duplex est et cordi applicatur. Duodecim varii lapides erant, quia singuli hominum sententia variant, et quia variæ tribus erant: hinc quoniam unus atavus erat, unum lapidem smaragdum esse jussit; quia vero tribus atque sententiæ variæ erant, varios lapides in pectore gestari præcepit; in fronte vero laminam sanctificationis sigilli Domini litteris exaratam dicit, nomen Deus referentibus, quod Hebraicis litteris tetragrammon vo-

(42) Hic generum grammaticalis ratio non servatur.

catur : reliqua demum ad decorem concinnata sunt. Tintinnabula autem aurea et mala punica, ut sonitum ederent : quo signo vetitum erat, ne quis in Sancta ingredi præsumeret, donec ille vocem emisisset. Quemadmodum enim si quis optimates adire velit, nisi quempiam indicantem sibi reperiat, primo pulsat, nec ita facile ingredi audeat ; ita iubetur hic sacerdos cum tintinnabulis incedere ac sonitum emittere. Et hæc quidem de tabernaculo et de sacerdote descripsimus.

Nubes autem ipsi tabernaculo interdiu imminet, noctu vero ignis ; idque in conspectu totius Israelis, quodcumque proficisci vellent, ut scriptum est. Cum porro mercatores, maxime Ismaelites et Madianites, comestum ipsis frequenter adveherent, abunde omnia, Deo ipsis prospiciente, suppeditabantur, ut scriptum est in Deuteronomio : *Agnosce quomodo pertransieris solitudinem hanc magnam et terribilem ; ecce quadraginta annis Dominus Deus tuus tecum, et nihil tibi defuit* ²¹ ; idipsum alibi dicit : *Vestimenta tua non detrita sunt, pedes tui non obcalluerunt, ecce quadraginta annis. Et recogitabis* ²⁰⁵ *in corde tuo, quia sicut erudit homo filium suum, sic Dominus Deus erudit te* ²² ; ac similiter iterum : *Deduxit vos quadraginta annis in deserto : vestimenta vestra non vetustate consumpta sunt, et calceamenta vestra non detrita sunt a pedibus vestris* ²³. Neque enim, ut quidam portentorum fabulatores, maximeque qui ex circumcissione sunt, arbitrantur, vestimenta et calceamenta eorum non detrita sunt, etiamsi Moyses ita loqui videtur ; sed ait, nihil ipsis in solitudinis defuisse, quia mercatores frequenter ipsis necessaria subministrabant. Alias enim dicant, queso, qui potuissent infantes in deserto nati, paternis vestimentis et calceamentis uti, in tanto statum discrimine ? Qui panes propositionis quotidie recentes conficere jussi fuissent nisi ipsis mercatores frumentum advehissent ? Scitis eas illa de causa murmurasse ac dixisse : *Nuruzid et panem potest dare, aut parare mentiam populo suo* ²⁴ ? Aut unde ipsis similia, ut placentias facerent, et hyacinthinæ capuleque pelles ad tabernaculi tentoria, nisi a mercatoribus emissent ? Quia enim ea mercatores, Dei providentia, subministrabant, et tamen illi murmurabant contra Deum et contra Moysen, etsi Ægyptiorum divitias possiderent ; ideo ipsis et ingratia et incredulis mirabilia patrabat : ac modò aquam ex petra large emittebat, modò manna de celo, modò coturnicem ex mari per triginta dies suppeditans ; rursus eos plagis castigabat, aliquando partem castrorum igne consumens, aliquando viginti duos milia morte afficiens, mox serpentes immittens, mox Dathan, Abiron et Core cum sociis ira divinitus immissa cum tota domo ac jumentis viventes hiata terræ devorans : docensque ne increduli neque ingrati Deo es-

A φασι δι' Ἑβραίων τὸ τετράγραμμον· λοιπὸν τὰ ἄλλα δι' εὐπρέπειαν. Οἱ δὲ κώδωνες οἱ χρυσοὶ καὶ οἱ ποσχοὶ, ἵνα ἐκτελῶσιν ἔχον· ἐδιδάσκοντο δὲ διὰ τοῦ συμβόλου, μὴ κατατολμᾶν εἰσεῖναι εἰς τὰ Ἅγια, πρὶν ἐξακουστὸν ποιῆσαι τὴν φωνήν. Ὅσπερ γάρ τις παρὰ ἀνθρώποις μεγάλοις εἰσεῖναι μέλλων, ἐὰν μὴ εὐρητὸν μνηστῆρα, ἀρχεται κρούειν, μὴ τολμῶν ὡς ἐτυχεῖν εἰσελθεῖν· οὕτως κἀνταῦθα προστάσσεται διὰ τῶν κωδῶνων βαδίζειν καὶ κτύπον ἀποτελεῖν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς σκηνῆς καὶ τοῦ ἱερέως κατεγράψαμεν.

Νεφέλη δὲ ἦν ἡμέρας ἐπ' αὐτὴν, καὶ πῦρ τὴν νύκτα, θανόντων πάντος Ἰσραὴλ ἐν πάσαις ταῖς ἀναρχαῖς αὐτῶν, καθὰ γέγραπται. Συνεχῶς δὲ βασταγαὶ ἐμπόρων, μάλιστα Ἰσραηλιτῶν καὶ Μαδιανιτῶν πρὸς αὐτοὺς συνερχόντων (sic), ὡς ἀφ' ὧν αὐτοῖς πάντα χορηγεῖσθαι τοῦ θεοῦ τὰ κατ' αὐτοὺς προνοούμενου, καθὰ γέγραπται ἐν τῷ δευτερονομίῳ οὕτως· Διδγρωθὶ πῶς διήλθες τὴν ἔρημον τὴν μεγάλην καὶ φοβεράν ἐκεῖνη· ἰδοὺ τεσσαράκοντα ἔτη Κύριος ὁ θεός σου μετὰ σοῦ· οὐκ ἐπεδείχθης φήματος· καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ ἐτέρως λέγει, Τὰ ἱμάτιά σου οὐ κατέτριβεν ἀπὸ σοῦ, οἱ πόδες σου οὐκ ἐνυλῶθησαν, ἰδοὺ τεσσαράκοντα ἔτη. Καὶ γνώσῃ τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὡς εἰ τις ἀνθρώπος παιδεύσῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, οὕτω Κύριος ὁ θεός σου παιδεύσει σε· καὶ πάλιν ὁμοίως, Ἦγαγετ' ὁμοῦ μ' ἔτη ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὐκ ἐπαλαιώθη τὰ ἱμάτια ὁμῶν, καὶ τὰ ὑποδήματα ὁμῶν οὐ κατέτριβεν ἀπὸ τῶν ποδῶν ὁμῶν. Οὐ γὰρ ὡς τινες τερατολόγοι, μάλιστα οἱ τῆς κατατομῆς, ὑπενόησαν, μὴ παλαιωθῆναι ὅπως αὐτόχρομα τὰ ἱμάτια αὐτῶν καὶ τὰ ὑποδήματα, τὸ οὕτως εἶπαι τὸν Μωσέα· ἀλλ' ὅτι οὐδὲν αὐτοῖς, φησὶν, εἰσέφην ἐν τῇ ἐρήμῳ, τῶν ἐμπόρων συνεχῶς τὰ ἐπιτήδεια προσκομιζόντων. Ἡ γὰρ ἂν κατ' αὐτοὺς τὰ γεννώμενα ἐν τῇ ἐρήμῳ παιδεία πῶς ἐνῆν τοῖς πατρικοῖς ἱματίοις καὶ ὑποδήμασι χρῆσθαι· τελείων ὄντων, αὐτῶν δὲ σμικροτάτων ; Πῶς δὲ καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προβάσεως καθ' ἡμέραν νεαροὺς κεκλευσμένοι ποιεῖν, μὴ τῶν ἐμπόρων αὐτοῖς κομιζόντων τὸν σίτον ; Ἰστέ γὰρ ὅτι καὶ ἐν τούτῳ ἐγόγγυζον λέγοντες, Μὴ καὶ ἄρτον δύνανται δοῦναι ἢ ἐτοιμάσαι τράπεζαν τῷ λαῷ αὐτοῦ ; Ἡ πῶθεν αὐτοῖς σεμβάλει, ἵνα τὰ λάγνα ποιῶσιν, ἢ λαγχνῆρά δέρματα καὶ κυανὰ εἰς τὰς διφθέρας τῆς σκηνῆς, εἰ μὴ ἐκ τῶν ἐμπόρων ἡγόραζον ; Διὰ τοῦτο γὰρ ὅτι ἐχορήγουν οἱ ἔμποροι προνοίᾳ τοῦ θεοῦ, καὶ ἐγόγγυζον κατὰ τοῦ θεοῦ καὶ κατὰ τοῦ Μωσέως, εἶχον δὲ καὶ τὸν πλεῖστον τῶν Αἰγυπτίων, ὡς ἀχαρίστοις λοιπὸν καὶ ἀπίστοις, παράδοξα ἐποίησιν, ποτὲ μὲν ὕδωρ ἀφ' ὀνόματος ἐκ πέτρας, ποτὲ δὲ μάννα ἐξ οὐρανοῦ, ποτὲ δὲ ὄρυγομήτηραν ἐκ θαλάττης ἐπὶ λ' ἡμέρας χορηγήσας, αὐτοῖς σωφρονίζου ἐπαίδευε πληγαῖς, ποτὲ μὲν πυρὶ καταναλλοσκον μέγρος τῆς παρεμβολῆς, ποτὲ δὲ θανάτῳ θραύων καὶ χυλιδάας, ποτὲ δὲ δι' ὄψεων, ποτὲ δὲ καὶ τοὺς περὶ Δαθὰν καὶ Ἀβεριὼν καὶ Κορὲ θανατῶν ὀργῇ ἢ γῇ ζώντας πανοικεῖ καὶ κτήνησι κατέπει· διδάσκων μὴ

²¹ Deut. II, 7. ²² Deut. VIII, 4. ²³ Deut. XXXI, 4. ²⁴ Psal. LXXVII, 20.

ἀποστειν μήτε ἀχαριστεῖν Θεῷ, ἀλλὰ σωφρόνως ζῆν. Λαβόντες δὲ καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν νόμον ἐγγράφως, καὶ διδασκόμενοι γράμματα νεωστὶ, καὶ ὥστερ παι-
 δευτηρίῳ ἡσυχῇ ἐν τῇ ἐρήμῳ χρησάμενος ὁ Θεός, μ' ἐτη εἰσεν αὐτοὺς καταλαβεῖν τὰ γράμματα· Ὅθεν ἔστιν ἰδεῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐρήμῳ τοῦ Σιναι τοῦ
 ὄρους ἐν πάσαις καταπαύσεσι, πάντας τοὺς λίθους τῶν αὐτῶν, τοὺς ἐκ τῶν ὄρων ἀποκλιωμένους, γε-
 γραμένους γράμμασι γλυπτοῖς Ἑβραϊκοῖς, ὡς αὐ-
 τὸς ἐγὼ περσεύσας τοὺς τόπους μαρτυρῶ. Ἄτινα καὶ
 τινες Ἰουδαῖοι ἀναγνόντες διηγούντο ἡμῖν λέγοντες
 γεγράφαι οὕτως, Ἀπερσις, [ἀπαρσις] τοῦδε, ἐν
 φυλῇ τῆσδε, ἐτεῖ τῷδε, μηνὶ τῷδε, καθά καὶ
 παρ' ἡμῖν πολλάκις τινὲς ἐν ταῖς ξενίαις γράφουσιν.
 Αὗτοι δὲ καὶ ὡς νεωστὶ μαθόντες γράμματα, συν-
 εχῶς κατεχρῶντο καὶ ἐκλήθοντο γράφοντες, ὥστε
 πάντας τοὺς τόπους ἐκείνους μεστούς εἶναι γραμμά-
 των Ἑβραϊκῶν γλυπτῶν, εἰς ἐτι καὶ νῦν σωζομένων
 διὰ τοὺς ἀπίστους, ὡς ἔγωγε οἶμαι. Ἐξὼν δὲ τῷ βου-
 λομένῳ ἐν τοῖς τόποις γενέσθαι καὶ θεάσασθαι, ἤγουν
 ἐρωτῆσαι καὶ μαθεῖν περὶ τούτου, ὡς ἀλήθειαν εἴ-
 πομεν. Πρώτως οὖν Ἑβραῖοι παρὰ τοῦ Θεοῦ σοφί-
 σθέντες καὶ γράμματα διὰ τῶν λιθίνων πλακῶν
 ἐκείνων παραλαβόντες καὶ μεμαθηκότες μ' ἐτη ἐν τῇ
 ἐρήμῳ, γειννώσι τοῖς Φοίνιξι παραδεδώκασι κατ'
 ἐκεῖνο καιροῦ, πρώτῳ Κάδμῳ τῷ Τυρίῳ βασιλεῖ, ἐξ
 ἐκείνου παρέλαβον Ἕλληνας, λοιπὸν καθέστη πάντα
 τὰ ἔθνη.

Ἐστρατοπέδευον δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ κατὰ τὴν τάξιν
 τὴν δοθείσαν αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ, κυκλῶντες τὴν
 σκηνὴν ἱερεῖς τε καὶ Λευῖται, καὶ περὶ αὐτῶν αἱ β'
 φυλαί, εἰς ἀνατολὰς τῆς σκητῆς τρεῖς· ἐν αἷς μέση
 ἐτύγχανεν ἡ τοῦ Ἰούδα φυλὴ σὺν Μωϋσῇ καὶ Ἀαρών,
 ἐξάρχουσα τῶν λοιπῶν, καὶ εἰς νότον τρεῖς, καὶ εἰς
 δυσμὰς τρεῖς, καὶ εἰς βορρᾶν τρεῖς. Οὕτως κατα-
 παύοντες καὶ οὕτως ἀναίροντες, καὶ βαδίζοντες κατὰ
 τὴν διαγραφὴν ταύτην.

Οὕτως οὖν στρατοπεδεύοντες καθ' ἑκάστην ἐν τῇ
 ἐρήμῳ, τελευτήσαντος λοιπὸν τοῦ Ἀαρών καὶ τοῦ
 Μωϋσέως, καὶ παραλαβόντος αὐτῶν τὴν στρατηγίαν
 τοῦ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ναυῆ, καὶ διαβιβάσαντος αὐ-
 τοὺς τὸν Ἰορδάνην παραδόξως, κληρούχους αὐτοὺς
 κατέστησε τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας, κατὰ τὰς θεόθεν
 προρρήσεις τε καὶ διατάξεις. Κατεῖχε ἡ τοῦ Ἰούδα
 φυλὴ τὴν μητρόπολιν τὴν Ἱερουσαλὴμ, μέχρις οὗ ὁ
 προσδοκώμενος, καὶ προκηρυττόμενος διὰ τοῦ νόμου
 καὶ τῶν προφητῶν, ἐξ αὐτῶν ἐλήλυθε, δι' οὗ τὴν με-
 γάλην καὶ αἰώνιον σωτηρίαν καὶ ἀνάκτισιν ὁ Θεός
 τῷ κόσμῳ εἰργάσατο· λέγω δὲ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ
 κατὰ σάρκα, κατὰ τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ τὰς πρὸς
 τὸν Ἀβραάμ γεγεννημένας, καὶ τὸν ἀνοῶν καὶ ἐξ
 ἀρχῆς αὐτοῦ σκοπὸν, καθά καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ
 πρὸς Γαλάτας Ἐπιστολῇ, ὡς ἐρωτώμενος ὑπὸ τινος,
 καὶ λέγοντος· Τί οὖν ὁ νόμος; ὡσαύτῃ Τί οὖν ἐδόθη
 ὁ νόμος; ταχύτατα ἀποκρίνεται καὶ Φωστὶ, Τῶν πα-
 ραδόσεων χάριν προσετέθη, ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ

A sent, sed temperanter viverent. Cum autem seri-
 ptam a Deo legem accepissent, ibi primum litteras
 edidicerunt, ac solitudine ceu quieto quodam litte-
 rario Indo usus Deus, ipsos totis quadraginta annis
 exarandis litteris exerceri sivit. Quamobrem in de-
 serto Sinai montis, inque omnibus Hebraeorum
 mansionibus, videre est lapides omnes ex monti-
 bus delapsos, litteris Hebraicis inscriptos, ut ego
 qui istae iter habui, testificor. Quas inscriptiones
 Judaei quidam, qui ipsas legerant, narrabant nobis
 ita habere : *Profectio talis, ex tribu tali, anno tali,
 mensa tali* ; ut plerumque multi nostro aeo in di-
 versoriis scribere solent. Illi vero, utpote qui nuper
 litteras edidicissent, frequentius scribebant et litteras
 multiplicabant ; ita ut Isthac omnia loca litteris He-
 braicis inculptis plena sunt : quae, ut quidem aestimo,
 incredulorum causa hactenus servantur. Cuivis
 porro licet loca adire et isthaec inspicere, vel alios sci-
 scitari, ut ediscat nos vera narrare. Cum ergo pri-
 mum Hebraei a Deo per illas scripto traditas tabu-
 las litteris instituti et eruditi fuissent per moras
 illas quadraginta annorum in deserto, vicinis suis
 Phoenicibus ipsas tradiderunt, quo tempore primum
 Tyrus regnabat Cadmus : ex quo Graeci litteras
 acceperunt, quae inde ad omnes gentes emana-
 runt.

Castrametabantur autem in deserto, ordine
 et ritu sibi a Deo tradito : nempe sacerdotes et Le-
 vitae in circuitu tabernaculi ; circum autem illos
 dodecim tribus, nimirum ad orientem tabernaculi
 tres, in quarum medio erat Juda tribus, cum Moyse
 et Aaron, utpote quae principatum in omnes gere-
 ret ; tres item ad meridiem, tres ad occidentem,
 tres ad septentrionem. Eo scilicet ritu quiescebant,
 eo proficiscebantur et incedebant secundum presen-
 tem delineationem.

Hoc castrametandi genere in deserto quotidie
 usos, post Aaronis et Moysis obitum, qui populi
 principatum exceperat, Jesus filius Nave, cum eos
 modo perquam mirabili trans Jordanem duxisset,
 haeredes ipsos terrae promissionis constituit, secun-
 dum datas divinitus praedictiones ac constitutio-
 nes. Tum tribus Juda metropolim Jerosolymam
 obtinuit, donec ex ea ortum duceret is qui exspe-
 ctabatur ac per legem et prophetas praenuntiatus
 fuerat : per quem magnam aeternamque salutem ac
 renovationem Deus mundo intulit ; de Domino
 Christo secundum carnem loquor, nempe secun-
 dum promissa Dei Abrahamo facta, ac secundum
 propositum, quod jam a principio Deus habuerat,
 prout etiam Apostolus in Epistola ad Galatas²², quasi
 sciscitante quodam, loquitur : *Quid igitur lex ?* ac si
 diceret : *Cur lex data fuit ?* continuo respondet his
 verbis : *Propter transgressionem posita est donec ve-
 niret semen quod promiserat, ordinata per angelos in*

²² Galat. iii, 19.

manu mediatoris; ac si diceret: Ideo lex addita est, ut per illam et per sacerdotium gens illa custodiretur, quæ promissa acceperat, scilicet genus Abraham; ac ne illius commistio ulla cum alia gente fieret, ut hinc is, qui prænuntiatus fuerat, omnibus notus esset: per quem mundus renovatur, ac scopus ille pristinus æconomiaque Dei impletur. Jam olim quippe et a principio scopus et propositum Dei erat aliis etiam existentiam ac bonitatis suæ participationem tradere, itemque rationem, cognitionem, immortalitatem, beatitudinem, ac omnis boni, pro facultate et captu, participationem. At quandoquidem Numen solum doceri nequit, ac sola **207** per se vera cognitio est, brutorum vero proprium est, ut naturæ impetu ferantur sine ulla ratione ac vera cognitione, ac cum similiter inanimata omni prorsus motu et impetu atque cognitione careant, ceu medios quosdam rationabiles constituit clemens ille Deus, scientiæ per disciplinam et experientiam capaces probationi tradidit: et secundum pristinum illud propositum, futurum statum, id est, supremum locum, effecit.

Cum autem primo præsentem statum et vitam esse definivisset, qua ceu schola nobis consentanea uteretur, hanc vitam mortalem et mutabilem effecit, ut nos, internoscendi et ratiocinandi vi præditi, bonorum participatione frui et a malis declinare possemus. Quamobrem præsens vita jucundis et tristibus permista est, ut, quotidie in illis versantes, alia fugeremus, alia assequi niteremur. Ideo leges dantur, comminationes et supplicia, quæ appetitum rostrum a malo absterreant. Denique mors ipsa, cum ab ejus ira profecta videtur, revera quies et hujus calamitosæ vitæ et scholæ cessatio reputanda est: qua ratione illam primo homini Deus ex providentia intulit, ut peccatum illi perosum, justitiam vero desiderabilem redderet, invitans illum, ac ejus opera universos, ad futuram nobis paratam vitam, æternumque regnum, justitiam, sanctificationem, redemptionem et beatitudinem: quod erat pristinum ab initio Dei consilium. Deus igitur sapienter, imo sapientissime peccato primi hominis, ceu ira periret, mortem injicit, ut ipsi perosum illud redderet. Deinde ne malis obrutus homo in desperationem iret, ejus, tanquam filii pater, curam gerit, ipsique tunicas consuit: hinc Abelis sanguinem ulciscitur, Enochum transfert, ita ut mortis decretum in eum non obtineret, Noe ex mundi naufragio servat, Abrahamum eligit, ex ejus semine mundi renovationem efficit; necnon Isaacum, Jacobum, patriarchas eorumque filios, duodecimque tribus ex illis ortas: quas cum brachio excelso ab Ægyptiorum servitute redimit, in deserto mirabiliter deducit, descriptam ipsis legem tradit: ac populo in cohortes distributo Palestinam in sortes divisam tradit possidendam. Prophetas ipsis excitavit Davidem primum regem eorum, Samuelem, Eliam tantum

A σπέρμα δ' ἐπηγγέλλεται, διαταγείς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου· ἵνα εἴπῃ, ὅτι διὰ τοῦτο ὁ νόμος προσετέθη, ἵνα φυλαχθῇ δι' αὐτοῦ καὶ τῆς ἱερατείας φρουρούμενον τὸ ἔθνος τὸ τὰς ἐπαγγελίας λαθόν, τούτέστι τὸ τοῦ Ἀβραάμ, καὶ μὴ μίξις τις γένηται αὐτοῦ μετὰ ἐτέρου ἔθνους· ὅπως ὁ προκηρυττόμενος ἐξ αὐτοῦ γνώριμος τοῖς πᾶσιν ὑπάρχῃ, δι' οὗ κόσμος ἀνακινῶνται, καὶ ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἀνωθεν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ πληροῦται. Σκοπὸς γὰρ ἦν ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τῷ Θεῷ ἐτέροις μεταδόναι τοῦ εἶναι καὶ μετασχεῖν τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, λόγου τε καὶ γνώσεως καὶ ἀθανασίας καὶ μακαριότητος καὶ παντὸς ἀγαθοῦ ὅσον ἐνδέχεται μετασχεῖν τὸν μετέχοντα. Καὶ ἐπειδὴ περ τὸ θεῖον μόνον ἀδίδακτον, καὶ αὐτόχρημα ἀληθὲς γνῶσις ἐστὶ, τῶν δὲ ἄλλων ἴδιον φυσικαῖς ὁρμαῖς κινεῖσθαι ἀνευ λόγου καὶ ἀληθοῦς γνώσεως· ὁμοίως καὶ τῶν ἀψύχων ἀμοιρούντων τὸ παράπαν κινήσεώς τε καὶ ὁρμῆς φυσικῆς καὶ γνώσεως, μέσους τινὰς, ὡς ἐνεδέχετο, εἶναι τοὺς λογικοὺς ποιήσας ὁ φιλόθεωπος Θεός, δεκτικοὺς ἐπιστήμης διὰ μαθήσεως καὶ πείρας, ἰδοκίμασε, καὶ ἐποίησε κατὰ τὸν ἀνωθεν αὐτοῦ σκοπὸν, τὴν μέλλουσαν κατάστασιν, τούτέστι τὸν ἄνω χῶρον.

Πρῶτον δὲ ὀρίσας ταύτην τὴν κατάστασιν, ἐν ἧ περ καὶ παιδευτηρίῳ χρησίμῳ χρησάμενος πρὸς τὸ ἡμῖν συμβαλλόμενον, θνητὴν δὲ καὶ τρεπτὴν ἀπειργάσατο, πρὸς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς διακριτικῇ καὶ λογικῇ ἐξεῖ τὸν καλὸν τὴν μετουσίαν κτᾶσθαι, τῶν δὲ κακῶν ἀποστρέφασθαι. Διὸ καὶ ἡδεῖα καὶ λυπηρὰ ἔχει ἡ νῦν κατάστασις· ἵνα καθ' ἑκάστην ἐν αὐτοῖς ἀναστρεφόμενοι, τὰ μὲν φεύγωμεν, τῶν δὲ ἀντεχώμεθα. Διὰ τοῦτο καὶ νόμοι, καὶ ἀπειλαί, καὶ κολαστήρια, τοῦ κακοῦ τὴν ὁρμὴν ἡμῶν ἀνακόπτοντα. Τελευταῖον δὲ καὶ ὁδοῦν μὲν κατ' ὀργὴν εἶναι θάνατος, κατὰ δὲ τὸ ἀληθὲς παῦλαν παρέχων τῇ μοχθηρᾷ ταύτῃ ζωῇ καὶ τῷ παιδευτηρίῳ, καθὰ καὶ τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ ὁ Θεὸς κατ' οἰκονομίαν ἐπήνεγκε, μιστην αὐτῷ τὴν ἁμαρτίαν ἐργαζόμενος, καὶ ποθητὴν ποιῶν τὴν δικαιοσύνην· προτρεπόμενος αὐτὸν τε καὶ πάντας δι' αὐτοῦ, εἰς τὴν προητοιμασμένην ἡμῖν κατάστασιν, βασιλείαν τε αἰώνιον καὶ δικαιοσύνην καὶ ἁγιασμὸν καὶ ἀπολύτρωσιν καὶ μακαριότητα, ἅπερ καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς ἠθούλετο. **D** Ἐπιβρίπτει τοίνυν ὁ Θεὸς σοφῶς, καὶ πάνυ σοφῶς, τῇ ἁμαρτίᾳ τοῦ πρωτοπλάστου ἀνθρώπου τὸν θάνατον, ὡς κατ' ὀργὴν, ἵνα μιστην αὐτῷ ταύτην ἀπειργάζεται· εἴτα λοιπὸν πάλιν, ἵνα μὴ ἐκ κακῶν ὁ ἀνθρώπος ἀπελπιστίαν νοσήσῃ, ἐπιμελεῖται αὐτοῦ ὡς πατὴρ τέκνου, καὶ ποιεῖ αὐτῷ χιτῶνας· εἴτα ἐκδικεῖ τὸ αἷμα τοῦ Ἀβελ, τὸν Ἐνὼχ μετατίθησιν, ὥστε καὶ τὴν ἀπέφασιν τοῦ θανάτου μὴ κρατεῖν ἐπ' αὐτοῦ· τὸν Νῶε διασώζει ἐκ τοῦ κοσμικοῦ ναυαγίου, τὸν Ἀβραάμ ἐκλέγεται, ἀφ' οὗ καὶ διὰ τοῦ σπέρματος ἐργάζεται τὴν ἀνάκτισιν τοῦ κόσμου, τὸν Ἰσαὰκ, τὸν Ἰακώβ, τοὺς πατριάρχας, καὶ τούτων τὰ τέκνα καὶ τὰς ἐκ τούτων δώδεκα φυλάς, ἅπερ καὶ μετὰ βραχίονος ὤψηλόν λυτροῦται τῆς δουλείας τῶν Ἀγυπτίων, καθοδηγήσας τὴν ἔρημον, θαυμαστῶς

και δοὺς νόμον ἐγγράφως· καὶ ταξιαρχήσας τὸ ἔθνος, κατεκληροδότησεν αὐτοῖς τὴν γῆν Παλαιστίνης· καὶ ἤγειρεν αὐτοῖς προφήτας, τὸν Δαυὶδ τὸν πρῶτον αὐτῶν βασιλεῖα, Σαμουὴλ, Ἡλὶαν τὸν τηλικούτον, τὸν τούτου μαθητὴν Ἐλισσαίον, τοὺς δώδεκα καὶ τοὺς τέσσαρας τοὺς μεγάλους προφητεῦσαντας τὴν ἔλευσιν τοῦ ἐξ αὐτῶν ὑπερομένου κατὰ σάρκα Δεσπότης Χριστοῦ, ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ γίνεται καὶ πληροῦται ὁ ἐξ ἀρχῆς σκοπὸς καὶ ἡ οἰκονομία τοῦ Θεοῦ ἡ μεγάλη καὶ σωτηριώδης. Ὡς περ γὰρ φησὶν ὁ Παῦλος, διὰ τῆς ἁμαρτίας τοῦ πρωτοπλάστου ἀνθρώπου παρεισαγαγεῖν τὸν θάνατον, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ κατὰ σάρκα, τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀνάγκησιν καὶ τὴν ἀνακαταλίσκειν πάσης τῆς κτίσεως. Ὡς περ γὰρ φησὶν ὁ Παῦλος, δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν εἰσῆλθῃ ἐν τῇ γῇ. Αὕτη ἡ μεγάλη σωτηρία καὶ οἰκονομία καὶ σοφία τοῦ τὰ πάντα παραγαγόντος καὶ πάλιν ἀνακτιζόντος Θεοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ τὰς δύο καταστάσεις ἐξ ἀρχῆς πεποίηκε, καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν μετὰ τὴν ἐνθὺνδε ζωὴν ἀπορρῶ πᾶς ὁ σκοπὸς τῆς θείας Γραφῆς, καὶ τὸ Χριστιανικὸν κήρυγμα, καὶ ἡ ἐλπίς τῶν Χριστιανῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ βαπτίσει, εἰ μὴ πρῶτον ὁμολογήσῃ τις τὴν τῆς ἁγίας Τριάδος ὁμολογίαν, καὶ τῆς ἡμετέρας σαρκὸς τὴν ἀνάστασιν πιστεύειν, οὐ βαπτίζεται, καὶ συνκαταλέγεται μετὰ Χριστιανῶν, καὶ πιστὸς ἀναγορεύεται. Οὗτος ὁ σκοπὸς πάσης τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς. Παλαιᾶς τε καὶ Καινῆς Διαθήκης· καὶ οὗτοι κατὰ τύπον τῆς σκηνῆς τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ ὑπὸ Μωϋσεως κατασκευασθείσης, δύο χώρους πεποίηκεν ὁ Θεὸς τὸν σύμπαντα κόσμον· λέγω δὴ τοῦτον τὸν κόσμον· ἐν ᾧ θνητοὺς καὶ τρεπτοὺς ὡς ἐν παιδευτηρίῳ ἔδοκίμασε πρῶτον ἡμᾶς διάγειν, καὶ πεπειρασθαι λυπηρῶν τε καὶ ἡδέων· χωρὶς γὰρ παιδείας μᾶθῃσιν γενέσθαι ἀμύχανον. Πᾶσα γὰρ παιδεία, φησὶ, πρὸς τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρὸς εἶναι, ἀλλὰ λύπη. Εἰς ὕστερον οὖν πεπειραμένους λογικῶς ἔδοκίμασε παρασχεῖν τὰ αἰώνια αὐτοῦ ἀγαθὰ ἐν τῇ μελλούσῃ καταστάσει, καὶ πληρῶσαι τὸν ἑαυτοῦ ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς σκοπὸν, οἰκονομήσας ὡς Θεὸς τὰ καθ' ἡμᾶς, ὡς αὐτῷ ἔπρεπε, καὶ ἡμῖν συνέφερε. Διαγράφομεν τοίνυν καὶ τὴν στρατοπεδαρχίαν αὐτῶν τῶν Ἰσραηλιτῶν τὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ τὴν ἐν τῇ ἐλευσίᾳ τοῦ Μωσέως, καὶ τὴν κατὰ πᾶσιν αὐτῶν τὴν ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ὅπως ἐκλήρονόμησαν τὴν γῆν, καὶ κατέσχον αὐτήν.

Ἐν ταύτῃ τῇ γῇ κατοικοῦσιν, ἤγειρεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς κατὰ καιρὸν προφήτας, τὴν ἔλευσιν τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ κατὰ σάρκα διαγορεύειν, δι' οὗ ἡμελλεν ἀγαθίσκυσθαι ἡ μέλλουσα κατάσταση, ὑπομιμνήσκοντας αὐτοὺς τῶν ἐπαγγελιῶν ὧν πρὸς Ἀβραάμ ἐποιήσατο. Διαγράφωμεν τοίνυν ἕκαστον τῶν προσεχέμενων καὶ προφητῶν, ὅπως ἀνακηρύττῃ ἀξιώθεις μὲν εἰπεῖν τι περὶ τῆς ἐλευσεως τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, εἴτε διὰ λόγων, εἴτε δι' ἔργων ἐπιγράφοντες, καὶ ἀξιώθεις εἰπεῖν ἢ ποιῆσαι περὶ αὐτοῦ· συμβάλλεται γὰρ καὶ τοῦτο τῇ ἡμετέρῃ λόγῳ, ὅπως καὶ ἐν τούτῳ δείξωμεν ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους εἰς ὃν σκοπὸν ἀπορρῶ πᾶσα ἡ θεία Γραφή.

²⁷ 1 Cor. xv, 21. ²⁸ Hebr. xii, 11.

illum virum, ejus discipulum Eliseum, duodecim prophetas, quatuor item magnos illos, qui Domini Christi, ab illis secundum carnem prodituri, adventum vaticinarentur: In quo Christo, et per quem scopus ille Dei pristinus et œconomia magna et salutaris impletur. Quemadmodum 208 enim per primi hominis peccatum mortem inducere dispensavit; sic per obsequentiam Domini Christi, secundum carnem, resurrectionem, renovationem restorationemque totius rerum naturæ fieri providit. Nam quemadmodum ait Paulus: Per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum ²⁷ in terram inducta est. Hæc est magna salus, œconomia et sapientia Dei, qui omnia produxit, et omnia iterum restauravit. Quapropter duos illos status ab initio disposuit, totusque divinæ Scripturæ scopus ad futuram vitam post præsentem respicit, necnon Christiana prædicatio et spes Christianorum. Quocirca nemo baptizatur, quin prius sanctam Trinitatem et nostræ carnis resurrectionem se credere confiteatur: alias nec cum Christianis annumeratur, nec fidelis esse prædicatur. Hic totius divinæ Scripturæ scopus tam Veteris quam Novi Testamenti: qui eo spectat etiam, quod, ad exemplum tabernaculi in deserto a Moyse constructi, in duo loca totum mundum Deus distribuerit, hunc scilicet mundum, in quo nos mortales et mutabiles ceu in schola primum degere decrevit, ut tristia simul et jucunda experiamur: nam sine institutione doctrina accedere nunquam potest. Omnis quippe disciplina, inquit, in præsentem non videtur gaudium esse, sed dolori ²⁸: demum rationabili modo exercitatis, sempiterna bona in futura vita conferre decrevit, et sic suum a principio scopum perficere; cum utpote Deus, nostra uti se decebat, nobisque consentaneum erat, providerit. Castra itaque Israelitarum in deserto delineamus, necnon transitum Jordanis, qui sub Jesu filio Nave post Moysis obitum contigit, itemque ipsorum in terra promissionis partam requiem, Hierosolymam quoque, et quomodo terram sorte acceperint et obtinuerint.

Dum in ista terra habitarent, Deus illis prophetas variis temporibus excitavit, qui Domini Christi secundum carnem adventum prænuntiarent, a quo futura illa vita commonstranda erat; qui prophetæ in memoriam ipsis revocarent promissiones, quas ad Abraham dederat. Singulos itaque seniores et prophetas delineamus, declaremusque quo pacto digni habitati fuerint, qui Domini Christi adventum prædicarent, ac seu verbis seu operibus prænuntiarent ac scriberent: nam id ad hunc librum nostrum respicit, ut ab initio ad calcem usque demonstremus, ad quem scopum et finem tota divina Scriptura collimet.

209 ADAM.

Hic est protoplastus Adam, dignus habitus qui vaticinium ederet de se deque uxore sua, qui ex Dei benedictione per copulam, in carnem unam ambo conjunguntur: quod ipsum Dominus in Evangeliiis testificatur, affirmans hæc Deum per os Adami dixisse, cui etiam nuptiarum conciliator fuit²⁰. Apostolus vero Paulus hoc usus exemplo est, id mystico more et de Ecclesia explicans his verbis: *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia*²¹. At enim quemadmodum Adam est caput omnium in hoc mundo, utpote eorum causa atque pater; sic et Dominus Christus secundum carnem caput est Ecclesiae et Pater futuri sæculi. Adam item Dei imago esse et vocari primus dignatus est, at in Domino Christo id magis proprie contigit, quemadmodum Apostolus dicit: *Qui est imago Dei invisibilis*²². Adam solus et primus hominum ex latere, Dei opera, mulierem protulit sine semine, Dominus vero Christus secundum carnem sine semine quasi masculus ex femina prodiit, æqualitatem ac debitum naturæ implens. Ille primus hominum a diabolo deceptus peccavit, Dominus autem Christus pro illo debitum solvit, opportune discisso chirographo, et adversario conculcato.

Paragrapha.

In Epistola ad Romanos Apostolus Adamum Christi typum esse dixit his verbis: *Qui est typus futuri*²³; similiter illum primum vocavit; Christum vero, secundum. Cum Deus primo homini mortem ipsa die obeundam comminatus esset, si præceptum transgrederetur, nec tamen transgresso statim eam intulisset secundum comminationem, sed patienter tulisset; lege ipsum erudiisset et ejecisset ex paradiso, ac concessisset illi ut longævus decederet; magnam erga homines Deus commiserationem exhibuit, cum maxime ipsi tunicas procuraverit, neque ira permotus mortem naturæ hominum intulerit: sed prospiciendi vi et sapientia hominem erudiens ipsi peccatum perosum, contra vero justitiam optabilem reddiderit. Per custodiam autem ligni vitæ, hominem instituit ad amorem et spem immortalitatis. Gloria illi qui ab initio ad finem usque quæ hominem spectabant providit.

210 Paragrapha alia.

Cuius ediscere licet Deum non ex ira, sed potius ex humanitate et sapientia res hominum curasse: quia etiam post transgressionem non modo ipsi veniam et providentiam suam contulit, sed etiam eum prophetica prædicendi vi exornavit. Nam de uxore ejus hæc feruntur: *Et vocavit nomen ejus, Echa, quia ipsa est mater omnium viventium*²⁴. Ne-

A

ΑΔΑΜ.

Οὗτος ὁ πρωτοπλαστος Ἀδὰμ, ὃς ἡξιώθη προειπεῖν περὶ τε αὐτοῦ καὶ τῆς ἰδίας γυναίκος, οἱ ἐκ τῆς εὐλογίας Θεοῦ διὰ τῆς συναφείας εἰς σάρκα μιανέμε-
φότεροι συνάπτονται· ὅπερ ὁ Κύριος μαρτυρεῖ ἐν Εὐαγγελίοις λέγων, τὸν Θεὸν ταῦτα εἰρηκέναι διὰ στόματος τοῦ Ἀδὰμ, ὃς καὶ νομομαχῶς αὐτοῦ ἐγένετο. Ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος κατεχρήσατο τοῦτον τῷ παραδείγματι, μουσικώτερον ἐπὶ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ αὐτὸν ἐκλαβὼν καὶ τῆς Ἐκκλησίας λέγων· *Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν*. Καὶ γὰρ ὡσεὶ κεφαλὴ ἐστὶν ὁ Ἀδὰμ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, ὡς αἴτιος αὐτῶν ὢν καὶ πατὴρ· οὕτω καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς, κατὰ σάρκα, τῆς Ἐκκλησίας κεφαλὴ ἐστὶ καὶ Πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶ-
νος. Οὗτος πάλιν πρῶτος ἡξιώθη εἰκὼν Θεοῦ γενέ-
σθαι καὶ κληθῆναι· ἐπὶ δὲ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ κυριώτερον ἐκέθηκε, καθὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει, *Ὅς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου*. Οὗτος μένος καὶ πρῶτος ἀνθρώπων ἐκ πλευρᾶς διὰ τοῦ Θεοῦ προήνεγκε τὸ θῆλυ ἀσπόμεν, καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς κατὰ σάρκα ἀσπόμενος ὡς ἄρρεν ἐκ τοῦ θήλειος παρήχθη, τὴν ἰσοτιμίαν καὶ τὸ χρέος τῆς φύσεως ἀναπληρώσας. Οὗτος πρῶτος ἀνθρώπων ἀπατηθείς ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἡμαρτεν· ὁ Δεσπότης Χριστὸς ὑπὲρ τούτου τὸ χρέος ἀπέτισε, σχίσας εὐλόγιος τὸ χειρόγραφον, καὶ καταπατήσας τὸν ἐχθρόν.

Παραγραφή.

Ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ ὁ Ἀπόστολος τύπον αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἐφησεν εἶναι τὸν Ἀδὰμ λέγων· *Ὅς ἐστὶ τύπος τοῦ μέλλοντος* καὶ ὁμοίως τούτων πρῶτον εἶπε, καὶ τὸν Χριστὸν δεύτερον. Ἀπειλήσαντος τοῦ Θεοῦ τῷ πρῶτῳ ἀνθρώπῳ αὐθιμαρὸν θάνατον, εἰ παραβάσῃ τὴν ἐντολήν, ᾧ καὶ παραβάντι μὴ ἐπιτέλεοντο· αὐτῷ κατὰ τὴν ἀπειλήν εὐθέως θάνατον, ἀλλὰ μακροθυμήσαντος, καὶ νόμῳ παιδεύσαντος καὶ τοῦ παραδείσου ἐκβαλόντος, καὶ μακρῷ γήρει ὑστερον συγχωρηθέντος τελευτῆν· ἐδειξε πολλὴν φειδῶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ποιούμενος ὁ Θεός, μάλιστα καὶ χιτώντας αὐτῷ προνοούμενος, καὶ ὅτι οὐ κατ' ὀργὴν τὸν θάνατον ἐπένεγκε τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ προγνώσει καὶ σοφίᾳ διδάσκων τὸν ἀνθρώπον καὶ μισήτην αὐτῷ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ποθητὴν τὴν δικαιοσύνην. Διὰ δὲ τῆς φυλακῆς τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ἐδίδασκεν ἐρᾶν τὸν ἀνθρώπον καὶ ἀπίζειν ἀθανασίαν. Δόξα τῷ ἐξ ἀρχῆς ἕως τέλους οἰκονομήσαντι τὰ κατὰ τὸν ἀνθρώπον.

Παραγραφή.

Ἐνεστὶ τῷ βουλευμένῳ μαθεῖν ὡς οὐκ ὀργῇ, ἀλλὰ μᾶλλον φιλανθρωπία καὶ σοφίᾳ τὰ κατὰ τὸν ἀνθρώπον φρονήσασθαι, καὶ ὅτι μετὰ τὴν παράβασιν, οὐ μόνον φεῖσθαι καὶ προνοεῖται αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ προφητικῶς κηρύγματος ἡξίωσε. Θεοὶ γὰρ περὶ τῆς γυναίκος αὐτοῦ, Καὶ ἐκάλεισε τὸ ὄνομα αὐτῆς Ζωή, ὅτι αὐτῇ μήτηρ πάντων τῶν ζώντων. Οὐκ ἦν γὰρ τῆς

²⁰ Matth. xix, 4 seqq. ²¹ Ephes. v, 32. ²² Coloss. i, 15. ²³ Rom. v, 14. ²⁴ Gen. iii, 20.

αὐτοῦ δυνάμει· προοίειν, ὅτι ποιήσει κόσμον ἀν-
θρώπων ἐκ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, εἰ μὴ θεία δύναμις
καὶ χάρις αὐτῷ ἐνεπνεύσθη. Πάλιν φρονέσαντος τοῦ
Καὶν τὸν Ἀβελ, μήπω ποιήσαντα τέκνα, ἀλλὰ νέον
καὶ ἄωρον· περιόντος δὲ τοῦ Καὶν, προβλέπων πά-
λιν ὡς καὶ Καὶν, καὶ τὸ τοῦτου σπέρμα, ἀπολείσθαι
ἔχει ἐν κατακλυσμῷ, ὃν ἐγέννησε τρίτον, Σὴθ προ-
ἠγόρευσε, ὡς αὐτὸν θεμέλιος τῶν ἀνθρώπων· οὕτως
γὰρ ἐρμηνεύεται ὁ Σὴθ· ἐν ταυτῷ δύο προφητείας
εἰπών, ὅτι καὶ τὸ σπέρμα τοῦ Καὶν ἀπολείσθαι ἔχει,
καὶ οὗτος ὁ γεννηθεὶς, ὡς παρ' τις ἀρχὴ καὶ θεμέλιος
καὶνὸς τῶν ἀνθρώπων ἐστίν. Οὐ μόνον δὲ αὐτὸς,
ἀλλὰ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, τοῦτοις καὶ αὐτὴ λέγουσα
προσγγόρευσε αὐτόν· φησὶ γὰρ περὶ αὐτῆς, Καὶ
συλλαβοῦσα ἔτεκεν υἱόν, καὶ ἐπωνόμασε τὸ ὄνο-
μα αὐτοῦ Σὴθ, λέγουσα· Ἐξανάστησε γάρ μοι
ὁ θεὸς σπέρμα ἑταρον ἀπ' ἐμοῦ Ἀβελ, ὃν ἀπέκτεινε
Καὶν. Τοῦτο καὶ αὐτὴ λέγουσα, ὅτι Ἀβελ ἄκαι-
ρος τελευτῆ, τὸ δὲ τοῦ Καὶν σπέρμα ἀπολείσθαι· τοῦτον
μοι δέδωκεν ὁ θεὸς καιρὸν θεμέλιον πάντων ἀνθρώ-
πων. Καὶ ταῦτα μὲν ἡ Εὐα.

Ὁ δὲ Ἀδάμ, μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν συγγραφεὰ τὴν
γέννησιν τοῦ Σὴθ, καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ Ἐνὸς, ἀνα-
λαμβάνων πάλιν τὰ κατὰ τὸν Ἀδάμ, φησὶν οὕτως·
Αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως ἀνθρώπων· Ἡ ἡμέρα
ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν Ἀδάμ, κατ' εἰκόνα θεοῦ
ἐποίησεν αὐτόν· ἄρσεν καὶ θήλυ ἐποίησεν αὐ-
τούς. Καὶ ἐβλόγησεν αὐτούς, καὶ ἐπωνόμασε τὸ
ὄνομα αὐτοῦ Ἀδάμ, ἥ ἡμέρα ἐποίησεν αὐτούς.
Ἐξῆς δὲ Ἀδάμ τριάκοντα καὶ διακόσια ἔτη, καὶ
ἐγέννησε κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὴν εἰ-
κόνα αὐτοῦ, καὶ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σὴθ.
Ἐνταῦθα καὶ αὐτὸς ἐκάλει τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σὴθ,
ὡς θεμέλιον ὄντα πάντων ἀνθρώπων, καὶ φέροντα τοὺς
ἰδίους χαρακτήρας καὶ τὰ ἴδια ἀξιώματα. Ἐπιση-
μαίνει δὲ ἐνταῦθα ὅτι τὸν θεὸν λέγει θεοεικέναι
ὄνομα τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ, καὶ τὸν ἀνθρώπον τῇ
γυναικὶ, καὶ ἀμφοτέροις τῷ τέκνῳ. Ἐκ τῶν δὲ κατὰ
τὸν ἀνθρώπου οἰκονομουμένων, καὶ αἱ ἀόρατοι δυνά-
μεις λογικαὶ συγγένουσαι διδάσκονται τὰ περὶ
θεοῦ. Τοῦ γὰρ ἀνθρώπου συνδέσμου ὄντος πάσης
κτίσεως, καὶ εἰκότος δὲ θεοῦ, παιδευτήριον συγγέναι
τὰ περὶ αὐτὸν οἰκονομούμενα καὶ αὐτοῦ καὶ πάντων
τῶν λογικῶν. Ἀμνηστῆσαντος γὰρ αὐτοῦ καὶ λαθόν-
τος τὴν ἀπόφασιν τοῦ θανάτου, οὗτοι ἰθρύνουν, καὶ
ἐαυτῶν καὶ τοῦ παντὸς ἀπελπιστίαν λογιζόμενοι·
ὀρώμενοι δὲ πάλιν τὸν θεὸν αὐτοῦ ἐπιμελοῦμενον,
εὐελπιστίαν τινα προσλαμβάνον περὶ αὐτοῦ καὶ
περὶ αὐτῶν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος
δηλοῖ λέγων, ὅτι Χαρὰ ἐν οὐρανῷ γίνεται ἐπὶ ἑνὶ
ἁμαρτωλίῳ μετανοοῦντι, ὡς ὅλον καὶ λύπη, ὅταν
τις τὸ ἐναγίον αὐτοῦ ἀμάρτη. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀπό-
στολος λέγει, ὅτι καὶ οἱ ἄγγελοι ὀπετάγησαν μὲν
δουλεῖν τῇ ματαιότητι διὰ τὸν ἀνθρώπον, ἐλπίζ-
οντι ἢ δέδωκεν ὁ θεός, ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐλευθερῶνται,
ὅταν οἱ ἄνθρωποι τὴν ἐλπίδα τὴν αὐτοῖς ἀποκαίμε-
νὴν ἀπολαμβάνουσιν, υἱοὶ θεοῦ ἐν δόξῃ καθιστάμενοι.

A que enim ex natura et vi propria prævidere pote-
rat, se ex uxore universos mundi homines produ-
ctorum esse, nisi divina virtus et gratia ipsum af-
flasset. Rursum ubi Cain occidisset Abelem, pro-
lem nondum habentem, juvenem et immaturum;
cum prævideret Adam Cainum superstitem, sive
semen ejus, diluvio periturum, quem tertium ge-
nuit, Seth nuncupavit, ac si dicas, fundamentum
generis humani: nam Seth id significat. Uno au-
tem dicto prophetias duas complexus est, nempe
semen Cain periturum esse; et hunc, nuper editum,
quasi principium et fundamentum novum hominum
fore. Nec modo ipse, sed etiam uxor ejus, de filio
suo loquens, illi nomen imposuit: de illa enim
hæc narratur: Et cum concepisset, peperit filium,
et vocavit nomen ejus Seth, dicens: Excitavi enim
mihi Deus aliud semen pro Abel, quem occidit Cain²².
Hæc et ipsa significans: Quoniam Abel sine li-
beris mortuus, semen autem Cain periturum est,
hunc dedit mihi Deus in novum omnium hominum
fundamentum. Et hæc quidem Eva.

De Adam vero, postquam sacer scriptor ortum
Sethi et Enos filii ejus narraverat, resumpto ser-
mone sic habet: Hic est liber generationis hominum:
Qua die fecit Deus Adam, ad imaginem Dei fecit il-
lum: masculum et feminam fecit eos. Et benedixit
eis, et vocavit nomen ejus Adam, qua die fecit eos.
Vixit autem Adam ducentos triginta annos, et genuit
ad ideam et imaginem suam, et vocavit nomen ejus
Seth²³. Hoc autem loco ipse quoque Adam voca-
vit nomen ejus Seth, utpote qui fundamentum
hominum esset, ac proprias ferret characteres et
dignitates. Notandum hoc loco in Scriptura dici,
Deum primo homini nomen indidisse, virum uxori,
ambos filio. Ex iis vero quæ circa hominem dis-
pensata et provisæ fuerunt, invisibiles virtutes, ut-
pote ratione præditæ, quæ ad Deum spectant edis-
cunt. Nam cum homo sit vinculum totius rerum
naturæ, et imago Dei, quæ circa illum dispensan-
tar, et ipsi, et omnibus ratione præditæ, disciplina
et schola sunt. Etenim cum ille peccasset, ac seu-
tentiam isortis accepisset, lugebant illi, et ²¹ sui
et universi spem sublatam suspirantes: cum autem
rursus viderent Deum ipsius curam gerere, in spem
bonam pro illo et pro seipsis reducti sunt. Id porro
ipse Dominus in Evangeliiis declarat his verbis:
Gaudium est in celis super uno peccatore po-
nitentiam agente²⁴; ut e converso dolor, cum
quispiam peccaverit. Imo et Apostolus ait, ange-
los subactos fuisse ut servirent vanitati propter ho-
minem, ex spe quadam, quam Deus dederat, ipsos
quoque liberandos esse, quando homines repositam
ibi spem acciperent, filii Dei in gloria constituti²⁵.
Testificatur item Apostolus, angelos ex economia
et providentia Dei erga homines, edoceri, ea quæ
ad Deum pertinent; ait enim: Ut innotescat nunc
principatibus et potestatibus celestibus per Eccle-

²² Gen. iv, 25.²³ Gen. v, 1-3.²⁴ Luc. xv, 7.²⁵ Rom. viii, 20, 21.

siam multiformis sapientia Dei²⁵, clare significans ipsos Ecclesiam sapientiam Dei edoceri.

τὰ περὶ Θεοῦ καὶ φησιν· Ἵνα γνωρισθῇ τῶν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποικιλία τοῦ Θεοῦ σοφίας· σαφῶς διὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰπὼν αὐτοὺς διδάσκεισθαι τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν.

ABEL.

Hic Abel justus, utpote qui injuste mortem obiecit, primus omnium hominum infirmia esse mortis fundamenta commonstravit. Quamobrem vel mortuus adhuc loquitur, resurrectionem mortuorum prædicans, quam Dominus Christus primus omnium in seipso exhibens, mortis illud in opinione positum imperium evertit. Hic est Abel ille, qui quasi in ænigmate, passionis Christi imitator exsistit, qui ob bonis operibus excitatam invidiam a fratre injuste peremptus est. De quo Abele Apostolus in Epistola ad Hebræos ita loquitur: *Sed accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem cælestem, et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cælis, et judicem omnium Deum, et spiritus justorum perfectiorum, et testamenti novi mediatorem Jesum, et sanguinem aspersionis melius loquentem quam Abel²⁶.*

Paragrapha.

Hic apertius demonstratur, mortuo scilicet justo Abele, mortem non ex ira homini illatam esse, quando is qui non peccaverat, ante peccatorem obiit. Quamobrem et vitæ Abelis a Deo perquisitio habetur, et mortis ultio inferitur. Quod vero post mortem clamet, hinc manifeste consequitur, ipsum in vitam revocandum esse. Rursus cum morti concessum non fuerit ut peccatorem primum invaderet, sed peccati expertem, hinc comprobatur illam destruendam esse: quia primam irruptionem non **212** juste, sed inique fecerit: in justum quippe, non in peccatorem fundamenta jecit; unde ediscas licet mortem infirma fundamenta possideat. Ideo celerrime destruenda erat, quod in Christo Domino accidit, a quo solum est ejus, quod apparebat, imperium. Gloria ei, qui ab initio ad finem hominum res curavit. Inde etiam ostenditur non ex ira immitti mortem: Quod si qui justus esse declarantur immatura morte et vi illata intendant; contra qui peccatores fuisse narrantur, decursa ætate, in senectute longa mortui sint. Nam statutum a Deo hominibus est, ut semel moriantur, quemadmodum ait Apostolus²⁷, de re ut solet accidere loquens: neque enim omnes omnino moriuntur, neque Lazarus et alii, quos suscitavit Dominus, semel tantum mortui sunt; sed indicat omnes, qui in hoc statu et conditione rerum versantur homines, et mortales a Deo creati sunt. Post hæc vero alius longe præstantior status inducitur, qui justos ab injustis, pios ab impiis discernit, in quo mors non ultra dominabitur. Quidam item dixere, quod cum primus homo peccasset, et sententiam mortis accepisset,

²⁵ Ephes. iii, 10. ²⁶ Hebr. xii, 22-24. ²⁷ Hebr. ix, 27.

A Μαρτυρεῖ δὲ πάλιν ὁ Ἀπόστολος ὡς οἱ ἄγγελοι ἐκ τῶν περὶ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομουμένων διδάσκονται τὰς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας· σαφῶς διὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰπὼν αὐτοὺς διδάσκεισθαι τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν.

ABEA.

Οὗτος ὁ Ἄβελ ὁ δίκαιος ὡς ἀδίκως ἀποθανὼν, πρῶτος πάντων ἀνθρώπων ἔδειξε σαθρὰ εἶναι τοῦ θανάτου τὰ θεμέλια. Διὰ τοῦτο καὶ ἀποθανὼν ἐκάλει προμηνύων τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἣν ὁ Δεσπότης Χριστὸς πρῶτος πάντων ἐν ἑαυτῷ δείξας, κατέλυσε τοῦ θανάτου τὸ δοκοῦν κράτος. Οὗτός ἐστιν ὁ Ἄβελ δὲ ὡς ἐν αἰνίγματι μιμητὴς τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ ὑπάρχει, δὲ διὰ θρόνον ἀγαθῶν ἔργων ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ ἀδίκως ἀπεκτανθῆ, περὶ οὗ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ φησιν· Ἀλλὰ προσελθούθατε Σιών ὄρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, καὶ κριτῇ Θεῷ πάντων, καὶ πνεύμασι δικαίων τετελειωμένων, καὶ διαθήκῃς νέας μεσίτῃ Ἰησοῦ, καὶ αἵματι θαντισμοῦ, κρείττονα λαλοῦντι παρὰ τὸν Ἄβελ.

Παραγραφή.

Ἐνταῦθα δεικνύται σαφέστερον τοῦ δικαίου Ἄβελ τελευτήσαντος, ὡς οὐ κατ' ὀργὴν ὁ θάνατος τῷ ἀνθρώπῳ ἐπενήνχεται, ὅτι ὁ μὴ ἁμαρτήσας πρὸ τοῦ ἁμαρτήσαντος ἔθανε. Διὰ τοῦτο καὶ ζήτησις παρὰ τοῦ Θεοῦ γίνεται τῆς ζωῆς τοῦ Ἄβελ, καὶ ἐκδίκησις τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Καὶ ὅτι μετὰ θάνατον βοᾷ, ὅλον διὰ τοῦτο, ὡς παλινδρομήσει εἰς ζωὴν. Καὶ πάλιν ὁ θάνατος μὴ συγχωρηθεὶς ἐπὶ τὸν ἁμαρτήσαντα πρῶτον ἐπελθεῖν, ἀλλ' ἐπὶ τὸν μὴ ἁμαρτήσαντα, δεικνύται καταλυόμενος, ὡς τὴν πρώτην ἐφοδὸν ἀδίκως ἐπελθὼν, καὶ οὐ δίκαιως· ἐπὶ δίκαιον γὰρ τίθεικε θεμέλια, καὶ οὐχὶ ἐπὶ ἁμαρτωλῶν· ὅθεν ἐνεστι μαθεῖν, ὅτι σαθρὰ θεμέλια τίθεικεν ὁ θάνατος. Διὰ τοῦτο τάχιστα καταλυθήσεται, ὃ καὶ γέγονεν ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ καταλυθὲν αὐτοῦ τὸ δοκοῦν κράτος. Δόξα τῷ ἐξ ἀρχῆς ἕως τέλους οἰκονομήσαντι τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἐκ τούτου δεικνύται πάλιν, μὴ κατ' ὀργὴν εἶναι τὸν θάνατον· ὅτι καὶ οἱ μαρτυροῦμενοι δίκαιοι εἶναι ἄωροι καὶ τελευτῶσιν· οἱ δὲ μαρτυροῦμενοι ἁμαρτωλοὶ, πληρώσαντες τὰς ἡμέρας ἑαυτῶν, ἐν μακρῇ γῆρει ἐτελεύτησαν. Ἀπαξ γὰρ ἀπόκειται παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἀποθανεῖν, καθά φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἐκ τοῦ πλείονος αὐτῶν προειπῶν· ὅτι γὰρ πάντες ἀποθνήσκουσιν, ὅτι Λάζαρος καὶ οὐδὲς ἤγειρεν ὁ Κύριος ἄλλος ἢ παρὰ μόνον ἀπέθανον· ἵνα εἴπῃ ὅτι πάντες ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ ὄντες οἱ ἄνθρωποι καὶ θνητοὶ ὑπάρχοντες, οὕτω κτιοθέντες ὑπὸ Θεοῦ. Μετὰ τοῦτο ἑτέρα τις κατάσταση ἐπιστάγεται κρείττων, διακρίνουσα δικαίους καὶ ἀδίκους, εὐσεβεῖς καὶ ἀσεβεῖς· ἐν ἣ θάνατος οὐκέτι κρατεῖ. Ἔτι τινὲς ἔφησαν, ὅτι ἁμαρτήσαντος τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, καὶ λαβόντος τὴν ἀπόφασιν τοῦ θανάτου,

ἐκτὸς προσούσης αὐτῷ ἀθανασίας, εἰς θνητότητα μετεβλήθη· καὶ ὅθεν ἐρμηνεύοντες λέγουσιν, ὅτι τὸ εἰπεῖν τὸν θεὸν, ἢ δ' ἂν ἡμέρα γάργη ἀπὸ τοῦ ξύλου, θανάτῳ ἀποθανῇ, θνητὸν αὐτὸν γενέσθαι· ἐφησεν· ὁρῶμεν γὰρ αὐτὸν μὴ εὐθὺς κατὰ τὴν ἀπειλὴν ἀποθανόντα, ὡς ὅθην ὅτι τοῦτο αἰνίσσεται, ὅτι Ἀθάνατος ὢν γενήσῃ θνητὸς, ἵνα ἀληθεύσῃ, φησὶν, ἡ ἀπόφασις τοῦ θεοῦ. Ὅθεν καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ γεννώμενοι, τῇ πατρικῇ ἀποφάσει ὑποπίπτοντες, θνητοὶ γεννῶνται. Καὶ εἰ τοῦτο ἀληθές, πῶς ὀποπεῶν κατ' αὐτοῦς ὁ Ἀβὲλ τῇ ἀποφάσει, καὶ θνητὸς γεννηθείς, δίκαιος δὲ ἀναφανείς καὶ παρθένος, οὐκ ἀρχετὴ ἐγένετο ἡ ἀπόφασις ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐτέρῳ πάλιν τιμωρίᾳ ὀποπετίωκε, λέγω δὴ τῇ ἀωρίᾳ; Πόθεν αὐτῷ τοῦτο προσετέθη, δίκαιον ὄντος καὶ παρθένου, ἄλλως τε δὲ καὶ τῆς, ὡς λέγεται, πατρικῆς ἀποφάσεως ἥδη ἐντὸς γεγονώς, τοῦτοισι θνητοῦ· δυναμένων καὶ θνητῶν δικαίων διατηρεῖσθαι, μὴ θανεῖν· ὥσπερ ὁρῶμεν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐνὼχ ὀποπεσόντος μὲν καὶ αὐτοῦ τῇ πατρικῇ ἀποφάσει, ὡς φάτε, καὶ γυναῖκα ἐσχηκότος καὶ τέκνα, πείραν δὲ θανάτου μὴ εἰληφότος, τοῦ δὲ Ἀβὲλ μήτε γυναῖκα μήτε τέκνα ἐσχηκότος; Πῶς καὶ τοῦ Κάιν αἰτσαμένου θάνατον διὰ τὴν ἀδελφοκτονίαν, ὁ θεὸς οὐ δίδωσιν· ἀλλὰ μᾶλλον βαρύτερα τιμωρίᾳ παραδίδωσι, τὸ στένειν καὶ τρέμειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀπαλλαγὴν τούτου τοῦ κακοῦ τὸν θάνατον εἶναι λέγει; Φησὶν οὖν, Πῶς ὁ ἀποκτείνων ἐπὶ τὰ ἐνδικούμενα παραλύει· ἵνα εἴπῃ, Πολλὰς τιμωρίας ἀφαιρεῖται ἀπ' αὐτοῦ, καὶ παραλύει αὐτοῦ τὴν κόλασιν πᾶς ὁ ἀποκτείνων αὐτόν. Ἔστιν οὖν καὶ ἐκ τούτου ἵλεῖν, ὡς τοῦ δικαίου, καὶ παρθένου συγχωρηθέντος ἀποκτανθῆναι, ὡς οὐ κατ' ὀργὴν ὁ θάνατος τῷ ἀνθρώπῳ ἐπενήκεται, καθὰ οἱ τερατολόγοι ἀποφαίνονται, ἀλλὰ μᾶλλον φιλανθρωπία καὶ σοφία τῇ παρὰ τοῦ οἰκτίρμονος θεοῦ, πρὸς παιδείαν ἡμετέραν, καθὰ καὶ πρῶην εἰρήκαμεν. Ἔτι πῶς δὲ κατ' αὐτοῦς τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ἁμαρτήσαντος ἐπὶ βρώσεως ἐνὸς φυτοῦ, καὶ αὐτὸν καὶ πάντας τοὺς ἐφεξῆς θνητότητι κατεδίκασε, τὸν δὲ πρῶτον φονεὴ στένειν καὶ τρέμειν καταδικάσας, οὐ πάντας τοὺς ἐφεξῆς φονεὰς τῇ αὐτῇ τιμωρίᾳ καταδικάζει, ἀλλ' ἐτέρῳ, ἢ καὶ ὁ πρῶτος ποτε παρακάλεσε καταδικασθῆναι, καὶ παρακαλῶν οὐκ ἔτυχεν;

ENOCH.

Οὗτός ἐστιν Ἐνὼχ πρὸς ὃν οὔτε ἡ ἀπόφασις τοῦ θανάτου ἐκράτησε· μετετίθη γὰρ ὑπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ μὴ ἵλεῖν θάνατον, καθὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ δοκεῖ, ὅπως καὶ διὰ τούτου προμηνυθῇ ἡμῖν ὡς οὐ κρατήσῃ ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον ὁ θάνατος, ἀλλὰ λύσιν δέξεται τὰ κατ' αὐτὸν, ὥσπερ καὶ γέγονεν ἐπὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, καταλυθέντος αὐτοῦ τοῦ κράτους. Οὗτός ἐστιν Ἐνὼχ ὁ μετατεθείς εἰς ζωὴν, εἰς δεῖγμα τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως ταῖς μετὰ ταῦτα γενεαῖς, τῆς δυναμένης διατηρεῖσθαι τοὺς θνητοὺς μὴ θανεῖν, ἀλλὰ ζώντας τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀλλαγὴν ὑπομένειν. Οὗτός ἐστιν ὁ ἄμα τῷ Ἠλίᾳ ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἀντικαθιστάμενος τῷ Ἀντιχρίστῳ, καὶ ἐλέγχων τὴν πλάνην

nondum nactus immortalitatem, in mortalitatem translatus est. Quod sane ita explicant illi: Cum dicit Deus: *In quacunq; die comederis de ligno, morieris*, mortalem ipsum factum esse declarat: nam videmus eum non statim post comminationem obiisse, quo palam sit hoc subindicari: Immortalis cum sis, mortalis evades; idque, ait, ut Dei sententia vera deprehendatur. Quare qui ex Adamo gignuntur, in paternam damnationem incidentes, mortales nascuntur. Quod si verum sit, cur, cum Abel secundum ipsos in hanc damnationem incidit, et mortalis natus, justus declaratus sit et virgo, non illa sola damnatione plexus est, sed aliam pœnam subiit, immaturam nempe mortem? Quare illi, licet justo et virgini, hoc superadditum fuit, cum maxime, ut dictum est, etsi in paterna damnatione comprehenderetur ac mortalis esset, mortales justii possent morte immunes esse, ut videmus in Enoch, qui itidem in patris damnationem lapsus, etiam uxores liberosque habens, mortem tamen expertus non est, cum contra Abel nec uxorem duxerit, nec filios susceperit? Quare Caino, ex fratricidii horrore mortem efflagitanti, id non concessit Deus; imo graviore illum supplicio tradit, ut scilicet lugeret et tremere super terram: cujus tanti mali effugium mortem esse dicebat? Ideo ait: *Quisquis occiderit Cain septem ultiones solvit*, ac si diceret, Multa supplicia ab eo auferit, ac ejus supplicium solvit quisquis occiderit eum. **213** Hinc itaque videre est, quod scilicet justus et virgo, Deo permitte, necatus sit, non ex ira mortem homini illatam fuisse, ut illi portentorum fabulatores decernunt; sed potius ex clementia et sapientia miseratoris Dei, ad disciplinam nostram, ut superius diximus. Ad hæc, cum, secundum illos, primum hominem, in comestione fructus unius ligni peccantem, cum posteris suis morti damnaverit, cur cum primum homicidam ad luctum et tremorem damnavisset, non omnes homicidas ad par supplicium damnavit, sed ad aliud, quod cum primus ille inferri sibi rogasset, id non impetravit?

ENOCH.

Hic est Enoch, in quem mortis damnatio non obtinuit: nam a Deo translatus est, ut non videret mortem, prout in divina Scriptura fertur, ut hinc declaratur, mortem non imperium in homines obtenturam esse, sed vim ejus solvendam fore, quemadmodum accidit in Domino Christo, qui imperium ejus evertit. Hic est Enoch, qui translatus est ad vitam, in argumentum divinæ virtutis, ad posteras generationes pervasurum: quod scilicet possit illa mortales a morte eripere, atque viventes ad meliorem statum transferre. Hic est qui cum Elia in novissimis diebus, Antichristo sese opponet, ac secundum ecclesiasticam tradi-

tionem errorem ejus coarguet. Hic est qui per hanc viam mortis effugit.

Paragrapha.

In hoc item clarius demonstratur, non ex ira homini mortem ac decretum mortis illatum a Deo esse; sed ut, quemadmodum diximus, peccatum ipsi perosum et justitiam amabilem redderet. Quare in illum nec damnatio, nec mors, vim obtinuit aut oblinebit. *Fide* namque *Enoch translatus est*, ait Apostolus, *ut non videret mortem* ⁴⁰, clare commonstrans ipsum non videre mortem, sed vivum mutationem in melius subire, perinde atque eos omnes qui viri residui erunt in adventu Domini: quibus ob celeritatem resurrectionis et future vitæ advenientis, moriendi spatium non erit. Hic item dicant portentorum fabulatores, qui ex ira Dei, non vero ex ejus providentia et sapientia, immissam nobis mortem esse dicunt, cur, cum ex paterna damnatione omnes homines semel mori debeant, hic in hujusmodi poenam non deciderit.

214 Est autem arca longitudine trecentorum cubitorum, latitudo autem ejus, ut dictum est, inferne quidem cubitorum quinquaginta, superne vero cubiti unus: nam in summa repetens ait: *Facies illam, et in cubitum perficies* ⁴¹. Altitudo autem ejus, cubitorum quinquaginta: illos quinquaginta cubitos in tria tabulata divisit, quorum singula altitudine decem cubitorum erant. Nam, *duplicem*, inquit, *et triplicem contignationem facies* ⁴²; ac si diceret: Dnas contabulationes intus facito, ac pro tertia tectum superius, ita ut tabulata tria sint. Atque in inferiore quidem tabulato, seras et venenata reptilia posuit, utpote quæ latibula semper et foveas sub terra frequentent; quadrupedes vero et in montibus subsultantia animalia, in secundo tabulato collocavit, utpote quæ supra terram et in montibus versentur; volatilia et hominem, in tertio tabulato constituit: quia illa aeria sunt, hic cœlestis futurus est. Hic ille est Noe, perfectus et justus in generatione sua, qui involuntariam ebrietatem passus, mysteria quædam in illa contemplatus est. Ait enim Scriptura: *Evigilavit Noe a vino, et cognovit omnia quæ fecerat filius suus junior* ⁴³. Et postquam hæc præmiserat, quasi maledictionem profereus, futura prænuntiat, aliisque filiis quasi benedictionem impertiens, ventura prædicit et ait: *Benedictus Dominus Deus Sem;* ac rursus: *Dilatet Deus Japhet, et habitet in domibus Sem* ⁴⁴. Nam quodammodo neque primo maledixit, neque his benedixit, sed prædictionem mysteriorum per Dominum Christum perficiendorum, enuntiavit. Neque enim filii Chanaan fratribus suis unquam servierunt, imo potius hi subiecti ipsis fuerunt in *Ægypto*. Sed neque Gabonitæ, ut quidam existimaverunt, servierunt ipsis,

⁴⁰ Hebr. xi, 5. ⁴¹ Gen. vi, 16. ⁴² ibid. ⁴³ Gen. ix, 24. ⁴⁴ ibid. 25, 26.

A αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν. Οὗτός ἐστιν ὁ διὰ πίστεως ἐκφυγὼν τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου.

Παραγραφή.

Καὶ ἐπὶ τούτου σαφέστερον δεικνύται, ὡς οὐ κατ' ὀργὴν ἐπενήνκεται τῷ ἀνθρώπῳ ὁ θάνατος, οὔτε ἡ ἀπόφασις τοῦ θανάτου· ἀλλ' ἵνα, καθὰ εἰρήκαμεν, μισθὴν αὐτῷ ποιῆσθαι τὴν ἀμαρτίαν, καὶ ποθεῖν τὴν δικαιοσύνην. Ὅθεν ἐπὶ τούτου οὔτε ἡ ἀπόφασις, οὔτε αὐτὸς ὁ θάνατος ἐκράτησεν οὔτε κρατήσεται. Πίσται γὰρ ὁ Ἐνὼχ μετατέθη, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον· σαφῶς δηλώσας ὅτι οὐχ ὀφείλει θάνατον, ἀλλὰ ζῶν τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον ἀλλαγὴν ὑπομένει, κατὰ πάντων τῶν περιλειπομένων ζῶντων ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου, καὶ μὴ θανόντων ἐκ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ζωῆς τῆς γινομένης, ἀποθανεῖν. Ἐπὶ αἰπάτωςαν ἡμῖν οἱ τερατολόγοι, οἱ κατ' ὀργὴν τοῦ Θεοῦ τὸν θάνατον προσγενέσθαι ἡμῖν λέγοντες, καὶ οὐ κατ' οἰκονομίαν καὶ σοφίαν, πᾶσι χρειωστούντων πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῆς πατρικῆς ἀποφάσεως ἀπαξ ἀποθανεῖν, οὗτος τῷ ἐπιτιμῷ τούτῳ οὐχ ὑποπίπτει; *Hic ictus deficit*.

Ἔστι δὲ πηχῶν τ', τὸ δὲ πλάτος, ὡς εἴρηται, ἐστὶ μὲν κάτωθεν πηχῶν ν', ἄνωθεν δὲ πηχῶς μᾶζ· ἐπιουνήντων γὰρ, φησὶ, *Ποιήσεις αὐτήν, καὶ εἰς πᾶσιν συντελέσεις*. Τὸ δὲ ὕψος πηχῶν ν'· διέλλαν οὖν εἰς τρεῖς σηκοὺς τοὺς ν' πῆχαις, ἀπὸ πηχῶν ε', τὸ ὕψος ἑκάστου σηκοῦ· *Διόμορφα γὰρ καὶ ἐκμόμορφα ποιήσεις αὐτήν*· ὥσαντι, δύο μὲν στήθας τάξον ἑσθῶθεν, καὶ τρίτην τὴν ἄνω στήτην, ἵνα γίνωνται σηκοὶ τρεῖς. Καὶ εἰς μὲν τὸν κατώτερον σηκὸν τὰ θηρία καὶ τὰ ἰοῦδα ἑρπετὰ ἑταξεν εἶναι, ὡς ἐμφωλευόμενα διαπαντός ὑπὸ τὴν γῆν· τὰ δὲ τετράποδα καὶ τὰ ἐξαλλόμενα ἐπὶ τὰ ὄρη, εἰς τὸν μεσίτερον σηκὸν ἑταξεν εἶναι· ὡς ἐπάνω τῆς γῆς καὶ ἐν τοῖς ὄρεσι διατῶμενα· τὰ δὲ πετεινὰ καὶ τὸν ἀνθρώπον εἰς τὸν τρίτον σηκὸν ἑταξεν εἶναι, ὡς τὰ μὲν ἀεροπορούμενα, τὸν δὲ οὐράνιον μέλλοντα εἶναι. Οὕτως ἐστὶ· Νῶς ὁ τέλειος καὶ δικαίος ὢν ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ· ὁ ἀκούσιον μέθην ὑπομείνας, καὶ θεωρήσας ἐν αὐτῇ μυστήρια. Φησὶ γὰρ ἡ Γραφή, *Ἐξέστησε δὲ Νῶς ἀπὸ τοῦ οἴνου, καὶ ἔγνω ὅσα ἐποίησεν ὁ κύριος αὐτοῦ ὁ νῶταρος*. Καὶ μετὰ τὸ αὐτὰ πρῶτον πεῖν, ὡς ἐν τάξει κατὰρας τὰ μέλλοντα λέγει, καὶ τοῖς ἄλλοις ὡς ἐν τάξει εὐλογίας τὰ ἐσόμενα καὶ φησιν, *Εὐλογητὸς ὁ θεὸς Κύριος τοῦ Σήμ*· καὶ πάλιν, *Πλατύναι ὁ θεὸς τῷ Ιάφετ, καὶ κατοικήστω ἐν τοῖς οἰκοῖς τοῦ Σήμ*. Τρόπον γὰρ τινὰ οὔτε τῷ πρῶτῳ κατηρτίσματο, οὔτε τούτους εὐλόγησεν· ἀλλὰ πρόβησιν ἐξέπεμψε μυστηρίων διὰ τοῦ ἀσπότητος Χριστοῦ ἐκτελουμένων. Οὔτε γὰρ ποτε ἐδούλευσαν οἱ τοῦ Χαναάν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκεῖνοι τούτοις ἐδούλευσαν ἐν Αἰγύπτῳ. Ἄλλ' οὔτε οἱ Γαβωνῖται, ὡς τινες ὑπενόησαν, ἐδούλευσαν αὐτοῖς, ἀλλὰ τῷ Θεῷ ἐδούλευσαν· ζυγοφόρους γὰρ καὶ ὑδροφόρους τῷ ναφὶ τοῦ Θεοῦ αὐτοὺς κατεστήσαντο, οὐ γὰρ ἑαυτοῖς. Τί οὖν ἐστίν, ἡ πάντων

πρόφησίς ἐστιν, ὡς τῷ Χριστῷ δουλεύουσι καὶ αὐτοί, τῷ ἐκ τοῦ Σημ ὑπάρχοντι κατὰ σάρκα· τὸ δὲ, *Εὐλόγητος Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Σημ*· εἰ ὁ Θεὸς αὐτοῦ εὐλογητός ἐστιν; ἀλλ' ἐπιφέρει· *Πλατύναι ὁ Θεὸς τῷ Ἰάφεθ, καὶ κατοικησάτω, ὡσανεὶ ὁ Θεός, ἐν τοῖς σκηνώμασι τοῦ Σημ*· ὑπαρβατὸν αὐτῷ εἰρηκῶς, ἵνα ᾗ οὕτως· *Εὐλόγητος Κύριος ὁ Θεός τοῦ Σημ, καὶ κατοικησάτω ἐν τοῖς σκηνώμασι τοῦ Σημ*· λοιπὸν, *Πλατύναι ὁ Θεὸς τῷ Ἰάφεθ*· καὶ γὰρ καὶ τὸν Ἰάφεθ καὶ τὸν Χαναάν ἐπλάτυνε· καὶ πάλιν ἀμφοτέροις τῷ Χριστῷ δουλεύουσι, τῷ ἐκ τοῦ Σημ ὑπάρχοντι. Πάσας γὰρ τὰς κατοικίας ἑαυτοῦ ὁ Θεός, ἃς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐποίησατο, μερικῶς μὲν ἐν τοῖς προφήταις, ὁλοτελῶς δὲ καὶ ἀδιασπᾶστος καὶ καθολικῶς ἐν τῷ Δεσπότη Χριστῷ κατὰ σάρκα πεποιήται τῷ ἐκ τοῦ Σημ ὑπάρχοντι· καθάπερ ἐκ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ γέγραπται κατὰ σάρκα· *Ἐν ᾧ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλῆρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς*. Τούτων οὖν τῶν ὁπτασιῶν καὶ αὐτὸς ἡξιώθη προειπεῖν, τῶν κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἐκτελουμένων.

Παραγραφή.

Καὶ ἐπὶ τούτου σαφέστερον δεικνύται ὡς οὐ κατ' ὀργὴν τῷ ἀνθρώπῳ ὁ θάνατος προσενήνεκται. Ὅσον γὰρ κατὰ τὸ προσεχὲς μὲν κατ' ὀργὴν Θεοῦ πάντων ἀνθρώπων διαφθαρέντων ἐν τῷ κατακλυσμῷ· κατὰ δὲ τὸ ἀληθές, διὰ τῆς ἀωρίας τῶν ἀμαρτιῶν ὧν εἶχον ποιῆσαι κουφισθέντων, τούτου δὲ ὡς καιμῆλῳ ἐξαιρέτου ὄντος, διαφυλαττομένου καὶ οὕτως· προνοουμένου· ἀληθές τὸ πρὸς ἡμῶν λεγόμενον, ὅτι οὐ κατ' ὀργὴν ἐπενήνεκται τῷ ἀνθρώπῳ ὁ θάνατος, ἀλλὰ πρὸς ὠφέλειαν καὶ παιδείαν καὶ παύσαν τῆς ἐνταῦθα μοχθηρᾶς ζωῆς. Καὶ γὰρ ὁ Νῶε τοσοῦτον διαφυλαχθεὶς καὶ προνοηθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου οὐκ ἐξέφυγε. Κάκεινοι οἱ ἀπολλόμενοι ὅν εἶχον ὑπομεῖναι μετ' ὀλίγον θάνατον ὡς θνητοί, ὡς κατ' ὀργὴν διὰ τῆς ἀωρίας ὑπέμενον· ὠφελήθεντες μᾶλλον καὶ ἐπικουφισθέντες τῶν πολλῶν ἀμαρτιῶν ὧν ἡμεῖς προσιθίναί ζῶντες. Τὴν αὐτὴν δὲ τιμὴν καὶ εὐλογίαν καὶ ἐπαγγελίαν καὶ τούτῳ ὡς τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ, καὶ ἔτι πλέον ἀναεὶ ὁ Θεός λέγων· *Καὶ εὐλόγησε Κύριος τὸν Νῶε, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς. Καὶ ὁ τρόμος καὶ ὁ φόβος ὑμῶν ἔσται ἐπὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς, ἐπὶ πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ κινούμενα ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ πάντα τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης· ὅπλ' χεῖρας ὑμῶν δέδωκα· καὶ πᾶν ἐρπετὸν, ὃ ἐστὶ ζῶν, ὑμῖν ἔσται εἰς βρώσιν· ὡς λάχανα χόρτον δέδωκα ὑμῖν τὰ πάντα. Πλὴν κρέας ἐν αἵματι οὐ φάγεσθε· καὶ μετ' ὀλίγα· Ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται, ὅτι ἐν αἰὶνι Θεοῦ ἐποίησα τὸν ἀνθρώπον· Ἰδοὺ θῆλον ἐστὶν ὅτι πρὸ τῆς παραβάσεως καὶ μετὰ τοσοῦτον χρόνον τῆς παραβάσεως, τὴν αὐτὴν τιμὴν*

sed Deo ministrabant: siquidem ipsos bajulos et aquatores templo Dei, non sibi, constituerunt. Quid igitur illud est, nisi prædictio quod Christo servituri sint, qui secundum carnem ex Semi progenie est? Illud autem, *Benedictus Dominus Deus Sem*: num Deus illius tantum benedictus? Verum infert: *Dilatet Deus Japhet, et habitet, scilicet Deus, in tabernaculis Sem*; quod per hyperbaton dicitur, ut hic sit sensus: *Benedictus Dominus Deus Sem, et habitet in tabernaculis Sem*; ac deinceps, *Dilatet Deus Japhet*; siquidem et Japhet et Chanaan dilatavit ille: itemque ambo Christo serviunt, ex Sem oriundo. Nam Deus habitationes et commorationes suas apud homines ex parte solum in prophetis habuit, integre autem et plene universimque in Domino Christo, qui secundum carnem ex Sem oriundus est, ut de illo secundum carnem accepto scriptum est: *In quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter* ⁴⁵. His igitur visionibus Noe quoque dignatus est, ut prædiceret ea, quæ per œconomiam Domini Christi per acta sunt.

Paragrapha.

In hoc item viro clarius commonstratur, non ex ira homini mortem illatam esse. Nam cum secundum opinionis quidem illius seriem et sequelam, ex ira Dei omnes homines diluvio perierint; secundum rei veritatem autem, ut immatura morte peccatorum, ac se admissuri erant, pondus minueretur; cumque hic vir ut pretiosum cimelium cum tanta providentia servatus sit, planum est quod diximus, mortem non ex ira homini illatam esse, sed ad utilitatem et cessationem hujus miseræ vitæ. Et enim ipse Noe, qui tanta providentia a Deo servatus est, mortem non effugit. Illi vero qui periire, quam brevi postes subituri erant mortem, quia mortales erant, quasi ex ira immature perpassi sunt; imo potius hinc utilitatem et peccatorum multorum, quam vivi patrauri erant, immunitatem acceperunt. Huic porro Noe idem honor, et promissio eadem et benedictio quæ primo homini, imo major a Deo collata est, his verbis: *Benedixitque Dominus Noe et filiis suis, et dixit illis: Crescite et multiplicamini, et replete terram, et dominamini illius. Et tremor vester et timor erit super cunctas feras terræ, super omnia volatilia cæli, et super omnia quæ moventur super terram, et super omnes pisces maris: sub manus vestras dedi. Et omne reptile, quod vivit, erit vobis in cibum; quasi olera herbarum dedi vobis omnia. Cæterum carnem in sanguine non comedetis* ⁴⁶; et paulo post: *Qui effuderit sanguinem hominis, pro sanguine ejus effundetur, quia ad imaginem Dei feci hominem* ⁴⁷. Manifestum hinc plane est, Deum et ante transgressionem, et tanto post transgressionem elapso tempore, eundem honorem, eandem potestatem et dominationem dedisse homini; imo vero jam quid amplius

⁴⁵ Coloss. II, 9. ⁴⁶ Gen. IX, 4-6. ⁴⁷ ibid. 6.

concedit: siquidem ante transgressionem jussit hominem ex omni ligno, uno tantum excepto, comedere; post ejectum vero hominem ex paradiso non jam ex ligno comedere præcepit, sed ex seminibus terræ. Cum itaque Deus decem illas generationes in ulteriori illa terra, spinis consita, aspero et sicco victu castigasset: eos qui supererant Noë opera in hanc terram transtulit, et ibi habitare jussit, quæ terra melior, et paradiso parvè fuerit: præcepitque ut ex omnibus victarent, cum lignis fructiferis, tum leguminibus: **216** imo, quod majus est, carniū esum concessit.

Quis tantam sapientis et miseratoris Dei providentiam et curam conspicatus, non ægre dicat, ex ira homini mortem a Deo immissam esse; ac non potius sapienter institutus ad gratiarum actiones veritatur? Quoniam cum Deus hominum genus castigare et erudire vellet, ob peccatum primo homini mortem immisit, ut illi perosum peccatum exhiberet, ob ligni vero vitæ custodiam ejectum, ad immortalitatis desiderium instituit; nam cum ait Deus: *Ne forte extendat manum suam, et accipiat de ligno vitæ, et comedat, et vivat in æternum*⁴⁸, desiderium quoddam, amorem et spem immortalitatis homini indidit, ac per hominem omnibus invisibilibus virtutibus. Neque enim hominem a promissis ante-transgressionem datis exclusit, aut eis privavit, imo vero ipsi ab se castigato plura concessit, ac imaginis suæ nomen et dignitatem Noë opera ampliavit, cum ait, *Quia ad imaginem Dei feci hominem*⁴⁹. Ad hoc igitur Deus hominem fecit, ut in præsentī vita mortalis et mutabilis degeret, ac post præsentem castigationem immortalis efficeretur. Quod inde liquidius agnoscas, quia ab initio ad finem usque hominem paulatim ad mellora per castigationem et disciplinam deduxit et agit semper, ita ut etiam prophetiæ donum priscis hominibus indiderit. Quamdā porro Noë similitudinem cum Domino Christo, secundum carnem accepto, gerit. Quemadmodum enim ex massa priscorum hominum servatus ille, et in meliorem terram translatus fuit, ne homines suspicarentur Dominum Deum quadam poenitentia ductum, atque opificium suum improbantem, homines diluvio corripisse; ita et Dominus Christus secundum carnem acceptus, solus ex massa hominum sumptus est, ad salutem totius mundi, et ad meliorem cælestemque vitam translatus est. Gloria Deo. Amen.

MELCHISEDEC.

Hic est Melchisedec, tantus ille sacerdos Dei altissimi, qui ex sacerdotibus secundum legem Moysis decimas accepit. Hic est rex pacis et justitiæ, simulque sacerdos Dei altissimi, qui similis fuit Filio Dei, qui sacerdotium non ex sue-

⁴⁸ Gen. iii, 22. ⁴⁹ Gen. i, 27.

καὶ ἐξουσίαν καὶ κυρίαν δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ· νοὺ δὲ καὶ πλέον, ὅτι πρὸ μὲν τῆς παραβάσεως ἐν τῷ παραδείσῳ ἀπὸ παντὸς ξύλου ἐκέλευσεν ἐσθίειν τὸν ἀνθρώπον, πλην ἐνός· μετὰ δὲ τὴν ἐκβολὴν τοῦ παραδείσου, οὐκ ἔτι ἀπὸ ξύλου ἐκέλευσεν ἐσθίειν, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν σπερμάτων τῆς γῆς. Παιδεύσας οὖν τὰς δέκα γενεὰς ἐκείνας ὁ Θεὸς ἐν τῇ πέραν γῇ τῇ ἀκανθώδει, διὰ ξηρὰς πάνυ καὶ μοχθηρὰς ζωῆς, τοὺς μετὰ ταῦτα διὰ τοῦ Νῶε ἐν τῇ γῇ ταύτῃ διεπέρασε, καὶ ἐταξεν εἶναι, κρεῖττονι τυγχάνουσι, καὶ σχεδόν ὅσην τοῦ παραδείσου· καλεῖσας πάντων ἀπογεύεσθαι καὶ ξύλων καρπῶν καὶ σπερμάτων ὁμοῦ, ἔτι τε πλέον καὶ κρειωφαγεῖν.

Τίς ὁρῶν τοσαύτην τὴν πρόνοιαν καὶ ἐπιμέλειαν τοῦ σοφοῦ καὶ εὐσπλαγγχνου Θεοῦ οὐ δυσπετήσια λέγων κατ' ὀργὴν τοῦ Θεοῦ τὸν θάνατον τῷ ἀνθρώπῳ προσγενέσθαι, καὶ οὐχὶ μᾶλλον σοφῶς καὶ εὐχαρίστως νοήσκειν; Ὅτι περ παιδεύσαι βουλόμενος ὁ Θεὸς τὸ ἀνθρώπειον γένος, σοφῶς τὸν θάνατον τῇ ἀμαρτίᾳ τοῦ πρωτοπλάστου ἀπέβριψεν, ἵνα μισητὴν αὐτῇ τὴν ἀμαρτίαν ἀπεργάσθαι, διὰ δὲ τῆς φυλακῆς τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἐκβάλων αὐτόν, καὶ εἰς πόθον πάντων παιδεύων αὐτόν τῆς ἀθανασίας· τῷ γὰρ εἰπεῖν ὁ Θεὸς, *Μήποτε ἐκτελεῖ τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ λάθῃ ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ φάγῃ, καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα*, πόθον τινὰ καὶ ἔρωτα καὶ ἰλιδα χρηστὴν τῷ ἀνθρώπῳ ἀθανασίας προκατεβάλεν· διὰ τοῦ ἀνθρώπου δὲ καὶ πάσαις ταῖς ἀοράταις ἐνώμισιν. Οὐδὲ γάρ τι τῶν ἐπαγγελιῶν τῶν πρὸ τῆς παραβάσεως ἐκώλυσεν ἢ ἐστέρησε τὸν ἀνθρώπον, ἀλλὰ καὶ παιδεύσας πλέον δέδωκε, καὶ τῆς ἐπουνομίας τῆς εἰκόνης τῆς αὐτοῦ τὴν ἀξίαν, διὰ τοῦ Νῶε ἐπέτειον· Ὅτι ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησα τὸν ἀνθρώπον. Ἐπὶ τοῦτο οὖν ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν ἀνθρώπον, ὥστε ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ θνητὸν καὶ τρεπτὸν διάγειν, καὶ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν παιδείαν, ἀθάνατον ἀπεργάσθαι. Φανερώτερον δὲ πάλιν ἐστὶ περὶ τούτου ἰδεῖν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἕως τέλους κατ' ὀλίγον καὶ τὸ κρεῖττον διὰ παιδεύσεως καὶ μαθήσεως ἤγαγε καὶ ἀγει τὸν ἀνθρώπον ὁ Θεός, καὶ τοῦτο πάλιν χάρισμα προφητείας· ὁ Θεὸς τοῖς πρώτοις ἀνθρώποις μετέδωκεν. Ἐγὼ δὲ καὶ τινὰ ὁμοίωσιν ὁ Νῶε πρὸς τὸν Δεσπότην Χριστὸν κατὰ σάρκα. Ὡς περ γὰρ ἐκ τοῦ θυράματος τῶν πρώτων ἀνθρώπων, διεφυλάχθη καὶ μετηνέχθη εἰς κρεῖττονα γῆν πρὸς τὸ μὴ ὑπονοῆσαι τοὺς ἀνθρώπους, ὡς μεταμελεῖς τινὲς καταγινώσκων τοῦ αὐτοῦ πλάσματος ὁ Δεσπότης Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους καταχυσμῷ διέφθειρεν· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Δεσπότην Χριστοῦ κατὰ σάρκα μόνος ἐκ τοῦ θυράματος τῶν ἀνθρώπων ἐλήφθη πρὸς σωτηρίαν τοῦ παντὸς κόσμου, καὶ εἰς κρεῖττονα καὶ οὐράνιον πολιτείαν καὶ διαγωγὴν μετέστη. Δόξα τῷ Θεῷ. Ἀμήν.

MEAXIEAEK.

Οὗτός ἐστιν ὁ Μελχισεδέκ, ὁ πηλίκος ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ὁ τοὺς κατὰ νόμον Μωυσεῖος ἱερεῖς ἀποδεικνύων. Οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἅμα καὶ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ὁ ἀρωμωμμένος τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, ὁ

τὴν ἱερωσύνην μήτε ἐκ διαδοχῆς ἐτέρων ἱερέων πα-
ραλαβὼν, μήτε ἐτέροις ἱερεῦσι παραπεμφάμενος.
Οὗτός ἐστιν ὁ μὴ κατὰ νόμον Μωϋσέως· τὰς λατρείας
ἐπιτελῶν, ἀλλ' ἐτέροις κρείττεσι συμβόλοις ἱερουργ-
γῶν. Οὗτός ἐστιν ὁ τὸν πατριάρχην 'Αβραὰμ εὐλο-
γῆσας· ὁ ἀπάτωρ, καὶ ἀμήτωρ, καὶ μὴ γενεαλογού-
μενος ἐξ αὐτῶν· ὁ μόνος ἱερεὺς καὶ βασιλεὺς, ὁ ἀφ-
ωμοικωμένος τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸς ἀξιωθεὶς
τοσοῦτων ἀγαθῶν μηνυτὴς γίνεσθαι.

Παραγραφή.

Μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, τῶν ἀνθρώπων λοιπὸν
πληθυνθέντων, αὗτος μόνος ἐξ αὐτῶν ἐκ προαιρέσεως
ἰδίας ἀνεδείχθη ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, καὶ
βασιλεὺς τῆς 'Ιερουσαλήμ, καὶ ὁμοιότητα τοῦ Υἱοῦ
τοῦ Θεοῦ· καὶ τὰ κάλλιστα πάντων τῶν χτισμάτων,
ἐν οἷς δεῖ τὸ ἀνθρώπειον γένος στηρίζεσθαι τε καὶ
εὐφραίνεσθαι, κατὰ τὴν Γραφήν, προσέφερεν ἱερὰ τῷ
Θεῷ. Οὗτος ὁ βασιλεὺς πάντως καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ
διοικούμενον λαόν, ἐν τούτοις ἀναστρέφεσθαι νοουστῶν,
διετίλει, αὐτῇ τῇ τάξει ἱερουργῶν καὶ ἐξιλεούμενος
παρὰ τοῦ ἰδίου λαοῦ· Χαναναίος μὲντοι ὑπάρχων καὶ
τῶν Χαναναίων βασιλεὺς, μὴ ὢν ἐκ γένους τῶν προ-
πατόρων, ἀλλὰ γνωστὸς ὢν τῆς γενεαλογίας τῶν
προπατόρων 'Αβραμιαίων, τοιοῦτος παρὰ τοῖς ἀνθρώ-
ποις ἀνεδείχθη δίκαιος, καὶ βασιλεὺς, καὶ ἱερεὺς. Οὗ-
τος πρῶτος ὡς ἱερεὺς τὸν 'Αβραὰμ εὐλογῆσας, καὶ τῷ
Θεῷ εὐχαριστήσας, δεκάτας ἐλάμβανεν ἀπὸ πάντων
ὧν εἶχεν 'Αβραὰμ· οἶμαι δὲ τάχα, καὶ ἀλήθως ἔρω,
καὶ ἡ 'Ρεβέκα διὰ τούτου πορευθεῖσα, καθὰ γέγρα-
πται, πυθῆσθαι τότε παρὰ τοῦ Κυρίου, παρὶ ὧν εἶχεν
ἐν γαστρὶ διδύμους, ἥκουσας, ὅτι 'Ο μείζων δου-
λεύσει τῷ ἐλάσσονι· ὡς ἱερὰ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἐκ
συνθεσίας κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνων προσήρχετο πυ-
θέσθαι παρὰ Κυρίου. Ἀπάτορα δὲ καὶ ἀμήτορα καὶ
ἀγενεαλόγητον αὐτὸν ἐξεῖπε, καὶ μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν
μήτε ζωῆς τέλος ἔχοντα, ὡς μὴ ὄντα μὲν τῶν γενεα-
λογουμένων ἐκ τῶν 'Αβραμιαίων ἀνθρώπων· ἔχοντα
δὲ καὶ ὁμοιωσιν ἐν τούτῳ πρὸς τὸν Δεσπότην Χριστὸν,
ὅτι ἀπάτωρ μὲν ἐστὶ κατὰ σάρκα, ἀμήτωρ δὲ κατὰ
τὴν θεότητα, μήτε δὲ ζωῆς τέλος ἔχων πάλιν κατ'
αὐτὴν, ὁμοίως καὶ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ὡς ἀθά-
νατος γενόμενος καὶ ἀτρέπτος. Ἐκάστοτε τοίνυν ὁ
Θεὸς ὑπομνησκει τοὺς ἀνθρώπους εἰτε διὰ λόγων
εἰτε διὰ τύπων, ὡς δευτέρᾳ τις κατάστασις μετὰ τὴν
ἐνταῦθα ζωὴν τοῖς ἀνθρώποις ἀπόκειται.

ABRAAM.

Οὗτος ὁ πατριάρχης 'Αβραὰμ ὁ πρῶτος ἀνθρώπων
καταλείψας πατρίδα τε καὶ γένος καὶ ἔθνος, καὶ πι-
στεύσας Θεῷ, καὶ δικαιοθεὶς διὰ τούτο, καὶ διὰ τὰς
ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ ὃς πρὸς αὐτὸν ἐποιήσατο ὁ Θεός·
ὁ ἐκ νεκρωμένου σώματος καὶ νεκρωμένης μή-
τρας μυριάδας συστήσάμενος· ὁ τὸν εὐλογημένον
καρπὸν ὡς ἀπο βίβλης φύσας τῷ κόσμῳ, δι' οὗ ὁ κό-
σμος εὐλογεῖται καὶ ἀνακτιέται· ὁ δι' ἔργων καὶ δι'
ἐπαγγελιῶν μηνύων τῷ κόσμῳ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνά-
στασιν· δι' ἐπαγγελιῶν μὲν, ὡς τὸ· 'Ἐνευλογηθή-

A cessione aliorum sacerdotum accepit, neque ab aliis
sacerdotibus missus est. Hic est, qui non secundum
Moyseis legem cultum persolvit, sed aliis præstantibus
symbolis sacra oblit. Hic est qui patriarchæ
Abraham benedixit, sine patre, sine matre, sine
genealogia, quæ ex illis 217 [hominibus] ducatur;
solus sacerdos et rex, Filio Dei similis effectus,
qui tot bonorum prænuntiator esse meruit.

Paragrapha.

Post diluvium, multiplicatis rursus hominibus,
hic solus ex ipsis, proprio delectu, sacerdos Dei
altissimi declaratus est, ac rex Jerosolymæ, ad
similitudinem Filii Dei; ac præstantissima rerum
B omnium creaturarum, quæ hominum genus fulcitur
et exhilaratur, secundum Scripturam, sacra Deo
obtulit. Hic est rex qui populum sibi subditum, ut
in his pietatis officiis versaretur erudiebat, eadem-
que opera sacra faciens, populo suo Deum placaba-
bat: Chanaanæus quidem genere, et Chanaanæorum
rex, non ex illo quidem Abrahamicorum avorum
genere ortus, sed ipsorum generi notus: talis
hominibus commonstratus est justus, rex et sa-
cerdos. Hic primus, utpote sacerdos, cum Abra-
hama benedixisset, ac Deo gratias egisset, ex om-
nibus quæ Abraham habebat decimas accepit.
Arbitror autem ac vere dici posse æstimare hunc esse,
quem Rebecca adiit, ut scriptum est, ut a Domino
responsum de gemellis, quos utero gestabat, acci-
peret, audivitque, *Major serviet minori*²²: ad eum
namque, utpote Dei sacerdotem, accedere solebat
ut de contingentibus rebus Dominum consulere.
Sine patre autem, sine matre et sine genealogia
fuisse illum dicit Apostolus, qui nec initium nec
finem dierum haberet, quia non ex numero eor-
um erat, qui in Abrahami genealogia feruntur.
In hoc porro Domino Christo similis fuit, quod
hic secundum carnem sine patre sit; secundum
deitatem vero sine matre, ac secundum hanc finem
non habeat; imo etiam secundum humanitatem,
utpote qui immortalis et immutabilis factus sit.
Semper itaque Deus seu verbis, seu figuris admo-
net, post hanc vitam, secundam aliam hominibus
D repositam esse.

ABRAHAM.

Hic est Abraham patriarcha, primus inter ho-
mines, qui patriam, genus et gentem suam reli-
querit, ac Deo crediderit: ideoque justus declaratus
est, necnon ob promissiones quas dedit illi Deus.
Qui ex corpore jam mortuo, et ex vulva jam ex-
stincta, innumera hominum millia produxit. Qui
benedictum fructum quasi ex radice mundo emi-
sit, quo mundus benedicatur et restauratur: qui
operibus et promissis mundum de resurrectione
mortuorum certiores 218 fecit: promissis qui-

²² Gen. xxv, 23.

dem, in illo, *Benedicentur in te et in semine tuo omnes gentes* ²⁰; quemadmodum et Apostolus vociferatur: *Abrahæ autem dictæ sunt promissiones, et semini ejus. Non dicit, et seminibus, quasi in multis; sed quasi in uno, et semini tuo, qui est Christus* ²¹; operibus vero, quia unigenitum filium in sacrificium obtulit; sic enim dicit Dominus: *Abraham pater vester exsultavit, ut videret diem meum, et vidit, et gavisus est* ²². Apostolus autem clamat: *Fide obtulit Abraham Isaac, cum tentaretur, et unigenitum offerebat, qui susceperat repromissiones; ad quem dictum est, quia In Isaac vocabitur tibi semen*: *arbitrans quia a mortuis suscitare potens est Deus: unde eum et in parabola accepit* ²³; rursum item in Epistola ad Romanos sic habet: *Sicut scriptum est, Patrem multarum gentium posui te, ante Deum, cui credidisti, qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt, ac si essent: qui contra spem in spem credidit, se fore patrem multarum gentium, secundum quod dictum est: Sic erit semen tuum. Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum mortuum, cum jam fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ. In repromissione etiam Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo: plenissime sciens quia quæcunque promissit, potens est et facere. Ideo et reputatum est illi ad justitiam. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad justitiam: sed propter nos, quibus reputabitur, credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram* ²⁴. Quod autem tribus diebus processerit, donec perveniret ad locum, quem ostenderat ipsi Deus, ut ibi offerret filium suum in sacrificium, in uno montium, ut scriptum est; et quod loco veri et naturalis filii, ostensus illi fuerit aries ad immolandum; hæc, inquam, omnia symbola erant et figura mysterii passionis et resurrectionis Christi. Omnis quippe Scriptura ad hunc scopum collimât.

Paragrapha.

Hinc Abrahamo primum cum verbis, tum figuris incipit Deus futuram vitam revelare. Magnus quippe Abraham, Deo jubente, dilectum filium in sacrificium offerre cogitabat, credens posse Deum illum denno suscitare, atque ea ipsi dona conferre quæ in Scriptura feruntur. Quamobrem in Evangeliiis Dominus Abrahamici sacrificii figuram memorat, diem suum vocans figuram illius. Atque ipsi per promissa Deus **219** declarabat dicens, *In te et in semine tuo benedicentur omnes gentes*, quod ipsi eam, quæ secundum Christum est, œconomiam declarabat. Insuperque cum prospiceret Deus et nosset, ex Abrahami semine proditurum eum, per quem resurrectio et universi restauratio perficien-

*Α σονται ἐν σοὶ καὶ ἐν τῷ σπέρματι σου πάντα τὰ ἔθνη, καθάπερ καὶ ὁ Ἀπόστολος βοᾷ. Τῷ δὲ Ἀβραάμ ἐρρήθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. Οὐ λέγει, καὶ τοῖς σπέρμασι, ὡς ἐπὶ πολλῶν ἀλλ' ὡς ἐπὶ ἑνὸς, καὶ τὸ σπέρματί σου, ὃς ἐστὶ Χριστός· δι' ἔργων δὲ, ὅτι τὸν μονογενῆ υἱὸν εἰς θυσίαν προσήνεγκεν· οὕτως γὰρ λέγει ὁ Κύριος, Ἀβραάμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιόσατο ἰνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν, καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. Ὁ δὲ Ἀπόστολος βοᾷ, Πίστει προσήνεγκεν Ἀβραάμ τὸν Ἰσαὰκ πειραζόμενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν, ὃ τὰς ἐπαγγελίας ἀναβεβήμενος· πρὸς δὲ ἐληλύθη, ὅτι Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοὶ σπέρμα· λογισμέ-
μος ἐστὶ καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατός ὁ Θεός, ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐχομίστατο· πάλιν γὰρ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους βοᾷ, Καθὼς γέγραπται, Πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε, κατέναντι οὗ ἐπίστευες Θεοῦ, τοῦ ζωοποιούντος τοὺς νεκροὺς, καὶ καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα· καὶ παρ' ἐλπίδα ἐν ἐλπίδι ἐπιστεύουσεν, εἰς τὸ ἡμεῖς αὐτὸν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν, κατὰ τὸ εἰρημνέον· ὁὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου. Καὶ μὴ ἀσθεσέτω τῇ πίστει, ὃ κατενόησε τὸ θάνατόν σου ὧν ἦν νεκρωμένος, ἐκατοστάτης σου ὑπάρχων, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μητρὸς Σάρρας. Εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει, δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ καὶ κληρονομήσας διὰ τὸ ἐπήγγελται, δυνατόν ἐστι καὶ ποιῆσαι. Αὐτὸ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ ἐκ δικαιοσύνης. Οὐκ ἔγραψε δὲ δι' αὐτὸν μόνον, ἀλλ' ἐλογίσθη αὐτῷ· ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς, οἷς μέλλει λογισθῆναι τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν ἐγείραντα Ἰησοῦν τὸν Κύριον ἡμῶν ἐκ νεκρῶν, ὃς παρ' ἐδόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν, καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν δικαιοσύνην ἡμῶν. Τὸ δὲ πορευθῆναι τρεῖς ἡμέρας, ἕως οὗ φθάσῃ τὸν τόπον ὃν εἰδείξεν αὐτῷ ὁ Θεός, ἵνα ἀνεγέκῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς θυσίαν ἐφ' ἐν τῷ ὄρει, καθὼς γέγραπται, καὶ τὸ ἀντί τοῦ γνησίου καὶ φυσικοῦ υἱοῦ δεῖξαι αὐτῷ κριθὶν ἵνα προσενέγῃ πάντα σύμβολα ἧσαν καὶ τύποι τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως· πᾶσι γὰρ ἡ Γραφή πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν ἀφορᾷ.*

Παραγραφή.

Ἐκ τούτου πρῶτον τῷ Ἀβραάμ ἀρχεται ὁ Θεός ἀποκαλύπτειν καὶ διὰ λόγων, καὶ διὰ τύπων τὴν μέλλουσαν κατάστασιν· ἐλογίστατο γὰρ ὁ μέγας Ἀβραάμ, τοῦ Θεοῦ αὐτῷ εἰπόντος, ἀνεγχεῖν εἰς θυσίαν τὸν υἱὸν τὸν ἀγαπητόν· ὡς θύναται πάλιν ὁ Θεός ἐκ νεκρῶν ἀναστήσει αὐτόν, καὶ παρασχεῖν αὐτῷ καθὰ τὴν Γραφὴν δοκῶν· Ὅθεν καὶ ἐν Εὐαγγελίοις μέμνηται ὁ Κύριος τοῦ τύπου τῆς θυσίας τοῦ Ἀβραάμ, ἡμέραν τὴν αὐτοῦ ἐλεῖξας τὸν τύπον. Καὶ δι' ἐπαγγελιῶν δὲ ἐδήλου αὐτῷ λέγων, ὅτι Ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ καὶ ἐν τῷ σπέρματι σου πάντα τὰ ἔθνη, ὅπερ τὴν κατὰ Χριστὸν οἰκονομίαν αὐτῷ ἐδήλου. Ἐπὶ προγνώστῃ δὲ ὁ Θεός καὶ εἰδὼς, ὅτι ἐκ τοῦ Ἀβραάμ μέλλει προέξ-
σθαι δι' οὗ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὸν ἀνακαινισμὸν τοῦ

²⁰ Gen. xxviii. 14. ²¹ Gal. iii. 16. ²² Joan. viii. 56. ²³ Hebr. ii. 17, 18, 19. ²⁴ Rom. iv. 17-25

παντὸς ἐργάζεται, ἐκλέγεται τὸν πιστὸν Ἀβραάμ, ὃς ἐκλεγομένης ἐν πᾶσιν, ὡς οὐκ ἀκαίρως ἐκλέγεται, καὶ ἀπὸ μὲν τῶν Χαλδαίων ἀστρονόμων ὄντων καὶ ἀστρολόγων, πιστότατον αὐτὸν εὐρηκώς, μεταφέρει πρὸς τοὺς γόντας τοὺς λεγομένους Καρρηνοὺς· καὶ τὸν πιστὸν ἀναφανείς, καλεῖται τὸν εἰδωλολατρῶν τὴν γῆν οἰκεῖν. Κάκει ἀνώτερος εὐρεθείς καὶ πρὸς οὐδεμίαν τῶν τριῶν ἐκκλίνας τὴν ὁδὸν· ἀλλὰ πρὸς τὸ σέβας καὶ τὰς κελεύσεις τοῦ Θεοῦ μᾶλλον ὑποκύψας, τῶν μεγάλων ἐπαγγελιῶν καὶ δωρεῶν τοῦ Θεοῦ ἡξιώθη, ἀκουστικῶς γενέσθαι, καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ προέρχεται ὁ τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τῷ κόσμῳ δι' αὐτοῦ πρῶτον δεικνύς, δι' οὗ καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἐπαγγελίαν χαρίζεται τῷ κόσμῳ, ὁ κτίστης καὶ ἀνακαινιστὴς τοῦ κόσμου. Φασι δὲ τὴν θυσίαν τοῦ Ἰσαὰκ πεποιθῆσαι τὸν Ἀβραάμ ἐν αὐτῷ τῷ θρεῖ, ἐνθα καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς θυσία ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου ἀνενέχθη, καὶ τὸν σωτήριον σταυρὸν ὑπομεμένηκε. Δόξα τῷ Θεῷ ἡμῶν. Ἀμήν.

ISAAC.

Οὗτος ὁ Ἰσαὰκ, συγληρονόμος τῶν ἐπαγγελιῶν καὶ τῶν εὐλογιῶν τοῦ Θεοῦ, τῶν γενομένων πρὸς Ἀβραάμ τὸν αὐτοῦ πατέρα. Ὃς τύπος ἐγένετο τῆς σπαγῆς τοῦ Δεσποτοῦ Χριστοῦ, τριήμερος διαδαβίνας ἐπὶ τῷ θανεῖν, καὶ μετὰ ταῦτα ζῶν ὑποστρέψας· ὁ ἐν τοῖς ἰδίοις ὤμοις τὰ ξύλα τῆς ἑαυτοῦ θυσίας βαστάξας, ὥσπερ καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἐν ἑαυτοῦ σταυρῷ ἐπὶ τὸν ὦμον ἐβάσταξεν· ὁ τῇ προαιρέσει θανὼν, καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ζωωθείς· οὐπὲρ ἀντάλλαγμα πρὸς τὸν ἐπάγγελτον, καὶ ἡκούσαν ὁ πατὴρ παρὰ Θεοῦ, ὅτι οὐκ ἐπερίσω τοῦ υἱοῦ σου ἀγαπητοῦ· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ λέλεκται, ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐπερίσω· ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν, καὶ ἡ σὰρξ ἐστὶ μόνῃ ἢ δοθεῖσα ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς· ἐπειδὴ ἀδύνατον τὴν θεότητα θανεῖν· τῆς σαρκὸς διδομένης, τὸν υἱὸν Υἱὸν δεδόσθαι· λέγει ἡ Γραφή, ἀντάλλαγμα καὶ ἀντιδίδειν οὖσαν τοῦ υἱοῦ κατὰ τὸν τύπον τοῦ μακαρίου Ἰσαὰκ. Οὕτως γὰρ καὶ εἶπεν ὁ Κύριος, ὅτι Ἀβραάμ ἠγαλλιάσατο ἰνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν, καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. Οὕτως ἐστὶν ὁ Ἰσαὰκ ὁ ἀκουσίως παραδούς τὴν ἐπαγγελμένην αὐτῷ καὶ τῷ πατρὶ αὐτοῦ εὐλογίαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τῷ Ἰακώβ φάσκων, Δουλεύσάτωσαν σοι ἔθνη, καὶ προσκυνήσουσάν σοι ἀρχοντες· καὶ γίνου κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ προσκυνήσουσί σοι οἱ υἱοὶ τοῦ πατρὸς σου· ὁ καταράμενός σε, ἐπικατάρατος, ὁ δὲ εὐλόγησέ σε, εὐλογημένος. Ταῦτα δὲ πάντα ἐπὶ τοῦ Ἰακώβ οὐχ ὀρίμεν γινόμενα· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἐπὶ τὰς περὶ τὴν γῆν προσεκύνησε τῷ Ἠσαῦ. Καὶ ἡ βασιλεὺς ἐβασίλευσαν ἐκ τοῦ Ἠσαῦ πρὶν ἢ βασιλεῦσαι βασιλείαν ἐν Ἰσραὴλ· ὥστε αἱ εὐλογίαι ἐπὶ τὸν προσδοκώμενον ἐξ αὐτῶν Δεσπότην Χριστὸν παραμένουσι, πρὸς ὃν πᾶς ὁ σκοπὸς τῆς θείας Γραφῆς ἀφορᾷ.

da erat, fidelem Abraham elegit, in omnibus probatum, ne ipsum immature deligeret: atque illum ex Chaldeis, astronomis et astrologis illis, fidelissimum deprehensum transfert ad prestigiatiores, qui Carenii (43) vocantur, ibique fidelis repertus, jubetur Chananæorum idololatrarum terram incolere. Cum ibi commorans, animo iis superior deprehenderetur, neque ad ullam memoratarum trium viarum declinaret, sed cultui et mandatis Dei sese pronum subiceret, magnis Dei promissis et donis dignatus est, ita ut etiam audiret, ex semine ejus proditurum eum, qui benedictionem et promissionem mundo per se primum exhiberet, per quem etiam resurrectionem et promissionem mundo elargitur, qui mundi creator et restaurator est. Fertur autem in eodem monte Abraham Isaaci sacrificium factum fuisse, in quo Dominus Christus pro toto mundo in sacrificium oblatas, et salutarem crucem perpessus est. Gloria Deo nostro. Amen.

ISAAC.

Hic est Isaac coheres promissionum et benedictionum, quas Deus patri suo Abraham elargitus est. Qui typus fuit necis Domini Christi, quando tribus diebus ad mortem progressus, postea vivus reversus est. Qui propriis humeris immolationis suæ ligna gestavit, quemadmodum Dominus Christus suis humeris crucem detulit. Hic est qui proposito quidem mortuus, a Deo vita donatus est: in cujus commutationem aries immolatus est, tuncque pater ejus audivit a Deo: Quia non peperisti filio tuo dilecto: ita et de Christo Filio Dei dictum est, Qui proprio Filio non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit illum: quamvis caro tantum pro vita mundi tradita sit, quia impossibile erat deitatem mori: cum autem caro sit tradita, tamen proprium Filium suum tradidisse Deum ait Scriptura, quia illa in commutationem et locum Filii Dei data est, secundum exemplum beati Isaaci. Sic enim ait Dominus: Abraham exsultavit, ut videret diem meum, et vidit, et gavisus est. Hic est Isaac qui sibi et patri suo promissam a Deo benedictionem, non voluntarie Jacobo tradidit dicens: Serviant tibi gentes, et adorent te principes: esto dominus fratris tui, et adorabunt te filii patris tui: qui maledicet te, maledictus erit, et qui benedicit te, benedictus. Hæc porro omnia in Jacobo nequaquam completa videmus; imo potius ille septies in terram procidens, Esau adoravit. Ac triginta reges ex Esau regnarunt, antequam rex esset in Israel: ita ut illæ benedictiones illum, qui ex eis proditurus expectatur, Dominum Christum, maneant, ad quem spectat omnis divinæ Scripturæ scopus.

⁴³ Gen. xii, 10. ⁴⁴ Rom. viii, 32. ⁴⁵ Joan. viii, 56. ⁴⁶ Gen. xxvii, 29.

(43) Carenos vocat a Charan, sive Carrhis, quo concessit Abraham ex Chaldæa egressus.

Hic etiam coheres fuit donorum et promissionum, quæ ex Christo prodeunt, atque ipsius Domini Christi typus, qui et ipse benedictionem a patre suo acceptam, non cui voluerat e filiis tradidit, sed cui Deus illam dandam providerat. Gloria Deo nostro qui res hominum sapienter dispensat. Amen.

JACOB.

Hic est Jacob, et ipse quoque coheres promissorum Dei, exspectans civitatem fundamenta habentem, ejus artifex et creator Deus est; id est, Jerusalem, cælestem, quo præcursor pro nobis ingressus est Christus: quam vitam respicit totus Christianorum cultus; quam primus omnium viam nobis innovavit, recentem et viventem, Dominus Christus: quam item prædicit magnus ille Jacob, cum filio suo Judæ transmittens, dum benedicit ei, unde etiam promissorum ille Dominus, Jesus Christus, declaratur his verbis: *Juda, te laudent fratres tui, manus tuæ supra dorsum inimicorum tuorum: adorent te filii patris tui. Catulus Leonis Juda: ex germine, fili mi, ascendisti; recumbens dormivisti ut leo, et ut catulus leonis. Quis suscitabit eum? Non deficiet princeps ex Juda, et dux ex femoribus ejus, donec veniant quæ reposita sunt ei: et ipse expectatio gentium. Ligans ad vineam pullum suum, et ad vilem pullum asinæ suæ. Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine novæ amictum suum. Hilariiores sunt oculi ejus vino, et dentes ejus lacte candidiores* ²¹. Ut hunc non adoraverunt filii patris sui; imo e contrario ipse Josephum adoravit, etiam post mortem patris sui. Manifestum itaque est in Domino Christo, ex Juda secundum carnem nato, finem et exitum habuisse totam hanc prophetiam, quæ regiam ejus potentiam, passionem, ac beatam post cruciatum resurrectionem declarat.

ρας, τὸ τε δυνατόν καὶ βασιλικὸν αὐτοῦ παριστώσα, καὶ τὸ πάθος καὶ τὴν ἐκ τοῦ πάθους μακαρίαν ἐκστάσιν.

221 Paragrapha.

Hic item Jacob cum duobus illis connumeratus, tertius patriarcha est, qui non eam, quam ab initio destinavit, uxorem duxit, scilicet Liam, ac quarto quem ex ea suscepit filio, nempe Judæ, benedictiones et promissa contulit; ut hinc palam est, quod hæc benedictio non vulgaris, nec cuivis data sit, sed ei ex quo prodiit Dominus Christus secundum carnem, secundæ vitæ princeps. Idipsum ediscere licet ex ipso Juda, ejus seminis non ex propria uxore, sed ex nuru Thamar, genealogia ducitur, ex quo semine benedictionum Dominus prodiit. Ad hæc vero, cum patriarchæ tot tantaque promissa a Deo acciperent, futurum scilicet esse ut in ipsis et in semine eorum benedicerentur omnes gentes, similiterque audirent illud: *Et vobis dabo terram hanc, et semini vestro* ²², nec tamen vel vestigium petis ipsi possiderent, sed in tabernaculis habita-

Καὶ οὗτος συγκληρονόμος τῶν τοῦ Χριστοῦ δωρεῶν καὶ ἐπαγγελιῶν γενόμενος, καὶ τύπος τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, ὃς καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Ἰδοῦ πατρὸς παραλαβὼν τὴν εὐλογίαν, οὐχ ἢ ἐβούλετο υἱὸν παρέδωκεν, ἀλλ' ὡς ὁ Θεὸς ψυχοδόμησε δοθῆναι. Δόξα τῷ κατὰ πάντα σοφῶς οἰκονομοῦντι τὰ κατὰ τὸν ἀνθρώπον Θεῷ ἡμῶν. Ἀμήν.

ΙΑΚΩΒ.

Οὗτος ὁ Ἰακώβ, καὶ αὐτὸς συγκληρονόμος τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ, ἐκδεχόμενος καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ θεμελίου Ἰχουσαν πόλιν, ἥς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός, τούτεστι τῆς ἐπουρανίου Ἱερουσαλὴμ· ἐνθα πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθε Χριστὸς, εἰς τὴν κατάστασιν ἀφορρᾷ πᾶσα ἡ τῶν Χριστιανῶν ὁρηστικὴ ἦν πρῶτος πάντων ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζωαν ὁ Δεσπότης Χριστὸς, τὴν καὶ προλέγει ὁ μέγας Ἰακώβ παραπέμπων τῷ ἰδῶν αὐτοῦ υἱῷ Ἰούδᾳ, εὐλογῶν αὐτόν· ἐξ οὗ καὶ ὁ τῶν ἐπαγγελιῶν ἀνεφαίνετο Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, φάσκων οὕτως· Ἰούδα, σὲ αἰνέσαισαν οἱ ἀδελφοὶ σου, αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νότου τῶν ἐχθρῶν σου· προσκυνήσουσί σοι οἱ υἱοὶ τοῦ πατρὸς σου. Σκύμνος λέοντος Ἰούδα, ἐκ βλαστῶν, υἱέ μου, ἀνέστης, ἀναπεῖναι ἐκοιμήθης ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος, τίς ἐγερᾷ αὐτόν; Οὐκ ἐκλείψει ἀρχὼν ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγεμένορος ἐκ τῶν μνηρῶν αὐτοῦ, ὅσος ἂν ἐλθῇ τὰ ἀναιμάκτου αὐτοῦ· καὶ αὐτὸς ἡ προσδοκία ἐθνῶν. Δεσμεύων πρὸς ἀμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, καὶ τῇ ἑλικίᾳ τὸν πῶλον τῆς θύρας αὐτοῦ. Πλυντὴν ὄλῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ. Χαροποιοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὑπὲρ ὄλῳν, καὶ λευκοὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ, ἡ γάλα. Καὶ τοῦτον οὐ προσεκύνησαν οἱ υἱοὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ τούναντιον αὐτὸς προσεκύνηται τῷ Ἰωσήφ καὶ μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς. Εὐδόκησεν αὐτὸς ὅτι πᾶσα ἡ προφητεία αὕτη εἰς τὸν ἐξ αὐτοῦ γενόμενον Δεσπότην Χριστόν κατὰ σάρκα ἔσχε τὸ πᾶθος καὶ τὴν ἐκ τοῦ πάθους μακαρίαν ἐκστάσιν.

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος Ἰακώβ ὁ συναριθμούμενος τοῖς δύο πρώτοις πατριάρχῃς· οὐχ ὅταν μὲν καὶ αὐτὸς ἤθελεν εἰς ἀρχὴς γῆμαι γυναῖκα γήμας· λέγω δὴ τὴν Λίαν, ἣ ἐξ αὐτῆς τετάρτῳ τεχνέντι, τούτεστι τῷ Ἰούδᾳ, τῇ εὐλογίᾳ καὶ τὰς ἐπαγγελίας κατεβάλετο ὡς ὅλῳ ἐκ τούτου, ὅτι οὐχ ὡς ἔτυχεν οἰκώδηποτε ἡ εὐλογία διέτρεχεν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἀνεφαίνετο ὁ Δεσπότης Χριστὸς κατὰ σάρκα, ὁ τῆς δευτέρας καταστάσεως ἀρχηγός· Ἐνεστί δὲ μαθεῖν καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἰούδα, ὡς αὐτὸς ἐκ τῆς Ἰλίας γυναῖκος, ἀλλ' ἐκ τῆς γύμφος Θάμης γενεαλογεῖσθαι τὸ τούτου σπέρμα· καὶ οὐ καὶ ὁ τῶν ἐπ' ὀλῳ ἡ ἀνεφαίνετο Κύριος. Ἐπὶ φανερώτατα οἱ πατριάρχαι τηλικαύτως ἐπαγγελίας λαβόντες παρὰ Θεοῦ ἐνευλογεῖσθαι ἐν αὐτοῖς καὶ ἐν τῷ σπέρματι αὐτῶν πάντα τὰ ἔθνη ὅμοιος καὶ, Ὑμῖν δώσω τὴν γῆν ταύτην καὶ τὸ σπέρματι ὁμῶν καὶ μετὰ ἑμὲν ποδὸς αὐτοὶ λαβόντες, ἀλλ' ἐν σκηναῖς κατοικοῦντες.

²¹ Gen. XLIX, 8-12.²² Gen. XXVIII, 13.

Καὶ οὗτος μὲν εἰς τὸν σὺν σοφίᾳ
²¹ Gen. (14) Te

ἄλλοι ἦσαν οἱ πιστότατοι, ἐκδεχόμενοι καὶ ἐλπίζοντες ἑτέραν τινὰ κατάστασιν, δι' ἧς ἀπολήφονται τὰς ἐπαγγελίας. Ὅθεν καὶ ἐν καιρῷ τοῦ θνήσκειν, παρεδίδου ἕκαστος αὐτῶν τὴν εὐλογίαν ἥπερ ὁ θεὸς ἔκονόμῃσεν. Ὅθεν καὶ πάλιν ἡ Γραφή ὡς θησαυρίζουσα τοὺς πατέρας, ἐδίδα περὶ ἑκάστου λέγουσα, *Καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ ὡσανεὶ, πάντες ὁμοῦ ποτε ἀπολήφονται θησαυριζόμενοι εἰς τὴν μέλλουσαν κατάστασιν.*

ΜΩΥΣΗΣ.

Οὗτός ἐστιν ὁ μέγας Μωϋσῆς, ὁ τῶν παραδόξων σημείων καὶ τεράτων ποιητής, ὁ τῆς κτίσεως κοσμογράφος· ὁ σκιαῖς τοῦ ἀληθινοῦ ἡμῶν ποιμένος Χριστοῦ τειμημένος· ὁ λόγους καὶ ἔργους προμηνύων τὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, ἔργους μὲν ὡς τὸν Ἰσραὴλ ἐκ δουλείας Αἰγυπτίων λυτρώσασθαι, τὸ πάσχα καὶ τὴν πρόχυσιν τοῦ αἵματος, ποιησάμενος τὴν διάβασιν τῆς θαλάσσης ὡς ἐπὶ βαπτίσματος· διὰ τῆς νεφέλης προμηνύων τὴν δύσιν τοῦ νόμου, καὶ τὴν τῆς ἐρήμου διαγωγὴν ὡς ἐπὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς Ἐκκλησίας προτυπούμενος· τὸν ἔριν τὸν χαλκοῦν ἐφ' ὧφλου στήσας, τὸ πάθος τὸ διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ προκατήγγειλε· τὴν εἰσόδον τῆς γῆς ἐπαγγελίας διὰ Ἰησοῦ παραπέμψας, τὸ κατοικητήριον τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς προεγράφετο. Ὡς τὰς Μεσείτου ὑπερφύης, διὰ κλειόνων θαυμάτων ἰσοπορευμένη! Τί δὲ δεῖ λέγειν καὶ περὶ τῆς σκηνῆς τῆς οὐσῆς ἐκμαγεῖον πάντος τοῦ κόσμου, ἐν ᾗ καὶ τὸ ἱλαστήριον ἔθετο, τάξιν ἐπέχον τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ; Ἀλλ' ἵνα μὴ μὴκύνωμεν τὸν λόγον, πολλάκις αὐτὰ προειρηκότες, ἐπὶ τὴν προφητείαν αὐτοῦ τὴν διὰ τῶν λόγων ἑλωμένου λέγει τοίνυν οὕτως· *Προφήτην ὁμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ θεὸς ὁμῶν αὐτοῦ ἀκούσεσθε. Καὶ ὁ ἄνθρωπος (44) ὃς ἐὰν μὴ ἀκούσῃ ὅσα ἂν λαλήσῃ ὁ προφήτης ἐκεῖνος ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ αὐτῆς ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς. Καὶ πάλιν αὐτὸς συγγράφει ὡς ἀπὸ τοῦ Βαλαὰμ εἰρημένον· Ἀναταῖ ἀστὸν ἐξ Ἰακώβ, ἀναστήσεται ἄνθρωπος ἐξ Ἰσραὴλ· καὶ θραύσει τοὺς ἀρχηγούς Μωδ, καὶ προμεύσει πάντας υἱούς Σὴθ. Ὅτι δὲ Σὴθ, ὅλος ὁ κόσμος ἐστί. Καὶ οὐχ ἀρμόζει τοῦτο εἰ μὴ ἐπὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ· ὁ γὰρ Σὴθ θεμέλιος ἐρμηνεύεται. Ἐπειδὴ οὖν ὁ Κάιν καὶ τὸ τοῦτο σπέρμα ἐν τῷ κατακλυσμῷ ὅλον ἀπώλετο, Ἀβελ δὲ νεώτερος ἄπαις ἐτελεύτησε, τοῦτων ὁ Σὴθ μεταγενέστερος ἐγένετο, ἐξ οὗ καὶ ὁ Νῶε καὶ πᾶς ὁ κόσμος κατὰγεται, ὥσπερ τις θεμέλιος ὢν τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο ἐκ τῆς αἰτίας ἐνθουσιασθεὶς αὐτὸν ὁ Ἀδάμ ἐπανόμασε Σὴθ αὐτὸν προσηγορεύσας, τοῦτον δὲ θεμέλιος· διὰ τοῦτο εἶπε· Καὶ ἰσοτάξει πάντας τοὺς υἱούς Σὴθ ἵνα εἴπῃ, ὅλον τὸν κόσμον. Τοῦτο δὲ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ μόνου ἀρμόσει, πρὸς ὃν πᾶσα ἡ θεία Γραφὴ ἀφορᾷ.*

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος ἀστείος, τῷ θεῷ γεννηθείς, ἀνεστρέφετο μὲν εἰς τὰ βασίλεια τῆς Αἰγύπτου, παιδεύμενος πατρὶαν σοφίαν Αἰγυπτίων· καὶ μετέπειτα, παραληφθεὶς

A rent, manifestissime indicabant, utpote fidelissimi, se alium statum expectare, in quo promissa nacturi essent. Quapropter dum mors instaret, singuli benedictionem filio, quem destinarat Deus, impertiebant. Quare Scriptura, quasi patres illos ceu in thesauro recondat, ad singulos dicit : *Et appositus est ad patres suos*; ac si diceret : Omnes simul quasi in thesauro reconditi, in futura vita recipiuntur.

MOYSES.

Hic est magnus ille Moyses, mirabilium signorum et prodigiorum artifex, rerum creationis descriptor : qui veri pastoris nostri Christi umbris et figuris ornatus est, qui verbis et operibus economiam Domini Christi prænuntiavit : operibus quidem, ut verbi gratia cum Israel ex servitute Ægyptiorum redemit, per pascha scilicet et effusionem sanguinis ; transitum maris fecit, quasi in baptisate ; per nubem legis occasum præsignificavit ; commemorationem in deserto quasi in Spiritu sancto et in Ecclesia præsfiguravit ; erecto in sublime serpente æneo, mortem crucis a Domino Christo susceptam prænuntiavit ; per ingressum in terram promissionis duce Jesu a Moyse procuratum, habitaculum illud cœleste præscrepsit. O supernaturalis ordo Mediatoris, qui per multa miracula enarratur ! Quid opus est loqui de tabernaculo, quod est imago totius mundi, in quo repositum erat propitiatorium, Christi locum et ordinem adimplens ? Sed ne longius sermonem protrahamus, cum **222** maxime eadem sæpe dixerimus, ad ejus prophetiam verbis expressam veniamus ; sic igitur ait : *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester : ipsum audietis. Et homo qui non audierit quæcunque locutus fuerit propheta ille in nomine meo, peribit anima illa de populo suo* **. Ac rursum ex persona Ealaam hæc scribit : *Orietur stella ex Jacob, consurget vir ex Israel ; et percutiet principes Moab, et vastabit omnes filios Seth* *. Filios Seth dicit mundum universum. Id vero nonnisi Domino Christo competere potest : nam Seth, *fundamentum* significat. Quandoquidem igitur Cain et semen ejus diluvio funditus periit, Abel autem junior sine liberis obiit, his posterior fuit Seth, ex quo Noe et totus mundus ortum ducit : et proinde quasi fundamentum hominum est. Ea porro de causa Numine afflatus Adam ipsum Seth nuncupavit, id est, *fundamentum* : ideoque ait ille : *Et subiciet omnes filios Seth*, ac si diceret, totum mundum. Id vero soli Christo convenit, ad quem tota divina Scriptura collimat.

Paragrapha.

Et hic quoque vir urbanus, Deo natus, in regia Ægypti educatus est, atque institutus in omni sapientia Ægyptiorum : ac postea assumptus in montem

** Deut. xviii, 15, 18. * Num. xxiv, 17.

(14) Textum lacerum sic restituiimus : nam a Græco LXX absimilis in codice est.

Sine. Dei sapientiam edocetur, rursumque in Ægyptum mittitur, typum gerens illius, qui mundum a servitute redimit, ac libertatem adoptionemque largitur. Is quippe redemit Israelitas a servitute Ægyptiorum, postquam effusionem sanguinis et Pascha præscripsisset: ac cum mare Rubrum trajecit, baptisma præfigurabat: per legislationem, sancti Spiritus descensum præsignificat: per moras in deserto, Ecclesie traditionem prænuntiat: per ingressum in terram promissionis cœlorum domicilium, idque successoris sui ministerio, prædicat: cum vultus ejus gloria et splendore a Deo illustratus est, gloriam postea distributam per partes prænuntius adumbrabat. Neque modo typis et figuris, sed etiam verbis, Christi mysterium vaticinatus est. Itemque literarum peritiâ ipse primum mundo et hominum generi auctor et demonstrator fuit. Universi mundi opificium et descriptionem in mysteriis speculatus, id scripto tradidit: primi ac secundi status figuras commonstravit. Gloria ei, qui per alumnos suos rebus humanis sapienter prospicit.

223 Textus.

Post Moysen ejusque successorem Jesum filium Nave, et post Judices in Israel constitutos, postquam accepto regno Saul reprobatum est, excitavit illis Deus regem virtute ornatum, justum et prophetam, scilicet Davidem, qui librum concinnavit centum quinquaginta psalmodum, a Spiritu sancto motus, ut metricè secundum Hebraicæ linguæ idioma carmen ederet, ac cum melodia et rhythmo, instrumentis variis, saltatione et canticis, ipsos modularetur. Nam citharam ille tractabat, multos sub se choros minorum prophetarum nactus: sic quippe vocabant eos qui prophetis astabant; sæpe item illos prophetarum filios nuncupabant, qui variis erant organis instructi: alius cymbala tenebat, alius tibias, alius tympana, alius tubas, alius psalterium et citharam, alius odes, qui vocantur bucolii. Singuli chori principem obtinebant: quorum alius Asaph vocabatur, alius Idithum, alii filii Core, alius Ætham Israelites, alius Moyses homo Dei. Cum itaque [princeps ille] a Spiritu sancto movebatur, tum aliquid prænuntiabat, aut de captivitate populi, aut de reditu ejus, sive de disciplina morum, sive de Providentia, vel de Domino Christo. Metricè psalmodum quemlibet adornabat, qui ad unum argumentum respiciebat: ideoque modo breves, modo prolixi psalmi sunt. Psalmum porro alicui ex choris tradebat, cujus experimentum ceperat, et cui illum tradere par erat, ac primum in illo choro canebatur. Quod si in medio psalmo alteri choro residuum psalmi tradendum putaret, tunc illa rhythmici successio diapsalma vocabatur: ita ut cum in medio psalmi, quod residuum erat odii illis sive bu-

Α ἐν τῷ δρεὶ Σινᾷ, διδάσκειται καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν, καὶ ἀποστέλλεται πάλιν ἐν Αἰγύπτῳ, τύπον ἐκπερρέμενος τοῦ λυτρομένου τὸν κόσμον ἐκ δουλείας, καὶ ἐλευθερίαν καὶ υἰοθεσίαν χαρίζομένου. Αὐτοῦται γὰρ τοὺς Ἰσραηλῖτας ἐκ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων, τὴν πρόχυσιν τοῦ αἵματος καὶ τὸ πάσχα προδιαγράφάμενος· τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν διαδιβάσας, τὸ βάπτισμα προδιετύπου· τὴν δόσιν τοῦ νόμου, τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν κάθοδον προμηνύει· τὴν διαγωγήν τῆς ἐρήμου, τὴν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν προσημαίνει· τὴν εἰσοδὸν τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας, τὴν τῶν οὐρανῶν οἰκητήριον, διὰ τοῦ διαδόχου ἑαυτοῦ, προεμήνυσεν· τὸ πρόσωπον ὑπὸ Θεοῦ δοξασθεὶς, ἐκ μετὰ ταῦτα δόξας μερικῶς προεγράφετο. Οὐ μόνον δὲ διὰ τύπων, ἀλλὰ καὶ διὰ λόγων προεφήτευσεν περὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου. Καὶ πάλιν τῶν γεραμάτων τὴν πείραν ἐν τῷδε τῷ βίῳ αὐτὸς πρῶτος τῷ κόσμῳ ὑπέδειξε. Τοῦ παντὸς κόσμου τὴν ποίησιν καὶ τὴν διαγραφὴν ἐν μυστηρίοις θεωρήσας ἀνγρίψατο· τῆς πρώτης καὶ δευτέρας καταστάσεως τῆς τύπου ὑπέδειξε. Δόξα τῷ σοφῷ διὰ τῶν ἑαυτοῦ τροφίμων οἰκονομοῦντι τὰ κατὰ τὸ ἀνθρώπου γένος.

Τὸ κείμενον.

[45] Μετὰ τὸν Μωϋσέα καὶ τὸν τούτου διάδοχον Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ, καὶ μετὰ τοὺς γενομένους Κεῖς ἐν τῷ Ἰσραὴλ, ἐπιλαβομένον λοιπὸν τῆς βασιλείας τοῦ Σαουλ καὶ ἀποδοκιμασθέντος, ἤγειρεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς βασιλεῖα ἐνάρετον, δίκαιόν τε καὶ προφήτην τὸν Δαβὶδ, ὃς συντάξας βιβλίον ψαλμῶν ρν', ἐκ Πνεύματος ἁγίου κινούμενος, ἐμμέτρως κατὰ τὸ μέτρον τὸ τοῦ τῆς Ἑβραϊκῆς γλώττης· καὶ ἐμμελῶς μετὰ ρυθμοῦ, καὶ ὀργάνων διαφόρων, καὶ ὀρχήσεων, καὶ ψδῶν αὐτοῦ ᾄδων. Ἦν γὰρ αὐτὸς κατέχων κιθάραν· εἶχε δὲ καὶ χοροὺς ὅφ' ἑαυτὸν διαφόρους μικρῶν προφητῶν οὕτω γὰρ ἐκάλουν τοὺς παραμένοντας τοῖς προφήταις, πολλάκις δὲ καὶ υἱοὺς προφητῶν αὐτοῖς ὠμίζον· ἐχόντων διάφορα ὄργανα, τοῦ μὲν κύμβαλα, τοῦ δὲ αὐλοῦς, τοῦ δὲ τύμπανα, τοῦ δὲ σάλπιγγας, τοῦ δὲ ψαλτήριον καὶ κιθάραν, τοῦ δὲ ψδῶς τοὺς λεγομένους βουκολίους. Ἐκαστος δὲ χορὸς ἔξαρχον εἶχον, ὃ μὴ ἐλέγετο Ἀσάφ, ἄλλος Ἰδιθούμ, ἕτεροι υἱοὶ Κορὲ, Βίλος Αἰθὰμ Ἰσραηλῖτης, ἕτερος Μωϋσῆς ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ. Ἦνικα τοίνυν ἐκινεῖτο ἐκ τοῦ Πνεύματος, D προεῖπεν τι ἢ περὶ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ λαοῦ, ἢ περὶ τῆς ἐπανόδου αὐτῶν, ἢ περὶ ἡθῶν διδασκαλίας, ἢ περὶ προνοίας, ἢ περὶ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ. Συνετίθει ἐμμέτρως τὸν ψαλμὸν ἕκαστον, εἰς μίαν ὁμήθεσιν συνετινόντα· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ μικροὶ ψαλμοὶ καὶ μεγάλοι· καὶ παρεδίδου ἐνὶ χορῷ ὃ ἐδοκίμασται, ἥρμοζε παραδίδοσθαι· καὶ ἦδον αὐτὸν ἐν ἐκείνῳ ᾧ τὸν τῷ χορῷ. Εἰ δὲ πάλιν ἐδοκίμασε κατὰ μέτρον τοῦ ψαλμοῦ, καὶ ἄλλῳ χορῷ παραδοῦναι τὸ λοιπὸν τοῦ ψαλμοῦ, τότε αὕτη ἡ διαδοχὴ τοῦ ρυθμοῦ ἐκαλεῖτο διάψαλμα. Ὅστε καὶ ὅταν τοὺς λεγομένους ψδῶς ἦτοι βουκολίους καταμεσθεύοντες ψαλμοῦ ἤθελε παραδοῦναι, τότε ἐκαλεῖτο ψδῆ διαψάλματος· ἐπειδὴ περὶ

(45) Hæc in Vaticano codice num. 342 et in aliis quoque codicibus instar prologi in Psalmos habentur.

ἥσοι ἐκ διαδοχῆς παρελάμβανον τὸ λοιπὸν τοῦ ψαλμοῦ ᾄδειν. Μαθεῖν δὲ ἔνεστι τῷ βουλευμένῳ περὶ τοῦτου, ἐκ τοῦ γεγράφαι ἐν ταῖς παραλειπομέναις τῶν βασιλειῶν οὕτως, *Καὶ ἦσε τὴν ψῆδὴν αὐτὴν ἐν χειρὶ Ἀσάφ τοῦ προφήτου.* Μετὰ δὲ τὸ Παραδοῦναι οὕτως πρῶτον τὸν ψαλμὸν, λοιπὸν ἕκαστος χορὸς, καὶ καθ' ἑαυτὸν, καὶ ὁμοθυμαδὸν μετὰ τέρψεων καὶ ρυθμοῦ, οἱ μὲν τούτοις τοῖς ὄργανοις, οἱ δὲ ἐν ἐκείνοις, ἀντιφωνῶντος ἡδὸν τὸν ψαλμὸν μετὰ ὀρχήσεως· εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ. Ἐνεστι δὲ πάλιν καὶ περὶ τούτου μαθεῖν, ὡς αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ ὁ Δαυὶδ ἀναλαβὼν ἐκ τῶν ἀλλοφυλῶν τὴν κιθάρην ὠρχήσατο ἐμπροσθεν αὐτῆς, καὶ οὐνεῖδισθεις ὑπὸ τῆς ἰδίας γυναικὸς Μέλχολ ἔφη· *Παίξομαι καὶ γελᾶσθαι ἐναντίον Κυρίου·* οὐ μόνον γὰρ οὐκ ἐπαύσατο, ἀλλὰ καὶ ἐπιτείνειν τὰ τοιαῦτα ἐπηγγεῖλιτο. Τινὲς δὲ μὴ προσέχοντες τῇ τάξει καὶ τῇ ἀκριθείᾳ ταύτῃ, μήτε θελήσαντες ἐκ τῶν εἰδότην διδαχθῆναι, εἰς ἀλληγορίας ἐστράφησαν· μὴδὲ πάντας εἶναι τοῦ Δαυὶδ, τοὺς ψαλμοὺς ἀποφηνάμενοι· ἀλλὰ τῶν ἐκ τοῦ Δαυὶδ παραλαβανόντων φανερώς ἐξ αὐτῶν εἰρηκότας. Ὅπερ ποτὶ Ἀπόστολος ἡ ὁ Κύριός τιςος ἄλλου οὐκ ἐμνημόνευσαν, εἰ μὴ τοῦ Δαυὶδ.

ΔΑΥΙΔ.

Οὗτος ὁ μέγας Δαυὶδ ὁ βασιλεὺς καὶ προφήτης, ὁ κατὰ τὴν καρδίαν τοῦ Κυρίου γεγενημένος, πρὸς δὲ ὁ Θεὸς, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, καταλλήλως τὰς ἐπαγγελίας πάλιν ἐποίησατο, τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μῆναι ἐπαγγεῖλόμενος, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ἀδιάδοχον τῆς βασιλείας· ὁμοίως ἀποφηνάμενος. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ἀβραάμ πατρίδα καὶ γένος καταλείψας, ἐπίστευσε Θεῷ, καταλλήλως πατέρα ἐθνῶν αὐτὸν ποιῆσιν ὑπέσχετο, καὶ εὐλογεῖν πάντα τὰ ἔθνη δι' αὐτοῦ καὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, τούτεστι Χριστοῦ· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ, ἐπειδὴ περ βασιλεὺς ἦν καὶ εὐάρεστος αὐτῷ, κατ' ἀλλήλως καὶ αὐτῷ ἐπηγγεῖλιτο καὶ τὸ σπέρμα καὶ τὸν θρόνον τῆς βασιλείας ἀδιάδοχον διαμῆναι, τούτεστι πάλιν Χριστόν. Οὗτος ὁ Δαυὶδ ἡξιώθη ἐκ Πνεύματος προειπεῖν περὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ ψαλμοὺς θ', τὸν β', καὶ τὸν η', καὶ τὸν μδ', καὶ τὸν ρθ', ὧν τοὺς θ', δι' ὧν εἰς αὐτὸν εἰρηκώς. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς καὶ οἱ ἀπόστολοι φαίνονται καὶ ἐκ τῶν θ' ψαλμῶν λαβόντες μαρτυρίαν περὶ αὐτοῦ, οἷον τι λέγω· Ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων πάντες οἱ ἀπόστολοι προσευχόμενοι τῷ Θεῷ ἔλαγον· Ἐπ' ἀληθείας γὰρ συνήχθησαν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ Ἰησοῦ δὲ ἐχρίσας. Ἡρώδης τε καὶ Πόντιος Πιλάτος· τὸν β' ψαλμὸν εἰς αὐτὸν ἐκλαβόντες. Ὅμοιος πάλιν εἰς αὐτὰς τὰς Πράξεις ὅτε ὁ Παῦλος διαλέγετο εἰς τὴν συναγωγὴν Ἀντιοχίας τῆς Πισιδίας, οὕτως ἔφη, *Καὶ ἡμεῖς ὁμῶς διαγγελλόμεθα τὴν πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν γενομένην, ὅτι ταύτην ὁ Θεὸς ἐκπεπλήρωκε τοῖς τέκνοις αὐτῶν ἡμῖν, ἀναστήσας Ἰησοῦν·* ὡς καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ τῷ δευτέρῳ γέγραπται, Ὥς μου εἰ σὺ, ἡγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· τὴν γέν-

A collis tradendum aestimaret, tunc ode sive canticum diapsalmatis vocaretur : quia nempe illi odi, sive cantores, ex successione residuum psalmi canendum accipiebant. Id vero hinc quibusvis ediscere licet, quod in Paralipomenis Regnorum hæc scripta sint : *Et cecinit hoc canticum in manu Asaph prophetae* ²². Postquam vero hac ratione psalmus primum traditus fuerat, singuli chori et per se et unanimiter, cum suavitate et rhythmo, alii his, alii aliis instrumentis, mutuo concentu, canebant psalmum cum saltatione ad gloriam Dei. Hinc item illud ediscere licet, quod ipse David, recepta ab alienigenis arca, coram ea saltaverit, et a propria uxore Melchol increpatus dixerit : *Illud et 224 deridebor in conspectu Domini* ²⁴ ; non modo enim non cessavit, sed etiam hæc se frequentius facturum pollicitus est. Quidam vero hunc ordinem et exactam rei veritatem non intelligentes, nec a peritis ediscere volentes, ad allegorias sese verterunt : psalmosque non omnes Davidis esse pronuntiarunt, sed eorum esse dixerunt, qui a Davide illos canendos acceperant. At nunquam vel Apostolus vel ipse Dominus alius quam Davidis psalmerum auctoris meminerunt.

DAVID.

Hic ille magnus est David, rex et propheta, qui secundum cor Domini fuit : cui Deus, quemadmodum et Abrahamo congruenter promissa dedit, semen ejus in æternum mansurum, et thronum regni ejus sine alieno successore futurum esse. Quoniam enim Abraham, patria ac genere suo relictis, credidit Deo, jure illum gentium patrem fore, atque omnes gentes per ipsum et per semen ejus, id est, per Christum, benedictionem accepturas esse pollicitus est : ita quoque Davidi, utpote regi, ac sibi accepto, pollicitus merito est, semen ejus, et thronum regni ejus, sine alieno successore mansurum esse, quod item de Christo intelligitur. Hic David dignus habitus qui Spiritu afflatus de Domino Christo vaticinaretur, psalmos quatuor, nempe ii, viii, xlii et cix, de illius persona proferens. Ex his namque quatuor psalmis, cum Dominus Christus, tum Apostoli testimonia ipsum spectantia mutuati videntur, ut verbi gratia in Actibus apostolorum, omnes apostoli Deum precantes dicebant : *In veritate enim congregati sunt in hac civitate in Jesum, quem unxisti, Herodes et Pontius Pilatus* ²⁵, secundum psalmum de Christo accipientes. Similiter in ipsis Actibus, cum Paulus edissereret in synagoga Antiochiæ in Pisidia, hæc dixit : *Et nos vobis annuntiamus eam, quæ ad patres nostros repromissio facta est : quoniam hanc Deus adimplevit nobis filiis eorum, resuscitans Jesum, sicut et in psalmo secundo scriptum est : Filius meus es tu, ego hodie genui te* ²⁶ ; generationem pro resurrectione samens, atque hic asserens secundum psalmum de illo dictum esse, quemadmodum omnes apostoli dixerunt. Et hæc quæ

²² I Paral. xiv, 2. ²³ I Paral. xv, 30. ²⁴ Act. iv, 27. ²⁵ Act. xiii, 32, 33.

dem de humanitate ejus; nam de deitate in psalmo dictum illud est : *Pasces eos in virga ferrea : tanquam vas figuli confringes eos* ⁶⁶ : hic vim et potentiam deitatis ceu representans, atque renovationem sive reformationem hominum significans. Nam vas figuli contractum, quod nondum ignem expertum sit, reformationem accipit.

τῆς θεότητος γνωρίσας ἐν ταυτῷ, καὶ τὴν ἀνακαινισμὸν, ἥτοι τὴν ἀναπλασμὸν τῶν ἀνθρώπων σημάνας. Τὸ γὰρ σκεῦος τοῦ κεραμῆως συντριβόμενον, μήπω προσομιλήσαν πυρὶ, δέχεται ἀναπλασμὸν.

225 Octavum pariter psalmum de Christo loquens protulit, primi vero psalmi versus de ejus deitate verba faciunt, quemadmodum ipse Christus in Evangelio testificatur. Cum enim ramos gestantes ipsum laudibus exciperent dicentes : *Hosanna filio David : benedictus qui venit in nomine Domini* ⁶⁷, Judæi, quandoquidem non poterant turbas et pueros increpare (nam stupendum spectaculum illud erat, scilicet pueros videre, lactentes, infantes, discipulos et turbas cum laudibus acclamantes, et hymnos vociferantes), in ipsum interrogationem verterunt, atque hoc pacto compellarunt : *Num audis quæ isti dicunt* ⁶⁸? Alius autem evangelista dicit : *Quidam ex turba dicebant illi : Increpa discipulos tuos* ⁶⁹; ac si dicerent : Cur blasphemæ agis hymnum excipiens, qui soli Deo competit? eadem videlicet ambo sententia : quos sic Dominus alloquitur : *Etiam, nunquam legistis illud : Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem* ⁷⁰? aperte significans psalmum octavum de Christo dictum esse; eademque opera subindicans, se non rapere quæ Dei sunt, cum Deus sit; quemadmodum et Apostolus clamat : *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo ; sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens* ⁷¹. Aliis item dicebat : *Quid miramini de pueris et discipulis ? Si illi sileant, lapides clamabunt* ⁷². Illi vero scientes hoc scriptum esse, ipsaque re conspicati infantes et lactentes stupendo more clamare hymnumque proferre : ac secum reputantes posse illum, qui infantes hymnum supra naturam proferre fecit, etiam inanimatis vocem et clamorem indere, pudore suffusi frenabantur. Papæ, quæ virtus Domini Christi! Papæ, quæ humanitas! Papæ, quæ adtemperatio misericordiæ plena! Quomodo ex doctrina illa de servi forma, quam accepit, dignatus est etiam deitatis suæ argumentum clementer exhibere, objectiones item propriarum creaturarum accipere, ipsisque respondere : neque id irascentis more, sed mansuete et patienter? O tolerantia exsuperantia! Quia scilicet David dignus habitus fuerat, qui hæc prænuntiaret : in eodem quippe psalmo de humanitate ejus item loquitur ab his verbis : *Quid est homo, quod memor es ejus* ⁷³? usque in finem : quibus etiam testimonium addit divinus apostolus Paulus his verbis : *Eum autem qui modico quam angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis, gloria et honore co-*

νησιν ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως ἐκλαδῶν, καὶ κυρώσας καὶ αὐτὸς ὡς ὁ β' ψαλμὸς εἰς ταυτὸν εἴρηται, καθὰ καὶ πάντες οἱ ἀπόστολοι εἶπον. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ· τὸ γὰρ περὶ τῆς θεότητος ἐν τούτῳ τῷ ψαλμῷ εἰρημένον ἐστὶ τὸ, *Ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ, ὡς σκεῦος κεραμῆως συντριβέεις αὐτούς* ὡς αὐτὸ τὸ ἰσχυρὸν καὶ δυνατὸν τοῦ Θεοῦ.

Ὁμοίως καὶ τὸν ἦ' εἰς αὐτὸν πάλιν εἴρηκεν, εἰς τὴν αὐτοῦ θεότητα εἰπὼν τὰ πρῶτα τοῦ ψαλμοῦ, καθὰ καὶ αὐτὸς ὁ Δεσπότης Χριστὸς μαρτυρεῖ περὶ τούτου ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅταν μετὰ τῶν κλάδων ἐπευφήμουν λέγοντες, *Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαυὶδ*· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Καὶ ἐπιβῆ μὴ ἰσχύοντες οἱ Ἰουδαῖοι ἐπιτιμᾶν τοῖς ὄχλοις καὶ τοῖς νηπίοις (ἦν γὰρ παράδοξα τὰ ὀρώμενα, παῖδες καὶ θηλάζοντα καὶ νήπια, καὶ μαθηταὶ καὶ ὄχλοι ἐπευφημοῦντες, καὶ τὸν ὕμνον ἀνακράζοντες αὐτῷ), ἐπεχείρουν τὴν πύσιν ἐπιβρίπτειν, καὶ φασὶ πρὸς αὐτὸν, *Οὐκ ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσιν ;* ὁ δὲ ἕτερος εὐαγγελιστὴς φησὶ, *Τινὲς ἐκ τοῦ ὄχλου ἔλεγον αὐτῷ, Ἐκτιμῶσιν τοὺς μαθηταίς σου* ὡσανεῖ, *Τί δυσφημεῖς καταδεχόμενος ὕμνον, ὃς τῷ Θεῷ μόνῳ ἀρμύζει ;* ἑκάτεροι τὸν αὐτὸν νοῦν ἔχοντες· πρὸς οὗς ὁ Κύριός φησὶ, *τοῖς μὲν, Ναί, οὐδέποτε ἀνέγνωτε, ὅτι Ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηγορεῖσθαι αἱρεῖται ;* διαβρόχην φήσας τὸν ἦ' εἰς αὐτὸν εἰρησθαι ψαλμὸν· ἐν ταυτῷ καὶ αἰνιτιζόμενος ὅτι οὐχ ἀπάξω τὰ τῷ Θεῷ προσόντα· τοῦτο γὰρ εἰμὶ· καθὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος βοᾷ· *Οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι Ἰσα Θεῷ*· ἀλλ' *ἐαυτὸν ἐκένωσας, μορφὴν δούλου λαβών*· τοῖς δὲ πάλιν εἰπὼν, *Τί θαυμάζετε περὶ τῶν νηπίων καὶ τῶν μαθητῶν ;* οὗτοι ἐάν σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται. Οἱ δὲ εἰδότες, ὅτι γέγραπται, θεωροῦντες δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἔργοις τὰ νήπια καὶ θηλάζοντα παραδόξως κράζοντα τὸν ὕμνον· ἀναλογιζόμενοι δὲ ὡς δυνατὸν τῷ ποιήσαντι τὰ νήπια ὑπὲρ φύσιν ἀνακράξαι τὸν ὕμνον, δυνατὸν αὐτῷ καὶ τὰ ἀβύχαι ποιῆσαι κράξαι, ἐφιμούντο αἰσχυρόμενοι. Βαβαί, δύναμις τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ! βαβαί φιλανθρωπία! βαβαί, συγκατάθεσις εὐσπλαγγνός! Πῶς διὰ τῆς διδασκαλίας ἧς ἀνέλαβε δούλου μορφῆς, ἤξιωσε πραεῖς τὴν ἐαυτοῦ θεότητα ὑποδείξαι, δέχεσθαι τε ἀναγωγὰς ὑπὸ τῶν ἰδίων χτισμάτων, καὶ ἀποκρίνεσθαι, οὐ μετ' ὀργῆς, ἀλλὰ πραεῖς καὶ ἀνεγκάκως ; Ὡ μακροθυμία ; ὑπερβολή! ὡς καὶ τοῦ Δαυὶδ τοιαῦτα ἀξιοθέντως προειπὶν· ἔτι γὰρ λέγει καὶ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ ἐν τῷ αὐτῷ ψαλμῷ, ἀπὸ τοῦ, *Τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι μνησθήσεται αὐτοῦ ;* ἕως τέλους· οἷς μαρτυρεῖ ὁ θεὸς ἀπόστολος Παῦλος λέγων οὕτως, *Τὸν δὲ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον*· καὶ πάλιν, *Ὁ δὲ γὰρ ἀγγέλους ὑπέταξε τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν, περὶ ἧς λαλοῦμεν*.

⁶⁶ Psal. II, 9. ⁶⁷ Matth. XXI, 9. ⁶⁸ ibid. 16. ⁶⁹ Luc. XIX, 39. ⁷⁰ Matth. XXI, 16. ⁷¹ Philipp. II, 6. ⁷² Luc. XIX, 40. ⁷³ Psal. VIII, 5.

ἀλλὰ τίνη αὐτὴν ὑπέταξεν; εἰπέ, Παῦλε. Φησὶ, Δι-
εμαρτύρητο δὲ πού τις λέγων· Τί ἐστὶν ἄνθρωπος,
οἷ μὴ μνησκη αὐτοῦ, ἡ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπι-
σκέπη αὐτόν; Ἠλάττωσας αὐτὸν βραχὺ τι
παρ' ἀγγέλων· δόξῃ καὶ τιμῇ ἑσπεράνωσας αὐ-
τόν, καὶ κατέστησας αὐτόν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χει-
ρῶν σου· πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν
αὐτοῦ. Ἐν γὰρ τῷ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα,
οὐδὲν ἀφῆκεν αὐτῷ ἀνυπότακτον. Οὕτως τοῖς
Ἑβραίοις πιστοῖς εἰρηκώς, τὰ αὐτὰ καὶ τοῖς Ἑλλήσι
λέγει καὶ φησι, Τούτῳ μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας
ὑπεριδὼν ὁ θεός, τανῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώ-
ποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν· διότι ἐστῆσεν
ἡμέραν ἐν ᾗ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν
δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ, ᾧ ὥρισε, πίστιν παρασχῶν
πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Ὁμοίως καὶ
Πέτρος, Ὅτι αὐτός ἐστιν ὁρισμένος ὑπὸ τοῦ θεοῦ
κρίτης ζώντων καὶ νεκρῶν.

Ὁμοίως πάλιν εἶπεν εἰς αὐτόν ὁ Δαυὶδ καὶ τὸν μὲν
ψαλμὸν, ἐν ᾧ πάλιν καὶ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ φαί-
νεται λέγων, καὶ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος· ᾧ μαρτυ-
ρεῖ πάλιν ὁ μακαρίτης Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους
Ἐπιστολῇ, λέγων οὕτως, Πρὸς δὲ τὸν Υἱόν, ὁ θρό-
νος σου ὁ θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥά-
βδος ἐκτίθητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου.
Τοῦτο περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ εἰρηκώς, λέγει εὐ-
θίως καὶ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ φησιν· Ἐγά-
πησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν, διὰ
τοῦτο ἐχρίσά σε ὁ θεός, ὁ θεός σου ἑλαϊον ἀγαλ-
λιδέσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. Οὐ γὰρ ἡ θεό-
της διὰ τὸ ἀγαπᾶσαι δικαιοσύνην, καὶ μισῆσαι ἀνο-
μίαν χρίεται, οὔτε ὁλος χρίεται, οὔτε θεὸν ἔχει· αὐ-
τόχηρμα γὰρ θεός ἐστιν· ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης αὐτοῦ
χρίεται ἑλαϊον ἀγαλλιδέσεως· ἵνα εἴπῃ, τῷ Πνεύματι
τῷ ἁγίῳ, παρὰ τοὺς μετόχους αὐτῆς, τοῦτέστι παρὰ
πάντας τοὺς Χριστοὺς. Ἡ γὰρ θεότης μετόχους ὁ-
λοῦς οὐκ ἔχει· εἰς γὰρ ἐστὶ θεός, ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός,
καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἡ δὲ ἀνθρωπότης τοῦ Χρι-
στοῦ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, μάλιστα τοὺς Χριστοὺς,
ἔχει μετόχους. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐτι παρὰ πάντας ἐχρί-
σθη ἡ ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ, χρισθεῖσα Πνεύματι
ἁγίῳ καὶ δυνάμει, ὅπερ οὐδενὶ τῶν ἄλλων χριστῶν
ὑπῆρξεν, οὕτως ἐξεῖπε· Παρὰ πάντας τοὺς μετόχους
σου. Ὅλον δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτὴν
τὸν ψαλμὸν, ὡς ἐπὶ βασιλείᾳς νυμφίου καὶ νύμφης

βασιλίδος ἐξεῖπεν, ἐτέλεσεν.
Ὁμοίως δὲ καὶ τὸν ρθ' ψαλμὸν εἰς αὐτὸν εἰρηκε·
καὶ μαρτυρεῖ αὐτός ὁ Κύριος λέγων πρὸς Ἰουδαίους,
Πῶς οὖν Δαυὶδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ
λέγων, Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ
δεξιῶν μου, ὥς ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπό-
διον τῶν ποδῶν σου; Εἰ οὖν Δαυὶδ καλεῖ αὐτόν
Κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστι; Τὸ μὲν, Κύριος
αὐτοῦ, ὡς θεός σαφῶς προσιπῶν· τὸ δὲ, Καθέζου
ἐκ δεξιῶν μου, σαφῶς τῇ ἀνθρωπότητι ἀρμύζει· τὸ
γὰρ, κάθου, τῷ μὴ καθεζομένῳ λέγει· ἡ δὲ θεότης
ἔρπυται εἰς τὴν οἰκίαν μακαριότητα, τιμὴν τε καὶ

ronatum⁷⁴; ac rursum, Non enim angelis subjecit
Deus orbem terræ futurum, de quo loquimur⁷⁵; sed
enimam illum subjecerit, dic, Paule. Sic ille respon-
det: Testificatus est autem quispiam dicens: Quid
est homo quæd memor es ejus, aut filius hominis,
226 quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo
minus ab angelis: gloria et honore coronasti eum, et
constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia
subjecisti sub pedibus ejus. In eo enim quod omnia
ei subjecit, nihil dimisit non subjectum ei⁷⁶. Cum
hæc fidelibus Hebræis dixerit, similia Græcis pro-
tulit his verbis: Et tempora quidem hujus ignoran-
tiæ despiciens Deus, nunc annuntiat hominibus, ut
omnes ubique penitentiam agant, eo quod statuit
diem, in quo judicaturus est terram in justitia, in
viro in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans
eum a mortuis⁷⁷. Similiter et Petrus: Quia ipse est qui
constitutus est a Deo iudex vivorum et mortuorum⁷⁸.

Quadragesimum secundum perinde psalmum Da-
vid de illo protulit, in quo etiam de deitate et de
humanitate ejus loqui deprehenditur. Cui testimo-
nium item addit beatus Paulus in Epistola ad He-
bræos sic habens: Ad Filium, thronus tuus, Deus,
in sæculum sæculi: virga æquitatis virga regni tui⁷⁹.
Cum de illius deitate hoc dixisset, statim de huma-
nitate inquit: Dilixisti justitiam, et odisti iniquita-
tem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exsu-
ltationis præ participibus tuis⁸⁰. Neque enim deitas
propter justitiæ amorem et iniquitatis odium ungi-
tur, neque plane ungitur, neque Deum alium agno-
scit, per se namque Deus est; verum humanitas
ejus est, quæ ungitur oleo exsultationis; ac si di-
cat, Spiritu sancto, præ consortibus suis, id est,
præ omnibus aliis unctis. Nam deitas consortes
alios non habet: unus quippe Deus est, Pater, et
Filius, et Spiritus sanctus: humanitas vero Christi
omnes homines, maximeque unctos, consortes ha-
bet. Et autem quod humanitas Christi præ omni-
bus uncta fuerit, et uncta quidem Spiritu sancto et
virtute, quod nulli alii ex unctis concessum est;
ea de causa dixit, Præ omnibus consortibus tuis.
Totum porro psalmum de Christo et de Ecclesia
ejus, quasi de Rege sponso et de Regina sponsa
loquens, protulit et absolvit.

Centesimum nonum item psalmum de illo pro-
nuntiavit, ut testificatur ipse Dominus, Judæos sic
alloquens: Quomodo ergo David in Spiritu vocat
eum Dominum dicens: Dixit Dominus Domino
meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos
scabellum pedum tuorum? Si ergo David vocat eum
Dominum, quomodo filius ejus est⁸¹? Et illud qui-
dem, Dominus ejus, Deum esse indicat; illud vero,
Sede a dextris meis, clare humanitati competit:
nam illud, sede, ei dicit, qui antea non sedebat; at
deitas in propria beatitudine, honore et gloria con-

⁷⁴ Hebr. 11, 9. ⁷⁵ ibid. 5. ⁷⁶ ibid. 6-8. ⁷⁷ Act. xvii, 30, 31. ⁷⁸ Act. x, 42. ⁷⁹ Hebr. 1, 8. ⁸⁰ ibid. 9.

⁸¹ Matth. xxii, 43, 44.

sistit, neque ab alio majore aliquid ipsi conceditur, A
227 aut ad id sumendum invitatur : verum humanitas Christi a deitate ipsi inseparabiliter conjuncta invitatur his verbis : *Sede a dextris meis* ; ac si diceret, In honore meo. Neque enim Deus dextra vel sinistra habet, utpote qui incircumscribitur sit : sed ait illi, Sede in honore meo, quasi In faciem meam, vel, Pro facie mea, ut imago Dei universo mundo representata. Ita quoque Daniel ait : *Et datum est ipsi regnum et potestas, et cætera* ⁸¹ ; ipseque Dominus dicit : *Data est mihi potestas in celo et in terra* ⁸². Sub hæc autem in eodem psalmo de deitate ait : *Ex utero ante luciferum genui te* ; ac si Pater Filium secundum deitatem sic alloquatur : Te ante omnem creaturam, ex utero, produxi (ut consubstantialitatem indicet), neque posterius, sed in meipso te sine principio et ab æterno habens, quasi ex ventre, ex mea te substantia genui, coexistentem et simul existentem. Mox rursum de humanitate hæc declarat : *Juravit Dominus, et non pœnitabit eum : Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec* ⁸³ ; non enim deitas sacerdotium vel cultum agit ; imo potius ipsa colitur, ac sacra ministeria acceptat. Hujus porro loci meminit Apostolus in Epistola ad Hebræos, his verbis : *Tanquam Aaron. Sic et Christus non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret ; sed qui locutus est ad eum : Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quemadmodum et in alio loco dicit : Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec* ⁸⁴ : omnia C
 quæ ad humanitatem pertinent excipiens.

Sic itaque beatus David hos quatuor psalmos de Domino Christo, ipsoque solo, pronuntiavit. Neque enim ea quæ ad Dominum Christum, cum iis quæ ad servos pertinent, commiscebat ; sed ea quæ ad Dominum spectant, quasi de Domino ; et ea quæ ad servos, quasi de servis, protulit. Quæcunque vero alia apostoli ex Psalmis exsumpserunt, non quasi de ipso proprie dicta usurpabant, sed prout argumento conveniebant ; cujusmodi est illud : *Diviserunt vestimenta mea* ⁸⁵ ; et illud : *Dederunt in escam meam fet* ⁸⁶ ; et : *Providebam Dominum in conspectu meo semper* ⁸⁷ ; et : *Ascendens in altum captivam duxisti captivitatem* ⁸⁸, et quotquot his similia, utpote argumento suo congruentia, usurpabant. Quali item modo beatus Paulus, locum Moysis in Deuteronomio ⁸⁹ ad proprium argumentum transferens, utpote ipsi congruentem ait : *Ne dixeris in corde tuo : Quis ascendet in cælum ? id est, Christum deducere ; aut : Quis descendet in abyssum ? hoc est, Christum ex mortuis revocare* ⁹⁰ : locum ut argumento suo competere, accommodans. Neque enim in psalmis, unde **228** aliqua excerpta fuerunt, quæ residua sunt Christo etiam conveniunt : exempli causa, in vicesimo primo psalmo

ὁδὲν, παρ' ἐτέρου μείζονος μὴ ἐπιτρεπομένη, ἢ προτρεπομένη εἰς τοῦτο· ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τῆς ἡνωμένης αὐτῇ ἀχωρίστως θεότητος ἐπιτίπεται, ἀκούουσα, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου· ὡσαύτῃ, Ἐν τῇ ἐμῇ τιμῇ. Οὕτε γὰρ δεξιά, οὔτε ἀριστερά ἔχει ὁ Θεός, ἀπερίγραφος ὑπάρχων· ἀλλὰ τοῦτο αὐτῇ λέγει, ὅτι Κάθου ἐν τῇ ἐμῇ τιμῇ, ὡσαύτῃ, Εἰς πρόσωπον ἑμὸν, ὡς εἰκὼν Θεοῦ, παντὶ τῷ κόσμῳ δεικνυμένη. Οὕτως γὰρ καὶ Δανιὴλ λέγει· Καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ βασιλεία, καὶ ἡ ἐξουσία, καὶ τὰ λοιπὰ ἄλλα· καὶ αὐτὸς ὁ Κύριός φησιν, Ἐδόθη μοι ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. Παρακατιῶν δὲ πάλιν τοῦ αὐτοῦ ψαλμοῦ, φησὶ περὶ τῆς θεότητος, Ἐκ γαστρὸς πρὸ ὁσπύρου ἐγέννησά σε· ὡσαύτῃ τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν κατὰ τὴν θεότητα λέγοντος, ὅτι πρὸ πάσης κτίσεως ἀπὸ γαστρὸς, τὸ ὁμοούσιον θέλων σημεῖναι, οὐχ ὑστερον προβαλὼν, ἀλλ' ἐν ἑμαυτῷ σε ἔχων ἀνάγκης καὶ ἀπεράντως, ὡς ἀπὸ γαστρὸς ἐκ τῆς ἡμετέρας οὐσίας σε ἐξεγέννησα, συνόντα καὶ συνυπάρχοντα. Εἶτα πάλιν εὐθέως καὶ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος δηλῶν φησιν, Ὁμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμελήσεται· Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· οὐ γὰρ ἡ θεότης ἱερατεῖς ἢ λατρεύει, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὴ λατρεύεται καὶ τὰ ἱερεῖα προσδέχεται. Μένεται δὲ καὶ τῆς χρήσεως ταύτης ὁ Ἀπόστολος λέγων ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ οὕτως· Καθάπερ καὶ Ἀαρὼν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γερηθῆναι ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτόν· Υἱός μου εἰ σὺ, ἐγὼ σήμερον ἐγέννησά σε. Καθὼς καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει· Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· πάντα τὰ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ ἐκλαβὼν.

Οὕτως οὖν ὁ μακάριος Δαυὶδ τοὺς δ' τούτους ψαλμοὺς εἰς τὸν Δεσπότην Χριστὸν καὶ μόνον εἶπεν. Οὐ γὰρ ἐκοινοποίηται τὰ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ μετὰ τῶν δούλων, ἀλλ' ἰδία τὰ τοῦ Δεσπότη, ὡς Δεσπότη ἐξεῖπεν, καὶ τὰ τῶν δούλων, ὡς δούλων. Ὅσα δὲ ἕτερα ἐξέλαβον οἱ ἀπόστολοι ἐκ τῶν ψαλμῶν, οὐχ ὡς εἰς ἑαυτὸν κυρίως εἰρημίνα ἐξέλαβον, ἀλλ' ὡς ἀρμύζοντα τῇ ὑποθέσει· οἷον, Διμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου· καὶ τὸ, Ἐδωκα εἰς βρωμιά μου χολήν· καὶ τὸ, Προωρμήην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός· καὶ, Ἀναθὰς εἰς ὕψος ἠχμαλώτευσας αἰχμαλώσιαν· καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια ὡς ἀρμύζοντα τῇ ὑποθέσει αὐτῶν ἐξέλαβον. Οἷον ἐποίησε καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, τὴν χρῆσιν Μωϋσεῖος τὴν ἐν τῷ Δευτερονόμιῳ μεταβαλὼν εἰς τὴν ἰδίαν ὑπόθεσιν, ὡς ἀρμύζουσαν, λέγων οὕτως· Μὴ εἰπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, Τίς ἀναθήσεται εἰς τὸν οὐρανόν ; τοῦτ' ἐστὶ Χριστὸν καταγαγεῖν· ἢ, Τίς καταθήσεται εἰς τὴν ἀβυσσον ; τοῦτ' ἐστὶ Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀγαγεῖν· μεταφράσας τὴν χρῆσιν ὡς ἀρμύδιαν εἰς τὴν ἰδίαν ὑπόθεσιν. Οὐδὲ γὰρ ἀρμύζουσι τὰ λοιπὰ τῶν ψαλμῶν εἰς τὸν Δεσπότην Χριστὸν, ἐξ ὧν τινα ἐξέλαβον· οἷον εἰς τὸ, Διμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ψαλμός ἐστι· λέγει οὖν εἰς αὐτόν, Μακρὰν ἀπὸ τῆς

⁸¹ Dan. vii, 14. ⁸² Matth. xxviii, 18. ⁸³ Matth. xxii, 43, 44. ⁸⁴ Psal. cix, 4. ⁸⁵ Hebr. v, 4, 5.
⁸⁶ Psal. xxi, 19. ⁸⁷ Psal. lxxviii, 22. ⁸⁸ Psal. xv, 8. ⁸⁹ Psal. lxxvii, 19. ⁹⁰ Deut. xxx, 12. ⁹¹ Rom. i, 10.

σωτηρίας μου οἱ λόγοι τῶν παραπτωμάτων μου· ἄνθρωποι ἀνάρμοστοι καὶ ἀσύμφωνοι τῇ θεῇ Γραφῇ· καὶ σαφὲς· μανία περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐκλαθεῖν τὸ τοιοῦτον. Ἐπὶ δὲ τῶν δ' αὐτῶν ψαλμῶν τῶν εἰς τὸν Δεσπότην Χριστὸν εἰρημένων, ὅλοι δι' ὅλου αὐτῷ ἀρμόζουσιν. Οὕτε γάρ, καθὰ καὶ πρῶτον εἰρήκαμεν, ἔκοντο ποῖαι· ὁ μακάριος Δαυὶδ τὰ εἰς τὸν Δεσπότην Χριστὸν λεγόμενα, μετὰ τῶν λεγομένων εἰς ἑτέρους τινάς. Φαίνεται γάρ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τοῦτο ποιῶν, ἥνικα ἐνεκάλουν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι λέγοντες, *Διατί ἐργάζῃ ἐν σαββάτῳ*; οἷς ἀπεκρίνατο λέγων, *Ὁ Πατὴρ μου διὰς ἁρτί ἐργάζεται*. Ὅτε δὲ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐνεκάλουν, φησὶν, *Οὐκ ἀνέγνωτε τί ἐποίησεν Δαυὶδ, ὅτε ἐπείρασεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἁρτούς τῆς προθέσεως ἔφαγεν*, οὐδ' οὐκ ἐξόν ἦν αὐτῷ φαγεῖν, οὐδὲ τοῖς μετ' αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσι μόνον; Διαρρήδην τῷ Πατρὶ ἑαυτὸν ἀντιδιαστέλλων, τοὺς μαθητὰς δὲ τοῖς προφήταις, ἤγουν τοῖς ἱερεῦσιν, ὡς δούλους πρὸς δούλους, καὶ ὡς υἱὸν πρὸς πατέρα. Ὅτε μεταμορφώθῃ ὁ Κύριος εἰς τὸ ὄρος ἔμπροσθεν Πέτρου καὶ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου ἐν δόξῃ μεγάλῃ, καὶ Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας συνελθόντες αὐτῷ· θεωρήσαντες οἱ μαθηταὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν δόξαν, εἰς ἐκπληξιν καὶ τέρψιν καὶ πόθον καὶ ἐπιθυμίαν τοῦ κάλλους ἐκείνου ἐγένοντο. *Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος, τρέπων τινὰ καὶ αὐτὸς ἄλλος ἀντ' ἄλλου γαιωνῶς, καταπλαγείς τῇ θεᾷ εἶπε τῷ Ἰησοῦ, Ἐπιστάτα, καλὸν ἐστὶν ἡμῶς ὥδε εἶναι*· ὥσπερ, Ἰδοὺ καλὴ θέα καὶ τόπος, λαμπρότης, καὶ δόξα ὑπερβάλλουσα· διατί *κατερχόμεθα* ἔνθεν, εἰς χεῖρας πάλιν τῶν θελόντων ἡμῖν ἐπιβουλεύσαι καὶ θλίβεσθαι, διαπαντὸς τόπον ἐκ τόπου μεταρχόμενοι, καὶ διωκόμενοι; *Εἰ θέλεις οὖν ποιῶμεν ὥδε τρεῖς σκηνάς, σοὶ μίαν, καὶ Μωϋσῇ μίαν, καὶ Ἠλῃ μίαν*. Καὶ ἐπειδὴ ἰστίμον ἡγήσατο ὁ Πέτρος, Μωσῆς καὶ Ἠλίας τοῦ Κυρίου, συναριθμήσας ἐξ Ἰσοῦ τὰς σκηνάς, μίαν ἑκάστῳ εἰπόντων, ἐπισημαίνεται ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς λέγων οὕτως, *Μὴ εἰδὼς ὁ λέγει*· ὥσπερ, Ἠγνοηκὼς ὁ Πέτρος, τὰ κατὰ τὸν Κύριον ἐφθέγγετο. Εὐθέως δὲ οὐρανόθεν νεφέλῃ ἐπεσκέασε, καὶ ἐχώρισε Μωϋσῆα καὶ Ἠλίαν, καὶ ἀπέκρυψεν ἀπὸ τῶν μαθητῶν· τὸν δὲ Ἰησοῦν μόνον ἐν μέσῳ δακτυλοδεικνύων ὁ Πατὴρ, δεικνύει τοῖς μαθηταῖς λέγων· *Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ἐν ᾧ ἠδὲόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε*. Πλανᾶσθε, φησὶ, τοῦτο μετ' ἐκείνων ἐξισούνητες· οὕτως γάρ μοι ἐστὶν ὁ Υἱός· ἐκείνοι δὲ καθάπερ καὶ ὑμεῖς, δοῦλοι. Τοῦτου οὖν ὡς Δεσπότης καὶ ἐμοῦ Υἱοῦ κατὰ πάντα ἀκούετε.

Τὸ κεῖμενον.

Οὕτως οὖν καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ, τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ κινούμενος, οὐκ ἀνέμειξε χυδῆν τὰ τῆς υποθέσεως τοῦ Δεσπότης μετὰ τῆς υποθέσεως τῶν δούλων· ἀλλ' ἱδικῶς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Δεσπότης τοῦ ἐσσεύμενου τούτους ψαλμοὺς ἡξιώθη προειπεῖν καὶ

legitur: *Diviserunt sibi vestimenta mea* 21; an item de illo dicatur: *Longe a salute mea verba delictorum meorum* 22; quod sane incongruens, et cum divina Scriptura minime consonum esset: ac summae dementiae foret hæc de Christo accipere. Quatuor autem memorati psalmi toti plane ipsi competunt. Neque enim, uti jam diximus, beatus David ea, quæ de Domino Christo dicebantur, cum iis, quæ de aliis quibusdam proferebantur, commiscebat. Ipseque Salvator idipsum egisse deprehenditur, cum accusantibus ipsum Judæis, ac dicentibus: *Cur in Sabbato operaris?* respondit illis his verbis: *Pater meus usque modo operatur* 23. Cum autem discipulos suos accusarent, respondit: *Non legistis quid fecerit David, quando esurivit, et qui cum eo erant; quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque iis qui cum eo erant, nisi sacerdotibus tantum* 24? Ubi sese clare Patri comparat, discipulos autem prophetis vel sacerdotibus, quasi servos servus, et quasi filium patri. Cum Dominus in monte transfiguratus est in conspectu Petri, Jacobi et Joannis, gloria magna splendidus, dum Moyses et Elias cum eo colloquerentur; ingentem gloriam contemplantes discipuli, in stuporem simul et delectationem, amorem et concupiscentiam tanti decoris versi sunt. Respondens autem Petrus, alius pro alio quodammodo effectus, attonitusque spectaculo Jesum sic allocutus est: *Domine, bonum est nos hic esse* 25; ac si diceret, Ecce pulchrum spectaculum, et locus decorus est, splendor et gloria ingens. Cur hinc descendamus, et in manus eorum nos denuo conficiamus, qui nobis insidias parant, et æumnas inferunt; ita ut expulsi a loco in locum semper transeamus? Si vis igitur faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et Eliæ unum 26. Quia vero Petrus parem Domino, Moysem et Eliam æstimabat, cum ex æquo tabernacula illa numeraret, ac singulis unum parandum esse diceret; ideo Lucas evangelista, idipsum significans ait, *Nesciens quid dicebat* 27; id est, ignarus Petrus, quæ Dominum spectabant loquebatur. Statim porro nubes de cælo obumbravit, Moysenque separavit et Eliam, eosque discipulis occultavit; Jesum vero solum in medio positum indigitans Pater, discipulis ostendit dicens: *Hic est Filius meus, in quo mihi complacui, ipsum audite* 28. Erratis, inquit, cum ipsum illis exæquatis: nam hic est Filius meus; illi vero, quemadmodum et vos, servi sunt. Hunc ergo, utpote 229 Dominum ac Filium meum, in omnibus audite.

Textus.

Sic itaque propheta David, Spiritu sancto motus, quæ ad Dominum et quæ ad servos spectabant, non indiscriminatim commiscuit, sed hos quatuor psalmos proprie et uno argumento, de Domino tantum vaticinando edere meruit; reliquos

21 Psal. xxi, 19. 22 Psal. xxi, 1. 23 Joan. v, 16. 17. 24 Matth. xii, 3, 4. 25 Matth. xvii, 4. 26 Ibid. 27 Luc. ix, 33. 28 Matth. xvii, 5.

autem omnes de aliis personis, sive rebus, sive A
historiis, ad utilem doctrinam omnibus exposuit,
quo hæc ab omnibus, utpote læta et jucunda, fa-
cile memoria retinerentur ac celebrarentur. Id vero
hinc palam est, quod in omnibus mundi ecclesiis,
Davidis psalmos cantari deprehendatur, ipsique in
fere cujuslibet ætatis hominum ore versentur: illos
universi meditentur ac memorent, plusquam alios
prophetas et reliquam Scripturam. Verum hæc de
re finem loquendi facientes, ad magnum Eliam
transeamus, et dignam ejus delineationem et de-
scriptionem faciamus; quæ hoc pacto se habet:

ELIAS.

Hic est magnus Elias, qui primus omnium, diri-
gendi in cælum cursus hominibus magister fuit: B
primusque hominum angelis et hominibus viam
unam monstravit: qui cum terram pro domicilio
habuisset, in cælum celeri cursu penetravit: qui
mortalis cum sit, cum immortalibus concertat: qui
humani incedit, et quasi Spiritus cum angelis cælos
peragrat, qui per melotam suam discipulo suo Elisæo
duplicita dona concessit: longævus ille ac sene-
cutis expertus homo, qui dux adversus Antichristum
reservatur, qui ipsi obsistet, ac fraudem super-
biamque ejus convinct: qui universos homines in
consummatione sæculi ab errore ejus ad Deum re-
ducet. Hic est qui secundi ac conspicii Domini
Christi adventus præcursor esse dignatus est. O
ministeriorum mensura et magnitudo, quæ cum
angelis concertat! Gloria Deo, qui hæc hominibus
elargitus est. Amen.

Paragrapha.

Hic magnus Elias, quasi in cælum sublatus, an-
gelis hominibusque ostendit, quantum honoris hu-
mana natura nacta sit: ejus opera Deus bonam
spem fundavit et confirmavit, posse scilicet homines
Dei nutu in cælum ascendere. Mirum enim specta-
culum, ejusmodi virum in curru 230 igneo aurigan-
tem, aeraque percurrentem, conspiciere. Papæ, quanta
clementia ejus qui tantum honoris concessit! Pu-
dore afficiantur ii, qui magnam Dei œconomiam
non laudibus celebrant: nec decantant quomodo
sapienter, nec ex iracundia Deus vicissim et sup-
plicia inferat, et honorem servet et pareat homini
ad ipsius imaginem facto. Gloria et laus ipsi in
sæcula. Amen.

OSEE PROPHETA.

Hic est Osee, duodecim prophetarum primus,
dignus habitus qui de Domino Christo loqueretur
hoc pacto: Cum tribulantur, ad me diluculo con-
surgant, dicentes: Venite, revertamur ad Dominum,
Deum nostrum. Quia ipse percussit, et sanabit nos;
qui percussit, curabit nos. Sanos faciet nos post duos
dies; in die tertia excitabimur, et vivemus²². Hoc
locò utens apostolus Paulus hæc Corinthiis dicit:
Tradidi enim vobis in primis quod et accepi: quo-
niam Christus mortuus est pro peccatis nostris se-

²² Osee. vi, 1-3.

συντάξαι· τοὺς δὲ ἄλλους πάντας εἰς ἐτέρων προσ-
ώπων, ἢ πραγμάτων, ἢ ἱστοριῶν, κοινωνικῇ διδα-
σκαλίᾳ τοῖς πᾶσιν ἐκτιθέμενος· ἵνα εὐκάτοχα καὶ
εὐμνημόνευτα τοῖς πᾶσιν ὡς τερπνά γίνωνται. Καὶ
τοῦτο εὐδὴλον, ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ κό-
σμου φέδμενα τοῦ Δαυὶδ εὐρήσμεν, καὶ σχεδὸν ὑπὸ
πάντων τῶν ἀνθρώπων μικρῶν τε καὶ μεγάλων διὰ
στόματος φερόμενα καὶ μελετώμενα καὶ μνημονεύ-
μενα, πλείω τῶν ἄλλων προφητῶν καὶ Γραφῶν.
Ἀλλὰ καὶ τούτῳ πέρας δόντες, ἐπὶ τὸν μέγαν Ἠλίαν
μετέλθωμεν, ἐξηγουμένοι καὶ τούτου τὴν ἀξίαν δια-
γραφὴν· ἔστιν οὖν καὶ τούτου τὴν διαγραφὴν κα-
τεῖν οὕτως·

ΗΛΙΑΣ.

Οὗτός ἐστιν Ἠλίας ὁ πρῶτος ἀνθρώπων τοῖς ἀν-
θρώποις ὑποδείξας οὐρανοδραμεῖν· ὁ πρῶτος ἀνθρώ-
πων ὑποδείξας ἀγγέλιον καὶ ἀνθρώπων μίαν ὁδόν·
τὴν γῆν λαχὼν οἰκητήριον, καὶ τὸν οὐρανὸν ἀθρόον
διατρέχων· ὁ θνητὸς ὑπάρχων, καὶ τοῖς ἀθανάτοις
ἀμιλλώμενος· ὁ χαμαὶ βαδίζων, καὶ ὡς πνεῦμα μετ'
ἀγγέλων οὐρανοπορῶν, ὁ διὰ τῆς μελωτῆς τῇ μαθη-
τῇ Ἐλισσαίῃ διπλὰ τὰ χάρισματα μεταδούς· ὁ μα-
κροχρόνιος καὶ ἀγῆρως ἀνθρώπος, ὁ τῷ Ἀντιχρίστῳ
διατηρούμενος στρατηγός, ὁ ἀντικαθιστάμενος καὶ
διελέγχων τὴν ἀπάτην καὶ τὴν ὑπερφηανίαν αὐτοῦ·
ὁ πάντας ἀνθρώπους ἐκ τῆς πλάνης αὐτοῦ ἐπὶ τὸν
Θεὸν ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἵωνος ἐπιστρέφων. Οὗτος
ὁ τῆς δευτέρας καὶ ἐπιφανοῦς παρουσίας τοῦ Δεσπό-
του Χριστοῦ ἀξιούμενος εἶναι πρόδρομος. Ὡς μέτρα
C διακονῶν τοῖς ἀγγέλοις ἀμιλλώμενα. Δόξα τῷ ταῦτα
τοῖς ἀνθρώποις χαριζομένῳ Θεῷ. Ἀμήν.

Παραγραφή.

Οὗτος ὁ μέγας Ἠλίας, ἀναληφθεὶς ὡς εἰς τὸν οὐ-
ρανὸν καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις ἔδειξεν ὡς τετί-
μηται τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις· καὶ ἐλπίδα χρηστὴν
διὰ τούτου πάλιν ὁ Θεὸς προκατεβάλλετο, ὡς δυνατόν
τοῖς ἀνθρώποις, Θεοῦ θάλλοντος, οὐρανοβατεῖν. Μέγα
γὰρ θαῦμα τὸ τοῦτον ὄρεϊν ἀνθρώπων ἐν ἄρματι πυ-
ρίνῳ ἡνιοχοῦντα, καὶ τὸν ἀέρα διατρέχοντα. Βαβαί,
φιλανθρωπία τοῦ τιμήσαντος! Αἰτχυνέσθωσαν οἱ μὴ
δοξάζοντες τὴν μεγάλην οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ, ὡς σο-
φῶς καὶ οὐκ ὀργίως ὁ Θεὸς ἐκάστῳτε καὶ τὰς τιμη-
ρίας ἐπιφέρει τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὴν τιμὴν δια-
φυλάττει τοῦ κατ' εἰκόνα αὐτοῦ γενομένου ἀνθρώ-
που. Δόξα καὶ ἐπαινος αὐτῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΩΣΕΗ.

Οὗτος ὁ Ὡση, τῶν ἑβ' προφητῶν ὁ πρῶτος ἀξιο-
θεὶς εἰπεῖν περὶ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ οὕτως· Ὅταν
θλίβωσιν, ὀρθρίσωσι πρὸς με λέγοντες, Δεῦτε,
ἐπιστρέψωμεν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, ὅτι
αὐτὸς ἐπάκουσε, καὶ ἰστέται ἡμᾶς, ὁ πλῆξας μο-
τώσει ἡμᾶς. Ὑγιαίνει ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας, ἐν
τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἐξαναστησόμεθα, καὶ ζήσο-
μεθα· ἐκ ταύτης τῆς χρήσεως ὁ ἀπόστολος λέγει
Παῦλος τοῖς Κορινθίοις, Παρέδωκα γὰρ ὁμῖν ἐν
πρώτοις ὁ καὶ παρέλαβον, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν

ὡπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς Γραφάς. Τὸ γὰρ ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ κατὰ τὰς Γραφάς, οὐκ ἔστιν ἀλλαγῶθεν εὐρεῖν. Ἐτι λέγει ὁ προφήτης ἀρμόζων ἐπὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, Σῶξε μου ἐξ αὐτῶν. Πάλιν λέγει, Ἐκύκλωσέ με ἐν ψεύδει Ἐφραῖμ, καὶ ἐν ἀσεβείᾳ οἶκος Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα. Νῦν ἔγνω αὐτοὺς ὁ Θεός, καὶ λαὸς ἅγιος κληθήσεται Θεοῦ ἀπὸ τῆς φυλῆς διὰ τὸν ἐξ αὐτῆς ἀναδεικνυμένον κατὰ σάρκα Δεσπότην Χριστόν, λαὸν ἅγιον Θεοῦ ὀνομάσας τὸν Ἰούδαν. Ἐτι πάλιν ὁ αὐτὸς προφήτης, Ἐκ χειρὸς ἁδου ῥύσσομαι αὐτούς. Ποῦ ἡ ῥίση σου, θάνατε; ποῦ σου τὸ κέντρον, ὀδῇ; ταύτῃ τῇ χρήσει ἐχρήσατο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος περὶ τῆς ἀναστάσεως.

Παραγραφή.

Οὗτος καὶ τὴν τρίτην ἀνάστασιν σαφῶς προεμήνυσε, φάσκων, Τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσόμεθα ὁμοίως καὶ τοῦ θανάτου τὴν καθάρσειν, καὶ τοῦ κέντρου τοῦ ἁδου τὴν δίκην προκατήγγειλε. Πῶς οὐκ ἐκπλήττεσθαι δεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ ἁγῶν φιλάνθρωπιαν, τὴν ἐκάστοτε προνοουμένην τὸν ἀνθρωπείου γένους; Δόξα τῇ ἀνεκδιήγητῃ αὐτοῦ δωρεᾷ.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΙΩΗΛ.

Οὗτος Ἰωὴλ ὁ δεύτερος, ἀξιώθεις προσιπεῖν περὶ τοῦ κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστόν μυστηρίου, φησὶ γὰρ οὕτως. Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύουσιν οἱ υἱοὶ ὧν, καὶ αἱ θυγατέρες ὧν· καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὧν ἐνὺπνια ἐνυκνιασθήσονται, καὶ οἱ νεανίσκοι ὧν ὁράσεις ὄψονται. Καὶ ἐπὶ τοὺς δούλους μου, καὶ ἐπὶ τὰς δούλας ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου. Καὶ δώσω τέρατα ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, αἶμα, καὶ πῦρ, καὶ ἀτμίδα καπνοῦ. Ὁ ἥλιος μεταστραφθήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἶμα, πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. Καὶ ἔσται, πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσεται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. Ταύτης τῆς χρήσεως μέμνηται ὁ μακάριος Πέτρος ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, συμπληρουμένης, ὥτε ἡ κἀθοδος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ὕψις ἐγένετο.

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος τὰ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ γινόμενα θαύματα διὰ Πνεύματος ἁγίου, προφητείας, ἐνύπνια καὶ ὁράσεις ἐν αὐτῷ, καὶ τῆς μεγάλης καὶ φοβερᾶς καὶ ἐπιφανοῦς παρουσίας τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ τὴν ἡμέραν, προμηνύει· οἷον γέγονε διαφόρως μὲν ἐπὶ τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῶν μάγων κατ' ὅσον χρηματισθέντων, ὡς δηλοῖ τὰ Εὐαγγέλια· δι' ὁράσεων δὲ Συμεὼν χρηματισθεὶς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τὰς ἀγκάλας τὸν Δεσπότην Χριστόν ὑπεδέξατο. Ἄννα πάλιν ἡ τοῦ Φανουὴλ ἀνδομολογουμένη τῷ Κυρίῳ περὶ αὐτοῦ· προφητεύοντες δὲ, ὡς Ἀγαθος καὶ αἱ θυγατέρες Φιλίππου. Καὶ αἱ γυναῖκες δὲ αἱ ἐπὶ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ὀπτασίας ἀγγέλων ἐθεάσαντο, καὶ οἱ μαθηταὶ ὁμοίως. Τί δὲ δεῖ λέγειν καὶ περὶ τῆς καθόδου τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους γενομένης· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Κορνηλίου, καὶ ἐπὶ

A cundum Scripturas¹. Nam quod sepultus sit, et tertia die resurrexerit secundum Scripturas, alibi non reperias. Ait insuper propheta, quod item Christo conveniat: *Caro mea ex ipsis*; rursumque dicit: *Circumdedit me in mendacio Ephraim, et in impietate domus Israel et Juda. Nunc novit eos Deus, et populus sanctus vocabitur Dei, a tribu*²; propter eum scilicet qui ab ipsa secundum carnem exhibitus est, Dominum Christum, populum sanctum Dei vocans Judam. Rursum idem propheta sic habet: *De manu inferi eruam eos. Ubi victoria tua, mors? ubi stimulus tuus, inferne*³? quo loco apostolus Paulus pro resurrectione usus est⁴.

Paragrapha.

B Hic etiam resurrectionem post triduum futuram clare prænuntiavit, dum ait: *In die tertia resurgemus*: itemque mortis destructionem, ac stimulo infernali illatam ultionem vaticinatus est. Qui non stupeamus inenarrabilem Dei humanitatem, quæ semper humano generi prospicit? Gloria ejus ineffabili dono.

JOEL PROPHETA.

Hic est Joel numero secundus, qui dignus habuit est, ut mysterium Christi prænuntiaret; nam sic ait: *Et erit post hæc, effundam de Spiritu meo super omnem carnem: et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae: senes vestri somnia somniant, et juvenes vestri visiones videbunt. Et super serros meos, et 231 super ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo. Et dabo prodigia in caelo et in terra, sanguinem et ignem et vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et conspicuus. Et erit, omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit*⁵. Hunc locum memorat sanctus Petrus in Actibus apostolorum, ut completum, quando adventus Spiritus sancti in apostolos in die Pentecostes contigit.

Paragrapha.

Hic item prænuntiat mirabilia illa quæ Domini Christi tempore per Spiritum sanctum edita sunt; prophetias scilicet, somnia, visiones, in ipso Spiritu sancto: diem item magni, terribilis et conspicui adventus Domini Christi vaticinatur: nimirum oracula, quæ diverso sane modo facta sunt, scilicet Josepho quidem et Magis, in somnis, ut Evangelia narrant; in visione autem, Simeon oraculo per Spiritum sanctum accepto, Dominum Christum in ulnas suscepit; et Anna rursum filia Phanuel de ipso Domino confessionem edidit. Prophetae item fuerunt, ut Agabus et filia Philippi. Mulieres quoque in passione Domini visiones angelorum habuerunt, similiterque discipuli. Quid dictu opus de sancti Spiritus descensu in apostolos; imo etiam in Cornelium et in fideles omnes, de quibus Apostolus

¹ 1 Cor. xv, 5. ² Osee xi, 12. ³ Osee xiii, 14.

⁴ 1 Cor. xv, 55. ⁵ Joel. ii, 28-32.

hæc scribit : Alii enim datur sermo sapientiæ; alii vero fides in eodem Spiritu, alii gratia curationum in eodem Spiritu, alii operationes virtutum, alii prophetia, alii discretionēs spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio linguarum. Hæc autem omnia operatur unus et idem Spiritus, dividens singulis prout vult^a. Gloria Deo, qui per omnes prophetas hæc prænuntiavit, in sæcula sæculorum. Amen.

Βούλεται. Δόξα τῷ διὰ πάντων τῶν προφητῶν προμηνύοντι ταῦτα Θεῷ, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

AMOS PROPHETA.

Hic est Amos numero tertius, ipse quoque dignus habitus qui adventum Christi prædiceret his verbis : Ecce ego firmans tonitruum, et creans spiritum, et annuntians hominibus Christum ejus^a; item ait : In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit : et reedificabo ruinas ejus, et ea quæ destructa fuerant in eo, instaurabo. Et reedificabo illud sicut dies sæculi : ut quærant reliqui homines, et omnes gentes super quas invocatum est nomen meum, dicit Dominus faciens hæc^b. Hunc locum memorat Jacobus apostolus in Actibus apostolorum.

Κύριος ὁ ποιῶν ταῦτα. Ταύτης τῆς χρήσεως μνημονεύεται Ἰάκωβος ὁ ἀπόστολος ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων.

232 Paragrapha.

Hic quoque, quemadmodum et primus, Christum annuntiat, per quem universi mundi salus efficitur : per illum item tabernaculum Davidis collapsum, restaurandum, et gentibus omnibus profuturum esse Deus pollicetur. Quæ ipsa omnes annuntiant.

ABDIU PROPHETA.

Hic Abdium numero quartus, et ipse dignus habitus qui Christi mysterium prænuntiaret, hæc ait : Quia prope est dies Domini in omnes gentes^a. Quod obvio quidem sensu, de Scythiis, id est, de Gog et Magog dicitur; sed aptius convenit Domino Christo; nam paucis interjectis sic infert : In monte autem Sion erit salus^b.

Paragrapha.

Hic etiam prope esse diem illum Domini salutarem in Sion, et in omnes gentes clare prædicat. Gloria Deo in sæcula. Amen.

JONAS PROPHETA.

Hic est Jonas numero quintus, qui non verbis, sed opere et figura resurrectionem Christi prænuntiavit : ait quippe Dominus : Sicut Jonas mansit in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus; ita erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus^a. Quemadmodum enim cetus incorruptum Jonam evomuit, ita et sepulcrum Dominum evomuit ad meliorem vitam.

Paragrapha.

Hic quoque sepulcrum et mirabilem Christi resurrectionem et incorruptibilitatem operibus subin-

πάντων τῶν πιστῶν, ὧν γράφει ὁ Ἀπόστολος, ὅτι μὲν γὰρ δίδεται λόγος σοφίας, ἐτέρω δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, ἄλλω δὲ χαρίσματος λαμπρῶν ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, ἄλλω δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, ἄλλω δὲ προφητεία, ἄλλω δὲ διακρίσεις πνευμάτων, ἄτερόν δὲ γένη γλωσσῶν, ἄλλω δὲ ἐρμηνεῖα γλωσσῶν. Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαφορᾶν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς

O PROPHETÆ AMOS.

Οὗτος ὁ τρίτος Ἀμὼς, καὶ αὐτὸς ἀξιωθεὶς εἰπεῖν περὶ τῆς ἐλαφύσεως τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ οὕτως· Ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βροντὴν, καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· ἐγὼ λέγει, Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀναστήσῃ τὴν σκηνὴν Δαυὶδ τὴν πεπτωκυῖαν, καὶ ἀνοικοδομήσῃ τὰ πεπτωκότα αὐτῆς, καὶ τὰ κατεσκαμμένα αὐτῆς ἀναστήσῃ. Καὶ ἀνοικοδομήσῃ αὐτὴν καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, ὥπως ἐκκλητήσωσιν οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ πάντα τὰ ἔθνη, ἐφ' οὓς ἐκκλητῆται τὸ ὄνομα μου ἐπ' αὐτοὺς, λέγει

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος συμφώνως τῷ πρώτῳ, τὸν Χριστὸν καταγγέλλει, δι' οὗ γίνεται τοῦ παντὸς κόσμου ἡ σωτηρία· καὶ πάλιν τὴν σκηνὴν Δαυὶδ ἀνεγείρειν πεπτωκυῖαν, δι' αὐτοῦ ἐπαγγέλλεται ὁ Θεός, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ὠφελεῖν· ὥστε τὰ αὐτὰ πάντες ἐπαγγέλλουσιν.

O PROPHETÆ ABADU.

Οὗτος ὁ Ἀβδίου τέταρτος, φησὶ, καὶ αὐτὸς ἀξιωθεὶς προειπεῖν περὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου, οὕτως, Διδοὶ ἐγγύς ἡ ἡμέρα Κυρίου ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη· εἰρηται μὲν κατὰ τὸ πρόχειρον περὶ τῶν Σκυθῶν, τούτεστι τοῦ Γόγ καὶ τοῦ Μαγῶγ· κυριώτερον δὲ ἀρμύζει περὶ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ· ἐπιφέρει γὰρ μετ' ὀλίγα, Ἐν δὲ τῷ ὄρει Σιών ἔσται ἡ σωτηρία.

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος πάλιν ἐγγύς εἶναι ἡμέραν σωτηριῶδης ἐν τῇ Σιών, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη, διαβρόθῃν κηρύττει. Δόξα τῷ Θεῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

O PROPHETÆ JONAS.

Οὗτος Ἰωνᾶς πέμπτος, ὅς οὐ διὰ λόγων, ἀλλ' ἔργῳ καὶ τύπῳ προσμήνυσε τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ· φησὶ γὰρ ὁ Κύριος, Ὅσπερ Ἰωνᾶς ἐμεινεν ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας· οὕτως ἔσται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. Ὅσπερ γὰρ τὸ κῆτος ἀδιάφθορον ἐξήμεσε τὸν Ἰωνᾶν, οὕτως καὶ ὁ τάφος τὸν Δεσπότην ἐξήμεσεν εἰς κρείττονα ζωὴν.

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος τὸν τάφον καὶ τὴν παράδοξον ἀνάστασιν καὶ ἀφθαρσίαν τοῦ Χριστοῦ ἐτύπου δι' ἔργων· δι' οὗ

^a I Cor. xii, 8-11. ^b Amos iv, 13. ^c Amos ix, 11, 12. ^d Abd. i, 15. ^e ibid. 17. ^f Matth. xii, 40.

ἡ τῶν ἀνθρώπων ἀνάκτισις καὶ ἀνακεφαλαιώσις A
οἰκονομεῖται. Δόξα τῷ ταῦτα ποιοῦντι Θεῷ. Ἀμήν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΗΣΑΙΑΣ.

Οὗτος ὁ μέγας Ἡσαίας υἱὸς τοῦ Ἀμώς, ὃς τύπων μὲν προεῖλε τὰ κατὰ τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, ὅτε εἶδε τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνον ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένον, καὶ Σεραφίμ εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ, ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ, καὶ ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ, ταῦτα κατακαλύπτοντα, καὶ ἔκραζον ἑτέρος πρὸς ἑτέρον, καὶ ἔλεγον, Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ· πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. Ἐπὶ τούτοις ἀπεστάλη ἐν τῶν Σεραφίμ, καὶ ἔλαβε τῇ λαβίδι ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἤφατο τῶν χειλέων αὐτοῦ λέγων, Τοῦτο ἀφελεῖ τὰς ἁμαρτίας σου· σαφῶς διὰ τῆς ὁμολογίας τῆς διηγεσίης, καὶ τοῦ ὕμνου, καὶ τοῦ τύπου, διδάχθεις προμηνῦσαι τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον. Ἐτι δὲ πάλιν καὶ λόγῳ οὕτως φησὶν· Ὡς ἀρδαιότερον ἐπὶ σφαγῇ ἤχηθαι, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος ἀμνός. Ταύτην τὴν χρῆσιν ὁ εὐνοῦχος Ἀθῆσις ἀναγνούς, τὸν Φιλίππον παρεκάλει ἐρμηνεύσθαι αὐτῷ αὐτὴν· ὃς τάχιστα περὶ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ αὐτῇ αὐτὴν ἡρμήνευσεν εἰρησθαι ὑπὸ τοῦ προφήτου. Ἐκτα πάλιν λέγει· Ἀνθρώπος ἐν πληγῇ ὢν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίας· καὶ πάλιν· Ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησε, οὐδὲ δόλον ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Καὶ Κύριος βούλεται καθαρῶς αὐτὸν τῆς πληγῆς. Ἐδὲ δοθῇ περὶ ἁμαρτίας ἡ ψυχὴ ὁμῶν, ὅφεται σπέρμα μακρόβιον, καὶ βούλεται Κύριος ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ πόντου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, δεῖξαι αὐτῷ ὥς· καὶ πάλιν· Οὕτως λέγει Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐμβαλῶ εἰς τὰ θεμέλια Σιών λίθον πολυτελεῖ, ἐκλεκτὸν, ἀκρογωνιαίον, ὅντιμον εἰς τὰ θεμέλια αὐτῆς. Καὶ ὁ πιστεύων οὐ μὴ κατασχυρῇ· καὶ πάλιν· Ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσοῦ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἀρχεῖν τῶν ἐθνῶν· ἐπ' αὐτῷ ἐθνη ἐλπιούσι· καὶ πάλιν, Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ. θάσιν, εἶπεν Ἀμήν λέγω ὑμῖν, σήμερον ἐκλήρωθη ἡ Γραφὴ αὕτη ἐν τοῖς ὧσιν ὁμῶν.

Παραγραφὴ.

Οὗτος ὁ μεγαλοφρονότατος Ἡσαίας διὰ λόγων καὶ δι' ὁπτασιῶν προεμήνυσε τοῖς ἀνθρώποις καὶ τὴν τῆς ἁγίας Τριάδος, τουτέστιν τοῦ ἐνὸς Θεοῦ, ὁμολογίαν, καὶ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως τὴν ἀνάστασιν· ἀπερ νῦν καὶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ προσεύχει. Δόξα τῷ πάντα σοφῶς οἰκονομοῦντι τῷ ἀνθρωπείῳ γένει.

Παραγραφὴ.

Ἀλλὰ καὶ οὗτος οὐ ξένα, ἀλλ' ὅμοια τοῖς ἄλλοις προφήταις τὰ διὰ Χριστοῦ ἐσόμενα προεμήνυσε, καὶ τὴν μεγάλην πάλιν ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμέραν, ἐν ᾗ ἀποπέμψει καὶ τὸν προφήτην Ἠλίαν εἰς περιόντα. Δόξα τῷ τὰ πάντα κτίζοντι Θεῷ καὶ πάλιν ἀνακτίζοντι. Ἀμήν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΜΙΧΑΙΑΣ.

Οὗτος ὁ Μιχαίας ὁ ἔδωμος, ἡξιώθη καὶ αὐτὸς προεπιτεῖν περὶ τῆς ἐλευσεως τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ,

dicabat : per quem hominum innovatio et restauratio dispensatur. Gloria horum auctori Deo. Amen.

ISAIAS PROPHETA.

Hic est magnus Isaias filius Amos, qui in figura quidem quæ mysterium Christi spectabant prævidit, quando Dominum contemplatus est sedentem super solium excelsum et elevatum, cum Seraphim stabant in circuitu ejus, sex alæ uni et sex alæ alteri, qui sese operiebant, et clamabant alter ad alterum, ac dicebant : Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth : plena est omnis terra **233** gloria ejus¹¹. Inter hæc missus est unus ex Seraphim, et forcipe [carbonem] tulit de altari et tetigit labia ejus dicens : Hoc auferet peccata tua¹². Per exhibitam visionem, per hymnum et per figuram illam edoctus est Isaias, ad prænuntiandum Christi mysterium. Iterumque hæc verbo narrat : Sicut ovis ad jugulationem ductus est, et sicut agnus coram tondente sine voce¹³. Hunc locum eunuchus Æthiops cum legeret, Philippum rogabat, ut hæc sibi interpretaretur : qui statim hæc de Domino Christo a propheta dicta fuisse explicavit¹⁴. Iterumque ait : Homo in plaga constitutus, et sciens ferre infirmitates¹⁵ ; ac rursus : Quia peccatum non fecit, neque dolum in ore suo. Et Dominus vult purgare illum a plaga. Si data fuerit pro peccato anima vestra, videbit semen longævum : et vult Dominus auferre illi dolorem animæ suæ, ostendere ipsi lucem¹⁶ ; et : Hæc ait Dominus : Ecce ego injiciam in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum, angularem, honorabilem in fundamenta ejus. Et qui crediderit, non confundetur¹⁷ ; iterumque : Erit in die illa radix Jesse, et qui exurgit imperare gentibus : in ipso gentes sperabunt¹⁸ ; et rursus : Spiritus Domini super me¹⁹. Hæc cum legisset Dominus in synagoga Sabbatis, dixit : Amen dico vobis, hæc completa est hæc Scriptura in auribus vestris²⁰.

Τοῦτο ἀναγνούς, ὁ Κύριος ἐν τῇ συναγωγῇ τοῖς Σάβ-
βατοις αὕτη ἐν τοῖς ὧσιν ὁμῶν.

Παραγραφὴ.

Hic magnus ille præco Isaias, verbis et visionibus sanctæ Trinitatis, id est, unius Dei confessionem hominibus prænuntiavit, necnon humanæ naturæ resurrectionem : quæ nunc Ecclesia Dei deprecatur. Gloria ei, qui humano generi sapienter omnia providit.

Παραγραφὴ.

Hic etiam non extranea et insolentia quædam, sed aliis prophetis similia, per Christum futura, prædixit : in his magnam illam Domini diem, in qua prophetam Eliam, tunc superstitem, missurus est. Gloria ei, qui omnia creavit et rursus instauravit, Deo. Amen.

MICHAËAS PROPHETA.

Hic Michæas numero septimus, et ipse dignus habitus est, qui prænuntiaret de adventu Chri-

¹¹ Isa. vi, 1-3. ¹² ibid. 7. ¹³ Isa. lxxxiii, 7. ¹⁴ Act. viii, 32. ¹⁵ Isa. lxxxiii, 5. ¹⁶ ibid. 9-11. ¹⁷ Isa. xlviii, 16. ¹⁸ Isa. xi, 10. ¹⁹ Isa. lxi, 1. ²⁰ Luc. iv, 18.

sti; ait enim: *Et tu Bethleem domus Ephratha, minima es ut sis in millibus Juda. Ex te mihi egrediatur, ut sit princeps Israel; et egressus ejus a principio ex diebus sæculi* ²². **234** Hunc usurpantes locum pontifices et scribæ Judæorum, Herode sciscitante ubi Christus nasceretur, dixerunt, *In Bethleem Judææ* ²³; quamobrem etiam Magos in Bethleem tunc misit. Insuper ait idem propheta, *Ipsæ convertet et miserebitur nostri, et demerget iniquitates nostras, et projicientur in profundum maris omnia peccata nostra: dabit in veritatem Jacob, misericordiam Abraham, quemadmodum jurasti patribus nostris, secundum dies pristinos* ²⁴.

Paragrapha.

Et hic similiter cum aliis, eum qui ex Bethleem et Juda æ sæculo in principem Israelis excitandus erat, præhænt, per quem mundi conversio efficitur, qui tollit peccata nostra et in meliorem nos sortem deducit. Gloria Deo, qui res hominem spectantes semper sapienter dispensat et prædicat.

NAHUM PROPHETA.

Hic Nahum octavus, dignus habitus item est qui de resurrectione Domini Christi prædiceret, sic quippe ait: *Celebra, Juda, solemnitates tuas, redde preces tuas, quia non addent ultra pertransire per te in vetustatem: consummatum est, sublatum est. Ascendit in sufflans in aciem tuam, eruens te de tribulatione* ²⁵.

Paragrapha.

Quomodo et ipse nos gaudere jubet de Christi et nostra resurrectione, nos nunquam veterascere futurum præsignificans, nempe incorruptionem et immortalitatem nostram prædicans. Gloria Deo. Amen.

HAMBACUM PROPHETA.

Hic Hambacum numero nonus, et ipse dignus fuit qui de resurrectione Christi sic loqueretur: *Videte, contemtores, et respicite, et miramini mirabilia, et deleamini, quia opus ego faciam in diebus vestris, quod non credetis, si quis enarraverit* ²⁶. Hunc locum Paulus de resurrectione Domini Christi congruenter accepit Antiochiæ in Pisidia.

Paragrapha.

Hic similiter stupenda et incredibilia hominibus, præsertim contemptoribus, opera, de resurrectione scilicet pollicendo, prænuntiat. Gloria Deo. Amen.

235 JEREMIAS PROPHETA.

Hic Jeremias decimus, dignus item habitus est qui Christi mysterium prænuntiaret his verbis: *Et acceperunt triginta argenteos pretium appetiati, quem appetiaverunt a filiis Israel: et dederunt eos*

A καὶ φησι, Καὶ, σὺ Βηθλεὲμ, οἶκος Ἐφραθὰ, ὀλίγοστος ἐν τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα. Ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἀρχοντα τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. Ταύτην τὴν χρῆσιν λαβόντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς τῶν Ἰουδαίων, Ἡρώδου αὐτοῦ ἀπαιτοῦντος ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται, ἔφησαν, Ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ὅθεν καὶ Μάγους ἐπὶ τὴν Βηθλεὲμ τότε ἀπέστειλαν. Ἔτι λέγει αὐτὸς ὁ προφήτης, Αὐτὸς ἐπιστρέψει καὶ οἰκτιρήσει ἡμᾶς, καὶ καταδύσει τὰς ἀδικίας ἡμῶν, καὶ ἀποβρῖθήσονται εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης πᾶσαι αἱ ἀμαρτίαι ἡμῶν· δώσει εἰς ἀλήθειαν τῷ Ἰακώβ, ἔλεον τῷ Ἀδραμ, καθότι ὥμοσας τοῖς πατράσιν ἡμῶν, κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἐμπροσθεν.

B

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος συμφώνως τὸν ἐκ Βηθλεὲμ καὶ Ἰούδα ἐξ αἰῶνος εἰς ἀρχοντα τῷ Ἰσραὴλ ἐγγερόμενον προμηνύει· δι' οὗ γίνεται καταλλαγὴ τῷ κόσμῳ, καθαιρῶν ἡμῶν τὰς ἀμαρτίας καὶ εἰς κρείττονα λήξιν ἡμᾶς ὁδηγῶν. Δόξα τῷ ἐκείνῳ σοφῶς οἰκονομοῦντι καὶ προλέγοντι θεῷ τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΝΑΟΥΜ.

Οὗτος Ναοὺμ ὁγδοὺς, ἡξιώθη καὶ αὐτὸς προεῖπαι περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, καὶ φησιν· Ἐόρταζε, Ἰούδα. τὰς ἐορτάς σου, ἀπόδος τὰς εὐχὰς σου, δίδοι οὐ μὴ προσθήσωσιν ἐπὶ τοῦ διελθεῖν διὰ σοῦ εἰς παλαιώσεις· συντετέλεσται, ἐξῆρται. Ἀνέστη ἐμψύων εἰς πρόσωπόν σου, ἐξαιρούμενός σε ἐκ θλίψεως.

C

Παραγραφή.

Πῶς καὶ οὗτος χαίρειν παρεγγυᾷ περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν καὶ τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως, τὸ ἀπαλαίωτον ἡμῶν προσημαίνων, τουτέστι τὴν ἀφθαρσίαν καὶ τὴν ἀθανασίαν. Δόξα τῷ θεῷ. Ἀμήν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΑΜΒΑΚΟΥΜ.

Οὗτος ὁ Ἀμβακούμ ὁ ἑνατος, καὶ αὐτὸς ἀξιώθη εἰπεῖν περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ οὕτως· Ἰδετε οἱ καταφρονῆται, καὶ ἐπιβλέψατε καὶ θαυμάσατε θαυμάσια, καὶ ἀφανίσθητε· δίδοι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν ὃ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐὰν τις ἐκδιηγῆται. Ταύτην τὴν χρῆσιν ἀρμόδως ὁ Παῦλος ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ ἐξέλαβεν ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Πισιδίας.

D

Παραγραφή.

Ὅμοιος καὶ οὗτος παράδοξα καὶ ἀπίστα τοῖς ἀνθρώποις, μάλιστα τοῖς καταφρονῆταις, πράγματα, δηλονότι περὶ ἀναστάσεως, ἐπαγγέλλεται προσημαίνειν. Δόξα τῷ θεῷ. Ἀμήν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΙΕΡΕΜΙΑΣ.

Οὗτος Ἰερემίας ὁ δέκατος καὶ αὐτὸς ἀξιώθη προεῖπαι περὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου, λέγων οὕτως, Καὶ ἐλαβὼν τὰ ἄργύρια τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, ὃν ἐτιμήσαντο ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ·

²² Mich. v, 2. ²³ Matth. ii, 5. ²⁴ Mich. vii, 19, 20. ²⁵ Nahum i, 13. ²⁶ Habac. i, 5.

καὶ ἔδωκεν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, καθὰ συνέταξέ μοι Κύριος. Ταύτης δὲ τῆς χρήσεως καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς μέμνηται Ματθαῖος· πληρωθείσης ἐν καιρῷ τοῦ πάθους. Πάλιν λέγει ὁ αὐτὸς προφήτης· Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα διαθήκην καινὴν· οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐπέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου· καὶ ἐγὼ ἐμέλησα αὐτῶν, φησὶ Κύριος· ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη μου, ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, φησὶ Κύριος· Δίδους δώσω νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ αὐτῶν γράψω αὐτοὺς. Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν. Καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πολίτην αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων· Γινώθι τὸν Κύριον· ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι ἴδωσιν ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις ἐπὶ. Καὶ ταύτης μέμνηται ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ.

Παραγραφή.

Οὗτος ὁμοίως τὰ κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστὸν προμνύει, ὅστις ἀρχηγός ἐστι τῆς δευτέρας καταστάσεως· σαφέστερον γὰρ καὶ πρώτην καὶ δευτέραν καταστάσιν προμνύει· ἥτις δευτέρα ἀρχὴν ἔσχεν ἐπὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ. Δόξα τῷ Θεῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΣΟΦΟΝΙΑΣ.

Οὗτος ὁ Σοφονίας ἐνδέκατος, καὶ αὐτὸς ἀξιωθείς προφητεύσαι περὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ· καὶ φησιν οὕτως· Ἐπιφανήσεται Κύριος ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐξολοθρεύσει πάντας τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ πᾶσαι αἱ νῆσοι τῶν ἐθνῶν· καὶ πάλιν· Ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας οἰσουσι θυσιάαι μοι· καὶ πάλιν λέγει· Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών, κήρυξσε, θύγατερ Ἱερουσαλὴμ, εὐφραίνου καὶ κατατέρπου ἐξ ὅλης καρδίας, σὺ θύγατερ Ἱερουσαλὴμ· περιέλε Κύριος τὰ ἀδικήματά σου, βασιλεὺς Ἰσραὴλ, Κύριος ἐν μέσῳ σου. Οὐκ ὄψει κακὰ, οὐκέτι. Ἀπερ πάντα κυριώτερον ἐπὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἀρμόζει.

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Κυρίου, καὶ τῶν εἰδώλων τὴν καθάρσιν, καὶ τῶν ἐθνῶν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἐπιστροφὴν, προδήλως ἐπισημαίνει. Δόξα τῷ Θεῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΙΕΖΕΚΙΗΛ.

Οὗτος ὁ Ἰεζεκιήλ ἐν Βαβυλῶνι προφητεύων καὶ αὐτὸς ἡρώδης προειπεῖν περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκονομίας, καὶ φησὶ· Ῥύσσομαι αὐτοὺς ἀπὸ πεισῶν τῶν ἀνομιῶν, ὧν ἡμάρτοσαν ἐν αὐταῖς, καὶ καθαρίσω αὐτούς· καὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν, καὶ ἐγὼ Κύριος ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν. Καὶ ὁ δοῦλός

A in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus²⁷. Hunc locum, ut in tempore passionis impletum, memorat evangelista Matthæus²⁸. Iterum ait propheta: Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et seriam domui Israel et domui Juda testamentum novum: non secundum testamentum, quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti, quia ipsi non permanserunt in testamento meo, et ego curavi eos, ait Dominus. Quia hoc est testamentum meum, quod ego seriam cum domo Israel, post dies illas, ait Dominus: Dabo leges meas in mente eorum, et in cordibus ipsorum scribam eas. Et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit vir concivem suum, nec unusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum, quia omnes cognoscent me, a minimo usque ad maximum, quoniam propitius ero iniquitatibus eorum, et peccatorum ipsorum non recordabor amplius²⁹. Hunc item locum memorat Apostolus in Epistola ad Romanos³⁰.

αὐτῶν, καὶ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ.

Paragrap̃ha.

Hic similiter quæ ad Dominum Christum pertinent prædicat. Qui secundi status princeps est: nam apertissime primum et secundum statum prænuntiat. Qui secundus status et vita, in Domino Christo exordium habuit. Gloria Deo in sæcula. Amen.

SOPHONIAS PROPHETA.

Hic Sophonias numero undecimus, dignus item fuit qui de Domino Christo vaticinaretur; sic vero loquitur: Apparebit Dominus super illos, et disperdet omnes deos gentium terræ, et adorabunt eum unusquisque ex loco suo omnes insule gentium³¹; ac rursum: Ex terminis fluminum Æthiopie serent sacrificium mihi³²; iterum ait: Gaude multum, filia Sion, prædica, filia Jerusalem: gaude et delectare ex toto corde, tu filia Jerusalem: abstulit Dominus injustitias tuas, rex Israel Dominus in medio tui. Non videbis mala amplius³³. Quæ omnia Domino Christo proprie competunt.

236 Paragrap̃ha.

Hic quoque conspicuum Domini adventum, atque idolorum destructionem, gentiumque per Dominum Christum ad Deum conversionem, manifestissime indicat. Gloria Deo in sæcula. Amen.

EZECHIEL PROPHETA.

Hic item Ezechiel, in Babylone prophetam agens, dignus habitus est, qui Christi œconomiam prænuntiaret, atque: Eruiam eos ab omnibus iniquitatibus, quibus peccaverunt, et purgabo eos: et erunt mihi in populum, et ego Dominus ero eis in Deum. Et servus meus David, princeps in medio eorum, erit unus

²⁷ Imo, Zachar. xi, 12. ²⁸ Matth. xxvii, 9, 10.

³¹ Sophon. ii, 11. ³² Sophon. iii, 10. ³³ ibid. 11, 12.

²⁹ Jerem. xxxi, 31-34. ³⁰ Imo, Hebr. viii, 8-12.

omnium pastor, quia in præceptis meis ambulabunt³¹; ac rursum ait: Et ait ad me: Aqua hæc juas egreditur in Galilæam ad orientem, et descendit in Arabiam, et vadit usque ad mare ad aquam eruptionis: et sanabit aquas. Et erit, omnis anima animalium pullulantium, super quæ venerit fluvius ille, vivet³². Kal êstai pãsa ψυχὴ τῶν ζῶων τῶν ἐκζέοντων σεται.

Paragrapha.

Hic perinde atque alii umbratili modo, status nostri secundi, ac vitæ illius principem prænuntiat. Gloria Deo, qui omnia sapienter dispensat. Amen.

DANIEL PROPHETA.

Hic Daniel in Babylone vaticinans, et ipse dignus fuit, qui Dominum Christum prænuntiaret; sic enim ait: Et cognosces et intelliges ab exitu sermonis ad respondendum, ut ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem, et hebdomades sexaginta duæ³³, etc. Ac rursum: Abscissus est lapis sine manibus, et comminuit testam, et ferrum, et æs, et argentum, et aurum, et implevit totam terram³⁴; et iterum: Ecce cum nubibus celi quasi filius hominis veniens, et usque ad Antiquum dierum pervenit, et oblatus est ei. Et ipsi datum est imperium, et honor, et regnum: et omnes gentes, tribus et linguae ipsi servient. Potestas³⁵, et cætera quæ ibi dicuntur.

Paragrapha.

Hic quoque carius adventum Christi prædixit, et tempus et insitam ipsi potestatem significans, necnon ortum ex Virgine, doctrinæ propagationem per universam³³⁷ terram: quæ omnia Dei ope facta sunt, et in posterum fient. Gloria Deo, qui omnium prophetarum ministerio hæc prænuntiavit. Amen.

AGGÆUS PROPHETA.

Hic Aggæus quoque dignus fuit qui Dominum Christum prænuntiaret, sub persona Zorobabelis ea proferens, quæ Domino Christo conveniunt, his verbis: Et ponam sigillum, quia te elegi, dicit Dominus Deus³⁶.

ZACHARIAS PROPHETA.

Hic item Zacharias pari dignatione Christi adventum vaticinatus est, ita loquens: Gaude multum, filia Sion; prædica, filia Jerusalem: ecce rex tuus venit tibi justus et salvans; ipse mansuetus, insidens subjugali et pullo juveni³⁷. Quem locum hyperbolice quidem de Zorobabele pronuntiavit: verum ille proprie exitum habuit sub Christo Domino, per Zorobabelem expresso. Ait item: Et dicam ei, Quid plagæ illæ in medio manuum tuarum? et respondebit: Quas accepi in domo dilecta mea³⁸;

³¹ Ezech. xxxiv, 25-25.

³² Ezech. xlvii, 8, 9.

³³ Dan. ix, 26.

³⁴ Dan. ii, 45.

³⁵ Dan. vii, 13 seqq.

³⁶ Agg. ii, 24.

³⁷ Zachar. ix, 9.

³⁸ Zachar. xiii, 6.

Α μου Δαυὶδ ἀρχὼν ἐν μέσῳ αὐτῶν, ἔσται ποιμὴν εἰς πάντων, ὅτι ἐν τοῖς προστάγμασι μου πορεύσονται· καὶ πάλιν λέγει· Καὶ εἶπε πρὸς με· Τὸ ὕδωρ τοῦτο τὸ ἐκπορευόμενον εἰς τὴν Γαλιλαίαν τὴν πρὸς ἀνατολὰς, καὶ κατέβαινον ἐπὶ Ἀραβίας, καὶ ἤρχετο ἕως ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἐπὶ τὸ ὕδωρ τῆς διαβολῆς, καὶ ὀψάσεται τὰ ὕδατα ἐπὶ πάντα ἐφ' ᾧ ἂν ἐπέλθῃ ἐκεῖ ὁ ποταμὸς, ζή-

Paragrapha.

Οὗτος ἐμολὼς τοῖς ἄλλοις αἰνίττεται προμηνῶν τῆς δευτέρας ἡμῶν καταστάσεως τὸν ἀρχηγὸν καὶ τὴν πολιτείαν. Δόξα τῷ τὰ πάντα σοφῶς οἰκονομοῦντι Θεῷ. Ἀμήν.

O ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΔΑΝΙΗΛ.

Οὗτος ὁ Δανιὴλ ἐν Βαβυλῶνι προφητεύων, καὶ αὐτὸς ἀξιώθεις προεἰπεῖν περὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, καὶ φησιν οὕτως· Καὶ γνώσῃ καὶ συνήσεις ἀπὸ ἐξόδου λόγου τοῦ ἀποκριθῆναι, καὶ τοῦ οἰκοδομῆσαι Ἱερουσαλὴμ, ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου, ἐβδομάδες ἑπτὰ καὶ ἐβδομάδες ἐξήκοντα δύο, καὶ τὰ λοιπὰ· καὶ πάλιν· Ἐγμήθη λίθος ἀνεν χειρῶν, καὶ ἐλέπυνε τὸ δοκεῖον, τὸν σίδηρον, τὸν χαλκόν, τὸν ἀργυρὸν, τὸν χρυσόν, καὶ ἐπλήρωσε πᾶσαν τὴν γῆν· καὶ πάλιν· Ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος, καὶ ἕως τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἐρθασε, καὶ προσήχθη αὐτῷ. Καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ καὶ γλῶσσαι, αὐτῷ δουλεύουσιν. Ἡ ἐξουσία, καὶ τὰ λοιπὰ ἐρρήθη.

Paragrapha.

Καὶ οὗτος σαφέστερον περὶ τῆς ἐλευσεως τοῦ Χριστοῦ ἐξέειπε, σημάνας καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ ἐξουσίαν, καὶ τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν, καὶ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς διδασκαλίας ἐν πάσῃ τῇ γῇ· ἃ καὶ σὺν Θεῷ πάντα γέγονασιν, καὶ ἔτι γενήσεται. Δόξα τῷ διὰ πάντων τῶν προφητῶν προκαταγγέλαντι ταῦτα Θεῷ. Ἀμήν.

O ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΑΓΓΑΙΟΣ.

Οὗτος Ἀγγαῖος ἡβώθη καὶ αὐτὸς προεἰπεῖν περὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, ὡς εἰς πρόσωπον Ζοροβάβελ τὰ ἀρμόζοντα τῷ Δεσπότη Χριστῷ, λέγων· Καὶ ὁθεσμαι σφραγίδα, διότι σὲ ἠρέτισα, λέγει Κύριος ὁ Θεός.

O ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΖΑΧΑΡΙΑΣ.

Οὗτος Ζαχαρίας καὶ αὐτὸς ἀξιώθεις προεἰπεῖν περὶ τῆς ἐλευσεως τοῦ Χριστοῦ, λέγων οὕτως· Χαίροις σφόδρα, θύγατερ Σιών· κήρυξσε, θύγατερ Ἱερουσαλὴμ· Ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἐρχεται σοὶ δικαίως καὶ σώζων, αὐτὸς πραθὺς καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλор νέον. Ὑπερβολικῶς μὲν εἰς τὸν Ζοροβάβελ εἰρηκε ταύτην τὴν χρῆσιν· τὴν ἐκ βασιν δὲ κυρίως ἔσχεν ἐπὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ὡς εἰς πρόσωπον Ζοροβάβελ. Ἐτι λέγει, Καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτὸν, Τί αἱ πληγαὶ αὗται ἀγαμέσων τῶν

χειρῶν σου; καὶ ἐρεῖ· Ἄς ἐπλήρῃ ἐν τῷ οἴκῳ A
τῷ ἀγαπητῷ μου· καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν· Παράξω
τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρό-
δατα τῆς ποιμνῆς. Ταύτης τῆς χρήσεως μνήμηται
καὶ ὁ Κύριος ἐν καιρῷ τοῦ πάθους, ὅτε ἤμελλε πα-
ραδεδόσθαι, εἰς αὐτὸν ταύτην εἰρηκώς.

Παραγραφή.

Οὐδὲν ἔτι καὶ οὗτος τῶν αὐτῶν τοῖς ἄλλοις λέ-
γων, καὶ ἐρμηνεύων τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ περὶ τῆς
καταστάσεως τὴν ἀρχήν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΜΑΛΑΧΙΑΣ.

Οὗτος ὁ Μαλαχίας, καὶ αὐτὸς προφητεύειν ἀξιω-
θεὶς, περὶ τῶν κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Δεσπότης
Χριστοῦ· λέγει ἐκ αὐτοῦς οὕτως· Δίδοι ἀπὸ
ἀνατολῶν ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδοξασται
ἐν τοῖς ἔθνεσι. Καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσ-
θήσεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρὰ. Δίδοι
μέγα τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει Κύριος
παντοκράτωρ, καὶ πάλιν λέγει· Ἰδοὺ ἐξαποστελῶ
τὸν ἀγγελόν μου καὶ ἐπιβλέψεται ὁδὸν πρὸ προσ-
ώπου σου. Ταύτην ὁ Κύριος τὴν χρῆσιν εἰς αὐτὸν
ἐξέλαβε, καὶ εἰς τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην. Ἐτι λέγει
ὁ αὐτὸς προφήτης· Καὶ ἀνατελεῖ ὑμῖν τοῖς φοβο-
μένοις τὸ ὄνομά σου ἡλίου δικαιοσύνης, καὶ
λαοὶς ἐν ταῖς πέτραις αὐτοῦ· καὶ ἐξελεύσεσθε,
καὶ σκιρτήσετε ὡς μοσχάρια ἐκ δεσμῶν ἀναι-
μένα. Καὶ καταπατήσετε ἀνέμους, διότι ἔσονται
σποδοὶ ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ
ἡ ἐγὼ ποιῶ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Καὶ ἰδοὺ
ἐγὼ ἀποστελῶ ὑμῖν Ἡλῖαν τὸν θεοδίτην πρὶν
ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπι-
φανῇ. Καθὼς εἶπε Κύριος τοῖς Ἰουδαίοις· ὅτι καὶ
ἐὰν θλίψῃτε, ἄξιασθε περὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ,
αὐτὸς ἔστιν Ἡλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι (46). Λοι-
πὸν ἐπὶ τοὺς τέσσαρας τοὺς μεγάλους βασινοῦμεν
πληρώσαντες σὺν τῷ θεῷ τοὺς ἰβ'.

Παραγραφή.

Ἄλλὰ καὶ οὕτως οὐ ξένα, ἀλλ' ὅμοια τοῖς ἄλλοις
ἐνδεκα τὰ διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐσόμενα προεμήνυσεν, καὶ
τὴν μεγάλην πάλιν καὶ ἐπιφανῇ τοῦ Κυρίου ἡμέραν,
ἐν ᾗ προπέμψῃ καὶ τὸν Θεοδίτην Ἡλίαν φησὶν εἶτι
περιόντα. Δόξα τῷ τὰ πάντα κτίσαντι θεῷ, καὶ πάλιν
ἀνακτίζοντι. Ἀμήν.

Τὸ κείμενον.

Πάντες μὲν οἱ προφήται προεφήτευσαν, καὶ ὑπεμ-
νήσαν τοὺς Ἰουδαίους περὶ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ
θεοῦ, ὧν πρὸς τοὺς πατέρας ἐποίησαν· ὅπως πάντα
ἐκ ἔθνη εὐλογῆσαι ὑπέσχετο ἐν τῷ σπέρματι τοῦ
Ἀβραάμ, διὰ τῆς κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστὸν οἰκο-
νομίας, καὶ ὅπως ἐλυτρώσατο αὐτοὺς ὁ θεὸς πρῶτον
ἐκ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων μετὰ βραχίονος
ὀφθαλμοῦ, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας,
καὶ ὅπως αἰχμάλωτοι εἰς Βαβυλῶνα ὑπὸ Ναβουχοδο-
νόσορ ἀπαχθήσονται, καὶ πάλιν μετὰ δόξης ἐπαν-

et paucis interjectis denuo: Percutiam pastorem,
et dispergentur oves gregis. Hunc locum meminit
Dominus in tempore passionis, cum mox traden-
dus esset; idque de seipso dixit.

Paragrapla.

Hic alienum nihil ab aliis dixit, et Domini Chri-
sti in futuro statu imperium interpretatur.

MALACHIAS PROPHETA.

Hic item Malachias, prophetiae dono illustratus,
quæ ad œconomiam Christi pertinent prædixit.
Sic vero ait: Quia ab oriente usque ad occidentem
nomen meum glorificatum est in gentibus. Et in
omni loco incensum offertur nomini meo, et sacri-
ficio mundum: quia magnum est nomen meum in-
gentibus, dixit Dominus omnipotens⁴³; iterumque
ait: Ecce mittam angelum meum, et respiciet viam
ante faciem tuam⁴⁴. Hunc vero locum de se et de
Joanne Baptista interpretatus Dominus est. Ait in-
super idem propheta: Et orietur vobis timentibus
nomen meum sol justitiæ, et medela in alis ejus.
Et egrediemini et salietis sicut vituli ex vinculis di-
missi, et conculcabitis ventos, quia erunt pulvis sub
pedibus vestris in die, in qua ego facio, dieis Do-
mini omnipotens. Et ecce ego mittam²³⁸ vobis
Etiam Thezibitem, antequam veniat dies Domini ma-
gna et illustris⁴⁵. Quemadmodum ait Dominus Ju-
dæis, et, si libeat, id de Joanne Baptista accipia-
tis, Hic est Elias qui venturus est⁴⁶. Demum post-
quam Deo opitulante duodecim prophetas absolvi-
mus, ad quatuor illos magnos pergamus.

Paragrapla.

Hic quoque non aliena, sed similia duodecim alio-
rum vaticiniis, de agendis per Christum prænu-
tiavit, itemque magnum illum et conspicuum Do-
mini diem prædixit, in quo ipsum Eliam Thezibitem,
qui adhuc superstes est, præmissurum esse dixit.
Gloria Deo, qui omnia creavit et iterum restau-
ravit, Amen.

Textus.

Omnes quidem prophetæ vaticinati sunt, Judæos-
que monuerunt de promissis Dei, quæ patribus
eorum fecerat; nempe quod per Domini Christi
œconomiam in semine Abraham benedicendæ forent
omnes gentes; et quod antea cum brachio excelso
redemerit eos de servitute Ægyptiorum, et dederit
eis terram promissionis, et quod a Nabuchodonoso-
re in Babylonem captivi abducendi sint, iterum
cum gloria reversuri; tum postea ab Antiocho, et
a vicinis gentibus ærumnas passuri, quas tamen

⁴³ Malach. i, 11. ⁴⁴ Malach. iii, 1. ⁴⁵ Malach. iv, 2-5. ⁴⁶ Matth. xi, 14.

(46) Cosmas primo quidem quatuor magnos prophetas duodecim parvis subjunxerat: postea vero
sive idem Cosmas, sive alius quispiam, magnos cum parvis miscuit, ut supra.

divina virtute superaturi sint : ac denique quod expectatus ille ex semine Abraham, ad salutem totius mundi venturus sit, secundum promissa superius data. Hoc prophetarum opus fuit. Quidam autem eorum proprios sibi libros conscripserunt ; qualis David, qui librum Psalmorum composuit, et Daniel, qui in captivitate ea scribere jussus est, quæ ipsi per visiones revelata fuerant ; et si qui alii. Reliqui vero non sibi ipsis scripserunt ; sed in templo scribæ quidam aderant, qui singulorum prophetarum verba, quasi in Diurno rescribebant. Et cum a Deo propheta mitteretur ad quidpiam prædicandum, sive de Jerusalem, quod scilicet in captivitatem abducenda esset ; sive de Samaria, sive de aliis locis, sive de reditu ex captivitate, sive de Antiocho, aut de reliquis gentibus, aut demum de Domino Christo ; qua die vaticinabatur, ea die scribæ in album referebant illius prophetæ nomine, quæ ille de quadam re peculiari prænuntiabat : et si elapso tempore de re alia prædiceret, ea rursum **239** scripto consignabant : et quidem ordine illa reponentes in ejusdem prophetæ dictis, quæ denuo ille prædixerat initio alterius capituli perscribentes, et sic totum ejus librum consciebant. Quamobrem in eorum libris modo capitulum de captivitate Babylonis pertractans, modo aliud de reditu, mox de Christo aliud, rursumque de captivitate, et de reditu invenias. Et, ut in summa dicam, nisi quis caute et considerate legat, pleraque confusa reperiet. Nec illi tantum, sed etiam Regnorum libri eadem ratione in templo descripti fuere singulatim ; nimirum quæ Saullem spectabant minutatim tempore Saulis, usque ad finem regni ejus ; et in regno Davidis, quæ sub regno ejus contigerant ; similiterque singulorum regum gesta ipsorum tempore describebantur. Pari modo in scriniis Regum, quæ Paralipomena vocamus, gesta describebant. Pentateuchum vero Moyses scripsit, præteritorum, præsentium et futurorum historiam complectentem ; Jesus similiter librum suum ; Judicum librum in sacro, sive in tabernaculo, scripserunt ; Ruth etiam eodem modo ; Salomon item proprios libros descripsit, Proverbia, Cantica, Ecclesiastem. Nam cum sapientiæ gratiam accepisset a Deo, ad vitam hanc sapienter agendam singulos homines instituebat, prophetiæ gratia minime donatus. Quotquot igitur prophetiæ de Christi œconomia dono ornatos deprehendimus, ordine recensimus. Jam vero de aliis quatuor prophetis scribendum nobis est, ac recensenda ea quæ de illo prænuntiare meruerunt : quo spectat omnis divinæ Scripturæ scopus. Primo itaque magnum illum præconem Isaiam proferimus, qui et figura et sermone, Christi mysterium videre et prænuntiare dignatus est.

JOANNES PRÆCURSOR.

Hic ille est omnium hominum maximus, Joannes Baptista, qui adhuc in utero Spiritu sancto repletus, saliens ac Domino suo præcurrere gestiens

ἤξουσι· καὶ πάλιν πείσονται κατὰ ὑπὸ Ἀντιόχου καὶ τῶν περὶ ἐθνῶν, καὶ ὅπως τούτων δυνάμει θεῷ περιγενήσονται· καὶ τότε ὁ προσδοκώμενος ἐκ τοῦ σπέρματος Ἀβραάμ ἔξει ἐπὶ σωτηρίᾳ παντὸς τοῦ κόσμου, κατὰ τὰς ἀνωθεν ἐπαγγελίας. Τοῦτο τὸ ἔργον τῶν προφητῶν. Τινὲς μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν ἐαυτοῖς συνέγραψαν τὰς ἰδίας βίβλους· οἷον ὁ Δαυὶδ συνθεὶς τὴν βίβλον τῶν Ψαλμῶν, καὶ Δανιὴλ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ κελευσθεὶς γράφαι ἅπερ αὐτῷ δι' ὁράσεων ἀπεκαλύφθη· ἢ καὶ ἄλλοι τινές. Οἱ δὲ λοιποὶ οὐχ ἑαυτοῖς συνέγραφον, ἀλλὰ γραμματεῖς ἦσαν ἐν τῷ ἱερῷ, οἱ ἔγραφον ἐκάστου προφήτου, ὡς ἐπὶ ἡμερολογίου, λόγον. Καὶ ἦν ἡ ἀπεστέλλετο ὑπὸ θεοῦ προφήτης κηρύξαι τι, ἢ περὶ Ἱερουσαλὴμ, ὅτι μὴ λεί αἰχμαλωτίζεσθαι, ἢ περὶ Σαμαρείας, ἢ περὶ ἐτέρων τόπων, ἢ περὶ τῆς ἐπανάδου, ἢ περὶ Ἀντιόχου, ἢ περὶ τῶν περὶ ἐθνῶν, ἢ περὶ αὐτοῦ τοῦ Δεσπότη τοῦ Χριστοῦ· καθ' ἣν ἡμέραν προσεφθέτευεν, ἔγραφον ἐν τῷ λόγῳ τοῦ προφήτου ἐκεῖνου ὃ ἐκήρυττε, τοῦτο ἐστὶ περὶ ἐνὸς πράγματος· καὶ πάλιν μετὰ καιρὸν, εἰ ἐκήρυξε περὶ ἐτέρου πράγματος, πάλιν ἔγραφον, ὑποτάσσοντες εἰς αὐτὸν τὸν αὐτοῦ λόγον, ὡς ἀρχὴν κεφαλαιῶν ποιοῦμενοι ὃ ἐκήρυξε, καὶ οὕτως πᾶσαν τὴν βίβλον αὐτοῦ συνετίθεσαν. Ὅθεν ἐστὶν εὐρεῖν ἐν ταῖς αὐτῶν βίβλοις κεφάλαιον ἀρμόζον εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν Βαβυλῶνος, ἢ εἰς τὴν ἐπανάδου, καὶ εὐθὺς περὶ Χριστοῦ ἕτερον, καὶ αὖθις πάλιν περὶ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ τῆς ἐπανάδου λέγον. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐὰν μὴ παρατετηρημένους τις ἀναγνῶ συγχεχρμένον τὰ πλείστα εὐρήσκει. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αἱ Βασιλεῖαι τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐν τῷ ἱερῷ ἐγράφησαν κατὰ μέρος· τῷ Σαοὺλ τὰ τοῦ Σαοὺλ κατὰ μέρος ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Σαοὺλ, τὰ ἕως τοῦ Σαοὺλ· ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Δαυὶδ, τὰ ἕως τοῦ Δαυὶδ, ὁμοίως τὴν ἐκάστου βασιλείας, τὰ κατὰ τὸν ἴδιον καιρὸν ἐγράφοντο. Ὅμοιος ἔγραφον καὶ ἐν τοῖς σκηνείοις τῶν Βασιλέων ὡς καλοῦμεν Παράλειπομένους. Τὴν δὲ Πεντάτευχον Μωϋσῆς ἔγραψε, ἱστορίαν προγεγονότων, καὶ γινόμενων, καὶ ἐσομένων. Ἰησοῦς πάλιν τὴν ἰδίαν βίβλον· τοὺς Κριτὰς πάλιν ἐν τῷ ἱερῷ, ἦγον ἐν τῇ σκηνῇ· ὁμοίως καὶ τὴν Ῥοῦθ· Σολομὼν πάλιν τὰ ἴδια ἔγραψε, τὰς τε Παροιμίας, καὶ τὰ Ἀσματα, καὶ τὸν Ἐκκλησιαστήν. Σοφίας γὰρ χάριν εὐληφῶς παρὰ θεοῦ, καὶ πάντα ἀνθρώπων νοουθετῶν σοφῶς ἀναστρέφεσθαι ἐν τῷδε τῷ βίῳ, προφητείας· χάριν οὐκ εὐληφεί. Ὅσους οὖν εὕρομεν προφητείας ἀξιώθεντας περὶ τῆς κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστὸν οἰκονομίας, ἐτάξαμεν. Ἐτι δὲ γράφομεν καὶ περὶ τῶν ἄλλων τεσσάρων προφητῶν, ὅσα ἐξῴθησαν προεῖπειν· ἐν ἧ ἀφορῇ πᾶς ὁ σκοπὸς τῆς θείας Γραφῆς. Προφέρομεν τοίνυν τὸν μεγαλοφρονότατον Ἰσαΐαν πρῶτον, ὃς καὶ τύπῳ καὶ λόγῳ ἐξῴθη ἰδεῖν καὶ προεῖπειν περὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ.

Οὗτος ὁ μέγας πάντων ἀνθρώπων Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, ὁ ἐστὶ ἐν κοιλίᾳ Πνεύματος ἁγίου πλησθεὶς, καὶ σκιρτῶν καὶ ἐπαιγόμενος προδραμεῖν τοῦ

Κυρίου ἑαυτοῦ· ὁ μέγας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὁ πρόδρομος τοῦ Χριστοῦ, ὁ ἐτοιμάζων αὐτῷ λαὸν κατασκευασμένον, ὁ τῶν προφητῶν ἀνώτερος, καὶ τῶν ἀποστόλων προγενέστερος, ὁ μέσος τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, ὁ τελευταῖος ἐν νόμῳ, καὶ τῆς Νέας ὑποδέκτης, ὁ παρόντα τὸν Δεσπότην Χριστὸν πᾶσιν ὑποδεικνύς, ὁ τῇ σκληραγωγίᾳ πάντας ἀνθρώπους ὑπεραίρων, καὶ τῇ διακονίᾳ πάντας ἀνθρώπους ὑπερβᾶς, ὁ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἡλίου προελθὼν, καὶ τὸν Ἥλιον ὑπερβαίνων ἐν τῷ βαπτίζειν τὸν Κύριον, ὁ λύχνος ὁ καίόμενος πρὸ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης. Οὗτος παρόντα τὸν Κύριον ὑποδεικνύσι λέγων, *Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου*· ἀμνὸν ὡς θυόμενον καλέσας, καὶ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου αἴρωντα, ὡς ἀπαλλάττοντα τὸν κόσμον τῆς ἁμαρτίας, διὰ τῆς ἀναστάσεως φθάρτους, καὶ ἀθανάτους, καὶ ἀτρέπτους ἀποτελῶν. Τοιαύτης διακονίας καὶ τοιούτων πραγμάτων μηνυτῆς ἡξιώθη ὁ μέγας οὗτος Ἰωάννης εἶναι.

Παραγραφή.

Οὗτος ὁ μέγας πάντων ἀνθρώπων Ἰωάννης, ὁ πατέρα καὶ μητέρα συμποφήτας κακτημένος· ὃς οὐ μόνον τὸν τῆς δευτέρας καταστάσεως ἀρχηγὸν παρόντα τὸν Δεσπότην Χριστὸν ὑποδεικνύσιν, ἀλλὰ καὶ κριτὴν αὐτὸν ἀποφαίνει τοῦ παντός εἶναι λέγων· *Ὁ δὲ πύθων ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σίτον εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσέβεστω*. Οὗτος πάλιν βασιλείαν οὐρανῶν προκηρύττει, καὶ ὁδοποιεῖ τῷ μετ' αὐτὸν ἐρχομένῳ, καὶ ἐν ἑαυτῷ ἔργῳ δεικνύοντι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἥτις ἐστὶ δευτέρα κατάστασις. Δόξα τῷ τὰ πάντα ἐκ τοῦ μη ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγάγονι Θεῷ, καὶ πάλιν ἐν Χριστῷ ἀνακτίζοντι. Ἀμήν.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΖΑΧΑΡΙΑΣ.

Οὗτος Ζαχαρίας ὁ ἱερεὺς, καὶ αὐτὸς προφητείας ἀξιωθείς, ἐβόα περὶ τοῦ ἰδίου τέκνου, ὅτι καὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, οὕτως· *Καὶ σὺ, παιδίον, προφητῆς· Ὑψίστου κληθήσῃ· προπορεύσῃ γὰρ πρὸ ἀρροσώπου Κυρίου, ἐτοιμάσαι ὁδὸν αὐτοῦ*.

Η ΠΡΟΦΗΤΙΣ ΕΛΙΣΑΒΕΤ.

Αὕτη ἡ προφήτις Ἐλισάβετ, ἥτις ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἡξιώθη προφητεύειν περὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ καὶ τῆς ἁγίας Παρθένου, λέγουσα οὕτως, *Καὶ πόθεν μοι τοῦτο ἵνα ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου ἔλθῃ πρὸς με;* Ἀμφότεροι προκηρύττειν ἀξιώνοντες ὅτε πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Προδρόμου περὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ. Αὐτῷ ἡ δόξα σὺν Πατρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Η ΠΑΡΘΕΝΟΣ ΜΑΡΙΑΜ.

Αὕτη ἡ ἁγία Παρθένος Μαρίας, τὸν ὑλόγημένον καρπὸν τῷ κόσμῳ ἀσπύρως ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἀποκύησασα· ἥτις καὶ πρὸ τοῦ τόκου χαίρουσα μὴνύει τοῦ τικτομένου τὴν ἀξίαν, καὶ φησιν· *Ἰδοὺ γάρ, ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί· καὶ πάλιν· Ἀντελάβετο Ἰσραὴλ παιδὸς αὐτοῦ, μνησθῆναι ἐλέους, καθὼς ἐλάλησε πρὸς τοὺς*

erat : magnus in conspectu Dei, præcursor Christi, qui paravit ipse plebem perfectam, prophetarum supremus, apostolos ætate præcurrentes, medius inter Velus et Novum Testamentum, postremus in lege, susceptor Novi Testamenti, qui præsentem Dominum Christum omnibus indicavit, qui victus asperitate omnes homines superavit, et ministerio suo omnes item, homines præcessit : qui in spiritu et virtute Eliæ præivit, ipsumque Eliam antecelluit, quod Dominum baptizaverit : lucerna accensa ante solem justitiæ. Hic præsentem **240** Dominum indicat his verbis : *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi* ⁴⁶ ; agnum vocans, utpote qui immolatus sit, et mundum a peccato liberet, homines per resurrectionem incorruptos, immortales et immutabiles efficiens. Hic demum magnus Joannes dignus habitus est, qui talis ministerii taliumque rerum præco esset.

Paragraphe.

Hic est Joannes omnium maximus hominum, qui et patrem et matrem comprophetas habuit, quique non modo secundi status principem Dominum Christum præsentem ostendit, sed illum universi judicem esse pronuntiat dicens : *Cujus ventilabrum in manu ejus ; et purgabit aream suam ; et congregabit triticum in horreum suum, paleam autem comburet igni inextinguibili* ⁴⁷. Hic item regnum cælorum prænuntiat, et post se venienti viam parat, qui in seipso regnum cælorum reipsa ostensurus erat : quod est secundus status. Gloria Deo qui omnia ex nihilo ad existentiam produxit, ac rursum in Christo eadem restauravit. Amen.

ZACHARIAS PROPHETA.

Hic Zacharias sacerdos, et ipse prophetico dono illustratus, clamabat, una de proprio filio, et de Domino Christo loquens his verbis : *Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis ; præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus* ⁴⁸.

ELISABET PROPHETISSA.

Hæc est Elisabet prophetissa, quæ ex Spiritu sancto prophetiam edere meruit tam de Christo Domino quam de sancta Virgine, dicens : *Et unda hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me* ⁴⁹ ? Ambo quippe, pater scilicet et mater Præcursoris, Dominum Christum prænuntiare meruerunt. Ipsi gloria cum Patre et Spiritu sancto in sæcula. Amen.

VIRGO MARIA.

Hæc est sancta Virgo Maria, quæ benedictum fructum mundo sine semine, ex Spiritu sancto peperit : quæ item ante partum gaudens, nati dignitatem significat et dicit : *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes* ⁵⁰ ; ac rursum : *Suscipit Israel puerum suum, ut recordetur misericordiarum, sicut locutus est ad patres nostros, Abraham*

⁴⁶ Joan. 1, 29. ⁴⁷ Luc. III, 17. ⁴⁸ Luc. 1, 76. ⁴⁹ ibid. 43. ⁵⁰ ibid. 48.

et **241** *Utinam usque in sæculum* ²¹. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ANNA PROPHETISSA filia Phanuel.

Hæc item Anna filia Phanuel, Deo confessionem de ipso [Christo] emisit in templo, quando ipsi parentes in templum in diebus purgationum suarum detulerunt, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est ²².

SYMEON.

Hic est justus ille Symeon, qui suscepto in ulnas Domino Christo, Deum rogabat ut jam sibi vitæ finem adduceret, prout sibi a Spiritu revelatum fuerat, hæc dicens: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutem tuam, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tue Israel* ²³.

DOMINUS CHRISTUS.

Hic est Dominus universorum Christus, de quo omnis prophetia hominibus prænuntiata est, ad quem respicit omnis creatura, et cui omnis lingua confitebitur, ad gloriam Dei genua flectens. Christus terminus omnis prophetiæ, iudex vivorum et mortuorum, lumen de lumine, Filius Dei vivi, cui omnis creatura subdita est, celestium, terrestrium et infernorum, qui per seipsum clamabat: *Lex et prophetæ usque ad Joannem prædicaverunt Christum* ²⁴. Ipsi gloria cum Patre et Spiritu sancto in sæcula. Amen. C

Prologus de apostolis.

Ut itaque promiseramus, nos scilicet demonstraturos esse, priscos viros et prophetas omnes mysterium Christi prænuntiavisse, omnesque a primo parente Adamo usque ad Joannem Baptistam, ad futurum statum respicere, ita præstitum a notis est: quod etiam Dominus Christus et discipuli apostolique ejus clare deinde prædicarunt, esse videlicet futuram vitam, præsentem multo meliorem, quam in seipso nobis primus exhibuit Dominus Christus, quando a mortuis resurrexit, et in cælum ascendit: quum etiam prius illi aliqua ratione et scopo prænuntiarent, et qui post venerunt clarius deprædicant, neminemque eorum unquam, sive ex recentibus, sive ex antiquis, alium statum et vitam sive antiquiorem sive posteriorem, præterquam illas duas, prædicasse aut **242** commentos esse demonstravimus; imo etiam Deum rerum omnium naturam condere orsum, hos duas solum status constituisse; hunc primum esse, in quo versaremur, definienti: deindeque futurum, quem spectat omnis Dei prophetarumque ejus scopus. Pudore itaque suffundantur Græci, qui coæternum Deo mundum esse supponunt, quique vitam priorem constituentes, resurrectionem corporum negant. Confundantur item illorum sequaces, qui Christianismum quidem profi-

A *πατέρας ἡμῶν, τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἕως αἰῶνος. Αὐτῇ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.* Ἀμήν.

Η ΠΡΟΦΗΤΙΣ ANNA ἡ τοῦ Φανουήλ.

Αὕτη Ἄννα τοῦ Φανουήλ, καὶ αὕτη ἀνδομολογούμένη τῷ Θεῷ περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ ἱερῷ, ἠνίκα ἀνήνεγκαν αὐτὸν οἱ πρόγονοι εἰς τὸ ἱερὸν ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν, παραστήσαι αὐτὸν τῷ Κυρίῳ, καθὼς γέγραπται.

ΣΥΜΕΩΝ.

Οὗτος ὁ δίκαιος Συμεὼν, ὅστις δεξιόμενος ἐν ἀγκάλαις τὸν Δεσπότην Χριστὸν παρεκάλει τὸν Θεόν, ἀπολυθῆναι τῆς ζωῆς, καθὼς ἦν αὐτῷ κεχηματισμένος ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, λέγων οὕτως· *Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ*· ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἠτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν· ὧς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραὴλ.

Ο ΔΕΣΠΟΤΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ.

Οὗτος ὁ Δεσπότης τῶν ὅλων Χριστὸς, περὶ οὗ πᾶσα προφητεία τοῖς ἀνθρώποις προεμνησθῇ· πρὸς δὲ ἀφορρὰ πᾶσα κτίσις, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογῆται, εἰς δόξαν Θεοῦ κάμπτουςα γόνυ. Χριστὸς τὸ πέρας πάσης προφητείας, ὁ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν, τὸ φῶς τὸ ἐκ τοῦ φωτός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος· ὃ πᾶσα ἡ κτίσις ὑποτάσσεται· ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, ὅστις καὶ δι' ἐαυτοῦ ἔδξα, Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου προεκήρυξαν τὸν Χριστόν. Αὐτῇ ἡ δόξα σὺν Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Πρόλογος περὶ τῶν ἀποστόλων.

Καθάπερ σὺν ἐπηγγελάμεθα τοὺς ἀρχαίους ἀνθρώπους δεῖξαι, καὶ τοὺς προφῆτας πάντας περὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου προειρηκότας, καὶ ὅτι πάντες ἀπὸ τοῦ πρωτοπλάστου Ἀδάμ μέχρι· Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ εἰς τὴν μέλλουσαν κατάστασιν ἀνθρώπων, τοῦτο πεποιθήκαμεν· ὅπερ καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς καὶ οἱ τούτου μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι διαβρῆθην λοιπὸν ἐκῆρυξαν· ὡς ἐστὶ τις μέλλουσα κατάσταση, καί τις ἐνταῦθα πολὺ, ἣν ἐν ἐαυτῷ πρῶτος ἡμῖν ἔδειξεν ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἀναστὰς ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀνεληλυθώς· ἣν καὶ οἱ πρῶτοι σκοπῶντι ἐμύνησαν, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα σαφῶς διαγγέλλουσι· καὶ ὅτι οὐδεὶς αὐτῶν πώποτε οὕτως τῶν νεωτέρων, οὕτε τῶν ἀρχαίων, ἐτέραν ποτὶ κατάστασιν, ἢ πρεσβυτέραν, ἢ μεταγενετέραν τούτων τῶν δύο, ἐκῆρυξαν ἢ ἐφαντάσθησαν· ἀλλ' ὅτι ἀρξάμενος ὁ Θεὸς ποιῆσαι τὴν κτίσιν πᾶσαν, τὰς δύο ταύτας μόνον καταστάσεις ἐποίησε· ταύτην πρῶτον ὀρίσας πολιτεύεσθαι, εἰθ' οὕτως τὴν μέλλουσαν, εἰς ἣν ἀφορρὰ πᾶς ὁ σκοπὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν προφητῶν αὐτοῦ. Αἰσχυνέσθωσαν τοίνυν οἱ Ἕλληνες οἱ συναίτιον τῷ Θεῷ τὸν κόσμον ὑποτιθέμενοι· καὶ προσδοτὴν καταγγέλλοντες, καὶ ἀνάστασιν σωματίων ἀθετοῦντες. Αἰσχυνέσθωσαν καὶ οἱ τούτων ἐπακολουθοί, οἱ χριστιανίζειν μὲν δοκοῦντες, τὰ δὲ ἔργα τὰ τῶν Ἑλλή-

²¹ Luc. i, 51. ²² Luc. ii, 22. ²³ ibid. 28-32. ²⁴ Luc. xvi, 16.

ων φρονουντες, οι λεγοντες σφαιροειδη ειναι τον ουρανόν. Ουδεν γαρ και αυτοι ετερον, ὡν οι Ἕλληνες καταγγέλλουσιν· δει τον κόσμον ἐν φθορᾷ τῶν σωμάτων εἶναι, και ἀνάστασιν σωμάτων μηδέποτε γίνεσθαι, μήτε ἐτέραν κατάστασιν. Αἰσχυνέσθωσαν Μανχαιοι και Μαρκιωνισται, τὰς σάρκας ἀποβαλλόμενοι, και πονηρὰς ἀρχῆς αὐτὰς ποιήματα καταγγέλλοντες. Αἰσχυνέσθωσαν πάντες ὅσοι ἀθετοῦσι τὰς ἡμετέρας ψυχὰς σὺν τῷ νοῦ αὐτῶν, τούτεστιν Εὐτυχή;· Ἀρείος, Ἀπολλινάριος, και πάντες ὅσοι κατ' αὐτούς. Αἰσχυνέσθωσαν πάντες οι αἰρετικοί, οι μη ὁμολογοῦντες ἕνα Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι γνωριζόμενον τε και προσκυνούμενον, ποιητὴν οὐρανοῦ και γῆς ὑπάρχοντα, και τῆς ἡμετέρας σαρκὸς τὴν ἀνάστασιν μη ὁμολογοῦντες, μήτε ἄγγελον, μήτε πνεῦμα. Αἰσχυνέσθωσαν τῶν Ἰουδαίων οἱ ἀπιστοὶ οἱ τὸν προσδοκώμενον μη δεξάμενοι, μήτε Χριστιανικὴν ἀνάστασιν ὁμολογοῦντες· ἀλλὰ τοιαύτην ὡς νῦν πολιτεύμεθα, γυμιοῦντες και γυμιζόμενοι. Εὖγε δὲ εὖγε, χαρὰ τε και ἀγαλλίασι τοῖς ὅντως Χριστιανοῖς, τοῖς πειθομένοις πάσῃ τῇ θεῇ Γράφῃ, Παλαιᾷ τε και Καινῇ Διαθήκῃ, τοῖς ποδηγηθεῖσιν ἐκ τοῦ νόμου και πιστεύουσαι Χριστῷ, και πᾶσιν οἷς ἐκήρυξε, και ἐτι λέγοντι· Ὁ νόμος και οἱ προφῆται ὥς Ἰωάννου προεκήρυξαν, και, ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἡ βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν διδύσκει, και βασιτεῖα ἀρχάουσιν αὐτὴν· ἵνα εἴπῃ· Ὅτι ὅσοι ἐαυτοὺς βιάζονται, και πολιτεύονται δικαίως, και μὴ ταῖς ἰδίαις ἐννοίαις ἐξακολουθοῦσιν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ πιστεύουσιν, ἐκείνοι ταύτης τυγχάνουσιν. Ἀμείλι και μήτηρ Ἰωάννου και Ἰακώβου αἰτησάμενη τὸν Κύριον, ἕνα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ εἶναι, και ἕνα ἐξ ἐκωνύμων ἐν τῇ βασιλείᾳ, ἀπεκρίνατο αὐτῇ, ὅτι Οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοιμάσται παρὰ τοῦ Πατρὸς μου· ὡς ἂν, Τὸ μὲν δῶρον τοῦ Θεοῦ πᾶσιν ἐφηπύλται, τὸ ἀναστῆναι ἐκ τῶν νεκρῶν και γενέσθαι ἀφθάρτους και ἀθανάτους και ἀτρέπτους· τὸ δὲ προτιμᾶσθαι ἐτέρου, οὐ δῶρον τούτου, ἀλλ' ἰτοιμασία τοῦ Θεοῦ τοῖς καλῶς πιστεύουσι και βιοῦσι· πάλιν γὰρ λέγει ὁ Κύριος, Δεῦτε, οἱ ἐυλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἰτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν, και τότε ἡτοιμάσθη φησὶν, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου προσειπόν.

Ὁ κοσμογράφος τοῖνον Μωϋσῆς, και οἱ λοιποὶ πάντες προφῆται, και ἀρχαῖοι ἄνθρωποι, περὶ τῶν δύο τούτων καταστάσεων και μόνων εἰπόντες, και ἐτέρας μὴ μνημονεύσαντες, ἀλλὰ ταῦτα μόνον προκηρύξαντες και συγγραφάμενοι· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ και ὁ Κύριος παραγεγώς, και οἱ τούτου μαθηταί, εὐαγγελισται, και ἀπόστολοι οὐδὲν ἕτερον ἀνεκήρυξαν, ἢ τὰς δύο ταύτας και μόνον καταστάσεις· τί ἐτι λείπεται περὶ πίστεως, ὡς ἐτι ταῦτα οὐκ ἔστιν ἀληθῆ;· Τίς οὐκ ἐντραπήσεται τὸν ὄχλον τῶν προρρήσεων, τὰς ἐκδόσεις τῶν προφητειῶν, τὸν ὄχλον τῶν σημείων και τῶν παραδόξων θαυμάτων, αὐτὴν τὴν πολιτείαν πάντων τῶν ἁγίων και τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, και τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων, τὴν συμφωνίαν τῆς Παλαιᾶς

A teri videntur, re autem, quemadmodum et Græci, sentiunt, dicentes sphaericum esse cælum : quique nullam aliam quam Græcorum sententiam tuerentur; verbi gratia, mundum semper in corruptione corporum versari, resurrectionem corporum nunquam fore, neque alium esse statum. Confundantur Manichæi et Marcionistæ, qui carnem abijciunt, et eam mali principii opificium esse prædicant. Confundantur omnes qui animas nostras cum mente earum vilipendunt, id est, Eutyches, Arius, Apollinarius, et quotquot illis similes sunt. Pudore afficiantur omnes hæretici, qui non consentiunt unum Deum in tribus hypostasibus cognitum et adoratum, cœli et terræ opificem, qui carnis nostræ resurrectionem non consentiunt, neque angelum, neque spiritum. Confundantur Judæi increduli, eum, qui expectabatur, non admitteutes, neque Christianam resurrectionem consentientes, sed solum vitam præsentem similem, in qua nubent et nubentur. Verum euge, euge, gaudium et exultatio vere Christianis, qui universæ divinæ Scripturæ, tam Veteri quam Novo Testamento obsequuntur, qui lege ducente, Christo et omnibus quæ ipse prædicavit crediderunt, hisque dictis obtemperaverunt : *Lex et prophetæ usque ad Joannem prædicaverunt*²³; et : *A diebus Joannis Baptistæ regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud*²⁴; ac si dicat : Quotquot sibi vim inferunt, ac juste conversantur, nec propriis cogitationibus obsequuntur, sed Deo fidem habent : hi regnum illud obtinent. Et vero matri Joannis et Jacobi a Domino petenti, ut unus ex illis suis a dextris ejus, alter vero a sinistris collocaretur in regno ipsius, respondit ille : *Non est meum dare, sed quibus paratum est a Patre meo*²⁵; id est, donum quidem Dei ad omnes extenditur, scilicet ut resurgant ex mortuis, et fiant incorrupti, immortales et immutabiles; quod vero alius alii præponatur, id donum non est, sed præparatio Dei iis, qui recte crediderint ac vixerint. Alit quippe iterum Dominus : *Venite, benedicti Patris mei, hæreditate accipite præparatum vobis regnum*²⁶; quando autem præparatum fuerit adjiciit, a constitutione mundi.

243 Mundi itaque descriptor Moyses ac reliqui omnes prophete, priscique viri, cum de duobus solum hisce statibus locuti sint, nec alium memoraverint, sed eos tantum prænuñtiaverint ac scripto consignaverint; nec illi duntaxat, sed etiam ipse Dominus, qui ad nos venit, ejusque discipuli, evangelistæ et apostoli, nihil aliud prædicaverint quam duos illos status : quid adhuc superest difficultatis circa fidem, num illa sint vera? Quis non revereat prædictionum multitudinem, eventus prophetiarum, signorum ac prodigiorum numerum, ipsam omnium sanctorum, Domini Christi et apostolorum ejus conversationem, Veteris Testamenti cum Novo consensum? Quisnam ex illis cum aliis dissensit,

²³ Luc. xvi, 16. ²⁴ Matth. ii, 12. ²⁵ Matth. xx, 24. ²⁶ Matth. xxv, 34.

sphaericumque cælum esse narravit? Quis hujus mundi præexistentiam prædicavit, aut æternum esse mundum pronuntiavit, aut corporum resurrectionem negavit, aut illum Christi œconomiam, qua justi homines in cælum ascendunt? Verum omnes, quasi uno duce divino Spiritu, eadem ipsa verbis, operibus, figuris prænuptiarunt, omnesque futurum statum respiciunt. Ipse vero Dominus Christus in Evangeliiis, quo loco versaturi sint, tum justi perfecti, tum medii, quo item impii, declarat. Et quidem de justis perfectis id ostendit, cum ad se evocans illos sic alloquitur: *Venite, benedicti Patris mei, hereditate accipite paratum vobis regnum a constitutione mundi* ⁹⁹: de impiis autem, cum iis qui a sinistris sunt ait: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, paratum diabolo et angelis ejus* ¹⁰⁰; ac si dicat, justis quidem, sursum in cælum interiorius, positum ultra visibile hoc firmamentum; impiis vero, deorsum in terram, quo diabolus conjectus est. Restat ut eorum qui in medio sunt locum quaeramus. Ait itaque in parabola decem virginum, quinque prudentes in thalamum, id est in cælum, cum sponso ingressas esse, quia, utpote prudentes, virginitatem et misericordiam elegerant, fatuas vero, quæ unam tantum ex illis elegerant, aliam vero desperarant, extra thalamum mansisse, cum clausam januam invenissent, et audivissent: *Discedite a me, nescio vos* ¹⁰¹, neque ingredi permissas, neque cum impiis condemnatas, sed extra thalamum manentes.

ῥῶνος, κεκλεισμένην εὐροῦσαι: μὴν θύραν, καὶ ἀκούσασαι, Ἀπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, ὅτι εἰσελθεῖν συγχωρηθεῖσαι, οὕτε μετὰ τῶν ἀσεβῶν κατακριθεῖσαι, ἀλλὰ μέινσαι ἔξω τοῦ νυμφῶνος.

Ita igitur unusquisque recta nec dissimulata fide et proba vita instructus, in regnum cum fiducia ingreditur: contra vero, qui nihil eorum habent, neque rectam fidem scilicet, neque probam vitam, ut cum diabolo circa terram degant damnantur. Qui autem aliud quidem habent, alio autem carant, quasi medii sunt, damnati ut extra **246** thalamum, seu extra firmamentum maneant. Species vero sive bonorum sive suppliciorum prorsus scire nequimus, nisi prius intra res ipsas constituamur; sed quasi in figura tantum et exemplo suppliciorum et bonorum hujusce vitæ, futura subindicavit. Neque enim poteramus alio modo, novas res illas nondum experti, intelligere; sed quatenus ænigmatice exprimi poterant, eatenus eas expressit ille: *Simile est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo* ¹⁰², suprema omnium hujusce vitæ bona deligens, bonisque illis comparans; similiter, pessima quæque, ignem, vermem, tartarum, stridorem dentium, tenebras, et alia id genus, quia inter hujus vitæ supplicia pro gravioribus habentur, illis suppliciis comparavit: cum non possiat bona illa, neque supplicia, neque medius inter ea status cogitatione percipi: sed ille alius status præsentī vita longe præstantior sit, multoque ipsi antecellat;

A καὶ Καὶνῆς Διαθήκης; Τίς ἐξ αὐτῶν διεφώνησε πρὸς τοὺς ἄλλους, σφαιροειδῆ τὸν οὐρανὸν ἐξηγησάμενος, ἢ προὑπαρξίν τοῦτου τοῦ κόσμου ἐκήρυξεν, ἢ ἄδιον εἶναι τὸν κόσμον ἀπεφάνητο, ἢ ἡθέτησε τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν, ἢ τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ γενομένην οἰκονομίαν τοῦ ἀνέρχεσθαι τοὺς δικαίους ἀνθρώπους εἰς τὸν οὐρανόν; Ἀλλὰ πάντες ὡς ἐξ ἐνὸς θεοῦ Πνεύματος ποθηγόμενοι, τὰ αὐτὰ διὰ λόγων, καὶ δι' ἔργων, ἢ τύπων προσμήνυσαν, καὶ πάντες εἰς τὴν μέλλουσαν κατάστασιν ἀπορώσει. Καὶ αὐτὸς ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἐν Εὐαγγελίοις δηλοῖ, ἐν ᾧ μὴ λουσιν ἀναστρέφεσθαι οἱ τέλειοι δικαίοι, καὶ οἱ μέσοι, καὶ οἱ ἀσεβεῖς· καὶ περὶ μὲν τῶν τελείων δικαίων, ὡς ὅταν προσκαλῆται αὐτοὺς πρὸς ἑαυτὸν λέγων· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· περὶ δὲ τῶν ἀσεβῶν, ὡς ὅταν τοῖς ἐξ εὐανθυμῶν λέγῃ· Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατακριμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· ἦν εἴπη, τοῖς μὲν δικαίοις, ἄνω εἰς τὸν οὐρανὸν ἐσωτέρων τοῦτου τοῦ ὁραμένου στερεώματος· τοῖς δὲ ἀσεβέσι, κάτω περὶ τὴν γῆν, ἐνθα καὶ ὁ διάβολος κατερρίσθη. Λοιπὸν τῶν μέσων ἀνάγκη ζητῆσαι τὸν τόπον. Ἀγείη τοίνυν ἐκ τῆ παραβολῆς τῶν ἑ· παρθένων, ὡς αἱ ἑ· φρόνιμοι εἰσηλθόντες μετὰ τοῦ νυμφῶνος εἰς τὸν νυμφῶνα, τούτεστιν εἰς τὸν οὐρανόν· ἐπειδήπερ καὶ τὴν παρθενίαν καὶ τὴν ἐλεημοσύνην, ὡς φρόνιμοι ἐπὶ ἐλπίσαντο· αἱ δὲ μωραὶ, φησί, τὸ ἐν ἐπιλεξάμεναι, C τοῦ δὲ ἑτέρου καταφρονήσασαι, ἐμειναν. ἔξω τοῦ νυμφῶνος.

Οὕτως οὖν ἕκαστος ἔχων πίστιν ὁρῶν ἀνυπόκριτον καὶ βίον καλόν, μετὰ παρρησίας εἰσέρχεται εἰς τὴν βασιλείαν· οἱ δὲ ἐναντιοί, οἱ μὴδὲ ἐν τοῦτω ἔχοντες, μήτε πίστιν ὁρῶν, μήτε βίον εὐθὴ, μετὰ τοῦ διαβόλου περὶ τὴν γῆν κατακρίνονται. Οἱ δὲ ἐν μὲν ἔχοντες, ἐν δὲ μὴ ἔχοντες, μέσοι τινές εἰσι, ἔξωθεν μένειν τοῦ νυμφῶνος κατακρινόμενοι, τούτεστι τοῦ στερεώματος. Τὸ δὲ εἶδος τῶν ἀγαθῶν, ἢ τῶν τιμωριῶν ἀδύνατον εἶδέναι ἡμᾶς, εἰ μὴ ἐνὸς αὐτῶν τῶν πραγμάτων γενώμεθα· ὡς ἐν ὑποδείγματι δὲ μόνον τῶν ἐνταῦθα τιμωριῶν καὶ τῶν ἐνταῦθα ἀγαθῶν, ἐσήμανε τὰ μέλλοντα. Οὐδὲ γὰρ ἐνῆν ἡμᾶς ἄλλως ἀκούσαι, μήπου πεῖραν εἰληφότας, καινῶν τιμῶν πραγμάτων, ἀλλ' ὅσον ἦν αἰνιγματωδῶς εἰπεῖν, εἶπαι, D ὅτι Ὁμοιωθὴ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἐποίησε τῷ υἱῷ αὐτοῦ γάμους, τὰ πάντων ἀνώτερα τῶν τοῦ βίου τοῦτου ἀγαθῶν ἐκλεξάμενος, καὶ ὁμοιώσας τοῖς ἐκείσε ἀγαθοῖς· ὁμοίως καὶ τὰ χεῖριστα, πῦρ, σκώληκα, τάρταρον, καὶ βρυγμὴν ὀδόντων, καὶ σκότος καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια, ἐπειδὴ ταῦτα τῶν ἐνταῦθα τιμωρητικῶν δεινότερα τυγχάνουσι, τούτοις αὐτὰ ἐξομοίωσεν. Οὕτε δὲ τὰ ἀγαθὰ τῶν ἐκείσε δυνατὸν ἀναλογίσασθαι, οὕτε τὰ δεινὰ, οὕτε τὰ μέσα τούτων· ἀλλ' ἑτέρα τις κατάστασις ἐστὶ κρείττων πολλῇ, καὶ λίαν πολλῇ καθόλου ὑπάρ-

⁹⁹ Matth. xxv, 34. ¹⁰⁰ ibid. 41. ¹⁰¹ ibid. 12. ¹⁰² Matth. xxii, 2.

χουσα, τῶν ἐνταῦθα· ὥσπερ κρείττων ὑπάρχει ὁ βίος οὗτος, τοῦ ὅτε ἤμεν ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς ἡμῶν. Ἀναλογισασθαι γὰρ δεῖ πῶς ἤμεν ἐσώμεν τῆς κοιλίας διάγοντες· ἐν σκότῳ, ἐν αἵματι, ἐν φλέγματι, ἐν χολῇ, καὶ βορβόρῳ, καὶ κόπρῳ, καὶ πάσῃ ἀκαθαρσίᾳ, καὶ δυσωδίᾳ συμφορῶμενοι, καὶ ἐν πάσῃ ἀγνωσίᾳ ὑπάρχοντες· παρακύψαντες δὲ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ἑτέρα τινα θεωροῦμεν, ὧν τὴν πείραν οὕτω παρειλήφαμεν, ἀνέσσεως ἕκτασιν, ἀέρος ἀναπνοὴν, ἀπὸ λαοσιν φωτὸς καλλίστου, κατασκευὴν κόσμου, τεχνίτου καὶ πανσόφου δημιούργημα, καὶ γνῶσεως Θεοῦ ἐμπιπλάμενοι· ἅπερ πάντα οὕτε εἰδέναι ἡμᾶς δυνατόν, οὕτε ἐνθυμηθῆναι, οὕτε ἀκοῦσαι, οὕτε ἀπολαῦσαι ἐνὸς τούτων, εἰ ὄντας ἐν τῇ κοιλίᾳ. Οὕτως καὶ τὴν μέλλουσαν κατάστασιν καθόλου κρείττονα τυγχάνουσιν τῶν ἐνταῦθα, ἀδύνατον ἡμᾶς ἀναλογισασθαι, εἰ ὄντας ἐν τούτῳ τῷ βίῳ, ἢ ἐνθυμηθῆναι ἢ φαντασθῆναι, εἰ μὴ ἐνὸς αὐτῶν τῶν πραγμάτων γενώμεθα· Ἄ γὰρ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, φησὶν, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἢ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Ὡσπερ τοίνυν ἐνταῦθα κοινὸν δῶρον ἅπασιν κεχάρισται ὁ Θεός, τὸν ἥλιον ἀνατέλλων ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ βρέχων ἐπ' ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς, οὕτω καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ καταστάσει κοινὸν δῶρον πᾶσι χωρίζεται, ἀθανασίαν, καὶ ἀφθαρσίαν, καὶ ζωὴν, καὶ ἀτρεπτότητα· κατὰ δὲ τὰς προτέρας πράξεις ἕκαστος ἐκυτῶ ἐφέλκεται, εἴτε τὴν βασιλείαν, εἴτε τὴν τιμωρίαν, εἴτε ἄνοδον ἐν οὐρανῷ, εἴτε μὴν ἐν τῇ γῇ, εἴτε περὶ τὴν μέσσην τάξιν. Πάντα δὲ αἰώνια καὶ ἀπέραντα τυγχάνει, καὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ τούτων χειρίστα. Καθόλου δὲ ἐκεῖνη ἡ κατάστασις τῆς ἐνταῦθα πολὺ καὶ πάνυ πολὺ διενήνοχε. Πρὸς τὰ ἀγαθὰ τὰ ἡτοίμασμένα τοῖς δικαίοις ἀντιδιαστελλόμενα τὰ τῶν ἀσεβῶν, ἑσχάτη τιμωρία καὶ κρίσις ἀνηλεὴς τυγχάνει· ἀναλογεῖ γὰρ τῇ καταστάσει ἐκεῖνη ἡ ταύτης κρίσις καὶ τιμωρία. Ἐλθόμεν λοιπὸν καὶ ἐπὶ τοὺς εὐαγγελιστὰς καὶ ἀποστόλους, καὶ δεῖξωμεν καὶ αὐτοὺς συμφῶνους τοῖς παλαιοῖς λέγοντας, ταύτας καὶ μόνας τὰς δύο καταστάσεις παρὰ Θεοῦ γεγενῆσθαι, ταύτην πρῶτην ἐν ᾗ καὶ διάγομεν νῦν, καὶ τὴν μέλλουσαν εἰς ἣν πάντες οἱ Χριστιανοὶ ἀφορῶμεν. Διαγράφωμεν οὖν καὶ τὸν πρῶτον τῶν εὐαγγελιστῶν Ματθαῖον λέγοντα περὶ τῶν τοιούτων.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΗΣ.

Οὗτος πρῶτος τῶν εὐαγγελιστῶν συγγραφάμενος Εὐαγγέλιον. Εὐαγγέλιον δὲ λέγεται ἀγαθὸν πραγματικὸν ἀγγελία. Οὗτος διωγμοῦ γενομένου ἐν Ἱεροσολύμοις ὅτε τὸν Στέφανον ἐλιθοβόλησαν, μέλλων καὶ αὐτὸς τὰ Ἱεροσόλυμα καταλιπεῖν, αἰτησάντων αὐτόν πινων τῶν πιστῶν, ἐγγράφον αὐτοῖς διδασκαλίαν καταλιπεῖν, δοκιμάσας τὴν ἐν σαρκὶ μάλλον ἐπὶ γῆς διακριθῆναι τοῦ Κυρίου, αὐτοὺς ἀνεγράψατο· εἰκόνα πολιτείας ἡναρέτου, καὶ διαγωγῆς οὐρανίου, καὶ ἐν Θεοῦ ἀνατροπῆς, αὐτοὺς διδάξαι προθέμενος. Τοῦτον οὖν τὸν σκοπὸν ἀποσώζων ἄρχεται ταῖς αὐτοῦ συγ-

A quemadmodum hæc vita longe præstat illi, quam in utero matris agehamus. Nobiscum enim reputare opus est, quo pacto degebamus in utero; in tenebris, in sanguine, in phlegmate, bili, luto, stercore, in immunditiis omnimodis, in fetore versantes, inque omni rerum ignorantia. In hac autem vitam ingressi, longe alia videmus, quorum experimentum nondum ceperamus, liberiores extensionem, aeris respirationem, pulcherrimæ lucis voluptatibus et usum, mundi compositionem, sapientissimi artificis opus, idque Dei cognitionis lumine repleti; quæ omnia, dum in utero essemus, neque nosse, neque cogitatione assequi, neque audire, neque vel uno eorum frui poteramus. Pari modo futurum statum, præsentī omnino præstantiorem, dum in hac vita sumus, intelligere prorsus aut imaginari nequimus, nisi intra res ipsas constituamur. Nam, inquit, *Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se*²³. Sicut ergo commune in hac vita donum omnibus Deus elargitus est, dum solem oriri facit super justos et injustos, ac pluit super bonos et peccatores²⁴; ita et in futura vita commune donum omnibus imperit, immortalitatem scilicet, incorruptionem, vitam et immutabilitatem: verum quiseque secundum pristina opera, sive regnum, sive supplicium, sive ascensum in cælum, sive commorationem circa terram, aut denique medium quemdam statum sibi procurat et pertrahit. Isthæc porro omnia æterna et infinita sunt, sive bona, sive pessima. Ille vero status a præsentī multum, imo immane quantum differt. Quod si bona iustis præparata cum impiorum pœnis comparentur, **245** hæc sane pro extremo supplicio ac pro immitissima damnatione habeantur: damnatio quippe et supplicium ad illam vitam proportionē quadam confertur. Restat ut ad evangelistas et apostolos transeamus, ostendamusque eos, cum priscis consonantes, duos illos solum status a Deo adornatos esse declarare; videlicet hunc præsentem in quo nunc degimus, et futurum ad quem Christiani omnes respicimus. Jam a primo evangelistarum Matthæo, his de rebus loquente, scribere aggrediamur.

D

MATTHÆUS EVANGELISTA.

Hic evangelistarum primus Evangelium suum scripsit. Evangelium autem dicitur honorum rerum nuntium. Hic facta Hierosolymis persecutione, cum lapidatus Stephanus est, Hierosolymis discessurus, rogantibus quibusdam fidelibus, ut sibi doctrinam scripto consignatam relinqueret, ut experimento noverat, carnalem Dominum in terra conversationem eis descripsit, ut probi instituti, celestis vitæ, divinæque conversationis imaginem ipsis traderet. Hoc itaque scopo insistens, librum suum sic orditur, *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii*

²³ I Cor. II, 9. ²⁴ Matth. v, 23.

Abraham⁶⁶; ac si diceret: Ad vos, o fidelissimi, sermonem dirigens, stupendæ generationis, optimæ conversationis, celestis instituti, novique status librum edo. Quoniam Deus Abrahamo et Davidi pollicitus est, futurum esse ut in semine eorum benedicerentur omnes gentes, ipsumque semen eorum in sæculum regnaret; illius ego ortum describo, per quem ex eorum semine prodeuntem, Deus mundum benedixit et restaurat, æternumque regnum elargitur; quomodo scilicet futuri status princeps sit, novo ac decenti more conceptus ac genitus, atque cum omni iustitia et sanctitate sine peccato conversatus. Quemadmodum enim protoplastus Adam Ex terra nondum sata, nec aratro ab homine subacta, divina virtute productus est, sic et ille secundi status princeps, ex hominibus, et ut quis dixerit, ex terra virgine, sine semine, sine viro, virtute Spiritus sancti prodiit: rursumque sicut tunc femina ex masculo producta est, sic contra masculus ex femina producit: ac quemadmodum item ille a diabolo victus humano generi mortem intulit, sic et iste, devicto hoste, mortem ex humano genere eliminavit, ac immortalitatem vitamque sine termino ipsi procuravit. Hæc porro simillaque cum eloqui in proposito haberet beatus Matthæus, scriptum narrationemque suam sic contexuit, quomodo sine semine conceptus sit ex Spiritu sancto, ac proficiens ætate, sine peccato

246 versatus sit, ac vitæ institutum secundum legem, et Evangelium, omnemque iustitiam impleverit: quo pacto tentatori traditus, victor evaserit, ac insuperabilis manserit, atque ultra stadii locum adversarium naturæ humanæ projecit: hinc vero Judæorum insidiis appetitus ac morti ab iis iniuste traditus, eam libenter generis causa suscepit, ut vetus chirographum congruenter discissum, cruci affligeret, ac mortem pro omnibus debitam ipse ut rationabilis hostia lueret, sese inculpatum Deo offerens. Demum vero cum post triduum resurrexisset ex mortuis, mortis solutionem omnibus ostendit, omnesque gaudere jubet, quod ipse imperium mortis sustulerit. Memorat item Matthæus ascensum in cælum, etiamsi non in fine libri, sed in ipso opere, cum de Joanne Baptista agit his verbis: *In diebus illis venit Joannes Baptista, prædicans in deserto Judææ et dicens: Penitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum*⁶⁷; ac si diceret, Habitatio illa in cælis jam prope est ut, adveniente Christo, exhibeatur. Imo etiam in beatitudinibus, et passim in libro suo regni cælorum meminit, maxime vero quando cum Phariseis et Sadduceis de resurrectione edisserens Dominus ita loquitur: *Nam in resurrectione neque nubent, neque nubentur; sed sicut angeli Dei in cælo*⁶⁸. Hunc in libro beati Matthæi evangelistæ scopum deprehendere est.

γραφῇ, μὲνηται βασιλείας οὐρανῶν· ἐξαιρέτως δὲ ὅτε περὶ ἀναστάσεως ὁ Κύριος, λέγων οὕτως· Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὐτε γαμοῦσι, οὐτε ἐγαμίζονται, ἀλλ' ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανῷ. Οὗτος ὁ σκοπὸς τῆς συγγραφῆς τοῦ μακαρίου Ματθαίου τοῦ εὐαγγελιστοῦ.

⁶⁶ Matth. i, 8. ⁶⁷ Matth. iii, 1, 2. ⁶⁸ Matth. xxii, 30.

γραφαῖς λέγων οὕτως· Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαυὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ· τοῦτο λέγων· Πρὸς ὑμᾶς, ὧ πιστοῦνται, τὸν λόγον ποιοῦμενος παραδόξως γενέσεως, καὶ ἀρίστης πολιτείας, καὶ διαγωγῆς οὐρανοῦ, καινοπρεποῦς καταστάσεως, ὁμῶς ἐκτιθεμαι βίβλον. Ἐπειδὴ περὶ τὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Ἀβραάμ ὁ Θεὸς ἐπαγγελίας ἱποθήκατο, ἐνευλογεῖσθαι διὰ τοῦ σπέρματος αὐτῶν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τὸ σπέρμα αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα βασιλεύειν· αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ ἐξ αὐτῶν σπέρματος, δι' οὗ ὁ Θεὸς τὸν κόσμον εὐλογεῖ καὶ ἀνακτίζει, καὶ βασιλείαν αἰώνιον χαρίζεται, τὴν γένεσιν διηγούμεναι· ὅπως ἀρχηγός ἐστι τῆς μελλούσης καταστάσεως, καινοπρεποῦς συλληφθεὶς καὶ τεχθεὶς καὶ ἐν πάσῃ δικαιοσύνῃ καὶ ἀγνότητι ἀναμαρτήτως πολιτευσάμενος. Ὅσπερ γὰρ ὁ πρωτοπλάστως Ἀδὰμ ἐκ γῆς μύθῳ σπαρείσσης, καὶ γεωργηθείσης παρὰ ἀνθρώπου, δυνάμει θεῆα παρήχθη, οὕτω καὶ ὁ τῆς δευτέρας καταστάσεως ἀρχηγός ἐκ τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἂν τις εἴποι, Ἐκ παρθένου γῆς ἀσπόρως, ἀνευ ἀνδρὸς, δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρήχθη· καὶ ὥσπερ πάλιν τότε τὸ θῆλυ ἐκ τοῦ ἀρρένου παρήχθη, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ ἀρρὲν ἐκ τοῦ θήλεος παρήχθη· καὶ ὥσπερ ἐκεῖνος ἡττηθεὶς ἐκ τοῦ διαβόλου τὸν θάνατον τῷ γένει παρείσθηγεν, οὕτω καὶ οὗτος νικήσας τὸν θάνατον ἐκ τοῦ γένους κατήργησε, καὶ τὴν ἀθανασίαν καὶ ζωὴν ἀτελεύτητον τῷ γένει προσέκησάτο. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα σκοπὸν ἔχων εἰπεῖν ὁ μακαρίτης Ματθαῖος, ἐξέθετο τῇ αὐτοῦ Γραφῇ· ὅπως ἐγένετο συλληφθεὶς ἀσπόρως ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ ὅτι προβάς ἐν ἡλικίᾳ, ἀναμαρτήτως ἐπολιτεύσατο, τὴν τε κατὰ νόμον πολιτείαν καὶ τὴν εὐαγγελικὴν καὶ πᾶσαν δικαιοσύνην ἐπλήρωσε· παραδοθεὶς δὲ καὶ τῷ πειράζοντι, νικητῆς ἀνεφάνη, ἀήττητος διαμείνας, καὶ ἐξω τοῦ σκάμματος ὑπερακοντίσας τὸν ἀντίπαλον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· εἰτα καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπιβουλευθεὶς καὶ παραδοθεὶς ἀδίκως εἰς θάνατον, δέχεται καὶ τοῦτον ὑπὲρ τοῦ γένους ἰκοντή· ἐν εὐλόγῳ τὸ παλαιὸν χειρόγραφον σχίσας τῷ σταυρῷ προσηλώσας, καὶ τὸν ὑπὲρ ἀπάντων ὀφειλόμενον θάνατον ὡς θυσία λογικὴ ἀποτίσας, αὐτὸν ἁμῶν προσενέγκας τῷ Θεῷ. Τότε λοιπὸν τριήμερος ἀναστὰς ἐκ τῶν νεκρῶν, πᾶσιν ἔδειξε τοῦ θανάτου τὴν κατάλυσιν, καὶ χαίρειν πᾶσι παρεγγυᾷ τοῦ θανάτου ἐπὶ λοιπὸν τὸ κράτος καθελόν.

D Μένηται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ματθαῖος τῆς ἀνάδου τῆς εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ καὶ μὴ ἐν τῇ τελει, ἀλλ' οὖν γε ἐν αὐτῇ τῇ συγγραφῇ, ἥνικα λέγει περὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ οὕτως· Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις παραγίνεται Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, κηρύσσων ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας, καὶ λέγων· Μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἵνα εἴπῃ, Τὸ οἰκητήριον τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς λοιπὸν ἑτοιμὸν ἐστί, τοῦ Χριστοῦ παραγινόμενον, ἀναδεικνυσθαι. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς μακαρισμοῖς καὶ ἐν πάσῃ τῇ συγγραφῇ τοῖς Φαρισαίοις καὶ Σαδδουκαίοις διαλεγόμενος πρὸς τοὺς μακαρίους καὶ Σαδδουκαίους διαλεγόμενος.

ΜΑΡΚΟΣ Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΗΣ.

A

MARCUS EVANGELISTA.

Οὗτος ὁ δεύτερος, Πέτρου ἐν Ρώμῃ ἐνταλειμένον αὐτῷ, Μάρκος συγγραφέμενος Εὐαγγέλιον· ὃς ἀρχὴν τοῦ Εὐαγγελίου, ἦτοι τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὸ βάπτισμα συγγραφέμενος, ὃ τύπος ἦν τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, δι' ἧς εἰς ἀθάνατον καὶ ἀτρεπτον ζωὴν ἀναγεννώμεθα. Εἶτα καὶ αὐτὸς τοὺς πειρασμοὺς εἰρηκῶς, καὶ τὴν νίκην, ὁμοίως καὶ τὴν ἐπιβουλὴν, καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὴν ἀνάστασιν, ἐτέλεσε τὴν αὐτοῦ Γραφὴν. Μέννηται δὲ καὶ αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, κηρύττοντος ἡγγικίνειν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἅπαρ πάντα καὶ αὐτὸς σύμφωνα τῷ μακαρίῳ Ματθαίῳ ἐφθέγγετο. Εἰς γὰρ σκοπὸς ἐστὶ πάσης τῆς θείας Γραφῆς.

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος τῆς Νέας Διαθήκης κήρυξ ὑπάρχων, ταῦτα τῷ πρὸ αὐτοῦ ἡμῖν συνέγραψεν, ἐκ τῆς κατὰ τὸ βάπτισμα ἱστορίας ἀρξάμενος· ἥτις καὶ τύπος ἐστὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· λέγω δὲ τῆς καινῆς καὶ οὐρανίου πολιτείας· ὅπως τε ἐβαπτίσθη, καὶ ἐπολιτεύθη, καὶ ἀπεκάνθη, κα' ἀνέστη, καὶ εἰς οὐρανὸς ἀνελήλυθεν· ἔνθα ἐστὶ τῆς δευτέρας καταστάσεως ὁ τόπος καὶ ἡ πολιτεία. Δόξα τῷ ἐξ ἀρχῆς ἐτοιμάσαντι καὶ προμηνύσαντι (θεῷ) καὶ νῦν πληρῶσαντι, καὶ πληροῦντι. Ἀμήν.

ΛΟΥΚΑΣ Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΗΣ.

B

Paragraphe.

Et hic quoque Novi Testamenti præco, eadem quæ prior ille nobis conscripsit, orsus ab historia baptismi, qui resurrectionis ex mortuis typus est; videlicet novæ et cœlestis vitæ: narratque quomodo baptizatus, et conversatus sit, qua ratione mortuus sit, resurrexerit, et in cœlos ascenderit, ubi ille secundi status et vitæ locus est. Gloria Deo, 247 qui ab initio hæc præparavit et prænuntiavit, et nunc implevit et implet. Amen.

LUCAS EVANGELISTA.

Οὗτος Λουκᾶς ὁ τρίτος τῶν εὐαγγελιστῶν, ὃς θεωρήσας πολλοὺς ἐπιχειρηκότας ἀναγράψασθαι Εὐαγγέλια, καὶ ἐκ καρδίας πολλὰ πραττομένους, αὐτὸς τάχιστα πρὸς τὸν ἴδιον μαθητὴν Θεόφιλον συγγράφει λέγων, ἀσφαλίζόμενος μὴ παρασυρῆναι τοῖς ἐκείνων πλάσμασι, μηδὲ παρατραπῆναι ὡς πρώτην μεμάθηκεν· ἵνα γινώσκῃ, φησὶν, ἀκριβῶς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν. Διηγέται τοίνυν αὐτῷ ὅσαπερ καὶ παρέδωκεν αὐτῷ, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς γενέσεως Ἰωάννου, τοῦτο διδάσκων, ὅτι καὶ τοῦ Προδρόμου ἡ γένεσις παράδοξος ἦν. Εἶτα τὴν αὐτὴν τοῦ Δεσποῦ Χριστοῦ κατὰ σάρκα, καὶ αὐτὴν παραδόξως, διηγησάμενος γενεὴν κατὰ τὴν τοῦ προλαβόντος Ματθαίου σκοπὸν, εἰρηκῶς κατὰ ἀναποδισμὸν τοὺς αὐτοῦ προγόνους· ὡς ἐκ τοῦ Δαυὶδ καὶ τοῦ Ἀβραάμ· ἔτι τε παρατείνας ὡς ἐκ τοῦ Ἀδάμ ὑπάρχει· μὴ εὐρηκῶς ὑστερόν τινα, ἐπὶ τὸν Θεὸν λοιπὸν ἀνέδραμε, λέγων, τοῦ Θεοῦ, τουτέστι τοῦ ἀρξαμένου τῆς κτίσεως, κατὰ τὸν ἐροφάντην Μωϋσέα, καὶ ποιήσαντος τὸν πρωτόπλαστον Ἀδάμ. Εἶτα πάλιν καὶ αὐτὸς ὁμοίως τοῖς ἄλλοις εἰρηκῶς, περὶ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τῶν πειρασμῶν, ἔτι τε καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως· μετὰ ταῦτα καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Εὐαγγελίῳ, καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι τὴν ἀνοδὸν αὐτοῦ τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀπαγγέλλει, καὶ ὅτι οὕτως πάλιν ἐλεύσεται. Καὶ τελειοί καὶ αὐτὸς τὴν ἑαυτοῦ συγγραφὴν, εἰς ἓνα σκοπὸν ἀφορῶν ὃν πάντες προσδοκῶσι, τοῦτο διδάσκων καὶ τὸν ἑαυτοῦ μαθητὴν τὸν θεοφιλεῖ Θεόφιλον.

C

Hic est Lucas, tertius evangelistarum, qui cum videret multos Evangelia describere aggressos esse, ac multa ex se suoque Marte confinxisse, statim ad discipulum suum Theophilum reseribit, monens ne eorum confictionibus deciperetur, neu ab iis, quæ prius edidicerat, averteretur, his verbis: *Ut cognoscas, inquit, sedulo eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem* 248. Enarrat igitur ea quæ jam ipsi tradiderat, orsus a Joannis natalibus, narransque Præcursoris quoque ortum admirandum fuisse. Deinde vero Domini Christi quoque secundum carnem natalia, item mirabilibus plena, enarrat, ac, secundum Matthæi scopum, qui ipsum præcesserat, ejus progenitores, retroversus numerando, recenset, ac ex Davide et Abrahamo ortum narrat; hinc vero retrocedens, ex Adamo prodiisse refert: ac cum neminem ultra reperiat, ad Deum denique recurrit, dicens, *qui fuit Dei* 249, qui scilicet creationem orsus est, secundum sacrum præconem Moysen, et protoplastum Adamum condidit. Deinde postquam aliis Evangeliiis similia narravit, de baptismo, de tentationibus, præterea verò de morte et de resurrectione; postea, tam in Evangelio, quam in Actibus, ascensum ejus in cœlum enuntiat, additque sic denuo venturum esse. Et sic ille quoque librum suum claudit, ad unum scopum, quem exspectant omnes, respiciens, atque sic erudiens religiosissimum Theophilum discipulum suum.

248 Luc. i, 4. 249 Luc. iii, 38.

Paragrapha.

Hic quoque Novi Testamenti præco, eadem quæ alii protulit, ab ortu Præcursoris iniens, hinc ad ejus natalia progressus, illius item vitæ genus enarrans; similiterque de evangelica vita edisserens, nempe de baptismo, de morte, de resurrectione, demumque de ascensu in cælum, ubi secundi nostri status domicilium exsistit. Gloria Deo qui hæc ab initio præparavit ac prænunnavit, et jam implevit in diesque implet. Amen.

Paragrapha alia.

Hic item a multitudine exercitus angelorum celebratam Dei gloriam conscripsit, quod illi in ortu secundum carnem Domini Christi præstiterunt, gaudentes, exsultantes, ac dicentes: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus beneplacitum* ⁷⁰: illam olim eorum tristitiam, quàm ob proteoplastum **248** hominem susceperant depellentes, ac de secundi Adami natalibus lætantes.

JOANNES THEOLOGUS.

Hic theotogus Joannes evangelistarum princeps, a Christo plus omnibus adamatus, qui supra pectus Domini recubuit, atque inde, ceu ex perenni fonte, mysteria hausit; cui Ephesi versanti triumphum evangelistarum libri a fidelibus traditi sunt: quos ille acceptos bene habere pronuntiavit: sed quædam in illis ommissa fuisse, quæ enarrare necesse esset. Rogatus autem a fidelibus, ipse quoque librum suum edidit, ac quodammodo quod prætermisissimum fuerat supplevit; exempli causa, de nuptiis in Cana, de Nicodemo, de Samaritana, de regulo, de cæco nato, de Lazaro, de indignatione Judæ, quod mulier Dominum unxisset, de accedentibus, Græcis, de lotione pedum, ac de aliis ad doctrinam pertinentibus quæ in medio habentur, de Paraceto; præcipue vero Christi deitatem clare prædicavit, illudque ceu libri sui fundamentum præmisit: quæ omnia ab aliis prætermissa fuerant. A deitate igitur orsus, statim ad humanitatem ejus progressus est, ac ea omnia narravit, quæ jam ab aliis dicta fuerant, baptisma, tentationes, mortem, resurrectionem. Deinde vero ea omnia addit, quæ post resurrectionem fecit: quod scilicet januis clausis ingressus sit, quod manus, pedes et latus ostenderit, quod cum ipsis comederit et biberit, iterque fecerit, quod oculos eorum continuerit ne viderent ipsum: quod quoties vellet confestim evanesceret, quod docentis more Mariæ dixerit: *Ne me tangas* ⁷¹, his docens immortalium conversationem cum mortalibus non congruere, sed potius in cælo esse. Ideoque jubet illam discedere, ac discipulis nuntiare illud: Ascendo in cælum, quo vos etiam ascensuri estis. Hæc omnia cum scripsisset ille, librum suum clausit, unumque scopum cum aliis evangelistis habet, quod videlicet ex hoc statu in futurum respicere

A

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος ὁ κήρυξ τῆς Νέας Διαθήκης τὰ αὐτὰ τοῖς ἄλλοις ἐξείπεν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς γενέσεως τοῦ Προδρόμου, ἐλθὼν καὶ ἐπὶ τὴν αὐτοῦ γέννησιν, εἰπὼν δὲ καὶ τὴν αὐτοῦ πολιτείαν· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν εὐαγγελικὴν, λέγων δὴ βάπτισμα, θάνατον, ἀνάστασιν, εἰς ὑπερτον καὶ αὐτὸς τὴν ὁδὸν τὴν εἰς οὐρανὸν εὐαγγελίζειν, ἐνθα ἐστὶ τὸ τῆς δευτέρας ἡμῶν καταστάσεως κατοικητήριον. Δόξα τῷ ἐξ ἀρχῆς ἐτοιμάσαντι, καὶ προμηνύσαντι περὶ τούτων Θεῷ, καὶ νῦν πληρῶσαντι, καὶ πληροῦντι. Ἀμήν.

Παραγραφή ἑτέρα.

Οὗτος πάλιν συνέγραψε τοῦ πλήθους τῆς στρατιᾶς τῶν ἀγγέλων τὴν δοξολογίαν, ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ κατὰ σάρκα χαίροντων καὶ ἀγαλιώντων καὶ λεγόντων· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· τὴν πάλαι κατήφειαν αὐτῶν, τὴν διὰ τὸν πρωτόπλαστον ἄνθρωπον, νῦν ἀποθήμενοι, χαίροντες ἐπὶ τῇ τοῦ δευτέρου Ἀδάμ γεννήσει.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ.

Οὗτος ὁ θεολόγος Ἰωάννης ὁ ἑσχατός τῶν εὐαγγελιστῶν, ὁ πλεῖον πάντων ἀγαπώμενος ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὁ ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ Κυρίου ἀνακλιμένος, ὁ ἐκείθεν ὡς ἐξ ἀενάου πηγῆς τὰ μυστήρια ἀρρύητος· ᾧ ἐν Ἐφέσῳ διάγοντι ἐπεδόθησαν τῶν ἐτέρων τριῶν εὐαγγελιστῶν ὑπὸ τῶν πιστῶν αἱ συγγραφαί· καὶ δεξάμενος εὖ ἔχειν αὐτὰς ἀπεφώνητο· τινὰ δὲ ἐν αὐτοῖς παραλελειθῆαι ἔφη, ἅτινα καὶ ἀναγκαῖον ἦν διηγῆσθαι. Καὶ παρακληθεὶς ὑπὸ τῶν πιστῶν, ἐξέθετο καὶ αὐτὸς τὴν ἑαυτοῦ συγγραφὴν, τρέπον τινὰ παραλελειμμένον ἀνεκλήρωσε· οἷον περὶ τοῦ ἐν Κανὰ γάμου, περὶ Νικοδήμου, περὶ τῆς Σαμαρείτιδος, περὶ τοῦ βασιλικοῦ, περὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ, περὶ τοῦ Λαζάρου, περὶ τοῦ τὸν Ἰούδαν ἀγανακτεῖν, διὰ τὴν ἀλείψασαν τὸν Κύριον μύρω, περὶ τῶν προσελθόντων Ἑλλήνων, περὶ τοῦ νικητῆρος, καὶ περὶ ἐτέρων διδασκαλιῶν, ἐν μέσῳ εἰρημένον, περὶ τοῦ Παρακλήτου· ἐξαιρέτως δὲ καὶ περὶ τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ φανερώς κηρύξας, θεμιλίον τῆς αὐτοῦ συγγραφῆς αὐτῷ προτάξας· ἅπερ ἅπαντα παραλελειμμένα τοῖς ἄλλοις ἦν. Ἀρξάμενος τοίνυν ἀπὸ τῆς θεότητος, μετελήλυθεν εὐθέως καὶ ἐπὶ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ· εἰπὼν καὶ αὐτὸς ὅσα καὶ τοῖς ἄλλοις προεῖρητο, βάπτισμα, πειρασμούς, θάνατον καὶ ἀνάστασιν. Εἶτα πάλιν προστίθεισιν ὅσα μετὰ τὴν ἀνάστασιν παποήκεν, ὡς τὸν θυρῶν κεκλεισμένον εἰσῆλθεν, ὡς ἔδειξε τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας καὶ τὴν πλευρὰν, ὡς συνέφαγε καὶ συνέπιεν αὐτοῖς, ὡς συνωδοκίησεν, ὡς ἐκράτει τοὺς ὀφθαλμούς τοῦ μὴ ὄραν αὐτὸν, ὡς ὅτε ἐβούλετο ἄθροον πάλιν ἀπελιμπάνετο, ὡς διδασκαλικῶς τῇ Μαρίᾳ ἔλεγε· *Μὴ μου ἅπτου*, διδάσκων διὰ τούτων ὡς τῶν ἀθανάτων ἢ διαγωγῇ μετὰ θνητῶν οὐχ ἄρμόζει, ἀλλὰ μέλλον ἐν οὐρανῷ ἐστὶ τῶν ἀθανάτων ἢ διαγωγῇ. Διὰ τοῦτο καὶ λέγει αὐτῇ ἀπελθεῖν, καὶ εἰπεῖν τοῖς μαθηταῖς, ὅτι Ἀναβαίνω εἰς τὸν οὐρανόν, ἐνθα καὶ ὑμεῖς μέλλετε

⁷⁰ Luc. ii, 14. ⁷¹ Luc. xx, 17.

ἀνέναι. Ταῦτα πάντα συγγραφάμενος καὶ αὐτὸς, A oportet : ad quem respicit omne divinitus inaspiratum Vetus et Novum Testamentum.

ἐτέλεσε τὴν αὐτοῦ γραφὴν ἕνα σκοπὸν ἔχων οὖν τοῖς ἄλλοις εὐαγγελισταῖς, διδάξει, ὅτι ἐκ ταύτης τῆς καταστάσεως ἐπὶ τὴν μέλλουσαν δεῖ ἀφορᾶν, πρὸς ἣν ἀφορᾷ πᾶσα ἡ θεοπνευστος Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη.

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος τῆς Νέας Διαθήκης κήρυξ ἀναφανείς, τὰ παραλειμμένα τοῖς ἄλλοις εὐαγγελισταῖς συγγραφάμενος, καὶ ἀναπληρώσας τὰ λοιπὰ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως ἐξεῖπε, βάπτισμα, πολιτείαν, θάνατον, καὶ ἀνάστασιν, καὶ ἀνοδὸν τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν ἔνθα ἐστὶ τῶν ἀθανάτων καὶ δικαίων ἀνθρώπων καὶ ἀγγέλων τὸ κατοικητήριον, τοῦτέστι τῆς δευτέρας καταστάσεως ὁ τόπος. Δόξα τῷ ταῦτα ἐτοιμάσαντι, καὶ προμηνύσαντι, καὶ ἐτι πληροῦντι. Ἀμήν.

ΠΕΤΡΟΣ Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ.

Οὗτος Πέτρος ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων, ὁ τὰς κλειῖς τῶν οὐρανῶν πιστευθείς, ὁ ἐν τῇ αὐτοῦ ὁμολογίᾳ τεθεμελιωμένην ἔχων τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ τρίτον ἀρνησάμενος καὶ τρίτον ὁμολογήσας, ὁ γενναίως τὸν σταυρὸν κατακάραν παρακαλῶν ὑπομείναι, καὶ οὗτος τὸν αὐτὸν τοῖς εὐαγγελισταῖς ἀποσώζων σκοπὸν, οὕτως ἐν ταῖς Πράξεσιν ἐφη Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδοειγμένον εἰς ὑμᾶς δυνάμει, καὶ τέρασι, καὶ σημεῖοις, οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς υἱοὶ οἰδατε· τοῦτο γὰρ τῇ ὀρισματῇ βουλῇ καὶ προηγήσει τοῦ Θεοῦ ἐκδοτὸν λαβόντες, διὰ χειρῶν ἀνθρώπων προσπήξαντες, ἀνέλτε· ὅν ὁ Θεὸς ἀνέστησε, λύσας τὰς ῥένας τοῦ θανάτου· εἴτα πάλιν κατιῶν, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ Θεός, οὗ πάντες ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες. Τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ Θεοῦ ὑψωθείς, τὴν τε ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος λαβὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐξέχεε τοῦτο, ὃ νῦν ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε. Οὐ γὰρ Δαυὶδ ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς· λέγει δὲ αὐτὸς, Εἰπὲν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Ἀσφαλῶς οὖν τινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι Κύριος καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. Σκοπητέον ἐνταῦθα, πῶς πᾶσιν τὴν ὑπόθεσιν τῶν εὐαγγελιστῶν εἰς ὀλίγους πᾶν στίχον περιέγραφεν, εἰπὼν περὶ αὐτοῦ καὶ τὴν θρησκείαν αὐτὸν Ναζαρετ, καὶ ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἀνὴρ τυγχάνει, ὡς δεῦτερος Ἀδάμ, καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ θαυμάσια ἐργάζετο ὁ Θεός, καὶ ὅτι συγχωρήσει ἰδίᾳ ἀπεκτάσθῃ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἀνέστησεν ἀθάνατον καὶ ἄτρεπτον, τοῦτο γὰρ ἐφη, λύσας τὰς ῥένας τοῦ θανάτου, καὶ ὅτι τῇ θεῇ δυνάμει ὑπερυψωθείς εἰς οὐρανὸν ἀνελήλυθε, κάκειθεν κατέπεμψε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οὐ γὰρ ἑτέρος τις ἀνελήλυθεν εἰς τὸν οὐρανὸν, ἢ Δαυὶδ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος, περὶ οὗ καὶ ὁ Δαυὶδ εἶπεν· Εἰπὲν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· καὶ Ἀσφαλῶς Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν.

Ἐτι δὲ πάλιν λέγει πρὸς Κορνήλιον οὕτως· Ἰησοῦν

Paragrapha.

Et hic quoque Novi Testamenti præco declaratus, ea quæ ab aliis evangelistis ommissa fuerant conscripsit, et quæ in aliis deerant implevit : similiterque narravit baptismum, conversationem, mortem, resurrectionem et ascensum in cælum, ubi est immortalium et justorum hominum, angelorumque domicilium, sive locus secundi status. Gloria ei qui hæc paravit, et prænuuntiavit, ac jam implet. Amen.

PETRUS APOSTOLUS.

Hic est Petrus apostolorum coryphæus, cui credita sunt claves regni cælorum, qui in confessione sua fundatam habet Ecclesiam, qui ter negavit, et ter confessus est, qui generose crucem inverso capite sustinere rogavit, qui et ipse eundem quem evangelistæ scopum servat, sic in Actibus verba faciens : Jesum Nazarenum, virum approbatum a Deo in vobis, virtutibus, et prodigiis et signis, quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut et vos scitis : hunc definito consilio et præscientia Dei traditum apprehendentes, et per manus iniquorum affigentes, interemistis : quem Deus suscitavit, solutis doloribus mortis. Sub hæc autem : Hunc Jesum suscitavit Deus, cujus omnes nos testes sumus. Dextera igitur Dei exaltatus, et promissione Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hunc, quem vos videtis et auditis. Non enim David ascendit in cælum; dicit autem ipse : Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Certissime ergo sciat omnis domus Israel, quia Dominum et Christum eum Deus fecit, hunc Jesum, quem vos crucifixistis. Hic porro observes velim, eum totum evangelistarum argumentum paucis versiculis circumscripsisse, cum de ipso loquens Nazaretam, quæ ipsum aluerat, memoravit, atque ipsum a Deo virum esse, utpote secundum Adamum, ejusque opera Deum mirabilia patrasse : item quod permissione propria occisus sit ab iniquis, et quod Deus ipsum, ut immortalem et immutabilem (id enim ait), suscitaverit, solutis doloribus mortis, et quod divina virtute exaltatus, in cælum ascenderit, atque inde Spiritum sanctum emiseric. Neque enim alius quispiam, vel ipse David, ascendit in cælum, sed ipse Dominus, de quo ait David : Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, et, Certissime Dominum ipsum et Christum fecit.

Ait iterum ad Cornelium : Jesum a Nazaret, quo-

¹¹ Act. II, 22-24. ¹² ibid. 32-36. ¹³ Psal. cix, 1. ¹⁴ Act. II, 36.

modo unxit eum Deus Spiritu sancto et virtute : qui pertransiit benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo, quia Deus erat cum illo. Et nos testes sumus omnium quæ fecit in regione Judæorum et in Jerusalem : quem occiderunt suspendentes in ligno. Hunc Deus suscitavit tertia die, et dedit eum manifestum fieri, non omni populo, sed testibus præordinatis a Deo, nobis, qui manducavimus et bibimus cum illo, postquam resurrexisset a 250 mortuis. Et præcepit nobis prædicare populo, et testificari, quia ipse est qui definitus est a Deo iudex vivorum et mortuorum. Huic omnes prophetae testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum ⁷⁶. Similiter, quando claudum sanavit, ita dixit : Penitemini igitur et convertimini, ut deleantur peccata vestra, ut cum venerint tempora refrigerii, a facie Domini : et miserii eum, qui prædicatus est vobis, Jesum Christum, quem oportet quidem cælum suscipere usque in tempora restitutionis omnium, quæ locutus est Deus per os omnium sanctorum ejus prophetarum ⁷⁷. Memorat item Moyses locum illum : Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus ⁷⁸. Et iterum infert : Et omnes prophetae a Samuel et deinceps, qui locuti sunt, annuntiaverunt dies istos. Vos estis filii prophetarum, et testamenti, quod disposuit Deus ad patres nostros, dicens ad Abraham : Et in semine tuo benedicentur omnes familie terræ. Vobis primum Deus suscitans Filium suum Jesum, misit eum benedicentem nos, dum convertimini singuli a nequitia vestra ⁷⁹. His omnibus testimonium perhibet beatus Petrus, quemadmodum et evangelistæ, ac declarat omnes prophetas hæc omnia prænuntiassse, quod scilicet Deus secundum alium statum novum effecerit et efficiat, quem per os omnium prophetarum prænuntiavit : neque dixit alium, ante hunc, statum existisse, neque post futurum, alium fore denuntiavit : sed cum omnibus una prophetis et apostolis, duos tantum esse, hunc scilicet et futurum, declaravit.

ποῖς καὶ ποιῶν, ἣν καὶ προκατήγγειλε διὰ στόματος πάντων τῶν καταστάσεως εἶπεν ἑτέραν εἶναι, οὕτε μετὰ τὴν μέλλουσαν, ἑτέραν ἀπεφύνατο, ἀλλὰ μετὰ πάντων τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων δύο μόνως ἐξέειπε, ταύτην καὶ τὴν μέλλουσαν.

Paragrapha.

Cum in turris constructione homines olim cum Deo concertantes, in cælum conscendere vellent, eorum divisis linguis Deus ipsos re infecta dimisit. In novissimo autem temporum, cum ad hominum salutem venisset, et naturam nostram in cælum deduxisset; hinc in die Pentecostes, reliquorum hominum in cælum ascensum prænuntians, linguas iterum, in unum cœlitis coactas, apostolis concessit. Tum vero Petrus, Novi hujusce Testamenti magnus præco constitutus, in medio prædicans, et eas quæ sibi a Christo concredite fuerant cœlorum claves gestans, cum fiducia clamabat, eadem ipsa proferens, quæ evangelistæ conscripserunt :

⁷⁶ Act. i, 38-43. ⁷⁷ Act. iii, 19-21. ⁷⁸ Deut. xviii, 15. ⁷⁹ Act. iii, 24-26.

τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς Πνεύματι ὀρίῳ καὶ δυνάμει, ὃς διηλθεὶς εὐαγγελιζῶν καὶ ἰωμενος πάντας τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου, οὗτος ὁ Θεὸς ἦν μετ' αὐτοῦ. Καὶ ἡμεῖς ἔσμεν μάρτυρες πάντων ὧν ἐποίησεν ἐν τῇ χώρα τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ· ὃν ἀνείλον κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου. Τούτου ὁ Θεὸς ἤγειρε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ γενέσθαι, οὐ παρὲν τῷ λαῷ, ἀλλὰ μάρτυσι τοῖς προκειμένοις ὑμῖν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἡμῖν, οὕτως ἐν ἐπαγγελίᾳ καὶ συνειδήσει αὐτῶν, μετὰ τὸ ἀναστήναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Καὶ παρήγγειλεν ἡμῖν κηρύξαι τῷ λαῷ, καὶ διαμαρτυρασθαι ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ ὁρισμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν. Τούτῳ πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσι, ὅπως ἀμαρτίαν λαβεῖν διὰ τοῦ ἐνόμιτος αὐτοῦ πάντας τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν. Ὅμοιω καὶ τὸν χῶλον ἰδόντες, οὕτως φησὶ· Μετανοήσατε οὖν καὶ ἐπιστρέψατε εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι ὑμῶν τὰς ἀμαρτίας, ὅπως ἂν ἔλθωσι καιροὶ ἀποφύξεως, ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου, καὶ ἀποσταλέν τὸν προκεκηρυγμένον ὑμῖν Ἰησοῦν Χριστόν, ὃν δεῖ σὺν πάντων μὴν δεξιῶσθαι ὅχι χροῖας ἀποκαταστάσεως πάντων, ὧν ἐλάλησεν ὁ Θεὸς διὰ στόματος πάντων ὁρίων αὐτοῦ προφητῶν. Καὶ μέμνηται τῆς χρήσεως Μωϋσέως τοῦ Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεός· καὶ πάλιν ἐπιφέρει, Καὶ πάντες οἱ οἱ προφῆται ἀπὸ Σαμουὴλ καὶ τῶν καθ' ἑξῆς, οὗτοι ἐλάλησαν καὶ προκατήγγειλαν τὰς ἡμέρας ταύτας· ὅμοιος ἐστὶν υἱὸς τῶν προφητῶν καὶ τῆς διαθήκης, ἥς διέθετο ὁ Θεὸς πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, λέγων πρὸς Ἀβραάμ· Καὶ τῷ σπέρματι σου ἐκτελορηθήσονται πάντα οἱ πατριαὶ τῆς γῆς. Ὑμῖν πρῶτον ὁ Θεὸς ἀναστήσει τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν, ἀπέστειλεν αὐτὸν ἐν λόγῳ τῷ ἡμῶν, ἐν τῷ ἀποστρέψαι ἕκαστον ἀπὸ τῶν ποτηρίων ὑμῶν. Τούτοις πᾶσι μαρτυρεῖ καὶ ὁ μακαρίτης Πέτρος, ὥστε καὶ οἱ εὐαγγελισταί, καὶ ὅτι πάντες οἱ προφῆται προκατήγγειλαν ταῦτα πάντα, ὅτι ὁ Θεὸς δευτέραν τινὰ κατάστασιν καινὴν ποιεῖν πάντων τῶν προφητῶν, καὶ οὕτε πρὸ ταύτης τῆς καταστάσεως εἶπεν ἑτέραν εἶναι, οὕτε μετὰ τὴν μέλλουσαν, ἑτέραν ἀπεφύνατο, ἀλλὰ μετὰ πάντων τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων δύο μόνως ἐξέειπε, ταύτην καὶ τὴν μέλλουσαν.

D

Paragrapha.

Ἐπὶ τῆς πυργοποιίας θεομαχοῦντες ποτε οἱ ἄνθρωποι ἐβούλοντο εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελθεῖν, τούτων τὰς γλώσσας σχίσας ὁ Θεός, ἀπράκτους πεποίηκεν. Ἐπ' ἐσχάτου δὲ τῶν καιρῶν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων παραγενὼς, καὶ τὴν ἡμετέραν φύσιν εἰς οὐρανὸν ἀναγαγὼν, τῇ ἡμέρᾳ τῆς ὕψις προμηνύων καὶ τῶν λοιπῶν τὴν ἀνοδὸν, διὰ Πνεύματος ἁγίου οὐρανὸν πάλιν τὰς γλώσσας συνάξας, τοῖς ἀποστόλοις δίδωσι. Καὶ σταθεὶς ὁ τῆς Νέας ταύτης Διαθήκης μέγας κήρυξ Πέτρος, ἐν μέσῳ δημηγορῶν, καὶ ὡς ἐπιστεύθη παρὰ Χριστοῦ κλειδὸς τῶν οὐρανῶν βασιλεύων, ἐδὲς μετὰ παρήρησίας αὐτοῦ καὶ οἱ εὐαγγελισταί συνεγράψαντο· βάπτισμα, πολιτεία, θάνατος, ἀνά-

στασιν, ἀθανασίαν, χάριν καὶ ἀφθαρσίαν. Τοῦτο γὰρ ἂν
βούλεται λέγειν, Ἀύσας τὰς ὁδοὺς τοῦ θανάτου·
καὶ ὁμοίως τὴν ἄνοδον τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ και-
ροὺς ἀναψύξεως καλεῖ τὴν μέλλουσαν κατάστασιν,
καὶ ταύτην λέγει τὴν προσηγγεμένην εὐλογίαν τῷ
Ἀδραάμ· καὶ διὰ πάντων τῶν προφητῶν αὐτὴν κη-
ρυττομένην ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἀρχηγὸν αὐτῆς
τὸν δεσπότην Χριστὸν εἶναι, δι' οὗ πάντα τὰ ἔθνη
εὐλογοῦνται καὶ δοξάζονται παρὰ Θεοῦ. Δόξα τῷ
ταῦτα ἐτοιμάσαντι.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ.

Οὗτος ὁ Στέφανος ὁ τῆς Νέας Διαθήκης πρωτομάρ-
τυς, καὶ πρωτοδιάκονος, ὁ τὸν μέγαν Παῦλον, ἐτι
ζηλωτὴν ὑπάρχοντα τοῦ νόμου, φονέα ἰδίου κεκτη-
μένος, ὁ μόνος μετὰ πάσης συνάγωγης ἀγωνιζόμε-
νος, ὁ τὸν ἀγνοοῦσάν τιν' ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἐξανα-
στρέψας. Οὗτος ὁ θεωρῶν τοὺς οὐρανοὺς ἐκτενέως, καὶ
τὸν Ἰῶν τοῦ ἀνθρώπου ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ.
Πάσης γὰρ θείας Γραφῆς καθήμενον λεγούσης, οὗτος
ἐστῶτα εἶδεν· ἡ γὰρ σφοδρότης τοῦ ἀγῶνος ἐπὶ τὴν
θάλασσαν τὸν ἀγνοοῦσάν τιν' ἐξανάστρεψεν. Ὅθεν καὶ παρ'
αὐτοῦ προτρεπόμενος ἀνέειπεν εἰς ἐκείνην τὴν δόξαν,
ἤρχετο τοἱ αὐτὸν λιθάσκειν λέγων, Κύριε, μὴ στή-
σης αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν ταύτην, ἀλλὰ εὖ αὐτοὺς
δίδου· τὸ πνεῦμά μου. Ἰδοὺ καὶ οὗτος τὰ αὐτὰ τοῖς
ἄλλοις καὶ εἶδεν καὶ κηρύττει, ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν
ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ὁ τῆς δευτέρας καταστάσεως ἀρχη-
γός, ὃν παρακαλεῖ καὶ αὐτὸν αὐτοῖσι δίδεσθαι.

Παραγραφή.

Καὶ οὗτος τῆς Νέας Διαθήκης κήρυξ καὶ ἀγωνι-
στής θερμὸς ὑπάρχων αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεάζετο
πνευματικώτερον τὸν Ἰησοῦν ἔσωθεν ὄντα τοῦ στα-
ρώματος, ὃν καὶ λιθαρίζμενος παρακαλεῖ δίδεσθαι
αὐτοῦ τὸ πνεῦμα. Οὗτος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἐξ-
έτεινε μεγάλην δημηγορίαν, ἐν ᾗ αὐτοὺς ἤλεγξε φο-
νείας τοῦ Ἰησοῦ γεγονότας. Διὰ τοῦτου καὶ αὐτὸς πι-
στούμενος ἡμᾶς, ὥσπερ καὶ οἱ πρῶτοι εἰρήκασι,
θάνατον, ἀνάστασιν καὶ ἄνοδον εἰς τὸν οὐρανόν. Δόξα
τῷ ταῦτα ἐτοιμάσαντι καὶ προκαταγγελλάντι, καὶ νῦν
πληρῶσαντι καὶ πληροῦντι. Ἀμήν.

ΠΑΥΛΟΣ Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ.

Οὗτος ὁ μέγας Παῦλος ὁ ἀπόστολος, ὁ τῆς οὐρα-
νίου φάλαγγος ταξίαρχος, ὁ ἐν αὐτῷ ἔχων τὸν Χρι-
στὸν λαλοῦντα, ὁ τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ
σώματι περιφέρων, ὁ μέγας διδάσκαλος τῆς Ἐκκλη-
σίας, ὁ μυρίους θανάτους καθ' ἐκείνην ὑπὲρ τῆς
Ἐκκλησίας ὑπομένων, ὁ ἐν Κυρίῳ καυχώμενος, καὶ
ἐν ταῖς ἰδίαις ἀσθενείαις, ὁ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ ἐν
αὐτῷ βρῶσκον ἔχων, ὁ γλώσσαις λαλῶν πᾶσι τοῖς
ἔθνεσιν, ὁ ποτὲ διώκτης, νῦν δὲ διωκόμενος, ὁ ποτὲ
ἀμαρτωλὸς, νῦν δὲ ἡλιθίος, ὁ ἕως τρίτου οὐρανοῦ
ἀρπαγείς, καὶ πάλιν εἰς τὸν παράδεισον, ὁ τῶν ἀρρή-
των βημάτων ἀκουστής, ὁ τῶν πνευματικῶν χαρι-
σμάτων καυχούμενος δικαστής· ὁ μέγας κανονάρ-
χης, καὶ υπερβαίνων τοὺς λοιποὺς διδασκάλους τῆς
Ἐκκλησίας Παῦλος· ὃς ἐν πάσαις ταῖς
ἐπιστολαῖς αὐτοῦ, ὡς ἐν τάξει σημείου, χάρις ἐστὶ τοῦ

A nempe baptismum, conversationem, mortem, resur-
rectionem, immortalitatem, gratiam et incorruptionem.
Id enim sibi vult illud : *Solutis mortis doloribus* ; ac similiter ascensum in cœlum atque
tempora refrigerii nuncupat futurum illum statum,
quem dicit esse illum ante promissam Abrahamo
benedictionem ; 251 atque illum ab omnibus pro-
phetis prædicatum fuisse omnibus gentibus ; ejus-
que principem esse Dominum Christum, per quem
omnes gentes benedicuntur, et a Deo gloria affi-
ciuntur. Gloria ei qui hæc præparavit.

STEPHANUS.

Hic Stephanus, primus Novi Testamenti martyr,
ac primus diaconus, qui magnum Paulum, adhuc
legis studiosissimum, interfectorem habuit, qui solus
adversus totam Synagagam pugnavit, qui agonotheta
tam ad sui spectaculum excitavit. Hic est qui vi-
dit cœlos apertos et Filium hominis stantem a dex-
tris Dei. Nam cum reliqua omnis divina Scriptura
ipsam sedere dicat, hic stantem vidi : vis quippe
certaminis agonothetiam ad spectaculum surgere fe-
cit. Quare hortante illo ut in eam gloriam ascen-
deret, ipse pro lapidantibus se precabatur his ver-
bis : *Domine, ne statuas illis hoc peccatum* ; sed tu
ipse accipe spiritum meum. Ecce hic quoque ead-
em, quæ alii, videt et prædicat, videlicet Chri-
stum secundi status principem in cœlis esse, quem
rogat ut se istic recipiat.

Paraphra.

C Et hic quoque Novi Testamenti præco et strenuus
athleta, ipsis oculis Jesum vidit spirituali more,
intra firmamentum positum, quem lapidatus ro-
gat suscipere spiritum suum. Hic Judæis longam
instituit concionem, qua illos ut Jesu parricidas
coarguit. Hisque nobis ea fide digna exhibuit, quæ
prioribus tradiderant, nempe mortem, resurrectionem,
ascensum in cœlum. Gloria ei qui hæc omnia
præparavit ac prænuntiavit, ipsaque implevit,
in diesque implet. Amen.

PAULUS APOSTOLUS.

D Hic est magnus Paulus apostolus, cœlestis pha-
langis dux, qui Christum in se loquentem habet,
qui stigmata Christi in corpore suo circumfert ; ma-
gnus ille doctor Ecclesiæ, qui sexcentas mortes
quotidie pro Ecclesia tolerabat, qui in Domino glo-
riabatur et in propriis infirmitatibus, qui Christi
gratiam in se scaturientem possidebat, qui variis
linguis omnes gentes alloquebatur, qui olim perse-
cutor, nunc persecutionem patitur ; olim peccator,
nunc misericordiam consecutus, qui usque ad ter-
tium cœlum raptus est, ac rursus in paradysum,
arcanorum verborum auditor, spiritualium enari-
smatum occultus judex, magnus canonum et sta-
tutorum princeps, reliquos Ecclesiæ 252 docto-
res exsuperans Paulus : cujus salutatio in Episto-
lis omnibus, quasi signaculum, est gratia Domini.

²⁵¹ Act. II, 24. ²⁵² Act. VII, 59.

Illic in cunctis Epistolis suis, quasi jam in secundo illo statu fuerit, lætus et fiducia plenus agit et perseverat : *Conresuscitavit, dicens, et condesere fecit in cælestibus* ⁸¹; et : *Spe salvi facti sumus* ⁸²; et sexcenta alia, quæ jam recensere in promptu non est : nonnulla tamen memorabimus, ne longius excurrat sermo. Hoc igitur modo in prima ad Corinthios Epistola loquitur : *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus* ⁸³. Sed quid, Paule, post hanc vitam, quam aliam speramus? Etiam, inquit, est alia vita melior, solidior et cælestis, a Deo cum juramento promissa; ait enim : *In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hæreditibus immobilitatem consilii sui, interposuit iuramentum : ut per duas res immobiles, in quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, et incredentem usque ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introivit Jesus, secundum ordinem Melchisedec pontifex factus in æternum* ⁸⁴; ac rursum : *Cognoscentes vos habere in vobis ipsi meliorem et manentem substantiam in cælis* ⁸⁵; iterumque : *Quare regnum immobile percipientes* ⁸⁶; ac rursum : *Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus* ⁸⁷; et iterum : *Præterit enim figura hujus mundi* ⁸⁸; ac rursum : *Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vite, quæ nunc est, et futura* ⁸⁹; iterumque : *Fratres, ego me nondum arbitror comprehendisse. Unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ ante sunt extendens meipsum, secundum scopum persequor ad bravium supernæ vocationis Dei, in Christo Jesu. Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus* ⁹⁰; item : *Nostra autem conversatio in cælis est : unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis nostræ, ut fiat conforme corpori gloriæ suæ* ⁹¹; iterumque : *Expectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi* ⁹²; et : *Igitur si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram* ⁹³; et : *Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini, non præveniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse Dominus in jussu et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cælo, et mortui in Christo resurgent primum. Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur,* ⁹⁴ **253** *simul cum illis rapiemur in nubibus, obviam Domino in æra; et sic semper cum Domino erimus. Itaque consolamini invicem in verbis istis* ⁹⁵; ac rursum : *Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere. Et si quidem ipsius meminissent de*

A Κυρίου. Οὗτος καθέλου ἐν πάσαις ταῖς ταυτοῦ ἐπιστολαῖς, ὡς ἤδη γενόμενος ἐν τῇ β' καταστάσει, γνηθῶς καὶ πεποικῶς διατελεῖ. Συνήγαγε, καὶ συνεκάθισε, φάσκων, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, καὶ τῇ ἐλπίδι ἐσώθημεν, καὶ ἄλλα μύρια, ἃ νῦν καταλέγειν οὐκ εὐχερέζ. Ἐνίων δὲ μνημονεύσομεν, ἵνα μὴ τὸν λόγον μακύνωμεν. Λέγει τοίνυν ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτῃ Ἐπιστολῇ οὕτως, Εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἡλιπικότες ἐσμέν ἐν Χριστῷ μόνον, ἔλκεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν. Ἀλλὰ τί, Παῦλε, μετὰ τὴν ἐνταῦθα ζωὴν, ποίαν ἄλλην ἐλπίζομεν; Ναί, φησὶν, ἔστι τις κρείττων ζωὴ, ἰσχυρὰ καὶ οὐράνιος, μεθ' ὅρου παρὰ Θεοῦ ἐπαγγελιομένη· φησὶ γάρ, Ἐν ᾧ περισσώτερον βουλόμενος ὁ Θεὸς ἐπιδείξει τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν ὅρκῳ· ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεὸν, ἰσχυρὰν παρὰ κλησιν ἔχωμεν, οἱ καταφυγόντες κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος· ἥν ὡς ἀγκυρὰν ἔχομεν τῆς ψυχῆς, ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν, καὶ εὐεργετημένην εἰς τὸ ἐσώσασθαι τοῦ καταπεδάματος· δαον ἀπόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ πάλιν, Γενώσκοντες ἔχον ἐν ταυτοῖς κρείττορα ὑπάρχειν ἐν οὐρανοῖς καὶ μένουσιν· καὶ πάλιν, Διὰ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες· καὶ πάλιν, Οὐ γὰρ ἔχομεν ὡς μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐκζητοῦμεν· καὶ πάλιν, Παράγει γὰρ τὸ σῆμα τοῦ κόσμου τούτου· καὶ πάλιν, Ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμος ἐστίν, ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης· καὶ πάλιν, Ἀδελφοί, ἐγὼ ἐμάντων ὀπίω λογίζομαι κατελεθῆναι· ἐν δὲ, τὰ μὲν οἰσῶ ἐπιανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο προνοῶμεν· καὶ πάλιν, Ἡμῶν δὲ τὸ πνεῦμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάγει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· ὃς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ· καὶ πάλιν, Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ πάλιν, Εἰ οὖν συνετέθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος, τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ πάλιν, Τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας· ὅτι αὐτοὶ ἐκ Κυρίου ἐν κελεύσματι, ἐν φωτὶ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ· καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον· ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες,

⁸¹ Ephes. ii, 6. ⁸² Rom. viii, 24. ⁸³ I Cor. xv, 49. ⁸⁴ Hebr. vi, 17-20. ⁸⁵ Hebr. x, 34. ⁸⁶ Hebr. xii, 28. ⁸⁷ Hebr. xiii, 14. ⁸⁸ I Cor. vii, 31. ⁸⁹ I Tim. iv, 3. ⁹⁰ Philipp. iii, 13-15. ⁹¹ ibid. 20, 21. ⁹² Tit. ii, 13. ⁹³ Coloss. iii, 1, 2. ⁹⁴ I Thess. iv, 14-17.

οὐ περιλειπούμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀπαρησώ-
μεθα ἐν νεφέλαις, εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς
ἀέρα· καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἔσόμεθα.
Ὅστε παρακαλεῖτε ἀλλήλους ἐν τοῖς λόγοις τού-
τοις· καὶ πάλιν, Οἱ γὰρ τοιαῦτα λέγοντες, ἐμψυ-
χίζουσιν ὅτι παρὶδὸς ἐκζητοῦσι. Καὶ εἰ μὴ ἐκεί-
νης ἐμνημόνεον, ἀπ' ἧς ἐξῆλθον, εἶχον ἂν και-
ρὸν ἀνακάμψαι· νυνὶ δὲ κρείττονος ὀρέγονται,
τούτῃστιν ἐπουρανίου. Διὸ οὐκ ἐπαισχύνεται
αὐτοὺς ὁ Θεός, Θεὸς ἐπικαλεῖσθαι αὐτῶν· ἡτοι-
μασθε γὰρ αὐτοῖς πόλιν· καὶ πάλιν, Ἐξεδέχετο γὰρ
τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν, ἧς τεχνίτης
καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός· καὶ πάλιν, Τῶν ἀγίων
leitourgḗs καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν
ἐπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἀνθρώπος. Ἀλλὰ καὶ ἐν
ταῖς Πράξεσιν ὅταν τῷ Φίλιππῳ καὶ τῷ Ἀγρίππᾳ ἐπὶ
βήματος διελέγετο, ταῦτά φησι, Περὶ ἧς ἐλπίδος
ἐγκαλούμαι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. Τὶ ἀπιστοὶ κρί-
νεται παρ' ὑμῖν, εἰ ὁ Θεός νεκροὺς ἐγείρει; καὶ
πάλιν, Ἐνεκα τούτων οἱ Ἰουδαῖοι συλλαβόμενοι
ἐν τῷ ἱερῷ, ἐπειρώντο διαχειρίσασθαι. Ἐπικου-
ρίας οὖν τυχὼν τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἄκρι τῆς
ἡμέρας ταύτης ἔσται, μαρτυρούμενος μικρῷ τε
καὶ μεγάλῳ, οὐδὲν ἐκτός λέγων, ὥς τε οἱ προ-
φῆται ἐλάλησαν, μελλόντων γίνεσθαι, καὶ Μω-
σῆς· εἰ παθὴτός ὁ Χριστός, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστά-
σεως νεκρῶν φῶς μέλλει καταγγέλλειν τῷ λαῷ καὶ τοῖς ἔθνεσι. Καὶ εἰ θελήσωμεν πάσας τὰς χρήσεις
τοῦ Ἀποστόλου ἀναλέξασθαι περὶ τούτου, σχεδὸν τὰς ἰδ' αὐτοῦ Ἐπιστολάς δ'· ὅλον εὐρήσωμεν περὶ τούτου
λεγουσας, ὅτι ἐκ ταύτης τῆς καταστάσεως ἐπὶ τὴν μέλλουσαν ἐπιγόμεθα δραμεῖν· ἔθεν καὶ παραγγέ-
λει λέγων, Σπουδάζωμεν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν· κατάπαυσιν αὐτὴν εἰρηκώς ὡς
ἐτέρας μὴ οὔσης μετ' αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ βασιλείαν ἀσάλευτον, ἵνα εἴπῃ, διαδοχὴν μὴ ἔχουσαν.

Παραγραφή.

Τὶ δεῖ λέγειν καὶ περὶ τούτου τοῦ σχεύους τῆς
ἐκλογῆς, τῆς ἡκούσης μεγάλης σάλπιγγος νέας ἐν
τοῖς ἔθνεσι, τῆς συναγούσης τὰ ἔθνη καὶ τὸν Ἰσραὴλ
εἰς μίαν Ἐκκλησίαν· ὅτι καὶ αὕτη ἡ πρώτη αὐτοῦ
ἐκλογὴ ἐξ οὐρανοῦ τοῦ Ἰησοῦ προσκαλεσαμένου ἐγέ-
νετο, καὶ μαθὼν, οὐκ ἠπειθήσει τῇ οὐρανῇ ὀπτασίῃ;
Οὗτος πάλιν ἀρπαγείς περιὼν ἐν τῇ νῦν καταστάσει
ἑως τρίτου οὐρανοῦ, τῶν ἀγγέλων τὰς τάξεις· ἰδεά-
σας, τῶν ἀοράτων δυνάμεων τὴν λειτουργίαν κατ-
ώπαιτους, τῶν Ἀρχῶν, καὶ τῶν Ἐξουσιῶν, καὶ Κυ-
ριοτήτων, καὶ πασῶν τῶν δυνάμεων τῶν κατωνομα-
σμένων, ἐμβατεύσας καὶ κατοπτρισθεὶς τὴν διακο-
νίαν ἔδρα· Οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύ-
ματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα, διὰ τοὺς
μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. Οὕτω καὶ τὴν
ποτε τάξιν τοῦ ἀντικειμένου, ὡς τῆς ἐξουσίας τοῦ
ἀέρος ὑπῆρχεν, ἐξεῖπε, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ τύφου ἐξ
οὐρανῶν πτώσιν ἀνήγγειλεν. Οὗτος πάλιν ἔδρα, Οὐκ
οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν; καὶ πάλιν, Οἱ
ἄνθρωποι τὸν κόσμον κρίνουσιν. Οὗτός ἐστιν ὁ ἐν πά-
σαις ταῖς Ἐπιστολαῖς ταυτοῦ παραγγέλλων οὐράνια
φρονεῖν καὶ οὐράνια ζητεῖν, καὶ σπεύδειν δραμεῖν ἐν
οὐρανῷ καὶ ἐπαίγεσθαι τῶν ἄνω τυχόν. Οὗτός ἐστιν
ὁ τὴν πόλιν καὶ τὸ οἰκητήριον τῶν δικαίων ἀγγέλων
καὶ ἀνθρώπων καὶ πάσης ὁμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τὸν

A qua exierunt, habebant ulique tempus revertendi;
nunc autem meliorem appetunt, id est, celestem.
Ideo non confunditur Deus, vocari Deus eorum : pa-
ravit enim illis civitatem⁶⁶. Ac rursum : Exspe-
ctabat enim fundamenta habentem civitatem, cujus
artifex et conditor Deus⁶⁷; ac rursum : Sanctorum
minister, et tabernaculi veri, quod fixi Dominus, et
non homo⁶⁸. Imo etiam in Actibus, cum Festo et
Agrippæ loqueretur ad tribunal, hæc ait : De qua
spe accusor a Judæis. Quid incredibile judicatur
apud vos, si Deus mortuos suscitavit⁶⁹? iterumque :
His de causis me Judæi, cum essem in templo, com-
prehensum tentabant interficere Auxilio autem ad-
jutus Dei, usque in hodiernum diem sto, testificans
minori atque majori, nihil extra dicens, quam ea
quæ propheta locuti sunt futurum esse, et Moyses :
si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mor-
tuo-
rum, lumen annuntiaturus est populo et genti-
bus⁷⁰. Quod si vellemus omnia Apostoli loca hæc de
re colligere, totas fere quatuordecim Epistolas de-
prehenderemus de hoc argumento verba facere,
quod ex hoc statu ad futurum currere festinemus.
Unde et præcipit his verbis : Festinemus ingredi in
illam requiem⁷¹; requiem dicens, quasi alia post
illam non existat, sed regnum immobile, id est,
quod successionem non habeat.

C

Paragrapha.

Quid dictu opus est de hoc electionis vase, de
magna illa nova tuba in gentibus clangente, omnes
gentes et Israel in unam Ecclesiam congregante :
quoniam et ipsa prima ejus electio, de cælo Jesu
evocante facta est, atque edoctus ille, non fuit
cælesti visioni inobsequens? Hic item, dum in hac
vita superstes esset, raptus usque ad tertium cælum,
angelorum ordines vidit, ac invisibilium virtutum
ministerium, nempe Principatum, Potestatum,
Dominationum, atque omnium memoratarum vir-
tutum officium, postquam eo ascenderat, contem-
platus, exclamabat : Nonne omnes sunt administra-
torii spiritus, in ministerium missi, propter eos qui
hereditate accepturi sunt salutem⁷²? Ita et illum
olim adversarii ordinem, qui potestatem aeris ha-
buit, enarravit, ejusque ex superbia lapsus e cælis
enuntiavit. Hic item clamabat : Nescitis quia an-
gelos judicabimus⁷³? et rursum : Sancti mundum ju-
dicant⁷⁴. 254 Hic est qui in omnibus Epistolis suis
præcipit ut cælestia sentiamus, et cælestia quæra-
mus ac festinemus currere in cælum, maioremus-
que superna consequi. Hic est qui cum civitatem
et habitaculum justorum, angelorum et hominum to-
tiusque Ecclesiæ, cælum esse declaraverit, caput to-
tius corporis Dominum Christum secundum carnem,

⁶⁶ Hebr. xi, 14, 15. ⁶⁷ ibid. 10. ⁶⁸ Hebr. viii, 2.
⁶⁹ Hebr. i, 14. ⁷⁰ I Cor. vi, 3. ⁷¹ ibid.

⁷² Act. xxvi, 7, 8. ⁷³ ibid. 21-23. ⁷⁴ Hebr. iv, 11.

carnem, ut supremum, appellavit. Nam dixit esse super omnem principatum, potestatem, virtutem, dominationem et omne nomen appellatum, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro : ac, ut paucis dicam, hic est celestium ordinum et Ecclesiarum doctor magnus et interpres, ipseque presentis et futuri solum status mentionem facit, atque immortalitatis, immutabilitatis omniumque bonorum supernorum, quorum vim æstimare non valemus. Gloria Deo, qui hæc præparavit ac prænuntiavit, itidemque implevit et in dies imolet, in sæcula. Amen.

Paragrapha alia.

Statim a principio Romanorum fidem in toto mundo prædicatam laudibus effert Paulus, eosque unius secum fidei vocat. Corinthios autem, utpote qui nuper hujus mundi philosophi fuissent, arguit, quod, cum jam quidem resurrectioni Domini Christi fidem habuerint, id ipsis inutile evadat, cum resurrectioni pariter nostræ non credant. Jure itaque illum seminiverbium vocabant Athenienses, utpote qui superstitionis suæ zizania convelleret. Galatas stultos appellat, qui instar inanimatarum rerum facile sententiam mutassent, ac post baptismum decepti, circumcisi fuissent. Ephesii omne Dei consilium annuntiat, ac se istic quasi cum feris pugnasse declarat, hæc vaticinans, venturos esse postea ceu lupos quosdam, qui illos discerperent : quibuscum ait ex ipsis Ephesiis exsurrecturos quosdam, qui instar luporum Ecclesiam discerpuri essent. Philippenses admodum miratur, laudans eos, ut qui soli multam sollicitudinem et dilectionem erga se exhibuerint, sive in vinculis, sive in defensione sua, ac plerumque sibi ad usum necessaria miserint. Colossenses item laudat de fide, si quidem in illa permaneant et charitatem erga sanctos omnes habeant. Thessalonicenses fratrum amantes dicit, ac persecutionem ærumnasque pro pietate passos affirmat ; quem admodum et Hebræos fideles prædicat, quos perinde atque Corinthios confirmat circa resurrectionem mortuorum, similiterque circa secundum Christi adventum. Hebræos, utpote Hebræus, et unus ex illis, eorum res sibi communes asserens, sanctos fratres, vocatos et 255 celestium participes appellat, atque pro pietate vocatos et passos asserit ; si tamen, inquit, eam ab initio usque ad finem firmam teneamus : ipsosque monet et confirmat, ne metu persecutionis emolliantur, et ad infideles redeant. Timotheo item Ephesi versanti litteris præcipit, ut caveat ab alienæ doctrinæ magistris, nec eorum fabulis attendat : ipsumque confirmat in dogmatibus, canonesque ecclesiasticos tradit ei : *Ut cognoscas, inquit, quomodo oporteat in domo Dei conversari*. Ait item aliquot

οὐρανῶν ἐξεϊπόν, κεφαλὴν ὅλου τοῦ σώματος, ὡς ἄνωτερον τὸν δεσπότην Χριστὸν κατὰ σάρκα προσειπόν. Ὑπεράνω γὰρ εἶπε πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως, καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ, συντόμως εἰπεῖν, οὗτός ἐστιν ὁ τῶν οὐρανίων ταγμάτων καὶ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλος μέγας καὶ ἐξηγητής, καὶ αὐτὸς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης μόνον καταστάσεως μνημονεύων καὶ τῆς ἀθανασίας, καὶ τῆς ἀτρεπτότητος, καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν τῶν ὑπερκοσμίων, ὧν τὴν δόναμιν λογίσασθαι οὐ δυνάμεθα. Δόξα τῷ ταῦτα προετοιμάσαντι, καὶ προμηνύσαντι, καὶ νῦν πληρῶσαντι, καὶ πληροῦντι θεῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν

Παραγραφή ἑτέρα.

Β Ῥωμαίων μὲν εὐδὲς ἐν προομιόις ὁ Παῦλος τὴν πίστιν ἐπαινεῖ καταγγελλομένην ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, καὶ ὁμοπίστους ἀποκαλεῖ. Κορινθίους δὲ, ὡς πρῶην φιλοσόφους τοῦ κόσμου τούτου ὄντας, μέμφεται, πιστεύσαντας μὲν ἤδη περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ δεσπότης Χριστοῦ, ἀνώνητον δὲ αὐτοῖς τοῦτον ἀποφαίνονται, μὴ καὶ τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως πιστευόμενης παρ' αὐτῶν. Δικαίως οὖν οἱ Ἀθηναῖοι σπερμολόγον αὐτὸν προσηγόρευον, ὡς ἀνορύττοντα τῆς διδασκαλίας αὐτῶν τὰ ζιζάνια. Γαλάτας ἀνοήτους ἀποκαλεῖ, καὶ δίκην ἀφύχων εὐχερῶς μετατιθεμένους, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα ἀπατηθέντας καὶ περιτμηθέντας. Ἐφεσίοις πᾶσαν τὴν βουλὴν τοῦ θεοῦ ἐξαγγέλλει : καὶ σχεδὸν ἐκείσε θηριομαχίας παρατίθει αὐτοῖς προσητεύων καὶ λέγων, μετὰ ταῦτα τιθεὶς πρὸς αὐτοὺς ὡς λύκους ἐρχομένους καὶ διασπῶντας αὐτοὺς, μεθ' ὧν ἔφη, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀνίστασθαι τινας ὁμοίως τοῖς λύκοις διασπῶντας τὴν Ἐκκλησίαν. Φιλιππησίους πᾶν θαυμάζει ἐπαινῶν ὡς μόνους πάλιν φροντίδα καὶ ἀγάπην τιθεμένους πρὸς αὐτὸν ἐν τοῖς δεσμοῖς αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ, καὶ πολὺς αὐτῷ πῖμψαντας τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν. Κολασσαεῖς δὲ πάλιν καὶ αὐτοὺς ἐπαινεῖ ἐν τῇ πίστει, εἰ γε ἐπιμένουσι, καὶ ἀγάπην ἔχοντας εἰς πάντας τοὺς ἁγίους. Θεσσαλονικίας φιλαδέλφους λέγει, καὶ δικωμένους καὶ πᾶσχοντας ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας· ὥσπερ καὶ τοὺς Ἑβραίους πιστοὺς, καὶ ἐπιστηρίζει αὐτοὺς ὥσπερ καὶ τοὺς Κορινθίους περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν, ἅμα καὶ περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Κυρίου παρουσίας. Δ Ἑβραίοις ὡς Ἑβραῖος καὶ ὡς εἰς ἐξ αὐτῶν κοινοποιούμενος τὰ αὐτῶν, ἁγίους ἀδελφοὺς, καὶ κλητοὺς καὶ μετόχους τῶν οὐρανίων γεγυῖντας ὀνομάζει, καὶ δικωμένους καὶ πᾶσχοντας ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, πλὴν, φησὶν ἑάντερ τὴν ἀρχὴν μέχρι τέλους βεβαίαν κατασχόμεν· καὶ ἀσφαλίζεται, μὴ τῷ φόβῳ τοῦ διωγμοῦ ἐκλυθῆναι καὶ παλινδρομῆσαι πρὸς τοὺς ἀπίστους. Τιμωθεῖν πάλιν ἐν Ἐφέσῳ παραγγέλλει γράφων, ἀσφαλίζεσθαι τοὺς ἐπεροδιδασκάλους, καὶ μὴ προσέχειν τοῖς αὐτῶν μύθοις· καὶ στηρίζειν ἐν τοῖς δόγμασι, καὶ κανόνας παραδιδῶσιν ἐκκλησιαστικῶς, ἵνα ᾗ τῷ, φησὶν, ὡς δεῖ ἐν οἴκῳ θεοῦ ἀναστρέφασθαι. Λέγει δὲ καὶ τινας αἵρέσεις ἀναδεικνυμένας

* Hebr. iii, 6, 14. * I Tim. iii, 15.

ἐπ' ἐσχάτου, καὶ ἀποστρεφόμενας τὴν ἀλήθειαν. Καὶ προλέγει, ὅτι οὐ προκρίνουσιν ἐπὶ τὸ κρεῖττον, ἀλλὰ φανεραὶ γενήσονται, καὶ ἡ ἀνομία αὐτῶν ἐκδηλὸς ἔσται πᾶσι. Τίτω πάλιν καὶ αὐτῷ ἐν τῇ Κρήτῃ κανόνας ἐκκλησιαστικούς παραδίδωσι, καὶ ἐπιστηρίζει ἐν τοῖς ὁγμῶσι, καὶ ἐπιτιμᾷσι κέχρηται πρὸς τοὺς Κρήτας, ὡς ψεύστας, καὶ κούφους, καὶ δολίους καὶ ὑπὸ τῶν ἐκ περιτομῆς πλανωμένους. Φιλήμονι μαρτυρεῖ πολλὴν πίστιν, εὐσέβειαν καὶ ἀγάπην ἔχοντι πρὸς τοὺς ἁγίους· οὗ τὸν δοῦλον Ὀνήσιμον, δερηστον ὄντα, μετέβαλε, καὶ εὐσεβῆ πεποίηκε, καὶ τὸν αὐτοῦ δεσποτὴν ὁ μέγας Ἀπόστολος παρακαλεῖ δέξασθαι, μνηστέρι ὡς δοῦλον, ἀλλ' ὡς ἀδελφόν. Ἐν πάσαις δὲ ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ εἰς τὸ τῶν οὐρανῶν οἰκητήριον πάντας προτρέπεται διὰ πίστεως ὁρθῆς καὶ βίου καλοῦ εἰσελθεῖν, καὶ μὴ ἀποτυγεῖν τῶν ἀποκαιμένων τοῖς δικαίοις αγαθῶν· μεθ' ὧν καὶ ἡμᾶς ἀναξίους ὄντας, ἀξιῶμεν, ὁ τὴν εὐσπλαγχνον ἔχων ἀγαθότητα, Κύριε ὁ Θεός, ὁ τῶν ὅλων ποιητής. Ἀμήν. Ἐπὶ τοῖς Ἑβραίοις ὁ Παῦλος Ἑβραϊστὶ γεγράφηνεν ὡς Ἑβραῖος· μεταστράφη δὲ εἰς τὴν Ἑλληνίδα γλῶσσαν, ὡς φασι, ὑπὸ Λουκᾶ, ἢ ὑπὸ Κλήμεντος· ὡς ὁμοίως καὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον.

Τὸ καίμενον.

Σκοπεῖται δὲ, ὡς θεοφιλέστατε, τὴν συμφωνίαν τοῦ κοσμογράφου Μωυσέως, καὶ πάντων τῶν προφητῶν, καὶ τῶν εὐαγγελιστῶν, καὶ ἀποστόλων, ὡς πάντες συμφώνως δύο καταστάσεις διηγούνται τὸν θάνατον πεποιημέναι τὸν σύμπαντα κόσμον. Διὰ τοῦτο γὰρ ἀρξάμενος ὁ Θεός τὴν κτίσιν ποιῆσαι, τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ τὸ στερέωμα πεποίηκε, καὶ συνέδησε τὴν πύρινον οὐρανὴν, κατὰ μέσον τοῦ ὕψους τοῦ ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ οὐρανοῦ διελθὼν τὸν ἕνα χώρον εἰς δύο· καὶ τὸν ἕνα τὸν κατώτερον τοῦτον τὸν κόσμον ἔταξεν εἶναι· τὸν δὲ ἀνώτερον τὸν μέλλοντα κόσμον ἡτοίμασεν ἐξ ἀρχῆς, κατὰ τὸν ἀνωθεν αὐτοῦ σκοπόν. Οὐ γὰρ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ τῇ προσκαίρῳ ἐστὶν ἡ ἡμετέρα ἐλπίς, ἀλλ' ἐν τῇ μελλούσῃ τῇ ἀτελευτήτῃ· ἐν ᾗ υἰοθεσία, καὶ ἀπολύτρωσις, καὶ ἀτρεπτότης, καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἁγιασμός, καὶ μακαριότης ὑπάρχει, καὶ τελεία γνώσις, καὶ δόξα, καὶ πᾶν ὅτι οὖν καλὸν ἡμῖν ἀπόκειται λαμβάνειν παρὰ τοῦ Θεοῦ· πεπειραμένοι ἀπ' ἐντεῦθεν καλῶν καὶ κακῶν· ἔν' εἰδείμεν τῶν παραγενομένων ἡμῖν αγαθῶν τὴν δύναμιν, καθ' ὧς ἐνδέχεται, τρόπον τινὰ υἱοὶ Θεοῦ γινόμενοι, καὶ δοξαζόμενοι δόξῃ καὶ χαρᾷ ἀνεκλαλήτοις. Διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα οἱ πιστοὶ συμβολικῶς τῶν μυστηρίων μεταλαμβάνοντες τοῦ σώματος τοῦ δεσποτῆ Χριστοῦ μετὰ τὸ βάπτισμα· ἵνα μετὰ τὴν ἀνάστασιν, προσέχοντες τῷ δεσποτῇ Χριστῷ, μεταλάβωμεν τῆς αὐτοῦ δόξης, ἐφελκόμενοι δόξαν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ δόξης. Διὰ τοῦτο καὶ μετάληψις λέγεται, καθὰ καὶ ἐν τῷ Ἀποστόλῳ γέγραπται οὕτως, Ἕμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένοι προσώπῳ τῆς δόξης Κυρίου κατ' οὐπεριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος· ἵνα εἴπῃ, Ἦνίκα ὁ Κύριος παραγίνεται,

A hæreses in novissimo emersuras, atque veritatem subversuras. At prædicit non in melius profecturas esse, sed manifestas fore, et amenitiam earum palam fore omnibus. Tito item, in Creta versanti, canones ecclesiasticos tradit, et in dogmatibus confirmat, atque adversus Cretenses increpatione nititur, quasi mendaces, leves, subdolos, et ab iis, qui ex circumcissione erant, deceptos. Philemoni scribens testificatur eum multam habere fidem, pietatem, et charitatem erga sanctos, cujus servum Onesimum, qui inutilis erat, in melius mutavit, et pium effecit : ejusque dominum magnus Apostolus rogat ut eum excipiat, non ultra quasi servum, sed quasi fratrem. In omnibus autem epistolis suis omnes hortatur, ut ad cælorum habitaculum per fidem rectam et bonam vitam introeant, neque bonorum justis destinatorum jacturam faciant. Quibuscum nos etiam, indignos licet, misericors et clemens Dominus Deus, universorum opifex, connumerari digneris. Amen. Cæterum Hebræis Paulus, utpote Hebræus, Hebraice scripsit, in Græcam vero linguam translata ejus epistola fuit, vel a Luca, ut fertur, vel a Clemente : similiterque Evangelium secundum Matthæum.

Terzius.

Observanda, vir religiosissime, est Moysis mundi descriptoris cum omnibus prophetis, evangelistis et apostolis, concordia : quomodo scilicet omnes uno consensu, idem mundum in duos status a Deo divisum fuisse narrent. Ideo enim orsus Deus rerum naturam condere, secunda diæfirmamentum effecit, ac primo cælo conjunxit, in medio a terra ad cælum spatio interpositum ; atque unum locum in duos distribuens ; alterum, inferiorem, nempe hunc mundum esse constituit ; superiorem vero, futurum esse mundum ab initio destinavit, secundum priorem scopum suum. Neque enim spes nostra in hac temporaria vita sita est, sed in futura et interminabili : in qua est adoptio filiorum et redemptio, immutabilitas, justitia, sanctificatio, beatitudo, perfecta cognitio, 256 gloria et quodvis aliud bonum repositum nobis et a Deo accipiendum est, cum antea hic bona malaque experti fuerimus, ut pro facultate illorum nobis tribuendorum bonorum vim et præstantiam cognoscamus, quodammodo filii Dei effecit, ac gloriæ gaudioque inenarrabili affecti. Quamobrem hic fideles mysteriorum corporis Domini Christi, post baptismum symbolice participes sumus, ut post resurrectionem Domino Christo animum adhibentes, ejus gloriæ consortes simus, gloriam ex ejus gloria attrahentes. Propterea participatio dicitur, quemadmodum et in Apostolo scriptum est : Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu ; ac si diceret : Cum Dominus accedit, omnes fideles manifestissime, sine operimento, gloriam Domini quasi in speculo conspiciamus, et in eandem, quam Dominus habet, imaginem transforma-

mur, ejus gloriæ, ad nostram gloriam, participantes. Id enim significat participatio mysteriorum ejus, quia cum corpori ejus glorificato participamus, quasi in speculo conspicimus gloriam ejus, eique participes sumus. Nam *ex plenitudine ejus nos omnes accipimus* *; ipso largiente, nec tamen imminuto. Illud autem, *Tanquam a Domini Spiritu*, hoc significat: Sicut Moyses a Domino accepit, sic et nos a Spiritu sancto accipimus.

χορηγούντος αὐτοῦ καὶ μὴ μειομένου. Τὸ δὲ, καθάπερ Μωϋσῆς ἔλαβε παρὰ Κυρίου, ἡμεῖς διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου λαμβάνομεν.

Paragrapha.

Quemadmodum in hoc mundo nati, lacte parentum nutrimur, id est, ex carne et sanguine eorum ad vitam constituimur; ita jubemur corporis et sanguinis Domini Christi alimentum mystico more sumere, quandoquidem secundum Scripturam sententiam in futuro sæculo Pater noster est, quia ab eo et per eum gloriam accipimus, ac aliquo modo regeneramur ad vitam æternam. Hic vero prima natalia sunt, lactisque nutrimentum, quod eum qui generatur in mysteriis, congruenter ad vitam firmat et constituit; nempe typus regenerationis per aquam et spiritum, et mysticus cibus corporis et sanguinis Christi, qui credentem hisque participantem, ad vitam æternam invitat et attrahit; in futuro autem resurrectio a mortuis, qua ceu ex utero ex sepulcris resurgimus, regeneramur et reformamur: proprieque est participatio glorificati, immortalis, incorruptibilis et immutabilis Christi corporis et animæ. Gloria creatori ac restauratori universi Deo in sæcula. Amen.

257 Textus.

Divinæ Scripturæ mos est, creationem ceu a Patre factam efferre, incarnationem, quasi a Filio; regenerationem ex mortuis, quasi a Spiritu sancto. Non quod Pater hoc solum faciat, Filius vero illud, Spiritus sanctus aliud; sed universim sancta Trinitas creationem, incarnationem et resurrectionem efficit. Nam, quemadmodum dictum est, solet divina Scriptura, ad declarandum unum esse Deum in tribus hypostasis, hoc pacto distinguere, ut Patri velut causæ ascribat, quod sit auctor totius mundi; Filio autem, utpote proli, incarnationem attribuat, quia dignam adoptionem obtinet, et fons cognitionis est; Spiritui autem sancto, quippe ex Patre procedenti, ac utpote virtuti vivificanti et sanctificanti, regenerationem, redemptionem, et sanctificationem futuri status. Quemadmodum enim sol vim in se illuminandi et calefaciendi habet, nec potest sine illis videri; ita et Pater duas virtutes ex se habet, nec sine illis conspicitur, Filium scilicet et Spiritum sanctum: ac quemadmodum sol igneum corpus est, quoddam aliam illuminandi, aliam calefaciendi vim habet; neque illuminandi vis, calefaciendi facultas est; neque calefaciendi facultas,

Α πάντες οἱ πιστοὶ φανερώτατα ἀνευ καλύμματος, τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου ὡς ἐν ἐσόπτρῳ κατοπτρισόμεθα, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν εἰκόνα, ἣν ὁ Κύριος ἔχει, μεταμορφούμεθα ἀπὸ τῆς αὐτοῦ δόξης εἰς ἡμετέραν δόξαν μεταλαμβάνοντες. Τοῦτο γὰρ σημαίνει καὶ ἡ μετάληψις τῶν μυστηρίων τοῦ μεταλαβεῖν τοῦ δεδοξασμένου αὐτοῦ σώματος, ὡς περ ἐν ἐσόπτρῳ κατοπτριζόμενοι καὶ μεταλαμβάνοντες τῆς δόξης αὐτοῦ. Ἐκ γὰρ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες μεταλαμβάνομεν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος, τοῦτο βούλεται

Paragrapha.

Ὅς περ ἐνταῦθα γεννώμενοι ἐκ τοῦ γάλακτος σιτισόμεθα τῶν ἡμετέρων γονέων, τούτέστιν ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτῶν καὶ τῶν αἱμάτων πρὸς ζωὴν συνιστάμενοι· οὗτως προσετάχθημεν σιτίζεσθαι μυστικώτερον τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ ἀειπνοῦ Χριστοῦ· ἐπειδήπερ καὶ Πατὴρ ἡμῶν ἐστὶν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, καθὰ τῇ Γραφῇ δοκεῖ· παρ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ δόξαν λαμβάνοντες, καὶ τὸ πῶς εἶναι ἀναγεννώμενοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ἐνταῦθα γέννησις ἀρχικὴ καὶ γάλακτος τροφή καταλήλως εἰς ζωὴν συνιστώσα τῶν γεννώμενων ἐν τοῖς μυστηρίοις, τύπος ἀναγεννήσεως δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, καὶ μυστικὴ τροφή σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον προτερομένη καὶ ἐφευκομένη τὸν πιστεύοντα καὶ μεταλαμβάνοντα· ἐν τῷ μέλλοντι ἀνάστασις ἀπὸ νεκρῶν, ὡς ἀπὸ γαστρὸς ἐκ τῶν τάφων ἀνίσταμεν καὶ ἀναγεννώμενοι καὶ ἀναπλαττόμενοι, καὶ κυρίως, μετάληψις τοῦ δεδοξασμένου, ἀθανάτου, καὶ ἀφάρτου, καὶ ἀτρέπτου σώματος καὶ ψυχῆς Χριστοῦ. Δὲ τῷ κτίστῃ, καὶ ἀνακαινιστῇ τοῦ παντὸς Θεῷ εἰς τὰς αἰῶνας. Ἀμήν

Τὸ κείμενον.

Ἐκὼθε δὲ ἡ θεία Γραφή τὴν δημιουργίαν ὡς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς λέγειν γενέσθαι, τὴν δὲ ἐνανθρώπησιν, ὡς ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ· τὴν δὲ ἀναγέννησιν τὴν ἀπὸ τῶν νεκρῶν, ὡς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Οὐχ οὖν Πατὴρ τότε μόνον ποιεῖ, ἡ ὁ Υἱὸς τότε, ἡ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τότε· ἀλλὰ καθόλου ἡ ἅγια Τριάς καὶ τὴ δημιουργίαν, καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν, καὶ τὴν ἀνάστασιν ἐργάζεται. Καθάπερ γὰρ εἴρηται, εἰσθεὼν ἡ θεία Γραφή, πρὸς τὸ παραστήσαι τὸν ἕνα Θεὸν ἐν τρισὶ εἶναι ὑποστάσεις, οὕτω διαστέλλειν· τῷ μὲν Πατρὶ ὡς αἰτίῳ, τὴν αἰτίαν τοῦ εἶναι τὸν κόσμον· τῷ δὲ Υἱῷ ὡς γεννήματι, τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως αἰτίαν, ὡς ἀξίαν υἱοθεσίας ἐχούσης, καὶ πηγῆς γνώσεως οὐσης· τῷ δὲ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπερευομένῳ, ζωοποιῷ καὶ ἁγιαστικῇ αὐτοῦ δυνάμει οὐσης, τὴν ἀναγέννησιν, καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν, καὶ τὸν ἁγιασμόν τῆς μελλούσης καταστάσεως. Ὅς περ γὰρ ὁ ἥλιος ἔχει ἐν αὐτῷ φωτιστικὴν τε δύναμιν καὶ θερμαντικὴν, καὶ χωρὶς αὐτῶν οὐ δύναται θεωρεῖσθαι· οὕτω καὶ ὁ Πατὴρ τὰς δύο δυνάμεις ἐξ ἑαυτοῦ ἔχει, ἐκτὸς αὐτῶν μὴ δυνάμενος θεωρεῖσθαι, τὸν τε Υἱόν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ ὡς περ ὁ ἥλιος σῶμα μὲν πύρινόν ἐστιν, ἑτέρα δὲ αὐτοῦ ἐνέργεια

ἐστὶν ἡ φωτιστικὴ, ἑτέρα δὲ ἡ θερμαντικὴ· καὶ οὕτε ἡ θερμαντικὴ φωτιστικὴ ἐστὶν, οὕτε ἡ φωτιστικὴ θερμαντικὴ· ἐν ἀλλήλοις δὲ εἰσιν ἀχωρίστως ὁ τε ἥλιος καὶ αἱ τούτου δυνάμεις· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, εἰς ἐστὶ θεὸς ὁ Πατήρ, μετὰ τῶν δύο αὐτοῦ δυνάμεων, ἀχωρίστως ἐν ἀλλήλοις ὄντες, καὶ ἰδιουποστάτως θεωρούμενοι νῦν. Ἐνταῦθα γὰρ ἀσώματος κυρίως ὁ θεός, τὸ δὲ ὑπόδειγμα ἀμυδρόν, ὡς ὑπόδειγμα. Ἐστὶ δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας παράδειγμα λαβεῖν. Ὅσπερ γὰρ ἡ ψυχὴ ἔχει ἐν αὐτῇ ἐνδιάθετον λόγον καὶ νοῦν, καὶ ἑτερόν ἐστι τὸ λογικόν, καὶ ἑτερόν τὸ νοερόν, καὶ πρόεισιν ὁ λόγος ἐκ τῆς ψυχῆς ἀχωρίστως, μὴ τεμνόμενος ἐξ αὐτῆς· ὁμοίως καὶ ὁ νοῦς, ἀλλ' ἐν αὐτῇ, καὶ ἐξ αὐτῆς, καὶ σὺν αὐτῇ εἰσιν· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ.

Ὅθεν καὶ Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστής, τούτῳ τῷ παραδείγματι χρησάμενος, λόγον ἐκάλεσε τὸν Υἱόν, ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς προϊόντα, καὶ σὺν τῷ Πατρὶ ὄντα, καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄντα· ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος σωματικώτερον, ἀπαύγασμα αὐτὸν ἐκάλεσε, τῷ παραδείγματι τοῦ ἡλίου χρησάμενος. Ἡ δὲ παλαιὰ Γραφή, *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον*, λέγει, *κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν*· τὸ μὲν, *Ποιήσωμεν*, καὶ τὸ, *ἡμετέραν*, πληθυντικῶς ἐξεφώνησε· τὸ δὲ, *κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν*, οὐ τὸ αὐτὸ λέγει, ἀλλ' ἑτερόν ἐστι τὸ, *κατ' εἰκόνα*· ἑτερόν τὸ, *καθ' ὁμοίωσιν*. Καὶ τὸ μὲν, *κατ' εἰκόνα*, ταύτην ἔχει τὴν ἐννοίαν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος καὶ μόνος, ὡς πάντα ἔχων ἐν αὐτῷ ὁρατὰ τε καὶ ἀόρατα, νοητὰ τε καὶ αἰσθητὰ, φθαρτὰ τε καὶ ἀφθαρτα, δεικνυσὶν ἓνα τινὰ εἶναι δημιουργόν πάντων τῶν ὄντων τὸν Θεόν· καὶ κατὰ τοῦτο εἰκὼν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ γνωρίζειν αὐτὸν ἓνα τοῦ παντός εἶναι δημιουργόν, καθὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος βοᾷ· *Ἀνὴρ μὲν γὰρ οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι τὴν κεφαλὴν, εἰκὼν καὶ δόξα τοῦ Θεοῦ πατρὸς· διαβρῆδην τὸν ἄνθρωπον εἰς δόξαν Θεοῦ γεγενῆσθαι φήσας, καὶ κατὰ τοῦτο εἰκόνα καλέσας, ὡς μόνος ὁ ἄνθρωπος δυνάμενος γνωρίσας ἓνα εἶναι τοῦ παντός τὸν Θεόν δημιουργόν, τὸν ἐξ ἀπασῶν τῶν φύσεων ἓνα ζῶον τὸν ἄνθρωπον κατασκευάσαντα· τὸ δὲ, *καθ' ὁμοίωσιν*, ταύτην ἔχει τὴν ἐννοίαν, ὅτι περὶ ὁ Ἀδάμ πατήρ ἐγένετο καὶ οὐχ υἱός, προβάλλων ἐκ τῆς αὐτοῦ οὐσίας, ἐκπορευτικῶς μὲν τὴν Εὐάν, μήτε υἱὸν προσαγορευομένην, μήτε ἀδελφὴν, καὶ γεννητικῶς τὸν ἴδιον υἱὸν Σὴθ πάλιν ἐκ τῆς αὐτοῦ οὐσίας· τὸν μὲν γεννητικῶς προβάλλων, τὴν δὲ ἐκπορευτικῶς, ἐτέρως καὶ ἐτέρως προβαλλόμενος ἐκ τῆς αὐτοῦ οὐσίας τοὺς δύο. Ἀλλὰ τοῦ μὲν Ἀδάμ, ὡς ἀρχὴν ἐσχηκότος, καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ ἀρχὴν ἔχουσι· τὸ δὲ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὡς ἀνάρχου, καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ ἀνάρχως προήλθον συνόντες αὐτῷ αἰδίως, ὥσπερ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ ἡ θερμὴ τῷ ἡλίῳ· καὶ ὥσπερ ὁ λόγος καὶ ὁ νοῦς τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ, κατὰ τὰ τῆς θείας Γραφῆς παραδείγματα. Ἐχρήσαντο δὲ καὶ τινες Πατέρες παραδείγματι σωματικώτερον ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, οἱ μὲν ὡς ἀπὸ ἀενάου πηγῆς καὶ ἐξ αὐτῆς δύο ποταμούς προχομένους, οἱ δὲ δένδρῳ, ὡς ῥίζῃ, καὶ κλά-*

illuminandi vis, sed tamen inseparabiles mutuo sunt sol et virtutes ejus; sic in Patre, Filio et Spiritu sancto, unus est Deus Pater cum duabus suis virtutibus, quæ inseparabiliter in se mutuo sunt; atque in propriis hypostasibus mente conspiciuntur. Hic enim Deus proprie incorporeus est, exemplar autem, utpote exemplar, obscurum est. Ab anima quoque nostra potest exemplum assumi. Quemadmodum enim anima insitum in se habet verbum et mentem, atque alia est ratiocinandi, alia intelligendi facultas, verbumque ex anima inseparabiliter prodit, nec ab ea dissecatur (similiterque mens): sed in ipsa, ex ipsa et cum ipsa sunt; ita quoque de Deo cogitandum.

B.

Quamobrem Joannes evangelista, hoc exemplo usus, Filium vocavit Verbum; utpote qui ex Patre procedat et cum Patre sit, atque ex eadem substantia, apostolus vero Paulus corporeo more, splendorem ipsum vocavit, solis usus exemplo. Vetus autem Testamentum ait: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*; ubi illud, *faciamus*, et illud, *nostram*, plurariter pronuntiavit; illud autem, *ad imaginem et similitudinem*, non idipsum significat; sed aliud est, *ad imaginem*; aliud vero, *ad similitudinem*. Atque illud quidem, *ad imaginem*, ²⁵⁸ hoc sensu dicitur; quod scilicet homo solus, quia omnia cum visibilia tum invisibilia, cum intelligibilia tum sensibilia, cum corruptibilia tum incorruptibilia in se habet, ostendit unum esse omnium rerum creatorem Deum. Atque etenim imago Dei est, quatenus novit unum esse universi creatorem, quemadmodum clamat Apostolus: *Vir quidem non debet velare caput, cum sit imago et gloria Dei*, palam enuntians hominem ad gloriam Dei factum esse, ac ea ratione imaginem vocans, quasi scilicet solus homo nosse valeat, unum esse mundi opificem Deum, qui ex omnibus naturis animal unum, scilicet hominem, composuerit; illud vero, *ad similitudinem*, hoc significat, quod nempe Adam pater fuerit, non vero filius, produxeritque ex substantia sua, modo quidem procedendi, Evam, quæ neque filius, neque soror vocatur; gignendi vero ratione, proprium filium Seth, ex sua item substantia: alium gignendi, aliam procedendi more producens, alio alioque modo duos illos emittens ex substantia sua. Verum Adami, utpote qui initium habuerit, filii et ipsi initium habent; at contra Deo et Patre initio carente, qui ex eo prodeunt, sine initio procedunt, ac æternum cum illo sunt; quemadmodum splendor et calor cum sole, ac quemadmodum verbum et mens cum anima nostra, secundum exempla divinæ Scripturæ. Quidam vero Patres aliis ad corporeum morem propius accedentibus exemplis sunt usi circa sanctam Trinitatem; alii quidem quasi ex perenni fonte promanantes duos fluvios esse aiunt; alii arbori ex radice, ra-

* Gen. 1, 26. ¹⁰ I Cor. xi, 7.

εἰπὼν, καὶ τὸ θηλυκῶς ἐπὶ τῶν δευτέρων, ἐσήμενε ἡ διαφορὰ τοῦ γένους, εἴτε ἄρβενες εὐρεθίσονται, εἴτε θήλειαι, εἴτε τοὺς δικαίους εἴτε τοὺς ἁμαρτωλοὺς.

Καὶ ὁ ἀπόστολος δὲ Παῦλος σημαίνει ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ λέγων οὕτως, Ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπ' οὐρανοῦ μετ' ἀγγέλων θυνάμεως αὐτοῦ, ἐν πυρὶ φλογὸς διδόντος ἐκδίκησιν τοῖς μὴ εἰδῶσι Θεόν, καὶ τοῖς μὴ ὑπακούουσιν τῷ Ἐδγγελῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· οἵτινες δίκην τίθουσιν, δλεθρον αἰώνιον, ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ· δταν ἔλθῃ ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, καὶ θανμασθῆναι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύουσι· δηλῶν καὶ αὐτὸς, ὅτι τοῖς πιστοῖς ἁγίοις μεγάλοι καὶ ἀνεκλάλητοι δόξαι ἀπόκεινται· τοῖς δὲ ἀπίστοις, δίκη δλεθρίας, τουτέστιν, ἀνάλογος τιμωρία τῆς καταστάσεως ἐκείνης. Ἐν δλεθρῳ γὰρ καὶ ἐσχάτῃ τιμωρίᾳ καὶ μεταμελείᾳ πολλῇ εὐρίσκεται πᾶς ὃς οὐκ ἀπολαύει τῶν ἁγίων καὶ τῶν δοξῶν καὶ τῆς μακαριότητος τῆς ἀποκειμένης τοῖς δικαίοις. Ὅφειλε τοίνυν πᾶς Χριστιανὸς δουλαγωγῆσαι ἑαυτὸν καὶ ὑποτάξαι ἀπεντεῦθεν τῷ Θεῷ, καὶ πιστεύειν πάσῃ τῇ θεῇ Γραφῇ, Παλαιᾷ τε καὶ Καινῇ Διαθήκῃ, καὶ φύλαξ εἶναι δογμάτων πάντῃς, καὶ βίον ἔχειν κατάλληλον τῇ πίστει· ἀποθεῖσθαι δὲ καθὰ καὶ μέλλοντες προσίεναι τῷ βαπτίσματι ὁμολογήσαντες καὶ ἀποτάσσασθαι πάσῃ Σατανικῇ τε καὶ Ἑλληνικῇ πλάνῃ, καὶ ἀπιστίᾳ, καὶ ματαιότητι, καὶ ἐλπίδι ἀνεπίστῳ. Τὰ μέγιστα γὰρ βλαθῆσονται ἐκεῖνοις ἐρμένοντες, ὡς μάθημα θεῶν τὰς ἐκλείψεις ψηφίζοντες καὶ προλέγοντες, περαιτέρω τούτου ἐλπίζα μὴ κεκτημένοι· ἀλλὰ πλανῶντες καὶ πλανώμενοι· εἰποὺ γε καὶ τις ἀποσυληθεὶς ἱματίων ἢ ἑτερόν τι, ὡς προφήταις τούτοις προσιών, ἤκουσε παρ' αὐτῶν ἢ ἐπίτευχε ψευσαμένων ἀλήθειαν· εἰ δὲ μὴ, οὐδὲ τοῦτο. Τοιαῦτα τῶν ματαίωφρόνων τῶν τὸν σφαιρικὸν σχῆμα τῷ οὐρανῷ ὁρουμενῶν αἱ ἐλπίδες· οὐ δύνανται δὲ περαιτέρω τούτων τι ἐλπίζειν, οὔτε ἀνάστασιν, οὔτε βασιλείαν οὐρανῶν, οὔτε κρείττονα κατάστασιν· ἐπεὶ περ ἐξεῖσι τὴν σφαῖραν, καὶ αὐτὴν ἦν· ἔχουσιν ἐλπίζα ἀπολλύουσι. Γένοιντο δὲ ἡμεῖς, ὡς τιμία κεφαλὴ, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εὐχαῖς τῆς δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ πάντων τῶν ἁγίων πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, μαρτύρων, ὁμολογητῶν, διδασκάλων, συναριθμοῦς τοῖς ἐκ δεξιῶν γενέσθαι, καὶ μετ' αὐτῶν ἀκούσαι τὴν ἐξαίρετον καὶ μακαρίαν ἐκείνην φωνὴν λέγουσαν· Δεῖτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Παραγραφή

Ὁ σκοπὸς ὅλος τῆς συγγραφῆς καὶ τῆς διαγραφῆς, πρὸς τὸ δεῖξαι ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ Θεὸς διὰ πάντων τῶν ἀρχαίων ἀνθρώπων, εἴτε καὶ τοῦ κοσμογράφου Μωϋσέως, καὶ πάντων τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἐδήλωσε δύο καταστάσεις, ταύτην καὶ τὴν μέλλουσαν,

¹⁵ II Thess. i. 7-9. ¹⁶ Matth. xiv, 34

A sive mares sive feminæ, sive justī sive peccatores sint.

Apostolus vero Paulus in secunda ad Thessalonicenses hæc indicat : In revelatione Domini Jesu de cælo, cum angelis virtutis ejus, in flamma ignis, dantis vindictam iis qui non noverunt Deum, et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi : qui pœnas dabunt, interitum æternum a facie Domini, et a gloria fortitudinis ejus, cum venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt ¹⁵ : ipse quoque declarans fidelibus sanctis magnam et ineffabilem gloriam repositam esse ; infidelibus autem, pœnam æternam, id est, congruens illi statui supplicium. Nam in perniciæ, extremo supplicio et penitentia magna **260** versatur, quisquis sanctis donis, gloria et beatitudine justis reposita, non fruitur. Opus itaque est ut quisvis Christianus in hac vita sese servituti tradat, et subjiciat Deo, credatque toti divinæ Scripturæ, tam Veteri, quam Novo Testamento ; accurate dogmata servet, atque vitam fidei consentaneam ducat ; omnem vero Satanicum et Græcum errorem, prout ad baptismum accessuri promissum et confessi sumus, depellat, ipsique abrenuntiet, necnon infidelitati, vanitati, et desperatæ illi spei. Magnum enim detrimentum accipiant si iis immorentur : eclipses ceu divinam disciplinam ex calculis tradentes ac prænuntiantes, neque ulteriori spe instructi : sed errantes et alios in errorem inducentes ; si quis cum aut vestimentum aut aliud quidpiam furto sublatum sibi est, ad eos, ceu ad prophetas, se confert, ab iis responsum accipit ; ac vel, iis veritatem ementibus, casu amissam rem consequitur ; sin minus, non hoc quidem. Hæc spes est vanorum hominum, qui sphericam formam cælo ascribunt : nec quidpiam ultra sperare possunt, neque resurrectionem, neque regnum cælorum, neque statum meliorem : quandoquidem et sphaeram illam amittunt, et spei quam habebant jacturam faciunt. Faxit Deus, o venerandum caput, ut in revelatione Domini nostri Jesu Christi, precibus Domini nostræ Deiparæ et omnium sanctorum, patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, confessorum, doctorum, cum iis qui in dextera positi erunt annumeremur, cum iis item audiamus præstantem illam et præclaram vocem : Venite, benedicti Patris mei, hereditate recipite paratum vobis regnum a constitutione mundi ¹⁶. Ipsi gloria in sæcula. Amen.

Paragrapha.

Totus hujusce operis et delineationum scopus est, ut ostendamus Deum ab initio, omnium priscorum hominum, Moysis item mundi descriptoris, omniumque prophetarum et apostolorum testimonio, duos illos status declarasse, presentem scilicet et

futurum; hujus mundi universi figuram explicant, declarantesque Christianos principiis suis magis insistere eaque sequi, atque finem eorum principiis esse consentaneum: et in hoc Dei bonitatem commonstravimus, quæ huic ludo et palæstræ, certaminibus, corruptioni et morti, finem imposuit. Ostendimus autem in Domino Christo immortalitatem, incorruptionem, immutabilitatem, beatitudinem, sanctificationem, justitiamque sempiternam omnibus hominibus parari, quemadmodum a constitutione mundi **261** præparaverat, secundum videlicet locum in cœlis, et secundum statum, eodem prorsus modo, quo per tabernaculum in figura prænuntiavit nobis. Declaravimus item Græcorum sententiam omni spe carere, qui neque secundum statum et vitam exspectant, neque fore credunt corporum nostrorum resurrectionem: sed errant simul et alios in errorem inducunt, una cum sphaera sua mentibus suis circumvoluti: rati non posse Deum omnium hominum corpora resuscitare; cum tamen, utpote sapientes, nosse debeant quod, si quidem Deus cogitationum et cordium universorum hominum judex sit, possitque cogitationes singulorum quæ a sæculo fuerunt discernere, multo magis poterit singulorum hominum corpora secernere: nam si spiritualia discernere valet, quanto magis corpora? siquidem in consummatione omnem creaturam commovebit a fundamentis, cœlum nempe, ac terram et reliqua elementa, quorum singula quæ ex humanis corporibus habent, ejus virtute discernente, restituent. Sicut cribrum agitans quispiam, quod quærit inveniet; sic, concussa et agitata universa rerum natura, qui quærentur in medio comparebunt. Nam adhuc semel, inquit per prophetam, ego agitem non modo terram, sed etiam cœlum¹⁷. Cum autem ait adhuc semel, rerum agitarum, utpote factarum, inutationem, secundum Apostolum, significat; ut tandem illæ immotæ maneat. Quamobrem cum regnum immobile accipiamus, gratiam habemus, per quam Deo placentes serviamus cum reverentia, pietate et obsecratione¹⁸.

Dominus vero de consummatione ita loquitur: *Et stellæ cadent de cœlo, et virtutes cœlorum movebuntur. Et tunc apparebit signum Filii hominis in cœlo: et tunc plangent omnes tribus terræ, et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum potestate et gloria multa. Et mittet angelos suos cum tuba vocis magnæ; et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis cœlis usque ad summum cœlum¹⁹*. Rursumque Apostolus in prima ad Thessalonicenses Epistola ait: *Quoniam ipse Dominus in jussu, in voce archangelî, et in tuba Dei descendet de cœlo, et mortui in Christo resurgent primum. Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, rapiemur cum ipsis in nubibus obviam Domino in aera, et sic semper cum Domino erimus. Itaque consolamini invicem in verbis istis²⁰*. Similiter habet in Epistola ad Corinthios prima: *In momento, in ictu oculi, in novissima tuba: canet enim tuba, et mortui resur-*

A δηλυσαντες καὶ τὸ σχῆμα παντὸς τοῦ κόσμου, καὶ ὅτι οἱ Χριστιανοὶ μᾶλλον ἔπονται ταῖς ἐαυτῶν ἀρχαῖς δεικνύοντες, καὶ τὰ τέλη ἀκολουθα ταῖς ἐαυτῶν ἀρχαῖς, καὶ ἐν τούτῳ μηνύοντες τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, τὴν παροχουσαν παύλαν τῷ παιδευτηρίῳ τοῦ καὶ τοῖς ἀγῶσι, καὶ τῇ φθορᾷ, καὶ τῷ θανάτῳ. Ἀναδείξαντες δὲ ἐν τῷ δεσπότῃ Χριστῷ ἀθανασία, ἀφθαρσίαν, ἀτρεπτότητα, καὶ μακαριότητα, ἅγια σμὸν, καὶ δικαιοσύνην αἰώνιον πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις, ὥσπερ ἦν ἐτοιμάσας ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, τὸν δεῦτερον χῶρον, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τὴν δευτέραν κατάστασιν, καθάπερ καὶ διὰ τῆς σκηνῆς πάλιν ἐν τούτῳ προεδήλωσεν ἡμῖν. Καὶ ὅτι ἀνελπιστός ἐστιν ἡ τῶν Ἑλλήνων δόξα, μήτε δευτέραν κατάστασιν προσδοκούντων, μήτε πιστευόντων ἀνάστασιν ἔσεσθαι τῶν ἡμετέρων σωμάτων, ἀλλὰ πλανούντων καὶ πλανωμένων, μετὰ τῆς ἐαυτῶν σφαίρας ἅμα κυλιόμενοι καὶ φρεσὶν· ἀδύνατον νομίζοντες εἶναι τῷ Θεῷ ἀναστήσαι τὰ σώματα πάντων τῶν ἀνθρώπων· ὀφειδόντες ἑσσοφὶ γυνῶναι, ὅτι εἰ κριτὴς ἐστὶν ὁ Θεὸς ἐννοίων καὶ καρδιῶν πάντων ἀνθρώπων, καὶ δύναται διακρίνει τὰς ἐννοίας ἐκάστου τὰς ἀπ' αἰῶνος, πῶς οὐχὶ μᾶλλον δύναται σώματα διακρίνει ἐκάστου ἀνθρώπου. Ἐγὰρ τὰ τοῦ πνεύματος δύναται διακρίνει, πολλὰ μᾶλλον τὰ σώματα. Τινάσσει γὰρ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐν θεμελίῳ οὐρανὸν καὶ γῆν ἅμα καὶ τὰ λοιπὰ στοιχεῖα ἐν τῇ συντελείᾳ· καὶ ἕκαστον αὐτῶν ἀποδίδωσιν ὃ κατέχει σῶμα ἀνθρώπειον, διακρινόμενον ὑπὸ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως. Ὡςπερ ἐν κοσμίῳ κοσκινεύωνται τὸ ζητούμενον μὴ εὐρήσει, οὕτως σαλευομένης κτίσεως τῆς κτίσεως, οἱ ζητούμενοι μέσοι εὐρεθήσονται. Ἐπεὶ γὰρ ἀπαξ ἐγὼ σείσω, φησὶ διὰ τοῦ προφήτου, οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν. Τῷ ἔτι ἀπαξ, εἰπεῖν, ὁ Ἀπόστολος δηλοῖ τὴν τῶν σαλευομένων μετέσταςιν ὡς πεποιημένων, ἵνα μὴ τὰ μὴ σαλευόμενα. Διὸ βασιλεὺς ἀσάλευτος παραλαμβάνοντες, ἔχομεν γάρῃ δι' ἧς λατρεύωμεν ἐπαρόντως τῷ Θεῷ μετ' αἰδούς, καὶ ἐδουλοῦμεν καὶ δεήσῃς

Καὶ ὁ Κύριος περὶ συντελείας λέγων, οὕτω φησὶ· Καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ πεσούνται, καὶ ὁ δυνάμις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται· καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὲς τῆς γῆς, καὶ θύονται τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἔχοντες ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. Καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης, καὶ ἐπισυνάξουσιν τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν ὀρέων, ἀπ' ἀκρῶν οὐρανῶν ἕως ἀκρῶν οὐρανοῦ. Καὶ πάλιν ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς πρώτῃ φησὶ· Ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον. Ἐπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπούμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπάγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου

¹⁷ Agg. i, 7. ¹⁸ Hebr. xii, 28 ¹⁹ Matth. xxiv, 29 seqq. ²⁰ I Thess. iv, 18 seqq.

ἵς ἀφρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα· ὡς παρακαλεῖται ἀλλήλους ἐν τοῖς λόγοις τοῦτο· Ὁμοίως· πάλιν λέγει ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτῃ Ἐπιστολῇ· Ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥήτῃ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι, σαλεύσει γὰρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἀφθαρτοί, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγῶμεθα. Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. Ταῦτα τῶν Χριστιανῶν τὰ εὐαγγέλια, αὗται τῶν πιστῶν αἱ μεγάλαι καὶ θαυμασταὶ ἐλπίδες, ἀνάστασις νεκρῶν καὶ βασιλεῖα οὐρανῶν ἡτοιμασμένη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου τοῖς ἀνθρώποις· οἱ καὶ πρῶτον ἀθανασίαν, καὶ ἀφθαρσίαν, καὶ ἀτρεπτότητα κομιζόμενοι, μετάρσιοι ἀερωματοῦντες σὺν Χριστῷ βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομοῦσι, σὺν Χριστῷ βασιλεύσουσι, σὺν Χριστῷ οἰκητήριον τὸν οὐρανὸν κτίηται, σὺν Χριστῷ τῆς ἀχειροποιήτου σκηνῆς τὴν εἰσόδον συγχωροῦμενοι πατεῖν, σὺν Χριστῷ τῆς ἐπουρανίου Ἰερουσαλὴμ πολεῖται σὺν ἁγίοις ἄγγελοις ἀναγορευόμενοι, σὺν Χριστῷ χαίροντες, σὺν Χριστῷ ἀγαλλιώμενοι, σὺν Χριστῷ ὑψούμενοι, σὺν Χριστῷ στεφανορούμενοι, σὺν Χριστῷ δοξαζόμενοι, σὺν Χριστῷ τοῦ θρόνου τῆς χάριτος ἀπολαύοντες, σὺν Χριστῷ δικαιοσύνης, καὶ ἁγισμοῦ, καὶ ἀπολυτρώσεως, καὶ μακαριότητος, καὶ παντὸς αἰωνίου καὶ ἀνεκλαήτου ἀγαθοῦ ἀπολαύοντες. Ποῖον ἔθνος, ἢ ποῖα αἵρεσις, τοιαύτας ἐλπίδας πιστεύουσα κέχτηται, εἰ μὴ μόνον Χριστιανοί;

Ἕλληνες ἀπιστοῦσιν, ἀνέλπιστοι ὄντες, σοφίαν τοῦ κόσμου τοῦτου ἀγαπῶντες, ἥτις μᾶλλον οὕτε ἐν τῶν πραγμάτων ἐξισχύει καταλαβεῖν ἀφ' ἑαυτῆς, εἰ μὴ θεία τις ἑλλαμψὶς παρακολουθήσῃ. Ὁμοίως καὶ Ἰουδαῖοι ἀπιστήσαντες τῷ φανέντι Χριστῷ τῷ ταῦτα φανερώς κηρύξαντι, καὶ συστήσαντι, καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ διὰ τῶν ἀποστόλων, τοῦτων πάντων ἀπέτυχον. Σαμαρεῖται δὲ καὶ Μοντανοὶ σκληροτράχηλοι ὑπὲρ τοὺς Ἰουδαίους ὄντες, ἐκ Μωυσέως καὶ τῶν οὐρανόθεν τοῦ κόσμου μὴ δυνάμενοι παιδευθῆναι, ἀλλὰ καὶ τοῖς προφῆταις ἀπιστοῦντες, μήτε ἄγγελον, μήτε πνεῦμα, μήτε ψυχὴν λογιζὴν ἀθάνατον ὁμολογοῦντες, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἴσα τῶν Ἑλλήνων, ἀνάστασιν σωμάτων ἀθετοῦντες, τούτων πάντων ἀποτυγχάνουσιν. Ὁμοίως καὶ Μανιχαῖοι πάλιν, τὰ σώματα μισοῦντες, καὶ τούτων ἀνάστασιν μὴ ὁμολογοῦντες, ἀλλὰ πονηροῦ Θεοῦ αὐτὰ δημιουργήματα ὑποτιθέμενοι, καὶ ἀπώλειαν αὐτῶν προσδοκῶντες, πάντων τῶν ἀγαθῶν καὶ αὐτοὶ στερίσκονται, μεθ' οὗ ἐχειροτόνησαν ἑαυτοῖς Θεοῦ περὶ τὴν γῆν, ὡς ἀσεβεῖς κατακεκριμένοι. Ὁμοίως καὶ πάντες οἱ αἵρετικοὶ ὅσοι ἀθετοῦσι τὴν ἀνάληψιν τῆς ἡμετέρας σαρκὸς, καὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐνανθρωπήσεως, καὶ ὅσοι ἀθετοῦσι κολοδοῦντες τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ, καὶ σμικρύνοντες τὴν θεότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τούτων πάντων τῶν ἀγαθῶν καὶ αὐτοὶ στερίσκονται. Μόνον γὰρ οἱ ὁμολογοῦντες ἓνα Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, ἀναρχον, ἀίδιον, ἀπερίγραφον, ἀόρατον, ἀναγῆ, ἀφθαρτον, ἀθάνατον, ἀπαθῆ; ἀσώματον, ἀπερίριστον, ἀκατάληπτον, ἀσύνητον, ἀμερῆ, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων· ἐν Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι γνωριζόμενόν τε καὶ προσκυνούμενον, καὶ ἐν' ἐσχάτῳ τῶν ἡμερῶν

⁹⁹ 1 Cor. xv, 52, 53.

A gent incorrupti, et nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere 262 *immortalitatem* ⁹⁹. Hæc sunt Christianorum Evangelia, hæc magna et mirabilis fidelium spes, resurrectio mortuorum, et regnum cælorum, paratum hominibus a constitutione mundi: qui homines, cum prius immortalitatem, incorruptionem et immutabilitatem nacti fuerint, sublimes per aerem delati, cum Christo regnum cælorum in hereditatem accipient, cum Christo regnabunt, cum Christo cælum in domicilium possidebunt, cum Christo in tabernaculo non manufacto ambulare permittentur, cum Christo celestis Jerosolymæ cives una cum sanctis angelis appellabuntur, cum Christo gaudentes, cum Christo exsultantes, cum Christo exaltati, cum Christo coronas gestantes, cum Christo gloria affecti, cum Christo throno gratiæ fruenter, cum Christo iustitia, sanctificatione, redemptione, beatitudine, omnique æterno et ineffabili bono gaudentes. Quæ gens, quæ secta tantam spem credendo obtineat, præter Christianos?

Græci non credunt ac sine spe degunt, sapientiam hujus mundi diligentes, quæ ne unam quidem rerum capere per se valeat, nisi divina quæpiam illustratio subsequatur. Similiter Judæi Christo apparenti non credentes, qui hæc tam per se, quam per apostolos suos palam prædicavit et confirmavit, horum omnium jacturam fecerunt. Samaritani et Montanistæ, duriores quam Judæi cervice, cum a Moyse et a mundi figuris erudiri et institui non possent, neque prophetis crederent, neque angelum, vel spiritum, vel animam rationalem immortalē esse confitentem, sed pari cum Græcis sententia resurrectionem corporum negantes, hæc omnia amittunt. Similiter et Manichæi, qui corpora oderunt eorumque resurrectionem non confitentur; sed ea mali dei opificia esse comminiscuntur: cumque illa peritura exspectent, omnium et ipsi bonorum jacturam faciunt, cum deo illo, quem sibi in terra constituerunt, ut impii condemnati. Ita pariter omnes hæretici, quotquot carnis et animæ nostræ assumptionem in tempore incarnationis faciam negant, quotquot etiam Filii deitatem tollunt, et Spiritus sancti deitatem minuunt, his omnibus et ipsis bonis privantur. Illi quippe tantum, qui unum Deum in tribus hypostasibus confitentur, sine principio, æternum, incircumscriptum, invisibilem, intactilem, incorruptibilem, immortalem, impassibilem, incorporeum, indefinitum, incomprehensibilem, incompositum, sine partibus, cæli et terræ, visibilium et invisibilium opificem, in Patre et Filio et Spiritu sancto cognitum et adoratum: qui in novissimo dierum, incarnationis 263 tempore, in mundum, quem creaverat, restaurare volens, accepta ex

beata Virgine massæ nostræ particula, Deus Verbum, cum Patre et Spiritu sancto, sine semine, ut parvum mundum, vinculum omnis creaturæ, hominem videlicet, restauraret : ipsi ex simplici voluntatis inclinatione unitus est unione præstantissima et indissolubili, ita ut assumptio unioni anteire non intelligatur, sed simul eodemque tempore formatio, assumptio et unio exsistant, pati quoque voluit et occidi : cumque hominem per resurrectionem consuminasset, in cælum reduxit illum, et sessione ad dexteram ipsum honoravit, atque universi iudicem constituit : cum hoc item qui recte vitam instituunt, in thalamum una cum sponso ingrediuntur : qui scilicet neque deitatem, neque humanitatem ipsi adimunt ; li cum Christo choreas agunt, ac cum ipso regnant in cælo, audientes ab illo in consummatione : *Venite, benedicti Patris mei, hæreditate accipite paratum vobis regnum a constitutione mundi* ¹¹.

De consummationis autem die nemo novit, nisi unus Deus. Dicunt autem mundum non consummandum esse, donec homines sint angelis numero æquales : nam dicit Moyses : *Constituit terminos populorum, secundum numerum angelorum Dei* ¹² ; ac si diceret, Terminum populorum in hoc constituit, ut sint angelis numero pares. Sane Apostolus quoque ait : *Cum autem plenitudo gentium ingressa fuerit, sic omnis Israel salvabitur* ¹³, clare de consummatione verba faciens. Imo etiam Dominus hac de readumbrate loqui videtur, cum ait : *In resurrectione pares angeli sunt* ¹⁴. Quotquot ergo Christiani estis, et huic spei patrociniamini, Christumque in exemplum et typum habetis, cum hunc librum legetis, orate pro me peccatore, ut universorum Dominus ne me despiciat, sed miseratus, me vobiscum annumeret cum iis qui a dextris ejus erunt, peccatorum scilicet nostrorum oblitus, et ne illa ineffabili beatitudine excedam, precibus et obsecrationibus vestris, per misericordiam, clementiam et gratiam omnium nostrum Servatoris Christi, cum quo Patri gloria cum sancto Spiritu et nunc, et semper, et in sæcula sæculum. Amen.

Christiani *Christiana Topographia* totum mundum complectens.

LIBER VI. Superadditus.

264 De magnitudine solis.

Post absolutum librum, quidam adversum nos circa figuram mundi questionem moverunt, his verbis : Quomodo potest, ut vestra fert sententia, sol abscondi sub borealibus terræ partibus, cum multis partibus terræ magnitudinem excedat ? Nam secundum sphaeram nostram, quantumcunque sol terra sit major, nihilo minus umbram efficiet ad oppositam ejusdem terræ partem. Quibus nos brevissime

A ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀνακτίσαι βουλόμενος ὅνπερ ἔκτισε κόσμον, λαθὼν πάλιν ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου Μαρίας ἐκ τοῦ ἡμετέρουφυράματος ὁ Θεὸς Λόγος, σὺν Πατρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, ἀνασποράς, ἀνακτίσαι τὸν μικρὸν κόσμον, τὸν σύνδεσμον πάσης τῆς κτίσεως, τούτεστι τὸν ἄνθρωπον, καὶ αὐτῷ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀκαριαίας ῥοπῆς, ἐνώσει ἐξαιρέτω, καὶ ἀναφαιρέτω, ὥς μὴ προεπινοεῖσθαι τὴν λήψιν τῆς ἐνώσεως, ἀλλ' ἅμα διὰπλασις, καὶ λήψις, καὶ ἐνωσις συνεχώρησέ τε παθεῖν, καὶ ἀποκτανθῆναι· καὶ τελειώσας διὰ τῆς ἀναστάσεως, εἰς οὐρανὸν ἀνήγαγε, καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καθέδρας ἐτίμησε, καὶ χρίτην αὐτὸν τοῦ παντὸς κατέστησεν· ὁμοίως σὺν τούτῳ καὶ οἱ βιούντες καλῶς, εἰσέρχονται εἰς τὸν νυμφῶνα ἅμα τῷ νυμφίῳ, μὴ κολοβουνοῦντες μήτε τὴν θεότητα, μήτε τὴν ἀνθρωπότητα· οὗτοι συγχορεύουσι τῷ Χριστῷ, καὶ συμβασιλεύουσιν αὐτῷ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἀποκοντες παρ' αὐτοῦ ἐν τῇ συντελείᾳ· Ἀδελφοὶ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡμετέραν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

Περὶ δὲ τῆς συντελείας τὴν ἡμέραν οὐδὲ εἰς ἐπιστάται, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός. Φατοὶ δὲ εἰ μὴ συναριθμοῖ γίνονται οἱ ἄνθρωποι τοῖς ἀγγέλοις, οὐ συντελείται ὁ κόσμος· λέγει γὰρ ὁ Μωϋσῆς· Ἔστησεν ὁρίαν ἔθρων κατὰ ὁρίθμους ἀγγέλων Θεοῦ· ὥσπερ, τὸν ὄρον τῶν ἐθνῶν ἐν τούτῳ ἔστησεν, ἐν τῷ συναριθμοῦντος γενέσθαι τοῖς ἀγγέλοις. Ἀμέλει καὶ ὁ Ἀποστόλος λέγει, Ὅταν δὲ τὸ πλῆρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, καὶ οὕτω κῆς Ἰσραὴλ σωθήσεται, σαρὰς περὶ συντελείας εἰπόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος φαίνεται ἀνιττόμενος περὶ τούτου, καὶ λέγων, Ἐν τῇ ἀντεστάσει ἰσάγγελοι εἰσιν. Ὅσοι τοίνυν Χριστιανοὶ ὑπάρχετε, καὶ ταύτης τῆς ἐλπίδος ἀντιλαμβάνεσθε, καὶ δειγμα καὶ τύπον ἔχετε τὸν Δεσπότην Χριστὸν, ἀναγινώσκοντες τὴν βίβλον, εἰσαθε ὑπὲρ ἡμῶν τῷ ἁμαρτωλῷ, ὅπως ὁ πάντων Κύριος μὴ με ὑπερίβῃ, ἀλλ' ἐλεήσας συναριθμῶν με ποιήσῃ μεθ' ὁμῶν ἐν τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, παρορῶν τὰ ἡμέτερα πλημμελήματα, καὶ μὴ ἀποτύχῃ ταύτης τῆς μακαριότητος τῆς ἀνεκκαλήτου, εὐχαῖς καὶ δεήσεσιν ὑμετέραις, εὐσπλαγχνία δὲ καὶ φιλανθρωπία καὶ χάριτι τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ νῦν, καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

D Χριστιανὸς *Χριστιανικὴ Τοπογραφία* περιεκτικὴ παντὸς τοῦ κόσμου.

ΛΟΓΟΣ Γ'. Συνημμένος.

Περὶ μεγέθους ἡλίου.

Τινὲς μετὰ τὸ πέρας εἰληφέναι τὴν βίβλον, ἐκίγησαν λόγους πρὸς ἡμὰς περὶ τοῦ σχήματος τοῦ κόσμου, λέγοντες, Πῶς δύναται κρύπτεσθαι τὸν ἥλιον καθ' ὅπως ὑπὸ τὰ βόρεια μέρη τῆς γῆς τὴν ὑψηλὴν πολλοῖς τοῖς μέτροις ὑπερέχοντα τὸ μέγεθος αὐτῆς ; Ἐπὶ γὰρ τῆς λεγομένης παρ' ἡμῶν σφαίρας, ὅσα δὴποτε μεζῶν ἐστὶν ὁ ἥλιος τῆς γῆς, πάντως ποιήσει σκιάν κατὰ τὸ ἕτερον μέρος αὐτῆς. Πρὸς οὗς

¹¹ Matth. xxv, 34. ¹² Deut. xxxii, 8. ¹³ Rom. ii, 25. ¹⁴ Luc. xx, 36.

συντομῶν
τὸ τοιοῦτον
παρ' αὐτοῦ
ἔχει σκιά
θεασάμενος
Ἐν τῇ γῇ
στὴν πέμ
ἡμέρας
σφαῖρας
σὺν κλ
ἐξανδρεῖα
στὴ πέμ
ρας, στ
ἐπὶ τὰ β
Καὶ Ἰσ
Ἐθρεθείς
θαυμαστ
προσδύο
ἀληθινῶ
ψῆφον τ
δὲ ὑπεθέμ
προλάγει
νικαῖας,
ἀπαιτηθ
δικτιόνου
τοῦνομα
ἐμπεροῦ
αὐτῷ τῷ
νό· ἦτι
πάλιν τῷ
γεγονοῦ
ἐθαύμασε
μηχανικ
ἐλαλήθη
πόθεν ἐ
καὶ ἐν
ἐτη δια
ἀμφοτέρ
χρῆς πό
αὐτῷ τῷ
καίρω,
Ἔστι δὲ
λέγω δὴ
να μικρ
κλίμα τ
νῆν, τρ
ῖόνον,
κατὰ μ
νους πο
Ἦκεαν
μεθα, τ
αὐτοῦ
ῖον, κα
εἰ δύο,
τὸ ἡμ
ἀληθὲς
ἥλιος
γὰρ ἐν
τῷ δε
πρώτῳ

συντομώτατα εἰρήκαμεν, ψευδὲς εἶναι καὶ πλάσμα τὸ τοιοῦτον· ἀποδείξαντες πρῶτον ἐξ αὐτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς ὡμολογημένων κλιμάτων, ὡς ἀδιαφόρους ἔχει σκιάς. Ἐπειτα καὶ ἐξ ὧν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ἰθεασάμεθα ἐπὶ τὰ μέρη Ἀξώμεως ἐν τῇ Αἰθιοπία. Ἐν τῇ γὰρ ἀρχῇ τῆς θερινῆς τροπῆς κατὰ τὴν εἰκοστὴν πέμπτην τοῦ Παυλὶ μηνὸς, ὥραν ἕκτην τῆς ἡμέρας, δυντοὶ ἦδη περὶ τὸ μεσουράνημα τοῦ ἡλίου, σαφῶς εἶδομεν ὡς οὐτὶ ἡ σκιά τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὸν νότον κλίνει. Λαβὼν δὲ καὶ αὐτὸς ἐνταῦθα τῇ Ἀλεξανδρείᾳ κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν, λέγω δὴ Παυλὶ εἰκοστῇ πέμπτῃ καὶ ἕως Θωθ λ', ὥραν ἕκτην τῆς ἡμέρας, σταθέντες ὑποκάτω τοῦ ἡλίου, εἶδον τὴν σκιάν ἐπὶ τὰ βόρεια μέρη πόδα ἕνα κλίνουσαν καὶ μόνον. Καὶ ἔστι κατ' αὐτοὺς ἡ Ἀλεξάνδρεια τρίτον κλίμα. Εὐρεθεὶς δὲ ἐνταῦθα ὅτι πάντα θεοσεβίστατος καὶ θαυμαστὸς ἀδδᾶς Στέφανος, ὁ κατὰ Ἀντιόχειαν προσδύτατος, Χριστιανικώτατος, τῶν τελείων καὶ ἀληθινῶς ὑπάρχων, ἡσκημένος δὲ ἀκριβῶς καὶ τὴν ψῆφον τῆς σελήνης, κατὰ τὸ σχῆμα μέντοι καὶ αὐτὸς ὁ ὑπεθέμεθα κατὰ τὴν θείαν Γραφήν, εὐνάμενός τε προλάβειν εὐχερῶς καὶ ἐκλείψει ἡλιακὰς, καὶ σεληνιακὰς, ἡδουλήθη περὶ τοῦτο ἀσχολεῖσθαι. Ὅθεν ἀπαιτηθεὶς τῷ Θωθ μηνί, τῆς παρουσίας δεκάτης ἡνδικτιόνος, παρὰ ἀνδρὸς ἐπιστήμονος, Ἀναστασίου τοῦνομα, μηχανικοῦ ἀνδρὸς λογιού, καὶ ὑπὲρ πολλοὺς ἐμπείρου, προειπεῖν ἐκλείψειν ἡλίου· ἔφη γενέσθαι ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ κατὰ τὴν δωδεκάτην τοῦ Μεχίρ μηνός· ἦτοι καὶ γέγονε· καὶ σεληνιακὴν Μεσορί κθ' πάλιν τῷ αὐτῷ καιρῷ. Καὶ θαυμάσας, πάλιν ἀπήτησε γεγονούσας ἐκλείψεις· καὶ ταύτας πάλιν ἐξειπόντος ἰθαύμασεν ὁ ἀνὴρ. Παρήσαν δὲ καὶ οἱ ἕτεροί τινες μηχανικοὶ καὶ τῶν ἡμετέρων φίλων, ἐφ' ὧν ταῦτα ἐπαλήθευσαν. Αὐτὸς οὖν ὁ θεοφιλὴς ἀνὴρ πείραν καὶ πόθεν ἔχων περὶ τῶν τοιούτων, ἐν τῇ Ἀντιόχειᾳ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει παραγεγονώς, καὶ πολλὰ ἔτη διατρίψας, ἐλεγέ καὶ αὐτὸς μεμετρικῶναι καὶ ἐν ἀμφοτέροις τόποις τὰς σκιάς· καὶ ἐν μὲν τῇ Ἀντιόχειᾳ πόδα ἕνα ἡμισυ ἔχειν τὴν σκιάν ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ, διεσθεσίουτο· ἐν δὲ τῷ Βυζαντίῳ πόδας δύο. Ἔστι δὲ ἡ Ἀντιόχεια τοῦ κλίματος τοῦ διὰ Ῥόδου· λέγω δὴ τοῦ τετάρτου· τὸ δὲ Βυζαντίον τοῦ ε' ἐπέκεινα μικρόν. Οὕτω γὰρ διαιροῦσι τὰ κλίματα· πρῶτον κλίμα τὸ κατὰ Μερόην φασί, δεύτερον τὸ κατὰ Συήνην, τρίτον τὸ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν, τέταρτον τὸ κατὰ Ῥόδον, πέμπτον τὸ κατὰ Ἑλλάσποντον, ἕκτον τὸ κατὰ μέσον τοῦ Πόντου, ἕβδομον τὸ κατὰ Βορυσθέ-
 νους ποταμοῦ, καὶ τῆς Μαϊώτιδος· ὡς ἡμῶν ὁ Ὀκεανός. Εἰ τοίνυν, καθὰ καὶ αὐταὶς ὕψεσιν ἰθεασάμεθα, τὴν σκιάν ἐνταῦθα ἐν τῷ τρίτῳ κλίματι, ὡς αὐτοὶ ὑποτίθενται, πόδα ἕνα κλίνει μόνον ἐπὶ βορρᾶν, καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ πόδα ἕνα ἡμισυ, καὶ ἐν τῷ ε' δύο, πῶς οὐ φανερόν ἐστιν οὕτως κατὰ κλίμα ποδὸς τὸ ἡμισυ προστίθεται, ἢ ἀφαιρεῖται; Καὶ ἐι τοῦτο ἀληθὲς, ὥσπερ οὖν καὶ ἀληθὲς ἐστίν, εὐρεθήσεται ὁ ἥλιος δύο κλιμάτων μέγεθος καὶ μόνον ἔχων. Εἰ γὰρ ἐν τῷ τρίτῳ κλίματι πόδα ἕνα ἔχει, ἐν τῷ δευτέρῳ πάντως ἡμισυ ποδὸς ἔχει, ἐν δὲ τῷ πρῶτῳ καὶ ἄσχοιτο παντελῶς εὐρισκόμεθα. Καθάπερ

A respondimus falsum esse signum eorum: ostendimusque primo ex climatibus, ut ab ipsis in confesso habetur, eum minime diversas umbras habere. Postea vero id ipsum demonstravimus ex iis, quæ nos in partibus Axomis in Æthiopia observavimus. Nam in principio æstivæ conversionis, vicesima quinta die mensis Pauni, hora sexta, cum jam sol circa medium cælum advenisset, clare vidimus umbram hominis ad meridiem declinare. Hic porro, Alexandria scilicet, constitutus, eodem tempore recurrente, scilicet vicesima quinta mensis Pauni, usque ad mensis Thoth tricesimam, hora sexta diei, cum sub sole considereremus, ostendi umbram uno tantum pede ad septentrionales partes declinare. Secundum illos vero Alexandria tertium clima est. Cum autem hic tum degeret religiosissimus ille et mirabilis abbas Stephanus, presbyter Antiochenus, Christianissimus homo et inter perfectos vere numerandus, in lunaribus calculis versatissimus, qui, secundum schema mundi illud ex divina Scriptura a nobis expositum, solares et lunares eclipses facile prænuntiare possit, iis sese tunc exercitare voluit [Vide in Præfatione]. Quare in mense Thoth decimæ præsentis indictionis, rogatus ab erudito Anastasio, viro mechanico et docto, multis peritiâ rerum superante, ut solis eclipsin prænuntiaret, dixit ille futuram tali tempore duodecima die mensis Mechir: quæ etiam accidit: lunarem vero fore prædixit vicesima quarta Mesori, notata similiter hora. Ille vero rem miratus, rogavit ut præteritas item eclipses indicaret: quas cum ille pariter enuntiasset, obstupuit Anastasius. Aderant item alii mechanici ex amicorum nostrorum numero: quibus præsentibus hoc colloquium habitum est. Ille itaque vir religiosus, tum experimento rerum huiusmodi, tum studio permotus, Antiochiæ et Constantinopoli multis annis commoratus, 265 se in utraque urbe umbras dimensum testificabatur: atque Antiochiæ umbram sesquipedem eo ipso tempore extendi declarabat, Byzantii vero duobus pedibus. Est porro Antiochia eodem climate sita, quo Rhodus, scilicet quarto: Byzantium vero quintum clima paulum excedit. Nam sic climata dividunt: primum clima in Meroe situm aiunt, secundum Syene, tertium Alexandria, quartum Rhodi, quintum in Hellesponto, sextum in medio Ponti [Euxini], septimum ad Borysthenem fluvium et ad Mæotidem paludem. Deinde Oceanus adest. Si igitur, ut nos ipsis oculis vidimus, hic in tertio, ut ipsi supponunt, climate, uno pede tantum umbra declinat ad septentrionem; in quarto autem, sesquipedem; in quinto, duobus pedibus: qui non palam fuerit, ad singula climata dimidium pedis adjici, aut detrahi? Quod si hoc verum sit, ut revera est, hinc sane deprehendatur, solem duorum tantum climatum magnitudinem obtinere. Etenim si in tertio climate pedis unius umbram efficit, in secundo sane dimidii pedis efficiet; in primo autem nulla fuerit umbra. Quemadmodum

autem in secundo libro jam dicere occupavimus, terræ spatia multa sunt a Meroe ad australem usque Oceanum : nam a Cataractis usque ad Oceanum, mansiones sunt plus minus septuaginta, ut nos dixisse meminimus. Climata porro, quæ illi supponunt, ad viginti fere tantum numerant. In climate vero Axomeos, quæ est Æthiopum civitas, umbra plus uno pede ad meridiem declinare deprehenditur; ita ut ad omnem modum sol, cum inter Syenem et Axomim æstivam conversionem decurrit, duorum tantum climatum magnitudinem habeat. Qua ratione igitur ea, quæ ab ipsis de sole dicuntur, non falsa et fabulosa fuerint, quod scilicet terra major existat? Quomodo item cum terram sphaericam esse dicant, umbra in convexis terræ partibus non variat? Nam cum zonam illam adustam in medio reponant, necesse est ea, quæ ad utrumque latus sunt, multum devexa esse. Aiunt autem posse neminem in adusta illa zona habitare; imo etiam illam, quam nos incolimus, terram, ad septentrionalem terræ partem longissimis spatiis a zona illa adusta distare. Mirorque plane quod in huiusmodi, secundum illorum hypothesin, convexa terræ figura, ea proportionem umbræ procedere queant, ut ad singula climata dimidio pede accrescant aut minuantur, ut, Deo juvante, commonstravimus, ipsisque oculis percepimus, ac ostendimus iis, qui nobiscum versabantur hominibus, sane non imperitis, sed eruditissimis admodum, et hac in re strenue concertantibus. 266 In vero iterum dicebant et affirmabant, cum corpus illuminans majus, illuminatum vero minus sit, utrumque autem sphaericum, conicam prorsus umbram effici; nam radii majoris sphaeræ ultra minorem isthac illac transeuntes, necessario in acutissimum conum desinere, atque delineatis demonstrationibus nos circumscribere conabantur. Verum hac in re falsum ab illis proferri ipsis oculorum experimentis comprobavimus: allata quippe parva sphaera lignea, deliquoque clavo quo illam manibus teneremus, eandemque soli opposcentes, rotundam ejus umbram esse vidimus, non autem conicam. Tum eos ita compellavimus: En quam parva hæc sphaera est, quam tenemus, sol autem secundum vos ingentis magnitudinis, et tamen non conicam, sed rotundam et cylindricam umbram efficit. Experimentum vero illius, modo ex breviori, mox ex longiore intercapedine cepimus: neque demonstrata sunt quæ illi effutiebant; sed captiosis ipsi verbis multos decipiant. Rursum autem allato conico vase, commonstravimus illis, conicum corpus conicam itidem umbram efficere. Ac, ut veritate præsentem loquor, Pater religiosissime, illi hianti ore, tristes attonitique, per virtutem Christi, abcesserunt, a nobis ex ipsis suis figmentis podofacti. Ecce jam pro illorum more et arte, lineas describentes, unam cuilibet climati, Deo juvante, assignare possumus, certis argumentis commonstrantes, solem non esse duobus climatibus majorem; ut hac in re discant non recta cervice

Α δὲ προλαβόντες ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ εἵπομεν ἡμῖς, τὰ διαστήματα τῆς γῆς ἀπὸ τῆς Μερῆς ἕως τοῦ Ὠκεανοῦ, κατὰ τὸν νότον, πολλὰ διαστήματα ἔχειν ἀπὸ τῶν καταραχτῶν ἕως τοῦ Ὠκεανοῦ, μὴδ' ἄν, πλέον ἢ ἑξαττον, μεμνήμεθα εἰπόντες ἔχειν τὸ διάστημα τῆς γῆς. Ἄ δὲ αὐτοὶ ὑποτίθενται κλίματα ἀπὸ κ' μόνον ἐγγιστα ὑποτίθενται. Εὐρίσκεται οὖν πάντως ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἀξώμην τῶν Αἰθίοπων πόλιν κλίματι, πλέον ποδὲς κλίνουσα ἐπὶ τὸν νότον ἢ σκιά· ὥστε παντὶ τρόπῳ, εἰ ἀναμείσον ἐστὶ Σϋνης καὶ Ἀξώμους, δύο κλίματα ἔχει μέγεθος, τὴν διερὴν τροπὴν διατρέχων ὁ ἥλιος. Πῶς οὖν οὐ φευδῆ καὶ μυθώδῃ τὰ λεγόμενα παρ' αὐτῶν περὶ τοῦ ἡλίου, ὡς οὐ μείζων ὑπάρχει τῆς γῆς; Πῶς δὲ καὶ τὴν γῆν σφαιροειδῆ φασκόντων, οὐ διαλλάττει ἡ σκιά ἐν τῷ κοιλώματι τῆς γῆς; Μέσση μὲν γὰρ ὑποτιθεμένη τὴν διακεκαυμένην ζώνην, ἀνάγκη τὰ παρ' ἑκάστη κοιλότερα εἶναι. Φασὶ δὲ μὴ δύνασθαι οἰκεῖν τινες κατὰ τὴν κεκαυμένην ζώνην· ἀλλὰ καὶ τὴν κατ' ἡμᾶς οἰκουμένην εἶναι ἐπὶ τὸ βόρειον μέρος τῆς γῆς, ἀπέχουσιν διαστήματα πολλὰ τῆς διακεκαυμένης ζώνης. Καὶ θαυμάζω πάλιν, εἰ ἐν τοῦτοις τοῖς κλίμασι τῆς γῆς, κατὰ τὴν αὐτῶν ὑποθήκην, δύναται οὕτως ἀναλογεῖν αἱ σκιαί, ὡς ὑπὸ ἡμῶν ποδὲς καθ' ἑκάστον κλίμα εἶναι, ὡς σὺν Θεῷ παρ' ἡμῶν ἀποδίδεσθαι, αὐταῖς ὅψεις θεασαμένων, καὶ δεικνύντων οἷς διαλεγόμεθα ἀνθρώποις, οὐκ ἀμύητοις, ἀλλ' ἐμπείροις οὖσι, καὶ ἐν τούτῳ στερεῶς διαμαχομέναις. Ἐτι πάλιν ἐλεγον διεγυριζόμενοι, ὅτι ἥνικα μὲν σῶμα ἢ τὸ φωτίζον, τὸ δὲ φωτιζόμενον μικρόν, ἀρφοτέρα δὲ σφαιροειδῆ, κῶνον πάντως ἀποτελεῖσθαι τὴν σκιά· αἱ ἀκτῖνες γὰρ τῆς μεγάλης σφαίρας ἔρχονται ἐνδὲν κακέειν τῆς μικρᾶς σφαίρας, ὥσπερ τὸν κῶνον πάντως ἀποτελοῦσι· καὶ ἐπείρου γράμματα ἀποδείξαι δὴθεν ἡμᾶς περιγράφειν. Κατὰ τοῦτο δὲ πάλιν συντομώτατα αὐταῖς ὤφισιν ἰδεῖσθαι φευδῆς τὸ λεγόμενον· ἐνέγκαντες γὰρ βραχυτάτην σφαῖραν ὡλην, ἐνεβάλλομεν ἥλον καθηλωτῶν, ἐξ ὧ καὶ κατέχοντες χερσὶ, καὶ ἐκτείνοντες ἐπὶ τὸν ἥλον, στρογγύλην σκιάν ἰθεωροῦμεν, καὶ οὐχὶ κωνοειδῆ. Ἐλέγομεν δὲ αὐτοῖς, Ἰδοὺ πῶς μικρὰ ἐστὶν ἡ κωνοειδὴς σφαῖρα, καὶ μέγας, μάστιγα καθ' ὅρας ὁ ἥλιος, καὶ οὐκ ἀποτελεῖ κωνοειδῆ σκιά, ἀλλὰ στρογγύλην. Καὶ ἀπ' ἐγγύθεν γὰρ ἰδοκίμασamen, καὶ μακρόθεν· καὶ οὐκ εὖρον ἀποδείξαι ἂν λέγουσιν· ἀλλὰ μᾶλλον πιθναῖς ἀπάταις τοῖς πολλοῖς ἀπατῶν. Ἐνέγκαντες πάλιν ἡμεῖς κωνοειδὲς σκευὴς, εἴς τε ἀπεδείξαμεν αὐτοῖς ὡς τὸ κωνοειδὲς καὶ κωνοειδῆ σκιά ἀποτελεῖ. Καὶ ὡς ἐπὶ τῆς ἀληθείας λέγω, Πότερ θεοφιλέστατε, διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ, ἀγαναῖς καὶ σκυθρωποὶ τὰς ὄψεις ἀνεχώρησαν, παρ' ἡμῶν αἰσχυρόμενοι ἐπὶ τοῖς ταυτῶν πλάσμασι. Ἰδοὺ δὲ καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν αὐτῶν τέχνην, γραμμὰς βελόντας καὶ ἐντυπώσαντας, ὡς ἔθος αὐτοῖς ποιεῖν, ἐκάστῳ κλίματι μίαν δυνάμεθα δεῖξαι, τῇ θεῇ δυνάμει πρῶτον ὠχυρωμένοι· ὡς οὐκ ἐστὶ μείζων ὁ κλίματων ὁ ἥλιος· ἵνα καὶ ἐν τούτῳ μάθωσιν μὴ ὑψαυχεῖν, ἀλλ' ὑποκύπτειν τῇ θεῇ Γραφῇ. superbi, sed divinæ Scripturæ obsequii.

Κατὰ τὴν θεωρίαν
διατρέχων ὁ
τῆς ἡμέρας.

6 π. α ἡμῶν Ὠκεανὸς ὁ κατὰ Σάβον καὶ Βαρβαρίαν.

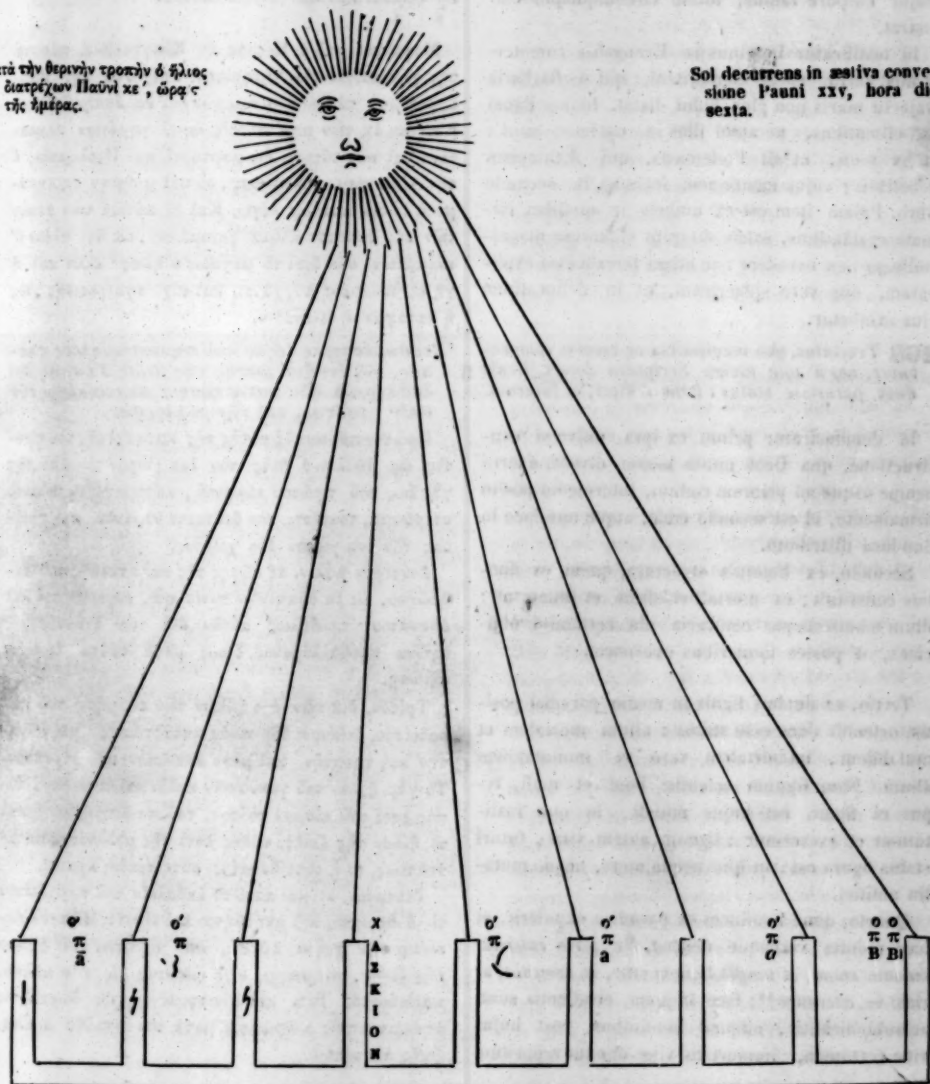
Ἡ καὶ
θαι γρά
μενον ἐν
ματα, ἀ
πουσαι
μέλανος
ὀρθῶς·

Nota a
neavit C
male, m
versus i
quæ in
diculum

Κατὰ τὴν θερινὴν τροπὴν ὁ ἥλιος
διατρέχων Παύλι κε', ὥρα
τῆς ἡμέρας.

Sol decurrens in æstiva conver-
sione Pauni xiv, hora diei
sexta.

δ π. α ἡμιον Πυρρὸς δ κατὰ Σάβον καὶ Βαρβαρίαν.

τὸ κατὰ
'Αζώμην.

τὸ κατὰ
Αἰθιο-
πικόν.

τὸ κατὰ
Μερόην.

τὸ κατὰ
Σύνην.

τὸ κατὰ
'Αλεξάνδρειαν.

τὸ κατὰ
'Ρόδον.

τὸ κατὰ
'Ελλήσποντον.

τὸ
μέσον
τοῦ
Πόντου.

δ π. γ. τὸ κατὰ Βορυσθένη ποταμοῦ, καὶ Μαιωτίδος λίμνης

Ἡ κατ' εὐθείαν γραμμὴ ἐστὶν ἡ γῆ· αἱ δὲ θ' ὁ-
ρθαὶ γραμμαὶ, σώματά εἰσι καθ' ἑκάστον κλίμα ἰσά-
μενον ἓν· αἱ δὲ ἀπὸ τοῦ ἡλίου κατερχόμεναι ἐπὶ τὰ σώ-
ματα, ἀκτίνες εἰσι τοῦ ἡλίου ἔνθεν κἀκείθεν συμπί-
πτουσαι τοῖς σώμασιν, ἀποτελοῦσιν, ὥσπερ τὰς ἀπὸ
μέλανος ἐκχράζαμεν σκιάς. Ἡ δὲ μία γραμμὴ ἡ
ὀρθίως καταβαίνουσα, ἐπειδὴ περ κατὰ κορυφῆς ἐστὶ

Nota ad schema solis. Solem deflexo capite deli-
neavit Cosmas, quia cum in ejus de mundo syste-
mate, multo plura versus septentrionem, quam
versus meridiem, climata sint, non poterat eam
quæ in novem hisce lineis media est, ad perpen-
diculum vultus solis depingere, ut τὸ ἄσχιον, id est,

Recta linea est terra; novem autem lineæ rectæ
ad perpendicularum, totidem erecta corpora, nempe
ad singula climata unum repræsentant. Lineæ
vero a sole ad corpora decedentes, solares radii
sunt, qui hinc et inde ad corpora delapsi, umbras,
ut atramento designavimus, efficiunt. Una autem
ex lineis, recta descendens, quia ad perpendicularum

locum ubi sol nullam efficit umbram, indicaret.
Advertas porro velim, in schemate dimidium pe-
dis curvæ lineolæ indicari: siquidem, ut in Analec-
tis Græcis observavimus, hac figura ἡμιον, sive
dimidium significatur.

capiti imminet, nullam efficit umbram: quia major corpore radius, totum circumquaque col-
lustrat.

Id testificatur Dominus in Evangeliiis cum ter-
minos terræ vocat Homeritem, qui a Barbaria
trajectu maris non plus hidui distat. Idque liquet
ex climatibus, ut apud illos in confesso sunt:
et ex locis, ut ait Ptolemæus, qui Æthiopiam
debellavit: ejus mentionem fecimus in secundo
libro. Palam item est ex umbris in quolibet cli-
mate exstantibus, solem duorum climatum magni-
tudinem non excedere: ac etiam terram esse expli-
catam, non vero sphericam, ut in delineatione
ejus exhibetur.

268 Tractatus, quo manifestius ac brevius compro-
batur, nos a sola divina Scriptura doceri, Deum
duos paravisse status: hunc scilicet, et futurum.

Id demonstratur primo ex ipsa universi con-
structione, qua Deus unum locum divisit, a terra
nempe usque ad primum cælum, intermedio posito
firmamento, id est secundo cælo, atque uno loco in
duo loca distributo.

Secundo, ex hominis structura, quem ex duo-
bus constituit: ex mortali videlicet et immortalī:
illum manifeste per contraria illa certamini obji-
ciens, ut postea muneribus exornaret.

Tertio, ex duobus lignis in medio paradisi posi-
tis, ostendit duos esse status: alium mortalem et
mutabilem, immortalem vero et immutabilem
alium. Nam lignum scientiæ boni et mali, ty-
pus et figura est hujus mundi, in quo insti-
tuimur et exercemur: lignum autem vitæ, futuri
status figura est: in quo neque mors, neque muta-
tio obtinet.

Quarto, quod hominem ex paradiso expulerit, et
hæc monita verbaque dederit, *Ne forte extendat
manum suam, et tangat lignum vitæ, et comedat, ac
vivat in æternum*²²: hæc, inquam, erudientis sunt,
ac subindicantis, aliquod hominibus, post hujus
vitæ certamen, immortalis vitæ donum repositum
esse

Quinto, a Lamecho id docemur, qui de Noe
vaticinatur et dicit, hunc liberaturum nos esse
a laboribus et a maledictione, atque ad meliorem
statum deducturum.

Sexto, ab ipso Noe ediscimus nos homines a
prima illa terra mala et spinosa, in hanc terram,
quam nunc incolimus, translatos esse: quæ
quidem melior est, ac prope paradiso æqualis: hinc-
que docemur primi et secundi status discrimen.

Septimo, quod Deus Abrahæm elegerit, ac ex
Chaldæorum terra in Palæstinam transtulerit,
magnaue ipsi dona pollicitus sit, et terræ illius
possessionem; licet ipsi ne vestigium quidem pe-

Α τοῦ σώματος, ὁσχιον αὐτὸ ἀποτελεῖ, ὡς μέζων οὖσα
τῷ σώματι καὶ ὅλον περιλάμπουσα.

Μαρτυρεῖ καὶ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις, πέραι-
της γῆς καλῶν τὸν Ὀμηρίτην, ἀπέχοντα τῆς Βαρ-
βαρίας οὐ πλείον δύο ἡμερῶν διὰ θαλάσσης ὁδόν.
Εὐδὴλον ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς ὡμολογημένων κλιμά-
των, καὶ τῶν τόπων, ὡς μαρτυρεῖ καὶ Πτολεμαῖος ὁ
τὴν Αἰθιοπίαν πολεμήσας, ὃ καὶ μνήμην ἐποιήσα-
μεθα ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ. Καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν σκῶν
τῶν εἰς ἕκαστον κλίμα γενομένων, ὡς ὅτι πλεον θ
κλιμάτων οὐκ ἔχει τὸ μέγεθος· ὁ ἥλιος· ἀλλὰ καὶ ἡ
γῆ ἐξηπλωμένη τυγχάνει, καὶ οὐχὶ σφαιροειδής, ὡς
ἡ καταγραφὴ δείκνυσιν.

Ἔτι σαφέστερος λόγος καὶ περιεκτικώτερος σπο-
πός, καὶ ἐτι διὰ πάσης τῆς θείας Γραφῆς δι-
δασκόμεθα δύο καταστάσεις πεποιτημέναι τῷ
θεῷ· ταύτην, καὶ τὴν μέλλουσαν.

Πρῶτον πάντων ἐξ αὐτῆς τῆς κατασκευῆς τοῦ κο-
σμοῦ, ὡς διεῖλαν ὁ θεὸς τὸν ἕνα χῶρον τὸν ἀπὸ τῆς
γῆς ἕως τοῦ πρώτου οὐρανοῦ, καταμεσθεὶν θείῃ
στερέωμα, τουτέστι, τὸν δεῦτερον οὐρανὸν, καὶ πε-
ρας τὸν ἕνα χῶρον· δύο χώρους.

Δεῦτερον πάλιν, ἐξ αὐτῆς τῆς κατασκευῆς τοῦ ἁ-
νθρώπου, ὡς ἐκ δύο τινῶν συνίστησι, λέγω θνητῷ καὶ
ἀθάνατῳ· προδήλως αὐτὸν διὰ τῶν ἐναντιωτικῶν
ἀγῶνα προβαλλόμενος, ὅπως μετὰ ταῦτα ὁμοῦ
ἐξιώσῃ.

Τρίτον, διὰ τῶν δύο ξύλων τῶν ἐν μέσῳ τοῦ πα-
ραδείσου, δείκνυσιν δύο τινὰς καταστάσεις· μίαν θνη-
τὴν καὶ τρεπτὴν, καὶ μίαν ἀθάνατον καὶ ἀτρέπτου.
Τὸ γὰρ ξύλον τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, τί-
ποδ ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, τοῦ παιδευτηρίου· καὶ
τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, τύπος ἐστὶ τῆς μελλούσης κα-
τάστασις, ἐν ᾗ οὔτε θάνατος, οὔτε τροπὴ κρατεῖ.

Τέταρτον, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ ἐκβαλεῖν τοῦ παραδείσου
τὸν ἄνθρωπον, καὶ μνησθῆναι καὶ εἰπεῖν, *Μή ποτε ἡ-
σείνη τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ἄψῃται τοῦ ξύλου
τῆς ζωῆς, καὶ φάγη, καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα*,
παιδεύοντός ἐστι καὶ αἰνιττομένου, ὡς ὁρατὶ τὴν
ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τὸν ἐνταῦθα ἀΐον,
ζωῆς ἀθανάτου.

Πέμπτον πάλιν, διδασκόμεθα διὰ τοῦ Λάμεχ τοῦ
πατρὸς Νῶε, προφητεύοντος καὶ λέγοντος, ἀπαλλά-
σσεσθαι ἡμᾶς μόχθων καὶ κατάρας, καὶ εἰς βελτίαν
ἀπολαύσιν προκόπτειν.

Ἔκτον ἐτι πάλιν, διὰ τούτου τοῦ Νῶε, ὡς ἀπὸ
τῆς πρώτης γῆς μογηρᾷς τε καὶ ἀκανθώδους με-
θιστάμενοι εἰς ταύτην τὴν γῆν, ἣν νῦν κατοικοῦμεν ὁ
ἄνθρωποι, κρείττονα τυγχάνουσιν καὶ σχεδὸν ἰσὺν τοῦ
παραδείσου, διδασκόμενοι πρώτης καὶ δευτέρας κα-
τάστασις διαφοράν.

Ἐβδομον, ὅτι καὶ τὸν Ἀβραάμ ἐκλεξάμενος ὁ θεὸς
ἐκ τῆς γῆς τῶν Χαλδαίων, καὶ εἰς τὴν τῶν Παλαιστίνων
μεταστήσας· ἐπαγγελιάμενός τε αὐτῷ ὁπωρὸς με-
γάλας δώσειν, καὶ κατάσχεσιν γῆς, καὶ μήτε βῆμα

²² Gen. iii, 22.

ποδὸς αὐτῶν δοῦς, κατὰ τὴν θείαν Γραφὴν, παρεσκεύασε πιστὸν, ἐπιστάμενον ἀψευδῶς ἐλπίζειν τὰς μετὰ ταῦτα δωρεὰς τοῦ Θεοῦ. Ὁμοίως καὶ διὰ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Ἰσαάκ, ἐδήλου τῶν δύο διαθηκῶν τὴν ἀξίαν, ὅτι ἡ μὲν δούλη, ἡ δὲ ἐλευθέρη.

Ὅγδοον, πάλιν διὰ τοῦ Ἰσαάκ καὶ τῆς Ῥεβέκκας διδῶμα αὐτῶν γεννησάντων ἐρρήθη, ὅτι Ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι διὰ τοῦτο πάλιν δηλῶν δύο καταστάσεις, μίαν δούλην καὶ μίαν ἐλευθέραν.

Ἐννατον, ἐπὶ τοῦ Ἰακώβ πάλιν καὶ τοῦ Ἰωσήφ, μὴ ἀνασχομένων αὐτῶν ταφῆναι εἰς Αἴγυπτον, ἀλλ' ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας, ἐδηλοῦτο ἐπ' ἀμφοτέρων, ὡς ἐπὶ τοῦ ἐκείνης τῆς ἐλπίδος τῆς ἐπαγγελμένης αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ τυχεῖν, τοὔτεστι τῇ δευτέρᾳ καταστάσει.

Δέκατον, καὶ αὐτὴ ἡ ἐπὶ Μωϋσέως ἔξοδος, καὶ λύτρωσις γενομένη ἐκ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων, καὶ ἐλευθερία καὶ εἰσοδος, διὰ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ γενομένη, ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας, διαβρήδην τὰς δύο καταστάσεις προεγράφετο.

Ἐνδέκατον, ὁμοίως τὴν κατασκευὴν τῆς σκηνῆς καὶ τοῦ ναοῦ, ὡς μεσάσαν τὸ καταπέτασμα καὶ δύο σκηνάς· τὴν μίαν πεποιητὴς ἐσωτέραν καὶ ἐξωτερῶν, ταύτην καὶ τὴν μέλλουσαν προσέτιπου.

Τὶ δὲ δεῖ λέγειν καὶ τὰς διὰ τῶν ἐναρίτων ἀνδρῶν γινομένας οἰκονομίας, εὐθέως τοῦ Ἀδελφὸν τὴν μετὰ θάνατον παρρησίαν, ὃς ἐτι λαλεῖ βοῶν ἐκ τῆς γῆς ζωῆς πάλινδρομῆαν ὀδίνων.

Τοῦ Ἐνῶχ τὴν μετὰθεσίον τὴν ἐνθυμούμενος, ὃς διὰ τῆς εὐαριστήσεως μετετίθη, τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, προηγήσασθαι γινώσκει κρεῖττονά τινα κατὰστασιν ἔσθαι διὰ τῆς τοιαύτης τάξεως τοῦ Ἑλλίου τὴν ἀνάληψιν καὶ τὸν διὰ τοῦ πυρίνου ἄρματος δρόμον τὴν κατανόων ἐκπληττόμενος σκοπήσειεν, ὡς τετιμηται τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις διδασκομένη καὶ ἐλπίζουσα οὐρανοδατεῖν.

Τῆς στρατιᾶς τῶν οὐρανίων ταγμάτων τὴν πληθύν χορεύουσαν καὶ χαίρουσαν καὶ εὐφραινομένην ἐπὶ τῇ γεννῇ τοῦ Δεσπότης ἡμῶν Χριστοῦ κατὰ σάρκα, τίς ἐνηγοῦμενος λέγουσαν, *Ἄδξα ἐν ὑψηστοῖς Θεῷ, καὶ ἐν τῇ γῇ εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία*· ὑπερβαυμάσει λογιζόμενος οὐρανίων καὶ ἐπιγείων μίαν ὁμολογίαν γεγενῆσθαι, καὶ εὐδοκίαν Θεοῦ ἐν τοῖς ἀνθρώποις.

Τὴν δύναμιν τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστασεως αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ θιασάμενός τις, ἀνακινῶν τὴν διάνοιαν τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Θεὸν ἀπαύστως ἀνυμνήσει τὸν παύσαντα τὸν ἀγῶνα τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ὡς ἀμφοτέρωθεν ἐναντία ὄντα εἰς ὁμόνοιαν ἤγαγε. πνευματικὰ ἀνάλογα ἀλλήλους ἐργασάμενος.

Τὴν ἀνοδὸν τοῦ Δεσπότης ἡμῶν Χριστοῦ κατὰ σάρκα τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν τι· κατοπτρῶν, καὶ τοὺς ἀγγέλους λευγεμονοῦντας καὶ πρὸς τοὺς ἀποστόλους λέγοντας· πάλιν τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ, τὸν Ἰησοῦν μεγαλύνων διατελέσει, τὸν δειξάντα καὶ φανερώσαντα

A dis dederit, secundum divinam Scripturam: ipsumque fidelem effecerit, ita ut futura Dei dona firmiter speraret. Similiterque per Ismaelem et Isaacum duorum Testamentorum dignitatem declaravit, quod videlicet illud servum, istud liberum esset.

Octavo, iterum per Isaacum et Rebeccam, qui gemellos genuerunt, dictum est, *Major serviet minori* ; hinc rursum duo status declarantur, alius servus, liber alius.

269 Nono, in Jacobo et in Josepho, qui non in Aegypto, sed in terra promissionis sepeliri voverunt, declaratum est, quanto uterque desiderio ferebatur erga spem illam, sibi a Deo datam, scilicet secundum statum.

B Decimo, ipse quoque tempore Moysis exitus, redemptio ex servitute Aegyptiorum, libertas item et ingressus, Jesu filio Nave duce, in terram promissionis, duos illos status clare praesignificant.

Undecimo, similiter constructio arcæ et templi, ac velum, quod unum tabernaculum in duo dividebat, interius scilicet et exterius, hunc et futurum statum praesignificabat.

Quid dicamus de quorundam proborum hominum dispensatione: de Abelis scilicet, etiam post mortem, fiducia, qui adhuc loquitur de terra clamans, et reditum ad vitam parturiens.

C Enoch translationem si quis secum reputet, qui scilicet quod placeret Deo, translatus est, ne videret mortem, palam ex huiusmodi ordinatione cognoscat meliorem quemdam statum esse futurum. Ellæ assumptionem et illum in cursu igneo cursum quispiam videns obstupescat sane, et animadvertat quantum honoris hominum naturam tribuatur, quippe quæ doceatur et speret se cursum ad cælum dirigere posse.

Si quis cælestium ordinum exercitus multitudinem choreas agentem, gaudentem et exultantem de ortu Domini nostri Christi secundum carnem, audiat dicentem, *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus beneplacitum* **, summopere sane miretur, secum reputans cælestium et terrenorum unam confessionem editam, ac Dei placitum in hominibus esse.

Si quis virtutem resurrectionis ipsius Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi ex mortuis contempletur, erecta mente sua, universorum Servatorem Deum incessanter celebret, qui certamini corporis cum anima finem imposuit, qui hæc ambo contraria invicem ad concordiam deduxit, et spiritualia mutuo consona effecit.

Domini nostri Christi in cælum secundum carnem ascensum si quis consideret, angelosque veste candida apostolis secundum ejus adventum prænuntiantes, Jesum magnificare non desistet, qui hominibus ascensum ad futurum cælestem statum

** Gen. xxv. 23. ** Luc. ii. 14.

commonstravit et aperuit quem præparavit a constitutione mundi.

Si quis descensum Spiritus sancti ad apostolos conspicitur, magnique Petri in medio omnium positi concionem perpendat, **270** universorum largitori Deo supplicans, ipsum laudibus extollet, qui talem arrham et pignus futuri status hominibus contulit.

Magni Pauli cœlitus factam vocationem ejusque raptum ad tertium cœlum, ac rursus in paradysum, si quis contempletur, hæc ad Deum clamabit : Gloria tibi qui per omnia et in omnibus dona largiris hominibus.

Si quis chori prophetarum, sacerdotum, justorum, insuperque apostolorum et evangelistarum scripta legerit, cum prodigiis, vaticiniis, et veris eventibus, is deprehendet eos primum et secundum statum duntaxat memoravisse, neque ante primum neque post secundum, aliorum catalogum texuisse. Gloria Deo qui eorum omnium ministerio locutus est, et futura prænuñtiavit, in sæcula. Amen.

Si quis secundi, illustris et gloriosi adventus Domini et Salvatoris nostri Christi memoriam in imo pectore conservet, necnon beatæ a mortuis resurrectionis, mutationis mundi in melius, ac ineffabilis gaudii et spei hominibus repositæ rationem mente concipiat, omnium causam, creatorem, restauratorem universi celebrabit, ac mirabilem prædicabit; imo potius non poterit pro dignitate compellere eum, qui omni laude, gloria et canticis superior est, qui ex summa bonitate a principio duos status creavit, ac in primo statu humanum genus institutis tradidit, et per disciplinam sermonemque temperanter agere docuit, ac ipsum, et per ipsum omnem quoque creaturam, ad secundum statum deduxit. Gloria tibi, gloria tibi, gloria tibi, ter sancte, creator, opifex omnium, et restaurator universi, in sæcula sæculorum. Amen.

His omnibus commonstratur, Christianorum dogma omnium optimum, structuræ mundi consentaneum ac verissimum esse. Quia ab initio Deus, non intempestive, sed utiliter et apposite, unum locum in duo loca divisit : huncque paravit ac disposuit ad præsentem statum; alium vero, ad futurum; ut veri et non ficti Christiani constentur. Græci itaque, qui æternum esse mundum supponunt, ac resurrectionem corporum, eorumque in cœlum ascensum negant, stultitiamque reputant; honoribus hujusmodi, ascensuque in cœlum, secundum hypothesin suam, jure privantur. Judæi, qui Moysen et prophetas legunt, neque tamen magnam illam et sapientem Dei œconomiam intelligunt, qua in prophetis declaratur, Deum ab initio duos status ad utilitatem hominum paravisse; neque principem item hujus secundi status receperunt; imo etiam in offendiculum

Α τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἀνοδὸν τῆς μελλούσης οὐρανίου καταστάσεως, ἣν προητοίμασεν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

Τὴν καθόδον τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν εἰς τοὺς ἀποστόλους τις κατιῶν γενομένην, καὶ τοῦ μεγάλου Πέτρου τὴν ἐν μέσῳ πάντων δημηγορίαν, τὸν δοτῆρα τῶν ὧλων θεὸν ἱκετεύων ἀνυμνήσεις, τὸν δόντα τοιοῦτον ἀρραβῶνα καὶ ἐνέχυρον τῆς μελλούσης καταστάσεως τοῖς ἀνθρώποις.

Τοῦ μεγάλου Παύλου τὴν οὐρανὸν κλησιν, καὶ τὴν ἕως τρίτου οὐρανοῦ ἀρπαγὴν, καὶ πάλιν τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ, τίς κατοπερισθεῖς, βοήσῃ πρὸς θεὸν λέγων· Δόξα σοι τῷ διὰ πάντων καὶ πᾶσι χαρίζομεν δωρεὰς τοῖς ἀνθρώποις.

Β Τοῦ χοροῦ τῶν προφητῶν, καὶ ἱερῶν, καὶ δακρίων, ἔτι τε καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν τὰ συγγράμματα τις ἀναγνούς, τὰ μετὰ θαυμάτων καὶ προρρήσεων καὶ ἀληθινῶν ἐκδόσεων, εὐρήσῃ πρώτης καὶ δευτέρας μόνον καταστάσεως αὐτοὺς μεμνημένους, καὶ μήτε πρὸ πρώτης, μήτε μετὰ τῆς β' ἐτέρων κατὰλογον πεποιημένους. Δόξα τῷ διὰ πάντων λαλήσαντι καὶ προμηνύσαντι θεῷ, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Γ Τῆς δευτέρας καὶ ἐπιφανοῦς καὶ ἐνδόξου παρουσίας τοῦ δεσπότου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ τὴν μνήμην τίς ἐνστερνισάμενός, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν μακαρίας ἀναστάσεως, καὶ μεταβολῆς τοῦ κόσμου τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον, καὶ τῆς ἀνεκλαήτου χαρᾶς καὶ ἐλπίδος τῆς ἀποκειμένης τοῖς ἀνθρώποις κατὰ νοὺν εἰς τὸν λόγον λαβὼν· τὸν πάντων αἴτιον, τὸν κτίστην, καὶ ἀνακαινιστὴν τοῦ παντὸς πολλὰχῶς ἀνυμνήσῃ καὶ ὑπερβαυμάσῃ· μέλλον δὲ οὐ δύνησεται κατ' ἀξίαν προσηκεῖν τὸν παντὸς ἐπαινῶν καὶ δόξης καὶ ὕμνων ἀνώτερον, τὸν ἀρμοδίως ἐξ ἄκρας ἀγαθότητος ἀπ' ἀρχῆς τὰς β' καταστάσεις κτίσαντα, καὶ παιδεύσαντα ἐν τῇ πρώτῃ καὶ διὰ μαθήσεως καὶ λόγου σωφρονίζοντα, καὶ ἀγοντα ἐν τῇ δευτέρᾳ καταστάσει τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, δι' αὐτοῦ δὲ καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν. Δόξα σοι, δόξα σοι, δόξα σοι, τρισάγιε, κτ. πτ. καὶ δημιουργεῖ τῶν ἀπάντων, καὶ ἀνακαινιστὰ τῷ παντὸς, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Δ Ἐκ τούτων πάντων δέκνεται τὸ δόγμα τῶν Χριστιανῶν κρεῖττον πάντων, καὶ ἀποδοῦν καὶ ἀρμόδιον εἶναι κατασκευῇ τοῦ κόσμου, καὶ ἀληθινώτερον ὑπάρχον. Ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ θεός, οὐκ ἀκαίρως, ἀλλὰ χρησίμως, εἰς δύο χώρους τὸν ἕνα χώρον διεῖλεν, ἐτοιμάσας καὶ προκατασκευάσας, τούτον μὲν εἰς ταύτην τὴν κατάστασιν, τὸν δὲ ἄλλον εἰς τὴν μέλαιναν ἐσεσθαι, καθάπερ εἰ ἀληθινὸν, καὶ οὐκ ἐπιπλαστοῖ, Χριστιανὸν ὁμολογούσιν. Ἕλληνας τοῖνυν ἁθῖον τὸν κόσμον ὑποτιθέμενοι, καὶ τὴν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων, καὶ τὴν εἰς οὐρανὸν αὐτῶν ἀνοδὸν ἀθετοῦντες, μωρίαν αὐτὸ ἡγούμενοι, τῶν μελλόντων τιμῶν καὶ τῆς ἀνόδου τῆς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀρμοδίας κατὰ τὴν αὐτῶν ὑποθήκην στερίσκονται. Ἰουδαῖοι, τὸν Μωσέα καὶ τοὺς προφῆτας ἀναγινώσκοντες, καὶ μὴ συνιέντες τὴν μεγάλην καὶ σοφὴν οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ, τὴν διὰ τῶν προφητῶν δηλοῦσαν, ὑπὲρ δύο καταστάσεις ἐξ ἀρχῆς πεποιημένον ὁ θεός

ἐπὶ τῇ
τῆς τῆς
σκέψεως
ἐν οὐρανῷ
ἀλλ' αὖ
ἡλείου
πίστους
ράνιαν
τὴν βοήθειαν
τὸ ἐν
ἀκαίρως
μεσῶς
πίπτου
ρεῖται
ἀπίστευτον
ἀμφιδο
τοὶ ἀνθρώποι
ται. Μ
ταῖς, τὸ
καὶ τὸ
τοῦ πο
καρπὸς
ἡθελήσ
ἡ μὲν
στοῦ, τ
πάντα
μὴ ὁμο
τοῦ Χρ
Ματρὸς
ἁγίου,
γάρου
Γραφῶν
ζουσι
ἐν τρι
ἁγίου
ναμὸν
συνάν
δύναμι
σοφίως
ἀρχῆς
ἀνθρώ
ὁμοου
πολιτε
καὶ φ
στιν
κρῶν.
σιν, εἰ
τοῦ θε
κατασ
λέγοντι
καὶ ἡ
τοῦς α
Ἀπ
ἐστὶ·
αὐτὸν
ἐτέροι
τοῦ κ
27 Α

ἐπὶ χρησίμῳ τοῖς ἀνθρώποις, οὕτε τὴν ἀρχὴν αὐ-
τῆς τῆς δευτέρας καταστάσεως ἔδεξαντο· ἀλλὰ καὶ
σπάνδαλον αὐτοῖς ἐγένετο, οὕτε ἕως τοῦ νῦν ἄνοδον
ἐν οὐρανῷ τῶν ἀνθρώπων πιστεύουσιν ἔσσεσθαι·
ἀλλ' αὐτοὶ δὴθεν τὸν ἐρχόμενον προσδοκῶσιν, ὃν καὶ
ἡλειμμένον καλοῦσιν, βασιλεῦσιν ἐπὶ γῆς αὐτῶν ἐλ-
πίζουσιν, καὶ ὑποτάσσειν αὐτοῖς πάντα τὰ ἔθνη, οὐ-
ράνιὰ τινα μηδὲν φρονεῖν, ἀθετοῦντες τοῦ Θεοῦ
τὴν βουλὴν, καὶ ἀκαίρως κατεσκευάσθαι νομίζοντες
τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς οἰκητήριον· ὅπερ Μωϋσῆς οὐκ
ἀκαίρως δεικνυσὶν γεγονέναι λέγων τῇ β' ἡμέρᾳ, οὐκ
μεσάζειν τὸ στερέωμα καὶ γίνεσθαι β' χώρους· ἐκ-
πίπτουσι καὶ αὐτοὶ τοῦτου τοῦ κατοικητηρίου. Σαμα-
ρείται ὁμοίως τὰ αὐτὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἀγνοοῦντες καὶ
ἀπιστοῦντες, ἐτι δὲ καὶ περὶ ἀναστάσεως σωμάτων
ἀμφιβάλλοντες, καὶ περὶ ἀθανασίας ψυχῆς καὶ αὐ-
τοῦ ὁμοίως τοῦ οὐρανοῦ κατοικητηρίου ἐκδιώκον-
ται. Μανιχαῖοι παραπλήσια τοῖς Ἑλλήσι φρονού-
ντες, τὸν τε οὐρανὸν καὶ αὐτοὶ σφαιροειδῆ νομίζοντες,
καὶ τῶν σωμάτων ἀπώλειαν προσδοκῶντες, μετὰ
τοῦ πονηροῦ ἑαυτῶν Θεοῦ, οὐ ἑαυτοῖς ἔχειροτόνησαν
περὶ τὴν γῆν, κατακρίνοντες, τῆς ἄνω πόλεως ἥς
ἡθέλουν ἀπελευθέρωσθαι. Ὅμοίως καὶ πᾶσα αἵρεσις
ἢ μὴν ἀθετοῦσα τὴν τελείαν ἀνθρωπότητα τοῦ Χρι-
στοῦ, λέγουσιν ἢ ψυχὴν λογικὴν ἐννοῦν, καὶ σῶμα, καὶ
πάντα τὰ ἰδιώματα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος
μὴ ὁμολογῶσα, ἀλλ' ἐνδοιάζουσα· ἢ δὲ τὴν θεότητα
τοῦ Χριστοῦ ἀθετοῦσα καὶ κολοβοῦσα, καὶ ἔχοντα τοῦ
Πατρὸς λέγουσα, ἢ καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος τοῦ
ἁγίου, αὗται πᾶσαι τῶν οὐρανίων μονῶν ἀποτυγ-
χνάουσιν. Μακάριοι γοῦν εἰσιν ὅσοι διὰ τῶν θείων
Γραφῶν, Παλαιᾶς τε καὶ Καινῆς Διαθήκης γνωρί-
ζουσι τὸν τῶν ἀπάντων δημιουργὸν ἕνα Θεὸν εἶναι
ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι, Πατρός λέγου καὶ Υἱοῦ, καὶ
ἁγίου Πνεύματος, ἁγίαν Τριάδα, ὁμοούσιον, ἰσοδύ-
ναμόν τε καὶ ἰσοθενῆ, καὶ ἰσοκλεᾶ, καὶ ἰσότημον, καὶ
συνάναρχον, καὶ τὴν μεγάλην καὶ σοφὴν καὶ παντο-
δύναμον οἰκονομίαν αὐτοῦ τοῦ πάντων αἰτίου· ὡς
σοφῶς καὶ ἀρμοδίως ἔκτισε τὰς β' καταστάσεις ἐξ
ἀρχῆς, ταύτην τε καὶ ἐκείνην· καὶ διὰ τῆς τελείας
ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ τῆς ἡμῶν κατὰ πάντα
ὁμοουσίᾳ κατὰ τὴν ψυχὴν καὶ σῶμα χωρὶς ἁμαρτίας,
πολιτευσαμένης ἐν ἐσχάτοις τοῖς καιροῖς, ἀναδείξαντα
καὶ φανερώσαντα τὴν μέλλουσαν κατάστασιν καὶ πί-
στιν παρασχόντα πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὴν ἐκ νε-
κρῶν. Ὅσοι οὖν τέλειον τῷ κανόνι τούτῳ στοιχοῦ-
σιν, εἰρήνην ἐπ' αὐτοὺς καὶ εἰς, καὶ ἐπὶ τὴν κρίσιν
τοῦ Θεοῦ οὗτοι ἀκούσονται δικαίως· ἐν τῇ μελλούσῃ
καταστάσει παρὰ τοῦ Δεσποτοῦ Χριστοῦ ἐξ οὐρανοῦ
λέγοντος· Ἀεὶτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου,
κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἄπας οὖν ὁ σκοπὸς τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ οὗτός
ἐστι· δεῖ γὰρ ὡς ἐν ἀνακεφαλαιώσει συντομώτερον
αὐτὸν ἐξαιπεῖν· ἡ βουλὴ δὲ ὁ Θεὸς ἐξ ἀγαθότητος
ἐτέροις μεταδύναται τοῦ εἶναι, δυνάμει τε καὶ λό-
γου καὶ γνώσεως· ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐκ μετοχῆς τούτων

A 271 ipsis fuit : hactenusque ascensum homi-
num in cælum aliquando fore non credunt ;
sed venturum quempiam expectant, quem Unciam
vocant, qui in terra ipsorum regnaturus sit, spe-
rantque illum gentes omnes sibi subjecturum esse,
nulloque cœlestium sensu affectum fore putant.
Dei consilium negantes : rati quoque domicilium
illud in cœlis paratum, inopportune supponi : quod
tamen Moyses non inopportune dicit secunda die
factum, ac firmamentum intermedium positum,
sicque duo loca confecta esse ; ideoque ipsi ab
hoc domicilio excidunt. Samaritani pariter, eadem
qua Judæi ignorantia ducti, non credentes, ac de
resurrectione corporum deque immortalitate ani-
mæ dubitantes ; similiter et ipsi ex cœlesti domi-
cilio pelluntur. Manichæi Græcis paria sentientes,
æstimantesque sphericum celum esse, corporumquo
extremam corruptionem expectantes, cum malo
deo suo, quem sibi circa terram constiterunt,
condemnantur, a cœlesti civitate, quam abnegarunt,
ejecti. Similiterque omnis hæresis, quæ perfectam
esse Christi humanitatem negat, videlicet quæ
animum rationalem mente præditam, corpus,
et omnes tum corporis tum animæ proprietates
non constituit, sed dubitat ; sive etiam quæ deita-
tem Christi negat, et minuit, ac minorem Patre
ipsum vel Spiritum sanctum dicit ; hæc, inquam,
omnes hæreses, a cœlestibus mansionibus excidunt.
Beati ergo sunt quotquot per divinas Scripturas,
cum Veteris tum Novi Testamenti, universorum
opificem unum esse Deum agnoscat in tribus hy-
postasibus, Patris, inquam, et Filii et Spiritus san-
cti : sanctam Trinitatem consubstantiali, paræ po-
tentia, fortitudinis, gloriæ, honoris ac sine prin-
cipio : itemque sapientem et omnipotentem œco-
nomiam ejus, qui omnium causa est ; quod sapien-
ter congruenterque duos illos status ab initio crea-
verit, hunc scilicet et illum : ac per Christi per-
fectam humanitatem per omnia nobis, tam secun-
dum animam, quam secundum corpus, similem,
excepto peccato, quæ in novissimis temporibus
cum hominibus conversata est, futurum illum sta-
tum declaravit et ostendit, atque omnibus hujusce
rei fidem fecit, cum ipsam a mortuis suscitavit.

D Quotquot ergo perfecti hac regula insistant, pax
illis et misericordia, et in judicio Dei futuro jure
audient a Domino Christo ex cœlo loquente : Ve-
nite, benedicti Patris mei, hæreditate accipite para-
tum vobis regnum a constitutione mundi 271. Ipsi
gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Universus itaque Dei economiæ scopus hic est :
nam operæ pretium fuerit, illum 272 breviter re-
petere. Deus ex bonitate sua voluit essentiam, vir-
tutem, rationem et cognitionem aliis communicare :
quia vero ii qui his participant, non possunt in

27 Matth. xiv, 34.

unum collecta omnia nosse et habere (nam id Deo soli proprium est, sine disciplina et experientia omnia cognoscere: quod ille per se sit, virtus, ratio et cognitio; contra vero res factæ ex conditoris sui participatione hæc omnia obtineant); scit ille duos hosce status; primum, mortalem et mutabilem, ad experimentum et institutionem rationabilem, ut universi varietate, et contrariorum conjunctione exercitati, dulcia et amara experiremur; secundum vero statum, immortalem, et immutabilem, ad fruendum gratia ipsius; ut discernendi vi instructi priorum participationem amplectamur. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Nulla igitur secta, non Judæus, non Samaritanus, non Græcus, non Manichæus credit aut sperat resurrectionem hominum, aut ascensum eorum in cælum; sed ex iis quotquot cælum esse sphaeram æstimant, id est, Græci et Manichæi, opinioni suæ consentaneam incredulitatem obtinent. In qua enim sphaeræ suæ parte possunt regni cælorum locum assignare? Jure igitur illi resurrectionem corporum negant, solasque animas aiunt, aut gloria aut supplicio affici post vitam præsentem; vel animas una cum sphaera circumvolvi, omniaque videre, ut quidam eorum dicunt, vel ad tartarum damnari. Quidam autem animarum in alia corpora translationem perpetuo fieri affirmant; alii vero animarum immortalitatem prorsus negant, iique omnes nullam de corpore post hanc vitam spem habent. Quæ vero sectæ, sphaeram esse non credunt, scilicet Judæi et Samaritani, atque firmiter, quod in medio interpositum, et locum unum in duo dividit, intempestive factum dicunt, consequenter et ipsi incredulitate detinentur: Samaritanis neque resurrectionem, neque ascensum in cælum consentientibus, neque immortalem animam esse dicentibus, sed perpetuam generis nostri successionem affirmantibus; Judæis vero resurrectionem quidem hominum fatentibus, sed eos semper in terra versaturos, comesturos, bibituros; matrimonia iniuros esse docentibus: quemadmodum et Sadducei in Evangelii Domino quæstionem proponebant his verbis, *In resurrectione cujus septem illorum erit mulier* ²²? quos errare Dominus brevissime, ac Scripturam divinam, in qua virtus Dei continetur, ignorare comprobavit dicens: *In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur: sed erunt sicut angeli Dei in cælo* ²³. Illi **273** ergo tum ex scriptis, tum ex figura præparati a constitutione mundi arguuntur, superiorem illum locum non intempestive factum esse, sed esse quemdam secundum statum cælestem paratum a constitutione mundi. Similiter autem omnis hæresis apud Christianos: nam aliæ apud Græcos, nempe Manichæi, cælum esse sphaeram putant; aliæ vitam huic præeuntem amplectuntur; aliæ in

A τυγχάνοντες, ἀδυνάτως ἔχουσιν ὅφ' ἐν γυνῶναι καὶ ἔχειν πάντα· ἐπειτα τοῦτο μόνον ἴδιον Θεοῦ, τὸ διχα μαθῆσεως καὶ παύρας ταῦτα πάντα εἶδέναι, αὐτοῦ ὅρμημα ὢν καὶ δύνανται καὶ λόγος καὶ γνῶσις· γεννητῶν δὲ τὸ ἐκ τοῦ πεποιηκότος μετέχειν τούτων ἀπάντων, πεποίηκεν ἅμα τὰς β' ταύτας καταστάσεις, τὴν πρώτην μὲν θνητὴν καὶ τρεπτὴν, παύρας ἕνεκα καὶ παιδεύσεως τῶν λογικῶν, ἵνα τῇ ποικιλίᾳ τοῦ παντός καὶ τῇ παραθέσει τῶν ἐναντίων γυμναζόμενοι, πειραθῶμεν ἡδέων καὶ λυπηρῶν· τὴν δὲ δευτέραν, ἀθάνατον καὶ ἀτρεπτον ἀπολαύσιν τῆς χάριτος αὐτοῦ, πρὸς τὸ διακριτικῇ ἔξει τῶν πρώτων τὴν μετουσίαν δέξασθαι ἡμᾶς. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

B Οὐδέμια τοῖσιν ὀρθοῦσιν, οὐκ Ἰουδαῖος, οὐ Σαμαρεῖτης, οὐκ Ἕλλην, οὐ Μανιχαῖος, πιστεύει ἢ ἐλπίζει ἀνάστασιν ἀνθρώπων, καὶ ἄνοδον αὐτῶν γίνεσθαι ἐν τῷ οὐρανῷ· ἀλλ' αἱ μὲν αὐτῶν ὅσαι τὸν οὐρανὸν δοξάζουσι σφαῖραν, τούτέστιν Ἕλληνας καὶ Μανιχαῖοι, ἀρροδίως ἑαυτοῖς καὶ τὴν ἀπιστίαν κέκτηνται. Ποῦ γὰρ ἔχουσι δοῦναι ἐν τῇ σφαίρᾳ τόπον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν; Δικαίως οὖν ἀμφοτέρω τὴν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων ἀθετοῦσι, καὶ μόνον τὰς ψυχὰς δοξάζεσθαι λέγουσιν, ἢ κολάζεσθαι μετὰ τὴν ἐνθίνεσιν ζωὴν· ἢ σὺν τῇ σφαίρᾳ περιπολεῖν τὰς ψυχὰς καὶ ὁρᾶν πάντα, ὡς τινες αὐτῶν λέγουσι, ἡεὶ τὸν τάρταρον αὐτὰς καταδικάζεσθαι. Τινὲς δὲ καὶ μετεσσωμάτωσιν αἱ λέγουσι γίνεσθαι· ἔτεροι δὲ καὶ αὐτὸ τὸ ἀθάνατον τῆς ψυχῆς ἀθετοῦσι, καὶ οὕτω μὲν ἐλπίζουσι σώματα ἀπαντὰς κέκτηνται μετὰ τὴν ἐνταῦθα ζωὴν. C Αἱ δὲ μὴ δοξάζουσι σφαῖραν, τούτέστιν Ἰουδαῖοι καὶ Σαμαρεῖται· ἀκαίρως δὲ γεγονέναι νομίζοντες τὸ σπέρμα τὸ μεσάσαν τὸν ἕνα χῶρον, καὶ ποιήσαν τοὺς δύο χῶρους, ἀκολουθῶν καὶ αὐτοὶ ἀπιστία κεκράτηνται· τῶν μὲν Σαμαρειτῶν μήτε ἀνάστασιν, μήτε ἄνοδον ἐν τῷ οὐρανῷ ὁμολογοῦντων, μήτε δὲ τὴν ψυχὴν ἀθάνατον λεγόντων· ἀλλ' αἱ γίνεσθαι ἡμᾶς νομίζοντων· τῶν δὲ Ἰουδαίων ὁμολογοῦντων μὲν ἀνάστασιν ἀνθρώπων, ἐπὶ γῆς δὲ πολιτεύεσθαι λεγόντων καὶ ἐσθίειν, καὶ πίνειν ἡμᾶς, καὶ γαμεῖν καὶ γαμίζεσθαι, καθὰ καὶ ἐν Εὐαγγελίοις οἱ Σαδδουκαῖοι ἠπόρουν τῷ Κυρίῳ λέγοντες· Ἐν τῇ ἀναστάσει τίτος τῶν ἐκτὸς ἔσται γυνή; οὗς συντομώτατα ὁ Κύριος· πλανημένους ἡλεγξε, καὶ μὴ ἐπισταμένους τὴν θεῖαν Γραφὴν, ἐν ᾗ ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ, λέγων· Ἐν τῇ ἀναστάσει, οὗτε γαμοῦσιν, οὗτε ἐγαμίζονται, ἀλλ' ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ. Ἐλέγονται οὖν καὶ αὐτοὶ ἐκ τε τῶν γραφομένων, ἐκ τε τοῦ σχήματος, ἐτοῦ ἡτοιμασμένου ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ὡς οὐκ ἀκαίρως ἐγένετο ὁ ἀνώτερος χῶρος· ἀλλ' ἔστι τις δευτέρα κατάστασις οὐράνιος ἡτοιμασμένη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ὁμοίως δὲ καὶ πᾶσα αἵρεσις ἐν τοῖς Χριστιανοῖς· αἱ μὲν ἐν τοῖς Ἕλλησιν, ἡγουν Μανιχαῖοι, σφαῖραν τὸν οὐρανὸν δοξάζουσι, ἢ προδωκτὴν ἀσπαζόμεναι, ἢ ἀθετοῦσαι ἐν Χριστῷ τι τῆς ἡμετέρας φύσεως, ἢ σῶμα, ἢ ψυχὴν, ἢ νοῦν, πολλὴ πλανῶνται καὶ αὐταὶ μὴ εἰδούσαι

²² Matth. xxii, 28. ²³ ibid. 30.

τὰς Γραφὰς
τῆς Γραφῆς
ἀκολουθῶν
μένον,
καταστ
ηγείται
ἀγγέλ
μεν τῶ
ἀνθρώ
γίλοι;
τῷ βα
cus li
Amen.
Ὁ οἱ

καὶ οἱ
γὰρ τὰ
τοίχους
ἀναλ
ἵνα το
τὸν ἑτε
μα τοῦ
Καὶ τ
μεγαθ
κατὰ τ
ἵνα ὁρ
πρὸς τ
ἡμετέ
συνεμ
ἡλίου
τὰς σκ
λόγως
φῆν, ἀ
δεικνύ
τῷ αὐ
πτουσι
των αἱ
ζεσθα
παρ' α
ἡγουν
γαλαυ
θοις, τ
φόμενοι

τὰς Γραφάς, μήτε τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Μόνοι γὰρ ἡμεῖς Χριστιανοὶ εἰσιν, οἱ ἀπλανῶς τῇ θείᾳ Γραφῇ ἀκολουθοῦντες, καὶ γινώσκοντες ἔκ τε τῶν γραφομένων, ἔκ τε τοῦ σχήματος τῆς πρώτης καὶ δευτέρας καταστάσεως τοὺς τόπους καὶ τὰ σχήματα, ἃ διηγείται ἡ θεία Γραφή· ὅτι ὡς περὶ ὁ κόσμος οὗτος ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ἐστὶ, *Θέατρον ἐποιήθημεν τῷ κόσμῳ*, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις· Οὕτω καὶ ὁ ἀνώτερος χῶρος πάλιν ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις προητοίμαστο. Δόξα διὰ πάντα τῷ βασιλεῖ τῶν αἰώνων Θεῷ. Ἀμήν.

Οὐρανόθεν συνδεσμεύοντες τῇ γῇ, καὶ διαιρεθεὶς κατὰ μέρος· ἰσθμῶν γὰρ τὰς δύο καμάρας, καὶ τοὺς δύο τοίχους τοὺς παρ' ἑκάτερα, καὶ τῇ ἀναλογίᾳ τῶν καμαρῶν ἐλίσσων τὸ ἓνα τοίχον, καὶ συνδεσμεύων ἐπὶ τὸν ἕτερον, ἀποτελεῖ ὅλον αὐτὸ τοῦ σχήματος τοῦ κόσμου.

Καὶ τοῦτο τὸ σχῆμα, τουτίστι, τὸ μέγεθος τοῦ ἡλίου καὶ τῆς γῆς, κατὰ τοὺς ἔξωθεν καταγεγράφωμεν· ἵνα ὁρῶν τις, ἐκ παραλλήλου συγκρίναι δυνηθεῖη, πῶς μὲν ἐν τῷ ἡμετέρῳ σχήματι κατ' ἀλήθειαν, συνεμπίπτουσιν αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου τοῖς σώμασιν, ἀποτελοῦσι τὰς σκιάς εἰς ἑκαστὸν κλίμα ἀναλόγως κατὰ τὴν προτέραν διαγραφὴν, ἀπὸ ἡμῶν ποδὸς τὴν διαφορὰν δεικνύουσιν· πῶς δὲ καὶ ἐν τούτῳ τῷ αὐτῶν σχήματι οὐ συνεμπίπτουσιν [τοῖς σώμασιν] τῶν σωμάτων αἱ ἀκτῖνες· ὥς μηδὲ φωτίζεσθαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου δυνάμενα τὰ παρ' αὐτοῖς λεγόμενα κλίματα, ἤγουν σώματα, καὶ ὅτι μάτην μεγαλαυχοῦσιν ἐπὶ τοῖς αὐτῶν μυθοῖς, τὴν ἀλήθειαν μᾶλλον ἀποστρεφόμενοι.

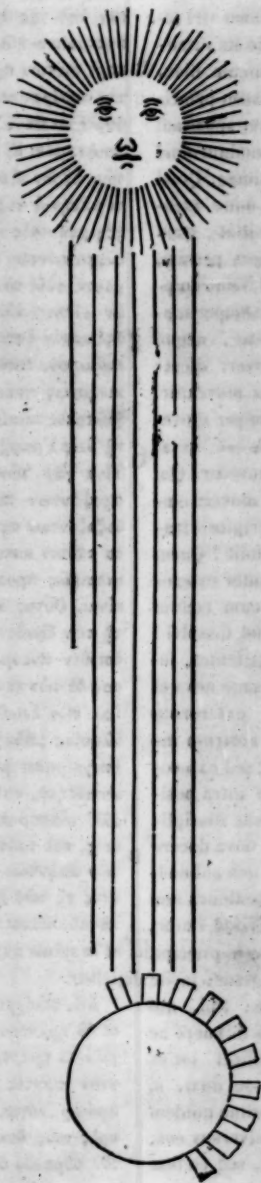
²² I Cor. iv, 9.

^a Hic memoratum schema habetur infra in prima tabula.

Christo quidpiam ad naturam nostram pertinens esse negant, sive corpus, sive animam, sive mentem: atque multum errant, divinas Scripturas et Dei virtutem ignorantes. Soli namque perfecti Christiani ii sunt, qui sine errore divinam Scripturam sequuntur, atque tum ex scriptis, tum ex figura primi ac secundi status, et loca et figuras quæ in divina Scriptura narrantur agnoscunt. Quia quemadmodum hic mundus et angelorum et hominum est, *Spectaculum facti sumus mundo*, ait Apostolus, *angelis et hominibus*²²; sic et superior locus iisdem angelis et hominibus decoratus est. Gloria propter omnia regi sæculorum Deo. Amen.

Cælum terræ colligatum et divisum in partes est: duas enim cameras, et duos utrinque muros constituens, et ad camerarum proportionem murum unum convolvens, alterique colligans, totam mundi figuram conficit.

Hoc item schema, id est magnitudinem solis et terræ, secundum exteriorum opinionem delineamus; ut quivis hæc considerans [duo illa schemata], mutuo conferre possit, quomodo scilicet secundum schema nostrum, ac rei veritatem, radii solis in corpora decedentes, umbras proportionem quadam ad singula climata efficiant, secundum priorem nostram descriptionem, dimidii pedis per singula discrimen exhibentes; quomodo item in hoc illorum schemate radii non in corpora decedant; ita ut climata illa, ut vocant, sive corpora, a sole illuminari nequeant: et quod veritatem aversantes in suis fabulis sine causa gloriantur.

274 LIBER VII.

De cælorum duratione.

Tibi a nobis de cælo sermonem institui roganti, hominum studiosissime Anastasi, obtemperare non negligam; idque primum claritatis causa proponam: utrum illud indissolubile, an dissolubile divina Scriptura dicat. Nam illud etiam indicasti: Esse quemdam ex illis, qui se Christianos esse gloriantur, qui contra Græcos disputare volens, se illorum sententiæ astipulari non intelligeret, dum spheram cum illis admittit, quæ semper cælum circummoveat; et tamen in libro suo cælum dissolvi prædicat. Verum ignoro qua re permotus ita loquatur, ac mirari subit peritissimam illam viri sapientiam, quæ ex nimio novandi studio ita excutiat. Nam si, utpote Christianus, Græcicam illam sententiæ confutare voluit; eorum statim principia funditus evertere opus erat, videlicet spheram et ejus circulem motum: quemadmodum nos, Deo volente, in alio opere rogati præstitimus. Quod si fundamentum ac principia eorum, unde æternitatis demonstrationes proferunt, admittat; quid frustra laborat sophus ille, qui non supra petram, sed supra arenam ineptias fundat suas? Nemo quippe ex iis qui recte sentiunt id, quod semper movetur, corruptibile et dissolubile esse, neque corruptibile et dissolubile semper moveri dicat; sed quod semper movetur, cum semper moveatur, incorruptibile est: quod autem non semper movetur ac dissolvitur, corruptibile prorsus est; quia, cum a motu cesset, non semper movetur. Qui ergo, eruditissimus ille, cum semper moveri cælum admittat, quamvis secus divina Scriptura tradat, ipsum tamen dissolubile esse definit? Quem ex antiquis aut ex recentioribus, qui inter externos philosophos clauerunt, reperit, qui, cum cælum spheram esse diceret, dicat tamen illud dissolvi? Imo vero omnes, syllogistico more procedentes, indissolubile cælum esse dixerunt. Hic sane nova et absurda commenta confingit, neque exterorum doctrinam sectatus, neque spiritali nostrum intra positorum traditioni obtemperans; sed exterorum doctrinæ varietatem, pariterque intra positorum minime fictam et puram Ecclesiæ disciplinam ignorans, sine prævio examine nova docere aggreditur; verba sua secum pugnare non animadvertens, ac quæ 275 hinc oriantur quæstiones non considerans; sed quemadmodum imperitus viator, amisso recto itinere et in aviis positus, in præcipitiis et in spinis anxius versatur; sic ille clarissimus; in adversariorum, quem tenet, cursu confossus, facile dejicitur.

Quamobrem, o Christi amantissime, tibi, qui nostrum opusculum (sic enim nostra minuere ac deprimere oportet), Christianam scilicet totius mundi Topographiam legeris, satis esse duxi, si consideres et advertas, qua ratione in primo quidem libro physicis argumentis usi simus adversus eos, qui Christiane quidem sentire videntur, sed cælum

A

ΛΟΓΟΣ Ζ.

Περὶ διαμονῆς οὐρανῶν (46).

Τὸν περὶ οὐρανοῦ λόγον αἰτήσαντί σοι συγγραφεῖναι παρ' ἡμῶν, ὃ φιλοπονικώτατε ἀνδρῶν Ἀναστάσιε, οὐκ ἀπειθήσω σαφηνῶ δὲ πρότερον, ἀκατάλυτον αὐτὸν φησὶν ἡ θεία Γραφή, ἣ καταλύμενον ἐφησθα γὰρ καὶ τοῦτο: Ὅς τις τῶν Χριστιανίζειν αὐχύνωνται βουλόμενος καθ' Ἑλληνων εἰπεῖν, ἔλαθεν αὐτὸν συνηγορῶν αὐτοῖς, σφαῖραν μὲν σὺν αὐτοῖς δοξάζων, ἀεὶ περιστρεφομένην, τὸν οὐρανὸν, καταλύμενον δὲ τοῦτον ἐν τῷ αὐτοῦ συγγράμματι κηρύττων. Οὐκ οὖν ὅπως κινούμενος ἐξεῖπε, καὶ θαυμάζειν μοι ἐπεισὶ τὴν οὕτω πολυμαθῆ τοῦ ἀνδρὸς σφαῖραν, οὕτω τυφλωθέντα ὡς ὅτ' ἐγὼ φαν φιλοτιμίας. Εἰ γὰρ ὡς Χριστιανὸς ἀνατρέπειν ἡθούλετο τὴν δόξαν τὴν Ἑλληνικὴν, τὰς περὶ τούτων πρώτων ἀρχὰς ἐχρῆν ἐκ βάθρων ἀνελαι, τὴν σφαῖραν καὶ τὴν ταύτης περισφορὰν, ὥστερ ἡμῖς βουλήσει Θεοῦ ἐν ἐτέρῳ συγγράμματι αἰτηθῆναι ποιήκαμεν. Εἰ δὲ αὐτὸν τὸν θεμέλιον καὶ τὰς ἀρχαὶς αὐτῶν, ἐξ ὧν αἱ ἀποδείξεις τοῦ αἰδίου προλασιν, ἰδέσθων τῇ μάτην ὁ σφῆς ἀδόλοχαί, οὐκ ἐπὶ πέτρας, ἀλλ' ἐπὶ φάσματι τοὺς αὐτοῦ κτίζων ὕλους; Οὐδεὶς γὰρ τῶν εὐφρονοῦντων τὸ ἀεικίνητον φαρτὸν καὶ καταλύμενον, οὐδὲ τὸ φαρτὸν καὶ καταλύμενον, ἀεικίνητον ἂν εἴποι· ἀλλὰ τὸ μὲν ἀεικίνητον, ὡς ἀεικίνητον, ἀφαρτὸν ἐστὶ· τὸ δὲ μὴ ἀεὶ κινούμενον, καὶ καταλύμενον, πάντως φαρτὸν ἐστίν· ἵπτεται γὰρ καὶ τῆς κινήσεως παύεται, διὸ οὐκ ἀεικίνητον. Πῶς οὖν ὁ λογιώτατος ἀεικίνητον δοξάζων τὸν οὐρανὸν, οὐχ οὐκ ἐπὶ τῇ θείᾳ Γραφῇ τοκοῦν, καταλύμενον αὐτὸν ὀρίσκει; Τίνα γὰρ τῶν ἀρχαίων, ἢ τῶν νεωτέρων, τῶν ἀπροεφάντων παρὰ τοῖς ἔξωθεν φιλοσόφοις, τῶν καὶ δοξαζόντων σφαῖραν εἶναι τὸν οὐρανὸν, εὐρεν ἐληφίτα τοῦτον καταλύμενον; Μᾶλλον καὶ πάντες οὐλογιστικῶς προσερχόμενοι, ἀκατάλυτον αὐτὸν ἔρασαν εἶναι. Οὗτος ἦδη καινὰς ἀναπλάττων ἀτοπίας, ὡς τῇ τῶν ἔξωθεν ἀκολουθήσας διδασκαλίᾳ, οὕτε τῇ τῶν ἔξωθεν πνευματικῇ παραδόσει προσθέμενος, ἀνέσας δὲ τῶν τῶν ἔξωθεν τὴν ποικιλίαν τῶν δογμάτων, καὶ τῶν ἔξωθεν τὸ ἀπλάστον καὶ καθαρὸν τῆς Ἐκκλησίας μάθημα, τὰ νεώτερα διδάσκειν ἀδασανίστικῃ ἐπεχείρησε· μὴ λογισάμενος τῶν ἰδίων λόγων τὴν ἀντιόητα, καὶ τὰ ἐκ τούτων ἀνακύπτοντα ζητήματα, ἀλλ' οἷα περ ἀτρίβης ὀδοπόρος, τῆς λεωφόρου πλεῖν θεῖς, καὶ ταύτης ἐκτὸς γεγονώς, τῇ τῶν χρημῶν καὶ τῶν ἀκανθῶν ὁδῶν περιπίπτειται· οὕτω καὶ ὁ βέλπυστας τῇ τῶν ἐναντίων φορᾷ, τιτρωσκόμενος εὐχερῶς καταβάλλεται.

D

Διὸ, φίλδχριστε, ἀρχετὸν μὲν ὥσθην ἀναγινώσκοντα σε τὸ ἡμέτερον πονημάτων· οὕτω γὰρ δεῖ σμικρῶν γεῖν τὰ ἡμέτερα· τὴν Χριστιανικὴν λέγω Τοκορῆσαν παντὸς τοῦ κόσμου, κατιδεῖν· πῶς ἐν μὲν τῷ πρώτῳ λόγῳ, ἐλέγχους ἐχρησάμεθα φυσικωτάτας πρὸς τοὺς δοκοῦντας μὲν Χριστιανίζειν, σφαῖραν δὲ τὸν οὐρανὸν δοξάζοντας· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τὰς Χρ

(46) Vaticanus codex habet, Χριστίνου περὶ διαμονῆς; ubi legendum puto, Χριστιανῶ,

στιανικὰς ὑποθέσεις περὶ σχημάτων καὶ τοποθεσίας παντὸς τοῦ κόσμου, ἐκ τῆς θείας Γραφῆς τὰς ἀποδείξεις ποιησάμενοι· ἐν δὲ τῇ τρίτῃ, ὅτι βεβαία καὶ ἀξιόπιστος ἐστὶν ἡ θεία Γραφή, καὶ τί τοῦ χρήσιμον τῶν σχημάτων τοῦ παντὸς κόσμου· ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ ἀνακεφαλαιώσιν σύντομον καὶ διαγραφὴν τῆς σκηπῆς τῆς ὑπὸ Μωϋσέως κατασκευασθείσης, καὶ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων τὴν συμφωνίαν· ἐν δὲ τῇ ἑκτῇ περὶ μεγέθους ἡλίου, καὶ οὕτω συμπεράναντες τὸ ποιημάτων· ὅμως δὲ πάλιν διὰ τὸν σὸν πόθον καὶ τὴν σὴν αἵτησιν μὴ δυνάμενος παρακοῦειν τῆς σῆς, ὡς εἴρηται θεοφιλίας, ὡς ἐκέλευσας, καθὼς ἂν οἶδς· τε ὧ, διὰ συντόμων ποιήσομαι ἐκ τῆς θείας Γραφῆς τὸν ἐλεγχον μὲν τῶν ἀναιρούντων τοὺς οὐρανούς, σύστασιν δὲ τῆς αὐτῶν διαμονῆς, τῆς θείας χάριτος ἡμῖν συνεργούσης, καὶ τῶν σῶν προσευχῶν· προλέγοντες πρῶτον ποίους ἰδιώμασι λέγεται περὶ οὐρανοῦ ἡ θεία Γραφή, ἔπειτα ὅτι καὶ ἀκαταλύτους αὐτοὺς, διαπαντὸς ὁρίζεται.

Τῆς Παλαιᾶς τοίνυν Διαθήκης τοῖς Ἑβραίοις γραφίσης, ἀνάγκη τῇ Ἑβραίᾳ γλώττῃ καὶ γράμμασιν αὐτὴν γεγράφθαι· ἡ γλῶττα οὖν ἡ Ἑβραία τὸν οὐρανὸν καὶ τοὺς οὐρανούς, μιᾷ ἐκφωνήσῃ ὁμοίως ἐκφωνεῖ, ὥστε καὶ ἀδιαφορεῖν περὶ τούτου, εὐρίσκεισθαι δὲ τὸ ἐνικλὲν ἐπιπερόμενον πληθυντικῶ, καὶ τὸ πληθυντικὸν ἐνικλῶ, ὡς ὅταν λέγῃ· *Alreite aḏtôr, ô oûranot tôr oûranôt*· ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ· ἐπιφέρει γάρ, *Kal tô ôdôr tô ûperânô tôr oûranôt*· ἵνα εἴπῃ, τοῦ οὐρανοῦ τούτου τοῦ ὁρωμένου, τούτεστι, τοῦ στερεώματος. Ἐπάνω γὰρ μόνου τοῦ στερεώματος εἰσι τὰ ὕδατα κατὰ τὸν ἱεροφάντην Μωϋσέα. Ὅμοιος λέγει, *Ol oûranot diḡroûntai dôḡar* Θεοῦ, *poîḡsîn dē ḡeîrôt* αὐτοῦ *draḡtêllei* τὸ στερέωμα· πληθυντικῶς μὲν ἀρξάμενος, ἐνικλῶς δὲ καταλήξας, ἵνα δι' ἐκατέρου τὸ αὐτὸ σημάη, ὅτι αὐτὴ ἡ πρόσφασις τοῦ οὐρανοῦ, τούτεστι, τούτου τοῦ ὁρωμένου στερεώματος, καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν δαμιουργίαν τοῦ Θεοῦ ἐξαγγέλλει, διὰ τῆς ἐνοήσης αὐτῇ τάξεως καὶ μεγαλοπρεπείας· ὁμοίως πάλιν· *Ô oûranôt tô oûranôt tō Kûrlô, tîḡ dē ḡîḡ êḡawke tōîs vîoîs tôr âḡrôḡpaw*. Οὐρανὸν οὐρανοῦ καλέσας τὸν πρῶτον καὶ ἀνώτερον οὐρανὸν, ὃς οὐρανὸς ἐστὶ τούτου τοῦ ὁρωμένου οὐρανοῦ ὑπεράνω αὐτοῦ κεῖμενος. Ὅμοιος πάλιν ὁ μέγας Μωσῆς φησιν· *Yḡôḡ Kûrlô tôḡ Θεοῦ σου ô oûranôt kal ô oûranôt tô oûranôt*, ὡσανεὶ οὗτος ὁ ὁρωμένος ἡμῖν οὐρανὸς καὶ ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ, τούτεστιν, ὁ ὑπεράνω αὐτοῦ. Κέχρηται δὲ καὶ ὁ Παῦλος τούτῃ τῇ ἰδιώματι βῶον, *Ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα* ἀρξάμενος μὲν οὐκῶς, ἐνικλῶς δὲ καταλήξας, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, *ἐξ ὧν, ἐξ οὗ, εἰρηκε*. Δύο γὰρ οὐρανῶν γενομένων παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς διηγείται ὁ μακαρίτης Μωϋσῆς, καὶ συνδουμένων ἀλλήλοις, ποτὲ μὲν πληθυντικῶς ἡ θεία Γραφή περὶ αὐτῶν ποιεῖται τὸν λόγον, ποτὲ δὲ ἐνικλῶς, καθὰ εἴρηται, τὸ ἰδιῶμα τῆς γλώττης· καὶ ὅτι κατὰ τι συνάπτονται ἀλλήλοις συνδουμένοι, καὶ ὡς εἰς ἀποτελοῦνται, λέλεκται.

Μὴ οὖν πλάνην ὑπομείνης ἀκούων τοῦ μακαρίου Παύλου ἡρπάζει· ἔως τρίτου οὐρανοῦ· οὐκ εἰς γὰρ

A esse sphaeram putant; in secundo, Christianas hypothèses de figura et positione totius mundi, ex divina Scriptura commonstraverimus; in tertio, quam certa et fide digna sit divina Scriptura, et quid utilitatis ex mundi schematibus oriri possit; in quarto, brevem repetitionem, et delineationem tabernaculi a Moyse structi, itemque prophetarum et apostolorum concordiam exhibuerimus; in sexto, autem de magnitudine solis egerimus; sicque opusculum absolverimus; ut tamen voto et petitioni tuæ faciam satis, cum non possim, ut dictum est, religioni tuæ non obtemperare, pro viribus, ut jussisti, ex divina Scriptura eorum qui caelos de medio tollunt confutationem aggrediemur, deque eorum duratione, opitulante divina gratia, tuisque adjuti B precibus, pertractabimus: postquam primo enarraverimus, quibus idiomatibus divina Scriptura de caelo agens utatur; deinde ostendemus ipsam caelos semper indissolubiles esse docere.

Cum itaque Vetus Testamentum Hebraeis scriptum sit, necesse est illud Hebraica lingua et litteris exaratum fuisse. Hebraica enim lingua caelum et caelos una voce similiter exprimit; ita ut ea in re nunquam variet, atque singulare plurali, et plurale singulari effertur, ut quando dicit: *Laudate eum, celi caelorum*; ac si dicat, caelum caeli; infert enim, *et aqua quæ super caelos est*²¹; nimirum, super caelum hoc visibile, id est, firmamentum. Etenim aquæ supra solem firmamentum sunt, secundum sacrum illum præconem Moysen. Similiter dicit: *Celi enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum*²²; ubi postquam in plurali coeperat, in singulari claudit, quo utrobique significaret, hunc caeli, id est, visibilis firmamenti, conspectum, gloriam et creationem Dei enuntiare, propter insitum ibi ordinem et magnificentiam; itemque, *Caelum caeli Domino, terram autem dedit filiis hominum*²³. Caelum caeli vocans primum 276 et superius caelum, quod hujus visibilis caeli caelum est, ipsi suprapositum. Similiterque magnus Moyses ait: *Ecce Domini Dei tui caelum et caelum caeli*; ac si diceret, hoc visibile caelum, atque caelum illius, id est, sublimius illo positum. Hoc item idiomate Paulus est usus hæc clamans, D *Nostra autem conversatio in caelis est, ex quo Salvatorem expectamus*²⁴: ubi dualiter inceptit, singulariter desinit, ac pro illo *ex quibus*, ait ille, *ex quo*. Etenim cum duo caeli a Deo facti, ut narrat beatus Moyses, ac mutuo colligati sint, modo pluraliter de iis Scriptura sacra verba facit, modo singulariter, ob linguæ idioma, ut dictum est; sive etiam quia caeli mutuo secundum aliquam sui partem junguntur, et quasi unum efficiunt, ut dictum est.

Ne itaque in errorem inducaris audiens beatum Paulum raptum fuisse usque ad tertium caelum:

²¹ Psal. cxlviii, 4. ²² Psal. xviii, 1. ²³ Psal. cxiii, 16. ²⁴ Philipp. iii, 20.

neque enim tres neque plures cœli sunt, neque id ille significat, nec Moysi adversarij; sed ait raptum fuisse a terra secundum totam altitudinem cœli, excepta tertia parte; ut diceret, Tam alte sublatus sum a terra, ut mihi intercapedinis, quæ est usque ad summum cœlum, tertia tantum pars superesset. Cum hæc ita se habeant, restat ut dicamus totam divinam Scripturam cœlum sive cœlos indissolubiles prædicare. Ait igitur divinus apostolus Paulus: *Scimus enim quoniam si terrena nostra domus hujus tabernaculi dissolvatur, ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam in cœlis*²⁵: ut ostenderet hunc quidem terrenum statum dissolvi, futurum vero, qui etiam cœlestis est, indissolubilem et æternum esse; ac rursum, *Talem habemus sacerdotem, qui sedet in dextera throni magnitudinis in cœlis, sanctorum minister, et tabernaculi veri, quod fixit Dominus, et non homo*²⁶; ac si diceret, Dominum Christum assumptum in cœlos in tabernaculum verum, id est semper manens et indissolubile. Nam cum dicit, *verum*, id significat indissolubile esse: quoniam id, quod per Moysen constructum erat dissolutum est; hoc ut indissolubile, ex opposito illius, verum vocavit; ac si diceret, manens, firmum et indissolubile; rursumque ait, *Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum, per majus et perfectius tabernaculum non manufactum*, id est, non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum et vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa²⁷. Quod autem dicit hujusmodi est: Deus Moysen jussit facere tabernaculum ad imitationem totius mundi, ipsumque construxit ille, velo intermedio dividens, unumque tabernaculum in duo distribuens, exterius et interius, ac **277** si hunc locum, pariterque superiorem adumbraret: *Atque in primum quidem tabernaculum sacerdotes semper intrant, cultum persolventes; in secundum autem semel in anno solus pontifex, non sine sanguine*²⁸: quod ille pro se et pro populo agit. *laetor, tunc latrobas episcopos, eis dē tήν δευτέραν ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς οὐ χωρὶς αἵματος, λαυτῶ τε καὶ τῷ λαῷ ποιούμενος.*

Ideo ait apostolus Paulus, *Christus assistens pontifex cœlorum, quemadmodum pontifex terrestris introivit in tabernaculum interius cum sanguine alieno; sic et ille in superiorem locum ingressus est in sanguine proprio; et sicut hic tabernaculum parvum et manufactum quasi typus imperfectum et dissolubile est; ita et cœlum magnum, non manufactum, firmum, verum, æternum, indissolubile: ubi etiam est æterna redemptio. Nam cum æternus sit sacerdos, consequenter et salus et tabernaculum æterna sunt, quemadmodum rursus scriptum est: *Et alij quidem plures sunt sacerdotes, eo quod morte prohiberentur permanere; hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium; unde et salvare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat ut nobis esset**

²⁵ II Cor. v, 1. ²⁶ Hebr. viii, 1. ²⁷ Hebr. ix, 11.

τρεῖς οὐρανοὶ, οὕτε πλείους, οὕτε τοῦτο βούλεται λέγειν, οὕτε ἐναντιοῦται τῷ Μωϋσῇ, ἀλλ' ὅτι ἠρπάχθαι λέγειν ἀπὸ τῆς γῆς ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ὕψους τοῦ οὐρανοῦ, παρὰ τὸ τρίτον αὐτοῦ, ἵνα εἴπῃ, Τοσούτου ἐπήρθη ἀπὸ τῆς γῆς, ὡς περιλειπασθαι μοι τὸ τρίτον τοῦ διαστήματος τοῦ ὕψους τοῦ οὐρανοῦ. Τοῦτων οὖν οὕτως ἔχόντων, καιρὸς νῦν ἡμᾶς εἰπεῖν ὡς ἀδιάλυτον αὐτὸν, ἥτοι αὐτοὺς κηρύττει πᾶσα ἡ θεία Γραφή. Λέγει τοίνυν ὁ θεὸς ἀπόστολος Παῦλος οὕτως· Ὁδομαρ γὰρ ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήρους καταλυθῇ, οἰκοδομήν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἵνα δηλώσῃ τὴν ἐνταῦθα μὲν ἐπίγειον κατάστασιν καταλυομένην, τὴν δὲ μέλλουσαν, ἥτις καὶ οὐράνιος ἐστιν, ἀκατάλυτον καὶ αἰώνιον· καὶ πάλιν, Τοιοῦτον ἔχομεν ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλυσύνῃς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τῶν ἀγίων λειτουργὸς, καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣ ἐπέστη ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἀνθρώπου· ἵνα εἴπῃ, τὴν δεσπότην Χριστὸν ἀναληφθέντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐν τῇ σκηνῇ τῇ ἀληθινῇ, τοῦτόστι, τῇ ἐκείνῃ καὶ ἀκατάλυτῃ. Τὸ γὰρ εἰπεῖν ἀληθινῇ, ἐσθίματι ὡς ἀκατάλυτος ἐστιν, ἐπειδὴ περ ἡ διὰ Μωϋσέως κατασκευασθεῖσα καταλύθη· ταύτην ὡς ἀκατάλυτον, κατὰ ἀντιδιαστολήν ἐκείνης, ἀληθινὴν ἐξεῖπεν ὡσανεὶ μονίμην, καὶ βεβαίαν, καὶ ἀκατάλυτον, καὶ πάλιν λέγει· Χριστὸς δὲ παραγεγόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων θυσῶν, διὰ τῆς μέλλουσας κατελευτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τοῦτέστιν ἐν ταύτης τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι' αἵματος τρώγων καὶ μύσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος, εἰσῆλθον ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰώνιαν λύτρωσιν ἐσθίμαρος. Ὅδὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐπειδὴ περ ὁ θεὸς τῷ Μωϋσῇ προσέταξε ποιῆσαι τὴν σκηνὴν κατὰ μέγεθος τοῦ παντὸς κόσμου, ἐποίησέ τε αὐτὴν διελὼν κατεμεσθεῖν τῷ καταπετάσματι, καὶ ποιήσας τὴν μίαν σκηνὴν εἰς δύο, ἐξωτέραν καὶ ἐσωτέραν, ὥστε περ τῶν τὸν χώρον καὶ τὸν τοῦτου ἀνώτερον αἰνιττόμενα, καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην διὰ παντός οἱ ἱερεῖς εἰσέλθοντες, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς.

Τοῦτου ἐνεκὰ φησιν ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὅτι ὁ Χριστὸς παραγεγόμενος ἀρχιερεὺς τῶν οὐρανῶν, ὥστε περ ὁ ἀρχιερεὺς ὁ ἐπίγειος εἰσῆμι εἰς τὴν ἐσωτέραν σκηνὴν ἐν αἵματι ἀλλοτρίῳ, οὕτω καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἀνώτερον χώρον εἰσελήλυθεν ἐν αἵματι ἰδίῳ καὶ ὅταν ἡ ἐνταῦθα σκηνὴ μικρὰ καὶ χειροποίητος, καὶ ὡς τύπος ἀτελῆς καὶ καταλυομένη, οὕτω καὶ ὁ οὐρανὸς μέγας, καὶ ἀχειροποίητος, καὶ βέβαιος, καὶ ἀληθινὸς, καὶ αἰώνιος, καὶ ἀκατάλυτος, ἐνθα καὶ γίνεται ἡ αἰώνιος λύτρωσις. Αἰωνίου γὰρ ὄντος τοῦ ἀρχιερέως, ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡ σωτηρία καὶ ἡ σκηνὴ αἰώνια τυγχάνουσιν, καθὰ πάλιν γέγραπται· *Kul oi men plēiores eisin ierēis, diὰ τὸ θανάτῳ καλύσθαι παραμένειν ὁ δὲ διὰ τὸ μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην. Ὅθεν καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς ἀπερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ*

²⁸ ibid. ix, 6, 7.

ἐντυγχάνειν ὑπὲρ ἡμῶν. Τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν ἔπρεπε ἀρχιερεὺς, ὁσιος, ἀκακος, ἀμικτος, χωρισμένος ἀπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν, καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος. Τὸ, ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν, κατὰ τὸ ἴδιωμα τῆς γλώττης, τοῦ οὐρανοῦ, λέγει· φανερώτερον δὲ τὸ, ἀκατάβατος, καὶ τὸ μένειν εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ τὸ, πάντοτε, δηλοῖ τὸ ἀκατάλυτον τοῦ πράγματος. Εἰ γὰρ ἱερεὺς ἀπαράβατος ἐστὶ, πάντως καὶ ἡ σκηνὴ ἐνθα ἱερουργεῖ ἀπαράβατος ἐστὶ, τούτεστιν, ἀδιάδοχος. Καὶ ἐτέρωθι πάλιν, διὰ βασιλείας δοῦλοντο παραλυμῶδοντες· ἵνα εἴπῃ, μόνιμον, καὶ ἀμετακίνητον, καὶ ἀκατάλυτον, καὶ διαδοχὴν μὴ ἔχουσαν καὶ πάλιν, ἔχοντες οὖν ἀρχιερεῖς μέγα, διακληθῆτα τοὺς οὐρανοὺς, Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ κρατῶμεν τῆς ἀρχιερείας· τὸ, διακληθῆτα τοὺς οὐρανοὺς, ἵνα εἴπῃ, διακληθῆτα τὸν οὐρανόν, κατὰ τὸ ἴδιωμα τῆς γλώττης, καὶ ἔσωθεν ὄντα τῶν δύο οὐρανῶν, ὡς ἐν σκηνῇ χειροποιήτω. Καὶ πάλιν· Ἐχόντες οὖν ἀρχιερείαν εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ, ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ῥῆσαν, τὴν εἰσοδὸν τῶν ἁγίων, τὴν ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ γενομένην, λέγει· τὴν εἰσοδὸν αὐτοῦ τὴν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἣν μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν ἐποήσατο ἀναληφθεὶς εἰς τὸν οὐρανόν· ἣν καὶ ἔγκαινισθεῖσαν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ῥῆσαν προσέειπεν, ὡς πρῶτος πάντων αὐτὸς καινοπρεπῶς καὶ προσφάτως αὐτὴν τὴν ὁδὸν ἐβάδισε, ζῶσαν οὖσαν καὶ ἁγίαν, καὶ ἡμῖν καταλυμένων τινὰ ὑπογραμμόν. Καὶ πάλιν· Καὶ πῶς μὲν ἀρχιερεὺς ἐστῆκε καθ' ἡμέραν λειτουργῶν, καὶ τὰς αὐτὰς πολλὰς προσφάτων θυσίας, αἵτινες οὐδέποτε δύναται περιλεῖν ἀμαρτίας· αὐτὸς δὲ μίαν ὑπὲρ ἀμαρτιῶν προσέφερε θυσίαν, εἰς τὸ διηνεκὲς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ· τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος ἕως τοῦ σιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποκόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Μία γὰρ προσφορά τετελείωκε τοὺς ἁγιαζόμενους· εἰ, καθὰ εἴπῃ, εἰς τὸ διηνεκὲς καθέζεται ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν θυσίαν, καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς ἁγιάζει τοὺς προσερχομένους, πῶς οἶόν τι ἐστὶ καταλύσθαι, ἐνθα αὐτὸς εἰς τὸ διηνεκὲς καθέζεται καὶ οἱ προσερχόμενοι ἁγιάζονται; καὶ πάλιν· Πρόδηλον γὰρ ὅτι ἐξ Ἰουδᾶ ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν εἰς ἡρ φυλὴν οὐδὲν περὶ ἱερωσύνης Μωσῆς ἐλάλησε καὶ πάλιν· Μαρτυρεῖ γὰρ ὅτι τὸ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Ἰδοὺ φανερότατα ἱερὰ αἰώνιον λέγει· τὸν Χριστόν, διὰ δυνάμεως καὶ ζωῆς ἀκατάλυτον. Πῶς οὖν ἐνδέχεται τὸν μὲν ἱερὰ ἀκατάλυτον εἶναι, τὴν δὲ σκηνήν, ἥς καὶ λειτουργὸς ἐστὶ, καταλυομένην; Φησὶ γὰρ, Τῶν ἁγίων λειτουργὸς καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἥν ἐπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἀνθρώπος, διαβρῆθην καὶ αὐτὴν ἀληθινὴν καὶ ἀκατάλυτον

A pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cælis factus³⁰. Illud, excelsior cælis, secundum linguæ idioma dicit, nempe, cælo; clarius, autem illud profert, sempiternum, et, quod maneat in æternum, atque illud, semper, rem indissolubilem significat. Nam si sacerdos sempiternus est, necesse prorsus est tabernaculum, in quo sacra peragit, esse sempiternum, id est, sine successione. Alibi item ait, Quare regnum inconcussum suscipientes³¹; ac si dicat, permanens, immobilitate, indissolubile, quod successionem non habeat; ac rursus: Festinemus ingredi in illam requiem³²: requiem vocans, utpote successionem non admittentem; quia istinc transferendi non sumus, sed semper in ipso cælo requiescemus. Ac rursus: Habentes itaque pontificem magnum, qui pertransiit cælos, Jesum Filium Dei, teneamus confessionem. Illud, qui pertransiit cælos, id est, qui pertransiit cælum, secundum linguæ idioma: et intra duos cælos illo existit, ut in tabernaculo non manufacto; ac iterum, Habentes itaque fiduciam in introitu sanctorum, in sanguine Jesu, intinuit nobis viam novam et viventem³³; ingressum scilicet in sancta in sanguine Jesu factum, vocat ingressum suum in cælos, quem post passionem et resurrectionem fecit assumptus in cælum: quam etiam initiatam nobis viam novam et viventem nuncupat, quia ipse primus omnium novo et recenti modo per illam viam viventem et sanctam incessit, nobisque aliquod **278** exemplar reliquit; ac rursus: Et omnis quidem pontifex stat quotidie ministrans, et easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei: de cætero expectans donec ponatur inimici ejus scabellum pedum ejus. Una quippe oblatio sanctificatos consummarit³⁴. Si, ut ait, post passionem et hostiam in perpetuum sedet a dextris Dei, et in perpetuum accedentes sanctificat, qui fieri potest ut dissolvatur. quando ipse in perpetuum sedet, et qui accedunt sanctificantur? Ac rursus: Manifestum est enim quod ex Juda ortus sit Dominus noster: in qua tribu nihil de sacerdotio Moyses locutus est³⁵; ac iterum: Contestatur enim, quoniam tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec³⁶. Ecce apertissime æternum sacerdotem Christum dicit, per virtutem scilicet et vitam indissolubilem. Qua ratione autem potest, sacerdote indissolubili, tabernaculum, cujus minister ille est, dissolvi? Ait quippe, sanctorum minister, et tabernaculi veri, quod fixit Dominus, et non homo³⁷: ubi manifeste illud et verum et indissolubile dicit; iterumque: Homines enim per majorem jurant: et omnis controversiarum eorum finis ad confirmationem, est juramentum. In quo abundantius volens, Deus ostendere hæredibus pollicitationis immobilitatem consilii sui, interposuit iurandum³⁸; ac rursus:

³⁰ Hebr. vii, 23-26. ³¹ Hebr. vii, 28. ³² Hebr. iv, 11. ³³ Hebr. x, 19, 20. ³⁴ ibid. 11. ³⁵ Hebr. vii, 14. ³⁶ ibid. 17. ³⁷ Hebr. viii, 2. ³⁸ Hebr. vi, 15, 17.

Ubi præcursor pro nobis introiit Jesus secundum ordinem Melchisedec, pontifex factus in æternum. Iterumque: Cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam.

μοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ ἐμεσίτευεν ὄρα· καὶ πάλιν Ὁπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ πάλιν Γινώσκοντες ἔχειν ὑμᾶς κρείττονα ὑπαρξιν καὶ μένουσαν.

Hic iterum, quæso, perpendas, vir admirande, ingressum illum ad interiora velaminis, id est firamenti, quo Jesus ingressus est et nos ingressuri sumus, immobilem, fortem, certum, firmum, permanentem, perpetuum, et instar anchoræ nos retinentem, ab illo dici; et iterum: Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus⁴⁰; ac si diceret: Illam inquirimus, quæ sit permanens et æterna, Jerusalem cœlestem, quæ est libera et mater omnium fidelium: nam hæc terrena, inquit, dissolvitur, secundum illud: Præterit enim figura hujus mundi⁴¹; ac rursum ait: Quæ sursum sunt sapite: ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt querite, non quæ super terram⁴². Quæ sursum sunt dixi vobis, ait, ubi nunc Christus est sedens: illa igitur querite, non quæ hic habentur. Quod autem statum illum jam abhinc præparatum dicat, id licet tibi a Paulo audire dicente: Ideo non puduit Deum vocari Deum ipsorum: paravit enim illis civitatem⁴³; rursumque ab ipso 279 Domino dicente: Venite, benedicti Patris mei: hæreditate accipite paratum vobis regnum a constitutione mundi⁴⁴. Et quandam præparatum est? a constitutione mundi, ait; ac si dicat: Ex eo tempore a principio creationis, cum cælum et terra et alia cum iis producta conderentur, paratus est locus regni cœlorum, Deo nobis aliquid melius providente. Ait insuper in Evangelio secundum Joannem: In domo Patris mei mansiones multæ sunt: alias non dixissem vobis: Vado parare vobis locum⁴⁵. Domum Patris dicit habitaculum illud in cœlis. In hoc itaque, ait, est habitaculum vestrum, paratum vobis a Patre. Deinde iterum ait: Et si abiero et præparavero vobis locum, iterum venio, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, et vos sitis. Et quo ego vado scitis, et viam scitis⁴⁶. Rursumque matri Jacobi et Joannis, roganti ut unus a dextris, et unus a sinistris ejus esset in regno, respondit his verbis: Non est meum dare, sed quibus paratum est a Patre meo⁴⁷. Qui ergo digni sunt, hæc consequuntur, antequam ego largiar, sive filiis tuis, sive aliis, pariter dignis. Imo etiam illud, Ut ubi sum ego, et vos sitis, indissolubilem locum illum atque abhinc præparatum esse, mirabiliter declarat: non vero alium locum, secundum sophos illos, pro illo inductum, ubi post resurrectionem habitaturi simus, postquam hic cælorum locus dissolutus fuerit. Utque summatim loquar, loca prope innumerabilia in divina Scriptura reperiuntur, quæ indissolubile

ἔξειπών. Καὶ πάλιν Ἀνθρώποι γὰρ κατὰ τοῦ μελλομένου ὁμνῶνσι, καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὄρακος. Ἐν ᾧ περισσώτερον βουλόμενος ὁ Θεὸς ἐπιδειξάτω τοῖς κληρονόμοις αὐτοῦ ἐμεσίτευεν ὄρα· καὶ πάλιν Ὁπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα.

Ὁρα πάλιν, θαυμάσιε, ὅτι ἐκείνην τὴν εἰσοδὸν τὴν ἐσῶθεν τοῦ καταπετάσματος εἰσρηγομένην, τοῦτο ἐστὶ, τοῦ στερεώματος, ὅπου καὶ ὁ Ἰησοῦς εἰσελήλυθε, καὶ ἡμεῖς μέλλομεν εἰσελθῆναι, ἀμετάθετον, καὶ ἰσχυρὰν, καὶ ἀσφαλῆ, καὶ βεβαίαν, καὶ μένουσαν, καὶ διηνεκῆ, καὶ δίκην ἀγκύρας περικρατούσαν ἡμᾶς λέγει. Καὶ πάλιν: Οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητούμεν· ὥσπερ, Ἐκείνην ἐπιζητούμεν τὴν αἰὶν μόνιμην καὶ αἰώνιον τὴν ἀνω Ἱερουσαλὴμ, ἥτις ἐστὶν ἐλευθερία, καὶ μετρητὴ πάντων τῶν πιστῶν· ἡ γὰρ ἐνταῦθα, φησί, καταλύεται, κατὰ τὸ εἰρημένον, Παράγει γὰρ τὸ δόσχημα τοῦ κόσμου τούτου· καὶ πάλιν λέγει: Τὰ ἀνω ἐροῦντες, οὐ ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος, τὰ ἀνω ζητεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.

Τὰ ἀνω εἶπον ὑμῖν, φησὶν, ἐνθα νῦν ἐστὶν ὁ Χριστὸς καθεζόμενος· τὰ ἐκεῖ οὖν ζητεῖτε, μὴ τὰ ἐνταῦθα. Ὅτι δὲ καὶ ἡτοιμασμένην ἀπεντεύθεν καλεῖ αὐτὴν, ἐξόν σοι ἀκοῦσαι πάλιν τοῦ Παύλου λέγοντος, Διὸ οὐκ ἐπσχύνθη ὁ Θεός, Θεὸς καλεῖσθαι αὐτῶν ἡτοίμασε γὰρ αὐτοῖς πόλιν· καὶ πάλιν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος, Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Καὶ πάλιν ἡτοιμάσθη; φησὶν Ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἡ εἴπη, Ἐκτοτε ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς κτίσεως, ὅμα τῷ δημιουργεῖσθαι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰ παραχθέντα σὺν αὐτοῖς, ἡτοιμάσθη ὁ τόπος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τοῦ Θεοῦ προβλεψαμένου κρεῖττον τι περὶ ἡμῶν. Ἐτι γὰρ πάλιν λέγει ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ· Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς μου μοι πολλὰ εἰσιν εἰ δὲ μὴ εἶπον ἂν ὑμῖν.

Πορεύομαι ἐτοιμάσαι ὑμῖν τόπον. Τὴν οἰκίαν τοῦ Πατρὸς λέγει τὸ κατοικητήριον, τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἐν τούτῳ οὖν, φησὶν, ἐστὶν ὑμῶν τὸ κατοικητήριον τὸ ἡτοιμασμένον ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς. Εἰτα πάλιν λέγει· Καὶ ἂν πορευθῶ καὶ ἐτοιμάσω ὑμῖν τόπον, πάλιν ἔρχομαι, καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτὸν· ἵνα ὅπου εἰμι ἐγὼ, καὶ ὑμεῖς ᾔτε. Καὶ ὅπου ἐγὼ ὑπάγω οἰδάτε, καὶ τὴν ὁδὸν οἰδάτε· καὶ πάλιν πρὸς τὴν μητέρα Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου αἰτησάμεν ἕνα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ εἶναι, καὶ ἕνα ἐξ εὐωνύμων ἐν τῇ βασιλείᾳ, ἀπεκρίνατο λέγων· Οὐκ ἐστὶν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοιμασται ἀπὸ τοῦ Πατρὸς μου. Οἱ ἀξιοὶ τοῖνυν τούτων τυγχάνουσι καὶ πρὸ τοῦ ἐμὲ χαρίζεσθαι, εἴτε τοῖς σοῖς υἱοῖς, εἴτε καὶ ἐτέροις ἀξίοις οὖσιν. Ἀλλὰ καὶ τὸ, Ὁπου εἰμι ἐγὼ, ἵνα καὶ ὑμεῖς ᾔτε, θαυμασίως παραστήσιν ἀκατάλυτον εἶναι τὸν τόπον ἐκεῖνον, καὶ ἀπ-

⁴⁰ Hebr. xiii, 14. ⁴¹ I Cor. vii, 31. ⁴² Coloss. iii, 1. ⁴³ Hebr. xi, 16. ⁴⁴ Matth. xxv, 34. ⁴⁵ Joan. xiv, 2. ⁴⁶ ibid. 3. ⁴⁷ Matth. xx, 23.

εντεῦθεν ἡτοιμασμένον, καὶ οὐ κατὰ τοὺς σοφοὺς ἄλλοτερον εἶναι τόπον ἀντισταγόμενον, ἐν ᾧ μέλλομεν ἀνιστάμενοι οἰκεῖν, τοῦτον τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς εἶναι σχεδὸν αἱ χρήσεις αἱ ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ, ἐν ᾧ εἰσεληλυθεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἡμεῖς μέλλομεν εἰσελθεῖν.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ἐκφύεζεν· ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος πρὸς τοὺς ἐκ τῶν Ἑβραίων πεπιστευκότας εἰς Χριστὸν, γεγράφην, ἀντιδιαστέλλων αὐτοῖς ἀρμοδίως τὰ τῆς σκηνῆς πάντα, τὰ τε τῆς ἐξωτερίας, πρὸς τοῦτον τὸν χώρον, τὰ τε τῆς ἐσωτέρας, πρὸς τὸν ἀνώτερον καὶ οὐράνιον χώρον. Πρὸς δὲ τοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων πιστεύσαντας, λέγω δὴ Κορινθίους, ἀνθρώπους φιλολόγους ὄντας καὶ φιλοσόφους, πιστεύσαντας μὲν ἤδη περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ· ἔτι δὲ ἀμφιβάλλοντας περὶ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως τῶν ἀνθρώπων, πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐνθυμήμασιν ἐχρήσατο, καὶ φησιν· *Εἰ δὲ Χριστὸς κηρύσσεται, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς λέγουσι τινες ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; Εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται· εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ ἡ πίστις ὑμῶν ὡσαύτῃ. Ἀνωφελὴς ὑμῖν ἐστὶν ἡ εἰς Χριστὸν πίστις, μὴ καὶ τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως πεπιστευμένης παρ' ὑμῶν. Εἰ γὰρ περὶ ἐνὸς ἐπιστεύσατε ὅτι ἡγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, πῶς οὐ πιστεύετε ὅτι δυνατόν καὶ πάντας τοὺς λοιποὺς ἐγείρεσθαι; Ὁ γὰρ δυνάμενος ἓνα ἐγείρει, καὶ πάντας δύναται ἐγείρει. Εἰτα ἐπιφέρει, Εὐδρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἡγείρεν τὸν Χριστὸν, ὃν οὐκ ἡγείρεν, εἴπερ ἄρα νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται. Καὶ ἡμεῖς δὲ φησιν οἱ μαρτυρήσαντες ὑμῖν, ὅτι ὁ Θεὸς ἡγείρε τὸν Χριστὸν, ψευδεῖς καὶ πλάνοι εὐρεθησόμεθα. Καὶ πάλιν δεύτερον φησιν· *Εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται· εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, μάταια ἡ πίστις ὑμῶν· ἔτι ἐστὲ ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἐκ τοῦ παρ' αὐτῶν ὡμολογημένου καὶ πιστευθέντος αὐτοῦς ἐλέγχου καὶ λέγων· Εἰ γὰρ ἐκείνος, φησὶ, περὶ οὗ ἐπιστεύσατε, νεκρὸς ὑπάρχων, ἀνέστη, πῶς ἀπιστεῖτε καὶ περὶ τῆς τῶν λοιπῶν νεκρῶν ἀναστάσεως, ὡς φαίνεσθαι ὑμᾶς μᾶλλον μάτην πεπιστευκότας καὶ περὶ τοῦ ἐνός; Ὁ γὰρ δυνάμενος ἓνα νεκρὸν ἐγείρει, καὶ πάντας τοὺς λοιποὺς νεκροὺς δυνατός ἀναστήσαι. Ὅστε ἀπιστοῦντες τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει εἰς τὴν προτέραν ὑμῶν δεισιδαιμονίαν πάλιν ὑποστρέψαντες, ἐξωλισθησάτε· τοῦτο γὰρ λέγει, Ἐτι ἐστὲ ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν.**

Εἰτα μετ' ὀλίγα καὶ τὴν αἰτίαν ἐπιφέρει λέγων· *Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν. Καὶ δηλὼν ὅστις ἐστὶν ὁ πρῶτος ἀνθρώπος, δι' οὗ ὁ θάνατος παρεισήχθη, ἐπάγει, Ὅσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιήσονται. Εἰτα πάλιν μετ' ὀλίγα λέγει· Ἐπεὶ εἰ ποιήσουσιν οἱ βαπτίζοντες ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, εἰ βλῶς νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; Τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; Τί καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν;*

⁸⁸ 1 Cor. xv, 12, 15. ⁸⁹ ibid. 15. ⁹⁰ ibid. 16.

A esse cælum illud comprobant, quo Christus introivit, et nos ingressuri sumus.

καταλυόμενοι. Καὶ συντόμος εἶπεῖν, ἀναριθμηταὶ δηλοῦσιν ὡς ἀκατάλυτός ἐστιν ὁ οὐρανός.

Et hæc quidem Dominus discipulis suis prædicavit: Apostolus vero ad Hebræos, qui in Christum crediderant Epistolam misit, atque omnia quæ ad tabernaculum pertinebant, congruenter distinxit, tum res exterioris tabernaculi, quæ ad hunc nostrum locum referuntur; tum interioris, quæ ad superiorem et cœlestem locum spectant. Ad eos vero ex Græcis qui crediderant, scilicet ad Corinthios, litterarum cultores et philosophos, qui jam quidem resurrectionem Christi credebant; sed ambigebant adhuc de communi hominum resurrectione, eandem enthymemata opponit his verbis: Si autem Christus prædicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit: si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis et fides vestra⁸⁸; ac si diceret, inutilis verbis est fides in Christum, si nostrum hominum resurrectio a vobis non credatur. Nam si de uno credidistis, quod resurrexerit a **280** mortuis, cur non credatis ceteros omnes resurrecturos? Nam qui potest unum, potest et omnes suscitare. Deinde infert: Invenimur autem et falsi testes Dei: quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt⁸⁹. Nos etiam, inquit, qui testificati sumus vobis, quod Deus suscitaverit Christum, mendaces et impostores deprehendemur. Iterumque ait: Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit: quod si Christus non resurrexit, inanis est fides vestra; adhuc estis in peccatis vestris⁹⁰; ex eo quod apud ipsos in confesso erat, et credebatur, ipsos coarguit et dicit; nam si ille, de quo credidistis, mortuus cum esset, resurrexit, cur reliquorum mortuorum resurrectionem non creditis, ut videatur vos frustra id de uno credidisse? Etenim qui unum potest mortuum, potest etiam et reliquos omnes suscitare. Quamobrem cum mortuorum resurrectioni non credatis, in pristinam vestram superstitionem relapsi, in perniciem ruistis: nam id sibi vult illud: Adhuc estis in peccatis vestris.

Deinde paucis interpositis causam profert dicens: Quia enim per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum⁹¹. Ostendensque qui sit primus homo, per quem mors inducta est, ac secundus homo, per quem resurrectio exhibitæ fuit, adjicit: Nam sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur⁹²: hinc rursum paucis interjectis, ait: Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? Utquid baptizantur pro mortuis? Utquid et nos periclitamur omni hora⁹³? ac si dicat: Quia

⁹¹ ibid. 21. ⁹² ibid. 25. ⁹³ ibid. 29, 30.

mystice baptizamur pro mortuis nostris corporibus, in sancta aqua demersi, atque inde emergentes, hac in re imitantes mortem et resurrectionem, idque ob spem et promissionem resurrectionis ex mortuis; cur id, ait, frustra agimus, cum secundum facta nostra non incedamus? Cur et nos periclitamur omni hora hæc prædicantes tantæ multitudinis, et adversus præjudicatam mundi opinionem pugnantes? Demum paucis interpositis, ex antithesi et exemplo naturali ipsis rem persuadere conatur his verbis: *Sed dicit aliquis, quomodo mortui suscitantur? qualive corpore veniunt?* Respondet ille his verbis: *Inspiciens, quod tu seminas non vivificatur, nisi prius moriatur. Et quod seminas, non corpus, quod futurum est, seminas, sed nudum granum, utputa tritici, aut alicujus cæterorum. Deus autem dat illi corpus sicut vult: et unicuique seminum proprium corpus* ⁴¹. Id scilicet dicit: Vobiscum reputate, o homines, nudum granum in terra satum, primo quidem **281** dissolvi. Illud enim, ait, si prius moriatur, deinde auctum Dei virtute et providentia, donis multis, artificio et pulchritudine instructum apparet; pro uno scilicet grano, multiplex, ac cum nudum antea esset, vestitum ac cum tegumento prodit; cum prius facile capi et conteri posset, jam firmum et aristarum præsidio tutum est, ut damnum ab iis qui lædere possent, non accipiat. Hoc itaque corpus, corruptum et in terram commutatum, rursum majore numero et mira pulchritudine ex terra pullulat; opus sane providentiæ omnium conditoris Dei, sapientia et arte plenum ac pulcherrimum.

Cogitate igitur quod Deus dei illi corpus sicut vult, et unicuique seminum proprium corpus ipsi competens; ac si dicat, non alienum, non extraneum, sed simile consentaneumque corpus in unoquoque multiplicans singulis tradit. Hinc rursus, postquam carnes diversas, et corpora terrena cum celestibus comparavit, multumque ostendit inter illa discrimen, ita subsumit: Sic et resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione; seminatur in ignobilitate, surget in gloria; seminatur in infirmitate, surget in virtute⁶², etc. Rursum: Hoc autem dico, fratres, quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptionem possidet⁶³. Hic physico argumentandi genere ex comparatione progressus, id persuadere conatur iis qui in sapientia mundi versantur, atque ex frumenti exemplo, ad resurrectionem mortuorum procedit, dicens: Quemadmodum frumentum seminatur et dissolvitur, ita et corpora hominum mortua in terra seminata, solvuntur; ac quemadmodum granum multo incremento, firmitate ac pulchritudine donatum, crescit; ita et corpora hominum, cum multo honore, gloria, virtute et ineffabili pulchritudine, resurgunt, a sapientia illa omnipotente et inenarrabili Dei, omnium

Α ἵνα εἴπῃ, Ἐπειδὴ βαπτίζομεθα μυστικώτερον ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων νεκρῶν σωμάτων, καταδύνοντες ἐν τῷ ἁγίῳ ὕδατι, καὶ ἀναδύνοντες, ἀπεντεθεὶν μιμούμενοι θάνατον καὶ ἀνάστασιν, ἐλπιδί καὶ ἐπαγγελίᾳ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· τί μέντοι, φησί, ταῦτα παύομεν, μὴ στοιχοῦντες οἷς ποιοῦμεν; Τί δὲ καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν, ταῦτα κηρύττοντες τοσοῦτ᾽ πληθεῖ, καὶ προλήψαι κοσμικὴ μαχόμενοι; Λοιπὸν πειράται πάλιν μετ' ὀλίγα ἐξ ἀντιθέσεως φυσικώτερον διὰ παραδείγματος πείθω, καὶ φησιν, Ἄλλ' ἔρεϊ τίς, πῶς ἐπείρονται οἱ νεκροί; ποῖον δὲ σώματι ἐρχοται; Ἀποκρίνεται δὴθεν καὶ λέγει, Ἄσπορ, σὺ δ' σπείρεις οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ. Καὶ δ' σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχῃ

Β σίτου, ἡ τινοῦ τῶν λοιπῶν. Ὁ δὲ θεὸς αὐτῷ διδωσὶ σῶμα καθὼς ἡθέλησεν, καὶ ἐκάστω τῶν σπειρόμεν τὸ ἰδίον σῶμα. Τοῦτο λέγων, Ἀναλογίσασθε, ὦ ἄνθρωποι, ὅτι ὁ γυμνὸς κόκκος σπειρόμενος ἐν τῇ γῇ, πρῶτον μὲν διαλύεται· τοῦτο γὰρ λέγει, Ἐάν πρῶτον ἀποθάνῃ, ἔπειτα ἀναβιδόμενος τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει τε καὶ προνοίᾳ, πολλὰς δωρεὰς καὶ τέχνης, καὶ ὠρίστητος ἀναφαίνεται· ἀντὶ ἐνὸς κόκκου πολλοστὸν ἀντὶ γυμνοῦ ἐνεδιδόμενος, καὶ θήκας ἔχων· ἀντὶ ἐσάλωτου καὶ ἐπηρέατου, ἐστηρικμένου καὶ βεβηθημένου, ἔχων ἀνθέρικας, ἵνα ἀβλαβὴς διαμείνῃ ἀπὸ τῶν ἀδικησάτων δυναμένων. Αὐτὸ οὖν τοῦτο τὸ φθαρτὸν καὶ μεταβληθὲν εἰς γῆν σῶμα, καὶ πάλιν ἐν ἀριθμῷ πλείονι καὶ θαυμαστῷ κάλλει φυόμενον ἐκ τῆς γῆς, ἔργον σοφῆν καὶ κάλλιστον καὶ ἐντεχρον τῆς προνοίας τοῦ τὰ πάντα δημιουργήσαντος θεοῦ.

Γ

λογισαθεεσ ουν οτι θεος αυτω διδωσι σωμα κα-
ως βουλεται, και εκαστω δε των σπερματων
αναλογουν ιδιον σωμα διδωσιν· ινα ειπη· Ουκ
αλλοτριον, ουδε ξενον, αλλ' μοιον σωμα πληθυνον
εκαστω, και αναλογουν διδωσιν. Ειτα παλιν, μετα το
συγκρινα· σαρκα διαφορου, και σωματα επιγεγα
και ιπουρανια, και πολλην διεξα αυτων την διαφο-
ραν επιγει, Οτω και η αναστασις των νεκρων.
Σπειρεται εν πορω, ελπειται εν αβυσσος· σπειρε-
ται εν ατιμω, ελπειται εν δοξη, σπειρε-
ται εν ασθενεια, ελπειται εν δυναμει, και τη
δεξ. Ειτα παλιν· Τοιτω δε φημι, δεδεσθι, οτι
D σαρξ και αιμα βασιλειας θεου κληρονομησαι ου
δυναται, ουδε η φοβος την αβυσσος κλη-
ρονομησει. Βουλεται· ινα ταυθα εκ παραλληλου φυσικω-
τερον επιχειρων πειθειν τοις εν τη σοφια αναστρε-
φόμενοις του κοσμου, και εκ του κατ' τον σπον πα-
ραδειγματος μεταληψουν επι την των νεκρων αν-
στασιν λεγων, οτι· Ωσπερ ο σίτος σπειρεται· και δια-
λυεται, οτω και τα σωματα των ανθρωπων σπει-
ρόμενα νεκρα εν τη γη, διαλυνονται· και ωσπερ με-
τα πολλης προσοτηκης και ασφαλειας και κάλλους
αναβιβονται, οτω και τα σωματα των ανθρωπων μετα
πολλης τιμης και δοξης και δυναμειος· και αφ' αυτου
κάλλους ανίστανται, διακρινόμενα υπό της παντοδου-

⁶¹ I Cor. xv, 35-38. ⁶² *ibid.*, 42. ⁶³ *ibid.*, 50.

νάμου σοφίας, καὶ ἀπάτου ἰσχύος τοῦ τὰ πάντα κτίσαντος καὶ ἀνακαινίζοντος Θεοῦ. Ἐν ᾧ γὰρ στοιχεῖον εὐρεθῇ σῶμα ἀνθρώπειον δεδαπανημένον καὶ πεπεμμένον, ὑπὸ ἐτέρων μυρίων σωμάτων τινασθόμενον· ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, ἐκ θεμελίων τὰ ζητούμενα ταῖς ἰδίας ψυχαῖς ἀποδίδωσι. Καὶ ὥσπερ ἐν κοσκίνῳ τὸ ζητούμενον μέσον εὐρίσκεται· οὕτω καὶ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, σαλευομένων τῶν στοιχείων, καὶ τινασσομένων, τὰ ζητούμενα εἰς μέσον ἄγονται. Καὶ οὐ θαυμαστὸν τὴν Θεῷ· ὥς γὰρ κριτῆς ἐστι καρδιῶν καὶ λογισμῶν καὶ ἐννοιῶν, καὶ διακρίνει ἐκάστου ἐξ αἰῶνος τοὺς καθ' ἑαστέον χρόνον λογισμούς τε καὶ ἐννοίας μέχρι τῆς συντελείας, οὕτω καὶ δυνατόν αὐτῷ ἐστι τὸ εὐτελέστερον ποιῆσαι καὶ σώματα ἐκ σωμάτων διακρίναι· Ἐτι γὰρ ἀπαξ ἐγὼ σείσω, φησὶν, οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν. Τὸ δὲ, ἀπαξ, δηλοῖ τὴν τῶν σαλευομένων μεταστάσιν, ὡς πεποιημένων, ἵνα μείνῃ τὰ μὴ σαλευόμενα· ἵνα εἴπῃ, ὅτι ἐν τῇ συντελείᾳ τινάξω ἐτι ἀπαξ, πάντα σαλεύων, πρὸς τὴν ἐκαστοῦ ἰδίαν μετέθεσιν. Ὡς ἦδη γὰρ αὐτῶν πεποιημένων ἐξ ἀρχῆς, καὶ φθορὰν ἢ τροπὴν ὑπομεινάντων, ῥάδιον ἐπὶ τὴν οἰκείαν φύσιν ἑαστέον μεταρρυθμίσω· ἵνα καὶ τοῦ λοιποῦ μείνωσιν ἐν κρείττονι καταστάσει, μηκέτι κλόνον ἢ σάλον ὑπομείνοντα.

Ἀλλὰ πάλιν ἐρεῖ τις· Πῶς τὰ αὐτὰ ἡμῶν σώματα ἀνίστανται, ἥδη πεπεμμένα καὶ μεταβληθέντα εἰς ἕτερα μυρία σώματα; Πρὸς τοῦτο ἐροῦμεν, ὅτι ὥσπερ ἡμεῖς μικροὶ ὄντες ἐσθιομεν σάρκας ἐτέρας πολλὰς, οἷον βοῶν, χοίρων, καὶ ἐτέρων διαφόρων, καὶ πετεινῶν, καὶ ἰχθύων, καὶ πεπτόμενα αὐξοῦσι τὸ ἡμέτερον σῶμα, μὴ μεταβαλλόμενον, μήτε ἄλλο ἀντί ἄλλου γινόμενον, ἀλλὰ μένει ἐν τῇ ταυτότητι· οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει, τὸ ἑμπαλὶν ἡμῶν πασχόντων, καὶ τῶν ἡμετέρων σωμάτων ἐν ταῖς στοιχείοις ἀναλυθέντων, ῥάδιος κινήσει τινὶ τὰς ἰδέας ἀποκαθισταμένας ἀν ἰδοίς, διακρινομένας ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως. Ὅσπερ γὰρ ζώντων ἡμῶν οὐ μεταβάλλεται ἀπὸ τῆς τῶν ἐτέρων κοινωνίας, τοῦ Θεοῦ οὕτω διαταξαμένου, οὕτω καὶ τελευτώντων, εὐχερῶς ὑπὸ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως διακρινόμενα σώζεται ἀπὸ τῆς εἰς ἕτερον μεταβολῆς. Ὅρα δὲ πάλιν, θαυμάσιε, τὸν Ἀπόστολον οὐρανίους ἀνθρώπους καὶ ἐπιγείους λέγοντα· Καὶ ὡς ἐφορέσαμεν, φησὶ, τὴν εἰκόνα τοῦ χοίρου, τούτεστι, τοῦ Ἀδάμ τὴν θνητότητα, καὶ τὴν ἀσθένειαν, καὶ τὴν φθορὰν, φορέσαμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, τούτεστι, τοῦ προλαβόντος, καὶ ἀνελθόντος, ἥδη ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐκ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως· λέγω δὲ τοῦ Χριστοῦ κατὰ σάρκα τοῦ γενομένου δυνατοῦ καὶ ἀφάρτου, καὶ ἀθανάτου καὶ δεδοξασμένου· καὶ ἡμεῖς ὁμοίως αὐτῷ οὐράνιοι γενόμενοι. Καλῶς δὲ καὶ τὸ, ἐφορέσαμεν, ἥδη εἰπὼν, καὶ τὸ, φορέσαμεν, ὡς πάλιν ἐπὶ μέλλοντος προειπὼν· διὰ τοῦτο πάλιν γεγηθῶς καὶ ἀγαλλόμενος ἐπηγγεν, Ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανασία, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ

A creatoris et restauratoris, virtute discreta et segregata. In quocunque enim elemento reperitur corpus humanum dissipatum et decoctum, a sexcentis aliis corporibus excussum, in novissimo die propriis animabus omnia perquisita restituet. Ac quemadmodum in cribro, quod exquiritur, medium reperitur; ita et hominum corpora, excussis agitatique elementis, perquisita in medium adducuntur. Quod sane in Deo minime mirum est: ut namque cordium, cogitationum animique sensuum iudex est, atque a sæculo usque ad consummationem, quovis tempore admissas cogitationes animique sensa discernit; ita, quod facilius est, potest corpora a corporibus discernere; nam, inquit, *adhuc, semel ego commovebo, 282 non modo terram, sed etiam caelum* ²⁸¹. Illud autem, *semel*, concussorum translationem significat, quasi ideo hæc facta sint, ut illa immota maneant; ac si diceret: In consummatione adhuc semel concutiam, omniaque commovebo, ut singula ad propriam sibi conditionem transferantur. Nam utpote quæ ab initio facta ac corruptionem mutationemque perpessus sint, singula ad propriam sibi naturam facile et concinne restituum, ut deinceps in meliore conditione maneant, nec ultra commotionem aut concussionem patiantur.

Verum dicet quispiam: Quomodo corpora nostra eadem ipsa resurgent, cum jam decocta, et in sexcenta alia corpora mutata sint? Quibus reponemus: Quemadmodum nos cum parvi et tenellissimi, multas alias carnes comedimus, verbi gratia, boum, porcorum, aliorumque variorum, avium item et piscium, quæ decocta corpus nostrum adaugent, quin illud mutetur, aut ab alio ad aliud convertatur, sed idipsam manet; ita et in resurrectione, cum vice versa nos idem perpetiamur, et corpora nostra in elementa dissoluta sint, motu quodam formas facile restitutas videas, a divina virtute discretas. Quemadmodum enim nobis viventibus, Deo ita rem temperante, illa ex aliorum communicatione non mutantur; ita quoque nobis defunctis, ab eadem ipsa virtute discreta servantur, ne in aliud commutentur. Iterum autem consideres, o vir admirande, Apostolum cælestes et terrenos homines dicere, Et sicut portavimus, inquit, *imaginem terreni*, id est, Adami mortalitatem, infirmitatem et corruptionem, *portemus et imaginem cælestis* ²⁸², id est, ejus qui jam prævenit et ascendit in celos ex resurrectione mortuorum; Christum dico secundum carnem, qui factus est potens, incorruptus, immortalis et glorificatus: nosque, perinde ut ille, cælestes facti sumus. Ac pulchre sane postquam illud, portavimus, dixerat, et iterum illud, portemus, quasi de futuro protulerat; ideo rursum gaudens et exultans intulit: Cum autem corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria. Ubi est, mors, stimulus tuus ²⁸³?

²⁸¹ Agg. xi, 7. ²⁸² I Cor. xv, 49. ²⁸³ ibid. 54, 55.

ac si diceret : Mors de medio tollitur absorpta, vita in nobis superante. Quamobrem clamemus : Ubi est, mors, superbia tua? ubi est, inferne, robor tuum? Demum omnia, a Christo procurata et dispensata, Deo ascribit, et ait : *Deo autem gratia, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum* ⁶⁷; ac si diceret : Hanc victoriam de morte per Jesum Christum reportatam, **283** dedit nobis universorum Deus, quem decet semper gloria et gratiarum actio. Amen. Nihilque aliud iis scripsit, quam quod Judæis illis scripserat : *Quoniam ex hoc statu fluxu ad futurum transimus*, id est, ad coelestem locum, quem vocat regnum cœlorum, utpote regnantibus nobis in morbos animi, in corruptionem et in mortem, atque in præcellenti, æterno et consensaneo loco degentibus : ubi transformati a corruptione in incorruptionem, hereditatem accipimus.

χωρὶς αἰώνως καὶ ἀρμολίῃ διαγόντων· καὶ μετασχηματίζόμενοι ἀπὸ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν, κληρονομοῦμεν.

Id enim supra quoque significavit Apostolus in exemplo de grano frumenti, ubi quasi exemplo corruptibilis ad incorruptionem indicandam usus est, dicens : Ne putetis exempla per omnia ⁶⁸ similiter se habere : hoc enim vobis dico, quia mortales et mutabiles cum simus (id enim significat caro et sanguis), impossibile est ut possideamus regnum cœlorum, nisi prius ex mortuis incorruptibiles, immortales et immutabiles resurgamus. Quinetiam Dominus eodem ipso exemplo est usus, quando Græci quidam Philippum rogarunt, ut sibi Jesum ostenderet, cui Dominus renuntianti respondit : *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet ; si autem mortuum fuerit, multum fructum offert* ⁶⁹; ac si diceret : Cur me nunc videre volunt, qui ita despicibilis appaream et solus, ut granum frumenti? Nisi enim veluti granum mortuus fuero, et resurrexero sicut spica, speciosus, incorruptibilis, immortalis et immutabilis effectus; ac nisi in nomine meo virtutes et signa edantur, virtutem et gloriam nostram non cognoscent. Similiterque Joannes Baptista de Domino edisserens, ac demonstrare peroptans eum in futuro statu universi iudicem fore, ipse quoque grani frumenti exemplo est usus his verbis : *Cujus ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam, et congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili* ⁷⁰. Cum autem ipsos Græcos Athenis compellaret Paulus in Areopago, quid ait? Viri Athenienses, per omnia quasi superstitiosiores vos video. Præteritis enim et videns simulacra vestra, inveni et aram; in qua scriptum erat : Ignoto Deo. Quem ergo ignorantes colitis, hunc ego annuntio vobis. Deus, qui fecit mundum et omnia quæ in eo sunt, hic cœli et terræ cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur indigens aliquo,

A τῇραμμένος· κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκος. Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; Ἰνα εἴπῃ Ἀγανῆς γενήσεται καταποθείς ὁ θάνατος, τῆς ζωῆς ὑπερνωκώσης ἐν ἡμῖν. Διὰ τοῦτο βοήσωμεν· Ποῦ σου ἐστὶ, θάνατε, ἡ ὑπερηφανία; καὶ σοῦ, ἄδῃ, τὸ κράτος; λοιπὸν ἀποδίδωσι τὸ ἔλον τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ οἰκονομηθὲν, καὶ φησι, Τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νίκος, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· Ἰνα εἴπῃ· Ταύτην τὴν νίκην τὴν κατὰ τοῦ θανάτου, τὴν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐδώρησατο ἡμῖν ὁ τῶν ὅλων Θεός· ὃ πρέπει δόξα, καὶ εὐχαριστία διὰ παντός. Ἀμήν. Οὐδὲν ἕτερον καὶ τοῦτοις γράψας, εἰ μὴ ἄπερ καὶ τοῖς ἐξ Ἰουδαίων γεγράφηκεν, ὅτι ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης τῆς ἐπιχθέρου, ἐπὶ τὴν μέλλουσαν μετερχόμεθα· τοῦτέστι τὸν οὐράνιον χῶρον, ὃν καὶ καλεῖ βασιλείαν οὐρανῶν, ὡς βασιλευσόντων ἡμῶν κατὰ τῶν παθῶν, καὶ τῆς φθορᾶς, καὶ τοῦ θανάτου, καὶ ἐν ἐξαιρέτῳ

Τοῦτο γὰρ καὶ ἀνωτέρω ἐπισημήνατο ὁ Ἀπόστολος ἐν τῷ κατὰ κόκκον τοῦ σίτου ὑποδείγματι, ὡς ὅτι παραδείγματι φθαρτῷ πρὸς ἀφθαρσίαν ἐχρήσατο λέγων· Μὴ νομίσητε κατὰ πάντα ὁμοίως· ἔχειν γὰρ παραδείγματα· τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγω, ὅτι ὀνητοὺς ἡμεῖς ὑπάρχοντας ἢ τρεπτοὺς, (τοῦτο γὰρ λέγει αἶμα καὶ σάρκα,) ἀνένδεκτόν ἐστι κληρονομεῖν βασιλείαν οὐρανῶν, εἰ μὴ πρῶτον ἐκ νεκρῶν ἀφθαρτοί, καὶ ἀθάνατοι, καὶ ἀτρεπτοὶ ἀναστῶμεν. Ἄλλὰ καὶ ὁ Κύριος τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι ἐχρήσατο, ὅτε τινὲς τῶν Ἑλλήνων παρεκάλεσαν τὸν Φίλιππον δεῖξαι αὐτοῖς τὸν Ἰησοῦν, πρὸς ὃν ὁ Κύριος ἀπαγγέλλαντα ἀπεφώνησε λέγων, Ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθῇ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθῇ, πολλὴν καρπὸν φέρει· Ἰνα εἴπῃ, Τί με βούλονται νῦν ἰδεῖν, οὕτως ὁρώμενον εὐκαταφρόνητον, μόνον ὡς κόκκον σίτου ὑπάρχοντα; Εἰ μὴ γὰρ ἀποθῶν ὡς κόκκος, καὶ ἀναστῶ ὡς ὁ στάχυς, ὥρατος, ἀφθαρτος, καὶ ἀθάνατος, καὶ ἀτρεπτος γενόμενος, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι μου δυνάμεις καὶ σημεῖα γενήσονται, οὐ μὴ γνώσονται τὴν ἡμετέραν δύναμιν τε καὶ δόξαν. Ὁμοίως καὶ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς περὶ τοῦ Κυρίου διαλεγόμενος, καὶ σπεύδων δεῖξαι αὐτὸν ἐν τῇ μελλούσῃ καταστάσει κριτὴν τοῦ παντός ὄντα, τῷ κατὰ τὸν σίτον ὑποδείγματι καὶ αὐτὸς ἐχρήσατο, καὶ φησιν οὕτως· Οὐ τὸ πένον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαρθεὶ τὴν ἄλωνα αὐτοῦ, Ἰνα εἴπῃ, τὸν σίτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἀχυρὸν κατακαύσει πυρὶ ἀσέβεστω. Ἡνίκα δὲ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς Ἑλλήνας ἀποτεινόμενος ἐν Ἀθῆναις ὁ Παῦλος ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ, τί φησιν; Ἀνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονοστέρους ὑμᾶς θεωρῶ. Διαρχόμενος γάρ, καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εἶδον καὶ βωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο· Ἀγνώστῳ Θεῷ. Ὅρ οὖν ἀγροῦντες εἰσεσδέετε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. Ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα

⁶⁷ I Cor. iv, 57. ⁶⁸ Joan. xii, 24. ⁶⁹ Matth. iii, 12.

τά ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ τῆς Κύριος ὑπάρ-
 χων, οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, οὐδὲ
 ἐπὶ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται, προσδεόμε-
 νός τινος, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι προὐν καὶ ζωὴν,
 καὶ τὰ πάντα. Ἐποίησέ τε ἐξ ἐνὸς αἱματος πᾶν
 ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον
 τῆς γῆς, ὁρίσας προτεταγμένους καιροὺς, καὶ τὰς
 ἐροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν ζητῆσαι τὸν Κύ-
 ριον, εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὐροίεν·
 καίτοιγε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν
 ἐπάρχοντα. Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα
 καὶ ἐσμέν· ὥς καὶ τινες τῶν καθ' ὁμάς ποιητῶν
 εἰρήκασι· Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν. Γένος οὖν
 ἐπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν
 χρυσῷ, ἢ ἀργύρῳ, ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ
 ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον.
 Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ
 Θεὸς παντὶν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι
 πανταχοῦ μετανοεῖν· διότι ἐστήσεν ἡμέραν, ἐν ᾗ
 μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ
 ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀνα-
 στήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· οὐδὲν ἐκτός καὶ τού-
 τος εἰρηκώς, ὡν πρόην τοὺς πιστεύουσιν ἐξ Ἰου-
 δαίων καὶ Ἑλλήνων εἶπεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπαρίγραφος
 ἄνδρα εἰς πίστιν πάντων ἀνθρώπων, ἐν αὐτῷ κρίναι
 τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, αὐτὸν ὁρίσας
 κριτὴν τοῦ παντός.

Ὁμοίως εἶπε περὶ αὐτοῦ ὁ μὲν Ἀπόστολος, καὶ
 ἐκάθισεν αὐτὸν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ· ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ
 Βαπτιστὴς ὁμοίως, Πτόυν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, εἶπε,
 καὶ ἀφοριεῖ τὸν σίτον ἀπὸ τῶν ἀχύρων· παραδίδους
 τιμωρίαις τοὺς ἀμαρτωλοὺς, τοὺς δίκην ἀχύρων ἀπὸ
 διακρίσεως τοῦ σίτου ὑπάρχοντας. Ὅθεν τινες μὲν
 ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν, καθὼς γέγραπται, τινες δὲ
 ἐχλεύαζον, ἀνάστασιν νεκρῶν ἀκούοντας· καὶ τινες
 πάλιν ἔλεγον· Τί ἂν θέλοι λέγειν ὁ σπερμολόγος
 οὗτος; Ὁσάνει· Ὅ τὰ ἡμέτερα σπέρματα ἀνορύττων·
 ἕτεροι δὲ ἔλεγον, Ἀκουσόμεθά σου πάλιν, φησὶ, πε-
 ρὶ τούτου· καὶ αὐτὸς ἕτεροι, Ξένων δαιμονίων δοκεῖ
 καταγγελεῖ· εἶναι ὅτι, φησὶν ὁ Λουκᾶς, τὸν Ἰησοῦν καὶ
 τὴν ἀνάστασιν εὐηγγελίζετο· καὶ πάλιν ἕτεροι, Δυνάμε-
 θα γυνῶναι τίς ἡ καινὴ αὐτῇ ὑπὸ σοῦ λαλουμένη διδασχὴ;
 Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, οἱ πλείους αὐτῶν ἐσκωπτον τὸν Παῦ-
 λον περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ὧς διαλεγόμενον. Ἡ-
 νίκα δὲ καὶ πρὸς τὸν Φῆστον τὸν ἡγεμόνα καὶ τὸν
 Ἀγρίππαν τὸν βασιλέα ὁ Παῦλος ἐγκαλούμενος ὑπὸ
 Ἰουδαίων, ἐπὶ τοῦ βήματος παρίστατο, τῶν προπραχθέν-
 των τὴν δύναμιν διηγησόμενος, ὁ Φῆστος τῷ Ἀγρίππᾳ
 ἔλεγεν, ὡς ζητήματά τινα ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους
 περὶ τῆς ἰδίας δεισιδαιμονίας, ὃ τε Παῦλος καὶ
 οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ περὶ τινος Ἰησοῦ τεθνηκότος,
 ὃν ἐφασκεν ὁ Παῦλος ζῆν· ἐπιτραπέας παρ' αὐτῶν ὁ
 Παῦλος, μετὰ παρρησίας λαμπρᾷ τῇ φωνῇ ἔβδα· Περὶ
 ἧς ἐλπίδος ἐγκαλούμαι, βασιλεῦ Ἀγρίππα, ὑπὸ
 τῶν Ἰουδαίων. Τί; ἀπιστοὶ κρίνεται παρ' ὁμῶν
 εἰ ὁ Θεὸς νεκροὺς ἐγείρει; εἶπε πάλιν· Ἐνεκα
 τούτου συλλαβόμενοι ἐν τῷ ἱερῷ, ἐπειρῶντο δια-
 χειρίσασθαι· ἐπικουρίας οὖν τυχὼν τῆς παρὰ

A cum ipse dei omnibus spiritum et vitam, et omnia.
 Fecitque ex uno sanguine omne genus hominum in-
 habitare super universam faciem terræ, definiens sta-
 tuta tempora, et terminos habitationis eorum, quæ-
 rere Dominum, si forte **284** attrectent eum, et
 inveniant, quamvis non longe sit ab unoquoque no-
 strum. In ipso enim vivimus, et movemur, et su-
 mus; sicut et quidam vestrorum poetarum dixerunt:
 Ipsius enim et genus sumus. Genus ergo cum simus
 Dei, non debemus æstimare, auro, aut argento, aut
 lapidi sculpturæ artis et cogitationis hominis, divi-
 num esse simile. Et tempora quidem hujus ignoran-
 tiæ despiciens Deus, nunc præcipit omnibus homini-
 bus ubique, ut pœnitentiam agant: eo quod statuit
 diem, in quo judicaturus est orbem in æquitate, in
 viro, in quo statuit, fidem præbens omnibus, susci-
 tans eum a mortuis ⁷¹. Nihil aliud illis locutus, ab
 iis quæ Judæis et Græcis credentibus ante dixerat,
 scilicet Deum, incircumscripsum et omnipotens cum
 sit, in eo quem suscitavit a mortuis viro, ut fidem
 hominibus omnibus faceret, judicaturum esse ter-
 ram in æquitate: quod ipsum in universi judicem
 deputaverit.

ὑπάρχων καὶ παντοδύναμος, ὃν ἤγαγεν ἐκ νεκρῶν
 De illo pariter ait Apostolus: *Et sedere fecit*
eum in dextera sua ⁷¹: Joannes vero Baptista si-
 milititer, ventilabrum in manu ejus esse ait, et se-
 paraturum eum esse triticum a paleis, supplicio
 traditis peccatoribus, qui instar palearum a tritico
 discreti erunt. Quamobrem quidam ex illis credide-
 runt, sicut scriptum est; quidam vero resurrectione-
 nem mortuorum audientes, ridebant; quidam au-
 tem dicebant: Quid sibi vult verbi sator iste? Id
 est, qui semina nostra evellit; alii vero dicebant:
 Audiemus te de hac re iterum; rursum alii: Novo-
 rum dæmonum hic præco videtur: quoniam, ait
 Lucas, Jesum et resurrectionem annuntiabat; ite-
 rum alii: Possumusne scire quænam sit hæc nova
 doctrina, quam loqueris? In summa plerique illo-
 rum Paulum de resurrectione mortuorum edisse-
 rentem deridebant. Quando autem apud Festum
 præsidem et Agrippam regem Paulus accusatus a
 Judæis ante tribunal stabat, eorum quæ prius gesta
 fuerant virtutem narraturus, Agrippæ Festus dice-
 bat: *Quæstiones quasdam mutuo habent de propria*
superstitione Paulus et Judæi, et de quodam Jesu
defuncto, quem dicebat Paulus vivere ⁷²: ipsis vero
 permittentibus, Paulus cum fiducia clara voce cla-
 mabat: *De qua spe accusor a Judæis, rex Agrippa.*
Quid incredibile judicatur apud vos, si Deus mor-
tuos suscitât ⁷³? Deinde: *Hac de causa comprehen-*
sum in templo, me tentabant interficere; auxilium
autem consecutus a Deo, usque in hodiernum diem
sto, testificans minori atque majori, nihil extra di-
cens quam ea quæ prophætæ locuti sunt futura esse,

⁷¹ Act. xvii, 22-31. ⁷² Hebr. viii, 1. ⁷³ Act. xxv, 19. ⁷⁴ Act. xxvi, 7, 8.

et Moyses. Si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum, lumen annuntiaturus est populo, **285** et gentibus⁷⁴. Similiterque incredulis Judæis, Antiochiæ in Pisidia ipsum loqui concedentibus, quid dixit? Viri Israelitæ, et qui timetis Deum, audite: Deus populi hujus Israel, elegit patres nostros, et plebem exaltavit, cum essent iacolæ in terra Egypti, et in brachio excelso eduxit eos ex ea, et per quadraginta annorum tempus mores eorum sustinuit in deserto. Et destruens gentes septem in terra Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum. Et postea, elapsis quasi quadringentis et quinquaginta annis, dedit iudices usque ad Samuelem prophetam. Et exinde postulaverunt regem: et dedit illis Deus Saul filium Cis, virum ex tribu Benjamin, annis quadraginta: et amoto illo, suscitavit illis David, cui testimonium perhibens dixit: Inveni David filium Jesse, virum accundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas. Hujus Deus ex semine secundum promissionem excitavit Israel Salvatorem Jesum, prædicante Joanne ante faciem adventus ejus baptismum penitentiae omni populo Israel. Cum impletet autem Joannes cursum, clamabat: Quem me arbitramini esse? Non ego sum, sed ecce venit post me, cuius non sum dignus, calcoseamenta pedum solvere. Viri fratres, filii generis Abraham, et qui in vobis timent Deum, vobis verbum salutis hujus missum est. Qui enim habitabant Jerusalem, et principes eorum, hunc ignorantes, et voces prophetarum, quæ per omne Sabbatum leguntur, judicantes impleverunt: et nullam causam mortis inventientes, petierunt a Pilato ut interficerent eum. Cumque consummassent omnia, quæ de eo scripta erant, deponentes de ligno, posuerunt in monumento. Deus vero suscitavit eum a mortuis tertia die: qui visus est per dies multos iis, qui simul ascenderant cum eo ex Galilæa in Jerusalem: qui sunt testes ejus ad populum. Et nos vobis annuntiamus eam, quæ ad patres nostros repromissio facta est: quoniam hanc Deus adimplevit filiis eorum, nobis, resuscitans Jesum, sicut et in psalmo secundo scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quia autem suscitavit eum ex mortuis, amplius jam non reversurum in corruptionem, ita dixit: Quia dabo vobis sancta David fidelia. Ideoque et alias dicit: Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem. David enim in sua generatione cum ministrasset Dei consilio, dormivit, et appositus est ad patres suos, et vidit corruptionem; quem Deus vero suscitavit, non vidit corruptionem. Notum igitur sit vobis, viri fratres, quia per eum vobis remissio peccatorum annuntiatur, et ad omnibus, quibus non potuistis in lege Moysis justificari, in hoc omnis, qui credit, justificatur. Videte ergo ne superveniat vobis quod dictum est in prophetis: Videte, **286** contemptores, et admiramini, et disperdimini: quia opus operor ego in diebus vestris, quod non creditis, si quis enarraverit vobis⁷⁵. Atque his similia ex prophetis locutus,

A τοῦ Θεοῦ, ἀχρι τῆς ἡμέρας ταύτης ἐστὶ κα-
μαρτυρούμενος μικρῷ τε καὶ μεγάλῳ, ὅθεν
ἐκτὸς λέγων, ὡς τε οἱ προφηταὶ ἐλάλησαν
μελλόντων γενέσθαι, καὶ Μωσῆς. Εἰ καθή-
τος ὁ Χριστὸς, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως νε-
κρῶν, φῶς μέλλει καταγγέλλειν τῷ λαῷ, καὶ
τοῖς ἔθνεσιν. Ὅμοιος πάλιν καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀπι-
στοῖς Ἰουδαίοις, παρ' αὐτῶν προτραπείς ἐν Ἀντιο-
χείᾳ τῆς Πισιδίας εἰ ψῆσιν; Ἀνδρες Ἰσραηλῖται,
καὶ οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν, ἀκούσατε. Ὁ Θεὸς
τοῦ λαοῦ τούτου Ἰσραὴλ ἐξελέξατο τοὺς πατέ-
ρας ἡμῶν, καὶ τὸν λαόν ὠψώσεν ἐν τῇ παροικίᾳ
ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ μετὰ βραχυλόρου ὕψους ἐξ-
ήγαγεν αὐτοὺς ἐξ αὐτῆς, καὶ ὡς τεσσαρακοσάτη
χρόνον ἐπροσκορήσεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ. Καὶ
B καθελὼν ἔθνη ἐκτὰ ἐν τῇ Χαναάν, κατεκληροδό-
τησεν αὐτοῖς τὴν γῆν αὐτῶν. Καὶ μετὰ ταῦτα ὡς
ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ πενήκοντα ἔδωκε κριτὰς
ἕως Σαμουὴλ τοῦ προφήτου. Κάκειθεν ἠτήσαντο
βασιλεῦ, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὸν Σαουλ
υἱὸν Κίς, ἄνδρα ἐκ φυλῆς Βενιαμὴν ἐπὶ τεσσα-
ράκοντα. Καὶ μεταστήσας αὐτὸν ἤγειρεν αὐτοῖς
τὸν Δαυὶδ, ὃ καὶ εἶπε μαρτυρήσας· Ἐξῶρον Δαυὶδ
τὸν τοῦ Ἰσραὴλ, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου,
ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου. Τούτου ὁ
C Θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ' ἐπαγγελίαν ἤγειρε
τῷ Ἰσραὴλ Σωτῆρα Ἰησοῦν, προκηρῶσαντος
Ἰωάννου πρὸ προσώπου τῆς εἰσόδου αὐτοῦ βά-
πτισμα μετανοίας παντὶ τῷ λαῷ Ἰσραὴλ. Ὃς
δὲ ἐπλήρου ὁ Ἰωάννης τὸν ὄρον, εἶπε· Τίνα
με ὑπονοεῖτε εἶναι; Ὁκ εἰμὶ ἐγὼ, ἀλλ' ἰδοὺ ἔρχε-
ται μετ' ἐμὲ, οὗ οὐκ εἰμὶ ἄξιος τὸ ὑπόδημα τῶν
ποδῶν αὐτοῦ. Ἀνδρες ἀδελφοί, οἱ οὖν γέροντες
Ἀβραάμ, καὶ οἱ ἐν ὑμῖν φοβούμενοι τὸν Θεόν,
ὕμιν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ταύτης ἀπεστάλη. Οἱ
γὰρ κατοικοῦντες ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ οἱ ἀρχον-
τες αὐτῶν, τοὺτον ἀγνοήσαντες, καὶ τὰς φωνὰς
τῶν προφητῶν, τὰς κατὰ πᾶν Σάββατον ἀναγινω-
σκομένας, κρινάσας ἐπλήρωσαν. Καὶ μηδεμίαν
αἰτίαν θανάτου εὐρόντες, ἠτήσαντο Πιλάτον
ἀναρπεθῆναι αὐτόν. Ὃς δὲ ἐτέλεσεν ἅπαντὰ τὰ
περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, καθελόντας ἀπὸ τοῦ ξύ-
λου, ἔθηκαν εἰς μνημεῖον· ὁ δὲ Θεὸς ἤγειρεν αὐ-
τόν ἐκ νεκρῶν· ὃς ὡς ἐπὶ ἡμέρας πλείους
D τοῖς συναναβῆσιν αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας εἰς
Ἱερουσαλὴμ, ὁτινὲς εἰσι μαρτυραὶ αὐτοῦ πρὸς
τὸν λαόν. Καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς εὐαγγελιζόμεθα τὴν
πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν γενομένην, ὅτι
ταύτην ὁ Θεὸς ἐκπλήρωσε τοῖς τέκνοις αὐτῶν
ἡμῖν, ἀναστήσας Ἰησοῦν, ὃς καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ
τῷ β' γέγραπται· Υἱός μου εἰ σὺ, ἐγὼ σήμερον
γεγέρνηκά σε. Ὅτι δὲ ἀνέστησεν αὐτόν ἐκ νε-
κρῶν, μήκει μέλλοντα ὑποστρέφειν εἰς ῥαθυ-
ράν, οὕτως εἰρηκεν, ὅτι δώσω ὑμῖν τὰ ὅσια Δαυὶδ
τὰ πιστά. Διὸ καὶ ἐν ἐτέρῳ λέγει· Οὐ δώσεις τὸν
δοῦν σου ἰδοὺ διαφθοράν. Δαυὶδ μὲν γὰρ ἰδὼν
γερεῖ ὑπηρετήσας τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ, ἐκοιμήθη,

⁷⁴ Act. xxvi, 21-25. ⁷⁵ Act. xiii, 16-41.

καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, καὶ εἶδε διαφθορὰν· ὃν δὲ θεὸς ἤγειρεν, οὐκ εἶδε διαφθορὰν. Γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν, ἄνδρες ἀδελφοί, ὅτι διὰ τούτου ὑμῖν ἀφ᾽ ἡμῶν καταγγέλλεται· καὶ ἀπὸ πάντων ὧν οὐκ ἠδυνήθητε ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως δικαιοδοῖσθαι, ἐν τούτῳ πᾶς ὁ πιστεύων δικαιοῦται. Βλέπετε οὖν μὴ ἐπέλθῃ ἐφ' ὑμᾶς τὸ εἰρημένον ἐν τοῖς προφήταις· Ἰδετε, οἱ καταφρονῶντες, καὶ θαυμάσατε, καὶ ἀφανίσθητε· οἱ ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ᾧ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐὰν τις ἐκδηγήται ὑμῖν. Καὶ τοῦτοι ὁμοίως ἐκ τῶν προφητῶν διηγησάμενος, οὐδὲν ἕτερον εἶπεν, ἢ ὅσα τοῖς ἄλλοις προείρηκε, θάνατον, ἀνάστασιν, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν, πάντας σπεύδων πείθειν, συνεργούντος αὐτῷ τοῦ θεοῦ, σημείοις τε καὶ τέρασιν καὶ δυνάμεσιν, οἷς ἐποιοῦν αὐτὸς τε καὶ πάντες οἱ ἀπόστολοι ἐναντίον ἑλλήνων τε καὶ Ἰουδαίων, πιστῶν καὶ ἀπίστων. Ἔτι τε καὶ προφήσοι, καὶ ἐκδόσονται βεβαίως αὐτοῖς ἐν πᾶσιν, ἅπερ ὑπερβαίνει τὸν κόσμον τούτον· ὃς καὶ ἐκάνωσεν αὐτοὺς, καθὰ γράφει Παῦλος, διακόνους Καινῆς Διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλ' ἀντιτάκτος· τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ· ἵνα εἴπῃ· Ἐκ τοῦ θεοῦ ἐγενόμεθα ἱκανοὶ διὰ τῶν σημείων τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰς τὸ πείθειν τοιαῦτα διδάσκοντες. Διακόνους γὰρ ἡμεῖς ὁ θεὸς κατέστησε τῆς Καινῆς καὶ ζωοποιοῦ Διαθήκης, οὗ τοῦ παλαιοῦ γράμματος, τουτέστι, τοῦ γραπτῷ νόμου, τοῦ θάνατον ἀπειλούντος, ἀλλὰ τῆς δυνάμεως ζωοποιοῦ, τουτέστι, τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὃς ἐν πάλιν λέγει· Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσώθησάν τινες. Ἐλεύσομαι δὲ ταχέως πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ· καὶ γνώσομαι, οὗ τὸν λόγον τῶν περυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν. Οὗ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει· ἵνα εἴπῃ, ὅτι πάντα λόγον ὑπερβαίνει ὁ λόγος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· καὶ μάτην φουσιῶνται τινες, διὰ λόγου συνιστῆναι πειρώμενοι. Μόνος γὰρ ἀξιόπιστός ἐστιν ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ παρακολουθούντων σημείων.

Καὶ πάλιν λέγει, Ἡ δοκιμὴ ζητεῖται τοῦ ἐν ἐμοὶ C λαλοῦντος Χριστοῦ, ὃς εἰς ὑμᾶς οὐκ ἀσθενεῖ, ἀλλὰ δυνατεῖ ἐν ὑμῖν· ὥσπερ, δυνατός ἐστιν ἐκ τῶν σημείων τῶν γινόμενων ἐν ὑμῖν ἐν τῷ νόματι αὐτοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. Τινὲς δὲ λέγουσι μὴ εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ τοὺς ἀγγέλους, ἀλλ' ἐν τῷ αὐωτέρῳ χώρῳ· πρὸς οὓς ἐκ μέρους ὀλίγα παραθήσομεν ἀπὸ τῆς θαλάσσης Γραφῆς, δηλοῦσας ὡς ἄμα ἡμῖν ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ διάγουσι, καὶ οὐπω τις ἐξ αὐτῶν ἠξιώθη τῶν ἀνω τάξεως τυχεῖν. Πρῶτος ὁ Κύριος οὕτω πρὸς Νικόδημον διαλεγόμενός φησι· Καὶ οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ· σαφέστερον δηλώσας μηδὲνα τὸ σύνολον ἀναβεβηκέναι εἰς τὸν ἀνωτέρου χῶρον, εἰ μὴ αὐτὸν τὸν Δεσπότην Χριστόν. Ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος φησι· Θέατρον ἐπεστήθην ἐν τῷ κόσμῳ· καὶ σημαίνων τίνα λέγει κόσμον, ἐπὶ γὰρ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις, ἵνα εἴπῃ, Παρὰ πάντων ὡς ἐν θεάτρῳ θεωρούμεθα ἐν τῷδε τῷ χώρῳ, λέγω δὴ, ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, ὡς ἐν ἐνὶ χώρῳ ὄντων πάντων τούτων τε κἀκείνων. Εἶτα πάλιν, Ἡ γὰρ ἀποκαρδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ὑψῶν τοῦ θεοῦ ἀπεκδέχεται· καὶ ὥσπερ τινος αὐτῷ ἀπορροῦντος καὶ λέγοντος· Τίνας χάριν ἢ τί ποιοῦσα ταύτην ἀπεκδέχεται;

A nihil aliud effatus est, quam ea quæ aliis dixerat, mortem scilicet, resurrectionem et regnum celorum, studens omnibus, opitulante Deo, illa persuadere signis, prodigiis et virtutibus, quæ cum ipse, tum alii omnes apostoli edebant in conspectu Græcorum et Judæorum, fidelium et infidelium : itemque prædictionibus et eventibus firmans eos in omnibus, quæ hunc mundum exsuperant : qui et idoneos fecit eos, quemadmodum scribit Paulus, ut essent ministri novi testamenti ; non litteræ, sed spiritus : nam littera occidit, spiritus autem vivificat⁷⁶, ac si diceret : A Deo idonei facti sumus, per signa Spiritus sancti, ut talia docentibus nobis fides habeatur. Nos quippe Deus novi et vivifici testamenti ministros constituit ; non veteris litteræ, id est, scriptæ legis, quæ mortem interminatur, sed vivificæ virtutis, id est Spiritus sancti. Quare iterum dicit : *Tanquam non venturus sim ad vos, inflati sunt quidam. Veniam autem ad vos cito, si Dominus voluerit : et cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem. Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute*⁷⁷; ac si diceret, sermonem regni celorum omnem sermonem superare, ac frustra inflari quosdam, qui se sermone consistere satagunt. Solus quippe fide dignus sermo est ex virtutesancti Spiritus, et signorum subsequentium.

Rursumque ait : *An experimentum ejus queritis, qui in me loquitur, Christi, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis*⁷⁸; ac si dicat, Potens est ex signis, quæ in vobis in nomine ejus eduntur. Et hæc quidem de illis. Quidam vero dicunt, non in mundo angelos esse, sed in superiore loco : quibus pauca Scripturæ divinæ loca opponemus, declarantis illos nobiscum hoc in loco degere, nec quempiam illorum superioribus illis adhuc dignatum fuisse. Prior autem Dominus Nicodemum sic alloquitur : *Et nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo Filius Dei, qui est in cælo*⁷⁹ : apertius declarans neminem prorsus ascendisse in superiorem locum, nisi ipsum Dominum Christum. Apostolus vero Paulus ait : *Spectaculum facti sumus mundo*; ac de quo mundo loquatur indicans, addidit, *angelis et hominibus*, ut diceret, Ab omnibus ceu in theatro conspiciamur hoc in loco, videlicet ab angelis et hominibus, utpote omnibus, tum his tum illis, uno in loco existentibus. Hinc rursum : *Nam expectatio creaturæ, revelationem filiorum Dei expectat*⁸⁰ : ac quasi aliquo interrogante 287 ac dicente : Qua de causa aut quid agens hanc expectat? Sic prosequitur : *Vanitati enim creatura subjecta est non volens*; ac si dicat,

⁷⁶ II Cor. III, 6. ⁷⁷ I Cor. IV, 48, 49. ⁷⁸ II Cor. XIII, 5. ⁷⁹ Joan. III, 13. ⁸⁰ Rom. VIII, 19.

in hoc mundo corruptibili et mutabili. Hanc enim appellat vanitatem, cui servire jussu Dei coacti sunt, etsi nolentes, ut ex his verbis cognoscimus, *non volens* : quia de rationabilibus loquitur, et hæc illis posita lex est. Esto quispiam questionem movens : Et quomodo iterum servient, cum jam omnia moveant? Respondet ille : Etiam, quantum ad peccatum Adami, cujus causa morti damnatus est, ultra servire, et pro nobis ultra laborare non sustinuerunt. Verum hoc dico, ait, propter eum qui subiecit eos in spe : quoniam spem aliquam indidit illis Deus, quod elapso tempore id utile futurum esset hominibus; ideo subiecti sunt et serviunt, libertatem suam expectantes, quo tempore homines a morte, a corruptione et ab hisce vanis negotiis liberabuntur, atque ipsi spem illam Dei et gloriam sibi paratam accipient. Ideo intulit : *Quoniam et ipsa creatura liberabitur a servitute in libertatem gloriæ filiorum Dei*⁸¹; iterumque alibi ait : *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatem accepturi sunt salutis*⁸²? omnes una dicens ad ministerium hominum destinatos, utpote qui cum ipsis hoc in loco existant; ac rursum : *Ut innotescat nunc principatibus in celestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei*⁸³. Iterumque perspicue non modo illos hic significavit; sed etiam eruditos fuisse dicit ex iis quæ circa hominem dispensata fuerant. Nam cum ait, *per Ecclesiam*, haud dubie, *per homines* significat.

μανεν, ἀλλὰ καὶ παιδευομένους εἶπεν ἐκ τῶν κατὰ
τῆς Ἐκκλησιαστικῆς, διὰ τῶν ἀνθρώπων προδηλῶς ἐς

Rursum in veteri testamento patriarcha Jacob vidit scalam a terra usque in cœlum, in cujus cacumine Deum stantem, angelos autem in ea ascendentes et descendentes; ascendentes primum, deinde vero descendentes ostendit. Postea vero idem ipse multitudinem angelorum vidit, quam castra vocavit. Moyses similiter duos tantum cœlos conditos memoravit, nempe illud quod in principio cum terra factum est, et secundum secunda die conditum, quod firmamentum appellat. Ipseque pariter de Agar, de Abraham, de Lot et de Jacobo loquens, alios angelos ipsis hoc in loco ministrantes enarrat. In magno autem cantico ait : *Lætamini, cœli, cum ipso, et adorent eum omnes angeli Dei*⁴⁴; ubi post cœlos, angelos recenset hoc in loco versantes; quare addidit, *Lætamini, gentes, cum populo ejus* : ubi rursum eos qui hoc in loco degunt memorat. Itemque David Moysis scopo insistent, ut qui post Moysen propheta fuerit, quæ in cœlis **288** et quæ in terra sunt dividens, ita loquitur : *Laudate Dominum de cœlis, laudate eum in excelsis. Laudate eum, omnes angeli ejus, laudate eum, omnes virtutes ejus*⁴⁵ : congruenter a firmamento et excelsos orsus, atque ad inferiora progressus, deinde omnes angelos memorat, quos item virtutes vocat.

Ἀ ἐπιγάγεε καὶ φῆσι· Τῇ γὰρ ματαιώσῃ ἡ κτίσις ὑπετάγη οὐχ ἑκούσα, ἵνα εἰπῇ, ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τῷ φθορᾷ καὶ τρεπτῷ. Ταύτην γὰρ καλεῖ ματαιώ- τητα, ἥ ἐκλευσθησαν καθ' ὑποταγὴν τοῦ Θεοῦ δου- λεύειν καὶ ἀκονεῖν· Ἐνέσθεν γινώσκοντες διὰ τὸ, ὅτι ἑκούσα, ὅτι περὶ λογικῶν λέγει, καὶ νόμος ἐστὶν αὐτοῖς οὗτος. Ἔστω, φησὶν, ὁ ἀπορῶν· Καὶ πῶς πάλιν δουλεύσῃσιν, νῦν κινούντες πάντα ; Ἀποκρίνεται· Ναί, φησὶν, ὅσον μὲν πρὸς τὸ ἀμάρτημα τοῦ Ἀδά- μου, διὰ τὸ καταδικασθῆναι αὐτὸν θανάτῳ, οὐχ ἡνε- χοντο εἰ δουλεύειν καὶ ποιεῖν ἔργα ἡμῶν ματαίως. Ἀλλὰ, φησὶ, διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι τοῦτο λέγω· ὅτι ἐλπίδα τινὰ δέδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἵεσθαι τι χρήσιμον μετὰ χρόνον τοῖς ἀνθρώποις· καὶ διὰ τοῦτο ὑπετάγησαν καὶ δουλεύουσιν, ἐκδεχόμενοι τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν· ὅταν καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐλευθε- ρῶνται τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς καὶ τῶν ματαίων τούτων, καὶ ἀπολήφωνται τὴν ἐλπίδα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δόξαν τὴν αὐτοῖς ἀποκειμένην. Διὰ τοῦτο ἐπ- ἤνεγκεν· Ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τὴν νῦν τῶν τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν ἐτέρωθι φησιν· Οὐχὶ πάντες εἰσι λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποσταλλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομῆν σωτηρίαν ; πάντας ἡμῶ ἐῖπων εἰς διακονίαν τετα- γμένους τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἅμα αὐτοῖς ὄντας εἰς τὴν χώραν τούτων· καὶ πάλιν, Ἰνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποικιλίας τοῦ Θεοῦ σο-

Σ φία. Σαφῶς πάλιν, οὐ μόνον αὐτοὺς ἐνταῦθα ἐστὶν
τὸν ἀνθρώπου οἰκονομουμένων. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, διὰ
ἡμῶν.

Εἶτα πάλιν καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ ὁ πατριάρχης Ἰακώβ
ἐθεώρησεν ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τοῦ οὐρανοῦ κλίμακα.
Ταύτης δὲ ἐπὶ κορυφῆς ἐστῶτα τὸν Θεὸν καὶ τοὺς
ἀγγέλους ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπ' αὐ-
τῇ· ἀναβαίνοντας πρότερον ἔδειξε, καὶ οὕτω κατα-
βαίνοντας. Εἶτα πάλιν ὁ αὐτὸς ἐθεώρησε πλῆθος ἀγ-
γέλων, οὓς καὶ παρεμβόλην ἐκάλεσεν. Ὁμοίως Μου-
σῆς δύο μὲν οὐράνως ἐμνημόνευε μόνων γενομένων·
λέγων δὴ τότε ἐν ἀρχῇ σὺν τῇ γῇ γενομένου, καὶ τοῦ
β' τοῦ ἐν τῇ β' ἡμέρᾳ γεγονότος, καὶ καὶ στερέωμα
καλεῖ. Ὁμοίως δὲ καὶ αὐτὸς πολλάκις καὶ τῇ Ἀγαρ,
καὶ τῷ Ἀδραμ, καὶ τῷ Λὼτ, καὶ αὐτῷ τῷ Ἰακώβ,
καὶ ἑτέροις ἀγγέλοις διακονοῦντας λέγει ἐν τῇ

Εὐφράδθητε, οὐρανὸν, ἅμα αὐτοῖς, καὶ προσκυνή-
σατέων αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ· μετὰ τοὺς
οὐρανούς εἰπὼν τοὺς ἀγγέλους ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ·
ἔθεν ἐπισυνῆψεν, Εὐφράδθητε, ἔσθη, μετὰ τοῦ λαοῦ
αὐτοῦ, πάλιν τοὺς ἐν τῷ χώρῳ εἰπὼν· ὁμοίως καὶ ὁ
Δαυὶδ τῷ σκοπῷ Μωυσέως ἀκολουθῶν, καὶ αὐτὸς
μετὰ τὸν Μωσῆα γενόμενος προφήτης, διαιρῶν τὰ τε
ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, οὕτω ψησί.
Αἰρεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰρεῖτε αὐτὸν
ἐν τοῖς ὑψίστοις. Αἰρεῖτε αὐτὸν, πάντες οἱ ἄγγελοι
αὐτοῦ· αἰρεῖτε αὐτὸν, πᾶσα αἱ δυνάμεις αὐτοῦ·

⁸¹ Rom. viii, 21. ⁸² Hebr. i, 14. ⁸³ Ephes. iii, 10. ⁸⁴ Deut. xxxiii, 43. ⁸⁵ Psal. cxlvi, 1, 2.

ἀκολουθῶς ἀπὸ τοῦ στερεώματος καὶ τοῦ ὕψους ἀρξά-
μενος, καὶ προῖων ἐπὶ τὰ κάτω, εἶπε πάντας τοὺς
ἀγγέλους, τοὺς αὐτοὺς εἰπὼν καὶ δυνάμεις. Λοιπὸν
πάλιν τὰ ἅμα αὐτοῖς λέγει· *Αἰνεῖτε αὐτόν, ἥλιος*
καὶ σελήνη· αἰνεῖτε αὐτόν, πάντα τὰ ἄστροι καὶ τὸ
σῶς. Ἐκ τούτου ἀνατρέπει εἰς τὸν ἀνώτερον χώρον,
καὶ φησιν· *Αἰνεῖτε αὐτόν, οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν·*
ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ. Οὐρανὸν
οὐρανοῦ καλέσας τὸν πρῶτον, ὃς οὐρανὸς ἐστὶ τούτου
τοῦ ὁρωμένου στερεώματος. Εἰτά φησι, *Καὶ τὸ ὕδωρ*
ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ. Οὐρανὸν
οὐρανοῦ καλέσας τὸν πρῶτον, ὃς οὐρανὸς ἐστὶ τούτου
τοῦ ὁρωμένου στερεώματος. Εἰτά φησι, *Καὶ τὸ ὕδωρ*

A Deinceps autem quæ una cum illis sunt recenset :
Laudate eum, sol et luna, laudate eum, omnes stellæ
et lumen **. Hinc vero ad superiorem locum recurrit
et ait : *Laudate eum, cæli cælorum ; ac si diceret ,*
cælum cæli. Cælum cæli vocans primum illud, quod
hujus visibilis firmamenti cælum est. Deinde ait :
Et aqua quæ super cælos est ; nempe, super cælum.
Cum autem jam superiora clare memoret, palam
est eum prima inferiora esse cognoscere.

τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν· ἵνα εἴπῃ, τοῦ οὐρανοῦ.
τὰ πρότερα ὑποκάτω.

Εἰτα πάντα εἰπὼν τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς αἰνεῖν τὸν
Θεὸν, τὴν αἰτίαν ἐπιφέρει, δι' ἣν αὐτὸν ὤφειλον
ὕμνεϊν, καὶ φησιν· *Ὅτι αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐποιήθησαν·*
αὐτὸς ἐντελέσθη, καὶ ἐκτίσθησαν. Ἐστησεν αὐτὰ
εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· πρόσ-
ταγμα ἔδωκε, καὶ οὐ παρελεύσεται. Εἰτα λοιπὸν με-
τ-έρχεται καὶ περὶ τὴν γῆν, καὶ λέγει πάντα τὰ ἐν τῇ
αἰρί καὶ τοῖς ὕδασι καὶ ἐν τῇ γῇ διατεκνωμένα, ἐν ἣ καὶ
τὸν ἄνθρωπον ἔταξε· καὶ πάλιν ἐγκυλεύεται λέγων·
Αἰνεσάτωσαν τὸ δόγμα Κυρίου, δι' ἣν αἰτίαν φησίν,
ὅτι ὑψώθη τὸ δόγμα αὐτοῦ μόνου. Λοιπὸν τὰ πάντα
συνάπτει λέγων, *Ἡ ἐξομολόγησις αὐτοῦ ἐπὶ γῆς*
καὶ οὐρανοῦ, ἅμα δηλώσας ὡς ὅτι καὶ ἔσωθεν γῆς
καὶ οὐρανοῦ εἰσι πάντα. Ὁμοίως καὶ αὐτὸς ἐν τῇ
ἡμιῳσῃ εἰρηκῶς ἐφησεν· *Ἐν τῇ δὲ ἡμέρᾳ ἐποίη-*
σεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα
τὰ ἐν αὐτοῖς. Ἐτι φανερώτερον δηλώσας πάντας
τοὺς ἀγγέλους ἔσωθεν ὄντας οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ
περιγραφόμενους ὑπ' αὐτῶν. Ἐτι πάλιν ἐν ἑτέρῳ
λέγει ὁ Δαυὶδ· *Ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν ὥστε δέξασθαι,*
ὁ στεγάζων ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ· σαφῶς περὶ
τοῦ στερεώματος εἰπὼν, ὡς ἐν τάξει στέγης ἡμῶν
ὑπάρχοντος, ἐν ᾧ εἰσιν ἐπὶ νότου τὰ ὕδατα. Δέξρεις
γὰρ κυρίως καλοῦνται τὰ ἀνωθεν σκέποντα τὴν σκη-
νήν, εἴτε ἱμάτια εἴεν, εἴτε ἀπὸ τριχῶν. Εἰτα ἐπι-
συνάπτει καὶ φησιν· *Θεὸς νέφην τὴν ἐκτίσαςιν αὐ-*
τοῦ, ὁ περιπατῶν ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων, ὁ ποῖων
τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λει-
τουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. Πάλιν ἀπὸ τοῦ στε-
ρεώματος ἐπὶ τὰ κάτω νεφῶν καὶ ἀνέμων μνημονεύ-
σας, ἐπήγαγεν ὁμοῦ εἶναι καὶ τοὺς ἀγγέλους, τοὺς
αὐτοὺς καὶ λειτουργοὺς καλέσας. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ
Δαυὶδ. Μετελθωμεν δὲ καὶ ἐπὶ τὸν μεγαλοφύεστατον
Δαυιδῆ τὸν προφήτην. Τί φησιν ἐκ προσώπου τοῦ
ὕμνου τῶν τριῶν παίδων· *Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα*
Κυρίου, τὸν Κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐ-
τόν εἰς τοὺς αἰῶνας. Εὐλογεῖτε, οὐρανοὶ, τὸν Κύ-
ριον. Καὶ αὐτὸς μετὰ τοὺς οὐρανοὺς τῶν ἀγγέλων
μνημονεύσας, μὴ καταλιπὼν δὲ ἀμνημόνευτα καὶ τὸ
ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ ὄντα ὕδατα· τῇ ἀκολουθίᾳ πάλιν
χρησάμενος, ἀνέλαβε τὸν λόγον, καὶ ἐκ τῶν ὑποκάτω-
θεν δευτερώσας τοὺς ἀγγέλους, δυνάμεις αὐτοὺς
ἐξεῖπεν, ἐν οἷς ἐπισυνῆψεν ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ
ἄστροι, καὶ θυελλοὺς, καὶ ὀρόρους, καὶ ἀνέμους, καὶ
πῦρ καὶ φύκος, καὶ καῦμα, καὶ νεφέλας, καὶ νεφ-

Postquam vero omnia quæ in cælis sunt, Deum
laudare jusserat, causam affert cur illum hymnis
celebrare debeant, his verbis : *Quoniam ipse dixit,*
B *et facta sunt : ipse mandavit et creata sunt. Statuit*
ea in æternum et in sæculum sæculi : præceptum po-
suit, et non præteribit **. Hinc rursus ad omnia
terrena progreditur, ac recenset omnia quæ in aere,
in aquis, in terra, in qua et hominem constituit,
versantur. Rursumque ita præcipit : *Laudent nomen*
Domini ; qua vero de causa adjicit : Quia exaltatum
est nomen ejus solius. Demum omnia copulat dicens,
Confessio ejus super terram et cælum ** ; una decla-
rans omnia intra cælum et terram esse. Similiter
et ipse in Moysæ dixit : *Sex enim diebus fecit Deus*
cælum et terram, et omnia quæ in eis sunt ** ; aper-
tius declarans omnes angelos intra cælum et terram
esse, et ab iis circumscribi. Item alibi inquit David :
C *Extendens cælum sicut pellem, qui legis aquis supe-*
riora ejus ** ; firmamentum palam dicens, tecti loco
nobis esse, in cuius dorso sint aque. Nam pelles
proprie vocantur ea quæ superne tabernaculum
contegunt, sive vestimenta, sive ex pilis confecta
fuerint. Deinde vero subdit : *Qui ponit nubes ascen-*
sum suum, qui ambulat super pennas ventorum, qui
facit angelos suos spiritus, et ministros suos flam-
mam ignis **. Iterumque cum a firmamento ad nubes
et ventos usque recensuisset, pariter subdit angelos
esse, quos et ministros vocat. Et hæc quidem Da-
vid. Jam ad maximum illum Danielem prophetam
transeamus. Quid vero ait in hymno ex persona
trium puerorum ? *Benedicite, omnia opera Domini,*
Domino, laudate et superexaltate eum in sæcula.
Benedicite, cæli, Domino **. Ipse quoque post cælos
D angelos memorans, nec aquas quæ super cælos sunt
intactas relinquens : eademque postea serie usus,
sermonem resumpsit ; et ab infimis procedens an-
gelos, 289 quos virtutes vocat, secundo recensuit ;
quibus subdividit solem, lunam, stellas, imbres, ro-
res, ventos, ignem, frigus et æstum, nubes, nives,
fulgura et omnia quæ in aere, in aquis, in terra
sunt : ac Davidem Moysenque secutus, demum et
ipse hominem memorat, propter quem omnia priora
condita sunt. Etenim cum homo sit ceu vinculum
sive pignus amoris universi mundi, secundum quam-
dam rationem et proportionem supradicta omnia

* ** Psal. cxlvi, 3. ** ibid. 5, 6. ** ibid. 12, 15. ** Exod. xx, 11. ** Psal. ciii, 3. ** ibid. 4.

* Dan. iii, 57, 58.

necessario complectitur. E re quippe ab exteris A
homo parvus mundus esse dicitur.

Μωυσῆ ὑπερὸν καὶ αὐτὸς τὰ περὶ τὸν ἄνθρωπον εἰρηκε, δι' ὃν τὰ πρότερα πάντα γεγόναισι. Σύνδεσμος γάρ τις ὢν καὶ ἐνέχυρον φιλάς παντὸς τοῦ κόσμου ὁ ἄνθρωπος, ἐξ ἀνάγκης πάντα τὰ προειρημένα περιέχει κατὰ τινα ἀναλογίαν. Εὖ γὰρ εἴρηται παρὰ τοῖς

Omnes itaque deiferi homines cum prophetæ, tum apostoli, qui sanctissima vita exornati fuerunt, ac sexcentis se pro pietate cruciatibus et mortibus dediderunt : quibus, ut scriptum est, dignus non erat mundus⁹⁹ : qui insuper innumera miracula, quæ exprimi nequeant, variasque virtutes ediderunt, atque a Deo idonei effecti sunt, ut terram edocerent, commonerent et circumirent, omnesque gentes ad pietatem pellicerent; de his tantum duobus statibus verba fecerunt, neque alium memorarunt : atque una omnes hunc locum angelorum et hominum esse dixerunt : ac supernum quoque locum, angelorum item et hominum, post resurrectionem ex mortuis, fore pronuntiarunt. Quam ergo defensionis ansam habent lucati illi Christiani, qui his omnibus fidem negant, ac cælos solvandos esse dicunt : in quibus firma, immobilis et indissolubilis spes illa nostra consistit, quæ nobis a Deo reposita est, de qua clamat Paulus : Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, et in cor hominis non ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se¹⁰⁰ ; ac rursum : Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis¹⁰¹ ; iterum similiter : Nam momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate, æternum gloriæ pondus operatur in nobis : non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur ; quæ enim videntur, temporalia sunt : quæ autem non videntur, æterna¹⁰² ; hoc dicens : Si ad trutinam hujus mundi tribulationes, cum futuri sæculi bonis appenderis et comparaveris, hæc supra modum gloria superabunt, et graviora erunt levitate et subtilitate temporalium mundi tribulationum, quæ supra modum breves, statim de medio tolluntur. Nam, inquit, hæc quæ videntur, id est, res hujus mundi, temporalia sunt ; quæ autem non videntur, id est, quæ superni et cœlestis loci sive mundi sunt, æterna existunt. Jam restat ut ex catholicis epistolis hac de re testimonia proferamus. Ibi quoque dicitur : In quæ desiderant angeli prospicere¹⁰³ ; 290 ac si dicat : Illi etiam reposita nobis in cœlis bona nondum sunt consecuti ; imo vero necdum ipsa videre conceduntur. Nam simile illud est huic Apostoli dicto : Quoniam omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc¹⁰⁴ ; id est, etiam angeli gravantur ex mutatione illa, cum omni creatura ingemiscientes, libertatem expetentes. Qui sperari ergo potest ut cœli solvantur, et alii novi inducantur ? Etenim supra dicta omnia falsa demonstrantur, quia et parati et indissolubiles sunt, et quo Christus ingressus est, eo nos item ingrediemur. Verum illusiones et

τοὺς, καὶ ἀστραπὰς, καὶ πάντα τὰ περὶ τὸν ἀέρα καὶ τὰ ὑδάτα καὶ τὴν γῆν· ἐπόμενος τῷ τε αὐτῷ καὶ τῷ εἰρηκε, δι' ὃν τὰ πρότερα πάντα γεγόναισι. Σύνδεσμος γάρ τις ὢν καὶ ἐνέχυρον φιλάς παντὸς τοῦ κόσμου ὁ ἄνθρωπος, ἐξ ἀνάγκης πάντα τὰ προειρημένα περιέχει κατὰ τινα ἀναλογίαν. Εὖ γὰρ εἴρηται παρὰ τοῖς

Πάντες τοίνυν οἱ θεοφόροι ἄνθρωποι προφηταὶ τε καὶ ἀπόστολοι, σεμνοτάτῳ βίῳ κατακεκοσμημένοι, καὶ παραδεικνύοντες ἑαυτοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας μυστηρίων παθήμασι καὶ θανάτοις, καθὰ γέγραπται· Ὁν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος· ἔτι δὲ καὶ παράδοξα πάμπαν λόγῳ μὴ ὑποβαλλόμενα, καὶ δυνάμει ποικίλας ἐργασάμενοι, καὶ παρὰ Θεοῦ ἱκανοὶ γενόμενοι εἰς τὸ διδάσκειν καὶ παῖσαι καὶ περινοσθεῖσαι τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ ἐλκυσῖν πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν εὐσέβειαν, περὶ τῶν τοιούτων δύο καταστάσεων εἰρήκασι, ἐτίρας μὴ μνημονεύσαντες· καὶ πάντες ὁμοῦ τὸν χώρον τοῦτον ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ἐξεῖπον, καὶ τὸν ἄνωτερον χώρον ὁμοίως καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἀπεψήναντο. Πολλὰ οὖν ἀπολογίαν ἔχουσιν οἱ πεπλασμένοι Χριστιανοί, οἱ τοῖτοις πᾶσιν ἀπιστοῦντες, καταλύεσθαι λέγοντες τοὺς οὐρανοὺς, ἐν οἷς ἡ βεβαία καὶ μόνιμος καὶ ἀκατάλυτος ἡμῶν ἐλπίς τυγχάνει, ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀποκειμένη ; περὶ ἧς βοᾷ ὁ Παῦλος· Ἄ σφραγισμὸς οὗ εἶδε, καὶ οὗς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπων οὐκ ἀνέβη, ἀ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀποκρίναι αὐτόν· καὶ πάλιν, Οὐκ ἔστι τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμῶς· ὁμοίως πάλιν, Τὸ γὰρ παροντικὸν ἐλαφρόν τῆς θλίψεως ἡμῶν, καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν, ἀκρίβειαν βάρος δόξης, καταργᾶται ἡμῖν· μὴ σκοποῦντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα. Τὰ γὰρ βλεπόμενα, πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια. Τοῦτο λέγων, ὅτι ἔκ ἀντεταλαντεύσεως ζυγῷ τὰς θλίψεις τοῦ κόσμου πᾶσι, καὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, εὐρεθίσονται καθ' ὑπερβολὴν βαρύνοντα τῇ δόξῃ τὴν ἀφρόνητα καὶ κορυφότητα τῶν εἰς ὑπερβολὴν προσπαρῶν καὶ παρ' αὐτὰ ἐξαφανισμένων θλίψεων τοῦτον τοῦ κόσμου. Ταῦτα γὰρ, φησὶ, τὰ βλεπόμενα, τουτέστι, τὰ τοῦ κόσμου τούτου, πρόσκαιρά εἰσι· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, τουτέστι, τοῦ ἀνωτέρου καὶ οὐρανοῦ χώρου, ἦτοι κόσμου, αἰώνια τυγχάνουσιν. Ἡδὲ οὖν καὶ ἐκ τῶν καθολικῶν παραγαγεῖν μαρτυρίαν περὶ τοῦτου. Κάκει λέλεκται· Εἰς δὲ ἐπιθυμοῦσιν ἀγγελοῦ παρακλῆσαι· ἵνα εἴπῃ· Οὐπω καὶ αὐτοὶ τετυγχεσθαι τῶν ἀποκειμένων ἡμῖν ἐν τῷ οὐρανῷ ἀγαθῶν, ἀλλ' οὕτως ἰδεῖν αὐτὰ καὶ αὐτοὶ νῦν ἀξιοῦνται. Ὁμοίον γὰρ ἔστι καὶ τοῦτο τῷ τοῦ Ἀποστόλου ρητῇ τῷ λέγοντι· Ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδινᾷ χρεὶ τοῦ· ὥσπερ, βαρύνονται καὶ οἱ ἀγγελοὶ τῇ τροπῇ, στενάζοντες μετὰ πάσης τῆς κτίσεως, διὰ τὴν θερμὴν ἐλπίδα. Πῶς οὖν οἷον τε ἐλπίζειν τοὺς οὐρανοὺς καταλύεσθαι, καὶ ἑτέρους καινοὺς εἰσάγεσθαι ; Ψευδὴ γὰρ δείκνυνται πάντα τὰ προλεχθέντα, ὅτι καὶ ἡτοιμασμένοι εἰσι καὶ ἀκατάλυτοι, καὶ ὅπου εἰσῆλθε Χριστὸς, εἰσερχόμεθα. Ἀλλὰ φανατισμὸς τῆς

⁹⁹ Hebr. xi, 38. ¹⁰⁰ I Cor. ii, 9. ¹⁰¹ Rom. viii, 18. viii, 22.

¹⁰² II Cor. iv, 18, 19. ¹⁰³ I Petr. i, 12. ¹⁰⁴ Rom.

καὶ ἀ
Γραφῇ
νῶν·
οὐρανὸν
λύεσθαι
Χριστὸν
οὐρανὸν
ἀπαγε
δυσφημ
τευμα
ἀπεκδε
λέγω το
ρον ἐλκ
ρὰς εἰς
πρὸς ἡμ
λγεί, π
ἔπει
θεῖον Γ
τοῦ Κυρ
ελευσιν
ἀγκυρῶν
τοῖς τὴν
μενὶν ἐσ
μου, οὐδ
Σὺ κατ'
ἔργα τῶν
αλοῦντα
ταῦτα κ
γενητὰ
ὑπερὸν
ὑπερ μ
θῆναι τὰ
μενον, κα
ἀπολύεσθαι
μένου. Ὁ
Ἐν ἧ οὐ
χαῖρα καὶ
καινὴν γ
ἐκλαμβάν
αὐτόχρημ
ρους δὲ κ
σης τῆς θ
νῦν ὁ Χρι
ἀφθαρτος
μενος, ἐν
μενοι ἀπὸ
ζωὴν καλε
μὲν τοὺς
εἰσάγεσθαι
καὶ ἀθανά
ρος, πῶς
τοὺς καὶ
Ἀπαγε τῇ
ὁ Θεὸς ἐφ'
ρους δὲ εἰς
κρίττον ἀ
γὰρ ὁ ἀν
σεως, ἀνα
Phillip

καὶ ἀπάτη εἰς πάντα τὰ γραφόμενα ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ, κατὰ τὸν μῦθον τῶν ἐπιπλάστων Χριστιανῶν· ἄλλως τε δὲ καὶ καταλυομένων, ὡς φασί, τῶν οὐρανῶν, καὶ ἐτέρων ἀντεισαγομένων, ἀνάγκη καταλύεσθαι καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς ὄντα Χριστὸν, καὶ ἕτερον Χριστὸν καινὸν εἰσάγεσθαι σὺν τοῖς ἐτέροις καινοῖς οὐρανοῖς, εἰ ἄρα σὺν τῷ Χριστῷ δεῖ ἡμᾶς εἶναι. Ἄλλ' ἀπαγε τῆς ἀτοπίας! εἰς κεφαλὴν αὐτῶν τράποιτε ἡ δυσφημία! Ἐμῶν γάρ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, τὸ κομμενυμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει· ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν· ἵνα εἴπῃ· Ἐκείνους λέγω τοὺς οὐρανοὺς, ἐξ ὧν καὶ προσδοκῶμεν τὸν Κύριον ἐλθεῖν, ἡμετασχηματίζοντα ἡμᾶς ἀπὸ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν, καὶ ἀναφέροντα ἡμᾶς ἐνθα καὶ πρὸ ἡμῶν αὐτοὺς εἰσελήλυθε. Τοῦτο γάρ καὶ ἐν ἐτέρῳ λέγει, πρόδρομον ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸν εἰσελδόντα.

Ἐπειδὴ οὖν τινες παραθεύοντες τὴν ἐνοσίαν τῶν θείων Γραφῶν, παρερμηνεύουσι τὰ εἰρημένον παρὰ τοῦ Κυρίου, λέγω δὲ· Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παραλύονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν· ἀγνοοῦντες ὅτι καθ' ὑπερβολὴν εἰρηται· ἡμεῖς αὐτοῖς τὴν ἐνοσίαν ἐρμηνεύομεν· λέγει γάρ· Ἐνδεχόμενον ἐστὶ τοῦτους μὲν καταλύεσθαι, τοὺς δὲ λόγους μου, οὐδέποτε· καὶ πάλιν τὸ εἰρημένον τῷ Δαυὶδ· Σὺ κατ' ἀρχαίς, Κύριε, τὴν γῆν ἐδεμαλῶσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσεν οἱ οὐρανοί· αὐτοὶ ἀκαλοῦνται, σὺ δὲ διαμενεῖς· μὴ νοοῦντες ὅτι καὶ ἐν ταῦθα κατὰ ἀντιδιαστολήν τοῦ ἀγενήτου Θεοῦ, τὰ γενητὰ ἀπολλύμενα ἐκάλεσεν, ὡς μὴ πρότερον ὄντα, ὥστερον δὲ γενόμενα· καὶ εἰ βούλοιο, τὸ ἀγένητον, ὥστερ μὴ ὄντα αὐτὰ παρήγαγε, πάλιν καὶ ὄντα θύναται ἀπολέσαι. Τὰ γὰρ ἀγένητον ὑπ' οὐδενὸς γενόμενον, καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἀπόλλυται· τὸ δὲ γενητὸν, καὶ ἀπολέσθαι δύναται, τοῦ ποιήσαντος μάλιστα βουλαμένου. Ὁμοίως καὶ ἐν ταῖς Καθολικαῖς τὸ εἰρημένον, Ἐν ᾧ οὐρανοὶ πυρούμενοι λυθήσονται, καὶ στοιχεῖα καυσούμενα τήκεται. Καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ καινὴν γῆν, καὶ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ ἀμαθῶς ἐκλαμβάνοντες, μὴ συνιέντες τὸ λεγόμενον· ἄλλ' αὐτὰρχηματα τοῦτους μὲν καταλύεσθαι λέγουσιν, ἐτέρους δὲ καινοὺς εἰσάγεσθαι· ὅπερ ἱναντίον ἐστὶ πάσης τῆς θείας Γραφῆς. Εἰ γὰρ οὗτοι οἱ οὐρανοὶ ἐνθα νῦν ὁ Χριστὸς ἀνελήλυθεν, ἀναστὰς ἀπὸ τῶν νεκρῶν, ἀφθαρτος τῷ σώματι καὶ ἀτρέπτως κατὰ ψυχὴν γενόμενος, ἐν οἷς μέλλομεν καὶ ἡμεῖς εἰσεῖναι ἀνιστάμενοι ἀπὸ νεκρῶν, καὶ ταύτην ἀκατάλυτον ἐλπίδα καὶ ζωὴν καλεῖ ἡ θεία Γραφή· πῶς οἷόν τέ ἐστι τοῦτους μὲν τοὺς οὐρανοὺς καταλύεσθαι, καὶ ἐτέρους καινοὺς εἰσάγεσθαι; Εἰ γὰρ οἰκητήριόν ἐστι καὶ νῦν ἀφθάρτων καὶ ἀθανάτων καὶ ἀτρέπτων ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς χώρος, πῶς καὶ ἡμᾶς οὐδέποτε ἀνισταμένους ἀφθάρτους καὶ ἀθανάτους καὶ ἀτρέπτους γινόμενους; Ἀπαγε τῆς τοιαύτης μανίας! Οὐ γὰρ μετα[με]λῆται ὁ Θεὸς ἐφ' οἷς πεποίηκε, τοῦτους μὲν ἀπολύων, ἐτέρους δὲ εἰσάγων. Ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀνακαινίσει, καθὰ πολλάκις εἰρήκαμεν. Εἰ γὰρ ὁ ἀνθρωπος, ὁ σύνδεσμος ὧν πάσης τῆς κτίσεως, ἀνακαινίσεται, κατὰ τὴν σῶμα ἀφθαρτος καὶ

A fallaciæ sunt quotquot in divina Scriptura exstant, secundum fabulas larvatorum Christianorum; et alioquin cœlis, ut illi aiunt, solutis, aliisque eorum loco inductis, necesse quoque est solvi Christum in illis versantem, aliumque novum Christum cum illis novis cœlis induci, si utique cum Christo nos esse oporteat. Sed apage ineptias: in caput ipsorum blasphemia retorqueatur. Nam, inquit Apostolus, nostra conversatio in cœlis est, ex quo et Salvatorem exspectamus Dominum Jesum; ac si dicat: Illos esse cœlos dieo ex quibus exspectamus Dominum venturum esse, qui transformabit nos a corruptione in incorruptionem, ac eo deferet nos, quo et ipse ante nos ingressus est. Hoc enim alibi quoque ait, præcursorem pro nobis ipsum ingressum.

Quoniam igitur divinarum Scripturarum mentem adulterantes, dictum illud Domini perperam interpretantur: Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt, ignorantes id per hyperbolen dictum esse; nos propriam illis sententiam interpretabimur: nam id sibi vult, Fieri potest ut illi transeant, verba autem mea nunquam transibunt. Rursusque illud Davidis dictum detorquent: Tu in initio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli: ipsi peribunt, tu autem permanebis: non intelligentes eum hic quoque ad comparationem non facti Dei, creaturas fluxas et perniciæ obnoxias dicere, utpote quæ, cum non antea essent, postea factæ sint: ac si illud non factum voluerit, quemadmodum illa, cum ante non existissent, condidit, posse item jam existentis destruere. Etenim quod a nullo factum est, a nullo destruitur; quod vero factum est, perire potest; maxime vero si velit is qui condidit. Simile quidpiam in Catholicis Epistolis dicitur: In qua cœli ardentes solventur, et elementa ignis ardore tabescent. Cœlos autem novos, terram novam et promissa ejus indocte interpretantur, quod dicitur non intelligentes; sed hoc quidem cœlos plane solvendos, alios autem novos inducendos esse, aiunt: quod universæ divinæ Scripturæ contrarium est. Nam si in hos cœlos, quo jam Christus ascendit postquam a mortuis resurrexerat, corpore incorruptibilis et anima immutabilis effectus, et nos ingressuri sumus postquam ex mortuis resurrexerimus: et si spem hanc atque vitam insolubilem vocat divina Scriptura, quæ fieri potest, ut hi quidem cœli dissolvantur, alii autem novi inducantur? Etenim si cœlorum locus nunc incorruptibilis, immortalis, et immutabilis habitaculum est; cur nos non suscipiat, quando incorruptibiles, immortales et immutabiles resurgemus? Apage talem amentiam. Non enim Deum poenitet gestorum, ut hos quidem dissolvat, alios inducat. Verum omnem rerum naturam ad meliorem conditionem renovabit, ut plerumque diximus. Si namque homo, omnium creaturarum vinculum, renovatur, secundum corpus incorruptibilis et im-

¹ Philipp. iii, 20. ² Math. xxiv, 35. ³ Psal. ci, 26, 27. ⁴ II Petr. iii, 12.

mortalis, secundum animam vero immutabilis effectus : annon palam est omnia elementa, quibus constat hominis corpus, et omnia rationabilia, quæ nomini secundum animam cognata sunt, renovanda et meliorem in statum revocanda esse? omnia quippe in Christo instauranda esse, ait Apostolus *, sive quæ in cœlis, sive quæ in terra; ac rursum : *Si quæ in Christo nova creatura; vetera transierunt, ecce nova facta sunt omnia* : nova omnia, sive renovationem omnium dicens. Siquidem cum instauracionem dicit et novam creaturam, utroque dicto eam in Christo factam significat. Sicut enim Christus cum secundum carnem resurrexisset a mortuis, non alius Christus erat ab eo qui obierat, sed idem ipse erat, qui mortem sustinuerat; ita tamen ut in resurrectione passionibus et morti superior evaserit : ita et omnis creatura non destructa, sed eadem existens, in meliorem statum transfertur : nam *statuit ea in æternum et in sæculum sæculi, præceptum posuit et non præteribit*, ait divinum oraculum *. Ideo non angelos apprehendit Deus, sed semen Abrahæ, ut scriptum est *. Nam si angelos apprehendisset, rationabilia duntaxat se restitueranda fore sperarent, utpote ipsi cognata; jam vero cum semen Abrahæ apprehenderit, id est, corpus et animam rationalem, atque in cœlestem locum induxerit, universæ rerum naturæ salutis spem ante fundavit. Quod igitur in epistolis Catholicis dicitur : *In qua cœli ardentis solventur, et elementa ignis ardore tabescent : novos vero cœlos et novam terram* *; hanc habet mentem, quod scilicet cum stridore quasi in ictu oculi, igne quasi in officina fabrilis admoto, mudentur et elementa omnia meliorem in statum mutanda 292 sint; itemque cœli et terra : ipsis videlicet novis effectis, et quoad statum et conversationem immutatis, ut apud Paulum dicitur, *Præterit enim figura hujus mundi* *; ac si diceret, Præsens conversationis ratio mutabitur, cessante diei noctisque successionē, astrorum cursu, itemque aeris motu desinente, aqua et terra fructus suos non gignente; sed alio inducto statu, qui immortalibus et incorruptilibus hominibus et angelis conveniat.

Silentio autem mittimus Catholicas epistolas jam inde a prisceis temporibus inter dubias ab Ecclesia repositi. Certe nemo ex iis, qui in divinas Scripturas commentaria ediderunt, Catholicarum Epistolarum aliquam rationem habuit. Quinetiam quotquot librorum, qui in divina Scriptura locum habent, canonem texerunt, illas inter dubia locarunt; nimirum Irenæus Lugdunensis episcopus, vir illustris et spectatissimæ vitæ, qui haud diu post apostolos vixit; Eusebius Pamphili, Athanasius Alexandrinus episcopus, et Amphilochius

A θάνατος, καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν ἀτρεπτος γινόμενος· οὐ δὴλον ὅτι πάντα τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν καὶ σύγκαιται τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πάντα τὰ λογικὰ, συγγενῆ ὄντα καὶ αὐτὰ κατὰ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἀνακαίνισθαι καὶ εἰς βελτίωσιν ἐρχονται; ἀνακαίνισθαι γὰρ τὰ πάντα φησὶν ὁ Ἀπόστολος ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ πάλιν, *Εἴ τις ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ τὴ κτίσις· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθον, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα*. Καὶνὰ λέγων τὰ πάντα, τὴν ἀνακαίνισιν πάντων τῶν ὄντων· ἀνακαίνισιν γὰρ εἰπὼν καὶ καινὴν κτίσιν, δι' ἑκατέρου τὸ αὐτὸ ἐσήμανεν, ἐν τῷ Χριστῷ ἤδη γενομένην. Ὡστερ γὰρ ὁ Χριστὸς κατὰ σὰρκα ἀναστὰς ἀπὸ τῶν νεκρῶν, οὐκ ἄλλος ἦν Χριστὸς παρὰ τὸν τετελευτηκότα, ἀλλ' αὐτὸς ἦν ὁ καὶ τὸν θάνατον ὑπομείνας, ὁμοίως κατὰ τὴν ἀνάστασιν κρείττων γινόμενος παθὼν καὶ θανάτου· οὕτω καὶ πᾶσα ἡ κτίσις, μὴ ἀπολλυμένη, ἀλλ' ἡ αὐτὴ ὑπάρχουσα ἐπὶ τὸ κρείττον μεθίσταται· Ἔστιν γὰρ αὐτὰ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, πρόσταγμα ἔθετο καὶ οὐ παρελεύσεται, φησὶ τὸ θεῖον λόγιον. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀγγέλιον ἐπιλαμβάνεται ὁ Θεός, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ, καθὰ γέγραπται. Εἰ γὰρ ἐπιλάβετο ἀγγέλων, τὰ λογικὰ μόνον ἤλπιζον ἀνακαίνισθαι· ὡς συγγενῆ αὐτοῦ ὄντα· νυνὶ δὲ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαβόμενος, τούτῃ, σώματος καὶ ψυχῆς λογικῆς, καὶ ἀναγαγὼν εἰς τὸν οὐράνιον χώρον, πάσῃ τῇ κτίσει ἐλπίδα σωτηρίας προκατεβάλλετο. Τὸ οὖν ἐν ταῖς Καθολικαῖς εἰρημένον, *Ἐν ᾗ οὐρανοὶ πυρούμενοι λυθίσονται, καὶ στοιχεῖα καυσούμενα τήκονται· καὶ τὸ οὐρανὸς καὶ κατὰ τὴν γῆν*· τοῦτον ἔχει τὸν νοῦν, ὅτι ροιζήδον, ὡς ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ, ὥστερ ἐν χωνευτηρίῳ πυρούμενοι, καὶ καθαρῶμενοι, τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον ἀλλαγὴν ὑπομένουσι τὰ στοιχεῖα πάντα. Καὶ οἱ οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ, καὶ τῶν αὐτῶν τούτων γινόμενοι καὶ τῇ καταστάσει τῆς πολιτείας ἐναλλαττομένοι, ὡς [τὸ] παρὰ τῷ Παύλῳ λεγόμενον, *Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου*· ὥσαντι, ἢ νῦν πολιτευομένη κατάστασις, τῆς διαδοχῆς τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας παυομένης, καὶ τῶν ἀστρῶν δρόμον μὴ τελούντων, καὶ τοῦ ἀέρος μὴ κινουμένου· μήτε τοῦ ὕδατος μήτε τῆς γῆς φθορῆς καρπούς· ἀλλ' ἑτέρας τινὲς καταστάσεως ἐπεισομένης, ἀρμολούσης ἀθανάτοις καὶ ἀφάρτοις ἀνθρώποις καὶ ἀγγέλοις.

D Σιωπῶμεν δὲ ὅτι τὰς Καθολικὰς ἀνέκαθεν ἡ Ἐκκλησία ἀμφιβαλλομένης ἔχει. Καὶ πάντες δὲ οἱ ὑπομνηματίσαντες τὰς θείας Γραφάς, οὕτε εἰς αὐτῶν λόγον ἐποίησαν τῶν Καθολικῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ κανονίσαντες τὰς ἐνδιαθέτους βίβλους τῆς θείας Γραφῆς, πάντες ὡς ἀμφιβόλους αὐτὰς ἔθελον λέγω δὲ, Εἰρηναῖος, ὁ Λαυκεδονικὸς ἐπίσκοπος, ἀνὴρ ἐπίσημος, καὶ λαμπροῦ βίου, μετ' οὐ πολλῶν ἀποστόλων γινόμενος· καὶ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου, καὶ Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, καὶ Ἀμφιλόχιος ἐπίσκοπος γενόμενος τοῦ Ἰκονίου, φίλος καὶ κοινωνικὸς τοῦ

* Ephes. i. 10. * II Cor. v. 17. * Psal. cxlvi. 6. * Hebr. ii. 16. * I Petr. iii. 12. * I Cor. vii. 31.

μαχαρίου Βασιλείου, καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς Σέλευκον αὐτῷ γραφεῖσιν ἰάμβοις ἀμφιβαλλομένας αὐτὰς ἐξεῖπεν· ὁμοίως καὶ Σευηριανὸς ὁ Γαβάλων εἰς τὸν *Κυτὰ Ἰουδαίων* λόγον αὐτὰς ἀπεκέρυξεν. Οὐ γὰρ τῶν ἀποστόλων φασὶν αὐτὰς οὐ πλείους, ἀλλ' ἐτέρων τινῶν πρεσβυτέρων ἀφελεστέρων. Ὅθεν ὁ Παμφίλου εἰς τὴν *Ἐκκλησιαστικὴν* αὐτοῦ *ἱστορίαν* λέγει, ὅτι ἐν Ἐφέσῳ δύο μνήματά εἰσιν ἐν Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ, καὶ ἐν ἐτέρου Ἰωάννου πρεσβυτέρου, τοῦ γράψαντος τὰς δύο ἐπιστολάς τῶν Καθολικῶν τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην, ἐνθα ἐπιγράφεται· Ὁ πρεσβύτερος τῇ *Ἐκλεκτῇ κυρίᾳ*· καὶ, Ὁ πρεσβύτερος *Γαίῳ τῷ ἀγαπητῷ*. Εἰ μὴ γὰρ τὴν πρώτην Πέτρου καὶ τὴν πρώτην Ἰωάννου οὐ λέγει αὐτὸς καὶ Εἰρηναῖος εἶναι τῶν ἀποστόλων· ἑτέροι δὲ οὕτε αὐτὰς λέγουσιν εἶναι τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ τῶν πρεσβυτέρων. Πρώτη γὰρ καὶ δευτέρα καὶ τρίτη Ἰωάννου γέγραπται· ὡς ὁφλὸν ἐνὸς προσώπου εἶναι τὰς τρεῖς. Ἑτέροι δὲ καὶ τὴν Ἰακώβου σὺν ταῖς δυοὶ ταύταις δέχονται· ἑτέροι δὲ πάσας δέχονται· παρὰ Σύροις δὲ, εἰ μὴ αἱ τρεῖς μόναι αἱ προγεγραμμέναι, οὐχ εὐρίσκονται· λέγω δὴ, Ἰακώβου καὶ Πέτρου καὶ Ἰωάννου· αἱ ἅλλαι γὰρ οὕτε κείναι παρ' αὐτοῖς. Οὐ χρὴ οὖν τὸν τέλειον Χριστιανὸν ἐκ τῶν ἀμφιβαλλομένων ἐπιστηρίζεσθαι, τῶν ἐνδιαθέτων καὶ κοινῶς ὁμολογημένων Γραφῶν ἰκανῶς πάντα μνησόντων, περὶ τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς καὶ τῶν στοιχείων, καὶ παντὸς τοῦ ὁγμάτος τῶν Χριστιανῶν.

Ἥλιθοι τοιγαροῦν εἶναι μοι δοκοῦσι, καὶ τῶν θείων Γραφῶν παντελὺς ἀμύητοι, οἱ τῶν καινῶν δογμάτων εὐρεταί, ὡς τοὺς οὐρανούς καταλύεσθαι οἰόμενοι. Ἄνωθεν γὰρ καὶ ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς εἰδὼς καὶ προεὶδὼς, καὶ ἀεὶ γινώσκων καὶ μηδέποτε πρόβληψιν γνώσεως ἐπιδεχόμενος, βουλόμενος καὶ ἐτέροις μεταδοῦναι τοῦ εἶναι, καὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀγαθότητος, καὶ γνώσεως, καὶ σοφίας ἐμπλήσαι, πεποίηκε τὸν σύμπαντα κόσμον, περιγέρφας ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, θεὸς δὲ μέσον τὸ στερέωμα καὶ συνδήσας τῷ πρώτῳ οὐρανῷ καὶ ποιήσας τὸν ἕνα χῶρον δύο χώρους, ἀπένειμε τῇ θνητῇ καὶ τρεπτῇ καταστάσει τὸν χῶρον τοῦτον, προετοιμάσας καὶ τῇ μελλούσῃ καταστάσει τὸν ἀνώτερον· καθά καὶ ἡ καταγραφὴ τοῦ σχήματος ἐπὶ τέλει δείκνυσιν, καὶ ἡ τῆς σκηνῆς κατασκευὴ, ἐκμαγεῖον καὶ αὐτὴ γεγονοῦσα παντὸς τοῦ κόσμου. Καὶ ἐν μὲν ταύτῃ τῇ καταστάσει ἐδοξίμασεν ἡμᾶς νῦν διαγεῖν, ὡς ἐν παιδευτηρίῳ χρησίμῳ, ἔχοντι λυπηρὰ καὶ ἡδέα· ἵνα διὰ μὲν τῶν λυπηρῶν παιδευόμεθα, διὰ δὲ τῶν ἡδέων μὴ ἀπαίρωμεν, διδασκόμενοι καὶ ἀναγόμενοι πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ πεποιηκότος διὰ τῆς ποικιλίας τῶν κτισμάτων, καὶ τῆς πανσόφου ἁρμονίας, καὶ τῆς διαφορᾶς τῶν ὄντων· ὅστις καὶ νόμος ἡμῖν δέδωκε κατὰ καιροῦς ὁπτανόμενος, πρὸς βοήθειαν τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας, ἀνάγων τοὺς λογικοὺς, ὡς εἴρηται, εἰς ἐπίγνωσιν τῆς αὐτοῦ παναγάθου φιλανθρωπίας· ὅπερ ἐστὶ κεφάλαιον πάντων τῶν λογικῶν. Κτιστῶν γὰρ ἡμῶν ὄντων, καὶ ἐξ ἐτέρου ἔχόντων τὸ εἶναι, ἔχεινον αὐτοῦ ἀεὶ δεόμεθα πρὸς σύστασιν καὶ γνῶσιν ἡμετέραν. Ὅχι ἦν γὰρ ἡμᾶς εὐθέως γενομένους πᾶσαν τὴν γνῶσιν ἔχειν· τοῦτο γὰρ ἴδιον τοῦ ἀγενήτου Θεοῦ.

A Iconii episcopus, amicus et familiaris beati Basilii, in lambis suis ad Seleucum scriptis, dubias illas pronuntiavit. Similiterque Severianus episcopus Gabalorum in libro *Contra Judaeos*, eas proseripsit. Nam plerique aiunt eas non apostolorum, sed aliorum quorundam presbyterorum simplicium esse. Quare Eusebius Pamphili in *Ecclesiastica historia* dicit, duo sepulcra Ephesi esse, aliud Joannis evangelistae, aliud Joannis presbyteri, qui duas Catholicarum Epistolarum scripsit, secundam et tertiam, in quibus inscriptio sic habet: *Presbyter Eleciae Dominæ*; et: *Presbyter Gaio dilecto*. Etenim nonnisi primam Petri et primam Joannis, ipse, ut et Iræneus, ait apostolorum esse; alii vero non apostolorum, sed presbyterorum. Nam prima, secunda et tertia Joannis inscribuntur, quasi manifestum sit tres illas ejusdem personae esse. Alii vero cum his duabus etiam Jacobi Epistolam admittunt; alii universas recipiunt. Apud Syros autem nonnisi tres prædictæ reperiuntur, videlicet Jacobi, Petri et Joannis: aliae quippe penes illos ne quidem habentur. Perfectum itaque Christianum dubiis inniti non oportet, cum eæ Scripturæ, quæ in canone repositæ et apud omnes in confesso sunt, omnia satis declarent, tam de cælis quam de terra et de elementis, deque universo Christianorum dogmate.

Amentes itaque et divinarum Scripturarum prorsus imperiti esse mihi videntur, illi novorum inventores dogmatum, qui cælos solvendo esse putant. Cum enim Deus jam inde ab initio sciat, præsciat ac semper cognoscat, 293 nec unquam cognitionis accessionem admittit, cum aliis vellet existentiam largiri, eosque bonitate, scientia et sapientia sua replere, totum mundum condidit, atque cælo et terra circumscripsit, firmamentum in medio positum cum primo cælo conjunxit: ac cum ex uno duo loca fecisset, hunc locum mortali et mutabili vitæ assignavit; futuræque vitæ supernum præparavit, quemadmodum ipsa figuræ delineatio in fine representat, necnon tabernaculi structura, quæ et ipsa totius mundi imago est. In hoc vero statu nos jam degere decrevit, quasi in ludo quodam utili, ubi tristitia jucundis admista, ut tristibus corripiamur, jucundis vero a desperatione amoveamur: per creaturarum varietatem, sapientissimam harmoniam, rerum differentiam, eruditii et ad Conditoris cognitionem deducti: qui quodam tempore visus, ad infirmitatis nostræ auxilium leges nobis tradidit; rationabiles, ut dictum est, ad optimæ clementiæ suæ notitiam deducens, quod est caput omnium rationabilium. Nam cum creati simus, et ab alio existentiam habeamus, eodem ipso semper egemus, tum ad constitutionem, tum ad cognitionem adipiscendam. Fieri enim non poterat, ut statim atque facti sumus, omnem cognitionem haberemus: id enim non facti Dei proprium est. Οὐκ ἦν γὰρ ἡμᾶς εὐθέως γενομένους πᾶσαν τὴν

Quoniam igitur ex bonitate Deus arcana ratione animalia cognitione vacua, ad nostrum rationabilium institutionem et auxilium condidit: ac reu intermedios quosdam inter seipsum et bruta rationabiles effecit; ut universi varietate, traditis legibus, ac disciplinæ labore et assiduitate, per tristitiam et jucundorum experimentum, desiderio permoti ad ejus notitiam per partes adducamur. *Invisibilia enim ipsius, ait divinus Apostolus, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus et divinitas: ita ut sint inexcusabiles*¹⁰; ac si dicat: Invisibilia ipsius, virtutem scilicet, sapientiam, providentiam, bonitatem Dei, ipsamque sempiternam ejus deitatem, ex rebus existentibus et visibilibus intelligimus et videmus, ac ex omnibus opificiis, proportionem quadam, Creatorem cognoscimus, ita ut nullum ignorantie obiectum objicere possimus: id enim significat illud *inexcusabiles*; cum ex his omnibus in promptu nobis sit nostrum et universi Conditorum proportionem quadam cognoscere. Similiter iterum: *Multifariam multaque modis olim Deus loquens patribus in prophetis: in novissimis diebus his locutus est nobis in Filio*¹¹; sermonem in partes et figuras, in prophetas et Filium distribuens. Partes quidem vocat, differentiam **294** locorum, in quibus Deus priscis hominibus apparebat et loquebatur per prophetas; figuras autem, visionum discrimen, quas vario tempore pro instantibus necessitatibus visus, exhibuit; sive per seipsum, sive per prophetas; ut nempe significaret Deum semper et ubique sive ex rebus ipsis, sive ex visionibus propositis, rationabiles naturas ad sui cognitionem institueret non neglexisse, modo per prophetas, modo per proprium Filium; deinde vero ea instructis experientia, futuram vitam et statum præparasse, in quo nos prius incorruptibiles et immortales effectos constitueret: perfecta sui cognitione nos replens, quantum nos cognoscere fas est. Ideo duos illos status ab initio effecit, quod, ut jam dictum est, totam ejus notitiam confertim accipere sine disciplina non possemus: solum quippe Numen per se doctum et fons cognitionis est ab altero non acceptæ; quod etiam possit illam aliis impertire; utque jam immortales et immutabiles effecti, ex ærumnis edoceremur. Quandoquidem ait Apostolus: *Omnis disciplina, in præsentem quidem, non videtur esse gaudii, sed mæroris*¹². Nam sine disciplina et ærumnis non potest doctrina comparari. Disciplinæ itaque gratia hunc mundum condidit, mortalem, mutabilem et varium; ut disciplinæ labore et assiduitate, ac universi varietate, experientia possemus ad Dei cognitionem ascendere. Nam si initio nos immortales et immutabiles effecisset, nihil differremus a brutis, quæ naturaliter quidem bonum quidpiam et utile habent, sed quid habeant ignorant: exempli causa, apis

¹⁰ Rom. 1, 20. ¹¹ Hebr. 1, 1, 2. ¹² Hebr. xii, 11.

A Ἐπειδὴ οὖν ἐξ ἀγαθότητος ὁ θεὸς ἀπορρήτως πεποίηκε τὰ ἐμφύχα, ἀμοιρα γνώσεως ὄντα, πρὸς διδασκαλίαν καὶ βοήθειαν ἡμῶν τῶν λογικῶν, μέτους τινὰς αὐτοῦ τε καὶ τούτων, ὡς ἐνεδείχεται, πεποίηκεν ὁ θεὸς τοὺς λογικοὺς, ἵνα τῇ ποικιλίᾳ τοῦ παντός, ἐκτε καὶ τοῖς παραθεδομένοις νόμοις, τῇ τε τριβῇ τῆς μαθήσεως, διὰ πείρας λυπηρῶν καὶ ἡδέων, ποθοῦντες, κατὰ μέρος ἀναγώμεθα ἐπὶ τὴν αὐτοῦ γνῶσιν. Τὰ γὰρ ὁράτα αὐτοῦ, φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, ἀπὸ κλίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοοῦμενα καθορᾶται, ἥ τε αἰώνιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους· ἵνα εἴπῃ· Τὰ ὁράτα αὐτοῦ, τὴν δύναμιν, καὶ τὴν σοφίαν, καὶ τὴν πρόνοιαν, καὶ τὴν ἀγαθότητα τοῦ θεοῦ, καὶ αὐτὴν τὴν αἰδίον αὐτοῦ θεότητα, ἐκ τῶν ὄντων καὶ τῶν ὀρωμένων νοοῦμέν τε καὶ ὀρώμεν, καὶ διὰ πάντων τῶν κτισμάτων ἀναλόγως τὸν δημιουργὸν, ὥστε ἡμᾶς ἀφορμὴν τινα ἀγνωσίας μὴ προβάλλεσθαι (τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, ἀναπολογήτους), ἔχοντας ἐν χερσὶν ἐκ τούτων ἀπάντων, ἀναλόγως γινώσκειν τὸν ἑαυτῶν τε καὶ τοῦ παντός δημιουργόν. Ὁμοίως πάλιν, Πολυμερῶς καὶ πολυτροπῶς πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατέρσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ· εἰς μέρη καὶ τρέπους, εἰς προφῆτας καὶ Υἱὸν διελὼν τὸν λόγον. Μέρη μὲν εἶπε τὴν διαφορὰν τῶν τόπων, ἐν οἷς ἐφαίνετό τε καὶ ἐλάλει τοῖς ἀρχαίοις ἀνθρώποις ὁ θεὸς διὰ τῶν προφητῶν· τρέπους δὲ τὴν ποικιλίαν αὐτῶν τῶν ὅπτασιων, ὧν κατὰ καιρὸν ὀπτανόμενος πρὸς τὰς παρακειμένας χρεῖας, ἐδείκνυσεν, εἶτε δι' ἑαυτοῦ, εἶτε διὰ τῶν προφητῶν· τοῦτο θέλων σημαίνει, ὡς πανταχόθεν ὁ θεὸς ἐκ τε τῶν ὄντων, ἐκ τε τῶν ὅπτασιων, οὐκ ἡμέλησε διδάξει προθέμενος τοὺς λογικοὺς περὶ τῆς αὐτοῦ γνώσεως, ποτὲ μὲν διὰ τῶν προφητῶν, νυνὶ δὲ διὰ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ· εἰδ' οὕτω λοιπὸν πεπειραμένοις, ἡτοίμασε καὶ τὴν μέλλουσαν κατάστασιν, ἐν ᾗ ἀφάρτους καὶ ἀθανάτους ἡμᾶς ἐργασάμενος καταστήσειεν· ἐμπιπλῶν ἡμᾶς ὡς ἐμπείρους καὶ τῆς τελείας αὐτοῦ γνώσεως, καθὼς δεῖ γινῶναι ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο τὰς δύο καταστάσεις ἐξ ἀρχῆς πεποίηκεν, οὐ δυναμένον ἡμῶν, ὡς προεῖρηται, ὅρ' ἐν ἀθρόω πασαν τὴν γνῶσιν διέλασθαι· ἀνευ μαθήσεως· αὐτοδίδακτον γὰρ μόνον τὸ θεῖον ἐστὶ, καὶ πηγὴ γνώσεως, παρ' ἑτέρου μὴ προσλαθόν, ἀλλὰ δυνάμενον καὶ ἐτέροις χορηγῆσαι, ἡμᾶς δὲ διδασχθῆναι πάλιν, ἀθανάτους ὄντας καὶ ἀτρέπτους, ἐκ τῶν δυσχερῶν. Ἐπειδὴ περ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, Πᾶσα παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρὰς εἶναι, ἀλλὰ λύπης. Χωρὶς γὰρ παιδείας καὶ λυπηρῶν, ἀδύνατον μάθῃσιν γενέσθαι. Παιδείας οὖν ἕνεκα τούτων τὸν κόσμον πεποίηκε θνητὸν, καὶ τραπεζόν, καὶ ποικίλον, ἵνα τῇ συντριβῇ τῆς μαθήσεως, καὶ τῇ ποικιλίᾳ τοῦ παντός διὰ πείρας συνηθῶμεν ἀναλεῖν ἐπὶ τὴν τοῦ θεοῦ γνῶσιν. Εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἀθανάτους καὶ ἀτρέπτους ἡμᾶς εἰργάσατο, οὐδὲν διεφέρομεν τῶν ἀλόγων, τῶν φυσικῶς μὲν ἐχόντων τι χρῆσιμον, ἀγνωσούντων δὲ τί κέκτηνται· ὅλον ἡ μέλιττα τὸ κηρίον σοφῶς ἐργαζομένη,

καὶ ἡ δὲ
θέρους
γικτῇ
γαρίτης
κίλλους

Σοφῶν
στάσεις
ἐνταῦθα
β' κατα
διὰ τῶν
νῶν ἀ
Ταύτα
καὶ οὐ
βέλτισ
ρανούς
ἀγοντες
τον ἐπὶ
κατάστα
πλασμέ
ῶσαυτο
πότε, κ
σύμπαν
δῆθεν εἰ
γοντες·
θεοῦ π
πηρῶν,
ἐροῦμε
ἔπος εἰ
σύμβολ
ἐν ᾗ κ
ὕγρον
καταστ
ται τῆς
καὶ αὐ
αὐτὰ τ
νον ὡς
λογιζόμ
τοῦ πα
σεως τ
δὲ τῆς
οὐ γὰρ
Μόνον
μῆτε
νοντα·
ἀπολα
φάνων
βίαι.
Εἰ δ
ἐπίστα
καὶ τῇ
μεθα τ
δόςι.
στάμε
λογιζό
ταν, κ
τὸν μ
μῆν,
δὲ ἐλ

καὶ ἡ ἀράχνη ἐντέχνως ἰσουργοῦσα, καὶ ὁ μύρμηξ A
θέρους ἐτοιμαζόμενος τὴν τροφήν, οὐκ ἐπιστήμη λο-
γική τινι ποιοῦσιν, ἢ ὡς ὁ χρυσοῦς καὶ ὁ μαρ-
γαρίτης, καλὸν μὲν, ἀλλ' οὐκ αἰσθάνονται τοῦ ἰδίου
κίλλους.

Σοφῶς οὖν καὶ πᾶν σοφῶς ὁ Θεὸς τὰς δύο κατα-
στάσεις ἀνέκαθεν πεποίηκεν, ἵνα πεπειραμένοι ἀπ'
ἐντεῦθεν ἡδύναι καὶ λυπηρῶν, γινώμεν τελείως ἐν τῇ
β' καταστάσει τὴν δύναμιν τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος,
διὰ τῶν παραδιδόμενων ἡμῖν ἀνεκλαλήτων καὶ αἰωνί-
ων ἀγαθῶν. Καὶ ἐξ οὗτων εἰς οἷα μεταρχόμεθα.
Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα κηρύττει πᾶσα ἡ θεία Γραφή,
καὶ οὗτος αὐτῆς ἄπας ὁ σκοπός. Ἀγνοοῦσι γὰρ οἱ
βέλτιστοι τὸν σκοπὸν τῶν θείων Γραφῶν, οἱ τοὺς οὐ-
ρανοῦς ἀπόλλοντες, καὶ ἐτέρους ἡμῖν καινοὺς εἰσ-
άγοντες. Οὐ γὰρ ἠγνόησά ποτε ὁ Θεός, νῦν δὲ κρεῖτ-
τον ἐπίγνω ποιῆσαι ἐτέρους οὐρανοῦς, καὶ κρεῖττονα
κατάστασιν, κατὰ τὸν μῦθον τῶν ἀνοήτων καὶ πε-
πλάσμενων Χριστιανῶν· ἀλλ' αἰεὶ ὁ αὐτὸς ἐπάργει,
ὡσαύτως καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ὦν, γινώσκων πῶς τε καὶ
πότε, καὶ πόσον, καὶ ποῦ, καὶ οἷον ποιήσεις τὸν
σύμπαντα κόσμον. Ἀλλ' ὁμως προβάλλονται ἡμῖν
δύο ἐν εὐλόγως τὸ ἀνακύπτειν ἐκ τούτου ἀπορον, λέ-
γοντες· Τί οὖν τὰ ἐμβρυα τελευτῶντα, εἰς γινώσιν
Θεοῦ προκρίπτουσι, μὴ πεπειραμένα ἡδύναι καὶ λυ-
πηρῶν, ἀπαντεῦθεν διδασκόμενα περὶ Θεοῦ; Πρὸς οὗς
ἐροῦμεν, ὅτι τὸ ἐμβρυον τὸ λογικὸν, γευσάμενον, ὡς
ἔπος εἰπεῖν, τῆς μητρῴας γαστρὸς, ἀμυδρῶς πως ὡς
σύμβολον οὕσα τοῦτου τοῦ κόσμου ἡ μητρῴα γαστήρ, C
ἐν ἣ καὶ θερμότης, καὶ ψυχρότης, καὶ ξηρότης, καὶ
ὕγρότης ὑπάρχει, λαμβάνον γινώσιν ἐν τῇ μελλούσῃ
καταστάσει ὑπομνησκαται, καὶ εἰς αἰσθησὶν ἐρχε-
ται τῆς μητρῴας γαστρὸς, ἐν ἣ πεπειραται μερικῶς
καὶ αὐτὸ τῆς ταύτης καταστάσεως. Ἐν δὲ ὅρῳ καὶ
αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, καὶ τὸν σύμπαντα κόσμον ἰσάμε-
νον ὡς διδάσκαλον, καὶ διὰ τῆς τελείας γνώσεως ἀνα-
λογιζόμενον, εὐθέως εἰς ἐπίγνωσιν καὶ αὐτὸ ἐρχεται
τοῦ παρεληλυθότος βίου, ἐν ταυτῇ καὶ τῆς ἐπιγνώ-
σεως τοῦ Θεοῦ τοῦ δημιουργήσαντος τὰ πάντα. Περὶ
δὲ τῆς κρίσεως αὐτῶν, αὐτῇ τῇ Θεῷ παραχωροῦμεν·
οὐ γὰρ ἐνδέχεται ἡμᾶς εἰδέναι πάντα ἐν τῷδε τῷ βίῳ.
Μόνον δὲ λέγομεν, ὡς ἔστι λέγειν· ὅτι μέσα τινὰ εἰσὶ,
μὴτε στεφάνους ληψόμενα, μὴτε τιμωρίας ὑπομέ-
νοντα· τῆς μὲν τιμωρίας ἐλευθεροῦμενα, διὰ τὸ μὴ
ἀπολαύσαι τῶν ἀγαθῶν τοῦ βίου τούτου· τῶν δὲ στε-
φάνων στερισκόμενα; ὡς μὴ κάμνοντα ἐν τῷδε τῷ
βίῳ.

Εἰ δὲ καὶ τοῦτο εἰποι τ.ς, ὅτι ἐκάστου αὐτῶν ὡς ἂν
ἐπίσταται ὁ Θεός, εἰ ἐπόμενον ζῶντα, τὴν διαγωγὴν
καὶ τὴν πολιτείαν, οὕτως αὐτὰ κρίνει· οὐκ ἀποβαλλό-
μεθα τὸν νοῦν, ἀλλὰ παραχωροῦμεν τοῖς πλέον τι εἰ-
δόσι. Ἡμεῖς γὰρ περὶ κρίσεως τὸ τελειὸν οὐκ ἐπι-
στάμεθα, τῷ Θεῷ τὸ δοκοῦν πάντως καλὸν καὶ σοφὸν
λογιζόμενοι· ὁμολογοῦντες ἐν τούτῳ τὴν ἡδίστην ἦν-
ταν, καὶ στεφανοφοροῦντες ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀγνοίᾳ, κατὰ
τὸν μέγαν ἀπόστολον Παῦλον, Ἐκ μέρους γινώσκο-
μεν, φήσαντα, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. ὅταν
δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργη-

A quæ favum sapienter efficit; aranea, quæ telam
cum artificio orditur: formica, quæ in æstate vi-
ctum sibi parat; non scientia quadam rationabili
id agunt: nec nisi ut aurum et margaritæ, quæ
quidem pulchra sunt, sed pulchritudinem pro-
priam non sentiunt.

Deus itaque sapienter, et admodum sapienter,
duos illos status jam olim adornavit, ut hic jucun-
da et tristia experti, in secundo statu bonitatis ejus
vim per collata nobis ineffabilia et æterna bona
perfecte agnosceremus, sciremusque ex qualibus
in qualia transimus. Hæc et similia prædicat omnis
Scriptura divina, et hic est totus illius scopus.
Etenim præclari illi homines, qui cælos destrui
et alios novos induci nobis volunt, divinarum
B Scripturarum scopum ignorant. Neque enim quon-
dam ignoravit Deus, ut jam ad subliorem cogni-
tionem veniens, novos cælos aut meliorem statum
conderet, secundum fabulam amientium et fucato-
rum Christianorum: sed idem semper est, eodem
modo ei ratione existens, cognoscensque 285
quomodo, quando, quantum, ubi, qualem totum
mundum producat. Attamen dubium hæc ex opi-
nione consequens nobis e re et congruenter propo-
nunt, dum aiunt: Cur ergo fetus in utero ex-
stincti, ad Dei cognitionem accedunt, licet jucunda
et tristia non experti; sed abhinc a Deo edocti?
Quibus respondēbimus, setum rationabilem, qui,
ut ita dicam, maternum uterum expertus est: quia
obscure quasi symbolum hujus mundi est mater-
nus uterus, in quo calor, frigus, siccitas et humi-
ditas; hæc notitia imbutum, in futura vita materni
uteri recordari, in ejusque sensum venire, in quo
saltem ex parte hujusce status et vitæ experimen-
tum acceperit. Videt enim ipsa quoque elementa
et totum mundum ut magistrum stantem, ac per
cognitionem perfectam, res secum perpendens,
statim in notitiam præteritæ vitæ, et in cogniti-
onem omnium opificis Dei venit. Judicii autem
ipsorum scientiam ad Deum mittimus: non enim
possumus in hac vita omnium peritiam assequi.
Solum dicimus, quantum effari licet, eos in me-
dio ceu statu consistere, ita ut neque coronas ac-
cipiant, neque supplicia luant; nam a supplicio
D eximuntur, quia hujus vitæ bona non gustaverunt,
coronis autem privantur, quia in hac vita non
sunt laboribus perfuncti.

Quod si quis dixerit Deum, utpote qui novit
quam singuli vitæ et conversationis rationem se-
cuturi erant, si in hac vita mansissent, secundum
hoc de illis judicium ferre; hanc sententiam mini-
me rejicimus; verum doctioribus rem mittimus.
Nos quippe judicii perfectam notitiam non habemus;
rati tamen id quod Deo visum fuerit, pulchre
et sapienter se habere, huic assequendæ rei nos
impares libentissime fatemur, hanc ignorantiam
nobis coronæ locum tenere putantes, secundum
magnum apostolum Paulum, qui ait: Ex parte

cognoscimus et ex parte prophetamus: cum autem venerit quod perfectum est, tunc evacuabitur quod ex parte est¹²: siquidem tunc, cum omnes perfecti resurgemus, quomodo nos sentire oporteat perfecte cognoscemus, quemadmodum ait rursus Apostolus: *Donec accurrant omnes in unitatem fidei et cognitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi*¹³. Iterum autem quæstionem movebunt, quomodo corpore parvus, perfectus resurget? et qua ratione, cæcus, claudus membrisque mutilus, incolumis et integer resurget? Verum nos audiant cum ex Scriptura, tum ex naturali ratione loquentes. Quemadmodum Deus, accepta Adami costa, perexiguo ejus membro, edificavit illam in **296** perfectam mulierem, arcana ratione quod deerat supplens: ac quemadmodum plerumque vir cum muliere copulatur, alteruterque eorum cæcus ac mutilus, et tamen proles eorum incolumis et integra paritur; ita credendum et intelligendum de resurrectione a mortuis, in qua nos regeneramur, et quidem præstantiore ortu, quam cum ex vulva prodiiimus. Tibi vero, charissime, cæli et terræ necnon intermedii firmamenti figuram delineabo, tabernaculum item a Moyse constructum, quod est exemplar totius mundi: ac celebratam illam exteriorum sphaeram; ut vel ipso visu cognoscas congruenter ad figuram (47), quid divina Scriptura et Christiana prædicatio edisserat, et quam sit a sphaera illa exteriorum aliena.

Paragraphæ congruentes ex divina Scriptura ad figuram cæli et terræ.

In principio fecit Deus cælum et terram¹⁴. Hæc memorat, quia alia complectuntur, unaque significat ea quæ et intra hæc et cum his facta sunt; iterumque: *Perfectum est cælum et terra, et omnis ornatus eorum*¹⁵; ac si videlicet alia complectantur, et omnis ornatus intra illa contineatur; et rursus: *Sex enim diebus fecit Deus cælum et terram, et omnia quæ in eis sunt*¹⁶; utpote omnibus intra illa existentibus, lisdemque omnia complectentibus; ac rursus: *Et requievit Deus die septimo ab omnibus operibus suis, quæ facere cœperat*¹⁷; ac si diceret, Creare cœpit, et creando desiit; et iterum: *Hic est liber generationis cæli et terræ*¹⁸; ac si diceret, Hic liber totius mundi exortum enarrat, qui cælo et terra circumscribitur. Iterumque de figura ait Isaias: *Qui statuit cælum sicut fornicem, et extendit ipsum sicut tabernaculum ad habitandum*¹⁹; illud, sicut fornicem, de primo cælo dicens; illud vero, et extendit ipsum sicut tabernaculum, de secundo: videlicet ceu de domo loquitur, in qua quidam habitant et domicilium habent. Rursus David: *Extendens cælum sicut pellem*²⁰, de firmamento loquens: *sicut pellem* ait, veluti scilicet tentoria illa quæ superne tabernaculum contegebant: qua-

A θήσεται τελείως τότε γινωσκόντων ἡμῶν καθὼς δεῖ γινῶναι, καὶ τελείων πάντων ἀνισταμένων, καθάπερ πάλιν λέγει ὁ Ἀπόστολος, Μέχρις οὗ καταστήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐκγνωσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἀνδρὰ τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. Πάλιν δὲ ἀπορήσουσιν ἡμῖν ἐν τούτῳ. Πῶς ὁ μικρὸς τῷ σώματι, τέλειος ἀνίσταται; καὶ πῶς ὁ πηρὸς καὶ ὁ χυλὸς, ἢ ἀποκεκομμένος ἐν τῶν μελῶν, σῶος καὶ πληρέστατος ἀνίσταται; Ἀκουσάτωσαν παρ' ἡμῶν καὶ Γραφικῶς καὶ φυσικῶς ὅτι ὥσπερ ὁ Θεὸς λαβὼν τὴν πλευράν τοῦ Ἀδάμ σμικρότατον αὐτοῦ μέλος, ὡκοδόμησεν αὐτὴν εἰς τέλειαν γυναῖκα, τὴν περισσὴν ἀπορρήτην λόγῳ ἀναπληρώσας· καὶ ὥσπερ συνάπτεται τὸ ἀνδρόγγυνον πολλάκις τυφλὸν ὃν, ἢ ἀποκεκομμένον, καὶ τὸ τιετόμενον ἐξ αὐτῶν εὖων καὶ ὕγιες τίετται· οὕτω πιστευτέον, ἥτοι καὶ νοητέον ἐπὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἀναγεννωμένης ἡμῶν ἐκ τάρων εἰς κρείττονα γέννησιν, ἥπερ ἐκ μήτρας. Διαγράψω δέ σοι, προσφιλέστατε, καὶ τὸ σχῆμα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ κατὰ μεσότητα στερεώματος καὶ τὴν σκηνήν, τὴν διὰ Μωϋσεως κατασκευασθεῖσαν, ἣ καὶ ἐκτύπωμα τυγχάνει παντὸς τοῦ κόσμου· ἐπὶ δὲ καὶ τῶν ἐξωθεν τὴν πολύφημον σφαῖραν· ἵνα γνῷς καὶ δι' αὐτῆς τῆς ὁψεως ἀρμοδῶς τῷ σχήματι, καὶ τί καὶ ἡ θεία Γραφή καὶ τὸ Χριστιανικὸν κήρυγμα διαλέγεται· τῆς δὲ ἐξωθεν σφαῖρας παντελῶς ἀπηλλοτριεῖται.

C Παραγραφῶν ἀρμοδίαι ἐκ τῆς θείας Γραφῆς περὶ σχήματος οὐρανοῦ καὶ γῆς.

Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Τούτων ὡς περιεκτικῶν ἐμνημόνευσεν, συναγμένας τὰ καὶ ἐξωθεν τούτων, καὶ τὰ ἅμα αὐτοῖς γινόμενα· καὶ πάλιν Συντελέσθη ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, καὶ πᾶς ὁ κόσμος αὐτῶν, ὡσανεὶ πάλιν περιεκτικῶν αὐτῶν ὄντων, καὶ παντὸς τοῦ κόσμου αὐτῶν ἔνδον αὐτῶν ὑπάρχοντος. Καὶ πάλιν· Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· ὡσανεὶ πάλιν ἔνδον αὐτῶν πάντων ὑπάρχόντων, καὶ περιεκτικῶν αὐτῶν ὄντων. Καὶ πάλιν· Καὶ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὡς ἤρξατο ποιῆσαι. Ὡσανεὶ, ὅτι καὶ ἤρξατο δημιουργεῖν, καὶ ἐληξε δημιουργῶν· καὶ πάλιν, Αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς· ὡσανεὶ, Αὕτη ἡ βίβλος διηγείται τὴν γένεσιν τοῦ παντὸς κόσμου, ὅστις περιγράφεται ἐν οὐρανῷ καὶ γῇ. Καὶ πάλιν περὶ τοῦ σχηματὸς φησιν Ἡσαίας· Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡς καμάραν, καὶ διατείνας ὡς σκηνὴν κατοικεῖσιν τὸ μὲν, ὡς καμάραν, περὶ τοῦ πρώτου οὐρανοῦ· τὸ δὲ, διατείνας ὡς σκηνήν, περὶ τοῦ β' εἰρηκῶς, δηλονότι ὡς οἶκον λέγει, ἐνθα καὶ οἰκοῦσιν, ἤθουν κατασκηνοῦσι τινες. Καὶ πάλιν ὁ Δαυὶδ, Ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν ὡς ἐξ ἑλίου, περὶ τοῦ στερεώματος λέγων·

¹² I Cor. xiii, 9. ¹³ Ephes. iv, 13. ¹⁴ Gen. i, 1. ¹⁵ Gen. ii, 1. ¹⁶ Gen. ii, 1. ¹⁷ Exod. xx, 11. ¹⁸ Gen. ii, 2.

(47) Hæc in Tabula descripta habes.

ὥστε δέξσθαι δὲ λέγει, ὥσπερ, ὅς τὰ σκεπάσματα τὰ ἄνωθεν σκέποντα τὴν σκηνήν, οἷα δ' ἂν εἶεν, εἴτε τρήνια, εἴτε ἱμάτια· δέξσθαι γὰρ κυρίως καλοῦνται τὰ ἄνωθεν σκεπάσματα τὰ σκέποντα τὴν σκηνήν. Ἀμέλει ἐπιφέρει· Ὁ στεγάζων ἐν ὕδατι τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ, σαφέστερον καὶ στέγην περὶ αὐτοῦ τοῦ στερώματος ἐξεκπύων. Περὶ δὲ τοῦ μηδὲν εἶναι ὑποκάτω τῆς γῆς, οὕτω φησὶν ἐν τῷ ἰώδ· Ὁ κρημνῶν τὴν γῆν ἐπ' οὐδενός, ὥσπερ, μὴ ἔχουσιν ὑποκάτω τι. Ὁμοίως πάλιν ἐν αὐτῷ· Ἐπὶ τίνος οἱ κρῖνοι αὐτῆς πεπήγαον; ὥσπερ, οὐκ ἔστι τι ὑποκάτω, ἐν ᾧ πέπηγεν. Ὁ δὲ Δαυὶδ· Ἐθεμελίωσεν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς· ἵνα εἴπῃ, αὐτὴν ἐφ' ἑαυτὴν θεμελιωθείσαν, καὶ οὐκ ἐπὶ τίνος. Περὶ δὲ τοῦ κεκλιθῆναι τὸν οὐρανὸν τῇ γῇ, οὕτω φησὶν ἐν τῷ ἰώδ· Οὐρανὸν δὲ εἰς γῆν ἐκλινε· κέχεται δὲ ὥσπερ γῆ κορία· κεκώληκα δὲ αὐτὸν ὥσπερ λίθον, κύβον· σημαίνων ὅτι κέκλιται εἰς γῆν, καὶ κεκώληται ὡς κύβος κάτωθεν, ὥσπερ τετράγωνος.

Τύπος οὖν ἐστὶ πᾶσα ἡ σκηνὴ τοῦ παντὸς κόσμου, κατὰ διηγεῖται ὁ θεὸς· Ἀπόστολος· περὶ μὲν τῆς ἐσωτέρας οὕτω λέγων· Ἔιχε μὲν γὰρ καὶ ἡ πρώτη σκηνὴ δικαιοῦματα λατρίας, τὸ τε ἄγιον κοσμηκόν· κοσμηκὸν αὐτὴν φῆσας, ὥσπερ τοῦ κόσμου τούτου τύπον ὑπάρχουσαν· περὶ δὲ τῆς ἐσωτέρας οὕτω φησὶν. Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστός, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν· ἀληθινὰ μὲν τὸν οὐρανὸν εἰπόντων, ἀντίτυπα δὲ, τὴν ἐσωτέραν σκηνήν. Κατανοήσω οὖν ὁ ἀναγινώσκων τὴν σχῆματι τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τῷ ἐκτυπώματι, τοῦτέστι, τὴν σκηνήν, πῶς ἀρμόδια πάντα συγχάνουσι τῷ δόγματι τῷ Χριστιανικῷ, ὅτι δύο πόροι εἰσι τοῦ παντὸς κόσμου, ὁὗτος καὶ ὁ ἀνώτερος, ἡτοιμασμένοι ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· οὗτος μὲν ἐν τῇ νῦν καταστάσει δίδεται ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις, καὶ ὁ ἀνώτερος ἐν τῇ μελλούσῃ καταστάσει· ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν δίδεται τοῖς δικαίοις ἀνθρώποις καὶ ἀγγέλοις. Ἡ γὰρ πολὺς χρόνος σφαῖρα τῶν ἔσθων οὐχ ἀρμόζει καθόλου τῷ Χριστιανικῷ κηρύγματι· ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἀρμόζει, τοῖς ἀνάστασιν νεκρῶν μὴ ἐλπίζουσι, μήτε ἑτέραν κατάστασιν παρ' αὐτὴν, ἀλλὰ τοῖς αἰεὶ ἐν τῇ γενέσει καὶ φθορᾷ διαγίνεσθαι τὸν σὺμπαντα κόσμον λέγουσιν.

Παραγραφὴ ἑτέρα.

Εἰ μὲν εἰς τὴν πρώτην σφαῖραν, ἐνθα ἐστὶν ἡ σελήνη, λέγουσιν οἱ τῆς πλάνης διδάσκαλοι τὸν Δεσπότην Χριστὸν εἰσεῖναι, πρέπον μὲν ἐν πρώτοις τῇ αὐτῶν πλάνῃ, ὅτι μετὰ τῆς θεοῦ αὐτῶν λέγουσιν αὐτὸν διαγίνειν. Δεύτερον ὅτι ναστῆς οὕσης τῆς σφαίρας εἰπάτωσαν, εἰ ἅμα τῇ σελήνῃ, ὡς ἰχθύς ἐν ὕδατι, διατέμνει τὸ οὐράνιον σῶμα, τὴν ἐναντίαν βαδίζων, ἢ τὴν εὐθείαν ἅμα τῷ παντὶ βιαίως κυλίσεται, ἅπερ καὶ ταῦτα καταγέλαστα. Τρίτον ὅτι ὑπεράνω αὐτοῦ εἰσὶν οἱ ἑτεροὶ πλανῆται ὡμῶς θεοί· λέγω δὲ, Ἑρμῆς, Ἀφροδίτη, Ἥλιος, Ἄρης, Ζεὺς, Κρόνος, ὁ πατήρ τῶν θεῶν ὡμῶν, οἷς καὶ ἐξουράθητε θύοντες· ἔπειτα

A liacunque tandem illa fuerint, sive ex pilis confecta, sive vestimenta : nam pelles proprie vocantur tentoria, quæ superne tabernaculum operiebant. Et vero infert : Qui legit aquis superiora ejus ; apertius de tabernaculo quasi de tecto locutus. Quod autem nihil sub terra sit, ita declarat in Job : Qui suspendit terram in nullo, id est, subtus se nihil habentem ; rursum ibidem : Super quo bases ejus soliditate sunt²² ? ac si diceret, Nihil subtus est in quo figantur. David **297** autem : Fundavit terram super stabilitatem suam²³ ; ac si diceret, ipsam supra seipsam fundatam esse, et non supra aliud quidpiam. Quod autem cælum terræ conglutinatum sit, ita declarat in libro Job : Cælum vero in terram inclinavit : effusa autem est, sicut terra, calx. Conglutinavi autem ipsum quasi lapide quadrum²⁴ ; significans inclinatum esse in terram, et conglutinatum esse inferne quasi cubum, sive quasi quadrangulum.

Totum ergo tabernaculum figura est totius mundi, prout enarrat divinus Apostolus, sic de exteriore loquens : Habuit enim prius tabernaculum justificationis cultus, et sanctum sæculare²⁵ ; sæculare vocans illud, utpote quod hujus mundi locus sit ; de interiori vero sic ait : Non enim in manufacta sancta Christus introivit, exemplaria verorum, sed in ipsum cælum²⁶ ; vera vocans cælum, exemplaria autem, exterius tabernaculum. Qui legit ergo, consideret cæli et terræ figuram, eorumque exemplar, id est, tabernaculum ; quo pacto scilicet hæc omnia cum Christiano dogmate congruant : quoniam totius mundi duæ viæ sunt, hæc scilicet et superna, præparatæ a constitutione mundi : hæc quidem in præsentī statu angelis et hominibus data est ; superna vero in futuro statu post resurrectionem ex mortais, justis hominibus et angelis datur. Nam celebrata illa exterorum sphaera, nullatenus cum Christiana prædicatione consentit ; imo potius his competit, qui nec resurrectionem mortuorum, nec alium præter hunc statum sperant ; sed totum mundum semper in generatione et corruptione versari dicunt.

Paragrapha alia.

Si erroris magistri illi Dominum Christum in primam illam sphaeram, in qua luna existit, ingressum dicant ; sane erroris eorum in primis convenit, ut cum dea sua illum degere dicant. Secundo, cum sphaera eorum solida sit, dicant, an cum luna, quemadmodum piscis in aqua, coelorum corpus diffundat, contrarium tenens cursum ; an vero una cum universo recta et violenter volvatur, quod perinde ridiculum est. Tertio, supra positi sunt alii planetae, dii vestri, nempe, Mercurius, Venus, Sol, Mars, Jupiter, Saturnus, pater deorum vestrorum, quibus vos sacrificare compertum est : deinde fixæ

²² Job xxviii, 6. ²³ Psal. ciii, 5. ²⁴ Job xxxviii, 58. ²⁵ Hebr. ix, 1. ²⁶ ibid. 24.

domus duodecim zodiaci signorum, et triginta sex decani. Et quomodo non mentiat^{ur} secundum vos Apostolos qui ait, eum supra illa esse : *Supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur* ²¹? Quod si dicant eum in secunda sphaera esse, eadem ipsis occurrent **298** difficultates; similiter si in tertia, quarta, quinta, sexta, septima, octava, nona, dixerint et supra omnia; ac falsum deprehendetur dictum illud Apostoli, quod scilicet a primo tabernaculo, sive ab hoc mundo, ad secundum ingressus sit Christus; id est, ad coelestem locum, aeterna redemptione inventa; ad secundam nempe, non ad nonam. Qui ergo Christianus esse expetit, divinam sequitur Scripturam, nec exteriorum fallaciae innititur, quae pluralitatem et aequalitatem deorum docet, et animabus perniciem infert.

Testus.

Cum itaque sphaerae omnes contiguæ mutuo sint, et solidæ, qui intelligi possit, data figura, resurrectionem mortuorum futuram esse, hominesque in cœlum ascensos, ac ibidem regnatos esse, id est, in secundo tabernaculo, quo jam Christum primum omnium ingressum esse Scriptura testificatur. His adice ea omnia quæ superius dicta sunt. Nam exteri qui sphaeram esse opinantur, consequenter neque resurrectionem mortuorum fore, neque ipsos in cœlum ascensos esse fatentur, neque dicunt aquas supra cœlum esse, neque figuram hujus mundi, id est, circularem astrorum cursum, commutatum iri putant, nec reliqua omnia vertenda, neque credunt quempiam eo cum corpore ascendisse vel ascensurum esse. Sed ex illis alii quidem solas animas post mortem cum sphaera circumvolvi dicunt, atque omnia videre et cognoscere; alii translationem animarum ab uno corpore ad aliud esse volunt; alii præexistentiam animarum amplectantur, qui consequenter dicunt sphaeram solvi; sive omnem omnino corpoream naturam perire, animasque ad primum ordinem reverti: quemadmodum mirabilis ille Origenes et sectatores ejus sentiunt; alii cœlum sine principio semper, ac sine fine esse pronuntiant, ac mundum in generatione et corruptione semper versari: quibus id necessario additur, ut credant Deum malis gaudere, ac infirmum vel invidum esse; sive Deum nullum esse. Nam id divinæ naturæ prorsus improprium est, ut sint semper mundum ita in generatione et corruptione manere, multæque aliæ difficultates ipsis omnibus oriuntur. Soli vero Christiani perfecti sunt, quemadmodum spicae pietatis mediæ inter zizania et spinas: qui universæ divinæ Scripturæ tam Veteri, quam Novo Testamento credunt: ac neque ante hunc statum alium fuisse dicunt, neque post futurum, alium fore pronuntiant; sed duos solummodo status esse dicunt, quos descriptio no-

A καὶ οἱ ἀπλανεῖς οἴκοι τῶν β' ζωδίων καὶ οἱ λς δεκανοί. Καὶ πῶς οὐ φεῦδεται καθ' ὁμᾶς ὁ Ἀπόστολος φάσκων, Ὑπεράνω αὐτὸν εἶναι, πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως, καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς δόματος δομαζομένου; Εἰ δὲ ἐν τῇ β' σφαίρᾳ φήσουσιν αὐτὸν εἶναι, τὰ αὐτὰ πάλιν αὐτοῖς ἀπαντήσεται, καὶ εἰ ἐν τῇ γ' καὶ ἐν τῇ δ' καὶ ἐν τῇ ε' καὶ ἐν τῇ ς' καὶ ἐν τῇ ζ' καὶ ἐν τῇ η' καὶ ἐν τῇ θ' εἰπωσιν αὐτὸν ὑπεράνω πάντων. καὶ εὐρεθήσεται φεῦδος τὸ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ εἰρημένον, ὅτι ἀπὸ τῆς πρώτης σκηνῆς, ταυτέστιν, ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου, ἐπὶ τὴν δευτέραν εἰσελήλυθεν ὁ Χριστὸς, ταυτέστιν, εἰς τὸν οὐράνιον χώρον, αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος. Δευτέρας οὐσης καὶ οὐχὶ ἐνάτης. Ὁ ἀγαπῶν οὖν Χριστιανὸς εἶναι, τῇ θεῇ Γραφῇ ἔπεται, καὶ οὐχὶ τῇ ἀπάτῃ τῶν ἐξωθεν ἐπιστηρίζεται, τῇ πολυθεῖαν καὶ ἰσοθεῖαν διδασκαλίᾳ, καὶ διεθρον ταῖς ψυχαῖς ἐμποιοῦσιν.

Τὸ κείμενον.

Πασῶν οὖν τῶν σφαιρῶν κατὰ τὸ συνεχὲς κειμένων, καὶ ναστῶν οὐσῶν, πῶς ἐνδέχεται νοεῖν ἐν αὐτῇ τῷ σχήματι ἀνάστασιν νεκρῶν ἵστασθαι, καὶ ἀνοδοῦ αὐτῶν γίνεσθαι ἐν οὐρανῷ, καὶ βασιλεύειν ἐν οὐρανῷ τοὺς ἀνθρώπους, ταυτέστιν, ἐν τῇ δευτέρᾳ σκηνῇ. ἔνθα καὶ τὸν Χριστὸν λέγει ἡ Γραφή ἥδη εἰσεῖναι πρῶτον πάντων; Καὶ τὰ ἄλλα πάντα δεσάσκειται. Ἀκολουθῶς γὰρ οἱ ἐξωθεν τὴν σφαῖραν δοξάζοντες, οὔτε ἀνάστασιν νεκρῶν ὁμολογοῦσιν, οὔτε τὴν ἀνοδοῦ αὐτῶν τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν λέγουσιν, οὔτε ὕδατα λέγουσιν εἶναι ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ, οὔτε ἀλλάσσεσθαι λέγουσι τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, ταυτέστι, τὴν περιφορὰν τῶν ἀστρων, καὶ τῶν καθέξης, οὔτε ὅτι τις ἀνῆλθε μετὰ σώματος παντελῶς εἰς τὸν οὐρανόν, οὔτε ἀνέρχεται. Ἄλλ' οἱ μὲν αὐτῶν τὰς ψυχὰς μόνως μετὰ θάνατον περιπολεῖν σὺν τῇ σφαίρᾳ, καὶ ὁρᾶν, ἥτοι γινώσκειν, πάντα λέγουσι. οἱ δὲ καὶ μετενσωμάτωντι βούλονται, ἄλλοι καὶ προβιοτήν ἀσπάζονται. οἷς καὶ ἔπεται λέγειν ἐξ ἀκολουθίας, καταλύεσθαι τὴν σφαῖραν, ἥτοι πάσας καὶ πᾶσαν σωματικὴν φύσιν ἀπόλλυσθαι καὶ ὑποστρέφειν εἰς τὴν ἀρχαίαν τάξιν τὰς ψυχὰς, ὥσπερ καὶ οἱ περὶ τὸν θαυμάσιον Ὀριγένην δοξάζουσιν. ἑτεροὶ δὲ ἀεὶ ἀναρχον καὶ ἀταλεύτητον αὐτὸν τὸν οὐρανὸν φάσκουσιν εἶναι, καὶ ἐν γενέσει καὶ ἐν φθορᾷ αἰετὰ διαγεῖν τὸν κόσμον. οἷς συνάγεται χαιρεσίσκακον μᾶλλον, ἢ ἀδύναμον, ἢ φθορὸν τὸν θεὸν λέγειν, ἔχουν παντελῶς ἀθεῖαν δοξάζειν. Ἀνοίκειον γὰρ θεῷ τὸ οὕτως πάντοτε μένειν τὸν κόσμον ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ, καὶ ἑτεραὶ δὲ πάμπολλα ἀπορα τούτους πᾶσιν ἀνακύπτει. Μόνοι δὲ Χριστιανοὶ τέλειοι ὑπάρχουσιν, ὡς στάχυες εὐσεβείας μέσον ζιζανίων καὶ ἀκανθῶν ὄντες. οἱ πιστεύοντες πάσῃ τῇ θεῇ Γραφῇ, Παλαιᾷ τε καὶ Καινῇ Διαθήκῃ, καὶ μήτε πρὸ ταύτης τῆς καταστάσεως εἶναι λέγοντες ἑτέραν, μήτε μετὰ τὴν μέλλουσαν, ἑτέραν ἀποφανόμενοι. ἄλλὰ τὰς δύο μόνως, ἅς ἡ καταγραφὴ ἀρμοδίως δείκνυσιν. ὅτι ἐκ ταύτης τῆς καταστάσεως ἐπὶ τὴν μέλλουσαν καὶ οὐράνιον μετερχόμεθα.

²¹ Ephes. i. 21.

καὶ πάλιν, τότε σὺν Κυρίῳ διάγομεν, καθάπερ πᾶσα ἡ θεία Γραφή διαλέγεται· ἀρξάμενον μὲν τὸν Θεὸν δημιουργεῖν, ποιήσεντα δὲ τοὺς δύο χώρους, καὶ πνεύσασμενον τῆς δημιουργίας κατὰ τὸν ἀνωθεν αἵ- τοῦ καὶ ἐξ ἀρχῆς σκοπόν. Ἀλλόκοτα τοίνυν συνέγρα- φεν, ὃ βέλτιστε, ὃν ἐξηκας πεπλασμένον μᾶλλον Χριστιανὸν, τοὺς οὐρανούς καταλύεσθαι λέγων, οὓς καὶ σφαιροειδεῖς δοξάζει κατὰ τὴν ὑποθήκην τῶν ἔξωθεν, καὶ τούτους ἀεὶ περιστρέφεσθαι, μύθους μᾶλλον τραυδαίς ἀναγραφάμενος, ἢ Χριστιανικὰ δόγματα· οὐδὲν γὰρ τὸ σύνολον ἀκολουθήσας, εἰ μὴ ἐκ μέρους τῇ χρηστῇ Ἀριγένῃ. Τῆς γὰρ δόξης τῶν Χριστιανῶν παντελῶς ἀπηλλοτριώται τὰ παρ' αὐτοῦ συγγραφέντα.

Τμήτερον δὲ ἂν εἴη λοιπὸν κρῖναι καὶ συγκρῖναι ἕκαστον δόγμα καὶ ζήτημα, καὶ σκοπεῖναι ποῦ δό- γματι καὶ σχήματι χρὴ τὸν ἀληθῶς Χριστιανὸν, τὸν εὐσεβεῖν βουλόμενον, προστεθῆναι. Πολλὴν γὰρ ἀπά- την ὁρῶ καὶ δόλον τοῦ συγγραφεμένου τοὺς νῦν μύ- θους, καὶ τῷ οὐρανῷ τὸ σφαιρικὸν σχῆμα δωρουμέ- νου, καὶ πάλιν τοῦτον καταλύεσθαι λέγοντος. Ἐγὼ γάρ, ὡς προσφιλέστατε, οὕτω κατὰ τὴν θείαν Γραφὴν φρονῶ, θαρρῶ δὲ καὶ αὐτὸ τοιοῦτον εἶναι ὅλος καγὼ, Χριστιανὸν ἐπόμενον ταῖς θείαις Γραφαῖς, καὶ τῇ παραδόσει τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας φασκούσῃ· Πι- σταύω εἰς ἓνα Θεόν, τούτέστι, Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον, καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, εἰς μίαν ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολι- κήν Ἐκκλησίαν, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ Σύμβολον λέγει· πιστεύω ἀνάστασιν ἔσεσθαι νεκρῶν, καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· καὶ ὡς ἱερεῖς ὁμοίως εὐχονται, περὶ μὲν τῶν προσφερόντων οὕτω λέγοντες· Τὸ εὐ- χαριστήριον τῶν δούλων σου πρόσδεξαι εἰς τὸ οὐράνιον καὶ ἐλλόγιμόν σου θυσιαστήριον, εἰς τὰ μετέθῃ σου τῶν οὐρανῶν, ἀποδοῦνός αὐτοῖς ἀντὶ φθαρτῶν ἀφθαρτά, ἀντὶ προσωκαίων αἰώνια, ἀντὶ ἐπιγελῶν τὰ οὐράνια· περὶ δὲ τῶν κεκοιμη- μένων οὕτως· Τὴν ψυχὴν τοῦδε, Κύριε, ἀνάσταυ- σον· συναναστρέφων καὶ τὴν σάρκα αὐτοῦ, ἐν ἣ ἂν ἡμέρᾳ ὤρισας κατὰ τὰς ἀληθεῖς σου ἐπαγγελ- ῖας· οὓς καγὼ ἐπισυνάπτω ἐπευχόμενος ἅμα αὐτοῖς τὸ ὑπόλοιπον λέγων· Ἡμεῖς δὲ Χριστιανὰ τὰ τέλη καὶ εὐάρεστα ἐνώπιόν σου χάρισαι, εἰς τοὺς αἰῶνας· Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Η'.

Εἰς τὴν φθὴν Ἐξέλιον, καὶ εἰς τὸν ἀναποδισμὸν τοῦ ἡλίου.

Εὖ εἰδὼς, ὡς φίλε Πέτρε, εὐάρεστον εἶναι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὅκνη πολλῶ κατειχόμεν ἐπὶ τῇ ὁματέρᾳ κελύσει. Οἱ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων αὐτὸ τοῦτο τὸ συγγράφειν τι ἐθέλοντας ψέγουσιν, ὡς εἰς πράγματα καθιέντας ἑαυτοὺς, ἐξὼν αὐτοῖς ἀπηλλά- χθαι καμάτου, καὶ ἡσυχου διατριβῆς ἀπολαύειν· οἱ δὲ καὶ τὰ ἐπίπονα, ὡς μηδὲν λογίζουσι τὴν γραφὴν, ἐν τῇ κρυπτῇ θέντες, ἡρεμοῦσιν· ἕτεροι δὲ πόθω μὲν ἀρχονται τῆς ἀναγνώσεως, εἴτα κατωλιωρή- σαντες, τῶν τετραπόδων τὸ μέτρον ποιοῦνται· οἱ δὲ καὶ ἐν λόγουσιν τὸ χεῖρον ποιοῦσι· πανευδοκίμει-

(28) Oratio pro vivis.

Astra congruenter exhibet: quia ex hoc statu in futu- rum et coelestem transimus; 299 ac rursum, tunc cum Domino degemus, ut tota divina Scri- ptura enarrat; nempe Deum cum creare cepisset duoque loca condidisset, creandi finem fecisse se- cundum scopum jam a principio sibi propositum. Aliena igitur scripsit, vir optime, ille, quem dixi- sti, fucatus Christianus, cum dicat caelos quos se- cundum exterorum hypothesin sphaericos esse sen- tit, dissolvendos esse, atque semper circumvolvi, aniles potius fabulas, quam Christiana dogmata scri- ptis consignans: neminem secutus auctorem, nisi ex parte bonum illum Origenem. Nam scripta ejus a sententia Christianorum penitus aliena sunt.

Vestrum autem deinceps fuerit, de singulis do- gmatibus et quæstionibus judicium ferre, eaque mu- tuo comparare, ac considerare cui dogmati ac figuræ, quivis Christianus, qui pie vivere velit, ad- hæerere debeat. Magnam quippe fallaciam et dolum in hoc hodierno fabularum scriptore deprehendo, qui cælum sphaerica forma esse, et tamen solven- dum esse tradit. Ego autem, vir amicissime, secun- dum divinam Scripturam ita sentio, ac confido te similem mei esse, Christianum scilicet, divinis Scripturis obsequentem, necnon traditioni sanctæ Ecclesiæ dicenti: Credo in unum Deum, id est, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, Trinitatem consubstantialem, et in carnis resurrectionem; in unam sanctam, catholicam et apostolicam Eccle- siam, ut etiam ipsum Symbolum ait: credo resur- rectionem mortuorum futuram esse, et vitam ven- turi sæculi; atque ut sacerdotes precantes de offe- rentibus pronuntiant: Gratiarum actionem servorum tuorum suscipe in caelesti et rationabili altari tuo, in amplitudine caelorum tuorum, retribuens ipsis pro corruptibilibus incorruptibilia, pro temporaneis eter- na, pro terrenis caelestia (28); pro mortuis vero sic: Anima hujus, Domine, requiem concede: resuscitans quoque carnem ejus, qua die decrevisti secundum veras tuas promissiones (29); quibus ego cum ipsis precans, quod residuum est adjicio dicens: Nobis autem Christianum et tibi placitum finem largiare, in sæcula. Amen.

LIBER VIII.

300 In canticum Ezechiae, et in retrogressionem solis.

Cum probe sciam, dilecte Pêtre, genus huma- num morosum esse, me jussui vestro pigebat ob- sequi. Nam alii ex hominibus eos qui scribere ag- grediuntur eo ipso vituperant, quod sese in ne- gotiis immisceant, cum liceat ipsis id laboris exen- tere, ac quieto versandi genere frui; alii, utpote qui scribendi operam pro nihilo habeant, laboriosa in occulto ponentes, quiete agunt; alii vero cum studio lectionem ordiuntur, deinde, re neglecta, quadrupedum ritu procedunt; alii demum in litteris versati, pejus se gerunt: gnari quippe

29) Oratio pro defunctis.

nuperos scriptores operibus suis claros evadere, neque ipsi lectioni attendere dignantur, etiamsi illi egregie admodum in scriptis suis egerint. Quivis autem popularis homo, ignorantia motus, etiam ea quæ e re dicuntur criminatur, atque, ut uno verbo dicam, obvia prorsus est calumniandi occasio, multamque ad deridendum ac criminandum materiam comparat, quam effatim invidia suppeditat. Hæc mecum reputans, procrastinabam, te licet concitante, ac ut canticum beati Ezechie interpretarer efflagitante. At nescio quo pacto jam viceris, o vir admirande, segnitieque nostram amoveris, dicens non in hac vita deesse, qui laborem amplectantur, quibus illud in studio est, ut omnium scripta perlegant, et discrimina probent ac experiantur secundum divinum Apostolum: e quorum numero tu es. Id quippe dignum studio tuo est, qui discere percipias, num quid inde utilitatis comparari possit. Nam persuasum habere vel id quod minimum videtur in Scriptura divina, posse non parvam utilitatem conferre, id tuæ his in rebus prudentiæ fuerit; quin etiam maxima cura contendere, ut circa res omnes ediscatur, quid in ipsis fructus percipi possit, id non procul est a tua sedulitate. Ego vero, quoniam Cantici canticorum interpretationem, Deo juvante, completurus eram: quam communis ac mirabilis amicus noster Theophilus a nobis expetierat, quemadmodum et ipse nosti, hactenus comperendinabam. Nunc autem eo absoluto opere, tuam petitionem implere ordiar, jubente Spiritu³⁰ sancto, sine quo nihil nobis potest inesse boni. Scopum vero cuius gratia Canticum recitavit primo proferam, deindeque interpretationem per partes³⁰¹ adornabo: ac simul quid in iis utile sit enuntiabo; ita enim dictorum vis et sententia planior evadet.

Beatus igitur Ezechias Judæorum rex, pius admodum ac virtute ornatus, Deique cura et providentia dignatus, beatum Davidem de se præfatum credens, multos psalmos, quasi sui causa dictos, speculabatur, e quorum numero decimus nonus, vicessimus, itemque alii plurimi: ac insuper prophetiam semel ab Isaia sub patre suo editam, *Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium*³⁰, ad se referens, et humanum quidpiam passus, elatus mente, seque Christum illum prænuntiatum esse ratus, huic vitæ communicare initio volebat, quia longe alia erat Judæorum opinio, Christum videret, quando veniet, non moriturum esse, sed mansurum in æternum: *Nos audivimus ex lege, quia Christus manet in æternum*³¹. Hujus opinionis cum esset Ezechias, noluit uxorem accipere, neque successionem generis, sive filios, procreare, sperans se semper victurum esse. Quando autem Senacherim rex Assyriorum in Judæam bellum intulit, atque urbis diripiendæ animo Jerosolymam ascendit, auditus Ezechias Rapsacis Deo inimici verbis, itemque litteris ad se a Senacherimo missis,

³⁰ Isa. vii, 14. ³¹ Joan. xii, 34.

Α σθαί γὰρ ἡγοῦμενοι τῇ τῶν νέων συγγραφῇ, οὐδὲ προσέχιν αὐτῇ ἀξιούσιν, εἰ καὶ λίαν γενναίως συγγράφοιτο οἱ συγγραφόμενοι. Πᾶς δὲ ἰδιώτης ἀγνοίᾳ φερόμενος καὶ τὰ καλῶς λεγόμενα φέγει, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, πάντως εὐπορος ἡ διαβολή, καὶ πολλὰς ὕλας τοῦ σκώπτειν ἔχουσα πρὸς τὴν τῶν φύγων κατασκευὴν, ἣν ὁ φθόνος ἀφθόνως χορηγῇ. Ταῦτα κατ' ἑμαυτὸν λογιζόμενος, ἀνεβαλλόμεν, πολλάκις σοῦ ὀχλήσαντος, καὶ τὴν ψῆφιν τοῦ μακαρίου Ἐζεχίου ἔγγραφως παρ' ἡμῶν ἐρμηνευθῆναι αἰτήσαντος. Ἀλλ' οὐκ οἷδ' ὅπως νενίκηκας αὐτὸν νῦν, ὃ θαυμασιώτατε, καὶ τὸν ὄκνον ἀφελὺς τὸν ἡμέτερον· τοὺς τὸ πονεῖν προσηρημένους μὴ λείπειν φάσκων ἐν τῷ βίῳ, οἷς σπουδὴ τὰ πάντων ἀναγινώσκειν, καὶ δοκιμάζειν τὰ διαφέροντα κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον· ὧν εἰς τυγχάνεις καὶ αὐτός. Ἀξίων γὰρ καὶ τοῦτο τῆς σῆς φιλοπονίας, μαθεῖν βουλόμενος, εἰ τί χρησιμὸν ἐστὶ λαβεῖν ἐξ αὐτῆς· σοὶ τε γὰρ πεπεσθαι, ὡς οὐδὲ τὸ σμικρότατον εἶναι δοκοῦν τῆς θείας Γραφῆς, ὁλίγην τινὰ παρέχειν τὴν ὠφέλειαν δύναται, τῆς σῆς ἂν εἴη περὶ ταῦτα συνέσεως· καὶ μὴν καὶ τὸ διὰ σπουδῆς ἔχειν περὶ πάντων μανθάνειν τι τὸ ἐν αὐτοῖς χρησιμὸν, οὐ πόρρω καθέστηκε τῆς σῆς φιλοπονίας. Ἐγὼ μὲν οὖν ἐπειδὴ τὴν τοῦ Ἀσματος τῶν ἀσμάτων ἐρμηνείαν σὺν θεῷ ἡμελλόν πληροῦν, ἣν ὁ κοινὸς καὶ θαυμασιὸς φίλος Θεόφιλος ἡμᾶς ἡτήσατο, ὡς οἶσθα καὶ αὐτός, ἕως τοῦ νῦν ἀνεβαλλόμεν. Νυνὶ δὲ πληρώσας ἀρξομαι καὶ τὴν σὴν αἰτησιν. Βουλῆσαι τοῦ ἀγίου Πνεύματος πληροῦν, οὐ ἀνευ οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν ἐγγενέσθαι δυνατόν. Τὸν σκεπὸν δὲ δι' ὃν τὴν ψῆφιν ἐξεῖπε προλέγω πρῶτον, εἰθ' οὕτως τὴν κατὰ μέρος ἐρμηνείαν· ἅμα δὲ καὶ τί τὸ ἐν αὐτοῖς χρησιμὸν διαγγεῖλω· οὕτω γὰρ ταφεστέρα τῶν λεγομένων ἡ δύναμις γενήσεται.

Ἐζεχίας τολμῶν ὁ μακάριος τῶν Ἰουδαίων βασιλεὺς ὑπάρχειν, εὐσεβὴς πάννυ γενόμενος καὶ ἐνάρετος, καὶ τῷ θεῷ μεμελημένος, ἐθεώρει τὸν μακαρίτην Δαυὶδ πολλοὺς ψαλμοὺς εἰς αὐτὸν προειρηκότα, ὧν εἰς τυγχάνει ὁ ἐννεακαίδεκατος, καὶ ὁμοίως ὁ εἰκοστὸς, καὶ ἕτεροι πλείστοι, ἐτι δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ πατρὸς ἀπαξ γενομένην ὑπὸ Ἡσαίου προφητείαν τὴν, Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, εἰς αὐτὸν ἐλκύσας καὶ ἀνθρώπινόν τι παθὼν, ἐπήρθη τῷ λογισμῷ, οἰόμενος αὐτὸν εἶναι τὸν προφητευόμενον Χριστόν. Ὅθεν τὰ πρῶτα κοινωνῆσαι βίῳ οὐχ εἴλετο, διὰ τὸ ἑτέραν ὑπόνοιαν εἶναι ἐν Ἰουδαίοις, ὅτι ὁ Χριστὸς ὅταν ἔρχεται, οὐδέποτε ἀπονήσκει, ἀλλὰ μένει εἰς τὸν αἰῶνα, ὡς καὶ ἐν τῇ Εὐαγγελίῳ λέγον, Ἡμεῖς ἡκούσαμεν ἐκ τοῦ στόμου, ὅτι ὁ Χριστὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Ταύτης οὖν τῆς ὁξέως ὧν Ἐζεχίας, οὐ κατεδέξατο σύμβουλον λαβεῖν, καὶ ποιῆσαι διαδοχὴν γένους, τουτέστι, τέκνα, ἀεὶ ζῆν νομίζων. Ὅτε δὲ συνέβη τὸν Σεναχηρείμ τὸν τῶν Ἀσσυρίων βασιλέα πολεμῆσαι τὴν Ἰουδαίαν, ἀνελθεῖν δὲ καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ πορθησάαι αὐτήν, ἀκούσας τὰ παρὰ τοῦ θεομάχου Ῥαφάκου λελεγμένα

Ἐζεχίας
γραφέν
καὶ ἐν
ἡλθεν
τῶν Ἀ
ρεθέν
δοήκον
ρίων,
γενομέ
ὑπόνοι
γων τῶ
ἐπάρσε
οὐκ εἰσ
εὐχαρι
ἐφρόνε
λειπομ
καρδία
περὶ
Ὁ δὲ
θρόνω
νος τῆ
ὑπόνοι
οὐκ εἰσ
ἀφῆρω
σιν Ἡ
περὶ τ
ἰση
γὰρ τῶ
ἀποθνή
δὲ ἀπὸ
σὺν, ἀ
ἐαυτὸν
εἰπεῖν,
ἔτεροι
ρων γ
εἶναι δ
αἰνίττε
αὐτὸν
ἀποθνή
τὰ κατ
ἵνα σ
τον·
νος Χ
διαδοχ
ποιῆσ
Φρόνε
διάδοχ
εἶτα σ
τανοή
ἐνθα
Ἰουδα
σιν ἐ
Ἐ
τὴν δ
στία

Ἐξεκίας, ἔτι δὲ καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ Σαναχηρείμ A
γραφέντα αὐτῷ· διαβρῆξας τὴν βασιλικὴν ἐσθῆτα,
καὶ ἐνδυσάμενος σάκκον, καὶ χοῦν πασάμενος, ειο-
ήλθεν ἐν τῷ ναβ, ἱκετεύων τὸν θεὸν ρυθῆναι ἐκ
τῶν Ἀσσυρίων. Εἰσακουσθέντος δὲ αὐτοῦ, καὶ ἀναι-
ρεθέντων ἐν μιᾷ νυκτὶ διὰ τοῦ ἀγγέλου ἑκατὸν ὀγ-
δοήκοντα πέντε χιλιάδων ἐκ τῆς βοήθειας τῶν Ἀσσυ-
ρίων, καὶ νίκης αὐτῷ παραδόξου καὶ τηλεκαύτης
γενομένης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐδεθαίωσεν ἔτι πλέον τὴν
ὑπόνοιαν ἣν εἶχε πρότερον, ἑαυτὸν πάντως εἶναι λί-
γων τὸν προφητευόμενον Χριστόν· ὅθεν πάλιν ἐκ τῆς
ἐπάρσεως τοῦ λογισμοῦ φαντασθεὶς ὑπὲρ ἑαυτοῦ,
οὐκ εἰσῆλθε μετὰ τὴν νίκην ἐν τῷ ναβ, κατὰ τὸ δέον,
εὐχαριστῆσαι καὶ δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ, ἀλλὰ μεγάλη
ἐφρόνει καθ' ἑαυτοῦ, ὡς γέγραπται ἐν ταῖς Παρα-
λειπομέναις· *Ὅτι ἐταπεινώθη Ἐζεκιὰς ἀπὸ ὕψους*
καρδίας αὐτοῦ· καὶ, Ἐγκατέλιπεν αὐτὸν Κύριος τοῦ
πειράσαι αὐτόν, καὶ εἰδέναι τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.

Ὁ δὲ φιλόφρων Θεὸς ἀεὶ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀν-
θρώπων πραγματευόμενος, ἐκστήσας αὐτὸν βουλόμε-
νος τῆς ὑπονοίας ἐκείνης, ἣν ὡς ἀνθρώπος παριδὼν
ὕπνωπτευσεν· ἔτι δὲ καὶ μνηστὲς αὐτοῦ τῶν ἀρετῶν,
οὐκ εἰς τέλος εἶπας καταπεσεῖν· ἀλλὰ πέμπει αὐτῷ
ἄρρωστὴν εἰς ἀπόγνωσιν ἀγούσαν θανάτου. Καὶ ἐφη-
σιν Ἡσαΐας ὁ προφήτης εἰσελθὼν πρὸς αὐτόν· *Τάξαι*
περὶ τοῦ οἴκου σου· ἀποθνήσκεις γὰρ σὺ, καὶ οὐ
ζήσῃ· ὁμοῦ τὰς δύο δόξας ἀνελὼν ἀπ' αὐτοῦ. Οἱ μὲν
γὰρ τῶν Ἰουδαίων ἔλεγον, μηδέποτε τὸν Χριστὸν
ἀποθνήσκειν· οἱ δὲ ὅτι ἀποθνήσκει μὲν, ἀνίσταται
δὲ ἀπὸ νεκρῶν. Τῷ οὖν εἰπεῖν, ὅτι *Ἀποθνήσκεις*
σὺ, ἀνέλεν ἀπ' αὐτοῦ τὴν μίαν, δι' ἧς ἐνόμιζε
ἑαυτὸν μὴ ἀποθνήσκειν ποτέ· τῷ δ' ἐπιστήσας καὶ
εἰπεῖν, Καὶ οὐ ζήσῃ, ἀνέλε καὶ τὴν ἑτέραν, δι' ἣν
ἕτεροι ἔλεγον, ὅτι ἀνίσταται ἀπὸ νεκρῶν. Δι' ἐκατέ-
ρων γὰρ ἐδιδάχθη ἐταζόμενος ἐν τῇ ἀρρώστει μὴ
εἶναι ὁ Χριστός. Ἀλλὰ καὶ σφόδρα σοφὸς αὐτὸν ὑπ-
αινίττεται τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δυνάμει, μὴ εἶναι
αὐτὸν Χριστὸν λέγων· *Τάξαι περὶ τοῦ οἴκου σου·*
ἀποθνήσκεις γὰρ, καὶ οὐ ζήσῃ· ἵνα εἴπῃ· Διάθου
τὰ κατὰ σέ, τίνοι μέλλεις παραδοῦναι τὴν βασιλείαν·
ἵνα σώζῃται τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ τὸ ἀδιάπτω-
τον· οὐκ εἰ γὰρ σὺ ὁ ὑπὸ τῶν προφητῶν κηρυττόμε-
νος Χριστὸς, ὁ ἀδιάρχορον ἔχων τὴν βασιλείαν· ἀλλὰ
διαδοχὴν πάντως ἔξεις σὺ, καὶ οὐ καλῶς ἡμέλησας
ποιῆσαι τέχνα, ἵνα διαδέξωνταί σου τὴν βασιλείαν. D
Φρόντισον οὖν διαθεσθαι νῦν καὶ εἰπεῖν, τίνα ἔξ
διαδόχων τῆς βασιλείας σου. Ὡς ὑπώπτευσεν ἑαυτὸν,
εἶτα συνελὼς ὁ Ἐζεκιὰς καὶ κλαύσας πικρῶς, καὶ με-
τανοήσας καὶ στραφεὶς ἐν τῇ κλίνῃ ἐπὶ τὸν τοίχον,
ἐνθα συνέβαινεν εἶναι τὸν ναβ, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς
Ἰουδαίοις ποιεῖν, προσέχων δὴθεν τῷ ναβ, τὴν δέη-
σιν ἐποιεῖτο.

Ἐπιστραφεὶς δὲ τοῖς λογισμοῖς, καὶ ἀνορθωθείς
τὴν διάνοιαν, ἄτε δὴ εἰσκαουσθεὶς, καὶ τῆς ἀρρω-
στίας ἀπαλλαγείς, καὶ προσθήκην ζωῆς ἑτῶν [ε']

scissis regis vestibus, indutus sacco, pulvereque
conspersus, in templum ingressus est, Deo suppli-
cans uti se ab Assyriis erueret. Re impetrata, at-
que interfectis per angelum nocte una centum octo-
ginta quinque millibus ex copiis Assyriorum; ex
insperata et tanta a Deo sibi parva victoria, in pri-
stina sese opinione firmavit, qua putabat sese
Christum illum propheticæ prænuntiatum omnino
esse. Quomobrem ex hujusmodi existimatione ma-
gnifice elatus mente et cogitationibus, post victo-
riam in templum ingressus non est, tametsi id in
officio erat, ut Deo gratias ageret, gloriamque re-
ferret; sed altum in se sapiebat, ut scriptum est
in Paralipomenis: *Quia humilitatus est Ezechias ab*
exaltatione cordis sui; et, Dereliquit eum Dominus,
ut tentaret eum, et sciret quæ in corde ejus erant. B

Deus vero ille clemens, qui semper salutem ho-
minum procurat, volens illum a tali opinione remo-
vere, quam, utpote homo, errando susceperat:
itemque virtutum ejus memor, non permisit ut
usque in finem in lapsu maneret, sed morbum im-
misit, qui ipsum ad vitandæ mortis despera-
tionem ageret. Isaiasque propheta ad illum in-
gressus dixit: *Dispone domui tuæ: morieris enim,*
et non vives C, atque simul duas ab illo amovit
opiniones. Ex Judæis quippe alii dicebant
Christum nunquam moriturum esse; alii vero,
moriturum quidem aiebant, sed ex mortuis resur-
recturum. Cum itaque diceret illi, *Morieris*, unam
ab illo opinionem eliminavit, qua putabat se nun-
quam moriturum esse; cum autem illud adjecit,
et non vives, aliam sustulit, qua dicebant alii, re-
surrecturum esse a mortuis. In morbo quippe ver-
sans, ex utroque dicto edificat se non esse Chri-
stum. Imo etiam ex virtute Spiritus sancti sapientissime subindicabat propheta ipsum non esse
Christum, cum diceret: *Dispone domui tuæ, mor-*
ieris enim, et non vives; ac si diceret: *Dispone,*
quantum ad te pertinet, cui regnum traditurus sis;
ut promissio Dei firma et inconcussa maneat: ne-
que enim tu ille es a prophetis prænuntiatum Chri-
stus, qui regnum habebit sine successore; sed tu
successorem habebis, atque perperam liberos sus-
cipere neglexisti, qui regnum tuum exciperent.
Jam vero curam assignandi habeto, quem regni tui
successorem relinquis. Cum antea se sibi succes-
sorem fore opinatus esset, re demum intellecta
Ezechias, cum flevisset amare, atque penitentia
motus sese in lecto versus parietem convertisset,
qua parte situm erat templum, ut mos est Judæis
agere, templo scilicet intentus, supplicationem emit-
tebat.

Cum autem cogitationes mutasset, mentemque
correxisset, utpote qui exauditus fuisset, ac morbo
recreatus, quindecim vitæ annorum additamento

²² Il Paral. xxxii, 26, 31. ²³ Isa. xxxiii, 1

dignatus, atque mirabiliore alio signo confirmatus, videlicet solis retrogressionem, ejus signi causam mox exponam; tunc canticum Deo cecinit, in quo singula, quae supra diximus recenset, nam sic ait: *Ego dixi: In celsitudine dierum meorum vadam* ³⁵; ac si diceret, Hanc semper penes me cogitationem servavi dicens, Semper vivam, et nunquam moriar. Nam illud, *In celsitudine dierum meorum vadam*, indicat dies ejus nunquam praecedendos esse; ac quasi quispiam tacite roget: Hæc te cogitante, quid accidit tibi? infert et ait: *In portis inferi relinquam annos residuos* ³⁶; ac si dicat: Hæc me cogitante, repente in gravem lapsus morbum, novi primæ cogitationi non ultra insistendum; sed in inferno annis reliquis manendum esse. Deinde: *Non amplius video salutare Dei in terra* ³⁷. Salutare Dei hic Christum significat: ita enim et Simeon in Evangeliiis, cum Christum in ulnis suscepisset, Deum rogabat ut ex hac vita dimitteretur, quandoquidem oculi ejus viderant salutare Dei, ac si diceret, ipsum Christum; nam responsum acceperat a Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi videret Christum Dominum ³⁸. Hoc **303** igitur hic vult Ezechias indicare, scilicet, Non tantum a tali animi sensu abscessi, atque a magnificis illis de meipso cogitationibus cessavi; sed neque ipsum Christum in terra videre merui, cum vitæ anni quindecim solum mihi supersint. Non amplius video hominem ex cognatione mea; ac si diceret: Nam postquam quindecim annos pristina vitæ meæ adjectos a Deo accepi, in morte non modo ipsum videre non dignus habebor; sed nec ex hominibus, nec ex cognatione mea quempiam video. *Reliqui residuum vitæ meæ*; ac si dicat, Rejuncta prior cogitatione, ac deinde probe et ut par erat cogitans, agnovi me finem vitæ habiturum esse.

Postea dicit: *Exiit et abiit a me, quemadmodum is qui solvit tabernaculum, quod fixerat* ³⁹; videlicet, tam longe abest a præsentī mente et sententia mea prior illa superbiz cogitatio, ac si quis tabernaculum figens, confestim solvat illud. *Spiritus meus apud me fuit, quasi tela proxime succidenda* ⁴⁰. Parum absuit quin anima mea me desereret, quasi tela, quam texit mulier, quæque proxime succidenda est. *In die illa traditus sum usque mane quasi leoni: sic contrivit omnia ossa mea: a die usque ad noctem traditus sum* ⁴¹; ac si dicat: In illo itaque tempore infirmitatis meæ, quasi leoni terribili conterenti ossa, ita febri traditus sum indesinenter a matutino usque ad vespërā, a vespéra usque ad matutinum contritus ab ipso. *Sicut hirundo sic vociferabor; et sicut columba, ita meditabor* ⁴²; id est, in illo tempore ita vocem emittebam, sicut hirundo scutas ac tremulas voces edit: atque ita in laboribus gemebam, ut columbis mos est meditari. Illud

A ἀξιοθεῖς, καὶ ἐτέρῳ σημείῳ παραδοξότερον πιστωθεῖς, λέγω δὴ, τῷ ἀναποδισμῷ τοῦ ἡλίου· ὃς τὴν αἰτίαν μικρὸν ὑστερον ἐρῶ· τότε ἦσε τὴν ψῆφον τῷ Θεῷ, δηλῶν ἐν αὐτῇ ἕκαστα τῶν προειρημένων· φησὶ γὰρ οὕτως· Ἐγὼ εἶπα· Ἐν τῷ ὕψει τῶν ἡμερῶν μου πορεύσομαι· ὥσαντι, τοῦτον αἶν τὸν λογισμὸν ἔσωζον παρ' ἐμαυτῷ, λέγων ὅτι αἶν ζῶ, καὶ οὐδέποτε τελευτῶ. Τῷ γὰρ εἰπεῖν, Ἐν τῷ ὕψει τῶν ἡμερῶν μου πορεύσομαι, ἐδήλωσεν ὡς οὐδέποτε κολοβωθήσονται αἱ ἡμέραι αὐτοῦ· καὶ ὡς τινες κατὰ ἀποσώπῃσιν αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι ταῦτά σου ἐνθυμούμενοι, τί σοι συμβέβηκεν; ἐπάγει καὶ φησιν· Ἐν πύλαις ἁβδὸν καταλείψω τὰ ἔτη τὰ ἐπὶ λοιπῶν· ὥσαντι, ταῦτά μου διαλογιζομένου, ἀθρόως ἀβήρωσις ἐκ τῆς περιπεσιῶν, ἔγνω μὴκέτι τοῦ λογισμοῦ τοῦ προτέρου ἔχειν, ἀλλ' ἐν τῷ ᾧ διατρέβειν τὰ ἔτη τὰ ἐπὶ λοιπῶν. Εἶτα, Οὐκέτι οὐ μὴ ἴδω τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἐνταῦθα τὸν Χριστὸν σημαίνει· οὕτω γὰρ καὶ Συμεὼν ἐν Εὐαγγελίοις διεξάμενος τὸν Χριστὸν εἰς τὰς ἀγκάλας, τὸν Θεὸν παρεκάλετο ἀπολυθῆναι τῆς ζωῆς, ἐπεὶ ἑωράκασι οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ· ὥσαντι, αὐτὸν τὸν Χριστὸν· ἦν γὰρ αὐτῷ κεχρηματισμένος ὑπὸ τοῦ Πνεύματος μὴ ἰδεῖν θάνατον, ἵνα οὐ ἴδῃ τὸν Χριστὸν Κύριον. Τοῦτο δὲ ἐνταῦθα ἐξέκλεις βούλεται θηλοῦν· ὅτι οὐ μόνον ἀπέστη τοῦ λογισμοῦ ἐκείνου, καὶ πέπαυμαι τὰ ὑπὲρ ἐρᾶς πεταζόμενος· ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἀξιοῦμαι ἰδεῖν ἐπὶ τῆς γῆς, πέντε καὶ ὅσα μόνον ἔτη λοιπὰ ἔχων ζῆσαι. Οὐκέτι οὐ μὴ ἴδω ἀνθρώπων ἐκ τῆς συγγενείας μου· ἵνα εἴπῃ· Μετὰ γὰρ τὰ δεκαπέντε τῆς προθεσμίας ἔτη ἔλαβον παρὰ τοῦ Θεοῦ, τελευτῶν οὐ μόνον ἐπὶ ἐκείνους οὐκ ἀξιοῦμαι ἰδεῖν· ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ τῆς συγγενείας μου. Κατέλιπον τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς μου· ἵνα εἴπῃ· Ἀποβαλλόμενος τοίνυν τὸν πρότερον λογισμὸν, καὶ τὰ δέον τῷ λοιποῦ λογισάμενος, ἔγνω ὅτι τέλος ζωῆς ἔχω.

Εἰτά φησιν· Ἐξῆλθε καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' ἐμοῦ, ὥσπερ ὁ καταλύων σκηνήν, πῆξας· ἵνα εἴπῃ· Καὶ τοσοῦτον ἀπέστη τῆς ἡμετέρας διανοίας ὁ πρότερος τῆς ὑπερηφανίας λογισμὸς, ὡς ἂν τις πῆξας σκηνήν, εὐθέως αὐτὴν καταλύσῃ. Τὸ πνεῦμά μου παρ' ἐμοὶ ἐγένετο, ἐρίθου ἐγγιζούσης ἐκτεμεῖν· παρ' ὀλίγον δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ μου κατελείπε με, ὥσπερ ἰσθὺς γυναῖκος ἐριθουμένης ἔτοιμος τοῦ τμηθῆναι. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ παρεδόθην ἕως πρῶτῳ ὡς λέοντι, οὕτως συντέτριψε πάντα τὰ ὀστέα μου· ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἕως νυκτὸς παρεδόθην ἵνα εἴπῃ· Ἐν ἐκείνῳ τοίνυν τῷ καιρῷ τῆς ἐμῆς ἀβήρωσις ὥσπερ λέοντι φοβερῶ συντρίβοντι, ὅτι, οὕτω τῷ πορευτῷ παρεδόθην ἀδολειπτός, ἀπ' ἐωθεν ἕως ἐσπέρας, ἀπὸ ἐσπέρας ἕως πρῶτῳ συντρίβόμενος ὑπ' αὐτοῦ. Ὡς χελιδὼν, οὕτω φωνήσων, καὶ ὡς περιστερὰ, οὕτω μελετήσων· τουτέστιν, ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ οὕτως ἡμῖν ἀφίεσι τὴν φωνήν, ὥσπερ ἡ χελιδὼν ἀφίησιν ὄξος καὶ διατρώμους φωνὰς,

³⁵ Isa. xxxviii, 40. ³⁶ ibid. ³⁷ ibid. 11. ³⁸ Luc. ii, 26. ³⁹ Isa. xxxviii, 12. ⁴⁰ ibid. ⁴¹ ibid. 15. ⁴² ibid. 14.

καὶ οὐ
ταῖς π
εἰσω,
χρόνος
Γραφῇ
λέγει,
θήσεται
κεῖν
ἐξελθὼν
χῆς, κ
καὶ τοῦ
ἀποβλέ
τῶν ἐλπί
ψυχῆς
φας τὸ
ὑπάρχει
σποτα,
πνὴν
τῇ γ
δαίμων
ἐξήγει
ἐξῆσα,
ἀμαρτί
τας ἐπ
αἰνέσει
σε, οἱ
σύντη
τρόπος
τοῦ ζῆ
καὶ σ
ἐν ἔθ
ἀλλὰ

Κοῦ,
οὐχί,
εἰς τὰ
θάνατος
θαῖς δι
εἰς τοῦ
καὶ εὐ
κατὰ τ
τρίτη
ἀνέτρε
καὶ συ
κου
περὶ τ
σημει
τάχα δι
λεύοντι
Θεὸν, κ
ποδίσαι
ἐαυτὸν
τοῦτον
στοιχεῖ
ἐταξε,
καχρημ
εἰ τὸ

καὶ οὕτως ἤμην τοῖς πόνοις ὀδυρόμενος, ὥσπερ ἔθος· αὐτὰς πελαῖαις μελετῶν. Τὸ δὲ φωνήσω, καὶ μελετήσω, ἀντὶ τοῦ, ἐφώνησα καὶ ἐμελέτησα, καίται, χρόνος ἀντὶ χρόνου, ὥσπερ καὶ πολλοῦ ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ καίται τὸ τοιοῦτον ἰδιῶμα· ὡς ὅταν ὁ Ἥσας λέγῃ, Ὡς πρόσθετον ἐπὶ σφατὴν ἤχηθαι ἀντὶ τοῦ, ἀχθήσεται. Ἐξέλιπον γὰρ μου οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ βλέπειν εἰς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τὸν Κύριον, ὃς ἐξέλατό μου, καὶ ἀφελάτο μου τὴν ὁδόν μου τῆς ψυχῆς, Κύριε. καὶ αὐτῆς γὰρ ἀνηγγέλη σοι. Ἰνα εἴπῃ· Καὶ τοσοῦτον ἀνέτεινον τὸ ὄμμα τῆς διανοίας μου ἀποδιέπων εἰς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ, πρὸς αὐτὸν τῶν ὧν σωτήρα Θεὸν ἀνατιθέμενος τὴν τῆς ἐμῆς ψυχῆς ὁδόν, ἣν καὶ ἀφείλου παρ' ἐμοῦ, ἀντιστρέφας τὸ τῆς ὑπερηφανίας εἶδος εἰς ταπεινώσιν καὶ ὑπακοὴν θεοσεβείας, ὑπὲρ ἧς καὶ διαπαντός, ὦ Δέσποτα, εὐχαριστήσω σοι. Καὶ ἐξήγειράς μου τὴν πνοήν, καὶ παρακληθεὶς ἔκτισα. Ἐλλοι γὰρ μου τὴν ψυχὴν, ἵνα μὴ ἀπόληται, καὶ ἀπέρριψάς ὁπίσω μου πάσας τὰς ἁμαρτίας μου· Ἰνα εἴπῃ· Ἐξήγειράς μου γὰρ τὴν πνοὴν τῇ σὴ παρακλησίᾳ, καὶ ἔκτισα, συστρέφας μου τὴν ψυχὴν ἀπολυμένην, τὰς ἁμαρτίας εἰς τὰ ὀπίσω ἀπιστρέφας, μὴ ἰάσας ἔτι ταύτας ἵπταλνυσθαι ἐμπροσθέν μου. Οὐ γὰρ οἱ ἐν ἔδου ἀνέσσωσί σε, οὐδὲ οἱ ἀποθανόντες εὐλογήσουσί σε, οὐδὲ ἐλπιοῦσιν οἱ ἐν ἄθῃ τὴν ἐλεημοσύνην σου. Οἱ ζῶντες εὐλογήσουσί σε, ὃν ἐρόπον κἀγὼ· Ἰνα εἴπῃ· Εἰ γὰρ οὐ συνεχώρησάς με τοῦ ζῆν ἐτι, πῶς ἂν εἶχον ἐπιστρέψαι, ἢ μετανοῆσαι καὶ σωθῆναι, ἢ ἐλπίσαι τὸ παρὰ σοῦ ἔλεος τῶν ἐν ἔδου νεκρῶν οὐ δυναμένων τι τοιοῦτον ποιῆσαι, ἀλλὰ σὺ μᾶλλον τῇ σὴ εὐσπλαγχνίᾳ χαρισισμένον;

Τὸ κείμενον.

Κοῦρον τὴν σκιὰν κλίνει δέκα ἀναβαθμούς· οὐχὶ, ἀλλὰ ἐπιστρέφω ἢ σκιὰ ἐ' ἀναβαθμούς εἰς τὰ ὀπίσω. Μετὰ τὸ κλίνειν οὖν τὴν σκιὰν προέαντος τοῦ ἡλίου τοὺς ἐ' ἀναβαθμούς, τότε δυνάμει θείᾳ διὰ τῆς προσευχῆς τοῦ προφήτου, ἀπιστρέφῃ εἰς τοῦπίσω ὁ ἥλιος, καὶ γέγονε πάλιν μεσουράνιο· καὶ εὐρέθη ἀναβαθμοῦσα ἡ σκιὰ τῶν ἐ' ἀναβαθμῶν κατὰ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν. Εἰ γὰρ ἦν τὸ ἐμπάλιν τρίτῃ ὥρᾳ τῆς ἡμέρας, οὔτε ἡ σκιὰ ἦδ' ὁραμοῦσα ἀνέτρεχεν, οὔτε ὁ ἥλιος ἀνεπώδεν εἰς τοῦπίσω· εἰ καὶ συνέβη τὴν θύραν καὶ τοὺς ἀναβαθμούς τοῦ οἴκου Ἐξελίω ἐπὶ τὴν δύσιν ὀρῶν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς θέσεως τοῦ οἴκου. Ἡ αἰτία δὲ τοῦ τοιοῦτου σημείου αὕτη ἐστίν· ὅτιπερ τὰ πολλὰ τῶν ἐθνῶν, τάχα δὲ πάντα, τῇ στρατιᾷ μᾶλλον τοῦ οὐρανοῦ δουλεύοντα, τὸν ἥλιον τιμῶσιν, ὡς μελίζονα ἀπάντων Θεὸν, καὶ πατέρα τῶν φωτῶν ὄντα. Τοῦτον οὖν ἀναποδίσαι καλεῖσθαι ὁ Θεός, ἐδήλωσε πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ἑαυτὸν μὲν εἶναι τοῦ παντός Δεσπότην, δοῦλον δὲ τοῦτον ὑπάρχειν, καὶ οὐ Θεόν. Εἰ γὰρ τὸ τηλικούτον στοιχεῖον ἀναποδίσαι παρὰ τὴν συνθήειαν προσέταξε, πῶς μᾶλλον τοῖς ἡττοσιν ὡς ἰδίοις δούλοις περηγμένος καλεῖσθαι δύναται! Ἐρῶ δὲ σὺν Θεῷ καὶ εἰ τὸ ἀντεῦθεν κέρδος ἐγένετο. Ἀναβαθμῶντος τοῖνον

A autem, vociferabor, et, meditabor, periinde est ac, vociferatus et meditatatus sum, tempusque aliud pro alio jacet, quemadmodum plerumque in divina Scriptura hoc ipsum idioma occurrit. Ut cum Isaias dicit: Sicut agnus ad occisionem ductus est⁴²; id est, ducetur. Defecerunt enim oculi mei respiciendo in altitudinem cæli ad Dominum; qui eripuit me, et abstulit dolorem animæ meæ, Domine, de ipsa enim annuntiatum est tibi⁴³; ac si dicat: Ita intendi oculos mentis meæ aspiciendo in altitudinem cæli, ad te omnium servatorem Deum reponens animæ meæ dolorem, quem a me abstulisti; superbia mea in humilitatem et obsequentiam religionis conversa: qua de re semper, o Domine, gratias agam tibi. Et excitasti mihi halitum, et consolatus vixi. Eruiisti enim animam meam, ut non periret, et abiecasti retro me omnia peccata mea⁴⁴; ut dicat: Consolatione quippe tua excitasti spiritum meum, et vixi: convertens animam meam mortuam, 304 peccata retro vertisti, nec permisisti ut illa ante me extenderentur. Neque enim qui in inferno sunt laudabunt te, neque mortui benedicent tibi, neque sperabunt qui in inferno sunt misericordiam tuam. Videntes benedicent tibi, sicut et ego⁴⁵; ac si dicat: Nisi enim mihi adhuc vitam concessisses, qui potuissem converti aut penitere et salutem consequi, aut misericordiam tuam sperare, cum mortui, qui in inferno sunt, nihil huiusmodi præstare possint, sed tu maxime ex commiseratione tua id concesseris?

Textus.

Leve est umbram decem gradibus inclinare: non, sed retrovertatur umbra decem gradibus⁴⁶. Postquam ergo sole procedente umbra decem gradibus declinasset, tunc divina virtute, per prophetæ orationem sol retro conversus, ac in medium cælum denovo regressus est, umbramque decem gradibus retrogressam fuisse comperitum fuit, secundum sacram Scripturam. Nam si hora diei tertia fuisset, neque umbra postquam processerat retrogressa fuisset, neque sol retro measset: etiamsi contigisset januam et gradus ædium Ezechie ad occidentem respicere. Et hæc quidem de domus situ et positione. Tanti vero signi et miraculi causa hæc est: quod scilicet gentes multæ, et fortassis omnes, exercitui cæli maxime servientes, solem, ut eorum maximum et patrem luminum, honorarent. Hunc porro cum retrocedere iussit Deus, omnibus sane gentibus declaravit, ac quidem universi Dominum, hunc vero servam, non Deum esse. Nam si tantum clementum præter consuetudinem retrogredi iussit; quanto magis minoribus aliis, ut propriis famulis; imperare valet! Dicam vero, favente Deo, quid inde emolumenti evenierit. Sole igitur retrogresso, res in omnium notitiam gentium usque ad extrema

⁴² Isa. LIII, 7. ⁴³ Isa. XXXVIII, 14. ⁴⁴ ibid. 17. ⁴⁵ ibid. 14. ⁴⁶ IV Reg. xx, 10.

terræ venit; ita ut Babyloniz rex Merodach filius Baladan, procul positus signumque conspicuus, in stuporem et horrendi mirabilisque spectaculi investigationi curiositatem venerit. Stupor enim ac tremor cum regem ipsum, tum optimates ejus occupaverat, ita ut maxima cura omnes, astronomiz videlicet deditos, tanti et tam horrendi prodigii causam ediscere flagitarent. Multa vero perquisitione facta, edidit Ezechiam Judææ regem, in ægritudinem ac vitæ desperationem lapsum, rogasse Deum, qui ipsi et sanitatem, et annorum vitæ quindecim additamentum concessisset; atque ut promissioni suæ fidem faceret, magnum illud ac terribile prodigium edidisse: quia ipse **305** est Deus deorum, qui fecit cælum et terram et omnia quæ in eis sunt.

ἔστιν θεὸς τῶν θεῶν, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς.

Hæc cum didicisset Babylonius, ipso opere edoctus illum esse universi Deum, confestim multa dona et legationem ad Ezechiam misit, utpote qui vere Dei universorum servus atque ab eo dilectus esset. Hinc item edocetur, cælum non sphaeram, quæ volvatur, esse, ut fert Babyloniorum opinio: in quam illi suspicionem in constructione turris in alto positi, inciderunt; verum stare cælum in terra defixum, quasi fornicem. Nam si sphaera existeret, nequaquam sane, cum universum ad anteriora declinet et volvatur, sol contrarium cursum teneret, cum universo non circumvolutus; ita ut trium horarum spatio, id est quarta diei parte, retrocederet, et rursus alia quarta parte, donec ad eundem locum rediret, unde retrogredi cœperat. De his porro omnibus figuris in *Cosmographia Christiana*, ut ipse, vir admirande, nosti, hortante religioso Pamphilo Hierosolymitano, scripsimus. Ipse namque propheta, cujus ministerio solis retrogressio facta est: cum per tremendum illud miraculum Babyloniorum opinionem re et opere confutans, probasset cælum non esse sphaeram se circumvolventem, sed eos falsam sententiam tenere, non diu postea cæli figuram ita descripsit: *Qui statuit cælum sicut fornicem; ac rursus: Dominus Deus qui fecit cælum et fixit illud*¹⁷, simul figuram declarans, quod scilicet sit sicut fornix, quod statuerit et fixerit ipsum, et quod non volvatur. His porro dictis manifestum est ipsum Babylonius utilem fuisse: quod sane cuique volenti ediscere liceat ex iis, quæ Cyri Persarum regis D tempore gesta sunt. Nam cum præ manibus acceptum Isaie librum legeret, clausulam illam reperit, ubi quæ ad ipsum Cyrum pertinent prænuntiantur: ait quippe ibidem Isaias: *Hæc dicit Deus christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut obediant in conspectu ejus gentes, et robur regum dirumpam. Aperiam coram eo januas, et urbes non clauduntur. Ego ante te ibo, et montes complanabo: portas æreus conteram, et veces ferreos confringam. Et dabo tibi thesauros occultos, absconditos, et invisibiles; ut cognoscas quia ego Dominus Deus tuus, qui voco nomen*

¹⁷ Isa. xl, 32.

αὐτοῦ ἡλίου, πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἕως ἑσχάτου τῆς γῆς γνωστὸν γέγονεν, ὥστε καὶ τὸν Βαβυλωνίων βασιλεῖα Μερωδάχ υἱὸν τοῦ Βαλαδὲν, πόρρωθεν ὄντα καὶ θεωρήσαντα τὸ σημεῖον, εἰς ἐκπλήξιν, καὶ ἐρευνᾶν ἐλθεῖν τοῦ φοβεροῦ καὶ παραδόξου θαύματος. Θάμβος γὰρ καὶ φόβος περιεῖχεν αὐτὸν τὸν βασιλεῖα καὶ τοῦ αὐτοῦ μεγίστην, μετὰ σπουδῆς ζητοῦντας, περὶ τῆς ἀστρονομίαν πάντας ἐποσημένους, τοιοῦτου φοβεροῦ καὶ μεγάλου σημείου τὴν αἰτίαν μαθεῖν. Πολλῆς δὲ ζητήσεως γενομένης, μαρθάνει ὡς Ἐζεκίας ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας ἀβρωστία περιπεσὼν καὶ εἰς ἀπόγνωσιν ἐλθὼν ἤβητο πρὸς τὸν θεόν, καὶ δέδωκεν αὐτῷ ὕψαιον καὶ προσθήκην ζωῆς ἐτῶν ιε'. Ἐνεκα τοῦτου πρὸς πίστωσιν τῆς ἐπαγγελίας ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸ μέγα καὶ φοβερὸν σημεῖον τοῦτο, ὅτι αὐτὸς γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς.

Ταῦτα μαθὼν, καὶ παιδευθεὶς ἐργῷ ὁ Βαβυλωνίως αὐτὸν εἶναι θεὸν τοῦ παντός, τάχιιστα πολλὰ δῶμα καὶ πρεσβίαν τῷ Ἐζεκίᾳ ἐπέστειλεν, ὡς δοῦλον γενήσῃ καὶ ἡγαπημένῳ παρὰ τοῦ θεοῦ τῶν ἑλῶν. Ἐν τούτῳ δὲ πάλιν διδάσκεται ὡς οὐ σφαῖρα στρεφομένη κατὰ τὴν τῶν Βαβυλωνίων δόξαν, ἣν ὡς ἀπὸ τῆς πυργοποιίας ἐφ' ὕψους ποτε γινόμενοι πρῶτον ὑπόπτευσαν, ὁ οὐρανὸς ὑπάρχει, ἀλλ' ἰσταμένος καὶ πεπηγὼς εἰς γῆν, ὡς καμάρα. Εἰ γὰρ ἦν σφαῖρα, οὐκ ἂν τοῦ παντός ἐπὶ τὰ πρόσω στρεφομένου, ὁ ἥλιος τὴν ἐναντίαν ἐδόδαζε μὴ συμπεριφερόμενος τῷ παντί, ὥστε ὡρῶν τριῶν διάστημα, τοῦτοισι τιμάρτον ἡμέρας, ἀναποδοῖσαι· καὶ πάλιν ἑτερον τιμάρτον, ἕως ὅτε ἦλθεν εἰς τὸν τόπον, ἐξ οὗπερ τὴν ἐκποστροφὴν ἐποίησατο. Περὶ τοῦτων δὲ πάντων τῶν σχημάτων ἐν τῇ *Χριστιανικῇ Κοσμογραφίᾳ*, ὡς ὁσθα καὶ αὐτὸς, θαυμάσις, καταγράψαμεν, τοῦ θεοφιλοῦς Παμφίλου τοῦ Ἱεροσολυμίτου ἡμᾶς εἰς τοῦτο προτρεφόμενον. Αὐτὸς γὰρ ὁ προφήτης δι' οὗ γέγονεν ὁ ἀναποδοισμὸς τοῦ ἡλίου, ἐργῷ ἀνελῶν διὰ τοῦ φοβεροῦ σημείου τὴν ὑπόνοιαν τῶν Βαβυλωνίων, ὡς οὐκ ἔστι σφαῖρα στρεφομένη ὁ οὐρανός, ἀλλὰ πεπλησμένη δόξαν δοξάζουσι, μετ' οὐ πολλὸ αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ τὸ σχῆμα λέγει οὕτως· *Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὥσει καμάραν*· καὶ πάλιν· *Κύριος ὁ θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν, καὶ πηξας αὐτόν*· ὁμοῦ καὶ τὸ σχῆμα δηλώσας, ὅτι ὡς καμάρα ἐστὶ, καὶ στήσας καὶ πηξας, καὶ μὴ στρεφόμενον, εἰπὼν. Τὰ τοιαῦτα δὲ συγγραψάμενος, εὐδελὸν ὡς καὶ τοὺς Βαβυλωνίους ὠφέλησεν· ἔγνωσι γὰρ μαθεῖν τῷ βουλομένῳ, ἐκ τῶν κατὰ τὸν βασιλεῖα Περσῶν Κύρου γενομένων. Λαθὼν γὰρ μετὰ χειρὸς τὴν βίβλον Ἡσαίου, καὶ ἀναγνὼς εὖρε τὴν περιοχὴν τὴν περὶ αὐτοῦ προφηθεῖσαν γεγραμμένην· ψηφὶ γὰρ Ἡσαίας ἐν τῇ περιοχῇ οὕτως· *Τάδε λέγει ὁ θεὸς τῷ χριστῷ μου Κύρῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς, ἐπακουσάτω ἡ προσθεὶς αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχυρὸν βασιλεῖον διαβρίξω*. *Ἀνοίξω ἔμπροσθεν αὐτοῦ θύρας, καὶ πόλεις οὐ συνκλεισθήσονται*. *Ἐγὼ ἔμπροσθεν σου πορεύσομαι, καὶ ὄρη ὀμαλῶ, θύρας χαλκῆς συντριψῶ, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συγκλάσω*. *Καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς, ἀποκρύπτους,*

ἀοράτους ἀνοίσω σοι, ἵνα γνῶς δει ἐγὼ Κύριος ὁ θεὸς σου, ὁ καλῶν τὸ δρομὰ σου, ὁ θεὸς Ἰσραὴλ. Ἐνεκεν τοῦ παιδός μου Ἰακώβ, καὶ Ἰσραὴλ τοῦ ἐκλεκτοῦ μου, ἐγὼ καλέσω σε τῷ ὀνόματι σου, καὶ προσδέξομαι σε. Καὶ μετ' ὀλίγα Ἐγὼ ἤγειρα αὐτὸν μετὰ δικαιοσύνης βασιλεῖα. Καὶ αἰσῶ αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ εὐθεῖαι. Οὗτος οἰκοδομήσει τὴν πόλιν μου καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου ἐπιστρέψει, οὐ μετὰ λύτρων, οὐδὲ μετὰ δώρων, εἰπε Κύριος Σαβαώθ. Καὶ θαυμάσας τὴν πρόβυσιν καὶ τὴν πρόβησιν καὶ εὐρὺν, καὶ τὸ ἴδιον ὄνομα διαβρήδην ὑπὸ τοῦ προφήτου προσηρυχθῆν, ἐκλείψας ἅν λαὸν ἀνελθεῖν ἐν Ἱερουσαλμοῖς, ἀφ' ὧν ποιησάμενοι τῆς αἰχμαλωσίας, δοῦς καὶ δαπανήματα εἰς οἰκοδομήν τῆς πόλεως καὶ τοῦ ναοῦ. Οὐ μόνος δὲ αὐτὸς ἐποίησε τοῦτο, ἀλλὰ καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ὡς οὐ ἐταλίσθη ἡ πόλις καὶ ὁ ναός.

Ἐστὶ δὲ καὶ ἡ πρόσταξις Κύρου ἐγγράφως ἐν ταῖς Παραλιπομέναις καὶ ἐν τῷ Ἑσδρα τεταγμένη, παρακαλεῖν πάντα τὸν λαὸν ἀνελθεῖν, λέγουσα οὕτως· Ἐτους πρώτου Κύρου τοῦ βασιλέως Περσῶν, τοῦ τελεσθῆναι λόγον Κυρίου ἀπὸ στόματος Ἱερემίου, ἐξήγειρε Κύριος τὸ πνεῦμα Κύρου βασιλέως Περσῶν, καὶ παρήγγειλε φωνῇ ἐν πάσῃ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, καὶ γε ἐν γραπτῷ λέγων· Οὕτως εἶπε Κύρος βασιλεὺς Περσῶν· Πάσας τὰς βασιλείας τῆς γῆς ἔδωκέ μοι Κύριος ὁ βασιλεὺς τοῦ οὐρανοῦ· καὶ αὐτὸς ἐπεσκέψατο ἐπ' ἐμὲ τοῦ οἰκοδομῆσαι οἶκον αὐτῷ ἐν Ἱερουσαλὴμ τῇ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. Τίς ἐν ὑμῖν ἀπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ; καὶ ἔσται ὁ θεὸς αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀναθήτω. Ὅρα, θαυμάσιε, πᾶσι λαοῖς ὁμολογεῖ ἀνεγνωσκέσθαι τὴν βίβλον Ἑσθαιρ, καὶ πιστευκέναι τοῖς γεγραμμένοις, καὶ μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ δαπάνης πληρῶσαι τὰ γεγραμμένα ἐν τῇ Γραφῇ. Πῶς οὐκ εὐδελον τυγχάνει, ἐπὶ ἐκ τούτων πάντων ὠφέλεια πολλὴ θεοσεβείας γέγονε πᾶσι τοῖς ἔθνεσι; Πῶς δὲ καὶ οἱ τοσαύτην πίστιν ἐσχηκότες εἰς τὴν Γραφὴν τοῦ Ἑσθαιρ, ἀπιστήσαντες καὶ περὶ τοῦ σχήματος τοῦ οὐρανοῦ, λέγοντες ἐν αὐτῇ· Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὥσει καμάραν; Μάλιστα καὶ νεαρῶν ὄντων κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῶν γενομένων θαυμάτων τῶν κατὰ τῆς Σαναχρείμ, καὶ τοῦ ἀναποδισμού τοῦ ἡλίου· ἔθεν καὶ πάντες οἱ ἔνδοξοι αὐτῶν πεπεισμένοι περὶ τούτων τῶν διαβοήτων σημείων, καὶ ἐκ τῆς προβήσεως τοῦ Ἑσθαιρ, συνέθεντο τῇ γνώμῃ τοῦ βασιλέως ἀπολύσαντες τὸν λαὸν μετὰ πάσης τιμῆς. Πρῶτοι οὖν πάντων στοχασάμενοι καὶ ὑποπτεύσαντες Βαβυλωνίαν, σφαιραν εἶναι τὸν οὐρανὸν, πρῶτοι πάλιν ἐδιδάχθησαν διὰ Ἑσθαιρ τοῦ προφήτου, ὡς οὐ σφαῖρα τυγχάνει, ἀλλὰ καμάρ. Ἐξ ὧν καὶ ἡμεῖς παραλαβόντες τὰ σχήματα πάντα κατεγράψαμεν ἐν τῇ Χριστιανικῇ Τοπογραφίᾳ, ὀνομάσαντες τὸν διδάσκαλον ἐν τῷ προοίμῳ, τὸν καὶ παραδόντα· λέγω δὲ τὸν μέγαν πατρίκιον, τὸν ἐκ γῆς Χαλδαίων ἐνταῦθα παραγενόμενον. Καὶ ταῦτα πάλιν περὶ τούτων.

Ἐλθόντων δὲ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ Βαβυλωνίου πρὸς τὸν Ἑσθαιρ, πάλιν ἀνθρώπινον ὀνομαίνας, καὶ ἀπαρθεὶς τὴν διάνοιαν, τούτους μετὰ πάσης χαρᾶς

⁴⁴ Isa. XLV, 1-4. ⁴⁵ ibid. 13. ⁴⁶ I Esdr. I, 1-5.

A tuum, Dens Israel. Propter puerum meum Jacob et Israel electum meum ego vocabo te nomine tuo, et accipiam te⁴⁴. Et paulo post: Ego suscitavi eum cum iustitia regem. Et omnes viæ ejus rectæ. Hic ædificabit civitatem meam, et captivitatem populi mei reducet, non cum pretio et muneribus, dixit Dominus Sabaoth⁴⁵. Qui præscientiam illam et prædictionem admiratus, cum nomen suum 306 diseret a propheta prænuntiatum reperisset, jussit populum ascendere Hierosolimam, et captivitatis dimissionem concessit, ad constructionem urbis et templi sumptus supeditans. Nec ipse solus id præstitit, sed etiam qui post illum fuerunt, donec urbs et templum absolverentur.

Est vero ipsum Cyri decretum scripto consignatum in Paralipomenis et in libro Esdræ, jubens universum populum ascendere, his verbis: Anno primo Cyri regis Persarum, ut compleretur verbum Domini ex ore Jeremiæ, suscitavit Dominus spiritum Cyri regis Persarum, ac pronuntiavit vocem in omni regno suo, etiam per scripturam, dicens: Sic dixit Cyrus rex Persarum: Omnia regna terræ dedit mihi Dominus rex cæli, et ipse respexit in me, ut ædificarem ei domum in Jerusalem, quæ est in Judæa. Quis in vobis ex universo populo ejus? et erit Deus cum ipso: ascendat⁴⁶. Vide, vir admirande, quo pacto fateatur se librum Isaïæ legisse, et scriptis ejus credidisse, ita ut cum multa cura et sumptu quæ in Scriptura ferebantur impleret. Qui non palam sit, ex his omnibus multum utilitatis ad religionem universis gentibus obvenisse? Quomodo autem ii, qui tantam fidem in Isaïæ Scripturam habuerunt, de cæli figura non ipsi crediderint, cum ait, Qui statuit cælum sicut fornix⁴⁷? cum maxime illo tempore miracula contra Senacherim edita, atque solis retrogressio adhuc recentia essent: unde omnes eorum optimates ex hisce ubique celebratis signis, necnon ex prædicatione Isaïæ persuasi, Regis sententiæ consenserunt, populo cum nullo non honore dimisso. Cum primi itaque Babylonii conjectarent ac suspicarentur cælum esse sphaeram, primi item edocti sunt per Isaïam prophetam, non esse sphaeram, sed fornix. Unde nos quoque schemata omnia accipientes, ea in *Topographia Christiana* descripsimus, ubi doctorem, qui illa nobis tradidit enuntiavimus; dico autem magnum patricium, qui ex terra Chaldæorum huc profectus est. Et hæc his de rebus dicta sunt.

Oratoribus regis Babylonie Ezechiam adeuntibus, rursum ille humanum quidpiam passus, elatusque animo, ipsos cum omni gaudio, rem sibi

⁴⁷ Isa. XL, 21.

gloriosam esse ratus, excepit : præter voluntatem vero Dei in regiam intromisit, thesauros atque divitias suas omnes ostendit. Tunc rursus Isaias ad ipsum mittitur, qui mentem ejus corrigat, eumque ironice sic affatur : *Quid dicunt homines isti ? et unde ad te venerunt ? Respondit* **307** *Ezechias : Ex terra procul venerunt ad me ex Babylone. Dixit iterum Isaias : Quid viderunt in domo tua ?* Ille autem, videns eum ut gnarum interrogare, vers dicit et sic eum alloquitur. *Omnia quæ sunt in domo mea viderunt : nihilque est in domo mea, quod non viderint : sed etiam thesauros meos* ²¹. Tunc comminantis more, mentis elationem ejus castigans, quæ ipsi futura sunt prænuntiat, his verbis : *Audi sermonem Domini exercituum : Ecce dies veniunt, et auferentur omnia quæ sunt in domo tua, et omnia quæ condiderunt patres tui, usque ad diem hanc, in Babylone : et non relinquetur verbum, quod dixerit Dominus. Et filii tui qui egredientur ex te, quos gignes, assumet, et erunt eunuchi in domo regis Babyloniorum* ²²; ac si dicat : Quid rursus cogitationibus extolleris ad propriam, non vero ad Dei gloriam accipiens legatos Babylonii? Oportuit te ex pristinis exemplis erudiri : nam ad gloriam, non tuam, sed meam, signa magna edita sunt : ut etiam gentes erudirentur, ac magnificentiam meam ediscerent : quam rursus despiciens, elatus es, nec gratias retulisti. Sed cum sine me oratores illos receperis, ipsisque quas a me divitias oblines ostenderis : ideo abhinc ediscas, in posterum, successorum tuorum tempore, me omnes divitias tuas in rapinam et captivitatem Babylonis traditurum, quia gloriam nostram neglexisti, teque mihi prætulisti. Quoniam tamen probus semper et pius fuisti, id temporibus tuis non continget. His auditis ac re intellecta, Ezechias humiliatus, utpote justus et Deo obsequens, gratias agens dixit ad Isaiam : *Bonus est sermo Domini, quem locutus est : sit pax in diebus meis* ²³.
 χίας καὶ συνέλξαι καὶ ταπεινωθεῖς, ὡς δίκαιος καὶ ὑπῆκοος Θεῷ, εὐχαριστήσας εἶπε πρὸς Ἡσαΐαν· Ἀγαθὸς ὁ λόγος Κυρίου, ὃν ἐλάλησεν· ἔστω εὐχήνη ἐν ταῖς ἡμέραις μου.

Quod autem omnia secundum prophetæ sermonem evenierat, palam est : quia Nabuchodonosor Babylonius, vastatis Hierosolymis, omnia in Babylone exportavit, atque ex regia stirpe adlectis sibi pueris, Daniele, Ananiam, Azariam, et Misaelem, abscissis genitalibus, ad ministerium sibi destinavit. Mos quippe est ut reges tales sibi pueros ad famulatum assumant : nam cum ipso versabantur. Siquidem ne unus quippe eorum matrimonium, aut liberi, aut quid simile in divina Scriptura memoratur, vel auditum uspiam est. Verum et traditio et consuetudo, secundum prophetiam, imberbes illos et leni facie in imaginibus representat. Quod autem in hisce miracula multa, prodigia, revelationes, vaticinia facta sint, atque magna hinc utilitas Babylonis, Medis et Persis

A ὁπεδέξατο, εἰς οἰκεῖον κλῆς· εἰσήγαγε δὲ αὐτοὺς καὶ παρὰ γνώμην Θεοῦ εἰς τὰ βασίλεια, δείξας αὐτοῖς τοὺς θησαυροὺς καὶ πάντα τὸν πλοῦτον αὐτοῦ. Τότε πάλιν ἀπεστάλη Ἡσαΐας πρὸς αὐτὸν ἐπανορθῶν τὴν δίκαν αὐτοῦ, καὶ φησι πρὸς αὐτόν, ἐλθὼν ἐννοούμενος· *Τί λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ; καὶ πόθεν ἤκασι πρὸς σέ ; Καὶ εἶπεν Ἐζεχίας· Ἐκ γῆς πόρρωθεν ἤκασι πρὸς με ἐκ Βαβυλῶνος. Εἶπε πάλιν Ἡσαΐας· Τί εἶδουσιν ἐν τῷ οἴκῳ σου ;* Ὁ δὲ, ἐγνωκὼς ὅτι εἰδὼς ἔρωτᾷ, τὴν ἀλήθειαν λέγει, καὶ φησι πρὸς αὐτόν· *Πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ μου εἶδουσιν, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ οἴκῳ μου, ὃ οὐκ εἶδουσιν· ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν τοῖς θησαυροῖς μου. Τότε λέγει πρὸς αὐτόν ὡς ἐν τάξει ἀπειλῆς, καταφύγων αὐτοῦ τὴν ἱππασιν τῆς διαβολῆς, τὰ μέλλοντα*
 B μετ' αὐτὸν γίνεσθαι, καὶ φησιν· *Ἀκούσον τὸν λόγον Κυρίου σαβαώθ· Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, καὶ λησθήσεται πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ σου, καὶ ὅσα ἐθησαύρισαν οἱ πατέρες σου ὥς τῆς ἡμέρας ταύτης ἐς Βαβυλῶνα, καὶ οὐχ ὅπολιπρόσθεται ῥῆμα ὃ εἶπεν Κύριος. Καὶ οἱ υἱοὶ σου, οἱ ἐξελεῖσονται ἐκ σοῦ, οὓς γεννήσεις, λήθηται, καὶ ἔσονται ἐντρουχιοὶ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως τῶν Βαβυλωνίων· ἵνα εἴπῃ· Τί πάλιν ἐπαίρη τοῖς λόγοις εἰς οἰκεῖον κλῆς, καὶ οὐκ εἰς δόξαν Θεοῦ, δείκμενος τοὺς πρῶσθεντας τοῦ Βαβυλωνίου ;* Ἐκεῖ οὐ γὰρ παιδεύεσθαι ἐκ τῶν προλαβόντων, ὅτι οὐ τοσούτον εἰς δόξαν σὴν, ἀλλ' εἰς δόξαν ἐμὴν, τὰ μεγάλα σημεῖα γεγόναι, πρὸς τὸ καὶ τὰ ἰδὼν παιδεύεσθαι τὴν ἐμὴν μεγαλειότητα· ἥς πάλιν καταφρονῶν ἐπηρώτης μὴ εὐχαριστήσας· Ἀλλ' ἀνεῖ ἐμοῦ δεξιόμενος καὶ δείξας τοῖς πρῶσθεσιν ἐν παρ' ἐμοῦ ἐκτίσω πλοῦτον· τοιγαροῦν ἀπαντεῦθεν μαθήσῃ ὦ ; μετὰ ταῦτα, ἐπὶ τῶν σὼν διαδόχων, πάντα τὴν σὸν πλοῦτον εἰς ἀρπαγὴν καὶ αἰχμαλωσίαν παραδώσω τοῖς Βαβυλωνίοις· ὅτι ἡμέλησας πάλιν τῆς ἡμετέρας δόξης, σεαυτὸν προτιμήσας ἐμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ αἰ ἐνάρητος γέγονας καὶ εὐσεβής, ἐπὶ τῶν καιρῶν σου οὐδὲν τοῦτον συμψήσεται. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἐζεχίας

D Ὅτι δὲ πάντα κατὰ τὸ ῥῆμα τοῦ προφήτου γέγοναν, εὐδὴλον· ὡς Ναβουχοδονόσορ ὁ Βαβυλωνίος κορθήσας τὰ Ἱερουσόλυμα, πάντα ἐλάβεν ἐν Βαβυλῶνι· καὶ ἐκ τοῦ γένους δὲ τοῦ βασιλικοῦ ἐκλεξάμενος νεανίσκους, τοὺς περὶ Δανιὴλ, καὶ Ἀνανίαν, καὶ Ἀζαρίαν, καὶ Μισαήλ, καὶ τὰ γεννητικὰ τῆς φύσεως ἐκτεμὼν ἀπ' αὐτῶν μόρια, πρὸς ἰδίαν ὑπηρεσίαν κατέστησεν. Ἐκ τοιούτων γὰρ ἔθος ἐστὶν ὑπηρετεῖσθαι τὸν βασιλέα· μετ' αὐτοῦ γὰρ καὶ ἀνεστρέφοντο. Οὕτε γὰρ γάμος ἐνδὲς ἐξ αὐτῶν φέρεται παρὰ τῇ θεῇ Γραφῇ, οὐδὲ τέκνον, οὐτε τῶν τοιούτων ἠκούσθη περὶ αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ παράδοσις καὶ ἡ συνήθεια κατὰ τὴν προφητείαν, ἀγενεῖους καὶ λείους ἐν ταῖς εἰκόσιν ἀναγράφουσιν. Ὅτι δὲ καὶ ἐπὶ τούτων πολλὰ θαύματα, καὶ παράδοξα, καὶ ἀποκαλύψεις, καὶ προρρήσεις καὶ πολλὴ ὠφέλεια παρέτε

²¹ Isa. XXXIX, 5. ²² ibid. 4. ²³ ibid. 5-7. ²⁴ ibid. 8.

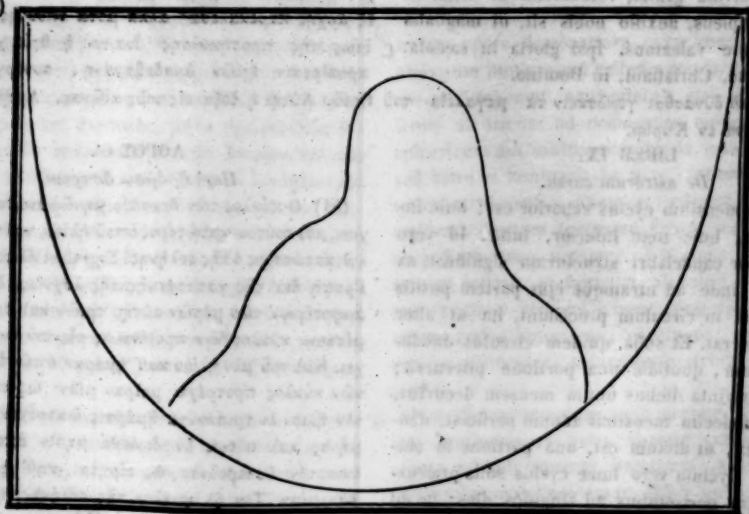
Βαβυλῶνι
 ἔγνων
 τῶν τε
 θεοσεβῶν
 ὧν,
 καὶ τοῖς
 σβαί
 πρᾶγμα
 ἰθὺν, δ
 τάνοντε
 πᾶν
 ἀγαθόν
 ταλάδ
 λουσαν
 ἡμῶν
 Γραφῇ
 πάντα
 λειαν
 φιλόχο
 ἡμῶν
 Γραφῇ
 ὠφέλει
 ἀνθρώπ
 εὐλογί
 ἡμετέ
 πάντα

Ἦσαν
 τραπέζ
 καὶ τῶ
 ἐν τῇ
 οὕτω κ

βαβυλωνίους, καὶ Μήδοις, καὶ Πέρσαις γέγονεν, οὐκ ἔγνωσας, ὡς θαυμάσιος Πέτρε, ὥστε τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν τιμᾶν αὐτοὺς μεγάλως, καὶ ἐκτίθεσθαι δόγματα θεοσεβείας εἰς τοὺς ἰδίους λαοὺς περὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὧν, καὶ τοὺς λέγοντας βλασφημίαν κατ' αὐτοῦ τιμωρεῖσθαι προσέταξαν. Οὕτως αἱ δὲ θεοὶ οἰκονομῶν τὰ πράγματα, διὰ τοῦ ἰδίου λαοῦ παιδεύει πάντα τὰ ἔθνη, δικαιοπραγοῦντας μὲν αὐτοὺς δοξάζων, ἀμαρτάνοντας δὲ κολάζων, καὶ αἰχμαλωσίαις παραπέμπων· δι' ἑκατέρου παιδεύων τὰ ἔθνη, τὴν αὐτοῦ ἀγαθοουργίαν καὶ μεγαλειότητα· ὅπως καὶ αὐτὰ μεταλάβωσι θεοσεβείας, προσηλυτίζόμενα εἰς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλύπτεσθαι πίστιν τὴν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὕτε γὰρ μία κεφαλή τῆς Γραφῆς οὕτε ἰσὺς ἐν ἀκαίρως συνεγράφη· ἀλλὰ πάντα χρησίμως καὶ πρὸς κοινὴν καὶ ποικίλην ὠφέλειαν τῶν ἀνθρώπων συνεγράφησαν. Διὸ παραχαλῶ, φιλόχριστε, διὰ σοῦ καὶ τοὺς ἐντυγχάνοντας ταύτῃ ἡμῶν τῇ Γραφῇ, συνεχῶς ἀναγινώσκειν τὴν θείαν Γραφὴν, καὶ τὰ ἐκ ταύτης κέρδος καρποῦσθαι, ὡφελεῖν δυνάμενον πάντα ἀνθρώπων τὰ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα πράγματα. Γένοιτο δὲ ἡμᾶς τῶν θείων εὐλογιῶν καὶ ἐπαγγελιῶν ἐπιτυχεῖν, εὐχαῖς τῶν ἡμετέρων διδασκάλων καὶ τῆς σὲ ἀδελφότητος, τὰ πάντα φιλόχριστε.

A obvenerit, non ignoras, admirande Petre; ita ut reges eorum ipsos summo in honore habuerint, atque decreta pro 308 pia religione, circa Deum universorum populis emisissent, fatentes esse Deum deorum et Dominum dominorum: ac de iis qui blasphema in ipsum dicta proferrent, supplicium sumi jussissent. Ita semper Deus res probe dispensans, per populum suum gentes omnes erudit, quando eos juste sese gerentes gloria afficit, peccantes vero castigat, et in captivitatem mittit: ac utroque modo gentes instituit ad bonitatem ac munificentiam suam agnoscendam; ut et ipsæ ad piam religionem accedant, prius exercitatz ad fidem per Dominum nostrum Jesum Christum revelandam. Neque enim vel unus apex vel iota unum in Scriptura abs re et temere positum] est; sed omnia utiliter et ad commune variumque hominum emolumentum conscripta sunt. Quamobrem, o Christi amantissime, rogo per te omnes qui hanc lucubrationem nostram lecturi sunt, ut frequenter divinam Scripturam legant, et inde provenientem lucrentur utilitatem, quæ in divinis humanisque rebus cuivis homini conferri potest. Faxit Deus ut divinas benedictiones et promissiones nanciscamur, precibus doctorum nostrorum et fraternitatis tuæ, o Christi per omnia amantissime.

(49)

Τὸ καίμενον.

Ὅτι οἱ δώδεκα ἄρτοι τῆς προδίσκου, οἱ ἐν τῇ τραπέζῃ καίμενοι, τύπος εἰς τοῦ ἐνιαυτοῦ κύκλου καὶ τῶν καρπῶν τῆς γῆς, καθάπερ προεῖρηται μὲν ἐν τῇ σκηνῇ, κατεγράφη δὲ ἐν τῇ ἐνάντι λόγῳ· οὕτω καὶ νῦν κατεγράψαμεν τὸν κύκλον τῶν δώδεκα

C

Textus.

Quemadmodum duodecim panes propositionis, in mensa jacentes, anni cycli et fructuum terræ typus sunt, ut dictum est cum de tabernaculo ageretur, ac in nono libro describitur; sic et nunc duodecim anni mensium cyclum delineavimus;

(49) Montis conici, qui noctes et eclipses efficit, jam supra positum schema, hic rursus delineat Cosmas, quia ad eorum quæ superius dixi, et ad

noni de cursu astrorum mox sequentis libri intelligentiam multum conferre putat.

necon singulorum mensium fructus, omnium largitori Deo gratias agentes, ut et David **309** Spiritu sancto movente sic Deum alloquitur : *Benedic coronæ anni benignitatis tuæ* ³⁰ : miro sane modo duodecim anni mensium cyclum coronam anni nuncupans, utpote qui terram desuper pulchritudine coronent, eamque ex elementorum temperatione, quam invisibiles virtutes perficiunt, augeant, et menstruos fructus ejus maturescere faciant. Ideo rursum adjecit : *Et campi tui replebuntur ubertate* ³¹ ; ac rursum : *Parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio* ³² ; alibi quoque sic habet : *Omnia ad te exspectant, ut des illis escam in tempore* ³³ , ac si diceret, singulis temporibus congruenter, nos probe enutritos parans. Alibî autem de perquam necessaria nobis esca, quam æstiva conversio efficit, et ad tres subsequentes menses elargitur, sic ait : *A fructu frumenti, vini et olei sui multiplicati sunt* ³⁴ ; miro item modo in gratiarum actione rerum ordinem servans, ac primo frumentum, secundo vinum, tertio oleum memorans : quemadmodum ex benedictione Dei per rationabiles ordines, angelos scilicet et homines, ad tres ætatis menses ordine parantur. Opus itaque est Christianos omnes non ex transcurso neque perfunctorie divinam Scripturam legere, quemadmodum a principio hortatus sum; sed cum studio et ordine condecanti; ut divina gratia, voluntatem et conatum nostrum excipiens, auxilio nobis sit, ut magnalia Dei cognoscere valeamus. Ipsi gloria in sæcula. Amen. Salvete, Christiani, in Domino.

γένηται. εἰς τὸ δύνασθαι γινώσκειν τὰ μεγάλα τοῦ Θεοῦ, Χριστιανοὶ ἐν Κυρίῳ.

LIBER IX.

De astrorum cursu.

Duodecim mensium cyclus superior est; huic inferior, solis; huic item inferior, lunæ. Id vero Scriptura per candelabri structuram significat, ex ternis hinc inde ad utramque ejus partem positis calamis, qui in circulum procedunt, ita ut alter alteri præcurrat. Et solis quidem circulus duodecim mensium, quotidie una portione præcurrit; ita ut sol triginta diebus unum mensem decurrat, atque sic duodecim mensibus annum perficiat, deficiente tamen, ut dictum est, una portione in singulos dies. Cyclum vero lunæ cyclus solis præcurrit duodecim portionibus ad singulos dies; ita ut luna totum triginta dierum circulum, id est mensem unum, absolvere nequeat. Quod si quis facta comparatione **310** rem considerare voluerit, lunæ cyclus a solis cyclo ad singulos dies duodecim portionibus et aliquot minutis deficit, a cyclo autem omnibus superiore, id est, duodecim mensium, cyclus solis quotidie una portione deficit. Hæc porro invisibiles potestates, cum ordine et ratione, secun-

μηγῶν τοῦ ἑνιαυτοῦ (50), ἑκάστω μὴνός τοις καρ-
ποῦς, εὐχαριστοῦντες τῷ πάντων δοτῇρι Θεῷ, καθά-
περ καὶ αὐτοὶ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ κινοῦμενος λέγει·
ἐν ψαλμῷ πρὸς τὸν Θεὸν οὕτως· Ἐὐλόγησον τὸν
στέφανον τοῦ ἑνιαυτοῦ τῆς χρηστοτέτοτος σου·
θαυμασίως στέφανον χρηστότητος τὸν κύκλῳ τῶν
δώδεκα μὴνῶν τοῦ ἑνιαυτοῦ ἐξειπὼν, ὡς στεφανοῦν-
τα μὲν ἄνωθεν τῷ κάλλει τὴν γῆν, αὐξάνοντα δὲ καὶ
παπαίνοντα διὰ τῆς τῶν στοιχείων κράσεως, ἣν αἱ
ἄδρατοι δυνάμεις ἐκτελοῦσι, τοὺς μηνιαίους αὐτῆς
καρπούς. Διὰ τοῦτο πάλιν ἐπήγαγε· Καὶ τὰ πεδία
σου πληθύνουσιν αἰστέτος· καὶ πάλιν, Ἠτοί-
μασας τὴν τροφήν αὐτῶν, οἷοι οὕτως ἡ ἐτοιμα-
σία· καὶ ἐτέρωθι δὲ πάλιν φησὶν οὕτως, Πάντα
πρὸς σέ προσδοκῶσι δοῖναι τὴν τροφήν αὐτῶν
εἰς εὐκαίρην· ὥσαντι, Ἐκάστω καιρῷ ἀρμολίας ἡμῶς
ἐτοιμάζων ἐκτρέφεις. Ἀλλὰ οὐδὲ περὶ τῆς ἀναγ-
κασιότητος ἡμῶν τροφῆς, ἣν ἡ τροπὴ τοῦ θέρους
ἀπαιργαζομένη, εἰς τοὺς τρεῖς μῆνας ἐφεξῆς δίδωσι,
φησὶν οὕτως· Ἀπὸ καρποῦ σίτου καὶ οἴνου καὶ
ἐλαίου αὐτῶν ἐπληθύνθησαν· ἐξαισιῶς πάλιν ἐν
τῇ εὐχαριστίᾳ τὴν τάξιν φυλάξας, καὶ πρῶτον μὲν
εἰπὼν τὸν σίτον, δεύτερον τὸν οἶνον, καὶ τρίτον τὸ
ἐλαιον· καθάπερ ἐξ ἐλλογίας Θεοῦ διὰ τῶν λογικῶν
ταγμάτων, ἀγγέλων καὶ καὶ ἀνθρώπων, εἰς τοὺς
τρεῖς μῆνας τοῦ θέρους ἐφεξῆς κατεργάζονται. Χρὴ
οὖν πάντα Χριστιανὸν μὴ παρέργως μὴδ' ὡς ἐτο-
χε τὴν θείαν Γραφήν ἀναγινώσκειν, καθὰ καὶ
ἐξ ἀρχῆς παρεκάλεσα· ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς καὶ τά-
ξιως τῆς προσηκούσης· ἵνα καὶ ἡ θεία χάρις, τὴν
προσάριπτον ἡμῶν ἀναδεξαμένη, συνέρχεται ἡμῶν
πρὸ Θεοῦ. Αὐτῷ τῇ δόξᾳ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Ἐβραῖον

ΛΟΓΟΣ Θ.

Περὶ δρόμου ἄστρων.

(51) Ὁ κύκλος τῶν δεκαθύου μηνῶν ἀνώτερος ὑπάρχει, καὶ τούτου κατώτερος ὁ τοῦ ἡλίου, καὶ τούτου πάλιν κατώτερος ὁ τῆς σελήνης. Σημαίνει δὲ τοῦτο ἡ θεία Γραφή διὰ τῆς κατασκευῆς τῆς λυχνίας, διὰ τῶν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν αὐτῆς τριῶν καὶ τριῶν καλαμίσκων κυκλοῦσιν πορτοῦνται, εἰς τὸ ἑνὸς προτρέχει. Καὶ τοῦ μὲν ἡλίου καθ' ἡμέραν ὁ τῶν δώδεκα μηνῶν κύκλος προτρέχει μοῖραν μίαν· ὡς εὐρίσκεισθαι τὸν ἥλιον ἐν τριάκοντα ἡμέραις διατρέχοντα τὸν ἑνα μῆνα, καὶ οὕτως ἐν δωδέκᾳ μῆσιν ἀποτελεῖν τὸν ἐνιαυτόν· ὑστεροῦντα, ὡς εἰρητά, καθ' ἡμέραν μοῖραν μίαν. Τὸν δὲ κύκλον τῆς σελήνης, ἡ τοῦ ἡλίου προτρέχει μοῖρας δωδέκα καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ὡς εὐρίσκεισθαι τὴν σελήνην ἐν τριάκοντα ἡμέραις ὑστεροῦσαν ἀποτελεῖν ὅλον τὸν κύκλον, τοῦτέστι, μῆνα ἑνα. Εἰ δὲ τις ἐξ ἀντιστρέφου βουλευθεὶς νοεῖν, τοῦ μὲν ἡλίου ὁ τῆς σελήνης κύκλος ὑστερεῖ καθ' ἑκάστην ἡμέραν μοῖρας δεκαθύου καὶ λεπτὰ τινα· τοῦ δὲ ἀνωτέρου πάντων κύκλου, τοῦτέστι, τῶν δεκαθύου μηνῶν, ὑστερεῖ ὁ κύκλος τοῦ ἡλίου καθ' ἑκάστην ἡμέραν.

⁸⁶ Psal. LXIV, 12. ⁸⁷ ibid. ⁸⁸ ibid. 10. ⁸⁹ Psal. CIII, 27. ⁹⁰ Psal. IV, 8.

(50) Duodecim mensium, fructuumque in singulis nasci solitorum schema inferius habes ad tabulam
iv addita explicatione.

(51) *Hæc in tabula de cursu astrorum explicamus.*

υόραν μίαν. Ταῦτα δὲ κινεῖσιν αἱ δόξατοι δυνάμεις, αὐτάκτως καὶ λογικῶς κατὰ βούλησιν Θεοῦ νόμον τῆς εὐαγγελίας, καθὰ γέγραπται ἐν τῷ Δαυὶδ· *Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ, δυνατοὶ ἰσχύϊ, κοινοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ, τοῦ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς τῶν λόγων αὐτοῦ. Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, λειτουργοὶ αὐτοῦ, κοινοῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

Καὶ ταύτας κατὰ τὸ μέγεθος τῶν τριῶν κύκλων πορείας τῶν δώδεκα οὐρανῶν τῶν ἀστέρων καὶ τῶν δύο μεγάλων φωστῆρων, ἐκ τε θείας βοηθείας κινούμενοι, ἐκ τε τῶν φαινόμενων διὰ τῆς ὁφεινῆς συλλογισμένοι, ὡς ἐν τῇ ἡμέρᾳ Χριστιανικῶς εἰπεῖν, ἐξηγησάμεθα· περὶ δὲ τῆς κατὰ πλάτος τῶν δύο μεγάλων φωστῆρων πορείας, μεταβάσεις τε, ἀνάβωτον τε καὶ καθόδον, συνόδον καὶ πανσελήνηον, συνδέσμων τε καὶ ἐκδιαμέτρων δρόμων, παραλλήλων τε καὶ φάσεων, καὶ ὁμαλῶν κινήσεων καὶ ἀνωμάλων, καὶ βορείου πέρατος καὶ νοτίου, καὶ λοιπῶν ὀνομάτων ὧν βούλονται οἱ ἐκτὸς ὀνομάζειν, ἐν οἷς τὰς ἐκλείψεις τῶν αὐτῶν φωστῆρων ψηφίζουσι, τοῖς εἰδόσι καὶ φιλοσοφοῦσι περὶ τὰ τοιαῦτα τὴν ψῆφον παραχωροῦμεν, ψηφίζειν τε καὶ προλέγειν ἐκλείψεις· μὴδὲν ἡμεῖς ἐκ τούτου βλαπτόμενοι, ἀλλὰ μέλλον καὶ συνιστάμενοι. Εἰ γὰρ τὰ τοιαῦτα ὀνόματα, τὰς μεταβάσεις λέγω, καὶ ἀνάβωτον καὶ καθόδον, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα ἐν τῷ ἡμετέρῳ σῶνται σχήματι, ἀκαίριος ἢ φιλονεικία. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον δεῖκνυται ἐπονομασάμεν διὰ ταύτης ἡμῶν τῆς πραγματείας, ἢ ὅτι καὶ αὗται αἱ ἐκλείψεις ἀμφοτέρων τῶν φωστῆρων συμβαίνουσι τε καὶ ἀρμόζουσιν ἐν τούτῳ τῷ ἡμετέρῳ σχήματι· αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ μηδὲν κινουμένου ἀπὸ ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμὰς, ἢ ἀπὸ δυσμῶν ἐπὶ ἀνατολὰς, μήτε σφαιροειδοῦς ὄντος, ἢ σφαιρῶν πολλῶν ἀλλὰ τῶν ἀστέρων καὶ τῶν φωστῆρων ἐν τῷ ἀέρι διὰ τῶν λογικῶν δυνάμεων καὶ τὸν δρόμον καὶ τὴν τάξιν ἐκτελούντων, καὶ τοῦ σχήματος τῶν δύο οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς σωζομένων, κατὰ τὴν θείαν Γραφήν. Ἐν ᾧ τὰς δύο καταστάσεις, τὴν τε νῦν καὶ τὴν μέλλουσαν, ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς εἰργάσατο· τοὺς κύκλους τούτους, οὓς καταγράψαμεν, οὐκ οὐρανοῦς σφαιροειδεῖς, συνεχεῖς καὶ ναστοὺς τοῖς σώμασι καὶ διαφανεῖς, κατὰ τὴν ἔξωθεν ληρωδίαν.

Ἐν τῷ β' λόγῳ μνησάμεθα εἰπόντες, τοὺς ἀγγέλους κινεῖν τοὺς φωστῆρας, καὶ τὰ ἀστέρα, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὡς πρὸς διακονίαν τῶν ἀνθρώπων τεταγμένους· ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ σχῆμα καταγράψαμεν, ὡς ἐνδέχεται αὐτὸ γραφῇ παραδοῦναι. Ἐχομεν γὰρ μαρτυρίας ἐκ τῆς θείας Γραφῆς, σημαίνουσας ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει. Ὅτι μὲν γὰρ κυκλοφορητικῶς κινούνται, ὁ μακάριος Δαυὶδ σημαίνει λέγων· *Εὐλογησὶς τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς χρηστοτέτοδος σου θαυμασίως· τὸν κύκλον τῶν ἱερῶν στέφανον ἐξεῖπὼν, ὡς στεφανοῦντα τῷ κάλλει ἀνωθεν τὴν γῆν, ὅθεν ἐπήνεγκεν, καὶ τὰ πεδία σου πληροῦσονται πλοῦτος.* Τῷ γὰρ κύκλῳ καὶ τῇ διαδοχῇ τῶν τροπῶν, οἱ καρποὶ τῆς γῆς αὐξοῦσι τε καὶ πεπαινόν-

A dum voluntatem Dei movent : hac scilicet accepta lege, ut scriptum est in Davide : *Benedicite Domino, omnes angeli ejus, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum ejus. Benedicite Domino, omnes virtutes ejus, ministri ejus qui facitis voluntatem ejus* ⁴¹. *Ipsi gloria in secula saeculorum. Amen.*

Et hos duodecim domorum totidem astrorum, necnon duorum grandium luminarium cursus, secundum trium cyclorum longitudinem, sive divino moti auxilio, sive ex iis quæ oculis apparent aestimantes, pro virili nostra Christiano more explicavimus. De cursu vero duorum magnorum luminarium secundum latitudinem, deque eorum transitionibus, ascensibus, descensibus, conjunctionibus, pleniluniis, nodis, et diametralibus cursibus, parallaxibus, phasibus, planis motibus, et tortuosicis, itemque de boreali et australi termino, aliisque nominibus, quæ exteris placet illa vocare, in quibus eorundem luminarium eclipses calculis supputant, nos rerum peritis atque hac de re philosophantibus calculum deferimus, ut supputent et eclipses prænuent. Nihil quippe detrimenti nobis hinc emergit ; imo potius hinc nostra nobis ratio constat. Nam si nomina hujusmodi, nempe transitiones, ascensus et descensus et reliqua omnia in nostro schemate servantur, inopportuna sane contentio fuerit. Nihil quippe aliud hoc in nostro opere demonstrare curavimus, quam quod amborum luminarium eclipses concurrant, et nostro quoque schemati convenient ; etsi cælum nullatenus ab oriente ad occidentem moveatur, neque sphaericum aut multis ex sphaeris compositum sit : sed astra et luminaria in aere, rationabilium virtutum ministerio, cursum et ordinem expleant, ac cælorum duorum terræque figura, secundum divinam Scripturam servetur. Ubi duos status, præsentem scilicet et futurum, ab initio Deus effecit, hos scilicet circulos quos descripsimus ; non autem cælus sphaericus, continuus, corpore solidos ac pellucidos, secundum exterorum nugacitatem.

*N*os dixisse meminimus in secundo libro, angelos, luminaria et astra aliaque omnia movere, utpote ad ministerium hominum deputatos. Hic porro schema delineavimus, **311** quantum describere licet. Nobis quippe testimonia ex Scriptura divina suppeditantur, quæ constat rem ita se habere. Nam quod in circulum moveantur beatus David significat dicens : *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ* ⁴² ; miro sane modo duodecim mensium circulum, coronam vocans, eo quod superne terram pulchritudine quasi coronet ; quare subjungit, *Et campi tui replebuntur ubertate*. Nam ex circulo et conversionum successione fructus terræ crescunt et maturescunt. Quin etiam Moyses in typo terræ,

⁴¹ Psal. cii, 22. ⁴² Psal. lxi, 12.

id est, in mensa, in circulum desuper duodecim propositionis panes reposuit, tres nempe ad angulum quemlibet : angulis quidem significans quatuor conversiones, mensium trium singulas; circulo duodecim menses; panibus vero, annuos terræ fructus : atque ænigmatice curavit, ut menses superne terram in circulum coronarent. Similiterque duodecim tribus in circuitu tabernaculi disposuit, tres ad orientem, tres ad meridiem, tres ad occasum, et ad septentrionem totidem : ab oriente incipiens, ad meridiem ascendens, rursus descendens ad occidentem, deinde vero septentrionem percurrentes, secundum astrorum motum et terræ positionem.

Hunc porro circulum exteri zodiacum vocant, quem nos secundum illorum hypothesin secundo delineavimus. Alias vero septem stellas, quas planetas vocant, in candelabro Moyses ænigmatice, septem scilicet lucernas, locavit, candelabro ad meridiem reposito; ita ut mensæ colluceret versus aquilonem, hebdomadam dierum indicans : ac per hæc omnia, dies, hebdomadas, menses, conversiones, annum significans : nimirum quotidianis panibus, qui singulis diebus novi apponebantur, dies denotans; septem lucernis, hebdomadam; duodecim panum numerò, duodecim menses; quatuor angulis, conversiones; circulo, annum : de quibus in Epistola ad Hebræos divinus Apostolus sic ait : Si ergo esset super terram, nec esset sacerdos, cum sacerdotes essent qui offerrent secundum legem munera : qui exemplari et umbræ deserviant celestium; sicut responsum est Moysi, cum tabernaculum perfecturus esset. Vide, inquit, omnia facito secundum exemplar quod tibi ostensum est in monte ³³. Salomon autem : Oritur sol, et occidit sol, et in locum suum trahit. Oriens ipse illuc procedit ad meridiem, et circumit circumeundo, et in circulos suos procedit spiritus ³⁴. Hic quoque eadem quæ Moyses et David tradidit; videlicet solem ab oriente ascendere ad meridiem, ac per aquilonem circumeundo, conversiones et magnum anni circulum explere, in aere percurrentem; id enim sibi vult illud, procedit ³⁵ spiritus, ac si dicat, in aere. Quod autem ab invisibilibus virtutibus moveantur, id item significat Scriptura divina, his verbis : Vanitati enim creatura subjecta est, non volens, sed propter eam qui subiecit eam in spe : quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei ³⁶; id est, in consummatione angeli a tali servitute liberantur, et a ministerio, quod propter homines obeant : hominibus videlicet immortalibus et immutabilibus effectis, neque tali officio egentibus, ut in Evangeliiis de consummatione loquens Dominus ait : Nam virtutes cælorum movebuntur ³⁷, virtutes cælorum vocans angelos : illud vero, movebuntur, ab ordine et deputatione sua dicit. Aperte igitur angelis, qui et astra et re-

Α ται. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ Μωϋσῆς ἐν μὲν τῷ τύπῳ τῆς γῆς, τοῦτέστι τῇ τραπέζῃ, ἀνωθεν ἔθηκε κύκλῳ τοὺς ἑβ' τῆς προθέσεως ἄρτους κατὰ γωνίαν τρεῖς· σημαινων μὲν διὰ τῶν γωνιῶν τὰς δ' τροπὰς ἀπὸ μηνῶν γ', διὰ δὲ τοῦ κύκλου τοὺς ἑβ' μῆνας, διὰ δὲ τῶν ἄρτων τοὺς ἐνιαυσίους καρποὺς τῆς γῆς, αἰνιγματωδῶς κύκλον τοὺς μῆνας ἐργασάμενος ἀνωθεν στεφανοῦντα τὴν γῆν. Ὁμοίως καὶ τὰς ἑβ' φυλάς κύκλῳ πάλιν τῆς σκηνῆς ἔταξεν, εἰς ἀνατολάς τρεῖς, καὶ εἰς νότον τρεῖς, καὶ εἰς δυσμὰς τρεῖς, καὶ εἰς βορρᾶν τρεῖς· ἐξ ἀνατολῶν ἀρξάμενος, ἀνιών ἐπὶ τὸν νότον καὶ πάλιν κατιῶν ἐπὶ τὴν δύσιν, εἶτα καὶ τὸ λοιπὸν τὸν βορρᾶν διατρέχων, κατὰ τὴν κίνησιν τῶν ἀστρων καὶ τῆς θέσεως τῆς γῆς.

Τοῦτον δὲ τὸν κύκλον οἱ ἔξωθεν ζωδιακὸν καλοῦσιν ὅνπερ καὶ αὐτοὶ κατὰ τὴν αὐτῶν ὑποθήκην δεῦτερον κατεγράψαμεν. Τοὺς δὲ ἄλλους ἑπτὰ, οὓς καλοῦσι πλανήτας, ἐν τῇ λυχνίᾳ ὁ Μωϋσῆς αἰνιγματωδῶς ἑπτὰ λύχνους ἔθηκε· στήσας αὐτὴν εἰς τὸν νότον, ὥστε φαίνειν τῇ τραπέζῃ ἐπὶ τὸν βορρᾶν, σημαίνοντι ἅμα δ' αὐτῶν ἑβδομάδα ἡμερῶν διὰ πάντων σημαινων ἡμέρας, ἑβδομάδας, μῆνας, τροπὰς, ἐνιαυσίον. Διὰ μὲν τῶν ἐφημεριῶν ἄρτων τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν νεαρῶν τιθεμένων ἡμέρας θηλῶν, διὰ δὲ τῶν ἑπτὰ λύχνων, ἑβδομάδα, διὰ δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἑβ' μῆνας, διὰ δὲ τῶν δ' γωνιῶν, τὰς τροπὰς, διὰ δὲ τοῦ κύκλου, τὸν ἐνιαυσίον· περὶ ὧν ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ὁ θεὸς Ἀπόστολος οὕτω φησὶν· Εἰ μὲν οὖν ἐπὶ γῆς, οὐδ' ἂν ἱερθεῖ, ὅτων τῶν ἰερῶν τῶν προσφερόντων κατὰ τὸν νόμον τὰ δῶρα· οἷτινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων, καθὼς κεχηρημάτισται Μωϋσῆς, μέλλων ἐπιτελεῖν τὴν σκηνήν. Ὅρα γάρ, φησὶ, ποιήσης πάντα κατὰ τὸν τύπον, τὸν δευχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. Ὁ δὲ Σολομὼν Ἀνατέλλει δ' ἥλιος, καὶ δύνηι δ' ἥλιος, καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἔλκει· Ἀνατέλλων αὐτὸς ἐκεῖ πορεύεται πρὸς νότον, καὶ κυκλοῖ κυκλῶν καὶ ἐπὶ κύκλους αὐτοῦ πορεύεται τὸ πνεῦμα. Καὶ οὕτως τὰ αὐτὰ τῷ Μωϋσῇ καὶ τῷ Δαυὶδ, ἐειπὼν, ὅτι ἀπὸ μὲν ἀνατολῶν, ἀνέεισιν ἐπὶ τὸν νότον, καὶ διὰ τοῦ βορρᾶ κυκλεύον τὰς τροπὰς καὶ τὸν μέγαν κύκλον τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀπεργάζεται ἐν τῷ ἀέρι διατρέχων· τοῦτο γὰρ λέγει, Πορεύεται τὸ πνεῦμα, ὥσαντι, ἐν τῷ ἀέρι. Ὅτι δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἀοράτων δυνάμεων κινεῖται, καὶ τοῦτο σημαίνει ἡ θεία Γραφή, λέγουσα οὕτως· Τῇ γὰρ μάταιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἐκούσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐκ' ἐλπίδι, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ· τοῦτέστιν, ἐν τῇ συντελείᾳ ἐλευθεροῦνται οἱ ἄγγελοι ἀπὸ ταύτης τῆς δουλείας, καὶ τῆς λειτουργίας ἧς ποιοῦσι διὰ τοὺς ἀνθρώπους· τῶν ἀνθρώπων, ἀθανάτων καὶ ἀτρέπτων γινόμενων, καὶ μηκέτι δεομένων τῶν τοιούτων· καθὰ καὶ ἐν Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος οὕτω περὶ συντελείας λέγει· Αἱ γὰρ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν

³³ Hebr. viii, 5. ³⁴ Eccle. i, 5, 6. ³⁵ Rom. viii, 20. ³⁶ Matth. xxiv, 19.

σαλευθήσονται, τὰς δυνάμεις τῶν οὐρανῶν τοὺς ἀγγέλους καλῶν· τὸ δὲ, σαλευθήσονται, ἀπὸ τῆς αὐτῶν τάξεως λέγει. Σαφῶς οὖν ἐλευθερουμένων τῶν ἀγγέλων, τῶν αὐτὰ τὰ ἄστροι καὶ τὰ λοιπὰ κινού- των τῆς τάξεως καὶ τῆς λειτουργίας ταύτης, πίπτειν εἰς γῆν ἔφησε τὰ ἄστροι.

Καὶ τὸ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον τὸ· Ὅχι πάντες εἰσι λειτουργικὰ πνεύματα εἰς λειτουργίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν· σαφέστερον δηλοῖ, πάντας αὐτοὺς διὰ τοὺς ἀνθρώπους λειτουργοῦντας καὶ διακονοῦντας νόκτας τε καὶ ἡμέρας, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐργαζο- μένους εἰς ἀνάπαυσιν καὶ χρεῖαν τῶν ἀνθρώπων. Ὅτι γὰρ τοῦτων οὐκέτι χρῆζωμεν, ἐκείνοι τῆς δου- λείας ταύτης καὶ τῆς διακονίας ἐλευθεροῦνται ἔξουσι· (1) τὰ ἄστροι ἐπὶ τὴν γῆν. Πάλιν τοῦ ἀπο- στόλου Παύλου πολλοὺς κόπους καὶ θλίψεις καὶ διωγμοὺς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ὑπομένοντος, καὶ λοι- πὸν ἐκ τοῦ πληθους τῶν ἐπηρητημένων κινδύνων κατα- λικνῶν ἀναγκαζομένου, ἡ θεία χάρις δι' ὅπτασι τῶν συγκλῶν αὐτὸν παρεμβεῖτο, μὴ ἀπειπεῖν, ἀλλ' ἐπι- μένειν, καὶ διακονεῖν πρὸς αὐξάνειν καὶ πληθυσμὸν τῆς Ἐκκλησίας. Διηγείται οὖν ἡμῖν αὐτὸς ἐκ τούτων δύο εἰσας, αἵτινες σημαίνουσιν ἡ μὲν περὶ κόπου, ἡ δὲ περὶ μισθοῦ. Τὶ γὰρ φησιν· Ὅλδα ἀνθρώπων ἐν Χριστῷ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων· εἴτε ἐν σώ- ματι, οὐκ ὀλδα· εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ ὀλδα, ὁ θεὸς ὀλδα· ἀρπαγέντα τὸν τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ· καὶ πάλιν φησί· Καὶ ὀλδα τὸν τοιοῦτον ἀνθρώπον ὅτι ἡράκη ἕως τρίτου οὐρανοῦ, καὶ ἡκουσεν ἀρήματα ῥήματα, ἃ οὐκ ἔδυν ἀνθρώπων λαλῆσαι· διαβρόχην τὰ καθ' ἑαυτὸν ὡς εἰς ἄλλου πρόσωπον διηγούμενος· Ὅλδα, φησιν, ἑμαυτὸν, ὁ Κο- ρινθίος, εἰ χρὴ ὅπως ἔλθω εἰς ὅπτασις καὶ ἀποκα- λύψεις Κυρίου, παραδόξως πως καὶ ὑπὲρ λόγον ἀρ- παγέντα εἰς ὕψος πολὺν, λέγω δὴ, τοῦ διαστήματος τοῦ ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ στερεώματος, δίμοιρον, ὡς περιλείπεισθαί μοι τοῦ παντὸς ὕψους τοῦ οὐρανοῦ τὸ τρίτον. Καὶ τί τὸ αἶτιον τῆς ἀρπαγῆς ταύτης σὺν θεῷ λέγω. Ἐπειδὴ αἱ ἀόρατοι δυνάμεις κατὰ τὸ ὕψος τοῦτο ἔνθα ὁ Παῦλος ἡράκη διακονοῦσαι τῷ θεῷ προστά- γματι διὰ τοὺς ἀνθρώπους κινούσι τὰ ἄστροι ἀκατα- παύστως καὶ ἀνεκδιάστως νυκτὸς καὶ ἡμέρας, τού- των ἕνεκα καὶ τὸν Παῦλον ἀρπάσας ἀνήγαγεν ἕως ἐκεῖ· δεικνύων αὐτῷ τὴν ἀνένδοτον αὐτῶν λειτουργί- ας ἣν διὰ τοὺς ἀνθρώπους ποιοῦσιν· ὡς λογικῶς, καὶ εὐτάκτως, καὶ εὐρύθμως, καὶ σοφῶς μετὰ πολ- λοῦ κόπου καὶ σπουδῆς καὶ μερίμνης δουλεύοντες, ἐκτελοῦσι· τρόπον τινὰ τὸν Παῦλον παραμυθούμενος, μὴ ἀπειπεῖν κάμνοντα ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας· ἀλλ' ἐπιμένειν τῇ διακονίᾳ· καθάπερ καὶ τοὺς ἀγγέλους ἐθεάσατο ποιοῦντας. Ὅθεν κατεβάρησεν εἰπεῖν ὁ Παῦλος καὶ τὴν τούτων τάξιν, Ἀρχὰς λέγων, καὶ Ἐξουσίας, καὶ Δυνάμεις, καὶ Θρόνους, καὶ Κυριό- τητας. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν τὸ ἔργον ἐκτελοῦσιν· οἱ δὲ τοὺς ἐργαζομένους ἐπιστατοῦσιν· ἑτεροὶ καταξουσιάζουσι ταξιαρχοῦντες· καὶ, ἀπλῶς εἰπεῖν, πάντες

Alia movent, ab ordine et ministerio hoc suo li- beratis, stellas in terram esse lapsuras dicit.

Illud quoque Apostoli dictum : Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi pro- pter eos, qui hereditatem accepturi sunt salutis ? manifestius declarat illos omnes hominum causa die nocteque ministerio et officio suo vacare, alia- que omnia obire munia ad hominum requiem et usum spectantia. Nam cum illis non ulterius ege- bimus, tunc illi ab hac servitute et ministerio libe- rabuntur, stellas in terram cadere sinentes. Rursus apostolum Paulum labores multos, ærumnas et persecutiones pro Ecclesia perpersum, ac demum ex impendentium periculorum multitudine in animi dejectionem pulsum, divina gratia visionibus fre- quentibus consolabatur, ne desponderet animum ; sed spe fultus in ministerio ad Ecclesie augmen- tum et propagationem perseveraret. Nobis igitur ille hinc duas causas affert, quarum alia laboris, alia mercedis significationem habet. Quid enim ait ? Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, sive in corpore nescio, sive extra corpus, nescio, Deus scit, raptum huiusmodi usque ad tertium cælum ; et iterum ait : Et scio huiusmodi hominem, quia raptus est usque ad tertium cælum, et audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui ; ubi aperte ea quæ ad se pertinent, quasi de alia per- sona loquens, effert. Novi, inquit, o Corinthii ; si quidem oporteat ad visiones et revelationes Domini venire, me miro prorsus et rationem exsuperante modo ad multam sublimitatem raptum esse, ad al- titudinem scilicet spatii, quod a terra ad firmamen- tum intercedit ; suntque duæ tertie partes, ita ut tertia tantum pars altitudinis cœli residua mihi fuerit. Quæ vero causa raptus huiusmodi fuerit Deo dante narrabo. Quia invisibiles virtutes in al- titudine illa, ad quam raptus Paulus fuit, 313 di- vino jussui parentes, hominum causa sine requie et incunctanter nocte dieque astrâ movent ; ideo raptum Paulum eo usque deduxit, ut ipsi indesi- nens illorum ministerium, quod hominum causa obeunt, ostenderet : quam rationabiliter nimirum, concinne, pulchre et sapienter cum labore, studio et sollicitudine multa ministrando, illud expleant, ut sic Paulum quodammodo consolaretur, ne pro Ecclesia laborando desponderet animum ; sed (quod angelos præstare videbat), in ministerio persevera- ret. Unde eorum ordinem Paulus enarrare est aus- sus, Principatus memorans, Potestates, Virtutes, Thronos et Dominationes. Siquidem ex illis alii opus perficiunt ; alii operantibus præstant ; alii or- dinum principes potestatem obtinent : ac, ut sum- matim dicam, omnes pariter ingemiscentes et con-

¹ Hebr. iii, 14. ² II Cor. xii, 2. ³ Ibid. 3.

(1) Sic. Forte ἐξουσίαις.

dolentes magna sollicitudine, cura et rationabili ordine, opus perficiunt, omnes cupidi obtinendæ liberationis ab ea, quam propter homines gerunt, servitute.

De raptu autem in paradysum, iterum, Deo juvante, verba faciam. Quia post exitum ex corpore animæ justorum, qui digni habiti sunt ut in regnum cælorum ingredientur, in paradiso deponuntur (ut latronis, qui una cum Christo crucifixus est, exemplo edocemur), usque ad resurrectionem; ac in præstanti et honorabili loco, ab invisibilibus virtutibus cum hymnis et cum nullo non honore servantur; illuc deducto Paulo, laborum præmia et certaminum coronas consolationis causa ex parte tantum ostendit; unde res illas perfecte narrare non potuit: imo potius tales esse dixit, ut enarrari et adiri non possent; etiamsi hoc scribere ausus sit, nempe sibi, utpote qui cursum ministerii compleverit, et fidem servaverit, repositam a Domino esse coronam iustitiæ: neque solummodo sibi, sed etiam omnibus sui similibus. Et hæc quidem de visionibus dicta sunt.

Hic porro notandum est stellæ omnes infra firmamentum esse, sub duabus illis tertiis partibus altitudinis cæli motum et circumvectionem habentes, ministerio scilicet et opera invisibilium virtutum. Hinc vero docemur angelos supra stellas non ascendere. Nam si omnes sunt administratorii spiritus, ad ministerium missi propter eos qui hereditatem accepturi sunt salutis⁷⁰: si quis huic opinioni adversetur, angeli superius ascendentes ministerium indicet: quod si indicare non valeat, non nobis, sed Scripturæ divinæ obtemperet. Fieri enim nequit ut is, qui mortalis, aut corruptibilis, aut mutabilis est, supra stellas incedat, nisi prius ex resurrectione **314** mortuorum, incorruptibilitatem, immortalitatem et immutabilitatem a Deo accipiamus: similiterque nec angeli, nobiscum a servitute liberati, stellisque in terram projectis, nisi prius et ipsi immutabilitatem et libertatem referant; alias non ascendimus superius, firmamentum non findimus, in regnum cælorum ingredientes: id enim indicat Apostolus dicens: *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt*⁷¹; ac si per carnem diceret, mortalitatem, per sanguinem vero, mutationem. Ait itaque non posse mortalem aut mutabilem quempiam regnum cælorum possidere. Tandem subiungit: *Neque corruptio incorruptionem possidet*⁷²; rursum hoc adjecit, declarans nihil corrupti posse illo ingredi: damnum quippe potius, quam utilitatem inde caperet. Quemadmodum enim nos procihi positi, ac discum solis considerantes, hac in re perseverare non possumus, damnum potius ac cæcitatem hinc referentes, quam utilitatem; ita de quovis mortali, aut muta-

Α ὁμοίως συστανάζοντες καὶ συναδίνοντες, μετὰ πολλῆς φροντίδος καὶ μερίμνης καὶ τάξεως λογικῆς τὸ ἔργον ἐκτελοῦσιν· ἐπιθυμοῦντες πάντες ὁμοῦ ἐλευθερίας τυχεῖν, ἧς ποιῶσι δουλείας διὰ τοὺς ἀνθρώπους.

Περὶ δὲ τῆς ἀρπαγῆς τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ, πάλιν, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν συνεργούντος, λέξω. Ἐπειδή περ μετὰ τὴν ἐξοδὸν τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος, αἱ ψυχὰς τῶν δικαίων, τῶν ἀξιουμένων εἰσεῖναι ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἐν τῷ παραδείσῳ ἀποκρίθενται, ὡς ἐκ τοῦ κατὰ τὸν λησθῆν τὸν τῷ Κυρίῳ συσταυρωθέντα διδασκόμεθα, ἄχρι τῆς ἀναστάσεως, ὡς ἐν ἐξαίρετῳ καὶ τιμίῳ χωρίῳ ὑπὸ τῶν ἀοράτων δυνάμεων διατηροῦμεναι μετὰ ὕμνων καὶ πάσης τιμῆς· ἐκεῖ πάλιν ἀρπάσας τὸν Παῦλον, δεῖκνυσιν αὐτῷ τέως μερικῶς παραμυθεύμενος τὰ τῶν κόπων ἱπαθία καὶ τῶν ἀγῶνων τοὺς στεφάνους· ὅθεν διηγήσασθαι τελείως τὰ πράγματα οὐκ ἔδυνάμην, εἰπὼν μᾶλλον ἀβήρητα αὐτὰ τυγχάνειν καὶ ἀνέφικτα· συγγράφει δὲ καταβαρύνσας, ὡς τὸν δρόμον τῆς διακονίας πληρώσαντι, καὶ τὴν πίστιν τηρήσαντι, ἀποκρίσθαι αὐτῷ στεφάνον δικαιοσύνης παρὰ τοῦ Κυρίου· οὐ μόνον δὲ αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ὁμοίοις αὐτοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ὁπτασιῶν εἵπομεν.

Ἐπισημαντέον δὲ ἐνταῦθα ὅτι τὰ ἄστρα πάντα κάτωθεν εἰσι τοῦ στερεώματος, ὅπῃ τὸ ὁμοίον τοῦ οὐρανόου ὕψους κινούμενα καὶ περιστρεφόμενα ὑπὸ τῆς λειτουργίας καὶ τάξεως τῶν ἀοράτων δυνάμεων. Καὶ ἐκ τούτου διδασκόμεθα ἐπικείμενα τῶν ἄστων ἄγγελον μὴ ὑπερβαίνειν. Εἰ γὰρ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν, ἢ ἀντιλέγων εἰπάτω καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ ὑπερβαίνοντος ἀγγέλου· εἰ δὲ μὴ εὐπορεῖ δεῖξαι, πεπιθέσθαι μᾶλλον μὴ ἡμῖν, ἀλλὰ τῇ θεῇ Γραφῇ. Ἀδύνατον γὰρ θνητὸν εἶναι ὄντα, ἢ φθαρτὸν, ἢ τρεπτὸν, ἐπικείμενα τῶν ἄστων βαίνειν, εἰ μὴ λάβωμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀφθαρσίαν, καὶ ἀθανάσιαν, καὶ ἀτρεπτότητα ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν· ὁμοίως καὶ ἄγγελοι μεθ' ἡμῶν ἐλευθερούμενοι τῆς δουλείας, καὶ ῥίπτοντες τὰ ἄστρα ἐπὶ τὴν γῆν, εἰ μὴ κομίσωνται καὶ αὐτοὶ τὴν ἀτρεπτότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, οὐ βαίνομεν ἐπικείμενα, καὶ τέμνομεν τὸ στερέωμα, εἰσερχόμενοι εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ ὁ Ἀπόστολος λέγων, *Σὰρξ καὶ αἷμα βασιλεῖαν Θεοῦ κληρονομεῖν οὐ δύναται*· ἵνα εἴπῃ διὰ τοῦ, *σὰρξ, θνητότης*, καὶ διὰ τοῦ αἵματος, *τροπή*. Ἀδύνατον οὖν εἶπε θνητὸν ἢ τρεπτὸν ὄντα κληρονομεῖν τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. Ἀμέλει ἐπιφέρει, *Ὅδδ' ἡ φθορά τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ*· πάλιν καὶ τοῦτο προσέθηκε, δηλῶν ὡς οὐδὲ φθαρτὸν τὴν δύναται ἐκεῖ ἀνέναι· βλάπτεται γὰρ, ἥ περ ὠφελεῖται. Ὅσπερ γὰρ ἡμεῖς μακρὸθεν ὄντες καὶ προσέχοντες τυχόν τῷ δίσκῳ τοῦ ἡλίου, διαμῖναι οὐκ ἰσχύομεν, βλαπτόμενοι μᾶλλον καὶ τυφλούμενοι, ἥ περ ὠφελοῦμενοι· οὕτως ἐστὶ καὶ ὁ θνητὸς, ἢ ὁ εἰς τρεπτόν ὄν, ἢ φθαρτὸς, ὑπερβῆναι τοὺς ὁρους ζητῶν καὶ προσεγγίσει· αὐτῇ τῇ ὁδῷ τῆς

⁷⁰ Hebr. i, 14. ⁷¹ I Cor. xv, 50. ⁷² ibid.

βασιλείαν·
Καθάρσει
κρῶν, δ
μένος, κ
οὐρανόου
ας, ὡς
γραπτῶν
βασιλείαν
τὴν ἀνα
πᾶ· οὐτ
νοὶ εἰσε
παραδεί
τὴν μὲ
γινώσκον
κόσμου
ἡδία κ
Ἄσπερ
τό τε κ
πος ἐστ
καὶ μα
εἰρηγ
ἐσήμεν
νάς· ἡ
ρομφα
ξίλου
φωστῇ
ραῖμα
βασιλεί
εἶναι τ
θεοῦ
τῆς γε
παύσει
ρομφα
ἐπὶ τ
ράτων
στερέω
ἐνθα
ταί.
τοῦ
τῶν
ρομφ
τῇ
καὶ
στερ
τῶν
σὶν
κλή
Ἄμ

βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ἐστὶ μακρόθεν αὐτῆς ὢν. καθάπερ οὖν καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ἀφθαρτος τῷ σώματι καὶ ἀθάνατος γενόμενος, καὶ κατὰ ψυχὴν ἀτρεπτός, τότε ὑπερέβη τὰς οὐρανίους δυνάμεις, καὶ τῷ στερέωματι προσεγγίσας, ὡς κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, καθὰ γέγραπται, ἔταμε τοῦτο, εἰσελθὼν εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, καθὰ καὶ ὁ Παῦλος διηγείται λέγων, αὐτὸν ἀναβεβηκέναι ὑπὲρ πάντος πάσης ἀρχῆς, καὶ τὰ λοιπὰ· οὕτω καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ ἄγγελοι ταῦτα κομιζόμενοι εἰσερχόμεθα. Πάλιν τὰ δύο ξύλα τὰ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου, αἰνιγματικῶς τὴν νῦν κατάστασιν καὶ τὴν μέλλουσαν προσημαίνουσι· καὶ τὸ μὲν ξύλον τοῦ γινώσκαι καλὸν καὶ πονηρὸν, τύπος ἐστὶ τοῦτου τοῦ κόσμου τοῦ θνητοῦ καὶ τρεπτοῦ, ὡς ἔχοντος αὐτοῦ ἡδὺ καὶ λυπηρὰ, καὶ παιδευτηρίου τυγχάνοντος. Ὡς οὖν καὶ ὁ Ἀδὰμ ἐκπαίδευσεν ἐν αὐτῷ τῷ ξύλῳ τὸ τε καλὸν καὶ τὸ κακόν· τὸ δὲ ξύλον τῆς ζωῆς τύπος ἐστὶ τοῦ μέλλοντος οὐρανοῦ κόσμου, ἐν ᾧ ζωὴ καὶ μακαριότης κρατεῖ· τὸ γὰρ εἰπεῖν, *Μήποτε ἐκτείνῃς τὴν χεῖρα, καὶ ἀσθὲν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς*, ἐσήμανε τὸ ὄψος τοῦ ξύλου, δι' αὐτοῦ δὲ τὰς ἀνω μονάς. Ὡς οὖν ἔταξε τὰ χερουδὶμ καὶ τὴν φλογιτὴν βομφαίαν τὴν στρεφομένην, φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, οὕτως ἔταξε τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς φωστῆρας τοὺς στρεφόμενους περὶ τὸ ὄψος τοῦ στερέωματος, ἵνα ἐστὶ καὶ ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν σημεῖαι βουλόμενος ἀδάσους εἶναι τῶς τοῖς ἀνθρώποις τὰς ἀνω μονάς. Ἐν τῷ πάθει τοίνυν τῷ ἐαυτοῦ ὁ Δεσπότης Χριστὸς συνεισέζηγε τὴν τοῦ ληστοῦ ψυχὴν ἐν τῷ παραδείσῳ, παύσας τὴν φυλακὴν τῶν χερουδὶμ καὶ τῆς φλογιτῆς βομφαίας τῆς στρεφομένης· μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ τῆς ἀναλήψεως παρελθὼν, τὴν πληθύν τῶν ἀοράτων δυνάμεων καὶ τοὺς φωστῆρας καὶ αὐτὸ τὸ στερέωμα τεμὼν, εἰσελήλυθεν εἰς τὴν βασιλείαν, ἵνα ἀθανασία καὶ ἀτρεπτότης καὶ μακαριότης κρατεῖ. Ἐν τῇ οὖν συντελείᾳ παυομένων τῶν ἀγγέλων τοῦ περιστρέφειν τοὺς φωστῆρας καὶ πιπτόντων τῶν ἀστρων, οὐκ ἐστὶ τὰ χερουδὶμ καὶ ἡ φλογιτὴ βομφαία διαίρουσα καλύπει τοὺς ἀνθρώπους βαίνειν ἐν τῇ ὄντως ζωῇ, ἀλλὰ μετάρσιοι γενόμενοι οἱ δίκαιοι, καὶ τὴν πρόσφατον ὁδὸν ὁδεύοντες, καὶ τέμνοντες τὸ στερέωμα σὺν τῷ Δεσπότη Χριστῷ, τὴν βασιλείαν τῆς ζωῆς κληρονομήσουσιν. Ἀξίωσον καὶ ἡμᾶς· σὺν τοῖς δικαίοις σου ταύτης τῆς ζωῆς καὶ τῆς κληρονομίας, ὁ ἔχων οἰκτιρμούς καὶ μέγα ἔλεος. Ἀμήν.

ΑΟΦΟΣ Ρ.

Χρήσεις Πατέρων.

Τινὲς τῶν φιλονεικεῖν εἰωθότων, ἀναγνόντες τὴν βίβλον, καὶ μὴ εὐποροῦντες ἀνοφθαλμεῖν πρὸς τὴν τοσαύτην μαρτυρίαν τὴν ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν παρ' ἡμῶν ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ γενομένην, τοιαύδε πρὸς ἡμᾶς ἔφρασαν, ὅτι Ὑμεῖς καὶ οἱ ὁμότεροι Πατέρες ἄλλως πως κατὰ τὸ ὑμῖν συμβαλλόμενον ἐρμηνεύετε

billi aut corruptibili cogitantium, qui terminos transgredi, ac viam ad regnum colorum ducentem adire quærat; quandoquidem illa procul positus est. Quemadmodum igitur Dominus Christus, resurgens ex mortuis, incorruptibilis corpore et immortalis factus, atque secundum animam immutabilis, tunc cœlestes virtutes transcendit, atque cum ad firmamentum appropinquasset, utpote melior angelis factus, sicut scriptum est ⁷², illud discidit, ingressusque est in regnum colorum, ut Paulus enarrat dicens ipsum ascendisse supra omnem principatum, etc., eodem prorsus modo nos et angeli quoque, hæc nobiscum referentes, eo ingrediemur. Rursum duo ligna in medio paradisi, cum præsentem, tum futurum statum ænigmatice præsignificant: ac lignum quidem scientiæ boni et mali, figura est hujus mundi, mortalis ac mutabilis, utpote qui et jucundis et tristibus temperetur, ac ceu gymnasium sit. Quo pacto et Adam, isto ligno eruditus et institutus fuit, ac bonum malumque edidit; lignum autem vitæ typus est futuri cœlestis mundi, in quo vita et beatitudo obtinet; nam dictum illud: *Ne forte extendat manum, et accipiat de ligno vitæ* ⁷³, ligni sublimitatem denotat, ac per eam supernas mansiones. Quemadmodum igitur cherubim constituit, atque flammæ gladium versatilem ad viam ligni vitæ custodiendam deputavit; ita et angelos deputavit et luminaria, quæ circa firmamenti sublimitatem vertuntur: ubi est via ad regnum colorum deducens. Cum significare vellet Dominus Christus supernas mansiones hactenus hominibus inaccessas ³¹⁵ fuisse, in passione sua latronis animam secum tulit in paradisum, laxata cherubinorum ac flammæ gladii versatilis custodia: post resurrectionem vero, ad assumptionem accedens, invisibilium virtutum multitudinem, luminaria ipsumque firmamentum discindens, ingressus est in regnum, ubi immortalitas, immutabilitas et beatitudo obtinet. In consummatione igitur, cum angeli luminaria circumvolvendi finem faciant, ac cum astra cadent, cherubini et flammæ gladius non ultra cohibebunt homines, quominus in veram vitam introeant; verum justis, sublimes effecti, atque in nova illa visa incedentes, et firmamentum cum Domino Christo findentes, regnum vitæ in hereditatem accipient. Dignare ut nos quoque cum justis tuis hanc vitam et hereditatem oblineamus, qui miseratione et misericordia magna præditus es. Amen.

LIBER X.

Loca Patrum.

Quidam ex illis qui contentioni studiosi sunt, hoc perlecto libro, cum tot tantaque divinarum Scripturarum testimonia obtineri ipsisque obsistere non valerent, sic me compellabant: Sane vos et Patres vestri abs re talem divinarum Scripturarum interpretationem, quæ vestræ opinioni faveat,

⁷² Hebr. 1, 4. ⁷³ Gen. 111, 22.

conciinnastis : nihil quippe in ea fertur hujusmodi de schematibus et figuris mundi, ut vos dicitis ; sed Patres nostri, qui verum haud dubie divinæ Scripturæ scopum agnovere, in expositionibus suis nihil simile nobis tradiderunt, cum Scriptura dicat : *Posuit Deus in Ecclesia primo apostolos, secundo prophetas, tertio doctores* ⁷⁹ ; apostolos quidem et prophetas secundum vestram interpretationem attingere videmini : doctores autem, qui verum Scripturarum scopum exposuerunt, nullatenus affertis ; sed peregrinam viam iniistis, hactenus nemini, præterquam vobis et æssclis vestris, notam. Qua de causa necessitate coacti sumus eorum contendendi studium omnibus palam facere ; ideo testimonia Patrum, quos illi sive obtentu quodam, sive sincere in medium afferunt, hoc in libro congeremus ; ut sua ipsi auctoritate confutentur, utque comprobetur lucubrationem nostram testimoniis omnium apostolorum, prophetarum et doctorum pulchre constare. In medium vero primus prodeat magnus ille Athanasius, qui eadem nobiscum prædicat.

Athanasii ex Epistolis festalibus loca quæ affert Cosmas jam edidimus inter Opera præsulis Alexandrini. Vide hujusce Patrologiæ tom. XXVI, col. 1431.

316-319 Animadvertite mihi, quæso, quomodo magnus hic doctor circa figuram mundi nobiscum consonet, cum videlicet regnum cælorum, magnum et cæleste cœnaculum, quod omni creaturæ sufficiat, appellat : in eoque præcursorem pro nobis ingressum Dominum Christum prædicat, ac nos cum eo in secundo adventu ingressuros clamat, atque illud : *Intra in gaudium Domini tui* ⁸⁰, de cœnaculo illo, id est de cælo cæli, sive de regno cælorum, explicat : atque illud a constitutione mundi hominibus a Deo præparatum fuisse, atque tabernaculum a Moyse structum figuram esse cælorum. Dicant contentiosi illi, qui magnus ille doctor non nobiscum consentiat, et qui extraneam ab ecclesiastica viam ingrediantur ! Apage vanam illorum sollicitudinem. Huic Gregorium Nazianzenum subjungamus, qui licet magnis eorum præconis celebretur, eadem ipsa quæ Athanasius nobis deprædicat.

Gregorii Nazianzeni ex sermone de Paschate.

Sed immolemus Deo hostiam laudis in superno altari, primum velum transeamus, ad secundum accedamus, in Sancta sanctorum penetremus. Qui ergo non manifestum fuerit nos non in peregrina ac ecclesiasticæ extranea via incedere ? Pudore ergo afficiantur illi contentiosi homines, Ecclesiæ consensum cernentes, neque nos indigne ferant : durum enim est illis contra stimulos calcitrare. At tertium post illum in medium producamus, ipsi Gregorio æqualem, Theophilum videlicet, episcopum Alexandrinum, qui et ipse sententiæ nostræ, imo potius veritati, testimonium perhibet.

⁷⁹ I Cor. xi, 28. ⁸⁰ Matth. xxv, 21.

τὴν θείαν Γραφὴν · οὐ γάρ τι τοιοῦτον φέρεται παρ' αὐτῇ περὶ σχημάτων καὶ τύπων, καθὼς ὑμεῖς φετέ· ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι Πατέρες, οἱ καὶ τὸν σκοπὸν τῆς θείας Γραφῆς ἀκριβῶς ὁφειλόντες εἰδέναι, ἐξηγησάμενοι οὐδὲν τοιοῦτον ἡμῖν παρέδωκαν · τῆς Γραφῆς λεγούσης · Ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δευτέρου προφήτας, τρίτον διδασκάλους · τῶν μὲν ἀποστόλων, καὶ προφητῶν δοκίμη κατὰ τὴν ὁμῆσαν ἐρμηνείαν ἐφάπτεσθαι · τῶν δὲ διδασκάλων, τῶν καὶ τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῆς θείας Γραφῆς ἐξηγησάμενων, οὐδ' ὅλως ἐφάπτεσθε, ἀλλὰ ξένην ὁδὸν ὀδεύετε, μὴ μὴδὲν ἐγνωσμένην, εἰ μὴ γε ὑμῖν καὶ τοῖς καθ' ὑμᾶς. Τοῦτου οὖν ἕνεκα ἠναγκάσθημεν πάλιν ἐκθῆλον αὐτῶν τὴν φιλονεικίαν πᾶσι καταστήσαι, παραθέμενοι ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ μαρτυρίας Πατέρων, τῶν καὶ παρ' αὐτοῖς, εἴτε προσφάτοι, εἴτε ἀληθεῖα καταγγελλομένων · ἵν' οἴκοθεν ἔχωσι τὴν ἐλεγχον, ὡς καλῶς καὶ μεμαρτυρημένως παρὰ πάντων ἀποστόλων τε, καὶ προφητῶν, καὶ διδασκάλων, κεῖσθαι τὴν ἡμετέραν Γραφὴν. Παρίτω δὲ εἰς μέσον πρῶτος ὁ μέγας Ἀθανάσιος, τὰ αὐτὰ ἡμῖν κηρύττων.

Κατανόει τὸν μέγαν τοῦτον διδασκαλὸν πῶς πᾶν τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου σὺν τῷ δόγματι, ὁμοίως ἡμῖν συνεχῶς καταλέγει τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀνέγειον μέγα καὶ ὑπερκόσμιον, διαρκοῦν τῇ κτίσει ἐκ πᾶν, καὶ πρόδρομον ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενον ἐν αὐτῷ τὸν δεσπότην Χριστὸν κηρύττει, καὶ ἡμᾶς συνεισφέρεισθαι αὐτῷ ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ βοᾷ. Καὶ τὸ, *Ἐισελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου*, εἰς αὐτὸ τὸ ἀνάγειον λέγει, τουτίστι, τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, ἥτοι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν · καὶ ὅτι ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἡτοιμάσθαι τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι τύπος ἐστὶν ἡ κατὰ Μωσὴν σκηνὴ τῶν οὐρανῶν. Εἰπάτωσαν οἱ φιλονεικοί, πῶς οὐ συμφωνεῖ ἡμῖν ὁ μέγας οὗτος διδασκαλός ; ἢ πῶς ξένην ὁδὸν παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐβαδίσκαμεν ; Ἀπαρτί τῆς τούτων ματαιοπονίας ! Καὶ προσθήσωμεν τοῦτον Γρηγόριον τὸν Ναζιανζοῦ, τὸν ὑπ' αὐτῶν μάλιστα διαβούμενον, τὰ αὐτὰ τῷ πρὸ αὐτοῦ καὶ ἡμῖν ἐξηγέλλοντα.

D Γρηγορίου Ναζιανζοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Πάσχα.

Ἀλλὰ θύσωμεν τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, ἐπὶ τῷ ἄνω θυσιαστήριον, μετὰ τῆς ἄνω χοροστασίας, διασχόμεν τὸ πρῶτον καταπέτασμα, τῷ δευτέρῳ προσέλωμεν, εἰς τὰ Ἁγία τῶν ἁγίων παρακύψωμεν. Πῶς οὖν οὐ πρόδηλον ὅτι οὐ ξένην ὁδὸν ἢ ἄλλοτριαν ἐβαδίσκαμεν παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ; Αἰσχυνέσθωσαν οὖν οἱ φιλονεικοί, τὴν συμφωνίαν τῆς Ἐκκλησίας ὁρῶντες, καὶ μὴ δυσπιστεῖσθωσαν εἰς ἡμᾶς · σκληρὸν γὰρ αὐτοῖς πρὸς κέντρα λατίζειν. Ἀλλὰ καὶ τὸν τρίτον παράγωμεν μετὰ τοῦτον γεγόνετα κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον Θεόφιλον, καὶ αὐτὸν μαρτυροῦντα τοῖς ἡμετέροις, μᾶλλον δὲ τῇ ἀληθείᾳ.

ἵνα τὸ ὡφελὲν τῷ γωμεν ἐν τῶν τὸν ὡφελὲν τῶν τοῖς ἵνα λαντες, τοῦ θείου τῷ ἡρώδῃ παύσα· δὲ ἐν τῶν τῶν γινώμῃ β εἰσῆλθε τὴν χρεῖαν ὑπὲρ ἡμῶν ἀπα εἰς τὰ διὰ τὸ μ δέειαν τ

Ὅρα οἶκον λέ ὑπὲρ ἡμῶν Μωυσέει Θεοῦ, κα θεῖν εἰς σιλείαν ἀποσυμ μεν πα τῶν ἱδρ αἰρετικ ραβραμ τὸν τῇ μετέλθ γραφῇ Σευμη

Τῇ κτισμ καὶ τῇ Ἐποῖ ὑπερῶν Ἐποῖ ρανδ τοῦτο γῆς κῶσμο ὑπερ γάλῳ τὸν ε σους τῶν σεν.

θεοφίλου Ἀλεξανδρέως ἐκ τῆς πρώτης ὁρτα-
στικῆς.

ἵνα τῶν γῆινων ἄνω γενόμενοι πράξωμεν, εἰς τὸν ὕψηλόν τῆς ἀρετῆς οἶκον, καθάπερ οἱ μαθηταί, φάγωμεν ἐν τῷ ἀναγαίῳ τὸ πάσχα, ἔχοντες μεθ' ἐαυτῶν τὸν ὑπὲρ ἡμῶν τυθέντα Χριστὸν, ὅλον αὐτὸν ὡς ζωὴν ἐσθιόντες.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ὁρταστικῆς.

Ἰνα πάλιν τὸ παραπίτασμα τῆς λέξεως ἀνατείσ-
λαντες, ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ, τὴν διαβατήριον τοῦ θεοῦ Πάσχα πανήγυριν κατοπερίσωμεν, βωῶντες τῷ Ἰησοῦ· Πού θέλεις ἐτοιμασώμεν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα; Ὅτε καὶ μαθόντες παρ' αὐτοῦ ἐν ἀναγαίῳ θεῖν ἐπιτελεῖν τοῦτο· ἀναγαίῳ δὲ δευτέρῳ πραγμά-
των· ἐγίνοντο εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, ὁρμαῖοι τῇ γνώμῃ βοδίζοντες, ἐνθα ὁ Χριστὸς αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθε· καὶ τοῦ κατὰ τὸν τύπον ἀρχιερέως πέπαυκε τὴν χρεῖαν, ἡμῖν αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐμφανισθεὶς τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ. Τότε μὲν ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς εἰσῆρχετο εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, ἔξω τοῦ λαοῦ μένοντος, διὰ τὸ μικρὸν τῆς δυνάμεως· ὁ δὲ Σωτὴρ ἐπιβάς, ἄδειαν τοῖς βουλομένοις δίδωκεν.

Ὅρα καὶ τοῦτον σύμφωνον ἡμῖν ὄντα, ἀνάγειον οἶκον λέγοντα· ἐνθα ὁ Δεσπότης Χριστὸς πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν, οὗ τύπος ἦν ὁ κατὰ τὴν σκητὴν Μωϋσέως ἀρχιερεὺς, ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ, καὶ ὅτι τοῖς βουλομένοις ἄδειαν δίδωκεν εἰσελ-
θεῖν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, τουτέστιν, εἰς τὴν βα-
σιλείαν τῶν οὐρανῶν. Λεγέτωσαν οἱ τῆς μερίδος τῶν ἀποσχιστῶν πρὸς ταῦτα· Πῶς ξένην ὁδὸν ἐδαβίσα-
μεν παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν; Πῶς οὐκ αἰδούνται τῶν ἰδίων Πατέρων τοὺς λόγους; Ἀλλὰ τούτων ὡς αἰρετικῶν ὄντων καταφεύδοντες. Καὶ τοῦτον δὲ πα-
ραδραμόντας ἐπὶ τὸν κατ' ἐκείνῳ καιροῦ συμμύστην τὸν τῆς Γαβάλων ἐπίσκοπον Σευηριανόν, τέταρτον μετέλθωμεν, μάρτυρα σχεδὸν πάσῃ τῇ ἡμετέρᾳ συγ-
γραφῇ.

Σευηριανοῦ ἐπισκόπου Γαβάλων, ἐκ πρώτου λό-
γου τῆς Ἑξαήμερου.

Τῇ γὰρ πρώτη ἡμέρᾳ ἐποίησε τὰς ὕλας τῶν κτισμάτων· ταῖς δὲ ἄλλαις ἡμέραις τὴν μορφώσιν καὶ τὴν διακόσμησιν τῶν κτισμάτων· ὁ δὲν τι λέγω· Ἐποίησε τὸν οὐρανὸν μὴ ὄντα· οὐ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν ὑπεράνω· οὗτος γὰρ τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ ἐγένετο. Ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν τὸν ἀνώτερον· Ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ· καὶ ὑπεράνω δὲ ἐστὶ τοῦτου, καὶ ὡς ἐν οἴκῳ διωρόφῳ μεσολαβεῖται τῆς γῆς μέσῳ. Οὕτως ὡς ἓνα οἶκον κτίσας ὁ θεὸς τὸν κόσμον μέσῃ στεγνῇ ἔθηκε τὸν οὐρανὸν τοῦτον, καὶ ὑπεράνω τὰ ὕδατα. Διὰ τοῦτο Δαυὶδ λέγει· Ὁ οὐρανὸς ἐν ὕδατι τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ. Ἐποίησεν οὖν τὸν οὐρανὸν μὴ ὄντα, τὴν γῆν μὴ ὄσαν, τὰς ἀβύσσους μὴ ὄσας, ἀνέμους, ἀέρα, πῦρ, ὕδωρ· πάντων τῶν γενομένων τὰς ὕλας ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐποίη-
σεν. Ἀλλ' ἐπεὶ τις ἐστὶ γέγραπται μὲν, ὅτι ἐποίησε

Ut terrenis operibus superiores effecti, in sublimi virtutis domo, quemadmodum discipuli in cœnaculo, pascha comedamus, nobiscum habentes Christum qui pro nobis immolatus est, ipsumque totum, utpote vitam, comedentes.

Ejusdem ex eadem Epistola festali.

Ut iterum dictionis velamen retrahentes, revelata facie, transitoriam divini Paschatis celebritatem intueamur, ad Jesum clamantes: *Ubi vis paremus tibi comedere pascha*? Quando discipuli, cum ab eo audissent in cœnaculo celebrandum illud esse, in cœnaculo scilicet secundarum rerum, in Sancta sanctorum concitato mentis animique cursu pro-
perantes se contulerunt; quo item Christus ipse pro nobis ingressus est, atque ejus, qui in figura summi sacerdotis munus gerebat, usum abrogavit, æterna pro nobis redemptione inventa, ac pro nobis vultui Dei se sistens. Tunc quidem semel in anno solus summus sacerdos in Sancta sanctorum ingrediebatur, populo foris manente, scilicet ob potestatis tenuitatem: Sâlvator autem ingressus, liberam cuique volenti intrandi facultatem dedit.

Viden' illum etiam nobiscum consonare, dum cœnaculum domum esse ait; quo Dominus Christus præcursor pro nobis ingressus est (cujus typus erat summus ille sacerdos in tabernaculo Moysis), ut appareret ante faciem Dei: atque volenti cuilibet liberam concessit in Sancta sanctorum, sive in regnum cœlorum, intrandi facultatem. Ad hæc respondeant qui stant a partibus sequestratorum: Quia ratione viam ecclesiasticæ peregrinæ finimus? Qui non Patrum suorum dicta revereantur? Sed ipsi potius illos ut hæreticos falso traducunt. Verum, hoc dimisso, ad alium ipsi æqualem et symmystiam Gabalorum scilicet episcopum Severianum, quartum numero transeamus, qui sane pro totius libri nostri teste haberi potest.

Severiani episcopi Gabalorum, ex primo libro in
Hexaemeron.

Nam prima die opificiorum materiam effecit, aliis vero diebus, creaturarum formam et ornatum; scilicet fecit cœlum cum non antea existeret; non hoc cœlum quod videmus, sed quod superius illo est: **321** hoc quippe secunda die factum est. Fecit Deus cœlum superius: *Cœlum cœli Domino*; quod hoc visibili superius est, et quasi in domo duplicis contignationis inter illud et terram, aliud cœlum intermedium est. Ea ratione mundum quasi domum unam creans Deus, hoc cœlum quasi medium tectum, et supra illud aquas, posuit. Ideo ait David: *Qui tegis aquis superiora ejus*. Fecit itaque cœlum, quod non antea existerat; terram, quæ prius non erat; abyssos quoque, quæ non ante fuerant, ventos, aerem, ignem, aquam: opificiorum vero omnium materiam prima die fecit. Verum dicet quispiam

⁷⁷ Matth. xxvi, 17. ⁷⁸ Psal. cxiii, 6. ⁷⁹ Psal. ciii, 3.

scriptum esse, Deum fecisse cælum et terram; de aquis vero, igne et aere scriptum non fuisse. Primo itaque, fratres, cum dixit cælum et terram facta esse, ex continentibus ea quæ continentur indicavit. *Et paucis interpositis*: Deinde aer quando factus sit audi: *Et spiritus Dei ferebatur super aquas*²⁰. Spiritum vero, non sanctum illum hic indicat, nam quod increatum est cum creaturis non connumeratur; sed aeris motum vocat spiritum. *Dixit Deus, Fiat lux*²¹: et facta est ignis natura. *Ac rursus*: Sed animas quidem nostras corpore munivit; angelos vero, incorporeos effecit. Quemadmodum igitur in animabus et in angelis, ita et in igne videre est, ignem superne sine materia, ignem inferne cum materia; nam supernus ignis inferni cognatus est, sicut et animæ nostræ angelis congeneres sunt. Quomodo? quia et illæ et isti spiritus sunt. *Ac rursus*: Omnia itaque facta sunt, ignis, abyssus, ventus, quatuor elementa: terra, ignis, aqua et aer; Moyses enim quæ in recensione prætermisit, quasi rem miram in uno complectitur dicens: *Sex enim diebus fecit Deus cælum et terram, et omnia quæ in eis sunt*²². Ut autem de corpore loquens, non omnia membra recensuit: sic neque de creatione agens, partes omnes enumeravit, etiamsi omnia una cum mundo confecta sint. Quod si in mundo ignis non esset, nequaquam hodie ex petra et ex lignis excuteretur: nam lignum obtritum ignem generat; si vero ipsum natura non habeat, quomodo generabit?

Ejusdem, ex secundo sermone.

Secunda die dixit Deus: *Fiat firmamentum in medio aquarum*; et erit dividens inter medium aquarum et aquarum²³. Fecit hoc cælum, non superius illud, sed id quod videtur: ex aquis quasi glaciem compingens. Rem autem tibi ob oculos ponere tentabo: multa enim ipsa visus experientia melius quam verbo **322** traduntur. Hæc aqua, ut ita dicam, terram quinque cubitorum altitudinem inundabat. Deinde dixit Deus: *Fiat firmamentum in medio aquarum*: et sic postea in medio aquarum crystallina compactio facta est, quæ dimidium aquæ superne positum levius effecit, dimidium vero aliud, inferius reliquit, quemadmodum scriptum est: *Fiat firmamentum in medio aquarum, et erit dividens inter medium aquarum et aquarum*²⁴. Quare firmamentum vocat illud? Quia ex aquis tenuioribus et solutioribus ipsum compinxit et firmavit. Quamobrem ait David: *Laudate eum in firmamento virtutis ejus*²⁵; utque alio utar exemplo, quemadmodum fumus, quando ex lignis et igne prodit, tenuior et rarefactor est; ubi autem in altum pervenit, in nubis densitatem compingitur, sic aquarum naturam rarefactam, cum extulisset Deus, superne compinxit. Quod autem id exemplum germanum et verum sit, testificatur Isaias dicens: *Quia cælum sicut fumus firmatum est*²⁶. Cælum itaque in medio aqua-

A τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· περὶ δὲ ὑδάτων καὶ πυρὸς καὶ ἀέρος οὐ γέγραπται. Πρῶτον μὲν οὖν, ἀδελφοί, εἰπὼν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν γεγενῆσθαι, ἐκ τῶν περιεχόντων τὰ περιεχόμενα ἡρμήνευσεν· καὶ μετ' ἕτερα· εἰτα ὁ ἀὴρ τότε ἐγένετο, ἔκρουε· καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τῶν ὑδάτων. Τὸ πνεῦμα δὲ οὐ τὸ ἅγιον λέγει ἐνταῦθα· οὐ γὰρ τῇ κτίσει συναριθμεῖται τὸ ἅγιον· ἀλλὰ πνεῦμα καλεῖ τὴν τοῦ ἀέρος κίνησιν. Ἐπειρ δ' ὁ θεός, Γενηθήτω φῶς· καὶ ἐγένετο τοῦ πυρὸς ἡ φύσις. καὶ πάλιν· Ἀλλὰ τὰς μὲν ψυχὰς ἡμῶν τῷ σώματι περιέφραξε· τοὺς δὲ ἀγγέλους ἀσωμάτους ἐποίησεν. Ὡς περ οὖν ἐπὶ τῶν ψυχῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ πυρὸς ἐστὶν ἰδεῖν, τὸ πῦρ τὸ ἄνω ἔχει ὕλην, τὸ πῦρ τὸ κάτω μετὰ ὕλης· τὸ γὰρ ἄνω πῦρ, συγγενὲς τοῦ κάτω ἐστίν, ὥς περ καὶ αἱ ψυχὰς ἡμῶν συγγενεῖς εἰσι τῶν ἀγγέλων. Πῶς; καθότι κατεῖναι πνεῦμα, καὶ οὗτοι πνεῦμα. καὶ πάλιν· Πάντα οὖν ἐγένετο, πῦρ, ἀδυσσος, ἀνεμοί, τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, γῆ, πῦρ, ὕδωρ, ἀήρ· καὶ γὰρ ἄνωρ εἰσιπεν, ὥς ἐν παραβόλῃ ἀνακεφαλαιούται Μωσῆς λέγων· Ἐν γὰρ ἐξ ἡμερῶν ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Ὡς περ δὲ ἐπὶ τοῦ σώματος, οὐκ εἶπε πάντα τὰ μέλη, οὐδὲ ἐπὶ τῆς δημιουργίας ἐξηριθμήσατο, εἰ καὶ πάντα συγκατασκευάσθαι τῷ κόσμῳ. Εἰ δὲ μὴ ἦν ἐν τῷ κόσμῳ τὸ πῦρ, οὐκ ἂν σήμερον ἀπὸ πέτρας ἐξεδίλλετο, καὶ ἀπὸ ἔλλων· παρατριβόμενον γὰρ τὸ ξύλον, πῦρ γεννᾷ· εἰ δὲ μὴ εἶχεν ἡ φύσις, πόθεν γεννᾷ;

C

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ δευτέρου λόγου.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ εἶπεν ὁ θεός· Γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος· καὶ ἔσται διαχωρίζων ἀναμέσον ὕδατος καὶ ὕδατος. Ἐποίησεν τὸν οὐρανὸν τοῦτον, οὐ τὸν ἄνω· ἀλλὰ τὸν ὀρώμενον, ἐξ ὑδάτων πῆξας ὡς κρύσταλλον. Βούλομαι δὲ σοὶ παραστήσαι πρᾶγμα· πολλὰ γὰρ τῇ ὕψει μᾶλλον ἢ τῷ λόγῳ παραδίδονται. Τοῦτο τὸ ὕδωρ ἐπεριεῖχε, φέρε εἰπεῖν, τῆς γῆς πῆχεις πένας. εἰτα εἶπεν ὁ θεός, Γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος· καὶ λοιπὸν ἐν μέσῳ τῶν ὑδάτων ἐπάγῃ πῆγμα κρυσταλλῶδες, καὶ ἐκούφισεν τὸ ἥμισυ τοῦ ὕδατος· ἄνω, καὶ ἀπέλιπε τὸ ἥμισυ κάτω, καθὼς γέγραπται· Γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος, καὶ ἔσται διαχωρίζων ἀναμέσον ὕδατος καὶ ὕδατος. Διὰ τί δὲ καλεῖ αὐτὸ στερέωμα; Ἐπειδὴ ἀπὸ ἀραιῶν ὑδάτων καὶ διαλελυμένων αὐτὸ ἐστερέωσε. Διὰ τοῦτο καὶ Δαυὶδ φησὶν· Ἀβεῖτε αὐτὸν ἐν στερεώματι θυρώμεως αὐτοῦ· καὶ ἵνα ἐτέρῳ χρήσωμαι παραβόλῃ, ὥς περ καπνός, ἐπειδὴ ἐκ ξύλων καὶ πυρὸς ἀναδοθῇ, ἡραιωμένος καὶ κεχαυνομένος ἐστίν· ἐπειδὴ ἀναδράμῃ εἰς ὕψος, εἰς νεφέλης παχύτητα μεταβρυσμίζεται· οὕτω τῶν ὑδάτων τὴν φύσιν τῶν ἡραιωμένων ὁ θεὸς ὑψώσας, ἐπηξεν ἄνω. καὶ ἐπὶ ἀληθές ἐστι τοῦτο τὸ δειγμα, μαρτυρεῖ Ἡσαΐας λέγων, ὅτι οὐρανὸς ὡς καπνὸς ἐστερεώθη. Παγίς τοίνυν ἐν μέσῳ τῶν ὑδάτων ὁ οὐρανὸς ἐκούφισεν τὰ

²⁰ Gen. 1, 2. ²¹ ibid. 3. ²² Exod. xx, 11. ²³ Gen. 1, 6. ²⁴ Gen. 1, 6. ²⁵ Psal. cl, 1. ²⁶ Isa. li, 6.

ἡμίσεια ἄνω, καὶ τὰ ἡμίσεια ἀπῆκε κάτω. διὰ τί δὲ ἄνω ὕδατα, πρὸς ποῖαν χρῆσιν; ἵνα τις πῖνῃ; ἵνα τις πλεύσῃ; Ὅτι μὲν γὰρ ἔστιν ὕδατα ἄνω, μαρτυρεῖ Δαυὶδ λέγων, Καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν. Πρόσεχε λοιπὸν τῇ σοφίᾳ τοῦ Δημιουργοῦ· χρυσταλλώδης ἦν ὁ οὐρανός, ἀπὸ ὑδάτων παγεῖς· ἐκεῖ δὲ ἐμελλε δεῦρθεσθαι ἡλίος φλόγα καὶ σελήνης, καὶ ἀστρων ἀπείρα πλήθῃ, καὶ ἦν ὅλος πυρὸς πεπληρωμένος· ἵνα μὴ οὕτως ὑπὸ τῆς θερμότητος λυθῇ ἢ φλεχθῇ, ὑπέστρωσε τοῖς νώτοις τοῦ οὐρανοῦ τὰ παλάγγι ἐκεῖνα τῶν ὑδάτων· ἵνα λιπαίνῃ καὶ ἐπαλείψῃ αὐτοῦ τὰ νῦτα, καὶ οὕτως ἀντέχῃ πρὸς τὴν φλόγα, καὶ μὴ φρυγῇ. Ἐχεις δὲ καὶ ὑπόδειγμα, ὥσπερ σήμερον ἂν ἐπιθῇς λέβητα ἐπάνω πυρὸς, ἂν μὲν ὕδωρ ἐπάνω ᾗ, ἀντέχει πρὸς τὸ πῦρ· ἂν δὲ μὴ, διαλύεται. Οὕτως ἀντέστησεν ἀντίπαλον τῷ πυρὶ τὸ ὕδωρ· ἵνα ἔχῃ ἀρκοῦσαν τὴν διαμονὴν διὰ τῶν ἀνωθεν ἀλειφόντων αὐτὸν ὑδάτων. Καὶ βλέπε τὸ θαυμαστόν· τοσοῦτον περισσεύει τῷ οὐρανῷ σώματι τὸ ὑγρὸν ὑπὸ τοσοῦτου πυρὸς πολεμουμένου, ὅτι καὶ τῇ γῇ ἐκνεῖται. Ἐκεῖ πῶθεν δρόσος νεφέλης; οὐδαμοῦ; Ὁ ἀὴρ ὕδωρ οὐκ ἔχει, διηλόνετι ὁ οὐρανός ἐκ τῶν περισσευόντων αὐτῷ στάζει. διὰ τοῦτο καὶ ὁ πατριάρχης Ἰσαὰκ εὐλογῶν τὸν Ἰακώβ· Ἀφ' οἱ σοὶ ὁ θεὸς ἐκ τῶν τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῆς πύθνης τῆς γῆς. — Καὶ μεθ' ἑτέρα· Πρόσεχε, παρακαλῶ, ὅτι καὶ ἑτέραν χρεῖαν τὰ ὕδατα ἀποτελεῖ τὰ ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ· οὐ μόνον γὰρ συντηρεῖ τὸν οὐρανόν· ἀλλὰ καὶ τὴν φλόγα τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης ῥάτω πείμπει. Εἰ γὰρ ἦν διαφανὴς ὁ οὐρανός, ὅλη ἡ αὐτὴ ἄνω ἔτραχε· τὸ γὰρ πῦρ ἀνωφερὲς ὄν, ἔρημον τὴν γῆν καταλίμπανε· διὰ τοῦτο οὖν συνεπλήσεν τὸν οὐρανὸν ἀνωθεν ἀπείροις ὕδατιν, ἵνα ἡ αὐτὴ στενωμένη κάτω πείμπηται. Ὅρα τοῦ τεχνίτου τὴν σοφίαν. Ἐχεις δὲ καὶ ἐν ἑαυτῷ τοῦ τεχνίτου τὴν εἰκόνα· καὶ πρόσθε, παρακαλῶ. Ὅρῃσαι μοι τὴν κεφαλὴν ταύτην τὸν οὐρανὸν εἶναι τὸν ἄνω· τὰ ἐπάνω τῆς γλώττης τὸν ἄλλον οὐρανόν, τούτεστι, τὸ στερέωμα· ὅθεν καὶ οὐρανίσκος καλεῖται· ἄνω ἐν τοῖς δοράτοις ἐγκέφαλος μὴ φαινόμενος, ἐν τῷ κάτω οὐρανῷ γλώσσα ἡ φαινόμενη· ὥσπερ ὁ οὐρανός ὁ ἀνωθεν ἐν τοῖς νοητοῖς· ὁ δὲ κόσμος ἐν τοῖς λαλουμένοις.

admodum cœlum illud superius inter ea computatur, quæ intellectu percipiuntur; mundus vero inter ea, quæ sermone celebrantur.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τῇ γὰρ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐβλάστησαν οἱ καρποὶ· καὶ ἵνα μὴ νομισθῇ πάλιν ὅτι τῇ φύσει ἡλίου ἐβλάστησαν· ὅτε ἀπηρετίσθη ἡ δημιουργία, τότε ποιεῖ ἡλίου, καὶ τὴν σελήνην, καὶ ἀστρα. Πῶθεν δὲ αὐτὰ ἐποίησεν; Ἐφίηται γὰρ ὅτι τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐκ μὴ ὄντων ἐποίησε τὰ πάντα· ταῖς δὲ ἄλλαις, ἐξ ὄντων. Πῶθεν οὖν ὁ ἡλῖος; Ἐκ τοῦ γενομένου φωτός τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ· ὁ μετέβαλεν ὡς ἡθελήσεν ὁ τεχνίτης, καὶ εἰς διαφόρους μετασκέυσεν ὅφεις, ἐκεῖ μὲν τὴν ὕλην τοῦ φωτός δημιουργήσας, ὧδε δὲ τοὺς φωστῆρας ποιησάμενος· ὡς εἰ τις προβάλοιτο μάζαν χρυ-

rum compactum, dimidiam aquarum partem superne positam leviores effecit, reliquam vero dimidiam inferne reliquit. Cur porro et ad quem usum aquæ superne posite sunt? An bibendi, an navigandi causa? Etenim quod aquæ superne posite existant, testificatur David his verbis: *Et aqua quæ super cœlos est* *. Animadvertite demum Creatoris sapientiam. Crystallinum cœlum erat ex aquis compactum: quia vero solis et lunæ flammam, itemque innumeras stellas excepturum erat, ita ut totum igne plenum esset; ne tanto æstu liquesceret aut accenderetur, hujusmodi pelagus aquarum, cœli dorso constravit, ut eadem ipsa dorsa emolliret et quasi ungeret; eoque modo flammæ obsisteret, neque igne torreretur. Tibi vero exemplum in promptu est: lebetem si hodie igni imponas, si aqua insit, igni resistit; sin minus, liquescit. Ita scilicet aquam igni adversariam opposuit, ut cœlum, aquis delibutum et inunctum consistere et manere possit. Ac mihi, quæso, rem sane mirabilem animadvertite: in cœlesti corpore per tantum ignem impugnato, usque adeo superfluit humiditas; ut ea etiam terræ communicetur. Unde ros nubium provenit? an nulla ex parte? certe aer aquam non habet: palamque est cœlum ex superfluis aquis stillare. Ideo Isaac patriarcha Jacobo benedicens ait: *Det tibi Deus de rore cœli, et de pinguedine terræ* **. — Et sub hæc: Animadvertite, quæso, aquas quæ super cœlos sunt, alii usui esse: neque enim modo cœlum conservant; sed etiam solis et lunæ flammam infra demittunt. Nam si cœlum pellucidum esset, totus radius sursum ferretur: **323** etenim cum ignis sursum tendat, luce desertam terram relinqueret; ideoque superne cœlum infinitis aquis obstruxit, ut contractus radius deorsum mittatur. Vide artificis solertiam. In teipso sane talis artificis imaginem habes: rogo tecum rem perpendas: suppose hoc caput, cœlum illud superius esse; quæ supra linguam sunt, aliud cœlum, sive firmamentum, unde colliculum sive palatum appellatur: superne vero; cerebrum est, inter ea quæ nec videntur nec apparent, inferiori autem cœlo lingua, quæ apparet: quem-

D Ejsdem, ex eodem sermone.

Nam tertie die fructus pullularunt: ne putaretur autem eos vi et natura solis productos fuisse, tunc solem, lunam et stellas condidit, cum eorum creatio perfecta esset. Unde autem illa produxit? Dictum quippe fuit illum prima die ex nullis existentibus fecisse omnia; cæteris vero diebus, ex jam existentibus. Unde ergo sol conditus est? Ex luce primo die facta, quam in diversas et formas et species ad nutum suum artifex transtulit, tunc quidem lucis materiam creans, jam vero luminaria efficiens: quemadmodum si quis massam

* Psal. cxlviii, 4. ** Gen. xxvii, 28.

auri proferet, et hinc postea numismata cuderet, atque ita auro ornamentum conciliaret. Sicut enim abyssum quæ tunc aqua una erat, divisit in aquam supernam, in maria, in flumina, in fontes, in lacus, in puteos; ita et lucem, quæ una erat uniusque speciei, divisam artifex, in solem, in lunam et stellas distribuit. *Et quibusdam interpositis*: Fecit itaque cælum, non sphaeram, ut blaterones illi philosophantur: non enim sphaeram rotundam condidit; sed, ut ait propheta: *Qui fecit cælum sicut fornitem, et extendit ipsum sicut tabernaculum ad habitandum* ²⁰; etenim nemo nostrum ita impius est, ut nugacibus illis obtemperet, non prophetici sermonibus, qui dicunt cælum initium et finem habere: quare sol apud ipsos non ascendere, sed egredi dicitur. Ait quippe Scriptura: *Egressus est sol in terram* ²¹, et non ascendit. Rursumque ait: *A summo caelo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum caeli* ²²; ergo non est ascensus: si vero circularē sit, summum non habet: nam quod undique circularē est, ubi summum habet? Num vero David solus id dicit? annon etiam Salvator? Audi igitur Dominum hoc dicentem: *Cum venerit Filius hominis, mittet angelos suos cum tuba vocis magnæ, et congregabunt electos a quatuor ventis, a summo caeli, usque ad summum ejus* ²³. Querimus item quo loco sol occidat, et quo noctem decurrat, ut dictum est. Secundum exteros sane, sub terra; secundum nos autem, qui discimus ipsum esse tabernaculum, attende, quæso, num falsus sermo noster sit, an potius sigillum habeat, ipsius veritatis testimonio assertum. Verbis autem meis concurrit et locus: talia quippe visu magis, quam auditu traduntur. Fingē fornitem ecclesie imponi: et orientem ibi esse versus solis ortum, ibi septentrionem, hic meridiem, illic occidentem: deinde vero solem hic oriri, atque occasum habere non sub terram subeuntem, sed septentrionales partes percurrentem, et quasi muro quodam occultatum: aquis cursum ejus videri non sinentibus; decurrentem, inquam, partes septentrionales, rursumque ortum attingentem. Verum undenam id comprobatur? sic in Ecclesiaste ait Salomon: hæc porro Scriptura, certis testimoniis assertitur, nec inter supposititias censetur: *Oritur enim, inquit, sol et occidit sol, et in locum suum trahit: ipse oriens illic, progreditur ad meridiem, et circuit ad aquilonem, circumeundo procedit, et in circulos suos revertitur spiritus* ²⁴. Vide igitur illum ad meridiem currere, et versus septentrionem circumire: ac discere. *Et quibusdam interpositis*: Omnia igitur legi Dei parent. Cælum stat non propria virtute gestatum, sed divino verbo firmatum. Cum enim mihi dubium incidit, quomodo cælum ex aquis compactum sit, dubium mihi David dicens: *Verbo Domini caeli firmati sunt* ²⁵; quia scilicet ex aquis facti sunt. Nusquam enim alias dicitur firmum esse

²⁰ Isa. xl, 22.²¹ Isa. xxxviii, 8.²² Psal. xviii, 6.²³ Matth. xxiv, 30, 31.²⁴ Ecce. i, 5.²⁵ Psal. xxxii, 6.

σίου· καὶ μετὰ ταῦτα νομίσματα κόβας, οὕτω διαθείη τοῦ χρυσοῦ τὴν κόσμην. Ὡς περ γὰρ τὴν ἄβυσσον τότε, ἐν ὕδαρ ὑπάρχουσαν, ἐμέρισεν εἰς τὸ ἄνω ὕδαρ, εἰς τὰς θαλάσσας, εἰς ποταμοὺς, εἰς πηγάς, εἰς λίμνας, εἰς φρέατα· οὕτω καὶ τὸ φῶς ἐν ὑπάρχον, μονοειδές, κατατεμενόμενον ὁ τεχνίτης ἐμέρισεν, εἰς ἥλιον, εἰς σελήνην, καὶ εἰς ἀστρα. Καὶ μεθ' ἑτέρα· Ἐποίησεν οὖν τὸν οὐρανὸν, οὐ σφαῖραν, ὥς φιλοσοφοῦσιν οἱ ματαιολόγοι· οὐ γὰρ ἐποίησε σφαῖραν κυλιομένην· ἀλλ', ὥς φησιν ὁ προφήτης, Ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν ὥσει καμάραν, καὶ διατείνας ὥς σκηνὴν κατοικεῖν· καὶ γὰρ οὐδεὶς ἡμῶν οὕτως ἀσέβης, ὥστε πεισθῆναι τοῖς ματαιολόγοις, καὶ μὴ τοῖς προφητικοῖς λόγοις, οἵπερ λέγουσιν θεὸν ἀρχὴν καὶ τέλος ἔχει ὁ οὐρανός· διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὁ ἥλιος οὐκ ἀναβαίνειν λέγεται παρ' αὐτοῖς, ἀλλ' ἐξέρχεται. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή· Ἐξῆλθεν ὁ ἥλιος ἐπὶ τὴν γῆν, οὐκ ἀνῆλθε. Καὶ πάλιν φησὶν· Ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἐξοδος αὐτοῦ, καὶ καθάρτημα αὐτοῦ ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ. Οὐκ ἀνόδος ἄρα· εἰ δὲ περιφερὴς ἐστιν, ἄκρον οὐκ ἔχει· τὸ γὰρ πανταχῶθεν περιφερὲς, ποῦ ἔχει τὸ ἄκρον; Ἄρα οὖν ὁ Δαυὶδ τοῦτο μόνος λέγει, ἢ καὶ ὁ Σωτὴρ; Ἀποκρίσας οὖν τοῦτο τοῦ Κυρίου λέγοντος, Ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀποσταλέῃ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάβητος φωτὸς μεγάλης, καὶ ἐκσυνάξουσιν τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων ἀπ' ἄκρου οὐρανοῦ, καὶ ἕως ἄκρου αὐτοῦ. Ζητοῦμεν δὲ πάλιν ποῦ δύνει ὁ ἥλιος, καὶ ποῦ τρέχει τὴν νύκτα, καθὼς εἰρήκαμεν· ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἔξω, ὑπὲρ τὴν γῆν· καὶ ἡμεῖς δὲ τοὺς σκηνῆς αὐτὸν λέγοντας· πρόσχε, παρακαλῶ, εἰ μὴ διαφείδεται τὸ ῥῆμα· ἀλλ' ἔχει σφραγίδα μαρτυρημένην ὑπὸ τῆς ἀληθείας. Συντρέχει δὲ μου τῇ φράσει καὶ ὁ τόπος· τὰ γὰρ τοιαῦτα ἔχει πολλοὶν ἢ ἀκοὴ παραδίδοται. Νόμισον εἶναι καμάραν ἱπικειμένην τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐπὶ ἀνατολὴν μὲν κατὰ τύπον τῆς ἐφ᾽ ἡμᾶς, ἄκρον δὲ ἐκείσε, καὶ μεσημβρίαν ἐνθάδε, καὶ οὕτω ἔκει· εἴτα τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα καὶ μέλλοντα δύνειν, οὐχ ὑπὸ γῆν δύνοντα· ἀλλὰ τὰ βόρεια μέρη διατρέχοντα, καὶ ὥς περ ὑπὸ τινα τοῖχον κρυπτόμενον, μὴ συγχωροῦντων τῶν ὑδάτων φανῆναι τὸν αὐτοῦ ὄρμον· καὶ τρέχοντα κατὰ τὰ βόρεια μέρη, καὶ καταλαμβάνοντα τὴν ἀνατολὴν πάλιν. Ἀλλὰ πῶθεν τοῦτο δὴλόν ἐστι; Λέγει οὖν μακάριος Σολομὼν ἐν τῇ Ἐκκλησιαστή· Γραφή δὲ ἐστὶν αὕτη μαρτυρούμενη, οὐ παραγραφόμενη· Ἀνατέλλει γὰρ, φησὶν, ὁ ἥλιος, καὶ δύνει ὁ ἥλιος, καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἔλκει· αὐτὸς ἀνατέλλων ἐκεῖ, κορεῖται πρὸς νότον, καὶ κυκλοῖ πρὸς βορρᾶν, κυκλοῖ κυκλῶν, κορεῖται καὶ ἐπὶ κύκλους αὐτοῦ ἐπιστρέφει τὸ πνεῦμα. Βλέπει οὖν αὐτὸν κατὰ μεσημβρίαν τρέχοντα, καὶ τὸν βορρᾶν κυκλοῦντα, καὶ μάθε. Καὶ μεθ' ἑτέρα· Πάντα οὖν πεθεῖται θεοῦ νόμῳ. Ὁ οὐρανὸς ἐστήκεν, οὐκ ἴδια δυνάμει βασταζόμενος, ἀλλὰ θαύμ λόγῳ ἐστερωμένος. Ὅταν γὰρ ἀπορήσω πῶς ὁ οὐρανὸς ἐξ ὑδάτων πέπηκται, λῦει μου τὴν ἀπορίαν ὁ μακάριος

Δαυὶδ ὁ
πρώτος
στερεὸν
τὸ εἶναι
ἡρώα

Ὅθεν
γνώσει
μὲν
τὸ πρῶτον
Σήμερον
πιστοί.
Εἰ δὲ
τὸν πα
των;
ποῖον.
κάκεινο
τὸ βρῶν
ἀναρῶν

Καὶ
ἔσαν το
στούντες
ὄντας,
δὲ θανά
καὶ μα
δυνας γ
σαν ἀπ
κοσμοῦ
γαλοῖ
ἴως
γελῶ
αὐτοῦ
παραδ
βασίλει
δαίμον
δλήθη
τοῦ πα
μαστα
μῆνοι
ἡτοιμα
κόσμο

Λοιπ
ἐποίησ
ἐχρῆν
τεταρτ
τὸ ἄκρ
εκτοῦ
πεντα
ἢ σελή
διὰ τοῦ
Ὁ γὰρ
ἐπὶ τοῖ
ὦν πο

Δαυὶδ λέγων· Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ὄντες· ἡ γῆ ἐκτίσθη· ἐπεὶ δὲ ἀπὸ ὕδατων. Οὐδέποτε γὰρ τὸ στερεὸν λέγεται ἐτέρωθεν· ἄλλο ἐστερεώθη, καὶ ἄλλο τὸ εἶναι στερεόν· στερεωθὲν οὖν λέγεται, ὅταν τὸ ἡραιωμένον καὶ καχυνωμένον πατῇ.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ ἔκτου λόγου.

Οὗτω τὸ δένδρον ἐκεῖνο οὐ φύσιν εἶχε θανατοποιοῦ γνώσεως ἐργαστικὴν· ἀλλ' ἀπὸ τῆς περὶ αὐτὸ γενομένης τῷ Ἀδὰμ τραγῳδίας ἔλαβε τὸ ὄνομα. Λύω τε τὸ πρᾶγμα συντόμως· οὐ γὰρ ἀπορεῖ ἡ θεία Γραφή. Σήμερον ἔχομεν βρῶμα σωτηρίου, οὐ μετέχουσιν οἱ πολλοί. Ἄρα αὐτὸ τὸ δένδρον φυσικὴν ἔχει σωτηρίαν. Εἰ διὰ τὴν ἐπικαλουμένην ὁδὸν ἔχεις ἐνέχυρον ἀπὸ τῶν παρόντων, τί ἀμφισβᾷς; περὶ τῶν προλαβόντων; Ἐκεῖ βρῶμα θανατοποιοῦν, ὧδε βρῶμα ζωοποιόν. Εἰ ταῦτα φύσει σώζει, καὶ οὐ τῇ χάριτι· κἀκεῖνο τῇ φύσει ἀνέλε, καὶ οὐ τῇ προθέσει, εἰ τοῦτο τὸ βρῶμα φύσει σώζει, καὶ οὐ χάριτι, κἀκεῖνο φύσει ἀναιρεῖ, καὶ οὐ παραδίδει.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ δ' λόγου.

Καὶ γὰρ οἱ ἄγγελοι γινόμενοι, συνεργοὶ μὲν οὐκ ἦσαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ λειτουργοὶ, ὑμνοῦντες, εὐχαριστοῦντες, οἱ ἐγένοντο· εἰδότες ὅτι πρὸ τούτου οὐκ ὄντες, Πνεύματι ἀγαθότητος γινόμενοι. Ἐσθῆταίαν δὲ θαυροί, βλέποντες μόνον τὰ γενόμενα μετ' αὐτῶν καὶ μετ' αὐτοῦ· ἔβλεπον γὰρ οὐρανὸν ἐκ τοῦ μη ὄντος γινόμενον, καὶ ἐξεπλήσσοντο· ἔβλεπον θάλασσαν ἀπορριζωμένην, καὶ ἐθαύμαζον· ἔδεικνουν γῆν καταιγισμένην, καὶ ἔφριττον. Ὅτι δὲ οὐκ ἦσαν οἱ ἄγγελοι συνεργοί, ἀλλ' ἡ θαυμασταί· λέγει ὁ Θεὸς τῷ Ἰωβ· Ὅτε ἐποιοῦν ὄντα, ἤνεσάν με πάντες ἄγγελοί μου καὶ ὑμνήσαν. Καὶ μεθ' ἑτέρα· Ἐβλεπε τὸν Ἀδὰμ ἀμαρτάνοντα· ἀλλὰ προσώρα τοὺς ἐξ αὐτοῦ δικαιοπραγούντας· ἔβλεπεν ἐκβαλλόμενον παραδείσου, ἀλλὰ προσώρα ὅτι αὐτῷ ἡτοιμασταὶ ἡ βασιλεία. Τὸ δὲ θαυμαστὸν, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ παραδείσου ἡ βασιλεία ἐγένετο. Τί οὖν θαυμάζεις εἰ ἐξεβλήθη τοῦ παραδείσου· ὅπου γε θαυμαστὸν ὅτι πρὸ τοῦ παραδείσου ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν αὐτῷ ἡτοιμασταί, καθὼς λέγει ὁ Σωτὴρ· Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κατακληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου;

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ γ' λόγου.

Λοιπὸν ζητητέον, διὰ τί πεπληρωμένην ὁ Θεὸς ἐποίησε τὴν σελήνην. Πρόσεχε, τὸ γὰρ νόημα βαθύ· ἔχρη γὰρ αὐτὴν τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ γενομένην, ὡς τεταρταίαν φαίνεσθαι. Ἀλλὰ πάλιν· Εἰ ἦν τεταρταία, τὸ ἄχρον τῆς δύσεως οὐ κατεῖχεν. Εὐρέθη οὖν πλεονεκτοῦσα ἑνδεκα ἡμέρας· τεταρταία γὰρ φαίνεται ὡς πεντεκαδεκαταία. Ἐνδεκα ἡμέρας λοιπὸν πλεονεκτεῖ ἡ σελήνη τὸν ἥλιον, οὐ τῇ ποιήσει, ἀλλὰ τῇ φαύσει. διὰ τοῦτο δὲ τότε ἐπλεονέκτισαν, ἀποδίδωσι τῷ ἡλίῳ· Ὁ γὰρ κατὰ σελήνην ἀριθμὸς καθ' ἑκάστον μῆνα ἑπὶ εἰκοσιεννέα ἡμῶν ἡμερῶν γινόμενος, τὸν ἐνιαυτὸν ποιεῖ ἐν τοῖς δεκαδύο μηνὶν ἡμερῶν τριακοσίων

⁹⁹ Job xxxviii, 7. ¹⁰⁰ Matth. xxi, 34.

A cælum : aliud quippe est firmari, aliud firmum esse; firmatum dicitur, cum id quod tenue ac molle est, compingitur.

Ejusdem, ex sermone sexto.

Ita lignum illud non vim habuit mortiferæ cognitionis electricæ, sed ex tragico casu qui hinc Adamo obvenit, nomen accepit. Rem compendio explicabo : non enim divina Scriptura sub dubio loquitur. Escam hodie salutarem habemus, cujus fideles participes sunt. Ergo lignum illud naturalem habet salutem. Si ob gloriam te advocantem pignus a præsentibus habes, quid dubitas de præteritis? Illic cibus mortiferus, hic cibus vivificus. Si hic ex natura, non ex gratia salutem affert; ille item natura, non proposito occidit; si hic cibus natura sua, non vero gratia, salutem conciliat; ille item natura occidit, non prævaricatione.

325 Ejusdem, ex sermone quarto.

Etenim angeli conditi, non adjuutores Dei erant, sed ministri, hymnos emittentes gratiasque agentes quod conditi fuerint, gnari ac non antea exultasse, ac Spiritu bonitatis creatos esse. Stabant autem spectatores tantum rerum secum et post se conditarum : videbant quippe cælum ex non exstantibus factum, et stupore percussi erant : mare videbant segregatum et admirabantur, terram ornatum spectabant, et exhorrescebant. Quod autem angeli non adjuutores essent, sed admiratores : id Deus Job dicebat : Quando condebam stellas, laudaverunt me omnes angeli mei, et hymnis celebrabant. Et quibusdam interjectis. Videbat Adam peccantem, sed prævidebat posteros ejus justitiam operaturos; videbat ejectum ex paradiso, sed prospiciebat ipsi paratum esse regnum. Quodque mirum sane est, ante paradisu regnum conditum erat. Quid ergo miraris ejectum ex paradiso, quando potius admiratione dignum est, ante paradisu præparatum ipsi fuisse regnum cælorum, quemadmodum ait Servator : Venite, benedicti Patris mei, hereditate accipite paratum vobis regnum a constitutione mundi?

Ejusdem, ex tertio sermone.

Demum querendum, cur plenam Deus lunam effecerit. Animadvertite : nam profunda res cogitanda offertur. Oportebat enim illam quarta die conditam, quasi quartanam apparere. Ac rursus : Si quartana erat, occideus summum non obtinebat. Inventa igitur est undecim diebus prævertens : quartana enim, ut quinto decimana apparebat. Undecim demum diebus luna solem præcurrit; non creatione, sed lucendi ordine. Quare quæ tunc plus habuit, soli restituit. Nam lunaris dierum numerus per singulos menses, ad viginti novem cum dimidio perveniens, annum conficit duodecim illis

mensibus trecentorum quinquaginta quatuor dierum. Nam si viginti novem cum dimidio dies ad singulos menses supputes, in anno sunt trecenti quinquaginta quatuor dies, ut quos dies luna tunc supernumerarios habuit, quotannis soli restituat. Id calculator supputet.

Quid hac de re dicent contentiosi, audientes tantam ejus nobiscum consonantiam, tam de figura primi et secundi cœli, quam de duabus illis regionibus, quas intermedium firmamentum efficit, cum dicat item primum cœlum non sphaeram, sed fornicem, **326** secundum divinam Scripturam esse; ac secundum hoc visibile cœlum, ex aquis compactum fuisse et aquas gestare, ut ne astrorum calore solvatur, sed aquarum frigiditate servetur; atque rorem ex firmamento fluere: itemque circa cursum stellarum, quod scilicet noctu per aquilonares partes percurrant; necnon de angelis cum cœlo factis, ac creationis sex dierum, a Deo peractæ spectatoribus, edoctis et mirantibus; denique cum de animabus quasi in corpore conclusis, atque in eo agentibus philosophatur? Cur ergo os quodlibet contra Deum, et contra nos, qui divinam Scripturam secundum ecclesiasticam traditionem meditamur ex eaque disserimus, iniquitatem loquens, non obstruatur? Sane vero demonstratum est, prophetas, apostolos, evangelistas ipsumque Dominum, ac totam divinam Scripturam, imo etiam illos quos ipsi, vel prætextu quodam, vel sincere allegant, Patres et doctores, non dissentire nobiscum: sed omnes dictis nostris astipulari, ut ex omnibus vera sententia constet, et os quodlibet iniqua loquens obstruatur. Verum, his prætermissis, ad hujus comministrum Epiphanium episcopum, quintum numero, transeamus, ostendamusque ipsum etiam nobiscum concordare.

Epiphanii episcopi Cypri, ex libro De mensuris et ponderibus.

Viginti enim et duo opera, o vir æqui et boni studiose, Deus ab initio ad usque septimam diem condidit, hæc videlicet: Prima die cœlum supremum, terram, aquas, ex quibus nix, glacies, grando, gelu, ros. Tum spiritus coram illo ministrantes; cujusmodi sunt angeli assistentes, angeli gloriæ, angeli nubium, angeli caliginum et nivium, grandinis atque glaciæ, angeli vocum, tonitruorum et fulgurum, angeli frigoris, æstus, hiemis, autumnus, et omnium spirituum, creaturarum ejus, quæ in cœlis et in terra sunt, chaos et tenebrarum quæ sunt supra abyssum, aquarum, quæ olim supra terram erant: ex quibus tenebris vespera et nox, lux diei ac diluculi. Hæc septem maxima opera prima die condidit Deus. Secunda autem die, firmamentum in medio aquarum. Ipsa die divisæ sunt aquæ: media pars earum ascendit supra firmamentum; altera vero media pars sub firmamento in faciem

A πεντήκοντα τεσσάρων. Ἐάν γάρ οὕτω ψηφίσῃς ἀπὸ εἰκοσιεννέα ἡμῖς ἡμερῶν τὸν μῆνα, γίνονται τοῦ ἐνιαυτοῦ ἡμέραι τριακόνσαι· πεντηκοντατέσσαρες, ἵνα ἂς ἐπιλεονέκῃς τότε ἡμέρας ἢ σελήνη, κατ' ἐνιαυτὸν ἀποδίδωσι τῷ ἡλίῳ. Ὁ ψηφιστὴς ψηφίσετω.

Τὶ ἐροῦσι καὶ περὶ τούτου οἱ τῆς φιλονεικίας φίλοι, ἀκούοντες παρ' αὐτοῦ τὴν τοσαύτην συμφωνίαν τὴν πρὸς ἡμᾶς, περὶ τε τοῦ σχήματος τοῦ οὐρανοῦ τοῦ προτέρου καὶ τοῦ δευτέρου, καὶ τῶν δύο χώρων, οὓς τὸ στερεῶμα μεσολαβοῦν ἐποίησε, καὶ ὅτι οὐ σφαῖρα, ἀλλὰ καμάρη ἐστὶν ὁ οὐρανὸς ὁ πρῶτος, κατὰ τὴν θείαν Γραφὴν· καὶ ὁ δεύτερος οὗτος ὁ δρώμενος οὐρανὸς ἐξ ὑδάτων ἐπάγη, καὶ βαστάζει τὰ ὕδατα, διὰ τὸ μὴ διαλύσθαι τῇ θερμότητι τῶν ἀστέρων, ἀλλὰ B συντηρεῖσθαι τῇ φύσει τῶν ὑδάτων· καὶ ὅτι ἡ δρόσος ἐκ τοῦ στερεώματος ἐστὶ· καὶ περὶ τοῦ δρόμου ἐκ τῶν ἀστέρων, ὡς διὰ τῶν βορείων μερῶν τὴν νύκτα διατρεχόντων· καὶ περὶ τῶν ἀγγέλων σὺν τῷ οὐρανῷ γενομένων καὶ θεωρῶν ὄντων τῆς ἐξαημέρου δημιουργίας τοῦ Θεοῦ, καὶ διδασκομένων καὶ ἐκκλητομένων· καὶ περὶ ψυχῶν δὲ φιλοσοφούντων, ὡς ἐν τοῖς σώμασι περικλειομένων, καὶ ἐν σώμασιν ἐνεργούντων. Πῶς οὖν οὐκ ἐμφραγῆσεται πᾶν στόμα λαλοῦν ἀδικίαν κατὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ καθ' ἡμῶν τῶν τῇ θείᾳ Γραφῇ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν μελετῶντων, καὶ ἐξ αὐτῆς διαλεγομένων; Ἰδοὺ γὰρ εἰδεχθὲν ὅτι καὶ οἱ προφῆται, καὶ οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ εὐαγγελισταί, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος, καὶ πᾶσα ἡ θεία Γραφή, εἰτε διὰ καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς εἴτε ἀληθεῖς, εἴτε C προφάσαι, θρυλλοῦνται πατέρες τε καὶ διδασκαλαὶ μὴ διαφωνοῦντες τοῖς ἡμετέροις· ἀλλὰ πάντες μαρτυροῦσι τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ· ὅπως ἂν ἐκ πάντων τὸ βέβαιον ἔχῃ· καὶ φραγῇ πᾶν στόμα λαλοῦν ἀδικίαν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτον παρελθόντες, ἐπὶ τὸν τούτου εὐλειτουργὸν, πέμπτον Ἐπιφάνιον ἐπίσκοπον μεταδῶμεν, δείκνυντες καὶ τοῦτον μαρτυροῦντα καὶ συμφωνοῦντα τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ.

Ἐπιφανίου ἐπίσκοπου Κύπρου, ἐκ τοῦ λόγου καὶ περὶ μετρώων καὶ σταθμῶν.

Εἴκοσι γὰρ καὶ δύο ἔργα, ὧ φιλόκαλε, ὁ Θεὸς ἐποίησεν ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τῆς ἐβδόμης ἡμέρας· ἀπὸ ἐστὶ τάδε. Τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τὸν οὐρανὸν τὸν ἀνωτερόν, τὴν γῆν, τὰ ὕδατα, ἐξ ὧν ἐστὶ χιὼν, κρύσταλλος· καὶ χάλαια, πάγος καὶ δρόσος· τὰ πνεύματα δὲ λειτουργοῦντα ἐνώπιον αὐτοῦ· ἀτινά ἐστὶ τάδε, ἄγγελοι πρὸ προσώπου, καὶ ἄγγελοι τῆς δόξης, καὶ ἄγγελοι νεφελῶν, καὶ γνόφων καὶ χιόνων, καὶ χάλαις, καὶ πάγῳ· ἄγγελοι φωνῶν, βροντῶν καὶ ἀστραπῶν· ἄγγελοι φύχους καὶ καύματος, χειμῶνος καὶ φθινοπώρου· καὶ πάντων τῶν πνευμάτων τῶν κτισμάτων αὐτοῦ τῶν ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς καὶ τοῦ χάους, τὸ σκότος τὸ ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, τῶν ὑδάτων τῶν πρὸ ἐπάνω τῆς γῆς· ἐξ οὗπερ σκότους ἐσπέρα καὶ νύξ· τὸ φῶς ἡμέρας τε καὶ ἡθέρου. Ταῦτα τὰ ἐπὶ τὰ μέγιστα ἔργα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ. Τῇ δὲ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ τὸ στερεῶμα τὸ ἐν μέσῳ τῶν ὑδάτων. Ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἐμερίσθη τὰ ὕδατα· τὰ ἡμίση

αὐτῶν
αὐτῶν,
πάσης
θεός τῆς
καὶ
ματος·
κατὰ
ἀγγέλους
καὶ πᾶν
πάντα
καὶ ὅτι
ἀνωτέρου
ἀνθρωπίνου
στῆς·
φωνίαν
Μάτην
δυνάμει
τύρων.
παρὰ τὸν
ἐν θαλάσσῃ
δόντων
ἀλλήλη
φωνούντων

Ἰωάννης

Μίγας
πόσον
θεός τῆς
μοιρῆς,
μὴν ἐσ
ματα.
Τοῦ

Ἐν τῷ
τὸ μυστήριον
ἀν εἴπω
Τοῦτο
γέμον
μελῶν
εὐρεῖν
μηχανὴν
ἐξαίφνης
ἐν τούτῳ
σταυροῦ
τῇ τοῦ

Κατὰ
ἐν αὐτῷ
ὡς ἂν
ἀνθρώπου
εἰς οἶκον
λαϊκῶν
πανοίς,

97 L

αὐτῶν ἀνέβη ἐπάνω τοῦ στερεώματος, καὶ τὰ ἡμίση αὐτῶν, ὑποκάτω τοῦ στερεώματος, ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. Τοῦτο μόνον τὸ ἔργον ἐποίησεν ὁ θεὸς τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ.

Καὶ οὗτος ἡμῖν συμφωνεῖ μαρτυρῶν περὶ τοῦ σχήματος· ἀνώτερον οὐρανὸν εἰπὼν, καὶ στερεῶμα κατώτερον, τὸ καὶ βαστάζον τὰ ὕδατα. Καὶ περὶ τῶν ἀγγέλων δὲ διαβρήδην πάντα ὁμοίως ἡμῖν εἰπὼν, ὅτι καὶ πάντες ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἰσι, καὶ πάντες πάντα κινοῦσι καὶ λειτουργοῦσι διὰ τὸν ἄνθρωπον· καὶ ὅτι καὶ αὐτοὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ σὺν οὐρανῷ τῷ ἀνωτέρῳ καὶ τῇ γῇ ἐγένοντο. Καὶ τοῦτο ἀκούοντες, ἄνθρωποι, μὴ ἐριδι καὶ ζήλῳ κατεχόμενοι, ἀγανακτήσητε· ἀλλὰ μάλλον φιλαλήθως ἐπὶ γινώσκοντες τὴν συμφωνίαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ἦτοι καὶ τὴν ἀληθινήν. Μάτην γὰρ λौδορεῖτε, ἀντοφθαλμεῖν τῇ ἀληθείᾳ μὴ δυνάμενοι. Ἐντραπήτε τοίνυν τὸ πλῆθος τῶν μαρτύρων. Εἰ δὲ μηδέπω ἀρκεῖ ὑμῖν, ἔτι καὶ τοῦτον παρατρέχοντες ἐπὶ τὸν τῆς βασιλευούσης ἐπίσκοπον, τὸν θαυμάσιον Ἰωάννην, τὸν ἐκ τῶν τριῶν προλαβόντων ἀπετηθέντα, δεξιωμένον καὶ τοῦτον τὸν ἀοιδιμον ἀληθινὴν καὶ ἐλεήμονα, συμμαρτυροῦντα καὶ συμφωνοῦντα τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ.

Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἐκ τοῦ περὶ Ἐλεημοσύνης λόγου.

Μεγά ἄνθρωπος καὶ τίμιον ἄνθρωπος ἐλεήμων. Βλέπε πόσον ἐστὶν ἡ ἐλεημοσύνη· αὐτῷ παραβάλλει ὁ θεὸς τὸν ἐλεήμονα· Γίνεσθε γάρ, φησὶν, οἰκτίρμονες, καθὼς ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτίρμων ἐστίν. Ἐὰν εἴθῃ ὁ θάνατος, ἐκεῖ μένει τὰ χρήματα.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ ὑπομνήματος τῆς πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολῆς.

Ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει γινώσκας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ, φησὶν· ὥς ἂν εἴποι τις, τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἡμῖν ἐγνώρισε. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ μυστήριον τὸ πάσης σοφίας τε γέμνον καὶ φρονήσεως. Τί γὰρ ταύτης τῆς σοφίας μείζον ζητεῖς; Τοὺς οὐδενὸς ἀξίους ὄντας, τούτους εὖρεν ὅπως εἰς πλοῦτον ἀναγάγῃ. Τί ταύτης τῆς εὐμχανίας ἴσον; Ὁ ἐχθρὸς, ὁ μεμιστημένος, οὗτος ἐξαίφνης ἄνω γέγονε, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ, καὶ τοῦτο σοφίας ἦν. Καὶ τὸ διὰ σταυροῦ, μακρὸς ἐνταῦθα δεῖξαι ὁ λόγος. Πῶς σοφίας ἦν τοῦτο, καὶ πῶς σοφοὺς ἡμᾶς εἰργάσατο;

Πάλιν.

Κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, φησὶν, ἣν πρόθετο ἐν αὐτῷ· τούτεστι, τοῦτο ἐπεθύμει, τοῦτο ὥδιεν, ὥς ἂν τις εἴποι, τὸ μυστήριον. Ποῖον δὲ τοῦτο; Ὅτι ἄνθρωπον ἄνω καθίσει· βούλεται, τοῦτο δὲ βούλεται, εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν ἀνακαταλίσσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.

A universæ terræ. Hoc tantum opus secunda die Deus effecit.

Hic quoque parem nostræ sententiam profert, ac de mundi figura testificator: cælum **327** supremum dicens et firmamentum inferius, quod aquas gestet. De angelis vero omnia ut nos manifeste pronuntiavit, omnes scilicet in hoc mundo exsistere, omnes omnia movere, ac propter hominem ministrare: itemque et ipsos prima die cum cælo superiori et terra factos fuisse. Hæc porro audientes, o homines, ne contentione atque emulatione accensi indignemini, sed potius ex veritatis amore ecclesiasticam concordiam, sive potius veritatem cognoscatis. Frustra quippe convitiimini, cum non possitis veritatem vel obtueri. Testium itaque multitudinem revereamini. Quod si non sat vobis sint ii quos præmisimus, hunc etiam percurremus in urbe imperatoria episcopum, mirabilem scilicet Joannem, qui a tribus præcedentibus male habitus est: demonstrabimusque hunc præclarum et misericordiæ operibus deditum athletam, dicta nostra testimonio suo firmare iisque astipulari.

Joannis Chrysostomi, ex sermone de Eleemosyna.

Magnum quidpiam est homo, et venerandum vir misericors. Vide quanta res sit eleemosyna: sibi sane ipsi Deus misericordem comparat; nam ait, **C** Estote misericordes, sicut Pater vester cælestis misericors est. Si mors veniat, illic manent divitiæ.

Ejusdem, ex commentario in Epistolam ad Ephesios.

In omni sapientia et prudentia notum faciens nobis mysterium voluntatis suæ, ait, quemadmodum si quis dixerit, Quæ in corde suo erant nota nobis fecit. Hoc namque est mysterium illud omni sapientia et prudentia plenum. Quid enim hac sapientia majus requiras? Eos qui nullius pretii erant reperit, ut ad divitias induceret. Quid huic optimo machinamento par fuerit? Qui inimicus et perosus erat, statim sursum evectus est: neque hoc tantum, sed etiam hoc tempore, et hoc sapientiæ opus erat. **D** Quod, vero per crucem id egerit longo ad declarandum sermone opus est. Quomodo sapientiæ erat illud, et quomodo nos sapientes effecit?

Rursus,

Secundum beneplacitum ejus, inquit, quod proposuit in ipso; id est, hoc desiderabat, hoc paraturabat, veluti si quis diceret, mysterium. Quodnam vero illud? Quia hominem sursum ascendere vult. Hoc autem vere cupit in æconomia plenitudinis temporum **328** instaurare omnia in Christo, quæ in cælis et quæ in terra.

⁹⁷ Luc. vi, 56. ⁹⁸ Ephes. i, 9. ⁹⁹ ibid.

Ejusdem, ex commentario in Epistolam ad Hebræos, in caput, quo dicitur: « Capitulum autem super ea quæ dicta sunt ».

Ubi sunt qui dicunt moveri cælum? Ubi sunt qui sphericum illud esse putant? Hæc enim ambo hic de medio tolluntur.

Ejusdem, ex eodem commentario, in caput quod sic habet: « Et ideo novi testamenti mediator est ».

Et quomodo hæc eorum quæ in cælis habentur exemplaria sunt? Quænam sunt illa, quæ jam in cælis esse dicit? Num cælum, num angeli? horum nihil, sed nostra: nam cœlestia sunt nostra, etiam si in terra perficiantur. Siquidem et angeli in terra sunt; sed cœlestes dicuntur, et Cherubim in terra apparuerunt; verum cœlestia sunt. Et quid dico, apparuerunt? In terra igitur degunt, quasi in paradiso? neque illud; nam cœlestia sunt: et nostra quoque conversatio in cælis est, etiamsi hic versemur. Et paucis interjectis. Operibus ego demonstro quinam ad celsitudinem illam pertinent. Quinam illi? Paulum dico, qui in terra cum esset, in cœlo versabatur. Quid porro in cœlo dico? sublimior cœlo et altero cœlo erat, et ad ipsum Deum ascendebat.

Hic item sapiens magnusque doctor, nobis et asseclis nostris consona de figura mundi mirabiliter protulit. Et de figura quidem mundi, a terrenis locis progressu quodam usque ad regium thronum ascendens; ascensum illum pulchre et ordine recensens. Primo aerem ponens, deinde lunam, mox solem, postea firmamentum; hinc rursum cælum coeli; neque vero plus, quam duos cœlos, memorat: illosque traducit qui cælum sphaeram esse dicunt, illudque moveri prædicant. Angelos vero et Cherubim, perinde atque nos, in hoc mundo degere ait, atque nullum eorum hunc mundum prætergressum esse. De dogmate autem item figura usus, caute clareque loquitur: Quid enim, ait, qui inimicus et perosus erat, hic consecutus sursum evectus est? ac rursum: Quia Deus vult hominem sursum constituere, etc. Nam cum Deus cælum et terram fecisset, secundum item die firmamentum condidit: ipsumque in medio altitudinis constituens, mundum unum in duos mundos divisit, in hunc 329 scilicet et in superiorem. Sexta vero die cum totum hunc mundum perfecisset, deinde omnium ceu vinculum effecit, cum visibilibus, tum invisibilibus, videlicet hominem, quem ex naturis omnibus animal unum composuit. In novissimo itaque dierum, cum necesse esset secundum mundum exhiberi, totius mundi tam visibilibus quam invisibilibus vinculum, id est hominem, accipiens, ipsum ex resurrectione renovatum et meliorem effectum, in cælum, id est in secundum locum, sive mundum, ante omnia introduxit. A Deo quippe restauratio et renovatio facta est in

¹ Hebr. viii, 1. ² ibid., 6.

A Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ ὑπομνήματος τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς, εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦ Μ-ρον, « Κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις. »

Ποῦ εἰσιν οἱ λέγοντες δοκεῖσθαι τὸν οὐρανὸν; Ποῦ εἰσιν οἱ σφαιροειῆς αὐτὸν εἶναι; ἢ Ἀμφότερα γὰρ ταῦτα ἀνήρηται ἐν ταῦθα.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὑπομνήματος εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦ λέγον· « Καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης νέας μεσίτης ἐστὶ. »

Καὶ πῶς ἐστιν ὑποδείγματα ταῦτα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς; Τίνα δὲ καλεῖ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς νῦν; Ἄρα τὸν οὐρανὸν, ἀλλὰ τοὺς ἀγγέλους; οὐδὲν τούτων, ἀλλὰ τὰ ἡμέτερα, καὶ ἐπουράνια τὰ ἡμέτερα, καὶ ἐν τῇ γῇ ἐπιτελεῖται. Ἐπεὶ καὶ ἀγγελοὶ ἐν τῇ γῇ εἰσιν· ἀλλ' ἐπουράνιοι λέγονται· καὶ τὰ Χερουβὶμ ἐπὶ τῆς γῆς ἐφάνη, ἀλλ' ἐπουράνια ἐστὶ. Καὶ τί λέγω, ἐφάνη; Ἐπὶ τῆς γῆς μὲν οὖν διάγει, ὥστερ' οὖν ἐν τῷ παραδείσῳ; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο· ἐπουράνια γὰρ ἐστὶ, καὶ ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐστὶν ἐν οὐρανοῖς· καὶ τοὶ ἐν ταῦθα πολιτευόμεθα. Καὶ μεθ' ἕτερα· Ἐγὼ δεικνυμι διὰ τῶν ἔργων τοῦς εἰς τὸ ὕψος ἐκείνους φέσαντας. Τίνας δὲ τούτους; Τοὺς περὶ Παῦλον λέγω, οἵτινες ἐν τῇ γῇ ὄντες, ἐν τῷ οὐρανῷ διέτριβον. Καὶ τί λέγω, ἐν τῷ οὐρανῷ; ὕψηλότεροι ἦσαν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοῦ ἄλλου οὐρανοῦ, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀνῆλθον θεοῖ.

Καὶ οὗτος πάλιν ὁ σοφὸς καὶ μέγας διδάσκαλος συνφεύγει ἡμῖν καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς περὶ τοῦ σχήματος θαυμασίως ἐξεῖπα. Περὶ μὲν τοῦ σχήματος, ἀπὸ τῶν περὶ τὴν γῆν τόπων, κατὰ πρόβασιν ἀνὰ ἑως τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ, τὴν ἀνοδὸν καλῶς καὶ κατὰ τάξιν ἐξηγησάμενος. Πρῶτον θεὸς τὸν αἶρα, εἶτα τὴν σελήνην, ἔπειτα τὸν ἥλιον, αὖθις τὸ στερέωμα, εἰδ' οὕτως πάλιν τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, πλεον δύο οὐρανῶν μὴ εἰπῶν· καὶ κοιμωδῶν τὸς σφαῖραν αὐτὸν λέγοντας, καὶ κινεῖσθαι αὐτὸν ἀποφαινομένους. Καὶ περὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν Χερουβὶμ, ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἅμα ἡμῖν πάντας εἰρηκῶς, ὅτι οὐδὲ εἰς αὐτὸν τέως τὸν κόσμον τούτον ὑπέρεπη. Περὶ δὲ τοῦ δόγματος πάλιν ἀσφαλῶς χρησάμενος τῷ σχήματι, δόγμα τρανῶς διηγησάμενος· Τί γάρ; φησὶν, ὁ ἐχθρὸς ὁ μεμισημένος οὗτος ἐξαίρετος ἄνω γέγονε· καὶ πάλιν, Ὅτι ὁ θεὸς ἀνθρώπων ἄνω καθίσαι βούλεται, καὶ τὰ ἐξῆς. Ποιήσας γὰρ ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ πάλιν τὸ στερέωμα πεποίηκε· καὶ θεὸς καταμέσθεν τοῦ ὕψους, διεῖλε τὸν ἕνα κόσμον εἰς δύο κόσμους, τοῦτον καὶ τὸν ἀνώτερον. Τῇ δὲ 5^ῃ ἡμέρᾳ τέλει πάντα τὸν κόσμον τούτον, εἰς ὕστερον πάντων, ὥστερ' τινὰ σύνδεσμον τοῦ παντός κόσμου ὁρατῶν καὶ ἀοράτων τὸν ἀνθρώπων ἐξ ἀπασῶν τῶν φύσεων ἐν ζῶνι πεποίηκεν. Ἐπ' ἐσχάτου τοίνυν τῶν ἡμερῶν, ὅτε παρ' εἶδει καὶ τὸν δεῦτερον κόσμον ἀναδειχθῆναι, αὐτὸν πάλιν τὸν σύνδεσμον τοῦ παντός κόσμου ὁρατῶν καὶ ἀοράτων, τούτεστι, τὸν ἀνθρώπων λαβῶν, καὶ ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν ἀνακαινίσας καὶ κρείττονα ποιήσας, εἰς οὐρανὸν, τούτεστιν, εἰς τὸν β' κόσμον, ἦτοι κόσμον πρὸ πάντων εἰσῆγαγεν. Ἀνακεφαλαιώσας γὰρ καὶ ἀνάκτισις τις ψυχονομεῖτο παρὰ τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ,

ὡς συνδεδεμένος ἐστίν, ὁ

Ταῦτα μυστήρια εὐδοκίαν

μαρτυροῦνται

λαοῦς

οἰκίας βασιλέων

τούτους ἡμεῖς

Ναυαρόν

σαν τὸν

ἡδοναίαν

ἄλλα

παραγάγει

λαοῦς, καὶ

ερῶν μὲν

θεοῦ Γρηγορίου

λαοῦς δια

χορδῶν.

τὰ δὲ μυστήρια

Τοῦ αὐτοῦ

ἐν τῷ αὐτῷ

ἡ τῶν οὐρανῶν

Τοῦ αὐτοῦ

Ἐλατὶ

ἐνεδύσας

τῷ πάλιν

μετὰ τὴν

Τοῦ αὐτοῦ

παρα

Παρα

ἡδοναίαν, καὶ ἀνασπῶν γὰρ ἐν τῷ οὐρανῷ οὐ γὰρ σὰρξ ἦν, τοῦ ὅπου βίβη, καὶ εἰς τοῦτο τοῦ αὐτοῦ

Εἰ γὰρ ἐν ἀνθρώπῳ λείψ.

Κατὰ ἡμῶν ζῶντα.

ἢ Μ

ὡς συνδέσμιον ἀντὶ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων, τοῦ-
τίστιν, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.

Ταῦτα τοίνυν καὶ οὗτος ὁ Πατήρ ἐπιστάμενος, καὶ
μυστήριον τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, αὐτὰ ἐξείπε κατ'
εὐδοκίαν, καὶ τὸν ἐκ τοῦ παραδείσου διωχθέντα, ὡς
μεμισνημένον διὰ τὴν παρακοήν, ἐξαίφνης οὐράνιον
δι' εὐδοκίαν Θεοῦ γεγονότα ἐκέρυεν, ἐπὶ ἀνακατα-
λαύσει τοῦ παντός. Βαβαὶ συμφωνία τῆς Ἐκκλη-
σίας· βαβαὶ ὁμοφωνία μυστηρίων Θεοῦ· βαβαὶ διδα-
σκάων ὁμόνοια πνευματικῇ. Πῶς οὐ κατὰκριτος ὁ
τούτοις ἐκνειούμενος; Θεὸς τῶν ὅλων Κύριε, βεβαίω-
σον ἡμᾶς ἐν τοῖς μυστηρίοις σου διαπαντός. Ἀμήν.
Ἐκνευσθῶσαν οἱ φιλόνοιαι, καὶ μᾶλλον ὑποκαυφάτω-
σαν τὸν αὐχένα τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τοιαύτην γὰρ συν-
θήκην καὶ ἡμεῖς σὺν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀποστρεφόμεθα.
Ἀλλὰ καὶ τοῦτ' ἐπείρας δόντες, ἔδδομεν μάρτυρα
παραγγέλλοντες συμπληροῦντα τῆς θείας Διαθήκης Πα-
λαῆς, καὶ Καινῆς τὰ σύμβολα. Εἰ γὰρ ἐπὶ δύο καὶ
τριῶν μαρτύρων σταθίσεται πᾶν ῥῆμα, εἰρήται ἐν τῇ
θείᾳ Γραφῇ, πόσω μᾶλλον ἐπὶ τοῖς ζ' τῆς γὰρ τε-
λείας διαθήκης σύμβολα δεικνυσιν ὁ τῶν ζ' μαρτύρων
χορός. Ἔστιν οὖν ὁ τῆς Καρπάθου ἐπίσκοπος Φίλων,
τὰ ὅμοια τοῖς ἄλλοις ζ' μαρτύρων.

Φίλωνος ἐπισκόπου Καρπάθου, ἐκ τοῦ ὑπο-
μνήματος τῶν Ἀσμάτων, εἰς τὸ ῥητὸν λέγον·
« Εἰσήγαγέ με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμεῖον αὐ-
τοῦ. »

Τοῦ δὲ ἐπουρανίου βασιλέως τὸ ταμεῖον, δηλοῦντι
τὸ σῶμα, ὃ ταυτῷ ἐκκοδόμησεν οἶκον ἑπτα δὲ καὶ
ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ, « Φιλήσάτω με ἀπὸ φιλημάτων
στόματος αὐτοῦ. »

Ἔλαβε γὰρ ὁ μὲν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον, ὃν
ἐνεδύσατο ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀναπέδωκεν αὐ-
τῷ πάλιν εἰς κοινωνίαν αὐτῆς ἅγταν τὴν σάρκα εἰς
μετάληψιν.

Τοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ, « Βασιλεὺς δεδομένος ἐν
παράδοξαίς. Τί ὠραιώθη καὶ τί ὀρνήθη; »

Ἡρατρῆων γὰρ ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ γῆς, εἰς τὰ καθ'
ῥῆσιν, καὶ κατώτερον ῥῆσιν βυθὸν κατελθὼν, ἐκείθεν
ἀνασπάσει τὸν τεθνεῶτα. Καὶ μεθ' ἑτέρα. Ὁραιώθη
γὰρ ὅπως καὶ ἰδρύνθη, οὐχ ἡ τῆς θεότητος δύναμις·
οὐ γὰρ προσθήκη ἐπιδέχεται, ἡ μελυσιν· ἀλλ' ἡ
σὰρξ ἣν ἀνέλιψε, καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὃν ἐφόρεσεν. Οὗ-
τος ὠραιώθη τῇ τῆς θεότητος ὠραιότητι συμμορφω-
θεὶς, καὶ ἰδρύνθη ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ ἐν δε-
ξιᾷ τοῦ Θεοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ Ἑξαήμερον, ἐνθα διαλαμβάνει
περὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ.

Εἰ γὰρ καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν ἔβλεπες· ἀλλὰ τὸν
ἐν ἀνθρώπῳ Θεὸν ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων νοῆσαι ὤφει-
λες.

Κατανέει καὶ τοῦτον τὸν Πατέρα, σκοπὸν ἕνα μεθ'
ἡμῶν περὶ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ δόγματος ἀποσώ-
ζοντα· καὶ περὶ μὲν τοῦ σχήματος, ταμεῖον τοῦ

A homine, utpote vinculo cœlestium et terrenorum,
hoc est, visibilibus omnium et invisibilibus.

Hæc igitur sanctus ille Pater, cum voluntatis
Dei mysterium probe calleret, enuntiavit: ac etiam
qui ex paradiso, utpote qui ex inobsequentia pe-
rosus effectus esset, ejectus fuerat, ex voluntate
et beneplacito Dei ad universi restorationem re-
pente cœlestem effectum prædicavit. Papæ! Eccle-
siæ consonantiam: papæ! consonantiam myste-
riorum Dei: papæ! spiritualem doctorum consen-
sum. Qui non damnandus sit qui lis adversatur?
Deus universorum Domine, confirma nos semper
in mysteriis tuis. Amen. Cessent ergo contentiosi
homines, cervices inclinent Ecclesiæ. Tales quippe
mores nos cum Ecclesia repudiamus. Verum post
quam hujus loca asserendi finem fecimus, septi-
mum testem producimus, qui divini Testamenti,
cum Veteris, tum Novi testimonia compleat. Nam
si in duobus vel tribus testibus stabit omne ver-
bum, ut in divina Scriptura dicitur², quanto ma-
gis in testibus septem: etenim septem testium
chorus perfecti et omnibus numeris absoluti testa-
menti symbola exhibet. Est autem ille Philo Car-
pathiorum episcopus, qui sex aliis consona testi-
ficatur.

Philonis Carpathii episcopi, ex commentario in Can-
tica, in dictum illud: « Introduxit me rex in pe-
narium suum³. »

Cœlestis Regis penarium, id est corpus, quod
sibi in domum extruxit; deinde vero, regnum cœ-
lorum.

Ejusdem in illud, « Osculetur me osculis oris sui⁴. »

Filius quippe Dei, hominem accepit, quem ab
Ecclesia sumptum induit; ac ipsi postea vicissim
sanctam carnem suam comedendam ad commu-
nionem tribuit.

330 Ejusdem in illud: « Rex ligatus in transcur-
sibus. Cur speciosus factus es, et cur firmatus es? »

Transcurrens enim a cœlo in terram, ac in in-
fernum, imo ad imum interni descendens, inde
mortuum extrahit. Et quibusdam interpositis.
Vere quippe speciosa facta et firmata est, non vir-
tus deitatis: neque enim accessionem admittit, vel
imminutionem; sed caro, quam assumpsit, et homo
quem gestavit. Hic speciosus factus est decore di-
vinitatis ad similem formam redactus: atque fir-
matus est in regno cœlorum in dextera Dei.

Ejusdem in Hexaemeron, ubi de cæco nato edis-
serit.

Etiamsi enim ipsum hominem videbas; sed Deum
in homine existentem ex ipsis operibus intelligere
debebas.

Animadvertas velim hunc quoque Patrem eum-
dem quem nos circa mundi figuram et dogma,
scopum tenere; ac de figura quidem mundi lo-

² Matth. xviii, 16. ³ Cant. ii, 4. ⁴ Cant. i, 1.

quentem, regnum cœlorum penuarium vocare : penuarium autem, secretius ac tutius domus receptaculum est, quod ille regnum cœlorum nuncupat ; de dogmate vero edisserentem, in ipso receptaculo, sive in regno cœlorum, hominem, quem Deus gestavit, a morte revocavit, et sessionis ad dexteram honore dignatus est, sedentem et firmatum esse dicere. Cur ergo illi contentionis amantes adversum clamant, nos extraneam neminique notam viam inire ? Voluntarii ergo furoris finem faciant, neque nos calumniis vellicent : nam Deus qui justificat, quis est qui condemnet ? Etenim Deus sententiam nostram prior confirmat ; deinde vero prophetæ, apostoli, evangelistæ, ac celeberrimus Patrum chorus : ex quorum numero vos quosdam admittere profitemini : insuperque exteri veteres scriptores in nonnullis opinionum nostrarum astipulantur. Ne multa, prolatas hactenus contentiosorum tantum causa, qui nostra, imo potius ipsam veritatem, calumniari audent, testimonificationes satis esso putamus, ut inauspicatæ vesanix suæ confutationem penes se habeant. Ut ne vero hæc nostra lucubratio his solummodo veterum testimoniiis fulciatur, cuiusdam novi schismatici eorum patris, adhuc superstitis et Constantinopoli degentis testimonium ex abundanti afferam, qui sive ex ignorantia, sive ipsa cogente veritate, libro nostro patrocinatur.

331 (60) Theodosii episcopi Alexandrini, in quadragessimam assumptionis Domini diem.

Hodie humana natura in cœlum transfertur ; hodie cœlum aperitur et homo illuc ingreditur.

Quid ad hæc adversarii dicturi sunt ? Quomodo ille tum quoad figuram, tum quoad dogma, nostris non testimonium præbeat ? Papæ ! quantam veritatis vim, quæ adversarios vel invitos ad se pertrahat.

Ejusdem in alia concione.

Non magnum est, quod diabolus Deus vicerit.

O rem miram ! Hic quoque vel ipsa veritas inauspicatam illorum contentionem patefacit. Nam si non magnum esse dicit Deum cum diabolo pugnantem vincere ; contrarium enim proferre extremæ demeritæ fuerit : Deo quippe, non modo diabolus, sed etiam omnis creatura subjecta est, ac pro nihilo reputatur ; qui non palam sit ipsum significare, hominem esse qui cum diabolo pugnat et superat ? Ille enim magnum plane est, prius quippe dixerat, hominem, ut victorem, in cœlum ingressum esse. Quod autem hunc scopum teneat, ille rursum vociferando significat his verbis : Oportebat enim, oportebat sane hanc naturam debellatam corona exornari, ac si diceret : Hæc ipsa natura quæ a diabolo superata est in paradiso, videlicet homo, quem

* Rom. viii, 34.

(60) De Theodosio et de Timotheo sequenti vide in Præfatione.

A Θεοῦ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν κατέσταν, ταμίειον δὲ ἐστὶ τὸ ἐσώτερον καὶ ἀσφαλέστερον τοῦ οἴκου γάρημα, ὃ καὶ βασιλείαν οὐρανῶν εἶπε. Περὶ δὲ τοῦ δόγματος, ἐν αὐτῇ τῇ ταμίειᾳ, τοῦτέστιν, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν καθεσθέντα καὶ ἰδρυθέντα τὸν ἀνθρώπου, ὃν ὁ Θεὸς ἐφόρεσε καὶ τοῦ θανάτου ἀνέστανε καὶ τῆς ἐν δεξιᾷ τιμῆς ἤξισσε. Πῶς οὖν οἱ ἐθελόφληθοι βοῶσιν ὡς ξένην τινὰ ὁδὸν καὶ μηδὲν ἐγνωσμένην ἐπαδίσταμεν ; Πασσάσθωσαν τῆς ἐθελόφλητου μανίας, καὶ μὴ συκοφαντεῖτωσαν ἡμᾶς· Θεὸς γὰρ ὁ δικαίων, τίς ὁ κατακρίνων ; ὁ Θεὸς γὰρ πρῶτος τοῖς ἡμετέροις μαρτυρεῖ, ἔπειτα προσῆται, καὶ ἀπόστολοι, καὶ εὐαγγελισταί, καὶ τῶν Πατέρων πολυῶνμος χορὸς· ἐξ ὧν Πατέρων καὶ ὑμεῖς ἐν λόγῳ πατὴρ δέχεσθαι· ἐπὶ δὲ καὶ παλαιοὶ τῶν ἔξωθεν συγγραφῆς τοῖς ἡμετέροις εἰς ἐνὶ αὐτῇ συνέφωτον. Ἰνα δὲ μὴ τὸν λόγον ἐπὶ πλεονεξίᾳ μηχανώμεν, ἀρκιτὴν ἡγησάμεθα τὰς προτεθείσας μόνον μαρτυρίας θεῶν τῶν φιλονεικῶν καὶ μόνων ἐνεκα, τῶν τοιμῶντων διαβάλλειν τὰ ἡμέτερα, μᾶλλον δὲ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἐκδηλῶν πᾶσι βουλόμενοι καταστήσαι τὴν τοῦτων φιλονεικίαν· ἵν' οἰκοθεῖ ἔχωσι τὸν ἐλεγχον τῆς ἀκαίρου μανίας. Ἰνα δὲ μὴ μόνον ἀπὸ τούτων τῶν παλαιῶν μαρτυρημένη ἢ ἡμέτερα συγγραφή, θῆσιν καὶ τινος νέου ἀποσχίστου αὐτῶν πατρὸς, ἐπὶ καὶ νῦν ζῶντος καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει διάγοντος, ἐκ παρουσίας καὶ τοῦτο ποιῶν, μαρτυρίαν μαρτυροῦντος, εἴτε ἐξ ἀγνοίας, εἴτε ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀναγκαζομένου, τῇ ἡμετέρᾳ συγγραφῇ.

C Θεοδοσίου Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου, εἰς τὴν τεσσαρακοστήν τῆς ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου ἡμέραν.

Σήμερον ἡ ἀνθρώπινος (sic) φύσις, σκαυαγωγείῃ εἰς οὐρανὸν, σήμερον οὐρανὸς ἀνοίγεται καὶ ἀνθρώπος εἰσέρχεται.

Τί πρὸς ταῦτα ἐροῦσιν οἱ ἐναντίοι ; Πῶς οὐ μαρτύρηκε τοῖς ἡμετέροις καὶ ἐν τῇ σχήματι καὶ ἐν τῇ δόγματι ; Βαβαί ! ἰσχύς τῆς ἀληθείας, καὶ ἀκωνίας τοῦ ἐχθροῦ εἰς αὐτὴν ἐπισπῶσα.

Τοῦ αὐτοῦ ἐν ἑτέρᾳ δεητήσῃ.

Ὁ μέγα, εἰ Θεὸς διάβολον ἠττήσεν.

Ἡ τοῦ θαύματος. Καὶ ἐνταῦθα δείκνυσιν ἡ ἀλήθεια τὴν τοῦτων ἀκαίρον φιλονεικίαν. Εἰ γὰρ οὐ μέγα λέγει Θεὸν μετὰ διαβόλου παλαίοντα καὶ νικῶντα· τοῦτο γὰρ καὶ λέγειν μανικὸν ὑπάρχει· Θεὸς γὰρ οὐ μόνον ὁ διάβολος, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ κτίσις ὑποτάσσεται, καὶ εἰς οὐδὲν λογισθήσεται. Πῶς οὐκ εὐδὴλον τυγχάνει, ὅτι ἀνθρώπων βούλεται μετὰ τοῦ διαβόλου τὸν παλαίοντα καὶ νικῶντα ; Τοῦτο γὰρ καὶ μετὰ ὑπάρχει, ὃν καὶ ἀνωτέρω εἶπεν εἰσελθόντα ὡς νικητὴν εἰς τὸν οὐρανόν. Ὅτι δὲ τοῦτον τὸν σκοπὸν ἀποσώζει, πάλιν ὁ αὐτὸς βοᾷ· Ἐδεῖ γὰρ, ἔδει τὴν καταπαλαιωθεῖσαν φύσιν ταύτην ἀναθεῖσθαι στέφανον· ὥσαντι, αὕτη ἡ φύσις ἡ ἠττηθεῖσα ὑπὸ τοῦ διαβόλου, φησὶν ἐν τῇ παραδείσῳ, τοῦτέστιν, ὁ ἀνθρώπος, ὃν καὶ ἐξ ἀναστάσεως κρείττονα γενό-

μιν
τοῦτον
εἶπε.
Τοῦ αὐτοῦ
συγγρα-
φῆς.
Σαρκί-
σμοι
τὰ τῆς
Βαβαί-
κοῦσι
τυραννο-
βροσεν
μενος
ἐγένετο
καταβα-
γελος
σιν αὐ-
μῶντων
φιλονει-
τον ἐπὶ
θεον
συγκρι-
εἰς τὸ
Πάσχα
τοῦ προ-
τὴν ἡλ-
ἀφρον-
εἰ δυνα-
οὗτος.

Τιμὸς

Φύσις
ματι,
ἐν τῇ
των δό-
στασις,
ποίησις,
Τοῦ αὐ-
θλιος

Ἐτε-
τον. Κε-
καὶ συ-
Καὶ

Διὰ
κρυπ-

Τοῦ αὐ-
οδον-
κατι-
σού-
ἐξέ-

Τοι-
αὐτὸς,
θάνειν
σεῖ Θε-
ἐκιδέ-

Ἰ. Μ.

μενον πολλάκις καὶ διὰ πολλῶν ἐξηγήσατο· καὶ τοῦτον εἰς οὐρανὸν ἀναθέντα μετὰ παρρησίας ἐξείπε.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, τοῦ Ἐδ-
αγγελίου ἀναγνωσθέντος, τὸ, « Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελέτω, » καὶ τὰ ἑξῆς.

Ζαρκος τὰ πάθη ταύτης, καὶ τοῦ πάθους γνω-
ρίσματα ἀγωνία, καὶ ἰδρῶς, λύπη καὶ ψυχῆς ταραχὴ,
τὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως σύμβολα.

Βαβαὶ τοῦ θαύματος! Τοιαῦτα λέγουσι καὶ φιλονει-
κοῦσι μεθ' ἡμῶν, ἀποσχίζοντες τὰς Ἐκκλησίας καὶ
τυραννοῦντες. Ποῦ γὰρ γέγραπται, ὅτι ἡγωνία καὶ
ἰδρῶσεν, εἰ μὴ ἐν τῷ Λουκᾷ ἐνθα λέγει, Καὶ γενο-
μένος ἐν ἀγωνίᾳ ἐκτενέστερον προσήχετο· καὶ
ἐγένετο ὁ ἰδρῶς αὐτοῦ ὥστε θρόμβοι αἵματος
καταβαίνοντος ἐπὶ τὴν γῆν. Ὁρῶν δὲ αὐτῷ ἁγ-
γελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν· Πῶς τολμῶ-
σιν αὐτὰ λέγειν, καὶ πάλιν καταγινώσκειν τῶν τολ-
μώντων αὐτὰ διηγέσθαι; Ἀρ' οὐκ ἐστὶ πρόδηλος
φιλονεικία τῶν τοιούτων; Παραδραμόντες δὲ καὶ τοῦ-
των ἐπὶ τὸν πρὸ αὐτοῦ, νῦν-τετελευτηκότα νέον Τιμό-
θεον μετῴκωμεν· δεικνύοντες καὶ τοῦτον ἄκοντα
συγκατατιθέμενον τῇ ἡμετέρᾳ γραφῇ. Γράφει τοίνυν
εἰς τὸ αὐτὸ ῥητὸν ἐξηγούμενος ἐν τῇ περιόδῳ εἰς τὸ
Πάσχα ἐν τῷ Ἀγίῳ Βικτωρί ἀναγνωσθέντος Ἠσαίου
τοῦ προφήτου καὶ λέγοντος· Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφα-
γῇ ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κειρτοῦς
ἀφώνος· καὶ μνησθέντος ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ Πάτερ,
εἰ δυνατόν, παρελέτω τὸ ποτήριον τοῦτο, λέγων
οὕτως.

Τιμόθεος εἰς τὸ, « Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρ-
ελέτω. »

Φύσις γὰρ αἰὲν τὴν ψυχὴν ἐμφιλοχερεῖν ἐν τῷ σώ-
ματι, καὶ δυσχεραίνειν πρὸς ἀποβίωσιν. Καὶ πάλιν
ἐν τῷ Ἀγίῳ Σαραπάρμιον ἔδδα. Καὶ μελίζονα δὲ τού-
των δοθήσεται μοι παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐκ νεκρῶν ἀνά-
στασις, φύσεως ἀνακαινισμὸς, καὶ ἀντὶ φθορᾶς ζωο-
ποιήσις.

Τοῦ αὐτοῦ, εἰς τὰ Ἁγία Θεοφάνια, εἰς τὴν γενέ-
θλιον τοῦ Χριστοῦ ἡμέραν, Κοίταξ Ἀ' ἰδ. ε'.

Ἐτεκεν ἡ Παρθένος ἄνθρωπον τέλειον, ἀναμάρτη-
τον. Καὶ μετ' ὀλίγα. Συμπεριτεμηθῶμεν Χριστῷ, ἵνα
καὶ συγκαθαρθῶμεν αὐτῷ.

Καὶ πάλιν ἐν τῷ Ἀγίῳ Θεοδώρῳ, Τυβί η'
ἰδ. ε'.

Διὰ γὰρ τοῦ φαινομένου ὕδειξε τὴν δύναμιν τοῦ
χρυπτομένου.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐν τῇ Κυρίῳ ἐκκλησίᾳ, Κυριακῆς
ὁδοῆς, Πασχῶν κδ', ἰδ. ε' ἀναγνωσθέντος τοῦ
κατὰ Ἰωάννην Ἐδαγγελίου, « Ὁ δὲ Ἰη-
σοῦς κεκοπιακῶς ἐκ τῆς ὁδοποιρίας, ἐκαθ-
έζετο. »

Τοιγαροῦν ἐπειδὴ Θεὸς ἐστὶν ἅμα καὶ ἄνθρωπος ὁ
αὐτὸς, πιστοῦται διὰ τῶν ἔργων ἀμφοτέρω, καὶ λαν-
θάνει τοὺς ὁρῶντας οὐκ ἀνέχεται. Ὅτι μὲν γὰρ φύ-
σει Θεὸς τὲ ἐστὶ, διὰ τῶν ἔργων καὶ διὰ τῶν σημείων
ἐπιδεικνύεται, λεπροὺς καθαίρων, φωτίζων τυφλοὺς,

A resurrectione meliorem effectum esse, plerumque
ac multis enarravit; hunc, inquam, in cœlum ad-
ductum esse cum fiducia pronuntiavit.

Ejusdem in magna ecclesia, post lectionem evangelici
dicti, « Pater, si possibile est, transeat », etc.

Carnis hujus passiones, atque passionis indicia
sunt, mœror, sudor, tristitia, animæ perturbatio,
humanae naturæ symbola.

Papæ rem miram! Hæc illi nobiscum rixantes,
Ecclesias scindentes, ac tyrannice agentes profe-
runt. Ubinam scriptum est ipsum in agone fuisse
et sudavisse, nisi apud Lucam dicentem : Et factus
in agonia, prolixius orabat : et factus est sudor ejus
sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Appa-
ruit autem ei angelus de cœlo confortans eum *. Quo
pacto audent illa dicere, dum e contrario eos, qui
italia enarrare audent, condemnant? 332 Annon
planum est eos contentiose agere? Hoc autem præ-
termisso, ad decessorem ejus, qui nuper obiit, Ti-
motheum juniorem veniamus, palamque faciamus
hunc etiam vel invitum scriptis nostris astipulari.
Scribit itaque illum ipsum locum explicans in pe-
riodo in S. Pascha, in ecclesia Sancti-Victoris post
lectionem Isaïæ prophete dicentis : Sicut oris ad
occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente
sine voce *: ac cum in expositione, post factam hu-
jus dicti mentionem : Pater, si possibile est, trans-
eat calix iste **, sic habet.

C Timotheus in illud : « Pater, si possibile est, trans-
eat ». *

Id fert natura, ut semper anima in corpore manere
expetat, ac discessionem ex vita ægre ferat. Iterum-
que in ecclesia Sancti Sarapammionis clamabat. His
porro majora mihi a Patre tribuentur, resurrectio
ex mortuis, renovatio naturæ, ac corruptionis loco
vivificatio.

Ejusdem, in Sancta Theophania, in ortum Christi,
die Choiac tricesima, indictione decima.

Peperit Virgo hominem perfectum, impecabilem.
Et paucis interpositis. Circumcidamur cum Christo
ut una cum illo purgemur.

D Et iterum in ecclesia Sancti-Theodori, die octava
Tubi, indictione decima.

Nam per id quod apparebat, ejus quod latebat
vim ostendit.

Ejusdem in ecclesia Quirini, die Dominica, Pachon
decima quarta, indictione quinta, tecto Joannis
Evangelio, « Jesus autem fatigatus ex itinere,
sedebat ». *

Quia itaque una Deus et homo ipse est, utrum-
que simul ex operibus comprobatur, ita ut specta-
toribus non latere possit. Nam quod natura Deus
sit, ex operibus et signis ostenditur, dum leprosos
mundat, cæcos illuminat, paralyticos roborat; mor-

* Matth. xxvi, 39. * Luc. xii, 44. * Isa. liii, 7. ** Matth. xxvi, 39. ** ibid. ** Joan. iv, 6.

tuis vitam ciargitur : quodque maximum est ; nam hæc prius memorata propheta quoque ediderunt ; diserte et cum fiducia dicit : *Ego et Pater unum sumus* ¹². Verum his quidem, uti jam dixi, deitatis magnitudo comprobatur. Quod autem etiam homo sit, neque id item latere vult et ignorari, ut eos inde præverteret et frangeret, qui cum phantastice **333** advenisse putant ; dum clare et aperte passionibus se subdit : at quibus passionibus ? iis scilicet quæ propter infirmitatem, non propter peccatum carni, familiares sunt ; esuriem dico, sitim, somnum, defatigationem. Hæc quippe quæ natura, non voluntate contingunt, eadem patientes peccato non contaminant. His itaque Dominus, peccato vacuis passionibus, carnem suam obsequi declaravit, manifeste commonstrans, se natura et veritate, non autem specie tantum hominem factum esse.

Ejusdem, in templo, in festo Pachon.

Dei quidem proprium est miracula edere, elementis imperare, futurorum predicationem enuntiare ; hominis vero mansueti et communem vitam agentis, parentes honorare, cum fratribus versari, discipulos et notos alloqui. Ideo Dominus noster Jesus Christus, cum Deus ex Deo sit, ac propter nos homo factus sit, et vim deitatis ostendit, et leges humanitatis servat : quod semper est et fuit ex signis comprobans, ac id quod fieri dignatus est operibus commonstrans.

Ejusdem, in quadagesima assumptionis Domini die, Pachon vicesima quinta, indictione nona, in dictum Evangelii secundum Joannem, « Expedit vobis ut ego vadam ».

Verum illa quæ præclaris discipulis jam dicta sunt consideremus, *Expedit vobis ut ego vadam* : Salutis vestræ causa in terram veni, utilitatis vestræ gratia ut in cælum ascendam opus est. Incorporeus descendi propter vos, ut illuc cum corpore concedam consentaneum est : genus vestrum in cælum trahere decrevi : oportet me cum carne ad dexteram Patris sedem recipere. Ut iter olim extraneum jam novum parem : utque cœli aditum apertum hominibus ostendam, necesse est. Primus per aerem iter habeo, ut et vos demum in aerem in nubibus obviam nobis rapiamini ¹³. Hunc me audire putabam legentem, quo pacto scilicet hominera, qui tanto mortis horrore tenetur, cum clamore compellet : hunc nempe, qui per passionem et resurrectionem, incorruptionem, et naturæ renovationem et vivificationem accipit, qui prius ob astantem infirmitatem passionibus et defatigationi subjectus erat, qui in cælum pertractus et sessione ad dexteram Patris dignatus est, qui extraneam et insolitam viam prior decuevit, ac **334** primus hominum cælum adiri posse commonstravit.

O rerum minime consonantium consonantiam !

καὶ παρεμένους βιώνους, καὶ τεθηγκάσι διδοὺς ζωὴν καὶ τὸ δὴ μέγιστον (ταῦτα γὰρ ἰσως καὶ προφηταὶ καθ' ὅπως εἶπον), διαβρήδην παρρησιαζόμενος καὶ λέγων· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμέν. Ἀλλὰ τοῖς μὲν, ὡς ἔφην, πιστοῦται τὸ μεγαλοφυὲς τῆς θεότητος. Ὅτι γε μὴν καὶ ἄνθρωπος ἔστιν ἀληθῶς ὁ αὐτός, οὐδὲ τοῦτο βούλεται λαθεῖν, προανακρίτων τοὺς τὴν φαντασίαν νοσοῦντας· δεικνὺς ἐναργῶς πάθουσιν ὁπουρῶν καὶ τοιοῦς πάθουσιν ; ὅσα δι' ἀσθένειαν, οὐ δι' ἁμαρτίαν τῇ σαρκὶ προσωμιέται, τὸ πεινῆν λέγω, καὶ διψῆν, καὶ ὑπνῶν καὶ κοινοῦσθαι. Ταῦτα γὰρ φύσει, καὶ οὐ προαιρέσει συμβαίνοντα, ἁμαρτίαν τοῖς ὑπομένουσιν οὐ προστερίβεται. Τοῦτοις οὖν ὁ Κύριος τοῖς ἀναμαρτήτοις πάθουσιν, ἔφησε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα παιδαργεῖν, δεικνὺς σαφῶς ὡς φύσει καὶ ἀληθείᾳ, καὶ οὐ δοξάσει, γέγονεν ἄνθρωπος.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐν τῇ ἱερῇ, ἐν τῇ ἀρετῇ τοῦ Πατρὸς.

Θεοῦ μὲν ἵσον τὸ θαυματουργεῖν, καὶ τοῖς στοιχείοις ἐκτεταταῖν, καὶ τῶν πολλόντων ποιεῖσθαι τὴν προσαγόμευσιν· ἀνθρώπου δὲ ἡμέρος καὶ κοινοῦ καὶ πρὸς τοὺς γονεῖς τιμὴ, ἢ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς συνουσία, ἢ πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ γνωρίμους ἀνθρώπων. Διάδοι ταῦτα ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ θεὸς ὢν ἐκ Θεοῦ, καὶ δι' ἡμᾶς γεγονὸς ἄνθρωπος, καὶ τὴν τῆς θεότητος ἐπιδείκνυσται δύναμιν, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος φυλάττει τοὺς νόμους· ὅπως ἦν τε καὶ ἔστι διὰ τῶν σημείων πιστούμενος, καὶ ὁ γενέσθαι κατηξίωσε, διὰ τῶν ἔργων ἐπιδεικνύμενος.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐν τῇ τεσσαρακονστῇ τῆς ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου ἡμέρᾳ, Παχών κα' ιβ'. Ὁ εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, τὸ λέγον· « Συμψέσω ὑμῖν ἵνα ἐγὼ ἀπέλω. »

Ἀλλ' οἷα καὶ νῦν τὰ παρ' αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀκούοντας μαθητὰς εἰρημῶνα κατανοήσωμεν, Συμψέσω ὑμῖν ἵνα ἐγὼ ἀπέλω. Διὰ τὴν ὁμῶν σωτηρίαν ἐκ τῆς γῆς παραγέγονα, διὰ τὴν ὁμῶν ὠφελειαν πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνέναι καλόν. Ἀσώματος κατήλθον δι' ὁμᾶς, ἐκεῖ γενέσθαι μετὰ τοῦ σώματος συμψέσω πρὸς οὐρανὸν γὰρ ὁμῶν ἐλκύσαι τὸ γένος προφητῶν· δεῖ με μετὰ σαρκὸς τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδραν ἀπολαβεῖν· ἐγκαθίσαι με δὲ τὴν ἐξ ἑνὸς πρελίαν, καὶ δεῖξαι βατὸν τοῖς ἀνθρώποις τὸν οὐρανόν. Ὅδεῦο πρῶτος διὰ τοῦ ἀέρος, ἵνα καὶ ὑμεῖς βατῶν ἀρπαγῇτε εἰς ἀέρα ἐν νεφέλαις εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπάντησιν. Καὶ τοῦτον ἀκούσαι ψῆθην τὸν ἀναγνώσκοντα, πῶς τὸν ἄνθρωπον διαβρήδην βοᾷ δυσχεραίνοντα πρὸς ἀποδίωσιν· καὶ τοῦτον διὰ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἀρπαδίαν καὶ ἀνακατανομήν φύσεως λαμβάνοντα καὶ ζωοποιήσιν, τὸν πρῶτον πάθουσιν ὁπουρῶντα καὶ κοινοῦμενον διὰ τὴν περιαιμένην ἀσθένειαν, καὶ πρὸς οὐρανὸν ἐκτελκόμενον, καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας ἡξιομένου, καὶ τὴν ἐξ ἑνὸς πρελίαν πρῶτον δραμόντα, καὶ βατὸν πρῶτος ἀνθρώπων τὸν οὐρανὸν ποιεῖσθαι.

Ἡ τῶν ἀσυμφώνων συμφωνία, ὡς τῶν ἀποσχιστῶν

¹² Joan. x, 30. ¹³ Joan. xvi, 7. ¹⁴ I Theas. iv, 16.

ἀκούσιος συνάφεια, ὡ τῶν λαιδέρων, οὐχ ἔκουσιος εὐφημία, ἤγουν συγκατάθεσις! Πῶς κατὰ πάντα εὖκ ἐβεβήθημεν τέκνα τῆς Ἐκκλησίας; Φασι δηλονότι, ὅδον οὐκ ἐπιδίκαμεν. Πῶς οὐ κατὰ πάντα κατακρίτοι οἱ τούτοις πᾶσιν ἀπειθῶντες, ἢ ἀντιλέγοντες; Πῶς οὐ κατὰ πάντα μαρτυρημένη ἡ ἡμετέρα Γραφή γνήσιον τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως γέννημα; Θεὸς μάρτυς, εἴτα ἀπόστολοι, προφῆται, ἁγίων πατέρων πολυώνυμος χορός.

ΛΟΓΟΣ ΙΑ'.

Καταγραφή περὶ ζῶων Ἰνδικῶν· καὶ περὶ τῆς Ταπροβάνης νήσου.

PINOKEPΩΣ.

Τοῦτο τὸ ζῶον καλεῖται Πινόκερος, διὰ τὸ ἐν τοῖς μυκτήρσι τὰ κέρατα ἔχειν· ὅτε δὲ περιπατεῖ, σαλεύονται τὰ κέρατα· ὅτε δὲ ὄρεται μετὰ θυμοῦ, ἀποσείνει αὐτὰ, καὶ ἀσάλευτα εὐρίσκονται, ὥστε καὶ δένδρα δύνασθαι ἐκρίζου, τὰ ἐν αὐτοῖς μάλιστα τὸ ἐμπροσθεν. Τοῦς δὲ ὀφθαλμοὺς κάτω περὶ τὰς γνάθους ἔχει. Φοβερώτατον δὲ ἐστὶ πᾶν μάλιστα καὶ τῷ ἔλεφαντι πῶς ἀντικείμενον. Οἱ πόδες δὲ καὶ τὸ δέρμα παραπλήσιά ἐστι τῷ ἔλεφαντι. Ἐχει δὲ καὶ τὸ πᾶχος τοῦ δέρματος αὐτοῦ ξηραίνόμενον, δακτύλους τέσσαρας, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐνίοι βάλλουσιν ἀντὶ σιδήρου εἰς τὰ ἄροτρα, καὶ ἀροτριῶσι τὴν γῆν. Καλοῦσι δὲ αὐτὸ οἱ Αἰθιοπεῖς τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ, Ἄρου ἢ Ἄρισι, δασύνοντες τὸ δεύτερον ἄλλα, καὶ οὕτω προστιθέντες τὸ ρισί· ἴνα διὰ τοῦ μὲν Ἄρου, ἢ τὸ θηρίον, διὰ δὲ τοῦ Ἄρισι, ἀροτριᾶν ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ περὶ τοὺς ῥόδωνας, ἅμα δὲ καὶ τοῦ δέρματος, τὴν ἐπινομίαν αὐτῷ τεθεικότες. Τιθέσθαι δὲ καὶ ζῶντα ἐν τῇ Αἰθιοπίᾳ ἀπὸ μακρὰν ἰστάμενος, καὶ νεκρὸν ἐκδαρὲν καὶ καταγγισθὲν ἄχυρα καὶ ἰστάμενον ἐν οἴκῳ βασιλικῷ, ὅθεν ἀκριβῶς κατέγραψα.

ΤΑΥΡΕΛΑΦΟΣ.

Τοῦτο τὸ ζῶον Ταυρέλαφος καὶ ἐν τῇ Ἰνδίᾳ καὶ ἐν τῇ Αἰθιοπίᾳ εὐρίσκεται. Ἀλλὰ τὰ μὲν τῆς Ἰνδίας ἡμέρᾳ εἰσι, καὶ ἐν αὐτοῖς ποιοῦσιν ἐν δισακχίοις βασταγὰς πεπέρως καὶ ἐτέρων φορτίων, καὶ γάλα ἀμείλγουσιν ἐξ αὐτῶν καὶ βούτυρον. Ἄμα δὲ καὶ τὸ κρέας ἐσθίουμεν, οἱ μὲν Χριστιανοὶ σφάζοντες· οἱ δὲ Ἕλληνες κροταρίζοντες· τὰ δὲ τῆς Αἰθιοπίας ἄγρια εἰσι καὶ ἀνήμερα.

ΚΑΜΗΛΟΠΑΡΔΑΛΙΣ.

Ἡ δὲ Καμηλοπαρδαλις ἐν τῇ Αἰθιοπίᾳ μόνῃ εὐρίσκεται. Καὶ αὕται πάλιν ἀνήμεραι καὶ ἄγρια εἰσιν. Ἐν δὲ τῷ παλαιῷ εἰς λόγον τοῦ βασιλέως ἡμεροῦσι ἀπὸ μικροῦ ἐν μίᾳ, ἢ δύο, πρὸς δεῖαν αὐτοῦ. Ὅτε δὲ παραβάλλουσιν αὐτῇ πλεῖν ἐμπροσθεν τοῦ βασιλέως εἰς λεκάνην ἢ γάλα ἢ ὕδωρ, εἰ μὴ ἀπλώσει τοὺς ἐμπροσθεν δύο πόδας, οὐ δύναται φθάσαι· καὶ πλεῖν εἰς τὴν γῆν, διὰ τὸ καὶ τοὺς πόδας καὶ τὸ στήθος καὶ τὸν τράχηλον ὀψήλῃ ὑπάρχειν· ἀναλόγως οὖν διασχίζουσα τοὺς ἐμπροσθεν πόδας τότε δύναται πλεῖν. Καὶ ταῦτα ὡς οἶδαμεν διεγράψαμεν.

A o involuntariam schismaticorum concordiam! o convitiatorum non spontaneam laudum emissionem sive consensum! Cur non per omnia Ecclesie filii comprobamur? Alunt scilicet: Viam non trivimus. Qui non penitus damnandi sint, qui his omnibus non obtemperant, sed contradicunt? Qua ratione hæc scripta nostra tot testimoniis firmata, ut germanus ecclesiasticæ traditionis fetus non habeantur? Deus testis est; hinc apostoli, prophete et sanctorum Patrum celebratissimus chorus.

LIBER XI.

Indicorum animalium descriptio: et de insula Taprobana.

RHINOCEROS.

B Hoc animal, Rhinoceros a cornibus naso hærentibus vocatur; eo autem ambulante, cornua subagitantur: cum autem furore plenum obtuetur, cornua vibrat, ipsaque immobilia et firma consistunt, ut etiam arbores eradicare possit, cum maxime a fronte posita sunt. Oculos inferius ad maxillas positos habet. Terribilissimum porro est atque elephantum maxime inimicum. Pedes atque pellem elephantum similes habet. Pellis ejus exsiccata digitorum quatuor spissitudinem habet, quæ nonnulli vomeris loco ad aratra utuntur, illaque terram sulcant. Rhinocerotem Æthiopes propria dialecto, Arn, aut harisi nuncupant, in secundo vocabulo, denso spiritu alpha pronuntiantes, et risi adjicientes; ut voce aru ipsum animal significant; voce autem harisi, figuram narium atque pellem arando opportunam indicent, hinc illi nomen imponentes. Hujusmodi animal in Æthiopia vivum eminus conspexi: mortisque pellem palea infertam in regia consistentem, unde licuit accurate describere.

TAURELAPHUS.

Taurelaphus animal in India et in Æthiopia reperitur. Sed in India eieures et mansueti sunt: illisque utuntur ad piperis onera aliasque sarcinæ in saccis deportandas: lac ipsorum emulgent et butyrum conficiunt. Carnes porro eorum comedimus, Christiani quidem jugulantes, Græci vero sustibus tundentes: qui in Æthiopia habentur agrestes et intractabiles sunt.

335 CAMELOPARDALIS.

Camelopardalis in sola Æthiopia reperitur. Hoc item animal intractabile et agreste est. In palatio tamen regis ad ejus voluptatem unum aut duo pro spectaculo a teneris educant. Cum vero præsentem rege lac ipsi vel aquam ad potum in pelvi admovent, nonnisi divaricatis pedibus anterioribus potest ad potandum inclinari ad terram usque, quia cruribus, pectore et collo altius est. Rem ut accuratissime novimus enarramus.

DOS AGRESTIS.

Bos agrestis corpore magnus, animalque indicum est : ex quo educitur illud, quod *tuffa* vocant, ornandis equis et vexillis usitatum a præfectis militum, cum in campos concedunt. Narrant autem illum, ubi in arbore cauda complicatur ei hæret, non ulterius declinare ; sed ibidem manere, quod vereatur ex cauda vel pilum amittere : quo conspecto incolæ accedunt, et caudam abscindunt : ac tunc illum, cauda penitus amissa, fugere. Ea est animalis natura.

MOSCHUS.

Moschus exiguum animal est, quod incolæ propria dialecto *casturi* nuncupant : ipsum autem insequentes sagittis confodiunt, et sanguinem in umbilico coactum colligantes abscindunt. Hæc quippe pars illa est, in quo fragrantia suavis odoris residet ; id est quod nos moschus vocamus, corporis vero residuum abijciunt.

UNICORNIS.

Hoc animal unicornis appellatur : quod videre quidem non licuit ; sed ejus statuas quatuor æneas in Æthiopia ad regis palatium, quatuor turribus munitum, conspexi : atque inde ejus descriptionem delineationemque adornavi. Terribilem esse feram narrant atque inexpugnabilem, in cornu robur totum habentem. Cum vero multis insequentibus proximum est ut capiatur, deorsum in præcipitia sese conjicit : in lapsu autem ita se convertit, ut cornu totum impetum et ictum excipiat, sicque illæsa evadit. Idipsum vero de hoc animali Scriptura refert dicens : *Salva me ex ore leonum, et a cornibus unicornium humilitatem meam*¹⁶ ; ac rursum : *Et dilectus quemadmodum filius unicornium*¹⁷ ; iterum in benedictionibus Balaam quibus benedixit Israeli, secundo repetit : *Sic Deus eduxit illum ex Ægypto, ut gloriam unicornis* : sicque robur, fiduciam et gloriam animalis deprædicat.

336 CHÆRELAPHUS et HIPPOPOTAMUS.

Chærelaphum, sive Porcum cervum vidi et comedi. Hippopotamum autem non conspexi, sed dentes ejus prægrandes penes me habui pondo librærum tredecim, quos hic vendidi. Multosque vidi in Æthiopia et in Ægypto.

PIPER.

Hæc est arbor piperis : singule autem hujusmodi arbores, alteri præcelsæ arbori infructuosæ hærent complicatæ, quia admodum tenuis debilisque est, perinde atque vitis palmites tenuiores. Singule autem botrus duorum foliorum tegumentum habent, quod admodum viride est, rutæque coloris simile.

ARGELLIA.

Arbor aliæ argelliorum, ut vocant, id est nucum grandium Indicarum, ferax est. In nullo autem differt a palma, præterquam quod celsior densior et

A

ΑΓΡΙΟΒΟΥΞ.

Ἀγριοβούξ ἐστὶ μέγας, τῆς Ἰνδικῆς τοῦτο ζῶον, ἐξ οὗ ἐστὶν ἡ λεγομένη τοῦφα, ἥ κοσμοῦσι τοὺς ἱπποὺς καὶ τὰ βάνδα οἱ ἄρχοντες εἰς τοὺς κάμπους. Φασὶ δὲ περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐὰν ἀντιλάβηται δένδρον τῆς οὐρᾶς, οὐκέτι κλίνεται, ἀλλ' ἵσταται ἀηδῶς ἔχων ἑῶσαι μίαν τρίχα ἐξ αὐτῆς· λοιπὸν ἔρχονται οἱ ἐγγύριοι, καὶ κόπτουσι τὴν οὐρὰν, καὶ τότε φεύγει τὸ πᾶν τῆς οὐρᾶς ἀπολέσας. Αὕτη ἡ φύσις τῷ ζῳῷ.

MOXOX.

Τὸ δὲ μικρὸν ζῶον ἐστὶν ὁ μόσχος· καλοῦσι δὲ αὐτὸ τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ οἱ ἐγγύριοι Καστούρι· διώκοντες δὲ αὐτὸ τοξεύουσι, καὶ τὸ συναγόμενον αἷμα περὶ τὸν ὀμφαλὸν δεσμεύοντες ἀποκόπτουσι. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ μέρος αὐτοῦ τὸ εὐώδες, τοῦτέστιν, ὃ παρ' ἡμῶν λεγόμενος μόσχος· τὸ δὲ λοιπὸν αὐτοῦ σῶμα ἔξω ρίπτουσιν.

MONOKEPΩΞ.

Τοῦτο τὸ ζῶον καλεῖται μονόκερος, οὐκ ἰδεασμένον δὲ αὐτό· στήλας δὲ αὐτοῦ χαλκᾶς ἀνατιθεμένας ἐν τῇ Αἰθιοπίᾳ ἐν οἷῳ τετραπύργῳ βασιλικῇ ἐώρακα· διὰ καὶ οὕτως κατέγραψα. Φασὶ δὲ περὶ αὐτοῦ, ὅτι φοβερόν ἐστι καὶ ἀκαταμάχητον ἐν τῷ κέρατι ἔχον τὴν ὅλην ἰσχύν. Καὶ ἥνικα δόξη παρὰ πολλῶν διώκεσθαι, καὶ καταληφθῆναι, εἰς κρημὸν ἐβάλλεται καὶ ρίπται ἑαυτὴν ἐκ τοῦ ὕψους, καὶ κατερχόμενον ἀντιστρέφεται, καὶ τὸ κέρας δέχεται τὴν ὅλην ὀρμὴν, καὶ ἀβλήεις διαμένει. Τοιαῦτα δὲ καὶ ἡ Γραφή διηγῆται περὶ αὐτοῦ λέγουσα· *Σώσον με ἐκ στόματος λέοντων, καὶ ἀπὸ κεράτων μοροκεράτων τὴν ταπεινωσίν μου*· καὶ πάλιν, *Καὶ ὁ ἡγαπημένος ὡς υἱὸς μοροκεράτων*· καὶ πάλιν ἐν ταῖς εὐλογίαις τοῦ Βαλαάμ αἱς εὐλόγησε τὸν Ἰσραὴλ, φησὶν ἐκ δευτέρου· *Οὕτως ὁ Θεὸς ὠδήγησεν αὐτὸν ἐξ Αἰγύπτου, ὡς δόξαν μοροκεράτος*· αὐτῇ διὰ πάντων ἰσχύν καὶ πεποιθῆσιν καὶ δόξαν μαρτυροῦσα τῷ ζῳῷ.

ΧΟΙΡΕΛΑΦΟΣ καὶ ΙΠΠΟΠΟΤΑΜΟΣ.

Τὸν δὲ χοιρέλαφον καὶ εἶδον καὶ ἔφαγον· τὸν δὲ ἱπποπόταμον οὐκ εἶδον μὲν, ἔχον δὲ ὀδόντας ἐξ αὐτοῦ μεγάλους ὡς ἀπὸ λιτρῶν ἱ' οὐς καὶ πέππραχα ἐνταῦθα. Πολλοὺς δὲ εἶδον καὶ ἐν τῇ Αἰθιοπίᾳ καὶ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ.

ΠΙΠΕΡΙ.

Τοῦτο τὸ δένδρον ἐστὶ τὸ τοῦ πεπέρως· ἕκαστον δὲ δένδρον ἐτέρῳ ὑψηλῷ ἀκάρπῳ δένδρῳ ἀνακλᾶται· διὰ τὸ λεπτὸν εἶναι πᾶν καὶ ἀσθενές, ὥσπερ καὶ τὰ κλήματα τῆς ἀμπέλου λεπτά. Ἐκαστος δὲ βότρυς ἐφυλλὸν ἔχει σκέπον, χλωρὸν δὲ πᾶν ἐστὶν, ὥσπερ ἡ χρᾶς τοῦ πηγάνου.

ΑΡΓΕΛΛΙΑ.

Τὸ δὲ ἄλλο τῶν ἀργελλίων ἐστὶ τῶν λεγομένων, τοῦτέστι τῶν μεγάλων καρύων τῶν Ἰνδικῶν. Παράλλαττε δὲ τοῦ φοίνικος οὐδὲν, πλην ὅτι τελειότερον

¹⁶ Psal. xxi, 22. ¹⁷ Psal. xxviii, 6.

ἔστι καὶ ἐν ὕψει καὶ ἐν πλάτει καὶ ἐν τοῖς βατοῖς. Οὐ βλάλει δὲ καρπὸν, εἰ μὴ δύο ἢ τρία σπάθια ἀπὸ τριῶν ἀργελλίων. Ἔστι δὲ ἡ γεύσις γλυκεῖα πᾶν καὶ ἡλεῖα, ὥς τὰ κάρυα τὰ χλωρά. Ἐξ ἀρχῆς μὲν τοῦ ὕδατος γέμει γλυκεῖος πᾶν, ὅθεν καὶ ἐξ αὐτῶν πίνουσιν οἱ Ἴνδοι ἀντὶ οἴνου. Λέγεται δὲ τὸ πινόμενον *Ρογχο-σούρα* ἡδὺ πᾶν. Τρυγώμενον δὲ καὶ παραμένον αὐτὸ τὸ ἀργελλιον, πηγνύται τὸ ὕδωρ αὐτοῦ, κατὰ πρόθεσιν τὸ ἐπὶ τὸ δοτρακον αὐτοῦ, καὶ μένει τὸ ὕδωρ εἰς τὸ μέσον ἀπηκτον, μέχρις ὅτου καὶ αὐτὸ ἐκλίπη. Ἐάν δὲ καὶ πλέον παραμείνῃ ταγγίζει ὁ καρπὸς αὐτοῦ ὁ πεπηγώς, καὶ οὐ δύναται ἔτι βρωθῆναι.

ΦΩΚΗ, ΔΕΛΦΙΣ, ΧΕΛΩΝΗ.

Φώκην τὴν λεγομένην καὶ τὸν δελφίνα καὶ χελώνην ἐσθίοντες κατὰ θάλατταν, εἰ τύχοι πασθῆναι. Τὸν μὲν δελφίνα καὶ τὴν χελώνην σφάζοντες ἐσθίοντες τὴν δὲ φώκην οὐ σφάζοντες, ἀλλὰ κροταφίζοντες, ὥς ἐπὶ τῶν ἰχθύων τῶν μεγάλων. Καὶ τὸ μὲν κρέας τῆς χελώνης, ὥς προβάτου ἔστι μελαμψόν· τὸ δὲ τοῦ δελφίνος, ὥς χοίρου, μελαμψόν δὲ καὶ βρομῶδες· τὸ δὲ τῆς φώκης, ὥς χοίρου, λευκόν, καὶ ἄδρομον.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΑΠΡΟΒΑΝΗΣ ΝΗΣΟΥ.

Αὕτη ἔστιν ἡ νῆσος ἡ μεγάλη ἐν τῇ ὠκεανῷ, ἐν τῇ Ἰνδικῇ πελάγει· καί μιν παρὰ μὲν Ἴνδοις καλουμένη Σιελεδίβα, παρὰ δὲ Ἑλλήσι, Ταπροβάνη· ἐν ἡ εὐρίσκεται ὁ λίθος ὁ ὀάκινθος· παρατῆρω δὲ κεῖται τῆς χώρας τοῦ πεσπέρεως. Πέριξ δὲ αὐτῆς εἰσὶ τινες νῆσοι μικραὶ πολλαὶ πᾶν, πᾶσαι δὲ γλυκὺ ὕδωρ ἔχουσαι, καὶ ἀργελλία. Ἀσσοβαθαὶ δὲ ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πᾶσαι εἰσιν. Ἐχει δὲ ἡ νῆσος ἡ μεγάλη, καθὼς φασιν οἱ ἐγγύριοι, γαῦδια τριακόσια εἰς τε μήκος ὁμοίως καὶ πλάτος, τοῦτέστι μίλια ἑννακόσια. Δύο δὲ βασιλεῖς εἰσιν ἐν τῇ νήσῳ, ἑναντίοι ἀλλήλων· ὁ εἰς ἔχων τὸν ὀάκινθον, καὶ ὁ ἕτερος τὸ μέρος τὸ ἄλλο, ἐν ᾧ ἔστι τὸ ἐμπορίον καὶ ὁ λιμὴν· μέγα δὲ ἔστι καὶ τῶν ἐκείσε ἐμπορίων. Ἐχει δὲ ἡ αὕτη νῆσος καὶ Ἐκκλησίαν τῶν ἐπιδημούμενων Περσῶν Χριστιανῶν, καὶ πρεσβύτερον ἀπὸ Περσίδος χειροτονούμενον, καὶ διάκονον, καὶ πᾶσαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν λειτουργίαν. Οἱ δὲ ἐγγύριοι καὶ οἱ βασιλεῖς, ἀλλόφυλοι εἰσιν. Ἐπεὶ δὲ πολλὰ ἔχουσιν ἐν αὐτῇ τῇ νήσῳ· εἰς ἐν δὲ ἱερὸν αὐτῶν ἐφ' ὀφηλοῦ μέμενον, ἔστιν ἐν ὀακίνθῳ, ὡς φασι, πυρρὸν καὶ μέγα, ὃν ὥς στρόβιλος μέγας· καὶ λάμπει μακρόθεν, μάλιστα τοῦ ἡλίου αὐτὸν περιλάμποντος, ἀτίμητον θέαμα ὄν. Ἐξ ὧν δὲ τῆς Ἰνδικῆς καὶ Περσίδος καὶ Αἰθιοπίας, δέχεται ἡ νῆσος πολλὰ πολλὰ, μέση τις οὖσα, ὁμοίως καὶ ἐκπέμπει.

Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν ἐνδοτέρων, λέγω δὴ τῆς Τξινί-στας καὶ ἑτέρων ἐμπορίων, δέχεται μέταξιν, ἄλοην, καρυόφυλλον, τσανθάναν, καὶ ὅσα κατὰ χώραν εἰσὶ· καὶ μεταβάλλει τοῖς ἐξωτέρω, λέγω δὴ τῇ Μαλλῇ, ἐν ἣ τὸ πίπερι γίνεται, καὶ τῇ Καλλιάνῃ, ἐνθα ὁ χαλκὸς γίνεται, καὶ σησαμινὰ ξύλα, καὶ ἕτερα ἱμάτια· ἔστι γὰρ καὶ αὕτη μέγα ἐμπορίον. Ὁμοίως καὶ Σινδοῦ, ἐνθα ὁ Μόσχος ἢ τὸ Καστόριν, καὶ τὸ Ἄν-

ramis grandioribus est. Fructum autem non alium parit, quam duas tresve spathas et totidem argellia. Sapor vero perinde suavis et dulcis est, atque nunc tenerarum. Initio autem aqua suavissimi saporis turgida est, quæ vini loco Indis potum præbeat. Liquorem porro hujusmodi vocant *bonchosura*, estque plane dulcissimus. Postquam autem argellium decerptum est, si ita maneat, progressu temporis ad testam figitur, aqua vero in medio liquida perseverat, donec et ipsa defecerit. Quod si diutius maneat, tandem rancescit, neque humano esui ultra valet.

PHOCA, DELPHIS, TESTUDO.

Phocam, delphinem et testudinem comedimus ad oram maris, si capi contingat. Delphinem vero et testudinem jugulantes edimus, phocam vero non jugulatam, sed contusam ictibus, ut in piscibus prægrandibus fieri solet. Testudinis autem caro, sicut ovilla nigricans est; delphinis ut porci, nigricans et olida; phocæ, ut porci, alba, et non olida.

DE TAPROBANA INSULA.

Hæc magna est Oceani insula, in mari Indico sita: quæ ab Indis Sielediva; a Græcis Taprobana vocatur, ubi lapis hyacinthus reperitur: jacetque ultra piperis regionem. Exiguas vero alias insulas circum positas habet ingenti numero: quarum singulæ aqua dulci fruuntur, argelliis item instructæ, ac alia aliam proxime sitæ. Illa porro 337 magna insula, ut narrant incolæ, est longitudine trecentorum gaudiorum; latitudine totidem, nempe milliarium nongentorum. Duo reges in insula dominantur, mutuo infesti: quorum alius hyacinthi regionem, alius reliquam insulæ partem obtinet, in qua emporium et portus habetur, a finitimis quoque maxime frequentatur. Exstat etiam ea in insula Ecclesia Christi advenarum ex Perside, ac presbyter in Perside ordinatus eoque missus, diaconus item cum reliquo ecclesiastico ministerio. Indigenæ vero et una reges alieni cultus sunt. Multa in hac insula templa visuntur; in aliquo autem ipsorum delubro hyacinthus, ut aiunt, edito in loco positus, rutilus ac prægrandis suspicitur, ad strobili spissitudinem accedens, qui, sole maxime illustrante, procul admodum effulget, inestimabile sane spectaculum. Ex universa porro India, Perside et Æthiopia, multam navium frequentiam excipit insula, utpote quæ in medio omnium posita sit, multasque similiter ultro citroque mittit.

Ab interioribus vero partibus, nempe a Sina et ab aliis emporiis, sericum, aloen, caryophyllum, et tzandanam mutuatur, necnon alias illarum regionum merces, quas illa ad exterius positas gentes transmittit, ad Malen videlicet, in qua piper nascitur, ad Callianam, ubi æs oritur, necnon ligna sesamina, et alia ad vestitum apta: est namque ipsa magnum emporium. Similiterque ad Sindum,

ubi Moschus sive Castorin, et Androstachys; et ad Persidem, ad Homeriten, et Adulem: ac mutuo a singulis illis emporiis alia accipit, quæ ad interiores Indos transfert: suaque item eo transmittit. Sindu autem est Indiæ principium. Nam Indus fluvijs, id est, Phison, qui in sinum Persicum exoneratur, Persidem ab India dirimit. Celebriora porro Indiæ emporia isthæc sunt, Sindu, Orrhotha, Calliana, Sisor, et Male, quinque emporia habens, quibus piper emittitur, Partî, Mangaruth, Salopatana, Nalopatana, Pudapatana. Ulterius vero itinere quinque circiter dierum et noctium, sita est Sielediva, id est, Taprobana. Deinde ulterius in continenti est Marallo, quæ cochleas; Caber, quæ alabandenum emittit: hinc, regio unde caryophyllon exit; deinde Sinu unde sericum advehitur; ulterius vero nulla regio est: nam Oceanus illam ad orientem ambit.

Hæc itaque insula Sielediva, in medio circiter Indiæ posita, quæ hyacinthum profert, ex omnibus emporiis merces accipit, omnibus impertit, magnum et ipsa quoque emporium. Contigit autem aliquando ut **338** cum quidam ex nostratibus, qui mercaturam exercebat, nomine Sopater, quem ante triginta quinque annos obisse comperimus, negotiationis causa in Taprobanam insulam ingressus esset, ex Perside item navicula eodem appelleret. Excensum fecerunt Adulitani, quibuscum Persarum orator aderat. Hinc pro more solito optimates et publicani, hos exceptos regi sistunt. Admissos in conspectum rex, postquam debitum salutandi obsequium præstiterant, sedere jubet. Hinc percontatur: Qui regiones vestræ, qui res et negotia se habent? Optime, inquit illi. Postea cum inter loquendum rex sciscitaretur: Quis e regibus vestris major et potentior? Nec mora, Persa respondet: Noster potentior, major, opulentior et rex regum est, et quidquid pro lubito facere valet. Sopater autem silebat. Tum rex: Tu, Romane, nihil loqueris? Cui Sopater: Quid mihi dicendum superest, quando hic talia protulisti. Si velis rei veritatem explorare, utrumque hic regem habes, singulos considera, et videbis quis clarior et potentior. His ille auditis obstupescens ait: Qua ratione utrumque hic regem habeo? Inquit ille: Utriusque sane monetas, hujus nomisma, illius drachmam, id est milliarense: utriusque imaginem perpende, et veritatem comperies. Ille monentem laudans et annuens, jussit utrumque produci. Erat porro nomisma rutilum, splendidum, forma pulchrum: nam hujusmodi selecta istac exportantur; milliarense autem argenteum erat, nec, ut paucis dicam, aureo nummo comparandum. Rex adversam et obversam partem conspiciens, ac utrumque nummum speculatus, numisma laudibus extulit, aitque: Sane Romani splendidi ac potentes sunt, prudentiaque valent. Jussitque Sopatrum honore officii, ac ele-

grosτάχην, καὶ τῇ Περσίδι, καὶ τῇ Ὀμηρίτῃ, καὶ τῇ Ἀδούλῃ· καὶ πάλιν τὰ ἀπὸ ἐκάστου τῶν εἰρημένων ἐμπορίων δεχομένη, καὶ τοῖς ἐνδοτέρω μεταβάλλουσα, καὶ τὰ ἴδια ἅμα ἐκάστῃ ἐμπορίᾳ ἐκπέπουσα. Ἡ Σινδοῦ δὲ ἐστὶν ἀρχὴ τῆς Ἰνδικῆς. Διαρεῖ γὰρ ὁ Ἰνδὸς ποταμὸς, τοῦτέστιν, ὁ Φαισὼν, εἰς τὸν κάππον τὸν Περσικόν, ἔχων τὰς ἑκείρας, τὴν τε Περσίδα, καὶ τὴν Ἰνδίαν. Εἰσὶν οὖν τὰ λαμπρὰ ἐμπόρια τῆς Ἰνδικῆς ταῦτα· Σινδοῦ, Ὀρόρθα, Καλλιὰνα, Σιδῶρ, ἡ Μάλῃ, πάντα ἐμπόρια ἔχουσα βάλλοντα τὸ πέπερι, Πάρτι, Μαγγαροῦθ, Σαλοπάτανα, Ναλοπάτανα, Πουδαπάτανα. Λοιπὸν ἔξω ὡς ἀπὸ πάντε νυθημέρων τῇ, στερεὰς εἰς τὸν Ὀκεανόν, ἐστὶν ἡ Σιελεδίδα, τοῦτέστιν, ἡ Ταπροβάνη. Εἴτα λοιπὸν εἰς τὴν στερεὰν ἐμπόριον, ἡ Μαράλλω, βάλλουσα κοχλῆας, ἔστι Καβέρ, βάλλουσα τὸ ἀλαβανδένον, εἴτα ἐφεξῆς λοιπὸν τὸ καρυόφυλλον· καὶ τὸ λοιπὸν ἡ Τζινίστα τὴν μετὰ ξιν βάλλουσα· ἥς ἐνδοτέρω, οὐκ ἐστὶν ἕτερα χώρα· ὁ Ὀκεανὸς γὰρ αὐτὴν κυκλοῖ κατὰ ἀνατολὰς.

Αὕτη οὖν ἡ Σιελεδίδα, μέση πῶς τυγχάνουσα τῆς Ἰνδικῆς, ἔχουσα δὲ καὶ τὸν Ὀκεανόν, ἐξ ὧν τῶν ἐμπορίων δέχεται, καὶ ὅλοις μεταβάλλει, καὶ μέγα ἐμπόριον τυγχάνει. Ποτὲ γοῦν τις ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα πραγματευομένων ὀνόματι Σώπατρος, ὃν ἴσμεν πρὸ λβ' ἐτῶν τελευτήσαντα, εἰσελθὼν ἐν τῇ Ταπροβάνῃ νήπιον πραγματείας ἔνεκα, ἔτυχε καὶ ἀπὸ Περσέως ὀρμηθεῖαι πλοῖον. Κατήλθον οὖν οἱ ἀπὸ Ἀδούλης, μετ' ὧν ἦν ὁ Σώπατρος, κατήλθον καὶ οἱ ἀπὸ Περσέως, μετ' ὧν ἦν καὶ πρεσβύτερος Περσῶν. Εἴτα κατὰ τὸ ἔθος οἱ ἀρχόντες καὶ οἱ τελῶναι, δεξάμενοι τούτους, ἀποφέρουσι πρὸς τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐξάμενος, καὶ προσκυνήσας, καλεῖται αὐτοὺς καθισθῆναι· εἴτα ἑρρωτᾷ. Πῶς αἱ χώραι ὁμῶν, καὶ πῶς τὰ πράγματα; Οἱ δὲ εἰπον, καλῶς. Εἴτα ὡς ἐν τῇ μετὰ, ἠρώτησεν ὁ βασιλεὺς. Ποῖος τῶν βασιλέων ὁμῶν μαιζότερος καὶ δυνατότερος; Ὁ δὲ Πέρσης ἀρπάσας τὸν λόγον ἔφη· Ὁ ἡμέτερος, καὶ δυνατότερος καὶ μαιζότερος, καὶ πλουσιώτερος, καὶ βασιλεὺς βασιλέων ἐστὶ· καὶ εἰ τι θέλει, δύναται. Ὁ δὲ Σώπατρος ἐσιώπα. Εἴτα φησὶν ὁ βασιλεὺς· Σὺ, Ῥωμαῦ, οὐδὲν λαλεῖς; Ὁ δὲ Σώπατρος, τί ἔχω εἰπεῖν, τούτου ταῖς εἰπόντος; Εἰ θέλεις μαθεῖν τὴν ἀλήθειαν, ἔχεις ἀμφοτέρους τοὺς βασιλεῖς ἐνταῦθα· κατανόησον ἑκάστον, καὶ ὁρξέαι ποῖος λαμπρότερος, καὶ δυνατότερός ἐστιν. Ἐκείνος ἀκούσας ἐξενίσθη λόγῳ, πῶς ἔχω τοὺς ἀμφοτέρους βασιλεῖς ἐνταῦθα; Ὁ δὲ εἶπεν, ἔχεις ἀμφοτέρων τὰς μονίτας, τοῦ μὲν τὸ νόμισμα, τοῦ δὲ τὴν δραχμὴν, τοῦτέστι τὸ μιλιάρσιον· κατανόησον τῇ εἰκόνι ἐκάστου, καὶ ὁρξέαι τὴν ἀλήθειαν. Ὁ δὲ ἐπαινέσας καὶ ἐπινεύσας, ἐκέλευσεν ἐνεχθῆναι ἀμφοτέρω. Ἦν οὖν τὸ νόμισμα εὐρόζιον, λαμπρὸν εὐμορφον· τοιοῦτα γὰρ ἐκλεχτὰ προχωροῦσιν ἐκεῖ· ἦν δὲ καὶ τὸ μιλιάρσιον ἅπας εἰπεῖν, ἀργυρος, καὶ ἀρχεῖ, μὴ συγχρινόμενος τῇ χρυσίῳ. Στρέψας δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ ἀντιστρέψας, καὶ κατανοῶν ἀμφοτέρα, ἐπαινέσας πάντῃ τὸ νόμισμα, ἔφη, ὅπως οἱ Ῥωμαῖς καὶ λαμπροὶ καὶ δυνατοὶ καὶ φρόνιμοι. Ἐκέλευσεν οὖν τὸν Σώπατρον τιμηθῆναι μεγάλως, καὶ καθίσας αὐτὸν εἰς ἐλέφαντα, μετὰ τυμπά-

των τὴν πόλιν περιῆγεν ἐν τιμῇ πολλῇ. Ταῦτα ὁ Σώπατρος ἡμῖν διηγήσατο, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ὄντες ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ ἀπὸ Ἀδούλης ἐπιβάντες. Τούτων δὲ γενομένων, ὡς ἔφησαν, ὁ Πάρος ἐκείνου ἀνατράπη.

Μεταξὺ δὲ τῶν λαμπρῶν ἐμπορίων τῶν προῤῥηθέντων, εἰσι καὶ ἕτερα ἀμπόρια πολλὰ, καὶ παραθαλάττια καὶ μεσόγεια, καὶ πολλὴ χώρα. Ἀνώτεροι δὲ, τούτεστι, βορείωτεροι, τῆς Ἰνδικῆς, εἰσι λευκοὶ ὄντιοι, ὁ λεγόμενος Γόλλας ἐκβάλλων εἰς πόλεμον, ὡς φασίν, οὐκ ἔλαττον τῶν β' ἐλεφάντων, καὶ ἵππων πολλῇν κατακρατεῖ δὲ καὶ τῆς Ἰνδικῆς καταδυναστεύων, καὶ φόρους ἀπαιτῶν. Ποτὲ γοῦν, ὡς φασίν, βουλόμενος πάλιν τῶν Ἰνδῶν μεσόγειον πορθῆσαι· τῆς δὲ πόλεως κύκλῳ ὕδατι φρουρουμένης, αὐτὸς ἱκανὰς ἡμέρας περικαθίσας, καὶ φρουρήσας, καὶ ἀναλώσας τὸ ὕδωρ διὰ τῶν ἐλεφάντων καὶ ἵππων, καὶ στρατοπέδου, ὕστερον διὰ ξηρᾶς περάσας, τὴν πόλιν παρέλαβεν. Οὗτοι καὶ τὸν σμάραγθον λίθον ἀγαπῶσι, καὶ εἰς τὸν στέφανον αὐτὸν φοροῦσιν. Εἰσφέρουσι γάρ οἱ Αἰθίοπες, συναλλαγὰς ποιοῦντες μετὰ τῶν Βλεμμύων ἐν τῇ Αἰθιοπίᾳ, τὸν αὐτὸν λίθον ἕως εἰς τὴν Ἰνδίαν· καὶ αὐτοὶ τὰ καλλιστεύοντα ἀγοράζουσι. Καὶ ταῦτα πάντα, τὰ μὲν πλείους μαθὼν ἐξηγησάμεν, καὶ διέγραψα, τὰ δὲ καὶ ἐγγύς τῶν τόπων γενομένου, ἀκριβῶς μεμαθηκώς ἐξέπικον.

Οἱ δὲ κατὰ τόπον βασιλεῖς τῆς Ἰνδικῆς, ἔχουσιν ἐλέφαντας, ὅλον ὁ τῆς Ὀρροθᾶς, καὶ ὁ Καλλιανῶν, καὶ ὁ τῆς Σινδοῦ, καὶ ὁ τῆς Σιδῶρ, καὶ ὁ τῆς Μάλῃ· ὁ μὲν ἐξακόσια, ὁ δὲ πεντακόσια, ἕκαστος, πλεον ἢ ἑκαττον. Ὁ δὲ τῆς Σιελεδιᾶς, καὶ τοὺς ἐλέφαντας (sic) οὗς ἔχει, καὶ τοὺς ἵππους· τοὺς μὲν ἐλέφαντας, πηχισμῷ ἀγοράζει· μετρεῖται γὰρ ἀπὸ τῶν χαμαὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ, καὶ οὕτω συμφωνεῖ τῷ πῆχει, παρέχων, φέρε εἰπεῖν, πεντήκοντα ἢ ἑκατὸν νομίσματα, ἢ καὶ πλεον· τοὺς δὲ ἵππους ἀπὸ Περσίδος φέρουσιν αὐτῷ, καὶ ἀγοράζει, καὶ τιμὰ ἀτίλειαν τοὺς φέροντας. Οἱ δὲ καὶ εἰς τὴν στερεάν βασιλεῖς, ἡμεροῦσιν ἐκ τοῦ ἀγροῦ τοὺς ἐλέφαντας, καὶ κῶνται αὐτοὺς εἰς πολέμικην χρεῖαν· συμβάλλουσιν δὲ καὶ μάχην ἐλεφάντων πολλάκις, θεωροῦντος τοῦ βασιλέως. Μεσάζουσι γὰρ τοὺς δύο ξύλον μέγα πλάγιον, δεδεμένον εἰς ἄλλα δύο ξύλα ὄρθια, φθάνοντα ὥσπερ εἰς τὸ στήθος αὐτῶν. Καὶ ἴστανται πολλοὶ ἐνθεν κάκειθεν ἄνθρωποι, μὴ δύναντες αὐτοὺς συμμῆξαι ἀλλήλους, καὶ συμβάλλουσιν αὐτοὺς, καὶ ταῖς προδοσικαῖς τύπτουσιν ἀλλήλους, μέχρι ὁ πρότερος αὐτῶν παραιτησθῇ. Ὀδόντας δὲ μεγάλους οἱ Ἰνδοὶ οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐὰν σχῶσι, πρίζουσιν αὐτοὺς διὰ τὸ βάρος, ἵνα μὴ βαρὺ αὐτοὺς ἐν τῷ πολέμῳ. Οἱ δὲ Αἰθίοπες οὐκ ἴσασιν ἡμερῶσαι ἐλέφαντας· ἀλλ' εἰ τύχοι θελήσαι τὸν βασιλέα ἵνα ἡ δεύτερον πρὸς θεῶν, μικροὺς πιάζουσι καὶ ἀνατρέφουσιν. Ἐχει γὰρ ἡ χώρα αὐτῶν πλῆθος καὶ μεγάλους ὀδόντας ἔχοντας. Ἐκ τῆς γὰρ Αἰθιοπίας καὶ εἰς Ἰνδίαν πλοῦζονται ὀδόντες, καὶ ἐν Περσίδι, καὶ ἐν τῷ Ὀμηρίτῃ, καὶ ἐν τῇ Ῥωμανίᾳ. Καὶ ταῦτα παρεληφθὼς ἔγραψα. Πᾶσαν δὲ τὴν Ἰνδικὴν, καὶ τὴν Ὀύνιαν διαίρει ὁ Φεισὼν ποταμός. Καλεῖται γὰρ ἐν τῇ θεῇ

A phanti insidentem cum tympanis per totam urbem circumagi, et magnifice celebrari. Hæc narrabant nobis tum Sopater ipse, tum et socii vectores, qui ex Adule eandem in insulam concesserant. His vero peractis, ut aiebant, Persa pudore suffusus mansit.

Inter hæc jam memorata emporia, alia bene multa sunt, tam maritima quam mediterranea, ac perampla sane regio. Superiorem, seu septentrioni viciniorem partem occupant Hunni, candido corpore, quorum rex Gollas dictus, bis mille elephantos, equitatumque multum ad bellum educit: hic Indiarum imperat, et late tributa exigit. Ferunt autem illum, Indorum urbem mediterraneam diripere cupientem, cum urbs aquis circummuniiretur, postquam obsidione 339 diuturna, elephantorum, equorum ac militum copia, aquas exhausisset, sicco demum pede urbem cepisse. Hi amaragdo lapide delectantur, quem ornatus causa in coronis gestant. Quorum lapidum commercium eadem in regione exercent Æthiopes, qui illos a Blemmyis, Æthiopica item gente, facta commutatione, mutantur. indeque in Indiam usque exportant, in pretiumque pulcherrimas merces referunt. Hæc porro omnia partim expertus narraui ac descripsi, partim proxime loca peregrinatus, accuratissime explorata retuli.

Alii item variarum Indiarum nationum et locorum reges elephantos etiam habent; verbi causa, reges Orrhothæ, Callianorum, Sindu, Sibar et Malæ: alii plus minus sexcentos, quingentos alii. Rex autem Sieledivæ cum elephantos, tum equos pretio emit. Elephantos quidem, cubito metitur, ac pro ratione altitudinis pretium solvit, ac vulgo ad quinquaginta vel centum aureos vel plus numerat; equos autem ex perside advectos emit, ac negotiatoribus vocigalium immunitatem concedit. Reges vero in continenti Indiæ imperantes, elephantos ex agro eductos cicurant, et ad bellicum usum servant, pugnamque elephantorum, ipsis spectantibus, plerumque committunt. Elephantos autem congressuros, sublimi transversa trabe, duobus hinc inde lignis erectis imposita et colligata, disternunt; ita ut trabes illa ad elephantorum pectus pertingat, astante ultro citroque multa hominum turba; nec patiuntur elephantos mutuo commisceri. Tum elephantos utrinque concitant, qui se mutuo proboscide feriant, donec aliter eorum pugnam detrectet. Elephantum autem Indici prolixos dentes non habent: nam etsi habent, secantur ab Indis, ne eorum pondere graventur in prælio. Æthiopes porro nesciunt elephantos cicurare; sed si unum alterumve rex ad spectaculum expetat, parvos tenerosque capiunt et educant. Nam regio illorum elephantis, magnis dentibus instructis, abundat: ac huiusmodi dentes ex Æthiopia in Indiam, Persidem, itemque in Homeriten, et in totam Romanam ditionem navibus exportantur. Hæc ex aliorum narratu descripsi. Totam Indiam et Hunniam Phison fluvius dirit-

mit. Indica quippe regio in sacra Scriptura *Evilat* vocatur : nam ita scriptum est in Genesi : *Fluvius autem egreditur ex Edem ad irrigandum paradysum. Inde dividitur in quatuor principia* : nomen uni *Phison* : *hic est qui circuit omnem terram Evilat* : ibi est aurum : aurum vero regionis illius bonum, ibi est carbunculus et lapis prasinus ¹⁸ : ubi illam aperte terram *Evilat* nuncupavit. Hic porro **340** *Evilat* ex genere *Cham* est : sic enim iterum scribitur : *Filii Cham, Chus et Mesraim, Phud et Chanaan* : *fili Chus, Sabat et Evilat* ¹⁹, id est, *Homeritæ et Indi, Saba* quippe in *Homerite* sita est, et *Evilat* in *India*. Has enim duas regiones *Persicus* sinus dirimit. Illa vero terra aurum, ait Scriptura, profert : habet item lapidem perezotem, quem vocat carbunculum, itemque jaspidem, quem prasinum lapidem nuncupat ²⁰. Aperte igitur divina Scriptura, utpote vere divina, res enuntiat, ut ex recensitis omnibus palam est.

A Γραφή ἡ γῆ τῆς Ἰνδικῆς χώρας, *Εὐιλὰτ*· οὕτως γὰρ γέγραπται ἐν τῇ Γένεσι, *Ποταμὸς δὲ ἐκπορεύεται ἐξ Ἑδέμ ποτίζων τὸν παράδεισον*. Ἐκεῖθεν ἀφορίζεται εἰς τέσσαρας ἀρχάς· ὄνομα τῷ ἐνί, *Φεισὼν*, οὗτος ὁ κυκλῶν πᾶσαν τὴν γῆν *Εὐιλὰτ*· ἐκαὶ οὗν ὁτι τὸ χρυσίον, τὸ δὲ χρυσίον τῆς τῆς ἐκεῖνης καλόν· ἐκεῖ ἔστιν ὁ ἀνθράξ, καὶ ὁ λίθος ὁ πράσινος· γῆν *Εὐιλὰτ* σαφέστερον αὐτὴν ὀνομάσας. Οὗτος δὲ *Εὐιλὰτ* ἐκ τοῦ *Χάμ* ἐστίν· οὕτω γὰρ πάλιν γέγραπται, *Οἱ υἱοὶ Χάμ, Χούς καὶ Μεσραῖμ, Φουδ καὶ Χαναάν*· υἱοὶ δὲ *Χούς, Σαβὰ καὶ Εὐιλὰτ*· τοῦτέστιν, Ὀμηρίται καὶ Ἰνδοί. Ἡ *Σαβὰ* γὰρ ἐν τῷ Ὀμηρίτῃ κεῖται, καὶ *Εὐιλὰτ* ἐν τῇ Ἰνδίᾳ ἐστίν. Τὰς δύο γὰρ ταύτας χώρας ὁ Περσικὸς κόλπος διαιρεῖ. ἔχει δὲ καὶ ἡ γῆ ἐκεῖνη τὸ χρυσίον, καὶ τὰ τὸ ἱερὸν Γράμμα· ἔχει καὶ τὸν πεζέρωτα λίθον· αὐτὸν γὰρ καλεῖ ἀνθράκx, ἔχει καὶ τὸν λάσπιν· τοῦτον γὰρ εἶπε λίθον πράσινον. Σαφέστερον οὖν ἡ θεία Γραφή, ὡς ὄντως θεία, διηγείται τὰ πράγματα, καθὰ καὶ πᾶσα ἡ πραγματεία δηλοῖ.

MONITUM.

Monitum lectorem volumus hunc duodecim Cosmæ Indicopleustæ librum, qui in codice Laurentiano habetur, sed mutilus in fine, in Vaticano octavi vel noni sæculi codice non exstare. Nam, ut videmus in decursu operis, hæc variis temporibus ab auctore conscripta sunt : qui cum initio quinque solum libros de mundi schemate edidisset ; sub hæc obstrepentibus iis qui pro adversa opinione pugnabant, sextum librum addidit, postea vero septimum, octavum, nonum, etc., interpositis ad singulos spatia. Siquidem non quiescentibus adversariis et objecta nova subinde afferentibus, pro virili Cosmas, novis pristino operi adjectis libris, repugnantibus, ut poterat, respondebat : et quia verisimile est, jam editorum exemplaria manasse priusquam novos ille libros pristinis adjungeret, hinc factum videtur, ut exemplar illud ad cuius fidem Vaticanus codex excerptus fuit, antequam duodecim liber adiectus fuisset, in publicum usum cederet. Neque abs re fuerit indicare, Cosmam Indicopleusten, non modo confectis jam libris adiecisse novos, sicuti casus postularet, sed etiam multa mutasse, adiecisse, rescuisse, ad marginem notasse : unde evenit, ut Vaticanus cum Laurentiano non prorsus consentiat : nam, ut jam monuimus, exemplar illud ad cuius fidem Vaticanus excerptus est, initium operis longe brevius effert, quam Laurentianus : unde palam sit exemplar Cosmæ unde Laurentianus ille codex emanavit, posterioribus ejusdem curis retractatum et auctum fuisse.

LIBER XII.

Alius item liber, declarans multos exteriorum veterum scriptorum, divinarum Scripturarum per Moysen et prophetas editarum antiquitatem testificari : itemque Græcos omnium postremos litteras edidicisse videri, altiusque defixam circa divinas Scripturas incredulitatem retinere.

In Chaldaicis libris Berosi et quorundam aliorum scriptum est, decem reges apud illos annorum myriadibus his mille ducentis quadraginta duabus regnasse ; sub rege autem eorum decimo Xisuthro, ut vocant, magnum diluvium exstitisse, Xisuthrumque cum uxore et consanguineis, ac brutis animantibus Dei monitu, nave conscensa, servatum, ut narrant, in montibus Armeniæ consedissee, ac post diluvium in gratiarum actionem hostias diis immolassee : totam pene Moysis historiam alienam in formam transferentes. Homines quippe annis 2242 per decem generationes in illa ulterius posita terra manserunt : ac sub Noe, qui decimus erat,

C

ΛΟΓΟΣ ΙΒ'.

Ἐστὶ ἕτερος λόγος σημαίνων ὅτι πολλοὶ τῶν ἑσθέρων ἀρχαίων συγγραφέων μαρτυροῦσι τῇ ἀρχαίτητι τῶν θεῶν Γραφῶν τῶν διὰ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν εἰρημέτων, καὶ ὅτι ὕστερον πάντων οἱ Ἕλληνες γαίρονται μεμαθημένοι γράμματα, καὶ περὶ τῶν θεῶν Γραφῶν ἐξήρῳμην ἔχοντες τὴν ἀπιστίαν.

Ἐν τοῖς Καλδαϊκοῖς γράμμασι Βηρώσου καὶ ἑτέρων τινῶν γέγραπται οὕτως· ὅτι ἑ βασιλεῖς ἐβασίλευσαν παρ' αὐτοῖς ἐτῶν μυριάδας βσμβ'. ἐπὶ δὲ τοῦ δεκάτου βασιλέως Ξισούθρου, παρ' αὐτῶν οὕτω καλουμένου, γενέσθαι ἐφησαν μέγαν κατακλυσμὸν, ἐρῶντα δὲ εἰς πλοῖον τὸν Ξισουθρον σὺν τῇ γαμετῇ καὶ τοῖς συγγενεῖσι, καὶ τοῖς ἀλόγοις, χρηματισθέντα ὑπὸ θεοῦ καὶ διασωθέντα λέγουσιν ἐπὶ τὰ ἔρη τῆς Ἀρμενίας, καὶ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν θύσαντα θυσίας εὐχαριστήριους τοῖς θεοῖς, πάντα σχεδὸν μεταπλάσαντας τὰ Μωσέως. βσμβ' γὰρ προσέτι δεκά γενεάς ἔμειναν ἐν τῇ πέραν γῇ οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἐπὶ τοῦ δεκάτου, λέγω δὴ τοῦ Νῶε γενομένου τοῦ

¹⁸ Gen. 11, 40, 42. ¹⁹ 1 Paral. 1, 9. ²⁰ Gen. 11, 12.

κατακλυσμῶν γὰρ τῶν ἐκ τῆς μυριάδος ἀπερὶ τοῦ Νῶε φιλόνος τὴν κτίσιν ὅν ὁπποῖα τὰς Γραφὰς οὖντα ἐκ τῆς πην καὶ ναίων θεοῦ καὶ Ἀματιῶσας τῶν τῆς περὶ δηλοῖ ὡς ἔστι

Οἱ εἰ
ροι καὶ
συγγρ
ποιίας,
καταστ
ἐπινοή
σαν ἐκ
Μωσεία
τον δὲ
ἀνεπλά
βασιλεῖ
πρόσθε
Ἀδάμ
μεθ' αὐ
πέμπε
ποιμήν
ἑδδοῦς
ὅρτης,
τούτου
κατὰ τ

Οἱ δ
Μανεθ
καὶ Αὐ
ταὶ Μω
ἐξ Αἰγ
συγγρ
πων γ
Μωσεία
καὶ λα
Αἰγύπτ
εἰς Ἱερ
εἰπεῖν,
χαίρει
φῆ, ὅτι

κατακλυσμοῦ, μετέβησαν διὰ τῆς κιβωτοῦ. Τοῦτον γὰρ τὸν Νῶε, αὐτοὶ καλοῦσι Σισουθρον. Τὰς ἡμέρας δὲ εἰς ἑτη μεταπλάσαντες διασχίλας διακοσίας μὲν μυριάδας ἐτῶν ζήσαντας τοὺς ἑ βασιλεῖς εἶπον· ἄπερ ὁ Μωϋσῆς ἀπὸ Ἀδάμ ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Νῶε βομβ' ἑτη ἡρίθμησεν. Ὁμοίως Τίμαιος ὁ φιλόσοφος οὕτω καὶ αὐτὸς διαγράφει τὴν γῆν ταύτην κυκλομένην ὑπὸ τοῦ Ὑκεανοῦ, καὶ τὸν Ὑκεανὸν ὑπὸ τῆς πέραν γῆς. Ἀτλαντίδα γὰρ νῆσόν τινα ὑποτίθεται ὑπὸ τὴν δύσιν ἔξω εἰς τὸν Ὑκεανὸν ἐπὶ τὰς Γαδείρους μεγάλην καὶ ἄφατον, καὶ τὰ κατοικοῦντα ἐν αὐτῇ ἔθνη μισθωσαμένους δι' ἑ βασιλεῖς ἐκ τῆς πέραν γῆς ἐλθόντας καὶ πολεμήσαντας Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν, καὶ μετέπειτα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἡγετηθέντας· καὶ αὐτὴν δὲ τὴν νῆσον ὑπὸ θεοῦ καταποντωθεῖσαν λέγει. Τοῦτον δὲ καὶ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης ἐπαινοῦσι, καὶ Πρόκλος ὑπομνηματίζει· καὶ οὗτος τὰ ὅμοια ἡμῖν λέγει, μεταπλάσας τὸν λόγον, καὶ ἀντὶ τῆς ἀνατολῆς τὴν δύσιν εἰπών. Ἐτι δὲ καὶ αὐτὸς τὸν ἑ γενῶν μνησθεῖς, καὶ τῆς πέραν τοῦ Ὑκεανοῦ γῆς. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, εὐθελοὶ εἰσι πάντες ἐκ τοῦ Μωϋσεως λαμβάνοντες καὶ ὡς ἔβλα ἐκτιθέμενοι.

Οἱ τὰ Χαλδαϊκὰ γὰρ συγγραφόμενοι, ὡς ἀρχαιότεροι καὶ ἀνατολικώτεροι, ἐμνήσθησαν ἐν τοῖς ἑαυτῶν συγγράμμασι τοῦ τε κατακλυσμοῦ καὶ τῆς πυρρῶς, ὁρῶντες αὐταῖς ὅψαι τὸν πύργον καὶ τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ· ὡς διὰ τὸν κατακλυσμὸν δῆθεν ἐπινοήσαντες αὐτοῖς καταφυγὴν καὶ σωτηρίαν ἐποίησαν ἑαυτοῖς οἱ τότε ἄνθρωποι. Ἀναγνόντες δὲ καὶ Μωϋσα οἱ μετέπειτα, καὶ εὐρόντες ἀπὸ Ἀδάμ δέκατον ὄντα τὸν Νῶε, ἐφ' οὗπερ γέγονεν ὁ κατακλυσμὸς, ἀνεπλάσαντο καὶ αὐτοὶ δέκα βασιλεῖς παρ' αὐτοῖς βασιλεύσαντας ἐτῶν μυριάδας βομβ' ὥσπερ εἰρηται πρόσθεν. Ὡν ἐστὶν ὁ πρῶτος Ἀλῶρος, τούτέστιν Ἀδάμ· ὁ δεῦτερος Ἀλάπρος, Σῆθ· ὁ τρίτος, Ἀλμηδών, Ἐνῶ· ὁ τέταρτος Ἀμμέων, Καϊνδὲν· ὁ πέμπτος Ἀμμεγάλαρος, Μαλελεή· ὁ ἕκτος Δαδνός ποιμήν, Ἰαρέδ· ὁ ἕβδομος Εὐεδώραχος, Ἐνῶχ· ὁ ὀγδοὺς Ἀμεμψίναχος, Μαθουσάλα· ὁ ἕνατος Ὀτιόρτης, Λάμεχ· ὁ δέκατος Σισουθρος, Νῶε. Ἐπὶ τούτου γενέσθαι λέγουσι τὸν μέγαν κατακλυσμὸν κατὰ τὸν Μωϋσέα.

Οἱ δὲ τὰ Αἰγυπτιακὰ συγγραφόμενοι, τούτεστι Μανέθων, καὶ Χαιρημῶν, καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Μόλων, καὶ Λυσίμαχος, καὶ Ἀπίων ὁ Γραμματικὸς, μέμνηνται Μωϋσεως, καὶ τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ τῆς ἐξ Αἰγύπτου. Ὅς Αἰγύπτιοι γὰρ καὶ τὰ Αἰγυπτιακὰ συγγραφόμενοι, ἀρμόδιως καὶ αὐτοὶ τὰ ἐπὶ τῶν τόπων γινόμενα διηγούνται· οἱ τινες καὶ διασφύρουσι Μωϋσέα ὡς στασιάζοντα, καὶ πληθὺς τῶν ἀγρυπνῶν καὶ λελωθμένων ἀναστατάζοντα, καὶ ἐκβαλόντα τῆς Αἰγύπτου· καὶ ἀπελθόντας εἰς τὸ Σίναϊον ὄρος καὶ εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ κληθέντας Ἰουδαίους. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, Χαλδαῖοι καὶ Αἰγύπτιοι τρόπον τινὰ, ὡς ἀρχαιότεροι τῶν Ἑλλήνων, μαρτυροῦσι τῇ θείᾳ Γραφῇ, ὅτι καὶ ὁ κατακλυσμὸς γέγονεν ὁ ἐπὶ τοῦ Νῶε,

A accidente diluvio, huc per arcam translati sunt. Hunc quippe Noe, Xisuthrum illi nuncupant. Diebus autem in annos commutatis 2242 myriadas annorum reges illos decem vixisse dixerunt; quia Moyses ab Adamo ad usque diluvium sub Noe factum 2242 annos numeravit. Similiter Timæus philosophus eodem modo terram hanc describit, eam dicens ab Oceano circumdari, ac rursum Oceanum ab ulteriore terra ambiri. Nam Atlantidem quamdam insulam versus occidentem, ultra Gades supponit esse, magnamque illam et immensam esse: narratque decem illos reges, mercede conductis in illa gente ulteriore militibus, postquam 341 Europam et Asiam debellaverant, ab Atheniensibus superatos esse: ipsamque insulam a Deo in aquis demersam fuisse refert. Hunc vero Plato Aristotelesque laudarunt, ac Proclus commentariis illustravit: ipseque nostris similia proferit, mutato solum aliam in formam sermone, occidentemque orientis loco posito. Insuperque decem illas generationes memorat, necnon terram illam ultra Oceanum positam. In summa, palam est omnes ex Moyse mutuatos esse, et ut sibi propria extulisse.

Nam Chaldaicarum rerum scriptores, utpote antiquiores ac orienti propinquiores, diluvii et constructæ turris mentionem fecerunt; quippe qui ipsis oculis turrim ejusque structuram conspicerent, gnari scilicet priscos illos homines ob immissum diluvium, ut sibi perflugii et salutis locum pararent, eam exædificasse. Illi vero posterioris ævi homines, cum Moysen legissent, ac comperissent Noe, cujus tempore diluvium contigit, decimum esse ab Adamo, decem et ipsi reges commenti sunt, qui penes se, ut ante diximus, per 2242 annorum myriadas regnum obtinuerint. Quorum primus est Alorus, id est, Adamus; secundus Alaaprus, nempe Seth; tertius Almedon, nimirum Enos; quartus Ammeon, scilicet Cainan; quintus Ammegalarus, id est Maleleel; sextus Daonus pastor, videlicet Jared; septimus Evedorachus, sive Enoch; octavus Amempsinachus, sive Mathusala; nonus Otiories, id est Lamech; decimus Xisuthrus, videlicet Noe. Sub quo magnum diluvium contigisse narrant, secundum Moysen.

Ægyptiacarum vero rerum scriptores, scilicet Manethon, Chæremon, Apollonius Molo, Lysimachus et Apion Grammaticus, Moysis meminerunt, necnon exitus filiorum Israel ex Ægypto. Nam utpote Ægyptii et Ægyptiacarum rerum scriptores, congruenter et ipsi quæ istis in partibus gesta sunt enarrant, qui etiam Moysen traducunt, ut qui seditionem excitaverit, ac mendicorum multorumque multitudinem sedibus moverit ac educerit ex Ægypto: qui in Sina montem et Jernsolyman profecti, Judæique dicti sint. Ut summam dicam, Chaldaei et Ægyptii, ut Græcis vetustiores, divinæ Scripturæ testimonium addunt, narrantes diluvium temporibus Noe immissum, turrim con-

structam, filiorum Israel exitum ex Ægypto. Græci vero iis recentiores, qui tardius litteras edidicerunt, ac procul oriente versusque occidentem sedes posuerunt, longissimis spatiis a Judæa et ab Ægypto dissiti, res hujusmodi ignorarunt, quod nec visu nec auditu illas percepissent. Quare ad hoc 342 usque tempus divinæ Scripturæ, tam Veteri nempe, quam Novo Testamento, fidem negant, et dicta ejus pro fabulis computant.

Chaldæi vero, Medi et Persæ, aliquanto ampliore notitia instructi, ex turris constructione et diluvio, necnon ex iis, quæ sub Ezechia et Jona contigerant, itemque ex captivitate, Daniele, ac tribus pueris, et partim etiam ex ipsis litteris edocti fuere. Pariterque Ægyptii ex rebus Josephi, Moysis et populi Israelitici eruditi sunt: istæque gentes erant ad suscipiendum Christianismum paratiores. Imo et ipsi Græci ministerio apostolorum crediderunt, visis iis quæ ab ipsis edebantur mirabilibus. Deinde vero cessantibus signis et elapso tempore, quam multos quidem Græcos reperias qui, postquam crediderant et baptizati fuerant, deinceps in incredulitate lapsi sunt, Novum pariter et Vetus Testamentum, id est divinam Scripturam, ignorantes; utpote qui non defixam pridem ac profundam pietatis radicem, nec fidei fundamentum habuerint. Quamobrem in scriptis suis, quemadmodum priores Chaldæi ac Ægyptii fecerant, nec diluvii, nec constructæ turris, nec exitus filiorum Israel ex Ægypto, nec primi scriptoris Moysis meminerunt; sed se superiores, sapientiores ac priores omnibus hominibus rati, tamen ex superbiæ tumore multa ignorabant; quare apposite Ægyptiorum quidam (61) Salomon nomine Platoni dicebat: *Græci semper pueri: nemo Græcus senex, neque cana apud vos ulla disciplina*. Imo quidam, nempe Dios et Menander, qui Tyriorum antiquitates in Græcam linguam transtulerunt, in scriptis suis Salomonis et Judæorum mentionem fecerunt: et hactenus tota propemodum Æthiopia et australes plagæ divinæ Scripturæ testimonium præbent: solique Græci qui sibi sapientes videntur, salutem ignorant suam: ac unus Timæus, jam supra memoratus (unde vero id acceperit ignoro, fortasse ex Chaldaicis monumentis), decem illos reges commentus est, qui ex ulteriori illa terra in insulam Atlantidem, quam in mari demersam narrat, conductis inde militibus, in hanc terram trajecerunt, Europam et Asiam debellarunt: quod sane commentum est manifestissimum: nam cum non posset illam insulam indicare, ipsam a Deo demersam fuisse dixit.

At illi memorati Græci, qui sapientiæ laudem et admirationem tulerunt, eam litteras tardius edidicerint ac leges sero habuerint, se solos sapientiam effudisse putabant. Lycurgos dico, Solones ac Teucrum Locrorum legislatorem, et reliquos omnes:

(61) Lege Solon. Verum errat Cosmas, nam id Soloni dicebant Ægyptii.

καὶ πυργοποιεῖα, καὶ ἡ ἔξοδος· ἡ δὲ Αἰγύπτου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. Ἕλληνες δὲ μεταγενέστεροι τυγχάνοντες, καὶ ὅτε ποτε συγγράφειν μεμαθηκότες, καὶ τῆς ἀνατολῆς μακρὰν ποῦ περὶ τὴν διῶν ἀπρωϊαζένοι, τῆς τε Ἰουδαίας καὶ Αἰγύπτου πορρώτερον διήγοντας, τὰ τοιαῦτα ἠγνόησαν, μήτε ὅτε μήτε ἀκοῇ αὐτὰ παραλαβόντες. Διὸ καὶ ἕως τοῦ παρόντος ἀπιστοῦσι τῇ θείᾳ Γραφῇ Παλαιᾷ τε, καὶ Καινῇ Διαθήκῃ, μύθους ἡγοῦμαι τὰ κατ' αὐτήν.

Οἱ Καλδαῖοι δὲ, καὶ οἱ Μήδων καὶ Πέρσαι, ἐπιστάμενοι πλέον τι ἐκ τῆς πυργοποιίας καὶ τοῦ κατακλισμοῦ καὶ τῶν συμβεβηκότων ἐπὶ Ἐζεκίου καὶ Ἰωνᾶ καὶ τῆς αἰχμαλωσίας, τοῦ τε Δανιὴλ καὶ τῶν τριῶν παιδῶν ἐπαιδεύθησαν καὶ αὐτοὶ ἐκ μέρους τοῖς γράμμασιν. Ὁμοίως καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἐπαιδεύθησαν διὰ τῶν κατὰ τὸν Ἰωσήφ καὶ Μωϋσέα καὶ τοῦ λαοῦ τῶν Ἰσραηλιτῶν· ἐτοιμότερα ταῦτα τὰ ἔθνη γινώμενα εἰς ὑποδοχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐπιστάμενοι μάλιστα καὶ Ἕλληνες ὕστερον διὰ τῶν ἀποστόλων, θεωροῦντες τὰ ὅτι αὐτῶν γινώμενα θαύματα. Ὑστερον δὲ πάλιν τῶν σημείων παυσανέμων, καὶ τοῦ χρόνου διαδρακόντος, πολλοὺς μὲν εὐρήσεις Ἕλληνας πεπιστευκότας καὶ βαπτισθέντας, ἀπιστοῦντας δὲ καὶ ἀγνοοῦντας τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην, ἡμεῖς, τὴν θείαν Γραφήν, ὡς μὴ ἔχοντες ἐκπαίδειν εἰς τὸν ὅτι εἰς θεοσεβείας καὶ θαυμάσιον πίστεως. Διὸ οὐκ ἐν ταῖς συγγραφαῖς αὐτῶν ὡς πρῶτοι ἠρώσθησαν οἱ Καλδαῖοι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι περὶ τοῦ κατακλισμοῦ καὶ πυργοποιίας καὶ τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· τῆς δὲ Αἰγύπτου καὶ τοῦ πρώτου συγγραφέως Μωϋσεὺς· ἀνωτέρους δὲ καὶ σοφωτέρους καὶ πρώτους πάντων αὐτοῖς ἡγοῦμαι ἐκ τοῦ εἶναι τοῦ αὐτοῖς περιειρημένου τὰ πολλὰ ἀγνοήσαντες· διὸ καλῶς τις τῶν Αἰγυπτίων, Σολομῶν δ' οὗτος, Πλάτωνι διεγεν· Ἕλληνας δὲ παῖδας, γέρον δ' Ἕλληνα οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἐτι παρ' ὁμῶν χρόνον πάλιν μάθημα. Ἀλλὰ καὶ τινες, τοῦτοστι διὸς καὶ Μένανδρος, οἵτινες τὰ Τυρίων ἀρχαῖα μετέφρασαν εἰς τὴν Ἑλληνίδα φωνήν, εἰς τὰς αὐτῶν συγγραφὰς μαρτυροῦσι τῷ Σολομῶνι καὶ τοῖς Ἰουδαίοις· καὶ ἐν σχεδὸν εἰπεῖν, πᾶσα ἡ Αἰθιοπία, καὶ τὰ νότια μέρη μαρτυροῦσι τῇ θείᾳ Γραφῇ· Ἕλληνας δὲ μόνον παρ' αὐτοῖς σοφοὶ τὴν ἰδίαν ἀγνοοῦντες σωτηρίαν· μόνος δὲ Τίμαιος ὁ προγεγραμμένος, οὐκ οἶδα πόθεν λαβὼν, τάχα δὲ ἐκ τῶν Καλδαίων μετέπλασε, τοὺς ἑ βασιλεῖς ἐκ τῆς πέραν γῆς ἰλθόντας εἰς τὴν νῆσον τὴν Ἀτλαντίδα, ἣν λέγει καταποντωθεῖσαν, καὶ μισθευμένους τὰ οἰκοντα ἐν αὐτῇ ἔθνη, καὶ ἰλθόντας ἐν τῇ γῇ ταύτῃ, καὶ πολέμησαντας Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν· ὃ σαφέστατόν ἐστι πλάσμα· μὴ δυνάμενος γὰρ δεῖξαι τὴν νῆσον καταποντωθεῖσαν αὐτὴν εἶπαι ὑπὸ Θεοῦ.

Ἀλλὰ γε οἱ προειρημένοι Ἕλληνες, οἱ ἐπὶ σοφίᾳ θαυμαζόμενοι, ὅτε δὲ ποτε καὶ γράμματα μεμαθηκότες, καὶ νόμον ἀβυσθύντες, ἐνόμισαν αὐτοῦς μόνους τὴν σοφίαν ἐξωμυρηνέσθαι· Ἀνouxργοὶ καὶ Σόλωνες καὶ Τεύκρος ὁ τῶν Λόκρων, καὶ πάντες οἱ λοιποὶ·

ὡς χθὲρ
βαλλόμε
τοῦνομα
λησὶ·
αὐτὸν χ
γνώμα
τῶν βα
ἰθεοῖ
πρὸς τ
μὲν γ
Ἀθην
κράτει
αὐτὰ δ
ἐκείν
καὶ βα
λαί Μ
Θηροῦ
πρώτο
τὸ βάθ
προση
διδασκ
γούμε
Θοῖν
μαθόν
ἀρχαῖ
γράμ
τὰ γ
τῶν τ
πρώτο
τε κα
καὶ τ
ὅτε
ἰδὲ
διδακ
κανόν
ριον
καὶ π
δαχέ
καὶ ἀρ
γλυτ
κομίσ
τοῦ λ
αὐτῶ
ἰδία
θεοῖς
ὡσε
Ὀὐκ
πρόδ
φειν
τομέ
ὕπ
πῶς
σοφί
ἐπιχ
καί
σθα
στοῦ

ὡς ᾗδ' καὶ πρῶτον πρὸς ἐκείνον τὸν Μωϋσέα παρα-
 βάλλόμενοι φαίνονται γεγονότες· ὅπου γε μὴδὲ αὐτὸ
 τὸ νόμιμα πάλαι ἐγινώσκετο τοῦ νόμου παρὰ τοῖς Ἑλ-
 λήσι· καὶ μάρτυς Ὁμηρος, οὐδαμῶς τῆς ποιήσεως
 αὐτῷ χρησάμενος· Οὐδὲν γὰρ ἦν κατὰ τοῦτον· ἀλλὰ
 γνώμῃσι ἀρίσταί τε πλήθ' ἐνυκαίτο, καὶ προστάγμασι
 τῶν βασιλέων, ἀφ' οὗ καὶ μέχρι πολλοῦ διέμειναν
 ἔθουσιν ἀγράφους χρώμενοι, καὶ πολλὰ τούτων· ἀεὶ
 πρὸς τὸ συντυγχάνον μετατιθέμεντες. Λακεδαιμόνιοι
 μὲν γὰρ καὶ Κρήτες ἔθουσιν ἐπαίδευσον, οὐ λόγοις·
 Ἀθηναῖοι δὲ καὶ σχεδὸν οἱ ἄλλοι πάντες, ἃ μὲν χρὴ
 κράττειν προσέταττον, διὰ τὸν νόμον· τοῦ δὲ πρὸς
 αὐτὰ διὰ τῶν ἔργων ἐκτελεῖν ὠλιγώρησαν· οὗτοι δὲ
 καὶ ἐκείνοι κατὰ βραχὺ ἐκ προκοπῆν σταθερῶν νόμων
 καὶ βεβαίῳ ἐληλυθότες, οὐ μὴν ἐξ ἀρχῆς, ὡς ὁ πάλαι
 Μωϋσῆς, καὶ γραμματέων πείραν καὶ νόμου στα-
 θερῶς τὸ ἴδιον ἐξεπαίδευσεν ἔθνος, λόγῳ καὶ ἔργῳ
 πρῶτος ἐνδείκνυμενος τοῦ νόμου καὶ τῶν γραμμάτων
 τὸ βεβαίον, ἄχρις οὗ χρόνῳ πολλῷ τὸ ἔθνος ἐπὶ τὸν
 προκηρυττόμενον δεσπότην Χριστὸν καὶ τὴν τοῦτου
 διδασκαλίαν ὠδήγησε τῇ βεβαιότητι τοῦ νόμου ὀδη-
 γούμενον τε καὶ φρουρούμενον.

Φοίνικες οὖν τῷ ἔθνει γειννώμεντες καὶ ἐξ αὐτῶν
 μαθηόντες γράμματα καὶ ἀναγραφὰς τῶν Ἑλλήνων
 ἀρχαιοτέρως ἀνεγράφαντο, καὶ Ἑλλήνας μάλιστα
 γράμματα παρσχεύσασαν· Κάδμος γὰρ ἀπὸ Τύρου
 τὰ γράμματα λαβὼν, εἰς Ἑλλάδα μετένεγκε· μὴ
 οὖν τὰς ὀρεῖς ἀνατεινάτωσαν, ὡς τι καίνοντο βίῳ
 πρῶτοι ἐφειρηκότες, παρ' ἐτέρων καὶ τὰ γράμματα
 καὶ τοὺς νόμους, καὶ τὴν ὑπόνοιαν τῆς σφαίρας,
 καὶ τὴν ἀστερονομίαν καὶ ἀστρολογίαν ἐρανίσαντο.
 Ὅψ' ἂν ποτε φανέντες ἐν βίῳ, τὸν κόσμον αἰθίου
 ἐδόξασαν, παρ' ἐτέρων τὸν οὐρανὸν σφαῖραν ὑπονοεῖν
 διδαχθέντες, ὡς αὐτοὶ πρῶτοι τοῦτο δοξάσαντες, τὸν
 κανόνα τῆς ἀστερονομίας ὡς ἴδιον ἐξέθεντο· παρ' ἐτέ-
 ρων τὰ γράμματα διδασκόντες, συγγραφὰς ἀρχαίους
 καὶ πρῶτους ἐαυτοὺς ὑποτίθενται· παρ' ἐτέρων δι-
 δασκόντες νομοθετεῖν, νομοθέτας ἀρχαίους καὶ δι-
 καιάρχους ἐαυτοὺς ἀνευγράφησαν· πλατύτητα
 γλώττης καὶ κάλλος λόγου παρὰ τοῦ δοτήρος Θεοῦ
 κομισάμενοι, τῷ δοτῇ Θεῷ ἀχαριστοῦντες τοῖς αὐ-
 τοῦ λόγοις ἀπειθοῦσι, πάντα παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν πρὸ
 αὐτῶν κομισάμενοι τοὺς πάντας ἀθετοῦσι, καὶ ὡς
 ἴδια σοδαρῶς σφετερίζονται. Μαχόμενοι γὰρ τοῖς
 θεοῖς λόγοις τοῖς λέγουσιν· Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν
 ὥσπερ καμάραν· ἀντιβοῶσιν οἱ βέλτεστοι λέγοντες·
 Οὐκ ἔστιν οὕτως, σφαιροειδὲς γὰρ ἔστι, καὶ τοῦτο
 πρόδηλον ἐκ τῶν προλεγομένων παρ' ἡμῶν ἐκλεί-
 ψων· Ἐτι δὲ ἀνάστασιν νεκρῶν ἀκούοντες κηρυτ-
 τομένην ἐν αὐτοῖς, ἀδυνατοῦν τοῦτο γενέσθαι· τὸν
 ὑπὸ μυρίων γὰρ σωμάτων ἐκ διαδοχῆς διαπανθήντα,
 πῶς ἐκδέχεται ἀναστῆναι καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, κατα-
 σοφίζονται τοῦ δοτήρος τῆς γλώττης ἀνατρέπειν
 ἐπιχειροῦντες τὰ δόγματα τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας·
 καίτοι οὐκ ἀμάρτυρον ἐαυτὸν ἀφῆκεν, αὐτοῖς γενέ-
 σθαι ἀγαθοῦργων καὶ προνοῶν καὶ πρὸ τῆς τοῦ Χρι-
 στοῦ παρουσίας τετρακόσια καὶ πρὸς ἑτὴ, ἐπὶ τοῦ

A qui si Moysi conferantur, pro hesternis et nuperis
 habendi : quando ne ipsum quidem legis no-
 men pridem apud Græcos cognoscebatur. Testis
 est Homerus, qui in poesi sua illo nunquam est usus.
 Nihil quippe hujusmodi erat illo tempore ; verum
 optimis sententiis et regum jussis populi regebantur :
 quare jam olim ad multa tempora legibus
 non scriptis sunt usi, ac secundum rerum even-
 tum in iis multa subinde mutabant. Lacedæmonii
 quippe et Cretenses consuetudinibus, non autem
 verbis, erudiebant : Athenienses vero ac fere alii
 omnes, quid facio opus esset, lege præcipiebant ;
 ad illud vero præstandum operibus ipsis assue-
 facere admodum negligebant : verum tam hi, quam
 illi paulatim proficientes, ad stabiles firmasque
 leges accessere ; non ab initio, ut olim Moyses, qui
 et litterarum peritiam et stabilem legem genti
 suæ cum verbo, tum opere tradidit, priorque et
 legis et litterarum firmitatem exhibuit, donec diu-
 turnitate temporis gentem illam ad Dominum Chri-
 stum prænuntiatum, et ad ejus doctrinam legis fir-
 mitate deduceret.

Phœnices igitur vicini Judæis, ab iisque litteras
 edocti, vetustiores Græcis inscriptiones fecerunt,
 ipsosque Græcos litteras edocuerunt. Cadmus enim
 litteras Tyro desumptas in Græciam transtulit. Ne
 igitur superciliosa extollant, ac si priores novi quid-
 piam ad vitam utile adinvenerint, quando ipsi ab
 aliis litteras, leges, sphaeræ opinionem, astronomiam,
 astrologiam mutuati sunt. Nam cum tardius in
 mundo sese extulerint, æternum illum esse arbitrati
 sunt : ab aliis instituti ut cælum sphaeram esse opi-
 narentur, quasi ipsi primi ea sententia fuerint, regu-
 lam astronomiæ ut sibi propriam ediderunt : ac
 etsi ab aliis litteras edocti sint, sese antiquos ac
 primos scriptores esse supponunt : etsi ab aliis le-
 gum ferendarum modum acceperint, se antiquos
 legislatores ac juris ferendi principes deprædicant :
 cum linguæ copiam ac sermonis elegantiam a mu-
 nifico Deo acceperint, erga munificum Deum ingrati,
 verbis ejus inobsequentes sunt : cum a Deo et ab
 antiquioribus omnia sunt mutuati, universos despi-
 ciant, ac omnia ut propria sibi arroganter ascribunt.
 Nam divinis sermonibus reluctantes, qui sic ha-
 bent : Qui statuit cælum sicut fornicem ; illi contra
 viri optimi clamant his verbis : Non ita res est,
 sphericum enim est cælum, ut ex allatis per nos
 eclipsibus manifestum est. Ad hæc cum mortuo-
 rum resurrectionem audiunt apud se prædicari, id
 non posse fieri dictitant : nam qui per successionem
 a sexcentis aliis corporibus absumptus est, qui re-
 surgere possit ; ac, ut paucis dicam, linguæ largi-
 torem **344** sophismatibus aggrediuntur, Ecclesiæ
 ejus dogmata evertere conantes : etiamsi ille pro-
 viderit, ne vel ipsi Græci testimonio sui carerent ;
 sed ipsis bona impertierit ac prospexerit vel ante
 Christi adventum, quadringentis circiter aut plus

(*) Homerus nunquam voce νόμος utitur.

annis, sub Alexandro Macedone, longe post Trojanum bellum, Græcis tum florentibus, tunc scilicet illis bonitatis suæ indicia præbuit : exempli causa, cum Alexander Macedo Darium debellaturus Jerosolymis transiret, summum sacerdotem Judæorum, sacerdotali habitu sibi occurrentem, equo desiliens perhumaniter amplexatus est. Cum autem clientes ejus ipsum increparent, ac cur ita se gereret dictarent, ad sui excusationem ille respondit : Mihi ex Macedonia primum proficiscenti, simili habitu quispian in somnis visus est, qui dicebat : Exi, et vinces. Quamobrem ipse postea Deo sacrificia immolavit, multaue dona templo et regioni Judaice obtulit.

Deinde vero Ptolemæus, cognomine Philadelphus, cum de Judaicis libris curiose a Tryphone Phalereo sciscitatus, rei veritatem edidicisset, illos studiose perquisivit, missis ad Eleazarum sacerdotem et ad templum donis quamplurimis. Illos igitur libros accepit cum septuaginta senioribus, qui eos ex Hebraica in Græcam linguam transtulerunt, atque in ejus bibliotheca reposuerunt. Erat porro illud divinæ providentiæ opus, ut ante Christi adventum jam præparata res esset, ne temporibus apostolorum in suspicionem multis venirent, quod illi ad libitum suum prisca illa prophetarum dicta interpretarentur ; tam quæ de Christo, quam quæ de vocatione gentium ferebantur. Ptolemæus autem cognomine Physcon, cum devictos ab se Judæos vellet hic, Alexandriæ scilicet, immissis elephantis interficere, cum inopinanter Deus in ejus exercitum elephantorum furorem vertisset, Deum colere edoctus est, ac deinde sacrificiis, oblationibus et donariis, eum qui vere Deus est, et populum ejus, scilicet Judæos, honoravit. Alii item reges ex Macedonico imperio, Judæos ad commilitum evocarunt ; illi bellum ipsis inferre molientes, imo cum eos ad multum temporis subjugassent, demum versam a Deo vicem agnoverunt, ejusque auxilium ipsis collatum experti, ab ipsis, etsi numero paucis, devicti sunt. Θεοῦ τροπὴν ἑσῶν ἐνεργούσαν ἐν αὐτοῖς, καὶ ὡς νικημένους ὑπ' αὐτῶν, ὑπὸ ἐλαχίστων καὶ εὐαριθμήτων

Ne multa, bellis, miraculis, somniis, libris prius exercitabantur, ut edocti ad veri Dei cognitionem accederent ; ejus videlicet quem Judæi colunt ; idque ad expectationem Christianismi ; ita ut tempore adventus Domini Christi, multæ Græciæ gentes, apostolorum ministerio edita signa cernentes, ad fidem Christi accesserint, resurrectionem ejus, et ascensum in cælos consistentes. Nunc autem multo elapso tempore, cessantibus signis, pene in ejusdem fidei oblivionem venerunt, et ad pristinam superstitionem regressi sunt, resurrectionem hominum ex mortuis, et ascensum in cælum fieri non posse dicant. Quapropter eos baptisate quidem tinctos reperias, sed tamen sphericum esse cælum opinantes, ut hinc et resurrectionem corpo-

(51) De Thryphone Phalereo, vide in Præfatione.

A Μακεδόνος Ἀλεξάνδρου, μετὰ τὸν πόλεμον τὸν Τρωϊκόν, ὅτε καὶ διέπρεψαν οἱ Ἕλληνες, ἐφανερώσαν αὐτοῖς τινα γνωρίσματα τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος ὁλον τι λέγω Ἐλεξάνδρος ὁ Μακεδὼν παρερχόμενος τὰ Ἱεροσόλυμα πολέμῃσιν τὸν Δαρεῖον ἀπερχόμενος, συναντήσαντι τῷ ἀρχιερεὶ τῶν Ἰουδαίων μετ' οὗ στήματος ἐφόρει, τοῦ ἀρχιερατικοῦ λέγω, κατελθὼν αὐτὸς ἀπὸ τοῦ ἵππου ἀσμένως ἡσπάσατο. Τῶν δὲ ἰδίων μεμψιμένους αὐτὸν καὶ εἰπόντων, διατὶ οὕτω πεποίηκας, αὐτὸς ἀπολογούμενος ἐφη Ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἐξερχομένου μου τοιοῦτ' στήματι φορῶν ὥσθ' μοι τις κατ' ὄναρ, ὃς εἶπεν Ἐξελθε, καὶ νικήσῃς. Ὅθεν λοιπὸν καὶ αὐτὸς θυσίας εἴθυσε τῷ θεῷ, καὶ πολλὰ δῶρα προσήνεγκεν εἰς τὸν ναὸν, καὶ τῇ χώρῃ τῶν Ἰουδαίων πολλὰ ἐχαρίσατο.

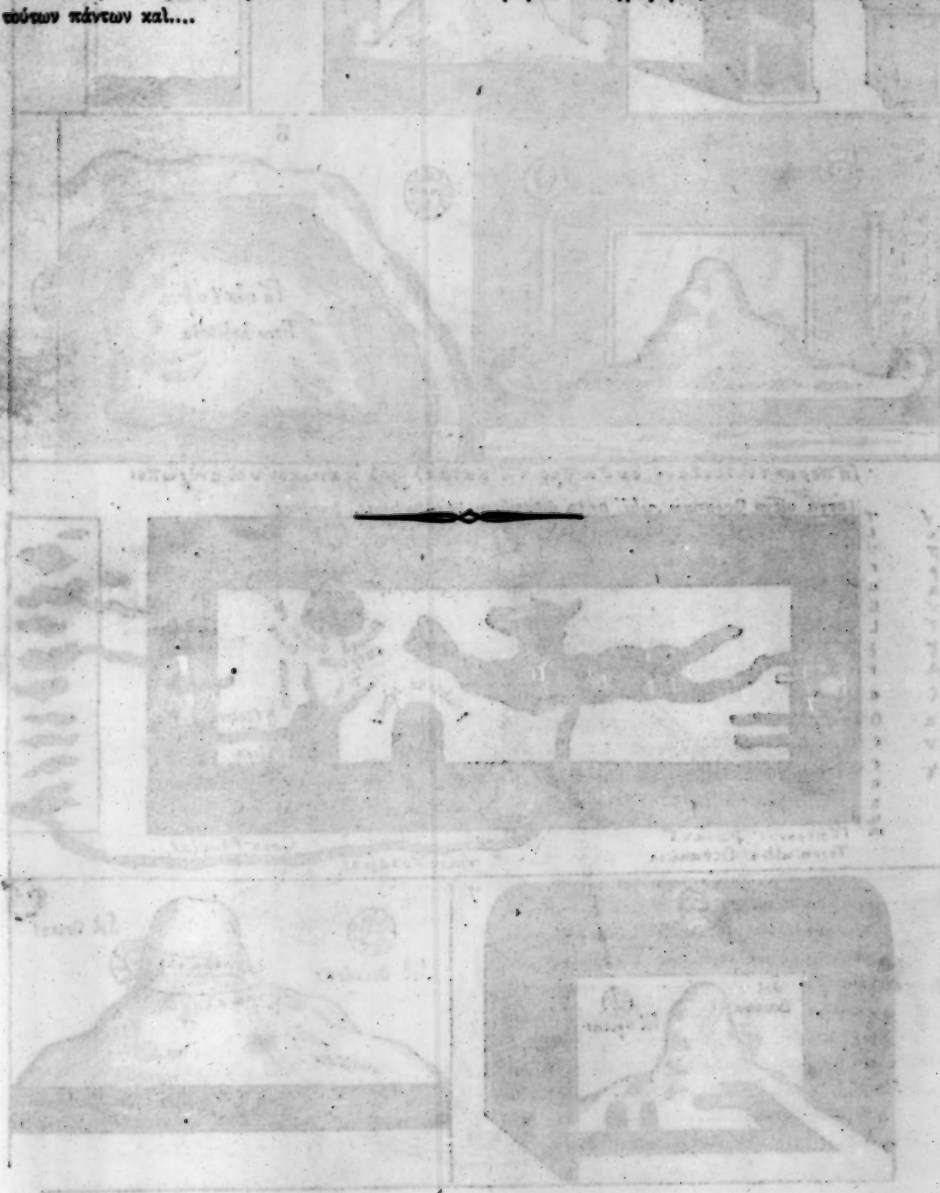
B Μετέπειτα Πτολεμαῖος, ὁ ἐπικλην Φιλάδελφος, περιεργασάμενος καὶ μαθὼν παρὰ Τρύφωνος τοῦ Φαληρείου (51) περὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν βιβλίων σπουδαίως ζητήσας παρὰ τῷ ἀρχιερεὶ Ἐλεάζαρ, ἀποστείλας δῶρα πολλὰ καὶ τῷ ναῷ καὶ τῷ ἀρχιερεὶ. Ταῦτας ἐδέξατο σὺν ὧ πρεσβυτέρους, οἱ τινες καὶ ἀπὸ τῆς Ἑβραϊδὸς γλώττης μετέφρασαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶτταν, καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ βιβλιοθήκῃ ἀνέθηκαν. Ἦν δὲ καὶ τοῦτο θείας προνοίας ἔργον, ἵνα πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας προητοιμασμένοι ᾖ, καὶ μὴ ὑστερον γινόμενον ἐπὶ τῶν ἀποστόλων ὑποκτείνῃται τοῖς πολλοῖς ὡς πρὸς τὸ κεχαρισμένον ἑαυτοῖς ἐρμηνεύσαντες τὰ παρὰ τῶν προφητῶν πάλαι εἰρημένα, περὶ τε τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν. Ὁ Φύσκων πάλιν Πτολεμαῖος νικήσας τοὺς Ἰουδαίους καὶ βουλόμενος αὐτοὺς ἐνταῦθα τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἀπολέσαι διὰ τῶν ἐλεφάντων, παραδόξως τοῦ Θεοῦ ἀντιστρέψαντος ἐπὶ τὴν αὐτοῦ στρατιάν τὸν θυμὸν τῶν θηρίων, σέβειν τὸν ἐν αὐτοῖς Θεὸν ἐδιδάσκετο, τιμαῖς γεραίρων καὶ θυσίαις καὶ προσφοραῖς ἀναθημάτων τοῦ λοιποῦ αὐτὸν τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν καὶ τὸν αὐτοῦ λαόν, τούτεστι, τοὺς Ἰουδαίους. Καὶ ἔπειτα τῶν τῆς Μακεδονικῆς ἀρχῆς γένετοι βασιλεῖς συμμάχους τοῖς ἰδίοις προσκαλοῦντο ἄλλοι δὲ καὶ πολεμεῖν αὐτοῖς προηρημένοι, καὶ ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον δουλωσάμενοι, ὑστερον τὴν τοῦ πρὸς βοήθειαν αὐτῶν διεγερομένην, καὶ ἑαυτοὺς ἀνδρῶν.

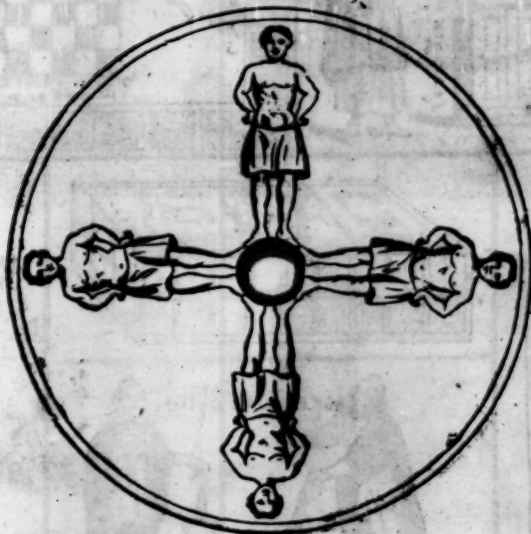
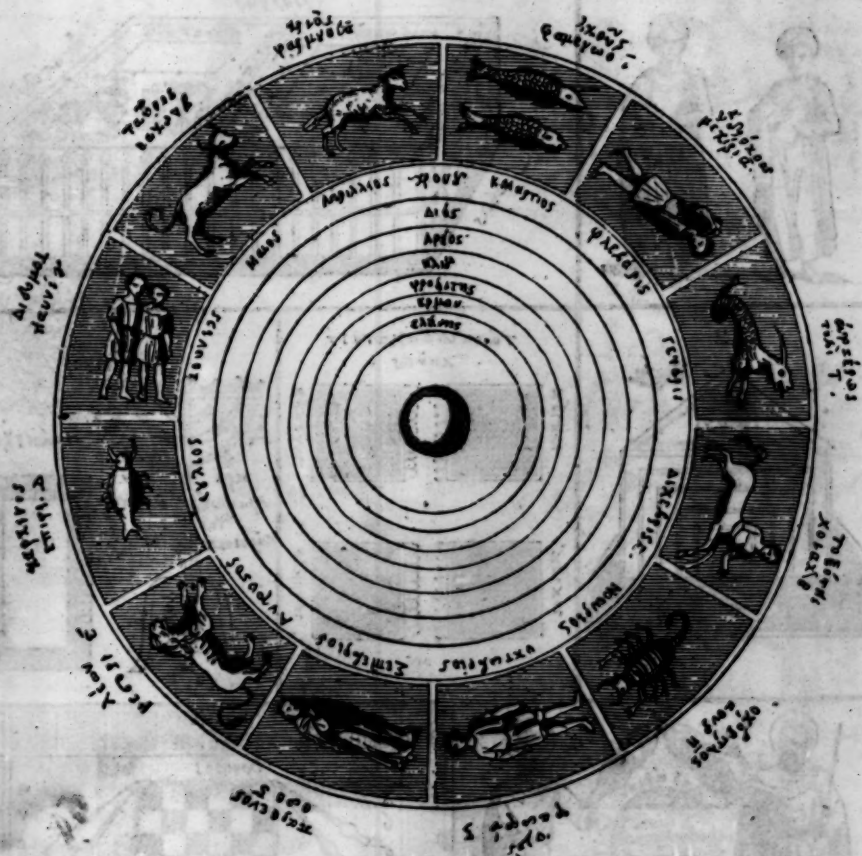
Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, διὰ τῶν πολέμων καὶ τῶν παραδόξων καὶ τῶν ἐνυπνίων καὶ τῶν βιβλίων προεγυμνάζοντο, διδασκόμενοι τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν τοῦτον οὖν ὃν Ἰουδαῖοι σέβονται, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐτοιμότεροι γένωνται πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὥστε καὶ ἐπὶ τῶν καιρῶν τῆς ἐπιδημίας τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, διὰ τῶν ἀποστόλων πολλὰ τῆς Ἑλλάδος ἔθνη θεωροῦντα τὰ σημεῖα, τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ συμβέβηκεν, ὁμολογοῦντα τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ καὶ τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάσσειν. Νυνὶ δὲ χρόνου πολλοῦ διαβραμάντος, καὶ τῶν σημείων παυσάμενων, ὥσπερ λήθην τινὰ ἐλαβὼν ἐκείνης τῆς πίστεως, καὶ ἐπὶ τὴν προτέραν ἀνέβραμον δεισιδαιμονίαν, ἀδύνατον εἶναι λέγοντες ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν ἔσοσθαι ἀνθρώπων, καὶ ἀνοδοὺν ἐν τῷ οὐρανῷ. Διὰ τοῦτο καὶ

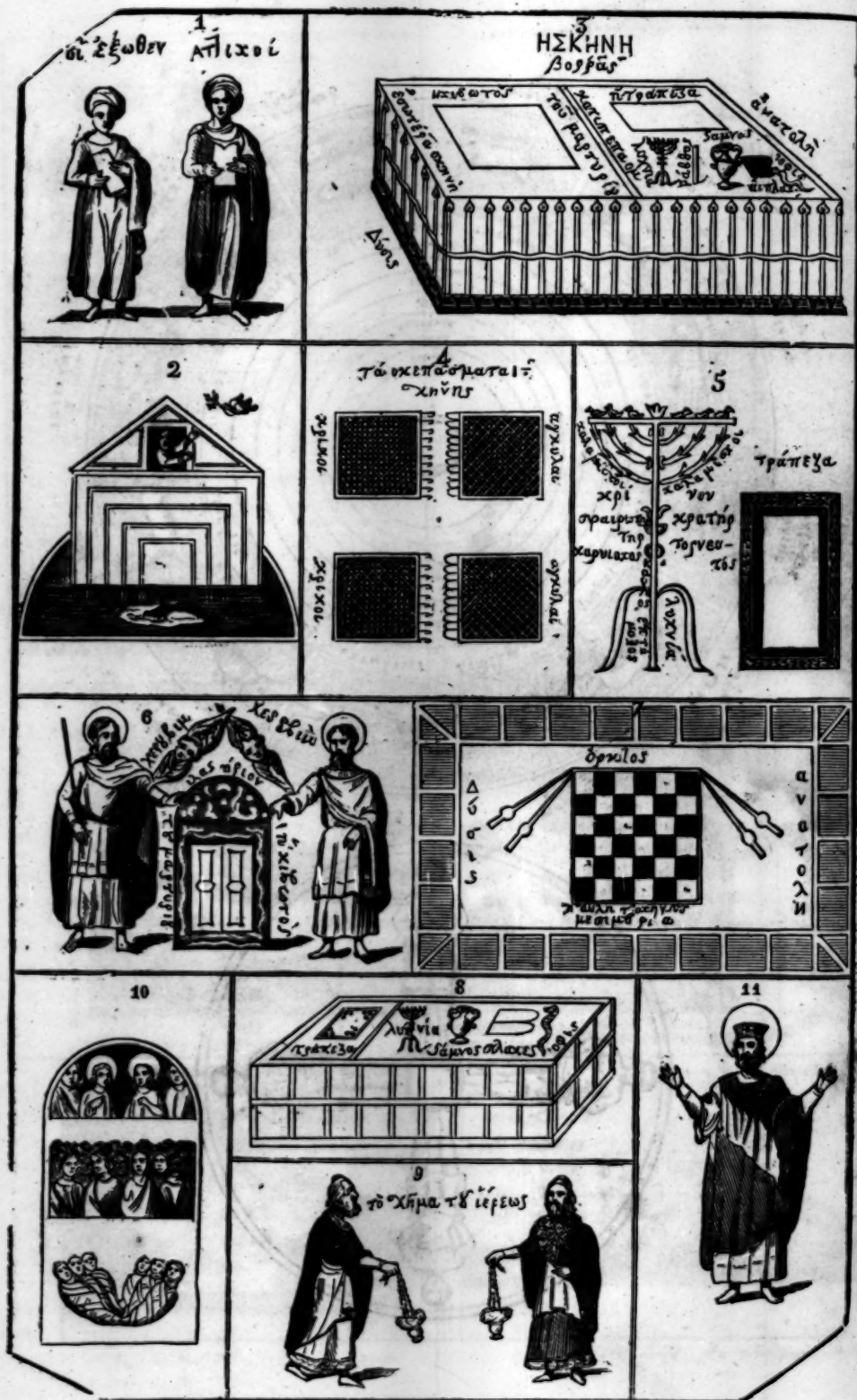
βίπτισμα μὲν αὐτοὺς εὐρίσκεις ἔχοντας, καὶ τὸ σφαι-
ρικὸν σχῆμα ἔχειν τὸν οὐρανὸν δοξάζοντας, πρὸς τὸ
τὴν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων ἀθετηθῆναι καὶ τὴν
ἀνοδὸν αὐτῶν τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ. Τοῦτους ὡς ἐπὶ τὸ
πλείστον παρ' Ἑλλήσι καὶ μόνοις εὐρήσει τις φιλο-
σοφουμένους, τοὺς λόγους καὶ τὰς ἐκλείψεις ὡς ἐπὶ
σφαιρικοῦ σχήματος προβαλλομένους ὡς θελόν τι
μάθημα· εἰς δὲ καὶ ἀπατῶνται καὶ ἀπατῶσι. Διὸ καὶ
ἡμεῖς ἐπὶ τὰ σχήματα καὶ τοὺς τόπους τοῦ παντός
κόσμου, καὶ τῶν ἀστρον τὴν περιφορὰν ὁρμήσαντες
καὶ ἀντιστρατεύσασμενοι πρὸς αὐτοὺς ἐκ τῶν θείων
τούτων πάντων καὶ....

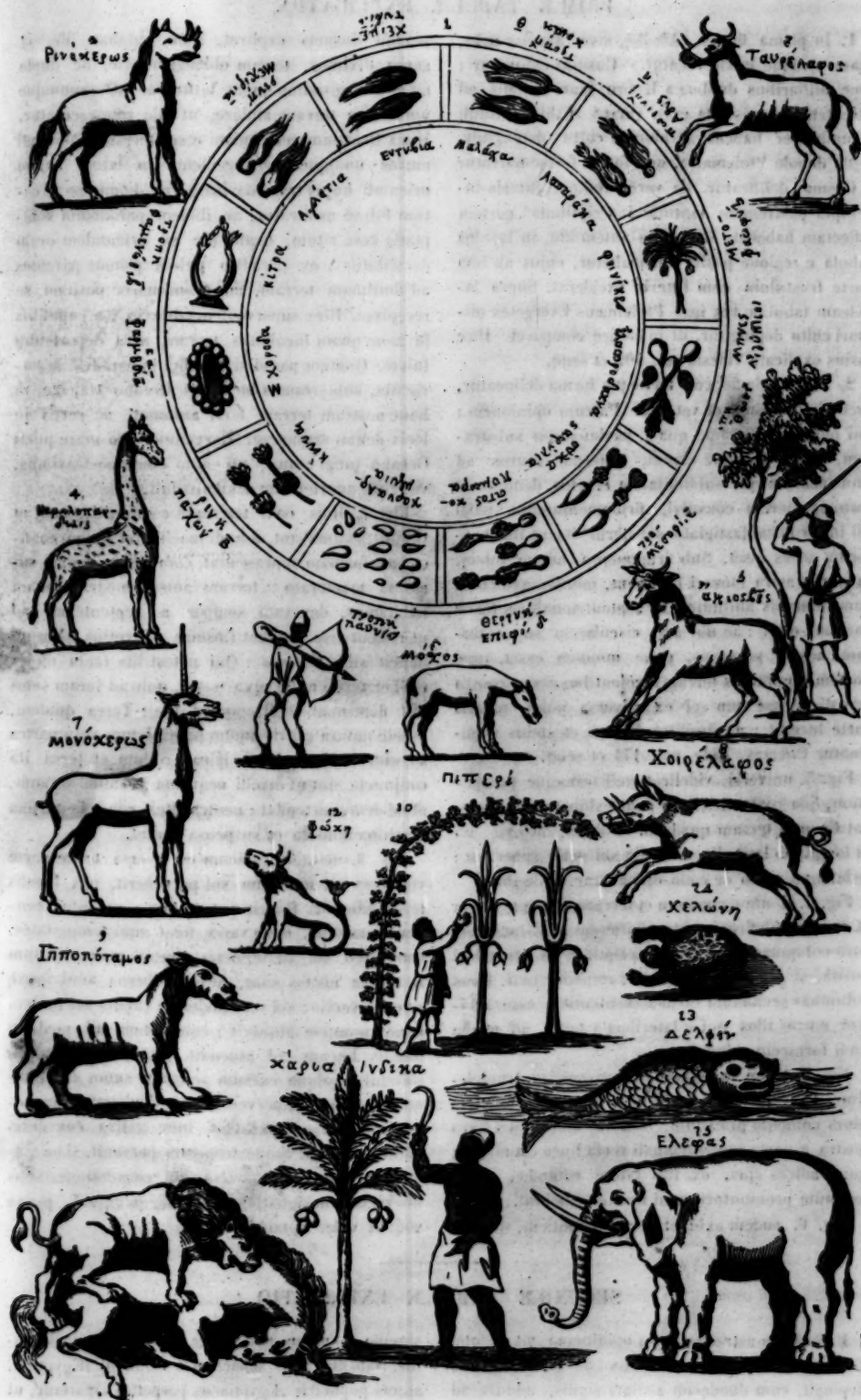
A rum, et ascensum eorum in cœlos inficiuntur. Hos
quavis hac de re, eo quo dicimus modo, philoso-
phantes passim reperiat, ac eclipses objicientes, ut
hinc sphaericam esse cœli figuram, ac si divinum
dogma sit, comprobent: qua in re et ipsi decipiun-
tur et alios decipiunt. Quamobrem nos, allatis
schematibus, totius mundi loca et astrorum circula-
rem motum delineantibus, ex divinis Scripturis
adversus eos pro virili disputavimus, ut ex his
omnibus ostenderemus***.

Γραφῶν κατεγράψαμεν, δεῖκνυναι σπεύδοντες διὰ

PRIMÆ TABULÆ EXPLICATIO.

1. In prima figura, Ἀδούλη, sive Ἀδούλις urbs, (nam utroque modo vocatur a Cosma) exhibetur : quæ milliariibus duobus a Rubro mari distans, ad orientem Axumis sita erat. Quare Æthiops Aduli Axumin iter habens Æthiopico cultu depingitur, Sella deinde Ptolemaica, qua forma fuisse narratur a Cosma, delineatur. Ea vero undique litteris insculpta postremam tantum inscriptionis partem adjectam habebat. Inscriptio autem illa, in lapidea tabula e regione posita inchoabatur, cujus ab ima parte frustulum cum litteris exciderat. Supra lapideam tabulam rex ipse Ptolemæus Evergetes militari cultu depingitur, ut in codice comparet. Hæc fusius explicata videsis col. 402 et seqq.

2. In secunda fig. cœli terræque forma delineatur, secundum Cosmæ et veterum Patrum opinionem : qui putabant terram, quasi pavementum substratam, muris undique claudi, ipsosque muros ad immensam usque sublimitatem erectos, demum in fornici morem convolvi, firmamentumque parti illi in fornici fastigiata subterni, ita ut illa beatorum sedes esset. Sub firmamento autem solem, lunam et astra moveri putabant, montemque conicum immanis altitudinis in septentrionalibus terræ partibus erigi : ac ubi sol, circularem supra terram cursum peragens, pone montem esset, tunc noctem hominibus terram incolentibus esse ; contra vero diem esse cum sol ex adversa nobis montis parte luceret : ac similiter de luna et stellis rationatur Cosmas. Vide col. 171 et seqq.

Fig. 3. universi, videlicet cœli terræque prospectum, qua parte strictiora sunt exhibet : nam putabat Cosmas terram quadratam et oblongam esse ; ita ut longitudo latitudinem media sui parte superaret : eodemque modo de cœlo opinabatur. Vide ibid.

Fig. 4. Montem conicum et terram, itemque solem et lunam sub firmamento representat. E lateribus vero columnas cœli, cum inscriptione in exemplari posita, οὐρά τοῦ οὐρανοῦ, columnæ cœli. Quas columnas secundum Cosmæ sententiam esse arbitror muros illos qui e lateribus a terra ad usque cœli fornici eriguntur.

Fig. 5. terræ vestigium et ἡγεογραφίαν, completitur. Ubi advertas conjectare Cosmam, montem illum conicum præaltum, officere, quoniam minus terra nostra a parte septentrionali recta linea claudatur ; quia radices ejus, ex illo latere rotunde, quasi magnum promontorium in Oceano efficiunt.

Fig. 6. rudem exhibet terræ planitiem, qualem

passim Cosmas explicat. Nam putabat ille, ut supra diximus, terram oblongam esse, ac dupla majore longitudine quam latitudine : Oceanumque universam terram ambire, ut hic representatur. Ultra Oceanum vero aliam esse terram, ad cœli muros undique pertingentem. In latere autem orientali hujus transmarinæ terræ, hominem creatum fuisse arbitrat, ac ibidem paradisi voluptatis esse situm, qualis hic ad orientalem oram describitur : ex paradiso pulcos primos parentes ad finitimam terram, ad oram maris positam, se recepisse. Hinc superveniente diluvio Noe cum filiis in hanc quam incolimus terram arca deportatum fuisse. Quatuor paradisi flumina in paradiso scaturientia, subterraneis meatibus Oceano trajecto, in hanc nostram terram ferri autumat, ac certis in locis denuo erumpere. Hyrcanum vero mare putat Oceano jungi : quæ, uti alibi demonstravimus, veterum quorundam sententia fuit.

Fig. 7. illius cœli terræque compositi, quod, ut veteres æstimabant, mundi machinam totam conciebat, formam representat, cum monte conico superius memorato : terram autem nostram quam habitamus, devexam semper a septentrione ad meridiem esse putabat Cosmas Ægyptius. Verum objicit sibi Cosmas : Qui potest illa tanta moles cœli et terræ nullo nexu stare, quin ad imum semper deprimatur ? Respondet ille : Terra quidem, utpote natura gravis imum petit ; igneæ vero partes sursum tendunt. Cum igitur cœlum et terra ita conjuncta sint ut divelli nequeant ; et aliud sursum, aliud deorsum tendat : neutro alteri concedente, tota machina immota et suspensa manet.

Fig. 8. montem conicum ex adversa terræ parte representat, quo cum sol pervenerit, nox incolis terræ efficitur. Ibidem autem lineis notantur conversiones solis, unde variae sunt anni tempestates. Cum ergo sol ad infimam lineam pervenit, tum longiores noctes sunt, sitque hiberna anni ἡμέρα sive conversio ; sol vero majorem cursum sui partem pone montem absolvit : cum autem ad mediam montis lineam sol ascendit, tunc æquinoctium efficitur, solque cursum peragens suum ad æquinoctialem lineam pervenit : cum denique ad supremam lineam sol pertingit, tunc æstiva conversio adest, et sol ad usque tropicum pervenit. Hæc secundum Cosmæ opinionem, qui conversiones solis his vocibus designat, μεγάλην νύξ, μέση νύξ, μικρά νύξ, ut vides in tabula.

SECUNDÆ TABULÆ EXPLICATIO.

Exteriorum astronomorum opinionem, ut refutet Cosmas, Ptolemaici systematis de cœlo figuram depingit, cum duodecim zodiaci signis, additis ad

singula mensium nominibus Ægyptiis atque Romanis. Nam etsi ante subactam a Romanis Ægyptum, annus popularis Ægyptiacus perpetuo vagaretur, ut

qui mensis aliquando in hieme numerabatur, intercurrentibus annis, in vere, æstate, autumno gradatim curreret, donec pristinum repeteret locum, parem denuo cursum confecturus, quia videlicet intercalares dies non observabant, accepto demum Romanorum iugo, sublatisque Antonio et Cleopatra, annum suum ad Juliani modum redegerunt. Ab illo tempore, inquit Petavius, deinceps vagari popularis eorum annus desiit: sed intercalationis freno revocatus est quarto quoque anno pristinum in sedem. Caput hujus, sive Neomenia Thoth, hæsit in Romani Augusti die 29, qui Decollationi sancti Joannis hodie dicatus est. Mensium eadem, quæ in vago, descriptio: nam tricenarii sunt singuli; ex hisque 360 dies conficiuntur, quibus quinque adduntur in fine epagomenæ: quasi curtus mensis, et cum bissextilis est annus, ex sex numerantur. Intercolant autem Alexandrini non eodem anno, quo Romani, sed proxime antecedente, ut ex Ambrosii epistola 83 colligitur, in qua scribitur anno 76 Diocletiani pascha celebratum esse 28 Pharmuthi, ix Kal. Maii, sive Aprilis 15, etc.

In altero circulo minore, ut sphaeræ opinionem derideat Cosmas, homines quatuor adversis vestigiis sphaeræ insidentes exhibet, in vacuisque spatii hæc adjicit, Ὅρθίου ὄντος τοῦ σχήματος τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ ταυτὸν, οἱ δ' ἰσχυμένοι πῶς οὐκ εἰσὶν ὀρθιοί, ἀλλ' ὅπου δ' ἂν σπέρψης αὐτοὺς, οἱ δ' οὐκ εἰσὶν ὀρθιοί; Πῶς οὖν δυνατόν δεῖσθαι τὰς ταύτας ψευδεῖς ὑποθέσεις; πῶς δὲ πάλιν εἰς τοὺς τέσσαρας κατὰ ταυτὸν δύνανται ὁσὺς γενέσθαι; Ὡς οὖν ἡ φύσις καὶ ὁ νοῦς οὐ παραδέχεται, τί μάνην ὑποτίθεσθε; Hoc est, Cum figura hominis recta sit, qui sit ut quatuor illi eodem tempore stantes, recti non sint; sed quocunque vertas eos, quatuor illi simul nunquam recti videantur? quomodo ergo fieri potest, ut vanas illas mendaceque hypotheses admittamus? Quomodo rursum fieri potest, ut eodem tempore pluvia in quatuor illos decidat? Quod ergo nec natura nec mens nostra admittere potest, id cur frustra supponitis? Sic Cosmas hic et passim in Topographia Christiana, ut et multi alii etiam ex SS. PP. qui nec gravitatis centrum, nec astronomicas observationes callebant.

TERTIÆ TABULÆ EXPLICATIO.

1. In prima figura exterorum Atticorum (nam sic ille vocat, οἱ ἔξωθεν Ἀττικοί) formam et cultum depingit Cosmas, qualis suo tempore in usu erat. Exteros vocat ille quotquot alienæ religionis erant. Occasione autem Hyperidis et Menandri Atticorum, quorum loca affert col. 203 A, hanc ille figuram exhibuit.

In fig. 2 ἡ κοσμοφόρος κιβωτός, mundifera arca representatur, qualis a Cosma depingitur col. 231 B.

Fig. 3 exteriorem tabernaculi formam et ejus apparatus exprimit: exterior junctis asseribus firma consistebat, ut hic representatur. Tabernaculum vero totum duas in partes dividebatur, in exterius videlicet et interius tabernaculum. In exteriori tabernaculo erat ἡ τράπεζα, sive mensa panum propositionis; λυχνία, seu candelabrum; ῥάβδος, id est, virga Aaronis; στάμνος, id est, vas aspersiohis: αἱ πλάκες, nempe duæ tabulæ in quibus Moyses scriptam legem accepit; ὄφις, id est, serpens ille æneus in deserto conflatus. Exterius tabernaculum ab interiori dividebatur καταπέτασματι, seu velo. In interiori autem tabernaculo erat ἡ κιβωτός, sive arca testimonii, cujus hic ἡ εἰκὼν exhibetur; et Ἅγια ἁγίων, Sancta sanctorum; quæ omnia minutatim describuntur a Cosma col. 203 D.

Fig. 4. τὰ σκεπάσματα τῆς σκηνῆς, vela templi exhibet, superne cærulea, inferne rubra. Hinc et inde ἀγκύλαι et χρίκοι, legis ἀγκύλαι ansulæ erant, χρίκοι circuli ex altera parte adunci, cum ansulis iungerentur et vela simul jungerent. Vide ibid.

In quinta figura, candelabrum tabernaculi, et mensam panum propositionis representat Cosmas. Candelabrum vero dicitur, λυχνία ἐπτάμυξ, candelabrum sive lucerna septem ellychniorum, qua item voce usus Epiphanius est. Καυλὸς est scapus candelabri: hinc καρφόκος, nucula, sive globulus tornatilis in medio scapi: deinde σφαῖρωτήρ κρατήρ, crater sphericus in ipso scapo, et χρίνον, litium, ejus folia hinc et inde panduntur: suprema candelabri pars calamiscis ultro citroque tribus absolvitur, qui cum supremi scapi parte septenarium ellychniorum numerum perficiant, et ut arbitratur Cosmas, septem hebdomadæ dies adumbrant: vide col. 210. Τράπεζα sive mensa panum propositionis, secundum Cosmam est figura terræ: quam ille similitudinem pluribus explicat, ibid.

In sexta figura habetur ἡ κιβωτός τοῦ μαρτυρίου, arca testimonii; et ἡ λαοθήριον propitiatorium arcæ impositum, duo item cherubini: omnia uti Cosmas fuisse ex sacræ Scripturæ dictis colligebat, et uti suo tempore existimabatur. Hinc et inde vero Zacharias et Abias sacerdotes depinguntur. Vide col. 211.

In septima, atrii tabernaculi exteriorem faciem representat, nec non varios sagorum et velamentorum colores, ut Cosmæ pictura exhibet.

In octava, exterioris tabernaculi ordo depingitur; nimirum primo mensa panum propositionis, qui panes duodecim numero, terni ad quatuor mensæ angulos locantur. Duodecim vero panibus ait Co-

smas subindicari duodecim anni menses, quaternum autem trium panum ordine, quatuor anni tempestates ternorum mensium singulas. Exinde vero cætera in exteriori tabernaculo asservata delineantur, nempe candelabrum; vas aspersorium, duæ legis tabulæ, et serpens æneus.

In nono schemate, habes sacerdotis vestitum et cultum. Et ut qualis sacerdotis adversi aversique cultus fuerit, representet, binas figuras edidit: ad primam vero hæc scripsit, Ἀαρὼν μέγας ἀρχιερεὺς ἐμπροσθοφανής, Aaron magnus princeps sacerdotum a fronte conspectus; in altera vero, Ἀαρὼν μέγας ἀρχιερεὺς ὀπισθοφανής, Aaron magnus princeps sacerdotum a tergo conspectus. Hic autem omnes

sacerdotalis amictus partes exhibentur, quales describuntur, col. 211 D.

In decima figura, triplicem statum exhibet, celestium, terrestrium et infernorum; coelestes et beatos in supremo cælo, quod supra firmamentum est degere putabat, ut sæpe dictum est; ἐπίγειοι homines in hac vita versantes, secundum locum occupant. Deinde vero κατὰχθόνιοι, sive mortui in terra Ægyptiaco more sepulii depinguntur. Secundum autem et tertium statum pro uno, terrenorum videlicet, computat. Vide col. 383, itemque 207.

In undecimo schemate Melchisedecum regio cultu delineatum habes, qualem depinxit Cosmas cum de sacerdotibus ageret, col. 211 et seqq.

QUARTÆ TABULÆ EXPLICATIO.

1. Cyclum duodecim mensium, fructuumque mensibus singulis nascentium delineavit Cosmas: qua de re agit ille superius, col. 366, nec ingratas sane physiologis edit observationes. In eo igitur, quem primum notat, mense Pharmuthi, scilicet Aprili, nascebantur in Ægypto σκόροδα, videlicet allia. In mense Pachon, Maio nempe, χίνα, cinnæ, genus leguminis. In Payni, Junio scilicet, χάρυς Ἀρμένια, nuxes Armeniæ, quarum hic formam depingit. In mense Epiphi, Julio, σίτος κοτύμωρα, frumentum nempe, et aliud κοτύμωρα dictum, vitiatum forsitan nomine, pro συχύμωρα. In Mesori, Augusto nempe, σύχα σταφύλια, quæ, si sit schemati credendum, fructus unius generis indicant: at quia hoc tempore ficus simul et uvæ maturescunt, utrumque fortassis intelligas. In mense Thoth, Septembri, ἐλαϊόρδαχνα, ignotum nobis fructus genus. In mense Phaophy, Octobri, φοίνικας, id est, palmæ, sive palmarum dactyli. Athyr, sive Novembri mense, ἀσπαράγια, asparagia. Choïac sive Decembri mense, μαλάχαι, malvæ. Tybi sive Januario, ἐνυδία, idem, ut puto, quod intubus hortensis. Meehir sive Febuario, Ἀγλάτια, quod quidam sit ignoratur. Phamenoth, id est, Martio, Κίτρα: id vero quid sit perinde nescitur. Horum omnium schemata ut in antiquissimi Cosmæ codicibus habentur ne minimo quidem immutato, exhibuimus.

2. Rhinocerotem fuso describit Cosmas, col. 442, ubi videsis.

3. Ταυρίλαφον, taurocervum, ibidem descriptum habes.

Καμηλοπάρδαλις, camelopardus, hodie dicitur, la girafe, de quo superius, *ibid.*

4. Ἀγριόβους, bos agrestis, de quo mira narrantur, col. 443.

6. Μόσχος, moschus, le musc, ex cujus sanguine conficitur suaveolens ille pulvis, qui perinde dicitur le musc, *ibid.*

7. Μονόκερος, unicornis, la licorne. Animal huiusmodi nusquam exstare suspicantur hodie bene multi. At cum RR. PP. Jesuitæ Lusitani qui diuturnas in Æthiopia moras fecerunt, eadem narrent quæ Cosmas noster Ægyptius, quem ipsi nec unquam legerant, nec exstare putabant; non est quod unicornes esse dubitemus. Aiunt autem RR. PP. Jesuitæ, se non vidisse modo, sed etiam tenellum unicornem educaisse domi. Cosmas vero qui ea quæ de unicornem narrat se ab incolis edidicisse testificatur, quatuor unicornium aeneas statuas in ædibus regis Æthiopis se vidisse refert. Cæterum cornua quæ in cimeliarchio Sandjonyssiano, et alibi passim visuntur, non Æthiopici unicornis, sed marini cujusdam esse compertum est.

8. Χοιρίλαφος, porcus cervus, cujus schema hic habes, memoratur col. 433. Aprum esse arbitror, ut hac figura exprimitur.

9. Τετραπετάμος, hippopotamus, notissimum animal, *ibid.*

10. Piperi arborem descriptam habes, *ibid.*

11. Κάρυς Ἰνδικά, nuxes Indica, sive ἀργύλια memorat Cosmas, *ibid.* Hodieque apud Persas nargel vocantur: nos autem cocos dicimus. Liquor vero ille suavissimus ex Indica nuce promanans, quem ronchosuram appellari narrat, souram et oracca Souram, ab hodiernis incolis vocari narrant Europæi qui in Indiam peregrinati sunt.

12. Φώκη, phoca, seu vitulus marinus apud Homerum celebratus, a Cosma memoratur ibidem, qui ejusdem carnes se comedisse testificatur: hujusce vero animalis forma nescio an uspiam alias depicta fuerit.

13, 14. Ibidem vero testudinem et delphinem depingit ipse.

15. Elephantem Indicum hic exhibet Cosmas, cujus dentes ad tantam molem crescere ait, ut subinde ab incolis resecentur, ne tanto pondere graventur elephantes. Vid. col. 447.

CIRCA EUMDEM ANNUM

CONSTANTINUS DIACONUS

NOTITIA

Angelo Mai, *Spicilegium Romanum*, tom. X, Proleg. p. III, et p. 94.)

In synodo generali septima, Nicaena in urbo anno 788, pro asserendo sanctarum imaginum honore celebrata, recitatum fuit fragmentum ex Constantini diaconi et chartophylacis Ecclesiae Constantinopolitanae, panegyrica oratione in omnes martyres. Tam prisca temporis auctor, ab oecumenica synodo ceu grave testimonium fideque dignum, in medium adductus, mentem meam ad vestigandum impulit, num in Vaticanis forte codicibus (hoc est in litterario orbis terrae thesauro) conservaretur; id quod reapse haud temerario ausu speravi: etenim primo hunc inveni sermonem longissimum in codice saeculi ferme decimi, pulcherrimis litteris scripto; sed tamen aliquid in calce deerat, consumptis edacitate temporis membranarum. Deinde, ne quid bono inventui deesset, alium codicem duobus circiter saeculis posteriorem offendi, in quo integer sermo continebatur. Pars itaque editionis nostrae major ex nobiliore codice fluxit, minor vel potius minima ex recentiore. Jam de auctore Constantino nihil habeo quod dicam, quandoquidem ne Allatius quidem, qui primus ejus meminit in distribis de Simeonibus, p. 81, nullam ejusdem notitiam tradidit. Caeteroqui is videtur Justinianae circiter aevi homo, id est ducentis fere annis antiquior synodo a qua laudatur: nam nec verisimile, ut reor, videtur, recentissimi hominis auctoritatem a synodo fuisse invocatam. Ipsa vero panegyrica oratio qualis sit, liber noster jam demonstrat, quam ut omnes cognoscant, Latinitate quoque donavimus. Propositum auctori est, ex infinitis martyrum, quae circumferebantur, actis summariam quamdam conficere historiam persecutionum: exin quaestiones apud ethnica tribunalia institutas, nec non martyrum cum iudicibus disputationes haud sine eloquentiae vigore agitatae referre: mox innumera cruciatuum genera graphice exponere, miramque martyrum fortitudinem celebrare, preces quoque ipsorum ad Deum opemque impetratam narrare, epinicion denique velut carmen concinere, et felicium pugilum jam caelo receptorum intercessionem pro laborante Ecclesia implorare. Haec summa Constantinianae orationis est, quam nos martyrum gloriae dicendam censuimus.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΔΙΑΚΟΝΟΥ

ΚΑΙ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΟΤΑΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΠΑΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΕΝΔΟΞΟΥΣ

ΚΑΙ ΠΑΝΕΦΗΜΟΥΣ ΜΑΡΤΥΡΑΣ

ΤΟΥΣ ΥΠΕΡ ΧΡΙΣΤΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΗΜΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΤΑΣ.

CONSTANTINI

DIACONI

ET CHARTOPHYLACIS S. ECCLESIAE CONSTANTINOPOLITANÆ

LAUDATIO OMNIUM SANCTORUM GLORIOSORUM

INCLYTORUMQUE MARTYRUM,

QUI PRO CHRISTO DEO. NOSTRO PER UNIVERSUM ORDEM PASSI SUNT.

1. Sacra festorum Christi conciones, quotquot A
lumen incarnationis pro nobis operata illustrant,
utpote argumenti sui difficultate humanos intellectus
excedentes, omnem loquendi vim superant, omnem
laudis sublimitatem ac magnificentiam vincunt. Quod
autem nunc celebratur insigne ac splendidissimum
fortium religionis athletarum festum, etsi cuncta
pariter laudum præconia manifeste superat illustri
sue dignitatis magnitudine; nihilominus omnium
oculos omniumque linguas, illos quidem ad viden-
dam, has autem ad prædicandam gloriam suam
vocat; et lege tum spiritus tum etiam corporis nos
istis a Deo electis copulat, ut maximas illorum res
gestas imitemur. Sed jam age, theatrum mihi mundus
exhibeat omni ætate omnique gente repletum, et a
magniloquo præcone rege David convocatum, qui: B
Venite, clamat, et videte opera Dei, et quæ fecit pro-
digia super terra, auferens bella usque ad terminos
terræ¹.

2. Postquam enim progenitoribus in paradiso
morbosa calamitas accidit, quo tempore amarum
doli venenum serpens illis per invidiæ morsum affla-
vit, ita ut mox et immortalitatis pulchritudo obscu-
rata ipsis fuerit, et vitam illam amiserint dolore ac
labore carentem; ex quo, inquam, hæc ita eveni-
runt, malumque gliscens, ceu quidam maleficus
fluxus, universum genus pervasit; unde accidit ut
in insanabilem morbum decideret, neque cautius
per diversa tempora multa cum patientia clementia-

α. Αἱ μὲν Χριστοῦ πανηγύρεις, ὅσαι τὸ φῶς τῆς
περὶ ἡμᾶς οἰκονομίας ἀναδέχονται, τῷ ἀπρόσφατῳ τῆς
καταλήψεως ἀνθρωπίνους λογισμοὺς ὑπερβῆναι,
πάντες ὑπερίστανται λόγου τε, νικῶσι πᾶσαν ἔγω-
μίαν ὑψηλοῦσαν τε καὶ λαμπρότητα· ἡ δὲ νῦν κα-
μένη διαδόχου καὶ περιφανεστάτης πανηγύρις τῶν
γενναίων τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστῶν, εἰ καὶ πάλαι
ἐπαύων λόγους καὶ αὐτῇ σαρπὶς ὑπερβέδην τῷ
μεγέθει τῆς ἀξίας σεμνυνομένη, ἀλλ' ὅμως πᾶσαν
ἔχει καὶ πᾶσαν γλῶσσαν, τὴν μὲν πρὸς θεόν, τὴν δὲ
πρὸς εὐφημίαν καὶ τῆς οἰκίας μεγαλειότητος, ὡς
μὴ πνεύματος οὐκ ἦσαν ἢ σώματος ἡμᾶς τοῖς δι-
δάκτοις συνάπτουσα, ὡς ἂν τὰς μεγίστας ἐκείνης
ἀριστείας ζηλώσοιμεν· ἀλλὰ δεῦρο θέατρον ἡ οἰκου-
μένη παρίστανται μοι, ἡλικία πάση καὶ ἔθνη συμ-
πληρούμενα, καὶ ὑπὸ μεγαλοφώνῳ κήρυκι τῷ βασιλεὶ
Δαβὶδ συγκαρουόμενα, ἃ εὖτε βρῶντι καὶ ἰδῶντι τὰ
ἔργα τοῦ Θεοῦ, ἃ εἶθε τέρατα ἐπὶ τῆς γῆς, ἀν-
αναιρῶν πολέμους μέχρι τῶν παρῶν τῆς γῆς.

β. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς προγόνοις ἐν παραδείσῳ ὡς
ἐνδοκίμῳ, τὸν πικρὸν τῆς ἀπάτης ἴδον τοῦ δράκοντος
αὐτοῖς τῷ τοῦ φθοῦρου δῆγματι προσεμέσσαντος, ὡς
ἐνταῦθεν τῆς τε ἀθανασίας ἀπομορφωθῆναι τὸ κά-
λος αὐτοῦς, καὶ ζωὴν ἐκείνην προσκολληθῆναι τῇ
ἀλυπνίᾳ τε καὶ ἀμφοῖν, ἐπειδὴ ταῦτα οὕτως, καὶ τὸ
δεῖν ἐκέρχοντο, ὥσπερ τὸ βέμμα κακότητος, τὸ γένος
ἄπαν ἐπενεμήθη, ὅφ' οὐ καὶ πρὸς βλάβην ἀνίστατο
ἀπονεύουσα, μήτε ταῖς κατὰ διαφορὰς καιροῦς ἐπ-
ενεθίσαις μετὰ πολλὴν μακροθυμίαν καὶ χρηστό-

¹ Psal. xlv, 10.

εἴτα παύσοι, πρὸς δὲ καὶ ἐπιλύσεις καὶ τομαί, ὅλν τισι στύφουσι φαρμάκοις πρὸς ὑγίαν ἐπαναγόμενον, μήτε τῷ πρῶν τῆς ἰατρείας εἰκόν, λόγῳ καὶ νόμῳ καὶ θαύμασι μηχανημένῳ τὴν σωτηρίαν, ὡς τῷ τῆς πληγῆς ἀθεραπεύτῳ πανταεὶ παραδοθῆναι φθορᾷ τοῦ θανάτου μέχρι Μωσέως καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἀμαρτήσαντας βασιλεύσαντος, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ὁ ἄριστος τῆς φύσεως κηδεμὼν, καθάπερ τις πατὴρ φιλόπαις υἱοὺς ἀθετήσας, καὶ τῶν οὐκίων τριβῶν χαλάναντας ἀνακαλεσόμενος, πρὸς θεραπείαν ἐπιστημόνας ἐχώρησε τοῦ συντριμμένου· τὴν γὰρ τοῦ ἡρώστου καὶ μορφήν ἐνδυσάμενος, αὐτὸς μώμου παντός ἐλευθερὸς ὢν, τὰς τε ἀμαρτίας ἤραν ἡμῶν καὶ τὰς νόσους ἐδάστασε· καὶ τῷ περιόντι τῆς σφίος τε καὶ συνέσεως, ξένῳ τινὶ καὶ παραδόξῳ τρόπῳ χρησάμενος, διὰ μὲν πάθους ἀπάθειαν ἡμῖν περιποίησεν· τοὺς δὲ πρὸς τὴν θεραπείαν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν μύλωνας ἐλύσας ἐφ' αἱματι, καὶ τῷ ὅλῳ τὴν φθορὰν περιέφεας, ὅλην φλεγμαίνουσαν τὴν κοσμητικὴν ἀμαρτίαν κατέσβεσεν, καὶ τῶν ὁδυνῶν ἡμῶν τὸν ὄγκον κατέπαυσε· καὶ καταλύσας τὸν θάνατον, αὐθὺς ἡμᾶς εἰς τὴν ἀρχαίαν ζωὴν ἐπανήγαγεν, ὁλοκλήρους ἀπεργασάμενος. Καὶ ὄντως ἀρίστους, καὶ οὐκ εἰκὸς ἦν τοὺς ὑπὸ τοιοῦτον θεραπευτὴν τηλικαύτης ἐπιμελείας τυγχόντας, ἐρρώσθαι καὶ διαφαίνεσθαι, ὡς ἂν δὲ μὴ γυμνοὶ τε καὶ ἀφυλάκτοις ὁ πονηρὸς ἐπιελθὼν αὐθὺς πληγῇ σφοδρότερον, καὶ ὑγιαίνοντας λυμνηται, τῇ παντευχῇ τοῦ Πνεύματος ἡμᾶς ὁ Ἀυτοῦ πωλεμικὸς διεσκεύασεν, λαμπροὶς τε καὶ καταλλήλοις φραξάμενος. Καὶ τῇ μὲν χειρὶ τῆς σωτηρίας κρᾶνος ἐπέστησε, δικαιοσύνης δὲ ἡμᾶς ἐνδύσε θώρακα, καὶ ἀληθείας ζωστήρι τὴν ὁσφὺν ἡμῶν ἐνεύλησας, καὶ υποθήσας τοὺς πόδας ἐν ἀτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, οὕτω τὴν τοῦ Πνεύματος μάχισαν, ὁ ἵστιν ῥῆμα Θεοῦ, καὶ τὸν θυρεὸν ἡμῖν τῆς πίστεως ἐνεχείρισαν, ἐν ᾧ σῶσαι πάντα τὰ πεπυρωμένα βέλη τοῦ πονηροῦ· δυνήσμεθα· εἴτα καὶ ῥώμην κλειστήν ὅσον ἐνθελῆς, καὶ πέντοθεν ἀσφαλεῖς πρὸς παρὰ ταῖς ποιησάμενος, ἀπτόητον πρὸς πᾶσαν ἐπιβουλὴν τοῦ ὄρου εἰς γένος ἡμῶν κατεστήσας.

γ. Ἄλλ' οὐκ ἐμελλεν ἡ τύραννος φύσις τοῦτοις ἐφημελεῖν, οὐδὲ τὴν ὄντα κατέχειν τῆς βασιλείας· Συλλαβὼν γὰρ πόνον ὁ ἀλαζών, τάχιστα τὴν ἀνομίαν ἀπέτακεν· εὐθὺς γὰρ ὡς οὐκίον σῆφος τὴν ἀποστατικὴν ἀνδρόκλιαν δύνανεν, τοῖς τῆς ἀσθελείας ὀπλοῖς καὶ μηχανήμασιν ὑποχειρίους ῥῆστα λαβὼν τοὺς δοῦντες πρὸς τὴν θαλάναν παρὰ ταῖς καταλεγεῖναι οὐχ εἴλοντο. Βασιλεῖς τοιγαροῦν καὶ ὀπάτους καὶ στρατηγούς καὶ τοπάρχας, ἡγουμένους τε καὶ τυράννους, καὶ τοὺς ὑπ' ἐξουσιῶν καὶ τοὺς ἀρχοντας τῶν χωρῶν, λαοὺς τε καὶ φυλὰς καὶ γλώσσας, συμμάχους παρασχεσάμενος, ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βορρᾷ καὶ θαλάσσης τὸν κατὰ τῶν εὐσεβῶν ἀνεκίνησε πόλεμον· οἱ αὖρ καὶ δεσμὰ καὶ σιδηρὸν προβαλλόμενοι, καὶ βόθρους ὀρύσσοντες, καὶ θήρας ἀτιθέσσοις συνεπαγόμενοι, καὶ παντοίων κολαστηρίων ὀργάνων εἰδὼν τοὺς ἀνταγωνιστάς· ἐπισκίοντες, φοβεράν μὲν ἀμποιούσαν ὦσαν τοῖς δαίλοισι τε καὶ

que adhibitis, neque diluviis, neque sectionibus, veluti quibusdam acerbis pharmacis ad sanitatem revocaretur, quia nimirum neque lenitati medelar cederet, quae doctrina et lege et prodigiis salutis ergo adhibita fuerat, et vulnus iam desperatum ad corruptionem omnigenam vergeret, morte nimirum usque ad Moysen super eos quoque qui non peccaverant regnante, ut sit Apostolus²; tunc denique optimus naturae curator, ceu philostorgus parens filios suos contumaces et a propriis viis declinantes revocaturus, ad contritionem sanandam sapienter accurrit. Namque aegroti formam sibi induens, qui omni labe carebat, peccata nostra tulit, et infirmitates portavit; suaeque sapientiae ac consilii abundantia miram quandam peregrinamque rationem excogitans, passione sua impassibilitatem nobis conciliavit; et fortentia animarum nostrarum vulnera suo sanguine eluens, et cruce saniem abradens, omne mundi fervens peccatum extinxit, dolorumque nostrorum tumorem sedavit, destructaque morte, denuo nos in pristinam vitam reposuit, et ex asse heredes instituit. Jamque sanos, ac tanta incolmitate praeditos, cujusmodi eos esse decebat qui tantam tanti medici curam experti fuissent; ne forte nudos et incautos malignis hostis adortus denuo gravius feriret, et valetudini jam restitutos pessumdaret, Spiritus armatura Redemptor nos instruxit, splendide et circumquaque nos manens. Et capiti quidem galeam salutis imposuit, iustitiam thorace nos induit, veritatis baltheo latus praecinxit, pedes Evangelii pacis apparatu calceavit, tum gladio Spiritus, quod est verbum Dei, et fidei clypeo manus nostras armavit³, quo cuncta maligni hostis ignea tela possimus retundere: postremo robur plurimum inspirans, atque undique protectos contra vim belli efficiens, invictum contra quaslibet serpentis insidias genus nostrum constituit.

3. Sed enim tyrannica daemonis indoles quietura non erat, neque saepe invidia dolorem patienter latura. Ecce enim superbus ille concepto labore, illico peperit iniquitatem. Statim ergo, tanquam proprium agmen, apostaticas copias armavit, suis falsae religionis armis ac machinis sibi facile subiciens illos, qui in divina phalange conscribi no-luerant. Itaque reges, consules, praefectos, toparchas, duces atque tyrannos, subditos aequae ac magistratus regionum, populos, tribus et linguas, auxiliares sibi adjungens, ab oriente et occasu, a borea et mari, contra veram religionis aeternam bellum commovit. Porro praedicti persecutores ignem, vincula, ferrum expedientes, foreas effodientes, bestias immanes immittentes, et omne genus cruciantium machinarum adversariis suis admoventes, quae terribilem quidem timidis et imbellibus speciem obijciebant, fortibus autem et robore suo securis

² Rom. v, 14. ³ Ephes. vi, 13-17.

animos augebant, satellitum multitudine, potentia tyrannica, et idololatriæ viribus variam multiplicemque aciem conficiebant.

4. Neque vero segnius his oppositi fidei defensores, qui divine catalogo nomina dederant, et corporum constantia, et virtutum exercitio, et laborum experimento impiis facti superiores, utroque ex sexu, ætate quavis, variis studiorum generibus, vitæ professionibus, linguarum et patriarum diversitatibus distincti, concordibus tamen animis phalangem suam confluaverunt. Erat enim illorum caterva ceu quoddam varium pratulum multicoloribus ornatum renidensque floribus, adolescentuli nimirum et virgines, senes cum junioribus. Namque ipsum femineum genus masculo vigore roboratum, suæque naturæ oblitum, propositi ardore virilem animi excelsitatem æmulabatur. Puerorum quoque impuberum multitudo, in naturæ parvitate integram mentem gerentium agmen complebant: erantque in ipsis magistratus et subditi, domini cum servis ordinati, ignobiles et illustres, humiles ac nobiles, Græci simul omnes ac barbari, Macedones, Thessali, Pæones, Illyrii, Lacones, Euxini maris accolæ, Thraces ac Byzantini, Cimmerici ex Bosphoro, Bithyni, Cappadoces, Phryges, Cares, Lycii, Galatæ, Issauri, Lydi, Pisidæ, Pamphylii, Lycæones, Cilices, Scythæ, Persæ, Bactriani, Colchi, Assyrii, Parthi et Medi, Elamitæ, Osrohoeni, Blemmyes, Indi, Æthiopes, Ismaelitæ, Ægyptii, Syri, Palæstini, Cyprii, Cretenses, Rhodii, Æoles, Iones, Phœnices, Arabes, Romani, Cyrenæi et Lybes, Daci et Getæ, Sarmatæ, Celtæ, Vandali, Iberes; insuper Moabitæ, Ammanitæ, Chananæi, Chettæi, Amorrhæi et Pherezæi, Evæi et Gergesæi, ac Jebusæi, et Britannicarum insularum incolæ, et Gaditani, atque, ut ait Actorum liber, ex omnibus quæ sub cælo sunt gentibus in acie constituerunt: moxque bellico canente classico, atque athletas in arenam vocante, ceu veri pugiles materialem vestem abjicientes, et Christum cuius causa fiebat agon sibi induentes, tesseram invicem dantes Servatoris nomen, in peticula alacriter se coniecerunt. Sic ergo insuperabilem adversariorum audaciam aggressi, dum præclari heroes succumberent, hostes suos profligabant, et vulneribus ad internecionem cæsi, interfectores suos spoliabant, præter spem pudore suffusos et victos a mortuorum corporum facinoribus. Porro mirabilis victoria erat et præpostera: prædicabatur enim victor non qui cadendo interfecerat, sed qui vulneribus erat immortalis. Erat quippe inter eos certamen, hi ut pro virtute pugnando morentur, illi ut præclaros athletas ad se pertraherent, et idolis addictos suæ auctoritate artificiisque victos, cruciatibus eximerent, atque in suas partes seducerent. Sic ergo victores nostri tropæum splendidum in toto orbe erexerant, fortem vincientes, et post necem, insignem in Christo triumphum agentes.

ἀπολέμοις, θράσος δὲ τοῖς ἀσφαλεῖσι καὶ γενναίοις τὸ φρόνημα, ἔχλην τε ἀνδρῶν θρασυνομένοι, καὶ τυραννίδος δυνάμει· καὶ κράτει τῆς ἀσεθείας, ποικίλῃν καὶ πολυσχιδῇ τὴν παράταξιν ἐποίησαντο.

8. Ἄλλ' οὐδὲν ἦσαν οἱ ἀντιτεταγμένοι καὶ τῆς πίστεως πρῆμαχοι, οἱ πρὸς τὸν θεὸν ἀριθμηθέντες κατάλογον, καὶ σωμάτων ῥώμῃ, καὶ ἀρετῶν ἀσκήσει, καὶ γυμνασίᾳ πόνων τοὺς ἀνέμους ὑπερβαλλόμενοι, ἑκατέρω γένει καὶ ἡλικίᾳ πάσῃ, καὶ ἐπιτηδεύματων διαφοραῖς, καὶ βίῳ αἰρέσεσι, καὶ φωνῶν καὶ πατρῶν ἀλλοτριότησιν, ὁμοτρόπως τὴν οἰκίαν κατεκρήσθησαν φάλαγγα. Ἦν γὰρ τὸ στίφος αὐτοῖς ὥσπερ τις λειμὼν ποικίλος ἐκ πολυχρῶν ἄνθεων ἑσταμμένος καὶ ἀποστῆλθεν, νεανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων. Καὶ γὰρ καὶ τὸ θῆλυ γένος ἀβρενωθέν καὶ τῆς οἰκίας φύσεως ἐκληθόμενον προαιρέσεως φιλοτιμίᾳ, τὴν ἀνδρικὴν μεγαλοφυλίαν ἐξήλωσεν. Πρὸς δὲ καὶ γηπίων ἄνθρωπον πλήθος βραχύτητι φύσεως καὶ γνώμης ὀλοκληρία τὸν συνασπισμὸν ἀνεπλήρωσεν· ἀρχόντας τε ἐν αὐτοῖς καὶ ἀρχόμενοι, καὶ δεσπόται δούλοις συνετεταγμένοι, ἰδοὶ τε καὶ ἐνδοχοί, δυσγενεῖς τε καὶ εὐγενεῖς, Ἑλλήνες οἱ πάντες ἅμα καὶ βάρβαροι, Μακεδόνας, καὶ Θητάλοι, Παίονες, καὶ Ἰλλυριοί, καὶ Λακωνεῖς, καὶ οἱ τὸν Εὐξείνιον πόντον περικαθήμενοι, Θράκας τε καὶ Βυζάντιοι, καὶ οἱ πρὸς τῷ Βοσπόρῳ Κιμμέριοι, Βιθυνοὶ τε καὶ Καππαδόχαί, Φρύγες, καὶ Κάρες, καὶ Λύκιοι, Γαλάται, καὶ Ἰσαυροὶ, Λυδοί, καὶ Πισιδῆ, καὶ Πάμφυλοι, Λυκαόνες τε καὶ Κιλικεῖς, Ἐκδοῖ, καὶ Πάρσοι, καὶ Βάκτριοι, Κόλχοι, καὶ Ἀσσύριοι, Πάρθοι, καὶ Μῆδοι, καὶ Ἑλαμίται, Ὀσροηνοὶ τε, καὶ Βλέμμυες, Ἰνδοὶ καὶ Αἰθιοπεῖς, Ἰσσημίται, καὶ Αἰγύπτιοι, Σύροι, καὶ Παλαιστίνιοι, Κύπριοι, καὶ Κρήτες, καὶ Ῥόδιοι, Αἰολεῖς τε καὶ Ἴωνες, Φοινικεῖς τε καὶ Ἀραβεῖς, Ῥωμαῖοι, καὶ Κορηναῖοι, καὶ Αἰδύες, Δάκες καὶ Γέται, καὶ Σαυρομάται, Κελτοὶ τε καὶ Βάνθηλοι, καὶ Ἰθέρης· προσέτι καὶ Μωαβίται, καὶ Ἀμμανίται, Χαναναῖοι, καὶ Χετταῖοι, καὶ Ἀμορραῖοι, καὶ Φερεζαῖοι, καὶ Εὐβαῖοι, καὶ Γεργεσαῖοι, καὶ Ἰεβουσαῖοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες νήσους Βρεττανικῆς, καὶ τὰ Γάδεира, καὶ ὡς φησὶν ἡ βίβλος τῶν Πράξεων.

ἐκ πάντων τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἐθνῶν συνετάττοντο· οἱ τῆς πολεμικῆς ὑποφωνούσης σάλπιγγος, καὶ τοῖς ἀθλητῆς εἰς μέσον προσκαλουμένης ὡς ὄντως ἀριστοὶ τὰς ὀλικὰς ἐσθῆτας ἀποδυσάμενοι, καὶ Χριστὸν δὲ τὸν ὁ ἀγὼν ἐνδυσάμενοι, σύνθημά τε δόντες ἀλλήλοις τὸ Σωτήριον ὄνομα, πρὸς τοὺς κινδύνους ἐβρώμενοι· ἐχώρησαν· καὶ συμπλακέντες τῇ ἀμάχῃ τῶν ἐναντίων θρασυτητί, πίπτοντες οἱ γεννάδαι, τοὺς πολεμίους ἀνέτρεπον, καὶ θανατούμενοι ταῖς πληγαῖς, τοὺς ἀναιρούοντας ἐσκύλευον παρ' ἐλπίδας ἡσυχυμένους καὶ ἡττημένους τοῖς ὑπὸ τῶν νεκρῶν σωμάτων ἀνδραγαθήμασιν. Καὶ ἦν πως παράδοξος· ἡ νίκη καὶ διαλλάττουσα· ἀνεκρήνυτο γὰρ οὐχ ὅσπερ ἀνῆρει τε καὶ κατέσφαττεν, ἀλλ' ὅστις τραύμασιν ἐπαπ- ἐθνησκεν· ἀμιλλα γὰρ ἦν ἑκατέρω, τοῖς μὲν ὅπως τεθναῖεν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ κινδυνεύσαντες, τοῖς δὲ ὅπως τοὺς ἀριστίας περιποιήσονται, καὶ τῶν θειῶν ἐξαίρησονται δουλωθέντας τῇ ἡσθεσίᾳ, καὶ τοῖς ἐκεί-

ων προ-
ροι λαμ-
ἐν τῷ Χ-
ε'. Ἀ-
κατήρε-
οἶον κα-
τῶν εἰδῶ-
πρὸς ἃ
σμύρνα
βασιλικῆς
πύλως
τοῦτα,
χαράττι
ἀστύκοι
δὲ τῇ
τοιούτου
τιμωρίᾳ
ἡλικίας
δὲν τιν
ἀσθενεῖ
βήματα
ποὺς κ
σὺν τῷ
Περικτῶ-
πῶν ἐκ
καὶ λαί-
σαιεν,
ς'.
πολύμο-
κατηρ-
τῆς
λέθετε
στιγες,
ρῶναι·
καὶ ἀρ-
τῶν θε-
ἐπασκε-
ἀγρίων
ἡλίσκον
ἀπὸ κρ-
Εἰτα π-
τίδῃ τῶν
νον. Κ-
νεύμα-
σεῶν
αὐτοῖς
σωμάτων
ἐβόα ἐ-
μήτε
μέλλει
ς'.
τὴν οἰ-
ζους κ
θάπερ
ἐν ἀπα-
καὶ οἱ
τεμέν-
λουσαν
μενα κ

ων προτάγμασι καὶ τεχνάσμασι, καὶ πρὸς αὐτοὺς μεταστήσαν· οὕτω μὲν οὖν τὸ τρώπαιον οἱ νικηφόροι λαμβάνον κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀνέστησαν, τὸν ἰσχυρὸν δῆσαντες, καὶ μετὰ θάνατον τὴν νίκην ἐν τῷ Χριστῷ θρυαμβεύσαντες.

ε'. Ἄλλ' ἴδωμεν ὅπως καὶ ὅθεν ἑκατέρους ἡ πάλῃ A κατήρξατο, καὶ τὴν τέχνην τῶν παλαισμμάτων, καὶ οἶον καὶ ὅσον τῶν ἀγώνων τὸ μέγεθος. Πῦρ μὲν πρὸ τῶν εἰδωλικῶν εἰκόνων ἐπιδύμιον ἀνεκαίετο, καὶ τὰ πρὸς θυσίαν ἐπιτήδεια προὔκειτο, στάκτη, καὶ σμύρνα, καὶ λίβανος, καὶ ζῶων γένη, καὶ πόπανα βασιλικὰ δὲ προγράμματα κατὰ πάσης ἐφ' ἡπλωτο πύλῃ, τὸ Ἑλληνικὸν τε καὶ ἀθεον δόγμα διακηρύττοντα, καὶ τὴν ἀληθῆ τῶν Χριστιανῶν πίστιν παραχαράττοντα· καὶ πᾶσι μὲν διακελευόμενα ἔνοιος καὶ ἀστυκόλης ἐξόμνησθαι μὲν τὴν εὐσέβειαν, λατρεύειν δὲ τῇ κτίσει παρὰ τὸν Κτίσαντα· τοῖς δὲ μὴ τοῖς τοιούτοις θεοπίσμασιν εἰκονοῖν, διὰ πασῶν ἑλθοῦσι τιμωρίων, θάνατον ζωῆς ἀντιδιδόσθαι, μηδεμιᾶς ἡλικίας ἢ τύχης οἰκτερομένης, ἢ γυναικῶν ἢ παιδῶν τινὸς ἀξιοῦμένων φείδους, ἢ διὰ τὸ τῆς φύσεως ἀσθενέας, ἢ τῆς γνώμης τὸ ἀπλάστον. Θρόνοι δὲ καὶ βήματα προετίθεντο κατὰ τοὺς ἐπισημοτάτους τόπους καὶ δημοσίους· οἷς οἱ δικάζοντες ἐφεζόμενοι, σὺν τάχει τὸ κελευσθὲν ἐκπληρωθῆναι προσέταττον. Περιεστῆκει δὲ δημίον πληθὺς καὶ δορυφόρων πρὸς πᾶν οἰοῦν τοῖς ἡγεμόσιν ὑπηρετήσαντες· παρὴν δὲ καὶ λαὸν συστήματα καὶ ἔθνη, οἱ μὲν ὅπως οὖσαιεν, οἱ δὲ ὅπως τὴν τῶν δρυμένων ὄψιν ἐφίδειν.

ς'. Ἐπενενόητο δὲ βασάνων εἴδη ποικίλα τε καὶ πολύμορφα ἐκ παντοίας ὕλης καὶ τέχνης πολυτρόπως κατεργασμένα, φρίκην καὶ δέος τοῖς ὁρώσι καὶ πρὸ τῆς πείρας ἐπάγοντα· πυράγραι καὶ ἰσχάραι καὶ λέβητες, μάχαιραι τε καὶ ἐμπηγες, δεσμά τε καὶ μάστιγες, ποδάγραι καὶ στρεβλωτήρες, προσέτι καὶ περὶ οἶα καὶ ὄνυχες, ξυστήρες, καὶ μοχλοὶ, καὶ τροχοί, C καὶ ἀρθρόμεβόλα, πλεῖστά τε ἄλλα πρὸς ἐκπληξιν τῶν θεωμένων κακούργως ἐξηυρημένα τοῖς ἀνόμοις ἐπεσχευάετο. Λέοντων δὲ καὶ ἀρκῶν ἀγέλαι καὶ ἀγρίων σῶν καὶ παρθέλων πρὸς θοίνην σωματίων ἡλίσκοντο, γῆς τε ταμίαια καὶ σκότος ψηλαφητὸν καὶ ἀήρ κρυμῶδες αὐτοῖς καὶ θαλάσσιος ὑπόβρυγι βυθός. Ἔτα πῦρ νάφθη καὶ πίσση καὶ στυπνύψ καὶ κληματίδι τρεφόμενον, καὶ πρὸς μεγίστην φλόγα αἰρόμενον. Καὶ ἡ θεοποιουμένη κτίσις, αὐτοῖς ἀνθρωπίνους νέμασιν εἰκὴ περιήγετο καὶ πρὸς κόλασιν τῶν εὐσεβῶν ὑπηρετεῖν ἠναγκάετο, καὶ τὸ νῦν τιμώμενον αὐτοῖς στοιχεῖον καὶ προσκυνούμενον, νῦν ἐφ' ὕβρις σωματίων δουλικῶς ἐπατάτετο. Ἐπὶ πᾶσιν ὁ κήρυξ εἶδα ἐν ἰσχυρί θύειν δαιμονίους παρακαλούμενος, καὶ μήτε Χριστὸν ὁμολογεῖν, μήτε πρὸς τὴν θυσίαν D μέλλειν τε καὶ διαναβάλλεσθαι.

ζ'. Πολλὴ τοίνυν ἡ χύσις τῆς ἀσεβείας τῆνικαῦτα τὴν οἰκουμένην ἐπέκλυεν, ποταμοὺ δίκην τὰς ἀρρίζους τε καὶ ἀκάρπους ψυχὰς ὁμοῦ καὶ σώματα καθάπερ τινὰ δένδρα πίπτοντα κατασφύρουσα, καὶ πρὸς ἐν ἀπωλείας βάρβαρον ἀποπέμπουσα. Ζωοθυσίαι τε καὶ οἱ διὰ κνίσσης καπνοὶ κατὰ τὰς ἀγυιάς, καὶ τὰ τεμένη βαφίλως τοῖς εἰδώλοις προσήγοντο, τὴν μέλ-
λουςαν ὅσον οὐδέπω γενήσεσθαι αὐτῶν προμαντεύο-
μενα καθαίρειν καὶ διάλυσιν. Γνώφος δὲ τὸ πᾶν συν-

5. Modo jam videamus quomodo et unde his lucta conflabatur, ac palæstræ artificium, et qualis quantaque fuerit certaminum magnitudo. Ignis ante idolorum imagines super aris incendebatur, necessariaque ad sacrificium aderant, stactæ, smyrna, thus, victimarum genera, et liba: regalia interim edicta tota urbe proponebantur, quæ impium gentilium dogma intimabant, veramque Christianorum fidem abrogabant; cunctisque imperabant peregrinis æque ac civibus ut veram religionem ejurarent, et rei creatæ loco Creatoris obsequium exhiberent: qui vero his mandatis minime obtemperarent, eos omni tormentorum genere inflictæ, mortem cum vita commutaturos, sine ulla ætatis aut fortunæ miseratione, ne feminarum quidem aut puerorum habita ratione vel propter naturæ infirmitatem, vel propter mentis nondum justam integritatem. Throni autem ac tribunalia in publicis ac insignioribus locis statuebantur, quibus iudices insidentes, celeriter mandata compleri jubebant. Circumstabat carnificum atque apparitorum multitudo nutibus imperantium illico obsecutura. Aderant quoque populorum ac gentium globi, partim ut sacrificarent, partim ut ea quæ fiebant spectarent.

6. Porro fuerant excogitata tormentorum genera varia ac multiformia ex omni materia ac artificio plurifariam fabricata, horrorem metumque etiam ante experimentum videntibus injicientia: forpices, craticulæ, lebetes, gladii, unci, vincula, lora, flagella, tendiculæ, torturæ, insuper subulæ, ungulæ, scalpra, vectes, rotæ, equulei, atque alia plurima malitiosa impiorum inventa, ut intuentes terrefacerent. Leonum quoque, et ursorum, aprorum, ac pantherarum greges ob devoranda corpora capiebantur: terræ quoque cavernæ, et palpabiles tenebræ, et aer rigidus, et maris profunditas. Præterea ignis pice, naphtha, stuppa, sarmentis nutritus, et in maximam flammam elatus. Et condita a Deo creatura, humana voluntate temere cogeatur cruciandis piis deservire: atque elementum pridem ab ethnicis cultum et in honore habitum, nunc vexandis corporibus serviliter adhibebatur. Denique præco valde clamabat adhortans ut immolarent demonibus, neque Christum confiterentur, neque omnino sacrificium differrent.

7. Multa igitur idololatriæ colluvies tunc orbem inundavit, torrentis instar animas radice et fructu carentes, simulque corpora ceu quasdam deciduas arbores abripiens, atque in unum perditionis barathrum mittens. Animales itaque hostias, fumumque nidore mistum in plateis ac fanis ante idola passim videre erat, quibus tamen non adeo remotum ipsorum excidium ac dissolutio portendebatur. Cuncta vero ignorantie atque impietatis tenebris

ἐκάλυπτεν ἀγνοίας καὶ ἀνομίας, καὶ ἀπεργγής τις πλάνης ὁμίχλη τὰς ὁφείας τῶν ἀσεβῶν συνετάραττεν, ὥς βουλθέντων μᾶλλον ἢ οὐ δυνηθέντων τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας καὶ γνῶσεως καταναγέσθαι. Οἱ μὲν γὰρ μὴδὲ καλοῦμενοι προθύμως ἐπέκλυτον τοὺς προστάγμασιν, αὐτοχείρες τῆς ἐαυτῶν σφαγῆς καθιστάμενοι· οἱ δὲ μισέλεθρόν τινα γνῶμην ἐπιδεικνύμενοι πρὸς τὴν θύειαν ἐπέχον ἔτι καὶ διεσχέπνυντο· ἄλλοι καταλείπειν χαυνούμενοι καὶ χρημάτων ἡτιώμενοι ἔρωσι, καὶ δόξης ἐπιθυρία τὰς ψυχὰς ἐταπεινούν τοὺς προσοχθίσμασιν· ἑτέροι δὲ πρὸς βίαν μὲν, ὅμως δ' οὐ μὴδὲ πρὸς βραχὺ πρὸς τὴν ἀπειλήν τῶν τυράννων ἀνείχοντες, προδοταί τῆς ἐαυτῶν σωτηρίας ἔγινοντο. Καὶ τί δεῖ λέγειν τοῦ τότε καιροῦ τὴν σκοτόμαιναν, καὶ τὸ πολοειδὲς ἐκείνο τῆς συγχύσεως; Θάλαυρον, καὶ τὸν κυκλώνα τῶν δυσχερῶν πάντων ἐαυτοὺς ἀγνοούντων σχεδὸν καὶ μεριζομένων, παραλόγως ταῖς προαιρέσεσι, καὶ οὐκ ἐπὶ τινος βεβαίας ἐλπίδος ἐρείδομένους; Ἀλλὰ τῶν μὲν καὶ παρήσια καὶ κατὰ τῆς ἀληθείας λυττώντων καὶ μεμνόντων, καὶ τέλος ἀνομούντων διὰ κενῆς· τῶν δὲ τῆδε ἀκαίρισε νεούτων τῇ τῶν λογισμῶν διπλῇ καὶ τῷ ἀπαγεῖ καὶ ἀστηρίκτῳ τῆς περὶ τὰ χρηστὰ διαθέσεως.

ἦ. Ἀλλ' οὐχ οἱ τοῦ ὄντως καλοῦ ἐρασταί, καὶ τὴν βασιλικὴν εἰκόνα τηρήσαντες ἀβόλοτόν τε καὶ ἀερῶτον οἱ καλλίνικοι μάρτυρες οἱ τὰς ψυχὰς θεῷ προκαθιέρωσαντες, εἴτα καὶ τὰ σώματα θύσαντες, οἱ κατ' ἀμφοτέρας χάλαι καὶ βῶμῃ διαπρήταίς, ἡ τῇ πεπλανημένῃ γνῶμῃ τῶν δυσμενῶν ἐδουλώθησαν, τῷ καιρῷ καὶ τῷ κράτει συναλλοιοῦμενοι τε καὶ συμμορφούμενοι, ἡ ὡς περ τινὲς, ὡς ἂν εἴποι τις, ἡμιμόχθηροι καὶ ἡμίφαιλοι τοῦ καθήκοντος; ἀπεσφάλισαν χωλάναντες τὴν δianoian· ἀλλὰ μέχρι μὲν αὐτοὺς οὐ πρὸς τὴν ἀποστασίαν οἱ τύραννοι προὔτρειπον καὶ πρὸς τὸ θύειν κατήπειγον, νόμον πληροῦντες ἀθλητικόν, ἥσυχῃ πως διεκαρτεροῦν τὰς ψυχὰς παρὰ θήγοντες, καὶ πρὸς τοὺς ἀγῶνας προῦπαλείφοντες ἐν τε νηστείαις καὶ προσευχαῖς διανυκτερεύοντες καὶ διημερεύοντες, κἂν τῇ λοιπῇ τῶν ἀρετῶν ἀσκήσει παιδοσφειδόμενοι, καὶ κατὰ τῶν παθῶν φιλοπονώτερον γυμναζόμενοι, καὶ τὸ σῶμα δουλαγωγούντες, καὶ πρὸς τὸν ἐνδοθεν ἄριστα διαγωνιζόμενοι πόλεμον, βάστην ἑαυτοῖς τὴν ἐξωθεν πάλιν προπαρεσκεύαζον· Ὅπηνικα δὲ καιρὸς ἐκάλει πρὸς τὰ παλάσματα, ἀμελεῖται ἐπέφησαν, ὁποῖοι μὲν τοὺς σώμασιν, πε-

(1) En adamussini panegyricae huius orationis argumentum; proponit sibi videlicet Constantinus uno sermone ea globalim complecti, quae per innumeros SS. martyrum agones evenerunt, sive in eorum disputationibus cum iudicibus ac tyrannis,

A obnubebantur, et obscura quaedam erroris nebula ethnicorum oculos perturbabat, nolentium magis quam impotentium veræ doctrinæ lumine illustrari. Alii enim ne vocati quidem sponte mandatis parebant, et voluntariam animabus suis necem inferebant. Alii vacillante animo fluctuantes, cogitabant et morosi erant ad sacrificandum. Alii assentationibus inflati, et divitiarum amore aut gloriæ cupiditate capti, animas suas detrimentum afficiebant. Alii utique vim passi, sed ne brevi quidem momento tyrannorum minis obistentes, salutis suæ proditores existerunt. Quid autem referre interest temporis illius profundam noctem, varium illud confusionis theatrum, cinnumque hominum infelicitium, qui semet pene ignorabant, et in absurdas sectas divisi, nullius quasi fundamenta insistebant? Multi etiam proterve veritatem odebant, in eamque insaniebant, et sine causa peccabant. Alii denique modo hac modo illic cogitationum ambiguitate, infirmoque et inconstante virtutis proposito pendebant.

8. Non ita tamen virtutis vero amatores, qui Dominicam imaginem in semet immaculatam inviolatamque servaverant, invicti martyres qui animas Deo jampridem consecraverant, deinde et corpora sacrificanda obtulerant, puritate simul et fortitudine illustres, non ita, inquam, hi inimicorum suorum erroribus ac vinci sinebant, temporis ac potentiae se conformantes ac subservientes, quas, ut ita dicam, semipravi ac semistulti ab officio recedentes, et mente claudicantes: sed quandiu eos ad apostasiam non hortabantur atque ad sacrificia non cogebant, more athletarum silentium servabant, animos acuebant, seque ad agones comparabant, atque in jejuniis et precibus diem noctemque transigentes, et aliis se virtutum exercitiis erudientes, atque apprime cupiditatibus resistentes, corpora in servitutem redigentes, bellum interius optime gerentes, facillimam sibi exteriorem pugnam præparabant. Mox autem ubi tempus ad certamina vacabat, sine mora prodibant, corporibus quidem inermibus, sed armati fide et proposito pervicia, prompte admodum ad stadium volabant; bellique et alacres in acle contra adversarios se sistebant, suam animi fortitudinem, et ad quævis aspera imperterritam mentem vultu ipso intuentibus demonstrantes, quo e subelliis tyranni torve instar Titanum, atque iracunde spectantes, his ferme questionibus (ut harum quasdam formam, sive quæ communiter sive quæ sigillatim fiebant summam comprehendamus) athletas exagitabant. Quinavos estis, aiebant, aut inde profecti, qui cum potestatem ac regias sedes vereri deberetis, elato potius sive in mutuis cohortationibus, sive in precibus ad Deum, sive denique in variis cruciatuum mortiumque generibus. Neque aliter ab eo fieri poterat, qui generalem omnium martyrum laudationem lucubrabat.

προσήμεναν· Τίνες ὄντες καὶ ὅθεν ὁρμώμενοι, θεόν ὁμοιωσάντων τὴν ἐξουσίαν καὶ δοξάζοντες τοὺς θρόνους, γὰρ μᾶλλον φρονήματι καὶ παύσει τοὺς δικαστικούς· παύσειτε βήμασι; Προσηύχοντες δὲ καὶ εὐχὴν φράσαι, καὶ ἐπιτηδεύειν, καὶ ὁρηστικὰς εἰδέσθαι, καὶ ὅπως ἔχοιεν γνώμης περὶ τὴν τῶν εἰδώλων προσκύνησιν. Οἱ δὲ παρὰ τῇ τῆς ψυχῆς καταστάσει ῥήμασιν, εὐκαιρὸν τὴν ἀπολογίαν ποιοῦμενοι·

8. « Ἡμεῖς μὲν, ἄνδρες δικασταὶ τῆς, αὐτῆς ὁμῶν ἐλάχομεν φύσεως, οὐκ ἐκ θελήματος, δὲ σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἀγεννήθημεν, παρ' οὗ καὶ Χριστιανοὶ καὶ εἶναι καὶ καλεῖσθαι κατηξιώθημεν· κοινὸν γὰρ ἡμῖν πᾶσιν ὄνομα τοῦτο γέ· πατὴρ δὲ ἡμῶν καὶ τροφὸς ἡ δεδοξαμένη τοῦ Θεοῦ πόλις, ἡ νοστή μητήρ Σιών, ἡ οὐ ὄψιστος, ἀσπότης ἐδωκεῖν· γένος δὲ καὶ φυλῆται καὶ φράσεις· οἱ πρῶτοι ὄντες καὶ Θεῷ πλησιάζοντες, ὁμογενεῖς μὲν ἡμῖν κατὰ τὸ ὄνομα Θεοῦ αὐτοῦ ἐκτίσθαι· καὶ ἐκ μὴ ὄντων, ἴσοι δὲ διὰ τὸ πρὸς τὸ θεῖον οὐδὲς ὁμογενῶν καὶ τὴν φυλὴν τοῦ καλοῦ· εἰ καὶ διὰ τὴν τῆς ἀβύσσου ὁμογενῶν καὶ τὸ τῆς φύσεως καθάρσιον καὶ διαφανὲς, καὶ τὸ πρῶτως ὄνομα τῆς ἀκτίως ἐκλάμπεται, πλεονάζοντα τὴν δόξαν περιέδιδοντο. Ἀβύσσος δὲ καὶ ἐπιτηδεύματα, φρόνησις, ἀνδρεία, δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη, τῆς ἀρετῆς τὰ κεφάλαια· ὅντες δὲ τὸ ἀγαθὸν ἐργαζόμενοι, τὰ πρὸς τὴν ὁπώραν ζωῆς φιλοτιμότερον πορίζομεθα. ὁρηστικὰ δὲ ἡμῖν ἡ εὐσεβεία, καὶ τὸ μὴ ἀναστρέφειν τὴν κρίσιν κατὰ τοῦ Κρίσαντος, ἡ τὴν ἀλήθειαν κατέχειν ἐν ἀδικίᾳ, μηδὲ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀφάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιωματικῇ εἰκόνι φθερῶν ἀνθρώπων καὶ πεπειθῶν καὶ τετραπύλων καὶ ἀρετῶν μεταλλάττεσθαι, ἀλλ' ἐν ὁμοίᾳ μόνον τῆς ἀκτίως ἐπιγνώσεως, διαφορὰν εἰδέναι Ποιητοῦ καὶ ποιήματος· καὶ τὸν μὲν ἐν τρισὶν ὁμολογαῖν ὁμοιωσάντων, Πατρὶ τῷ ἀνάρχῳ γεννησάντων, καὶ Υἱῷ τῷ ἀνάρχῳ γεννηθέντι, εἶτα καὶ δι' ἡμᾶς ἐν χρόνῳ ἀνθρωπισθέντι, καὶ Πνεύματι ἁγίῳ ζωοποιούντι πάντας καὶ ἀγαθόντι, μὴ δὲ τῇ οὐσίᾳ καὶ θεότητι καὶ δυνάμει καὶ κυριότητι· τὸ δὲ δοῦλον γνωρίζειν καὶ ὑποχείριον, ὅσον τε ἐν ὁρατοῖς καὶ ὅσον ἐν ἀόρατοῖς νοεῖται τε καὶ πιστεύεται. Γνώμης δὲ εὐτως ἔχομεν περὶ τὴν τῶν εἰδώλων σπουδὴν, ὥς εἰ τις ἔχει συντόμως φράσαι τῷ λόγῳ περὶ τὰ βλαβερά τε καὶ φθειρόντα φάρμακα, καὶ τῶν ἀρετῶν τὰ δεινότερα, ὧν ἡ κακία τῶν εἰδωλικῶν ἡγμάτων κορυφαίον ἐμποιεῖν τὸν λαόν· περὶ τῶν, εἴπερ ἡ μὲν μέγχι σωμάτων ἵσταται καὶ τῆς ῥέουσας ὕλης, τὰ δὲ πρὸς τοῖς σώμασιν καὶ ψυχῆς αὐτὰς πυρπολεῖ, σπαράττοντά τε καὶ κατεσθίοντα, παρὸς τὸν καὶ βλαβερόν·

9. Συμβέβηκε δὲ τούτων ἐπακούσαντας τῶν λόγων τοὺς ὁσμεναί, καὶ προκύπτουσαν ἤδη τὴν ὀργὴν χαλκώσαντας, ὥς ἂν μὴ ταχέως παθοκρατούμενοι φαίνοντο· Ἄλλ' ἐπ' ὅτι, φάναι, τὰ σαρκὸς ἀπάντες γνωρίσματα, καὶ τὴν ἐπὶ γῆς πολιτείαν καὶ διαίτην, δι' ἃν φανεροῖς ταυτοῖς καταστήσονται, μετεωρολόγια γεγονότες, ἕως ἡμᾶς καὶ ἀνέδει λόγους μαρ-

PATROL. GR. LXXXVIII.

A atque audaci animo, iudicium subsellulis aestatis? Insuper exigebant, ut conditionem suam dicerent, et vitæ institutum, et religionis genus, et quid de idolorum cultu sentirent. Illi autem tranquillo animi affectu verbisque placidis sic fere illis tempestivam apologia respondebant:

μελιχίους ὄντας πᾶς πρὸς αὐτοὺς διεβλήθη τοῖς

9. « Nos quidem, o iudices, eandem quam vos naturam sortiti sumus, verumtamen non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo Patre nati sumus, qui etiam, ut Christiani et simus et appellemur, dignanter nobis concessit. Communis quidem hæc nobis appellatio est; patria vero nostra est et nutrix, gloriosa Dei civitas, rationalis mater Sion, quam altissimus Dominus fundavit. Gens autem nostra, et contribules, ac populares, primæ illæ mentes sunt quæ Deum circumstant, homogeneæ quidem nobis quatenus ipsæ quoque a Deo ex nihilo creatæ fuerunt, pares autem quod attinet ad concors religionis studium et justitiam observantiam: quanquam ob dignitatis excessum, et naturæ puritatem ac simplicitatem, et quia ante omnes ex divino lumine prodierunt, maiore quam nos gloria exornantur. Conditio porro nostra et studium in eo versatur, ut prudentiam, fortitudinem, justitiam ac temperantiam exerceamus, quæ totidem sunt, virtutis capita, quibus quod bonum est semper agentes, veram vitam impensius affectamus. Cultus noster in recta religione versatur, nempe ut ne creatura adversus auctorem Creatorem insurgat, nec veritatem declinet in injustitiam, neque imaginem incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis hominis mortalis, et voluerum, quadrupedum, atque serpentium, commutet; sed contra in immutabilis scientiæ finibus consistentes, differentiam novimus creaturæ et Creatoris: nempe hunc in tribus consistemus personis, Patre qui sine principio genuit; Filio genito item sine principio, deinde vero pro nobis homine facto; et demum Spiritu sancto, qui omnes vivificat et sanctificat; in una tamen substantia ac deitate, virtute ac potestate. Cætera omnia serva existimamus et subdita, quotquot visibilia atque invisibilia mente concipimus atque credimus. Jam quid de idolorum cultu sentiamus, paucis verbis absolvitur, nempe hæc instar esse noxiorum atque exitalium pharmacorum, serpentiumque sævissimorum, quorum tamen maligni morsus levius quam ipsæ idola necent, quandoquidem illi corporum et fragilis materiæ tenus, hæc autem corpora simul animisque affiant, ac maiore sævitiâ violentiaque discernunt.

10. Porro dum hæc audirent rabidi hostes, erumpentem nihilominus iram inhibentes, ne tam subito commoti viderentur, et curam, et sollicitudinem, humanitatis atque huius vitæ conversationis cura omissa quæ vos in præclaro statu componeret, de rebus cælestibus fabulamini, vana et inaudita verba quasi magicæ apud nos jactantes?

ὁμνίειν ἐγένετο (2), κατὰ τὸ, τριχῶς δὲ πάντα δίδασκται, ἀλλ' οὐ διατέμνειν τὴν ποιήσιν χρῆ, καὶ τὸ μὲν αὐτῆς ἐξανθίζεσθαι, τὸ δὲ τελείως ἀπορρίπτειν. Εἰ γὰρ καὶ τοῖς ἡγεμονικωτέροις καὶ οἰονεῖ κορυφαίοις ὡς τισὶ πρώταις αἰτίαις ὁ ποιητὴς τὰς τοῦ παντός ἀρχὰς ἀπεκλήρωσεν, οὐ μὴν τοὺς συνεπιμέλητάς ἀποκηρύττει θεοὺς, ἀλλὰ δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς ποιήσεως καὶ κοινῇ διακσιπτόμενους περὶ τῶν πρακτικῶν εἰσάγει, καὶ συνενωχούμενους, καὶ συνδιέποντας, καὶ προπολεμούντας καὶ συμμαχοῦντας, καὶ πάντα πράττοντας, δι' ὧν ἂν τις αὐτοῖς θεοὺς μεγίστους ἡγήσοιτο, προνοεῖ τὴν κτίσιν διακοσμοῦντας καὶ διατάσσοντας· οὓς ἀπαντας ὁμοίως προσέειπαι δει, καὶ ταῖς τιμαῖς ἡμᾶς ἐκμείλισσασθαι. Τῆς τοίνυν κατεχούσης πλάνης καθάπερ λύμης ἀπαλλαγέντες, μεταμέλῃτε, τὸ καλὸν φωτιζόμενοι τὴν διάνοιαν, καὶ κείθεθε συμβουλευούσιν· ἐπεὶ γὰρ ὁμῶν φειδόμεθα, καὶ τῆς ἀνοίας εἰκτερομεν· διὸ καὶ ἐπιεικτέτερον πᾶς ποιούμεθα τὸν διάλογον, τὸν ἔχον τῆς ἀρχικῆς ἐξουσίας κατατιθέμενοι, καὶ παιδαγωγοῦ τρόπῳ παιδεύειν ὁμᾶς πρὸς τὸ συμφέρον ἐκδιαζόμενοι.

15. «Καὶ πᾶς ἂν δειχθεῖτε, πρὸς ταῦτα τοὺς ἀλλήλους ὑποκρίνασθαι, φιλότεκνοι εἰ καὶ ἀρχικοί, μὴ ποιοῦτε ἡμᾶς λόγοις θαυμάσις ἐκτρέφοντες τε καὶ ἐκπαιδεύοντες; Οἱ γὰρ περὶ τῶν μεγίστων οὕτω διανοοῦνται λίαν μεγαλοπρεπῶς καὶ ἐνδόξως, ὡς παιδαγωγοῦ τινος ἀληθῶς δεῖσθαι· μάλιστα ἡμᾶς ἐπιστρέφοντες· καὶ τοῦτο δὲ ὡς χαρίεν ὁμῶν καὶ φιλόφρων, ὅτι μὴ πρὸς ὀργὴν, πρᾶως δὲ ἡμῖν διαλέγεσθε. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο οὕτως μέχρι παντὸς ἀέριαιον φιλάσσετε τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ οὐδέ τι πάθος ἐκπροσθεῖ, δεῦρο ἅμα συνεστάνωμεν περὶ τῶν ἁγαν σπουδαιωτάτων τε καὶ καιρίων, ὥσπερ ἐν σταθμῷ τινι καὶ συγῶ, τοὺς λόγους ποιούμενοι· καὶ τὸ βέβαιον νικήσειεν, καὶ μετὰ τοῦ νικῶντος γενώμεθα. Καὶ πρῶτον, εἰ δοκεῖ, περὶ τῆς κατὰ τὴν θρησκείαν ἀρχαιότητος διαλέσωμεν.

17. «Ὅ μὲν ἡμέτερος λόγος τὸν πρῶτον ἄνθρωπον παραδίδουσι τὴν περὶ τοῦ θύτος δόξαν ἐκδιδαχθέντα θεόθεν θεολογικώτατον γενέσθαι καὶ γνωστικώτατον. Τοῦτον ἐπιβουλῇ καὶ φθόνῳ τοῦ πονηροῦ τῆς ὑψηλῆς θεωρίας ἀπωλοσθέντα, καὶ πρὸς τὸ γεῶδες ἀπονεύσαντα φρόνημα, πρὸς μὲν τὴν κατὰ νοῦν λογιωτάτην τε καὶ εἰλικρινῇ ἐποφίαν ἀμβλυωπήσαν, παχύναν δὲ τινα νεφέλην αὐτοῦ τῆς τῶν καλῶν ἀμνημοσύνης κατασκέσαι· καὶ οὕτως τὰς φωτεινὰς θύρας ἀποβαλόντα, τῆς ἐν παραδείσῳ λαμπρῆς ἐξοστῆναι διατρέψας. Ἐντεῦθεν τοῖς ἐχθροῖς ἀμυδρότερόν τε καὶ ἀδιάκριτον τὸ φῶς τῆς θεολογικῆς ἀκτίως, ὡς διὰ τινος κλειθείας ἐπηύρασεν. Ἀδραμ δὲ καλούμενον οὕτω τὸν ἡμέτερον πρόγονον σοφίας ἔρωσι διατρέποντα, καὶ πολλῇ μὲν τῇ ζητήσει, πλείονι δὲ τῇ πίστει κατὰ τὸ ἐπικτεῖν ἐν περιλήψει τῶν τελευταίων γενόμενον, καὶ τοὺς περὶ τῆς Τριῶδος καὶ τῆς σεπτῆς ἡμῶν θρησκείας μυηθῆναι λόγους ἐμφερότερον τε καὶ διαυγέστερον· ὅ τῃ συν-

A juxta illud, trifariam cuncta distincta sunt, haud idcirco oportet universum hoc secare, et ejus quidem partem praelibare, reliquam prorsus abjicere. Etsi enim nonnullis principalibus et quasi corypheis, seu quibusdam primis causis, mundi imperium poeta attribuit, minime tamen reliquos deos a rerum cura excludit; imo vero toto suo poemate, et una de rebus agendis deliberantes inducit, et convivantes, simulque gubernantes, et in bello propugnantes, et opem ferentes, cunctaque agentes ob quæ maximos esse deos credere oportet, creatisque rebus providentia sua ac regimine consulentes; quos idcirco ambire necesse est, et oblati honoribus propitios facere. Quapropter errorem vestrum, tanquam pestem quamdam expellentes, dediscite, veri honestique lumine mentes vestras purgantes, nobisque suscentibus auscultate. Adhuc enim vobis parcimus, insanis vestri miserti; ideoque et humaniter vobiscum confabulamur, deposito imperativæ dignitatis tumore, et pedagogi ritu ad ea quæ vobis sunt utilia compellimus.

12. «Atqui, responderunt martyres, qui fieri potest ut benivolorum parentum ac magistratum loco habeamini, nisi dignis nos hoc nomine doctrinis imbueatis apprimae atque erudiatis? Qui interim in re maxima, adeo de vobis magnifice et gloriose sentitis, ut vere tanquam a pedagogo nos oporteat a vobis emendari, benigneque et humaniter agere putatis, quod non iracunde sed mansuete nos alloquimini. Jam vero quoniam huc usque promissum hoc inviolatum servastis, neque ulla animi perturbatione commo- mini, age, nunc simul dispiciamus de re gravissima et momenti maximi, tanquam in statera quadam sermonem librantes, quæ ubivis inclinaverit victoriam pariet, nosque ipsi victorem sequemur. In primis igitur, si vobis placet, de religionis antiquitate tragemus.

13. «Nosra igitur doctrina tradit primum hominem, de Entis existentia divinitus edoctum, et summum theologum et sapientia plenum exstitisse; hunc tamen insidiis invidiæque diaboli a suæ scientiæ sublimitate depulsum, atque ad terrenas cogitationes dejectum, mentis acumen subtilissimum et purissimum sensisse hebetatum, crassam vero quamdam nebulam sibi circumpositam quæ honesti oblivionem induceret, atque ita, claro lumine amisso, de splendido paradisi habitaculo fuisse ejectionem; ex eo tempore nepotibus quidem nonnisi subobscuram et indistinctam theologici radii lucem, tanquam per transennam, splendescere solitam; cæteroque Abrahamum progenitorem nostrum, sapientiæ amore præstantem, multo quidem meditatione ac majore fide, quantum licuit, sublimiorum rerum notitiam comprehendisse, atque ipsis Trinitatis sanctique nostri cultus mysteriis manifestius et clarius fuisse initiatum: cui demum intellecta suo

ad majora tendenti, et res divinas studiosius laboriosiusque scrutanti, mysterium quoque unius de Trinitate personæ, Dei scilicet Verbi posterioribus sæculis incarnati, symbolice præstensum est. Post illum Moyses ad Dei visionem dignanter admissus, a quo scriptam legem accepit, Entis notitiam populo expressius impertitus est; axinque id lumen paulatim dimanans crevit, donec Patris Filius nobiscum in carne versans salutem in terris patravit; a quo fidei accuratæ perfectionem habemus, ita ut hand jam in umbris atque imaginibus, sed revelata facie gloriam Domini speculemur. Sic igitur nobis prænuntiata fuit veritatis doctrina, quæ temporis vetustate mythicas vestras opiniones superat. Etenim Abrahamus circa Nini tempora inclaruit; Moyses autem regnante apud Sicyonios Orthopolidē, qui ante Cecropem dyphygem exstitit. Vester autem ille hominum deorumque pater Jupiter ab ipso Cecrope factus est deus; ex eoque deinceps reliquus vobis deorum grex propagatus fuit; atque Illi calamitates, et Homerice poeseos cæcitas ortum habuerunt; lapidesque et ligna affatim in deos transformata sunt, et speciem quamlibet pro artificum ingenio et voluntate induerunt. Quidni igitur constanti et temporum auctoritate subnixæ religioni nomina vestra datis, et belluinis sepositis opinionibus, evidentem veritatem amplectimini? »

τῇ ἀπλανεὶ καὶ χρόνῳ προεκκηρυγμένη πίστις τοῖς ὁμολογουμένοις προσέχοντες; »

14. « Undenam vero, dixerunt iudices, dictorum vestrorum deprometis demonstrationes? Partim quidem, responderunt martyres, ex sacris apud nos Libris, partim etiam ex multis de vestro numero historicis, scriptoribus, atque philosophis rei veritatem possumus confirmare. Eupolemus enim et Artabanus, Demetrius atque Porphyrius, alique plurimi, quos ob nimiam multitudinem prætermittimus, Moysis antiquitati testimonium dant. Ne igitur, ad imaginem Dei creati et liberi arbitrii dono exornati, ad irrationalem mentem declinemus, neque more porcorum conversi, purorum fontium gratiam vitemus, in luto autem et materiali errore volutemur, deteriora secuti. Turpe enim revera est et valde absurdum atque fatuum, naturam mente et anima præditam, rationis munere ornatam, totque virtutum privilegiis abundantem in ære et lignis spem suæ vitæ fundare, et cum calesta pedibus servaque materia quodammodo lapidem fieri per mentis suæ impetus brutos. »

15. « Ergone vos, dixerunt iudices, existimatis

(3) Hæc omnino consonant cum secundo libro Chronici Eusebiani.

(4) Apud Eusebium, *Præp. evang.*, ix, 26, 27, 29; et x, 11.

(5) Totus subsequens tractus a nobis virgulis distinctus, exstat citatus in concilio in Nicæno, anno 788 celebrato, act. 5, ed. Labbei, t. VII, pag. 573 his verbis: Κωνσταντίνου διακόνου καὶ χαρτοφύλου τῆς ἀγιοτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας

ἄσκει πρὸς τὸ μελζον προκοπόντι, καὶ φιλοπονέοντι περὶ τὴν τῶν θεῶν ἐρευναν ἐγκειμένῳ, καὶ τῇ κατὰ τὸν ἕνα τῆς αὐτῆς Τριάδος Θεοῦ Λόγον χρόνους ὑστερον γενομένης οἰκονομίας τὸ παράδοξον συμβολικῶς παρουσιάζει μυστήριον. Μεθ' οὗ Μωϋσῆς θεοπτείας ἀξιώθηκε, καὶ νόμους ἐν γράμμασιν εἰληφώς, τῷ λαῷ τὴν περὶ τοῦ θεοῦ γνώσιν ἐξήστραφεν ἐκτενέστερον, ἀφ' οὗ καὶ ἡ ἑλλαμψίς κατὰ βραχὺ πρὸς τὸ μελζον ὁδοποιουμένην προέβαιναν· μέχρις ἂν ἡμεῖς ὁ τοῦ Πατρὸς Υἱὸς ὁμιλήσας διὰ σαρκὸς, τὴν ἐπὶ τῇ ζωῇ σωτηρίαν εἰργάσατο· παρ' οὗ τὸ ἐντελὲς τῆς ἀκριβοῦς κατέχουσαν πίστει, οὐκ ἐστὶ μὲν ἐν σκαλῇ καὶ ἰσθλάμασιν, ἀνακαλυμμένην δὲ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι. Οὕτως οὖν ἡμεῖς προκατήγγελο τῆς ἀληθείας τὸ κήρυγμα χρόνῳ πρεσβεύει τῶν μυθικῶν ὁμῶν δοξῶν ὑπερκεκρυμμένον· εἴπερ Ἀβραάμ μὲν κατὰ τοὺς Νίνου χρόνους διέλεπεν· καὶ Μωϋσῆς κατὰ τὴν Σικωνίων ἀρχὴν ἡγεμονεύοντος Ὀρθοπολίδος, ἐξ τοῦ λεγομένου θυφουδὸς προήκμας Κέκροπος· ὃ δὲ καθ' ὅμας πάντων πατρὶν ἀνδρῶν τε θεῶν τε Ζεὺς ὅπ' αὐτοῦ Κέκροπος ἀδμιουργήθη θεός (3)· ἐξ ἐκείνου τε λοιπὸν ἐπ' ἡμῶν αἱ τῶν ἄλλων ὁμῶν θεῶν ἀγέλας συνέστησαν· καὶ τί τίς ἐν Ἰλίου κακὰ, καὶ ἡ τῆς Ὀμηρικῆς ποιήσεως διέκυψε πῆρωσις· λίθοι τε καὶ ξύλα θεοὶ πλῆθος διεμορφώθησαν πρὸς πᾶσαν ἐξεικασθέντα τῶν ἀμιουργησάντων ἐπινόαν τε καὶ βούλησιν. Τί οὖν εἰ προστίθεσθε, τὴν κτηνώδη δόξαν κατατιθέμενοι, καὶ

16. « Καὶ πόθεν, ἐφησαν οἱ δικάζοντες, τὰς περὶ τῶν εἰρημένων ἀποδείξεις παρέχετε; Τοῦτο μὲν ἐκ τῶν ἱερῶν ἡμῶν Βίβλων, εἰπον οἱ ἀδελφαί, νῦν δὲ καὶ ἐκ πολλῶν τῶν καθ' ὅμας ἱστορικῶν τε καὶ συγγραφέων καὶ φιλοσόφων πρὸς τὸ ἀληθὲς συντάμματα· Εὐπολέμους τε γὰρ καὶ Ἀρταπάνους, πρὸς δὲ καὶ Δημήτριους καὶ Πορφύριους, καὶ ἱεροὺς πλῆθος, οὓς διὰ τὸ πλῆθος παρήκαμεν, τῇ Μωϋσέως ἐν χρόνῳ προσημαρτύρησαν ἀρχαῖότητι (4). Μὴ οὖν καὶ εἰκόνα κτισθέντες Θεοῦ, καὶ τῷ τοῦ αὐτεξουσίτου λόγῳ πιστευόμενοι πρὸς ἀλογίαν ἐκπίπτωμεν, καὶ διὰ τῶν συστρεφόμενοι, τὴν μὲν τῶν καθαρῶν νερῶν χάριν ἀποστεινόμεθα, βορβόρον δὲ καὶ λυτὴν πλῆθος ἐγκαλινώμεθα, τὸ βέλτιον οὐχ αἰρουμένοι· καὶ γὰρ αἰσχρὸν ἀληθῶς καὶ λῆαν ἀποποιῶν καὶ ἀνέστη, τὴν ἐννοῦν φύσιν καὶ ἐμφύχον, λόγῳ τε τιμηθεῖσιν, καὶ ἀρετῶν τοσούτοις πλεονεκτῆμασι, χαλκῷ καὶ λίθοις τὰς ἐλπίδας τῆς ζωῆς ἐπιτρέβειν, καὶ πρὸς τὴν παπατημένην καὶ δοῦλην βλῆν ἀποκαταστήσει τοὺς ἀναπισθῆναι τῆς διανοίας ὁρμαῖς. »

17. « (5) Εἰτα οἴεσθε γὰρ, ὡς οὗτοι, ἐφησαν οἱ δι-

Κωνσταντινουπόλεως εἰς πάντας τοὺς ἀγίους μάρτυρας, οὗ ἡ ἀρχή· Αἱ μὲν Χριστοῦ πανηγύρεις, εἰτα οἴεσθε, ὡς οὗτοι, ἐφησαν οἱ δικάζοντες, ὡς ἐν χαλκῷ καὶ λίθοις τὴν σωτηρίαν ποιοῦμεθα etc. Ergo scriptor, cujus sæculo octavo citatur a generalis synodus auctoritas, sæculo saltem uno vel fortasse duobus antiquior credendus est. Igitur sæculi sexti vel septimi scriptum edimus, non genuinum tantummodo, sed eximio testimonio munitum.

497
καὶ
ποιού
τε κα
λίστα
λιθοῦ
κατα
ζοντε
θυσι
παρ
τύραν
ἐγχα
δαίμον
δύου
κτοι
φέρε
ἀπαλλ
ς·
κτον
κηρ
οδε
πρώ
ρεβ
συνο
στή
κτι
οθα
μὲν
τῆς
Δημ
εἰς
τῆς
οὐδ
τὴν
χρη
ἀνε
λῆ
πᾶ
των
νόμ
ὡς
δι
ἡμέ
ἐχ
που
ἐξ
ἐγ
ἐχ
ρμα
μὲν
γίνε
ἀνθ
σχη
συμ
ἀτο
ἡ τ
ἀπ
τῶν
(6) Ab
reliqua

καίοντες, ὡς ἐν χαλκῷ καὶ λίθοις τὴν σωτηρίαν ἅποιούμεθα, οὐχὶ δὲ πρὸς τινὰ δύναμιν προνοητικὴν τε καὶ συνεκτικὴν ἀπολειπόμεναι, παρ' ἧς τὰ κάλιστα ἡμῖν περιγίνεται; » Καὶ πῶς πλάσται καὶ λιθοῦργοι, οἱ μάρτυρες ἔφησαν, ἀγαλμάτων πλήθος κατασκευάζουσι, ποικίλαις μορφαῖς διασηματί-ζοντες, καὶ τοῖς ναοῖς προσηλοῦσιν, Ὑμεῖς δὲ θυσίαις ταῦτα γεραίρετε, τὴν τῶν ἀνθρώπων λύσιν παρ' αὐτῶν ἐξαιτούμενοι; Τί δὲ καὶ παρ' ὑμῖν οἱ τύραννοι διεξήλθον; Ὁ πατὴρ θεῖον, ἐν εἰκόσιν οὐκ ἐγχαρττεται; Πῶς οὖν ἡμῖν διαλοιδορεῖσθε δεισι-δαιμονώστερον, ἐφ' ὁμοίαις πράξεσιν διακείμενοι; (Ὁκούον ἐπαίπερ ἡμῖν, ὃ δικασταὶ, τοῖς εὐεξελέγ-κτοις φόροις τὴν τῶν εἰκόνων γραφὴν παραρτύετε, φέρε, τῆς περὶ τοῦτο πλάνης καὶ ἀμφιβολίας ὑμᾶς ἀπαλλάττωμεν.

15. Ὁ γὰρ τὸ θεῖον ἀπλοῦν ὑπάρχον καὶ ἀλη-πον μορφαῖς τισὶ καὶ σχήμασιν ἀπεικάζομεν, οὐτε κερῶ καὶ ξύλοις τὴν ὑπερούσιον καὶ προάναρχον εὐερίαν τιμῇ ἡμεῖς διαγνώκαμεν· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ πρώτου κατακαλεισθέντος ἀνθρώπου διὰ τῆς πα-ραδόσεως καὶ τῆς καθελούσης ἀποστατικῆς θρα-συνομένης δυνάμεως, ἣ φύσις ἰδεῖτο τοῦ ἀνα-στήσαντος· οὐ γὰρ οἷά τε ἦν ἐξ ἐαυτοῦς κάτω κειμένη τὴν ἥσαν ἀναπλάσαι τε καὶ ἀνακαλέσα-σθαι, τοῦ ἐχθροῦ τῷ πτώματι ἐπιμβαλόντος· οὐτε μὲν εἰδὸς ὑπῆρχεν μὴ ἐπὶ δευτέρους παλαισμασι τῆς νίκης τὸν τύραννον ἐκτινάξασθαι· αὐτὸς δὲ δημιουργὸς τοῦ οὐρανοῦ ποιήματος, ὁ τῆς Τριᾶδος εἷς, ὁ θεὸς Ἀλόγος, ὥσπερ οὐ τῇ πλάσει πάλλει τῆς φύσεως ὑπουργὸν τινὰ παρεστήσατο, οὕτως οὐδὲ νῦν τὴν εἰκόνα φθαρείσαν ἀνανεούμενος, ἀλλὰ τὴν ἀνάκτησιν ἐνεχείρισεν, ἀλλ' αὐτουργῶ δυνάμει χρησάμενος, τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν ἀγῶνας ἀνθρωπικῶς ἀνεδέξατο· τοῦτο γὰρ ἦν πως οὐρανοῦ Θεοῦ καταλ-λήλους τῷ ἀγωνίσματι διαπράξασθαι. Ἐπειδὴ δὲ πᾶς ὁ ἀγωνιζόμενος τρισὶ τρόποις ἢ ἐνὶ γε τοῦ των ὑπερμάχεται τὸν ἀντίπαλον, ἢ γὰρ ἀπάτῃ, ἢ νόμῳ, ἢ τυραννίδι, τοὺς μὲν δύο παντελῶς ἐπαφεί-ως ἀχρήστους καὶ οὐκ οὐρανοῦ, οὐτε μὲν τοῖς δι' οὓς ὁ ἀγὼν λυσισταλεῖς τε καὶ ὀφελίμους ὁ ἡμέτερος πρόμαχος, ἢ τε γὰρ ἀπάτῃ διεψευσμένην ἔχει τὴν νίκην φαύλως τὸν ἀνταγωνιστὴν ἀνατρέ-πουσα, ἢ τε τυραννὶς παραλόγῳ βίβη κρατεῖ, μὴ ἐξ ἰσοποιομένη τὴν συμπλοκὴν· τὸν δὲ λοιπὸν ἐγκρίνας τῶν τρόπων, ἐπὶ τὴν κατὰ νόμον πάλην ἐχώρησε· καὶ σάρκα λαβὼν ἐκ τοῦ πεισόντος φυ-ράματος, ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, μείνας ὅπερ ἦν, καὶ τῶν ἐαυτοῦ μὴ ἐκστάς, πάντα γίνεται, πλὴν τῆς ἁμαρτίας, ὅσα καὶ ἐξ ὧν περ ὁ ἀνθρώπος· καὶ μήτε δοκῇσι τοῖς σάρξ φανῆναι· σχηματισάμενος, » (6) μήτε γυναικὶ τῇ θεότητι συμμείξας τῷ πονηρῷ· τὸ μὴ γὰρ ἀπατήλον τε καὶ ἀτολμον, τὸ δὲ τυραννικὸν τε καὶ βίαιον· οὐκ ἄλλως ἢ τῇ ἡττημένῃ φύσει δικαιοσύνης περιουσίῳ, τὸν ἀπάτῃ καθελόντα διεχειρίσατο, πρότερον διὰ πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων ἐκτὸς ἁμαρτίας παθῶν, ὧν ἡ κακία

(6) Abhinc usque ad ἐπιστάσαντο omittuntur reliqua in synodo, interposita admonitione καὶ

nos ab aere et lignis salutem expectare, et non potius ad providam quamdam et quæ cuncta continet vim spectare, a qua optima quæque nobis proveniunt? Cur itaque, responderunt martyres, plastæ ac statuarii signorum multitudinem elaborant, variis figuris conformatorum, eaque in fanis constituunt? Vos autem cur eadem sacrificiis colitis, atque ab iis dubiorum solutionem postulatis? Quid autem tyranni vestri persequuntur? Deitas, quam dicitis, nonne imaginibus exprimitur? Cur ergo nobis tam ascerbe conviciamini, qui in iisdem actibus versamini? Quia igitur nobis, o iudices, criminationibus facile refutandis, de imaginibus accusationem infortis, age, ab hoc quoque errore et ambiguitate vos eripiamus.

16. Nos deitatem, quæ simplex est et incomprehensibilis, nequaquam certis formis aut figuris expressam volumus, neque cera aut lignis supersubstantialem et sine initio substantiam honorandam censemus; sed quia primo, homini ab apostatica audacique potentia per suum lapsum devicto, opus erat adiutorem qui erigeret (neque enim jacens natura per se ipsa reformare semet poterat atque instaurare, inimico suo sibi incumbente, cuius tyrannidem nonnisi secundo certamine depelli æquum erat), ipse Creator, unus de Trinitate Deus Verbum, sicuti olim creaturæ plasmati conficiendo nullum adiutorem habuerat; ita nunc, nunc quidem cum corruptam imaginem instauraturus erat, cuius alii hanc repa-rationem commisit, sed sua potentia operante usus, certamen pro nobis in humana forma suscepit. Hoc enim conveniens quodammodo erat Deo, ut certamen ex æquo cum hoste pararet. Quoniam vero omnis certator tribus modis, aut uno ex his vincere solet adversarium, vel fraude scilicet vel lege vel tyrannide; propugnator non iter, primo quidem postremoque prorsus omissis, utpote ineptis nec sibi idoneis, nec illis ipsis pro quibus agon fiebat utilibus aut proficuis (nam et fraus falsam victoriam parit, dum improbo modo adversarium superat; tyrannis autem irrationali vi vincit, dum sine æquitate lucram inicit), reliquum modum præoptans, certamen legitimo jure patrandum delegit; sumensque de lapsa natura carnem, rationali et intelligenti anima præditam, manens quod erat, et nihil proprium amittens, omnia in se recepit, excepto peccato, quæ hominis naturam constituunt; neque phantastice in carne apparuit, neque simplici cum divinitate diabolum expugnavit (illud enim) dolosum fuisset et quasi timidum, hoc vero tyrannicum et violentum, haud aliter quam lapsa natura indutus, summo justitiæ jure eum qui dolo vicerat vicit, primo quidem per omnes, absque peccato, humanas passiones, quarum

μετ' ὀλίγα, et post pauca. Tum sequitur, ut infra (col. 500 A), τοῦτον τοιγαροῦν, etc.

māter malitia est, naturali lege incedens supernaturaliter, per famem dico, et per sitim, per labores, lacrymas, sudores, agoniam, et vulnera, fragilitatem denique corporis atque obitum; nempe ut hæc in se incidentia cito destrueret, veluti arte fusoria omne supervacuum et spurium excoquitur, et hominum generi omnem maculam abstergeret, atque in eum, quem ante casum habuit, statum restitueret. Postremo ex mortuis resurgens et in cælum conscendens, denuo se iudicem venturum denuntians, certam corporum resurrectionem, et perpetuam ejusdem naturæ imputabilitatem hinc nobis effecit. « Hunc itaque secundum illam in qua apparuit formam, et in qua cum hominibus versatus est, nos imaginibus representamus, memoriam patratae ab eo salutis hoc divino typo refricantes; non autem, ut vos facitis, varias formas oculis obtrudentes, figurave pro libito confluentes. » Apud vos enim alius est barbatus deus, alius femineus, alius hermaphroditus, alius jam proventus et juventutem prætergressus, alius aspectu adhuc florenti, atque, ut summam dicamus, multiformes ac diversæ a vobis deorum

imagines excogitate fuerunt. Undenam porro has in esse pingendas didicistis?

17. « Etsi deorum formæ, responderunt iudices, variare in imaginum specie solent, attamen diviniorem quædam nobis tradita doctrina est, quæ ad veriorem sublimemque mentes nostras theoriam elevat, atque ad archetypum ducit, neque nos sinit ad materiæ vilitatem tritutamque dejici atque dispergi, aut colorum varietati inhærere. Sed hanc doctrinam vobis pandere profanis et alienis neque fas neque pium est: verum si initiari et consortes fieri sacerorum nostrorum ausitis, cuncta vobis revelabimus, nihilque arcanum habebimus. Nam quod alium quidem seniore, alium vero juniorem effingimus, par vobis sententia est, qui Patrem Filiumque appellatis: constat enim parentem et intelligi et esse ante suum natum. »

18. « Esto hæc, dixerunt martyres, ut ex vestra quoque sententia dii per tropum atque phantasiam humana figura exhibeantur, et symbolice represententur. Verumenimvero cur cynocephalus fingitur deus, et corniger, et paniscus, et semifer, et hermaphroditus, cum rerum divinarum ideas, etiam sensiles, oporteat esse dignitate plenas, nisi forte volumus in salutis sperate summa periclitari? Vere enim impium, et rationalium hominum minime proprium, turpibus symbolis Deum designare, et caninum aspectum primæ meliorique naturæ imponere, et adversus providentiam latrare. Tum vero seniore ac juniore deum dicere, detestabile nobis est; id enim temporalium creatu-

μήτηρ ἐγένετο, νόμῳ φύσεως δεύσας ὑπερφύως, πείνης φάμεν καὶ δίψης, κόπων τε, καὶ δακρύων, καὶ ἰδρώτων, καὶ ἀγώνιας, καὶ μωλώπων, καὶ φθορᾶς, καὶ θανάτου· ὡς ἂν ἐν αὐτῷ προσπίπτοντα ταχέως ἐξαφανίζοιτο, καθάπερ ἐν χωνεῖα πᾶν τὸν περιττὸν καὶ μὴ δόκιμον, καὶ τὸ γένος ρύπου παντὸς ἐκκαθαίροντα, καὶ μένοι ὅπερ ἦν πρὸ τοῦ πτώματος. Ἐπὶ πᾶσιν ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστὰς καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνελθὼν, αὐθὶς τε κριτὴς ἦσιν ἐπαγγελλάμενος, τὸ ἀσφαλὲς τῆς τῶν σωμάτων ἐγέρσεως, καὶ τῆς κατὰ τὴν φύσιν διηνεκοῦς ἀφθαρσίας ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐπιστώσατο. Ὁ τοῦτον τοιγαροῦν ἐν ἡ παρεδείχθη μορφῇ καὶ τοῖς ἀνθρωπίνους συναναστρέφῃ, τοῖς πίναν ἐπιτρέφοντες, ὁπόμνησιν τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας τὸν θεὸν ἐτύπον ποιοῦμενοι· καὶ οὗ καθ' ὅμᾶς ποικίλας εἰδέας παράγοντες, καὶ σχήματα κατὰ τὸ δοκοῦν διαγλύφοντες (7). Ὁ μὲν γὰρ ὑπηγητὴς ὤμην θεός, ὁ δὲ θηλύμορφος, καὶ ἡμιάνθρωπος· καὶ ὁ μὲν παρηγητικὸς καὶ τὴν ὥραν ἀπολιπὼν, ὁ δὲ τὴν ὥραν φέρων ἀκμάζουσαν· καὶ ὅλως πολυεῖδεις καὶ διάφοροι τῶν θεῶν ὤμιν εἰκόνας ἐπινενώνηται· πόθεν τοίνυν λαβόντες οὕτω τοιαῦτα γράφειν ἔδοκιμάσατε;

19. « Ἄλλ' εἰ καὶ τὰς μορφὰς τῶν θεῶν, ἔφησαν οἱ δικάζοντες, διαφόρους εἶναι συμβέβηκε, κατὰ τὴν τῶν εἰκόνων παράδειξιν, ἀλλὰ τις λόγος ἡμῖν θεοῦ παραδίδοται πρὸς τινα θεωρίαν ἀκραιφνή τε καὶ ὀφηλὴν ἀναθεῖσθαι ἡμῶν τὴν διάνοιαν, καὶ συνήκων πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, καὶ οὐκ ἔων πρὸς τὸ τῆς ὥρας εὐτελεῖς τε καὶ μεριστὸν κατὰγεσθαι καὶ διασκεδανυθῆναι, ἢ τοῖς τῶν χρωμάτων ἐναπομένοντι ποικίμασι, ὧν ἐξηγεῖσθαι ὤμιν ἀμύητοις οὖσιν καὶ ἀλλοτριῶς, οὐκ εὐαγὲς οὐδὲ ἔστιν· ἀλλ' εἰ μύσται καὶ θιασῶται τῶν ἡμετέρων γενέσθαι προθυμηθεῖν, πᾶν ἐμφανίζομεν ὤμιν, οὐκ ἀποκρυπτόμενοι τὸ ἀπόρητον· περὶ γὰρ τοῦτον μὲν πρεσβύτερον, τὸν δὲ νεώτερον ἐμφαίνειν θεόν, τοῦτο καὶ ὤμιν συνῶναι, Πατέρα καὶ Υἱὸν ὀνομάζουσι· πρόδηλον γὰρ ὡς ὁ γεννῶν τοῦ γεννήματος προεπισκίεται καὶ πρόπεστιν.

20. Ἐστὼ ταῦτα, ἔφησαν οἱ ἀθληταί, καὶ κατ' ὅμᾶς οἱ ἀνθρωποεῖδεις θεοὶ ἐν ὑπονοήσεσιν καὶ ἐροήσεσιν ἀναγέσθωσαν, καὶ συμβολικῶς ἐθεάσθωσαν· πῶς δ' ἂν κυνοπρόσωπος ἀλληγορηθεῖ θεός, ἢ κραιφνέρος, καὶ τραγασκελής, καὶ μισθῆρ, καὶ τὴν φύσιν ἀμφιβολός (8), θεὸν μεγαλοπρεπέως καὶ τὰς κατ' αἰσθησιν περιλήψεις τῶν θεοτέρων ὑπάρχειν, εἴπερ μὴ μέλλοιμεν περὶ τὸ τῆς ἐλπίδος ἀκρότατον διασφάλισσαι; Ἀσεβεῖς γὰρ ὄντως, καὶ οὐ λογικῶν οἰκτιρὸν ἀνδρῶν, δι' αἰσχυρῶν συμβόλων τὸ θεῖον χαρακτηρίζουσιν, καὶ κυνώδεις ἐμφάσεις ἐπαρμύζειν τῇ πρώτῃ φύσει καὶ κρείττονι, καὶ τῆς προνοίας καθ' ὕλασιν· πρεσβύτερον δὲ θεὸν καὶ νεώτερον λέγειν παραιτητὸν ἡμῖν· τῶν γὰρ ποιημάτων ταῦτα τῶν

(7) Sequens particula recitata fuit pariter in conc. Nicæno II, loc. cit. ut diximus.

(8) Similia fere dicuntur de singulis ethnicorum

diis a martyre Chrysantho in Actis ejus a Varino et Armenio conscriptis, apud Surium ad diem 25 Octobr., t. V, p. 1049-1050

ἐν χρόνῳ ἀνάρχῳ δὲ φύσις· καὶ διὸ τοῦτων οὐδὲν ἄλλο μέτεστιν ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος· ἐπείκεινα γὰρ τὸ θεῖον χρόνιον παντὸς καὶ ἀρχῆς καὶ πάσης τῆς νοουμένης ἐν τοῖς κτίσμασιν ιδιότητος, εἰ καὶ κληθεῖσιν ἀνθρωπικαῖς· οὐ καίρως τοῦτο κατονομάζομεν, φύσις ἀσθενεῖς καὶ ταπεινότητι· οὐτε οὖν Πατὴρ Υἱοῦ διχα, οὐτε Υἱὸς Πατρὸς, ἐπινοηθήσεται κατὰ τοῦς πρέποντας λόγους καὶ ἀφειδεῖς, ὥσπερ οὐδὲ πῦρ λαμπρόν, οὐδ' ἥλιος ἀκτίνος· ἐν ὧς ἐν εἰκόνι βραχεῖα καὶ πόρρω διεστηκυῖη κατὰ τὸ ἐγγχωροῦν τὰ ὑπὲρ ἔννοιαν κατοπτεῦσιν.

18. Ἀναρχὸν τοιγαροῦν τὸν Πατέρα δοξάζοντες, συναρχὸν ὁμολογοῦμεν καὶ τὸν γεννηθέντα Υἱόν, καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὐ γὰρ ἦν εἰδὸς καθορᾶσθαι Λόγου καὶ Πνεύματος τὸ θεῖον ἐστερημένον. Ταῦτα δὲ μὴ ἄλλως εἶναι δυνάμεις ἐν αὐτῷ διαβρέουσας, καὶ καθάπερ ἐφ' ἡμῖν λυομένας, ἀλλ' ἐν ὑπάρξει πιστεῦσθαι, καὶ διακριμένως μὲν ἀφορίζεσθαι τοῖς ὑποστατικοῖς ἰδιώμασιν, ἡνωμένως δὲ προσκυνεῖσθαι μίᾳ τῇ φύσει τε καὶ θεότητι· οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῆς ἀπλῆς οὐσίας καὶ ἀσυνθέτου, καὶ κατὰ μηδὲνα λόγον δεχομένης τροπῇ, πρὸς τὸ αἶτιον τὸ γεννητὸν ἡλλοιωθῆαι, ἢ τὸ ἐκπορευτὸν εἶποι τις σωφρονῶν· οὐ γὰρ ἑτεροφυῆς τι καθ' ὄντιναοῦν τρόπον εἰς αὐτὸ παντελῶς παραδέχεται τὸ ἀπλοῦν· ἢ γὰρ ἂν σύνθεσις τις ἐν αὐτῷ θεωροῖτο, καὶ τῆς ἀπλότητος ἀποπέπτωκεν· πῶς οὖν θεῖον κυρίως τὸ ἁλλοιωμένον καὶ μεταποιούμενον; ἢ τελειωτικὸν τῶν ἄλλων, τὸ δεηθὲν ἑτέρου πρὸς συμπλήρωσιν τῆς οὐκείας ὁλότητος; γεννήσεως δὲ τρόπος καὶ ἐκπορεύσεως; μὴδ' ἐξαιρέσθαι ὁμῖν, μὴδὲ προσύλως νοεῖσθαι καὶ χαμᾶρβεπῶς· εἰ γὰρ οὐ περιγραπτὸν τὸ θεῖον οὐδ' ὁρατὸν οὐδὲ νοῆσαι καταληπτὸν, ὡς ἄπειρον καὶ ἀνείδον, ἐν τίνι τῶν καθ' αὐτὸ λοιπὸν ἐξερευνηθήσεται, ἢ εὐκρινηθήσεται; Οὗτος ὁ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος θεολογικώτατος ὅρος καὶ λόγος ἡμῖν ἐν βραχυλογίᾳ παραδειχθεῖς.

19. Ἀλλ' καὶ παρ' ἡμῖν, ἔφησαν οἱ δικάζοντες, ἐν διαίρεσει προσώπων μία θεότης γνωρίζεται καὶ πιστεύεται. Μέχρι μὲν λόγων, ἔφησαν οἱ ἀθηναῖαι, παρυσίστασθαι ταυτηνὴ τὴν δόξαν ὁμῖν οὐκ ἀρνούμεθα· προσωτέρω δὲ μὴ χωρεῖν· πράγματι γὰρ πολλῶν τῶ περιόντι προτεθέντων λόγων διέστηκεν. Πῶς γὰρ ἐν, τὸ πρὸς αὐτὸ φιλονεικοῦν καὶ μαχόμενον καὶ ἀνομῶς ἔχον καὶ στασιάζον, καὶ τὸ μὲν δυναστεῖον, τὸ δὲ τυραννίδιον; Τὰ γὰρ Τίτανικα πάθη, καὶ αἱ ἐν Ἰλίῳ θεομαχίαι, καὶ Κρονικαὶ τεκνοφαγίαι, παρελασῖαι τε καὶ δεσμᾶ, καὶ τὸ σχιζόμενον κράτος ἐν τε ἀρχαῖς καὶ τόπων ἀποκληρώσσει, συνιδεῖν οὐκ ἔχομεν ὅπως τὸ ἐνιαῖον καὶ ταῦτον τῆς μιᾶς φυλάττει θεότητος· ἐπίγνωτε τοίνυν ὡς διεφύεσθητε· ὁ γὰρ τοιοῦτος τῆς δόξης λόγος ὁμῖν ὑπὸ τῆς ἀληθείας βληθεὶς διεβρύη τε καὶ διόλωλεν.

20. Πρὸς ταῦτα τοῦς τυραννικούς δικαστὰς τοὺς

rarum proprium. Naturæ autem initio carent et sempiternæ nihil ad nostram rationem inest : quippe Deus supra omne tempus, principium, atque omnem quæ intelligitur in creaturis proprietatem est, etiamsi humanis appellationibus hunc haud oportune aliquando nuncupamus, ob nostræ naturæ infirmitatem. Neque igitur Pater sine Filio, neque Filius sine Patre cogitabitur, si certe decora nec falsa ratione uti volumus ; sicuti nec ignis sine splendore, nec sol sine radio est, ut in brevi imagine proculque a veritate distante, quantum licet, incomprehensibilia illa speculemur.

19. « Cum itaque sine initio Patrem dicimus, consempiternum constemur etiam genitum Filium, et procedentem a Patre sanctum Spiritum. Neque enim æquum erat, ut verbo et spiritu carentem Deum contempleremur. Has haud fluxas in Deo potentias dicimus, neque, ut in nobis contingit, dissolutas, sed ipsi substantiæ inherentes credimus ; et distincte quidem quod ad personalia idiomata attinet, conjuncte autem ceu in una natura ac deitate adoramus. Etenim in simplici substantia et incompressa, et quæ nullam conversionem patitur, nemo sanus dicet, vel genitum, vel procedentem in primitivam causam commutari. Nam quod est simplex, nihil heterogeneum ullo prorsus in se modo unquam recipiet : secus, compositio quædam in eo cerneatur, atque a sua simplicitate decideret. Quomodo ergo proprie divinum, quod in aliud convertitur ac mutatur ? Quomodo rursus alia perficiet, quod alio indiget ad suæ universitatis complementum ? Postremo tum generationis tum processionis modum cavete ne scrutemini, vel materialiter humiliter cogitetis. Si enim incircumscribitus est Deus, invisibilis, mente incomprehensibilis, infinitus, et forma carens, qui veri potest, ut eum in aliqua proprietate sua rime-mur et discernamus ? Atque hæc est circa Patrem et Filium ac Spiritum sanctum theologia apprimè definitio et doctrina, brevi verborum ambitu demonstrata. »

20. « Atqui apud nos quoque, dixerunt iudices, in personis distinctis una deitas intelligitur et creditur. » — « Verbotenus quidem, responderunt martyres, hanc vos opinionem gerere non negamus, sed ulterius minime progredi : reapse enim longe a predictorum verborum sensu distatis. Quomodo enim unum illud sit, quod mutuo rixatur ei pugnat, et in anomalia ac seditione versatur, et aliud dominatur, aliud autem tyrannidi obtemperat ? Nam Titanica bella, et deorum apud Ilium pugnae et liberi a Saturno vorati, et patris expulsio ac vincula, et divisa potentia in dynastias, et regionum sortitio, haud intelligimus quo pacto unum eundemque Deum esse patiantur. Scitote igitur vos errore vagari : hæc enim sententiæ vestræ oratio, veritatis repulsa viribus, prorsus concidit atque evanescit. »

21. His auditis, tyrannici iudices argumenta

invictorum martyrum non ferentes, hypocriseos personam abjecisse dicuntur, et corporum habitu ac vultuum motibus, nudam intellectamque animi iracundiam significantes, elatiore ac solebant voce et dementium instar martyribus inclamarunt dicentes: « Haud vos profecto absurdæ hujus orationis, sed nos potius blasphemie in deos auctores sumus, qui benignitate nostra vesaniam vestram aluimus, et quod fas jusque est corripimus, dum vobis et deorum et hominum infestis hostibus audiendi copiam dedimus. Inest quippe vobis vecordia et insania cum lingua loquace, quæ et congenitam habet omnigenam fatulitatem, et nihil pium eloqui potest: præter quam quod effrenem animum comitari solet inconsiderantia, et audacia in subitos motus erumpit, faciliusque ignem a comburendo cohibeas, quam os temerarium novitatis flabellum. Sed jam intentum vobis iudicium, et impendens periculum, manumque vindicem extantam adhuc et elatam videntes, quæ naturali clementia et misericordia ad poenam torpet et differt, omissis tot contortis labyrinthi instar sermonum ambagibus, et opinionibus ad præceptum ducentibus, in regiam tritamque viam gressus dirigite, id est diis faviculis sacrificate, quibus communiter ab universo hominum genere honor et gratia debetur, benivolentia nomine erga illorum providentiam: denique et augustorum imperatorum jussibus obtemperate. Scitis enim immortalem poenam renuentibus esse propositam. »

22. His dictis minime territi martyres, sed ut sit in luctis excelsitate animi nobilitatemque ostendentes, ut impiorum tumentem iram parumper sedarent, mentisque acerbitalatem lenirent, modesto modo, firmo corporis habitu, temperataque voce responderunt: « Quod vos, iudices, dicitis multiloquium, id nobis accuratum et valde proficuum indidit vestræ salutis amor: præter quam quod et vestris interrogantibus congruos oportuit nostros esse sermones: neque enim de minimis rebus fuit inter nos dialogus, et instituta vobiscum disceptatio. Nunc quia vecordia honesto prævalet, et superbia vobis mentem inflat, nec recte commoveamini: dignamini breviter adhuc acquiescere, nostrisque quæstionibus respondere. Quibusnam diis, quave ratione sacrificare jubetis? Illi vero statim respondentes aiebant: sine dubio Jovi, ejusque liberis, et Neptuno, Junoni, ac matri deorum, ceterum victimis ac thure illos placantes, et reliquum cultum reddentes. »

23. « O rem ridiculam, martyres responderunt, quam est mirabile vestri ingenii acumen! qui vulgo in singulis gentibus non solum victimarum ratione discrepatis, et invicem prorsus non conspiratis,

(9) Al. cod. πολυδινία.

Α ελέγχους οὐκ ἐνεγκόντας τῶν ἀνητῶν ἀγωνιστῶν, τὸ μὲν προσώπιον ἀπορρίψαι τῆς ὑποκρίσεως λέγεται, τοῖς δὲ τῶν σωματικῶν σχηματισμοῖς, καὶ ταῖς τῶν προσώπων ἐνστάσεσι, γυμνὸν καὶ ὅλον ἀπαρχάλυτον τὸ τῆς ψυχῆς ἐνδεικνυμένους θυμοειδὲς, γεγωνότερον, ἢ κατὰ τὸ σύνθετος, ἐξιστηκότων δίκην ἐμβόησαι τοῖς ἀλλήτοις: καὶ φάναι, ὡς οὐχ ὑμεῖς τῶνδε τῶν εἰκαλῶν λόγων, ἀλλ' ἡμεῖς τῆς εἰς θεοὺς βλασφημίας κατέστημεν αἰτιοί, φιλανθρωπία τὴν ἀνοίαν ὑμῶν ἐπιβρέψαντες, καὶ τὸ καλὸν διαφθείραντες· οἱ γὰρ καὶ θεοὶ ἐχθροὶ καὶ ἀνθρώποις δύονοις ὑπάρχουσιν, ἐτι καὶ παρβήσας μεταβεδώκαμεν· ἐντέτραπται γὰρ ἀπάνοια καὶ ἀλογία καὶ γλώσσα πολυρήμων ὑμῶν, πρὶν ἢ πᾶν μὲν δαχρηστον φιλίον, ἀφθεγχτον δὲ τὸ εὐσεβὲς· ἐπεὶ καὶ προ-
B χείρου φρονήματος οἰκίον τὸ ἀπερίσκεπτον, καὶ φιλεῖ τὸ θράσος τὴν ἐτοιμότητα· καὶ θάττον πῦρ τοῦ φλέγειν ἐπιχειρήσεται, ἢ στόμα προπητὲς καὶ φιλόκενον. Ἄλλ' ὁρίωντες ἀνω ποῦ τίως ἐπηρημένην τὴν δίκην, ὅπου κεφαλῆς δὲ τὸν κίβδον καὶ τὴν δικάζουσαν χεῖρα ἐτι ἀνατεταμένην τε καὶ μετέωρον, φοβοῖ καὶ οἰκτῶ τῆς φύσεως πρὸς τιμωρίαν ὀκνοῦσαν καὶ ἀναμίνουσαν, τὰς δυσελπίτους καὶ λαθυρινθώδεις ἀφέντες τῶν λόγων πολυεδίας, καὶ τὸν ἐπικερμῶν νοῦν, ἐπὶ τὴν βασιλικωτάτην καὶ τετριμμένην τρέβον τοὺς πόδας ἐβρίσαστε· ἢ δὲ ἐν τῷ θυσὶ τοῖς καλλίνικοις θεοῖς, οἷς κοινῇ παρὰ τοῦ γένους τιμὴ καὶ χάρις ὀφείλεται δι' εὐνοίας ἀραιγόμενου τὴν πρόνοιαν, καὶ τοῖς τῶν σεβαστῶν βασιλέων ὑποκύβαι προεστάγματι· ἴστε γὰρ ὡς ἀδάκτον τῆς παρακοῆς ἐπιτίμιον. »

C
xβ. Τοῦτων εἰρημένων οὐκ ἐκπλαγέντες οἱ ἀλλο-
ται, ἀλλ' ὥσπερ ἐν ἀμύλλαις τὸ τῆς ψυχῆς μεγα-
φυῆς καὶ φιλότιμον ἀντεπιβεικνύμενοι, καὶ τὸν τε
θυμὸν ἐξουδυνῶν τῶν ἀσεβῶν καταστῆλλοντες, καὶ
τὸ τραχὺ τῆς γνώμης ἐπιπλαίνοντες, ἐν ᾗδαι σερμῶ,
καὶ ἀτρεμῶντι τῷ σχήματι, καὶ τῷ κοσμίῳ τῆς
φωνῆς, ἀπεκρίναντο· Τὴν μὲν περιττολογίαν, ἣ
ὑμεῖς φασε δικασταὶ, σπουδαίαν ἡμῶν καὶ χρειωδε-
τάτην ὁ περὶ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας πόθος πα-
ποίηκεν· ἄλλως τε καὶ ταῖς παρ' ὑμῶν ἐρωτήσεσιν
ἀκολουθοῦς εἶναι τοὺς λόγους ἐχρήν· οὐδὲ γὰρ περὶ
τῶν ἐλαχίστων ἡμῶν ὁ διάλογος συνέστη, καὶ ἡ πρὸς
ἀλλήλους διάσκεψις· ἐπειδὴ δὲ προεκτεθεὶς τοῦ καθ-
ήκοντος τὸ παράλογον, καὶ τυφρὸς ὅμιν ἐξογαλὶ τὴν
διάνοιαν, καὶ οὐ δικαίως παρακινήθησθε, ἔκν πρὸς
βραχὺ μετρίασαι καταξιώσατε, λύσειν τῷ ἀπορου-
μένῳ προσάγοντες· ποιοὺς θεοὺς καὶ ὅπως θύειν πα-
ρακελεύεσθε; Οἱ δὲ προθύμως ἀντιφθεγγόμενοι
ἐφασαν· Πρόδῃλον ὡς δεῖ καὶ τοῖς ἐκ αἰδῆς, καὶ Πρε-
σιδῶν, καὶ Ἡρα, καὶ τῇ μητρὶ τῶν θεῶν, ἡμέρων
ζώων σφάγῃ καὶ λιθανωτῇ τοὺς ἐχμειλισσομέ-
νους, καὶ τὸ σέβας ἀποπληροῦντας. »

xγ. « Ὁ τοῦ γένους, οἱ μάρτυρες ἐφασαν, ὡς
ἀγάμεθα τῆς ἀγχινίας ὑμᾶς! οἱ περ κοινῇ καὶ
κατ' ἔθνος οὐ περὶ ἐρόπον μόνον τῶν θυσιῶν δι-
αιρούμενοι καὶ πρὸς μηδὲν ἀλλήλοις συμβαίνοντες,

ἀλλὰ τὸ
θεῖον
ὡσπερ
τῇ π
οκαὶ
ἐτέρ
προσ
αὐδ
στο
φρον
αὐτῶ
καὶ π
ταστ
λιν
λεῖ
ἀντι
θέμε
ἐκπ
γίαν
ὁμῶν
πίθη
λουρο
πονη
νεί
καὶ ἔ
χρῶν
θεοὶ
καὶ π
παρ
σύκ
κιδ
σί
ἀνδ
τῆς
τὰς
εἰσε
ρίον
εἰσε
θηρο
ρέτ
κδ.
τοῖς
προ
θεο
ἐσε
πρ
ἀν
γὰρ
τάσσ
συν
γαλ
ἀλ
μμε
εἰπε
ὁμ
χαν
γὰρ
τοῖς
οὐδ

ἀλλὰ καὶ τὴν περὶ τὸ θεῖον δόξαν οὐχ ὁμοίως προσέχοντες, ἐπὶ καὶ ἡμᾶς συμφώνους ἔχον βιάσασθε, ὥσπερ οὐχ ἑτέρως ἐνὸν ἀσθεῖν, εἰ μὴ καὶ ἄλλους τῇ πλάνῃ συνεπαγάγοις! Ἄλογον δὲ καὶ λανθάνον τῶν οὐκ οὐ κακῶς καὶ ἀβρώστως διακειμένων, ἑτέροις ὁγίσαν ἐπινοεῖν, ὅπερ ἐγγεγραμμένον ὑμῖν οὐ προσήκειν. ὥσπερ οὐδὲ πολλοὶ σφαλερῇ τε καὶ στασιώδει βραβεύειν εἰρήνην τῇ γαίῳ, αὐτοὺς ἀπιστομένην τῇ ὑποδείγματι. Εἰ γὰρ τισὶν ὁμῶν συμφρονήσαιμεν, πάντως ἂν ὁ τάναντία δοξάζων, παρ' αὐτῶν τὸ κάλλιστον εἶναι φήσιν καὶ ὠφελιμώτατον, καὶ πρὸς ἑαυτὸν λόγους πειθάνους τὸν ἀκροατὴν μεταστήσειεν· αὐθις τε τοῦτο δράσοι ὁ ἑτερος, καὶ πάλιν ἄλλος τὰ ὁμοία διαπράξεται, καὶ οὕτως οὐκ ἐπιλείψει τὸ θεῖον ἡμῖν εἰς ἀλλοχοῦτος πλάνας ὑπὸ τῶν ἀντιδόξων καὶ ἀντιθέτων διασπώμενον καὶ μετατιθέμενον, μέχρις ἂν ἀποκαμῶν ὁ νοῦς εἰς ἀθεῖαν ἐκπίσῃ πρὸς τὴν τοσαύτην ἀπαγορεύσας ψευδογίαν τε καὶ ἀπάτην. Τί γάρ; οὐχὶ παρ' ἐνίοις μὲν ὁμῶν θεοὶ οὗτοί γε οὗς περ εἰρήκατε, παρὰ δ' ἐνίοις πειθῆκοι καὶ τράγοι καὶ ἵβεις κροκόδειλοι τε καὶ αἰλουροὶ καὶ τὸ νεύδων βεῖθρον, καὶ ὁ Μεμφίτης Ἄπις ποτηφάγων θεὸς καὶ μυκώμενος, καὶ πρὸ μὲν τοῦ θανεῖν ἐκτετυόμενος, μετὰ δὲ νέκρωσιν θρηνοῦμένους τε καὶ ἑλπούμενος, ὁ αὐτὸς ἱερὸς ὁμοῦ καὶ ἐξωδωδηκῶς, χρόνῳ πρὸς ἑκάτερον νεύων; Καὶ παρὰ μὲν τοῖς θεοῖς νομίζονται τῆς ἡμετέρας ἐφορᾶ φύσεις ὕδαρ καὶ πῦρ καὶ ἱπποὶ καὶ τιθασσεύμενοι δράκοντες· παρὰ δὲ τοῖς μάχαιρα, καὶ δένδρον λάσιόν τε καὶ σῦσκιον· καὶ παρ' ἑτέροις μῦλα, τῶν ἐντόμων τὸ κινεηλότερον καὶ ἀσθενέστατον. Ὡς δὲ κὰν ταῖς θυσίαις θαυμάσιον εἶναι καὶ διαλλάττειν· οἱ μὲν γὰρ ἀνδροκτονοῦσιν, οἱ δὲ ζωοθυτοῦσιν· ἄλλοι τοῖς ἐκ γῆς φουμένους τὴν θυσίαν ἀφοσιοῦνται· καὶ ἑτέροις τὰς χεῖρας μόνον ὕδατι νίονται· καὶ ἄλλοι τὸ σῶμα ξίφει διατέμνοντες θεραπεύειν οἴονται τῇ ἀπορρέοντι αἱματι· καὶ εἰ δὲ λέγειν τὰς ἀμικτους καὶ διεσπαρμένας ἀριθμοῦ πλείονας παρὰ πᾶσιν ἐπὶ τε θρησκαίαις καὶ τοῖς θύμασιν ἰδιότητάς τε καὶ ἐτερότητας;

καὶ ἵνα δὲ τοὺς μὲν ἄλλους παρῶμεν θεοὺς, τοῖς δὲ παρὰ τοῖς πλείστοις γε ὁμῶν σεμνοτέροις προσθώμεθα, ἅρα καλῶς ἂν γένοιτο θύειν μοιχοῖς θεοῖς; καὶ συγγενικαῖς παρὰ τὸ δοκοῦν τῇ φύσει μίξιν χεῖρουσι, θηλυδραῖς τε καὶ ἡμιάνδροις καὶ πρὸς ἀνηκέστους συμφορὰς ἀποτίπτουσιν; καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον τοῦτο γε παρὰ τοῖς ἀρτίπρῳσι; Εἰ γὰρ καὶ ἡμεῖς, οὐκ οἶδμεν ἀνθ' ὅτου, ταῦτα προστάσουσιν ὑμῖν ἐξακολουθήσομεν, ἀλλ' ἐπαναστήσονται ταχέως ἡμῖν οἱ νόμοι, καὶ ἀντιπρότεροντα μεγαλεφώνους βοᾶς, ὥς οἱ ἐπ' αἰγροῖς ἐγκλήμασιν ἀλισκόμενοι κολαστοὶ ἡμῖν εἰσιν· ἡμεῖς δὲ τὸ θεῖον μιμεσθαι βουλόμεθα τὸ πρῶτον αἰτίον τῶν καλῶν, εἴπερ φιλοσοφίας ὅρος κατὰ τὸν ὁμότερον Πλάτωνα, ὁμοίως θεῶν κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπων· ὅθεν ἀμήχανον ψῆφον αἰρεσθαι τὴν σωφροσύνην. Ὁποτέρως γὰρ νεύσομεν, πρὸς θάνατον ἀποκλινούμεν· εἰ γὰρ τοῖς νόμοις πεισθώμεν, θεοῖς οὐ καλλιερήσομεν, οὐς οὐδὲ θεοὺς ἡγησόμεθα· εἰ δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς ἀπο-

A verum ne in sententia quidem de natura deorum congruitis, et tamen nos hac in re concordare case cogitis: quaal vobis non sufficiat in religionibus errare, nisi et alios in eundem errorem inducatia. Absurdum quippe et valde importunum est, eos qui domi suae male pestifereque se habent, ceteris medelam excogitare, quod vos facere haud decet: sicuti ne civitatem quidem periclitantem et seditiosam conciliare pacem finitimis decet, quam exemplo suo dissuadet. Nam si quibusdam vestrum assentiremur, prorsus alius qui contrariam seciam foveret, optimam apud se et utilissimam sententiam manere potius clamaret, sibi que auditorem persuadentibus verbis conciliare niteretur; idemque mox alius faceret, rursusque alius id conaretur; atque ita semper divinitas in absurdas sectas a contrariarum sententiarum auctoribus discepta distraherentur, donec mens nostra fessa in atheismum declinaret, tot mendacia erroneaque fastidirent. Quid? Nonne dii vestri apud nonnullos quidem ita se habent ut vos dicitis, apud alios vero similes sunt, et hirci, et ibes, et crocodili, et feles, et ipsum Nilii fluentum, et Memphiticus Apis, deus herba pastos et mugiens, et ante obitum quidem precibus cultus, post autem cum miseratione defletus, idem sacer simul et computrescens, utramque pro tempore conditionem sortitus. Et apud alios quidem dii existimantur naturae nostrae praesides aqua, ignis, equi, et cicurati dracones; apud alios vero C gladius, arborque horrida et umbrosa; apud alios musca insectorum vilissimum et infirmisimum. Item sacrificiorum diversa ratione utimini. Alii enim homines immolant, alii animalia, alii fruticibus terra ortis sacra sua peragunt, alii manus tantummodo aqua abluunt, alii corpora gladiis incidentes fluente sanguine cultum exhibere se putant. Sed quid dicere interest tot abhorrentes invicem et dissidentes atque innumerabiles per orbem religionum et sacrificiorum species et discrepantias?

24. Atque ut alios omittamus deos, et illos tantum qui apud plerosque vestrum venerabiliores sunt commemoremus, num recte sacrificabimus adulteris diis, et qui incestis praeter naturae legem copulis gaudent pathicis, semiviris, et in gravissimas calamitates deciduis? Qui, inquam, hoc sit rationale apud homines mente integra praeditos? Profecto, si nos quavis ex causa, talia imperantibus vobis morem gereremus, statim consurgerent ex adverso leges, et magnis clamoribus contradicerent, quia nimirum hi qui in turpibus flagitiis deprehensi fuerunt, poenis coercendi sint. Nos autem Deum imitari volumus, qui est prima honesti causa; siquidem philosophiae praecceptum est, juxta vestrum Platonem, ut sit homini, quantum licet, similitudo cum Deo. Porro in hac ambiguitate fieri nequit, ut salutarem ullam sententiam deligamus. Nam si legibus obdoverimus, diis nequaquam sacrificabimus, quos ne deos quidem audi-

cabimus. Sin diis obsequemur, legibus poenas dabimus. Quaquaversus itaque fluctuante sermonum vestrorum pulsati procella ac pene absorpti, et caecis veluti marinis scopulis idololatriæ alitriti, citius in placido tranquilloque portu anchoram jaciemus, verumque Deum gubernatorem nobis ac presidium faciemus, quod et reapse fecimus; quo favente ad hanc etiam fidei gratiam accessimus, in qua consistimus, et spe gloriæ Dei lætamur, cujus ope nostram sarcinam ad salutarem stationem vehemus. Huic offeremus sacrificium justitiæ, oblationem et holocausta. Quod si victimis quoque ad sacrificii complementum opus fuerit, nostra offeremus corpora, vivam victimam et placentem, rationalem cultum potius exhibentes, quam irrationalium cruoribus vitæ spem nobis firmantes. Pro suffutibus autem odoram animæ fidem asserimus, pulverem unguentarii, bene olentem cinnam, cujus suavis anima ad rationale altare nemine impediendo aspirat, atque omni fumoso et corrupto halitu effluentiaque liberat. Hæc nostrorum sermonum coronis est, et universi dialogi summa.

25. «Habetis itaque nos neque obediētes imperantibus, neque terrois a minantibus: nam et verbis et vigore animi vobis resistimus, fide simul ac spe armati. Et verbis quidem argumenta vestra ac vim reprimimus, animi autem vigore metum excludimus. Cujusmodi ergo nos simus, probe intellexistis. Vincula, torsiones, lora, gladiatorum aciem, potestatem tyrannicam, et prorsus formidabilem plerisque mortem perinde habemus ut emergentes ex aqua bullas, quæ repente spiritu interno inflatæ tumescunt; vel eos qui a præstigiatoribus in scenam inducti, lusoria fraude plagis fictis corpora inscribunt, et cum risu dolere simulant, veritati suæ facientes. Ne ergo nobis ceu magnum quid timores minasque intendatis; nihil enim asperum formidamus; nec, si quid ejusmodi accideret, idcirco pietatem abjiciemus, a qua nobis adversus hæc terribilia vires suppeditantur.

26. His tanquam a jaculatoria machina peritelis in adversariorum turrim emissis, quam ipsi concordia pessima ex vili pravæ religionis materia construxerant, fundamento subverso, atque omni vanitate verborum depulsa firmis atque politis veritatis petris, confusaque blasphema lingua a puris martyrum divinitus inspiratis vocibus; deinceps ethnicorum verbale certamen ad incitas redactum est; ac de sua profana doctrina, quam multo labore congresserant, adeo facile turpiterque periclitantes, ad congenitam sibi artem, id est crudelitatem, convertuntur, quod jam solum vindictæ instrumentum ipsis reliquum erat: atque hinc pro naturali pudore qui causa cadentibus accidit, liventibus iracundiæ maculis toto vultu conspersi, immanibus animi motibus furebant, jam non existimantes pro-

νέουσμεν, τοῖς νόμοις δίκην ἐκτίσμεν. Πάντοθεν οὖν πολυχύμωνι ζάλῃ τῶν ὑμετέρων λόγων πολυκλυζόμενοι τε καὶ καταντλούμενοι, καὶ ταῖς ὑψάλοις τῆς ἀσεβείας πέτραις περιβήγγυνομεν, θάττον ἐπὶ τὸν εὐδισὸν καὶ γαλήνην λιμένα τὴν ἀγκυραν καταθήσομεν, καὶ τὸν ἀληθῆ θεὸν ποιησόμεθα κυβερνήτην καὶ ἄρωγόν, ὥσπερ οὖν καὶ ἐποησάμεθα· δι' οὗ καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐσχίκαμεν τῇ πίστει εἰς τὴν χάριν ταύτην, ἐν ᾗ ἐσθήκαμεν καὶ καυχώμεθα ἐν ἑλπίδι τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, ὅφ' ᾗ καὶ τὸν τῶν ἀγαγίμων φόρτον ἐν ἀσφαλείᾳ διασώσομεν· τούτῳ θύσομεν θυσίαν δικαιοσύνης, ἀναφορὰν καὶ ὁλοκαυτώματα. Εἰ δὲ καὶ ἱερῶν δεῖ πρὸς τὴν ὁλοκαύτωσιν, τὰ ἡμέτερα προσοίσομεν σώματα θυσίαν ζώσαν εὐάρεστον, τὴν λογικὴν λατρείαν ποιοῦμενοι, καὶ οὐκ ἀλόγων αἱμασιν τῆς ζωῆς ἐλπίδος καταπιστεύοντες· ἀντὶ δὲ θυσιμάτων τὴν εὐδὴν πίστιν τῆς ψυχῆς ἀνενέγκομεν, κοινωρτὸν μυρεψοῦ, σύνθεσιν ἀποπνέουσιν, καὶ πρὸς τὸ νοερὸν ἀκωλύτως ἀνιούσαν θυσιαστήριον, πάσης δὲ καπνώδους καὶ φθαρτῆς ἐλευθεριάζουσιν ἐξατμήσεώς τε καὶ διαγύσεως· αὕτη τῶν ἡμετέρων λόγων ἡ κορωνὶς καὶ παντὸς διαλόγου κεφάλαιον.

κε. «Ἐχετε τοίνυν ἡμᾶς μῆτε παιδομένους κελεύουσι, μῆτε ἐξισταμένους ἐπαπειλοῦσι· λόγῳ γὰρ ὑμῖν καὶ θάρσει παρατετάγμεθα, τῷ μὲν τῇ πίστει, τῷ δὲ τῇ ἐλπίδι θωρακίζομεν· καὶ τῷ μὲν τὸν προβλημάτων ὑμῶν τὴν ἰσχυρὴν ἀνατρέπομεν, τῷ δὲ τὸν φόβον ἀποκρούμεθα. Ἐχετε τοιοῦτους ἡμᾶς· Δεσμὰ γὰρ, καὶ στρεβλώσεις, καὶ μδοτίας, καὶ ξίφους ἀκμῆν, καὶ τὴν εὐρανὸν δυναστεῖαν καὶ τὸν πολλοῖς ἀνταγωνιστὸν θάνατον ἐν ἰσῷ τιθέμεθα τοῖς καθ' ὕδατος ἀνισταμένοις πομφόλυγι ταχίως ἀποφυσωμένοις ὑπὸ τοῦ ἐξογκούντος καὶ συνέχοντος πνεύματος, ἢ τοῖς ὑπὸ τῶν θαυματοποιῶν ἐπὶ σκῆπῳ στηλουμένοις, οἱ τῇ τῆς παιδείας ἀπάτῃ πληγῆς ἀσπίστοις τὰ σώματα διαχρίουσι, καὶ μετὰ γέλωτος ἀλγύνειν καθυποκρίνονται ψευδόμενοι τὴν ἀλήθειαν. Μὴ οὖν ἡμῖν ὡς δὴ τι μέγα φόβος καὶ ἀπειλὴ ἐπισείετε· πρὸς οὐδὲν γὰρ τῶν δεινῶν ἀποδεικνύομεν· οὐδ' εἰ τι γένηται προησόμεθα τὴν εὐσέβειαν, ἐξ ἧς ἡμῖν τὸ μὴ ἐνδοῦναι πρὸς τὰ φρικτὰ περιγίνεται.

κς. Τούτων ὥσπερ ἀπὸ τινος ἐξυβελούς μηχανήματος εὐστόχως τῇ τῶν ἐναντίων πυργοποιίᾳ διαφεθέντων, ἣν ἐπὶ κακῷ συμφωνήσαντες ἐξ ὕλης ἀτίμου τῆς κακοδοξίας ἀνυποκόμισαν, ἀπατηθέντες θεμέλιον, διασεισθείσης τε πάσης αὐτοῖς ψευδοπίστεως καὶ φλυαρίας τοῖς στερεμνοῖς καὶ ἀρτιτύποις λόγοις τῆς ἀληθείας, καὶ συγχυθείσης τῆς βλασφημίου γλώσσης ταῖς ἀλωδύτοις τῶν μαρτύρων καὶ θεολήπτοις φωναῖς, ἐν ἀτόρῳ λοιπὸν τοῖς ἀσεδέσιν ἢ κατὰ λόγους συμπλοκῇ διεφαίνετο· καὶ δὴ κατὰ τὴν ἔξωθεν σοφίαν, ἣν χρόνῳ καὶ πόνῳ πολλῷ συνέλεξαντο, προχειρῶς οὕτω καὶ ἀγανῶς διακινδυνεύσαντες, ἐπ' αὐτοδιδασκτον τέχνην τὴν ὠμότητα τρίπονται, ὃ μόνον ἔργανον αὐτοῖς πρὸς ἀμυναν ὀφείλειτο· κἀντεῦθεν ἀντὶ τῆς κατὰ φύσιν αἰδοῦς ἡττημένοις μετὰ κρίσεως ἔπεται, τοὺς τῆς ἀγριότη-

τος χαλῶδεις· πῆλους περὶ πᾶν τὸ πρόσωπον ἔχοντες· ἀποκρίναντες πρὸς ἄλλογον λογισμῶν μανίαν ἐξαδακχυῖ-
θησαν, ὥσπερ οὐκ οὐκίον ἀνθρώπων ἡγοῦμενοι τὸ
ὁμογενὲς ἐσθλησιν.

κζ. Καὶ πρῶτον μὲν τῶν ἀθλητῶν χιτῶνας πε-
ραιρεθῆναι προσέταττον, καὶ παντὸς δίχα τούτους
παραστῆναι περικαλύμματος· καὶ οἱ μὲν ὡς ὀρι-
σταὶ τοῦ γένους τοῖς τῶν κρυφίων καὶ ἀμύμων με-
λῶν ἀναιδῶς ἐνετρώφωσαν θεάμασι· καὶ ὧν ἡ φύσις
ἐαυτῇ τετήρηκε τὸ ἀπόρρητον ἀντ' ἄλλου τινὸς σεμ-
νοῦ τὸ ἀίσιος ἑαυτοῖς ἡδοποιούμενοι· οἱ δὲ τὸ τῆς
ψυχῆς ἀπαθὲς ὡς ἀληθῶς καὶ φιλόσοφον τῷ ἀπα-
ρακινήτῳ τοῦ σχήματος ὁπάσκειναι. Δοκῶ μοι
τηνικαῦτα τὴν ἀρετὴν ἐν μέσῳ συστρεφόμενῃ τῶν
ἀθλητῶν περιστέλλειν τὴν γύμνασιν, ὡς μὴδὲ τὸ
θῆλυ γένος πρὸς τοὺς ὀρώντας ἀκατακάλυπτον ὄν
παντελῶς ἐπιστρέφουσαν τῷ τῆς διανοίας καθαρω-
τε καὶ ἀκλινεῖ παραστήματι. Κάν τούτῳ τὴν Γρά-
φην οἱ εὐσεβεῖς ἐπαληθεύουσιν ἔδειξαν, ὅτι περ
τοῖς πρωτοπλάστοις ἐν παραβολῇ τὸ ἴσον ἦν πρὸ
τῆς παραβάσεως. Ἦσαν γὰρ, φησὶν, οἱ δύο γυμνοί,
ὁ τε Ἀδὰμ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἡσχύνοντο·
ὅπου γε καὶ νῦν μετὰ τὴν παρακοὴν καὶ τὸν ἔλιπον
ταῦτ' οἱ τοῖς ἀπογόνους πλείονι παρουσίᾳ τῶν καλῶν
περιτέγονον, ἐν φόβῳ σαρκὸς καὶ παχύτητι κατα-
παλαίσασι, τῆς σαρκὸς τὰ κινήματα καὶ τὸ τῆς
ψυχῆς εὐγενὲς διασώσασιν. Ἐπειτα κατὰ νότον πλη-
γὰς τοῖς ἀηττήτοις ἐκτείναντες, ὄνυξι μέχρις ὀστέων
καὶ μυελῶν τούτους ἔειν τοῖς ὀπηρεταῖς πα-
σκεύασαντο· καὶ δὴ πάντα λόγου ὅατος ἡνύετο καὶ
προθύμῃ προέβανεν ὁ δριὺν τὸν προστάττοντα· καὶ
γὰρ ἴσος ἦν ἑκατέροις ἀγὼν ἀντιφιστιμουμένοις ταλ-
πηρηλαῖς, καὶ οὗτος ἀριστος αὐτοῖς ὁ πρὸς ἐπί-
δειξιν τῶν δεινῶν χαλεπώτερος. Ψόφος τοιγαροῦν
μαστίγων καὶ θροῦς ἀσσημος ἐξηκούετο, τῶν μὲν τυ-
ράνων ὡς αὐτῶν αἰκίζομένων δῆθεν τραχυνομένων
καὶ ἐκδωρῶντων, τῶν δὲ παρεστῶτων συγκλύδων ὁ-
χλῶν ἐν ἄλλοφώνοις γλώσσαις καὶ πολυφθόγοις
περιβορῶντων τὸ δικαστήριον. Ἀντεπήχουν δὲ
καὶ τὰ παρὰ τῶν μαρτύρων ἐπιστημότερόν τε καὶ
εὐφρονότερον, ἀντὶ μὲν θρήνων καὶ οἰμωγῶν φαι-
νόμενα τε καὶ εὐχαὶ ἡ πρὸς θεὸν ἐπὶ πᾶσιν εὐχαριστία· ἀντὶ δὲ τῶν πρὸς τοὺς τυράνους ἰκλαίων
τε καὶ δεξιώσεων, ἡ δὲ ἁλλήλων καὶ πρὸς ἀλλήλους προτροπὴ καὶ παραίνεσις, ἐν τοιοῦτοις δῆτα τοῖς
ρήμασιν·

κη. « Ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, νέοι τε καὶ πρε-
σβύτες, οἱ πρὸς τὴνδε κλήσει θεῶν τὸν διπλοῦν παρα-
ταττόμενοι πόλεμον, ὁ αὐτὸς γὰρ καὶ νοητὸς ἐστὶ
καὶ ὁρώμενος, καὶ τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ κινδύνων γέν-
οίμενοι, προθύμως τὸν βριθοντα τῶν σωματικῶν φόρ-
τον ἐκτιναζόμεθα, τοῦ κατὰ τὴν νίκην εὐσταλοῦς
προμηθεύμενοι, καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐπηρείας γυμνι-
τεύοντες συσχευασόμεθα, ἀντὶ περιβολαίων καὶ θυ-
ρεῶν ἡμῖν γενέσθαι σάπη καὶ τραύματα· ὅσον πλείον
καὶ σφοδρότερον τρώσονται, τοσοῦτον ἡμᾶς περιφρά-
ξουσιν ἀσφαλτέστερον· περιλιμνήσοι τὰ αἵματα καθά-
περ ἔρχος ἡμῖν ἀντιπρόσωπος δὲ τοῖς ἐναντίοις βυ-
θὸς τῷ πλῆθει τῆς ἐπικλύσεως συμπίπτει αὐτῶν τὴν

A primam hominum humanitatem, sed consentaneam
potius adversus consimiles suos aemuliam.

27. Et primo quidem martyribus vestes detrahi
jusserunt, atque omni operimento nudatos in medio
consistere; atque ut generis conviciatores, secre-
torum verendorumque membrorum impudenter
aspectu gaudebant; et quorum natura arcanum
sibi reservavit, prae alia quavis verenda re, eorum
ignominiam sibi voluptati ducebant. Porro marty-
res animi sui tranquillitatem, vere philosopham,
quiete membrorum significabant. Ac mihi tunc vi-
detur virtus in martyrum medio versans sic eorum
nudtatem texisse, ut ne femineo quidem sexu spe-
ctantibus exposito, propter suum mentis purum
immutumque habitum, prorsus afficerentur. Atque
in hoc pii homines veritatem sacrae Scripturae te-
stati sunt, narrantis, quod protoplasti perinde fue-
rint in paradiso ante peccatum. Erant enim, inquit,
nudi, Adam atque Eva, et non erubescabant: si-
quidem nunc quoque post inobedientiam et lapsum,
idem nepotibus majore cum honestatis gradu con-
tingit, nempe ut in carne corruptibili et crassa cer-
tautes, carnis motum et animae integritatem tenuer-
int. Deinde invictorum martyrum terga flagellis
caedebant, atque ut ungulis usque ad ossa et me-
dullas scalperent, ministris mandabant: quae quidem
dicto citius fiebant, lictoris celeritate jussum prae-
vertente: erat enim inter eos aemulatio et certamen
improbitatis, eumque judices putabant meliorem,
qui plus aemulatus exaceret. Sonitus igitur verbe-
rum, et inconditum murmur exaudiebatur, tyrannis
simul et carnificibus cum clamore aemulantis,
circumstante autem turba diversis linguis ac dis-
sonis tribunal personante. Sed et martyres vicis-
sim dignioribus ac suavioribus vocibus adsona-
bant: pro luctibus gemitibusque psalmodiae erant et
preces, et in primis actiones gratiarum Deo: et
necdum tyrannis preces supplicationesve facerent,
inter se potius hortabantur et acuebant his verbis:

28. Viri simul ac mulieres, juvenes atque senes,
qui divina vocatione duplex hoc certamen inimus
(est enim spiritale simul et materiale) et pro Chri-
sto periculis nos obicimus, alacriter grave hoc
corporum pondus excutiamus, ut victoria facilius
potiamur, atque ex hostium impetu nudi nosmet
expediamus; pro thoracibus atque scutis, ipsa no-
bis vulnera tutelae sint, quae quanto magis ac vehe-
mentius ferient, tanto nos tutius munient; fluentia
sanguinis nos vallabunt, ac, fossae instar adver-
sariis opposita, inundationis copia illorum mentes
obruent: patientia contrarium impetum franga-
mus. Ne ducem Deum deseramus, qui in medio

* Gen. ii, 25.

nostri versatur, imo in acie pugnat. Phalanx valida sumus tanquam murus inexpugnabilis; ne metu aliquo confertum sculorum globum dissolvamus. Nemo crimen desertæ militiæ incurrat. Spectatoribus angelis, Christo autem agonis præside primoque martyre luctam hanc decertamus. Ne quovis incidente infortunio despondeamus animum, scit enim Christus, ob ea quæ ipse passus est, vim patientibus auxiliari. Una veluti anima nobis omnibus conformetur, etsi externis coloribus discrepamus; nam et in uno Spiritu omnes nos quasi unum corpus baptizati sumus: commutemus invicem naturam, proprietates licet quisque suas retinentes, ut parem præmii retributionem consequamur: mas quidem sit instar femine, quod attinet ad sinceram divinæ religionis culturam; femina autem ceu virum se gerat constantia ac strenuitate adversum res asperas: juvenis senioris maturo sensu se muniat, senior vigore propositi juvenescat. Alius alio villior nemo videatur. Etsi enim luti fluentis alius ab alio differimus, opibus nimirum, nobilitate generis, et dignitatis ornamentis, sicuti inter se differunt aurum, argentum, pelles, cilicia et tapetes, attamen omnes nos in unum sacrum donarium coaluimus, omnesque tanquam unum electionis tabernaculum, vel arca securitatis, fabricati sumus, nomen quod est super omne nomen coram gentibus atque regibus portare dignanter sortiti.

29. «Gemitus ac mæiores voluptatem progenitorum in paradiso subsecuti sunt: ordinem immutemus, delicias laboribus acquiramus, rem mansuam re peritura. Nemo cognatorum amorem Dei amori anteferat: ne animos demittamus circa humiles terrenasque species: consanguineorum officia invicem impertiamur; filius sit loco parentis genitori suo, pater autem gerat se tanquam filius erga natum suum; ille quidem animi affectu, hic autem in eo quod prodest obedientia: communis sit lex subjectionis, et unusquisque nostrum proximo suo placeat in bono ad ædificationem: et alius quidem verbis moneat viamque demonstret, alius autem opere bonum præbeat exemplum: cunctique invicem spiritali morum habitu corporalem utilitatem proximis suppeditemus. Christi rebus in amaro vitæ hujus pelago capti fuimus; ne ejiciamur ut inutiles et viles e laqueis palpitantes ac dilabentes, atque ad turbulentam et salsam prioris lascivæ conversationis vitam denuo revolvamur; verum in ea qua capti sumus sagena moriamur, ut in divinis vasis, prout dicitur in Evangelio, conservandi reponamur. Jam tyrannorum tormenta nihil aliud esse putemus quam instrumenta ad morborum nostrorum curationem: verbera tumorem inobedientiæ deprimunt, et putredinis cruores abstergant: ignis arentem malitiæ materiem absorbit, corpusque in pulverem redigiti divini mox instaurationi gloriæque aptandum: gladius cupiditatum luxuriam amputet, et superbiam redundantiam evacuet: ungu-
larum acumina, tanquam in æneo signo aspersas

διάνοιαν ὑπομονὴν τὴν ἀντίπαλον ἐνστάσιν διαβή-
μεν· μὴ προδῶμεν τὴν ἡγεμόνα θεὸν μέσον ἡμῶν
ταττόμενόν τε καὶ προμαχόμενον. Φάλαγξ ἰσχυρὰ
καρτερὰ καθάπερ τοῖχος ἀνάλωτον· μὴ δειλὴ τὸν
συναπτόμενον διαλύσωμεν· μηδεὶς λειποταξίου γραφὴν
ἀπενέγκηται· ὑπὸ θαταῖς ἀγγέλοις καὶ ἀλόδογῃ
Χριστῷ τῷ πρώτῳ μάρτυρι τὸν τηλικούτον ἀγῶνα
ποιούμεθα. Μὴ ἐκλυθῶμεν πρὸς τὰ πράγματα προ-
πίπτοντα, καὶ γὰρ οἶδεν οἷς πέπονθεν τοῖς πειραζο-
μένοις ἐπικουρεῖν· μία ψυχὴ μορφωθείη πᾶσιν ὑμῖν,
εἰ καὶ τοῖς ἐξωθεν χρώμασι διαρούμεθα· καὶ γὰρ ἐν
ἐν Πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθη-
μεν· ἀμαίψωμεν ἀλλήλοις τὴν φύσιν, ἐν τοῖς οἰκείοις
μένοντες ἰδιώμασιν, ἵν' ὁμοτιμῶς ἡμῖν ὑπάρξῃ τυχὴν
τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀντιδόσεως· ἔστω τὸ ἄρρον καὶ θῆλυ
τῇ ἀπανουργεῦται πρὸς τὸ θεῖον σέβας ἀκλόγηται,
καὶ τὸ θῆλυ ἀνδρωθείη τῇ πρὸς τὰ δεινὰ καρτερία
καὶ γενναϊότητι· ὁ νέος, φρόνημα πρεσβυτικὸν περι-
ζωσάσθω, καὶ ὁ γηραιὸς ἀκμαίετω τῇ προαιρέσει·
καὶ μηδεὶς ἑτέρως θατέρου συμπεροπρεπέστερον ἐπι-
δείξῃται· Εἰ γὰρ τοῖς τοῦ πηλοῦ ρεύμασιν ἄλλος ἄλ-
λου διεννηόχαμεν, πλοῦτόν τε καὶ γένει καὶ τοῖς τῶν
ἀρχῶν ἀξιώμασιν, ὥσπερ χρυσοῦς καὶ ἀργυρὸς, καὶ
δέρβεις, καὶ τρίχες, καὶ ὕψωμα, ἀλλ' οὖν πάντες
ἡμεῖς εἰς ἱερὸν ἀνάθημα συνηρμόσθημεν, καὶ πάντες
ὡς ἐκλογῆς μία σκεπή καὶ κιβωτὸς ἁγίος ἐπιλοτε-
χνήθημεν, τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα· βασιτάξιν
ἀξιοθέοντας ἐνώπιον ἰθύνων τε καὶ βασιλέων.

κθ. «Στεναγμοὶ καὶ λύπαι τὴν ἐν παραδείσῳ τῶν
προγόνων ἡσोधὴν διεδέξαντο· τὴν τάξιν μεταποιήσω-
μεν, τρυφὴν τοῖς πόνοις κτησόμεθα, τοῖς ἄλλοις
τὴν μένουσαν. Μηδεὶς φιλητὸν συγγενῶν τοῦ θεοῦ
προκρίνειεν ἑρῶτος· μὴ μαλακισθῶμεν περὶ τὰς κά-
τω σχέσεις καὶ ταπεινά· τὰ τῆς ἀγχιεστίας ἀλλήλοις
ἀντιπαράσχωμεν, καὶ υἱὸς πατὴρ γενέσθω τοῦ φύ-
σικτος, καὶ ὁ τοῦ κτῶν τῷ παιδί τακνωθείη· ὁ μὲν τῇ
διαθέσει, ὁ δὲ τῇ πρὸς τὸ λυσιστελεὶς εὐπειθείᾳ· καὶ ὁ
τῆς ὑποταγῆς νόμος ἔστω κοινός· ἑκαστὸς ἡμῶν τῷ
πλησίῳ ἀρεσκέτω εἰς τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομήν· καὶ
ὁ μὲν νοουθετεῖται λόγῳ καὶ ὁδηγεῖται, ὁ δὲ τῷ ἔργῳ
καλὸν προκαλεσθῶ ὑπόδειγμα· καὶ πάντες ἀποιδώμεν
τῇ πνευματικῇ καταστάσει τὴν σωματικὴν ὀρεῖσιν
τοῖς πῖλας ἀνταποδῶμεν. Χριστοῦ δικτύους ἐσαγηνέ-
θημεν ἐν τῇ πικρᾷ τοῦ βίου θαλάσσῃ, μὴ ἐκδιηθώ-
μεν ὡς ἀχρηστοὶ τε καὶ εὐτελεῖς ἐκ τῆς ἀγρας ἀπο-
σκαίροντες καὶ διολισθαίνοντες, καὶ πρὸς τὴν ἀλμυ-
ρὰν καὶ ἀποτον πάλιν τῆς παλαιᾶς τε καὶ καχυμένης
ἀγωγῆς ζωὴν καταπέσωμεν. ἀλλ' ὑπὸ τὴν σαγήνην
τὴν ἀγρεύσαν ἀποθάναμεν, ἵν' ἐν τοῖς θεοῖς ἀγ-
γείοις εὐαγγελικῶς ἀποτεθῶμεν εἰς τῆρησιν. Τὰ τῶν
τυράννων βασανιστήρια μὴ, ἄλλο τι οἰσθώμεν ἢ ὀρ-
γανα τῶν ἡμετέρων ἀβρωσιῶν ἀμυντήρια· αἱ μάστι-
γες τὴν πλεγμασίαν τῆς παρακοῆς ἐκλεπνύουσιν, καὶ
τοὺς ἰχθύας τῆς φθορᾶς ἀποφύχουσιν· τὸ πῦρ τὴν
φρυγανίδην τῆς κακίας ὕλην ἐκαπνᾷ, καὶ τὸ σῶμα
χοῦν ἀπεργάζεται πρὸς θεοειδοτέραν ἀναστοιχείωσιν
καὶ δόξαν εὐτρέπιζόμενον· τὸ ἔξωρος τμητικὸν ἔστω
τοῦ τῶν παθῶν περιτώματος, καὶ τὴν ἐκ τοῦ κόρου
πληθύναν ἀποκτενοῦτω· αἱ τῶν ἐνόχων ἀχμαὶ καθ-

ἀπὸρ ἀνδρίαντος χαλκοῦ τὸν προστεθέντα διὰ τῆς ἀμαρτίας ῥύπον ἡμῖν ἀποξέουσαι, διαυγεστέραν καὶ χρυσοφανῆ τὴν εἰκόνα κατασκευάσουσιν.

Χ. « Καὶ τί δεῖ πάντα λέγειν, πόνη πόνον ἀνέλω-
μεν, τῷ παρόντι τὸν μέλλοντα· καὶ ζωὴν ζωῆς προ-
τιμήσωμεν· τῆς προκαίρου τὴν ἀτελεύτητον, ἣ οὐκ
ἂν τις ἐτέρως ἀλλάξῃται, μὴ τὴν μὲν προλέμενος,
τῆς δὲ ἐπιέμενος· τί μὴ πάντων ὧν ἔχομεν τὸν πολύ-
τιμον μαργαρίτην ὠνούμεθα; Τί δὲ ὧν ἔχομεν τοῦ
σώματος κάλλιον τε καὶ τιμαλφέστερον; Τοῦτο πρὸς
τοὺς ἄλλους ἐπὶ τὴν τιμὴν καταβόμβη· καὶ γὰρ
οὐδ' οὕτως τῷ κτήματι τὸ κατ' ἀξίαν συνεισενέγκοι-
μεν. Αἰτιὸς ὁ ἀγὼν, ἀδελφοί, διττοὶ δὲ καὶ ἡμεῖς, καὶ
πρὸς συζυγίαν ἐχθίστην παραταττόμεθα· ἥ τε γὰρ
μάχη κατὰ νοῦν τε καὶ αἰσθησιν· καὶ ἡμεῖς ἐκ
πνεύματος καὶ σαρκός· καὶ οἱ πολεμοῦντες οἱ μὲν ἐξ
βίους ἀοράτους ἐν σκοτομῇ καταπορεύουσιν· οἱ δὲ
συνίστανται κατ' ὀφθαλμοὺς συμπλεκόμενοι τε καὶ
βάλλοντες, τὴν φύσιν ἡμῖν ὁμοκλήροι καὶ ὁμοίτοις.
Πάντοθεν οὖν περισκοπῶμεν, μὴ που περὶ τι τῶν
μερῶν εἰς θάνατον ἀφηναιώσωμεν ἐπὶ πολυπροσώπῳ
καὶ ἀγχιστέρεφί τῇ πάλῃ, καὶ τοῖς ἐκαστέρωθεν βέλαιοι
τε καὶ μηχανήμασι, μὴ ποτὲ τις εἴπῃ τῶν πολεμίων·
Ἰσχυοσὶ πρὸς αὐτοὺς· καὶ γὰρ οἱ θλίβοντες ἡμᾶς ἐάν
καλεσθῶμεν, ἀγαλλιάσονται· ὥστε καὶ τὸ μικρὸν
παρεγγέλναι, τοῦ παντός ἐστιν ἐκπασθῆναι, καὶ προδο-
εῖν τοῦτο τῆς νίκης. Ἐπειδὴ οὖν φυλάττειν φυλακὰς
ἐπιστεύθημεν, ἐπὶ μικρὸν ἀγρυπνήσωμεν· ἐπιστήσε-
ται γὰρ ὁ νυμφίος ἡμῖν, καὶ τὴν εὐνοίαν καθορῶν,
καὶ τὸν κόπον ἐπιμετρῶν, τοὺς μισθοὺς καταβάλλεται
δοσιλῶς τε καὶ φιλοτίμως· ὡς ἀπαρχὰς ἡμεῖς ἄλλως
ὁ κόσμος προσοίσει τῷ Λυτρωτῇ. Γνωστὸν γὰρ ἔστω
τοῦτο ἡμῖν, ὡς διὰ τῆς τῶν σωμάτων ἡμῶν καὶ τῶν
αἱμάτων ἀποκαθάρσεως ζύμη νέα καὶ ἄλας ἐσόμεθα
τοῦ ὅλου κατὰ τὸ γένος φουράματος· καὶ τῇ μὲν ζυ-
μωθήσεται, τῇ δὲ ἀλισθήσεται· καὶ οὕτως τῷ θείῳ
πυρὶ, τῷ Πνεύματι, πρὸς ἐντελῆ ζωὴν ἀρτοποιηθή-
σεται, τῆς κατὰ τὴν κακίαν καὶ πονηρίαν παλαιάς καὶ
ἀπέπτου ζύμης ἀλλοτριούμενον. Δοξάσωμεν οὖν τὸν
Θεὸν ἐν τῷ σώματι ἡμῶν καὶ ἐν τῷ πνεύματι ἡμῶν,
ἀτινά ἐστιν τοῦ Θεοῦ. »

Λθ'. Τοῦτοις τοῖς παρορμητικοῖς τε καὶ ὑπαλείφουσι
λόγοις ἀλλήλους στομῶσαντες, ὡς μετὰ πῦρ τῷ ὕδατι
σίδηρος, οἱ γενναίεσται καὶ στομωθέντες, ὡς τὸ εἰ-
κός, ἔμενον οὐδὲν ἤττον ἀσειστοί τε καὶ ἀβράγεις
πρὸς τὰς πληγὰς, τῷ ἀντιτύπῳ τῆς ψυχῆς οὐχ ὑπε-
κείμενοι· οὗς οἱ τύραννοι θαυμάζοντες διαλυομένους
μὲν ταῖς σαρκί, καταβρεσμένους δὲ γε τῷ αἵματι,
διαγλυφόμενοι ἔλεγον· « Πῶς ὑμῖν ἡ πρώτη πείρα
κατέστη, μακαριώτατοι; » Οἱ δὲ πρὸς αὐτούς· « Ὡς
καταλλήλως ἡμῖν, ἔφησαν, τὰ κατ' ἐλπίδα συνέβη-
κε· Καὶ πάντων ὑπεράνω τῶν φοβερῶν ὑμῖν νομι-
ζομένων γενόμενοι, πρὸς ἐν ἀποδεικνύωμεν, ὡ δικα-
σταί, μὴ ποτὲ τὴν γνώμην παρὰ τὸ σύνθηδες, ἐπὶ τὸ
ἡμερώτερον μεταβάλοιθε, καὶ πρὸς τὰς βασάνους
φειδοὶ τῶν ἡμετέρων σωμάτων ἀποναρκήσετε.
Δεῖξομεν ὑμῖν αὖτις, οἱ τύραννοι ἔφησαν, ὅπως
μεταποιώμεθα. Τότε τοῖσιν τὴν ἐλὴν λαυτῶν κινή-
σαντες δύνανται, στρατηγούντος αὐτοῖς τοῦ θυμοῦ καὶ

A a peccato aordes nobis abradentia, splendidiorem
et aurosam iconem efficient.

30. « Cur vero opus est singula persequi? Labore
praesenti vitemus futurum: temporalem vitam im-
mortali anteferamus, quam certe nemo aliter mer-
cabitur, nisi illam quidem omittendo, hanc appe-
tendo. Cur his omniibus quae possidemus pretiosum
margaritum non emimus? Quid autem ex his, quae
possidemus, corpore pulchrius et pretiosius habe-
mus? Et hoc, inquam, reliquo pretio superadda-
mus. Etenim ne sic quidem justam meritis estima-
tionem facimus. Duplex nobis certamen, fratres;
duplices nos quoque sumus; et contra par iniquis-
simum in aciem prodimus: est enim pugna et
B mentis simul et sensus; nos autem ex spiritu et
carne: et hostes quidem partim ex alto invisibiliter
in tenebris jaculantur, partim vero palam nos ag-
gredientes ac ferientes, natura scilicet nobis similes
et consortes. Undique igitur circumspiciamus, ne
in parte aliqua letaliter obdormiamus, cum tam
varia et insidiosa lucta sit, totque utrinque tela et
machinae, ne quis hostium dicat: Praevalui adversus
eos. Etenim qui nos vexant, si forte neutem, læ-
tabuntur; namque et leviter inclinari, omnimoda
subversio est et victoris jactura. Quoniam ergo
custodiae nobis conceditae sunt, parumper adhuc
vigilemus; superveniet enim nobis Sponsus, qui,
amorem contemplantis et labores iusta lance pon-
derans, largam abundantemque mercedem retri-
buet. Utique mundus nos veluti arae primitias Re-
demptori offeret. Namque exploratum nobis est,
quod per corporum nostrorum et sanguinis purga-
tionem, fermentum novum aequali efficiemur uni-
versae generis massae, quae una fermentabitur ac
saliatur; atque ita divino igne, id est Spiritu, panis
fiet perfectae vitae idoneus, omni malitiae et impro-
bitatis vetere et crudo fermento carens. Deum ita-
que tam corpore quam spiritu nostro honoremus,
quorum utrumque a Deo habemus. »

31. His adhortatoriis roburque adicientibus
verbis invicem confirmantes, ut post ignem ferrum
aqua temperando duratur, nobilissimi fortissimique
martyres, ut par est, perdurabant nihilominus
immoles et inconcussi, inflictae plagis constantia
animi prorsus non cedentes: quos tyranni cum
laceris carnibus et sanguine diffuentes viderent,
cum derisione sic affabantur: « Quomodo vobis
primum hoc experimentum procedit, o bestiasimi?
Responderunt martyres: « Quomodo vicissim spes
vestra vobis successit? Nos quidem omnibus su-
peratis, quae vos terribilia arbitramini, hoc unum,
o iudices, extimescimus ne forte sententiam praeter
solutum mutantes, mitiores fiat, atque ad inflig-
gendos cruciales misericordia nostrorum corpo-
rum obtorpeatis. » « Demonstrabimus vobis denique,
dixerunt tyranni, quemadmodum immitemur. »
Tunc ergo totis suis commotis viribus, duce furora,

vesania latus stipante, contra invictos martyres irruerunt, lictoribusque imperarunt ut omne pœnarum genus in eos expromerent. Cuncta illico in promptu erant, quæ sunt aspectu horribilia, et dictu ineffabilia, ignis, bestia, gladius, nihilque omnino hujusmodi deerat, flagrante crudelitate, idolo atria ob ea quæ fiebant cachinnum tollente.

52. Tunc enimvero cernere erat martyres miserrima patientes, et fortissime tolerantes, carnum lacerationes, ossium trituras, nervorum incisiones, membrorum mutilationes, fibrarum spasmos, articularum torturas, corporum excoriationes, medullarum emunctiones, viscerum discriptiones, oculorum ejectiones, crurum fracturas, liquationem veluti totius corporis et distractionem. Quænam verba terribilem illam variamque scenam tanquam in pictura describerit, aut omnium mentibus representabunt? Recte aliquis diceret passiones illas tempestatem fuisse quamdam, procellis fulminibusque immanibus, id est, cruciatibus, agitatam: aut infernalibus pœnis, quæ impios manent, nihilo inferiora aut mitiora hæc fuisse supplicia. Etiam hoc cernere erat, carnifices nempe, tanquam furias, martyres invadentes, suæ validæ improbitatis vim expromentes, ingenilis maleficis territantes, dirisque inventis excruciantes. Alius enim alium inventis suis prævertens, primas ferre certabat, uno sibi scopo proposito martyrum excidit. Sed præmium tandem ipsis contigit pudor et infamia, dum scelerato et imbelli obtemperant duci draconi. Pugna enim insperato miraculo commutata est: nam carnificibus defectio virium, torpores, membrorumque paralysis acciderunt, necnon tremores, vertigines, animæ deliquia, defatigatis labore multo et vana cruciatuum excogitatione.

53. At vero fidei defensores doloribus potius roborabantur, et a laboribus vim accipiebant, totque periculis et cruciatuum multitudine obdurati, solis instar lucebant, atque ut nix albescebant; atque ita cum nobili confidentia adversarii inelamabant:

Undenam vobis tanta erroris cæcitas in pupillis mentis incurrit? Quis vestros animos a recto officio deflexit? Nonne manifeste cernitis, vos vel sine flagellis tamen pejus addictis hominibus puniri? Nos autem his cruciatibus, tanquam ludicris in palæstra aut gymnasio meditationibus exerceri, ut spiritui majorem sanitatem pulchritudinemque acquiramus? Ubinam vobis sermones artificiose compositi, poeticæ fabulæ, doctrinarum copia? Nonne omnia coram simplici veritatis oratione silent et suffocantur? Si ergo neque sermo vobis est constans ac latus, et vestræ tyrannidis opera propugnaculo fidei diffracta solvuntur, ac semper terga datis faciem pudoris causâ velantes, cur nobis qui persecutionem patimur vos fugitivi non adjungimini, ut victi magis quam potestatem tenentes, gloriam consequamini? Nam nobis quidem hinc victoria

τῆς ἀνοίας ὑπαπισχύσεως, ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς ἀητητοὺς ἀγωνιστάς, καὶ τοὺς ὑπηρέτας πᾶσαν εἰδὴν καλᾶσεων προσάγειν τούτους παρεκελεύσαντο. Πάντα τοίνυν παρῆν τὰ καὶ ἐφεί οὐκ ἐπικτά, τὸ πῦρ, οἱ θῆρες, ἡ μάχαιρα, καὶ οὐδὲν ἀπὴν τῶν δεινῶν τῆς μανίας ὀργώσεως, καὶ τῆς ἀσεδείας τοῖς ἐρωμένοις ἐπιγέλωσης.

λβ'. Τηνικαῦτα οὖν ἦν ὄραν τοὺς ἀγωνιστάς πάσχοντας τὰ ἐλκενότεστα καὶ φέροντας ἀνδρειώτατα, σαρκῶν τε θλάσματα, καὶ ὁστέων συντριμματα, νεφρῶν τε ἐκκοπὰς, καὶ μελῶν ἐκτομὰς, ἰσθμῶν τε σπασμούς, καὶ στρεβλώσεις ἀρθρων, καὶ σωμάτων ἀποδοράς, ἐκμυζήσεις τε μυελῶν, καὶ σπλάγγγιων βήξεις, καὶ ὀφθαλμῶν ἐκβολὰς, καὶ σκελῶν κατεδάξεις, καὶ τῆξιν τοῦ παντὸς ὀργάνου καὶ σπαραγμοῦ. Ποῖος κατ' ἀξίαν τὴν ποικίλην ἀν' ἐκείνην τῶν σκυθρωπῶν καὶ πολυμόρφων δραματούργειαν ὥς ἐν εἰκόνι ζωγραφῆσειεν λόγος, καὶ ταῖς διανοαῖς πάντων ἀποτυπώσεται; Φησίουεν ἂν τις εὐκαίρως εἰπὼν χειμῶνα τὸ τότε πάθος καὶ καταγίγαι καὶ σκηπτέας ἀμέτρος ταῖς βασάνους περιχλυσόμενον ἢ μηδὲν τῶν καθ' ἑξουσιῶν αὐτῶν, ἀλλ' οὐδὲν ἀνέμοιοις ὀρεῖσθαι, ταῦτα δοκεῖν ἐλκτονά τε καὶ εὐτελέστερα. Ἦν δὲ καὶ τοῦτο ἰδεῖν ὡς ἐρινύας τοὺς ὑπηρέτας ἐφαλλομένους τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ πρὸς εὐτόνους κακίας ἐπιδίδειν σπεύδοντας, καὶ ἐδιττομένους ταῖς ἐπινοαῖς, καὶ θλίβοντας τοὺς χαλεποὺς ἐπευρήμασι· ἄλλος γὰρ ἄλλον τοὺς ἐπευρήματι φθάνοντας, τὸ πρωτεῖον ἔχον ἐπιλονέσκον πρὸς τὸ σκοπὸν συμφώνως εὐθυποροῦντες τοῦ ὀλισθημάτων. Καὶ τέλος αὐτοῖς βραβεῖον αἰσχύνῃ καὶ δνειδος ἐγενήθη πονηρῶ ὅτι ἐφεί καὶ ἀπολέμω πειδομένοις στρατοπεδάρχῃ ἀντίστραπτται γὰρ τὰ τῆς τάξεως εἰς παράδοξον θαῦμα· τοῖς μὲν γὰρ βασανισταῖς ἀνταίκα καὶ νάρκαι· καὶ μελῶν παρέσεις συνέπεσον, ἐπὶ δὲ καὶ πρόμοι καὶ εἰσιγγοὶ καὶ ποταὶ φυγῆς ἀπαγορεύουσιν ἐν πολλῷ καμᾶτῳ καὶ διακνήσι τεχνάσμασιν.

λγ'. Οἱ δὲ τῆς πίστεως πρόμαχοι ταῖς ἀλγηδέσι μάλλον ἐβρώσθησαν, καὶ τοὺς πόνοις τὴν ἰσχὺν συνέλεξαντο, καὶ τοὺς πολλοὺς κινδύνους στεραιωθέντες, τῷ κλήθει τῶν αἰκισμῶν, ἡλίου δίκην ἀπείσθησαν, καὶ ὡς χιών ἐλευκάνθησαν· οὕτω τε μετὰ γενναίου φρονήματος ἐπεφύονον τοὺς ἐναντίους· «Πόθεν ἔμην ἡ τοσαύτη τῆς ἀπάτης ἀμυλιωπία ταῖς κόραις τῆς διανοίας ἐνέσκηπται; Τίς ὁ τὸν νοῦν ἀποπλανῶν, τοῦ καθήκοντος; Οὐχ ὅρατε διαφανῶς ὡς ὅμαι μὲν κολάζεσθε μαστίγων δίχα κατακρίτων ἀνδρῶν ἀδελώτερον, ἡμεῖς δὲ ταῖς βασάνους ὡς ἐν παλαίστρᾳ μελέταις τοιοὶ καὶ γυμνασίοις ἀσκούμεθα, πρὸς εὐεξίαν ἐπιδιδόντες καὶ ὠραῖότητα τὴν ἐν Πνεύματι; Ποῦ δὲ ὅμιν αἱ τῶν λόγων πλεκτάναι καὶ οἱ ποιητικοὶ μῦθοι καὶ τὸ κλῆθος τῶν μαθημάτων; Οὐχὶ πάντα τῷ ἀνδρὶ τῆς ἀληθείας λόγῳ σιωπῇ καὶ περφημαται; Εἰ οὖν μήτε ὁ λόγος ὅμιν βέλαιός τε καὶ ἀσφαλῆς, καὶ τὸ ἔργον τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος οὐκ προέβλεπε τῇ πίστει διαβρωγὴν καταλύεται, καὶ νῦντα δαδῶκατε καλυπθέντες τὸ πρόσωπον ἐντροπῇ, εἰ μὴ τοὺς διακονομένους ἡμῶν φυγάδες ὄντας συντάσσοιθε, καὶ τῆς ἐξουσίας ποιήσεθι ἐκ τῆς ἡττης· κρᾶτος περιφανώστερον,

ὡς ἀ
γὰρ
προπ
ἐπιστ
γαρο
χαρὰ
νόμο
ματο
σχο
δασκ
νον δ
τῶν
του
διενή
ται μ
αὶ ὅ
αὐτο
ρωσι
μενοι
κοιν
βουλ
τρον
μὲν
τοῦ
ἐν ἡ
ταῖς
σμέλ
λατ
τηρί
τῶν
ζυγῶ
φορ
φιλο
ἀνα
πῦρ
στὰς
χῆς
λα
τήρ
δος
ἐδ
σαν
νέτι
πρό
ἀνα
νικ
τες
πρ
μὲν
νοῦ
δεή
αὐτ
κρ
λ
Πο
ἐδ
σα
p.

ὡς ἂν ὁμὴν ἐντεῦθεν τὸ νικῆν περιγίγνηται· Κρείσσων γὰρ δόξης ἀτίμου εὐθεία εὐκλεής, καὶ μικροπρεπὺς ἀρχῆς μεγαλοφύης μετριότης, καὶ ὕψους ἐπιφαλοῦς ταπεινότης ἀκίνδυνος· τοῖς ἡμετέροις τοιγαροῦν ἔχουσιν ἐπακολουθήσατε, καὶ τοὺς τῆς ἀγνοίας χαρακτῆρας προπαλαίσαντες, τὸν θεῖον τῆς γνώσεως νόμον ἐν πνευτικῇ τῆς καρδίας ὁμῶν γραφίδι πνεύματος ἡμεῖς μεταγγράψωμεν· ὃν ἐγγύθεν ἀναγινώσκοντες, μαθήσεσθε καλῶς ποιεῖν, τὸ κακὸν ἀποδιδασκόμενοι· γενέσθω ὁμῖν διδασκαλεῖον τὸ προκείμενον δικαστήριον· τῷ ὑποδείγματι σωφρονισθῆτε. Τίνα τῶν πάντων ὁμῶν οὕτως ζωῆς ἔρω, ὥς ἡμᾶς θανάτου κατέχει διὰ Χριστόν; Τὸ πῦρ ἡμῖν χιόνος οὐδὲν διενήνοχεν· ὁ σίδηρος ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐκπαπανᾷται· μελῶν, ὥσπερ ἀδάμαντι τοῖς σώμασι προσπεσὺν· οἱ ὑπέρβαι μικροῦ τεθνᾶσιν ὑπ' ἀτονίας, εἰ μὴ τις αὐτοὺς βραχέει διὰ τῆς ἡμῶν καρτερίας φανέρωσιν, ἀνωθεν ἰσχύς ἐπιφέκασσι. Νόμῳ δεινὴν τιθέμενοι, καὶ ὑπὲρ ὁμῶν τῶν ἐπηρεαζόντων εὐχόμεθα, κοινωνοὺς ὑμᾶς ἔχειν τῶν τοῦ Χριστοῦ δωρημάτων βουλόμενοι· διότι καὶ ὑπὲρ ὁμῶν τὸ θεῖον ἔδωκε λύτρον πρὸς τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνάβρυσιν. Ἔως μὲν ἐπὶ γῆς, τὰς ὑπὸ γῆν ποινὰς μεθοδεύομεν· οὐδεὶς τοῦ συνδέσμου διαιρεθέντος, ἐν ἧδὲ μετὰ τὴν διάσπασιν ἐξομολογήσεται. Δούλοι δέδεσθε χειροπέδας ὑμᾶς ταῖς ἀδικίαις τῶν χειρῶν ὁμῶν πράξεσι· διὰ τῶν δασμῶν ἡμῶν, εἰ γε προαιρέσθε, λυθήσεσθε. Μὴ μέλλετε οὖν, μὴ δὲ ἀναλύετε· πρόχειρος γάρ ἐστιν ἡ σωτηρία καὶ ἀπονος· λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε· τοῦτο τῶν καλῶν τὸ κεφάλαιον, τῷ ἑλαφρῷ τοῦ Εὐαγγελίου συγῇ τὸν αὐχένα χρηστῶς ὑποκλίναντες, τὸ βαρὺ φορτίον τῶν πταισμάτων ἐξ ἑαυτῶν ἀπορρίψατε. Εἰ φιλίας προσήματι τοῦδε τοὺς λόγους δειλίας καὶ ἀνανδρείας ὑπολαμβάνετε, τὸ ξίφος ὁμῖν τεθήχθω, τὸ πῦρ ἀνακαίεσθω σφοδρότερον, ἀκμήτας τοὺς βασανιστὰς ἐπιστήσατε. Τοσοῦτον ἡμῖν περισσι τὸ τῆς φυγῆς μεγαλύνουν ἀνδρικόν.

λδ. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπον οἱ μάρτυρες, καὶ ὁ σωτήριος λόγος τοῖς τῶν ἀκουόντων ὥσιν ὥσπερ ἀσπίδος κωφῆς βύουσιν ἐντυχῶν διεσκέδατο, τηνικαῦτα τὸ τελευταῖον βέλους ἐπαφέντες οἱ τύραννοι, πρὸς πᾶσαν ἦδη μηχανὴν πονηρίας ἀπειρηκότας, τὴν ἐπὶ θανάτῳ τοὺς γενναίους ἀπαχθῆναι καταδοκάζουσι πολυτρόποις εἰδείας διατάξαντες τὴν ἀνείρεσιν· οἱ δὲ ὅπως ἀκαταμάχητοι τῆς ἀληθείας ἀγωνιστοὶ, πρὸς τὰ τῆς νίκης ἐπαθλα, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ ἀνάλυσιν σπαιδόντες, ἐπειδὴ πρὸς τοὺς ἀπορισθέντας τόπους γεγόναντες, πρὸς βραχὺ παραιτησάμενοι τοὺς ἀπάγοντας, καὶ τῇ μὲν γῇ τὰ σώματα κάμφαντες, πρὸς οὐρανὸν δὲ τὸν νοῦν ἀντελείναντες, τοιαύτας εὐχαριστηρίους φωνὰς δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτοὺς ἀπὸ θανάτου μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσήνεγκαν (10).

λε. Εὐχαριστοῦμέν σοι, Δέσποτα Θεέ Σῶτερ καὶ Ποιητὰ τοῦ παντός, ὁ ποιήσας τὰ ἀμρότερα ἐν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρχί σου· καὶ τοὺς δύο κρείσσας ἐν ἑαυτῷ, εἰς ἓνα

consurgit. Melior est enim illustris tenuitas, quam gloria infamis; melior modestia magnanima, quam cum angusto animo dominatio; melior denique secunda humilitas, quam lubrica excelsitas. Nostra igitur vestigia sequimini, et, deletis inicitiae characteribus, divinae doctrinae legem in cordia vestri pugillaribus spiritus calamo nos scribemus: quam cominus lectitantes, bene agere condiscetis. Sit vobis scholae instar praesens tribunal, hoc exemplo corrigimini. Quemnam ex universo vestro numero tantus vitae amor tenet, quantus nos mortis propter Christum obeunda? Ignis nobis perinde ut nix est: ferrum a membris nostris consumitur, nempe in corpora tanquam in adamantem incidens: carnifices debilitati pene exanimantur, nisi ex nostrae constantiae conspectu aliquantulum ipsis virium infundatur. En nos divinae legi parentes pro vobis quoque errore abreptis oramus, comparticipes vos donorum Christi habere volentes, quia pro vobis quoque pretium impensum fuit ut captivitate expediamini. Quandiu in terra versamini, poenas quae sub terra vos manent, redimere conemini. Nemo post disruptum vitale vinculum, in inferis jam separatus confitebitur. Vos quidem ceu servilibus maniciis, iniustis manuum vestrarum actibus detinemini; sed a nobis captivis, si certe vultis, solvemini: ac, quae sumus, mora sit, neque hinc abeat: in promptu est salus ac facilis; baptizamini, lustramini: haec est bonorum summa, ut, levi Evangelii iugo cervicem benigne subjicientes, grave peccatorum pondus procul vobis abijiciatis. Quod si forte hos sermones sub benivolentiae quidem specie, sed revera metus ac ignavia causa a nobis prolatos existimatis, eia, gladios acuite, ignem succendite vehementiorem, recentes viribus tortiores apponite. Tanta nobis inest magnanimitas et fortitudo!

34. Postquam haec martyres peroraverant, sermoque salutaris in audientium aures tanquam aspidis surdus obturatus immissus evanuit, tunc telum supremum tyranni jaculantes, omni jam omisso quo se defatigaverant malitiae artificio, ad supplicium duci generosos illos imperant, cum mandato ut vario necis genere extinguantur. Porro hi vere invicti fidei athletae, ad victoriae praemia, atque ad resolutionem in Christo properantes, ubi ad destinatos locos pervenerunt, brevi mora a ducentibus impetrata, corporibus humi flexis, in caelum autem mentem intendentes, has gratiarum actiones, preces ac supplicationes ei, qui poterat eos a morte servare, cum clamore valido lacrymaeque obtulere:

35. Gratias tibi agimus, Domine Deus Servator et universi Creator, qui fecisti utraque unum, et medium maceris parietem, iram scilicet, in carne tua solvisti, et duo in te condidisti, in unum vide-

(10) Confer S. Petri Alexandrini martyris orationem quam moriturus dicit apud nos Spicileg. t. III, p. 685.

licet novum hominem, quia paradisum nobis testimoni ostendisti, progenitorum delectabile stadium, delicias ejus nobis largiens. Maturo enim virtutum fructu per discrimina affatim sanctificati, ipsum insuper, quod tangere Adamo non fuit concessum, lignum vite gustavimus: ac novimus Dominum esse Christum, et pelliceas tunicas nos exuisse gladio flagellisque discissas. Et en tibi vetere, cujus pudere nescimus, nuditatis pulchritudine induimur, nullas luti vel corruptionis reliquias trahentes, quia draconem hand astu, sed legitima pugna vicimus, et priora illa posterioribus sunt emendata. Et ille quidem impeditus est et cecidit, nos vero surreximus et erecti sumus ad tutum humani generis propugnaculum. A te enim, qui exigui numero sumus et infirmi, virtute praecincti sumus: neque ex multitudine potentia tua, neque ex foribus vis tua exstitit, sed humilium es Deus, et debiliu auxiliator. Quamobrem supra te immobilem petram, animae nempe aedificium aedificantes, idolicas procellas, et apostasiae fluctus fluminis instar ruentes, et malorum spirituum impetus propulsamus. Deinde spinosam quoque carnis nostrae tellurem laboriosa praecceptorum tuorum executione novantes, et sanguinis rivis semen illie laborando injectum irrigantes, tribulorum loco praeclarum vulnere fractum referimus, qui in multiplicem messis cumulum consurgit: quemque nec veteris culpe aestus adurit, neque aligeri spiritus vorant, neque curarum spinae suffocant. Et nequaquam parentum vocatione sacrificio addicimur, sed sponte cedi nos obicimus, arietis instar nostrum corpus sacrificium offerentes, quod adipe holocaustorum pinguius videbitur et perfectius. Excipiamur itaque hodie tanquam maxima oblatio, etal minime digni sumus: quavis enim hostia tenuis est ad efficiendum suavitatis odorem, et minimus est quantuslibet adeps ad sacrificii tanti consummationem; sed tamen qui timet Dominum, quaquaversum magnus evadit.

36. Sacrum nos effice templum, intus ferentes thuribulum et candelabrum, mensam, et vasa sacrificiationis; primum quidem, ut dirigatur oratio nostra sicut incensum in conspectu tuo; alterum, ut lux operum nostrorum hominibus luceat. Denique tanquam hostia et oblatio fideliter esurientibus in ira incendamur. Tenebrosam autem naturam atque invidam, principem tenebrarum, rectorem hujus mundi diabolum, qui de corporibus nostris certare satagit, custos noster angelus increpet, ut ex aereorum insidiatorum turba inviolati evadentes, et divino igne probati, aurum et argentum pretiosique lapides, permansura opera neque comburenda inveniamur: atque, ita irreprehensibilis conspectui tuo exhibiti, mercedem promissam colorum regnum consequamur, et in sanctis locis haereditatem, et justitiae coronam, atque omnino gloriae tuae possessionem. Primum autem sit nobis praemium humani generis

καὶ νὸν ἀνθρώπων· ὅτι παράδεισον ἡμῖν τὸ τῆς μαρτυρίας ἀνδείξας στάδιον ἀπολαυστικώτερον τῶν προγόνων τὴν ἐν αὐτῷ τρυφὴν χαρισάμενος· τῷ γὰρ ὠρίμῳ καρπῷ τῶν ἀρετῶν διὰ τῶν κινδύνων πλουσίως ἀγασθέντες, ἐπὶ καὶ οὐ μὴ θίγειν τῷ Ἀδὰμ συγκαχώρητο, τοῦ ἐλλοῦ τῆς ζωῆς ἐγευσάμεθα· καὶ εἰδομεν ὅτι Χριστὸς ὁ Κύριος, ὅτι τοὺς δερματίνους χιτῶνας ἐξεδυσάμεθα διαβραγέοντας ξίφει καὶ μάστιγι. Καὶ ἰδοὺ σοὶ τὸ ἀρχαῖον τῆς ἀνεπασχύντου γυμνώσεως κάλλος ἀμφιεσώμεθα, μηδὲν τοῦ πλοῦ καὶ τῆς φθορᾶς ἐπισυρόμενοι· λαβάνον, ὅτι τὸν θύον οὐ θολοῦς, ἀλλὰ νόμον συμπλοκῆς νενικήκαμεν, καὶ τὰ πρῶτα τοῖς δευτέροις κατώρθωται. Ὁ μὲν γὰρ συνεποδόθη καὶ πέπτωκεν, ἡμεῖς δὲ ἀνίστημεν καὶ ἀνωρθώθημεν εἰς ἀσφαλὲς τοῦ γένους προπύργον· διὰ σοῦ γὰρ οἱ ἀριθμῷ βραχείας καὶ ἀσθενείας ἡμεῖς περιεζωσάμεθα δύναμιν· οὐ γὰρ ἐν πληθεὶ τὸ κράτος σου, οὐδὲ ἡ δυναστεία σου ἐν ἰσχυροῖς· ἀλλὰ ταπεινῶν εἰς θεός, καὶ ἐλαττώων βοηθός· ἀνὴρ ὢν ἐπὶ οὐ τὴν ἀσίστον πέτραν τῆς ψυχῆς οἰκίαν θεμελιώσαντες, τὰς εἰδωλικὰς ἐπομβρίας, καὶ τὰ ποταμῶν συρρήξαντα τῆς ἀποστάσεως κύματα, καὶ τὰς ἐπιβουλὰς τῶν τῆς πονηρίας πνευμ. ἀνὴν ἀπεκρούσμεθα. Εἶτα καὶ τὴν ἀκανθοφόρον τῆς σαρκαὶ ἡμῶν γῆν τῇ τῶν ἐντολῶν ἐργασία νέωσαντες, καὶ τὰς ἐκροαῖς τῶν αἱμάτων τὸν ἐκ τῶν πόρων ἐν αὐτῇ καταβληθέντα σπόρον ἀρεῶσαντες, ἀντὶ τριβόλων εὐγνή μολώπων καρπὸν ἀντεβλάμεν εἰς πολύχου θέρους συλλογὴν πλεονάζοντα· ὃν οὐτε καύσων ξηραὶς τοῦ παλαιῶ παραπτώματος, οὐ πετεινὰ πνεύματα καταφάγεται, οὐτε μὴ ἀνασθαὶ συμπνέουσιν περιστάσεων. Καὶ νῦν οὐ κλήσαι τῶν τεκόντων ἐπὶ τὴν θυσίαν παρήχθημεν, ἀλλ' αὐτοκλήτοι πρὸς τὴν σφαγὴν ἀπηντήκαμεν, καθάπερ κρῖν τὸ σῶμα θύμα προσάγοντες, ὁ μμυαλωμένων ὀλοκαυτωμάτων λογιστῆς πότερόν τε καὶ ἐντελέστερον· καὶ προσδεχθείμεν σήμερον μεγίστη τις ὀλοκάρπωσης, καὶ τῆς ἐξέως ἀπολιμπάνηται. Μικρὰ γὰρ πᾶσα θυσία εἰς ὁσμὴν εὐωδίας, καὶ ἰλάχιστον πᾶν στέφαν εἰς ὀλοκαύτωσιν· ὁ δὲ φοβούμενος τὸν Κύριον, μέγας διακιντός.

λς· ε· Ἰερὺν ἡμεῖς ναὺν κατασκευάσον, ἔνδον φέρωντας θυμιατήριον, καὶ λυχνίαν, καὶ τράπεζαν, καὶ σκεῦη τοῦ ἁγιάσματος· ἵνα τὸ μὲν κατευθύνον ἐνώπιόν σου ἡ προσευχὴ ἡμῶν ὡς θυμίαμα· τῇ δὲ τὸ φῶς τῶν ἔργων ἡμῶν τοῖς ἀνθρώποις λάμψει· τῇ δὲ θυσίᾳ καὶ προσφορᾷ τοῖς πεινῶσιν πιστῶς προκαλούμεθα· τῇ γνωσθεὶ φύσει καὶ φθονηρᾷ, τῷ τοῦ σκότους ἀρχόντι καὶ κοσμοκράτορι διαβόλῳ περὶ τῶν ἡμετέρων σωμάτων διακρίνεσθαι σπεύδοντι, ὁ φρουρὸς ἡμῶν ἐπιτιμήσειεν ἀγγελος, ὡς ἂν τὸν ἐν τῷ ἄερι χῶρον ἐξ ἐνέδρας τῶν ἐπιβούλων καθαρῶς διερχόμενοι, καὶ τῷ πυρὶ τῷ θεῷ δοκιμαζόμενοι, χρυσοὶ καὶ ἄργυρος καὶ λίθοι τίμιοι διὰ τῶν μενόντων ἔργων καὶ μὴ κατακαυόμενων εὐρεθείμεν· καὶ οὕτως ἀμέμπτως τῷ σὺ προσώπῳ ἐμφανιζόμενοι, τὸν μισθὸν κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἀπολάβομεν βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ κλήρον ἐν τοῖς ἡγιασμένοις, καὶ τῆς δικαιοσύνης τὸν στέφανον, καὶ τὸ πάντοτε συνεῖναι

τῇ δόξῃ σου. Πρῶτον δὲ γέρας ἔστω ἡμῖν ἡ τοῦ γένους ἱσχυροσύνη καὶ ἐκτίκωσις· λύσον τὰ τῶν πεπεδημένων τοὺς σιμῶν τῆς ἀμαρτίας δεσμά, τοὺς ἀλαμπῆς ὀφθαλμοὺς τῇ ἀσεβείᾳ πηρωθέντας διανοίξον, τοὺς ἀπίστους κατεργασμένους ἀνθρώπους· ἡ κόνις ἡμῶν πᾶσαν ὥσπερ γοῦν τὴν δαιμονικὴν ἐξ ἀνθρώπων διασκεύει φάλαγγα· τοὺς ἡμετέροις ἰσχύρουν αἱ νόσοι τῶν ἀσθενῶν ξηραίνουσιν· τὰ σώματα, ψυχὰς ὡς φωτὸς νεφέλῃ ἐπισκιάσει· καὶ πᾶσιν ἐγγὺς τοῖς δὲ ἡμῶν ἐπικαλουμένοις σε γενέσθαι καταξίωσον, ἀδελφὸτα· ἐπίταξον τῇ καταιγίδι τῶν πειρασμῶν, καὶ οὕτως εἰς αὐρὰν ἀκούμενον, καὶ πρὸς λιμένα θαλήματος σου πάντας ὁδηγήθεισάν· μία γενέσθω ποίμνη τῇ ἐντολῇ τοῦ Πνεύματος ὑπὸ σοῦ ταττομένη ποιμένη Χριστοῦ, καὶ ὁ λαὸς σου ἐπὶ σοὶ εὐφρανθήσεται· καὶ, θεὲ λυτρωτὰ καὶ Κύριε τοῦ ἔλεους, ἔστωσαν οἱ πόδες σου ὁδοὶ σου.

λγ'. Καὶ πέραν αὐτοῖς λαβούσης τῆς προσευχῆς, ἐκ τῆς ἀνακρίσεως, καὶ πρὸς τὸ συνελεγεμένον πλήθος ἐπιστραφέντες οἱ γενναῖοι, μετὰ τῇ τῇ φωνῇ ἀνέβησαν· « Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ οἱ ἐν ὕμνῳ φερόμενοι τὸν θεόν, ὅμιν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ἐξῆλθεν· χάριτι ὅτε σῶσθε· καὶ γὰρ οἱ πατέρες ἡμεῖς, ἐγγὺς ἐγενήθητε ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ· τὸν καιρὸν συνεσθῆναι νομίζετε· βραχὺ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἡ προδεδωγμένα, καὶ σφαλερὰ ἡ δόξα, καὶ οἱ θλιβόντες ἐπληθύνθησαν, ἐχόμενά τε τριβίου τοῖς εὐδρομοῦσι σκάνδαλα τίθενται, καὶ κρύπτουσι παθῶν παγίδας οἱ ὑπερβάνοι θηρευταὶ καὶ τῆς κακίας προστάται. Μὴ προσκλῆτε τοὺς πόδας ἐπὶ τῷ αὐτῶν ὀλοθῆναι. Ἰδρῶτον δεῖ καὶ πόνων. Ἀγαπήτοι, ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσημύμενης περιπατήσατε· ἀσπίλον τὴν πίστιν τηρήσατε· τραχύτητι βίου τὸ λείον τῆς ἡδονῆς ἐπισυφύετε· ἡ γλῶσσα μελετάτω δικαιοσύνην, ὅλην τὴν ἡμέραν τὸν τοῦ κτιστοῦ ἐπαινον· ἡ ἀκοὴ ἐμπεφράχθω τοῖς ἀσέμνοις ἀκούσμασιν· παροικιοὶ ὄντες καὶ παρεπίδημοι, κατὰ τὴν θέλαν παραινέσιν, ἀπέχεσθε τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν αἰτινῶν στρατεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς. Παιδεία, ἐσχάτη ὥρα ἐστίν, πάντων τὸ τέλος ἡγγικεν· εἰ τις οὐκ ἐνεσημάνθη τῇ σφραγίδι τοῦ Πνεύματος, σημειωθήτω φῶτι τοῦ βαπτίσματος, καὶ τῷ ἀχράντῳ αἵματι τὰς νεφροὺς ἐπιγρίσει φιλίας, καὶ τοὺς σταθμοὺς τῶν αἰσθησῶν· οὐ γὰρ ἄλλως τὸν ὀλοθρευτὴν διαφεύξεταί. Μηδεὶς ἀπογνώτω τῆς σωτηρίας· τοὺς ἡμετέροις ἄνωσι θαρσύνετε· καλὸν ὑπόδειγμα πρόκειται τὰ ἡμέτερα τραύματα· μὴ γὰρ οὐχ ὁμοίως ὅμιν σαρκὶ συνδεέμεθα; μὴ οὐχὶ νεύροις τε καὶ ὀστέοις καθάπερ ὅμεις συνηρμόσθημεν, καὶ τὸν αὐτὸν ὅμιν αἶρα ἐσπασαμεν; Ἀλλ' εἰδότες ὅτι οὐκ ἔστιν αἵματι τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς, τὴν πολλὴν ἀθλῆσιν τῶν παθημάτων ἐρρωμένοι καὶ καρτερῶς ὑπερβίναμεν· καὶ μετὰ χαρᾶς τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑπεβίβαμεθα, καὶ τέλος πρὸς τὸν θάνατον, ὡς ὁρᾶτε, νεκροί, καθὼς καὶ ἡμεῖς Χριστοῦ τοῦ τὴν ἀμαρτίαν σταυρῷ καὶ πάθει κατακρίναντος.

λδ'. Τούτων εἰρημένων, τοὺς ἀθληταῖς ἐπιστάνας

A conversio et illuminatio : solve ligatorum peccati catenis captivitatem, obscuratos oculos et a falsa religione caecatos aperi, incredulitate prostratos erige : cinis noster cunctam diabolicam pulveris instar profliget a mundo phalangem : cruoribus nostris morbi aegrotorum exedantur : corpora animas, ut lucem nebula, subumbrent : omnibus adesce dignare qui te nostro ore invocant, Domine : impetra tentationum procellas, et fiat aura tranquilla, atque in portum voluntatis tuae cuncti deducantur : grex unus fiat virtute Spiritus a te pastori Christo subjectus, et populus tuus in te laetetur. Utique, Deus liberator et Domine misericors, sint oculi tui et B aures tuae ad servorum tuorum deprecationem patientes. »

ὀφθαλμοὶ σου καὶ τὰ ὠτά σου ἀνεργμένα εἰς τὴν τῶν

37. Hac oratione finita, humo surgentes atque ad circumstantem multitudinem conversi praeclassissimi martyres, magna voce clamaverunt : « Viri fratres, et qui ex vobis timetis Deum, vobis sermo salutis missus est, gratis salvati estis ; nam qui eratis longinqui, nunc per Christi sanguinem proximi estis : breve tempus esse putatote, arcum humanae vitae curriculum, fallacem viam : qui tribulant multiplicati sunt : opposita in itinere currentibus offendicula : cupiditatum laqueos celant superbi venatores, et malitiae antesignani. Ne pedes in ipsorum lubrica via ponatis. Sudare ac laborare oportet. Charissimi, sicut in die honeste ambulate : immaculatam fidem servate : vitae asperitatem suavitate voluptatis coercete : lingua medietur justitiam, tota die Creatoris laudem : auris obtineatur adversus turpem auditionem : peregrini et hospites cum sitis, juxta divinum monitum, abstinete vos a carnalibus cupiditatibus, quae militent adversus animam. Filiioli, extrema hora est, omnium finis appropinquavit : si quis non est signatus sigillo Spiritus, signetur luce baptismi, et immaculato sanguine mentale limen inungat, et sensuum postes, neque enim aliter exterminatorem effugiet. Nemo de salute desperet : ex certaminibus nostris fiduciam sumite : pulchro vobis exemplo vulnera nostra sunt. Nonne enim aequo ac vos carne vestiti sumus ? Nonne nervis ossibusque uti vos compacti, atque eundem aerem spiramus ? Attamen cum sciamus non esse condignas passiones hujus temporis ad futuram gloriam quam revelabitur in nobis, gravem hanc cruciatum luctum fortiter constanterque sustinimus, et cum gaudio rapinam bonorum nostrorum perpassi sumus ; et denique ad necem, ut videtis, alacriter pergimus. Imitatores ergo nostri estote, sicuti nos quoque Christi, qui peccatum cruce et passione proseripsit. »

38. His dictis, astantes martyribus carnaliter

* Rom. viii, 18. * I Cor. iv, 16.

acuebant invicem ad demandati supplicii consumptionem, victoresque heroas perurgebant, qui sane alacriter cadendos se obtulerunt: atque alii igne consumpti sunt, alii laqueo mortem pertulerunt, alios gladius jugulavit, alios maris abyssus excepit, alii ferarum dentibus contriti sunt, alios fames exanimavit, alii serris dissecabantur, alii molendinis elidebantur: cuncti denique mortem in Domino praecipitantes quieverunt.

39. O sanctae animae! O sacra corpora! O pretiosum ac divinum donarium auro ac topazio aestimabilius! O Christi hospitia, Spiritus habitacula, virtutum vasa! O illa elementa, ex quibus materiam corporis in nativitate habuistis, certe denuo quid vestrum est recuperabilis, post hujus compositi discretionem, sanctificata per mercedis receptionem! O beata multitudo, et splendor multiplex una velut in anima fulgens! Quibus vos, o supra naturae vires victores, triumphalibus praecentis celebrabimus? Quibus memoriae aeternae tropaeis, vel quibus immortaliter virentibus ex psalmis, hymnis, canticisque spiritualibus, magnifice vos coronis praecingemus? Vos honorem parentibus ex Evangelii norma reddidistis: vestris enim passionibus progenitorum turpitudinem obtegentes, dedecore patres liberavistis, et gaudium loco luctus humanae naturae conciliastis. Vos terram in caelum convertistis, qui estis tanquam oriens serenus, mane justitiae, stellae in omni loco lucentes, qui nimirum gressus vestros in recta praeceptorum semita movetis. Non pater lamentans, non mater capillos vellens, non liberi ejulantes, non cognati plorantes, non amici gementes constantiam vestram molli-verunt. Non solum enim cum persecutoribus, verum etiam cum ipsa natura pugnastis, vicistisque invictam illam, quae et feras et venenatorum serpentium aevitiam ad misericordiam fleclit: naturam, inquam, quae tyrannice in animantibus eminet, insita vi pollens, quam semper et ubique necessario retinet. Attamen vos cognationem inter vos mutuam effecistis communi passionum vinculo colligatam; miramque concretionem fecistis, sanguinem sanguini miscentes cruciatuum communione. Non opum, non felicitatis amor vestrum erga Deum amorem debilitavit: pro auro vobis fuit fidei probitas; pro copia opum, spiritus humilitatis: et Christi opprobrium majore in pretio habuistis, quam mundanos thesauros: namque ad mercedem respexistis, gnari scilicet vos meliorem habere et perennem in caelis substantiam: vobis gloriae jactatio, dedecus pro Christo: alacritas, cordis contritio: deliciarum saturitas, continentia fuit: pulchritudo corporis a vobis creditur, cupiditatum mortificatio: virium instar, charitas in infirmitate et consummatio.

40. Vos brevi hora majorem, quam vocati illi patriarchae, laborem in vinea pertulistis: nam ve-

A οἱ δὴ μισοὶ παρῆλθον ἀλλήλους πρὸς τὴν τῶν ἐγκα-
λευσθέντων τελείωσιν, καὶ τοὺς νικηφόρους κατε-
ήπειγον· οἱ δὲ πρὸς τὴν σφαγὴν προθύμως ὑπέ-
κυψαν (11)· καὶ οἱ μὲν περὶ ἀνθρώπων κατηναλώθη-
σαν, οἱ δὲ βρόχῳ τὸν φόνον ὑπέμειναν· καὶ τοὺς μὲν
τὸ ξίφος διεχειρίσατο, τοὺς δὲ βυθὸς θαλάσσης ἐδί-
ξατο· καὶ οἱ μὲν θηρῶν ὀδοῦσιν ἠλέσθησαν, τοὺς δὲ
λιμὸς πολὺς ἀπηγγόνισεν· καὶ οἱ μὲν ἐπερίσθησαν,
οἱ δὲ κατελεύσθησαν· καὶ πάντες τὴν ζωὴν ἐκλεξά-
μενοι τὸν ἐν Κυρίῳ θάνατον ἀνεπαύσαντο.

λθ'. Ὁ ψυχῶν ἱερῶν! Ὁ σωμάτων ἑταγῶν! Ὁ
πολυτελεῖς καὶ θεῶν ἀνάθημα τιμηθὲν ὑπὲρ χρυσοῦ
τε καὶ τοπάζιον! Ὁ Χριστοῦ καταγύγια, καὶ κατε-
κητήρια Πνεύματος, καὶ δοχεῖα τῶν ἀρετῶν! Ὁ
στοιχείων ἐκείνων ἐξ ὧν συνεπάγηται καθ' ὃν καιρὸν
ἐγενήθητε τὴν ὕλην τοῦ σώματος, καὶ αὖθις ἀνα-
λαβόντων τὰ οἰκτεῖα μετὰ τὴν τῶν συνεσθέντων ἀνέ-
κρισιν, καὶ ἀγασθέντων τῇ μεταλήψει τῆς ἀντιδω-
σεως! Ὁ μακαρία πληθὺς καὶ πολυφύωτος αὐτῇ μετὰ
ψυχῇ καταστράπτουσα! Ποιοὺς ὑμᾶς, νικηταί, θριάμ-
βοις ὑπὲρ φύσιν ἀνδρῶν ἀνταγωνίζομεν; Ποιοὺς τροπαίοις ἀντεπλήστοις τοῖς ἀμαρτάνοις ἐκ
ψαλμῶν καὶ ὕμνων καὶ ψῶδων πνευματικῶν στα-
φάνοις ὑμᾶς πολυτελεῖς ἀναδείξομεν; Ὑμεῖς τιμῇ
τοῖς γονεῦσιν εὐαγγελικῶς ἀπενείματε· τοὺς γὰρ
πάθεσιν ὁμῶν τὴν προπατορικὴν αἰσχύνην ἐπιτελέ-
ψαντες, τοῦ ὀνειδικοῦ τοῦς τεκνόντας ἡλευθερώσατε, καὶ
χαρὰς ἀντὶ λύπης τῇ φύσει κατέσπευτε πρόξενοι. Ὑμεῖς
τὴν γῆν οὐρανίσαστε, φανέντες ἀνατολῇ τις ἀσκότιστος,
καὶ δρόσος δικαιοσύνης, καὶ ἀστέρες κατὰ πάντα τόπον
ἐκλάμποντες, στηριγμοὺς ἐπὶ τῆς ἀπλανοῦς τῶν ἱν-
τῶν τῆς πορείας ποιοῦμενοι. Οὐ πατὴρ κακίων, οὐ μή-
τηρ κόρας σπαράττουσα, καὶ παῖδες κλαυμυρίζουσα,
καὶ συγγενεῖς θρηγνύοντες, καὶ φίλοι στενάζοντες,
ἐμάλαξαν ὁμῶν τὴν στερότητα· πρὸς γὰρ τοὺς ἑω-
κταῖς, ἔτι καὶ πρὸς φύσιν ἐπολεμήσατε, καὶ νικη-
κατε τὴν ἀήτητον, ἣ καὶ θῆρας ἐκαμψεν πρὸς συμ-
πάθειαν, καὶ ἰοδῶλον ἐρπετῶν ἀγριότητα· πάντων
γὰρ ζῶων τυραννικῶς ὑπερίσταται, τῷ ἐντεθῆναι
νόμῳ κρατοῦσα, καὶ τοῦτον ἀναγκαιῶς φυλάττουσα
μέχρι παντός ἀπαράβατον. Ἀλλ' ὑμεῖς γένος ἀλλή-
λοις κατέσπευτε τῷ κοινῷ τῶν παθημάτων δεσμῷ, καὶ
παράδοξον ἐ[π]ιγράσασθε σύγκρασιν αἵμα μίξαντες αἵ-
ματι τῇ ἀγχιστεῖα τῶν αἰκισμῶν. Οὐ χρημάτων
ὁμῶν, οὐκ εὐδαιμονίας πόθος τὴν πρὸς θεὸν ἀγάπην
ἡμαρῶσεων· χρυσοὺς γὰρ ὑμῖν, τῆς πίστεως τὸ δοκι-
μιον· πλοῦτου περιουσία, τὸ πνεῦμα τῆς ταπεινώ-
σεως· μερίζοντα πλοῦτον ἡγήσθε τῶν κοσμικῶν
θησαυρῶν, τὸν ὀνειδικὸν τοῦ Χριστοῦ· εἰς τὴν
μισθαποδοσίαν γὰρ ἀπεβλέπετε, γινώσκοντες ἔχειν
ἐαυτοὺς κρείσσονα ὑπαρξῆν ἐν οὐρανοῖς καὶ μένουσαν·
γαυρίαμα δόξης ὑμῖν, ἀτιμία διὰ Χριστόν· ἐδεξία,
καρδία συντετριμμένη· τρυφή πρὸς κόρον, ἐγκρά-
τεια· κάλλος σώματος, ἡ νέκρωσις τῶν παθῶν·
ἰσχυρὸς, ἡ ἐν ἀσθενείᾳ χάρις καὶ τελείωσις.

μ'. Ὑμεῖς τῶν εἰς τὸν ἀμπελῶνα κληθέντων προ-
γόνων ἐν βραχεὶ καιρῷ μερίζοντα τὴν κάματον εἰσπνέ-
τε.

(11) Conf. specimen ethnicae in infligendis suppliciis crudelitatis apud Latinum poema vol. II Herculan.

κατὰ
ἐδελχόν
ἡδελ
φυγῶν
τὸν ἔν
ξύλων
οὐτ
ἡδελ
ριον
ἀγῶνα
ἀληθεῖ
τῇ ἐκ
στον
προαι
ἀνταρ
τολήν
ἀνταρ
τὰ ὑμ
σῶμα
ζῶν
ἡδελ
καὶ σχ
μενοι,
πονο
παιρα
ἐκείν
ὁπρ
χάρι
ἐάν
σκιὰ
γῆν
κατε
ἐν τῷ
τοῖς
ὄψε
του
Ἀρ
στοῦ
ἀλλ'
ἀσθε
σας
τῇ
ἡσοῦ
Σιμου
μητρ
οὐ πρ
ἀθά
τῷ
δυνά
τιν
ἀνδρ
ἐφ'
πύλ
ἐπιδ
τικοῖ
πρὸ

κατε· καὶ γὰρ ὑπὲρ τὸν προπάτορα διὰ τῶν ἔργων ἰδειχθῆτε· Χριστοῦ γὰρ τὰς ἐντολάς ἡγήσασθε. Τῆς ἁβελ θυσίας ὄντων ἱερῶτατον ἀνηνέγκατε, τὸ τῶν ψυχῶν ὀλοκαύτωμα· κέντεσθαι πρὸς ἀφθαρσίαν ὑπὲρ τὸν Ἐνὺχ μετετέθητε· κίβωτον ἑαυτοὺς ἐξ ἀσέπτων ξύλων τῶν ἀρετῶν κραταίωτεραν τῆς Νῶε κατασκευάσατε, δι' ἧς τοῦ τῶν εἰδύλων πνιγμοῦ διεσώθητε· Ἀβραὰμ ἐν τύπῳ καὶ σκιά τῇ τῆς Τριάδος μυστήριον κατενόησεν, ὑμεῖς δὲ τοὺς ὑπὲρ τῆς Τριάδος ἁγῶνας ἀναδειξάμενοι μεγαλοφρονῆταί τοι κήρυκες τῆς ἀληθείας γεγόνατε· ὑπὲρ τὸν Ἰσαὰκ ἐκάλιεσθῆθητε, τῇ ἑαυτῶν σφαγῇ τὴν θυσίαν τελείσαντες· τὴν ἀπλαστον ἀνατροφὴν Ἰακώβ τῷ ἀπανουργεῦ τῆς προαιρέσεως παραλλάξαντες· τῷ τῆς περιστερᾶς ἀκαταίψ τὴν περὶ τὸ καλὸν ὅμω ἐξῆν κατὰ τὴν ἐντολὴν ὁμῶσαι· καὶ οἰκίαν περιφανῆ τὴν Ἐκκλησίαν ἀνοικίσαντες, βρώματα τῷ Πατρὶ Θεῷ προσηγάγετε τὰ ὑμῖν τραύματα, καθάπερ ἔριπον σφάζαντες τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως, παρ' οὗ καὶ τὴν εὐλογίαν, ζωὴν εἰς τοῦ αἰῶνος, εἰλήφατε· σωφροσύνην τὸν Ἰωσήφ παρήλασατε, τὴν ἀόλαστον ἐν πράγμασι τε καὶ σήμασι τῶν ψευδυνύμων θεῶν δόξαν ἀποσεισάμενοι, καὶ τὸν περιειμένον χιτῶνα τὸ σῶμα τοῖς πορνικοῖς τὸν νοῦν τυράννοις ἀπεκδυσάμενοι· τοὺς πειρασμούς Ἰὼβ διηνεγήσατε, καὶ τὸ μεῖζον ἢ κατ' ἐκείνῳ μέχρι θανάτου πρὸς τὰ θειὰ καρτερήσαντες· ὑπὲρ τὸ Μωϋσῆως ἰδοξάσθητε πρόσσωπον, τὸν τῆς χάριτος καὶ ἀληθείας νόμον καὶ δεξάμενοι καὶ φυλάξαντες, καὶ τὴν φωνὴν καὶ ἐρυθρὰν τῆς ἐτεροβηρύσκιας ἀδρόχους ποσὶ διαπεράσαντες ὁδῶσαν, τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλὴμ καταλάβετε· πρότερον πολλοὺς σημειοὶ καὶ τέρασιν ἐν τῷ ἐρήμῳ βίωσθε εὐσεβίας, τὴν ἑαυτῶν ἰσχὺν τοῖς ἐναντίοις γνωρίσαντες, καὶ τὸ τῶν δακνόντων θρῶν καὶ τὴν πτέρυν τηρούντων θράσος, διὰ θανάτου καταπατήσαντες καὶ νεκρώσαντες· ἀντὶ τῆς Ἀαρὼν χειροποιήτου στολῆς, τὴν δικαιοσύνην Χριστοῦ ἱεροπρεπῶς ἐνεδύσαθε· καὶ οὐκ ἄμυνον αἵμασιν, ἀλλ' οἰκίαις τὸν λαὸν ἐκαθήρατε· τὰ ταῖχ' αὐτῶν ἀσπεδῶν καὶ τοῦ Ἐχθροῦ τὰς πόλεις, τὰς λάλους γλώσσας καὶ ἀντιθέτους, καὶ τὴν καταργουμένην σοφίαν, τῇ σάλπιγγι τῶν ὑμετέρων δογμάτων καθέλιπε· τῆς Ἱησοῦ στρατηγίας ἐπιφανέστεροι ἰδειχθῆτε· καὶ Σιμουλὴ ἱερῶτεροι, καὶ λίαν θεοπρεπῶς· οὐ γὰρ ὑπὸ μητρὸς, ἀλλ' ὑφ' ἑαυτῶν Θεῷ προσηγέθητε, δοθέντες οὐ πρὸς ζωὴν ἀλλὰ θάνατον, ἵνα ζήσητε ζωὴν τὴν ἀθάνατον· τὸν νοητὸν Γολιάθ, οὐχ ὡς Δαβὶδ σφενδόνῃ, τῷ δὲ παρὰ ἀνθρώπων ἀποδοκιμασθέντι λίθῳ Χριστῷ καταβέβατε· καὶ τοῖς κινδύνους τὴν κεφαλὴν τοῦ θυνάστου συνθλάσαντες δράκοντος, οὕτω καθάπερ τινὲς νικηφόροι θριαμβευταὶ μεγάλοι σταφθέντες ἀνδραγαθημασιν, ὑπὲρ τὸν Ἥλιου δρόμον καὶ τὴν ἐφ' ἄρματος εἰς ὕψος ἀνάλψιν, τῶν οὐρανῶν τὰς πύλας διεληλύθατε, κωφότερόν τε καὶ εὐστατέστερον, ἐπιτίφριον ταῖς ἀρεταῖς ἀναγόμενοι, καὶ τοῖς ἀθλητικοῖς ἐποχοῦμενοι κατορθώμασι· καὶ νῦν μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων πρὸ τῆς ἀληθινῆς σκηνῆς συγχορεύεσθε (12).

(12) Ergo sancti homines gloria cœlesti fruuntur statim post obitum, non expectato, ut nunc volant schismatici Græci, universali iudicio.

A stirum primum progenitorem operibus superastis; Christi enim mandata observastis. Multo sanctius quam Abel sacrificii donum obtulistis, animarum nempe vestrarum holocaustum: ideoque ad immortalitatem potiorum quam Henoch translatis estis, arca vobis ex imputribilibus virtutum lignis validiore, quam illa Noachi, fabricata, qua vecti ab idolorum suffocatione evasisitis. Abraham in typo et umbra mysterium Trinitatis agnovit; vos autem dum pro Trinitate certamina suscepistis, clamosissimi veritatis præcones facti estis. Melius quam Isaac sacrificium obtulistis, qui vestra cæde rem sacram fecistis. Simplicem Jacobi vitam, sinceritate propositi superastis. Columbarum innocentie, vestram vite optime conditionem juxta præceptum, assimilastis; domumque illustrem ecclesiam ædificantes, convivium Patri Deo exhibuistis, vestra scilicet vulnera, hædum quodammodo humilitatis vestrae corpus maciantes: quamobrem et a Deo benedictionem, id est vitam æternam, recepistis. Continentia Josephum vicistis, qui protervam actibus et figuris falsorum deorum doctrinam repulistis, et circumjectam ipsam vestem, corpus, scilicet, fornicariis corruptæ mentis tyrannis remisistis. Porro et Jobi tentationes tolerastis, quodque illo majus est, ad necem usque adversus cruciatus durantes. Majore quam Moyses honore affecti fuistis, qui gratie veritatisque legem accepistis atque observastis, et rubrum sanguine idololatriæ mare siccis pedibus permearantes, ad promissionis regionem, coelestem Jerusalem, pervenistis: antea tamen signis multis atque miraculis in eremo, id est, in religiosa vita, vires vestras hostibus comprobantes, et serpentium morsui intentorum calcaneoque insidantium audaciam, morte vestra calcastis et exstinxistis. Pro manufacta Aaronis stola, Christi justitiam ut sanctos decet induistis; neque sanguine agnorum, sed proprio populum emundastis. Impiorum mœnia, et hostis urbes, garrulas nempe linguas atque adversarias, et vanam sapientiam tuba vestrorum dogmatum excidistis, et duce Josue clariores evasisitis. Tum etiam Samuele sanctiores, et Del ministerio aptiores: non enim mater sed vosmetipsi Deo obtulistis, haud ad vitam, sed ad mortem traditi, ut in æterna vita vivatis. Intellectualem Goliath non ut David funda, sed reprobo ab hominibus lapide Christo prostrastis. Vestrisque periculis, caput dominantis draconis conterentes, sic demum ut victoriosi triumphatores magnis facinoribus coronati, sublimiore quam Elias cursu, ejusque in curru sedentis ascensione, cœlorum januas intrastis facilius atque stabilius, virtutum curribus nixi, factisque fortibus vecti; et nunc demum cum innumero angelorum choro, et primogenitorum cœtu ante verum tabernaculum choreas ducitis.

41. Hinc accidit, ut fratribus quoque vestris A splendoris vestri partem impartiamini quem ex intellectuali luce hauritis. Etenim universo humano generi præpositi estis, tanquam animarum tutores, corporum medici, fidei columna, sacerdoti consummatio, peccatorum remissio, Ecclesiarum fundamentum et fulcrum, morborum remedium, viatorum requies, navigantium gubernaculum, indigentium suppetiæ, pugnantium subsidium, cadentium erectio, dolentium recreatio, errantium duces, recte incedentium præsidium, mœstorum solatium, omnium potens auxilium et firmæ spei tutamen.

42. Nos vero, o sacrum audientium ovile, si digne martyres honorare decrevimus, paria his certamina suscipiamus, cupiditatum illecebris resistamus, lacrymarum scatebras seu sanguinis rivulos effundamus. Jejunium corpus vexet, et materiæ crassitiem exprimat. Vitiorum flamma opprimatur inextinguibili bonorum actuum lampade. Impietatis ac peccati tyrannidem ancipiti recte doctrinæ gladio veræque fidei armis succidamus, neque labia nostra a prædicanda Dei justa lege prohibeamus; ita ut omni tempore certamina martyrum imitantes, paria præmia consequamur.

43. Hæc vobis, tanquam ex infirmorum nostrorum rubeto quodam sermonum enata dona obtulimus, o intellectualis cultus sacerdotes, Christi hæredes, divina luminaria, popule eximie, inclyti martyres. His utinam precibus annuat, vilemque laboris nostri fructum recipiat! haud ex dignitate vestra, sed ex nostris viribus opellam hanc æstimantes, quam non sine vultus sudore vobis composuimus. Neque enim salis docti sumus, neque tanto ingenio præditi, quanto opus est ad talia facta vel dicta prædicanda. Alioqui et ignavi sumus, et ad utiliora quæque torpentes semper et somnulosi. Sed tamen voluntati laborem sociavimus, artis accuratæ defectum diligenti studio suppletes. Vos peccatorum limum nobis abstergite, et illas sæculenti veluti vini malas reliquias et colluviem, quam immundum hoc et amarum sæculum secum fert situque fovet. Quod autem vitæ nobis superest, per dextera atque sinistra justitiæ arma bene regatur, quietumque nobis et suave servetur. Cum autem hinc digrediemur et his tumultibus evademus, a communi iudice inter salvos connumeremur, atque hanc humilis doni nostri remunerationem consequamur, in ipso Christo Domino nostro, cui honor cum Patre et sancto Spiritu, nunc et semper et per sæcula sæculorum. Amen.

(15) Hæc contra hæreticos nostrorum temporum, qui sanctorum invocationem Catholicis crimini

μα. Αὐτὸ καὶ τοῖς ὁμογενέσιν ὑμῖν ἐξεγένετο τῆς αὐτῶν μεταδιδόναι λαμπρότητος, σπῶσιν ἐκ τοῦ τῆς νοητῆς πηγῆς ἀπαυγασματος· καὶ γὰρ κοινῇ τῷ γένει κατέστητε ψυχῶν ἐπιμεληταὶ (13), σωμάτων θεραπευταὶ, πίστεως χρηεῖς, ἱερωσύνης τελειώσις, ἁμαρτιῶν ἀπολύτρωσις, ἐκκλησιῶν θεμελίος τε καὶ στήριγμα, τῶν νόσων κάθαρσις, ὁδοιπορούντων ἀνάπαυσις, πλεόντων κυβερνήσις, ἐπικουρία τῶν θεομένων, ἀγωνιστῶν συμμαχία, πιπτόντων ἀνδρόθωσις, ὀδυνομένων ἀνάκτῃσις, ὀλγία πεπλανημένων, εὐθυπορούντων ἔρεισμα, τῶν λυπουμένων παράκλησις, πάντων βοηθία καρτερὰ καὶ βεβαία ἐλπίδος ἀσφάλεια.

μβ. Ἡμεῖς δὲ, ὧ ποίμνιον ἱερὸν, εἰ τιμᾶν ἀξίως τοὺς ἀθλητὰς διεγνώκαμεν, κοινονοῖ τῶν μαρτυρικῶν ἀγῶνων γενώμεθα, παθητοῖς πάθεσιν ἀντιστήσωμεν, θαρρύνοντες ὡς αἱμάτων ὀχέτοδς ἀποστάζωμεν. Νηστεία βασανίζτω τὸ σῶμα, καὶ τῇ τῆς ὕλης τηξάτω παχύτητα. Ἡ τῶν παθῶν ἀποσιφωθεῖν φλέξ ταῖς ἀσέβειαις τῆς εὐπορίας λαμπρότης. Τὴν τυραννίδα τῆς ἀσεβείας καὶ ἁμαρτίας ἐκκόψωμεν τῇ διστόμῳ τοῦ ὀρθοῦ λόγου μαχαίρᾳ, καὶ τοῖς ὅπλοις τῆς εὐσεβείας, τὰ χεῖλη ὑμῶν μὴ καλλίσοντες τοῦ τὴν θέαν δικαιοσύνην εὐαγγελίζεσθαι· ὥς ἂν ἐν χρόνῳ παντὶ τοῖς τῶν μαρτύρων ἀδελφοῖς μιμούμενοι, τῶν ἰσῶν γερῶν ἐπιτύχωμεν.

μγ. Ταῦτα ὑμῖν ὡς ἐξ ἀκαθῶν τῶν ἀσθενῶν ἡμῶν λόγων οἷά τινα προκίφαντα δῶρα προσενηνόκαμεν, ὧ μύσται τῆς νοητῆς λατρείας, καὶ κληρονόμοι Χριστοῦ, καὶ φωτὰ θεία, καὶ λαὸς περιούσιος, καὶ μαρτυρεὶς εὐκλεεῖς· τοῖς ἡμῖν ἐπινειούρις καὶ δέχοιθε τὸν εὐδαίῃ τῆς ἡμετέρας γηπονίας καρπὸν, μὴ τῷ κατ' ἀξίαν τῇ δὲ δυνάμει μετροῦντες ἡμῶν τὴν ἐγχείρησιν, ὃν ἰδῶσι μὲν προσώπου συνεκομίσαμεν. Οὐ γὰρ ἀκριβεῖς ἡμεῖς ἐπιστήμονες, οὐδ' εὐφῶς ἔχοντες πρὸς τὴν τῶν τοιοῦτων ἔργων ἡ λόγων ἐπιδειξίν· ἄλλως, καὶ ὀκνηροὶ τινες ὄντες, καὶ πρὸς αὐτὰ γε τὰ λίαν ὠφέλιμα βραθυμούντες ἀεὶ καὶ καθύδοντες. Πόθῳ δὲ πόνον συνεκεράσαμεν· τῷ πρὸς τὴν ἐντεχνον ἐπιμέλειαν σκάζοντι, τὸ περὶ τὴν σπουδὴν ὑποστηρίξαντες πρόθυμον. Καὶ τῶν μὲν πταισμάτων τὴν ὅλν ἡμῖν ἐκκαθάροιτε τῷ ἀκωνύτῳ τρυγίᾳ τῶν κακῶν πλεονάζουσιν, ἣν ὑπέστησέ τε καὶ ὀπιστάθη· σὲ βίος θολερός· τε καὶ ἀποτόξ. Τὸ δὲ λείψανον ἡμῶν τῆς ζωῆς διὰ τῶν ὅπλων ἀδικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν εὐδοκῶν καὶ τηρηθεῖν φθίσιν ἡμῖν καὶ εὐάρεστον. Καὶ μετὰ τὴν ἐνταῦθεν ἀποδημίαν καὶ τὴν τῶν θορύβων ἀπαλλαγὴν, ὑπὸ τοῦ κοινοῦ κριτοῦ τοῖς σκευόμενοις ἀριθμηθῆμεν, καὶ ταύτην λάβοιμεν τῆς τοῦ μετρίου τῶδε δώρου προσαγωγῆς τὴν ἀντίδοσιν· ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

dant; intercessionem ipsorum apud Deum, et benedictio hominibus sæpe collata negant.

ΔΙΑΛΕΚΤΟΙ

ΦΩΤΕΙΝΟΥ ΜΑΝΙΧΑΙΟΥ ΚΑΙ ΠΑΥΛΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ.

DISPUTATIONES

PHOTINI MANICHÆI CUM PAULO CHRISTIANO.

(Mss. Bibliotheca nova Patrum, IV, n. 79.)

MONITUM.

Subtiles aliquot contra Manichæos disputationes, a me in præco bibliothecæ Vaticanæ codice compertas, exhibeo, quas etiam Latinitate donavi. Quoniam vero hi dialogi dicuntur in titulo habiti Judentibus Justinio et Justiniano Augustis, annum quoque adamussim tenemus tractatus hujus, nempe Christi DXXVII. Etiam hoc anno, mense Aprili, Justinus senior Augustum creavit Justinianum, qui proximo mense sextili solus imperium cepit tenere, mortuo Justinio. Tantæ itaque antiquitatis scripto nolui diutius Græcas litteras et orthodoxam religionem fraudare.

ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ ΠΡΩΤΗ.

Περὶ πίστεως τῶν ψυχῶν.

Καλεῖται τῶν δύο δεσποτῶν Φλαβίου Ίουστίνου, καὶ Ίουστινιανοῦ, τῶν αἰωνίων αὐγούστων, ἐκινήθη ἡ διάλεκτος Φωτεινοῦ Μανιχαίου καὶ Παύλου τοῦ Πέρσου τοῦ Χριστιανοῦ, ἐπὶ τοῦ ἐνδοξοτάτου Θεοδώρου τοῦ ἐπάρχου. Διάλεκτος ἐγένετο περὶ Μανιχαϊκῆς τε καὶ Χριστιανικῆς δόξης· ὡν δι' ὃ μὲν τῆς Μανιχαϊκῆς δόξης προσιτάμενος ἀνὴρ τις τῆς θρησκείας ἐκείνης διδάσκαλος, τῆς δὲ Χριστιανικῆς ἑτερος· ἡ δὲ διάλεκτος οὕτω πως ἐκινήθη.

ΜΑΝΙΧΑΙΟΣ. Ἐπειδὴ ἐμοὶ καὶ σοὶ ὡμολόγηται εἶναι ψυχὰς ταύτας λογικάς τε καὶ νοεράς, πόθεν ἄρα τὴν ὑπαρξίν αὐταὶ ἔχουσιν; ἐκ τῆς θείας οὐσίας, ἢ καὶ αὐτὴ παρ' ἡμῶν ὡμολόγηται, ἢ ἐτέρωθεν πόθεν; ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ. Κατὰ τὴν τῶν Χριστιανῶν δόξαν ἐρωτᾷς νῦν πόθεν αἱ ψυχαὶ ἔχουσι τὴν οὐκείαν ὑπαρξίν, ἢ ἐτέρως πῶς; Μ. Ὅπως οὖν βούλει· λέγε πόθεν εἰσὶν αἱ ψυχαὶ. Χ. Τὸ πόθεν καὶ τὸ ἐκ τίνος, πλεοναχῶς νεώτεται παρ' ἐμοὶ· καὶ γὰρ ὡς ἐξ ὑποκειμένου, καὶ ὡς ὑπὸ τοῦ ποιούντος, καὶ ἄλλως ἐκλαμβάνεται· τὰ δὲ πολλαχῶς λεγόμενα, χρὴ σαφηνίζειν· εἰπέ τοίνυν σημασίαν τὸ πόθεν, καὶ τὸ ἐκ, ἐκ τῆς θείας οὐσίας; ἐξελητηπαί σοι; Μ. Ὡς ἐξ ὑποκειμένου. Χ. Ὡς ἐξ ὑποκειμένου αἱ ψυχαὶ, οὔτε ἐκ τῆς θείας οὐσίας οὔτε ἄλλοθεν πόθεν εἰσιν. Μ. Ἀλλ' [εἰ] ὡς ἐκ τίνος, ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰσιν αἱ ψυχαὶ; Χ. Ὡς ἐκ τοῦ δημιουργήσαντος, τουτέστιν ὑπὸ τοῦ δημιουργήσαντος· ἔσται γὰρ κατα-

DISPUTATIO PRIMA.

De animarum creatione.

Jussu duorum dominorum Flavii Justinī et Justiniani, semper angustorum, commota est disputatio Photii Manichæi cum Paulo Persa Christiano, sub illustrissimo præside Theodoro. Disputatio versata est circa Manichaicum et Christianum dogma: erat autem Manichaici dogmatis patronus vir quidam ejus sectæ magister; Christiani autem alter e-nominatis. Ergo disputatio ita commota fuit:

MANICHÆUS. Quandoquidem mihi tecum convenit, animas esse rationales et intellectuales, unde nam ipsæ naturam suam sortiuntur? ex substantiæ divinæ, quoniam et hanc nos esse confitemur, an aliunde? CHRISTIANUS. Utrum secundum Christianorum sententiam nunc rogas unde animæ suam habeant substantiam, an alio sensu? M. Utrumlibet. Dic ergo unde sint animæ. Ch. Vocabula unde et ex quo, multifariam a me intelliguntur. Vel enim tanquam ex subjecto, vel tanquam ex eo qui facit, vel etiam aliter a me hæc vocabula accipiuntur. Quæ autem varium habent significatum, ea declaranda sunt. Dic ergo significatum vocum unde et ex an de divina substantia intelligas? M. Ex subjecto intelligo. Ch. Animæ tanquam ex subjecto neque ex divina substantia, neque aliunde sunt. M. Verum si tanquam ex aliquo, num ex Deo sunt animæ? Ch. Nempe tanquam ex Creatore, id

est a Creatore. Erit enim abusive particula *ex loco* a. M. Videris mihi, ex non exstantibus animas a Deo facias dicere. Ch. Recte intellexisti, quod nondum dixeram, sed tamen profitebar. M. Nec vulgaris consuetudo, nec recta ratio fassa est unquam vel fatebitur, quidquam fieri ex nihilo posse. Ch. Humane mentis ratio, et communis consuetudo, ex iis quæ apud nos accidunt, regulam capit. Temet itaque interroga, quamnam de Deo sententiam teneas, utrum is pari gradu sit cum hominibus, an impari, an etiam inferiore? M. Neque æqualem hominibus Deum dico, nec deteriolem, imo vero prorsus maiorem. Ch. Quid te igitur movet, ut neges fieri aliquid posse ex nihilo? M. Quia nihil hac ratione effectum cernitur. Ch. Apud quos, oro? M. Apud nos homines. Ch. Atqui cum non existimes Deum esse pari gradu ac homines, cur Dei res conaris pares humanis demonstrare? M. Et ubi nam ego id egi? Ch. In eo quod dicis, nullam rem fieri posse ex nihilo a Deo, sicuti ne ab hominibus quidem.

M. Nescio qua malitia sermones effutis; ego vero scio, quod etiam a maioribus nostris accepi, et constanter retineo, nihil scilicet ex non exstantibus fieri unquam potuisse. Nam si quid fiat ex non exstantibus, idem in nihilum pariter dissolvitur. Quidquid enim ex aliquo fit, in id unde prodiiit resolvendum est. Ch. Ergo non quia ex non exstantibus nihil fieri possit, vim capit sententia tua. Quod autem ex nihilo ortum, non resolvendum sit in nihilum, non absurde timetur. Nam si ex ipsa nihili natura nihil prorsus gignitur; verum id efficitur a Creatoris potentia, quæ et producere valet, et perseverantiam quoque productio largiri; sequitur ut quemadmodum productio, non supæ natura sed voluntate producentis contigit, ita rerum factarum perseverantia, non natura sed eadem facientis voluntate conservetur. Alioqui vero unde didicisti, id quod ex nihilo provenerit, resolvi in nihilum debere, cum nihil, ut tu opinaris, ex nihilo unquam sit ortum, neque in nihilum resolutum? M. Didici hoc ex ea quod quæ ex subjecto fiunt, in idem resolvi solent. Ch. Si ita loqueris, idem est ex sententia tua subjectum atque illud quod non est subjectum. M. Cur ita? Ch. Subiacentine non exstantia his quæ ex non exstante facta sunt, sicuti exstans subiacet his qui ex exstantibus sunt facta, an potius aliter dicis? M. Si quid ex non exstantibus fit, non exstantia ei quod ex illis est factum subiacent, sicuti exstantia, his quæ ex illis facta fuerunt. Ch. Ergo in sententia tua, ea quæ non sunt, reapse sunt: quo fit ut inter nos differamus non re sed vocabulis. M. Imo vero rerum differentia est. Sed quia quod impossibile est, affirmas possibile, dum ais fieri aliquid ex non exstantibus, cogar aliquid dicere quod præter meum propositum est. Ch. Si locutio ex non exstantibus tibi molesta est, non utar his verbis amplius in hac tecum disputatione, sed transferens prædictæ locutionis sensum in aliud vocabulum, perspicue sen-

A χρησιμώτερον ἢ ἐκ πρόθεσις ἀντὶ τοῦ θ.π.δ. M. Ὁ; εἴκειν ἐκ μὴ ὄντων τὰς ψυχὰς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγενῆσθαι λέγεις. X. Καλῶς νενόηκας τὸ μὴ παρ' ἑμοῦ λεχθῆναι, ὁμολογούμενον δὲ. M. Οὐδὲ ἡ κοινὴ συνήθεια, οὐδὲ ὁ ὁρθὸς λόγος ὁμολογήσεν ἢ ὁμολογήσει ποτὶ τὸ δύνασθαι τι ἐκ μὴ ὄντων γίνεσθαι. X. Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καὶ ἡ κοινὴ συνήθεια ἐκ τῶν παρ' ἡμῶν κανονίζεται. Ἐπερωτήθητι γοῦν, εἰ βούλει, ποῖαν ἔννοιαν σώζεις ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐπὶ τοῦ ἰσχυροῦ ἀνθρώπου, ἢ ὡς ἐπὶ τοῦ ἀνίστου, καὶ τοῦ καθ' ὑπερβολὴν ἢ κατ' ἐλλείψιν; M. Οὕτως ἴσον ἀνθρώποις τὸν Θεὸν φημι, οὕτως χεῖρονα, μείζονα δὲ πάντως. X. Πῶθεν δὲ ὁρμώμενος λέγεις μὴ δύνασθαι τι γενέσθαι ἐκ μὴ ὄντος; M. Ἐκ τοῦ μὴ ὄραν ποτε τοῦτο γινόμενον. X. Παρὰ τίσιν; M. Παρ' ἡμῶν τοῖς ἀνθρώποις. X. Πῶς οὖν ἴσον μὴ ἔχων τὸν Θεὸν τοῖς ἀνθρώποις, ἴσα τὰ τοῦ Θεοῦ δεῖξαι τοῖς ἡμετέροις πατρῶς; M. Πῶς τοῦτο πεποίηκα; X. Ἐν τῷ λέγειν, μὴ δύνασθαι τι ἐκ μὴ ὄντος γίνεσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καθάπερ οὐδὲ παρὰ τῶν ἀνθρώπων.

M. Οὐκ οἶδ' ὅπως πανούργως προφέρεις τοὺς λόγους. Ἐγὼ δὲ ἐπιστάμαι δ καὶ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων προγόνων παρεληφθῆναι, καὶ εἰσαεῖ διαφυλάττω· τὴ μὴ δύνανσθαι τι ἐκ μὴ ὄντων γίνεσθαι· εἰ γὰρ γενήσεται τι ἐκ μὴ ὄντων, ἀναλυθήσεται εἰς τὸ μὴ ὄν· πᾶν γὰρ τὸ ἐκ τίνος γινόμενον, ἀνάλυσιν εἰς τὸ εἶς οὐ γεγέννηται ἔχει. X. Οὐκ οὖν οὐ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἐκ μὴ ὄντων τι γίνεσθαι, εὐσχυρίζῃ τοῦτο δὲ γματίζεις· ὅπως δὲ μὴ ἀναλυθῇ τὸ ἐκ μὴ ὄντων γεγονὸς εἰς τὸ μὴ ὄντα, ἀλλ' οὐκ ἄλλοις ὁ φόβος; εἰ γὰρ ἐκ μὴ ὄντων φύσει γίνεται οὐδαμῶς, οὐδὲ τί, οὐδὲ τίνα· ποιεῖ δὲ ἡ τοῦ ποιοῦντος δύναμις, ἢ παράγειν δυνάμεν, καὶ διαμονὴν τῷ γεγονότι ἰσχυρίσασθαι. Ὅστες καθάπερ ἡ παραγωγὴ ἐκ τῶν μὴ ὄντων γεγονότων, οὐ φύσει, ἀλλὰ προαιρείσει τοῦ ποιήσαντος ἐγένετο· οὕτως καὶ ἡ διαμονὴ τῶν γεγονότων, οὐ φύσει, ἀλλὰ τῇ αὐτῇ προθέσει τοῦ ποιήσαντος φυλάττεται· ἄλλως τε δὲ πῶθεν μεμνηθῆναι ὡς πᾶν τὸ ἐκ μὴ ὄντος γινόμενον, ἀνάλυσιν εἰς τὸ μὴ ὄν ἔχει, μηδεὶς ἐκ μὴ ὄντος κατὰ σέ ποτε γινόμενον, μηδὲ εἰς τὸ μὴ ὄν ἀναλυθέντος; M. Ἐκ τοῦ τὸ εἶς ὁποκείμενον γινόμενα ἀνάλυσιν εἰς τὸ ὁποκείμενον ἔχειν. X. Τοῦτ' ἐν τῷ λόγῳ τὸ αὐτὸ ἐστὶ κατὰ σέ δὲ ὁποκείμενον καὶ μὴ ὄν ὁποκείμενον. M. Πῶς; X. Ὑπόκειται τὰ μὴ ὄντα τοῖς ἐκ μὴ ὄντων γιγνομένοις, καθάπερ τὸ δὲ ὁποκείται τοῖς ἐξ ὄντων γιγνομένοις, ἢ ἄλλως ποτε λέγεις; M. Εἰ γίνονται τι ἐκ μὴ ὄντων, τὰ μὴ ὄντα τῷ γιγνομένῳ ἐξ αὐτῶν ὁποκείται· καθάπερ τὰ ὄντα τοῖς ἐξ αὐτῶν γιγνομένοις. X. Ὅστες κατὰ σέ τὰ μὴ ὄντα, ὄντα ἐστὶ· καὶ ἐστὶ ἡ μεταξὺ ἡμῶν διαφωνία, οὐ πραγμάτων, ἀλλ' ὀνομάτων. M. Πραγματικὴ μὲν ἡ διαφωνία· ἀλλ' ἐπιτεθὴ τὸ ἀδύνατον καὶ δυνατόν προφέρει, φάσκων γίνεσθαι τι ἐκ μὴ ὄντων, ἀναγκάζομαι τὰ παρὰ τὴν οὐκείαν πρόθεσιν λέγειν. X. Εἰ τῶν μὴ ὄντων ἡ προσήγορία σε σκανδαλίζει, οὐ κέχρημαι τῇ προσήγορίᾳ ταύτῃ ποτὲ ἐν τῇ πρὸς σέ διαλέκτῳ, ἀλλὰ μεταβάλλων τῆς ἱεροκείμενης λέξεως τὴν ἔννοιαν ἐπ' ἄλλην λέξιν, σαφῶς τὴν ἐμὴν δίδοναι, ἣν ἐκ τῆς

προσηγορία
M. Οὐ
M. Χρ
γεγονό
ὁποκεί
ἐντων
καίται
τοῖς
θήσει
γὰρ
M.
τοῦ
ὡς
τῇ
τῇ
λέσει
τησαι
οδο
σιν
ἐδο
ὡς
ἀποδο
κείαν
λογικ
ὁμολο
τίνος
ἐαυτ
διαρι
λέγει
ἀδύνα
ὄν;
μήτε
τὰς
M. K
ἐντων
πρῶτ
ψυχῶ
πραγ
ἄλλο
μεν
ἄλλ
μεν
ἀναμ
M.
ὁμο

προσηγορίας τῆς περὶ μὴ ὄντων σώζω, παραστήσω. A
M. Οὐκ βούλει λόγῳ σαφένισον τὴν ἔννοιαν.
M. Χωρὶς τίνος ὑποκειμένου ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ
γεγόναι αἱ ψυχαί· κατὰ γὰρ τὴν ἔννοιαν τοῦ μὴ
ὑποκείσθαι τι ἐξ οὗ γεγένηται αἱ ψυχαί, καὶ ἡ τῶν μὴ
ὄντων προσηγορία εἴρηται παρ' ἐμοῦ· διὸ οὐκ ὑπό-
κειται τοῖς ἐκ μὴ ὄντων γεγονόσι τὰ μὴ ὄντα, ὥς
τοῖς ἐξ ὄντων τὰ ὄντα· οὐδὲ εἰς τὰ μὴ ὄντα ἀναλυ-
θῆσεται ὥς τὰ ἐξ ὄντων εἰς τὰ ὄντα· συγκροτεῖται
γὰρ θεῖα δύναμις, ὥς εἴρηται.

M. Ἐπειδὴ καὶ τὰ ἐκ τῆς κοινῆς συνέσεως καὶ
τοῦ ὀρθοῦ λόγου διαλεκτικῶς ἀνατρέπειν πεπείρασται,
ὥς ἀποδεικτικὸς ἀνὴρ, μὴ ἐξ ἐνδόξων, ἀλλὰ προσέχων
τῇ τῶν πραγμάτων ὑπάρξει· δεῖξον, εἰ αἱ ψυχαὶ ἐκ
μὴ ὄντων γέγοναι. X. Προθύμως τὸ αἰτηθὲν ἐντε-
λέσω, εἰ βραχὺ τι ἀποκρίνοιο ἐρωτώμενος. M. Ἐρώ-
τησαι ὅ τι καὶ βούλει. X. Ἰσχύει ἡ διαιρετικὴ μέθ-
οδος εἰς τὴν τῶν πραγμάτων αἰρεσὶν τε καὶ διακρι-
σιν, ἡ οὐ; M. Καὶ πάνυ. X. Διαιρετικῇ τοίνυν μεθ-
όδῳ χρώμενος τῇ παρ' ἐμοῦ καὶ σοῦ ὁμολογηθείσῃ,
ὥς ἱκανῇ εἰς αἰρεσὶν τε καὶ διακρίσιν πραγμάτων,
ἀποδείκνυμι τὸ προκείμενον. M. Ἐκτέλεσον τὴν οἰ-
κίαν ὑπόθεσιν. X. Ἡ ψυχὴ οὐσα ἀσώματος καὶ
λογικῇ (τοῦτο γὰρ παρ' ἐμοῖ καὶ σοὶ σοὶ γε
ὁμολογῆται), ἡ ἐκ τῆς θείας οὐσίας ὑπάρχει, ἡ ἐκ
τίνος ἀέρου ὑποκειμένου, ἡ ἐκ μὴ ὄντων, ἡ καθ'
ἐαυτὴν αἰδιός· ἔστιν· ἄλλως γὰρ πῶς οὐκ ἐνδέχεται
διαρῆσθαι τὸν προκείμενον λόγον· ἡ ἄλλως πῶς αὐτὸ
λέγεις; M. Ἀληθέστατα τῆς διαιρέσεως τὰ μέρη, καὶ
ἀδύνατον ἄλλο προκείσθαι τῇ διαιρέσει μέρος. X. Τί
οὖν; εἰ δειχθεῖ μῆτε ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι τὰς ψυχάς,
μῆτε ἐκ τίνος ὑποκειμένου, μῆτε αἰδίας καὶ καθ' ἐαυ-
τὰς, συνάγεται ἐξ ἀνάγκης ὅτι γεγόναι ἐκ μὴ ὄντων.
M. Κἂν μὴ θελήσει τις, εἰ ταῦτα δειχθεῖ, τὸ ἐκ μὴ
ὄντων εἶναι τὰς ψυχάς ὁμολογήσει. X. Βούλεις οὖν
πρῶτον δεῖξωμεν ὅτι ἐκ τῆς θείας οὐσίας οὐκ εἰσὶν αἱ
ψυχαί; M. Δείξον πρότερον. X. Πῶθεν ἡ περὶ τῶν
πραγμάτων ἀπόδειξις λαμβάνεται; ἐξ αὐτῆς τῶν
πραγμάτων ὑπάρξεως, ἡ ἄλλοθεν ποθεν; M. Οὐκ
ἄλλοθεν ποθεν ἢ ἐκ τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν. X. Λέγο-
μεν οὖν τὰ προσόντα τῷ Θεῷ καὶ τῇ ψυχῇ εἶδη
ἄλλα καὶ ἄλλα μὴ εἶναι; M. Ἐπιστημονικῶς τὰ λεγό-
μενα, καὶ διὰ τοῦτο ἡδομαι αὐτοῖς. X. Παντὶ λόγῳ
ἀναμάρτητος ὁ Θεός, ἡ καὶ τινι λόγῳ ἀμαρτάνει; D
M. Ἀναμάρτητος πάντῃ ὁ Θεός. X. Καὶ ἡ ψυχὴ ἄρα
ὁμοίως, ἡ ἀμαρτάνει τινι τρόπῳ;

Μανιχαῖος οὐδὲν ἀπεκρίνατο πρὸς τοῦτο· ὁ δὲ
Χριστιανὸς μετὰ τὴν σωπὴν ἐφη· Κἂν σωπῆς ὁφ-
ερόμενος τὸ σύμπαν, ἐξ ἀνάγκης ὁ Θεός· παντὶ τρό-
πῳ ἀναμάρτητος· ἡ ψυχὴ οὐ παντὶ τρόπῳ ἀνα-
μάρτητος· ἡ ψυχὴ ἄρ' οὐκ ἔστι τῆς θείας οὐσίας.
M. Οὐ συνήχθη ἀκολουθῶς τοῖς λήμμασι τὸ σύμπαν.
X. Ἐλεῖγον εἰ οὕτως ἔχει ὡς ἐφης. M. Δίδεσθαι ἐν
δεσμοῖς καὶ οὐ δύναμαι. X. Εἰ καὶ δίδεται τὸ σῶμα,
ἀλλ' οὐκ ἡ ψυχὴ προβέβληται ἐν δεσμοῖς· καθ' ὅμῃς
δὲ τῇ τοῦ σώματος κακοῦ τῇ φύσει ὑπάρχοντος τα-
πεινώσει τε καὶ θλίψει, ὅφουται μᾶλλον ἡ ψυχὴ·

lentiam meam, quam sub locutione non exstantium
foveo, exponam. M. Quovis sermonis genere men-
tem tuam explica. Ch. Sine ullo subjecto a Creatore
factæ sunt animæ. Namque eo sensu, quo nullum
est subjectum unde factæ sint animæ, locutio quo-
que non exstantium a me dicta fuit. Quare non
subjacent iis quæ ex non exstantibus sunt factæ,
ea quæ non exstant, sicuti exstantia iis quæ sunt
ex exstantibus: neque in non exstantia resoven-
tur, sicut ea, quæ sunt ex exstantibus, in exstantia:
conservantur enim a divina potentia, ut dictum fuit.

M. Quoniam ea quæ communi sensu rectoque
sermone nituntur, dialectica vi subvertere tentas,
tanquam vir demonstrativus, non argumentis opi-
nabilibus, sed ex vera rerum natura, demonstra-
trum animæ ex non exstantibus factæ sint. Ch. Li-
benter quod petis agam, si tamen breve aliquid
mihi roganti responderis. M. Quidquid vis aciscire.
Ch. Valeine in sermone diaeretica metho-
dus ad rerum discretionem atque optionem, necne?
M. Valde quidem. Ch. Ergo diaeretica methodo utens,
quam ambo profitemur rerum optioni discretionique
idoneam, propositum meum jam demonstro. M. Pro-
missa tua fac. Ch. Anima cum sit incorporea, ra-
tionalis, intellectualis, hoc enim mecum tibi con-
venit, vel ex divina substantia est, vel ex aliquo alio
subjecto, vel ex non exstantibus, vel ipsa per se ab
æterno est. Aliter enim fieri non potest ut propositus
sermo dividatur. Nisi tu forte aliter censes. M. ve-
rissimæ sunt divisionis hujus partes, neque fieri
potest ut huic divisioni aliquid addatur. Ch. Quid
ergo? Si demonstratum fuerit neque ex Deo esse
animas, neque ex quovis subjecto, neque ab æterno
et per se ipsas, conficitur necessario, eas ex non
exstantibus existere. M. Utique vel nolens quis-
piam, si hæc demonstrata fuerint, animas ex non
exstantibus existere confitebitur. Ch. Vin' ergo
primum demonstremus, ex divina substantia non
esse animas? M. Demonstra hoc primum. Ch. Un-
denam rerum demonstratio sumitur, ex ipsane re-
rum substantia, an aliunde? M. Haud aliunde om-
nino quam ex ipsa rerum substantia. Ch. Dicimus
ergo eas quæ Deo animæque insunt, qualitates hæc
esse diversas inter se. M. Sapienter hæc dicta sunt,
ideoque his delector. Ch. Num Deus omnino im-
peccabilis est, an aliquo modo peccabilis? M. Im-
peccabilis prorsus Deus. Ch. Anima autem itane
se habet, an aliquo modo peccat?

Manichæus nihil ad hoc respondit; quo silente
Christianus dixit: Quanquam tu siles, de re tota
metuens, necessario tamen Deus prorsus est im-
peccabilis; sequitur ergo ut anima divina non constet
substantia. M. Ex his lemmatibus generalis conse-
quentia non colligitur. Ch. Coargue, si res ita se
habet, ut dicis. M. Vinculis alligor, ideoque non
valeo. Ch. Etiam si corpus alligatur, anima tamen in
vincula non est conjuncta: in vestra autem sententia,
corporis quod suapte natura malum est deiectione
et pressura, anima magis extollitur. Disputa igitur

in vinculis potius constitutus, quam sine his; quandoquidem ab his corpus deprimitur, anima vero hinc extollitur. M. Ego si a praesidibus adjuvor, disputo: cum autem nulla horum ope sustentor, silentium debeo tenere. Ch. Tunc Manichaeorum magister es? M. Fateor enimvero me esse. Ch. Pro veritate patiuntur Manichaeorum magistri, necne? M. Pro veritate sane, ut ego arbitror. Ch. Habuit ne beatus Apostolus auxilium a praesidibus cum vinculis esset constrictus? an quia id non habuit, neglexit magisterium suum dum esset in vinculis? Manichaeus hic quoque silens, nihil respondit. Ch. Si taces, interloqui nolo, causam non video; nihilominus reliquas demonstrationes non omitam: nondum enim argumenta omnia, quibus demonstratur animas non esse ex Dei substantia, exposui. M. Quantum vis loquere, audio enim libenter, praesertim si ad interloquendum non cogor: etenim infirmitas quaedam mihi incidit. Ch. Divina substantia indivisibilis est: animae autem partes sunt divinae substantiae, ut vos dicitis. Aut igitur indivisibilis substantia dividetur, quod est absurdum; aut animae ex divina substantia non sunt. M. Veluti ramenta ex auro, et radii ex sole, sic animae ex Deo sunt. Ch. Nescio quomodo etiam non coactus interloqueris, modo infirmitatem excusans, modo ut alter Momus ad disputandum procurrens: attamen quod a te dictum est, jam disquiram. Sectione ac divisione ramenta ex auro sunt, necne? M. Auri sunt partes. Ch. Idem itaque de Deo quoque dicitis? M. Idem. Ch. Quomodo ergo indivisibilis est divina substantia, si in plures partes divisa est, sicut in ramenta aurum? M. Ratione quidem substantiae, indivisibilis divina substantia, ratione tamen modi cuiusdam divisibilis est. Ch. Quanam igitur ratione divina substantia divisa est, cum sit indivisibilis?

Manichaeus tacuit, nihil respondens. Post breve autem silentium Christianus ait: Etiam si tu taces, nihilominus praeclarum hunc a vobis assertum modum, quo Deus per se indivisibilis dividitur, praesentibus patefaciam. M. Tuum est aut dicere, aut secus. Ch. Penes Manichaeos unum est principium bonum, alterum malum, utrumque aeternum. Temporis autem lapsu ira quaedam et pugna his principis intervenit: non alterutrum voluntate, sed a principio malo. Ut enim ipsi narrant, voluntas illa videns, a veritatis lumine rapi evertique regnum auum; bonus vicissim Deus cernens malum sibi adversari, quod si minime cohiberetur, et rebus suis consuleret, fore ut a contrario insidias pateretur, ita eum rationibus supputatis deliberavit, nempe ut ex se emitteret partes aliquot substantiae suae, et adversus contrarium principium projiceret; quod et reapse fecit. Hoc autem susceptis divinis particulis (sive has Manichaei partes appellant, sive quoniam quid, sive segmenta, sive aliter utut maluerint) constitit in proprio gurgite, in se habens divinas particulas. Haec est penes adversarium et

A διαλέγῃ οὖν ἄλλον ἐν δεσμοῖς ὧν ἡ τούτων χωρὶς, τοῦ σώματος διὰ τούτων ταπεινουμένου, καὶ τῆς ψυχῆς ἐνταῦθα μεγαλοφρονούσης. M. Ἐπικουρίαν ἔχων ἀρχόντων διαλέγω. Ἐγὼ δὲ μὴ ἔχων μηδαμῶθεν τὴν ἐπικουρίαν, σωπῆν δεῖν ὀφείλω. X. Μανιχαῖον ὑπάρχεις διδάσκαλος; M. Καὶ εἰμὶ καὶ ὁμολογῶ. X. Ὑπὲρ ἀληθείας δὲ πάσχουσιν οἱ τῶν Μανιχαίων διδάσκαλοι, ἢ ἄλλως πῶς λέγεις; M. Ὑπὲρ ἀληθείας ὧς ἔμοιγε λελογίσται. X. Εἴχεν ὁ μακάριος Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἐπικουρίαν ἀρχόντων ὅταν δεσμοῖς περιεβέβητο, ἢ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ταύτην ἡμελλῆσαι τῆς οικίας διδασκαλίας ἐν δεσμοῖς ὧν; Ὁ Μανιχαῖος δὲ κἀνταῦθα σωπῆσας, οὐκ ἀπεκρίνατο. X. Εἰ δὲ σωπῆς, διαλέγεσθαι μὴ βουλόμενος, οὐκ οἶσθα διὰ τί· ἄλλ' ὁμῶς; τὰ ὑπὸλοιπα τῶν ἐμῶν ἀποδείξω. B οὐκ ἴσσω· οὐπω γὰρ πάντας τοὺς λόγους τοὺς ἀποδεικνύοντας, μὴ εἶναι τὰς ψυχὰς ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας, παρέθηκα. M. Λέγε δ' τι καὶ βούλῃ· ἡδέως γὰρ ἔσονται τοῖς λεγομένοις, εἰ οὐκ ἀναγκάζομαι διαλέγεσθαι· ἀσθένεια γὰρ τίς μοι συνέπεσεν. M. Ἡ θεία οὐσία ἀμερίστος ἐστίν· αἱ δὲ ψυχαὶ μέρη τῆς θείας οὐσίας εἰσι καθ' ὁμὰς· ἡ τοῖνον ἡ ἀμερίστος οὐσία μερισθῆσθαι, ὅπερ ἀτοπὸν, ἢ οὐκ εἰσι τῆς θείας οὐσίας αἱ ψυχαί. M. Καθάπερ φῆγματα ὁπὸ τοῦ χρυσοῦ, καὶ ἀκτίνες ὁπὸ τοῦ ἡλίου, οὕτω καὶ αἱ ψυχαὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ. X. Μὴ ἀναγκασθεὶς διαλέγῃ, οὐκ οἶδ' ὅπως· πῇ μὲν ἀσθένειαν προφασίζόμενος, πῇ δὲ ἰὼν ὧς Μῆμος ἐπὶ τὴν διάλεκτον· τὸ λεγθὲν δὲ ὁμῶς παρὰ σοῦ ἦδη ἐπισκέπτομαι· τμήσει καὶ μερισμῷ τὰ φῆγματα ἐκ τοῦ χρυσοῦ εἰσιν, ἢ οὐ; M. Τοῦ χρυσοῦ εἰσι μέρη. X. Ὁμοίως οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ λέγεις; M. Ὁμοίως. X. Πῶς οὖν ἀμερίστος ἡ θεία οὐσία, μερισθεῖσα ἐν πλείοσι μερίσι, καθάπερ ὁ χρυσοῦς ἐν τοῖς φῆγμασι; M. Τῷ τῆς οὐσίας λόγῳ ἀμερίστος ἐστὶν ἡ θεία οὐσία, τῷ δὲ τῆς οἰκονομίας λόγῳ μεριστή. X. Τινὲς οὖν λόγῳ ἡ θεία οὐσία ἐμερίσθη, ἀμερίστος ὑπάρχουσα;

Μανιχαῖος ἐκωλύθη, μὴδὲν εἰρηκώς· μετὰ δὲ τὴν σωπῆν, ὁ Χριστιανὸς ἔφη· Καὶ σοὺ σωπῆσαντες, τὰ σεμνὰ τῆς παρ' ὁμᾶς οἰκονομίας δι' ἣν ὁ Θεὸς ἀμερίστος ὡν ἐμερίσθη, τοὺς παρούσιν ἀναγγεῖλω. M. Ἐν σοὶ ἐστὶ καὶ λέγειν καὶ μὴ. X. Παρὰ τοῖς Μανιχαῖοις μὴ μὲν ἀρχὴ ἐστὶν ἀγαθῆ, ἐτέρα δὲ κακῆ· ἄλλοι τε ἀμφοτέραι· χρόνῳ δὲ μανία τις καὶ πόλεμος μεταξὺ τούτων τῶν ἀρχῶν συνέστη· οὐ τῇ τῶν ἐκατέρων προαιρέσει, ἀλλὰ τῇ τῆς κακίας ἀρχῇ· κατ' αὐτοὺς γὰρ ἐκείνη ἡ θέλησις θεασαμένη τὸ τοῦ ἀγαθοῦ εὖ εἰς ἀρπάσαι καὶ παρασκαλεῖν τὴν ἐκείνου βασιλείαν· θεασάμενος ὁ ἀγαθὸς Θεὸς τὸν ἐπικείμενον, καὶ ὡς εἰ μὴ κινήσῃ, καὶ πρὸς αὐτὸν γένηται, ἐπιβουλεύσεται ὁπὸ τοῦ ἐναντίου, ἐδουλεύσαστο τοιαύτην βουλὴν καθ' αὐτὸν ὧν· ὡς ἐν προβάλλῃ μέρη· τινὰ ἐκ τῆς οικίας οὐσίας, καὶ ῥίπῃ τῇ ἐναντίᾳ ἀρχῇ· ὃ δὴ καὶ πεποίηκεν· ἡ δὲ λαβούσα τὰς θείας μοίρας, ὡς Μανιχαῖοι γε ὀνομάζουσιν, εἴτε μέρη, εἴτε ὡς εἰς, εἴτε τμήματα, εἴτε ἄλλως πῶς θέλουσι λέγειν, εἰσθαι ἐπὶ τὸν ἴδιον θυτὸν ἔχουσα ἐν αὐτῇ τὰ θεία τμήματα· αὕτη οὖν ἐστὶν ἡ ἐκὰς τῶ ἀντιλέγοντι καὶ τοῖς Μανιχαῖοις

οἰκονομία
Θεὸς ἐπὶ
αὐτῇ τῇ
πταί
κονομία
ριστος
χαλκῆς
τρεπόμε
ισχυροῦ
ισος, ἡ
ρος, π
τὸ ἀσθ
ισος, ἡ
μιν· τ
καὶ ἐπ
ρον τοῦ
Ταύτη
ματιζο
ἡ ταύτ
ἀμέρι
λόγῳ
οὐσίας
χαλκῆ
Ἐχ
εἰσι δι
θῶ οὐ
ἀρα
ἔχει γ
γνωστ
ἐκ τῇ
τοῦτέ
ζει, εἰ
χρησ
Ἡ ψυ
καὶ γ
καταθ
γική
ἐξ ὅσ
λαι λ
ἡ γα
ξίως
λόγος
ἐκ το
ὁ Θε
ἡ ψυ
ἦν οἱ
καὶ
Θεός
Θεός
γος
Deu
judic
Σ
εκπ
ἡ το
δεγ
τοῦ
ῖος
υπό

οικονομία, καὶ ἡ τῆς οἰκονομίας ὑπόθεσις· δι' ἣν ὁ ἄθεός ἐμερίσθη ἀμέριστος ὢν· ἀλλ' εἰ ἀνατραπείη αὐτὴ ἡ μὴ δομένη ἀνατροπῆς ὑπόθεσις, ἀνατρέπεται καὶ ἡ τῶν Μανichaίων οἰκονομία· εἰ δὲ ἡ οἰκονομία ἀνατρέπεται, μένει καὶ ἡ θεία οὐσία ἀμέριστος ἐς τὸ διηνεκές παραδιασθεῖσα ὑπὸ τῆς Μανichaϊκῆς ὑποθέσεως ἐξενηχθεῖσα εἰς μερισμόν· ἀνατρέπων δὲ οὕτως ἀγαθὸς θεός, εἴτε ἡ θεία οὐσία, ἢ ὡς ἰσχυρότερος τοῦ κακοῦ, τὸ κακὸν ἐφοβήθη, ἢ ὡς ἴσος, ἢ ὡς ἀσθενέστερος· ἀλλ' εἰ μὲν ὡς ἰσχυρότερος, παράλογον τὸ λεγόμενον· οὐ γὰρ ἂν ἐφοβήθη τὸ ἀσθενές, ἰσχυρότερος ὑπάρχων αὐτό· εἰ δὲ ὡς ἴσος, ἴσται τὸ κακὸν τῷ ἀγαθῷ ἴσον κατὰ τὴν δύναμιν· τοῦτο δὲ οὐ φασιν· εἰ δὲ ὡς ἀσθενέστερος καὶ ἐφοβήθη, παραλογώτερον· ποιοῦσι γὰρ ἰσχυρότερον τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κακὸν, ὅπερ οὗτοι αὐτοὶ ὁμολογοῦσι. Ταύτῃ δὲ τῇ διαιρίσει παραλόγου διειχθέντος τοῦ δογματιζομένου παρ' αὐτοῖς, οἴχεται καὶ ἡ οἰκονομία καὶ ἡ ταύτης αἰτία· καὶ οὐδὲ διὰ τὴν μὴ οὖσαν οἰκονομίαν ἡ ἀμέριστος οὐσα θεία οὐσία ἐμερίσθη· ἄλλως δὲ εἰ τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας ἀμέριστος ὁ θεός, οὐ τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας αἱ ψυχαὶ εἰσὶν ἐκ τοῦ θεοῦ, ὡς οἱ Μανichaῖοι γέ φασιν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως.

Ἔχω δὲ καὶ ἄλλα περὶ τοῦ προκειμένου λέγειν· εἰσὶ δὲ ταῦτα· Εἰ ἡ θεία οὐσία ἐν θνητῷ καὶ φθορῷ σώματι πολιτεύεται ὡς χρῆζουσα τοῦτου, ἡ ψυχὴ ἄρα οὐκ ἴσται ἐκ τῆς θείας οὐσίας· εἴτι ἡ ψυχὴ ὢν ἔχει γνῶσιν, ἔξει λήθην ποτέ· ὁ δὲ θεός ὢν ἔχει γνῶσιν οὐχ ἔξει λήθην ποτέ· ἡ ψυχὴ ἄρα οὐκ ἴσται ἐκ τῆς θείας οὐσίας· εἴτι ὁ θεός οὐδαμῶς αἰσθησίων, τοῦτέστιν βλεψῶς, ἀκοῆς, ὁσφρήσεως, γεύσεως χρῆζει, εἰς ἐκτέλεσιν τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν, αἱ δὲ ψυχαὶ χρῆζουσιν· αἱ ψυχαὶ ἄρα οὐκ εἰσὶν τῆς θείας οὐσίας. M. Ἡ ψυχὴ πάλαι λόγος ἦν, καὶ ἀκοή ἦν, καὶ ὅψις ἦν, καὶ γεῦσις ἦν, καὶ ἀφῆ ἦν· νῦν δὲ ἐν τῷ σώματι καταβληθεῖσα, γέγονεν ἀκουστικὴ ἐξ ἀκοῆς, καὶ λογικὴ ἐκ λόγου, καὶ ἀπτική ἐξ ἀφῆς, καὶ ὁσφραντικὴ ἐξ ὁσφρήσεως. X. Πρῶτον μὲν, ὡς δέδεικται, οὐ πάλαι λόγος ἦν ἡ ψυχὴ, ἢ ἀκοή, ἢ ὅψις, ἢ ὁσφρήσις, ἢ γεῦσις, ἢ ἀφῆ, καὶ ἐξ ὑποθέσεως χωρὶς ἀποδείξεως παρεληφται τοῦτο· ἔπειτα δὲ ὁ θεός αὐτὸς λόγος ἐστίν, ἐξ οὗ ἡ ψυχὴ, ἵνα καὶ ἡ ψυχὴ ἢ λόγος ἐκ τοῦ θεοῦ οὐσα, ἢ ἄλλως πως λέγεται· M. Καὶ ὁ θεός λόγος, καὶ ἀκοή, καὶ τὰ λοιπὰ ἐστίν· καὶ ἡ ψυχὴ πρὶν ἢ καταβληθῆ ἐν τῷ σώματι, τοιαύτη ἦν οἷος καὶ ὁ θεός ἐστίν. X. Πᾶς λόγος τινός ἐστιν, καὶ πᾶσα ἀκοή τινός ἐστιν ἀκοή· καὶ εἰ ἐστίν ὁ θεός ἀκοή τε καὶ λόγος, εὐρεθήσεται ὁ θεός ἄλλου θεοῦ, καὶ ἴσται πρὸ τοῦ ἀγαθοῦ τι θεοῦ, οὗ ἐστὶ λόγος· ὅπερ καὶ καθ' ὅμας ἀποκτον.

Deus alterius Dei, eritque aliquid ante bonum Deum, indicator.

Σιωπήσας δὲ πάντα ὁ Μανichaῖος οὐδὲν ἀπεκρίνατο. Χριστιανὸς μετὰ τὴν σιωπὴν εἶπεν· Ἐπειδὴ ἡ τοῦ λόγου ἀκοινοῦσία παρεῖθε εὐ δευτέρου παραδείγματος τῶν ἀκτίων καὶ τοῦ ἡλίου, σκοπήτεον καὶ τοῦτο· Αἱ ἀκτῖνες συνπαρῶσιν τῷ δίσκῳ, καὶ ὁ δίσκος αἰετὶς ἐστὶν τῶν ἀκτίων· αἱ δὲ ψυχαὶ οὐ συνπαρῶσιν τῷ θεῷ αἰ, ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκονομίαν

A Manichæos divina œconomia, et ejusdem œconomia hypothesis, qua efficitur ut divisus fuerit Deus indivisibilis. Atqui si everteatur hæc everalione minime indigens hypothesis, Manichæorum quoque œconomia concidet; qua eversa, manet divina substantia in perpetuum indivisa, quæ a Manichaica hypothesi coacta fuerat ad divisionem. Jam cum sic everterit, bonus quidem Deus seu divina substantia aut ita egit, quia fortior malo, malum timuit, aut quia æqualis aut quia debilior. Atqui si ut fortior, absurde id dicitur; neque enim timuisset infirmior qui fortior fuisset. Sin quia æqualis, erit ergo malum bono par viribus. Hoc autem ne ipsi quidem aiunt. Quod si ut infirmior timuit, id quidem adhuc est absurdus; nam malum fortius bono isti egregii confiterentur. Hac ergo divisione, dogmatismorum demonstrata absurditate, corrui ipsorum œconomia et ejusdem causa; neque vel secundum hanc œconomiam divisa fuit indivisibilis Dei substantia. Alioquin autem, si ratione substantia indivisibilis est Deus, sequitur ut animæ nequaquam ratione substantia a Deo sint, ut manichæi affirmant. Et hæc quidem ita se habent.

Alia quoque habeo quæ de proposito argumentò dicam. Sunt autem hujusmodi. Si divina substantia in mortali corruptibilique corpore habitat quasi eo indigens, certe anima ex divina substantia non est. Insuper anima quorum habet notitiam, aliquando patietur oblivionem; Deus autem quorum habet notitiam, nunquam experietur oblivionem. Ergo anima ex divina substantia non est. Præterea Deus nequaquam sensibus, id est visu, tactu, olfactu, gustu, indiget ad suarum operationum effectum; animæ autem his indigent: ergo animæ ad divinam substantiam non pertinent. M. Anima olim ratio erat, auditus erat, visus erat, gustus erat, tactus erat: nunc autem in corpus coiecta, facta est acustica ob auditum, rationalis ob rationem, tangendo et olfaciendo idonea ob tactum et olfactum. Ch. Primo quidem haud est demonstratum, animam olim fuisse rationem, aut auditum, aut visum, aut olfactum, aut gustum, aut tactum: hæc enim ex hypothesi, non ex demonstratione sumuntur. Deinde vero, num Deus est ratio, ex qua anima, ita ut anima quoque sit ratio ex Deo existens, an aliter potius dicis?

M. Et Deus est ratio, atque auditus, necnon reliqua est; et anima antequam intra corpus clauderetur talis erat qualis Deus est. Ch. Quævis ratio, alienius ratio est; et quivis auditus, alienius auditus est; si ergo ratio et auditus Deus est, utique comperietur ejus est ratio: quæ res a vobis quoque absurda

Silens autem hic quoque Manichæus, nihil respondit. Christianus vero post id silentium ait: Quandoquidem sermonis series in causa fuit, ut secundum exemplum prætermitteretur radorum ac solis, nunc id quoque considerandum est. Radii existunt una cum disco, et discus radorum causa est. Animæ non existunt cum Deo semper, sed ex

œconomia, ut ait ipse adversarius, aliquando factæ sunt : haud igitur sicut radii ex sole, ita etiam animæ ex Deo. Insuper radii qui ex disco sunt, nunquam in disci substantiam resolvuntur : animæ autem, secundum adversarium, in Deum, a quo sunt, aliquando resolvuntur. Non ergo eadem ratione qua radii a sole, procedunt a Deo animæ. Atque his demum sermonibus demonstratum a me fuit non esse animas ex divina substantia : neque ex aliquo subjecto scilicet. Nam si incorporea est anima ac rationalis, nihil autem incorporeum aut rationale ex aliquo subjecto fit, constat ne animam quidem ita fieri. Sed neque per se ipsa æterna est : est enim corporis usibus subjecta, sive dum Deum glorificat, sive dum gratias agit. Atqui si a Deo facta non esset, nihil ei deberet. Debet autem ; ergo a Deo facta est. Non enim sicut fit inter homines, debet Deo anima laudem et gratiarum actiones, sed eo nomine debet quod ab eo facta sit. Si ergo neque ex divina substantia, neque ex subjecto aliquo est, neque per se ipsa æterna est, constat eam ex non exstantibus esse, id est absque subjecto quovis, atque a Deo creatore factam.

DISPUTATIO SECUNDA.

De duobus Manichæorum principiis.

Deinde in secunda disputatione, uno die interposito ex utriusque partis placito, hæc agitata fuerunt. MANICHÆUS. Ego hodie interrogantis partes agam, quandoquidem in priore dialogo res nostræ ventilatæ fuerunt. CHRISTIANUS. Vestræ quidem res in priore dialogo ventilatæ sunt, ut dixisti, non tamen omnes. Antea vero oportebat omnia conveniente disquisitione tractare, et tum demum nostrarum rerum initium facere. Sed quia tibi placet ut ante vestræ doctrinæ examen debitum, nostra expendantur, prout vis interroga, M. Quibus de rebus tractandum nunc censes? Ch. Is debet interrogare qui disceit, non qui disserit. M. Nunc ergo discere malo quam disserere. Ch. Mihi ergo cedis docendi partes? M. Cedo utique. Ch. Apud nos Christianos, necnon et alios hoc exstat firmissimumque habetur capitulum, nempe esse aliqua in arbitrio nostro. Te ergo oportet, quoniam discipuli partes maluisti, hoc in primis admittere. Quod si dictæ rei demonstrationem quoque vis cognoscere, conabor dicere. Post dictum autem capitulum ejusque demonstrationem, reliqua etiam dogmatum nostrorum capitula libenter volenti tibi exponam cum propriis ejusque demonstrationibus. M. Ex medio rerum cursu, non ex principio, initium docendi facis, Ch. Discentisne, an docentis vel alterius cujuslibet officium est dicere, quodnam futurum sit discenti utile doctrinæ initium? M. Docentis est. Ch. Meum est itaque, quod voluero initium docendi facere.

M. Quoniam esse quædam siebas supra nos, dic primum quinam nos simus? Ch. Hæc disserentis, non discentis locutio est. M. Non disco modo sed dissero. Ch. Repete interrogationem. M. Quinam

A καὶ κατ' αὐτὸν τὸν ἀντιλεγόμενον, ποτὲ γεγόναι· οὐκ ἄρα καθάπερ ὑπὸ τοῦ ἡλίου αἱ ἀκτῖνες, οὕτω καὶ αἱ ψυχὰς ἐκ τοῦ Θεοῦ· ἔτι αἱ ἀκτῖνες οὐσαὶ ἐκ τοῦ δίσκου, οὐδ' αὖ μὴ ἀναλύονται εἰς τὴν τοῦ δίσκου οὐσίαν· αἱ δὲ ψυχὰς κατὰ τὸν ἀντιδιαλεγόμενον, ἐξ οὐπερ γεγενῆσθαι Θεοῦ εἰς αὐτὸν ἔκκετον ἀναλυθῆσονται ποτὲ· οὐκ ἄρα καθάπερ αἱ ἀκτῖνες ὑπὸ τοῦ ἡλίου οὕτω καὶ αἱ ψυχὰς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· καὶ τοῦτοις μὲν τοῖς λόγοις δίδεικται μοι ὡς οὐκ εἰσὶν αἱ ψυχὰς τῆς θείας οὐσίας· ὅτι δὲ οὕτως ἐκ τινος ὑποκειμένου δηλάντι· εἰ γὰρ ἀσώματος ἡ ψυχὴ καὶ λογικὴ, οὐδὲν δὲ ἀσώματος γὰρ λογικὸν ἐκ τινος ὑποκειμένου γίγνεται, δηλὸν ὡς οὐδὲ ἡ ψυχὴ· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ καθ' αὐτὴν ἀίδιος, ὑπόκειται γὰρ τῷ σώματι κατὰ χρόνον, κἀν τῷ δοξολογεῖν κἀν τῷ εὐχαριστεῖν· εἰ δὲ οὐκ ἐγγόναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ χρεωστὲς αὐτῷ· χρεωστὲς δὲ, γεγέννηται ἄρα ὑπ' αὐτοῦ· οὐ γὰρ ὥσπερ παρ' ὁμῖν χρεωστὲς τῷ Θεῷ ἡ ψυχὴ δοξολογίαν καὶ εὐχαριστίαν προσφέρειν, ἀλλ' ὡς γεγονυῖα ὑπ' αὐτοῦ· εἰ δὲ οὕτως ἐκ τῆς θείας οὐσίας, οὕτως δὲ ἐκ τινος ὑποκειμένου, οὕτως καθ' αὐτὴν ἀίδιος, δηλὸν ὅτι ἐκ μὴ ὄντων, τούτῳστιν ὑποκειμένου τινος χωρὶς, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δὲ ὡς δημιουργήσαντος γεγέννηται. Τέλος οὖν Θεῷ.

ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Περὶ δύο ἀρχῶν τῶν Μανιχαίων.

Ἐξῆς τῇ δευτέρᾳ διαλέκτῳ, μᾶς ἡμέρας μετα-
 Εἰ γενομένης, κατὰ τὴν πρόθεσιν τὴν δόξαν· ἡ-
 τέρα μέρει, τάδε ἐκινήθη. ΜΑΝΙΧΑΙΟΣ. Ἐγὼ γί-
 νωμαι σήμερον τῶν ἐρωτῶντων, ἐπειδὴ ἐν τῇ προτέρᾳ
 C διαλέκτῳ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐγυμνάσθη. ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ.
 Τὰ καθ' ὁμᾶς μὲν ἐγυμνάσθη ἐν προτέρᾳ διαλέκτῳ,
 ὡς εἴρηκα;· οὐ μὴν δὲ πάντα· ἐσχρὴν οὖν πάντα
 τῆς προποῦσης ἐξετάσεως τυχεῖν, εἰθ' οὕτως τῶν
 ἡμετέρων ἀπάργασθαι· ἀλλ' ἐπειδὴ σοι τοῦτο φίλον,
 ὥστε πρὸ τῆς δεούσης ἐξετάσεως τῶν ὑμετέρων, τὰ
 ἡμέτερα γυμνάζειν, ἐρώτησον ὃ τι καὶ βούλει. M.
 Τίνα ἐστὶν ἐπ' ᾧ βούλει μεταγαγεῖν; X. Μανθά-
 νοντος καὶ διαλεγόμενου ἐστὶν ἡ ἐρώτησις. M. Ἐπὶ
 τοῦ παρόντος οὐ διαλεχθῆναι, ἀλλὰ μαθεῖν προήρη-
 μαί. X. Ἐμοὶ οὖν παραχώρησας τὴν τοῦ διδάσκον-
 τος τάξιν; M. Σοὶ παραχωρήσκα. X. Παρ' ἡμῖν
 τοῖς Χριστιανοῖς σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τοιοῦτόν τι κε-
 φάλαιον εὐρίσκεται καὶ δογματίζεται, ὅτι ἐστὶ τινὲς
 D ἐπ' ἡμῖν· δεῖ οὖν σε μαθεῖν προαιρούμενον, τοῦτο
 μὲν παραλαβεῖν κατὰ πρώτας. Εἰ δὲ καὶ τὴν τοῦ
 λεχθέντος ἀπόδειξιν βούλει μαθεῖν, πειράσομαι λέγειν·
 μετὰ δὲ τὸ λεχθὲν κεφάλαιον καὶ τὴν τοῦτο ἀπόδειξιν
 καὶ τὰ ὁπλοῖστα τῶν ἡμετέρων δογμάτων κεφάλαια,
 προθύμως σοι βουλομένη ἀναγγεῖλῶ σὺν ταῖς οἰκταῖς
 αὐτῶν ἀποδείξεσιν. M. Ἐκ μέσου τῶν πραγμάτων,
 ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀρχῆς τὴν τῆς διδασκαλίας πεποίησαι ἀρχήν.
 X. Μανθάνοντος ἡ διδάσκοντος ἡ ἄλλου τινός ἐστι τὸ
 λέγειν, ὅποια πρόσφορος τῷ μανθάνοντι τῆς δι-
 δασκαλίας γίνεται· ἡ ἀρχή; M. Διδάσκοντος. X. Ἐπο-
 οῦν ἐστὶν ἀρχεσθαι τῆς διδασκαλίας ὅθεν καὶ βούλομαι.
 M. Ἐπειδὴ θύγεις εἶναι τινὰ ἐπ' ἡμῖν, εἰπὲς πρῶ-
 τον τινὲς ἐσμὲν ἡμεῖς;· X. Διαλεγόμενου, οὐ μανθά-
 νοντος· τὸ λεχθὲν ἐστὶν. M. Οὐ μανθάνω, ἀλλὰ θα-

λέγομαι νῦν. X. Ἀνάλαβε τὴν πύσιν. M. Τίνας ἔσμεν ἡμεῖς; X. Ἀνθρώποι τὴν φύσιν ἔσμεν ἡμεῖς. M. Οὐ τοῦτο βούλομαι μαθεῖν, ἀλλὰ ὅτι σύνθετοί ἐσμεν ἢ ἀπλοί; X. Τοῦτο ἢ προτέρα ἐρώτησις οὐκ εἶχεν· ἐπειδὴ ἡ δευτέρα ἔχει, λέγω ὡς καθ' ἡμᾶς σύνθετοί ἐσμεν· καθ' ὅμας, οὐκέτι. M. Πῶς καθ' ἡμᾶς οὐκ εἰσὶν οἱ ἄνθρωποι σύνθετοι; X. Πόθεν σύγκειται ὁ ἄνθρωπος; ἐξ ὁμοιομερῶν ἢ ἐξ ἀνομοιομερῶν; M. Ἐξ ἀνομοιομερῶν. X. Αἰσθητῶν ἀπάντων ὄντων, ἢ καὶ νοητῶν τινῶν; M. Καὶ νοητῶν. X. Καθ' ὅμας τὰ νοητὰ μέρη, ἅτε τῆς θείας οὐσίας τμήματα ὑπάρχοντα, εἰς σύνθεσιν τῶν ἐναντίων οὐδαμῶς ἔρχεται· διὰ μέσων γὰρ ἢ μέσων τὰ ἐναντία πρὸς τὰ ἐναντία εἰς σύνθεσιν ἔρχεται· ἀγαθοῦ δὲ καὶ κακοῦ μέσων καθ' ὅμας οὐδέν. Οὐκ ἄρα εἰς σύνθεσιν τοῦ κακοῦ τὸ ἀγαθὸν καθ' ὅμας ἐλεύσεται. M. Οὐκ οὐδ' ὅπως καθ' ἡμᾶς τοὺς Μανιχαίους ἀσυνθέτους τοὺς ἀνθρώπους λέγεις· τοῦτο δὲ μοι ἀπόκριναι, εἰ ἄρα καθ' ὅμας σύνθετοι οἱ ἄνθρωποι. X. Καθ' ἡμᾶς σύνθετοι οἱ ἄνθρωποι εἰσιν. M. Ἐκ τίνων σύγκειται ὁ ἄνθρωπος; X. Πρώτον μὲν ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς· δεύτερον δὲ αἱ ψυχαὶ ἐκ τῶν οὐρανίων μερῶν, εἰ δὲ λέγειν ἐπὶ ψυχῶν τὰ μέρη· τὸ δὲ σῶμα ἐκ τῶν ὁ στοιχείων καθέστηκεν. anima; deinde ipse animæ ex suis partibus constant, ex quatuor elementis conficitur.

M. Γενικωτάτη ἐστὶ τῶν σωμάτων ἡ οὐσία, ἢ οὐ; X. Ποίων σωμάτων; M. Πάντων. X. Τῷ τοῦ καθ' οὐοῦ λόγῳ γενικωτάτη ἐστὶ τῶν σωμάτων ἡ οὐσία. M. Γενικωτάτη ἐστὶ καὶ ἡ τῶν ψυχῶν; X. Ποίων πάντων λέγεις; M. Ἀνθρώπων δηλονότι. X. Τῷ τοῦ καθ' οὐοῦ λόγῳ καὶ αὐτῇ γενικωτάτη ὑπάρχει. M. Εἰ τοίνυν γενικωτάτη καὶ ἡ τῶν σωμάτων οὐσία, γενικωτάτη καὶ ἡ τῶν ψυχῶν νοητῇ, δύο ἄρα ἐξ ἀνάγκης συνάγονται ἀναρχοὶ ἀρχαί. X. Οὐχ ἔπεται τοῖς προκειμένοις λήμμασι τὸ ἐπιτελείμενον αὐτῶν σύμπαν. M. Πῶς; X. Γενικωτάτη ἡ τῶν φυτῶν οὐσία ἐστὶ τῷ τῶν φυτῶν λόγῳ, ἢ οὐ; M. Γενικωτάτη. X. Γενικωτάτη δὲ καὶ ἡ τῶν στοιχείων τῶν στοιχείων λόγῳ; M. Γενικωτάτη καὶ αὐτῇ ἐστίν. X. Εἰ τοίνυν διὰ τὸ εἶναι γενικωτάτην τὴν τῶν σωμάτων οὐσίαν, καὶ ἄλλην τὴν τῶν ψυχῶν, δύο ἀρχαὶ εἰσιν, διὰ τὸ εἶναι καὶ τὴν τῶν φυτῶν οὐσίαν γενικωτάτην, καὶ ἄλλην τὴν τῶν στοιχείων, πλεονεξοῦν δὲ δύο ἀρχὰς καὶ ἐπὶ τούτων λέγειν· ἄλλως τε δὲ εἰ ἡ οὐσία τῇ τῆς οὐσίας λόγῳ οὐ διενήνοχεν οὐσίας, ἀλλ' ἡ αὐτῇ ἐστὶν οὐσία πάντων, μία ἡ ἀρχή, ἐκ τοῦ γενικωτάτην εἶναι κανονίζεται. M. Ἡ αὐτῇ, τῇ τῆς οὐσίας λόγῳ, πᾶσα οὐσία ἐκλαμβάνεται. X. Πότερον γενικωτάτη οὐσία ἐστίν; ὅταν τῷ λόγῳ τῶν σωμάτων καὶ τῶν ψυχῶν ἐκλαμβάνεται, ἢ ὅταν καθ' ὅ οὐσία ἐστὶ θεωρεῖται; M. Ὅταν τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας ἐκλαμβάνεται, ἡ οὐσία γενικωτάτη ἐστίν. X. Εἰ οὖν ἐκ τοῦ εἶναι γενικωτάτην τὴν τῶν σωμάτων οὐσίαν καὶ τὴν τῶν ψυχῶν, δύο εἰσιν ἀρχαί· ἐκ τοῦ εἶναι γενικωτάτην μᾶλλον τὴν οὐσίαν τῷ λόγῳ αὐτῆς, μία ἄρα ἀρχή.

A nos sumus? Ch. Homines natura nos sumus. M. Haud hoc ego volo discere, sed num compositi simus, an simplices? Ch. Hoc priore interrogatione non continetur; sed quia secunda continetur; aio, in nostra quidem sententia esse compositos, in vestra secus. M. Quonam pacto apud nos non sunt compositi homines? Ch. Undenam homo componitur, ex similibus partibus an dissimilibus? M. Ex dissimilibus. Ch. Ex sensibilibus omnibus, an etiam ex aliquot intellectualibus? M. Ex intellectualibus quoque. Ch. Apud vos, partes intellectuales cum sint divinæ substantiæ segmenta, ad compositionem cum contrariis faciendam concurrere nequeunt. Nam per intermedia quædam vel intermedium contraria ad compositionem cum contrariis accedunt. Nihil vero, inter bonum et malum ex sententia vestra medium est. Ergo ad compositionem cum malo, bonum, prout vos opinamini, non accedit. M. Non intelligo, quomodo penes nos Manichæos incompósitos homines credendos esse dicas. Nunc mihi responde, utrum penes vos reapse homines credantur compositi? Ch. Omnino ex sententia nostra homines sunt compositi. M. Et unde est compositus homo? Ch. Primum quidem ex corpore et si partes nominare licet in animabus. Corpus autem

M. Generalis est corporum substantia, necne? Ch. Quorumnam corporum? M. Omnium. Ch. Si lata ratione spectetur, generalis est corporum substantia? An etiam animarum generalis est substantia? Ch. Quarum, inquam rursus, animarum? M. Hominum scilicet. Ch. Lata ratione hæc quoque generalis est. M. Si itaque generalis est corporum substantia, itemque generalis est illa animarum intellectualis, duo necessario conficiuntur æterna principia. Ch. Non consequitur ex antecedentibus propositionibus tota hæc conclusio. M. Quidni? Ch. Generalis est arborum substantia, quatenus ad arborum rationem spectat? M. Generalis. Ch. Generalis etiam elementorum substantia, prout sunt elementa? M. Hæc quoque generalis est. Ch. Si ergo ex eo quod generalis est corporum substantia, alia vero animarum, duo existant principia; sequitur, ut quia etiam arborum substantia generalis est, et alia elementorum, multo magis te oporteat duo principia et in his dicere. Cæteroque vero si substantia, quatenus est substantia, a substantia non differt, sed eadem est omnium substantia, unum conficitur principium, si certe principium ex eo quod illa est, definitur. M. Omnis substantia, quatenus substantia est, eadem esse creditur. Ch. Quandonam generalis substantia est? utrum cum intelligitur relative ad corpora et animas, an cum quatenus substantia est spectatur? M. Cum quatenus substantia est consideratur, tunc generalis substantia est. Ch. Si ergo ex eo quod sit generalis

(1) De animæ dictis abusive partibus confer priscos auctores in nostro scriptorum vet. t. VII, p. 86 et 90.

M. Dic jam enucleatius, num sint aliqua in arbitrio nostro. Ch. Apud nos quidem horum divisio hujusmodi est: ut nempe aliqua in arbitrio nostro sint, alia a rerum natura pendeant. Et eorum quidem quæ sunt in arbitrio nostro, nos creatores sumus et auctores; naturalium vero, causa et creator Deus est. M. Quenam arbitrii nostri esse dicis, quenam item ad rerum naturam pertinere? Ch. Nostrum arbitrium sunt, quæ in lege edicuntur mala et bona, quibus etiam remuneratio definita est: mala quidem, ut irreligiositas, peccatum: bona, ut religiositas, virtus. M. Undenam mala? Ch. Ex electione. M. Undenam electio? Ch. Ex anima. M. Undenam anima? Ch. In tua sententia, ex divina substantia. Et quidem etiam mala ex divina substantia sunt, te iudice. In mea vero sententia, anima ex non exstantibus provenit, et ipsa mala ex non exstantibus neque.

M. Quod a te contra nostram sententiam dictum est, nulla ratione nititur. Aggrediar autem demonstrare, ne secundum nostram quidem sententiam mala ex divina esse substantia. Nam quia anima cogitur, non eligit, mala ex anima esse dicuntur. Ch. Unde est anima? M. Ex divina substantia. Ch. Fatemini ne vos, animam secum ferre divinam substantiam? M. Enimvero fert. Ch. Estne aliquid divina substantia fortius, quod divinam cogere substantiam possit? Manichæus hic voce compressa nihil respondit. Christianus autem rursus: Vin' admittere nonnulla esse in arbitrio nostro? M. Nequaquam: nam quæ arbitrii nostri esse creduntur, ea præexistentes substantias participant. Nam sicuti calor noster non in se ipso est, sed participat ignis calorem; et frigus nostrum non per se est, sed aquam substantiam participat: sic etiam mala nostra bonum principium participant. Ch. Naturane corpus nostrum ignem aquamque participant, an aliter dicis? M. Natura. Ch. Vetitumne est, an potius imperatum, prout quæque adsunt naturæ ex necessitate? Quid dicas non intelligo. Ch. Quoniam perspicua, tibi obscura esse videntur, exemplis res confirmabitur. Sicuti calor non imperatur naturæ nostræ a lege; nam suapte natura is adest; itemque loquendi fiducia non a lege, sed natura creatur; malum autem nostrum, id est adulterium, fornicatio, aut huiusmodi aliud; vel bonum, id est religiositas, virtus; priora quidem a lege vetantur, posteriora imperantur; siquidem igitur hæc ita participata haberemus, sicuti calorem et frigus, supervacanea foret tum humana tum etiam divina lex. Et quidem nequaquam rebus naturalibus aut necessariis definitum fuit supplicium vel præmium; sed his quæ arbitrii nostri sunt tum poena tum merces indicta fuit; ergo hæc haud natura, veluti calor frigusve, sunt. Quod si haud natura, ergo electione: quod si electione, quid sit in arbitrio nostro, quæ fuit propositio nostra, jam demonstratum est.

M. Quanquam aliquid esse in arbitrio nostro callide comprobasti, attamen quæ revera suapte na-

A M. Λέγε διδασκαλικώτερον εἰ ἔστι τινὰ ἐφ' ἡμῖν. X. Παρ' ἡμῖν τοῖς Χριστιανοῖς τῶν ὄντων ἡ διαίρεσις οὕτω πῶς ἐστίν· ὥς τὰ μὲν αὐτῶν ἐφ' ἡμῖν, τὰ δὲ ἐπὶ τῇ τῶν πραγμάτων φύσει· καὶ τῶν μὲν ἐφ' ἡμῖν, δημιουργοὶ ἡμεῖς καὶ αἱ τοῖς· τῶν δὲ ἐπὶ τῇ φύσει, αἱ τοῖς καὶ δημιουργοὶς ὁ θεός. M. Ποῖα τὰ ἐφ' ἡμῖν, ποῖα δὲ τὰ ἐπὶ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων λέγεις; X. 'Εφ' ἡμῖν ἐστὶ τὰ κατὰ νόμον διηγορευμένα κακὰ καὶ καλὰ, ὧν ὥρισταί μοι θός· κακὰ μὲν, ὅσον ἀσέβεια ἀμαρτία· καλὰ δὲ, ὅσον εὐσέβεια ἀρετή. M. Πόθεν τὰ κακὰ; X. 'Εκ τῆς προαιρέσεως. M. Πόθεν ἡ προαίρεσις; X. 'Εκ τῆς ψυχῆς. M. Πόθεν ἡ ψυχή; X. Κατὰ σὲ ἐκ τῆς θείας οὐσίας· καὶ τὰ κακὰ ἀρα ἐκ τῆς θείας οὐσίας κατὰ σὲ· κατ' ἐμὲ δὲ ἐκ μὴ ὄντων ἡ ψυχῆ· καὶ τὰ κακὰ ἀρα ἐκ μὴ ὄντων εἰσὶ.

B τῶν ἡ ψυχῆ· καὶ τὰ κακὰ ἀρα ἐκ μὴ ὄντων εἰσὶ. M. Πρὸς τὸ μὲν κατὰ τὴν ἡμετέραν δόξαν λαχθὲν οὐδεὶς σοὶ λόγος ἐστίν· παρὰ σοὶ δὲ δεῖξαι, ὡς οὕτως καθ' ἡμᾶς τὰ κακὰ ἐκ τῆς θείας οὐσίας εἰσὶν· ἀναγκαζομένης γὰρ τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ οὐ προαιρουμένης, τὰ κακὰ ἐκ τῆς ψυχῆς ἐστίν. X. Πόθεν ἡ ψυχή; M. 'Εκ τῆς θείας οὐσίας. X. Φέρουσα ἐν ἑαυτῇ τὴν θεῖαν οὐσίαν ἡ ψυχή ὁμολογῆται παρ' ὁρίων, ἡ οὐ; M. Φέρουσα. X. 'Ἐστὶ δὲ ἐκ τῆς θείας ἰσχυρότερον καταναγκάζειν τὴν θεῖαν οὐσίαν δυνάμενον; Μανιχαῖος ἀναπαύσας σιωπῆς οὐδὲν ἀπεκρίνατο. Χριστιανὸς δὲ πάλιν· Δέξασθαι βούλει τινὰ εἶναι ἐφ' ἡμῖν; M. Οὐδαμῶς· τὰ γὰρ ἐφ' ἡμῖν εἶναι νομίζομενα, κατὰ μέθεξιν τῶν προϋφαστάτων οὐσιῶν εἰσὶν. C Καθάπερ γὰρ τὸ ἐν ἡμῖν θερμὸν οὐκ ἐστὶν ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ κατὰ μέθεξιν τῆς ἐν τῷ κυρίῳ θερμότητος· καὶ τὸ ἐν ἡμῖν ψυχρὸν, οὐ καθ' ἑαυτῷ, ἀλλὰ κατὰ μέθεξιν τῆς τοῦ ὕδατος οὐσίας· οὕτως καὶ τὰ ἐν ἡμῖν κακὰ, κατὰ μέθεξιν τῆς ἀγαθῆς ἀρχῆς. X. Φύσει μετέχει τὸ ἡμέτερον σῶμα τοῦ πυρὸς, καὶ φύσει τοῦ ὕδατος; ἡ ἄλλως πῶς λέγεις; M. Φύσει. X. 'Ἀπηγέρνεται δὲ κατὰ νόμον, ἡ προστέταται κατὰ τὰ προόντα τῇ φύσει ἐξ ἀνάγκης; M. Οὐκ οἶδ' ὅ τι ποτε λέγεις. X. 'Ἐπειδὴ ἀσάφες σοὶ τὸ σαφὲς νενομίσται, διὰ παραδειγμάτων τὸ προκείμενον σαφινέσθω· ὡς τὸ ἐν ἡμῖν θερμὸν οὐ προστέταται τῇ ἡμετέρᾳ φύσει ἐκ τοῦ νόμου· φύσει γὰρ ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει καὶ τῷ λέγοντι, τὸ θρασὺ ἀνάπαινον οὐκ ἐκ νομοθεσίας, ἀλλὰ φύσει· τὸ δὲ ἐν ἡμῖν κακὸν, τοῦτέστι μοιχεία, D ἡ πορνεία, ἡ τι τοιοῦτον, ἡ τὸ καλὸν, τοῦτέστιν ἡ εὐσέβεια, ἡ ἀρετή, κατὰ τὸν νόμον τὰ μὲν πρῶτα ἀπηγέρνεται, τὰ δὲ δευτέρως προστέταται· εἰ τοίνυν οὕτως κατὰ μέθεξιν ταῦτα ἔχομεν, καθάπερ καὶ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν, περὶ τοῦ νόμου ὁ λόγος ἐστίν ὅ τε ἀνθρώπων καὶ ὁ θεός· ἄλλως τε δὲ οὐδαμῶς τῶν φυσικῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης γινομένων ὥρισταί κέλευσις ἡ ἀπόλαυσις· τῶν μέντοι τοιούτων, ὅτων εἴρηται ἐφ' ἡμῖν, καὶ κέλευσις εἴρηται καὶ ἀπόλαυσις· οὐκ ἀρα φύσει ταῦτα ὡς τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν γίνονται· εἰ δὲ οὐ φύσει, προαίρεσις· εἰ δὲ προαίρεσις ἐστὶ, τί τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ καὶ τὸ προκείμενον, ἀποδείκνυται.

M. Εἰ καὶ τὸ εἶναι τι ἐφ' ἡμῖν πανούργως κατασκευάσας, ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ὄντα κακὰ,

οὐτε
τῇ
M. T
πρὸ
φίλων
καὶ τ
ἐλκ
καὶ δ
μενα
αἰτία
σώμα
καὶ τ
ὁμᾶς
τῶν
οἷς
ὕπερ
ψυχῆ
σις·
ἡ δὲ
ἐπετα
ἀλλ'
δυσω
ἀλλοι
τοῖς
δύνα
λοις
ἡ ψυ
τῶν
ταρα

Περὶ
M
γὰρ
Διὰ
των,
μένα
παρο
φικτῆ
ναὶ σ
αἶμα
X. C
τέρω
γὰρ
καὶ
Μανι
ἐξου
ὁμῶν
καὶ δ
δοκίμ
λέγε
ἡμεῖς
ὁ 'ἀπ
δῆλον
ἀλλὰ
δὲ τοῖ

οὐτε ἀνασκευάσεις οὐτε ἐκφύξῃ ποτέ. X. Ποῖα δὲ ἐν τῇ τῶν πραγμάτων φύσει κακὰ σοι νενόμισται; M. Τῶν ζώων τὸ σῶμα τεθνηκότων φθείρεται· καὶ πρὸ τῆς φθορᾶς τοιαύτην ἀποπνεῖ δυσωδίαν, ὥστε φίλων ἅμα καὶ ἐχθρῶς κατατοξεύειν· ἐν ἑαυτῷ δὲ καὶ πρὸ τῆς δυσωδίας προσήμιον οὐσῆς τῆς διαλύσεως ἔλκη τινὰ δυσώδη ἐν τῷ ἡμετέρῳ σώματι συμβαίνει· καὶ δὴ κόπος ἦτοι δὲ καὶ οὐρα τοιαύτης ὀδμῆς ἐχέμενα. X. Καὶ τούτων κακῶν, εἰ ἄρα κατὰ σὲ κακὰ, αἰτία ἡ ψυχὴ. M. Πῶς; X. Καὶ ὁ λίθος καὶ τὰ ξύλα σώματά εἰσι, καὶ κακῆς ὕλης, κατὰ σὲ, ἔχεται ἡ ψῆ, καὶ τὰ ξύλα· ἦτερον δὲ ἐν τούτοις ἡ ψυχὴ ἐστὶ καθ' ὁμᾶς· καὶ δυσώδη ταῦτα οὐτε εἰσιν, οὐτε ἄλλοις· τισὶ τῶν ζώων νενόμισται· ἐν δὲ τοῖς τῶν ζώων σώμασιν, οἷς ἔπεται καὶ δυσωδία, μᾶλλον καθ' ὁμᾶς ἡ ψυχὴ ὑπάρχει· τῆς δὲ τῶν σωμάτων συνδέσεως αἰτία ἡ ψυχὴ. Τῇ δὲ τῶν σωμάτων συνδέσει ἔπεται ἡ διάλυσις· οὐ γὰρ συνδέσεως μὴ γενομένης, ἡ διάλυσις ἦν· ἡ δὲ τῆς συνδέσεως αἰτία ἡ ψυχὴ, τῇ δὲ συνδέσει ἔπεται ἡ διάλυσις, καὶ τῆς διαλύσεως αἰτία ἡ ψυχὴ· ἀλλ' εἰ τῆς διαλύσεως προσήμιον ἡ δυσωδία, καὶ τῆς δυσωδίας αἰτία ἄρα ἡ ψυχὴ· καὶ εἰ τῶν βρωμάτων ἀλλοίωσις οὐτε ἐν λίθοις, οὐτε ἐν ξύλοις, γίνεται δὲ ἐν τοῖς τῶν ζώων σώμασι, δηλονότι κατὰ τὴν τῆς ψυχῆς δύναμιν ἡ τῶν βρωμάτων ἐν τοῖς ζώοις γίνεται ἀλλοίωσις· εἰ δὲ καὶ τοῦτο καὶ τῆς τῶν κρέων δυσωδίας ἡ ψυχὴ ἐστὶν αἰτία, κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τῶν ἐλκῶν. Ὁ Μανιχαῖος κἀναυθὰ ὑπεράγαν δια- παραχθεὶς, οὐδὲν ὤλεγεν.

ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ ΤΡΙΤΗ.

Περὶ τῶν θείων τῆς ἀμφοτέρης Διαθήκης Γραφῶν.

Μετὰ τρεῖς ἡμέρας διάλεκτος ἐγένετο· συνουσίας γὰρ ἐκ τρίτου γινομένης, τότε ἐκινήθη. MANICHÆIUS Διὰ τί καμῶ καὶ σοὺ τὰς θείας Γραφὰς ἐπαινούντων, καὶ διηγούμενων, τὰ ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ γεγραμμένα καὶ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων δογμάτων ὑπάρχοντα, παρορᾷς; ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ. Ποῖα εἰσιν ἃ ἐκ τῆς Γραφικῆς διδασκαλίας ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων δογμάτων εἶναι σοι νενόμισται; M. Λέγει ὁ Παῦλος, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσαι οὐ δύνανται, ἡ οὐ; X. Ὅτι μὲν λέγει, ἐπίσταμαι· ὅτι δὲ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων δογμάτων τοῦτο ὑπάρχει, ἀγνοῶ. M. Τίνος γὰρ ἄλλου ἐστὶν ἔξωθεν βασιλείας τὴν σάρκα ἥδη δὲ καὶ τὰ φαινόμενα πάντα ποιεῖν, εἰ μὴ ἡμῶν τῶν Μανιχαίων, κατὰ Παῦλον; X. Καὶ ἡμῶν ἐστὶ τὸ ἔξωθεν τῆς βασιλείας τὴν σάρκα ποιεῖν μᾶλλον ἢ ὁμῶν. M. Τί οὖν διαβάλλεις καὶ αὐτὸς τὴν σάρκα καὶ ἀπαλλοτριῶς τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας; X. Ὡς δοκεῖ ἄλλην ἐγὼ, ἄλλην δὲ οὐ τὴν σάρκα καλοῦμεν· λέγα οὖν αὐτὸς εἰ τὴν σάρκα κανονίζεις εἶναι. M. Ἦν ἡμεῖς φοροῦμεν καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα. X. Ταύτην οὐδὲ ὁ Ἀπόστολος σάρκα οὐδὲ ἐγὼ ἐκάλεσα. M. Πῶθεν τοῦτο ἔφηλον ὅτι ὁ Ἀπόστολος ταύτην οὐκ ἐκάλεσε σάρκα, ἀλλὰ ἄλλην; X. Ἐκ τοῦ Ἀποστόλου αὐτοῦ. M. Ποῦ δὲ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος λέγει; X. Ἐκ τοῦ ἐπιφέρειν·

¹ I Cor. xv, 50.

A tura mala sunt, nunquam refutare poteris aut inhi-
ciari. Ch. Quænam vero a te existimantur suaspe
natura mala? M. Animantium moriuorum corpora
corrumpuntur, atque adeo ante corruptionem tan-
tum expirant fetorem, ut amici æque et inimici
eo offendantur. Mitto quod etiam ante fetorem in
quo est principium dissolutionis, ulcera quedam
maleolentia in corpore nostro sunt. Imo etiam
stercus atque urina hujusmodi odorem habent. Ch.
Atqui et horum malorum, si certe te iudice mala
sunt, causa anima est. M. Quid ita? Ch. Lapis quo-
que et ligna corpora sunt, et quidem ex mala mate-
ria, te iudice, sunt tum terra tum ligna. Porro in his
quam minimum anima est, ut vos iudicatis: neque
vero hæc male olere a quoquam existimatur. Ver-
runtamen in animantium corporibus, quæ conse-
quitur fetor, minime ut vos iudicatis, anima versat-
ur. Porro ut corpora sibi constant, anima in causa
est. Jam corporum coagmentum consequitur disso-
lutio: nisi enim coagmentatio fuisset, dissolutio non
fieret: compositionis autem causa anima est; compo-
sitionem sequitur dissolutio, et dissolutionis anima
causa est. Quod si dissolutionis principium est fet-
or, hujus quoque fetoris causa anima erit. Et si
ciborum corruptio neque in lapidibus fit neque in
lignis, eadem tamen animantium corporibus accidit,
sequitur ut ex vi animæ ciborum in animantibus
corruptio fiat. Quod si ita se habet, stercoreum quo-
que fetoris anima causa erit, eademque ratione etiam
C ulcerum. Manichæus hic quoque valde perturbatus,
nihil respondit.

DIALOGUS TERTIUS.

De divinis utriusque Testamenti Scripturis.

Post dies tres dialogus instauratus fuit: nam con-
gressu ter jam repetito, hæc commota fuit disputa-
tio. MANICHÆUS. Cum ego æque ac tu divinas Scri-
pturas laudemus et ex iis disseramus, cur ea quæ in
eo libro pro nostris dogmatibus perscripta sunt con-
temnitis? CHRISTIANUS. Quænam tu existimas in
Scripturarum doctrina pro vestris dogmatibus dici?
M. Ait Paulus¹, carnem et sanguinem regnum Dei
possidere haud posse, necne? Ch. Dici hoc ab eo,
scio: quod autem idem hoc pro vestris stet dogma-
tibus, nescio. M. Quibusnam magis convenit, non so-
lum carnem, sed etiam visibilia omnia regno Dei ex-
cludere, juxta Pauli dictum, quam nobis Manichæis?
Ch. Nostrum quoque officium est carnem regno Dei
excludere, magis etiam quam vos facitis. M. Quid
igitur? Tunc etiam carnem improbas, atque a Dei
creaturis excipis? Aliam ego mihi video quam tu
carnem appellare. Dic ergo et tu quam esse carnem
definias. M. Quam nos gestamus et animalia cætera.
Ch. Hanc neque Apostolus neque ego carnem nun-
cupavimus. M. Undenam constat Apostolum hanc
non appellare carnem sed aliam? Ch. Ex ipso con-
stat Apostolo. M. Ubinam hoc Apostolus dicit? Ch.
Verbis illis: Neque corruptio incorruptelam possi-

debit. M. Sane haud tunc appareat, carnem hanc ab Apostolo non appellari, sed quamdam, ut tu credis, aliam. Ch. Id enimvero et apparere, et sic manifeste videri aio. M. Rem ergo, ut vis, demonstra. Ch. Estne distinctio carnis a corruptione, id est illane ab hac distinguitur? Quid dicas, prorsus non intelligo. Ch. Fitne distinctio insubstantivorum a substantivis apud Paulum? M. Utrum fiat, ignoro. Ch. Si ergo insubstantivorum differentiam a substantivis non novit Paulus, hic autem differentia est corruptionis a carne, corruptio vero, te iudice, insubstantiva est, et caro quoque insubstantiva est, quomodo hanc carnem Apostolus, ut ais, nominat, vel etiam corruptionem insubstantivam aeque ac carnem tu affirmas? M. Conclusio recte sequitur, ceteroqui res tum mihi tum etiam tibi ambigua est. Ch. Tibi quidem ambigua, mihi non item. Nam si demonstro haud locutum Paulum de carne, quam tu appellas, sed insubstantivum aliquid et hic intelligere, sicut de corruptione, apud me quidem ambiguitas tollitur, tibi vero in perpetuum superest.

M. Rem subtilius enuclea. Ch. Nihil incorruptibile aut immortale carnem appellat divina Scriptura: quin etiam nonnulla mortalia et corruptibilia extra hanc appellationem ponit, veluti cum dicit: *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu*^a: non quod non essent tunc in carne, sed quia de corruptibilibus et dissolutione dignis non cogitabant. M. Carnis dissolutionem, ut tibi videtur, pro carne Apostolus dixit. Ch. Meum erat demonstrare, tum auscultare. Nunc quia rei intelligentiam praecipuas, veritas ita se habet. M. Quid ais de illo, *Caro adversus spiritum concupiscit*^b, et vicissim? Ch. Idem subest sensus, nempe quod carnis nomine tam indissolubilitatem carnis quam corruptibilitatem denotavit: quandiu autem corpus nostrum a se et a corruptione non discedit, caro dicitur: his vero depositis, carnis quoque appellationem abijcit: unde vere dicitur caro et sanguis regnum Dei non possidere. Praeterea, aliam esse voluntatem animae, quam Apostolus vocat spiritum, alia desideria nostrae mortalitatis, quae caro ab Apostolo nominantur. M. Nonne est Apostoli illud: *Infelix ego homo, quis me eripiet de corpore mortis huius*^c? Ch. Sane est Apostoli, neque alium prae se fert sensum: non enim ut moriatur corpus, sed ut corporis mors destruat hic Apostolus vult. M. Quid vero illud: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, et captivatum me in lege peccati, quae est in membris meis*^d? Ch. Quoniam tibi placet Scripturae testimonia scrutari, dic, oro, num hic Apostolus membra corporis criminatur, an membrorum legem? M. Legem peccati appellat eam quae in membris nostris est. Hac vero membrorum lege vituperata, necessario simul ea quoque quae legis sunt vituperantur. Ch. Sane hoc sermone cuncta Manichaeorum dogmata corruunt. M. Quomodo id, in

Οὐδὲ ἡ φθορά τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖται. M. Οὐ ὅλῳ ἐκ τούτου ὡς οὐκ ἐκέλευσε τὴν σάρκα ταύτην ὁ Ἀπόστολος, ἀλλὰ ἄλλην, κατὰ σὲ τινά; X. Καὶ ὅλῳ καὶ δοκεῖ, σαφέστερον λέγω. M. Σαφηνίσον ὡς καὶ βούλει. X. Ἰση ἐστὶν ἡ ἀντιδιαστολή σαρκὸς καὶ φθορᾶς, καὶ ἀντιδιαστύλλεται ταύτη ἐκείνης; M. Οὐκ οἶδ' ὅ τι ποτε λέγεις. X. Γίνεται τῶν ἀνυπόστατων καὶ ἐνυπόστατων ἀντιδιαστολή, καὶ τοῦτο ἐν Παύλῳ; M. Οὐκ ἐπίσταμαι εἰ γαγίνεται. X. Εἰ οὖν κατὰ τὸ ἐνυπόστατον καὶ ἀνυπόστατον ὁ Παῦλος οὐ τίθῃσι τὴν ἀντιδιαστολήν, ἐνταῦθα δὲ ἡ φθορὰ ἀντιδιαστύλλεται τῇ σαρκί, ἡ δὲ φθορὰ ἀνυπόστατος, κατὰ σὲ, καὶ ἡ σὰρξ ἀνυπόστατος, πῶς ταύτην τὴν σάρκα ὁ Ἀπόστολος ὠνόμασε, κατὰ σὲ; ἢ καὶ τὴν φθορὰν ἀνυπόστατον κατὰ τὴν σάρκα λέγεις; M. Ὁ μὲν κανὼν συναναγκάζει, ἀπορον δὲ τὸ λαλῆναι καὶ κατ' ἐμὲ, καὶ κατὰ σὲ. X. Σοὶ μὲν ἀπορον, ἐμοὶ δὲ οὐκ ἐστὶ· εἰ γὰρ δείκνυμι μὴ εἰρησθῆναι τῷ Παύλῳ περὶ τῆς σαρκὸς, ἥς αὐτὸς ὠνόμασε, ἀλλὰ ἀνυπόστατον τὴν λαμβάνει ἐνταῦθα, καθάπερ ἐπὶ τῆς φθορᾶς, παρ' ἐμοὶ μὲν τὸ ἀπορον λείπεται, σοὶ δὲ μεμνηκέν εἰσαεῖ.

M. Διέξελθε κατὰ λεπτόν τὸν λόγον. X. Οὐδὲν τῶν ἀφθάρτων καὶ ἀθανάτων σάρκα ἡ θεῖα Γραφή σημαίνει· καὶ τὰ θνητὰ δὲ καὶ φθαρτὰ ποτε ἐξῆθεν ταύτης τῆς προσηγορίας καθίστησιν, ὡς οὗτε λέγει· Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι· οὐδ' ὡς μὴ ὄντων νῦν ἐν σαρκί, ἀλλ' ὡς μὴ φρονούντων πρὸς τῆς φθορᾶς καὶ διαλύσεως ἀξία. M. Ὡς δοκεῖ, τὴν τῆς σαρκὸς διάλυσιν, κατὰ σὲ, σάρκα ὁ Ἀπόστολος ὠνόμασεν. X. Ἐμοὶ μὲν ἦν τὸ ἴδιον κατασχευάζειν, σοὺ δὲ ἀκούειν· ἐπεὶ δὲ προλαβὼν εἰρηκας τὸ νόημα, οὐκ ἄλλω; ἔχει ἡ ἀλήθεια. M. Τί δ' ἂν λέγοις, καὶ περὶ τοῦ, *Ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος*, καὶ ἀνάπαλιν; X. Τὸ αὐτὸ νόημα, ὅτι σάρκα τὸ ἀδιαιρούμεν τῆς σαρκὸς ἐκέλευσε καὶ τὸ φθαρτόν· ἔχει δὲ μὴ γέννηται τὸ ἡμέτερον σῶμα ἐξῆθεν αὐτοῦ τε καὶ φθορᾶς, σὰρξ ὀνομάζεται· ἐπειδὴν δὲ τοῦτο ἀπαλλάττεται, καὶ τὴν τῆς σαρκὸς προσηγορίαν ἀποτίθεται· ὥστε ἀληθὲς καὶ τὸ, σάρκα καὶ αἷμα βασιλεύειαν θεοῦ μὴ κληρονομεῖν· καὶ τὸ, ἄλλην μὲν προαίρεσιν εἶναι ψυχῆς, ἣν ὠνόμασεν ὁ Ἀπόστολος πνεῦμα· ἀλλὰ εἰ εἶναι τὰ ζητούμενα ὑπὸ [τῆς] ἡμετέρας θνητότητος, ἔπειρ ἐκέλευσε ὁ Ἀπόστολος σάρκα. M. Οὐκ ἐστὶ τοῦ Ἀποστόλου· *Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου*; X. Τοῦ Ἀποστόλου ἐστὶ, καὶ τῶν αὐτῶν ἔχεται νοημάτων· οὐ γὰρ ἀναίρεσιν τοῦ σώματος, ἀλλ' ἀναίρεσιν θανάτου τοῦ σώματος ὁ Ἀπόστολος ἐνταῦθα ποιεῖται. M. Τί δὲ· *Βλέπω ἔσωρον νόμον ἐν τοῖς μέλεσίν μου ἀντιστρατεύμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς μου*, καὶ *αἰχμαλωτίζομαι με τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας*, τῷ ὅντι ἐν τοῖς μέλεσίν μου; X. Ἐπειδὴ σοὶ φησὶν τὰ τοιαῦτα Γραφικὰ ἐξετάζειν, εἰπὶ· Τὰ μέλη τοῦ σώματος ἐνταῦθα ὁ Ἀπόστολος διαβάλλει, ἢ τὸν τῶν μελῶν νόμον; M. Νόμον μὲν λέγει, καὶ τοῦτον ἀμαρτίας, τὸν ὄντα ἐν τοῖς ἡμετέροις μέλεσιν· τούτου δὲ διαβληθέντος νόμου ὄντος τῶν μελῶν, ἐξ ἀνάγκης

^a Rom. viii, 9.^b Galat. v, 17.^c Rom. vii, 24.^d ibid. 22.

τούτω καὶ τὰ τοῦ νόμου συνδιαβάλλεται. X. Τούτω τῷ λόγῳ πάντα τὰ τῶν Μανιχαίων δόγματα ἠφάνισται. M. Κατὰ ποῖον τρόπον; X. Ἔστι ἀμαρτία σύνοικος ἐξ ἀνάγκης καὶ βίας, κατὰ τὰ Μανιχαϊκὰ δόγματα, οὕσα ἐν τῇ ψυχῇ ἀγαθῇ οὐσῃ, καὶ ἐκ τῆς θείας οὐσίας; M. Ἔστι τοιαύτη ἀμαρτία. X. Διαβάλλεται δὲ ἡ τοιαύτη ἀμαρτία; M. Διαβάλλεται. X. Πῶς οὖν συνδιαβάλλεται τῇ ἀμαρτίᾳ καὶ τὴν ἀμαρτίαν ἔχουσα ψυχῇ; M. Οὐκ οἶδ' ὅπως πανούργως καὶ τούτον τὸν λόγον διέφυγες.

X. Τί δὲ περὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης λέγεις, ὅπουγε παντοχού ὁ τε Χριστὸς αὐτοῖς πράγμασιν, ὁ τε Ἀπόστολος λόγοις αὐτὴν διέβαλλε τὴν Παλαιὰν Διαθήκην; M. Πάντα μὲν τὰ πρὸς διαβολὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἔχοντα ἐπίσας εἰπεῖν οὐ δύναμαι, ἐπειδὴ κατὰ πεῦσιν καὶ ἀποκρίσιν ἡ διάλεκτος· ἀνὰ μέρος δὲ, εἰ βούλει, προστίθμι. X. Ἀνὰ μέρος λέγε τὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης δοκούντά σοι διαβεβλημένα. M. Τοῦ Ἀποστόλου ἐστὶ τὸ, Ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται, ἡ οὐ; X. Παῦλος ἐστὶ τοῦ ἀποστόλου, καὶ μεγάλου ἔχεται τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐπαίνου. M. Εἰ τοῦτο ἐπαῖνον ἔχεται, οὐδὲν φόβου ἐχόμενον ἐν τῷ βίῳ εὐρεθεῖ. X. Νομοθεσίας τοῦτο καὶ οὐ διαλέκτου ἐστὶ· διαλέκτω γὰρ ἀκούουθον ἐρωτῶν τὸ πῶς ἐπαῖνον ἐστὶ, καὶ μὴ ἀνυποφέρειν τὴν ψήφον. M. Λέγε τοίνυν πῶς ἐπαῖνον τοῦτο ἔχεται τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. X. Ὅτι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη τὰ μὲν καλὰ τῶν κακῶν διεκρίνειν, ἀμφοτέρων δηλονότι κατὰ πρόθεσιν λαμβανόμενων· ἐνέμεινε δὲ εἰς τὰς τῶν ἀνθρώπων κατωρθώσεις ἡ πταίσματα· καὶ κατωρθούσας ἐπήνεσε καὶ ἀμοιβῶν ἡξίωσε· πταίοντας δὲ ἐκόλασε, καὶ ὀργὴν αὐτοῖς ἐπέγαγεν. Μᾶλλον οὖν τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτησάντων, ἡ κατωρθώσαντων, εἰς τὴν οἰκίαν καλίαν, ὁ νόμος ἐφάνη κόλασιν ἐπιφέρειν ὀργῆς· καὶ τούτω τῷ λόγῳ ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται. M. Ὡς δοκεῖς, καὶ τὸ, Ὁ νόμος πορεύσῃ σου ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα, εἰς τὴν αὐτὴν ἐννοίαν ἐκλαμβάνεις. X. Ἀκολούθως ὁ τῆς ἀληθείας λόγος διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀλήθειαν καὶ τοὺς αὐτὴν βουλομένους φεύγειν εἰς τὴν αὐτὴν φέρει ὁδόν. M. Ἐφύλαττεν ὁ Χριστὸς πράγμασι τὰ Ἰουδαϊκὰ Σάββατα, ἡ ἔλυσε; X. Καὶ ἐφύλασσε, καὶ ἔλυσε· ἐφύλαττε μὲν ἐν καιρῷ, ἔλυσε δὲ προλόντος τοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καιροῦ. M. Πότε δὲ ὁ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καιρὸς ἦν, καὶ πότε οὐκ ἦν; X. Μέχρι τοῦ βαπτίσματος ὁ Χριστὸς ἐν τῷ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καιρῷ ὑπάρχων, τὰ τῆς Παλαιᾶς πάντα ἐπραττεν, ἀνακληρῶν τὸν Μωσαϊκὸν νόμον ὑπὲρ ἡμῶν· μετὰ δὲ τὸ βάπτισμα, τῆς χάριτος ἡρώετο, καὶ τῆς Νέας διδάγματα προσέφερε τοῖς ἀνθρώποις. Οὕτε οὖν πρὸ τοῦ βαπτίσματος λύσις παρὰ Χριστῷ τῶν νομίμων, οὕτε μετὰ τὸ βάπτισμα παρατήρησις τῶν νομίμων εὐρίσκεται.

Ὁ Μανιχαῖος κἀνταῦθα σιωπήσας, οὐδὲν ἀπεκρίνατο· τῇ ἐξῆς ὁ Χριστιανὸς ἀναγνώσειων αὐτῷ τῶν καταθέσεων τοῦ Μανιχαίου τῶν ἐπὶ τοῦ ἐπάργου, εὐσπῶς ἐν αὐτῷ διαβεβλημένον ἐπὶ πονηρίᾳ

A quam? Ch. Nonne peccatum necessario violenterque cohabit, juxta Manichæorum placita, in anima per se bona et divinæ substantiæ parte? M. Ita sane peccatum se habet. Ch. Vituperaturne hoc peccatum. M. Vituperatur. Ch. Quidni igitur cum peccato vituperatur etiam anima, quæ in peccato est? M. Vix intelligo quanta astutia ab hoc quoque te argumento expederis.

Ch. Quid porro ais tu de Vetere Testamento, nempe quod illud ubique Christus ipsis operibus, Apostolus autem verbis illud criminetur? M. Cunctas adversum Vetus Testamentum criminationes æqua serie dicere nequeo, quandoquidem interrogando respondendoque colloquimur: eas tamen particulatim si volueris exponam. Ch. Dic singulatim quænam tibi videantur ex Vetere Testamento in crimen vocari? M. Nonne dicit Apostolus: *Lex iram operatur*? Ch. Dicit utique, idque adeo ad Testamenti Veteris grandem laudem redundat. M. Si hoc laudem sonat, nihil erit in mundo continens vituperationem. Ch. Legislatorem te facis, non interlocutorem. Erat enim dialogi regula ut interrogares quomodo hæc verba laudem continerent, non autem ut contrariam sententiam proferres. M. Age, dic ergo, quomodo ea verba Veteri Testamento laudi vertantur. Ch. Quia nempe Vetus Testamentum bona a malis distinguit; pro cuiusque videlicet proposito ea reputans, atque hominum bene vel male factis occupatur: bene agentes laudat et premio afficit; improbus punit, et iram illis inferi. Lex itaque hominibus, qui ob suam malitiam virtuti peccatum anteferunt, videtur iræ vindictam inferre, atque hoc sensu lex iram operari dicitur. M. Hoc quidem ut vis. Verumtamen illud quoque *lex subintravit ut abundaret delictum*? eodem sensu accipis? Ch. Consentaneum est, ut verax sermo, propter nimiam suæ veritatis vim, illos etiam qui decerrare vellent, in eandem viam reducat. M. Christus opere proprio Judica Sabbata observavit, an potius dissolvit? Ch. Observavit simul et dissolvit: observavit ad tempus, solvit autem prætergresso jam Testamenti Veteris tempore. M. Quandiu Veteris Testamenti tempus fuit, et quando desiit? Ch. Usque ad baptismum Christus in Veteris Testamenti ævo degens, cuncta illius peragebat officia, Mosaicæ legi nostri causa obediens. Suscepit autem baptismum, gratiæ fecit initium, Novique Testamenti doctrinam hominibus intulit. Nec igitur ante baptismum dissoluta a Christo legalia, neque post baptismum observata comperimus.

Manichæus hic quoque tacens nihil respondit. Sequenti autem die Christianus, cum ei lecta fuisset confessio quam Manichæus præsidii obtulerat, ibique d-prehendisset Veteris Testamenti Deum

taquam malum traduci, rursus Manichæum interrogavit Christianus: aliusne est Veteris Testamenti, et alius Novi, an unus idemque Deus? M. Alius plane atque alius, nempe unus bonus, alter malus; et ille prior bonus, posterior malus. Ch. Assentiris iis quæ in Novo Testamento scribuntur veluti a probo bonoque Deo dictis, an aliud quid ais? M. Assentior. Ch. Si ergo alius est Veteris Testamenti Deus, ut tu censes, et alius Novi, Moyses autem Veteris Testamenti auctor est; quomodo Jesus in Novo aiebat: *Moyses de me scripsit? Et si ejus scriptis crederetis, utique et meis crederetis* *. Quomodo item Paulus in Epistola ad Romanos scripsit: *Quoniam unus est Deus, qui circumcisionem justificat ex fide, et præputium per fidem* *? M. Quis tenebrarum creator est. Ch.? Secundum Manichæos, Deus bonus. M. Quomodo? Ch. Quis cælum terramque fecit? nonne bonus Deus? M. Ita aio. Ch. Tenebræ autem nonne his continentur? M. His profecto continentur. Ch. Qui ergo circumscriptio fecit, quidni circumscripta quoque fecerit? M. Sunt aliæ, præter eas quæ apparent, tenebræ extra cælum atque tellurem; et hæc interjacent illis. Ch. Unde nobis disputatio commota fuit, num de iis quæ vulgo cunctis apparent, an de Manichaica hypothesi? M. Scilicet ex notione communi. Ch. Age verò num communis notio extra cælum atque tellurem tenebras alias agnoscit, cujus pars sint istæ apud nos apparentes, an hoc Manichaicum potius commentum est? M. Quæ C

PHOTINI MANICHÆI PROPOSITIO, PAULI
PERSÆ RESPONSIO.

Si contraria haud ipsa sibi opponi dicuntur, necesse est invicem aliis opponi; veluti supra, haud dicitur sibi oppositum sed tū subter. Item confidentia non dicitur sibi ipsa opponi, sed formidini. Alioqui item qualia sunt objecta, talia opus est illa quoque esse, quæ his e regione opponuntur. Veluti si quod superius substantia sit, necesse est omnino

* Joan. v, 16. * Rom. iii, 30.

(3) Leo Allatius in catalogo aliquot ineditorum (apud Lequiniū Opp. Damasceni præf. p. ult.) ponit: Φωτεινῶν Μανιχαίων προτάσεις. Ἀντιρρήσεις Ζαχαρίου ἐπισκόπου Μιτυλήνης. Initium: Εἰ τὰ ἐναντία, αὐτὰ αὐτοῖς οὐ λέγεται ἐναντία, etc. Quis non videt hoc ipsum esse opusculum, quod a nobis nunc editur, quanquam in nostro titulo Photino respondet Paulus Persa, non Zacharias Mitylenensis. Apud Canisium *Antiq. lect.* ed. Basnag. t. I,

Α τὸν Παλαιὰς Θεόν, ἡρώτα τὸν Μανιχαῖον πάλιν ὁ Χριστιανός· Ἐτερός ἐστὶν ὁ τῆς Παλαιὰς Διαθήκης, καὶ ἕτερος ὁ τῆς Νέας, ἡ εἷς καὶ ὁ αὐτός; Μ. Ἐτερος καὶ ἕτερος· ὁ μὲν γὰρ καλὸς, ὁ δὲ κακός· καὶ ὁ μὲν ἀγαθός, ὁ δὲ πονηρός. Χ. Ἀκολουθεῖς τοῖς ἐν τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ γεγραμμένοι; ὡς ἐκ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ Θεοῦ λεγομένοις, ἢ ἄλλως πως λέγεις; Μ. Ἀκολουθῶ. Χ. Εἰ οὖν ἕτερος Θεὸς ὁ τῆς Παλαιὰς Διαθήκης, κατὰ σὲ, καὶ ἕτερος ὁ τῆς Νέας, ὁ δὲ Μωϋσῆς τῆς Παλαιὰς Διαθήκης ἐστὶ συγγραφεὺς, πῶς ὁ Ἰησοῦς ἐν Νέᾳ Διαθήκῃ ἔλεγεν· Ὁ Μωϋσῆς περὶ ἐμοῦ ἔγραψεν, καὶ ἐὰν ταῖς γραφαῖς ἐκείνου πιστεύητε, καὶ τοῖς λόگوις μου ἐπιστεύσατε ἄν; Πῶς δὲ καὶ ὁ Παῦλος· ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ γέγραπεν· Ἐκείπερ εἷς ὁ Θεός, ὁ δικαίων περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίας διὰ πίστεως; Μ. Τίς ἐστὶν ὁ τοῦ σκότους ποιητής; Χ. Κατὰ τοὺς Μανιχαίους ὁ ἀγαθός Θεός. Μ. Πῶς; Χ. Τίς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐποίησεν; ὁ καὶ ὁ ἀγαθός Θεός; Μ. Οὕτως· λέγω. Χ. Τὸ δὲ σκότος οὐκ ἐν τοῦτοις περιγράφεται; Μ. Ἐν τοῦτοις περιγράφεται. Χ. Ὁ οὖν τὰ περιγράφοντα πεποιηκός, πῶς οὐ καὶ τὸ περιγραφόμενον ἐποίησεν; Μ. Ἐστὶν ἕτερον σκότος παρα τὸ φαινόμενον, ἔξω τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ἐν καὶ τοῦτο μέσον ἐστὶν ἐκείνου. Χ. Πόθεν ἡμῖν ἡ ἐκείντος κακίνητος; ἐκ τῶν κοινῶς πᾶσι φαινόμενων, ἢ ἐκ τῆς Μανιχαϊκῆς ὑπολήψεως; Μ. Τῆς κοινῆς ἐνοίας δηλονότι. Χ. Ἐπίσταται οὖν ἡ κοινὴ ἐννοία ἔξωθεν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς σκότος ἕτερον, ὃ μέρος ἐστὶ τὸ παρ' ἡμῖν φαινόμενον, ἢ τῆς Μανιχαϊκῆς δόξης τοῦτο ἔχειται; Μ. Τὰ μὲν τῇ κοινῇ συνηθεῖς καὶ τῷ ὀρθῷ λογισμῷ πρόποντα, καὶ τὰ δὲ αἰα διδαχῆς τε καὶ ἐπιλύσεως τῶν ἐν τῇ θεῇ Γραφῇ κεμένων, δοκοῦντα δὲ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων δογμάτων, ἀκριθῶς ἐζητήσα, καὶ μεμάρηκα, καὶ παρελήφα· ἀφίστασθαι δὲ τῆς μακρᾶς τε καὶ παλαιᾶς προλήψεως τε καὶ οἰήσεως οὐ δύναμαι. Χ. Ἐμὸν μὲν ἦν τὴν ἀληθειαν κατασκευάζειν, καὶ τὸ ψεῦδος ἐλέγγειν· οὐκ ἐμὸν δὲ τὴν τῶν ἀνθρώπων προαίρεσιν συνανασκευάζειν· αὐθαίρετος γὰρ ὁ ἀνθρώπος ἐστίν.

ΦΩΤΕΙΝΟΥ ΜΑΝΙΧΑΙΟΥ ΠΡΟΤΑΣΙΣ ΚΑΙ ΠΑΥ-
ΛΟΥ ΤΟΥ ΠΕΡΣΕΩΣ ΑΠΟΛΟΓΙΑ (2).

Εἰ τὰ ἐναντία αὐτὰ, ἑαυτοῖς οὐδέ ποτε λέγεται ἀντικεῖσθαι, πρὸς ἀλλήλα δὲ ἀνάγκη αὐτὰ ἀντικεῖσθαι· ὡς τὸ ἀνὴρ οὐ λέγεται πρὸς ἑαυτὸ ἀντικεῖσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὸ κάτω· καὶ ἡ ἀνδρεία οὐ λέγεται πρὸς ἑαυτὴν ἀντικεῖσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὴν δειλίαν· ἄλλως τε δὲ καὶ ὡς ἂν ἦν τὰ ἀντικείμενα, τοιαῦτα ἀνάγκη εἶναι καὶ τὰ τοῦτοις ἀντιδιατελλόμενα· ὡς

p. 428, legitur Latine tantum, et una pagina comprehensa, disputatiuncula Zachariæ Mitylenensis adversus Manichæum quemdam sub Justiniano. Tempus certe cum nostri Photini ætate congrui, de qua diximus in *Monito*. Verumtamen quæ apud Canisium sit disputatio, de Turriani Latinis schedis sumpta, nonnisi breve quoddam excerptum est, et cum opusculo nostro non consentit.

εἰ τὸ
οὐσία
ἀνάγκη
τὸ ἀγ
ρὸν
καὶ τ
θεοῦ
καὶ τ
ἡ κα
εἰ συ
συμβ
καλὸν
δύνα
τιδικ
λέγει
ἀντιδ
πρὸς
Εἰ δ
καὶ τ
λέγον
ἀγαθ
ἐτέρα
ἀναίρ
θελας

Ἄν
τοῦ
ἀρχα
καὶ ὁ
κόν·
κακοῦ
γὰρ
σκευ
Τοῦτο
πρὸτα
τόνδε
πάν
ἀγένη
συμβ
ἐστίν
κατα
ἔλεγε
ἀγαθ
κόν·
δόντα
αὐτοῦ
ἀναρχ
ἀγαθο
νατον,
οὐκ
τὴν
τὴν
ὁμοίω
σύμπα
τὸ προ
Ἄλλ
νος,
εἰς

εἰ τὸ ἄνω οὐσία ἐστίν, ἀνάγκη πάντως καὶ τὸ κάτω ἂν οὐσίαν εἶναι· καὶ πάλιν εἰ συμβεβηκὸς ἐστὶ τὸ ἄνω, ἀνάγκη καὶ τὸ κάτω συμβεβηκὸς εἶναι. Πῶς οὖν, εἰ τὸ ἀγαθὸν πρὸς τὸ πονηρὸν ἀντίκειται, καὶ τὸ πονηρὸν πρὸς τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ καλὸν πρὸς τὸ κακὸν, καὶ τὸ κακὸν πρὸς τὸ καλόν, οὐκ ἀνάγκη καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ὄντος, καὶ τὸ πονηρὸν εἶναι, καὶ τοῦ καλοῦ ὄντος, καὶ τὸ κακὸν εἶναι; καὶ πάλιν εἰ οὐσία ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν ἢ καλόν, καὶ τὸ πονηρὸν καὶ τὸ κακὸν οὐσίαν εἶναι; καὶ εἰ συμβεβηκὸς τούτων θάτερον ἐστὶ, καὶ τὸ ἕτερον συμβεβηκὸς εἶναι; Εἰ γὰρ ἐστὶ μὲν τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ καλόν, τὸ δὲ πονηρὸν οὐκ ἐστὶ ἢ τὸ κακόν, πρὸς τί δύναται ἀντικεισθαι τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ καλόν, τοῦ ἀντιδικαιρουμένου αὐτοῦ μήτε ὄντος, μήτε πρὸς τοῦτο λέγεσθαι δυναμένου; Ὅπερ ἀτοπον. Πῶς δὲ καὶ ἡ ἀντιδικαιρσις ἀληθὴς ἐστὶ τοῦ ἀντικεισθαι τὸ ἀγαθὸν πρὸς τὸ πονηρὸν, τοῦ μὲν ὄντος, τοῦ δὲ μὴ ὄντος; Εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, ὥς καὶ τὸ ἀληθὲς μαρτυρεῖ καὶ τὰ εἰρημμένα ἀποδείκνυσσι, πῶς οὐ ψεύδονται οἱ λέγοντες μὴ εἶναι δύο ἀρχὰς ἀγενήτους, μίαν μὲν ἀγαθὴν, μίαν δὲ πονηράν, καὶ μίαν καλὴν καὶ τὴν ἑτέραν κακὴν; Εἰ δὲ ψεύδονται οἱ τὰς δύο ἀρχὰς ἀναιρουντες, πῶς οὐκ ἀνάγκη τοὺς μετὰ τῆς ἀληθείας συζητῆν ἐσπουδακότας δύο ἀρχὰς δογματίζειν;

Ἀποκρίσις. Τὸν βουλόμενον ἀποδείξει διὰ τῆς τοῦ κακοῦ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐναντιώσεως, ὅτι εἰσι δύο ἀρχαὶ ἀγένητοι, ἔδει πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων θέσθαι καὶ ὀρίσασθαι τί μὲν ἐστὶ τὸ ἀγαθόν, τί δὲ τὸ κακόν· καὶ πόσαι διαφοραὶ εἰσι τοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ τοῦ κακοῦ· καὶ οὕτως ἀπαρῆσθαι τῶν προτάσεων· ὁ γὰρ τοῦτο μὴ ποιών, οὕτε ἐλέγχει τι, οὕτε κατασκευάζει, ἀλλ' εἰς ἀνόνητον ἀναλίσκει τοὺς λόγους. Τοῦτο τοιαυτὸν μὴ ποιήσας ὁ πυνθανόμενος τίθησι πρότασιν ἀόριστον, ἐξ ὧν γίνονται δύο συλλογισμοὶ πᾶν δὲ τὸν τρόπον· Τὸ κακὸν ἀντίκειται τῷ ἀγαθῷ· πᾶν δὲ, τινὲ ἀντικείμενόν ἐστιν, ἐστὶν ἀρα ἀρχὴ ἀγένητος καὶ κακῆ. Ἐπεὶ τὸ κακὸν ἢ οὐσία ἐστίν, ἢ συμβεβηκὸς· πᾶν δὲ ἢ οὐσία, ἢ συμβεβηκὸς ἐστὶ· ἐστὶν ἀρα ἀρχὴ ἀγένητος καὶ κακῆ. Ἐγρήν δὲ οὕτως κατασκευάζει τὸν πρῶτον συλλογισμόν, εἰ γέ τις εἴπῃ μὴ εἶναι τὸ κακόν. Τὸ κακὸν ἀντίκειται τῷ ἀγαθῷ· πᾶν, τινὲ ἀντικείμενόν ἐστὶ· ἐστὶ ἀρα τὸ κακόν· καὶ εἰθ' οὕτως τὸ σύμπαν τοῦ λόγου τοῦτο λαβόντα ὡς ἀποδεδειγμένον, παραινείν τὸ προκείμενον αὐτοῦ δι' ἑτέρας κατασκευῆς οὕτω· Τὸ κακὸν ἢ ἀναρχόν ἐστὶ, ἢ παρ' ἑτέρου γίνεσθαι· πότερον παρ' ἀγαθοῦ τινος ἢ κακοῦ ἐστίν; παρ' ἀγαθοῦ μὲν ἀδύνατον, οὐκοῦν τὸ κακὸν παρὰ κακοῦ γίνεσθαι. Ἐπεὶ οὖν δεῖ τὰς ἀρχὰς ἀγενήτους εἶναι, τῶν δὲ κακῶν τὴν ἀγαθὴν ἀδύνατον τυγχάνειν ἀρχῆν, κακὴν εἶναι τὴν ἀγένητον ἀρχὴν τῶν κακῶν λογίσασθαι δεῖ· ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ δευτέρου συλλογισμοῦ λαβόντα τὸ σύμπαν, δι' ἑτέρου συλλογισμοῦ κατασκευάζειν οὕτω τὸ προκείμενον.

Ἀλλὰ γὰρ πάντα παραλείπων ταῦτα ὁ πυνθανόμενος, ὑποκρίσει τοῦ διπλοῦ συλλογισμοῦ, μᾶλλον δὲ τετραπλοῦ, οὕτω συνάγει. Ἐκκεῖσθαι δὲ πάλιν τὸ

et quod est inferius esse substantiam. Itemque si quod est contingens, superius sit, necesse est etiam quod sit inferius, esse contingens. Cur ergo, si probum improbo opponitur, et bonum malo, et malum bono, non sit necesse, si probum existat, existere simul improbum; et si bonum exsistat, malum quoque exstare: vicissimque si substantivam naturam habeat probum et improbum, bonum ac malum simul esse substantiam; et si forte alterutrum horum contingens fuerit, alterum quoque similiter esse contingens? Nam si forte existat quidem probum aut bonum, non existat autem improbum aut malum. eumque poterit opponi probum aut bonum, cum id quod ab his differt neque fuerit, neque nominari poterit? Quæ absurda res est. Quomodo item contrariorum distinctio existet, id est quod probum improbo advesetur, si illud quidem existat, hoc autem minime? Quod si hæc ita se habent, ut et veritas ipsa testatur et a prædictis demonstrator, quomodo non li mentiuntur, qui duo increata principia negant, unum quidem probum, alterum improbum, illud videlicet bonum, hoc malum? Quod si li mentiuntur qui duo principia de medio tollunt, quidni sit necessarium, eos qui veritatem vitæ sociam habere volunt, duorum principiorum dogma tenere?

Responsio. Eum qui demonstrare vellet ex bona malique pugna duo esse principia increata, oportebat ante omnia statuere ac definire, quid sit bonum, quidve malum, et quonam differentie sint boni ac mali, atque ita propositionum suarum initium facere. Nam qui haud ita se gerit, is nec refutat quidquam neque probat, sed incassum verba consumit. Hoc cum antea non fecerit interrogator, propositionem indefinitam intulit, unde duo syllogismi huiusmodi conficiuntur. Malum opponitur bono: quidquid autem existit, alicui opponitur: existit ergo principium increatum malum. Præterea, malum vel substantia est, vel accidens: omne autem quod existit, vel substantia vel accidens est: existit ergo principium increatum malum. Oportebat tamen ita construere priorem syllogismum, si quis forte negaret malum existere. Malum opponitur bono: quidquid vero existit, alicui opponitur: ergo malum existit. Et sic deinde hanc sermonis summam seu demonstratam habentes, argumentum concludere alia structura sic: malum vel sine initio est, vel ab aliquo factum: queritur utrum a bono aliquo an a malo sit: a bono quidem impossibile: ergo malum a malo est factum. Quoniam igitur oportet principia esse increata; malorum autem fieri non potest ut principium bonum sit, sequitur ut necessario existinemus increatum esse malorum principium. Similiter alterius quoque syllogismi summam ratam habentes, alio syllogismo argumentum conficere.

Verum omnibus his omissis interrogator, simulatione duplicis, imo quadruplicis syllogismi, sic concludit. Ecce id iterum augendi risus causa expo-

namus. Malum opponitur bono : quidquid autem existit, alicui opponitur : existit ergo principium increatum et malum. Papæ! acumen hominis qui veritatem vitæ sociam habere studet : polysema vocabula apud ipsum sunt monosema : temporale, est absolutum : distinctio oppositorum, effectrix est diversarum inter se rerum : quod simpliciter existit, id vult principium esse increatum. Prorsus syllogismi summa tam contraria est propositioni, quam bono principio contrarium est in eorum sententia malum. Hæc ego, ne calumniari videar, enucleabo. Bonum dupliciter dicitur, aliud enim est æternum, aliud factum. Malum quoque duplex est, aliud proprie dictum, aliud nomine tenus. Quamquam et bonum unumquodque multifariam dividitur : sed nondum de hac altera re dicimus. Sumit autem interrogator indifferenter, imo potius, de æternis cuncta pronuntiat sic : si probum improbo opponitur, et improbum probum ; et quidem cum nondum dixerit quale sit probum et quale improbum. Præterea creato bono opponitur malum, nempe prout fert propositio, non tamen etiam bono æterno : is autem et hoc tanquam universale sumit, cum sit parziale. Insuper ex eo quod a bono distinguitur malum, a malo autem bonum, concludit ea simul existere, ita dicens, nam si bonum quidem existit, non existat autem malum, cuinam opponi poterit malum? Tanquam sit impossibile esse aliquid prius, et deinde distingui ab alio, malum tanquam existens supponit, absoluteque illud cum æterno inducit, et Deo coexistens, his verbis : quod si hæc ita se habent, ut veritas comprobatur, nonne necesse est duorum principiorum dogma statuere? Deinde cum ex datis propositionibus deberet concludere, malum existere, concludit hoc dicens : existit ergo principium increatum malum.

Quid ais, amice? quasi si quid existat, idem prorsus et principium sit, et increatum. Quid ergo faciemus plantis, quid singulis animantibus, grammaticæ, rhetoricæ, philosophiæ, rebus reliquis atque artibus, ne singulas enumerem? Num et hæc, nōpote existentia, te principia appellare non piget? Et quomodo duo principia, et non potius multa, increata? Quoniam abiit egregia illa Manichæorum religio, siquidem principia multa sunt, non duo increata? Esto, nullum sibi ipsi adversetur, sed compari tantum suo. Esto, substantia aut accidens sint comparia contrariorum. Esto, malum sit, et bono oppositum. Esto horum distinctio vera. Quomodo hinc duorum increatorum principiorum dogma statuis? Quid in prioribus dixeris propositionibus? Quam necessitatem statueras, ex qua id sequatur? Aiunt malum id esse, quod opponitur bono. Atqui multa sunt mutuo contraria, suffocanti aquæ ignis causticus, ut vos loquimini, et igni aqua, arido humidum, generationi corruptio, corruptioni generatio : neque hinc tamen multa esse principia increata decernitis. Quomodo ergo hæc omnia, etsi invicem naturaliter contraria, ex uno principio esse

A αὐτὸ εἰς μίζονα γέλωτα. Τὸ κακὸν ἀντίκειται τῷ ἀγαθῷ· πᾶν, τινὶ ἀντικείμενον ἐστὶ· ἔστιν ἄρα ἀρχὴ ἀγέννητος καὶ κακῆ. Βαβαί τῆς ἀκριβείας τοῦ μετὰ τῆς ἀληθείας συζῆν ἐσπουδακός! τὸ πολυσήμαντον, παρ' αὐτὸν μονοσήμαντον· τὸ ἐπὶ καιροῦ, καθ' ὅλου· ἡ ἀντιδιαίρεσις τῶν ἀντικειμένων, ποιητικῇ τῶν ἀντιδιαστελλομένων· τὸ δὲ ἀπλῶς, ἀγέννητος ἀρχή. Τὸ σύμπαν τοῦ συλλογισμοῦ τοσοῦτον ἐναντίον τῇ προτάσει, ὅση τῇ ἀγαθῇ ἀρχῇ κατ' αὐτοὺς ἡ κακῆ. Καὶ ὅπως ἂν μὴ δόξαιμι συκοφαντεῖν, σαφηνίσω· Τὸ ἀγαθὸν λέγεται διχῶς· τὸ μὲν αἰδίον, τὸ δὲ γενντὸν· καὶ τὸ κακὸν διχῶς, τὸ μὲν κυρίως, τὸ δὲ μέχρι προσηγορίας· εἰ καὶ τούτων ἕκαστον πολυλῶς, ἀλλ' οὕτω περὶ τούτων· παραλομβάνει δὲ ὁ πυνθανόμενος ἀδιακρίτως· μᾶλλον δὲ ἐπὶ τῶν αἰθίων τὸ πᾶν, φάσκων οὕτω πῶς· Εἰ τὸ ἀγαθὸν πρὸς τὸ πονηρὸν ἀντίκειται, καὶ τὸ πονηρὸν πρὸς τὸ ἀγαθόν, μήτε ποῖον τὸ ἀγαθὸν μήτε ποῖον τὸ πονηρὸν εἰρηκῶς· ἔτι τῷ μὲν γεννητῷ ἀγαθῷ, ἀντίκειται τὸ κακόν, οὕτω κατὰ πρόθεσιν γινομένην, οὐ μέντοι καὶ τῷ αἰδίῳ ἀγαθῷ, παραλαμβάνει καὶ τοῦτο καθόλου ἐπὶ μέρους ὅν· ἔτι ἐκ τοῦ μὲν ἀντιδιαίρεσθαι τῷ μὲν ἀγαθῷ τὸ κακόν, τῷ δὲ κακῷ τὸ ἀγαθόν, κατασκευάζει συνπαρῆξιν ἀλλήλοις, λέγων οὕτως· Εἰ γὰρ ἐστὶ μὲν τὸ ἀγαθόν, τὸ δὲ πονηρὸν οὐκ ἐστὶν, πρὸς τί δύνανται ἀντικεῖσθαι τὸ ἀγαθόν; Ὡς ἀδυνάτου τυγχάνοντος εἶναι μὲν τι πρότερον· μετέπειτα δὲ ἀντιδιαίρεσθαι ἑτέρῳ αὐτὸ κακόν ὡς ὃν κατασκευάζει, ἀμέσως αὐτὸ ἐπάγει ὡς αἰδίον καὶ συνπαρῆξιν θεῷ, οὕτως εἰρηκῶς· Εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, ὡς καὶ τὸ ληθές μαρτυρεῖ, πῶς οὐκ ἀνάγκη δύο ἀρχὰς ἀγενήτους δογματίζειν; Ἐτι δέον ἐκ τῶν δοθεῖσων προτάσεων συνάγειν, ὅτι ἐστὶ τὸ κακόν, συμπεραίνει αὐτό· Ἐστὶν ἄρα ἀρχὴ ἀγέννητος καὶ κακῆ.

Πῶς, ὦ φίλος; ὡς εἰ τι ἐστὶ, καὶ ἀρχὴ ἐστὶ πάντως· εἰ τι ἐστὶ πάντως, καὶ ἀγέννητον. Καὶ τί ποιήσομεν τὰ φυτὰ, ἀνὰ μέρος τὰ ζῶα, γραμματικὴν, ῥητορικὴν, φιλοσοφίαν, τὰς λοιπὰς φύσεις καὶ τέχνας, ἵνα μὴ κατὰ μέρος καταλέξω; Ἡ καὶ ταῦτα ὡς ὄντα λέγειν οὐκ ὀκνέει εἶναι ἀρχὰς ἀγενήτους; Καὶ πῶς δύο ἀρχαί, ἀλλ' οὐ πολλαὶ ἀγέννητοι; Ποῦ δὲ οἴγεται ἡ σημαία τῶν Μανιχαίων θρησκεία, πολλῶν οὐσῶν ἀρχῶν, ἀλλ' οὐ δύο ἀγενήτων; Ἐστω δὲ μὴδὲν τῶν ἐναντίων ἑαυτῷ. Ἰδίῳ δὲ συζύγῳ ἀντικεῖσθαι· ἔστω οὐσία ἡ συμπεδηκὴς εἶναι τὰ ὁμάζοντα τῶν ἀντιδιαστελλομένων· ἔστω εἶναι τὸ κακόν καὶ ἀντικεῖσθαι τῷ ἀγαθῷ· ἔστω καὶ ἡ ἀντιδιαίρεσις τούτων ἀληθής· πῶς δὲ ἐντεῦθεν δογματίζεις δύο ἀγενήτους ἀρχάς; τί εἰρηκῶς ἐν ταῖς πρώταις; ποῖαν ἀνάγκην θεοικῶς, ἐξ ἧς τοῦτο συνάγεται; Εἶναι φησὶ τὸ κακόν τὸ ἀντικεῖσθαι τῷ ἀγαθῷ· ἀλλὰ πολλὰ ἐστὶ τὰ ὄντα καὶ ἀντικείμενα ἀλλήλοις, τῷ πνικτῷ ὕδατι τὸ καυστικὸν πῦρ, ὡς φάτε· καὶ τῷ πυρὶ τὸ ὕδωρ, τῷ ξηρῷ τὸ ὑγρὸν, τῷ ὑγρῷ τὸ ξηρὸν, τῇ γενήσει ἡ φθορά, καὶ τῇ φθορᾷ ἡ γένησις· καὶ οὐκ ἐκ τούτων πολλὰς ἀρχὰς φάτε ἀγενήτους. Πῶς οὖν ταῦτα μὲν πάντα, καίτοι φύσει ἀναντίτα ἀλλήλοις, δυνατόν

εἶναι ἐκ μὲδς ἀρχῆς; τὸ δὲ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν ὡς ἀντικείμενα, οὐ δυνατόν; Ἄλλως τε δὲ πῶς, ἑταίρε, οὐκ ἡσθάνου τῆς τῶν ἀρχαίων σοφῶν μικροῦ δεῖν ἀπάντων περὶ τοῦ κακοῦ συζητήσεως, τὸ μὲν εἶναι αὐτὸ καὶ τὸ ἀντικεῖσθαι πρὸς τὸ κακὸν συγχωρησάντων, περὶ δὲ τῶν πῶς ἢ πῶθεν εἶναι ἀντερίζοντων ἀλλήλοις; Ἄλλ' οὗτοι μὲν ὄντως, σοὶ δὲ τὸ μὲν εἶναι τοῦ κακοῦ, τὸ ποτὲ αὐτὸ νενομίσται· τὸ δὲ τινι ἀντικεῖσθαι, τὸ πῶς· μᾶλλον δὲ ἐν σοὶ τὸ πᾶν λελογισται.

Ἦν μὲν ἱκανὰ καὶ ταῦτα πρὸς τὰ προτεθέντα· κατὰ δὲ ὁμοίαν τινὰ συνέταξα, νῦν μὲν συγχωροῦντα ἀντικεῖσθαι τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν, ἀποδεικνύοντα δὲ μὴ εἶναι τὸ κακόν, μήτε ἀρχὴν ἀγένητον, μήτε συνυπαρχόν Θεῷ· νῦν δὲ ὅτι τῷ ἀγαθῷ οὐκ ἀντίκειται τὸ κακόν· καὶ ποτὲ μὲν παριστάνοντα ὅτι καὶ ἐξ ὧν οἱ Μανichaioὶ φασιν, οὐ δύο ἀρχὰς ἀγενήτους ἀνάγκη δογματίζειν· ποτὲ δὲ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ κατ' ἀνάγκην δογματίζοντα· εἰ ἄλλο τό τι εἶναι, ἄλλο δὲ τὸ ἀντικεῖσθαι τί τινι.

α'. Τὸ μὲν γὰρ εἶναι τι, καθ' αὐτό· τὸ δὲ ἀντικεῖσθαι, πρὸς ἄλλο· καὶ προϋπάρχει μὲν τοῦ πρὸς ἄλλο, τὸ καθ' αὐτό· μετ' ὑπάρχει δὲ τοῦ καθ' αὐτό τὸ πρὸς ἄλλο. Πῶς; διὰ τὸ ἀντικεῖσθαι τῷ μὲν ἀγαθῷ τὸ πονηρὸν, τῷ δὲ πονηρῷ τὸ ἀγαθόν, συνυπάρχειν αὐτὰ ἀλλήλοις ἀνάγκη· καὶ εἰ οὐκ ἀνάγκη διὰ τὸ ἀντικεῖσθαι αὐτὰ ἀλλήλοις, ἀνάγκη δύο δογματίζειν ἀρχὰς ἀγενήτους. Τὰς γὰρ ἀγενήτους ἀρχὰς, συνυπάρχειν ἀλλήλαις ἀνάγκη.

β'. Εἰ ὥσπερ ἡ γνώσις τῶν ἀντικειμένων κατὰ παράθεσιν γίγνεται τῶν ἀντικειμένων, οὕτω καὶ ἡ ὑπαρξίς τῶν ἀντικειμένων κατὰ παράθεσιν ὑπάρχει τῶν ἀντιδιαστέλλομένων, πῶς οὐκ ἀλληλαίτια ἔσται ἀντικείμενα; Καὶ εἰ ἀλληλαίτια ἔστι τὰ ἀντικείμενα, πῶς οὐκ ἔσται τοῦ κακοῦ αἴτιον τὸ ἀγαθόν, καὶ ἀνάπαλιν; Ὅπερ ἀποπον.

γ'. Εἰ ἐκ παραθέσεως τῶν ἀντικειμένων, ἡ ὑπαρξίς ἔσται τῶν ἀντικειμένων, πῶς ἡ ἀντιδιείρεσις τῶν ἐναντίων ἀναγκάζει συνυπάρχειν ἀλλήλοις τὰ ἀντικείμενα;

δ'. Εἰ οὐδὲν πλέον ἐπίσταται ὁ Θεὸς τὰ παρόντα καὶ γεγνηότα, ἢ τὰ ἔσεσθαι μέλλοντα, πῶς ἀδύνατον αὐτὸν, ὥσπερ τοῖς παροῦσι καὶ ἤδη γεγεννημένοις, οὕτω καὶ τοῖς ἔσεσθαι μέλλουσιν ἀντιδιαστέλλεσθαι; Καὶ εἰ οὐκ ἀδύνατον ἀντιδιαστέλλεσθαι τοῖς μέλλουσιν ἔσεσθαι τὸν Θεόν, πῶς διὰ τὸ ἀντιδιαστέλλεσθαι τῷ ἀγαθῷ αὐτὸ τὸ κακόν, ἀνάγκη ἀγένητον εἶναι τὸ κακόν;

ε'. Εἰ πρῶτον τοῦ γενητοῦ τὸ ἀγένητον, τούτεστι ἐξ αἰδίου, καὶ ὕστερον τὸ γενητόν, τούτεστι τὸ πρῶτον μὲν μὴ ὄν, ὕστερον δὲ γεγονός, ἀντιδιαστέλλεται δὲ τῷ γενητῷ τὸ ἀγένητον· πῶς οὐ κατὰ τινα λόγον πρὸ τοῦ εἶναι τι γενητόν ἀντιδιαστέλλεται τῷ μὴ παρόντι γενητῷ τὸ ἀγένητον; Εἰ δυνατόν κατὰ τινα λόγον ἀντιδιαστέλλεσθαι τῷ μὴ πῶ γεγονότι τὸ ἀγένητον, πῶς ἀδύνατον κατὰ τινα τρόπον ἀντιδιαστέλλεσθαι τῷ μὴ πῶ ὄντι πονηρῷ τῷ αἰδίῳ ἀγαθῷ;

queunt, bonum autem ac malum, quia sunt contraria, non queunt? Alioqui vero, quomodo, o sodes, non sentis omnium prope priscae ætatis sapientium de malo quæstionem, qui et illud esse revera malum et bono oppositum concedunt, sed quomodo et unde fiat, invicem contradicunt. At hi quidem vere; tibi autem mali existentia, pro ejus causa est; ejus autem oppositio, instar modi est. Imo vero totum perinde unum a te reputatur.

Profecto hæc sufficerent ad præcedentes propositiones responsa: nihilominus capitula quædam composui, quæ modo quidem concedunt oppositum esse bono malum, sed simul demonstrant, malum neque principium esse increatum, neque cum Deo coexistens; modo autem, quod bono oppositum malum non sit: et aliquando comprobant, quod etiam ex dictis a Manichæis, duo increata principia non sit necesse dogmatizare; aliquando autem necessario de bono et malo dogmatizant, utrum aliud sit esse aliquid, aliud vero alicui esse oppositum.

1. Nam esse aliquid, refertur ad se; adversari autem, pertinet ad aliud. Prius est autem quod refertur ad se, illo quod ad aliud. Sed tamen hæc duo coexistunt. Quid ita? quia quoniam opponitur bono malum, malo autem bonum, hæc coexistere necesse est. Quod si id non sit necesse, propterea quod invicem sint opposita, necesse est duo credere principia increata. Etenim increata principia coexistere invicem necesse est.

2. Si, veluti cognitio oppositorum exurgit ex comparatione aliorum oppositorum, ita etiam existentia oppositorum ex comparatione consistit differentium, quidni mutua causam sibi præstent opposita? Quod si invicem opposita, mutua causa sunt, quidni mali causa sit bonum, et vice versa? Quod est absurdum.

3. Si ex comparatione oppositorum, existentia oppositorum sit, quomodo differentia contrariorum cogit coexistere mutuo opposita?

4. Si Deus non magis scit præsentia et præterita quam futura, cur sit impossibile illum sicuti a præsentibus et a præteritis, ita etiam a futuris distinguere? Quod si non est impossibile Deum distinguere a futuris, cur quia distinguitur a malo bonum, necesse sit malum esse increatum?

5. Si prius creato est increatum, id est æternum, et deinde creatum, id est primo quidem olim non existens postea factum, distinguitur autem a creato increatum; quomodo non aliqua certe ratione, anie quam aliquid esset factum, distinguebatur a præsentem creato increatum? Et si possibile est, ut aliqua ratione distinguitur a nondum existente increatum; quomodo impossibile est aliquo modo distingui a nondum malo id quod æternum bonum est?

6. Si prius incepto est non coeptum, et posterius A non coeptum est inceptum; distinguiturque ab incepto non coeptum, cur non aliqua ratione antequam aliquid esset inceptum? Et si possibile est aliqua ratione distingui a nondum existente incepto non coeptum, quomodo impossibile sit quadam ratione distingui a nondum existente malo bonum increatum?

7. Bonum et increatum virtute propria, illud quidem habitum demonstrat, increatum autem privationem. Atque in hoc invicem differunt: sed differentiae modo, non discrepant inter se. Quando enim et quomodo bonum, similiter et increatum in Deo distinguitur.

8. Si possibile est creata quatenus sunt creata, et non coepta quatenus talia sunt, esse aeterna, possibile quoque erit aeternum quoque quatenus aeternum esse creatum et coeptum. Quod si hoc alterum est impossibile, prius quoque fieret impossibile.

9. Si quaevis nota creatio non sit sine anima, ut vos putatis, anima autem non semper existit in materia, quomodo aeterna erit creatio, quae absque anima fiat?

10. Si alia quidem est animae propria creatio, alia autem quae sine anima sit; et si animae quidem est nota creatio, quae autem sine anima, ignoratur; cur non ex incognitis facit demonstrationes, ea alia creatione, praeter cognitam, demonstrans propositionem suam?

11. Si increatus est Deus, quia sine creatoribus; et si absque principio quia caret exordientibus se; et probus, quia non est improbus; et bonus, quia malus non est; et si distinguitur a creatis, quia creatantes non habet; et ab inceptis, quia nemo ei originem dat; et quia nec improbus est nec malus, distinguitur ab improbo ac malo.

12. Si possibile est Deum ante ea quae sunt creata esse increatum, simulque non distingui ab inceptis; possibile utique erit etiam ante id quod improbum est, esse probum, neque tamen distingui ab improbo; et ante malum esse bonum, neque tamen distingui a malo.

13. Si decet Deum bonum distingui necessario ab eo quod proprie malum est, et increatum a suis creaturis; convenientissimum est distingui ab iis quae ex ipso sunt per creationem, vel futura ex eodem sunt prout voluntas tulerit.

14. Si ex uno principio sunt elementa, prout vos dicitis, haec autem invicem adversantur, quomodo ex contrariorum oppositione duo increata existant principia? Namque haec, licet invicem naturaliter contraria, ex una materia sunt, ut creditis.

15. Si quemadmodum elementa invicem adversantur, sic etiam bonum malo; vicissim ambo ex uno principio erunt.

ζ'. Εἰ πρῶτον τοῦ ἐνάρχου τὸ ἀναρχον, καὶ ὅτε-
ρον τοῦ ἐνάρχου τὸ ἀναρχον, ἀντιδιαστέλλεται δὲ τῷ
ἐνάρχῳ τὸ ἀναρχον, πῶς οὐ τινι τρόπῳ πρὸ τοῦ εἶ-
ναι τι ἀναρχον; Καὶ εἰ δυνατόν τινι τρόπῳ ἀντιδια-
στέλλεσθαι τῷ μήπω παρόντι ἐνάρχῳ τὸ ἀναρχον,
πῶς ἀδύνατον κατὰ τινὰ λόγον ἀντιδιαστέλλεσθαι τῷ
μήπω παρόντι κακῷ τὸ καλὸν τὸ ἀγέννητον;

ζ'. Τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀγέννητον δυνάμει τὸ μὲν εἶναι
δηλοῖ, τὸ δὲ ἀγέννητον στέργειν. Καὶ τούτῳ μὲν δι-
ενηγόρασιν ἀλλήλων τῷ δὲ τρόπῳ τῆς ἀντιδιαστολῆς
διαφέρουσιν ἀλλήλων οὐδαμῶς. Ὅπως γὰρ ὅπως τὸ
ἀγαθὸν, ὁμοίως καὶ τὸ ἀγέννητον, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἀντι-
διαστέλλεται.

η'. Εἰ δυνατόν τὰ γενητὰ, καθὼς γενητὰ, καὶ ἀ-
ρχα καθὼς ἀρχα, αἰδία εἶναι, δυνατόν ἀρα καὶ
τὸ αἰδίων καθὼς αἰδίων, εἶναι γενητὸν καὶ ἀναρχον.
Εἰ δὲ τὸ δευτέρον ἀδύνατον, καὶ τὸ πρῶτον ἀρα ἀδύ-
νατον.

θ'. Εἰ πᾶσα [γένεσις] ἐγνωσμένη ψυχῆς εἶχα γί-
νεται οὐδαμῶς καθ' ὅμᾶς, ἡ δὲ ψυχὴ οὐκ αἰετὶ ἐν τῇ
ὕλῃ, πῶς αἰδῖος ἡ γένεσις ψυχῆς εἶχα μὴ γινω-
μένη;

ι'. Εἰ ἑτέρα μὲν ἰδία τῆς ψυχῆς ἡ γένεσις, ἑτέρα δὲ
ἡ ψυχῆς χωρὶς· καὶ ἡ μὲν τῆς ψυχῆς γένεσις ἐγνω-
σμένη, ἡ δὲ εἶχα ψυχῆς ἀγνωστος· πῶς οὐκ ἐξ
ἀγνώστων ποιεῖται τὰς ἀποδείξεις, ἐξ ἑτέρας γενέ-
σεως παρὰ τὴν ἐγνωσμένην ἀποδεικνύων τὸ προαι-
μενον;

ια'. Εἰ ἀγέννητος ὁ Θεὸς μὴ ὄντων γενητῶν, καὶ
ἀναρχος μὴ ὄντων ἐνάρχων, καὶ ἀγαθὸς μὴ ὄντος ἀρα
πονηροῦ, καὶ καλὸς μὴ ὄντος κακοῦ· καὶ εἰ ἀντιδι-
έσταιται γενητοῖς γενητῶν μὴ ὄντων, καὶ ἐνάρχεις
μὴ ὄντων ἐνάρχων, καὶ· πονηροῦ ἀρα μὴ ὄντος καὶ
κακοῦ, ἀντιδιέσταιται πονηρῷ τε καὶ κακῷ.

ιβ'. Εἰ δυνατόν τὸν Θεὸν πρὸ τῶν γενητῶν εἶναι
μὲν ἀγέννητον, μὴ ἀντιδιαστέλλεσθαι δὲ τοῖς ἐνάρ-
χοις· δυνατόν ἀρα καὶ πρὸ τοῦ πονηροῦ εἶναι μὲν
ἀγαθὸν, μὴ ἀντιδιαστέλλεσθαι δὲ τῷ πονηρῷ· καὶ πρὸ
τοῦ κακοῦ εἶναι μὲν καλὸν, μὴ ἀντιδιαστέλλεσθαι
δὲ τῷ κακῷ.

ιγ'. Εἰ πρέπον ἐστὶ τὸν Θεὸν ἀγαθὸν ὑπάρχοντα,
ἀντιδιαστέλλεσθαι κατ' ἀνάγκην τῷ ἰδίῳ κακῷ, καὶ
ἀγέννητον ὄντα τοῖς ἐξ ἐκείνου γιγνομένοις· προπαι-
δοῦντο ἀρα πολλοὶ ἀντιδιαστέλλεσθαι τοῖς ὕψ' αὐτοῦ
κατὰ ποιήσιν, καὶ τοῖς ἐξ ἐκείνου καθ' αἰρεσιν γενη-
σομένοις.

ιδ'. Εἰ ἐκ μιᾶς ἀρχῆς τὰ στοιχεῖα καθ' ὅμᾶς, ἀνελ-
κεῖται δὲ ταῦτα ἀλλήλοις, πῶς διὰ τὴν τῶν ἐναντιῶν
ἀντίθεσιν, ἀνάγκη δύο ἀγενήτους εἶναι ἀρχάς; Ταῦτα
γὰρ, καίτοι φύσει ἐναντία ἀλλήλοις, ἐκ μιᾶς ὕλης
καθ' ὅμᾶς.

ιε'. Εἰ ὥστερ' τὰ στοιχεῖα ἀντίκεινται πρὸς ἀλλήλα,
οὕτω καὶ τὸ ἀγαθὸν πρὸς τὸ κακόν· καὶ ἐμπληρὸν ἐκ
μιᾶς ἔσονται ἀρχῆς ἐκότερα.

α'. Εἰ ὡς γένησις καὶ φθορὰ ἀντίκειται, ἀρχὴ καὶ τέλος ἔσονται τινος ὑποκειμένου.

β'. Εἰ ὡς φῶς καὶ σκότος ἀντίκεινται αἱ δύο ἀρχαὶ πρὸς ἀλλήλας, τοὺς ἰδίους ἀλλάσσουναι τόπους διαδοχικῶς.

γ'. Εἰ ὡς νόσος πρὸς ὑγίειαν τὸ κακὸν ἀντίκειται πρὸς τὸ ἀγαθόν, καὶ ἀνάπαλιν, ἕξ ἔσονται ἐνδὸς ὑποκειμένου.

δ'. Εἰ ὡς λευκὸν καὶ μέλαν ἀντίκεινται ἀλλήλοις αἱ ἀρχαὶ, συμβεβηκὸς ἔσονται τινος ὑποκειμένου.

ε'. Εἰ ὡς ἀρετὴ πρὸς κακίαν αἱ δύο ἀρχαὶ ἀντίκεινται ἀλλήλαις, κατόρθωμα ἢ πταίσμα ἔσονται τινος ὑποκειμένου.

ιζ'. Εἰ μήτε ὡς στοιχεῖα πρὸς ἀλλήλα, μήτε ὡς γένεσις καὶ φθορὰ, μήτε ὡς λευκὸν καὶ μέλαν, μήτε ὡς φῶς καὶ σκότος, μήτε ὡς νόσος καὶ ὑγίεια, μήτε ὡς ἀρετὴ καὶ κακία ἀντίκεινται ἀλλήλαις αἱ δύο ἀρχαί. Τὰ γὰρ ἀντικείμενα τοῦδε τοὺς τρόπους ἀντίκεινται παρ' ἑμὶν.

ιζ'. Εἰ ἡ πονηρὰ ἀρχὴ τῶν Μανιχαίων τῇ μὲν ἀγαθῇ ἀρχῇ ἀντίκειται ἐναντιῶς, τοῖς δὲ ἐξ αὐτῆς οὐκ ἐναντιῶς· εἰρηνικῶς ἄρα πρὸς τὰ ἐξ αὐτῆς, πολεμικῶς δὲ πρὸς τὴν ἀγαθὴν ἔχει ἀρχήν· εἰ δὲ τοῦτο, πῶς τὰ ἐξ αὐτῆς ἐναντιῶς ἀντίκειται ἀλλήλοις; Οὐδὲν γὰρ εἰρηνικῶς ἔχον πρὸς τὰ ἐξ αὐτοῦ πολεμοῦντα ἀλλήλοις γεννᾷ.

ιη'. Εἰ οὐδὲν τῶν ἀντικειμένων, δυσὶν ἀντίκειται ἐναντιῶς, πῶς ἡ κακὴ ἀρχὴ μία οὖσα, ἐναντιῶς ἀντίκειται τῇ τε ἀγαθῇ ἀρχῇ καὶ τοῖς ἐξ αὐτῆς;

ιθ'. Εἰ ἀληθές τὸ λεγόμενον, ὡς καὶ ἀληθές, τὸ τὰ ἐναντία οὐχ ἑαυτοῖς, πρὸς ἀλλήλα δὲ ἀντικείμενα, πῶς ἡ κακὴ ἀρχὴ ἑαυτῇ ἀντίκειται καθ' ὅμας; Καὶ εἰ οὐδὲν τῶν ἐναντίων ἑαυτῷ τε ἀντίκειται καὶ ἄλλῳ, πῶς ἡ πονηρὰ ἀρχὴ ἑαυτῇ τε ἀντίκειται καὶ τῇ ἀγαθῇ; Ἐκεῖ ἔσται ἀρχὴ ἐξ ἀρχῆς, ὅπερ ἄπορον.

κ'. Εἰ οὐ πρέπει θεῷ ποιεῖν τὰναντία κατὰ χρεῖαν τῶν γιγνομένων, πῶς πρέπει αὐτῷ διὰ τὴν οἰκείαν χρεῖαν γεννᾶν ἐξ αὐτοῦ; Καὶ εἰ ἀνευδὲς μὲν ὁ ποιῶν διὰ τὴν τῶν ἄλλων χρεῖαν, ἐνδεὴς δὲ ὁ διὰ τὴν ἰδίαν, πῶς οὐκ ἐνδεὴς μὲν ὁ τῶν Μανιχαίων θεός, κατ' ἰδίαν χρεῖαν γεννῆσας, ὡς φασιν;

κα'. Εἰ κοινῶναι τῇ ἀγαθῇ ἀρχῇ ἡ κακὴ, καὶ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ ποτὲ εἶναι, καὶ τοῦ ποῦ εἶναι, ὥσπερ καὶ τῷ ὕδατι τοῦ τε εἶναι καὶ τοῦ στοιχείου εἶναι· ἀντίκειται δὲ αὐτῇ κατὰ τὸ κακὸν μόνον καὶ τὸ ἀγαθόν, ὥστε καὶ τὸ πῦρ πρὸς τὸ ὕδωρ κατὰ τὸ θερμὸν μόνον, ἐκ μιᾶς ἀρχῆς ἔσονται ἀμφοτέραι αἱ ἀρχαί· καὶ γὰρ τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ ἐκ μιᾶς ἀρχῆς ἀμφοτέρων.

κβ'. Εἰ οὐδὲν τῶν ἐναντίων κοσμεῖ τὸ σύζυγον αὐτῷ, οὔτε κατ' ἀνάγκην οὔτε κατὰ χρεῖαν, ἡ δὲ ἀγαθὴ ἀρχὴ ἐκόσμησε τὴν ὕλην κατ' ἀνάγκην· οὐκ ἔσται ἄρα ἡ ὕλη ἐναντία τῇ ἀγαθῇ ἀρχῇ· ὕλης δὲ μὴ

1°. Si ut generatio et corruptio inter se ad-versantur, principium et finis erant alicujus sub-jecti.

2°. Si ut lux et tenebræ invicem sunt contrariæ, sic duo principia inter se, locos suos alternis per-mutabunt.

3°. Si ut morbus sanitati, ita malum opponi-tur bono, et vice versa, habitus erunt unius sub-jecti.

4°. Si ut album et nigrum ita sibi adversantur principia, accidens erunt alicujus subjecti.

5°. Si ut virtus vitio, duo principia invicem oppo-nuntur, recte factum et delictum erunt alicujus subjecti.

16. Si neque ut elementa inter se, neque ut gene-ratio et corruptio, neque ut album et nigrum, neque ut lux et tenebræ, neque ut morbus et sanitas, neque ut virtus et vitium, opponuntur invicem duo principia. Nam contraria, hisce modis a nobis repu-tantur contraria.

17. Si malum Manichæorum principium, bono quidem principio opponitur, creaturis tamen suis nequaquam; ergo pacem fovet cum natis ex se, bellum autem cum bono gerit principio. Quod si ita se habet, quomodo quæ ex ipso sunt, pugnant invicem? Nihil enim, si modo pacem habet cum creaturis suis, bellantia invicem generat.

8. Si nihil contrarium, duobus contrariis op-ponitur, quomodo malum principium cum sit unum, bono simul principio adversatur et creaturis ejus?

19. Si verum est, uti reapse est, contraria non secum sed cum aliis pugnare, quomodo malum principium secum pugnat, ut vos dicitis? Et si nihil contrariorum tum sibi tum alii adversatur, quo-modo malum principium et sibi repugnat et simul bono? Sic enim principium erit ex principia, quod est absurdum.

20. Si Deum non decet contraria facere, prout creaturæ solent, quomodo eum decet aliquid ad proprium usum ex se gignere? Et si ille minime est indigens qui ad aliorum usum aliquid facit, ille contra est indigens qui ad proprium; quidni mi-nime indigeat Manichæorum deus, qui ad proprium usum generat, ut ipsi aiunt?

21. Si malum principium habet commune cum bono, et ut sit, et quando, et ubi sit, atque om-nino ut sit principium; sicuti etiam aqua habet commune cum igne quatenus et est, et elementum est; repugnat autem bono tantum, quatenus malum bono, sicut etiam ignis aquæ secundum calorem tantummodo; ex uno principio erunt ambo prin-cipia: namque ignis et aqua ex uno ambo sunt principio.

22. Si nullum contrarium ornat compar suum neque necessitate neque usu, bonum autem prin-ci-pium ornat materiam necessario, non erit sanc materia contraria bono principio. Jam si materia

non est contraria, quid jam est initio carens et contrarium malum?

23. Si contrariorum copula necessario ambo demonstrat, non erunt hæc ex contrariis principiis. Nam quantum natura differunt, tantumdem notione congruunt.

24. Si ex elementorum repugnantia fiunt plantæ et animalia; oritur autem ex principiorum repugnantia nihil, non repugnant ergo, ut vos dicitis, elementa invicem.

25. Si nequaquam æquæ ac Deus honoratur malum principium, quod tamen vos dogmatizatis Deo coexistere; quia in creatis etiam sunt paria tempore, inæqualia honore; et brevis ætatis si natura spectetur, honoratiora nihilominus longæviorebus, quidni erit aliquid, quod ante increata collocet creata principia?

26. Cuncta enim creata eo ordine quem Creator statuit gubernantur. Quorum non est immortalis vita, horum vitæ opponitur mors. Et quorum non est immutabile bonum, horum bono opponitur malum. Cujus vero immortalis est vita, hujus vitæ non opponitur mors. Secus autem cujus est immutabile bonum, hujus non opponitur bono malum.

27. Quorum existentia est ex generatione, horum bonum naturale est. Et quorum bonum est ex creatione, horum ex repugnantia est malum. Quorum vero ex natura est bonum, horum haud ex repugnantia est malum.

28. Si vult æternum bonum esse, utique et ipsum malum æternum. Si minus vult, et tamen est, idque agnoscit, contra voluntatem semper patitur æternum bonum, non habebit contrarium malum. Nihil enim contrarium omni passioni vacat.

29. Quale agnovit interrogator bonum, cui adversari ait malum? Quale item novit malum, cui adversari dicit bonum? Ergo increata sunt creata. Sed si increata, demonstret temperantiam esse increatam, continentiam, justitiam, imo etiam adulterium, fornicationem, et puerorum amores. Quod si hæc creata, cur quia adversatur creaturarum rerum bono malum, necesse sit Dei quoque creato adversari malum?

30. Si quæ accidunt creatis, necessario accidunt Deo; hæc autem accidunt creatis, nempe generatio, corruptio, indigentia, peccatum, atque, ut summum dicam, passiones, cur non hæc eadem Deo quoque accidunt? Quod si haud necessario accidunt Deo, quæ creaturis accidunt, cur propterea quod creaturarum bono adversatur malum necesse sit etiam Dei bono adversari malum?

31. Si Deus est bonum increatumque principium, itemque Deus est etiam malum, ut dicitis, neque tamen hæc utrisque accidunt; cur necesse sit hæc accidere tum increato bono, tum etiam increato?

A οὐσης ἐναντίας, εἴτα τί τὸ ἀναρχὸν καὶ ἐναντίον τὸ κακόν.

κγ'. Εἰ ἡ συζυγία τῶν ἐναντίων ἐξ ἀνάγκης δι-
λοῖ τὰ ἐκάτερα, οὐκ ἔσται ἐξ ἐναντίων ἀρχῶν. Ὅσον
γὰρ διέσκηκε κατὰ φύσιν, τοσοῦτον ἦν ὡτα κατὰ
γνώσιν.

κδ'. Εἰ γίνεται ἐκ τῆς τῶν στοιχείων ἐναντιώσεως
φωτὰ τε καὶ ζῶα· γίνεται δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀρχῶν
ἐναντιώσεως οὐδὲν, οὐκ ἀντίκειται αἱ ἀρχαὶ ἀλλή-
λαις ὡς τὰ στοιχεῖα, ὡς φατε.

κε'. Εἰ οὐκ ἴσα τῷ Θεῷ τιμᾶται τὸ κακὸν συν-
υπάρχον δογματιζόμενον Θεῷ, διὰ τὸ εἶναι καὶ τοῖς
γενητοῖς ἴσα γε τῇ τιμῇ, καὶ ὀλιγοχρόνια μὲν κατὰ
φύσιν, τιμώτερα δὲ τῶν πολυχρονίων· πῶς οὐκ
B ἔσται τι πρὸ τῶν ἀγενήτων τάξαν τὰς ἀρχὰς ἀγενή-
τους;

κς'. Πάντα γὰρ τὰ γενητὰ καθ' ἣν ἔταξε τὸ Ποιῆ-
σαν τάξιν κυβερνᾶται· ὧν οὐκ ἀθάνατος ἡ ζωὴ, τῶν
τῇ ζωῇ ἀντίκειται θάνατος· καὶ ὧν οὐκ ἀτρέπτου
τὸ ἀγαθόν, τούτων τῷ ἀγαθῷ ἀντίκειται τὸ κακόν·
οὐ δὲ ἀθάνατος ἡ ζωὴ, τούτου οὐκ ἀντίκειται τῇ
ζωῇ ὁ θάνατος· καὶ οὐπὲρ ἀτρέπτου τὸ ἀγαθόν, τού-
του οὐκ ἀντίκειται τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν.

κζ'. Ὡς ἡ ὑπαρξίς κατὰ γένεσιν, τούτων καὶ τὸ
ἀγαθὸν κατὰ φύσιν· καὶ ὧν μὲν τὸ ἀγαθὸν κατὰ
κτίσιν, τούτων κατ' ἐναντιώσιν τὸ κακόν· ἂν δὲ τὸ
ἀγαθὸν κατὰ φύσιν, τούτων οὐ κατ' ἐναντιώσιν τὸ
C κακόν.

κη'. Εἰ βούλεται τὸ αἰδίον ἀγαθὸν εἶναι τὸ αἰδίον
κακόν, ἄρα καὶ αὐτὸ αἰδίον εἶναι τὸ κακόν· εἰ δ' οὐ
βούλεται εἶναι αὐτὸ, ἔστι δὲ, καὶ γινώσκει αὐτὸ, παρὰ
βούλησιν πάσχει τὸ αἰδίον ἀγαθόν, οὐχ ἔξει ἐναντίον
κακόν· οὐδὲν γὰρ ἐναντίον ἀπῆλλαχται πάθους παν-
τελῶς.

κθ'. Ποταπὸν ἔγνωκεν ὁ πυνθανόμενος τὸ ἀγαθόν,
ᾧ ἀντικείμενα λέγει τὸ πονηρόν; Καὶ ποταπὸν ἐπί-
σταται τὸ πονηρόν, ᾧ ἀντικείμενα φάσκει τὸ ἀγαθόν;
'Αγένητα ἄρα τὰ γενητὰ· ἀλλ' εἰ μὲν ἀγένητα, δεῖξά-
τω τὴν σωφροσύνην εἶναι ἀγένητον, τὴν ἐγκράτειαν,
τὴν δικαιοσύνην, ἔτι δὲ τὴν μοιχείαν, τὴν πορνείαν,
τὴν παιδεραστείαν. Εἰ δὲ γενητὰ, πῶς διὰ τὸ ἀντικεί-
D σθαι τῷ τῶν γενητῶν ἀγαθῷ τὸ πονηρόν, ἀνάγκη καὶ
τῷ τοῦ Θεοῦ γενητῷ ἀντικείμενα τὸ πονηρόν;

λ'. Εἰ τὰ ἐπόμενα τοῖς γενητοῖς ἐξ ἀνάγκης ἔπεται
τῷ Θεῷ, ἔπεται δὲ τοῖς γενητοῖς, οἷον γένεσις, φθο-
ρὰ, ἐνδεια, ἁμαρτία, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν πάθη, πῶς
οὐχ ἔπεται αὐτὰ καὶ τῷ Θεῷ; Εἰ δ' οὐκ ἐξ ἀνάγκης
ἔπεται τῷ Θεῷ τὰ ἐπόμενα τοῖς γενητοῖς, πῶς διὰ τὸ
ἀντικείμενα τῷ ἐν γενητοῖς καλῷ τὸ κακόν, ἀνάγκη
καὶ τῷ τοῦ Θεοῦ καλῷ ἀντικείμενα τὸ κακόν;

λα'. Εἰ ὁ Θεὸς ἀγαθὴ ἀρχὴ καὶ ἀγένητος, Θεὸς δὲ
καὶ ἡ κακὴ, ὡς φατε, καὶ οὐχ ἔπεται ταῦτα ἐκ αἰτί-
ροις· πῶς ταῦτα ἔπεται ἀνάγκη τῷ τε ἀγενήτῳ
ἀγαθῷ καὶ γενητῷ;

λβ'.
Θοὺ ἀ-
ἀρχὴ
ὡπερ
ἀρα τῶ
λγ'.
μέρος
Θεός,
τίωσιν
λδ'.
ἐν τοῖς
περ ἐ-
σιν, τῶ
ἀρχῇ
γὰρ τῶ
καὶ τῶ
λε'.
ἔστιν
κολάσε-
κατορ-
σιαν
καὶ σ-
σεως
λς'.
των ἐ-
ρευσ-
κίαν
ρεῦον
λζ'.
βλαστ-
ἀμαρ-
οὐδα-
μον δ-
ρία·
ηγχορ-
κατὰ
ἔχει
τὰ κα-
λη
μενο-
μωρ-
λαύο-
πῶς
λθ'.
ἀδιδ-
φουσ-
ἐργά-
ποι-
τονο-
ἀπα-
σεω-
μ
Θεός
μεμ-
ᾶτι
αὐτ-
ιδί-
αὐτ-

λβ'. Εἰ ἐν τοῖς γενητοῖς ἡ μὲν παρατροπή τοῦ ἀγα-
θοῦ ἀρχὴ γίνεται τοῦ κακοῦ, ἡ δὲ παῦσις τοῦ κακοῦ
ἀρχὴ πολλάκις τοῦ ἀγαθοῦ, τί δὴ τοῦ Θεοῦ ἀγαθὸν
ὡσπερ ἀγέννητον, οὕτως καὶ ἀπαράτρεπτον, οὐχ ἔξει
ἄρα τὸ ἀντικείμενον κακόν;

λγ'. Εἰ τὸ κακὸν οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν ἢ ἐπὶ θάτερον
μέρος τῆς παρατροπῆς, ἐλευθερός δὲ ταύτης ὁ
Θεός, πῶς ἤς οὐκ ἔχει τὴν κτῆσιν, ἔξει τὴν ἀνα-
τίωσιν;

λδ'. Εἰ κατ' οὐσίαν τῶν προϋφιστάμενων ἀρχῶν ἐστιν
ἐν τοῖς γενητοῖς τὸ τε ἀγαθὸν καὶ τὸ πονηρὸν, ὡ-
σπερ ἐκ τῶν προϋφιστάμενων στοιχείων ἐν τοῖς πεφυκό-
σιν, τὸ τε θερμαίνον καὶ τὸ ψυχρὸν, ἐκ μιᾶς ἔσονται
ἀρχῆς αἱ οὐσίαι ἐξ ὧν τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ πονηρὸν καὶ
γὰρ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ πῦρ ἐξ ὧν τὸ θερμαίνον ἐστιν
καὶ τὸ ψυχρὸν, ἐκ μιᾶς ἐστιν ἀρχῆς, καθ' ἑμᾶς.

λε'. Εἰ κατὰ μετουσίαν τῶν προϋφιστάμενων ἀρχῶν
ἐστιν ἐν τοῖς γενητοῖς τὸ τε καλὸν καὶ τὸ κακόν, πῶς
κολάσεως μὲν τοὺς παίσαντας, ἀπολαύσεως δὲ τοὺς
κατορθώκοτας ἀξιοῦμεν; Καὶ εἰ ὡσπερ κατὰ μετου-
σίαν ἔχομεν τὸ κακόν, πῶς τὸν μὲν πυρέσσοντα οἰκτου
καὶ συμπαιθεῖας, τὸν δὲ μὴνύσαντα φόγου καὶ κολά-
σεως ἀξιοῦμεν;

λς'. Εἰ οὐδεὶς τὰ κατὰ μετουσίαν τῶν προϋφιστά-
μενων ἐν φύσει ἐξ ἀνάγκης συμβαίνοντα, νόμῳ ἀπηγό-
ρευσε, γίνεται γὰρ ταῦτα ἐξ ἀνάγκης πῶς τὴν ἀδι-
κίαν ἢ ἀσέβειαν οἱ τε θεοὶ καὶ ἀνθρώποι ἀπαγο-
ρεῦσιν νόμοι;

λζ'. Εἰ τὰ κατὰ νόμον ἀπηγορευμένα κακὰ, οἷον
βλασφημία, ἀδικία, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἀσέβεια καὶ
ἀμαρτία, ὧν ἡ τιμωρία ὥριται, ψυχῆς δίχα γίνεται
οὐδαμῶς, πῶς οὐκ ἐστιν ἡ ψυχὴ αἰτία τῶν κατὰ νό-
μον ἀπηγορευμένων κακῶν, ὧν ὥριται καὶ ἡ τιμω-
ρία; Καὶ εἰ ἡ ψυχὴ ἐστιν αἰτία τῶν κατὰ νόμον ἀπ-
ηγορευμένων κακῶν, πῶς οὐκ ἐστιν ἐκ ψυχῆς τὰ
κατὰ νόμον ἀπηγορευμένα κακὰ; Καὶ εἰ τοῦτο, πῶς
ἔχει τὴν τῶν ὄντων ἐπίγνωσιν ὁ πυνθανόμενος πόθεν
τὰ κακὰ;

λη'. Εἰ οὐ θέλοντες ἀμαρτάνομεν, καὶ οὐ προαιρού-
μενοι δικαιούμεθα, πῶς ὡς θελήσει ἀμαρτήσαντες τι-
μωρούμεθα, καὶ ὡς προαιρέσει δικαιωθέντες ἀπο-
λαύομεν τῶν ἀγαθῶν; Καὶ εἰ θελήσει τὸ ἐκότερον,
πῶς οὐκ ἐκ θελήσεως ἐκότερον;

λη'. Εἰ κρεῖττον τὸ φυσικῇ ἀνάγκῃ ποιεῖν τοῦ
ἀδιάστω ἐξουσίᾳ ἐργάζεσθαι, κρεῖττον ἄρα ἢ κατὰ
φυσικὴν ἀνάγκην ποιοῦσα ὕλη, τοῦ μετ' ἐξουσιότητος
ἐργάζεσθαι Θεοῦ. Εἰ δὲ χεῖρον τὸ κατ' ἀνάγκην
ποιεῖν τοῦ ἀδιάστω ἐργάζεσθαι, πῶς οὐ τοῦ κρεῖτ-
τονος ἀποχωρίζουσιν οἱ Μανιχαῖοι τοὺς ἀνθρώπους,
ἀπαλλοτριούντες αὐτοὺς τῆς κατ' ἐξουσίαν προαιρέ-
σεως;

μ'. Εἰ μεμπτός κατὰ τοὺς Μανιχαίους ὁ ἀμειπτός
Θεός ὡς προγόνους τοὺς ποιήσαντας κακὰ παρήγαγε,
μεμπτός ἄρα κατὰ ἀλήθειαν ὁ τῶν Μανιχαίων Θεός,
ὅτι προγόνους τοὺς ἀσεβήσαντας υἱεῖς, προέβαλεν ἐξ
αὐτῶν καὶ εἰ προγόνους ὁ τῶν Μανιχαίων Θεός τῶν
ἰδίων υἱῶν τὰ ἀσεβήματα, προέβαλεν, καὶ προβαλὼν
αὐτοὺς οὐκ αἰτίας ἀσεβημάτων πῶς προγόνους ὁ κατὰ

32. Si in creaturis digressio a bono sit mali prin-
cipium, et cessatio mali saepe principium boni sit,
cur Dei bonum, ut increatum, sic etiam et immu-
tabile, adversarium non habebit malum?

33. Si malum nihil aliud est, quam in alter-
utram partem digressio, caret vero hac Deus, quo-
modo ejus rei non habet possessum, hujus habe-
bit oppositionem?

34. Si secundum substantiam praëxistentium
principiorum in creatis, tum bonum tum etiam
malum, tanquam ex praëxistentibus elementis in
rebus factis; tum calor tum frigus, ex uno prin-
cipio substantiae erunt, ex quo etiam bonum ac malum.
Nam et aqua et ignis, unde calor et frigus, ex uno
sunt principio, ut vos putatis.

35. Si secundum participationem praëxistentium
principiorum est in rebus creatis tum bonum tum
etiam malum, quomodo poena quidem peccantes,
gaudio autem bene agentes dignos censemus? Et si
secundum participationem habemus malum, quo-
modo febrientem quidem misericordia et compas-
sione, eum autem qui irascitur vituperandum casti-
gandumque censemus?

36. Si nemo ea quae ex praëxistentium natu-
ralium participatione necessario accidunt, lege
vetuit, fiunt enim haec ex necessitate, cur injustitiam,
vel impietatem tum divinae tum humanae leges
vetant?

37. Si ea quae a jure vetantur mala, veluti bla-
sphemia, injustitia, et omnino impietas ac peccatum,
quibus etiam poena decreta est, absque animae
concursu non fiunt, quomodo anima non est causa
vetitorum a lege malorum? Et si anima causa est
vetitorum a lege malorum, quidni sunt ab anima
ea quae jus vetat mala? Quod si ita est, quo-
modo rerum notitiam habet is qui interrogat unde
sint mala?

38. Si inviti peccamus, et si absque nostra
voluntate justificamur, cur plectimur ceu si volen-
tes peccavissemus, et bonis afflicimur ceu si pro-
posito nostro fuisset justificati? Et si alterum
voluntarium est, quidni voluntarium utrumque?

39. Si melius est physica necessitate agere
quam non coacta facultate operari, melior est
quae secundum physicam necessitatem agit ma-
teria, quam qui arbitrato suo agit Deus. Quod
si deterius est ex necessitate agere, quam sponte
operari, quidni a re meliore Manichaei aver-
tunt homines, dum eos voluntario arbitrio spo-
liant?

40. Si reprehensibilis secundum Manichaeos
est Deus, alioqui irreprehensibilis, quia male
acturos praesciens nihilominus in vitam eduxit,
reprehensibilis vere est Manichaeorum Deus
qui, praevidens filiorum suorum futura peccata,
tamen eos produxit in lucem. Et si cum eos
produxerit, non est causa peccatorum; quomodo

verus Deus futurorum hominum crimina præsciens, et nihilominus peccaturos creans, causa delictorum sit?

41. Si bonus Deus fecisset homines bono æque ac malo agendo impotentes, utique ipse utrumque in illis efficeret, et Deus ipse bonorum malorumque quæ ab hominibus sunt causa esset. Quod si homines ad utrumque idoneos effecit, sequitur ut utriusque ipsi auctores sint.

42. Bonum duplex dicitur, aliud nempe in Deo, aliud in creatis rebus. Rursus bonum Dei in duo dividitur, aliud natura, aliud creatione: natura, quod in substantiæ excellentia consistit: creatione, quod in factura creatione providentiali conspiciatur. Bonum autem in creaturis partim naturale est, partim voluntarium, partim denique usu. Naturale quidem, ut ipsæ creationes, quod idem est ac in creatione spectatum, nempe in rerum creatarum natura. Usu, ut divitiæ, principatus, inopia. Quapropter hæc modo etiam sunt mala, modo secus. Voluntarium autem, ut religiositas, iustitia et generatim virtus; denique usu, ut serpens quatenus est noxius, febris, fames, peccatorum poena, et alia huiusmodi, veluti ad religiositatem erudientia. Mala quoque dupliciter considerantur; nempe et proprie et appellative; proprie ut religiositas et peccatum; appellative: ut serpens, fames, febris, peccati poena, terræ motus, et his similia; quæ revera quidem sunt bona, cæcæ quæ ad religionem instituunt patientes, sed a nobis reputantur mala: veluti venæ sectio, medica pharmaca, quæ mala quidem videntur ægris, reapse autem bona sunt. Nam et ipsorum bonorum, alia per se ipsa bona sunt, alia vero propter consequentia ex ipsis bona.

MANICHÆORUM BLASPHEMIA.

43. Quæ cum ita sint, Manichæi bonum quidem quod exiniam divini substantiæ partem exhibet, contemnunt, dum id par malo esse asseverant, indigensque et infirmum conflungunt: bonum vero quod in creatione et providentia conspiciatur a bono Deo alienant maleficii nomine beneficium appellantes. Nostram vero naturam et vitæ usum mali principii effectum esse contendunt: quæque ad virtutem ducunt vel meliores nos faciunt, tanquam malitiæ effluvium traducunt: virtutem in summa ac vitium stuporem naturæ, non voluntatis factum esse definiunt. Jam vero si qui ita dogmatizant, se veritatis contubernales esse jactant, sint sane etiam Manichæi veritatis alumni. Quod si omne contra est, intelligat quisque consequentiam.

44. Si bonum substantia sit, bonus vir prorsus erit contingens. Si item malum sit substantia, malus vir æque erit contingens. Quod si bonus vir substantia sit, bonum erit contingens: pariterque si malus vir sit substantia,

A ἀλθεται Θεός τὰ τῶν γενησομένων παραπτώματα. καὶ παράγων τοὺς ποιήσοντας, αἷτιος ὑπάρχει παραπτωμάτων;

μα'. Εἰ τοῖσι μὲν ὁ ἀγαθὸς Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἀδυνάτως ἔχειν πρὸς τὸ καλὸν ἐργάζεσθαι καὶ τὸ κακὸν ἐκτελῶν δὲ ἐν αὐτοῖς ἐκάτερα ἐτύγγανεν αὐτοῖς· αἷτιος ἦν ἄρα ὁ Θεὸς τῶν ἀνθρωπίνων καλῶν τε καὶ κακῶν· εἰ δὲ ἐποίησε τοὺς ἀνθρώπους δυνάτως ἔχειν πρὸς ἐκάτερα, ἐκατέσων αἷτιοι ὑπάρχουσιν αὐτοί.

μβ'. Τὸ ἀγαθὸν λέγεται διχῶς· τὸ μὲν ἐν τῷ ὄντι Θεῷ, τὸ δὲ ἐν γενητοῖς. Καὶ τὸ μὲν ἐν τῷ ὄντι Θεῷ, διχῶς νοεῖται πάλιν· τὸ μὲν φύσει, τὸ δὲ ποιήσει· φύσει μὲν, τὸ παριστῶν τὸ ἐκκριτὸν τῆς οὐσίας· ποιήσει δὲ τὸ ἐν δημιουργίᾳ καὶ προνοίᾳ τῶν ὄντων θεωρούμενον. Τὸ δὲ ἐν γενητοῖς ἀγαθὸν, τὸ μὲν φύσει, τὸ δὲ θέσει, τὸ δὲ χρησίμου ἕνεκεν· φύσει μὲν ὡς τὰ δημιουργήματα αὐτὰ· ταυτὸ γὰρ ἐστὶ τὸ ἐν δημιουργίᾳ θεωρούμενον, τῷ ἐν φύσει τῶν γενητῶν· χρήσει δὲ, οἷον πλοῦτος, ἀρχὴ, πένια. Διὸ καὶ ποτε κακὰ γίνονται τὰ τοιαῦτα, ποτὲ δὲ οὐ· προθέσει δὲ, οἷον ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ δικαιοσύνη, καὶ ὡς ἀπλῶς εἰπαὶ ἡ ἀρετὴ· χρησίμου δὲ ἕνεκεν, οἷον ὁ ὄφις καθὼς βλαπτικὸς, πυρετός, λιμὸς, ἡ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν τιμωρία, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅτε εὐσεβείας παιδευτικὰ. Καὶ τὰ κακὰ διχῶς, τὸ μὲν κυρίως, τὸ δὲ μετὰ προσηγορίας· κυρίως μὲν, οἷον ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ ἁμαρτία· μετὰ δὲ προσηγορίας, οἷον ὄφις, λιμὸς, πυρετός, ἡ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν τιμωρία, σεισμός, καὶ τὰ τοῦτοις παραπλήσια· ἅτινα τῷ μὲν ἀληθεῖ ἐστὶν ἀγαθὰ, ὡς πρὸς εὐσέβειαν παιδεύοντα τοὺς πάσχοντας, πρὸς ἡμᾶς δὲ λελόγισται κακὰ· ὡς δὴ πού καὶ ἡ φλεβοτομία καὶ τὸ φαρμακεῦν, κακὰ μὲν τοῖς πάσχουσι λελόγισται, ἀγαθὰ δὲ τῷ ἀληθεῖ· τῶν γὰρ δὴ ἀγαθῶν, τὰ μὲν δι' ἑαυτὰ, τὰ δὲ διὰ τὰ δι' αὐτῶν.

MANICHÆION BLASPHEMIA.

μγ'. Γούτων οὕτως ἔχόντων, οἱ Μανιχαῖοι τὸ μὲν παριστῶν τὸ ἐκκριτὸν τῆς θείας οὐσίας ἀγαθὸν ἀτιμάζουσιν, ἴσον τῇ κακίᾳ αὐτὸ ἀποδεικνύοντες, καὶ ἐνδεὲς καὶ ἀσθενὲς κατασκευάζοντες· τὸ δὲ ἐν δημιουργίᾳ καὶ προνοίᾳ θεωρούμενον ἀγαθὸν τῶν ὄντων, τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ ἀποστεροῦσιν, οἷα κακίαν φέροντες τὸ εὐεργέτημα. Τὴν δ' ἡμετέραν φύσιν τε καὶ χρεῖαν εἶναι τῆς πονηρᾶς ἀρχῆς διυχυρίζονται· τὰ δὲ πρὸς ἀρετὴν ἄγοντα ἡ βελτίους ἡμᾶς ποιοῦντα, διαβάλλουσιν ὡς κακίας ἀπόρροιαν· τὴν δὲ ἀρετὴν αὐτὴν καὶ κακίαν, φύσεως κωφότητα, ἀλλ' οὐ θελήσεως καρποὺς ἀποφαίνονται. Ἀλλ' εἰ μὲν ταῦτα δογματίζοντες, μετὰ τῆς ἀληθείας συζῆν σπουδάζουσιν, ἔστωσαν καὶ οἱ Μανιχαῖοι τρέφειμοι τῆς ἀληθείας· εἰ δὲ τούναντίον, νοεῖσθω ἐκάστω τὸ συναγόμενον.

μδ'. Εἰ τὸ ἀγαθὸν οὐσία, ὁ ἀγαθὸς ἐστὶ πάντως συμβεβηκός· καὶ εἰ τὸ κακὸν οὐσία, ὁ κακὸς ἐστὶ συμβεβηκός. Εἰ δὲ ὁ ἀγαθὸς οὐσία, τὸ ἀγαθὸν ἐστὶ συμβεβηκός· καὶ εἰ ὁ κακὸς οὐσία, τὸ κακὸν ἐστὶ συμβεβηκός· καὶ περὶ καλοῦ καὶ κακοῦ ὁ αὐτὸς λόγος.

Συμβεβηκός δὲ νῦν λέγω, οὐ τὸ φυσικῶς συμβαίνειν ἀξ ἀνάγκης ταῖς οὐσίαις, ἀλλὰ τὸ αὐθαίρετον συμβαίνειν ἐν ταῖς τῶν λογικῶν κτισμάτων πράξεσιν.

μ'. Εἰ χρὴ τῆς ἀληθείας ἀκριβεστάτην γινώσκειν ἔχειν τὴν ἀρχὴν, ἥ δὲ τοῦ Μάνεντος δυσσέβεια ἄγνοια τοῦ πόθεν τὰ κακὰ γέρονται πρὸς ἀσέβειαν ἔχει τὴν κρηπίδα· πῶς οὕτως τῆς ἀγνοίας καὶ ἀσεβείας ἔρασταί, οἱ τὴν τοῦ Μάνεντος ἀσπαζόμενοι κακοδοξίαν;

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΜΑΝΙΧΑΙΟΥΣ.

Πᾶν ἐκ τινος ὑποκειμένου γινόμενον, ἢ φύσει, ἢ τέχνῃ, ἢ προαιρέσει γίγνεται· φύσει μὲν, ὅσον ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπος, καὶ ἐκ οἴτου οἶτος· τέχνῃ δὲ, ὅσον ἐκ τῆς ὑφαντικῆς ἱμάτια, καὶ τῆς οἰκοδομικῆς οἰκίαι· προαιρέσει δὲ, ὅσον ἐκ τῶν προτέρων τὸ σύμπαν. Ἀλλὰ καὶ ἐκ φύσεως ἐκάστης οὐ πολλὰ καὶ διάφοροι καὶ ἐναντίαι φύσεις γίνονται· ὅλον οὐ γίγνεται ἐκ τῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως βοῦς καὶ γαλῆς, ὕδωρ, πῦρ τε καὶ κάρυα. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐκ τεχνῶν ἐκάστων οὐ διάφοροι καὶ ἐναντίαι ὕλαι, ἀλλῃς οὐσης τῆς τέχνης παρὰ τὴν ἐξ αὐτῆς μετασχηματιζομένην ὕλην· ὅλον οὐ γίγνεται ἐκ τῆς ὑφαντικῆς τέχνης ἔριον· ἀλλὰ τὰ ὅντα ἔρια μετασκευάζει, ἀλλῃς οὐσης αὐτῆς παρὰ τὰ ἔρια. Ὅτι δὲ καὶ προαίρεσις οὐ μόνον οὐκ ἐναντίαι φύσεις, ἀλλ' οὐδ' ὅλως γίνονται φύσει, παντὶ δήλον.

α'. Τούτων δ' οὕτως ἔχόντων τὰ ἐξ ὕλης ἀρα γινόμενα, φύσει γίγνεται, ἢ τέχνῃ, ἢ προαιρέσει· ἀλλ' εἰ μὲν φύσει, πῶς μὴ οὐσης, πολλὰ καὶ διάφοροι καὶ ἐναντίαι φύσεις γίνονται ἐξ αὐτῆς; Εἰ δὲ τέχνῃ, πρῶτον μὲν τίς ὁ τεχνίτης; Οὐδεὶς γάρ τεχνίτης ἐστὶ καὶ ὕλη κατὰ ταῦτό. Ἐπειτα δὲ πῶς κατὰ τὴν τεχνικὴν ἀκολουθίαν ἐκ μιᾶς ὕλης πολλὰ καὶ διάφοροι καὶ ἐναντίαι γεγῆνασι φύσεις; Εἰ δὲ μήτε φύσει, μήτε προαιρέσει, μήτε τέχνῃ γίγνεται τὰ ἐξ ὕλης γινόμενα, εἰπὲ πῶς γίγνεται τὰ ἐξ ὕλης γινόμενα;

β'. Εἰ πᾶν ἐκ τινος ὑποκειμένου γινόμενον· φύσει, ἢ τέχνῃ, ἢ προαιρέσει γίγνεται, αἱ δὲ τῶν ὄντων διαφοραὶ καὶ ἐναντίαι φύσεις οὕτε φύσει, οὕτε τέχνῃ, οὕτε προαιρέσει γεγέννηται· πῶς ἐκ τινος ὑποκειμένου, αἱ τῶν ὄντων γεγέννηται φύσεις; Εἰ δ' οὐκ ἐκ τινος ὑποκειμένου αἱ τῶν ὄντων φύσεις γεγέννηται, εἰπὲ πόθεν αἱ τῶν ὄντων γεγέννηται φύσεις;

γ'. Εἰ ἐν τόπῳ τῆς οὐσίας ὁ Θεός, πῶς οὐ περιγραπτὸς τὴν οὐσίαν ὁ Θεός; Εἰ δὲ περιγραπτὸς τὴν οὐσίαν ὁ Θεός, πῶς πανγνώστης τῆς οὐσίας ὁ Θεός; πῶς Θεός τὴν οὐσίαν ὁ Θεός;

δ'. Εἰ ἐν τῷ τί ἐστι περιγραπτὸς ὁ Θεός, ἐν δὲ τῷ ποσῷ ἐστὶν ἀπερίγραπτος, πῶς ταυτὸν ἐστὶ τὸ ποσὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ τί αὐτό; Εἰ δ' οὐ τοῦτο, πῶς ἂν λέ-

malum erit contingens. Et de bono ac malo idem dicendum est. Contingens autem nunc dico non quod contingenter accidit necessitate substantiæ, sed quod sponte contingit in rationalium creaturarum actibus.

45. Si principium oportet accuratissimam habere veritatis notitiam, Manetis autem impietas cum ignorans unde sint mala, irreligiositate nitatur, cur adeo sunt ignorantie atque irreligiositatis amantes, qui Manetis pravæ sectæ adhærent?

PROPOSITIONES CHRISTIANÆ ADVERSUS MANICHÆOS.

Quidquid ex aliquo subjecto sit, aut natura sit aut arte aut electione. Natura quidem, ut ex homine homo, ex frumento frumentum. Arte, ut ex textrina vestimentum, et ex architectura domus. Electione veluti ex prioribus universum. Verumtamen ex unaquaque natura non multe neque diversæ aut contrariæ naturæ sunt; veluti non sit ex hominis natura bos, æs, aqua, ignis, atque nubes. Similiter et ex singulis artibus haud sunt diversæ et contrariæ materiæ, cum sit ars diversa a materia quæ per ipsam transfiguratur. Exempli gratia, non sit ex textrina vellus, sed ars existentia vellera elaborat, cum ipsa tamen diversa sit a velleribus. Quod autem etiam ex re voluntaria, non solum haud copiarum naturæ sunt, sed omnino nullæ, nemo non videt.

1. His ita constitutis, ea quæ ex materia sunt, vel arte vel voluntate. Jam si natura, quomodo cum sit una, multe ac diversæ contrariæque naturæ ex ipsa sunt? Sin arte, primo quidem quisnam opifex? Nemo enim simul est opifex et materia. Deinde quomodo secundum technicam rationem ex una materia multe ac diversæ et contrariæ factæ sunt naturæ? Sin denique voluntate, quomodo ex voluntate sunt naturæ? Quod si neque natura neque voluntate neque arte sunt quæ materia constant, dic quomodo fiant quæ materia constant?

2. Si quidquid ex aliquo subjecto sit, aut natura, aut arte, aut voluntate sit; rerum autem differentiarum contrariarumque naturæ, neque natura, neque arte, neque voluntate sunt factæ, quomodo ex aliquo subjecto, rerum naturæ factæ fuerunt? Quod si minime ex aliquo subjecto, rerum naturæ factæ fuerunt, dic undenam sint factæ naturæ?

3. Si loco substantiæ est Deus, quidni sit circumscripta substantia Dei? Et si circumscripta est substantia Dei, quomodo cognoscit universam substantiam Deus? quomodo Deus, substantia Deus est?

4. Si in essentia Deus est circumscriptus, in qualitate autem incircumscribitus, quomodo unum idemque sunt qualitas et essentia Dei? Quod si

non sunt idem, quomodo dicemus nomina diversasque locutiones unum denotare, propter substantiæ unitatem varietate omni carentis?

5. Quod si nihil duo principia discriminat, sed invicem adjacent, ut umbræ lux, aut veluti sol omni quidem corpori adjacens, non tamen inherens aut commistus aut infusus; primo quidem quomodo melius principium non erit causa quod sit aliud deterius, veluti quædam lux umbræ? Deinde quomodo quod est deterius non fructur meliore, prorsus ut corpora fruuntur sole?

6. Si trinitas Patris, Filii, et sancti Spiritus nominibus et numero dicitur trinitas, natura tamen est monas, et monadem efficit natura, trinitatem vero modus existentie, quidni cogit naturam modus? Et si cogit modus naturam, quo pacto Deus sit is qui cogitur? Si vero minime cogit, qui sit ut trinitatem nominum modus effecerit?

7. Si modus, unde est trias, ex materia est; creata autem consequenter ad primam causam referuntur, ut vos dicitis, quidni sit causa trinitatis materia? Quod si non est ex materia modus, quo existit trinitas, dic undenam sit modus quo trinitas existit?

8. Si omnimode impeccabilis est Deus, non omnimode autem impeccabilis anima, quomodo idem est anima ac Deus? Quod si nihil essentia propria est impeccabile in rerum natura, quomodo quæ impeccabilis essentia propria est anima, facta est peccabilis in rerum naturam?

9. Si scientia et fide sua salvantur Manichæi, cur opus est illis olei obsignatione? Et si possunt salvari ii qui cum fide et scientia utuntur olei obsignatione, quomodo eos sit impossibile salvari qui cum fide et scientia accedunt ad aque baptismum?

10. Si ratione substantiæ cunctæ divinæ animæ pariter bonæ sunt, ratio autem ipsarum substantiæ neque detractionem patitur neque incrementum: primo quidem quomodo boni sunt per virtutem Manichæi? Deinde quomodo si aliqua ratione ex bona sit mala anima, non amittit quam antea habeat substantiam? Nam bonum itemque malum substantia est, ut isti credunt.

11. Si ex naturali corporis mortalitate transferunt divinæ Scripturæ mortalitatis appellationem, in animas immortales, quæ præter naturam in peccatis sunt mortuæ, quomodo ex mortuorum naturali resurrectione, non transferunt resurrectionis denominationem in immortales animas? Nam potior est didascalis metaphoris rerum veritas, unde ipsa metaphora sumitur. Et si nunquam Jesus ex natura non exstantibus capit metaphoram, quomodo ex ea quæ nunquam fuit, ut vos dicitis,

Α γοιτο ὅτι ὀνόματα περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ λόγοι διάφοροι τὸ ἐν σημαίνουσι διὰ τὸ ἐν καὶ ἀποικιλτον τῆς οὐσίας;

ε'. Εἰ δὲ διορίζει μεταξὺ τῶν δύο ἀρχῶν οὐδὲν, παρὰδεικνται δ' ἄλληλαις ὡς σκιᾷ φῶς, ἢ ὡς ἡλίῳ παντὶ μὲν σώματι παρακειμένου, μὴ ἐγκειμένου δὲ ἢ μεμιγμένου, ἢ κεραννυμένου, πρῶτον μὲν πῶς οὐκ ἔσται ἡ κρείττων ἀρχή, αἰτία τοῦ εἶναι τὴν χεῖρονα ὡς τι φῶς τῆς σκιᾶς; Δεύτερον δὲ πῶς οὐκ ἀπολαύσει ἡ χεῖρων τῆς κρείττους ὡς τοῦ ἡλίου τὰ σώματα;

ς'. Εἰ ἡ τριάς Πατὴρ, Υἱὸς καὶ ἁγίου Πνεύματος ἐν ὀνόμασιν καὶ ἀριθμοῖς τριάς λέγεται, ἐν δὲ φύσει μόνος, καὶ τὴν μὲν μονάδα ἡ φύσις περιποίησεν, τὴν δὲ τριάδα ἡ χρεία, πῶς οὐκ ἠνάγκαζε τὴν φύσιν ἡ χρεία; Καὶ εἰ μὲν ἠνάγκαζεν ἡ χρεία τὴν φύσιν, πῶς Θεὸς ὁ ἀναγκαζόμενος; Εἰ δ' οὐκ ἠνάγκαζε, πῶς τὴν τριάδα τῶν ὀνομάτων ἡ χρεία περιποίησεν,

ζ'. Εἰ ἡ χρεία, ἐξ ἧς ἡ τριάς, ἐξ ὧν, τὰ δὲ γνωόμενα κατὰ παρακολούθησιν εἰς τὸ πρῶτον αἰτίον ἀναφέρεται καθ' ὅμας, πῶς οὐκ ἔσται αἰτία τῆς τριάδος ἡ ὧν; Εἰ δ' οὐκ ἐξ ὧν ἡ χρεία, δι' ἣν ἡ τριάς, εἰπὲ πῶς ἡ χρεία δι' ἣν ἡ τριάς;

η'. Εἰ παντὶ τρόπῳ ἀναμάρτητος ὁ Θεός, ὃ παντὶ δὲ λόγῳ ἀναμάρτητος ἡ ψυχὴ, πῶς ἡ αὐτὴ ἐστιν ἡ ψυχὴ τῷ Θεῷ; Καὶ εἰ οὐδὲν ἀναμάρτητον τὴν οὐσίαν γίνεται παρὰ φύσιν, πῶς ἡ ἀναμάρτητος τὴν οὐσίαν ψυχὴ γέγονεν ἀναμάρτητος παρὰ φύσιν;

θ'. Εἰ γινώσκει καὶ πίστει διασώζονται οἱ Μανichæοι, τί χρῆζουσι τῆς διὰ τοῦ ἐλαίου σφραγίδος; Καὶ εἰ δυνατόν σωθῆναι τοὺς μετὰ γνώσεως καὶ πίστεως χρῆζοντας τῆς διὰ ἐλαίου σφραγίδος, πῶς ἀδύνατον σωθῆναι τοὺς ἐν πίστει καὶ γνῶσει προσίδοντας τῷ διὰ τοῦ ὕδατος βαπτισματι;

ι'. Εἰ τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας πᾶσαι θελαὶ ψυχὰς ὁμοίως εἰσὶν ἀγαθαί, ὃ δὲ τῆς οὐσίας αὐτῶν λόγος ὅτι ἀφαίρεσιν οὐτε προσθήκην ὑπομένει, πρῶτον μὲν πῶς ἀγαθὸν γίγνεται διὰ τῆς ἀρετῆς οἱ Μανichæοι; ἔπειτα δὲ πῶς εἰ τι λόγῳ ἐξ ἀγαθῆς γίνεται κακὴ ἡ ψυχὴ, ὅκ ἀπόλλυσιν ἣν ἔσχε πρῶτον οὐσίαν; Οὐσία γὰρ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν κατ' αὐτούς.

ια'. Εἰ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν σωματικῆς νεκρώσεως μεταφέρουσιν αἱ θελαὶ Γραφαὶ τὴν τῆς νεκρώσεως προσηγορίαν, ἐπὶ τῶν ἀθανάτων ψυχῶν τῶν παρὰ φύσιν ἐν πειρασμοῖς νενεκρωμένων, πῶς οὐκ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν νεκρῶν ἀναστάσεως μεταφέρουσι τὸ τῆς ἀναστάσεως ὄνομα ἐπὶ τῶν ἀθανάτων ψυχῶν; Προηγείται γὰρ ταῖς διδασκαλικαῖς μεταφοραῖς ἡ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια, ἐξ ἧν καὶ ἡ μεταφορὰ ἐκλαμβάνεται. Καὶ εἰ οὐδὲν ποτε ὁ Ἰησοῦς ἐκ τῶν πάντη κατὰ φύσιν μὴ γιγνομένων ποιεῖται τὴν μεταφορὰν, πῶς ἐκ τῆς πάντως μὴ γινομένης νεκρῶν ἀναστά-

σεως
στάσε
| 9.
τοῦ Θ
τοῦ δ
σιν ὁ
τοῦ Θ
ἐλεγε
τῇ
δακτῆ
ἀγαθ
χόμε
πρόδ
χομέν
Παλα
Παλα
ιδ.
τὴν θ
χὴν π
ἀνάγ
θείας
μὲν ἰ
τήσαν
τίλος
εἶναι
ις'.
Καὶ
Καὶ
εἰ πο
εἰ ἀν
αὐδᾶ
τὴν ο
καὶ τ

ις'
θελα
σώμα
οὐδὲ
νῶ τι
τας δ
ὡς τ
καὶ π
πρῶ
ναντι
οὐσα
Πάν
ἀνάγ
ὁμῶ

Τ
γεν
καὶ
κατ
ἀνθ
ραῖ
οὐ
γεν

σεως καθ' ὅμῃς μετέφεραν ἐπὶ ψυχῶν τὴν τῆς ἀνα-
στάσεως προσηγορίαν;

13. Εἰ ἀληθεύουν ὁ Ἰησοῦς ἑαυτὸν ὀνόμασεν Ἰῶν
τοῦ Θεοῦ, πῶς οὐκ ἀληθεύουν ἑαυτὸν ἐκάλεσεν Ἰῶν
τοῦ ἀνθρώπου; Καὶ εἰ οὐκ ἀληθεύουν ἑαυτὸν ἐκάλε-
σεν Ἰῶν ἀνθρώπου, πῶς ἀληθεύουν ὀνόμασεν Ἰῶν
τοῦ Θεοῦ ἑαυτόν; Εἰ δ' ἀληθεύουν ἐκάτερον ἑαυτὸν
ἔλεγον, πῶς οὐκ ἔστιν αὐτοὺς ἐκάτερον;

14. Εἰ καλῶς ὁ Ἰησοῦς μετῴων ἐν τισὶ τὴν Ἰου-
δαϊκὴν συνήθειαν ἐδίδασκε τοὺς ἀνθρώπους, πῶς οὐκ
ἀγαθὸς ὁ τοῦτου Πατήρ, ὃς τὴν τῶν παλαιῶν μεταρ-
χόμενος συνήθειαν, ἐπαιδαγωγῶσιν τοὺς Ἑβραίους
πρὸς εὐσέβειαν; Καὶ εἰ ὑπερηρμένης τῆς τῶν δε-
χομένων νηπιότητος λίαν ἀγαθὰ τὰ ὑπόλοιπα τῆς
Παλαιᾶς Διαθήκης, πῶς οὐ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ ἔστιν ἡ
Παλαιὰ Διαθήκη;

15. Εἰ οὐ σφάλλονται οἱ Μανιχαῖοι λέγοντες ὅτι δεῖ
τὴν θείαν οὐσίαν ἦτοι τὴν ἐκ τῆς θείας οὐσίας ψυ-
χὴν παραδοθῆναι τῇ αἰωνίῳ κολάσει ὕπερ τῶν κατ'
ἀνάγκην ἀμαρτημάτων, πῶς σφάλλονται οἱ τῆς ἀλη-
θείας πῆδες φάσκοντες ὅτι χρὴ τοὺς κατὰ ποίησιν
μὲν ὑπὸ Θεοῦ γεγεννημένους, αὐθαιρέτους δὲ ἀμαρ-
τήσαντας κολάζεσθαι; Καὶ εἰ δίκαιον λέγειν ὅτι ἔστι
τέλος τῆς τῶν κακῶν κολάσεως, πῶς ἄδικον εἰπεῖν
εἶναι τέλος τῆς ψυχῶν τε καὶ σωμάτων κολάσεως;

16. Εἰ κακὴ ἡ γένεσις, πῶς οὐκ ἀγαθὴ ἡ φθορά;
Καὶ εἰ πονηρὰ ἡ αὐξήσις, πῶς οὐ καλὴ ἡ μείωσις;
Καὶ εἰ κακὴ ἡ φθορά, πῶς οὐ καλὴ ἡ γένεσις; Καὶ
εἰ πονηρὰ ἡ μείωσις, πῶς οὐκ ἀγαθὴ ἡ αὐξήσις; Καὶ
εἰ ἐνδέχεται κακὸν εἶναι τι γίνεσθαι καὶ φθείρεσθαι,
αὐξάνεσθαι τε καὶ μειοῦσθαι ἄνακτι εἶναι ἀλλήλοις
τὴν οὐσίαν, εἰπὲν διὰ τί οὐκ ἐνδέχεται τὸ τε καλὸν
καὶ τὸ κακὸν κατὰ τι εἶναι ἐπαινετὰ;

17. Εἰ δυοὶ δεσμοὶ συνδέεται οὐσα ἐν σώματι ἡ
θεία ψυχὴ, ἐνὶ μὲν τῷ ἀσωμάτῳ κακῷ συμπεῖσι τοῖς
σώμασιν, ἐνὶ δὲ τῷ σώματι αἱ τῷ ἀνεκτότερον δὲ ἐνὶ
συνδεσθῆναι δεσμῷ ἢ δυοῖν, ὡς μαρτυρεῖ τῷ λογισμῷ
τὰ πράγματα· πῶς οὐ καλῶς ποιοῦσιν οἱ φονεύον-
τες ἄλογά τε ζῶα, καὶ ἀνθρώπους κατακόπτοντες
ὡς τὰ φυτὰ; Ἀπολλοῦσι γὰρ τὴν ψυχὴν ἐνός δεσμοῦ
καὶ καταπονήσεως. Καὶ εἰ συνδέεται τῇ ὕλῃ ἡ ψυχὴ,
πρῶτον μὲν πῶς δεσμὸς τῇ ὕλῃ παραγενομένη τοῦ-
ναντίον περιβέβληται δεσμῷ; ἔπειτα δὲ πῶς ἀπλὴ
οὐσα τὴν οὐσίαν, κατ' ἀνάγκην συνδέεται σώματι;
Πᾶν γὰρ τὴν οὐσίαν ὑπάρχον ἀπλοῦν, τοῦ κατ'
ἀνάγκην ἐλευθερον δεσμοῦ. Περὶ τούτων τὴν παρ'
ὁμῶν ἀπόκρισιν ἀναγόμεν.

Περὶ τοῦ ὅπως ἀγαθοῦ.

Τὸ ἀγαθὸν ἐπὶ Θεοῦ οὐσία τυγχάνει, ἐπὶ δὲ τῶν
γεννητῶν ἐνέργειά τίς ἐστι περὶ τὸ ἐκτός γνωμένη,
καὶ συμβεβηκὸς ὑπάρχει διὰ πράξεων ἢ θεωρίας
κατορθούμενον. Καὶ διὰ πράξεως μὲν κατορθοῦσιν
ἄνθρωποι σαρκεὶ συζῶντες τὸ ἀγαθόν· αἱ δὲ νοῦ-
ραὶ δυνάμεις, διὰ θεωρίας καὶ προσευχῆς. Ἐπεὶ
οὖν συμβεβηκὸς ἔστιν τὸ ἀγαθὸν ἐπὶ τῶν
γεννητῶν, πάντως ἐπὶ τούτων καὶ προτερεῖται τὸ εἶ-

A mortuorum resurrectione, transtulit ad animas
resurrectionis metaphoram?

12. Si veraciter Jesus Dei Filium se nominavit,
quidni item veraciter se Filium hominis nun-
cupaverit? Et si non veraciter Filium se ho-
minis dixit, quomodo veraciter se dixerit Dei
Filium? Quod si alterutrum se dixit veraciter,
cur non utrumque idem sit?

13. Si praeclare Jesus in nonnullis sequens
Judaicam consuetudinem homines docuit, quidni
bonus fuerit hujus Pater, qui priscorum obse-
cundans consuetudini, Hebraeos ad religionem
instituit? Et si excepta auditorum puerilitate,
bona valde erant reliqua Veteris Testamenti,
cur non sit a bono Deo Velus Testamentum?

14. Si non errant Manichæi dum aiunt, opor-
tere divinam substantiam, seu animam ex divina
substantia constantem, tradi æterno supplicio
propter peccata necessario commissa, quomodo
errant veritatis filii dum affirmant oportere
homines a Deo quidem factos, sed voluntarios
peccatores, puniri? Et si iuste dicitur finem
esse supplicii peccantium, quomodo injusto dicitur
finem esse animarum et corporum supplicii?

15. Si mala est generatio, quomodo non sit
bona corruptio? Et si malum est incrementum,
quidni sit præclara diminutio? Et si mala est
corruptio, quidni bona sit generatio? Et si mala
est diminutio, quidni sit bonum incrementum?
Et si admittimus malum esse aliquod, corrumpi,
crescere, minui, contraria esse invicem quoad
substantiam, dic cur non sit admittendum
bonum et malum secundum quid esse lau-
dabilia?

16. Si duobus vinculis colligatur dum est in
corpore divina anima, uno quidem incorporeo
malo connaturali corporibus, altero autem cor-
pore ipso; cum sit tolerabilius uno vinculo
quam duobus alligari, ut facta dictis attestan-
tur, quidni egregie faciunt qui occidunt irra-
tionalia animantia, et qui homines credunt instar
arborum? Solvunt enim animam uno vinculo
et afflictione. Et si alligatur materie anima,
primum quidem quomodo cum sit ipsa materie
vinculum, eadem contra vinculo alligatur? Deinde
cum sit substantia simplex, cur exacte vinculo
alligatur? Quidquid enim suapte natura simplex
est, omni necessario vinculo liberum est. Ad
hæc responsum vestrum expecto.

De bono.

Bonum in Deo substantia est, in creaturis ope-
ratio quadam exterior, et est contingens rectitudo
actuum vel cogitationis. Et actu quidem recte agunt
homines dum in carne viventes bonum exercent· at
intellectuales virtutes per contemplationem et ora-
tionem. Quoniam igitur contingens est in rebus
creatis bonum, omnino in his præcedit esse bo-
num. Oportet enim bonum veluti esse loco propositi,

ut sic contingens in ipso cernatur, sive id sejunctum sit sive secus. Sed tamen quod attinet ad increatum Deum, quoniam semper est Deus, bonus quoque semper est. Non enim aliud est in eo essentia, aliud bonitas; sed ipsa essentia habet bonitatem. Ergo ex dictis manifestum est, malum non esse Deo oppositum qui substantialiter bonus est; nam substantiæ nihil prorsus opponitur. Sed contingenti bono, quod in creatis cernitur, opponitur malum. Nam quod malo actu fit, opponitur ei quod bono actu fit.

De operatione.

Omnis operatio in eo ipso quod fit habet essentiam, namque ante operantis motum sive actum operatio non subsistit, neque post actum manet; tantum rem peractam sæpenumero ad actus memoriam relinquit. Actus ergo est operatio. Omnis autem actus alicujus substantiæ est actus, neque absque substantia est.

De malo.

Malum duplicem habet significatum: nam modo significat malitatem, modo peccatum. Et principaliter quidem malum est peccatum, abusive autem malitas mali nomine nuncupatur. Nam malitas semper mala non est, imo sæpe salutis causa est, sive aliquis physicus incidat morbus, sive aliquod ab extra accidens maligne nobis eveniat. Si tamen proprie mala fuerint, et non potius emendatoria a Dei providentia ob corrigendos homines excogitata, nullius boni causa erunt. Ecce autem sæpe vel eorum timor angit, et hominibus ad peccandum proclivibus timorem Dei inficit, et culpe errorem depellit, nosque ad erandum Deum excitat, sive feram timeamus, sive serpentem, sive bellum, aut famem, aut aliquam infirmitatem, vel calumniam aut insidias ex hominum prava voluntate, quæ proprie est malum, et facienti imputatur peccatum; patienti autem non proprie est peccatum. Hac veri malitatem non habent, imo hominibus in Deo fortibus maximam gloriam comparant, bonaque et æterna præmia a Deo promerentur. Ne igitur quisquam erret, malitatem proprie dicens malum. Nam si forte id quod creat maiorem, malum esset et non potius emendatorium atque ad justitiam et omnigenam virtutem impellens, nemo jam filium peccantem verberaret; nemo laudaret magistratum qui latronem gladio animadvertendum decerneret, aut bestiis judiciali sententia vorandum decerneret, aut medicum laudaret putre ulcus ferro amputantem, quia ægrum cruciat; nemo concederet theriacam ex viperis componi, quoniam Manichei reptilia mala esse dictitant. Sed ignorant isti imperiti conviciatores, bonum esse quicquid non inutile ei rei est ob quam Deus illud creavit. Cur non sint valde

ναί τὸ ἀγαθὸν· ἐπεὶ γὰρ τὸ εἶναι τὸ ἀγαθόν, ἥτοι τὸ προκείμενον, ἵνα οὕτως τὸ συμβεβηκὸς ἐν αὐτῷ θεωρηθῇ, εἴτε χωριστὸν εἴτε ἀχωριστὸν εἴη. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀγενήτου Θεοῦ ἀπὸ ὧν ὁ Θεός, ἀπὸ καὶ ἐστὶν ἀγαθός. Οὐ γὰρ ἕτερον ἔχει τὸ εἶναι, καὶ ἕτερον τι τὴν ἀγαθότητα· ἀλλ' αὐτὸ τὸ εἶναι ἔχει τὴν ἀγαθότητα. Διὰ τῶν εἰρημένων οὖν πᾶσι προφανὲς ἐστὶ τὸ πονηρὸν οὐκ ἐστὶν ἐναντίον τῷ Θεῷ, οὐσαὶ οὖντι ἀγαθῷ· τῇ γὰρ οὐσίᾳ οὐδὲν ὄλος ἀντίκειται· τῷ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἀγαθῷ τῷ ἐν τοῖς γενητοῖς θεωρουμένῳ, ἀντίκειται τὸ πονηρὸν· διὰ γὰρ φαύλης πράξεως γινόμενον, ἀντίκειται τῷ διὰ πράξεως ἀγαθῆς γινόμενῳ.

Περὶ ἐνεργείας.

Πᾶσα ἐνέργεια τῷ γίνεσθαι ἔχει τὸ εἶναι, οὕτε πρὸ τῆς τοῦ ἐνεργούντος κινήσεως ἥτοι πράξεως οὐσα, οὕτε μετὰ τὴν κίνησιν διαμένουσα· μόνον δὲ τὸ ἀποτελεσθὲν πολλάκις πρὸς μνήμην τῆς πράξεως καταλιμπάνει. Ἡ οὖν πράξις ἐστὶν ἡ ἐνέργεια· πᾶσα δὲ πράξις, τινὸς οὐσίας ἐστὶ πράξις, καὶ ἀνεῷ οὐσίας οὐκ ἐστὶ.

Περὶ κακῶ.

Τὸ κακὸν διττὴν ἔχει τὴν σημασίαν· ὁλοῦ γὰρ ποτὲ μὲν τὴν κακίαν, ποτὲ δὲ τὴν ἁμαρτίαν. Καὶ κυρίως μὲν κακὴν ἡ ἁμαρτία· καταχρηστικῶς δὲ ἡ κακίως κακὸν ὀνομάζεται· Ἡ γὰρ κακίως οὐ πάντως κακὴ, πολλάκις δὲ καὶ σωτηρίας πρὸς τὸν γένεσιν, ἡ φυσικῆς τινος νόσου ἐπιγινόμενης, ἡ καὶ ἐξωθεν συμπτωμάτων τινος κακωτικῶς ἡμῖν ἐπισυμβάντος. Εἰ δὲ ταῦτα κακὰ κυρίως ὑπάρχει, καὶ οὐ μᾶλλον παιδευτικὰ ἐκ Θεοῦ προνοίας πρὸς σωρονισμὸν ἀνθρώπων ἐξευρημένα, οὐκ ἂν αἰτιά τις ἀγαθοῦ ἐγίνετο. Νῦν δὲ πολλάκις καὶ ἡ αὐτῶν ἐλπίς ἀγχει, καὶ τοὺς αὐτοὺς εὐολίστους πρὸς ἁμαρτίαν, καὶ Θεὸν δεδοικέναι ποιεῖ, καὶ ἀμύνει τὴν ἐκ τούτων ἐπήρειαν· ἵκετεύειν ἡμᾶς διανίστησι τὸν Θεόν, εἴη θηρίον, ἡ ἐρπετινόν, ἡ πόλιμος, ἡ λιμὸς, ἡ ἀσθένεια τις εἴη τὸ ἐλπιζόμενον, ἡ συκοφαντία, καὶ ἀπιστοῦ ἐκ φαύλης προαιρέσεως ἀνθρώπων μηχανωμένη, ἥτις κυρίως μὲν κακίως ἐστὶ, τῷ ποιήσαντι ἁμαρτία τυγχάνουσα· τῷ δὲ πάσχοντι οὐ κυρίως κακὸν· οὐ πάντως εἰσὶ κακὰ, ἀλλὰ καὶ τοῖς κατὰ Θεὸν ἀνδρείως πρὸς τὴν ἐξουσίαν γίνεσθαι παρὰ ἀνθρώποις, εὐεργεσίας τε καὶ ἀμοιβὰς αἰωνίου θουαρίζει τοῖς ἐπὶ Θεῷ. Μὴ οὖν τις ἀπατάσθω τὰ κακωτικὰ, κυρίως ὀνομάζων κακὰ· εἰ γὰρ κακὸν ἐστὶ τὸ κακωτικόν, καὶ οὐ μᾶλλον παιδευτικόν, καὶ πρὸς δικαιοσύνην καὶ παντοίαν ἀρετὴν ἐκκαλοῦμενον, μηδὲς τυπτεῖται τὸν ὑβὸν ἁμαρτάνοντα· μηδὲς ἐπιναίτω τὸν ἀρχὴν τινα πεπιστευμένον, λησὴν ἐξίπρι καταδικάζοντα, ἡ θηρίους πρὸς βρώσιν ψήφῳ δικαστικῇ κυροῦντα παραδίδοσθαι· μηδὲς λατρὸν ἐπαινεῖν· σιδηρῶ πάθος σιστηδὸς περιττόμενον· κακὴ γὰρ τὸν λατρεύοντα. Μηδὲς συγχωρεῖται θηριακὴν ἐξ ἐχιδνῶν συντεθῆναι, εἴπερ κακὰ φασιν οἱ Μανιχαῖοι τὰ ἐρπετὰ. Ἄλλ' ἀγνοοῦσιν οἱ ταῦτα ἀπίστους

διαλοδο
ἔχει πρὶ
λαν, εἰ
μόνον ἐ
Τῶν
ται· ἄ
αὐτομά
γνεται,
ῶρισμέ
μὲν φύ
σθαι, οἱ
ἐνδεχομ
μῖζε π
σεως γ
τοῖς ἀν
ῆχεται
γου φύ
ἐνέργει
ζοντα
λόγω ῥ
ὅτε δὲ
μίας ἡ
ἡδονῶν
ἐνδεχο
λογικῶ
ἀνθρώ
κῆς κιν
γινόμε
τούτων
καὶ κα
φασιν
τοῦ ἀμ
Οἱ δὲ τ
ὅτι μὴ
καὶ μὴ
θρόπον
αἵρεσι
ἡμᾶς
πονηρ
πράξει
ἔδει ἡ
φύσιν
ἔχει π
Ἄποστ
Ἡ γὰρ
μὲν
ἀσθεν
οὐκέτι
ῶστερ
Ἐκ
οἱ γὰρ
φράζε
τόπον
(ἔκ)

διαλοδορούμενοι, ὅτι καλὸν ἐστὶ πᾶν ὅπερ ἀνελλιπὺς ἔχει πρὸς τὸ δεημιούργηται παρὰ Θεοῦ · πῶς οὐ καλὰ λαίαν, εἰ καὶ τινὰ αὐτῶν μὴ οὐσίαν τυγχάνουσιν, ἀλλὰ μόνον ἐκ φυσικῆς ἀσθενείας ἐπισυμβαίνουσιν;

Τῶν δὲ φυσικῶν τὰ μὲν ἀνάγκη φύσεως ἐπιτελείται · ἀνάγκη δὲ φύσεως λέγει ταῦτα τελείσθαι, ὅσα αὐτομάτως καὶ ἀκόντων ἡμῶν ὑπὸ τῆς φύσεως γίνεται, ὡς τὸ ἀποθνήσκειν, καὶ αἰεῖν μέχρι τῆς ὠρισμένης ἡλικίας τὸν ζῶντα · τινὰ δὲ ἀκολουθία μὲν φύσεως γίνεται · ἐνδέχεται μέντοι καὶ μὴ γενέσθαι, οἷον τὸ παιδοποιεῖν διὰ μίξεως · τοῦτο γὰρ τῶν ἐνδεχομένων ἐστίν · οὐ γὰρ πάντως ἀπακολουθεῖ τῇ μίξει παιδοποιία. Ταῦτα οὖν πάντα ὅσα ἀνάγκη φύσεως γίνεται, ἀνευ ἁμαρτίας ἀποτελεῖται καὶ ποτε τοῖς ἀνθρώποις τοῖς λόγις διοικουμένοις ὅσα δὲ ἐνδέχεται γίνεσθαι καὶ μὴ γίνεσθαι, ἐπὶ μὲν τῆς ἀλόγου φύσεως ἀνεύθυνα τυγχάνει, οἷαν δ' ἂν ἔχοι τὴν ἐνέργειαν · οὐ γὰρ ἔχουσι λόγον κατὰ φύσιν δοκιμάζοντα τὰ πρακτέα. Ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων ἄλλω δὴ λόγῳ ῥυθμιζομένων, ἐστὶν ἐντοτε ταῦτα κυρίως κακὰ, ὅτε δὲ μὴ λόγος ὀρθὸς ἡγείται τῆς πράξεως ἐκ ῥαθυμίας ἡμῶν ἀσθενήσας, ἥ καὶ παντελῶς πηρωθεὶς ταῖς ἡδοναθεαίαις · ἁμαρτία γάρ ἐστιν ἡ τῶν κατὰ φύσιν ἐνδεχομένων γενέσθαι τε καὶ μὴ γενέσθαι ὑπὸ τῶν λογικῶν ἀλόγων, αἰρέσεις τε καὶ χρήσεις. Ἀρετὴ δὲ ἀνθρώπου τὸ δύνασθαι τι πράττειν ὑπὸ τε τῆς φυσικῆς κινήσεως ἐρεθίζεσθαι · εἰ δὲ ἀποπον εἴη τοῖς δὴ γινόμενον ἥ καὶ παντελῶς γινόμενον, ἀπέχεσθαι τῆς τοῦτων πράξεως κυβερνήτῃ λογικῷ κεχρημένον, καὶ καταπατεῖν τῆς ἡδοναθεαίας τὸ δέλεαρ. Ἀλλὰ φασί · Τί γὰρ οὐκ ἀνεπιδέκτους πεποιήκειν ὁ Θεὸς τοῦ ἁμαρτάνειν ἡμᾶς, ἵνα μὴ ἐκόντες ἁμαρτάνοιμεν; Οἱ δὲ τὰ τοιαῦτα προβαλλόμενοι, δείκασιν ἀγανακτεῖν ὅτι μὴ λίθους καὶ ξύλα πεποιήκειν αὐτοὺς ὁ Θεός · καὶ μέμφοσθαι τὸν Εὐαγγέτην ὅτι λογικοὺς τοὺς ἀνθρώπους εἰργάσατο, καὶ οὐ μᾶλλον ἀκινήτους πρὸς αἰρέσιν ἀγαθοῦ τε καὶ πονηροῦ. Εἰ δὲ φασιν · Ἐθεὶ ἡμᾶς πεποιθήσθαι λογικοὺς καὶ εἰδέναι ἀγαθὸν τε καὶ πονηρὸν, ἐν δὲ τῇ τοῦ ἀγαθοῦ ἀρέτῃ τοις ἰσχυροῖς πρᾶξι, οὐδὲν ἕτερον δείκασθαι μοι ζητεῖ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔδει ἡμᾶς ἀνθρώπους γεγενῆσθαι, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς φύσεως εἶναι τῷ Θεῷ · μόνον γὰρ ὁ Θεὸς ἀδυνάτως ἔχει πρὸς τὸ ποιεῖν τὴν ὄντως κακίαν. Ὅθεν φησὶν ὁ Ἀπόστολος · Ἐκεὶ ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεόν. Ἡ γὰρ κακία ἀσθενεία τις ἐστὶν ἐν γενητοῖς θεωρουμένη · παρὰ δὲ τῷ ἀγενήτῳ ποῖον ἔχνος ἐστὶ τῆς ἀσθενείας; Εἰ δὲ τῆς αὐτῆς ἡμεῖν φύσεως τῷ Θεῷ, οὐκέτι ἡμεῖν αὐτοὶ δημιουργήματα, ὄντες θεοὶ φύσει, ὡς περ οὖν ἐκείνός ἐστι Θεός.

Περὶ σκότους.

Σκότος οὖν ὁρίσθαι τι ἀπεργγὲς τοῦ ἀέρος, στερεῖται φωτός, οὐκ οὐσία ὑπερστικῆς · ἡ τόπον ἐξ ἀντιφράξεως σώματα σκιαζόμενον · καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, τόπον φωτός ἰσπερήμενον.

Συλλογισμοὶ ἀγίων Πατέρων.

(Exstant in opusculo Didymi Alexandrini contra Manichæos, nostræ Patrologiæ tom. XXXIX. et inter opera S. Gregorii Nysseni.)

A bona, etiamsi aliqua haud per se talia sint, sed naturali tantum contingant infirmitate?

Naturalia autem partim accidunt necessitate naturæ. Necessitate porro naturæ illa accidere dico quæ ipsa per se invisibilibus nobis a natura efficiuntur, ut mori, et crescere usque ad definitam ætatem animalia. Quædam etiam naturali sequela eveniunt; quorum tamen effectus interdum fallit, veluti liberorum genitura ex copula. Hoc quidem ex contingentibus est; neque enim semper ex copula sequitur liberorum genitura. Quæcunque igitur necessitate naturæ sunt, absque peccato sunt etiam ab hominibus ratione utentibus. Quæcunque vero vel fieri vel non fieri possibile est, in irrationali quidem natura culpa carent, cuiusmodi fuerit operatio: non enim rationis usum habent, quo possint facienda discernere. In hominibus autem alia natura temperatis, sunt hæc interdum proprie mala, cum recta ratio non præest, quia ignavia nostra infirmatur, vel omnino voluptatibus est debilitata. Ex enim peccatum est cum sit electio et usus rerum vel actuum, quæ naturaliter fieri et non fieri possunt a rationalibus animantibus. Porro virtus hominis est, ut possit aliquid agere, ad quod naturali motu incitur; quod idem si in quibusdam adjunctis male fieri, aut omnino semper iniquum credatur, ab eo absteineat, rationis gubernatione rectus, et voluptatum illecebras calcet. Sed dicunt: Cur non incapaces nos peccati fecit Deus, ut nunquam voluntarii peccaremus? Verum qui hæc objiciunt, stomachari videntur, quod eos Deus lapides aut ligna non fecerit, et irasci benefactori, propterea quod rationales homines creaverit, et non potius ad boni malique electionem inertes. Quod si dicunt: Oportuit nos fieri rationales, bonique et mali discretionem habere, sed tamen in recte agendo immotus perstare; nihil hi mihi aliud videntur querere nisi ut nos homines non fieremus, sed eadem qua Deus natura ditaremur. Solus quippe Deus veri mali faciendi impotens est. Unde ait Apostolus: Impossibile esse mentiri Deum. Nam malitia infirmitas quædam est, quæ in crealis conspicitur: apud vero increatum, quodnam sit infirmitatis vestigium? Quod si nos ejusdem qua Deus naturæ essemus, haud jam hercle creaturæ diceremur, sed dii natura essemus, sicut ille Deus est.

De tenebris.

Tenebræ definiendæ sunt aeris quædam obscurnitas, lucis orbitatæ, non aliquid substantialiter subsistens: vel locus obstructione corpora obumbrat, aut, ut simplicius dicatur, locus luce carens.

Sanctorum Patrum syllogismi.

S. JOANNES CLIMACUS

NOTITIA

(Phil. Labbe, *Dissertatio historica de S. JOANNE CLIMACO*, apud Bellarminum *De script. eccles.*, Opp. ed. Venet. tom VII, p. 215.)

Joannes Climacus, ob librum 30 capitum, quibus tanquam gradibus, seu scasis, ad perfectionis religiosæ culmen ascenditur, sic vulgo nuncupatus, idem quoque Joannes Sinaita, vel abbas sancti Montis Sina, cognomento Scholasticus, & Eyselastixde, reperitur a veteribus dictus. Vixit extremo Christi sæculo sexto circa annum 580, et si Menæis Græcorum fides, pene centenarius obiit die 30 Martii (a), ut habet etiam Martyrologium Romanum. Ejus res

(a) Antonius Magister, Arnaldorum e sorore nepos, ex facundissimo Parisiensis Curie advocato primasius Porturegensis eremi incolæ, ac verus variorum quæ a quindecim annis ex illa officina fictis alienisve decorata titulis prodierunt opusculorum scriptor, editum Græce ac Latine a Matthæo Radero Soc. Jesu presbytero Joannem Climacum vernacula lingua expressit: tum ne quid a Jesuita hausissæ videretur, suppresso ejus nomine (quod et in Vita Patrum aliisque factum sæpe docuimus) ad miss. Regiæ ac Seguerianæ bibliothecarum codices sua vel amicorum opera recognitum quibusdam in locis emaculavit. Eliæ Cretensis metropolitani aliorumque schollis propriisque observationibus illustravit, præmissa Climaci Vita, quam non tantum ex Daniele Raythensi monacho, sed etiam ex anonymo ejusdem Raderi opera vulgato eleganter contexuit. His secunda editio locupletior prodit in-8, anno 1653, apud Petrum Parvum. Idem quoque in tabulam historicam ac chronologicam quæ hoc anno labente 1659, ibidem excusa est post Lectionum Eucharisticarum compilationem Latino-Gallicam nonnulla de Climaco retulit. Quæ ad nostrum institutum facere videntur (neque enim in ipsam versionem inquiri, nec illam in plerisque paraphrasi, in aliis epitomæ propiore queror aut a Græco textu longius aberrantem. Id faciant qui majori abundant otio) ea ad duo capita revocanda censeo. I. apud Græcos in magno pretio habitum fuisse Climacum, ut ex Athanasii quæstionibus, Eliæ Cretensi, Theodoro Studita, Philippo Solitario, Joanne Zonara, aliisque constat. II. Vixisse post annum 532, quo S. Sabbas obiit, atque annum 586 Tiberio II imperante superasse ex conjectura admodum fragili, natum fuisse anno circiter 525 sub Justinii I imperio et Joannis I pontificatu, ætatis anno decimo sexto, Christi 541, monasticum habitum induisse, in solitudine ac cœnobio perseverasse annis prope 60; creatum exereunte sæculo Christi sexto Montis Sinai abbatem, tandemque hortatu Joannis Rhaythensis abbatis conscriptis qui super-

sunt libellis abiisse ad superos anno ætatis 85, Christi 605 aut 606, biennio post S. Gregorii Magni papæ felicem ex hac vita transitum. Verum subductis rationibus peccasse Magistrum, ejusve subadjuvas deprehendi. Nam si anno 525 sub Justino et Joanne natus annos 85 vivendo attingit aut superavit, non anno 606, sed 610 obiisse dicendus fuerat, annoque præcise 600 præfuisse monachis Sinaitis, si suscepta anno 541 monastica veste annos tum natus erat 75. Præter hæc operam hujusmodi substructionem nullo negotio destrui necesse est, si vera sunt quæ ipse parum cantus refert sub finem capitis XV ex narratione monachi Sinaitæ. Tria quippe tradit anonymus ille. I. obiisse Joannem Climacum eodem vertente anno quo frater ejus atque in regimine cœnobii successor Georgius. II. Georgium elapsis quatuor a morte fratris sui mensibus per revelationem divinitus didicisse Petrum patriarcham Hierosolymitanum ex hac quoque vita post sex menses discessurum. III. Utriusque mortem decimo post transitum Joannis Climaci mense designato tempore contigisse. Querendus enim annus est quo Petrus ille Hierosolymorum patriarcha defunctus est, ut tum Georgii illius celeberrimi anachoretæ tum fratris ejus Joannis Climaci abbatum Sinaitarum fatalis annus argumento chronologico certissime demonstretur. Theophanes in Chronico ad annum imperatoris Justiniani 19. Petri primordia refert, atque an. i Justinii II imperatoris, Christi ut putamus 566, post elapsos in episcopatu annos 20, successorem ei assignat Macarium ejus nominis II. Hoc si exploratum esset, Joannis Climaci mortem anno 566, Georgii vero ac Petri anno 566, delendam esse fateremur. At repugnat Evagrius qui cap. 56 libri IV, Macarii initia, viventis adhuc Justiniani temporibus videtur assignare his verbis: « Sedem autem Hierosolymarum obtinet post Martyrium Sallustius, cui successit Helias: Hunc Petrus, Petrum autem Macarius secutus est, imperatore nondum ei suffragante, qui postea sede sua pulsus fuit, » etc.

gestas Daniel monachus scripsit apud Lipomanum et Surium. Errat Joannes Trithemius, tum quod Climacum dicat Latine sonare Scholasticum : voluit fortasse dicere scalasticum, seu scalarium; tum quod claruisse scribat circa tempora Constantini, Constantii, et Constantis fratrum imperatorum, qui regnaverunt anno 336, seu potius 339, nam sequenti interfectus est major natu Constantinus. Certum quippe est vixisse post S. Sabbam clarissimum abbatem, qui e vita migravit quinto Decembris anni 533. De eodem Elias metropolitae Cretensis, qui explanationes in Scalam scripsit, quemque nonnulli putant interfuisse anno 787, Nicænæ II synodo, Joan. Gerson, Volaterranus, et alii recentiores.

Perfectissima omnium ejus operum editio Græce et Latine prodiit in folio Parisiis apud Sebastianum Cramosium, hoc ordine.

Matthæi Raderi Soc. Jesu presbyteri Isagoge ad sancti Joannis Climaci scalam Paradisi, ubi ejusdem vita, etc.

S. Joannis Climaci Scala Paradisi, ad Joannem abbatem monasterii Rhaithuni, e Græco recens translata, et scholiis ibidem Græcis Latine versis illustrata, ab eodem Matthæo Radero in usum lectoris ad cælum aspirantibus. Latine primum reddita fuisse dicitur an. 1291, ab Angelo de Cingulo O. M. qui Clarenus cognominatus est, deinde ab Ambrosio Camaldulensi monacho recognita, et typis excusa.

Accessit ejusdem sancti Climaci *Liber ad Pastorem*, ab eodem interprete jam olim in lucem datus, iterum recognitus, et scholiis itidem Græco-Latinis explanatus.

Tomo V Bibliothecæ Magnæ Parisiensis, col. 178 et sequentibus, leguntur Latine duntaxat ex versione supradicti Camaldulensis epistola ad Joannem abbatem Raythu, Scala Paradisi, De officio pastoris, Commentaria in triginta sermones Climaci, et ejusdem commendatio facta ab eodem Joanne Raythupensi abbate, Vita Climaci auctore Daniele, humili monacho cœnobii ejusdem Raythuni compendiose perscripta, et contemplatio scalæ vitæ ejusdem admista.

Exstat quoque Venetiis anno 1590, excusus Climacus in Græco-barbaram seu vulgarem linguam translatus a Maximo Margunio episcopo Citherorum. εἰς ὠφέλειαν τοῦ Χριστιανισμοῦ λαοῦ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου εἰς κοινὴν φράσιν μεταγλωττισθείς.

Fuit et alius Joannes abbas Montis Sina, diversus, ut volunt, a nostro Climaco, qui in mss. codicibus perhibetur auctor germanus Historiæ SS. Barlaam et Josaphat, quæ legitur apud Laurentium Surium die 27 Novembris, et in calce operum sancti Joannis Damasceni.

Tum cap. 38 cum Joanne Catelino papa, Joanne Sirimiota Const. Apollinario Alexandrino, Anastasio Sinaita Antiocheno, patriarchis, qui Justiniano novam inducenti hæresim obstituerunt, numerat Macarium, αὐτὸς ἀποδοθέντα τῷ οὐρανοῦ θρόνῳ ad propriam sedem restitutum. Nicephorus Const. annos duntaxat 20 Petro tribuit; Macario autem ejus successori primum duos, tum post restitutionem quatuor. Quare mirum mihi accidit cur Petri mortem anno 546 tribuerit Baronius in Annalibus ecclesiasticis, et alii ante eum anno 545. Certum quippe est eum usque ad extrema fere Justiniani tempora pervenisse, ideoque si vera narravit anonymus Sinaita monachus, Joannis Climaci mortem ejusque fratris Georgii (de quo et de morte Petri patriarchæ eadem fere tradit Joannes Moschus cap. 117 *Prati spiritualis*) inter annos Christianæ æræ 560 et 565 querendam esse, non vero in annum 586 rejiciendam. Hoc itaque fixum rarumque sit vix certi quidquam de anno mortis Climaci, multoque minus de professione ejus in cœnobium, de tempore commorationis in eremo, de præfecturæ Sinaiticæ primordiis pronuntiari posse. Ex ejusdem autem ac Georgii fratris ejus, Zosimi abbatis, Leonis abbatis, atque aliorum plurium mentione certum est Joannis Moschi *Pratum spirituale*, quod sæpius laudavit Dorotheus archimandrita aut non multo ante, aut etiam post annum a partu Virginis 600 conscriptum fuisse. Sed de iis hæcenus, cum docuero quamobrem fragilem paulo ante dixim illorum conjecturam, qui annum Christi 586 superasse vivendo Joannem Climacum arbitrati sunt.

Ansam opinandi præbuisse videntur cum illustriss. Baronius qui in Annalibus suis ad præ-

dictum annum retulit et imperatoris Tiberii jam ab annis quatuor demortui obitum, et celebrem Leonis abbatis a barbaris decollati a Moscho cap. 112 narratam historiam, tum scholiastæ veteres, qui si quæ fides Porturegiensibus conjectoribus, ad ista verba Gradus XXVI, de discretione: Εἶσι γὰρ ψυχὰς αἱ καὶ ὑπὲρ τὴν ἐντολὴν διακρίσαντες παύσει πάντως τὸ εὐρημένον, ὅ ὑπὲρ ἐαυτὸν τὸν πλησιότατον ἀγαπήσας καὶ ὑπὲρ τούτου τὴν ψυχὴν προθέμενος, καὶ πρὸς ἐπιταγὴν Κυρίου εἰς τοῦτο μὴ κομισάμενος, insinuant respexisse Joannem Climacum ad eximiam illam memorati Leonis abbatis charitatem tanquam jam sub Tiberii imperio proximis exhibitam, ideoque eum, aut eodem vivente Tiberio aut post ejus mortem, *Scalam* scripsisse suam. Verum nec Climaci verba id evincunt, cum innumerabiles ante eum Christiani pro fratribus suis animas ultroque libentesque posuerint, sicque reddi possunt ejus verba : « Persuadebit hoc tibi quisquis proximum suum plusquam seipsum dilexit, » etc., nec interpretæ Græcus a Radero editus hac loquendi formula ὁ ἀδελφὸς Ἀζὼν aliud innuit, quam in exemplum illius sententiæ Leonem abbatem posse adduci, sive Climacum præcesserit, sive fuerit subsecutus. Eliam Cretensem non vidi. Joannes vero Rhaythensis abbas, sive ille Climaco cœvus, sive quis alius junior, in scholiis, quorum Græcus desideratur hactenus contextus, hæc habet : *De abbate Leone dicitur*, hoc est potest intelligi, qui seipsum in mortem pro quodam fratre lucrando tradidit spontaneæ, vel de militum magistrano, qui in Corintho, pro ejusdem virginis servanda virginitate mortem elegit suscipere. Ex quibus nemo non videt, tum Leonem, tum magistranum, explicationis duntaxat gratia fuisse in medium adductos.

S. JOANNIS ABBATIS

VULGO

CLIMACI

OPERA OMNIA

EDITORE ET INTERPRETE MATTHÆO RADERO.

(Lotetis Parisiorum, sumptibus Sebastiani Cramoisy, via Jacobæ, sub Cleonitis. MDCXXXIII fol. cum privilegio Regis.)

EMINENTISSIMO CARDINALI DUCI DE RICHELIEU.

Tua virtus, Eminentissime Cardinalis, tuaque merita in eum dignitatis et auctoritatis optem te provexerunt, ut te venerari eminus ac suspicere possimus; attingere autem ac propius intueri nemini liceat, nisi per tua vestigia perque virtutum tuarum gradus, vel imitando, vel admirando incedat. Atque ego ex illorum numero sum, qui positus in infimo loco te miror assidue, tuam in Deum pietatem, comitatem et beneficentiam in omnes homines, moderationem in tuis rebus, in publicis vero sapientiam, fidem, vim ingenii incredibilem ubique suspicio te deprædico. Et nunc quia pateris, Eminentissime Cardinalis, ad te mihi accessum dari, scalas affero, in quibus tuæ virtutes quasi quibusdam gradibus distinctæ mihi cæterisque ad tuam celsitudinem aditum parant, tibi vero ad caeleste Numen commodum iter sternunt et compendiosum.

Eminentia Tua

Addictissimus, SEBASTIANUS CRAMOISY.

MATTHEI RADERI

Ε SOCIETATE JESU SACERDOTIS

ISAGOGE AD S. CLIMACI SCALAM PARADISI.

CAPUT PRIMUM.

Quis Climacus, et an idem auctor Joannes Sinaita, et Joannes Climacus, et S. Joannes abbas montis Sina, cognomento Scholasticus.

Apud me quidem nulla unquam hac de re dubitatio fuit, quin censerem eundem prorsus esse Joannem Sinaitam, et Joannem Climacum, et Joannem abbatem S. montis Sina, cognomento Scholasticum. Ita quippe in codicibus Græcis manu exaratis lego : Ἐπιστολὴ τοῦ ἀββᾶ Ἰωάννου τοῦ Σιναιτου πρὸς Ἰωάννην ἡγουμένον τῆς Παίδου. *Epistola abbatis Joannis Sinaita ad Joannem abbatem cænobii Rhaithu.* In eodem volumine sequitur de eodem : Βλὸς ἐν τριτοῦ τῷ ἀββᾶ Ἰωάννου τοῦ ἡγουμένου τοῦ ἀγίου ὄρους Σινᾶ, τοῦ ἐπὶ κλην Ἐσχατικῶν, τοῦ ἐν ἀγίῳ ὡς ἀληθῶς, συγγραφεὶς κατὰ μοναχῶν Παίδου, ἀνδρὸς τιμίου καὶ ὑπαγέτου. *Vita Joannis abbatis S. montis Sina, cognomento Scholastici, vere sancti, compendio a (Daniele) monacho Rhaithuni cænobii.* viro venerando, et virtutibus egregie ornato conscripta. Et in eodem codice : Λόγος δασκτικὸς τοῦ ἀββᾶ Ἰωάννου, ἡγουμένου τῶν ἐν τῷ Σινᾶ ὄρει μοναχῶν. *Liber de religiosa disciplina Joannis abbatis, monachorum in monte Sina præfecti.* Sequitur in eodem extremo libro : Περὶ τοῦ ἀββᾶ Ἰωάννου ἡγουμένου τοῦ Σινᾶ ὄρους, ἡγουν τοῦ τῆς Κλίμακος. *De abbate Joanne, præfecto montis Sina, sive auctore SCALE.* Et in fronte libri : Ἰωάννου Σιναιτου.

Hic cognoscis eundem esse S. Joannem abbatem montis Sina, cognomento Scholasticum, et Joannem Sinaitam, et Joannem Climacum.

Idem dices ex aliis exemplaribus ejusdem auctoris Græce scriptis et in Bavarica et aliis Europæ bibliothecis, quas infra laudabo.

Dices :

Ecquid opus per se splendentem ostendere solem ?

Scilicet,

Sape aliis nox est quod tibi clara dies.

Nam Jacobus Billius, vir cætera Græcis et Latinis litteris probe tinctus, gente Gallus, et ingenio et genere nobilis, professione religiosus, et in Minori Britannia ad Eremum S. Michaelis cænobii præses, manum injicit, qui præter alia de SS. Barlaamo et Josaphat historiam e Græco versam Latine donavit, auctoremque facit S. Joannem Damascenum, in cujus omnibus operibus emendandis et transferendis multum et cum ingenti laude desudavit, Joannem autem Sinaitam cum Joanne monacho Thebaidis confundit. Causa quæ Billium in errorem traxit, fuit, quod incertum videretur, utrum historia de Barlaamo et Josaphato a Damasceno scripta esset, an ab alio aliquo : et ab nonnullis etiam Joanni Sinaitæ, hoc est Climaco, tribueretur : Utergo eam Billius Damasceno vindicet, et Sinaitæ abdicet, ita in præfatione ad lectorem disputat : *De sequentis historia auctore a quibusdam dubitari video ; quidam enim Damascenum verum ipsius auctorem esse censent, quidam autem falso ipsi tribui contendunt. Ac certe in clarissimi viri Fumæi codice Joanni Sinaitæ ascribitur. Ego vero, etsi lectoris non ita multum interesse puto, utrius ea sit, modo pia lectu digna sit, quemadmodum revera est, si tamen judicium meum interponere liceat, verum Damasceni setum eam esse affirmare non dubitem. Nam ut omittam quod Trapezuntius, vir natione Græcus et magni non inter suos tantum, sed etiam inter nostros nominis, non alium quam Damascenum ejus auctorem protulit, primum ipsa phrasis, reliquis ipsius operibus quam simillima, Damascenum auctorem testatur. Deinde ad eam opinionem confirmandam illud mihi magni momenti est, quod ut in libris De orthodoxa fide ac reliquis pene omnibus, Damascenus multa e Basilio, Gregorio Nazianzeno aliisque ejusdem notæ Patribus libenter corrogat, atque integros sæpe versus, imo etiam totas periodos ab ipsis mutuatur : eodem modo in hac quoque historia multa ex iisdem auctoribus, suppresso interim nomine, produci animadverti, ac præsertim ex Nazianzeno, ut cap. 7, 8, 10, 11, 15, 17, 20, 24, ac plerisque aliis locis. Adde quod non solum ab illis libenter mutuo sumit, sed etiam multa afferi libris De orthodoxa fide ad verbum transcripta, ut ea omnia quæ cap. 15 de arbitrii libertate disputat. Quod quidem, ut opinor, non tam aperte faceret, nisi tanquam suo jure iis, ut suis uteretur. Denique cap. 19 disputatio ea de imaginibus, quæ Damasceni ætate fervebat, in eadem sententia non parum me confirmat. Ut autem hæc omnia pro Damasceno faciunt, ita hanc historiam Joannis Sinaitæ minime esse apertissime convincunt. Nam cum ille Senioris Theodosii tempore fuerit, ut patet ex lib. XIII Histor. miscell. Pauli Diaconi, quonam pacto in hac historia, quam auctor ex India transvectam testatur, Nazianzenum, cujus vixit scripta in manibus hominum versabantur, citare potuisset, atque etiam eo antiquiorem episcopum, ac Valentis tempore vita functum Basilium, suppresso licet nomine, cap. 19, ubi de imaginibus tractat, et cap. 34,*

ubi Josaphat eam ad Deum orationem habet, quam ex constitutionibus Basilii cap. 1 perspicue hausit? Quonam item modo Barlaamum de imaginibus ad regis filium disserentem induceret, cum ea questio nondum eo tempore excitata fuisset? Faletur hic primum Billius historiam de Barlaamo et Josaphato in codice ms. Græco cl. viri Fumæi Joanni Sinaitæ inscriptam. Addit Baronius cardinalis ad 27 Novembris in Martyrolog. Rom. in Sfortiana quoque bibliothecæ, num. 63, eandem historiam Joanni Sinaitæ ut auctori assignari, quamvis apud Possevinum in Sfortianæ bibliothecæ descriptione num. 15 cum aliis compluribus desideretur, quod illi imperfectus librorum syllabus fuerit transmissus. Adde ego Bavaricam bibliothecam, in qua num. 205, hæc verba sunt: « Joannis Sinaitæ historia de Josaphat et Barlaam. » Subjunxit editor catalogi: quæ vulgo Damasceno ascribitur. In Heidelbergensi num. 200 exstat eadem ms. Græce sine auctore, alibi in eadem, num. 59, Damasceno ascribitur, fortasse ex ejus opinione, qui eundem catalogum conscripsit. Veniendum esset in rem præsentem. Sed Joannem Sinaitam negat Billius auctorem illius historię et rem se factam habere putat ex temporum ratione, ut ex ejus verbis cognovisti. At enim Billius tota via aberrata vero. Nam quod ex Paulo Diacono (a) docet Joannem Sinaitam Theodosii M. ævo vixisse, ἀπὸ αὐτοῦ ὁ ὅρας ἤμαρτεν. Diaconi verba sunt: *Interea eventum belli considerans mittit ad Thebaida ad Joannem monachum perspicientem clara; ad quem destinavit* (Theodosius) *Eutropium eunuchum sibi met fidelissimum, ut aut eum, si vellet venire, deduceret, aut nolentem de eventu belli requireret. At ille Joannem quidem deducere non prævaluit, sed mandatum retulit ejus, quod vinceret et perimeret tyrannum, et post victoriam in Italia moreretur.* Nihil hic de Joanne Sinaita nec per somnium quidem Diaconus. Monachus hic, vates Theodosii, fuit anachoreta Thebaidis. Joannes Sinaita multis parasangis a Thebaida abfuit, montis Sina incola, abbas, ingressus cœnobium anno ætatis sextodecimo, præfecturam multis annis administravit eandemque fratri suo germano reliquit, ut in ejus Vita ostendi, nunquam vixit cum Theodosio, sed post Theodosium centum et octoginta quatuor annos. Joannis porro illius anachoretæ, qui Theodosio victorias et mortem prædixit, gestas, vitam et prodigia scripsit Rufinus Aquileiensis presbyter, et exstat apud Rosweidum lib. secundo SS. Patrum (b). Ejusdem mentio est in Fastis Martyrum Romanis 27 Martii et in Menæis 20 Septemb., ubi Ægyptius appellatur. Itaque ratio Billii cadit, cum ille Joannes Theodosianus nihil prorsus ad nostrum Sinaitam faciat. Cardinalis Bellarminus quoque in *Scriptoribus ecclesiasticis*, de D. Damasceno observavit historiam de Barlaamo dubium Damasceni partem videri, quamvis utilem et insignem historiam appellet: Sed quia Barlaam, inquit, dum instruit discipulum suum Josaphat, jubet eum credere in Spiritum sanctum ex Patre et Filio procedentem, dubitatio exorta est an hoc opus esse potuerit Joannis Damasceni, qui lib. 1 De fide orthodoxa, cap. 2, docet, Spiritum sanctum non procedere ex Filio, sed per Filium. Sed responderi potest in historia Barlaam, particulam illam, ex Filio videri additam ab aliquo; nam in nova editione per Billium castigata, non habetur, ex Filio. Dubitatio quoque existit, an hæc narratio sit vera historia, an potius conficta ad erudiendos nobiles adolescentes; qualis est Vita Cyri apud Xenophontem. Ceterum veram historiam esse constat ex eo, quod S. Joannes Damascenus in fine historię invocat sanctos Barlaam et Josaphat, quorum res gestas scripserat, et Ecclesia Catholica in Martyrologio descriptos venerat die 27 Novembris eosdem sanctos Barlaam et Josaphat.

Quod si jam, quid ipse sentiam, quæras, bona pace doctorum virorum dixerim, neque S. Joannis Sinaitæ sive Cīmaci, neque D. Damasceni, multo minus S. Joannis illius Ægyptiæ Thebaidæ fetum hunc de Barlaamo et Josaphato videri; sed Joannis monachi et cœnobii S. Sabæ. Ita testatur manuscriptus syllabus bibliothecæ Palatinæ Heidelbergensis num. 68, ubi hæc verba leguntur (c): *Barlaami Joasaphi Vita ex interiori Æthiopum seu Indorum regione in sanctam urbem translata per Joannem monachum de contubernio S. Sabæ*

Eundem Joannem Sabæ monachum arbitror in regia bibliotheca Scoriaci in Hispania expressum, ubi hæc de eadem historia: *Joannis monachi expositio de Barlaam et Josaphat.* Idem historię auctor traditur in Reipub. Augustanæ bibliotheca diserte et expresse, num. 79: *Joannis monachi ἀνέκδοτῳ τῶν πρὸς τὸν ἄνθρωπον τῆς πόλεως τῆς ἁγίας Ἐδέβα, historia interioris India, Indorum Æthiopia, continens vitam Barlaami et Josaphi.* Et in Bavarica num. 17: *Narratio utilis ex interiore Æthiopum regione, quæ India dicitur, ad sanctam civitatem perlata, per Joannem archimandritam monasterii S. Sabæ. Liber hic inscribitur Barlaam, et est in illa ipsa historia, quæ Damasceno vulgo tribuitur.*

Nisi velis hæc testimonia ad ipsum Damascenum trahere, qui et ipse Joannes audiebat, et demum e foro et turbis secessit in lauram S. Sabæ: sed cum in omnibus bibliothecarum indicibus, ubi ejus opera recensentur, semper appelletur Damascenus, haud dubie, si hæc Barlaami historiam Damascenus scripsisset, nomen quoque Damasceni in epigraphæ, sicut in aliis ejus operibus expressum fuisset. Quod autem docet multa ex Damasceni scriptis de orthodoxa fide deprompta esse in hac historia, parum videtur pro Damasceno facere, cum quæ publici juris facta sunt, a quolibet usurpari possint: nec erat opportunum, ut Barlaam de fide apud paganos vel neophytum disputans, testem ignotum et privatum laudaret. Par est ratio SS. Basilii et Nazianzeni, quorum satis erat argumenta et apodixes in medium attulisse, nomina nihil erat necesse.

(a) Lib. xii. pag. 384.

(b) Pag. 449.

(c) Apud Possevin., pag. 121.

Sanctum Joannem Sinaitam, sive Climacum, non esse hujus historiæ conditorem facile intelligo, non ob rationem illam, quam Billius affert, qui Sinaitam cum Thebæo et Ægyptio Joanne confundit, eundemque esse existimavit, et Sinaitam cum Theodosio M. imperatore, qui anno 395 diem supremum obiit, vixisse tradidit, quod fieri non potuit, ut in notis ad Climaci Pastorem ostendi, ubi Trithemium, qui eundem Climacum ad Constantinum M. et filios refert, refutavi. Proinde vere Bellarminus (a) anno 560 collocavit. Cæterum cur non arbitrer Climacum esse historiæ Barlaami scriptorem, hoc est, quod vere et Billius observavit; quamvis enim S. Joannes Sinaita Climacus demum post quingentesimum Christi annum scripserit, nulla tamen illius sæculo quæstio, et contentio in Ecclesia de sacris imaginibus colendis, vel abolendis nata erat, quæ ævo Damasceni ab Isaurico, et Copronymo iconomachis potissimum agitabatur, cum tamen in historia Barlaami, capite 19, proluxe de imaginibus adorandis disputetur: quod auctor historiæ ex scriptoribus illius sæculi, et ex ipso Damasceno potuit transcribere. De nomine etiam Joannis Sinaitæ magnopere suspicer aliquid immutatum, et scribendum fuisse Joannis Sabaitæ, non Sinaitæ, quod is monachus in cœnobio Sancti Sabæ vixerit, et scripserit. Sicut enim Joannes Climacus, et Anastasius scriptor Sinaitæ appellati sunt, ita Joannes Sabaita potuit dictus fuisse a cœnobio S. Sabæ, in quo religionem professus ætatem agebat. Nunc intelligamus, quamobrem idem Climacus noster scalæ cœlestis architectus, Climacus, et scholasticus audierit.

CAPUT II.

De nomine Climaci, et inscriptione libri.

Græce Ἰωάννης Κλίμαξ, Joannes Klimax, a libro, quem a scala inscripsit, appellatur, ita ut inscriptio libri cesserit in cognomen scriptoris, sicut divus Gregorius primus (b), Pontifex Magnus, ab Dialogorum libro *Dialogus* dicitur; Cassianus beato Prosopio *Collator* a Collationibus Patrum quas composuit; Petrus Lombardus *Magister sententiarum* ab sententiis Patrum et Theologorum collatis, et in ordinem rerum reductis; Clemens Alexandrinus a libris Stromatum Στρωματός. Strabo *Geographus*, quod geographiam, et orbem terrarum descripserit; sicut et Dionysius Alexandrinus propter suam περιήγησιν *Periages*, Græcis περιηγητής. Quibus fere addas Oratorem, Philosophum, Astronomum: sed quia hi κατ' ἐξοχήν ita appellati sunt, huc non ascribimus. Interim nec sequendi, nec ferendi sunt qui Climacum dicunt, quod a tota verbi notatione, et origine discedant, nec enim climax climachos, sed climacos inflectitur, quo Latina lingua ad suum modum et formam Climacus scripsit, quod recti casus asperitatem refugeret. Vitiosius apud Trithemium Clymachus legitur, qui vocem interpretatur e Græco, scholasticum, quæ significatio remotior est ab Græca voce climax, quam a Gadibus Ganges; fortasse Trithemius scripserat *scalasticus* a scala, a qua tamen voce Latium penitus abhorret, alii *scalarem* dixerunt.

Scholasticus cognomento, Græce τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰωάννου Κλίμακος, ἐκκλησίαν Σχολαστικοῦ, S. Joannis Climaci, cognomento Scholastici, ἀπὸ τοῦ σχῶ το κρατῶ, σχάζω, καὶ σχολάζω, inquit Varinus. Sed aliud est σχολαστής, et aliud σχολαστικός. Σχολαστής est μαθητής, σχολαστικός, doctor, quem Arbitrator umbraticus doctorem appellavit, inque id genus hominum acerrime debacchatus est: Nondum, inquit (c), umbraticus doctor ingenia deleverat. Intelligit declamatores, de quibus idem: Num alio genere furiarum declamatores inquietantur qui declamant? Et mox infra: Nunc et rerum tumore, et sententiarum vanissimo strepitu hoc tantum proficiunt, ut cum in forum venerint, putent se in alium terrarum orbem delatos. Erat enim, uti Fabius docet, declamatio judiciorum imago, et forensium actionum meditatio, quam optime exponit Eumenius rhetor: Neque enim, inquit (d), tantum me aut negligentia, aut confidentia tenet, ut nesciam, quanta sit inter hanc aciem fori, et nostra illa secreta studiorum exercitia diversitas. Ibi armantur ingenia, hic præliantur, ibi prælusio; hic pugna committitur. Et Seneca: Ita arbitratum est, scholam quasi ludum, forum quasi arenam esse. Sed quantopere scholasticos hos, et umbraticos doctores exagitat Arbitrator, tantopere celebrat eosdem in suo magistro Isæo Plinius Minor, de quo post ingentes ejusdem laudes, et elogia hæc subjicit (e): Nam diebus, et noctibus nihil aliud agit, nihil audit, nihil loquitur, annum sexagesimum excessit, et adhuc scholasticus tantum est, quo genere hominum nihil aut sincerius, aut simplicius, aut melius: nos autem, qui in foro, verisque litibus terimur, multum malitia, quamvis nolumus, addiscimus (f). Schola, et auditorium ut ficta causa, ita res inermis, innoxia, nec minus felix, senibus præsertim.

Magna erat horum scholasticorum auctoritas; viri principes, et imperatores, et doctissimi quique, et clarissimi hos audiebant, et ipsi apud eos declamabant: de quibus Woverius ad Arbitrum consulendus. Posterius sæculum eam scholastici vocem transtulit, non ad declamatores tantum, sed ad viros eruditos, eloquentes, et ad omnem litterarum elegantiam informatos, atque exercitatos; quamvis nec in foro causas actitarent, nec in gymnasiis declamarent. Inde Prudentius, Ambrosius, Hilarius, Beda scholastici dicti. Franco Leodien-

(a) In Scripturibus ecclesiasti.

(b) Nonnulli Gregorium II dictum *Dialogum* falso scripserunt. Lege Ducæum Frontonem apud Baron. tom. IX, anno Christi 726, pag 71 et 72 ed. Antwerp.

(c) Sat. p. 1.

(d) Lib. I, c. 10.

(e) Lib. II, ep. 3.

(f) In margine: Audite, advocati et causidici.

sium scholasticus, et scientia litterarum, et morum probitate claret, inquit Sigebertus (a). Ex eodem genere celebratur Dionysius Exiguus, dictus etiam Serapion scholasticus apud divum Hieronymum *Catalog. illust. script. eccles.* (b); Eulogius Alexandrinus apud Palladium in *Lausiaca* (c); Procopius Porphyreonites, Cosmas, apud Joannem Moschum (d), Gregorius abbas scholasticus apud eundem Moschum (e): Anonymi scholastici Dialogus apud Simeonem Theologum; et apud Græcos Arabius, Nilus, Leontius Theætetus, Agathius, Eratosthenes in Epigr. In hoc ergo numero etiam Climacus nostrum jure ab Græcis positum nos quoque ponimus, quando illius varia eruditio passim etiam in hoc, quamvis sacro et religioso opere, elucet.

Sed enim transiit scholastici nomen etiam ad nostra tempora et mores: in summis enim antistitum cathedris, et sedibus, ubi canonicorum concilia et collegia sunt, uni alicui ex eorum numero, doctissimo plerumque, scholastici nomen imponitur, qui eorum, quos voluntas ad sacros ordines admovet, eruditionem publico examine cum collegis suis explorat; eaque res tam testata est, ut nullam auctoritatem et testimonium desideret. Interim non imus inficias scholastici nomen etiam auditoribus convenire, et discipulis, quæ hodie usitatissima vox est. Arbiter in satyrico: *Dum in hoc dictorum æstu motus incedo, ingens scholasticorum turba in porticum venit, et quæ sequuntur.*

Sancti montis Sina Antistes. Sina mons (qui et Sinai, et Oreb et Sinæus Josepho, et Justiniano) toto orbe super omnes Olympos, Hæmos, Caucasos, et Tauros notissimus, ubi supremus orbis Conditor Hebræis leges dixit et scripsit, ubi D. Catharinæ inclytæ heroidis, et virginis corpus cœlitum ministerio Alexandria delatum salutari fonte olei redundat. Ubi Climacus cum religiosissimo patrum cœtu Deo precibus litavit, ad cujus radices Justinianus imperator religiosis viris nobile cœnobium posuit. Ex hoc monte multi viri sancti prodierunt, quos ubi locus erit in medium adducam. Mons in orbem erigitur, regionis illius longe altissimus, quo per gradus septies mille ad fastigium ascenditur, demptis elivis, quæ per se patet ascensus. Nomen ab rubo, quo abundat, invenit. De monte Oreb et Sinai multa Bellonius, p. 126 et sequent.

Antistes. Græcis ἡγούμενος, ἡγέμων antistes, præses, abbas, cœnobiarcha, προστάτης, πατήρ πνευματικός dictus, quæ omnia eandem significandi vim habent. Vocis tamen Græcæ ἡγούμενου varia significatio est, prout cum vario casu nectitur. Nunc enim quantum regit, quando idem valet quod νομίζω, puto, nunc cum tertio componitur, προηγούμεναι seu προοδοποιούμεναι, viam demonstro; nunc secundo, cum ἄγω seu rego et impero significat, ut ἄγω λαόν, populum rego, in quo significato hic accipitur, ἡγούμενου τοῦ ἁγίου ὁρους τοῦ Σινᾶ. ἡγούμενου, hoc est, moderatoris, præsidis, rectoris, cœnobiarchæ sancti montis Sina, συνεκδοχικῶς continens per contento, religiosorum nempe virorum, qui in asceterio montis Sina degunt. Cæterum Climacum ad officium illud, et munus regendi cœtus religiosi plane divinitus destinatum ostendunt ea, quæ e Græco codice ms. bibliothecæ Bavaricæ extremis paginis erui, quæ tibi infra Græce et Latine cognoscenda subjicio, nec enim in Vita ipsius ab Daniele monacho conscripta sunt comprehensa.

Scala paradisi. Nulla mentem subit dubitatio, quin Climacus inscriptionem libri sui, quem σκάλα seu scalam appellavit, ex Geneseos cap. xxviii hauserit, ubi de scala Jacob patriarchæ tractatur; ita enim Moses ibi: *Cumque venisset Jacob ad quemdam locum, et vellet in eo requiescere post solis occubitum, tulit de lapidibus qui jacebant, et supponens capiti suo dormivit in eodem loco, viditque in somnis scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens cælum; angelos quoque Dei ascendentes et descendentes per eam, et Dominum innixum scalæ.* Cujus occasionem videtur præbuisse Climaco antistes sanctissimus Raithuni cœnobii, qui Climacum ad librum hunc conscribendum acerrime per epistolam, in qua scalæ Jacobæ mentionem facit, cohortatus est. Scripsit ergo, et ædificavit trelatitiam seu metaphoricam hanc scalam religiosam religiosissimus Climacus, cujus gradus, seu radii triginta omnem orbem, et posteritatem illustrarunt. Ad exemplum Climaci alii atque alii religiosi, et eruditi viri scalas item in cælum moliti sunt. Dionysius *scalam religiosorum* quinque gradibus distinctam composuit, quos Pentateuchum dixit; Gabriel Inchinus *scalam cali*; noster beatæ et æternæ memoriæ Bellarminus, *De ascensione mentis in Deum*, et propria quodammodo, brevissimaque via ad cælum hæc est religiosorum, qui per rectos scalæ gradus sine longis viarum anfractibus et ambagibus ardua quidem, sed firma et secunda enituntur, nisi scientes, volentes velint excidere. Inde et D. Romualdo Camaldulensis familiæ conditori persimilis Jacobi patriarchæ *scala* divinitus demonstrata est (f), per quam candidati magnis passibus in cælum contendebant. Dum itidem Leoni, qui e primis et intimis D. Francisci sodalibus fuit: *Magna erat planities*, inquit Platus (g), *et in ea species quædam judicii mox futuri; magna aderat hominum multitudo, angelorum tubæ personabant, denique binæ scalæ e summo cælo usque ad terram demissæ, altera candido colore, altera purpureo. Huic autem purpureæ imminens visebatur ex alto Christus, vultus habitu severo, ac subtrato. At Franciscus paulo infra ipsum fratres suos evocabat, ut ascenderent fidenter, Dominum ita velle, eosque invitare. Cum autem illi se per scalas audenter efferrent, alius de tertio, alius de quarto, vel de decimo,*

(a) Ad ann. 1048.

(b) Cap. 99.

(c) Cap. 16.

(d) Cap. 131.

(e) Cap. 122.

(f) *Breviarium Romanum.*

(g) L. i, c. 34, pag. 201, ex *Annal. Francisc.*

alii de superioribus, ac pene jam ultimis gradibus procidebant. Qua suorum clade magnopere commotus B. Franciscus, eos voce magna admonuit, ut ad scalam alteram candidam accurrerent, illic nihil fore periculi. Itaque cum ad eam accessissent, Mariam ei incumbentem vident, quæ eos blandissime intuens studiose etiam iuaret, exciperetque singulos, ita ut nullo negotio ad unum omnes in cælum evaserint. Ita D. Antonius de S. Dominici morte: Prior, ait (a), Brixienſis eadem hora qua S. Dominicus obiit, vidit hiatum in cælo, per quem submittebantur duæ candidissimæ scalæ: unam tenebat beata Virgo, alteram Christus; angeli vero ascende-bant, et descende-bant: et in fine utriusque scalæ sedes posita erat, et unus ei insidens similis fratri Prædicatori (is erat S. Dominicus) habens faciem velatam, quasi vadens versus cælum. Scalas autem Christus et Mater ejus sursum, cum sede et sedente trahebant, et tunc hiatus clausus est. Eadem metaphora ipsa augustissima cæli Regina, et æterna Virgo dicitur scala cæli et scala Jacob, de qua plurima interpretes cœlestium litterarum. (b) S. Bernardus sca-lam illam interpretatur religionem: Scala hic, inquit, est disciplina religiosa, vel regula ordinis, v. gr. qua dilectus Dei Benedictus ascendit ad cælum: duo latera sunt mentis humi-litas, et vitæ asperitas; gradus sunt variæ regula et virtutum actus. Scala enim arcta arctam disciplinæ viam, quæ ducit ad cælum, significat. Cæterum de scala Jacob plurima ad Genes. Pererius ex variis scriptoribus, qui existimant Homeri catenam Iliad. 6 inde excogitatam, et suspensam, quæ a cælo ad terram usque pertinet, et Platonicos ex Apuleio gemos; ubi de Socratis dæmone disputat, repositos.

At enim et Lucifer, et Babylonii gigantes, et impii omnes altiores ipso cælo scalas mo-luntur, ipsumque Deum cælo deturbare conantur. Issaim audi de Lucifero divinitatem af-fectante (cap. xiv, vers. 13, 15): Qui dicebas in corde tuo: In cælum conscendam, super as-tra Dei exaltabo solium meum, sededo in monte Testamenti, in lateribus Aquilonis. Ascen-dam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. Sed quis finis hujus ascensus? Verum-tamen ad infernum detraheris in profundum lacu. Ita Babylonius Nemrodus turrim ad cælum pertinentem cepit ædificare, cujus historiam poetæ more suo ad gigantum fabulas traduxere, qui montes montibus injectos viam muniebant, ut bellum cælo inferrent. Ita Naso cum aliis mille poetis:

Terra feros partus, immania monstra, gigantes
Edidit ansuros in Jovis ire domum.
Estruere hi montes ad sidera summa, parabant
Et magnum bello sollicitare Jovem.
Fulmina de cæli jaculatus Jupiter arce
Vertit in auctores pondera vastu suos.

Ex hoc genere scalarum est, de quo narrat Dionysius Carthusianus de sui ordinis tirone, cui malus genius applicuerat scalam, per quam e septo religioso exsiliret, et ad inferos descenderet. Verba Dionysii hæc sunt in paræneticis ad tirones: Legi ordinem nostrum olim novitum admisisse, qui sub prima quidem conversatione satis se laudabilis vitæ mona-chum exhibebat. Verum illo agente qui sub anhelitu prunas ardere facit, nullam neque die neque nocte requiem habuit; stimulatus a Satana, ut ad sæculum remearet. Vicit tandem im-probus exactor, et in eam insaniam miserum perduxit, ut scalam quærere inciperet, qua pos-set per murum cellæ contiguum se transmittere. Sic igitur affectus cum de recessu anxius co-gitaret et per hortum æstuans crebro deambularet, scalam quam antea illic nunquam viderat, factione diabolica stare conspexit, et nimium admiratus ait: « Agnosco, o dæmon, fraudes tuas, et deceptionis laqueos patenter agnosco. Hæc scala quam video nunquam me levaret in cælum, magis autem me mergeret in Tartarum. Ut igitur tuas te arte decipiam, dabo operam ut hac scala mihi fiat ascensus ad superos, quam tu mihi ad gehennæ puteum præparasti. » Hæc dicens sese ad se convertens in cellam rediit, et apud se deinceps sacer sedulusque per-mansit: semper tamen multis lacrymis affectum illum impium ac tetrum plangens, mentis suæ perfidiam gemitibus expiabat assiduus.

Ejusdem generis scala B. Alberto M. religionem in S. Dominici asceterio professo per nocturnam quietem objecta est, per quam evadere claustra et redire ad mundum cogitabat: sed magnus Dei Matre et comitibus virginibus sese illi objicientibus retardatus perseveravit, ut in primo Bavarie sanctorum volumine ostendimus.

Pittacus quoque apud Mytilenem in templis scalam posuit Fortunæ (c), qua alios ad felicitatem ascendere, alios ad ærumnas et calamitates descendere decuit, quam melius ad virtutes et vitia divinamque providentiam retulisset.

Lepidum tamen est istud quod ex Polyæni stratagematum septimo coronidis loco, de Co-singa Junonis sacerdote Thracum duce, subjicio. In Thracia gentes sunt Ceronia et Scæba, quæ in bello sacerdotibus Junonis utuntur ducibus, uti Maro de Heleno cecinit,

..... rex idem hominum diuimque sacerdos.

Erat illis sacerdos et dux Cosingas, cujus imperia Thraces detrectabant, quos ipse gnarus gentis et morum, tali commento ad obsequia et obediētiā reduxit. Scalas plurimas e materia ædificavit, aliasque aliis imposuit, ut in ingentem altitudinem moles excresceret.

(a) Cornel. a Lapide ad cap. xxviii Genes., pag. 195.

(b) In eandem fere sententiam D. Basilii ad

primum Psal. et responsum 8 in Regulis suis ex-plicatis.

(c) Lib. II Var.

Tum minatus popularibus, nisi ad nutum suum parerent omnes, se cælum conscensurum, illosque apud Junonem accusaturum, quod obedire sibi recusarent: hic Thracas, hominum genus barbarum et stupidum, ingenio feris quam hominibus propiore, vanis terribi Cosingæ minis, duci supplices, deprecati pertinaciam, jurejurando sese obstrinxerant, imperata deinceps omnia ad nutum ejus facturos.

Cur autem triginta gradus in *Scala sua Climacus* posuerit ipse causam in extrema operis sui clausula aperit, cum dicit, *Qui Christus cum esset, ut videbatur triginta annorum baptizatus, tricesimum in scala spirituali gradum sortitus est, quandoquidem Deus est charitas. Quasi Deus triginta annos in religiosa quiete, silentio et privata exercitatione traduxerit, et post tricesimum demum se mundo per charitatem exhibuerit, et salutis nostræ opus complerit. Cujus symbolum gessit Josephus qui tricesimo demum anno e silentio et privata vita, servitute et carceris tenebris eductus, Ægyptique præfectus salutem populo attulit, dictusque est *Salvator mundi*, et in Evangelio qui semen divini verbi exceperunt in terram bonam, tricesimum et bis tricesimum et centesimum fructum retulerunt.*

Librum porro suum *Climacus asceticum* quoque appellavit, ut est in inscriptione ἀσκησις, Græcis exercitatio vel corporis vel animi, et ἀσκητής, perinde ad utrumque refertur. Scriptores sacri vocem ad religiosam vitam adhibent: ut ἀσκητὴς sit religiosam vitam profiteri; ἀσκητής, qui in religiosa vita se exercet, ἀσκητικὸς βίος, vita religiosa, ἀσκητικὸς λόγος, sermo, oratio, liber de vita et disciplina religiosa: ἀσκητικά, quæ ad eam vitam religiosam pertinent, qualia præter et ante Climacum scripsit Basilus M. quæ hodieque leguntur, quibus monachis et religiosis vivendi præcepta tradit et leges dicit. Huc Dorothei Parænetica pertinent; Collationes Cassiani; Philippi Solitarii Dioptra sive amussis ad Callinicum monachum; Carpathii Capita hortatoria; S. Maximi, Marci monachi, Isaaci, Diadochi, Isaïæ abbatibus, Nili et aliorum complurium, quorum omnium summam et synopsis in Basilii monachi et præfecti Lauræ Maleini, vitæ asceticæ descriptione cognoscas, quam Jacobus Pontanus nostræ societatis notissimus et laudatissimus scriptor e Græco vertit, et Simeonis Junioris orationibus adjecit. In qua totam ἀσκήσεως rationem oculis in una quasi imagine subjectam et descriptam intelliges.

Ab eadem voce, religiosorum domicilia et cœnobîa appellantur asceteria, sicut et ab aliis originibus phrontisteria, archisteria, monasteria, eucheteria, lauræ, monæ, mandræ, syndiæ, conventus, et hoc genus alia complura.

CAPUT III.

De vita S. Climaci, cum elogiis ejusdem.

Vita Joannis cognomento Scholastici, vulgo Climaci. In alio codice (a) hæc est inscriptio, quæ simul auctorem vitæ conscriptæ ostendit.

Vita compendio conscripta abbatis Joannis anti- A *Βλος ἐν ἀπιομῇ τοῦ ἀδβᾶ Ἰωάννου τοῦ ἡγουμένου τοῦ ἁγίου ὁρους Σινᾶ, τοῦ ἐπικλήν σχολαστικοῦ τοῦ ἐν ἁγίοις ὡς ἀληθῶς, Συγγραφεὶς παρὰ Δαριῆλ μοναχοῦ Παῖθου, ἀνδρὸς τιμίου καὶ ἐρατοῦ.*

(a*) Quæ patria nobilissime civitas heroem hunc progenuerit, et ante suscepam, ut ita loquar, religiosæ vitæ palæstram, educarit, pro certo et explorato non habeo dicere. Quis vero divum omni dignum admiratione nunc teneat locus, epulisque et deliciis exceptum immortalibus pascat, minime ignoro. Est enim ille nunc in illa regia, de qua vocalissima cicada (Paulus) canit, cum in hæc verba exclamat; *Quorum conversatio in calis est*¹; ubi sensu ab omni contagione corporis libero, sola mente et intelligentia, inexplebili modo, summa cum voluptate B inexhausti boni pulchritudine fruitur, inundatur, et exsatiatur (b), digna sudoribus præmia laborum.

¹ Philipp. iii, 20.

(a) In ipso codice Climaci.

(a*) Est eadem hæc Vita a Daniele monacho composita apud Lipomanum vol. II, p. 401, et Surium tom. II, 31 Martii.

(b) *Exsatiatur.* Scholiastes adnotavit hæc verba: Κόρος τῶν ὁλῶν ἀλσθησις πνευματικὴ ἐστίν, ἡ ποιῶμεθα δέξασθαι τὴν δύναμιν τὴν θεωρητικὴν, ὡς κόρη τῶν σωματικῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἐν αὐτοῖς ἐχόντων τὸ φῶς τὸ ἀσθητόν. Ἡ θεωρία ἡ νοητὴ ἐστὶ γνῶσις, φυσικὴ δὲ ὡς ἐνωθεῖσα τῇ καταστάσει τῆς

τοῦ ἁγίου ὁρους Σινᾶ, τοῦ ἐπικλήν σχολαστικοῦ τοῦ ἐν ἁγίοις ὡς ἀληθῶς, Συγγραφεὶς παρὰ Δαριῆλ μοναχοῦ Παῖθου, ἀνδρὸς τιμίου καὶ ἐρατοῦ.

Τὸ μὲν, τίς ἡ ἐνεγκαμένη τοῦτον καὶ ἐκθρέψασα πρὸ τῆς ἀθλητικῆς αὐτοῦ, Ἰν' οὕτως εἴπω, ἀξιάκωστος πόλις, εἰς ἅπαν ἐπισκευμμένως τε καὶ διηκριτωμένως λέγειν οὐκ ἔχω. Τὸ δὲ, τίς ἡ νῦν φέρουσα, καὶ ἀμφοτέρω ἐστιάσει ἐστιῶσα τὸν παγθαύμαστον, ἀγνοῶ οὐδ' ὢλω. Πέλει γὰρ καὶ αὐτὸς νυνὶ εἰς ἐκείνην, περὶ ἧς ὁ διαπύριτος ἐμπεδοὶ τέττιξ ὡδὲ πη [1. ὡδὲ πως] διακεκραγῶς. Ὅν τὸ κολλίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει· κορεννύμενος αἰσθῆσι ἀλλῶ τὸν ἀκόρεστον, καὶ τὸν ἀνέλθειον κάλλει ἐνηθύνω; νοεῖν vol, νῦ καὶ μόνῃ γαννύμενος, ἀξίας τῶν ἱερῶν τιῶν εὐληθῶς τὰς ἀμοιβὰς, καὶ πόνων ἀπόνων γέρας, τὴν ἐκεῖσε κληρουχίαν λαχὼν, εἰς τε ὧν. καὶ εἰς ἀλ

φύσεως, ἥτις καλεῖται φυσικὸν φῶς. Hoc est: «Societas rerum materia seu corpore carentium est spiritualis animæ sensus, qui ad recipiendam contemplationis facultatem modificatus est, non secus atque pupilla oculorum corporis qui in se continent lumen quod in sensum cadit. Contemplatio est cognitio ex mente perfecta. Naturalis autem cognitio est conjuncta cum statu naturæ, quam naturale lumen appellant.»

μετ' ἐκείνων ἐσόμενος. Ὁρ' ὁ πόνος ἔσται λοιπὸν Ἀ· ἐν ἐσθύτητι. Ὅπως δ' ἐκείσε τοῖς ἄλλοις ὁ ἔνυλος συνθῆεν ἐστὶ, λέξω μάλ' σαφῶς. α'. Ἐκκαίδεκα μέντοι ἐτῶν που πάλιν ὁ μάκαρ τῇ ὁρωμένη ηλικίᾳ, χυλιονταετῆς δὲ τῇ νοουμένη ἀγχινοῖα, προσαγχογεν ἑαυτὸν ὥσπερ τι ἀνέδελον, καὶ ἐθελόθυτον τῷ μεγάλῳ ἱερεὶ δῶμα. Σῶμα μὲν τούτου ἐν τῷ Σιναίῳ, ψυχὴν δ' αὖ ἐν τῷ οὐρανίῳ θρεῖ εἰσεσκομικῶς, οἶμαι, καὶ αὐτοῦ τοῦ ὁρωμένου χωρίου μεγίστην τὴν πρὸς τὸν ἄδρατον ποδηγίαν τε καὶ δνησιν δρέψασθαι σκεψάμενος. Καὶ τῇ μὲν ξενιτείᾳ τῇ προστάτιδι τῶν νεοτῶν ἡμῶν νεανίδων, παρῆρσιαν τε ἀσμενον διατεμῶν, ταπεινοφροσύνην δὲ κόσμιον προσεληφώς, ἐξορίζει δ' ἀρίστην μάλ' σκοπῇ σὺν τῇ εἰσόδῳ τὸν αὐτάρεστον [αὐτάρεστον] καὶ οἰκειόπιστον ἀπατεῶνα· τὸν αὐχένα κλίνας, καὶ πεπιστευκῶς ἀρίστην πωλοδόμην, ἀκινδύνῳ ὁδηγίᾳ τὸ βαρὺ πῆλαγος στεροῦσθαι σκοπῇ καλῇ. Οὕτω τε κυρίως ἑαυτὸν ταθεικῶς, ὡς ἄλογόν τε καὶ ἀδελγὸν ψυχὴν ἔχων, καὶ τῆς φυσικῆς ἰδιότητος ἀπηλλαγμένην πάντη. Τόδε δὴ θαυμαστότερον ἐν ἐγκυκλίῳ σοφίᾳ, οὐρανίῳ ἰδιωτεῖᾳ μαθητευόμενος, τὸ παραδοξότατον καὶ ταπεινώσει ἐκφυλὸν τὸ τῆς φιλοσοφίας φρύγμα εἶτα ἑαυτοῦ μετὰ ἐνεκακείδεκατῇ χρόνον, ὥσπερ τινὰ πρόσθον, καὶ ἀντιλήπτορα πρὸς τὸν βασιλέα τὸν παιδοτρίβην προπεμφάμενος, ἐξέρχεται καὶ αὐτὸς μετὰ χειρὸς οἷα ὅπλα δυνατὰ πρὸς καθάρσειν ὀχυρωμάτων τὰς τοῦ μεγάλου φέρων εὐχὰς, ἐπὶ τὸ τῆς ἡσυχίας στάδιον· σημεῖος τε πάντη αὐτάρεως ἐκ τοῦ κυριακοῦ τὴν τῆς παλαίστρας μονίαν εἰληφώς (Θολᾶς δὲ τοῦνομα τῷ χώρῳ), τεσσαράκοντα ἐκεῖ

que dolores omnes sedantium munera adeptus, et in sortem ibi hereditatis, regni inquam celestis admissus, unus jam ex illis semperque cum illis, Quorum pes stetit in via recta² deinceps futurus. Quomodo autem corpore olim septus ad mentes illas puras aspirarit, nunc quam potero clarissime exponam. Primum ergo cum flos ævi perbeatus ille sextum jam decimum (c) ætatis annum agitare, ingenii præstantia solertiaque, natu grandi millesimum adeo attigisse visus, seipsum magno pontifici Deo sincerum et voluntarium sacrificium obtulit; quando corpus quidem in hunc Sinæum, animum vero in cœlestem montem intulit; captata reor ex ipso loci aspectu occasione, qua sibi suo commodo viam ad cœlestem illum montem superandum communiret. Ita per fugam sæculi (d) tanquam antistitam spiritualium adolescentularum (e) (virtutum inquam magistratam), omni loquendi obloquendive contumacia et impudentia resecta, decorem modestiam complexus, optimo sane consilio, in ipso statim religiosæ disciplinæ ingressu deciplorem sibi placendi et fidendi sensum penitus profligavit, cervicemque peritissimo animorum rectori, extra viæ periculum bono fine ad importunum vitiorum pelagus sedandum et calcandum submisit. Porro ita se (in religiosæ communie fratrum vita) gessit ac si infans ratione careret, nihilque vellet quod liberet, perinde ac si naturam ipsam animi (f) penitus exuisset. Sed quod longe majore dignum est admiratione, cum prius omnibus litterarum disciplinis esset initiatus (g), cœlesti tamen

² Psal. xiv, 12.

(c) *Sextum jam decimum.* Hoc interpreto de primo ingressu Climaci in tirocinium religiosum: infra enim ex Græco scriptore ostendam, in monachum attonum fuisse, cum annum ageret vicesimum, ita ut quatuor annos in tirocinio posuerit, nec hoc illo sæculo novum. De Isidoro Alexandrino narratur illum in cenobio Raithuno septem annos in tirocinio posuisse.

(d) *Per fugam sæculi.* *Ξενιτείαν* Græci Patres appellant secessionem, peregrinationem et voluntarium quasi exsilium.

(e) *Spiritualium adolescentularum.* Spirituales adolescentule sunt facultates naturales animæ, quas secessio seu fuga sæculi in occulto custodire novit, a nullo videantur, sed veluti virgines in sua domo, pro statu illarum, inclusas. Merito ergo secessionem seu fugam sæculi antistitam tanquam custodem virtutum appellavit, ut Helias Cretensis docet, quando ad oram ita notavit: Νοεραὶ νεάνιδες, αἱ ψυχικαὶ καταστάσεις εἰσιν, ἃς ἡ ξενιτεία ὡς κρυφίους παραφυλάττειν οἶδε μηδενὶ ὁρωμένας· ἀλλ' ὡς κόρας ἐν οἴκῳ ἰδίῳ τῇ ἑαυτῶν καταστάσει ἀποκεκλεισμένας. Καλῶς οὖν προστάτην εἶπα τὴν ξενιτείαν ὡς ἀρετῶν οἶσαν φύλακα.

(f) *Naturam ipsam animi.* Proprietates et affectiones animæ facultates intelligit animæ ipsius vim et actiones, sive ut hoc velit aut illud. Sic enim Cretensis, φυσικὴν ἰδιότητα τὴν τῆς ψυχῆς ἐνέργειαν λέγει, ἥνουν, τὸ βρούλεσθαι τοῦτο, ἡ ἐκείνου.

(g) *Omnibus litterarum disciplinis eruditus.* Hinc sortitus est nomen Scholastici, a varia inquam eruditione; continet enim encyclopædia omnes artes et scientias. Varinus: Ἐγκύκλιος παιδεία διὰ πάσης χωρεῖ τῆς παιδείσεως, καὶ ρυθμοῦ παντὸς καὶ

κινήματος. Ἡ ἐγκύκλιος, ἡ γραμματικὴ, ἡ ποιητικὴ, ἡ ῥητορικὴ, ἡ φιλοσοφία, ἡ μαθηματικὴ, καὶ πάσα τέχνη, καὶ ἐπιστήμη, διὰ τὸ περιεῖναι τὰτα τοὺς σοφοὺς, ὡς διὰ τινος κύκλου. Encyclica disciplina dicitur, quod per omnes institutiones, rythmos, et choros transcat, aut encyclica, grammatica, poetica, rhetorica, philosophia, mathematica, omnisque ars et scientia quod sapientes omnia hæc tanquam per orbem obeant et comprehendant.

Latinis ergo est omnium disciplinarum orbis. Christiani scriptores et patres exoticas vocant disciplinas. Cretensis τὴν ἀνθρωπίνην πᾶσαν σοφίαν, omnem humanam sapientiam, de qua D. Paulus (1 Cor. ii, 4) Καὶ ὁ λόγος μου, καὶ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις. *Sermo meus et prædicatio non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis.*

Pierius tamen multo aliter per quatuor circulo- rum orbem explicat Encyclopædiam, quando uno maximo tres minores includit, quem videbis lib. xxxviii, p. 279, ubi copiosissime de hac Encyclopædia disputat; et in Api lib. xxvi, pag. 187. ubi tamen de exoticis loquitur, in posteriore loco etiam de Christianis et theologicis.

Sed Climacus quavis omni genere doctrinæ excelleret, perinde tamen se gessit, ac si esset illitteratus; ita quippe Cretensis de illo: Καίτοι γε τὴν ἀνθρωπίνην πᾶσαν σοφίαν ἀκριβῶς ἡσκη- μένος κατὰ ἰδιώτας, ὡς ἀγροίκος δηλαδὴ, καὶ ἀπαι- δευτός ἐβίωσεν, ταπεινὸν ἑαυτὸν διὰ τὸν θεόν. Κα- λῶς εἰδὼς, ὅτι τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεός· ἵνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνῃ καὶ τὸ πολέμιον τὸ φιλά- αυτον, τὸ ἐκ τῆς μαθήσεως τῇ διὰ θεὸν ἀγχινοῖα· δηλοῖ δὲ διὰ τούτων τὸ ἀγροίκῳ διδασκάλῳ ὑπο-

simplicitate postea imbutus, per submissionem apitimi mirissimum illum sapientie (h) applausum fastumque proscriptis et eliminavit. Jam vicesimum annum exorsus, cum pramisso ad coelestem imperatorem suo præsidente tanquam legato et patrono, ipse quoque cum copiis et apparatu bellico propugnaculis hostium subruendis opportuno, in stadium vite quietæ et solitarie laboris illi exantillatos sui precibus armatus ingreditur [descendit]; locoque, cui Tholas (i) nomen, certamini ad quintum ab ade sacra lapidem delecto, quadraginta ipsos annos inibi coelesti amoris flamma succensus, adeoque semper ardens æstuansque impigre traduxit. Enimvero cui tanta dicendi vis, fandive copia sit, uti ingentes illius labores illic exantillatos nullo orationis applausu vel assequi, ne dicam triumphare possit? Et vero que pacto, quod clam omnibus in occulto solitudinis silentio ab illo gestum est, in publicum proferetur? Licebit tamen velut ex libatibus quibusdam frugum primitiis omnes sanctissimi viri sanctissimas opes (j) et virtutes animi præcipere et æstimare. In mensa nihil rejiciebat (k), quod a vite religiose instituto legibusque non abhorrebat, sed cibum ita modice sobrieque sumpsit, uti gustare potius quam edere videretur. Atque ita existimo, fracto cornu superbiæ per sobrietatem quidem, sed brevitate prandii et cœnæ dominam voluptatem multis exitiosam elisit, cum per egestatem exclamaret, *Tace, obmutescet* ²; per solitudinem vero fugamque hominum incendium hujus fornacis exstinxit, adeoque sopivit, ut in cinerem demum redigeretur. Avaritiam porro, quam Paulus idolorum cultum appellat, benignitate in minor, et rerum domi necessariarum inopia gene-

² Marc. iv, 39.

εἰσπράττει. Quæ tu ita velim intelligas: Etenim Climacus omni litterarum humanarum genere accurate excultus, inter idiotas tamen et simplices tanquam et ipse rudis et illitteratus vivebat, se ipsumque propter Deum deprimebat, probe guarus quod Deus stulta mundi elegerit, ut sapientes confunderet, et ipse, Deo inimicum amorem sui, qui ex scientia et eruditione nascitur, ex amore Dei (propter Deum) sua solertia ingenii exstinguebat. Ostenditur vero per hæc inducto etiam et rudi magistro subjectus paruisse.

(h) *Sapientia*. Philosophiæ, humanæ sapientiæ. Cretensis: *Φιλοσοφία* ἐστὶν ἡδὼν κατόρθωσις μετὰ δόξης τῆς περὶ τοῦ ὄντος γνώσεως ἀληθινῆς (ἀληθοῦς). Philosophia est morum emendatio cum opinionone de vera, ejus quod est, scientia et cognitione.

Ex quo intelligis, hic scholiasten partim de ethica, partim de naturali philosophia et sapientia loqui: de ethica, quando philosophiam appellat ἡδὼν κατόρθωσιν; morum correctionem; de naturali, quando ait cognitionem entis, ut philosophi loquuntur.

(i) Infra locum hunc Tholas ad extremum montis pedem situm fuisse docet.

(j) *Opes sanctissimas*. Veras vere opes; quemadmodum enim a secularibus opulentis nihil aliud substantia quam opes, seu divitiæ existimantur,

ἁ χρόνους διαπερνάς ἀνολιγώρως, καὶ διακαεῖ ζῶντι καὶ πυρὶ πυρπολούμενος ἀεὶ. Ἀλλὰ τίς ἐστιν ἱκανός, ὥσπερ ἐκεῖσε διετίλει πόνοους λόγοις θριαμβεύσαι, καὶ κροτήσαι ταῖς διηγήσεσι δυνάμενος; Πῶς δ' ὧ πᾶς [δ' ἅπας] πόνος ἀφανῶς ἐσπαίρετο, προφανῶς λεχθήσεται; Ὅμως ἐξ ἀπαρχῶν τινοῦν, τὴν πανόσιον οὐσίαν λοιπὸν τοῦ τρισσοῦ ἀπούσωμεν. Ἡσθία μὲν ἅπαντα, ἃ ἀμέμπτως ἐφείκει τῷ ἐπαγγέλματι, βραχὺ δὲ λίαν· κἂν τούτω, οἶμαί που, τὸ τοῦ τύφου κίρας κλῶν πανόσφως, τῇ μὲν βραχύτητι τὴν δέσποιναν πολλοῖς μαίμασσουσιν [μαϊμάζουσιν, ἡ μέλλων ἐστὶ χρόνος, μαίμασιν μαϊμάσσουσα] ἐξέθλιβε, δι' ἐνδείας βοῶν αὐτῇ· *Στάσα, περὶ μωρο*· ἱρημίζε δὲ καὶ ἀσυνουσία προσώπων τὴν φλόγα τῆς καμίνου ταύτης κατέσβεσεν· ὥς εἰς τέλος αὐτὴν λοιπὸν ἀποτερωθῆναι (l), καὶ κατευνασθῆναι τέλειον. Εἰδῶλων δὲ προσκύνησιν ἐλαίω (m) καὶ σπάνει ἀναγκαίων ἀνδρείως ὁ ἀνδρεὺς διέφυγε. Ψυχῆς δὲ τὸν καθ' ὥραν [κάθωρον] θάνατον, καὶ πάρεσιν, θανάτου κέντρον νύσσων [νυσσῶν] ἀνέστησε· νῆσιν δ' αὖ προσπάθειας, ἡ καὶ τάχα λοιπὸν [λοιπῶν] καὶ αἰσθητῶν ἀδύρ διασφύ λυτῆς λείλυκεν. Ἦν δ' αὐτῷ προτεσθνηκεῖα διὰ ζήλους ὑπακοῆς τῆς μαϊνάδος ἡ τυραννίδος. Ἀποριτῶ δὲ σώματι, καὶ ἀποριτωτέρῳ φθέγματι τὴν ἀραχνόδεον [ἀραχνόστημον] τεθανάτωκε βδελλῶν. Τί τὸ τῆς οὐδότης παρὰ τῷ καλῷ μύσθῃ τοῦτω νέανδος ἐπαθλόν; Τί δὲ ἄρα ὁ καθαρισμὸς ὁ ἀκρότατος; οὐ μὲν ἀπῆρξάτο ὁ τῆς ὑπακοῆς θεοῦ ἐλὼν, τεταλείωκε δὲ ὁ τῆς ἐπουρανίου Ἱερουσαλὴμ Κύριος παρουσίᾳ αὐτοῦ ἐπιδημήσας· ἥ; ἀνευ, οὐ καθαιρεθήσεται ὁ διάβολος, καὶ ἡ αὐτοῦ σύμμορφος [συμμορία]. Ποῦ θήσω ἐν τῇ παρουσίᾳ ἡμῶν τοῦ σπαφάνου πλοκῇ τὴν τῶν δακρύων ἐκείνου πηγὴν; πράγματος οὐκ ἐν πολλοῖς ἐνυπάρχοντος, ὧν τὸ ἀπ-

ita virorum virtute excellentium veræ opes, sunt vita virtutis exulta. Sic enim Cretensis: Τὴν ἀληθινὴν ὄντως οὐσίαν· ὥσπερ γὰρ τοῖς κατὰ κόσμον πλουσίοις οὐσία ὁ πλοῦτος νομίζεται, οὕτω τοῖς ἐναρτέοις οὐσία ἐστὶν ὁ ἐνάρετος βίος.

(k) *In mensa nihil rejiciebat*. Τὸ ἀπὸ πάντων, inquit Cretensis, τῶν παρατιθεμένων ἡ κερνομένων ἐσθίειν καὶ πίνειν εὐχαριστοῦντα θεῷ, οὐδαμῶς τῷ κανόνι τῆς γνώσεως μάχεται. Πάντα γὰρ καλὰ λίαν τὸ δὲ ἡδέων καὶ πολλῶν ἡδέως ἀπῆγεσθαι καὶ διακριτικώτατον ὑπάρχει, καὶ γνωστικώτατον. Οὐκ ἂν δὲ τῶν παρόντων ἡδέως καταφρονήσωμεν, εἰ μὴ καὶ τοῦ θεοῦ γλυκύτητα ἐν πάσῃ αἰσθῆσαι καὶ πληροφροῦν γέωκωμεν. De omnibus quæ apponuntur et infunduntur edere et bibere, cum gratiarum actione, non pugnat cum lege scientiæ seu cognitionis: omnia enim sunt valde bona (quæ fecit Deus); sed a suavis et multis libenter et suaviter abstinere summæ prudentiæ et scientiæ est. Nec enim ab his facile et jucunde abstinemus, nisi in omni sensu et fiducia Dei suavitatem et dulcedinem degustaverimus.

(l) Camaldulensis videtur legisse ἀπονευρωθῆναι, explicat enim obstructa. Longe melior est noster νεκρὸν ἀποτερωθῆναι, in cinerem redactam.

(m) Ἐλαῶ, misericordia, non ἐλαφ, ascetæ viores tribuebant sua, ipsique egebant.

κρυφον ἕως καὶ νῦν περίσσειαν ἐργαστήριον ἐν ἐξα-
τιφ τινι, καὶ ὑπαιρέξαι πῆλον, ἀντρον βραχύτατον·
ἀπέχον μὲν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ, καὶ πάσης κείνης τοσοῦ-
τον, ὅσον τὰ τῆς κενοδοξίας ὅλα ἀποφράσσειν
ἡδύνατο. Πλήσιον δὲ τοῦ οὐρανοῦ ὢν τοῖς ὀλολυγοῖς
καὶ ἀνακλήσει, καὶ ὅλα εἰκὸς πεφύκασιν ποιεῖν οἱ ἐξί-
φεισι, καὶ καυτήροι νυττόμενοι, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς
ἀποστερούμενοι. Ὑπνου μὲν μετελάττανε τοσοῦτον,
ἔσον τὴν τοῦ νοδὸς οὐσίαν καὶ μόνον τῇ ἀγρυπνίᾳ
μὴ λυμῆσθαι· πλείστα τε πρὸς ὕπνου καὶ πύχου,
καὶ δέλτια κατέταττε· τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῷ ἀκηδίας
καὶ μόνον φέμετρον. Ὁ δὲ πᾶς δρόμος προσευχῇ
ἀίνιας καὶ πρὸς Θεὸν ἔρωσ ἀνείκαστος· τοῦτον γὰρ
νύκτωρ τε καὶ καθ' ἡμέραν ἐν καθαρότητι ἀγνείας
ἐσώπτως φανταζόμενος, κόρον λαβεῖν οὐκ ἐβούλετο·
μᾶλλον δὲ οἰκειότερον φῆσιν, οὐκ ἡδύνατο. Οὕτως
κεντροθεὶς τῷ ζήλῳ Μωσῆς τις τῶν τὸν μονήρην βίον
μετιόντων, ἐκτεπαρεῖ λίαν φοιτητῆς γενέσθαι καὶ
στοιχειωθῆναι πρὸς τὴν ὄντως φιλοσοφίαν· πρόσκει-
τε κεκινητῶς τῷ μεγάλῳ, ταῖς ἐκείνων ἐκείναις
κατεδιδάσκατο αὐτὸν προαληφθῆναι παρ' αὐτῷ. Ἐν
μὲν οὖν τῶν ἡμερῶν, μετακομίζετο ὁ μέγας ἐς χώ-
ρου τινοῦ γαίαν πρὸς λαχανιδίων ποτισμὸν, καὶ ἀρ-
δεῖαν τῷ Μωσῇ προσέταξε· καὶ δὴ κατεληφώς οὗτος
τὸν ὑποδειχθέντα τόπον ἐδ' ἐκλευσθὲν ἀόκνως δι-
επέβατο· τοῦ δ' ἀκροτάτου φλογμοῦ καὶ σταθερᾶς
μεσημβρίας καταλαβοῦσας (ἦν γὰρ λοιπὸν τῶν μηνῶν
ὁ ὕστατος), ὁ Μωσῆς, κεκλιμὸς καμμεγέθους λίθου
ὑποκάτω, ὑπνύων ἀναπαύλης μετελάττανεν. Ὁ
δὲ ἀνὴρ ἐν τινι τοὺς ἰδίους ἰκέτας Κύριος μὴ βουλό-
μενος προκαταλαμβάνει συνήθως. Ὅντος γὰρ τοῦ
ἐν τῇ κέλῃ καὶ ἐαυτῷ προσαδολεσχούντος καὶ θεῷ,

A rosus iste heros generoso animo declinavit. Desi-
diam quoque, quotidianam animæ mortem et
defectionem ac paralysin (n) mortis et ultimum
meditationem tanquam stimulo compunxit, et ex-
citavit. Telam etiam seu nexum cupiditatum, om-
niumque vitiositatum, et quæ sub sensum cadunt
affectionum luctus religiosi vinculo exsolvit. Tiran-
nicum præterea furoris impetum jam ante obedi-
entia telo maculavit. Hirudinem (o) vero popularis
auræ, gloriæque araneorum ingenio simillimam raro
in publicum progressu, rarioreque sermone ex-
animavit. Quid de palma ab octavo superbie vitio (p)
per hunc mysten reportata dicam? quid de summa
cordis munditia, quam hic novus per obedientiam
Beseleel (q) inchoavit, sed Jerusalem illius celestis
imperator sua præsentia consummavit, sine qua
nunquam sator ille, sartorque scelerum diabolus
cum sua ejusdem sortis et formæ legione et tribu
(r) expugnabitur prosternereturque. At quo loco
herois nostri diadema præsentis coronæ ex largo
lacrymarum fonte, gemmisque concinnatum collo-
cabo? rem in paucis hodie deprehendendam, cuius
tamen etiamnum officina secreta exstat ad extre-
mum montis pedem sita; antrum, inquam, per-
angustum, tantum a communibus cum ipsius tum
aliorum domiciliis remotum, quantum satis est ad
aures gloriæ vanæ captatrices arcendas et exclu-
dendas. Cum interim ille proximus celo gemitibus,
suspitiis, votis astra feriret, uti solent ingemiscere
ii, qui vel ensibus lancinantur, vel cauteribus ustu-
lantur, vel quibus oculi expunguntur. Somno tan-
tum indulsit, quantum solum ad tuendum mentis

(n) Πάρεσις, inquit Cretensis, ψυχῆς καὶ καθ-
ωρος θανάτος ἐστὶν ἡ ἀκηδία, ἥνπερ διὰ τοῦ κήτερου
μνήμης τοῦ θανάτου νεκρώσας ἀνέστησε τὴν ψυχὴν
πρὸς σπουδὴν τῶν θεῶν ἔργων διεγείρων αὐτήν.
« Animæ paralysis et quotidiana seu assidue mors
est acedia seu desidia, quam stimulo memorie mor-
tis enecans animam assidue monendo ad diligen-
tiam et studium operum sanctorum excitavit. »

(o) *Hirudinem*. Vanam gloriam hirudini similem
dicit: Τὴν κενοδοξίαν λέγει. Ὡς γὰρ ἡ βέλλα ἐν
αἵμα πίνει τοῦ σώματος ἀπλήστως, οὕτως καὶ αὕτη
τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς ἀφανίζει, ἡγουν τὴν ἀρετὴν
καὶ τὴν γνῶσιν. « Vanam gloriam intelligit Climacus
per hirudinem, inquit Cretensis, nam quemadmo-
dum hirudo sanguinem e corpore insatiabiliter bibit,
ita vana gloria vitam animæ exhaurit et abolet
hoc est, virtutem et cognitionem sive scientiam. »
Addit idem Cretensis: Ὡς περ ὁ ἀράχνης τῶν δοκούν-
των ἵπτασθαι ἐκπύζει τὰ αἵματα, οὕτω καὶ αὐτὸς διὰ
τῆς ἡσυχίας τοῦς τῆς οἰσεως θανάτου λογισμοῦς.
« Quemadmodum araneus bestiolarum quæ videntur
volare sanguinem exprimit, ita Climacus per
studium solitarie vite inflatus sui existimatione
cogitationes examinat. »

(p) *Octavo vitio*. Ὁ γδὲ τὴν ὑπερηφανίαν καλεῖ
(Κλίμαξ)· ὁ γδοὺς πάθος γὰρ ἐπέβη παρὰ τῶν Πατέρων
ἐν τοῖς ὀκτώ λογισμοῖς, ἡγουν πάθεισιν. Ἐπαθὼν δὲ
λέγει τὸν ἀκροτάτον καθαρισμόν, ἡγουν τὴν ἀπά-
θειαν ἥτις ἐξ ὑπακοῆς καὶ ἐπιδημίας τοῦ ἁγίου
Πνεύματος κατορθοῦται, καὶ πρῶτον μὲν ἐβήκε
τὴν ἐντελειαν, εἰτα τὴν ἐγκράτειαν, καὶ ἐξῆς τὴν
ἀποχὴν τῆς γαστριμαργίας, τῆς τε ἀκηδίας, καὶ
μνησικακίας, καὶ προσκαθείας, καὶ κενοδοξίας.

« Octavum vitium vocat (Climacus) superbiam: in-
ter octo enim vitia a Patribus octavum ponitur.
Præmium autem dicit summam puræ mentis in-
tegritatem sive animi tranquillitatem omni perturba-
tione vacantem, quæ ex obedientia et Spiritus sanc-
ti adventu comparatur. Et primum quidem posuit
secessum et fugam sæculi, deinde continentiam ac
deinceps abstinentiam ab gula, desidia, memoria
injuriarum, affectu erga res humanas et vana
gloria. »

(q) *Beseleel*. Quemadmodum Beseleel tabernacu-
lum Deo in quo habitaret et responsa daret, per
patientiam ædificavit, ita et Climacus, cum animam
suam omnibus excoluisset, corpus expurgatum sor-
dibus emaculasset, seipsum sanctissimi Spiritus
splendidissimum templum exhibuit. Quod ita scho-
lia habent: Καθάπερ ὁ Βεσελεὴλ τὴν σκηνὴν κα-
ταρτίσας διὰ τῆς ὑπομονῆς χρηματίζειν ἐν αὐτῇ
τὸν Θεὸν εἰσφύλαττο· οὕτω καὶ οὗτος τὴν ψυχὴν
κοσμήσας, καὶ τὸ σῶμα φαιδρύνας, νανύσκει παν-
αγίῳ Πνεύματι ἐκείνῳ ἐαυτὸν ἐφορᾷ.

(r) *Legione, seu tribu*. Συμμορία ἡ ἑταιρία λέγε-
ται. Μόριον γὰρ τὸ τοῦ μέρους μέρος· ἐπεὶ γοῦν
ἐμαρτίσθη ἀγγέλων ὁ διάβολος, οὐκ ἔτι τοῦ πνευμα-
τικοῦ ἐκείνου σώματος μέρος ἡ ἐστὶν ἡ λέγεται,
ἀλλὰ ἄλλο μέρος. Εὐλόγως δὲ καὶ συναποστατοῦντα
αὐτῷ. Vox συμμορία idem valet quod ἑταιρία, so-
dalitium, factio: μέρος vero pars partis est. Post-
quam ergo diabolus ab angelis avulsus est, non
amplius spiritualis illius corporis pars aut est aut
dicitur, sed alia pars; neque absque ratione etiam
idem nomen tulere, qui cum ipso apostatæ facti a
Deo defecerunt.

statum ne per æternas vigilas corrumpatur, sufficit. Priusquam concederet cubitum, plurimas fundebat preces, libellosque componebat, qua re otium et desidiam penitus profligabat. Porro per omnem vitæ cursum assidue precabatur, immensoque in Deum amore ferebatur, quo die, nocteque tanquam in speculo per animi purissimi castimoniam sibi representando nulla satietate expleri velle, imo ut verius dicam, nec posse videbatur. Cujus exemplo studioque incensus Moses quidam solitudinis et silentii cultor, vehementer laborabat, ut in discipulium et contubernium ejus, veramque sapientiam discipulus admitteretur. Ad quam rem impetrandam, cum ad eum seniores ut patronos allegasset, precibus illorum compulsus, Moysen in vitæ societatem et tirocinium recepit. Itaque cum aliquando usu venisset, uti magnus ille pater discipulo imperaret, uberem ut glebam certo quodam loco ad horti oluscula alenda et colenda deferret; Moses, ubi ad destinatum sibi locum pervenit, imperium sui magistri cœpit impigre exsequi. Imminebat jam meridies et sol altissimus ingenti ardoris æstu omnia incenderat, sextilis enim ultimus in æstate mensium erat: hic cum Moses æstum declinans sub immane saxum successisset, sopitus aliquantum conquevit. Enimvero Dominus qui suos sibi supplices clientes nullo patitur graviore casu premi, periculum pro more suo anteverit et avertit. Nam cum Joannes, magnus ille pater, in suo latibulo sibi Deoque per contemplationem vacaret, et ipse tantum pauxillum conniveret, aspicit virum humana specie augustiorem, a quo exprobrato excussoque somno compellari visus: « Itane, Joannes, tu securus hic stertis, et Moses vita periclitatur? » Exsilii Joannes repente, et pro tirone suo arma precum assumpsit. Sub vesperam deinde reverentem percontatur, rectene omnia, an triste aliquid et inexpectatum malum inciderit? « Immane saxum, inquit Moses, sub quod meridiatum successeram, dormitantem minimo minus oppressisset, nisi visus abs te repente vocari e cavea proslulissem (a). » At Joannes vere humilis hic reticere, nihilque eorum quæ viderat aperire: tacitis tantum vocibus animi votisque ardentibus amoris Numinis bonitatem grata mente celebrabat.

Erat vero et forma virtutum et latentium morborum medicus, ut ex Isaacio quodam constat, qui gravissima corporis seu carnis tyrannide oppressus, peneque in desperationem abjectus, ad magnum hunc virum curriculo contendit, bellumque domesticum lacrymis et singultibus interpolatum exposuit. Cujus fidem admiratus multo magis admirandus ipse: « Age, inquit, amice, ad vota simul ambo confugiamus. » Ergo precabundos (1) oracula promissorum sunt mox insecuta, quæ ut Deus per fraudem edita vera ratæque ostenderet, abjecti adhuc in faciem, afflictique Deus voluntatem servi sui cœpit facere, ut ostenderet non fallere Davidem. Impurissimus quippe draco efficiacissimarum precum flagris retusus, se in fugam conjecit. Ager autem ab animo ubi se curatum sensit, magnopere obstupuit, lætusque Deo Joannem exauditis honoranti, et Joanni honorato laudes gratiarum persolvit. Sed fuere qui invidiæ

(a) Addit Camaldul. Quo facto continue saxum illud rupa (e rupe scribo) evulsam ac terræ affixam conspexi. Hæc ab Græcis codicibus nostris absunt.

(1) Ergo precabundos. Germanitas amici in tentatione apparet, quando alterius periculum seu necessitatem, suam facit. Γνησιότης φίλου ἐν πειρασμῷ δείκνυται, ἥνελξα τῆς ἀνάγκης συγκοινωνὸς γίνεσθαι. Et mox infra: Φίλος πιστὸς, σκέπη κραταία· ἐπειδὴ καὶ εὐημεροῦντι τῷ φίλῳ σύμβουλός

εἰς ὕπνου μὲν τινα λεπτοτάτου ἑμφασιν κατηνεχθῆ, τινὰ δ' ἱεροπρεπῆ ὁρᾶ διυπνίζοντα αὐτὸν, καὶ τὸν ὕπνον διακωμωδοῦντα καὶ λέγοντα αὐτῷ Ἰωάννη· « Πῶς ἀμερίμνος ὕπνοισ', ὁ δὲ Μωσῆς ἐν κινδύνῳ διατελεῖ; » Θάττον οὖν ἀναπρηδῆσας ὑπὲρ τοῦ φοιτητοῦ τῇ προσευχῇ ὥπλιζέτο. Εἶτα περὶ τὰς ἐσπερινὰς καταλαβόντα κράας, ἡρώτα αὐτὸν μὴ τι σκαῖον ἢ ἀνέλπιστον, αὐτῷ συνήντησεν. Ὁ δὲ, « Αἰθερ, ἔφη, παμμεγέθης με πιάζειν τὰς τῆς ἡμέρας ὥρας ὑπ' αὐτὸν ὑπνώτοντα ἡμελλεν, εἰ μὴ γὰρ ὡς σὲ με παφωνηκότα οἰθελεῖς ἄλματι τοῦ χώρου ἐκπεπῆδηκα. » Ὁ δὲ ταπεινόνους ὄντως, οὐδὲν τῶν ὁραθέντων ἀπήγγειλε, κρυφαίως δὲ βοᾷς, καὶ βλαίς ἀγάπης, τὸν ἀγαθὸν Θεὸν ἀνύμνει.

precibus illorum compulsus, Moysen in vitæ societatem et tirocinium recepit. Itaque cum aliquando usu venisset, uti magnus ille pater discipulo imperaret, uberem ut glebam certo quodam loco ad horti oluscula alenda et colenda deferret; Moses, ubi ad destinatum sibi locum pervenit, imperium sui magistri cœpit impigre exsequi. Imminebat jam meridies et sol altissimus ingenti ardoris æstu omnia incenderat, sextilis enim ultimus in æstate mensium erat: hic cum Moses æstum declinans sub immane saxum successisset, sopitus aliquantum conquevit. Enimvero Dominus qui suos sibi supplices clientes nullo patitur graviore casu premi, periculum pro more suo anteverit et avertit. Nam cum Joannes, magnus ille pater, in suo latibulo sibi Deoque per contemplationem vacaret, et ipse tantum pauxillum conniveret, aspicit virum humana specie augustiorem, a quo exprobrato excussoque somno compellari visus: « Itane, Joannes, tu securus hic stertis, et Moses vita periclitatur? » Exsilii Joannes repente, et pro tirone suo arma precum assumpsit. Sub vesperam deinde reverentem percontatur, rectene omnia, an triste aliquid et inexpectatum malum inciderit? « Immane saxum, inquit Moses, sub quod meridiatum successeram, dormitantem minimo minus oppressisset, nisi visus abs te repente vocari e cavea proslulissem (a). » At Joannes vere humilis hic reticere, nihilque eorum quæ viderat aperire: tacitis tantum vocibus animi votisque ardentibus amoris Numinis bonitatem grata mente celebrabat.

Ἦν μὲν οὖν καὶ τύπος, καὶ ἱετῆρ μολώπων ἀφανῶν... ὡς καὶ τις ποτὲ Ἰσαάκιος τοῦνομα, ὑπὸ βάρους τοῦ φιλοσάρχου δαίμονος ἰσχυρῶς πιεζόμενος, ἀθυμῶ λαιπὴν καταβληθεὶς, πρὸς τὸν μέγαν τοῦτον ἐρομαίως κατέσπευσε, καὶ τὸν πόλεμον οἰμωγαῖς μεμιγμένον συμφύρων ἔδημοσίευσεν· τὴν δὲ πίστιν αὐτοῦ ἀγάμενος ὁ πανάγαστος, « Εἰς λιτὴν ἔμφω στῶμεν, ἔφησεν, ὦ φίλε. » Ὡς οὖν ἐπὶ τῆς ἱκετηρίας διεπεραίνετο λοιπὸν λόγια, ἔτι ἐπὶ πρόσωπον πρηνοῦς ὄντος τοῦ κάμνοντος, Θεὸς μὲν θεράποντος· ἐποίησεν θέλημα, ἵνα μὴ τὸν αὐτὸν ψευδόμενον δέλξῃ· ὅφρις δὲ ἔδραπέτευσε μάλιστα ἐν ἀναγούς προσευχῆς δαμαζόμενος· ὁ νοστὴν δὲ ἀνοσον ἑαυτὸν θεώμενος, ὀφηλῶς ἐξίστατο, καὶ τῷ δοξάζαντι σὺν τῷ δοξασθέντι τὴν εὐχαριστίαν ἀνέπεμπε. Τινὲς δ' αὖ νυττόμενοι φθόνῳ [κέντρου τοῦ φθόνου] ἀεὶ λαλὸν αὐτὸν καὶ πλῆθυνον ἀπεκάλουν· οὗς ἔργῳ παιδεύσας πάντα ἑαυτὸν πᾶσιν ἀπεδείκνυν ἰσχυρὴν ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι πάντας Χριστῷ. (u) Σεισώπηκε δὲ ἐνιαυσιαίαν πάμπαν

ἔστιν ἀγαθὸς, καὶ συνεργὸς σύμφυλος· καὶ κακοπαθεῖντι ἀντιλήπτωρ γνησιώτατος ἢ ὑπέρμαχος συμπαθέστατος. Hoc est: Fidis amicus presidium est validum; quandoquidem et in prosperis amico bona consilia suggerit, juvat, conspirat; et in adversis sincere succurrit, aut cum summa commiseratione propugnat.

(u) Hic Camaldulensis, paraphrastem potius quam interpretem agit.

περίδοτον
γοντας π
τὴν τῶν
ἀναγνῶσ
σεως. Ε
ἀπασι κ
ἐπὶ τὴν
ἀρχιεπί
μετωρ
πελάζει
γνώφον,
μόνος β
ἀνοίγει
ἐξηρεῖ
τῆς κα
πέρας,
μόνον
ἐν τῇ
κάτω
Θεὸς τ
διέφευ
πινύμ
ἐσώθη
τὸς δ'
οὐ μ
πρὸς
γισμ
θεογ
ἔσωθ

(v)
rubr

(α)
vidi
μῦθ
Nih
vit
tens
cali
ut l
nat
don
dic
ἀδ
tem
sup
illu
κα
γν
al
et
τῶ
Θ
el
n
ju

περίδοι· ὥστε τοὺς σκώπτας ἰκέτας καταστῆναι λέγοντας πηγὴν ἀνένδοι ὠφελείας ἀποπεφράχθαι, καὶ τὴν τῶν ὅλων σωτηρίαν λυμῆνασθαι. Εἰς τὰς δὲ ἀναντιλογίας, καὶ πάλιν τῆς πρώτης εἶχετο καταστάσεως. Εἴτα ἀγάμενοι πάντες τὰ πάντα αὐτοῦ ἐν ἀπαισι κατορθώματα, ὡς νεοφανῇ τινα Μωσεία, βίβη ἐπὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν ἡγεμονίαν ἀνεβίβασαν ἐπὶ τῆς ἀρχικῆς λυχνίας τὸν λύχνον οἱ καλοὶ δοκιμασταὶ μετρωρηκότες, καὶ οὐκ ἐβέβησαν· ἀλλὰ καὶ προσπελάζει τῷ ὄρει καὶ αὐτοῖς· καὶ τὸν ἄδυστον ὑπελθὼν γνόφον, τὴν θεοτύπων δέχεται, νοεραῖς ἀναβιβάσκεινος βαθμίαις, νομοθεσίαν καὶ θεωρίαν. Λόγῳ Θεοῦ ἀνοίγει τὸ στόμα, καὶ τὸ πνεῦμα ἐλκουσε, καὶ ἐξηρῶετο λόγον, καὶ λόγους ἐξ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας· καὶ ἀποπεραίνει τὸ τοῦ ὁρωμένου βίου πέρας, ἐν τῇ ὁδηγίᾳ τῶν Ἰσραηλιτῶν μοναχῶν, ἐν καὶ μόνον [ἐν καὶ μόνῳ] ἀνόμοιος Μωσεί· γεγωνὺς, τῇ ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, τῇ ἄνω εἰσόδῳ ὡς ἐκείνος τῆς κάτω πύλης [(v) καὶ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ οἰκτιρμῶν Θεοῦ· τὴν προσεχὴν ἡμῶν οὐ περιόψεται] οὐκ οἶδα διέβηται. Καὶ μαρτυροῦσι μὲν τῶν δι' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος ἀπηχημάτων πλείστοι ὅσοι δι' αὐτοῦ, καὶ ἐσώθησαν, καὶ εἰς νῦν οἰκονομεῖται· μάρτυς Ἀριστοῦ Δαυὶδ ὁ νέος τῆς σοφοῦ σοφίας καὶ σωτηρίας· μάρτυς δ' ἦν ὁ καλὸς Ἰωάννης ἡμῶν ὁ ὅσιος ποιμὴν· ἐξ οὗ μάλα ὁ ὑπὲρ ποιμνῆς λιπαρηθεὶς, ἐκ τοῦ ὅρου πρὸς ἡμᾶς ὁ νέος, οὗτος θεόπτης τοῦ Συναίου τῷ λογισμῷ συγκαταβάς, ὁπέδειξεν ἡμῖν καὶ αὐτοὺς τὰς θεογράφους αὐτοῦ πλάκας, ἐξῶθεν μὲν πρακτικὰ, ἐξῶθεν δὲ θεωρητικὰ περιεχούσας στήριγματά λε-

A cestro (x) perciti garrulum nugatoremque appellarent, quos ille factis ipsis et exemplis refutando, ostendebat omnibus, omnia se posse in Christo omnibus vires sufficiente. Itaque per totius anni spatium tam altum siluit, ut ipsi illius calumniatores supplices ad illum quæstum rogatumque adirent, ne vellet perennem utilitatis fontem obturare, omniumque salutem suo silentio in discrimen vocare. Cessit illico votis illorum, ut qui neque repugnare quidem sciret, rursumque priorem vitæ morem est ingressus. Unde omnes in omnibus ejus virtutem admirati tanquam alterum quendam Moysen ad cœnobii præfecturam vi pertraxerunt (y), facemque magisterii super candelabrum collocarunt. Neque sane spem ille minime malorum judicium, a quibus ad illum dignitatis gradum erat proventus, fefellit. Nam et montem Dei ipse accessit, inaccessamque nebulam ingressus, scalarumque celestis gradibus admotus scriptam Dei digito legem accepit, Deique verbo os aperuit, et spiritum attraxit, deque bono thesauro (y') cordis sui verbum bonum eructavit. Ac tandem ad præsentis vitæ metam deducendis suis religiosis Israelitis pervenit: una duntaxat in re Moysi (z) dissimilis, quod Joannes in illud celeste Jerusalem omnino ascenderit, Moyses, nescio quo modo, etiam terrestre non attigerit. Sanctitatem porro illius plurimi, qui spiritu verborum illius afflati salutem consecuti sunt, testantur. Testatur optimus, novusque David (z') sapientiam hujus sapien-

(v) Inducta hæc, non adducta in Græco codice rubrica scripta sunt.

(x) *Cestro invidiæ*. Κέντρον φθόνου, stimulo invidiæ, alia scriptura præfert. Πιστοῦ φίλου νόμιζε μὴδὲν ἔξιν, ὃν οὐ κρατὴρ ἔδειξε, καρποῦ δὲ ζάλη· Nihil fido amico dignum crede, quem non probavit calix temporis, scilicet tempestas. Videtur Cretensis alludere ad verba Christi: *Potestis bibere calicem, et Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum?* adversam nempe intelligit fortunam, ærumnas, calamitates et omnium incommodorum tempestates. De invidia porro Thalassius dicit, Νοῦν φθονερὸν ἐκτυφλοῖ Κύριος, δεῖ λυπεῖ ἄδίκως ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς τοῦ πλησίον· Invidiam mentem excæcat Dominus, quod improbe tristetur super bonis proximi. In eandem sententiam est illud: Γνώμη πονηρὰ, κακὰ ἐνθυμούται, καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ πλησίον εἰς ἐλαττώματα παραγνώριζει· Mala mens mala cogitat, et virtutes etiam alterius extenuat, et vitia interpretatur. Et hoc etiam: Ἐννοοῦ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ ἀσφάλιζε σεαυτὸν, οἱ δὲ τὸν φθόνου τυφλωθέντες τὸν Κύριον καὶ Θεὸν Βεελζεβοὺλ παραγνώρισαν· Judæos considera et teipsum confirma, qui invidia obcæcati Dominum Deum Beelzebub dæmonum principem improbe judicaverunt.

(y) Ille vere meritoque aliis imperare debebat, qui ea quæ ad virtutem pertinent, animo et corpore sanxit. Ita enim Græcus scholiastes: Ἀρεταὶ ὡς ἀληθῶς ἐκείνος ὠφείλει, δε καὶ ψυχῇ καὶ σώματι τὰ τῆς ἀρετῆς ἐνομοθέτησεν. Ἰατρὸν γὰρ καὶ φίλων καὶ πατέρων πνευματικῶν, οὐ τὸν ἥδυν, ἀλλὰ τὸν ὠφελιμώτατον ἐκλεχθέν· Medicus enim et amicus et pater spiritualis non suavis, sed utilissimus diligendus est.

(y') *Thesauris*. Quis sit bonus aut malus thesaurus his verbis docet scholiastes: Ἡ μὲν φρόνησις πάσης τῆς ἐν Χριστῷ εἰς δόξαν Θεοῦ ἀρετῆς θησαυρὸς ἐστὶν ἀγαθός. Ἡ δὲ φρόνησις τῆς κακίας τῶν ἀπηγορευμένων ὑπὸ τοῦ Κυρίου, θησαυρὸς πονηρὸς ἐστὶν. Ἐξ ὧν προφέρεται, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν, ἐν τοῖς οἰκείοις ἐκατέρων ἔργois καὶ λόγοis ἢ τοι πονηρὰ ἢ ἀγαθὰ· Prudentia virtutis omnis quæ in Christo ad Dei laudem exercetur, est thesaurus bonus. Prudentia vero seu sensus malitie eorum, quæ a Domino interdicta sunt, thesaurus malus est. Ex his thesauris, ex sententia Domini, in singulis alterutrorum operibus et verbis profertur aut mala aut bona.

(z) *Dissimilis*. Mox hac una re dissimilis, quod ille terram promissionis, terrestrem nempe hanc Jerusalem, non viderit, eo quod cum jurgio seu exaggeratione difficultatis ad ingratos Israelitas dixerit, *Nunquid ex hac petra vobis aquam eliciam?* hic autem in supernam Jerusalem intravit, quæ est promissionis regnum cœlorum, quod procurant animus ab omni vitiorum perturbatione repurgatus et tranquillus, necnon rerum cœlestium cognitio. Quæ ita habent Græce: Ὅτι ἐκείνος τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας οὐκ οἶδεν ἦτις ἐστὶν ἡ κάτω Ἱερουσαλὴμ. Αἰὶ τὸ εἰπεῖν μετὰ ἐπιτάσεως· Μὴ τι ἐκ τῆς πέτρας ταύτης δώσω ὑμῖν ὕδωρ; πρὸς τὸν ἀγνώμονα λέγων Ἰσραὴλ. Οὗτος δὲ εἰσὶν εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ, ἢ ἐστὶν ἐπαγγελίας, ἢ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἥς πρόβητοι γίνονται ἀπάθεια καὶ γνώσις.

(z') Non assequor quem hic novum Davidem appellet, nisi Isaacum supra laudatum intelligat.

tis, et salutem adeptus. Testatur denique præclarus noster et venerandus præses Joannes, a quo pro ovili suo exoratus, e monte Sina novus hic Dei spectator per animum intelligentiamque descendit, nobisque et ipse dictatas a Deo tabulas, quæ litteris exterioris agendi, interioris vero contemplandi præcepta complectuntur, exhibuit. Ita paucis plurima exprimere conatus sum, haud ignarus eloquentiæ candidatis maxime probari in narratione brevitate.

De eodem abbate Joanne antistite montis Sina, sive Climaco.

(a) Cum olim abbas Martyrius cum P. Joanne ad magnum Anastasium venisset, Anastasius intuitus Joannem compellato Martyrio, « Dic, inquit, Martyri, unde hic filius? quis illum in monachum contondit? » Tunc inquit Martyrius, « Servus tuus, pater, ego attondi illum; » et Anastasius, « Papæ! inquit, abba Martyri, quis dixerit, quod tu antistitem montis Sina attonderis? » Nec Anastasii vaticinium inane fuit; nam post quadraginta annos Joannes creatus est præses noster et abbas. Alio rursum tempore Martyrius abbas præfectus illius cum Joanne suo ad magnum illum virum Joannem Sabaiten devenit, qui in Guddæ solitudine degebat. Quos cum Sabaites senex vidisset, illico consurrexit, et aqua pedes non Martyrii, sed Joannis Climaci lavit, manu etiam osculo delibata. Martyrii autem pedes non abluvit. Querente autem Stephano discipulo Sabaitæ, quid ita fecisset? « Crede mihi, fili, inquit Sabaites, ego quis ille (religiosus) filius sit nescio, ego enim antistitem montis Sina excepi, ejusque vestigia abluvi. Quin et abbas Strategius ipso die quo Joannes Climacus, cum annum ætatis vicesimum ageret, in monachum attonsus est, prædixit ingens illum orbis olim sidus futurum. Itaque simul atque Climacus noster cœnobii præses creatus est, sexcenti hospites adven-runt, qui cum ad cibum capiendum accubuissent, vidit ipse quemdam quasi dispensatorem syndone in Hebræorum morem vestitum, qui undique circumcursabat, et cum imperio præcipiebat; nunc cœcis et œconomis, nunc promissis conditis et cellariis, aliisque cœnobii ministris. Post dimissos ergo peregrinos, cum famuli quoque ad mensam assedis-sent, quæsitus est ille sedulus dispensator, qui omnia circumcursando et imperitando administrarat, ut ei ipse accumberet; sed quantumvis diligenter investigatus, nullus tamen amplius inveniri potuit. Tum Dei servus venerandus pater noster Joannes dicit nobis: « Mittite querere ipsam; nihil enim alienum fecit dominus Moyses, quando suo in loco ministerium obiit. »

Sequentia cum in Climaci Vita desiderentur, libuit addere, ut intelligatur quibus auspiciis initiatus sit sacro antistitis magistratu. Sed et alia silentio non transmittenda, quæ Daniel biographus ipsius præteriiit.

Ingens in Palestinæ partibus siecitas erat, et aquæ coelestes vehementer exoptabantur. Rogatus ergo Climacus ab accolis et vicinis incolis statim

(a) A monacho aliquo Sinaita synchrono hæc scripta.

Περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀββᾶ Ἰωάννου ἡγουμένου τοῦ Σινᾶ ὄρους, ἤγουν, τοῦ τῆς Κλίμακος.

Ἐλθόντος ποτὶ τοῦ ἀββᾶ Μαρτυρίου καὶ τοῦ ἀββᾶ Ἰωάννου πρὸς τὸν μέγαν Ἀναστάσιον, [καὶ] ἰδὼν αὐτοὺς λέγει τῷ ἀββᾶ Μαρτυρίῳ· « Εἰπέ, ἀββᾶ Μαρτυρίε, πῶθεν ἐστὶν ὁ παῖς οὗτος; καὶ τίς αὐτὸν ἐκούρευσεν; » Ὁ δὲ λέγει αὐτῷ· « Δουλὸς σου ἐστὶ, πάτερ, καὶ ἐγὼ ἐκούρευσα αὐτόν. » Καὶ λέγει αὐτῷ· « Βαβαί, ἀββᾶ Μαρτυρίε! τίς εἶπαι [εἶπη]; » ὅτι ἡγούμενον τοῦ Σινᾶ ἐκούρευσας; » Καὶ οὐκ ἐφείσθη ὁ ἅγιος· μετὰ γὰρ τεσσαράκοντα ἔτη γέγονεν ἡγούμενος ἡμῶν. Πάλιν ἄλλοτε παραλαβὼν τὸν αὐτὸν Ἰωάννην ὁ ἐπιστάτης αὐτοῦ ὁ ἀββᾶς Μαρτυρίος ἀπῆλθε πρὸς τὸν μέγαν Ἰωάννην τὸν Σαβαΐτην, ἐν τῇ τοῦ Γουδδᾶ ἐρήμῳ τότε διάγοντι [διάγοντα]. Ὡς οὖν εἶδεν αὐτοὺς ὁ γέρον ἀναστὰς ἔβαλεν ὕδωρ καὶ ἐνίψα τοὺς πόδας τοῦ ἀββᾶ Ἰωάννου, καὶ κατεφίλησεν τὴν χεῖρα αὐτοῦ· τοῦ δὲ ἀββᾶ Μαρτυρίου οὐκ ἐνίψα τοὺς πόδας. Πυνθανομένου δὲ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Στεφάνου, τί οὕτως πεποίηκε, λέγει αὐτῷ· « Πίστευσον, τέκνον, ἐγὼ, τίς ἐστὶν ὁ παῖς, οὐκ οἶδα· ἀλλ' ἐγὼ ἡγούμενον τοῦ Σινᾶ ἰδεξάμην καὶ τοὺς πόδας τοῦ ἡγουμένου ἐνίψα. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀββᾶς Στρατηγιὸς τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ ἐκούρευσατο ὁ ἀββᾶς Ἰωάννης, εἶκοσιν ἔτων ὑπάρχων, προεῖρηκε περὶ αὐτοῦ, ὅτι μέγας ἀσθὴρ γενήσεται. Ἀμέλει γοῦν ἅμα τῷ γενέσθαι αὐτὸν ἡγούμενον ἡμῶν, εἰσπλόνων ἐνταῦθα περὶ πού ἐξακοσίων ἔξων, ἐν τῷ καθίεσθαι αὐτοὺς καὶ ἐσθίειν, ἐθεώρει αὐτὸς τινα κονδοκούρευτον (b) ἀναβεβλημένον Ἰουδαϊκῶς σινδῶνα, περιτρέχοντα, καὶ ἐξουσιαστικῶς ἐπιτάσσοντα τοῖς τι μαγεῖροις καὶ οἰκονόμοις καὶ καλλιρίταις καὶ τοῖς λοιποῖς ὑπουργοῖς. Μετὰ οὖν τὸ ἀπελθεῖν τὸν λαὸν, καθεσθέντων φαγεῖν τῶν ὑψηρετῶν, ἐζητεῖτο ἐκεῖνος ὁ πανταχοῦ περιτρέχων καὶ ἐπιτάττων, οὐχ εὗρισκοντο. Τότε ὁ τοῦ Θεοῦ δουλὸς ὁ δοσιος πατὴρ ἡμῶν Ἰωάννης λέγει ἡμῖν· « Ἐδάσατε αὐτόν· οὐδὲν ἔλκον ἐποίησεν ὁ κύριος Μωϋσῆς εἰς τὸν ὅσον τόπον διακονήσας. »

Joannes dicit nobis: « Mittite querere ipsam; nihil enim alienum fecit dominus Moyses, quando suo in loco ministerium obiit. »

Ποτὲ ἀδελφότης ἐν τοῖς κατὰ τὴν Παλαιστίνην μέρεσι γενομένης παρακλητικῆς ὑπὲρ τῶν περιούτων προσήχετο, καὶ κατηνέχθη πλούσιος ὑατός· καὶ οὐκ

(b) Vox Græco-barbara.

Ἰστέον
ἀδελφόν,
ἐπὶ ζῶν
αὐτοῦς ἀ
ἡγάγετο
τοῦ νέου
τοῦ ἡγου
Γεώργιος
ἀφ' ἑαυ
προπέμψ
ναι τὴν
προπέμψ
λυπού,
πρὸς Κῦ
ἐπισθῆ
μηνών,

Hæc
dem c
Climac
ratus s
cap. 1

Τοῦ δ

Ὅτε
ὦν, τῇ
[ὁμα]
θῶν, α
μετὰ γ
τῆς ἡσ
κού, τ
(Θωλδ)
περὶ
πυρρ
ἐρεῖτα
κόρον
κλῶν
ἐκείν
μετα
μὴ λ
ἀένν
τοίνυ
τευσ
πλευ
πέτρ
σης
τῇ κ
του

ἀπιστον· θέλημα γὰρ τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει ὁ Κύριος, καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούσεται.

A a Deo precibus copiosum imbrem impetravit; acc hoc præter fidem, voluntatem enim timentium se faciet Dominus, et deprecationem eorum exaudiet.

Suljicit demum hæc de extremis ipsius annis, et morte, Danieli quoque tacita :

Ἵστέον ὅτι ὁ τῆς Κλίμακος Ἰωάννης εἶχε γνήσιον ἀδελφόν, τούτον τὸν θαυμαστὸν ἀδελφὸν Γεώργιον, ὃν εἶτι ζῶν κατέστησεν ἡγούμενον τοῦ Σινᾶ, τὴν ἡσυχίαν αὐτοῦ ἀσπαζόμενος, ἣν ἀπ' ἀρχῆς νόμῳ αὐτῷ ἡγάγετο ὁ σοφός. Μείλλοντος πρὸς Κύριον πορεύεσθαι τοῦ νέου ἡμῶν Μωϋσέως τοῦ ὁσιωτάτου Ἰωάννου τοῦ ἡγουμένου, παρίστατο αὐτῷ κλεινὸν ὁ ἀδελφὸς Γεώργιος ὁ ἱσὸς αὐτοῦ ἀδελφὸς λέγων, ὅτι « Μὴ ἀφίεις με καὶ ὑπάγεις; ἐγὼ ἡγούμενος, ἵνα σὺ με προσιμῶς· οὐδὲ γὰρ εἰμι ἱκανὸς ἐκτός σου ποιῆσαι τὴν συνοδίαν, ὡ κύριέ μου· μᾶλλον δὲ ἐγὼ σε προσιμῶ. » Λέγει αὐτῷ ὁ ἀδελφὸς Ἰωάννης· « Μὴ λυποῦ, μὴδὲ μερίμνα· ἐάν γὰρ εὖρω παρήρησιαν πρὸς Κύριον, οὐ μὴ-σε ἐάσω τελειῶσαι ἐνιαυτὸν ἐπισημὸν μου. » Ὁσπερ καὶ γέγονεν· ἔνθεος γὰρ δέκα μηνῶν, ἀπῆλθε καὶ αὐτὸς πρὸς Κύριον.

Sciendum Climaco fuisse germanum fratrem Georgium, quem sibi Climacus vivo successorem destinavit, ut cenobium montis Sinæ suo loco cum abbatis potestate administraret, quod ipse studio eremi et solitudinis (quam sibi ab initio sponsam duxerat) amore teneretur. Cum ergo novus noster Moyses et religiosissimus antistes Joannes morituriens ad Dominum proficisceretur, Georgius abbas germanus ipsius, ut dixi, frater astabat, et lacrymabundus : En, inquit, domine mi, me neglecto abis? Ego precabar uti tu me pramitteres, neque enim sine te possum hanc sacram familiam tuam gubernare, et ecce infelix ego te pramitto. Cui Joannes abbas : Non est quod tristeris et affligaris; si qua mihi spes et fiducia in Deo, non patiar ut annum hunc absolvas, quin me sequaris. Quod et factum est; intra decimum enim mensem et ipse Georgius ad Dominum profectus est.

Hæc æquævus Climaco ex eodem contubernio auctor. Enimvero et alii sanctissimi ejusdem cenobii abbates passim celebrantur, quos inter Georgius quidam, haud scio an idem Climaci frater, de quo modo narravimus (diversum tamen crediderim), quem Joannes Epiratus seu Moschus in suo *Viridario spirituali* laudat; et Orentus, quem idem auctor celebrat cap. 126. De Martyrio jam supra dictum, de quo tamen nihil singulare mamini legere.

SEQUITUR VITA EJUSDEM CLIMACI EX MENÆIS 30 MARTII.

Τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ συγγραφέως τῆς Κλίμακος. C S. Patris nostri Joannis qui Scalam celi composuit.

Οὗτος ἐκκαίδεκα χρόνων ὑπάρχων καὶ ἀγχινοῦς ὢν, τῇ ἐγκυκλίῳ σοφίᾳ προσενήνοχεν αὐτὸν θῆμα [θῆμα] ἱερῶτατον τῷ Θεῷ ἐν τῷ Σινᾶ ὅρει ἀναλθῶν, καὶ μονάσας, καὶ ἐν ὑποταγῇ διάγων. Ἐἵτα μετὰ χρόνους ἐννεακαίδεκα ἀναστὰς ἐργεταὶ πρὸς τὸ τῆς ἡσυχίας στάδιον, ἀπὸ σημείων πέντες τοῦ κυριακοῦ, τὴν τῆς παλαιστρας θέλαν μονὴν κατελιπὼς (Θωλᾶς ὄνομα τῷ χώρῳ), καὶ τεσσαράκοντα ἐτη διαπεράνας ἐν διακασίᾳ ἔρωτι, καὶ πυρὶ θείας ἀγάπης πυρπολούμενος. Ἦσθη μὲν ἐκ πάντων ὁ ἀμέμπτως ἐφεῖται τῷ ἐπαγγέλματι, βραχὺ δὲ ἴαν καὶ οὐκ εἰς κόρον, καὶ ἐν τούτῳ, οἶμαι, τὸ τοῦ τύφου κίρας κλῶν πανσόφως. Ἀλλὰ τὴν τῶν θαυρῶν πηγὴν ἐκείνου τίς ἀν λόγος ἐξεῖποι; Ὑπνοῦ δὲ τοσούτου μεταλαμβάνεν, ὅσον τὴν τοῦ νοῦς οὐσίαν τῇ ἀγρυπνίᾳ μὴ λυμήνασθαι. Ὁ δὲ ὁρόμος αὐτοῦ προσευχῇ ἦν ἀένναος, καὶ πρὸς Θεὸν ἔρωι ἀνεκαστος. Οὗτος τοίνυν πᾶσαν ἀρετὴν ἐξασκήσας, καὶ καλῶς πολιτευσάμενος, καὶ μεγίστων θεωρῶν γενομένος ἀνάπλεως, καὶ τὸν μαθητὴν ὑπνοῦντα ἐν τινὶ τόπῳ πέτρας μεγίστης, καὶ μέλλοντα ὑπ' αὐτῆς πιπτούσης ἤδη ἀναίρεθῆναι, καὶ εἰς μέρη διαίρεθῆναι, ἐν τῷ καλλίῳ ὢν καὶ Πνεύματι θεῷ γνοῦς, τοῦ τοιοῦτου θανάτου ἐρρύσατο, ἐπιφανείς αὐτῷ καθ' ὑπνοῦς

Hic cum sextum decimum annum ageret, et ingenio præstaret, sapientiæ disciplinas omnes complexus, seipsum per sacrificium sanctissimum in monte Sina consecravit, et religiose in cenobio sub præside vixit. Post decimum nonum inde annum ad stadium solitudinis (Tholas loco nomen fuit) quinto lapide a basilica remoto se contulit, et in arenam, atque certamen vitæ anachoreticæ descendit, ibique annos ipsos quadraginta divinae charitatis facibus inflammatus, exegit. Cibus quidem sumpsit lege religiosæ non interdictum, sed modicum oppido et nunquam ad satietatem, ut inanis, opinor, gloriæ fastum cornuque retanderet. Sed quod flumen orationis perennem ipsius fontem lacrymarum exauriat? Somno hactenus indulsit, ne insomnia et pervigilio, mentis statum corrumperet. Jam vita ipsius omnis perennis erat precatio, Numinisque inexplicabile desiderium. Hunc in modum cum se in omni virtutis genere exercuisset, sanctoque vixisset, celestibusque visis frequentissime recreatus esset, discipulum quoque suum intra ingentis saxi hiatus sopitum, et in extremo vitæ periculo versantem, in sua cella divinitus admonitus ab ipso mortis limine salvum eri-

(a) Hæc Vita: epitome est e Danielis vita extracta.

pait : cum illi per quietem apparuisset, eumque ex- A καὶ διαναστήσας, οὗ ἔμελλεν ὑποστῆναι πτώματος.
citasset, evocassetque ex loco, ubi fragmen rupis Ἐν τούτῳ οὖν ἀρετῇ ἀφικόμενος, καὶ ἡγούμενος
jam cum dormientem oppressurum, et in partes et τοῦ ἁγίου θρόου Σινᾶ χρηματίζας, κατέλιπε τὴν ἐπι-
frusta dissipaturum erat. Ad hoc ergo virtutum fa- κηρον ζῶην, [καὶ] πρὸς τὴν αἰώνιον μετετέθη ἀνάπαυ-
stigium cum pervenisset, et præfecturam montis σιν, πρότερον σχεδιάσας τὴν πάνσοφον βίβλον τῶν
Sinæ administrasset, mortali hac vita deserta ad θεῶν καὶ πνευματικῶν ἀναβάσεων, ἧτις καὶ Κλίμαξ
immortalem quietem aspiravit, cum prius erudi- ἐπονομάζεται.

tissimum volumen, quo gradus ad cælum usque extruxit, quodque scala (Paradisi) appellatur, conscripsisset.

Ex Menologio (30 Martii).

Sancti Patris nostri Joannis cognomento Climacis, viri doctrina et exercitatione monastica insignis.

Martyrologium Romanum (30 Martii).

In monte Sina sancti Joannis Climaci abbatis. Baronius post alia : Porro animæ illius divina quædam effigies multo clarius perspicitur in scriptis ejus. Vixit non longe post tempora Justiniani imperatoris, ac post sanctum Sabam abbatem, cujus ea quæ scribit aliquando auctoritate confirmat.

ÆJUSDEM VITA EX TRITHEMIO (a).

Joannes Climacus, quod Latine sonat Scholasticus, abbas montis Sinai, vir in divinis Scripturis studiosus et eruditus, ingenio excellens, mitis et humilis, vita et conversatione devotus atque sanctissimus, cum adhuc sedecim esset annorum, mundum cum suis oblectamentis deseruit, et in dicto cœnobio monachum se fieri instantissime petiit et obtinuit. Deinde post annos decem et novem cum jam solitarius pugnare et vincere secundum regulam didicisset, cum licentia abbatis sui eremum petiit, in qua multis annis in omni sanctitate solus cum Deo habitavit. Postremo cum vita ejus sanctissima omnibus innotuisset, unanimi omnium consensu in abbatem eligitur, et renitens ad cœnobium revocatur. Scripsit ad Joannem abbatem de Raythu opus celeberrimum, et pro institutione monachorum valde accommodum, habens sermones triginta, quod prænotatur, *De triginta gradibus* lib. 1 : *A bono et super bono* ; *Ad Pastorem sermonem*, lib. unum : *In inferiori quidem libro* ; Epistolas plures ad monachos, librum unum ; et quædam alia. In quibusdam locis, maxime ubi de hominis spiritualis mortificationis impassibilitate tractat, a modernis theologis (b) reprehenditur, sicut apud Joannem de Gerson in certis tractatibus invenitur. Claruit circa tempora Constantini, Constantii et Constantis fratrum imperatorum, qui regnaverunt anno Domini 346.

Hæc Trithemius, a quo multa mendose perscripta. Primum quod dicat Climaci nomen sonare Latinis Scholasticum : ita enim editi codices præ se ferunt. Sed ego ab Trithemio scriptum arbitror primulum *Scalasticum*, ab climace sive scala, quanquam sordide et barbare. De voce *Climax* et *Scholasticus* et *Scalasticus* supra a nobis copiose dictum est. Falsum etiam quod vixerit anno cccxvi, sub Constantino, Constante, et Constantio, cum post Justinianum demum et sancti Sabæ ævum scripserit. Quod et Baronius et Bellarminus recte animadverterunt, et ego priusquam alterum legerem, alter scriberet, errorem Trithemii in Notis ad *Pastorem* adnotaram et emendaram.

Sed de Gersono, præter ea quæ in Notis ad *Pastorem* explicavi (c), habeo paulo plura dicere. Exagitat is sanctum Climacum in epistola de ornatu spiritualium nuptiarum, quando præter alia hæc scribit : *In talibus quippe plurima sæpe reperimus falsa aut male explicata, ac proinde multa erroris materiam præbentia simplicibus, quanquam in multis divina altissimaque sint. Inter tales scripturas narrantur aliquæ narrationes aut regulæ vel doctrinæ particulares aliquorum Patrum veterum, quæ magis admirandæ, quam imitandæ dicuntur. Quemadmodum Joannes qui Climacus dicitur, ponit virtutes impassibilitates, et quædam valde austera super penitentia et peccatis.* Hæc Gerso, qui primum fallit reperiri in Climaco falsa : nihil falsum est in toto Climaco, nihil contra Ecclesiæ decreta aut male explicatum, sed potius male intellectum, et subinde male interpretatum. Non ponit virtutes impassibilitates, sed ait per virtutes enitendum esse ad ἀπάθειαν seu animi tranquillitatem, quam Gerso vocat impassibilitatem, obedientiæ enim et humilitatis præmium ait hanc animi esse tranquillitatem seu indolentiam. Negat Climacus perfectos non sentire motus naturales iræ, cupiditatis, metus, gaudii, amoris, spei, et hoc genus aliorum, sed ait, perfectum religiosum hos omnes motus in sua potestate habere, ne in actum vel cogitationem improbam erumpant, quemadmodum venator canes. Et hoc non est contra dogmata divina, sed ab illis hæc confirmantur, quando Deus dixit Caino : *Sub te erit appetitus tuus et tu dominaberis illius (Gen. iv. 7).* Quod ad penitentias attinet, erant pleræque omnes voluntariæ : rogabant enim patrem religiosum hujusmodi penitentes, uti liceret sibi ire ad domum penitentiam, aut si qui mitterentur, adhuc ampliores a se penas exigebant, orabantque præsidem, ut se in compedes compingeret, nec antea quam morerentur, laxaret et expeditet, ut cadavera sua feris objicerentur, et hoc genus alia. Perstringit ibidem Cassianum, pro quo respondet Alardus Gazæus. Sed pro penitentiarum severitate, quam Climacus narrat, ipse Gerso alio loco (d) quasi propugnat eum dicit : *Ex hac consideratione forensis et publicæ justitiæ rationabiliter colligitur justificatio religionis Carthusiensis imo et alte-*

(a) De script. eccles., p. 203.

(b) In marg., sed male.

(c) Pag. 464.

(d) De non esu carnum et abstinentia Carthusianorum, pag. 525, tom. II.

rius austerioris. Cur enim non poterit aliquis peccatorum suorum et flagitiorum conscius, quæ demeruerunt mortem æternam, imo et temporalem si publicarentur; cur, inquam, non poterit talem religionem vitæ suo iudice secreto cui confessus est, impositam tolerare aut consultam suscipere, quanquam multo minus prouideat se victurum et infirmitatibus satigandum? Legatur Joannes eremita montis Sinai qui Climacus dicitur, in illo gradu scale mysticæ, in quo de penitentia loquitur. Refert profecto stupenda et forte magis admiranda quam imitanda super voluntario carcere quorundam Deum placare sibi volentium. Ex horum perspectione sedula liquet quam rationalis sit pro peccatoribus Carthusiensium in vivendo severitas, imo et pro justis quatenus Deo satisfaciant pro peccatis propriis vel alienis tempore misericordiæ, ne severius puniat incomparabiliter ille purgatorius ignis aut gehenna. Quod autem dicit, magis forte admiranda quam imitanda: imo vero quamobrem non imitanda? cum malint hic satisfacere Deo quam experiri vel supplicia horribilia vel ignes piaculars ad tempus. Audiatur Gerso quid D. Bernardus censeat de anima, quæ Deum gustavit, et post gustum offendit, quid non conetur ut redeat cum Deo in gratiam. Talis, inquit, anima, nescio an vel ipsam gehennam ad tempus experiri horribilibus penaliusque ducat, quam post spiritualis studii hujus gustatam semel suauitatem exire de nouo ad illecebras vel potius ad molestias carnis, etc., serm. 35, super Cantica, p. 975, lit. m. Laudat tamen idem Gerso Climacum quando componit sui temporis theologos cum S. Augustino, Gregorio, Hugone: *Hæc omnia, inquit (a), Augustinus, Gregorius et Hugo et ceteri theologizantes nobis valde impares passim cantant. Et nos circa pugnas verborum, circa phantasiarum fumos plus obnubilantes quam illuminantes, plus fumantes quam flammantes linguemus, arcissimus, arescimus atque vanescimus; ut ob tales forte dixerit Climacus, theologiam non convenire nisi lugentibus. Enimvero hoc nunquam et nusquam dixit Climacus, sed plane contrarium, theologiam, inquam, omnino non convenire lugentibus. Verba Climaci sunt gradu vii, de luctu salutari, οὐχ ἀρμόσει πανθοῦσι θεολογία, et addit causam, διαλύειν γὰρ αὐτῶν τὸ πάνθος πέφυκεν, et quæ sequuntur. Non conveniet (ut syllabam a syllaba reddam) lugentibus theologia, dissolvere enim illorum luctum solet. Nec a prioribus falli interpretibus potuit Gerso, omnes enim tres contrarium docent ex Climaco. Climacus ubique orthodoxus, catholicus, sanctus, nihil dubiorum, falsorum, aut damnatorum dogmatum continet, quanquam ab Isseltio, qui Notas conscripsit, nonnunquam non intellectus est, uti suo loco monebo lectorem.*

Celebrant eundem Climacum Raph. Volaterranus, cujus verba in Notis ad Pastorem infra leges. Bellarminus B. memoriæ Cardinalis. Joannes Climacus monachus religiosissimus scripsit librum triginta graduum, quibus, etc. Platus (b): Climacus quoque antiquus auctor et gravis, tum multa alia toto suo libro, tum illud breve quidem verbis, sed re multa complectens (c), monasterium esse quoddam cælum terrenum, et ideo quo affectu ac reverentia credimus angelos ministrare Deo, eadem nos etiam fratribus nostris ministrare debere. Laudat eundem toto passim suo libro de bono status religiosi, uti et Rosignolius, Dionysius Carthusianus tironibus suæ religionis legendum proposuit (d).

Ludovici Granatæ locum infra gradu quinto adducam.

In Menæis porro exstant ad horas illius canonicas odæ et hymni et cantica in laudem nostri Climaci. Unum aut alterum exempli causa subjiciam: Πάτερ Ἰωάννη δαι, διὰ παντός ἀληθῶς τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ λάρυγγι τὰς ὁμώσεις ἔφερες, μελετῶν πρακτικώτατα, τὰ θεόπνευστα λόγια πάνσοφες, καὶ τὴν ἐκείθεν ἀναπηγάζουσαν χάριν ἐπλούτησας, γεγονώς μακάριος τῶν ἀσθεῶν πάντων τὰ βουλεύματα καταστρεφόμενος. Venerande et sapientissime Pater Joannes, tu vere omni ex parte exaltationis Dei in gulture, meditationum exercitativissima et a Deo suggesta oracula proferebas, et inde magnos gratiarum thesauros tibi comparasti: beatus effectus omnium impiorum in impia consilia evertisti. Πάτερ Ἰωάννη ἐνδοξε, ταῖς τῶν θαυμάτων πηγαῖς τὴν ψυχὴν καθαίροντος, καὶ παννύχιος στάσει ἡσυχώμενος, ἀνεπερώθης πρὸς τὴν ἀγάπην τὴν τοῦτου, μάκαρ, καὶ ὠραῖότητα, ἥς ἐπαξίως νῦν ἀπολαύεις ἀληθεῖς χαρμονικῶς μετὰ τῶν συνάθλων σου, θεόφρον δαι. Glorioso Pater Joannes, qui lacrymarum fontibus animam expoliisti, et totarum noctium assidua statione Deum propitiasti, tu alis cælestibus sublimatus ad dilectionem Dei evolasti, et cum tuis commilitonibus venerande, cultor Numinis, illius pulchritudine et decore merito cum ingenti gaudio jam perfrueris. Hoc genus laudes et hymni plures ibidem sequuntur, quos indiguisse hic satis est.

CAPUT IV.

De variis Climaci interpretibus, scholiastis, editionibus, novæque interpretationis et editionis causis.

Primus omnium interpretes Climaci, quod sciam, fuit Angelus de Cingulo e S. Francisci contubernio, Patrum Clarenorum conditor, qui sub annum Christi 1294, Adolpho imperatore, orctus vitæ genus, Cælestino V pontifice magno auctore, in monte Claro Anconitanæ provincie molitus est. Ita de hoc J. Gonzaga in Historia Ordinis sui: *Horum PP. Clarenorum antesignanus fuit doctissimus quidam pater ac frater Angelus de Cingulo, quod Anconitanæ Marchiæ oppidum est, cujus in sacris concionibus facundia atque doctrina, nec*

(a) Serm. in solemnitate omnium SS., pag. 692, tom. II.

(b) Pag. 12.

(c) Grad. 4.

(d) Exhort. ad novit., art. 9.

non Græcæ linguæ peritia illis temporibus mirabilis fuit. Nam et Joannis Climaci piissimum opus et Macarii dialogum, et libellum quemdam D. Joan. Chrysostomi polito elegantissimoque stylo ex Græco in Latinum transtulit. Hæc Gonzaga. Legi de eodem alicubi et annotavi in Notis ad Pastorem Climaci, hunc eundem Angelum de Cingulo Græcæ linguæ cognitionem velut Ephrem olim divinitus accepisse. Sed enim Ambrosius Camaldulensis inficias it Climacum ab Angelo de Cingulo polito et elegantissimo stylo e Græco versum. Negat Clarenum hunc aperte et plane transtulisse, sed obscure potius et intricate, dum verbum verbo redderet, unde fieri necessario, ut linguæ nativæ seu Latine genius pereat: negat utriusque linguæ peritum fuisse, et quamvis Angeli nomen non exprimat, ita tamen describit et depingit illum, ut res oculis tangi possit. Accipe verba Camaldulensis (a) ad venerab. P. Matthæum præsidem ipsius: *Hortatus es, domine amantissime, et merito venerabilis pater, ut fratrum nostrorum commodis consulens beatissimi viri Joannis (cui ob insignem puto eruditionem Climaci cognomen fuit) opus illud egregium, in quo totius monastica perfectionis norma rectissime traditur, meo labore et studio in Latinum nova traductione converterem. Aiebas enim priorem illam interpretationem tibi parum satisfacere, viderique ad intelligendum difficillimam; difficultatis ipsius causam coniciens, quod is scilicet qui prior transtulit, quicumque tandem ille fuerit (nam temere id definire non audeo), nimium inhæsisset litteræ, atque contra veterum eruditorum præcepta de verbo ad verbum transtulisset; expectabasque a me, ut sensum illius viri apertius atque lucidius promerem. Id ego negotium, etsi, præterquam erat laboriosum, plurimorum etiam patere morsibus non ignorabam (neque enim deerunt qui me superfluum quemdam, et quod gravius sonat, arrogantem et temerarium insimulant, qui post priorem illum interpretem, quem afflatum Spiritu sancto id opus transtulisse, pertinacius fortasse quam consideratius asseverabunt, denuo transferre ausus sim), pro viribus perfeci. Subjungit deinde idem Camaldulensis: *Præterea traductionem illam esse obscurissimam ne ipsi quidem negabunt: quod ergo crimen meum est, si quod ille obscurius transtulit, apertius ipse et aliquando etiam Latinius convertere conatus sum? Porro quam fuerit ille interpretes eruditus, quid attinet dicere? contendant isti peritissimum in utraque lingua exstitisse; ego ab illis longe dissentiens in neutra satis peritum fuisse veraciter asseverabo: nam Græca pleraque non recte intellexisse, cuilibet ejus linguæ vel mediocriter perito facile constabit: et Latina posuisse qui affirmat sese imperitissimum esse haud obscure significat. Sanctissimum virum illum fuisse hi asserant, facile ac perlibenter consentiam: non tamen quia sanctus fuerit, eruditum etiam fuisse sequitur atque idoneum ad transferendum. Aliud enim sanctitas est, atque aliud eruditio. Imo vero si sanctus fuit, ne id quidem tentare debuit, quod commode implere non posset, neque id onus subire quod virum excederet modum. Facit enim injuriam doctissimo viro, qui illum imperite et rustice loquentem reddit, sed hæc fortasse liberius quam verecundia mea conveniebat: necessario tamen, ut reor, a me dicta sunt, ne sine causa me transtulisse homines existiment. Cæterum Camaldulensis vixit anno 1480, ducentis nempe uno et triginta annis post Angelum de Cingulo. Interpretationem Angeli de Cingulo editam non vidi, sed existimo illam cujus exemplar habemus ms. in Eberspergensis sede.**

Alter fuit Climaci interpres et ipse non alti spiritus, pius tamen quantumvis humili et serpente stylo scriptor. Sed inseruit interpretamenta quædam indistincta a Climaco, quæ interpretis, magno rei litterariæ incommodo, quando hoc pacto Climacus in testem adduci non potest, dum periculum est ne aliena potius quam Climaci verba laudare videaris, atque hoc genus insertas adnotationes desumptas ait Pincius typographus Venetus ex antiqua translatione, simulque auctorem et interpretem excusat. Tres idem agnoscit interpretationes, antiquissimam, Camaldulensem, quem tamen non exprimit, uti nec suæ rudioris interpretationis auctorem. Audiamus Pincium, Epistola ad lectorem: *Cæterum, inquit, cum tres serantur præsentis opusculi esse traductiones, hanc omnium infamam, atque in ipso verborum contextu humillimam accipere consilium fuit, quo parvulis et eloquentiæ inexperitis magis pervia foret sententia. Verum ipsa verborum tenuitas haudquaquam debet quempiam offendere aut detertere. Ut enim debilis est stomachus qui non nisi delicatum admittit cibum, ita et mens imbecillis, quæ potius verborum lenocinio quam sententiarum ubertate pascitur, et tunc potissimum cum de recta morum institutione agitur, ubi sensa ipsa magis quam dictionum series ponderanda sunt. Quocirca sapientibus hujus mundi, et ea quidem sapientia, quæ Deo inimica est, non sapiet hoc opusculum, nisi stulti in Christo fieri laborarent; et tunc demum veram sapientiam apprehendent. Nonnunquam tamen eodem contextu adjiciuntur huic translationi pauca quædam adnotamenta atque elucidationes ex antiqua traductione desumptæ, quibus omnia captu faciliora evadant.*

Tertius metaphrastes seu interpres Climaci est Ambrosius, qui a sacra familia sua Camaldulensis cognomentum accepit, sine dubitatione prioribus longe anteponendus, de quo ita Ant. Possevinus (b) a Climaco orsus: *Joannes Climacus abbas in monte Sinai, sermones Græce conscripsit, quibus tanquam gradibus triginta annorum vitæ Christi Domini discere quisque potest ascensionem ad perfectionem vitæ et Christianæ et monasticæ atque religiosæ. Versus autem erat Latine antea, sed non apte, cum Ambrosius Camaldulensis monachus eum iterum e Græco in Latinum convertit, et Michael Isseltius notis illustravit: quare versio admittenda est, quæ Colonia prodiiit apud Arnoldum Mylium onno 1583, et antea Venetiis.*

(a) Præfatio suæ editionis.

(b) Appar. sac., pag. 156.

anno 1569; sed et antea ibidem anno 1531, apud fratres de Sabio. Quin et factus Italice editus est anno 1585, Venetiis apud Petrum Marinellum. Porro dum quisque gradum seu sermonem aliquem Joannis Climaci percurret, meminerit ad operis calcem exstare declarationem quamdam brevem rerum magis notabilium, quæ in unoquoque gradu sive sermone continentur. Quin et libro Joannis Climaci adjuncta est tum vita ipsius a Daniele monacho, tum Onuphrii anachoritæ a Paphnutio, alias Panuffio, scripta, qui Onuphrius in eremo socius fuit Joannis abbatis montis Sinai, quem Scholasticum appellarunt, et ad quem Joannes Climacus librum suum scripsit. Exstat in Bibliotheca SS. Patrum Margarini. Vivebat anno 340, Eisengreinio. Exstat item Romæ in bibliotheca Vaticana una cum scholiis Helii Cretensis (a). Quæ de anno ex Eisengreinio, et Eisengreinius ex Trithemio annotavit, jam supra ostendimus non vixisse Climacum anno 340, sed 360.

Græce quoque Venetiis editum vidimus et legimus, sed is Climacus germanus non est, Græca paraphrasis vel interpretatio est lingua barbara et vulgari, qua vulgus etiam indoctum et illitteratum hodie utitur. Degeneravit enim elegantia Græca in barbariem non secus ac Latina in Italicam, et ipsam Latinam quæ hodie in omnes pene disciplinas irrepsit.

Cum ergo cognovissem ab non paucis ipsum Climacum, sua, hoc est, eleganti et prisca veterum Græcorum Patrum lingua loquentem audiri legique velle, adeoque magnopere desiderari, quod nulli interpretes mentem illius subinde satis assecuti videantur; quod adhuc factum est nunquam, ingenti sane labore et sudore moliri cœpi, et Climacum ipsum, uti scripsit ipse, et dixit Græce Christiano orbi legendum proponere. Sed quia non plurimi in Olympiis certant, paucique hodie Græciam advenant, illorum quoque rationibus consulendum putavi, qui in Græcis parum versati sunt, ut fructum aliquem ex nostris conatibus deciperent. Novam interpretationem nostram novæ editioni adjeci, ut quod ab aliis interpretibus passim erratum est, emendarem, id quod toto opere facilitatum, lector qui nostram operam cum aliorum studio vult componere, nullo negotio deprehendat. Et quia scriptor didacticus est, et religiosus viris præcepta vivendi præscribit, ubique brevis esse laborat, ex quo non raro obscuritas sequitur, abundat aposiopesibus et reticentiis, sæpe sententiam lectoris ingenio complendam permittit; nonnunquam ænigmata quoque proponit, et lectoris acumen cognitionem eorum et divinationem relinquit, ita ut Scholiastes ipse Græcus sæpius dicat: Οἷμαί αὐτὸν τοῦτο λέγειν· puto auctorem hoc dicere, ita ipse quoque de mente scriptoris conjectat. Et quia de scholiastis quoque dicturum promisi, tres ibidem recognovi, quorum primus et antiquissimus ipsique Climaco æquævus est, cui et libellum ad Pastorem Climacus inscripsit, quemadmodum ipsius subjectis religiosis Scalæ sacram, Joannes Rhaitunus. Fuit autem is amplissimi asceterii ad XII fontes et LXX palmas in Ægypto (b) ad Elim sanctissimus antistes, de quo plura in Notis ad Pastorem: cujus scholia exstant in V volumine Biblioth. Patrum, Parisiis anno 1610 edita; nam in prioribus editionibus non reperiuntur. Si Græci exemplaris copiam habuissem, vertissem et hæc denuo, quod vetus interpretatio parum arideat.

Alter est Elias metropolita Cretensis homo Græcus, qui ingens exegeseon sive explanationum volumen in Climaci scalam composuit, quod propemodum Eustathii symbolas ad Homerum mole sua exæquat: cujus unicum ex nobili inelytæ reipublicæ Augustanæ bibliotheca exemplar accepi, quamvis et capite et calce careat, omnibus paginis exesum, uti toto libro nulla charta sit sana et integra, ita per viscera libri, pestes chartarum tinea grassatæ et debacchatæ sunt. Cæterum codex antiquissimus est, et magna cura resartus, et quantum fieri potuit redintegratus, ab erudita manu (nisi ipsum fortasse auctoris autographum fuit) veteri charactere Græco descriptus. Elias porro Cretensis pontifex vixit sub annum Christi 787; fuit in œcumenica synodo VII. Atque hic Eliæ commentarius ad Climacum in lucem nec Græce nec Latine prodiiit unquam. Unicum exemplar ms. exstat in Bessarionis bibliotheca, quam hodie serenissimus Venetorum senatus possidet, ad quod aspirare mihi nondum licuit. Nam quod Antonius Possevinus in Apparatu suo ex Vaticana memorat, cum scholiis Eliæ Cretensis haud scio an Scholia tantum sint (et in catalogo Vaticanæ bibliothecæ sine nomine scribuntur), an adjunctus sit auctor: diversæ sunt enim exegeses Eliæ ad Climacum, et Scholia ex illo et aliis ab aliquo anonymo et posteriore decerpta. Non ignorandum tamen alium quoque Eliam Cretensem Hebræum exstare cum Joanne de Janduno, nobilem philosophum, qui libros composuit de primo motore, de mundi efficientia, de Esse et Essentia et Uno: annotationes super dictis Averrois. Sed hic demum, Joannis Pici Mirandulæ, qui anno 1494 vixit, ævo floruit, ut ipse apud Jandunum testatur, pag. 1644, itaque prorsus est diversus ab nostro Elia Cretensi metropolita exegeta Climaci; quod ne lector erraret, monendum censui!

Tertius est Scholiastes Græcus et anonymus, cujus unicum exemplar e serenissimi Bororum ducis bibliotheca nactus, male passim ab incauto bibliopego acceptum extremis in marginibus et oris, quæ Scholia continent, dolabra sæpe abrasum. Hæc tamen ipsa, quantum assequi potui, et restitui, et tibi Græce simul et Latine antehac nunquam edita vel translata una cum Climaco representavi. De quibus hoc monere habeo lectorem, primum Scholiasten esse non Eliam Cretensem, sed Cretensi etiam posteriorem, cum auctores in

(a) Maximo Margunio, episcopo Cytherorum, interprete Græco-barbaro, anno 1590.

(b) Vide Adrichomium, p. 211 et 219.

illis laudentur, qui diu post Eliam vixerunt, uti Photius, Marcus eremita et alii. Dein quando Scholion duntaxat sine auctore adducitur, illud esse ex Eliæ Cretensis commentariis decerptum. Auctores vero ab Scholiaste laudati hi sunt :

Litteræ sacræ.
Antonius Magnus.
Aristoteles philosophus.
Athanasius.
Barsanuphius.
Basilius Magnus.
Chrysologus.
Chrysostomus.
Chrysosomus.
David Hieremias,
Diadochus.
Dorotheus.
Ephrem Syrus.
Evagrius.
Gabriel solitarius in Latro.

Gregorius Nazianzenus, theologus.
Gregorius Nyssenus.
Joannes Carpathius.
Joannes Damascenus.
Isaacus, presbyter.
Isaias, abbas.
Isidorus Pelusiota.
Maximus.
Marcus, eremita.
Nilus.
Photius, patriarcha.
Syncretica.
Thalassius.
Theodoreus.
Theodorus Edessenus.

Quartus est Michael Isseltius Amorfortius vir doctus et aliis ingenii monumentis clarus, qui non ita pridem (1593) editionem Camaldulensis, annotationibus illustravit; in quibus sæpius εὐδότης nonnunquam etiam ἀσέτης de Climaci sententia conjectat, uti loco cognoscas, quando illius in meis observationibus mentionem non semel facturus sum.

Atque hæc de interpretibus et Scholiastis Climaci cognovi. Jam quod ad exemplaria Græca attinet, quibus usus sum in Climaco edendo res ita habet. Dum Augustæ versarer primum in aurea Climaci scripta incidi, quorum cum Græca exemplaria tria et nobili inclytæ reipublicæ Augustanæ bibliotheca nactus essem, primum omnium libellum ad *Pastorem* anno 1606, Græce cum interpretatione mea et Notis in publicum dedi. Aliorum dein impulsu adjeci etiam ad Scalam conscendam et explicandam. Nam ex bibliotheca serenissimi electoris Boiorum principis quatuor mss exemplaria accepi; ex quibus membranae sunt optimæ et emendatissimæ; unicum idque minimum, et admodum mendosum, adjuncta, ut dixi, habet Scholia in oris, a vitiosa parumque docta manu descripta, ut mihi sæpe librarius Græcus fuerit emendandus. His duo Augustana addas, e quibus olim *Pastorem* edidi, et exemplar quod P. Andreas Scottus nostræ familiæ vir Græce Latineque bene doctus, ut ejus opera ostendunt, Antuerpiæ submisit, et illud ipsum ad aliud ms etiam emendatum. Adjunxit idem libro litteras, quarum parem hic subscribo, quod intersit hoc ipsum scire : *En, inquit, libero tandem fidem meam, pater opt. mitto per bibliopolas ad nundinas festinantes Joannis Climaci Græcum meum exemplar cum altero collatum. Illud memoria repeto, acceptum ex ore V. C. Antonii Augustini Tarraconensis archiepiscopi, cum forte Roma rediens Hieronymus Osorius Silvensis episcopus Lusitanus ad illum divertisset, quo anno ad superos abiit, promississe se de tot tantisque operibus a se conscriptis colophonem addere velle nova interpretatione Latina Joannis Climaci, adeo illi auctor ille se probaret. His ergo codicibus mss adjutus, priorum interpretum errores et lapsus, etiam Camaldulensis, non paucos deprehendi, uti maluerim de integro Climaci interpretandi laborem suscipere, quam aliena corrigendi, simulque Climacum sua simul et aliena lingua loquentem lectori seu utriusque vocis seu alterius duntaxat gnaro non invidere; et quia multa passim in ipso auctore partim in scholiis et scholiastis obscura dubiaque occurrunt, etiam explanandi studium adhibui, ut expeditam lector haberet legendi et intelligendi operis rationem; et hoc libentius et utilius nobilissimum et antiquissimum scriptorem tractaret, et nocturna versare manu versare diurna non cessaret. In quo nec ego actum egisse videbor, nec posteros in eo cognoscendo operam lurospero.*

Hoc postremo deprecor, ne quis delicatioris palati aut emunctioris naris lector in hac metaphrasi mea exigit a me nitorem illum vel Tullianum vel Julianum, memor cujusmodi sit scriptum, pium, inquam, et religiosum, quod omnem facum et pigmenta lenociniaque verborum respuit, et religiosa sua lingua et simplicitate gaudet, quæ scriptoribus religiosi non minus peculiaris est, quam theologis, philosophis, jurisprudentibus medicis, mathematicis, grammaticis. Quid enim absurdum, religiosisque auribus fastidiosius minusque ferendum sit, quam longis verborum circuituionibus, periphrasibusque uti et *humilitatem*, exempli causa, virtutis Christianæ et maxime religiosæ vocem (quæ prope centies uno capite nominanda et iteranda est), [nunc modestiam animi, nunc animi submissionem et demissionem appellare; aut dicere : *modeste et submisce de se sentire*, et hoc genus multas adhibere verborum ambages? par est ratio vocum *discretionis*, *compunctionis*, *abnegationis*, *abrenuntiationis*, *orationis*, *puritatis*, *confessionis*, *passionum*, *tribulationum*. Quamvis ab Climaci interpretes abundant, prudens abstinerim, cum multa commode, Latine suaviter, fine quæsito etiam fuco proprieque exponi potuerint, ut Climacus etiam multo melius intelligeretur, quam a tam fictis vocum prodigiis, quorum usus etiam nunc pene explevit.

De variis Climaci exemplaribus Græcis mss quæ passim in nobilioribus bibliothecis exstant..

Dulcius ex ipso fonte bibuntur aqua. Et sunt hodie et futuris erunt sæculis præserum

in religiosis sacrorum et doctorum virorum asceteriis cœnobiis, et collegiis, qui subinde volent ipsos adire fontes et exemplaria Græca manu exarata cognoscere, quibus etiam hac in re consulendum putavi, atque ex iis quidem codicibus, quos ego, dum primum Climaci Pastorem ederem, et nunc scalam adornarem, legi, fuisse quatuor bibliothecæ Bavaricæ; tres reipublicæ Augustanæ, sed Augustanis non omnibus sum usus Monachii; unus Antuerpia submissus ab Andrea Schotto nostræ societatis viro egregie docto.

Primus codex Bavaricæ bibliothecæ est num. LXXXIV, his verbis signatus: *Joannis Climaci sermones. fol. charta*. Hic codex eleganti caractere scriptus est, nec tamen optimæ notæ.

Alter est num. LXXXVI, cum hac inscriptione: *Joannis Sinaitæ abbatis oratio ascetica, de monachorum exercitationibus, sermones xxx continens, qui Climaces seu gradus dicuntur: sermo qualem deceat esse præpositum. Joannis Sinaitæ abbatis cognomento Scholastici Vita breviter scripta, etc., cod. fol. membrana*. Hic codex e membranis est optimæ notæ et antiquissimo caractere scriptus, quo plurimum usus sum, ubi de scripturæ varietate certamen fuit.

Tertius est num. sequenti LXXXVII, et falsam habet hanc inscriptionem: *Joannis Raitæ Scala, et alia opera, vita Climaci charta*. Codex hic ἀντάλος duas primas paginas habet de aliis rebus perscriptas, quæ nihil ad operis totius rem faciunt; tertia pagina continet epistolam abbatis cœnobi Rhaithu, qua Climacum hortatur ad Scalam conscribendam, a qua epistola is qui catalogum librorum conscripsit, librum totum inscripsit, *Raitæ Scalam*: cum non sit Raitæ seu Raithu, sed Climaci, ut totum opus ostendit, et titulus etiam in extima libri fronte docet, Ἰωάννου Σιναιτου. Hic idem codex in oris et marginibus per totum librum habet Scholia passim incuria bibliopegi abrasa. Idem codex fuit Photii: ita enim scriptura Græca ad initium libri ubi Raithuni abbatis epistola ad Climacum incipit, τῶν τοῦ ἀμαρτανόου.

Quartus est num. cxiv, qui inter alia habet *Joannis Scholastici sermonem tantum ad Pastorem cum Scholiis, Scalam non continet*: est in minore folio, seu majore 4.

Antuerpianus codex ab Andrea Schotto submissus ad aliud quoque exemplar ms est emendatus, admodum tamen mendosus et ab recenti admodum manu.

Ex reipublicæ Augustanæ bibliotheca tribus codicibus mss usus sum, cum libellum *Climaci πρὸς ποιμένα*, ad Pastorem Græce et Latine ederem Augustæ anno 1606. Primus est num. LIII, cum hac inscriptione, quam index præfert. *Climax seu scala Joannis Sinaitæ*. Ejusdem liber ad Pastorem fol. memb.

Alter num. LIV, idem denuo in charta.

Tertius num. LV, idem auctor denuo cum Eliæ Cretensis episcopi expositione, seu ἀντάλος et ἄνους, carieque exesus. fol. charta. Hoc postremo rursus monachii usus sum propter exegeses Cretensis. Est ab erudita manu profectus. Desiderantur a principio duæ epistolæ, vita Climaci, et pars e primo gradu, cætera sunt integra usque ad Pastorem, cui finis deest.

Accepi præterea Augusta Climacum Græco-barbarum a Maximo Margunio episcopo Cytherorum translatus, et Venetiis 1590 editum; cujus hæc est inscriptio: Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου καθηγουμένου τῶν ἐν τῷ Σινᾷ ὄρει μοναχῶν, Κλίμαξ τοῦ παραδείσου, ἡ λόγιος ἀσκητικὴ, μετὰ τοῖς ὁμοίοις διδάσκειται καὶ εἰς Χριστιανὸς πῶς χρῆσται νὰ πολιτεύεται, διὰ νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὴν τελειότητα τῆς μοναχικῆς καὶ Χριστιανικῆς ζωῆς, νῦν πρῶτον εἰς ὡς ἐκείνην τοῦ Χριστοῦ νόμου λαοῦ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου εἰς κοινὴν φράσιν μεταφρασθέντες παρὰ Μαξίμου Μαργουνίου ταπεινοῦ ἐπισκόπου Κυθήρων. Hoc est, ut ego interpretor: *S. Patris nostri Joannis antistitis monachorum in monte Sina Scala paradisi, sive sermones de disciplina religiosa, quibus Christianus docetur, quomodo vivendum sit, et ascendendum ad perfectionem religiosam Christianæ vitæ, nunc primum ad usum et utilitatem populi Christiani e Græca lingua in communem (seu Græco-barbaram) translatus a Maximo Margunio Cytherorum episcopo*.

Atque his codicibus ego cum in translatione nova tum Scholiis et observationibus usus sum. Exstant præterea in aliis passim bibliothecis, alia mss exemplaria Græca Climaci.

In Vaticana littera I, apud Possevinum, p. xiii, *Joannis Scholastici*, deinceps autem a suo commentario vocati *Climaci* liber continens triginta capita

Ejus Vita in altero libro.

Protheoria ejus Scalam in alio libro. Rursus ejusdem capita diversa de ipsa Scala cum Scholiis (Eliæ Cretensis ut alibi docet Possevinus (a) in Climaci verbo) item ejusdem de ratione virtutis.

In Sfortiana Romæ apud Possevinum, p. 23, num. XCVIII, *Joannis abbatis monachorum montis Sinai opera* fol. membrana.

In Vallicellana Romæ *Joannes Climacus*, Possevinus, pag. 27.

Bessarionis bibliotheca Venetiis littera C, apud Possevinum, p. 33.

Climacus cum expositione *Eliæ Cretensis*, fol. magnò papyr.

Climacus et Isaac, fol. parvo pergam.

Climacus in-4, papyro.

Medicea bibliotheca Florentiæ apud S. Laurentium
Joannis Scholastici varia.

(a) In Apparatu suo; sed vereor ne fallatur: nam in syllabo bibliothecæ scholiorum quidem mentio fit, sed non Eliæ Cretensis.

Joannis Scholastici scala.

In Florentina apud S. Marcum in pluteo vii, Possev. p. 41.

Vita Joannis Scholastici.

Urbini et Pisauri Possev. 42 et 42.

Joannes Climax, de vita monastica.

Joannis Climaci Scala et Sermo ad pastorem.

Messanæ. *Joannis Climaci* abbatis montis Sinai cognomento *Scala*, epistolæ et orationes opus integrum.

Joannes Climaci abbatis montis Sinai cognomento *Scala*, alius codex in-4.

Alius codex *Joannis Climaci* cognomento *Scala*.

Nota. In his codicibus puto legendum cognomento *Scholastici*. Græce hand dubie erit ἡ ἐκ τῆς Σκολαστικῆς, quid enim sit *Joannis Climaci* cognomento *Climaci*, cum *Scala* et *Climax* idem sit.

Viennæ Austriæ in Cæsarea bibliotheca littera C, *Climaci* interpretatio in Scripturam sacram. (Poss. 64.) Nusquam legi, quod meminerim, *Climacum* scripsisse in sacram Scripturam, suspicor esse pseudoepigraphe. Palatina Heidelbergensis (Poss. pag. 98.) num XLIX, *Joannis Scholastici* abbatis in monte Sina Sermones xxx, de totidem virtutibus seu gradibus, quibus ad cælum ascenditur, præmissa ejusdem *Vita* a Daniele monacho Rhaithino conscripta.

Idem mutilus num. LXXIX. (Poss. 101.)

Idem num. CCCLXXX. (Poss. 123.)

Scoriaci in Hispania bibl. regia. (Poss. pag. 130.) *Joannis Climaci* liber asceticus. Nec dubitare possum quin alia in Græce exstent, in aliis quoque bibliothecis mihi ignotis. Tum enim celebratus apud Græcos hic auctor, adeoque πολυβύλλητος, et decantatus fuit, uti nullam putem paulo nobiliorem bibliothecam exstare, in qua *Climacis* hic non reperiat. Latinis serius cognitus est, quod primum sub annum 1294 sit e Græco versus, quos si ab annis 1626 subduxeris, manebunt trecenti triginta duo; sed hæc annolasse sit satis.

ΠΙΤΤΕΡΕ ΣΑΝΚΤΙ ΙΩΑΝΝΙΣ,

ΠΡΕΣΙΔΙΣ ΚΟΙΝΟΒΙΟΥ ΡΑΙΘΗΝΙ,

Ad sanctum Joannem virum admirandum, asceterio in monte Sina præfectum.

Viro excellentissimo cælumque æmulo, Patri Patrum præstantissimo doctori, Joannes peccatori Raithuni monasterii anstites in Domino Salutem.

Cum nobis qui inter postremos sumus incuriosa tua et indiscussa omnique genere virtutum ornata obedientia in Domino non ignota sit, præsertim cum pro data tibi e cælo gratia seu talento fructus est colligendus, supplicii te libello, et infimis omnino precibus adimus, illud prophetæ dictum animo complexi: *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; seniores tuos, et dicent tibi*¹. Quapropter tuam summam virtutem, imo apicem virtutum, et communem omnium parentem, optimumque præceptorem, tanquam in religiosæ vitæ palestra diu præ cæteris Patribus exercitatum, atque ingenii acumine præpollentem supplices convenimus, uti nobis rudibus per literas aperias quæ ad veteris exemplum Mosis in eodem monte divino [viso] spectaculo dignatus inspexisti, quasque divinæ legis tabulas ab eodem in tuo ad nos docendos (tanquam novos Israelitas, et modo ab actuali mundi Ægypto, vitæque tumultuosæ maris fluctibus egressos) libro destinato inscriptas accepisti. Ergo divina lingua tua anquam virga usus [ope celesti] secundum Deum tam admiranda perpetrasti. Rogatus igitur, quæcunque ad religiosæ vitæ disciplinam et officium pro salute nostra strenue in Domino exsequendum pertinent, tanquam certus eorum omnium aui cœ-

¹ Dent. xxxii, 7.

(a) Mallet μετὰ Θεοῦ id est σὺν Θεῷ.

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ

Τοῦ ἡγουμένου τῆς Παίδου.

Πρὸς Ἰωάννην ἀειτάκτορ τὸν Σιναιτικὸν ἡγουμένον.

Τῷ ὑπερφυστικῷ καὶ ἰσαγγέλῳ Πατρὶ Πατρῶν καὶ διδασκάλῳ τῷ ὑπὲρ ἅλων, ὁ ἁμαρτωλὸς τῆς Παίδου ἡγούμενος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Γινώσκοντες ἡμεῖς οἱ εὐτελεῖς τὴν ἐν Κυρίῳ ἀδικριτόν σου περὶ πάντων, ὡς καὶ ἐν πάσαις ἀρεταῖς κατακεκοσμημένῃν ὑπακοῇ, καὶ μάλιστα οὕτω ὅς ἐν ἐπιχειρήσει τῷ πατρὶ Θεοῦ δοθέντι σοι ταλάντῳ δέοι, εὐτελεῖ ὡς ἀληθῶς, καὶ οὐκ ἐκ χειρὸς σου συλλαβὴ τὸ εἰρημένον ἐν σοὶ λαβόντες. Ἐρώτησον γὰρ, φησὶ, τὸν πατέρα σου, καὶ ἀναγγελεῖ σοι τοὺς πρεσβυτέρους σου, καὶ ἐροῦσιν σοι. Τούτου ἐνεκεν ὡς κοινῇ πάντων πατρὶ πρεσβυτέρῳ τε παρὰ πάντας ἐν τῇ ἀσκήσει καὶ τῇ ἀγχινοίᾳ, καὶ διδασκαλίᾳ ἀρίστῳ, διὰ τῶνδε ἡμῶν τῶν γραμμάτων, τὴν σὴν καθικετεύομεν τῶν ἀρετῶν κορινθίαν, τοῦ ἐπιστελλομένου ἡμῖν τοῖς ἀμαθέσιν, ἅπαν ἐν τῇ θεοσιᾷ κατὰ τὸν πάλαι Μωσῆα ἐν τῷ αὐτῷ ὄρει τεθέσθαι, καὶ οἰκοῦν πλάκας θεογράφους τῇ παρ' αὐτοῦ ἐπιστελλομένῃ πρὸς ἡμᾶς τιμῇ δέλτῳ ἐνδύμενον, εἰς διδασκαλίαν τοῦ νέου Ἰσραὴλ, ἀρίτως τῶν νοσητῶν Αἰγυπτίων καὶ τῆς θαλάσσης τοῦ βίου ἐξηληλυθότων. Τοῖσιν ὅσοις ἀντὶ βράβειου τῆς θεωρήσεώς σου γλώττῃ ἐν τῇ θαλάττῃ μετὰ Θεοῦ (a) θαυματουργήσας, καὶ τὰ νῦν μὴ ἀπαξιώσης παρακαλοῦμενος εὐκρινῶς τὰ δέοντα τῇ μοναδικῇ πολιτείᾳ, καὶ πρέποντα δόκνως ἐν Κυρίῳ πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν ἐγγράφει, ὡς μέγας καθηγητὴς ἀληθῶς πάντων τῶν ἰλομένων τῇ τοιάνδε ἀγγελικῇ πολιτείᾳ, μὴ λογιζόμενος θαυσιαν εἶναι τινὰ ἢ κο-

λαλείαν, τὰ παρ' ἡμῶν εἰρημένα. Ἐπίστασαι γάρ, ὦ ἱερὰ ὄντως κορυφή, ὅτι ἀλλότρια καὶ λεγόμενον παρὰ πάντων. Διὸ πεποιθήμεν ἐν Κυρίῳ δέξασθαι ταχέως καὶ περιπτύσσασθαι τὰ παρ' ἡμῶν ἐλπιδόμενα τίμια ταῖς πλεῖν ἐγχαράγματα καθοδηγούντα ἀληθῶς τοὺς ἐπομένους ἀπλάνως, καὶ καθάπερ κλίμαξ ἐστηριγμένη μέχρι τῶν τοῦ οὐρανοῦ πυλῶν ἀναβιβάζουσα τοὺς προαιρομένους, ἀβλαβῶς καὶ ἀσινεῖς διαβαίνοντας καὶ ἀκωλύτους τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους, καὶ τοὺς ἀρχοντας τοῦ αἵρος. Εἰ γάρ Ἰακώβ προβάτων ποιμὴν ὢν τὴν τοιαύτην φοβεράν ὀπτασίαν ἐν τῇ κλίμακι τεθέσται, πόσω μᾶλλον ὁ λογικῶν θρεμμάτων προστάτης, οὐκ ὀπτασίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ, καὶ ἀληθείᾳ ἀπλάνῃ ἀνοδὸν πρὸς τὸν Θεὸν πᾶσιν ὑποδείξειεν; Ἐρῶσο ἐν Κυρίῳ, τιμώτατε Πάτερ.

B pedite provehant et deportent. Nam si Jacob ovium duntaxat custos, tremendum ejusmodi in scala spectaculum contemplatus est, quanto magis gregis ratione pollentis magister non visum tantum, sed certum, et absque ullo viarum errore explicatum ad Deum iter omnibus ascendet? Vale, pater in Domino plurimum colende.

IOANNES IOANNΗ ΧΑΙΠΕΙΝ.

JOANNES JOANNI SALUTEM.

Respondet Climacus Joanni Raithuni canobii antistiti.

Ἐπεδεξάμην ὡς πρέπειεν τῷ σεμνῷ σου καὶ ἀπαθεί (α) βίῳ καὶ τῇ καθαρᾷ καὶ ταπεινωμένῃ σου καρδίᾳ. ἦν περ πρὸς ἡμᾶς τοὺς πτωχοὺς (β) καὶ πεινῆτας τῶν ἀρετῶν ἀπέσταλκας τιμίαν σου συλλαβὴν, μᾶλλον δὲ ἐπιταγὴν, καὶ ὑπὲρ τὴν ἡμετέραν ἰσχὺν κάλευσεν. Σὺν γάρ ἦν ὄντως, σὺν, καὶ τῆς σῆς ἱερᾶς ψυχῆς ὄνιον, τὸ παρ' ἡμῶν τῶν ἀπαιδευτῶν, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ ἀμαθῶν, διδασκαλίας, καὶ νοουθεσίας λόγον αἰτήσασθαι. Συσυνήθικε γὰρ αἰεὶ ἡμῖν δι' αὐτῆς τύπον ταπεινοφροσύνης ὑποδεικνύειν. Πλὴν νῦν κἀγὼ κέκλεινο ἐρῶ, ὥς, εἰ μὴ φόβος, καὶ πολὺς ὁ κίνδυνος, τῆς μητρὸς πασῶν τῶν ἀρετῶν ὑπακοῆς τῆς δόξας τὸν ζυγὸν ἐξ αὐτῶν ἀποβρίψασθαι, ἐπῆρτο, οὐκ ἂν ἀλόγως ἐν τοῖς ὑπὲρ δύναμιν κατετολμήσαμεν. Ἔδει γάρ σε, ὦ θαυμάσιε Πάτερ, εἶδει ταῦτα πειθόμενον [πυθόμενον] παρὰ τῶν εὐ εἰδῶτων μαθεῖν ἡμεῖς γάρ ἐν τῇ τῶν μαθητευομένων τάξει καθεστῆκαμεν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οἱ καθ' ἡμᾶς θεοφόροι, καὶ τῆς ὄντως γνώσεως μύσται ὑπακοὴν ὀρίζονται ἐν τοῖς ὑπὲρ δύναμιν ἀδιστακτικῶς τοῖς προστάττουσι παύεσθαι, ἰδοὺ τὰ καθ' αὐτοὺς περιδόντες εὐσεβῶς ἐν τοῖς ὑπὲρ αὐτοὺς ταπεινῶς τὴν ἐγχείρησιν πεποιήκαμεν· οὐχ ὥς τί σοι χρησιμεύσον, ἢ δηλοῦν ἐκεῖνο, ὅπερ καὶ σὺ οἶσθα οὐχ ἥτιον ἡμῶν, ὦ ἱερὰ κορυφή

Venerandam epistolam tuam dignam sanctitate et emendata vita tua, dignam puro et humili animo tuo ad nos ab omni virtute destitutos mendicis ac pauperes destinatam accepi; vel potius preceptum et imperium cui non sum ferendo. Tuum enim erat, et vere tuum, tuæque sanctæ menti convenientius, a nobis imperitis rerumque et verborum rudibus disciplinæ et vitæ præcepta flagitare (c), semper enim ipsa virtus tua per suam ipsius submissionem consuevit nobis formam vivendi exemplo ipso præscribere. Ego vero jam et illud profitebor, me nisi metus et ingens periculum, ne sanctæ obedientiæ, virtutum omnium parentis jugum et imperium abjicerem, coercuisset, tam temerarium nunquam futurum fuisse, ut onus, quod impar humeris vires meas excedit, vel susciperem, vel tentarem. Oportebat enim hæc, venerande Pater, D oportebat, inquam, hæc ab iis, qui harum rerum perfectam cognitionem habent, cognoscere (d). Nos adhuc inter discipulos profltemur. Enimvero cum sancti Patres nostri et rerum divinarum cognitione probe initiati et cœlestis disciplinæ antistites obedientiam definiant, obsequium quod præcipientibus sine cunctatione præstatur, quamvis id quod im-

SEHOLIA.

(α) Ἀπάθειά ἐστιν ἡ ἀκίνησία ψυχῆς, πρὸς κακίαν. Ἄλλο. Ἰδιον ἀπαθείας διάκρισις ἀληθινή.

Tranquillitas est animæ immotus ad vitium status. Aliud. Proprium est hujus tranquillitatis vera discretio.

(β) Πτωχὸς μὲν ἐστὶν ὁ ἀπὸ πλούτου κατελθὼν εἰς ἐνδεαν, πένυχς δὲ ὁ ἐξ ἀρχῆς ἐν ἐνδεῇ ὢν. Ὁ δὲ δαυλὸς πτωχὸς εἶναι ὁμολογεῖται, τάχα μὲν εἰς πρόσ-ωπον τοῦ Κυρίου καὶ τοῦτο λέγων πτωχοῦ ὀνομαζομένου, κατὰ τὸ, «Ὅς δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὢν»· πένυχτος δὲ, καθ' ὃ οὐ πλουσίον εἶνός, ἀλλὰ τέκτονος ἐνὸς κατὰ σάρκα ἐγρημάτην.

Mendicus est qui ex opibus ad inopiam redactus

est: Pauper, qui principio in egestate fuit. David autem se mendicum fatetur fortasse in persona Domini locutus, quem mendicum dixit, quod cum dives esset propter nos inops factus sit. Pauperem vero, quod secundum carnem non divitis alicujus, sed pauperis officii unius filius videri voluerit.

(c) Jam humilem fuisse Joannem hunc abbatem dicit, uti propria ipsius fuerit, quamvis melioris et doctioris, ab aliis tamen vivendi præcepta petere, cum ipse exemplo vitæ omnes doceret.

(d) Cum hæc Climaci mente pugnat interpretatio Camaldulensis, sed hæc germana est.

peratur ultra vires sit, ecce tibi, posthabita impetritæ meæ conscientia, pie tamen etiam quæ nostram imbecillitatem superant, cum modestia aggressi sumus: non quod utile tibi quid a me afferri possit aut explicari, quod ipse, venerande pater, ignores, aut minus quam nos intelligas (persuasum enim habeo, nec unus ego, sed juxta mecum quivis cordatorum mentis tuæ aciem ab omni terræ concreione, noctisque et ignorantie offusione repurgatam sine ullo impedimento in lucem divinitatis ferri, ab eaque illustrari); sed veritus ne refractarius per contumaciam, salutis jacturam facerem, ad obtemperandum impulsus metu simul et desiderio ductus ad exhauriendum sanctum imperium tuum properavi, promptus quidem obsequi, sed inutiles optimi artificis et pictoris discipulus, tenui et exili nostræ scientiæ penicillo, simplici dictionis stilo, per amentum solum, singulisque lineis eloquia viva animataque adumbrare duntaxat conatus sum. Cæterum tuum erit, uti magistrorum doctoris et præsidis, quod imperfectum est, coloribus ornare, et illustrare omisæque legum et tabularum præcepta complere. Proinde hunc laborem meum non nisi ad te docendum, absit hoc a me, extremæ dementiæ argumentum, (potes enim in Domino optimorum optime doctorum, non alios tantum, sed nos ipsos cœlestibus moribus et disciplinis informare) sed ad nostrum qui tecum est cœtum discipulorum, ab Deo ad religionem electorum, quorum juxta ac vis ipsius precibus tanquam spe quadam spiritali, quæ inscitiam levet, velum calami expandi, et dictionis nostræ gubernaculum præclaro vestro gubernatori [navarcho] in manus tradidi, cujus juxta ac vestrum omnium appetitionibus ad opus accedo, lectorem precatus, si quis quid in hoc utile animadverterit, fructum hujus optimo præsidii nostro non ingratus ascribat: nobis vero solius conatus, et laboris præmium ab Deo sunt enim rudia et ignorantie plena, sed attentus ad promptum laboris pro Christo subeundi animum: neque enim Deus munerum copiam aut laborum magnitudinem spectat, sed alacrem et ad omnia paratum voluntatis conatum copiose remuneratur.

PRÆFATIUNCULA.

Quicumque properant uti sua nomina in librum vitæ referantur, his optimam currendi viam volumen hoc ostendit: quod ubi evolverimus, deprehendamus in eo rationem, quæ quasi manu ducat insequentes, omnique modo provideat, ut illæsi nulum ad saturni offendat, quando nobis scalam firmissimam erigit, qua ab terrenis ad cœlestia enitatur, Deumque nobis capiti illius innixum demonstrat, quam, reor, scalam Jacob ille, omnium cupiditatum eversor et supplantator, in religiosæ exercitationis lectulo requiescens vidit. Age ergo et nos impigre fidenterque hosce ad vitam cœlestem ducentes docentesque scalæ radios conscendamus, quorum primus viam loculenter pandit.

(a) σκιάζω, adumbro.

(b) βαθμὸς, ad ipsos gradus.

A (πέπεισμαι γὰρ οὐκ ἔγωγε μόνον, οἶμαι δὲ καὶ τῶν εὐφρονούντων ἕκαστος, καθαρεύειν σου τὸν τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν ἀπὸ πάσης γαῖδος, καὶ σκοτεινῆς τῶν σκοτεινῶν ἐπιχύσεως, καὶ ἀπαραιοδότης τῶν θεῶν φωτὶ ἐπιβάλλειν τε, καὶ ὅπ' αὐτοῦ καταυγάζεσθαι)· ἀλλὰ τὸν ἐκ τῆς παρακοῆς θάνατον ἐκδεχόμενος, καὶ ὅπ' αὐτοῦ ὥσπερ εἰς ὑπακοὴν συνωθούμενος, πρὸς τὴν πανόσιόν σου κλειςιν φόβῳ καὶ πόθῳ ἐλήλυθα, ὡς εὐγνώμων ὑπὸ καὶ παιδὸς ἀχρεῖος ζωγράφου ἀρίστου, τῇ μὲν ψιλῇ ἡμῶν καὶ ἐξιτλήῳ γνώσει καὶ τῇ ἰσχυροφώνῳ προφορᾷ διὰ μέλανος μόνου μονοειδῶς τὰ ζῶντα ἐσκακότες (a) μένον λόγια. Σοὶ δὲ λοιπόν, ὦ διδασκάλων ἐξαρχὲ καὶ ταξιάρχᾳ, κατελελοιπὼς [καταλελοιπὸς] ἐπικαλλωπίσαι καὶ τρανώσαι, καὶ τὰ ἀλλείποντα, ὡς πληρωθῇ B πλακῶν καὶ νόμου πνευματικοῦ ἀναπληρῶσαι. Οὐ σοὶ δὲ, οὐδ' αὐτὴν ἡμῶν τὴν ἐγγείρησιν ἐπέσειλα (ἀπαγε! τοῦτο γὰρ ἐσχάτης εὐθεσίας ἀν εἴῃ τεκμήριον· ἱκανοὶ γὰρ ἐν Κυρίῳ, οὐχ ἑτέρους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν τοῖς θεοῖς ἐμπισθύνῃς ἡθεὶς τε καὶ διδάγμασιν), ἀλλὰ τῇ σὺν ἡμῖν παρὰ σοι, ὦ κρατίστῳ διδασκάλῳ κράτιστε, μαθητευομένη θεολόγῳ συνοδῇ, ἧς καὶ σοὺ δὲ ταῖς εὐχαῖς, ὥσπερ νοεραῖς τισιν ἐλπίσι τῆς ἀμαθείας κουφιζόμενος, τὸ τοῦ καλάμου ἱστίον τετανυκῶς, τῷ καλῷ ὁμῶν συγκυβερνήτῃ τὸν τοῦ ἡμετέρου λόγου διακα μετὰ χεῖρας δεδωκῶς, σὺν ἱκεσίᾳ πάσῃ τούτου πρὸς αὐτοὺς (b) δι' ὁμῶν ἀπέρχομαι, αἰτῶν τοὺς ἐντυγχάνοντας ἀπαντας, εἰ τίς τι ἐν τούτῳ ὀνησιφόρον θεάσεται, τούτου τὸν καρπὸν τῷ ἀρίστῳ ἡμῶν ἐπιστάτῃ, ὡς εὐγνώμων, C λογιέσεται. Καὶ τὸν τῆς ἐγχειρήσεως, καὶ μόνης δοθῆναι παρὰ Θεοῦ ἐξαιτήσεται τὴν ἀντάμειψιν· οὐ τοῖς λεγομένοις ἐνατενίζων (εὐτελὴ γὰρ ἀληθῶς, καὶ πάσης ἀγνωσίας ἀνάπλεα), ἀλλὰ τὴν τοῦ προσάγοντος ἀποδεχόμενος Κυριακὴν πρόθεσιν· οὐ γὰρ πλήθει δώρων καὶ χαμάτων, ἀλλὰ πλήθει προθέσεως ὁ Θεὸς τοὺς μισθοὺς ἀποδίδωσι.

enixissime deponat, non intentus dictis nostris.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ (c).

Τοῖς ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς ἐν οὐρανοῖς ἀπογραφῆναι τὰ ἐαυτῶν ὀνόματα τρέχουσιν ἀρίστην δρόμου ὁδὸν ἡ παρούσα βίβλος ὑποδεικνύειν πέφυκεν· ἐν αὐτῇ γὰρ διεξίοντες, εὐρήσμεν χειραγωγούσαν ἀπλανῶς τοὺς ἐπομένους, καὶ παντὸς [πάντως] ἀπὸ γῆινων ἐπὶ τὰ ἅγια ἐστριγμένην προβάλλουσιν, καὶ τὸν Θεὸν ἐπ' αὐτῆς ἐστριγμένον τῆς κορυφῆς ἐμφανίζουσιν· ἦν περ, οἶμαι ποῦ, κλίμακα καὶ ἰπτερνιστὴς τῶν παθῶν Ἰακώβ ἐν τῇ ἀσκητικῇ εὐνῇ ἀναπαύμενος τεθέσται. Ἀλλ' ἐπιβῶμεν προθύμῳ καὶ πιστῶς, παρακαλῶ, καὶ ἡμεῖς τῆς νοερᾶς ταύτης καὶ οὐρανοδρόμου ἀνοδοῦ· ἧς ἡ πρώτη βαθμὶ- δων διδάσκει εὖ μάλα σαφῶς.

(c) Non est Climaci.

ΠΙΝΑΣ ΑΚΡΙΒΗΣ ΤΟΥ ΒΙΒΑΙΟΥ.

A ACCURATUS LIBRI CAPITUMVE SYLLABUS.

α. Περὶ τῆς τοῦ ματαίου βίου ἀποταγῆς καὶ ἀναχωρήσεως.

β. Περὶ ἀπροσπαθείας, ἡρουν τῆς λύτης.

γ. Περὶ ἐξντελείας, ἐν ᾗ καὶ περὶ ὀνείρων γένων.

δ. Περὶ μαρτυρίου τῆς ἀνδρείας ὑπακοῆς.

ε. Περὶ μετανοίας μεμεριμημένης καὶ ἐναργετοῦς, ἐν ᾗ καὶ περὶ τῆς θαρσύνου φυλακῆς τῶν καταδικῶν.

ς. Περὶ μνήμης θαράτου.

ζ. Περὶ τοῦ καθαρσίου πένθους.

η. Περὶ δορυγῆσις ἡλίας.

θ. Περὶ μνησικακίας.

ι. Περὶ καταλαλιᾶς.

ια. Περὶ σιωπῆς.

ιβ. Περὶ ψεύδους.

ιγ. Περὶ ἀκηδίας.

ιδ. Περὶ γαστριμαργίας.

ιε. Περὶ πορνείας, ἐν ᾗ καὶ περὶ ἀγνείας.

ισ. Περὶ φιλαργυρίας.

ις. Περὶ ἀκτημοσύνης.

ιθ. Περὶ ἀνασθησίας.

ια. Περὶ ψαλμωδίας τῶν ἐν συνοδαίαις.

ιβ. Περὶ διαφορᾶς ἀγρυπνιῶν.

ικ. Περὶ δειλίας.

ιδ. Περὶ κενοδοξίας.

ιε. Περὶ ὑπερηφανίας, ἐν ᾗ καὶ περὶ ἀκαθάρτων λογισμῶν τῆς βλασφημίας.

ισ. Περὶ ἀπλότητος, καὶ πραότητος, καὶ ἀκακίας, καὶ πορνείας.

ιθ. Περὶ ταπεινοφροσύνης.

ια. Περὶ διακρίσεως, ἐν ᾗ εὐρήσεις πλουτοῦ.

ιβ. Περὶ ἡσυχίας, καὶ ἀναχωρήσεως· ἐν ᾗ περὶ τηρήσεως τοῦ, ἐν ᾗ περὶ διαφορῶν ἡσυχίας τρόπων.

ιγ. Περὶ προσευχῆς ἀδελφῶν, ἐν ᾗ περὶ ὑπομονῆς.

ιδ. Περὶ ἀπαθείας.

ιε. Περὶ ἀγάπης· ἐν ᾗ καὶ περὶ ἐλπίδος, καὶ πίστεως, καὶ λαμπρότητος, καὶ θεολογίας κοσῶς.

Ἐσκόπησεν ὁντως ἀρίστως μάλα, ὅτι ἰσάριθμον ἡμῖν τῆς τοῦ Κυρίου κατὰ σάρκα ἡλικίας ἀνάδασιν τεκτενῆμενος· τὸν [τῶν] τριάκοντα γὰρ αὐτοῦ ἐτῶν τῆς τελειώσεως τριάκοντα βαθμῶν ἡμῖν συμβολικῶς ἰδεῖν αὐτὸν κλῖμακα· ἧς τὸν κύριον κατεληφότες χρόνον ἔνομοι καὶ ἀπαιτοὶ εὐρεθίσμεθα. Ὁ δ' οὐπω τοῦτον πεφθακὼς, νήπιος ἐστὶ, καὶ ἐν πάσῃ μαρτυρίᾳ καρδίας οὐκ ἀπόδεκτος εὐρεθήσεται. Ἡμεῖς δ' ἀναγκαῖον ψήθημεν, τὸν τοῦ πανσόφου τούτου ἐνθάδε προτάξαι βίον, ἐν ᾗ ὁρῶντες τοὺς κόπους, μὴ ἀπιστῶμεν τοῖς δράμασιν.

1. De vanæ seu profanæ vitæ abdicatione et cessu.

2. De exuendis affectibus, sive curarum molestiis abjiciendis.

3. De fuga sæculi seu peregrinatione in insomniis juvenum.

4. De generosæ obedientiæ martyrio.

5. De accurata et sincera penitentia, simulque de gratissimo Deo carcere sanctorum reorum.

6. De meditatione mortis.

7. De salutari luctu lades animi diluente.

8. De remissione iræ seu miti iræ vacuitate.

9. De abolenda memoria injuriarum.

10. De obtreccatione.

11. De silentio.

12. De mendacio.

13. De pigritia quam acediam vocant.

14. De gula.

15. De luxuria, in qua de castitate.

16. De avaritia.

17. De studio paupertatis.

18. De extenso animi stupore.

19. De cantu psalmorum in conventibus.

20. De discrimine vigiliarum.

21. De vano timore.

22. De inani gloria.

23. De superbia et impuris blasphemiarum cogitationibus.

24. De simplicitate, lenitate, innocentia et malitia.

25. De humilitate.

26. De prudentia seu judicio (in rebus agendis) quam vulgo discretionem vocant, in qua thesaurum reperies.

27. De quiete et solitudine, in qua de custodia mentis, et variis generibus quietis.

28. De precatione seu contemplatione, in qua et de patientia.

29. De tranquillitate animi ab omni perturbatione vitiosa liberi.

30. De charitate, spe et fide, illuminatione, et nonnihil de rerum divinarum cognitione.

Optime sane rem expendit Climacus, cum equestem nobis scalam quæ pro modo ætatis Christi tricesimum annum cum baptizaretur agentis, triginta contineret gradus, exadificavit, ejus justæ domini ætate comprehensa, vere justæ et innocentes reperiuntur; ad quam qui nondum aspiravit, infans adhuc est, et omnium æstimatione imperfectus deprehenditur. Nos vero operæ pretium facturi videbimur, si viri hujus sapientissimi vitam resque gestas libro præfixerimus, uti illius sudores laboresque contemplati factis quoque fidem non abrogemus.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΟΑΝΝΟΥ

ΚΛΙΜΑΞ.

S. P. N. JOANNIS CLIMACI

SCALA PARADISI.

1 PROLOGUS

Libri cui titulus Tabulæ spirituales.

Liber asceticus Joannis abbatis præsidentis cænobitarum in monte Sina, quem ad Joannem abbatem et praefectum monasterii Rhaitu misit, ab eodem ad scribendum incitatus.

GRADUS PRIMUS

De abdicatione vitæ secularis

Ex omnibus mortalibus juxta atque immortalibus, quos imperator noster Deus O. M. (par est enim ut ad Dei famulos scripturi a Deo summo bono exordium ducamus) condidit, et ratione præditos liberæ voluntatis honore affecit, alii quidem sunt ipsius amici; 2 alii vero sinceri et germani servi; alii porro inutilia mancipia; alii autem prorsus a Deo alieni; alii denique, quanquam sine viribus, hostes Dei. Et amicos quidem, o vir sancte, nos imperitissimi arbitramur esse verissimos, beatas illas mentes, et naturas ab omni concretionem corporis liberas, quæ semper stipant Deum. Germanos autem servos omnes, qui ad nutum voluntatis ipsius facti, quidquid imperat, sine cunctatione exsequuntur. Servi autem inutilis sunt, qui honore quidem dignati baptismatis, pacta Dei tamen violant, neque præcepta illius observarunt. Peregrinos vero et alienos ab illo existimabimus illos, qui vel non credunt, vel perverse de Deo credunt et sentiunt. Hostes denique et perduelles Dei sunt, qui non solum ipsius jussis non obtemperant, et imperia proijciunt, sed eos etiam, qui Deo obsequuntur, illumque colunt, omni ope et viribus oppugnant et persequuntur. Enimvero cum singula horum genera singulos libros desiderent, neque mei hominis indocti, instituti sit, super iis copiosius in præsens disputare, agendum, age, ad imperium eorum, qui nos pie cogunt, et bona fide urgent, sincerique Dei servi sunt, indignam manum nostram, per obsequium indiscussum extendamus, et calamum ora-

A

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τοῦ λόγου, οὗ ἐπωνυμία, Πλάκες πνευματικαί.

Λόγος ἀσκητικὸς τοῦ ἀδελφοῦ Ἰωάννου τοῦ ἡγουμένου τῶν ἐν τῷ Σινῇ ὄρει μοναχῶν, δι' καὶ ἐπεστείλε τῷ ἀδελφῷ Ἰωάννῃ τῷ ἡγουμένῳ τῆς Πατρῆς, προτραπεῖς παρ' αὐτοῦ συντάξαι.

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Περὶ (1) ἀποταγῆς βίου.

Τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὑπεραγαθοῦ καὶ παναγαθοῦ ἡμῶν Θεοῦ, καὶ βασιλέως (καλὸν γὰρ ἐκ Θεοῦ πρὸς τοὺς Θεοῦ θεράποντας ἀρξασθαι), πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντων λογικῶν (2) αὐτεξουσιότητος ἀξιώματι τιμηθέντων, οἱ μὲν εἰσιν αὐτοῦ φίλοι, οἱ δὲ γνήσιοι δοῦλοι, οἱ δὲ ἀχρεῖς, οἱ δὲ πάντῃ ἀπεξενωμένοι, οἱ δὲ, εἰ καὶ ἀσθενεῖς, ὅμως ἀντίδικοι. Καὶ φίλους μὲν κυρίως ἡμεῖς οἱ ἰδιῶται, ὧ ἱερὰ κεφαλὴ, περὶ Θεοῦ [Θεὸν] ὑπειλήφαμεν, τὰς περὶ αὐτὸν νοεράς τε καὶ αἰσώματους οὐσίας· γνησίως [γνησίους] δὲ δοῦλους, πάντας τοὺς το θελημα αὐτοῦ ἀόκνως, καὶ ἀπαρλείπτως ποιοῦντας, καὶ ποιήσαντας· ἀχρεῖς δὲ δοῦλους, ὅσοι μὲν τοῦ βαπτίσματος ἀξιοθῆναι νομίζουσι, τὰς δὲ πρὸς αὐτὸν συνθήκας γνησίως οὐκ ἐφυλάξαντο· ξένους δ' ἐπὶ [ἀπὸ] Θεοῦ, καὶ ἐχθροὺς νοήσωμεν, ὅσοι ἢ ἀπίστοι, ἢ κακόπιστοι τυγχάνουσι. Πολέμιοι δ' εἰσιν οἱ μὴ μόνον τὸ τοῦ Κυρίου πρόσταγμα διακρουσάμενοι, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀπορρέψαντες, ἀλλὰ καὶ τοὺς τοῦτο κατεργαζομένους ἰσχυρῶς πολεμοῦντες. Ἐπεὶ οὖν πάντων τῶν προειρημένων ἕκαστος ἰδίῳ τινα, καὶ πρίποντα λόγον κέκτηνται, ἡμῖν δὲ τοῖς ἀμαθεῖσιν οὐ λυσιτελεῖ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ τοιαῦτα διεξέρχεσθαι, φέρε δὴ, φέρε ἡμεῖς νῦν πρὸς τοὺς εὐσεβῶς ἡμᾶς τυραννήσαντας, καὶ πιπτῶς βιασαμένους τοῖς αὐτῶν προστάγμασι, Θεοῦ γνησίους δοῦλους, τὴν αὐτῶν ἀνάξιον χεῖρα δι' ὑπακοῆς ἀδιακρίτου ἐκτείναντες, καὶ παρὰ τῆς αὐτῶν γνώσεως τὸν τοῦ λόγου κάλαμον δεξιόμενοι, τῇ (3) σκυθρωπῇ καὶ λαμπρῇ ταπεινοφροσύνῃ βάψαντες, ἐν ταῖς λείαις, καὶ λευκαῖς αὐτῶν καρδίαις, ὥσπερ ἐν τισὶ χάρταις,

μᾶλλον δὲ πλεονεξία πνευματικαῖς τοῦτον ἀναπαύσαντες, ἅ τινος ab ipsa eorum cognitione acceptum submo-
τὰ θεῖα [θεῖα] λόγια, μᾶλλον δὲ σπέρματα διαζω-
γραφοῦντες λέγωμεν ὧδε.

pectioribus tanquam membranis, aut 3 mysticis potius tabulis reponamus celestia vivendi præcepta
aut semina potius describentes hinc dicendi exordium ducamus.

Πάντων τῶν προαιρουμένων (4) ὁ Θεὸς πάντων ἡ
ζωή· πάντων ἡ σωτηρία πιστῶν, ἀπίστων· δι-
καίων, ἀδίκων· εὐσεβῶν, ἀσεβῶν· ἀπαθῶν, ἐμπα-
θῶν· μοναχῶν, κοσμητῶν· σοφῶν, ἰδιωτῶν· ὑγιῶν,
ἀσθενῶν· νέων, προδεηχόντων. Ὅσπερ φωτὸς χύσις,
καὶ ἡλίου θέα, καὶ ἀέριον ἐναλλαγή, καὶ ἀλλοίωσις
οὐκ ἔστιν· «Οὐ γὰρ προσωποληψία παρὰ Θεῷ (5).»
Ἀσεβής ἐστιν, φύσις λογική, θνητή, ἐκουσίως τὴν
ζωὴν ἀποφεύγουσα, καὶ τὸν οἰκεῖον Ποιητὴν, τὸν ἀεὶ
ὄντα, οὐκ ὄντα λογιζομένη. Παράνομός ἐστιν ὁ τὸν
νόμον τὸν ἐκ Θεοῦ μετ' οἰκείας κακονοίας κατέχων,
καὶ μετ' αἰρέσεως ἐναντίας πιστεύειν Θεῷ νομίζων.
Χριστιανός ἐστιν, μίμημα Χριστοῦ κατὰ τὸ δυνατόν
ἀνθρώπων, λόγοις, καὶ ἔργοις, καὶ ἐννοίᾳ εἰς τὴν
ἀγίαν Τριάδα ὁρθῶς, καὶ ἀμέμπτως πιστεύων. Θεο-
φιλή· ἐστιν ὁ πάντων τῶν φυσικῶν, καὶ ἀναμαρτή-
των ἐν μετοσίᾳ ὑπάρχων· καὶ τῶν κατὰ δύναμιν
ἀγαθῶν μὴ ἀμελῶν. Ἐγκρατής ἐστιν ὁ ἐν μέσῳ
πειρασμῶν, καὶ παγίδων, καὶ θορύβων ἀπληγαμέ-
νου τρέπους πάσῃ δυνάμει μιμῆσθαι φιλονεικῶν.
Μοναχός ἐστιν, τάξις· καὶ κατάστασις ἀσωμάτων, ἐν
σώματι ὀλιγῷ καὶ ῥυπαρῷ ἐπιτελουμένη. Μοναχός
ἐστιν ὁ μόνον τῶν τοῦ Θεοῦ ἐχόμενος ὄρων, καὶ λό-
γων ἐν πανεὶ καιρῷ, καὶ τόπῳ, καὶ πράγματι. Μο-
ναχός ἐστιν (6)· βία φύσεως διηγετικής, καὶ φυλακῇ
αἰσθησέων ἀνελλιπής. Μοναχός ἐστιν ἡγνισμένον
σῶμα, καὶ κεκαθαρμένον στόμα, καὶ πεφωτισμένος
νοῦς. Μοναχός ἐστιν κατωδύνας ψυχὴ ἐν διηγετικῇ
μνήμῃ θανάτου ἀδολεσχοῦσα, καὶ ὑπνώτουσα, καὶ
γρηγοροῦσα. Ἀναχώρησις κόσμου ἐστὶν ἐκούσιον
μίσος ἐπαινουμένης ὕλης, καὶ (7) ἀρνήσις φύσεως
δι' ἐπιτυχίαν τῶν ὑπὲρ φύσιν (8). Πάντες οἱ τὰ τοῦ
βίου προϋμῶς καταλιπόντες, πάντως ἡ διὰ τὴν
ἐξέλευσιν βασιλεύον· ἡ διὰ τὴν πλῆθος ἀμαρτημάτων·
ἡ διὰ τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην τοῦτο πεποιθήσασιν. Εἰ δ'
οὐδεὶς τῶν προειρημένων σκοπῶν αὐτοῖς προηγή-
σατο, ἄλογος ἡ τούτων ἀναχώρησις καθέστηκε.
Πλὴν τὸ πέρας τοῦ δρόμου ὁποῖον καθέστηκεν, ὁ
καλὸς ἡμῶν ἀγνοοῦντος ἐκδέχεται. Μιμῆσθαι ὁ τὸ
ἐαυτοῦ φορτίον τῶν ἀμαρτημάτων σκορπίσαι τοῦ
κόσμου ἐξεληλυθὸς, τοὺς πρὸ τῶν (9) τάπων καθ-
ημένους ἐξω τῆς πόλεως. Καὶ μὴ παύσθαι τῶν θερ-
μῶν, καὶ διαπύρυν σταγόνων, καὶ ἀφώνων ὀλο-
γμῶν τῆς καρδίας, ἕως οὗ ἴδῃ καὶ αὐτὸς τὸν Ἰησοῦν
ἐξηλυθότα, καὶ τὸν (10) λίθον τῆς πυρώσεως ἐκ
τῆς καρδίας ἀποκυλίσαντα· καὶ τὸν νοῦν ἡμῶν
ἀάχαρον τῶν σειρῶν τῶν ἀμαρτημάτων λύσαντα,
καὶ τοῖς ὑπουργοῖς ἀγγέλοις, λύσατε αὐτὸν ἐκ τῶν
παθῶν, καὶ ἄφετε ὑπάγειν πρὸς τὴν μαχαρίαν ἀπά-
θειαν, κελεύσαντα. Εἰ δὲ μὴ οὕτως, οὐδὲν ὠφέλιμα.
Ὅσοι ἐξ (11) Αἰγύπτου, καὶ τοῦ Φαραῶ ἐξελθεῖν, καὶ
φυγεῖν βουλόμεθα, πάντως Μωσέως τινὸς καὶ ἡμεῖς

Omnium omnino, qui suo consilio et arbitrio
vivunt, Deus vita est, omnium salus, sive credant
aliquid numen, sive negent; seu justī sint, sive
improbi; seu pii, sive impii; sive a pravis animi
affectibus liberi, sive eisdem obnoxii; religiosi seu
profani; docti juxta atque indocti; valentes atque
ægri; tam adolescentes quam ætate proveci; quem-
admodum videre est in hac communi lucis usura,
solisque contemplatione, et cæli aerisque varietate
omnibus sine discrimine impertita. «Non enim
personarum apud Deum est acceptio¹.» Impius
est qui mortalis quidem, sed intelligens tamen vi-
tam suam (Deum) ultro fugit, æterni Conditoris
sui (tanquam non sit) rationem nullam habet.
«Dixit insipiens, non est Deus².» Iniquus est, qui
leges a Deo latas pro sui ingenii pravitate ad suum
torquet cerebrum, eamque perversam et pugnan-
tem cum lege divina hæresin, pro lege et numinis
auctoritate habet. Christianus est, qui pro sua vi-
rili Christum verbis et factis imitando sequitur,
totaque mente in sanctissimam divinitatis Trinita-
tem recta fide, sine errore et vitio fertur. Amicus,
sive amans Dei est, qui rebus omnibus a natura
datis et lege permissis utitur, nec bona quæ facere
potest prætermittit. Continens est, qui in medio
turbine tentationum, procellisque tumultuum ac
turbarum, nec non insidiis laqueorum, mores ejus
qui extra pericula positus est, totis viribus studet
imitari. Monachus est, qui in terrestri et inquinato
corpore tanquam 4 extra corpus, celestium statum
et vitam æmulator. Monachus est, qui nullo tem-
pore, loco, negotio, occasione a Dei nutu, et præ-
ceptis vel latum unguem recedit. Monachus est
violentus et assiduus naturæ domitor, et incon-
nivens pervigilque sensuum custos. Monachus est,
qui corpus sanctum, linguam puram, mentemque
divinitus illustratam habet. Monachus est, qui vigi-
lans ac dormiens in assiduo luctu, et mortis medi-
tatione versatur. Secensus ab sæculo est, voluntari-
um adversus id omne, quod sæculares laudant,
odium, ac totius naturæ, propter spem rerum quæ
supra naturam sunt, abdicatio. Omnes qui præ-
sentis vitæ commoda sponte promptequè abjece-
runt, id vel ob spem futuri regni; vel ob ingentem
sarcinam peccatorum; vel propter Dei summi boni
amorem fecerunt. Qui nullam ex his propositam
habuit metam, is, quasi nulla ductus ratione, vitam
deseruit communem. Sed enim pius agonistarum
munerarius Deus, quocunque fine metam attigerit,
cursum religiosæ vitæ ratum habet. Quisquis tur-
bas sæculi egressus est, onus peccatorum suorum
positurus, imitetur illos, qui (lamentantes) extra

¹ Rom. II, 11. ² Psal. XIII, 1.

urbem ad mortuorum tumulos resident, nec prius calentium ferventiumque lacrymarum imbrem sistat, nec a tacitis lamentis, sive ejulatibus cesset, quam et ipse Jesum ad se venientem, saxumque obdurationis a corde suo amolientem cernat, qui Lazarum, hoc est mentem nostram, a vinculis peccatorum expediat, **5** ministrisque coelestibus illud imperet: Solvite eum ab omnibus animi perturbationibus, et ad beatam mentis tranquillitatem ab omni vitiorum morbo liberum transire sinite. Hoc qui non agit, nihil agit, sed plane frustra est. Omnino quicumque ex Aegypto excedere, et Pharaonem effugere conamur, Mose aliquo ductore, qui nos inter ac Deum, et post Deum, sequester sit, indigemus; qui medius inter studia actionis et contemplationis perstans, manus ad Deum expendat: cujus auspiciis qui ducuntur, infestum peccatorum mare trajiciant, et Amalecem pessimarum cupiditatum dominum terga dare cogant. Quomobrem valde decepti sunt, qui sibi praesidentes nullo viæ duce sibi opus esse existimaverunt. Qui Aegyptum sunt egressi, Moysen; qui ex Sodomis, angelum habuere ductorem. Fit quidem alii animi vitia adhibita medicorum cura sanantibus similes sunt; cujusmodi sunt, qui ex Aegypto proficiuntur; alii vero miseri corporis sordes abstergere cupiunt; hi coelites, aut certe homine, qui coelitus, ut sic loquar, par sit, indigent adjutore. Nam pro ratione vulnere fœda peccatorum sanie scatentium, vulnerario et medico indigemus. Ultimus sane conatus, cum æterno laborum et afflictionum studio adhibendus est iis, qui cum onere corporis iter moliantur in cælum: praesertim in ipso religiosi tirocinii exordio, quoad deliciis innutrita et stupida animi recordia, per testatissimum poenitentiae luctum coelesti Numinis amore inflammetur, emendeturque. **6** Opus est, inquam, opus revera ingenti labore, multaque et occulta animi afflictione (maxime iis qui sine ulla cura salutis vivere consueverunt), donec animi sensum, tanquam canem macellum, seu colinam olentem, et latratibus assuetum, per simplicitatem summi, amque mansuetudinem, et diligentiam ad puram continentiam curamque salutis traducamus. Enimvero fidamus Deo, quicumque morbis animi, malisque cupiditatibus obnoxii sumus, quamvis imbecillitatis nostrae nobis conscii, certissimaque fide nixi, fractas animi naturaeque vires, haud inficiati simul molliem nostram, protensa dextra Christo offeramus, et paratissimam opem, quantumvis indigni, experiemur; dummodo nos perpetuo in profundum humilitatis demergamus. Intelligent omnes, quicumque ad praeclearum, sed durum arduumque (quod ope tamen divina levatur) certamen religiosae militiae descendunt, se recta in medium flammarum incendium desilire, si tamen intus coelesti flamma succensi ardeant. Ac proinde se quisque ante probe exploret, et tum demum de religiosae et solitariae vitae pane cum lactucis agrestibus gustet, et calicem lacrymis temperatum hauriat, ne in iudicium sibi hanc mili-

A μεσίτου πρὸς Θεόν, καὶ μετὰ Θεὸν δεόμεθα, ὅπως τε ὑπὲρ ἡμῶν μέσος πράξῃς, καὶ θεωρίας ἐσθῆς τὰς χεῖρας πρὸς Θεὸν ἐκτείνῃς, ἵνα οἱ κεδοηγούμενοι τὴν τε θάλασσαν τῶν ἀμαρτημάτων περάσωσι, καὶ τὸν Ἀμαλήκ τῶν παθῶν τροπώσωνται. Ἡπατήθησαν τοίνυν οἱ ἑαυτοὺς ἀποδιδόντες, καὶ μηδενὸς τοῦ προηγούμενου χρῆσιν ὑπονοήσαντες. Οἱ μὲν ἐξ (12) Αἰγύπτου ἐξίόντες, Μωσῆα· οἱ δὲ ἐκ Σοδόμων ἐκφυγόντες, ἄγγελον τὸν καθηγούντα ἐκέκτηντο. Καὶ οἱ μὲν τοῖς τὰ ψυχικὰ πάθῃ ἰωμένοις οἱ ἐπιμελείας λατρῶν εὐόκασιν, οἵτινές εἰσιν οἱ ἐξ Αἰγύπτου ἐκπορευόμενοι. Οἱ δὲ τὴν τοῦ δυστήνου σώματος ἀκαθαρσίαν ἐπιποθοῦσιν ἐκδύσασθαι. Διὰ καὶ ἀγγέλου, ἢ γοῦν ἰσαγγέλου, ἵνα οὕτως εἴπω, τοῦ συμβουλοῦντος ἐπιδόνται. Καὶ γὰρ τὴν σηπεδὸνα τῶν τραυμάτων, τεχνίτου λίαν, καὶ λατροῦ ἐπιδόμῃ (13). Βίαις ἀληθῶς καὶ ἀπαύστῳ ὀδυνῶν οἱ εἰς οὐρανὸν μετὰ σώματος ἀναλθεῖν ἐπιχειρήσαντες θένονται· καὶ μάλιστα ἐν προοιμίᾳ αὐτοῖς τῆς ἀποταγῆς· ἄχρις οὗ τὸ φιλήδονον ἡμῶν ἦθος καὶ ἀνάλλητος καρδία, εἰς φιλοθεῖαν, καὶ ἀγνισμὸν διὰ πένθους ἑναργεῶς κατασταθῇσι. Μόχθος γὰρ ὄντως, μόχθος, καὶ πολλὴ καὶ ἀόρατος ἡ πικρία, καὶ μάλιστα τοῖς ἀμελῶς διακειμένοις, ἄχρις οὗ τὸν φιλομάκλλον κύνα νοῦν, καὶ φιλόδρομον, φιλαγρόν τινα καὶ φιλεπίσκοπον, δι' ἀπλότητος, καὶ ἀοργησίας βαθείας, καὶ ἐπιμελείας ποιήσωμεν. Πλὴν θαρσύνει οἱ ἐμπαθεῖς, καὶ ἀδυναμάμενοι, πιστεῖ ἀδιστακτῶ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, καὶ ψυχικὴν ἀδυναμίαν τῇ χειρὶ ἡμῶν, τῇ δεξιᾷ Χριστοῦ προσφέροντες, καὶ ἐξομολογούμενοι· καὶ πάντως τὴν αὐτοῦ βοήθειαν, καὶ ὑπὲρ τὴν ἑαυτῶν ἄξιαν κομιζόμεθα· ἐν βοθῷ μέντοι ταπεινοφροσύνης ἑαυτοὺς διηνεχῶς καταφέροντες. Γινωσκέτωσαν πάντες οἱ ἐν τῷ καλῷ ἀγῶνι τούτῳ τῷ (14) σκληρῷ, καὶ στενῷ, καὶ ἐλαφρῷ προσερχόμενοι, ὥς εἰς πῦρ προσεληλύθασιν εἰσπηδήσαι, εἰπερ πῦρ ἄδύον ἐν ἑαυτοῖς ἐνοικῆσαι ἐκδέχονται. Δοκιμαζέτω δὲ ἕκαστος ἑαυτὸν, καὶ εἰθ' οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου αὐτῆς τοῦ μετὰ πικρίδων, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου αὐτῆς τοῦ μετὰ δακρύων ἐσθιέτω, καὶ πίνετω, ἵνα μὴ εἰς κρίμα ἑαυτῷ στρατεύηται. Εἰ οὐ πᾶς ὁ (15) βαπτιζόμενος σείσεται, τὸ ἐξῆς σιωπήσεται, πάντα ἀπαρνήσονται, πάντα καταφρονήσουσι· πάντα καταγελάσονται· πάντα ἐκτινάξονται οἱ προσερχόμενοι, ἵνα καλὸν D θεμέλιον καταβάλλωνται. Καλὸς τρίβομος καὶ τρί-
 στυλος θεμέλιος ἀκακία, νηστεία, σωφροσύνη. Πάντες οἱ ἐν Χριστῷ νήπιοι διὰ τούτων ἀρχέσθωσαν, τεκμήριον λαμβάνοντες τὰ αἰσθητὰ νήπια. Οὐδὲν γίνεται παρὰ ἐκείνοις δεινόν, οὐδὲν ὑποῦλον εὐρεθήσεται ποτε· οὐ κόρος ἀκόρεστος· οὐ γαστήρ ἀχόρεστος· οὐ σῶμα πυρούμενον. Ἰσως γὰρ κατὰ τὴν αὐξήσιν τῆς τροφῆς λοιπὸν προκόπτονται· καὶ τὴν πύρωσιν προσλαμβάνονται. Μισήτῃν ἀληθῶς καὶ ἐπικίνδυνον τὸ ἐξ εἰσόδου τῆς πάλης χαυνωθῆναι τὸν παλαίοντα, πᾶσι διδόντα τεκμήριον τῆς ἑαυτοῦ σφαιγῆς. Ἔστω ἡμῖν πάντως ἐκ τῆς στενῆς ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ μετ' αὐτὴν χαυνώσει ὥφελεια. Ψυχὴ γὰρ ἀνδρισσαμένη, καὶ ὑποχαλάσασα, ὑπὸ τῆς μνήμης τῆς ἀρχαίας σπουδῆς, ὡς ὑπὸ κέντρου, πλῆσσειται. Δὲ

καὶ ἐκ τούτου πολλάκις τινὲς αὐτοὺς ἀνεπείρωσαν. Ὅπως ἂν ἡ ψυχὴ αὐτὴν προδοῦσα τὴν θέρην ἀπολέσῃ τὴν μακαρίαν καὶ ἐπήρατον, ζητήσάτω· ἐπιμελῶς ἐκ ποίας αἰτίας αὐτῆς ἐστέρηται, καὶ κατ' ἐκείνης ὁλον τὸν πόθον, καὶ τὴν σπουδὴν ἀναλαβέτω. Οὐκ ἔστι γὰρ δι' ἐτέρας πύλης αὐτὴν ἐπαναστρέφαι, εἰ μὴ δι' ἧς καὶ ἐξεληλύθεν. Ὁ μὲν ἐκ φόβου τὴν ὑποταγὴν ποιησάμενος, ἴσως τῷ καιομένῳ θυμῷ προσέεικεν, ἐν ἀρχαῖς μὲν ἐξ εὐωδίας ἀρξάμενον [ἴσως, ἀρξαμένῳ] ὕστερον δὲ εἰς καπνὸν καταλήξαν [καταλήξαντι]. ὁ δὲ ἐκ (16) μισθοῦ, ὀνικῆς μύλος καθίσταται, διὰ παντός ὡσαύτως κινούμενος· ὁ δὲ ἐξ ἀγάπης θείας τὴν ἀναχώρησιν ποιούμενος, εὐθέως πῦρ ἐν προσιμίοις κέκτεται· καὶ ἴσως ἐν ὕλῃ βληθὲν, κατὰ πρόσωπον σφοδροτέραν τὴν πυρὰν ἐξάψειεν. Εἰσὶ (17) τινες οἱ ἐπάνω λίθων πλίνθους οἰκοδομοῦντες· καὶ εἰσὶν ἕτεροι, οἱ ἐπάνω γῆς στύλους ἐδραῖωσαν· καὶ εἰσὶν ἄλλοι μικρὸν πεζεύσαντες, καὶ τῶν νεύρων, καὶ ἀρμῶν θαλφθέντες, δευτέρως ἐδάδισαν, ὁ νοῦν νοεῖται λόγον συμβολικόν. Ὡς ὑπὸ Θεοῦ καὶ βασιλείᾳ κληθέντες προθύμως δράμωμεν, μήπως ὀλιγοχρόνιοι ὄντες ἐν ἡμέρᾳ θανάτου ἀκαρποὶ εὐρεθώμεν, καὶ τῷ λιμῷ τελευτήσωμεν. Εὐαρεστήσωμεν Κυρίῳ ὡς στρατιῶται βασιλεῖ. Μετὰ γὰρ στρατείαν τότε τὴν ἀκριθεὶ δουρίαν ἀπαιτούμεθα. Φοβηθώμεν τὸν Κύριον ὡς τὰ θηρία. Εἶδον γὰρ ἄνδρας συλῆσαι πορευθέντας, καὶ θεὸν μὲν οὐκ ἐφοβήθησαν, κυνῶν δὲ φωνὴν ἐν τῷ τόπῳ ἀκούσαντες εὐθέως ὑπέστρεψαν. Καὶ ὅπερ φόβος Θεοῦ οὐκ ἐποίησε, τοῦτο φόβος θηρίων ἰσχυσεν. Ἀγαπήσωμεν τὸν Κύριον, ὡς τοὺς φίλους σεβόμεθα. Εἶδον γὰρ πολλὰς τινὰς τὸν θεὸν λυπήσαντας, καὶ οὐδεμίαν μέριμναν περὶ τούτου ἐσχχότας· καὶ εἶδον τοὺς αὐτοὺς, τοὺς αὐτῶν ἀγαπητοὺς ἐν τινι ψιλῷ παραπικράσαντας, καὶ πᾶσαν μηχανὴν, πᾶσαν ἐκίνουσαν, πᾶσαν θλίψιν, πᾶσαν ἐξομολόγησιν δι' αὐτῶν, διὰ φίλων, διὰ δώρων ποιήσαντας, ἵνα εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀγάπην ἐπιστρέψωσιν. Ἐν αὐταῖς ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἀποταγῆς πάντως μετὰ κόπου, καὶ πικρίας τὰς ἀρετὰς καταργαζόμεθα· προκείμενους δὲ λοιπὸν, ἀλύτως ἐν αὐταῖς, καὶ μικρὸν λυπούμενοι διακείμεθα. Ὅταν δὲ τὸ θνητὸν ἡμῶν φρόνημα καταποθῇ, καὶ κυριευθῇ ὑπὸ τῆς προθυμίας, τὸ λοιπὸν μετὰ πάσης χαρᾶς, καὶ σπουδῆς, καὶ πόθου, καὶ φλογὸς θείας αὐτὰς καταργαζόμεθα. Καθόσον ἐπαινετοὶ οἱ εὐθέως ἐκ προσιμίων μετὰ πάσης χαρᾶς, καὶ προθυμίας τὰς ἐντολὰς ἐκτελοῦντες· κατὰ τοσοῦτον ἔλπειν, οἱ ἐν τῇ ἀσκήσει χρόνισαντες, καὶ ἔτι μετὰ κόπου αὐτὰς μετερχόμενοι, κἂν μετέρχονται. Μηδὲ τὰς περιστατικὰς ἀποταγὰς βδελυζόμεθα ἢ κατακρίνωμεν. Εἶδον γὰρ τινὰς φεύγοντας, καὶ ἀκουσίως τῷ βασιλεῖ προσερχομένους, καὶ ἀπαντῶντας προσερχομένῳ, καὶ τούτῳ λοιπὸν ἀκουσίως ὀφεικόμενους, καὶ ἐν τῷ παλατίῳ αὐτῷ συνεισελθόντας, καὶ τούτῳ συναριστήσαντας. Εἶδον σπόρον ἐν γῇ ἀκουσίως ἐκπεσόντα, καὶ καρπὸν πολλόν, καὶ εὐθαλὴν πιπιοιχότα· ὥστε καὶ ἔμπαιον. Εἶδον ἐν λατρείᾳ τινὰ κατὰ τινὰ ἑτέραν χρεῖαν παρανόμουν, καὶ ὑπὸ τοῦ λατροῦ ἀστεϊστέῃ κρατηθέντα, καὶ ἀποστρεφθέντα, καὶ τὴν ἐπικειμένην τῷ φωτὶ

A tiam oheat. Quod si non omnes baptismatis unda loti, salvi sunt, quod inde sequitur silebō. Quicumque se ad religiosam vitam conferunt, omnibus rebus nuntium remittent, omnia contemnent, omnia ridebunt, omnia abjicient, ut praeclarum fundamentum jacent. Praeclarum porro fundamentum triplici structura columnaue constans est 7 innocentia, jejunium, temperantia. Omnes, qui in Christo sunt infantes, ab iis ducant initium; et ex illis ipsis, qui infantes corpore sunt, exemplum capiant. Nihil apud infantes malitiosum, nihil subdolum, non inexplibilis cibus satietas, non avarus venter, non inflammatum cupidine corpus. Fortasse cum auctiore victu augent et vitia corporis, venerisque ardores accenduntur. Digna certe res odio, et periculo proxima, athletam in ipso luctus aditu languescere certissimo securitae ruinae suae argumento. Ex firmo religiosae vitae principio ingens nobis fructus exsistat, quamvis postea languor aliquis subrepat. Animus generosus et inflammatus, ubi olim incipit fatisce, memoria primae virtutis veluti calcaribus admotis exstimulatur. Hinc saepe nonnulli seipsos rursus ad fervorem excitant. Quoties anima sui proditrix a primo, ac beato, et gratissimo religionis ardore refrigit, diligentissime causas, et fontes illius remissionis inquirat, quibus deprehensis, toto conatu adversus eos exsurgat. Neque enim fieri potest, ut mens ad pristinum virtutis ardorem et vigorem nisi per illam portam, qua exivit, revertatur. Qui ex metu duntaxat obtemperat, is incensis thymiamatum odoribus non absimilis videbitur, qui primum quidem gratissimam expirat auram, postremo vero desinunt in fumum. Qui vero ob mercedem paret, is molam asinariam, quae semper eodem modo circumagitur 8 refert. Qui autem studio et amore Dei ductus religiosam vitam sectatur, is statim in ipso primo ingressu coelestem flammam concipit; quae forte, tanquam in objectam conjuncta silvam, ulterius grasratur, et in magnum excrevit incendium. Sunt qui supra lapides edificant lateres; sunt qui in terra columnas ponunt; sunt qui primam pedibus ingressi viam, calefactis postea artuum nervis, expeditius currunt. Cui sensus est cogitet, quid haec sibi figurata, seu tropica velit oratio. Curramus strenue, tanquam a coelesti imperatore evocati, ne fortasse (sumus enim aevi non diuturni) in meta mortis sine premio deprehendamus, fameque exstinguamur. Studeamus, ut imperatori miles, Domino probare virtutem nostram. Nam post susceptam militiam, a nobis accurata servitutis ratio repositur. Formidemus Dominum tanquam bestias aliquas. Vidi grassatores ad furandum profectos, nullo quidem numinis metu, sed canum oblatrantium vocibus territos statim regressos esse. Ita quod timor Dei non praestitit, bestiarum timor obtinuit. Diligamus Deum, ut amicos colere solemus. (Animadverti saepe quosdam laeso Numine nullum animo dolorem concepisse:

eosdem tamen, cum in re modica familiares exasperassent, omnem lapidem mōvisse, curamque omnem suscepisse, et nihil denique non sustinuisse et laborasse, tum per se ipsos, tum per amicos, muneribus etiam adhibitīs, ut in priore gratiæ locum redire possent. In abdicate profane vitæ exordio **9** ingenti cum animi acerbitate et labore arduam virtutis viam ingredimur. Sed aliquantulum progressi, sine molestia fere, quod reliquum est itineris conficimus. Quando mortalis noster corporis sensus per animi alacritatem absorptus et subactus est, virtutem cum studio, desiderio, et gaudio, tanquam cœlesti flamma succensi, exercemus. Quantopere amandi sunt illi, qui statim ab initio religiōis vitæ, omni contentione et alacritate laborant, uti mandata Dei exhauriant; tantopere miserandi sunt, qui in hac virtutis palæstra diu quidem versantur, sed adhuc cum molestia sese in virtutibus exercent, quamvis exerceant. Nec illos quidem horreamus vel condemnemus, quos casus aliquis vel necessitas forsitan compulsi, uti rebus humanis renuntiarent. Observavi enim quosdam refugitantes, cum imperatori non nisi coacti occurrissent, tandem ejus se obsequio invitos addixisse, cum eoque in regiam ingressos esse, et cum illo familiariter ad mensam accubuisse. Vidi sementem casu, non consilio, in terram prolapsam, in lætissimam tamen segetem profecisse. Quemadmodum et alias times, quam ut juraretur; in officinam medicam ingressum, et a medico quadam urbanitate circumventum, et ad mentem revocatum, offusam luci oculorum nebulam abstersisse. Ita in multis usque venit, uti firmiora sæpe certioraque sint ea quæ forte facta sunt, quam quæ consilio et deliberata voluntate. Nemo mihi molem et copiam **10** peccatorum excuset, perinde quasi indignus religiosa professione videatur, et propter animi mollietatem et voluptatem seipsum vilipendendum existimet, excusando excusationes in peccatis. Ubi enim multa est sanies, ibi multa medici cura opus est, uti pus exprimatur. Nam valentibus non est opus medico. Quando mortalis imperator ipsemet coram expeditionem suscepturus ad suum nos obsequium evocat, statim ad nomen respondemus, sineque ulla tergiversatione, aut excusatione, aut mora, neglectis omnibus, promptissimis animis nomina daturi accurrimus. Caveamus ergo, ne regum Rege, et Domino dominantium, Deoque deorum², nos ad cœlestem hanc religiōis disciplinæ militiam citante, ex inertia et vecordia illam detrectemus, olinque ad supremum judicis tribunal adducti, rei indefensiquē deprehendamus. Non imus inficias fieri posse uti rerum humanarum curis, tanquam ferro, et compedibus onustus impeditusque incedat tamen, sed ægre. Nam et pedicis innexi, ambulant tamen, etsi perpetuo offendant, indeque vulnerentur. Qui cælebs inter negotia tamen versatur, persimilis est illi, qui vincas duntaxat manus habet, eoque cum lubet, potest expeditus ad tranquillam religionis vitam, excurrere. Matrimonio vero illigatus, manicis pedicisque astricto similis est.

Rogatus a quibusdam inter strepitum curarum negligenter in sæculo viventibus dicitantibusque: Qua via nos, qui uxoribus obnoxii publicis rerum **11** curis disimemur, possumus ad solitariam vitam aspirare?

Quæcunquē, inquam, bona in vestra potestate sunt ut agatis, agere facereque ne prætermittite; abstinete vos a mendacio, neminem præ vobis per animi elationem contemnit; neminem odio insectamini; a cœtu ecclesiæ ne vos abjungite; in egentes benigni, nullum vitæ prævæ exemplo offendite; ab alieno lecto abstinete; intra jura tori vestri

² 1 Timoth. vi, 15.

A αὐτοὺς ἀγλὺν ἀποβαλόντα· καὶ γέγονε τὰ ἀκούσια τῶν ἐν τισιν ἐκουσίῳν βεβαίωτερα, καὶ κυριώτερα. Μηδεὶς βάρος (19) καὶ πληθοῦς ἀμαρτιῶν προφασιζόμενος ἀνάξιον ἑαυτὸν τοῦ μοναχικοῦ ἐπαγγέλματος ἀποκαλοῖτο· καὶ διὰ ἡδυσπάθειαν ἑαυτὸν εὐτελεῖζειν νομίζετω, προφασιζόμενος προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις. Ὅπου γὰρ πολλὴ ἡ σηπεδὺν, ἐκεῖ καὶ μεγάλῃς ἰατρείας χρειαί, ἵνα τὸν ῥύπον ἀπόδηται. Οἱ γὰρ (20) ὕγιαίνοντες ἐν ἰατρείῳ οὐ παραγίνονται. Εἰ βασιλέως ἐπιγείου καλέσαντος, καὶ εἰς τὴν κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ δουλείαν στρατεῦσαι θελήσαντος, οὐκ ἀναμένομεν, οὐ προφασιζόμεθα· ἀλλὰ πάντα καταλείψαντες προθύμως αὐτὸν καταφθάνομεν· πρόσχωμεν αὐτοῖς, μὴ πως τοῦ βασιλέως τῶν βασιλέων, καὶ κυρίου τῶν κυρίων, καὶ θεοῦ τῶν θεῶν καλοῦντος ἡμᾶς εἰς τὴν οὐράνιον ταύτην τάξιν, ἐξ ὀκνηρίας, καὶ ῥαθυμίας παραιτησώμεθα, καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ βήματι εὐρεθώμεν ἀναπολόγητοι· δυνατὸν μὲν γὰρ καὶ δεδεμένον τοῖς τοῦ βίου πράγμασι, καὶ σιδηραῖς φροντίσι βαδίζειν, ἀλλὰ δυσχερῶς. Ἐπεὶ καὶ οἱ σιδηρά περιχειμένοι ἐν τοῖς ποσὶν πολλάκις βαδίζουσιν. Ἀλλὰ συνεχῶς προσκρίπτουσι, καὶ τραύματα ἐκ τούτου δέχονται. Ὁ γὰρ ἄγαμος ἐν τῷ κόσμῳ μόνους τοῖς πράγμασι δεδεμένος, τῷ ἐν χερσὶ τὰ κλοῖα περιχειμένῳ εἰσκει (διὸ καὶ ὅτε βούλεται ἄραμειν πρὸς τὸν μονήρη βίον οὐ καλύεται)· ὁ δὲ γήμας, τῷ ἐν χερσὶ καὶ ποσὶ τοῖς δεσμοῦς περιχειμένῳ

notavi non neminem, omnem aliam ob causam potius, quam ut juraretur; in officinam medicam ingressum, et a medico quadam urbanitate circumventum, et ad mentem revocatum, offusam luci oculorum nebulam abstersisse. Ita in multis usque venit, uti firmiora sæpe certioraque sint ea quæ forte facta sunt, quam quæ consilio et deliberata voluntate. Nemo mihi molem et copiam **10** peccatorum excuset, perinde quasi indignus religiosa professione videatur, et propter animi mollietatem et voluptatem seipsum vilipendendum existimet, excusando excusationes in peccatis. Ubi enim multa est sanies, ibi multa medici cura opus est, uti pus exprimatur. Nam valentibus non est opus medico. Quando mortalis imperator ipsemet coram expeditionem suscepturus ad suum nos obsequium evocat, statim ad nomen respondemus, sineque ulla tergiversatione, aut excusatione, aut mora, neglectis omnibus, promptissimis animis nomina daturi accurrimus. Caveamus ergo, ne regum Rege, et Domino dominantium, Deoque deorum², nos ad cœlestem hanc religiōis disciplinæ militiam citante, ex inertia et vecordia illam detrectemus, olinque ad supremum judicis tribunal adducti, rei indefensiquē deprehendamus. Non imus inficias fieri posse uti rerum humanarum curis, tanquam ferro, et compedibus onustus impeditusque incedat tamen, sed ægre. Nam et pedicis innexi, ambulant tamen, etsi perpetuo offendant, indeque vulnerentur. Qui cælebs inter negotia tamen versatur, persimilis est illi, qui vincas duntaxat manus habet, eoque cum lubet, potest expeditus ad tranquillam religionis vitam, excurrere. Matrimonio vero illigatus, manicis pedicisque astricto similis est.

C (21) Ἦκουσά τινων ἐν κόσμῳ ἀμελῶς διαχειμένων, εἰρηκότων πρὸς με· Πῶς δυνάμεθα ὁμοῦ γινώσκοντες, καὶ δημοσίαις φροντίσι περιχειμένοι τὸν μοναχικὸν βίον μεταθεῖν; Πρὸς οὗς ἀπεκρίθημεν.

(22) Πάντα ὅσα δύνασθε ποιεῖν αγαθὰ, ποιήσατε· μηδὲνα λοιδορήσατε· μηδὲνα κλέψατε· μηδὲν ψεύσησθε· μηδενὸς κατεπερῆτε [κατεπαρῆτε]· μηδὲνα μισήσατε· τῶν συνάξεων μὴ χωρίζησθε· τοῖς δεομένοις συμπαθήσατε· μηδὲνα σκανδαλίσητε· ἄλλοτριᾳ μερίδι μὴ προσεγγίσητε· καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀφωνίοις τῶν γυναικῶν ὑμῶν. Ἐάν οὕτως ποιήσητε, οὐ μακρὰν

ἔσεσθε τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Προσδράμωμεν ἅρπ' καὶ φόβῳ τῷ καλῷ ἀγῶνι, μὴ δειλιῶντες τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, ἕπειδ' εἰς (23) πρόσωπον τῆς ψυχῆς ἡμῶν καθορώσιν, εἰ καὶ οὐχ ὁρώνται· καὶ ἰδῶσιν αὐτὸ ἐκ δειλίας ἀλλοτριωθῆν, τότε καθ' ἡμῶν πικροτέρως ἐπιλέγονται, νοήσαντες οἱ θεοὶ ὅτι ἐφοβήθημεν. Εὐψύχως οὖν πρὸς αὐτοὺς ἐπιλωμέσθα· τῷ γὰρ μαχομένω προθύμως οὐδὲς μάχεται. Οἰκονομικῶς ὁ Κύριος ἐκ τῶν νεοπαγῶν τοὺς πολέμους ἐκούφισεν, ἵνα μὴ ἐκ προοιμίων εὐθὺς εἰς τὸν κόσμον ἐπαναλύσῃσι. Διὸ χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάντες οἱ δοῦλοι Θεοῦ· τοῦτο πρῶτον σημειῶν ἐν ἑαυτοῖς τῆς τοῦ Δεσπότου ἀγάπης πρὸς ἡμᾶς γνωρίσαντες, καὶ ὡς αὐτὸς ὑμᾶς κέκληκεν.

priorem sæculi vitam recurrerent. Est ergo quod magnopere gaudeatis, servi Dei: hoc primum erga vos divinæ charitatis argumentum arbitrati, et quod ab eo sitis ad hoc genus vitæ evocati.

Καὶ τοῦτο δὲ ποῖον ὁ Θεὸς πολλάκις γνωρίζεται· ἰδὼν γὰρ ἀνδρείας ψυχῆς εὐθείας ἐκ προοιμίων ἐν αὐταῖς τοὺς πολέμους συνεχώρησε, στεφανῶσαι αὐτὰς συντόμως βουλόμενος. Ἀπέκρυψεν ὁ Κύριος ἀπὸ τῶν ἐν κόσμῳ τὴν τοῦ σταδίου (24) δυσχέρειαν, μᾶλλον δὲ εὐχέρειαν· εἰ γὰρ ταύτην ἔγνωσαν, οὐκ ἂν ἀπετάσσετο πᾶσα σὰρξ. Δίδου (25) κόπους νεότητός σου προθύμως Χριστῷ, καὶ χαρῆσθαι ἐν γῆρᾳ ἐπὶ πλούτῳ ἀγαθίας· τὰ ἐν νεότητι συναγόμενα ἐν τῇ γῆρᾳ τοὺς ἐξαπονήσαντας τρέφουσι, καὶ παραμυθεύονται. Κάμωμεν νέοι ζέοντες, δράμωμεν νηφόντως· ὁ γὰρ θάνατος ἀθλος· πονηροὺς ἀληθῶς καὶ χαλεποὺς, δολίους, πανούργους μετὰ (26) χεῖρας πῦρ κατέχοντας, καὶ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ἐμπρῆσαι ἐπιθυμοῦντας διὰ τῆς φλογὸς τῆς ἐν αὐτῷ, δυνατοῦς, καὶ ἀδύνου, ἀβύσσου, ἀοράτου ἐχθροῦ· ἔχομεν. Μηδὲ (27) νέος ὑπάρχων τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ δαίμονας παραδέχεται λέγοντας· Μὴ σου κατατρέψῃς τὴν σάρκα, ἵνα μὴ νόσος καὶ ἀσθενείαις περιπέσῃ· μόλις γὰρ ἐν τῇ παρουσίᾳ μάλιστα γενεᾷ εὐρεθῆσεται ὁ θανατῶσαι ταύτην προελόμενος· καὶ πολλῶν καὶ ἡδυνέντων βρωμάτων ἑαυτὸν στερήσειεν. Σκοπὸς δὲ τούτῳ τῷ δαίμονι αὐτὴν ἡμῶν τὴν ἐν τῷ σταδίῳ εἰσοδὸν χαύνην, καὶ βῆθμον ποιῆσαι· καὶ τὸ τέλος λοιπὴν τὴν ἀρχὴν ἀρμόδιον. Πρὸ (28) πάντων τοῦτο καὶ ζητήσουσι, καὶ ποιήσουσιν οἱ ἐν Χριστῷ γνησίως δουλεύοντες βουλόμενοι, ἵνα καὶ τοὺς τόπους, καὶ τοὺς τρόπους, καὶ τὰ καθίσματα, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα διὰ πνευματικῶν Πατέρων, καὶ οἰκίας ἐπιγνώσεως ἀρμόζοντα ἑαυτοῖς ἐπιλέξωνται. Οὐ γὰρ πάντων τὰ κοινώδια, διὰ τὸ λιγνώδες· οὐδὲ πάντων τὰ ἡσυχαστήρια, διὰ τὸ θυμώδες· ἕκαστος δὲ ἐπισκέφεται ἐν πολὺ πεποιῶται. Ἐν τρισὶ γενικωτάταις καταστάσεσι καθισμάτων ἅπανα ἡ μοναχικὴ πολιτεία περιέχεται· ἢ ἐν ἀθλητικῇ ἀναχωρήσει, καὶ μονίᾳ· ἢ μετὰ ἐνός, ἢ πολλῶν δύο ἡσυχάζειν· ἢ ἐν κοινωδίᾳ ὑπομονητικῶς καθέζεσθαι. Μὴ (29) ἐκκλίτης, φησὶν ὁ Ἐκκλησιαστής, εἰς τὰ δεξιὰ, ἢ εἰς τὰ ἀριστερά· ἄλλ' ὁδῷ βασιλικῇ πορευθῆς· ἢ γὰρ μέση τῶν προειρημένων πολλοὺς ἀρμόδιος καθίστηκεν. Τῷ μὲν γὰρ μόνῳ, Ὁὐαί, φησὶν, ὅτι ἐὰν πέσῃ εἰς ἀκρίδιαν, ἢ ὑπὸν, ἢ βεβυμῖαν, ἢ ἀπόγνωσιν, οὐκ ἔστιν ὁ ἐγείρων αὐ-

A vos continete. Hæc si præstiteritis, haud procul a cælo aberrabit. Curramus cum gaudio simul et metu, ad nobile certamen, adversus hostes interriti, qui animorum nostrorum habitum, et faciem, quamvis ipsi nobis inaspectabiles, eorum contemplantur: et cum animadverterint illam metu perculsam, tum vero in nos, tanquam exanimatos, atrocius insiliunt, intelligentes nimirum pro eo ac callidi sunt nos metu percultos esse. Eapropter paratis animis adversus illos arma capiamus. Nam cum strenuo milite, utroque hosti occurrente nemo audeat manum conserere. Sapienter Dominus noster tironum labores contra antagonistas in primo pugnae congressu mitigavit, ne mox a tirocinio ad

magnopere gaudeatis, servi Dei: hoc primum erga vos divinæ charitatis argumentum arbitrati, et quod ab eo sitis ad hoc genus vitæ evocati.

Sed et hoc observatum est sæpe Deum, ubi generosos animos cernit, consuesse statim ab initio cum hoste committere, eo consilio, uti brevi debitis vitæ beatæ præmiis afficiat. Nec hoc 12 sine numinis providentia fieri solet, uti passim difficultas, seu molestia religiosi stadii (imo revera facilitas) nesciatur; aliōqui nemo ex omni mortalium, numero ad illos suscipiendos animum induceret. Propera Christo florem ætatis ad labores offerre, et ingentem olim senex de recte factorum conscientia voluptatem capies. Sementis in juventute facta, senectam ætatem debilitatam, et fractam alit et solatur. Dum ergo valemus, ardenti studio desudemus, sicci et sobrii stadium religionis decurramus. Mors est incerta; hostes sane improbos et sævos, facibusque armatos, quos templo Dei subicere conantur, per flammam, quæ semper in illo flagrat, potentes, pervigiles, nullo corpore graves, nullo colore spectabiles sustinemus. Nemo adolescens audiat veleriores cum suggerunt, ne corpus alligas, morbosque cres et frangaris: vix enim, hac præsertim tempestate ex omni copia generis humani est qui vincere seipsum, suasque cupiditates mactare conetur, quantumvis ab apparatu delicataque mensa absterneat. Insidiatoris nostri consilium eo tendit, uti cum primum nos stadio committimus, inertes ignavosque reddat, quo reliquis deinceps cursus, ac ad finem decursus languido principio respondeat. Ante omnia germani Dei famuli quærant studeantque per religiosos sive spirituales Patres, suumque ipsorum cuiusque judicium, quæ loca, quos mores, quam domum aut sedem, quas exercitationes sibi opportunas potissimum 13 deligant, neque enim e re delicorum est, in cœnobio degere; neque iracundorum in solitudine vivere, cum multi præcipientes in iram ferantur. Proinde singuli dispiciant, quod genus vitæ sibi aptissimum arbitrentur. Triplex omnino est omnis religiosæ et generosæ vitæ ratio; vel ut solus et solitarius decertando vivas; vel cum uno alterove sodali; vel ut in cœnobio cum pluribus per patientiam conquiescas. Non declines ad dex-

tram aut sinistram ⁴, inquit Ecclesiastes, sed via regia progredere. Medius ille vitæ status multis maxime convenit. Væ, inquit Ecclesiastes, soli, quoniam cum vel in sorordiam, vel somnum, vel ignaviam, vel desperationem ceciderit, non habet inter homines sublevantem se ⁵. Ubi vero duo vel tres fuerint congregati in nomine meo, ibi in medio eorum sum, dicit Dominus ⁶. Quis putas est fidelis et prudens monachus, qui primum ab ingressu religionis ardorem spiritus inextinctum retinuit? qui usque ad vitæ metam exitumque ignem igni, calorem calori, studium studio, desiderium desiderio semper addendo conatus est augere?

Quisquis hunc gradum ascendisti, retro ne respice- B
ris.

⁴ Prov. iv, 27. ⁵ Eccl. iv, 10. ⁶ Matth. xviii, 20.

τὸν ἐν ἀνθρώποις. (30) Ὅπου δὲ εἰσιν συνηγμένοι δύο, ἢ τρεῖς εἰς τὸ ἔμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν, ὁ Κύριος εἶρηκεν. Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς, καὶ φρόνιμος μοναχὸς, ὃς τὴν θέρμην τὴν αὐτοῦ ἐφύλαξεν ἁσθεστον· καὶ μέχρι τῆς αὐτοῦ ἐξόδου καθ' ἡμέραν [προστίθεις] πῦρ πυρὶ, καὶ θέρμην θέρμῃ, καὶ σπουδὴν σπουδῇ, καὶ πόθον πόθῳ οὐκ ἐπαύσατο;

religionis ardorem spiritus inextinctum retinuit? calorem calori, studium studio, desiderium desi-

Ὁ ἐπιθετηνὸς μὴ στραφῆς εἰς τὰ ὀπίσω.

SCHOLIA GRÆCA

ANONYMI

Ad S. Climaci Scalam Paradisi, antè hac nunquam edita,

Ex Elia Cretensi archiepiscopo potissimum, et aliis Patribus et scriptoribus Græcis decerpta

Cum Latina interpretatione Matthæi Raderi, e Societate Jesu.

14 SCHOLIA AD GRADUM I.

De abdicatione vitæ secularis.

Scholion 1.

Prima abdicatio, seu renuntiatio est negotiorum fuga: altera et tertia, est vitiosarum affectionum et ignorantie. Facili quippe negotio, qui voluerit, se negotiis abdicabit; sed non sine negotio exuet illa affectum.

Scholion Gregorii Nysseni. 2.

Liberum arbitrium est animæ rationalis voluntas, quæ prompte ad id, quod vult, movetur; quam dirigamus ut prompte ad id solum, quod honestum, bonumque est, afficiatur, quo exclusis malis, semper bonis cogitationibus occupemur.

Aliud.

Liberum arbitrium est intelligens animæ motus, qui pro suo arbitratu agit. Unde brutæ animantes non libere agunt, sed potius a natura aguntur, quando agunt. Quapropter nec obnituntur contra naturæ impulsus et desiderium, sed simul ac desiderio feruntur, illico ad actionem prosiliunt. Sed homo cum sit rationis particeps, ipsam naturam movet potius quam ut ab illa moveatur. Atque hinc est, quod, cum desiderio rei alienius fertur, possit illud desiderium pro suo arbitratu, vel reprimere, vel sequi. Inde est quod animantes ratione carentes, nec laudem, nec vituperationem me-

C

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΟΓΟΝ Α'.

Περὶ ἀποταγῆς.

Σχόλιον α'.

Ἀποταγή πρώτη ἡ τῶν πραγμάτων ἀπαλλαγὴ. Δευτέρα δὲ, καὶ τρίτη, ἡ τῶν παθῶν καὶ τῆς ἀγνοίας. Ῥαδίως τις βουλευθεὶς, τῶν πραγμάτων ἀπαλλάττεται· οὐκ ὀλίγῳ δὲ καμᾶτω τῶν πρὸς αὐτὰ παθῶν.

Σχόλιον Γρηγορίου Νύσσης. β'.

Αὐτεξουσίτης ἐστὶ ψυχῆς λογικῆς θέλησις ἐτοιμῶς κινουμένη εἰς ὅπερ ἂν θέλῃ, ἥτινα περὶ μόνον τὸ καλὸν ἐτοιμῶς ἔχειν πείσωμεν, ἵνα αἰετὰς ἀγαθαῖς ἐννοαῖς τὴν μνήμην ἀναλίσκωμεν τοῦ κακοῦ.

D

Ἄλλο.

Αὐτεξουσίτης αὐθις ἐστὶ νοερά τῆς ψυχῆς κίνησις αὐτοκρατής. Ὅθεν καὶ τὰ ἄλογα οὐκ εἰσὶν αὐτεξούσια· ἀγονταὶ γὰρ μάλλον ὑπὸ τῆς φύσεως, ἢ περ ἀγούσι. Διὸ οὐτε ἀντιλέγουσι τῇ φύσει ὁρᾷ. Ἄλλ' ἅμα ὁρεχθῶσι τινος, ὁρμῶσι πρὸς τὴν πρᾶξιν. Ὅ δὲ ἄνθρωπος λογικὸς ὢν, ἀγεῖ μάλλον τὴν φύσιν, ἢ περ ἀγεται. Διὸ καὶ ὁρεγόμενος, ἐκπερ ἐθέλει, ἐξουσίαν ἔχει ἀναχαιτῆσαι ὁρεξιν, ἢ ἀκολουθεῖσαι αὐτῇ. Ὅθεν τὰ μὲν ἄλογα οὐδὲ ἐπαινεῖται, οὐδὲ ψέγεται· ὁ δὲ ἄνθρωπος, καὶ ἐπαινεῖται, καὶ ψέγεται.

Σχόλιον γ'.

A

Σκυθρωπὸν, καὶ λάμπουσιν ἐκάλεσε τὴν ταπεινοφροσύνην, εἰκότως· σκυθρωπὸν μὲν διὰ τὴν ὑπομονήν, καὶ τὴν καρτερίαν τῶν λυπηρῶν, ὧν ἐν παῖρσι εἰσὶν οἱ ταπεινοφρονοῦντες· λάμπουσιν δὲ πάλιν διὰ τὴν δόξαν καὶ ὑψωσιν, ἣν προξενεῖ τοῖς αὐτὴν κατορθώσασιν· ἡ σκυθρωπὸν μὲν τοῖς βεβήτοις, καὶ μὴδ' ἐτιοῦν διὰ Θεὸν θέλουσιν ὑπομένειν· λάμπουσιν δὲ τοῖς καρτερικοῖς, καὶ ἀνδρείοις, καὶ πάντα διὰ Θεὸν ὑπομένουσι καὶ τὴν αὐτῆς γινώσκουσιν ὠφέλειαν ὁπόση.

Σχόλιον δ'.

Τὸ Θεὸς ὄνομα λέγεται ἡ ἐκ τοῦ θέειν, καὶ περιέπειν τὰ σύμπαντα· ἡ ἐκ τοῦ αἰθεῖν, ὅ ἐστι καλεῖν. Ὁ γὰρ Θεὸς πῦρ καταναλίσκον πᾶσαν κακίαν ἐστίν· ἡ ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι τὰ πάντα· ἀλάθητος γάρ ἐστι καὶ πάντων ἐπόπτης· ἐθεάσατο γὰρ πάντα πρὶν γενέσθαι αὐτῶν.

Σχόλιον ε'.

Ἀσεβής ἐστι καὶ ὁ προσεγγίσας τῷ ἐπαγγέλματι, καὶ ἀποθέμενος αὐτό. Ἀσεβής δὲ καὶ ὁ μὴδὲ προσεγγίσας δι' ἀφροσύνην. Κατὰ τὸ, *Εἶπεν ὁφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἐστὶ Θεὸς*· ὡς τὰ κτίσματα τοῦ ἀκτίστου προτιμησάμενος κτίστου.

Σχόλιον ς'.

Βίαν ἐκάλεσε τὴν τῶν σωμάτων καταπόνησιν, ἣν ὑπομένουσι ἑκουσίως οἱ τοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ ἐν τῇ ἀρνήσει τῶν σωματικῶν θελημάτων, καὶ τῆς κατὰ τὸ σῶμα ἀναπαύσεως, ἐπὶ φυλακῇ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ.

Σχόλιον ζ'.

Ἐπειδὴ περ ἐν τῷ τῆς φύσεως λογιστικῇ αἱ σχέσεις εἰσιν· ἐν τῷ θυμικῷ μὲν ἡ ἀρχή· ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ, ἡ λύπη· ὁ ὑπερβᾶς ταῦτα τὴν φύσιν ἠρνήσατο.

Σχόλιον η'.

Εἰς τρία διαίρει τὸν τῆς μετανοίας λόγον, καὶ ἐὰν μὴδ' (α) ὁποτέρου τῷ ἀναλαμβάνοντι, γίνεται ἄχρηστος δι' ὅλου ἡ τοιαύτη καθέστηκε. Προκρίτεον δὲ τὴν διὰ τὸν τρίτον τρόπον, ἔχουν τὸν ἔσχατον. Αὕτη γὰρ καὶ ἀνολίγιμος, καὶ πολὺμιθος τῷ κτησαμένῳ· διὰ βασιλείαν οὐρανῶν, διὰ πλῆθος ἁμαρτιῶν, δι' ἀγάπην εἰς Θεόν.

Σχόλιον θ'.

Περὶ πένθους λέγει διηγεοῦς, ὅτι κατὰ τὸν εἰπόντα ἄγιον γέροντα, πένθος ἐργάζεται καὶ φυλάσσει. Ἰδοὺ γὰρ καὶ τῆς μακαρίας ἀπαθείας πρόξενον αὐτὸ λέγει.

Σχόλιον Ἡσαίου ς'.

Ἀγωνισώμεθα οὖν, ἀδελφοί, κατὰ τῆς ὁκνηρίας, καὶ ἀποσχισώμεν τὸ σουδάριον τοῦ σκότους ἀφ' ἡμῶν,

¹ Psal. LII, 1.

(a) Videtur desiderari aliquid.

15 Scholion 3.

Merito tristem et claram simul humilitatem appellavit: tristem propter patientiam et molestiarum tolerantiam, quas sustinent et quotidie experiuntur humiles; claram quod humilitatis sectatores sequatur gloria, et sublimis honor, quem humilitas illis conciliat. Aut, tristem ignavis, nec quidvis pro Deo sustinere volentibus; claram vero patientibus et fortibus, et nihil non pro Deo sustinere paratis, et iis, qui quanta sit illius utilitas probe cognoscunt.

Scholion 4.

Deus Græce Θεός dicitur, et deducitur a ἵεσθαι, quod est currere et curare omnia: vel ab αἰθεῖν, quod est urere. Deus enim est ignis, qui omnem malitiam consumit: aut a verbo θεᾶσθαι, quod est videre seu inspicere omnia. Deum enim nihil latet, qui inspicit omnia: omnia enim vidit priusquam crearentur.

Scholion 5.

Impius est, qui professionem suscepit, et eam abdicat. Etiam hic impius, qui propter stultitiam ad illam non accedit. De quo illud: *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus*: ut qui opera Dei increati præponit suo creatori.

Scholion 6.

Violentiam appellavit defatigationem corporum, quam sustinent ii, qui Christum in voluntatis propriæ, nec non corporis quietis abnegatione, propter observationem præceptorum Christi, sponte sequuntur.

Scholion 7.

Quandoquidem in rationalis naturæ facultate habitus sunt; et in irascendi quidem, ira; in appetendi, tristitia; qui hæc vici, naturam negavit et abdicavit.

Scholion 8.

In tria genera partitur sermonem de poenitentia: ex quibus nisi poenitens unum aliquod arripiat, tota illius poenitentia nulla est. Optimum autem est e tribus ultimum, sive tertius poenitendi modus. Hæc enim poenitudo est accurata; et acquisita plurimam poenitenti mercedem comparat. Vel enim suscipitur propter regnum cælorum, vel ob multitudinem peccatorum, vel ex amore in Deum.

16 Scholion 9.

De assiduo planctu loquitur, qui prout sanctus ille pater dixit, luctus operatur, et opera custodit. Ecce enim hic ipse luctus, inquit, beatam animi tranquillitatem lugenti conciliat.

Scholion abbatis Isaie. 10.

Depugnemus ergo fratres adversus ignaviam, et velum tenebrarum rescindamus a nobis, quod est

oblivio, et respiciamus lumen poenitentiae. Comparamus nobis Martham et Mariam, quae sunt malorum tolerantia, et luctus: quae plorant coram Salvatore ut Lazarum excitet, hoc est, ut mentem multis institutis, seu fasciis propriarum voluntatum illigatam et vinciat solvat.

Scholion 11.

Aegyptus spiritualis est obtenebratio perturbationum animi, seu passionum, in quam nemo nisi fame coactus descendit.

Aliud.

Non negligas actionem, quia (per otium) minuitur cognitio, et fame cogente descendis in Aegyptum. Aegyptum Patres interpretantur voluntatem carnis, quae nos trahit ad otium et quietem corporis, mentemque reddit molliorem.

Scholion 12.

Passim nominat violentiam, ut quando dicit: Monachus est assidua naturae violentia. Vult ergo dicere, quod consuetudine per habitum infixa, et in naturam, ut vulgo dicitur, mutata et versa, violentia sit inveteratos mores mutare, et in aliam vivendi rationem transferre: unde Christus dicit: Regnum caelorum vim patitur.

Scholion 13.

Scias oportet, quod abdicatus saeculo nisi in coenobio perseveraverit, certe extra coenobium tam diu sub alterius magisterio vivat, quoad instituitur, et discat discernere varietatem cogitationum et spirituum. Hoc enim per Moysen et angeli ductum, qua Israelitarum, qua Loti subobscurè significatur. Quemadmodum et alius Pater dicit: Si difficile est in quacunque alia arte sine magistro proficere, et aliquid recte praestare, quanto magis opus erit ductore in hac omnium artium arte difficultissima?

Scholion 14.

17 Duro quidem et aspero, propter arctam sensuum custodiam; angusto vero et arduo propter corporis vexationem et castigationem, tum etiam propter inveteratiorem consuetudinum cum acerbitate emendationem; sed levi facillique ob fiduciam divinam, aut perfectum in posterum faciendum, aut spem futurorum bonorum.

Scholion 15.

Non omnis qui sacro baptismatis fonte lustratus est, ob eam causam salvus est, sed qui facit opera Dei. Utique ergo nec omnis in monachum tonsus, sed qui officium monachi facit.

Aliud.

Baptizavit et Moyses in nube, et mari; baptizavit et Joannes ut crederent in Christum venturum; baptizavit et Jesus, sed in Spiritu sancto, et in remis-

* Matth. xi, 12.

(a) Locus videtur mendosus. Haec tria verba non in coenobio videntur redundare.

Α ὁ ἐστὶν ἡ λήθη· καὶ ὁφώμεθα τὸ φῶς τῆς μετανοίας. Κτηνώμεθα ταυτοῖς τὴν Μάρθαν καὶ τὴν Μαρίαν, αἰτινὲς εἰσὶν ἡ κακοπάθεια, καὶ τὸ πίνθος· αἱ κλαίουσιν ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος· ἵνα ἀγείρῃ τὸν Ἀδάμ, τοῦτ' ἐστὶ τὸν νοῦν τὸν δεδεμένον πολλαῖς κειρίαις τῶν ἰδίων θελημάτων.

Σχόλιον ια'.

Ἀγρυπνός ἐστι νοστή, ὁ σκοτασμός τῶν παθῶν, εἰς ἣν οὐδεὶς καταβαίνει, εἰ μὴ λιμῶ περιπίσῃ.

Ἄλλο.

Μὴ ἀμέλει τῆς πράξεως· ἐπεὶ μειοῦται ἡ γνώσις, καὶ λιμῶ γινόμενον καταβαίνει εἰς Ἀγρυπνόν. Ἀγρυπνόν λέγουσιν οἱ Πατέρες τὸ θέλημα τὸ σαρκικὸν τὸ κλίον ἡμᾶς εἰς τὴν σωματικὴν ἀνάπαυσιν, καὶ διδάσκον τὸν νοῦν ἡμῶν ἥδυστατον.

Σχόλιον ιβ'.

Πολλαχοῦ τὴν βίαν προσκαλεῖται, ὡς ὅταν λέγει· Μοναχός ἐστι βία φύσεως διηνεχῆς. Ἔστιν οὖν εἰπεῖν ὅτι τῆς συνηθείας ἐν ἔξει πηγνυμένης, καὶ εἰς φύσιν, τὸ δὴ λεγόμενον, μεθισταμένης, βία ἐστὶ μεταβιβῆναι, καὶ μετασκευάσαι πολυχρόνιον ἥθος. Διὸ καὶ ὁ Κύριός φησι. Βαστακόν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Σχόλιον ιγ'.

Ἐπίστασθαι χρὴ, ὡς ἀποτασσόμενος, εἰ μὴ ἐν κοινωβίῳ αὐτόθι διακατεργῆσθαι, (α) μὴ ἐν κοινωβίῳ τέως ὅπῃ καθηγητὴν ἔσται πρὸς στοιχείωσιν, καὶ μάθησιν διακρίσεως λογισμῶν, καὶ πνευμάτων. Τοῦτο γὰρ διὰ τῆς τοῦ Μωσέως εἰσηγήσεως καὶ τοῦ ἀγγέλου κατὰ τὴν Ἰσραὴλ καὶ τὸν Ἀὐτὸν αἰνίσσεται· καθὼς καὶ ἄλλος Πατὴρ λέγει, ὅτι Ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν, εἰ χωρὶς καθηγητοῦ κατορθοῦν δυσχερὲς, ἐν τῇ τῶν τεχνῶν δὲ ταύτῃ τέχνῃ πόσον τοῦτο χρεῖα;

Σχόλιον ιδ'.

Σκληρῶ μὲν, διὰ τὴν τῶν αἰσθητηρίων φυλακὴν, στενῶ δὲ διὰ τὸν ὕπνωσιν τῆς σαρκὸς, καὶ τῶν χρόνιων ἐθῶν τὴν μετὰ πικρίας ἀπόθεσιν· ἐλαφρῶ δὲ διὰ τὴν πρὸς Θεὸν πεποθήσιν, ἢ διὰ τὴν εἰς ὑστερον προκοπὴν, καὶ τὴν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐλπίδα.

Σχόλιον ιε'.

Οὐ πᾶς ὁ βαπτισζόμενος, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ. Δηλονότι οὐδὲ πᾶς ὁ ἀποκουρευόμενος, ἀλλ' ὁ φυλάττων τὰ τοῖς μοναχοῖς πρέποντα.

Ἄλλο.

Καὶ γὰρ ἐδάπτισε Μωϋσῆς ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ· ἐδάπτισε καὶ Ἰωάννης ἵνα πιστεῦσωσιν εἰς τὸν ἐρχόμενον· βαπτίζει καὶ Ἰησοῦς, ἀλλ' ἐν

Πνεύματι ἁγίῳ καὶ εἰς ἄφρατον ἁμαρτιῶν. Τοῦτο σω-
τήριον. Εἰ δὲ ὅτι τινὲς ἐπαναστρέφονται εἰς τὸν ἴδιον
ἔματον, καὶ ἐκπύπτουσι τῆς σωτηρίας, καὶ αὐτὸ
εὐλόγον ἐστὶν εἰπεῖν.

Σχόλιον ις'.

Ὁ δὲ ἀνταπόδοσιν ἀποταξάμενος, αἰετὶ τῆς κατὰ
δύναμιν ἐργασίας ἐπιμελεῖται, λογιζόμενος ὡς αὐτοῦ
μικρὸν βῆθυσήσαντος, καὶ τὸν μισθὸν ἐλαττωθῆναι
συμβήσεται.

Σχόλιον ιζ'.

Οἶμαι, τοὺς ἀποτασσόμενους λέγει. Καὶ οἱ μὲν τοὺς
πλίνθους οἰκοδομοῦντες ἐπάνω λίθων, εἰσὶν οἱ χω-
ρὶς ὑποταγῆς μεγάλων ἀρετῶν ἐν προοιμίοις οἰκο-
δομῇ ποιησάμενοι [ποιησόμενοι], καὶ διὰ τὸ ἀπαι-
ροῦς αὐτοὺς τῶν ταπεινῶν τῆς ὑποταγῆς ἀθλῶν
ὕπαρχειν, ἠγρήθησαν, καὶ τὴν οἰκοδομὴν πρὸς τὸ
ταπεινότερον, καὶ ἀσθενέστερον ἐνέλλαξαν. Οἱ δὲ
ἐπάνω τῆς γῆς στύλους ἰδραίνουσιν τοὺς εὐθὺς ἐκ
προοιμίων τῇ ἀναχωρητικῇ βίᾳ προσελθοῦσιν (α),
διὰ τοῦτο χωρὶς ὄντες θεμελίων καταβάλλονται. Οἱ
δὲ περὶ τοὺς, οἱ τῷ ἀντὶ τῆς ὑποταγῆς δρόμῳ
κατ' ὀλίγον ἀναχθέντες, καὶ ἀκαταγώνιστοι γινόμε-
νοι, ἅτε παίρναι τῶν πολλῶν ἐσχηκότες.

Σχόλιον ιη'.

Περιστατικὰς ἀποταγὰς τὰς κατὰ σύμβασιν, καὶ
συμφορῶν τινῶν ἐπιλευσιν γινομένας λέγει. Φυγά-
δες δὲ ὀνομάζονται οἱ τῆς πατρίδος διὰ τι πλημμέ-
λημα διωκόμενοι. Ἐπειδὴ οὖν τινος αὐτῶν κατὰ
τὴν χώραν διάγοντος, συμβῇ βασιλικὴν γενέσθαι
πάροδον ἐκεῖθεν, εἴτα μηνυθεῖν τὴν κατ' αὐτοῦ οικί-
αν, βίβ' μὲν αὐτὸν ἀχθῆναι προστάξῃ ἰερωνύμου
δὲ, καὶ μαθὼν μηδὲν εἰς αὐτὸν ἡμαρτηκέναι τὸν
ἀνθρώπον, τῆς δὲ φυγάδεας ἀνακαλέσεται, καὶ παν-
τοίοις δεξιώσεται καλοῖς, ὥς καὶ συνδεικνύσεται ἐπι-
τρέψαι αὐτῷ. Ἡ δὲ τιμωρὴ παραβολὴ τὸν μα-
κρὸν σοὶ δηλοῖ Παῦλον, καὶ ἄλλους πολλοὺς Χρι-
στῷ ἀκουσίως ἀπαντήσαντας, σὺν αὐτῷ δὲ εἰσελθόν-
τας, καὶ συμβασιλεύσαντας.

Σχόλιον ιθ'.

Ὅπου βάρος φορτίων, ἐκεῖ συμβοηθούντος χρεῖα·
καὶ ὅπου βόρβορος ψυχῆς, ἐκεῖ διακρύων χρεῖα.

Σχόλιον κ'.

Ἦγια ἐστὶ ψυχῆς, ἡ τοῦ θεοῦ θελήματος εὐω-
δία· ὥσπερ δὴ ἐμπαλιν τὸ ἐκπεσεῖν τοῦ ἀγαθοῦ
θελήματος, νόσος ἐστὶ ψυχῆς τελευτώσης εἰς θά-
νατον.

Σχόλιον κα'.

Ὁ δεχόμενος λόγον ἀληθείας, ὑποδέχεται τὸν
θεόν, λέγει· φησὶ γὰρ ὁ Κύριος· Ὁ δεχόμενος
ἐμὰς ἐμὲ δέχεται.

• Matth. x, 40.

(a) Ὅμοιοι videtur desiderari vel aliqua vox similis.

PATROL. GR. LXXXVIII.

sionem peccatorum; et hoc est salutare. Si autem
nonnulli revertuntur ad vomitum suum, et excidunt
salute, et hoc non sine ratione permitti dicendum
est.

Scholion 16.

Qui propter mercedem se caris humanis abdi-
cavit semper pro viribus laborat, arbitratus quod,
quantumvis parum cessaverit, illud ipsum tamen
parum minuat mercedem laborantis.

Scholion 17.

Abdicatos seculo, opinor, intelligit, ex quibus qui
lateres super lapides edificant, sunt ii, qui sine
fundamento subjectionis ingens magnarum virtu-
tum opus sub ipsum initium religiosae vite molliun-
tur. Et cum humilium certaminum, quae sub obe-
dientia sunt, imperium sint, viciam fabricam humi-
liore et infirmiore mutantur. Qui autem columbas
super terram collocarunt, iis similes sunt qui statim
ab initio religiosae vitae se ad solitariam vitam con-
tulerunt, cumque fundamentis carerent, subrtiti
concederunt. Qui autem pedibus incedunt, hi, mo-
desto ac simplici obedientiae cursu paulatim pro-
gressi, inexpugnabiles facti sunt, ut qui multam
albi bellorum usum et experientiam compararint.

18 Scholion 18.

Loquitur Climacus de abrenuntiationibus non
absolutis, sed quae ex casu aliquo et calamitatum
aliquarum subito existentium eveniunt sunt. Exu-
les autem vocantur, qui ob facinus aliquod patria
pelluntur. Cum igitur unus quidem ex his in re-
gione veraretur, socii, ut rex illuc transiret,
eique significarent, ipsum adversus se prava con-
silia agitare; tunc rex precipit illum vi adduci:
qui tamen cum habita quaestione intelligeret homi-
nem illum nihil in se peccasse, et illum ab exsilio
revocavit, et omni genere honorum excepit, ita ut
illum etiam munera sua dignaretur. Haec talis para-
bola et similitudo beati Paulum, et multos alios
qui primum inviti Christo occurrerunt, sed deum
cum eo coeleste regnum sunt ingressi, et cum illo
in caelo regnarunt, nobis ostendit.

Scholion 19.

Ubi onerum, seu peccatorum nimium est pondus,
ibi alieno auxilio opus est, et ubi multae animae
sordes, ibi multis lacrymis unus.

Scholion 20.

Gratus divinae voluntatis odor est sanitas animae,
contra vero divina voluntate excidere est pestis
animae in mortem vergentis.

Scholion 21.

Quisquis verbum veritatis admittit, Deum re-
cipit, testante Domino: Qui vos, inquit, recipit, me
recipit.

Scholion 22.

Mens bono fine commota inveniet veritatem, sed ex vitioso affectu incitata non assequetur illam.

Scholion 23.

Animæ faciem, potentias seu facultates animæ appellavit: ex naturalibus enim signis homines nostri demones statum affectionum et inclinationum nostrarum colligunt et perspicunt; nam ex vi sua ad cogitationes nostras penetrare non possunt. Solas suas fraudes ingerunt, et expectant quo cum sensu insidias illorum, et suggestiones admittamus seu excipiamus: et cum non videant, per ignaviam tamen nostram, ut videant efficimus.

19 Scholion 24.

Complures spectata religiosi stadii difficultate dicunt, cum Christus jugum suum suave et leve affirmet, quomodo vim faciunt, qui tollunt illud? ignari, ut reor, quod il omnia levia et facilia dicta sint, qui ad sollicitam futuræ quietis et voluptatis seu fructus expectationem respiciunt: illis vero qui humi repunt, seu ad hæc terrena tantum respiciunt, aspera et intolerabilia. Qui enim ægre ab his infimis avellitur, non nisi per vim ad superiora enititur. Sic adolescens Evangelicus, omnia se mandata servasse professus, ad perfectionem invitatus defecit. Qui vero omnia humana ab se excussit, levis et expeditus super hunc aerem natat et evolat.

Scholion 25.

Bonum est viro, si ab adolescentia sua jugum portaverit¹⁹.

Scholion 26.

Ad ardentissimarum affectionum et perturbationum, iræ, inquam, et concupiscentiæ, opera nos improbi demones, tanquam manibus quibusdam actionum, pertrahunt.

Scholion 27.

Hæc nonnulli simplici nimis animo lectitantes, imprudenter illata sibi vi defecerunt. Non omnibus ergo hæc præscripsit Climacus, sed iis duntaxat qui sufficientes ad eam rem vires haberent, quorumque corpus nimis lasciviret, et qui gratiam a Deo acceperant. Reliquis autem, ut pro sua quisque facultate, et viribus illud in servitutem redigeret, et provideret, ne in pravas cupiditates seu concupiscentias prolaberetur.

Scholion 28.

Qui inconsiderate se nimium fatigat, omnino ad mendicitatem redigitur. Qui cum spe currit, tanto amplius locupletabitur.

Augustanus codex.

Qui duce et gubernatore carent, tanquam folia decidunt: et qui inconsiderate laborant, ad extremam mendicitatem rediguntur. Qui autem cum spe currunt, duplo amplius ditabuntur.

Scholion aliud.

Nanquam recuses discere, quantumvis sapias: utilior est enim divinæ gubernationis ratio nostra prudentia.

¹⁹ Thren. iii, 27.

A

Εχόλιον κθ.

Νοῦς ἐξ ὀρθότητος κινούμενος, εὐρίσκει ἀλήθειαν· ὁ δὲ ἐκ πάθους τινὸς, ἀποτεύχεται αὐτῆς.

Εχόλιον κγ.

Πρόσωπον ψυχῆς, τὰς δυνάμεις εἴρηκε τῆς ψυχῆς· καὶ γὰρ ἐκ τῶν αἰνιγμάτων τῶν ψυχικῶν διαθέσεων, καὶ μιμήσεων ἡμῶν βλέπουσιν τὴν κατάστασιν οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν δαίμονες· ἐπεὶ οὐκ ἐξ ἑαυτῶν γινώσκουσι τὰς ἡμῶν διανοίας, μόνως δὲ τὰς ἰδίας τέχνας ἐπισπείρουσι, καὶ ἐκδέχονται τὸ μετὰ ποίας διαθέσεως εἰσδεχόμεθα τὰς ἐπιβουλὰς· καὶ μὴ ὁρῶντας ὁρᾶν ποιοῦμεν αὐτοὺς διὰ τῆς ἡμῶν ἀρεθμίας.

Εχόλιον κδ.

Πολλοὶ τὴν δυσχέρειαν ὁρῶντες τοῦ σταδίου φασίν, ὅτι χρηστὸν καὶ ἐλαφρὸν Χριστὸς τὸν ζυγὸν ὀνομάζων, πῶς βιάζονται οἱ αἰρόντες; ἀγνοοῦντες, ὡς οἶμαι, ὅτι πρὸς τὴν ἀποκαταδοκίαν τῆς ἀναπαύσεως καὶ ἀπολαύσεως τοῖς ἀπορῶσιν ἐλαφρὰ καὶ εὐχερῆ εἰρηναῖα· τοῖς δὲ χαμερπετοῖς καὶ σκληρὰ καὶ ἀπροσπίλαστα. Καὶ γὰρ ὁ δυσασποσπάστως ἔχων περὶ τὰ κάτω, βιάζεται πρὸς τὴν ἀνοδὸν· οὕτω καὶ ὁ νεανίσκος πάντα ποιῆσαι ὁμολογῆσας, πρὸς τὸ τελειότατον ἀπεσφάλη. Ὅ ἐστι πάντα ἀποτιναξάμενος, κοῦφος ὑπερνήχεται τὸν ἀέρα τοῦτον.

Εχόλιον κε.

Ἀγαθὸν ἀνδρὶ, ὅταν ἀρῇ ζυγὸν ἐκ νεότητος αὐτοῦ.

Εχόλιον κς.

Πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῶν φλεγμάτων, καὶ τῶν παθῶν, θυμοῦ, φημὶ, καὶ ἐπιθυμίας, ὡς διὰ χειρῶν, τῶν ἐνεργειῶν οἱ πονηροὶ εἰκουσιν ἡμᾶς δαίμονες.

Εχόλιον κζ.

Ταῦτά τινες ἀπλῶς ἀναγνόντες, καὶ ἀδιακρίτως βίβλιν αὐτοὺς ἐκδόντες διαπεφωνήχασιν. Οὐ πάνσιν οὖν, ἀλλὰ τοῖς δυνατοῖς, καὶ σῶμα σφριγῶν ἔχουσι, καὶ χάριν ἐν τούτοις λαβοῦσιν, ταῦτα νομοθετεῖ ὁ πατήρ. Τοῖς δὲ λοιποῖς κατὰ δύναμιν αὐτὸ δουλαγωγεῖν, προνοίας αὐτοῦ εἰς ἐπιθυμίαν μὴ ποιουμένοις.

Εχόλιον κη.

Ὁ ἀδουλήτως κοπιῶν καθολικῶς πτωχεύει. Ὁ δὲ μετ' ἐλπίδος τρέχων, διπλοῦτος ἔσται.

Codex Augustanus ita habet:

Οἷς μὴ ὑπάρχει κυβέρνησις, πίπτουσιν, ὥσπερ φύλλα, καὶ οἱ ἀδουλήτως κοπιῶντες καθολικῶς πτωχεύουσιν. Οἱ δὲ μετ' ἐλπίδος τρέχοντες διπλοῦτοι ἔσονται.

Εχόλιον αλλο.

Μὴ ἀπαναίτου μανθάνειν, κἀν λίαν φρόνιμος τυγχάνεις. Ἡ γὰρ οἰκονομία τοῦ Θεοῦ ὠφελιμωτέρου ἐστὶ τῆς ἡμετέρας φρονήσεως.

"Αλλο.

Μή δ δοκεῖς πράττειν καλὸν, ἀγαθὸν ἡγοῦ εἶναι· ἀλλὰ τὸ μαρτυρούμενον ὑπὸ ἀνδρῶν εὐσεβῶν.

Σχόλιον κθ'.

Ἀποβαλεῖν μὲν τὰ χρηστὰ βῶν· κτήσασθαι δὲ οὐ βῶν. Δύο γὰρ κακία δορυφόρους ἔχουσα χαλεπῶς πέφυκε καταπολεμεῖν τὴν ἀρετὴν. ἔνθεν κάκειθεν διὰ τῆς ὑπερβολῆς ἐφισταμένη, καὶ τῆς ἀλλείψεως· ἡ δὲ ἀρετὴ ἐν μόνῃ φουμένη τῇ μεσότητι πρὸς ἐκάτερον βιάζεται τῶν πολεμίων ἀνταγωνίζεσθαι.

Σχόλιον λ'.

Καὶ πάλιν· Ἐὰν συμφωνήσωσι δύο· τουτέστιν δ ἁμαρτάνων, καὶ νοθετῶν αὐτὸν ἀποστῆναι τῶν κακῶν ἔργων· καὶ ὑπακούσῃ δ ἐλεγχθεὶς τῷ ἐλέγχοντι αὐτὸν περὶ πάσης ἁμαρτίας, οὐ ἐὰν αἰτήσονται, δοθήσεται παρὰ Θεοῦ ἀρεταί· τῷ ἁμαρτηκότι. Καὶ πάλιν· Ἐὰν συμφωνήσωσι δύο ἐν ἀγαθοῖς ἔργοις, δ ἐὰν αἰτήσονται πρὸς τὸ συμφέρον, δοθήσεται αὐτοῖς ἐκ Θεοῦ. Θέλημα γὰρ τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει, καὶ ῥύσεται αὐτοῖς ἐκ πολλῶν θλίψεων.

ΛΟΓΟΣ Β'.

Περὶ ἀπροσκαθείας, ἡγουν ἀλυκίας.

Ὁ ἐν (1) ἀληθείᾳ τὸν Κύριον ἀγαπήσας· ὁ ἐν (2) ἀληθείᾳ τῆς μελλούσης βασιλείας ἐπιτυχεῖν ἐπιζητήσας· ὁ ἐν ἀληθείᾳ πόνον περὶ τῶν αὐτοῦ πταισμάτων ἐσχηκώς· ὁ ἐν ἀληθείᾳ μνήμην κολάσεως κτησάμενος, καὶ κρίσεως αἰωνίου· ὁ ἐν ἀληθείᾳ φόβον τῆς αὐτοῦ ἐξόδου ἀναλαβὼν οὐκ ἔτι ἀγαπήσει, οὐκ ἔτι φροντίσει, ἡ μεριμνήσει, οὐ χρημάτων, οὐ κτημάτων, οὐ γονέων, οὐ δόξης τοῦ βίου, οὐ φίλου, οὐκ ἀδελφῶν, οὐδενὸς ἐπιγίλου τὸ παράπαν· ἀλλὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν σχέσιν, πᾶσαν τὴν περὶ τούτου φροντίδα ἐκτιναξάμενος, καὶ μισήσας· ἐπειδὴ καὶ τὴν αὐτοῦ σάρκα· πρὸς τούτων (3) γυμνός, καὶ ἀμέριμνος, καὶ ἀόκνως Χριστῷ ἀκολουθεῖ, πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀεὶ βλέπων, καὶ τὴν ἐκεῖθεν βοήθειαν ἀναδεχόμενος, κατὰ τὸν εἰπόντα ἄγων· Ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω σου, καὶ τὸν ἄλλον τὸν ἀεὶ μνηστον εἰρηκότα· Ἐγὼ δὲ οὐκ ἐκοιλίσαι κατακολουθεῖν σοι, καὶ ἡμέρας, ἡ ἀνάκαυσιν ἀνθρώπου οὐκ ἐπεθύμησα, Κύριε (4). Αἰσχύνῃ μεγίστῃ ὑπάρχει τὸ πάντα τὰ προειρημένα καταλιπόντας μετὰ τὴν κλησιν ἡμῶν, ἣν ὁ Κύριος κέκληκεν ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἂν θρωπος, τινὸς φροντίζειν μὴ δυναμένου ἡμᾶς εὐεργετῆσαι ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς ἀνάγκης ἡμῶν, ἡγουν τῆς ἐξόδου. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὅπερ εἶπεν ὁ Κύριος, στραφῆναι εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ μὴ εὐρέσθαι εὐθετον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁ Κύριος ἡμῶν τὸ εὐόλισθον ἡμῶν τῶν εἰσαγωγικῶν γινώσκων, καὶ ὡς εὐχερῶς ἐν τοῖς κοσμοῖς συνδιαγόντες, ἡ συντυγχάνοντες, πάλιν ἐπὶ τὸν κόσμον στρεφόμεθα, φησὶ πρὸς τὸν εἰρηκότα αὐτῷ· Ἐπίτρεψόν μοι ἀπελθεῖν θάψαι τὸν πατέρα μου. Ἀφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς αὐτῶν νεκρούς. Οἱ θαύμοντες μετὰ τὴν

A

20 Aliud.

Quod tibi videris bene agere, noli bonum putare, nisi a viris piis tanquam testibus comprobetur.

Scholion 29.

Abjicere bona facile est : comparare autem difficile ; duos enim satellites vitium habet, quibus graviter virtutem hinc et inde oppugnat : hinc per excessum urgens, inde per defectum ; virtus autem in medio consistens adversus alterutrum [vicissim adversus utrumque] hostium semper cogitur depugnare.

Scholion 30.

Et rursum : Si consenserint duo ¹¹, hoc est peccator et monitor, qui peccatorem hortatur, ut a malis operibus desistat : et reprehensus parverit reprehendenti ipsum, de omni peccato quod petierint, dabitur a Deo venia illi qui peccavit. Et iterum : Si consenserint duo in bonis operibus, quodcunque petierint, quod sit ad salutem petentium, dabitur illis a Deo. Voluntatem enim timentium ipsum faciet et liberabit illos ex multis tribulationibus ¹².

GRADUS II.

De exuendis affectibus omnibusque curarum molestiis abjiciendis.

Qui Deum ex animo diligit ; qui ad cælum toto pectore aspirat ; qui in lapsibus suis emendandis vehementer desudat ; qui futuri iudicii supplicia sempiterna pertinaci memoria revolvit ; qui assidue versatur in formidine et exspectatione animi a corpore digressionis, is omnem affectum et studium erga pecunias et opes, erga parentes et humanam gloriam, erga fratres et amicos, erga omnia denique mortalia, quæ terram sapiunt, non solum procul habet abjicitque, sed omnem sensum, omnemque curam de his ²¹ excussam abjectamque, et cum his suum ipsius quoque corpus odio persequitur, nudusque et omni cura vacuus impigre Christus sequitur, semper ad cælum anhelans, et promissum inde auxillium ex oraculo vatis exspectans : Adhæsit anima mea post te ¹³. Et alterius nunquam tacendi vatis : Ego autem non sum fatigatus te sequendo ; nec diem, neque requiem hominis quæsi ¹⁴. Turpissimum est omnino, nos abjectis omnibus, quæ supra memoravimus, post vocationem, qua non homo nos, sed Dominus ad militiam evocavit, quærere aliquid, quod nobis in ultimæ necessitatis articulo set decessu non hilum prosit. Hoc enim est quod monet Dominus, ne convertiarum retrorsum, et flamus inepti ad regnum Dei. Dominus haud ignarus nostræ tironum inconstantiae, et quam facili negotio, ex usu, et familiaritate externorum, ad ea, quæ sprevimus revertamur, petenti illi uti sibi copiam faceret patris sui sepeliendi : Dimitte, inquit, mortuos sepelire mortuos suos ¹⁵. Suggestunt nobis dæmones, post rerum humanarum abdicationem, ut beatos prædicemus illos qui in egentes

¹¹ Matth. xviii, 19. ¹² Psal. cxliv, 19. ¹³ Psal. lxii, 9. ¹⁴ Jerem. xvii, 16. ¹⁵ Matth. viii, 22.

sunt benigni, nosque miseros dicitare, quod ejusmodi misericordia omni virtute destituti simus. Consilium autem hostium est, uti nos per demissionis speciem, aut ad profanam sæculi vitam retrahant; aut in religione perseverantes ad desperationis laqueum adigant. Sunt qui alios in sæculo versantes per animi elationem præ se contemnunt; sunt qui eosdem absentes **22** despiciunt, ut ipsi non desperent, et animum ampliore spe firment. Audiamus Dominum adolescenti illi, qui divinorum præceptorum leges fere omnes custodierat, suadentem: *Unum tibi deest, ut vendas et vendas omnia quæ possides, et des pauperibus*¹⁵, ut ipse pauper aliorum misericordiæ indigeas, et stipem accipias.

Quicumque impigre et strenue religiosæ vitæ stadium decurrere cœpimus, attente pensitemus, quo pacto Dominus omnes sæculares et viventes, tamen mortuos indicarit; quando illi dixit: *Relinque mortuos sæculares, mortuos suos corpore, sepelire*. Nihil opes adolescentem illum, quo minus ad baptismum accederet, impediverunt. Frustra proinde sunt, qui stolidè contendunt juveni baptismi suscipiendi gratia, ut omnia venderet, imperatum fuisse. Satis sit nobis hæc Christi talis auctoritas ad certissimam maximæ cujusdam gloriæ, quæ professioni nostræ est promissa testificationem. Querendum porro quid sit quamobrem illi, qui in mediis sæculi turbis versantur, et pervigiliis, jejunationibus, laboribus, malorumque omnium perpassionibus sese afficiant, quando ad vitam solitariam, tanquam germanæ virtutis exploratricem, et justî stadii circum, seu scamma transcunt, priores vitæ exercitationes, tanquam adulterinas et spurias prætermittant? Animadverti plurima, et diversi generis virtutum plantaria, ab iis, qui in mundo degunt, consita, tanquam ex oculi cuniculi ventosæ gloriæ sentina irrigari, atque **23** ex ostentatione quadam suscepta, laudibusque velut stercore nutrita et inquinata, postquam in sola eremi loca, et sæcularibus invita translata sunt, nullaque graveolentis profanarum rerum uligine tincta, repente exaruisse. Neque enim in humido natæ stirpes solent in asperis aridisque religiosæ disciplinæ officinis fructus gignere. Qui mundum odit, is trinitiam effugit. Qui rerum adhuc aspectabilem desiderio trahitur, is nondum ab animo mœstitiam abstersit. Quoniam pacto enim non tristetur is, qui rebus privatur iis, quarum amore detinetur? Omnibus quidem in rebus opus est nobis valde sobria mentis; sed hoc præ cæteris est nobis maxime curandum. Haud paucos notavimus, dum adhuc in strepitu negotiorum sæculi versarentur, præ curarum, sollicitudinum, nugarum, pervigiliarum contentione et labore, corporis sui furiosam tyrannidem effugisse: eosdem tamen postea quam se ad religiosæ quietis, et se-

A ἀποταγῇν, λοιπὸν τοὺς ἐλεήμονας ἡμῖν, καὶ συμπαιθεῖς τῶν κοσμικῶν μακαρίζειν ὑποτίθενται, καὶ ἑαυτοὺς ἀποστερήσαντας. Σκοπὸς δὲ τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν διὰ νόθου ταπεινώσεως, ἢ πρὸς τὸν κόσμον ἡμᾶς ἐπιστρέφαι, ἢ μένοντας μοναχοὺς πρὸς τὴν ἀπόγνωσιν κατακρημνίσαι. Ἔστιν εὐτελεῖν τοὺς ἐν κόσμῳ διὰ οἰήσιν, καὶ ἔστιν αὐτοὺς ἀπόντας ἐξουθενεῖν, διὰ τὸ φυγεῖν τὴν ἀπόγνωσιν, καὶ τὴν ἐλπίδα προσκτήσασθαι. Ἀκούσωμεν οὖν τοῦ Κυρίου πρὸς ἐκεῖνον τὸν νεανίσκον, τὸν πάσας σχεδὸν τὰς ἐντολὰς ἐργασάμενον εἰρηκότα· ὅτι Ἐν σοὶ λείπει, τὸ (6) πωλῆσαι τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δοῦναι πτωχοῖς, καὶ ἑαυτὸν πτωχὸν καταστήσαι ἐλεημοσύνην δεχόμενον.

B Οἱ προθύμως καὶ ζῆως διαδραμεῖν βουλόμενοι, νουνεῶς ἐπισκεψάμεθα πῶς ὁ Κύριος πάντας τοὺς ἐν κόσμῳ διατρίβοντας, καὶ ζῶντας (7) νεκροὺς κατέδειξεν, εἰπὼν πρὸς τινα· Ἄφες τοὺς νεκροὺς κοσμικοὺς, τοὺς τῷ σώματι (8) νεκροὺς θάψαι· οὐδὲν ἐκάλυψε τὸν νεανίσκον ἐκεῖνον ὁ πλοῦτος προσελθεῖν τῷ βαπτίσματι. Ἐματαιώθησαν τοῖνυν φάσκοντές τινες, ὅτι τοῦ βαπτίσματος χάριν ὁ Κύριος πωλῆσαι αὐτὸν τὸν πλοῦτον διέταττεν. Ἀρκεῖτω ἡμῖν εἰς μεγίστην πληροφορίαν τῆς μεγίστης δόξης τοῦ ἡμετέρου ἐπαγγέλματος, ἡ τοιαύτη πληροφορία. Ζητητέον πῶς οἱ ἐν κόσμῳ διάγοντες, καὶ ἀγρυπνίας, καὶ νηστειάς, καὶ κόποις, καὶ κακοπαθείαις διατρίβοντες, ἐν μονῇ βίῳ ὥσπερ ἐν δοκιμαστῇρίῳ, καὶ σκάμματι ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἀναχωροῦντες, τὴν προτέραν ἀσκήσιν αὐτῶν τὴν νενοθευμένην (9), καὶ ἐπίπλαστον οὐκ ἔτι μετέρχονται; Ἐώρακα πλείστα, καὶ διάφορα φυτὰ τῶν ἀρετῶν παρ' αὐτῶν ἐν κόσμῳ καταφυτευόμενα· καὶ ὥσπερ ἐξ ὑπονόμου βορβορίου, ὑπὸ τῆς κενοδοξίας ποτιζόμενα, καὶ ὑπὸ φανητισμοῦ καλυπόμενα, καὶ ὑπὸ ἐπαλίνου κοπιζόμενα· καὶ μέντοι μεταφυτευθέντα ἐν γῇ ἐρήμῳ, καὶ ἀδάτῳ κοσμικῶν, καὶ ἀνδρῶν κενοδοξιακοῦ, καὶ βρωμώδους ὕδατος, εὐθέως ἐπεξηράνθησαν. Οὐ γὰρ πεφύκασι τὰ ἐνυδρὰ φυτὰ ἐν σπηλοῖς καὶ ἀνδρείοις γυμναστηρίοις καρποφορεῖν. Εἰ τις (10) κόσμον ἐμίσησεν, οὗτος λύπην διέφυγεν· εἰ δὲ τις πρὸς τὴν δρωμένην προσπάθειαν κέκτηται, οὐδέπω (11) λύπης λεύερωται. Πῶς γὰρ ἂν καὶ μὴ λυπηθῇται ἐπὶ τῇ στερήσει τοῦ ἀγαπωμένου; Ἐν πᾶσι μὲν πολλῆς ἡμῖν χρεῖα τῆς νήψεως, ἐπιπλεῖον δὲ τοῦτ' προσεκτέον νουνεῶς πρὸ τῶν λοιπῶν. Πολλοὺς τεθεάκαμεν ἐν κόσμῳ, ὑπὸ μεριμνῶν, καὶ φροντίδων, καὶ ἀδολεσχιῶν, καὶ ἀγρυπνιῶν σωματικῶν τὴν τοῦ οἰκείου σώματος μανίαν ἐκφυγόντας· ἐν ἀμεριμνίᾳ δὲ πάσῃ ἐπὶ τὸν μονῆρ βίον ἐληλυθότας· οἱ τοιοῦτοι ἐλεσινῶς ὑπὸ τῆς τοῦ σώματος κινήσεως (12) ἐρρυθμώθησαν· πρόσχωμεν ἑαυτοῖς μήποτε ἐπὶ τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην (13) ὁδὸν λέγοντες ἰδεῖν, τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον κατέχοντες ἐπλανήθημεν (14). Στενὴν ὁδὸν ἐμφανίσαι σοὶ θλίψις κοιλίας, στάσις παννύχιος, μέτρον ὕδατος, ἄστου ἐνδεία, ἀτι-

¹⁵ Matth. xix, 21.

μίας πόμα καθάρσιον· μυκτηρισμοί, καταγέλως, ἔμπτισμοι, ἔκκοπή θελημάτων οικείων, προσκρούσεων ὑπομονή, περιφρόνησις ἀγογγυσία, ὕβρειων βία, ἀδικούμενον ὑπομένειν ἰσχυρῶς, καταλαλούμενον μὴ ἀγανακτεῖν, ἐξουθενούμενον μὴ ὀργίζεσθαι, κατακρινόμενον ταπεινώσαι. Μακάριοι οἱ τὴν ὁδὸν τῶν προειρημένων ὁδῶν (15) πορευόμενοι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Οὐδεὶς ἐν τῷ οὐρανῷ νυμφῶν στεφανηφόρων ἐλεύσεται [Α. στεφανηφόρος εἰσελεύσεται], μὴ τὴν πρώτην, καὶ δευτέραν, καὶ τρίτην ἀποταγὴν ἀποταξάμενος· λέγω δὲ τὴν πάντων πραγμάτων, καὶ ἀνθρώπων, καὶ γονέων, καὶ τὴν ἔκκοπὴν τοῦ ἰδίου θελήματος· καὶ τρίτην ἀποταγὴν τῆς κενοδοξίας, τῆς ἐπακολουθοῦσης τῇ ὑπακοῇ· *Ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε* (16)· καὶ ἀκαθάρσιος κόσμου μὴ ἀπτεσθε [ἄψησθε], λέγει Κύριος. Τίς γὰρ παρ' ἐκείνοις θαύματα πεποίηκε πώποτε; τίς νεκροὺς ἤγειρε; τίς δαίμονας ἀπήλασεν; Οὐδεὶς. Ταῦτα γὰρ πάντα μοναχῶν τὰ ἐκπῆλα, ἃ ὁ κόσμος χωρῆσαι οὐ δύναται. Εἰ γὰρ ἠδύνατο, περὶ τίς ἡ ἀσκήσις, ἥγουν ἡ ἀναχώρησις; Ὅπόταν οἱ δαίμονες μετὰ τὴν ἀποταγὴν τῇ πρὸς τοὺς γονεῖς ἡμῶν μνήμῃ, καὶ ἀδελφοὺς, καὶ καρδίαν ἡμῶν ἐκθερμαίνουσι, τότε ἡμεῖς τῇ προσευχῇ κατ' αὐτῶν ὁπλισώμεθα, καὶ τῇ τοῦ αἰωνίου πυρὸς μνήμῃ ἑαυτοὺς πυρῶσωμεν, ἵνα τῇ τούτου ὑπομνήσων τὸ ἀκαίρον (17) τῆς καρδίας πῦρ κατασβέσωμεν. Εἰ (18) τις ἀπροσπαθῶς πρὸς οἶον οὖν [οἰονοῦν] πρᾶγμα διακεῖσθαι νομίζει. Ἐπὶ δὲ τῇ τούτου ἀποστερήσει τὴν καρδίαν λελύπηται, ὁ τοιοῦτος τελείως ἑαυτὸν ἠπάτησεν. Ὅσοι νέοι περὶ τοὺς τῶν σωμάτων ἑρωτας, καὶ τὴν τροφὴν ἐμμανῶς διακινεῖται, καὶ τῇ μοναδικῇ πολιτείᾳ προσελθεῖν βούλονται, πάσῃ νήψει καὶ προσευχῇ ἑαυτοὺς γυμνάσωσι, καὶ πείσωσι πάσης (19) τρυφῆς, καὶ πονηρίας ἀπέχεσθαι· μήπως γίνωνται αὐτοῖς τὰ ἔσχατα χεῖρον τῶν πρώτων. Ὁ λιμὴν καὶ στερηρίας, καὶ κινδύνων πρόξενος, καὶ τοῦτο γινώσκουσιν οἱ τὴν νοητὴν θάλασσαν πλέοντες. Ἐλευθέρων δὲ ἰδέσθαι θέαμα, τοὺς ἐν τῷ πελάγει διασωθέντας, ἐν τῷ λιμένι ναυαγῆσαντας.

penitus immersi, quando ad religiosæ vitæ disciplinam transire cupiant, sobrietati et orationibus se totos addicant, sibi que ab omni corporis gaudio, luxu, et nequitia abstinendum existiment, ne posteriora illorum forte fiant pejora prioribus¹⁵. Portus (hoc est religio) et potest esse salutis, et exitii occasio: quod haud ignorant ii, qui fretum hoc spirituale trajiciunt. Lamentabile spectaculum est, post tractum mundi pelagus, in religionis portu cernere naufragantes.

Δευτέρα ἀνάδρασις· ὁ τρέφων μὴ τὴν σὺλγον, ὁ ἄλλος τὸν ἄνθρωπον μιμούμενος φεύγει. D Alter hic gradus est, uti Lotum, non Loti uxorem, fugiendo imitare.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ Β΄.

Περὶ ἀπροσπαθείας.

Σχόλιον α΄.

Ὅστις ἐν ἀπαθείᾳ καὶ συμπαθείᾳ ἀμετάτρεπτος πρὸς τὴν ἀγάπην ἔστηκεν, οὗτος ἐν ἀληθείᾳ ἀγαπᾷ τὸν ἀγαπώμενον. Τὸ δὲ τιθεῖν τὸν νοῦν πρὸς σχέσεις, καὶ φροντίζας τῶν κατὰ κόσμον, πρὸς τὰ ἀφ' ὧν ἐξελήλυθεν ἐπιστραφεῖναι ἐστίν.

¹⁵ Isa. LII, 11. ¹⁶ Matth. XII, 45.

A cretæ vitæ silentium contulerunt, per refractarios corporis motus, miserandum in modum inquinatos et pollutos esse. Studiosè attendamus, ne dum verbo nos per angustam et arduam virtutis viam incedere profitemur, reipsa latam et spaciosam per imprudentiam incedamus. Angustæ vitæ vestigia tibi prodet ventris afflictio, statio pernox, aquæ etiam bibendæ modus, panis, seu mensæ frugalitas, ignominie poculum animum repurgans; sarcasmodum, irrisio, ludibriorum tolerantia, voluntatum propriarum abdicatio, offensionum patientia, nulla adversus nostri contemptum obmurmuratio, exaltatus contumeliarum impetus; si lædentem te fortiter tolères; si obrectantem æquo animo sustineas; si contemptus non irascaris; si damnatus te humiliter. Beati qui semitam hanc, ex supra memoratis viis, ingreditur; ipsorum est enim regnum cælorum. Nullus religiosus in cælestem thalamum ad coronam immortalitatis referendam admittitur, qui non et primam, et alteram, et tertiam abdicandi se rationem observat: ut omnibus, inquam, rebus, hominibus, parentibusque nuntium remittat: voluntatem inde suam proscribat et recidat: ac demum inanis gloriæ, quæ ex obedientie obsequio nasci solet, retundat. *Ecite e medio eorum, separamini, et immunda sæculi nolite tangere*¹⁷, inquit Dominus. Quis enim apud illos unquam admiranda aliqua perpetravit? quis mortuis vitam reddidit? quis demones profligavit? nemo. Hæc enim omnia religiosorum virorum sunt præmia, quæ mundus capere non potest. Nam si posset, ad quid religiosa exercitatio? quorū ab sæculo secessio? Quando suggerentibus demonibus animi nostri memoria parentum, aut fratrum incallescunt, ad arma precum confugiamus, ignisque æterni recordatione nos contra inflammemus, ut importunum cordis incendium gravioris, et nunquam finiendi incendii metu extinguamus. Qui nullam ad rem se affici putat, et tamen **25** cum considerandum quid est, dolet, se ipse planissime decipit. Adolescentes amoribus et deliciis corporis pe-

ΣΧΟΛΙΑ AD GRADUM II.

De exuendis affectibus erga res mortales.

Scholion 1.

Quicumque in animi tranquillitate et affectu immotus persistit, hic vere diligendum diligit. Mentem vero ad affectus, et curas rerum sæcularium transferre, est reverti ad ea quæ deseruit.

Scholion Basilii Magni. 2.

Quisquis Deum vere sequi studet, oportet ut a vinculis affectionum hujus vitæ solvatur: hoc autem recte fiet, si ab hominum tumultu omnino recesserimus, et prioris vitæ mores, et consuetudines æterna oblivione sepeliverimus. Nisi quippe nos ab necessitudinibus sanguinis, et propinquitatis sejunxerimus, et affectu animi velut in alteram vitam transiverimus, quemadmodum ille dixit: **26** *Nostra autem conversatio in cælis est*¹⁹, fieri nullo modo potest, ut metam nobis propositam attingamus, Deoque placeamus, Domino sic absolute pronuntiant: *Quoniam omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus*²⁰.

Scholion 3.

Hoc ergo primum est, quo par est verum et sincerum Christianum potissimum exui et nudari, malis, inquam, erga vitia et varia et diversa, per quæ inquinatur anima, affectus. Sed enim quod secundus gradus, seu sermo præscribit, ponendus etiam et exuendus affectus est erga bona.

Davidis Jeremiæ 4.

Per abiectionem vitæ sæcularis feliciter (ait) progredi eum, qui ad sublimem religionis vitam aspirat, eo quod multum animæ negotium rerum corporum cura et sollicitudo facessat.

Aliud scholion.

Omnis erga res mundi affectionis abdicatio, et eam humili sensu, veraque pœnitentia contemplio vehementer prosunt animæ in mortis necessitate constitutæ.

Scholion 5.

Quemadmodum moritur mundo, qui mundi affectiones et sensum superat, ita moritur vitæ, qui vitæ præcepta non facit. Et quemadmodum animal, cum non amplius movetur et nihil agit, mortuum dicimus, ita religiosus, qui per abnegationem voluntatum suarum, eo quod non sequatur studia vitæ, vere secundum spiritalem sensum mortuus et est, et dicitur.

Scholion 6.

Bona vendere et dare pauperibus, et tollere crucem suam, et sequi se Dominus præcepit, ut nobis ostenderet, quod voluntatem propriam rescindere sit salvari. Quod cum audisset (ille evangelicus adolescens) tristis factus vehementer abiit. Didicerat enim quod parum, aut nihil negotii sit, dare sua pauperibus præ illo quod etiam tollenda crux sit. Dare enim sua pauperibus una quædam virtus est, quam homo, dum crucem tollit, facit. Crux vero ipsa cessatio est ab omni peccato, et parit charitatem; sine charitate quippe neque crux est. Dum enim suam quis voluntatem excscindit, hoc ipso acquirit ab omni pravo affectu liberationem, ex qua ad perfectam cum Deo aspirat animi tranquillitatem.

¹⁹ Philipp. III, 20. ²⁰ Luc. XIV, 33.

A Σχόλιον τοῦ μεγάλου Βασιλείου β.

Λυθῆναι δεῖ τὸν δεσμὸν τῆς προσπάθειας τοῦ βίου, τὸν γε ἀληθινῶς τῷ Θεῷ κατακολουθήσειν μέλλοντα. Τοῦτο δὲ διὰ παντελοῦς ἀναχωρήσεως, καὶ λήθης τῶν παλαιῶν ἡδῶν κατορθοῦται, ὅς εἰ μὴ γε ἀποξενώσωμεν ἑαυτοὺς καὶ συγγενείας σαρκικῆς, καὶ κοινωνίας βίου, οἴοιτο πρὸς ἕτερον βίον διὰ τῆς σχέσεως μεταδάντες, κατὰ τὸν εἰπόντα· Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει· ἀμήχανον ἡμᾶς περιγενέσθαι τοῦ σκοποῦ τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστούσεως, τοῦ Κυρίου ὀριστικῶς εἰπόντος οὕτως· Ὅτι πᾶς ἐξ ὧν δὲ οὐκ ἀποτάσσεται τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητής.

B

Σχόλιον γ'.

Τὸ μὲν οὖν προηγουμένον ἐστίν, οὗ μάλιστα προσήκει τὸν ὄντως γυμνωθῆναι Χριστιανόν, τὰ κατὰ κλίμα πάθη, τὰ ποικίλα τε, καὶ διάφορα, δι' ὧν μολύνεται ἡ ψυχὴ. Χρὴ δὲ κατὰ δεῦτερον λόγον, καὶ τὴν τῶν ὑπαρχόντων προσπάθειαν.

Δαβὶδ Ἱερειᾶς δ'.

Ἀποταγὴν κατορθωθῆναι τὸν πρὸς τὸν ὕψηλόν ἀποβλέποντα βίον· διότι πολὺν παρέχει πειρασμὸν τῇ ψυχῇ ἡ τῶν ὀλικῶν πραγμάτων φροντίς τε, καὶ ἐπιμέλεια.

Σχόλιον δλλο.

Πάσης σχέσεως ἀπόθεσις, καὶ καταφρόνησις μετὰ φρονήματος ταπεινοῦ, καὶ μετανοίας εὐλκρινεῖς εὐεργετήματά ἐστι τῆς κατὰ τὴν ἔξοδον ἀνάγκης.

Σχόλιον ε'.

Ὅσπερ γὰρ νεκροῦται τῷ κόσμῳ ὁ τὰ ἰδιώματα τοῦ κόσμου ὑπεκδραμῶν, οὕτω νεκροῦται τῇ ζωῇ ὁ τὰ τῆς ζωῆς μὴ ποιῶν ἐντάλματα. Καὶ καθὼς διὰ τὸ ἀκίνητον καὶ ἀνεύρητον γενέσθαι τὸ ζῶον, νεκρὸν εἶναι φαμεν, οὕτω καὶ διὰ τὸ μὴ ἐπακολουθεῖν τῇ ζωῇ, διὰ τῆς ἀπαρνήσεως τῶν θελημάτων, νεκρὸς νοητὸς καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται.

Σχόλιον ς'.

Ὑπάρχοντα πωλῆσαι καὶ δοῦναι πτωχοῖς, καὶ ἄραι τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ ὁ Κύριος διεκελεύσατο, δεικνύων ἡμῖν ὅτι τὸ κόψαι τὸ θέλημα, τοῦτ' ἐστὶ τὸ σωθῆναι. Ἀκούσας γὰρ περιλυπὸς ἐγένετο σφόδρα, καὶ ἀνεχώρησεν. Ἔμαθε γὰρ ὅτι οὐκ ἐστὶ κόπος τὸ δοῦναι τὰ ἑαυτοῦ τοῖς πτωχοῖς, μὴ ἀρετὴ ἐστὶ, καὶ ποιεῖ αὐτὴν ὁ ἀνθρώπος διὰ τοῦ βαστάσαι τὸν σταυρὸν. Ὁ δὲ σταυρὸς κατάργησις ἐστὶ πάσης ἀμαρτίας, καὶ τίεται τὴν ἀγάπην, καὶ χωρὶς ἀγάπης οὐδὲ σταυρὸς. Ἐκ τοῦ γὰρ κόπτειν τινὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, κτάται τὴν ἀπροσπάθειαν, καὶ ἐκ τῆς ἀπροσπαθείας ἐργεταὶ σὺν Θεῷ εἰς τὴν τελείαν ἀπάθειαν.

Σχόλιον ζ'.

Αισθητῶς καὶ νοητῶς· διχῶς γὰρ εἰρηται νέκρωσις. Ἔστι νεκρὸς, θανὼν διὰ τὸ ἀκίνητον καὶ ἀνενέργητον. Καὶ ἔστι νεκρὸς, ὁ τῇ ψυχῇ νεκρωθεὶς, διὰ τὸ μὴ ἀκολουθεῖν τῇ ζωῇ.

Σχόλιον η'.

Νέκρωσον τὴν κακίαν, ἵνα μὴ νεκρὸς ἀναστής, καὶ ἐκ μικροῦ θανάτου εἰς μέγαν μεταβῇς.

Σχόλιον θ'.

Νόθος ἀσκησις, ἡ δὲ ἔπαινον ἀνθρώπων γινόμενη. Τὸ δὲ μετὰ δοκίμασις Πατέρων τελούμενον, γνήσιον κατὰ τὸν λόγοντα· Ὅτι ἀπ' αὐτοῦ ποιῶ οὐδέν. Ὁ μετὰ τοῦ τέλειον εἶναι, τηρεῖται καὶ ἀκινόδοξον.

Σχόλιον ι'.

Κόσμον λέγει ὀλίκον ἢ Γραφή, τὰ ὀλίκα πράγματα. Καὶ κοσμηκοὶ εἰσιν οἱ τούτους τὸν νοῦν ἐνασχολοῦντες, πρὸς οὓς καὶ λέγει ἐντετατικώτερον· Μὴ διαγαπᾶτε τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν κόσμῳ. Ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου οὐκ ἔστι ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου ἐστὶ· καὶ τὰ ἐξῆς.

Σχόλιον ια'.

Μὴ νομίσης ὅτι τοῦ χρυσαίου καὶ τοῦ ἀργυρίου ἡ κτήσις μόνη φιλοκτημοσύνη ἐστίν· ἀλλὰ πᾶν ὅτιοῦν, ἐν ᾧ τὸ θέλημά σου κρέμεται.

Σχόλιον ιβ'.

Γίνεται τοῦτο ἐξ ἀμελείας, ἐξ ἀπροσεξίας, ἐξ οὐσίας, ἐξ ἰδιοθυμίας, καὶ ἐξ παιδεύοντων ἔγκραταίφειας, ὅπερ κίνδυνος τοῦ προσετώτος.

Σχόλιον ιγ'.

Ὁδοὺς ἡ Γραφή τὰς ἀρετὰς ὀνομάζει. Μαῖζον δὲ πασῶν ἀρετῶν ἡ ἀγάπη καθέστηκε. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἀπόστολος· Καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν δεῖκνυμι. Ὡς καταφρονεῖν πείθουσιν ὅλης ἀπάσης, καὶ μηδὲν τῶν προσκαίρων προτιμήσασαν τῶν αἰωνίων.

Σχόλιον ιδ'.

Ἐπειδὴ αἱ θλίψεις, καὶ οἱ κίνδυνοι ἀποκτείνουσι τὴν ἡδυσθείαν, ἡ δὲ ἀνάπαυσις τρέφει, καὶ αὖξει αὐτήν· διὰ τοῦτο μακάριοι οἱ τὴν τεθλιμμένην ὁδὸν ὁδεύοντες.

Σχόλιον ιε'.

Κατ' αὐτὸ τοῦτο καὶ τὴν ξεντείαν ὀρίζονται χρημάτων, κτημάτων, σωμάτων, δόξης καὶ θελήματος.

Σχόλιον ις'.

Ὁ κατὰ ἐκτίσθη καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος λέγεται ἀκάθαρτος, ἀλλὰ κατὰ τοὺς θελήμασι ξετεράπη. Καὶ ἀκάθαρτος παρὰ Κυρίῳ πᾶς ὑψηλοκάρδιος. Ἀκαθαρσία κόσμου τὸ φιλήδονον, τὸ φιλόδουλον, τὸ φιλόδοξον.

Σχόλιον ιζ'.

Ἀχαιρον πῶς λέγει, ὅτι τῆς ἐπιθυμίας, καὶ προσ-

A

27 Scholion 7.

Quo sensu, qua ratione. Duplicem enim dictum est esse mortificationem. Est mortuus qui motu, et actione caret : et est mortuus, qui mortificatus animo, non vivit secundum sensum vitæ sæcularis.

Scholion 8

Neca malitiam, ne mortuus (sensus) resurgat, et ex prava morte ruina ingens sequatur.

Scholion 9.

Exercitatio ficta et spuria est, quæ propter humanam laudem suscipitur. Quod per Patrum spiritualium probationem perficitur, sincerum est, uti testatur qui dicit : Quia a me ipso facio nihil²¹. Quod cum perfectione conjunctum est, etiam vana gloria vacat.

B

Scholion 10.

Mundum Scriptura sacra vocat negotia mundana et sæcularia : mundani sunt qui mentem hujusmodi negotiis occupant, quos acius hortatur : Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt²². Concupiscentia oculorum, et superbia vitæ non est ex Deo, sed ex mundo est, et quæ sequuntur.

Scholion 11.

Non est quod existimes auri tantum, et argenti possessionem avaritiæ nomine contineri : avaritia est a quocunque tua voluntas pendet.

Scholion 12.

Hoc fit ex negligentia, et remissione attentionis, suique ipsius existimatione, proprio iudicio, informantium seu instituentium cessatione, quod periculum religiosi præsidis est.

Scholion 13.

Vias Scriptura virtutes appellat. Virtutum autem omnium princeps est charitas. Propterea dixit Apostolus : Et adhuc excellentiorem viam demonstro²³, quæ persuadeat ut omnia corporea contemptis, et nihil præsentium æternis præponatis.

Scholion 14.

Cum afflictiones et pericula mactent voluptatem, quies autem alat et augeat eandem ; beati sunt qui viam arctam ingrediuntur et incedunt²⁴.

Scholion 15.

Eodem modo secessum a sæculo definiunt, ut peregrinus religiosus deserat²⁵ pecunias, opes, corpora, gloriam, voluntatem suam.

Scholion 16.

Non quatenus homo factus, et creatus est, dicitur impurus : sed quatenus perversa sua voluntate a Deo declinavit. Omnis autem a Deo impurus habetur, qui est arrogans. Impuritas mundi est, quidquid voluptatem, res corporeas, et vanam gloriam sectatur.

Scholion 17.

Importunum ignem vocat, quod cupiditatem et

²¹ Joan. viii, 28. ²² I Joan. ii, 15. ²³ I Cor. xii, 31. ²⁴ Matth. vii, 14.

ζεται ἀκουσίως ἡ Εὐα τοῦ παραδείσου, καὶ μοναχὸς ἄκουσίως τῆς αὐτοῦ πατρίδος. Ἡ μὲν γὰρ πάλιν τοῦ ξύλου τῆς παρακοῆς ἐπιθυμεῖν ἐμελλεν· ὁ δὲ κίβδυνον ἐκ τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν πάντως ὑφίστατο (6). Ἀπόφευγε ὡς ἀπὸ μάστιγος, τοὺς τῶν πτωμάτων τόπους. Καρποῦ γὰρ μὴ παρόντος οὐ συνεχῶς ὀρεγόμεθα. Μὴδὲ οὗτος ὁ τρόπος, καὶ ὁδὸς τῶν κλεπτῶν λανθανέτω σε· ὑποβάλλουσι γὰρ ἡμῖν τῶν κοσμικῶν μὴ χωρίζεσθαι, πολλὴν τὸν μισθὸν ἡμᾶς λέγοντες κομίζεσθαι, εἴπερ ὁρῶντες τὸ θῆλυ αὐτῶν κρατήσωμεν, οἷοτισιν οὐ πείθεσθαι δεῖ, μᾶλλον δὲ τούναντίον ποιεῖν. Ὅταν τῶν οικειῶν ἡμῶν ἐπὶ χρόνον, ἢ χρόνους ἀναχωρήσαντες μικράν τινα εὐλάβειαν, ἢ κατάνυξιν, ἢ ἐκκράτειαν αὐτοῖς περιποιήσωμεθα· τότε λοιπὸν οἱ λογισμοὶ τῆς μεταίτετος ἐπιστάντες πορεύεσθαι ἡμῖν πάλιν ἐπὶ τῇ οικείᾳ πατρίδα ἐπιτρέπουσιν εἰς οικοδομὴν πολλῶν, φησὶν, καὶ τύπον, καὶ ὠφέλειαν τῶν τὰς πράξεις ἡμῶν τὰς ἀθεμίτους σκοποῦντων. Εἰ δὲ καὶ λόγου, καὶ φιλῆς γνώσεως εὐποροῦντες τυγχάνομεν, τότε λοιπὸν ὡς σωτήρας ψυχῶν, καὶ διδασκάλους ἡμᾶς ἐν αὐτῷ κόσμῳ ὑποβάλλουσιν, ἵνα τὰ ἐν τῷ λιμένι συναχθέντα καλῶς, ἐν τῷ πελάγει κακῶς σκορπίωσιν. Μὴ τὴν (7) γυναικα, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Ἄωτ μιμεῖσθαι σπουδασομεν· ψυχὴ γὰρ (8) στραφεῖσα ὅθεν ἐξῆλθεν, ὡς τὸ ἄλλας μωρανθήσεται, καὶ ἀκίνητος λοιπὸν μένει. Φεῦγε Αἴγυπτον ἀμεταστρεπτί. Αἱ γὰρ στραφεῖσαι καρδίαι ἐκεῖ τὴν γῆν τῆς ἀπαθείας Ἱερουσαλήμ οὐκ ἐθεάσαντο. Ἔστιν ἐν προοιμίῳ διὰ τὸ νηπιῶδες ἀπολιπόντας τὰ οικεῖα, καὶ τελείως καθαρθέντας, πρὸς αὐτὰ συμπερόντως ἐπιστραφῆναι, ἴσως σκοπῶ τοῦ μετὰ τὸ σωθῆναι σῶσαι τινας. Καίπερ ἐκ Θεοῦ Μωσῆς· ἐκεῖνος ὁ θεόπτης, πρὸς σωτηρίαν τοῦ ὁμοφύλου γένους ἀποσταλεῖς, πολλοὺς ἐν Αἴγυπτῳ τοὺς κινδύνους, ἤγουν ἐν τῷ κόσμῳ τοὺς σκοτασμοὺς ἐσχηκε. Καλὸν λυπῆσαι γονεῖς, καὶ μὴ Κύριον· ὁ μὲν γὰρ καὶ ἐπλάσσε, καὶ ἔσωσεν· οἱ δὲ πολλὰκις οὐς ἡγάπησαν, ἀπόλεσαν, καὶ τῇ κολάσει παρέδωκαν· ξένος ἐκεῖνός ἐστι· ὁ ὡς (9) ἀλλόγλωσσος ἐν ἑτερογλώσσοις [ἔθνεσι] ἐν γνώσει καθήμενος. Οὐ (10) μισοῦντες ἡμεῖς τοὺς οικειοὺς αὐτῶν, ἢ τοὺς τόπους ἀναχωροῦμεν, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ τὴν ἐξ αὐτῶν ἡμῖν προτιγομένην βλάβην ἐκφεύγοντες. Ὡς ἐν πᾶσι, καὶ ἐν τούτοις γίνεται ἡμῖν Χριστὸς τοῖς ἀγαθοῖς διδάσκαλος. Φαίνεται γὰρ καὶ αὐτὸς τοὺς γονεῖς κατὰ σάρκα πολλὰκις καταλιπὼν· καὶ παρὰ τινῶν ἀκούων· Ἡ μήτηρ σου, καὶ οἱ ἀδελφοὶ σου ζητοῦσί σε· θάπτον ὁ καλὸς ἡμῶν Κύριος, καὶ διδάσκαλος ἀπαθὲς μίσος ὑπέδειξεν εἰπὼν· *Μήτηρ μου, καὶ ἀδελφοί μου εἰσιν οἱ ποιῶντες τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*. Ἔστω σου πατὴρ ὁ πρὸς τὸ φορτίον τῶν ἁμαρτημάτων συγκοπιᾶσαι δυνάμενος, καὶ βουλόμενος, μήτηρ δὲ, ἢ κατάνυξις, ἢ ἀποκλῦναι σε τοῦ ῥύπου ἰσχύουσα· ἀδελφὸς δὲ, ὁ πρὸς τὸν δρόμον τὸν αἵμα συμπονηῶν καὶ συναμιλλώμενος· κτῆσαι σύμβιον ἀναπόσπαστον μνήμην θανάτου· τέχνα δὲ σου φιλητὰ ἔστωσαν στεναγμοὶ καρδίας. Δουλοῦν κτῆσαι

Qui doces alium, te ipsum non doces 27. perinde quasi diceret: De aliis quidem haud scio; seipsum certe 30 quisque nosse penitus, et servare cogitur. Peregrinabundus, cave vagabundum et volupiarium daemone: peregrinatio enim illi occasionem propinat. Praeclarum est omni rerum humanarum affectu vacare, quam rem efficit hic secessus. Qui Christi causa peregrinatur, nullius rei desiderio trahitur, nisi Christi; alioqui errabundus animi sui affectus morbosque sequi videbitur. Qui mundum deseruisti, quae mundi sunt ne contigeris. Amant enim sopita desideria reviviscere. Eva aegre a paradiso avulsa est: religiosus sponte animi a patria exsulat. Illa enim lignum inobedientiae rursus concupitura erat: hic certissimum salutis periculum per cognatos aditurus. Refuge, non secus atque a flagro, loca quae tibi lapsus et peccati occasionem praebent. Pomum absens non ita perpetuo appetitur, ac praesens. Nec iste te dolus astusque stygiorum tenebrionum fugiat. Sugerunt enim nobis ne ab hominum turbis secedamus, quod magnum inde gloriae premium simus relaturi, si feminam oculis contemplati, ab illa tamen nos abstinuerimus. Non sunt hi nobis audiendi, imo contra nitendum. Quando a familiaribus et domesticis unum alterumve, aut complures etiam annos sejuncti, qualemqualem in solitudine pietatis fructum tulimus, doloremque de exacta cum peccatis vita cum luctu concepimus, et continentiam comparavimus, tum vero nobis ineptae mox cogitationes de repetenda patria occurrant, uti multis, quos ante morum pravitate offendimus, exemplo 31 vitae novaque vivendi ratione ad imitationem permoveamus. Quod si qua nobis dicendi facultas, aut aliqua rerum cognitio inerit, tum nos eximios aliorum magistros, et doctores ductoresque salutis in populo fore praedicant, uti collectum in portu thesaurum [ut bene paria, male dissipemus] in pelagus spargamus [in mari dissipemus]. Lotum, non uxorem Loti imitari studeamus. Nam quisquis ad ea unde abiit revertitur, tanquam sal infatuabitur, et deinceps (ut statua illa) immotus obdurescet. Aegyptum sine spe reditutionis fuge: nam quorum animi cordave illuc reversa sunt, sedem pacis et tranquillitatis Jerusalem non viderunt. Sunt tamen qui primum innocentiae tuendae causa patriam deseruere, ac demum confirmato repurgatoque animo, non sine fructu, ad eandem reverserunt, eo reor animo, uti partem sibi salutem aliis etiam nonnullis impertirentur. Quando divinus ille spectator, et contemplator Numinis Moyses ad gentem suam, publicae salutis causa, a Deo remissus, multos periculorum casus adiit, multaque mundi caligine et nocte saepe involutus est. Praestat of-

27 Rom. II, 21.

fendere parentes, quam Dominum parentum : A hic enim te formavit et liberavit ; illi sæpe, quos dilexerunt, perdere, æternisque inferorum cruciatibus tradidere. Peregrinus est, qui velut mutus inter peregrinæ linguæ gentes omnium intelligens moratur. Cum relicta patria in solitudinem secedimus, non id domesticorum, vel locorum odio facimus : absit hoc a nobis piaculum : sed inde fugimus **32** ut damnum nobis illorum causa imminens evitemus. Quemadmodum aliis omnibus in rebus, ita in hac quoque re Dominus nobis magister, et exemplum exstitit. Videtur enim, et ipse sæpe parentes suos reliquisse. Nam cum ab quibusdam audiret, *Mater tua et fratres tui quærunt te* ³³, optimus magister, et præceptor noster extemplo odium absque odio [sine malo affectu] nobis exemplo ostendit, quando dixit : *Mater mea et fratres mei sunt, qui faciunt voluntatem Patris mei, qui est in cælis* ³⁴. Pater tuus sit, qui te possit et velit ab onere peccatorum levare ; mater tua luctus [compunctio] super peccatis, qui animi sordes abstergat ; frater, qui te ad rerum cælestium cursum adjuvet, tecumque ut commilito laboret ac pugnet. Quæro tibi conjugem nunquam separandam, assiduam mortis meditationem. Nati tui charissimi sint perpetui gemitus cordis, servus tuus sit corpus tuum. Amici cœlitum legiones, quæ tibi, si familiares hic reddideris, in digressu animi a corpore, suppeditas ibunt. « Hæc est generatio quærentium Dominum » ³⁵, desiderium cœli desiderium exstinxit parentum. Qui jactat se utrumque possidere, seipsum fallit, cum audiat reclamantem : *Nemo potest duobus dominis servire*, et quæ sequuntur ³⁶. *Non veni, inquit, mittere pacem in terram* (parentum erga Filios et fratres qui servire mihi decreverunt), *sed bellum et gladium* ³⁷, ut separem cultores Dei ab amatoribus mundi, terram a cœlo, superbos ab submissis. Delectatur **33** enim Dominus hac dissensione et secessionem sua causa facta. Cave, cave, ne, omnibus aquarum inundatione obrutis, rerum domesticarum desiderio tactus, et tractus simul illuvione mundi involvaris. Non te parentum et amicorum lacrymæ moveant, ne olim æternum plores. Quando illi te velut apum examina, imo vesparum, cinxerint, teque super te velut lessum et lamentationem instituerint, extemplo animum pertinaciter ad mortis meditationem, et labores transfer, ut laborem labore, tanquam clavum clavo pellas. Pollicentur illi domestici nostri (imo alieni potius) nobis in speciem aureos montes, omniaque se nobis grata præstatu-
ros, sed eo fine, uti nos ab optimo salutis cursu præpediant, ac demum ad sua studia votaue pertrahant. Secedendum autem nobis est in ea loca, quæ minus celebritatis, consolationis et gloriæ habent :

ὁν σῶμα. (11) Φίλους δὲ τὰς ἀγίας δυνάμεις, αἵτινες ἐν καιρῷ ἐξέλθοι σε δύνανται, ἐὰν φίλοι σου γίνωνται. « Αὐτὴ ἡ γενεὰ ζητοῦντων τὸν Κύριον, » (12) πόθος Θεοῦ ἀπέσβεσεν πόθον γονέων. Ὁ δὲ λέγων ἀμφοτέρωθεν ἔχειν, πεπλάνηκεν ἑαυτὸν ἀκούων τοῦ λέγοντος. Οὐδεὶς δύναται (13) δυοῖς κυρτοῖς δουλεύειν, καὶ τὰ ἐξῆς. Οὐκ ἔλαθον, φησὶν ὁ Κύριος, εἰρήνην βαλεῖν ἐπὶ τῆς γῆς (γονέων πρὸς υἱοὺς καὶ ἀδελφούς δουλεύσαι μοι προαιρουμένους), ἀλλὰ μάχην καὶ μάχαιραν, διχάσαι φιλοθέους ἐκ φιλοκόσμων. Ὀλικοὺς ἐξ ὧλων, φιλοδόξους ἐκ ταπεινοφρόνων. Εὐφραίνεται γὰρ Κύριος ἐπ' ἀμφοβολίᾳ καὶ χωρισμῷ, διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην γινομένην. Ὅρα ὅρα, μὴ πως ὁδῶν τὰ πάντα σοι πεπληρωμένα, φανῇ διὰ τὴν προσπάθειαν τῶν οικείων σοι ἀγαπητῶν, καὶ τῷ κατακλυσμῷ φιλονεικίας συναπέλθης. Μὴ οἰκτειρήσης γονέων ἢ φίλων δάκρυα. εἰ δὲ μὴ, αἰωνίως μέλλεις δακρύνειν. Ὑπόταν σε περικυκλώσωσιν ὥσπερ μέλισσαι, μέλλον δὲ σφήκες, θρήνον οἱ ἴδιοι ποιούμενοι ἐπὶ σοι, συνδέσῃς πρὸς τὸν θάνατον, καὶ τὰς πράξεις τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα ἀμταστρέπτως ἀνένισον, ἵνα (14) πόνον πόνῳ δυνηθῇς ἀποπέμψασθαι. Ὑπσχονῶνται δολίως ἡμῖν οἱ ἡμῶν, καὶ οὐχ (15) ἡμῶν, πάντα τὰ φίλα διαπράττεσθαι, σκοπὸς δὲ τοῦτοις τῷ ἀρίστῳ ἡμῶν ἐμποδίσαι δρόμῳ, εἴτ' οὕτως λοιπὸν πρὸς τὸν οικεῖον σκοπὸν ἡμᾶς ἐπισπάσασθαι. Ἡ τῶν τόπων ἡμῶν ἀναχώρησις ἔστω, εἰς τὰ ἀπαρκλητικώτερα, καὶ ἀκενοδοξότερα, καὶ ταπεινότερα μέρη. εἰ δὲ μὴ, μετὰ πάθος πατόμεθα. (16) Ἀποκρυπτε εὐγένειαν, καὶ εὐδοξίαν μὴ ἀναπόμπευε, μὴ πως εὐρεθῇς ἕτερος μὲν ἐν τῷ σώματι, ἕτερος δὲ ἐν τοῖς πράγμασι διακαίμενος. Οὐδεὶς (17) τοσοῦτον τῇ ξενιτεῖ ἐκδέδωκεν ἑαυτὸν, ὥς ὁ μέγας ἐκεῖνος ὁ ἀκηχῶς. « Ἐξελθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ ἐξ οἴκου τοῦ πατρὸς σου » καίπερ ἐν ἀλλογλώσσῳ καὶ βαρβαρώδει γῇ προσκαλούμενος. Ἔστιν ὅταν κατὰ τὸν μέγαν τοῦτον τινὰ ξενιτεύσαντα, ἐπὶ πλεῖον ὁ Κύριος ἐδόξασεν. Πλὴν εἰ καὶ ὁδὸς θεόδοτος καλὴν αὐτὴν διὰ θυρεοῦ ταπεινώσεως ἀποστρέφεισθαι. Ὅσηνίχα οἱ δαίμονες ὥς ἐπὶ μεγάλῳ κατορθώματι τῇ ξενιτεῖ ἐπαينوῦσιν ἡμᾶς, ἡ καὶ οἱ ἀνθρώποι, τότε ἡμεῖς τοῦ δι' ἡμᾶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, εἰς τὴν γῆν ξενιτεύσαντος ἀναλαβάνωμεν ἐννοιαν, καὶ εὐρήσομεν ἑαυτοὺς εἰς αἰῶνα αἰῶνος ἀναπληροῦν μὴ ἰσχύοντας. Καλεπὴ ἡ πρὸς τινὰ τῶν οικείων, ἡ καὶ ἑξῆς προσπάθεια, ἡ δυναμένη κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὸν κόσμον ἡμᾶς ἐπισπάσασθαι, καὶ τὸ πῦρ ἡμῶν τῆς κατανώξεως τελείως ἀποφυγῶσαι. Ὡς ἀμήχανον ἐνὶ μὲν ὀφθαλμῷ εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐνὶ δὲ εἰς τὴν γῆν μένειν, οὕτως ἀδύνατον τὸν μὴ τελείως πάντων τῶν οικείων καὶ ἀνοικείων τῷ λογισμῷ καὶ τῷ σώματι ξενιτεύσαντα μὴ κινδυνεύσαι κατὰ ψυχὴν. Κόμῳ πολλῷ καὶ μόχθῳ κατορθοῦται ἐν ἡμῖν ἥθος χρηστὸν καὶ εὐκατάστατον, καὶ τῷ πολλῷ μόχθῳ κατορθούμενον δυνατόν ἐν μιᾷ ῥοπῇ ἀπολέσθαι. « Φθεῖρουσι γὰρ ἡθὴ χρηστὰ ἐμιλῖαι κα-

³² Matth. xii, 47. ³³ Ibid. 50. ³⁴ Psal. xxiii, 6.

³⁵ Matth. vi, 24. ³⁶ Matth. x, 34.

καί, καὶ (18) κοσμικά, καὶ ἄκοσμοι. Ὁ (19) τοῖς Ἀ
κατὰ τὸν κοσμὸν μετὰ τὴν ἀποταγὴν συναναστρε-
φόμενος, ἢ πλησίον τυγχάνων πάντως, ἢ ἐν τοῖς
αὐτῶν περιπατεῖται βρόχοις, ἢ τὴν καρδίαν ἐν τῇ
περὶ τούτων ἐννοίᾳ μολυνεῖ, ἢ μὴ μολυνόμενος τοὺς
μολυνομένους κατακρίνων, καὶ αὐτὸς σὺν αὐτοῖς μολυ-
νθήσεται.

terra tua, et de cognatione, et de domo patris tui ³²; quamvis ad gentem barbaram, et peregrinæ linguæ evocaretur. Est cum Dominus etiam illum aliquem ampliori gloria illustravit, qui pro conatu ³⁴ suo omnia deserendo studuit Abrahamum imitari: sed tamen gloria hæc quamvis a Deo profecta per clypeum submissionis declinanda est. Quando nos demones ob fugam sæculi, tanquam de aliquo egregio facinore perpetrato, vel ipsi etiam homines, per laudem conantur extollere, tum subeat mentem nostram meditatio recordatioque illius, qui nostra causa e cælo in terram usque peregrinatus est: et nos in omnem sæculorum æternitatem, nihil simile posse cognoscemus. Vehemens est erga quemcumque, seu propinquorum, seu aliorum affectus, qui nos sensim ad mundum potest retrahere, et salutaris ignem luctus penitus extinguere. Quemadmodum fieri non potest, ut altero oculorum cælum, altero terram respiciamus; ita nulla ratione fieri potest, ut is qui non perfecte penitusque omnibus charis, seu domesticis, seu quibuscunque aliis, corpore et animo renuntiat, non ultimum salutis et animæ discrimen adeat. Non nisi multo et gravi labore et sudore mores nostri emendantur. Et fieri potest, ut quod multo labore emendatum est, uno temporis puncto funditus pervertatur. Corruptum enim bonos mores colloquia prava ³⁵, vana et profana. Quicumque postea quam rebus omnibus valedixit, ad usum et familiaritatem profani vulgi et mundi revertitur, is aut omnino eisdem cum illis laqueis irretitur; aut animum rerum profanarum cogitationibus inquinat; aut si ipse non inquinatur, inquinatos temere damnat, adeoque semper ipse cum ipsis inquinabitur.

Περὶ ἐνυπνίων ἀκολουθούντων εἰσαγωγικοῖς. B ³⁵ *De insomniis quæ fugam sæculi sequi solent.*
(Sub eod. gradu.)

Ὅτι μὲν τῆς ἡμετέρας γνώσεως ὁ νοῦς ἀτελὲς ὅλος, καὶ πάσης ἀγνοίας ἀνάπλεως, καὶ κρύπτειν ἄδύνατον. Λάρυγξ μὲν γὰρ βρώματα διακρίνει· ἀκοὴ δὲ νοήματα διαγιγνώσκει· ἀσθένεια μὲν γὰρ ὀμμάτων ἐδήλωσεν ἥλιος· ἀγνωσίαν δὲ ψυχῆς ἐδήλωσε ῥήματα. Πλὴν ὁ τῆς ἀγάπης νόμος καὶ πρὸς τὰ ὑπὲρ δύναμιν ἐκδισσῆς. Οὐκ οὖν οἶμαι· οὐδὲ γὰρ ὀρίζομαι· ἀκολουθῶν μετὰ τοὺς τῆς ξενitelas λόγους· μέλλον δὲ ἐν αὐτοῖς, μικρὰ περὶ τῶν ὀνειρῶν ἐντάξει, ὅσον μὴδὲ τούτου τοῦ ὁδίου τῶν δολίων ἀμυήτους ὑπάρχειν ἡμᾶς. (20) Ἐνύπνιον ἐστὶ νοδὸς κίνησις ἐν (21) ἀκινήσις σώματος. Φαντασία ἐστὶν ἀπάτη ὀφθαλμῶν ἐν κοιμημένῃ διανοίᾳ· φαντασία ἐστὶν ἑκστασις νοδὸς ἐγρηγορότος σώματος· φαντασία ἐστὶν ἀνυπόστατος (α) θεωρία. Ἡ αἰτία δι' ἣν μετὰ τὴν προλαβοῦσαν τάξιν περὶ ὀνειρῶν λέγειν ἠδουλήθημεν, πρόδηλος· ὅταν καταλείψαντες διὰ τὸν Κύριον τοὺς ἑαυτῶν οἴκους, καὶ οἰκίους, ξενitelas διὰ ἀγάπην Θεοῦ ἑαυτοὺς πωλήσωμεν, τότε λοιπὸν οἱ δαίμονες δι' ἐνυπνίων θορυβεῖν δοκιμάσουσιν ἡμᾶς, τοὺς οἰκίους ἑαυτῶν ἡμῖν ὑποδεικνύντες· ἢ κομπομένους, ἢ θνήσκοντας, ἢ ὑπὲρ ἡμῶν κατεχομένους, καὶ σινομένους. Ὁ τοίνυν ὀνειροῖς πιστεύων ὁμοίως ἐστὶ τῷ τὴν σκιάν ἑαυτοῦ κατατρέχοντι, καὶ ταύτην κατέχειν δοκιμάζοντι. Δαίμονες κανοδοξίας καθ' ὅνους προφῆται, τὰ μέλλοντα ὡς πανούργοι τεκμαίρονται, καὶ ταῦτα ἡμῖν προεπαγγελίζόμενοι· τῶν ὁραμάτων πεπληρωμένων ἡμεῖς ἐθαμβήθημεν, καὶ ὡς πλησίον τοῦ προγνωστικοῦ λοιπὸν ὑπάρχον-

mus, sicut cupiditatibus nostris avolabimus. Tege generis nobilitatem, et nominis claritudinem noli jactare, ne aliud corpore, aliud actionibus profitearis. Nemo admodum tam perfecte rebus omnibus suis peregrinando renuntiavit, quam magnus ille pater patrum Abrahamus, cui dictum: *Egredere de terra tua, et de cognatione, et de domo patris tui* ³²; quamvis ad gentem barbaram, et peregrinæ linguæ evocaretur. Est cum Dominus etiam illum aliquem ampliori gloria illustravit, qui pro conatu ³⁴ suo omnia deserendo studuit Abrahamum imitari: sed tamen gloria hæc quamvis a Deo profecta per clypeum submissionis declinanda est. Quando nos demones ob fugam sæculi, tanquam de aliquo egregio facinore perpetrato, vel ipsi etiam homines, per laudem conantur extollere, tum subeat mentem nostram meditatio recordatioque illius, qui nostra causa e cælo in terram usque peregrinatus est: et nos in omnem sæculorum æternitatem, nihil simile posse cognoscemus. Vehemens est erga quemcumque, seu propinquorum, seu aliorum affectus, qui nos sensim ad mundum potest retrahere, et salutaris ignem luctus penitus extinguere. Quemadmodum fieri non potest, ut altero oculorum cælum, altero terram respiciamus; ita nulla ratione fieri potest, ut is qui non perfecte penitusque omnibus charis, seu domesticis, seu quibuscunque aliis, corpore et animo renuntiat, non ultimum salutis et animæ discrimen adeat. Non nisi multo et gravi labore et sudore mores nostri emendantur. Et fieri potest, ut quod multo labore emendatum est, uno temporis puncto funditus pervertatur. Corruptum enim bonos mores colloquia prava ³⁵, vana et profana. Quicumque postea quam rebus omnibus valedixit, ad usum et familiaritatem profani vulgi et mundi revertitur, is aut omnino eisdem cum illis laqueis irretitur; aut animum rerum profanarum cogitationibus inquinat; aut si ipse non inquinatur, inquinatos temere damnat, adeoque semper ipse cum ipsis inquinabitur.

Aciem mentis nostræ plane hebetatam esse, cognitionem imperfectam et ignorantie plenam, dissimulari nullo modo potest. Palatus, seu gula de ciborum genere judicat; aures de cogitationibus decernunt: oculorum hebetudinem sol deprehendit: animi imperitiam verba produunt. Enimvero lex charitatis nos etiam ad ea, quæ vires ingenii nostri excedunt, tentanda urget. Proinde censeo, etsi non pronuntio, post caput de fuga sæculi explicatum, consequens esse, vel potius conjunctum cum illo, uti pauca de insomniis tradantur, ne hujus quoque doli illorum veteratorum ignari simus. Insomnium est agitatio mentis quiescente corpore. C Phantasia seu visum est ludibrium oculorum in sopita mente. Phantasia seu visio est avocatio animi ab corpore vigilante. Phantasia est vacua rerum visio. Ratio qua ad dicendum de somniis, post institutam rerum tractandarum seriem, inducti sumus, in promptu est. Nam cum post desertam Christi causa domum et domesticos, nos ipsos per fugam patriæ, rerum cælestium studio vendiderimus, tum per insomnia nos cacodæmones perturbare conantur: dum nobis domesticorum imagines representant, et vel lamentantes exhibent, vel morituri; vel nostra causa afflictos, vel incommodis maciatis objectant. Qui insomniis ut rebus veris ducitur, perinde facit atque is qui persequitur umbram ³⁶ suam, eandemque conatur comprehendere. D Dæmones fumos vanæ gloriæ venditantes per sum-

³² Gen. xii, 1. ³⁴ Sap. ii, 6; i Cor. xv, 35.

(a) Nulla re subjecta, sine

nium vaticinantur, futura sagacissime coniectantes, quæ nobis ingerunt ac denuntiant, ut cum ea, quæ per somnum vidimus, facta animadverterimus, plenos stuporis et admirationis, tanquam rerum futurarum præsentionibus divinitus illustratos, in superbiam extollant. Iis qui dæmoni fidem præbent, sæpe vates fuit: ab illis qui ipsius somnia contemnunt, semper mendax deprehensus est. Is cum spiritus sit, intuetur omnia quæ sub complexu aeris fiunt. Cumque morientem quempiam cognoscit, promptis ad credendum per somnium aperit. Nihil futurorum per præsentiam cognoscunt. Cæterum etiam medici nobis mortem ante denuntiare poterant. Sæpe in angelum lucis, aut martyrum formas versi se nobis spectandos per somnum offerunt, gaudioque et animi elatione ubi expegefacti sumus, impletos perdunt. Hoc tibi pro fraudis indicio signum accipe. Angeli nobis supplicia, judicia, sejunctiones repræsentant, et somniantes pavidos mœstosque efficiunt. Quod si in somniis cœperimus duci, aut credere, tunc etiam vigilantibus illudent. Qui somniorum ludibriis trahitur, nullius pensi hic demum vere sapiens credendus est. Quicunque crede. Quod site ad desperationem impellant, et hæc ab orco exsistere ne dubita.

Tertium hoc curriculum SS. Trinitatis est symbolum, quod ingressus, neque dextrorsum flectas, neque sinistrorsum.

37 SCHOLIA AD GRADUM III.

De secessu a mundo, sive peregrinatione.

Scholion 1.

Sive (derelictio) propinquorum, opum, ciborum, vitiorum seu malarum affectionum, superbix et elationis, locorum, gloriæ, et hujus generis aliorum.

Scholion aliud.

Religiosus peregrinus est, qui mente omnia præsentia reliquit.

Scholion aliud.

Ille est peregrinus, cui omnia mundi negotia peregrina sunt et incognita.

Scholion aliud.

Si Dei causa peregrinarius, noli te miscere cum iis qui in eo loco habitant, neque sermones cum illis instituas. Alioqui fere præstaret te inter cognatos vivere.

Scholion 2.

Quando religiosus peregrinus suam aliis prodero generis nobilitatem cœperit, aut honorem quærere, liberius loqui et agere, aut efferri et superbire, hujusmodi peregrinatio non est laudabilis.

Scholion 3.

Peregrinus per separationem ab omnibus (curis et negotiis) persequitur domestica vitia, et inibi

(a) Omnia non absolute, sed quasi prophetica læta, vana; alioqui nec iis quæ judicia et pœnas nobis exhibent credendum esset, quod est contra mox sequentem sententiam.

Α τες χαρίσματα, τὸν λογισμὸν ἀνοψώσωμεν. Ἐν τοῖς πειθόμενοις τῷ δαίμονι πολλάκις προφήτης ἐγένετο· ἐν τοῖς δὲ ἐξουθενούσιν αὐτὸν, ἀεὶ ἐψεύσατο. Πνεῦμα δὲ τὰ ἐντὸς τοῦ ἀέρος τοῦτου ἑώρακεν, καὶ νοήσας αὐτὸν θνήσκοντα, δι' ἐνυπνίου ἐν τοῖς κουφοτέροις προεφήτευσεν· οὐδὲν τῶν μελλόντων ἐκ προγνώσεως οἶδασιν· ἐπεὶ οἱ φαρμακοὶ ἡμῖν καὶ τὸν θάνατον προλέγειν ἐδύνατο. Εἰς ἄγγελον φωτὸς καὶ μαρτύρων εἶδος πολλάκις μετασχηματίζονται, καὶ ἡμᾶς προσερχομένους αὐτοῖς καθ' ὕπνους ὑπέδειξαν· διυπνισθέντας δὲ χαρᾷ, καὶ οἴησι κατεδάπτισαν. Τοῦτο δὲ σοὶ ἔσται τὸ σημεῖον πλάνης· κολάσεις καὶ κρίσεις, καὶ χωρισμοὺς ὑποδεικνύουσιν ἄγγελοι· διυπνισθέντας ἐντρέμους, καὶ σκυθρωποὺς ἀπεργάζονται. Ὅποτ' ἐν τοῖς ὕπνοις τοῖς δαίμοσι πείθεσθαι ἀρξώμεθα, τότε λοιπὸν καὶ ἐργηγορτάς ἐμπαίξουσιν. Ὁ ἐνυπνίος πεισθεὶς εἰς ἅπαν ἀδόκιμος. Ὁ δὲ πᾶσιν ἀπιστῶν, φιλόσοφος οὗτος· πᾶσι σοὶ τοῖς κόλασιν, καὶ κρίσιν εὐαγγελιζομένοις πίστευς μόνοις· εἰ δὲ ἀπόγνωσις σοὶ διενοχλαί, καὶ ταῦτα ἐκ δαιμόνων.

homo est. Qui omnia prorsus ut inania rejiciat (a), tibi per somnium pœnas, et judicia exhibent solis crede. Quod site ad desperationem impellant, et hæc ab orco exsistere ne dubita.

Ὁ τρίτος Τριάδος ἱεράριθμος δρόμος· ὁ ἐπιθετικῶς μὴ περιδιδῶν δεξιὰ, ἢ ἀριστερὰ (b).

C

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ. Γ'.

Περὶ ξενιτείας.

Ἐχόλιον α'.

Ἦγουν, συγγενῶν, κτημάτων, χρημάτων, βρωμάτων, παθῶν, μετεωρισμῶν, τόπων, δόξης καὶ λοιπῶν.

Ἐχόλιον β'.

Ξένος ἐστὶν ὁ κατὰ διάνοιαν ἐξω γενόμενος πάντων τῶν βιωτικῶν.

Ἐχόλιον γ'.

Ξένος ἐκεῖνος, οὗ ξένα τὰ τοῦ κόσμου.

Ἐχόλιον δ'.

Ἐὰν ξενιτεύσης διὰ τὸν θεὸν μὴ θαλήσης συμμίσχαι σεαυτὸν μετὰ τῶν ἐν τῷ τόπῳ, μηδὲ τὸν λόγον σου συμμίσχης μετ' αὐτῶν. Ἐπεὶ συμφέρει σοὶ σχεδὸν εἶναι μετὰ τῶν κατὰ σάρακα συγγενῶν σου μᾶλλον.

Ἐχόλιον ε'.

Ὅταν ὁ ξενιτεύων ἀρξῇται ἀνακαλύπτειν εὐγένειαν, καὶ παρρησιάζεσθαι, τιμὴν δὲ ἐπιζητεῖν, καὶ ὑπερφηανεύεσθαι, ἡ τοιαύτη ξενιτεία οὐ καλὴ.

Ἐχόλιον ς'.

Διὰ τοῦ πάντων χωρισμοῦ τὰ ἐνοικα διώκει πάθος, καὶ τῆνικαῦτα γίνεται θεοῦ ἀχώριστος. Τῶν δὲ π-

(b) Cod. A., ὁ τρίτος ἐκτύπωμα Τριάδος δρόμος· εἰς ὃν ἐμβάς μηδὲν περιδιδῶν, μὴ δεξιὸς νεύσης τε, μηδ' εὐωνόμοις.

θῶν συμπαρόντων, οὐ πολλή ἡ τῆς ξενιτείας ὥφέ-
λεια.

Σχόλιον δ'.

Ἰδίων τῶν θελημάτων φησί, καὶ τῶν κατὰ σάρκα
διαφερόντων, ἀλλοτριῶν δὲ ἐκτός, ἤγουν χρημάτων,
καὶ κτημάτων, ἀφ' ὧν τις ἀλλοτριωθεὶς, καὶ φυγὼν,
εὐλογον καὶ λελογισμένην τὴν πρὸς σωτηρίαν φέρου-
σαν ὁδὸν ὁδεύει.

Σχόλιον ε'.

Ἐὰν πρὸς ὀλίγων τῶν παθῶν τὰς αἰτίας ἐκκόψαν-
τες, τοῖς πνευματικοῖς ἐνασχοληθῶμεν θεωρήμασι,
ἐν αὐτοῖς δὲ δεῖ διατρέψωμεν, αὐτὸ τοῦτο ἔχοντες
ἔργον, εὐχείρως πάλιν ἐπὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη τρε-
πόμεθα, μηδὲν ἄλλο ἐκείθεν καρπωσάμενοι, ἢ ψι-
λὴν γνῶσιν μετὰ οἰήσεως, ἥς τὸ τέλος ἦ τε αὐτῆς
κατὰ μικρὸν τῆς γνώσεως οἰήσις, καὶ σκότωσης, καὶ
ἡ παντελὴς τοῦ νοῦ ἐπὶ τὰ ὀλικὰ ἐκτροπή.

Σχόλιον ς'.

Τὸ οἰεσθαι εἶναι, τὸ ἀληθῶς εἶναι οὐκ εἴδ'. Ἡ μα-
ταιότης οὖν ἀνυπαρξία καὶ ἐστι, καὶ λέγεται. Μα-
ταιότητος δὲ λογισμοί, αἱ τῆς οἰήσεως εἰσι φιλεν-
δείκτους καὶ φιλοδόξους ἐγκαθιστώντας.

Σχόλιον ζ'.

Σχέσεις ἰδίων τὴν τοῦ Ἀὐτῆς γυναῖκα ἐστήλωσαν.
Σχέσεις ἀλλοτριῶν Ἡσαῦ πρωτοτοκίῳ ἀπεστέρησε.
Σχέσεις θελημάτων τὰ κῶλα τοῦ λαοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ
κατέστρωσαν. Σχέσεις κτημάτων τὴν Ἰεζαβὴλ ἀπέ-
κτεινε. Σχέσεις χρημάτων τὸν Ἰουδᾶν προδότῃν εἰργά-
σατο. Ὁ δὲ σχολάσας τῶν τοιούτων, εὖρεν ἀληθῶς
τὴν τοῦ ξενιτεύσαντος Ἀβραάμ φιλόξενον σκηνὴν,
καὶ ζώην.

Σχόλιον η'.

Ὅρα πῶς οὐ πρὸς τὰ πράγματα γέγονε ἡ ἐπιστρο-
φή, ἀλλὰ πρὸς τοὺς λόγους τῶν πραγμάτων, ἡ ἐν-
νοια προσεπείλασε μόνον. Αἰδὲ καὶ κατακρίνεται. Οὐ
γὰρ εἰς Αἴγυπτον, ἀλλ' ἐν τοῖς περὶ τὴν Αἴγυπτον
τόποις ὁ νοῦς τοῦ λαοῦ καταβέβηκεν.

Σχόλιον θ'.

Ξένος ἐστὶν ἐκείνος ὃ ἐν τοῖς ὁμογλώσσους καθή-
μενος, ὥσπερ κἀθῆται δηλονότι ὁ ἀλλόγλωσσος,
ἤγουν ὁ ἄλλην, καὶ οὐ τὴν αὐτὴν ἔχων γλῶσσαν,
καὶ φωνὴν μετὰ ἑτερογλώσσου, καὶ οὐχ ὁμογλώσσου.
Κάθῃται δὲ ἐν αἰσθήσει, ὅπερ ἐστὶ τὸ μὴ αὐτὸν
κρίνειν ἄξιον τοῦ λέγειν, καὶ συνομιλεῖν τισι. Καὶ
ταῦτα Πατράσις ὑψηλοῖς.

Σχόλιον ι'.

Μίσος ἐστὶ κεκρυμμένη διάθεσις ἀπεχθανομένη,
πρὸς τι τῶν λυπηρῶν ἢ μίσος ἐστὶν ἡ πρὸς τὸ
ἐχθρὸν ἀλλοτριώσις, καὶ ἡ τῶν λυπούντων ἀποστρο-
φή. Ἐπ' οὐδενὶ γούν τούτων ἡ τῶν οἰκείων γίνεται
τῶν μοναχῶν ἀναχώρησις.

statim cum Deo inseparabiliter conjungitur. Quod
qui non facit, nec a vitis suis avellitur, exiguum
suæ peregrinationis fructum capit.

Scholion 4.

Per propriam voluntatem intelligit etiam illa,
quæ in mundo pro magnis habentur, sed ab iis,
qui mundum reliquerunt aliena sunt, sive pecuniæ
sint, sive opes, a quibus abstractus et profugus ve-
ram et rationi omnino consentaneam ad salutem
viam insistit.

Scholion 5.

Si sublati ad breve tempus vitiosarum cupidi-
tatum causis, divinis contemplationibus operam
dederimus, et in his semper occupati fuerimus;
idque unum duntaxat egerimus, facili negotio ad
priora carnis vitia relabemur, non aliud inde com-
modum relaturi quam exiguum cum animi quadam
elatione cognitionem, cujus finis hæc ipsa exiguæ
scientiæ superba opinio, et mentis confusio, seu
excæcatio, et demum tota animi ad mundana rursus
conversio est.

Scholion 6.

38 Negat (Climacus) idem opinari aliquid esse,
et verum esse. Vanitas ergo mera, nec est aliquid,
nec dicitur aliquid. Vanitatis cogitationes, sunt co-
gitationes elationis, quæ ostentatores et inanis glo-
riæ sectatores creant.

Scholion 7.

Amor rerum propriarum Loti uxorem in statuam
vertit; affectus erga res alienas Esau jure primi-
geniorum privavit; propria voluntas affixit membra
populi in deserto; opum alienarum cupiditas Jeza-
belem interfecit; pecuniarum appetitio [avaritia]
Judam fecit proditorem. Quibus vitiiis affectionum
qui caret, vere Abrahami peregrinantis hospitale
tabernaculum et vitam invenit.

Scholion 8.

Animadvertite quomodo facta sit reditio non ad
res et negotia, sed tantum quod cogitatio et mens
propius ad res seculares [sermōnes de rebus sæcu-
laribus] accesserit, eoque Judicium damnationis
subierit. Mens enim seu animus populi, non ipse
populus, in vicinâ Ægypti loca descendit.

Scholion 9.

Peregrinus ille est, qui inter suæ linguæ gentem,
tanquam ignarus ejus linguæ ut alienigena versatur:
sive qui aliam linguam, non eandem cum populo
diversæ linguæ habet. Sedet autem tacitus in se
collectus, quod indignum se judicet, qui cum ali-
quo loquatur, aut familiariter agat, et hæc eximilis
Patribus visa.

Scholion 10.

Odium est occulta animi affectio, qua indignatur
adversus aliquid, quod molestum est: aut, odium
est alienatio animi ab eo quod ingratum, seu in-
suave est: aut, odium est aversio mentis ab iis
quæ molesta sunt nobis. Ab nullo ergo horum fit
secessus a monachis, qui familiariter cum aliis ver-
santur.

Scholion 11.

Amicos para non sine delectu omnes, quantumvis promptos, sed qui natura digni sint.

Scholion 12.

Desiderium est fervor animi ex dilecti affectu, velut igne conceptus.

Aliud.

Desiderium est amicitiae incrementum cum dilecto colludens.

39 Scholion 13.

Si saecularis es, in bonorum saecularium tractatione versare; si monachus es, virtutum in studiis, quibus excellunt monachi, te exerceas. Si utramque simul vitam sectari cupias, neutram assequeris, utraque excides.

Scholion 14.

Qui ad maxima aspirat, viliora negligit.

Scholion 15.

Si diligas quae oportet, non diliges quae non oportet.

Aliud.

Labora accurate quod laboras, ut stultorum laborum labores effugias.

Aliud.

Parentes nostri naturales, nostri quidem sunt secundum sanguinis propinquitatem: nostri autem non sunt, quando nos in pio nostro instituto non adjuvant.

Scholion 16.

Cavendum ne generis nobilitatem facta ignobilia mendacem redarguant.

Aliud.

Ne inuitaris generis nobilitati, quae ex carne est. Carnalis enim non percipit ea quae spiritus²².

Scholion 17.

Quando audis a Domino dici: Qui non renuntiat omnibus quae possidet, non est me dignus²³; non de pecuniis tantum dictum accipe, sed de omnibus vitiosis rebus et negotiis. Nemo enim, inquit, militans implicatur negotiis saecularibus²⁴. Qui enim una cum his occupationibus vult pravos (animi et corporis) affectus evolare, perinde facit atque is qui ignem palea et stramine conatur exstinguere.

Scholion 18.

Saecularia colloquia appellavit illa quae e saeculo sunt; indecentia vero dixit, quod sint erubescenda et noxia iis qui saeculum fugerunt, mundoque renuntiarunt.

Scholion 19.

Ad hunc modum (hancque ob causam) saepe solitudo est utilis, nunc quidem primum e saeculo exeuntibus, nunc autem etiam fortibus et exercitatis. Fugientibus primum mundum, ne habeant

A

Σχόλιον ια'.

Φίλους πτωχῶν μὴ πάντας τοὺς βουλομένους, ἀλλὰ τοὺς τῆς φύσεως ἀξίους ὄντας.

Σχόλιον ιβ'.

Πόθος ἐστὶ ζέσις ἐνδιέθετος διὰ πυρὸς ἐπιθυμίας τοῦ φιλουμένου.

Ἄλλο.

Πόθος ἐστὶ φιλίας ἐπέκτασις τῷ ἐρωμένῳ συνδίζουσα.

Σχόλιον ιγ'.

Ἄν εἴ κοσμικὸς, ἐν τῇ διαγωγῇ τῶν κοσμικῶν ἀγαθῶν ἀναστρέφου. Εἰ δὲ μοναχὸς εἴ, ἐν τοῖς ἐργοῖς, ἐν οἷς ἀριστεύουσιν οἱ μοναχοὶ διάτρεψον. Εἰ μέντοι ἐν ἐτέροις [ἐκατέροις] βούλει ἀναστραφῆναι, ἀπὸ τῶν δύο πεσεῖν μέλλεις.

B

Σχόλιον ιδ'.

Ὅ τὰ μέγιστα θέλων οὐκ ἐνασχολεῖται τοῖς εὐτελεστέροις.

Σχόλιον ιε'.

Φιλῶν ἂν δεῖ, οὐ φιλήσεις ἂν μὴ δεῖ.

Ἄλλο.

Πόνον πόνει εὐπόνως, ἵνα δυνήθῃς ἐκφυγεῖν τῶν καταλίων πόνων τοὺς πόνους.

Ἄλλο.

Ἡμῶν μὲν εἰσιν οἱ κατὰ σάρκα γονεῖς, διὰ τὴν συγγένειαν τῆς σαρκός. Οὐχ ἡμῶν δὲ καθ' ὃ οὐ συμπτράττουσι τῷ θεοσεβεῖ ἡμῶν σκοπῷ.

C

Σχόλιον ις'.

Μὴ πως τὴν σωματικὴν εὐγένειαν αἱ ἀθέμιτοι πράξεις ψευδομένην ἐλέγξουσιν.

Ἄλλο.

Μὴ ἐπηρεῖδου εὐγενεῖα σαρκός. Σαρκικὸς γὰρ οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος.

Σχόλιον ιζ'.

Ὅταν ἀκούσῃς τοῦ Κυρίου λέγοντος, ὅτι Εἰ τις οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς σὺν αὐτῷ, οὐκ ἔστι μου ἀδελφός, μὴ μόνον περὶ χρημάτων νόει, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων τῆς κακίας πραγμάτων. Οὐδεὶς, φησὶ, στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις. Ὅ γὰρ μετὰ τῆς ἐμπλοκῆς τὰ πάθη νικῆσαι θέλων, ὁμοίος ἐστὶ τῷ μετ' ἀχόρων σθεννύειν ἐπιχειροῦντι.

D

Σχόλιον ιη'.

Κοσμικὰς ὁμιλίας εἶπε τὰς ἐκ τοῦ κόσμου ἀκόσμους δὲ εἶπεν αὐτὰς διὰ τὸ αἰσχροῦς εἶναι, καὶ βλαβεράς τοῖς φυγοῦσι τὸν κόσμον.

Σχόλιον ιθ'.

Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ ἐρημος πολλάκις ποτὲ μὲν τοῖς φεύγουσι γίνεται ὠφέλιμος, ποτὲ δὲ τοῖς δυνατοῖς. Τοῖς φεύγουσι μὲν, ἵνα μὴ εὐρεθῇ ὅλη αὐτοῖς αὐξῆσαι τὰ πάθη αὐτῶν. Τοῖς δυνατοῖς δὲ ἐν

²² 1 Cor. II, 14. ²³ Luc. XIV, 33. ²⁴ II Tim. II, 4.

τῷ μὴ μεσάζειν ἐν ὕλῃ, καὶ καταντῆσαι πρὸς τοὺς πολλέμους τοῦ πονηροῦ.

Scholion κ'.

Ὁράματος καὶ ἐνυπνίου διαφορὰν οὕτως νοήσεις. Ὅραμά ἐστι τὸ ὡς ἐν αἰσθήσει σχεδὸν καθ' ὕπαρ ὁρώμενον· ἐνύπνιον καὶ τὸ καθ' ὕπνον φανταζόμενον.

Scholion κα'.

Ἀκινήσιαν τὴν ἡρεμίαν φησί. Ἐξαχῶς γὰρ τῆς νικήσεως λαμβανομένης, γένους, φθορᾶς, ἀξήσεως, ἀλλοιώσεως, μειώσεως, καὶ τόπων μεταβολῆς, καθ' οὐδὲν τούτων τὸ σῶμα φαίνεται ὑστερούμενον· ἡμερεῖ [ἡμερεῖ] δὲ μᾶλλον ὑπνωττον, καὶ ἐστιν ἀκίνητον, κινήτόν· τὸ μὲν πεφυκός, τὸ δὲ πεπονθός.

Διαδόχου.

Περὶ τοῦ, ὅτι καλὸν μηδεμιᾶ ὅλως ὁράσει πείθεσθαι, ἥτο πρὸς ὑπόδειγμα ἡμῖν τοῦ πράγματος, δοῦλος ὑπὸ δεσπότου νύκτωρ, καὶ μετὰ πολλὴν ἀποδημίαν, πρὸ τῶν περιβόλων τῆς οἰκίας καλούμενος, ᾧ τινι τὴν ἀνοιξίν τῶν θυρῶν δι' ὅλου οἰκέτης ἡρνήσατο. Ἐδεδίει γὰρ μὴ ὁμοιότης αὐτὸν φωνῆς συναρπάσσεια προδότην παρασκευάσει γενέσθαι, ὧν περ παρ' αὐτοῦ ἐπιστεύετο πραγμάτων. Ὅτινι οὐ μόνον οὐκ ὠργίσθη ἡμέρας γενομένης ὁ κύριος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἐπαίνων ἡξίωσεν, ὅτι καὶ τὴν τοῦ δεσπότου φωνὴν πλάνην εἶναι ἐνόμισε, μὴ τι θέλων τῶν αὐτοῦ ἀπολέσαι πραγμάτων.

ΛΟΓΟΣ Δ'.

Περὶ τῆς μακαρίας, καὶ ἀσιμνήστου ὑπακοῆς.

Πρὸς (1) τοὺς πύκτας ἡμῖν λοιπόν, καὶ τοῦ Χριστοῦ ἀθλητὰς περιῶν ὁ λόγος εὐθέως κατήντησεν. Παντὸς μὲν γὰρ καρποῦ προηγείται ἄνθος· πάσης δὲ ὑπακοῆς ξενιτεία, ἡ σώματος, ἡ θελήματος. Ἐν ταῖς δυσὶ γὰρ ταύταις ἀρεταῖς, ὥσπερ ἐν χρυσαῖς πτέρυξι πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀόκως ἀνέρχεται ἡ δόξα. Καί τῳ περὶ αὐτῆς πνευματοδόχος τις ἐμελέθησε. Τίς δώσει μοι πτέρυγας ὥσπερ περιστερᾶς, καὶ πετασθήσομαι διὰ πρακτικῆς, καὶ καταπαύσω διὰ θεωρίας καὶ ταπεινώσεως; Μηδ' αὐτὸ τὸ σχῆμα, εἰ δοκεῖ, τῶν ἀνδρείων τούτων πολεμιστῶν παραδράμωμεν τῷ λόγῳ κατάδηλον ποιήσασθαι, πῶς τε τὸν θυρεὸν κατέχουσι τῆς πρὸς τὸν θεὸν καὶ πρὸς τὸν γυμναστήν πίσσεως, ἐν αὐτῷ ὡς εἰπεῖν πάντα ἀπιστίαις ἡ μεταβάσεως λογισμὸν ἀπαυθούμενοι, τὴν τε μάχαιραν τοῦ πνεύματος ἀνατείνοντες διηνεκῶς, καὶ πᾶν ἑαυτῶν θέλημα πλησιάζον αὐτοῖς ἀποκτείνοντες, θώρακας τε σιδηροῦς πραότητος, καὶ ὑπομονῆς ἡμψιεσμένους, πᾶσαν ὕβριν καὶ κέντησιν, καὶ βολίδα ἑαυτῶν δι' αὐτῶν ἀποκρουόμενοι· ἔχουσι τε καὶ περιεφάλοιον σωτηρίου τὴν τοῦ προσώτως δι' εὐχῆς σκέπην. Ἰστανται δὲ σύμμοδες οὐδ' ὅλως, ἀλλὰ τὸ (2) μὲν εἰς διακονίαν προτείνοντες, τὴν δὲ ἐπὶ προσευχῇ

A materiam augendi cupiditatem affectus, seu passionis: fortibus autem, ne semper in media peccandi materia, et acie contra hostem versari cogantur (sessequae periculis oblectare).

40 Scholion 20.

Visi et insomni discrimen ita intelliges: visum est, quod in somno per visionem, quasi in sensu apparet et videtur: insomnium, quod in somno per imaginationem tractatur et cogitatur.

Scholion 21.

Per vocem ἀκινήσιαν sine motu, quietem intelligit: cum autem motus sex modis accipiatur pro genere (seu generatione), corruptione, augmentatione, alteratione, diminutione et locorum mutatione, nullo horum carere corpus videtur. Quiescit B autem magis dum somnum carpit, et quod per se est mobile, tunc quasi sit immobile, mobile quidem natura sua, immobile quod ita illi accidit.

Diadochi, c. 38 et 39.

De eo quod bonum sit, nulli omnino visioni nocturnae credere, exemplo nobis sit hujus rei famulus, quem dominus ex longa peregrinatione reversus, noctu ante vestibulum domus evocet, cui servus nullo modo voluerit aperire: metuerat enim ne se similitudo vocis falleret, et rerum, quas a domino commissas habebat, proditorem faceret. Cui dominus postea die cum illuxisset, non solum iratus non est, sed multis etiam laudibus ornavit, quod domini vocem praestigias existimavit, dum ne quid de rebus domini sui deperderet.

GRADUS IV.

De beata semperque laudanda, seu memoranda obedientia.

Ad pugiles et athletas Christi a nobis deinceps oratio instituetur, quae loco suo ordineque nobis occurrit. Ut fructum omnem flos praecedat, ita omnem obedientiam fuga mundi, quae vel corpore fit, vel voluntate. His quippe duabus virtutibus, tanquam aureis quibusdam alis, anima sancta ad caelum ardentem enititur. Et fortasse de hac, divini Spiritus haustu ebrius vates cecinit, cum dixit: Quis mihi **41** dabit pennas sicut columbae, et volabo per actionem et requiescam **42** per contemplationem et animi demissionem? Sed enim, si videtur, non praetereundus est hic generosorum bellatorum armaturae habitus: dictione scilicet explicandum, quomodo tenere soleant scutum fidei erga Deum, et religiosae palaestrae dictatorem, quo omni, ut sic loquar, infidelitatis et aversionis cogitationem retundant; et gladium spiritus semper strictum teneant, quo voluntatis contravenientis sensum mactent; thoraces ferreos mansuetudinis et patientiae induant, quibus omnes contumelias, stimulos, et jacula verborum repellant. Gestent et galeam salutis **43**, praesidis, inquam, pro nobis assidue praecantis tegumentum. Stent autem nullis compediti

⁴⁰ Psal. LIV, 7. ⁴¹ Ephes. VI, 17.

vineulis liberi, alterumque pedum ad obscunda ministeria extendant; alterum vero ad assiduam precationem immotum teneant. Obedientia est perfecta animæ propriæ, per corporis officia demonstrata abdicatio. Aut contra fortasse: Obedientia est sensuum in anima viva mactatio. Obedientia est motus simplex, et inexcussus: voluntaria mora; incuriosa vita, securum periculum, expedita apud Deum defensio [indefensa Dei propugnatio], mortis securitas, navigatio sine periculo, dormiens peregrinatio. Obedientia est animi in morte securitas, sepultura voluntatis, excitatio humilitatis, quæ non obloquitur [contradicit], non dijudicat, nec bona tanquam mortua, nec vulgi opinione mala sentit. Qui enim animam suam religioso mortificaverit, de omnibus sese ipse purgabit **42** ac defendet; [qui enim sensum animæ suæ pie mactavit, (mortificavit) in omnibus excusabitur.] Obedientia est iudicii cum summo iudicio abdicatio. Principium hujus religiosæ mortis, qua voluntate animi, qua corporis sensu et membrorum, habet labore. Medium alias adhuc laboriosum est, alias caret labore. Finis jam vacat omni sensu laboris, etiam perturbationis. Tum primum perbeatus hic idemque vivus juxta atque mortuus sentit laborem et dolorem cum animadvertit suum se voluntatis sensum secutum, ex quo sui pondus iudicii reformidat.

Quicumque ad religiosæ professionis stadium decurrendum vestem paratis ponere: quicumque jugum Christi in cervicem vestram vultis tollere: quicumque ab hoc ipso puncto temporis impedimenta sarcinarum in alterius humeros rejicere conamini: quicumque vos ipsos in servitutem transcribere et emancipare properatis, ut pro illa veram in libertatem asseramini: quicumque manibus alienis levati, hoc ingens mundi pelagus trajicere cupitis, scitote vos asperam quidem, sed compendiosam viam insistere, quæ unum duntaxat, et unicum in se continet erroris labyrinthum [ισορυθμῶν dictum (si pro tui nempe ipsius iudicii sensu, sine ductu alterius velis progredi)]; quam qui cautus omnino declinavit, hic vero priusquam iter est ingressus, jam ad metam eorum, quæ honesta, religiosa, et Deo grata videntur, pervenit. Obedientia quippe nihil aliud est, quam sibi ipsi in omnibus per omnem vitam ad mortem usque diffidere. Quicumque cervicem iugo Domini subicere **43** et submissionis ac salutis studio nostram salutem alteri in Domino vere committere volumus, ante ingressum religionis (si qua tamen in nobis est mica salis, astutia, inquam, et prudentia) gubernatorem diligenter ante exploremus et executiamus, atque, ut ita loquar, totum pertentemus, ne pro navarcho in remigem; pro medico in ægrum, pro perfecto in vitiosum et affectibus obnoxium incidamus, adeoque, dum portum quærimus, in Scyllam et Charybdim cum certo naufragii exitio impingamus. Cæterum ubi stadium pietatis et obedientia ingressi fuerimus, bonum præsidem nostrum nequaquam amplius iudicabimus, neque illius mores ulla ratione ad iudicii nostri censuram revocabimus, quamvis nonnullas, ut in homine, labes maculasve exiguas notaverimus: alioqui nul-

A ἀκίνητον ἔχοντες. Ὑπακοή ἐστὶν ἀρνήσις ψυχῆς οὐκ αἰσῶτος παντελὴς διὰ σώματος ἐπιδεικνυμένη ἐνεργῶς. Ἡ τάχα τὸ ἐμπάλιν, ὑπακοή ἐστὶ: (3) νέκρωσις μελῶν ἐν ζωῇ διαλογῇ. Ὑπακοή ἐστὶν ἀνεξέταστος κίνησις, ἐκούσιος θάνατος, ἀπεριεργὸς ζωὴ, ἀμέριμνος κίνδυνος (4), ἀμελέητος [ἀμελέητος] Θεοῦ ἀπολογία· ἀφοβία θανάτου, ἀκίνδυνος πλοῦς, ὑπνοῦσα ὁδοπορία. Ὑπακοή ἐστὶ μνήμη θελήσεως, καὶ ἔγερσις ταπεινώσεως· οὐκ ἀντερεῖ, ἢ διακρίνει νεκρὸς ἐν ἀγαθοῖς, ἢ τὸ δοκεῖν πονηροῖς. Ὁ γὰρ (5) θανατώσας αὐτοῦ εὐσεβῶς τὴν ψυχὴν, ὑπὲρ πάντων ἀπολογῆσεται. Ὑπακοή ἐστὶν ἀπόθεσις (6) διακρίσεως ἐν πλοῦτι διακρίσεως, ἀρχὴ (7) μὲν νεκρώσεως, καὶ ψυχῆς θελήματος, καὶ μέλους σώματος πόνο· μεσότης δὲ ποτε μὲν πόνος, ποτὲ δὲ ἀπονία· τέλος δὲ ἀναισθησία

B λοιπὸν πᾶσα, καὶ ἀκίνησις πόνου· τότε πονῶν ὁρᾶται, καὶ ἀλγυνόμενος ὁ ζῶν νεκρὸς οὗτος ὁ μακαρίτης, ὅταν ἑαυτὸν ὁφείη τὸ οἰκεῖον ποιοῦντα θέλημα, δεδοικότα τὴν βασταγὴν τοῦ ἑαυτοῦ χρίματος.

Ὅσοι (8) πρὸς τὸ στάδιον τῆς νοερᾶς ὁμολογίας ἐπεχειρήσατε ἀποδύσασθαι· ὅσοι τὸν τοῦ Χριστοῦ ζυγὸν ἐπὶ τὸν οἰκεῖον αὐχένα ἄραι βούλεσθε· ὅσοι ἐκ τούτου τὸ ἑαυτῶν φορεῖον ἐπὶ τὸν τοῦ ἑτέρου τράχηλον ἐπιθεῖναι σπουδάζετε· ὅσοι τὰς ἑαυτῶν ὀνάς γράψαι ἐκούσιως σπεύδετε, καὶ ἀντ' ἐκείνων ἐλευθερίαν γραφῆναι ὁμῶν βούλεσθε· ὅσοι χαρσὶν ἑτέρων ἀνυψούμενοι νηρόμενοι τὸ μέγα τοῦτο περαιούσθε πέλαγος, γινώτε ὡς σύντομόν τινα, καὶ τραχείαν ὁδὸν βαδίζειν ἐπεχειρήσατε, μίαν πλάνην καὶ μόνην ἐν αὐτῇ κακῆται, αὕτη δὲ καλεῖται (9) ἰσορυθμία· ὁ γὰρ ταύτην εἰς ἅπαν ἀπαρησάμενος, ἐν οἷς δοκεῖ εἶναι καλοῖς (10), καὶ πνευματικοῖς, καὶ θεαρέστοις πρὸ τοῦ βαδίζειν ἐφθασεν. Ὑπακοή γάρ ἐστὶν ἀπιστία ἑαυτῶν ἐν τοῖς καλοῖς ἅπασιν μέχρι τέλους ζωῆς. Μέλλοντες ἐν Κυρίῳ τὸν ἑαυτῶν αὐχένα κλίνειν, σκοπῶν μὲν καὶ λόγῳ ταπεινοφροσύνης, καὶ κυρίως τὴν ἡμῶν σωτηρίαν ἑτέρῳ, ἐν Κυρίῳ πιστεύειν πρὸ μὲν τῆς εἰσόδου, εἴπερ τις πονηρὴ, καὶ φρόνησις παρ' ἡμῖν τυγχάνει, τὸν κυβερνήτην ἀνακρίνωμεν, καὶ ἐξετάσωμεν, καὶ, ἢ οὕτως εἴπω, πειράσωμεν, ἵνα μὴ τῷ ναυτῇ ὡς κυβερνήτῃ, καὶ τῷ νοσοῦντι ὡς ἱατρῷ, καὶ τῷ ἐμπαθεῖ ὡς ἀπαθεῖ, καὶ τῷ (11) πηλᾶγει ὡς λιμένι περιπεσόντες, ἔτοιμον ἑαυτῆς εὐρήσωμεν ναυάγιον. Μετὰ δὲ τὴν ἐν τῷ σταδίῳ λοιπὸν τῆς εὐσεβείας, καὶ ὑποταγῆς εἰσόδον, (12) μηκέτι τὸν καλὸν ἡμῶν ἀγνωσθέντην ἐν τινὶ τὸ σύνολον (13) ἀνακρίνωμεν, κἂν τινα ἐν αὐτῷ ὡς ἐν ἀνθρώπῳ ἴσως εἴη βραχεία πλημμελήματα θεασώμεθα. Εἰ δὲ μὴ, οὐδὲν ἐκ τῆς ὑποταγῆς οἱ ἀνακρίνοντες ὠφελοῦμεθα. Ἀνάγκη πᾶσα τοὺς βουλομένους ἐν τοῖς ἐπιστατοῦσι πιστὸν ἀδίστακτον διὰ παντός κατέχειν, τὰ τούτων κατορθώματα ἐν τῇ αὐτῶν καρδίᾳ ἀνεξέλεπτα, καὶ ἀείμνηστα φυλάττειν, ἵνα ὅτε οἱ δαίμονες ἡμῖν ἀπιστίαν πρὸς αὐτοὺς στείρωσιν, ἐκ τῶν ἐν ἡμῖν μνημονευμένων ἀποφριμώσωμεν. Καθόσον γὰρ ἡ πίστις θάλλει ἐν

τῇ καρδίᾳ, κατὰ τοσοῦτον καὶ τὸ σῶμα σπένδει ἐν τῇ διακονίᾳ. Ἐπὶ δὲ εἰς ἀπιστίαν προσκόβῃ, ἐπισσε: *Πιδνως γὰρ ὁ οὐκ ἐκ πίστεως, ἀμαρτία ἐστιν.* Ἐπὶ σε ὁ λογισμὸς ἀνακρίναι, ἢ κατακρίναι τὸν προηγούμενον ὑποβάλλῃ, ὡς ἀπὸ πορνείας ἀποπήδησεν· μὴ δὲ ὅπως τῷ ὄρει τούτῳ παράσχεῖς δίδειν· μὴ τόπον, μὴ εἰσοδόν, μὴ ἀρχήν. Φθέγγου δὲ πρὸς τὸν δράκοντα· Ὁ ἀπαταῖν· οὐκ ἐγὼ τοῦ ἀρχόντος, ἀλλ' αὐτὸς τὸ ἐμὸν κρίμα ἀνεδέξατο· οὐκ ἐγὼ ἐκείνου, ἀλλ' αὐτὸς ἐμοῦ κριτῆς καθέστηκεν. Ὅπλόν μὲν οἱ Πατέρες τὴν ψαλμωδίαν, τὴν δὲ προσευχὴν ταῖχος, λουτήρα δὲ τὸ ἀμύμων δάκρυον εἶναι ὀρίζονται· τὴν δὲ μακαρίαν ὑπακοὴν ὁμολογίαν ἔκριναν, ἥς (14) χωρὶς οὐδεὶς τῶν ἐμπαθῶν φέται τὸν Κύριον· ὁ ὑποτακτικὸς αὐτὸς τὴν ψήφον καθ' αὐτοῦ ἐκφέρει εἰ μὲν (cod. A., γὰρ) διὰ (15) Κύριον τελείως ὑπακούσει, εἰ καὶ μὴ δόξει τελείως, τὸ αὐτοῦ κρίμα ἐξεδύσατο. Εἰ δὲ τὸ αὐτοῦ ἐν τισιν ἐκκληροῖ θέλημα, ἢ καὶ δόξει ὑπακούειν, αὐτὸς δὲ φορτὸν ἐπιφέρειται· εἰ μέντοι αὐτὸν ἐλέγχων ὁ προσετώς οὐκ ἐπαύσατο, εὖ ἂν ἔχοι· εἰ δὲ (16) σεσώπηκε, τί λέγειν οὐκ ἔχω. Οἱ ἐν (17) ἀπλότῃ ὑποτασσόμενοι ἐν Κυρίῳ καλὸν δρόμον παραιοῦσι [cod. A. παραιοῦνται], μὴ κεκινηχότας αὐτοῖς δι' ἀκριβολογίαν τὴν τῶν δαιμόνων πανουργίαν. Πρὸ πάντων ἐξομολογησάμεθα τῷ καλῷ ἡμῶν δικαστῇ καὶ μόνῳ, εἰ δὲ κελεύει καὶ πᾶσι· μύλωπες γὰρ θριαμβευόμενοι, οὐ προκίβουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἰαθῇσονται. Φοδερὸν που παραγενόμενος ἐν κοινοβίῳ καλοῦ κριτοῦ, καὶ ποιμένος ἑώρακα κριτήριον.

obedierit, quamvis non videatur perfecte id facere, iudicio tamen se liberavit. Quod si quacunq; in re pro sua voluntatis arbitratu quid fecerit, etiamsi obsequi videatur, divini tamen iudicii discrimen adhibet. Si tamen ipsum cœnobii præfectus assiduo verborum jurgio everberare non cessabit, nondum est conclamatus. Si vero cœnobiarcha tacuerit (tanquam de desperato) non habeo quod dicam. Qui in Domino cum simplicitate subjecti, per curiosam rerum imperatarum disquisitionem insidias, et artes dæmonum in se non concitant, feliciter vitæ stadium decurrunt. Sed primum omnium, optimo iudici nostro præteritæ vitæ peccata aperiamus, idque vel soli, vel si imperet ille, omnibus. Ostensa quippe et in publicum prolata vulnera facile curabuntur neque recrudescant amplius.

Τετύχηκε γάρ μου ἐκεῖσε ὑπάρχοντος, τινὰ ἐκ ληστρικῆς τάξεως τῇ μοναδικῇ προσελθεῖν πολιτείᾳ, ὃν ὁ ἀριστος ἐκεῖνος ποιμὴν, καὶ ἱατρός ἐκέλευσεν ἐπὶ ἡμέρας ἑπτὰ ἀναπαύσεως ἀπάσης ἀπολαῦσαι πρὸς θεωρίαν καὶ μόνην τῆς ἐν τόπῳ καταστάσεως. Μετὰ οὖν τὴν (18) ἑξῆς μὴν προσκαλεσάμενος αὐτὸν κατ' ἰδίαν ὁ ποιμὴν ἡρώτα, εἰ ἀρεστὸν αὐτῷ τὴν συνοίκησιν μετ' αὐτῶν ποιήσασθαι· ὡς δὲ συνθίμενον αὐτὸν μετὰ πάσης εὐλικρινείας ἐθεάσατο, πάλιν ἡρώτα τί αὐτῷ ἄτοπον ἐν τῷ κόσμῳ πέπραχται. Ὡς δὲ οἶδεν αὐτὸν σὺν τῷ λόγῳ πάντων προθύμως ἐξομολογησάμενον· πάλιν πρὸς αὐτὸν (19) πειράζων εἶπε· Βούλομαι σε, φησὶν, ἐπὶ πάσης τῆς ἀδελφότητος ταῦτα θριαμβεύσαι. Ὁ δὲ ὄντως τὴν αὐτοῦ ἀμαρτίαν μισήσας (20) ἐκεῖνος, καὶ αἰσχύνῃς ἀπάσης καταφρονήσας ἀδιστάκτως ὑπέσχετο· καὶ εἰ βούλει, φησὶ, κατὰ μέσον Ἀλεξάνδρου τῆς πόλεως. Εἶτα συναθροίζει ὁ ποιμὴν ἐν τῷ Κυριακῷ πάντα τὰ πρόβατα τὸν ἀριθμὸν τριακόσια τριάκοντα, καὶ τῆς θείας συνέξεως ταλουμένης· ἦν γὰρ Κυριακῇ

⁴⁰ Rom. xiv, 23.

(a) Quod erat Alexandria, ut scholiastes docet, non Raithu, ut olim existimabam.

lum ex obsequendi studio fructum operæ relere-mus. Prorsus necesse est ut qui bonæ mentis constantiam erga suos majores inconcussam tueri statuit, recte facta illorum et virtutes intimis animi sensibus reponat, nec unquam ex memoria deleat, sed fixa æternaque custodiat; ut si quando satores malorum dæmones diffidentis semina contra cœnobii antistites in nobis sparserint, ex præteritis vitæ recordatione cerberorum ora retundamus. Nam quo magis fides in animo subjecti erga religiosos Patres effluerit, hoc promptius ad omnia corpus officia discurret. Quicunque vero ad diffidentis animi scopulum offenderit, laetetur; imo jam lapsus est. *Quidquid enim non ex fide agit, peccatum est*⁴⁰. Ubi te cogitationum turbæ impulerint, uti in præsidem tuum, aut inquires, aut eum damnes, ab illis tanquam ab stupro resili; neque deceptus huic viperæ ullam fidem præbe. neque locum da, nec aditum, nec ullum principii vestigium. Quin tu excetram illam sic compella: Audin' humani tu generis deceptor? Non ego præsidis in me iudicium, sed meum ipse in se suscepit: non illius ego, sed meus ille iudex est. Majores nostri arma religionis dixere psalmodiam; monia, preces; balnea, sinceræ lacrymas: sanciam vero obedientiam confessionem esse iudicant, sine qua nemo, vitiis obnoxius, ad Dei conspectum admittetur. Subjectus adversus seipsum fert sen-

tentiam. Nam si in gratiam numinis perfecte obedierit, quamvis non videatur perfecte id facere, iudicio tamen se liberavit. Quod si quacunq; in re pro sua voluntatis arbitratu quid fecerit, etiamsi obsequi videatur, divini tamen iudicii discrimen adhibet. Si tamen ipsum cœnobii præfectus assiduo verborum jurgio everberare non cessabit, nondum est conclamatus. Si vero cœnobiarcha tacuerit (tanquam de desperato) non habeo quod dicam. Qui in Domino cum simplicitate subjecti, per curiosam rerum imperatarum disquisitionem insidias, et artes dæmonum in se non concitant, feliciter vitæ stadium decurrunt. Sed primum omnium, optimo iudici nostro præteritæ vitæ peccata aperiamus, idque vel soli, vel si imperet ille, omnibus. Ostensa quippe et in publicum prolata vulnera facile curabuntur neque recrudescant amplius.

⁴⁵ Cum in cuiusdam præclari iudicis, et religiosi pastoris (a) cœnobium venissem, tremendum sane pro tribunali iudicium spectavi. E sortie latronum, me præsentem, venit quidam uti genus vitæ religiosum complecteretur. Huic optimus ille pastor, et medicus septem dies ad animi quietem dedit, intra quos mores loci et religiosæ vitæ statum illic exploraret. Post exactam hebdomadem, præses accersitum seorsum percontatus est an placeret vitam illic cum aliis religiososam degere. Ubi paratissimum esse, et sine fraude doloque respondisse sensit, porro interrogavit quid in omni vita nefarie scelerateque fecerit. Cum et hic aperte promptaque, et prudenter confessum animadvertisset; rursum tentandi causa: Placet, inquit, uti, quæ hic soli mihi aperuisti, illa ipsa in totius cœnobii conventu publice exponas. Hic ille revera sua scelera exsecratus, veroque odio persecutus, omni verecundiæ pudore projecto, constantissime se facturum promisit: et, si placet, inquit, in medio

Alexandriæ foro facinora mea proclamabo. Ergo (ubi promptum vidit) coacto pastor in templo toto ovili cor:uque fratrum (erant inibi trecenti supra triginta), dum res divina fieret, erat enim dies Dominica, secundum Evangelii lectionem, reum illum, jam tum inculpatum, introducit, manus post terga revinctum, horrido cilicii sacco cinctum, caput cinere conspersum, fune per quosdam e cœnobio tractum, et perfunctorie verberatum, ut ipsa viri species terreret omnes, ipsoque primo aspectu **46** omnes percalsi in apertum prorumperent ejulatam: nemo enim quid rei gereretur ante agnoverat. Cum deinde reus ad fores templi pervenisset, sacer ille et humanæ salutis studiosus antistes ingenti voce intonuit, illoque compellato: Siste gradum, inquit, indignus es, qui pedem huc inferas. Hic ille voce e sacro pastoris ore ad se delata attonitus (ut juratissimus nobis affirmabat se non loquentis vocem, sed fulminantis tonitru audisse), illico pronus in faciem plenus terroris ac tremoris concidit. Jacentem humi et pavementum largo lacrymarum imbre irrigantem, rursus ille mirandus animorum medicus (qui salutem illius miseri omnibus modis procurabat, omnibusque forinam vere salutaris et efficacis humilitatis proponere cupiebat) hortatur imperatque, uti quidquid (impie scelerateque) egisset sigillatim per capita singula ordine exponat. Ergo cum horrore omnium omnia speciatim confitetur, omniumque aures attonitas reddit, dum facinora aperit fanda, infanda; quæque ex naturæ consuetudine, quæque contra naturam in homines, et jumenta peccarat. Non tacuit veneficia, non cædes, non alia, quæque aures horreant, quæque chartæ erubescant. Confessione ergo purgatum, statim jubet in monachum attonderi, et in fratrum contubernium admitti. Ego vero sapientis viri (præsulis inquam) admiratus sapientiam seorsim ex illo percontabar, qua gratia tale tamque inusitatum spectaculum instituisset. Ille vero ut verus medicus: Duas, inquit, ob causas id feci; primum uti sua crimina **47** publice confitentem per præsentem venerundia ruborem, ab æterno ignominia pudore liberarem; quod et factum est. Nam prius quam de terra surgeret, omnium scelerum viniam a Deo impetravit. Nec est, mi Joannes, quod ea de re dubites. E cœlu quippe fratrum fuit, qui affirmatissime, spectabam, inquit, formidandum quemdam virum, qui librum scriptum et calamum manu tenebat, et simul ac, inquit, ille humi fusus peccatum pronuntiabat, penna illud ille formidabilis signavit (seu expunxit). Et vero merito: Dixi enim, inquit Vates, confitebor adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti iniquitatem cordis mei ⁴¹. Deinde quod inter meos essent, qui suas nexas nunquam aperuerant, ut hoc modo ad detegenda peccata commoverem: nemo quippe sine confessione veniam delictorum impetrat. Sed præter hæc, multa alia digna admiratione, dignaque litteris et monumentis apud illum sempiterna memoria celebrandum

⁴¹ Psal. xxxi, 5.

τῶν ἡμερῶν, μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰσφέρει λοιπὸν τὸν διμεμπτον κατὰδικον ἐκείνον ὑπὸ τινων ἀδελφῶν συρόμενον καὶ μετρίως τυπτόμενον, τὰς χεῖρας δι' ἐπισθεν δεδεμένον, καὶ σάχκον τρίγωνον ἡμφιεσμένον, καὶ σποδὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ὡς καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς θεωρίας ἀπαντας καταπλαγέντας εὐθέως τῷ κλανυμῷ ἀλαλάσαι· οὐ γὰρ ἔγνω τις τὸ γινόμενον. Εἶτα ὡς πλησίον τῶν τῆς ἐκκλησίας πολῶν ἔφθασε, προσφωνεῖ αὐτῷ ἡ ἱερὰ ἐκείνῃ τοῦ φιλανθρώπου κεφαλῇ μεγάλῃ τῇ φωνῇ· Στήθι, ἀνάξιος γὰρ ὑπάρχεις τῆς ἐνταῦθα εἰσόδου. Ἐκπλαγείς οὖν ἐπὶ τῇ τοῦ ποιμένου, ἐξ ἱερατείου ἐναγχείσει πρὸς αὐτὸν φωνῇ· ἐνόμιζε γὰρ, ὡς ἔσχατον ἡμᾶς ὅρκους ἐπληροφόρει, οὐκ ἀνθρώπου, ἀλλὰ βροντῆς ἀκηκοέναι· πίπτει μὲν εὐθέως ἐπὶ πρόσωπον ἐντρομος γενόμενος, καὶ ὅλος τῷ φόβῳ κλονηθεῖς. Χαμαὶ τοίνυν ὑπάρχων, καὶ τὸ ἔδαφος τοῖς δάκρυσι βρέχων, ἐπιτρέπεται πάλιν παρὰ τοῦ θαυμασίου λατροῦ τοῦ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ἐν ἀπασὶ πραγματευομένου, καὶ τύπον σωτηρίας καὶ ἐνεργούσας ταπεινώσεως πᾶσι παρέχοντος, εἰπεῖν πάντα τὰ πεπραγμένα αὐτῷ κατ' εἶδος ἐπὶ πάντων. Ὁ δὲ μετὰ φρίκης ἐξομολογεῖ τὰ ἀπαντα καθ' ἐν πᾶσαν ἀκοὴν ἐνίζονται· οὐ μόνον τὰ σωματικὰ κατὰ φύσιν, καὶ παρὰ φύσιν, ἐν λογικοῖς τε ζώοις, καὶ ἀλόγοις· ἀλλὰ γε καὶ ἀκρι φαρμακείων, καὶ φόνων, καὶ ἐτέρων, ὧν οὐ θέμις ἀκοῦσαι, ἢ γραφῇ παραδοῦναι (21). Ἐξομολογησάμενον τοίνυν ἐπιτρέπεται εὐθέως ἀποκαρθῆναι, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς συγκαταριθμηθῆναι. Ἐγὼ δὲ τὴν τοῦ ὁσίου ἐκείνου θαυμασάσας σοφίαν, ἡρώτων ἰδίᾳ, τίνας χάριν τὸ τοιοῦτον (22) ἔξενον σχῆμα πεποίηκεν. Ὁ δὲ ὄντως ἱσχυρὸς· Δύο τούτων χάριν, φησὶν· πρῶτον μὲν ἐν αὐτὸν ἐξομολογησάμενον διὰ τῆς παρουσίας αἰσχύσης, τῆς μελλούσης ἀπαλλάξω, ὅπου καὶ γέγονεν. Οὐ γὰρ ἀνέστη τοῦ ἐδάφους, ὡς ἀδελφεῖ Ἰωάννης, ἀκρις οὐ τῆς πάντων ἀφίσσεως τετύχηκε· καὶ μὴ ἀπίσται· τίς γάρ μοι τῶν ἐκείσε τυγχανόντων τεθαύρῃσεν ἀδελφὸς λέγων· ὅτι, φησὶν, ἐθεώρουν τινὰ φοβερὸν κατέχοντα χάρτην γεγραμμένον, καὶ κάλαμον· καὶ ἄμα, φησὶ, τὴν ἀμαρτίαν ὃ κείμενος ἔλεγε, ταύτην ἐκείνος τῷ καλῷ ἐχάραττεν, καὶ εὐκρίτως· Εἴπα γὰρ, φησὶν· Ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ· καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου. Δεύτερον δὲ, ἐπειδὴ τινὰς κέκτημαι ἀνεξαγόρευτα πταίσματα ἔχοντας, καὶ διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐκείνους εἰς ἐξομολόγησιν προτροπόμενος, ἥς χωρὶς οὐδεὶς ἀφίσσεως τεύσσεται· καὶ ἔτερα μὲν οὖν πολλὰ ἀξιοθαύμαστα, καὶ ἀξιομνημόνευτα παρὰ τῷ ἀειμνήστῳ ἐκείνῳ ἑώρακα ποιμένα, καὶ ποιμνῇ, ὧν τὰ πλείστα ὅμιν κατὰδῃλα ποιῆσαι πεπράσμαι· ἔμεινα γὰρ παρ' αὐτῷ χρόνον οὐκ ὀλίγον τὴν αὐτῶν ἀνιχνεύων πολιτείας, καὶ ἐπὶ ταύτῃ μεγάλως ἐξιστάμενος, πῶς τε οἱ ἐπίγγειοι ἐκείνοι τοὺς οὐρανίους ἐμυμούντο.

pastorem, et gregem coram spectavi, quorum vobis maximam partem conabor enarrare, moratus sum enim apud illum non brevi tempore, quo omnium illorum vitam, mores et statum investigavi, et præ admiratione prope in stuporem datus sum, quando vidi quo pacto mortales ad immortalium cœlium vitam et perfectionem eniterentur.

Ἦν μὲν οὖν ἀγάπη παρ' αὐτοῖς δεσμός· ἄλλος ἂν καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον, πάσης παρῥησίας καὶ ἀργολογίας ἀπηλλαγμένη. Ἦσχουν δὲ πρὸ πάντων τοῦτο, τὸ μὴ πληῖσαι ἀδελφοῦ τὴν συνειδήσιν ἐν τινι. Εἰ δέ ποῦ ἐφάνη τις μισῶντος, τοῦτον ὁ ποιμὴν ἐν τῷ ἀφοριστικῷ μοναστηρίῳ ὡς κατάκριτον ἐξώριζεν. Ποτὲ δὲ τινος τῶν ἀδελφῶν, πρὸς αὐτὸν τὸν πληθύνον (23) λοιδορήσαντος, παραυτίκα διωχθῆναι αὐτὸν ὁ πανόσιος προσέταξε, λέγων μὴ συγχωρεῖν εἶναι ἐν τῇ μονῇ ὁρατὸν, καὶ ἀόρατον διάβολον. Εἶδον ἐγὼ παρὰ τοῖς ὁσίοις ἐκείνοις ὀνησιφόρα, καὶ ἀξιάγαστα βῆτας πράγματα· ἀδελφότητά τε κατὰ Κύριον συγγενημένην, καὶ συνδεμένην, θαυμαστὴν κεκτημένην, καὶ τὴν ἐργασίαν, καὶ τὴν θεωρίαν. Οὕτως γὰρ ἑαυτοὺς τοῖς θείοις ἐξέτριβον, καὶ ἐγύμναζον κατορθώμασιν, ὡς μὴ δεῖσθαι σχεδὸν τῆς τοῦ προσηκούτος ὑπομνήσεως· ἀλλ' ἰδιαίτερος ἀλλήλους πρὸς τὴν θείαν διυπνίζειν ἐχρήγορσιν. Ἦν γὰρ αὐτοῖς ὠρισμένα τε, καὶ μεμελετημένα, καὶ πεπαγωμένα ὁσιὰ τινα, καὶ θεία γυμνάσματα. Εἰ ἔδοξε γὰρ τινα αὐτῶν ποτε τοῦ προσετώτος μὴ παρόντος λοιδορίας, ἢ κατακρίσεως, ἢ ὧδης ἀργολογίας ἀρεῖσθαι, νεύματι αὐτὸν ἀγνώστως ἀδελφὸς τις ἑταίρος ὑπομνηστικῶν ληληθότως κατέπαυεν. Εἰ δὲ καὶ οὐκ ἤσθετο ἰσως, βαλὼν λοιπὸν μετάνοιαν ὁ ὑπομνήσας ἀνεχώρει. Ἦν δὲ αὐτοῖς ἀληκτος (εἰ δέοιτο φθέγγασθαι) καὶ ἀπαυστος συλλαλία, ἣ τοῦ θανάτου ἀνάμνησις, καὶ χριστικῶς αἰωνίου ἐννοια.

batque. Quod si monitus non sentire vel advertere videretur, tum monitor, prostrato ante illum in penitentis modum corpore, recedebat. Erat illis (cum loquendum esset) sermocinatio assidua et perpetua de futura morte, deque iudicii extremi meditatione.

Οὐ σιωπήσω ὑμῖν φράσαι τοῦ ὁμοποιῶν τῶν αὐτῶν τὸ παραδοξότατον κατορθώμα. Ὅρων γὰρ αὐτὸν ἀέναντον ἐν τῇ διακονίᾳ κεκτημένον τὴν σύννοιαν, καὶ τὸ δάκρυον, ἱκέτευον ἐπαγγελίαι μοι, πῶθεν τῆς τοιαύτης χάριτος ἡξιώθη. Ὁ δὲ βιασθεὶς παρ' ἐμοῦ ἀπεκρίνατο· Οὐδέποτε, φησὶν, ἀνθρώποις με δουλεύειν ἐννεόηκα, ἀλλὰ τῷ Θεῷ· καὶ τῆς ἡσυχίας πάσης ἀνδξίον ἑαυτὸν καταδικάσας, αὐτὴν τὴν τοῦ πυρὸς θέαν ὑπόμνησιν τῆς μελλούσης φλογὸς διὰ παντὸς κίετται. Ἄλλου παραδόξου αὐτῶν ἀκουσώμεθα κατορθώματος. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἐπ' αὐτῆς τῆς τραπεζῆς, τῆς νοερᾶς ἐργασίας ἐπαύοντο. Σησημειωμένῳ δὲ ἦθει τινὶ ἀγνώστῳ, καὶ νεύματι τῆς κατὰ ψυχὴν ἑαυτοὺς προσευχῆς ὑπεμύνησκον οἱ μακάριοι· οὐκ ἐν τῇ τραπεζῇ δὲ τοῦτο ποιοῦντες μόνον ἐπαίνοντο, ἀλλὰ καὶ κατὰ πᾶσαν ἑαυτῶν ἀπάντησιν τε καὶ σύνθεον. Εἰ ποτε δὲ παράπτωμά τις αὐτῶν πεποίηκε, πλείστας ἱκεσίας παρὰ τῶν ἀδελφῶν ἐδέχετο αὐτοῖς περὶ τούτου πρὸς τὸν ποιμένα καταλιπεῖν τὴν φροντίδα, καὶ ἀπολογίαν, καὶ ἐπιπλήξιν· ὅθεν ὁ μέγας τὴν τῶν μαθητῶν ἐπιγνοῦς ἐργασίαν, κουφοτέρας λοιπὸν καὶ τὰς ἐπιτιμήσεις παρεῖχεν, ὡς γινώσκων ἀνεύθυνον ὑπάρχειν τὸν ἐπιτιμώμενον· οὐ μέντοι καὶ ἐπεζῆτει τὸν κυρίως ἐπιπεσόντα τῷ πταίσματι. Ποῦ

Erat ergo apud illos vinculum charitatis indissolubile, et quod magis admireris remotum ab omni libertate procacioris aut vanioris sermonis. Præ cunctis autem magnopere cavebant, ne alter alterius conscientiam vulneraret, 48 aut ulla in re percelleret. Quod si quis ex illo contubernio aliorum osor deprehenderetur, hunc vero pastor ille in se junctum ab aliis cœnobium, tanquam reum in exilium amandabat. Conviciatus erat olim alter alteri, cum extemplo sanctissimus ille præses conviciatorem ejici præcepit, quod negaret par esse ut in cœnobio gemini sint dæmones, spectabilis alter, et alter inaspectabilis (hoc est alter diabolus, et alter homo similis diabolo). Spectavi ego apud illos venerandos Patres cum utilia, tum revera admiranda, sodalitate, inquam, ex mente divina collectam, et inter se charitatis nexu devinctam sane, quod simul admirandam et actionem et contemplationem complecteretur. Adeo enim se rerum divinarum studiis dedebant, exercebantque, uti nullius fere magistri admonitione indigerent, sed ipsi inter se ad virtutem et alacritatem quamdam divinam satis alter alterum excitaret. Erant enim illis certæ quædam, ac definitæ meditatioque et fixæ divinarum exercitationum leges. Nam cum, absente antistite, quispiam vel calumniæ, vel temerarii iudicii, vel otiosi sermonis auctor esset, hunc proximus occulta nutus

significatione clam de officio admonerat, reprimebatur, tum monitor, prostrato ante illum in penitentis modum corpore, recedebat. Erat illis (cum loquendum esset) sermocinatio assidua et perpetua de futura morte, deque iudicii extremi meditatione.

Non possum hic facere quin vobis exponam 49 coci illius loci rarissimam et plane singularem virtutem. Nam cum in culinæ ministerio perpetuo occupatum viderem, et sibi tamen semper præsentem jugique lacrymarum fonte inundatum, rogavi ne mihi aperire gravaretur, qua ratione tantam a Deo gratiam impetrasset. Coactus ille mea importunitate respondit: Non homini unquam, sed Deo ministrare visus, omni me, inquit, quiete indignum arbitratus sum, et per contemplationem ignis præsentis assiduam futuri inferorum incendii memoriam excitare consuevi. Aliud horum non minus rarum et inusitatum pietatis exemplum audiamus. Nec, dum ad mensam accumberent, ab cœlestium rerum meditatione animum remittebant. Nam D more quodam per occulta signa, et nutus perbeati illi seipsos in animo ad preces revocabant. Neque hoc sub mensam tantum, sed quandocunque sibi mutuo occurrebant, aut alioquin conveniebant. Quod si quis quid offendisset peccasse, multis illum precibus alii adierunt, rogaruntque uti sibi curam causamque et pœnam relinqueret, qua se : pud præsulem satisfacturos pollicebantur. Unde flebat uti magnus ille cœnobii præses, quod suorum

religiosorum studia non ignoraret, et illum, qui cul-
pam pro altero profitebatur, innocentem esse sciret,
multo leviores poenas pro delictis irrogaret; imo ne
quereret quidem quis esset, qui revera peccasset. Ubi
unquam apud illos vel vana instituta colloquia vel jo-
corum leporumve mentio. Si quis cum altero iurgari
cœpisset, alius, qui forte transibat, 50 in poenitentis
modum abjectus iram dissolvit. Quos si injuriarum
memores sensisset, congressum illorum et impetum
illi, qui pro ximas ababbate partes administrabat, si-
gnificavit, et ante solem occasum illos inter se com-
ponebat. Quod si duriores medicinam non admitterent,
neque reconciliari se paterentur, a mensa tantisper
arcebantur, quoad postis odiis amicitiam redintegra-
rent, aut omnino e contubernio sodalitatis elimina-
bantur. Erat evro et hæc illorum diligentia laude di-
gna, neque, ut videtur, frustra adhibita, sed ingentem
omnibus utilitatem et fructum afferbat. Complures
quippe ex illis sanctis viris agendo simul et contem-
plando valebant, juxtaque consulti, prudentes et hu-
miles habebantur. Percellere poterat quempiam, et
illud cœleste apud illos spectaculum. Quippe videre
erat viros cantile venerandos, oris majestate suspi-
candos ritu infantium ad obsequia præsidis accurrere,
ut qui summam in ipsa submissione gloriam
collocarent. Spectavi illic viros, qui quinquaginta cir-
citer annos sub obedientia jugo vixerant, quos per-
contabar equam ex tanto labore consolationem per-
cepissent? Hic alii se ad tantam animi demissionem
descendisse memorabant, per quam de cætero bel-
lum omne in omnem vitam repulissent: alii ad
eum locum se progressos affirmabant, uti nullam
ex convicio, nullam ex quacunque contumelia mole-
stiam aut perturbationem sentirent. Vidi alios ex illo
laudatissimorum numero, venerando 51 quodam
flore canorum aspersos, et quasi cœlesti vultu refu-
gentes qui ad summam vitæ innocentiam, sapientissi-
mamque simplicitatem summa voluntatis alacritate,
Deique ductu pervenerunt. Quemadmodum enim
malus quodammodo duo est; aliud quod videtur,
aliud quod est, nec apparet: ita simplex non gemi-
num, sed unum quid est. Nullus aliquis ibi erat seniorum infans, et his puer, quemadmodum in
profano sæculi vulgo reperiantur, quos deliros senes appellant: sed omnes, qua habita quidem
externo oris, mites omnino, et suaves, atque hilares, et qui nihil vel in sermone, vel moribus fictum, vel
solutum, vel non sincerum præ se ferrent (qua re nihil inter mortales rarius potest reperiri); qua
vero animi intus affectu, in Deo et præside suo, tanquam infantes fraude doloque carentes, conquie-
scebant torvam interim et truem in dæmones, et vitia aciem mentis intorquentes.

Vita me (venerande antistes, et Deo dilecta
sodalitas) citius deficiet, quam possim beato-
rum illorum virtutes, et mores plane cœlestes
enarrando explicare. Sed enim præstat nos
librum nostrum explicandis illorum laboribus
et sudoribus illustrare, et vos ad rerum cœ-
lestium studium potius, quam nostris præceptis
excitare. Quis enim inficias eat, deteriora ab
præstantioribus exornari? Illud duntaxat vos
oratos velim, ne quid a nobis fictum tradi
scribe existimetis. Solet enim abrogata hi-
storiæ fides omnem tollere fructum lectionis.

Α ποτε παρ' ἐκείνοις; ἐπεπολιτεύτο ἀργολογίας, ἢ εὐ-
τραπείας ὑπόμνησις; Καὶ εἰ ποὺ τις τῶν ἐν αὐτοῖς
ἀμφιβολίας πρὸς τὸν πλησὶον ἤρξατο, παριὼν ἕτερος,
καὶ μετάνοιαν πεποιηκὼς τὴν ὀργὴν διεσκέδαζεν.
Εἰ δὲ μνησικακοῦντας ἦσθετο, τῷ τὰ δευτέρα τοῦ (24)
προσεστώτος διέποντι τὴν ὁρμὴν ἀπήγγειλε, καὶ πρὸ
τῆς ἡλίου δύσεως διαλλάττεσθαι αὐτοὺς ἑαυτοῖς παρ-
εσκεύαζεν. Εἰ δὲ σκληρυνόμενοι ἐσκληρύνοντο, ἢ μὴ
μεταλαμβάνειν τροφῆς ἄχρι τῆς διαλλαγῆς ἐπιτι-
μῶντο· ἢ τῆς μονῆς ἐξεβάλλοντο. Ἦν δὲ ἡ ἀξιόπαι-
νος καὶ αὐτῇ ἀκρίβεια παρ' αὐτοῖς οὐ [C. A. οὐχ
ἀπλῶς οὕτως, καὶ ὡς ἔτυχεν] μάτην ἐπιτελουμένη·
ἀλλὰ γε τὸν καρπὸν πολλὸν ποιοῦσα καὶ ὀφελύσα. Πο-
λοὶ γὰρ παρ' αὐτοῖς τοῖς ὁσίοις ἀνεδείχθησαν πρακτι-
κοὶ τε καὶ διορατικοὶ, διακριτικοὶ τε καὶ ταπεινό-
φρονες. Καὶ ἦν ἰδεῖν φοβερὸν ἐπ' ἐκείνοις, καὶ ἀγγε-
λοπρεπὲς θέαμα· πολλὰς αἰδεσίμους, καὶ ιεροπρεπεῖς
δίχην νηπίων τῇ ὑπακοῇ ἐπιτρέχοντας, καὶ καύχημα
μέγιστον κεκτημένους τὴν ἑαυτῶν ταπεινώσιν. Ἐὖ-
ρακα ἐκεῖσε ἀνδρας περὶ τὰ πεντήκοντα ἔτη ἐν τῇ
ὑπακοῇ ἔχοντας, οὓς ἰκέτευον μαθεῖν, τίνα ἐκ τοῦ
τοσοῦτου κόπου παραμυθίαν προσελάβοντο· ὧν οἱ
μὲν εἰς ἀδυσσον ταπεινοφροσύνης κατηντηκέναι λοι-
πὸν ἑαυτοὺς ἔφρασκον, δι' ἧς πάντα πόλεμον εἰς αἰῶνα
διακροῦνται· ἕτεροι δὲ τελείαν ἀνασθησίαν, καὶ
ἀπόνοιαν ἐν λουδοραῖς, καὶ ὕβρεσι λοιπὸν ἔχειν ἔλε-
γον. Ἐώρακα ἐτέρους τῶν ἀειμνήστων ἐκείνων σὺν τῇ
πολιᾷ τῇ ἀγγελιοεὶ εἰς βαθυτάτην ἀκακίαν, καὶ ἀπλό-
τητα σεσοφισμένην, καὶ ἐκουσιθνήμον, καὶ θεοκατόρ-
θωτον ἐληλαχότας. Ὅσπερ γὰρ ὁ πονηρὸς δύο ἔστιν,
ἄλλο τὸ φαινόμενον, καὶ ἄλλο τὸ κρυπτόμενον· οὕτως ὁ
ἀπλοῦς, οὐ διπλοῦς, ἀλλ' ἐν τῇ ἐστίν· οὐκ ἄλογος τις ὢν,
καὶ ἀσφοδὸς κατὰ τοὺς ἐν κόσμῳ γηραιούς, οὓς καὶ λειψο-
ρηκότας φιλοῦσι καλεῖν· ἀλλ' ἔξωθεν μὲν, ἡπίους
ἔλουσ, προσήγει, φαιδρούς, ἀπλάστον ἔχοντας, καὶ
ἀνεπιτήδευτον, καὶ ἀνύθευτον, καὶ τὸν λόγον, καὶ τὸ
ἥθος, πρᾶγμα οὐκ ἐν πολλοῖς εὐρισκόμενον· ἔσωθεν
δὲ τῇ ψυχῇ τὸν Θεὸν αὐτόν, καὶ τὸν προσετώτα ὡς
ἀκέραια νήπια ἀναπνέοντες· καὶ ἰταμόν, καὶ στε-
ρέμνιον τὸ τοῦ νοῦς ὅμα πρὸς τοὺς δαίμονας, καὶ
τὰ πάθη κεκτημένους.

Δ Ἐπιλείπει με, ὦ ἱερὰ κορυφή, καὶ θεοφιλὴς συν-
ἄδορις, ὁ τῆς ζωῆς μου χρόνος, τὴν ἐκείνων τῶν
μακαρίων διηγούμενον ἀρετὴν, καὶ οὐρανομήτητον
βίωσιν· ἀλλ' ὅμως ἄμεινον ἐκ τῶν ἐκείνοις πεπονη-
μένων ἰδρώτων τὸν ἡμέτερον ἐγκαλλωπίσαι πως ἡμᾶς
λόγον, καὶ εἰς ζῆλον θεοφιλῆ διεγείρει· ἢ ἐξ οικειῶν
παραίνεστων. Χωρὶς γὰρ πάσης ἀντιλογίας τὸ ἐλατ-
τον ὑπὸ τοῦ κρείττονος κατακοσμεῖται. Ἐκείνο δὲ
ἐρωτῶ, μὴδὲν ἡμᾶς πεπλανημένον γράφειν ὑπονοη-
σαι· ἔθος γὰρ τῇ ἀπιστίᾳ τὴν ὀφέλειαν λυμάνεσθαι.
Πάλιν δὲ τῶν προσηρμένων ἐχώμεθα. Sed ad institutam narrationem redeamus.

Τὸς ἀνὴρ Ἰσιδωρος τοῦνομα ἐξ ἀρχοντικῆς ἀξίας Ἀ
 Ἀλεξάνδρου τῆς πόλεως ἐν τῷ εἰρημένῳ κοινοβίῳ,
 πρὸ τούτων τῶν χρόνων ἀπετάξατο, ὃν κατὰ ἐκείσε
 ἐτι κατέλαβον. Τοῦτον δεξιόμενος ὁ πανόσιος ἐκείνος
 ποιμὴν κακηντρεχτὴ πᾶν, καὶ ὥμῳ, δεινὸν τε, καὶ
 ἀγέρωχον (25) θασαύμενος, σοφίζεται ὁ πάνσοφος
 δαιμόνων (26) πακουργίαν δι' ἀνθρωπίνης ἐπινοίας,
 καὶ φησι πρὸς τὸν Ἰσιδωρον· Εἰ δὲ τὸν τοῦ Χρι-
 στοῦ ζυγὸν ἔραι (27) προήρησας, ὁπακοήν σε (28)
 ἀσκαίῳ πρὸ πάντων βούλομαι. Ὁ δὲ φησιν· Ὡς σί-
 θερος χαλκαί, οὕτως, ἀγνώστα, ὑποτάσσασθαι ἐαυ-
 τὸν δέδωκα. Ὁ δὲ μέγας καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ παραδείγ-
 ματι θεραπευθεὶς, δίδωσιν εὐθέως τὸ γυμνάσιον τῷ
 σιδηρῷ Ἰσιδῶρι καὶ φησιν· Βούλομαι σε, ὦ ἀδελφε,
 τῇ φύσει (α), ἐν τῷ πυλῶνι τῆς μονῆς παρίστασθαι·
 καὶ πάσῃ ψυχῇ εἰσιούσῃ τε, καὶ ἐξιούσῃ ποιεῖν γονυ-
 κλισίαν λέγοντα· Εὐχαὶ ὑπερ ἑμοῦ, πάτερ, ὅτι ἐπι-
 ληπτικός εἰμι (29). Ὑπήκουσα δὲ οὕτως [οὕτως], ὡς
 ἄγγελος Κυρίου. Ἐπαιετίαν δὲ αὐτοῦ ἐκείσε πεποιη-
 κότες, καὶ εἰς βαθυτάτην ταπεινώσιν, καὶ κατάνυξιν
 ἐληλακότες, ἡδουλήθη ὁ δοῦλος μετὰ τὴν (30) νο-
 μικήν ἐπαιετίαν, καὶ τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀνεκαστον
 ὑπομονὴν, τοῦτον, ὡς ὑπεράξιον, τοῖς ἀδελφοῖς συν-
 αριθμησάμενος, καὶ χειροτονίας ἀξιώσας. Ὁ δὲ πλείστας
 καὶ δι' ἐτέρων, καὶ δι' ἑμοῦ τοῦ ἀσθενοῦς ἰκασίας
 πεποίηκε τῷ ποιμένι, ἐκείσε αὐτὸν ὡσαύτως διά-
 γοντα τελειώσας τὸν δρόμον, ἀνιξάμενος, καὶ ἀμυ-
 δρῶς πως τῷ λόγῳ τὰ τέλος, καὶ τὴν αὐτοῦ κλη-
 σιν πλησιάσουςαν, ὅπερ καὶ γέγονεν. Ἐδσαντος
 γὰρ αὐτοῦ ἐν τῇ αὐτῇ τάξει τοῦ διδασκάλου, μετὰ
 δεκάτην ἡμέραν πρὸς Κύριον δι' ἀδξίας ἐνδόξως
 ἐξεδήμησε, τῇ ἐξδόμῃ ἡμέρᾳ τῆς αὐτοῦ κοιμήσεως,
 καὶ τὸν θυμωρὸν τῆς μονῆς πρὸς Κύριον προσλα-
 βόμενος. Ἦν γὰρ αὐτῷ εἰρηκῶς ὁ μακάριος, ὅτι-
 περ, Ἐάν τύχω παρήρησας πρὸς Κύριον, ἀχώρι-
 στός μου γενήσῃ καὶ διὰ τάχος. Ὅπερ καὶ γέ-
 γονεν, εἰς μεγίστην πληροφορίαν τῆς ἀκατασχύν-
 του αὐτοῦ ὁπακοῆς, καὶ ταπεινώσεως θεομιμήτου.
 Ἠρώτησα ἐτι περὶ τὰς τὸν μέγαν τοῦτον Ἰσιδῶ-
 ρον, ποίαν ἐργασίαν αὐτοῦ ὁ νοῦς ἐν τῷ πυλῶνι δι-
 άγοντος ἐκείκετο. Καὶ οὐκ ἐκρυψεν ὠφελῆσαι με
 θελὼν ὁ ἀειμνηστος. (31) Ἐν ἀρχαῖς μὲν γὰρ τοῦτο,
 φησὶν, ἐλογιζόμην, ὅτι περ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν μου
 ἐπράθη. Ὅθεν καὶ μετὰ (32) πικρίας πάσης, καὶ
 βίας, καὶ αἵματος τὴν μετάνοιαν ἐβαλλον. Ἐν αὐτοῦ
 δὲ πληρωθέντος ἀλύπως λοιπὸν διεκείμην τὴν καρ-
 διάν, μισθὸν παρ' (33) αὐτοῦ Θεοῦ ὑπομονῆς προσ-
 δεχόμενος. Περαιωθέντος δὲ ἐτέρου ἐνὸς χρόνου,
 ἀνάξιον ἐαυτοῦ λοιπὸν ἐλογιζόμην σὺν αἰσθήσει
 καρδίας, καὶ τῆς ἐν τῇ μονῇ διατριβῆς, καὶ τῆς τῶν
 Πατέρων θέας, καὶ συντυχίας, καὶ τῆς τῶν μυστη-
 ρίων μεταλήψεως, καὶ τῆς ἐν προσώπῳ τινὸς θεω-
 οίας. Κάτω δὲ νεύων τῷ ὄμματι, καὶ κατωτέρῳ
 προσημίᾳ τοὺς εἰσιόντας καὶ ἐξιόντας ἐλλειρινῶς
 οἰοῦν ὑπὲρ εὐχῆς ἐκείτων.

(α) Τῇ φύσει, inquit scholastes, ἀντὶ τοῦ ὄντος,
 καὶ ὡς ἀληθῶς, quod omisit Camaldulensis, miratus
 quid sibi vellet τὸ τῇ φύσει.

(b) Nescio quamobrem Camaldulensis exponat τὸ,
 ἐπιληπτικός peccatorem. Ceterum valet etiam a

Civis Alexandrinus erat (Isidorum dixere), 52
 vir honestus, et gestis magistratibus clarus,
 qui superioribus annis rebus humanis nuntium
 remiserat, et se in id cœnobium, de quo supra
 mentionem habui, contulerat, quemque ego ibi-
 dem adhuc offendi. Hunc cum sanctissimus ille
 cœnobii præses exercitati ad malitiam ingenii,
 trucemque, et truculentum, insolentemque, et
 titulis honorum tumentem animadverteret, sa-
 pientissimus pater improbens dæmonum aries
 humano consilio elusit et elisit, Isidorum ita
 allocutus: Si penitus animo tuo sedet iugum
 Christi tollere, præ cunctis volo ut obedientiam
 exerceas. Ut ferrum, inquit Isidorus, fabro fer-
 rario, sic ego me tibi, pater sanctissime, tra-
 ctandum subjeci. Hoc illius responso magnus
 antistes firmatus, statim Isidorum adinovit in-
 cudi, et: Placet, inquit, sincerissimo frater,
 uti stes in aditu monasterii, et cuivis intranti
 et exeunti supplex posito genu accidas, dicas-
 que: Ora pro me, pater, quia epilepticus sum (b).
 Paruit Isidorus suo præsidi, non secus al-
 que angelus Deo. Ergo exacto ad portam se-
 plennio, cum ad altissimam animi demissio-
 nem, et intimum sensum penitentiae pervenisset,
 visum est laudatissimo patri Isidorum, post
 septem annos legitimæ servitutis, et inexplica-
 bilem tolerantiam, dignissimum jam contubernio
 religiosorum fratrum adungere, et sacris etiam
 ordinibus initiare. Hic vero Isidorus cum per
 alios, tum per meipsum miserum, plurimas ad
 suum pastorem preces allegavit, uti bona ipsius
 venia sibi liceret in eodem loco ad januam
 perseverare, 53 et curriculum vitæ absolvere, in-
 æsando subobscurè iis verbis, jam finem cer-
 taminis appetere, et in proximo esse ut e vita
 evocetur: quemadmodum et mox deiecit eventus.
 Nam cum illum magister in sua statione vitæ
 reliquisset, decimo post die per gloriæ con-
 temptum ad gloriā grassatus, ad Domibum
 emigravit. Post septimum inde a morte diem,
 custodem januæ secum assumpsit, quod illi
 beatus ante denuntiasset: Si quid, inquit, mihi
 fiducia fuerit erga Dominum, intra breve tem-
 pus ibi nunquam a me separandus, apparebis.
 Quod ita ad testificandum ejus, quam nunquam
 erubuit, perfectam obedientiam, et, qua Deum
 imitatus est, humilitatem, evenit. Percontatus
 sum ego præclarum hunc Isidorum, cum adhuc
 superstes esset, quas animus illius, quando ad
 portam degebat, cogitationes volverit. Neque me
 clam id habuit laudatissimus ille (athleta) quod
 id ad salutem et utilitatem meam pertinere ar-
 bitraretur. Primum, inquit, periodo mecum
 actum existimaui, ac si pro peccatis meis ve-
 malo genio arreptum, et dignum reprehensione, quo
 reor Camaldulensis respexit, quod omnis qui pec-
 cat reprehensione dignus est. Proprie ἐπιληψία, est
 morbus caducus.

nundatus essem. Unde cum summa animi acerbitate, vi doloris, et sanguine, imperium obedientiae et poenitentiae (me ad singulos abjiciendo) exhausti. In hoc statu cum annum transegissem, deinceps sine animi molestia vixi, quod patientiae meae praemium a Deo expectare speraremque. Vertente vero jam altero anno, me ex animi sententia indignum judicavi, qui in hoc loco et coenobio versarer, qui Patres intuerer, illorum alloquio fruerer aut dignarer, sanctorum sacramentorum **54** particeps fierem, aut a quoquam aspicerer. Itaque dejectis humi oculis, et multo magis animo, ingredientibus egredientesque sincere, uti pro me Deum deprecarentur, rogabam.

Assidente me aliquando in mensa magno illi A praesidi, admovit ille sacrum os suum auriculae meae; et: Vin' inquit, ostendam tibi in ultima canitie, et senecta aetate divinum sensum et mentem? Annuente me, et vero obsecrante, evocat justus ille antistes ex altera mensa Laurentium quemdam, quadragesimum octavum annum inter religiosos agentem, et honore sacerdotii proximum a primo. Venienti ergo et ad genua praesidis accidenti bene precatus quidem est de more abbas, sed assurgentem nullo verbo affatus, reliquit jejunum mensae assistere; erat enim initium prandii: adeo ut bene longam horam, imo prope duas astaret, et ego ipse vererundatus non auderem os servi Dei respicere. Octogesimum quippe agebat annum, totusque incanuerat. Cum ergo tota mensa absque responso tacitus perstitisset, surgentibus nobis, ab sancto antistite missus est ad magnum illum, de quo modo memineram, Isidorum, jussusque versum primum tricesimi noni psalmi pronuntiare: *Exspectans expectavi Dominum*. Non neglexi ego velut improbissimus occasionem pertentandi senis. Ergo quaerente me, ecquid dum assisteret mensae, animo tractari cogitavit: Christi, inquit, personam antistiti meo assignans, non ab homine, sed plane ab ipso Deo mihi praecepta edi cogitavi. Proinde, mi pater **55** Joannes, non ad mensam discumbentium hominum, sed ad numinis aram astare mihi visus comprecabar, neque ulla cogitatione sinistra aut prava adversus pastorem meum, pro mea in illum fide, et charitate, pulsatus sum. *Charitas enim, ut quidam dixit, non cogitat malum* ⁵². Quin et illud cognosce, Pater, nullum amplius aditum esse hosti generis humani ad eum qui se totum (sanctae) simplicitati, et innocentiae voluntariae, seu bonitati emancipavit. Et profecto justus Deus, qualis erat humani gregis ille custos, et per opem divinam servator, talem ipsi misit oeconomum, et rei familiaris administrum. Erat enim sobrius et prudens, ut si quis alius, mitis, et mansuetus, ut nemo fere alius. In hunc ergo ad aliorum documentum et salutem, magnus ille Pater gratis omnino in speciem, tamen sane graviter invecus, jussit ab ecclesia importune ejici. Ego cum illum extra omnem culpam, cujus arguebatur, probe nossem, capere seorim apud antistitem pro oeconomico defensionem instituire. Tum sapiens ille: Haud, inquit, ignoro,

Εν τῇ τραπέζῃ ποτὲ συγκαθήμενός μοι τῷ μεγάλῳ ἐπιστάτῃ, πρὸς τὸ ἐμὸν οὐς κεκληκὼς τὸ ἀγίον αὐτοῦ στόμα φησί. Βούλει σοι δεῖξω ἐν πολὺ βαθυτάτῃ θεῖκόν φρόνημα; Ἐμοῦ δὲ ἰκατεύσαντος, ὁ δίκαιος ἐκ τῆς δευτέρας τραπέζης Λαυρέντιον τοῦ νομα περὶ τὰ τεσσαράκοντα ὁκτὼ ἐτη ἐν τῇ μονῇ ἔχοντα, καὶ δεῦτερον τοῦ ἱερατείου πρεσβύτερον ὑπάρχοντα. Ἐλθόντα οὖν, καὶ βαλόντα τῷ ἡγουμένῳ γονυκλισίαν, εὐλογεῖται μὲν παρ' αὐτοῦ· ἀναστάντι δὲ οὐδὲν τὸ σύνολον εἰρηχεν· ἀλλ' εἰσεν αὐτὸν πρὸ τῆς τραπέζης ἐστῶτα, καὶ μὴ ἐσθ' ὄντα· ἦν δὲ τοῦ ἀρίστου ἡ εἰσοδος· ὥστε ποιῆσαι περὶ ὥραν μεγάλην, ἣ καὶ δύο ἱστάμενον· ὡς ἐμὲ λοιπὸν αἰδεῖσθαι κἄν εἰς πρόσωπον τοῦ ἐργάτου ἀτενίσαι. Ἦν γὰρ ὁλοπῆλιος, ὀγδοηκοστὸν ἄγων χρόνον. **B** Ἀναποκρίτου τε ἀκριβῆς πληρώσεως τῆς ἐστιάσεως μένοντος· ἀναστάντων ἡμῶν πέμπεται ὑπὸ τοῦ οἰοῦ εἰπεῖν τῷ προμνημονευθέντι μεγάλῳ ἱσίδωρῳ τὴν τοῦ τριακостоῦ ἐννάτου ψαλμοῦ ἀρχήν. Οὐ παρεῖδον δὲ, ἐγὼ ὡς πονηρότατος τὸν γέροντα πειρᾶσαι· ἐρωτήσαντος δὲ μου αὐτὸν τί ἄρα παριστάμενος τῇ τραπέζῃ ἐλογίζετο· Τοῦ Χριστοῦ, ἔφη, τὴν εἰκόνα τῷ ποιμένι περιθέμενος, οὐδ' ὅλως ποτὲ ἐξ αὐτοῦ ἐπιτάσσασθαι λελογίσμαι, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ. Ὅθεν, πάτερ Ἰωάννη, οὐχ ὡς ἐνώπιον τραπέζης ἀνθρώπων, ἀλλ' ὡς ἐνώπιον θυσιαστηρίου Θεοῦ, καὶ Θεῷ ἱστάμεν προσευχόμενος· οὐδ' ὅλως ἐννοῶν τινα πρὸς τὸν ποιμένα πονηρὰν λογισάμενος, ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν μου πίστεως καὶ ἀγάπης. Εἰρηκε γὰρ τις, ὅτι Ἡ ἀγάπη οὐ λογίζεται τὸ κακόν. Πλὴν **C** κακεῖνο γίνωσκε, Πάτερ· ὅτι ἐπὶ τὰς εἰς ἀπλότητα καὶ ἰκουσὶαν ἀκαχίαν ἐκδῶ, οὐκ ἐτι ἐκεῖ ὁ πονηρὸς χώραν ἢ ὥραν ἀναλαμβάνει. Κύριος ὁ δίκαιος, οἷος καὶ ἦν ὁ τῶν λογικῶν θεμεμάτων σωτὴρ διὰ τοῦ Θεοῦ ἐκείνος, τοιοῦτον αὐτῷ καὶ οἰκονομοῦντα τὰ τὴν μονὴν ἄλλων πέποιμε· ἦν γὰρ σώφρων εἰ καὶ τις ἄλλος, πρῶτος, ὡς πάνυ ὀλίγοι. Τοῦτω πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν ὠφέλειαν ἐπηνέχθη ὁ γέρον ὁ μέγας εἰς τὴν τοῦ Κυριακοῦ διωχθῆναι αὐτὸν καλεῖσας ἀκαίρως. Ἐγὼ δὲ ἐγνωκὼς ἀμεμπτον αὐτὸν εἶναι ἐφ' ᾧ ἐγκλήματι πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν ὁ ποιμὴν, κατ' ἰδίαν ὑπὲρ τοῦ οἰκονόμου ἀπολογίαν ἐποιούμην πρὸς τὸν μέγαν. Ὅ δὲ σοφὸς φησι· Καὶ γε (καγὰρ) ἔγνωκα, πάτερ, ἀλλ' ὥσπερ οὐ δίκαιον, ἀλλ' ἐλεεινὸν ἐκλιμῶντον **D** τος νηπιου τὸν ἄρτον ἐκ στόματός ἀφαρπᾶσαι· οὕτως καὶ ἐαυτὸν, καὶ τὸν ἐργάτην ὁ ψυχῶν προεστηκώς, μὴ (βλάπτει· vel ζημιᾷ) (54) προξενῶν αὐτῷ στεφάνου, ὅσους καὶ γινώσκει αὐτὸν ὑπομένειν, κατὰ πᾶσαν ὥραν· εἴτε δι' ὕδρευον, εἴτε δι' ἀτιμῶν, δι' ἐξου-

⁵² 1 Cor. xiii, 5.

δενώσεως, δι' ἐμπαιγμῶν· τρία γὰρ μέγιστα ἀδικαίται· πρῶτον μὲν στερούμενος αὐτοῦ τοῦ ἐκ τῆς ἐπιτηδέσεως μισθοῦ· δεύτερον δὲ ὅτι καὶ ἄλλους ὠφελᾶν ἐκ τῆς ἐτέρου ἀρετῆς δυνάμενος, οὐκ ἐποίησε· τρίτον, ὃ καὶ βαρύτερον, ὅτι πολλάκις καὶ αὐτοὶ οἱ δοκούντες φερέποναι, καὶ ὑπομονητικοὶ ὑπάρχειν, ἐπὶ χρόνον ἀμεληθέντες, καὶ ὡς ὄθιν ἐν ἀρετοῖς, λοιπὸν ὑπὸ τοῦ προσετώτος μὴ ἐλεγχόμενοι, ἢ ὀνειδίζόμενοι, τῆς προσοῦσης αὐτοῖς πραότητος, καὶ ὑπομονῆς ἐστερήθησαν. Κἂν γὰρ καλὴ καὶ καρποφόρος καὶ πίων ἐστὶν ἡ γῆ, ἀλλ' ὁδὲν λείψις ὕδατος ἀτιμίας ὀλομανοῦσαν αὐτὴν ποιεῖν, καὶ ἀκάνθας τύφου, καὶ πορνείας, καὶ ἀφοβίας ἐν αὐτῇ βλαστῆσαι. Τοῦτο γινώσκων ὁ μέγας ἐκείνος Ἀπόστολος τῷ Τιμοθέῳ ἐπιστάλλεν· *Ἐπιστηθι· ἐπενέχθητι· ἐπιπλήξον αὐτοὺς εὐκαίρως, ἀκαίρως*. Ἐμοῦ δὲ πρὸς τὸν ὁδηγὸν ὄντως ἐκείνον ἀντιφρονεῖσκόντος, καὶ τὴν ἀσθένειαν τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς προβαλλομένου, καὶ ὡς πολλοὶ ἴσως ἐκ τῆς εἰκῆς, τάχα δὲ καὶ οὐκ εἰκῆ ἐπιπλήξεως τῆς ποίμνης ἀπορρήγγυνται· πάλιν ὁ τῆς σοφίας οἶκος ἔλεγε· Ψυχὴ δεθεῖσα διὰ Χριστοῦ ἀγάπῃ ποιμένος, καὶ πίστει, μέχρις αἵματος οὐκ ἀφίσταται· μάλιστα εἰ καὶ εὐεργετηθεῖσα ἐπὶ μὴ μὲν ποτε τυγχάνει παρ' αὐτοῦ· μνημονεύουσα τοῦ φάσκοντος· *Ὅυτε Ἀγγελοι, οὐτε Ἀρχαί, οὐτε Δυνάμεις, οὐτε τις κτίσις ἐτέρα χωρίζεται ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ δεδύνηται*. Ἡ δὲ μὴ οὕτως δεθεῖσα, καὶ παγεῖσα, καὶ κολληθεῖσα, θαυμάζω, εἰ οὐκ εἰκῆ τὴν ἐν τῷ τόπῳ διατριβὴν διαπεραίνει, ἐπιπλάσσω, καὶ ἡπατημένη ὑποταγῇ συνημμένη· οὐκ ἐφευστα· δὲ αὐτὸν ἀληθῶς ὁ μέγας· ἀλλὰ καὶ κεκράτηκε, καὶ ὠδήγηκε, καὶ τετελείωκε, καὶ προσενήνοχε Χριστῷ ἁμῶμα θύματα. Ἀκούσωμεν σοφίαν Θεοῦ, καὶ θαυμάσωμεν ἐν ὁσρακίνοις σκεῦεσιν εὐρημένην.

Ἄντι αὐτοῦ Χριστὸς ἀντιφρονεῖσκόντος, καὶ τὴν ἀσθένειαν τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς προβαλλομένου, καὶ ὡς πολλοὶ ἴσως ἐκ τῆς εἰκῆς, τάχα δὲ καὶ οὐκ εἰκῆ ἐπιπλήξεως τῆς ποίμνης ἀπορρήγγυνται· πάλιν ὁ τῆς σοφίας οἶκος ἔλεγε· Ψυχὴ δεθεῖσα διὰ Χριστοῦ ἀγάπῃ ποιμένος, καὶ πίστει, μέχρις αἵματος οὐκ ἀφίσταται· μάλιστα εἰ καὶ εὐεργετηθεῖσα ἐπὶ μὴ μὲν ποτε τυγχάνει παρ' αὐτοῦ· μνημονεύουσα τοῦ φάσκοντος· Ὅυτε Ἀγγελοι, οὐτε Ἀρχαί, οὐτε Δυνάμεις, οὐτε τις κτίσις ἐτέρα χωρίζεται ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ δεδύνηται. Ἡ δὲ μὴ οὕτως δεθεῖσα, καὶ παγεῖσα, καὶ κολληθεῖσα, θαυμάζω, εἰ οὐκ εἰκῆ τὴν ἐν τῷ τόπῳ διατριβὴν διαπεραίνει, ἐπιπλάσσω, καὶ ἡπατημένη ὑποταγῇ συνημμένη· οὐκ ἐφευστα· δὲ αὐτὸν ἀληθῶς ὁ μέγας· ἀλλὰ καὶ κεκράτηκε, καὶ ὠδήγηκε, καὶ τετελείωκε, καὶ προσενήνοχε Χριστῷ ἁμῶμα θύματα. Ἀκούσωμεν σοφίαν Θεοῦ, καὶ θαυμάσωμεν ἐν ὁσρακίνοις σκεῦεσιν εὐρημένην.

Ἀγάμενος (35) ἐγὼ ἐκείσε παρὼν τὴν τιμὴν τῶν νεοπαγῶν πίστιν, καὶ ὑπομονὴν, καὶ ἀδάμαστον καρτερίαν ἐπὶ ταῖς τοῦ προσετώτος, ἀλλὰ καὶ τῶν λίαν ὑποδεηχότων· ἡρώτων, οἰκοδομῆς χάριν, τινὰ τῶν ἀδελφῶν πέντε καὶ δέκα ἔτη ἐν τῇ μονῇ ἔχοντα, ὀνόματι Ἀβδάκυρον, ὃν καὶ μάλιστα ὑπὸ πάντων σχεδὸν ἀδικοῦμενον, ἔσθ' ὅτε καθ' ἡμέραν, τῆς τραπέζης ἐκ τῶν ὑπηρετῶν διωκόμενον ἐβλεπον· ἦν γὰρ ἐκ φύσεως μικρὸν πάνυ περὶ τὴν γλώσσαν ἀκράτητος ἀδελφός. Καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλεγον· Ἀδελφε Ἀβδάκυρε, διὰ τί τῆς τραπέζης καθ' ἡμέραν ἐλαυνόμενόν σε θεωρῶ, καὶ ἀδειπνῶν πολλάκις κοιμώμενον; Καὶ φησι· Πιστεύσόν μοι, πάτερ, ὅτι (36) δοκιμάζουσίν με οἱ πατέρες μου, ἐὰν ποιῶ μοναχόν, ἐπεὶ οὐκ ἐν ἀληθείᾳ τοῦτο ποιοῦσι· καὶ γὰρ λοιπὸν γινώσκων τὸν σκοπὸν τοῦ μεγάλου, καὶ αὐτῶν, ὑπομένω πάντα ἄβαρως. Καὶ ἰδοὺ δεκαπέντε ἔτη ἔχων τοῦτο

A pater, innocentem esse; sed quemadmodum æquum non est, sed dolendum, si ab esurientis ore infantis panem deripias: ita nocet et sibi ipsi præsens, et subjecto, qui illi non semper augenda coronæ (quantum quidem illum sustinere posse cognoscit), sive irrogandis contumeliis, sive ignominiiis afferendis, seu contemnendo illo, seu illudendo occasionem præbet. Tribus quippe modis maxime læditur; primum quod præmio 56 ex reprehensionis patientia privetur; deinde quod cum antistes per illius virtutem aliis prodesse potuerit, id facere neglexerit; postremo quod omnium est gravissimum, usu venire sæpe solet, ut iis qui olim videbantur laborum et contumeliarum patientissimi, si aliquandiu non exercentur, et tanquam persecti ab rectore non vituperentur, aut conviciis exagitantur; mansuetudine solita, consuetaque patientia destituantur. Quamvis enim subinde gleba terræ sit bona, fertilis et præpinguis, deficientem tamen humoris contumeliarum irrigatione, solet silvescere, et in veprela superbiæ, luxuriæ, noxiæque (pulso timore numinis) securitatis degenerare. Id quod probe novit magnus ille Apostolus, dum scribit Timotheo: *Insta, invehere, increpa illos opportune et importune*. Me vero contra præclarum illum ductorem animarum nitente, causanteque nostræ generis humani naturæ imbecillitatem, quod multi fortasse ex hac seu æqua, seu iniqua oburgatione ab grege evellantur; rursus ille thesaurus sapientiae: anima, inquit, pastorj suo vinculo charitatis, et fidei Christi nomine devincta ne si sanguis quidem profundendus sit, avellitur, præsertim olim a peccatorum vulneribus ab ipso curata, memor nempe illius qui dixit: *Neque Angeli, neque Principatus, neque Virtutes, neque creatura ulla nos possit* hunc in modum affecta, vel astricta, vel agglutinata suo præsidij non est, equidem demiror quid frustra hoc in loco ficto, 57 coactoque obedientiæ imperio detenta moretur. Nec sane falsus animi est præclarus ille antistes, sed evicit et deduxit, et perfecit, et immaculatas Christo hostias consecravit. Audiamus, obsecro, sapientiam Dei in vasis fictilibus inventam, et obstupescamus.

Admiratus ego præsens ibi quorundam tironum fidem, patientiam, et inexpugnabilem in oburgationibus, ignominiiis, et quandoque etiam injuriis sui præsidis perferendis tolerantiam, nec præsidis tantum, sed longe hoc inferiorum, quærebam, exempli causa, ex quodam de numero fratrum (qui totos jam quindecim annos in cœnobio traduxerat, cui Abbacyro nomen, quem potissimum ab omnibus passim exagitari, et prope quotidie ab ipsa mensa per ministros propelli videbam (erat enim linguæ natura aliquantulum intemperantioris), hunc ergo affatus, quid est, inquam, Abbacyre frater, quod te quotidie a cœna rejici videam, et incoenatum ad somnum proficisci? Qua, crede mihi, Pater, inquit, mei Patres explorant animum meum, an sim aptus ad vitam inter monachos degendam. Neque enim serio me affligunt, sed tentant duntaxat. Quam ego

“ II Tim. iv, 2. “ Rom. viii, 39.

mentem magni præsulis nostri, et aliorum Patrum cum probe perspectam habeam, omnia æquo animo sustineo. Et ecce quintumdecimum jam annum hoc mecum recognosco, quemadmodum mihi in religionis ingressu Patres testati sunt, consuesse illos ad tricesimum usque annum suos tirones rebus humanis abdicatos in tirocinio exercere, et constantiam tentare. Et merito hoc, pater **58** Joannes, sine examine quippe seigne aurum non politur et perficitur. Hic ergo generosus Abbacyrus biennio postquam adveneram, excessit e vita, Patres jamjam vita abiturus intermorituris vocibus allocutus: Grates, inquit, grates Domino, et vobis, a quibus salutis meæ causa ab dæmonum insultibus decem ecce et antistes, tanquam confessorem cum sanctis illis

Omnino offendam æmulos virtutis cultores, si memoriz eorum subduxero Macedonii, primi illic inter diaconos præclarum facinus et certamen. Hic ergo in paucis Deo charus, appetente trium regum celebritate (quam Græci Theophaniorum festum appellant), petit a præside suo biduo ante, potestatem domesticorum negotiorum causa Alexandriam proficiscendi, pollicitus se propter sequentem diem festum, et præparationem mature rediturum. Sed enim hostis honorum cacodæmon archidiacono a cænobiarcha dimisso impedimentum obicit quo minus ad solemnia Theophaniorum et præscriptum diem adesset. Uno igitur die serius adventantem cænobii moderator honore ministerii sui et officii exutum in ordinem tironum redegit, quam ille patientiz minister et tolerantiz archidiaconus, Patris sententiam et poenam tam pacate placideque suscepit, ac si alteri, non ipsis, inflicta esset. Cum ergo quadraginta dies inter novitios **59** egisset, restituit illum prefectus monasterii suo loco et honori: sed archidiaconus mox sequenti die deprecatus suum præsidem, petit ab eo, uti sibi in suscepta prena, et loco, ignominiaque inter tirones porro vivere, et perseverare liceret: admisisset se Alexandriz (a) facinus inexpiabile, nullaque venia dignum. Et quamvis sanctus Pater haud ignoraret illum, id tantum studio submissionis, non ex vero dicere, cessit tamen præclari Dei famuli desiderio. Spectasset igitur in infima tironum statione, et ordine venerandam archidiaconi canitiem stantem, et omnium preces ex animo pro se expectantem: Quoniam cecidi, inquit, in scelus et stuprum inobedientiz. Mihi vero ex postremis uni magnus ille Macedonius affirmavit causam fuisse, cur ad illam abjectionem et humilitatem vitæ sponte animi properarit: Quod, inquit, nunquam antea tantam sub religiosi belli mole facilitatem senserim, nec tantam luminis divini in me suavitatem et dulcedinem animadverterim. Angelorum, inquit, est

(a) Vetus interpres, non ille Camaldulensis, illud inexpressibile scelus his verbis interpretatur: Gravissimum animæ lapsum dicit, quia furtive et occulte comederat extraordinarie ex his quæ animalia portant, quod gravissimum et pene inexpressibile peccatum existimabatur, ut docet magnus Pater Basilii in prin-

A λογίζομενος, καθὼς μοι καὶ αὐτοὶ ἐν τῇ ἐμῇ εἰσόδῳ ἔφρασαν· ὅτι ἔχει τῆς τριακονταετίας δοκιμάζουσι (37) τοὺς ἀποτασσομένους· καὶ δικαίως, πᾶτερ Ἰωάννη· χωρὶς γὰρ δοκιμῆς ὁ χρυσὸς οὐ τελειοῦται. Ἐπιμείνας οὖν ὁ γενναῖος οὗτος Ἀββάκυρος μετὰ τὴν ἐμὴν ἀφίξιν τῷ μοναστηρίῳ διετὴ χρόνον, πρὸς Κύριον ἀπέδημις, τοῦτο εἰπὼν τοῖς πατράσιν ἐν τῷ μέλλειν ἐκλείπειν· «Εὐχαριστῶ, εὐχαριστῶ τῷ Κυρίῳ, καὶ ὑμῖν, ὅτι διὰ τὸ πειράζεσθαι εἰς σωτηρίαν μου ἐξ ὑμῶν, ἔμεινα ἐκ δαιμόνων ἀπειραστος ἰδοὺ δεκάεπτά ἐτη. Ὅν καὶ ὡς ὁμολογητὴν μετὰ τῶν ἐκείσε κατακειμένων ἁγίων ἀξίως ὁ δικαιοκρίτης ποιμὴν κατατεθῆναι ἐκλεύσεν.

septem annos liber fui. Hunc æquissimus illorum sitis Patribus mortuum collocari jussit.

B Ἀδικῶ πάντας [πάντας] τοὺς ζηλωτὰς τῶν καλῶν, εἴπερ σωπῆς μνήματι θάψω τὸ Μακεδόνιου τοῦ πρώτου τῶν ἐκείσε διακόνων κατόρθωμα καὶ ἄθλον· οὗτος ὁ μεγαλμύνης Κύριον ποτὲ τῆς τῶν ἁγίων Θεοφανίων ἐορτῆς καταλαβοῦσας, λιπαρὴν τὸν ποιμένα, πρὸ δύο ἡμερῶν ἐν τῇ πόλει Ἀλεξανδρείᾳ εἰσελθεῖν οἰκίας χρείας χάριν τινος, ὑποσχόμενος μέντοι θάτον ἐξέρχασθαι τῆς πόλεως, διὰ τὴν τῆς ἐορτῆς ἀκουλουσίαν τε καὶ ἐτοιμασίαν. Ὁ οὖν μισόκαλος διάβολος ἐμπόδιον πεποιηκὸς τῶ ἀρχidiaκόνου ποιεῖν αὐτὸν ἀπολυθέντα τοῦ ἡγουμένου, μὴ καταλαθεῖν τῇ ἁγίᾳ ἐορτῇ ἐν τῇ μονῇ κατὰ τὸν ὅρον, ὅν ἦν ἐκ τοῦ προσετώτος κομισάμενος (38). Μεθ' ἡμέραν οὖν καταλαβόντα, ἀπορίζει ὁ ποιμὴν τῆς διακονίας, καὶ ἐν τῷ ἐσχάτῳ ἀρχαρίων κατατάττει χώρα· δέχεται ὁ καλὸς τῆς (39) ὑπομονῆς διάκονος καὶ τῆς καρτερίας ἀρχidiaκονος, τὸν τοῦ Πατρὸς ὅρον, καὶ ἀλύπως οὕτως, ὡς ἐτέρου ἐπιτιμηθέντος, καὶ οὐκ αὐτοῦ· πεπονηκότα τοίνυν αὐτὸν ἐν τῇ τοιαύτῃ τάξει τεσσαράκοντα ἡμέρας, πάλιν ἐπὶ τὸν ἴδιον βαθμὸν ἀνήγαγε ὁ σοφός· καὶ ὅτῃ μετὰ μίαν ἡμέραν δυσωπεῖται ὅπῃ τοῦ ἀρχidiaκόνου πάλιν ἐν τῇ ἐπιτιμῇ, καὶ τῇ προῦν ἀτιμία καταστήναι, φήσας αὐτῷ, ὅτι περὶ ἀσυγχώρητόν τι ἐν τῇ πόλει ἔπαισα. Γνοὺς δὲ ὁ θεός ἀληθῶς μὴ λέγειν αὐτῷ, ἀλλὰ ταπεινώσεως χάριν τοῦτο ἐπιζητεῖν, εἶξε τῇ καλῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ ἐργάτου· καὶ ἦν ἰδεῖν πολιὰν αἰδέσιμον ἐν τῇ ἀρχαί· καὶ [τῶν ἀρχαρίων] διάγουσαν τάξει· καὶ πάντας δυσωποῦσαν εὐκρινῶς ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχεσθαι. Ἐπειδὴ

D φησιν, εἰς πορνείαν παρακοῆς πέπτωκα, ἐμοὶ δὲ τῷ ταπεινῷ θεοδόρῳ ὁ μέγας οὗτος Μακεδόνας, τίνος χάριν τῇ τοιαύτῃ τεταπεινωμένῃ διαγωγῇ ἐκουσίως προσέδραμεν· οὐδέποτε γὰρ κουφισμὸν οὕτως πολέμου παντός, καὶ φωτὸς θεοῦ γλυκασμὸν ἐν αὐτῷ ὡς νῦν τεθέσταιμι (40). Ἀγγέλων, φησὶ, τὸ μὴ πίπτειν, ἰσως καὶ μὴ δυναμένων, ὡς φασὶ τινες· ἀνθρώπων δὲ τὸ πίπτειν, καὶ θάπτον ἀνίστασθαι· ὁσάκις τοῦτο καὶ συμβαίνει· δαιμόνων δὲ καὶ μόνον, εἰ πτόντας μὴ ἐγείρεσθαι.

cipio Regulae suæ. Hæc interpretis verba, quamvis in ordine versuum posita, sunt tamen non Climaci, sed merum glossema, proinde nec in Græcis codicibus leguntur, nec apud Camaldulensem reperiuntur. Vide Cassianum lib. iv, cap. 13, et scholiasten Gazæum, ibid.

nunquam cadere : quod ipsum forte, uti quorundam est sententia, nec possint : mortalium cadere et mox resurgere, quotiescunque id contigerit : dæmonum solum, postquam ceciderint, nunquam resurgere.

Ὁ τὴν διακονίαν τῆς μονῆς πεπιστευμένος [τοῦ-
τό μοι] τεθάρρηκε· Νέου μου ὄντος, φησί, καὶ ἐν τῇ
τῶν ἀδελφῶν (41) φροντίδι διάγοντος, συνέβη πτώμα
κατενεχθῆναι [εἰς πτώμα πεσεῖν] βαρύτατον ψυχῆς·
ἐμοῦ δὲ σεσυνηθότος μηδέποτε κρύπτειν ὄντι ἐν
φωλεῖ καρδίας, τῷ Ιατρῷ τοῦτον τῆς κέρκου κρα-
τήσας ἐστηλήτευσα· κέρκου δὲ λέγω τὸ τέλος τῆς
πράξεως· ὃ δὲ μειδιών τῷ προσώπῳ φησὶν πρὸς με·
Παῖσας μου τὴν σιαγόνα μετρίως, ἀπιθι, τέκνον,
ἔχου τῆς διακονίας σου, ὡς τὸ πρὶν, μηδὲν τὸ παρά-
παν δεδιώς. Ἐγὼ δὲ πίστει διαπύρῳ πεισθεὶς ἐν
βραχέλαις ἡμέραις τῆς λάσεως πληροφορίαν εἰληφώς,
ἐτρεχον τὴν ὁδὸν μου χαίρων ἅμα καὶ τρέμων.

Κέκτεται πᾶσα τάξις κτιστῶν, ὡς φασὶ τινες,
διαφορὰς διαφερόντων. Ἐπεὶ οὖν ἦσαν καὶ παρὰ τῇ
συνόδῳ τῶν ἀδελφῶν προκοπῶν καὶ γνωμῶν διαφο-
ραί· ἐπὶ πάν τινες τούτων ὁ Ιατρός φιλενδείκτας ἐπὶ
ταῖς τῶν κατὰ κόσμον ἐν τῇ μονῇ ἐπιδημίαις ἐση-
μειοῦτο, καὶ τούτους ἐπὶ τούτων ἰσχάταις ὕβρεισι,
καὶ διακονίαις ἀτιμοτέραις [ἐνώπιον ἐκείνων] περι-
έβαλλεν· ὥστε λοιπὸν δρομαίως ὑποχωρεῖν, ἥνικα
δ' ἂν τινων τῶν κατὰ κόσμον ἐπιδημίαν ἔβλεπον·
καὶ ἦν ἰδεῖσθαι ὑπερφυεὶς τὸ γινόμενον, αὐτὴν τὴν
κενοδοξίαν ἑαυτὴν ἐκδιώκουσαν, καὶ τῶν ἀνθρώπων
ἀποκρύπτουσαν. Μὴ στερεῖσθαι με Κύριος ὁσίου Πα-
τρὸς εὐχῆς· βουλόμενος, πρὸ μῆδ' ἐδομάδος τῆς
ἐμῆς τοῦ ὁσίου τόπου ἐξελεύσεως, προσελά-
βετο τὸν τὰ δευτέρα τοῦ ποιμένος διέποντα,
ἄνδρα θαυμαστὸν, Μηνᾶν τοῦνομα, πενήκοντα
ἐννέα ἔτη ἔχοντα ἐν τῷ κοινοβίῳ, λοιπὸν διακονήσαντα
πᾶσαν διακονίαν. Τῇ οὖν ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ, ἡμῶν τὸν
συνήθη κανόνα τῆς τοῦ ὁσίου κοιμήσεως ἐπιτελοῦν-
των, ἐξαίφνης εὐωδίζεται ὅλος ὁ χώρος, ἐν ᾧ ὁ ὁσίος
κατέκειτο. Ἐπέτρεψεν οὖν ὁ μέγας, τὴν, ἐν ᾗ κα-
τέβη, θήκην ὁ ὁσίος ἀποσκαπᾶσαι ἡμᾶς· καὶ τούτου
γενομένου, ὀρώμεν πάντες ἐκ τῶν αὐτοῦ τιμίων πελ-
μάτων δίκην δύο πηγῶν τὴν τοῦ μύρου εὐωδίαν ἐκ-
πορευομένους. Τότε, φησὶν ὁ διδάσκαλος πρὸς πάντας,
δράτε; ἰδοὺ οἱ τῶν πόνων [ποδῶν] αὐτοῦ, καὶ κόπων
ἰδρῶτες μύρον Θεοῦ προσηνέχθησαν. Καὶ ἀληθῶς. Καὶ
ἄλλα τε πλείστα ἡμῖν περὶ αὐτοῦ τοῦ πανοσίου Μηνᾶ,
οἱ τοῦ τόπου πατέρες κατορθώματα ἀπήγγειλαν, ἐν
οἷς καὶ τοῦτο ἔλεγον. Ὅτι φασὶ ποτε ὁ προσεστὼς τὴν
αὐτοῦ θεοδωρήτον ὑπομονὴν δοκιμάσαι βουλόμενος,
ἀναλθόντα αὐτὸν ἐν τῷ ἡγουμενείῳ, καὶ βαλόντα με-
τάνοιαν ἐσπέρας τῷ ἡγουμενῷ, παράθεσιν τε λαβεῖν
συνήθως ἱκατεύοντα, εἰσαν αὐτὸν οὕτως χαμαὶ κει-
μενον ἄχρι τοῦ κανόνος ὥρας· τότε λοιπὸν αὐτὸν
εὐλόγησας, καὶ λοιβορήσας ὡς φιλενδείκτην καὶ ἀν-
υπομνητὸν ἀνέστησεν. Ἐγίνωσκε γὰρ ὁ ὁσίος, ὅτι
ὑποφέρει γενναίως· διὸ καὶ τὸ δῶμα πρὸς οἰκοδο-
μὴν πᾶσι πεποίηκεν. Ὁ δὲ τούτου ἡμᾶς τοῦ ὁσίου

AEconomus cœnobii (qui alius a diacono fuisse
videtur) 60 hoc de se fidenter mihi concre-
didit [affirmavit]: Cum, inquit, essem adole-
scens, et curam jumentorum haberem, accidit ut in
gravissimam animæ noxam prolaberer. Cum autem
consuessem (si quid a me peccatum esset) nunquam
serpentem in sinu cordis fovere, medico hunc ani-
mi, comprehensa illius cauda, candam dico finem
actionis (fessus nempe scelus meum) represen-
tavi: qui renidenti vultu, et mala leni verberò
permulsa; Abi, inquit, fili, et perinde ac prius,
officio ministerii nihil omnino veritus, [perfungere].
Ego porro ardenti fide incensus intra paucos dies
tota animi sanitate recuperata, gaudens simul et
tremens viam meam currebam,

B In omni rerum a Deo creatarum statu certa
sunt discrimina, ut aliqui observarent. In religio-
sorum igitur virorum contubernio alius aliorum
est profectus et sensus. Cum nonnullos animorum
medicus animadverteret in congressibus externo-
rum, cum cœnobium inviserent, sese ostentare, hos
notabat, et illis præsentibus, abjectissimis ministe-
riis, ultimis etiam conviciis oneratos, occupabat,
uti deinceps illi, cum in hospites inciderent, ex-
templo se ab eorum aspectu subducerent. Et erat
monstri simile videre vanam gloriam seipsam per-
sequentem, hominumque aspectum refugientem.
Cæterum cum me Dominus nollet privare precibus
sancti ejusdam Patris, quem e vita, una ante heb-
domade, quam e monasterio discederem, in cœlum
assumpserat, virum sane eximium, et dignitate, et
officio proximum a cœnobiarcha, Menam (a) no-
mine, qui ipsos 61 novem et quinquaginta annos
in cœnobio exegerat, et totius domus, secundum
abbatem, administrationem habebat. Ergo tertio
post sancti viri mortem die, cum consuetas pro
illo preces et exsequias celebraremus, repente totum
odeum, seu locus in quo funus jacebat, gratissimo
odore perfusus completur. Itaque præsens cœnobii
jabet aperiri feretrum; tum vero præsentes omnes
cernimus ex venerandis ejus plantis geminos quasi
fontes fragrantis unguenti scaturire. Quare præ-
fectas monasterii: Videtis, inquit, omnes, miracu-
lum? en laborum et fatigationum e pedibus ipsius
expressi sudores, tam gratum Deo odorem un-
guenti (per obedientia sacrificium) obtulerunt. Et
vere sane. Nam cum et alia plurima nobis de illo
sanctissimo Mena Patres illi præclara facta narra-
runt, tum hoc inter illa: Cum, inquam, modera-
tor cœnobii olim statuisset divinam illius patientiam
explorare, revertentem alicunde domum, et vesperti
ad modum poenitentis ante pedes præsidis prostra-
tum, et pro more gratiam benedictionis petentem,
sic humi abjectum relquit Pater usque ad preces

(a) De alio ejusdem nominis Mena J. Eviratus, p. 43.

canonicas (a), tum demum pia precatione impertitum (non tamen sine reprehensione, quasi esset ostentator et impatiens), surgere jussit, noverat quippe venerandus præsens generosum illius animum, quod id fortiter ferret: quæ etiam causa fuit, ut hanc scenam ad omnium exemplum adornaret. Atque hæc de archimandrita discipulus hujus sancti Menæ nobis testatus: Quapropter, inquit, cum curiosius 62 quærerem ex ipso, an in illa tam diuturna geniculatione ad pedes sui præsidis jacens nullo somno fuerit correptus, sancte affirmavit, totum se humi jacentem Psalterium recitasse. Non committam quin sermonis mei coronam præsentem velut smaragdum illustrem.

Fuit, cum quibusdam ex præclaris illis Patribus ponerem quæstionem de vita quietâ et solitaria; tum illi, subridenti vultu placido more comiter: Nos, o pater Joannes, inquirunt, cum e corporum concrectione contememus, genus vitæ corporibus aptius complexi sumus, rati illud e re nostra fore melius, si pro ratione imbecillitatis humanæ genus quoque belli mollius subiremus, et cum hominibus potius, alias quidem efferatis, alias vero rursum mitescentibus et pœnitentibus, quam cum dæmonibus æternis generis humani hostibus semper furentibus, semper in nos armatis decertaremus. Alius vero ex illo semper laudando Patrum cœtu singulari me affectu, et sancto amore fiduciaque complexus: Si tibi, inquit, virorum sapientissime, est illa vis in sensu animæ tuæ illius qui dixit: *Omnia possum in eo qui me confortat* 63 Christus; si Spiritus sanctus rore castitatis exemplo B. Virginis supervenit in te; si virtus Altissimi per patientiam obumbravit tibi 64; accinge sicut vir (Christus nempe Deus noster) lumbos tuos linteo obedientiæ, et surgens e cœna quietis et solitariæ vitæ lava in spiritu et corde contrito fratrum tuorum pedes 65. Imo vero submisso penitus animi tui sensu, pedibus te subijce contubernium tuorum. Colloca acerrimos, 63 et nunquam conniventes ad cordis tui aditus custodes; serva mentem in vago, et variis negotiis distracto corpore firmam et invictam; cole spirituales quietem in membris (variis curis) agitatæ et jactatis. Quodque omnium est pulcherrimum, sed rarissimum, animus tuus in mediis turbarum et curarum tumultibus sit imperturbatus et interritus. Furiosam linguam et ad contradicendum projectam coerce, et quotidie septuagies septies adversus hanc improbam dominam depræliare. Defige incudem, hoc est mentem in animæ ligno; quod crux est, uti per alternos malleorum ictus et fragores ludibriis everberata, calumniis vexata, irrisuibus exagitata, injuriis afflicta, neque infringatur, neque ulla ratione lædatur; sed tota plana, seu levis et inmota persistat. Exue voluntatem tuam, tanquam (inutilis) pudoris velum, nudusque scamma seu stadium palæstræ ingredi. Indue

A Μηνᾶ μαθητῆς ἐπιληροφόρει ἡμᾶς τὰ κατὰ τὸν ἐπιστάτην [διδάσκων]. Διὸ καὶ, φησὶν, ἐμοῦ πολυπραγμονήσαντος αὐτὸν, εἰ ἄρα ἐν τῇ τοιαύτῃ πρὸς τὸν ἡγούμενον γονυκλισία ὑπῆν κατηνέχθη, ἐπιληροφόρει, φησὶν, ὡς ἅπαν τὸ Ψαλτήριον χαμαὶ κείμενον ἀποστῆθαι. Οὐ παρίδω ἐγὼ ἐγκαλῶσαι τὸν τοῦ λόγου στέφανον καὶ τῷ παρόντι σμαράγδῳ.

62 quærerem ex ipso, an in illa tam diuturna geniculatione ad pedes sui præsidis jacens nullo somno fuerit correptus, sancte affirmavit, totum se humi jacentem Psalterium recitasse. Non committam quin sermonis mei coronam præsentem

Κεκίνηκά ποτε περὶ ἡσυχίας λόγον τισὶ τῶν ἀνδρειοτάτων γερόντων ἐκείνων· οἱ δὲ μειδιῶντι τῷ προσώπῳ, καὶ ἱλαρῷ ἤθει ἀστείως φασὶ πρὸς με· Ἡμεῖς, ὦ πάτερ Ἰωάννη, ὕλικοι ὄντες ὕλικοτέραν καὶ ἀγωγὴν μετερχόμεθα· ἐκεῖνο προκρίναντες, κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐαυτῶν ἀσθενείας καὶ τὸν πόλεμον ὑπελθεῖν· ἄμεινον λογισάμενοι ἀνθρώποις παλαίειν, τοῖς ποτε μὲν ἡγριωμένοις, ποτὲ δὲ μετανοοῦσι, καὶ μὴ δαίμοσι (42) διὰ παντός πρὸς ἡμᾶς μαινομένοις καὶ ὀπλιζομένοις. Ἐτερος δὲ αὖθις τῶν ἀειμνήστων, πολλὴν πρὸς με τὴν κατὰ Θεὸν ἀγάπην καὶ παρρησίαν κεκτημένος, φησὶ μοι μετ' εὐμενείας· Εἰ ἄρα σὺ πρόσσεσι, πάνσοφε, ἡ τοῦ εἰπόντος ἐν αἰσθήσει ψυχῆς ἐνέργεια, ὅτι Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ· εἰ Πνεῦμα ἅγιον δρόσου ἀγνείας κατὰ τὴν Παρθένον ἐπῆλθεν ἐπὶ σε· εἰ δύναμις Ὑψίστου ὑπομονῆς ἐπεσχιάσῃ σοι· ζῶσαι ὥσπερ ἀνὴρ (Χριστὸς ὁ Θεός) τὴν ὀσφύν σου λεντίῳ ὑπακοῆς, καὶ ἀναστὰς ἐκ τοῦ δειπνῶντος τῆς ἡσυχίας νήψον πόδας ἀδελφῶν ἐν συντετριμένῳ πνεύματι. Μᾶλλον δὲ κυλίου ὑπὸ πόδας συνοδίας ἐν καταβεβλημένῳ φρονήματι. Στήσον πυλωροὺς ἀποτόμους, καὶ αἰπνοὺς ἐν πύλῃ καρδίας σου· κράτει νοῦν ἀκράτητον ἐν περισπωμένῳ σώματι· ἄσκει νοερὰν ἡσυχίαν ἐν κινουμένοις καὶ σαλευομένοις μέλεσι. Τὸ πάντων παραδοξότατον, γίνου ἀπτόητος ψυχῇ μεταξὺ τῶν θεορύθων· ἄγχε γλῶττιαν προσηδῶν ἐν ἀντιλογίαις μαινομένην· πάσαις τῇ δεσποίνῃ ταύτῃ ἐβδομηκοντάκις ἐπὶ τῆς ἡμέρας· πῆξον ἐν ξύλῳ ψυχῆς σταυρῷ νοῦν ἀκμονα δι' ἀλλεπαλλήλων σφυρῶν καὶ κτύπων τυπτόμενον, ἐμπαιζόμενον, λοιδορούμενον, χλευαζόμενον, ἀδικούμενον, καὶ μηδαμῶς ἐκλυόμενον, μηδὲ θραύσειν ὑπομένοντα· ἀλλ' ὅλον λείον καὶ ἀκίνητον ὑπάρχοντα. Ἀπόδουσαι θέλημα ὡς αἰσχύνης περιβολῇ, καὶ γυμνὸς τοῦτου ἐν τῷ σκάμματι εἰσελθε. Τὸ σπάνιον, καὶ δυσερέτον [δυσάρεστον] ἐνδοῦσαι πίστει τῷ θάρρακα, ὑπὸ ἀπιστίας πρὸς τὸν ἀγωνοθέτην μὴ διαλυόμενον, μηδὲ τιτρωσόμενον· κράτει (43) χαλινῷ σωφροσύνης· ἀφῇ ἀναιδῶς προσηδῶσαν· ἄγχε ὀφθαλμὸν μελέτῃ θανάτου, μεγέθει καὶ ὥραν σωμάτων περιεργάζεσθαι καθ' ὥραν βουλόμενον· φέμου νοῦν περιεργον ἐν οἰκείᾳ μερίμνῃ τὸν ἀδελφὸν κατακρίνειν ἐν ἀμελείᾳ βουλόμενον ἔγρων [alii

62 Philip. iv, 13. 63 Luc. i, 35. 64 Joan. xiii, 4 sqq.

(a) Ὁραν Canonis alii Collectam interpretatur, alii divinum officium. Quid si Completorium intelligat, vel Matutinas? Longum satis spatium tem-

poris fuisse ex eo constat, quod jacens ad pedes præsulis totum Psalterium recitavit, ut infra traditur.

εἰργων]· καὶ πᾶσαν ἀγάπην, καὶ συμπάθειαν πρὸς τὸν πλησίον ἀπλανῶς ἐμφανίζοντα. Γινώσκονται πάντες ἀληθῶς ἐν τούτῳ, ὃ προσφιλέστατε πάτερ, ὅτι Χριστοῦ μαθητὴς ὑπάρχεις τότε, ἐὰν ἐν συνοδίᾳ ἀγάπην ἔχωμεν ἐν ἀλλήλοις. Δεῦρο, δεῦρο, πάλιν ἔλεγεν ὁ καλὸς φίλος, δεῦρο, συναυλίσθητι. *Ille [πίνε] μυκτηρισμὸν καθ' ὥραν, ὡς περ ὕδωρ ζῶν, ἐπειδὴ πάντα τὰ τερπνὰ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ὁ Δαβὶδ ἐξερευνήσας, ἔσχατον πάντων διαπορῶν ἔλεγεν. Ἰδοὺ δὴ τί καλὸν, καὶ τί τερπνόν;* οὐδὲν ἄλλο ἢ (a) τὸ κατοικεῖν ἀδελφού· ἐπὶ τῷ αὐτοῦ. Εἰ δὲ οὐκω τοῦ ἀγαθοῦ τῆς τοιαύτης ὑπομονῆς καὶ ὑπακοῆς ἡξιώθημεν, καλὸν λοιπὸν καὶ τὴν οἰκίαν ἀσθένειαν ἐπεγυνώκτας, κατὰ μόνας πόρῳ τοῦ ἀθλητικοῦ σταδίου ἰσταμένους τοὺς ἀθλούντας μακαρίζειν, καὶ τοῦτοις ὑπομονὴν εὐχεσθαι. *Ἡττήθην (44) ἐγὼ καλῷ πατρὶ, καὶ διδασκάλῳ ἀρίστῳ εὐαγγελικῶς ἡμῖν καὶ προφητικῶς μαχησάμεν· μάλλον δὲ φιλικῶς, καὶ τὰ πρεσβεῖα [βραβεῖα] τῇ μακαρίᾳ ὑπακοῇ δοῦναι ἀναμφιδόλως τεθέληκαμεν. Μὴ δὲ ἐτι ὀνησιφόρου τὴν μακαρίων τούτων ἀρετῆς ἐπιμνησθεῖς, ὡς περ ἐκ παραδείσου ἐξιὼν, πάλιν τὰ (45) ἀκαλῆ, καὶ ἀνησιφόρα ὑμῖν ἀκανθολογήματα παραθήσομαι.*

becillitatem recognoscentes seorsum eminns et procul a stadio consistamus, fortissimosque athletas beatos prædicemus, illisque patientiam apprecemur. Victus ego a bono Patre, et optimo magistro adversus nos evangelicis et propheticiis oraculis, et testimoniiis, longe vero magis fraterno amore decertante, sine omni dubitatione palmam divinæ obedientiæ volentes libentes decrevimus. Sed ego ubi adhuc unam eamque perutilem feliciū illorum Patrum virtutem commemoravero, velut ex paradiso egressus, rursum ad invenusta et inutilia vobis tesqua et vepreta sermonis mei revertar.

Ἐν τῇ εὐχῇ (46) πολλάκις ἡμῶν παρισταμένων, συντυχίας τινὰς ποιήσαντας ἐσημεῖωσάτο ὁ μακάριος ποιμὴν· οὐς ἐπὶ ἑβδοματῶν χρόνον πρὸ τῆς ἐκκλησίας στήσας, πᾶσι μετάνοιαν ποιεῖν παρεκέλευσε· τοῖς εἰσιούσι τε καὶ ἐξιούσι· καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον, καὶ τοιγὲ κληρικὸς ὑπάρχοντας τοῦτο ἔστι πρεσβυτέρους. Τινὰ τῶν ἀδελφῶν ὁρῶν σὺν αἰσθήσει καρδίας πλέω τῶν πολλῶν ἐν τῇ φαλμαρίᾳ περιεσπόμενον· καὶ μέλιστα ἐν τῇ πρωτολογίᾳ τῶν ὕμνων πρὸς τινὰ τοῖς αὐτοῦ ἦθεσι, καὶ τῷ προσώπῳ διαλεγόμενον, ἡρώτων τοῦ ἡθους τοῦ μακαρίου τὴν ἔννοιαν μαθεῖν. Ὁ δὲ γινούς ἵνα μὴ κρύπτειν (b) ὠφελῆσαι, φησί· Τοὺς (47) λογισμοὺς μου, πάτερ Ἰωάννη, καὶ τὸν νοῦν σὺν τῇ ψυχῇ ἐλῶθα ἐκ προοιμίων ἐπισυνάγειν, καὶ συγκαλῶν κράζει τούτοις· Δεῦτε, προσκυνήσωμεν, καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ Χριστῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ ἡμῶν. Τὸν δὲ ἐστιάτορα τοῦτο ποιοῦντα κατέλαβον πολυπραγμονήσας· μικρὸν γὰρ πτύχιον ἐν τῇ ζώνῃ κρεμάμενον ἔχοντα ὁρῶν, ἔβραθον ὡς τοὺς αὐτοῦ καθ' ἡμέραν σημειούμενος (48) λογισμοὺς, τοὺτους πάντας τῷ ποιμένι ἐξαγγέλλει. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ἐτέρους πλείστους τῶν αὐτόθι τοῦτο ποιοῦντας ἐθεώμην· ἦν δὲ καὶ αὕτη ἐντολὴ τοῦ μεγάλου ὡς ἀκήχοι. Ἐδιώχθη τις παρ' αὐτοῦ ποτε τῶν ἀδελφῶν τὸν πλησίον πρὸς αὐτὸν διαβαλὼν ὡς φλύαρον καὶ λάλον. Ὁ δὲ προσεκάρτηρε τῷ

A loricam bonæ fidei erga munerarium et præsidem certaminis, quam nulla dissidentia (quod sane rarum et inventu difficile est) dissuat aut penetret. Sensum tactus impudenter prorumpentem freno temperantiæ retunde. Oculorum curiositatem, per omnes egregiorum corporum formas omnibus prope momentis vagari cupientem, assidua mortis contemplatione reprime. Cohibe etiam singulari studio animum curiosum, nedum ipse sui negligens est, damnet alterius facta, sed potius omnia charitatis officia cum pia commiseratione aliis sincere exhibeat. In hoc enim vere cognoscent omnes, 64 charissime pater, quod Christi discipulus sis, ubi in cœtu fratrum dilectionem habuerimus ad invicem⁴⁴.

Huc huc, bonus ille familiaris meus, huc ades, inquit, et nobiscum hic una dege. Bibe irrisiones semper tanquam aquam vivam. Nam omnia quæ cœli complexu continentur amabilia perscrutatus David, postremo quasi de omnibus dubitabundus exclamavit : *Eccæ quid bonum et quid jucundum?* nihil, nisi (a) *habitare fratres in unum*⁴⁵. Quod si a Deo tanto bono patientiæ et obedientiæ nondum dignati sumus, reliquum est uti nostram animi im-

Cum frequenter precibus illorum interessemus, animadvertit sanctus illorum præses quosdam inter se sermocinari, quos ille per totam hebdomadem ante fores templi statuit, jussitque, ab omnibus cum ingredientibus tum egredientibus veniam petere, fuerantque hi, quod magis admireris, clerici iidemque presbyteri. Quemdam e fratribus cœtu 65 observaram plerisque attentius cum singulari cordis affectu precantem, præsertim in (c) ingressu psalmodum et hymnorum, quando veluti cum quibusdam per nutus suos, et vultus significatione loquebatur. Cujus sancti moris rationem querenti sincere et sine fūco, uti mihi prodesset fassus : Pater Joannes, inquit, ego sub initium precatationis cogitationibus meis, mentisque cum animo conventum indico, coactisque omnibus clamito : *Venite, inquam, adoremus et procidamus ante Christum regem Deumque nostrum*⁴⁶. Illum vero qui triclino parando erat præfectus, hoc facili- ter curiose observavi. Codicillum gerebat a zona pendentem, in quo quidquid per diem cogitabat, annotare solebat; omnesque cogitationes suas postea Patri, qui cœnobio præsidebat, exposuit, quod et ab aliis quam plurimis fieri con- spexi, et hoc, ut accepi, ex imperio cœnobiiarchæ. Unus aliquis e fratribus olim a præ-

⁴⁴ Joan. xiii, 35. ⁴⁵ Psal. cxxiii, 1. ⁴⁶ Psal. xciv, 6.

(a) Aut certe, si legas οὐδὲν ἄλλο ἢ, seu, cum apostropho. οὐδὲν ἄλλ' ἢ, transfer, nihil aliud quam.

(b) Εἰθὺς μὴ κρύπτειν, nihil tegere solitus.

(c) Antiphonam ante psalmum dici solitam.

side ejectus erat e cœnobio, quod alterum apud ipsum, ut nugacem et loquacem criminatus esset. Expulsus autem, in vestibulo portæ totos septem dies substitit assidue aditum rursus ad cœnobium, et delicti veniam precatus. Quod ubi amans salutis animarum præses cognovit, simulque intellexit, illum per sex dies illos nihil omnino gustasse, curavit illi significari, si omnino ad contubernium fratrum admitti vellet, ad poenitentium classem transiret. Quam conditionem cum is quem facti ex animo poenitebat obviis manibus amplexatus esset, jussit eum abbas ad locum privatum [separatum] deduci, ubi morabantur **66** ii qui peccata sua plangebant. Quod et factum est. Et quia in illius domicilii separati a cœnobio mentionem incidimus, brevissime de illo trademus. Locutus erat ab ipso monasterio uno duntaxat lapide, seu milliari sejunctus, carcer (a) dictus, intractabilis prorsus, et omnibus corporis gaudiis destitutus. Nullus ibi unquam culinæ fumus cernebatur; non vinum, non oleum in cibum adhibebatur; non aliud quidquam e foco, præter panem, et minuta oluscula, in mensam in ferebatur. In hoc eos, qui post religiosam professionem in peccatum prolapsi erant, ita concludebat, ut pedem efferre nunquam possent: nec plures simul jungebat, sed singulos seorsim, aut ut plurimum binos: manebantque ibi quoad præses de singulis divinitus edoceretur. Præfecit autem eisdem virum quemdam eximium, cui Isaacus nomen, qui ab sibi commissis precum assiduarum pensum exigebat, et prope nunquam a votis cessare permittebat. Suppeditebat illis magna palmarum copia, [e quibus] ad vitandum otium [calathos texebant].

Hæc illis vivendi ratio, hic status, hæc disciplina erat eorum, qui vere quærebant faciem Dei Jacob. Admirari sanctorum athletarum labores præclarum est, sed æmulari, salutem conciliat. Velle autem uno momento illorum vivendi rationem imitando assequi, insanum, et supra hominis vires est. Ubi nos ob delicta nostra conscientia mortificat, tandiu revolvamus peccata nostra in animis **67** nostris, quoad Dominus laborem nostrum et vim, quam sibi violenti hi certatores inferunt, respiciat, peccataque delect, et carnificinam conscientie in gaudium convertat. Secundum enim multitudinem dolorum meorum in corde meo, inquit Psaltes, consolationes tuæ (tantopere) lætificaverunt animam meam²¹. Opportuno tempore non obliviscamur illius qui loquitur ad Dominum: *Quantas ostendisti mihi tribulationes multas et malas, et conversus vivificasti me, et ex abyssis terræ, post lapsum iterum reduxisti me*²². Felix ille qui quotidie Dei causa conviciis exagitatus et contentus violenter seipsum (per patientiam) vincit, næ ille cum martyribus tripudiat, et inter angelos liber ut angelus incodet. Beatus ille monachus, qui seipsum omni contemptu dignum, nulliusque pensi, et usus hominacionem judicat. Beatus et ille, qui voluntatis suæ arbitrium penitus mactavit [mortificavit], seseque totum curæ religiosi magistri sui commisit.

Α πολῶν τῆς μονῆς ἐδοματίζων χρόνον δυσωπῶν εἰσόδου, καὶ συγχωρήσεως τυχεῖν ὡς ἐκ τοῦτο ἐμαθεν ὁ φιλόφυλος, περιεργασάμενος αὐτὸν, μηδὲν βεβρωκέναι ἐν ταῖς ἐξ ἡμέραις τὸ παράπαν, δηλοῖ αὐτῷ. Εἰ ὅλως ἐν τῇ μονῇ τὴν οἰκιστὴν ποιήσασθαι βούλει, ἐν τῇ τῶν (49) μετανοούντων τάξει σε κατέξω. Ὡς δὲ ἀσμένως τοῦτο ἐδέξατο μετανοῶν, ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ ποιμὴν ἐν τῇ μονῇ τῇ ἰδιαζούσῃ τῶν ἐπὶ πτώμασι πενθούντων ἐπινεχθῆναι, ὅπου καὶ γέγονεν. Ἐπεὶ δὲ τῆς εἰρημένης ἐμνήσθημεν μονῆς, διὰ βραχέων περὶ αὐτῆς εἰπωμεν. Τόπος μὲν ἦν ἀπὸ σημείου ἐνδὸς τῆς μεγάλης μονῆς, φυλακὴ λεγομένη, ἀπαράκλητος· οὐκ ἦν ἐκεῖσε πώποτε καπνὸν ὀφθῆναι, οὐκ οἶνον, οὐκ ἑλαιον εἰς βρώσιν, οὐκ ἑτερόν τι ἄλλο, ἢ ἄρτον, καὶ λεπτὰ λάχανα. Ἐν τούτῳ τοὺς μετὰ τὴν κλῆσιν συμποδίζομένους ἀπρότους κατέκλειεν· οὐχ ἅμα, ἀλλ' ἰδίᾳ, καὶ χωρὶς, ἢ καὶ δύο τὸ πολὺ, ἕως οὗ ὁ κύριος αὐτὸν περὶ ἐκάστου ἐπιληροφόρει· κατέστησε δὲ αὐτοῖς, καὶ τοποποιῶν μέγαν Ἰσαὰκ ὀνόματι, ὃς ἀπῆτει τὴν προσευχὴν ἀδιδάσκοντων σχεδὸν τοὺς αὐτῷ παραδιδόμενους· εἶχον δὲ καὶ θαλλοὺς πλείστους εἰς ἀκτῆδας ἐμπόδιον.

Οὗτος ὁ βίος, αὕτη ἡ κατάστασις· αὕτη ἡ ιαγωγή τῶν ὄντως ζητούντων τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ· τὸ μὲν θαυμάζειν τοὺς ἀγίων πόρους καλόν· τὸ δὲ ζηλοῦν σωτηρίαν πρόρξενον· τὸ δὲ ὑπ' (50) ἐν τὴν ἐκείνων μιμεῖσθαι θέλει πολιτείαν, ἄλογον καὶ ἀμήχανον. Δακνόμενοι μὲν ἐπὶ τοῖς ἐλέγχοις τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων μνημονεύσωμεν, ἀχρις οὗ ὁ Κύριος τὴν βίαν ἡμῶν τῶν (51) βιαστῶν αὐτοῦ ὀρίων [ἀμαρτίας] ταύτας ἐξαλείψει, καὶ τὴν δάκνουσαν ἡμᾶς ἐν τῇ καρδίᾳ ἐδύνῃ εἰς χαρὰν μεταποιήσεται. Κατὰ γὰρ τὸ πλῆθος τῶν ὀδυνῶν μου, ἐν τῇ καρδίᾳ μου, φησὶν (κατὰ τοσοῦτον), οἱ παρακλήσεις σου εὐφρανται τὴν ψυχὴν μου. Ἐν τῷ ἰδίῳ καιρῷ μὴ ἐπιλαθώμεθα τοῦ λέγοντος πρὸς Κύριον· Ὅσας ἐδειξάς μοι θλίψεις πολλὰς, καὶ κακὰς, καὶ ἐπιστρέψας ἐξωσποίησάς με, καὶ ἐκ τῶν δούλων τῆς γῆς μετὰ τὸ πεσεῖν πάλιν ἀνήγαγές με (52). Μακάριος ὃς διὰ Θεοῦ καθ' ἡμέρας λειδορούμενος, καὶ ἐξουδενούμενος ἑαυτὸν ἐδιδάσκατο. Μετὰ μαρτύρων χορεύσει οὗτος, καὶ μετὰ ἀγγέλων παύρησιάζεται (53). Μακάριος ὁ μοναχὸς, ὃς πάσης ἀτιμίας καὶ ἐξουδενώσεως ἑαυτὸν ἄξιον καθ' ὥραν λογίζεται· μακάριος ὃς τὸ ἑαυτοῦ θέλημα εἰς τέλος ἐνέκρωσε, καὶ τῷ ἐν κυρίῳ διδασκάλῳ τὴν ἑαυτοῦ ἐκδέδωκεν ἐπιμέλειαν· ἐκ δεξιῶν (54) γὰρ τοῦ σταυρωθέντος σταθῆσεται. Εἰ τι· ἑαγγχὸν δίκαιον, ἢ ἔδικον ἐξ ἑαυτοῦ ἀπερρίψατο, οὗτος τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν ἤρ-

²¹ Psal. xciii, 19. ²² Psal. lxx, 20.

(a) De hoc loco sequenti capite tractabitur; hic tantum ex occasione tangitur

discipulus, etiamsi mortuos excitaverit, etiamsi coeleste lacrymarum donum habuerit, etiamsi summa animi quiete perfruat, semper tamen cogitabit id spiritualis patris sui beneficium esse, ejusque precibus omnia fieri, et sic ab omni vanæ existimationis tumore liber et alienus manebit. Quomodo enim ille effereatur is, qui fatetur id non suo studio et virtute, **70** sed alterius ope factum esse? Hæc in rebus jam commemoratis virtutis studia anachoreta non est expertus. Opinio quippe propriæ virtutis recte factorum laudem suæ industriæ arroganter tribuit. Obedientiæ imperio subjectus ubi geminos hostis dolos (a) vicerit, laqueosve declinavit, manebit deinceps servus ille Christi certus et æternus obedientiæ filius. Studet cacodæmon obedientiæ alumnos, nunc quidem fœdis corporis sordibus seu humoribus polluendo inquinare, conaturque illos hoc pacto duos tetricosque reddere, præterque morem perturbatos e cardine obedientiæ executere; nunc vero aridos et steriles efficere, et ad preces tardiores ac somnolentos, ut offusis menti tenebris existiment se nullum ex obedientiæ studio fructum capere, sed in virtutis stadio etiam regredi, quo illos ab obedientiæ palestra penitus avellat. Nec enim dat illis spatium cogitandi et recognoscendi, quod dum virtutum thesaurus, quem possidere videmur, nobis divino nutu subducitur, occasio maxime submissionis præbeatur. Sed is quem diximus veterator, ab nonnullis sæpe longa patientia repulsus est. Dein adhuc isto loquente, alius adest insidiarum architectus genius malus, qui paulo post alia nos via fallere conatur. Animadverti enim alios ex obedientiæ disciplina profectos cura præsidis sui ad promptum peccatorum lugendorum sensum, ad miram mansuetudinem, continentiam, diligentiam, invictam constantiam et ardorem spiritus redactos: quibus insidiantes cacodæmones persuadere student aptos jam **71** illos esse ad solitudinem, per quam ad supremum virtutis, et indolentiæ gradum possint eniti. Atqui infelices isti sic delusi fida portus religiosi statione in altum solitudinis pelagus abrepti, ingruente tempestate, gubernatorum ope auxilioque destituti, impuri demum salsique maris (fluctibus hausti) miserandum in modum perierunt. Commoveri, intumescere, perturbari mare necesse est, uti, quæ vitiorum flumina sarmenia, fenum, sordesque in illud devexerunt, per ipsa rursum quidquid algæ corruptum est, ac putridum in terram rejiciatur. Si attendamus, videbimus post sævas tempestatis procellas miram sequi tranquillitatem. Qui religioso patri nunc paret, nunc non paret, perinde facit atque is qui nunc collyrium, nunc calcem oculis injicit: *Unus enim ædificans, et unus destruens, quid prodest illis, nisi labor* ⁸⁸ ? Noli, mi

ση· κἀν δάκρυον κτήσεται· κἀν ἀπαλλαγὴν πολέμων, λογίζεται πάντως, ὅτι ἡ τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς εὐχὴ τοῦτο ἐποίησε· καὶ μένει αὐτὸς ἐκ τῆς ματαίας οἰκήσεως ξένος, καὶ ἀλλότριος· ὡς γὰρ ἂν καὶ ὕφωθήσεται ἐπ' ἐκεῖνο, ὃ ἐξ ἐτέρας βοηθείας λέγει [λέγοι], πεποικιμέναι, καὶ οὐκ ἐκ τῆς αὐτοῦ σπουδῆς· οὐκ οἶδεν ἡσυχαστὴς τὴν τῶν προειρημένων ἐργασίαν· τὰ δίκαια γὰρ πρὸς αὐτὸν ἡ οἴσις κέκτηται ἰδίᾳ σπουδῇ τὰ κατορθώματα αὐτῷ ὑποβάλλουσα ἐπιτελεῖν. Δύο νενικηκώς ὁ ὢν ἐν ὑποταγῇ δόλους (b), μένει λοιπὸν δούλος Χριστοῦ αἰώνιος ὑπήκοος· πυκτεψέει ὁ δαίμων τοὺς ὑπηκόους, ποτὲ μὲν μολυσμοῖς μολύνειν, καὶ σκληροκαρδίου ἐργάζεσθαι, τοὺτους ταραχάδεις παρὰ συνήθειαν γίνεσθαι ἐκμοχλεύει (59), ποτὲ δὲ ξηροῦς τινας, καὶ ἀκάρπους, καὶ περὶ τὴν προσευχὴν ὀκνηροτέρους, ὑπνώδεις τε καὶ ἐσκοτισμένους, ἐν ὧς μὴδὲν ἐκ τῆς ὑποταγῆς ὠφελῆθέντας, ἀλλὰ καὶ κατόπιν βαδίσαντας, τῆς ἀθλήσεως ἀποσπάσθαι. Οὐ γὰρ συγχωρεῖ αὐτοῖς ἐννοεῖν, ὅτι πολλὰκις ἡ τῶν δοκούντων ἐν ἡμῖν ἀγαθῶν οἰκονομικὴ ἀφαίρεσις βαθυτάτης ταπεινοφροσύνης γίνεται πρὸς ἐνός. Ἀπεκρούσθη δι' ὑπομονῆς πολλὰκις παρὰ τισιν ὁ προλεχθεὶς ἀπατεών. Εἴτα ἐτι τούτου λαλοῦντος, ἕτερος ἀγγελὸς παραστὰς μετ' ὀλίγον ἐτέρῳ τρόπῳ ἀπατᾷ ἡμᾶς δοκιμάζει. Εἶδον ὑπηκόους εὐκατανύκτους, προσηνεῖς, ἐγκρατεῖς, σπουδαίους, ἀπολεμήτους, θερμούς ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς σκέπης γεγωνέτας· οἷς οἱ δαίμονες ἐπιστάντες δυνατοὺς εἶναι λοιπὸν πρὸς ἡσυχίαν ὑπέσπειραν, ὡς πρὸς τέλειον λοιπὸν ἐπαθλὸν, καὶ πρὸς ἀπάθειαν δι' ἐκεῖνης καταντῆσαι ἰσχυόντας· καὶ μέντοι ἀπατηθέντες τοῦ λεγόμενου ἐπὶ τὴν πύλας χωρήσαντες, ζάλης αὐτῆς καταλαβούσης, κυβερνητῶν μὴ εὐπορήσαντες, ἐλαυνὼς ὑπὸ τῆς θαλάσσης ταύτης τῆς βυπερᾶς καὶ ἀλμυρᾶς ἐκινδύνευσαν· ἀνάγκη τὴν θάλασσαν ταραχθῆναι καὶ ἀγριωθῆναι, ἵνα τότε τὴν ὕλην, ἥνπερ οἱ ποταμοὶ τῶν παθῶν, καὶ τὸν χόρτον, καὶ πᾶσαν σαπρίαν ἐν αὐτῇ κατήγαγον, δι' αὐτῶν πάλιν ἐν τῇ γῇ ἀπορρίψῃται· ἐπισκεψώμεθα, καὶ εὐρήσομεν μετὰ τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ ζάλην βαθεῖαν γινομένην γαλήνην. Ὅποτε μὲν ὑπακούουν, ποτὲ δὲ παρακούουν τοῦ πατρὸς, ὁμοίως ἐστὶ ἀνδρὶ τῷ ποτε μὲν κολούριον, ποτὲ δὲ ἀσθεστον τῷ ἑαυτοῦ ὀφθαλμῷ προσάγοντι. Εἰς γὰρ, φησὶν, οἰκοδομῶν, καὶ εἰς καταλύων, τί ὠφέλησεν, ἀλλ' ἡ κόπος; Μὴ ἀπατῶ, ὡς οὐκ ὑπάκουε Κυρίου, πνεύματι οἰήσεως, καὶ ὡς ἐξ ἐτέρου δῆθεν προσώπου τὰ σὰ πλημμελήματα τῷ διδασκάλῳ ἀπάγγελε. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐκτός αἰσχύνης, αἰσχύνης ἀπαλλαγῆναι. Γύμνου σὸν μῶλωπα τῷ ἱατρῷ· εἰπέ, καὶ μὴ αἰσχυνθῇς. Ἐμὸν τὸ τραῦμα, πάτερ· ἐμὴ ἡ πληγὴ· ἐξ οἰκείας βλάβης, καὶ οὐκ ἐξ ἐτέρου προσγενομένη· οὐδεὶς ταύτης αἴτιος· οὐκ ἀνθρώπος, οὐ πνεῦμα, οὐ σῶμα, οὐ τι ἕτερον, ἀλλ' ἡ ἐμὴ ἀμέλεια. Γίνου καὶ τῷ εἰθεὶ καὶ τῷ λογισμῷ ὡς κατὰδικος ἐπὶ τῇ ἐξιμολογήσει· εἰς γῆν

⁸⁸ Eccli. xxiv, 28.

(a) Id est inobedientiam et arrogantiam.

(b) Δόλοις. Ita antiquissimus codex et vere.

νενευκώς, καὶ εἰ δυνατόν, τοὺς τοῦ χριστοῦ καὶ λατροῦ πόδας, ὡς τοῦ Χριστοῦ, δάκρυσι βρέχων. Ἔθος πολ-
λάκις τοῖς δαίμοσιν, ἢ μὴ ἐξομολογεῖσθαι ἡμᾶς ὑπο-
βάλλειν· ἢ ὡς ἐκ προσώπου ἑτέρου τοῦτο ποιεῖν· ἢ
τινὰς ἐπὶ τῇ αὐτῶν ἀμαρτία καταμέμφεσθαι ὡς αἰ-
τίους.

mea plaga, mea non aliena fuit ignavia : nemo præter me reus, nemo peccati mei auctor est, non hominum quisquam, non dæmonum, non corpus, non quidvis aliud præter meam unius puram putam negligentiam. Esto cum ad confessionem accedis, et habitu corporis, et vultus modestia, et animo

72 tanquam reus et damnatus ad prenam, luminibus in terram dejectis, vestigia iudicis et medici tanquam Christi pedes lacrymis, si quas abs te potes impetrare, riga et munda. Solitant hostes nostri, dæmones, aut nos inducere ne peccata per confessionem, aperiamus, aut ut hoc tanquam in aliena persona peragamus, aut alios culpe nostræ auctore prætexamus.

Εἰ πάντα (60) συνηθεία ἡρτηνται, καὶ ἐπακολου-
θοῦσι, πολλῶ πλεον πάντως τὰ ἀγαθὰ, ὡς μέγαν
συνεργὸν ἔχοντα τὸν Θεόν. Οὐ κοπιᾶσεις, οὐδὲ, ἐν
πολλοῖς ἔτεσιν εὐρεῖν ἐν σοὶ τὴν μακαρίαν ἀνάπαυ-
σιν, ἐὰν ἐν ἀρχαῖς ὀλοφύῃως αὐτὸν ἀτιμίας ἐκδύ-
σῃς. Μὴ ἀπακώσῃς ὡς (61) Θεῷ τῷ βοηθῷ ἐν κατα-
δεδημένῳ ἦθει τὴν ἐξομολογίαν ποιήσασθαι. Εἶδον
γὰρ καταδικούς ἐλκεϊνοτάτῳ ἦθει, καὶ σφοδρότερά
ἐξομολογήσῃ, καὶ ἱκεσίαι ἀποτομῆαν δικαστοῦ μαλά-
ξαντας, καὶ τὸν θυμὸν αὐτοῦ εἰς εὐσπλαγγνίαν μετα-
μορφώσαντας. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰωάννης· ὁ πρόδρομος
τὴν ἐξομολόγησιν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἐπεζητεῖ
παρὰ τῶν προσερχομένων, οὐκ αὐτὸς ταύτης δεόμε-
νος, ἀλλὰ τὴν τῶν προσερχομένων σωτηρίαν πραγ-
ματεύμενος. Μὴ θαμβηθῶμεν καὶ μετ' ἐξομολόγη-
σιν πολεμοῦμενοι· ἀμεινον γὰρ μολυσμοῖς, καὶ μὴ
οἴσῃσι παλαίειν. Μὴ πρόστρεχε, μηδὲ συνεπαίρου ἐπὶ
διηγῆμασιν ἡσυχαστῶν, καὶ ἀναχωρητῶν πατέρων·
τῇ γὰρ τοῦ πρωτομάρτυρος στρατείᾳ βαδίζων
ὑπάρχεις· μηδὲ (62) πίπτειν ὑποχωρεῖ τοῦ σκάμμα-
τος. Τότε γὰρ μάλιστα λατροῦ πολλῶ πλεον δεόμεθα.
Ὁ μετὰ βοηθείας εἰς λίθον τὸν πόδα προσκίψας, ὁ
ἐκτὸς βοηθείας ὑπάρχων, πάντως οὐ προσκόπτειν
μόνον, ἀλλ' ἀποθνήσκειν ἡμελλεν. Ὅταν κατενεχθῶ-
μεν, θάπτον οἱ δαίμονες ἐπιστάντες ἀφορμοῖς εὐλόγου,
μᾶλλον δὲ ἀλόγου δραβόμενοι τὴν ἡσυχίαν ἡμῶν ὑπο-
τίθενται· σκιποῖς δὲ τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν τραῦμα ἐπὶ
πτῶματι προσθεῖναι ἐφ' ἡμᾶς ὅταν ὁ λατρὸς ἀδυναμίαν
προβάλλῃται, τότε ἀνάγκη ἐφ' ἑτέρον πορεύεσθαι· χωρὶς
γὰρ λατροῦ σπάνιοι οἱ θεραπευόμενοι. Τίς ἄρα ὁ δο-
κῶν ἀντιλέγειν ἡμῶν ὀρίζουσιν; Ὅτι πᾶσα ναῦς κυ-
βερνήτην ἔμπειρον κεκτημένη, καὶ ναυαγίῳ περιπε-
σοῦσα, ἐκτὸς κυβερνήτου, πάντως ἀπόλλυσθαι ἡμελ-
λεν. Ἐξ ὑπακοῆς ταπεινώσει, ἐκ ταπεινώσεως ἀπά-
θεια. Εἰπερ ἐν τῇ ταπεινώσει ἡμῶν ἐμνήσθη ἡμῶν
ὁ Κύριος, καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐχθρῶν
ἡμῶν, οὐκ οὐδὲν τὸ κωλύον εἰπεῖν, ὅτι ἐξ ὑπακοῆς
ἀπάθεια, δι' ἣς τὸ τέλος τῆς ταπεινώσεως γίνεται·
(64) ἀρχεται μὲν γὰρ ἐκείνης αὕτη, ὡς Μωσῆς νό-
μου· τελειοῖ δὲ ἡ θυγάτηρ τὴν μητέρα, ὡς Μαρία
τὴν συναγωγὴν. Τιμωρίας ἀπάσης ἄξιοι παρὰ Θεοῦ οἱ
νοσοῦντες, καὶ μετὰ τὴν τοῦ λατροῦ πείραν, καὶ τὴν
ἐξ αὐτοῦ ὠφέλειαν τοῦτον ἐφ' ἑτέρου προκρίσει· κατα-
λυμπάνοντες πρὸ τελείας λίσσεως. Μὴ φεύγε χεῖρας

A fili, qui Domino obedis, noli spiritu superbiæ falli, uti tanquam ex aliena persona delicta tua magistro tuo denunties : nec enim potes sine verecundia ab æterna ignominia liberari. Aperi, ostende vulnus tuum religioso medico, positoque rubore, fateri, dic : En adsum, Pater, ego peccavi, mea est culpa, Si omnia consuetudo potest, secumque naturam

trahit, cur non idem, et multo quidem magis possit in virtutum exercitatione, præsertim cum laborantem magnus sublevet Deus. Non diu, mi fili, desudabis, ut beata animi quiete perfruaris, si sub initium religiosæ vitæ toto te animo ad omnes contumelias, et indignitates perferendas obtuleris. Non est quod Deo velut adjutori deligneris submisso animo confiteri. Vidi ego ex reis qui ex tristissimo oris habitu, et gravissima sui ipsorum accusatione et supplicatione inexorabilem iudicis sævitiam flecterent, et severitatem in commiserationem permutarent. Hinc est quod prodromus Christi Joannes ab accedentibus ad baptismum confessionem peccatorum exegerit²⁴, non sua causa, qui illa non egebat, sed ob eorum salutem procurandam, qui ad illum accedebant. Non est quod obstupescamus, si peracta confessione adhuc impugnemur : præstat enim cum vitiiis et sordibus corporis, quam cum superbia depugnare. Non accurras, nec superbas aures arrigas cum anachoretarum et solitudinem sectantium vitæ narratur; tu enim in Stephani protomartyris exercitu **73** meres. Quod si in conflictu cadas, e stadio tamen non excede, tunc enim opem medici multo magis desideramus. Quod si usus auxilio alieno nihilominus pedem ad lapidem offenderis, nonne sine auxilio non solum offenderet; sed omnino concideret et periret? Quando victi dejicimur, tum vero hostes usi opportuna importuna occasione acrius instant urgentque ut ad solitudinem properemus, non alio fine, quam ut jacentes vulneribus conficiant, et nova nos ruina elidant. Quando religiosus medicus spem nos juvandi consumpsit, neque sanare se nos posse profitetur, ad alium confugiendum est; nam absque medico pauci curantur. Ecquis ita censentibus nobis videtur posse contravenire? Nonne quæcunque navis, peritissimo licet navarcho usa, sine controversia tamen absque gubernatore naufragio peritura fuit. Ex obedientia nascitur humilitas, ex humilitate vitiosarum affectionum vacuitas (hoc est perfecta sui victoria). Si in humilitate nostra Dominus memor fuit nostri, et liberavit nos de inimicis nostris²⁵, quid est quod pro-

²⁴ Matth. iii, 6. ²⁵ Psal. cxxviii, 23.

nuntiare nos prohibeat, ex obedientia existere animi tranquillitatem; ex qua humilitatis finis et perfectio sequitur. (a) Illius enim hæc parens est, ut legis Moses; matrem autem filia, ut Synagoga Maria perficit. Omni supplicio Deo iudice (b) digni sunt illi ægri qui salutarem medici sui manum experti, priusquam perfectam sanitatem recipiant, deserto hoc et contempto ad alium profugiant. Ne fugias manus illius **74** qui te Domino obtulit, neminem enim per omnem vitam tuam sic revereberis, ut illum. Ut periculosum tironi et imperito militique gregario scipsum duello committere, sic viro religioso ante capta experimenta et multam in edomandis animi affectibus exercitationem, plena periculi alea est in solitudinem secedere: ut enim ille de vita, sic iste de æterna salute periclitatur. *Boni duo super unum*, inquit Ecclesiastes ²²; hoc est: Bonum est religioso filio si cum religioso patris ope, divino Spiritu auxiliante adversus anticipatas hostis petitiones depugnet. Qui cæcum duce, gregem pastore, errantem ductore, infantem patre suo, ægrum medico, navem gubernatore destituit, utrisque periculum creat. Qui ergo sine patris religiosi ope adversus infernos spiritus decertare audet, ab illis circumventus occiditur. Qui primum pharmocopoliū ingrediuntur, morbos suos observent; qui vero religiosæ obedientiæ se subicere cogitant, videant an submissum secum animum afferant. Illis quippe certissimum est sanitatis securæ argumentum, dolorum remissio; his vero, si animadvertant augeri in se vitiorum suorum cum reprehensione et damnatione [detestatione] præteritæ vitæ cognitionem. Tuam conscientiam tanquam speculum consule, utrum sis germanus obedientiæ filius, et sufficit tibi.

Qui in solitudine patri spirituali subjecti sunt **C** malos dæmones duntaxat, quibuscum depugnent, hostes habent. Qui vero in communi fratrum cætu degunt, his cum inferis et hominibus decertandum est. Illi a præscriptis sibi legibus, **75** quia in oculis patris semper versantur, vix unquam discedunt: hi propter frequentem præsidis absentiam illas nonnunquam leviter violant. Enimvero attenti et laborum studiosi, per offensionum [objurgationum] patientiam, negligentiam illam copiosissime resarciunt, et geminam inde coronæ palmam reportant. Omni custodia custodiāmus nos ipsos. Portus navigiis plene paves facile inter se collidit, præsertim si a bile velut occulto verme fuerint exesæ. Dum sub religioso præside sumus, extremum silentium et ignorantiam de illo exerceamus. Est enim taciturnus alumnus sapientiæ, omni rerum cognitionem præditus. Animadverti e subjectis quempiam, qui ex ore religiosi patris sui vocem raperet, et de illius obedientia desperavi, quod viderem illum dictis præsidis sui ad suam superbiam, non ad submissionem abuti. Sobrie et prudenter notemus, omnique observatione observemus, et vigilantia summa dispiciamus, quando et quomodo officium ministerii nostri sit precibus anteponendum. Neque enim id omni modo semper

Α τοῦ τῷ Κυρίῳ σε προσενέγκαντος, οὐκ αἰδεσθήσῃ γὰρ ὡς αὐτὸν ἐν τῇ ζωῇ σου τινα. Οὐκ ἀσφαλὲς τῷ ἀπαίρῳ ἐκ τοῦ πλῆθους τῶν στρατιωτῶν, πρὸς μοναχίαν αὐτὸν ἀποχωρίσας, καὶ οὐκ ἀκίνδυνον τῷ μοναχῷ πρὸ πείρας καὶ γυμνασίας πολλῆς τῶν ψυχικῶν παθῶν ἐπὶ τὴν ἡσυχίαν χωρῆσαι. Πέφυκε ὁ γὰρ μὲν σωματικῶς, ὁ δὲ ψυχικῶς κινδυνεύειν Ἀγαθοί, φησὶν ἡ Γραφή, οἱ δύο ὑπὲρ τὸν ἕνα τοῦτ' ἐστίν, ἀγαθὸν υἱὸν μετὰ πατρὸς δι' ἐνεργείας θείου Πνεύματος πρὸς τὰς προλήψεις ἀγωνίζεσθαι. Ὁ ἀποστερῶν τυφλὸν ὁδηγοῦ, καὶ ποίμνην ποιμένος, τὸν πελαζόμενον χειραγωγοῦ, τὸν νήπιον τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς, τοῦ λατροῦ τὸν νοσοῦντα, τὸ πλοῖον τοῦ κυβερνήτου, ἀμφοτέροις κίνδυνον προξενεῖ. Ὁ δὲ ἀδοσθήτως πνεύμασι προσπαλαίειν ἐπιχειρῶν, θανατοῦται ὑπ' αὐτῶν. Οἱ μὲν ἐν λατρίῳ ἐν ἀρχαῖς παραγόμενοι, τὰς ὁδύνας τὰς ἑαυτῶν σημειοῦσθωσαν· οἱ δὲ ἐν ὑποταγῇ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς ταπεινωσιν· τοῖς μὲν γὰρ ὁ τῶν ὁδυνῶν κουφισμὸς, τοῖς δὲ ἡ τῆς ἑαυτῶν καταγνώσεως προσθήκη σημείων ἀπλανὲς τῆς ὁδοῦ, ὡς οὐχ ἑτερόν τι φανήσεται. Τὸ συνειδὸς σοι (63) ἑσποτρον τῆς ὑποταγῆς ἔστω, καὶ ἀρχατὸν ἐστί.

Qui primus circumventus occiditur. Qui primum pharmocopoliū ingrediuntur, morbos suos observent; qui vero religiosæ obedientiæ se subicere cogitant, videant an submissum secum animum afferant. Illis quippe certissimum est sanitatis securæ argumentum, dolorum remissio; his vero, si animadvertant augeri in se vitiorum suorum cum reprehensione et damnatione [detestatione] præteritæ vitæ cognitionem. Tuam conscientiam tanquam speculum consule, utrum sis germanus obedientiæ filius, et sufficit tibi.

Οἱ μὲν καθ' ἡσυχίαν πατρὶ ὑποτασσόμενοι, δαίμονας, καὶ μόνον τοὺς ἀντικράττοντας κέκτανται· οἱ δὲ ἐν συνδιᾷ ὑπάρχοντες δαίμονες καὶ ἀνθρώποις ὁμοῦ προσπαλαίωσι. Καὶ οἱ μὲν πρότεροι διὰ τῆς διηγεκοῦς τοῦ διδασκάλου θέας ἀκριβεστέρας τὰς παρ' αὐτοῦ φυλάττουσιν ἐντολάς. Οἱ δὲ δεῦτεροι πολλὰς διὰ τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ μικρὰν ταύτας παρατιτρώσκουσι. Πλὴν ἐὰν σπουδαῖοί τινες καὶ φιλόπονοι γίνωνται, διὰ τῆς τῶν προκρούσεων ὑπομονῆς ὑπερ-αναπληροῦσι τὴν ἑλλειψιν καὶ διπλοῦς τοὺς στεφάνους κομίζονται. Πάση (66) φυλακῇ τηροῦντες ἑαυτοὺς τηρήσωμεν. Λιμὴν γὰρ πλοίων ἀνάπλεως εὐχερῶς ταῦτα συντρίβειν πέφυκεν, καὶ μάλιστα τὰ ὑπὸ θυμοῦ, ὥσπερ ὑπὸ σπάληκός τινος τετριμμένα λεληθότως· σιωπὴν ἐσχάτην καὶ ἀγνοίαν ἐπὶ τοῦ προσεῶτος ἀσκήσωμεν· ἀνὴρ γὰρ σιωπηλὸς φιλοσοφίας υἱὸς γινώσκει πολλὴν πάντοτε κτώμενος. Εἶδον ὑποτακτικὸν τὴν διήγησιν ἐκ στόματος τοῦ προσεῶτος ἀρπάσαντα, καὶ τὴν ἑκείνου ὑποταγὴν ἀπέγνωκα, ὑπερφηφάναν καὶ οὐ ταπεινωσιν βλέπων αὐτὸν ἐκ ταύτης προσλαμβανόμενον. Πάση νήφει νήφωμεν, καὶ τηρήσει τηρήσωμεν, καὶ φυλακῇ φυλαξώμεθα, πότε καὶ πῶς ἡ διακονία τῆς προσευχῆς ὀφείλει προκρίνεσθαι. Οὐ γὰρ πάντοτε πάντως· πρόσχε σεαυτῷ τοῖς ἀδελφοῖς σου παρὼν, καὶ μὴ σπεῦδες δικαιότερος αὐτῶν φαίνεσθαι τὸ παράπαν ἐν τινι. Δύο γὰρ ἐργάση κακὰ,

²² Eccle. iv, 9.

(a) Al., Humilitas est initium obedientiæ, sicut Moses legis initium fecit, et obedientia quæ est filia

humilitatis perficit matrem suam humilitatem.
(b) Omne supplicium merito Deo debent.

ἐκείνους μὲν διὰ τῆς σῆς ψευδεπιπλάστου σπουδῆς· ἅ que faciendum est. Olserva teipsum, cum inter domesticos tuos versaris, et cave velis ulla in re sanctior illis videri. Duo quippe mala inde paries : illos enim religiosos fratres tuos ficta tua nimia simulataque cura et diligentia percellas, tibi vero ipsi omnino superbiam et elationem conciliabis. Ex animo probus esto sine ulla corporis ad id compositi fictione, non ad speciem, non **74** habitu fictoque gestu, non verbo, nec signo quidem obscuro. Et hoc quoad alios judicare et contemnere desieris. Quod si te proclivem ad hoc nosti, omnino te ad mores domesticorum accommoda, nulloque modo per animi elationem dissimilis videare. Novi improbum discipulum, qui apud nonnullos de magistri sui laudibus et virtutibus gloriabatur, cumque ex aliena messe gloriam sibi colligere studeret, dedecus potius demersuit omnibus ex illo quærentibus, quomodo tam bona arbor tam malum et sterilem surculum talisset? Non est quod iunc nos patientes existimemus, cum præsidis nostri sanas et oburgationes æquo et generoso animo sustinemus, sed cum passim ab omnibus contemnuntur, et male verberibus etiam multamur. Præsidentem quippe venerabundi pro officio et cura nobis impensa libenter toleramus. Promptissime et velut aquam vitæ, contumelias et irrisiones a quocunque tibi propinatas hauri, quando non nisi potionem qua tuas lascivias sordes repurget, alter tibi porrigit. Tum vero summa castimonie munditia in anima tua efflorescet, et divini luminis splendor in pectore tuo nunquam hebescet. Nemo cum videt contubernium religiosorum fratrum sub sua cura conquiescere, in animo suo sibi blandiendo gloriatur, latent circumquaque latronum et furum insidias. Sed assidue memineris quod Christus monuit : Cum omnia feceritis, quæ præcepta sunt vobis dicite, quia servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. Judicium vero de laboribus nostris ferendum in morte nobis innotescet. Cænobium est velut terrestre coelum, proinde par **77** est, ut angelos Domino ministrantes sensu affectu imitemur et exprimamus. Est cum in hoc terrestri caelo versantes tam sicci et aridi redduntur, ut in lapides versi videantur : est cum iidem rursus per afflicti cordis dolorem cælesti consolatione recreantur, ut et superbium animi sensum effugiant, et per lacrymarum copiam reficiantur. Parvula flamma multam cereæ vim emollit et liquefacit : et exigua sæpe contumelia et ignominia præter expectationem illata, omnem cordis feritatem et stuporem obduratumque callum repente mitigat, demulcet et exstinguit. Fuit cum duos aliquos viderem aliorum agonistarum sanctorum labores et gemitus ex occulto arbitantes et attendantes : atque alter quidem bona mente imitandi studio id facitabat, alter vero uti data occasione generosum Christi athletam publice irridere, traduceret, et a præclaro pietatis studio avelleret.

ἐκείνους μὲν διὰ τῆς σῆς ψευδεπιπλάστου σπουδῆς· ἅ que faciendum est. Olserva teipsum, cum inter domesticos tuos versaris, et cave velis ulla in re sanctior illis videri. Duo quippe mala inde paries : illos enim religiosos fratres tuos ficta tua nimia simulataque cura et diligentia percellas, tibi vero ipsi omnino superbiam et elationem conciliabis. Ex animo probus esto sine ulla corporis ad id compositi fictione, non ad speciem, non **74** habitu fictoque gestu, non verbo, nec signo quidem obscuro. Et hoc quoad alios judicare et contemnere desieris. Quod si te proclivem ad hoc nosti, omnino te ad mores domesticorum accommoda, nulloque modo per animi elationem dissimilis videare. Novi improbum discipulum, qui apud nonnullos de magistri sui laudibus et virtutibus gloriabatur, cumque ex aliena messe gloriam sibi colligere studeret, dedecus potius demersuit omnibus ex illo quærentibus, quomodo tam bona arbor tam malum et sterilem surculum talisset? Non est quod iunc nos patientes existimemus, cum præsidis nostri sanas et oburgationes æquo et generoso animo sustinemus, sed cum passim ab omnibus contemnuntur, et male verberibus etiam multamur. Præsidentem quippe venerabundi pro officio et cura nobis impensa libenter toleramus. Promptissime et velut aquam vitæ, contumelias et irrisiones a quocunque tibi propinatas hauri, quando non nisi potionem qua tuas lascivias sordes repurget, alter tibi porrigit. Tum vero summa castimonie munditia in anima tua efflorescet, et divini luminis splendor in pectore tuo nunquam hebescet. Nemo cum videt contubernium religiosorum fratrum sub sua cura conquiescere, in animo suo sibi blandiendo gloriatur, latent circumquaque latronum et furum insidias. Sed assidue memineris quod Christus monuit : Cum omnia feceritis, quæ præcepta sunt vobis dicite, quia servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. Judicium vero de laboribus nostris ferendum in morte nobis innotescet. Cænobium est velut terrestre coelum, proinde par **77** est, ut angelos Domino ministrantes sensu affectu imitemur et exprimamus. Est cum in hoc terrestri caelo versantes tam sicci et aridi redduntur, ut in lapides versi videantur : est cum iidem rursus per afflicti cordis dolorem cælesti consolatione recreantur, ut et superbium animi sensum effugiant, et per lacrymarum copiam reficiantur. Parvula flamma multam cereæ vim emollit et liquefacit : et exigua sæpe contumelia et ignominia præter expectationem illata, omnem cordis feritatem et stuporem obduratumque callum repente mitigat, demulcet et exstinguit. Fuit cum duos aliquos viderem aliorum agonistarum sanctorum labores et gemitus ex occulto arbitantes et attendantes : atque alter quidem bona mente imitandi studio id facitabat, alter vero uti data occasione generosum Christi athletam publice irridere, traduceret, et a præclaro pietatis studio avelleret.

⁷⁷ Luc. xvii, 10.

πάντων, πάντος ρυπουμένου μένει ἀνεπίμιχτος. Οἱ Ἀσπυδαῖοι μᾶλλον ἑαυτοὺς προσεχέτωσαν, ἵνα μὴ διὰ τοῦ κρίναι τοὺς βλαβέριους, ἐκείνων πλεον κατακριθῶσιν. Διὰ τοῦτο, οἶμαι, ὁ Λὼτ δεδικαίωται, ὅτι μέσος ὑπάρχων τοιούτων, οὐδ' ὅλως ἐφάνη τούτους κατακρίνων ποτέ. Πάντοτε μὲν, ἐπὶ πλεον δὲ ἐν ταῖς ὑμνωδαῖς, τὸ ἡσύχιον καὶ ἀτάραχον τηρήσωμεν· σκοπὸς γὰρ τοῖς δαίμοσι διὰ ταραχῶν τὴν προσευχὴν ἀφανίζειν (82). Διακονῶν ἐστὶ, σώματι μὲν ἀνθρώποις παρεστῶς, νοῦ δὲ ἐν οὐρανοῖς διὰ προσευχῆς κρούων. Αἱ μὲν ὕβρεις καὶ ἐξουθενώσεις, καὶ τὰ τοιαῦτα ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ὑπάρχοντος ἀφινδίου πικρότητι παρεκκλίνονται· οἱ δὲ ἔπαινοι, τιμαὶ τε καὶ εὐφημαὶ μέλιτος δίκην ἐν τοῖς ἡδοναῖς ἡδύτητα πασαν ἀποτίκτουσι. Προσκοπήσωμεν τοίνυν πῶς ἡ φύσις τῶν ἑκατέρων, ἡ μὲν καθαίρειν ἅπαντα τὰ ἐντὸς ὑλῶδη, ἡ δὲ αὖξιν εἰσθε τὴν χολήν. Πιστευτέον ἀμεριμνῶς τοῖς ἐν Κυρίῳ τὴν ἡμῶν ἀναδεξαμένοις ἐπιμέλειαν, κἂν ἐναντία τινὰ τῷ δοκεῖν καὶ τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν ἐναντιούμενα ἐπιτάττωσι· τότε γὰρ ἡ πρὸς αὐτοὺς ἡμῶν πίστις, ὡς ἐν χωνευτηρίῳ ταπεινώσεως, δοκιμάζεται· τοῦτο γὰρ πίστεως ἀληθεστάτης γνώρισμα, τὸ τὰ ἐναντία τῶν ἐλπίζομένων γινόμενα θεωροῦντας, τοῖς προστάττουσι πειθεσθαι ἀδιστακτικῶς. Ἐξ ὑπακοῆς ταπεινώσεις, ὡς καὶ ἡδὴ φθάσαντες εἵπομεν· ἐκ ταπεινώσεως διακρίσεις, ὡς καὶ τῷ μεγάλῳ Κασσιανῷ ἐν τῷ Περὶ διακρίσεως αὐτοῦ λόγῳ πεφίλοσφρηται κάλλιστά τε καὶ ὑψηλότεστα· Ἐκ διακρίσεως δόξασις· ἐκ δὲ ταύτης, πρόδρασις. Καὶ τίς ἄρα μὴ δράμῃ ἐν τῷ καλῷ τούτῳ τῆς ὑπακοῆς δρόμῳ τοιοῦτον ἀγαθὸν ἐτοιμασίας ὁρῶν ἐμπροσθεν αὐτοῦ; Περὶ ταύτης τῆς μεγάλης ἔλεγεν ὁ καλὸς Ψάλτης ἐκεῖνος· *Ἡτοίμασας ἐν τῇ χρηστότητί σου τῷ πτωχῷ ὑπὸν ὁ Θεός, τὴν σὴν παρουσίαν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ* (83). Μὴ ἐπιλάβῃ ἐν τῇ ζωῇ σου πάσῃ τοῦ ἀλλήλου τοῦ μεγάλου ἐκείνου, ὅς ἐν ὅλοις δεσποχὸς ἔστιν οὐκ ἀκήκοος τοῖς ἔξωθεν ὡς, παρὰ τοῦ ἐπιτάτου· Σωθεῖς· τοῖς δὲ ἔνδον καθ' ἡμέραν ἤκουεν παρὰ τοῦ Κυρίου, οὐ, Σωθεῖς (τοῦτο γὰρ εὐκτικόν ἐστι καὶ ἀδύλον), ἀλλ', Ἐσωθεῖς, ὅπερ ὀριστικὸν καὶ βέβαιον καθέστηκεν. Ἐλαβὼν ἑαυτοὺς τῶν ὑπάρχοντων τινὲς τὸ εὐπειθεῖς καὶ συγκαταβατικὸν τοῦ προσεστῶτος αἰσθόμενοι· καὶ πρὸς τὰς ἑαυτῶν θελήσεις τὰς ἐπιτροπὰς αἰτούμενοι· κομισάμενοι δὲ γινωσκέτωσαν ἐκπεπτωκέναι πάντῃ τοῦ τῆς ὁμολογίας στεφάνου· ὑπακοὴ γάρ ἐστιν ὑποκρίσεως καὶ ἐφέσεως οικίας ξενισμός. Ἔστιν ὁ (84) ἐπιταγὴν κομισάμενος, καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ ἐπιτάξαντος αἰσθόμενος μὴ ἡδέως τὴν τοῦ ἐπιταθέντος περὶ αὐτὸν ἔχοντα ταύτην παρατηρήσας· καὶ ἔστιν ὁ αἰσθόμενος (α) καὶ ἀναμφιδόλως ὑπακούσας. Ζητητέον τίς αὐτῶν εὐσεβεστέρως ἐποίησε. Τῶν οὐκ ἐνδεχομένων ἐστὶ τῷ ἑαυτοῦ θελήματι τὸν διάβολον

docunque enim volvatur, infraque omnia mergatur, manet tamen ab omni sordium concretionē liberum. Attendant studiosi virtutis, ne, dum alios ignavos judicant, prae illis damnentur. Et hinc, arbitror, patriarcha Lot justitiae laudem obtinuit, **80** quod in medio impiorum versatus, nunquam tamen auditus sit quemquam illorum damnavisse. Semper quidem alias, sed tum potissimum mens ab omni perturbatione et inquietudine custodienda est, cum precibus et laudibus divinis vacamus. Conantur enim mali genii per hujusmodi mentis distractionem fructum precationis corrumpere. Ille germanus Dei minister est, qui corpore quidem homini servit, animo vero per vota et preces coelum pulsatur (adeoque in caelo versatur). Contumeliae, contemptus, oburgationes, et hoc genus alia in obediens animo absinthii amaritudinem expriment; laudes vero et honores, et gloriose animos talia captantes, mira velut mellis dulcedine perfundunt. Sed videamus quae sit utriusque vis et natura. Absinthium omnem intestinorum sentinam repurgat; mel bilem augere consuevit. Omnino sine omni cura fidendum est iis qui salutis nostrae curam in Domino susceperunt; etiamsi quandoque in speciem contraria salutis nostrae imperare videantur. Tunc enim, tunc, inquam, nostra adversus praesides nostros sincera fiducia velut in camino submissionis probatur. Hoc enim certissimum est verissime fidei symbolum et argumentum, cum ille, qui praeter spem sibi imperata vident, illa nihilominus sine dubitatione exsequuntur. Ex obedientia, uti jam supra diximus, exsistit humilitas: ex humilitate religiosa prudentia, (quam religiosi scriptores discretionem vocant). De qua Cassianus **81** ille eximius (b) in libro de eadem virtute pulcherrime et acutissime disputavit. Ex discretionē, dispiciendi gratia, ex hac praevidenti facultas redundat. Equis ergo in hoc praeclearo obedientiae stadio tantis bonorum thesauris ante oculos propositis, non libenter decurrat? De hac eximia virtute cecinit nobilis ille Psalter: *Parasti in bonitate tua pauperi, obedienti discipulo, Deus* **82**, in corde ipsius praesentiam tuam. Nunquam ponas in omni vita memoriam illius ingentis athletae, qui totis decem et octo annis, nunquam auribus suis a praeside suo, cui inservit, illam vocem accepit: *Salvus sis*; sed ille tamen idem interiore animi sensu quotidie audit a Domino; non quidem, *Salvus sis*, quod optantis est et incertum, sed, *Salvus es*, quod affirmantis est certum et definitum. Reperias nonnullos ex obedientiae officina profectos, qui seipsos magnopere fallunt, dum animadversa magistri sui facilitate et gratificandi subjectis vo-

⁸⁰ Psal. LXXII, 11,

(a) Alius, ἀπὸ τῆς πρὸς τοῦτο διακαίμενος ταύτην παρατιθέμενος, καὶ ἐστὶν ὁ αἰσθόμενος. Nota varietatem codicum.

(b) Hinc discis Climacum post Cassianum vixisse. Confer collat. II totam et Climacum infra gradu 26 de eadem.

luntate imperia ipsius ad nutus et arbitria sua petunt : sed enim intelligant hi, posteaquam impetrant quod voluerunt, se omni legitimo obedientiae praeio fraudatos. Est enim obedientia omnis simulationis affectusque proprii perfecta abdicatio. Est qui accepto mandato animadvertit rem peragenda displicentiam imperanti, si peragatur, ob eamque causam negligit imperata. Est qui idem intelligit, et tamen sine ulla disputatione et examine exsequitur mandata. Quaritur uter ex duobus sanctius fecerit? **82** Nullo modo credendum est hostem nostrum suae ipsius voluntati repugnare (a). Argumento sint, qui cum negligentia vivunt, et perseverant. Cum ut de loco migremus, tentamur, hoc ipsum sit nobis certa divinae voluntatis significatio quod Deo placeat, ut in statione nostra persistamus; nam oppugnari, indicio est pugnandum esse. Pugnatur enim qui impugnatur. Nae ego improbus sim et inhumanus, si per silentium celare et subducere lectori velim, quae tacere nefas sit. Joannes Sabaites (b), vir mihi in paucis charus, res mihi auditu dignissimas retulit. Quin tu ipse, venerande antistes, virum illum ab omnibus animi perturbationibus liberum, et ab omni orationis vanitate alienum, ipso experimento cognovisti. Hic ergo mihi sic narrationem exorsus est.

Erat, inquit, in eo Asiae caenobio, in quo ego degbam (inde enim vir hic sanctus venerat) e senioribus quidam religiosus, admodum solutus et male sane moratus : testor hoc veri causa, non hominis judicandi. Nactus is erat discipulum nescio quomodo, admodum juvenem, cui nomen Acacius, ingenio simplici, sed animo caetera minime imprudenti. Hic ab illo tetrico silicernio tanta ac tam indigna saepe tulit, uti multis fortasse res supra fidem videri possit. Quippe qui non convitiis tantum et contumeliis illum exagitarit, sed quotidie verberibus et plagis male multarit. Et Acacius omnia prudenter et patienter perferebat. Hunc ego cum in singulos dies velut emptitium mancipium pessime tractari cernebam, saepenumero occurrentem allocutus **83** : Quid est, inquam, frater Acaci? quomodo habes hodie? Tum ille mihi mox nunc viventes oculos, nunc laesum collum, nunc caput plagis contusum ostendit: At ego, quod germanum patientiae alumnum scirem : Bene habet, bene habet, inquam, sustine; fructum patientiae feres. Hoc pacto cum novennium totum apud immitem illum senem Acacius exegisset, ad caelum profectus est. Post quintum inde diem magister ille saevus Acacii mortui, abiit ad quemdam e senioribus magni nominis virum, quem affatus : Pater, inquit, frater Acacius mortuus est. At senior, hoc audito : Crede mihi, inquit, pater, non credo mortuum. Tum magister Acaci : Veni, inquit, et vide. Surrexit illico pater, et cum illo ad coemeterium nobilis ac beati illius pugillis properavit. Ubi ad sepulcrum constitit, exclamat pater, et velut viventem (nam revera in quiete sanctorum vivebat) compellans : Frater Acaci, inquit, esse mortuus? Hic ille praclarus obedientiae filius etiam a morte specimen obedientiae

(a) Ita nec voluntas praesidis sibi ipsi est contraria.

(b) Nota errorem veterum interpretum : o πάνυ fecerunt cognomen Joannis Opanii, cum sit in Graeco

αντιστῆναι (a)· καὶ πειθίσαν σε οἱ ἐν ἀμελείᾳ ζῶντες, καὶ ἐν ἐνὶ ἡσυχαστηρίῳ κεκαρτερηκότες, ἡ κοινωβίῳ. Γενέσθω ἡμῖν ἡ ἐκ τῶν τόπων πολέμου· μένῃ ἀναχώρησις τῆς ἡμετέρας ἐκείσε εὐαρεστῆσεως ἀποδείξει. Εἴπερ τὸ πολεμίσθαι, σημεῖον τοῦ (85) πολεμῆν, οὐ γενήσομαι κρύπτης ὁδίκος, καὶ πλεονέκτης ἀπάνθρωπος σιωπῶν ὤμῳ, ἀ σιγᾶσθαι μὴ θέμις. Ἰωάννης μοι ὁ πάνυ (b), ὁ Σαβαίτης ἀξιάκουστα διηγῆσατο πράγματα· ὅτι δὲ ἀπαθὴς ὁ ἀνὴρ, καὶ παντὸς ψεύδους καὶ λόγου καὶ ἔργου πονηροῦ καθαρός, ἐκ τῆς αὐτοῦ πείρας ἐπίστασαι, ὅσις. Οὗτός μοι διηγῆσατο.

contra qui in cellula aut caenobio cum patientia perseverant. Cum ut de loco migremus, tentamur, hoc ipsum sit nobis certa divinae voluntatis significatio quod Deo placeat, ut in statione nostra persistamus; nam oppugnari, indicio est pugnandum esse. Pugnatur enim qui impugnatur. Nae ego improbus sim et inhumanus, si per silentium celare et subducere lectori velim, quae tacere nefas sit. Joannes Sabaites (b), vir mihi in paucis charus, res mihi auditu dignissimas retulit. Quin tu ipse, venerande antistes, virum illum ab omnibus animi perturbationibus liberum, et ab omni orationis vanitate alienum, ipso experimento cognovisti. Hic ergo mihi sic narrationem exorsus est.

“Οτιπερ ἐν τῇ μονῇ μου τῇ εἰς Ἀσίαν (ἐκεῖθεν γὰρ ὁ δίκαιος ὤρμητο), γέρων τις πάνυ ἀμελής· καὶ (86) ἀκόλαστος· λέγω γὰρ μὴ κρίνων (87), ἵνα φανῶ ἀληθεύων· οὗτος, οὐκ οἶδ’ ὅπως, ἐκτῆσατο μαθητὴν νεώτερον, τῷ ὀνόματι Ἀκάκιον, ἀπλοῦν τινὰ τῇ γνώμῃ, φρόνιμον δὲ τῷ λογισμῷ· ὃς τοσαῦτα παρὰ τοῦ τοιοῦτου γέροντος ὑπέμεινε, ὅσα καὶ τοῖς πολλοῖς ἀπιστοῖς ἰσως εἶναι δοκεῖ. Οὐ μόνον γὰρ ὕβρεσι καὶ ἀτιμίαις αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ πληγαῖς καθ’ ἡμέραν ἀνεσπάζαν. Ἦν ἡ ὑπομονὴ αὐτοῦ οὐκ ἄλογος. Ὅρων οὖν αὐτὸν ἐγὼ καθ’ ἡμέραν ὡς ὦνητόν δοῦλον ἐσχάτως τάλαιπωροῦντα, ἐν ἀπαντήσῃ πολλάκις ἔλεγον πρὸς αὐτόν· τί ἐστίν, ἀδελφε· Ἀκάκις; πῶς ἡ σήμερον; Καὶ εὐθὺς ἐκείνος, ποτὲ μὲν ὀφθαλμῶν πεπελιδνωμένον, ποτὲ δὲ τὸν τράχηλον, ἄλλοτε δὲ τὴν κεφαλὴν πεπληγμένην μοι ὑπεδείκνυε. Γινώσκων οὖν ἐγὼ, ὅτι ἐργάτης ἐστίν, ἔλεγον αὐτῷ· Καλῶς, καλῶς, ὑπόμεινον, καὶ ὠφελήθησιν. Ποιήσας οὖν ὑπὸ τὸν γέροντα τὸν ἀνελεῖ ἐκείνον ἐννέα χρόνους ἐπορεύθῃ πρὸς Κύριον. Ταφέντος οὖν αὐτοῦ ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῶν Πατέρων, μετὰ πέντε ἡμέρας ἀπῆλθε πρὸς τινὰ γέροντα μέγαν τῶν αὐτόθι· ὁ τοῦ Ἀκακίου ἐπιστάτης, καὶ λέγει αὐτῷ· Πάτερ, ὁ ἀδελφεός Ἀκάκιος ἀπέθανεν. Ὡς δὲ ἤκουσεν ὁ γέρον, λέγει τῷ εἰπόντι· Πίσταυσον, γέρον, οὐ πείθομαι. Ὁ δὲ φησιν· Ἐρχου καὶ ἴδε. Ἀνέστη ὁ γέρον τάχιστα, καὶ καταλαμῇ τὸ κοιμητήριον σὺν τῷ ἐπιστάτῃ τοῦ μακαρίου πύκτου· καὶ βοᾷ ὡς ζῶντι πρὸς τὸν ἀληθῶς ἐν κοιμῆσει ζῶντα, καὶ λέγει· Ἀδελφε· Ἀκάκις, ἀπέθανες; Ὁ δὲ εὐγνώμων ὑπήκουος, καὶ μετὰ θάνατον ὑπακοῇ ἐνδεικνύμενος, ἀπεκρίνατο πρὸς τὸν μέγαν· Πῶς, Πάτερ, ἀποθανεῖν δυνατόν ἀνθρώπου ὑπακοῆς ἐργάτην; Τότε ὁ γέρον ὁ πρῶν αὐτοῦ (88) ἐπιστάτης, ἐμφοδός, γενόμενος, ἐπὶ πρόσωπον σὺν δάκρυσι ἔπεσε, καὶ αἰτησάμενος τὸν τῆς λαύρας

Ἰωάννης μοι ὁ πάνυ, Joannes valde illustris, nobilis, clarus, magnus; exempla passim occurrunt; subauditur μέγας, vel ἐνδοξος, vel hoc genus aliquid, μοι ὁ πάνυ, mihi valde charus. ἀγαπητός.

ηγούμενον πλησίον τοῦ μνήματος καλλίον, ἐκεῖ σω-
φρόνως λοιπὸν ἔζησε, λέγων αἰ τοῖς Πατράσιν, ὅτι
φόνον πεποίηκα. Ἐμοὶ δοκεῖ, Πάτερ Ἰωάννη, τὸν
μέγαν τοῦτον Ἰωάννην εἶναι τὸν τῷ νεκρῷ λαλήσαντα.
Καὶ ἕτερον γάρ μοι ὡς περὶ ἄλλου τινὸς διηγῆσατο
ἡ μακαρία αὐτοῦ ψυχὴ· ἦν δὲ αὐτὸς, ὡς ὕστερον
ἀκριβῶς μαθεῖν ἠδυνήθην.

dictitans : Homicidium feci. Pater Joannes mihi
defuncto sermoneinatus est, et nobis hæc exposuit.

84 Nam beatus ille vir et aliud mihi tanquam de
alio narravit, quod postea illi ipsi contigisse certo cognovi.

Ἐμαθήμευσε, φησιν, ἑτέρος τις ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ
τῆς Ἀσίας μοναχῷ τινι πράττειν καὶ ἐπεικεῖν, καὶ
ἡσυχίᾳ· καὶ ὁρῶν αὐτὸν ὑπὸ τοῦ γέροντος ὡς τι-
μώμενον καὶ (89) περιφρονουμένον, σκέπτεται κα-
λῶς ὅπερ πολλοῖς σφαλερὸν, καὶ δυσωπεῖ τὸν γέ-
ροντα ἀπολῦσαι αὐτόν. Εἶχε γὰρ καὶ ἕτερον μαθη-
τὴν, καὶ οὐ πάντῃ ἦν τὸ γινόμενον λυπηρόν. Ἐξέρ-
χεται οὖν ἐξ αὐτοῦ καὶ καθιστᾷ αὐτὸν δι' ἐπιστο-
λῆς τοῦ ἐπιστάτου ἐν τινι τῶν κατὰ τὸν Πόντον
κοινοβίων· καὶ τῇ πρώτῃ νυκτὶ, καθ' ἣν εἰσῆλθεν
εἰς τὸ κοινοβίον, ὁρᾷ κατὰ τοὺς ὑπνοὺς αὐτὸν ὑπὸ
τινῶν λογοθετούμενων, καὶ μετὰ τὸ τέλος τοῦ φοβε-
ρωτάτου ἐκείνου λογοθεσίου, λοιπαζόμενον καὶ χρεω-
στοῦντα χρυσίου λίτρας ἑκατόν. Διυπνισθεὶς οὖν
ἐκρίνε τὸ ὁραθὲν, καὶ εἶπε· Ταπεινὲ Ἀντιόχε (τοῦτο
γάρ ἦν ὄνομα αὐτοῦ), ὅντως πολλὰ λοιπαζόμεθα τοῦ
χρέους ἡμῶν. Ὡς οὖν ἔμεινα, φησιν, ἐν τῷ κοινοβίῳ
χρόνους τρεῖς ἐν ἀδιακρίτῳ ὑπακοῇ, ὑπὸ πάντων
ὡς ξένος εὐτελιζόμενος καὶ θλιβόμενος (οὐ γὰρ ἦν
ἐκεῖσε ἄλλος μοναχὸς ξένος), θεωρῶ πάλιν κατὰ τοὺς
ὑπνοὺς τινὰ δόντα μοι ἀπόδειξιν δέκα λιτρῶν τοῦ
χρέους μου. Διυπνισθεὶς οὖν, ἔγνων τὸ ὄραμα, καὶ
λέγω· Ἀκμήνδεκα, καὶ πότε ἄρα μέλλω ἀποπληρῶσαι;
Τότε λέγω ἑμαυτῷ· Ταπεινὲ Ἀντιόχε, περισσοτέ-
ρου κόπου καὶ ἀτιμίας χρεῖα· ἐκ τότε οὖν ἠρξάμην
τὸν ἔξηχον ὑποκρίνεσθαι μὴ μέντοι ἀργῶν τῆς δια-
κονίας τὸ σύνολον· ὅθεν ὁρῶντές με ἐν τῇ αὐτῇ τά-
ξει καὶ προθυμίᾳ οἱ ἀνεστημόνες Πατέρες, πάντα τὰ
τῆς μονῆς μοι βαρεῖα ἔργα ἐπέταττον. Ἐπιμείνας
οὖν τῇ τοιαύτῃ διαγωγῇ ἐπὶ δεκατρία ἔτη, εἶδον τοὺς
πρώην ὁφθέντας μοι ἑλθόντας αὖθις, καὶ τελείαν ἀμε-
ριμνίαν τοῦ χρέους μοι γράψαντας. Ὅτε οὖν εἰ ἐθλι-
βὸν με, τῆς μονῆς ἐν τινι τοῦ χρέους μου ὑπομι-
νησκόμενος, γενναίως ὑπέφερον, ταῦτά μοι ὁ πάλ-
σοφος Ἰωάννης, Πάτερ Ἰωάννη, ὡς ἐκ προσώπου δη-
θεν ἄλλου διηγῆσατο· διὸ καὶ Ἀντιόχον αὐτὸν μετ-
ωνόμασεν. Οὗτος δὲ ἦν ὡς ἀληθῶς ὁ τὸ χειρό-
γραφον δι' ὑπομονῆς διαβρήξας γενναῖος· οἷος δὲ
καὶ γέγονε διακριτικὸς ὁ ὅσιος ἐκ τῆς ἀκρας αὐτοῦ
ὑπακοῆς, ἀκούσωμεν.

aspezi, qui mihi totius debiti syngrapha perscripta, omne debitum remissum ostenderunt. Illis ergo an-
nis cum me patres affligerent, semper memor æris alieni, omnia invicto animo exantlabam. Hæc mihi
sapientissimus ille Joannes, mi pater Joannes, ex aliena persona de seipso tanquam de alio denarra-
vit eoque se Antiochum cognominarat. Hic vere est ille qui ut magnanimus heros chirographum peccati
per patientiam dilaceravit. Quam prudens vero idem in dijudicandis hominum animis fuerit (quam ex
perfectissima obedientia consecutus erat virtutem) audiamus.

Καθεζομένην τούτῳ ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Σάββα
προσῆλθον τρεῖς νεώτεροι μοναχοὶ μαθητεύσαι αὐτῷ
βουλόμενοι· οὓς ὑποβεβήμενος παραυτίκα ἐφιλόξε-

A præbiturus : Quomodo, inquit, mi pater, fieri
potest, ut verus obedientie alumnus moriatur?
tum vero senior ille Acacii prius moderator attoni-
tus cum lacrymis in faciem projectus, petivit ab
lauræ cænobiarcha vicinum tumulto domicilium,
ubi reliquam omnem vitam cum magna animi mo-
destia et submissione exegit, identidem patribus
videtur ille ipse eximius Joannes foisse, qui cum
defuncto sermoneinatus est, et nobis hæc exposuit.

84 Nam beatus ille vir et aliud mihi tanquam de
alio narravit, quod postea illi ipsi contigisse certo cognovi.
Erat, inquit, in eodem Asiæ cænobio alius quis-
piam alteri viro religioso et seniori in disciplinam
traditus, homini valde moderati, æqui et sedati
ingenii, sed tiro ille, cum videret se ab suo mā-
gistro coli et observari, sapienter apud se rem di-
spexit, quam multis sepe periculosam et exitiosam
fuisse recognorat. Itaque venia abeundi petita, mā-
gistrum suum, ut dimitteretur, rogavit. Quod se-
niori non poterat esse valde molestum, cum alium
haberet discipulum ad manum. Inde ergo cum sui
prædis commendatitiis egressus, se ad quoddam
in Ponto cænobium contulit, quod ingressus prima
statim nocte visus est sibi secundum quietem quos-
dam videre qui rationes abs se exigent, seseque
post tremendum illud et horrendum examinis tri-
bunal centum auri pondo repetundarum postula-
tum. Expectatum ergo de objecto per somnum
viso serio cogitasse ac dixisse : Infelix, inquam, An-
tioche (nam id illi nomen erat) gravi revera ære
alieno oppressi sumus. Perseveravi ergo in illo,
inquit, cænobio tres annos sine discrimine omnibus
subjectus, ab omnibus tanquam adventitius des-
pectus, abjectus et afflictus. Nemo enim alius illic
peregrinus erat præter me. Kursus ergo post trien-
nium ad examen citatus, video per somnium de-
cem duntaxat auri librarum debitionem remissam.
Tum vero post quietem intellecto probe cælesti
viso : per triennium pro 85 decem tantum pondo
satisfeci, ecquando miser omnia nomina dissolvam?

Ergo mecum ipse, vilissime Antioche, majori la-
bore opus est, et gravioribus contumeliis assue-
scendum, ut totam debiti syngrapham aboleas. Dein-
ceps ergo satui personam sumpsit, non tamen om-
nino mente destituti. Quod ubi Patres animadver-
tere, neamque simul animi alacritatem, nihilomi-
nus in obeundo meo officio sensere, immisericordes
illi omnia monasterii molesta et gravia onera tan-
quam purgamento cænobii imposuere. Quo in genere
vitæ cum annos tredecim dnrassem, rursum quos
primum videram exactores rationum, mihi oblatos

Cum in phrontisterio sancti Sabbæ degeret,
tres ad eum religiosi juvenes venerē, uti se in
ejus disciplinam traderent, quos ipse ut hospi-

tes mox peramanter excepit hospitio, et ab itineris molestia qua potuit humanitate recreavit. Post triduum inde senior illos allocutus: Fratres, inquit, ego natura **86** pronus sum in venerem, proinde nullum ex vobis in disciplinam possum admittere. Sed illi hoc dicto minime offensi, noverant enim patris virtutem, cum multis eum deprecarentur (ut impetrarent quod optabant) nec quidquam proficerent, simul omnes ad ejus pedes projecti obtestabantur uti saltem salutare sibi vivendi leges praecriberet, quomodo et ubi sibi degendum putaret. Cessit ergo pater precibus eorum, quod videret illos cum vera animi submissione et studio obsecrandi dicta esse excepturos. Ergo ex tribus uni placet, inquit, fili, Domino ut in solitudine sub disciplina religiosi alicujus patris viuas. Alteri dein: Tu vade et totum voluntatis tuae sensum dona Deo, et tolle crucem tuam, atque in communi religiosorum fratrum et cœnobio dege, et certum habebis thesaurum in cœlo. Postremo vero: Tu hanc toto spiritu mentis tuae, vocem dicentis, quae tibi nunquam excidat: *Qui perseveraverit in finem, hic salvus erit* ⁸⁷. Abi ergo et quam fieri potest, ex omni mortalium genere quære natura et ingenio asperissimum et severissimum vitae et morum tuorum [informatorem], et perseverando apud illum quotidie subsannationes, et ludibria veluti lac et mel bibe. Tum ille ad eximium P. Joannem: Quid si, inquit, Pater ille per desidia suum officium non faciat? Et Joannes: Etiam si, inquit, fornicantem et incontinentem videris, ne recedas ab illo, sed tibi ipsi dic, amice, ad quid venisti? **87** Tum demum senties omnem in te superbiae fastum concidere, omnemque luxuriae flammam languescere et exstingui. Totam vi et viribus decertemus omnes, qui Dominum timemus, ne in palæstra virtutis versati, inde pro virtutibus malitiam, vafritiem, improbitatem, astutiam et iracundiam reportemus. Nec est quod mireris si quandoque id usu venire videas. Nam quandiu inter privatos aut nautas, aut agricolas degis, hostes tui regis non ita acriter in te concitantur. At ubi te imperatoris tui insignia induere, scutum sumere, et gladium ac rhomphaeam, arcum, sagum et vestem militarem conspexerint; tum enimvero frendere dentibus, omnibusque viribus in te insurgere et funditus perdere conantur. Itaque semper in excubiis vigiles persistamus. Vidi ego teneros puellios et innocentia et forma corporis pulcherrima prorsus amabiles ad ludum litterarium comparandae doctrinae, sapientiae, et hauriendae utilitatis causa missos, qui tamen ex aequalium societate nihil inde nisi vafritiem et improbitatem retulerunt. Qui sapit intelligit, quorsum

⁸⁶ Matth. x, 22.

Α νησεν, ἀσμένως τῶν τῆς οδοπορίας κόπων ἀναψύξαι βουλόμενος. Μετὰ τρίτην οὖν ἡμέραν λέγει αὐτοῖς ὁ γέρον· Φύσσει, ἀδελφοί, ἀνθρώπος πόρνος εἰμι, καὶ οὐ δύναμαι δεῖξασθαί τινας ἐξ ὑμῶν. Ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἐσκανδαλίσθησαν· ἐγίνωσκον γάρ τὴν ἐργασίαν τοῦ γέροντος. Ὡς οὖν πολλὰ παρακαλέσαντες αὐτὸν, πείσαι ὁλως οὐκ ἴσχυσαν, τότε ῥίπτουσιν αὐτοὺς εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ· δυσωποῦντες καὶ κανονισθῆναι παρ' αὐτοῦ, ὅπως τε καὶ ὅπου καθίσαι ὀφείλουσιν. Εἰς αὖν ὁ γέρον, καὶ γνοὺς ὅτι μετὰ ταπεινώσεως καὶ ὑπακοῆς δέχονται, λέγει τῷ ἐνί· (96) Βούλεται σε ὁ Κύριος, τέκνον, ἐν ἡσυχαστικῷ τόπῳ μετὰ πατρὸς ἐν ὑποταγῇ καθισθῆναι. Λέγει καὶ τῷ δευτέρῳ· Ἀπελθὼν πώλησόν σου τὰ θελήματα, καὶ ὅς Θεῷ· καὶ ἄρον τὸν (91) σταυρὸν σου, καὶ καρτέρει ἐν συνοδίᾳ καὶ κοινοδίᾳ ἀδελφῶν· καὶ πάντως ἐξεῖς θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς. Εἶτα καὶ τῷ τρίτῳ λέγει· Ἀναλαβοῦ σὺν τῇ πνοῇ σου ἀχωρίστως τὸν λέγον τὸν φάσκοντα· Ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. Καὶ ἀπελθε, εἰ δυνατόν, μὴ ἐάσης ἐν ἀνθρώπων φύσει ἐπιπληκτικώτερον, ἢ ἀποτομώτερον τοῦ σου ἐν Κυρίῳ γυμναστοῦ, καὶ καρτερήσας καθ' ἡμέραν πίνε ὡσεὶ μέλι καὶ γάλα μυκτηρίσμων καὶ χλευασμῶν. Ὁ δὲ ἀδελφός φησι πρὸς τὸν μέγαν Ἰωάννην· Κἂν ἐν ἀμελείᾳ, Πάτερ, ὁ τοιοῦτος παραέχται τί; Ὁ δὲ γέρον· Κἂν (92) πορνεύοντα αὐτὸν ἐάσης, μὴ ἀποστή· ἀλλὰ λέγε καθ' αὐτόν· Ἐταῖρε, ἐφ' ᾧ πάρε; Τότε ὅφει ἐκ σου ἀφανιζομένην φυσίωσιν καὶ μαραινομένην πύρωσιν. Ἀγωνισώμεθα δύναμει πάσῃ πάντες οἱ τὸν Κύριον φοβηθῆναι βουλόμενοι, ἵνα μὴ ἐν τῷ τῆς ἀρετῆς γυμνασίῳ, ἐκεῖσε πονηρίαν αὐτοῖς μᾶλλον καὶ κακίαν, δεινότητά τε καὶ πανουργίαν, κακεντρέγεια, καὶ ὀργὴν ἐπικτησώμεθα. Γίνεται γάρ, καὶ οὐ θαῦμα. Ὡς μὲν γὰρ ἰδιώτης ἐστίν, ἡ ναυτικός, ἡ γηπόνος ἀνθρώπος, οὐ τοσοῦτον κατ' αὐτοῦ οἱ τοῦ βασιλέως ἐχθροὶ ὀπλίζονται. Ἐπὶ αὐτὸν τὴν (93) σφραγίδα λαβόντα καὶ τὴν ἀσπίδα, καὶ τὴν μάχαιραν καὶ τὴν βομφαίαν, καὶ τὸ τόξον, καὶ τοῦ στρατιώτου τὸ ἐνδυμα ἡμφιεσμένον θεάδωνται, τότε καὶ αὐτοὶ τοὺς ὀδόντας κατ' αὐτοῦ βρύχουσι, καὶ πάντως ἀνελεῖν αὐτὸν δοκιμάζουσι. Διόπερ μὴ ὑπνώ[σ]ωμεν. Εὐράκα ἀκαίρα καὶ κάλλιστα νήπια ἐν σχολῇ διὰ σοφίαν, καὶ παιδείαν, καὶ ὠφέλειαν παραγενόμενα· καὶ μηδὲν ἐκείσε εἰ μὴ δεινότητα καὶ κακίαν παιδευθέντα ἐκ τῆς τῶν λοιπῶν συνδιατριβῆς. Ὁ νοῦν ἔχων νοήσει. Ἀδύνατον τοὺς τέχνην μαθησάνοντας ὁλοφύχως μὴ καθ' ἡμέραν προκόπτειν ἐν αὐτῇ· ἀλλ' οἱ μὲν τὴν προκοπὴν ἐπιγινώσκουσιν· οἱ δὲ οἰκονομικῶς ἀγνοοῦσιν. Ἀριστος τραπεζίτης (94) καθ' ἑσπέραν τὸ τῆς ἡμέρας κέρδος ἢ ζημίαν πάντως ψηφίζει· οὐ δύναται δὲ σαφῶς γινῶναι, εἰ μὴ καθ' ὥραν ἐν τῷ πινακιδίῳ σημειοῦται. Τὰ γὰρ καθ' ὥραν λογιθέσια τὸ καθημερινὸν φωτίζουν· ὅταν ὀνειδιζόμενος, ἢ κατακρινόμενος ὁ ἄφρων δάκνηται, καὶ ἀντιλέγειν δοκιμάζει, ἢ συντόμως τῷ ἐπιπληττοντι μετάνοιαν δέδωκεν, οὐ ταπεινώσεως χάριν, ἀλλὰ τοὺς ὀνειδι-

σμούς παῦσαι βουλόμενος· τυπτόμενος σώπα, καὶ καταδέχου ψυχῆς καυστήρας, μάλλον δὲ ἀγνείας φωστήρας. Πανσαμένου τοῦ λατροῦ, τότε τοῦ μετανόει· ἐν τῷ θυμῷ γὰρ ἴσως οὐδὲ τὴν μετάνοιαν δέχεται.

sarius [trapezita] est, qui quotidie sub vespem lucri damnive rationes computat. Quod accurate fieri non potest, nisi per omnes horas in pugillaribus rationes adnotes, singularum enim horarum observatio totius diei statum ostendit. Malus religiosus cum reprehenditur et objurgatur, dolet et uritur, et obloqui solet, aut statim supplex veniam petit ab objurgante, non submissionis studio, sed ut pater finem faciat objurgandi. Convitiis everberatus [dum objurgaris] tace, et fortiter sustine animi cauterium et ustionem, imo vero castimonie faces et lumina. Ubi medicus desiit objurgare, tunc supplex veniam precare, et culpam deprecare, in ardore enim ustionis fortasse non admittit poenitentiam.

Πρὸς πάντα (95) μὲν, πλὴν ἴσως πρὸς τὰ δύο ταῦτα πάθη οἱ ἐν συνοδίαις καθ' ὧραν ἀγωνισώμεθα· πρὸς τὴν κοιλομανίαν, καὶ τὴν δεισχυλίαν· τῶν οἰκείων γὰρ ὕλῶν ἐν τῷ δόλῳ εὐποροῦσι. Τοῖς ἐν ὑποταγῇ ὁ διάβολος ἀδυνάτων αὐτοῖς ἀρετῶν ἐπιθυμίαν ἐμβάλλει, ὁμοίως καὶ τοῖς ἐν ἡσυχίᾳ τὰ ἀνοικία ὑποτίθεται· ἀνάπτουζον ὑποτακτικῶν ἀδοκίμων διάνοιαν, καὶ εὐρήσεις ἐκεῖ (96) πεπλανημένην ἔννοιαν, ἐπιθυμίαν (97) ἡσυχίας, νηστείας ἀκροτάτης, προσευχῆς ἀρεμβάστου, ἀκενοδοξίας ἀκρας, μνήμης ἀνεπιλήπτου ἐξέδου, διηγεοῦς κατανύξεως, ἀοργησίας παντελοῦς, σωπῆς βαθείας, ἀγνείας ὑπερβαλλούσης. Ὅταν κατ' οἰκονομίαν ἐν προοιμίοις ἀποροῦντες, εἰκὴ μετεπήδησαν ἀπατηθέντες. Πρὸ γὰρ καιροῦ ζητῆσαι αὐτοῦς, ὃ ἐχθρὸς ταῦτα πεποίηκεν, ἵνα μὴ ὑπομεινάντες ἐν τῷ καιρῷ τούτων ἐπιτύχωσι. Μακαρίζει παρ' ἡσυχασταῖς ὁ ἀπατεῶν τῶν ὑπηκόων τὴν φιλοξενίαν, τὴν διακονίαν, τὴν φιλαδείφιαν, καὶ συνδιαγωγὴν, τὴν τῶν νοσοῦντων ὑπηρεσίαν, ἵνα κάκεινους ἀνυπομονήτους κατὰ τοὺς προτέρους ἀπεργάσῃται ὁ πλάνος. Σπανίον μὲν γὰρ, ὡς ἀληθῶς τὸ λόγῳ τῆς ἡσυχίας μετέρχεσθαι· κάκεινων μόνων τῶν τὴν θεῖαν παράκλησιν πρὸς τὴν τῶν πόνων παραμυθίαν, καὶ πολέμων συνέργειαν κτησαμένων. Πρὸς τὰς ποιήτας ἡμῶν τῶν παθῶν, καὶ τὰς ὑποταγὰς διακρίνωμεν, καὶ ἐκλεξώμεθα κρεπόντως. Ἔστω (98) σοι περὶ τὸ λάνον ἀκρατῶς ἔχοντι καὶ βέποντι γυμναστής, (99) ἀσκητής, καὶ ἀπαράκλητος πρὸς τροφήν, καὶ μὴ μάλλον θαυμαστοποιδὲς, καὶ ἔτοιμος παντὶ εἰς ὑποδοχὴν καὶ τράπεζαν. Ἔστω σοι ὑψύχενι ὄντι δέξῃ καὶ ἀπαραχώρητος, καὶ μὴ πρῶος καὶ φιλόανθρωπος· μὴ ζητῶμεν προγνώστας, μηδὲ προβλέπτας· ἀλλὰ πρὸ πάντων πάντως ταπεινόφρονας, καὶ τῇ ἐν ἡμῖν νόσῳ ἀρμοδίους ἐκ τρόπου καὶ τοῦ καθίσματος. Ἔστω σοι κατὰ τὴν Ἀββάχυρον τὸν προμνημονευθέντα δίκαιον, καὶ οὗτος· καλὸς πρὸς ὑπακοὴν ὁ τρόπος, τὸ αἰετὶ λογίζεσθαι, ὅτι πειράζει σε ὁ προσεὶς, καὶ οὐ μὴ ἀστοχῆσαις ποτέ. Ὅταν ἐπιπλήσῃς ἀπαύστως, πλείονα τὴν πρὸς αὐτὸν πίστιν καὶ ἀγάπην προσλαμβάνης, Πνεῦμα ἅγιον ἀόρατως ἐν τῇ ψυχῇ σου ἐνώκησας, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσῃ σοι, γίνωσκε. Πλὴν μὴ καυχῶ, μηδὲ χαίρει, γενναίως ὑποφέρων τὰς ὑβρεῖς καὶ τὰς ἀτιμίας· ἀλλὰ μάλλον θρῆναι, ὅτι ὅλως ἄξιον τι ὑβρεως διεπράξω, καὶ ἐτάραξας ψυχὴν κατὰ σοῦ. Μὴ (100) θαμβήθῃς, ἐφ' ᾧ μάλλον λέγειν· Μουστῇ (α) γὰρ ἔχω συνήγορον·

(α) Michael Issellius. qui notas ad Climacum scripsit, negat (adnot. 27) hic intelligendum esse

A hæc pertineant. Fieri non potest ut qui se opificio addiscendo totum addicit, quin plurimum in eo quotidie proficiat, quem quidem profectum alii sentiunt, alii vero, pro Dei providentia, non animadvertunt. Optimus ille men-

lis qui in religiosorum cœtibus versantur, adversus omnia quidem alia, sed in primis duo vitia singulis prope momentis depugnandum est: adversus insanam ventris rabiem et bilem seu iracundiam. His enim vitiis ipsa copia domesticorum copiosam materiam subministrat, sub antistitiis imperio vitam agentibus hostis noster subinde virtutum facultatem et vires nostras excedentium desiderium immittit; sicut anachoretis absurda quedam suggerit. Excute improborum seu stultorum religiosorum mentes, et deprehendes errorem in illis: nimium solitudinis studium, extremas jejunitates, indefessam precandi contentionem, ultimam sui despicientiam, æternam mortis memoriam, continuum animi luctum, perfectam iræ sedationem, summam taciturnitatem, cœlestem castitatem. Quas virtutes cum in tyrocinio religionis, quod ita Deo videretur, non statim assequerentur, temere a cœpto cœtu decepti resilierunt.

89 Nam idcirco hostis ante justum tempus affectare tam sublimia illos voluit, ne perseverantes virtutibus illis suo tempore potirentur. Deprædicat apud anachoretas idem veterator cœnobarum hospitalitatem, ministerium, fraternam charitatem, familiare contubernium, curam ægrorum, ut et illos, quemadmodum priores, præstigator de statu vitæ suæ dejiciat. Paucorum sane est vitam anachoreticam, uti decet, agere, et eorum duntaxat qui ad laborum, certaminum alacriter sustinendorum gratiam cœlesti consolatione firmantur. Pro ratione vitiorum nostrorum convenienter nobis queramus et deligamus statum obedientiæ. Qui te ad intemperantiam et corporis voluptates propendere sentis, virtutis magistrum et ventris castigationem inexorabilem inquire, non prodigiorum patratores seu thaumaturgum, non hospitalem et cuivis adventori mensam apparantem. Elatus et arrogans deligat rectorem morum stomachosum, tetricum, nunquam rendentem, sed inclementem et inhumanum. Non queramus qui nobis de rebus futuris oracula edant, aut multa prævideant: sed doctores qui ante omnia submissionis et humilitatis exempla præ se ferant, quique ad morbos animi nostri curandos sint idonei, seseque ad mo-

res nostros et statum locumque accommodent. Sit tibi in studio obsequendi, sanctus ille supra laudatus Abbacyrus forma, semper cogitando; tentat te et explorat virtutem tuam tuus antistes, nec unquam aberrabis a meta. **90** Si assidue te præsides tuo objurgante majorem in illum fidem et affectum indueris, sanctum Spiritum in anima tua quamvis inaspectabilem sibi sedem fixisse scias. Enimvero non est quod glories aut magnopere læteris, si contumelias et convitia fortiter et genere perferas, imo vero est, quod potius doleas et deploras, quod omnino dignum te iusta objurgatione præbueris, et patris tui animum in te concitaris. Non est quod percussus obstupescas super eo quod dicturus sum: habeo enim sententiæ suffragatorem Moysen. Hoc aio, præstare in Deum ipsum peccare, quam in religiosum patrem antistitem nostrum. Nam Deum a nobis offensum noster præses placare et reconciliare nobis potest: offenso autem religioso patre nostro, quem deinceps habebimus, qui Deum nobis propitium reddat? Quæ tamen utraque in unam sententiam recurrunt. Videamus et dispiciamus, et sobria mente rem perpendamus. Objurgatis a moderatore nostro nunc quidem grato et patienti animo cum silentio reprehensio sustinenda est, nunc vero ratio facti nostri reddenda est. Meo quidem iudicio cum nos ipsi duntaxat contumeliosius tractamur, omnino tacendum est, tunc enim lucri comparandi est tempus. Ubi vero contumelia in alterius quoque damnum redundat, tum mutæ charitatis et pacis indissolubilis vinculum exigit, ut pro altero respondeamus. Quicunque ab obedientia desilierunt, illi ubi ejus utilitatem denarrabunt. Tum demum enim intelligunt, quo in cælo prius constiterint. **91** Qui ad veram animi tranquillitatem et ipsum Deum properat, ingens detritum se accepisse existimat, quo die nullam calumniam tulit. Quemadmodum enim arbores a ventis agitate altiores radices egunt, ita qui sub obedientiæ jugo vivunt, fortes et invicti redduntur. Quisquis in solitudine versatus, suam ipsius imbecillitatem cœpit recognoscere, indeque ad cænobium demigrans seipsum ultro obedientiæ auctorat et addicit, hic cæcus ante, repente sine labore Christum cœpit respicere. State, state, religiosi athlete, iterum atque iterum dicam, state, et perseverate, et currite stadium obedientiæ, sapientis illius vocem attendentes, tanquam aurum in fornace, imo vero multo magis in cænobio Dominus probavit illos: et sicut holocausti hostias accepit illos in sinu suo, cui gloria et imperium æternum cum Patre qui est sine principio, et Spiritu sancto adorando. Amen.

De quatuor adhuc gradibus paradisi egimus, qui numerum quatuor evangelistarum expriment. Stet athleta Christi, et impavidus stadium obedientiæ decurrat. Olim Joannes Petrum cursu antevertit: nunc ergo et hic gradus obedientiæ ante gradum penitentiae collocatus est. Joannes enim præcurrendo symbolum obedientiæ expressit, Petrus vero penitentiae.

92 SCHOLIA AD GRADUM IV.

De obedientia.

Scholion 1.

Sive ad agonistas et milites Christi adversus demones depræliantes. Veteres enim, omnes bellatores, pugiles vocitabant, quod digitis in pugnum

“ Sap. III, 5

magnum illum Israelitarum doctorem et prophetam, sed monachum. Atqui Græci Patres omnino id affirmant, et rem exemplis demonstrant.

συμφέρων εἰς θεόν, καὶ μὴ εἰς πατέρα ἡμῶν ἀμαρτῆσαι· θεοῦ μὲν γὰρ παροργισθέντος, ὁ ἡμῶν ὁδηγὸς καταλλάξαι αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς δύναται, τοῦτο δὲ ὅψ' ἡμῶν παραχθέντος, τινὰ τὸν ἐξιλεούμενον λοιπὸν ὑπὲρ ἡμῶν οὐκ ἔχομεν. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ εἰς μίαν δόξαν ἀνατρέχειν τὰ ἀμφοτέρω. Σκοπήσωμεν καὶ διακρίνωμεν, καὶ νήψωμεν· ποτὲ μὲν κατηγορούμενοι πρὸς τὸν ποιμένα εὐχαρίστως ὑπομένειν, καὶ ἡσυχῶς ὀφειλομέν· ποτὲ δὲ πρὸς αὐτὸν πληροφορίαν ποιήσασθαι. Ἐμοὶ δοκεῖ ἐπὶ πᾶσι μὲν τοῖς ἀτιμίαν ἡμῖν προσενούσι σιωπᾶν· κέρδους γὰρ ὥρα ἐστίν· ἐπὶ δὲ τοῖς εἰς πρόσωπον ἐτέρου ἀνατρέχουσιν ἀπολογεῖσθαι, διὰ τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς αὐτοῦ εἰρήνης. Ὅσοι ἐξ ὑπακοῆς ἀπεπήδησαν, οὗτοί σοι ἀναγγελοῦσι τὴν αὐτῆς ὠφέλειαν. Τότε γὰρ ἔγνωσαν ἐν ποίῳ οὐρανῷ ἵστανται. Ὁ πρὸς τὴν ἀπάθειαν καὶ τὸν θεὸν τρέχων, πᾶσαν ἡμέραν, ἐν ἧ οὐ λειδορεῖται, πολλὴν ζημίαν λογίζεται, ὥσπερ τὰ δένδρα ὑπὸ τῶν ἀνέμων σείματα, βαθείας ῥίζας καταβάλλουσιν· οὕτω καὶ οἱ ἐν ὑπακοῇ διατρέποντες ἰσχυρὰς καὶ ἀσφαλτοῦς ψυχὰς κέκηνται. Ὅστις καθ' ἡσυχίαν καθήμενος, ἐπέργω τὴν αὐτοῦ ἀσθένειαν, καὶ μετελθὼν πέπρακεν ὑπακοῇ, οὗτος τυφλὸς ὢν, ἀκόπως πρὸς Χριστὸν ἀνέβλεψε. Στήτε, στήτε, καὶ πάλιν ἐρῶ, στήτε τρέχοντες, ἀδελφοὶ ἀθληταί, ἀκούοντες περὶ ὧν τοῦ σοφοῦ ἐκεῖνου βοῶντος· Ὡς χρυσὸν ὁ Κύριος ἐν χωνευτηρίῳ, μᾶλλον δὲ ἐν κοινοβίῳ ἰδοκίμασεν αὐτοὺς, καὶ ὡς ὀλοκαύτωμα θυσίας προσεδέξατο αὐτοὺς ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ· ὃ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος αἰώνιον σὺν

Πατρὶ ἀνάγκη καὶ Πνεύματι· ἀγῶν καὶ προσκυνητῶ. Ἀμήν.

Quicunque ab obedientia desilierunt, illi ubi ejus utilitatem denarrabunt. Tum demum enim intelligunt, quo in cælo prius constiterint. **91** Qui ad veram animi tranquillitatem et ipsum Deum properat, ingens detritum se accepisse existimat, quo die nullam calumniam tulit. Quemadmodum enim arbores a ventis agitate altiores radices egunt, ita qui sub obedientiæ jugo vivunt, fortes et invicti redduntur. Quisquis in solitudine versatus, suam ipsius imbecillitatem cœpit recognoscere, indeque ad cænobium demigrans seipsum ultro obedientiæ auctorat et addicit, hic cæcus ante, repente sine labore Christum cœpit respicere. State, state, religiosi athlete, iterum atque iterum dicam, state, et perseverate, et currite stadium obedientiæ, sapientis illius vocem attendentes, tanquam aurum in fornace, imo vero multo magis in cænobio Dominus probavit illos: et sicut holocausti hostias accepit illos in sinu suo, cui gloria et imperium æternum cum Patre qui est sine principio, et Spiritu sancto adorando. Amen.

Ἰσάριθμος εὐαγγελιστῶν βαθμός. Ὁ ἀθλητῆς στήκε, τρέχων ἀφόδως. Προέδραμέ ποτε Πέτρου Ἰωάννης· πρωτεύαται δὲ νῦν ὑπακοῇ μετανοίας. Ὁ μὲν γὰρ προλαβὼν ὑπακοῆς, ὁ δὲ ἕτερος περὶ μετανοίας τύπον καθέστηκεν.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ Δ'.

Περὶ ὑπακοῆς.

Εχόλιον α'.

Ἦτοι πρὸς ἀγωνιστὰς καὶ στρατιώτας τοῦ Χριστοῦ τοὺς πολεμοῦντας κατὰ τῶν δαιμόνων. Πάντας γὰρ οἱ ἀρχαῖοι τοὺς πολεμιστὰς, πύκτας ἐκάλουν, διὰ τὸ

μετὰ τῶν πυγμῶν, ἦτοι τῶν γρόνθων τῶν χει-
ρῶν ἐξίναται αὐτοὺς εἰς πόλεμον καὶ μονομαχεῖν.

Φωτίου ἄλλο.

Εἰσι τῶν ἐμφυλευόντων ἡμῖν παθῶν καὶ τυραννίς, καὶ βάσανοι, καὶ κολαστήρια, τῆς Εξωθεν τυραννίδος οὐδὲν διαφέροντα. Ὁ γοῦν ἀντιστῶν γενναίως πρὸς ταῦτα, καὶ τὸ τοῦ λογισμοῦ μὴ ἀρησάμενος· αὐτεξούσιον, τοῖς μαρτυρικοῖς ἀγῶσι παραθέων, οὐδὲν τῶν ὁμοίων ἐπάθλων ἀστοχῆσει.

ciatur, ille pari cum martyribus cursu contendit, laturus.

Σχόλιον β'.

Ἦγουν, οὐκ ἔχουσι τοὺς πόδας αὐτῶν κεκολλημένους, ἀλλὰ τὸν μὲν ἔτοιμον πρὸς κίνησιν, τὸν δὲ ἀμετακίνητον ἐπὶ προσευχῇ ἔγοντες.

Σχόλιον γ'.

Ἡ ὑπακοή τοῦ ὄντος θελήματός ἐστιν ὑπακοή, οὐ τοῦ μὴ ὄντος ὑποταγή· οὐ γὰρ τὸ ἀλογον ὑπήκοον ἢ παρήκοον λέξομεν.

Ἄλλο σχόλιον.

« Εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν. » Πῶς δὲ ἑαυτόν ἀρνεῖται ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ ἀφῇ τὰ θελήματα αὐτοῦ τὰ φυσικά, καὶ αὐτῷ ἀκολουθήσει; Διὰ τοῦτο εἶδός περὶ τῶν φυσικῶν λέγει, καὶ οὐ τῶν παρὰ φύσιν. Ἐὰν γὰρ τὰ παρὰ φύσιν ἀφῇσι τις, τῶν αὐτοῦ οὐδὲν ἀφῆκε διὰ τὸν Θεόν· οὐδὲ γὰρ αὐτοῦ εἰσίν. Ὁ δὲ τὰ φυσικά αὐτοῦ ἀφῇς, οὗτος ἠρνήσατο ἑαυτόν.

Σχόλιον δ'.

Οὐ τὸν ψυχικὸν κίνδυνόν φησι, ἀλλὰ τὸν σωματικόν, ὃν ὑφίστατο ὁ ὑπακούων ἐκ συμβεβηκότος, ἢ θαλάσσης πλέων, ἢ λησταῖς περιπετῶν, καὶ οὕτως ἀποβήσκειν, ὅτινα θάνατον οὐ μεριμνᾷ ὁ ἀληθινὸς ὑπὸ φόβου, καλῶς εἰδὼς ὅτι εἰς μακρύτεριον αὐτῷ ἔσται ὁ συμβεβηκὼς κίνδυνος τὴν ὑπακοὴν ἀδιακρίτως ἐπιτελοῦντι.

Σχόλιον ε'.

Τὸν προσετώτα λέγει. Τοῦ γὰρ ὑπηκόου τὸ θέλημα αὐτοῦ ἀνελάβετο, καὶ μονονουχί ἐθανάτωσεν αὐτόν· οὗτος οὖν ὑπὲρ τοῦ ὑπηκόου ἀπολογίσεται.

Σχόλιον ζ'.

Ἀπόθεσις διακρίσεως ἐστὶ τὸ ὑπακοῦν, ὡς καλοῖς, τοῖς φαινομένοις ὡς κακοῖς, ὡς Ἀβραάμ κειλευσθεὶς σφάζει τὸν υἱόν, ἐπλουτεῖ ἀδιακρίτως τὴν ἐξ ἀρχῆς στοιχειωθεῖσαν ὑπακοήν.

Εὐαγγελίου ζ.

Τὸν νοῦν αἱ ἀρεταὶ, καὶ αἱ κακαὶ τυφλὸν ἀπεργάζονται· αἱ μὲν, ἵνα μὴ βλέπῃ τὰς κακίας· αἱ δὲ, ἵνα μὴ πάλιν ἴδῃ τὰς ἀρετάς.

Σχόλιον η'.

Στάδιον ἀθλήσεως καὶ προκοπῆς εὐδοία, καὶ διηνε-
χῆς γυμνασία. καὶ μελέτη τῶν τοῦ Κυρίου ἐντολῶν, ἡ
ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατοίκησις ἐστὶ τῶν ἀδελφῶν.

Σχόλιον θ'.

⁶¹ Matth. xvi, 24.

A collectis et condylis manuum in bellum ad singulare certamen prodirent.

Aliud Photii.

Sunt ex perturbationibus affectuum quædam quæ se insinuant et illatebrant nobis, et tyrannidis quædam, et tormenta, et supplicia, quæ ab externa corporis tyrannide nihil differunt. Qui ergo hujusmodi tyrannidi fortiter et generose resistit, et liberum mentis imperium atque arbitrium non infirmit nec dubium est quin par quoque præmium sit re-

Scholion 2.

Sive non habent pedes suos velut glutino devinctos, sed alterum quidem ad motum paratum, alterum vero immotum ad precandum retinent.

Scholion 3.

Obedientia est voluntatis in homine existentis obedientia, non illius in quo voluntas non est: quod enim ratione caret, nec obediens, nec inobediens dici potest.

Aliud scholion.

« Si quis vult venire post me, abneget semetipsum⁶⁴. » Quomodo autem homo abnegat semetipsum, nisi renuntiet naturali voluntati suæ; et sequatur Christum? Hoc ergo non ignorans de naturæ bonis non quæ sunt præter naturam, loquitur: **C**ui enim ea quæ præter naturam sunt, reliquit, nihil suorum reliquit propter Deum; neque enim ipsius sunt. Qui autem suæ naturæ bona (seu propriam voluntatem) reliquit, hic abnegavit seipsum.

Scholion 4.

Non loquitur hic de periculo animæ, sed corporis, quod subit obediens forte fortuna, aut mari navigans, aut in latrones incidens, adeoque 93 sic moritur : quam mortem cui vera obedientia cordi est, non curat, quod optime norit periculum, quo casu perfunctus est, ipsi obedientiam sine propria dijudicatione et examinatione exsequenti in coronam martirii cessuram.

Scholion 5.

Cœnobiarcham intelligit, qui voluntatem obediens in se suscipit, et subjectum tantum non (secundum propriam ejus voluntatem) mactavit. Hic ergo pro subjecto suo, Deo rationem reddet.

Scholion 6.¹

Abdicatio proprii iudicii est obedire tanquam bonis, quamvis videantur mala, ut Abraham iussus mactare filium adeptus est a principio doctam sine discussione simplicem obedientiam.

Evaqrii 7.

Mentem, et virtutes et vitia cæcam reddunt; virtutes quidem, ne mens vitia respiciat; vitia, ne virtutes agnoscat.

Scholion 8.

Stadium certaminis est felix in via Domini progressus, assidua exercitatio, et meditatio præceptorum Dei, et habitatio fratrum in unum.

Scholion 9.

Qui suam vivendi rationem non sequitur, sed

potius repudiat, hic et obediens est, et ad nutum sui religiosi magistri se fingit, et jam in statu versatur perfectorum, quamvis per opera perfectionis nondum inaccesserit. Quando solet improbus daemon obstrepere obedientibus, eorumque laborem elevare et contemnere, quasi neque jejunia, neque disciplinam religiosam rite exercent, neque precibus puris animum intendere, neque alia præstare possint, quæ anachoretis et solitariis conveniunt, tum Pater dicit, quod hæc omnia nihil sint si cum vera obedientia comparentur. Vicem enim illorum nec efficit ut jam in medio illorum versetur.

Scholion 10.

Omne judicium propriæ voluntatis periculosum est, quod haud ignoravit (propheta) David, cum dixit: Juravi et statui custodire judicia justificationis tuæ⁹⁹, non meas voluntates.

Aliud.

Exstirpare suam voluntatem, hoc est, 94 ut quis in bonis rebus propriam voluntatem rescindat, et sanctorum faciat: in malis autem per se, quod non decet, refugiat.

Scholion 11.

Consuetudinem negligenter viventis refugias, quantumvis apud alios magnum virtutis nomen obtineat.

Scholion 12.

Ante abdicationem sæculi, religiosi doctoris mores explorandi sunt, post abdicationem non amplius. Nam qui explorat, damnat; qui damnat, contemnit, postea nec parat amplius nec fidit.

Aliud scholion 13.

Vita religiosa stadium appellatur, qui autem præsidem suum religiosum judicat et explorat, certo in quibusdam etiam damnat: qui autem damnat, aut non parat, aut quod illi præscribitur, non cum debita fide exsequitur: qui autem non fideliter præscripta faciunt, peccant.

Aliud.

Non ii tantum qui ob Christi nomen mortem optent, martyres sunt; sed ii etiam qui propter legum ipsius observationem moriuntur.

Scholion 14.

Querendum quomodo sine subjectione nemo Deum visurus sit? quid enim? Maria Ægyptiaca et alii quidam nulli unquam subjecti, non videbunt Dominum? Affirmamus ergo Climacum non de subjectione corporis tantum loqui, sed de subjectione etiam animæ. Nullum igitur reperimus sanctorum qui non subjecerit corpus spiritui, ut clarum proinde sit, quod nisi quis et hanc (obedientiam) una cum corporis subjectione habeat, non visurus sit Dominum. Multi enim parentibus subjecti, nullum tamen ex hac subjectione fructum retulere, eo quod animum voluptatum servituti subjecerint.

Scholion 15.

Humilis non videtur sibi perfecte subjectus esse

⁹⁹ Psal. cxviii. 106.

προσανέχων τῷ διδασκάλῳ, ἥδη ἐστὶν ἐν τοῖς τῶν τελείων ἔργοις, καὶ μὴ πῶς αὐτῶν ὠδεύσεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἰθθεν ὁ πονηρὸς ἐνοχλεῖν τοῖς ἐν ὑπακοῇ, καὶ ἐξουθενεῖν τὸν κόπον αὐτῶν, ὥς μήτε νηστεῖαν μήτε ἀσκησιν ἐχόντων ἀκριβῆ, μήτε προσευχὴν καθαρὰν, μήτε τὰ ἄλλα ἃ ἐστὶ τοῖς ἡσυχάζουσιν, λέγει Πατὴρ, ὅτι οὐδὲν εἰσι ταῦτα πρὸς τὴν ἀληθινὴν ὑπακοήν. Τὸν γὰρ τόπον αὐτῶν αὕτη ἀναπληροῖ, καὶ πρὸ τοῦ διελθεῖν τὸν ὑπάρχον δι' αὐτῶν ἐν μέσοις αὐτοῖς εἶναι παρασκευάζει.

B

Ἐχόλιον ι'.

Πᾶσα χρίσις ἰδίου θελήματος ἐπισφαλής. Ὅπερ εἰδὼς ὁ Δαβὶδ ἔλεγεν· Ὁμοῦ καὶ ἐστῆσα τοῦ φυλάσσεσθαι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου, οὐ τὰ ἐμὰ θελήματα.

Ἄλλο.

Τὸ κόψαι τὸ θέλημα, τοῦτ' ἐστίν, ἵνα ἐν μὲν τοῖς καλοῖς τὸ ἴδιον κόπη τις θέλημα, τὸ δὲ τῶν ἁγίων ποιῇ· ἐν δὲ τοῖς κακοῖς ἀπ' αὐτοῦ φεύγῃ τὸ ἀτοπον.

Ἐχόλιον ια'.

Τοῦ ἀμελῶς βιούντος μάκρυνον σεαυτὸν, καὶ νομο μέγα παρὰ πολλοῖς κέκτηται.

Ἐχόλιον ιβ'.

C

Πρὸ τῆς ἀποταγῆς ἀκριβολογεῖν τὸν διδασκαλὸν προσήκει· μετὰ δὲ τὴν ἀποταγὴν οὐκ ἔτι. Ὁ ἀκριβολογῶν, καταγινώσκει, καὶ ὁ καταγινώσκων, ἀπειθεῖ, εἴτα καὶ ἀπειθεῖ.

Ἐχόλιον ιγ'.

Στάδιον λέγεται ὁ μοναχικὸς βίος. Ὁ δὲ ἀνακρίνων τὸν προσετώτα, δηλονότι ἐν τισι καταγινώσκει· ὁ δὲ καταγινώσκων, ἢ ἀπειθεῖ, ἢ οὐ μετὰ πίστεως τὸ ἐπιταχθεὶς ἀνύει. Τοῖς δὲ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν.

Ἄλλο.

Οὐ μόνον οἱ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν δεξάμενοι τὸν θάνατον, μάρτυρές εἰσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ τήρησιν ἀποθνῆσκαυτες.

D

Ἐχόλιον ιδ'.

Ζητητέον πῶς χωρὶς ὑποταγῆς οὐδεὶς βῆται τὸν Θεόν; τί γάρ; Ἡ Ἀιγυπτία Μαρία, καὶ ἄλλοι τινὲς μὴ ὑποταγέντες τινί, οὐκ ἐβόησαν τὸν Κύριον; Λέγομεν οὖν, ὅτι οὐ λέγει περὶ τῆς σωματικῆς μόνως ὑποταγῆς, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ψυχικῆς. Οὐδένα οὖν εὖρομεν τῶν ἁγίων, ὃς οὐχ ὑπέταξε τὸ σῶμα τῷ πνεύματι· ὥστε δῆλον, ὅτι ὁ μὴ καὶ ταύτην μετὰ τῆς σωματικῆς ἔχων, οὐκ ἐβῆται τὸν Κύριον. Πολλοὶ τοίνυν σωματικοῖς πατράσιν ὑποτασσόμενοι ταῖς ἡδοναῖς τὴν ψυχὴν κατεδούλωσαν, οὐδὲν δὲ ἀπὸ τῆς τοιαύτης ὑποταγῆς ὠφεληθήσαν.

Ἐχόλιον ιε'.

Ὁ ταπεινόφρων οὐ δοκεῖ τελείως ὑποτατάσθαι· ὁ

δὲ τῷ ἰδίῳ θελήματι ποιῶν τι, εἰ καὶ δοκεῖ ὑποτετά-
χθαι, ὅμως αὐτὸς τὸ φορτίον ἐπιφέρειται.

Σχόλιον ις'.

Κοινὴν ποιεῖται διὰ τῆς ἀπορίας τὴν παρέκπλωσιν
τοῦ τε ἀνυποτάκτου μαθητοῦ, καὶ τοῦ μὴ ἐλέγχοντος
πατρὸς ἐμφαίνων διὰ τῆς ἀπορίας καὶ τὸν προεστῶτα
εἶναι ὑπόδικον.

Ἄλλο.

Ὁ παρασιωπῶν τῶν ὑπηκόων τὰ πταίσματα, ὡς
αὐτὸς πράξας κατακριθῆσεται.

Σχόλιον ις'.

Οὐ δίδεται χώρα τῷ εὐγνώμονι ὑπηκόῳ λογοπρα-
γεῖν τὰς πράξεις τοῦ ποιμένου, ἐπεὶ οἱ δαίμονες εἰς
διακρίσεις λογισμῶν τὴν διάνοιαν ῥέμβοντες ἐν σκολιό-
τητι διαπεραίνειν τὴν ἀπλὴν ὑπακοῆς ὁδὸν πανούργως·
οἱ κακοὶ ὑποβάλλουσι.

Σχόλιον ιη'.

Μετὰ τὴν ἐβδόμην, καὶ οὐχ ἔνθες τῶν ἑπτὰ· ὅτι
πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἐν σαρκὶ ζωὴν διὰ τῆς ἐβδόμης
περάνας εἰς ἀμειψὶν κατήντησεν ἐτέρου βίου τὸ κατ'
ἀξίαν τῶν ἡδὴ πεπραγμένων ἀντιλαμβάνων, καὶ πρὸ
αἰσχύνης τῆς ἐν τῇ ὁγδόῃ, ἡγουν τῷ μέλλοντι αἰῶνι,
ἐν τῷ παρόντι βίῳ αἰσχύνῃν ὑφιστάμενος, καὶ μένων
εἰς τὸ ἐξῆς ἀνεπαίσχυντος.

Ἄλλο.

Περὶ τῶν ἑπτὰ ἡλικιῶν τοῦ ἀνθρώπου. Βρέφος ἀπὸ
γεννήσεως μέχρις ἐτῶν δ'· παῖς ἀπὸ ἐτῶν δ', ἕως ιδ'.
Μειράκιον ἀπὸ ἐτῶν ιε', ἕως ἐτῶν κβ'· νεανίσκος ἀπὸ
ἐτῶν κγ', ἕως ἐτῶν μβ'· ἀνὴρ ἀπὸ ἐτῶν με', ἕως
ἐτῶν νς'· γηραιός, ἀπὸ ἐτῶν νζ' ἕως ἐτῶν ξς'·
πρεσβύτερος ἀπὸ ἐτῶν ξζ', ἕως τέλους τῆς ζωῆς
αὐτοῦ.

Σχόλιον ιθ'.

Δοκιμάζειν χρὴ, καὶ εἰ τις ἐν ἀμαρτήμασι προ-
ληφθεὶς, ἀνεπαίσχυντος ἐξαγορεύει τὰ κρυπτὰ τῆς
αἰσχύνης, καὶ κατήγορος ἑαυτοῦ γίνεται, ὁμοῦ τε
καταισχύνων καὶ ἀποποιούμενος τοὺς τῶν πονηρῶν
ἔργων αὐτοῦ συνεργούς, κατὰ τὸν εἰπόντα· Ἀπό-
στητε ἀπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνο-
μίαν, καὶ ἀσφάλειαν ἑαυτῷ εἰς τὸν ἐξῆς βίον κτώ-
μενος πρὸς τὸ μηκέτι τοῖς ὁμοίοις πάθεσι περι-
πεσεῖν.

Τοῦ μεγάλου Βασιλεῖον ἐρώτησις.

Πῶς κατορθοί τις τὸ μῖσος πρὸς τὰ ἀμαρτήματα;

Ἀπόκρισις κ'.

Ἐκ τοῦ ἀηδοῦς αἰὲ καὶ λυπροῦ ἀποτελέσματος
τὸ μῖσος πρὸς τοὺς αἰτίους τῶν τοιοῦτων ἐγγίνεται.
Ἐὰν οὖν τις πληροφορηθῇ καὶ ὅσων καὶ ἡλικίων
κακῶν γίνεται τὰ ἀμαρτήματα αἴτια, αὐτομάτως

A et obedire. Qui autem sua voluntate aliquid facit,
quamvis videatur sibi obedire et subjectus esse,
feret tamen ipse (iudicii sui) onus.

Scholion 16.

Communem Climacus culpam et casum facit et
discipuli et religiosi moderatoris ipsius, propter
spiritus inopiam et inscitiam, docetque religiosum
presidem propter imperitiam seu spiritus inopiam
pœnæ obnoxium esse.

95 Aliud.

Qui subjectorum delicta per silentium dissimulat
(nec castigat) ipsemet tanquam auctor delictorum
condemnabitur.

Scholion 17.

Bonæ mentis subditus non sumit sibi tempus et
otium quo in vitam et mores sui religiosi patris
inquirat, cum non ignoret, quod improbi dæmones
mentem per judicia et suspiciones distrahant, ne
subjectus per simplicem et rectam obedientiæ viam
incedat, sed in obliqua deflectat, suæque non rite
peragat.

Scholion 18.

Post hebdomadem, non intra septimum diem,
quia tota mortali seu præsentī vitæ per significatio-
nem septem dierum exacta, ad alterius vitæ mer-
cedem properavit, uti pro meritis rerum in hac vitā
gestarum et ignominia, in illa octava die, seu fu-
turo sæculo præmium accipiat, ut qui in præsentī
vitā erubuit, deinceps in altera vitā non amplius
erubescat.

Aliud.

De septem hominis ætatibus agit. Infans est ab
die natali usque ad annum 4 expletum, puer a
5 ad 14; adolescens a 15 ad alterum supra 20;
juvenis à 23 usque ad 43; vir a quinto et quadra-
gesimo ad quinquagesimum sextum: senex a quin-
quagesimo septimo usque ad sexagesimum sextum:
vetulus ab anno sexagesimo septimo ad finem vitæ
ipsius.

Scholion Basilii M. 19.

Examinandus est tiro, etsi peccatis occupatus,
abjecto noxio pudore occulta verecundiæ libere ex-
ponat, adeoque sui ipsius accusator fiat, simulque
pudefaciat socios operum malorum et ipsis vale-
dicat, prout ille dixit: *Discedite a me, omnes qui
operamini iniquitatem* **, ut comparata sibi in reli-
quam vitam securitate a similibus vitis deinceps
abstineat.

Ejusdem questio.

Quomodo odium comparandum sit adversus pec-
cata?

Responsio 20.

Ex acerbo et tristi effectu nascitur odium ad-
versus eos qui causas huiusmodi malorum præ-
buerunt. Ubi ergo quis exploratum habebit, quot
et quantorum malorum causæ sint, 96 sua sponte

** Matth. vii, 23.

et ex animo odium adversus illa concipit, quem admodum ostendit Psal. cxviii, qui dixit: *Iniquitatem odio habui et abominatus sum*⁶⁵.

Isaaci scholion 21.

Fieri nullo modo potest, ut aut peccandi habitum exuas, nisi prius cum illo inimicitias exerceas, aut veniam impetres antequam peccata confitearis: illæ enim sunt veræ humilitatis causæ, hæc vero (confessio inquam) compunctionis, quæ ex verecundia sequitur in corde.

Scholion 22.

Dixit Deus ad Moysen et Aaron: *Si quæ semina aut vir peccatum fecerit, illudque vestro Domino confitebitur, dignamque pœnitentiam egerit, hic acceptus erit Domino*⁶⁶.

Aliud.

Rarum seu peregrinum est, et antehac ignotum, quod fieri non soleret. Rarum etiam et peregrinum est, quod admiratione dignum est; habitus autem peregrinus, est mirifice quidem, sed recens factus.

Basilii Magni interrogatio.

Quid est convitium?

Responsio 23.

(a) Omne verbum quod eo animo profertur, ut ex eo alter ignominia afficiatur, convitium est, quamvis verbum ipsum non videatur contumeliosum. Atque hoc manifestum est ex Evangelio ubi de Judæis agit, quia maledixerunt ei et dixerunt: *Tu discipulus illius es*⁶⁷.

Ejusdem interrogatio.

Quibus ex verbis otiosus sermo judicatur?

Responsio.

Generatim loquendo omne verbum quod ad destinatam in Domino utilitatem non facit, otiosum est, et tam grave periculum est ejusmodi verbi, ut quamvis ex se bonum sit, quod dicitur, nisi tamen ad ædificationem fidei accommodetur, nequaquam propterea, quod bonum sit, vacet periculo, qui illud locutus est: quippe qui ex eo quod ad ædificationem illud non dixerit, contristasse noscitur Spiritum sanctum Dei. Hoc enim aperte docuit Apostolus, cum dixit: *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus*⁶⁸. Et subjecit illud: *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei in 97 quo signati estis*⁶⁹. Quam autem grave malum sit contristasse Spiritum sanctum, quid opus est dicere?

Ejusdem interrogatio.

Quid est otiosus sermo?

Responsio.

Promissio fidei quæ opere fidei caret. Credit quidem et confitetur Christum, sed feriatur nec facit quod Christus præcepit. Est et alius sermo otiosus, quando quis confitetur, et non emendat pecca-

A καὶ ἐνδιαθέτως ἔχει τὸ πρὸς αὐτὰ μίσος, ὡς ἐδειξεν ὁ εἰπὼν· Ἀδικίαν ἐμίσησα, καὶ ἐβδελύξαμην.

Ἰσαὰκ σχολίων κβ'.

Ἀδύνατόν τινι τὴν ἑξὶν τῆς ἁμαρτίας καταλιπεῖν, πλὴν ἔχθραν κτήσεται· μετ' αὐτῆς, ἡ ἀφέσεως τυχεῖν πρὸς τῆς τῶν πλημμελημάτων ἐξομολογήσεως· ἡ μὲν γὰρ ταπεινώσεως ἐστὶν ἀληθοῦς αἰτία, ἡ δὲ κατανύξεως ἀπὸ αἰσχύνῃς ἀκολουθοῦσης τῇ καρδίᾳ.

Σχόλιον κβ'.

Εἶπεν ὁ Θεὸς πρὸς Μωϋσῆν καὶ Ἀαρὼν· *Εἰ τις γυνὴ ἢ ἀνὴρ ποιήσῃ ἁμαρτίαν, ἐξομολογήσεται δὲ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ, καὶ δέξιναι μετανοήσῃ, οὗτος ἔσται δεκτός.*

B

Ἄλλο.

Ξένον μὲν ἐστὶ, καὶ τὸ τέως ἀγνωστον διὰ τὸ ἀσύνηθες· ἐστὶ δὲ ξένον καὶ τὸ θαύματος ἄξιον· σχῆμα δὲ ξένον τὸ παραδόξως μὲν, προσφάτως δὲ τελεσθέν.

Τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐρώτησις.

Τί ἐστὶν λοιδορία;

Ἀπόκρισις κγ'.

Πᾶν ῥῆμα ἐκ διαθέσεως τοῦ ἀτιμάσαι λεγόμενον, λοιδορία ἐστὶ, καὶ αὐτὸ τὸ ῥῆμα μὴ δόξῃ εἶναι ὑβριστικόν· καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου λέγοντος περὶ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι ἐλοιδόρυσαν αὐτὸν καὶ εἶπον· *Σὺ εἰ μαθητὴς ἐκείνου.*

C

Τοῦ αὐτοῦ ἐρώτησις.

Ἔως ποίων ῥημάτων ἡ ἀργολογία κρίνεται;

Ἀπόκρισις.

Κοδόλου πᾶν ῥῆμα, τὸ μὴ συντελοῦν πρὸς τὴν προκειμένην ἐν Κυρίῳ χρείαν, ἀργόν ἐστὶ, καὶ τοσοῦτός ἐστι τοῦ τοιοῦτου ῥήματος ὁ κίνδυνος, ὅτι, καὶ ἀγαθὸν ἢ τὸ λεγόμενον, μὴ πρὸς οἰκοδομὴν δὲ τῆς πίστεως οἰκοδομῆται, οὐκ ἐν τῇ ἀγαθότητι τοῦ ῥήματος ὁ λαλήσας ἔχει τὸν κίνδυνον, ἀλλ' ἐν τῷ μὴ πρὸς οἰκοδομὴν οἰκονομῆσαι τὸ ῥηθὲν, λυπεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τοῦτο γὰρ σαφῶς ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν· *Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω. Ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως, ἵνα δι᾽ χάριν τοῖς ἀκούουσιν· καὶ ἐπαγαγῶν· Καὶ μὴ λυπητὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἃ ᾧ ἐσπαρισσῆσθε. Τὸ δὲ λυπησθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅσον ἐστὶ κακὸν, τί δεῖ λέγειν;*

D

Τοῦ αὐτοῦ ἐρώτησις.

Τί ἐστὶν ἀργὸς λόγος;

Ἀπόκρισις.

Ἐπαγγελία πίστεως ἔργον οὐκ ἔχουσα. Πιστεύει μὲν καὶ ὁμολογεῖ Χριστὸν, ἀλλ' ἀργεῖ μὴ ποιῶν ὃ προσέταξεν. Ἔστι καὶ ἄλλος ἀργὸς λόγος, ὅτε τις ἐξομολογεῖται, καὶ οὐ διορθοῦται, ὅτε μετανοεῖν

⁶⁵ Psal. cxviii, 163. ⁶⁶ Num. v, 6, 7. ⁶⁷ Joan. ix, 28. ⁶⁸ Ephes. iv, 29. ⁶⁹ Ibid. 30.

(a) Reg. brev., p. 330.

λέγει, καὶ πάλιν ἀμαρτάνει, καὶ ἡ καταλαλίᾳ δὲ ἄργος λόγος ἐστίν, ὅτε τις ὅρα τὸν διασύροντα, καὶ σιωπᾷ. Καὶ ὁ μὴ ἐλέγχων δὲ μετὰ παρρησίας, καὶ οὕτως καταλαλεῖ, ἐπειδὴ περὶ ὃ λαλεῖ οὐκ ἔχει ὑπόστασιν. Καὶ ὁ ἀφ' ἑαυτοῦ ψεύδος συντιθεῖς, ἀργολογίαν ἐργάζεται, ἐπειδὴ τὸ μὴ πραχθὲν, ἢ ὁραθὲν διηγῆσάτο. Καὶ ὁ διδάσκων καλὸν ποιεῖν, αὐτὸς δὲ μὴ ποιῶν, ἀργολόγος ἐστίν.

Τοῦ μεγάλου Βασιλείου κδ' περὶ τοῦ μὴ συ-
κρύπτειν ἀμαρτήματα ἀδελφῶν ἢ ἑαυτῶν.

Πᾶν ἀμάρτημα ἀναφέρεισθαι χρή τῷ προσεστώτι, ἢ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἡμαρτηκότος, ἢ παρὰ τῶν συνεγνωκότων, ἂν αὐτὰ θεραπεύσαι μὴ δυνήθῃσι, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου προσηταγμένον. Κακία γάρ σιωπηθεῖσα νόσος ὑποουλός ἐστιν ἐν ψυχῇ. Ὡς οὖν οὐκ ἂν εἰπωμεν εὐεργέτην τὸν ἐγκατακλείοντα τῷ σώματι τὰ ὀλέθρια, ἀλλὰ μέλλον τὸν δι' ὁδῶν καὶ ἀμύξως εἰς τὸ φανερὸν ἔλκοντα, ὥστε ἢ εἰ ἐμέτου ἀπορρίψαι τὸ βλάπτον, ἢ καθόλου διὰ τῆς τοῦ πάθους φανερώσεως εὐγνωστον ὑπάρχει τὸν τρόπον τῆς θεραπείας. Οὕτω δὴλον ἐστὶ καὶ τὸ κρύπτειν ἀμαρτίαν συγκατασκευάζειν ἐστὶ τῷ νοσοῦντι τὸν θάνατον. *Κέντρον γάρ ἐστι τοῦ θανάτου ἡ ἀμαρτία*, φησί. Κρείσσους δὲ ἐλεγχῶ μετὰ παρρησίας, κρυπτομένης φιλίας· μήτε οὖν ἄλλος ἄλλῳ συγχρυπτότω, ἵνα μὴ ἀδελφοκτόνος ἀντὶ ἀδελφοῦ γένηται, μήτε αὐτὸς ἑαυτῷ. Ὁ γὰρ μὴ ἰώμενος ἑαυτὸν, φησί, ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, ἀδελφός ἐστι τοῦ λυμαινομένου ἑαυ-
τόν.

gat, ne pro fratre fratris fiat homicide, neque suum non curat, frater est se ipsum perdentis.

Σχόλιον κς'.

Ἐνταῦθα μὲν ὁ πᾶμμεγας οὗτος Πατήρ καὶ ἡ συν-
ήθεια τὴν λέξιν ἐπὶ φόγου τάσσει. Τοὺς γὰρ αὐθάδεις καὶ ἀπαιδεύτους, καὶ θρασεῖς καὶ ἀλαζόνες, καὶ οἰη-
ματίας, καὶ ἐπηρμένους, ἀγερῶχους λέγουσιν. Ὁ δὲ Ὀμηρος καὶ τινες τῶν σοφῶν, τοὺς ἀγαν ἐντίμους ἀγερῶχους φασὶν ἀπὸ τοῦ ἀγαν ἐπὶ τὸ γέρας ὀχεῖσθαι. Ἐνιοὶ δὲ τῶν γλωσσογράφων (α) ἰδίως τοὺς νη-
σιώτας εἶπον ἀγερῶχους καλεῖσθαι διὰ τὸ ἐπισ-
τάτην τροφῇ κεχρησθῆαι αὐτοὺς, ἀπὸ ἀγείρειν ὀχῆν, ἥγουν συνάγειν τροφήν· ὀχῆ γὰρ λέγεται τροφή παρὰ τοῖς πολλοῖς τῶν σοφῶν, ἐκ τοῦ ἔχειν καὶ δια-
κρατεῖν τὸν ζῶον.
victu. Ὅχι enim apud complures doctorum virorum animalis.

Βασιλείου μεγάλου κς'.

Δύο σημαίνει ἡ τοῦ πανουργοῦ προσγορία, καὶ ὁ μὲν [πως] ἐπὶ βλάβῃ ἐτέρων τῇ ἐπινοίᾳ χρώμενος, πονηρός· ὁ δὲ ἐπαινετὸς πανουργός, ὁ ὀξέως καὶ συν-
ετῶς τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν ἐξευρίσκων, καὶ τοῖς πολλοῖς καὶ ἐπιβούλοις παρ' ἐτέρων αὐτῷ βλάβας σκαίωρου-
μένας ἀποδιδράσκων.

^α Rom. vi, 23.

(a) Hesychius.

ta, quando se penitentiam agere proficitur, et ite-
rum peccat. Est et detractio sermo otiosus, cum
quis videt quod alterum alter laceret et calumni-
etur, et tacet. Quin et qui detrahentem non libere
redarguit, ipse quoque detrahit, quandoquidem
quod loquitur non habet rem subsistentem: et qui
per se comminiscitur mendacium, otiosum sermo-
nem effutit, quando rem non factam aut visam
narrat. Et qui alterum docet quod bonum est, et ipse
non facit, ipse otiosus doctor est.

*Basilii Magni de non occultandis seu propriis seu
alienis delictis. 24.*

Omne peccatum referendum est ad antistitem,
sive ab eo ipso qui peccavit sive ab aliis, qui illius
conscii sunt, si illud ipsi curare non possint, et eo
modo mederi, quo a Domino præceptum est; quan-
do vitium dissimulatum morbus est in animo obli-
tescens, et supputrescens. Quemadmodum igitur
nullo modo bene de nobis meritum diceremus il-
lum, qui intestina, peste infecta in corpore nostro
clauderet, sed illum potius qui cum dolore et cruo-
ris etiam missione per sectionem seu scarificatio-
nem ea in apertum extraheret; quo videlicet aut
quod noxium esset per vomitum repelleret, aut in
universum per morbi declarationem efficeret, ut
modus quoque curationis facilius cognosceretur:
ita clarum et certum est, eum qui celat peccatum,
ægotanti mortem procurare, *stimulus enim peccati
mors*, inquit Apostolus ^α. Reprehensionem vero
seu objurigationes liberæ et apertæ, utiliores occul-
ta amicitia. Nemo ergo alius alterius peccatum te-
lipius ipse. ^β Qui enim se ipse in suis operibus

Scholion 25.

Et hic quidem, maximus hic pater, sicut et con-
suetudo seu usus loquendi vocem hanc (ἀγερῶχον) in
malam partem accipit: audaces enim et indoctos et
præfidentes et arrogantes, et insolentes et elatos
dicunt ἀγερῶχους. Homerus (b) vero et alii sapientum
valde honoratos (sive heroas) vocant ἀγερῶχους; ab
ἀγαν quod est valde, et γέρας honor, et ὀχεῖ-
σθαι, quod valde magno honore evehantur, ἀγαν
ἐπὶ τὸ γέρας ὀχεῖσθαι. Nonnulli glossographi do-
cent proprie quosdam insulares dictos ἀγερῶ-
χους, eo quod illatis et invectis uterentur alimentis,
ab ἀγείρειν ὀχῆν, a corrogando seu colligendo
dicitur alimentum, eo quod alat et tueatur vitam

Basil. Magn. 26.

Astuti appellatio duo significat. et
quidem, qui, quemodo aliis noceat, meditatur, ma-
lus est, laudabiliter vero astutus est, qui acutè et
prudenter bonum suum investigat et deprehendit,
atque meditatat sibi per fraudes et insidias alio-
rum noxas et damna caute declinat.

(b) *Iliad*, B, 654.

Marci 27.

Qui ærumnas et ignominiam pro veritate tuenda eligit, apostolicam viam ambulat, crucemque tollit catena circumdatus. Qui extra hæc duo, cordi suo obsequi conabitur fallitur animo, inciditque in tentationes, et laqueos diaboli.

Maximi 28.

Quisquis cum religiosis fratribus vivere decresti, statim ab ipso vestibulo et ingressu tuas voluntates abdicā, neque enim alio modo vel [apud Deum vel tuos contubernales] divina vel humana pace frui unquam poteris.

Diadochi 29.

Exploratum est obedientiam esse virtutum omnium, quæ ad religiosam vitam viam muniunt principem; retundit enim omnem fastum suique existimationem tollit, humilitatem parit: unde et aditum aperit iis qui prompte eam amplectuntur ad Dei charitatem. 99 Hanc cum Adamus exuisset, se ipse in imum tartarum præcipitem egit. Hanc cum Dominus per susceptam humanitatem redemisset, factus est Patri suo obediens usque ad crucem et mortem¹⁰. Prima ergo et summa hujus cura habenda est iis qui cum superbiæ spiritu diabolo certamen aggreduuntur. Hæc enim ulterius progrediendo omnes nobis virtutis vias sine ullo errore demonstrabit.

Scholion 30.

Veneratur et observat pater legitimum septennium, dum illo exacto Isidorum a statu penitentiae exsolvit, quo ostendit hoc omnibus mortalibus usu venire, ut præsentem vitam cum labore et dolore exigant, quoad his præsentibus perfuncti ad regule alterius vitæ perveniant.

Thalassii (a) 31.

Optima disciplina seu studium, mala dedicere.

Marci 32.

Qui futuras ærumnas et labores tollere et extinguere voluerit, oportet ut præsentibus libenter et jucunde perpetiatur. Ita prudenter rem cum re connectens modicis doloribus ingentes molestias declinabit.

Isaaci.

Parva afflictio propter Deum suscepta, aut tolerata, præstat operi magno sine afflictione facto. Quia voluntaria afflictio specimen fidei et charitatis edit; opus vero quietis, quasi ex conscientiae copia, seu satietate nascitur. Propterea sanctorum in Christum charitas per afflictiones probata fuit, (et non per quietem). Itaque opus sine labore factum sæcularium est justitia, qui ex bonis exterioribus eleemosynam largiuntur, et non ex seipsis lucrum faciunt.

¹⁰ Philipp. 11, 7, 8.

(a) Hic Thalassius est tom. III. Bibl., cujus sunt iv hecatontades, p. 562, sed hic locus non repetitur.

A

Μαρκου κζ'.

Ὁ κακούχίας καὶ ἀτιμίας ὑπὲρ ἀληθείας αἰρούμενος, ἀποστολικὴν ὁδὸν πορεύεται, τὸν σταυρὸν ἄρας, καὶ τὴν ἄλυσιν περικείμενος. Ὁ δὲ ἐκτὸς τῶν δύο τούτων, τῇ καρδίᾳ προσέχειν πειρώμενος πλανᾶται κατὰ νοῦν, καὶ ἐμπίπτει εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου.

Μαξιμου κη'.

Πνευματικοὶ ἀδελφοὶ συζητοῦντες προφητημένους, τοῖς σοῖς θελήμασι ἀπὸ θυρῶν ἀπόταξαι· οὐ μὴ γὰρ ἐτέρῳ τρόπῳ εἰρηνεύσαι δυνήσῃ, οὔτε πρὸς Θεὸν, οὔτε πρὸς τοὺς συζῶντας.

Διαδόχου κθ'.

Ἡ ὑπακοὴ πρῶτον ἐν πάσαις ταῖς εἰσαγωγαῖς ἀρεταῖς ὑπάρχειν ἐγνωσται καλὸν. Ἀθετεῖ γὰρ τῶς τὴν οἴησιν, τίττει δὲ ἡ μὲν τὴν ταπεινοφροσύνην. Ὅθεν καὶ θύρα γίνεται τοῖς αὐτῆς ἀνεχομένοις ἡδέως τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης. Ταύτην ἀθετήσας ὁ Ἀδάμ, εἰς τὸν βύθιον ἀπολλίσθησε τάρταρον. Ταύτης ἐραστῆς ὁ Κύριος τῷ τῆς οικονομίας λόγῳ ἄχρι σταυροῦ καὶ θανάτου ὑπήκουσε τῷ ἑαυτοῦ Πατρί. Πρῶτον οὖν τοῦτο ἐπιμελεῖσθαι δεῖ τοὺς πρὸς τὴν οἴησιν τοῦ διαβόλου ἀναδεχομένους τὴν πάλιν· δεῖξαι γὰρ ἡμῖν αὕτη προτιοῦσα πάσας ἀπλανῶς τὰς τριβους τῶν ἀρετῶν.

Σχόλιον 3'.

Τιμὴ ὁ Πατὴρ τὴν νομικὴν ἐπταετίαν, λύσας τοῦ ἐπιτιμίου τὸν Ἰσίδωρον, τοῦτω παραδεικνύς τὸ ἐπωδύνως τὴν ἐν τῷ βίῳ τοῦτω ζωὴν διέρχεσθαι πάντα ἀνθρώπον συμβαίνειν, μέχρις ἂν τῶν ὕδα ἀπαλλαγῇ πρὸς τὴν ἐκείθεν καταντήσῃ ἀνάπαυσιν.

Θαλασσίου (α) 31'.

Ἀριστον μάθημά ἐστιν ἀνθρώποις τὸ ἀπομαθεῖν τὰ κακά.

Μάρκου 18'.

Τὰ μέλλοντα μοχθηρὰ ἀναρεῖν βουλόμενος, ὀφείλει τὰ ἐνεστώτα ἡδέως ὑποφέρειν· οὕτω γὰρ νοσῶς συναλλάσσειν πρᾶγμα πρᾶγματι, διὰ μικρῶν ὀδυνῶν μεγάλας ἐκφεύζεται.

Ἰσαὰκ ἄλλο.

Θλίψις μικρὰ διὰ τὸν Θεὸν γινόμενη κρίσις ἐστὶ μεγάλου ἔργου τοῦ ἀθλήματος τελουμένου. Διότι ἡ ἐκούσιος θλίψις, τὸ δοκίμιον τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης ἀνατέλλει. Τὸ δὲ ἔργον τῆς ἀναπαύσεως ἐκ τοῦ κόρου τῆς συνειδήσεως γίνεται. Διὰ τοῦτο ἐν θλίψεσιν ἐδοκιμάσθησαν οἱ ἅγιοι ὑπὲρ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐχὶ ἐν ἀνέσει· διότι τὸ χωρὶς κόπου γινόμενον ἔργον, ἡ δικαιοσύνη ἐστὶ τῶν κοσμικῶν, οἷτινες ἐκ τοῦ ἔξωθεν ποιοῦσιν ἐλεημοσύνην, καὶ οὐκ ἐν ἑαυτοῖς κερδαίνουσιν.

Σχόλιον 1γ'.

Ὁ τὰ ἐνεστώτα θλιβερά, προσδοκίᾳ τῶν μεταγενεστέρων ἀγαθῶν προσδεχόμενος, γνῶσιν ἀληθείας εὕρηκε, καὶ ὀργῆς, καὶ λύπης· βλάβος ἀπαλλαγῆσθαι.

Ἰσακὶ σχόλιον 1δ'.

Οἱ ἀγωνισταὶ πειράζονται, ἵνα προσθήσουσι τῷ πλούτῳ αὐτῶν· οἱ χαῖνοι, ἵνα ἐκ τῶν βλαπτόντων ἑαυτοὺς φυλάξωσι· καὶ οἱ ὑπνώττοντες, ἵνα εἰς ἐξυπνισμὸν εὐτρεπισθῶσι· καὶ οἱ μακρὰν ὄντες, ἵνα προσεγγίσωσι τῷ Θεῷ· καὶ οἱ οἰκτεῖοι, ἵνα ἐν παρρησίᾳ εἰσιχισθῶσιν.

Σχόλιον 1ε'.

Ὅρα πῶς οὐ κενῶς τοῖς κρείττοις καὶ ἀναβεβηκόσι παραμετρεῖται ἡ ταπεινότης· ἀλλ' ἐὰν ἐν τοῖς ἡδὴ βαλοῦσιν ἀρχὴν τελείηται, τότε πλέον θαυμάζεται.

Μάρκου σχόλιον 1ς'.

Ὁ ὑποτακτικῷ, ὅπου οὐ δεῖ, ἀντιλέγοντι παραχωρῶν πλανᾷ αὐτὸν ἐν ἐκείνῳ τῷ πράγματι, καὶ τὰς συνθήκας τῆς ὑποταγῆς ἀθετεῖν παρασκευάζει.

Σχόλιον 1ζ'.

Οὐ μόνον τοὺς διὰ ξίφος θανόντας, καὶ ἐπὶ τυράννων μαρτυρήσαντας· στεφανοὶ δὲ Κύριος, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν ἀσκήσει ἢ ἀγάπῃ εὐδοκίμησαντας. Ὅπερ γὰρ ἐκεῖνοι διὰ τὸν Κύριον ὑπέμειναν τοὺς αἰσχυροὺς, οὕτω καὶ οὗτοι διὰ τὸν Κύριον ὑπέμειναν τὴν κακουργίαν, καὶ τὴν ἀσκήσιν.

Σχόλιον Μάρκου 1η'.

Ὁ ἐν τῇ ὑποταγῇ μίσγων λάθρα τὸ ἑαυτοῦ θέλημα, μοιχὸς ἐστὶ, καθὼς ἐν τῇ σοφίᾳ δεδῆλωται, καὶ δι' ἐνδειαν φρενῶν ὁδύνας, καὶ ἀτιμίας ὑποφέρει.

Ἄλλο Ἰωάννου Καρπαθίου.

Μηδέποτε ὑποδέχου τὸν ἐν ὑποταγῇ σου λέγοντά σοι· Παράσχου μοι ἐξουσίαν πρὸς ἀρετὴν χρόνον τινά, τὸ ἡ τόδε τὸ πρᾶγμα δοκιμάσαι, καὶ οὕτω κατορθῶσαι. Ὁ γὰρ δὴ οὕτως λέγων, δηλονότι τὸ ἴδιον ἐπιτελεῖ θέλημα, καὶ τῆς βελτίστης ὑποταγῆς τὰς συνθήκας ἀθετεῖ.

Τοῦ Χρυσολόγου σχόλιον 1θ'.

Οὐ βλέπτει σε θλίψις, ἀλλ' ὑπομονὴν κατεργάζεται. Ὅπερ γὰρ τὸ χρυσὸν οὐ βλέπτει κάμινος, οὕτως οὐδὲ τὸν γενναῖον διαφθείρει θλίψις.

Μαξίμου μ'.

Τρία εἰσὶ τάγματα· ἄγγελοι, ἄνθρωποι, δαίμονες. Τὸ μὴ πίπτειν οὐ κατ' οὐσίαν οἱ ἄγγελοι κέκτηνται, ἀλλὰ κατὰ προαίρεσιν· οὐ γὰρ ἀκίνητοι φύσει πρὸς τὸ κακὸν εἰσιν· ἐπεὶ οὕτως ὁ Σατανᾶς ἐπέσεν ἄν· ὡς ἐκ φύσεως μὴ δυνάμενος τοῦτο παθεῖν· ἀλλὰ δυσκίνητος πρὸς τὸ ἐναντίον πεφύκασιν, ὡς καὶ ὁ Θεολόγος λέγει· Γρηγόριος. Τοῖνον οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ προαιρετικὴν ποιότητα, ἦν οἱ δαίμονες ἐπὶ κακῷ στερεώσαντες, ἔμειναν διὰ τὸ ἀντιστροφὸν ἐν τῇ ἀποστασίᾳ· οἱ δὲ ἄνθρωποι διὰ τὴν ἐπιστροφὴν

A

Scholion 33.

Quicunque mala imminetia spē futurorum bonorum excipit et tolerat, hic veritatis cognitionem invenit, et nullo negotio ab ira et tristitia liberabitur.

Isaaci scholion 34.

Religiosi certiores tentantur, ut opes suas cælestes (gratias) augeant : superbi ut ab noxiis sibi caveant ; somnulosi 100 ut ad vigilantiam excitentur : Qui remotiores sunt a Deo ut ad illum propius accedant : qui domestici et familiares sunt ut ad majorem Dei familiaritatem admittantur.

Scholion 35.

Adverte quomodo non temere humilitas cum melioribus et perfectioribus comparetur : sed cum jam in quibusdam, qui fundamentum illius posuerunt, perficitur, tunc admirabilior apparet.

Scholion Marci 36.

Qui subdito contradicenti ubi non oportet, cesserit eo ipso, fallit et efficit ut obedientiae leges contemnat.

Scholion 37.

Non solum gladio cæsos et ab tyrannis martyrio affectos Dominus coronat, sed religiosos etiam athletas aut ascetas, aut ex charitate probatos. Quemadmodum enim illi propter Dominum supplicia pertulerunt, ita hi propter eundem Dominum omnia vitæ incommoda et labores vitæ religiosæ subierunt.

C

Ex Marco scholion 38.

Qui obedientiae miscet propriam voluntatem, adulter est, quemadmodum sapiens docet, et propter mentis inopiam, dolores et ignominias sustinet.

Aliud Joannis Carpathiorum episcopi.

Nunquam tibi subjecti vocem audias cum dicit : Da mihi potestatem [liberam voluntatem] ad tempus, ad virtutem vel ad hoc illudve negotium probandum, et sic recte agam. Qui enim ita loquitur, suam ipsius voluntatem manifeste sequitur, et optima obedientiae institutum infringit, et optima subjectionis fœdera irrita facit.

Chrysologi scholion. 39.

Afflictio non obest tibi, sed patientiam præstat. Quemadmodum ignis auro non nocet, ita generosum animum non corrumpit afflictio.

Maximi 40.

Tres sunt ordines : angeli, homines, dæmones. Non peccare angelorum est, non natura, sed electione : neque enim natura sunt immutabiles seu immobiles ad malum ; neque enim Satanas cecidisset, si per naturam cadere non potuisset. 101 Sed ad contrarium ægre impelluntur : ut Gregorius Theologus testatur. Non ergo ex natura rei peccant, vel non peccant, sed qualitate voluntatis ad eligendum libere, quam electionem dæmones in malo obfirmarunt, et propterea facti immutabiles in

apostasia a Deo et defectione manserunt. Homines autem propter mutationem seu conversionem illis meliores sunt; angeli autem vincunt utrosque, quod nunquam a bono averti amplius possint.

Scholion 41.

Curam animalium ratione carentium intellige. Sed vitium non erat præter rationem, neque enim ridendo lasciviam sanavit, qui Antonio magno testatus est se flere quod ab onagris (dæmonibus) esset victus. Quid autem intelligit cum dicit (finem actionis) an quod clam aliquid voraverit? Quia comederat ex iis quæ jumenta ferebant. Quod si pecora erant (a), mulgendo lac gustavit, aut quid hujus generis (id est, caseum butyrum, serum.)

Evagrii 42.

Cum anachoretis seu solitariis dæmones nudi luctantur. Ex iis autem qui in cænobiis et conventibus ad virtutem exercentur, negligentiores exarman. At bellum posterius multo levius est priore: quapropter non est invenire in terris atrociores homines dæmonibus, qui omnium hominum vincunt malitiam, etiamsi homines omnem simul improbitatem expromant.

Aliud scholion.

Qui ab hominibus læsus pro illis deprecatur, dæmones affligit: qui hominibus resistit, vulneratur a dæmonibus.

Aliud.

Minor est culpa hominum quam dæmonum; sed qui studet placere Domino, utrosque vicit.

Scholium sequens abrasum a principio, legi non potest, quare totum omitto. Sunt duo vel tres versus.

43.

Scholion 44.

Veritatis studiosus duplex commodum percipit: super bonis operibus commendatus alacrior fit, ad eadem exercenda reprehensus cogitur emendare, et poenitentiam agere.

102 Aliud.

Pro ratione progressus, vita instituenda est, pro ratione vitæ, preces Deo offerendæ sunt.

Scholion 45.

In elegantia, si phrasin seu elocutionem spectes; D inutilia, si sæcularem sortem et felicitatem; spinas, si duram, ut videtur, et tristem enarrationem.

Scholion 46.

Noverat quod qui peccanti connivet, non minus quam ipse qui peccavit, judicium sustineat et condemnationem.

Aliud ex Marco.

Quid in magistratu est, oportet ut subjecto

(a) Supple, quorum curam habebat.

A κρείττους· ἐκείνων εἰσὶν· ὥσπερ οἱ ἄγγελοι ὑπὲρ ἀμφοτέρους διὰ τὸ ἀμεινότερον.

Σχόλιον μα'.

Φροντίδα ἀλόγων ψησί. Οὐχὶ δὲ κατὰ ἄλογον πάθος, ἐπεὶ οὐκ ἂν μειδιῶν τὴν ἀσέλγειαν ἴδοι, ὁ τῷ μεγάλῳ Ἀντωνίῳ μαρτυρῶν κλαίνει ἐπὶ τῷ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπιταγέντι. Τί δὲ ἐστὶ νοῆσαι τὸν, τέλος τῆς πράξεως, ἢ λαθροφαγίας; Ὅτι ἔφαγεν ἐκ τῶν βασταγμάτων τῶν ἀλόγων. Εἰ δὲ βοσκήματα ἦν ἀμέλγων, ἀπγεύσατο, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτότροπον.

Εὐαγγελίου μβ'.

Τοῖς μὲν ἀναχωρηταῖς οἱ δαίμονες γυμνοὶ προσπαλαίουσι· τοῖς δὲ ἐν κοινοβίοις ἢ συνοδαῖς κατεργαζομένοις τὴν ἀρετὴν, τοὺς ἀμεινότερους τῶν ἀδελφῶν ἐξοπλίζουσιν. Ὁ δευτερός δὲ πόλεμος πολλῷ κουφότερος τοῦ πρώτου· διότι οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἐπὶ τῆς γῆς ἀνθρώπους πικροτέρους δαιμόνων, εἰ καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἀθρόως ὑποδεχομένους τὴν κακουργίαν.

Ἄλλο.

Ὁ ἀδικούντων ἀνθρώπων ὑπερευχόμενος, καταβάσσει δαίμονας· ὁ δὲ τοῖς πρώτοις ἀντιτασσόμενος, ὑπὸ τῶν δευτέρων τιτρώσκεται.

Ἄλλο.

Κρείσσων πλημμέλεια ἀνθρώπων, καὶ μὴ δαιμόνων· ὁ δὲ εὐαρεστῶν Κυρίου, τοὺς ἀμφοτέρους ἐνίκησεν.

μγ'.

Σχόλιον μδ'.

Φιλαλήθης ἀκροατῆς ἀμφοτέρωθεν πορίζεται τὴν ὠφελίαν· ἐπὶ μὲν τοῖς ἀγαθοῖς μαρτυρούμενος, προθυμότερος γίνεται· ἐπὶ δὲ τοῖς κακοῖς ἐλεγχόμενος, μετανοεῖν ἀναγκάζεται.

Ἄλλο.

Δεῖ ἡμᾶς κατὰ τὴν προκοπὴν καὶ τὸν βίον εἶχειν, καὶ κατὰ τὸν βίον ὀφειλόμεν τῷ Θεῷ τὰς προσευχὰς ἀναφέρειν.

Σχόλιον με'.

Ἀκαλλῇ κατὰ τὴν φράσιν· ἀνοησιφόρα, κατὰ τὴν κοσμικὴν εὐπραγίαν· ἀκανθολογήματα δὲ κατὰ τὴν σκληρὰν δοκοῦσαν διήγησιν.

Σχόλιον μς'.

Ἦδει ὥς ὁ ἐφησυχάζων τῷ πταίοντι, οὐκ ἦτορ αὐτοῦ τὴν καταδίκην ὀφίστασθαι.

Ἄλλο Μάρκου.

Ἀρχικὸς ὑποτακτικῷ χρεώσται λέγειν τὸ ὀφείλω.

μενον, παρακουμένον δὲ τὴν ἐπιφορὰν τῶν κακῶν Ἀ
προαγγέλλει.

Ἀλλο.

Ὅταν ἡ τοῦ ἐνὸς βλάβη εἰς πολλοὺς διατρέχει, τότε οὐ δεῖ μακροθυμεῖν, οὐδὲ ζητεῖν τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶ πολλῶν, ἵνα σωθῶσι. Διότι τῆς μονομεροῦς ἀρετῆς ἡ πολυμερὴς ὠφελιμοτέρα τυγχάνει.

Σχόλιον μβ.

Λογισμὸν σπουδαίου σοφίας μελετῶσι· καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ φωτίζουν τοὺς ἀκούοντας.

Ἀλλο.

Ἵποκειμένων τῇ ψυχῇ ἀρετῶν ἀγαθοὺς γεωργεῖ λογισμοὺς· κακῶν δὲ ὑποκειμένων φαύλας τίττει ἐννοίας.

Σχόλιον μγ.

Τρία ὑπάρχουσι πράγματα δι' ὧν [ἡ ψυχὴ] λαμβάνει τοὺς λογισμοὺς· ἡ αἰσθησις, ἡ μνήμη, καὶ ἡ κρᾶσις τοῦ σώματος· χαλεπότεροι δὲ οἱ ἀπὸ τῆς μνήμης εἰσίν.

Ἀλλο Φωτίου.

Τὸ ἐκφαίνειν ἐκουσίως τινὰ τὰ ἑαυτοῦ παίσματα ἀνδράσι πνευματικοῖς, σημαντικὸν βίου ἐπανορθώσεως· τὸ δὲ κρύπτειν, βηλωτικὸν ἐμπαθοῦς ψυχῆς· οὐδεὶς γὰρ συντρέχων κλέπταις, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ μοιγῶν κτεόμενος ἐξάγει τοὺς ποτέ. Διότι φιλοστοργίως διάκειται πρὸς τὸ πάθος ὁ ἀπαθής, λέγων ἀμάρτημα ἀδελφοῦ, κατὰ δύο αἰτίας λέγει, ἡ ἵνα αὐτὸν διορθώσῃται, ἡ ἵνα ἄλλον ὠφελήσῃ. Εἰ δὲ ἐκτὸς τούτων λέγει, εἴτε αὐτῷ εἴτε ἄλλῳ, οὐκ εἰδίζων ἡ διασύρων λέγει, καὶ οὐ μὲ ἐκφύγῃ τὴν θέαν ἔγκαιτάλειψιν· ἀλλ' ἡ τῷ αὐτῷ ἡ ἄλλῳ παίσματι πάντως περιπαισσεται, καὶ οὐκ εἰδούσης καταισχυνθήσεται.

Χρυσολόγου σχόλιον μδ.

Δῆσον τὸν πλημμελήσαντα, ἵνα ἐξιλεώσῃ τὸν Θεόν· μὴ ἀφῆς· λελυμένος, ἵνα μὴ πλέον δεθῇ τῇ τοῦ Θεοῦ ὀργῇ. Ἄν ἐγὼ δῆσω, ὁ Θεὸς οὐκ ἐτι δεσμοί· ἂν ἐγὼ μὴ δῆσω, τὰ ἄρρηκτα αὐτὸν μένει δεσμά· Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινομεθα. Μηδεὶς ὁμότητος νομίζεται τὸ τοιοῦτον, καὶ ἀπανθρωπίας· ἀλλὰ τῆς ἀκρας ἡμερότητας καὶ τῆς ἀρίστης ταπεινότητος καὶ πολλῆς τῆς κηδεμονίας. Ἄλλ' ἵκανον ἔδοσαν χρόνον τιμωρίας, φησί. Πόσον, εἰπέ μοι; ἔνιαυτὸν, καὶ δύο, καὶ τρία ἔτη; Ἄλλ' οὐ τοῦτο ζητῶ, χρόνον, ἀλλὰ ψυχῆς διόρθωσιν· τοῦτο τοίνυν ἐπίδειξον, εἰ κατενύγησαν, εἰ μεταβάλλοντο, καὶ τὸ πᾶν γέγονεν· ὡς ἂν μὴ τοῦτο ᾖ, οὐδὲν ὄφελος τοῦ χρόνου· οὐ γὰρ εἰ πολλάκις ἐπεβέθη τὸ τραῦμα ζητούμεν, ἀλλ' εἰ ὀνησέ τι ὁ δεσμός. Εἰ μὲν ὠφέλησε καὶ ἐν χρόνῳ βραχέει προσκείσθω μηκέτι· εἰ δὲ μὴδὲν ὠφέλησε μετὰ δεκαπέντε ἔνιαυτοῦς, ἐτι προσκείσθω, καὶ ὁ ὅρος οὗτος ἔστω λύσεως τοῦ διδεδεμένου τὸ κέρδος.

¹ I Cor. xi, 31.

suum officium exponat: obedire recsanti futuro-
rum malorum imminentes penas prædicet, et ante
denuntiet

Aliud.

Quando damnum unius ad plures pertinet, tum non oportet cunctari et patienter ferre, neque proprium commodum querere, sed multorum, ut salvi fiant. Virtus enim quæ pluribus prodest, singulari est utilior et præferenda.

Scholion 47.

Cogitationes riri boni meditantur sapientiam, et verba ipsius illuminant auditores.

Aliud.

Virtutibus animæ subjectis, anima bonas cogitationes volvit: vitiiis in eadem dominantibus illa malas itidem parit cogitationes.

Scholion 48.

Tria sunt per quæ cogitationes in anima existunt: sensus, memoria et corporis constitutio: sed graviores sunt, quæ ex memoria proveniunt.

Aliud Photii.

Sponte aperire quædam peccata patribus spiritualibus, argumentum est emendationis vitæ: tægetur si gnium est vitiosæ et perturbationibus obnoxie animæ. Nemo enim currens cum furibus et portionem suam cum adulteris ponens, hos unquam ejicit. Nimis enim sensus affectu fertur in vitium. Qui vici affectus jam animo tranquillius, quando fratris peccatum profert, id duas ob causas facit, vel ut ipsum corrigat, vel ut alteri prosit, extra quas si dicat, sive ipsi qui fecit, sive alteri, vel exprobandi causa, vel calumniandi et lacerandi gratia id facit, nec vindictam Numinis, ut ab eo desaturatur, effugiet, sed vel in illud ipsum scelus incidet, vel certe in aliud; et ab aliis reprehensus et probris affectus pudefiet.

Chrysologi scholion 49.

Liga peccantem ut propitiet sibi Deum, nec solum dimitte, ne per iram Dei arctius vinciator. Si ego illum ligavero, Deus illum non ligabit; si non ligavero, insolubilia illum vincula manent. Si enim nos ipsos dijudicavimus, non utique dijudicavimus¹. Nemo hoc pro crudelitate vel inhumanitate interpretetur, sed pro summa lenitate optimæ curatione et medicina accipiat: sed satis, inquit, longo tempore penas dedit. Quanto, obsecro? annum, duos, tres? Non hoc quaero, nec euro tempus, sed animæ emendationem. Hanc ergo ostende, an compuncti sint qui peccarunt, an mores mutaverint, et rem factam habebimus; nam hoc ita nisi fiat, nihil tempus prodest. Neque enim querimus quoties, et an sæpe vulnus sit obligatum, sed an ligamina aliquid profecerint. Nam si illa cura intra breve tempus profuit, et vulnus coaluit, nihil est, quod amplius addatur. Si nihil profuit etiam post quindecim annos, curatio non cesset. Denique hic solutionis terminus esto, sanitas et commodum vincti seu ligati.

Scholion 50.

Simul, inquit, omnes imitari nemo potest. Quomodo enim fieri possit? cum hic sit admodum hospitalis, alter nunquam in publicum prodeat; hic inconcussus mente, ille inaccessible; hic post multos demum dies cibum sumat, ille quotidie aut certe frequentius. Superest ergo ut omnes imitari simul nemo possit.

Scholion 51

Vim sine vi sibi inferunt, qui divino amore vulnerati coguntur studere ut placeant Deo, ita ut, nullo cogente, sed divina charitate tracti, ut dictum est, suave et leve jugum Christi portent trahantque.

Scholion 52.

Abbas Zosimas ita loquebatur: daemones ubi viderint quempiam vel contumelia affectum, vel ignominia notatum, vel damno aliquo multatum, vel quodcumque aliud malum perpassum, non affligi quod aliquid mali sustinuerit, sed quod illud ipsum non generose et fortiter pertulerit, hujus vim et conatum daemones magnopere pertimescunt. **104** Norunt enim quod veritatem ipsam comprehenderit, et statuerit viam mandatorum Dei ingredi.

Scholion 53.

Idem dicebat quod, qui veram Dei viam et rectam vere affectat, dum turbatur, seipsum vehementer objurgat et dicat: Quid furis anima mea? quid turbaris velut insani qui despumant? Hoc ipso ostendis te in morbo cubare: nam si sana esses, nihil patereris. Quid cessas teipsam reprehendere? fratrem tuum accusas, quod morbum tibi tuum ostenderit reipsa et in veritate. Disce Dei praecepta: Qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur ⁷², sed omnia sufferebat, et dicebat quod, si quis viveret annos Mathusalae, neque hanc rectam incederet viam quam omnes sancti triverunt, ut nempe ignominia afficerentur, et incommoda omnia perferrent, et haec generoso animo sustinerent, non progredieretur nec parum, nec multum, sed annos duntaxat frustra sine ullo fructu consumeret.

Scholion 54.

Quemadmodum qui in mari navigant, alacriter solis ardorem sustinent, ita qui malitiam oderunt, amant objurgationem. Propterea nauta resistit ventis, religiosus vitio animi perturbationibus.

Aliud.

Hic animam suam pro fratre posuit.

Maximi 56.

Qui in publico consensu sermonum auditionem petulanter interpellat, haud dubia dat signa quod ambitionis morbo teneatur, quo occupatus mille vias et ambages quaestionum et propositionum objicit, ut seriem loquentium abruptat aut interpolet.

⁷² I Petr. II, 23.

(a) Videtur aliquid deesse.

A

Σχόλιον ρ'.

Ἦν' ἐν, φησὶν, ἀδύνατον. Πῶς γάρ; Ὁ μὲν φιλόξενος, ὁ δὲ ἀπρόσιτος, καὶ ὁ μὲν ἀσχυλτος· εἰς τὰς διανοίας· ὁ δὲ ἀπρόσιτος· καὶ ὁ μὲν διὰ πολλῶν ἡμερῶν τρεφόμενος, ὁ δὲ συνεχέστερον· λοιπὸν ὅφ' ἐν μιμῆσασθαι πάντας, ἀδύνατον.

Σχόλιον ρα'.

Ἀδίαστοι βιασταὶ εἰσιν, οἱ τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ τετρωμένοι, καὶ βιαζόμενοι τῷ Θεῷ εὐαρεσῆσαι, οὐ βιαζόμενου τινός, ἀλλ' ἐλκόμενοι τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγάπῃ, ὡς εἴρηται, τὸν ζυγὸν ἔλκειν τοῦ Χριστοῦ τὸν ἐλαφρόν καὶ χρηστόν.

Σχόλιον ρβ'.

B

Ὁ ἀββᾶς Ζωσιμᾶς ἔλεγεν οὕτως, ὅτι ἐὰν ἴδωσιν οἱ δαίμονες ὅτι ὑβρίσῃ τις, ἢ ἡτιμάσῃ, ἢ ἐξημιώσῃ, ἢ πᾶν ὃ τι ἔπαθεν, καὶ θλίβῃται, οὐχ ὃ τι ἔπαθε κακῶς, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἤνεγκε γενναίως τὴν τοιαύτην ὁρμὴν, φοβούμεναι οἱ δαίμονες· γινώσκουσι γάρ ὅτι ἦψατο τῆς ἀληθείας, καὶ βουλεύεται περιπατεῖν κατὰ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ.

Σχόλιον ργ'.

C

Ὁ αὐτὸς ἔλεγεν ὅτι ὁ ποθὼν τὴν ἀληθινὴν καὶ εὐθειαν ἰδὼν, ἐν τῷ ταράττεσθαι ἐπιπλήττει ἑαυτὸν σφοδρῶς, καὶ λέγει· Τί μαλ' ἡ ψυχὴ μου; τί ταράσῃ ὡς οἱ ἀπρίζοντες; Αὐτὸ τοῦτο δεικνύεις, ὅτι νοσεῖς. Εἰ μὴ ἐνόσεις, οὐκ ἔπασχες. Τί ἀπεῖτα τὸ ἑαυτὴν μέμψεσθαι, ἐγκαλεῖς τῷ ἀδελφῷ σου, ὅτι ἰδεῖξέ σοι τὴν νόσον σου καὶ πράγματι, καὶ ἀληθεῖα. Μάθε τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ· Ὅς λοιδορούμενος οὐκ ἀνταλοιδόρει· πάσχω οὐκ ἡπείλει, ἀλλὰ πάντα ὑπέρβειν, καὶ ἔλεγεν, ὅτι ἐὰν ζῆσῃ τις τὰ ἔτη τοῦ Μαθουσαλά, καὶ μὴ ὀδεύσῃ ταύτην τὴν εὐθειαν ἰδὼν, ἣν ὠδεύσαν πάντες οἱ ἄγιοι, λέγω δὴ τὴν τοῦ ἀτιμάζεσθαι, καὶ ζημιοῦσθαι, καὶ φέρειν γενναίως, οὐ μὴ προβῇ, οὐ μικρὸν, οὐ μέγα· ἀλλὰ μόνον τὰ ἔτη ἀναλίσκει διακινήσας.

Σχόλιον ρδ'.

D

Ὅσπερ οἱ ἐν θαλάσῃ πλεόντες, ἡδέως ὑπομένουσι τὸν ἥλιον καύσωνα, οὕτως οἱ μισοῦντες κακίαν, ἀγαπῶσι ἔλεγχον· διότι ἐναντιοῦται, ὁ μὲν τοῖς ἀνέμοις, ὁ δὲ πάθειν (a).

Σχόλιον ρε'.

Οὗτος τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ τέθεικεν.

Μαξίμου ρς'.

Ὁ ἐν συνεδρίῳ λόγων ἀκράσιν προπετῶς ἀνακόπτων, οὐκ ἔλαθε φιλοδοξίαν νοσῶν, ὅφ' ἦς ἀλιεσκόμενος μυρρίους προβάλλεται δρόμους, καὶ περιδρόμους προτάσειν, τὸν εἰρμὸν τῶν λεγομένων διαστῆσαι βουλόμενος.

Ἄλλο.
Ὁ σοφὸς, καὶ διδάσκων, καὶ διδασκόμενος, μὴ βούλεται τὰ ὠφελοῦντα διδάσκεισθαι καὶ διδάσκειν· ὁ δὲ δοκησισοφός, καὶ ἑρῶτων καὶ ἑρωτώμενος, τὰ περιεργότερα μόνον προβάλλεται.

Ἐσχόλιον Ἰσαάκ ρζ.
Ἡ δικαιολογία οὐκ ἔστι τῆς πολιτείας-τῶν Χριστιανῶν· καὶ οὐκ ἔστι σεσημειωμένη ἐν τῇ διδαχῇ τοῦ Χριστοῦ.

Ἄλλο.
Ἡ ἀντιλογία τὸ αὐτὸ κρατερικόν, καὶ τὸ ἀνυπότακτον δείκνυσιν· φυσιώσεως οὐκ ἄλλον, καὶ καταφρονήσεως ἀπέδειξιν ἔχει, ἀλλ' οὐ ταπεινότητος καὶ τῆς ἐν πᾶσιν ὑπακοῆς.

Ἄλλο.
Ὅτι ἀνάτοκος ἡ πρὸς τοὺς μείζοντας ἀντιλογία
Ἐσχόλιον τη'.

Διαφέρει πτώσις πτώσεως, ὅθεν καὶ τὸ τῆς διακονίας ἐγγεῖρημα, καὶ ἡ πτώσις· μὴ οὖν πτώσιν νόει τοῦ Θεοῦ ἐξοστρακίζουσιν· ἀλλ' εἰς τὸ διακώνημα παραπίπτουσιν.

Δύο δόλους.
Τὴν παρακοὴν καὶ τὴν οἰσίν.
Ἐσχόλιον ςθ.

Βιαίως μετακινεῖ· τοῦτο δὲ εἰργκεν ἀπὸ μεταφοράς τοῦ μυλικοῦ μοχλοῦ. Ὅσπερ γὰρ τὸν μύλον ἀκίνητον ὄντα βιαίως ὁ μοχλὸς κινεῖ, καὶ ἀκοντα· οὕτως καὶ ὁ διάβολος, βίαιος μοχλὸς βουλόμενος, καταναγκάζει τὸν ὑποτακτικὸν λίθου φύσιν ἔχοντα πρὸς τὸ κακόν, τὴν ἀκίνησιάν τ' ἡμῶν, καὶ ἀκοντα πρὸς τοῦτο φέρεσθαι.

est, immotam constantiam, ut ad malum vel invitatus possit,)ut sequitur.

Ἐσχόλιον ςθ.
Ὅρα πῶς τὰ χρόνῳ βεβαιούμενα ἤθη· κυροῖ καὶ συνιστᾷ, καὶ ἀδιάπτωτα λίγει εἶναι.

Ἄλλο.
Ὁ μὴ μικρὸς δὲ οὗτος ἀγὼν τῆς αὐτοῦ συνηθείας τινὰ περιγενέσθαι. Ἔθος γὰρ διὰ μακροῦ χρόνου βεβαιωθὲν φύσεως ἰσχύιν, ὡς τὰ πολλὰ, λαμβάνει.

Ἐσχόλιον Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ξα'.

Μὴ ἀπαγορεύσης ἐξαγορεύσαι σου τὴν ἀμαρτίαν, εἰδὼς ὅτι Ἰωάννης ἐδάπτει· μέρος γὰρ καὶ τοῦτο κολάσεως· καὶ ἡ Σοφία λέγει· Ὁ κρύπτων τὴν αὐτοῦ ἀμαρτίαν, οὐ χρησιμεύσει· ὁ δὲ ὁμολογῶν τὰς αὐτοῦ ἀμαρτίας, ἔλεους τεύξεται παρὰ τοῦ Θεοῦ.

Τοῦ μεγάλου Βασιλείου (α) εβ'.

Ὅσπερ τὰ μέλη τοῦ σώματος φύσεως συνηρισμένα δεσφῶν οὐκ ἂν τοῦ σώματος ἀπορρήγνυσθαι δύναιντο, ἢ εἰ ἀπορρήγνυται, νεκρὸν τὸ ἀπορρήγνυμενον γένοιτο· ἂν οὕτως ὁ ἀσκητὴς ἀδελφότητι συναπτόμενος, οὐκ ἂν ἐξουσίαν ἔχοι τέμνεσθαι οἷς συνηρμόσθη, ἢ ποιῶν τοῦτο, νεκρὸς ἔστι τῇ ψυχῇ, καὶ ἐστερημένος τῆς τοῦ

⁷³ Prov. xxviii, 13.
(a) P. 381, De constant. monast., c. 21.

Aliud.
Qui vere sapit, et qui docet ac docetur, hoc unum habet propositum, ut et utilia doceatur et doceat. Qui vero vult videri sapiens (nec est), is multa interrogans et interrogatus tantum curiosus et nihil ad rem pertinentia profert et proponit.

Isaaci 57.
Defendere et propugnare seipsum non est ex disciplina Christianorum, nec est observata vel notata in doctrina Christi.

Aliud.
105 Contradictio pertinacem et immorigerum minimeque subjectum prodiit, imo vero argumentum est certum inflati animi et omnia contemnentis, nequam autem humilitatis et in omnibus obedientie
B humilis et perfecte obedientis.

Aliud.
Qui majoribus contradicit, insanabilis est.

Scholion 58.
Casus a casu differt, unde aliud est cura ministerij et casus. Cave ergo hic intelligas casum, qui a Deo separat cadentem, sed illum qui ad eorum duntaxat ministerij pertinet.

Duos dolos.
Inobedientiam et sui existimationem seu fastum.
Scholion 59.

Violenter dimovet a sua consuetudine, hoc autem transumpsit per metaphoram a vectibus molaribus. Quemadmodum enim saxum molare et immobile per vim quasi nolens et invitum vectis loco movet, ita diabolus, qui est vectis molaris voluntarius, urget obedientie subjectum, ceteroqui velut immobilis saxi naturam habentem, hoc trahatur et impellatur (imo qui nec impelli invitus possit.)

Scholion 60.
Vide quomodo mores bonos tempore firmatos laudet et commendet, cum nulli amplius casui obnoxios affirmat.

Aliud.
Non leve hoc certamen est ut consuetudinem tuam vincas; consuetudo enim longo tempore corroborata vim, ut plurimum, naturæ induit et habet(a).
Gregorii Theologi 61.

Non recuses peccatum tuum aperire et enuntiare, cum scias quod Joannes illud abluat, et hoc ipsum sit pars poenæ. Et Sapientia docet: Qui celat peccatum, non prosperabitur: qui vero peccata sua confitetur, misericordiam a Deo consequetur.⁷³

Basilii Magni 62.
Quemadmodum membra corporis naturæ vinculo conjugata, a corpore avelli non possunt, aut si avellantur, quæ avulsa sunt, emoriuntur, ita religiosus asceta, quandiu cum reliquorum fratrum corpore conjunctus est, potestatem non habet se avellendi ab iis, quibus adheret et insertus est;

aut si se avellat illico mortuus est anima, et du-
ctoris sui magisterio destitutus, utpote qui scdus
suum violavit. Sit ergo huiusmodi ab ipsa Veritate
judicante damnatus, ut qui pluribus materiam scan-
dali præbuerit; *expedit enim illi ut suspendatur mola
asinaria circum collum ejus, et demergatur in pro-
fundum maris*⁷⁴. Ubi enim anima per apostasiam
dedicere consueverit, omni genere intemperantiæ
completur.

Scholion 63.

Obedientia principium est humilitatis. Nisi quis
enim seipsum tanquam omnis virtutis expertem
judicet, per alterius manum regi non potest. Cum
ergo sui ipsius condemnatio animam intra se coer-
ceat, deducit illam ad obedientiam: obedientia vero
timore Domini perculsa parit charitatem Dei et hu-
militatem; perfecta autem humilitas omnem ar-
rogantiam et sui existimationem exterminat. Re-
purgatus autem ab hoc et aliis huiusmodi vitiis,
fit veræ tranquillitatis, ut par est, domicilium.

Aliud.

Principium quidem et finis est obedientia per hu-
militatem: obedientia principium et finis est hu-
militatis. Humilitatis autem soboles est tranquillitas
animi, quæ perficit genitricem suam, adeoque per-
fectam facit humilitatem.

Aliud.

Humilis et obediens, vitio arrogantiae sive suæ
existimationis non servit. Qui liber est ab huius-
modi vitiis et animi perturbationibus, illum omnino
frui animi tranquillitate constat. Tranquillus autem
animo mansuetus et mitis est totus, ita ut etiam a-
nimi tranquillitatem obedientia per humilitatem
pariat.

Scholion 64.

Origo et parens tranquillitatis animi est obedien-
tia per humilitatem, ex qua nata est animi tran-
quillitas, quæ perficit parentem, ita ut perfectam
reddat humilitatem (a).

Scholion 65.

Tanquam in speculo, inquit, teipsum in conscien-
tia contemplare, et tuas **107** cogitationes investiga.
Quod si te conscientia non accuset ulla in re, sed
testetur te perfecte in omnibus sine discrimine
obedientem et subiectum, non est quod certio-
rem et meliorem testem quæras.

Scholion 66.

Abbas Zosimas dicebat: « Nescimus nos mor-
tales amari et honorari, sed perdidimus pruden-
tiam nostram. Paululum sustinebit quis fratrem
suum, quando irascitur aut ab ipso premitur, qui
paulo post redit ad seipsum reversus, cognito,
quod patienter alter tulerit ipsum, ipsam animam
ponit pro illo patiente. »

Scholion 67.

Illos appellat qui in familia religiosa simul ver-

Matth. xviii, 6.

(a) Supra idem, nisi quod ibi pro parente ponat finem scholio præcedente.

A πατρός χορηγίας· οἷα δὴ τὴν ἐπ' αὐτοῦ σύμβασιν ἀθε-
τήσας. Ἐστὼ τοίνυν ὁ τοιοῦτος κατακεκριμένος παρὰ
ἀληθείαν δικαζούσης, ὡς σκανδάλων ὑπόδοσις· πλείοσι
καθιστάμενος· *Καὶ συμφέρει αὐτῷ, ἵνα μῦλος
ὀγκὸς κρεμασθῇ περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ
καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης.*
Ἐπὶ γὰρ ψυχὴ ἀποστατεῖν εἰδὼς, πολλῆς ἐμπίμ-
πταται ἀσρασίας.

Σχόλιον ἑξ'.

Ἵπακοὴ ἀρχὴ ταπεινώσεως· ὁ γὰρ μὴ ἑαυτοῦ κατ-
αγνούς, ἐλλιπὴς εἶναι τῶν ἀρετῶν, ὑπὸ χεῖρα εἶναι
ἐτέρου οὐ δύναται. Εἰ οὖν κατὰ γνώσιν συστέλλουσα
τὴν ψυχὴν ἐπὶ τὴν ὑπακοὴν ἄγει, ἡ δὲ ὑπακοὴ φό-
βῳ Θεοῦ κεκρατημένη, γεννᾷ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν
ταπεινώσιν· ταπεινώσις δὲ τέλειος ἐξορίζει τὴν
ὀλῃσιν. Ὁ δὲ ταύτης καὶ τῶν λοιπῶν καθαρθεὶς,
τῆς ἀπαθείας χρηματίζει οἶκος, ὡς εἴκεν.

Ἄλλο.

Ἀρχὴ μὲν καὶ τέλος ὑπακοῆς διὰ τῆς ταπεινώ-
σεως· ἡ δὲ θυγάτηρ αὐτῆς, ἡ ἀπάθεια, τελειωτικὴ
γίνεται τῆς μητρὸς, καὶ τὴν τελείαν ταπεινώσιν
προξενεῖ.

Ἄλλο.

Ὁ ταπεινὸς καὶ ὑπήκοος πάθει οὐ δουλεύει οὐ-
σίαις· ὁ δὲ παθὼν ἀδούλωτος, ἀπαθὴς πάντως γνωρι-
ζεται· ὁ δὲ ἀπαθὴς ἡμιὸς ἐστὶν ὄλος καὶ πρᾶς, ὥστε
καὶ ὑπακοὴ γεννᾷ τὴν ἀπάθειαν διὰ μέσου τῆς τα-
πεινώσεως.

Σχόλιον ἑδ'.

Ἀρχὴ μὲν καὶ μήτηρ ἀπαθείας ὑπακοὴ διὰ τα-
πεινώσεως· ἡ δὲ θυγάτηρ αὐτῆς, ἡ ἀπάθεια τελειω-
τικὴ γίνεται τῆς μητρὸς, ὡς τὴν τελείαν προξε-
νοῦσα ταπεινώσιν.

Σχόλιον ἑε'.

Ὡς ἐν κατόπτρῳ, φησὶ, τῷ συνεῖδόντι σεαυτὸν ἀνα-
θεῖραι, καὶ ἀνερεῖνα τοὺς ἑαυτοῦ λογισμούς· καὶ
εἰ οὐ κατηγορεῖ σου ἡ συνείδησις ἐν τινι, ἀλλὰ
μαρτυρεῖ σοι ἐν πᾶσι τὴν ὑποταγὴν ἀδιάκριτον,
μὴ ζῆτει πληροφορίαν μερίζου.

Σχόλιον ἑς'.

Ὁ ἀββάς Ζωσιμάς εἶπεν οὕτως· Οὐκ οἴδαμεν
οἱ ἄνθρωποι ἀγαπᾶσθαι ἢ τιμᾶσθαι· ἀλλ' ἀπωλέ-
σαμεν τὴν φρόνησιν ἡμῶν. Μικρὸν βαστάσει τις τὸν
ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὅταν θυμοῦται, ἢ θλίβεται, καὶ μετ'
ὀλίγον ἔρχεται εἰς ἑαυτὸν, καὶ γνοὺς ὅπερ ἐδάστα-
ζεν αὐτὸν, αὐτὴν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθῃσιν ὑπὲρ αὐ-
τοῦ.

Σχόλιον ἑζ'.

Τοῖς ἐν συνοδείαις λέγει, καὶ τοῖς ὑποτακτικοῖς·

Ἐάν, φησὶν, οὐκ εἰ πρόχειρος εἰς τὸ μέμψεσθαι καὶ ἐξουθενεῖν τοὺς ἄλλους, ἐργάου τὴν ἀρετὴν καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐν τῷ νοί σου, μὴτε κινήματος τοῦτο ἐμφαίνων· εἰ δὲ πρὸς κατάκρισιν ἐπὶ ῥεπῶς ἔχεις, μὴδὲ ἐν τῇ ψυχῇ σου τίνα ἐργασίαν ἔχει πλεῖον τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἔσο αὐτοῖς κατὰ πάντα ὁμοιος. Ἐργασίαν δὲ ψυχῆς τὴν ἀδιάλειπτον εὐχὴν καὶ τὸν κλαυθμὸν, καὶ τὰ τοιαῦτα λέγει. Ἐάν οὖν, φησὶ, δι' αὐτῶν εἰς οἴησιν ἐμπέτης, ἀφες αὐτά. *ces luctum et fletum, et hoc genus alia. Si ergo, illa.*

Scholion 67.

Μὴ τοῖς παρ' ἐτέρων κατορθώμασι θαρρῶμεν· ἀλλὰ καὶ θαυμαστὸν ἔχεις τὸν γεγεννηκότα, μὴ νομίσης ἀρκεῖν σοι τοῦτο εἰς σωτηρίαν, ἢ εἰς τιμὴν καὶ δόξαν, ἐάν μὴ συγγενὴς αὐτῷ γένῃ κατὰ τοὺς τρόπους. Ὡς περ οὖν καὶ φαῦλον ἔχης, μὴ νόμιζε καταδικάζεσθαι, εἴγε τὰ κατὰ σεαυτὸν διαθείης καλῶς.

Scholion 68.

Τὴν ἀλογον κολάζει σωτὴρ ὁ Πατήρ, καὶ τὸ νοθρὸν διορθοῦται τοῦ ἡθους· τὸ μὲν γὰρ ὑπεροψίας τεκμήριον, καὶ μάλιστα ὅποτε τῷ πλήθει συναγελάζοιτο· τὸ δὲ δυσκίνητον, τὸν ὄντα ἐν τοῖς πνευματικοῖς, ἀπεργάζεται πόνους καὶ ταῖς δυσχερείσιν ἐργασίαις· νομίζουσι γὰρ τινες τὴν οικίαν ἀλογίαν πληροποροῦντες, τάξιν κρατεῖν· ἀλλ' οὐ πρὸς ὑπὴκοον ἔσται τάξις οικεία, εἴπερ ἀληθὴς ὑπὴκοος· τὰ δὲ τούτων ἐναντία καὶ τὸ τοῦ νοδὸς γρήγορον, καὶ τὸ φιλόλληλον παρίστησι (a). *Contra his communis ordo et mentis vigilantiam et fraternam seu mutuum charitatem praestat.*

Scholion 69.

Τὴν ἀνθρωπαρέσκειαν νοθεύει καὶ ἐπιτιθεῖται οἷος οἶδε τρέφειν, οἷος καὶ προστρέχει ὁ ὄχλος, ταπεινῶσιν τὸ κατεσκληρὸς τῆς θέσεως, καὶ τὸ νοθεῖν ἡθος κατονομάσαντες. Ὅτι ταῖς συνδρομαῖς γαυρούμενοι ἐξ οἴσεως κατανύσσονται. Ἄ κατασκοπήσας, μάλα σοφῶς ποικίλην τὴν κακίαν ὁ πατήρ εἶναι ὥριστατο.

Scholion 70.

Θάνατος ψυχῆς ἡ ἀμαρτία· καὶ ἐν τισιν οὖν ἀμαρτάνῃ, φησὶ, μετανοεῖτω πάλιν, καὶ μηδέποτε τῆς μονῆς ὑποχωρεῖτω· καὶ προλαβὼν γὰρ ἔφη, ὅτι μὴδὲ πίπτων ὑποχωρεῖ τοῦ σκάμματος.

Scholion 71.

Ἀδιάστατος γνώμη τὴν πρὸς τοὺς τόπους καὶ τὰς συνόδους καρτερίαν ἐργάζεται· ὁ δὲ διαταγὴς ἐργάζεται ἀπιστίαν καὶ ἔκπτωσιν, καὶ μεταβάσεις οἷος καὶ ποιμένων καὶ ποιμνίων ποιεῖν.

(a) Ex Elia Cretensi emendata.

santur, et quorum alter alteri paret. Si, inquit, fueris lentus et tardus ad reprehendendos alios atque spernendos, virtutem (quantam quantam potes) tecum ipse, sive seorsim in animo tuo exerce, quamvis neque verbo neque signo corporis illam declares. Quod si ad alios damnandos projectus es, neque in animo quidem tuo maiorem aliis laborem suscipe, sed reliquis par esto in omnibus. Laborem autem animi vocat assiduas praesentis. *inquit, haec te in arrogantiam extollunt, dimitte.*

Scholion 68.

Non est quod aliorum recte factis et virtutibus nitamur: nam etiam si dignum etiam admiratione genitorem habeas ipsum, non ob id salvus es, neque maiore vel honore, vel gloria dignior, nisi moribus etiam illum imitere. Quemadmodum si improbum haberes parentem, non proinde te quoque merito condemnandum putes, si modo tu vitam ad honestatem et virtutem componas.

Scholion 69.

Importunum silentium reprehendit pater, et quod in moribus spurium et insincrum est, emendat: alterum enim fastus et supercilli est argumentum, praesertim quando (silens) ad ceterum multorum accedit, et in sodalitate plurimum versatur; alterum ad labores religiosos lentum et tardum reddit, praesertim ubi arduum aliquid est aggrediendum. Sunt enim qui existimant dum stultitiam suam et privatam vivendi rationem sequuntur, se ordinem servare; **108** sed ille privatus vivendi ordo et modus *Contraria his communis ordo et mentis vigilantiam*

Scholion 70.

Ab illa morum simulatione et naturali quadam comitate alii novit studium placendi hominibus: ad quae turba quoque accedit, quae malum vultus habitum et fictos mores humilitatem interpretatur. Quorum omnium concursu inflati et elati ex fastu compunguntur. Quae pater sane perquam sapienter animadvertens, malitiam variam (nec ullo modo simplicem et sinceram) esse affirmavit.

Scholion 71.

Mors animae peccatum est, et quamvis, inquit (religiosus athleta), subinde peccarit, agat rursus poenitentiam, et nunquam de monasterio recedat; quoniam (occupando sermonem dicit) neque palaestra, ubi in lucta ceciderit, a scammathe seu loco certaminis excedat.

Scholion 72.

Constans animus et immobilis ad certum locum certamque familiam religiosam retinendam, patientiam parit. Dubius vero et incertus creat infidelitatem ut excidat, perpetuasque mutationes et transitiones a pastoribus et ovilibus (hoc est, a cenobiarchis et cenobiis) elicere solet.

Syncretica 73.

Quemadmodum gallina, quando ab ovis suis incubandis discedit, illa inania et sterilia facit, ita monachus qui locum ex loco mutat, animam fructu omni destituit.

Scholion 74.

Si, inquit, in ignotum medicum et officinam medicam incidere, de quibus nec per experimenta, nec per auditionem quidquam cognovisti; explorari prius illius artem et medicamenta, et tum demum aperi illi morbum tuum ac spiritualem exhibere illi et ostendere obedientiam, et mandata illius, testibus angelicis ordinibus, exsequere.

Scholion 75.

Sive arrogantia tua deprimitur et fastus et animi elatio dejicitur: hoc enim est quod quaerebatur.

109 Syncretica 76.

Mors proprie separatio est a Deo.

Scholion 77.

Ubi manum operi faciundo admoventis, lingua interim psallat, et mens precibus vacet: exigit enim Deus a nobis perpetuam sui memoriam.

Scholion 78.

Si vis hos corporis labores, qui manu sunt, caelestes, non terrestres tibi fieri, communica lucrum quod inde percipis cum pauperibus.

Aliud.

Qui propter alterius quietem opus suum privatum omittit, exercet charitatem et humilitatem.

Scholion 79.

Si consuesti, inquit, aut cum tuo grege, aut cum aliis nonnullis una vivere et habitare, et animadvertis contubernium tuum illis non utile esse, sejungas te ab illis: praestat enim verborum jacturam facere, quam religiosos suos filios perdere, et animae noxam incurrere. Si autem experimento te probatum et utilem didicisti cum illis in communi

Aliud.

Priusquam vitia tollas, non audies quid tibi cor tuum suggerat. Quale enim in animo fundamentum habes, tale aedificium exstrues.

Carpathii scholion 80.

Per mihi mirum videtur, si quis satur epulis summam animi tranquillitatem ab omni perturbatione vitiorum remotam possidere potest: tranquillitatem dico, non quae in vi abstinence a peccato consistit, haec enim continentia seu temperantia vocatur, sed illam quae omnes ex animo etiam vitiosas cogitationes perturbationibus obnoxias, radicibus evellit et exstirpat, quae et munditia cordis appellatur.

Scholion syncretica 81.

Periculosum est ad docendum progredi eum, qui non per usum et praxim eo deductus est, et quasi coactus. Quemadmodum enim si quis ruinosa et putrem domum habet, hospites tamen excipit, quos ruina et casu laedit, ita hi, qui non prius 110 se ipsos valide solideque firman, et aedificant,

A

Συγκλητικῆς σχόλιον στ'.

Ὅτι περ ὄρνις τῶν ὠν αὐτῆς ἐξισταμένη, ὄρνια ταῦτα καὶ ἄγωνα παρασκευάζει· οὕτω καὶ μοναχός, τόπον ἐκ τόπου μεταβαίνει.

Σχόλιον σδ'.

Εἰ μὲν λατρῶν, φησί, κατανήσας ἀγνοοῦμένην, καὶ λατρεῖν, περὶ ὧν οὔτε ἐκ πείρας, οὔτε ἐξ ἀκοῆς ἔμαθες, τὴν αὐτοῦ λάβε πρότερον δοκιμὴν, καὶ τότε ἀπογύμνωσον τὸ σὸν ἀρρώστημα· εἴτα καὶ τὴν πνευματικὴν αὐτῷ δειξὼν πειθῶ, τοῖς αὐτοῦ διατάγμασι σχολάζων, ὑπὸ μάρτυσι ταῖς ἀγγελικαῖς τάξεσιν.

Σχόλιον σε'.

Ἦγουν ταπεινοῦται σου τὸ φρόνημα, καὶ ἡ ὀγκύσις τῆς ψυχῆς, καὶ ἡ ἑπαρσις καταβάλλεται· τοῦτο γὰρ ζητοῦμενον.

Σχόλιον σς'.

Θάνατος κυρίως ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ χωρισμός.

Σχόλιον σθ'.

Ἐν εἰς ἔργα τὴν χεῖρα κινεῖς, ἡ γλῶσσα φαλλέτω, καὶ ὁ νοῦς προσευχέσθω· ἀπαιτεῖ γὰρ ἐξ ἡμῶν ὁ Θεὸς ἀεὶ μνημονεύεσθαι.

Σχόλιον ση'.

Εἰ βούλῃ ταῦτα τῶν χειρῶν ἔργα θεῖά σοι καὶ μὴ χοῖκὰ γίνεσθαι, κοινὰ σοι τὰ ἐξ αὐτῶν γίνεσθω πρὸς τοὺς χρῆζοντας.

Ἀλλο.

Διὰ τὸ ἀναπαῦσαι τὸν ἀδελφὸν τὸ οἰκεῖον καταλιπὼν, ἀγάπην καὶ ταπεινώσιν ἐδειξεν.

C

Σχόλιον σθ'.

Εἰ συνεῖθου [συνέθου], φησί, ποίμνη, ἡ τισιν ἀλλοῖς συνδιατρεῖσθαι, ἀλυστελῶς δὲ τὴν ξυναυλίαν ὀρέξ, ἀποδίστασο· κρεῖσσον γὰρ λόγων ἀθετητὴν γενέσθαι, ἢ ἀτεκνίαν καὶ λώσθην ψυχῆς ἔχειν. Εἰ δὲ δόκιμος εἶ, στέργε τὴν συνδιαγωγὴν· ἰσως γὰρ τοῖς συνόντας λόγῳ βαλτιώσεις καὶ ἔργοις.

vivere, cole commune contubernium et convictum; meliores reddes.

Ἀλλο.

Πρὸ ἀναίρεσεως τῶν κακῶν, μὴ ὑπακούσης τῇ καρδίᾳ σου· οἷας γὰρ ἐνθήκας ἔχεις, τοιαύτας καὶ προσθήκας ἐπιζητεῖ.

Καρπαθίου σχόλιον π'.

D

Θυμᾶζω εἰ βρώμασι χορεννόμενος δυνήσεται τις ἐπάθειαν κτήσασθαι· ἀπάθειαν δὲ λέγω, οὐ τὴν ἀποχὴν τῆς κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτίας (αὕτη γὰρ ἐγκράτεια λέγεται), ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τῆς διανοίας τὰς ἐμπαθεῖς ἐννοίας πρόβριζον ἐκτρίλλουσαν, ἥ που καὶ καθαρότης καρδίας ὀνόμασται.

Συγκλητικῆς σχόλιον πα'.

Ἐπικίνδυνον τὸν μὴ διὰ τοῦ πρακτικοῦ βιασθέντα διδάσκειν ἐπιχειρεῖν· ὥστερ ἂν εἰ τις οἰκίαν ἔχων σαθρὰν ξένους ὑποδεξάμενος βλάβῃ τῇ πτωσει τοῦ οἰκήματος· οὕτω καὶ οὗτοι, μὴ πρότερον ἐαυτοὺς ἀσφαλῶς ὠκοδομήσαντο, καὶ τοὺς προσελθόντας αὐτοῖς συναπώλεσαν· τοῖς μὲν γὰρ λόγοις πρὸς σωτηρίαν

καλοῦσι· τῷ δὲ τρόπῳ τούτῳ ἀθλητὰς μάλλον ἠδίκησαν. A etiam accedentes ad se simul perdunt, quos verbis quidem ad salutem invitant, factis vero et malis moribus athletic Christi vehementer nocent, et in iuria afficiunt.

Σχόλιον κβ.

Διακόνου λόγον ἐπείχει ὁ πρὸς τοὺς ἱερούς ἀγῶνας ἀλείφων τὸν νοῦν, καὶ τοὺς ἐμπαθεῖς ἀπαλύνων λογισμοὺς ἀπ' αὐτοῦ· πρεσβυτέρου δὲ, ὁ εἰς τὴν γνώσιν τῶν ὄντων φωτίζων, καὶ τὴν ψευδώνυμον γνώσιν ἐξαφανίζων· ἐπισκόπου δὲ, ὁ τῷ ἁγίῳ μύρῳ τελῶν τῆς γνώσεως, τῆς προσκυνήτης καὶ ἁγίας Τριάδος.

Σχόλιον κγ.

Αἰνίττεσθαι μοι δοκεῖ τινα ὑπήκουον τῇ πείρᾳ, τοῦτο γινούς· διὰ καὶ ὡς πρὸς εἰδὼτα φησί· *Μὴ ἐπιλάβῃ τοῦδε*. Ὁντος τοίνυν ἐν πολλοῖς ἔτσι δεδουλευκὼς πατρὶ, οὐδέποτε παρ' αὐτοῦ ἤκουσεν εὐχῆς τρόπῳ τῷ, *Σωθῆς*· ἀλλὰ μὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἤκουσε τὸ, *Ἰδοὺ ἐσώθης*, νεο- B ῶς. Λέγει οὖν, οἱ διὰ τὴν ὑπακοὴν αὐτοῦ, εἰ καὶ μὴ παρὰ τοῦ διδασκάλου ἤκουεν εὐχὴν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ πεληροφώρητο· ὅσον γὰρ ὁ διδάσκαλος αὐτὸν ἐξουθενεῖ, τοσοῦτον ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐνδοθεν ἐπληροφῶρει. religioso nunquam audivit appreciationem illam, accepit tamen a Deo testimonium salutis : quo magis enim moderator illius illum abiecit, hoc magis illum Deus intus certum salutis reddidit.

Σχόλιον κδ.

Δύο τινὰς προσάγει ἐπιταγένας, ὧν ὁ μὲν μὴ ἡδὸς ὄντος τοῦ πράγματος τῷ προστάξαντι· ἀλλ' ἐναντίῳ τινὶ τέλει καταγνύντος, τοῦτο παραιτησάμενος· ὁ δὲ ἕτερος, καὶ αὐτὸς εἰδὼς, ὅμως ὑπακούσας. Τίς οὖν, φησί, κρεῖττον ἐποίησε ; Λέγομεν οὖν ὅτι ἕκαστος ἐν ἰδίῳ καιρῷ ἐπαινετός· ὁ μὲν γὰρ εἰσαγωγικὸς κρείσσον ποιήσει ἀναμφιδόλως ὑπακούσας (ἐτι γὰρ τῶν δοκιμαζομένων ἐστίν)· ὁ δὲ τῷ χρόνῳ ἀποδείξει πολλὴν τῆς ὑπακοῆς παρεχόμενος, καλῶς ποιήσει μὴ ὑπακούσας, καὶ μάλλον ἐπακούσεται μὴ ὑπακούσας. Οὐκ ἐτι γὰρ ὡς δοῦλος τὴν λογικὴν προσφοράν· ἀλλ' ὡς γνήσιος υἱὸς, καὶ φίλος τὴν γνωμικὴν τοῦ πατρὸς ἀνιχνεύσας· ἐπιτελέσει βουλήν.

harit, recte ei ordine faciet, si non obediērit, magisque obsequetur non obsequendo. ¶¶¶ Neque enim ut servus verbi sonum et syllabas imperantis, sed ut germanus obedientiae filius et amicus, mentem patris, spectando voluntatem ejus exsequetur.

Σχόλιον πε.

... Εἰ γὰρ οἱ καλαίνοντες ἐν τῷ θλίβεσθαι καὶ ἀντιθλίβειν εἰσὶ, καλαῖοι δὲ ἡμῖν οἱ δαίμονες καὶ αὐτοὶ ἄρα θλίβοντες ἡμᾶς, ὅφ' ἡμῶν ἀντιθλίβονται. Ἐκθλίψω γὰρ, φησὶν, αὐτοὺς, καὶ οὐ μὴ δύνωνται στήναι. Καὶ πάλιν· Οἱ θλίβοντές με, καὶ οἱ ἐχθροὶ μου, αὐτοὶ ἡσθένησαν καὶ ἐπεσσαν

Σχόλιον, διήγημα πς.

Τὸ ἀκολασταίνειν τινὲς ἐπὶ μόνῃς τῆς πορνείας εἰ- D ρήκασιν, καὶ ἀκολαστον τὸν πόρνον εἶπον· οὗτος δὲ ἐπὶ παντός λογισμοῦ τοῦ μὴ ἔχοντος τὴν πρωτόνοιαν, καὶ τὰς ὁλόγους τῆς ψυχῆς ὁρμάς κολάζοντος, καὶ μὴ ἑὼντος προσηγῆναι εἰς ἔργον, ἀκολαστον ἀπεφάνετο· καὶ γὰρ θυμῷ ὁ γέρον, καὶ ὁρμῇ ἀλόγῳ ἐκέρχρητο. Τὸ δὲ ἐξῆς τοῦτο δηλοῖ.

Scholion 82.

Diaconi officium facit, qui mentem ad sacra certamina inungit, et cogitationes vitiosas ab ipsa profligat; dein presbyteri qui mentem rerum cognitione illuminat, et falsam scientiam exstinguit; postremo episcopi, qui oleo sancto scientiae, qua sancta et adoranda Trinitas cognoscitur, perficit et consecrat.

Scholion 83.

Videtur, quamvis subobscura, loqui de quodam obediēte et religioso fratre, a quo hoc per experimentum cognorat: propterea quasi consciūm alloquitur, cum dicit: *Non obliviscaris illius*, etc. Ille ergo cum multis annis seniori ministrasset, nunquam bene precantis aut salutantis more audivit hoc verbum, *Salvus sis* (aut *salve*), sed a Deo audivit illud in animo suo, *Ecce salvus es*. Propter obediētiā ergo illius dicit: *Etsi a suo magistro accepit tamen a Deo testimonium salutis: quo magis illum Deus intus certum salutis reddidit.*

Scholion 84.

Duos producit quibus aliquid imperatum est per obediētiā, quorum alter cum judicaret imperatum negotium non gratum imperanti fore (si ita fieret ut imperatum est), sed contrario fine alii alicui illud facere neglexit: alter vero cum idem non ignoraret, nihilominus obediēvit et fecit. Quis (inquit Climacus) ex his duobus melius fecit? Respondemus utrumque pro ratione temporis et occasionis, laudandum. Religiosus quippe tiro sine dubitatione melius faciet simpliciter obediēdo; est enim in tirocinio adhuc probandus inter tiro-nes; alter vero cum longo jam diu tempore suam alias obediētiā suis majoribus rite probavit, recte ei ordine faciet, si non obediērit, magisque obsequetur non obsequendo. ¶¶¶ Neque enim ut servus verbi sonum et syllabas imperantis, sed ut germanus obediētiā filius et amicus, mentem patris, spectando voluntatem ejus exsequetur.

Scholion 85.

..... Si enim ex iis qui pugnant, dum affliguntur, vicissim etiam affligunt; oppugnant autem nos dæmones, profecto qui affligunt nos, vicissim a nobis affliguntur: *Elidam [confringam]* inquit, ipsos, et non poterunt stare; et iterum: *Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et ceciderunt* 76.

Scholion 86.

Vocem ἀκολασταίνειν, intemperanter vivere, nonnulli tantum de luxuria interpretantur, et ἀκολαστον luxuriosum seu fornicatorem dicunt. Climacus autem has voces ad omnem refert cogitationem inconsideratam, nec animi motus ratione carentes, ne in opus erumpant, coercentem. Senex enim hic cæco mentis imperu contra rationem propriam ferebatur. Quod autem sequitur, hoc declarat.

75 Psal xvii, 59. 76 Psal. xxvi, 2.

Scholion 87.

Rem, inquit, et veritatem expono, hominem non damno. Non ex ratiocinatione, inquit, damando illum, hoc dico, sed manifestum animi impetum ex perturbatione natum ostendo, omnibusque ante oculos videndum propono.

Scholion 88.

Merito dictum ante praesidem, quia non amplius erat, inquit, praeses illius. Moderator enim alterius conatur clientem suum suis virtutibus ad aemulationem sui excitare, quando ex factis quisque suis dijudicatur. Hic (senex qui praerat juveni) irae mancipium erat, discipulus autem dominus irae. Quomodo ergo ostendetur illius esse praeses, a quo omnibus virtutibus superatur?

Scholion 89.

Contempti non honorantur: quomodo ergo dicit contemptum et honoratum? Honoratum corpore, contemptum spiritu; omnis enim delicatus et mollis abhorret a duritie et morosa natura.

112 Aliud.

Hoc est, contemptum in iis quae frustra se assecuturum speraverat, et a praeside suo super iis non decenter reprehensum.

Marci eremita 90.

Homo homini consilium suggerit, prout novit: Deus autem operatur in audiente, prout credit.

Aliud sancti Dorothei.

Filios appellant sancti, quos verbo suo a vitiis ad virtutem converterunt et transformaverunt. Quemadmodum Apostolus dicit: Filioli, quos iterum parturio, quoad formetur in vobis Christus.

Scholion 91.

Crucem vocat ingruentium afflictionum tolerantiam: crux enim Christi, est abstinencia ab omni vitioso affectu.

Scholion 92.

Indiscussam et omni malitia carentem, et simplicem obedientiam et subjectionem fratri proponit Climacus.

Scholion 93.

Sigillum aut baptismum vocat, aut poenitentiam intelligit, quae omnes animi labes abstergit: scutum, mundi fugam, quae exuendo omni ad illum affectu comparatur: gladium, fidem seu fiduciam erga pastorem suum; romphaeam, voluntatum propriarum abnegationem: arcum seu jaculum, preces quibus daemones sternuntur: lorica militarem, indumentum virtutum.

Scholion 94.

Qui quotidie ab se vitae suae rationes exigit, et judicat seipsum, et vitam sollicitam vivit, hic optimus est actionum suarum trapezita et curator.

⁷⁷ Galat. iv, 19.

A

Σχόλιον πβʹ.

Τὴν ἀλήθειαν, φησί, διηγούμεαι, καὶ οὐ κατακρίνω τὸν ἄνθρωπον· οὐκ ἐξ ἐπινοίας, φησί, κατακρίνω· ἀλλὰ τὴν ἐναργὴ κίνησιν δεικνύων τοῦ πάθους, καὶ εἰς προὔπτον πᾶσιν ἐμφαίνων.

Σχόλιον πγʹ.

Εἰκαίως καλούμενον ἐπιστάτην, οὐκ ὄντα δὲ φησιν. Ὁ γὰρ ἐπιστάτῳ σπαύδει ἐκ τῶν καθ' ἑαυτὸν εἰς μίμησιν ἐγείραι τὸν ἐπιστατούμενον, ὅτε δὴ τοῖς ἔργοις διακρίνεται. Ὁ γὰρ θυμὸς ἤτιον ἢ ὁ δὲ κρείττων ὁρῆς. Πῶς οὖν ἐπιστάτης δευχθῆ εἶναι τοῦ ὑπερ-αναβάντος ἐξ ὧτος ταῖς ἀρεταῖς.

illius esse praeses, a quo omnibus virtutibus

B

Σχόλιον πδʹ.

Οἱ περιφρονούμενοι οὐ τιμῶνται· πῶς οὖν περιφρονούμενον καὶ τιμώμενον, εἰ μὴ σαρχὶ μὲν τοῦτο, πνεύματι δὲ ἐκείνο; Πᾶς γὰρ εὐπαθὴς, δυσπαθείας ἀμέτοχος.

Ἀλλο.

Τουτέστι παρορώμενον ἐφ' οἷς τυχεῖν ἐξημέραν· καὶ μὴ προσήκοντας ἐπὶ τούτοις ἐλεγχόμενον ὑπὸ τοῦ προεστῶτος.

Σχόλιον τοῦ Μάρκου ιʹ.

Ἄνθρωπος ὑποτίθεται τῷ πλησίον, καθάπερ ἐπιστάται. Ὁ δὲ θεὸς ἐργάζεται ἐν τῷ ἀκούοντι, καθὰ ἐπίστευσεν.

Ἀλλο τοῦ ἁγίου Δαυιδίου.

Τέκνα καλοῦσιν οἱ ὄντιοι τοὺς διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν μεταμορφούμενους ἀπὸ τῆς κακίας ἐπὶ τὴν ἀρετὴν, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος· Τεκνία, οὐκ ἰσχυρὸν ὡδίνω, μέχρι οὗ Χριστὸς ἐν ὑμῖν μορφωθῇ.

Σχόλιον ιαʹ.

Σταυρὸν λέγει, τὴν τῶν ἐπερχομένων θλίψεων ὑπομονήν· ὁ γὰρ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν ἐγκράτεια ἐπὶ παντὸς πάθους.

Σχόλιον ιβʹ.

Τὴν ἀδιάκριτον, καὶ ἀπανούργετον, καὶ ἀκακούργητον ὑποταγὴν ὑποτίθεται τῷ ἀδελφῷ ὁ Πατήρ.

Σχόλιον ιγʹ.

Ἐφραγῖδα, ἣ τὸ βάπτισμά φησιν, ἣ τὴν μετένοian, τὴν ἀνακαθαίρουσαν· ἀσπίδα τὴν τοῦ κόσμου φυγὴν δι' ἀπροσπαθείας κατασκευασθεῖσαν· μάχαιραν τὴν πρὸς τὸν ποιμένα πίστιν· ρομφαίαν τὴν τῶν θελημάτων ἀρνησιν· τόξον, τὴν προσευχὴν, δι' ἧς οἱ δαίμονες βάλλονται· ἐνδυμα δὲ στρατιωτικὴν τὴν περιβολὴν τῶν ἀρετῶν.

Σχόλιον ιδʹ.

Ὁ ἑαυτὸν καθημέραν λογοθετῶν, καὶ κρίνων, καὶ ἐμμέριμον ἔχοντα [ἢ. ἔχων] βίον οὗτος ἀριστος τῶν ἰδίων πράξεων τραπεζίτης.

Εχόλιον 46.

Ὁ πρόνοιαν τῆς σαρκὸς εἰς ἐπιθυμίαν ποιοῦμενος, καὶ μνησικακίας διὰ πρόσκαιρα πρὸς τὸν πλησίον ἔχων, ὁ τοιοῦτος λατρεύει τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα.

Εχόλιον 47.

Ἰσῆσι τὸν νοῦν τῆς περὶ τὰ πάθη πλάνης, ἀνάγκωσις, καὶ ἀγρυπνία, καὶ προσευχή, καὶ ψαλμωδία.

Συγκλητικῆς 47.

Οἱ ἐν κοινωδίῳ μᾶλλον τὴν ὑπακοὴν τῆς ἀσκήσεως προκρίνομεν. Ἡ μὲν γὰρ ὑπεροφίαν διδάσκει· ἡ δὲ ταπεινοφροσύνην ἐπαγγέλλεται.

Ἀλλο.

Ἔστι καὶ ἀπλάνης ἔννοια, ὅτε καὶ ἐν καιρῷ, καὶ προστηκόντως ταῦτα τελεῖ τις, ἥγουν δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ διάθεσιν, δι' ἀκριβείας καὶ συμβουλῆς τῶν ἐν πείρᾳ γενομένων· ἐν πᾶσι μὲν τότε τὸ αὐτάρεσκον ἀποστρεφόμενος, ὡς πλάνον καὶ ἐκφυλόν.

his sibi placendi voluntas ut decēptrix, et peregrinum quid et spurium damnatur et rejicitur.

Εχόλιον 47.

Καλὸν ἔστι παρὰ διδασκάλῳ ἀκριβεῖ ὑπομένειν εἰς τέλος, καὶ μὴ ζητεῖν συγκαταβατικὸν ἐκκελυμένον.

Ἀλλο.

Ἐπικινδυνὸν ἔστι καὶ οὐλόθριον τοῖς μαθητευομένοις ἐπιλέγεσθαι ὁδηγὸν κατὰ τὸ ἴδιον θέλημα· οἱ γὰρ τοιοῦτοι ἐν κηρύματι, καὶ βαράθροις, καὶ ἐν τόποις ἀπωλείας ὀδεύουσι.

Εχόλιον Ἰσιδώρου τοῦ Ἡλιουσιώτου 48.

Ἀσκήσις, ὡ φιλότης, πασῶν τῶν τοῦ Κυρίου ἐντολῶν μίμησις· ἔστι καὶ δοχεῖον· ἀόργητος, ἀέριπρος, ἀτυφος, ἀφιλάργυρος, ἀφιλαυτός, ὑποτακτικῆς, διακονοῦσα παντὶ, ἀλλοτρίᾳ σώματος καθόλου, οἰκείᾳ τοῦ πνεύματος μόνου· γλυῖσσαν εὐχάριστον ἔχουσα, πρὸς εὐχὴν χρησιμεύουσα, πρὸς λουδορίαν ἀκίνητον· πεῖθει πάντα πράττουσα, καὶ τῷ τοῦ ἀγοντος νύματι, ἐν καὶ χρόνος, καὶ πόνος, καὶ θεία ψῆφος ἐπὶ τῶν οὐράνων τῆς προστασίας ἐκάθισε, τὰς ἐμβολὰς τῶν πνευμάτων καὶ γινώσκοντα καὶ ἐκκλίνοντα.

Εχόλιον 49.

Καὶ γὰρ ὅτε μὲν εἰς Θεὸν ἤμαρτον οἱ Ἰσραηλῖταις μοσχοποιήσαντες, καὶ ὑπὸ Θεοῦ πανωλεθρίας κατεδικάσθησαν ὑπὲρ αὐτοὺς στάντος τοῦ Μωυσέως, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εἰπόντος, ὅτι, *Εἰ μὲν ἀφ᾽ ἧς αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν, ἀφεῖς· εἰ δὲ μὴ, καὶ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου ἧς ἐγραψας·* ἔλεον ἔσχον εὐθὺς τὸν Θεὸν διὰ Μωυσῆν, καὶ τὴν δίχην διέφυγον. Ὅτε δὲ

⁷⁸ Exod. xxxii, 32.

(a) Vitæ PP. Rosw., p. 618, l. v, n. 9.

A

Scholion 95.

Qui carnis curam in desiderio facit, et pro occasione, injuriarum erga alterum memoriam servat, hic præter Creatorem creaturam adorat et colit.

Scholion 96.

Mentem circa affectus et vitia oberrantem in viam revocant et firmant lectio pia, vigiliæ, preces et psalmorum cantus.

113 Syncreticæ 97.

(a) Qui in cœnobiiis versamur, obedientiam omnibus aliis religiosis exercitationibus anteponimus (e. g. jejuniis, vigiliis, laboribus corporis); istæ enim superbiam docent, hæc humilitatem denuntiat.

B

Aliud.

Non fallitur tamen mens, quando hæc suo tempore modoque peragit, sive propter ipsum bonum et honestum, vel affectum et propensionem illius, atque studium seu diligentiam et consilium eorum qui talium rerum usum et experimentum habent. Tunc enim in omnibus

spurium damnatur et rejicitur.

Scholion 98.

Præclarum est apud eundem vitæ magistrum accuratum et severum usque ad mortem perseverare, et non quaerere indulgentem aliquem

C

Aliud.

Plenum periculi est et perniciosum religiosis tyronibus, quando sibi pro sua voluntate ducem vitæ deligunt, per ardua enim et prærupta, altasque voragines, locaque præsentis exitio imminencia deferuntur et ambulant.

Ex Isidoro Pelusiota 99.

Disciplina religiosa (amicæ) omnium Dei præceptorum imitatio et receptaculum est; ab omni enim ira, improbitate, fastu, avaritia, sui ipsius amore abhorret, obedientiam colit, omnibus inservit; a corpore prorsus aliena est, ac spiritus duntaxat propria; linguam ad gratiarum actionem promptam habet, ad preces utilem, ad maledicta immobilis, obsequio cuncta facit; ad moderatori nutum facta, quem et tempus, et labor, et divinus calculus ad sacræ præfecturæ gubernacula collocavit, ut qui ventorum turbines et impetus cognitos habeat et evitet.

Scholion 100.

Etenim quando Israelitæ in Deum peccarunt, dum vitulum facerent et adorarent, et a Deo ad ultimum exitium et internecionem damnati essent, stante pro illis Moyse et ad Deum clamante: *Siquidem illis dimittis, hoc peccatum dimitte, aut si non, me quoque ex libro quem scripsisti, dele* ⁷⁹, statim Deum propitium **114**

habuit propter Moysen, poenamque evasit. Quando autem Dathan et Abiron, et soror ipsius Moysis Maria in Moysen deliquerunt, supplicium sine ulla mora dependerunt⁷⁹.

S. Maximi alitud.

Non recipias calumniam adversus religiosum patrem tuum, neque calumniatoris ipsius te amicum et benevolum ostendas, ne iratum Numen ob sermones tuos tollat te ex terra viventium.

Scholion aliud.

Qui fodit proximo suo foveam, incidet in eam, et qui laqueum appendit moderatori suo, impius et sceleratus est talis⁸⁰; proinde idem iudicium sustinebit cum Juda, qui benefactorem et magistrum suum in manus tradidit impiorum.

GRADUS V.

De accurata et sincera poenitentia, in qua sanctorum et poenitentium reorum vita factaque declarantur; et de carcere (a).

Poenitentia est revocatio baptismatis. Poenitentia est pactum cum Deo initum de vita (priori emendanda), et meliore instituenda. Poenitentia est procuratrix humilitatis. Poenitentia est omnium gaudiorum corporis perpetua abdicatio. Poenitentia est sui ipsius iudex, et secunda sui ipsius cura. Poenitentia est filia spei, et abnegatio desperationis. Poenitens est reus ab omni infamia liber. Poenitentia est reconciliatio cum Deo per bonorum operum peccatis contrariorum exercitationem. Poenitentia est conscientiae repurgatio. Poenitentia est voluntaria omnium afflictionum tolerantia. Poenitens est (optimus) castigandi sui artifex. Poenitentia est **115** grave tormentum ventris, et animae in forti sensu objurgatio. Concurrите, accedite, adeste, audite. Exponam vobis quotquot Deum ad iram provocastis, cogite cœtum, videte quanta ad exemplum et salutem aliorum Deus ostenderit animæ meæ. Porro narrationem de abjectis, [ignominiosis, contemptis], sed cuncti simul honore colendis operariis Christi præponamus, et honoris causa primo loco collocemus. Audiamus, observemus et imitemur, quicumque per sædam peccati ruinam concidimus. Resurgite et consistite quicumque per peccatum collapsi jacetis. Attendite, fratres mei, verba mea; inclinate aures vestras, quicumque vultis Deum vobis per vitæ emendationem reconciliare. Cum intellexissem ego imbecillis homo esse quamdam raram et inusitatam abjectissimamque vivendi rationem quorundam, qui in privato et separato quodam loco, quem carcerem dicunt, degunt; subjecto tamen illi alteri quod supra laudavi [sanctissimo] siderum sideri cœnobio, et adhuc ibi mo-

A εις Μωϋσῃν ἐπλημμέλησαν οἱ περὶ Δαθὴν καὶ Ἀβειρῶν, καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Μαριάμ, ἀναπάρτητον [/. ἀνυπέρετον] τὴν τιμωρίαν ὑπέμειναν.

Ἄλλο τοῦ ἀγίου Μαξίμου.

Μὴ καταδέχου κατὰ πατρός σου λοιδορίαν, μηδὲ προθυμοποιήσης τὸν ἀτιμάζοντα αὐτὸν, ἵνα μὴ ὀργισθῇ Κύριος ἐπὶ τοῖς ἔργοις σου, καὶ ἐξολοθρεύσῃ σε ἐκ γῆς ζώντων.

Ἐξάλιον ἄλλο.

Ὁ ὀρύσσων βόθρον τῷ πλησίον ἐμπεσεται εἰς αὐτόν, καὶ ὁ ἰσθὺν παγίδῃ τῷ ἑαυτοῦ διδασκάλῳ, δυσσεβὴς ὁ τοιοῦτος καὶ παράνομος. Ὅθεν καὶ συγκατάχριτος ἐστὶ τῷ τὸν εὐεργέτην καὶ διδάσκαλον B παραδεδοκῶτι εἰς χεῖρας ἀνόμων.

ΛΟΓΟΣ Ε΄.

Περὶ μετανοίας μεμενημένης καὶ ἐναργούς, ἐν ἣ καὶ βίος τῶν ἀγίων καταδίκω· καὶ περὶ τῆς φυλακῆς.

Μετάνοιά ἐστὶν ἀνάκλησις βαπτίσματος. Μετάνοια, ἐστὶ συνθήκη πρὸς Θεὸν δευτέρου βίου. Μετάνοιά ἐστὶ ταπεινώσεως ἀγορασθῆς. Μετάνοιά ἐστὶ σωματικῆς κατακλίσεως διηνεκῆς ἀνελπιστία. Μετάνοιά ἐστὶ αὐτοματοκρίτος λογισμὸς, καὶ ἀμέριμνος αὐτομέριμνος (2). Μετάνοιά ἐστὶ θυγάτηρ ἐλπίδος, καὶ ἀρησις; ἀνελπιστίας. Μετανοῶν ἐστὶ κατάδικος ἀκαταίσχυτος. Μετάνοιά ἐστὶ διαλλαγὴ Κυρίου, διὰ τῆς τῶν ἐναντίων τῶν πταίμασιν ἀγαθῶν ἐργασίας. C Μετάνοιά ἐστὶ συνειδὸς καθαρισμὸς. Μετάνοια ἐκούσιος πάντων τῶν θλιβερῶν ὑπομονή. Μετανοῶν ἐστὶ δημιουργὸς οἰκίων κολάσεων. Μετάνοιά ἐστὶ θλίψις γαστρός ἰσχυρὰ, καὶ ψυχῆς πλήξις ἐν αἰσθήσει κραταῖα. Συνδράμετε, καὶ προσέλθετε, δεῦτε καὶ ἀκούσετε, καὶ διηγῆσθαι ὁμῖν· πάντες οἱ τὸν Θεὸν παροργίσαντες, ἀθροίσθητε καὶ ἴδετε, ὅσα πρὸς οἰκοδομὴν ὑπέδειξε τῇ ψυχῇ μου. Προτάξωμεν καὶ προτιμήσωμεν τετιμημένον ἀτίμων ἐργατῶν διήγησιν. Ἀκούσωμεν καὶ φυλάξωμεν, καὶ ποιήσωμεν, ὅσοι τὸ ἀδόκιμον πῶμα πεπόνθαμεν. Ἀνάστητε καὶ καθίστατε, οἱ διὰ τῶν πτωμάτων κατακείμενοι. Προσέχετε, ἀδελφοί μου, τούτῳ τῷ λόγῳ μου· κλίνατε τὸ οὖς ὑμῶν οἱ τὸν Θεὸν πάλιν ἑαυτοῖς δι' ἐπιστροφῆς ἀληθοῦς διαλλάξαι βουλόμενοι. Ἀκούσας ἐγὼ D ὁ ἀσθενὴς μεγάλῃν τινὰ καὶ ξένῃν εἶναι τὴν κατάστασιν καὶ τὴν ταπεινότην τῶν ἐν τῇ μονῇ τῇ ἰδιαζούσῃ τῇ λεγομένῃ φυλακῇ, τῇ ὑποκειμένῃ τῷ προμνημονευθέντι φωστῆρι ἐκείνῳ τῶν φωστῆρων, ἐκεῖσέ μου ἐτι θυνοῖ [ἐτι ὦν], ἐξέτευσεν τὸν δίκαιον παραγενέσθαι με ἐκεῖσε· καὶ ὁ δὲ εἶπεν ὁ μέγας, μηδ' ὅμως ποτὲ ψυχὴν λυτῆσαι θέλων. Παραγενόμενος οὖν ἐγὼ ἐπὶ τῇ τῶν μετανοούντων μονῇ, καὶ θνῶς πενθούτων χώρῃ, εὐράχα ἀληθῶς, εἰ μὴ τολμηρὸν εἰπεῖν,

⁷⁹ Num. xvi, 1 seqq. ⁸⁰ Eccli. xviii, 29.

(a) Hujus separati monasterii sit mentio ab S. Hieronymo, præfat. ad Regulam S. Pachomii, ait-

que prius dictum Tanobum, postea Metanœam. Vide Alardum Gazæum ad Cass. p. 353.

ἃ ὥς ἔτυχεν ὀφθαλμοῖς ἀνθρώπου ἀμελοῦς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς ῥαθύμου οὐ δέχεται, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνηροῦ οὐκ ἀνέβη· πράγματα καὶ ῥήματα τὸν Θεὸν δυνάμενα βιάσασθαι, ἐπιτηδεύματα τε καὶ σχήματα τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν συντόμως κατακάμπτοντα. Τοὺς μὲν τῶν ὑπευθύνων ἐκείνων τῶν ἀνευθύνων παννυχὶ μέχρι πρωτὰς ἱσταμένους αἰθρίους, τοὺς πόδας ἀκινήτους ἔχοντας, καὶ τῷ ὕπνῳ ἡλεεινῶς κατακλονομένους [κατακλιμένους] τῇ βίᾳ ταύτης τῆς φύσεως, καὶ μηδεμίαν ἀνάπαυσιν αὐτοὺς χαρίζομένους· ἀλλ' αὐτοὺς ἐπιπλήσσαντας καὶ ἀτιμίας καὶ ὕβρεσι διυπνίζοντας· ἄλλους εἰς οὐρανὸν ἀτενίζοντας, καὶ τὴν ἐκεῖθεν βοήθειαν μετ' ὀδυρμῶν καὶ βοῶν ἐπικαλουμένους· ἑτέρους ἐν (3) προσευχῇ παρισταμένους, καὶ ὥσπερ αὐτῶν καταδίκων δίκην τὰς χεῖρας συνδύσαντας, εἰς γῆν τε τὸ σκοτεινὸν αὐτῶν πρόσωπον κλίναντας, καὶ ἀναξίους αὐτοὺς τῆς εἰς οὐρανὸν ἀναδιέψεως καταδικάσαντας, μηδὲ τι εἰπεῖν, ἢ φθέγγεσθαι, ἢ εὐχασθαι πρὸς Θεὸν, ὑπὸ τῆς τῶν λογισμῶν καὶ τοῦ συνεδῶτος ἀτιμίας εὐπορούντας, μηδὲ πῶς ἢ πῶθεν τὴν ἑκείαν ποιήσασθαι εὐρίσκοντας, μόνην (4) ψυχὴν ἄλογον, καὶ νοῦν ἄφωνον τῷ Θεῷ παριστῶντας, σκοτίας πεπληρωμένους, καὶ ψιλῆς ἀπογνώσεως· ἄλλους ἐν τῷ ἑδάρει ἐπὶ σάκκου καὶ σποδοῦ καθημένους, καὶ τὸ πρόσωπον τοῖς γόνασι καλύπτοντας, καὶ τὸ μέτωπον εἰς γῆν τύπτοντας· ἑτέρους τὸ στῆθος διαπαντὸς τύπτοντας, καὶ τὴν αὐτῶν (5) ψυχὴν καὶ ζωὴν ἀνακαλουμένους. Οἱ μὲν ἐν ἐκείνοις τὸ ἑδαφὸς τοῖς δάκρυσιν ἔβρεχον· οἱ δὲ δακρύων ἀπορροῦντες αὐτοὺς κατέκωπον (α). Οἱ μὲν ὥς ἐπὶ ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς ὠλόλυζον, τὴν συνοχὴν τῆς καρδίας φέρειν μὴ λοχύνοντες· οἱ δὲ τῇ (6) καρδίᾳ ἔβρεχον, καὶ τῷ στόματι τὸν τοῦ ὀδυρμοῦ φόρον διεκώλυον. Ἔστι δὲ ὅτε μηκέτι κρατεῖν λοχύνοντες αἰφνιδίως ἀνέκραζον. Εἶδον ἐγὼ ἐκεῖ τινες ὥσπερ αὐτῶν ἐξεστηκότας τῷ ἦθει καὶ τῇ συνοίᾳ ἐννεοῦς τινος τῇ πολλῇ ἀδμονίᾳ γεγονότας ὅλους ἐσκοτισμένους, καὶ ὥσπερ ἀναισθητοὺς πρὸς πάντα [κατὰ τοῦ βίου τυγχάνοντας, τῷ νοῖ λοιπὸν ἐν τῇ ἀδύσῳ τῆς ταπεινώσεως καταδύσαντας, καὶ τῷ πυρὶ τῆς ἀθυμίας τὰ τῶν ὀφθαλμῶν δάκρυα ἀποτηγανίσαντας· ἄλλους καθημένους σύνους εἰς γῆν νενοκτάς, καὶ τὴν αὐτῶν κεφαλὴν ἀδιαλείπτως κινούντας, καὶ δίκην λέντων καρδίας καὶ ὀνύχων [ἐγκάτων] βρύχοντας καὶ στένοντας. Οἱ μὲν ἐν ἐκείνοις ἄφρονι εὐελπίστως πανταλὴ ἐπεζήτουν καὶ ἠύχοντο· ἑτέροι ἀναξίους αὐτοὺς τῆς ἀφέσεως ἐκ ταπεινώσεως ἀπάτου κατεδίκαζον, καὶ μὴ λοχύειν ἀπολογήσασθαι τῷ Θεῷ ἀνέκραζον. Τινὲς μὲν ἐν ταῦθα κολασθῆναι, κακεῖ ἐλεθθῆναι ἐδυσώπων τὸν Κύριον· ἑτέροι συντετριμμένοι ὑπὸ τοῦ βάρους τοῦ

(α) Male transtulit hunc locum Camaldulensis, quando illa verba Climaci αὐτοῦς ἐκποτῶν interpretatus est: *Seipos miserabiliter lamentabantur*; melius vetus interpres: *Seipos disciplinis verberabant*, uti et nos *diverberabant*; nam κόπτω et διακόπτω nunquam valet, quod lamentor vel plango, sed κόπομαι, τὸ μέσον κόπτω, verbum medium aliquando illam vim habet, ut plango vel lamentor significet; κόπτω vel διακόπτω activum nunquam.

A rarer, rogavi sanctum illum praesidem uti mihi liceret sedem illam coram inspicere. Cessit precibus meis ille inclivus cœnobii antistes, quod nollet me ulla ratione offensum. Cum ergo ad locum illum pœnitentium, imo verò ad regionem lugentium (carcerem inquam) venissem (b), vidi revera, si fas dicere, quæ, uti solet, hominis ignavi oculus non vidit, et inertis aures non audierunt, quæque in cor pigri non ascenderunt, facta, inquam, et verba quæ Deo quodammodo possint vim inferre; studia et habitus quæ clementiam ipsius statim inflectant. Vidi 116 quosdam ex innocentibus illis reis totas noctes ad usque mane sub dio immotis pedibus stantes, et miserabiliter cum somno et natura luctantes, vique hujus pene fractos, dum nullam sibi penitus quietem indulgerent, imo seipos graviter adhuc objurgarent, et convitiis insuper et contumeliis excitarent. Alios cœlum intuentes, et illinc opem cum lamentabili voce gemituque implorantes. Alios item qui in precibus perseverabant, manus post terga sceleratorum ritu revincti vultus alto mœrore confusos humi desigebant, ut qui se indignos judicarent qui cœlum respicerent, nihil ausos loqui, nec illam vocem mittere, nec precari, Deumve præ cogitationum turba et conscientie trepidatione et ignominia appellare, non habentes quid et quomodo dicerent, undeque precum exordia ducerent, sed solam animam ratione confusam mentemque Deo, pleni tenebris et subtili quasi desperatione affecti, repræsentantes. Sedebant alii humi in pavimento super cinerem et saccum, genibusque vultum tegebant, frontibus humum ferientes: alii assidue pectus fundebant, animæ suæ statum primum vitamque præteritam (quam cum virtute traduxerant) revocantes. Ex his ergo alii pavimentum lacrymis inundabant, alii lacrymarum fonte destituti se ipsos diverberabant. Alii tanquam 117 in funere animas suas lamentabantur, nec magnitudinem doloris pectore poterant continere. Alii intus (leonum instar) rugiebant et spiritu fremebant, sed interim strepitum lamentorum reprimebant, quamvis vim doloris nonnunquam non potuerint sustinere, sed repente in apertos clamores eruperint. Spectavi ego ibi quosdam eo corporis habitu ac sibi ab se ipsis excessissent, et alto mœrore defixi ad stuporem animi et æternum silentium redacti essent, tenebris animi altissimis confusos, et ad omnia vitæ officia velut stupentes et exsensos: cæterum animo ad extremum humilitatis gradum demissos, et igne mœstitiæ lacrymas eliquantes. Spectavi alios qui capitibus in terram promissis

Adi Gretserum lib. 1. *De disciplina*, cap. 10, p. 63 et seq. Et *Apologetico*, lib. 1, c. 13, p. 152, *De Disciplinis Græcorum*.

(b) Nota operarum lapsus apud Camaldulensem, ubi pro *regionem lugentium* exaratum est, *religionem fugientium*. Χώρα πενθοῦντων, est locus seu regio lugentium, non religionem fugientium; qui tamen multos auctorum passim libros occupavit.

meditabundi sedebant, cervicesque assidue motabant, et ex imo pectore et intimis visceribus ritu leonum rugiebant et ingemiscebant. Ex quibus alii veniam omnium delictorum spei pleni petebant et obsecrabant: alii se indignos veniam ex altissima humilitate judicabant, nec posse pro delictis suis Deo respondere vociferabantur. Nonnulli ut hic pœnas darent, et ibi gratiam misericordiamque consequerentur, rogabant. Alii simul oneris conscientiae gravitate depressi, et supplicia æterna deprecabantur, et indignos tamen se cœlo sineere proclamabant, et dummodo hoc, inquit, fiat, sufficit nobis. Vidi illic animas humiles contritas, et oneris pondere depressas, quæ saxa ipsa verbis et vociferationibus **118** precibusque ad Deum fuis ad sensum commiserationis possent flectere. Nutantibus quippe pronisque in terram capitibus dictitabant: Ita sane non ignoramus, sed probe novimus nos deinceps omni pœna et supplicio dignissimos; et merito sane: non possumus enim præ numero et multitudine peccatorum nostrorum satisfacere, etiamsi totus mundus convocatus nobiscum plangeret. Illud unum rogamus, illud deprecamur, illud deinceps unum obtestamur: *Ne in furore tuo arguas nos, neque in ira tua, sed misericordia corripas nos* ²². Satis enim nobis est, si a gravissima tua comminatione et inexplicabilitate et reconditis suppliciis liberemur. Ut enim omnis prorsus pœna nobis remittatur, veniaque donetur, petere non audemus; qua fronte enim id audeamus, qui votum sanctum violavimus, et post primam culpæ omnium gratiam pro singulari tua clementia factam tam foede inquinavimus? Erat ibi, erat, amici, vere ibi clareque videre Davidis verba; spectare, inquam, afflictos, et curvatos usque ad finem totius vitæ, qui toto die contristati incedebant ²³, olentibus jam et corruptis putrefactisque corporis cicatricibus, ut qui nullam corporis curam haberent, et oblitri erant comedere panem suum, et potum aque lacrymis et fletu miscebant; pulverem et cinerem pro pane comedebant. Ossa cuti adnærebant et ipsi tanquam fenum exaruerant ²⁴: nec aliud apud illos audire erat, quam hujusmodi voces: Væ, væ miseris nobis, **119** iterumque væ miseris nobis; merito, merito; parce, parce, Domine. Alii clamitabant: Miserere, miserere. Rursus alii miserabilibus: Ignosce, Domine, ignosce, si ullus veniæ locus. Videre erat in illis linguas ardentes et pro ritu canum ex ore promissas. Alii in gravi solis æstu se cruciabant; alii frigore se torquebant; alii cum modicum quid aquæ libassent, desiderunt, tantum ut ne siti enecarentur; alii cum panem gustassent duntaxat, illum rursus procul ab se recieiebant, se indignos dictitantes qui cibum humanum sumerent, qui bestiarum opera exercuissent. Ubi signum apud illos risus? ubi otiose

συνειβότος ὑπάρχοντες, μήτε (7) κολασθῆναι, μήτε τῆς βασίλειας ἀξιωθῆναι εὐκρινῶς ἔλεγον. Καὶ ἀρκετὸν ἡμῖν, φασίν, ἔστιν. Ἐώρακα ἐκεῖ ψυχὰς (8) ταπεινάς [τεταπεινωμένας] καὶ συντετριμμένας, καὶ κατακαμπτομένας ὑπὸ τοῦ βάρους τοῦ φορτίου ὑπαρχούσας, καὶ αὐτὴν τὴν τῶν λίθων αἰσθησὶν κατανόξαι δυναμένας, ἐπὶ ταῖς παρ' αὐτῶν πρὸς Θεὸν βουμέναις φωναῖς καὶ ῥήμασιν. Ἐλεγον γὰρ κάτω εἰς γῆν νενευκότες. Οὐτως οὐδαμην, οὐδαμην ὅτι ἀξιοὶ λοιπὸν πάσης τιμωρίας καὶ κολάσεώς ἐσμεν, καὶ δικαίως. οὐδὲ γὰρ ἐξαρκούμεν λοιπὸν πρὸς ἀπολογίαν τοῦ κλήθους τοῦ ἡμετέρου χρέους, οὐδ' ἂν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὑπὲρ ἡμῶν πενθοῦσαν συγκαλέσωμεν. Ἐκείνῳ δὲ μόνον ἐρωτῶμεν, ἐκεῖνο δυσωποῦμεν, ἐκεῖνο ἱκετεύομεν λοιπὸν. *Μὴ τῷ θυμῷ [σου] ἐλέγξης ἡμᾶς, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃ ἡμᾶς*. Ἀλλὰ φειδομένως, καὶ ἀρκετὸν ἡμῖν τῆς πολλῆς σου ἀπειλῆς, καὶ βασιάνων ἀνωνύμων καὶ ἀποκρύφων ἐλευθερωθῆναι. εἰς τέλος γὰρ ἀφῇσιν αἰτήσασθαι, οὐ τολμῶμεν. Πῶς γὰρ οἱ τὸ ἐαυτῶν ἐπάγγελμα μὴ φυλάτταντες ἄμωμον, ἀλλὰ τοῦτο μετὰ τὴν προτέραν φιλανθρωπίαν, καὶ ἀφῇσιν ρυπώσαντες; Ἦν ἐκεῖ τὰ τοῦ Δαυὶδ ἐναργεῶς θεάσασθαι ῥήματα, ταλαιπωρουῦντας ἰδεῖσθαι, κατακαμπτομένους ἕως τέλους τῆς ἐαυτῶν ζωῆς. ὁλὴν τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζοντας πορευομένους· προσέζοντας καὶ σεσημμένους (α) σώματος μύλωματι, καὶ ἀνεπιμελήτους ὑπάρχοντας, ἐπιλανθανομένους τοῦ φαγεῖν τὸν ἄρτον αὐτῶν· τὸ δὲ πόμα τοῦ ὕδατος μετὰ κλαυθμοῦ κινῶντας· καὶ σποδόν, καὶ τέφραν ἀντὶ ἄρτου ἐσθίουσας· καὶ κεκολλημένα ἔχοντας τὰ ὅσα τῇ σαρκὶ· καὶ αὐτοὺς ὥστε χόρτος ἐξηραμμένους. Οὐδὲν ἦν ἕτερον παρ' αὐτοῖς ἀκούειν, εἰ μὴ ταῦτα τὰ ῥήματα. Οὐαί, οὐαί, οἱ μοι, οἱ μοι, δικαίως, δικαίως· φέισαι, φέισαι, Δέσποτα. Οἱ μὲν ἔλεγον· Ἐλέησον, ἐλέησον· οἱ δὲ πάλιν ἔτι ἐλεεινότερον· Συγχώρησον, Δέσποτα, συγχώρησον ἂν ἐνδέχεται. Ἦν ἐν ἐκείνοις γλώσσας φλεγόμενας ἰδεῖσθαι, καὶ δίχην κυνῶν τοῦ στόματος προβαλλομένας. Οἱ μὲν ἐν τῷ καύσωνι ἐαυτοὺς ἐτιμῶρουν· οἱ δὲ ἐν τῷ ψύχει ἐαυτοὺς ἐδασάνιζον. Ἔνιοι μὲν μικρὸν τοῦ ὕδατος ἀπογευόμενοι, ἐπαύοντο, ὅσον μόνον μὴ ἐκ δίψης ἀποθνήσκειν· οἱ δὲ τοῦ ἄρτου μικρὸν μεταλαβάνοντες, τοῦτον τῇ χειρὶ μακρὰν ἀπὲρρίπτον, ἀναξίλους ἐαυτοὺς λέγοντες λογικῆς βρώσεως. Ὡς τὰ τῶν ἀλόγων διαπραξαμένους. Ποῦ ἐν ἐκείνοις γέλωτος ἐμφάνεια; ποῦ ἀργολογία; ποῦ θυμὸς; ποῦ ὀργή; Οὐδὲ εἰ ἔστιν ὀργὴ παρ' ἀνθρώποις λοιπὸν ἡπίσταντο· τοῦ πένθους εἰς τέλος τὸν θυμὸν ἀπολέσαντος. Ποῦ ἀντιλογία; ποῦ ὁρτῇ; ποῦ παρήσια; ποῦ θεραπεία σώματος; ποῦ ἔγκος κενοδοξίας; ποῦ τρυφῆς λοιπὸν ἑλπίς; ποῦ οἴνου ἔννοια; ποῦ ὀπώρας γεῦσις; ποῦ χύτρας παράκλησις; ποῦ λάρυγγος γλυκασμός; Πάντων γὰρ τούτων λοιπὸν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι ἡ ἐλπίς παρ' ἐκείνους ἐσβέσθη. Ποῦ ἐν ἐκείνοις μέριμνα ἐπιγείου τινός; ποῦ κρίναι τινα

²² Psal. vi, 2. ²³ Psal. xxxvii, 7. ²⁴ Psal. ci, 5 et 12.

(α) Τοῖς σεσημμένοις τοῦ σώματος μύλωματι.

ἀνθρώπων; Οὐδαμού. Ταῦτα ἦν παρ' ἐκείνοις διηγε-
κῶς τὰ λεγόμενα καὶ βούμενα πρὸς Κύριον. Οἱ μὲν
τὸ στήθος ἰσχυρῶς κρούοντες, ὥσπερ ἐν τῇ τοῦ οὐ-
ρανοῦ πύλῃ ἰστάμενοι, πρὸς Θεὸν ἔλεγον· Ἀνοίξον
ἡμῖν, δικαστὰ, ἀνοίξον ἡμῖν, ἐπειδὴ ἀμαρτίας
ἐκλείσαμεν ἑαυτοῖς, ἀνοίξον ἡμῖν. Οἱ δὲ ἔλεγον·
Ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου μόνον, καὶ σωθῆσθ-
μεθα. Ἄλλος πάλιν· Ἐπίφανον τοῖς ἐκ σκότει-
καὶ σκιῇ θανάτου καθημένοις ταπεινοῖς. Ἔτερος·
Ταχὺ προκαταλαβέτωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρμοὶ σου,
Κύριε, ὅτι ἀπολώλαμεν, ὅτι ἀπεργάκαμεν, ὅτι
ἐξέσ[ε]λ[α]μομεν σφόδρα. Οἱ μὲν ἔλεγον· Εἰ ἄρα ἐπι-
φάνοι Κύριος τοῦ λοιποῦ ἐφ' ἡμᾶς· ἔτεροι δὲ· Ἄρα
διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ χρέος τὸ ἀνυπόστατον;
Ἄλλος· Ἄρα παρακληθῆσεται Κύριος τὸ λοι-
ποῦ ἐφ' ἡμᾶς; ἄρα ἀκουσόμεθα αὐτοῦ λέγοντος ἡμῖν
τοῖς ἐν δεσμοῖς αἰνέτοις· Ἐξέλθετε· καὶ τοῖς ἄν τῷ
ᾄδῃ τῆς μετανοίας· Συγχωρήθετε; Ἄρα εἰσῆλθεν
ἡ κραυγὴ ἡμῶν εἰς τὰ ὦτα Κυρίου; Πάντες δὲ ἐκά-
θηντο αἰεὶ ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ὀρῶντες τὸν θάνατον,
καὶ λέγοντες· Ἄρα τί τὸ ἀποδορόμενον· ἄρα τίς ἡ
ἀπόφασις; ἄρα τί τὸ τέλος ἡμῶν; ἄρα ἐστὶν ἀνάκλησις;
ἄρα ἐστὶ συγχώρησις τοῖς σκῶτερινοις, τοῖς ταπεινοῖς,
τοῖς καταδικαίς; ἄρα ἰσχυσεν ἡμῶν ἡ δόσις εἰσελ-
θεῖν ἐνώπιον Κυρίου; ἡ ἀπεστράφη δικαίως τετα-
πεινωμένη καὶ κατησχυμένη; ἄρα δὲ εἰσελθοῦσα,
πόσον ἔξευμενίσαστο; πόσον ἤνωσεν; πόσον ὠφέλησε;
πόσον ἐνήργησεν; ἐπειδὴ ἐξ (9) ἀκαθάρτων στομάτων
καὶ σωμάτων ἀνεπέμφθη, καὶ οὐ πολλὴν τὴν ἰσχύ-
ν κέκτηται. Ἄρα εἰς τέλος διήλλαξε τὸν κριτὴν; ἄρα
μερικῶς; ἄρα κατὰ τὸ ἥμισυ τῶν μολώπων; μεγάλοι
γὰρ οὗτοι ὄντες, καὶ πολλὸν ἰδρύτων καὶ μόχλων δεό-
μενοι. Ἄρα ἐπιλήσιον ἡμῖν οἱ ἡμῶν φύλακες, ἡ ἐτι-
πάρρησ' ἐφ' ἡμῶν ὑπάρχουσιν; Ἐκείνων γὰρ μὴ ἐγγι-
ζόντων πρὸς ἡμᾶς, πᾶς ὁ κόπος ἡμῶν ἀνωφελὴς καὶ
ἀνόητος· οὐ γὰρ ἔχει δύναμιν παρρησίας ἡ προσ-
ευχὴ ἡμῶν, οὐδὲ πτερὸν καθαρότητος εἰσελθεῖν πρὸς
Κύριον, εἰ μὴ τί γε οἱ ἄγγελοι ἡμῶν προσεγγίσαντες
ἡμῖν, ταύτην λαβόντες Κύριον προσεγγίσουσιν. Οἷα
δὲ [Οἱ δὲ] πολλάκις καὶ πρὸς ἀλλήλους διεπύρουν, καὶ
ἔλεγον· Ἄρα, ἀδελφοί, ἀνύομεν; ἄρα τυγχάνομεν τῆς
αἰτήσεως; ἄρα δέχεται πάλιν; ἄρα ἀνοίγει; Οἱ δὲ
ἔτεροι πρὸς ταῦτα ἀπεκρίναντο· Τίς οἶδεν, ὡς εἶπον
οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν οἱ Νινευῖται· Μὴ πως μεταμεληθῆ-
σεται Κύριος; Καὶ καὶ τῆς πολλῆς κολάσεως λυτρώ-
σεται ἡμᾶς, ὅμως ἡμᾶς τὸ ἐφ' ἡμῖν ποιήσωμεν. Καὶ
ἐὰν ἀνοίξῃ, εὖ καὶ καλῶς· ἔπει εὐλογητὸς Κύριος ὁ
Θεός, ὁ ἀποκλείσας ἡμῖν δικαίως. Πλὴν (10) ἐπιμείνω-
μεν κρούοντες, ἕως τέλους τῆς ζωῆς ἡμῶν· ἴσως τῇ
πολλῇ ἡμῶν ἀναίδεῃ ἀνοίξῃ ἡμῖν. Διὸ καὶ ἑαυτοὺς δι-
εγείροντες, ἔλεγον· Δράμωμεν, ἀδελφοί, δράμωμεν·
δρόμου γὰρ χρεῖα καὶ δρόμου, ἐπειδὴ τῆς καλῆς
ἡμῶν συνοδίας ἀπαλειφθῆμεν· δράμωμεν μὴ φειδόμε-
νοι ταύτης τῆς ρυπαρᾶς καὶ μοχθηρᾶς σαρκὸς
ἡμῶν· ἀλλ' ἀποκτείνωμεν αὐτήν, ὡς ἀπέκτειναν
ἡμᾶς, ὥσπερ καὶ ἐποιοῦν οἱ μακάριοι ὁπτεύουσι. Ἐν

A fabulæ? ubi subitus furor aut ira apud quos jam
nesciebatur utrum adhuc inter homines ullus esset
ira locus? adeo luctus æternum omnem in illis ira
motum exstinxerat. Ubi verborum concertatio? ubi
feriæ? ubi nimia loquendi libertas? ubi cura corpor-
is? ubi vestigium vanæ gloriæ? ubi deinceps deli-
ciarum spes? ubi de vino cogitatio? ubi vel pomi
gustatio? ubi culinæ et olle solatium? ubi gulæ illo-
cebra? omnium horum deinceps in omni præsentī
vita spes apud illos penitus sublata et deleta erat.
Ubi cura inter illos ulla rerum humanarum? ubi ju-
dicandi quemcunque alium libido? Nusquam. Sed
hæc apud illos perpetuo ingeminabantur, hæc ad
Dominum illi vociferabantur. Alii quippe pectus
graviter tundentes, perinde ac si ad cœli starent
B limina ad Dominum clamitabant: Aperi nobis, ju-
dex, **120** aperi nobis, quando nobis ipsi peccatis
nostris fores cœli oclusimus, aperi nobis. Alii di-
clitabant: Ostende nobis solam faciem tuam, et salvi
erimus ⁸⁵. Alius: Illuminare his miseris qui in te-
nebris et umbra mortis sedent ⁸⁶. Alius: Cito antici-
pent nos misericordiæ tuæ, Domine, quoniam perii-
mus, quia desperavimus, quia defecimus valde ⁸⁷.
Alii dicebant: An Dominus iterum apparebit super
nos? Alii vero: Num transivit anima nostra aquam
debili intolerabilem ⁸⁸? Alius: Num consolabitur
Dominus iterum super nos ⁸⁹? Putasne audiemus
Dominum dicentem nobis vinculis insolubilibus
astrictis: Erite; et qui in carcere poenitentiae sedit-
is, Lazimini a delictis ⁹⁰. An penetravit clamor no-
ster ad aures ejus ⁹¹? Omnes porro sessitabant præ
oculis semper mortem desigentes. Ecquid, inquie-
bant, nobiscum fiet? quæ sententia in nos profere-
tur? quis finis vitæ nostræ? Eritne reditus ab exsi-
lio in cœlestem patriam? Eritne spes veniæ tene-
bris confusis, abjectis, reis? potuitne deprecatio
nostra ad conspectum Domini pervenire? An merito
rejecta est, abjecta et cum ignominia repudiata?
Utrum æmissa potuit aliquantulum iudicem pla-
care? quantum profecit? quantum profuit? quid ef-
fecit? quando ex impuro ore et corpore effusa est,
non magnam profecto vim habuerit. An iudicem
nobis penitus reconciliavit? an parum et aliquantul-
um duntaxat? An dimidia vulnerum pars tantum
D curata: nam ingentia profecto multo sudore et
ingenti labore egent. **121** Num angeli custodes ad
nos tandem redierunt? an adhuc procul a nobis
absunt? Nam quandiu illi dedignantur ad nos acce-
dere, omnis conatus et labor noster inanis et inu-
tilis est nobis: nec enim spes est libertatis, nec vim
confidentiae habent preces nostræ, nec castum ala-
rum remigium, quibus evolare possint ad Dominum,
nisi angeli nostri nobis iterum familiares has a no-
bis oblatas Domino repræsentent. Alias sæpeni-
mero subdubitantes inter se querebant, Profici-
mus aliquid, fratres? potlemurne voto nostro? Ad-

⁸⁵ Psal. LXXIX, 20. ⁸⁶ Luc. I, 79. ⁸⁷ Psal. LXXVIII, 8. ⁸⁸ Psal. CXXIII, 5. ⁸⁹ Job. XLII, 11. ⁹⁰ Isa. LXV, 11. ⁹¹ Job. XXI, 20.

mittite preces nostras iterum? iterumne aperit nobis? Ad quæ alii: Quis, inquit, novit, ut olim fratres nostri Ninivite dicebant²²: An convertatur Dominus, et ab immani illa pœna nos liberet? Ut ut sit, nos nostrum faciamus officium. Et si quidem aperuerit nobis, bene est. Sin aliud visum illi; nihilominus benedictus Dominus Deus, qui merito nos exclusit. Enimvero perseveremus pulsando usque ad finem vitæ nostræ, fortasse propter importunitatem et impudentiam nostram aperiet nobis. Ergo se ipsos excitando dicebant: Curramus, fratres, curramus. Opus est enim cursu, et contentissimo cursu, quando sanctam societatem nostram deseruimus. Curramus, neque impuro et ærumnoso corpori nostro parcamus, sed mactemus carnem nostram, quemadmodum illa mactavit animas nostras: quod et faciebant beati illi ad illum carcerem damnati. Erat videre in illis genua, quæ ex assidua geniculacionum consuetudine callum obdlexerant: oculos exesos et depiles, altosque in sinus capitis recedentes: genas **122** habebant sancias, et ardore ferventium lacrymarum adustas: vultusque pallentes et emaciatas facies, nihil a mortuis, si conferres, differentes; pectora plagarum ictibus liventia, et e crebris pugnorum verberibus cruenta, sanguinis ex pectore rejecta sputa. Ubi illic lectus quieti positus? ubi mundities, et adversus frigora vestis munimentum? Rupta et lacera omnia et inquinata, sordibusque verminum scatentia. Nihil ad horum patientium obsessorum a demonibus vexatio; nihil mortuorum luctus; nihil in exilio degentium calamitas; nihil supplicium parricidarum; nihil revera illorum pœnæ, et inflicta tormenta ad voluntariam horum castigationem et carnisficinam. Rogo, fratres, nolite putare me vobis fabulas narrare. Rogabant illi sæpe eximium suum moderatorem et judicem, pastorem, inquam, et angelum inter homines versantem, et petebant uti collum numellis et cæteris, manicis brachia constringerentur, pedes lippo et robore reorum ritu includerentur, nec prius inde expedirentur, donec sepulcro inferrentur, imo nec sepulcro se dignabantur. Nequaquam enim, nequaquam reticebo, et hanc vere sanctorum illorum miserandam humilitatem, et humillimam in Deum charitatem ac poenitudinem. Quando ergo aliqui per mortem ad Dominum erant profecturi, ad inexorabile iudicis tribunal sistendi, tum ex inclytis illis in loco illo poenitentiae degentibus civibus, quando quis ex illis se in **123** valedudinario depositum videbat, præsidem illum eximium per iurandum rogabat, ne se communi hominum sepultura dignaretur, sed more pecudum, vel in flumen abjiceret, vel feris in agro devorandum exponeret. Quod horum antistes, prudentiæ lumen, precibus illorum obsecutus sæpenumero fecit, iussitque omni exequiarum, et precum funebrium honore privatos foras projici. Sed enim

A ἐκείνοις ἐπαύτο γόνата ἐπεσκληρότα τῷ πλήθει τῶν μετανοῶν· οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκτακέντες καὶ ἔσω που εἰς βάθος δεδυνότες· τριγῶν ἀπεστερημένοι, παρειὰς κεκτημένοι (11) πεπληγμένας, καὶ περιπεφλεγμένας τῇ ζήσει τῶν πολλῶν διακρύων· πρόσωπα καταμαμαρασμένα καὶ ὠχρὰ, μὴδὲν ἐν συγκρίσει νεκρῶν διαφέροντα· στήθη ταῖς πληγαῖς ἀλγούντα καὶ αἰμάτων πύελοι ἐκ τῶν ἐν τῷ στήθει πυγμῶν ἐκτεμνόμενοι. Ποῦ ἦν ἐκεῖ στρωμνὴς κατάστασις; ποῦ ἐνδύματος καθαρότης ἢ στερεότης; Ἄλλὰ διεβρηγμένα καὶ ρυτῶντα, καὶ ὑπὸ τοῦ φθιρὸς ἐπικεκαλυμμένα. Τί πρὸς ἐκείνους ἡ τῶν δαιμονῶντων κακοπάθεια; τί ἡ τῶν νεκρῶς πενθούτων; τί ἡ τῶν ἐν ἐξορίᾳ διαγόντων; τί ἡ τῶν ἐπὶ φόνοις καταδικῶν; Οὐδὲν ὄντως ἡ ἐκείνων βάσανος, καὶ τιμωρία ἀκούσιος, πρὸς τὴν τούτων ἰκούςιον. Καὶ μὴ μύθους τὰ εἰρημένα λογίσθητε, ἔρωτῶ, ἀδελφοί. Ἐδυσώπουν πολλάκις τὸν κριτὴν τὸν μέγαν ἐκείνων, τὸν ποιμένα λέγω, τὸν ἀγγελὸν ἐν ἀνθρώποις· καὶ παρεκάλουν σιθῆρα καὶ κλοιά ἐν χερσὶ καὶ τραχήλῳ περιθέσθαι· καὶ τοὺς πόδας ἐν τῷ τῶν πασχόντων κατασφαλισθῆναι ξύλῳ, καὶ μὴ πρότερον ἐκείθεν λυθῆναι, ἀχρι λοιπὸν τὸ μνημα διαδέξεται, πλὴν οὐδὲ τὸ μνημα. Οὐ μὴ γάρ, οὐ μὴ κρύψῃ οὐδὲ ταύτην αὐτῶν τῶν μακαρίων ὄντως ἡλεσιμένην ταπεινώσιν, καὶ συντετριμμένην πρὸς θεὸν ἀγάπην καὶ μετάνοιαν. Μέλλοντες τοίνυν πρὸς Κύριον πορεύεσθαι, καὶ τῷ ἀδεκάστῳ βήματι παραίστασθαι, καλοὶ ἐκεῖνοι τῆς χώρας τῆς μετάνοιας πολεῖται, ὅπνιχα τις αὐτῶν ἐν τῷ (12) παντὶ ἰδεῖται ἐαυτὸν, τοῦτο διὰ τοῦ προσετώτος αὐτῶν ἰδυσώπει μεθ' ὅρων τὸν μέγαν, τοῦ μὴ καταξωθῆναι αὐτὸν ἀνθρωπίνης ταφῆς, ἀλλὰ ἀλόγου, ἢ ἐν τῷ βέλθῳ τοῦ ποταμοῦ, ἢ ἐν τῷ ἀγρῷ τοῖς θηρίοις παραδοθῆναι· ὅπερ πολλάκις καὶ ὑπῆκουσεν [ἐποίησεν ὑπακούσας] ὁ τῆς διακρίσεως λύχνος, ψαλμῳδίας τε πάσης καὶ τιμῆς ἐστερημένους ἐξοδιάζεσθαι κελεύων. Οἷον ὧ καὶ τὸ θέαμα φοβερὸν καὶ ἐλαινὸν τῆς ἐκείνων ἐσχάτης ὥρας· ὅπότεν γὰρ οἱ συγκατάδοι τὸν προπρεοῦμενον τελειοῦσθαι μέλλοντα ἦσθοντο, ἐπὶ τοῦ νοδὸς ἐβρωμένον περικύκλουν καὶ διψῶντες, καὶ πενθούτες ἐλεεινοτάτῳ ἦθει καὶ σκυθρωπῷ λόγῳ τὴν κεφαλὴν οἰόντες τὴν ἐαυτῶν [τὰς ἐαυτῶν κεφαλὰς], ἡρώτων τὸν ἐκείνηντα· καὶ καίμενοι τῇ συμπαθείᾳ τῇ πρὸς αὐτὸν ἔλεγον· Τί ἐστίν, ἀδελφε καὶ συγκατάδοι, πῶς; τί λέγεις; τί ἐλπίζεις; τί ὑπολαμβάνεις; Ἦνυσας ἐκ τοῦ (13) κόπου τοῦ ζητούμενου, ἢ οὐκ ἰσχυσας; Ἦνοιξας, ἢ ὑπέσθονος ἐπὶ ὑπάρχεις; Ἐφθασας, ἢ οὐκ ἐπέτυχας; Ἐλαβὲς τινα πληροφορίαν, ἢ ὀδὸν ἔχεις τὴν ἐλπίδα; Ἐληψας ἐλευθερίαν, ἢ κλονεῖται καὶ ἀμφιβάλλει ἐπὶ ὁ λογισμός; Ἦσθου τινὸς ἐν τῇ καρδίᾳ φωτισμοῦ, ἢ ἐσκοτισμένη ἐπὶ καὶ ἡττωμένη ὑπάρχει; Ἐγένετο τις ἐν σοὶ φωνὴ λέγουσα ἔνδον· Ἴδε ὁ τῆς γέγονας· ἢ, Ἀφύονται σου αἱ ἀμαρτίαι· ἢ, Ἡ πίστις σου σέσωκε σε; ἢ ἄρα ἐπὶ ἐκείνης ἀκούεις τῆς λεγούσης· Ἀποστραφήτωσαν οἱ ἀμαρτωλοὶ εἰς τὸν ἄδην· καὶ· Ἀθήσασθε χεῖρας καὶ πόδας· καὶ· Ἀρτήτω ὁ ἀσεβὴς, ἵνα

²² Jon. iii, 9.

μή ἰδῇ τὴν θόξαν Κυρίου; Τί λέγεις ἀπλῶς, ἀδελφε; εἰπέ ἡμῖν, δυσωποῦμεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς γνῶμεν, ἐν τοίοις μέλλομεν ἵσθαι· σοῦ γὰρ λοιπὸν ὁ καιρὸς ἐκλείσθῃ, καὶ ἄλλον οὐκ εὐρήσεις ἐτι εἰς τὸν αἰῶνα. Πρὸς ταῦτα, οἱ μὲν τῶν κοιμωμένων, Εὐλογητὸς Κύριος, ἀπεκρίνοντο, ὃς οὐκ ἀπέστησε τὴν προσευχὴν μου, καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀπ' ἐμοῦ. Οἱ δὲ πάλιν· Εὐλογητὸς Κύριος, ὃς οὐκ ἔδωκεν ἡμᾶς εἰς θάνατον τοῖς ὁδοῦσιν αὐτῶν. Οἱ δὲ ἐκεῖνο ἐνωδύνω; Ἐλεγον· Ἄρα διέβη ἡ ψυχὴ ὑμῶν τὸ ὄψωρ τῶν πνευμάτων τοῦ ἁέρος τὸν ἀνυπόστατον; Μὴ θαρβύοντες ἀκμῇ, ἀλλὰ ἀποσκοποῦντες τί ἐν τῷ λογοθεσίῳ ἐκεῖνον γίνεται. Ἐτεροι δὲ τοῦτο ἐνωδυνήροτερον ἄλλο ἀπεκρίναντο, καὶ ἔλεγον· Οὐαὶ ψυχῇ, τῇ μὴ φυλαξάσῃ τὸ ἐπάγγελμα ἁμῶν, ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ καὶ μόνῃ γινώσεται τί αὕτῃ ἡτοίμασται· ἐγὼ δὲ ταῦτα ἑωρακώς τε παρ' ἐκείνους καὶ ἀκηκώς, μικροῦ δεῖν αὐτοῦ ἀπογινώσκειν ἑμῶν, ὥρῃν τὴν αὐτοῦ [ἑαυτοῦ] ἀδιαφορίαν, καὶ συγκρίνων ταύτην πρὸς τὴν ἐκεῖνον κακοπαθεῖαν. Οἷα γὰρ ἦν καὶ αὕτῃ ἡ τοῦ τόπου κατάστασις καὶ κατοίκησις; Ὀλῃ σκοτεινῇ, ὀλῃ δυσώδῃ, ὀλῃ ρυμῶσα καὶ αὐχμηρά. Φυλακὴ γὰρ καὶ καταδίκη εὐλόγως προσυνάσθαι· ὥς καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ χώρου θέαν μετανοίας πάσης καὶ πένθους ὑπάρχειν διδάσκαλον. Ἀλλὰ τὰ ἐτέροις δυσχερὲς καὶ ἀκατάδεκτα, τοῖς ἐξ ἀρετῆς καὶ πνευματικοῦ πλοῦτου ἐκπεπτωκόσι προσήνῃ καὶ εὐπαράδεκτα τυγχάνουσι. Ψυχὴ γὰρ παρρησίας προτίρας ἐστερημένη, καὶ ἱλπίδος ἀπαιθείας ἐκπεσοῦσα, καὶ σφραγίδα ἀγνείας διανόησας, καὶ πλοῦτου χαρισμάτων συληθεῖσα, βίαια τε παρακλήσεως ἀλλοτριωθεῖσα, καὶ συνταγὴν Κυρίου ἀθετήσασα, πυρὸς καλοῦ δακρύων ψυχικῶν ἀποσθεθεῖσα, καὶ τῇ τοῦτο μνήμῃ πληττομένη, καὶ ἐνωδύνως νυσομένη, οὐ μόνον τοὺς προσηρμένους πόνους μετὰ πάσης καταδέχεται προθύμιας, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἀναίρειν ἐνσθεῶς δι' ἀσκήσεως ἐπιτηδεύει· εἰ ἔρα καὶ ἔστιν ἐν αὐτῇ ἐγκατάλειμμα σπινθήρος ἀγάπης, ἡ φόβου Κυρίου. Οἷοι ὄντως ὑπῆρχον οἱ μακάριοι οὗτοι· ταῦτα γὰρ ἐν (15) νῷ ἔχοντες, καὶ ὕψος οὐ ἐκπεπτώκασιν εἰς νοῦν λαμβάνοντες, ἔλεγον· Ἐμνήσθημεν ἡμερῶν ἀρχαίων, τοῦ πυρὸς ἐκεῖνου τῆς ἡμετέρας σπουδῆς. Ἄλλοι πρὸς τὸν θεὸν ἔβδων· Ποῦ εἰσὶ τὰ ἔλεῃ σου τὰ ἀρχαῖα, Κίριε, ἃ ἔδειξας τῇ ψυχῇ ἡμῶν ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου; Μνήσθητι τοῦ ὀνειδιζομένου καὶ τῶν μόχθων τῶν δοῦλων σου· (16) ἕτερος· Τίς ἄν με θεῖν κατὰ μνήνας ἡμερῶν τῶν ἐμπροσθεν, ὧν με ἐβύλαττον ὁ θεός, ὅτε ἠδυνεῖτο ὁ λόγχος τοῦ φωτός αὐτοῦ ὅπῃ κεφαλῇς τῆς καρδίας μου; πῶς τε τῶν προτέρων αὐτῶν ἐμνημόνεον κατορθωμάτων, καὶ ταῦτα εἶκην νηπίων (α) τεθνηκότων [θρηνοῦντων, vel τέκνων] ἀπ-

A extrema vitæ hora culpam imminente, tum vero quale, et quam tremendum miserandumque spectaculum videres. Nam quando socii penitentiam, aliquem præcedere se ad mortem sentire, sibi adhuc præsentem et sentientem, omnes in orbem circumstant, sitique æstuant et luctu morēntes, ardentisque desiderio miserabili oris habitu, tristisque sermone capita agitantes, jam deficientem summa commiseratione prosecuti cogitabant: Quid est, frater et commilito noster, quomodo habes? quid dicis? quid tibi spei superest? quid sentis? assecutus es quod tanto labore quæsisisti? an nondum etiam? Ingressus es portum salutis, an adhuc fluctuaris animo? attingisti metam, an aberrasti? Concepistine certam veniæ spem an adhuc in ancipiti salus tua pendet? donatusne es libertate, an adhuc tumultuantur, et torquent te cogitationes tuæ? illustratane mens tua est cœlesti lumine, an adhuc confusa tenebris, et ignominia hæret in nocte? accepistine vocem aliquam tibi in corde respondentem: Ecce sanus factus es²²; aut, Remittuntur tibi peccata tua²³; aut, Fides tua te salvum fecit²⁴; aut, fortasse illam terribilem adhuc sententiam audis, **124** Convertantur peccatores in infernum²⁵; et: Ligatæ manus et pedes ejus²⁶; et: Tollatur impius, ne videat gloriam Domini²⁷. Quid respondes omnino, frater, dic nobis, obsecramus te, ut et nos sciamus, quæ nos sors exspectet. Tuum quippe vitæ tempus jam effluxit, quod in omnem æternitatem non redibit. Ad hæc alii morientium dixere: Benedictus Dominus qui non amovit orationem meam, et misericordiam suam a me²⁸. Alii vero iterum: Benedictus Dominus qui non dedit nos in captionem dentibus eorum²⁹. Alii autem adpodum dolenter respondebant: Forsitan pertransiit anima nostra aeriarum potestatum intolerabilem aquam³⁰? Incerti adhuc salutis et anxie cogitantes, quid in illo tremendo iudicii tribunali futurum esset. Alii vero multo hoc tristius responderunt: Væ, inquietabant, animæ, quæ voti sui professionem non inviolatam custodivisti: hac in hora et sola experietur quid illi sit paratum. Hæc ego cum apud illos coram apertissem et audissem, parum absuit quin meam negligentiam cum illorum patientia et afflictione comparando, desperarem. Nam qualis non erat ipsius loci aspectus habitatio! Tota domus obscura et tenebrosa, tota olens et fetens, tota sordida et squallida. Cærcer enim et damnatorum ergastulum, non immerito appellata est. Adeo ut solius loci contemplatio spectatorem ad penitentiam et luctum incitaret. Enimvero quæ aliis **125** gravia et intolerabilia videntur, hæc iis, qui virtutis et cœlestium

²² Joan. v, 14. ²³ Matth. ix, 2. ²⁴ Luc. xviii, 42. ²⁵ Psal. lxxv, 20. ²⁶ Psal. cxxiii, 6. ²⁷ ibid. 3.

²⁸ Psal. ix, 18. ²⁹ Matth. xxii, 13. ³⁰ Psal. xiv,

(α) Omnia Græca exemplaria mss. habent, νηπίων τεθνηκότων, sed mortui non plorant. Proinde rescripserim pro νηπίων τεθνηκότων, νηπίων τέκνων (vocantur enim νήπια τέκνα) vel θρηνοῦντων sed

τέκνων magis arridet, cui scriptura, similitudo vocis et syllabarum favet: accedit, quod νήπιος vox mobilis sit, ut νήπιος παῖς, etc.

gratiarum facturam fecerunt, prona facillaque sunt, et prompte suscipiuntur. Anima quippe, quæ a priori Dei familiaritate et fiducia repulsa est, et spe beatæ tranquillitatis recuperandæ excidit, signumque castitatis violavit, et thesauro divinarum gratiarum spoliata est, cœlestique consolatione privata, pactum Domini rescidit, et ignem præstantem lacrymarum spiritualium exstinxit, dum horum omnium memoria percellitur, et ingenti dolore laniata convulseratur, non solum commemoratos supra labores promptissime suscipit, sed seipsam religiosis exercitationibus pie mactare conatur. Si tamen ullæ sunt in illa reliquię, et scintillæ divini amoris ac timoris Domini. Tales erant reipsa beati isti. Hæc enim animo versantes, et altissimum virtutis gradum, ex quo delapsi sunt, apud se reputantes, identidem dicebant: *Memorati sumus dierum antiquorum* ², ardentisque illius virtutis nostræ. Alii ad Deum clamitabant: *Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine* ³, quas ostendisti in veritate tuæ animæ nostræ? *Memor esto operum et laboris ætiorum tuorum* ⁴. Alius, *Quis me ponet secundum menses dierum priorum, quibus custodiebat me Deus, quando splendebat lucerna luminis ejus super caput cordis mei* ⁵. Atque sic priora sanctioris viue studia in memoriam revocabant, **126** et ritu innocentium parvulorum plorabundi dicebant: Ubi precum nostrarum mundities? ubi per hanc cum Deo familiaritas et fiducia? ubi dulces pro amaribus lacrymæ? ubi spes perfectissimæ castitatis et puræ conscientie? Ubi exspectatio beatæ tranquillitatis? ubi fides erga pastorem? ubi vis et efficacia precum ejus in nobis? Evanescere, periire hæc omnia, et tanquam nunquam visa, et quasi nunquam omnino fuissent, defecerunt, deleta sunt et exstincta. Atque hæc proloquentes plorantesque optabant, alii a malo demone occupari et torqueri; alii Dominum precabantur, uti morbo comitiali seu epilepsia corripierentur: alii obsecrari, et sædum miserandumque naturæ monstrum, portentum ac spectaculum fieri cupiebant: alii nervorum stupore percuti, et paralyti dissolvi, dummodo ne futura inferorum supplicia experiri cogerentur. Ego vero, amici, nescio quo pacto libens volens in illo luctus ergastulo detentus, mei penitus sum oblitus, et attonitus quasi a potestate mentis præ stupore totus excessi. Sed enim revocanda est, unde digressa est oratio. Cum ergo in illo carcere ad tricesimum usque diem moratus essem, illis prorsus dissimilis et minime ferendus, ad inclytum illud cœnobium et magnum præsulem reversus sum. Qui me intuitus, **127** cum alium prorsus a priore et velut attonitum avocatumque a sensibus videret, facile rationem causamque stuporis, utpote sapientissimus, assecutus: Quid est, inquit, pater Joannes? Vidistine eximie laborantium certamina? Et vidi, inquam, Pater, et demiratus, beatiores prædicavi eos, qui lapsi sunt, et suas

A ωδύροντο, καὶ ἔλεγον [ἀπωδύρομενοι ἔλεγον]. Ποῦ ἡ τῆς προσευχῆς καθαρότης; ποῦ ἡ ταύτης παρρησία; ποῦ τὸ γλυκὺ ἀντὶ πικροῦ δάκρυον; ποῦ (17) ἡλπίς τῆς παντελοῦς ἀγνείας καὶ καθάρσεως; ποῦ ἡ προσδοκία τῆς μακαρίας ἀπαθείας; ποῦ ἡ πρὸς τὸν (18) ποιμένα πίστις; ποῦ ἡ τῆς αὐτοῦ προσευχῆς ἐν ἡμῖν εὐεργεσία [ἐνέργεια]; Ἀπόλωλε ταῦτα πάντα· καὶ ὥσπερ μὴ φανέντα, ἐκλείοιπεν· καὶ ὡς μὴ ὑπάρξαντα, ἠφανίσθησαν καὶ ὤχρετο. Ταῦτα μὲν λέγοντες καὶ θρηνοῦντες, οἱ μὲν, δαιμονῶν ἡγόνον· οἱ δὲ τῇ ἱερᾷ περιπεσεῖν νόσῳ, ἰδυσώπουν τὸν Κύριον· οἱ μὲν τὰ; ὅλεις ἀποβάλλειν, καὶ ἐλεεινὸν προκρίσθαι θέαμα· οἱ δὲ πάρετοι γενέσθαι, καὶ μόνον τῶν ἐκεῖ μαχηρῶν μὴ πειρασθῆναι. Ἐγὼ δὲ, ὦ φίλοι, λήληθα ἑμαυτὸν ἐν τῷ ἐκείνῳ ἐμφυλοχωρῶν πίνθει, καὶ ὅλος τῷ νοῦ συνηρπάγην, κατέχειν ἑμαυτὸν μὴ δυνάμενος. **Β** Ἄλλ' ἐπανακτεῖν τὸν λόγον. Τοῖνον προσμεινας ἐν τῇ φρουρᾷ ἐπὶ ἡμέρας τριάκοντα, ἐπανερχομαι ὁ ἀνυπομόνητος εἰς τὸ μέγα κοινῶδιον πρὸς τὸν μέγα. Ὁ δὲ θεασάμενός με, ὥσπερ ἡλλουμένον ὄλον καὶ ἐξεστηκότα, ἔγρα· ὁ πάνσοφος ἀλλοιώσεως τὸν τρόπον· καὶ ψησι· Ἦ δὲ ἴσθι, Πάτερ Ἰωάννη; Ἐώρακας τοὺς τῶν καμνόντων ὁδούς; Ἐγὼ δὲ ἔφη· Καὶ εἰώρακα, Πάτερ, καὶ τεθαύμακα, καὶ μαμακάριχα ἔγωγε τοὺς πεπτωκότας, καὶ πενθοῦντας, ὑπὲρ τοὺς μὴ πεπτωκότας, καὶ ἑαυτοὺς μὴ πενθοῦντας· ὅτι διὰ πτώσεως ἀνέστησαν ἀνάστασιν ἀκίνδονον. Ὁ δὲ, Οὕτως ἔχει, ψησι· καὶ διηγῆσθε τὴν ἀφευδῆς αὐτοῦ γλῶττα· **Γ** Ὅτι περ, ψησι, πρὸ δέκα χρόνων, εἶχον ὄδε ἀδελφῶν πᾶν σπουδαῖον καὶ ἐργάτην, καὶ τοιοῦτον ὥστε με ὀρῶντα αὐτὸν, οὕτως τῷ πνεύματι ζέοντα, τρέμειν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν τοῦ διαβόλου φόβον, μὴ πως τῷ πολλῷ ὀρόμῳ προσκλῇ πρὸς ἄλθορ τὸν πόδα· ὅπερ τοὺς ὁξέως βαδίζουσι συμβαίνειν πέφυκεν· ὅπερ καὶ γέγονεν. Ἐτα ἀνέρχεται πρὸς με, ἐσπέρας βαθείας, δείκνυσι τὸ τραῦμα γυμνόν· ζητεῖ ἐμπλαστρον (19), αἰτεῖται καντήρα, δορυβεῖται σφόδρως. Ἐτα ἐπὶ ἄξιος συμπαθείας ἦν, ὅρῃ μὴ πᾶν αὐτῷ αὐστηρᾷ τομῇ τὸν λατρὸν χρῆσασθαι βουλόμενον, βλέπων αὐτὸν εἰς τὸ ἔδαφος, ἐπιλαμβάνεται τῶν ποδῶν, λούει ἱκανῶς τοῦτοις τοῖς δάκρυσιν· αἰτεῖται καταδίκην ἐν ἣ ἑώρακας φρουρᾷ· ἀδύνατον ἔδοα μὴ ἐκεῖ με πορευθῆναι. Ἐτα βιάζεται εὐσπλαγχνίαν **Δ** λατροῦ μετανεγκεῖν εἰς ἀποτομίαν, τὸ σπᾶνιον ἐν νοσοῦσι καὶ παραδοξότατον· καταλαμβάνει ὅστων τοὺς μετανοοῦντας, γίνεται κοινῶδες καὶ συναλγός. Πληγὴς οὖν τὴν καρδίαν ὡς ὑπὸ ξίφους τῆς δι' ἀγάπην Θεοῦ λύπης, τῇ ὁγδόῃ ἡμέρᾳ ἐκδημεῖ πρὸς Κύριον, αἰτησάμενος ταφῆς μὴ τυχεῖν. Ἐγὼ δὲ αὐτὸν καὶ ἐνταῦθα ἐνένοχα, καὶ τοὺς πατέρας συντέταφα ὡς ἄξιον· διὸ καὶ μετὰ τὴν ἑβδόμην (20) δουλικήν, τῇ ὁγδόῃ λύστα ἐλευθερὸς ἡμέρᾳ. Ἐστὶ δὲ τις ἐκεῖνο γνῶς ἐναργῶς, μὴ πρότερον αὐτὸν τῶν εὐταλῶν καὶ ρυπαρῶν μου ποδῶν ἀνοστήναι, πρὶν Θεὸν ἐξευμενίσασθαι· καὶ οὐ θαῦμα· πιστὴν γὰρ ἐν καρδίᾳ τῆς πόρνῆς ἐκείνης ἀναλαβὼν, τοιαύτῃ καὶ αὐτὸς· πλη-

² Psal. cxlii, 5. ³ Psal. lxxxviii, 50. ⁴ ibid. 51.

⁵ Job xxix, 2-5.

πορροία τοὺς ἑμοὺς ταπεινοὺς πόδας· κατέδραξε· ἅπαντα δὲ δυνατόν τῷ πιστεύοντι, ὁ Κύριος εἰρηκεν. Ἐξέλον ἀκαθάρτους ψυχὰς περὶ ἑρωτας σαμάτων ἑμμανῶς μαινομένας· καὶ δὴ σκῆψιν [σκείψιν] μεταβολὰς προσλαβοῦσαι, ἐκ πεύρας ἑρωτος, τὸν αὐτὸν πρὸς Κύριον μετενηνόχασιν ἑρωτα· καὶ πάντα φόβον ὑπερπηδήσασαι, ἀπλήστως εἰς ἀγάπην Θεοῦ ἐνεγκεντρίσθησαν. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος τῇ σώφρονι ἐκείνῃ πόρῃ οὐ λέγει, ὅτι ἐφοβήθη, ἀλλ' Ὅτι ἡγάπησε πολεῖν, καὶ ἰδυνήθη εὐχερῶς ἑρωτα ἑρωτα διακρούσασθαι. Οὐκ ἀγνοῶ δὲ ἐγὼ, ὧ θαυμαῖοι, ὅτι τοῖσιν μὲν ἀπιστα, ἑτέροις δὲ ἀνέλπιστα· ἄλλοις δὲ ἀπόγνωσιν εἰκνόντα φαίνονται, ἅπερ διηγησάμεν, ἐπαθλα. Ἀνὴρ δὲ ἀνδρείος ἐκ τούτων προσελδόμενος κέντρον, καὶ βέλος πυρὸς, καὶ ζῆλον ἐν καρδίᾳ ἀπῆλθε βαστάζων. Ὁ τούτου ὑποθετικῶς, ἐπὶ γὰρ τὴν οἰκίαν ἀσθένειαν, καὶ ταπεινοφροσύνην εὐχερῶς κτησάμενος διὰ τῆς ἑαυτοῦ μίμνης τὸν [κατόπιν, τοῦ πρώτου] πρῶτον κατέδραμεν, ἀγνοῶ δὲ εἰ καὶ κατέλαθεν. Ἀνὴρ δὲ ἀμάλῃς μὴ προσφάσῃ τοῖς εἰρημῶνι, μὴ πως καὶ αὐτὸ δ' ἐργάζεται, ἀπογνοῦς σκορπίσις [σκορπίσις]· καὶ γένηται καὶ ἐπ' αὐτῷ τὸ φάσκον λόγιον· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος προθυμίαν, καὶ δ' ὁκοεῖ ἔχειν, ἀρθῆσεται ἀπ' αὐτοῦ· οὐκ ἔστιν ἡμᾶς ἐν τῷ λάκκῳ τῶν ἀνομιῶν πεπεσκότας, καὶ μὴ εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς ταπεινώσεως τῶν μετανοούντων καταδύσαντας, ἐκεῖθεν ἐλκυσθῆναι (22)· ἄλλῃ ἢ τῶν μετανοούντων [παινομένων] σκυθρωπῇ καταπίνοσις, καὶ ἑτέρα τῶν ἐπιμαρτανόντων τοῦ συνειδότος· κατὰ γὰρ οὐ καὶ ἄλλῃ ἢ τοῖς τελείοις δ' ἐνεργίας Θεοῦ προσηγομένη μακαρία πλουτοταπεινώσις· μὴ σκαύσωμεν [σκαυάσωμεν] τὴν τρίτην λόγους εὐρεῖν, μάτην γὰρ θραμβοῦμεθα [τρέχομεν. Αἱ. θρέβομεν]· τῆς δὲ δευτέρας σημείον (23), ὑπομονὴ ἀνιμίας παντελῆς· τυραννείῃ ἢ πρόληψις, καὶ τὸν πενθούμενα πολλὰκις. Καὶ οὐ θαῦμα, ὁ περὶ κριμάτων, καὶ πτωμάτων λόγος σκεπτικός, καὶ πάντῃ ψυχῇ [πάσῃ ψυχῇ] ἀκατάληπτος· ποία μὲν τὰ δ' ἀμειλίχας, ποία δὲ δ' ἐγκαταλείψιν οικονομικήν· ποία δὲ δ' ἀποστροφὴν Θεοῦ συμβαίνοντα ἡμῖν πτώματα. Πλὴν ἐκεῖνός μοι τις διηγήσατο, ὅτι περ τὰ κατ' οἰκονομίαν ἡμῖν συμβαίνοντα, ταχίστην τὴν ἐξ αὐτῶν ἀποστροφὴν κέκτηνται· οὐ γὰρ συγχωρεῖ ὁ παρὰ τοῦ, ἐπεὶ πολὺ κρατεῖσθαι ἡμᾶς τὸ τῆς λύπης δαίμονι. Οἱ πεσόντες πρὸ πάντων μαχησάμεθα πρὸς αὐτόν· αὐτὸς γὰρ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς ἡμῶν παριστάμενος, καὶ τῆς προτέρας ἡμῶν παρηγορίας ὑπομνήσκων καταργῆσαι ἡμᾶς τῆς εὐχῆς βούλεται. Μὴ (24) θαμβήσῃς καθ' ἡμέραν πίπτων, μὴ δὲ ἀποπῆδα, ἀλλὰ [στυγνῶς] ἀνδρείως, καὶ πάντως αἰδοσθήσεται σου τὴν ὑπομονὴν ὁ φιλάσων σε ἀγγελος. Ὡς νεαρὸν καὶ ζέον τὸ τραῦμα εὐστατον εἶναι πέφυκε· τὰ γὰρ χρόνια καὶ ἡμελημένα καὶ χειρσομένα δυσίατα, καὶ πολλοῦ τοῦ κόπου, καὶ σιδήρου καὶ ξηρίου, καὶ τοῦ πυρὸς ἐνταῦθα πρὸς ἰατρειάν δεόμενα. Πολλὰ τῷ χρόνῳ ἀνίατα, παρὰ δὲ Θεῷ πάντα δυνατόν. Πρὸ μὲν (25) τοῦ πτώματος, φιλόνητον·

culpas ita desseverant, his qui non peccarunt, et seipsos non deplorant. Per lapsum enim ad vitam nulli amplius periculo subjectam resurrexerunt. Ita est, inquit praesul, et lingua quae mentiri nescit, exposuit mihi huiusmodi factum. Antio decem, inquit, annos fuit hic ex fratribus numero quidam tam pius, sollicitus et religiosus athleta, tamque ardens spiritus, adeoque talis, uti contemplatus ipsum tremere, ac vehementer invidiam hostis adversus illum formidarem, ne praeminio et principii cursu, offenderet ad lapidem pedem unum, quod his usu venire solet, qui contentius ambulare solent: quod et huic accidit. Ergo post casum ad me reversus, sero vespere vulnus suum nudat, ostenditque, et querit emplastrum, ustorem et cauterium vehementissime afflicti poscit. Dein quod dignus commiseratione videretur, cum animadverteret medicum minus severa sectione uti velle, humi abiectus pedesque meos complexus, largo lacrymarum imbri irrigavit, preceat uti ad carcerem illum quem vidisti damnetur. Clamitabat enim: Impossibile est me illum non proficisci. Vi ergo misericordiam medicum ad severitatem transiit, ut in se cogeret esse durum, 128 quod in agris perrarum et extra omnem usum et morem videre est. Dicto ergo citius ad poenitentes properat, collega quoque et socius sit laborum et dolorum. Vulneratus ergo in corde dolore tristitiae tanquam gladio ex divino amore, octavo post die migravit ad Dominum, cum prius petisset ut honore sepulturae privaretur. Sed ego illum huc reportari curavi, et ut minime indignum suis, in patrum conditorio reponi, ut qui post septem servitutis dies octavo in libertatem sit assertus. Est est qui certo cognovit, illam priusquam ab indignis et impuris pedibus meis surgeret, iam tum plena peccatorum venia donatum, Deoque reconciliatum fuisse. Nec id mirum videri debet. Illius enim peccatricis fidem in animo assumpserrat, eademque spe et fiducia vtilissimos pedes lacrymis imbuerat. Omnia autem possibilia credenti, inquit Dominus. Vidi ego animas impuras insano quodam amore erga corpora affectas et furentes, quae tamen per poenitentiae occasionem et considerationem amoris impuri experimentum, eundem amorem et affectum totum in Dominum transtulerunt, adeoque in divinum commutarentur, et omni servili timore superato, totos se in divinum amorem demerserunt [impulerunt]. Itaque Dominus sobria [prudens] illi peccatrici non dicit, quoniam timuit, sed, quoniam dilexit multum. Potuit ergo, nullo negotio, amore amorem pellere. Non ignoro ego, viri eximii, haec aliis supra fidem, aliis supra spem, visum iri: aliis etiam desperationem allatura quae narravimus certamina. Atqui 129 generosus et heroicus animus stimulum inde ad virtutem arripuit, igneque jaculo divini amoris saucius, succensus charitate et ardens abivit. Qui

* Psal. xc, 12. * Marc. ix, 22. * Luc. vii, 47.

in secundis constitit, quamvis longe illo inferior, A agnovit tamen suam ipsius imbecillitatem, et per eam facile comparata humilitate per sui ipsius reprehensionem, alterum a tergo secutus, nescio utrum sit assecutus. At degener et negligens certamini superiorum ne se misceat, ne id ipsum, quod agit, per desperationem deserat, et in illum quadret illud Christi oraculum: *Ab non habente promptum animum et alacritatem, et quod videtur habere, auferetur ab eo*^a. Fieri non potest, ut quicunque in lacum iniquitatum cecidimus, inde extrahamur, nisi abyssum humilitatis per poenitentiam ingressi fuerimus. Alia est moesta poenitentium humilitas; alia adhuc peccantium conscientiae condemnatio; alia quae perfectis divinitus accedit beata ac copiosa humilitas. Non conemur hanc tertiam verbis assequi, frustra enim laborabimus: secundae signum est perfecta ignominiae et contemptus patientia, quamvis etiam non raro lugentes adhuc prior vivendi consuetudo impellat in ruinam (a). Nec id demirandum; ratio quippe iudiciorum divinorum et lapsus in peccantibus est perobscura, et quae ab nulla anima comprehendi potest. Incertum est enim quae sint, quae per negligentiam nostram peccata committuntur, quae permissione divina, et quae ex aversione Dei perpetrantur. Enimvero haec non nemo affirmavit, eos qui ex aliqua Numinis permissione peccant, non diu in peccatis haerere, quod is **130** qui nos permisit cadere, non patiarur nos diu a spiritu tristitiae torqueri. Nos qui cecidimus, ante omnia pugnemus adversus hunc tristitiae dæmonem qui tempore, quo precandum est, astat nobis, et revocato nobis priore innocentiae statu, vult ut ab oratione (tanquam desperati) desistamus. Nec percellaris, etiamsi quotidie labaris; nec resiliis a studio pie exercitationis, sed generose et fortiter persta, et angelus tuus tutelariter reverebitur tuam patientiam et constantiam. Dum vulnus recens est et adhuc calet, facilem habet curationem: ubi tempore inveteravit, et neglectum corruptumque est, ægerrime curatur, multoque labore, ferro, pharmaco, igne et cauterio indiget. Enimvero etiam longo tempore in usum deducta mala, et immedicabilia, a Deo tamen cui nihil impossibile, curari possunt. Ante peccati lapsum improbi dæmones Deum nobis benignum et clementem, post perpetratum peccatum, durum et inexorabilem dicunt. Ne tu credideris ei, qui tibi post gravius peccatum commissum de minutis et quotidianis suggerit: Utinam hoc non fecisses; nam hoc vel illud parvum nihil est: nam saepenumero exigua dona ingentem iudicis iram sedaverunt. Qui ex animo cupit satisfacere pro admissis noxiis, is omnem diem quem sine luctu transegit, perditam arbitratur, quamvis alia quaecunque bona in illa fecit. Nemo eorum qui pec-

κατὰ δὲ τὸ πῦμα ἀπτόμενον τὸν Θεὸν λέγουσιν οἱ δαίμονες· μὴ πείθου τῷ λέγοντι κατὰ τὸ πῦμα ἐπὶ τοῖς μικροῖς ἐλαττώμασιν, εἶδε τὸδε μὴ ἐποίησας· τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἐστὶ. Πολλὰκι γὰρ μικρὰ δῶρα πολλὸν θυμὸν κριτοῦ κατέπαυσαν. Ὁ ἐν ἀληθείᾳ εὐθύνας διδοὺς, πᾶσαν ἡμέραν ἐν ἧ οὐ πυνθεῖ, ὡς ἀπολέσας ταύτην λογίζεται. Κἂν ὅποια ἀγαθὰ πεποίηκεν ἐν αὐτῇ· μηδεὶς τῶν θρηγνούντων ἐν ἐξόδῳ τὴν πληροφориαν ἐκδέχεται. Τὸ γὰρ ἀδελφον οὐ βίβαιοι. Ἄνεξ μοι διὰ πληροφориας, ἵνα ἀναψύξω πρὸ τοῦ με ἀπελθεῖν ἐντεῦθεν ἀπληροφόρητον. Ὅπου πνεῦμα Κυρίου, ὁ δεσμὸς λέλυται· ὅπου (26) ταπεινώσις ἀνείκαστος, ὁ δεσμὸς λέλυται. Οἱ γὰρ τῶν δύο τούτων χωρὶς, μὴ πλανηθῶσι, δίδονται γάρ. Οἱ ἐν κόσμῳ καὶ μόνοι τούτων ὑπάρχουσι ξένοι τῶν πληροφориῶν, καὶ μάλιστα τῆς προτέρας, δι' ἐλαττωσύνην ἐν εἰσέῳ τὸ ἐαυτῶν κέρδος γνωρίζοντες. Οὐ γινώσκεται ὁ ἐαυτὸν θρηγνῶν, θρηγνῶν, ἢ πῦμα ἄλλου, ἢ μέμφιν. Ὑπὸ θηρὸς δὲ χυθεὶς κύων, ἐπὶ πλεόν ἰθυμώθη κατ' αὐτοῦ, τῷ πόνῳ τῆς πληγῆς πρὸς αὐτὸν ἀσυγχωρήτως μαίνόμενος (27)· πρόσχωμεν, μήπως οὐκ ἐκ (28) καθαρότητος, ἀλλὰ περικαχθῶν ὥσπερ, τοῦ ἐλέγχειν τὸ συναιδὲς· ἐπαύσατο. Σημεῖον τῆς ἐν πτώματι λύσεως, τὸ διὰ παντὸς χρεώστην λογίζεσθαι. Οὐδὲν τῶν τοῦ Θεοῦ οἰκτιρῶν ἴσον, ἢ μελίζον ὑπάρχει· διὸ ὁ ἀπογινώσκων, ἐαυτὸν ἐσφαξε (29). Σημεῖον μεμεριμνημένης μετανοίας πασῶν τῶν συμβαινουσῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων θλίψεων ἀξίους ἐαυτοὺς λογίζεσθαι· καὶ τούτων κλεῖω [πλειόνων]. Μωῦσης κατὰ τὸν Θεὸν ἐν τῷ βῆτιν ἰδέσθαι, πάλιν εἰς Αἴγυπτον, ἤγουν σκοτασμὸν πρὸς τὴν κληθουρίαν τοῦ νοητοῦ Ἰωὺς Φαραὼ ὑπέστρεψεν· ἀλλὰ πάλιν ἀνέρχεται ἐν τῇ βῆτιν· καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὄρει. Ὁ γινὼς τὸ θεώρημα, οὐδέ ποτε ἐαυτοῦ ἀπογινώσκει. Πτωχεύει ὁ μέγας Ἰωβ, ἀλλὰ πάλιν διπλῶς ἐκλούθησεν. Ἐν τοῖς (30) βῆτιν, χαλεπὰ τὰ μετὰ τὴν κλήσιν πτώματα, τὴν ἐλπίδα τῆς ἀπαθείας βαπτίζοντα [πατάξαντα. Αἱ. βαπτίζοντα] καὶ εἰς μακάριον ἡγεῖσθαι παθόντα λογισμένους [λογισμένους], κἂν τὴν τοῦ βόθρου ἀνάστασιν. Ὅρα, οὐ γὰρ πάντως ἐκ τῆς ὁδοῦ ἐκπλήθημεν, ἐπιστρέφομεν· ἀλλὰ δι' ἐτέρας συντόμου. Εἶδον δύο ὁμοτρόπως καὶ ὁμοχρόνως πρὸς Κύριον βαδίζοντας· καὶ ὁ μὲν τούτων γρηαῖδ· ἦν, D καὶ προύχων ἐν πόνοις· ὁ δὲ ἄλλος μαθητῆς, καὶ προέδραμε τάχιον τοῦ γέροντος· καὶ ἦλθε πρῶτος εἰς τὸ μνημεῖον τῆς ταπεινώσεως. Πρόσχωμεν πάντες, ἐπὶ κλεῖω δὲ οἱ πεπτωκότες, μὴ νοῆσαι ἐν καρδίᾳ τὴν τοῦ (31) Ὁριγένους τοῦ ἀδελφου νόσον· τὴν γὰρ Θεοῦ φιανθρωπῖαν, ἢ μαρὰ πρόβαλλομένη, εὐπαράδεκτος ἐν τοῖς φιληδόνοις γίνεται. Ἐν τῇ μελέτῃ μου, μάλλον δὲ ἐν τῇ μετανοίᾳ μου ἐκκαυθήσεται πῦρ προσευχῆς καιούσης ὕλην. Ὅρος σοι, καὶ τύπος, καὶ ὑπογραμμὶς, καὶ εἰκὼν πρὸς μετάνοιαν ἔστωσαν οἱ προμνημονευθέντες ἄγιοι κατὰ δίκαι, καὶ οὐ μὴ δεσθῇ βιβλίου ὅλως ἐν τῇ ζωῇ

^a Matth. xiv, 29.

(a) Tertie tacetur signum, quod jam expresserat per damnationem conscientie.

σου πάση, ἕως οὗ ἐπιφάσῃ σοι ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ θεὸς ἐν τῇ ἀναστάσει τῆς μεμεριμένης μετανοίας. Ἀμήν.

tam spem, ut refrigerer, priusquam hinc salutis incertus abeam. **131** Ubi Spiritus Domini, ibi vinculum peccatorum disruptum est: ubi sincera humilitas, ibi nexus omnis est exsolutus. Qui vero sine his duobus comitibus decedunt, ne se fallant, vincti sunt. Qui in sæculo versantur, hi soli hac certa et plena spe securitateque præsertim priore (Spiritus Domini) carent, cum de vita migrant. Per opera tamen misericordiæ nonnulli cum ad vitæ finem properant, suum in exitu commodum et fructum percipiunt. Qui seipsum luget, non curabit, nec curiose quæret de luctu, peccato, et reprehensione alterius. Canis, a fera læsus, atrocius adversus eam insurgit; nam vulneris dolore accensus implacabili rabie sævit in illam. Caveamus ne conscientia nostra destiterit nos redarguere, non propter cordis munditiam, sed nostram potius malitiam. Argumentum est remissæ noxæ, si te semper noxium, et debitorem recognoscas. Nihil cum misericordiis Dei comparari potest; nihil his majus est. Proinde qui desperat, sui ipsius parricida est. Perfectæ et accuratæ pœnitentiæ signum est, quando quis seipsum omnibus malis et afflictionibus, quæ accidere solent, seu sensu tangantur, seu inaspectabiles et spirituales sint, dignum existimat, et his adhuc pluribus. Moyses cum Deum in rubo vidisset, in Ægyptum, sive ad mundi tenebras, et lateres coquendos symbolici illius fortasse Pharaonis reversus est, sed idem ad rubum postliminio, imo ad montem Dei regressus est. Qui intelligit quid sibi hoc visum et figura velt, nunquam de seipso desperabit. Jobus ille inclutus ad ultimam mendicitatem reductus, ad duplo postea **132** majores opes quam ante paupertatem habuerat, pervenit. Apud ignavos et inertes, graves post sacram professionem seu vocationem solent esse casus et lapsus, qui spem beatæ tranquillitatis omnino incidunt, persuadentque iis qui peccarunt sat beatos fore, dummodo ex peccati voragine, et fovea emergant et resurgant. Sed enim attende, nulla ratione redeundum est illa via qua exerravimus, sed omnino brevior. Vidi duos simul et eodem modo et eodem tempore ad Dominum in religione currentes, quorum alter erat senior et religiosis studiis excellentior, alter discipulus, qui cursu seniore superavit, et prior ad monumentum humilitatis pervenit. Caveamus omnes, et imprimis qui lapsi sunt, ne morbo impii Origenis in animo concepto laboremus: impura enim Origenis doctrina iis qui voluptatibus capiuntur de proposita Dei clementia admodum grata est, et avidè arripitur. In meditatione mea, imo vero in pœnitentia mea, exardescet ignis precatationis, quæ omnem peccati materiam absorbit. Sint tibi pœnitentiæ duces, finis, modus, exemplum, imago et figura illi sancti rei, quos supra in hoc gradu tibi proposui, et nullo per omnem vitam libro indigebis, quoad illuminabit te Christus Dei Filius et Deus in resurrectione veræ et perfectæ pœnitentiæ. Amen.

Πέμπτον βαθμὸν ἀνῆλθες ὁ μετανοήσας, τὰς γὰρ Β πέντε αἰσθήσεις ἐκάθηρας δι' αὐτῆς· καὶ τὴν ἀκούσιον τιμωρίαν καὶ κολάσιν δι' αὐτῆς αὐτοπροκαίετο ἐκφυγών.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ Ε'.

Περὶ μετανοίας ἢ φυλακῆς.

Σχόλιον α'.

Μετανοία ἐστὶν ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς τὴν κατὰ φύσιν, καὶ ἐκ τοῦ διαβόλου πρὸς τὸν Θεὸν ἐπάνοδο· δι' ἀσκήσεως καὶ πόνου.

Ἄλλο.

Μετανοία ἐστὶ τὸ ἀποστρέφαι ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Οὐ γὰρ ἐστὶ μία ἁμαρτία· ἀλλ' ὅλος ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ἁμαρτία καλεῖται.

Ἄλλο.

Μετανοία ἐστὶ καταλείπειν τὰ πρὸτερα, καὶ λυπεῖσθαι ὑπὲρ αὐτῶν.

Σχόλιον β'.

Ὁ αὐτομέριμος, καὶ αὐτοκατάκριτος γίνεται, ἐπεὶ οὐκ διὰ τὸ αὐτομέριμος, αὐτοκατάκριτος γίνεται, ἀμέριμος εἰς ἅπαν χρηματίζει τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων, καὶ ἀκατάκριτος τῷ καλῷ λογισμῷ αὐτοῦ.

A cata sua lugent, in morte primum securitatem exspectet; est enim id anceps et incertum [quod enim obscurum. est incertum]. Dimitte me per certum

Quintum gradum per pœnitentiam ascendisti, quinque sensus per eam repurgasti, et pœnam invito pendendam, suppliciumque per eam quam ipse sponte suscepisti pœnitentiam evasisti.

133 SCHOLIA AD GRADUM V.

De pœnitentia seu carcere.

Scholion 1.

Pœnitentia est reditus ex statu, in quo vixit contra naturam, ad statum qui est secundum naturam, et a diabolo ad Deum beneficio religiosæ disciplinæ et laboris.

Aliud.

Pœnitentia est averti a peccato. Non enim unum est peccatum, sed totus vetus homo peccatum appellatur.

Aliud.

Pœnitentia est relinquere priora, et de iisdem dolere.

Scholion 2.

Qui tantum sua curat, neminem præter se damnat; quoniam ergo qui sua tantum curat, se ipsum tantum judicat et damnat, is qui curas alias omnes abjicit, omnino sæculi curis defunctus est, et ob sanctas cogitationes suas indemnatu manet.

Aliud.

Curis omnibus vacare is dicitur, qui nihil eorum, quæ in terris sunt, curat: αὐτομέριμος is est, qui sua tantum curat, et suæ duplaxat salutis curam habet.

Scholion Isaaci 3.

Nihil melius est quam se autē Christum crucifixum pronum diu noctuque vinctis post tergum manibus abjicere. Vis calorem (divini amoris) in te non refrigerescere, et fontem lacrymarum non exarescere, exerce te in his (quæ sunt dicta); et beatus es, o homo, si in his quæ tibi dicuntur, dies et noctes studiose consumpseris, nec præter hæc aliud quæsieris. Tunc enim tibi lux interioris orietur, et justitia tuā celeriter effulgebit, et eris tanquam paradisus floridus, et fons æternis aquarum.

Scholion 4.

Animam ad mortem spiritualem vergentem, ad æternam vitam tanquam propriam revocantes.

134 Aliud.

Animam enim suam per peccatum mortuam revocabant ad virtutum vitam quam prius vivebant.

Scholion 5.

Simuli enim conscientiaē urgent semper, quamvis non ad desperationem adducant; hoc enim dæmonum est studium, ut nunquam sinant mentem respirare: sed semper exedant, ad quod illis sufficere videtur cogitatio quæ se ipsam semper ad usque finem damnet.

Scholion 6.

Cor plenum tristitia, quod præ ægritudine et imbecillitate, publica corporis officia exsequi non possit, implet vices omnium operum et laborum corporis.

Aliud.

Actiones corporis, sine dolore aut tristitia animi, sunt velut corpus exanime.

Aliud.

Qui plenus est tristitia corporis, et sensibus suis interim solutus, est veluti æger et infirmus ad labores corporis, os tamen liberum et solutum atque aptum ad omnem cibum, qui nocet illi.

Scholion 7.

Rudes quidam et tirores indocti sæpe precantur, ut neque cælo dignentur, neque suppliciis inferorum addicantur; alterumque tanquam indigni, alterum, ut misericordiam consequantur, lignari quod ille qui extra regnum cælestē sunt, sint intra locum suppliciorum, cum inter virtutem et malitiam nihil medii intercedat.

Scholion 8.

Animas humilium dixit; per habitum exteriorem corporis subindicat statum mentis. Illud autem quod sequitur (quæ ipsam sensus expertem saxorum duritiem frangere possint), aut facinoris magnitudinem ænigmatis seu metaphoraē insolentioris

A*Aliud.*

Ἀμέριμος μὲν ὡς μηδενὸς ἐπιγεῖτου φρονεῖζων· αὐτομέριμος δὲ, ὡς μόνου ἑαυτοῦ μεριμνῶν, καὶ τῆς οἰκείας σωτηρίας.

Ἐσχόλιον Ἰσαὰκ γ.

Οὐδὲν ἕτερον τοῦ εἶναι τινὰ ἑαυτὸν ἐμπροσθεν τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ γενέσθαι δεδεμένον εἰς τοῦπίσω τῆς χεῖρας. Βούλει μὴ ψυχρανθῆναι σου τὴν θερμὴν, καὶ πτωχεῦσαι τῶν θαυμάτων, ἐν τοῖς διόσεκτον σεαυτοῦ, καὶ μακάριος εἶ, ὡς ἀνθρώπε, ἐὰν φρονεῖς τῶν λεγομένων σοι νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ μηδὲν ἕτερον μετ' αὐτῶν ζητῆς. Τότε γὰρ ἀνατελεῖ σοι τὸ φῶς ἐνδοθέν σου, καὶ ἡ δικαιοσύνη σου ταχέως ἐπιλάμψει, καὶ γενήσῃ ὡς παράδεισος ἡνθισμένος, καὶ ὡς πηγὴ ὕδατων ἀνελλιπῆς.

B*Ἐσχόλιον δ.*

Τὴν ψυχὴν πρὸς τὸν νοστὸν ἀπονεύσαν θάνατον ἐπὶ τὴν αἰδίαν προσκαλουμένους ζῶν ὡς πρὸς ἰδίαν.

Aliud.

Διὰ γὰρ τῆς ἀμαρτίας ἀποθανοῦσαν τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν ἀνεκαλοῦντο πρὸς τὴν κατ' ἀρετὴν ζῶν, ἣν ἔχων τὸ πρότερον.

Ἐσχόλιον ε.

Εἰ [οἱ οὐ εἰσὶ] γὰρ τοῦ συνεῖδους συνεχεῖς λέγονται, εἰ καὶ μὴ εἰς ἀπόγνωσιν κατὰγουσι· τοῦτο γὰρ τῶν δαιμόνων ἐστὶν ἐπιτήδευμα· ἀλλ' οὖν οὐκ ἐῴσι τὴν διάνοιαν ἀνασφῆλαι, συνδιατρέδοντες, καὶ ἐκπυρρύντες, ὡς αὐτοκατάκριτον λογισμὸν διαρκεῖν ἕως τέλους.

C*Ἐσχόλιον ς.*

Καρδία πεπληρωμένη λύπης· ὑπὲρ τῆς ἀσθενείας, καὶ ἀδυναμίας τῆς ὑπὲρ τῶν σωματικῶν πράξεων τῶν φανερῶν, ἀναπληροῖ τὸν τόπον πάντων τῶν σωματικῶν ἔργων.

Aliud.

Πράξεις τοῦ σώματος ἐκτὸς τῆς λύπης τῆς διανοίας, ὥστερ σῶμα ἄψυχόν ἐστιν.

Aliud.

Ὁ τῇ καρδίᾳ περιλυτός, καὶ ταῖς αἰσθήσεσιν αὐτοῦ λελυμένος, ὥστερ ἄρρωστός ἐστι πόνον σωματικῶν, καὶ τὸ στόμα αὐτοῦ λελυμένον ἔχων εἰς πᾶν βρῶμα βλάπτον αὐτόν.

D*Ἀποκρίσις ζ.*

Τινὲς ἀμύητοι πολλάκις εὐχονται, μήτε τῆς βασιλείας τῆς οὐρανῶν ἀξιοθῆναι, μήτε κολασθῆναι. Τὸ μὲν ὡς ἀνάξιοι, τὸ δὲ ὡς ἑλέους τευξόμενοι, ἀγνοοῦντες ὅτι ὁ τῆς βασιλείας ἐκτὸς, ἐντὸς ἐστὶ κολάσεως· ἀρετῆς γὰρ καὶ κακίας μέσον οὐδέν.

Ἐσχόλιον η.

Ψυχὰς ταπεινῶν εἶπε· διὰ τοῦ ἐκτὸς ἡθους τὴν ἐνδὲς αἰνίσταται κατάστασιν. Τὸ δὲ καὶ αὐτὴν τὴν τῶν λίθων ἀναισθησίαν κατανύθει δυνάμει, ἣ τὸ ὑπερβάλλον τῆς πράξεως τῇ ὑπεροχῇ δεικνύει τοῦ αἰνίγματος· ὡς γὰρ πηγύνεται περὶ εὐόμενα ὑπερ-

φύως τὰ ὕδατα· οὗτοι καὶ πέτραι διαβρῆγνυνται αἰσθόμεναι ὥσπερ τὰ παράδοξα, ἢ τὰς λιθώδεις φησί, καὶ οἷον ἀναισθητοὺς διαθέσεις, μαλίστα καὶ εἰς οἶκτον ἀγαγεῖν δυνάμενας.

hominum pectora et sensus affectusve velut sensu possent [emolliri et flecti posse].

Σχόλιον τοῦ ἁγίου Μαξίμου θ'.

Νόος ἐστὶν ἀκαθαρσία· πρῶτον μὲν, τὸ γινῶσιν ἔχειν ψευδῆ· δεύτερον δὲ, τὸ ἀγνοεῖν τι τῶν καθόλου· ὡς πρὸς ἀνθρώπινον νοῦν λέγω· ἀγγέλου γάρ ἐστι, τὸ μηδὲν τῶν ἐπὶ μέρους ἀγνοεῖν· τρίτον δὲ, τὸ ἐμπαθεῖς ἔχειν λογισμοὺς· τέταρτον δὲ, τὸ συγκατατίθεσθαι ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ.

Ἄλλο.

Ψυχὴς ἐστὶν ἀκαθαρσία, τὸ μὴ ἐνεργεῖν κατὰ φύσιν. Ἐκ τούτου γὰρ τίκονται τῶν νῶ οἱ ἐμπαθεῖς λογισμοί· τότε γὰρ ἐνεργεῖ κατὰ φύσιν, ὅταν αἱ παθητικαὶ αὐτῆς δυνάμεις, ὁ θυμὸς λέγω, καὶ ἡ ἐπιθυμία, ἐν τῇ τῶν πραγμάτων, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς νοημάτων προσβολῇ ἀπαθεῖς διαμείνωσι.

Ἄλλο.

Ἡ κατ' ἐνεργεῖαν ἀμαρτία, σώματος ἐστὶν ἀκαθαρσία.

Σχόλιον ι'.

Σημεῖον ὑπομονῆς ἡ τῶν πόνων φιλία, εἰς οὓς θεωρῶν ὁ νοῦς, ἐλπίζει τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων.

Σχόλιον ια'.

Εἰσὶ τινα μὲν τῶν δακρύων καίοντα, καὶ εἰσὶ δάκρυα πιαίνοντα. Πάντα οὖν τὰ δάκρυα, τὰ ἐκ τῆς καρδίας κατερχόμενα διὰ τῆς ἀμαρτίας, ταῦτα ζηραίνουσι τὸ σῶμα καὶ καίουσιν, καὶ πολλάκις καὶ αὐτὸ τὸ ἡγεμονικόν, τῆς ἐκ τούτων αἰσθάνεται βλάβης ἐν τῇ ἐξόδῳ αὐτῶν· καὶ πρῶτον μὲν ἐν ταύτῃ τῇ τάξει τῶν δακρύων ἐξ ἀνάγκης ἀπαντᾷ ὁ ἄνθρωπος· καὶ δι' αὐτῶν ἀνοίγεται θύρα αὐτῷ εἰσελθεῖν εἰς τὴν τάξιν τὴν δευτέραν τὴν κρείττονα αὐτῆς, ὅπερ ἐστὶ χάρις, ἐν ᾗ δέχεται ὁ ἄνθρωπος τὸ ἔλεος· ταῦτα δὲ εἰσὶ τὰ δάκρυα τὰ προγεόμενα ἐκ τῆς συνείσεως, ἃ καὶ ὠραῖζουσιν, καὶ πιαίνουσι τὸ σῶμα καὶ ἀδιάστως ἀφ' ἐαυτῶν κατέρχονται, καὶ ἡ ὄρασις τοῦ ἀνθρώπου ἀλλοιοῦται· καρδίας γὰρ, φησὶν, εὐφραينوμένης, θέλλει πρόσωπον.

Σχόλιον ιβ'.

Δυσφραστον καὶ δυσνόητον, τὸ ἐν τῷ παντί ἐθεώρει, ὃ ὁ Πάτερ ἐνταῦθα τίθεικε, καὶ ἀπορίαν πολλὴν ἐρποιοῦν τοῖς ἀναγινώσκουσιν. Οἶμαι δὲ μὴ ἄλλως τοῦτο νοεῖσθαι ἢ οὕτως, ἥνιχα τις αὐτῶν ἐν τῷ παντί ἐώρα ἑαυτὸν· τουτέστιν, ὅπως τις τῶν τελευταίωντων ἁγίων καταδικῶν ἔβλεπε, πάντας τοὺς λοιποὺς κυκλοῦντας αὐτόν· καὶ ὅλους τῆς φροντίδος ἐκείνου γενομένους, ὡς μέλλοντας ἐρωτᾶν περὶ τῆς

(a) Ego intellige valetudinarium δοχεῖον, in quo jam vicini morti et depositi collocabantur. Hoc enim narratio ipsa ostendit.

elatione ostendit (quemadmodum enim labentia per terram flumina frigore concreta miris modis sistuntur, ita saxa tanquam sentirent rumpuntur, quæ sunt tanquam paradoxa et inusitata) aut saxea

carentes ad misericordiam emollire et inflectere

Scholion Sancti Maximi 9.

Mentis impuritas est: primum, falsa rerum cognitione imbutum esse; deinde, nescire quod generatim norunt omnes; 135 de humana mente loquor: angeli enim etiam omnia singularia per noscunt; tertio, vitiosis cogitationum perturbationibus obnoxium esse; postremo, consentire peccato.

Aliud.

Impuritas animæ est quando non secundum naturam agit et operatur. Ex hoc existunt vitiosæ in mente cogitationes: tunc secundum naturam agit anima, quando inferiores ejus facultates et passiones (ira, inquam, et appetitus seu concupiscentia) in rerum gerendarum et cogitationum ipsarum impetu sine perturbatione persistunt.

Aliud.

Corporis impuritas est ipsius peccati perpetratio.

Scholion 10.

Argumentum seu signum patientiæ est amor laborum, in quos dum mens respicit, sperat se celestia promissa assecuturam.

Scholion 11.

Lacrymarum alie urunt et maciant corpus, alie saginant; omnes quæ ex corde per peccatum promanant, exauriunt et exedunt corpus; neque raro animus quoque imperator et melior pars hominis ex harum profluxione damnum caput et sentit: et primum quidem in has lacrymas hoc ordine profluentes necessario incurrit homo, per quas aperitur illi janus, ut a primis ad secundas transeat multo primis meliores, quod est gaudium quod homini conciliat misericordiam. Hæ lacrymæ proficiunt ex intelligentia, quibus efflorescit et pinguescit corpus, et sine vi sponte sua exundant, et aspectum hominis immutant: Corde enim, inquit, exhalascente, vultus quoque serenatur.

Scholion 12.

Et dicta et cognita perdifficile est, quid sibi Pater velit his verbis quæ hic posuit ἐν τῷ παντί, in omni (a); quæ legentibus multam dubitationem asserunt. Existimo autem hoc non aliter intelligendum quam sic: Quando quis se in communi fratrum videbat, hoc est, quando quis moriturientium sanctorum, qui seipsos dignos inferis judicant, omnes reliquos lecto circum-

susos **136** et totos de ægro sollicitos interrogaturos de exitu illius futuro : tunc mandabat patri seu præsidi dicere quæ volebat.

Isaaci interrogatio.

Unde quis cognoscat se veniam peccatorum impetrasse ?

Responsio 13.

Quando senserit in anima sua se ex animo perfecte odisse peccata. Et quando in manifestis suis, contrario modo quam erat ante, se gesserit et disposuerit; tunc ita affectus sibi persuadeat, se a Deo suorum delictorum veniam impetrasse conscientia testante, quam in se ipso habet, ut sacrum Apostoli oraculum docet : *Conscientia bona ipsa sibi testis est* *.

Scholion Isaia abbatis 14.

Quare vae ? Quia ejusmodi homo nullam potest partem quietis capere qui in statu poenitentiae versatur, cum aut corpore in luxuriam prolapsus sit, aut aliquid furatus sit, aut in alio aliquo peccato offenderit, aut improbo oculo cum malo affectu corpus alterius contemplatus sit, aut furtim et clam aliquid gustarit, interim circumspectando, an ab aliquo videretur, aut in meliariarium (vestem ex ovilla pelle confectam) habest. Qui talia agit, Christum Jesum contumelia afficit.

Ejusdem de eodem.

Qui multa et magna prodigia facit, ægros curat, et omni scientia pollet, mortuos in vitam revocat, et olim in peccatum prolapsus est, frui pace animi non potest, quia in statu poenitentiae est, quatenus in peccata prolapsus est. Quod si etiam multis se laboribus fatiget, et viderit interim quempiam omni genere peccatorum inquinatum, suive negligentem, et illum contempserit, frustra est, nec sua poenitentia hilum proficit, quod judicando membrum Christi abjecerit, et non ipsi Deo judici judicium permiserit.

Scholion 15.

Hi sunt, qui lateres supra lapides ædificaverunt sine cemento, sive qui ex virtutibus in vitia prolapsi sunt.

Scholion 16.

Quis me ponat, inquit, sive deducat in orbem dierum illorum, in quibus me Deus custodivit, quando mandata ejus custodiebam, **137** et quando mentem animæ meæ illustrabat (a) ?

Scholion 17.

Exigamus vitam nostram ad leges pietatis, ne in vitia transversim acti spe excidamus.

Scholion 18.

Qui ex fiducia erga religiosum pastorem suum, et charitate, et ipsius voluntate virtutes sibi pepererunt, hi sunt qui supra solidam terram columnas et modestiam animi collocaverunt.

* 1 Tim. 1, 19

(a) : Quis mihi tribuat ut sim juxta menses pristinos, secundum dies quibus Deus custodiebat me ? (Job xlii, 2)

A ἐξόδου αὐτοῦ, τότε ἐπέσηκτε τῷ πατρὶ εἰπεῖν ἅ ἐδούλετο

Ἐχόλιον. Ἰσαὰκ ἐρώτησις.

Πότε τις γινώσκειται ὅτι ἐτυχε τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν;

Ἀπόκρισις 13.

Ἦνίκα ἂν αἰσθηθῇ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, ὅτι τελείως αὐτὰς μεμίσσηκεν ἐκ καρδίας, καὶ ὅταν ἐν τοῖς φανεροῖς αὐτοῦ ἐναντίας οὐ ᾔῃ, διοικῇ ἑαυτόν· ὁ τοιοῦτος πέποιθεν, ὅτι τετύχηκε τῶν πταισμάτων συγχωρητικῶς παρὰ Θεοῦ ἐκ τῆς μαρτυρίας τῆς συνειδήσεως, ἣν ἐν ἑαυτῷ ἐκτέτατο, κατὰ τὸ φάσκον λόγιον τοῦ Ἀποστόλου· *Συνείδησις ἀνατάκτικος αὐτῇ ἑαυτῆς μάρτυρ.*

Ἐχόλιον Ἠσαίου 14.

Διατί οὐαί ! Διότι οὐ δύναται ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος ἀμεριμνήσαι ὑπὸ μετανοίας ὢν, ἢ περὶ τῷ σώματι, ἢ κλέψας, ἢ ἐν τινι πταίσας τῶν λοιπῶν ἁμαρτιῶν, ἢ τῷ ὀφθαλμῷ σῶμα ἐμπαθῶς θεασάμενος, ἢ καὶ μέχρι τοῦ γεύσασθαι τινος λάθρα περιβλεπόμενος τοῦ μὴ ὁραθῆναι ὑπὸ τινος· ἢ ἐτέρου θέντος τὸ μηλωτάριον αὐτοῦ περιεργασάμενος, τί ἔχει. Ὁ γὰρ ταῦτα ποιῶν τὸν Ἰησοῦν ὀδύρει.

ab altero depositum curiose inquisierit, quid

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτό.

Ἐάνθρωπος δύναμει ποιῇ πολλὰς καὶ μεγάλας, καὶ ἰάσεις, καὶ ἔχει πᾶσαν γνῶσιν, καὶ ἀναστήσει νεκροὺς, ἐφ' ὅσον ἔπαιον εἰς ἁμαρτίαν, οὐ δύναται ἀμεριμνήσαι, ὅτι ὑπὸ μετανοίας ἐστίν. Εἰ δὲ καὶ ἐν πολλοῖς κόποις, καὶ ἰδῇ τινὰ ἐν πάσῃ ἁμαρτίᾳ ἢ ἀμαλείᾳ ὄντα, καὶ ἐξουθενώσῃ αὐτόν, εἰς μάτην ἐστὶ πᾶσα ἡ μετάνοια αὐτοῦ, ὅτι ἀπέρριψε μέλος Χριστοῦ κρίνων αὐτό, καὶ μὴ ἰάσας τὸ κρίμα τῷ κριτῇ Θεῷ.

Ἐχόλιον 15.

Οὗτοί εἰσιν οἱ ἐπάνω λίθων πλίνθους οἰκοδομήσαντες, ἥγουν οἱ ἐξ ἀρετῶν πρὸς τὰ πάθη πεπτωκότες.

Ἐχόλιον 16.

Τίς με θήσει, φησί, καὶ κατάρξει εἰς τὴν περίοδον τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, ἐν αἷς με ὁ Θεὸς ἐφύλαττεν, ὅτε τὰς αὐτοῦ ἐντολὰς ἐτήρουν, καὶ τὸν νοῦν τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἐφώτιζεν;

Ἐχόλιον 17.

Ῥυθμιζομεν ἑαυτοὺς τοῖς κανόσι τῆς εὐσεβείας, ἵνα μὴ εἰς πάθος παρατραπέντες ἐκπίσωμεν τῆς ἐλπίδος.

Ἐχόλιον 18.

Οἱ ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν ποιμένα πίστεως, καὶ ἀγάπης, καὶ τοῦ αὐτοῦ θελήματος τὰς ἀρετὰς κτησάμενοι, οὗτοί εἰσιν οἱ ἐπάνω γῆς στύλους ἐδραιώσαντες τοῦ ταπεινοῦ αὐτῶν φρονήματος.

Σχόλιον ιθ'.

Ὅταν ἄνθρωπος μνημονεύσῃ τῶν πρώτων αὐτοῦ ἁμαρτιῶν, καὶ κολάσῃ ἑαυτὸν, τότε καὶ ὁ Θεὸς φρονεῖσα ποιεῖται ἀναπαύσαι αὐτόν. Διότι χαίρει ὁ Θεός, ὅτι ἑαυτῷ τὸ ἐπιτίμιον δέδωκεν αὐτὸς διὰ τὴν παράδοσιν τῆς ὁδοῦ τοῦ Θεοῦ· ὅπερ σημειὸν ἐστὶ τῆς ὁδοῦ τῆς μετανοίας, καὶ ὅσον αὐτὸς πολλὰ βιάσεται τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, τοσοῦτον πληθύνεται ἐκ τοῦ Θεοῦ ἡ τιμὴ αὐτοῦ.

Σχόλιον κ'.

Ἐβδόμη, ἡ παρούσα ζωὴ, δουλικὴ δέ, ὡς τῇ φόρῳ δουλεύουσας τῆς κτίσεως· ὁγδόη ὁ μέλλων αἰὼν, καὶ ὃν τῆς ἐν φόρῳ δουλείας ἐλευθερούμεθα.

Ἄλλο.

Ἐβδόμην δουλικὴν τὴν παρούσαν λέγει ζωὴν, ἐλευθέραν δὲ τὴν μέλλουσαν· διὰ τῶν ἐπτά γὰρ ἡμερῶν τοῦ παρόντος βίου, τῶν ἐν αὐτῷ συμβαινόντων σφαλμάτων τὴν δουλοπρέπειαν ἐκτιναξίμενος, τῇ ὁγδόῃ πρὸς ζωὴν ἐλευθέραν μετέλθεν.

Σχόλιον κα'.

Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀνδρεία, τὸ ἀνταγωνίσασθαι τὸν ἄνθρωπον ταῖς προτέραις αὐτοῦ ἁμαρτίαις, ὥστε ὦν καὶ παρακαλεῖ συγχωρηθῆναι, μὴ πάλιν πεισθῆναι αὐταῖς, εἴτε ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, εἴτε ἐν πράξει, εἴτε ἐν αἰσθήσει.

Ἄλλο.

Ἀνδρεία καρδίας βοήθειά ἐστὶ τῇ ψυχῇ μετὰ Θεόν, ὥσπερ ἡ ἀκηβία βοήθειά ἐστὶ τῆς κακίας.

Ἄλλο.

Ἀγάπη ἡ εἰς Θεόν, ἐκδιώκει τὴν ἀμείλειαν· ἡ δὲ ἀφοβία ἐγείρει αὐτήν.

Σχόλιον Ἰσαὰκ κβ'.

Ἔστι ταπεινότης ἐκ Θεοῦ, καὶ ἐστὶν ὁ διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ταπεινούμενος, καὶ ἐστὶ ταπεινότης ἐκ τοῦ πόθου τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐκείνῳ μὲν τῷ διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ταπεινούμενῳ ἀκολουθεῖ ἐπιείκεια τῶν μελῶν μετὰ εὐτάκτων αἰσθήσεων, καὶ καρδία συντετριμμένη ἐν παντὶ καιρῷ· τῷ δὲ διὰ τὴν χαρὰν ταπεινούμενῳ, ἀκολουθεῖ ἀπλότης πολλή, καὶ καρδία αὐφάνουσα καὶ ἀκράτητος.

Σχόλιον κγ'.

Ἔργον ταπεινώσεως ἐστὶν, ἵνα, εἰς τις ἡμᾶς βελούσσηται ἡ διώκη, ἔχωμεν φρόνημα ἴσον κυνός, ὃς ὅταν διώκηται, ἀναχωρεῖ· ὅταν δὲ καλεῖται, ἔρχεται, ἔχοντας ἐν τῇ καρδίᾳ ὅτι οὐκ ἐσμεν ἄξιοι μετὰ αὐτῶν εἶναι.

Σχόλιον κδ'.

Νῆψ, ἀδελφε, πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ φέρον λύπην ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· πολλὰ γὰρ τὰ θηρεύματα αὐτοῦ, ἕως οὗ αὐνάμεν σε ποιήσῃ· ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη χαρὰ ἐστίν, ἐν τῷ ὁρᾶσθαι σιαυτὸν ἱσταμένον ἐν τῷ θελή-

A

Scholion 19.

Quando homo omnia peccata sua priora in memoriam revocat, et ipse seipsum castigat et punit, tunc Deus curam illius gerit, et ipsius conscientiam pacatam reddit. Gaudet enim voluntarii peccatoris poena, quando dolet, quod a Dei via recesserit, limitesque legum transierit. Quod signum est transitus ad poenitentiam: et quanto magis animam afflixerit suam, tanto honor illi amplior accedit et augetur a Deo.

Scholion 20.

Septem hebdomadis dies praesentis vitae statum significant, servilem nempe, quod condita natura serviat, et subjecta sit corruptioni; octava dies futurum saeculum respicit, quo ab servitutis corruptione liberabimur.

Aliud.

Septem dies serviles praesentem vitam appellat, liberam autem quae sequitur futura (octava ingram); qui enim per septem dies praesentis vitae, peccatorum nempe, quae in illa accidere solent, servitutem debitam excussit, octava ad libertatem vitae transit.

Scholion 21.

Haec est fortitudo ut homo luctetur adversus priora peccata, pro quibus supplex rogat Deum, ut illa sibi ignoscat, totis viribus precatus ne deinceps illis consentiat sive in corde, sive cogitatione, sive actione seu opere, sive ullo sensu.

C

Aliud.

Fortitudo cordis, et subsidium animae secundum Deum, quemadmodum pigris fomentum est malitiae.

Aliud.

Charitas erga Deum expellit negligentiam; securitas autem quae caret timore, excitat et fovet illam.

138 Scholion Isaaci 22.

Est humilitas ex Deo, et est qui se humiliat propter timorem Dei, et est humilitas quae nascitur ex desiderio Dei. Illum qui propter timorem Dei se humiliat, sequitur quaedam membrorum moderatio, cum grata sensuum compositione et temperamento, et cor contritum omni tempore. Qui autem ex desiderio et gaudio se submittit et abjicit, multam assequitur simplicitatem et cordis augmentum et libertatem.

Scholion 23.

Humilitatis studium est, ut si quis nos excrretur et persequatur, animo perinde affecti simus, ut canes qui pulsati recedunt, vocati veniunt, reputantes in corde nostro indignos nos esse, qui cum hominibus vivamus.

Scholion 24.

Attende, religiose, et vigila adversus spiritum qui homini molestias et tristitiam ingerit; multae enim sunt insidiae illius, quoad virtutem tuam et vim infringat: nam tristitia quae a Deo

provenit, gaudium parit, dum homo videt se stare in tutela seu voluntate Dei. Qui autem tibi dicit: Quo refugies (miser)? poenitentia tua nulla est: hic insidias et odium exercet, quoad hominem a continentia avertat. Tristitia autem sancta non imponit homini, sed dicit illi: Ne formides, redi modo; novit enim quod Deus potens est, et confirmat eum. Vis seu virtus eorum qui virtutes sectari et assequi volunt, hæc est, ut, si quando ceciderint, non abjiciant animum, sed iterum ad salutis curam redeant.

Aliud.

Est tristitia perutilis, et tristitia quæ corrumpit hominem. Tristitiæ utilis officium est sua propria peccata plangere, itemque alterius ignorantiam, et ea etiam de causa ne proposito (seu gratia divina) excidat, sed perfectissimam bonitatem assequatur. Sæculares autem cum non laudantur, tristitia afficiuntur; vel enim alienorum appetitione cruciantur, vel paupertate torquentur, vel locupletati, insania effervant.

Scholion 25.

In hoc diabolus hostis et ultor dicitur; cum sit mimicus virtutis, posteaquam illa ab aliquo amissa est, vindex et ultor est.

139 *Scholion 26.*

Per humilitatem (religiosus) omnia bona consequitur, inter quæ et commiserationem, per quam et ipse certus redditur veniæ impetrandæ.

Scholion Isaïæ abbatis 27.

Quando inter præces animadverteris te nullius peccati ab conscientia accusari, tunc in veram libertatem assertus es, et revera in sanctam quietem Dei ingressus es ex voluntate ipsius.

Thalassii 28.

Conscientiam mundam disciplinæ religiosæ labores efficiunt, quales sunt jejunium, vigiliæ, patientia longanimitas.

Aliud.

Quemadmodum per facta et verba proditur cogitatio, ita per effectus cordis, quasi pro compensatione poenitentia.

Scholion Marci 29.

Poenitentia opus his tribus contextitur virtutibus: repurgatione cogitationum, assidua precatione, et afflictionum tolerantia, quæ non solum externam, sed etiam internam mentis actionem desiderant, ut qui in his perseverant, ab omnibus malorum affectionum perturbationibus liberentur: nam sine his tribus dictis virtutibus opus poenitentia perfici non potest.

Scholion 30.

Quando dixit Pater in totis raptibus, hoc est in ignavis, distinxit et sejunxit impigros et promptos; et cur hoc, manifestum est. Pronum enim est credere, cum ignavi sint, difficilem illorum esse revocationem seu emendationem, sicubi in peccatum lapsi fuerint; sua enim socordia depressi desperant illam animi tranquillitatem ab omnibus affectuum

ματι του Θεου. Ο δε λεγων σοι· Που εχεις φυγην; μετανοειαν ουκ εχεις· ουτος της εχθρας εστιν, εως ου ποιηση τον ανθρωπον απολυσαι την εγκρατειαν. Η δε κατα Θεον λυπη, ουκ επιτιθεται τω ανθρωπω, αλλα λεγει αυτω· Μη φοβου· δευρο παλιν· ολβε γαρ ετι ο Θεος δυνατος εστι, και ενδυναμοι αυτον. Δυναμις των θελοντων κησασθαι τας αρετας αυτη εστιν, ινα εαν πεισωσι, μη μικροψυχησωσιν, αλλα παλιν φροντισωσιν.

Αλλο.

Εστι λυπη επωφελης, και εστι λυπη φθοροποιος. Της μεν ουν χρησιμης λυπης, το μεν εστι περι των οικειων αμαρτηματων στενειν. Το δε, και περι της του πλησιον αγνωσιας, το δε προς το μη εκπαισειν της προθεσεως· το δε ινα της τελειοτατης εφάψηται αγαθότητος· οι δε κοσμικοι μη δοξαζόμενοι λυπουνται, των αλλοτριων δραγόμενοι τήκονται· πανόμενοι δυσφροσι, πλουτούντες εκμαίνονται.

Εχόλιον κς'.

Εν τούτῳ ο διάβολος εχθρός και εκδικητής λεγεται· της γαρ αρετης εχθρός ον, μετά την αυτης εκπαισιν, ως εκδικων φαίνεται.

Εχόλιον κς'.

Δια ταπεινώσεως πσιν αγαθοις επιειργεται, εν ος και η συμπάθεια, δι' της και η πληροφορία της συγχωρήσεως.

Εχόλιον Ησαϊου κς'.

Εάν Ιθης ευχόμενος εαυτον μηδεν το σύνολον της κακίας κατηγορούν σε, άρα θντως ελεύθερος εί, και εισήλθες θντως εις την άγλαν κατάκαισιν αυτού, κατά το θέλημα αυτού.

Θαλασσιου κς'.

Συνελθσιν καθαράν πόνοι ποισουν ασκησεως· ολον νηστεία, αγρυπνία, υπομονή, μακροθυμία.

Αλλο.

Όπερ δι' έργων και λόγων φανερούται θννοια, ούτω δια των ενεργημάτων των καρδιακών η μετανοια ανταπίδοσις.

Εχόλιον Μάρκου κθ'.

Το της μετανοιας έργον εν ταίς τρισί ταύταις άρεταις εξυφαίνεται· εν τῷ λογισμῳ καθαρείν, και αδιαλείπτως προσεύχεσθαι, και τας επερχόμενας θλίψεις υποφέρειν, άπερ ού μόνον φανεράν, αλλα και νοεράν εργασίαν όφειλει εχειν, ώστε τούς εγγχρονίζοντας άπαθείς καταστήσαι· επει άναυ των προειρημένων τριών άρετών ού δύναται τελειωθηναι το της μετανοιας έργον.

Εχόλιον λ'.

Εν τοις βιβύμοις ειπών ο Πατήρ· διεχώρησε τούς άόκνους και προθύμους· και τούτο φανερόν. Ειχός γαρ αυτούς βιβύμους θντας δύσκολον ηγείσθαι την ανάκλησιν, εάν τινι περιπέσωσι πώματι· τη γαρ οικεία βιβυμία πιεζόμενοι, απογινώσκουσι της άπαθείας, δια το μη βολλεσθαι εαυτούς περισστέροις εκδούναι πόνοις· δια τούτο και κρείττον ηγούν.

ται, τὸ καὶν τοῦ παρόντος πταισματος ἀκαλλαγῆναι· κακῶς νοσοῦντες· οἱ γὰρ τοὶ σπουδαῖοι μυριάκις εἰ πίπτουν, οὐδέπω τῆς τελειότητος ἀπογινώσκουσιν· ἀλλὰ προθύμως ἐπὶ πρὸς αὐτὴν ἐλαύνουσι. si milles ceciderint, nunquam de perfectione assequenda desperant; sed quam possunt promptissime ad illam enituntur.

Ἀριστοτέλους.

Πᾶσα συμφορὰ κοῦφη ἀνδρὶ μὴ κοῦφῳ.

Σχόλιον λα'.

Ἐκεῖνος ἐπιχρόνιον τισι τὴν τῶν ἀμαρτωλῶν κόλασιν ἐπιτιθέμενος, ὥστε καθαρθῆναι τὸν ἐκ τῆς ἀμαρτίας ῥύπον τῷ πυρὶ τῶν κολάσεων· μετὰ τοῦτο τῇ τῶν οὐρανῶν ἀποκαθίστασι βασιλεῖα σὺν τοῖς δικαίοις καὶ τοῦτους, κακῶς προβαλλόμενος τὴν τοῦ Θεοῦ φιλευθροπρίαν συνήγορον.

Σχόλιον.

Πῦρ ἐν ὕγρασις ὕλοις οὐχ ἄπτει, καὶ ἡ θεία θερμότης ἐν ἀγαπῶν καρδίᾳ τὴν ἀνάπαυσιν οὐχ ἐξάπτεται.

ΔΟΓΜΕΣ Γ'.

Περὶ μνήμης θανάτου.

Πάντος λόγου προηγείται ἔννοια. Μνήμη (1) δὲ θανάτου καὶ πταισμάτων προηγείται χλαυμοῦ καὶ πένθους· διὸ κατὰ τὴν οἰκίαν τάξιν καὶ ἐν τῇ λόγῳ τέθειται. Μνήμη θανάτου ἐστὶ καθημερινὸς θάνατος, μνήμη δὲ ἐξόδου κάθωρος στεναγμός. Δειλία μὲν θανάτου ἐστὶν ἰδιώμα φύσεως ἐκ παρακοῆς προσγεγόμενον, τρόμος δὲ θανάτου ἐστὶν ἀματαιώητων πταισμάτων τεκμήριον. Δειλιᾷ Χριστὸς θάνατον, οὐ τρέμει, ἵνα τῶν δύο φύσεων τὰ ἰδιώματα σαφῶς ἐμφανίσῃ. Ὡς πασῶν τροφῶν ὁ ἄρτος ἀναγκαῖότερος, οὕτως πασῶν ἐργασιῶν ἡ τοῦ θανάτου ἔννοια· μνήμη (2) θανάτου γεννᾷ ἐν μὲν τοῖς ἐν μέσῳ πόρους καὶ ἀδολεσχίας· μᾶλλον δὲ ἀτιμίας ἡθούτης· παρὰ δὲ τοῖς ἐκτὸς θερμῶς φροντίζον ἀπόδοσιν καὶ εὐχὴν διηγεκῇ, καὶ νοὸς φυλακῇ. Αἱ αὐταὶ δὲ αὐτῆς καὶ μητέρες καὶ υἱατέρες κατεστήχασιν· ὡς φανερὸς ὁ κατιστήτος παρὰ τὸν ἄγγυρον, καὶ τὴν θεωρίαν δοικεν, οὕτως παρὰ τοῖς διακριτικοῖς φανερὰ καὶ δῆλη ἡ φυσικὴ, καὶ ἡ παρὰ φύσιν δειλία τῆς ἐξόδου. Τοῦτο ἀληθὲς τεκμήριον τῶν ἐν αἰσθήσει καρδίας μνημονεύοντων τοῦ θανάτου, ἡ πρὸς πᾶσαν τὴν πλίσιν ἐκούσιος ἀπροσπάθεια, καὶ τοῦ ἰδίου θελήματος παντελὴς ἐγκατάλειψις. Δόκιμος μὲν, ὁ τοῦτον καθ' ἡμέραν πάντως προσδεχόμενος· ἄγχιος δὲ, ὁ τοῦτον καθ' ὥραν ἐπιέμενος. Οὐ πᾶσα ἐπιθυμία θανάτου ἀγαθὴ. Εἰσὶ γὰρ οἱ διηνεκῶς βίᾳ ἐξέως πταφόντες, καὶ τοῦτον εὐχόμενοι μετὰ ταπεινώσεως· καὶ εἰσὶν αὖθις οἱ μετανοῆσαι μὴ βουλόμενοι, καὶ τὸν θάνατον ἐξ ἀπογνώσεως προσκαλοῦμενοι· καὶ εἰσὶν οἱ ἐξ οἰήσεως ἀπαθεῖς θανάτου ἔχοντες, καὶ τοῦτον μὴ δειλαίνοντες· καὶ εἰσὶν, εἴπερ καὶ νῦν ἄρα εἰσιν, οἱ δὲ ἐνεργείας Πνεύματος ἁγίου τὴν ἐκδημίαν ἐπιζητοῦντες τὴν αὐτῶν. Ζητοῦσιν τινες καὶ διαποροῦσι, τίνας ἐνεκεν οὕτως εὐεργετούσης ἡμᾶς τῆς τοῦ θανάτου μνήμης, τὴν τοῦτου πρόγνωσην ὁ Θεὸς ἐξ ἡμῶν ἀπέκρυψεν, μὴ γινώσκοντες ὅτι τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ὁ Θεὸς διὰ τοῦτου εἰργάσατο θαυμασίως.

A perturbationibus remotam, quod seipsos nolint paulo majoribus laboribus exponere; melius rati a praesenti duntaxat delicto liberari, malo sane morbo laborantes. Impigri vero et exercitati illi etiam si milles ceciderint, nunquam de perfectione assequenda desperant; sed quam possunt promptissime ad illam enituntur.

Aristotelis.

Omnis calamitas levis est viro non levi.

Scholion 31.

Origenis impii morbum. Ille diuturnam quibusdam delinquentibus poenam praescribebat. ut sordes peccati igne suppliciorum expiarent: tum deinde hos in caelo cum iustis collocabat, 140 Deique clementiam male praetexebat his patronam.

Scholion.

Ignis in humidis lignis non ardet, et caelestis calor in corde, quod amat quietem seu otium, non exardescit.

GRADUS VI.

De memoria mortis.

Omne verbum praecedit cogitatio; mortis vero et delictorum recordatio ducunt hominem in lacrymas et luctum. Proinde iusto ordine haec in hoc libro sunt collocata. Mortis memoria quotidiana mors est; extremi vero exitus recordatio assiduus est gemitus. Metus mortis a natura proficiscitur ex inobedientia natus; tremor autem mortis, argumentum est animi per poenitentiam non expiati. Expavescit Christus mortem, non tremiscit, ut duarum in se naturarum proprias affectiones demonstraret. Quemadmodum ex omni genere ciborum panis est maxime necessarius, ita ex omnibus actionibus meditatio mortis. Mortis recordatio in iis quidem, qui in communi fratrum versantur, parit labores et pias exercitationes, imo vero contemptus desiderium et dulcedinem. Qui vero extra turbas (in solitudinem) degunt iis affert curarum omnium neglectum, et suggerit perpetuas preces, mentisque custodiam. Quae virtutes hujus genitrices sunt et filiae. Sicut stannum si cum argento componatur, facile ab illo secernitur, quantumvis alias illi simile videatur, 141 ita ii qui rerum divinarum cognitionem habent, certum et manifestum discrimen inter naturalem mortis metum, et eum qui est praeter naturam norunt. Hoc autem certissimum est indicium, illos ex animo mortis memoriam complexos, sensusque cordis impressam habere qui omnem erga res omnes creatas affectum exuerunt, suamque voluntatem abjecerunt. Laudandus quidem ille est, qui mortem tantquam hodie venturam expectat: sed ille sanetus, qui eandem semper desiderat. Non omne mori desiderium probandum est. Rursus sunt qui mori ex humilitate cupiant, quod vi quadam et consuetudine peccandi ad peccatum continenter trahantur. Sunt qui penitere nolant, et mortem ex desperatione arcessunt. Sunt rursus qui se affectibus liberos ad summam tranquillitatis statum per-

venisse rati, mortem non formidant: et sunt, si tamen hodie sunt, qui per Spiritus sancti vim et virtutem migrare e vita cupiunt. Querunt hoc loco nonnulli, et dubitant quid sit, quamobrem Deus nos extremum vite diem præsiscere nolit, cum memoria tamen mortis nobis tam salutaris sit, ignorantes Deum hoc ipsum salutis nostræ causa facere. Nemo quippe ex iis qui diem vite ultimum præciperent animo. diu ante mortem, aut ad baptismum properaret, aut religiosam vitam profiteretur: sed plerique omnes omnem vitam suam in flagitiis detererent, et in fatali demum hora ad celestem baptismatis fontem, et peccatorum expiationem accederet. Tu vere lugens, **142** nequaquam admittas canem illum tartareum, qui Deum benignum et clementem esse suggerit (nisi cum te sentis ultima prope desperatione absorberi); hoc enim studet uti luctum et timorem Domini, qui veram parit securitatem abste excludat. Qui mortis et extremi iudicii memoriam in se ipso perpetuam vult alere, et curis interim profanis se occupat, perinde facit, atque is qui vult vinculis manibus natere. Vera autem mortis et efficax meditatio gulam omnino necat; gula autem victa, jacent omnia simul vitia victa. Cordis stupor mentem exæcat; copia cibi fontem lacrymarum exhaurit. Sitis et vigilia cor affligunt; ex afflicto corde resiliunt aquæ. Dura sunt hæc, quæ diximus, gulosi et ventri servientibus, inertibus autem incredibilia. At vir exercitatus hæc alacriter aggreditur, et usu doctus ridebit super rei facilitate. Qui vero de his inquit et disputabit, nil nisi tristitiam referet. Quemadmodum Patres charitatem perfectam labi posse negarunt, sic ego perfectum mortis sensum timoris expertem affirmo. Multa sunt industriæ [practicæ] mentis opera, amoris, inquam, divini meditationi, mortis memoria, recordatio Dei, regni cælestis contemplatio, memoria ardoris sanctorum martyrum, memoria Dei semper præsentis, quemadmodum ille dicit: *Providbam Dominum (in conspectu meo semper)*¹⁰; memoria cælestium potestatum et angelorum, memoria exitus animæ, occursus ad tribunal Dei, supplicii, ultimæ sententiæ pronuntiatio. **143** A magnis cœpimus, in iis quæ lapsus peccati excludunt finimus. Ægyptius quidam religiosus mihi olim de se commemoravit, quod post infixam animo, adeoque cum sensu impressam cordi mortis memoriam voluerit ex objecta necessitatis occasione nonnihil aliquid solatii luto corporis indulgere, Sed per memoriam mortis, inquit, tanquam ab iudice prohibitus sum. Et quod admirabile est, cum memoriam mortis (ad horam) excludere vellem, non potui. Alius qui hic in loco Tholo dicto degebat, sæpenumero ex hujusmodi mortis consideratione a sensibus excessit, et quasi defectus animo, aut

¹⁰ Psal. xv, 8.

(a) Ms. κρατεῖν Sed emendatus κρατεῖν τὰς χεῖρας. Κρατεῖν τὰς χεῖρας esset manus complodere seu complosis manibus natere.

A Οὐδαίς γὰρ τὸν ἑαυτοῦ θάνατον προγνοῦς πρὸ πολλοῦ χρόνου τῷ βαπτίσματι, ἢ τῇ μοναδικῇ πολιτείᾳ προσέτρεχεν· ἀπάσας δὲ τὰς ἑαυτοῦ ἡμέρας ἐν ἀνομίαις διέτριβεν, καὶ ἐν αὐτῇ τῆς ἐξόδου εἰς τὸ βάπτισμα καὶ εἰς τὴν μετάνοιαν προσήρχετο. Μηδέποτε πενθῶν ἀποδείξῃ, τὸν κύνα ἐκείνον τὸν φιλάθρωπον σοὶ τὸν Θεὸν ὑποβάλλοντα· σκοπὸς γὰρ αὐτῷ, τὸ πένθος, καὶ τὸν φόβον τὸν ἄσθεον ἐκ σοῦ ἐξεώσασθαι, εἰ μὴ τι ἂν εἰς βαθεῖαν ἀπόγνωσιν ἴθῃ σεαυτὸν κατασυρόμενον· ὁ μνήμην θανάτου, καὶ κρίσεως Θεοῦ ἐν ἑαυτῷ διὰ παντὸς κατέχειν βουλόμενος, καὶ φροντίζει καὶ περισπασμοῖς ὕλοις ἑαυτὸν ἐκιδούς, ὁμοίως ἐστὶ τῷ νηχομένῳ, καὶ τὰς ἑαυτοῦ χεῖρας κρατεῖν (a) βουλομένῳ. Μνήμη θανάτου ἐναργῆς κατέκρινε βρώματα, βρωμάτων δὲ ἐν ταπεινώσει κοπέντων συνεξεκώπησαν πάθη (3). Ἀναγῆσθαι καρδίας ἐπώρωσε νοῦν, βρωμάτων δὲ πλήθος ἐξήρανε πηγὰς· δίψα καὶ ἀγρυπνία ἐξέθλιψαν καρδίαν· καρδίας δὲ θλιβήσης ἀπαιτήθησαν ὕδατα (4). Σκληρὰ μὲν γαστριμάργοις, ἀπιστὰ δὲ βαθύμοις τὰ εἰρημένα. Ἀνὴρ δὲ πρακτικὸς δοκιμάσει προθύμως· ὁ πεῖρα εὐρηκὸς μηδὶσάει ἐπὶ τοῦτοις· ὁ δὲ ἐπιζητῶν, σκυθρωπότερος ἔσται. Ὡςπερ τὴν τελείαν ἀγάπην οἱ Πατέρες ἁπτων εἶναι ὀρίζονται, οὕτως ἐγὼ γὰρ τὴν τελείαν τοῦ θανάτου αἰσθῆσιν ἄσθεον εἶναι ἀποφαίνομαι· πολλὰ μὲν τοῦ νοῦς τοῦ πρακτικοῦ αἱ ἐργασίαι· λέγω δὲ ἐννοία ἀγάπης, τῆς πρὸς Θεὸν· μνήμης θανάτου, μνήμης Θεοῦ, μνήμης βασιλείας, ζήλου τῶν ἁγίων μαρτύρων, μνήμης αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ παρόντος, κατὰ τὸν εἰπόντα· *Προωράμην τὸν Κύριον*. Μνήμης ἁγίων καὶ νοερῶν δυνάμεων· μνήμης ἐξόδου, ἀπαντήσεως, κολάσεως, ἀποφάσεως. Ἐν μεγάλοις μὲν ἡρξάμεθα, ἀναπτύτοις δὲ κατελήξαμεν. Δηγήσατό μοι ποτε Αἰγύπτιος μοναχὸς, ὡς ὅτι μετὰ τὴν ἐν αἰσθήσει καρδίας τῆς τοῦ θανάτου μνήμης παγίωσιν, θελήσαντός μου χρεῖας καταλαβούσης μικρὸν τὸν πηλὸν (5) παραμυθίσασθαι, ὑπὸ τῆς μνήμης, ὡς ὑπὸ δικαστοῦ κεκώλυμαι. Καὶ τὸ θαυμαστὸν, ὅτιπερ καὶ βουλήθεῖς οὐκ ἠδυνήθητε ἀπαύσασθαι· ἑτέρος τις οἰκῶν ἐν ταῦθα ἐν τῷ λεγομένῳ θολῷ τόπῳ, πολλάκις ἐκ τῆς τοιαύτης ἐννοίας ἐξίστατο, καὶ ὡς ὀλιγοθυμήσας, ἢ καὶ ἐπιληπτιάσας παρὰ τῶν εὐρισκομένων ἀδελφῶν, ἀπνους σχεδὸν ἔδαστάζετο. Οὐ σωπῆσαι σοὶ καὶ τὸ τοῦ ἡσυχίου τοῦ Χωρηθίτου (b) σημεῖον διήγημα. Οὗτος αἶν ἐν πάσῃ ἀμελείᾳ διέτριβε, τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς τὸ παράπαν μὴ ποιούμενος ἐπιμέλειαν· ἀσθενήσας οὖν ἐσχάτως τοῦ σώματος, ὡς ἐπὶ ὦραν μίαν ἀκριδῶς ἐξεδήμησε· καὶ εἰς αὐτὸν ἐπανελθὼν δυσωπεῖ μὲν ἡμᾶς πάντας εὐθέως ἀναχωρῆσαι. Καὶ τὴν θύραν τῆς κείνης ἀνοικοδομήσας ἐμεινεν ἐνδοῦ χρόνους δύο καὶ δέκα μηνὲν τὸ παράπαν συντετυχηκώς, οὐ μικρὸν, οὐ μέγαν λόγον, οὐχ ἑτέρου τινος, ἀλλ' ἢ ἄρτου καὶ ὕδατος ἀπογευόμενος· μόνον δὲ καθήμενος καὶ πρὸς

(b) Dubites an sit hic proprium nomen Hesychii, an commune.

ἂ ἐώρακεν ἐν τῇ ἐκστάσει ἐξηγητικῶς σύνους οὕτως, ὡς μηδέποτε ἐπὶ Κυρίου (α) τὸ ἴδιον ἦθος ἀλλοιώσας, ἀλλ' ἕκνους δει, καὶ δάκρυα θερμὰ ἀφορρῆι καθ' ὅλου προχέουμος. Ὅτε δὲ ἡμελλεν τελευτῆν, ἀναφράξαντες τὴν θύραν εἰσεληλύθαμεν, καὶ πολλὰ δυσωπήσαντες, τοῦτο καὶ μόνον παρ' αὐτοῦ ἀκηκόαμεν. Συγχωρήσατε· οὐδεὶς μνήμην θανάτου ἐγνωκώς, δυνήσεται ἀμαρτῆσαι ποτε. Ἡμεῖς δὲ ἐθαμβούμεθα τὸν οὕτως πρῶτον ἀμελῆ ὄρῶντες, οὕτως ἀθρόον μεταμερῶνθέντα τὴν μακαρίαν ἀλλοίωσιν καὶ μεταμόρφωσιν· θάψαντες δὲ αὐτὸν ὅσως ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῷ πλησίον τοῦ κάστρου· μεθ' ἡμέραν ἐπιζητήσαντες τὸ ἅγιον αὐτοῦ λείψανον, οὐχ εὑρόμεν· τοῦ Κυρίου καὶ ἐν τούτῳ τὴν μεμερμένημην αὐτοῦ καὶ ἀξίειπαινον μετανοίαν πληροφορήσαντες, πάντας τοὺς βουλομένους, καὶ μετὰ πολλὴν ἀμελείαν διορθώσασθαι (β)· ὥσπερ τὴν ἀθύρσον ἀπείρατον, τινὲς εἶναι ὀρίζονται· τόπον γὰρ αὐτὴν καλοῦσιν ἀπύθμαντον. Οὕτως ἡ τοῦ θανάτου ἐννοία ἀφάρτων καὶ τὴν ἀγνείαν καὶ τὴν ἐργασίαν κέκτηται. Βεβαιοῦται δὲ τὸ εἰρημένον ὁ προειρημένος ὁσιος· φέδω πρόδον διηνεκῶς οἱ τοιοῦτοι προσλαμβάνοντες, οὐ παύονται ἄχρις ἂν καὶ αὕτη ἡ τῶν ὁσίων ἐκδραπνηθῇ δύναμις. Δῶρον Θεοῦ καὶ τοῦτο μετὰ πάντων ἀγαθῶν εἶναι ἑαυτοὺς πληροφορήσωμεν· ἐπεὶ πως πολλάκις καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς μνήμασι παραγενόμενοι, ἀδάκρυτοι τινες καὶ σκληροὶ διαμύνομεν· ἐκτός δὲ τῆς τοιαύτης θεωρίας πλειστάκις κατανασώμεθα. Ὁ πάντων νεκρωθεὶς, οὗτος θανάτου ἐμνημόνευσεν· ὁ δὲ ἐπὶ σχετικῶς, οὐ σχολάσαι ἑαυτῷ ἀντεπίβουλος ὢν. Μὴ θέλει (γ) πάντας διὰ λόγον πληροφορεῖν τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην· μάλλον δὲ Θεὸν αὐτοῦ ταύτην αὐτοῖς ἀρρήτως ἐμφανίσαι· εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἐξαρκέσει σοὶ ὁ χρόνος πρὸς σήσεις καὶ κατάνυξιν. Μὴ ἀπατῶ, ἄφρον ἐργάτα, χρόνῳ χρόνον ἀναπληροῦν· οὐ γὰρ ἐξαρκεῖ ἡ ἡμέρα οὐδὲ τὸ ἑαυτῆς χρόνος τῷ ἀσπότη ἀνελλιπῶς πληρῶσαι· παρὰ ἀνθρώποις οὐκ ἔστι, ψῆσιν, οὐκ ἔστι τὴν ἐναυῶσαν ἡμέραν εὐσεβῶς διεξίεναι, εἰ μὴ αὕτην ἐσχάτην παντὸς τοῦ βίου λογισώμεθα. Καὶ θαῦμα ὄντως πῶς καὶ Ἑλλήνες τι τοιοῦτον ἐφθέγγαντο, ἐπεὶ καὶ φιλοσοφίαν τοῦτο εἶναι ὀρίζονται, μελέτην θανάτου.

Enimvero et hoc quoque Dei beneficium esse inter alia ejus innumera bona penitus nobis persuadeamus quando sæpius experti sumus. Cum ossaria ingressi nullam lacrymæ guttam a nobis, tanquam ferreis impetrare [extorquere] potuimus, cum tamen extra sepulcrorum hujusmodi contemplationem sæpiissime in luctum, et lacrymas solvamus. Qui omnium rerum affectu defunctus est hic vere mortis memoriam complexus est. **145** Qui adhuc rerum desideriis tenetur, ipse non cessat esse sui ipsius insidiator. Noli velle omnibus affectum tuum amoris erga illos declarare verbis; Deum potius roga, ut ipse arcano quo potest modo tuas erga alterum partes impleat. Quod nisi feceris, non ullum tibi tempus sufficiet ad ostendendum animum tuum erga alios, et ad compunctionem animi excitandum. Ne fallare, stolidè mercenarie, tempus tempore redimendo; nec enim suo cuique debito operi sua dies sufficit, ut illud Deo integrum plenumque representetur. Fieri non potest, inquit nonnemo, non potest fieri inter mortales, ut præsentem diem satis pie religioseque transigamus, nisi illum ipsum diem totius vitæ supremum ultimumque existimemus. Et sane permirum est, quomodo et pagani scriptores (δ) aliquid id genus pronuntiarint, qui studium sapientiæ nihil aliud esse dixerunt quam meditationem mortis.

(α) Ἐπὶ Κυρίου absunt in Augustano codice, sed in aliis omnibus leguntur.

(β) Plato. Vide Præfat. nostram ad *Syngma* as morientibus.

A morbo comitatus agitatus, a fratribus inventus, et prope exanimis reportatus est. Non committam quin tibi etiam solitarii illius Chorebitæ factum exponam. Hic prioribus annis, neglecta prorsus animæ cura et salute, in summa vitæ religiose negligentia versabatur. Tandem gravi afflicto morbo, cum ad extrema prope venisset, ad unius horæ spatium vita omnino cessasse videbatur. Sed ubi ad se rediit, rogavit nos omnes uti quamprimum omnes ab illo recederemus. Statimque cellæ suæ januam obstruxit, mansitque ita inclusus annos totos duodecim, nullum verbum cum ullo locutus, nihilque præter aquam et panem gustabat. Sed eodem in loco sessitans, ea quæ in excessu viderat ita cogitabundus revolvebat, ut nunquam proprii corporis statum et habitum mutaret, sed semper attonitus et velut ab sensibus avocatus, altoque silentio defixus calentibus lacrymis mundaretur. Cum vero jam illi mors immineret, **144** tum nos effracta janua ingressi, multa quæ precati hoc unum et solum ab illo extorsimus: Ignoscite, inquit, nemo qui mortis memoriam animo infixit, unquam peccare poterit. Quo nos responso perculsi obstupuimus, admirati tam subitam, et beatam vitæ morumque mutationem et metamorphosin, qui antea ipsius negligentiam noveramus. Quem cum in cæmeterio, quod castro proximum erat, sepelissemus, postridie revisentes sanctum ejus corpus in sepulcro non amplius invenimus, Domino simul in hoc omnes docente, qui post longam etiam præteritæ vitæ cessationem, et negligentiam ad frugem redeunt, gratam sibi fuisse hujus, adeoque omnium esse accuratam et laudabilem poenitentiam. Quem admodum sunt qui abyssum aquarum altitudinem vadis carentem designant; locum enim illum appellant sine vadis [fundo carentem]; sic mortis meditatio castitatem æternam, et reliquarum virtutum exercitationem sine carentem possidet: quod dictum sanctus ille quem modo laudavi confirmat. Nam hi tales timorem timore augment arsidue, nec cessant ab hac exercitatione, donec etiam ossa

Qui sextum hunc gradum ascenderit, deinceps A
non peccabit unquam. « Memorare novissima tua,
et in aeternum non peccabis ¹¹. »

SCHOLIA AD GRADUM VI.

De morte.

Scholion 1.

Ex mortis memoria hæc tres virtutes existunt :
nudus ab omnibus rebus præsentibus affectus, as-
sidua oratio, et mentis custodia.

Scholion 2.

Mortis, inquit, consideratio illos qui sub religiosa
disciplina vivunt, reddit laborum patientes, efficitque
ut ignominii magis delectentur : solitarii vero
146 omnem rerum humanarum curam eximit ut
solis precibus et meditationibus vacent.

Scholion aliud.

Anachoretæ qui se mundo abdicarunt, amore
paupertatis et propriæ voluntatis excidio destituti,
dum in ipsa mortis meditatione versantur, pertur-
bari solent.

Scholion aliud.

Apud illos quidem qui in mediis hominum turbis
vivunt, creat labores et nugamenta, aut potius
ignominiosas voluptates : apud illos vero qui extra
tumultum degunt, curarum abjectionem parit, et
assiduas preces et mentis custodiam : aut apud
monachos inter medias mundi turbas negligenter,
nec secundum Deum viventes, labores quidem parit
aut inutiles defatigationes et nugationes, aut inuti-
les sermones et stultiloquia et delectationes infames.
..... apud
illos qui extra hominum cœtus degunt, curarum
abdicationem, et preces et mentis custodiam : his
enim curæ sunt præcepta Christi et reditus seu con-
versio ad illum.

Scholion 3.

Oblivio mandatorum Dei, et liberi arbitrii per-
versitas cor exæcant, et mentem stupidam efficiunt :
sive contra, mentem exæcant, et cor insensile sive
saxum reddunt.

Scholion 4.

Quæ aliis sunt ardua et difficilia, hæc probe exer-
citis sunt gaudii et tripudii causa et ansa : utpote
qui sibi facilitatem usu ipso in his pepererunt, et D
per ea ad perfectionem profecerunt. Imperfecti vero
non sine labore talia attingunt, si tamen attingunt.

Scholion 5.

Adeo, inquit, habuit familiarem memoriam mor-
tis monachus hic Ægyptius, de quo memoravit, ut,
etiam multorum dierum fame urgente, non potuerit
tamen memoriam mortis ab se, quamvis vellet, re-
pellere, imo vero hæc famem ipsam depulsi.

¹¹ Eccli. vii, 40.

(a) Locus corruptus aut mihi non intellectus.
Græce ἀνηδομένοις ταῖς ἀτιμίαις, nisi legas ἡγουν
ῖν ἀνηδομένοις ὥστε ταῖς ἀτιμίαις, sive non ab-
horrentes tanquam ab infamibus seu turpibus

Ἐκτὴ ἀνάδρασις· ὁ ἀναδραξ, οὐ μὴ λοιπὸν ἀμαρτῆσαι
ποτέ. « Ὑπερμνησκού τὰ ἔσχατά σου, καὶ εἰς τὸν
αἰῶνα οὐ μὴ ἀμαρτῆς. »

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ Γ'.

Περὶ θανάτου.

Σχόλιον α'.

Ἐκ τῆς μνήμης θανάτου γεννῶνται τρεῖς αὐταὶ
ἀρεταί, ἡ ἀπροσπάθεια, ἡ ἀδιάλειπτος προσευχή, καὶ
ἡ τοῦ νοδὸς φυλακὴ.

Σχόλιον β'.

Ἡ τοῦ θανάτου, φησὶν, ἔννοια τοὺς ἐν ὑποταγῇ
φερετόνους ποιεῖ, καὶ ταῖς ἀτιμίαις ἡδομένους μάλ-
λον, τοὺς δὲ ἐν ἡσυχίᾳ ἀφροντίδας, καὶ μόνῃ τῇ
εὐχῇ, καὶ τῇ προσευχῇ σχολάζοντας ἀεὶ.

B

Σχόλιον ἄλλο.

Τοῖς ἀναχωρήσασιν μὲν τοῦ κόσμου, μὴ κτησάμενοις
ἀκτημοσύνην, καὶ ἐκκοπῇ θελημάτων, θόρυβον γεννᾷ
ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ θανάτου.

Σχόλιον ἄλλο.

Παρά μὲν τοῖς ἐν μέσῳ γεννᾷ πόρους καὶ ἀδο-
λεσχίας, μᾶλλον δὲ ἀτιμίας ἡδύτητας· παρὰ δὲ τοῖς
ἐκτὸς θόρυβου, φροντίζουσιν ἀπόθεσιν, καὶ εὐχὴν διηγε-
κῇ, καὶ νοδὸς φυλακῇ· ἡγουν παρὰ μὲν τοῖς ἐν μέσῳ
κόσμου μοναχοῖς ἀμελῶς ζῶσι, καὶ μὴ κατὰ θεὸν,
πόρους μὲν γεννᾷ ἡτοὶ κόπους ματαίους, καὶ ἀδολε-
σχίας, ἡτοὶ λόγους ἀνωφελεῖς καὶ μωρολογίας, καὶ
ἡδύτητας ἀτιμίας, ἡγουν ἀνηδομένους ὥστε ταῖς
ἀτιμίαις (α') παρὰ δὲ τοῖς ἐκτὸς θόρυβου, ἀπόθεσιν
φροντίζουσιν καὶ εὐχὴν, καὶ νοδὸς φυλακῇ· ἔργον γάρ
τούτοις αἱ ἐντολαὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν ἐπ-
άνοδος.

C

Σχόλιον γ'.

Λήθη τῶν θεῶν ἐντολῶν, καὶ παρατηρή τοῦ αὐ-
τεξουσιοῦ καρδία, πεπωρωμένη, καὶ νοῦν ἀνάληγτον
ἀπεργάζονται· ἡ τὸ ἐμπάλιν, νοῦν πεπωρωμένον,
καὶ καρδίαν ἀνάληγτον.

Σχόλιον δ'.

Τὰ ἐτέροις δυσχερῆ, τοῖς κατὰ πρᾶξιν εὐδοκιμοῦ-
σιν ἀγαλλιᾶσθαι, καὶ θυμῆδαις αἰτία γίνονται· εὐχέ-
ρειαν ἐκ πάρας πρὸς ταῦτα κτωμένοις, καὶ εἰς
προκοπὴν τελειότητος φθάνουσιν. Οἱ δ' ἐπὶ ἀτελεῖς
κόπῳ ταῦτα μετέρχονται, καὶ μετέρχονται.

Σχόλιον ε'.

Τοσαύτην, φησὶν, ἔσχειν ἔνοιαν τὴν μνήμην τοῦ
θανάτου ὁ ῥηθείς Αἰγυπτίος μοναχός, ὅτι καὶ ὑπὸ τῆς
πολυμέρου πείνης ἀνάγκασθαι, οὐκ ἡδυνήθη τὴν
μνήμην τοῦ θανάτου ἐξ αὐτοῦ διώξει, καίπερ βουλη-
θεὶς· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὴ τὴν πείναν ἐδίωξεν.

apud monachos. Nempe non abhorrentes, ἀνηδομέ-
νοις, non respondet Græcis παρὰ τοῖς μοναχοῖς,
scribendum ergo ἀνηδομένοις.

Σχόλιον γ'.

Ὅσπερ, φησὶν, ἀμέτρητον καὶ ἀκατάληπτον τὸ βᾶθος τῆς θαλάσσης, οὕτω καὶ τὸ τέλος ἀγνείας ἀφθαστον (α') τοῦτέστι τέλος μὴ ἔχον παρὰ τοῖς ἐν αἰσθήσει καρδίας τὴν μνήμην τοῦ θανάτου κεκτημένοις. Ἀδύνατον γὰρ ἀνθρώπων ταπεινὸν καὶ διηνεκῶς τοῦ θανάτου μνημονεύοντα εἶπεν ποτε φαρισαϊκῶς, ὅτι Πέφθακα τὸ τέλος τῆς ἀγνείας, τοῦτέστι, τέλειος ἐγενόμην ἐν καθαρότητι· ὁ γὰρ τοιαῦτα λέγων οὐκ ἂν εἴη ταπεινός, καὶ συμβαίνει θαυμαστὸν γίνεσθαι, παρὰ μὲν τοῦ τολμήσαντος τοῦτο εἶπεν, οὐδ' ἄλλοις δακτύλοις ἐφάπτεσθαι τὴν ἀπάθειαν· πάθος γὰρ ἢ κενοδοξία χαλεπώτερον· παρὰ δὲ τοῦ ταπεινοῦ ἐφάπτεσθαι μὲν εἰς κόρον· τῇ δὲ ταπεινώσει ἐλλείπεισθαι· ὥστε εἶναι, κἂν τοῖς δυσὶ, τῷ τε ταπεινῷ τῷ τε κενοδόξῳ τὴν ἀγνείαν, ἀκατάληπτον.

quomodo in duobus hisce perfecta castitas sit, in humili, inquam, et superbo, seu vanæ gloriæ studio dedito.

Σχόλιον δ'.

Τὸ διὰ λόγων πληροφορεῖν τὴν εἰς πάντας ἀγάπην δύσκολόν ἐστι, καὶ λίαν ἀπόβλητον· τὸ δὲ δι' ἔργων, καὶ εὐκολόν, καὶ ῥᾶδιον λίαν, τῷ σπεύδοντι κατορθῶσαι τὴν ἀρετὴν καὶ πῶς, ἀκούσων. Ἐπὶ θέ τις ὑβρίζων με, ἢ καὶ δαίρων με· ἐάν οὖν λέγω, καίπερ αὐτὸν δυνάμενος ἀμύνεσθαι, μὴ ἀμύνομαι, ἀλλὰ τοῦναντίον γονοπετήσω, παρακαλέσω, καταφιλήσω, χαρίσομαι οἷς δύναμαι, δῆλόν ἐστι πᾶσιν, ὥς ἐξ ἀγάπης ταῦτα πεποίηκα· καὶ τὸ μὲν δι' ἔργων οὕτως, τὸ δὲ διὰ λόγων πῶς ἀνέγινετο. Ἐάν γὰρ προσευχόμενος πᾶσιν, ἀγαπῶ αὐτοὺς λέγω, κόλαξ φανοῦμαι, καὶ ἀνθρωπάρεσκος, ψευδεπίπλαστον ἐπιτηδεύμενος ἀρετὴν, καὶ δόξαν ζήτην ἐκ τούτου θηρώμενος. Παρακαλεῖ οὖν ὁ πατήρ, μὴ διὰ λόγων σπουδάζειν τὴν ἀγάπην ἐπιδεικνύσθαι, ἀλλὰ δι' ἔργων, τὴν δὲ πρὸς Θεὸν ἀγάπην, δι' ἀμφοτέρων, καὶ πλεον διὰ λόγων. Σημεῖον γὰρ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης, ἡ διηνεκῆς προσευχή. Οὕτως γὰρ ἂν ἀμφοτέρας κατορθώσης [κατορθώσεις] ἀρετάς· ἐπεὶ ἐάν ἐκ λόγων μόνων τὴν πρὸς ἀνθρώπους ἀγάπην σπουδάζεις ἐκταλεῖν, οὐδ' ὁ τῆς ζωῆς σου χρόνος ἀπὸς ἀρκέσει σοι πρὸς σχέσεις καὶ κατάνυξιν.

ΛΟΓΟΣ Ζ'.

Περὶ τοῦ χαροποιῦ πένθους.

Πένθος· κατὰ Θεὸν ἐστὶ σκυθρωπότης ψυχῆς ἐν-
ωδύνου καρδίας διάθεσις, ἀπὸ τοῦ διωφόμενου ἐμμανῶς
ζητοῦσα· καὶ ἐν τῇ τούτου ἀποτυχίᾳ ἐμπόδιος δι-
ώκουσα, καὶ ὀπισθεν τοῦτοῦ ὁ δυνήρως ἐλαλύσασα.
Ἡ οὕτως πένθος ἐστὶ κέντρον χρόσεον ψυχῆς πάσης
προσηλύσεως καὶ σχέσεως γυνωμέν· καὶ ἐν ἐπισκο-
πῇ καρδίας ὑπὸ τῆς ὁσίας λύπης καταπηχθέν.
Κατάνυξις ἐστὶν ἀένναος συνειδέτος βασανισμὸς, διὰ
νοερὰς ἐξαγορεύσεως τὴν ἀνάψυξιν τοῦ πυρὸς τῆς
καρδίας πραγματευόμενος. Ἐξομολόγησις ἐστὶ λήθη
φύσεως, εἴπερ ἐπελάθεται τις τοῦ φαργῆν τὸν ἄρ-
τον αὐτοῦ. Μετάνοιά ἐστὶν ἀλλοίπτος στήρησις πά-

(α) Ἀπὸ σοῦ φθάνω ἀφθαστον, quod non possis assequi.

Scholion 6.

Quemadmodum, inquit, immensa et incompre-
hensa maris est altitudo, ita finis castæ mentis
quem assequaris nullus est, hoc est, sine carea apud
eos qui in sensu cordis mortis sibi memoriam 147
impresserunt. Fieri quippe nulla ratione potest, ut
homo demissus, qui mortem assidua meditatione
revolvit, cum Phariseo unquam dicat: Finem casti-
tatis attigi, hoc est, perfectam puritatem: nam
talja qui dicit, nequaquam humilis est, et permi-
rum videri potest hoc quidem ab eo dici posse. qui
neque extremis digitis veram animi tranquillitatem
attigerit (vana quippe gloria est inter graviora
malorum affectuum vitia); ab humili vero dici, quod
illam purissimam integritatem assecutus sit, est de-
stitutum esse humilitate, adeo ut intelligi non possit,

B

Scholion 7.

Verbis velle testatum erga omnes charitatem fa-
cere et grave et plane damnum est; factis autem
et admodum facile et promptum est illi qui ad veram
virtutem exercendam aspirat: et quomodo (possit
hoc fieri) audi. Venit aliquis qui me calumniatur,
aut etiam verberat, quando ergo (apud me) dixerit:
Etsi me vindicare possum, non vindicabo tamen,
sed potius contra, genus ponam, deprecabor, oscu-
labor, gratificabor quibuscunque modis potero:
certum et clarum omnibus est quod hæc ex chari-
tate fecerim: et quidem factis charitas ita proba-
tur. Alterum autem verbis quomodo fiet? Etenim si
omnibus bene precando testar me ipsos diligere,
adulator videbor, et qui hominibus studeam placere,
C quique fingam me virtutem colere, et inde vener
popularem vanæ gloriæ auram. Hortatur ergo Cli-
macus uti studeamus amorem nostrum erga alios
non verbis, sed factis demonstrare: erga Deum
vero utrique et verbis et factis, verbis quidem
amplius et prolixius; argumentum est enim chari-
tatis erga Deum assidua precatio: sic enim utram-
que exercabis virtutem. Nam si amorem erga homi-
nes solis verbis declarare et exercere conaberis, non
sufficiet tibi totius vitæ tue decursus ad affectus
tuos et compunctionem comprobendam.

GRADUS VII.

148 De luctu qui gaudium creat.

Luctus ex Deo pius est quædam animæ tristitia
et dolentis cordis affectio, quæ semper id quod ar-
dentissime sitit, querit; quo dum caret, laboriose
Id ipsum persequitur, et cum ululatu et lamentis
a tergo dum fugit, inelamat. Aut luctus est aureus
animæ stimulus, qui lugentem omni rerum huma-
narum sensu et affectu exuit et nudat, et ex luctu
in vigiliam et custodiam cordis affligit. Compun-
ctio (quam religiosi suo nomine appellant) est æterna
conscientiæ afflictio, quæ per internam confessio-
nem ardorem cordis grato refrigerio temperat.
Confessio est obliuio naturæ, quando per eam

oblatus est comedere panem suum ¹¹. Penitentia est A
acta omnis humane consolationis abdicatio. Propri-
um in beato luctu proficientis est, cibi tempe-
rantia, et oris silentium; eorum qui jam profice-
runt victoria, iræ et injuriarum oblitio; perfectorum
vero sensus vere humilis, contumeliarum sitis,
afflictionum contrariarum nature voluntaria fames,
peccantium non solum nulla condemnatio, sed
supra quam natura fert, commiseratio. Appro-
bandi primi; laudandi secundi; beati postremi qui
esuriunt afflictiones, et sitiunt contumelias, quo-
niam ipsi saturabuntur cibo inextinguibili. Qui compos
luctus factus es, quanta potes vi retine illum: solet
enim priusquam radices in animo egit, facile per turbas
149 curas corporis et voluptates, præsertim vero
per immodicam loquacitatem, et scurrilem levitatem
ac petulantiam, tanquam cera ab igne dissolvi
et evanescere. Post baptismum potentior baptismo,
si ita fas loqui, fons est lacrymarum. Baptisma
quippe tantum præteritis peccatorum sordes re-
purgat, luctus autem noxas post baptismum con-
tractas diluit. Baptisma quo infantes tincti sumus,
omnes postea inquinavimus; per fontem autem lacry-
marum (a) etiam baptismum suo nitore restitimus,
quem si benignissimus Deus homini largitus non
esset, rari admodum aut perpauci salutem conse-
querentur. Gemitus et afflictus mœnore animus cla-
mant ad Dominum. Lacrymæ ex timore Domini
profusæ supplicii legatione funguntur: ex divina
vero charitate redundantes preces nostras Deo gra-
tas fuisse ostendunt. Si nihil adeo adjutat humili-
tatem, quam luctus animæ, certum est nihil adeo
illi adversari quam risum. Quantum potes custodi
beatam sanctæ compunctionis tristitiam quæ ve-
rum parit gaudium. Ne cesses te in ea exercere,
quoad te Christo sublimem, et ab hujus vitæ con-
tactibus intactam sistat. Nec desistas unquam quin
tuis intimis sensibus imprimas, ac mente penetres
ignis obscurissimi dehiscentem in immensum vo-
raginem, crudeles carnifices, judicem immisericor-
dem et inexorabilem, infinitum incendii inferni
chaos, subterraneorum et formidabilium locorum,
et hiatus altissimorum angustissimos descensus,
et horum omnium ac hujuscemodi malorum for-
mas et imagines, ut ingenti terrore perculsa 150
anima nostra in luxuriam prona inflammetur in-
corrupta castitate, et lumine spirituali quod ex lu-
ctu suscipit, magis illustretur, quam quovis igne
quantumvis claros de se radios spargente. Dum nas
operam precibus, sta coram iudice tremebundus
non secus ac reus, ut humili corporis statu foris,
et animi habitu intus justis iudicis iram exstinguas.
Non enim potest ille animam, tanquam viduam do-
lenter coram se stantem, et importune, quamvis
ipse infatigabilis, precibus fatigantem despicere.
Qui luctu lacrymarum interiore tangitur, huic qui-

σης παρακαλῆσεως σωματικῆς. Τῶν μὲν προκοπόν-
των ἐστὶ ἐν τῷ μακαρίῳ πένθει ἰδίῳ καὶ ἐγκράτειᾳ
καὶ σωτῇ τῶν χειλέων τῶν δὲ προκαλῶντων, ἀορ-
γησίᾳ, καὶ ἀνησυχικαίᾳ τῶν τελεωθέντων ταπεινο-
φροσύνη, ἀτιμιῶν δίψα, θλίψεων ἀκουσίῳ πένθει
ἐκούσιος, ἀκατακρίσις ἀμαρτανόντων, (1) συμπάθεια
ὑπὲρ δυνάμιν ἀποδεχέοι οἱ πρῶτοι, ἀξιωματικοὶ
οἱ δεύτεροι· μακάριοι δὲ οἱ πεινῶντες θλίψιν, καὶ
διψῶντες ἀτιμίαν, ὅτι αὐτοὶ κορεσθήσονται τροφῆς
ἀνορέστου. Κρατῶν πένθους πάσῃ λογῇ κράτει· πρὸ
γὰρ ποιήσεως εὐσφαίρετον λίαν εἶναι πέφυκε καὶ
ἀπὸ θυρόδων καὶ φροντῶν σωματικῶν καὶ τρυφῆς,
καὶ μάλιστα (2) πολυλογίας καὶ εὐτραπείας ὥστε
κρηρὸς ἀπὸ πυρὸς εὐχερῶς διαλυόμενον. (3) Μείζων
τοῦ βαπτίσματος μετὰ τὸ βάπτισμα τῶν δακρύων
πηγὴ καθέστηκεν, εἰ καὶ τολμηρὸν ἐστὶ πῶς· τὸ λε-
γόμενον· διότι ἐκείνῳ μὲν τῶν προγεγονότων ἐν ἡμῖν
κακῶν ἐστὶ καθαρτήριο· τοῦτο δὲ τῶν μεταγεγονό-
των, κακίῳ μὲν νῆπιον λαμβάνοντες, πάντες, ἐμο-
λύναμεν· διὰ τοῦτο δὲ κακίῳ ἀνακαθαίρομεν· ὅ εἰ
μὴ δεδώρητο φιλανθρώπως ἐκ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις,
σπάνιον ὄντως καὶ δυσεύρετον οἱ σωζόμενοι. Οἱ μὲν
στεναγμοί, καὶ ἡ κατήφεια βοῶσι πρὸς Κύριον. Τὰ
δὲ ἐκ φόβου δάκρυα προσεύουσι· τὰ δὲ τῆς παναγίας
ἀγάπης, τὴν ἐκείνῃ προσδεχόμενα ἡμῖν ἐμφανίζου-
σιν. Εἰ οὐδὲν (4) οὕτω τῇ ταπεινοφροσύνῃ ὥς τὸ
πένθος συνέρχεται, οὐδὲν πάντως αὐτῇ ὥς ὁ (5) γέ-
λως ἀνδρόστηκεν. Κατέχων κατέχευε τὴν μακαρίαν τῆς
δοξίας καταπύξιν χαρμολύπην· καὶ μὴ παύσῃ τῆς ἐν
αὐτῇ ἐργασίας, ἄχρις οὗ μεταρσίον ἐκ τῶν ἐντεῦθεν
τῷ Χριστῷ καθαρὸν παραστήσῃ· ἀνατυπῶν ἐν
ἐαυτῷ μὴ παύσῃ καὶ διερευνῶν πυρὸς σκοτεινοῦ
ἀδυσστον καὶ ἀνελεῖς ὕπνρετας, ἀσυμπαθῆ κριτὴν
καὶ ἀσυγχώρητον, χάος τε ἀπείρατον καταχθονίου
φλογός, καὶ ὑπογίαιον, καὶ φοβερῶν τόπων, καὶ χα-
σμάτων τεθλιμμένας καταβάσεις, καὶ τῶν τοιούτων
πάντων εἰκόνας· ὅπως τῷ πολλῷ τρόμῳ στυφθεῖσα ἡ
ἐνυπάρχουσα ἡμῶν τῇ ψυχῇ λαγνεία συναφθῇ τῇ
ἀφθάρτῳ ἀγνείᾳ καὶ φωτὸς ἀλλοῦ πυρὸς παντὸς
πλέον ἀποστῆλθοντος ἐν αὐτῇ δέξεται [πένθος· δεξα-
μένη] τὴν ἐμφάνειαν· στήθι· ἐν προσευχῇ δέησι
σύντρομος, ὡς καταδόκιμος περιστάμενος δικαστῇ, ἵνα
τῷ ἐκτὸς εἶδει, καὶ τῷ ἐντὸς ᾗδῃ κατασθέσης θυμὸν
δικαίου κριτοῦ. Οὐ γὰρ φέρει ὑπερρῶν ψυχὴν χήραν
κατωδύνως αὐτῷ περισταμένην, καὶ κόπους τῷ ἀκό-
πῳ παρέχουσαν. Εἰ τις δάκρυον φυγὼν ἐκτῆσατο,
τούτῳ πᾶς τόπος εἰς πένθος ἀρμόδιος. Εἰ δὲ μόνον
διὰ τοῦ ἐκτὸς ἐργάζεται, τοὺς τόπους καὶ τοὺς τρό-
πους διακρίνων οὐ μὴ παύσεται. Ὡς ὁ κεκρυμμένος
θησαυρὸς, τοῦ ἐπ' ἀγορᾷ προκειμένου ἀσυνώτερος
καθέστηκεν, οὕτω καὶ τὰ προλεχθέντα νοήσωμεν. Μὴ
γίνου ὥστε νεκροὺς θάψαντες, ποτὲ μὲν ἐπ' αὐτοῖς
θρηνοῦντες, ποτὲ δὲ δι' αὐτοὺς μεθυσκόμνοι· ἀλλὰ
γενοὺ ὥς οἱ ἐν μεταλλοῖς δέσμοι, καθ' ὥραν ὑπὸ θη-
μίων μαστιζόμενοι· ὁ ποτὲ μὲν πένθων, ποτὲ δὲ
τρυφῶν, καὶ γελειῶν, ὁμοίός ἐστι τῷ μετὰ ἄρτου

¹¹ Psal. ci, 5.

(a) Penitentiae baptismum.

τὸν κύνα τῆς φιληδονίας λιθάζοντι, ὃς τῷ μὲν σχήματι τοῦτον δύναι· τῷ δὲ πράγματι παρεδρεύειν τοῦτον προτρέπεται. Γίνου σύννους ἀφιλένδεικτος, πρὸς τὴν αὐτοῦ καρδίαν ἐξεστηκώς. Δεδοίκασι γὰρ σύννοισιν οἱ θαίμονες, ὡς οἱ κλέπται τοὺς κύνας. Οὐκ ἔστιν ἡμῖν, ὦ οὔτοι, ἐνταῦθα τὸ γάμου κλήσις, οὐκ ἔστιν, οὐκουν· πάντως δὲ εἰς πένθος αὐτῶν ὁ καλέσας ἡμᾶς ἐνταῦθα ἐκάλεσε. Τινὲς (8) δακρυόντες, μὴδὲν τὸ παράπαν ἐν τῷ καιρῷ τῷ μακαρίῳ λογιζέσθαι αὐτοὺς ἀκαίρως βιάζονται, μὴ λογιζόμενοι, ὅτι δάκρυον ἀνέννοιον ἀλόγου φύσεως ἴδιον. καὶ οὐ λογικῆς· (9) γέννημα ἐννοίων δάκρυον· πατήρ δὲ ἐννοίας λογισμὸς καὶ νοῦς. Γινέσθω σοι ἡ ἐν τῇ κλίνῃ σου ἀνάκλισις τῆς ἐν τῷ τάφῳ σου κατακλίσεως τύπος, καὶ ἦτον ὑπνώσεις. Καὶ αὐτῇ σοι ἡ τῆς τραπέζης ἀπάλαισις, τῆς τῶν σκυλῆκων ἐκείνων ὁδονηρᾶς τραπέζης γενέσθω ἀνάμνησις· καὶ ἦτον τρυφῆσις· μὴδὲ τοῦ ποτοῦ τοῦ ὕδατος μεταλαμβάνων τῆς δίψης τῆς φλογὸς ἐκείνης· ἀμνημονήσεις· καὶ πάντως βιάσθαι τὴν φύσιν. Ἐπὶ δὲ τῇ τοῦ ἐπιστατοῦντος ἡμῖν ἐντίμῳ ἀτιμίᾳ καὶ ἐπιπλήξει, καὶ ἐπιτιμίᾳ τῆς τοῦ χριτοῦ φοβεράς ἐννοηθῶμεν ἀποφάσεως· καὶ πάντως τὴν ἐπιπειρομένην ἀλογον λύπην καὶ πικρίαν πρᾶσθαι καὶ ὑπομονῇ, ὡς ἐν διστόμῳ μαχαίρᾳ κατασφάζομεν. Χρόνῳ σπᾶνίζεται θάλασσα, ὡς φησὶν ὁ Ἰωβ, καὶ χρόνῳ καὶ ὑπομονῇ κατὰ μικρὸν τὰ εἰρημένα ἐν ἡμῖν προσγίνεται καὶ τελειοῦται. Πυρὸς αἰωνίου μνήμη καθ' ἐσπέραν συγχωρηθήτω σοι, καὶ συνασπῆται σοι· καὶ οὐ μὴ σου βᾶθυμια ἐν καιρῷ ψαλμωδίας κυριεύσει ποτὶ. Πεισάτω σε πρὸς ἐργασίαν πένθους, κἂν αὐτὸ σου τὸ ἔνδυμα. Πάντες γὰρ οἱ νεκροὺς θρηνοῦντες, μέλανα περιβάλλονται. Εἰ μὲν οὐ πνευθεῖς, διὰ τοῦτο πνευθεῖ· εἰ δὲ πνευθεῖς, διὰ τοῦτο θρῆναι μᾶλλον, ὅτι ἐξ ἀπόνου τάξεως εἰς ἐπίπνον αὐτὸν κατήγαγες διὰ τῶν σὺν πταισμάτων· κρίνεται πάντως παρὰ τῷ καλῷ καὶ δικαίῳ ἡμῶν κριτῇ, ὡς ἐν ἀπιστί, καὶ ἐν τοῖς δάκρυσις ἡ τῆς φύσεως δύναμις. Εἶδον γὰρ μικρὰ σταγόνας δίκην αἵματος μετὰ πόνου προχομένας· καὶ εἶδον πηγὰς ἀπόνως προχομένας, καίπερ ἔγωγε κατὰ τὸν πόνον μᾶλλον, καὶ οὐ κατὰ τὸ δάκρυον τοῖς κἀμνοντας ἔκρινα· οἶμαι δὲ καὶ ὁ Θεός. Οὐχ (α) ἀρμόζει πνευθοῦσι θεολογία· διαλύειν γὰρ αὐτῶν τὸ πένθος πέφυκεν. Ὁ μὲν γὰρ τῷ ἐπὶ θρόνῳ καθημένῳ διδασκαλικῷ ἔοικεν· ὁ δὲ, τῷ ἐπὶ κοπρίας καὶ σάκκου διατρίβοντι. Καὶ τοῦτο ἐστίν, ὡς οἶμαι, ὅπου καὶ Δαυὶδ, εἰ καὶ διδάσκαλος καὶ σοφὸς ὤπηρχεν, ἦν καὶ ἐπένθει, πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας ἀπεκρίνατο· *Πῶς φῶν τὴν ψῆδην Κυρίου ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας*; ἤγουν, ἐμπαιθείας. Καὶ ἐπὶ τῆς κτίσεως, καὶ ἐπὶ τῆς κατανύξεώς ἐστίν (10) αὐτοκίνητος καὶ ἐτεροκίνητος. Ὅταν ἡ ψυχὴ, καὶ ὁμῶν μὴ σπευσάντων, μὴδὲ ἐπιτηδευσάντων δακρυώδης καὶ κάθυγρος καὶ ἡπία γίνηται, θρόνωμεν, ὁ γὰρ Κύριος ἀλήτως ἐλήλυθε· σπῶγγον ἡμῖν διδοὺς λύπης θεοφιλοῦς, καὶ ὕδωρ ἀναψύξεως δακρυῶν θεοσεδῶν πρὸς τὴν ἐξάλειψιν τῶν ἐν τῷ

vis locus est ad luctum opportunus. Cui lacrymæ ex oculis duntaxat corporis fluunt, is non desinet rationem locorum, et morum hominum observare. Quemadmodum thesaurus reconditus minus furto patet, quam is qui in publico foro exstat: ita perinde de luctu, et lacrymis oculis et apertis cogitandum est. Cave ne imiteris eos qui mortuos sepeliunt, qui nunc lugent defunctos, nunc propter illos ad ebrietatem se ingurgitant, sed cogita te in latomiis inter vinctos degere, qui singulis horis ab lictoribus flagris cæduntur. Qui nunc quidem luget, nunc vero se in deliciis et risum diffundit, perinde facit atque is, qui canem lascivientem pro lapide, pane petit, qui illum in speciem quidem abigit et persequitur, reipsa vero ad se invitat et advocat. Attende qui luges, et sis omnis ostentationis hostis, atque totus in cordis tui custodiam abreptus. Refugiunt enim attentos, sibiique intentos cæcodæmones, non secus atque nocturni grassatores timent canes. O amici, non sumus huc ad nuptias vocati, **151** non sumus, sed omnino ad lugendos nos ipsos huc a Deo vocati sumus. Quidam dum in lacrymas eunt, in illo beato lacrymarum statu omnem abs se cogitationem per vim excludunt, ignari lacrymas sine sensu cogitationum profusas (crocodilorum) et animalium ratione carentium proprias esse, non hominum. Lacrymarum fons est cogitatio, cogitationum parens, mens et ratio. Quando vadis cubitum, sit tibi ipse exbitus in lectulo tuo, forma habitus corporis in sepulcro jacentis, et minus dormies. Cum ad mensam accumbis, sit tibi ipsa comestura acerbæ illius mensæ recordatio, cum vermes in sepulcro depascuntur artus tuos, et minus voluptatis capies. Neque cum aquam gustabis, oblivisceris sitis illius quam damnati in flamma patiuntur, et omnino naturæ vim inferes. In contumelia autem plena honoris, et objurgatione, et irrogata a præside pœnæ recogitemus tremendam illam iudicis sententiam (Itē, maledicti ¹²), et prorsus infusam animæ præter rationem mœstiliam, tanquam arcipiti machera mactatam per mansuetudinem, et patientiam delebimus. *Tempore rarescit mare*, uti Job testatur ¹³; mora item seu tempore per patientiam sensim illa, quæ dicta sunt in nobis existunt, et perficiuntur. Sempiterni inferorum incendii memoria tecum vesperi proficiscatur cubitum, tecumque mane consurgat, et nunquam te somnolentia, et pigritia tempore precum et psalmorum recitandorum occupabit. Cultus ipse corporis et vestis tua religiosa te ad luctum excitet. **152** Omnes quippe qui funera lugent, pullati incedunt. Quod si lugere non potes, hoc ipsum luge; si luges, hoc magis luge, quod ex statu quieto ad ærumnosum hunc per tua peccata teipsum dejeceris. Respicit omnino optimus et æquissimus iudex noster, ut in cæteris omnibus,

¹¹ Matth. xxv, 41, ¹² Job, xiv, 11.

(a) Hunc locum perperam intellexit Gerson; omissa enim negatione contrarium auctori sensum contra mentem ipsius protulit.

ita et in luctu et lacrymis, facultatem naturæ nostræ. Vidi perexiguas lacrymarum guttas laboriose instar sanguinis protrusas, et vidi fontes lacrymarum sine labore profusos, et pronuntiavi secundum laborantem magis, quam profusius lacrymantem, nec aliter ab Deo existimo judicari. Non convenit lugentibus de rebus altis et theologicis tractatio seu cogitatio, extinguit enim luctum. Nam qui theologia cogitat, similis est illi qui in cathedra cum pompa, et docendi auctoritate residet: qui autem luget, illi, qui in sterquilinio, cilicio, et sacco sordibus versatur. Et hoc est, uti reor, quod David quantumvis cætera doctus, et sapiens interrogantibus respondit, cum lugeret: *Quomodo cantabo canticum Domini in terra aliena* ¹²? hoc est, vitiis obnoxia. Quemadmodum in rerum natura, alia per se moventur, alia ab aliis impelluntur; ita lacrymæ ex compunctione vel sponte profluunt, vel studio et labore eliciuntur. Quando anima nostra, nobis non sollicitis neque allaborantibus, per se in lacrymas et luctum resoluta mitescit, tum vero currendum est: Dominus enim invocatus [non vocatus] advenit, ut spongiam nobis græte Deus tristitiae porrigat, et fontem aperiat refrigerii, lacrymarum sanctorum ad delendum **153** chirographum peccatorum nostrorum; custodi hunc tanquam pupillam oculi, quoad recedat; magna enim est vis illius, quæ longe vincit illum, quem labore et studio nostro adepti sumus. Nequaquam ille veram luctus gratiam assecutus est, qui luget quando vult, sed qui luget quæ vult; nec tantum quæ vult, sed qui luget ut Deus vult. Sæpe luctui vero misceantur invisæ Deo vanæ gloriæ lacrymæ, quod solerter et pie observabimus et intelligemus, quando nos lacrymari, et tamen vitia non emendare senserimus. Vera compunctio est dolor animæ omni carens animi elatione, qui nullam sibi præstat consolationem, sed omnibus momentis migrationem e vita sibi ob oculos proponit, et consolationem a Deo qui humiles consolatur monachos, veluti affusus frigidam expectant. Quicumque verum ex cordis sensu luctum possederunt, illi vitam quoque suam, tanquam æreumnotam quasdam omnium lacrymarum et dolorum conciliatricem oderunt, corpusque suum velut hostem aversantur. Quando in iis qui sibi vere secundum Deum lugere videntur, iram et superbiam nolaverimus, horum lacrymas nequaquam sinceras, neque ex vera compunctione profectas cogitabimus. *Quæ enim communicatio lucis ad tenebras* ¹³? Vera compunctio consolationem, falsa et spuria elationem animi parit. Quemadmodum ignis stipulam depascitur, ita lacrymæ sinceræ quicquid sordium vel apparet vel non apparet, abluunt et delent. Ratio docendi et disputandi de lacrymis plerisque Patrum perobscura, et perdifficilis **154** esse videtur, præ-

Α χάριτι πταισμάτων, φύλαξον ταύτην ὡς κόρη ὀρθολογίου μου ἄκρις οὐ ὑποχωρήσῃ· πολλὴ γὰρ ἡ ἰσχὺς τοῦτου, ὑπὲρ τὴν τοῦ ἐξ ἡμετέρας σπουδῆς καὶ ἐπινοίας προσγινομένου· οὐχ ὅτε (11) βούλεται ὁ πνευμῶν, οὗτος κάλλος πέφθακε πένθους· ἀλλ' ὅ ἐν οἷς ἐὰν βούληται· καὶ οὐδὲν ἐν οἷς ἂν βούληται, ἀλλ' ὁ καθὼς θεὸς βούλεται. Πολλὰκις τῷ κατὰ θεὸν πένθει τὸ τῆς κενοδοξίας ἀχαρίτωτον (α) συμπλέκεται δάκρυον. Τοῦτο δὲ δοκίμως καὶ εὐσεβῶς ἐπιγνωσόμεθα, ὅποτε πνευμῶντας καὶ πονηρευμένους ἑαυτοὺς ἴδωμεν. Κατὰνυξις κυρία ἐστίν, ἀμετρώσιτος ὁδὸν ψυχῆς μηδεμιαν ἑαυτῇ παρηγορίαν παρέχουσα, μόνην δὲ τὴν ἑαυτῆς ἀνάλυσιν καθ' ὥραν φανταζομένη, καὶ τὴν τοῦ (12) παρακαλοῦντος θεοῦ τοὺς ταπεινοὺς μοναχοὺς παρακλῆσιν ὡς ὕδωρ ψυχρὸν προσδεχομένη. Β Ὅσοι ἐν αἰσθήσει καρδίας πένθους ἐκτίσαντο, οὗτοι καὶ αὐτὴν τὴν ἑαυτῶν ζωὴν ἐμίσησαν· τὸ δὲ ἑαυτῶν σῶμα, ὡς ἐχθρὸν ἀπεστράφησαν. Ὅποτε ἐν τοῖς κατὰ θεὸν πνευμῶν δοκούσιν ὀργὴν καὶ ὑπερφάναν θεασώμεθα, τούτων τὰ δάκρυα ἐναντία λογισώμεθα· Ποία γὰρ κοινῶν φωνῇ πρὸς σκότος; Γέννημα μὲν νενοθευμένης κατανύξεως, οἷσις, ἐπαινουμένης δὲ παράκλησις· ὥσπερ ἀναιρετικὸν τὸ πῦρ καλῆμης, οὕτω τὸ δάκρυον τὸ ἀγνὸν παντὸς φαινομένου, καὶ νοουμένου ῥύπου. Δ Ὅπερ τῶν δακρύων λόγος παρὰ πολλοῖς τῶν Πατέρων σκοτεινός τις καὶ δυσῆρετος, ἐν τοῖς εἰσαγωγικοῖς μάλιστα εἶναι ὀρίζεται, καὶ ἐκ πολλῶν καὶ διαφορῶν τρόπων ταῦτα τίκεσθαι. Λέγω δὴ ἐκ φύσεως, ἐκ θεοῦ, ἐκ θλίψεως ἐναντίας· ἐξ ἐπαινουμένης, ἐκ κενοδοξίας, ἐκ πορνείας, ἐξ ἀγάπης, ἐκ μνήμης θανάτου, καὶ ἐτέρων πολλῶν· τοὺς δὲ τούτων ἀπάντων τρόπους φόβῳ θεοῦ γυμνάζαντες, τὰ τῆς ἡμετέρας ἀναλύσεως καθαρὰ καὶ ἀβόλα ἑαυτοῖς περιποιώμεθα δάκρυα· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς κλοπὴ ἢ οἷσις. Κάθαρσις δὲ μέλλον καὶ ἀγάπης τῆς εἰς θεὸν προσκοπῇ, καὶ ἀμαρτίας ἐκκλυσίς, καὶ παθῶν ἀπάθεια. Τὸ μὲν γὰρ ἐξ ἀγαθῶν ἀρξασθαι τοῦ πένθους δακρύων, καὶ εἰς πονηρὰ καταλῆξαι, οὐ θαῦμα. Τὸ δὲ ἐξ ἐναντίας ἢ φυσικῶν εἰς πνευματικὰ μεταγενερίσαι ἀξίωμα· τοῦτο δὲ τὸ πρόβλημα οἱ περὶ τὴν κενοδοξίαν ἐπιρρεπῶς ἔχοντες, σαφῶς ἐπίστανται. Μὴ πιστεὺς οἷς πηγαῖς πρὸ τελείας καθάρσεως· οὐ γὰρ ἔχει πιστὴν οἶνον εὐθείως ἐκ τῶν λεγῶν ἐγχεύμενος. Ὅτι μὲν ἅπαντα τὰ κατὰ θεὸν ἡμῶν δάκρυα ὠφέλιμα, ὁ ἀντιλέγων οὐδεὶς· τίς δὲ ἐκ τούτων προσγινομένη βνησις, ἐν καιρῷ τῆς ἐξόδου γνωσόμεθα. Ε Ὅστις ἐν πένθει διηγεῖται κατὰ θεὸν πορεύεται, οὗτος (13) καθ' ἡμέραν δορτάζων οὐ παύεται. Ὅς σωματικὸς δορτάζων οὐ παύεται, τοῦτον πένθος αἰώνιον μέλλει διαδέχεσθαι. Οὐκ ἐστὶ κατάδικος ἐν φυλακῇ χαρμονῇ, καὶ οὐκ ἐστὶ μοναχὸς ἀληθινός ἐκ γῆς δορτῇ. Καὶ ἴσως διὰ τοῦτο ἐκεῖνος ὁ καλλίπνευστος στενάζων εἰπεν· Ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχὴν μου, τὸ ἀγαλλιασθῆναι λοιπὸν ἐν τῷ ἀβύρῳ φωνῇ σου. Γενοῦ ὡς βασιλεὺς ἐν τῇ σῇ καρδίᾳ, ὀφθαλμοὶ ἐν ταπεινώσει καθήμενος, καὶ κε-

¹² Psal. cxxvi, 4. ¹³ II Cor. vi, 14.

(α) Ἀχαρίτωτον· ἀχάριτος, ἀχαρίτωτατος, et per syncopeν ἀχαρίτωτας, sicut πρῶτος et alia. Dicitur ἀχάριτος, et ἀχάριτος.

λεῖων τῷ γέλωτι· (14) Πορεύου, καὶ πορεύεται· καὶ τῷ κλαυθμῷ τῷ γλυκεῖ· Ἐρχου, καὶ ἔρχεται· καὶ τῷ δούλῳ ἡμῶν, καὶ τυράννῳ σώματι· Ποίησον τοῦτο, καὶ ποιεῖ. Εἰ τις τὸ μακάριον καὶ χαριτωμένον πένθος ὥσπερ διπλοῖδα νυμφικὴν ἐνεδύσατο, οὗτος τὸν τῆς ψυχῆς πνευματικὴν ἐγνώρισε γέλωτα. Τίς ἄρα τοιοῦτός ἐστιν ὃς τὸν ἑαυτοῦ χρόνον ἅπαντα τὸν ἐν τῇ μοναδικῇ πολιτείᾳ οὕτως δεδοπάνηκεν εὐσεβῶς, ὡς μὴ ἡμέραν, μὴ ὥραν, μὴ ῥοπὴν ζημιωθεῖν ποτε, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ ταύτην ἐξαναλῶσαι, λογίζόμενος ὡς οὐκ ἔστι τὴν αὐτὴν ἡμέραν δις ἐν τῷ βίῳ θεάσασθαι. Μακάριος μὲν μοναχός, ὁ τοῖς τῆς ψυχῆς δμῆμασιν ταῖς νοεραῖς δυνάμεσιν ἐνατενίσκειν δυνάμενος· ἀπώτερος δὲ ἀληθῶς ὁ τὰς ἑαυτοῦ παρεῖας τοῖς αἰσθητοῖς δμῆμασιν ἐκ μνήμης θανάτου καὶ πταισμάτων διηγεσθῶς καταδρέχων τοῖς ζῶσι δάκρυσι· κοπιῶν δὲ πιστεύειν ὡς χωρὶς τῆς δευτέρας καταστάσεως, ἢ προτέρα ἐδάδισεν. Εἶδον ἐγὼ προσαίτας, καὶ πτωχοὺς ἀναιδέεις, ἀστεῖους τιτοὶ ῥήμασι, καὶ αὐτὰς τὰς βασιλείων καρδίας εἰς συμπάθειαν συντόμως κατακλιναντας. Καὶ εἶδον πτωχοὺς καὶ πένητας τῶν ἀρετῶν οὐκ ἀστεῖους, ἀλλὰ μέλλον ταπεινοὺς τιτοὶ, καὶ σκοτεινοὺς, καὶ ἐξαπόροις ῥήμασιν ἐκ βαθείας καὶ ἀπεγνωσμένης καρδίας πρὸς τὸν ἐπουράνιον βασιλέα ἀναισχύντως καὶ ἐπιμόνως ἀνακράζοντας· καὶ τῇ αὐτῶν βίᾳ τὴν ἀβυσσον αὐτοῦ βίαια μένους εὐσπλαγχνίαν καὶ φύσιν· ὁ ἐπὶ τοῖς ἑαυτοῦ δάκρυσι ψυχικῶς φουσιούμενος, καὶ τοὺς μὴ δακρύνοντας ἐν ἑαυτῷ κατακρίνων, ὁμοίος ἐστι· τῷ ὅπλῳ κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ ἔγθρου ἐκ τοῦ βασιλέως αἰτησαμένῳ, ἑαυτὸν δὲ ἐν τούτῳ διαχειρῆσαι μὲν. Οὐ δέεται, ὡς οὗτοι, οὐδὲ βούλεται θεὸς ἀνθρωπῶν ἐξ ὀδύνης καρδίας πενθεῖν· ἀλλὰ μέλλον ἐξ ἀγάπης πρὸς αὐτὸν ἐν γέλωτι ψυχῆς ἀγάλλεσθαι. Ἀνελε τὴν ἁμαρτίαν, καὶ περιτὸν τὸ κατωδύκων δάκρυον τοῖς αἰσθητοῖς δμῆμασιν. Οὐδὲν γὰρ ξηρίου (α) μὴ παρόντος μάλωπος. Οὐκ ἦν ἐν τῷ Ἀδάμ πρὸ τῆς παραβάσεως δάκρυον· ὥσπερ οὐδὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν λοιπὴν καταργουμένης τῆς ἁμαρτίας· Ἐπερ ἀαδέρα ὀδύνη τότε, λύπη καὶ στεναγμός. Εἶδον ἐν τισὶ πένθος, καὶ εἶδον ἐν ἑτέροις διακρίαν πένθους· πένθος καίπερ ἔχοντες, ὡς μὴ κατέχοντες δακνύνται· καὶ διὰ τῆς καλῆς ἀγγελίας ἄσπλοοι διαμένουσι. Καὶ οὗτοι εἰσι, περὶ ὧν εἴρηται· Κύριος σοφοὶ τυφλοὺς (15). Πέφυκε πολλάκις τοὺς κουφοτέρους καὶ τὸ δάκρυον ἐπαίρειν· διόπερ καὶ τισιν οὐ δίδονται· οἵτινες ἐπὶ τῇ τούτου ζητήσῃ, ἑαυτοὺς ταλανίζουσι, καὶ καταδικάζουσι, στεναγμοὶ καὶ κατηφεία καὶ λύπη ψυχῆς καὶ βαθεῖα σκυθρωπότητι, καὶ ἐξαπορίᾳ, ἀπερ ἀνακληροῦν τὸν τοῦ δακρύου τόπον ἀκινδύνως περύκασιν, εἰ καὶ εἰς οὐδὲν παρ' αὐτοῖς συμφερδόντως λογίζονται. Ἐπιτηρήσαντες πολλάκις εὐρήσασμεν γελοῖον πικρὸν παρ' αὐτοῖς δαίμοσι καθ' ἡμῶν γινόμενον. Κορεσθέντας γὰρ ἡμᾶς κατανύσσουσι, καὶ νηστεύοντες σκληρούνουσι, ἵνα τοῖς νόθοις δάκρυσιν ἀπατηθέντες τῇ μητρὶ τῶν παθῶν τροφῇ, ἑαυτοὺς ἐκδώσω-

A serim apud tirones, quod illæ ex multis et diversis fontibus et causis oriri possint; ex natura, inquam, ex Deo, ex afflictione vel laudanda vel vituperanda, ex vana gloria, ex turpi amore, ex vera dilectione, ex memoria mortis, et aliis haud paucis. Excussis autem his omnibus modis per timorem Dei, et in lucem protractis, comparemus nobis eas lacrymas, quas absque hypocrisi puras et sinceras recordatio migrationis animæ e corpore parit; in his enim nulla fraus est aut superbia, sed mundities potius et amoris divini argumentum, peccatorumque abolitio, et vitiorum perturbationumque omnium sedatio. Lacrymas ab optimo luctus principio et fonte fluere, et demum ab se ipsis in malum et pravam finem degenerare, non est magnopere demirandum, sed a mala ortas scaturigine, aut naturali sensu profluentes in sanctum et spiritualem finem dirigere, hoc verò laudandum et prædicandum. Quam sententiam optime intelligunt ii qui ad vanam gloriam sunt propensiores. Cave ne de fontibus lacrymarum tuarum etiam largis tibi credas, antequam ab omnibus peccatorum sordibus penitus repurgeris. Non meretur laudem seu fidem illud vinum, quod modo ex torcularibus in vasa est transfusum. Lacrymas quæ Deo gratæ sunt, nobis esse perutiles nemo inficias ibit; quis autem fructus inde et utilitas exsistat, mortis tempore cognoscemus. Qui in vero animæ Deoque grato luctu perpetuo vivit, ille quotidianas celebrare serias non desistit. Qui vero corpori quotidie per luxum festos dies 155 instituit, æternum olim lugebit. Reis in carcere nullum est gaudium, nec veris monachis in terris festa [vana] lætitia. Et fortasse propterea ille qui vere sancteque lugebat gemens dixit: *Educ de custodia animam meam* 17, uti deinceps exsurret in lumine tuo, quod nullis verbis exprimi potest. Esto velut imperator in corde tuo sublimis in humilitate residens, qui imperet risui: *Vade, et vadit*; et dulcibus lacrymis: *Venite, et veniunt*: et servili corpori nostro adeoque tyranno: *Fac hoc, et facit* 18. Quisquis beatum et Deo gratum luctum velut vestem nuptialem induerit, ille risum et lætitiæ spiritus veram sentiet. Quis enimvero ejusmodi est, qui omne vitæ suæ tempus in religione ita sancte religioseque consumpsit, uti nullum diem, nullam horam, nullum momentum male collocarit [nullius diei, horæ, momenti jacturam fecerit], sed omnem vitam suam optime in Domino expendierit, non ignarus quod diem semel præteritum nunquam sit aspecturus. Felix quidem ille est monachus qui oculis animæ beatas cœlitum mentes et angelos potest intueri. Sed impecabilis omnino ille, qui genas suas per mortis meditationem et peccatorum suorum considerationem calentibus lacrymis ex oculis etiam corporis profusis assidue inundat. Ægre autem adduci possum ut credam priorem fel-

17 Psal. cxli. 40. 18 Math. viii. 9.

(a) Συρίου alias, cauterio.

citatis statum sine hoc secundo ad suam perfectionem pervenisse. Vidi ego rogatores et invercundos quosdam mendicos cum urbanis et facetis verbis regum quoque animos ad misericordiam et commiserationem **156** statim inflecterent. Vidi de alia mendicorum natione alios virtutum egenes, qui, non compositis ad urbanitatem verbis, sed humilibus quibusdam atque demissis, subobscuris quoque et dubiis, ex alto et quasi desperabundo pectore ad cœlestem regem importune et assidue clamitantes, vi quodammodo sua illius naturam, quæ nulla alias ratione cogi potest, ad commiserationem et misericordiam inflectebant. Qui ex gratia lacrymarum suarum animo inflatur, aliosque lacrymis defectos damnat, persimilis est illi, qui ab rege suo petit arma adversus hostem suum, quibus deinde seipsum interficiat. Non indiget Deus lacrymis nostris, neque placet illi luctus ex cordis angore profectus, sed potius vult hominem ex charitate erga ipsum gaudio exsultare in animo et ridere. Tolle peccatum, et non erit cur lacrymas ex oculis corporis fundas. Quid opus est cataplasmate, ubi nullum est vulnus? Nunquam Adamus antequam peccaret lacrymatus est, nec post resurrectionem, abolito peccato, deinceps opus erit lacrymis: *Quando non erit amplius neque dolor neque luctus, neque tristitia et gemitus* ¹⁵⁷. Vidi in aliis defectum luctus quamvis in luctu essent, sed perinde affecti erant ac si luctu seu lacrymis carerent. Sed hi per nobilem charitatem extra prædicationem periculum in tuto constituti sunt. Et hi sunt de quibus dictum est, *Dominus illuminat cæcos* ¹⁵⁸. Sæpe usu venit uti leviculos lacrymæ non raro extollant, quæ illis idcirco subtrahuntur, qui proinde **157** dum has desiderant, seipsos affligunt et damnant, gemitibusque et mœrore, et animi dolore, atque tristitia et anxietate se cruciant, quæ omnia absque periculo lugentis, locum lacrymarum supplent, quamvis ipsi nihil inde utilitatis se capere existiment. Illud etiam observando deprehendimus nos ab ipsis dæmonibus [amarulento risu excipi et deludi, cum cibo satiatos luctu et lacrymis inundant, et contra jejunos duos et aridos reddunt, ut spuris lacrymis illusi nos deliciis et voluptatibus omnium vitiorum ministris dedamus: quibus nullo modo cedendum est, sed potius contraria omnia facienda. Ego porro cum compunctionis naturam considero, obstupesco, quomodo luctus et tristitia gaudium et lætitiā tanquam favo mellis inclusam continent. Quid porro ex hoc discendum? Hujusmodi luctum et lacrymas verum et sincerum esse donum Dei. Non est in anima tunc illa voluptas sine dulci consolatione, Deo arcane afflictos corde et contritos cœlesti gaudio permulcente. Ad argumentum vero hoc de vero et efficacissimo [evidentissimo certissimoque] luctu, utliquo dolore facit salutaris animæ,

A μεν· ὁστισιν οὐ πειθεσθαι δεῖ· ἄλλον δὲ τοῦναντίον ποιεῖν. Ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὴν τὴν τῆς κατανύξεως ποιότητα ἐννοῶν ἐξίσταμαι· πῶς δὲ πένθος, καὶ λύπη λεγομένη τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐφροσύνην ἐνδοθεν ὥσπερ μελικτήριον συμπεπλεγμένην κέκτηται. Τί δὲ ἐκ τούτου μανθάνομεν; Ὅτι κυρίως (16) Κυρίου δῶρον ἡ τοιαύτη κατάνυξις καθέστηκεν· οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ψυχῇ τότε ἀνήθονος ἡδονῇ, τοῦ Θεοῦ λεληθότως παρακαλοῦντος τοὺς συνεθλασμένους τῇ καρδίᾳ· πρὸς δὲ ὄντως πένθους ἀναργεστάτου, καὶ ὀδύνης ὀνησιφόρου ὑπόθεσιν ἀκούσωμεν ψυχωφελοῦς καὶ ἐλεεινοτάτου διηγήματος. Στέφανός τις οἰκῶν ἐν ταῦθα, τὸν ἐρημικὸν καὶ ἡσύχιον ἀσπαζόμενος βίον χρόνους τε ἱκανοὺς ἐν μοναδικῇ διατρίβας παλαιστρα, νηστεύει τε μάλιστα καὶ δάκρυσι κατακεκοσμημένος, καὶ ἑτέρους ἀγαθοὺς πλεονεκτημασι περιηρησμένους ὑπάρχων, ἐκέκτητο τὴν κίλλαν πρὸς τῇ καταβάσει τοῦ ἁγίου καὶ θεόπουτο ἡλίου ἐν τῷ ἁγίῳ τούτῳ θρεῖ· οὕτως τε, οὕτως ὁ αἰδεῖμος κατελήφε σκοπῶν πρὸς σκοπὸν ἐνεργεστέρως καὶ στενότερας, καὶ ἐπιπόνους μετανοίας, τὸν τόπον τῶν ἀναχωρητῶν, τὸν καλούμενον Σίδδην, πεποιηκώς τε ἐκείσε ἐν στενοτάτῃ καὶ ἐπιτεταγμένῃ διαίτῃ χρόνους τινὰς, ἐπεὶ ἀπαράκλητος ὁ τύπος; καὶ πάσης ἀνθρώπου διόδου ἀνεπίδατος, ὡς ἔτυχεν ἂν ἀπὸ ἐβδομήκοντα μιλίων τοῦ κάστρου, ἀνέρχεται περὶ τὰ ἑαυτοῦ ἔσχατα ἐν τῷ ἰδίῳ κελλίῳ ἐν τῇ ἀγίᾳ κορυφῇ ὁ γέρων. Ἐίχε δὲ ἐκεῖ καὶ δύο μαθητάς Παλαιστινίους εὐλαβεῖς πάνυ· οἱ καὶ ἐφύλαττον τὸ κελλίον τοῦ γέροντος. Ποίησας οὖν ὀλίγας **C** ἡμέρας ὁ γέρων ἀσθενεῖ ἀσθενείαν, ἐν ᾗ καὶ ἐπιτελειώθη. Πρὸ οὖν μιᾶς ἡμέρας τοῦ ἀναλύσαι, ἐξίσταται τῷ νοί καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἀνευγμένῳν κατανέει εἰς τὰ δεξία, καὶ εἰς τὰ ἀριστερά τῆς κλίνης· καὶ ὡς ὑπό τινων λογοθετούμενος, ἔλεγε πάντων ἀκούοντων τῶν περισταμένων, ποτὶ μὲν· Ναί, ὄντως, ἀλήθεια, ἀλλ' ἐνῆστευσα τοσούτους χρόνους ὑπὲρ τούτου· εἴτα πάλιν· Οὐχί, ὄντως ψεύδεσθε, τοῦτο οὐκ ἐποίησα· καὶ πάλιν· Ναί, ἀληθῶς τοῦτο, ναί· ἀλλ' ἐκλαύσα, ἀλλὰ διηκόνησα· καὶ πάλιν· Οὐχί, ὧς; κατηγορεῖτέ μου. Ἔστι δὲ ὅτε εἰς τινὰ ἔλεγε· Ναί, ἀληθῶς, ναί· καὶ πρὸς τοῦτο τί εἶπεν οὐκ οἶδα· ἐν τῷ Θεῷ ἔστιν ἔλεος. Καὶ ἦν ἀληθῶς θέαμα φρικτὸν καὶ φοβερόν, ἀόρατον καὶ ἀσυγχώρητον λογοθέσιον· καὶ τὸ φοβερώτερον, ὅτι καὶ αὐτὸς οὐκ ἐποίησε, κατηγόρου ἀυτοῦ. Βαβαί, ὁ ἑσυχαστὴς καὶ ἀναχωρητὴς ἔλεγε εἰς τινὰ τῶν ἑαυτοῦ πταισμάτων, ὅτι πρὸς ταῦτα εἶπεν οὐκ οἶδα, ἔχων πού λοιπὸν περὶ τὰ τασσαράκοντα ἔτη μοναχός, καὶ ἔχων τὸ δάκρυον. Οἱ μοι, οἱ μοι, ποῦ ἦν τότε ἡ τοῦ Ἰεζεκιήλ φωνή, ἵνα εἴπῃ πρὸς αὐτοὺς, ὅτι Ἐγὼ εὗρω σε, ἐν αὐτῷ καὶ κρινῶ σε, εἶπεν ὁ Θεός. Ὀντως οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν ἡδυνήθη· τίνος χάριν δόξα τῷ μόνῳ γινώσκοντι· τινὲς δὲ μοι, ὡς ἐπὶ Κυρίου διηγήσαντο, ὅτι καὶ λεοπαρῶν ἀπὸ χειρὸς παρέβαλεν εἰς τὴν ἔρημον· καὶ οὕτω λογοθετούμενος, τοῦ σώματος ἐχωρίσθη, τί τὸ κρῖμα, ἢ τὸ πέρας, ἢ ἀπόφασις αὐτοῦ, ἢ τὸ τέλος τοῦ λογοθεσίου κατὰδελον μὴ ποιησάμενος.

¹⁵⁷ Apoc. xxi, 4. ¹⁵⁸ Psal. cxlv, 3.

(17) Ὅσπερ χήρα τὸν ἑαυτῆς ἄνδρα ἀποβαλοῦσα, καὶ μονογενῆ υἱὸν κακτημένη μετὰ Κύριον, ἔκεινον μόνον παραμυθίαν κέκτηται· οὕτω καὶ ψυχῆς πεσοῦσης οὐκ ἔστι παραμυθία τις ἑτέρα ἐν καιρῷ ἐξόδου, ὥς οἱ κόποι τοῦ λαιμοῦ, καὶ τὸ δάκρυον. Οὐ μελωδῆσυσιν οἱ τοιοῦτοι ποτε, οὐδὲ ἀλαλάζουσιν ἐν ὕμνοις πρὸς ἑαυτούς· λυμαντικὰ γὰρ τὰ τοιαῦτα τοῦ πένθους καθεστῆκασιν. Ἄν διὰ τούτων προσκαλεῖσθαι αὐτὸ ἐπιτηδεύης, ἔτι πόρρω ἀπὸ σου ἀφίστηκε τὸ ἔργον· πένθος γάρ ἐστιν πεποιωμένον ἄλγος ψυχῆς ἐμπύρου (α)· πρόσδρομον ἐν πολλοῖς τῆς μακαρίας ἀπαθείας τὸ πένθος γέγονε, προευνεπίσαν, καὶ προσαρῶσαν, καὶ ἀναλῶσαν τὴν ὕλην. Διηγῆσάτῃ μοι τις τούτου τοῦ καλοῦ ἐργάτης δόκιμος, ὅτι περ, φησὶν, ἐπιτηδεύοντι μοι πολλάκις πρὸς κενοδοξίαν, ἢ ὀργὴν, ἢ γαστροῦ κόρον ἐκφέρεσθαι, ὁ τοῦ πένθους ἔσθω ἐν διημαρτημένῳ μοι λογισμῷ, καὶ φησι· « Μὴ κενοδοξήσης, ἐγὼ ἀναχωρῶ σου, ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων παθῶν. Ἐγὼ δὲ πρὸς αὐτὸν ἔλεγον· Οὐ μὴ σου παρακούσω ποτε, ἄχρις οὗ τῷ Χριστῷ παραστήσης. Ἄδυσσος μὲν πένθους παράκλησιν ἐθέασατο (18), καθαρότης δὲ καρδίας ἐδέξατο Ἑλλαψίν. Ἑλλαψίς ἐστιν ἀρῆτος ἐνέργεια, νοουμένη ἀγνώστως, καὶ ὁρωμένη ἀόρατως· παράκλησις ἐστὶν ἐνωδύνου ψυχῆς ἀνάψυξις, νηπίου δίκην ἐν ἑαυτῇ (β) κλαυθμηρικουμένης ἅμα καὶ φαιδρῷ· μειδιώσης. Ἀντίληψίς ἐστι ψυχῆς ἀνανέωσις, καταπεσοῦσης λύπη, τὸ ἐνωδύνον δάκρυον εἰς ἀνώδυνον θαυμασίως μεταποιήσασα. Δάκρυον ἐξόδου ἀπέτεκεν φόβον· φόβου δὲ τεκόντος ἀφοβίαν, ἐπιφαίει χαρὰ, χαρὰς δὲ ἀκαταλήκτου ληξιάσης τῆς ὁσίας ἀγάπης, ἀνέτειλε τὸ ἄνθος. Ἀπῶθεν (19) ὥς οὐκ ἄξιός ἐν χειρὶ ταπεινώσεως ἐπιδημοῦσαν χαρὰν, ἵνα μὴ εὐπαράδεκτος ᾖν, δέξῃ λύκον ἀντὶ ποιμένους. Μὴ πρόστρεχε θεωρεῖν ἐν οὐ καιρῷ θεωρίας, ἵνα σου τοῦ κάλλους τῆς ταπεινώσεως καταδιώξηται, καὶ καταλήψῃται, καὶ εἰς αἰῶνα αἰῶνων συναφθῇ σοι ἐν πανάγῳ γάμῳ. Ἐν ἀρχαῖς μὲν αὐταῖς γνωρίζων ὁ νῆπιος τὸν πατέρα, χαρὰς ὅλος πεπληρωμένος γίνεται· τούτου δὲ πρὸς χρόνον οἰκονομικῶς ἀποδημούντος, εἴτα πάλιν ἐπιδημούντος, χαρὰς ὁ παῖς καὶ λύπης ἀνάμεστος γίνεται· χαρὰς μὲν, ὥς τὸν ποθοῦμενον ἰδῶν· λύπης δὲ, διὰ τὴν τοῦ τοσούτου χρόνου τοῦ καλοῦ κάλλους στέρησιν. Κρύπτει μήτηρ ἑαυτὴν (20) τοῦ νηπίου, καὶ τούτου ἐνωδύνως ἐπιζητοῦντος αὐτὴν ὁρῶσα, τέρπεται, παιδεύουσα, αὐτὸ διηνεκῶς προσκολλᾶσθαι αὐτῇ· καὶ τὸ φίλτρον αὐτοῦ τὸ πρὸς ἑαυτὴν σφοδρῶς ἀναφλέγουσα. Ὁ ἔχων ὅλα ἀκούειν, ἀκούετω, φησὶν ὁ Κύριος. Οὐ μεριμνήσει ὁ τὴν ἀπόφασιν εἰληφώς κατὰδικῶς τὰς θεάτρων διοικήσεις· καὶ οὐ μὴ προσῇ ὁ ἐναργῶς θρηνῶν, τρυφῇ, ἢ δόξῃ, ἢ ὀργῇ, ἢ ὀδυρολίᾳ ποτέ. Πένθος ἐστὶ πεποιωμένη ὀδύνη μετανοούσης ψυχῆς, καθ' ἡμέραν ὀδύνας ὀδύνας προστιθείσα, ὥς ἡ τίκτουσα καὶ ὀδύνουσα (21). Δίκαιος καὶ ὁσιος ὁ Κύριος· καὶ τὸν λόγῳ ἡσυχάζοντα, λόγῳ κατανύσσον· καὶ τὸν λόγῳ ὑποτασσόμε-

²¹ Ezech. vii, 8.

(α) Camaldulensis legit ψυχῆς ἐμπύρου, sed omnes chartæ mer, et membranæ habent ἐμπύρου, id

A sed prorsus lamentabilis historia, quam audiamus. Stephanus quispiam hic degebat, qui vitæ genus solitarium et quietum sectatus haud paucos annos in palestra vitæ ab omni societate humana secretæ traduxit, jejunii et lacrymarum gratia exornatus, aliisque præclaris virtutibus..... excellens florensque. **158** Hic cellulam fixerat ad radicem sancti montis illius, in quo Elias propheta Deum olim spectarat. Hic, inquam, laudatissimus vir ad majorem et graviolem laboriosioremq; penitentiam agendam, secessit in locum anachoretarum, quem dixere Siddim, ubi cum aliquot annos in se verissima, quam ipse sibi præscripserat, vivendi ratione transegisset (erat enim locus inaccesus et adeo asper, ut nullam humanam consolationem B admitteret, distabatque castro milliaribus septuaginta), sub extremum vitæ tempus ad priorem suam regressus est cellam, quam in sancto Eliæ monte posuerat senex : ubi duos ex Palestina discipulos valde pios et religiosos habebat, qui interrim, dum abesset, ipsius casulam custodiebant. Paucis inde post diebus quam redierat, in letalem morbum quo et decessit, incidit. Pridie ergo ejus diei quam moreretur, repente mente avocatus a sensibus, oculis tamen nunc ad dextrum lectuli sui latus, nunc ad sinistrum circumspiciebat perinde quasi ab quibusdam vitæ suæ rationes resposceretur, respondebatque audientibus cunctis, qui circumstant, iis qui acta ejus ad examen C vocabant, nunc quidem : Sane, vere, feci hoc, sed hoc delictum tot annorum jejuniis expiavi : nunc vero : Hoc non feci, vere mentimini rursum : Ita profecto hoc non nego a me factum, sed illud lacrymis delevi aliisque piis ministeriis compensavi. Deinde : Imo falso me omnino accusatis. Aliquando tamen dicebat ad quasdam objectas culpas : **159** Fateor me fecisse, nec habeo quod hic excuseam aut respondeam : superest tamen spes in misericordia Dei. Et erat revera spectaculum tremendum et formidabile, judiciumque inaspectabile, sed prorsus sine venia gravissimum. Et quod formidabilis erat, etiam illa accusabant, quæ nunquam fecerat. Papæ ! quid hoc, 'o superi ! homo anachoreta in solitudine versatus subinde negabat se habere quod responderet ad peccata objecta : et hic quadraginta ipsos annos monachi vitam egerat, et lacrymarum fontibus abundabat. Heu mihi, iterumque heu misero mihi, ubi vox illa Ezechielis, ut dicat ad ipsos : *In quo te statu invenero, in ipso judicabo te, dicit Dominus* ²² ? Revera nihil horum tunc dicere potuit. Enimvero gloria Deo soli arcanorum cognitori. Fuere porro qui mihi, Domino teste, sancte affirmari, ab hujus manu dum in solitudine versaretur, leopardum fuisse pastum : hic tamen ipse asperissimis rationum vitæ exactoribus adeo exagitatus, ita e

est incensæ, nempe amore divino.

(β) Ita membranæ antiquæ chartæ hic mendosæ.

corpore emigravit, quo iudicio, sine, sententia absolutus an damnatus in obscuro reliquit. Quem admodum vidua viro privata secundum Dominum nullum aliud solatium habet, nisi unicum adhuc superstitem filium: ita animæ, quæ deliquit, non superest aliud gaudium, cum e vita migrat, quam quod e labore, et afflictione gulæ atque lacrymis luctuque percipit. Hoc genus lugentium nunquam cantabit, neque intra se per lætos hymnos exsultabit, eo quod luctum tollant et aboleant. **160** Quod si per cantica tibi luctum comparare studueris, nix tu procul ab illo et ille abs te abest. Luctus enim est inveteratus animæ celesti igne liquescentis dolor, qui beatam animæ tranquillitatem solet præcurrere, illamque adornare et repurgare, omnemque vitiolorum in illa materiam absumere. Fuit egregie in hoc excellenti luctu exercitatus, qui mihi de se narravit, quod cum non raro vellem vel captare vanam gloriam, vel iræ laxare habenas, vel gulæ et ventri litare, tum luctus memoria intus mihi testata est: Cave, inquit, vanam gloriam, aut deseram te; perindeque de aliis mihi vitis respondit; cui ego: Nunquam tibi non parebo, quoad me Christo sis. Intimus animi luctus consolationem expertus est: sed cordis mundities celestis illustrationis radios hausit. Illustratio est inexplicabilis quædam efficacia quæ latenter intelligitur, et quodam modo non videndo videtur. Consolatio est dolentis animæ atque afflictæ refrigeratio, quæ ritu infantis simul intra se et lacrymatur [vagit], et jucunde subridet. Opitulatio est animæ renovatio, tristitia lapsæ, quæ acerbis lacrymas admirabiliter dulcibus permutat. Lacrymæ quæ ex memoria mortis oriuntur, pariunt timorem, timor securitatem, e securitate exsistit gaudium, gaudium (quamvis nunquam deficiat) cessante, oritur flos divinæ charitatis. Excludit tanquam indignus humilitatis dextera gaudium peregrinum, **161** ne deceptus lupum pro pastore excipias. Noli præpropere affectare non suo tempore contemplationem, uti te potius ob humilitatis elegantiam insequatur et occupet, et castissimis nuptiis tibi in omnem æternitatem copuletur. Infans simul ac patrem agnoscit, incredibili gaudio perfunditur; parente vero ad tempus suas ob rationes peregrinante, et peregre rursum adveniente, gaudio simul et mœnore repletur; gaudio, quod diu desideratum reducem videat; mœnore, quod tanto tempore sereno patris dulcissimi aspectu fuerit privatus. Mater subinde se ab infante subducit, a quo cum se videt cum dolore et lacrymis queri, magnopere delectatur, quo ipso filium docet, ne unquam se ab ejus præsentia patiatur avelli, magisque ac magis amorem illius in se accendat: *Qui habet aures audiendi, audiat, dicit Dominus* ²². Ille qui capitis est damnatus, nihil curat theatrorum spectacula et officia; itaque ex animo luctet, nullo deliciarum, gloriæ, iræ, gravisque bilis sensu unquam tangitur. Luctus est incitus animæ poenitentis dolor, qui tanquam parturiens dolensque dolorum quotidie dolore auget. Iustus et sanctus est Dominus, qui solitariam vitam non absque ratione sectantem, cum ratione salutari compunctionis luctu afficit, et eum qui justa quoque ratione inductus, se alterius potestati per

νον καθ' ἡμέραν εὐφραίνων. Ὁ θάτερον τρόπον οὐκ ἀνοθεύτως μετερχόμενος τοῦ πένθους ἀπ᾽ ἡλλακται· (23). Ἀπόδου τὸν κύνα τὸν ἐν τῷ πένθει τῷ βαθυτάτῳ προσερχόμενον· καὶ τὸν θεὸν ἀσπλάγχων καὶ ἀσυμπαθῇ ὑποβάλλοντα. Ἐπιτήρησας γὰρ αὐτὸν, εὐρήσεις πρὸ τῆς ἀμαρτίας φιλάνθρωπον, καὶ συμπαθῇ τὸν θεὸν καὶ συγχωρητὴν προσαγορεύοντα. Ἀβολεσχία γεννᾷ συνέχειαν, αὐτὴ δὲ καταλήγει εἰς αἰσθήσιν· τὸ δὲ ἐν αἰσθήσει ποιούμενον, δυσσφαίρετον, κἂν ὅποιας ἀν ἡμῶν τὰς πολιτείας μεγάλας μετερχόμεθα, τὴν δὲ (23) καρδίαν ἐνωδυνὸν οὐ κεκτῆμεθα, νόθοι αὐταὶ καὶ ἑῷλοι κατεστήκασι· δεῖ γὰρ ὄντως, δεῖ, ἴν' οὕτως εἴπω, τοὺς μετὰ τὸ λούτρον πάλιν μολυνθέντας, πυρὶ καρδίας ἀνευδύτην, καὶ ἐλαίῳ θεοῦ τὰς ἑαυτῶν ἀποποισάσθαι χεῖρας. **B** Εἶδον ἐγὼ ὅρον ἐν τισὶ πένθους [αἱ. πενθούντων] τὸν ἀκρότατον· αἷμα γὰρ αὐτοὺς αἰσθητῶς ἐκ τῆς καρδίας αὐτοῦ καὶ πεπληγμένης καρδίας ἐθεασάμην προχέοντας ἐκ τοῦ στόματος· καὶ ἐνεθυμήθην τοῦ φησαντος· Ἐπλήρην ὥσει χόρτος, καὶ ἐξηράνη ἡ καρδία μου. Τὰ μὲν ἐκ φόβου δάκρυα, αὐτὰ ἐν ἑαυτοῖς τὸν τρόπον καὶ τὴν φυλακὴν κέχεται· ἃ δὲ τῆς ἀγάπης πρὸ τῆς τελείας ἀγάπης ἰσως καὶ εὐσηλα ἐν τισὶ καθεστήκασι. Οὐκ οἶδα εἰ μὴ γε ἀν πολὺ τὸ ἀεὶ μνηστον πῦρ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐνεργείας τὴν καρδίαν ἀνεξέσσει. Καὶ θαῦμα εἰπεῖν, πῶς τὸ ταπεινότερόν ἐστιν ἀσφαλίστερον ἐν καιρῷ αὐτοῦ. Εἰσὶν ὕλαι τὰς πηγὰς ἡμῶν ξηραίνουσαι καὶ εἰσιν ἑτέραι καὶ βόρβορον ἐν αὐτοῖς, καὶ θηρία ἀποτίκτουσαι· καὶ διὰ μὲν τῶν προτέρων ὁ αὐτὸς τὰς θυγατέρας παρανόμως συνεγίνετο· διὰ δὲ τῶν δευτέρων ὁ διάβολος ἐξ οὐρανοῦ πέπτωκε. Πολλὴ παρ' αὐτοῖς ἔχθρος ἡμῶν ἡ κακία, πῶς τὰς (24) μητέρας τῶν ἀρετῶν, μητέρας κακίων ἀπεργάζονται, καὶ τὰς ποιητικὰς τῶν ταπεινώσεων ὕλας, ὑπερφηφνίας δημιουργοὺς ἀποδεικνύουσι. Πεφύκασι πολλάκις, καὶ αὐταὶ τῶν (25) οἰκητηρίων ἡμῶν αἱ καταμοναὶ καὶ θάαι τὸν νοῦν ἡμῶν εἰς κατάνυξιν προσκαλεῖσθαι· καὶ πεισάτωσαν ἰσως [Ἰησοῦς] καὶ Ἥλιος, καὶ Ἰωάννης καθ' ἑαυτοὺς προσευχόμενοι. Εἶδον ἐν πόλεσι καὶ θυροῖς πολλάκις κινηθέντα δάκρυα, ἴν' ὥς μὴδὲν ἐκ τῶν θυρῶν ἀδικεῖσθαι οἴμενοι, τῷ κόσμῳ πλησιάζωμεν· σκοπὸς γὰρ οὗτος τοῖς πονηροῖς δαίμοσιν· εἰς μὲν λόγος πολλάκις πένθος διέλυσε· θαῦμα δὲ, εἴπερ καὶ εἰς αὐτὸ συνήγαγεν. Οὐκ ἐγκληθησόμεθα, ὡς οὗτοι, οὐκ ἐγκληθησόμεθα ἐν ἐξέδῳ ψυχῆς, διότι οὐ τεθαυματουργήκαμεν· οὐδ' ὅτι οὐ τεθολογήκαμεν· οὐδ' ὅτι θεωρητικοὶ οὐ γεγονάμεν, ἀλλὰ λόγον πάντως δώσομεν τῷ θεῷ διότι ἀδικαίπτως οὐ πεπινθήκαμεν.

²² Luc. xiv, 35.

obedientiam subiecit, quodliodie exhilarat. Qui non alterutrum ex his modum sincere complectitur, is vero luctu destitutus est. Abige abs te canem desperationis **162** qui tibi in summo luctu Deum incedentem, immitem et implacabilem fingit et subiecit. Nam ubi eundem diligenter observaveris, deprehendes ab eodem cane tibi ante perpetratum peccatum eundem Deum benignum, misericordem, et ad veniam facilem promitti et prædicari. Exercitatio [meditatio] parit assiduitatem, assiduitas desinit in usum et facultatem, quæ ubi in sensu radices egit, non facile tollitur. Qualiacunque demum vitæ studia quantumvis illustria sequamur, si internus animi dolor et sensus desit, frustra sumus, nibilque agimus. Necesse est enim, necesse omnino, ut ita loquar, uti, quicumque baptismatis fonte lustrati sumus, rursumque postea vitiiis inquinati, igne cordis nunquam elanguente, et oleo misericordiæ Dei picem vitiorum e manibus abstergamus. Vidi ego quosdam ad supremum luctus gradum ascendisse, qui præ animi dolore et afflicto corde cruorem ex ore eructabant, et memor fui dicentis: *Percussus sum ut fenum, et exaruit cor meum* ²². Lacrymæ ex timore Dei profectæ in se ipsæ metum et custodiam cordis habent. Quæ vero ex charitate profluunt, ante perfectam charitatem partem ab nonnullis facile amittuntur, nisi fortasse ignis ille æterna memoria recolendus operis tempore cor inflammari. Et mirum dictu est, quomodo semper id quod humiliter est et abjectius, suo loco securius et certius sit. Sunt res quæ lacrymarum fontes in nobis exhauriunt: **163** sunt item aliæ quæ in ipsis fontibus lutum et bestias pariunt. Ex occasione priorum Lot incestum cum filiabus suis commisit. Ob posteriores Lucifer e caelo delurbatus est. Incredibilis est hostium nostrorum malitia, qui virtutum seminem in vitia convertunt, et ea quæ humilitatem creant, in superbiam depravant. Solent non raro ipsæ domiciliorum nostrorum sedes, et loca oculis subjecta nos ad compunctionem provocare, quemadmodum docent Jesus, et Elias, et Joannes, qui in solis locis apud semetipsos precibus vacarunt. Vidi et in mediis urbibus et hominum turbis ac strepitu nonnunquam religiosi viri prostrare lacrymas, ut hac ratione inducti existimemus nullum nos ex usu hominum et tumultuum detrimentum capere, adeoque libenter inter homines et turbas versemur: hic enim finis est improborum demonum; (ut trahant nos ad sæculum) sæpe verbum unicum omnem animi luctum exstinxit: sed miraculi instar est, si verum etiam unum, luctum reduxit. Nequaquam, amici, in excessu animæ accusabimur, quod nulla miracula patraverimus, aut de rebus divinis theologorum modo non acute disputaverimus, aut in contemplationem non abrepti fuerimus: sed certo rationem dabimus, quod non continenter peccata nostra desleverimus.

Βάσις ἐβδόμη · ὁ ἀξιωθεὶς κάμολ βοηθεῖτω αὐτῷ· Ἀ
γὰρ ἤδη βεδοθηται, διὰ τοῦ ἐβδόμου βαθμοῦ τὰς
τοῦ αἰῶνος τούτου κηλίδας ἀποκρίψάμενος.

Atque hic est æptimus gradus, quem qui superavit, et mihi manus porrigat, quemadmodum et ipse adjutus labes vitæ præsentis absternit.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ Ζ΄.

Περὶ πένθους.

Σχόλιον α΄.

Τούτω πολλοὶ ἀπατηθέντες ἀδεῶς τὴν συμπάθειαν τοὺς ἁμαρτάνουσιν ἐπέχουσι, οἱς οὐ χρὴ πείθεσθαι. Ἄλλη γὰρ ἡ ἐνταῦθα συμπάθεια ὑπὲρ δύναμιν· συμπάθειν γὰρ φαιεν πένθος κατὰ ψυχὴν ἐγγινόμενον, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπωμένου περιτθόμενον· ἔστιν ὅτε καὶ παρ' ἄξιαν. Προνοεῖ μὲν γάρ τις τοῦ ἀγαπωμένου συμπάθως, ὥστε αὐτὸν μὴτε δίκαιον, μὴτε ἀδίκιστον· οὐ δὲ ὑπερβαθὺν ἁμαρτάνει, καὶ ἀδίκισται ἀσυμπάθως· ὑπὲρ δύναμιν δέ, τὸ προτιθέναι τὴν ἰδίαν ψυχὴν ὑπὲρ σωτηρίαν τοῦ φίλου αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ πρὸς ἀπίανειαν· οὐκ ἔστι γὰρ ἁμαρτήσαντα τὴν ἁμαρτίαν διαδράναι, εἰ μὴ διὰ μετανοίας ποσοτικῶς τῷ σῶματι.

Σχόλιον Θεοδώρου Ἐδέσσης β'.

Μακρὰν ἀπὸ σοῦ τὸ πολυῶρθεον ἀποδίδωκε πνεῦμα -
ἐν αὐτῷ γὰρ ἐγκαινείται πάντα τὰ θειὰ πάθη· ἔνθεν τὸ
ψευδές, ἐκεῖθεν ἡ παρῆρσις· ἄλλοθεν ἡ εὐτραπεία,
ὁ γέλως ἐτέρωθεν, ἡ καταλαλία, ἡ λοιθορία, ἡ αἰσ-
χροτής, ἡ μυρολογία, καὶ συνελόντες φάναι, τὸ
εἰρημένον, ὅτι ἐκ πολυλογίας οὐκ ἐκπευθεύεται

164 SCHOLIA AD GRADUM VII.

De luctu.

Scholion 1.

Hoc multi decepti, tenere commiserationem erga delinquentes adhibendam putant; qui non sunt audiendi. Aliud enim hic genus commiserationis quæ vires superat intelligendum. Commiserationem enim dicimus luctum animæ insitum, et pro dilecto expositum, etiam quandoque præter meritum et dignitatem. Prospicit [cavet] enim quispiam illi quem amat ex affectu, ut ipsum qui peccat, neque lædat, neque lædatur. Sed qui voluptatibus indulgens peccat, sine commiseratione læditur. Supra vires autem humanas amat, qui animam suam ponit pro salute amici sui, non ad illius exitium; neque enim qui delinquit, delictum abolere potest, nisi per poenitentiam æquam quæ delicto respondet.

Scholion Theodori Edesseni 2.

Procul abs te repelle spiritum loquacitatis, in quo resident omnia atrocia genera villorum : hinc mendacium, inde nimia licentia, aliunde scurrilitas, utrinque risus, obtrectatio, convicium, turpilium, stultiloquium, et ut uno verbo complectar quod dictum est : *Quoniam ex multiloquio*

⁶⁶ Psal. ci, 5.

non effugietur peccatum²⁶ [in multiloquio non de-
erit peccatum] : Vir taciturnus est sedes sensus sive
sapientiae; quin et de omni otioso verbo nos red-
dituros rationem Dominus affirmavit²⁷.

Synecleticæ 3.

Ter in vitam edimur: primum ex utero, alter et
tertius natalis nos e terra in cœlum deducunt;
divinus baptismus, quem et alterum in vitam redi-
tum sive παλιγγενεσίαν appellamus quasi, alteram
nativitatem, et tertiam quæ ex poenitentia exsi-
stit.

Sancti Maximi 4.

Animi submissio est assidua oratio cum lacrymis
et exercitatione laboris; qua dum Deum semper in
auxilium vocat non sinit imprudenter quemquam
sua ipsius virtute et sapientia niti, sibi que præfi-
dere. Virtute et sapientia non quæ sunt gravia vitia
superbiæ morbo laborantis.

165 Aliud.

Luctus est sensus acerbus ex rerum jucundarum
privatione natus.

Basilii Magni 5.

In risum immodicum et effusum erumpere est
intemperantiæ signum, et ejus qui nondum animi
sui tumores seu superbiam severa ratione com-
presserit: animi tamen lati diffusionem modico le-
nique risu declarare non dedecet, quatenus illud quod
scriptum est, ostendatur: *Cor gaudens exhilarat
faciem*²⁸. In apertos autem et immanes cachinnos
voce prorumpere et corpore concuti aut subsultare,
non est ejus qui animo bene composito sit, et pro-
bo, et qui se ipsum in potestate habeat. Quam no-
stram sententiam confirmat sapientissimus Salomon
quando ait: *Fatus in risu exaltat vocem suam;*
*vir autem sapiens vix tacite subridebit*²⁹.

Scholion 6.

Habitus sive situs precantis est attenta mens cum
reverentia et compunctione et dolore animi, in con-
fessione peccatorum cum tacitis gemitibus.

Aliud.

Vinctus currere non potest, neque mens obnoxia
malis affectibus videre spiritualis precatationis locum;
trahitur enim et circumferitur cogitationibus pertur-
bationum, et nusquam quieta est.

Marci aliud.

Oratio est abdicatio cogitationum (alienarum
ab oratione).

Scholion 7.

Cor voluptatibus delectari solitum, est animæ
carcer et catena tempore exitus sive mortis: deditum
laboribus janua aperta (ad cœlum).

Aliud.

Ex amore voluptatis nascitur negligentia, ex
negligentia oblivio, rerum enim utilium cognitionem
Deus omnibus impertivit.

Aliud sancti Maximi.

Qui voluptates spernunt ob timorem id faciunt
aut spem, aut cognitionem, aut amorem erga Deum.

²⁶ Prov. x, 19. ²⁷ Matth. xii, 36. ²⁸ Prov. xv, 13.

A ἀμαρτία. Ἀνὴρ δὲ σιωπηλὸς, θρόνος αἰσθησεως,
ἀλλὰ καὶ λόγον δίδουσι περὶ παντὸς ἀργού ρήματος;
ὁ Κύριος ἔφησεν.

Ἐσχόλιον συγκλητικῆς γ'.

Τρίτον τῷ βίῳ τικτόμεθα· ὧν ἡ μὲν μία ἐστὶν ἡ
ἐκ γαστροῦ· αἱ δὲ λοιπαὶ δύο, ἐκ γῆς ἡμᾶς εἰς οὐρα-
νὸν ἀνάγουσιν· ἡ διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, ἣν καὶ
παλιγγενεσίαν καλοῦμεν, καὶ ἡ ἐκ μετανοίας.

Ἐσχόλιον τοῦ ἀγίου Μαξίμου δ'.

Ταπεινοφοσύνη ἐστὶν προσευχὴ συνεχὴς μετὰ
δακρύων, καὶ πόνου· αὕτη γὰρ τὸν θεὸν ἀεὶ εἰς
βοήθειαν ἐπικαλουμένη, εἰς τὴν ἰδίαν δύναμιν, καὶ
σοφίαν· ἀφρόνως θαρρεῖν οὐκ ἔξ, οὐδὲ ἄλλων κατε-
παίρεσθαι, ἀτινά ἐστι χαλεπὰ νοσήματα τοῦ τῆς
ὑπερηφανίας πάθους.

Ἄλλο.

Πένθος ἐστὶν αἰσθησίς τις ἀλγεινή, τῆς τῶν εὐ-
φραϊνόντων στερήσεως.

Ἐσχόλιον τοῦ μεγάλου Βασιλείου ε'.

Τὸ γέλωτι ἀκρατεῖ κεχρησθαι καὶ ἀσχετῇ, ἀκρα-
σίας σημεῖον, καὶ τοῦ μήπω ἀκριβεῖ λόγῳ τῆς ψυχῆς
τὸ χαῦνον καταπιέζεσθαι. Ἄχρι γὰρ μειδιάματος,
φαιδροῦ τῆς ψυχῆς τὴν διάχυσιν ὑποφαίνειν οὐκ
ἀπρεπές, ὅσον δεῖξαι μόνον τὸ γεγραμμένον· καρ-
δίας εὐφραϊνομένης πρόσωπον θάλλει· ἐγκατασχά-
ζειν δὲ τῇ φωνῇ, καὶ ἀναδράζεισθαι τὸ σῶμα, οὐ τοῦ
κατεσταλμένου τὴν ψυχὴν, οὐδὲ τοῦ περικρατῶς ἔχον-
τος αὐτοῦ· βεβαίοι δὲ τὸν λόγον ὁ σοφώτατος Σαλομὼν
φῆσας· *Μεωρὸς ἐν γέλωτι ἀνυψοῖ τὴν φωνὴν αὐ-
τοῦ· ἀνὴρ δὲ σοφὸς μόλις ἡσυχῇ μειδιᾷ*.

Ἐσχόλιον ζ'.

Ἡθὸς ἐστὶ προσευχῆς, σύννοια μετ' εὐλαθείας,
καὶ κατανύξεως, καὶ ὁδόνος ψυχῆς, ἐν ἐξαγορεύσει
πταισμάτων μετὰ στεναγμῶν ἀφόνων.

Ἄλλο.

Οὐ δύναται δεδεμένος δραμεῖν, οὐδὲ νοῦς πάθειν
δουλεύων προσευχῆς πνευματικῆς τόπον ἰδεῖν· ἔλκε-
ται γὰρ καὶ περιφέρεται ἐκ τοῦ ἐμπαθοῦς νοήματος,
καὶ οὐκ ἴσταται ἑκκλινός.

Ἄλλο Μάρκου.

Προσευχὴ ἐστὶν ἀπόθεσις νοήματος.

Ἐσχόλιον ζ'.

Φιλήδονος καρδία, εἰρκτική καὶ ἄλλυσις τῇ ψυχῇ ἐν
καιρῷ ἐξόδου· ἡ δὲ φιλόπονος, θύρα ἐστὶν ἡνευγ-
μένη.

Ἄλλο.

Ἀπὸ φιλήδονίας ἀμέλεια, καὶ ἀπὸ ἀμελείας λήθη
προσγίνεται· τῶν συμφερόντων γὰρ τὴν γνῶσιν ὁ
θεὸς πᾶσι δαδῶρηται.

Ἄλλο Μαξίμου.

Οἱ τῶν ἡδονῶν καταφρονούντες, ἡ φόβῳ καταφρο-
νοῦσι, ἡ ἐλπιδί, ἡ γνώσει, ἡ τῇ εἰς θεὸν ἀγάπῃ.

²⁹ Eccli. xxi, 25.

Ἄλλο Θαλασσίον.

Πρὸς τοὺς λυπηροὺς λογισμοὺς ἀμνησιχάκως ἀπάντα· πρὸς δὲ τοὺς φιληδόνους ἐχθρῶδώς διακείσο.

Ἄλλο Ἰσαάκ.

Βλέπε καὶ γράφον ταῦτα εἰς τὴν καρδίαν σου, ὅτι ἡ φιληδονία καὶ τὸ ἀγαπᾶν τὴν ἀνάπαυσιν αἰτιάσι παραχωρήσεως.

Ἐχόλιον η'.

Τινὲς, φησὶ (α), δακρύνοντες ἐν καιρῷ προσευχῆς ἐξ ἐννοίας ἢ τῶν πλημμελημάτων, ἢ τῆς μνήμης θανάτου, ἢ ἄλλης τινὸς, βιάζονται ἑαυτοὺς ἀκαίρως ἤγουν ἀπρεπῶς, ἢ μωρῶς (β) ἀποδιώξαν τὴν ἐννοιαν, ἀφ' ἧς τοῦ κλαίειν ἀπῆρξαντο· σπεύδοντες, οἶμαι, τὸ πένθος ἐπιτεῖναι ἀλύπως, διὰ κενοδοξίαν, μὴ ἐννοοῦντες ὅτι τῆς ἀλόγου ἐστὶ φύσεως, τὸ μὴ εἰδέναι, δι' ἣν αἰτίαν κλαίουσιν· λογικῆς δὲ τὸ τὴν αἰτίαν εἰδέναι· διὸ ὡς κακῶς ποιοῦντες διαβάλλονται καὶ κακίζονται παρὰ τοῦ πατρὸς.

Ἐχόλιον θ'.

Τὰ δάκρυα ἐκ τῆς ἀκαίρου ἀδόλεσχίας τῆς ἀμετρερίστου, καὶ τῶν λογισμῶν τῶν πολλῶν τῶν συνεχῶς, τῶν ἀκλινῶς γινόμενων, καὶ ἐκ μνήμης τινὸς λεπτοῦ γινόμενου ἐν τῇ διανοίᾳ, καὶ λυποῦντος τὴν καρδίαν, καὶ ἐκ τοιοῦτων πληθύνονται, καὶ ἐπὶ πλέον αὐξάνονται.

Ἐχόλιον ι'.

Ἡ ἀνεπιτήδευτος κατάνυξις, αὐτοκίνητος· ἡ δὲ ἐπιτηδευτὴ ἑτεροκίνητος· ἡ πλὴν δὲ τὴν πρασίαν καὶ προσήνῃ (ε) λέγει, καὶ ὅτι σπόγγος ἀμαρτιῶν ἐστὶν εὐκατανυκτος, καὶ σύνδακρυς ψυχῆς διάθεσις, τὸ δὲ ἐξῆς φύλαξον, φησὶν, ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ τὸ δάκρυον.

Ἐχόλιον ια'.

Καλῶς ἀνέτρεψεν ὁ πατήρ καὶ δύο ταῦτα πένθη· τὸ ὅτε βούλεται ὁ πενθῶν, καὶ τὸ ἐν οἷς ἀν βούληται· ἐστὶ γὰρ βούλεσθαι τινα κλαίειν πολλάκις ὅταν παρὰ τινος ὀνειδισθῇ, ἢ καὶ ὀβρισιθῇ, ἢ ζημιωθῇ· καὶ τοῦτου οὐ τοῦ ἀγαθοῦ πένθους ἀν εἴη, ἥτοι τοῦ πνευματικοῦ, ἀλλὰ τοῦ φυσικοῦ. Πιεζομένης γὰρ τῆς καρδίας τῇ θλίψει τῆς ὕβρεως διὰ τὸ μὴ ἰσχύειν ἀμύνεσθαι τὸν βλάπτοντα τὰ δάκρυα. Τὸ δ' αὐτὸ γίνεται καὶ ἐν οἷς ἀν βούληται τις πενθεῖν, ὅσον ἐπὶ θανάτῳ συγγενοῦς, ἐπὶ εὐπραγίᾳ τοῦ πλησίον· καὶ ἐπὶ ἄλλοις τοῖς βιωτικοῖς. Ἐκεῖνο δὲ μόνον ἐφη καλὸν, τὸ γινόμενον καθὼς ὁ θεὸς βούλεται· βούλεται δὲ ὁ θεὸς κλαίειν τινὰ ἕνεκεν τῶν πεπλημμελημένων αὐτῷ, ἕνεκεν μνήμης θανάτου, ἕνεκεν τῆς ἀποτυχίας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ἁπλῶς ἕνεκεν πάντων τῶν εἰς ψυχὴν συντεινόντων· ὥστε τοῦτο μόνον τὸ πένθος ἐπαινετόν.

(α) Φησὶ, non fas est· Climacum enim facit loquentem.

(β) Rescribo μωρῶς, ita enim sensus legendum

A

Aliud Thalassii.

Tristibus et molestis cogitationibus occurre per omnium injuriarum oblivionem; mollibus seu luxuriosis, extremo odio et aversione.

166 Aliud Isaaci.

Attende et scribe hæc in corde tuo, quod amor voluptatum et otii atque cessationis sit causa defectionis.

Scholion 8.

Quidam (inquit Climacus) qui tempore meditationis vel ex delictorum suorum vel mortis memoria, vel alterius rei consideratione lacrymas fundunt, sane quam importune et indecenter, adeoque stulto seipsos eo adigunt, ut eam cogitationem, a qua lacrymare cœperunt ab se rejiciant et excludant, rati, opinor, se luctum sine labore et molestia assecuturos propter vanam gloriam dum non cogitant, quod flere sine causa sit naturæ rationis expertis quæ nescit quam ob causam ploret: compotis autem rationis, scire causam lacrymarum. Proinde illi quod male facianta Climaco reprehenduntur et damnantur.

Scholion 9.

Lacrymæ ex mera levitate seu loquacitate non arrogante et superba, et cogitationibus multis sibi perpetuo succedentibus nec variantibus aut alio versis: ex memoria præterea alicujus leviusculi facti per cogitationes quod mordet animum et ex hujusmodi causis, ut plurimum redundant et augentur.

Scholion 10.

Compunctio est alia non procurata, sed per se nata, alia studio quæsitæ et aliunde excitata: sponte existentem seu mitem illam, mansuetam et benignam placidamque appellat, et quod is qui facile et sine labore compungitur, et ad lacrymas pronus est, sit velut sponsia quæ omnia peccata delet: hoc autem, inquit, donum deinceps velut pupillam oculi custodias.

Scholion 11.

Bene pater et hæc duo genera luctus everit et damnavit, quando nempe qui luget, luget quando vult et propter quæ vult; est enim non raro cum quis lacrymatur, quando ab aliquo probris lacessitur, aut contumelia oneratur, aut damno aliquo mactatur. Et hoc genus luctus non est in laude positum nec religiosum, sed naturale. Excruciatio enim corde ob afflictionem contumeliæ, quod non possit poenas sumere de eo a quo læsus est, lacrymas fundit. Hoc idem accidit in iis quæ vult ipse lugere, in funere nempe cognati, vel alterius felici successu: 167 vel aliis hujusmodi casibus vitæ humanæ. Illud autem solum genus luctus laudat, quando fit quemadmodum Deo placet: placet autem Deo quempiam flere ob peccata commissæ ab ipso, aut ob mortis memoriam, aut quod nondum sit assecutus regnum cœlorum, et denique simpliciter propter omnia quæ ad animam pertinent; itaque hoc solum luctus genus laudabile est.

docet, quamvis autographum habeat μωρος.

(ε) Προσηγεί autogr. inendose.

Scholion 12.

Quemadmodum pluvia terræ infusa plantis quibusque naturæ convenientem præbet pro qualitate succum, dulcibus dulcem, amaris amarum; ita gratia divina cordibus fidelium perpetuo immissa opportunas virtutibus opes et subsidia largitur: Christum, inquam, esurienti cibum, sitienti dulcissimum potum, frigenti vestem, fatigato quietem, precanti spem sordi infusam, luti consolationem.

Scholion 13.

Per catachresin seu abusionem otium appellat festum, quod alioqui principium est improbe actionis: sed religiosi viris Deo operantibus nullum unquam est otium. Hoc enim ipsam assidue cum Deo colloqui, est illis festus dies, qui non cessationem, sed nunquam intermissum divinæ servitutis cultum ad exemplum angelorum declarat.

Scholion 14.

Facultatem animæ ratione carentiam et appetitionum naturaliter impetator est animus et dicitur. Sublimis autem tanquam ad humanos et terrestres affectus in dejecto et humili sensu residet, sive sub se ipse seu infra se manet, et private curæ vacat et requiescit.

Scholion 15.

Qui cælestia dona lacrymarum seu gratias quibus a Deo ornatur, suis propriis quasi meritis et virtutibus transcribit, hunc in fastum et damnationem vergere et verti novimus. Lacrymæ enim vel ex amore divino, vel studio vanæ gloriæ, vel ardore Bæchi, vel insidiis dæmonis, vel ignominia, vel afflictione existunt.

Scholion 16.

Aliud est gaudium quod præparat animum, aliud quod perfectum facit: illud non est expers phantasie et imaginationis, alterum humilitatis gratiam **168** possunt: medium inter hæc tristitia quædam Deo pergrata, lacrymæ doloris exsortes. Vere enim in multitudine sapientiæ multitudo cognitionis, et qui addit cognitionem, addit et dolorem. Proinde per gaudium illud quod initiat et præparat animam, inducenda mens est ad subeunda certamina, ut increpetur et probetur a Spiritu veritatis, super iis quæ deliquit et superbiæ elationibus quibus adhuc infestatur: *In increpationibus, inquit, propter iniquitatem corripuisti hominem, et tabescere fecisti, sicut araneam animam ejus* ²⁹, ut divina illum increpatione probante tanquam in fusorio sive metallaria fornace; ita virtutem capiat gaudii sine phantasmatum imaginibus in ferventi memoria Dei.

Scholion 17.

Omnis familia ecclesiastica quæ olim diabolum pro viro et marito habuit, illoque rejecto Christum amplexata est, vidua est, et diu noctuque indiget

²⁹ Psal. xxxviii, 11, 12.

A

Εχόλιον 16.

Ὅτι ὡς περ ἐκ τῆς ἐπιγεθείας τῇ γῇ προσφυῇ τοῖς φυτοῖς παρέχει ποιότητα, γλυκίαν μὲν τοῖς γλυκίστοις, στυφὴν δὲ τοῖς στυφοῖς· οὕτως ἡ χάρις ταῖς καρδαίαις τῶν πιστῶν ἀτρέπτως ἐπιβάλλουσα ἀρμολογίας ταῖς ἀρεταῖς τὰς ἐνεργείας χαρίζεται, τῷ δὲ Χριστῷ πεινῶντι γίνεται τροφή· καὶ τῷ διψῶντι πόμα ἡδύτατον· τῷ βίγῶντι ἐνδυμα, καὶ τῷ κοπιῶντι ἀνάπαυσις· τῷ προσευχομένῳ ἑλπίς καρδιακή· καὶ τῷ πενθοῦντι παράκλησις.

Εχόλιον 17.

Ὁρθεὴν νῦν καταχρηστικῶς, τὴν ἀργίαν καλεῖ, ἥτις καὶ κακοπραγίας ἀρχή· τοῖς οὖν τὸ θεῖον ἔργον ἐκτελοῦσι μοναχοί, οὐκ ἐστὶν ἀργησαί ποτε· αὐτὸ γὰρ τοῦτο τὸ ἐνδελγῶς προσομιλεῖν τῷ θεῷ ὁρθεῖ αὐτοῖς ἐστὶν, οὐκ ἀργίαν, ἀλλὰ δουλείαν ἀκατάπαυστον κατὰ τὴν τῶν ἀγγέλων ὁμοίωσιν ἐμφανούσα.

Εχόλιον 18.

Τῶν ἀλόγων μερῶν τῆς ψυχῆς, καὶ ὁρέξων φυσικῶς ὁ νοῦς βασιλεὺς ἐστὶ τε καὶ λέγεται· ὁ φηλὸς δὲ ὡς πρὸς τὰ χαμαῖζῆλα πάθη ἐν καταδεδιημένῳ καὶ ταπεινῷ φρονήματι καθήμενος· ἔχουν ἐφ' αὐτοῦ μένων, καὶ τῇ οἰκείᾳ μερίμνῃ σχολάζων τε, καὶ ἀναπαύμενος.

Εχόλιον 19.

Τῷ ὡς περ ἐπὶ ἰδίῳις προτερήμασι τοῖς χάρισμασι τοῖς θεοῖς σεμνυνομένῳ εἰς φυσίωσιν, καὶ τὴν κατὰ γνῶσιν ἐπιστρέφειν εἰς ἔργον· τὸ γὰρ δάκρυον ἐκ φιλοθείας, ἐκ φιλοδοξίας, ἐκ οἰνοφλογίας, ἐκ δαιμονικῆς μεθοδείας, καὶ ἐξ ἀτιμίας, καὶ ὀλιψείας.

Εχόλιον 15.

Ἄλλο ἐστὶν ἡ εἰσαγωγὸς χαρὰ, καὶ ἄλλη ἡ τελειοποιός· ἡ μὲν γὰρ φαντασίας οὐχ ὑπάρχει ἀμοιρος, ἡ δὲ ταπεινοφροσύνης ἔχει τὴν δύναμιν· μέσον δὲ τούτων ἐστὶ λύπη θεοφιλῆς, ἀνάγνητον δάκρυον· ἐν γὰρ πληθὲι ὄντως σοφίας, πληθὸς γνώσεως, καὶ ὁ προστιθεὶς γνῶσιν, προστίθισιν ἄλγος. διὰ τοῦτο οὖν δεῖ πρῶτον τῇ εἰσαγωγῇ χαρᾷ πρὸς τοὺς ἀγῶνας προσκληθῆναι τὴν ψυχὴν· ἐλεγχθῆναι δὲ αὐτὴν καὶ δοκιμασθῆναι λοιπὸν ὑπὸ τῆς ἀληθείας τοῦ Πνεύματος, περὶ τῶν ἑπραξε κακῶς, καὶ ὧν ἐτι πάσχει μετεωρισμῶν· Ἐν ἐλεγμοῖς γὰρ, φησὶν, ὑπὲρ ἀνομίας ἐκαίδευσας ἄνθρωπον, καὶ ἐξέστης ὡς ἀράχην τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἵνα τῆς θείας αὐτὴν ἐλέγξεως δοκιμασάσης, ὡς περ ἐν χωνευτηρίῳ, οὕτως τὴν ἐνέργειαν λάβοι τῆς ἀφαντάστου χαρᾶς ἐν θερμῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ.

Εχόλιον 17.

Πᾶσα ἀρχὴ ἐκκλησιαστικὴ, ἥ ποτε τὸν διάβολον ἄνδρα ἔχουσα, καὶ τοῦτον ἀπορρίψασα καὶ Χριστὸν ἐντερνισαμένη, χῆρα τυγχάνει, καὶ δέεται καθ'

ἐκάστην ἡμέραν καὶ νύκτα τοῦ κριτοῦ, λέγουσα· Ἀ
Ἐκδίκησόν με ἀπὸ τοῦ ἀντιδίκου μου.

Σχόλιον Ἰσαάκ ιγ'.

Γινώσκει ἄνθρωπος ὅτι ἤλθεν εἰς τὴν καθαρότητα
ἡ καρδία αὐτοῦ, ὅταν πάντας καλοὺς θεωρῇ, καὶ
οὐχ ὁράται τις αὐτῷ ἀκάθαρτος· ἡ βέβηλος· τότε
ἐστὶν ἄληθως καθαρὰ· τῇ καρδίᾳ· πῶς γὰρ πληροῦ-
ται ὁ λόγος τοῦ Ἀποστόλου ὁ φάσκων, ὑπερέχοντας
ἑαυτῷ ἡγεῖσθαι πάντας ἐξ εὐκρινεῶς καρδίας,
ἐὰν μὴ φασὶ τὸ εἰρημένον, ὅτι ὁ ὁφθαλμὸς καθαρὸς
οὐκ ὀφθαλμὸς πορνῆς;

Σχόλιον ιδ'.

Ἡ ἀδιάκριτος θεωρία πολλοὺς φέρεי κινδύνους·
καὶ γὰρ εἰς ἀγγελον φωτὸς μετασχηματίζεται ὁ διά-
βολος, καὶ τοὺς τὰ ἑαυτῶν ἀνοήσαντας μέτρα, πολ-
λάκις ἀπατᾷ· διδὼ καὶ τις γέρων φησὶν· Ἐγὼ τὸν
Χριστὸν ἐνταῦθα ἰδεῖν οὐ θέλω.

Σχόλιον ιε'.

Μητέρα δὲ νοεὶ τὴν ἀγαθότητα Θεοῦ τὴν Ἐλλαμψιν
(α) τὴν θεωρίαν· νήπιον δὲ τὰς ἐλπίδας προσευχὴν
καθαυμνὸν μοναχοῦ (β). Ἐνώθουν δὲ ἐπιζητήσιν τὴν
μετὰ πόνου τελουμένην εὐχὴν παρὰ τοῦ τοιούτου
νηπίου, τέρψιν τῆς εἰρημένης μητρὸς τὴν ἐμμενον
τοῦ νηπίου ζήτησιν, ἥγουν τὴν δέσιν τῆς ἱεστη-
ρίας.

Σχόλιον ια'.

Δίκαιος Κύριος δικαίως ἐκάστην τὴν βοήθειαν ἐπι-
νέμει, τῷ τε ἡσυχάζοντι νομίμως, καὶ ὡς δεῖ ἡσυχά-
ζειν, καὶ τῷ νομίμως ὑποτασσόμενῳ. Λέγει οὖν ὁ
πατήρ· ὅτι ὁ ἐκάτερον τῶν τρόπων ποιῶν, τούτέστιν,
εἴτε τὴν ἡσυχίαν μετέρχεται, εἴτε τὴν ὑποταγὴν, ἐὰν
μὴ, ὡς δεῖ, ταῦτα μετέρχωνται, ἀπληλαγμένοι εἰσὶ τοῦ
πνευματικοῦ πένθους, ἥγουν τῆς κατανύξεως· καὶ διὰ
τοῦτο θρήνων εἰσὶ πολλῶν ἀξιοί· τὸ γὰρ οὐκ ἀνδθευτον,
δηλονότι κακῶς γίνεται. Καὶ μὴ σε πλανῶ, ὡ ἀκροατά·
τὸ ἀπληλάχθαι τοῦ πένθους, ἐπὶ καλῷ τεθεῖσθαι· ἐπεὶ
γὰρ ἅπας σχεδὸν λόγος περὶ πένθους εἴρηται, ἐὰν ἡμεῖς
δεχόμεθα, τὸ ἀπληλάχθαι [τοῦ πένθους], τὸν ἡσυ-
χαστὴν, ἢ τὸν ὑποτακτικὸν τοῦ πένθους, ἔξω τρέ-
χομεν τοῦ πατρικοῦ σκοποῦ, καὶ οὐχ, ὡς δεῖ, νοού-
μεν· καὶ διὰ τοῦτο προσεκτείνω.

seu destitutum esse a luctu, ad solitariū vel obedientem transtulerimus, extra propositam a Cli-
maco scopum excurreremus; nec ut oportet rem intelligemus: proinde attendendum est.

Σχόλιον ις'.

Τοῖς ἐν τῷ πένθει ἀπληλαγνοῦν τὸν Θεὸν οἱ δαίμο-
νες ὑποτίθενται πρὸς ἀπόγνωσιν τοὺς πενθοῦντας
κατασπῆσαι βουλόμενοι· πρὸ δὲ τῶν πινμάτων
εὐπληλαγνοῦν αὐτὸν δεικνύουσι πιθανοί· ἐπιτηδεύμα-
σιν, ὅπως πρὸς ἀμαρτίαν κατακρημνίσωσιν.

Ἄλλο Ἰσαάκ.

Ἰκανὴ ἡ λύπη τῆς διανοίας ἀντὶ πάσης ἐργασίας
σωματικῆς· ὁ γὰρ ἅγιος Γρηγόριος λέγει· Ἐὰν

A iudice vindice, quando semper clamat: Vindica me
ab adversario meo.

Scholion Isaaci 18.

Tum sentit homo, quod mens ipsius munditiem
animi assecuta sit, quando omnes mortales bonos
existimat, nec ullus illi impurus aut profanus vi-
detur: tunc enim vere mundus est corde. Quomodo
enim illud Apostoli oraculum implebitur, quando
dicit: Omnes sibi superiores invicem in humilitate
arbitrantes²⁰, si non et illud dictum attendatur?
quod oculus purus nihil mali aspicit²¹.

Scholion 19.

Importuna seu indiscreta contemplatio multa pa-
rit pericula: diabolus enim transformat se in an-
gelum lucis, et eos qui modum et mensuram suam
nesciunt imbecillitatis, saepe fallit. Hinc de senio-
ribus quidam dixit: Ego Christum in hac vita non
cupio videre.

Scholion 20.

Matrem intellige Dei bonitatem, illustrationem
et contemplationem; parvulum autem infantem
spem et orationis munditiem monacho; anxiam
autem investigationem, accipe preces cum labore a
tali infante peragi solitas: delectationem autem
matris ejusmodi perseverantem in parvulo inquisi-
tionem, hoc est, supplicem precationem.

Scholion 21.

Justus Dominus aequè singulis auxillium 169
impertitur; solitario ut decet et ut oportet solita-
rium agere, et illi qui alteri (in cenobio) legitime
paret. Dicit ergo pater, quod alterutram vitam se-
cutus, hoc est, sive solitariam sectetur, sive obe-
dientiae se subijciat, si non ut par est, suum uter-
que statum colat, eique convenienter vivat, repul-
sus sit a spiritali luctu et compunctione, atque
hos multis lacrymis deplorandos. Quod enim sin-
cerum non est sine controversia spurium est, sive
quando aliquid non sit ut fieri oportet, clarum est
illud male fieri. Nec fallo te, auditor, illud desti-
tutum esse a luctu in bonam partem acceptum et
positum esse: nam cum omnis fere oratio (in hoc
septimo gradu) de luctu sit, si nos illud *solutum*

Scholion 22.

His qui (post perpetratum peccatum) in luctu
versantur, daemones Deum immittem et inexorabi-
lem subijciunt, ut eos ad desperationem adigant.
Ante delicta misericordem et clementem probabi-
libus argumentis ostendunt, ut illos in peccata praeci-
pient.

Scholion Isaaci.

Tristitia mentis nostrae gravior est Deo omni cor-
poris actione: sanctus enim Gregorius, qui cum

²⁰ Philipp. II, 5. ²¹ Tit. I, 15.

(a) Sic legitur in Elia Cretensi.

(b) Elias melius, τὸν ἐπὶ ἀτελεῖ πρὸς προσευχὴν

καθαράν. Infantem autem intellige imperfectum ad-
huc ad orationis munditiem monachum.

Deo conjunctus est, inquit, et perseverat in timore A
ei cura iudicii ejus, est templum gratiæ Dei.

Scholion 23.

Tristitia quæ diu hæret in corde et in habitum
versa est, ægre tollitur.

Scholion 24.

Aut in opere faciendo extolluntur, aut in multi-
loquio contemnunt alios.

** Scholion aliud.*

In prudentia alios contemnere et superbiere; in
fortitudine se jactare, in temperantia nautas et ve-
tores imitari, in justitia seipsum in similibus vin-
dicare.

Scholion 25.

Hoc ad illos qui inexperti dicunt illud vulgare οὐχ
ὁ τόπος, ἀλλ' ὁ τρόπος, non locus (a), sed mores et
vita faciunt sanctum. Hi sciunt et intelligant quo-
modo locus etiam mores ornet et decus addat, et
170 non solum vivendi ratio, ut nonnulli simpliciter
dicunt; sed locus ut plurimum etiam magnam vim
et virtutem afferat.

Aliud.

Tres sunt res, quas ægre sibi comparat homo,
quæque omnes virtutes custodiunt; luctus, et flere
peccata sua, et semper ob oculos suos habere mor-
tem suam.

GRADUS VIII.

De victoria iræ, et mansuetudine.

Quemadmodum flamma affusa sensim aqua, tan-
dem omnino exstinguitur, ita lacrymæ e vero luctu
nate totum iræ incendium, animique furorem op-
primunt et exstinguunt: eamque ob causam luctui
mansuetudinem et animi lenitatem subjecimus. Per-
fecta ergo iræ victoria nihil est aliud, quam inex-
plebilis ignominie sitis et desiderium, uti contra in
capitulis vane gloriæ, est immensa laudis cu-
pido. Iræ vacuitas est victoria superatæ naturæ, quæ
nullo jam injuriarum sensu tacta ex certaminibus
et sudoribus existit. Mansuetudo est immotus ani-
mi status, qui nulla vel contumelia vel laude de
constantia dimoveri potest. Primum virtutis hujus
et iræ vincende tirocinium est, intra labia conti-
nere verborum impetum, quantumvis cor tumultue-
tur. Profectus et quasi media virtus est tumultuan-
tium cogitationum sedatio cum exiguis adhuc animi
perturbatione. Absoluta demum iræ victoria est inter
immanium turbinum flatus tranquilla animi serenitas.

171 Ira est occulti odii recordatio, sive memo-
ria injuriarum. Ira est desiderium ulciscendi eum qui
nos ad iram incitavit. Furor est intempestiva cor-
dis inflammatio. Acerbitas animi seu amaritudo est
sensus seu affectus amarulentus animi omni gaudio
et delectatione destitutus. Ira est prona morum de-

(a) Non fuisse Romæ, sed Romæ sancte vixisse
est aliquid. Vestigia Christi in terris relicta pluri-
mos trahunt Hierosolymam, ut Laetum, S. Jaco-
bus Compostellanus; in Germania, Oëtinga Monss.
eremus Helvetiorum S. Seb. Eberspergæ, etc.

τῆς χάριτος ἐστὶν ὁ σύγκρατος τῷ Θεῷ, καὶ
διαμένων ἐν φροντίδι τῆς κρίσεως αὐτοῦ.

Σχόλιον κγ'.

Ἡ ἐπιμονὴ τῆς καρδίας λύπη εἰς ἕξιν ἰλθοῦσα,
δυσκόλως ἀφαιρεῖται.

Σχόλιον κδ'.

Ἡ ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἐπαίρονται, ἢ ἐν τῇ πολυλογίᾳ
κατοφρυῶνται ἑτέρων.

** Ἀλλο.*

Ἐν τῇ φροντίσει τὸ ὑπερφρονεῖν, ἐν τῇ ἀνδρίᾳ τὸ
θρασύνεσθαι, ἐν τῇ σωφροσύνῃ τὸ τὰ ναύτου φρονεῖν·
ἐν τῇ δικαιοσύνῃ τὸ τοῖς τοιοῦτοις ἑαυτὸν ἐκδικεῖν.

Σχόλιον κε'.

Πρὸς τοὺς ἀδασανίστους λέγοντας, τό· Οὐχ ὁ τόπος,
ἀλλ' ὁ τρόπος· οἱ ἐπιστησάτωσαν τοῦτο καὶ γνώτω-
σαν, πῶς διδῶσιν ὁ τόπος τῷ τρόπῳ τὸ κάλλος, ὥστε
οὐχ ὁ τρόπος μόνος, ὡς τινες ἀπλῶς λέγουσιν, ἀλλὰ
καὶ ὁ τόπος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὰ μέγιστα εἰς ἀρε-
τῆς ἐργασίαν συμβάλλεται.

** Ἀλλο.*

Τρία ἐστὶ πράγματα, ἃ δυσκόλως κτᾶται ὁ ἀνθρω-
πος, καὶ αὐτὰ φυλάσσει πᾶσας τὰς ἀρετὰς· τὸ πένθος,
τὸ κλαίειν ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔχειν πρὸ
ὀφθαλμῶν τὸν ἑαυτοῦ θάνατον.

ΛΟΓΟΣ Η'.

Περὶ ἀοργησίας (b) καὶ πραότητος.

Ὡς περ ὕδατος ἐν φλογὶ κατὰ μικρὸν προσπιπεί-
νου, τελείως ἡ φλὸξ ἀποσβέννεται, οὕτω καὶ τοῦ
ἀληθινοῦ πίνθους τὸ δάκρυον πᾶσαν τὴν φλόγα τοῦ
θυμοῦ καὶ ὀξύχολας ἀποκτείνειν πέφυκε· διὰ αὐτὸ
καὶ ἀκολούθως τετάχαμεν. Ἀοργησία τοίνυν ἐστὶν
ἐφ' ἑσὶς ἀτιμίας ἀκόρεστος, ὡς ἐν τοῖς κενοδόξοις εὐ-
φημίας ἀπέραντος. Ἀοργησία ἐστὶ φύσεως ἥττα,
ἐν ἀναισθησίαις ὕδρεων ἐξ ἀγώνων καὶ ἰδρώτων προσ-
γινόμενη. Πραότης ἐστὶν ἀκίνητος ψυχῆς κατάστα-
σις, ἐν ἀτιμίας καὶ εὐφημίας ὡσαύτως ἔχουσα. Ἀρχὴ
μὲν ἀοργησίας, σωπὴ χειλέων ἐν ταραχῇ καρδίας·
μεσότης δὲ σωπὴ λογισμῶν ἐν ψυχῇ ταραχῇ ψυχῆς·
τέλος δὲ πεπηγμένη γαλήνη ἐν πνοῇ ἀνέμῳ ἀκαθάρτων.
Ὅργη ἐστὶν (1) ὑπόμνησις κεκρυμμένου μίσους,
ἡγουν μνησικαχίας. Ὅργη ἐστὶν ἐπιθυμία (2) κακώ-
σεως τοῦ παροξύνοντος. Ὄξύχολα ἐστὶν ἐξαίς καρ-
δίας ἀχρόνως γινόμενη. Πικρία ἐστὶν ἀνήδονος
κίνησις ἐν ψυχῇ συγκαθμένη. Θυμὸς ἐστὶν (3) εὐ-
μετάβολος κίνησις ἡθῶν, καὶ ψυχῆς ἀσχημοσύνη. Ὡς
φωτὸς φανέντος ὑποχωρεῖ τὸ σκότος· οὕτως καὶ
ἐξ ὁσμῆς ταπεινώσεως πᾶσα πικρία καὶ θυμὸς ἐξα-
φανίζεται. Τινες εὐμετάβλητοι ἐκ θυμοῦ ὑπάρχοντες,
ἀμελῶς περὶ τὴν τοῦτο θεωρεῖσθαι καὶ ἐπιμέλειαν
διάκεινται, μὴ ἐννοοῦντες οἱ τάλανες τοῦ εἰπόντος·
Ἡ ῥοπή τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ, πῶς αὐτῷ. Ἔστι

(b) Ἀοργησία Latinis inirascencia. De ea scripsit
Plutarchus singularem libellum. Est politiciis scri-
ptoribus, Latinis et Græcis, in vitio; Christianis
summa virtus, ut humilitas.

κίνησις μύλου ὄξεϊα ἐν μιᾷ ῥοπῇ ὑπὲρ τὴν τοῦ ἐτέρου ἡμέραν, οἶτον ψυχῆς, καὶ καρπὸν συντρίβουσα καὶ ἐξαφανίζουσα· διδ' προσεκτείνον νονεχῶς. Ἔστι φλογὶς ἑξαψίς συντόμως ὑπὸ σφοδροῦ πνεύματος ἀναπομένη, καὶ ὑπὲρ φλόγα χρονίζουσαν τὸν ἀγρὸν τῆς καρδίας ἀνεμπιπρῶσα, καὶ ἀπολλύουσα. Οὐδὲ τοῦτο ἡμᾶς λανθάνειν ὀφείλει, ὦ φίλοι, ὅτι περ ἐν καιρῷ οἱ πονηροὶ δαίμονες ἑαυτοὺς συντόμως ὑποσέλλουσιν, ἴν' ὡς μικρῶν τῶν μεγάλων παθῶν ἀμελήσαντες, ἀνιάτα λοιπὸν νοσήσωμεν. Ὅσπερ λίθος δξύγωνος, καὶ ἀπόκροτος ἐτέροις λίθοις συγκρουόμενος καὶ συνδαιρόμενος, ἄπασαν αὐτοῦ τὴν δξύγωνον καὶ ἀπόκροτον καὶ στερβάν διάπλασιν διαθρύπτεται, καὶ στρογγυλοῖσθ' ἀπεργάζεται· οὕτως καὶ ψυχὴ ὄξεϊα καὶ ἀπότομος συμμιγνυμένη καὶ συνδιάγουσα σκληροῖς τισι, δυνεῖν θάτερον ὑπομένει· ἢ ἐκ τῆς ὑπομονῆς τὸ ἴδιον τραῦμα θεραπεύσει, ἢ ὑπόχωρήσασα τὴν ἰδίαν πάντως ἀσθένειαν γνωρίσει· τῆς φυγῆς τῆς δειλάνδρου ταύτην αὐτῇ, ὥσπερ ἐσόπτερον φανερώσεως. Θυμῷδης ἐστὶν ἐπιληπτικὸς ἐκούσιος, ἐξ ἀκουσίου προλήψεως, καταρβήγνυμένος καὶ ῥασσόμενος. Οὐδὲν οὕτω τοῖς μετανοοῦσιν ἀνοίκειον ὡς θυμὸς ταρσασόμενος, εἴπερ ἢ ἐπιστροφή πολλῆς δεῖται τῆς ταπεινώσεως. Ὁ δὲ πάσης οἰήσεως ὑπάρχει τεκμήριον. Εἰ τοῦτο (4) ὁρος ἀκροτάτης πραότητος, τὸ καὶ παρόντος τοῦ ἐρεθίζοντος γαληνῶς τῇ καρδίᾳ καὶ ἀγαπητικῶς πρὸς αὐτὸν διακείσθαι, πάντως τοῦτο ὁρος ἀκροτάτου θυμοῦ, τὸ καὶ καθ' ἑαυτὸν διαγόντα μόνον, λόγους καὶ σχήμασι πρὸς τὸν λυπήσαντα διαμάχεσθαι, καὶ θηριοῦσθαι. Εἰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰρήνῃ ψυχῆς καὶ ὀρίζεται, καὶ ὑπάρχει· ἢ δὲ ὀργή, ταραχὴ καρδίας καὶ ὑπάρχει καὶ λέγεται. Οὐκ οὖν οὐδὲν οὕτω τὴν αὐτοῦ παρουσίαν ἐν ἡμῖν, ὡς θυμὸς ὑποτευχίζειν πέφυκε.

quis presente eo qui nos provocat ad iram, sereno est corde, et amanter erga eundem afficitur; certe extremi furoris est argumentum, cum quis apud seipsum seorsum, et solum verbis, et gestibus cum absente a quo molestia est affectus, depugnat et efferatur. Si Spiritus sanctus pax animæ, et dicitur et est; ira vero, cordis perturbatio, et est et appellatur; necessario sequitur nihil . . . adeo Spiritus sancti presentie repugnare (a) aquam iram.

Πάμπολλα καὶ χαλεπὰ αὐτοῦ τὰ γεννήματα γνωρίζοντες· ἔνα καὶ μόνον ἀκούσιν ἀπόγονον, εἰ καὶ νόθον, δμως ὠφέλημον ἐπεγνώκαμεν. Εἶδον (5) μανικῶς ἐξαφθίνετα, καὶ τὴν χρονίαν καὶ ἐναπόθετον μνησικαχίαν ἐμέσαντας, καὶ διὰ πάθους, πάθους ἀπαλλαγέντας· περὶ τῆς χρονίου λύπης ἢ μετάνοιαν, ἢ πληροφορίαν ἐκ τοῦ λελυπηκότος κοιμισάμενους. Καὶ εἶδον τὸ (6) δοκεῖν μακροθυμῆσαντας ἀλόγως, καὶ ἐκ τῆς σιωπῆς μνησικαχίαν ἐνδόν ἀποθεμένους, καὶ τῶν μαινομένων μᾶλλον αὐτοὺς ἐταλάνισα, ὡς διὰ μέλανος τὸ τῆς περιστερᾶς λευκὸν ἀφανίσαντας. Πολλῆς ἡμῖν πρὸς τὸν ὄψιν δεῖ τοῦτον τῆς ἐπιμελείας· τὴν γὰρ φύσιν καὶ αὐτὸς, ὡς καὶ ὁ τῶν σωματίων συνεργούσαν αὐτῷ, κέκτηται. Εἶδον ὀργισθέντας, καὶ ἐκ πικρίας τὴν τροφὴν ἀπωσαμένους, καὶ μέντοι ἰὼν ἰὼ διὰ τῆς ἀλόγου ἐγκρατείας προσελάδοντο. Καὶ εἶδον ἐτέρους ἀφορμῆς θῆθεν εὐλόγου τοῦ θυμοῦ δραξαμένους, καὶ γαστριμαργίᾳ ἑαυτοὺς μεθοδεύσαντας, καὶ ἐκ βοθύ-

A pravatio, et deformitas animi. Ut ad solis exortum fugiunt tenebræ, ita ad odorem humilitatis omnis ex animo evanescit amaritudo, et exstinguitur ira. cundia. Quidam cum ex ira facile commoveantur, nullum huic morbo querunt remedium et curam, dum infelices non meminerunt illud dicentis : *Momentum furoris ejus, ruina est illi* ²². Celer catilli seu molæ in orbem motus uno momento plus frumenti animæ et fructus conterit et perdit, quam tardus alius toto die. Quapropter magnopere et solerter attendendum est. Est flammæ incendium quod vehementi turbine ventorum auctum, brevi totum cordis agrum incendit et perdit, quem lentus alias ignis diu non absumpsisset. Sed et hoc vos non cularim, amici, consuesse improbos spiritus ad tempus se per astum a tentatione opportune subducere, ut sensim magna vitia tanquam parva negligamus, et ita in morbos animi immedicabiles incidamus. Uti saxum acutis angulis asperum, si cum aliis saxis confligat collidaturque, omnem salebrosam asperitatem, acutamque duritiem attritu amittit, et rotundam efficitur, **172** ita animus asper et biliosus, si cum asperis ingeniis vivat degatque, ex duobus aliterum necessario perpetitur : aut per patientiam vulnus suum curabit, aut si injuriis fractus cedat, suam ipse imbecillitatem agnoscat, quam imbellis fuga illi quasi in speculo ostendet. Furiosæ iræ obnoxius sua voluntate est epilepticus, quamvis invitatus morbo occupetur, eliditur tamen, rumpitur et cadit. Nihil tam inimicum est poenitentibus quam animi furor qui mentem perturbat, quando vitare ligiosa magnam desiderat submissionem. Furor autem est magnæ [summæ] superbie indicium. Si hoc definitio et signum est summæ mansuetudinis cum

quis presente eo qui nos provocat ad iram, sereno est corde, et amanter erga eundem afficitur; certe extremi furoris est argumentum, cum quis apud seipsum seorsum, et solum verbis, et gestibus cum absente a quo molestia est affectus, depugnat et efferatur. Si Spiritus sanctus pax animæ, et dicitur et est; ira vero, cordis perturbatio, et est et appellatur; necessario sequitur nihil . . . adeo Spiritus

Copiosa et improba soboles est iræ, sed unus nepos quamvis spurcius, et licet nolens, utilis tamen nobis. Animadverti enim nonnullos summo furore inflammatos diuturnam et alte repositam iræ memoriā revomuisse, et per vitium a vitio liberatos :

173 cum is a quo offensi erant, vel facti sui se poenitere diceret, vel illis satisfaceret, unde ab diuturna animi molestia sunt curati. Vidi alios, qui in speciem rationi prorsus adversam simulabant se per silentium patienter ferre injuriam, cujus tamen memoriā penitus in animo intus condiderant, quos equidem palam furentibus deteriores judicavi, ut qui columbæ candorem atro odii colore extinxerint. Magna adversus hunc serpentem a nobis cura adhibenda est. Habet enim et ipse non secus atque luxuriæ spiritus corporis patrocinantem sibi naturam. Notavi etiam quosdam ira succensos ex animi indignatione a cibo abstinuisse,

²² Job. v. 2.

(a) Præsentiam arcere, et præpedire Ὑποτευχίζειν, viam præcludere.

qui ob intemperatam abstinenciam venenum veneno affuderunt. Alios quoque observavi (his contrarios) tanquam iusta ira commotos sese gulae dedidisse, adeoque ex fovea in praecipitium incidisse. Denique spectavi alios prudentiores his qui tanquam probi medici utrumque temperantes veluti media via inceserunt, magnasque utilitates ex hoc temperamento retulerunt. Est cum concinna musica furorem optime sedat. Est cum inconcinnae et intempestivae miscetur voluptas: optime hac utemur, si temporum rationem habuerimus. Cum olim ad cellas quorundam anachoretarum ob negotia quaedam expedienda foris sessitarem, audiavi illos intus ex animi acerbitate et furore ritu perdicum apud se ipsos perstrepenes et corrixantes, et in faciem ejus a quo laesi erant, tanquam praesentis insilientes, **174** quibus ego pie suasi, ut e solitudine ad monasteria migrarent, ne ex hominibus in daemones verterentur. Quos contra videbam molles et gulae deditos, blandosque simul et palpatores, nimiumque aliis familiares, comptulos et elegantiae pulchritudinisque studiosos et cultos, his auctor fui ut solitudinem peterent, tanquam inimicam luxuriae et gulae, ut quas tanquam novacula amputat, ne per haec vitia ex homine in bestias migrarent. Qui vero se ad utrumque vitium (iram, inquam, et molliem) pronos lamentabantur, hos omnino alieno arbitrio, non suo, vivere volui, amiceque illorum moderatoribus suggesti, uti illos in utroque vitae statu nunc ad tempus in quiete et solitudine collocarent, nunc inter domesticos exercerent: sic tamen ut supremo cenobiarum cervicem penitus submitterem. Solent enim voluptuarii et effeminati seipsos, nec raro fortasse etiam alios sibi addictos corrumpere: furiosus autem et iracundus saepe tanquam lupus gregem omnem perturbavit, multorumque afflictas animas elisit. Non leve crimen est cordis oculum per furorem conturbare, quemadmodum testatur, qui dixit: *Turbatus est a furore oculus meus* ²³, sed gravius est impetum animi verbis prodere. Longe vero gravissimum, et vitae religiosae, angelicae et divinae prorsus alienum et inimicum ad manus venire. Si festucam alterius sanare vis, aut velle te potius arbitraris, cave ne pro scalpro, trabe hanc **175** deradas, aut potius denses et retundas. Trabs est aspera compellatio, et indecentes gestus. Scalpellum vero benigna institutio et lenta lenisque reprehensio seu objurgatio. *Argue*, inquit, *incepta*, *obsecra* ²⁴, sed ne verbera. Quod si tamen id res exigit, et raro fiat, et non per te ipsum. Saepius in iracundis, ubi attenderimus, promptum ad vigilias, jejunationes et quietis silentium, studium perpiciemus. Hac quippe arte callidissimus hostis per speciem paenitentiae et luctus auget materiam, et majores subijcit faeces iracundiae. Si unus aliquis, uti dictum est, tanquam lupus totum religiosum gregem daemone

²³ Psal. vi, 8.

²⁴ II Tim. iv, 2.

νου εις κρημὸν περιπεσόντας. Ἐτέρους δὲ ἐχέροντας τεθῆναι, ὡς καλοὺς λατροὺς ἀμφοτέρω παρασάντας, καὶ τὰ μέγιστα ἐκ τῆς συμμέτρου παρακλήσεως ὠφελήθοντας. Ποτὲ μὲν ἡ μελωδία τὸν θυμὸν ἀρίστως διαλύει, ἡ σύμμετρος· ποτὲ δὲ τῇ φιληθονίᾳ συνέρχεται, ἤγε ἀμετρος καὶ ἀκαιρος. Τοὺς οὖν καιροὺς κανονίζοντες, οὕτως ἐχρησάμεθα. Ἦκουσα παρακαθήμενος ἔξω κατὰ τινα χρεῖαν ἀνδρῶν ἡσυχάζοντων, ὡς παρδίκων ἐν τῇ κέλλῃ ἐκ πικρίας καὶ θυμοῦ καθ' ἑαυτοὺς κλοδομαχοῦντων, τῷ προσώπῳ δὲ ὡς παρόντος τοῦ λελυπηκότος ἐπιπιδόντων· οἷς ἔγωγε τὸ μὴ ἀπιδιδάξιν εὐσεβῶς συμβουλεύεσθαι, ἵνα μὴ ἐξ ἀνθρώπων δαίμονες κατασταθῶσι. Καὶ τεθέσθαι πάλιν λόγους καὶ βρωμώδεις καρδίας, πρᾶους τινὰς καὶ κόλακας, καὶ φιλαδέλφους, καὶ φιλοκαλλιστοῦς ὑπάρχοντας, οὓς τὴν ἡσυχίαν ὡς εὖριον μισολαγνον, καὶ μισόδρωμον μετεῖναι παρσκευάσσα, ἵνα μὴ ἐκ λογικῆς εἰς ἄλογον φύσιν ἡλεεινῶς μετατεθῶσιν. Ἐπεὶ δὲ μοι τινες ἐν ἀμφοτέροις ἑαυτοὺς ἔλεγον οἰκτίστως ἐκφέρεισθαι, τοὺτους ἔγωγε πάντῃ αὐταξουσίως πορεύεσθαι κεκόλυκα. Τοῖς μέντοι αὐτῶν ἐπιστατοῦσι τοῦτο φιλικῶς ὑποθέμενος· ποτὲ μὲν αὐτοῖς τοῦ χρόνου ταύτην, ποτὲ δὲ ἐκείνην τὴν τάξιν ἐπιτρέπειν μετέρχεσθαι· ὁμως τὸ πᾶν τῷ κρατοῦντι (τῷ πάντα κρατοῦντι, τὸν ἀρχένα δοῦς. Ὁ μὲν (7) φιλήδονος ἑαυτὸν, ἴσως δὲ καὶ ἑτερον ἕνα φιλομύστην αὐτοῦ λυμάνεσθαι πέφυκεν· ὁ δὲ θυμῶδες ὡσπερ λύκος πᾶσαν πολλὰς τὴν ποίμνην διατάραξε, καὶ πολλὰς ψυχὰς ταπεινώσας διέθλυψε· χαλεπὸν μὲν τὸν τῆς καρδίας ὀφθαλμὸν ἐκ θυμοῦ ταραῖαι, κατὰ τὸν εἰπόντα· Ἐταράχθη ἀπὸ θυμοῦ ὁ ὀφθαλμὸς μου· χαλεπώτερον δὲ τὸ διὰ χειλέων τὴν τῆς ψυχῆς ὁρμὴν ἐνδείξασθαι· τὸ διὰ χειρῶν πάντα πού τῆς μοναδικῆς, καὶ ἀγγελικῆς, καὶ θεϊκῆς πολιτείας ἐχθρὸν καὶ ἀλλότριον. Εἰ (8) κάφρος ἑτέρου λάσασθαι θέλεις, μάλλον δὲ νομίζεις μὴ ἀντὶ μήλης δοκῇ τοῦτον ἀποχρίσης, ἢ ἀποστύψῃς· δοκὴ βαρὺς λόγος, σχήματα ἀπρεπῆ· τὸ δὲ ἑτερον ἐπεικὴς διδασκαλία, καὶ μακρόθυμος ἐπιτιμία. Ἐλεγχον, φησὶν, ἐπιτίμησον, παρακάλεισον· οὐ μέντοι καὶ τύπον. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο θέοι (9), σπανίως καὶ οὐ δι' ἑαυτοῦ. Ἐπισκεψάμεθα καὶ ἐν τοῖς πολλοῖς τῶν θυμικῶν τὴν ἀγρυπνίαν προθύμως, καὶ τὴν νηστείαν καὶ ἡσυχίαν ἐπιταλουμένην θεασάμεθα. Σκοπὸς γὰρ τῷ δαίμονι τὰς αὐξητικὰς τοῦ πάθους ὕλας, προφάσει δὴθεν μετανόας, καὶ πένθους αὐτοῖς ὑποτίθεσθαι. Εἰ εἰς (10) λύκος, ὡς προέφημεν, δύναται ἐκταράξαι ποίμνην, δαίμονα συνεργὸν κεκτημένος, πάντως· καὶ εἰς ἀδελφὸς σφώτατος, ὥσπερ (11) ἀσὸς χρηστὸς ἐλαίου μεστός τὸ κύμα παρενέγκαι καὶ γαληνῶσαι ποιεῖν τὴν ἐλκᾶδα, ἄγγελον συνεργὸν κεκτημένος, κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ προτέρου κρίματος, οὗτος ἐκ Θεοῦ μισθὸν κομισόμενος, καὶ τύπος ὠφελείας πᾶσι γινόμενος. Ἀρχὴ τῆς μακαρίας ἀνεξικακίας ἐν πικρίᾳ καὶ ὀδύνῃ ψυχῆς τὰς ἀτιμίας καταδέχεσθαι. Μεσότης δὲ ἀλύτῳ ἐν ταῦταις διακείσθαι· τελειώσις δὲ, εἴπερ καὶ ἐστίν, ὡς εὐφημίας ταύτας λογίζεσθαι. Καίροις

ὁ πρότερος, ἔρρωστο ὁ δεύτερος, μακάριος ἐν Κυρίῳ καὶ ἀγαλλίῳ ὁ τρίτος· ἐλεεινὸν (12) ἱερασημνημένην ἐν ὀργαίοις θέαμα, ἐξ οἰήσεως λαληθότως αὐτοῖς συμβαῖνον, ὀργιζόμενοι γὰρ διὰ τὴν ἤτταν, πάλιν ὀργίζοντο· καὶ πτώματι πτώμα ἐκδυομένου ὄρων ἐθαύμαζον· καὶ ἀμαρτίαν ἀμαρτία διεκδικούντας ἡλέουν θεώμενος, καὶ δαιμόνων πανουργίαν ἐκπλητόμενος, τῆς αὐτοῦ ζωῆς μικροῦ δεῖν ἀπεγίνωσκον. Ἐἴ τις αὐτὸν ἀπὸ οἰήσεως καὶ ὀχυροχολίας, πονηρίας τε καὶ ὑποκρίσεως εὐχερῶς ἠτιώμενον θεάσοιτο, καὶ οὕτως τὴν μάχαιραν τῆς πραότητος καὶ ἀνεξικακίας δίστομον καθ' αὐτὸν ἐσκέφατο σπάσασθαι, οὗτος πορευθεὶς παραγένηται, ὥσπερ ἐν κναφεῖω σωτηρίας, ἐν συνοδίᾳ ἀδελφῶν, καὶ μάλιστα σκληροτάτων, εἴπερ αὐτὰ τελείως ἐκδύσασθαι βούλεται, ἵνα ἐκείσε ἐξ ὕβρεων καὶ ἀτιμιῶν, καὶ τρικυμιῶν τῶν ἀδελφῶν τεινόμενος, καὶ νοερῶς τυπτόμενος, ἡ τάχα που καὶ αἰσθητῶς ἑσόμενος, καὶ πατούμενος καὶ λακτιζόμενος, τὸν ῥύπον τὸν ἐνυπάρχοντα αὐτοῦ τῇ αἰσθησὶ τῆς ψυχῆς ἀποκλύνη· αὐτὴ σε ἡ δημώδης φωνὴ πεισάτω πλυντήριον τὸν οὐνειδισμόν τὸν τῆς ψυχῆς παθῶν καθίστασθαι· φασὶ γάρ τινες τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἡνίκα τινὰ κατὰ πρόσωπον ἀτιμίας περιβάλλουσι, καυχώμενοι πρὸς ἑτέρους, ὅτι τὸν δεῖνα ἀπέπλυνε. Ὅτι καὶ ἀληθὲς καθίστηκεν. Ἄλλῃ ἐστὶν ἡ ἐκ πένθους ἐν τοῖς εἰσαγωγικοῖς ἀοργασία, καὶ ἑτέρα, ἡ ἐν τοῖς τελείοις ὑπάρχουσα ἀκινήσια· καὶ ἡ μὲν, ὥσπερ χαλινῷ τινι τῷ θακρῷ δέσεται. Ἡ δὲ, ὥσπερ ὄφις ὑπὸ τῆς ἀπαθείας, ὡς ὑπὸ μαχαίρας, τεθανάτωται. Τρεῖς ἔγωγε (13) ὁμοθυμαδὸν ἐώρακα μοναχοὺς ἀτιμασθέντας· καὶ ὁ μὲν δέδηκται [δέδηκτο, αἰ. δέδασται], καὶ ἐσιώπησεν· ὁ δὲ ἐχάρη αὐτοῦ χάριν, λελύπηται δὲ περὶ τοῦ λοιδορησάντος· ὁ δὲ τρίτος τὴν τοῦ πλησίον βλάβην ἀνατυπώσας ἐδάκρυσε θερμῶς· καὶ ἦν ἰδεῖν φρόος, καὶ μισθοῦ, καὶ ἀγάπης ἐργάτας. Ὡσπερ ὁ τῶν σωματικῶν πυρετὸς, εἰς μὲν ἐστὶ, πολλὰς δὲ καὶ οὐ μίαν τῆς αὐτοῦ ζέσεως τὴν ἀφορμὴν κίετται· οὕτως καὶ ἡ τοῦ θυμοῦ ζέσις, καὶ κίνησις, καὶ τῶν λογικῶν ἡμῶν παθῶν πολλὰς καὶ διαφόρους αἰτίας ἔχουσα καθαστήσασι. Διὸ καὶ ἀδύνατον κατὰ τούτων μονοτρόπως ὀρίσασθαι. Γνώμην δὲ δίδωμι μᾶλλον ἐν ἐκάστου λοιπὸν τῶν νοσούντων μεμεριμνημένη σπουδῇ τῆς ἰατρείας τὴν θεραπείαν ἐπιζητεῖν. Πρώτῃ δ' ἀν εἰς θεραπεία, τῆς αὐτοῦ ἀλγυθόδος τὴν αἰτίαν ἐπιγνώαι, ἵνα τῆς αἰτίας εὐρεθείσης πρὸς αὐτὴν, καὶ τὴν ἐμπλαστρον ἐκ προνοίας Θεοῦ καὶ ἱατρῶν πνευματικῶν λήψεται, ὡς ἐν ὑποδείγμασιν οἱ βουλόμενοι ἡμῖν ἐν Κυρίῳ εἰς τὸ νοερὸν καὶ προβεβλημένον δικαστήριον συνεισελθεῖν, συνεισελθούσας, καὶ ἀμυδρῶς πως περὶ τῶν προσηρημένων παθῶν ἢ αἰτιῶν βασανίσωμεν. Δεδοίτω λοιπὸν θυμὸς ὡς τύραννος ἐν δεσμοῖς πραέτητος, καὶ τυπτόμενος ὑπὸ μακροθυμίας ἐκσυρόμενός τε ὑπὸ τῆς ἀγίας ἀγάπης ἐν τῷ βήματι τοῦ λόγου παραστὰς τὰ προσήκοντα ἐξεταζέσθω. Λέγε ἡμῖν, ὦ παράφρον καὶ ἀσεμνε, τὴν τε τοῦ γεγεννηκότος [σε] προσήγορίαν, καὶ τῆς κακῶς τεκούσης σε προσωνυμίαν, τῶν σὺν τε υἱῶν καὶ θυγατέρων μιαιῶν τὰ ὀνόματα· οὐ μόνον δέ,

A adjutante perturbare potest, cur non possit unus aliquis e sapientissimis fratrum ope sancti angeli, tanquam vas oleo plenum perturbationum fluctus sedare, navemque in serenam tranquillitatem reducere, uti pro rei magnitudine exemplum virtutis saluberrimum omnibus factus, præmium quemadmodum prior judicium et poenam, reportet. Rudimentum primum beate patientiæ est, contumelias cum animi acerbitate et dolore tolerare. In medio versatur, qui jam easdem indignitates sine molestia animi sustinet. Ad summum perfectionis gradum ascendit, si tamen est, qui unquam ascendit, qui ignominias pro laudibus suis interpretatur. Gaudeat primus, vivat [bene valeat] alter, felix et beatus triumphet in Domino postremus. Dolendum animadverti in stomachosis spectaculum, quod illis ex arcano quodam animi tumore usu venire 176 solet, cum victi ab ira se victos irascuntur, admiratus cum vidèrem quod ruina ruinam persequeretur, miseratusque infelices, dum spectarem quomodo peccatum peccato plecterent, obstupescendo summam dæmonum improbitatem, cum parum abfuit quin ejusmodi suam ipsorum vitam desperarent. Si quis ab superbia et iracundia, ab improbitate et hypocrisi facile se vinci senserit, et contra hæc vitia ancipitem mansuetudinis et patientiæ gladium stringere molitur, proficiatur ad cœnobium religiosorum fratrum (tanquam ad officinam aliquam salutarem fullonum), sed severissimorum, si modo perfecte exuere vitia studet, ut inibi contumeliis, ignominias et decumanis tentationum fluctibus expositus, adeoque conviciis everberatus, imo vero etiam revera quandoque pulsatus et dedolatus, quin et omnino protrititus et calcibus proculcatus, sordes animæ sensibus inhærentes diluat, ut ipsa vox passim usurpata te doceat probra et contumelias esse vitiorum animæ lavacrum. Sic enim vulgo loquuntur, quando multis alios convictis coram onerant, eaque de re apud alios gloriantur se hunc illumve probe aceto perfudisse et abluisse. Quod et verissimum est. Alia est quæ in tironibus ex fletu et planctu nascitur iracundiæ victoria; D alia quæ in jam perfectis existit immobilis animi adversus iram constantia. Illa rudium lacrymis quasi freno coercetur, hæc vero tanquam serpens per animæ tranquillitatem (jam ab omnibus affectibus liberam) velut gladio mactata est. 177 Tres ego quondam simul religiosos vidi contumeliis affectos, quorum primus sensit quidem morsum, sed dolore silentio oppressit; alter sua quidem causa gaudebat, sed vicem calumniantis dolebat: postremus omnino sui oblitus tantam lacrymas et calentes quidem pro offendente, cujus damnum videbat, ex charitate profundeabat. Ubi simul licuit spectare tres eximios virtutis athletas, timoris inquam, mercedis et charitatis. Quemadmodum in humanis corporibus febris quidem una

una est, sed multas habet ardoris causas : sic ira A
motus et incendium uti reliquorum vitiorum morbi
multus et varias origines habent et fontes. Proinde
fieri non potest, ut de singulis sigillatim præcipia-
mus. Consultum autem erit pro sollicita cujusque
ægotantium cura opportunam cuique morbo me-
dicinam querere. Quarum prima sit, ut afflictionis
ipsius causa cognoscatur, qua deprehensa aptum
ex divina providentia et medicorum religiosorum
cura emplastrum accipiat : ut, qui exemplo nostro
nobiscum cupiunt in Domino spirituale et religiosum
propositum iudicii tribunal ingredi, ingrediantur,
et de affectibus et causis supra memoratis aliquo modo secretius inquirent. Vincitur ergo iracundus
animus veluti tyrannus nexibus mansuetudinis, et longanimitatis flagro tundatur, adeoque per chari-
tatem sanctam ad tribunal rationis sistatur, atque illa quæ convenit per quæstiones rogetur : Age factus
et impudens, ede nobis parentis tui nomen, matrisque tuæ quæ te infeliciter 178 genuit, cognomen,
nec non eorum, qui ex te nati natæque sunt, impurorum liberorum nomina. Immo fatere etiam a quibus
qualibusque hostibus possis expugnari et mactari. Ad quæ ille : Quæ me, inquit, peperere multi
sunt, nec unus mihi pater est. Genitricis sunt inanis gloriæ studium, avaritia, gula, et quæ inde quando-
que nascitur impudicitia. Qui me creavit pater, appellatur fastus. Filiz sunt, memoria acceptarum
injuriarum, odium, inimicitia, contentiones. Hostes autem mei, a quibus nunc victus detineor, sunt
virtutes his vitiis contrariæ, iræ victoria, et mansuetudo. Quæ vero mihi insidias ponit, humilitas
appellatur, quam quis genuerit illam suo loco interrogare.

In octavo gradu corona mansuetudinis sita est. B
Qui ingenio miti est ex natura, fortasse illam co-
ronam non assequitur : Qui vero suis iram sudo-
ribus vicit, is demum vere per reliquos omnes vir-
tutum gradus ad octavum victor evasit.

SCHOLIA AD GRADUM VIII.

De victoria iræ.

Scholion Isaie abbatis 1.

Ira est, velle tuam voluntatem fieri. Falsa scientia
est, velle docere, amanda esse commoda mundi.
Abjectio [pusillanimitas] animi est nimis anxium
esse et constringi, nil velle sufferre, nil dare, sed
accipere.

Scholion 2.

Ira est, subita et vehementissima animi pertur- C
batio : dicitur enim fervor seu ardor animi, et
commotio adversus eum, qui nos per injuriam læsit,
179 aut lædere videbatur, quæ animam tota die
infestat, et exulcerat : sed potissimum inter preces
subducit nobis mentem, et ejus qui nos contristavit
aspectum et vultum per imaginationem repræsentat.
Hæc cum mora invalescit, vertitur in odium, et
per noctem nos infestat et perturbat, corporique
tabem et pallorem conciliat et (per somnium) noxia-
rum bestiarum incursiones menti objicit : hæc autem
quatuor, quæ post conceptum odium usu ve-
niunt, deprehendet quis multis cogitationibus comitata sequi.

Scholion 3.

Excandescencia est fervor sive inflammatio et
vapor, seu spiritus qui nos ad vindictam de eo su-
mendam incitat, qui nos tristitia et molestia affectit.
Proprium autem est hujus iracundi affectus adversus
dæmones et vitia depræliari.

S. Maximi scholion 4.

Æqui vir et patientis animi multæ est prudentiæ,
quia patienter expectans omnia, sustinet omnes

ἀλλὰ καὶ τῶν πολεμούντων καὶ ἀποκτεινόντων σε
τὰς σηµατίας. Ὁ δὲ πρὸς ἡµᾶς ἀποκρινόμενος ἔλε-
γεν. Αἱ ἐµὲ γεννήσασαι πολλαὶ, καὶ ὁ ἐµὸς πατὴρ
οὐχ εἷς. Αἱ δὲ μητέρες μου κενοδοξία, φιλαργυρία,
γατριµαργία· ἔστι δὲ ὅτε καὶ πορνεία· ὁ ἐµὲ γε-
γεννηκὼς προσηγορεύεται τύφος. Αἱ δὲ ἐµαὶ θυγα-
τέρες µνησικακίαι, µίσος, ἐχθρά, δικαιολογία· αἱ
ἐµοῦ δὲ ἀντίδοχοι, ὅφ' ὧν νῦν περιέχομαι δέσµιος,
αἱ τούτων ἀντικειµέναι, ἀοργητία καὶ πραΰτης. Ἡ
δὲ ἐµὴ ἐπίβουλος, ταπεινοφροσύνη προσαγορεύεται.
Τίς δὲ ὁ τετοκὼς ἐκέλευεν, ἐν ἰδίῳ καιρῷ αὐτὴν ἐρω-
τῆσατε.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ Η΄.

Περὶ ἀοργητίας.

Σχόλιον Ἰσαίου α΄.

Ὁργή ἐστι τὸ θέλειν προβαίνειν τὸ θέλημά σου·
ἡ ψευδογνωσία τὸ θέλειν διδάσκειν, τὸ ἀγαπήσαι
τὴν χρεῖαν τοῦ κόσμου· ἡ μικροψυχία τὸ συνέχε-
σθαι, τὸ μὴ βαστάζειν· τὸ [μὴ] δοῦναι, καὶ λαβεῖν.

Σχόλιον β΄.

Ἡ ὀργὴ πάθος ἐστὶν ὀδυνητόν, θυμὸς γὰρ λέγε-
ται ζέσις καὶ κίνησις κατὰ τοῦ ἡδονικώτους, ἡ δοκοῦν-
τος ἡδονικένης, ἥτις πανημέριον ἀγριοὶ τὴν ψυχὴν·
μάλιστα δὲ ἐν ταῖς προσηχαῖς συναρπάζει τὸν νοῦν,
τὸ τοῦ λελυπηκότος πρόσωπον ὑπογράφουσα. Ἔστι
δὲ χρονίζουσα, καὶ μεταβαλλομένη εἰς μῆνιν παρα-
χὰς νύκτωρ παρέχει, τῇξιν τε τοῦ σώματος, καὶ
ὀχρότητα, καὶ θηρίων λοβόλων ἐπιδρομάς· ταῦτα δὲ
τέσσαρα μετὰ τὴν μῆνιν συμβαίνοντα εὖροι ἂν τις
παρακολουθούντα πλεοσι λογισμοῖς.

Σχόλιον γ΄.

Θυμὸς ἐστὶ ζέσις ἡ ἐξαίς, καὶ ἀναθυμίασις πρὸς
ἀμυναν παρορμῶσα τοῦ λυπήσαντος· θυμοῦ δὲ ἴδιον
πρὸς δαίμονας καὶ πάθη μάχεσθαι.

Τοῦ ἀγίου Μαξίμου σχόλιον δ΄.

Μακρόθυμος ἀνὴρ πολὺς ἐν φρονήσει, ὅτι πάντα
περιμένων ἀνέχεται τῶν λυπηρῶν· τὸ δὲ τέλος ζωῇ

αἰώνιος ἐστὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Αὕτη δὲ ἐστὶν A molestias. Finis autem hujus est vita aeterna, αἰώνιος ζωὴ, ἣν γινώσκωσι σε τὸν μόνον ἀλη- testante apostolo (a) cum dicit: Hæc est vita θινόν Θεόν, καὶ ὃν ἐπέσταλκας Ἰησοῦν Χριστόν· quem misisti Jesum Christum. Et si frater a tibi καὶν ἀδελφὸς τυχὼν ἐπιμένῃ κακολογῶν σε· ἀλλὰ σὺ γε μὴ ἐξανεχθῆς τῆς ἀγαπητικῆς καταστάσεως τοῦ πονηροῦ ἐνοχλοῦντός σοι κατὰ διανοίαν· οὐκ ἐξανε- maledicendo non destiterit, tu tamen a proposito χθήσῃ δὲ ταύτης, ἐὰν λοιδορούμενος εὐλογήσῃς, ἐὰν statu charitatis quantumvis infestante te maligno ac mentem tuam perturbante, ne discedas. Non ἐπιβουλευόμενος εὐνοήσῃς· αὕτη ἐστὶν ἡ ὁδὸς τῆς excutieris autem, nec discedes, si contumelia affe- κατά Θεὸν φιλοσοφίας· καὶ ὁ μὴ ταύτην ὀδεύων, οὐ ctus bene contra fueris precatus conviciatori; si συναυλίζεται αὐτῷ. Διὰ γὰρ τῆς παραχώδους, καὶ insidiis appetitus insidiatorem benevolentia pro- σκοτιζούσης μνησικαχίας, τὴν ἐνδὸν γαλήνην, καὶ secutus fueris. Atque hæc est via quam docet cœ- εἰρήνην τῶν λογισμῶν, ἐν ᾗ τοῦτο τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα lestis philosophiæ disciplina, per quam qui non ἐπαναπαύεται, ἠφάνισε καὶ ἀπώλεσεν. incedit, cum Deo non habitabit. Nam per turbu- lentam et tenebrosam injuriarum recordationem animi serenitatem et pacem perdidit et ex- stinxit.

Ἄλλο.

Περὶ στερὰ ἐστὶν ἡ δι' ἀγάπης ἐναργυρὸς ὑπάρχουσα B Peris, est virtus quæ per charitatem operibus τῇ ψυχῇ ἀρετῇ, ἥτις διὰ τὸ ἀηδὲς τῆς κακίας ὑπε- expressam inest animæ, quæ per malitia avaritiam exterminatur: nulla enim est communicatio luci istαται· οὐδεμία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, ad tenebras, neque Christo cum Belial²².

Ἐχόλιον ε'.

Ἡ λύπη τῇ μνησικαχίᾳ συνέζευκται· ὅταν οὖν ὁ Tristitia conjuncta est et implicita cum injuria- rum recordatione: quando ergo mens faciem fratris cum tristitia imaginatur, certum est quod ipse in- juriarum memoriam foveat erga fratrem. Vix porro injurias recordantium ducunt ad mortem: proinde qui injurias sibi illatas animo retinet, iniquus est et divinæ legis violator.

Ἐχόλιον ς'.

Ὁ τῷ δοκεῖν μακροθυμῶν εἰς καιρὸν ἀμύνης τὴν Qui per speciem æquo et patienti animo est, si- lentium reponit in tempus vindictæ, hic etiam per injuriarum memoriam totam abolet longanimita- tem: quod hominis ratione carentis argumen- tum est.

Ἄλλο Γρηγορίου Νύσσης.

Αὐτὸς οὐ κατὰ σεαυτὸν ἐπιλόγισαι, οἷος ὁ βίος A Tu tecum ipse ratiocinare, quæ qualisque sit vita eorum qui suspicionibus et odiis inter se confi- ctantur: multi occursus ingrati et invis, omniaque inter se ipsis odiosa et execrata, muta omnia, aversi vultus, aures voci ultriusque, et qui te odit, et quem odisti oclusæ. Quidquid alteri gratum est, alteri est invisum, et contra, quidquid alteri inimi- cum et odiosum, alteri est gratum et acceptum.

Ἐχόλιον ζ'.

Ἐν τῷ σεσαρωμένῳ οἴκῳ τὰ τῆς πονηρίας ἐνοι- D In domo scopis purgata spiritus habitant ne- quitæ, et in solitudine seu deserto per occasionem feræ perturbationum et vitiorum stabulant, quæ im- peritos dum se per virtutis viam incedere existi- mant, arripiunt et propositi sui statum ostendunt.

Διωρθόου Ἄλλο.

Οὐ δεῖ τινα ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ ἀμαρτάνει ὁ Non est tum frater, cum te offendit corripiendus, sed nec alias unquam propriæ vindictæ causæ.

Ἐχόλιον η'.

Δίκαιος σοφὸς τῷ Θεῷ ἐστὶν ὁμοῖος· οὐ παιδεύει Sapiens justitia ornatus Deo similis est; nunquam castigat peccantem ad perniciem ipsius, sed ut

Ἄλινδ.

Columba, est virtus quæ per charitatem operibus expressam inest animæ, quæ per malitia avaritiam exterminatur: nulla enim est communicatio luci ad tenebras, neque Christo cum Belial²².

Scholion 5.

Tristitia conjuncta est et implicita cum injuria- rum recordatione: quando ergo mens faciem fratris cum tristitia imaginatur, certum est quod ipse in- juriarum memoriam foveat erga fratrem. Vix porro injurias recordantium ducunt ad mortem: proinde qui injurias sibi illatas animo retinet, iniquus est et divinæ legis violator.

180 Scholion 6.

Qui per speciem æquo et patienti animo est, si- lentium reponit in tempus vindictæ, hic etiam per injuriarum memoriam totam abolet longanimita- tem: quod hominis ratione carentis argumen- tum est.

Ἄλινδ Γρηγορίου Νύσσης.

Tu tecum ipse ratiocinare, quæ qualisque sit vita eorum qui suspicionibus et odiis inter se confi- ctantur: multi occursus ingrati et invis, omniaque inter se ipsis odiosa et execrata, muta omnia, aversi vultus, aures voci ultriusque, et qui te odit, et quem odisti oclusæ. Quidquid alteri gratum est, alteri est invisum, et contra, quidquid alteri inimi- cum et odiosum, alteri est gratum et acceptum.

Scholion 7.

In domo scopis purgata spiritus habitant ne- quitæ, et in solitudine seu deserto per occasionem feræ perturbationum et vitiorum stabulant, quæ im- peritos dum se per virtutis viam incedere existi- mant, arripiunt et propositi sui statum ostendunt.

Dorothei.

Non est tum frater, cum te offendit corripiendus, sed nec alias unquam propriæ vindictæ causæ.

Scholion 8.

Sapiens justitia ornatus Deo similis est; nunquam castigat peccantem ad perniciem ipsius, sed ut

²² II Cor. vi, 14.

(a) Imo, Christo, apud apostolum Joan. xvii, 3.

emendetur qui peccavit, vel ut alii motuant : quod si castigatio est ab hac diversa, non est castigatio.

S. Antonii 9.

Adversus peccantes irascendum non est, quamvis delicta ab ipsis perpetrata digna sunt castigatione : sed delinquentes propter aequitatem ipsam a nobis reducendi, et puniendi, si ita res ferat, sive per nos ipsos, sive per alios. Irasci autem et exandescere non oportet, quia ira nil nisi perturbate et vitiose agit, nihil vero ex iudicio et aequitate. Proinde nec illi probandi sunt, qui præter jus et fas aliorum miserentur, propter honestum ipsum et æquum. Punienti sunt improbi, et non ex proprio iræ et impetu et affectu.

Scholion 10.

Mitis et sibi ipsi et aliis vitæ tranquillitatem et serenitatem parit, ira vero 181 multos reddidit feroces et contumaces præsertim iracundos.

Scholion 11.

Lege, frater, Basilii Magni Hexaemeron, sive sex dierum opus, et ibi reperies illud quod de oleo (a) et fluctibus mirabiliter explicatum est. Hic autem, ut arbitror, auctor scalæ figuratè et tropologice accipit, quod de sæviante mari dixit : ac per utrem corpus, per oleum mansuetudinem, per fluctus tumentes, tumorem et elationem animi, sævitiam seu ferociam ; per onerariam, fratrem seu contubernium religiosorum hominum intelligit.

Scholion 12.

Iratus fuit David adversus Nabal, nec quod iratus fuit, iterum irascitur, sed gratias egit et benedixit Abigaili (uxori ejus) quæ manus ejus a sanguine liberat 22. Est ergo cum ex perturbatione vitiosa ira existit, et est quando sine vitio. Est cum quis seipsum reprehendit, quod sine ira rem gesserit : et est, qui sibi ipsi irascitur quod totus in iram exarserit : aut quod impetu iræ abreptus fuerit. Varia est ergo ut lectio intelligat, ira et poenitudo.

Scholion 13.

Hic in medio perturbationum certamine versatus, tacere didicit : ille strepitu vinculorum afflictus est, perinde quasi alteri scandalo fuisset : tertius maciaturus malum affectum, pro salute fratris luget charitate illatam ignominiam compensando. Ille vero etiam strepitu seu fremitu vinculorum, sive adeo contemnens vitiosos affectus, ut levibus quibusdam vinculis illos coaceret (es quod ipsos contemneret) sive oratione sive sola interminatione.

GRADUS IX.

De abolenda injuriarum memoria.

Virtutes quidem sanctæ gradibus scalæ Jacobæ

22 I Reg. xxv, 2 seqq.

(a) S. Basilii : Oleum in altam aquæ voraginem immissum illustrat locum et conciliat versipexitatem. Hom. 2 in Hexaem.

κλίαν αὐτοῦ· ἀλλ' ἵνα διορθωθῇ ἄνθρωπος, ἡ δὲ φοβηθῶσιν· ἡ δὲ μὴ ὁμοία οὕσα ταύτῃ, οὐκ ἐστὶ παιδεία.

Ἐχόλιον τοῦ ἀγίου Ἀρτωρίου 6'.

Ἐπὶ τοῖς ἁμαρτάνουσιν οὐ χρὴ ὀργίζεσθαι, καὶ ἐγκλήματα εἶναι τὰ ὀρώμενα παρ' αὐτῶν κολάσεως· ἀλλὰ τοὺς μὲν πταίνοντας διὰ τὸ δίκαιον αὐτῶ ἐπιστρέφειν ὀφειλομέν· καὶ κολάζειν, εἰ οὕτω τύχοι, εἴτε δι' αὐτῶν, εἴτε δι' ἐτέρων· ὀργίζεσθαι δὲ ἡ θυμῶσθαι οὐ χρὴ· διότι ἡ ὀργὴ κατὰ πάθος ποιεῖ μῆνον, καὶ οὐ κατὰ κρίσιν, καὶ τὸ δίκαιον· ὅθεν οὐδὲ τοὺς παρὰ τὸ δέον ἔλεοντας ἀποδέχεσθαι δεῖ· διὰ δὲ τὸ καλὸν αὐτῶ, καὶ τὸ δίκαιον, χρὴ τιμωρεῖσθαι τοὺς πονηροὺς, καὶ οὐ διὰ τὸ οὐκ εἶναι πάθος τῆς ὀργῆς.

B

Ἐχόλιον 7'.

Ὁ πρῶτος ταυτῶν τε, καὶ τοῖς πλησίον γαλήνη κατέστηκε βίου· ὑποβρυχίους δὲ πολλοὺς ἐποίησεν ἡ ὀργή, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων τοὺς ὀργιζομένους.

Ἐχόλιον 12'.

Ἀνάγνωθι, ἀδελφε, τὴν Ἐξήμερον τοῦ μεγάλου Βασιλείου, καὶ ἐκεῖ εὐρήσεις τὸ περὶ τοῦ ἐλαίου, καὶ τῶν κυμάτων θαυμασίως ἐξηγημένον. Ἐνταῦθα δὲ, ὡς οἶμαι, ὁ τῆς κλίμακος τροπολογικῶς ἐκλαμβάνει τὸ περὶ τῆς ἀγριαινοῦσης θαλάσσης· ἀσχὸν τὸ σῶμα, εἰσιον τὴν πραότητα, κύματα τὸ οἶδημα, καὶ τὴν ἀγριότητα, ὀκκάδα τὸν ἀδελφόν, ἡ τὴν ἀδελφότητα σημαίνει.

C

Ἐχόλιον 16'.

Ὁργισθὲ ἐπὶ τὸν Νάβαλ Δαυὶδ, καὶ οὐχ ὅτι ὀργισθὲ, πάλιν ὀργίζετο· ἀλλ' εὐχαρίστει τῇ Ἀδριανῇ ἐξ αἵματος αὐτοῦ τὰς χεῖρας ῥυσαμένην. Ἔστιν οὖν ἐν τῇ ὀργῇ κατὰ πάθος ὀργίζεσθαι· καὶ ἐστὶν οὐ κατὰ πάθος· καὶ ἐστὶ μέμψεσθαι ἑαυτὸν ὅτι οὐ κατ' ὀργὴν κινήσῃαι ὤρμηθη. Διάφορος οὖν τῆς ὀργῆς ἡ μεταμέλεια, ὡς ἀναγνὸς μαθήσῃ.

Ἐχόλιον 17'.

Ὁ οὖν ἱστών δι' ἀγώνων τὰ πάθη, σεσωσμένη διδάχθεις· ὁ δὲ βρυλλίῳ δεσμῶν λελύπηται, ὡς ἀδελφὸν σκανδαλίσας· ὁ δὲ ἀποκτανὼν ὕπερ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ σωτηρίας πενθεῖ δι' ἀγάπης αὐτὸν ἀμειβόμενος· ὁ δὲ καὶ βρυλλίῳ δεσμῶν· ἔχουν τοσοῦτον καταφρονῶν τῶν παθῶν ὥστε μετ' εὐτελῶν τινῶν δεσμῶν αὐτὰ συνέχων, διὰ τὸ καταφρονεῖν, εἴτε διὰ προσευχῆς, εἴτε διὰ μόνης ἐμβριμήσεως.

ΛΟΓΟΣ Θ'.

Περὶ μνησικακίας.

Αἱ μὲν (1) δεῖαι ἀρεταί, τῇ τοῦ Ἰακώβ κλίμακῃ

παροίκασιν, αἱ δὲ ἀνδοῦσι κακίαι, τῇ ἀλδοῦσι τῇ ἐκ-
 πασοῦσιν ἐκ Πέτρου τοῦ κορυφαίου. Αὐτὸ αἱ μὲν μία τῇ
 μιᾷ συνδέσθαι εἰς οὐρανὸν τὸν προαιρούμενον ἀναφέ-
 ρουσιν· αἱ δὲ ἑτέρα τὴν ἑτέραν γεννῶν καὶ συσφί-
 γειν πεφύκασιν. Αὐτὸ καὶ ἠκούσαμεν νῦν τοῦ ἀσυνέτου
 θυμοῦ γέννημα αὐτοῦ οἰκεῖον τὴν μνησικακίαν ὑπά-
 ρχειν φησαντες, ὅθεν καὶ καίρου νῦν καλοῦντος ἀρετίως
 περὶ αὐτῆς εἰπωμεν. Μνησικακία ἐστὶ θυμοῦ κατὰ-
 ληξίς, ἀμαρτημάτων φύλαξ, δικαιοσύνης μίσος, ἀρε-
 τῶν ἀπόλειψις, ἰδὲ ψυχῆς, σωλῆξ νόος, προσευχῆς
 ἀίσχυνή (2), δεήσεως ἐκκοπή· ἀγάπης ἀλλοτρίωσις,
 ψυχῆς ἥλος πεπηγώς, ἀνδρὸς αἰσθησις ἐν ἡδύτηι
 πικρίας ἀγαπημένη, διηνεχὴς ἀμαρτία, ἀπὸ πνοῆς πα-
 ρανόμια· κάθωρος κακία. Ἐν καὶ τούτῳ σκοτεινόν,
 καὶ ἀήδης πάθος, λέγω δὲ τὴς μνησικακίας τῶν
 γεννημένων καὶ οὐ (3) γεννώντων, ἣ καὶ γεννώντων
 καθέστησαν· ὅθεν περὶ αὐτοῦ οὐ πλεῖστα λέγειν
 βουλόμεθα. Ὁ παύσας ὀργὴν ἀνέλες μνησικακίαν·
 τοῦ γὰρ πατρὸς ζῶντος τεκνογονία γίνεται· ὁ κτη-
 σάμενος ἀγάπην, ἐξενέτευσσε μὴνιδος· ὁ δὲ ἐχθραί-
 νων, κόπους ἀκαίρους θανάτῳ συνανθοῖται· τράπεζα
 ἀπρόσεκτος (α) μήτηρ παρόρσις, καὶ διὰ θυρίδος
 ἀγάπης εἰσπηδῆσαι γαστριμαργία. Εἶδον μίσος πορ-
 νείας δεσμὸν χρόνιον διαβρόχξαν, καὶ (4) μνησικακίαν
 ἐκεῖ ἀδεσμον αὐτὸν τοῦ λοιποῦ παραδόξως διατηρή-
 σασαν· δαιμονιστὸν ὄραμα [δέμα, αἰ. πρῶγμα], δαι-
 μονα τὸν δαίμονα ἰώμενον. Τούτῳ δὲ ἰσως ἔργον Θεοῦ
 οἰκονομικῶς, καὶ οὐ δαιμόνων καθέστηκε. Μακρὰν
 ἀπὸ ἀγάπης στερεὰς φυσικῆς μνησικακία, εὐχερῶς
 δὲ πορνεία πλησιάζει αὐτῇ· καὶ (5) λεληθότως ὀρεῖ· ἐν
 περισσότερῃ φθείραν. Μνησικακῶν μνησικακίαι δαι-
 μονοί, καὶ ἐχθραίνων ἐχθραίνε τῷ σώματι διὰ παν-
 τός. Ἀγνώμων καὶ δόλιος φίλος ἡ σὰρξ· καὶ θε-
 ραπευομένη, μαιζώνας ἀδοκίμ· γραφικὸς ὑψηλῆς
 μνησικακία· πρὸς τὴν ἰδίαν εἰδῶσιν τὰ τοῦ Πνεύμα-
 τος λόγια ἀλληγορῶν. Αἰσχυνέτω αὐτὸν Ἰησοῦ ἡ
 προσευχή, ἣν λέγειν σὺν αὐτῷ οὐ δυνάμεθα· ὅποτε
 πολλὰ πικτεύσας τὸ σκόλον διαλύσαι εἰς τέλος οὐ
 δύνασαι, μετανέαι τῷ ἐχθρῷ, κὰν τῷ στόματι, ἢ
 ἐπὶ πολὺ ὑπόκρισιν τὴν πρὸς αὐτὸν αἰδεσθεῖς, τε-
 λείως (b) ἀποδέξῃ ὑπὸ τοῦ συνειδότος, ὡς ὑπὸ πυρὸς
 νυττόμενος· τότε γνώσῃ αὐτὸν τῆς σηπείδος ταύ-
 τῆς ἀπαλλαγέντα· οὐχ ὅταν εἰπὲρ τοῦ λυπηζαντος·
 εὐξῇ· οὐδ' ὅταν αὐτὸν δῶρὸς ἀνταμείψῃ· οὐδ' ὅταν
 ἐπὶ τράπεζαν ἀγῇ· ἀλλ' ὅταν αὐτὸν ἦ ἐν τοῖς κατὰ
 ψυχὴν, ἢ σωματικῇ συμφορᾷ δεξάμενον ἀκούσης·
 καὶ ὡς ἐφ' αὐτῷ, ὀδυνηθῇ καὶ θαυμάσῃ. Μνησι-
 κακος ἡσυγαστῆς ἐμφωλεύουσα ἀσπίς, ἵδν θανατη-
 φόρον ἐν αὐτῇ περιφέρουσα· μνήμη παθημάτων
 Ἰησοῦ· ἰάσεται μνησικακίαν ἐκ τῆς αὐτοῦ ἀνεξικα-
 κίας ἰσχυρῶς αἰσχυνομένην. Σῶμα σαθρὸν ἔνδοθεν
 ἐναποτίκτονται σκώληκες· καὶ πρῶτοι καὶ ἡσυ-
 χίους νόθοι συγκαλλῶνται μῆνις. Ὁ ἀποδέλλων αὐτὴν
 εὖρεν ἀφρασίαν, ὁ δὲ προσκαλλώμενος αὐτῇ. Ἐσπερήθη
 οἰκτιρμῶν· εἰς πόνους καὶ ἰδρώτας διὰ συγχώρησιν
 αὐτοῦ· τινες ἐκδεδῶκασιν· ἀμνηστικός δὲ ἀνὴρ προ-

A comparantur, improba vero vitia cum catena, quae
 de Petri principis apostolorum corpore decidit,
 componuntur. Itaque illae velut annuli singillatim
 inter se **182** connexae virtutis studiosum ad coe-
 lum efferunt. Haec vero altera alteram parare et
 constringere solet. Quapropter cum iam injuriarum
 memoriam, setum proprium irati et amentis ani-
 mi ipso fatente intellexerimus, locus nunc monet
 ut de illa pertractemus. Injuriarum memoria est
 cauda in quam ira desinit, peccatorum custos,
 odium justitiae, pestis virtutum, virus animae,
 vermis mentis, precatationis pudor, orationis ex-
 terminationis, charitatis aversio, clavus animae infu-
 xus, dulcis sensus amarities, perpetuum peccatum,
 pervigil iniquitas, continua malitia. Unum et hoc
 B ex obscuris et tristibus vitiis est, memoriae, in-
 quam, injuriarum, quod gignitur et non gignit vi-
 tia, aut etiam gignere solet: quapropter non li-
 bet copiosius de illo disputare. Qui iram compe-
 scit, simul memoriam injuriarum extinguit. Viro
 enim patre generantur liberi. Qui charitatem pos-
 sidet, eliminat iracundiam: qui inimicitias alit,
 importunos sibi labores creat [cumulat]. Convivium
 amoris [charitatis] solvit odium: casta munera et
 sincera placent et permulcent animam. Mensa quae
 frugalitatem negligit, est parens licentiae, et per
 speciem charitatis tanquam per fenestram inbilli-
 gula et ventris ingluviis. Vidi ego per odium diutur-
 num veneris nexum abruptum, solumque ibi deinceps
 C per injuriarum recordationem praeteropinionem
 permansisse. Eratque admirandum spectaculum vi-
 dere daemone a daemone sanatum. Sed hoc fortasse
 non tam demonum quam Del sic rem dispensantis
 opus est. **183** Injuriarum memoria valde remota
 est ab solida et genuina charitate, cui facile misce-
 tur impurus amor, quemadmodum in columba etiam
 deprehendas corruptelam. Qui non vult oblivisci
 injurias, memor sit injuriarum sibi a demonibus
 illatarum, et illis irascatur. Qui inimicitias vult
 exercere, erga suum corpus quovis modo (velut
 maximum hostem) exerceat. Ingratus et insidiosus
 amicus est corpus, quod quo magis fovet, hoc magis
 te impugnat. Pessimus Scripturae sacrae inter-
 pres est recordatio injuriarum, quae Spiritus sancti
 D oracula ad suum sensum trahit et explent. Erubescat hic
 ex Christi precatatione (c), quam injuriarum memores
 cum illo pronuntiare non possumus. Quando diu multumque
 luctatus, hanc tamen spinam stirpitus convellere non potes,
 saltem verbis humilia te apud inimicum, ut tute ob longam
 tuam simulationem verecundatus, et a conscientia tanquam
 ab igne assidue extimulatus, hostem tandem perfecte diligas.
 Tunc vero intelliges te ab hac animi putredine penitus curatum,
 non quando pro eo qui te injuria aut molestia affecit,
 fueris precatus, neque quando illum donis affece-

(a) Ἀπρόσεκτος, cujus ratio non habetur, ad quod non attenditur.

(b) Marg. post τελείως, ἀγαπήσης αὐτόν.

(c) Dimitte nobis debita nostra.

ris, neque cum ad mensam vocaveris, sed cum illum vel in animi vel corporis calamitatem incidisse audieris, illiusque casum veluti tuum ipsius dolueris et deploraris. Anachoreta injuriarum memoriam retinens in pectore, est aspidis nidus, mortiferum secum venenum ubique circumferens. Meditatio de Christo patiente injuriarum memoriam valde ad illius tolerantiam **184** erubescens abolebit. Lignum putre verminat: mitissimis ingentis et quiete solitudini, sed adulterine insinuat se iracundia; quam qui rejicit, veniam adipiscitur [invenit] peccatorum; qui fovet, indignum se miseratione reddit. Magnos nonnulli labores et dolores exantlarunt, ut venia donarentur: sed qui memoriam omnem injuriarum abolet, illos antevertit. Quando verissimum est illud Christi: *Dimittite celeriter, et copiose dimittetur vobis* ²². Sincerae poenitentiae argumentum est oblivio injuriarum: qui vero non ponit memoriam hanc, et tamen de peccatis dolere sibi videtur, non absimilis est illi qui se currere somnia. Vidi ego hoc morbo repositae altius injuriae laborantes, qui tamen alios eidem vitio obnoxios ad oblivionem acceptae injuriae adhortati, suis ipsi verbis permoti, omnem injuriarum memoriam posuerunt. Nemo reconditas has et obscuras servatae injuriae tenebras mentis exiguum vitium existimet: non raro quippe etiam ac religiosos usque piosque viros penetrat.

Nonum hunc gradum qui ascendit, secure Jesum, B salutis auctorem, veniam peccatorum suorum roget.

SCHOLIA AD GRADUM IX.

De injuriarum memoria.

Scholion 1.

Attende diligenter quomodo Pater hoc caput disposuerit: virtutes enim eo quod in altum ferrent, scalae gradibus comparavit: quicumque enim scalam init, clarum est **185** quod in altum feratur; vitia autem cum gravi catena composuit, propter pondus arbitror, quod vinctum semper deorsum trahat, aut non sinat quidquam libere agere vel aggredi: atque hoc verum est; nam vitium tanto onere solet cor hominis premere, ut etiam molestissima quoque non sentiat. Per illa autem verba, *τη εκπαιδευση*, sive catena excidenti de manibus, declaravit aliquo modo fieri posse, ut, si velimus, per ardorem fidei illam abiciamus. Atque hoc cognosci ex adducto in medium exemplo D. Petri, et non alterius: hunc enim omnibus ferventiorum in fide fuisse constat, aut etiam propter poenitentiam.

Scholion 2.

Dum in precatione Dominica dicimus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus* ²³: quando non dimittimus, nos ipsos redarguente conscientia pudore afficimus, quemadmodum ipse explicando dicit: Erubescere faciat illos Domini Jesu oratio, et quae sequuntur.

Scholion 3.

Sive generatorum sive generantium: nam injuriarum recordatio generatur ab ira, et ira cum fastu et superbia generat injuriarum memoriam: haec vero creat invidiam et caedes.

Scholion.

Abrasus versus.

Scholion 4.

Vidi recordationem ibi injuriarum, quae quem

²² Luc. vi, 37. ²³ Matth. vi, 12.

A καταλάβετε τούτους· εἴπερ εἴπετε συντόμως, καὶ ἀπεθῆσται ἡμῖν πλουσιώσας· τῆς γνησίας ἡ ἀμνησικαχίας τεκμήριον· ὁ δὲ ταύτην κατέχων, καὶ μετανοεῖν δοκῶν, ὁμοίος ἐστὶ τῷ καθ' ὑπνοῦς τρέχειν δοκοῦντι. Εἶδον μνησικάκους περὶ ἀμνησικαχίας· ἄλλοις μνησικάκοις (6) παραινέσαντες καὶ τοὺς οἰκείους λόγους (7) ἐντραπέντας, τοῦ πάθους ἐπαύσαντο. Μηδεὶς ψιλὸν πάθος τὴν ἐσχοτισμένην ταύτην ὑπονοήσοιτο· πέφυκε γὰρ πολλὰ καὶ μέχρι τῶν πνευματικῶν ἀνδρῶν ἐπεκτείνεσθαι.

Βαθμὸς ἑννατὸς ὁ κτησάμενος, παρρησία λοιπὸν τὴν λύσιν τῶν πταισμάτων αἰτεῖται παρὰ τοῦ Σωτῆρος Ἰησοῦ.

ΕΚΘΛΙΑ ΕΙΣ ΑΓΟΝ Θ'.

Περὶ μνησικαχίας.

Εχθλιον α'.

"Ορα ἀκριδῶς, πῶς Πατὴρ τίθηκε τὸ κεφάλαιον τοῦτο· τὰς γὰρ ἀρετὰς διὰ τὸ ὀφεῖν, κλίμακι ἀπεικασε· πᾶς γὰρ ὁ κλίμακα ἀνιών, ἐστὶ φανερόν, ἐπ' ὕψους φέρεται· τὰς δὲ κακίας ἀλύσει βαρεῖς προσωμολώσε, διὰ τὸ βάρος, εἶμαι, καὶ τὸ καθέλκων τὸν δεδεμένον διηνεκῶς ἐπὶ τὰ κάτω· ἢ καὶ τὸ μὴ εἶναι αὐτὸν ἐλευθερόν τι μεταχειρίσασθαι· καὶ οὐ ψεύδους· τοιοῦτον γὰρ βάρος εἰσθεν ἐμποιεῖν ἡ κακία τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, ὥς ἐστιν ὅτε μὴ δὲ τὸν ἄγαν λυπηρὸν ἐπαίσθάνεσθαι. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, *τῇ εκπαιδευσῇ*, παρεδῆλωσέ πως τὸ εἶναι δυνατόν αὐτὴν ἀποβαλεῖν, εἰάν βουληθῶμεν, διὰ τῆς θερμῆς πίστεως· καὶ τοῦτο ἐπιγινώσκει ὡς ἀπὸ τοῦ εἰς μέσον φέρειν τὸν Πέτρον, καὶ μὴ ἄλλον τινά· οὗτος γὰρ θερμότερος πάντων μαρτυρεῖται κατὰ τὴν πίστιν, ἢ καὶ διὰ τὴν αὐτοῦ μετάνοιαν.

Εχθλιον β'.

"Εν γὰρ τῇ προσευχῇ λέγοντες, *Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλόμενα*, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν, καὶ μὴ ἀφέντες ἑαυτοὺς αἰσχύνομεν, ὅτι τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόμενοι, καθὼς καὶ παρακατιῶν φησιν· Αἰσχυνέτω αὐτοὺς ἡ Ἰησοῦ προσευχὴ, καὶ τὰ ἐξῆς.

Εχθλιον γ'.

"Ἦθουν τιχτομένων καὶ γεννώντων· ἡ γὰρ μνησικαχία γεννᾶται ἐκ τοῦ θυμοῦ· καὶ γὰρ ὁ μετὰ τόφου θυμὸς γεννᾷ μνησικαχίαν· αὕτη δὲ φθόνους ἀπεικάζεται καὶ φθόνους.

Εχθλιον.

Εχθλιον δ'.

Καὶ εἶδον μνησικαχίαν ἐκεῖ, ὃν ἑαυτῇ συνέδεσεν,

ἀνετον παντελῶς τῆς πορνείας διατηρήσασαν, καὶ ἄνθρωποι μετ' αὐτῆς ἔδιδον· εὐχερῶς μὲν τοῖς ἀγαπῶσι πορνεία ἐμφιλοχερεῖ, ἀπὸ δὲ τῶν μισούντων ὡς πορρωτάτω ἀφίσταται.

Σχόλιον ε'.

Ὁ φθείρ τὴν περιστέρην δαμάζει καὶ λυμαινεται· οὕτω ἡ πορνεία τὴν ἀγάπην δαμάζει καὶ λυμαινεται.

Σχόλιον ς'.

Ὁ χρεωφιλὴς τῶν μυρίων ταλάντων πιδεύεται· ὡς ἐπὶ μὴ ἀφῆσαι τῷ ὀφειλῆ, οὐδὲ αὐτὸς τεύξῃ τῆς ἀπέσεως· παρέδωκε γὰρ αὐτὸν, φησί, τοῖς βασιανισταῖς.

Ἄλλο.

Πάντε εἰσὶν οἱ τρόποι τῆς μετανοίας· κατὰ γνώσεις τῶν ἡμαρτημένων· τὸ ἀφίναί τοις πλησίον τὰ ἡμαρτήματα· τὸ εὐχεσθαι· τὸ ἐλεεῖν· τὸ ταπεινοφρονεῖν.

Σχόλιον τοῦ ἁγίου Νελλίου ζ'.

Λέγειν χρὴ τὸν μὴ καλὰ πράττοντα, ὅπως ἀρετῇ τῶν ἔργων τοὺς λόγους ἀισχυνόμενος.

A sibi devinxit, liberum omnino ab luxuria conser-vavit, eundemque una cum ipsa a vinculis absolvit: facile amantibus se Venus insinuat, ab odiis autem longissime abest.

Scholion 5.

Pediculus vexat et corrumpit columbam: luxuria charitatem perdit et abolet.

Scholion 6.

Ille qui debuit decem millia talenta, doceat te, quod nisi debitori tuo remiseris, nec tu veniam impetrabis: tradidit enim, inquit, ipsum tortoribus.

Aliud.

Quinque sunt modi penitentiae: detestatio peccatorum commissorum, remittere proximo peccata, precari, misereri aliorum, et se per humilitatem deprimere.

Scholion sancti Nili 7.

Decet honesta loqui etiam eum qui non facit honesta, ut incipiat eum per verba, etiam operum pudere.

ΔΟΓΜΕ Γ'.

Περὶ καταλαλιᾶς.

Οὐδαίς τῶν εὐφρονούντων ἀντιπερ, οἶμαι, μὴ ἐκ μίσους καὶ μνησικακίας τὴν καταλαλίαν τίκεσθαι· διὰ καὶ μετὰ τοὺς αὐτῆς προγόνους ὡς ἐν εἰρημῷ τέταται. Καταλαλία ἐστὶν ἀποκύημα μίσους· λεπτὴ νόσος, παγία, κεκρυμμένη καὶ λανθάνουσα βδέλλα, ἀγάπης ἐκδραπέδου καὶ ἐξαφανίζουσα αἷμα· ἀγάπης ὑπόκρισις· καρδίας ρύπου καὶ βάρους πρόξενος· ἀφανισμὸς ἀγνείας. Ὅσπερ εἰσὶ νεάνιδες (1) ἀπηνυθισμένως τὰ κακὰ πράττουσαι· εἰσὶ δὲ ἑτέραι λεληθότως καὶ αἰδεστικωτέρως χαλεπότερα τῶν προτέρων ἐπιτελοῦσαι· οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν παθῶν τῆς ἀτιμίας ἐστὶν ἰδεῖν. Αἱ πλεῖστες ὑποκρίονται νεάνιδες ὑπόκρισις, πονηρία, λύπη, μνησικακία, καταλαλία καρδίας, ἅλλα μὲν τῷ δοκεῖν ὑποτιθέμεναι, ἅλλα δὲ ἀποβλέπουσαι. Ἦκουσα (2) καταλαλοῦντων, καὶ ἐκλήξα, καὶ τοῦτο πρὸς ἀπολογίαν οὐ τοῦ κακοῦ ἐργάται ἀπεκρίναντο· ὡς ἐξ ἀγάπης καὶ φροντίδος τοῦ καταλαλουμένου τοῦτο ποιοῦσιν. Ἐγὼ δὲ αὐτοῖς· Παύσασθε, ἔφη, τῆς τοιαύτης ἀγάπης· ἵνα μὴ ψεύσῃται ὁ εἰρηνικός· τὸν καταλαλοῦντα ἰδὼρα τὸν πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκεν. Εἰ λέγεις ἀγαπᾶν, εὐχουλε-ληθότως, καὶ μὴ σκώπτει τὸν ἄνθρωπον· οὕτως γὰρ ὁ τρόπος δεκτός παρὰ Κυρίῳ. Μὴ δὲ τοῦτό σε λανθάνει, καὶ πάντως ἐκνήφεις τοῦ μὴ κρίνειν τὸν πταλόντα. Ἰούδας ἐν τῷ χορῷ τῶν μαθητῶν ἦν, ὁ δὲ ληστῆς ἐν τῷ χορῷ τῶν φονευτῶν· καὶ θαῦμα πῶς ἐν μιᾷ ῥοπῇ ἡ ἀντικαταλλαγὴ γέγονεν. Εἰ τις καταλαλιᾶς πνεῦμα νικᾷται· βούλεται, μὴ τῷ πταλόντι, ἀλλὰ τῷ ὑποβάλλοντι δαίμονι τὴν μέμψιν ἐπιγραφάτω· οὐδαίς γὰρ θέλει εἰς Θεὸν ἡμαρτῆσαι, εἰ καὶ ἀβίαστος πᾶς ἡμῶν συγχάνει. Εἶδον προφανῶς ἡμαρτήσαντα, καὶ λελη-θότως μετανοήσαντα, καὶ ὃν κατέκρινον ὡς πόρνον,

186 GRADUS X.

De detractioe.

Nemo, opinor, recte sentientium inflicias ibit, ex odio et acceptae injuriae memoria detractioem exsistere, uti proinde recta serie post ipsius progenitores haec collocata sit. Detractio est odii partus, subtilis morbus, crassa tamen sed latens, et occulta hirudo, quae charitatis sanguinem exhaurit et absumit: amoris simulatio, et cordi sordes et conscientiae grave onus conciliat, castitatemque abolet. Sunt nonnullae adolescentulae quae sine ulla verecundia peccant: sunt aliae quae clam et verecundius, sed longe gravius prioribus delinquant. Par est ratio malarum animi affectionum seu vitiorum ignominiae. Plures illae nequam puellae sunt hypocrisis, malitia, tristitia, acceptarum injuriarum recordatio, de alieno corde iudicium et detractio, quae aliud ad speciem praetendunt, et aliud respiciunt atque agunt. Cum obrectantes alii audirem, eos graviter increpui, qui ut improbi malorum concinnatores excusando se id ex charitate et cura salutis illius cui obrectabant, hoc facere dixerunt. At ego, apage, inquam, cum hac charitate, ne illum mendacii coarguas qui dixit: *Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequerbar* 187. Si te amare hunc affirmas, clam precare pro eo, et non exagit acommatis virum. Hic enim modus 187 Domino gratus est. Quin et hoc attende, et penitus abstinebis ab iudicando, si quem videris peccantem. Judas in collegio discipulorum erat, latro vero in numero homicidarum. Et mirandum est quanta rerum uno momento facta sit conversio. Quisquis obsecrationis spiritum conatur vincere, non peccanti, sed daemioni suggerenti culpam assignet; nemo quippe

vult in Deum peccare, quamvis nemo nostrum coactus aut non sponte peccet. Vidi qui palam peccaret et clam pœniteret, et quem ego ut impurum nequam damnaveram, jam apud Deum temperans et pudicus habebatur, cum per sinceram emendationem Deum sibi propitiasset. Ne reverearis quemquam alteri apud te detrahentem, sed obtreccatori dicito: Tace, frater, ego quotidie gravius delinquo, et quo pacto illum damnabo? Sic uno medicamento duo consequeris: te ipsum servabis, et alterum sanabis. Est et hæc brevissima quæ ad impetrandam peccatorum veniam ducit via, non judicare, inquam: Si enim non judicaveritis, non judicabimini²⁰. Ut contrarius este ignis aquæ, ita quemque velle judicare, repugnat illi qui de suis peccatis vult ex animo pœnitere. Tu si quempiam etiam in extremo spiritu videris peccare, noli tamen condemnare, nam divinum judicium nobis est incognitum. Quidam propalam graviter deliquerunt, et clam multo majora bona perpetrarunt, et magnopere decepti illi aliorum irrisores, qui sumum pro sole complexi¹⁸⁸ sunt. Audite me, auscultate, omnes improbi alienorum factorum censores, si vera vox Christi, ut est verissima: In quo judicio judicaveritis, judicabimini²¹, sine dubitatione quibuscunque in rebus alios vituperamus, in illas ipsas incidimus seu corporeas seu spirituales: aliter res non habet. Qui faciles et acres sunt ad aliena delicta censenda, in hoc vitium incurunt, quod suorum ipsi vitiorum et peccatorum nondum perfectam et certam fixamque memoriam habeant, neque curam eorum emendandorum susceperint. Quicumque enim sua ipsius vitia sine amoris proprii velo accurate perspexerit, nullius rei alterius humanæ curam suscipiet, ut qui intelligat nullum tempus ad sua sibi peccata defendenda sufficere, etiamsi centum annos viveret, videretque totum Jordanem in lacrymas versum ex oculis suis defluere. Observavi verum luctum, et nullum in eo vestigium vel detractationis vel iudicii pravi, et condemnationis deprehendi. Hostes nostri dæmones aut ad peccandum nos incitant, aut si hoc non possint, saltem ad peccantes judicandos, ut per alterum etiam primum assequantur, et peccato nos homicidæ inquinant et occidunt. Scito et hanc esse retinentium animo injurias et invidorum notam, quod aliorum doctrinam, facta et virtutes, odii nempe spiritu imbuti, facile et libenter calumniantur. Animadverti quosdam clam in secreto et sine teste infanda flagitia perpetrare, qui sua tamen¹⁸⁹ opinionione sancti et scelerum puri gravissime imminet iis qui vel in levibus publice delinquant. Judicare alterum, est divini honoris per impudentem rapinam usurpatio; condemnare, præsens animæ propria exitium. Quemadmodum superbia etiam sine alio vitio hominem perdere potest, ita judicare per se jam solum sufficit ad nos funditus perdendos: quando Phariseus ille ob hoc damnatus est²². Ut

A ἦν λοιπὸν παρὰ θεῷ σώφρων διὰ τῆς ἐπιστροφῆς γνησίως· αὐτὸν ἐξευμενισάμενος· μὴδέποτε (3) αἰδεσθῆς τὸν πρὸς σὲ τοῦ [τὸν] πλησίον καταλαλοῦντα· μάλλον δὲ λέγε· Παῦσαι, ἀδελφέ· ἐγὼ καθ' ἡμέραν ἐν χαλεπωτέροις πταίω, καὶ πῶς· ἐκείνον κατακρίνειν δύναμαι; Δύο γὰρ ταῦτα κερδαίνεις ἐν μιᾷ ἐμπίλαστῳ, καὶ σεαυτὸν, καὶ τὸν πλησίον ἱσάμενος· μία καὶ αὕτη τῶν συντόμως ὀδῶν πρὸς τὴν ἀρεσὴν τῶν παισιμάτων καθέστηκεν ὁδηγούσων· λέγω δὲ τὸ μὴ κρίνειν· *Εἴπερ μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθήτε*. Ἀλλότριον τὸ πῦρ τοῦ ὕδατος, ὥστερ τὸ κρίνειν τῷ μετανοεῖν βουλομένῳ [τῶν μετανοεῖν βουλομένων]· καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐξόδῳ τινὰ θεάσῃ πταίοντα, μὴ τότε αὐτὸν κατακρίνει. Ἀθλον γὰρ ἀνθρώποις τὸ τοῦ θεοῦ κρῖμα καθέστηκεν. Ἐπεισοὶν τινές μεγάλα B προφανῶς· εἰργάσαντο δὲ ἀγαθὰ μέλιστα κρυπτῶς· καὶ ἡπατήθησαν οἱ φιλοσκόπται καπνὸν ἀντὶ ἡλίου κατέχοντες. Ἀκούσατέ μου, ἀκούσατε, πάντες οἱ κακοὶ τῶν ἀλλοτρίων λογοῦντές· εἰ ἀληθές, ὥστερ καὶ ἀληθές, ὅτι *Ἐν ᾧ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε*, πάντως ἐν οἷς ἀν' ἐμψώμεθα τὸν πλησίον, ἐν αὐτοῖς περιπεσοῦμεθα· καὶ ἀλλόλους οὐκ ἔστιν, εἴτε σωματικοὺς, εἴτε ψυχικοὺς. Οἱ ὀφείζοντες καὶ ἀκριβεῖς λογοῦνται τῶν τοῦ πλησίον πλημμελημάτων ὑπάρχοντες, τοῦτο τὸ πάθος ὑφίστανται, ἵνα μὴ μήπω παρὰ τῶν νοικίων πταισμάτων τελευτῶν καὶ ἀρεμάστων μνήμην καὶ φροντίδα ἐποιήσαντο. Εἰ γὰρ τις τὰς ἐαυτοῦ κακὰ ἀπὸ τοῦ τῆς φιλαυτίας περικαλύμματος ἀκριβῶς θεάσεται, οὐδὲν C ἄλλοις ἄλλου τῶν ἐν τῷ βίῳ φροντίδα ποιήσεται, λογιζόμενος μὴδὲ πρὸς τὸ οἰκεῖον πίνθος ἐξαρχεῖν αὐτῷ τὸν ἐαυτοῦ χρόνον, καὶ ἐκατὸν ἐτη ζῆσαι· καὶ τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν ὡς δάκρυον ἐκ τῶν ἐαυτοῦ ὀφθαλμῶν ἵδοι ἐκπορευόμενον. Ἐπεσημνῆσθαι τὸ πίνθος, καὶ οὐχ εἶδον ἐν αὐτῷ· τινος καταλαλιᾶς, ἢ κατακρίσεως. Ἡ ἀμαρτησὶς ἡμῶς οἱ δαίμονες προτρέπονται· ἢ μὴ ἀμαρτήσαντας, τοὺς ἀμαρτάνοντας κρίνειν· ἵνα διὰ τοῦ δευτέρου τῶν πρώτων μολύνωσιν οἱ φόνιοι (4). Γίνωσκε καὶ τοῦτο τῶν μνηστικῶν καὶ βασάνων εἶναι τεκμήριον· ὅτι τὰς διδασκὰς, ἢ πράγματα, ἢ κατενόματα ἥδεως καὶ εὐχερῶς τοῦ πλησίον φέρουσιν; ὅπῃ πνεύματος μίσους καταδακνιζόμενοι. Εἰδὼν τινὰς ληληθῶς καὶ ἀδημοσιεύτως πάνθεν διαπράττοντας πταίσματα· καὶ τῇ ὑπολήψει τῆς ἐαυτῶν καθαρότητος χαλεπῶς ἐπεμβαίνοντας τοῖς φίλοις πταίονσι, καὶ δημοσιευομένοις. D Κρίναι ἐστὶν τῆς τοῦ θεοῦ ἀξίας ἀναίδης ἀρπαγμός· κατακρίναι δὲ τῆς ἐαυτοῦ ψυχῆς διεσθές. Ὡστερ ἢ οἱ σὶς καὶ χωρὶς ἑτέρου πάθους ἀπολέσει τὸν ἀνθρώπον ἰσχύει· οὕτως καὶ τὸ κρίνειν καθ' ἑαυτὸν καὶ μόνον ἐν ἡμῖν ὑπάρχον τελεῖως ἀπολέσει ἡμᾶς δύναται· εἴπερ ὁ Φαρισαῖος ἐκεῖνος ἐκ τούτου καταδικασταί. Ὁ καλὸς βασιλόλογος τὰς πεπαισμένους ῥάγας ἐσθίων, οὐδὲν περὶ τῶν ἐμψάμων ἐπαρρηγοῖται· καὶ ὁ ἐδγνώμων καὶ ἐγέρων νοῦς, ὅσας μὲν ἐν τισὶν ἀρεταῖς ὁρᾷ, ταύτας σπουδαίως σημειώσεται· ὁ δὲ ἀφρων τὰς μέμψεις καὶ τὰς ἐλλείψεις ἐξερυνήσεται, περὶ οὗ καὶ εἰρηται· *Ἐξηραυνήσαντο ἀνθρώποι*,

²⁰ Matth. vii, 1. ²¹ ibid. 2. ²² Luc. xviii, 10.

ἐξέλκοντες ἐξερπύωντες ἐξερπύωντες. Μηδὲ τοῖς
οἷς ὀφθαλμοῖς ὁρῶν, κατάκρινε· πολλάκις γὰρ καὶ
αὐτοὶ πεπλήνηται.

rit, studiose notabit: ineptiens vero tantum vitia defectusque pervestigabit. De quo etiam dictum est: *Scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinya*. Imo vero si tuis ipse oculis peccantem videris, noli damnare: non raro enim et ipsi delusi sunt.

Ἀνάσσεις δεκάτη, ἣν ὁ νικήσας ἀγάπης ἐργάτης
ἡ πένθος καθέστηκεν.

ΣΧΟΛΙΟΝ Εἰς ΛΟΓΟΝ Γ.

Περὶ καταλαλίας.

Ἀπρὸς θρησκείαν εἰσὶν νεάνιδες, γαστριμαργία,
μέθη, πορνεία, κενοδοξία· κερνύται δὲ ὑπόκρισις,
καταλαλία, μίσος, φθόνος, αἱ καὶ φθόνον ἐπιτε-
λοῦσι.

Σχόλιον Β.

Κατάλαλος ψυχὴ τριβόλον ἔχει γλώσσαν· ἐαυτὴν
γὰρ καὶ τὸν ἀκούοντα, ὅθ' ὅτι καὶ τὸν καταλα-
λούμενον βλέπτει.

Ἄλλο.

Θάνατος ψυχῆς μίσος πρὸς τὸν πλησίον· τειχὸς
ἐστὶ τῶν ἐν γνώσει παρεμπονίων· τὸ δὲ ψῆξαι αὐτὸν,
καταλῦει τὸ τειχὸς ἐν ἀγνωσίᾳ.

Σχόλιον Ἰσαίου γ.

Ἐάν τις σοὶ λέγῃ λόγους ἀνωφελεῖς, μὴ θελήσῃς
ἀκούσαι αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἀνέλθῃ τὴν ψυχὴν σου, καὶ μὴ
αἰδεσθῇς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εἰς τὸ λυπηθῆαι αὐτὸν,
καὶ μὴ ἀναστῇ τῶν λεγομένων λόγους, ὅτι τῇ καρδίᾳ
οὐ παραβέβομαι· μὴ εἴπῃς τοῦτο. Οὐ γὰρ εἰ ὕπερ
τῶν πρωτόπλαστον, ὃν ἐποίησεν ὁ θεὸς τῇ ἰδίᾳ χειρὶ,
ὃν οὐκ ὠφέλησεν ἡ οὐ καλὴ ἐμύλια· θεῷ οὖν, καὶ
μὴ θεῷ ἀκούειν· ὅρα δὲ μήποτε φεύγων σὺ σώματι
βουληθῇς γνῶναι τὰ ῥηθέντα· ἔάν γὰρ σιγῇ μὴ
λόγου ἀκούσῃς, οἱ δαίμονες οὐκ ἔωσι τὸ ῥηθὲν δ
ἡκούσαι, ἀλλὰ φωνεῖν οὖν τὴν ψυχὴν σου· διὰ φεύγων
φεύγε παντελῶς.

Σχόλιον Φωτίου Κωνσταντινουπόλεως δ.

Αἱ περιεργοὶ φύσεις πρὸς μὲν τὸ κατόρθωμα τοῦ
πλησίον οὐκ ἐθέλουσι βλέπειν· ὁφθαλμοὺς δὲ πρὸς τὸ
ἐλάττωμα· καὶ μὲν εὐρωσιν, ἤρπασαν καὶ διεκω-
δώνισαν, ἂν δὲ μὴ εὐρωσιν, αὐτοὶ μάλλον εἰδωλοποιεῖν
καὶ πλάττειν αἰροῦνται, ἢ κακὴν ἀπαλθεῖν τὴν περιε-
ργασίαν ἀνέχονται.

Ἄλλο.

Αἱ δυσμενεῖς γνῶμαι καὶ τὰς χρηστὰς πράξεις
καὶ τοὺς ὠφελίμους λόγους πρὸς τὸ χεῖρον διαστρέ-
φειν ἀγωνίζονται.

Ἄλλο Ἰσαΐ.

Ἐνώπιον ὑψηλόφρονος καὶ νοσοῦντος τὸν φθόνον
μετὰ παρατηρήσεως λαλεῖ· ὡς γὰρ σὺ λαλεῖς, αὐτὸς
ποιεῖ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐξηγήσει τῶν λόγων σου

A prudens uvæ vinitor maturos duntaxat acinos com-
edit, labruscas et acerbas uvas negligit, ita bona
mens et sapiens quascunque in aliis virtutes vide-

rit, studiose notabit: ineptiens vero tantum vitia defectusque pervestigabit. De quo etiam dictum est: *Scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinya*. Imo vero si tuis ipse oculis peccantem videris, noli damnare: non raro enim et ipsi delusi sunt.

Gradum decimum qui vicit, nihil nisi ex chari-
tate agit, in vero luctu constitutus.

SCHOLIA AD GRADUM X.

De obtreccionibus.

Scholion 1.

Effrontes et impudentes adolescentule sunt, ven-
tris ingluvies, ebrietas, luxuria, inanis gloria: oc-
cultæ autem (et quæ palam honeste apparent),
hypocrisis seu simulatio, obtreccatio, odium, in-
vidia, quæ etiam mortem inferunt.

Scholion 2.

Anima quæ detractionibus est obnoxia, trisuleam
habet linguam: nocet enim et sibi ipsi et auditori,
et illi quandoque cui detrahitur.

190 Aliud.

Exitum animæ est odium erga proximum: pro-
pugnaculum qui illud scienter in hostes vertunt:
carpere autem proximum, est per inscitiam sub-
rtere propugnaculum.

Isaia abbatis, 3.

Si quis sermones [perniciosos] inutiles intulerit,
tu ne velis illos audire, ne perdas animam tuam;
nec reverearis ejus vultum, ita ut contristes illum;
nec dicentium verba cura, cum dicunt: Nos hæc in
animum non admittimus; ne dixeris hoc: Non es
melior Adamo protoplasto, quem Deus ipse sua
manu formavit, cui non profuit mala sermocinatio.
Fuge ergo, ne audi; cave etiam, ne, dum declinas
corpore, dicta tamen velis ab aliis (absentibus) cogno-
scere. Nam si minimam verbi partem aut apicem
audieris, demones non dimittunt dictum quod au-
disi, sed occidunt animam tuam: proinde omnibus
modis quantum potes (detractiones seu inutiles
fabulas) fuge.

Photii patriarchæ Constantinopolitani 4.

Juriosæ mentes ad recta facta alterius seu vir-
tutes nolunt attendere, nec respicere; minimum
vero lapsum peracute cernunt, et si quid deprehen-
derint, arripiunt, exagitant et examinant, si nihil
reperiant, ipsi sibi somnia et imagines fingunt,
potius quam ut ipsi inanem curiositatem suam
abire sinant.

Aliud.

Malignus animus etiam recte facta et utiles ac-
riones in deteriolem partem trahere nititur.

Isaici.

Cum superbo et invido caute loquitur: sicut
enim loqueris, pro ratione tui sermonis et sui in
te amoris format ipse in animo suo verborum tuo-

rum interpretationem; et ex bonis tuis accipit argumentum, quo abutitur apud alios ut offendantur, et verba tua transferuntur in mentem ipsius ad materiam et rationem morbi illius.

A καθὼς καὶ ἀγαπᾷ· καὶ ἐκ τῶν ἀγαθῶν τῶν ἐν σοὶ λαμβάνει ὕλην εἰς τὸ ποιεῖν ἄλλοις προσκόψαι· καὶ ἀλλάσσονται οἱ λόγοι σου ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ πρὸς τὴν ὕλην τῆς ἀβρῶστίας αὐτοῦ.

191 GRADUS XI.

De loquacitate et silentio.

Expositum est priore capite breviter, quam plenum sit periculi, et nonnunquam subrepat etiam iis, qui videntur religiosi, vitium alios iudicandi, aut potius, ut ab aliis iudicemur, et ab lingua nostra plectamur. Reliquum est ergo, ut nunc causam aperiamus, et januam per quam id vitium ingreditur, imo vero egreditur, ex ordine ostendamus. Loquacitas est sedes vanæ gloriæ, per quam se ipsam ostentare, et in scenam ac theatrum solet deducere. Loquacitas est ignorantie argumentum, fenestra obreptionis, scurrilium nugamentorum magistra, ministra mendacii, compunctionis abstersio, auctrix et conciliatrix ignavia, somni nuntia, meditationis distractio, custodia cordis abolitio, fervoris divini frigidarium et gelicidium, orationis languor seu potius extinctio; silentium prudens est parens orationis, a captivitate liberatio, ardoris divini custodia, observatio cogitationum, speculator hostium, luctus carcer, amans lacrymarum, assidue mortis memorie effector, suppliciorum æternorum pictor, caricus iudicii observator, minister salutaris tristitiae, hostis nimis confidentie, religiose quietis conjux [comes], ambitiosa doctrine oppugnator, scientie augmentum, contemplationis informator, occultus in virtutibus **192** profectus, arcanus in Deum ascensus. Qui suos lapsus agnoscit, facile suæ lingue imperat. Homo verbosus nondum satis in sui cognitionem descendit. Studiosus silentii est familiaris Deo, et arcano quodam modo, dum, cum illo familiariter colloquitur, a Deo illustratur. Silentium Jesu Pilatum ad reverentiam ejus commovit; et quies a sermone vanæ gloriæ nervos incidit. Petrus prolata voce flevit amare, immemor illius qui dixit: *Disi: Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea*¹³; et alterius qui censuit præstare e sublimi in terram ruere, quam lingua offendere. Plura de his tradere supersedeo, quamvis multæ me et improbiæ vitiorum strophæ ad id hortentur. Enimvero accepi ego a quodam viro fide digno, qui, de taciturnitate oris mecum collocutus, affirmavit loquacitatem ex uno horum fontium omnino existere, aut ex vita et consuetudine prava atque incontinente (lingua enim cum naturale corporis sit membrum, quod didicit, hoc (ut psittacus) deinceps ex usu garrit), aut in iis qui exercentur, ex inani gloria potissimum; est tamen cum ex ventris ingluvie nascitur. Quapropter non pauci nec raro coercito per abstinentiam ventre, vi quadam velut incisus nervis linguam quoque et loquacitatem retulerunt, atque intra septa den-

ΛΟΓΟΣ ΙΑ΄.

Περὶ πολυλογίας καὶ σιωπῆς.

Εἰρηται μὲν ἡμῖν βραχέως ἐν τοῖς φθάσαι, ὡς ἐπισφαλὲς λίαν, καὶ αὐτοῖς τοῖς πνευματικοῖς εἶναι δοκοῦσι παρεισδύνειν τὸ (1) κρίνειν· μᾶλλον δὲ τὸ κρίνεσθαι, καὶ ὅπῃ γλώττης κολάζεσθαι· νυνὶ δὲ λοιπὸν καὶ τὴν αἰτίαν, καὶ τὴν θύραν δι' ἧς εἰσέρχεται, μᾶλλον δὲ ἐξέρχεται, ἀποκλίσθαι ἐν λόγοις τάξαι. Πολυλογία ἐστὶ κενοδοξίας καθέδρα, δι' ἧς ταυτὴν ἐμφανίζειν καὶ ἀναπομπάειν πέφυκε. Πολυλογία ἐστὶν ἀγνωσίας τεκμήριον, καταλαλιᾶς θύρα, εὐτραπείας χειραγωγὸς, ψεύδους ὀπουργὸς, κατανύξεως διάλυσις, ἀκηδίας κλήτωρ, ὕπνου πρῶδρομος, συννοίας σκορπισμὸς, φυλακῆς ἀφανισμὸς, θέρμης ψυχρηστῆριον [ψυχτήριον, αἰ. ψυχριστήριον], προσευχῆς ἀμαύρωσις σιωπῇ ἐν γνώσει· (2) μήτηρ προσευχῆς, αἰχμαλωσίας ἀνάκλησις, πυρὸς φυλακῆς, λογισμῶν ἐπίσκοπος, σκοπὸς πολεμίων, πένθους δεσμοτήριον, βακρύων φάλη, θανάτου μνήμης ἐργάτης, κολάσεως ζωγράφος, κρίσεως φιλοπράγμων, ἀδημονίας ὀπουργὸς, παρρησίας ἔχθρα, ἡσυχίας σύζυγος, φιλοδιδασκαλίας ἀντίπαλος, γνώσεως προσθήκη. θεωρημάτων δημιουργὸς, ἀφανῆς προκοπή, λεληθυῖα ἀνάβασις. Ὁ ἐπιγνοὺς παραπτώματα, ἐκράτησε γλώσσης· ὁ δὲ πολύλογος οὕτω ἐπέγνω ταυτὸν ὡς δειλ. Ὁ σιωπῆς (3) φίλος προσεγγίζει Θεῷ, καὶ λεληθότως συνομιλῶν φωτίζεται παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἰησοῦ σιωπῇ ἐνέτρεψε Πιλάτον, καὶ ἀνδρὸς ἡσυχία φωνῆς καθήρησε κενοδοξίαν. Λόγον εἰπόντι Πέτρος ἐθρήνησε πικρῶς ἀμνημονήσας τοῦ εἰπόντος· *Εἶπα· Φυλάξω τὰς ὁδοὺς μου τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν με ἐν γλώσσῃ μου*, καὶ τοῦ ἐτέρου φήσαντος, *Κρεῖττον πεσεῖν ἀπὸ ὕψους εἰς γῆν, ἢ ἀπὸ γλώσσης*. Καὶ πολλὰ περὶ τούτων ἔγωγε γράφειν οὐ βούλομαι, κἂν αἱ τοῦ (4) παθῶν πανουργίαι τοῦτο ποιεῖν προτρέπονται. Πλὴν ἤκουσά ποτὲ τινος περὶ ἡσυχίας στόματος πρὸς με φιλοπευστοῦντος, ὃς ἔλεγε, τὴν μὲν πολυλογίαν ἐξ ἐνὸς τούτων τίττεσθαι πάντως, ἢ ἐξ ἀναστροφῆς καὶ συνήθειας πονηρᾶς καὶ ἀκατοῦς· μέλος γὰρ ὃν φυσιχὸν ἢ γλώσσα τοῦ σώματος, καθ' ὃ λοιπὸν παιδευθῇ συνήθειαν ἀπαιτήσκειν, ἢ πάλιν ἐν τοῖς ἀγωνιζομένοις, καὶ μάλιστα ἐκ τῆς κενοδοξίας· ἐστὶ δὲ ὅτε καὶ ἐκ τῆς γαστριμαργίας. Διόπερ πολλάκις πολλοὶ χαλινοῦντες τὴν γαστέρα, βίξ τινα καὶ ἀτονίαν συγκαίλουσι καὶ τὴν γλῶτταν καὶ τὴν πολυψέειαν. Ὁ μεριμνήσας ἐξέδου περιέκοψε λόγους· καὶ ὁ κτησάμενος πένθος ψυχῆς, ὡς πῦρ ἀπεσφράφη πολυλογίαν. Ὁ ἀγαπήσας ἡσυχίαν, ἀπέκλεισε στόμα, ὃ δὲ χαίρων ταῖς προδοῖς, ὅπου τοῦ πάθους ἐκ τῆς κείλης διώκεται. Ὁ γνοὺς ὁσμὴν πυρὸς ὕψιστου, ὡς μέλισσα καπνὸν, ἀνθρώπων φεύγει σύνοδον· τὴν μὲν γὰρ ὁ καπνὸς διώκει· τῇ δὲ ἀνθρώπων σύνοδος ἀντιπράττει.

¹³ Psal. xxxviii, 2.

Ὀλίγων λίαν τὸ ὕδωρ ἀφρακτον κωλύειν· ὀλιγωτέρων ἂν αὖτις ἀφρακτὸς ἀπαρτῇ. **A** tium concluserunt. Qui excessum vite semper sollicitè meditatur, linguam jam truncavit. Qui verum animæ luctum sibi comparavit, a fabulis inanibus tanquam ab igne refugit, qui solitudinem amat, jam os observavit. **193** Qui extra cellam vagari gaudet, ab hoc ipso loquacitatis vitio extra cellam propellitur. Qui ignis celestis seu divini amoris odorem olfecit, is, velut apicula fumum, ita hominum cœtus odit: illam enim fumus infestat, hunc hominum frequentia et turbæ fugant et persequuntur. Difficile est aquam sine cataractis coercere, difficilius linguam et oris intemperantiam refrenare et domare.

Βαθμὸν ἐνδέκατον ὁ κινήσας, πληθος κακῶν ὅφ' ἐν περιέκοθεν.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΙΑ'.

Περὶ πολυλογίας καὶ σιωπῆς.

Σχόλιον α'.

Ἰσθὺς αὐτοῦς τοὺς κρινομένους ὑπὸ τῶν κατακρινόντων. Εἰ γὰρ ὁ νοῦς ἔξω γένηται, τὰ οἰκία καταλιπὼν, καὶ τὰ τῶν ἄλλων κατασκοπῶν, εἰς τὸ κρίνειν οὐκ ἔρχεται.

Σχόλιον β'.

Σιωπῇ ἐν γνῶσει, οὐ μόνον ἐκ τῶν πολεμίων φυλάττει, ἀλλ' οὐδὲ ἐξ προσεγγίσει αὐτοῦς.

Σχόλιον δ'.

Προβαίς τὰς θύρας, τὰς δι' ὧν ἐπὶ τὸ κρίνειν ἐξέρχεται, δείκνυσαι νῦν καὶ τὰς δι' ὧν εἰσέρχεται· ὥσπερ οὖν πολυλογία ἐξῆγεν αὐτὸν, οὕτω καὶ ἡ ἐν γνῶσει σιωπὴ εἰσάγει πάλιν αὐτόν.

Σχόλιον γ'.

Ἐάν φυλάξης τὴν γλῶσσάν σου, ἀδελφε, δίδεται σοι παρὰ Θεοῦ ἡ χάρις τῆς κατανύξεως τῆς καρδίας, τοῦ θεάσασθαι ἐν αὐτῇ τὴν ψυχὴν σου, καὶ ἐν ταύτῃ εἰσέρχῃ εἰς τὴν χαρὰν τοῦ πνεύματος· ἐάν δὲ ἡ γλῶσσά σου νικήσῃ σε, πιστεύσόν μοι εἰς ὅπερ λέγω σοι, οὐδέποτε θυνήσῃ ἐξεῖλῃσαι ἐκ τῆς σκοτώσεως.

Ἄλλο.

Ἐάν οὐκ ἔχεις καρδίαν καθαρὰν, ἔχε καὶ στόμα καθαρὸν.

Σχόλιον δ'.

Αἱ γὰρ τῶν παθῶν πανουργίαι ἐμπαθῶς περὶ παθῶν ἐξέρχονται· ἡμᾶς πολλάκις προτρέπονται, ἡγοῦν περὶ πολυλογίας, περὶ σιωπῆς καὶ περὶ ἄλλων· αἱς ἐγὼ οὐ πειθήσομαι, οὐ γὰρ ἀνέχομαι περὶ σιωπῆς λέγων μακρολογεῖν.

Σχόλιον ε'.

Ὅσπερ σπάνιοι, καὶ παντελῶς ὀλίγοι εἰσι, οἱ δυνάμενοι ὕδατων ὀρέας κωλύσαι, μὴ πρότερον φράξαντες· πῶς γάρ; οὕτως ὀλιγώτεροι εἰσιν οἱ στόμα ἀκρατὲς δυνάμενοι δαμάσαι. Διὰ φραγμοῦ γὰρ ὕδωρ κωλύεται, καὶ δι' ἐγκρατείας ἡ γλῶσσα δεσμεύεται.

ΛΟΓΟΣ ΙΒ'.

Περὶ ψεύδους.

Γέννημα μὲν σιδήρου καὶ λίθου πῦρ· γέννημα δὲ πολυλογίας καὶ εὐτραπείας ψεύδος. Πεύδός ἐστιν ἀγάπης ἀφανισμός· ἐμποικία δὲ Θεοῦ ἀρνήσις. Μη-

Qui gradum undecimum ascendit, ille simul vitiorum segetem uno falcis ictu resecat.

SCHOLIA AD GRADUM XI.

De loquacitate et silentio.

Scholion 1.

a condemnantibus ad ipsos judicandos; animus enim dum extravagatur, et sua negligit, et aliena curat, ad seipsum judicandum non accedit.

Scholion 2.

Silentium cum prudentia seu scientia conjunctum non solum animam ab hostibus defendit, sed hostes nec accedere quidem propius permittit.

Aliud.

Cum exposuisset januas per quas mens ad judicandos alios egreditur, ostendit nunc et illas per quas ingreditur: quemadmodum enim loquacitas mentem eduxit, ita silentium cum prudentia et scientia eandem reducit.

Scholion 3.

Si tuam linguam, frater, custodieris, dabitur tibi a Deo gratia, compunctio nempe cordis, in qua videbis animam tuam, et in hac ingredieris in gaudium spiritus: si autem lingua te rexerit et vicerit, crede mihi, quod dico tibi, nunquam poteris a tenebris mentis emergere.

Aliud.

Si non habueris cor mundum, saltem da operam ut habeas os mundum.

194 Scholion 4.

Nam malitia vitiorum sæpe nos, ut vitiose de vitiosis affectibus disputando excurramus, hortatur, sive de loquacitate et silentio, et hoc genus aliis, quibus ego haud persuadeor ut saveam: neque enim sustineo ut multa de silentio garriam.

Scholion 5.

Ut sunt pauci, imo perpauci, qui aquarum impetum coercere possint, nisi prius aggeres struant, quomodo enim prohibeant? ita pauciores sunt, qui effrene os retundere possint. Aqua per aggerem prohibetur, lingua per continentiam vincitur.

GRADUS XII.

De mendacio.

E ferro et lapide excutitur ignis, ex loquacitate vero et scurrilitate mendacia nascuntur. Mendacium exstinguit charitatem; perjurium vero negat

Deum. Nemo mihi cordatorum virorum existimet mendacium esse leve peccatum : nam contra nullum vitium tam atrocem et tremendam sententiam sanctissimus Spiritus pronuntiavit. Si perdes omnes qui loquuntur mendacium, ut David Deum allocutus testatur⁴⁴, quid fiet iis qui perjuriis mendacium confirmant? Notavi nonnullos de mendacio etiam sibi placere et applaudere, qui dum per scurrilitatem et vaniloquentiam risum captarunt, sensum pie lugentium, dum illos audirent, miserabiliter exstinxerunt. Dæmones ubi nos animadvertunt a cæpta urbanarum facetiarum, quas molesti illi narratores effutunt, auditione tanquam a morbo aliquo pestilente velle recedere tum **195** geminis cogitationibus (tanquam veris rationibus) suaviter captos, detinere conantur, quando nobis suggerunt : Ne contristes narrantem ; aut, Ne velis cæteris præsentibus videri sanctior ; ociosus te proripe, ne cuncteris. Quod nisi feceris, inter proceres ridicula tibi mentis phantasmata occurrerent. Imo non fuge tantum, sed qua potes arte pia improbum illam cœtum infecta mortis et iudicii mentione dissolve. Præstat enim ut levi aliqua fortasse vanæ gloriolæ labeacula aspersus unus omnibus emolumentum auctor existas. Hypocrisis est parens mendacii, sæpe etiam argumentum et materia. Sunt enim qui docent hypocrisin nihil aliud esse quam excogitationem seu meditationem adeoque opificem mendacii quæ conjunctum secum habeat, et connexum mendacium. Qui timore Dei imbutus est, alienus est a mendacio ; habet enim incorruptum iudicem conscientiam suam. Quemadmodum in reliquis omnibus animi moribus discrimen ex damno deprehendimus, ita et in mendacio. Aliud enim iudicium imminet illi qui formidine poenæ mentitur ; aliud illi qui nullo periculo supplicii proposito audet mentiri. Est qui voluptatis causa mentitur ; est qui propter delicias : est qui mentitur ex urbanitate ut aliis moveat risum : est denique qui per mendacium insidias necit alteri, ut illum damno aliquo mactet. Magistratus per tormenta mendacium profligant sed lacrymarum inundatione penitus exstinguitur. **196** Qui mendacium profert, prætexit dispensationes et exitum animarum, iustitiam interpretatur. Architectus mendacii se Raab meretricis exemplum se qui affirmat⁴⁵, et dum se ipsum perdit, aliorum salutem procurare testatur. Ubi nos ab omni mentiendo vanitate liberis senserimus, tum demum doque licebit caute mendacium subicere. Infans pura anima. Ut vino exhilaratus etiam nolens ebrius non poterit mentiri.

Quisquis hunc duodecimum gradum superavit, omnium virtutum fundamentum posuit,

⁴⁴ Psal. v. 7. ⁴⁵ Josue II, 1 seqq.

A δὲ τῶν εὐφρονοῦντων μικράν τινα τὴν τοῦ ψεύδους ἁμαρτίαν εἶναι ὑπονοήσει· φοβερὰ γὰρ ὑπὲρ πάντα ἀποφάσει· κατὰ τοῦτου τὸ πανάγιον Πνεῦμα ἐκρήσατο. **E**ὶ ἀπολεῖς πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος, ὡς ψησὶν ὁ Δαυὶδ πρὸς τὸν Θεόν, τί λοιπὸν πῶσονται οἱ μεθ' ὁρκῶν τὸ ψεῦδος· συμβάλλοντες ; Εἰδὼν τινὰς ἐπὶ ψεύδει σεμνυνομένους, καὶ δι' εὐτραπέλειας, καὶ ἀργολογίας γέλοισι ἐξυφαίνοντας· καὶ τὰ τῶν προσακρωμένων πένθη ἡλειπνῶς (1) ἐξαφανίζοντας· ὅπου οἱ δαίμονες ἰδῶσιν ἡμᾶς ὡς ἐκ λοιμικῆς νόσου τῆς τῶν ἀστειῶν ἀκροάσεως μετὰ τὴν προκάταρξιν τοῦ χαλεποῦ ὑπηγῆτου ἀναχωρεῖν δοκιμάζοντας, τότε λοιπὸν δυσὶν ἡμᾶς δελεάζειν ἐπιχειροῦσι λογισμοί· **M**ὴ λυπήσῃς τὸν ἐξηγητήν, ὑποβάλλοντες ἡμῖν ἦ, **M**ὴ φανερώσῃς σεαυτὸν (2) φιλοθεώτερον τῶν παρόντων· ἀποπήδα, μὴ χρονίσῃς. **E**ὶ δὲ μὴ, ἐν τῇ προσευχῇ σου ἔνοισιν γαλοῖαν ἀνατυπώσεις. **M**ὴ μόνον φεῦγε, ἀλλὰ καὶ τὸν πονηρὸν θυνακτήριον εὐσεβῶς διάλυε, θανάτου καὶ κρίσεως εἰς μέσον ὑπόμνησιν προβαλλόμενος· ἀμεινόν σε γὰρ ἐκ τούτου ἰσως καὶ μικρὰ κενὴ δόξῃ φαντισθῆναι, καὶ μόνον πᾶσι πρόσθεν ὠφελείας εὐρεθῆναι. (3) Ὑπόκρισις μήτηρ ψεύδους πολλάκις, καὶ ὑπόθεσις· οὐδὲν γὰρ τινες ὑπόκρισιν ὀρίζονται, ἀλλ' ἡ ψεύδους μελέτην καὶ δημιουργοῦν κεκολασμένον καὶ συμπελεγμένον· ὁ (4) ὡδὸν Κυρίου κτησάμενος, ζενίτευσε ψεύδους, δικαστὴν ἀδικαστον ἔχων τὴν ἰδίαν συνείδησιν. **Π**οπερ ἐν πᾶσι τοῖς πάθεσι διαφορὰν βλάβης γνωρίζομεν, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ ψεύδους. **Ἄ**λλο (5) μὲν γὰρ τὸ κρίμα τοῦ διὰ φόβον κολάσεως ψευδομένου· καὶ ἕτερον τὸ, κινδύνου μὴ προκείμενου ψευδεῖσθαι. **Ἄ**λλος διὰ τροφὴν ἡφειδαστο, ἕτερος διὰ φιληδονίαν· ἄλλος ἵνα τοῖς παροῦσι προσενηύσῃ γέλωτα, ἕτερος δὲ ἵνα τῷ ἀδελφῷ ἐπιβουλεύῃ, καὶ τοῦτον κακοποιήσῃ. **Ἐ**κ βασάνων ἀρχόντων ἐξαλειφεται ψεῦδος· ἐκ δὲ δακρύων πληθούς εἰς τέλος ἀπόλλυται· προφασιζεται οικονομίας ὁ ψεῦδος· προβολεύς, καὶ δικαιούνας πολλάκις λογίζεται τὰς ψυχῆς ἀπωλείας. **T**ῆς Παδὸς μιμητὴν ἑαυτὸν τεκμαίρεσθαι ψευδοκλάστης ἀνὴρ, καὶ δι' ἀπωλείας οικίας τὴν ἑτέραν σωτηρίαν λέγει πραγματεύεσθαι. **Ὅ**πταν ψεῦδος εἰς ἅπαν καβαρεῖσθαι, τότε αὐτὸ μετὰ φόβου καὶ καιροῦ καλοῦντος ὑπὲλθωμεν. **Ὁ**ὅσον εὐφρανθεὶς ἀκουστικῶς ἀληθεύσῃ εἰς πάντα· καὶ ὁ μεθυσθεὶς κατανώξει οὐ δύνησται ψεύσασθαι.

Ubi nos ab omni mentiendo vanitate liberis senserimus, tum demum doque licebit caute mendacium subicere. Infans pura anima. Ut vino exhilaratus etiam nolens ebrius non poterit mentiri.

Ἀνάστασις δωδεκάτῃ· ὁ ἐπιβουλήτως βλῆσαν τῶν καλῶν κέκτηται.

ΕΧΘΑΙΟΝ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΙΒ.

Περὶ ψεύδους.

Εχθάιον α.

Οἱ ἀπορώμενοι· βαθμὸς τίς ἐστι τῶν εἰς μετανοίαν ἰκόντων, οἱ καὶ προσκλιόντες λέγονται ἔξω τῶν πυλῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστάμενοι, καὶ διὰ μετανοίας εὐκρινεῖς καὶ πένθους ἀκρωτάτου τὴν ἀνάκλησιν ἐπιζητοῦντες· οἱ δὲ τῶν γελῶν τῆς ἀγαθῆς ἐκπίπτουσι ἐργασίας.

Εχθάιον β.

Ὅστις λαλεῖ ἄλλο, καὶ ἔχει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἄλλο ἐν πονηρίᾳ, πᾶσα ἡ λειτουργία τοῦ τοιοῦτου ματαία. Μὴ κολληθῇς τινι τοιοῦτῳ, ἵνα μὴ σπילוθῇς ἐκ τοῦ ἰοῦ αὐτοῦ τοῦ ἀκαθάρτου.

Εχθάιον γ.

Ὁ ὑποκριτής, ὅπως μὴ δοκεῖ λαθάνειν, τὴν ἐκ τοῦ δοκεῖν δίκαιος δόξαν θηρώμενος φαίνεται· ἐπειδὴ δὲ φωραθῇ, θανατηφόρος ὑπαισχύεται λόγους, ταῖς κατ' ἄλλων λοιδορίαις τὴν οἰκίαν δοκῶν συγκαλύπτειν ἀσχημοσύνην· ἐν ἐχθρῶν γενήματα, ὡς παλιμβόλον παρεικάσας ὁ λόγος ἀέλιος τῆς μετανοίας καρποδὲ προστάξεν αὐτῷ ποιεῖν· τούτῳ, πρὸς τοὺς φαυλομένους τρόπους μεταποιεῖσθαι τὴν κρυπτομένην τῆς καρδίας διάθεσιν.

Εχθάιον δ.

Τὸ ἀγαπᾶν τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων τίκεται ἐν ψεύδος· τὸ δὲ ἀνατρέψαι αὐτὸ ἐν ταπεινώσει, ποιεῖ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ μεζύονα ἐν τῇ καρδίᾳ σου.

Εχθάιον ε.

Διδαξὼν τὴν γλῶσσάν σου εἰς τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ ἐν γνώσει, καὶ τὸ ψεύδος φεύγει ἀπὸ σοῦ.

Εχθάιον ἄλλο.

Κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ψευδολογῶν, καὶ τῶν χρημάτων ὁ λόγος· ἢ γὰρ κατὰ ἡθον, ἢ ἀπειδίκτητα, ἢ βολιότητα, ἢ ὑπόκρισιν γίνεται ψεύδος· ἢ ὅτε καιρὸς καλεῖ ὑπὲρ σωτηρίας τοῦ πλησίον καταπίσας τὸν ἀληθεύοντα ἀλλάξαι ἢ ῥῆμα, ἢ ἦθος, ἢ ὑπόθεσιν· καὶ ἔχεις τὴν Παῦλ, τὸν Δαυὶδ, τὸν Σαμουὴλ· καὶ λόγον μὲν ἀλλάσσει, ὡς ἡ Παῦλ· ἦθος δὲ, ὡς ὁ Δαυὶδ· ὑπόθεσιν δὲ ὡς ὁ Σαμουὴλ ἐπὶ τῇ χρίσει τοῦ Δαυὶδ.

ΛΟΓΟΣ ΙΓ.

Περὶ ἀκηδίας.

Εἰς καὶ οὗτος πολλάκις τῶν τῆς πολυλογίας κλάδων, ὡς καὶ ἡδὴ φθάσαντες εἰπομεν, ἐστὶ, καὶ πρῶτος ἀπόγονος, λέγω δὲ ὁ τῆς ἀκηδίας. Διὸ καὶ ἀρ-

(a) Audientes erant catechumeni, et poenitentes qui post catechumenos consistebant. Vide Bar. t. II, p. 52, et III et IV.

A SCHOLIA AD GRADUM XII.

De mendacio.

Scholia 1.

Audientes (a): gradus est quidam eorum qui ad poenitentiam veniunt, qui et προσκλιόντες, hoc est allacrymantes, vocantur, et extra templorum limina consistunt, et per sinceram poenitentiam extremumque luctum petunt, ut admittantur seu revocentur, qui tamen per levitatem suam et ridicula quaedam facta (b) fructu boni operis caruerunt et exciderunt.

Scholia 2.

Quisquis aliud lingua promptum, aliud corde clausum habet per malitiam, huius tota pietas et servitium divinum est inane: nec te huic tali unquam sociaveris, ne impuro illius veneno inficiaris.

Scholia 3.

Hypocritis quandiu quidem videtur latere, gloriam ex opinione venatus, justus appareat ubi autem fuerit deprehensus, 197 virulentis et mortiferis calumniis de aliis inspersis, suum dedecus et ignominiam velare velle, huic veluti genimini viperarum, et veteratori praecepit Dei verbum, ut fructus dignos faceret poenitentiae, hoc est, ut occultum et tectum simulatumque cordis sensum mutet, et mores illos sincere induat et exhibeat, quos antea simulabat.

Scholia 4.

Mendacium parit ambitionem gloriae humanae. Mendacium autem per humilitatem delere et extinguere, excitat majorem in corde tuo timorem Dei.

Scholia 5.

Erudi linguam tuam ad verbum Dei in cognitione, et tergum vertet fugietque abs te mendacium.

Scholia 6.

Pro varietate mendaciorum et iudiciorum nascitur oratio: aut enim propter voluptatem aut urbanitatem, aut dolum seu fraudem, aut simulationem seu hypocrisin fit mendacium, aut cum usus exigit [cogente temporis necessitate] pro alterius salute, quando inducit vera dicentem ut mutet verbum, aut habitum oris et corporis, aut argumentum rei. Et habes exemplum Raabe, Davidis, Samuelis: verbum variat ut Raab; habitum ut David; argumentum et causam ut Samuel uncturus Davidem in regem.

GRADUS XIII.

De tædio seu acedia.

Et hic surculus unus est ex loquacitatis ramis uti supra docuimus, et ex nepotibus primus, acedia inquam. Proinde convenientem illi locum in im-

(b) Poenitentium irrisionem. An riserunt ritus? an poenitentiam simularent, ut Climacus dicit, et aliorum lacrymas deriserunt?

proba vitiorum catena assignavimus. Acedia est animi remissio, mentis enervatio, neglectus religiosae exercitationis, odium professionis, laudatrix rerum saecularium, quae non **198** veretur datur Deum ipsum calumniari, quod sit durus et immitis. Languida est in sacra psalmodia, ad preces infirma, ferrea ad ministeria, impigra ad labores externos, ficta ad parendum. Vir obediens nescit quid sit ignavia, per actiones externas mentem perficit. Cœnobium repugnat acediae. Virum solitarium ubique comitatur acedia, nec ante mortem illum deserit, sed ad finem usque vitae quotidie oppugnat. Ubi anachoretæ cellam videt, subridet, et propius accedens, juxta illum sedem ponit. Medicus ægros mane invisit: acedia religiosa sub meridiem. Acedia gaudet frequentia hospitum, et monet anachoretam, ut operæ pretium faciat, quo possit eleemosynas largiri: hortatur ut aegri strenue invisantur, in memoriam revocando illud Christi: *Infirmus eram, et venistis ad me*⁴⁴; rogat ut ad desperabundos et pusillanimes adeamus, suggerendo consolandos esse pusillanimes, cum ipsa sit pusillanimitas. Inter preces negotia quaedam tanquam necessaria suggerit, et nullum non movet lapidem ut nos stulta velut sapienti capistro a precibus avellat. Tribus horis ante cœnam spiritus acediae tentat religiosos, et nunc horrore percellit, nunc dolore capitis, nunc febri, nunc vertigine torquet. Hora nona (quæ tertia est apud nos pomeridiana) imminente, aliquantulum respirat. At mensa jam posita, exsilit e lecto: ubi tempus precandi redit, rursum corpus gravedine languet. Inter ipsas vero jam preces versantem **199** somno totum mergit et irrigat, fœdisque et importunis oscitationibus et gannitibus versum ex ore psallentis subripit. Cæteris vitiiis singula singulas virtutes enervant; acedia vero religioso mortem affert generalem. Generosa mens emortuum animum in vitam revocat. Acedia vero et ignavia totum virtutis thesaurum dissipat. Sed cum hoc vitium sit unum ex octo capitalibus gravissimum, superest ut de eo perinde atque aliis tractemus. Sed et hoc addendum; intermisso psalmodum cantu, acedia notari non potest: peracto vero penso oculi recluduntur [aperiuntur]. Acedia tempore apparent li, qui sibi vim inferunt violenti: nihil enim est quod tot coronas pariat monacho, quot pugna cum acedia. Observa, et deprehendes ab illa, insistentes pedibus suis oppugnari, sedentes ut in cellæ parietes inclinent et circumspiciant invitari, et strepitum sonitumque pedibus excitent. Qui luget animam suam, liber est ab acedia. Enim vero vincitur et hic tyrannus a memoria propriorum peccatorum, et diverberetur ab opere manuum et labore, tractus a meditatione futurorum bonorum, et (velut ad tribunal) consistens, ut par est interrogetur: Age, fateri, cessator

μέζουσαν αὐτῷ τάξιν ἐν τῇ πονηρᾷ ἄλλοι ἀπειμαμέν. Ἀκηδία ἐστὶ πάρεσις ψυχῆς (1), καὶ τοῦ ἐκλυσίς, ὀλιγωρία ἀσκήσεως, μίσος τοῦ ἐπαγγέλματος, κοσμητικὴν μακαρίστρια, Θεοῦ διαβλήτωρ, ὡς ἀσπλάγγνου καὶ ἀφιλανθρώπου, ἀτονία ψαλμωδίας, ἐν προσευχῇ ἀσθενούσα, ἐν διακονίᾳ σιθηρᾷ, ἐν ἐργασίῳ δοκνος, ἐν ὑπακοῇ δόκιμος (α). Ἄνθρωπος ἀτακτικὸς ἀγνώριστος, διὰ τῶν αἰσθητῶν τὰ νοητὰ κατορθωκός. Κοινὸς ἀκηδίας ἀντίπαλος (β). Ἄνθρωπος δὲ ἡσυχαστῇ σύζυγος αἰώνιος, πρὸ θανάτου αὐτοῦ οὐ μὴ ἀποστήσεται· καὶ πρὸ τελευτῆς αὐτοῦ καθημέραν παλαίσει. Κέλαιν ἀναχωρητοῦ ἰδοῦσα ἐμειδίασε, καὶ προσεγγίσασα αὐτῷ πλησίον ἐσκήνωσεν (3). Ἰατρός νοσοῦντας ἔωθεν ἐπισκίπτεται· καὶ ἀκηδία ἀκούοντας περὶ μέσον ἡμέρας. Ξενοδοχεῖα ἀκηδίας ὑποβολή, καὶ ἐλεημοσύνας δι' ἐργασίαν δυσωπεῖ ἐργάζεσθαι. Ἐπισκίπτεσθαι ἀσθενούντας προτρέπεται προθύμως, ὑπομιμνήσκουσα τοῦ λέγοντος· Ἄσθενός ἐστι καὶ ἡλθετε πρὸς με. Πρὸς ἀθυμοῦντας καὶ ὀλιγοψύχους δυσωπεῖ ἀπέρχεσθαι· παρακαλεῖν τοὺς ὀλιγοψύχους ἢ ὀλιγόψυχος ὑποβάλλουσα· ἐν προσευχῇ σταθεύοντας ἀναγκαίων πραγμάτων ὑπομιμνήσκει, καὶ πᾶσαν μηχανὴν ποιεῖ ἐκεῖθεν ἡμᾶς φορβᾷ εὐλόγη ἀποσύρει ἢ ἄλογος. Τριῶν φρίκην καὶ κεφαλὰ γιναι, πρῶτον τε καὶ στροφὴν ἀκηδίας δαίμων ποιεῖ. Τῆς ἐννάτης καταλαβούσης μικρὸν ἀνένευσεν· τῆς τε τραπέζης τεθείσης, τῆς στρωμνῆς ἐπὶ θήσης· καὶ τῆς εὐχῆς καταλαβούσης πάλιν τὸ σῶμα βεβάρηται. Ἐν προσευχῇ σταθεύοντα τῷ ὕπνῳ ἐδάπτει, καὶ χάσμοις ἀκαίροις τὸ στόματος τὸν στίχον διήρπασεν. Τὰ μὲν λοιπὰ πάθη μὴ τινὶ ἀρετῇ ἕκαστον αὐτῶν κατήργηται. Ἀκηδία δὲ τῷ μοναχῷ περιεκτικὸς θάνατος· ἀνδρεία ψυχῇ νοῦν ἀποθανόντα ἀνέστησεν· ἀκηδία δὲ καὶ ὀκνηρία ὄλον τὸν πλοῦτον ἐσχόρπισεν. Ἐνὸς καὶ τούτου καὶ πάντων βαρυτάτου τῶν ὀκτὼ τῆς κακίας προσεταιρῶν ὑπάρχοντος κατὰ τὴν ἐκείνου ἀκολουθίαν, καὶ ἐν τούτῳ ποιήσωμεν. Πλὴν καὶ τοῦ προσθέσωμεν· ψαλμωδίας μὴ παρούσης, ἀκηδία οὐ φαίνεται· καὶ κανόνος τελεσθέντος ὀφθαλμοὶ διηνοίχθησαν. Ἐν καιρῷ ἀκηδίας οἱ βίαιοι φαίνονται· οὐδὲν γὰρ στεφάνους προξενεῖ ὡς ἀκηδία μοναχῷ. Κατανόησον, καὶ εὐρήσεις ἐν τῇ στάσει τῶν ποδῶν παλαίουσαν· καὶ ἐν καθέδρᾳ ἀνακλίνειν δοκιμάζει, τῷ τοίχῳ τὸν κέλλης παρακύπτειν προτρέπεται, φόρους καὶ κτύπους ποδῶν ποιοῦσα· ὁ βαυτοῦ πενθῶν ἀκηδία οὐκ εἶδεν. Δεσμεύσθω καὶ οὗτος ὁ τύραννος ὑπὸ μνήμης πταισμάτων, καὶ τυπείσθω ὑπ' ἐργασίαν· συρόμενός τε ὑπὸ ἐννοίας τῶν μελόντων ἀγαθῶν, καὶ παραστάς τὰ προσήκοντα ἐργάσθω. Λέγε λοιπὸν σὺ, ὦ παρειμένε καὶ ἐκλυτε, τίς ὁ τετοκός σε κακῶς; τίνας οἱ σοὶ ἀπόγονοι; τίνας δὲ οἱ σε πολεμοῦντες; καὶ τίς ὁ σοῦ ἀναιρέτης; Ὁ δὲ φησιν, Ἐν τοῖς μὲν ἀληθεῖς ὀπληκτοὶ οὐκ ἔχω ἐγὼ πού τὴν κεφαλὴν κλίνειν· ἐν οἷς δὲ ἔχω, καθ' ἡσυχίαν συνάγω τούτους. Αἱ δὲ μοῦ κλητρίαι πλεῖ-

⁴⁴ Math. xxv, 36.

(c) Lege ἄδοκιμος, quamvis omnia exemplaria habent δόκιμος, contra sensum.

σται · ποτε μὲν ἀναίσθησία ψυχῆς, ποτε δὲ ἀμνη-
μοσύνη τῶν ἄνω · ἔστι δὲ ὅτε καὶ ὑπερβολὴ καυμά-
των (α) · ἐμοῦ ἀπόγονοι μεταβάσεις τόπων σὺν ἐμοὶ
γινόμεναι (4) · παρακοὴ πατρὸς, ἀμνημοσύνη κρι-
σεως · ἔστι δὲ ὅτε καὶ κατάλειψις τοῦ ἀπαγγέλλματος ·
αἱ ἐμοῦ ἀντίδοχοι, ὅφ' ὧν δίδεμαι νῦν, φαλμαδία σὺν
ἐργοχείρῳ · ἐμοῦ ἐχθρὸς, θανάτου ἐννοία · ἡ δὲ ἐμὲ
θανατοῦσα (5), ἐστὶ προσευχὴ μετὰ ἐλπίδος βεβαίας
τῶν καλῶν. Τίς δὲ ὁ τατοκῶς προσευχὴν, αὐτὴν ἐρω-
τήσατε.

et improba progenies sunt locorum frequentes mutationes mihi ingenitæ; inobedientia erga religiosum patrem, oblivio iudicii, et nonnunquam neglectus votorum. Adversarii mei sunt a quibus nunc victus teneor, psalmodia et labor: hostis, mortis meditatio. Quæ demum omnino me conficit et maciat, est oratio cum spe certe futurorum honorum. Orationem vero quis (b) genuerit ipsam interrogat.

Τρισκαίδεκάτη νίκη, ἣν ὄντως ὁ κτησάμενος ἐν Β' Qui hanc tertiam decimam victoriam de acedia retulit, in omni virtutum genere excellit.

ΣΧΟΛΙΟΝ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΙΓ'.

Περὶ ἀκηδίας.

Σχόλιον α'.

Ἵτι ἡ ἀκηδία ἐν προσευχαῖς καὶ φαλμαδίαῖς ἀν-
δραγαθεῖ, ὑπτιούται δὲ καὶ καταβρῆγγυνται ἐν διακο-
νίαις καὶ ἐργοχείρῳ · καὶ θρασεῖς μὲν ἐργάζεται
τοὺς χαύνους, ὅφ' αὐτῆς πολεμουμένους, ἐκλειυμέ-
νους δὲ πρὸς οὐδ' τὰ νικητήρια ἔσχεν.

Ἄλλο θαλασσίον.

Ἀκηδία ἐστὶν ὀλιγωρία ψυχῆς · ὀλιγορεῖ δὲ ψυχὴ
φιληδονίαν νοσοῦσα.

Ἄλλο.

Ἰησοῦν ἀγαπῶν γυμνάζεται ἐν πόνοις · καρτερία
δὲ πόνων ἐκδιώκει ἀκηδίαν. Ἡ ἀκηδία ἐκ τοῦ μετ-
εωρισμοῦ τῆς διανοίας, καὶ ὁ μετεωρισμὸς ἐκ τῆς
ἀργίας τῶν ἔργων, καὶ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως, καὶ τῆς
ματαιᾶς συντυχίας, ἣ ἀπὸ γαστροῦ πεπληρωμένης.

Σχόλιον β'.

Ἔως ἂν πάθος εἰς ἔξιν ἔλθοι, σφοδρῶς οἱ πολέ-
μοι συνίστανται · ἐπὰν δὲ ἐν ἔξει τῇ συνηθεῖα γένη-
ται, μετριοῦται ὁ πόλεμος · καὶ ἡ συνήθεια τὰ δο-
κοῦντα εὐθυβόλως ὑπτελεῖ · τῶν ἡττηθέντων οὖν
ὀποχωροῦσι · πολεμοῦσι δὲ τοὺς ἀνταγωνιζομένους
κραταιῶς · δύσμαχος τοίνυν οὖσα, κατὰ τῶν εὐχο-
μένων, καὶ φαλλόντων, καὶ ἡσυχάζοντων καθοπλι-
ζεται, καὶ ἀνδριοῦται · ἐσθ' ὅτε δὲ καὶ ἀνδρα-
γαθεῖ.

Σχόλιον γ'.

Ἐγκατέρει ἐν ᾧ καθέξῃ τόπω τῇ ὀλιγωρίᾳ ἀνθ-
ιστάμενος · οὐ γὰρ ἐν τῇ μεταβάσει καὶ μεταστάσει
ἐξημεροῖ; τὰ πάθη, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ νοῦ προσοχῇ ὀπο-
μονῆς ἔχομεν χρεῖαν, ἵνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιη-
σαντες, τύχωμεν τῶν ἀπαγγελίων · ὁ δὲ τῇ ἀκηδίᾳ
συμπεριφερόμενος, μακρὰν ἀφέστηκε τῆς ὀπομονῆς,
καθάρπερ καὶ ὁ νοσῶν τῆς ὑγείας. Οὐκοῦν οὐκ ἐν
τῇ ἀκηδίᾳ ἡ ἀρετὴ, ἀλλ' ἐν τῇ ὀπομονῇ γυμνάζεται ·
ἡ δὲ ὀπομονὴ ἀνανεούμενη κρατύνεται ἐν τῷ τὸν

(α) καμάτων habent exemplaria.

A et piger, quis te talem tam male genuit parens, et
qui sunt improbi nepotes tui, quique hostes tui qui
te perimunt? Qui, inquit, sunt germani obedientiæ
discipuli, in his non habeo ubi reclinem caput
meum: in quibus vero locum habeo, sunt qui in
solitudine versantur, quibuscum dego semper. Quæ
porro me 200 vocant et accersunt, sunt plurimæ.
Aliquando est quidam animi stupor, alias oblivio
rerum celestium: est ubi etiam magnitudo labo-
rum et sudorum me invitat. Mei demum nepotes,

SCHOLIA AD GRADUM XIII.

De pigritia seu acedia.

Scholion 1.

Pigritia seu acedia dominatur inter preces et
psalmodum decantationem: extollitur et tantum
non rumpitur in subeundo ministerio et opere la-
boreque corporis, et superbos quidem facit audaces
qui sub ipsa stipendia faciunt: solutus autem illos,
quos jam triumphavit.

Aliud Thalassii.

Acedia est inopia animæ, inops autem mendica
est anima, quæ voluptatum affectu laborat.

Aliud.

Qui Jesum amat, exercet se laboribus, laborum
autem patientia pigritiam insectatur. Acedia oritur
ex elatione animi, elatio ex laborum vacatione et
lectione, vano colloquio, aut ex ventris repleti in-
gluvie.

201 Scholion 2.

Quoad vitium in usum et habitum deducatur,
vehementer hostes urgent et instant; postquam vero
in habitum ex consuetudine est deductum, tum
temperant pugnam: consuetudo enim prompta ea
quæ placent, exsequitur; a victis ergo se subducunt
(nempe a suis); repugnantes autem et reluctantes
acerime oppugnant. Cum ergo ægre expugnatur,
insurgit potissimum adversus eos qui precibus dant
operam et psalmodiæ, et vitam solitariam agunt,
quos omnibus armis oppugnat et viribus, et est,
cum etiam vincit.

Scholion 3.

Persevera in loco in quo resides, et adversus
negligentiam luctare: neque enim ferociam passio-
num mutatione et transitione locorum mitigabis, sed
mentis attentione, patientia nobis necessaria est,
ut Dei voluntatem perficiamus, et Christi promi-
siones assequamur; qui autem ab acedia circum-
agitur, procul abest a tolerantia, sicut et æger ab
sanitate. Non ergo in pigritia, sed in patientia co-
gnoscitur: patientia autem renovata redditur for-

(b) Vide scholium Græcum.

tior, dum mens in contemplatione et meditatione A
laturorum bonorum occupatur. Inde enim mens
saginata vires mutuatur et sumit, quemadmodum
corpus e cibis corporalibus.

Scholion 4.

Si ardenti corde præcepta Domini revolveris, animadvertes qui te perturbant, quæ ex causa id faciunt, per negligentiam te adducentes, ut locum vitio carentem deligamus, et tamen mox poenitudine ducti residemus. Perturbant enim mentem, ut in superbiam elata otio se dedat; sed qui hostium artes et improbitatem norunt, imperturbati persistunt, et gratias Deo meminerunt, quod ipsis patientiam largitus sit, ut vim hostium sustinerent; patientia enim et perseverans animi æquitas, et charitas in laboribus et ærumnis, grata ipsa gratias Deo agit. B
Acedia vero et negligentia et quietis amor locum queruat ubi laudentur et celebrentur: ex multorum enim laude et gloria sensus illorum aegrescunt, et demum necessario a victricibus passionibus et vitiis captivi trahuntur, perduntque occultam abstinentiam per superbiam et satietatem.

Scholion 5.

Egregia et certa erga Deum fides, spes acqui-
rendi divinas promissiones, et perfecta charitas
abstinentiæ consuetæ juncta, orationem pariunt
semper intentam et nusquam evagantem.

GRADUS XIV.

De grata omnibus, sed mala ventris domina gula.

De gula dicturi, si unquam alias, nunc maxime contra nos ipsos philosophari statuimus. Miraculi enim loco duco, si quis ante mortem et sepulcrum ab hac domina se in libertatem vindicavit. Gula est hypocrisis ventris, qui satur saturum tamen se negat, et distentus fartusque et prope ruptus, clamat tamen adhuc se esurire. Gula est repertor condimentorum, fons deliciarum, venam (libidinis) hebetasti, aliunde (per gulam) se exserit; hanc occidisti, altera victus es. Gula est oculorum ludibrium, quæ mediocribus acceptis [sobrie pasta] omnia simul exhaurienda putat. Satietas ciborum, est parens libidinis: ventris afflictio est castitatis conciliatrix. Leonem mansuetarius permulcendo sæpe ecuravit; qui blanditus est corpori, illud sæpe magis efferat. Judæus gaudet Sabbato et die festo: monachus gulosus Sabbato et Dominico. Dies numerat ante Pascha, et ante tempus edulia parat. Mancipium ventris cogitat, quibus ciborum deliciis velit diem festum exigere: famulus Dei, quas gratiarum coelestium opes sibi velit comparare.

203 Peregrino aliquo adveniente totus in charitatem ex gula effunditur, et suam licentiam interpretatur alterius consolationem. In hospitum præsentia putat sibi vinum libandum: sed dum virtutem temperantiæ videtur velle oculare, intemperantiæ mancipium factus est. Vana gloria et gula subinde inter se inimicitias exercent, et de infelici mona-

νοῦν προσασχολεῖσθαι τῇ θεωρίᾳ καὶ μελέτῃ τῶν προσδοκωμένων· ἐκείθεν γὰρ πιαίνόμενος ὁ νοῦς μεταλαμβάνει ἰσχύιν, καθάπερ καὶ τὸ σῶμα ὑπὸ τῶν ἐδεσμάτων καὶ αἰσθητῶν βρωμάτων.

Ἐχθλιον 8.

Ἐάν μεριμνᾷς περὶ τῶν ἐντολῶν ἐν ζεούσῃ καρδίᾳ, κατανοήσεις τοὺς ταρασσόντας ἐκ ποίας αἰτίας προφάσεις δορυδοῦσιν· ὀλιγωρία ἀποτρέποντες ἐκλεῖσθαι τόπον αἰτίας μὴ ἔχοντα, καὶ πάλιν μεταμολόμενοι καθήμεθα· ταρασσουσι γὰρ τὸν νοῦν, ὅπως γένηται μετῴρος καὶ ἀργός. Οἱ δὲ ἐπιγινώσκοντες τὴν κακουργίαν αὐτῶν ἀτάραχοι μένουσιν, εὐχαριστοῦντες τῷ Κυρίῳ ἐν ᾧ ὑπομείναι ἔδωκεν αὐτοῖς· ἡ γὰρ ὑπομονή, καὶ ἡ μακροθυμία, καὶ ἡ ἀγάπη ἐπὶ τοῖς κόποις καὶ μόχθοις εὐχαριστεῖ· ἡ δὲ ἀκηδία, καὶ ἡ ὀλιγωρία, καὶ τὸ ἀγαπήσαι τὴν ἀνάπαυσιν, ἐν ᾧ δοξάζονται ζητοῦσι τόπον· ἐκ τῆς τῶν πολλῶν βέβηξης ἐξασθενοῦσιν αἱ αἰσθήσεις· καὶ ἀναγκαίως ἡ αἰχμαλωσία τῶν παθῶν καταδυναστεύει αὐτῶν, καὶ ἀπόλλυσι τὴν ἐγκράτειαν τὴν κρυπτὴν διὰ τοῦ μεταωρισμοῦ καὶ τοῦ κόρου.

Ἐχθλιον 9.

Πίστις πρὸς Θεὸν ἐναργής, καὶ ἡ πρὸς τὴν ἐπαγγελίαν ἐλπίς, καὶ ἡ τελεαία ἀγάπη προσευχὴν ἀρέμει· βαστον ἀποτίκτουσι τῇ περιεκτικῇ ἐγκρατεῖᾳ ἐνοόμεναι.

ΛΟΓΟΣ ΙΔ'.

Περὶ τῆς καμψίλου καὶ δεσποίνης ποτηρᾶς γαστροῦς.

Μέλλοντες περὶ γαστροῦς λέγειν ὡς ἐν ἄλλοις, νῦν πλέον καθ' ἑαυτῶν φιλοσοφεῖν προσέθεμεθα (1). Θαυμάζω γὰρ εἰ μήτις τάφον οἰκίσας, ἐγένετο ταύτης· ἐλεῦθερος. Γαστριμαργία ἐστὶν κοιλίας ὑπὸ κρισις (2)· κεκορησμένη γὰρ οὕσα ἐνδοειαν ἀναδοξ, καὶ πεπορημένη καὶ βήγνυμένη πεινᾷ ἀνακράζει. Γαστριμαργία ἐστὶν καρυκείας δημιουργός, ἡδουτήτων πηγὴ· κατήργησας τὴν φέδα, καὶ ἀλλοθεν ἀνέκυψε· καὶ ταύτην ἀποσφάζας, ἐτέρᾳ ἡτήθης. Γαστριμαργία ἐστὶν ὀφθαλμῶν ἀπάτη· μέτρια δεχομένη τὰς σύμπαντα καταπίνειν ὅφιν ὑποτιθεμένη· κλέρος βρωμάτων (3), πορνείας πατήρ· ὀλίγῃς δὲ κοιλάς, ἀγνείας πρόξενος. Λέοντα ὁ κολακεύσας, πολλὰς ἡμέρας· σῶμα δὲ ὁ θεραπεύσας ἐπὶ πλείω ἡγρίωσι (4). Χαίρει Ἰουδαῖος Σαββάτῳ καὶ ἑορτῇ· μοναχὸς γαστριμαργος Σαββάτῳ καὶ Κυριακῇ· πρὸ χρόνου τὸ Πάσχα ὑψίζει, καὶ πρὸ ἡμερῶν τὰ εἰδόμενα εὐτρεπίζει. Ψηφίζει (5) κοιλιοδούλος ἐν πολεῖς βρώμασιν ἑορτάζει· ὁ δὲ θεοδούλος ἐν πολεῖς χαρίσμασιν πλουτίζει (6). Εἶνον ἐπιδημήσαντος εἰς ἀγάπην ὁλος ἐκ γαστριμαργίας κινεῖται· καὶ παράκλησιν ἀδελφοῦ τὴν ἑαυτοῦ κατάλυσιν λογίζεται· ἐπὶ παρουσίᾳ τινῶν τοῦ οἴνου καταλύνει [αἱ. οἴνου λύσιν] ἐσκεψάτο· καὶ ἀρετὴν δοκῶν κρύπτειν, πάθος δούλος ἐγένετο. Ἐχθραίνει πολλάκις κενοδοξία τῇ γαστριμαργίᾳ, καὶ ὡς ἐπὶ δνησίμῳ δόλῳ τῷ ἀθλίῳ μοναχῷ διαμάχονται· ἡ μὲν καταλύνει βιάζεται, ἡ δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀρετὴν θριαμβεύειν ὑποτίθεται· σοφὸς μοναχὸς ἀμφοτέρων

ἐκφεύζεται, ἐν οἰκείῳ καιρῷ τῇ ἐτέρᾳ τὴν ἐτέραν ἀποσιεύμενος. Τῆς μὲν σαρκὸς σφρυγῶσης (7), ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τότῃ ταύτην τιμωρήσωμεν· ταύτης δὲ ἡρεμούσης, ὅπερ πρὸ τάφου οὐ πείθομαι, τὴν ἐαυτῶν ἐργασίαν ἀποκρύψομεν. Εἶδον (8) πρεσβύτας ἱερεῖς ὑπὸ δαίμωνων ἐμπαίζομένους· καὶ τοὺς μὴ ὑποκειμένους αὐτοῖς νέους ἐν συμποσίοις, τοῦ οἴνου καὶ τῶν λοιπῶν μετ' εὐλογίας λύοντας. Εἰ μὲν ἐν Κυρίῳ (9) μεμαρτυρημένοι ὑπάρχουσι, μετρίως λύσωμεν· εἰ δὲ ἀμελεῖς, μηδὲν περὶ τῆς ἐαυτῶν εὐλογίας φρονέσωμεν· καὶ μάλιστα εἴπερ τῷ πυρὶ μαχόμενοι τυγχάνομεν. Ἐδόκησεν ὁ θεήλατος Εὐάγγελος τῶν σοφῶν σοφώτερος τῇ τε προπορᾷ καὶ τοῖς νοήμασι γενέσθαι· ἀλλ' ἐψεύσθη ὁ θεόλαος, τῶν ἀφρόνων φανείς ἀφρονέστερος· ἐν πολλοῖς μὲν πλὴν καὶ ἐν τούτῳ· φησὶ γάρ (10)· Ὅπηνικα διαφόρων βρωμάτων ἐπιθυμεῖ ἡμῶν ἡ ψυχὴ, ἐν ἄρῳ στενοδύου καὶ ὕδατι ὁμοῖον δὲ τι προστέταγε τῷ εἰπόντι τῷ παιδί ἐν [αὐτῷ] ἐνὶ βήματι πᾶσαν ἀνελθεῖν τὴν κλίμακα· τοῖνον ἀποτρέποντες αὐτοῦ τὸν ὅρον, ἡμεῖς φήσομεν· Ὅπηνικα διαφόρων βρωμάτων ἐπιθυμεῖ ἡμῶν ἡ ψυχὴ, φύσεως ὅσιον ἐπιζητεῖ· διὸ μηχανῇ πρὸς τὴν παμμήχανον χρῆσθόμεθα· εἴπερ μὴ, βαρύντατος παρ' ἐστὶ [αὐτῷ] πᾶσιν] πῆλμος ἢ πτωχόματος εὐθύναι. Περιεχόμενοι τῶς τὰ λιπαίνοντα· εἴτα τὰ ἐγκαίοντα, εἴθ' οὕτως τὰ ἡδύοντα· εἰ (11) δύνατον, οἶδον τῇ σῇ κοιλίᾳ τροφήν. ἐμπιπλώσαν καὶ εὐπεπτον· ἵνα διὰ μὲν τῆς πλησμονῆς τὴν ἀπληστον αὐτῆς γνώμην ἀποστήσωμεν· διὰ δὲ τῆς ταχειᾶς διαπνεύσωμεν, τῆς πυρὸς ὥς μάστιγα· λυτρωθώμεν. Ἐποσεφώμεθα καὶ τὰ πλεῖστα τῶν πνευματούντων, καὶ κινούonta εὐρήσομεν. Γέλα ἐπὶ τῷ δαίμονι τῷ μετὰ τὸ δεῖπνον ὑπερθεαίμενος σε ποιεῖν ὑποτιθεμένου· τῆς γὰρ ἐννάτης τῇ ἑξῆς καταλαβούσης, ἡρνήσατο τὴν συνταγὴν τῆς προλαβούσης. Ἄλλῃ ἢ τοῖς ἀνευθύνοις, καὶ ἐτέρα τοῖς ὑπευθύνοις, ἀρμόζουσα ἐγκράτεια· οἱ μὲν γὰρ τὴν τοῦ σώματος κίνησιν εἰς σημεῖον κέκτηνται· οἱ δὲ μέχρι θανάτου καὶ εἰσὺς πρὸς τοῦτο ἀπαρκήτως καὶ ἀδωκλήτως διάκεινται· οἱ μὲν πρότεροι τὴν σύγκρασιν τοῦ νοδὸς ἀεὶ φυλάττειν ἐθέλουσιν· οἱ δὲ δεύτεροι διὰ τῆς ψυχικῆς σκωδρωπέτης καὶ τῆς τῶν θεῶν ἐξευμενίζοντες (12). Καίριος εὐφροσύνης καὶ παρακλήσεως τῷ μὲν τελείῳ ἀμεριμνία ἐν πᾶσι· τῷ δὲ ἀγωνιστῇ καιρὸς πάλης· τῷ δὲ ἐμπαθεῖ ἑορτὴ ἑορτῶν, καὶ πανήγυρις πανηγύρεων. Ἐν ὕπνῳ τροφῶν καὶ βρωμάτων ἐν καρδίᾳ γαστριμαργῶν ἐνύπνια δὲ κολάσεων καὶ κρίσεως ἐν καρδίᾳ πένθοντων. Κράτει κοιλίας, πρὶν αὐτῇ σοῦ κράτῃ· καὶ τότε μέλλεις μετ' ἀσυχνῆς ἐγκρατεῦσθαι. Οἴασιν τὸ εἰρημένον οἱ τῷ ἀρρήτῳ περιπεσόντες βόθρῳ· εὐνοῦχοι (13) δὲ ἄνδρες ἀπειρατοὶ τοῦτου. Κοιλίαν περιεχόμενοι ἐννοία πυρὸς· ταύτῃ γὰρ ὑπακούσαντες τινες, ἔσχατον τὰ μέλη ἐαυτῶν ἐξέκοψαν· καὶ διπλοῦν τεθνήκασιν θάνατον. Ζητήσωμεν, καὶ πάντως εὐρήσομεν τὰ παρ' ἡμῶν ναύγια ταύτην μόνην ἐργαζομένην. Νοῦς (14) νηστευτοῦ προσεύχεται νηφόντως·

cho tanquam venali mancipio digladiantur : altera urget ut jejuniū solvat, altera ut de virtute sua (per abstinentiam) triumphet seu gloriatur. Sed cautus religiosus utrumque scopulum declinabit, et suo quaque tempore alteram per alteram ab se repellet. Lasciviente adhuc (per iracundiam et calorem) corpore, carnem quovis tempore occasione et loco per jejunia affligamus : extincto vero jam igne lascivie, quod quidem ante mortem non puto fieri, tum demum virtutem abstinentie non nihil poterimus celare. Vidi sacerdotes senes a demonibus delusos, qui juniores, sibi non subiectos, in computationibus per speciem faustae preactionis seu benedictionis per pocula et alia solvant seu corrumpunt. Quod si seniores illi ab aliis virtutis et pietatis testimonium referunt, cum moderatione respondeamus illis : Si negligentes et soluti, nihil curemus illorum benedictionem, praesertim si adhuc in ardore pugnae adversus carnem consistamus. Evagrius (a) ille a malo Dei spiritu agitatus, visus est sibi cum loquendo, tum cogitando sapientibus fuisse sapientior, sed deceptus est miser, quando tunc in 204 hoc, tum aliis, omnibus demeritis demeritis fuisse deprehensus est, cum ait : Quando anima nostra (varia ciborum genera desiderat), pane et aqua emaciatur ; quod perinde est ac si puero imperaret, ut uno passu totam scalam transenderet : cujus parum sanam doctrinam nos ita corrigamus. Quando mens nostra varias ciborum delicias esurit, querit id quod naturae animalis proprium est : proinde ingenio singulari contra ingeniosissimam gulam utendum est : quod nisi fiat, gravissimum nobis faciet bellum, aut ruinæ laqueos intendet. Primum ergo removeamus a mensa nostra cibos qui nimium saginant ; deinde qui corpus inflammant, postea suaves et gratos. Sed tamen, si fieri potest, praesto ventri ejusmodi alimenta quae illum impleant, et facile digerantur, ut per satietatem, inexplebilem ejus aviditatem expleas : hac enim ratione per celorem ejus accretionem seu perfusionem ab ardore animo tanquam a flagello liberabimur. Attendamus, et sentiamus pleraque animantium quae spirant, etiam sese movere. Ride demonem qui tibi post eandem suggerit ut consuetum capiendi cibi tempus differas ; hora quippe nona imminente pactum ante teum initium inficiatur. Aliud genus abstinentiae convenit innocentibus, aliud nocentibus : insontes enim pravum corporis motum pro signo habent, sones autem abstinentiam usque ad mortem et finem sine ulla consolatione et relaxatione severissime custodiunt. Illi priores 205 justum mentis statum ac temperantiam tueri semper conantur ; hi vero alteri per pium animi luctum et compunctionem Deum sibi propitiare student. Tam tempus est consolationis et iustitiae, cum viri perfecti animas at

(a) Hic Evagrius fuit Origenista. Joannem Eviratum vide cap. 177, pag. 496 ; Rosweid. p. 963, 964, 989.

omnibus mundi curis prorsus est liber et vacuus : A sed qui adhuc cum vitiiis certat, adhuc in pugna versatur ; perturbationum vero morbis obnoxius pro suo affectu diem festum ex festo ; et perpetuas agit celebritates. Gulosi nil nisi in corde cibos et convivia somniant. Qui vero lugent, iudicia et supplicia aeterna per somnum animo versant. Coerce ventrem, prius quam ab illo coercearis, ne sero nec sine rubore cogaris temperantius vivere. Intelligunt quod dixi, qui in pudendam et tacendam ruinæ [peccati] foveam inciderunt : qua de re nullum habent experimentum eunuichi. Restrīgamus ventrem aeterni ignis memoria. Nam nonnulli qui huic obdierunt, tandem eo devenerunt, ut ipsi sibi genitalia præciderent, geminamque sibi mortem corporis et animæ inferrent. Inquiramus et omnino intelligemus gulam nobis huiusmodi naufragiorum unicam esse causam et auctricem. Mens jejunantis sobrias fundit preces : intemperantis vero impuris phantasmatum imaginibus repletur et illuditur. Ventris ingluvies et satietas exhaurit fontes (gratiarum) ; ipse vero exhaustus creat aquas. Qui servit ventri suo, et interim conatur spiritum luxuriæ vincere, perinde facit atque is qui incendium oleo vult extinguere. Ventre afflicto cor submittit alas superbiae, saginato vero eodem, exsultant **206** cogitationes. Explora teipsum sub primam horam et meridiem, et extremam ante cenam, et fructum jejunii inde disces. Prima diei hora cogitationes adhuc alacres exsiliunt : hora sexta, ad meridiem nempe, sensim remittunt : occidente demum sole omnino debilitantur et concidunt. Frena gulam, et linguam intra os penitus concludes ; per copiam enim esculentorum, lingua vires sumit et roboratur. Quanta vi potes, pugna adversus ventrem, et certa per sobrietatem cum illa ; nam si vel modicum adnisis fueris, statim Domini senties auxilium. Utres moliti laxantur et plus solito capiunt, neglecti vero et arentes, minus recipiunt. Qui ingurgitat se, viscera extendit, qui vero studet temperate vivere, restringit illa ; restricta autem, parum capiunt, et deinceps ipsa natura nos abstinentes reddet. Sitis nunquam sitim extinguit, sed famem fame pellere difficile est, et nulla ratione fieri potest. Si quando gula te vicerit, laboribus edoma illam : si vero ob infirmitatem non potueris, insomni vigilia saltem aggredere. Oculis jam fatigatis succedat labor. Somno autem te non urgente opus non facias. Nemo enim simul Deo servire potest et mammonæ ⁴⁷, hoc est, mentem intendere ad Deum et labores. Nec hoc ignorandum, malum gulæ spiritum subinde stomacho insidere ut satuari homo non possit, etiamsi totam Ægyptum devoraret, et totum Nilum exhauriret. Post repletum ventrem discedit impius, et immitit in nos impuritatis spiritum, **207** statumque illi ventris saginati exponit. Occupa, inquit, illum, et perturba. Ventre enim

A ὁ δὲ τοῦ ἀκαταῦτος εἰδὼλον ἀκαθάρτων πεπληρωται· κοιλίας (15) κόρος ἐξήρανε πηγὰς· αὐτὴ δὲ ξηρανθεῖσα ἐγέννησεν ἰδύδατα. Ὁ τὴν ἑαυτοῦ (16) θεραπεύων γαστέρα, καὶ πνεῦμα πορνείας νικῆσαι βουλόμενος, ὁμοῖός ἐστι τῷ μετὰ ἑλαίου σθεννύνοντι ἐμπρησμένῳ. Θλιβομένης κοιλίας ταπεινοῦται καρδία· θεραπευομένης δὲ ταύτης γαυριᾷ λογισμός. Ψηλάφα σκαυτὸν περὶ τὴν μέσσην, καὶ περὶ τὴν ἐσχάτην ὥραν πρὸ τῆς βρώσεως· καὶ μαθήσῃ ἐξ αὐτοῦ τὴν τῆς νηστείας ὠφέλειαν. Σχιρτὰ μὲν προῦλας καὶ παλάζεται λογισμός· τῆς ἑκτῆς καταλαβούσης, μικρὸν ὑπεγάλασε, τῆς δὲ ἡλίου δύσεως εἰς τέλος ἐταπεινώθη. Θλίβε (17) κοιλίαν, καὶ πάντως κλείσεις καὶ στόμα· νευροῦται γὰρ γλῶσσα ὑπὸ πλήθους ἰδεσμάτων. Πυκτεῦν πίπτεται αὐτῇ [πρὸς αὐτήν], καὶ νήφων νῆφε αὐτῇ· B ἂν γὰρ μικρὸν πονήσῃς, εὐθέως καὶ ὁ Κύριος συνεργήσει. Μαλασσόμενοι ἀσχοὶ ἐπιδιδοῦσι τῇ χωρησί, περιφρονούμενοι δὲ οὐ τοσοῦτον ἔχονται· ὁ καταναγκάζων γαστέρα αὐτοῦ, ἐκλάτυνεν ἑντερα· ὁ δὲ ἀγανίζόμενος πρὸς αὐτήν, συνέσφιγγε ταῦτα· τούτων δὲ συσφιγγθέντων, οὐ πολλὰ δέχονται· καὶ τότε λοιπὸν γινόμεθα φυσικῶς νηστεύοντες. Δίψα δίψαν πολέμαχος κατέπαυσε· πείνα δὲ πείναν περικόφει χαλεπὸν καὶ ἀμήχανον. Ὅποτεν νικήσῃ σε, ἐν πόνοις δάμαζε αὐτήν· εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἀδύνατον δι' ἀσθένειαν, ἀγρυπνίᾳ πάλαισον πρὸς αὐτήν. Ὁφθαλμῶν βαρυνόμενων ἐπιλαβοῦ ἐργοχείρου· ὑπὸν δὲ μὴ παρόντος, μὴ ἄφει αὐτοῦ· ἀδύνατον γὰρ θεῷ καὶ μαμμωνᾷ, τοῦτ' ἐστὶ θεῷ καὶ ἐργοχείρῳ, παραστήσαι C τὸν νοῦν. Γίνωσκε, ὅτι περ πολλὰκις ὁ δαίμων τῷ στομάχῳ καθέζεται, καὶ μὴ κορένυσθαι τὸν ἀνθρώπον παρασκευάζει, κἂν πᾶσαν τὴν ἀγρυπνίαν φάγῃ καὶ τὸν Νεῖλον ποτιμὸν πῖνῃ. Μετὰ τὴν τροφὴν ἀναχωρεῖ ὁ ἀνόσιος, καὶ ἰὸν τῆς (18) πορνείας ἡμῖν ἀποστέλλει, ἀπαγγελίας αὐτῷ τὸ γινόμενον· κατάλαβε, λέγων, δορύθησον αὐτόν· τῆς κοιλίας γὰρ ἐμπεφορημένης κοπωθήσῃ· ἐλθὼν ἐμεδίασε, καὶ τῷ ὑπνῷ δῆσας ἡμῶν χεῖρας καὶ πόδας, πάντα λοιπὸν δοῦα ἠθέλησεν, ἐποίησεν· τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἐν μολυσμοῖς, καὶ φαντασίαις, καὶ ἐκκρίσεισι καταμιάνας. Θαῦμα ἰδέσθαι νοῦν ἀσώματον ὑπὸ σώματος μολυνόμενον καὶ σκοτούμενον· καὶ πάλιν διὰ πηλοῦ τὸ δύλον ἀνακαθαίρομενον καὶ λεπτυνόμενον. Ἐὰν τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν οὐδεὶν τῷ Χριστῷ συνετάξω, στενώσω D τὴν γαστέρα· ταύτης γὰρ θεραπευομένης καὶ πλατυνομένης, τὰς συνθήκας ἡθέτησας. Ἐπίσχεσαι, καὶ ἀκούσεις τοῦ λέγοντος (19), Πλατεῖα καὶ ἐδρύχωρος ἡ ὁδὸς τῆς κοιλίας, ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν τῆς πορνείας· καὶ πολλοὶ εἰσιν οἱ εἰσέρχόμενοι δι' αὐτῆς. Τί (20) στενὴ πύλη καὶ τεθλιμμένη ὁδὸς τῆς νηστείας, ἡ εἰσάγουσα εἰς τὴν ζωὴν τῆς ἀγνείας, καὶ ὀλίγοι εἰσιν οἱ εἰσέρχόμενοι δι' αὐτῆς. Ἀρχὼν δαιμόνων, ὁ περὶν ἑσφόρος· καὶ ἀρχὼν παθῶν ὁ λαιμός τῆς κοιλίας· ἐν τραπέζῃ ἰδεσμάτων ἀνακλινόμενος, μνήμην θανάτου καὶ κρίσεως εἰς μέσον ἄγε· μόλις γὰρ, κἂν οὕτως μικρὸν πάθος ἐμποδίσῃς. Τὸ πόμα πίνων, τοῦ βξους καὶ τῆς χολῆς τοῦ

⁴⁷ Matth. vi, 24,

σού Δεσπότης μη παύση έννοιών· καὶ πάντως ἡ ἐγ-
κρατεύσῃ, ἡ στενάξει, ἡ καὶ ταπεινότερον ποιήσῃ
τὸ φρόνημα. Μὴ πλανῶ, οὐ μὴ τοῦ Φαραὼ ἐλευθερω-
θῇ, οὐδὲ τὸ ἄνω Πάσχα θέσῃ, ἂν οὐ περικίδας καὶ
ἄζυμα φάγῃς [γεύσῃς] διὰ παντός. Πικρίδας ἐστὶν
ἡ τῆς νηστείας βία καὶ πόνος· ἄζυμα δὲ, τὸ μὴ φυ-
σώμενον φρόνημα· τῇ σῇ ἀναπνοῇ συγκαλληθῇτω ὁ
λόγος τοῦ λέγοντος· Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ τοῖς δαίμονας
παρενοχλεῖν μοι, ἐνεδύμην (21) σάκκον· καὶ
ἐταπεινούν· ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχὴν μου· καὶ ἡ
προσευχὴ μου εἰς κόλπον ψυχῆς μου ἐκεκάλλη-
το. (22) Νηστεία ἐστὶ βία φύσεως, καὶ περιτομὴ
ἡδύτης λόρυγτος, πυρώσεως ἐκτομῇ, πονηρῶν
έννοιῶν ἐκκοπή, ἐνυπνιασμῶν ἐλευθερία, προσευχῆς
καθαρότης· ψυχῆς φωστὴρ, νοδὸς φυλακὴ· πυρώ-
σεως λύσις, κατανύξεως θύρα, στεναγμὸς ταπεινός,
συντριμμός Παρὸς, πολυλογία ἀργία, ἡσυχία ἀφο-
ρμὴ, ὑπακοῆς φύλαξ, ὕπνου κουφισμός, ὕγια σώμα-
τος, ἀπαθείας πρόενος, ἁμαρτημάτων ἄφεσις·
(23) παραδείσου θύρα καὶ τρυφή. Ἀπαιτήσωμεν καὶ
τοῦτον, μέλλον δὲ πρὸ πάντων τούτων τὴν προστά-
την τῶν κακῶν ἡμῶν πολέμιον, τὴν θύραν τῶν πα-
θῶν, τὴν πτώσιν τοῦ Ἀδάμ, τὴν τοῦ Ἡσὺ ἀπ-
ώλειαν, τῶν Ἰσραηλιτῶν τὴν διεδρον, τὴν τοῦ Νῶε
ἀσχημοσύνην, τὴν τῶν Γομάρρων προδοσίαν, τὴν τοῦ
Λαὸς μέμφιν, τὴν τῶν υἱῶν Ἡελὶ τοῦ λαρέως ἐξολό-
θρευσιν, τὴν τῶν μολυσμῶν χειραγωγόν. Πόθεν δὲ
τίκεται, καὶ τίνες οἱ ταύτης ἀπόγονοι; Τίς τε ὁ συν-
τρίβων αὐτὴν; Καὶ τίς ὁ ἀπολλύων αὐτὴν εἰς τέλος;
Λέγε ἡμῖν, ὦ ἡ πάντων τῶν βρωτῶν τυραννίς, ἡ
πάντας ὠνησαμένη χρυσίῳ ἀπληστίας, πόθεν τὴν
εἰσόδον ἐν ἡμῖν κίττειται; καὶ τί μετὰ τὴν εἰσόδον
τίκεται πέφυκας; καὶ τίς ἡ σοῦ ἐξ ἡμῶν ἐξοδος; Ἡ
δὲ ἐπὶ ταῖς ὕβρεσι πονήσασα, πρὸς ἡμᾶς τυραννικῶς
ἡ μαϊμάσσουσα, καὶ ἀγρία ἀπεκρίνετο· Τί με λοιδο-
ρίαις βάλλετε, οἱ ἐμοὶ ὑπεύθυνοι συγχάνοντες; Πῶς
δὲ μοι χωρισθῆναι σπουδάζετε; Κάγω τῇ φύσει συν-
δέδεμαι· ἐμοῦ θύρα, φύσις βρωμάτων· ἐμοῦ δὲ ἀπλη-
στίας (25) συνθήθεια αἰτίας· ἐμοῦ δὲ πάθος ὑπόθεσις
συνθήθεια προλαβοῦσα, καὶ ἀναληθία ψυχῆς, καὶ
ἀμνημοσύνη θανάτου· πῶς δὲ τῶν ἐμῶν ἀπογόνων τὰ
ὀνόματα ζητεῖτε μαθεῖν; Ἐξαριθμήσομαι οὐτοῦς, καὶ
ὅπερ ἄμμον πληθυνθήσονται· ὅμως τοὺς πρωτοτό-
κους μου καὶ ἀγαπητοὺς ἀκούσατε τίνες προσαγο-
ρεῦνται. Ὅπως πρωτότοκός μου, πορνεύας ὑπομεγέ-
θεινός δὲ δεύτερος σκληρότης καρδίας· ὁ ὕπνος τρί-
τος, (26) θάλασσα λογισμῶν, κύματα μολυσμῶν· βυ-
θὸς ἀγνώστων καὶ ἀβύρτων (27) ἀκαθαρσιῶν ἐξ ἐμοῦ
ἐκπορεύονται. Ἐμοῦ θυγατέρες ὀκνηρία, πολυλογία,
παρρησία, γελωτοποιία, εὐτραπλία, ἀντιλογία, σκλη-
ροτραχηλία, ἀνηχοία, ἀναισθησία, αἰχμαλωσία, με-
γαλαυχία, θρασυτης, φιλοκοσμία, ἣν διαδέχεται
προσευχὴ ὑπαρὰ, καὶ βεμβασμοὶ λογισμῶν. Πολλά-
κις δὲ καὶ συμφοραὶ ἀνέλπιστοι καὶ ἀπροσδόκητοι,
αἱς προσωμνησε ἀνελπιστία ἡ πάντων χαλεπωτέρα·
ἐμὲ πολεμεῖ μὲν, οὐ νικᾷ δὲ μνήμη πταισμάτων·
ἐχθράβει μοι εἰς ἅπαν έννοιαν θανάτου, τὸ δὲ ἐμὲ

A distento, nullo illum negotio vinces et dejicias.
Ergo malus ille veneris satelles, ubi venit, ridet,
et primum per somnum vinctis manibus et pedibus,
deinde quidquid libet facit, animamque simul et
corpus sedis sordibus et phantasmatis, obscenis-
que egestis humoribus inquinat et conspurcat. Stupendum est videre quo pacto mens ab omni corporis concretionem libera, a corpore tamen inquinetur et obscuratur: et contra per cœnum et lutum, id quod sine materia et corpore est, rursum purgetur et extenuetur. Si Christo per angustam et asperam viam ambulando adhæsurum te promissati, coerce ventrem tuum: hunc enim si bene curaveris, et saginatum extenderis, pacta cum Christo inita rescidisti. Attende, et audies monentem: *Lata et spatiosa via est ventris quæ ad interitum luxuriæ deducit, et multi sunt qui intrant per eam*¹⁰. Quam angusta et arcta est via abstinentiæ, quæ ducit ad vitam castitatis, et pauci sunt, qui intrant per eam. Lucifer princeps dæmonum est, qui de cœlo cecidit: et gula ventris, caput vitiorum. Ubi ad capiendum cibum accubueris, in medio pone mortis et iudicii memoriam, ægre enim vel sic modice gulam refrenabis. Ubi poculum bibitarum sumpseris, aceti et fellis Domini tui nunquam oblivisceris, et omnino vel moderate bibes vel ingemiscas, vel certe humilior inde et modestior evades. **208** Cave erres, non liberaberis a Pharaone, nec Pascha cœleste videbis [celebrabis], nisi herbas amaras et azyma per omnem vitam comederis [gustaris]. Amaræ herbæ seu lactucæ agrestes sunt violentia et labor jejuniorum; azyma vero mens seu sensus ad modestiam sine fastu compositos. Dum vivis et spiras, inhæreat animo tuo vox dicentis: *Ego vero dum mihi, dæmones, inquam, molesti essent, induer bar cilicio, et humiliabam in jejunio animam meam, et oratio mea in sinu animæ meæ adhererat*¹¹. Jejunium est vis naturæ illata; jejunio, suavitas gulæ coercetur, flamma carnis exstinguitur, cogitationes malæ excinduntur, insomnia tolluntur, ex quo preces puræ nascuntur. Jejunium est lux animæ, custodia mentis, carci cordis illuminatio, janua compunctionis, humilis gemitus, lætus contriti cordis luctus, loquacitatis cessatio, solitudinis quietæ occasio, obedientiæ custos, somni levatio, salus corporis, beatæ tranquillitatis auctor, peccatorum remissio, paradisi porta et voluptas. Quæramus et ex hoc nostro, imo omnium malorum nostrorum architecto et hostium maximo (gula, inquam) omnium vitiorum principe et auctore, ex quo casus Adami natus est, qui Esau perdidit, Israelitis exitium attulit, Noe ad ignominiam nudavit, Gomorrah prodidit, Lot inquinavit, Heli sacerdotis filios ad internecionem occidit, qui omnium iniquitatum causa et dux est. Sed unde gula et quibus ex parentibus nascitur, quæ hujus progenies **209** et nepotes? quis illius hostis qui illam elidit

¹⁰ Matth. vii, 13. ¹¹ Psal. xxxiv, 13

aut conerit? Ede nobis totius generis humani crudelis dominatrix, quæ omnes inextinguibilis vorandi desiderii auro emisit, unde tibi aditum ad nos parasti? et quid in nobis post ingressum tuum creare et gignere consuesti? et quis tuus a nobis discessus et exitus? Illa vero convictio everberata, nobis ferox frendensque rabie ita respondit: Quid me maledictis incessitis, cum mihi sitis obnoxii? Quomodo Janua mea est natura ciborum, inextinguibilis vero vorandi aviditatis causa, est improba consuetudo. Radix, inquam, hujus mei vitii est, ut dixi, consuetudo anticipata, et stupor quidam animæ, mortis-que oblivio. Quomodo autem multæ sobolis meæ nomina queritis? Enumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur. Primogeniti tamen mei mihi in paucis chari qui sint, quique vocentur, audite. Primus est mihi miser et cinis luxuriæ; alter a primo, cordis durities, tertius somnus, quos sequitur mare impurarum cogitationum, ex quibus moventur fluctus sordidarum iniquationum, ac demum ingens ignotarum et infandarum sordium corporis et luxuriæ ex me sentina et vorago exeunt. Filie porro ex me nate sunt desidia, loquacitas, audax confidentia seu audacia, risus concitatio, scurrilias, contradictio, pervicacia, contumacia, stupor animi et captivitas, thrasonica jactatio, studium placendi mundo **210** quam sequitur inquinata sordibus immundis precatio, et variarum turbines cogitationum: nec raro subiti et inexpectati casus seu calamitates, quibus, quæ omnia deterrima est, adheret desperatio. Me oppugnat, sed non expugnat, memoria præteritorum peccatorum: persequitur me extremo odio meditatio mortis, sed nihil est in mortali vita quod omnino me conficiat. Qui Spiritum sanctum habet, cum hoc agit contra me, et ille exoratus prohibet aliquid vitiose et improbe agere: nam qui illum cælestem consolatorem non gustarunt, meis illecebris capti per me cupiunt ad satietatem delectari.

Generosa hujus vitii est victoria. Victor aperta via grassatur ad summam animi tranquillitatem et supremam temperantiam.

SCHOLIA AD GRADUM XIV.

De gula.

Scholion 1.

Non est in nostra potestate situm, ut nobis improbe cogitationes, qualescunque sint, non occurrant aut molestæ sint. Ut autem passionem commoveant et diu in nobis hæreant, aut non moveant et hæreant, hoc vero in nobis situm est. Propterea sanctus, contra nos ipsos, inquit, philosophari instituit, philosophando dixit, quia in nobis est non vinci ab aliqua illarum passionum.

Scholion 2.

Octo sunt communissimæ cogitationes, quibus omnis cogitatio comprehenditur; prima gula, altera luxuriæ, tertia avaritiæ, quarta tristitiæ, quinta iræ, sexta acedie, septima vanæ gloriæ, ultima superbie: sed ut hæc omnes molestæ, aut non molestæ sint animæ nostræ, non est nostræ facultatis.

211 Aliud Eragrii.

Gulæ spiritus seu cogitatio maturam monacho defectionem religiosæ exercitationis suggerit: stomachum enim, et hepar, et lienem, et hydropem sive aquam interentem depingit et describit illi, diuturnum item morbum et rerum necessariorum inopiam, et medicorum penuriam; sæpe etiam memoriam revocat fratrum quorundam qui in hæc mala ceciderunt: est etiam cum illos ipsos, qui talia passi sunt affectus vitiosus cum abstinentibus comparat, ut narrent quas perpassi sunt ærumnas, et quomodo in illas inciderint, seu quando tales ex religiosa exercitatione redditi sint.

⁸⁰ Ephes. v, 4: ἐντραπαλίζ.

A καταργούν τελείως ἐν ἀνθρώποις οὐδέν· ὁ κτησάμενος παράκλητον, τοῦτο ἐντυγχάνει κατ' ἐμοῦ· κάκεινος δυσωπηθεὶς, ἐμπαθεὶς οὐκ ἐξ ἐμὲ ἐνεργεῖν· οἱ γὰρ ἐκείνου ἀγευστοὶ, διὰ τῆς ἐμῆς γλυκύτητος πάντως ἡδύνεσθαι ζητοῦσι.

a me sejungi cupitis, quos mihi natura devinxit? vorandi aviditatis causa, est improba consuetudo. Radix, inquam, hujus mei vitii est, ut dixi, consuetudo anticipata, et stupor quidam animæ, mortis-que oblivio. Quomodo autem multæ sobolis meæ nomina queritis? Enumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur. Primogeniti tamen mei mihi in paucis chari qui sint, quique vocentur, audite. Primus est mihi miser et cinis luxuriæ; alter a primo, cordis durities, tertius somnus, quos sequitur mare impurarum cogitationum, ex quibus moventur fluctus sordidarum iniquationum, ac demum ingens ignotarum et infandarum sordium corporis et luxuriæ ex me sentina et vorago exeunt. Filie porro ex me nate sunt desidia, loquacitas, audax confidentia seu audacia, risus concitatio, scurrilias, contradictio, pervicacia, contumacia, stupor animi et captivitas, thrasonica jactatio, studium placendi mundo **210** quam sequitur inquinata sordibus immundis precatio, et variarum turbines cogitationum: nec raro subiti et inexpectati casus seu calamitates, quibus, quæ omnia deterrima est, adheret desperatio. Me oppugnat, sed non expugnat, memoria præteritorum peccatorum: persequitur me extremo odio meditatio mortis, sed nihil est in mortali vita quod omnino me conficiat. Qui Spiritum sanctum habet, cum hoc agit contra me, et ille exoratus prohibet aliquid vitiose et improbe agere: nam qui illum cælestem consolatorem non gustarunt, meis illecebris capti per me cupiunt ad satietatem delectari.

B Ἀνδρεία νίκη. Ὁ λογύσας θῆλος πρὸς ἀπάθειαν καὶ σωφροσύνην ἀπροσέτην ἐπιγύμνασεν.

ΕΧΘΛΙΟΝ ΕΙΣ ΑὐΤΟΝ ΙΔ'.

Περὶ γαστριμαργίας.

Εχθλιον α'.

Τὸ προσβάλλειν καὶ παρενοχλεῖν τοὺς τῆς κακίας συλλογισμοὺς γενικῶς καὶ πάντας τῇ ψυχῇ ἡμῶν, τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῶν ἐστὶ· τὸ δὲ κινεῖν πάθος καὶ ἐν-χρονίζειν ἡμῶν, ἢ μὴ, τῶν ἐφ' ἡμῶν ἐστὶ· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ταῦτ' αὐτῶν ὁ ἅγιος, φιλοσοφεῖν εἰργκεῖν· ἐφ' ἡμῶν γὰρ ἐστὶ τὰ μὴ ἡττάσθαι τινὶ τούτων.

Εχθλιον β'.

C Ὑπὸ εἰς πάντας τοὺς γενικώτατοι λογισμοί, ἐν οἷς περιέχεται πᾶς λογισμὸς· πρῶτος ὁ τῆς γαστριμαργίας, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ τῆς πορνείας· τρίτος ὁ τῆς φιλαργυρίας· τέταρτος ὁ τῆς λύπης· πέμπτος ὁ τῆς ὀργῆς· ἕκτος ὁ τῆς ἀκηδίας· ἑβδομος ὁ τῆς κενοδοξίας· ὀγδοὺς ὁ τῆς ὑπερηφανίας· τούτους πάντας παρενοχλεῖν μὲν τῇ ψυχῇ, ἢ μὴ παρενοχλεῖν, τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῶν ἐστὶν.

Ἄλλο Εὐαγγέλιον.

Ὁ μὲν τῆς γαστριμαργίας λογισμὸς· ἐκπεσὼν ταχέως τῷ μοναχῷ τῆς ἀσκήσεως ὑποβάλλει· στόμαχον καὶ ἥπαρ, καὶ σπλῆνα, καὶ ὕδρωπα διαγράφων, καὶ νόσον μακρὰν, καὶ σπάνην πάντων τῶν ἐπιτηδεύων, καὶ ἱατρῶν ἀπορίαν· φέρει δὲ πολλάκις καὶ εἰς μνήμην ἀδελφῶν τούτοις περιπεσόντων τοῖς πάθεσιν. Ἔστι δὲ ὅσα καὶ αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς πεπονημένους παραβάλλει ἀναπάθεια τοῖς ἐγκρατευστέμοις· καὶ τὰς αὐτῶν ἐκδιηγέσθαι συμφορὰς, καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀσκήσεως τοιοῦτοι γιγνόμενοι.

Εχόλιον Μάρκου γ'.

Ὅσπερ λύκῳ πρόβατον οὐ συνέρχεται εἰς τεκνογονίαν· οὕτως οὕτε κόρυ πόνος καρδιακὸς εἰς κήσιν ἀρετῶν.

Εχόλιον Ἡσαίου δ'.

Διὰ τεσσάρων πραγμάτων πληθύνεται ἡ πορνεία τοῦ σώματος, διὰ τοῦ κοιμηθῆναι εἰς κόρον, καὶ φαγεῖν εἰς πλησμονήν, καὶ ἀπὸ εὐτραπέλλας, καὶ ἀπὸ κοσμησεως τοῦ σώματος.

Εχόλιον ε'.

Οὐκ ἐν οἰνοποσίαις τὰς ἐορτὰς χρὴ ἐκτελεῖν· ἀλλ' ἐν ἀνακαινίσει νοδὸς καὶ ψυχῆς καθαρότητι· ὃ δὲ γαστριζόμενος, καὶ οἰνοποτῶν παροργίζει μᾶλλον τὸν τῆς πανηγύρεως προεξάρχοντα.

Εχόλιον ς'.

Ἔστιν ὁ ποιῶν ἐντολήν, καὶ προφανῶς δουλεύων πάθει, καὶ διὰ πονηρῶν λογισμῶν ἀγαθὴν ἀφανίζων πράξιν.

Ἄλλο.

Ὁ Θεὸς τὰς πράξεις κατὰ τὰς διαθέσεις λογίζεται· Ἀψή γάρ σοι, φησὶν, ὁ Κύριος κατὰ τὴν καρδίαν σου.

Εχόλιον ζ'.

Ἐμπαίζεται ὑπὸ δαιμόνων, ὃ τῇ ἰδίᾳ συνέσει στοιχῶν καὶ παρὰ τὰ διατεταγμένα βουλόμενος ἀφ' ἑαυτοῦ νομοθετεῖν.

Εχόλιον η'.

Ἄμετρος νηστεία ἐστίν, ἡ τὸν καιρὸν τὸν νενομισμένον ἀναμένουσα, ἀγαλινώτως δὲ ἐν τῇ τῆς τροφῆς ὥρᾳ πρὸς τὴν τράπεζαν ὁρμῶσα καὶ μετὰ τῆς σαρκὸς, καὶ τὸν νοῦν πρὸς τὴν τῶν παρακειμένων δεσμοῦσα ἡδονήν.

Ἄλλο.

Κακῶν ἀνδρῶν τὰς συμβουλίας ἀποστρέφου· δοῦλους γὰρ παρέστησαν ἑαυτοὺς γαστρός τε, καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα παθῶν.

Ἄλλο Ἰσαάκ.

Ἡ μὲν ἀνάπαυσις τοὺς νέους μόνους βλέπτει, ἡ λύσις δὲ καὶ τοὺς τελείους καὶ τοὺς γέροντας.

Εχόλιον Μάρκου θ'.

Ἔστω σοι πᾶς ὁ ἐναντιούμενος πρὸς κατόρθωσιν ἐντολῶν Θεοῦ, βδελυκτὸς καὶ μισητὸς τῷ τοιοῦτῳ δὲ μὴ συνεσθίειν καλόν.

Ἄλλο.

Ἐν ἀγαθοῖς καὶ πλαστοῖς ὁ ἄνθρωπος, καὶ τεθεῖς, ἐκείνα καὶ φαντάζεται καὶ ὀρέγεται· ὅθεν τινὲς τῇ πρὸς τὰ τοιαῦτα θέρμῃ ἀντὶ τῶν ὄντων πρὸς τὰ παρόντα κεχῆνασιν ἀγαθὰ· διὸ καὶ ἡπάτηνται.

Εχόλιον ι'.

Ὅρα τί φησιν, ὅτι τῆς πυρώσεως ὡς μάλιστα λυτρούμεθα, διὰ τῆς ἐνδείας τῆς γαστρός· λοιπὸν ἄρα, καὶ διὰ τῆς πλησμονῆς αὐτῆς ἐπεισέρχεται ἡ πύρωσις· ἡ γὰρ μεμετρημένη ἐνδεία ἐν μετριότητι τὰς κινήσεις οἶδε κατασιγάζειν· ἡ δὲ μετὰ οἰήσεως ἀσιτία, καὶ κινήσεις καὶ πυρώσεις ἐμπυρεύεται.

¹ Psal. xix, 5.

A

Marci Eremitæ 3.

Quemadmodum ovis non convenit cum lupo ad generandum setum, ita nec labor cordis cum cibi saturitate ad concipiendas virtutes.

Isaie abbatis 4.

Quatuor rebus augetur luxuria corporis : multo somno usque ad satietatem, cibo ad saturitatem, scurrillitate seu levitate, et cultu corporis.

Scholion 5.

Dies festi non sunt exhauriendis Bacchi calicibus celebrandi, sed renovando spiritu mentis et repurgando corde : qui enim ventri et Baccho litat, magis ad iram commovet præsidem celebritatis.

Scholion 6.

Est qui observat præceptum, sed palam vitiosis suis affectibus indulget, et per improbas cogitationes exstinguit bonum opus.

Aliud.

Deus actiones seu opera ex affectu mentis nostræ æstimat : *Det, inquit, tibi Dominus secundum cor tuum* ¹.

Scholion 7.

Deluditur a dæmonibus, qui pro suo privato sensu ambulat et vivit, et præter præscripta Patrum, sibi ipsi leges dicit.

Scholion 8.

Immoderatum jejunium est, quod præscriptum quidem tempus observat, sed imminente cibi capiendi hora effreni quodam impetu abripitur ad mensam, et cum corpore mentem quoque ad appositorum ferculorum voluptatem viinctam trahit.

212 Aliud.

Malorum virorum consilia aversare ; mancipia quippe ventris, et quæ sub ventre sunt vitiorum sese exhibent.

Aliud Isaaci.

Quies solis juvenibus nocet, dissolutio autem perfectis etiam et senibus.

Marci 9.

Quisquis adversatur observationi præceptorum Dei, sit execratus et invisus, cum quo nec cibus quidem sumendus est.

Aliud.

Homo in bonis formatus et positus illa ipsa sibi imaginatur et appetit. Unde factum est ut nonnulli ab huiusmodi quodam animi fervore abrepti, præsentibus bonis pro veris tota mente inhiarint et decepti sint.

Scholion 10.

Vide quid dicat, quod per gule et ventris castigationem ab incendio impuro corporis tanquam a flagello liberemur : per ingluviem vero flamma exardescat in nobis. Mediocris afflictio ventris cum modo adhibita, motus corporis compescit : inedia vero cum sui existimatione conjuncta commovei corpus et libidine inflammat.

Solomonis regis.

Domine, divitias et pauperatē ne dederis mihi : sed tantum necessaria et sufficientia ordina mihi ²² : divitias abundantiam interpretatus, pauperatē, absolutam rerum inopiam, quæ ad vitæ usum pertinent.

Scholion 11.

Perfectus (religiosus) qui omnes improbas cupiditates vicit, deinceps sine cura libere vivit, neque tempore quidem lætitiæ quærit ulla delicias, aut sequitur affectum. Qui autem adhuc cum vitiis animi perturbationibus luctatur, etiam consolationis tempore de lucta cogitat, et cupiditates coercet, et illis modum finesque certos præscribit. Obnoxius autem cupiditatibus semper appetit voluptates, et tempore læto abusus, totum se deliciis et voluptatibus tradit, singulis enim horis et momenti illis oblectari fruique desiderat.

Scholion 12.

Affectibus indulgens gaudet festis et celebritatibus, sed athleta Christi gaudet **213** tempore luctæ et certaminis, propositis sibi corouis et præmiis, quæ ex proportionē respondebunt laboribus. Perfectus autem hæc celebrat Sabbata et ferias sine alia cura.

Scholion 13.

Eunuchos intelligit, de quibus dicit Dominus quod seipsos castraverint propter regnum cælorum ²³, quique ab omnibus abstinent. Nam reliqui eunuchi nihil differunt ab aliis hominibus, iisdem vitiis obnoxii.

Scholion 14.

Mens continentis est templum Spiritus sancti ; mens gulonis est nidus corvorum.

Scholion 15.

Quando venter satietate humescit, arescunt lacrymæ : quando autem per inediam venter arescit, humescunt et inundant lacrymæ.

Scholion 16.

Voluptas persimilis est cani, quem si insequare, fugit, si alas, manet. Fuge delectationem propter afflictionem, ne adversus te membris tuis pro armis utatur diabolus.

Scholion 17.

Prudenter cura et studiose laborioseque circa hanc advigila, ut per ventris afflictiones os concludas, ne qua lingua exsiliat aut erumpat, et habitum loquacitatis contrahat.

Scholion Isaaci.

Vitiosæ cupiditates persimiles sunt catellis, qui macellis assueverunt, quos sola vox hominis fugat : sed neglecti tanquam ingentes leones insiliunt.

Aliud.

Nemo potest pravās cupiditates vincere nisi per virtutes, quæ per sensus, adhibita animi contemplatione, exercentur.

²² Ps. 127, 2. ²³ Math. 19, 12.

A

Ἄλλο Σολομῶντος.

Κύριε, πλοῦτον καὶ πενίαν μὴ μοι δῶς· σὺν-
ταξορ δέ μοι τὰ θεῶτα καὶ αὐτάραχη πλοῦτον
μὲν εἶναι τὴν πλησμονὴν ὀριζόμενος· πενίαν δὲ
τὴν παντελὴ ἀπορίαν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγ-
καίων.

Ἐχόλιον ια'.

Ὁ μὲν τέλειος τὰ πάθη νικήσας, ἐν πᾶσιν ἀμερί-
μνος διάκειται, καὶ οὔτε ἐν τῷ τῆς εὐφροσύνης και-
ρῷ φροντίζει τινὸς καθ' ἡδονὴν ἢ ἐμπάθειαν. Ὁ δὲ
ἐτι πρὸς τὰ πάθη ἀγωνιζόμενος, καὶ τὸν τῆς πορα-
κλήσεως καιρὸν, καιρὸν πάλης ποιεῖ, κολάζων τὴν
δρεξιν καὶ μέτρα καὶ θροῦς ταύτης τιθείς. Ὁ δὲ ἐμ-
παθῆς, ἀεὶ ταῖς ἡδοναῖς ἐπιείκελ ἐν τῷ τῆς εὐφροσύνης
καιρῷ, ὥσπερ ἀφορμῆς τινος λαβόμενος, ὅλος τῶν
ἡδουπαθειῶν, καὶ ἀπολαύσεων γίνεται, ἀπαιτεῖ γὰρ
ἐκάστη ὥρα τὰ ἐν αὐταῖς ἐπιτελεῖσθαι.

Ἐχόλιον ιβ'.

Ὁ μὲν ἐμπάθης χαίρει ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρε-
σιν· ὁ δὲ ἀγωνιστὴς ἐν καιρῷ πάλης, προστιθεμένων
αὐτῷ στεφάνων κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν χαμάτων· ὁ
δὲ τέλειος ταῦτα ἀμερίμνος ἐσαββάτισεν.

Ἐχόλιον ιγ'.

Εὐνούχους φησὶν, οὓς ὁ Κύριος ἑαυτοὺς εὐνούχι-
σαι εἶπε, διὰ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, καὶ περι-
εκτικῶς ἐγκρατευομένους· οἱ γὰρ λοιποὶ οὐδὲν διαφέ-
ρουσι, τοῖς αὐτοῖς περιπίπτοντες πάθεσι.

Ἐχόλιον ιδ'.

Ὁ νοῦς ἐγκρατοῦς ναὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὁ δὲ
τοῦ γαστριμάργου κατοικητήριον κοράκων.

Ἐχόλιον ιε'.

Ὅπηνίκα ὀργαίνεται γαστήρ διὰ κόρου, ξηραίνε-
ται δάκρυα· ὅτε δὲ δι' ἐγκρατείας ἡ κοιλία ξηραίνε-
ται, αὐξοῦσι τὰ τῶν δακρύων ὕδατα.

Ἐχόλιον ις'.

Κυνὶ ἔοικεν ἡ ἡδονή· ἐὰν διώξης, φεύγει, ἐὰν δὲ
θρέψης, παραμένει. Φεύγε τὴν τέρψιν διὰ τὴν θλίψιν,
μὴ τοῖς σοῖς μέλεσι, βέλσει κατὰ σοῦ χρησῆται ὁ διά-
βολος.

Ἐχόλιον ιζ'.

Ἐπιστημῶνως ἐπιμελοῦ καὶ ἐμπῶνως περὶ ταύτην
καρτέρησον, ἵνα διὰ τῶν ὑπωπιασμῶν τῆς γαστρός
τὸ στόμα ἀποκλείηται πρὸς τὸ μὴ προκηδῆν τὴν
γλῶσσαν, καὶ ἐν ἔξει γίνεσθαι πολυλογίας.

Ἄλλο Ἰσαάκ.

Ἐόλκασι τὰ πάθη κυναρίοις τοῖς εἰωθόσι σχολάζειν
τοῖς μακαλλάριοις, ἅτινα μόνῃ φωνῇ ἀποδιδράσκου-
σι, ἀμελούμενα δὲ ὡς λέοντες παμμεγέθεις ἐπ-
έρχονται.

Ἄλλο.

Οὐδεὶς δύναται μῆσθαι τὰ πάθη, εἰ μὴ δι' ἀρετῶν
αἰσθητῶν θεωροῦντων.

Εχόλιον ιη'.

Δαίμων δαίμονα οὐκ ἐκβάλλει, παραπέμπει δὲ ὁ τῆς γαστριμαργίας πρὸς τὸν τῆς πορνείας· ὁ τῆς κενοδοξίας πρὸς τὸν τῆς υπερφανίας· ὁ τῆς ἐξυκολίας, πρὸς τὸν τῆς μνησιχαΐας· ὁ τῆς λαγνείας, πρὸς τὸν τῆς ἀπογνώσεως· καὶ ἀπλῶς οἱ ἐξῆς πρὸς τοὺς ἐξῆς.

Εχόλιον ιθ'.

Εὐχευ γενέσθαι τῶν ὀλίγων. Ἐπείτιον γὰρ τὸ διαθόν. Διὸ καὶ ὀλίγοι εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι. Μὴ πάντας λογίζου τοὺς ἐν τῇ κέλῃ, σώζεσθαι φαύλους τε καὶ χρηστούς· οὐ γὰρ οὕτως ἔχει· πολλοὶ μὲν γὰρ προσέρχονται τῷ ἐναρέτῳ βίῳ· ὀλίγοι δὲ τὸν αὐτοῦ καταδέχονται.

Εχόλιον τοῦ μεγάλου Βασιλείου κ'.

Πολλοὺς εἰσιν πάθει κρατηθέντας ἐν ὑγείᾳ γενομένους· ἵνα δὲ ἐκ πάντων λαθροφάγον ἢ γαστριμαργον, οὐκ εἶδον· ἄλλ' ἢ ἀπορραγέντας τοῦ ἐγκρατοῦς βίου· ἢ τῷ κόσμῳ συνδιαφθαρέντας, ἢ τοῖς ἐγκρατέσιν ἐναποκρύπτεσθαι πειρωμένους, καὶ τῷ διαβόλῳ τῇ ἡδουπαίᾳ συνασπαζομένους· ψεύσται γὰρ εἰσιν οὗτοι· πολυόρκοι, ἀντιστάται, ἀντιπλήκται, ἀνακράκται, ἀρνησιφάγοι, ἀνελεῦθεροι, ἀβροδίατοι, μεμφίμοιροι, ἐρευνηταί, σκοτεινοχάρες· πάσης τῆς ἐναρέτου πολιτείας ἀντεργάται ἐκούσιοι. Ἴνα δὲ τῆς γαστριμαργίας πάθος σκεπάσωσι, τῷ ἐσθμῷ τῶν κακῶν περιτίπτουσιν. Οὕτινας τῷ μὲν σχήματι εἰσιν ἐν τοῖς σωζομένοις. Τῷ δὲ πράγματι εἰσι κατακεκριμένοι.

vitium obtegant, innumerabilibus se aliis noxis involvunt : qui cum specie seu habitu inter salvos esse videantur, reipsa inter dammandos numerandi sunt.

Εχόλιον κα'.

Καλλωπισμοὺς ἱματίων, καὶ πλησμονὴν γαστρὸς, ἐντεῦθεν βλαβεραὶ τοὺς πονηροὺς γεννᾶσθαι λογισμοὺς ἐν τῇ ψυχῇ ἐκ τῶν ἐμπειρῶν καὶ πρακτικῶν γερόντων ἀχόκωα.

Εχόλιον κβ'.

Ἦρατα ἡ νηστεία, ἢ βραχυφαγία χαίρουσα, καὶ λιτοφαγίαν ἔχουσα, καὶ ἀνθρωπαρεσχείαν ψεύγουσα.

Εχόλιον κγ'.

Ἐν ἀφρονίᾳ ἀγαθῶν τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν ὑπεστήσατο ἀπ' ἀρχῆς ὁ θεός· διὸ ἡ τῶν ἀπολαύσεων ἔκκοπη ὡς παρὰ τὴν σύστασιν οὖσα, κἀν ὑπάρχει κατὰ προαίρεσιν, ὅμως ἐκδιάζεται τὸν συστάσεως λόγον· ὁρθῶς οὖν ἡ ἐστερημένη τῶν καθ' ἡδονῆν, βλα εἶναι φύσεως λέγεται.

Εχόλιον κδ'.

Εἰ κρατήσεις γαστρὸς, οἰκήσεις τὸν παράδεισον· εἰ δὲ οὐ κρατήσεις, γέγονας θανάτου παρανάλωμα.

Εχόλιον Ἰσαάκ κε'.

Ὁ τρέφων παρ' ἐαυτοῦ συνήθειαν, ὡς ἀνθρωπός ἐστιν τρέφων πῦρ· τὸ γὰρ μέτρον τῆς δυνάμεως τῶν δύο, ἐν ἑκῇ συ[ν]ίσταται.

(a) De abdicatione rerum p. 250.

A

Scholion 18.

Dæmon dæmonem non pellit, sed spiritus qui e transmittit gulosum ad spiritum luxuriæ : spiritus vanæ gloriæ, gloriæ cupidum ad spiritum superbiæ ; iracundiæ spiritus iracundum ad spiritum qui injurias præteritas injuriarum passo semper in memoriam revocat ; spiritus impuritatis impurum ad spiritum desperationis ; et simpliciter alii deinceps ad alios.

Scholion 19.

Precaire Deum ut sis e numero paucorum. 214 Rarum est quod bonum est, proinde pauci cœlum ingrediuntur. Noli putare omnes qui in coelis monachorum residunt, bonos perinde ac malos salvos fieri ; non est ita : multi enim accedunt ad probam vitam, sed pauci jugum ejus suscipiunt.

Basilii Magni 20 (a).

Multos ego animadverti, qui cum vitis aliis et affectibus pravis laborarent, ad sanitatem reductos : qui autem hoc morbo tenebantur, ut aut in occulto esitarent, aut gula ducerentur, emendatum vidi neminem ; sed aut a continentium contubernio se penitus abruperunt et vite hujus mundi filiocebris sese dediderunt ; aut dum inter abstinentes occultare se studuerunt, voluptatibus addicti duce diabolo stipendia meruerunt. Nam qui istiusmodi sunt, ii sunt mendaces, perjuriosi, litigiosi, qui percussi reperiuntur, clamosi, et qui se edisse pernegent, illiberales, qui victu delicato gaudent, querulosi, aliorum curiosi exploratores, tenebriones, omnis honestæ vitæ de industria inimici ; qui ut gule

Scholion 21.

Culta vestium, ventris ingluvie, pravis et noxiis oecursibus seu colloquiis malas in anima cogitationes generari et existere a peritis, et iis qui rerum usum habent, senibus audiui.

Scholion 22.

Jejunium tempestivum Deoque gratum gaudet brevi mensa, et tenui inopeque victu, et fugit placere hominibus.

Scholion 23.

Deus ab initio hominem in omni bonorum copia constituit, ac propterea voluptatum exstirpatio, ut quæ præter naturæ constitutionem sit, quamvis deliberato animo fiat, tamen vim infert naturæ. Recte igitur jejunium voluptate privatum violentia naturæ dicitur.

Scholion 24.

Si ventrem seu gulam restrinxeris, paradisum incoles ; si laxaveris, mortis pabulum factus es.

Scholion Isaaci.

Qui malam consuetudinem alit apud 215 se, perinde facit atque is qui alit ignem ; medium enim seu modus facultatis amborum, in materia consistit.

Aliud.

Consuetudo ubi semel quæsierit, et actio ejus impedita fuerit, alias deprehendes illam ægram. Ubi quod volet, semel fecoris, deinceps potentiorē adversus te experieris : quacunq̃ in re memoria hæc apud te hæreat : melius enim est auxilium a custodia sui natum, quam ex facili profectum.

Scholion 26.

Quemadmodum mare perturbatum ciet fluctus, qui navigium mergunt, ita cogitationum tempestas iniquationes creat, et animam immundat atque in profundum exitii pelagus deprimit et absorbet.

Scholion 27.

Quæstio : Quid est immunditia ? et quid est lascivia ? Responsio : Immunditiam lex ostendit, quæ nomine hoc utitur in iis qui inviti ex naturæ necessitate sordiantur. Lasciviam autem mihi videtur sapientissimus mortalium Salomon declarare, cum dulcem et doloris expertem nominavit, ita ut aσελγεια seu nequitia seu lascivia sit affectio animæ, quæ nullum doloris sensum afferat, aut habeat dolorem athleticum, qui fatiget aut cruciet : quemadmodum intemperantia seu ἀκρασία est, quod ingruentibus resistat.

Scholion.

Quod nunquam speret se ab iis liberatum iri. Proœmium sermonis de corporibus et hominibus in corpore extra corpus.

Intelleximus nunc a furiosa illa domina, gula inquam, fatente improbam suam sobolem esse luxuriam, qua corpora hominum oppugnat. Nec sane mirum videri debet : docet enim hoc primævus ille noster generis humani prosator Adamus, 216 nisi enim ab gula victus fuisset, nunquam cognovisset quid uxor esset. Qui ergo primum Dei præceptum observant, in altero non offendunt, sed manent filii Adam, ignari quid Adam (post peccatum) fuerit, paulo infra naturam et statum angelorum positi (a). Atque hoc, ut ait ille cui theologia cognomen dedit (b), ne immortale et æternum maneret malum.

GRADUS XV.

De incorrupta a corruptis mortalibus per labores et sudores comparata castitate et temperantia.

Castitas est naturæ non corporeæ vindictio. Castitas est gratissimum Christi domicilium, et terrestre scutum cordis. Castitas est eximia naturæ supra naturam negatio seu victoria, vereque admirandum corporis mortalis cum immortalibus angelis certamen et æmulatio. Castus autem amorem amore pellit ; et ignem corporis igne spiritus exstinguit. Temperantia est commune omnium virtutum cognomen ; temperans seu continens est ille qui ne in somno quidem ullum sensum corporis sibi con-

(a) Minuisti eum paulo minus ab angelis. Psal. viii.

(b) Gregorium Nazianzenum Theologum, arbitror, intelligit, aut S. Joannem evangelistam, qui sæpe

A

"Αλλο.

Ἡ συνθήκη ἐὰν ζητήσῃ ἀπαξ, καὶ κωλυθῇ τὸ αἵτημα αὐτῆς, ἄλλοτε εὐρίσκεις αὐτὴν ἀσθενή· καὶ ἐὰν ποιήσῃ τὸ θέλημα αὐτῆς πρὸς ἀπαξ, τὸ δευτερον πλέον αὐτὴν εὐρήσεις ἰσχυροτέραν κατὰ τοῦ περὶ παντὸς πράγματος αὐτῇ ἡ μνήμη ἐμμενῶντων παρὰ σοί· κρείττον γάρ ἐστιν ἡ βοήθεια ἐκ τῆς παραφυλακῆς, ὑπὲρ τὴν ἐξ ἔργων βοήθειαν.

Ἐχόλιον κς'.

Ὅσπερ ἡ θάλασσα ταραχθεῖσα κύματα διανίστησι, τὰ δὲ τὸ σκάφος βυθίζουσιν, οὕτως ἡ τῶν λογισμῶν ζάλη μολυσμοὺς ἐπεγεύρουσα, τὴν ψυχὴν καταβάπτει· καὶ τῷ τῆς ἀπωλείας βυθῷ παρέπεμψεν.

Ἐχόλιον κς'.

B

Ἐρώτησις. Τί ἐστιν ἀκαθαρσία ; καὶ τί ἐστιν ἀσελγεια ; Ἀποκρίσις. Τὴν μὲν ἀκαθαρσίαν ὁ νόμος ἔδειξε, χρυσάμενος τῷ νόμῳ ἐπὶ τῶν ἀκουσίως ἐκ φυσικῆς ἀνάγκης συμβαινόντων. Τὴν δὲ ἀσελγειαν δοκεῖ μοι ἐμφαίνειν ὁ σοφώτατος Σολομὼν· φθόνον καὶ ἀνάληγτον ὀνομάζας, ὡς εἶναι τὴν ἀσελγειαν διαθεσιν ψυχῆς, μὴ φέρουσαν ἢ ἔχουσαν ἄλγος (c) ἀθλητικόν. Ὅσπερ καὶ ἀκρασία ἐστίν, ἡ μὴ ἔχουσα κράτος μετὰ τῶν ὀχλουσῶν ἡδονῶν.

nullum habeat κράτος seu vim qua voluptatibus

Ἐχόλιον.

Τὸ μηδέποτε ἐλπίζειν ἀπαλλαγῆναι αὐτῶν. Προόλιον τοῦ περὶ σωμάτων καὶ ἀσωμάτων ἀνθρώπων λόγου.

C

Ἦκούσαμεν τῆς μαρινάδος νῦν εἰρηκυίας αὐτῆς εἶναι ἀπόγονον τὸν πρὸς τὰ σώματα πόλεμον· καὶ οὐ θαῦμα· διδάσκει γάρ τοῦτο καὶ ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἐκείνος προπάτωρ Ἀδάμ· εἰ μὴ γὰρ τῇ γαστρὶ ἡττήθη, οὐκ ἂν τὴν ὁμάζοντι τί ἦν ἐγίνωσκεν· οὐκοῦν οἱ τὴν πρώτην ἐντολὴν τηροῦντες, τῇ δευτέρᾳ παραβάσει οὐ πίπτουσιν, ἀλλὰ μένουσιν υἱοὶ τοῦ Ἀδάμ, μὴ γινώσκοντες τί ἦν Ἀδάμ· ἀλλὰ βραχύ τι ἡλευτομένοιο ἀγγέλου. Καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ ἀθάνατον μένῃ τὸ κακόν, ὡς φησιν ὁ τῆς θεολογίας ἐπὶ νόμος.

ΔΟΓΜΑ ΙΕ'.

Περὶ ἀφάρτου ἐν φαρτοῖς ἐκ καμάτων καὶ ἰδρώτων ἀργείας καὶ σωφροσύνης.

Ἀγνεία ἐστίν ἀσωμάτου φύσεως οικειώσις. Ἀγνεία ἐστίν φύσεως ὑπὲρ φύσιν ὑπερφυῆς ἀρνησις· καὶ ἀσωμάτων σώματος θνητοῦ καὶ φαρτοῦ παράδοξος ὄντως ἀμίλλα (1)· ἀγνός ἐστιν ὁ ἐρωτὶ ἐρωτα διακρουσάμενος (2), καὶ πῦρ πυρὶ ἀδύῳ ἀποσβέσας. Σωφροσύνη ἐστίν καθολικὴ πασῶν τῶν ἀρετῶν ἐπωρυμία. Σώφρων ἐστίν ὁ ἐν αὐτοῖς τοῖς ὑπνοῖς μηδεμίαν κίνησιν τῆς προσώσεως αὐτῷ κατατάσσας αἰσθόμενος· σώφρων ἐστίν, ὁ τελείαν ἀναισθησίαν ἐπὶ διαφορᾷ σωμάτων διὰ παντὸς κτησάμενος. Οὗτος

vocatur Theologus absolute.

(c) Φαθωρῖνος, ἀσελγεια, διάθεσις μὴ φέρουσα ἄλγος.

8
κ
τ
τα
ἐξ
τῇ
ἐσ
φ
λο
Ἄ
ἀν
ἀν
φ
να
γι
κα
οὐ
δ
τ
μέ
ἀτ
τῶ
μα
ἀν
το
σα
Ε
εἰν
τά
ὕπ
ἰδρ
κα
ὁ δ
τοῦ
ἀορ
μιο
ταπ
ἐστι
ὁ ἐ
τὸν
ὁ δ
προ
κίκ
ἡλιο
εὐρ
δαί
ἀπα
τῇ
Χρι
πίπ
Ἄπ
ταύ
Ἐν
ἐπί
μέσ
αγω
καί
(a
An
Men
βροῦ
ensi

κανὼν καὶ ὅρος τῆς τελείας καὶ πανάγνου ἀγνείας, ἃ ὡσαύτως ἐπ' ἐμφύχοις τε καὶ ἀφύχοις, λογικοῖς τε καὶ ἀλόγοις διακρίθεται. Μηδεὶς τῶν ἀγνείαν ἐξησκηκότων ἑαυτῷ τὴν ταύτης κτήσιν λογίζοιτο· τὴν γὰρ φύσιν αὐτὴν νικῆσαι τῶν οὐκ ἐνδεχομένων ἐστίν· ὅπου φύσεως ἤττα γέγονεν (3), ἐκεῖ τοῦ ὑπὲρ φύσιν παρουσία ἐπέγνωται. Χωρὶς γὰρ πάσης ἀντιλογίας, τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος καταργεῖται. Ἀρχὴ μὲν ἀγνείας ἀσυγκατάθετος λογισμὸς (4), καὶ ἀνεῖδωλοι διὰ χρόνων ἐκκρίσεις. Μεσότης ἀγνείας, φυσικαὶ κινήσεις ἐπὶ πλῆθει βρωμάτων, καὶ μόνων ἀνεῖδωλως συνιστάμεναι, καὶ βεβύσιος ἀπηλλαγμέναι. Τέλος δὲ, νέκρωσις σώματος· προθανόντων λογισμῶν. Μακάριος ἀληθῶς, ὃς ἐν παντὶ σώματι, καὶ χρώματι, καὶ ὥρᾳ τελείαν ἀναισθησίαν ἐκτήσατο· οὐχ ὅτῃν πηλὸν ἄρρῦπον φυλάσας, οὗτος ἀγνός· ἀλλ' ὅτὰ μέλη ταύτης τῇ ψυχῇ ὑποτάξας τελείως (5)· μέγας μὲν ὅ ἐπὶ ἀπῇ διαμένων ἀπαθὴς διαμείνας ἄτρωτος, καὶ νικήσας πυρὸς θάνατον ἐννοία κάλλους τῶν ἄνω. Ὁ μὲν εὐχὴ τὸν κύνα ἀπωθοῦμενος, τῷ μαχομένῳ προσέειπε λέοντι· ὁ δὲ ἀντιβῆσαι τοῦτον ἀνατρέπων (6), τῷ καταδιώκοντι ἐπὶ τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ· ὁ δὲ τὴν τοῦτον προσβολὴν εἰς ἅπαξ ἐξουθενήσας, εἰ καὶ ἐν σαρκὶ ἐστίν, ἀλλὰ γε τῆς σοφοῦ ἀνέστη. Εἰ τοῦτο ἀληθοῦς ἀγνείας τεκμήριον, τὸ ἀκίνητον εἶναι ἐν τοῖς καθ' ὕπνον [αἱ. ὕπνοις, mendose] φαντάσμασιν· τοῦτο πάντως ὅρος λαγνείας, τὸ ῥύσιν ὑπομένειν γρηγοροῦντα τοῖς ἐνθυμήμασιν· ὁ μὲν ἐξ ἰδρωτῶν καὶ μόχθων πολεμῶν τοῦτον τῷ ἀντιδίκῳ τῷ καταδύσαντι βρῦλλῳ (α) τὸν ἐχθρὸν ἑαυτοῦ ἔοικεν· ὁ δὲ ἐξ ἐγκρατείας (7) καὶ ἀγρυπνίας· τῷ κλοῖᾳ (b) τοῦτον περιβαλόντι· ὁ δὲ διὰ ταπεινοφροσύνης, καὶ ἀοργίας, καὶ διόφης, τῷ ἀποκτείναντι τὸν πολέμιον, καὶ ἐν φάμμῳ κρύψαντι· φάμμος νοήσεις τὴν ταπεινῶσιν· οὐ γὰρ τρέφει παθῶν βοσκήν, ἀλλ' ἐστὶ γῆ καὶ σποδός· ἔτερος ὁ ἐξ ἀγώνων, καὶ ἔτερος ὁ ἐκ ταπεινώσεως· καὶ ἄλλος, ὁ θεῖα ἀποκαλύψει τὸν τύραννον δεδεμένον ἔχων· ὁ μὲν τῷ εὐσφόρῳ· ὁ δὲ τῇ μεγάλῃ σελήνῃ, ὁ δὲ τῷ λαμπρῷ ἡλίῳ προσεοικασί· ἀμφοτέροι δὲ ἐν οὐρανοῖς τὸ πολίτευμα κέκτηνται. Ἐκ μὲν αὐγῆς φῶς, ἐκ φωτὸς δὲ ἀνέτειλε ἥλιος· ὥς καὶ ἐπὶ τῶν ἐρημένων ἐστὶ νοήσαι καὶ εὐρεῖν. Ὑποκρίνεται μὲν (c) ἀλόπηξ ὕπνον (8), δαίμων δὲ καὶ σωφροσύνην (9)· ἀλλ' ἡ μὲν, ἵνα θῶνιν ἀπάτησιν· ὁ δὲ ἵνα ψυχὴν ἀπολέσῃ. Μὴ πιστεύσῃ· τῇ πηλῷ ἐν τῇ ζωῇ σου· καὶ μὴ θαρρήσῃς αὐτῇ ἀγρι Χριστῷ ὑπαντήσεις· μὴ θάρσει ἐξ ἐγκρατείας μὴ πίπτειν· μηδὲ γὰρ ἐσθίων τις ἐξ οὐρανοῦ ἐρρίφη. Ἀποταγῇν τινες γνωστικοὶ καλῶς ὥρισαντο λέγοντες ταύτην ἐχθρὰν πρὸς σῶμα, καὶ μάχην πρὸς κοιλίαν. Ἐν μὲν τοῖς εἰσαγωγικοῖς, ἐκ τρυφῆς τὰ πτώματα ἐπίπαν πεφούκασι γίνεσθαι τὰ τοῦ σώματος· ἐν δὲ μέσοις, καὶ ἐξ ὑψηλοφροσύνης, πλὴν ὅτι καὶ ἐν εἰσαγωγικοῖς· ἐν τοῖς δὲ τῇ τελειότητι προσεγγίζουσι, καὶ ἐκ τοῦ κατακρίνειν τὸν πλησίον καὶ μόνον.

(a) Ita habent omnes mss. chartæ et membranæ. An rescribendum βρῦλλῳ, vimine, junco? Vide Meursii Lexicon Græco-barbarum, voce βρῦλλον et βρῦλλον. Velut interpretatur habet *junco*; Camaldulensis *papyrus* interpretatur, quod inde sicut e scirpo

juncti motumve persentiscit. Castus est qui nullum penitus in corporum varietate (pulchritudine, inquam, teneritudine, sexu) discrimen ullo sensu percipit. Hæc nota et regula est, descriptioque perfectæ, Hibæ et purissimæ castitatis, perinde afflicti erga animata quam inanima, erga homines quam animantes. **217** Nemo eorum qui in palestra castimonie desudarunt, suis eam se laboribus adeptum sibi persuadeat. Vincere enim naturam non est naturæ nostræ: victa autem natura certum est adesse auctorem naturæ. Sine ulla enim controversia deterius a meliore vincitur, vel emendatur, vel omnino tollitur. Indicium exorientis primum castitatis sunt cogitationes impuræ absque consensu voluntatis, nec non genitalis humoris, sine phantasmatum sædorum imaginibus, suis temporibus purgationes et fluxus. Proficientis vero castitatis et quasi in medio jam versantis signa sunt, naturales post cibos copiosius sumplos, commotiones (in somno) sine ullis imaginibus existentes et citra fluxionem liquoris obsceni consistentes. Perfectæ demum et consummatæ castitatis argumenta sunt quasi emortui jam corporis sensus sine sensu, cogitationibus impuris jam ante penitus extinctis. Felix ille et vere beatus qui nullo prorsus amplius sensu ex corporum, colorum et formarum elegantium aspectu tangitur. Non qui lotum corporis sine sordibus servavit, ille castus est, sed qui membra corporis animæ perfecte subiecit. Magnus ille est, qui ex contactu corporum nihil movetur; major qui ex aspectu corporum invulneratus manet, et aspectum flammæ vincit, meditatione pulchritudinis celestis. Qui precibus eanem hunc luxuriæ repellit, non dissimilis est pugnanti cum leone. Qui vero contradicendo hostem evertit, is persequenti inimicum suum par est. Qui autem impetum ejus omnino retudit, is quamvis in corpore adhuc mortali versetur, jam tamen e sepulcro resurrexit. **218** Si hoc est indicium veræ castitatis, nullis amplius motibus etiam in somno per phantasmatum imagines luctari, tum illud extremæ luxuriæ argumentum erit, per cogitationes impuras humore sædo vigilantem pelli. Qui hunc adversarium suum suis laboribus et sudoribus vincere conatur, perinde facit atque is qui hostem suum junco aut vimine (infirmo nempe vinculo) ligat. Qui vero abstinentia et vigiliis cum hoc certat, facit ut is qui canem millo et catena vinctum tenet. Qui demum humilitate, mansuetudine, et siti cum hoste congreditur, comparatur eum eo qui hostem suum occidit, et occisum sabulo seu arena condit. Arenam accipies pro humili animi demissione, quæ non alit vitiorum herbas et pabulum, sed est terra sterilis et cinis. Est qui colluctando, est qui per humilitatem, est qui divina illustratione dignatus tyrannum hunc vinctum tenet.

et junco funes flant. Funda nihil facit ad Græcism.

(b) Græci κλοῖδς dicunt, non κλοῖᾳ, sed mss. omnes κλοῖᾳ referant. Apud Plutarchum tamen τὰ κλοῖδν reperitur.

(c) Gesnerus de vulpe, littera D.

Primus cœleste Luciferi sidus refert, alter plenæ lunæ est similis, tertius cum ipso splendidissimo sole merito comparatur. Omnes hi tamen in cœlo simul versantur; ut enim ex auroræ radiis lux, e luce sol nascitur, ita res habet cum iis de quibus est modo dictum. Vulpes dormire se simulat ut aves capiat, dæmon pudicitiam, ut animam perdat. Nunquam dum vives credes luto corporis tui, nec tides illi donec sis tibi Christo, nec persuadeas tibi te propter abstinentiam tuam non casurum: nam fuit qui nihil unquam gustavit, et tamen e cœlo dejectus est. Abdicationem sapientes definierunt aliud nihil esse quam odium erga proprium corpus, **219** et perpetuam pugnam adversus gulam et ventrem. Lapsus corporis et carnis in religiosis tironibus ut plurimum solent fieri deliciarum causa: in iis qui jam profecerunt in religione, ex animi quoque elatione, quanquam et novitius id soleat usu venire: in iis qui jam ad perfectionem aspirant, tantum ex eo quod soleant alios temere judicare et damnare.

Fuere qui beatos prædicarent natura eunuchis, **A** quod a tyrannide corporis essent exempti: at ego beatos illos existimavi, qui se quotidie castis cogitationibus tanquam cultro castrare solent. Vidi qui præter suam voluntatem caderent; vidi qui sponte vellent pollui et non potuerunt, et hos miserabiliores judicavi illis, qui quotidie cadunt, quandoquidem hi fœdis sordibus potiri non poterant. Miserabilis est qui cedit, sed miserabilior ille qui etiam alios ad casum provocat: hic enim duorum lapsuum et peccatorum, suæ, inquam, et alterius voluptatis, pondus feret. Noli rationibus et contrariis argumentis spiritum luxuriæ velle evincere et prosternere: habet enim in promptu rationi valde cōsentanea, et nos per naturam nostram oppugnat. Quisquis suam ipsius carnem sua solius opera et virtute vult debellare et vincere, in vanum currit. Nisi enim Dominus domum carnis everterit, et domum spiritus ædificarit, frustra est qui vigilat, et abstinendo illam dissolvere conatur. Propone ob oculos Domini tuam naturæ imbecillitatem, tuarumque virium defectum penitus recognosce, et sine sensu senties percipiesque gratiam castitatis. **220** Est quidem in iis qui fœdis voluptatibus capiuntur (ut is qui ejus rei experimentum habuit, posteaquam ad frugem rediit, mihi retulit) sensus quidam vesani amoris erga corpora, et spiritus impudens et inhumanus, qui in ipso cordis sensu non sine manifestis præsentiae signis residet, atque efficit ut ab luxuria tentatus tali æstu laboret, quasi ex saviente intus flamma fornax. Non timet ille Deum, omnem suppliciorum æternorum recordationem contemnit, et ut fabulam irridet. Preces execratur, cadaverum contemplatione non plus quam lapidum aspectu movetur. Et in ipsa fere nefarii sceleris perpetratione occupatum, amentem quodammodo hominem reddit, et ratione privat continuo hominum et bestiarum desiderio furem: cujus nisi abbreviati essent dies, non fieret salva omnis anima luto hoc corporis per sanguinem et cœnosum limum concreti vestita. Quia ex quo quidque factum constat, id velut naturæ suæ conveniens insatiabiliter appetit, sanguis sanguinem, vermis vermem, limus limum; nun-

(a) Adi D. Paulum ad Rom. c. vii, 19: *Non enim quod volo bonum hoc facio, sed quod nolo malum hoc ago.* Climacus ergo ἀκουσίως πίπτοντας intelligit παθητικῶς peccantes, non ενεργητικῶς,

Τινες μεμακάριξαι τοὺς φύσει εὐνούχους ἀποτε-
χθέντας, ὡς τῆς τοῦ σώματος τυραννίδος λελυτρω-
μένους. Ἐγὼ δὲ μεμακάριξα τοὺς καθημερινούς εὐ-
νούχους· ὅτινες λογισμῷ ὥσπερ μαχαίρᾳ ἑαυτοὺς
ἀκρωτηριάζειν πειθόσκουσιν (10)· ἐώρακα ἀκουσίως
πέσοντας (a), καὶ ἐώρακα ἐκουσίως πίπτειν βουλο-
μένους μὲν, μὴ δυναμένους δὲ, καὶ τῶν καθ' ἡμέραν
πιπτόντων αὐτοὺς πολλῶν ἐταλάνισα, ὡς καὶ μὴ
δυναμένους τῆς δυσωδίας ἐφεσθῆαι. Ἐλεεινὸς ὁ πί-
πτων (11)· ἐλεεινότερος δὲ ὁ καὶ ἐτέρῳ τοῦτο προζε-
νῶν· διότι τῶν δύο πτωμάτων καὶ τῆς ἐτέρου ἡδονῆς
αὐτὸς τὸ βάρος ἐπισύρειται. Μὴ θέλει δικαιολογίας (12)
καὶ ἀντιβήρῃσιν ἀνατρέπειν τὸν τῆς πορνείας δαι-
μονα· διότι ἐκείνος τὸ εὐλογα κέκτηται ὡς φυσικῶς
ἡμῖν μαχόμενος. Ὁ τὴν ἑαυτοῦ σάρκα βουλευθεὶς
πολεμήσαι, ἢ νικήσαι· ἐξ ἑαυτοῦ, εἰς μάτην τρέχει.
B Ἐάν γάρ μὴ Κύριος καταλύσῃ οἶκον σαρκὸς, καὶ
οἰκοδομήσῃ οἶκον ψυχῆς, εἰς μάτην ἡγρύπνησας, καὶ
ἐνῆστευσας ὁ καταλύων. Ἀνάθου Κυρίου τὴν τῆς
φύσεως ἀσθένειαν, ἐπιγνούς εἰς ἅπαν τὴν οἰκίαν
ἀδυναμίαν, καὶ λήψῃ χάρισμα σωφοσύνης ἀνταπι-
σθήτως· ἔστιν ἐν τοῖς ἡδουπαθέσιν, ὡς μοι τις αὐτῶν
ἐν πείρᾳ γεγονώς μετὰ τὴν ἐκνηφιν διηγῆσατο, αἰ-
σθηθεὶς τινος σωματῶν ἔρωτος, καὶ πνεῦμα ἀναίδε
καὶ ἀπάνθρωπον αὐτῇ τῆς καρδίας αἰσθήσει (13)
ἐναργῶς ἐγκαθήμενον, καὶ σωματικῷ (14) καρδίας
πόνου δίκην ἐκ πυρὸς καμίνου, τῷ πολεμουμένῳ
αἰσθῆσθαι [a]. αἰσθάνεσθαι] παρασκευάσαν, ὅθεν μὲν
μὴ φοβούμενον, μνήμην κολάσεως ὡς οὐδὲν [a]. οὐ-
δενός] καταφρονῶν, εὐχὴν βδελυσσόμενον, καὶ ἐπ'
C αὐτῇ τῇ πράξει σχεδὸν ἐπιτελουμένη νεκρῶν λειψά-
νων ὡς ἀψύχων λίθων τὴν θεωρίαν λογιζόμενον ἐκ-
νοῦν τινά, καὶ ἐξεστηκότα τὸν πάσχοντα ἀπεργαζό-
μενον· λογικῆς καὶ ἀλόγου οδοῦς ἐν ἐφέσει διηνεκί
μεμεθυσμένον. οὐ εἰ μὴ ἐκκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι (15),
οὐκ ἂν ἐζώσθη πᾶσα ψυχὴ, τὴν πλὴν ταύτην τὴν
αἵματι καὶ χυμῷ ρυπαρῷ συγκεκραμένην, ἡμμεσο-
μένη. Πῶς γάρ; Διότι πᾶν τὸ γεγονὸς, τῆς συγγε-
νεῖας τῆς ἑαυτοῦ ἐμφεταί [a]. ὀρέγεται] ἀπλήστως.
Τὸ αἷμα αἵματος, καὶ ὁ σκώληξ σκώληκος, καὶ ἡ πε-
λὼς (a) πηλοῦ· οὐκ οὐν καὶ ἡ σὰρξ σαρκός; Κἂν μεθο-
δεῖαις αὐτὴν τὴν ἀπατεῖονα ἀπατῶν δοκιμάζωμεν,
οἱ τῆς φύσεως καὶ τῆς βασιλείας βιασταὶ καὶ ἐπι-
θυμηταί· τοῦ μὲν προεξηρημένου πολέμου, οἱ μὴ
sicut illi qui ἐκουσίως peccant.

(a) Ἡ πηλὸς dicitur, et ὁ πηλός, lutum Climacus plerumque ἡ πηλὸς dicit, in genere muliebri, et ita rescribere, si inveneris ὁ πηλός.

πειρασθέντες, μακάριοι. Εὐζώμεθα εἰς ἅπαν τῆς αὐτοῦ τοιαύτης λυτρωθῆναι πειράς· οἱ γὰρ ἐν τῷ προειρημένῳ κατολισθῆσαντες βόθρῳ τῶν ἐκείνῃ τῇ κλίμακι ἀνερχομένων, καὶ κατερχομένων μακρὰν ἀποκρίπτουσι, καὶ πρὸς τὴν ἐκείθεν ἀνάβασιν ἰδρώτων πολλῶν μετὰ λιμοῦ δέονται ἀκροτάτου. Σκοπῶμεν μήπως ἐπὶ τῶν νοερῶν ἐχθρῶν ἡμῶν, ὥσπερ ἐν αἰσθητῷ πολέμῳ, ἐν τῇ παρατάξει αὐτῶν τῇ πρὸς ἡμᾶς οἰκίαν τινὰ ἐκαστος αὐτῶν τὴν ἐγγείρησιν (16) μετέρχεσθαι τέτακται· ὅπερ θαῦμα ἐπεσημνήμα ἐν τοῖς πειραζομένοις· καὶ ἰώρακα πτώματα πτωμάτων χαλεπώτερα· καὶ ἔχων νοῦν ἀκούειν ἀκούει· omnium abstinentia et fame opus est. Accurate

A quid ergo et caro-carnem? quam tamen deoeptricem nos qui naturæ et regno celestī vim inferimus, illudque desideramus, certis artibus et piis dolis circumvenire et fallere cōsumur. Sed enim felices illi qui belli jam dicti (cum carne et luxuria) nulum experimentum habent, rogandusque a nobis Deus ut a tali experientia belli hujus omnino liberemur. In illam enim, de qua dictum est, scrobem luxuriæ prolapsi, ab illa celestī scala ascendentium et descendantium angelorum procul reciderunt, atque 221 ut eandem rursus multis sudoribus et laboribus condescendere possint, summa rerum quoque observandum est, nunquid non singuli in vero bello adversus nos in acie collocati, proprium et singulare munus exsequendi, dum nos aggrediuntur, acceperint. Quodque mirum est, animesse graviores; qui habet mentem audiendi audiat.

Εἰδοῖται τῷ δαίμονι καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ἀγωνιζομένοις, καὶ τὸν μονήρῃ βίῳ μετερχομένοις πολυλάκις πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ὁρμήν, καὶ τὴν σπουδὴν καὶ μηχανήν, καὶ πανουργίαν, καὶ ἐπινοίαν, ἐν τοῖς παρὰ φύσιν (17) μόνον [μελλόν], καὶ οὐκ ἐν τοῖς κατὰ φύσιν αὐτοῦ παρασκευάζειν πολεμῆσθαι· ὅθεν καὶ πολλὰκις τῷ θῆλει συνδιάγοντες, πρὸς αὐτὸ εἰς ἐπιθυμίαν, ἣ ἐνοίαν ὁλοῦς μὴ πολεμούμενοι, ἑαυτοὺς μεμακαρίκασιν, ἀγνοήσαντες οἱ τάλανες ὅτι ὅπου μεῖζων ὁ ὀλεθρος, ἐκεῖ τοῦ ἐλάττονος χρεια οὐ καθέστηκεν. Οἴμαι δοῦν τούτων αἰτιῶν οἱ φόνιοι ἡμᾶς τοὺς ἀθλίους· οἱ πανάθλιοι ἐξ τῶν παρὰ φύσιν ἐπορθεῖν πεφύκασιν, ὡς τῆς ὕλης τοῦ πτώματος πανταχοῦ ἡμῶν εὐποροῦντων· καὶ ὡς μεῖζονα τὴν τιμωρίαν κεκτημένοι. Οἶδς τὸ εἰρημένον ὁ τῆς ὀνείρου· πρῶτον μὲν ἐπιτρέπον· ἑσχατὸν δὲ ὑπὸ τῶν ἀγρίων ὀνείρων ἐλευνῶς ἐπιτραπέας καὶ ἐμπαιχθεὶς, καὶ οὐρανίῳ τρεφόμενος ἄρτῳ, ὕστερον δὲ τοῦ καλοῦ στερηθεὶς, καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον, ὅτι καὶ μετὰ μετάνοιαν Στύλος μὲν μέγας ἔπεισεν, ὀδυνώμενος πικρῶς ὁ καθηγητὴς ἡμῶν ἔφησεν Ἀντώνιος· τὸν δὲ τρόπον τῆς πτώσεως ὁ σοφὸς ἀπέκρυψεν· ἐγίνωσκε γὰρ εἶναι πορνείαν σωματικῶς, καὶ ἐκτὸς ἐτέρου σώματος· ἔστι τις θάνατος ἐν ἡμῖν καὶ ἀπώλεια πτώματος ἐν ἡμῖν, καὶ μεθ' ἡμῶν αἰὲ συμπεριφερόμενος, ἐν νεότητι μάλιστα· ὃν ἔγωγε γραφῇ παραδούναί οὐ τετόλμηκα· ἐπέσχε γὰρ μου τὴν χεῖρα ὁ εἰρηκός· Τὰ γὰρ κρυφῇ γινόμενα ὁπότε τινος, αἰσχροὶν ἐστὶ καὶ λέγειν, καὶ γράφειν, καὶ ἀκοῦειν. Τὴν μὲν ἐμὴν ταύτην (18) καὶ οὐκ ἐμὴν ἐχθρὸν φίλην σάρκα, Παῦλος μὲν θάνατον προσηγέρουσα· Τίς με γὰρ, φησὶ, ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; Ἐτέρος δὲ θεολόγος ἐμπαθῆ καὶ δοῦλην καὶ νυκτερινήν· τίνας δὲ, τίνας χάριν τοιαύταις πρὸς αὐτὴν προσηγορίαις ἐχρήσαντο, μαθεῖν ἐδίδωκεν. Εἰ θάνατος, ὡς προλέγεται, σὰρξ, ὁ ταύτην νικήσας πάντως οὐκ ἀποθνήσκει· καὶ τίς ἐστὶν ἄρα ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὃς ζῆσται, καὶ οὐκ ὀφείτῃ θάνατον μολυσμοῦ σαρκὸς αὐτοῦ; Ζητητέον

B Consuevit improbus dæmon, non raro omnem vim suam, operam, studium, artes omnes, omnemque improbitatem, malitiam et consilia eo destinare, ut ascetas potissimum et anachoretas iis in flagitiis oppugnet, quæ sunt præter et non secundum naturam: unde factum frequenter, ut inter feminas versantes nulla cogitatione aut desiderio peccandi sollicitati sese beatos existimarint, dum miseri et infelices non intellexerunt, quod ubi majus imminet exitii periculum, ibi non sit opus minore tentatione. Duas opinor ob causas miserrimi illi hominidæ nos miseros ad flagitia quæ naturæ adversantur, ut nos funditus evertant, sollicitare solent, tum quod peccandi materia adversus naturam semper et ubique in promptu sit, tum ut majoribus suppliciis obnoxii reddantur. Expertus est hoc quod est dictum, ille qui prius onagris consueverat imperitare, sed postremo a feris (orci) onagris miserandum in modum circumventus et delusus est, celesti antea pane pastus, postea omni bono privatus. 222 Quodque magis mirandum est, posteaquam is de commisso flagitio pœnitentiam egit, Antonius tamen institutor noster acerbè casum illius deplorans, Ingens, inquit, columna cœcidit. Modum tamen et formam peccati commissi vir sapiens non expressit: noverat enim flagitium luxuriæ non cum alieno, sed suo-ipsius corpore commissum. Est quædam mors in nobis et ruinæ exitialis causa, quam habemus in nobis, et nobiscum in corpore semper circumferimus, præsertim in juventutis ardore, quam ego in litteras mittere non audeo, quod is mihi manus iniecerit qui dixit: Quæ in secreto a quibusdam sunt, turpe est dicere²¹, scribere, et audire. Hanc carnem meam, inimicam et amicam, beatus Paulus mortem appellavit: Quis, inquit, liberabit me a corpore mortis hujus²²? Alius porro theologus (a) eandem vitiosam et ancillam nocturnam vocat. Sed causam ego, causam, inquam, magnopere cupiebam [sitiebam] di-

²¹ Ephes. v, 12. ²² Rom. vii, 24.

(a) Gregor. Nazianzenus.

scere, cur his eam nominibus vocitarint. Si caro, ut dictum est, mors est, ergo qui carnem hanc vicit, prorsus non morietur. Sed da mihi illum hominem, qui vivet et mortem nulla inquinatus labe carnis suae non videbit? Operæ pretium erit hic querere uter major sit, isne qui mortuus ad vitam rediit, an is qui nunquam est mortuus. Qui beatum prædicavit secundum, deceptus est. Christus enim mortuus resurrexit. Qui vero primum beatum putat, nullam apud morientes vel potius peccantes desperationem salutis esse existimat; suggerit enim malus et infestus nobis hostis noster et luxuriæ auctor, Deum esse clementem, qui facilem huic vitio naturæ tam agnato veniam tribuat. Attendamus ad improbas dæmonum artes, et experiemur post commissum peccatum Deum nobis ab illis severum, justum et inexorabilem iudicem fingi et proponi. Ante perpetratum scelus nobis facilem et clementem affirmant, ut nos ad illud impellant, impulsos ut ad desperationem adigant, et submersos absorbeant. Premente nos gravi tristitia et desperatione non facile rursum nos peccandi periculo et ruinæ exponere solemus: ubi tristitia cum desperatione abstersa est, rursum nobis tyrannus clementiam (ut iterum in ruinam præcipitet) in memoriam revocat. Quo purior est Dominus, et ab omni corporis contagione remotior, hoc magis castitate et corporis nostri munditia capitur et recreatur: uti contra impuri orci monstra nulla re magis, ut quidam aiunt, quam fetore libidinis, nec ullo magis quam corporis iniquatione delectantur.

Castitas nos Deo familiares, et quantum humana natura patitur, similes efficit. Procreatrix dulcedinis est terra irrigata rore: castitatis parens est religiosa quies cum obedientia conjuncta. Corporis motus ex solitudinis quiete compositi et sedati, si sæpe in publicum et mundum prodeatur, non inconcussi permanent. Sensus vero corporis [carnis motus] per obedientiam extinctus nunquam reviviscit, sed immotus ubique est et probatus. Observavi cum e superbia humilitas exstitit, et rediit in memoriam ejus qui dixit: *Quis novit sensum [mentem] Domini* ²²? Fovea et tumor, fastus ac superbia impellunt ad lapsum peccati: lapsus autem in voluntariis [iis qui sponte peccant] sæpe est causa humilitatis. Qui satur ventre bene saginato vult spiritum luxuriæ vincere, prorsus facit, quod is qui incendium conatur oleo extinguere. Qui sola abstinence bellum hoc componere sibi posse videtur, imitatur illum qui una manu e pelagi fluctibus natando conatur eluctari. Conjunge cum abstinence humilitatem; sine altera enim prima nihil proficit aut potest. Qui se vitio alicui obnoxium animadvertit, ante omnia adversus illud unum se obarmet, præsertim si hostis domesticus et internus sit, quem nisi prostraverimus, frustra in aliis debellandis laborabimus. Cæso autem Ægyptio omnino Deum in rubo humilitatis intuebimur. Sensi ego olim tentatus lupum hunc, gaudium præter rationem, et lacrymas, et consolationem per insidias mihi ingerentem, et simplex ego fru-

δυσωπῶ (19), τίς μείζων· ὁ θανὼν καὶ ἀναστὰς, ἢ ὁ μὴ δ' ὄλωσ θανὼν· καὶ ὁ μὲν τὸν δευτέρου μακαρίσας, ἐβλεψατο θανὼν γὰρ ὁ Χριστὸς, ἀνέστη· ὁ δὲ τὸν πρῶτον, μηδεμίαν παρὰ τοῖς θνήσκουσιν, μᾶλλον δὲ πίπτουσιν τὴν ἀπόγνωσιν εἶναι δυσωπεί· φιλάνθρωπον γὰρ τὸν Θεὸν ὁ ἀπάνθρωπος ἐχθρὸς ὁ τῆς πορνείας προστάτης λέγει· καὶ πολλὴν συγγνώμην τῷ πάθει τούτῳ ὡς φυσικῶ παρέχοντα· ἐπιτηρῶμεν δὲ ὁλοὺς δαιμόνων, καὶ μετὰ τὴν πρᾶξιν δικαιοκρίτην αὐτὸν, καὶ ἀσυγγώρητον εὐρήσομεν αὐτοὺς ἐνομάζοντας· ἐκεῖ μὲν γὰρ ἵνα ἐπὶ τὴν ἀμαρτίαν προτρέψανται, οὕτως ἐχρήσαντο· νῦν δὲ λοιπὸν, ἵνα ἐπὶ τὴν ἀπόγνωσιν ἡμᾶς καταποντίσωσι. Τῆς μὲν λύπης καὶ ἀπογνώσεως συνισταμένης, ἐαυτοὺς ἐπὶ τῷ πταίσματι ἐκδιδοῦσι· πάλιν οὐ πεφύκαμεν· ταύτης δὲ κατασθεσίσης, πάλιν ὁ τῆς φιλανθρωπίας ἡμᾶς τύραννος διαδέχεται. Καθὼς ἀφθαρτος καὶ ἀσώματος ὁ Κύριος, κατὰ τοσοῦτον τῇ ἀγνείᾳ καὶ τῇ ἀφθαρσίᾳ τοῦ σώματος ἡμῶν εὐφραίνεται, οὐδὲν οὕτως ἐτέρῳ ὡς τῇ δυσωδίᾳ τῆς πορνείας τινὲς φασὶν ἐπιχαίρειν τοὺς δαίμονας· οὐκ οὖν οὐδὲ πάθει ἐτέρῳ, ὡς τῷ τοῦ σώματος μόλυσμῳ.

Ἀγνεία Θεοῦ οἰκείως καὶ ὁμοίως κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώποις. Μητέρα μὲν γλυκυτέτος, γῆ καὶ δρόσος· μήτηρ δὲ ἀγνείας ἡσυχία σὺν ὑπακοῇ (20)· ἢ μὲν ἐξ ἡσυχίας κατορθουμένη τοῦ σώματος ἀπάθεια, κόσμῳ πολλάκις πλησιάζουσα οὐκ ἀσάλευτος διαμένει· ἢ δὲ ἐξ ὑπακοῆς προσγινομένη, πανταχοῦ ὀκνίως καὶ ἀκράδαντος· εἶδον ὑπερφανίαν (21) ταπεινοφροσύνης πρόβειον, καὶ τοῦ λέγοντος ἐμνημόνευσα· *Τίς ἔγνω τοῦ Κυρίου· λάκκος καὶ κύημα τύφου, πτώμα· πτώμα δὲ πολλάκις ἐν τοῖς βουλομένοις ταπεινοφροσύνης ὑπόδοις*. Ὁ μετὰ γαστριμαργίας καὶ κόρου τὸν τῆς πορνείας νικῆσαι βουλόμενος δαίμονα, ὁμοίος ἐστὶ τῷ μετὰ ἐλασοθεωννόντι ἐμπρησμένῳ. Ὁ μετὰ ἐγκρατείας καὶ μόνης πόλεμον δοκιμάσας (22) καταπαῦσαι, ὁμοίος ἐστὶ τῷ μὲν χειρὶ νηχομένῳ, καὶ πελάγους λυτροῦσθαι φιλονεικούντι. Σύζευξον ἐγκρατεία ταπεινώσει (23)· ἐκτὸς γὰρ τῆς δευτέρας ἢ προτέρα ἀναφελῆς εὐρίσκεται. Ὅστις ἐαυτὸν ὑπὸ τινος πάθους πλεονεκτούμενον θεάσεται, κατ' αὐτοῦ καὶ ῥόνου πρὸ πάντων ὀπιστάτω· ἐαυτὸν, καὶ μάλιστα τοῦ ἐμφυλίου ἐχθροῦ. Τοῦτου γὰρ μὴ καθαιρεθέντος, οὐδὲν ἐκ τῆς τῶν λοιπῶν νίκης ὠφελοῦμεθα. Τὸν δὲ Αἰγύπτιον τοῦτον, καὶ ἡμεῖς πατάξαντες πάντως ἐν τῇ βάτῳ τῆς ταπεινώσεως τὸν Θεὸν ὀφόμεθα. Ἡσθόμεν ἰγὺ πειραζόμενος τὸν λύκον τοῦτον, χαρὰν ἄλογον, καὶ δάκρυα, καὶ παράκληξιν τῇ ψυχῇ ἀπατηλῶς ποιῶντα, καὶ ἐδόκουν νηπιώδης καρπὸν καὶ οὐ φθορὰν κατέχειν. Εἰ πάσα ἀμαρτία ἦν ἀν ποιήσει ἄνθρωπος ἐκτὸς τοῦ σώματος ἐστίν, ὁ δὲ πορνείων εἰς τὸ ῥιόν

²² I Cor. II, 26.

σώμα ἀμαρτάνει, πάντως διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ αὐτὴν τὴν τῆς σαρκὸς οὐσίαν μολύνειν τῇ βόῃ πεφύκαμεν ὅπερ ἐπ' ἄλλης ἀμαρτίας γίνεσθαι ἀδύνατον· ζῆτῶ δὲ ἐγὼ πῶς ἐπὶ πάσης ἀμαρτίας σφαλλομένους τοὺς ἀνθρώπους (24), καὶ μόνον, σεσυνηθίσκαμεν λέγειν· ἐπὶ τὰν δὲ τινα πεπορνευκὸτα ἀκοδῶμεν, δδυνήρως λέγομεν [βοῶμεν]· Ὁ δεινὰ πέπτωκεν. Φεύγει ἀγχιτερον ἰχθὺς ὀξέως, καὶ φιλήδονος ψυχὴ (25) ἀποστρέφεται ἡσυχίαν. Ὅταν πρὸς ἀλλήλους τινὰς ὁ διάβολος δεσμὸν αἰσχροῦν δῆσαι βούλεται, τὰ ἐκότερα μέρη δοκιμάσας, ἐκείθεν τοῦ πυρὸς ἀρκεται. Πολλὰκις οἱ περὶ τὸ φιλήδονον βέποντες, συμπαθεῖς καὶ ἐλεήμονες, καὶ συνδάκρυες, καὶ κόλακες εἶναι πεφύκασιν· οἱ δὲ ἀγνείας ἐπιμελοῦμενοι οὐχ οὕτως τὰ τοιαῦτα κέκτηται [κέντηται]. Γνωστικός με ἀνὴρ φοβερόν (26) ἐπηρώτησε πρόβλημα, Ποία, φῆσας, ἀμαρτία, φόνου καὶ ἀρνήσεως· χωρὶς, βαρύτερα πάντων καθέστηκε· Κάμου, τὸ εἰς αἵρεσιν πασεῖν εἰρηκότος· Καὶ πῶς, φησὶν, αἰρετικούς· Ἐκκλησία μὲν καθολικὴ δεχομένη σὺν τῷ γνησίῳ τῆς οἰκείας αἰρέσεως ἀναθεματισμῷ τῆς τῶν μυστηρίων αὐτοῦς ἀξιοῖ μεταλήψεως· τὸν δὲ πεπορνευκὸτα ἐξομολογούμενον, καὶ τῆς ἀμαρτίας παυόμενον εἰσεδοχομένη ἐπὶ χρόνους αὐτὸν τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἀφορίζειν παρὰ τῶν ἀποστολικῶν ὑποτρέπεται κανόνων· Κάμου τῇ ἀπορίᾳ καταπλεγέντος, τὸ ἀπορον μεμένηκεν ἀπορον καὶ ἀδιάλυτον. Ἐρευνήσωμεν καὶ μετρήσωμεν, καὶ τηρήσωμεν πόλα μὲν ἐν τῇ ψαλμῳδίᾳ ἐκ τοῦ τῆς πορνείας δαίμονος ἡδύτης ἡμῖν προσγίνεται· ποία δὲ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ὑπαρχούσης χάριτος καὶ δυνάμεως.

me ad dubitationem hanc hærente et attonito, quæstio quoque in medio hæsit, nec soluta est. Perscrutemur et dimetiamur, et observemus quæ nobis inter psalmodiam ab luxuriæ spiritu delectatio ingeratur; quæ item ex Spiritus sancti oraculis, quæque in illis est vis gratiæ et virtutis.

Μὴ λάθῃς σεαυτὸν, ὦ νέε. Εἶδον γὰρ ἐκ ψυχῆς τινὰς τοῖς ἑαυτῶν προσφίλει προσευχόμενους, καὶ ἐκ πορνείας κινούμενους, ἰδόνουν μνήμην καὶ δεσμὸν ἀγάπης ἐκτελεῖν. Ἔστι δὲ ἀφ᾽ ἡς σωματικῶς (27) μολύνεσθαι· οὐδὲν γὰρ βαρύτερον ταύτης τῆς αἰσθησεως· μέμνησο τοῦ συμπλέξαντος (28) τῇ χειρὶ τὸ θέριτρον, καὶ νάρκα χεῖρα ἐπὶ φυσικῶν, καὶ οὐ φυσικῶν, οἰκείου τε καὶ ἀλλοτρίου σώματος. Οἶμαι μὴ λέγεσθαι τινα τὸ παρὰ πᾶν ἅγιον φερωνύμως, εἰ μὴ πρότερον τὴν γῆν ταύτην εἰς ἁγιασμόν μεταποιήσῃ, εἴπερ καὶ ἐνεσσι μεταμορφῶσι. Ἐν τῇ στρωμνῇ ἀναπεσόντες, τότε νήψωμεν· διότι ὁ νοῦς τότε χωρὶς τοῦ σώματος συμπλαλεῖ τοῖς δαίμοσι· κλινεὺρεθὴ φιλήδονοι, προδότης ἡδέως γίνεται. Μνήμη θανάτου πάντως συγχοιμηθῆτω σοι, καὶ συναναστήτω σοι, καὶ μονολόγιστος Ἰησοῦ εὐχῇ· οὐδὲν γὰρ ὡς ταῦτα ἐν τῷ ὑπνῳ εὐρήσεις βοηθήματα. Τινὲς ἐκ βρωμάτων μόνον τοὺς πολέμους καὶ τὰς ἐκκρίσεις εἶναι δοκιμάζουσιν· ἐγὼ δὲ ἐσχάτως νοσοῦντα, καὶ εἰς ἄκρον νηστεύοντα, ταύταις ἰσχυρῶς μολινομένους ταθίσαι. Πρώτησά ποτέ τινα περὶ τούτων τῶν δοκιμωμάτων διακριτικῶν μοναχῶν· καὶ εἰδὼξεν ὁ μα-

clum me non corruptelam percepisce arbitrabar. Cum omne peccatum quod peccare solet homo, extra corpus sit, solus autem luxuriosus in suum corpus peccet²⁷, idque inde omnino accadat, quod per obsceni humoris fluxionem caro ipsa inquinetur, quod aliis in peccatis fieri non potest; quæro ego quid sit quamobrem in omnibus aliis peccatis dicere soleamus homines deceptos esse, cum vero aliquem contra castitatem peccasse audivimus, tum vero non sine gemitu et dolore exclamamus: **225** Ille cecidit. Piscis solerter declinat hamum, et anima voluptatibus dedita religiosam quietem. Quando diabolus duos aliquos inter se turpi amoris vinculo vult colligare, explorata utriusque natura, inde subjicere facies incipit. Solent ii qui voluptatibus capiuntur, erga alios affectu duci, aliorum mala miserari, misericordia tangi, collacrymari, aliis blandiri; quibus vero castimonia cordi est, nullis hujusmodi sensibus afficiuntur. Fuit e sapientibus et eruditus, qui mihi hanc ancipitem et sane gravem ac difficilem quæstionem posuit. Quod, inquit, genus peccati, excepta cæde et negatione Dei, est reliquis omnibus gravius? Meque, eum qui in hæresin prolapsus esset, respondente, Quomodo ergo, inquit, Ecclesia catholica hæreticos posteaquam hæresin sua ipsorum sincera confessione damnarunt, statim ad mysteriorum divinorum participationem admittit: illum autem qui se fornicatum confitetur, et a peccato desistit, postquam veniam impertivit, ad tempus et annos ab sacrosanctis et immaculatis Eucharistiæ mysteriis, uti apostolorum decreta præscribunt, arceat? Hic

O juvenis, teipsum diligenter explora. Animadverti ego nonnullos dum ex animo pro charis et amicis Deum **226** deprecarentur, impuro spiritu afflato et commotos existimasse se memoriam grati animi erga suos exercuisse et officium charitatis præstitisse. Est eum ex solo manus tactu corpus inquinatur; nihil enim isto sensu tactus periculosius. Non excidat tibi ille qui (gestaturus ægram matrem) manum suam veste involvit, et tu vicissim a tactu naturalium et non naturalium, a corpore tam proprio quam alieno manum reprime et coerce. Nemo prorsus, ut arbitror, jure vereque cognomine sancti affici potest, qui non prius limum hunc terræ (corpus inquam) ab omni labe repurgatum, purum sanctumque reddiderit, et quodammodo transformari, si tamen ullum transformari (in præsentia vita) potest. Cum dormituri in lectulo recumbimus, tum vero caute, agendum et advigilandum est: nam id temporis meus sine corpore sola cum dæmonibus decertat, et si animus in voluptates proclinat, facile per proditorem cum hostibus conjurat. Mortis memoria cum dormituro dormiat,

²⁷ I Cor. vi, 18.

et cum surrecturo surgat, et per preces cum solo Jesu colloquium fiat: nihil enim his in somno remediis æque efficax senties. Sunt qui existimant luctas cum luxuria et obsceni liquoris missionem ex sola ciborum copia existere. Atqui vidi ego morbis gravissime et extreme laborantes ultimaque inedia se emaciantes fœdis hisce humoris inquisitionibus vehementer infestari et pollui. Percontatus sum olim ex uno quodam laudatissimorum et prudentissimorum monachorum, et docuit me ille perbeatus clare prorsus et diserte. Est (inquit ille semper laudandus) cum in somno ex ciborum **227** satietate et quiete fluit genitalis humor: est cum ex superbia provenit, quando longo tempore fluxio constitit, unde inflamur et nobis placemus. Aliquando vero polluimur, cum alterius facta et vitam temere judicamus et damnamus, ex quibus duabus posterioribus causis fieri potest, ut et ægris id accidat: imo quandoque ex omnibus, ut opinor, tribus. Qui autem ab omnibus his causis purum se liberumque sentit, is ob hanc corporis tranquillam munditiam beatus est, et ex daemonum invidia hoc tantum patitur, hoc Deo ad tempus illi accidere permittente, ut ex hac inculpabili afflictione altissimam sibi comparet humilitatem. Nemo nocturna somnia et phantasmas per diem postea student revolvere: hostes enim nostri etiam eo collineant, ut nos ex insomniis vigilantes polluant. Sed enim audiamus et aliam adversariorum nostrorum malitiam: quemadmodum certa ciborum genera nobis morbus vel post annum vel etiam post diem creant; sic etiam observavi non raro eos qui deliciis indulgent, et causas inquinandæ per impuras corporis fluxiones animæ præbent, non semper statim, sed sæpius longo post tempore ad scelus sollicitari. Vidi qui cum feminis familiariter ad mensam accumberent, et versarentur, tum quidem in præsentia nullis improbis cogitationibus tentatos; qui sibi nimium confisi tandem in lapsu decepti procubuerunt, quando, inquam, se alta pace et securitate frui existimabant, repente in suo **228** cubiculo in exitium præcipitati sunt. Quod autem illud sit exitium, quod nobis seorsum solis degentibus, qua corporis, qua animæ soleat accidere, novit is qui tentatus id facto ipso expertus est. Qui expertus non est, experiri ne cupiat. In illis tentationum fluctibus periclitantibus magno subsidio erunt, molesta cilicii tunica, cinis, totius noctis cum perpetuo standi labore pervigilium, fumes prætereæ, seu panis desiderium, et ardens e siti lingua, modico liquore uncta; in cadaverum hypogeis et ossariis habitatio, et præ cunctis aliis alta cordis humilitas, et si copia sit, religiosus aliquis pater, aut probus frater, qui non tam annis quam sapientia senem referat, et laboranti succurrat. Nam ut solus tuo unius labore navem e naufragio serves, miraculi loco erit. Idem peccatum sæpe centuplo gravius meretur iudicium et supplicium ab alio atque alio diversa ratione patratum: augeat enim vel minuit crimen consuetudo, locus, profectus, et alia haud pauca. Rarum mihi et inusitatum quidam supremumque castitatis gradum descripsit et enarravit.

Quidam, inquit, cum pulchrum corpus esset in- **D** tuitus, auctorem illius Deum ex occasione illius Poietēn μεγάλως ἐξ ἐκείνου ἐδόξεσεν· καὶ ἀπὸ μὲν τῆς θείας εἰς ἀγάπην Θεοῦ καὶ δακρύων πηγὴν κατεφέρετο· καὶ ἦν θάμβος ἰδεῖσθαι τὸν ἐτέρου βόθρον, ἄλλω στέφανον γενόμενον ὑπὲρ φύσιν. Εἰ πάντοτε ὁ τοιοῦτος ἐν τοῖς τοιοῦτοις αἰσθησιν καὶ

(a) Ἀρυσία antiquiss. membr. et melius a ῥεῦσις ἀρυσία.

A κάριος μάλα σαφῶς. Ἔστι, φησὶν ὁ ἀσίδιμος καθ' ὕπνου ἔκκρισις ἐκ πλήθους βρωμάτων καὶ ἀνέσεως· ἑτέρα ἐξ ὕπερφηανίας, ὅταν ἐν τῇ χρονίᾳ ἡμῶν τυφώμεθα ἀρρευστία (a)· καὶ ἔστιν ἐκ τοῦ τὸν πλησίον κατακρίνειν· καὶ αἱ μὲν δύο, φησὶ, δύνανται καὶ τοῖς ἀσθενούσι ἐπισυμβαίνειν· νομίζω δὲ καὶ αἱ τρεῖς. Εἰ δὲ τις ἑαυτὸν πασῶν τῶν προειρημένων αἰτιῶν καθαρῶν ὄντα ψηλαφήσει, μακάριος τῆς τοιαύτης ἀπαθείας ἐργάτης, ἐκ φθόνου δαιμόνων, καὶ μόνον τὸ συμβᾶν πεπονθὸς τοῦτο τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ συγχωρήσαντος γενέσθαι ἐκ χρόνου. Ἰνα δι' ἀναμαρτήτου συμφορᾶς ὕψιλοτάτην κτήσεται τὴν ταπεινώσιν. Μηδεὶς τὰ καθ' ὕπνου φαντάσματα πρὸς ἑαυτὸν μεθ' ἡμέραν λογίζεσθαι θελήσειεν· σκοπὸς γὰρ καὶ οὗτος τοῖς δαίμοσιν, ἵνα ἐξ ἐνυπνίων χρηγορούντας ἡμᾶς μολύνωσιν. Ἀκούσωμεν καὶ ἄλλην τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν πανουργίαν. Ὡς περ τὰ τὸ σῶμα βλάπτοντα βρώματα μετὰ χρόνον, ἡ ἡμέραν τὴν νόσον ἡμῖν ποιεῖν πεφύκασιν, οὕτω πολλάκις καὶ ἐπὶ τῶν τὴν ψυχὴν μολυνόντων αἰτιῶν ἐώρακα τρυφώντας (29), καὶ παραυτίκα μὴ πολεμουμενούς· καὶ ἐώρακα γυναῖξιν συνεσθίνοντας (30), καὶ συνδιατρίβοντας· καὶ μηδεμίαν πονηρὴν ἐκνοίαν παρ' αὐτὰ λογιζομένους· καὶ μέντοι θαρρόσαντες οἱ ἀπατώμενοι, ὅταν ἔδοξαν εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν ἔχειν, ἐν τῇ ἑαυτῶν κίλλῃ αἰφνιδίον ἔπαθον ἐλεθρον. Τίς δὲ ὁ ἐλεθρος, ὁ κατὰ μόνους μόνους ἡμῶν σωματικῶς καὶ ψυχικῶς γινόμενος, ὃ μὲν πειρασθεὶς ἐπίσταται· ὃ δὲ μὴ πειρασθεὶς, γινώσκει οὐ δεῖται. Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ καλὸν ἡμῖν βοήθημα σάκκος, σποδός, στάσις παννύχιος· ἐπιθυμία ἁρτου· γλῶσσα φλεγόμενη, καὶ μετρίως ὀρροισιζομένη, σὸρων οἰκτισ, καὶ πρὸ πάντων ταπεινώσεως καρδία, καὶ εἰ δυνατόν, πατήρ, ἡ ἀδελφὸς σπουδαῖος, γηραιὸς τῷ φρονήματι εἰς βοήθειαν. Θαυμάζω γὰρ εἰ μόνος τις ἐκ πελάγους ναῦν διασῶσαι δύναται. Τὸ αὐτὸ πτώμα πολλάκις ἑκατονταπλάσιον τοῦ ἐτέρου πραχθέντος κρίμα κέκτηται (32), ἐκ τρώπου, ἐκ τόπου, ἐκ προκοπῆς, καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν. Παράδοξόν μοι τις καὶ ἀκρότατον ἀγνείας ὄρον ὑψηλῆστο.

ἐργασίαν κίχτηται, ἀνέστη ἀφ' αὐτοῦ πρὸς τῆς κοινῆς ἀναστάσεως (34). Τῷ αὐτῷ κανόνι, καὶ ἐπὶ τῶν μελποδικῶν καὶ ὁσμάτων χρησόμεθα. Οἱ μὲν γὰρ φιλόθεοι, εἰς ἱλαρότητα καὶ θείαν ἀγάπην, καὶ δάκρυα, καὶ ἐκ τῶν ἐξωθεν, καὶ ἐκ τῶν πνευματικῶν ὀδῶν κινεῖσθαι πεφύκασιν· οἱ δὲ φιλήθονοι, τὸ ἐναντίον. Τινές, καθὼς καὶ φθάσαντες εἶπομεν, ἐν τοῖς ἡσυχαστικοῖς τόποις, πολλῶν πλέον πολεμῆσθαι πεφύκασιν· καὶ οὐ θαῦμα, φιλοχωροῦσι γὰρ ἐκεῖ πολλῶν πλέον οἱ δαίμονες ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐν ταῖς ἐρήμοις, καὶ ἐν τῇ ἀδόσῳ ἐξορισθέντες πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν. Πολεμοῦσιν ἡσυχαστῇ (35) χαλεπῶς οἱ τῆς πορνείας δαίμονες· ἵνα ὡς μηδὲν ὀφελούμενον ἐκ τῆς ἐρήμου πρὸς τὸν κόσμον διώξωσιν· ἀναχωροῦσιν ἐξ ἡμῶν ἐν τῷ κόσμῳ διαγόντων, ἵνα ὡς μὴ πολεμούμενοι τοῖς κοσμικοῖς συναπομείνωμεν. Ὅπου πολεμούμεθα, ἐκεῖ πάντως τῷ ἐχθρῷ χαλεπῶς πολεμούμεν. Μὴ πολεμούμενος γὰρ ἐξ ἡμῶν, φίλος ἐχθρῶν καὶ αὐτὸς εὐρίσκεται. Σκεπόμεθα τῇ χειρὶ τοῦ Κυρίου ἐν τῷ κόσμῳ κατὰ τινα χρεῖαν διάγοντες, ἵσως ἐξ εὐχῆς τοῦ πατρὸς πολλάκις, ἵνα μὴ καὶ ὁ Κύριος βλασφημηθῇ δι' ἡμᾶς· ἐστὶ δὲ ὅτε καὶ ἐξ ἀναληθείας, καὶ τοῦ ἐν πολλῇ πείρᾳ, καὶ κόρῳ, τῶν θεωμένων, καὶ λαλουμένων προὔπαρχεν· ἥ καὶ τῶν δαιμόνων ὑποχωρούντων ἐκουσίως, καὶ καταλιμπανόντων ἡμῖν τὸν τῆς οἰήσεως δαίμονα τὸν τόπον πάντων ἀναπληροῦντα. Ἀκούσατε τοὺς ἀπατεώως τοῦτου μηχανῆν καὶ πανουργίαν, πάντες οἱ ἀγνεῖαν ἐξαπατῶν προαιρούμενοι, καὶ φυλάξαθε.

etiam fortasse precibus religiosi Patris nostri, ne tentamur inter turbas, quod jam, quasi insensiles, callum obduxerimus, aut ex longo usu et satietate rerum vel spectatarum vel auditarum nil movemur amplius, aut quod recedentibus aliis malis geniiis relinquunt nobis unum elationis et superbiæ spiritum, qui aliorum omnium partes expleat. Audite quotquot esis quibus castimonia cordi est, quamque exercere et tueri conamini: audite, inquam, veteritoris hujus improbam artem et malitiam; sed et cavete.

Διηγῆσάτω μοι τις τῶν ἐν πείρᾳ τοῦ δόλου γεγόντων, ὡς πλειστάκις ὁ τῶν σωμάτων δαίμων ὑποστέλλει ἑαυτὸν εἰς τέλος, εὐλάβειαν ἀροτάτην τῷ μοναχῷ ὑποτιθέμενος, καὶ δακρύων ἵσως πηγὴν κατὰ τὸν καιρὸν ἡνίκα γυναιξὶ συγκάθηται, ἥ διαλέγεται περὶ μνήμης τε θανάτου, καὶ κρίσεως, καὶ σωφροσύνης, αὐτὸν ταύτας νοθετεῖν ὑποβάλλων, ἵνα διὰ τοῦ λόγου, καὶ τῆς ἐπιπλάστου εὐλαβείας προσδράμωσιν ὡς ποιμένι τῷ λύκῳ αἱ ἀθλῖαι, καὶ συνηθείας, καὶ παρρησίας λοιπὸν γενομένης, τότε τὸ πνεῦμα ὁ πανάθλιος ὑποστήσεται. Φεύγοντες φεύγμεν τοῦ μὴ βλέπειν (36), μηδὲ ἀκοῦειν καρπὸν οὐ μὴ γεύσασθαι· λοιπὸν συνεταξάμεθα. Θαυμάζω γὰρ [ὅτι] τοῦ Δαυὶδ τοῦ προφήτου ἰσχυροτέρους ἑαυτοὺς λογιζόμεθα, ὅπερ ἀμήχανον. Οὕτως ὤφηλδν καὶ μέγα τὸ τῆς ἀγνεῖας ἐγκώμιον, ὡς τολμησαί τινας τῶν Πατέρων ἀπάθειαν αὐτὴν προσαγορεῦσαι. Τινές φασιν ἀμήχανον λοιπὸν μετὰ γέυσειν ἀμαρτίας, ἀγνὸν ὀνομάζεσθαι. Ἐγὼ δὲ αὐτοὺς ἀνατρέπων ἐφασκον· δυνατὸν καὶ ῥάδιον τῷ βουλομένῳ ἀγριελαῖον εἰς καλλέλαιον μετεγκεντρίσαι. Εἰ μὲν παρθένῳ τῷ σώματι (37) αἱ κλεῖς τῶν ἁγῶν ἐπιστεύθησαν, δίκαια ἵσως οἱ προλεχθέντες ἐδογματίζον· ἀλοχυνέτω αὐ-

et ruinam trabebat, hoc alteri supra naturæ viam in præmium cœlestis cessisse. Si quisquam ejusmodi est, qui in tali statu talem sensum et usum in suis religiosis studiis adeptus est, is vere ante communem omnium resurrectionem jam suus

229 incorruptus resurrexit. Pari modo etiam in melodii et canticis utemur. Nam qui vere Deum diligunt, ex quibuscunque seu sacris seu profanis cantionibus ad hilaritatem et divinum amorem lacrymasque excitantur et commoventur, Qui vero voluptatibus capiuntur, omnia alia experiuntur. Quidam, uti supra diximus, qui in solis locis, ut anachoretæ, degunt, multo gravius impugnari solent: nec id sane mirum videri debet: multo quippe magis demones solitudinem infestant, a Domino ex hominum corporibus et sedibus ad salutem nostram proscripi, et in eremum aut inferos detrusi. Graviter oppugnant anachoretas præsertim luxuriæ spiritus, ut infelices religiosi nullum sibi fructum ex quietâ vita percipere videantur, indeque rursum ad hominum turbas et mundum expellantur. Dein recedunt a nobis dum in sæculo degimus, ut a tentatione liberi apud sæculares maneamus. Quando ab hoste oppugnamur, omnino acriter et vehementer cum illo confligimus. Quicumque ex nobis non oppugnatur, jam deprehenditur cum hoste velut amico conjurare. Quando inter sæculares alicujus negotii conficiendi causa missi versamur, tum Domini manu et gratia tegimur, sæpe Dominus blasphemetur propter nos. Est cum non

C Exposuit mihi quidam ex iis qui experimentum fraudis hujus accepit, quod luxuriæ spiritus frequentissime se per insidias ad finem operis quod destinavit, subducit, interimque monacho summam religionis pietatem suggerat, subindeque in lacrymas ire cogat, eo tempore quo cum feminis residet, ut cum iis de consideratione mortis, judicii, temperantiæ tractet, easque ad eas virtutes et meditationes impellat, ut ita per colloquium et simulatam pietatem miseræ deceptæ ad illum lupum tanquam verum pastorem accurrant, qui sensim inita cum illis familiaritate, et agendi loquendique libertate inde nata, infelicissimus demum in ruinam præceps agatur. Tota mente fugiamus, neque videre, neque audire cupiamus fructum arboris infelicitis, quem in omnem vitam nunquam nos gustaturos professi sumus. Demiror enim illos; se Davide propheta fortiores existimant [quod nos Davide fortiores existimemus], quod heri non potest. Tam altum, sublime et nobile et encomicum et laus constitutus est, ut sint ex Patribus qui illam audeant beatam ac omni vitio carentem animi corporisque tranquillitatem appellare. Sunt qui dicant nemi-

nem post gustatum voluptatis peccatum posse castum appellari. Quibus ego reprehensis et correctis, censui facile et promptum esse Deo, si velit, oleastrum in bonam olivam inserere. **231** Si claves regni cœlestis essent illi conceditæ qui corpus virgineum, nunquam resignatum, possedisset, recte illi Patres fortasse consuissent. Sed redarguit cum pudore is qui socrum habuit, et castus effectus claves regni cœlestis reportavit. Verumminus est ille serpens luxuriæ præses, et mille formas induit: innocentibus enim et rerum venerarum expertibus omnibus modis suadere conatur, ut tantum voluptates gustent, experiantur, et postea desistant. Lapsos autem ex memoria præteritorum instigat denno improbus ut repetant culpam, iterumque quod experti sunt, experiantur. Multi ex prioribus seu innocentibus propter hujus mali ignorantiam non tentantur. Læsi autem ut flagitii hujus oblectationem experti, deinceps difficultates et pugnas sustinent: quanquam in his contrarium quoque non frequenter usu venire solet.

Quando e somno sancte tranquilloque exurgimus, id cœlitum sanctorum beneficio clam fieri cogitemus, præsertim quando precabundi sobriæque nos ad somnum composuimus. Quandoque vero parum bene, sed tristes mœstique e somno evigilamus ab improbis somniis et phantasmatis seu visis vexati et perturbati: *Vidi impium superexaltatum, et elevatum, et perturbatum, et furem in me tanquam cedros Libani* ²³², et transivi per abstinentiam, et ecce non erat ut prius furor ejus, et quasi illum in humilitate cogitationum mearum, et non est inventus in me locus ejus aut vestigium ejus. **232** Quisquis corpus suum seu carnem viciit, viciit naturam ipsam; qui naturam viciit, jam supra naturam est. Qui ejusmodi est, jam paulo minor est angelis, ausim prope dicere nihil talem differre ab angelis. Mirum videri non debet, si naturæ corpore carentes inter se pugnant (ut angelus cum diabolo), sed ingens miraculum est, vere, inquam, miraculum quod homo corpore pressus et inimica atque insidiosa carne hoste animæ, hostes tamen ab omni corporis molestia liberos (dæmonas inquam) vincat et in fugam vertat. Quantam bonus Deus generis humani curam gerat, etiam in hoc ostendit, quando feminæ impudentiam verecundia tanquam freno aliquo coercuit et repressit. Nam si illa ad masculum ultro accederet, non fieret salva omnis caro. Aliud ab religiosis et rerum spiritualium prudentibus Patribus traditur esse primus impetus, aliud conjunctio (cogitationis cum objecta impura specie); aliud consensus; aliud captivitas; aliud pugna, aliud quod dicitur morbus [passio] seu animi affectio. Primum impetum beati Patres aiunt esse nudum et simplex verbum, aut imaginem cuiuslibet rei recens menti seu cordi objectam: conjunctionem objectæ formæ et mentis, quando mens eripuit objectam speciem, et cum illa colloquitur, seu cum malo affectu, seu sine affectu: consensum docent esse, quando anima cum delectatione annuit objectæ formæ: captivitatem vero cum cor

²³² Psal. xxxvi, 35.

(α) Μίσους τούτου λοιπόν οὐχ ἔδονται, ex odio quod in ipsa experientia conceperunt, deinceps voluptatibus non capiuntur.

τοὺς ὁ πνευθερὰν κτησάμενος, καὶ ἀγνὸς γενόμενος, καὶ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας ἐπιφερόμενος. Πολύμορφος ὁ τῶν σωμάτων ὄφεις (38) τοῖς μὲν ἀπείροις ἐνσπείρων τὸ ἐν πείρᾳ, καὶ γενέσθαι, καὶ παύσασθαι τοῖς δὲ ἐμπείροις ἐκ τῆς μνήμης πρὸς τὴν πείραν αὐθις προτρέπεται ὁ δειλαῖος [δόλιος]. Πολλοὶ τῶν προτέρων ἐκ τῆς τοῦ κακοῦ ἀγνωσίας ἀπολέμητοι ὑπάρχουσι. Τῶν δὲ δευτέρων ὡς ἐν πείρᾳ τοῦ αὐτοῦ μύσους τούτου γεγονότες, ὀχλήσεις λοιπόν, καὶ πολέμους ὑφίστανται πλὴν καὶ τούναντίον πολλὰς ἐστίν.

B Ὅτε ἐκ τῶν ὑπνων ἀγαθοὶ (39) καὶ εἰρηνικοὶ τινες ἀνιστάμεθα, ὑπὸ ἀγίων ἀγγέλων τοῦτο λεληθέντως ὑπομένομεν, καὶ μάλιστα ὅταν μετὰ πολλῆς εὐχῆς καὶ νήψεως κοιμηθέντες τυγχάνωμεν· ἐστὶ δὲ ὅτε [καὶ ἐστὶν ὅτε, σκυθρωποὶ] καὶ οὐκ ἀγαθοὶ τῶν ὑπνων ἀνιστάμεθα, ὑπὸ πονηρῶν ἐνυπνίων τοῦτο [αἱ] ἐστὶ δ' ὅτε οὐκ ἀγαθοὶ, ἀλλὰ πικροὶ τινες τῶν ὑπνων ἀνιστάμεθα ὑπὸ πονηρῶν ἐνυπνίων, καὶ θεαμάτων τοῦτο] παθόντες [αἱ] πάσχοντες]. *Εἶδον τὸν ἀσεβῆ ὑπερψεύσαντα, καὶ ἐπαυρόμενον, καὶ ταρυσσόμενον, καὶ μαινόμενον ἐν ἐμοί, ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου, καὶ παρῆλθον δι' ἐγκρατείας*· καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν ὡς τὸ πρὶν ὁ θυμὸς αὐτοῦ· καὶ ἐζήτησα αὐτὸν ταπεινώσας μου τὸν λογισμὸν, καὶ οὐχ εὗρίθην ἐν ἐμοί ὁ τόπος αὐτοῦ, ἢ τὸ ἴχνος αὐτοῦ. **C** Ὅστις σῶμα ἐνίκησεν (40), οὗτος φύσιν ἐνίκησεν· ὁ δὲ τὴν φύσιν νικήσας, πάντως ὑπὲρ φύσιν ἐγένετο· ὁ δὲ οὗτος γενόμενος ἡλατῶθη βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, ἵνα μὴ εἴπω, οὐδέν. Οὐ θαῦμα τῷ ὅλῳ τὸν αἶον μάχεσθαι· θαῦμα δὲ, ὅντις θαῦμα, τὸ ἐνυλον κατὰ τῆς ἐχθρᾶς ταύτης καὶ ἐπιβούλου ὕλης τοὺς αἶλους· ἐχθροὺς τροπώσασθαι (41). Πολλὴν περὶ ἡμᾶς ὁ ἀγαθὸς Κύριος ποιοῦμενος καὶ ἐν τούτῳ τὴν ἐπιμέλειαν, τὴν τοῦ θλήους ἀναισχυντίαν, ὥσπερ χαλινῶντι τῇ αἰδῷ ἐπεστόμεσιν. Εἰ γὰρ ἐκεῖνο πρὸς τὸ ἄρβεν ἡτομόλει, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ. Ἄλλο προσβολή, καὶ ἄλλο συνδυασμὸς, καὶ ἄλλο συγκατάθεσις, καὶ ἄλλο αἰχμαλωσία, καὶ ἕτερον πάλιν, καὶ ἄλλο τὸ λεγόμενον πάθος ἐπὶ τῆς ψυχῆς, παρὰ τοῖς τῶν πατέρων διακριτικοῖς εἶναι ὀρίζεται. Προσβολὴν μὲν γὰρ οἱ μακάριοι εἶναι ὀρίζονται λόγον φιλόν, ἢ εἰκόνα τοῦ τυχόντος νεοφανῶς ἐν τῇ καρδίᾳ ἐμφορμένην· συνδυασμὸν δὲ, τὸ συλλαλῆσαι τῷ φανέντι μετὰ πάθους, ἢ ἀπαθῶς· συγκατάθεσιν δὲ νεῦσιν ἐνῆθονον τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ὄφθην γινομένην· αἰχμαλωσίαν (43) δὲ βίαιαν καὶ ἀκούσιον τῆς καρδίας ἀπαγωγὴν, ἢ ἐπίμονον καὶ τῆς ἀρίστης ἡμῶν καταστάσεως ἀφανιστικὴν συνουσίαν πρὸς τὸ τυχόν. Πάλιν δὲ ὀρίζονται εἶναι ἰσοσθεῖν πρὸς τὸν μαχόμενον δύναμιν, ἐκουσίως ἢ νικῶσαν, ἢ τὴν ἥτταν ὑπομένου-

σαν· πάθος δὲ κυρίως εἶναι λέγουσιν τὸ χρόνῳ μακρῷ ἐν τῇ ψυχῇ ἐμπαθῶς ἐμφωλεῦον, καὶ ὥσπερ εἰς ἑξὶν αὐτὴν λοιπὸν ἐν τῇ πρὸς αὐτὸ συνθηθεῖα ἀγαγὼν, καὶ αὐθαρέτως λοιπὸν ἐν αὐτῇ καὶ οἰκείως αὐτομολοῦσαν.

pugnatur, et luctator vel sponte vincit, vel sponte vincitur. Morbum seu passionem animæ dicunt vitium quod longo tempore quodammodo nidificavit in anima, ac deinceps quasi in habitum et usum illam deduxit, uti demum sua sponte et ultro familiariter ad

Τούτων πάντων τὸ μὲν πρῶτον ἀναμάρτητον, τὸ δὲ δευτέρον οὐ πάντως, τὸ δὲ τρίτον πρὸς τὴν τοῦ ἀγωνιζομένου κατάστασιν· ἡ δὲ πάλιν ἡ στεφάνων, ἡ τιμωριῶν αἰτίας. Ἡ γὰρ αἰχμαλωσία ἐτέρως ἐν καιρῷ προσευχῆς, καὶ ἐτέρως ἐν ἐτέρῳ καιρῷ, καὶ ἄλλως ἐπὶ μέσοις, καὶ ἄλλως ἐπὶ πονηροῖς ἐνθυμήμασι κρίνεται· τὸ δὲ πάθος ἀναμφιδόλως ἐν πᾶσιν, ἡ ἀντιζύγην μετανοία (43), ἡ τῇ μελλοῦσῃ κολάσει ὑπόκειται· ὁ τοίνυν τὸ πρῶτον ἀπαθῶς λογιζόμενος, πάντα τὰ ἔσχατα ὧς ἐν περιέκοψεν. Ἔστι παρὰ τοῖς ἀκριβεστάτοις τῶν γνωστικῶν Πατέρων, καὶ ἑτέρα τις τούτων λεπτοτέρα ἔννοια, ὅπερ (α) παραβρίπι-σμήν (β) νοῦς τινες ὀνομάζεσθαι λέγουσιν, ὅστις χρόνον χειρὸς καὶ λόγου καὶ ἐκείνος δευτέρως τὸ πάθος τῷ πάσχοντι σημαίνειν πέφυκε. Θάπτον οὐδὲν τοῦ [ἐπὶ] τῶν σωματικῶν, δευτέρον ἢ ἀφανέστερον ἐν πνεύμασιν εἶναι πέφυκε, μνήμη ψυχῇ καὶ ἀσυνδιά-στω, ἀχρόνῳ τε καὶ ἀφράστῳ [αἰ. ἀφάρτῳ], παρὰ τοῖς δὲ καὶ ἀγνώστῳ τὴν ἑαυτοῦ ἐν τῇ ψυχῇ παρουσίαν ποιούντος [ἐμφαίνον, αἰ. ποιῶν]. Εἰ τις τοίνυν τὴν τοιαύτην αὐτοῦ λεπτότητα διὰ πένθους καταλα-βεῖν ἠδυνήθη, οὗτος ἡμᾶς διδάξει δύναται, πῶς τέ ἐστι καὶ ὀφθαλμῷ μόνῳ, ψυχῇ τε θεᾷ καὶ ἀφῇ χειρὸς, καὶ μέλους ἀκροῶσαι ἐκτὸς πάσης ἔννοιᾳς, καὶ λογι-σμοῦ πορνεύων ψυχὴν ἐμπαθῶς. Τινὲς φασιν ἐκ τῶν λογισμῶν τῆς καρδίας τὸ σῶμα εἰς πάθη ἐρχεσθαι· τι-νὲς δὲ πάλιν τὸ ἐμπαλιν, ἐκ τῶν τοῦ σώματος αἰσθη-σεων τοὺς πονηροὺς ἀποτίκτεσθαι λογισμοὺς· καὶ οἱ μὲν πρότεροί φασιν, ἂν μὴ ὁ νοῦς προδράμῃ (44), οὐκ ἂν τὸ σῶμα ἐπακολουθήσειν· οἱ δὲ δευτέροι τὴν τοῦ σωματικοῦ πάθους κακουργίαν εἰς οἰκείαν συν-ηγορίαν φέρουσι λέγοντες· Πολλὰκις ἐξ ἡδίστης ἡψως ἡ χειρὸς ἀφῆς, ἡ εὐόδους ὀσφρῆσεως, ἡ ἀκοῆς ἡδυνωσίας οἱ λογισμοὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν εἰσοδὸν λαμβάνουσιν. Περὶ τούτων ὁ δυνάμενος ἐν Κυρίῳ δι-δάξει. Πάνυ γὰρ τὰ τοιαῦτα τοῖς διὰ γνώσεως τὴν πρακτικὴν μετερχομένοις ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμα. Τοῖς γὰρ ἐν ἀπλότῃ καρδίᾳ ἐργάταις τούτων λόγος οὐδεὶς· οὐ γὰρ πάντων ἡ γνώσις, οὐδὲ πάντων ἡ μα-καρία ἀπλότης, ὁ θώραξ πρὸς τοὺς τῶν πονηρῶν ὁ-λους· ἕνια μὲν τῶν παθῶν ἐκ τῶν ἐντὸς ἐπὶ τὸ σῶμα προέρχονται (45)· τινὰ δὲ πάλιν τὸ ἐμπαλιν καὶ ἐν τοῖς μὲν ἐν κόσμῳ τὸ δευτέρον· ἐν δὲ τοῖς μονήρῳ βίον μεταίους τὸ πρότερον διὰ τὴν τῶν ὧν ἄπορίαν. Ἐγὼ δὲ περὶ τούτου ἐκεῖνον λέγω· Ζητήσεις παρὰ κακοῖς σύνεσιν, καὶ οὐχ εὐρήσεις. Ὅταν πολλὰ πρὸς

A violenter et invitum quasi per vim abripitur ab in-
jecta specie aut perseverante conjunctione cum
re objecta, quæ optimum animæ nostræ statum
funditus evertit et exstinguit. **233** Pugnam seu
luctam definiunt, cum pari virtute adversus hostem
vitium illud quod in ipso sedem posuit, accurrat.

Ex his omnibus gradibus primus cogitationis seu
tentionis assultus et impetus peccato caret; aliter
vero non omnino vacat culpa; tertius seu consen-
sus pro ratione et statu luctantis se habet: lucta
autem aut coronam parit, aut supplicium. Captivi-
tas aliter tempore orationis, aliter alio tempore,
aliter in incertis mediis seu indifferentibus, aliter
in improbis cogitationibus judicatur: vitiosa au-
tem animi affectio sine ulla controversia, nisi
pari pœnitentia eluitur, supplicio expianda est.
Qui primum impetum tentationis fortiter, nulla ad-
missa improba cogitatione, sustinuit, simul omnibus
sequentibus assultibus viam præclausit et præcidit.
Adhuc alia quedam his longe subtilior ab studio-
sissimis doctorum Patrum cogitatio deprehenditur,
quam quidam insinuationem seu subreptionem ap-
pellari affirmant, quæ se in tentati animum in mo-
mento, sine verbi notione, sine objecta imagine in-
sinuare solet. Nihil in corpore celerius, nihil in spi-
ritibus promptius aut subtilius fieri consuevit. Me-
moria nuda sine collocutione aut conjunctione, sine
mora, ex improvise, ita ut apud nonnullos nec
agnoscatur quidem, suam præsentiam animæ osten-
dit. **234** Si quis hanc talem illius subtilitatem
per planctum capere potest et intelligere, ille nos
poterit docere, quomodo, inquam, fiat ut per sim-
plicem oculorum obtutum, solumque aspectum, aut
contactum manus, aut cantilenæ auditionem, sine
ulla cogitatione aut ratiocinatione anima libidinose
inquinetur et corrumpatur. Sunt qui censent, ex
cogitationibus a corde profectis corpus in luxuriam
impelli et infici. Alii contra per sensus corporis
aiunt existere improbas cogitationes. Illi affirmant
nisi mens præcurrat, corpus non sequi. Hi vero
vitiosi corporis improbitatem pro suo patrocinio
adducunt, dicuntque sæpenumero cogitationes in
cor penetrare, vel ex elegantissimi et gratissimi
corporis aspectu, vel ex manus tactu, vel ex odo-
rum fragrantia, quam nares hauriunt, vel dulcis
soni auditu natas ortasque. Quisquis potest, nos,
obsecro, in Domino doceat. Sunt enim hoc genus
institutiones iis pernecessariæ et utiles, qui per
cogitationem ad actionem exercendam progrediun-
tur. Nam iis qui in simplicitate cordis sui Deo
operantur, nulla rerum hujuscemodi ratio habenda.
Nec enim omnium est scientia, nec omnium est

(α) Ἦνπερ, ἢ, ὅνπερ, nisi subintelligas πάθος.

(β) Παραβρίπισμός a παραβρίπτω, subrepto.
Inepie emendat contra omnium codicum fidem
Issekius, πριαπισμὸν, et saturiam exponens, mor-
bum, inquam, corporis veretris tentiginem: prorsus

abs re, cum auctor ἔννοιαν λεπτοτέραν, ἀχρόνον, ἀφράστον καὶ ἀγνωστον appellet, qua nihil potest
esse subtilius, cum priapismo nihil sit crassius et
notabilius.

beata illa simplicitas thorax quo hostium doli eluduntur. Malæ hæ voluptatum cupiditates partim intus in animo natæ in corpus erumpunt : quædam contra e corpore ad animum transeunt. Iis qui in sæculo degunt alterum solet usu venire ; religiosis primum, quod in his absit materia (quam præsentem habent homines profani). De hoc illud censeo.

235 Quæres apud improbos sensum prudentiæ, nec invenies. Quando diu multumque cum dæmone cænosa carnis socio luctati, hunc demum ex corde nostro lapidibus jejunii, et gladio humilitatis tortum ejecerimus, tunc infelix ille tanquam vermis in corpore nostro residens nos ad importunos quosdam, et rationi contrarios motus proritando inquinare conatur. Quod ii potissimum experiuntur, qui vanæ gloriæ dæmoni obsequuntur : dum enim secum assidue reputant, se ab impuris cordis cogitationibus non amplius infestari, incident in vanam gloriam. Et quia certum est, quod est dictum (a), hi qui aliquam (ab impuris cogitationibus) quietem adepti sunt, se diligenter excutiant, et sine dubitatione deprehendent in intimis cordis sui latebris tanquam in sterquilinio latitantem aliquem serpentem, qui suggerat nobis, quod nostro studio et labore virtutem castitatis et qualem qualem cordis munditiam nobis comparaverimus, miseri nos et immemores illius dicti : *Quid enim habes quod non gratis* sive a Deo, sive per auxilium operamque et preces aliorum accepisti? Dent ergo operam ut latitantem hunc anguem omni studio per summam animi demissionem mactatum ex corde penitus excludant, ut ab illo liberati possint, et ipsi olim pelliceas tunicas exuti cum puris illis infantibus [pueris] triumphalem castitatis hymnum Domino decantare. Si tamen pelles exuti, non nudi interim, sed tecti illorum **236** innocentia, et naturali humilitate reperientur. Aucupatur hic ipse dæmon, et longe curiosius quam omnes alii, tempora illa perfissimum, quibus uti corporis opera ad preces fundendas adversus eum non possumus, et tunc impius ille maxime nos invadit. Alioqui valde juvat eos, qui nondum ad veram cordis orationem aspirarunt, vexatio corporis inter precandum, manus, inquam, extendendo, tundendo pectus, cælum identidem sincere suspiciendo, vehementer suspirando et ingemiscendo, genibus flexis assidue precando, quæ dum in aliorum præsentia persæpe fieri non possunt, tunc nimirum insultare nobis dæmones consueverunt. Qui non possunt adhuc hosti vi mentis et interna virtute orationis resistere, fortasse necessario hostibus cedunt. Sed tu, si fieri potest, quam primum te subduc, vel potius exsili a turba, et abde latenter in secretum, tolle mentis aciem, si potes, in cælum ; si non potes, saltem oculis cælum suspice, exprime formam crucis, manibus immolis, ut per figuram crucis Amalecen pudes facias et prosternas. Clama ad eum qui te servare potest, non verbis ad elegantiam et sapientiam compositis, sed precibus infimis et intimis vocibus præ omnibus aliis incipe dicere : *Miserere mei, quoniam infirmus sum* ²⁹.

²⁹ Psal. vi, 3.

(a) An hoc dictum, *Dixi in abundantia mea, Non morebor in æternum* (Psal. xxi, 7), etc.? An quod

A τὸν τῆς πληοῦ σύζυγον δαίμονα ἀγωνισάμενοι, τοῦτον ἐκ τῆς ἡμετέρας καρδίας διὰ λίθων νηστείας, καὶ ξίφους ταπεινώσεως βασανίσαντες ἐξελάσωμεν, τότε λοιπὸν ἐν τῷ σώματι ὥσπερ σκώληξ τις ἐγκαθήμενος εἰς ἀλόγους τινὰς κινήσεις καὶ ἀκαίρους ἡμᾶς γαργαλίζων ὁ δαίμονος μολύνειν βιάζεται. Τοῦτο δὲ μάλιστα πάσχειν εἰώθεσι οἱ τῷ τῆς κενοδοξίας δαίμονι πετιθόμενοι, διότι ἐν καρδίᾳ μηκέτι λογισμοὺς πορνικoὺς συνεχῶς λογιζόμενοι, τῇ κενοδοξίᾳ προσεπέλασεν. Καὶ ὅτι τὸ εἰρημένον ἀψευδές, ὅπου ταν ἡσυχίας τινὸς οὗτοι ἐπιλάθονται, νουνεχῶς ἑαυτοὺς ἀνακρινάτωσαν καὶ πάντως εὐρίσκουσι λογισμὸν τινα κατὰ βάθος τῆς καρδίας αὐτῶν, ὥσπερ τινὰ ὄφιν ἐν κόπρῳ κρυπτόμενον, καὶ ἐξ οικείας σπουδῆς καὶ προθυμίας τὸ κατόρθωμα τὸ τῆς καρδιακῆς ποσῶς ἀγνείας κατόρθωκότας [αἱ. κατορθωκένας] ὑποτιθέμενον, μὴ νοοῦντες οἱ τάλανες τό· *Τί γὰρ ἔχεις ὁ οὐκ ἐλαθεσ δωρεάν* (46), ἢ ἐκ Θεοῦ, ἢ ἐξ ἐτέρων συνεργίας καὶ εὐχῆς ; Σκοπεῖται τὸν τοῖνον, καὶ πάσῃ σπουδῇ τὸν προειρημένον ὄφιν τῆς ἑαυτῶν καρδίας διὰ ταπεινοφροσύνης πολλῆς νεκρώσαντες ἀποπεμπέσθωσαν, ὅπως τοῦτου ἀπαλλοτριωθέντες, δυνήσονται ἴσως ποτὲ καὶ οὗτοι τοὺς δερματίνους χιτῶνας ἐκδύσασθαι, καὶ τὸν ἐπινίκιον τῆς ἀγνείας, εἰς ποτε τὰ ἀγὰ νήπια, ὕμνον τῷ Κυρίῳ ᾄσαι· εἰπερ ἐκδυσάμενοι οὐ γυμνοὶ τῆς ἐκείνων ἀκακίας καὶ ταπεινώσεως φυσικῆς εὐρεθήσονται. Ἐπιτηρεῖ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ δαίμων, καὶ πολλῶν πλὴν τῶν ἄλλων τοὺς καιροὺς, ὅταν μάλιστα οὐ δυνάμεθα σωματικῶς κατ' αὐτοῦ εὐξασθαι· καὶ τότε πολεμεῖν ἡμᾶς δοκιμάζει ὁ ἀνόσιος.

C Συνέρχεται τοῖς μὴ πᾶσι κεκτημένοις (47) προσευχὴν καρδίας ἀληθῆ ὅ ἐν τῇ σωματικῇ εὐχῇ σκυλῆς, λέγω δὴ, ἑκτασίς χειρῶν, στήθους τύψις, εἰς οὐρανὸς ἐλίκρινθς ἀνάδελψις, στεναγμῶν θόρυβος, γονάτων συνεχῆς κλίσις, ὅπερ ποιεῖν διὰ τοὺς παρόντας οὐ δύναται πολλάκις. Διόπερ τότε πολεμεῖν οἱ δαίμονες δοκιμάζουσιν οἱ δὲ μὴ ἰσχύοντες ἀκμὴν τῇ τοῦ νοῦς ἐμβριθεῖς, καὶ ἀοράτῳ δυνάμει προσευχῆς ἀνθίστασθαι ἐξ ἀνάγκης ἴσως ὑποχαλῶσι τοῖς πολεμοῦσιν αὐτούς· ἀποπήδησον, εἰ δυνατόν, συντόμως, ἀποκρύβητι μικρὸν ἀγνώστως· ἀνάνευσον ὁμματι, εἰ δυνατόν ψυχικῶ· εἰ δὲ μὴ, καὶ ἐξωτικῶ· σταύρωσον χεῖρας ἀκινήτως (48), ἵνα δὴ διὰ τοῦ τύπου τὸν Ἀμαλὴν αἰσχύνης καὶ νικῆσης· βόθυνον πρὸς τὸν δυνάμενον σῶσαι, μὴ ἐν σεσοφισμένοις ῥήμασιν, ἀλλ' ἐν ταπεινοῖς φθέγμασι πρὸ πάντων· *Ἐλέησόν με* (49), *ὅτι ἀσθενής εἰμι*, προσιμαζόμενος. Τότε πειρασθήσῃ Ὑψίστου δυνάμει· καὶ ἀοράτως ἀοράτους διώξεις δι' ἀοράτου βοηθείας. Ὁ οὕτως σεσυνηθικῶς πολεμεῖν, ταχέως καὶ τῇ ψυχῇ μόνῃ τοὺς ἐχθροὺς ἐκδιώκειν ὁρξεται· ἀντιδωρον γὰρ τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον παρὰ Θεοῦ τοῖς ἐργάταις, καὶ δικαίως.

D

infra sequitur, *Quid habes quod non accepisti?* (I Cor. iv, 7.)

Tunc Altissimi senties auxilium, et inaspectabiles hostes cœlesti manu persequeris et repelles. Qui ita in hostes pugnare consuevit, celerem de hostibus victoriam sola etiam mente pugnando consequetur. **237** Ita enim Deus suos luctatores invictos præstare, et præmii loco merito remunerari solet.

Ἐν συναθροίσει· που εὐρεθείς, ἐπιστηγνῆμην A σπουδαῖον ἀδελφὸν ὑπὸ πονηρῶν λογισμῶν ὀχληθέντα· καὶ τόπου ἀρμολογίᾳ μὴ εὐρεθέντος εἰς ἀπόκρυφον προσευχῆς, εἰς τὴν τῆς γαστρὸς χρεῖαν εἰσπεπηδηκώς ὡς ὑπ' αὐτῆς νενυγμένος, εὐτόνῳ εὐχῇ κατὰ τῶν πολεμίων ἐχρήσατο· ἐμοῦ δὲ ἐπὶ τῇ τοῦ τόπου (α) ἀνοικειότῃ αὐτὸν ἐπιμεψάμενον, Ὑπὲρ ἀκαθάρτων, φησὶν, λογισμῶν διώξας ἐν ἀκαθάρτῳ τόπῳ προσηγάμεν καθαρισθῆναι ρύπου. Πάντες μὲν οἱ δαίμονες σκοτοῦν τὸν νοῦν δοκιμάζουσιν· ἰθ' οὕτως, τὰ αὐτοῖς φίλα ὑποβάλλουσιν. Εἰ μὴ γὰρ ἐκείνους καμύσει, οὐ συληθήσεται ὁ θησαυρός. Ὁ δὲ τῆς πορνείας πολλῶν πλέον πάντων. Οὗτος πολλάκις τὸν ἡγεμόνα νοῦν συλλήσας, καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων ποιεῖν προτρέπεται, καὶ παρασκευάζει, ἅπαν οἱ ἐξωστηκότες μόνον ἐργάζονται. Ὅθεν μετὰ καιρὸν τοῦ B νοδὸς ἐκνήφοντος οὐ μόνον τοὺς θεασαμένους, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοὺς ἐπὶ ταῖς ταυτῶν ἀσίμνοις πράξει, καὶ ὁμιλίας ἢ σχήμασιν αἰσχυρόμεθα, καὶ τὴν πρώτην ἡμῶν πῶρσιν ἐκθαμβούμεθα. Τοῖνον τινὲς πολλάκις ἐκ τῆς τοιαύτης διακρίσεως τοῦ κακοῦ ἐπαύσαντο. Ἀποστρέφου (50) τὸν πόλεμον τὸν μετὰ τὴν πρᾶξιν προσεύχεσθαι σε, ἢ θεοσεβεῖν, ἢ ἀγρυπνεῖν ἀνακόπτοντα· μνημονεύον τοῦ εἰπόντος· Διὰ τὸ τοὺς κόπους μοι παρέχειν τὴν ὑπὸ τῶν προλήψεων τυραννομένην ψυχὴν, ποιήσω τὴν ἐκδίχσιν αὐτῆς ἐκ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς. Τίς σῶμα ἐνίκησεν; Ὅστις καρδίαν συνέτριψεν. Τίς δὲ καρδίαν συνέτριψεν; Ὅς ἑαυτὸν ἠρνήσατο. Πῶς γὰρ οὐ συνετρίβη, δὲ θαλήματι τέθηκεν; Ἔστιν ἐμπαθὲς ἐμπαθοῦς ἐμπαθίστερος, καὶ αὐτὴν τὴν τῶν ἑαυτοῦ μολυσμῶν ἐξαγόρευσιν μετὰ ἡδυπαθείας ἐνηθύνως ποιοῦμενος. Οἱ ἐν καρδίᾳ ἀκάθαρτοι καὶ αἰσχροὶ λόγοι ἐκ τοῦ ἀπατεῶνος τῆς καρδίας τοῦ τῆς πορνείας δαίμονος πεφύκασιν τίχτεσθαι· οὗς λατὰ ἐγκράτεια καὶ τὸ τοῦτους εἰς οὐδὲν ὅλως λογίζεσθαι· πολὺ δὲ ἐγὼ ἤθει καὶ τρόπῳ τὸν ἐμὸν οὗτον φίλον δῆσας κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν λοιπῶν δικάσω, οὐκ ἐπίσταμαι· πρὶν γὰρ δῆσω, λύεται· καὶ πρὶν δικάσω, διαλλάσσομαι· καὶ πρὶν τιμωρῆσω, κατακάμπτομαι. Πῶς μιτήσω ὃν φύσει ἀγαπᾶν πέφυκα; Πῶς ἐλευθερωθῶ ὃ εἰς αἰῶνας συνδέδεμαι; Πῶς καταργήσω τὸ καὶ σὺν ἐμοὶ ἀνιστάμενον; Πῶς δειξῶ ἀφθαρτον τὸ φθαρτὴν εἰληφὸς φύσιν; Τί εὐλογον εἶπω τῷ τὰ εὐλογα κακῶν τῶν διὰ τῆς φύσεως; Ἄν δῆσω νηστεῖα τοῦτον, κατακρίνας τὸν πλησίον, αὐτῷ πάλιν παραδίδομαι. Ἄν τὸ κρίνειν παύσας τοῦτον νικήσω, ὡφελείς τῇ καρδίᾳ κατηνέχθην ἐν τούτῳ. Καὶ γὰρ καὶ σύnergός ἐστι καὶ πολέμιος, καὶ βοηθὸς καὶ ἀντίδικος, καὶ ἀντιλήπτωρ καὶ ἐπίβουλος· θεραπύμενος πολεμεῖ, καὶ τυχόμενος ἀττει, ἀναπαύμενος ἀτακτεῖ, καὶ σαινόμενος οὐ φέρε· ἂν λυπήσω, ὅλως κινδυνεύσω· ἂν πληξω, οὐκ ἔχω διὰ τίνος τὰς ἀρετὰς κτήσομαι· τὸν αὐτὸν καὶ ἀποστρέ-

⁶⁶ Psal. xli, 6.

(a) Adi epistolam Petri Damiani card. ad Agnetem Augustam quæ rogarat an liceret in sella familiari

In quodam cœtu religiosorum virorum observavi quemdam attentum ad salutem suam fratrem, qui spurcis cogitationibus ab hoste infestatus, cum secretum et aptum ad precandum locum non inveniret, quasi ab alvo ad requisita naturæ citatus properavit, et inibi intentissimis precibus cum hoste confligit: quem ego cum ob locum precibus inconvenientem objurgassem: Ego, inquit, cum immundæ me cogitationes infestarent, in loco immundo preces fudi ut ab immunditiis repurgarer. Omnes nostri hostes dæmones menti tenebras offundere solent, tum nobis sua philtia propinant. Nisi enim religiosus prius mentis oculos clauserit, thesauro spoliari non poterit. Sed hoc præ cunctis luxuriæ dæmon facere consuevit. Hic enim rector et duce hominis animo nocte quadam cæcitatibus confuso ad ea facta et facinora etiam coram hominibus facienda adigit religiosum, quæ nemo nisi amens facere solet. Unde sit uti post temporis intervallum, mente, discussa crapula, ad se reversa, non solum spectatores actionum nostrarum, sed nos ipsos ob indecentia facta, sermones et gestus erubescamus, nostramque mentis priorem cæcietatem magnopere obstupescamus. Unde non raro factum est ut multi ex hujus rei consideratione mores emendarint. Exsecrare hostem illum, qui te post perpetratum peccatum prohibet precibus operam dare, aut piis studiis vacare, aut vigilare, **238** memor illius qui dixit: *Eo quod mihi molesta esset* ⁶⁶ anima mea, peccatorum meorum anticipatione velut tyrannide quadam oppressa, ultionem faciam ex inimicis ejus. Quis corpus suum seu carnem vicit? Contritus corde. Quis est contritus corde? Qui seipsum abnegavit. Quomodo enim non contritus corde, qui voluntati suæ mortuus est? Est ex vitiosis alius alio vitiosior, qui intemperantia sordes cum voluptate commemorat. Impura mentis cogitationes et obscenæ solent a cordis corruptore dæmone luxuriæ excitari, quas temperantia, et earum neglectus et contemptio sanare consuevit. Quæ autem ratione, quoque modo hunc amicum meum (corpus inquam) more cæterorum vitiorum vinctum judicem, non video. Antequam enim ligem illum, solvitur; priusquam D judicem, cum illo in gratiam redeo. Antequam puniam, flector. Quomodo oderim quem natura diligo? Quomodo ab illo liberabor, cum quo in omnes æternitates colligatus sum? Quomodo extinguiam, cum quo resurrecturus sum? Quomodo incorruptum præstabo, corruptam naturam sortitus? Quibus rationibus contra illum agam, qui et suas naturæ rationes mihi opponit? Hunc si per jejunium vincire coner, tum non jejunantem dam-

C

precari. Apud Baron. tom. XI, anno 1062, pag. 324 edit. Antwerp. an. 1608.

quando rursum lili trador. Ubi ab judicando alterum destitit, elatus in superbiam cordis, in eundem hostem delabor. Idem enim et hostis est et adjutor, auxiliator et adversarius, opitulator et insidiator. Cum bene curatur **239** et fovetur, inolescitur et insultat; maceratus deficit; recreatus lascivit; verbera recusat; trisitia affectus me in ultimum periculum conjicit. Si frangam, per quem virtutes exerceam non habeo: eundem aversor et amplector. Quod hoc in me naturæ miraculum? quæ animæ et corporis concretionis ratio? quomodo mihi ipse hostis et amicus sum? Dic tu mihi, dic, obsecro, dic, caro conjunx mea, natura mea, nec enim ab alio, nisi abs te, de te, cupio doceri. Dic quomodo abs te invulneratus manebo? quo pacto nature periculum effugiam? quando jam cum Christo adversus te bellum suscepi. Quomodo tyrannidem tuam vincam, quando jam decretum est mihi, me summa vi in te usurum? Tum caro animæ suæ respondens: Non, inquit, ea effabor quæ tibi sunt incognita, sed quorum simul ambo cognitionem habemus. Ego in me parentem dilectionem (mei) contineo, et exterioris quidem incendii causam (actionum) cessationem: interioris vero flammæ occasio existit ex illa pietatis jam dictæ remissione, et actionum præteritarum ratione. Ego cum concepero, pario peccata et ruinas. Peccata vero consummata generant mortem desperationis. Ubi meam tuamque certam et summam imbecillitatem cognoveris, manibus meis manicas injecisti; ubi gulam torseris et refrenaris, illigasti pedes meos compedibus, ut ulterius progredi non possint. Ubi te cum obedientia conjunxeris, ab me alijunctus es. Ubi veram humilitatem possederis, amputasti mihi cervicem meam.

240 Quintum decimum virtutis præmium: qui in carne degens accepit, mortuus resurrexit, et futuræ immortalitatis gustum jam nunc inde præcepit.

SCHOLIA AD GRADUM XV.

De castitate.

Scholion 1.

Certamen certare sive contendere, et corpus æquare (illis spiritibus beatis) qui corpore carent, hoc veræ est castitatis, et quæ non fallit, integritatis seu incorruptionis.

Scholion 2.

Desiderium rerum meliorum, quod in potestate et facultate sua desideria voluptatum habet, semper cogit deteriora contemnere et adversari, quemadmodum omnium sanctorum exempla docent.

Scholion 3.

Vicisse dicit corporis seu carnis incendia, motusque ejus impotentes subegisse, et animo subjecisse. Nam qui ab his vincitur, non vicit, sed victus est.

Scholion 4.

Motus naturales corporis, qui in somno sine imaginum formis existunt, animam utcumque bene habere docent. Firma autem phantasmatum imaginatio, signum est ægritudinis animæ. Et incertorum quidem corporum formæ veteris affectus mali; certorum autem recentis plagæ et vulneris argumentum et symbolum erede.

A φομαι καὶ περιπτώσομαι. Τί τὸ περὶ ἐμὲ μυστήριον; Τίς ὁ λόγος τῆς ἐμῆς συγκράσεως; Πῶς ἐαυτῷ ἐχθρὸς καὶ φίλος καθέστηκα; Λέγε μοι σὺ, λέγε μοι, ὡς ἡ ἐμὴ σύζυγος, ὡς ἡ ἐμὴ φύσις· οὐ γὰρ παρ' ἄλλου μαθεῖν περὶ σοῦ δεήσομαι· πῶς ἐκ σοῦ μείνω ἄτρωτος; πῶς δυνήθῃ τὸν φυσικὸν ἐκφυγεῖν κίνδυνον, ἐπειδὴ λοιπὸν ἐχθραίνειν πρὸς σε Χριστῷ συντάτταμαι; Πῶς σου τὴν τυραννίδα νικήσω, ἐπειδὴ βιαστὴς σου γενέσθαι προσηγορεῖται; Ἡ δὲ πρὸς τὴν ἐαυτῆς ψυχὴν ἀποκρινομένη ἔλεγεν· Οὐ μὴ σοι μέντοι φράσω, δὲ καὶ σὺ οὐκ ἐπίστασαι, ἀλλ' ὁ ἅμα τῇ γνώσει κατέχομεν. Ἐγὼ ἐν ἐμοὶ ἀγάπησιν πατέρα ἔχω (51), τῆς μὲν ἐξωθεν πυρώσεως τὴν ἐμὴν θερμότητα καὶ καθολικῶς ἀνεσιν, τῆς δὲ ἐσωθεν κινήσεως ἐκ προλαβούσης ἀνέσεως, καὶ γεγονότων πράξεων.

B Ἐγὼ συλλαβοῦσα τίκτω πτόματα· ἐκεῖνα δὲ τεχθέντα πάλιν θάνατον δι' ἀπογνώσεως τίκτουςιν· ἂν γνῶς τὴν ἐμὴν καὶ τὴν ἐναργὴ καὶ βαθύαν ἀσθένειαν, ἔδυσάς μου τὰς χεῖρας· ἂν τὸν λαίμυρον βασανίσῃς, ἔδυσάς μοι τοὺς πόδας τοῦ μὴ πόρρω βαδίζειν· ἂν ζευχθῇς ὑπακοῇ, ἐμοὶ ἀπεχεύχῃς· ἂν κτήσῃ ταπεινώσιν, ἐμοὶ τὴν κεφαλὴν ἀπέκοψας.

nimiam mei curam et immodicam (virtutis exerce-
cendæ) cessationem: interioris vero flammæ occasio existit ex illa pietatis jam dictæ remissione, et actionum præteritarum ratione. Ego cum concepero, pario peccata et ruinas. Peccata vero consummata generant mortem desperationis. Ubi meam tuamque certam et summam imbecillitatem cognoveris, manibus meis manicas injecisti; ubi gulam torseris et refrenaris, illigasti pedes meos compedibus, ut ulterius progredi non possint. Ubi te cum obedientia conjunxeris, ab me alijunctus es. Ubi veram humilitatem possederis, amputasti mihi cervicem meam.

C Πεντεκαίδεκατον ἔπαθλον, ὁ ἐν σαρκὶ ὢν, καὶ τοῦτο εὐληφῶς ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη· καὶ τῆς μελ-
λούσης ἀφθαρσίας τὸ προοίμιον ἤδη ἀπ' ἐντεῦθεν ἐγνώρισεν.

ΕΧΟΛΙΟΝ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΙΕ'.

Περὶ ἀγνείας.

Ἐχόλιον α'.

Ἀμιλλα. Τὸ ἀμιλλᾶσθαι, ἤγουν φιλονικεῖν, καὶ ἐξισοῦσθαι τὸ σῶμα καὶ τὸ ἀσώματον ὅπερ ἀληθοῦς ἀγνείας ἐστὶ, καὶ ἀψευδοῦς ἀφθαρσίας.

Ἐχόλιον β'.

Ἄει ἡ τῶν κρειττόνων ἐπιθυμία ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει ἔχουσα τῶν ἐπιθυμουμένων τὴν ἀπόλαυσιν, καταφρονεῖν, ἀποστρέφεσθαι ἀναγκάζει τὰ ἐλάττωτα, ὥς ἔδειξαν πάντες οἱ ἅγιοι.

Ἐχόλιον γ'.

Τὸ νικῆσαι λέγει τὰς σωματικὰς ἐκπυρώσεις, καὶ τῆς σαρκὸς καθυποτάξαι σκιρτήματα· ὑπὸ γὰρ τούτων νικώμενος οὐκ ἐνίκησεν, ἀλλ' ἐνίκηθη.

Ἐχόλιον δ'.

Αἱ ἀνείδωλοι ἐν ὑπνοῖς τοῦ σώματος φυσικαὶ κινήσεις, ὑγιαίνειν ποσῶς μηνύσουσι τὴν ψυχὴν, πῆξις δὲ εἰδύλων ἀβρωστίας γνώρισμα, καὶ τὰ μὲν ἀόριστα πρόσωπα τοῦ παλαίου πάθους· τὰ δὲ ὀρισμένα τῆς παραυτίκα πληγῆς σύμβολα νόμιζε.

Σχόλιον ε.

Ἰσχυάσσει δὲ τὰ μέλη τῆς σαρκὸς τῷ πνεύματι, ὁ κατὰ φύσιν χρώμενος ταῖς αἰσθήσεσι, καὶ ὅτ' οὐδενὸς τούτων βλάβην ὑπομένων, τὸ ἐποπτικὸν τοῦ Θεοῦ προβλεπόμενος, καὶ τὰ ἐκείθεν ἀφράστα κάλλη ἐκοντιζόμενος πάντοτε.

Σχόλιον ζ.

Ἀντιρρήσις λέγεται ἡ ἀντιλογία. Πλὴν εἰ μὴ πρότερον ταπεινώσης σεαυτὸν διὰ προσευχῆς, εἰς τοῦτο ἰλθεῖν οὐ δύνασαι.

Σχόλιον ζ.

Ἐγκράτεια ἐστὶ γαλινὴ ἀγχνὴν τὴν ἐπὶ βρώματα, ἢ χρήματα, ἢ πόματα, ἢ δόξαν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ ὁρμήν.

Σχόλιον.

Ἐγκράτεια αἰσθητὴ ἐστὶν ἐκκλισίς ἀπὸ πάντων τῶν διὰ σαρκὸς ἐνεργουμένων παραλόγων πράξεων. Ἐγκράτεια δὲ νοητὴ ἐστὶν ἐκκλισίς νοῦ ἀπὸ ἡδονῆς νοημάτων ἐμπαθῶν· οὐ κατορθωθήσεται δὲ ἡ πρότερά, μὴ τῆς μελέτης καὶ τῆς τηρήσεως τῆς δευτέρας ἀχωρίστου τῇ ψυχῇ ὑπαργούσης.

Ἄλλο τοῦ μεγάλου Βασιλείου (α).

Ὁ ὑποπιασμὸς τοῦ σώματος, καὶ ἡ δουλαγωγία ὅτ' οὐδενὸς ἄλλου τοσούτου, ὥσπερ τῆς ἐγκρατείας κατορθούται. Τὸ γὰρ βράζον τῆς νεότητος, καὶ πρὸς τὰς ἀρμὰς δυσκάνθηκτον, οἶον γαλινῶν τινι τῇ ἐγκρατεῖα καταργεῖται· οὐ γὰρ συμπαρεῖ ἀστρονι τρυφή, κατὰ τὸν Σολομῶντα. Τί δὲ σαρκὸς εὐπαθείας.... ἀπεχθὴν τῶν βρωμάτων. Τοῦτο γὰρ βίαία τίς ἐστὶ διὰ λύσεις τῆς ζωῆς· ἀλλὰ τὴν ἐπὶ καθαρεύσει τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς πρὸς τὴν τῆς εὐσεβείας σκοπὸν ἐπιτηδευομένην ἀποχὴν τῶν ἡδῶν, καὶ ἀπαξ-απλῶς ὥν αἱ ἀπολαύσεις ἐπιθυμῶνται τοῖς κατὰ πάθος ζῶσι, τούτων ἡ ἐγκράτεια ἀναγκαῖα τοῖς ρυθμιζομένοις πρὸς τὴν εὐσέβειαν.

C

ut illam abstinentiam. Atque, ut semel finiam, tam degunt, expeti solitæ sunt, ab his nobis qui ad veram pietatis culturam contendimus, est tempo-

Σχόλιον η'.

Οἱ μὲν τῶν ἀνθρώπων διὰ φόβον ἀνθρώπινον τῶν παθῶν ἀπέχονται· οἱ δὲ διὰ νενοβήϊας· ἄλλοι δὲ δι' ἐγκράτειαν· ἕτεροι δὲ διὰ θεῶν κριμάτων τῶν παθῶν ἐλευθεροῦνται.

Σχόλιον θ.

Ἦγουν τοῦ ρηθέντος ὁμοεγγύματος (τὸ γὰρ ἐν τοῦ αἵματος καθίσταται πρόξενον), καὶ ἐκ μὲν ἀγῶνιν ἡ ταπεινώσις, ἐκ δὲ ταύτης ἡ θεία ἑλλαμψὶς τῷ ἀνθρώπῳ προστίθεται, ἥτις περιποιεῖται αὐτῷ τὴν τῆς ἀγγελίας ἀκρότητα.

Σχόλιον ι.

Τὰς τῆς σαρκὸς ὁρμὰς, καὶ τὴν ἐγκράτειαν αὐτὴν, ἥτις ἀρχὴ τῆς πράξεως ἐστίν.

¹ Prov. xix, 10.

(a) Lib. regul. fusius disp., interrogatione xv, p. 305 et 306.

PATROL. GR. LXXXVIII.

A

Scholion 5.

Subjicit autem membra carnis spiritui, qui sensibus ex præscripto naturæ utitur, nec ullum ab illis incommodum sustinet, semperque in Dei oculos intentus, animo ejus pulchritudines nulla verborum vi explicandas semper intuetur et contempletur.

Scholion 6.

Oblocutio dicitur contradictio. Verum nisi prius te per preces humiliaveris, ad hoc aspirare non potes.

241 Scholion 7.

Temperantia seu abstinentia est frenum, quod impetum naturæ in cibis, pecuniis, poculis, gloria appetendis coercent.

B

Scholion.

Continentia corporis est declinatio ab omnibus actionibus quæ præter rationem per corpus sunt. Continentia spiritus sive animi est declinatio mentis ab omni delectatione cogitationum noxiarum. Prior perfici seu exerceri non potest, nisi altera per meditationem et custodiam sit in anima, nec unquam ab illa separetur.

Aliud Basilii Magni.

Castigatio corporis et in servitutem redactio nulla alia re tantopere efficitur, quam abstinentia. Fervor enim ille qui in juvenibus vigere solet, et difficilis ille ad coerendas libidines impetus, abstinentia [continentia] tanquam freno quodam cohibetur: non enim utiles sunt stulto, ut Salomon ait, delicie¹. Quid autem carne quæ mollior accuratur, (b) (et juventutis ætate temere hac illoque agitur, fingi stultius potest?) [Continentiam autem appellamus, non si quis se] a cibo penitus abstineat, quando hoc violenta quædam vitæ dissolutio est: sed eam quam tollendæ corporis contumaciæ causa, pietatis ergo, de industria sequimur rerum voluptatum rerum voluptates ab his, qui ex libidine veram pietatis culturam contendimus, est tempo-

D

Scholion 8.

Alii hominum quod metuant homines abstinent a pravis cupiditatibus; alii ex vana gloria, alii propter continentiam, alii ab hisdem ob divinorum judiciorum metum liberantur.

Scholion 9.

Sive ex dicto jam exemplo, Alterum enim est causa alterius; nam ex luctis et certaminibus humilitas oritur, ex hac celestis illustratio accedit [divina illustratione mens perfunditur], quæ illum ad summum casitatis fastigium perducit.

Scholion 10.

Carnis appetitiones et ipsam intimam affectionem, quæ actionis prima causa existit, intelligi.

(b) Inclusa parenthesi sunt in Græco abrasa; non habui aliud Græcum exemplar ad manum.

242 Scholion 11.

Procuratorem hic seu pararium appellat hominem pestilentem et leonem, quorum alter alios verbis, alter factis in exitu barathrum impellit. Potest et alio intellectu pararius seu conciliator et auctor dici ruinae, qui nempe sine ullo iudicio et probatione ministeria aliis imponit. Videndum enim quali quis in officio ponatur, et an probatus et probus sit, ne ex ministerio in casum præcipitetur, et omnino excidat.

saie 12.

Quæstio. Quid est luxuria? Resp. Intemperantia. Quæst. Quid est intemperantia? Resp. Cultus corporis, distractio, pigritia, ridiculi sermones, impudenter auscultare; infidelitas seu non credere divinis promissis; ampliter incedere, quia pompam amas, et misericordiam odisti; quia ambis inanem gloriam, nec ullum æstimas præ te, conscientiam negligis, nec ad iudicium Dei animum advertis.

Scholion Marci 13.

Est malitia seu vitium quo cor prorsus tenetur propter diuturnum mentis habitum, seu præoccupationem: et est malitia seu vitium quod mentem per quotidianas actiones et negotia impugnat.

Aliud.

Ad quod unumquemque et capta faciliorem et propensorem hostis animadvertit, ad id laqueos componit, veluti ad consuetudinem, aut ætatem, aut mores, aut locum. Non enim importunas, sed opportunas et ad exsequendum faciles admittenti subiicit cogitationes, ut familiari et prompta rei facilitate præcipitur in hoc (quod vult) illum qui oppugnat.

Scholion 14.

Efficet impudens Spiritus, ut qui affectibus imparis obnoxii sunt, et sensu, et mente per amorem corporum sentiant labores cordis, atque si a flamma ardentis fornacis ignem amoris conflagrent.

Scholion 15.

Restrunguntur [reprimuntur] enim improbi spiritus conatus, et ingens belli impetus re unditur, ac vis improba nequam spiritus temperatur: quod nisi feret, nunquam liceret respirare oppugnato, nec ad ullam libertatem respirare.

243 Scholion 16.

Quales nos demones deprehendunt, tales et ipsi se erga nos gerunt; et quales in nobis cogitationes reperiunt, tales ipsi nobis imagines et formas subiiciunt.

Scholion 17.

Contra naturam sunt præposteræ marium et bestiarum libidines: hic autem auctor etiam molliorem illis adjungit, quando vocat fornicationem vitium quod non fit cum alieno corpore [quod non fit extra corpus proprium]. Nam omnis turpitudine mente perficitur, et effusiones contingunt, et firmiter in hoc hærent, eo quod flagitium hoc non

A

Scholion 18.

Πρόξενον ἐν ταῦθα τὸν λιμὲν [an λοιμὸν] καὶ τὸν μαστρωπὸν ὀνομάζει· ὁ μὲν γὰρ λόγος, ὁ δὲ ἔργος πρὸς τὸν βόθρον ἐνωθούσιν. Ἔστι δὲ καὶ κατὰ ἄλλο πρόξενον εἰπεῖν, ἡγουν τὸν ἀδιακρίτως τὰς διακονίας προτάσσοντα, καὶ ἀδοκιμάστως· δοκιμάζειν γὰρ χρὴ ἐν ποίᾳ διακονίᾳ πεπολιωταί τις καὶ δοκιμὸς ᾗ, ἵνα μὴ πτωσίς τῃ διακονοῦντι ἐκ τοῦ διακονήματος γένηται, καὶ ἐκπτώσις.

Scholion Ἡσαίου 18.

Ἐρώτησις. Τί ἐστὶ πορνεία; Ἀπόκρισις. Ἀκρασία. Ἐρώτ. Καὶ τί ἐστὶν ἀκρασία; Ἀπόκ. Κόσμησις τοῦ σώματος, περισπασμός, ὀκνηρία, γελωτοποιὸι λόγοι, τὸ προσέχειν ἀναιδῶς, ἀπιστία τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ, τὸ φιλοπλανῆσαι· διότι θέλεις τὸ καύχημα τοῦ κόσμου, καὶ ἀγαπᾷς τὴν ἀνελεημοσύνην· διότι ἀγαπᾷς τὴν κεινοδοξίαν, τὸ μὴ μετρησαί τινα, τὴν ἀσυνειδήσιαν, καὶ τὸ μὴ προσέχειν τῷ χρηματι τοῦ Θεοῦ.

Scholion Μάρκου 17.

Ἔστι κακία καρδιακῶς κατέχουσα διὰ τὴν χρονίαν πρόληψιν· καὶ ἐστὶ κακία λογικῶς πολεμοῦσα διὰ τῶν καθ' ἡμερῶν πραγμάτων.

Ἄλλο.

Πρὸς δὲ ἕκαστον ἐπιβρβεπιστέρον καὶ ἐδαλωτέτερον ὧν ὁ ἐχθρὸς, πρὸς τοῦτο καὶ τὰς παγίδας ἱσθῆσιν, οἷον πρὸς τὴν συνήθειαν, ἢ τὴν ηλικίαν, ἢ τὸν τρέπον, ἢ τὸν τόπον. Οὐ γὰρ ἀνοικεῖς, ἀλλ' ἀρμολογεῖς τῷ δεχομένῳ καὶ εὐπορίστους τοὺς λογισμοὺς ὑποτίθῃσιν, ἵνα τῷ οἰκείῳ, καὶ εὐπορίστῳ τοῦ πράγματος, ὑποσκελίσῃ εἰς τοῦτο τὸν πολεμοῦμενον.

Scholion 18.

Παρασκευάζει τὸ ἀναιδὲς πνεῦμα αἰσθάνεσθαι τοὺς ἀγαπῶντας τὰ πάθη, αἰσθητῶς, καὶ νοητῶς ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τῶν σωμάτων πόνων τῆς καρδίας, δίχην καμινιαίας φλογός, καὶ ὑπὸ πυρός τινος τοῦ ἔρωτος καταφλέγεσθαι.

Scholion 19.

Καὶ γὰρ κολοῦνται τοῦ πονηροῦ πνεύματος αἱ ἐνέργειαι, καὶ ἡ σφόδρα τοῦ πολέμου ἐπίθεσις, τῇ πανούργῳ δυνάμει τοῦ πνεύματος· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἦν ἀνανεῦσαι τὸν πολεμοῦμενον, καὶ ἐλευθερίας τυχεῖν.

Scholion 19.

Οἱ δαίμονες ἵππολους ἂν εὗρωσιν ἡμᾶς, τοιοῦτοι καὶ αὐτοὶ γίνονται· καὶ πρὸς αὐτοὺς εὐρίσκουσιν ἐν ἡμῖν ἐνβολάς, πρὸς ταύτας καὶ αὐτοὶ φαντασίας ἀφομοιοῦσι.

Scholion 20.

Τὰ παρὰ φύσιν ἀβρενοφθορίαι καὶ ζωοφθορίαι· οὗτος δὲ καὶ τὴν μαλακίαν ταῦτοις συνέλεξεν, εἰπὼν πορνείαν τὸ πάθος ἐκτὸς ἐτέρου σώματος· καὶ γὰρ πᾶσα αἰσχροτήτης κατὰ νοῦν τελεῖται, καὶ ἐκτροαὶ συμβαίνουσι, καὶ δυσάποσπάστως πρὸς τοῦτο ἔχουσιν, ὥς μῆτε ὀρώμενον, μῆτε τινα ἐλεγχόν, ἢ μόνως τὴν συνειδήσιν, δὲ καὶ θάνατον προσηγόρευσεν· ἔστι

γάρ τις θάνατος ἐν ἡμῖν, καὶ μεθ' ἡμῶν ἀεὶ συμ-
περιφερόμενος.

Σχόλιον ιη'.

Ἐμὴ μὲν ὡς σύμφυτος τῇ ψυχῇ, καὶ στεργόμενη
παρ' αὐτῆς· οὐκ ἐμὴ δὲ, ὡς στρατευομένη παρὰ τῆς
ψυχῆς, καὶ ὀρωμένη ταύτης πόλεμος· ὃ καὶ δεινό-
τατος ἐστίν· ὁ μὲν οὖν Ἀπόστολος, διὰ τὰ ἐκ τῆς
γαστροῦ συμβαίνοντα σκῶλα τῇ ψυχῇ, θάνατον τὸ
σῶμα προσηγόρευεν. Ὁ δὲ θεολόγος Γρηγόριος,
ἐμπαθὴ καὶ νυκτερινὴν τὴν σωματικὴν γέννησιν
ὠνόμασεν· ὡς ἡδονῆς καὶ ἐλευθερίας, καὶ ἡμερινῆς
ἡττονα καὶ ἀντίθετον.

Ἄλλο τοῦ Χρυσοστόμου.

Μὴ νόμιζε τῆς σαρκὸς αὐτῆς κατηγορεῖν· οὐδὲ
γὰρ εἶπε, σῶμα ἁμαρτίας· ἀλλὰ σῶμα θανάτου.
Ἦγουν τὸ χειροῦν ἐκ τοῦ θανάτου, οὐ τὸ γεννήσαν
θάνατον· ὅπερ οὐδὲ τῆς πονηρίας τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ
τῆς ἐπηρείας τῆς σαρκὸς, ἥ· ὑπέμεινε, δεῖγμά
ἐστίν. Ὅπερ ἂν εἰ τις αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ βαρβάρων,
οὐκ ἐπειδὴ βάρβαρός ἐστιν, ἀλλὰ ἐπειδὴ ὑπ'
ἐκείνων κατέχεται· οὕτω καὶ τὸ σῶμα θανάτου λέ-
γεται ἐπειδὴ κατεσχέθη παρ' αὐτοῦ, οὐκ ἐπειδὴ
προεξένησεν αὐτόν. Διόπερ οὐδὲ αὐτὸς τοῦ σώματος
βυθῆναι βούλεται, ἀλλὰ τοῦ θνήσκου σώματος.

Σχόλιον ιθ'.

Ὁ θανὼν ταῖς ἁμαρτίαις, καὶ διὰ τῆς μετανοίας
ἀνανήψας, ἡ τῇ δοκῇσι μὴ θανών. Εἰ γὰρ καὶ τὰ
παχύτερα ἐξέφυγε πάθῃ, ἀλλὰ τοῖς λεπτοῖς τισιν
ἐκοινωνήσε, Παραπτώματα γὰρ, φησί, τίς συνήσει;
Εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς, φησὶν, ἐν ᾧ οὐδὲ ὁδὸς ἐν τῷ
στομάτι ἐξευρέθη, ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, τίς ἄρα
ἐστὶν ὁ πόνος ἐκ τῆς ἁμαρτίας θάνατον διαφευγόμενος;
Οὐδεὶς ὁ μηδὲν ἁμαρτῶν. Μακαριστὸς οὖν ὁ διὰ
μετανοίας ἀνακαλούμενος· ἡ δὲ σύνταξις τοῦ παρ-
επομένου λόγου, τῷ ῥηθέντι ἐστὶν αὐτῇ. Ὁ μακαρί-
ζων, φησί, τὸν μετανοοῦντα· οὗτος γὰρ ὁ πρότερος·
τοῦτο παραινεῖ καὶ διδάσκει· μηδὲν εἶναι τὴν
ἀπόγνωσιν ἐν τοῖς πίπτοντι. Ἦγουν, οὐ χρὴ ἀπο-
γινώσκειν τοὺς πίπτοντας. Τὸ, δυσωπεῖ, δὲ ἀντὶ
τοῦ παραινεῖ, νοθεύει πάλιν (α).
βασίλειος τις Ἑφῆσιαν ἱερέαν [ἱερίαν] ἰδὼν ὑπερ-
βολῇ καλῇ φανεῖσαν, ἀνέκρευεν εὐθύς· ἐξ Ἑφέσου,
ἐφοδύμενος μὴ παρὰ γνῶμην ἐκδισθῇ πρᾶξαι τι-
τῶν οὐχ ὁρίων. Καὶ Κύριος δὲ ὁ Πέτρος οὐδὲ ἰδεῖν
τὴν Πάνθειαν ἐτόλμησε, θαυμαστόν τι, καὶ ἀμήχανον
κάλλος ἔχειν μαρτυρουμένην. Εἰ τοίνυν καὶ τὰ πράγ-
ματα, καὶ οἱ ἐξωθεν τῷ Παύλῳ μαρτυροῦσι λέ-
γοντι· Ὑποπάξω μοι τὸ σῶμα, καὶ δουλαγωγῶ (ἡ
γὰρ συνεχὴς θεὰ ὁδὸς ἐστὶν ἐπὶ τὴν πρᾶξιν ἀγούσα·
εἰ δὲ καὶ εἰς ἔργον μὴ ἐκβαλῇ, μολύνει τὸν λογι-
σμόν, καὶ μοιχὸν ἀποφαίνει τὸν ἄλντα), τίς τοσοῦτόν
ἐστι τολμηρὸς, ὡς τοῖς ἄλλοις συνεχῶς ἐσιώμε-

A videatur, nec reprehendatur, sed tantum consen-
tiam habeat testem, quod et mortem appellavit : est
enim quædam mors in nobis, quam semper nobis-
cum circumferimus.

Scholion 18.

Hæc (caro) inimica mea tanquam natura animæ
consors, et quæ diligitur ab illa [seveda seu quæ
sovetur ab illa]. Non mea, utpote contra quam pu-
gnat anima velut hostem suum : id quod gravissi-
mum est. Apostolus ergo propter scandala quæ ex
ventre proveniunt animæ, corpus mortem appella-
vit²². Gregorius autem Theologus vitiosam et no-
cturnam corporis generationem vocavit, noctis
nempe et voluptatis opus, spiritu et libertate et
luce deterius et inimicum.

B

Aliud Chrysostomi.

Noli putare carnem ipsam accusari. Non dixit
Apostolus corpus peccati, sed corpus mortis. Sive
subactum a morte, non quod generavit mortem,
quod non est malitiæ, sed violentiæ carnis, quam
sustinuit, signum. Uti quis a barbaris captus, non
quod ipse barbarus sit, sed quod ab ipsis detineat-
ur. Ita corpus mortis dicitur, eo quod a morte ca-
ptum sit seu detentum; non quod corpus mortem
procurarit aut crearit. Proinde ipse non caput a
corpore liberari, sed a mortali corpore.

Scholion 19.

Qui per peccata mortuus est, et per pœnitentiam
resipuit, aut qui visus est non fuisse mortuus. Elsi
enim crassiora seu graviora vitia effugit, levibus
tamen adhærescit. Delicta enim (inquit David²³)
quis intelligit? Si enim Christus in cuius ore non est
244 inventus dolus²⁴, mortuus est et resurrexit,
quis est qui peccati mortem effugiet, cum nemo
prorsus non peccet? Beatus ergo ille prædicandus,
qui per pœnitentiam revocatur. Sequentis autem
sermonis seu verbi cum præcedenti dicto sic cohae-
ret. Qui beatum, inquit, prædicat pœnitentem : hic
enim est prior, hoc monet et docet, nullo modo de-
sperandum iis qui ceciderunt. Sive
non oportet desperare qui cadunt. Illud δυσωπεῖ,
ρογαί, ponit pro παραινεῖ, id est, hortatur, mo-
net
D iterum. Regum quispiam Ephesiam sacerdotem in-
credibili pulchritudine refulgentem intuitus, statim
Epheso excessit, ne quid impij (seu stuprij sacri-
legij) præter voluntatem perpetrare cerneretur. Et
Cyrus Persarum rex Pantheiam nēc ad aspectum
quidem admittere ausus est, quam satis constabat
esse pulchritudinē admiranda inexpugnabili. Quod
si ergo et res ipsæ, et pagani quoque, et exteri
confirmant Pauli dictum affirmantis : Ego castigo
corpus meum, et in servitutem redigo²⁵ (assidens
enim aspectus via est quæ ducit ad ipsam actionem :

²² Rom. vii, 24. ²³ Psal. xviii, 13. ²⁴ I Petr. ii, 22. ²⁵ I Cor. ix, 27.

(α) Desunt pauca verba, e. g. ut iterum pœnitentiam agant qui peccarunt.

quod si ad opus ipsum non descendat, inquinat tamen mentem, et captum aspectu ostendit adulterum): quis tam audax erit, qui assidue inter elegantes aliarum formas versatus dicat, nullum se inde incommodum accepisse? Si autem hoc difficile est, certe magnopere feminarum consuetudines sunt refugiendæ. Ubi tamen necesse fuerit in conspectum illarum venire, frenandi sunt oculi et coercendi.

Scholion 20.

Quatuor sunt virtutes quæ puram reddunt animam, silentium, custodia præceptorum, angustus locus [an angustiae et luctus?], et animi demissio.

Scholion 21.

Superbus a charitate desertus cecidit, et ex casu humilis factus est, et ita superbia præbuit illi causam humilitatis.

Aliud.

Humilitas est mens omnibus subjecta, nascitur ex affectione fortis et generosæ animæ, metuque iudicii seu examinis.

245 Scholion 22.

Sciendum solam abstinentiam non sufficere ad vitiosos affectus edomandos, sed alias quoque virtutes desiderari, præsertim oportet ut humilitas conjuncta sit cum abstinentia, quæ fastum ex illa orientem reprimat et aversetur: qui si enervatus fuerit, in promptu erit animi tranquillitas ab omni perturbationum tumultu libera.

S. Maximi 23.

Humilitas et afflictiones hominem ab omni peccato liberant: nam illa animi, hæ corporis vitia recidunt. Hoc enim beatus David videtur facere in illis quæ a Deo precatur, cum dicit: *Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimitte universa delicta mea* ⁶⁵.

Scholion 24.

Exerravit quis, et per viam suam a qua declinaverat, reversus est iterum; negavit quis veluti per linguam Deum, et per eandem rursus Deum confessus est; rapuit manibus, et manibus in pauperes dispersit, et perinde de aliis loquendo. Qui autem contra castitatem peccarit, non per eandem viam, per quam cecidit, sed per aliam revertitur. Plorat enim et abstinet, et gemit. Quapropter luxuria [fornicatio] proprie ruina seu casus appellatur, præsertim cum religiosæ vitæ præter alia sit magis familiare et proprium studium virginitatis, quod et appellatio *monachi* (ut qui solus sine consortia habuit) declarat et professio seu votum.

Scholion Thalassii 25.

Ille vere solitariam vitam amat, qui nihil afficitur erga res mundi et quosvis homines aut humana.

Scholion 26.

Hæresis est seductio mentis, et linguae ministra, unde et error. Luxuria autem omnes sensus et

⁶⁵ Psal. xxiv, 38.

vos κάλλει, λέγει μηδὲν τὸ παράπαν βιάπτεσθαι; Εἰ δὲ τοῦτο δύσκολον, χρὴ μάλιστα φεύγειν τὰς συνεχεῖς τῶν γυναικῶν ἐντεύξεις. Εἰ δὲ ἀνάγκη εἴη, χαλινῶν τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἐχόλιον κ'.

Τέσσαρες εἰσιν ἀρεταὶ ἀγνίζουσαι τὴν ψυχὴν· ἡ σωπὴ, καὶ τὸ φυλάττειν τὰς ἐντολάς, καὶ ἡ στυγερὰ, καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη.

Ἐχόλιον κα'.

Ὁ ὑπερφανευθεὶς ὑπὸ τῆς χάριτος καταλειφθεὶς ἔπεσεν, καὶ πᾶσιν ἐταπεινώθη, καὶ γέγονεν ἐν αὐτῷ ἡ ὑπερφανία ταπεινοφροσύνης αἰτία.

Ἄλλο.

Ταπεινοφροσύνη ἐστὶ γνώμη πᾶσιν ὑποκειμένη· γίνεται δὲ ἐκ διαθήκης ἀνδρείας ψυχῆς καὶ φόβου ἐξετάσεως.

Ἐχόλιον κβ'.

Ἰστέον ὡς οὐκ ἔλαττει ἡ ἐγκράτεια κατὰ παθῶν μόνη, εἰ μὴ καὶ ἄλλαι ἀρεταὶ σύνεισιν· ἐξαιρέτως δὲ ἡ ταπεινοφροσύνη ὀφείλει συνεῖναι τῇ ἐγκρατεῖα, ἵνα τὴν ἐκ ταύτης προσγινόμενον ἀποστρέφῃ ὀγκον· ἐὰν γὰρ οὗτος καταργηθῇ, ἡ ἀπάθεια προσγιγνέται ἐτόλμως.

Ἐχόλιον τοῦ ἀγίου Μαξίμου κγ'.

Ταπεινώσεις καὶ κακοπάθειαι πάσης ἀμαρτίας ἀλευθεροῦσι τὸν ἄνθρωπον· ἡ μὲν τὰ τῆς ψυχῆς, ἡ δὲ τὰ τοῦ σώματος περικόπτουσα πάθη. Τοῦτο γὰρ ὁ μακάριος Δαυὶδ ποιῶν φαίνεται, ἐν οἷς εὐχεται πρὸς τὸν Θεὸν λέγων· *Ἴδε τὴν ταπεινώσιν μου, καὶ τὸν κόπον μου, καὶ ἀφεῖς πᾶσας τὰς ἀμαρτίας μου.*

Ἐχόλιον κδ'.

Ἐσφάλη τις, καὶ δι' ἧς ὁδοῦ παρεστράπη, ἐπανῆλθε πάλιν· ἠρνήσατο γὰρ οἶον διὰ τῆς γλώσσης, καὶ πάλιν δι' αὐτῆς ἀμολόγησεν· ἤρπασε διὰ τῶν χειρῶν, καὶ δι' αὐτῶν ἐσκόρπισε, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. Ὁ δὲ πορνεύσας, οὐδ' ἐκείνης τῆς ὁδοῦ δι' ἧς καὶ ἔπεσεν· ἀλλὰ δι' ἑτέρας ἐπανέρχεται. Κλαίει γὰρ, νηστεύει, στένει. Διὸ καὶ κυρίως ἡ πορνεία πτῶμα· ἄλλως τε καὶ τῇ μοναχικῇ πολιτείᾳ τοῦτο παρὰ τὰ λοιπὰ οικειότερον, ἐκ παρθενοῦς, καὶ ἐκ παρθενοῦς ἡ τοῦ μοναχοῦ προσήγορία, καὶ τὸ ἐπάγγελμα. Ὁ οὖν διαφθείρας τὴν παρθενίαν πτωκεῖν ἀληθῶς, ἀθετήσας δὲ ἐπάγγελμα.

Qui ergo virginitatem corrupit, vere cecidit, irritum reddendo quod promisit seu vovit.

Ἐχόλιον Θαλασσίου κε'.

Ἦενυχίαν ἀγαπᾷ, ὃ μὴ πάσγων πρὸς τὰ τοῦ κόσμου καὶ πάντας ἀνθρώπους, ὃ μὲν ἀγαπῶν ἀνθρώπων.

Ἐχόλιον κς'.

Ἡ μὲν αἵρεσις νοός ἐστι παρεκτροπὴ, καὶ γλώσσης ὑπουργία· ὅθεν καὶ σφάλμα [σφάλλιν]. Ἡ δὲ

πορεία τὰς αἰσθήσεως πάσας, καὶ τὰς δυνάμεις τοῦ σώματος, καὶ τῆς ψυχῆς μεθοδεύει καὶ μεταπλάττει ἐκ τοῦ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν μεταγούσα, καὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι ἀπορρίπτουσα - ὅθεν καὶ πτωστὴν αὐτὴν φασιν.

Ἄλλο.

Ἐξ οἱήσεως αἰρέσεις, ἐξ εὐπαθείας δὲ αἱ πορεύονται. Διὰ ταπεινώσιν μὲν οἱ πρῶτοι, διὰ δὲ δυσπαθείας οἱ δεῦτεροι τοῦ τελείου τυγχάνουσιν.

Σχόλιον κζ'.

Τῆς πράξεως ἡ ἀφ' ἡ γεννήτρια, ὡς περ ταύτης ἡ ὄρασις, καὶ ταύτης ἡ ἀκοή τε καὶ διαφρησις. Ἐάν οὖν τις μὴ διὰ τούτων πρὸς τὴν ἀφ' ἡ χειραγωγούμενος ἐλθῇ, μᾶλλον δὲ σκοπούμενος πείσῃ, εἰς ἔργον οὐκ ἔρχεται· μᾶλλον δὲ εἰς κακουργίαν οὐ βάλλεται, ἢν πολὺ φύγωμεν ἅμα καὶ τῷ θεωρεῖν (α).

Σχόλιον κη'.

Σημειώσεται, ὅτι οὐ χρὴ προσάπτεισθαι χειρῶν, ἢ ἄλλου τινὸς μέλους· καὶ οἱ βίαιοι εἰσιν οἱ ἀπεχόμενοι κατὰ τὸν ἀδελφὸν τὸν ἐλπίσαντα τὰς χεῖρας τῷ θερπόμενῳ, ἥτοι τῷ φακελίῳ, ἢ ἄλλῳ τινὶ ῥάκει, καὶ οὕτω τὴν μητέρα βαστάσαντα, καὶ οὐ μόνον ἄλλου ἄλλου μὴ προσάπτειν, ἀλλ' οὐδὲ ἰδίῳ αὐτοῦ μελὶν τὸ οἰοῦν κρατεῖν (δ), γυμνὸν δηλονότι, καὶ μάλιστα εἰς νέος ἐστὶ, καὶ ὑπὸ τῆς σαρκὸς πολεμούμενος, μὴδὲ χάριν τοῦ κινῆσθαι· τῆς γὰρ πράξεως ἡ ἀφ' ἡ γεννήτρια. Ἐάν οὖν τις μὴ διὰ τούτων πως χειραγωγούμενος εἰς τὴν ἀφ' ἡ ἐλθῇ, μᾶλλον δὲ σκοπούμενος πείσῃ, εἰς ἔργον οὐκ ἔρχεται, ἥγουν εἰς τὴν κακὴν καὶ ἐλθέριον πρᾶξιν, ἥγουν οὐνομάζεται ὁ καθερὸς ἀπὸ κακίας, καὶ ἀπὸ ἀμαρτήματος· ὅθεν καὶ μέγιστον ἐστὶ ψυχῆς κατόρθωμα, καὶ ἀρίστην θεῶν τὸ μὴ εἶναι κακίαν ἐν ἀνθρώπῳ. Ἀγίασμα δὲ ἐστὶ τὸ ἀνακείσθαι τῷ ἁγίῳ θεῷ ἐξ ἐλευθέρου καὶ ἀδιατάκτως ἐν παντὶ καιρῷ, διὰ φρονέοντος, καὶ ἀπουδῆς τῶν αὐτῷ ἀρεσκόντων.

est omni tempore per eam, gaudium et sollicitudinem constantissime semper ex toto corde sancto in illis quae Deo placent, Deo adherere.

Σχόλιον κθ'.

Τοῦτο πανουργίας μεγάλης· οἱ μὴδέποτε γὰρ ἡμῖν ἐνιδόντες πολεμεῖν βάλμονες πρόσκαιρον, ὅταν καὶ χαύνωσις ἢ ἀφίστιν, ἢ αὖς ἀπαθείς, καταφρονῆσαι ποιήσαντες ἐν παντὶ καιρῷ· λέγω δὲ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τῆς ἀκριθείας, εἰς ἐλπίσιν κατὰ μόνας ὄντας χρημίσωσιν. Ὅπερ φυλαττώμεθα, ἵνα μὴ χωρὶς σωμάτων ἄλλων τοῖς οἰκείοις κατὰ τὴν κακίαν ἀρκεσώμεθα, μᾶλλον δὲ βορρισώμεθα ὑποργούμενοι μέλειν.

Σχόλιον Ἰσιδώρου λ'.

Πᾶσαν μὲν οἶον τε ὁμίαν συναικῶν ἐκτρέψασθαι χρὴ, ὡς ἔχουσάν τινα πρὸς χαύνωσιν ἐπιτήδευσιν· εἴς τε δὲ τοῦτο ἀδύνατον διὰ περιστάσεις χρειῶν, ἢ

A facultates corporis et animae a via abducit, et immutat, et ab imagine Dei, ad cuius similitudinem facta est, transformat et corrumpit, abiectionem in nihilum, unde et easum appellant.

246 Aliud.

Ex animi elatione sive existimatione oritur haeresis, ex deliciis seu delectatione luxuria. Haeretici per humilitatem, luxuriosi per afflictiones perfecte corriguntur.

Scholion 27.

Actionis seu operis luxuriosi parens est tactio, quemadmodum huius visio, visionis auditio, et huius olfactio. Si quis ergo non per haec ad tactum ductus pervenerit, sed potius cogitando ceciderit, ad opus non progreditur, vel potius in improbam actionem non praecipitabitur, quam etiam atque etiam cum ipsa cogitatione refugimus.

Scholion 28.

Observandum quod non sint manus, vel aliud corporis membrum tangendum, etiam si propinqui sint qui tanguntur, ad exemplum illius fratris religiosi, qui manus theriastro seu veste seu strophiliolo, seu alio panno involvit, et ita matrem suam agrum gestavit: et non solum aliud, alterius non tangendum, sed nec ex propriis ullum, qualecunque sit, contrectandum, nudum scilicet, praesertim si juvenis sit et carnis stimulis oppugnetur; imo nec fricandi causa; tactus enim est actionis ipsius et operis effector et parens. Si quis ergo non per haec veluti manu ductus ad tactum ipsam progressus fuerit, sed offusis potius tontribris (quasi per ignorantiam) ceciderit, ad nefarium opus sive ad improbum et exitialem actum non procedet. Sanctus vocatur, qui ab nequitia et peccato purus est. Unde maximum animae studium virtutis est et Deo gratissimum, ut homo omni culpa et malitia vacet. Sanctitas [sanctificatio] autem

Scholion 29.

Hoc magnae est nequitiae. Nunquam enim demones nobiscum belli facient inducias, quando etiam relaxatio fuerit, remittunt seu dimittunt (in speciem) pugnam, ut contempto periculo tanquam in securo jam tranquillitatis portu constituti idem quovis tempore audeamus. Dico vero quod et in ipso disciplinae religiosae rigore eos qui solitariam vitam agunt, in exitium praecipit.

247 Quod cavendum nobis, ne qui sine societate alienorum corporum degimus, nostris ad flagitium abutamur, imo potius dum nostris mem-

Scholion Isidori 30.

Omne quidem qualemcunque seminarum colloquium declinandum est, ut quod habeat quoddam ad relaxationem [dissolutionem] incitamentum;

(a) Per contemplationem rerum divinarum,

(b) Auctor Graecus anonymus de virtute, πολλὸν τὸ ἐπιβουλον τῆς ἀφῆς, etc. C. 23. Jo. Wegelinus.

si tamen propter necessariarum rerum usum, et curam pauperum id fieri nullo modo possit, dejectis in terram oculis demissoque vultu cum illis colloquendum est. Ad plures aut fere omnes, mulierum pulchritudine victos mors per fenestras (oculorum) intravit [involavit]: quæ et magnum prophetam et regem subegit, quando ad exitiale illud balneum respexit.

Scholion 31.

Quia etiam mortuorum conditoria ad effugiendam tentationem juvant. Hoc autem totum est humilitas. Humilis enim est ipsum proprie conditorium et locus: ad quæ asciscendus est etiam aliquis, qui tecum comprecetur ex fratribus fortibusque Christi athletis.

Scholion 32.

Idem peccatum a duobus perpetratum, altero quidem honeste educato: et sancte et procul a peccantium loco degente, post profectum in vita religiosa, et usum cogitationemque disciplinæ monasticæ. Nam qui bonis moribus institutus est, et ab omnibus peccatorum locis remotus vixit, et religionis exercitationibus et luctis eruditus, et expertus in luxuriam præceptus actus est, multo gravius iudicium sustinuit, quam is qui negligenter, inepte ruditerque educatus est, et in peccatum prolapsus. Illa autem verba Climaci ex multis aliis intellige, in sacro nempe loco, quod vis, quod pura anima, quod religiosa femina, quod sub viri potestate, quod vel sanguinis, vel spiritualis propinquitatis, et quod quis improbiæ doctrinæ (ad peccata nempe ignota) auctor fuerit.

Scholion 33.

Puto ipsum Nonnum hic intelligi, qui sanctam Pelagiam sacro baptismatis fonte abluit. Hic enim, adversus catenatam vitiorum turbam facis et cogitationibus seu mente et corpore depræliatus, stolam tranquillitatis ab omni perturbationum iniquitatione puram induit. Nam occasione peccandi oblata imperturbatus apparuit, quod 248 omnem affectum ad peccandi materiam exuisset, et cælestium pulchritudines contemplaretur. Voluptatibus autem dediti omnia contra agunt.

Scholion 34.

Deus proposita futura corporum resurrectione, aliam interim hic a nobis exigit: novum, inquam, vitæ genus in præsentī vita ex morum mutatione factum. Quando enim impurus fit temperans, D avarus, misericors; asper et iracundus, mitis, tum hic resurrectio facta est, quæ est imago et janua futuræ. Et quomodo resurrectio? Peccati, inquam mortificatio, et iustitiæ resurrectio, veteri quidem, et flagitiosa vita abolita, novissima vero et angelica instituta.

Scholion Isaaci 35.

Cogitationes male cum ex propriæ voluntatis proposito, tum ex dæmonum improbitate existunt. Bonæ vero cum ex natura (boni enim nati sumus); tum animi electione seu proposito, propter liber-

A οίκονομίαν πτωχῶν, κάτω νεύοντας [χρῆ] διαλέγεσθαι. Τοῖς γάρ πλεῖστον, ἢ πᾶσι σχεδόν, τοῖς ἡτηθεῖσιν κάλλους γυναικῶν, διὰ τῶν θυρίδων ἀνέπτη ὁ θάνατος, ὅς καὶ τοῦ μεγάλου προφήτου καὶ βασιλέως ἐκράτησεν, ὅτε πρὸς τὸ λουτρὸν ἐκεῖνο τὸ θανατηφόρον ἀπέβλεψεν.

Σχόλιον 31'.

"Ὅτι καὶ σοφοὶ πρὸς τὸ φυγεῖν πειρασμὸν συμβάλλονται. Τὸ δὲ ὅλον ἡ ταπεινότης· ταπεινὸς γὰρ ἡ σοφὸς ἴσθιν [ἰδίων]· πρὸς οἷς καὶ τὸν συνευχόμενον ἔχειν χρῆ, ἥτοι συναδελφὸν τινα ἐκ τῶν ἀγωνιστῶν.

Σχόλιον 32'.

Τὸ αὐτὸ πτώμα ὑπὸ δύο τινῶν πεπραγμένον, τοῦ μὲν καλῶς ἀνατραφέντος, καὶ θεοφιλῶς, καὶ πόρρω ἀπωκισμένου τοῦ τῶν πτωμάτων τόπου, μετὰ καὶ προκοπὴν πέραν μοναχικῆς καταστάσεως· ὁ γὰρ χρηστοῖς ἦθεσιν, καὶ πόρρω πτωμάτων τόπων κατεμνησμένος, καὶ πάλης ἀσκητικῆς πεπειραμένος, πορνεῖα περιπαρεῖς, βαρύτερον κέκτηται κρίμα, τοῦ ἐν ἀμελείᾳ καὶ ἀτοπίᾳ καὶ ἀπειρίᾳ ἀνατραφέντος καὶ ὀλισθήσαντος. Τὸ δὲ ἐξ ἄλλων πολλῶν, ἐν ἱερῷ δηλονότι τόπῳ, ὅτι βία, ὅτι καθαρὰ ψυχῇ, ὅτι μονάστρια, ὅτι ὑπανδρὸς, ὅτι σωματικῇ ἢ συγγένεια, καὶ ἐκ τοῦ γενέσθαι πονηρὰς διδαχῆς αἴτιον.

Σχόλιον 33'.

C Οἶμαι, αὐτὸν Νόννον (c) λέγει, τὸν τὴν ἁγίαν Πελαγίαν βαπτίσαντα. Οὗτος γὰρ πρὸς συνευχόμενα πάθη τοῖς πράγμασι, καὶ νοήμασι ἐκπολεμήσας, τῆς ἀπαθείας ἐνεδύσατο τὴν στολήν· ἐμπεσούσης γὰρ τῆς ὕλης οὐκ ἐλέγχθη ἐμπαθῆς (καὶ γὰρ ἀπήλλακτο ταύτης)· τὰ δὲ ἄνω κάλλη πάντως ἐνωπρίετο. Οἱ δὲ φιλήδονοι τὸ ἐναντίον.

Σχόλιον 34'.

Ὁ Θεὸς, προκειμένης τῆς μελλούσης, ἑτέραν ἡμῖν ἀνάστασιν ἀπαταῖ· τὴν καινὴν πολιτείαν, τὴν κατὰ τὸν παρόντα βίον ἐκ τῆς τῶν τρόπων μεταβολῆς γινομένην. Ὅταν γὰρ ὁ πόρνος γένηται σώφρων, καὶ ὁ πλεονέκτης ἐλεῆμων, καὶ ὁ τραχὺς ἡμέρος, καὶ ἐνταῦθα ἀνάστασις γέγονεν, ἐκεῖνης οὕσα προοίμιον. Καὶ πῶς ἀνάστασις; Τῆς μὲν ἀμαρτίας νεκρωθείσης [νέκρωσις], τῆς δὲ δικαιοσύνης ἀνάστασις· καὶ τῆς μὲν παλαιᾶς ζωῆς ἀφανισθείσης, τῆς δὲ καινότητος καὶ ἀγγελικῆς πολιτευσόμενης.

Σχόλιον 35'.

Οἱ πονηροὶ λογισμοὶ τὴν σύστασιν ἐκ τε τῆς προαιρέσεως ἔχουσιν, ἐκ τε τῆς τῶν δαιμόνων κακουργίας. Οἱ δὲ ἀγαθοὶ ἐκ τε τῆς φύσεως, καλοὶ γὰρ γέγοναμεν, ἐκ τε τῆς προαιρέσεως, διὰ τὸ αὐτεξούσιον,

ἐκ τε τῆς ἀγγελικῆς προτροπῆς· ὥστε τοὺς μὲν Ἀ
πονηροὺς ἐκ δύο τῶν σύστασιν ἔχειν, τοὺς δὲ ἀγα-
θοὺς ἐκ τριῶν. Μνημονεύειν οὖν χρὴ κατὰ τοῦτον
τὸν καιρὸν τοῦ εἰρηκότος θεολόγου· Ἀντίστητε τῷ
διαβόλῳ, καὶ φεύξεται ἀπ' ὑμῶν (α). Καὶ λοιπὸν
δεῖ ἐν ἀγωνίᾳ ἐγκαρτερεῖν. Τὸ δὲ ἐμπαιλιν, τὸ ἐν τῷ
κόσμῳ διαπολέμητον, ὁδὸς ἐστὶ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ οὐ
φιλανθρωπία.

Σχόλιον λς'.

Φεύγωμεν ἔνεκα τοῦ μὴ βλέπειν μηδὲ ἀκούειν
καρποῦ, οὐ μὴ γεύσασθαι λοιπὸν συνεταξάμεθα. Λέ-
πει δὲ τὸ, ἔνεκα, αἰτιολογικὸς συνδεσμός. Φεύγωμεν
γάρ, φησὶν, ἔνεκα τοῦδε. Βλέπε ἐνταῦθα ἡ ἐκ τοῦ
τόπου μετάστασις [τῆς μεταστάσεως] τὴν ὠφέλειαν·
διδάξαντος γάρ τοῦ παναγίου Πνεύματος τοὺς πατέ-
ρας, ὅτι δύναται τοὺς τρόπους ἐκ τῶν τόπων ὁ πα-
λαιὸν ἀμείβειν, οὗτοι βοῶσι· Φεύγετε τοὺς τόπους
τῶν πτωμάτων, ὡς καὶ ἐνταῦθα· Φεύγοντες φεύγω-
μεν, τοῦ Δαυὶδ μνημονεύσας τῆς κατὰ τὴν Βηρσα-
βελ ἱστορίας τὴν ἀπάτην ἐνέφηγεν.

Ἄλλο.

Ναὺς μὴ ἐπιστατῶν τῇ αἰσθήσει, δι' αὐτῆς περι-
πίπτει κακοῖς· ὅφ' ἡδονῆς γάρ τῶν αἰσθητῶν ἀπατη-
θεῖσα, τίχτει αὐτῇ φανόλητα.

Σχόλιον Ἰσακ.

Ὁ μὴ μακρύνων ἑαυτὸν τῶν αἰτιῶν τῶν παθῶν,
ἐκουσίως ἀκουσίως ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας καθέλκεται·
ταῦτα δὲ εἰσι τὰ αἰτία τῆς ἁμαρτίας· ὁ οἶνος καὶ αἱ
γοναίκες, ὁ πλοῦτος, καὶ ἡ εὐεξία τοῦ σώματος, οὐχ
ὅτι φυσικῶς ἁμαρτία εἰσι ταῦτα, ἀλλ' ὅτι ἡ φύσις ἐξ
αὐτῶν εὐκόλως κλίνει πρὸς τὰ πάθη τῆς ἁμαρτίας·
καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος παραφυλάττεσθαι
σπουδαίως.

Σχόλιον λς'.

Ἐνταῦθα οὐκ ἀνταπίδωκε τὸν δὲ συμπλεκτικὸν
συνδεσμον σχήματι τῷ κατὰ ἀπόλυτον μερισμὸν, εἰ
καὶ ἐπιτηδευμένως οἶμαι, ὅτι τῷ Πέτρῳ [ἐν] βίῳ
προσημύλησαν αἱ κλεῖς τῆς βασιλείας ἀπνευμή-
θησαν.

Σχόλιον λγ'.

Πᾶν νόημα πράγματος αἰσθητοῦ, ἐν ᾧ χρόνιζει ὁ
νοῦς, πάντως δηλοῖ, ὅτι πάθος ἔχει πρὸς αὐτό· Ὅθεν
ἐκλείψοι οὐκ ἐξ οἴκου αὐτοῦ γονορρύτης καὶ λε-
πρός, κρατῶν σκυτάλην, καὶ κίπτων ἐν βομφαίᾳ
αὐτοῦ.

Σχόλιον λδ'.

Σημειωτέον, τὰς καθ' ὅσον διακρίσεις, μᾶλλον δὲ
διὰ τὸ μὴ ὡσαύτως ἔχειν διὰ παντὶ φευκτέον· πάν-
τα γὰρ ὀλέγων αἱ διακρίσεις.

“ Matth. xvi, 16. “ II Reg. iii, 29.

(a) Jacob. apost. epist. c. iv, v. 7. Dionysius omnes apostolos theologos vocat, et S. Petrum verticem theologorum.

tatem arbitrii: tum etiam ex angelico instinctu et impulsu, ita ut malæ cogitationes ex duobus dun- taxat fontibus oriantur, bonæ vero ex tribus. Meminisse ergo in præsentis vitæ statu oportet il- lius quod theologus dixit: *Resistite diabolo, et fugiet a vobis*. Cæterum persistendum est in lucta seu certamine. Contra, cum in mundo versanti op- pugnatns cedit, fraus est hostis, non elementia vel humanitas.

Scholion 36.

Fugiamus, ne videamus neque audiamus fru- ctum, de quo nos non gustaturos decrevimus. De- sideratur autem vox ἔνεκα conjunctio causalis. Dicit enim: Fugiamus propter hoc. Vide hic quam loci mutatio afferat utilitatem. Cum enim sanctis- simus Spiritus Patres docuisset, quod hostis ex locorum mutatione posset mores immutare, cla- mant hi: Fugite loca casibus peccatorum obnoxia, ut et hic: Fugientes fugiamus. Climacus Davidis ex aspectu Bersabee decepti historiam memorans designat.

Aliud.

Mens quæ sensibus indulget, per illos 249 in- peccata incidit; voluptatibus enim et delectatione- rum quæ sub sensus cadunt delusi, animum de- bilitant et frangunt.

Aliud Isaaci.

Qui non procul se remouet et recedit a causis et occasionibus vitiorum, volens nolens in peccatum trahitur. Causæ autem peccati seu incitamenta sunt vinum, mulieres, opes, bonus habitus corpo- ris: non quod hæc natura sua peccata sint (aut peccatum); sed quod natura per hæc facile ad peccati morbos et vitia inclinatur et trahitur. Proinde homini diligenter ab his cavendum est.

Scholion 37.

Hic non reddidit conjunctionem copulativam (δὲ, vero, autem) figuræ per absolutam partiiti- onem, etsi nec studio arbitror: quia Petro, dum viveret, colloquenti traditæ sunt claves regni coe- lestis.

Scholion 38.

Omnis cogitatio rei quæ sub sensum cadit, in qua mens diu moratur, omnino ostendit, quod er- ga illam afficiatur: Non deficiat ergo a domo tua fluxum sanguinis sustinens, et leprosus, et tenens scuticam, et cadens in gladio.

Scholion 39.

Magna prudentia adhibenda est in iis quæ in somno usu veniunt, quin potius quia inconstans est eorum ratio, omnino negligenda sunt; pauco- rum enim eorum dijudicatio.

Scholion 40.

Qui motiones corporis molliores et delectabiles repulit, nec carni, nec sanguini pepercit.

Scholion 41.

Insidiatricem materiam, carnem appellat et sanguinem, materiae seu corporis expertes demonas. Materiae affixam et innexam animam corpori conjunctam. Mentem etiam sine materia cum demonibus luctantem. Mirandum ergo ait quomodo natura corporis concretionem impedita cum demonibus incorporeis pugnet et vincat.

Scholion 42.

Captivitas sequitur conjunctionem seu congressum et colloquium (animæ 250 cum incidente cogitatione) quæ et diuturnior et vehementior est; ventilatio jam calens sequitur communem seu conjunctum raptum; repente enim sine studio, temporeque ut plurimum, et dispositione pestis simul abreptis nobis tenuibus et subtilibus cogitationibus et sensibus obrepit et sese insinuat.

Scholion Isaaci 43.

Vide quid dicat Climacus de vitiosis affectionibus sive passionibus, quod poenitentia convenienti sint eluenda, aut futuro judicio reserventur. Unde ergo novi legislatores sine digna poenitentia illis indulgent?

Aliud Basilii Magni.

Quæstio. Qui sunt fructus digni poenitentiae? Resp. Opera justitiae peccato contraria, quæ poenitenti sunt facienda, ut quod scriptum est, impleat, in omni opere bono fructificantes.

Scholion 44.

Quæ ex corporis sensibus oriuntur, nocent corpori; et quæ ex animæ facultatibus, animæ.

Aliud.

Malam cogitationem præcedit mala affectio; affectionis autem causa est sensus, abusos autem hujus est mens.

Aliud S. Maximi.

Ab sensibus oriuntur mali affectus, qui præsentis charitate et temperantia non movebuntur; absente autem movebuntur. Pluribus autem, excepta concupiscentia, indiget, remediis ira, et propterea charitas vocatur magna, quod sit frenum iræ, quam sanctus ille Moses appellavit in physicis seu naturalibus per comparisonem et figuram oppugnatricem serpentum.

Aliud Isaaci.

Animi seu cogitationum motus in homine ex quatuor causarum fontibus oriuntur. Primum ex naturali carnis voluntate; deinde ex phantasia seu imaginatione sensuum et sæculi rebus quas videt vel audit, nata; tertio ex illis quæ præcesserunt inveteratis consuetudinibus, et animæ effusione quas habet in mente; postremo ex demonum impulsibus et suggestionibus.

A

Σχόλιον ρ'.

Ὁ τὰ καθ' ἑδονὴν κινήσεις ἀποκρουσάμενος, καὶ σαρκὸς καὶ αἵματος ἀπειθήσας.

Σχόλιον ρα'.

Ἐπιβουλὸν ὕλην τὴν σάρκα φησὶ καὶ αἷμα, ἀλλοὺς τοὺς δαίμονας· ἔνυλον τὴν συζευχθεῖσαν ψυχὴν τῷ σώματι· ἄλλο πάλιν τὸν νοῦν, τὸν μετὰ τῶν πνευμάτων μαγόμενον· θαῦμα οὖν φησὶ πῶς ἡ κατὰ σχέσιν ἔνυλος τοῖς ἀλλοῖς συμπλέκεται καὶ νικά.

Σχόλιον ρβ'.

Ἡ μὲν αἰχμαλωσία τῷ συνδυασμῷ ἀκολουθεῖ καὶ χρόνον καὶ τρόπον σφοδρότερος ἐπιτηροῦσα· ὁ δὲ παραβήπισμός τῃ συναρπαγῇ, ἐξαπίνης γὰρ ἐπιτηρεῖται χωρὶς, καὶ χρόνου, ὥς τὰ πολλὰ, καὶ διαθέσεως ἑκτὸς, ὁ δὲ αἰσθητός παρρησιάζεται φιλαλῆς ἐννοίας καὶ αἰσθήσεσι συναρπαζομένων ἡμῶν.

Σχόλιον ργ'.

Ὅρα τί φησὶ περὶ ἐμπαιθείας, ὅτι ἀντιζύγων μεταβολή, ἢ τῇ μελλούσῃ χρεῖται ὑπόκειται. Πόθεν οὖν ὄντι τῆς προσηκούσης μεταβολῆς οἱ νόμοι νομοθεταί τὰς συμπαθείας ποιοῦνται;

Ἄλλο τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

Ἐρώτησις. Τίνες εἰσὶν οἱ δέξιοι καρποὶ τῆς μεταβολῆς; Ἀπάντησις. Τὰ ἀντικείμενα τῇ ἀμαρτίᾳ ἔργα δικαιοσύνης, ἅπερ ὁ μετακινῶν ὀφείλει ποιεῖν, πληρῶν τὸ γεγραμμένον, ἐν παντί ἔργῳ ἀγαθῷ παραποροῦντες.

Σχόλιον ρδ'.

Τὰ ἐκ τῶν περὶ τὸ σῶμα, τὸ σῶμα βλέπει, καὶ τὰ ἐκ τῶν περὶ τὴν ψυχὴν, τὴν ψυχὴν.

Ἄλλο.

Κακῆς ἐννοίας προηγείται πάθος· τοῦ δὲ πάθους αἰτία καθίσταται ἡ αἰσθησις· τῆς δὲ κακῆς αὐτῆς χρήσεως ἐκκλινέει ὁ νοῦς.

Ἄλλο τοῦ ἁγίου Μαξίμου.

Ὑπὸ τῶν αἰσθησεων πέφυκε κινεῖσθαι τὰ πάθη· καὶ παρούσης μετὰ ἀγάπης καὶ ἐγκαρτείας οὐ κινήσεται· ἀπουσίας δὲ κινήσεται. Πλείωνων δὲ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν ὁ θυμὸς δέχεται φαρμάκων, καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τὴν λέγειται ἢ ἀγάπην· ὅτι χαλινὸς ἐστὶ τοῦ θυμοῦ, καὶ τὴν κατὰ Μωσῆς ἐκείνος ὁ ἅγιος ἐν τοῖς φυσικοῖς συμβολικῶς ὀφιομάχῳ ὠνόμασεν.

Ἄλλο τοῦ Ἰσακίου.

Ἡ κίνησις τῶν λογισμῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀπὸ πειρασμῶν αἰτιῶν γίνεται. Πρῶτον μὲν ἐκ θελήματος τῆς σαρκὸς τοῦ φυσικοῦ· δεύτερον δὲ ἐκ τῆς φαντασίας τῶν αἰσθησεων τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων, ὧν παρακούει καὶ βλέπει· τρίτον ἐκ τῶν προλήψεων, καὶ ἐκ τῆς ἐκλύσεως τῆς ψυχῆς, ὧν ἔχει κατὰ νοῦν· τέταρτον ἐκ τῶν προσβολῶν τῶν δαιμόνων πολεμούντων.

Σχόλιον μϛ'.

"Όσα ἀπ' αὐτοῦ λογίζεται ὁ νοῦς πάθη λέγεται, ὅσα ἐνοχλοῦμενος ὑπὸ τοῦ σώματος, ταῦτα ὡς πρὸς τὸν νοῦν ἐμπαθῇ· τὰ δὲ πρὸς σύστασιν τοῦ σώματος λογίζεμενα, κακίαι τοῦ νοῦ καὶ εἰσι καὶ λέγονται.

Σχόλιον.

Ἀνακρινάτωσαν καὶ ψηλαφησάτωσαν.

Ἄλλο.

Τὸ κομπῶδες πάθος καλεῖ κόπρον.

Σχόλιον μϛ'.

Φιλῶντος ἐν ὁ Θεὸς παρέχει τοῖς ἀξίοις τὰ πρόσφορα, ἢ τῇ οἰκείᾳ ἀγαθότητι χρώμενος, ἢ τῇ τῶν αἰτουμένων ἐπικλινόμενος δεήσει, κατὰ τὸ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἀνιγνῶμα.

Σχόλιον μϛ'.

Δικαίως εὐχὴν νοεράν, ἥτις πράττεται καὶ δικονοεῖται σωματικῶς. Καὶ γὰρ ὅταν πρὸς τὰς σωματικὰς διακονίας οἱ δαίμονες ἰδῶσιν ἐνσυχολοῦμενον, ἐπαὶ σωματικῶς εὐξασθαι κατὰ τῶν ἐχθρῶν οὐχ ὁδὸς τῆ ἐστιν, ἐπιτίθενται αὐτῷ διὰ τῶν αἰσχίστων ἐνομιῶν βαρέως, καὶ εἰς ἥτταν προσακαλοῦσι· χρεὼν οὖν τότε τοῦ διακονήματος προτιμῆσαι τὴν κατὰ ἔθος σωματικὴν προσευχὴν, τῆς νοεράς δηλονότι καταφρονουμένης.

Σχόλιον μϛ'.

Διὰ τῷτα τὴν νοεράν διδάσκει προσευχὴν καὶ ἐνδιδάσκον.

Σχόλιον μϛ'.

Προσεύχου πρότερον περὶ τοῦ καθαρθῆναι παθῶν· καὶ δεύτερον περὶ τοῦ βυσθῆναι ἀπὸ τῆς ἀγνωσίας· καὶ τρίτον ἀπὸ παντός πειρασμοῦ καὶ ἐγκαταλείψεως.

Σχόλιον.

Τὸ γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας πειρασθῆναι (πειραθῆναι) ἡμᾶς, ἀντίβωρον τῆς ψυχῆς ἡμῶν καταστάσεως.

Σχόλιον τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου ν'.

Ἰστέον ὅτι οὗ ζητεῖται τόπος τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ τρέπος. Ὁ Ἰερεμίας ἐν βορέδρῳ ἦν, καὶ τὸν Θεὸν ἐπεσπᾶσατο. Ὁ Δανιὴλ ἐν λάκκῳ λεόντων, καὶ τὸν Θεὸν ἐξουμανίστα· οἱ τρεῖς παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ ἦσαν, καὶ τὸν Θεὸν ἐδυσώπησαν· ὁ Ἰωὴ ἐν τῇ κοπρίᾳ, καὶ τὸν Θεὸν ἐώρακεν· ὁ Μωϋσῆς ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ἔλαγεν αὐτῷ ὁ Θεός· Τί βοᾷ πρὸς με; ὁ ληστής ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ τὸν παράδεισον ἠνοιξεν. Οὐκοῦν καὶ σὺ ὅπου ἂν ᾖς, εὐχου ἐν καθαρῷ συνειδήτῃ, καὶ ὁ Θεὸς ἀκούει. Αὐτοῦ γὰρ ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς.

Ἄλλο.

Οὐχ ὁ τόπος τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ἡ ἀρετὴ πέφυκε τὸν τόπον σεμνύνειν.

¹⁰ Exod. xiv, 15. ¹¹ Psal. xliii, 1.

(a) Vide Agnetis imper. questionem apud Damianum; S. Pauli Epistolam, in omni loco puras levare manus.

A

Scholion 45.

Quaecunque mens per se concipit **251** et coquit, passiones seu affectiones dicuntur: quae autem a corpore patitur, appellantur motus tanquam erga animum affecti. Quae autem in gratiam corporis, et affectum a mente pertractantur, vitia mentis et sunt et dicuntur.

Scholion.

Dijudicent et perscrutentur.

Aliud.

Impuram affectionem stercus aut fimum appellat.

Scholion 46.

Benignus Deus iis qui digal sunt exhibet comoda ipsis convenientia aut sua bonitate impulsus, aut potentium votis inflexus, ut Petrus apostolus quasi per aenigma docet.

Scholion 47.

Merito precationem quae mente fit, quaeque peragitur etiam ab iis qui corporis officiis occupantur. Etenim quando daemones vident religiosum externis corporis ministeriis distractum non posse precibus vocalibus operam dare, invadunt ipsum gravissime, et turpissimas cogitationes obijciunt, quibus illum ad ruinam impellant. Tum vero necesse est ut posthabita meditatione mentis sub opere ad vocales et consuetas preces recurra.

Scholion 48.

Docet internam quae mente agitur precationem.

Scholion 49.

Primum precare ut ab omni passionum impuritia repurgeris; deinde ut, ab ignorantia; postremo ab omni tentatione et interno defectu libereris.

Scholion.

Divinum enim auxilium experiri est remuneratio animae nostrae in bono statu versantis.

Scholion S. Chrysostomi 50.

Sciendum quod non queratur loci aspectus, sed mentis affectus (a). Jeremias in caeno et luto erat, et Deum precibus flexit; Daniel in laeu Deum sibi conciliavit; tres pueri in camino Deum propitiaverunt; Job in sterquilinio Deum vidit; Moyses in mari, cui dixit Deus: *Quid clamas ad me*? Latro in cruce paradisu aperuit. Ergo **252** et tu ubicunque fueris, in pura conscientia precare, et Deus audit. Ipsius enim est terra et plenitudo ejus ⁷¹.

Aliud.

Non locus virtuti, sed virtus loco solet venerationem conciliare.

Scholion 51.

vide quomodo dicat animam tyrannide oppressam non a passionibus, sed ob præteritorum peccatorum consuetudinem seu memoriam. Voluntarius enim liberi arbitrii accessus et collusio dat passionibus imperium: tyrannis enim et violentia eorum illicia et illecebræ).

Aliud.

Deus cogitationes cum dijudicatione tractas in examen vocat. Quando enim aliud cogitavero et eo recreatus et delectatus fuero, et rem ipsam seu actum desideraro, et cum deliberatione et iudicio consensum præbuero, tum reus iudicii condemnor.

Aliud.

Quando aliquid mali et impuri mente concipio, et statim cogitationes illas compesco, extra culpam sum, nec damnor. Si autem hæsero in illis, et desideraro, et victus captivusque ad consensum fuero protractus, subito damnationis iudicium, tanquam cogitationibus in exitum raptus et iniquationibus sordidatus per ea quæ in mente descripta, depicta et perfecta sunt.

Scholion.

(a) Ego in meipsa me dilectionem habere parentem glorior, et ab ipsa generatam et educatam: et exterioris porro et corporei ardoris genitricem habeo (nimiam) mei curam et communem quamdam (virtutum ac laborum) cessationem seu remissionem. Ita enim culta et molliter tractata in sensibus exterioribus exardesco. Interioris autem flammæ, et cogitationum impulsus cause et occasiones nascuntur et existant ex præcedenti cessatione et præteritis actionibus.

253 GRADUS XVI.

De avaritia.

Maxima pars doctorum Patrum post tyrannum corporis et carnis, jam explicatum, subijciunt hunc præsentem avaritiæ dæmonem innumeris capitibus redundantem. Ne ergo nos insipientes sapientum virorum dispositionem immutarem, eandem cum illis ordinis et legis rationem secuti sumus. De hoc ergo morbo animi pauca, si placet, dein de remediis breviter tractemus. Avaritia est cultus idolorum, soboles incredulitatis, morborum et infirmi corporis excusatrix, senectutis vates, famis prænuntia, siccitatis monitrix. Avarus est Evangeliorum irrisor, et voluntarius prævaricator. Qui possidet charitatem, pecunias dispertit. Qui utrumque se possidere dicit (charitatem, inquam, et pecunias) deceptus (neutrum tenet). Qui seipsum lugeat, etiam corpus abnegavit, suoque tempore ne illi quidem parcat. Ne dic te in pauperum gratiam pecuniæ studere. Duobus quippe minutis cœleste regnum comparatum est. Vir hospitalis et avarus sibi mutuo occurrerunt. Avarus hospitalem iudicio carere dixit. Victor hujus vitii omnes curas abje-

(a) Caro seu natura.

Ἐχόλιον νά'.

A Ὅρα πῶς οὐχὶ τὴν ὑπὸ τῶν παθῶν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν προλήψεων τυραννουμένην. Προσφθία γὰρ ἐκούσιος τοῦ αὐτεξουσίου, ἢ τῶν παθῶν ἐστὶν ἐπικράτεια· ἀκούσιος γὰρ τυραννὶς ἢ προσβολὴ καὶ ὑπόληψις.

est, cum nolenti obijciuntur et suggeruntur (peccata

Ἄλλο.

Τὰς μετὰ διαγνώσεως ἐνδομήσεις ὁ θεὸς ἐξετάζει· ὅταν γὰρ λογίσωμαι τι καὶ εὐφρανθῶ, καὶ ποθήσω τὴν πράξιν, ἐν τῇ προαιρέσει καὶ κρίσει συγκατάθεσιν ποιήσω, λογουθεῖσθαι καὶ κατακρίνομαι.

Ἄλλο.

Εἰ λογίσωμαι πονηρίαν καὶ ἀκαθαρσίαν, καὶ τὰ χιὸν παύσομαι, οὐ κατακρίνομαι· εἰ δὲ χρονίσω, καὶ ποθήσω, καὶ ἡτηθῶ, καὶ αἰχμαλωτισθῶ ταῖς συγκαταθέσεσι τῆς πράξεως, κατακρίνομαι, ὡς τοῖς λογισμοῖς ὀλισθαίνων, καὶ σπιλούμενος τοῖς μολυσμοῖς, τοῖς ἐν τῇ διανοίᾳ ζωγραφουμένοις καὶ τελουμένοις.

Ἐχόλιον.

Ἐγὼ ἐν ἐμαυτῇ ἀγάπῃ συνέχην καυχῶμαι μητέρα, καὶ ὑπὸ ταύτης γεννηθῆναι τε καὶ ἀνατραφῆναι· καὶ τῆς μὴν ἐξωθεν σωματικῆς πυρώσεως τὴν ἐμὴν θεραπείαν ἔχω γυνήτριά, καὶ αὐτὴν τὴν καθολικὴν ἀνεσιν. Θεραπευομένη γὰρ καὶ ἀνέσεως μεταλαμβάνουσα ἐξωθεν ἐκπουροῦμαι· τῆς δὲ ἐσωθεν φλογὸς καὶ κινήσεως τῶν λογισμῶν αἱ ἀφορμαὶ ἀποτίκτονται ἐκ προλαβούσης ἀνέσεως καὶ πράξεως προγεγεννημένων.

ΔΟΓΜΕ ΙΓ'.

Περὶ φιλαργυρίας.

Πλείστοι ὅσοι τῶν σοφῶν (1) διδασκάλων πεφύκασιν μετὰ τὸν προγεγραμμένον τύραννον τὸν παρόντα μυριοκέφαλον δαίμονα φιλαργυρίας ἐντάττειν. Ἵνα μὴ οὖν τὴν τάξιν τῶν σοφῶν οἱ ἀσσοφοὶ ἡμεῖς ἐναλλάξαιμεν, τούτῳ ὅρῳ καὶ κανόνι ἐξηκολουθήσμεν. Διὸ περὶ τῆς νόσου, εἰ δοκεῖ, μικρὰ, εἰθ' οὕτως περὶ τῆς ὑγείας βραχέα διαλάβομεν. Φιλαργυρία ἐστὶν εἰδῶλων προσκύνησις (2), ἀπιστίας θυγάτηρ, ἀσθενειῶν προφασίστρια, γήρως μάντις, λιμῶν προμηνυτὴς ἀβροχίας ὑποβολεύς. Φιλάργυρός ἐστιν Εὐαγγελίων (3) μυκτηριστὴς, καὶ ἐκούσιος παραδόχτης. Ὁ κτησάμενος ἀγάπην (4), διεσκόρπισε χρήματα· ὁ δὲ τοῖς δύο λέγων συζῆν, ἐαυτὸν ἠπάτησεν. Ὁ πενθὼν ἐαυτὸν καὶ τὸ σῶμα ἠρνήσατο· καὶ καιροῦ καλοῦντος, οὐδὲ τούτου ἐφείσατο. Μὴ λέγε συνάγειν τῶν πτωχῶν ἕνεκα· ὁὗο γὰρ λεπτὰ τὴν βασιλείαν ἡγόρασαν. Φιλόδενος καὶ φιλάργυρος ἐαυτοῖς ὀνήτησαν· ὁ δὲ δευτέρος τὸ πρότερον ἀδιάκριτον ὠνόμασεν· ὁ νικήσας τὸ πάθος, μερίμνας περιέκοψεν· ὁ δὲ δεδεμένος οὐδέποτε καθαρῶς προσεύξεται. Ἀρχὴ φιλαργυρίας ὑπόθεσις ἐλεημοσύνης, τέλος δὲ

ταύτης μίσος πρὸς πένητας. Ἔως οὐ συνάξη, ἐλεῖ-
μων γίνεται· τῶν χρημάτων δὲ παρόντων, τὰς χει-
ρας ἀπέσφιξε. Εἶδον πένητας τοῖς χρήμασιν ἐν
τῇ τῶν πτωχῶν τῇ πνεύματι πολιτείᾳ πλουτήσαν-
τας· καὶ γὰρ τῆς προτέρας αὐτῶν πένιας ἐπαλάθοντο·
φιλοχρήμων μοναχὸς ἀκηδίας ἀλλότριος, τοῦ ἀπο-
στολικοῦ λόγου καθ' ὥραν μνημονεύων· Ὁ ἀργὸς
μηδὲ ἐσθιέτω. Καὶ· Αἱ χεῖρές μου διεκόνησαν
ἐμοί, καὶ τοῖς σὺν ἐμοί.

otiosus, semper illud Apostoli secum revolvens: Qui non vult operari non manducet⁷². (Græcè, ἀργός,
otiosus.) Et: Manus meæ ministraverunt mihi, et his qui mecum sunt⁷³.

Ἐκκαδεκάτῃ πάλῃ· ἦν ὁ νικήσας ἡ ἀγάπην
κέκτηται, ἡ μέριμναν περιέκοψεν.

SCHOLIA EIE ΛΟΓΟΝ ΙΓ'.

Περὶ φιλαργυρίας.

Scholion α'.

Πλάτων τοὺς φιλαργύρους ὕδρωπιῶσιν ἰσοῖκναι
ἐλεγεν· οἱ μὲν γὰρ πεπλησμένοι ὕδατων, διψῶσιν,
οἱ δὲ χρημάτων.

Ἄλλο.

Ὁ φιλαργύρου βίος ἴσκει νεκροῦ δείκνῃ· πάντα
γὰρ ἔχων τὸ ἐμφανταζόμενον οὐκ ἔχει.

Ἄλλο Εὐαγγελίου.

Ἡ φιλαργυρία γῆρας μακρὸν ὑποβάλλει, καὶ πρὸς
ἐργασίαν ἀδυναμίαν χειρῶν, λιμούς τε ἐσομένους, καὶ
νόσους συμβησομένας, καὶ τὰ τῆς πένιας πικρὰ, καὶ
ὡς ἐπονείδιστον, τὸ παρ' ἐτέρων λαμβάνειν τὰ πρὸς
χρεῖαν.

Scholion β'.

Ἀποστήσας ὁ φιλάργυρος τὸν νοῦν ἑαυτοῦ ἀπὸ τῆς
ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, εἰδῶλα ἀνθρώπων ἐγγεγλυμμένα
τῷ χρυσῷ ἀγαπᾷ.

Ἄλλο τοῦ ἀγίου Μαξίμου.

Ὁ μὲν φιλήσωνος ἀγαπᾷ ἀργύριον, ἵνα δι' αὐτοῦ τρυ-
φήσῃ, ὁ δὲ κενοδόξος, ἵνα δι' αὐτοῦ δοξασθῇ· ὁ δὲ ἀπι-
στος, ἵνα κρύψῃ, καὶ φυλάξῃ λίμην φοβούμενος, ἡ γῆρας,
ἡ νόσος, ἡ ξενίτειαν· καὶ ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον ἐλπίζει,
ἢ τῷ Θεῷ, τῷ πάσης κτίσεως δημιουργῷ, καὶ προ-
νοητῇ, καὶ ἕως τῶν ἐλαχίστων καὶ σμικροτάτων
ζῶων.

Scholion γ'.

Ἀκούων τοῦ Εὐαγγελίου λέγοντος· Πώλησον τὸ σὸν
τὰ ὑπάρχοντα, καὶ τὰ ἐξῆς, ὡς ἀδύνατον τὴν ἐντο-
λὴν μωκτηρῆσαι. Εἰ πάντες γὰρ, φοβῶνται, πωλοῦσι, τίς
ὁ ἀγορεύων; Ὁμοίως ἀκούων· Μὴ μεριμνήσητε
περὶ ἐμῆς εὐδρίας· οὐ πιστεύει, ἀλλ' ἀντιβαίνει, καὶ
ἐκουσίως παραβαίνει ἀντιλέγων.

Ἄλλο τοῦ ἀγίου Μαξίμου.

Τρία εἶσι τὰ αἰτία τῆς τῶν χρημάτων ἀγάπης·

⁷² II Thess. iii, 10. ⁷³ Act. xx, 34. ⁷⁴ Matth. xix, 21. ⁷⁵ Matth. vi, 34.

(a) Ovid.:

Ut quibus intumuit suffusa venter ab unda,
Quo plus sunt pota, plus sitiuntur aquæ.

A cit, qui illo astrictus est, nunquam puras ad Deum
preces fundet. Avaritia primum in speciem, beni-
gnitatem in pauperes 254 prætexit. Postremo
(comparato thesauro) illos cane pejus et angue
odit. Donec colligat aurum, misericors est; colle-
ctis pecuniis restringit manus. Vidi pauperes a pe-
cunia, spiritu divites effectos, sæpè prioris pau-
pertatis oblitos, dum inter pauperes spiritu versa-
rentur. Monachus studiosus pecuniæ, nunquam est
otiosus, semper illud Apostoli secum revolvens: Qui non vult operari non manducet⁷². (Græcè, ἀργός,
otiosus.) Et: Manus meæ ministraverunt mihi, et his qui mecum sunt⁷³.

Lucta sextadecima qui vicit, aut charitatem ac-
quisivit, aut curas abiecit.

SCHOLIA AD GRADUM XVI.

De avaritia.

Scholion 1.

Plato avaros cum iis comparat (a), qui aqua in-
tercute laborant, quando dicebat, quod hi quidem,
quamvis aqua pleni, semper tamen aquam siliunt,
illi vero pecunias.

Aliud.

Vita avari persimilis est cœnæ mortuorum: cum
enim omnia habeat, illud quod sibi imaginatur non
habet.

Aliud Evagrii.

Avaritia imaginatur sibi longam senectutem, et
ad labores futuros imbecillitatem, futuram famem,
morbos ingruentes, paupertatis ærumnas, et quod
omnium probrosissimum est, aliena misericordia
vivere.

Scholion.

Avarus ubi a Dei charitate defecit, colit
hominum idola, et imagines auro cœlatas pro
Deo.

255 S. Maximi aliud.

Voluptatibus addictus amat pecunias ut possit
sibi indulgere genio. Captator vanæ gloriæ ut per
eas colatur, infidelis ut recondat et servet ob me-
tum famis vel imminētis senectutis, vel morbi,
vel exsillii, nititurque magis pecunia quam Deo to-
tius mundi conditore, qui providet omnibus, us-
que ad minimas etiam et ultimas animantes.

Scholion 3.

Avarus cum audit Evangelium quod dicit: Vende
quæ habes⁷⁴, et quæ sequuntur, tanquam præcé-
ptum quod sit supra hominis facultatem irridet. Si
enim, inquit, omnes venderent, quis emeret? Eo-
dem modo cum audit, Nolite solliciti esse de cra-
stino⁷⁵, non credit, sed contra venit, et sciens vo-
lens contradicit et peccat.

Aliud S. Maximi.

Tria sunt quæ mortales ad studium divitiarum

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia cre-
[scit].

inappellunt: voluptatis amor, seu vita luxuriosa, A inanis glorie studium, et infidelitas [incredulitas vel diffidentia], quæ postrema est omnium gravissima.

Aliud ejusdem.

Quatuor sunt hominum genera pecunias sitiendum: primum tria illa jam modo explicata, quibus accedit quartum patris familie, qui solus recte et ordine dat operam pecuniis acquirendis, ut omnibus necessaria largiatur, ne aliquando quid deficiat.

Aliud Joannis Carpathii.

Est qui plus possidet, quam privata necessitas exigit, ut aliis succurrere possit, non ob possidendi libidinem [non quod sit amor opum]. Quamvis enim videatur plus possidere quam usus proprius exigit, non plus tamen possidet, quia auxilium alterius seu liberalitatem in alios, interpretatur suam necessitatem.

S. Maximi 4.

Ut mors et vita simul in eodem subjecto recipi non possunt, ita charitas simul cum pecuniis consistere nullo modo potest. Charitas enim non solum tollit amorem pecunie, sed etiam præsentem exponit vitam.

φιληδονία, κενοδοξία, καὶ ἀπιστία· χαλεπωτέρα δὲ τῶν δύο, ἢ ἀπιστία.

Ἄλλο τοῦ αὐτοῦ.

Τέσσαρες εἰσιν οἱ περιποιούμενοι χρήματα· οἱ προεξηγούμενοι τρεῖς, καὶ ὁ οἰκονομικός· μόνος δὲ οὗτος δηλονότι ὀρθῶς περιποιεῖται, ἵνα ἐκάστην τὴν χρεῖαν παρέχων, μὴ διαλίποι ποτὶ.

Ἄλλο Ἰωαννου Καρπαθίου.

Ἔστιν ὅστις πλεον τῆς ἰδίας χρεῖας χέκτηται, τῆς ἐτέρων θεραπείας ἔνεκεν, ἀλλ' οὐκ ἡδονῇ κτήσεως· εἰ γὰρ καὶ δοκεῖ τῆς ἑαυτοῦ χρεῖας πλεον κεκτῆσθαι, ἀλλ' οὐ πλεον κέκτηται, ἐπεὶ χρεῖαν ἡγέται ἰδίαν τὴν ἐτέρων θεραπείαν.

Εὐχόλιον τοῦ ἁγίου Μαξίμου δ.

Ὡς ζῶν καὶ θάνατον ἅμα συμβῆναι ἐν ταυτῇ τῶν οὐκ ἐνδεχομένων ἐστίν, οὕτως ἀγάπην χρήμασι συνυπάρχει τῶν ἀδυνάτων ἐστίν. Ἀναρετική γὰρ οὐ μόνον χρημάτων ἡ γράπη, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ἡμῶν τῆς προσκαίρου ζωῆς.

256 GRADUS XVII. (a)

De paupertate ad celum properante.

Religiosa paupertas est curarum abdicatio, libera a curis vite, viatrix expedita, observatio præceptorum, ab omni molestia aliena. Pauper religiosus est dominus mundi, qui omnes curas rejecit in Deum, quique per fidem omnes suos. efficit servos. Ubi re aliqua egebit, querelam non deponet apud hominem. Quæ vero illi præbentur, tanquam e manu Domini recipiet. Pauper religiosus, alumnus est tranquillitatis animi, ab omni affectu liber, qui non magis curat præsentia, quam absentia, aut ea quæ omnino non sunt, solitudinem ingressus. omnia arbitrabitur ut stercora ¹⁰: quod si quapiam re indigens debeat, nondum est pauper. Vir pauper, puras Deo preces sternit. Avarus simulacra rerum in oratione querit (b). Qui sub alterius imperio vivunt, ab omni pecunie cupiditate alieni sunt; cum enim etiam corpus suum emanciparint, quid deinceps proprium possideant? Uno tamen incommodo laborant, quod faciles et semper parati sint ad permutandum locum. Vidi quibus res parata, ut in loco perseverarent adjumento fuit, sed illis beatiore judicavi propter Dominum in loco perseverantes. Qui celestia degustavit, faciles contemnunt terrena. Qui vero rerum celestium gustum nulum est expertus, opibus humanis delectatur. **257** Pauper sine judicio in duo mala incidit: præsen-

ΛΟΓΟΣ ΙΖ'.

Περὶ ἀκτημοσύνης [τῆς οὐρανοδρόμου].

Ἀκτημοσύνη ἐστὶ φροντίδων ἀπόθεσις (1), ἀμεριμνία βίου, ὁδοποιὸς ἀνεμπόδιστος, πίστις ἐντολῶν, λύπη ἀλλότριος· ἀκτῆμων μοναχὸς δεσπότης κόσμου, τῇ θεῷ τὴν φροντίδα πιστεύων, καὶ διὰ πίστεως πάντας δούλους κεκτῆμένος· οὐκ ἐπὶ ἀνθρώπων περὶ χρεῖας αὐτοῦ· τὰ δὲ ἐργάσιμα ὡς ἐκ χειρὸς Κυρίου δέξεται. Ἀκτῆμων ἐργάτης, ἀπροσπαθείας υἱὸς, τὰ προσόντα αὐτῷ ὡς μὴ ὄντα λογιζόμενος, ἀναχωρήσεως καταλαβούσης ἡγήσατο πάντα σκύβαλα. Εἰ δὲ λυπεῖται ἐν τινι, οὕτω ἀκτῆμων γέγονεν. Ἀκτῆμων ἀνὴρ ἐν προσευχῇ καθαρὸς, ὁ δὲ φιλοκτήμων εὐκλὴς ὕλης προσεύχεται· οἱ ἐν ὑποταγῇ διατρέποντες, φιλαργυρίας ἀλλότριοι· ὅπου γὰρ καὶ τὸ σῶμα ἐξέδωκεν, εἰ λοιπὸν κέκτηται ἴδιον; Ἐν οἱ τοιοῦτοι ἀδικεῖσθαι πεφύκασιν, εἰς μετάβασιν εὐχερεῖς καὶ ἱστοί μοι ὑπάρχοντες. Εἶδον ὕλην ὁπομονὴν μοναχοῖς ἐν τόπῳ γεννήσαν. Ἐκείνων δὲ ἐγὼ τοὺς διὰ Κύριον πελαγομένους πλεον ἱμακέρια. Ὁ γευσάμενος τῶν ὄντων, εὐχαρῶς καταπρονεῖ τῶν κάτω· ὁ δὲ ἐκείνων ἀγευστος, ἐπὶ κτήμασι ἀγάλλεται. Ἄλογος ἀκτῆμων δύο ἀδικεῖται· τῶν παρόντων ἀπεχόμενος, καὶ τῶν μελλόντων στερούμενος. Μὴ οὖν φανώμεν, ὡς μοναχοὶ, τῶν πετεινῶν ἀπιστότεροι (2). Οὐ γὰρ μεριμνῶσιν, οὐδὲ συνάγουσιν· μέγας γὰρ ὁ ἀποκτώμενος εὐσεβῶς χρήματα· ἄγιος δὲ ὁ ἀποκτώμενος τὸ ἑαυτοῦ θάλημα. Ὁ μὲν ἐκατονταπλασίονα ἢ

¹⁰ Philipp. III, 8.

(a) Camaldul. non distinguit hunc gradum a priore, sed membranæ et chartæ omnes secernunt.

(a) Id est, idola materię adorat, sive imagines rerum corporearum sibi imaginatur.

(a) Siultie, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?

διὰ χρημάτων, ἢ διὰ χαρισμάτων λήφεται· ὁ δὲ ζῶν A αἰώνιον κληρονομήσει· οὐκ ἐκλείψει κύματα θάλασσαν, οὐδὲ φιλαργυρον ὀργήν καὶ λύπην. Ὁ καταφρονήσας ὕλης, ἐλυτρώθη δικαιολογίας καὶ ἀντιλογίας· ὁ δὲ φιλοκτήμων ὑπὲρ βαφίδος ἕως θανάτου πυκτεύει· πίστις ἀκλήνης περιβάλλει φροντίδας· θανάτου δὲ μνήμη ἀπαρνείται καὶ σῶμα. Οὐκ ἦν ἐν τῷ Ἰωδ φιλαργυρίας ἴχνος· διὸ καὶ στερηθεὶς, ἀδόρυδος ἔμεινε. Ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἐστὶ καὶ λέγεται ἡ φιλαργυρία· μίσος γάρ, καὶ κλοπὰς, καὶ φόνους, καὶ χωρισμούς, καὶ ἔχθρας, καὶ ζέλας, καὶ μνησικακίας, καὶ ἀσπλαγχνίας, καὶ φόνους αὐτὴ ἐποίησε. Διὰ μικροῦ πυρὸς τινες πολλὴν ὕλην κατέκαυσαν, καὶ διὰ μικρᾶς ἀρετῆς διὰ τὰ παρόντα, καὶ τὰ εἰρημένα ἔφυγον πάθη· αὐτὴ καλεῖται ἀπροσπάθεια. Ταύτην δὲ ἔτεκε πέτρα καὶ γεύσις γνώσεως Θεοῦ, καὶ φροντίς ἀπολογίας ἐξέδωκε. Οὐκ ἠγνόηται μὲν τῷ μετὰ προσοχῆς ἀνεγνωκέντι πάσος τῆς μητροκάκου ὁ λόγος (3). Θεοὶ γὰρ ἐν τῇ πονηρᾷ αὐτῆς καὶ ἐπαράτῳ τεκνογονίᾳ, δευτέρον αὐτῆς εἶναι ἀπόγονον, τὸν ἀναισθησίας λίθον· κακώλυκε δὲ με τὴν οἰκίαν αὐτῷ τάξιν ἀπονεῖμαι ὁ πολυκέφαλος τῆς εἰδωλοατρίας ὕψις. Τρίτην πῦρ οὐκ οἶδα λαχόν παρὰ τοῖς διακριτικοῖς τῶν πατέρων ἐν τῇ τῶν ὀκτώ ἀλλύσει· ὃν συμμέτρως ἀποπεράναντες λέγειν λοιπὸν περὶ ἀναισθησίας βουλόμεθα, ὡς τρίτης ὑπαρχούσης τῆς ἐν γενέσει δευτέρας, μεθ' ἣν λοιπὸν καὶ περὶ ὕπνου καὶ ἀγρυπνίας· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς νηπιώδους καὶ ἀνάνδρου δειλίας, βραχεία διαλαβόμεν· εἰσαγωγικῶν γὰρ τὰ τοιαῦτα νοσήματα.

258 secundam suam prolem esse saeum animi stuporem, cui quominus suum locum darem, intercessit multiceps draco et idolorum culirix avaritia : tertium locum qua ratione apud prudentes Patres in illa octo vitiorum serie et catena occupavit, nescio. Sed avaritiam cum mediocriter explicaverimus, deinceps de illo animi stupore dicere statuisimus, ut qui tertius in ordine, sed propagine secundus est. Post quem de somno et vigilia, necnon de puerili et degenerare timore breviter tractabimus, quae sunt vitia et morbi plerumque tirorum.

Ἐπτακαίδεκατον ἄθλον ὁ κτησάμενος, πρὸς οὐρανὸν ἀύτως ὀδοιπορεῖ.

A libus non fruatur, futuris bonis privatur. Caveamus o monachi, ne alitibus deteriores videamur, quae (de crastino) non solliciti sunt, neque congregant. Magnus est qui se pecuniis suis religiose abdicat : sed ille sanctus est qui de suae voluntatis jure sponte decedit. Ille quidem centuplam accipiet, sive per pecunias, sive per caelestia dona et gratias ; hic vero vitam aeternam possidebit. Nunquam fluctus desinent mare, neque unquam avarus carebit molestia et ira. Qui opes contempnit, ab omnibus litibus et controversiali sese expedit. Auri mancipium super acu ad necem usque decertabit. Inconcuessa fides tollit omnes curas. Mortis meditatio ipsum abnegat corpus. Nullum in patiente Job vestigium fuit avaritiae, unde factum B est ut omnibus bonis funditus eversus, tamen non perturbaretur. Avaritia est et dicitur omnium malorum radix, quae odia, furta, invidia, divortia, inimicitias, perturbationum procellas, injuriarum memorias, inhumanitatem, et caedes denique creare solet. Per exiguum igniculum magna saepe silva exusta est, et per exiguum parvamque virtutem multi omnia praesentia quae diximus, vitia effugerunt. Haec pauperias recte appellatur omnium malarum cupiditatum privatio, quam peperit divinae cognitionis gustus et usus, atque rationis in morte reddendae sollicitudo. Non ignoratis qui cum attentione legit quartum decimum caput seu gradum de gula omnium malorum parente, quae C in improba et execrata sua progenie affirmavit,

C in improba et execrata sua progenie affirmavit, De paupertate spiritus. Scholion 1. Paupertas est omnino perfecta animi tranquillitas, quam assecutus animus prorsus a rebus D praesentibus recedit. Aliud sancti Nazimi. Ille nihil possidet et vere pauper est, qui se omnibus suis bonis abdicavit, et nihil prorsus in terra possidet, praeter corpus : quique omnem ad id affectionem abruptit, Deoque et religiosi patribus curam vitae commisit. Aliud ejusdem. Qui rebus humanis se abdicavit, uxori nempe, opibus, et hoc genus aliis, exteriorem hominem fecit monachum, nondum autem interiorem. Qui autem affectum etiam animi et cogitationum erga easdem res exuit, ille etiam interiorem hominem

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΙΖ.

Περὶ ἀκτημοσύνης.

Ἐξόλιον α'.

Ἀκτημοσύνη ἐστὶ νοσητὴ, ἣ παντελῶς ἀπάθεια, καθ' ἣν γενόμενος ὁ νοῦς ἀναχωρεῖ τῶν ἐνταῦθα.

Ἄλλο τοῦ ἀγίου Μαξίμου.

Ἀκτῆμων ἐστὶν ὁ ἀποταξάμενος πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ, καὶ μὴδὲν τὸ σύνολον ἐπὶ τῆς γῆς κτημένος, πλὴν τοῦ σώματος, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸ δὲ σχέσιν διαβρῆξας, τῷ Θεῷ καὶ τοῖς εὐσεβέσι τὴν ταυτοῦ κατεπίσπευσεν οἰκονομίαν.

Τοῦ αὐτοῦ.

Ὁ μὲν τοῖς πράγμασιν ἀποταξάμενος, ὅσον τῇ γυναικὶ, καὶ τοῖς χρήμασι, καὶ τοῖς ἐξῆς, τὸν ἑξω ἀνθρώπον ἐποίησε μοναχόν, οὗτος δὲ καὶ τὸν ἑσω· ὁ δὲ τοῖς τούτων ἐμπάθεισι νοήμασι, τὸν ἑσω ἀνθρώπον, ὅς ἐστιν ὁ νοῦς· καὶ τὸν μὲν ἑξω ἀνθρώπον εὐ-

SCHOLIA AD GRADUM XVII.

De paupertate spiritus.

Scholion 1.

Paupertas est omnino perfecta animi tranquillitas, quam assecutus animus prorsus a rebus D praesentibus recedit.

Aliud sancti Nazimi.

Ille nihil possidet et vere pauper est, qui se omnibus suis bonis abdicavit, et nihil prorsus in terra possidet, praeter corpus : quique omnem ad id affectionem abruptit, Deoque et religiosi patribus curam vitae commisit.

Aliud ejusdem.

Qui rebus humanis se abdicavit, uxori nempe, opibus, et hoc genus aliis, exteriorem hominem fecit monachum, nondum autem interiorem. Qui autem affectum etiam animi et cogitationum erga easdem res exuit, ille etiam interiorem hominem

mutavit in monachum, qui est animus. Et quæ exteriora facile quis monachum induat, modo velit, **259** sed interiorem hominem in monachum transformare, hoc opus, hic labor est.

Scholion 2.

Altius intellige, et volucres cæli interpretare eos qui contemplationi addicti, rebusque omnibus humanis et sæcularibus turbis penitus abdicati, tantum divinis et cœlestibus animo sunt intenti.

Scholion 3.

Sive gulæ, cujus ibi alteram prolem appellavit duritiem cordis, hic eandem vocat stuporem sensuum seu mentis, quo significat, idem esse animi stuporem et duritiem cordis.

Α κόλως τις ποιεῖ μοναχόν, μόνον ἐὰν θελήσῃ, οὐκ ὀλίγος δὲ ἀγών, τὸν ἔσω ἀνθρώπον ποιῆσαι μοναχόν

Ἐχόλιον β.

Νόησον ὕψιλότερον, πετεινὰ οὐρανοῦ τοὺς τὴν θεωρητικὴν μετιόντας φιλοσοφίαν, καὶ τῆς μὲν κοσμικῆς σχέσεως καὶ τύρβης ἀπεινωμένους παντάπασι, πρὸς μόνον δὲ θεῖα καὶ ἐπουράνια τὸν νοῦν ἐπανατείνοντας.

Ἐχόλιον γ.

Ἦγουν τῆς γαστριμαργίας, ἥς ἀπόγονον ἔχει δεύτερον ὀνομάσας τὴν σκληρότητα τῆς καρδίας, νῦν ἀναισθησίαν λέγει ταύτην ὡς τῆς ἀναισθησίας καὶ Β τῆς σκληρότητος τὸ αὐτὸ σημαίνουσης.

GRADUS XVIII.

De insensibili mentis stupore seu duritie et morte animæ ante mortem corporis.

Stupor sensuum tam in corpore quam spiritu est mortuus sensus, qui ex diuturno morbo, et negligentia in stuporem sensuum desinit. Indolentia est negligentia quæ in usum et habitum venit, torpor quidam mentis, præsumptionis partus, alacritatis pedicæ, generosi animi laqueus, compunctionis ignorantia, janua desperationis, oblivionis parens; quam ubi pepererit, ipsa nata sit mater suæ matris, quæ timorem Domini penitus excludit. Religiosus stupidus et exsensus, et stultus philosophus qui docendo seipsum condemnat; orator qui contra seipsum causam agit; cæcus videndi medicus; doctor, qui de vulnere curando disputat, et vulnus ipsum interim refricando exulcerare non cessat. Contra morbum disserit, et ipse ab noxiis cibis non abstinet: contra **260** se deprecatur, et statim ad pravam agendi consuetudinem revertitur: in qua dum versatur, contra seipsum indignatur, et super suis verbis infelix non erubescit. Male facio, clamat, in facinus tamen graviter incumbit. Ore contra se precatur, corpore pro se laborat. De morte philosophatur, et ipse ut immortalis est effectus. De migratione vitæ ingemiscit, et ipse velut æternus futurus dormitat. De abstinentia dissertat, et gulæ genioque liberaliter indulget. Lectitat de extremo judicio, et subridere incipit; de vana item gloria, et sub ipsa lectione gloriam vanam aucupatur. Vigiliis eructat, et ipse statim alto sopore mergitur. Preces laudibus celebrat, a quibus tamen tantquam a flagro refugit et abhorret. Obedientiam beatam prædicat, quam primus ipse violat [cui primus ipse repugnat]. Extollit illos qui nullius rei cupiditate tenentur, et ipse pro vilissimo panni flocco non erubescit irasci et rixari. Indignatur cum irascitur, et quod indignatus sit, iterum irascitur, et cum identidem vincatur et ruat, iterumque vincatur et ruat, ruinam tamen stupidus non sentit. Bene saginato ventre pœnitet, et paulum progressus saginam saginæ addit, et iterum vorat. Silentium beatum affirmat, et contra silentium multa de laupibus silentii garrat; de mansuetudine docet, et in-

ΛΟΓΟΣ ΙΗ΄.

Περὶ ἀναισθησίας ἡγουν νεκρώσεως ψυχῆς, καὶ θανάτου τοῦ πρὸ θανάτου σώματος

Ἀναισθησία καὶ ἐπὶ σωμάτων (1) καὶ ἐπὶ πνευμάτων ἐστὶν νεκρωμένη αἰσθησις, ἐκ χρονίας νόσου, καὶ ἀμελείας εἰς ἀναισθησίαν καταλήξασα. Ἀναλγησία ἐστὶ πεποιημένη ἀμέλεια, ναρκῶσα ἐνοία· προλήψεως γέννημα, προθυμίας παγίς, ἀνδρείας βρόχος· κατανύξεως ἀγνοία· ἀπογνώσεως θύρα, λήθης μήτηρ (2), καὶ μετὰ τόκον μητρὸς οἰκέας μήτηρ, διάκρισις φθόου· ἀνάληγτός ἐστιν ἀφρων φιλόσοφος αὐτοκατάκριτος ἐξηγητής· αὐτεναντίος φιλόλογος (3), τυφλὸς διδάσκαλος τοῦ βλέπειν (4)· περὶ τῆς τοῦ τραύματος ὑγείας διαλέγεται, καὶ τοῦτο ἐπικνηθὼν οὐ παύεται, κατὰ τοῦ πάθους φθέγγεται (5)· καὶ τὰ βλέποντα ἐθέλιον οὐ παύεται· κατ' αὐτοῦ προσεύχεται, καὶ εὐθέως ἐπὶ τὴν αὐτοῦ ἐργασίαν πορεύεται· ἐπὶ τῇ τούτου ἐργασίᾳ κατ' αὐτοῦ ὀργίζεται· καὶ τοὺς αὐτοῦ λόγους οὐκ αἰσχύνεται ὁ τάλας. Κακῶς πράττω, βοᾷ, καὶ προθυμῶς ἐπίκεινται· τὸ στέμα κατ' αὐτοῦ προσεύχεται, καὶ τὸ σῶμα ὑπὲρ αὐτοῦ ἀγωνίζεται. Περὶ θανάτου φιλοσοφεῖ, καὶ ὡς ἀθάνατος δικάζεται. Περὶ χωρισμοῦ στενάζει, καὶ ὡς αἰώνιος νυστάζει. Περὶ ἐγκρατείας διαλέγεται, καὶ περὶ γαστριμαργίας ἀγωνίζεται. Περὶ κρίσεως ἀναγινώσκει, καὶ μειδιᾷ ἀρχεται περὶ κενοδοξίας, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀναγνώσει κενοδοξεῖ· περὶ ἀγρυπνίας ἐκστηθίζει, καὶ τῷ ὕπνῳ εὐθέως αὐτὸν καταδραπνίζει· τὴν προσευχὴν ἐγκωμιάζει, καὶ ὡς ἀπὸ μάστιγος ταύτης φεύγει· τὴν ὕπακοὴν μακαρίζει, καὶ πρῶτος αὐτὸς παρακοῦει. Τοὺς ἀπροσπαθεῖς ἐπαινεῖ, καὶ διὰ ῥάκος μνησικακῶν, καὶ πολεμῶν οὐκ αἰσχύνεται. Ὅργιζόμενος πικραίνεται, καὶ ἐπὶ τῇ πικρίᾳ πάλιν ὀργίζεται, καὶ τῇ ἡττῇ ἦταν προστιθεὶς οὐκ αἰσθάνεται· κορεσθεὶς μεταμελεῖται, καὶ μικρὸν προβάς, πάλιν τῷ κόρῳ προσέθηκε. Τὴν σιωπὴν μακαρίζει, καὶ διὰ πολυλογίας αὐτὴν ἐγκωμιάζει. Περὶ πραότητος διδάσκει, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ διδασκαλίᾳ πολλὰς ὀργίζεται, καὶ ἐπὶ τῇ πικρίᾳ πάλιν ὀργίζεται· ἀνανήψας ἐστέναι, καὶ τὴν κεφαλὴν κινήσας πάλιν τοῦ πάθους ἔχειται. Τὸν γέλωτα φέγει, καὶ μειδιῶν περὶ πένθους διδάσκει. Ἐαυτὸν ὡς κενοδοξὸν ἐπὶ τινῶν καταμέμφεται, καὶ διὰ τοῦ φόβου δέξαν αὐτῷ πραγματεύεται. Ἐμπαθῶς εἰς πρόσωπον βλέπει, καὶ

περὶ σωφροσύνης διαλέγεται. Τοὺς ἡσυχάζοντας ἐν κόσμῳ διατρέβων ἐπαίνει, καὶ αὐτὸν αἰσχύνων οὐ κατανόει. Τοὺς ἐλεήμονας δοξάζει, καὶ τοὺς πτωχοὺς ὀνειδίζει. Πάντοτε αὐτοῦ κατήγορος γίνεται (6), καὶ εἰς συναίσθησιν ἔλθειν οὐ βούλεται, ἵνα μὴ εἰπω οὐ δύναται.

vultus aliorum contemplatur, et de pudicitia interea argumentatur. Vitam solitariam ipse extra solitudinem in saeculo degens collaudat, et quod seipsum redarguat ac pudefaciat, stupidus non intelligit. Benignos in pauperes laudibus prosequitur, et ipse mendicis interim conviciatur. In omnibus seipsum accusat, et non studet resipiscere, ne dicam, non potest.

Ἐώρακα ἐγὼ τοιοῦτους πολλοὺς περὶ ἐξόδου καὶ φοβερῶν κριτηρίων ἀκηκόοντας καὶ θαυμάζοντας, καὶ ἐτι τῶν θαυμάσιων ἐν ὀφθαλμοῖς ὑπαρχόντων σπουδαίως ἐπὶ τὴν τράπεζαν ἐδάδιζον. Καὶ τεθαύμακα πῶς καὶ πένθος αὐτῇ ἡ δέσποινα καὶ ὁζοθήκη τροπώσασθαι ἠδυνήθη ἐξ ἀναληθείας πολλῆς κρατυνόμενῃ. Κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ψιλὴν τὴν προσοῦσάν μοι τῆς λιθώδους ταύτης, καὶ ἀκροτόμου μαινάδος, καὶ μωρᾶς τοὺς δόλους, καὶ μώλωπας γεγύμνωκα. Ἐπὶ πολὺ γὰρ φιλολογεῖν πρὸς αὐτὴν οὐκ ἀνέχομαι· ὁ δὲ δυνάμενος ἐν Κυρίῳ ἐκπειρασθῆναι τοῖς μώλωπι τὰ φάρμακα, μὴ κατοκνήσει· οὐ γὰρ αἰσγύνομαι πρὸς ταῦτα ἀδυναμίαν προβαλλόμενος ὡς ὑπὸ ταύτης ἰσχυρῶς καταχόμενος οὐδέ γε τοὺς δόλους αὐτῆς καὶ μηχανὰς ἐξ αὐτοῦ καταλαβέσθαι ἰσχυσαί, εἰ μὴ γε αὐτὴν που κατεληφώς βίβη κακράτηκα. Καὶ τὰ προλεχθέντα βασανίσας αὐτὴν ὁμολογῶσαι πεποίηκα, μάλιστα φόβου Κυρίου, καὶ ἀδολειπτοῦ προσευχῆς μαστιγώσας αὐτὴν. Διὰ καὶ ἔλεγεν ἡ τυραννὶς καὶ κακούργος· Οἱ ἐμοὶ ὑπόσπονδοι νεκροὺς ὀρώντες γελῶσιν· ἐν προσευχῇ παριστάμενοι, λιθώδεις ὄλοι καὶ σκληροὶ καὶ σκοτεινοὶ τυγχάνουσι· πρὸς τὴν ἱερὰν τράπεζαν παριστάμενοι ἀναισθητοῦσι τοῦ θώρου μεταλαμβάνοντες ὡς φίλου ἄρτου ἐπιγεύσεται διάκεινται· ἐγὼ καταναυσομένους ὀρώσα μυκτηρίζω. Πάντα τὰ εἰκτόμενα ἐξ ἀνδρείας καὶ πόθου ἀγαθὰ ἐγὼ ἀποκτείνειν ὑπὸ τοῦ ἐμὲ γεγεννηκότος πατρὸς μεμάθηκα. Ἐγὼ γελῶτος μήτηρ· ἐγὼ ὑπνου τροφός· ἐγὼ κόρου φίλη· ἐγὼ ψευδευλαβείᾳ συμπλέκομαι· ἐγὼ ἐλεγχόμενη οὐ πονῶ· ἐγὼ οὖν ὁ τάλας τῆς μαινάδος τὸ λόγιον θαμβηθεὶς, ἡρώτων τοῦ ταύτην γεγεννηκότος τὸ ὄνομα μανθάνειν θέλων. Ἡ δὲ· Γέννησιν μίαν οὐ κέκτημαι· μικτὴ δὲ πῶς καὶ ἄστατος ἡ ἐμὴ καθέστηκε κύσις· ἐμὲ κρατύνει κόρος, ἐμὲ ἠβήσσει χρόνος, ἐμὲ πεπαλίωκε συνήθεια πονηρὰ, ἐκείνην ὃ κατέχων οὐκ ἐλευθερωθήσεται μου (7). Ἐπίμενε μελετῶν ἐν ἀγρυπνίᾳ πολλῇ χρίσιν αἰωνίαν, ἰσως μικρὸν ὑποχαλάσω σοι. Ὅρα τὴν ἐμὴν αἰτίαν πόθεν ἐν σοὶ εἰκτομαι· καὶ κατὰ τῆς ἐμῆς ἀγωνίζου μητρὸς· οὐ γὰρ μίαν ἐν πᾶσι κέκτημαι. Ἐν σοφοῖς προσεύχου πικρά· εἰκόνα τούτων ἀνεξάλειπτον ζωγραφῶν ἐν σῇ καρδίᾳ· ταύτης γὰρ μὴ γραφεῖσιν γραφεῖν ἠσυχίας, οὐ μὴ με νικήσης εἰς τὸν αἰῶνα.

tuorum aeternam depinge: hac enim in mente tua, penicillo jejunii non descripta, nullis saeculis me vinces.

ter docendum saepe irascitur, et rursum quod irascatur, irascitur. Resipiscens ingemiscit, et motato capite rursus relabitur. Risum reprehendit, et ipse de luctu subridens docet. 261 Seipsum vanae gloriae coram aliquibus reum profitetur, et per ipsam hanc professionem vanam gloriam capiat. Impudice

Vidi ergo permultos ex hoc genere hominum, cum de exitu vitae, et tremendo Judicis tribunali, alios perorantes audirent, lacrymis perfundi, eosdemque lacrymantibus adhuc oculis ad mensam properare. Et demiratus sum, quomodo haec olida domina ex diuturna indolentia et stupore corroborata potuerit etiam luctum ipsum vincere. Ego pro tenui mea facultate hujus saxae, praecipitisque et furiosae ac stolidae dominae malas artes et vulnorum vibices detexi: nam multa cum illa fabulari et sermocinari non sustineo. Si quis tamen est, qui usu doctus vulneribus his mederi potest, id facere ne cunctetur. Ego quippe non vereor ingenue confiteri, meas ad hanc rem vires deficere, ut qui ipse huic vitio valde obnoxius sim, cujus strophas et fraudes ne deprehendere quidem per me potuissem, nisi improbam hanc insidiatricem vi comprehensam flagroque timoris Domini, et assiduis precibus tortam ea confite: i quae de illa scripsi, coegissem. Itaque 262 improba illa et saeva tyrannis prolocuta: Foederati mei, inquit, cadavera contemplantes rident, inter preces saxei et duri, confusique seu caeci sunt; cum ad sacram synaxin accedunt sine ullo pietatis sensu caeleste donum, perinde ac si vile panis crustulum gustarent, percipiunt. Ego quando compunctos video irrideo. Ego omnia praeclara opera ex generoso animo et bono affectu nata ab eo qui me genui, patre, mactare didici. Ego parens sum levitatis et risus. ego nutrix somni: ego societatis amica: ego simulatae pietati me adjungo: ego objurgata non doleo. Haec ego infelix cum ab hac furia cognovissem, in summam admirationem raptus, et obstupescens omnino cupivi nomen patris hujus cognoscere. Ego vero, inquit, non e simplici unaque stirpe nata sum: mistus enim mihi et incertus originis sanguis est, variaeque conceptus ratio. Nimis me cibus roborat, tempus augei, improba consuetudo firmat [detinet], qua qui tenetur, a me nunquam liberabitur. Persevera in assidua per multas vigilias iudicii extremi meditatione, et fortasse nonnihil tibi cedam. Dispice diligenter causam, ex qua tibi nata sum, et adversus matrem meam decerta, quam non unam habeo. In ossariis sepulcrorum frequenter precare, et in corde tuo imaginem mortuorum aeternam depinge: hac enim in mente tua, penicillo jejunii non descripta, nullis saeculis me vinces.

263 SCHOLIA AD GRADUM XVIII.

A

*De stupore animi.**Scholion 1.*

Ille stupore laborat nervorum, cujus instrumenta sensuum sunt otiosa et enervata, quique destitutus est facultatibus naturæ, quibus sensuum officia exsequatur: eademque ratio cogitationum in eo qui animi stupore laborat.

Scholion 2.

Stupor animi et oblivio se mutuo pariunt, alteraque est alterius mater et soboles. Oblivio est memorie abolitio.

Scholion 3.

Sibi ipsi et verbis et factis suis contrarius.

Scholion 4.

Qui zeger est ab animo, et aliis recte vivendi consilium suggerit, perinde facit ut cæcus qui aliis viam monstrat.

Scholion 5.

Sunt qui loquuntur de operibus quibus regnum Dei acquiritur, quæ tamen ipsi non faciunt. Sunt qui et faciunt, sed non caute et scienter: illi autem, de quibus sermo Salvatoris loquitur: *Regnum Dei intra vos est* ¹⁷, et pauci sunt et rari et inventu difficiles.

Aliud.

Hoc molestum est quod verbum ἀπάθειαν, hoc est, animi tranquillitatem omni perturbationum affectu carentem in ore habeamus, et in corde iniquitatem et malitiam seu vitium retineamus.

Aliud.

Nihil est pauperius, et miserius mente quæ caret Deo, et de Deo philosophatur et disputat.

Aliud.

Qui fatetur dulcedinem et non gustat de illa, hic amaram esse illam ostendit.

Aliud.

Qui se multa scire et pauca facere ostendit, ille morbo insensibilis stuporis laborat.

Aliud.

Observa quod qui seipsum verbis damnat, nihil ex eo fructus percipiat, ²⁶⁴ nisi simul mores emendet, et melioribus permutet.

Gregorii Nysseni 6.

Quorum magnitudo mali simul sensum eorum quæ patiuntur abstulit.

Aliud Photii patriarchæ.

Virtutum paulatim defectio quantum de sensu peccantis subducit, tanto gravius damnum efficit. Postquam enim sensum mali exstinxit, morbum immedicabilem efficit.

Scholion 7.

A quorum oculis timor Dei abscanditus recessit, hos insensibilis animi stupor comprehendit.

Aliud Isaaci.

Mens fermento vitiorum corrupta non potest effa-

¹⁷ Luc. xvii, 21.

ΕΧΘΑΙΑ ΕΙΣ ΑΟΥΤΟΝ ΙΗ'.

*Περὶ ἀναίσθησις.**Εχθλιον α'.*

Ἀναίσθητός ἐστιν ὁ ἀνέργητα κακῆμένος ἐν αἰσθητήρια, καὶ ἀφηρημένος τὸ παρὰ τὸν αἰσθητήρια ἔξω, καὶ ἐπὶ τῶν ἐννοῶν ὡσαύτως.

Εχθλιον β'.

Ἀναίσθησία καὶ λήθη ἀλληλομητρότεκνος γενεᾶ· λήθη ἐστὶ μνήμης ἀποβολή.

Εχθλιον γ'.

Ἐαυτῷ καὶ τοῖς ἰδίοις λόγοις, καὶ πράξεσιν ἐναντιούμενος.

Εχθλιον δ'.

Ὁ τὴν ψυχὴν ἀσθενῶν, καὶ τοῖς ἄλλοις διορθοῦσθαι συμβουλεύων, ὥστε ἀνθρωπὸς ἐστὶ τυφλός, καὶ δεκνύων τὴν ὁδόν.

Εχθλιον ε'.

Εἰσὶ τινες λαλοῦντες τὰ τῆς βασιλείας ἔργα, μὴ ἐργαζόμενοι ἐν αὐτῇ. Καὶ εἰσὶ τινες ἐργαζόμενοι τὰ τῆς βασιλείας, ἀλλ' οὐκ ἐν φυλάκῃ, οὐδὲ ἐν γνώσει· ἐν οἷς δὲ γίνεται ὁ λόγος τοῦ Σωτῆρος, τὸ· Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐγγὺς ὁρᾶν ἐστιν, εὐαγγέλιον καὶ σπάνιοι εἰσι καὶ θυσιάζοντες.

Ἄλλο.

Τούτῳ ἐστὶ κῆπος, ὅτι τὴν ἀπάθειαν ἔχομεν ἐν τῷ στήματι, τὴν δὲ ἀνορίαν, καὶ τὴν κακίαν ἐν τῇ καρδίᾳ.

Ἄλλο.

Οὐδὲν πτωχότερον διαβολὰς, ἐκτὸς Θεοῦ, φιλοσοφούσης τὰ τοῦ Θεοῦ.

Ἄλλο.

Εἴ τις ὁμολογεῖ γλυκύτητα, μὴ δοθεῖν δὲ ἀπ' αὐτοῦ, ὁ τοιοῦτος πικρὰν αὐτὴν δεῖκνυσι.

Ἄλλο.

Ὁ γνωσκὶς ἐαυτὸν δεκνύων, καὶ οὐ μᾶλλον πρακτικὸν, ἀναίσθητός ἐστιν νοεῖ.

Ἄλλο.

Σημειώσαι ὅτι ὁ διὰ λόγου ἑαυτοῦ καταγιγνώσκων οὐδὲν ἀφελίσται ἐκ τούτου, ἐὰν μὴ καὶ τὴν διὰ πράξεων ἐπιστροφὴν κτήσεται.

D

Εχθλιον Γρηγορίου Νυσσεως ζ'.

Ὅν ἡ ὑπερβολὴ τοῦ κακοῦ, καὶ τὴν αἰσθησιν, ὡς πάσχουσι, προσεφύρηται.

Ἄλλο Φωτίου πατριάρχου.

Ἡ κατὰ μέρος τῶν ἀρετῶν ἀπορροή, ὅσον ὑποκλίνεται τὴν αἰσθησιν, τοιοῦτον τὴν βλάβην χαλεπότεραν ἐργάζεται· ἀνεπαίσθητον γὰρ ἐπιφερόμενον τὸ κακὸν, ἀδερπάνευτον τὴν νόσον εὐθετο ποιεῖν.

Εχθλιον ζ'.

Ὅν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὁ φόβος ἀπεκρίθη τοῦ Θεοῦ, τοῦτους ἀναίσθησία πεπλήκειν.

Ἄλλο Ἰσαάκ.

Νοῦς ἐμπυρρμένος οὐ δύναται φυγεῖν τὴν λή-

θην, καὶ ἡ σοφία τὴν αὐτῆς θύραν τῷ τοιοῦτῳ οὐκ ἀνοίγει. A gere oblivionem, et sapientia tali aditum ad se precludit.

ΛΟΓΟΣ ΙΘ'.

Περὶ ὕπνου καὶ προσευχῆς, καὶ τῆς ἐν συν-
οδίᾳ ψαλμωδίας.

Ὑπνος ἐστὶ φύσεως ποῦς σύστασις (1) εἰκὼν θανάτου, αἰσθήσεων ἀργία. Εἰς μὲν ὁ ὕπνος, πλείστας δὲ τὰς ὑποθέσεις, ὡς καὶ ἡ ἐπιθυμία ἔχει. Λέγω δὲ ἐκ φύσεως, ἐκ βρωμάτων, ἐκ δαιμόνων, ἢ τάχα που καὶ ἐξ ἀκρας ἐπιτεταμένης νηστείας· ἐξ ἧς ἐξασθενοῦσα ἡ ἀρετὴ, δι' ὕπνου λοιπὸν αὐτὴν παραμυθεῖσθαι βούλεται, ὥστε ἡ πολυποσία συνηθεία ἡρτῆται· οὕτως καὶ ἡ πολυϋπνία· διδὲν ἀρχαῖς μάλιστα τῆς ὑποταγῆς κατ' αὐτῆς ἀγωνισώμεθα. Χαλεπὸν γὰρ συνήθειαν μακρὰν λίσσασθαι· Ἐπιτηρῶμεν καὶ εὐρήσωμεν τῆς πνευματικῆς σάλπιγγος σημαινούσης ὁρατῶς μὲν ἀθροισμένους ἀδελφοὺς, ἀοράτως δὲ συναγομένους τοὺς ἐχθροὺς· διδὲν οἱ μὲν ἐπὶ τὴν κλίνην ἐπιστάντες μετὰ τὴν ἀνέγερσιν, πάλιν ἡμᾶς ἐπὶ ταύτην ἀνακλιθῆναι ὑποτίθενται· Μείνον, λέγοντες, ἀκρι συμπεληρώσεως τῶν προοιματικῶν ὕμνων, εἰδ' οὕτως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πορεύσῃ. Οἱ δὲ ἐν τῇ προσευχῇ παρισταμένους τῷ ὕπνῳ καταδραπέζουσιν. Ἐτεροὶ τὴν γαστέρα παρὰ τὴν συνήθειαν ἐπιτεταμένως νύττωσιν· ἄλλοι συντυχίας ποιεῖν ἐν τῷ Κυριακῷ προτρέπονται· ἄλλοι τὸν νοῦν εἰς λογισμοὺς αἰσχροὺς ὑποσύρουσιν· ἔτεροι δὲ τῷ τοίῳ ἡμᾶς, ὡς ἐξαπονήσαντας ἀνακλινοῦσιν· ἔστι δὲ ὅτε καὶ χάσματι πλείοσι περιβάλλουσι· τινὲς μὲν αὐτῶν γέλωτα πολλάκις ἐν τῷ τῆς προσευχῆς καιρῷ γενέσθαι ἐποίησαν, ἵνα δι' ἐκείνου τὸν θεὸν καθ' ἡμῶν εἰς ἀγανάκτησιν διεγείρῃσιν· ἄλλοι σπεῦδειν ἡμᾶς ἐν τῇ ἐκ βάθους βιάζονται· ἄλλοι σχολαιότερον φάλλειν ἐκ φιληδονίας προτρέπονται· ἔστι δὲ ὅτε καὶ τῷ στόματι παρακαθήμενοι, κεκλεισμένον τοῦτο καὶ δυσάνοικτον ἀπεργάζονται· Ὁ θεὸς παρίστασθαι λογίζομενος, ἐν αἰσθήσει καρδίας, ἐν προσευχῇ στύλος ἀκίνητος εὐρεθῇσεται, ὅπ' οὐδενὸς τῶν προειρημένων ἐμπαιζόμενος· Ὁ ὄντως ὑπὸ φθοῆς, πολλάκις ἐξαίφνης ἐπὶ προσευχὴν ὁλως φωτεινὸς καὶ ἀγαλλιῶμενος γίνεταί. Προπαρεσκευασμένος γὰρ ἦν διὰ τῆς ἀνοδεύτου διακονίας καὶ προπεπυρωμένος ὁ πύκτης. Πᾶσι μὲν δυνατόν μετὰ πλήθους προσεύχεσθαι, τοῖς πολλοῖς δὲ ἀρμόδιον μὲθ' ὁμοφύχου μόνου. Ὀλίγων γὰρ λίαν ἡ μεμονωμένη προσευχή· μετὰ πλήθους ὁμῶν, οὐ δυνήσῃ αὐλως προσεύεσθαι. Ἐστὼ δὲ οἱ εἰς ἐργασίαν νοδὸς ἢ τῶν λεγομένων λογίων θεωρία, ἢ πάλιν ὠρισμένη εὐχή ἐν τῇ ἀναμονῇ τοῦ στίχου τοῦ πλησίον. Οὐδενὶ πρέπον ἐν προσευχῇ πάρεργον (3), μᾶλλον δὲ κάτεργον. Τοῦτο γὰρ σαφῶς ἐπαίδευσεν ὁ κατὰ τὸν μέγαν Ἀντωνίων ἀγγελος. Δοκιμάζει μὲν γὰρ κρίματος χρυσὸν (4), προσευχῆς δὲ παράστασις σπουδῆν καὶ ἀγάπην πρὸς θεὸν μοναχῶν.

finiat (5). Non decet ullo modo ut inter preces aliud agatur seu necessarium sit, seu non necessarium.

(a) Stulte, quid est somnus, gelidae nisi mortis imago?

(b) Alternis enim caneant, ut hodie passim in ecclesiis.

GRADUS XIX.

De somno, precibus, et in publico conventu psalmorum cantu.

Somnus est status seu affectus quidam naturae, mortis imago (a), sensuum, quies et cessatio. Una quidem est ratio somni, sed plurimas, veluti cupiditas, habet causas. Ex natura, inquam, ex cibis, a daemonibus, aut fortasse etiam ex summa et nimia jejunii inedia, qua debilitatum corpus per somnum deinceps conatur se reficere et recreare. Quam admodum frequens et larga potitatio ex consuetudine nata est, ita multus et longus somnus: contra quem in ipso religionis et tirocinii exordio pugandum est. Inveteratam enim consuetudinem emendare et sanare est difficile. Observemus accurate et intelligemus signo sacrae **265** tubae canente cogi fratrum coetus oculis parentes; simulque inaspectabiles hostes nostros concurrere qui ad lectum cubicularem astant, et nos postquam evigilavimus, rursum conantur in lectum dejicere. Mane, inquit, tantisper, dum primi psalmodiae hymni absolvantur, et tum salis adhuc mature ad ecclesiam descendes. Alii precibus vacantes circumstant, ut nos somno mergant. Alii praeter morem intempestive alvum vehementius urgent; alii nos ad fabulas in templo conserendas incitant; alii mentem ad impuras cogitationes pertrahunt; alii nos in parietem veluti debiles et exhaustos inclinant; alii crebris nos oscitationibus fatigant: nonnulli risum etiam ipso precandi tempore nobis movent, ut irati numinis indignationem adversus nos concitent; alii nos ad praecipitandos psalmorum versus ex ignavia impellunt; alii ut tardius cum quadam delectatione pronuntiemus hortantur; alii denique quasi linguam et os obsiderent, impediunt nos et os ocludunt ut aegre labia aperiamus, dum psalmis vacamus. Qui Deo assistere se cogitat, in intimo sensu cordis inter preces tanquam immobilis columna reperietur, nulla re eorum quae sunt enarrata delusus. Verus et obediens religiosus saepe repente ad precandum prosilit totus illustratus coelestibusque gaudiis inundatus et exhilaratus. Est enim hujusmodi religiosus jam ante per sincerissimum et fidelissimum ministerium tanquam egregius pugil preparatus ad orationem. **266** Omnes quidem possunt inter multos cum multis precationi vacare, sed multis opportunius est cum uno solo ejusdem animi et affectus psallere. Paucorum enim est solitaria oratio; si cum multis psallas, non poteris contemplari sine imaginum formis. Sit tibi ad occupandam mentem sacrorum eloquiorum quae recitantur, meditatio: aut etiam certa precatio, dum exspectas, quoad alter versum

Hoc enim expresse docuit, teste magno Antonio, angelus; ignis explorat aurum, attenta et sincera oratio monachorum studium et charitatem erga Deum.

Hoc laudabile precandi studium qui possidet, **A** Ἐπαινετον ἔργον ὁ κτησάμενος, καὶ θεῶ πλησιά-
ζει, καὶ δαίμονας δραπτεύει.

SCHOLIA AD GRADUM XIX.

De somno

Scholion 1.

Est somnus, bona bonorum actio; et est laborum remissio, ut illud psalmi testatur: *Cum dederit dilectis suis somnum* ⁷⁸. Et: *Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt in manibus suis* ⁷⁹.

Scholion 2.

Pigritiae praeses daemon et stupor animi urgent nos ut in psalmodum recitatione properemus.

Scholion 3.

Observandum, nunquam, dum res divina fit, ullum opus manuum omnino attingendum.

Scholion 4.

Studium, inquit, precandi ostendit monachorum diligentiam et charitatem quam habent erga solum Deum, et non ad aliud aliquid, quam laborem corporis sive animi evagationem.

267 GRADUS XX.

De vigiliis corporis, quomodo per eas fiant vigilie spiritus, et quomodo hae sint exercendae.

Qui terrarum reges stipant, alii inermes et nudi sunt, alii fascibus, alii scutis, alii gladiis armati. Inter quos tamen ipsos magnum est et incomparabile discrimen, cum alii inter ultimos, alii inter primos sint. Hi quippe cognati et domestici familiaresque regis esse solent. Atque haec in his fieri consueverunt. Enimvero videamus quomodo et nos geramus, quando Deo regi nostro in precibus diurnis, vespertinis et nocturnis assistimus. Sunt enim qui in vespertinis et nocturnis excubiis ab omnibus rerum aspectabilium curis nudi, et expediti puras ad Deum in precibus manus extendunt. Alii per psalmodum cantum in iisdem (excubiis) se Deo representant. Alii in rerum sacrarum lectione per-
vigilant; alii mente debiliores, opere tamen faciendo generose cum somno colluctantur; alii assidua mortis consideratione sibi compunctionem conciliare student. Ex his omnibus primi et ultimi in Deo gratissimis precum pervigiiliis excubant. Secundi monasticam precandi rationem sequuntur. Tertiū extremum et infimum exercitationis gradum insistent; Deus tamen pro ratione pie voluntatis et facultatis **268** oblata illorum munera acceptat et aestimat. Vigil oculus omnes mentis labes abstersit. Multus somnus obtundit et obcecet animam. Monachus vigilans hostis est luxuriae: somnolentus vero illius est conturbationalis. Vigiliæ libidinis faces extinguunt, insomnia foeda pellunt, oculos lacrymis suffundunt, conscientiam cordis teneram et delicatam reddunt, cogitationes in potestate habent et custodiunt: cibos tanquam fornax absorbunt, vitia cupiditatum

⁷⁸ Psal. cxxvi, 2. ⁷⁹ Psal. lxxvi, 6.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΔΟΓΜΟΝ ΙΘ'.

Περὶ ὕπνου.

Σχόλιον α'.

Ἔστιν ὁ ὕπνος, καὶ ἀγαθὴν εὐπραξία, καὶ καμάτων ἀνεσις, κατὰ τὸ, Ὅταν δὴ τοῖς ἀγαπητοῖς αὐτοῦ ὕπνον. Καὶ, Ὑπνωσαν ὕπνον αὐτῶν, καὶ οὐχ εὖρον οὐδέν.

Σχόλιον β'.

Καὶ ὁ δαίμων ὁ τῆς ἀκηδίας, σπένδειν ἡμᾶς ἐν τῇ στιχολογίᾳ ποιεῖ, καὶ ἡ ἀναίσθησία.

Σχόλιον γ'.

Σημειωτέον ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ λειτουργίᾳ αὐτοῦ τινὰ χρὴ ἐργόχειρον κρατεῖν τὸ σύνολον.

Σχόλιον δ'.

Ἡ τῆς προσευχῆς, φησὶ, παράστασις, τὴν σπουδὴν καὶ τὴν ἀγάπην τῶν μοναχῶν φανεροί, ἦν πρὸς τὸν θεὸν μόνον ἔχουσι, καὶ οὐ πρὸς ἄλλο τι, ἐργόχειρον, ἢ βρεμβαζμόν.

ΔΟΓΜΟΣ Κ'.

Περὶ ἀγρυπνίας σωματικῆς, πῶς διὰ ταύτης γίνεται ἡ τοῦ πνεύματος, καὶ πῶς δεῖ ταύτην μετείναι.

Τοῖς ἐπὶ γῆς βασιλεῦσιν οἱ μὲν δοκλοῖοι τινες καὶ γυμνοὶ, οἱ δὲ ῥάβδους κατέχοντες, οἱ δὲ θυρεοὺς, οἱ δὲ μαχαίρας παρίστανται· πολλὴ δὲ τις ἡ διαφορὰ τῶν πρωτευόντων παρὰ τοὺς ἰσχυαίους καὶ ἀσύγκριτος. Οὗτοι γὰρ καὶ συγγενεῖς κυρίως, καὶ οἰκίῳ τοῦ βασιλέως εἶναι πεφύκασι. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τούτοις· φέρε δὴ λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἴδωμεν πῶς τὴν ἡμετέραν παράστασιν πρὸς τὸν θεὸν καὶ βασιλέα ποιούμεθα, ἐν τε ταῖς ἐσπεριναῖς, καὶ ἡμεριναῖς, καὶ νυκτεριναῖς παραστάσεσι καὶ εὐχαῖς. Τινὲς μὲν γὰρ ἐν τῇ ἐσπερινῇ (1) διανυκτερεύουσι· ἄλλοι, καὶ γυμνοὶ πάσης φροντίδος, ἐπὶ προσευχῇ τὰς χεῖρας ἐκτείνουσιν· ἑτέροι δὲ, μετὰ φάλμαρδας ἐν ταύταις παρίστανται· ἄλλοι, τῇ ἀναγνώσει μᾶλλον προσκαρτεροῦσι· τινὲς δὲ, διὰ τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν ἐξ ἀσθενείας ἀνδρείως τῷ ὕπνῳ μάχονται (2)· ἄλλοι, τῇ τοῦ θανάτου ἐννοίᾳ προσασχολούμενοι, διὰ ταύτης κατὰ νύξιν προσλαβέσθαι βούλονται. Τούτων πάντων οἱ πρῶτοι καὶ ἴσχυοι θεοφιλεῖ προσκαρτεροῦσι διανυκτερεύουσι· οἱ δὲ δεύτεροι, μοναχικῇ· οἱ δὲ τρίτοι ἰσχυατέρων βαδίζουσιν ὁδόν· πλὴν κατὰ τὸν λογισμὸν καὶ τὴν (3) δύναμιν ὁ θεὸς τὰ δῶρα δέχεται καὶ λογίζεται· ἀγρυπνὸν ὄμμα ἤγειρεν νοῦν. Πληθος δὲ ὕπνου ἐπώρωσε ψυχὴν (4)· ὁ δὲ ὕπνῳδης, ταύτης σύζυγος· ἀγρυπνία πυρώσειν θραῦσις· ἐν-
υπνιασμῶν λύτρωσις· κάθυγρος ὀφθαλμὸς, ἡπαλ-
μένη καρδία, λογισμῶν ψυλακὴ, βρωμάτων χωνευ-
τήριον, πνευμάτων δαμαστήριον, γλώττης κολαστή-
ριον, φαντασιῶν φυγαδευτήριον. Μοναχὸς ἀγρυ-
πνός (5), ἀλιευτὴς λογισμῶν, ἐν γαλήνῃ νυκτὸς εὐ-
χερῶς τούτους κατανοεῖν (6), καὶ ἀγρεύειν δυνάμε-

nocte psallit, et est, qui eandem in studiis penitentiae et precibus et inclinatione in terram consumit. Est etiam qui in fletu et lacrymis et planctu super admissis peccatis totam ponit. Exiguntur etiam vigiliae, cum quis sub initium vesperi incipit a psalmorum recitatione, et reliquum noctis consumit in tropariis seu brevibus canticis directis ad Deum et sanctos. Fiunt rursus, cum Deo laudes decantantur, aut praedicationi impenduntur. Instituuntur etiam a quibusdam, qui sibi legem dicunt, ne genu ponant aut flectant ad exemplum illius, qui luxuriae cogitationibus oppugnabatur.

Scholion 2.

Ex imbecillitate quidem animi, sed constanti patientia qua bellum adversus somnum sustinet.

Scholion 3.

Deus judicat et aestimat opera nostra pro ratione propositi: *Dei, inquit, tibi Deus, secundum cor tuum* ⁸⁰.

Scholion 4.

Semper quidem in orationibus et lectionibus vigilare jubemur, sed potissimum festis diebus. Vigilans monachus mentem suam exacuit, et subtiliorem reddit ad contemplationem, utilem animae: multus somnus eandem obtundit **271** et crassior efficit. Sed cave ne vigilias vanis fabulis aut improbis cogitationibus impendas. Praestat enim dormire quam vanis sermonibus et cogitationibus invigilare.

Scholion 5.

Quando per vigilias enervantur malitiae spiritus, et bella mitigantur: aut quod per vigilias animae hominum ad dolorem de peccatis concipiendum permoventur. Vigiliae enim conterunt animam, et ad humilitatem deducunt.

Scholion 6.

Tuba quae ad precandum nos excitat, ignavam a sedulo et alacri separat. Nam pia cogitationes Deum amantium in perturbata mente durare non possunt, sed in animo curis vacuo conquiescunt.

Scholion 7.

Oblivio per se nullam habet vim, sed ab ignavia nostra pro rata portione vires sumit.

Aliud.

Ne dicas: Quid faciam? Quia nolenti obrepit oblivio. Quia cum memor esses, neglexisti et elusisti officium tuum?

Aliud.

Quod meministi, facito; quod oblitus es, non erit tibi fraudi: sed aperietur tibi; interim non tradas temere cogitationes tuas et mentem oblivioni.

Scholion 8.

Melius est in silentio et scientia dormire, quam cum vaniloquiis vigilare.

Scholion 9.

Dies abiit et certamen; quaestus servatur. Mercator

Α φάλμοις ἐκφέρων ἄλγην τὴν οὐκτα. Καὶ ἔστιν ὁ ἐν μετανοίαις, καὶ εὐχαῖς, καὶ κατακλίσειν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ ἔστιν ὁ ἐν κλαυθμῷ, καὶ ἐν δάκρυσι, καὶ θρήνοις ἐπὶ τοῖς παραπτώμασιν αὐτοῦ· καὶ γίνεται πάλιν ἡνίκα ὀλίγον ἐν τῇ ἐσπερᾷ σιτολογεῖ τις καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς νυκτὸς εἰς τροπάρια· καὶ γίνεται πάλιν εἰς δοξολογίαν, καὶ γίνεται εἰς ἀνάγνωσιν· καὶ γίνεται πάλιν ὅτι θεὸς ὄρον αὐτοῦ, μὴ κλίνειν γόνυ, κατ' ἐκείνον τὸν πολεμούμενον ὑπὸ τοῦ τῆς πορνείας λεγεσμοῦ.

Ἐχόλιον β'.

Ἀσθενείας μὲν τοῦ νοός· ἀνδρείας δὲ τῆς ὑπομονῆς, τοῦ πρὸς τὸν ὕπνον πολέμου.

B

Ἐχόλιον γ'.

Ὁ θεὸς τὰς πράξεις μετὰ τὰς προθέσεις λογίζεται· Ἀφ' ἧς γὰρ σοι, φησὶν, ὁ Κέριος κατὰ τὴν καρδίαν σου.

Ἐχόλιον δ'.

Ἀγρυπνεῖν ἐν προσευχαῖς καὶ ἀναγνώσει πάντοτε μὲν, ἐν ἑορταῖς δὲ μάλιστα προστετάγμεθα· ἀγρυπνος γὰρ μοναχὸς λεπτόναι διάνοιαν αὐτοῦ, πρὸς θεωρίαν ψυχοφελὴ· ὕπνος δὲ πολὺς νοῦν παχύνει· ἀλλ' ὅρα μὴ δῶς σεαυτὸν ἐν ἀγρυπνίᾳ διηγῆμασι κενοῖς, ἢ λογισμοῖς πονηροῖς· κρεῖσσον γὰρ καθεῦδεν, ἢ περὶ λόγους τε καὶ λογισμοὺς ἀγρυπνεῖν ματαιούς.

Ἐχόλιον ε'.

C Ὅτε διὰ τῆς ἀγρυπνίας ἐκνευροῦνται τὰ τῆς πνεύματος, καὶ οἱ πόλεμοι καταπραϋνόνται, ἢ ὅτι διὰ τῆς ἀγρυπνίας εἰς κατάνυξιν ἄγονται αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαί, συντριβούσης καὶ εἰς ταπεινώσειν ἀγούσης αὐτάς.

Ἐχόλιον ς'.

Σάλπιγξ εἰς προσευχὴν διεγείρουσα, τὸν ῥάθυμον ἀπὸ τοῦ προθύμου χωρίζει· καὶ γὰρ αἱ θεοφιλεῖς ἐννοιαὶ ἐν τεταραγμένῃ διανοίᾳ ἐμμένειν οὐ δύναται, ἀλλ' ἐν νοῖ φροντίζων ἀπηλλαγμένον.

Ἐχόλιον ζ'.

Λήθη καθ' αὐτὴν οὐδερμὴν ἔχει δύναμιν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀμελειῶν μετὰ ἀναλογίαν κρατύνεται.

D

Ἄλλο.

Μὴ λέγε· τί ποιήσω; ὅτι οὐ θέλω, καὶ ἔρχεται. Διότι μνημονεύων παρελογίσω τὸ ὀφειλόμενον.

Ἄλλο.

Ὁ μνημονεύεις, ποιήσον· καὶ ὁ ἀμνημονεύεις, ἀποκαλύπτεται σοι· καὶ οὐ μὴ παραδῶς ἀκριτῶς λήθη τὴν διάνοιαν.

Ἐχόλιον η'.

Ἀγαθὸν ὕπνου ἐν σιωπῇ καὶ γνώσει, ἢ ἀγρυπνεῖν ἐν ματαιολογίᾳ.

Ἐχόλιον θ'.

Παρήλθεν ἡ ἡμέρα, καὶ ὁ ἀγὼν· ἡ ἐμπορία ἐπι-

τηρεῖται· ὁ ἔμπορος ἐρευνᾷ τί ἐπραξεν, εἰ ἐζημιώθη, αἱ ἡττήθη· εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἐπραξεν, εἰ κατὰ Θεοῦ ἠγωνίσαστο· τὸ μὲν γὰρ φιλοθίου· τὸ δὲ φιλοδόξου· καὶ τὸ μὲν κέρδους, τὸ δὲ ζημίας (α)

Σχόλιον γ.

Ὁ κατὰ τὸν Δαυὶδ τὸν νόμον τοῦ Κυρίου ὄλην τὴν ἡμέραν μελέτην ποιούμενος, καὶ ἐν τῷ ὕπνῳ τῶν τοῦτο διὰ τῆς φαντασίας ἐμμελεῖται· ὡς καὶ ἐπ' αὐτῷ πληροῦσθαι τὸ φάσκον λόγιον· καὶ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου μελετήσει ἡμέρας καὶ νυκτός· καὶ τὸ, Ἐγὼ (b)

A quid egerit inquirat, an quæstum fecerit, an damnum acceperit, an victus sit, an quod fecit ad capiendam humanam laudem retulerit; an pro gloria Dei decerit. Hoc enim est hominis Deum vere amantia; illud ambitiosi et vanæ gloriæ studiosi. Et hoc lucrum, illud damnum parit.

Scholion 40.

Qui ad exemplum Davidis legem Domini meditatur tota die, etiam dum dormit, idem per formarum imagines [per phantasias] revolvit, ut in ipso oraculum illud expleatur: *In lege Domini meditabitur die et nocte*^a; et illud, *Ego*

ΔΟΓΜΕ ΚΑ'.

Περὶ τῆς ἀνδρῶν δειλίας.

Εἰ μὲν ἐν κοινοβίοις ἢ ἐν συνόδοις τὴν ἀρετὴν μετέρχῃ, οὐ πάνυ ὑπὸ δειλίας πολεμίσθαι πέφυκας. Εἰ δὲ ἐν ἡσυχαστικωτέροις τόποις ἀγωνίζῃ, μὴ σου κυριεύσῃ τὸ τῆς κενοδοξίας γέννημα, καὶ ἀπιστίας θυγάτηρ· δειλία ἐστὶ νηπιώδες ἦθος ἐν γηραλέᾳ κενόδοξῳ ψυχῇ· δειλία ἐστὶν ἐκτροπὴ πίστεως (1) ἐπὶ προσδοκίᾳ ἀδοκίμων· φόβος ἐστὶ προμελετώμενος κίνδυνος. Ἡ πάλιν· φόβος ἐστὶ σύντρομος αἰσθησις καρδίας περὶ ἀδύλων συμφορῶν κλονουμένη, καὶ ἀσφάλλουσα· φόβος ἐστὶ πληροφώρας στήρησις. Ὑπερήφανος ψυχὴ (2) ἐστὶ δειλίας δοῦλη ἐφ' αὐτῇ πεποιθὺς, καὶ κτύπους κτισμάτων καὶ σκιᾶς δεδιῶσα. Οἱ μὲν πενθοῦντες καὶ ἀπηλγηκότες (3), δειλίαν οὐ κέκτηνται· ἐκστασιν δὲ πολλὰς δειλαινώμενοι ὑπομενήκασιν· καὶ εἰκότως. Δικαίως γὰρ τοὺς ὑπερηφάνους ἐγκαταλιμπάνει Κύριος, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ παιδευθῶμεν μὴ ἐπαίρεσθαι· πάντες μὲν οἱ δειλιῶντες κενόδοξοι (4). Οὐ πάντες δὲ οἱ μὴ δειλιῶντες ταπεινόφρονες, ἐπεὶ καὶ λησταὶ καὶ τυμωρῶχοι οὐ δειλαινοῦνται ὡς ἔτυχεν. Ἐν οἷς ἐκδειματόσθαι εἰσθας τόποις (5), ἀωρίᾳ μὴ ἐκνεῖ παραγίνεσθαι. Εἰ δὲ ὑποχαλάσῃς ὄλιγον, συγγηγράσει σοι τοῦτο τὸ νηπιώδες πάθος καὶ γέλοτον. Πορευόμενος (6), προσευχῇ ὁπλίζου· καταλαβὼν, τὰς χεῖρας διαπέτασον. Ἰησοῦ ὀνόματι μάστιγι πολεμήσεις· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἰσχυρότερον ὅπλον· ἀπαλλαγὴς τῆς νόσου ἀνύμνει τὸν λυτρωσάμενον· εὐχριστούμενος γὰρ εἰς αἰῶνα σκεπάσει σε· οὐδέποτε θνήσκει τὴν γαστέρα ὅφ' ἐν ἐμπλήσει· ὥστε οὐδὲ δειλίαν νικῆσαι· κατὰ τὸ μέτρον τοῦ πένθους θάπτον ὑποχωρήσει, καὶ κατὰ τὴν ἐκείνου ἑλλειψὶν δειλοὶ διαμένοντες· *Ἐφριξάν μου τρίχες, καὶ σάρκες, ὁ Ἐλιφᾶθ* ἔφησε, τὴν τοῦ δαίμονος πανουργίαν διηγούμενος. Ποτὲ μὲν ἡ ψυχὴ, ποτὲ δὲ τὸ σῶμα προδειλάσει· καὶ τῷ ἑτέρῳ τοῦ πάθους μετέδωκεν. Ὅταν τῆς σαρκὸς δειλανθείσης, ἐν τῇ ψυχῇ ὁ φόβος ὁ ἀκαιρὸς οὐκ εἰσέδωκε, πλησίον ἢ τῆς νόσου ἀπαλλαγῇ· ὅταν δὲ ὅντως δειλίας ἡλευθερώθῃ, οὐ τόπων σκοτία καὶ ἐρημία ἐνισχύει καθ' ἡμῶν τοὺς δαίμονας, ἀλλὰ ψυχῆς ἀκαρπία· ἐστὶ δὲ

^a Psal. 1, 2. ^b Job iv, 15.

(a) Desunt tria aut quatuor verba abrasa.

272 GRADUS XXI.

De effeminata timiditate.

B Qui in cœnobis aut hominum religiosorum cœtibz virtutem sequitur, ab hoc pavore non multum oppugnatur. Tu vero qui in locis magis solitariis decertas, cave ne in te improba vanæ gloriæ soboles, et infidelitatis proles formido dominetur. Timiditas est puerilis in senili et vanæ gloriæ obnoxia anima affectus. Timiditas est defectio fidei ex rerum inopinatarum expectatione nata. Metus est præcuditatum periculum. Aut, metus seu timor est trepidus cordis sensus ex incertis calamitatibus conceptus et afflictus. Timor est confidentiæ perfectæ privatio. Anima superba est serva timiditatis sibi præfidens, et ad sonum adeoque ipsius umbræ pavens et tremens. Qui vere lugent et dolere desiderant, omnem ex animo pavorem abiecerunt. Pavidus vero seu formidolosus sæpe exanimatur, et in mentis stuporem incidunt, nec sane iummerito. Sancte enim facit Deus cum superbos sua tutela destituit, ut nos quoque alieno malo sapiamus, et cristas demittamus. Omnes quidem timidi sunt vanæ gloriæ obnoxii; sed non omnes timoris expertes sunt humiles. Nam et latrones et bustirapi seu violatores sepulcrorum aliquando non timent. Quibus in locis terreri soles, hæc intempesta nocte adire nil cuncteris. Si vero his 273 terriculamentis vel medicum cesseris et induleris, puerilis hic et ridiculus affectus et metus tecum consenescent. Cum ad horrentia illa loca te confers, vide ut precibus armatus egrediaris. Quando eo perveneris, passis manibus implorato nomine Jesu hostes eade. Neque enim in cœlo neque in terra sunt potentiora arma. Ubi evaseris ex hoc morbo, gratulare liberatori tuo victoriam, lauda illum, gratum enim tulabitur semper. Quemadmodum non uno momento placabis et saturabis ventrem, ita nec pavorem hunc extemplo pellis, sed pro ratione et modo sancti luctus celerius decedet, et, pro modo defectus illius pavidus manebimus. *Inhorruerunt pili ei carnes meæ*, inquit Eliphaz, dum mali dæmonis malas artes ostendit^a. Est cum prius anima, est cum corpus trepidare incipit,

(b) Decet unus versus abrasus.

pavoremque inter se communicant. Quando pavente carne timor animum non percellit, propemodum curatus es. Ubi revera perfecte ab timiditate liberati fuerimus, tum nulla locorum obscuritas, nullae solitudinis tenebrae hostes in nos armabunt, sed animae sterilis jejunitas, et quandoque etiam castigatio divinitus immissa. Verus Dei famulus solum et unicum suum formidabit, hunc qui nondum metuit, ab umbra sua terribus saepe refugiet. Imminente nobis maligno et inaspectabili spiritu, pavet corpus; astante vero angelo exsultat humilium anima. Quapropter ubi ex effectu ejus praesentiam senserimus, statim ad preces exsiliamus, 274 venit enim ad nos coelestis custos noster, ut nobiscum precetur, et nos adjuvet.

SCHOLIA AD GRADUM XXI.

De effeminata timiditate.

Scholion Isaaci monachi 1.

Homo timidus ostendit se duobus morbis laborare, modica fide, et corporis sui amore.

Scholion 2.

Quando quis a modo et medio prudentiae exciderit, timidus simul et audax efficitur, anima in morbo cubante et male affecta. Quemadmodum enim corpus quando temperamentum qualitatum perdidit omnibus morbis, propter humorum intemperiem tentatur et capitur: ita, anima postquam magnitudinem et excellentiam cum humilitate perdidit, induit quemdam imbecillum habitum et naturam, et timida simul et audax, adeoque fatua redditur, seipsamque ignorat: qui autem seipsum ignorat, quomodo noscet illa quae supra ipsum sunt coelestia?

Scholion 3.

Qui luctum sine consolatione suscipit, hic vixit timorem.

Isaaci 4.

Cordis audacia periculorumque contemptus ex uno de duobus nascitur, aut ex duritie et stupore cordis, aut ex multa erga Deum fide. Et cordis quidem duritiem sequitur superbia; fidem autem cordis humilitas.

Scholion 5.

Quemadmodum infantes formidolosae et horridae phasmatum larvæ teritant, quas viri perfecti [prudentes] rident; ita superbos umbræ. Aut vepres seu puerile, dixit, quod infantes in Christo, non perfectos jam, soleant hujusmodi formidines vexare et oppugnare.

Scholion 6.

Fieri non potest, ut qui vere Deum timet, timiditati sit obnoxius, cum ipse dixerit nullum praeter ipsum timendum.

275 Scholion 7.

Modestia animi, simplicitasque cordis, discretionis gratia illuminata, discrimina spirituum ostendit et discernere facit.

GRADUS XXII.

De multiforini vana gloria.

Sunt qui seorsum ab superbia, singulari capite et sermone de vana gloria solent tractare, unde et octo capitalia et primaria vitia affirmant. Sed Gre-

στε καὶ ἡ οἰκονομικὴ παιδεία. Ὁ δοῦλος Κυρίου γενόμενος τὸν οἰκεῖον Δεσπότην καὶ μόνον φοβηθήσεται· ὁ δὲ τοῦτον οὕτω φοβούμενος, τὴν αὐτοῦ σκιάν πολλάκις πεφόδεται, ἐπιστάντος μὲν ἀοράτου πνεύματος φοβείται τὸ σῶμα (7)· ἐπιστάντος δὲ ἀγγέλου ἀγάλλεται ταπεινῶν ἡ ψυχὴ. Διὸ ἐκ τῆς ἐνεργείας τὴν παρουσίαν νοήσαντες, θάπτον εἰς προσευχὴν ἀναπηδήσωμεν, συμπροσεύξασθαι γὰρ ἡμῖν ὁ ἀγαθὸς ἡμῶν φύλαξ ἐβλήθη.

astante vero angelo exsultat humilium anima. Quapropter ubi ex effectu ejus praesentiam senserimus, statim ad preces exsiliamus, 274 venit enim ad nos coelestis custos noster, ut nobiscum precetur, et nos adjuvet.

B

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΑΓΓΕΛΟΝ ΚΑ΄

Περὶ δειλίας.

Σχόλιον Ἰσαὰκ α΄.

Δειλὸς ἄνθρωπος σημαίνει, ὅτι δύο νόσους νοσεῖ, δλιγοπιστίαν καὶ φιλοσωματίαν.

Σχόλιον β΄.

Ὅταν τις ἐκπίσῃ τοῦ μέτρου τῆς φρονήσεως, καὶ δειλὸς ὁμοῦ καὶ θρασύς γίνεται, τῆς ψυχῆς ἀσθενοῦς γινομένης. Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα, ὅταν τὴν συμμετρον ἀπολέσῃ χρεῖσιν, γενόμενος δύσκρατος, πᾶσιν ἀλίσκεται τοῖς πάθεσιν· οὕτω καὶ ψυχὴ, ἐπειδὴν τὸ μεγαλοφυὲς ἀπολέσῃ καὶ τὸ ταπεινοφρονεῖν, ἐξὶν δεξαμένη τινὰ ἀσθενίᾳ, καὶ δειλίᾳ καὶ θραυσίᾳ καὶ ἀνόητος γίνεται, καὶ αὐτὴν ἀγνοεῖ λοιπόν· ὁ δὲ αὐτὸν ἀγνοῶν, πῶς τὰ ὑπὲρ αὐτὸν εἰσεται;

quomodo noscet illa quae supra ipsum sunt coelestia?

C

Σχόλιον γ΄.

Πένθος ἀπαράκλητον ἐν καρδίᾳ δεξιόμενος, οὗτος δειλίας ἀνώτερος γίνεται.

Σχόλιον Ἰσαὰκ δ΄.

Ἡ εὐτολμία τῆς καρδίας, καὶ ἡ καταφρόνησις τῶν κινδύνων, ἀπὸ ἐνὸς τῶν δύο γίνεται, ἢ ἐκ τῆς σκληροκαρδίας, ἢ ἐκ τῆς πολλῆς πρὸς Θεὸν πίστεως. Καὶ τῇ μὲν σκληροκαρδίᾳ ἀκολουθεῖ ὑπερηφανία, τῇ δὲ πίστει ταπεινοφροσύνη καρδίας.

Σχόλιον ε΄.

Ὡς τοὺς νηπίους ἐκδιδιοματοῦσι τὰ μορμολυκία, ἀπὸ τῶν τελείων γλωττῶν εἰσιν ἄξια, οὕτω καὶ τοὺς ὑπερηφάνους αἱ σκιαί· ἢ νηπιῶδες, ὅτι τοῖς ἐστὶ νηπίοις ἐν Χριστῷ, οὗ τοῖς τελείοις πολεμεῖν ἔβδη πέφυκε.

D

Σχόλιον ς΄.

Οὐ δυνατόν, τὸν ἀληθινῶς φοβούμενον τὸν Θεὸν τὴν δειλίαν ἔχειν εἰρημένου, τοῦ πλὴν αὐτοῦ μὴ φοβέσθαι ἄλλον.

Σχόλιον ζ΄.

Μετρίότης φρονήματος, καὶ ἀπλότης καρδίας περτωτισμένη διακρίσεως χάριτι, τὰς διαφορὰς τῶν πνευμάτων διαγιγνώσκειν ποιεῖ.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΒ΄.

Περὶ τῆς πολυμέρους κενοδοξίας.

Τινὲς μὲν ἰδιαίρετῳ τάξει καὶ λόγῳ τὴν κενοδοξίαν παρὰ τὴν ὑπερηφανίαν φιλοῦσιν ὀρίξειν (1)· ὅθεν καὶ ὁκτὼ τοὺς τῆς κακίας λογισμοὺς πρωτεύοντας καὶ

ἐπιτρέπουσιν λέγουσιν εἶναι. Ὁ δὲ θεολόγος Γρηγόριος, καὶ ἕτεροι ἐπὶ πάλιν τούτους ἐξέδωκαν· οἷς ἐγὼ γε μάλιστα συντίθεσθαι πείθομαι. Τίς γὰρ κενοδοξίαν νικήσας ὑπέρφηανίαν κέκτηται (3); Τοσαύτην δὲ μόνον πρὸς ἀλλήλας τὴν διαφορὰν κέκτηνται, ὅσην ἔχει τῇ φύσει ὁ παῖς παρὰ τὸν ἄνδρα, καὶ ὁ σῖτος παρὰ τὸν ἄρτον· ἀρχὴ μὲν γὰρ τὸ πρότερον, τέλος δὲ τὸ δεύτερον. Οὐκοῦν περὶ ἀρχῆς καὶ πληρώματος παθῶν τῆς ἀνοσίτου οἰήσεως καιροῦ καλέσαντος (3), εἰπωμεν συντόμως. Ὁ γὰρ διὰ μήκους περὶ τούτων φιλοσοφεῖν ἐπιχειρῶν, ὁμοίός ἐστι τῷ περὶ ἀνέμων σταθμοῦ πολυπραγμονοῦντι εἰκῇ. Κενοδοξία ἐστὶ κατὰ μὲν τὸ εἶδος φύσεως ἐναλλαγῇ, καὶ ἡθῶν διαστροφή, καὶ παρατήρησις μίμψης· κατὰ δὲ τὴν ποιότητα, καμάτων σκορπιστήριον, ἰδρώτων ἀπώλειαν, θησαυροῦ ἐπιβουλὴν, ἀπιστίας ἐκγονος, ὑπερηφανίας πρόδρομος, ἐν λιμένι ναυάγιον, ἐν ἄλυνι μύρμηξ, λεπτός μὲν ὑπάρχων, παντὶ δὲ καμάτῳ καὶ καρπῷ ἐπιβουλεύων· ἀναμένει μύρμηξ τελεσθῆναι τὸν σῖτον, καὶ κενοδοξία συναχθῆναι τὸν πλοῦτον. Ὁ μὲν γὰρ χαίρει ἵνα κλέψῃ, ἡ δὲ ἵνα σκορπίσῃ· πνεῦμα ἀπογνώσεως χαίρει θεωροῦν πληθυνομένην καλίαν· πνεῦμα δὲ κενοδοξίας πληθυνομένην ἀρετὴν· θύρα γὰρ τοῦ προτέρου τὰ πλήθη τῶν τραυμάτων· τοῦ δὲ δευτέρου, ὁ πλοῦτος τῶν καμάτων. Ἐπιτρέπει (4), καὶ μέχρι μηνίματος τὴν ἀνοσίαν ἀνοῦσαν εὐρήσεις, ἐν ἱματίοις, καὶ μύροις, καὶ προπομπῇ, καὶ ἀρώμασι, καὶ ἑτέροις. Πᾶσιν ἀφθόνης λάμπει ὁ ἥλιος, καὶ πᾶσιν ἐπιτηδεύμασιν ἐπιχαίρει κενοδοξία (5)· οἷόν τι λέγω, νηστεύων κενοδοξῶ (6), καὶ καταλύων ἵνα μὴ γνωσθῶ, ὡς φρόνιμος πάλιν κενοδοξῶ. Λαμπρὰ περιβεβλημένος, ἡττώμαι ταύτῃ, καὶ εὐτελὴ ἐξαλλάσσω, πάλιν κενοδοξῶ· λαλῶν ἡττώμαι, καὶ σωπῶν πάλιν ἡττήθην. Ὡς ἂν ρίψῃς ταύτην τὴν τρίβolon, ὁρῶν τὸ κέντρον ἴσταται. Κενοδοξός ἐστιν εἰδωλολάτρης πιστός, θεὸν μὲν τῷ δοκεῖν σεβόμενος, ἀνθρώποις δὲ, καὶ οὐ θεῷ, ἀρέσκειν βουλόμενος. Κενοδοξός ἐστι πᾶς φιλευδαικτής (7)· κενοδοξὸς νηστεία ἄμισθος, καὶ προσευχὴ ἄκαιρος· οἱ ἐπαινοὶ γὰρ ἀνθρώπων ἀμφοτέρα ἐργάζεται· κενοδοξὸς ἀσκητὴς ἀδικεῖται διπλῶς· καὶ τὸ σῶμα κατατῆκναι, καὶ μισθὸν μὴ λαμβάνων· τίς μὴ γέλασεν τὸν τῆς κενοδοξίας ἐργάτην, ἐν ταῖς ψαλμωδαῖς ἱστάμενον, καὶ ὑπὸ ταύτης κινούμενον; Ποτὲ μὲν γελᾷ, ποτὲ δὲ ἐπὶ πάντων κλαίειν παρασκευάζει. Κρύπτει Κύριος ἐξ ὀφθαλμῶν ἡμῶν πολλάκις, καὶ ἅπερ κεκτήμεθα καλὰ. Ἀνὴρ δὲ ἐπαινέτης, μᾶλλον δὲ πλανήτης, διὰ τοῦ ἐπαινοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν ἀνέψξε. Τούτων δὲ ἀνοιγέντων ἄφαντος ὁ πλοῦτος ἐγένετο ἀφ' ἡμῶν· κολακευτὴς ἐστὶ δαιμόνων διάκονος (8), ὑπερηφανίας χειραγωγός, κατανύξας ἐξολοθρευτής, καλῶν ἀφανιστής, πλάνος ὁδοῦ· Ὅι γὰρ μακαρίζοντες ὑμᾶς, πλανῶσιν ὑμᾶς, φησὶν ὁ προφήτης. oculos aperit. His porro apertis, thesaurus virtutum omnium evanescit. Adulator est minister diaboli et doctor superbiae, perditior compunctionis, extinctor virtutum, erroris dux, Qui enim vos beatos praedicant, decipiunt vos⁸³, inquit propheta.

⁸³ Isa. III, 12.

A gorius Theologus et alii septem duntaxat describere, ad quorum sententiam, meam quoque adjungo. Etenim quis vanae gloriae victor superbiae sit obnoxius? Differunt autem inter se tantum, quantum puer a viro, et frumentum a pane. Vanae gloriae cupiditas est initium, superbia finis et absolutum vitium. Itaque de initio et fine hujus impii fastus et tumoris loco jam id exigente paucis dicemus: nam qui omnia de his vitiis persequi volet, perinde faciet atque is qui ventorum pondus nequidquam inquit. Vana gloria, si formam seu speciem queras, est naturae permutatio, morum perversitas, et declinatio reprehensionis; si qualitatem, laborum est dissipatio, sudor perditio, thesauri insidiatrix, infidelitatis soboles, nuntia superbiae, in porto naufragium, in arca formica, parva quidem bestiola, sed quae omnibus laboribus et frugibus **276** insidiatur. Expectat formica dum messis colligatur, vana gloria dum virtutum opes comparentur: illa ut grana subducat, haec ut virtutes dissipet. Spiritus desperationis gaudet, cum innumeram vim scelerum commissorum intuetur; spiritus vanae gloriae triumphat cum magnum virtutum thesaurum contempletur; januam desperationi aperit vulnere multitudinis vanae gloriae, collectus ex laboribus virtutum thesaurus. Observa et deprehendes hanc pestem usque ad sepulcrum et cineres flore vestium, unguentorum, aromatum, honore pompae, et aliarum rerum delectari. Sol affatim omnia luce sua perfundit, et vana gloria omnibus virtutum studiis gaudet: cum, inquam, jejuniis operam do, vana gloria intumesco: cum jejunia latendi causa solvo, ut prudens efferor. Cum splendidus incedo, ab hac vietus discedo; cum rursus villiori permuto, iterum vana gloria extollor. Quando loquor, huic succumbo, quando taceo rursus vincor: quomodocunque murices hos abjeceris, jeceris, sparseris, semper erectis mucronibus stabunt. Vanae gloriae mancipium est idololatria Christianus, qui in speciem quidem Deum colit, homini autem placere studet: vanae gloriae venator omnis est sui ostentator. Jejunium ejus qui vanam gloriam aucupatur, nullam habet mercedem. Preces illius ingratae et intempestivae sunt, utrumque enim propter laudem facit religiosus. Vanae gloriae aucups duplici incommodo mactatur, quod **277** et corpus affligat, et praemium inde nullum percipiat. Quis non vanae gloriae captatorem derideat, quem in precibus versantem vana gloria nunc ad risum, nunc ad lacrymas in omnium conspectu movet et incitat? Bonus Deus subinde virtutes quas possidemus, abscondit a nobis; laudator vero, imo deceptor, dum nos laudat, Adulator est minister diaboli, Qui enim vos beatos

Excelsi quidem animi est generoso pectore et A prompto animo injurias et contumelias sufferre et decoquere; sed nulla capi laudis dulcedine est plane viri religiosi et sancti. Vidi ego lugentes, dum laudarentur, ira accendi, et velut in publica concione affectum affectu commutare. *Nemo novit quid sit in homine nisi spiritus hominis*¹. Erubescant ergo et obmutescant, qui nos in os audent laudare et beatos prædicare. Quando te quispiam ex proximis vel amicis etiam seu præsentem seu absentem calumniatus fuerit, hunc tu laudando amore te prosequi ostende. Est non exigua laus humanas laudes ab anima prorsus excludere: sed multo laudabilius est laudes dæmonum execrari. Non ille suam mihi humilitatem probavit, qui seipsum verbo parvipendit, aut vilem prædicat (quis enim aut quomodo seipsum non ferat), sed ille qui ab alio probis exagitatus, amorem erga exprobrantem **278** non imminuit. Animadverti spiritum vanæ gloriæ cogitationes quasdam fratri cuidam suggestissæ, quas alteri quoque revelavit, effecitque ut is priori illi arcana cordis sui panderet, atque ita posteriorem deinceps ut divinum vatem beatum prædicaret. Quin aliquando idem improbus vanæ gloriæ dæmon etiam corporis membra invadere solet, ut palpitent et motibus quibusdam exsiliant. Repelle etiam illum, qui tibi pontificatus et cœnobiorum præfecturas et magisteria proponit. Difficile enim est canem a macello et mensa abigere. Ubi quempiam vel modicum viderit in quieto et tranquillo solitudinis statu profecisse, statim illum ut ex eremo in publicum prodeat, impellit. Abi, inquit, ad salutem pereuntium animarum conservandam. Alia forma est æthiopum, alia statuarum; alia ratio est vanæ gloriæ apud eos qui in cœnobiis vivunt, et alia eorum qui in solitudine degunt. Sæcularium hominum adventus præcipit animo vana gloria, et leviusculos monachos incitat, ut illis obviam prodeant, et ad pedes eorum se abjiciant: simulatque humilitatem, cum plena turgeat superbia. Ad modestiam mores et vocem componit, et interim oculos in manus hospitum spe aliquid accipiendi, conjicit, dominos suos appellat et præsidet, et secundum Deum vitæ servatores. Vana gloria dum ad mensam accumbitur, suadet abstinentiam, et inferiores se acriter perstringit: inter preces ex ignavis facit generosos, ex raucis et absonis vocales **279** et sonoros ex somnolentis vigiles. Præfectio cantus adulatur rogatque ut sibi primas in psalmodia partes assignet, eundemque patrem et magistrum vocitat, quoad hospites discedant. Honoratiores in cœnobio erigit in superbiam, viliores et abjectos injuriarum memores [contentiosos] efficit. Vana gloria sæpenumero pro honore ignominiam conciliat; nam irascentes sibi mutuo discipulos suos magno pudore afficit. Vana gloria iracundos natura, apud alios effingit mansuetos. Naturæ bonis et ornamentis mirifice exultat, et per hæc ipsa miseros dejicit.

Vidi cum malus dæmon suum ipsius cultorem

Ἰψήλων μὲν, τὸ ὑπενεγκεῖν γενναίως καὶ ἀσμένως ὕβριν. Ἀγίων δὲ καὶ ὁσίων, τὸ ἀβλαβῶς παρελθεῖν τὸν ἐπαινον. Εἶδον πενθοῦντας ἐπαινεθέντας, καὶ εἰς ὀργὴν ἐξαφθέντας, καὶ ὡς ἐν πανηγύρει πάθος συναλλάξαντας. Οὐδεὶς γινώσκει τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου. Αἰσχυνέσθωσαν οὖν καὶ φημιούσθωσαν οἱ ἐπὶ πρόσωπον μακαρίζειν ἐπιχειροῦντας. Ὅταν ἀκούσῃς ὅτι ὁ πλησίον σου (9) καὶ ὁ φίλος ἐλοιδόρησέ σε ἀπόντα, ἢ παρόντα, τότε τὴν ἀγάπην ἐνδείξει ἐπαινέσας αὐτόν· μέγα δὲ ἀποσεύσασθαι ἐκ τῆς ψυχῆς ἐπαινον ἀνθρώπων· μετίζον δὲ, ἐπαινον δαίμονων. Ταπεινοφροσύνην ἐδείξεν (10), οὐχὶ ἑαυτὸν εὐταλιζῶν (πῶς γὰρ ἑαυτὸν οὐ βαστάσει;) ἀλλ' ὁ παρ' ἐτέρου ὄνειδισθεὶς, καὶ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ μὴ μειώσας. Ἐπεσημεινάμην τὸν τῆς κενοδοξίας δαίμονα λογισμοῦς ἀδελφῶ ὑποβάλλοντα (11), καὶ ἐτέρῳ τούτους ἀποκαλύψαντα, κάκεινῳ τὰ ἐγκάρδια αὐτοῦ εἰπεῖν παρασκευάσαντα, καὶ ὡς προγνώστην λοιπὸν τούτου μακαρίζοντα. Ἔστι δὲ ὅτι καὶ αὐτῶν τῶν τοῦ σώματος μελῶν ἐξαπτόμενος παλμοὺς ποιεῖν ὁ ἀνόσιος πέφυκεν. Μὴ παραδέξῃ αὐτόν, ἐπισκοπῇ σοι, καὶ ἡγομενείαν, καὶ διδασκαλίαν ὑποβάλλοντα. Κόπος γὰρ κύμα ἀπὸ μακελλικῆς τραπέζης διῶσαι. Ἐπὶ μὴ κρὸν τι εἰρήνηκην ἰσθ' ἔχοντας κατὰστασιν, εὐθὺς ἐκ τῆς ἐρήμου εἰς τὸν κόσμον παραγενέσθαι προτρέπεται, Ἀπελθε, λέγων, εἰς σωτηρίαν ἀπολλυμένων ψυχῶν. Ἄλλῃ μορφῇ Αἰθίοπων, καὶ ἑτέρα ἀνδριάντων· καὶ ἄλλος ὁ τῆς τῶν ἐν κοινωβίῳ διατριβόντων κενοδοξίας τρόπος, παρὰ τὸν τῶν ἐν ἐρήμοις ὄντων (12). Κοσμηκῶν ἐπιδημίας προλαμβάνει κενοδοξία (13), καὶ τοὺς κορυφώτερον εἰς ἀπαντὴν τῶν ἐρχομένων μοναχῶν προτρέπεται ἐξελθεῖν, πρὸ τῶν ποδῶν ἐκείνων παρασκευάζει προσπίπτειν, καὶ ταπεινώσιν ὑποδύεται ἢ ὑπερφηανίας ἀνάγκη· ἥθος καὶ φωνὴν καταστέλλει, καὶ πρὸς τὰς χεῖρας τῶν ἐπιδημησάντων πρὸς τὸ λαβεῖν ἀποδίδει, δεσπότης καλεῖ καὶ προστάτας, καὶ μετὰ θεῶν τὴν ζωὴν χαρίζομένους· εἰς τὴν τράπεζαν καθισθέντας; ἐγκρατεῦσθαι προτρέπεται· καὶ τοῖς κατωτέροις ἀνηλεῶς ἐπιπλήττει· ἐν φαλμυδίᾳ σταθέντας τοὺς βρόχους ἀνδρείους ἐποίησε (14)· τοὺς ἀρώνους καλλιφώνους, καὶ τοὺς νυσταχτὰς ἀγρύπνους. Τὸν ἐπὶ τοῦ κανόνος θεωπεύει· καὶ τὰ πρωτεῖα αὐτῷ χάρισασθαι δυσωπεῖ, πατέρα καὶ διδάσκαλον καλεῖ, ἀκρι τῆς τῶν ξένων ἀποδημίας· προτιμωμένους ὑπερηφάνους κατέστησε· καὶ καταφρονουμένους μνησιχάκους ἐδείξε. Κενοδοξία ἀντὶ τιμῆς πολλὰκις ἀτιμίας ἐγένετο πρόξενος (15)· ὀργισθεῖσι γὰρ τοῖς αὐτῆς μαθηταῖς αἰσχύνῃ μεγάλην προσήγαγεν. Κενοδοξία τοὺς ἕξει ἐπὶ ἀνθρώπων πρᾶξις εἰργάσατο· φυσικοὶ; χάρισμασιν ἐπιτηδὲς μεγάλως

Εἶδον δαίμονα τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν λυπήσαντα καὶ

¹ 1 Cor. II, 16.

διώξαντα · ὀργιζομένου γάρ ποτέ τινος ἀδελφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ κοσμικῶν παρουσίᾳ κατέλαβε, καὶ τῇ κενοδοξίᾳ ἐξ ὀργῆς μετεπρόβητο ὁ ἀδελφός · ὁμοθυμαδὸν γὰρ αὐταῖς δουλεύσαι οὐκ ἠδύνατο. Ὁ κενοδοξὺς ἀπεμποληθεὶς διπλοῦν τὸν βίον κίττηται · ἐν μοναχοῖς μὲν διατρίβων τῷ σχήματι, ἐν κόσμῳ δὲ τῷ φρονήματι καὶ τῷ ἐνθυμήματι. Ἐάν πρὸς τὴν ἀνω εὐαρίστησιν τρέχειν ἐπιγώμεθα, τῆς ἀνω δόξης πάντως καὶ γευσόμεθα. Ἐκείνης δὲ ὁ γευσάμενος πάσης τῆς ἐπιγίεως καταφρονήσει. Θαυμάζω γὰρ εἰ μὴ τῆς προτέρας τις γευσάμενος, πάσης τῆς δευτέρας καταφρονήσει. Πολλὰκις ὑπὸ κενοδοξίας συληθέντες, στραφέντες ἡμεῖς εὐφροσύνης αὐτὴν ἐσυλίσσαμεν. Εἰδὼν τινὰς ἐργασίας πνευματικῆς ἐκ κενοδοξίας ἀπαρξάμενους, καὶ τῆς ἀρχῆς καταβληθείσης μωμητῆς (17), τὸ τέλος γέγονεν ἐπαινετὸν, διὰ τὸ μετενεχθῆναι τὴν ἔννοιαν. Ὁ ἐπὶ φυσικοῖς πλεονεκτημασι (18), λέγω δὴ ἀγχινοῖα, εὐμαθεία, ἀναγνώσει, προφορᾷ εὐφύια, καὶ τοῖς τοιοῦτοις πᾶσι τοῖς ἀπόνως προσοῦσιν ἡμῖν ἐπαυρόμενος, οὐδέποτε τὸν ὑπὲρ φύσιν ἀγαθὸν ἐντεύχεται. Ὁ γὰρ ἐν ἁλίῳ ἀπιστος, καὶ ἐν πολλῷ ἀπιστος, καὶ κενόδοξος · δι' ἀπάθειαν ἀκροτάτην, καὶ πλοῦτον χαρισμάτων, καὶ θαυμάτων ἐνέργειαν, καὶ προγνώσεως δύναμιν, τινὲς τὰ ἑαυτῶν σώματα εἰκὴ κατατρίβουσι (19) · λαθόντες οἱ τάλαρες, ὡς οὐ πόνοι, ἀλλὰ μᾶλλον ταπεινώσεις τῶν τοιούτων μήτηρ καθέστηκεν. Ὁ δὲ χρεώστην ἑαυτὸν λογιζόμενος, ἀπροσδόκητον πλοῦτον καὶ αἰφνίδιον λήψεται. Μὴ πείθου τῷ λεκμήτορι τῷ πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀκούοντων τὰς ἀρετὰς θριαμβεύειν ὑποβάλλοντι (20) · τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπος, εἰ μὴ ὅλον τὸν κόσμον κερδήσῃ, ἑαυτὸν δὲ ζημιωθῇ; Οὐδὲν οὕτως ὡς ταπεινὸν, καὶ ἀνόθευτον ἦθος, καὶ λόγος τοῦς ὀρώντας οἰκοδομήσαι δύναται · γίνεται γὰρ καὶ τέτροις ἐφθόδιον τοῦ μηδέποτε ἐπαίρεσθαι · οὐ τί ἂν ὠφελείας μείζον καθέστηκεν;

auditorum utilitatem prædices, et publice velut in triumpho spectandas proponas. Quid enim prodest homini, si universum mundum lucratur, et sibi ipsi noceat⁸⁸? Nihil ita ad pietatem movet spectatores, quam simplices et humiles sincerique mores et sermo: est enim et aliis documentum et exemplum, ne unquam in superbiam efferantur, quo nescio quis major inde fructus existere possit.

Ἐπεσημνήνατό τις τῶν ὀργῶν δυναμένων, καὶ διηγείτο βλέπων · Ὅτι περ, φησὶν, ἐν συνεδρίῳ μου καθημένου ἐληλυθότες οἱ τῆς κενοδοξίας καὶ τῆς ὑπερφανίας δαίμονες ἐξ ἐκατέρωθέν μου ἐκάθητο, καὶ ὁ μὲν ἐνυπτιέ μου τὴν πλευρὰν τῷ δακτύλῳ αὐτοῦ τῷ κενόδοξῳ προτρεπόμενός με λέγειν τινὰ θεωρίαν ἢ ἐργασίαν, ἣν πεποίηκα ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ὡς δὲ τοῦτον ἀπεισιδάμην εἰπὼν · Ἀποστραφείσασιν εἰς τὰ ὀπίσω (21) καὶ καταισχυνθείσασιν οἱ λογιζόμενοι μοι κακὰ · θάττον ὁ ἐξ εὐωνύμων πρὸς τὸ ἐμὸν οὗς εἰλεγεν. Εὗγε, εὗγε πεποίηκας (22) · καὶ μέγας γέγονας, τὴν ἐμὴν ἀναιδεστάτην μητέρα νενικηκώς. Πρὸς δὲ ἐγὼ εὐθυβόλως τὸ ἐξῆς τοῦ στίχου ἀναλαβὼν εἶρηκα · Ἀποστραφῆτωσαν παραντίχα αἰσχυνόμενοι οἱ λέγοντές μοι · Εὗγε, εὗγε πεποίηκας. Ἐρωτήσαντι μοι τὸν αὐτὸν πῶς ἡ κενοδοξία μήτηρ ὑπερφανίας (23), ἀπεκρίνατο · Οἱ μὲν ἐπαῖνοι ὑφούσι

vexaret et persequeretur; cum enim rixanti cum aliis externus intervenisset, miser ille statim posita ira se vanæ gloriæ addixit, quod simul duobus dominis (iræ et vanæ gloriæ inquam) non posset servire. Vanæ gloriæ mancipium duplicem vitam vivit; nam habitu corporis seu veste versatur cum monachis, animo vero et cogitationibus in sæculo. Studemus Deo placere, et celestem gloriam degustabimus, qua gustata omnem mundi gloriam contemnemus. Demiror vero si quis unquam vanam gloriam contempsit, qui celestem non gustavit. Non raro nos a vana gloria virtutum thesauris spoliati et exuti, conversi postea illam multo solertius spoliavimus. Animadverti quosdam virtutis et spiritus sancti studia cum vana gloria **280** cœpisse, sed postmodum abjecto malo exordio, optimo fine obmutatam mentem opus conclusisse. Quicumque naturæ donis, acumine, inquam, ingenii, docilitate, lectione, commoda pronuntiatione, præclara indole, et hoc genus aliis naturæ ornamentis, non labore partis, sed nobiscum natis extollitur, nunquam celestibus quæ naturam superant, bonis potietur. Qui enim in modico infidelis est⁸⁹, in multo quoque infidelis, et vana gloria intumescet. Sunt qui, ut supremam animi tranquillitatem, et celestium donorum thesaurum, et perpetratorum miraculorum gratiam, et rerum futurarum cognitionem assequantur, sua corpora vexant et affligunt, cum ignorent miseri huiusmodi donorum prærogativas non laboribus, sed humilitate pari et comparari. Quisquis pro conatibus suis dona reposcit, lubricum valde rerum suarum fundamentum ponit. Qui vero debitorem se agnoscit, ille inexpectatis et subitis de cœlo thesauris locupletabitur. Cave fidas ventilatori seu potius præstigiatori cum tibi suggerit, uti studia virtutum tuarum apud alios ad triumpho spectandas proponas. Quid enim prodest

homini, si universum mundum lucratur, et sibi ipsi noceat⁸⁸? Nihil ita ad pietatem movet spectatores, quam simplices et humiles sincerique mores et sermo: est enim et aliis documentum et exemplum, ne unquam in superbiam efferantur, quo nescio quis major inde fructus existere possit.

Observavit quispiam ex iis qui acutius huiusmodi pervidere soliti sunt, et quod vidit exposuit. Cum, inquit, **281** in cœtu fratrum sederem, venerunt duo improbi dæmones, alter vanæ gloriæ, alter superbiz, qui utrinque latera mea stipabant, et alter ille digito vanæ gloriæ pupugit latus meum, hortatus ut publice enarrarem visum aliquod aut opus quod in solitudine perpetrassem. Cum vero genium hunc improbum a me repulissem illud precatus: Avertantur retrorsum et erubescant, qui cogitant mihi mala⁹⁰: tum statim qui ab sinistris mihi accessit, in aurem insusurravit: Euge euge, præclare fecisti, et magnus evasisti, qui impudentissimam genitricem meam devicisti. Cui ego recte quod sequitur in versu, Avertantur statim erubescantes, qui dicunt mihi: Euge, euge, præclare fecisti. Quærenti mihi ex eodem patre, quomodo vana gloria superbiz

⁸⁸ Luc. xvi, 10. ⁸⁹ Matth. xvi, 26. ⁹⁰ Psal. xxxix, 15.

parens esset, laudes, inquit, extollunt et inflant animam : elatam autem superbia arripit, et in cælum usque evehit, et mox ad tartara detrudit. Est gloria quæ a Deo proficiscitur : *Ego, inquit, glorificantes me glorificabo* ⁸⁸; et est quæ artibus diaboli concinnatur. *Væ, inquit, cum vos beatos prædicaverint omnes homines* ⁸⁹. Priorem illam (vanam gloriam, inquam) manifeste deprehendes, ubi illam velut noxiam tibi ratus, omnibus modis fueris aversatus, et quacunq[ue] iter feceris, tuam vivendi rationem celaveris. Alteram vero (superbiam nempe) deprehendes, ubi, si quidquid tandem feceris, ut ab hominibus videare ⁹⁰, suggesserit illa impura nobis, ut fingamus **282** eam nos virtutem possidere qua caremus : *Sic enim luceat, inquit, lux vestra coram hominibus, ut videant* (subjicit) *opera vestra bona* ⁹¹.

Sæpenumero Deus vanæ gloriæ cupidos per inexpectatam aliquam ignominiam in contemptum vanæ gloriæ adducit. Initium de vana gloria victoriæ, est custodia linguæ, et desiderium ignominia. Medium attingit, qui cogitationes omnes ad vanæ gloriæ studia trahentes præcidit. Ad finem et perfectionem pervenit (si tamen in hac immensa profunditatis voragine finis ullus deprehendi potest) qui exercere omnia publice, sine ullo doloris sensu, quæ ad nostram ignominiam pertinent, non erubescit. Non est quod celes, quæ tibi ruborem exprimunt, propter offensæ alienæ metum. Cæterum pro ratione et varia culpæ conditione varia sunt, ut videtur, pharmaca adhibenda. Quandocunque gloriam captamus, aut quando non captata ab aliis tamen submissa venit, aut quando vanæ gloriæ studio aliquid aggredi molimur : tum in memoriam salutaris luctus nostri regrediemur, et habitum in secreto orationis coram Deo cum timore et pavore astantium in memoriam brevi revocabimus, et haud dubie impudentem illam vanam gloriam retundemus, si tamen studium precandi sincere nobis curæ est. Quod si hoc nos non juvat, tum statim ad memoriam mortis et exitum vite recurramus. Quod si nec tum cedat, saltem ignominiam quæ vanam gloriam sequitur, metuamus : *Qui enim se exaltat, omnino humiliabitur* ⁹², **283** etiam in hac præsentī vita ante futurum sæculum. Quando laudatores aut potius deceptores nos laudare cœperint, tum innumeram peccatorum nostrorum multitudinem nobis ob oculos proponemus, et nos prorsus indignos iis quæ de nobis dicuntur aut sunt, reperiemus. Sunt quidam ex gloriæ captatoribus a Deo prorsus exaudiendi in quibusdam postulationibus, quorum etiam preces et vota Deus solet antevertere, ne, si per preces, quot petunt, impetrent, inde magis intumescant et superbiant. Simplicioris ingenii religiosi, non admodum hoc veneno lædi solent; est enim vana gloria hostis simplicitatis, magistra simulationis : vermis dum magis ac magis crescit, alis tandem natis in sublime tollitur, et vana gloria ubi ad supremum gradum pervenit, superbiam parit omnium malorum effectricem et perfectricem.

A καὶ φυσιοῦσιν· ὁφθαλμοὶ δὲ τῆς ψυχῆς, τότε αὐτὴν ἢ ὑπερηφανία λαβοῦσα ἀναφέρει ἕως τῶν οὐρανῶν, καὶ καταφέρει ἕως τῶν ἀβύσσων. Ἔστι δόξα ἐκ Κυρίου προ[σ]γινομένη· τοῦς γὰρ δοξάζοντάς με δοξάσω, φησὶν· καὶ ἔστιν ἐκ διαβολικῆς παρασκευῆς ἐπακολουθοῦσα. Οὐαὶ γὰρ, φησὶν, ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἰπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι. Ἐπιγνώσῃ σαφῶς τὴν προτέραν, ὅπταν αὐτὴν ὡς βλάβην λογιζόμενος πάσῃ μηχανῇ ταύτην ἀποστρέψῃ. Καὶ ὅπου δ' ἂν πορεύῃ τὴν σεαυτοῦ πολιτείαν ἀποκρύπτῃ· τὴν δὲ δευτέραν, ὅπταν καὶ τὸ τυχεὶν πρὸς τὸν θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις ἐργάζῃ (25) σχηματίζεσθαι ἡμᾶς τὴν οὐ προσοῦσαν ἡμῖν ἀρετὴν ἢ μισὰρ ὑποτίθεται. Οὕτως γὰρ, φησὶν, λαμβάνω τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, ὑποβάλλουσα.

B Πολλάκις ὁ Κύριος τοὺς κενοδόξους δι' ἀτιμίας ἐπισυμβαίνουσας εἰς ἀκενοδοξίαν κατέστησεν (26). Ἀρχὴ ἀκενοδοξίας φυλακὴ στόματος, καὶ ἀτιμίας ἀγάπη· μεσότης δὲ ἀνακοπὴ πάντων τῶν νοουμένων τῆς κενοδοξίας ἐπιτηδεύματων· τέλος δὲ (εἰπερ ἄρα καὶ ἔστι τῇ ἀδύσῳ τέλος) τὸ τὰ πρὸς ἀτιμίαν συντελοῦντα ἐπὶ πληθους ἐπιτηδεύειν ἀνεπαισθήτως. Μὴ κρίπτε τὴν αἰσχύνην διὰ τὸ δοκεῖν μὴ διδόναι πρόσκομμα· λοιπὸν δὲ καὶ πρὸς τὸ εἶδος τοῦ σφάλματος, οὐ τῇ αὐτῇ ἐμπλάστῳ ἰσως χρῆσασθαι χρῆ. Ὅπταν ἡμεῖς τὴν δόξαν προσκαλούμεθα (27), καὶ ὅταν ἀκλήτως ὅφ' ἐτέρων προπεμπομένη πρὸς ἡμᾶς παραγίνηται. Ὅταν πρὸς κενοδοξίαν ἐπιτηδεύματά τινα ποιεῖν ἐπιχειρήσωμεν, τοῦ ἑαυτῶν πένθους [μνημονεύσωμεν], καὶ τῆς ἐν τῇ ἰδιαζούσῃ ἡμῶν προσευχῇ ἐμφόδου παραστάσεως ἐννοηθῶμεν συντόμως, καὶ πάντως ἐντρέφομεν τὴν ἀναιδή, εἰπερ ἄρα καὶ προσευχῆς ἀληθινῆς ἐπιμελούμεθα· εἰ δὲ οὐ, τῆς ἑαυτῶν ἐξόδου συντόμως ἐννοίαν λάβωμεν. Εἰ δὲ μὴ, καὶ τὴν ἐπακολουθοῦσαν αἰσχύνην τῇ κενοδοξίᾳ φοβηθῶμεν· Ὅ γὰρ ὅψων ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται πάντως, καὶ ἐνταῦθα [καὶ] πρὸ τοῦ μέλλοντος αἰώνος· ὅταν οἱ ἐπαινέται, μᾶλλον δὲ πλανῆται, ἐπαινέειν ἡμᾶς ἀρξονται, τοῦ πληθους τῶν ἀνομιῶν ἡμῶν κατὰ νοῦν συντόμως μνημονεύσωμεν, καὶ εὐρήσωμεν ἑαυτοὺς ἀναξίτους τῶν λεγομένων ἢ πραττομένων. Εἰσὶ πάντως καὶ κενοδοξοὶ ἐν τισιν αἰτήμασιν αὐτῶν εἰσακουσθῆναι παρὰ τοῦ θεοῦ ὀφείλοντες, ὧν ὁ Κύριος προκαταλαμβάνει τὰς εὐχὰς καὶ τὰς δεήσεις πέφυκεν· ἵνα μὴ δι' εὐχῆς εἰληφότες τῇ ἑαυτῶν οἰήσει προσθήσουσιν· οὐ πάντοι ἀπλούστεροι τῶν ἰσὺ τοῦτω περιπίπτειν πεφύκασι. Κενοδοξία γὰρ ἔστιν ἀπλότητος ἀποβολή, καὶ ἐπίπλαστος διαγωγή· σκώληξ πολλάκις αὐθιγὴς περοφυήσας ἀνηνέχθη εἰς ὕψος, καὶ κενοδοξία τελεσθεῖσα ὑπερηφανίαν ἔτεκε, τὴν πάντων τῶν κακῶν ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν.

C

D

⁸⁸ I Reg. II, 30. ⁸⁹ Luc. VI, 26. ⁹⁰ Matth. XXIII, 30. ⁹¹ Matth. V, 16. ⁹² Matth. XXIII, 12.

Ὁ τῆς νόσου ταύτης ἐκτός, ἔγγιστα τῆς σωτηρίας: A
δ δ' οὐ, πόρρω φανήσεται τῆς ἁγίων δόξης.

Βαθμὸς κβ'. Ὁ ταύτη μὴ ἀλοῦς, οὐ μὴ περιπέσῃ
τῇ ἐχθραίνουσῃ Θεῷ ἀκεφάλῳ ὑπερφηφάνῳ.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΚΒ'.

Περὶ κενοδοξίας.

Ἐχόλιον α'.

Κενοδοξίας κρατῶν, ἀπὸ πορνειῶν πρόσεχε, μὴ
ποτε τὰς τιμὰς ψεύγων ἀτιμὰ περιπέσῃς.

Ἐθαγγρίου β'.

Ὁ τῆς ὑπερφηφάνιας δαίμων χαλεπωτάτης πτώ-
σεως τῇ ψυχῇ πρόξενος γίνεται· ἀναπαίθει γὰρ αὐ-
τὴν Θεὸν μὲν μὴ ὁμολογεῖν βοηθόν, ἑαυτὴν δὲ τῶν
κατορθουμένων αἰτίαν εἶναι νομίζει· καὶ φυσιοῦ-
σθαι κατὰ τῶν ἀδελφῶν ὡς ἀνοήτων, διότι μὴ τοῦτο
περὶ αὐτοῦ πάντες ἐπίστανται. Παρακολουθεῖ δὲ
ταύτῃ ὀργή, καὶ λύπη, καὶ τὸ τελευταῖον κακὸν ἐκ-
στασις φρενῶν, καὶ μανία, καὶ δαιμονίων ἐν ἀέρι
πληθὺς ὁρώμενον.

Ἐχόλιον γ'.

Κινούμενα τὰ πάθη ἀπαιλύνουσι κενοδοξίαν, ἀναι-
ρούμενα δὲ ὑποστρέφουσι.

Ἄλλο.

Οὐ μικρὸς ἄγὼν κενοδοξίας ἀπαλλαγῆναι· ἀπαλ-
λάττεται δὲ τις κρυπτῆς τῶν ἀρετῶν ἐργασίας, καὶ
συχνοτέρως προσευχῆς· σημεῖον δὲ τῆς ἀπαλλαγῆς,
τὸ μὴκέτι μνησικακεῖν τῷ κακολογῆσαντι, ἢ μακρο-
λογεῖν.

Ἐχόλιον δ'.

Οὐ τὸν ἱσπερημένον αἰσθησέως κενοδοξεῖν ὁ πατήρ
φῃσι· ἀλλ' ὅτι ἥθει κενοδοξία καὶ ταῦτα, οἶον, λαμ-
πραὶ κηδεῖται, καὶ πομπαί.

Μάρκου ε'.

Ῥίζα αἰσχρᾶς ἐπίθυμιας ἀνθρώπινος ἔπαινος,
οὐχ ὅταν αὐτὰ ἀκούωμεν· ἀλλ' ὅταν αὐτὰ καταδεχό-
μεθα.

Ἐχόλιον ς'.

Ὅταν τινὰ νικήσης τῶν ἀτιμοτέρων παθῶν, ἢ
γαστριμαργίας, ἢ πορνείας, ἢ ὀργῆς, ἢ πλεονεξίας,
εὐθὺς ἐφίπταται ἐπὶ σὲ ὁ τῆς κενοδοξίας λογισμὸς·
ἐὰν δὲ καὶ τοῦτον νικήσης, ὁ τῆς ὑπερφηφάνιας δια-
δέχεται.

Ἐχόλιον τοῦ μεγάλου Βασιλεῖος ζ'.

Τὸ μὴ διὰ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην, ἀλλὰ διὰ τὸν παρὰ
ἀνθρώπων ἔπαινον γινόμενον, οἶον ἂν ᾖ, οὐ θεοσεβείας
ἔπαινον εὐρίσκει, ἀλλ' ἀνθρωπαρεσξίας, ἢ φιλονεικίας,
ἢ φθόνου, ἢ τοιαύτης αἰτίας ἔχει τὸ κρίμα· διὸ καὶ
ἀδικίας ἔργον ὁ Κύριος ὀνομάζει, λέγων πρὸς τοὺς
εἰπόντας τὸ, Ἐπάγομεν ἐνώπιόν σου, καὶ τὰ ἐξῆς.
Ἀπόστρεψας ἀπ' ἐμοῦ, ἐργάται τῆς ἀδικίας. Πῶς
γὰρ οὐκ ἀδικίας ἐργάται, οἱ τὰς τοῦ Θεοῦ δωρεὰς

Matth. vii, 23.

(a) Quia ira vel gula et hoc genus alia, cum foras prorumpunt, imperfectum ostendunt hominem, qui ipse sibi ob eam causam irascitur et ita fugat vanam gloriam, quod videatur aliis imperfectus.

Qui liber ab hoc morbo est, proxime ab salute abest; qui vero adhuc illo detinetur, procul ab sanctorum gloria abesse deprehenditur.

Gradus xxii. Qui vanæ gloriæ expers est, non incidit in invisam Deo superbiam.

SCHOLIA AD GRADUM XXII.

De vana gloria.

Scholion 1.

Qui vanam gloriam vicisti, cave tibi a luxuria, ne, dum fugis honores, in ignominiam incidas.

284 Evagrii 2.

Spiritus superbiæ gravissimos animæ casus parit. Persuadet enim illi ut neget Deum esse adiutorem, sed seipsam putet recte factorum et virtutum auctorem, atque ita adversus fratres se extollat et infletur superbia, illosque pro stultis habeat, eo quod non omnes hoc de ipso sentiant et sciant. Comitantur autem hanc, ira et tristitia, et quod est ultimum malorum, mentis alienatio et excessus, furorque seu insania, et visa dæmonum plurima in aere spectra.

Scholion 3.

Vitiosi affectus commoti fugant vanam gloriam (a), sublati omnino evertunt.

Aliud.

Non est leve certamen a vana gloria missionem accipere: liberatur autem is qui virtutes clam exercet et preces frequentat. Argumentum liberationis est non meminisse sive statim oblivisci si quis tibi C maledicat aut nimium garriat.

Scholion 4.

Non sensu privatum et vita pater dicit captare vanam gloriam, sed quod vana gloria hæc quoque non ignoret, qualia sunt, splendida funera et pompæ apparatus.

Marci scholion 5.

Radix turpis desiderii est laus humana, non quando hanc audimus, sed quando admittimus.

Scholion 6.

Quando viceris nonnulla ex ignominiosioribus vitiis, gulæ nempe, aut luxuriæ, aut iræ, aut avaritiæ, statim advolat ad te spiritus seu cogitatio vanæ gloriæ, et hæc quoque victa, sequitur superbia D

Basilii Magni 7.

Quod non ex charitate erga Deum, sed propter humanam laudem fit, quaecunque sit, non habet laudem pietatis, sed humanæ complacentiæ, aut contentioni, aut invidiæ, aut huiusmodi causæ, iudicium Dei sustinebit. Quapropter opus iniquitatis Dominus vocat, quando ad eos, qui dicturi sunt illud: Manducavimus coram te, et quæ sequuntur, dicet. Discedite a me, operarii iniquitatis. Quomodo enim

non operarii iniquitatis, qui dono Dei ad voluptatum suarum, studium et rationes abusi sunt?

285 Aliud.

Stultus est qui laudem humanam aucupatur, et aliam non sperat.

Scholion 8.

Caveamus ne mutuo alter ab altero in os beatus praedicetur et praedicet: hoc enim est adulatorum et ab malis genitiis submissorum; illud levium, et qui bona opera sua praedae exponunt. Primus est corruptor honorum, nuntius quodammodo diaboli; alter haeres inconsideratus, qui ultro labores suos abalienat, uterque vero exitii mutui conscius.

Scholion 9.

Humilitatis perfectio in eo consistit, ut cum gaudio sustineas falsas accusationes.

Aliud Isaaci.

Humilis reipsa injuria affectus non perturbatur, neque factum suum defendit aut excusat cum laesus est; sed calumniam tanquam veritatem suscipit, neque sollicitus est ut persuadeat aliis, quod calumniam sit passus, sed veniam precatur.

Scholion 10.

Tu quidem putas te humilitatem possidere, sed neque te ipsum accusatum ferre potes. Quando ergo nosse desideras an vere de te submisso sentias, in jam dictis te ipsum explora et proba.

Scholion 11.

Vana gloria est instrumentum et machina diaboli; quem tali modo et miracula edere nostis.

Aliud Photii.

Quod quis desiderat, hoc et absens tanquam adesset, imaginatur, et voluntatem habet quasi opificem seu praesidem naturae.

Aliud ejusdem.

Ille qui ex alienis calamitatibus occasionem opes rapiendi accipit, etsi videatur quibusdam inde benigne facere, non ostendit ex iis quae praebet humanitatem, sed ex iis quae rapuit, odium et tyrannicam mentem.

Scholion 12.

Illi quidem (eremitae) gloriantur sua cibi parcimonia et frugalitate, caenobitae vero bonis operibus.

Scholion 13.

Avarus quidem res pauperum possidet: tu vero cum haec ab illo accipis, **286** et rem tuam facis, es iniquo illo iniquior, et avaro avarior.

Aliud. Quaestio.

Unde ergo fit ut multi ex avaris non male habeant?

Responsum.

Maxime vero patientur, pessimeque habebunt, etsi non statim patientur, et in praesens poenas effugerint; tu tamen hoc magis time, quia majori supplicio reservantur. Etsi ipsi omnino impune hic tulerint, posterius tamen eorum sive haeredes postea luent nec effugiant vindictam.

Α εις πραγματειαν των ηδονων των ιδιων καταχρωμενοι;

Εχόλιον αλλο.

Ματαιώφρων ο τον εξ ανθρώπων θηρώμενος επαινον, και ετερον μη ελπίζων.

Εχόλιον η'.

Φεύγωμεν και το μακαρίζεσθαι, και το μακαρίζειν αλλήλους εις πρόσωπον· το μὲν γάρ κολακευτικῶν, και εκ δαιμόνων κινουμένων· το δὲ κούφων, και εὐσλήτων τὰ κατορθώματα. Ὁ πρῶτος τοίνυν φθορεὺς τῶν αγαθῶν, τοῦ διαβόλου ἐστὶ πως ἀγγελος· ὁ δεύτερος κληρονόμος ἀλόγιστος ἐτοιμῶς τὰ πονήματα ἀποκτώνμενος· ἀμφοτέροι δὲ τῆς ἀλλήλων ἀπωλείας συνίστορες.

Εχόλιον θ'.

Τῆς ταπεινώσεως ἡ τελειότης ἐστὶ τὸ φέρειν μετὰ χαρᾶς τὰς ψευδεῖς κατηγορίας.

Εχόλιον ι'.

Ὁ ταπεινός φρων ἐν ἀληθείᾳ ἀδικούμενος, οὐ παράσσεται, οὐδὲ ἀπολογίας ποιεῖ ὑπὲρ τοῦ πράγματος· οὐ ἡδικήθη· ἀλλὰ δέχεται τὴν συκοφαντίαν ὡς ἀλήθειαν και οὐ μεριμνᾷ πείσαι τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι ἐσυκοφαντήθη· ἀλλὰ συγχώρησιν αἰτείται.

Εχόλιον ι'.

Σὺ μὲν ταπεινώσων νομίζεις ἔχειν· ἀλλ' οὐδὲ σεαυτὸν κατηγοροῦμενον φέρεις. Εἰ οὖν βούλει γινῶναι, ὅτι ταπεινός φρων εἶ, δοκίμασον σεαυτὸν ἐν τοῖς εἰρημένοις.

Εχόλιον ια'.

Μηχανὴ δαίμονος κενοδοξία· ἴστε δὲ, ὅτι τούτῳ τῷ τρόπῳ και θαυματουργεῖ.

Φωτίου αλλο.

Οὐ τις ἐπίστα, τοῦτο και ἀπὸν παρῆναι φανεῖται, θέλημα ἔχων δημιουργὸν τῆς φύσεως.

Φωτίου αλλο.

Ὅταν ἀλλοτρίας συμφορὰς ἀρπαγμα ποιησάμενος πλούτου, εἰ και δέξῃ τινὰς ἐκείθεν εὐποιεῖν, οὐκ ἐξ ὧν παρέχει τὸ φιλόανθρωπον, ἀλλ' ἐξ ὧν ἤρπασε, τὸ μισάνθρωπον και τυραννικὸν στηλιτεύει τῆς γνώμης.

Εχόλιον ιβ'.

Οἱ μὲν αὐχοῦσι ταῖς εὐτελείαις, οἱ δὲ ταῖς εὐπραγίαις.

Εχόλιον ιγ'.

Ὁ μὲν πλεονέκτης ἔχει τὰ τοῦ πένυχτος· οὐ δὲ ταῦτα λαβὼν και μέρος ποιησάμενος τῆς σῆς περιουσίας, ἀδίκου ἀδικώτερος ἐφάνης, και πλεονέκτου πλεονεκτικώτερος.

Αλλο. Ἐρωτησις.

Τί οὖν, ὅτι πολλοὶ πλεονεκτοῦντες οὐ πάσχουσι κακῶς;

Ἀποκρισις.

Μάλιστα μὲν πείσονται, κἂν μὴ παρατὰ πάθωσι. Ἄν δὲ νῦν ἐκφύγωσι, τότε φοβήθητι μέλλον, ὅτι μείζονι κολάσει τηροῦνται, κἂν αὐτοὶ διαφύγωσιν· ἀλλ' οἱ κληρονομήσαντες τὰ αὐτῶν, οὐ διαφεύξονται.

Ἄλλο. Ερώτησις.

Καὶ πῶς τὸ δίκαιόν φησι;

Ἀποκρίσις.

Καὶ σφόδρα δίκαιον · ὁ γὰρ διαδεξάμενος κληρὸν ἀδικίας γενόμενος, εἰ καὶ αὐτὸς μὴ ἥρπασας, ἀλλὰ σὺ ἀπολαύεις · ἔκείνος ἀμαρτίαν ἐθησαύρισεν, ὀργὴν τε ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ σὺ τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τὴν ὀργὴν ἐκληρονόμησας, καὶ ἀπαιτηθῇ περὶ αὐτῶν πάντων. Ταῦτα δὲ καὶ οἱ τῶν ἔξωθεν Ἰσασιν νόμοι· οὐχὶ τοὺς ἀρπάσαντας, καὶ ὑφελομένους ἔκείνους κελεύουσι ἀπαιτεῖν· ἀλλὰ.

Σχόλιον Μαξίμου ιδ'.

Εἰσὶ τινα φύσει καλὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων γινόμενα· ἀλλ' οὐ καλὰ πάλιν διὰ αἰτίας· οἷον νηστεία, καὶ ἀγρυπνία, καὶ προσευχή, καὶ ψαλμωδία, ἐλεημοσύνη, καὶ φιλοξενία, καὶ ξενοδοχία, φύσει καλὰ ἔργα εἰσὶν, ἀλλ' ὅταν διὰ ξενοδοχίαν γίνωνται, οὐκ ἔστι καλὰ.

Σχόλιον ιε'.

Ἵποκρίνεται κενόδοξος ἀοργησίαν· ὁπόταν οὖν ταύτῃ ληφθῇ, ἀντὶ τιμῆς, ἀτιμίαν ὑφίσταται.

Σχόλιον ις'.

Φρόντισον τοῦ πάθους τούτου τοῦ κατηραμένου τοῦ μίσγοντος ἐαυτὸ μετὰ τῶν ἀρετῶν, ἕως οὗ ἀπολίσῃ αὐτάς. Ἐάν γὰρ μὴ ὁ ἀνθρώπος ἐκκέρῃ τὸ ἀτιμον τοῦ πάθους, οὐ δύναται προκοῖται κατὰ θεόν· αὐτῷ γὰρ ἐξακολουθοῦσι πάντα τὰ κακά.

Ἄλλο, τοῦ ἀγίου Μαξίμου.

Μὴ τῶν ἀνθρώπων τοῖς ἀσθενεστέροις σεαυτὸν παρεκρίμεναι, ἀλλὰ τοῖς ἐμέλῃτοις τῆς ἀγάπης μάλλον παραμετρῶν· τοῖς μὲν γὰρ παραμετρῶν, εἰς τὸν βόθρον τῆς οἰήσεως ἐμπίπτεις· τῇ δὲ παρατείων, ὡς τὸ ὕψος τῆς ταπεινώσεως προκόπτεις.

Σχόλιον ιζ'.

Μωμητῆς, ἦγουν φεκτής. Μωμητὴ ἡ τοῦ Ναβουχοδονόσορ μεγαλαυχία, ἀλλ' ἐπαρτη ἡ κατὰ γνώσιν θεοῦ ἐπ' ἐσχάτων μετριότης, ἦγουν ταπεινοφροσύνη.

Μαξίμου ιη'.

Εἰ θέλεις γενέσθαι ἐπιγνώμων καὶ μέτριος, καὶ τῷ πάθει τῆς οἰήσεως μὴ δουλεύειν, ἀεὶ ζῆτει ἐν τοῖς οὖσι τί ἐστὶ τὸ χρυπτόμενον τῇ σῇ γνώσει· καὶ εὐρίσκων πάμπολλα καὶ διάφορα λαμβάνοντά σε, θαυμάσεις τε ἐπὶ τῇ σῇ γνώσει, καὶ συστειλῇς τὸ φρόνημα, καὶ σεαυτὸν ἐπιγνοὺς, συνήσεις πολλὰ καὶ μεγάλα πράγματα, ἐπεὶ τὸ νομίζειν εἰδέναι, οὐκ εἴ προκόπτειν εἰς τὸ εἰδέναι.

Σχόλιον τοῦ Ἰσαάκ ιθ'.

Ἐκάστη ἀρετὴ μήτηρ ἐστὶ τῆς δευτέρας· ἐάν οὖν ἀφήσεις τὴν μητέρα τὴν γεννώσαν τὰς ἀρετάς, καὶ ἀπειθήης ζητῆσαι τὰς θυγατέρας πρὸ τοῦ κτήσασθαι τὴν μητέρα αὐτῶν, ἐχθρὰ εὐρίσκονται εἶναι τῇ ψυχῇ, ἐάν μὴ βίῃης αὐτάς ἀπὸ σοῦ.

(a) Inclusa parenthesi in Graeco sunt abrasa.

A

Aliud. Quaestio.

Et quomodo hoc æquum est quod dicit?

Responsum.

Et quidem valde æquum : nam hæres bonorum iniquorum factus, etsi ipse non rapuisti, rapta tamen possides. Ille peccatum et iram in die iræ sibi thesaurizavit, tu peccati et iræ hæreditatem adiisti; abs te omnia exiguntur. Id quod et civiles leges non ignorant, quæ præcipiunt, ut aliena et rapta bona non ab iis exigantur qui rapuerunt (a) (sed qui possederunt et possident).

S. Maximi 14.

Sunt quædam natura bona quæ ab hominibus fieri solent, sed quæ per malas causas vitiantur et mala sunt : exempli causa, jejuniū, vigiliæ, precatio, psalmodia, elemosynæ, hospitalitas, peregrinorum invitatio seu susceptio, natura bona sunt opera, sed quando laudis humanæ captandæ gratia sunt, non sunt bona.

Scholion 15.

Vanæ gloriæ auceps simulat mansuetudinem seu ræ vacuitatem : quando ergo exardescit, pro gloria ignominiam recipit.

Scholion 16.

Diligenter advertere ad hoc execratum vitium, quod se ipsum virtutibus immisceat, quoad illas perdat. Nisi enim hoc infame vitium extirpabit, non potest in divinis virtutibus proficere ; ipsum enim omnia mala consequuntur.

Aliud sancti Maximi.

Noli te cum imperfectioribus hominibus comparare, sed cum illis qui 287 eximia charitate eminerunt. Si enim te cum illis prioribus comparaveris, in scrobem superbiæ et aestimationis tui ipsius incidēs ; si autem cum horum charitate te contuleris, ad sublimem humilitatis statum proficies.

Scholion 17.

Correctio) sive reprehensio : reprehendenda fuit Nabuchodonosoris insolens jactantia, sed laudanda ad extremum nata ex Dei cognitione medioeritas seu modestia, adeoque humilitas.

Sancti Maximi 18.

Si vis teipsum nosse et modestus fieri, neque vitio tumoris et existimationis servire, in omnibus rebus quære, quid sit quod tuam cognitionem effugiat, et cum multa et varia quæ te lateant, invenieris, miraberis tuam scientiam (seu potius inscientiam) et fastum tuum reitundes : et cum te ipsum cognoveris, multas et magnas res intelliges. Nam eo ipso quod scire nos existimamus, ad scientiam venire non possumus.

Isaaci 19.

Unaquæque virtus est alterius virtutis procreatrix. Si ergo relicta procreatrice virtutum matre, abieris ad investigandas filias priusquam parentem illarum possideas, viperæ in anima tua reperientur, si illas abs te non rejeceris.

Scholion sancti Athanasii, ex epistola quam scripsit ad virginem. 20.

Si tuam vitam exposueris aliis, exsistat in te vana gloria, et damnum inde capies. Si autem inveni-
neris animam aliquam ejusdem tecum sensus, quæ Deo operatur quemadmodum et tu, cum hac sola
communica occulta tua in arcano; ibi enim nullum est vanæ gloriæ periculum. Locuta es enim ut illi
anima salva fiat. Qui ergo desiderant audire, cum his loquere utilia. Quod si preceris, aut psallas,
aut legas, seorsum sede, nec ullus te audiat nisi tu sola, et, si unam aut alteram ejusdem instituti so-
cias virgines habes.

Aliud.

Si volueris tua delicta a Domino tegi, tuas virtu-
tes aliis hominibus ne aperias: quod enim in his nos facimus, hoc facit Deus in illis.

288 Aliud.

Quemadmodum thesaurus proditus rarescit, ita
virtus in publicum prolata et publicata evanescit.

S. Maximi 21.

Qui animas nostras assidue querunt (ut perdant),
querunt per implicitas animo affectiones malas et
cogitationes, ut illas vel per cogitationes vel opera
in peccatum præcipitent. Quando ergo senserint
ab animo illas rejici, tunc pudore affecti erubescunt;
quando autem in spirituali contemplatione occupa-
tum viderint, omnino avertentur et pudescunt.

Scholion 22.

Vana gloria sublata parit sui existimationem seu
tumorem animi. manens arrogantiam

Scholion 23

Ubi videris duos improbos inter se amare, scias
quod alter alteri subserviat in voluntate mala exse-
quenda.

Quæstio 24.

Quando se vanæ gloriæ cogitatio ingerit, quod
virtutem exercueris et benefeceris, nonne cogita-
tioni cogitatione repugnandum est?

Responsum.

Quacunque hora incipias contendere cum illa co-
gitatione, illa fortior et impetuosior efficitur. Plura
enim invenit, quam tu, quibus te oppugnet, nec
Spiritus sanctus tantopere tibi succurrit. Videt enim
quod quasi jactabundus videar mihi ipsi sufficere
ad debellandas animi vitiositates. Quemadmodum
enim qui patrem habet spiritualement, patri omnia
committit, et ipse deinceps sine omni cura est, nec
judicium Dei sustinet: ita qui seipsum Deo tradit,
non est quod ullam cogitationum suarum curam
gerat, aut repugnet, aut penitus illi det aditum ad
se. Si autem intraverit, tolle illam sursum ad pa-
trem tuum, et dic illi: Ego nihil habeo negotii,
ecce pater meus novit ipsam. Dum ergo retuleris
ad patrem spiritualem tuam cogitationem inter
eundem deseret te

A Σχόλιον ἐκ τῆς πρὸς τὴν παρθένον τοῦ ἀγίου
Ἀθανασίου ἐπιστολῆς κ'.

Ἐὰν φανερώσῃς σου τὸν βίον, κενοδοξία σοι τί-
κεται, καὶ ζημιό. Ἐὰν δὲ εὐρῆς ψυχὴν συμφωνοῦ-
σάν σοι ποιῆσαι τὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ σὺ, πρὸς
ταύτην μόνην ἀποκάλυψον τὸ μυστήριον [ὁμοσύμ-
φωνον ποιοῦσαν τῷ Θεῷ ὡς καὶ σὺ, ταύτῃ μόνῃ
ἀποκάλυψον ἐν μυστηρίῳ]· ἐκεῖ οὐκ ἔστι κενοδοξία.
Ἐλάλησας γὰρ, ἵνα σωθῇ ψυχὴ· τοῖς οὖν ἔχουσι
πόθον ἀκοῦειν, λάλει τὰ συμφέροντα· ἔὰν δὲ προσ-
εὔχῃ, ἢ ψάλλῃς, ἢ ἀναγινώσκῃς, κατ' ἰδίαν κάθου·
καὶ μηδεὶς ἀκούετω, εἰ μὴ σὺ μόνῃ· καὶ ἔὰν ἔχῃς
καὶ ὁμοφύχους σοι υἱὸν ἢ δύο παρθένους.

Ἄλλο.

Ἐὰν θέλῃς παρὰ Κυρίου ἐπιχαλυφθῆναι τὰς
ἁμαρτίας σου, μὴ φανεροποιῇς ἀνθρώποις τὰς
ἐαυτοῦ ἀρετὰς· ὁ γὰρ ἂν ποιῶμεν ἐπὶ ταύταις, τοῦτο
καὶ ὁ Θεὸς ἐπ' ἐκείναις ἐργάζεται.

Ἄλλο.

Ὅσπερ θησαυρὸς φανερωθεὶς σπανίζεται, οὕτως
ἀρετὴ γνωριζομένη καὶ δημοσιευομένη ἀφανίζεται.

Σχόλιον τοῦ ἀγίου Μαξίμου κα'.

Οἱ τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἀεὶ ζητοῦντες, διὰ τῶν ἐμ-
παθῶν λογισμῶν ἀεὶ ζητοῦσι, ἵνα αὐτὴν κατὰ διά-
νοιαν, ἢ κατ' ἐνέργειαν, ἁμαρτίαν ἐμβάλωσιν· ὅταν
οὖν εὕρωσι τὸν νοῦν μὴ παραδεχόμενον, τότε ἐντρα-
πήσονται καὶ αἰσχυνθήσονται· ὅταν δὲ τῇ πνευμα-
τικῇ θεωρίᾳ ἀνασχολούμενον, τότε ἀποστραφήσονται,
καὶ καταίσχυνθήσονται.

Σχόλιον κβ'.

Ἡ κενοδοξία ἀναιρουμένη μὲν, οἴησιν ἐμποιεῖ·
μένουσα δὲ, ἀλαζονείαν.

Σχόλιον κγ'.

Ὅταν ἴδῃς δύο καχοὺς, πρὸς ἀλλήλους ἔχοντας
ἀγάπην, γίνωσκε ὅτι ἕτερος τῷ ἑτέρῳ συνεργεῖ πρὸς
τὸ θέλημα.

Ἐρώτ. κδ'.

Ἐὰν κενοδοξίας λογισμὸς ἐπιέλθῃ, ὅτι κατάρθω-
σας τὴν ἀρετὴν, οὐκ ὀφείλει ἀντιλέγειν ὁ λογισμὸς;

Ἀπόκρ.

Οἷα δὴ ποτε ὥρᾳ ἀντιλέγει τις, ἐκεῖνος ἰσχυρότε-
ρος καὶ βαγδαίειος γίνεται· πλεῖον γὰρ σου ἐκεῖ-
νος εὐρίσκει ἀντιλέγειν, καὶ οὐ τοσοῦτον τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον ἀντικαμπάσσεται σου. Εὐρίσκει γὰρ ὡς με-
γαλαυχῶν, ὅτι ἐμαυτῷ ἀρχοῦμενος, μαχέσασθαι πρὸς
τὰ πάθη· ὥσπερ γὰρ ὁ πατέρα ἔχων πνευματικὸν
τῷ πατρὶ παραχωρεῖ, καὶ ἀμέριμνός ἐστι κατὰ
πάντα, καὶ κρίμα οὐκ ἔχει παρὰ τοῦ Θεοῦ· οὕτω
καὶ τῷ Θεῷ ἐαυτὸν ἐπιδοὺς οὐκ ὀφείλει ὀλιγὸς φρον-
τίδα ποιεῖσθαι λογισμοῖ, καὶ ἀντιλέγειν, ἢ ὀλιγὸς ἐξ-
σαι αὐτὸν εἰσελθεῖν· ἔὰν δὲ καὶ εἰσέλθῃ, ἄνω πρὸς
τὸν πατέρα σου ἄρῃ αὐτὸν, καὶ εἰπὲ αὐτῷ, ὅτι Ἐγὼ
οὐκ ἔχω πρᾶγμα, ἰδοὺ ὁ πατήρ μου αὐτὸ οἶδε, καὶ
ἐστὶ ἀναφέρων αὐτὸν μέσον τῆς ὁδοῦ καταλείψας
σε

Σχόλιον κς'.

Ὅτε μὴ πρὸς τὸ θεαθῆναι τις τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἐργάζεται, οἱ θεώμενοι δὲ δοξάζουσιν, οὐδὲν ἐργαζομένην ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ ἐπιβλαβὲς γενήσεται.

Σχόλιον κς'.

Τὸ φροντίζειν τῆς γλώσσης, δηλονοί τὸν ἀνθρώπον, ὅτι πρακτικὸς ἐστίν· ἡ δὲ ἀπαίδευσις τῆς γλώσσης, σημαίνει, ὅτι οὐκ ἔχει ἐνδοθεὶν αὐτοῦ ἀρετὴν.

Σχόλιον κς'.

Δοξάζεται κατ' ἀξίαν Δαυὶδ, παρ' ἀξίαν Σαούλ, μὴ ἔλκοντες τὴν δόξαν πρὸς ἑαυτούς· ὁ δὲ Ἀδισαλὼν βιασάμενος ἐλκύσει τὴν δόξαν, πλείω τῆς δόξης τὴν ἀδοξίαν ἐπισπάσεται.

Σχόλιον αἰλλο.

Ὅταν ὁ βίος λογισμὸν ἀνθρωπίνην δόξαν ὑπαγορεύοντα, γίνωσκε σαφῶς ὅτι αἰσχύνῃν σοι κατασκευάζεται.

A

Scholion 25.

Quando quis, non ut videatur ab hominibus, bonum operatur, quamvis ab iis, qui vident opera ejus bona, laudetur, nihil tamen ex laude illa detrimenti capiet.

259 Scholion 26.

Custodia linguæ ostendit hominem exercitatum esse in virtutibus. Petulantia vero linguæ redarguit eundem carere intus virtute.

Scholion 27.

Laudatur pro dignitate David, præter dignitatem Saul, dum non attrahunt et arrogant sibi ipsi gloriam. Absalom autem per vim sibi gloriam rapiendo, majorem gloria ignominiam contraxit.

Scholion aliud.

B

Quando animadverteris tibi abs tua cogitatione laudem humanam suggeri, certo scias tibi dedecus et ignominiam conciliari.

ΛΟΓΟΣ ΚΙ'.

Περὶ τῆς ἀκεφάλου υπερηφανίας, ἐν ᾗ καὶ περὶ ἀκαθάπτων λογισμῶν τῆς βλασφημίας.

Ἵπερηφανία ἐστὶ Θεοῦ ἀρνησις (1), δαιμόνων εὐρημα, ἐξουδένωσις ἀνθρώπων (2), κατακρίσις μῆτηρ, ἑαίνων ἀπόγονος, ἀκαρπίας τεκμήριον, βοηθείας Θεοῦ φυγαδευτήριον, ἐκστάσεως πρόδρομος, πτωμάτων πρόξενος, ἐπιληψίας (α) ὑπόθεσις, θυμοῦ πηγὴ, ὑποκρίσεως θύρα, δαιμόνων στήριγμα, ἀμαρτημάτων φύλαξ, ἀσπλαγχνίας πρόξενος, συμπαθείας ἄγνοια, λογοθέτης πικρὸς, δικαστὴς ἀπάνθρωπος, Θεοῦ ἀντίπαλος, βλασφημίας ῥίζα, ἀρχὴ ὑπερηφανίας (3), τέλος κενοδοξίας· μεσότης δὲ ἐξουδένωσις τοῦ πλησίον, πόνων ἰδίων ἀναιδὲς ἐκπόμπευσις, ἑπαινος ἐν καρδίᾳ, ἐλέγχου μίσος· τέλος ἀρνησις Θεοῦ βοηθείας, καὶ οικείας σπουδῆς ἑπαρσις, δαιμονιώδης ἥθος. Ἀκούσωμεν πάντες οἱ τὸν βόθρον ἐκφυγεῖν βουλόμενοι, ἐξ εὐχαριστίας πολλὰς τὸ πάθος τὴν νομὴν φιλεῖ προσλαμβάνεσθαι· ἀναιδῶν γὰρ ἐκ προοιμίων Θεὸν ἀρνεῖσθαι οὐκ ὑποτίθεται. Εἶδον εὐχαριστοῦντας τῷ Θεῷ στόματι (4), καὶ μεγαλυνοῦντας τῷ φρονήματι· καὶ μαρτυρεῖ τοῦτο σαφῶς ὁ Φαρισαῖος ἐκείνους εἰρηκώς· Ὁ Θεός, εὐχαριστῶ σοι. Ὅπου πτώμα κατέλαθεν, ἐκεῖ ὑπερηφανία προσεσκήνωσε· μὴνυτὴς γὰρ τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον. Ὑπόθου μοι εἶναι δώδεκα πάθη τῆς αἰμιᾶς. Τινὲς τετιμημένους ἀκήκοα φήσαντος· Ἐάν ἐν τούτων (λέγω δὴ τὴν οἰήσιν) ἀγαπήσης θελήματι, ἐκεῖνο ἀναπληρώσει τὸν τόπον τῶν ἐνδεκα. Ὑψηλόφρων μοναχὸς ἀντιλέγει σφοδρῶς. Ὁ δὲ ταπεινόφρων οὐδαμῶς ἀντιλέγειν ἐπίσταται. Οὐκ ὑποκλίνει κυνάρισσος εἰς γῆν περιπατεῖν· οὐδὲ μοναχὸς ὕψηλοκάρδιος ὑπακοὴν κτήσασθαι. Ἀνὴρ ὕψηλοκάρδιος τοῦ ἀρχεῖν ὀρέγεται (5)· ἄλλως γὰρ, ὥς ἐτυχεν, ἀπολέσθαι εἰς τέλος οὐ δύναται· μᾶλλον δὲ οὐ βούλεται. Ὑπερηφάνους Κύριος ἀντιτάσσεται. Τίς λοιπὸν τοῦτους ἐλεῆσαι δύναται; Ἀκάθαρτος παρὰ

GRADUS XXIII.

De acephala seu stulta superbia : in quo gradu simul de impuris blasphemiarum cogitationibus tractatur.

C

Superbia est negatio Dei, inventum diaboli, despectus hominum, parens temerarii iudicii seu condemnationis alienæ, mala progenies laudum, sterilitatis argumentum, auxilii divini obstaculum, stuporis prænuntia, lapsuum procuratrix, epilepsie seu morbi caduci (spiritualis) fomes seu materia, fons furoris, simulationis seu hypocrisis janua, propugnaculum dæmonum, custos peccatorum, inhumanitatis seu immisericordie causa, commiserationis ignoratio, acerba legum auctrix, iudex immitis, hostis Dei, blasphemie radix, origo superbiæ, finis vanæ gloriæ, medium contemptus alterius. Laborum propriorum impudens jactatio, amor laudis [affectus laudis in corde profectæ], odium reprehensionis. Finis, divini auxilii negatio, virtutis propriæ elatio seu prædicatio, 290 diabolicus affectus. Advertamus omnes qui scrobem hanc altam evadere [transilire] cupimus; hoc vitium sæpe ab initio vires sumere et augeri ex gratiarum actione solet; nam statim a principio tam impudenter Deum negandum non audet suggerere. Vidi ego qui Deo ore grates dicerent, et mente superbe gloriarentur, quod aperte Phariseus ille testatur, qui Deo gratias egit, cum dixit: *Deus, gratias tibi ago* 22. Ubique lapsus contigit, ibi jam ante superbia nidificarat: index enim prioris sequens casus est. Cogita tu mihi duodecim esse vitia ignominie. Audi ego a viro valde honorato qui dixit: Si unum ex his (elationem animi dico) voluntate tua complexus fueris, illud unum vicem undecim reliquorum supplebit. Monachus superbus vehementer contradicit alii. Humilis contradicere prorsus nescit. Cupressus nunquam ramos in terram demittit ut humi repat, nec superbus monachus obedientie se submittit.

D

22 Luc. XVIII, 11.

(α) Ἐπιληψία, morbus sacer, comitialis, caducus, philosophorum quispiam οἰήσιν, seu fastum et superbiam, morbum sacrum appellavit.

Vir elati animi regnare cupit, neque enim alio modo, ut casus fert, funditus perire potest, aut aliter non vult interire. *Superbis Deus resistit* ⁹⁹. Quis porro hosce miserari possit, impurus est omnis apud Deum, quisquis superbo est corde. Ecquis vero hujusmodi purum reddere queat? Institutio (a) superbo ruinæ occasio est, stimulus superbi seu palus, demon est, destitutio (b) stuporem inducit. Et priora quidem hominum vitia sæpe ab hominibus curata sunt. Extremum vero seu stupor ab nullo mortalium curari potest. **291** Qui reprehensionem aversatur et repellit, vitium suum prodiit: qui vero querit objurgationem, expeditus est a vinculo superbiae. Si quis absque cæteris vilis per hoc solum et unicum (Lucifer) e cælo cecidit, querendum est an forsitan quispiam absque aliis virtutibus per solam humilitatem cælum conscendere possit? Superbia omnium laborum et sudorum opes perdit: clamaverunt, nec erat qui salvos faceret, haud dubie propterea quod cum superbia clamarent. Clamaverunt ad Dominum, nec exaudivit eos, idcirco nempe, quod causas adversus quas clamaverunt non sustulerint prius.

Superbum quemdam fratrem senior quidam rerum spiritualium scientissimus ad humilitatem hortatus est: sed ille cæcutiens, ignosce, inquit, pater, non sum superbus; et sapientissimus ille senex: Ecquod, inquit, fili, majus superbiae signum et argumentum edere nobis potes, quam dicendo: Non sum superbus. Admodum potest hujusmodi ingenii subjectio, et agrestior villiorque vivendi ratio et disciplina; recte item factorum sanctorum Patrum quæ naturæ gradum superare videntur, lectio, fortasse enim et hinc aliqua spes salutis male affectis hisce affulgebit. Turpe est alienis plumis superbire, sed extreme dementiae ob cælestia dona extolli eaque sibi arrogare. De solis recte factis effertur potes, quæ, antequam natus esses, possedisti. Nam quas natus accepisti, Deus donavit, uti et hoc ipsum quod nascerere. Quasunque virtutes sine anima exercuisti, illæ solæ tuæ sunt, Deus enim animum ipsum tibi impertivit. **292** Et quæcunque virtutum certamina extra corpus subiisti, illa tuo studio sola ascribere potes: nam corpus, tuum non est, sed opus Dei. Cave tibi fidam ante pronuntiatam de te ultimam sententiam, cum videas illum, qui in thalamo jam discubuerat, ligatis manibus et pedibus in tenebras exteriores ejectionem. Noli elatis cervicibus incedendo cælum tangere, cum sis e cæno terræ factus. Multi enim e cælo sancti et corporis expertes deturbati sunt. Ubi malus dæmon in suis ministris sedem sumpsit, tunc vel in somno vel in vigilantibus per visum habitu formaque vel beati alicujus angeli, vel martyris apparet, et arcana quædam aperit, vel quibusdam gratiarum donis ornat, ut ita delusi infelices mente demum penitus excidant. Quod si vel infinitas pro Christo mortes toleramus, nullo tamen modo vel sic pro debito satisfacere. Aliud enim est sanguis Dei, aliud servorum Dei sanguis, si di-

A Κυρίῳ πᾶς ὑψηλοκάρδιος (6). Καὶ τίς λοιπὸν τὸν τοιοῦτον ἀποκαθάραι δύναται; Παῖδευσις· μὲν ὑπερηφάνῳ πνῶμα· σκολοφὶ δὲ δαίμων· ἐγκατάλειψις δὲ ἔκτασις. Καὶ τὰ μὲν πρότερον πολλὰκις καὶ ἀνθρώποι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐθεραπεύθησαν· τὸ δὲ ἔσχατον παρ' ἀνθρώποις ἀνίστατον. Ὁ ἀποσιόμενος ἑλεγχον, τὸ πάθος ἐσήμανεν· ὃ δὲ προσδραμὼν, τοῦ θεοῦ ἀλλυταί· εἰ χωρὶς ἐτέρου πάθους τις διὰ τούτου καὶ μόνου τῶν οὐρανῶν κατέπεσε (7), ζητητέον μήπως καὶ δίχα ἀρετῆς ἐτέρας ἐκ ταπεινώσεως εἰς οὐρανοὺς ἀναβαίνειν ἐνδέχεται. Ὑπερηφάνια ἐστὶ πλοῦτου καὶ ἰδρώτων ἀπίστεια· ἐκέκραξαν, καὶ οὐκ ἦν ὁ σῶζων, πάντως, ὅτι μεθ' ὑπερηφανίας· ἐκέκραξαν πρὸς Κύριον, καὶ οὐκ εἰσέκουσεν αὐτῶν, πάντως, ὅτι τὰς αἰτίας καθ' ὧν ἤρχοντο, οὐκ ἀπέκοπτον.

B ἐκοπτον. Superbia omnium laborum et sudorum opes perdit: clamaverunt, nec erat qui salvos faceret, haud dubie propterea quod cum superbia clamarent. Clamaverunt ad Dominum, nec exaudivit eos, idcirco nempe, quod causas adversus quas clamaverunt non sustulerint prius.

Ἀδελφὸν ὑπερηφανεύοντα γέρον γνωστικώτατος πνευματικῶς ἐνουθέτησεν (8), ὃ δὲ τυφλωτῶν φησὶ· Συγχώρησον, πάτερ, οὐκ εἰμι ὑπερήφανος. Ὁ δὲ πάνσοφος γέρον πρὸς αὐτόν· Καὶ ποίαν, φησὶ, τέκνον, ἀπόδειξιν σαφεστέρην ταύτης παρέχεις ἡμῖν τοῦ πάθους, ἀλλ' ἢ τὸ εἰπεῖν· Οὐκ εἰμι ὑπερήφανος; Πάνυ τοῖς τοιούτοις συνέρχεται ἡ ὑποταγή, καὶ παχύτερα καὶ ἀτιμωτέρα διαγωγή· καὶ ἡ τῶν ὑπὲρ φύσιν τῶν πατέρων κατορθωμάτων ἀνάγνωσις· ἰσως καὶ οὕτως ἔσται τοῖς νοσοῦσι μικρὰ σωτηρίας ἐλπίς. Αἰσχύνῃ ἐπ' ἄλλοτρίῳ κόσμῳ ἐπαίρεσθαι (9)· ἀνοία δὲ ἔσχατη, ἐπὶ χαρίσμασι θεοῦ φαντάζεσθαι. Ὅσα σοι κατορθώματα πρὸ τῆς σῆς γεννήσεως γέγονασιν, ἐπὶ τούτοις μόνους ἐπαίρου· τὰ γὰρ μετὰ γέννησιν ὁ θεὸς ἐδωρήσατο, ὥσπερ καὶ τὴν γέννησιν· ὅσας ἐκτὸς τοῦ νοδὸς ἀρετὰς κατιώρθωκας, αὗται καὶ μόναι σοῦ τυγχάνουσι· τὴν γὰρ νοῦν θεὸς ὁ δωρησάμενος. Ὅσα ἐκτὸς τοῦ σώματος ἐπεδείξω ἐπαθλῖα, ἐκ σῆς σπουδῆς καὶ μόνων γεγόνاسι· τὸ γὰρ σῶμα, οὐ σὸν, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ ποίημα· μὴ θάρσει ἔως τὴν ἀπόφασιν δέξῃ (10), ὅρῳ ἐκείνων καὶ μετὰ τὴν ἐν τῷ νυμφῶνι κατάκλισιν χεῖρας καὶ πόδας δεσμούμενον, καὶ εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον ἐξοριζόμενον· μὴ ὑφανυγῆναι, γηῖνος ὢν· πολλοὶ γὰρ καὶ ἐξ οὐρανῶν ἐβρίφησαν ἅγιοι καὶ ἄλλοι τυγχάνοντες. Ὅταν γάρ ᾤνεν ἐν τοῖς αὐτοῦ ἐργάταις ὁ δαίμων λήφεται· τότε ἂν τοῖς κατὰ τοὺς ὕπνους, ἢ καὶ καθ' ὕπνον ἐν σχήματι· δῶκεν ἁγίου ἀγγέλου, ἢ καὶ μάρτυρός τινος ἐπιφανέμενος, μυστηρίων αὐτοῖς ἀποκάλυψιν, ἢ χαρισμάτων δωρεὰν ἐπιτίθωσιν, ἵνα ἀπατηθέντες οἱ τάλανες τελείως τῶν φρενῶν ἐκπέσωσιν. Εἰ καὶ μυσίους θανάτους ὑπὲρ Χριστοῦ ὑπομεινόμεν (11), οὐδὲ οὕτως τὸ θεῖον ἀνεπληρώσαμεν· ἄλλο γὰρ αἷμα θεοῦ, καὶ ἕτερον αἷμα δούλων, κατὰ τὸ ἀξίωμα, καὶ οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν· συζητοῦντες αὐτοὺς ἀεὶ, καὶ ἀνακρίνοντες πρὸς

⁹⁹ Jac. iv, 6.

(a) Eruditio, correctio, reprehensio.

(b) Subtrahio internæ (divinæ nempe gratiæ).

τοὺς πρὸ ἡμῶν πατέρας καὶ φωστῆρας, μὴ παύ-
σασθε, καὶ τότε εὐρήσομεν ἑαυτοὺς· μηδὲ ὅλως
ἔχουσ' ἀκριβοὺς πολιτείας πατήσαντας· μηδὲ τὸ
ἐπαγγέλμα δόξας τηροῦντας· ἀλλ' ἔτι ἐν τῇ κοσμητικῇ
καταστάσει διατρίβοντες.

vestigium in nobis quod teramus religiosæ et seriæ
vitæ deprehendimus, nec quod professioni nostræ

Μοναχὸς κυρίως ἐστὶν ἀμειψόριστος ὅμιλος ψυ-
χῆς (12), καὶ ἀκίνητος σώματος αἰσθησίς. Μοναχός
ἐστὶν ὁ τοὺς πολεμίους, δεικνύθων, προσκαλού-
μενος, καὶ ἐρεθίζων ἐν τῷ φεῦγειν ἀπ' αὐτοῦ. Μο-
ναχὸς ἐστὶν ἀδιδότατος ἔκστασις, καὶ λύπη ζωῆς.
Μοναχὸς ἐστὶν ὁ ποιῶν τις ταῖς ἀρεταῖς, ὡς ἄλλος
ταῖς ἡδοναῖς. Μοναχός ἐστιν ἀληκτον φῶς ἐν ὀφθαλ-
μῷ καρδίας. Μοναχός ἐστὶν ἀδυσώσις ταπεινώσεως,
ἐν αὐτῇ πᾶν πνεῦμα κρημνίσας καὶ ἀπονεύει· Ἀθή-
νην πταισμάτων τύφος ἐργάζεται (13)· ἐκείνων γὰρ
μήμη ταπεινοφροσύνης πρόξενος. Ὑπερηφάνια
ἐστὶν ἐσχάτη πένια ψυχῆς (14)· πλοῦτον ἐν σκοτεινῇ
οἰαμένη οὐ μόνον προβαίνειν οὐκ ἐξ ἡ μαρὰ, ἀλλὰ
καὶ τοῦ ὕψους ἀπορρίπτει. Ὑπερηφάνια ἐστὶν βολὰ
ἐσωθεν σεσηπυῖα, ἐξωθεν δὲ τῇ ὄρᾳ ἀποστειλόμενα.
Μοναχὸς ὑπερήφανος οὐ δεηθήσεται δαίμονος· αὐτὸς
γὰρ λοιπὸν ἑαυτῷ δαίμονα καὶ πολεμὶον γέγονεν·
ἀλλότριον μὲν τοῦ φωτός τὸ σκότος· ἀλλότριος δὲ
καὶ ὑπερήφανος παντοίας ἀρετῆς. Ἐν ὑπερηφάνῳ
καρδίαις γεννηθῶσιν βλασφημίας ῥήματα (15)· ἐν
ταπεινῶν δὲ ψυχαῖς, οὐράνια θεωρήματα. Βδελύσσεται
ἥλιον κλέπτῃς (16), ὑπερήφανος δὲ πρᾶξις ἐξουθενώ-
σεται. Ἐλαθον, πῶς οὐκ ὅλας, ἑαυτοὺς ὑπερηφάνων
πλεῖστοι· καὶ δόξαντες ἀπαθείς εἶναι, τὴν οὐρανίαν
πενίαν ἐν ἐξέδῳ ἐωράκασιν. Ὁ ταύτῃ ἀλόως Κυρίου
δεηθήσεται· ματαῖα γὰρ παρ' ἐκείνῳ σωτηρία ἀν-
θρώπων. Κατεβηκὼς πού τὴν ἀκέφαλον πλανήτιν
πίλυσαν ἐν τῇ ἐμῇ καρδίᾳ, καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων τῆς
οὐρανίας μητρὸς ὀχυρμένην· ἃς παγιδεύσας δεσμῶ
ὕπακοῆς (17), καὶ μάλιστα εὐταλείας μαστιγώσας,
τὴν ἐν ἑμοὶ αὐτῶν εἰσοδὸν ἐξήτασον λέγειν· διὸ καὶ
μαστιγόμεναι ἔλεγον· Ἡμεῖς ἀρχὴν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ
γέννησιν· ἀρχοῦσαι γὰρ καὶ γεννητρίαι πάντων τῶν
παθῶν καθιεστήκαμεν· πολεμεῖ δὲ ἡμᾶς οὐ μετρίως
συντριμμὸς καρδίας ἐν ὑποταγῇ τικτόμενος· ἀρ-
χεῖσθαι γὰρ ὑπ' οὐδενὸς σεσυνθίσκαμεν. Αὐτὸ καὶ ἐν
οὐρανοῖς ἀρχοῦσαι γέγονοι, ἐκείθεν ἀπεστατήσαμεν·
διὸ καὶ πάντων συλλήθην εἰπεῖν, τῶν ἀντιπρᾶτ-
τόντων τῇ ταπεινοφροσύνῃ, ἡμεῖς γεννητρίαι·
πάντα γὰρ τὰ ἐκείνη συνεργοῦντα, ἡμῖν ἀντίκειν-
ται. Πλὴν ἐν οὐρανῷ ἴσχυσαμεν, καὶ ποῦ ἀπὸ προσ-
ώπου ἡμῶν φεύξῃ; Ἡμεῖς πολλάκις ἐπ' ἀτιμίας,
καὶ ὑπακοῇ, καὶ δογῆσιν, καὶ ἀμνησιχαίᾳ, καὶ δια-
κονίᾳ ἐπακολουθεῖν πεφύκαμεν· ἡμῶν ἔκγονα πτώ-
ματα πνευματικῶν· ὀργῇ, καταλαλῇ, πικρίᾳ, θυ-
μῷ, κραυγῇ, βλασφημίᾳ, ὑπόκρισις, μῖσος, φόβος,
ἀντιλογία, ἰδιορρυθμία, ἀπειθεῖα. Ἐν ὅτι καὶ μόνον ἐν
ᾧ ἐπιγίγρεται οὐκ ἔχομεν δύναμιν· καὶ τοῦτο σοὶ μα-
στιγόμεναι λέγομεν· Ἐὰν ἑαυτὸν ἐνώπιον Κυρίου εἰλι-
κρινῶς καταμέψῃ, ἡμᾶς ὡς ἀρχὴν λελογίσῃ (18).
Ἰππος μὲν γὰρ, ὡς ὄρεξ, ὑπερηφάνιας κενοδοξία, ἐφ'
ἣν ἐπιβέβηκα· ἡ δὲ δόξα ταπεινώσει, καὶ αὐτομε-

gnitatem, non naturam respiciamus. Ubi diligenter
in nos ipsos inquisiverimus, nostramque vitam ad
exempla sanctorum Patrum, qui ante nos vixerunt
et velut vera mundi lumina resplenderunt, exigere
non cessaverimus; tum vero nos nullum penitus
vitæ deprehendimus, nec quod professioni nostræ

Monachus proprie vereque ille est, qui mentis oculo
nunquam extollit, et corporis sensum immo-
tum custodit. Monachus est qui hostes, ferarum ritu
293 ad pugnam provocat et irritat, dum ille
profligant ab eo. Monachus est perpetuus mentis
excessus et vitæ fuctus. Monachus ita virtutibus est
affectus et temperatus, ut alius voluptatibus cor-
ruptus et perditus. Monachus est inextinctum in
oculo cordis lumen. Monachus est infinitum hu-
militatis profundum, quo omnis improbus spiritus
præceps hauritur et suffocatur. Infinitus superbia
animus peccatorum memoriam delet, quorum re-
cordatio parit humilitatem. Superbia est extrema
animæ inopia, quæ sibi divitias in tenebris fingit,
adeoque exsecrata illa peccatis, non solum progredi
non sinit ascendente, sed ex alto etiam deturbat.
Superbia malum est intus putre, foris nitens et
floreus. Monachus superbus non indiget alio dæ-
mone, ipse enim sibi est jam dæmon et hostis fa-
ctus: ut tenebræ alienæ sunt ab luce, ita super-
bus ab omni virtute est alienus. In corde su-
perborum nascuntur blasphemia verba, in corde
humiliū, cœlestes illustrationes, uti solem
fur aversatur, ita superbus mansasuetos contemnit.
Plerique superborum nescio quò pacto se ipsos,
dum vivunt, nesciant, dum sibi videntur in summa
animi tranquillitate constituti, qui in excessu vi-
tæ suam demum inopiam agnoscunt. Qui ab su-
perbia occupatus est et captus, auxilio divino
indiget, vana enim apud huiusmodi salus homi-
num. Comprehendi ego olim hanc capite diminuta
præstigiaticam (quæ in corde meo nidulata
fuerat, et humeris matris suæ vehebatur) et am-
has vinculo obedientiæ constrictas, 294, et uti-
litalis meæ flagro casus exprimere cœgi, quo pa-
cto se in cor meum insinuassent. Nos ergo, diver-
beratæ aiebant, principio caremus, neque nasci
solemus, sed ipsæmet sumus principes et omnium
vitiūm procreatrices. Vehementer autem oppu-
gnat et adversatur nobis contritio cordis ex obe-
dientia nata. Consuevimus enim nulli parere. Id-
circo in cœlo quoque principes factæ defectionem
molitæ sumus. Itaque ut omnia verbo complectamur,
omnium vitiorum quæ humilitati repugnant,
nos auctrices et genitrices sumus. Omnia enim quæ
humilitati suffragantur, nobis adversantur. Enim-
vero nos in cœlo præpotuimus, et quo a facie no-
stra fugies? Nos non raro post toleratas ignomi-
nias, obedientiam exercitam, iracundiam repres-
sam, deletam injuriarum memoriam, officia et
ministeria insequi religiosos solemus: a nobis
porro hæc vitiosa progenies propagatur· lapsus

religiosorum, ira, obrectatio, animorum acerbitas, furor, clamor, maledicta, virtutum simulatio, odium, invidia, oblocutio, suo modo et velle vivere, non consiliis, non imperiis parere. Unum quiddam et solum est in quo aggrediendo et efficiendo omnes vires nostrae elanguescunt, et hoc tibi flagro objurgatæ et coactæ enuntiamus. Si te ipsum in conspectu Dei sincere accusaveris et culpaveris, tum vero nos velut aranearum telas contemnes et evoces. Nam ut vides, equus superbiæ est vana gloria, quam ego superbia conscendi; sancta vero humilitas et sui ipsius reprehensio ridebunt equum et ascensorem ejus, **295** carmen triumphale suavissime decantaturæ. *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est: equum et ascensorem dejecit in mare* ²⁶, et profundum humilitatis.

Qui tertium et vicesimum gradum conscendit, B vir est, si tamen quisquam conscendere poterit.

SCHOLIA AD GRADUM XXIII.

De superbia.

Scholion 1.

Qui non celesti auxilio, sed sua se virtute recte quidpiam facere arbitratur, negat Deum, qui in omnibus ejus est adiutor. Quapropter cadit destitutus a gratia Dei quam contempsit.

Scholion 2.

Proprium est superbiæ alios contemnere, et animo excalescere.

Scholion sancti Nili 3.

Ne pulchrum existima habere virtutem, sed habere, ut oportet. Qui sua virtute putat se hostes vincere, Deum quasi exauctorat et rejicit. Unde et cadit, quantumvis cadat invitus, celesti auxilio destitutus.

Scholion 4.

Si vis tua præclare facta ostendere, non altum sapias, neque existima esse magna. Nihil tam gratum Deo, quam seipsum inter postremos numerare.

Aliud.

Philosophus quispiam animi tumorem sive sui existimationem dixit esse morbum sacrum.

Aliud.

Vidi gravem morbum, divitias servatas sibi in suum exitium et malum. Et Dominus: *Vae, inquit, qui divites estis et abundatis, quia esurietis, quia recipitis mercedem vestram* ²⁷, et consolationem.

Scholion 5.

Ne properes ut præsis fratrum sodalitati, ne aliena onera peccatorum imponas cervici tuæ.

296 Scholion b.

Non credere placere Deo studium suum, conciliet divinum auxilium, ut te custodiat, et convertat retro ingruentes tentationes.

Scholion 7.

Salvator quoque noster in beatitudinibus, pau-

²⁶ Exod. xv, 1. ²⁷ Luc. vi, 23.

(a) Clausa parenthesi videntur redundare.

Α ψία καταγιάζονται Ιαπων και του επιδάτου αβ-
του (19) · την επινίκιον ψήν ἐνηδόνως ἔδουσαι ·
ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται ·
Ιαπων και ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν, και
ἔδυσσον ταπεινώσεως.

et hoc tibi flagro objurgatæ et coactæ enuntiamus. Si te ipsum in conspectu Dei sincere accusaveris et culpaveris, tum vero nos velut aranearum telas contemnes et evoces. Nam ut vides, equus superbiæ est vana gloria, quam ego superbia conscendi; sancta vero humilitas et sui ipsius reprehensio ridebunt equum et ascensorem ejus, **295** carmen triumphale suavissime decantaturæ. *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est: equum et ascensorem dejecit in mare* ²⁶, et profundum humilitatis.

Εἰκοστὸς τρίτος βαθμὸς · ὁ ἀναβεηκῶς ἰσχυσεν, εἰπερ ἄρα και ἀναβεηκῆναι δεδύνηται.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΚΓ'.

Περὶ ὑπερηφανίας.

Σχόλιον α'.

Ὁ μὴ ἐκ τῆς ἀνωθεν βοηθείας, ἀλλ' ἐξ ἑαυτοῦ δοκῶν τι κατορθοῦν, ἀρνείται τὸν Θεόν, τὸν ἐπὶ πάντων ἀντιλήπτορα αὐτοῦ. Διὸ και πίπτει, καταλείφθεις ὑπὸ τῆς χάριτος, ἣν ἠθέτησεν.

Σχόλιον β'.

Ἰδιον ὑπερηφανίας τὸ ἐξουδιεῖν, και θυμῷ σθαι.

Σχόλιον γ'.

Μὴ τὸ ἔχειν ἀρετὴν, καλὸν εἶναι νόμιζε, ἀλλὰ τὸ ὡς δεῖ. Ὁ τῇ ἰδίᾳ δυνάμει δοκῶν νικᾶν πολεμίους, τὸν Θεὸν ὡσπερ ἀθετεῖ · διὸ και πίπτει πτώμα ἀκούσιον, ἀμοιρῶν ἐπικουρίας τῆς ἀνωθεν.

Σχόλιον δ'.

Εἰ βούλει μεγάλα σου δεῖξαι τὰ κατορθώματα, μὴ μέγα φρόνει, μηδὲ νόμιζε εἶναι αὐτὰ μεγάλα, (ἐστὶ μεγάλων [α]) οὐδὲν οὕτως Θεῷ φίλον, ὡς μετὰ τῶν ἐσχάτων ἑαυτὸν ἀριθμεῖν.

Ἄλλο.

Φιλόσοφος τις τὴν οἴησιν ἱερὰν νόσον ἔλεγεν εἶναι.

Ἄλλο.

Εἶδον ἀβρωστίαν δεινὴν, πλεῖστον φυλάσσόμενον τῷ παρ' αὐτοῦ εἰς κακίαν αὐτῷ · και ὁ Κύριος · *Οὐαὶ οἱ κλουτοῦντες, οἱ πεπνύστες; οἱ ἀπ' ἔχετε τὸν μισθὸν ὑμῶν, και τὴν παράκλησιν.*

Σχόλιον ε'.

Μὴ σπεύσης κεφαλεῦσαι ἀδελφότητος, ἵνα μὴ ἐπιθῇ; ἄλλοτρίους φόρους τῶν ἀμαρτημάτων ἐπὶ σὺ τραχήλῳ.

Σχόλιον ζ'.

Τὸ μὴ πιστεύειν ἀρίσκειν τῷ Θεῷ τὸν σκοπὸν σου, παρασκευάζει τὴν βῆθειαν τοῦ Θεοῦ φυλάσσειν σε, και ἐπιστρέφει εἰς τὰ ὀπίσω τοῦ ἐπερχομένου.

Σχόλιον ζ'.

Και ὁ Σωτὴρ δεῖ ἐν τοῖς μακαρισμοῖς [τοῖς πτω-

χοῖς τῷ πνεύματι υἰοῖς ἀποκαίσθαι ἔφησε τὴν βασι-
λείαν τῶν οὐρανῶν.

Exolior γ'.

Ὡς τῷ μετανοοῦντι τὸ ὑψηλοφρονεῖν ἀλλότριον·
οὕτως τὸν ἐκουσίως ἀμαρτάνοντα τὸ ταπεινοφρονεῖν
ἀδύνατον.

Ἄλλο.

Ὁ νεκρώμενος ὑπὸ παθῶν, συμβουλῆς οὐκ αἰσθά-
νεται, καὶ παιδεύσεως πνευματικῆς τὸ σύνδοξον οὐκ
ἀνέχεται.

Exolior θ'.

Ἀποδείξεις δεκνύουσα ἐπὶ μηδενὶ γαυριῇ καὶ ἐξ-
υψοῦσθαι ὡς οἰκεία φρονήσει, ἢ ἰσχυρὶ κατορθοῦντι,
ἀνευ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀνεικάστου μεγαλοδωρεᾶς.

Ἄλλο.

Ὁ ἐγκρατὴς ἀπέχεται γαστριμαργίας· ὁ ἀκτῆ-
μων πλεονεξίας· ὁ ἥσυχος πολυλαλιᾶς· ὁ ἀγνός φι-
ληθονίας· ὁ σεμνὸς πορνείας· ὁ αὐτάρχης φιλαρ-
γυρίας· ὁ πρῶτος ταραχῆς· ὁ ταπεινόφρων κενοδο-
ξίας· ὁ ὑποτακτικὸς φιλονεικίας· ὁ ἐλεγκτικὸς ὑπο-
κρίσεως· ὁ προσευχόμενος ἀνεπιστίας· ὁ πτωχὸς
πολυχρηματίας· ὁ ὁμολογητὴς ἀρνήσεως· ὁ μάρτυς
εἰδωλολατρίας, βλέπει πῶς πᾶσα ἡ ζωὴ θανάτου ἐπι-
τελουμένη ἀρετῇ, οὐδὲν ἕτερον, πλην ἀμαρτίας ἐστὶν
ἀποχῇ· ἀμαρτίας δὲ ἀποχὴ φύσεως ἐστὶν ἔργον· οὐ
βασιλείας ἀνταλλαγῇ.

Ἰωάννου Καρπαθίου ι'.

Τὸ τοῦ γάμου ἔνδυμα, περὶ οὗ τὰ θεῖα Χριστοῦ
διαλαμβάνει λόγια, τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι·
χάριν ἡγοῦ· ἢ ὁ μὴ ἐκδυθῆναι γεγονώς ἅγιος, τοῦ
ἐπουρανίου γάμου, καὶ τοῦ δαίμονος τοῦ πνευματικοῦ
κοινωνὸς οὐκ ἔσται.

Exolior Μάρκου ια'.

Τινὲς μὴ ποιοῦντες τὰς ἐντολὰς πιστεύουσιν ὁρθῶς
νομίζουσι· τινὲς δὲ ποιοῦντες, ὡς μισθὸν ὀφειλόμενον
τῆς βασιλείας ἐκδέχονται· ἀμφοτέρω δὲ τῆς ἀλη-
θείας ἀπεσπάρησαν.

Exolior ιβ'.

Ὅταν τὸν νοῦν, ἢ δι' ἀργολογίας, ἢ εὐτραπέλλας,
ἢ ἄλλου τινὸς τοιοῦτου ἐκ Θεοῦ ἀφιστῶμεν, καὶ
μετewριζόμεθα, οὐ μοναχοὶ ἐσμεν.

Exolior ιγ'.

Λήθη πταισμάτων ποτὲ μὲν ὀφθαλμῶν τεχνουργεῖ, D
ποτὲ δὲ ἀναίσθησιαν.

Εὐαγγελίου ιδ'.

Μὴ σπεῦδε πλουτεῖν, μὴ ταχὺ πένης γένῃ.

Exolior ιε'.

Ὁ ὑπερηφανεύμενος παραχωρεῖται πᾶσιν εἰς
βλασφημίας, καὶ ὁ ἐν τῇ ἀρετῇ τῆς πράξεως ἐπαίρ-
μενος, ἐν τῇ πορνείᾳ παραχωρεῖται πᾶσιν· καὶ ὁ
ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ ἐπαίρμενος, ἐν ταῖς σκοτειναῖς
παγίσιν τῆς ἀγνοίας ἐμπατεῖν παραχωρεῖται.

Exolior ις'.

Μεγα νομίζω καὶ τίμιον, τὸ τὴν κενοδοξίαν νικῆ-
σαι, καὶ προκλῆναι εἰς γνῶσιν Θεοῦ· ὁ γὰρ ἐμπαθεῖν
εἰς τὴν αἰσχρότητα τοῦ πονηροῦ τούτου πάθους τῆς
κενοδοξίας, τῆς εἰρήνης ἀλλοτριεῖται, καὶ σκληρῶ-

A peribus spiritu solis repositum esse regnum celo-
rum dixit.

Marci monachi 8.

Sicut altum sapere penitentiam agenti repugnat,
ita fieri non potest ut humiliter et demisse de se
sentiat, qui sponte peccat.

Aliud.

Victus a malis cupiditatibus et in mortem datus,
omne consilium sanum repudiat, nec ullam di-
sciplinam religiosam sustinet.

Scholion 9.

Demonstratio est quæ ostendit de nulla re glo-
riandum aut superbiendum, tanquam propria pru-
dentia et viribus nixus sine incomparabili Dei
gratia et dono aliquid recte gesseria.

B

Aliud.

Abstinens guiam coerces; opum contemptor, ha-
bendi cupiditatem; solitudinis cultor, loquacita-
tem; castus, voluptatem; pudicus, luxuriam; con-
tensus suo, pecuniæ studium; mitis tumultus, hu-
millis, vanam gloriam; subjectus, contentiones; re-
prehensus, simulationem; precabundus, desperationem;
mendicus divitiis recusat; confessor, nega-
tionem; martyr, idololatriam. Vides omnem, quæ
ad mortem usque exercetur virtutem, nihil aliud
esse quam continentiam seu abstinentiam a pec-
cato. Abstinentia autem est naturæ opus, non re-
gni compensatio . . .

Joannis Carpathii 10.

Vestem nuptialem de qua divina Christi oracula
loquuntur, sancti Spiritus gratiam interpretare,
quam qui ut indueret, dignus habitus non est,
cœlestium nuptiarum et cœnæ cœlestis particeps
non erit.

Marci monachi 11.

Quidam qui Dei mandata negligunt, recte se cre-
dere existimant. Quidam qui præcepta Dei sequun-
tur, regnum Dei tanquam pro debito stipendio ex-
spectant; ambo procul a vero aberrant.

Scholion 12.

Quando mentem aut per otiosum sermonem 297
aut scurrilitatem, aut hujusmodi aliquid a Deo
avertimus, et superbimus, monachi non sumus.

Scholion 13.

Oblivio delictorum nunc creat animi tumorem,
nunc stuporem.

Scholion 14.

Noli statim velle ditescere, ne subito pauper
fias.

Scholion 15.

Qui superbia tumet, permittitur in blasphemias
cadere; qui virtutis exercitatione tollitur, in lu-
xuriam; qui sapientia sua tumet, in ignorantie
tenebras et laqueos incidit.

Scholion 16.

Rem ingentem et magnificam existimo vi:isse
vanam gloriam et profecisse in cognitione Dei.
Qui enim in dedecus hujus improbi vitii vanæ glo-
rie incidit, exors est pacis, et cor obdurat erga

sancios, et postquam ad finem et extremum malorum suorum pervenit, in improbam incidit superbiam et libidinem mentendi.

Scholion 17.

Observe quod voluntatem suam cum scientia seu prudentia committere proximo, hæc vera sit humilitas.

Scholion 18.

Si non vis occupari et subigi a malignis spiritibus [cogitationibus] contemptum animi, et corporis afflictationem suscipe, et hoc non subinde et sigillatim, sed in omni loco et occasione et re.

Scholion 19.

Fieri non potest ut, qui non erga omnes pro extrema sua facultate metum [venerationem] quendam suscipit, vel convicio, vel contumelia appetitus, iram vincat; aut afflicti æquo animo tentationem superet.

298 De inexplicabilibus blasphemiarum cogitationibus

Perniciosæ stirpis et parentis perniciosissimam sobolem esse supra demonstratum est, execratae, inquam, superbiae infandam blasphemiarum prolem. Proinde necesse est ut eam in medio ponamus, neque enim ex obviis et vulgaribus est adversariis, sed omnium qui sunt, longe infestissimus inimicus et hostis, et quod gravius est, explicatu difficilis, quique ægre per confessionem religioso animi medico sistatur et aperiatur. Unde sæpenumero non paucis usuvenit, ut in ultimam desperationem, omni salutis spe sublata, incidere. Non secus enim ac teredo lignum, ita spem omnem impia absorbit. Ista ergo ista, execranda blasphemia inter ipsas sacras synaxes, et sub ipsam horam qua trepida mysteria Eucharistiae peraguntur, solet Dominum impiis cogitationibus incessere, adeoque sacrificium ipsum impiare. Unde plane intelligimus illa, infanda, incomprehensa et impia cogitationum maledicta in Deum non ab anima nostra, sed ab hoste Dei dæmone e caelo profugo, ubi quoque Deum diris execrationibus visus est incessisse, proficisci. Si enim fœda et indecora mentis verba mea sunt, quomodo, dum caeleste illud donum sumo, supplex adoro? quomodo simul possum eidem et male et benedicere? Multos ille **299** veterator et animarum perditior sæpe de statu mentis dejecit. Nulla enim alia cogitatio tam ægre quam hæc blasphemiarum aperitur. Itaque sæpe cum multis clausa intus consenuit. Nihil enim adeo dæmonum et cogitationum impiarum adversus nos vim augeat, atque has in corde tacitas nutrire et celare. Nemo se propter hujuscmodi blasphemiarum cogitationes reum fieri aut peccare existimet, novit enim cordium cognitor Deus non nostras, sed hostium nostrorum esse ejusmodi cogitationes. Ut ebrietas est causa cur offendas, ita superbia impiarum cogitationum. Et quamvis offendendo non pecces, punieris tamen propter ebrietatem. Dum

(a) Sub eodem gradu.

Ανεταί την καρδίαν πρὸς τοὺς ἁγίους· καὶ ἐν τῇ τῆς αὐτοῦ, εἰς ὑψηλοφροσύνην περιπίπτει πονηρὰν καὶ φροντίδα τοῦ ψευδεσθαι.

Σχόλιον 17.

"Ορα, ὅτι τὸ ἀπολύσαι τὸ θέλημά σου τῷ πλησίον ἐν γνώσει, αὕτη ἐστὶν ἡ ταπεινώσις.

Μαξιμου 17.

Εἰ βούλει μὴ ἐνεργεῖσθαι ὑπὸ τῶν πονηρῶν, ἐξουδένωσιν ψυχῆς καὶ θλίβειν σαρκὸς καταδέχου, καὶ τοῦτο οὐ μερικῶς, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ τόπῳ, καὶ καιρῷ, καὶ πράγματι.

Σχόλιον 18.

Ἀμύχανον τὸν μὴ καταδεξάμενον τὸ πρὸς πάντας ὑποδεῖς καὶ ἔσχατον θυνηθῆναι ποτε, ἢ λοιδορούμενον, θυμοῦ κρατῆσαι, ἢ θλιβόμενον μετὰ μακροθυμίας περιγενέσθαι τῶν πειρασμῶν.

Περὶ τῶν ἀνεκφράστων λογισμῶν τῆς βλασφημίας (a).

Χαλεπῆς ρίζης καὶ μητρὸς χαλεπώτατον ἀπόγονον εἶναι ἐν τοῖς φθάσασιν ἀκηκόαμεν, λέγω δὲ τῆς μιαιφάνος ὑπερηφανίας ἀρρήτων τῆς βλασφημίας ἀπόγονον· διὸ ἀναγκαῖον αὐτὸν εἰς μέσον ἀχθῆναι· οὐ γὰρ τῶν τυχόντων, ἀλλὰ γε καὶ πολὺ πάντων χαλεπώτερος ἐχθρὸς καὶ πολέμιος καθέστηκε, καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον οὐδὲ εὐχερὲς ἐκφρασθῆναι καὶ ἐξομολογηθῆναι, ἢ στηλιτευθῆναι πνευματικῷ λατρῷ δυνάμενος. Διὸ καὶ πολλοὶ πολλάκις ἀπογίνωσιν καὶ ἀνελπιδίαν ἐγέννησιν· ὥσπερ σκώληξ ἐν ξύλῳ, πᾶσαν αὐτῶν τὴν ἐλπίδα ἐξαναλώσας ὁ ἀνὴρ. Οὗτος τοίνυν, οὗτος ὁ παμμίαιρος φιλεῖ πολλάκις παρ' αὐτῆς τῆς ἁγίας συνάξεως, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν φρικτὴν τῶν μυστηρίων ὥραν δυσφημεῖν τὸν Κύριον, καὶ τὰ τελούμενα ἅγια. "Οθεν μάλιστα καὶ μανθάνομεν σαφῶς μὴ οὖσαν τὴν ἡμετέραν ψυχὴν τὴν τὰ ἄδυσμα, καὶ ἀκατάληπτα ἐκεῖνα, καὶ ἀρρήτα λόγια ἐνδοθεν φθεγγεμένην· ἀλλὰ τὴν μισέθειν δαίμονα τὸν ἐκ τῶν οὐρανῶν δραπέτευσαντα· διὰ τὸ ἀκαίᾳ τὸν Κύριον βλασφημίας τῷ δοκεῖν βαλεῖν. Εἰ γὰρ ἐμοὶ οἱ ἄσμενοι ἐκεῖνοι καὶ ἀπρεπεῖς λόγοι, πῶς τὸ δῶρον δεξάμενος προσκυνῶ; Πῶς λοιδορεῖν καὶ εὐλογεῖν δύναμαι; Πολλοὺς ὁ ἀπατεῶν οὗτος καὶ ψυχοφθόρος εἰς ἔκστασιν φρενῶν ἤγαγε πολλάκις· οὐδεὶς γὰρ ἕτερος λογισμὸς οὕτως δυσεξαγόμεντος, ὥς αὐτὸς καθέστηκε· διὸ πολλάκις τοῖς πολλοῖς καὶ συνεγήρασεν [αἱ συγγεγήρακεν]. Οὐδὲν γὰρ οὕτως τοῖς δαίμοσι καὶ τοῖς λογισμοῖς, ἰσχύον καθ' ἡμῶν δίδωσιν, ὥς τὸ τούτους ἀνεξαγορεύτους ἐν τῇ καρδίᾳ σιτίζεσθαι καὶ ἀποκρύπτειν· μηδεὶς ἐπὶ λογισμοῖς βλασφημίας αὐτὸν αἰτίαν εἶναι λογίσειτο· καρδιογνώστης γὰρ ἐστὶν ὁ Κύριος. καὶ ἐπίσταται, οὐχ ἡμῶν, ἀλλὰ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν εἶναι τὰ τοιαῦτα ῥήματα. Τὸ μεθύειν αἰτίον τοῦ προσκόπτειν· καὶ τὸ ὑπερηφανεύεσθαι, αἰτίον τῶν ἀπρεπῶν λογισμῶν, καὶ ἐκ μὲν τοῦ προσκόπτειν ἀνάτιος ὁ προσκόμενος, ἐκ δὲ τοῦ μεθύειν πάντως τιμωρηθήσεται. Ἐν προσευχῇ σταθέντων ἡμῶν οἱ ἀκάθαρτοι καὶ ἀρῆρτοι

λογισμοὶ ἐκείνοι ἐπανεόησαν· καὶ τὴν προσευχὴν πληρωσάντων, εὐθέως ὑπεχώρησαν τοῖς γὰρ μὴ μαχομένοις αὐτοῖς οὐ φιλοῦσι μάχεσθαι. Οὐ μόνον τὸ θεῖον, καὶ τὰ θεῖα πάντα ὁ θεὸς βλασφημεῖ, ἀλλὰ αἰσχροτάτους τινὰς καὶ ἀπειρεῖς λόγους ἐν ἡμῖν φθέγγεται· ἵνα ἢ τὴν προσευχὴν καταλείψωμεν, ἢ αὐτῶν ἀπογνῶμεν· πολλοὺς μὲν τῆς προσευχῆς ἀνέκοψε, πολλοὺς δὲ τῶν μυστηρίων ἀπεχώρησε· τινῶν μὲν τὰ σώματα τῇ λύτῃ κατέτηξεν· ἄλλους δὲ διὰ νηστείας δεδάμακεν ὁ πονηρὸς οὗτος καὶ ἀπάνθρωπος τύραννος· καὶ οὐδεμίαν αὐτῆς τῇν ἄνεσιν δέδωκεν· οὐ μόνον τοῖς κατὰ κόσμον, ἀλλὰ καὶ τοῖς τὸν μοναδικὸν βίον μετερχομένοις τοῦτο ἀπεργασάμενος, μηδεμίαν αὐτοῖς λοιπὴν σωτηρίαν ἔχειν ὑποτιθέμενος, ἀλλὰ καὶ ἀπίστων καὶ Ἑλλήνων πάντων ἐλσεινότερους εἶναι ἀποφαινόμενος.

Ὁ πνεύματι βλασφημίας ἐχλούμενος, καὶ τούτου ἀπαλλαγῆναι βουλόμενος ἐπιγνώτω ἀκριβῶς, μὴ τὴν ψυχὴν τὴν αὐτοῦ αἴτιον εἶναι τῶν τοιοῦτων λογισμῶν, ἀλλὰ αὐτὸν ἀκάθαρτον δαίμονα, τὸν ποτε πρὸς Κύριον λέγοντα· Ταῦτα πάντα σοι δώσω, εἰ [ἐάν] ἄν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι. Διὸ καὶ ἡμεῖς ἐξουθενούντες αὐτὸν, καὶ μηδὲν τὰ παρ' αὐτοῦ λογίζεμεν εἰς μέτρον ἔχοντες, εἰπωμεν· Ὑπαγε ὀπίσω μου, Sataṛā, Κύριον τὸν Θεόν μου προσκυνήσω, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσω. Σοῦ δὲ ἐπιστρέφει ὁ πόνος καὶ ὁ λόγος ἐπὶ τὴν κεφαλὴν σου, καὶ ἐπὶ τὴν κορυφὴν σου, ἡ βλασφημία σου καταβήσεται ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι· ὁ ἐκτός τοῦ προειρημένου τρόπου τὸν τῆς βλασφημίας δαίμονα παλαῖσαι βουλόμενος, ὁμοίος ἐστὶ τῷ ἐν ταῖς αὐτοῦ χερσὶν ἀστραπὴν κατασχεῖν δοκιμάζοντι· πῶς γὰρ καὶ καταλήφεται, ἢ ἀντίπῃ, ἢ παλαίσῃ τῷ ἐξαίφνης ἐν τῇ καρδίᾳ δίκην ἀνέμου παρερχομένου καὶ ῥοπῆς, τάχιστα τὸν λόγον λέγοντι, καὶ εὐθέως ἀφαντοῦμεν; Πάντες γὰρ οἱ πολέμοι καὶ ἴστανται, καὶ προσπαλαίουσιν, καὶ χρονίζουσι, καὶ καιρὸν παρέχουσι τῷ κατ' αὐτῶν παλαῖειν βουλομένῳ· οὗτος δὲ οὐ, ἀλλὰ ἅμα τοῦ φανῆναι ἀπίστη, καὶ ἅμα τοῦ προσλαλήσαι παρήλθε.

Πολλὰς ἐν τῇ τῶν ἀπλουστέρων ἀκρασιῶν διανοεῖ ὁ τοιοῦτος δαίμων φιλογωρεῖν εἴθε, οἵτινες καὶ μάλιστα σφοδρότερας τῶν ἄλλων θορυβοῦνται καὶ ταράττονται (1). Ἐν οἷς καὶ λέγομεν κυρίως, οὐκ ἐξ οἰσσεως, ἀλλ' ἐκ φθόνου τῶν δαιμόνων τὸ πᾶν γίνεσθαι. Τοῦ χρίνειν καὶ τοῦ κατακρίνειν τὸν πλησίον παυσώμεθα, καὶ λογισμοὺς βλασφημίας οὐ φοβηθισώμεθα· ἀφορμὴ γὰρ καὶ ρίζα τοῦ δευτέρου τὸ πρότερον. Ὡςπερ ὁ ἐν οἴκῳ κατακεκλεισμένος ὑπάρχων τῶν ἔξω παρίοντων τοὺς λόγους ἀκοῖει, αὐτὸς τούτους μὴ φθεγγόμενος· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἐν αὐτῇ διάγουσα, τὰς τοῦ δαίμονος βλασφημίας ἀκροαμένην ταράττεται, ἄπερ φθέγγεται δι' αὐτῆς παρερχόμενος. Ὁ ἐξουθενώσας τούτον, τοῦ πάθους ἡλευθέρωται· ὁ δὲ ἄλλως αὐτῷ παλαῖειν σοφισόμενος, εἰς τέλος ὑπόκειται· ὁ γὰρ λόγος πνεύ-

A precibus operam damus, impurae illae et infandae cogitationes nos infestant. Precibus absolutis statim evanescent. Neque enim iis molestae sunt qui adversus eas non decertant. Non solum nūmen divinum et omnia divina impius ille blasphematur: sed et obscenissimas et spurcissimas cogitationes in nobis excitat, ut aut a precibus desistamus, aut de salute nostra desperemus. Multorum sane precēs interpellavit aut praepedit, multos a sacris mysteriis sacramentorum absterruit, quorundam etiam corpora per tristitiam emaciavit et corruptit. Alios etiam improbus hic et crudelis tyrannus inedia confecit, nullamque quietis partem concessit, atque hoc non solum apud saeculares, sed religiosos etiam et solitarios **300** effecit, uti spem de cetero omnem salutis abjicerent, sed iidem se etiam infidelibus et daemonum cultoribus miserabiliores existimarent.

Qui huiusmodi spiritu blasphemiae exagitatur, et ab eo liberari cupit, sciat cerio non ab anima ipsius huiusmodi cogitationes proficisci, sed ab eodem impuro damone qui olim ad Dominum dixit: Haec omnia dabo sibi, si cadens adoraveris me²². Proinde et nos contempto illo nihil penitus illius phantasmatum curemus, aut pensi habeamus, sed dicamus: Vade post me, Satana, Dominum Deum meum adorabo, et illi soli serviam²³. Sermo autem laborque tuus in caput tuum convertetur, et blasphemia tua in verticem tuum et nunc in hoc praesenti, et post in futuro saeculo descendet. Qui praeter hunc a nobis demonstratum modum cum spiritu blasphemiae volet pugnare, perinde faciet atque is, qui fulgurum manu complecti conatur: quomodo enim complectetur, aut quomodo contraveniet, aut pugnabit adversus eum, qui puncto temporis repente per cor, venti instat, transvolat, et momento velocius sparsa verbo statim evanescit? Reliqui namque hostes omnes, et consistunt, reluctantur et decertant, morantur, et adversario spatium pugnandi praebent. Hic autem nequaquam, sed simul atque apparuit, se subducit, et mox post allocutionem transit.

Consuevit saepe huiusmodi blasphemiae spiritus simpliciorum et incorruptorum **301** animos occupare, qui plus aliis solent ex huiusmodi cogitationibus perturbari et vexari. In hoc genere hominum vere testamur, non solere blasphemias ex animi tumore aut superbia nasci, sed omnes ex mera daemonum invidia excitari. Desistamus alios judicare et damnare, et blasphemiarum cogitationes non formidabimus. Causa enim et radix blasphemiarum est temerarium de altero iudicium. Quemadmodum domi clausus praetereuntium verba audit, quae ipse tamen non pronuntiat: ita anima secum habitans, dum impias daemonum blasphemias audit, terretur, quas tamen non ipsa, sed daemon per ipsam transiens spargit, quas qui contemnit, ab omni perturbatione huius tentationis

²² Matth. iv, 9. ²³ ibid. 10

liberator. Qui autem aliter agere et multum lucrari cum hoste volet, demum succumbet. Qui enim demones verbis superare contendit, ventos incassum includere conatur.

Monachus quidam, admodum religiosus ab hoc spiritu per annos viginti vexatus corpus suum inedia et vigiliis afflixit: sed cum se frustra laborasse sentiret, perscripta in charta tentationis forma, ad virum quemdam sanctum abiit chartamque porrexit, et in faciem se pronus abiecit, prae verecundia non ausus illum intueri. Pater, ut chartam legit, subrisit, et levato fratris corpore, Fili, inquit, pone manum super cervicem meam; quod cum ille fecisset: Super me et collum meum (inquit magnus ille) sit, frater, peccatum tuum, quotquot annis te vel vexavit ante, vel deinceps **302** affliget, tu tantum posthac negliges, et nullam prorsus illius curam habes. Affirmavit ille postea, sed antequam ex senioris illius cella egrederetur, penitus ab illa tentatione fuisse liberatum, omnesque cogitationes impias in fumum evanuisse. Hoc mihi ipse qui rem totam expertus est, gratis Christo oculis enarravit.

Qui de hoc vitio victoriam retulit, superbiam superavit et exclusit.

SCHOLION AD GRADUM XXIII.

De blasphemia.

Ex incredulitate [infidelitate vel diffidentia] nascitur inobedientia; ex inobedientia, sui complacentia; ex hac, vana gloria, ex vana gloria, superbia; ex superbia, blasphemia aut stupor animi. In simplicioribus blasphemia existit ex invidia demonum.

GRADUS XXIV.

De lenitate seu mansuetudine, simplicitate, innocentia et malitia non ab natura insitis, sed virtute vel vitio partis.

Solem matutina lux aurorae praecurrit, humilitatem mansuetudo praecedat. Itaque lucem (Christum) prius audiamus, quae eas ita per gradum disponit: *Discite, inquit, a me, quia mitis sum, et humilis corde*¹. Par est ergo, ut prius, quam de sole agamus, hac luce illustremur, ac tum demum oculos in solem clarius **303** intendamus. Fieri non potest, non potest, inquam, fieri ut solem is intueatur, qui hanc lucem ante non cognovit. Sicut vera docendi ratio et ordo dicendi nos monet. Mansuetudo est immutabilis animi status, qui in omni fortuna honorum et contumeliarum aequabilem animi habitum conservat. Mansuetudo est pro aliis te perturbantibus sine perturbatione sincere et ex animo precari. Mansuetudo est prominens adversus iram maris rupes, quae omnes illisos fluctus dissolvit ac frangit, nec ipsa interim movetur aut frangitur. Mansuetudo est stabilimentum pa-

ματα κρατῆσαι [al. λόγοις πνευμάτων πιᾶσαι, βουλόμενος, ὁμοίος ἐστὶ τῷ ἀνέμου ἐγκλείοντι.

Μοναχὸς σπουδαῖος ὑπὸ τούτου ἐχλούμενος τοῦ δαίμονος ἐπὶ εἰκοστὸν ἔτος τὰς ἑαυτοῦ σάρκας νηστείας καὶ ἀγρυπνίας κατέτηξε. Καὶ ὡς οὐδεμιὰς ὠφελείας ἤσθετο ἀπελθὼν καὶ τὸ πάθος ἐν χάρτῃ γεγραφώς, ἀγῶν τινὶ ἀνδρὶ ἐπέδωκεν, ἐπὶ πρόσωπον καίμενος καὶ πρὸς αὐτὸν ἀνανεύειν μὴ δυνάμενος. Ὡς δὲ ἀνέγνω ὁ γέρον, ἐμεύλασε, καὶ ἀναστήσας τὸν ἀδελφὸν λέγει αὐτῷ· Ἐπίθες, τέκνον, τὴν σὴν χεῖρα ἐπὶ τὸν ἐμὸν αὐχένα. Καὶ ὡς τοῦτο ὁ ἀδελφὸς πεποίηκε, λέγει ὁ μέγας· Ἐπὶ τὸν ἐμὸν τράχηλον, ἀδελφε, ἡ ἁμαρτία αὐτῆ, ὅσα ἔτη καὶ πεποίηκε, καὶ ποιήσει ἐν σοὶ, μόνον σὺ αὐτὴν εἰς μέτρον μηκέτι ἔχει. Καὶ διεβεβαίωτο ὁ τοιοῦτος, ὡς οὐ πρόωγ τῆς κλήρος τοῦ γέροντος ἐξεληλύθει, εἰς οὗ τὸ πάθος θάττον ἀφαντὸν γέγονεν· τούτου ἐν παύρᾳ γενόμενος· ἐμοὶ διηγῆσατο εὐχαριστῶν τῷ Χριστῷ.

Νίκην τοῦ πάθους ὁ εὐληφὴς ἀπώσατο ὑπερηφανίαν.

ΣΧΟΛΙΟΝ Εἰς ΛΟΓΟΝ ΚΓ'.

Περὶ βλασφημίας.

Ἐξ ἀπιστίας παρακοή· ἐκ παρακοῆς αὐταρέσκεια· ἐκ ταύτης κενοδοξία· ἐκ κενοδοξίας ὑπερηφανία· ἐξ ὑπερηφανίας βλασφημία, ἡ ἔκτασις νοός· ἐν ᾗ τοῖς ἀπλοῦστέροις ἐκ φθόνου δαιμόνων γίνεται ἡ βλασφημία.

ΛΟΓΟΣ ΚΔ'.

Περὶ πραότητος, καὶ ἀκλόνητος, καὶ ἀνακλίας, καὶ ποτηρίας σεσοφισμένων, καὶ οὐ φυσικῶν.

Προτρέχει μὲν τοῦ ἡλίου τὸ πρωτὸν φῶς, πάσης· δὲ ταπεινοφροσύνης πραύτης (α) πρόδρομος· διὸ καὶ τοῦ φωτὸς ἀκούσωμεν, ὁτιῶς αὐτὰς τῷ βαθμῷ κατατάττοντος· *Μάθετε γὰρ ἀπ' ἐμοῦ, φησὶ, ὅτι πρὸς εἰμ, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ* (1). Οὐκοῦν θέμις πρὸ ἡλίου περὶ φωτὸς φωτισθῆναι· εἰθ' οὕτως τῷ ἡλίῳ ἐναντισταὶ τρανῶς. Οὐκ ἐστὶ γὰρ, οὐκ ἐστὶ τὸν μὴ τοῦτο προγνόντα, ἐκεῖνον θεάσασθαι, ὡς ἡ τῶν λεγομένων [al. γεγόντων] διδάσκει ἀληθὴς κατάστασις. Πραύτης ἐστὶν ἀμετάθετος νοός κατάστασις, ἐν τιμαῖς καὶ ἀτιμαῖς ὡσαύτως ἔχουσα (2). Πραύτης ἐστὶν ἐν ταραχαῖς τοῦ πλησίον ἀνεπαίσθητος καὶ εὐκλεινῶς ὑπὲρ αὐτοῦ προσεύχεσθαι. Πραύτης ἐστὶν ὑπερκειμένη τῆς τοῦ θυμοῦ θαλάττης πέτρα, πάντα τὰ προσήρποντα κύματα διαλύουσα, καὶ οὐδαμῶς κλύον ὑπομένουσα. Πραύτης ἐστὶν ὑπομονῆς στήριγμα, ἀγάπης θύρα, μᾶλλον δὲ μήτηρ, διακρίσεως ὑπόθεσις· *Διδάξει γὰρ, φησὶ, Κύριος πραεὶς ὁδούς*

¹ Matth. xi, 29.

(α) πραύτης. Ita saepius membranae ubi alii codices πραότης, sed idem valet utrumque πρῶς εἰς πραύς.

αὐτοῦ· ἀφέσεως πρόξενος· παρῆρσις ἐν προσευχῇ· Πνεύματος ἁγίου χωρίον· Ἐπὶ τίνας γὰρ ἐπιβλέψω, d.l.l' ἢ ἐπὶ τὸν πρῶτον καὶ ἡσυχίον; Πραβ-της ὑπακοῆς συνεργός, ἀδελφότητος ὁδηγός, μαينوμένων χαλινός, θυμωμένων ἔκκοπῃ, καὶ χαρὰς χορηγός, Χριστοῦ μίμημα, ἀγγέλων ἰδίωμα, δαιμόνων δεσμός, καὶ πικρίας θυρεός. Ἐν καρδίαις πρατῶν ἐπαναπαύσεται Κύριος· ψυχὴ δὲ ταραχώδης διαδόλου καθέδρα. Οἱ πραεῖς κληρονομήσουσι τῇν· μᾶλλον δὲ κατακυριεύσουσι γῆς· μεμνηότες δὲ ἄνδρες ἐκπορνοῦνται ἀπὸ γῆς αὐτῶν. Ψυχὴ πραεῖς θρόνος ἀπλότητος· νοῦς δὲ ὀργίλος δημιουργός πονηρίας. Ψυχὴ ἡπία χωρήσει λόγους σοφίας, ὀδηγήσει γὰρ Κύριος πραεῖς ἐν κρίσει, μᾶλλον δὲ ἐν διακρίσει. Ψυχὴ εὐθὺς σύμβιος ταπεινώσεως· ἢ δὲ πονηρὰ ὑπερηφανίας νεανίς. Ψυχὰς πρατῶν πλησθῶ-
B
σονται γνώσεως· θυμώδης δὲ νοῦς σκότους καὶ ἀγνωσίας σύνιοκος. Θυμώδης καὶ εἴρων ἀλλήλοις ὑπὴν-τησαν (3)· καὶ οὐκ ἦν εὐρεῖν λόγον εὐθὺ ἐν διαλέ-
ξει αὐτῶν. Ἀναπτύξας τὴν καρδίαν τοῦ προτέρου, εὐρήσεις μανίαν, τὴν δὲ τοῦ δευτέρου ψυχὴν ἐρευ-
νήσας, θεωρήσεις πονηρίαν. Ἀπλότης ἐστὶν ἕξις
ψυχῆς ἀποικίλος (4), πρὸς κακόναι γενομένη ἀκί-
νητος. Πονηρία ἐστὶν ἐπιστήμη, μᾶλλον δὲ ἀσχημο-
σύνη δαιμονιώδης, ἀληθείας ἀποστερηθεῖσα, καὶ τοὺς
πολλοὺς λανθάνειν δοκοῦσα. Ὑπόκρισις ἐστὶ σῶματος
καὶ ψυχῆς ἐναντία κατάστασις· ἐπινοαίς ἀπάσαις
ἐμπεπλεγμένη· ἀκαχία ἐστὶν ἵαρά ψυχῆς κατά-
C
στασις ἐπινοαίας πάσης ἀπηλλαγμένη. Εὐθύτης ἐστὶν
ἀπεριεργὸς ἔννοια, ἀνόδευτον ἦθος (α), ἀπλαστός
καὶ ἀπροκατακτεῦστος λόγος· ἀπὸνῆρός ἐστι κα-
θαρὰ φύσις ψυχῆς, ὡς πέφυκε κτισθεῖσα τὰς ἐν-
τεύξεσι πρὸς πάντας ποιοῦμένη. Πονηρία ἐστὶν εὐ-
θύτητος ἐναλλαγή, πεπλανημένη ἔννοια· οἰκονομία
ψευδομένη· κεκολασμένοι (β) ὄρκοι, συμπεπλεγμένοι
λόγοι· βυθὸς καρδίας, ἄδυστος δόλος, παποιωμέ-
νον φεῦδος, φυσικὴ λοιπὸν οἰσὶς, ταπεινώσεως
ἀντίπαλος, μετανολας ὑπόκρισις, πένθους μικρυ-
σμός, ἐξομολογήσεως ἔχθρα, ἰδιωγνομήρυθμος,
παιμάτων πρόξενος, ἀναστάσεως ἀντίθετος (5),
ὑβρεων μεθισμός, μεμωραμένη κατήφεια, ἐπί-
πλαστός εὐλάβεια, δαιμονιώδης βίος.

agit et versatur. Malitia est a vero et recto animo seu rectitudine detorta perversitas, fraudulentia mens, amentitia et victa vivendi ratio, iuramenta poenis obnoxia seu falsa, verba perplexa et dubia, correctum et profundum, solus 305 altus, et incomprehensus, mendacium jam modificatum et usurpatum, tumor inde jam animi naturalis, hostis humilitatis, simulatio poenitentiae, fuga luctus, inimica confessionis, pertinax suae sententiae propugnatio, spiritualium ruinarum ministra, adversaria emendationis seu religionis resurrectionis, contumeliarum (virtutis causa toleratarum) irrisio seu cavillatio, stulta et affectata tristitia [gravitas], ficta religio, diabolica vita.

Πονηρός ἐστὶ διὰ δόλου συνώνυμος καὶ συνόμιλος. Διὸ καὶ Κύριος οὕτως αὐτὸν ἡμᾶς ὀνομάζειν ἐδίδαξε λέγοντας· Ῥῶσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Φύγω-
μεν ἀπὸ κρημνοῦ ὑποκρίσεως, καὶ ἀπὸ λάκκου ὑπ-
ουλότητος, ἀκούοντες τοῦ λέγοντος ὅτι οἱ πονηροὶ-

tientiae, charitatis janua, imo vero parens, pru-
dentiae argumentum : Docebit enim, inquit Domi-
nus, miles vias suas : procuratrix veniae peccato-
rum, fiducia in precibus, Spiritus sancti domici-
lium : Super quos enim respiciam, nisi super man-
suetum et quietum *? Mansuetudo est adiutrix obe-
dientiae, dux religiosae societatis, furentium frenum,
irascentium [iracundorum] expultrix, magistra
gaudii, imitatrix Christi, caelium proprietas, vin-
culum et nodus daemonum, scutum adversus ama-
ritudinem seu animi acerbiteriam. In cordibus man-
suetorum requiescet Dominus. Anima autem tur-
bulenta nidus est diaboli : Miles hereditabit
terram †, vel potius dominabuntur terris, furiosi
autem exterminabuntur a terris suis. Anima man-
suetu est thalamus simplicitatis : animus autem
iracundus est architectus improbitatis. Mitis anima
capiet verba sapientiae, 304 Diriget enim Dominus
mansuetos in iudicio ‡, imo in discretionem seu pru-
dentia. Anima sincera et recta est contubernalis
humilitatis ; improba vero est superbiae ancilla.
Animae mansuetorum implebuntur scientia, ira-
cundus vero animus socius et domesticus est noctis
[caliginis] et ignorantiae. Cum iracundus et dissi-
mulator sibi mutuo occurrissent, nulla sincera
sermocinatio poterat inter illos fieri. Si cor ira-
cundi explicaveris, deprehendes insaniam : si dissi-
mulatoris animum perscruteris, videbis malitiam.
Simplicitas est habitus animae minime varius, om-
nis perversae cogitationis expertus. Malitia est scien-
tia, vel potius (ut ita loquar) diabolica indecentia
seu turpitudine veritate destituta, quae sibi videtur
alios nequitiam suam celare posse. Hypocrisis est
contrarius corporis et animae status omni genere
commentorum perplexus. Innocentia est serena
animae tranquillitas ab omni perversa cogitatione
remota. Rectitudo seu rectus animus est, qui su-
pervacanea et curiosa cogitatione vacat, indoles
sincera [sinceri mores] et non adulterata, sermo
non fictus, nec in fraudem praemeditatus aut fucatus.
Non malitiosus est, qui prout natura animae
pure condita est, cum omnibus sincere et aperte

D Malus est cognominis daemonis et familiaris. Ita
enim Christus appellandum docuit in Dominica
Oratione, cum dicimus : Libera nos a malo (c).
Caveamus ab hypocrisis praecipitio, et subdole
versutaeque calliditatis lacu, attenti ad dictum illius,
annexa iuramenta transtulerunt.

(c) Observa, πονηρός in Oracione Dominica signi-
ficare diabolum qui per antonomasiam vocatur ma-
lus.

* Psal. xxiv, 9. † Isa lxxi, 2. ‡ Matth. v, 4; Psal. xxxvi, 11. § Psal. xxiv, 9. ¶ Matth. vi, 6.

(a) Vide Quintil. l. vi, c. 2, qui negat ἦθος Latine
exprimi posse.

(b) Κεκολασμένοι ὄρκοι habent chartae et mem-
brae, non κεκολλημένοι, ut alii interpretes, qui

quoniam qui malignantur, exterminabuntur, et quem admodum olera herbarum cito decident⁷: hujusmodi enim sunt pabulum demonum. Sicut charitas Dei nomen accepit, ita et rectus animus. Quapropter in Canticis Sapiens puram animam compellens dicit: *Rectitudo dilexit te*⁸. Et rursum Sapiens hujus pater (David) *Bonus et rectus Dominus*⁹. Et cognomines ipsius salvari dicit, Qui, inquit, salvos facit rectos corde¹⁰. Et iterum: *Rectitudines, equitates* (animarum nempe) *vidit et visitavit vultus ejus*¹¹. Prima virtus seu proprietas puerorum crescentium est sincera et infucata simplicitas, quam ille Adamus quandiu retinuit, nuditatem animæ suæ, et corporis sui turpitudinem non vidit. Bona quidem et beata est etiam naturalis simplicitas, quæ in quibusdam reperitur, **306** sed melior et beatior est, quæ ex malitia multo labore tractata est. Nam illa ab omni furo et fraude vitiiisque animi defenditur. Hæc vero, altissimæ humilitatis et mansuetudinis est conciliatrix. Illi exiguum præmium, huic inexplicabile est destinatum. Quicunque devincire sibi Dominum cupiunt, ad eum tanquam discipuli ad magistrum ad capiendas disciplinas simpliciter et candide, non ficto animo, sine furo et fraude, sine malitia et curiositate accedant. Cum enim ipse simplex natura et ab omni concretione segregatus sit, simplices etiam quasdam, et puras sinceræque animas ad se vult accedere. Nunquid sane simplicitatem ab humilitate videas sejunctam. Malignus est mendax conector, qui ex verbis cogitationes et ex habitu et gestibus corporis arcana cordis se deprehendere posse existimat. Vidi innocentes ab improbis improbitatem hausisse, demiratus quomodo tam cito simplicitatem naturæ suæ, et innocentie prerogativam potuerint amittere. Quam facile innocentes pervertuntur, tam difficulter malitiosi emendari et corrigi possunt. Vera sæculi fuga et subjectio, et linguæ continentia, multa sæpe præter omnem spem et opinionem immedicabilia mala potuerunt curare et persanare. Si complures scientia inflat, fortasse imperitia et inscitia aliquo modo solet humiles reddere. Exemplum et documentum, veraque et aperta definitio, adeoque forma beatæ simplicitatis, beatissimus Paulus cognomento simplex nobis factus est. **307** Nemo enim unquam usquam, nemo, inquam, tam brevi tempore in ullo alio tantum profectum vel vidit, vel audivit, vel videre potest. Simplex, monachus est, veluti jumentum rationis compos et obediens, quod totum onus suum penitus in ductorem suum rejicit. Animal non contradicit vincienti ipsum, neque animus rectus suo præsidii, sequitur quocumque ducentem, nec oblectari vel obloqui usque ad mortis sacrificium novit: *Ægre divites ingreditur reanum caelorum*¹², nec sibi stulte sapientes ad simplicitatem. Sæpe-

Α μενοι ἐξολοθρευθήσονται (6), καὶ ὡσεὶ λάχανα χλόης ταχὺ ἀποπεσοῦνται. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι βοσκή (a) δαιμόνων. Ὅσπερ ἀγάπη ὁ θεὸς ἐνομαζέται, οὕτως καὶ εὐθύτης. Διὸ ὁ σοφὸς ἐν τοῖς Ἀσμασὶ φησὶ πρὸς τὴν καθάραν καρδίαν· Εὐθύτης ἡγάπησέ σε (b). Καὶ πάλιν ὁ τοῦτου πατήρ· Χρηστικός καὶ εὐθύς ὁ Κύριος. Καὶ τοὺς συνωνίμους αὐτοῦ σώζεσθαι λέγει· φησὶ γάρ· Τοῦ σώζοντος τοὺς εὐθείς τῇ καρδίᾳ. Καὶ πάλιν· Εὐθύτητας ψυχῶν εἶδε, καὶ ἐπεσκέψατο τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Πρῶτον ἰδίωμα τῆς τῶν παιδῶν ἀδείσεως, ἀπλότης ἀποικίως, ἣν ἔως εἶχεν Ἀδὰμ ἐκεῖνος, οὐκ εἶδε γύνυνσιν ψυχῆς αὐτοῦ· οὐδὲ ἀσημυσὴν σαρκὸς αὐτοῦ. Καλὴ μὲν καὶ ἡ φύσις τισὶν ἐνυπάρχουσα ἀπλότης (7), καὶ μακαρία· οὐχ οὕτως δὲ, ὡς ἡ ἐκ πονηρίας δι' ἰδρυτῶν κατεγκεντριθεῖσα· ἡ μὲν γὰρ ἀπὸ πολλῆς τοικιρίας καὶ παθῶν σκέπεται· ἡ δὲ ὑψηλοτάτης ταπεινοφροσύνης καὶ πραότητος γίνεται πρόξενος· καὶ τῇ μὲν οὐ πολὺς ὁ μισθός, τῇ δὲ ὑπερύμνητος. Πάντες οἱ τὸν Κύριον ἑαυτοῖς ἐπισπάσασθαι βουλόμενοι, ἀπλῶς καὶ ἀπλάστως, καὶ ἀποικίως, καὶ ἀπονήτως ὡς διδασκάλῳ ἐν τοῖς μαθήμασιν ἀπειρίργως προσέλωμεν. Ἀπλῶς γὰρ ὢν, καὶ ἀσύνητος, ἀπλᾶς τινας καὶ ἀκεραίους τὰς ἑαυτῶν προσερχομένας ψυχὰς εἶναι βούλεται. Οὐκ ἔστι γὰρ ἀπλότης ἀπηλλαγμένην ταπεινώσεως· θεάσασθαι ποτε (8). Πονηρὸς ἐστὶ προβλέπτης, ψευδὴς ἐκ λόγων τοὺς λογισμούς, καὶ ἐκ σχημάτων τὰ ἐγκάρδια λαμβάνειν φανταζόμενος· εἶδον εὐθείς ἐκ πονηρῶν πονηρεύεσθαι μεμαθηκότας (9), καὶ παφάντασμαι πῶς καὶ φύσεως ἰδίωμα καὶ προτέρημα οὕτως ταχείως ἀπολέσαι ἰσχυσάν. Ὅσα οἱ εὐθείς εὐχερῶς μεταπίπτουσι, τοσοῦτον δυσχερῶς οἱ ἐναντίοι μεταποιηθῆναι δύνανται. Ξεντεία ὀληθῆς καὶ ὑποταγὴ (10), καὶ φυλακὴ χειλέων πολλὰ πολέμους ἰσχυσάν καὶ μεταποίησαν παραδόξως ἀνίστα. Εἰ ἡ γνώσις φυσιοῖ τοὺς πλείονας· μὴ πως ἡ ἰδιωτεία, καὶ ἡ ἀμαθία ταπεινοῦν συμμετρῶς πέφυκεν. Ἀποδείξεις καὶ ὅρος ἐναργῆς καὶ τύπος ἡμῶν τῆς μακαρίας ἀπλότητος ὁ τρισμακάριος Παῦλος γέγονεν ὁ ἀπλός. Οὐδεὶς γὰρ, οὐδεὶς οὐδαμοῦ τοιαύτην προκοπὴν ἐν ὀλίγῳ οὐδὲ εἶδεν, οὐδὲ ἤκουεν, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται πώποτε. Ἀπλὸς μοναχός, ἄλογον λογικὸν, ὑπῆκουον, τὸ οἰκεῖον φορτίον τελείως τῷ ᾄγοντι ἀποθέμενος. Οὐκ ἀντείνει ζῶν τῷ δεσμοῦντι· οὐδὲ ψυχὴ εὐθείς τῷ ἐπιστατοῦντι· ἔπειτα τῷ ἔλκοντι ὡς βούλεται, καὶ μέχρι θύσεως ἀντιλέγειν οὐκ ἐπίσταται. Δυσκόλως πλοῦσιοι εἰς βασιλείαν, καὶ φρόνιμοι ἄφρονες εἰς ἀπλότητα εἰσελεύσονται (11). Πρώμα πολλὰς δεινὰς ἐσωφρόνισεν, ἀκούσιον αὐτοῖς σωτηρίαν καὶ ἀκαλίαν κηχαρισμένον. Πάλαι πλανῶν σου τὴν φρόνησιν (12), καὶ οὕτως πειῶν εὐρήσεις σωτηρίαν, καὶ εὐθύτητα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Ἀμήν.

⁷ Psal. xxxvi, 9 et 2. ⁸ Cant. i 3. ⁹ Psal. xxiv, 8. ¹⁰ Psal. vii, 11. ¹¹ Psal. x, 8. ¹² Matth. xix, 23.

(a) Βοσκή membranæ, pascuum; βοσκοί, pastores.

(b) Ita Septuaginta, εὐθύτης ἡγάπησέ σε. Vulgaris: Recti diligunt te.

numero gravis peccati lapsus improbos correxit, et modestiam docuit, ita ut nolentibus salutem et innocentiam afferret. Pugna et stude tuam ipsius prudentiam eludere: quod si faceris, invenies salutem et rectam mentem in Christo Jesu Domino nostro.

ΕΧΘΡΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΚΑ'

Περὶ πραότητος.

Σχόλιον α'.

Ἡ μὲν πραότης ἀτάραχον τὸν θυμὸν διαφυλάττει· ἡ δὲ ταπεινὸς τυφὸς καὶ κενοδοξίας τὸν νοῦν ἐλευθεροῖ.

Σχόλιον β'.

Τὸ βαστάσαι ἐστὶν ἡ πραότης.

Σχόλιον γ'.

Ἐῖρων λέγεται ὁ κολαξ, ὁ ἀπατῶν, ὁ ψευδολόγος, ἐκ τοῦ συμπλέκειν λόγους πρὸς χάριν, οὐ πρὸς ἀλήθειαν.

Σχόλιον Εὐαγγελίου δ'.

Θύσις θυμοῦ τὸ τοῖς δαίμοσι μάχεσθαι, καὶ ὑπὲρ ἡτίνος οὖν ἡδονῆς ἀγωνίζεσθαι· διόπερ οἱ μὲν ἀγγέλοι τὴν πνευματικὴν ἡμῶν ἡδονὴν ὑποβάλλονται· καὶ τὴν ἐκ ταύτης μακαριότητα πρὸς τοὺς δαίμονας τὸν θυμὸν τρέφει· παρακαλοῦσιν· ἐκείνοι δ' αὖ πάλιν πρὸς τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας ἔλκοντα ἡμᾶς, τὸν θυμὸν τοῖς ἀνθρώποις παρὰ φύσιν βιάζονται μάχεσθαι, ἵνα σκοτισθεῖς ὁ νοῦς καὶ τῆς γνώσεως ἐκπτώσῃ, προδότης τῶν ἀρετῶν γένηται.

Ἄλλο Γρηγορίου Θεολόγου.

Θυμὸν χαλινῷ, μὴ φρενῶν ἐξω πέσῃ· κολαξ τὸν θυμὸν, μανίας γάρ ἐστι πατήρ τὸ μέτρον ἐξερχόμενος.

Σχόλιον ε'.

Ἡ γὰρ πονηρία οὐ συγχωρεῖ διὰ μετανοίας ἀναστῆναι τοῦ πτώματος.

Σχόλιον ς'.

Ἵππουλος ἀνὴρ, δικτύων κεκρυμμένον.

Σχόλιον ζ'.

Ἡ φυσικὴ ἀπλότης, φησὶ, πολλῶν παθῶν τηρεῖται ἀμέτοχος.

Σχόλιον η'.

Ἡ ἀπλότης καὶ τὸ μὴ μετρεῖν ἑαυτὸν ἀγνίζει τὴν καρδίαν ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Σχόλιον θ'.

Θευκτεόν, παρακαλῶ, τοὺς κακοὺς συνδιατητὰς, ὅση δύναμις, ἵνα μὴ συναλωμὲν τῇ κακίᾳ αὐτῶν.

Σχόλιον ι'.

Τὸν τρόπον λέγει, πῶς ἂν οἱ πονηροὶ καὶ ὑπολοὶ μεταβληθεῖν ποτε.

Σχόλιον ια'.

Τινὲς φρονίμους λέγουσι τοὺς διακριτικούς τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων· φρόνιμοι δὲ εἰσιν οἱ ἐπιπρατοῦντες τῶν αἰσθητῶν θελημάτων.

Σχόλιον ἀλλο.

Ἀφρονες ἀληθῶς οἱ παρὰ ἑαυτοῖς φρόνιμοι· καὶ τοῦ προφητικοῦ οὐαὶ κληρονόμοι ἐπάξιοι.

A

SCHOLIA AD GRADUM XXIV.

De mansuetudine.

Scholion 1.

Mansuetudo imperturbatum conservat animum: humilitas a tumore superbiae et vana gloria liberat mentem.

Scholion 2.

Sustinere est mansuetudo.

Scholion 3.

Disimulatur dicitur adulator, impostor, mendax, quod verba sua referat ad gratiam, non ad veritatem.

Evagrii 4.

Natura (indignantis) animi, aive ira, est adversus daemones pugnare, et pro qualicunque delatione decertare. Itaque angeli spirituales nobis voluptatem suggerunt, et horantur nos, ut pro nata inde bestitute iram adversus daemones alamus: contra, diaboli ad saeculares et profanas cupiditates trahunt nos, iramque commovent ut adversus homines repugnante natura depugnemus, ubi mens offusis tenebris amissaque scientia virtutum: prodiitrix fiat.

Aliud Greg. Theologi.

Coerce iram ne mente excidas; castiga et retunde exardescentem animum, est enim insanibilis parens qui modum omnem excedit.

Scholion 5.

Malitia enim non sinit hominem per poenitentiam C resurgere.

Scholion 6.

Homo subdolan et fallax est rete absconditum.

Scholion 7.

Naturalis simplicitas, inquit, a multis vitiis est immanis.

Scholion 8.

Simplicitas et seipsum non aestimare, a malo animum repurgat.

Scholion 9.

Fugiendos improbos convictores quantum fieri potest, moneo, hortorque ne illorum vitiis capiamur.

Scholion 10.

De moribus loquitur, quomodo improbi et subdoli subinde mutantur et emendantur.

Scholion 11.

Quidam, prudentes existimant illos, qui negotia externa sensuum commode et prudenter admiristrant. Sed revera prudentes sunt, qui voluntatem propriam in officio continent.

Scholion aliud.

Stulti vere sunt illi qui sibi sapere videntur, et illius prophetici oraculi (vix) merito haerodes sunt.

Aliud.

Non illos qui vere in Christo sapiunt, damnat, sed quos mundus videtur dicere prudentes, et ex malitiæ stultitia noti facti sunt.

Scholion 12.

Contende, inquit, ne facias quod tuæ prudentiæ occurrit sine majorum consilio seu approbatione.

309 GRADUS XXV.

De perditrice omnium vitiositatum [interfetrice omnium vitiorum] altissima humilitate, incorporeo sensui insita, quem gradum qui superavit, fidal, Christum enim imitatus, salus factus est.

Qui sensum et effectum charitatis divinæ proprie, et humilitatis decenter [uti decet]; et beatæ castitatis vere; et divinæ illustrationis clare et aperte; et timoris ejus non fecte; et certæ cordis fiduciæ sincere verbis, quæ sub sensum cadunt, explicare conatur, eorumque animos, qui hunc sensum et effectum nunquam degustarunt, de his et hujuscemodi virtutibus illustrare et erudire se per explanationem orationis posse existimat, perinde facit ac qui verbis et similitudinibus vult mellis dulcedinem iis declarare, qui illam nunquam gustarunt: sed hic quidem frustra disserendo laborat, ne dicam nugatur et operam perdit. Sed ille prior, aut nescit, quid doceat, aut per vanæ gloriæ cupiditatem subtiliter deluditur. Proposuit hic sermo thesaurum ad explorandas reliquas virtutes in vasis sticilibus, seu potius in corporibus humanis reconditum et custoditum, sed cujus vim et qualitatem nullis verbis assequaris, qui tantum celestem inscriptionem habet adjectam, sed quæ nullo humano sensu capi possit, quæque infinitam investigationem et laborem exhibeat, iis qui illam

310 verbis conantur explicare. Sunt autem inscriptionis verba isthæc: *Sancta humilitas*. Quicunque Dei spiritu aguntur, hi nobiscum in concilium spirituale et plenum sapientiæ convenient, secumque tabulas cognitionis divinitus scriptas, et utraque manu spirituali ferant. Coacti ergo in senatum convenimus, et vim venerandæ inscriptionis ac tituli ad examen vocavimus. Et hic quidem aiebat humilitatem esse perpetuam seu continuam omnium recte factorum oblivionem. Alius vero (dicebat) eandem esse, inter postremissimos se, et peccatis magis quam ceteros obnoxium existimare. Alius, suæ imbecillitatis et fragilitatis cognitionem habere. Alius, antevertere alterum in altercationis reconciliatione, ita ut prior ipse iram missam faciat et dissolvat. Alius rursus, divinæ gratiæ et commiserationis seu misericordiæ agnitionem. Alius item contritiæ animæ sensum et voluntatis propriæ abdicationem. Quæ ego cum omnia audissem, et considerate sobrieque mecum perpensissem, beatum illum humilitatis sensum per auditionem assequi non potui. Itaque velut ultimus omnium et vilissimus tanquam catellus de micis e mensa et ore sapientum illorum et beatorum Patrum cadentibus collegi, et de humilitate disserturus dixi:

A

Οὐ τοὺς ἀληθινοὺς ἐν Χριστῷ φρονίμους ἐκβάλλει, ἀλλ' οὗς ὁ κόσμος δοκεῖ λέγειν φρονίμους, τῇ τῆς πονηρίας ἀφροσύνῃ γνωριζομένους.

Ἐχόλιον 16.

Ἀγωνίζου, ψησί, μὴ ποιεῖν τὰ τῇ φρονήσει σου παριστάμενα ἀνευ τῆς τῶν μεζόνων δοκιμασίας.

Ἄλλο.

ΑΓΟΓΕ ΚΕ'.

Περὶ τῆς τῶν παθῶν ἀπωλείας τῆς ὑψίστου ταπεινοφροσύνης, ἀοράτῳ αἰσθηθεὶς ἐγγινωσκῆς· ὅς ἀνάσκειν ἰσχυρεῖν, θαρσεῖν, τὸν διδάσκαλον γὰρ Χριστὸν μιμησάμενος σέσωσται.

Ὁ ἀγάπης Κύριος κυρίως, καὶ ταπεινοφροσύνης πρέποντως, καὶ μακαρίας ἀγνείας ἀληθῶς, καὶ ἐλ-
B λάμφεως Θεοῦ ἐναργῶς (α), καὶ φόβου αὐτοῦ ἀφευ-
δῶς, καὶ πληροφορίας καρδίας εἰλικρινῶς αἰσθῆσιν
καὶ ἐνέργειαν διὰ λόγου ὁρατοῦ διηγεῖσθαι βουλόμενος (1), καὶ τοὺς ταύτης ἀγεύστους ἐν ἐξηγήσει
περὶ τῶν τοιούτων φωτίζειν δοκῶν, ὁμοίαν τι ποιεῖ
ἀνδρὶ, τῷ τοὺς μὴ γευσάμενους μέλιτος πῶποτε τὴν
τούτου γλυκύτητα διὰ λόγων, καὶ ὑποδείγματων δι-
δάσκειν θέλοντι. Ἄλλ' ὁ μὲν δεῦτερος εἰς μάτην φι-
λολογεῖ, ἵνα μὴ εἰπω βαττολογεῖ· ὁ δὲ πρότερος, ἡ
ἀπειρος τῆς ἑαυτοῦ διηγῆσεως κατέστηκεν, ἡ ὑπὸ
κενοδοξίας ὀξείας ἐμπαίζεται. Προέθηκεν ὁ λόγος θη-
σαυρὸν εἰς βάσανον ἐν ὁσπρακίνοις σκεύεσι, μᾶλλον
δὲ σώμασι, κατησφαλισμένον ὑπάρχοντα, παντὶ λό-
γῳ τῇ ποιότητι ἀγνωρίστον διαμείνοντα, μόνῃν δὲ
τὴν ἄνωθεν ἐπιγραφὴν ἀκατάληπτον περιεχόμενον
C πολλὴν καὶ ἀπέραντον τοῖς λόγοις ζητοῦσι τὴν ἔρευναν,
καὶ τὸν μόχθον [κόπον] παρέχουσιν. Εἶχε δὲ ἡ λέ-
ξις οὕτως· Ἡ ἀγία ταπεινωσις. Ὅσοι Πνεύματι
Θεοῦ ἄγονται (2), οὗτοι ἡμῖν εἰς τὸ νοερὸν τοῦτο καὶ
πάντοφον συνεισιέτωσαν συνέδριον, πλάκας γνώσεως
θεογράφους σὺν αὐτοῖς μετὰ χειρὸς νοεράς ἐπιφε-
ρόμενοι· καὶ συνεληθόμενοι καὶ συνεζητήκαμεν,
καὶ βεβασανίκαμεν τῆς τιμίας ἐπιγραφῆς τὴν δυνα-
μιν. Καὶ ὁ μὲν ἔλεγε λήθην τῶν κατορθουμένων
προσεχῇ· ἔτερος δὲ τὸ πάντων ἐχατώτερον καὶ
ἀμαρτωλότερον ἑαυτὸν λογίζεσθαι· ἄλλος ἐπίγνωσιν
νοῦς τῆς οικείας ἀσθενείας καὶ ἀδυναμίας· ἔτερος,
τὸ προκαταλαμβάνειν τὸν πλησίον ἐν παροργισμοῖς
καὶ λύειν πρῶτον τὴν μῆνιν· ἔτερος πάλιν χάριτος
Θεοῦ καὶ συμπαθείας ἐπίγνωσιν· ἄλλος συνεστριμ-
μένης ψυχῆς αἰσθῆσιν, καὶ δαλῆματος οικείου ἀρη-
σιν. Ἐγὼ δὲ πάντων ἀκηκῶς, καὶ ἐν ἑαυτῷ ταῦτα
ἐπισχεμμένως τε καὶ νηφάντως βεβασανικῶς, τὴν
μακαρίαν ἐκείνης αἰσθῆσιν δι' ἀκοῆς μανθάνειν οὐ
δεδύνῃμαι. Διόπερ καὶ ἔσχατος πάντων ὡς κύων ἐκ
ψιλῶν τραπέζης τῶν γνωστικῶν καὶ μακαρίων ἐκ-
πιπτόντων αὐτῶν τοῦ στόματος συλλελεχῶς περὶ
ταύτης ὀριζόμενος εἶπον·

(α) ἐναργῶς habent omnes codices, non ἐνεργῶς, ut Camaldulensis videtur legisse, qui firmiter expo-
nit.

Ταπεινοφροσύνη ἐστὶ ἀνώνυμος χάρις ψυχῆς (3). **A** μόνους εὐώνυμους τοὺς τὴν πείραν εὐληθῶς, ἀφρα-
 στος πλοῦτος Θεοῦ ὀνομασία, καὶ χορηγία. *Māθετε*
 γὰρ, φησὶν, οὐκ ἀπ' ἀγγέλου, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπου,
 οὐκ ἀπὸ δέλου, ἀλλ' ἀπ' ἐμοῦ, τοῦτ' ἐστίν, ἐκ τῆς
 ἐμῆς ἐν ὑμῖν ἐνοικειώσεως καὶ ἀλλάμφεως, καὶ ἐνε-
 γείας· ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ,
 καὶ τῷ λογισμῷ, καὶ τῷ φρονήματι, καὶ εὐρήσατε
 ἀνάπαυσιν πολέμων, καὶ κουφισμὸν λογισμῶν ταῖς
 ψυχαῖς ὑμῶν. Ἄλλῃ τῆς δόξης ταύτης ἀμπέλου ἡ
 θέα ἐν χειμῶνι παθὼν ἐστὶ, καὶ ἄλλῃ ἐν ἔαρι λοιπὸν τῶν
 καρπῶν· καὶ ἑτέρα ἡ ἐν θέρει τῶν ἀρετῶν, ἐἰ καὶ εἰς
 μίαν πᾶσαι αὐτῆς αἱ θεωρίαι συντρέχουσιν τὴν εὐ-
 φροσύνην καὶ καρποφορίαν· ὅθεν καὶ οἰκεία ὡσπερ-
 εἰ τὰ σύμβολα καὶ τὰ τεκμήρια τῶν καρπῶν κέ-
 κτηνται. Ὅταν μὲν γὰρ ἐν ἡμῖν ὁ τῆς δόξης ταύτης
 ἐπαθεῖν βότρυς ἀρξῆται, (4), μισοῦμεν εὐθέως μετὰ
 πόνου πᾶσαν ἀνθρωπίνην δόξαν καὶ εὐφημίαν· θυ-
 μὸν καὶ ὀργὴν ἐξ ἑαυτῶν ἐξορίζοντες. Προκοπούσης
 δὲ λοιπὸν τῆς βασιλείας ταύτης τῶν ἀρετῶν τῇ πνευ-
 ματικῇ ἡλικίᾳ ἐν τῇ ψυχῇ, εἰς οὐδὲν, μᾶλλον εἰς
 βδέλυγμα, πάντα τὰ παρ' ἡμῶν ἐκτελούμενα ἀγαθὰ
 λογίζομεθα, πᾶσαν ἡμέραν προστιθέναι μᾶλλον τῷ
 φορτῇ ἐν ἀγνώστῳ σκορπισμῷ ὑπολαμβάνοντες·
 τὴν δὲ τῶν ἐν ἡμῖν ἐπιδημούντων θεῶν χαρισμά-
 των περιουσίαν, ὡς προσθήκην πλείονος κολάσεως,
 ὡς οὐκ ἀξίους αὐτῶν ὑποπετούμεν. Διὸ τότε καὶ μέ-
 νει ὁ νοῦς ἀσυλός ἐν βαλαντίῳ μετρίότητος ἑαυτὸν
 κατασφαλισάμενος, τοὺς κτύπους μόνον καὶ τὰ ἀθύρ-
 ματα τῶν κλεπτῶν ἀκούων, καὶ ὅτ' οὐδενὸς τούτων
 ἐπηρεασθῆναι δυνάμενος, εἴπερ μετρίότης ἐστὶν τα-
 μῖο ἀνεπιχείρητον. Περὶ μὲν οὖν τῆς ἀνθηφορίας
 καὶ προκοπῆς βραχείας τοῦ ἀειθαλοῦς καρποῦ διὰ
 μικρολογίας φιλοσοφεῖν τετολημάκαμεν· εἰ δὲ λοι-
 πὸν τὸ τέλειον ἐπαθλὸν τῆς ἱεράς, τὸν Κύριον οἱ
 τοῦ Κυρίου οἰκετοὶ ἐρωτήσατε. Περὶ μὲν οὖν τῆς
 ποσότητος τῆς οὐσίας ταύτης λέγειν οὐ δυνατόν·
 περὶ δὲ τῆς ποιότητος ἀδυνατώτερον φράσαι. Πλὴν
 δὲ περὶ τῆς ἰδιότητος κατὰ τὴν ὑπαισελεύσαν ἡμῖν
 ἔννοιαν λέγειν ἐπιχειρήσομεν.

qui illius familiares et domestici estis. Magnitudo hujus thesauri nullis verbis exprimi potest: et multo minus modus seu qualitas ejusdem. De proprietate igitur humilitatis, prout nobis mens sug-

gesserit, dicere aliquid conabimur

Μετανοία, μεμεριμνημένη μέντοι, καὶ πένθος ἀφ-
 ἡγησιμένον πάσης κηλίδος, καὶ ἡ πανόσιος εἰσαγο-
 μένων ταπεινώσεως, τοσαύτην ἀπ' ἀλλήλων τὴν δια-
 φορὰν, καὶ τὴν διάκρισιν κέκτηνται, ὅσην ἔχει
 παρὰ τὸν ἄρτον ἡ ζύμη καὶ ὁ ἄλευρος. Συντρίβε-
 ται μὲν γὰρ ψυχὴ καὶ λεπτύνεται διὰ μετανοίας
 ἐναργούς· ἐνοῦται δὲ πῶς, καὶ ἴν' οὕτως εἴπω συμ-
 φύρεται Θεῷ δι' ὕδατος πένθους ἀψευδούς· ἐξ οὗ
 καὶ ἐξάρσασα πῦρ Κυρίου ἀρτοποιεῖται καὶ στερεοῦ-
 ται ἡ μακαρία ταπεινώσις ἡ ἄζυμος καὶ ἄτρυφος·
 ὅθεν καὶ ὡς εἰς μίαν δύναμιν, καὶ ἐνέργειαν, καὶ
 συνθέουσα ἑαυτῇ ἡ πανόσιος αὐτῇ τρίσιπος ἄλυσις,

¹³ Matth. xi, 25.

(a) Vultne hoc dicere, nos per incognitam et oc-
 cultam dissipationem onus quotidie diminuere,

A Humilitas est gratia animæ nominis experta, solis
 nominata iis qui ejus experimentum ceperunt :
 inexplicabilis thesaurus a Deo nomen sortita sin-
 gulare, munus Dei. *Dicite*, inquit, non ab angelo,
 non ab homine, **311** non ex libro, sed a me, hoc
 est, ex mea in vobis habitatione, illustratione et
 operatione, *quia mitis sum et humilis corde*, et co-
 gitatione et sensu, *et invenietis bellorum interio-
 rum requiem animabus vestris* ¹³, et levamen cogi-
 tationum vestrarum. Alia est religiosæ et sanctæ
 hujus vineæ in hiemis adhuc tempestate et confi-
 cti vitiū facies, alia jam in verno fructuū
 flore, alia denique in plena virtutum æstate, quan-
 quam et omnes hæc considerationes et spectacula
 in unam frugum omnium lætitiā et ubertatem
 concurrunt, unde et propria veluti symbola seu
 signa et argumenta fructuum habent. Quando
 enim divinæ hujus vineæ uvæ ceperint efflorescere,
 tum vero statim omnes humanas laudes et glorias
 non sine animi dolore odimus, ira omni et furore
 procul a nobis expulsas et rejectas. Cæterum ubi
 regina hæc virtutum ad justam spiritus ætatem in
 anima profecerit, tum deinceps omnia quæ faci-
 mus bona nihili æstinamus, imo potius velut abo-
 minandum quid exsecramur, et quotidie nos oneri
 peccatorum aliquid, per incognitam dissipationem,
 adjicere arbitramur (a). Cœlestium vero gratiarum
 redundantem in nobis, quibus indigni sumus, co-
 piam, velut majorum suppliciorum auctarium suspec-
 tam habemus. Quas ob causas mens nostra ab
 hostibus inspoliata manet, seseque intra suæ me-
 diocritatis pelliculam tuetur ac tenet, nihilque nisi
 furum strepitus, et ludibria audit, sed ab nullo
 lædi violari potest, quando aurea illa medio-
 critas **312** est velut inexpugnabile ærarium. De
 efflorescente ergo hac virtute [De primo ergo hu-
 militatis flore], celerique fructus hujus semper vi-
 rentis profectu, breviter disserere et philosophari
 ausi sumus. Quod vero nunc sit divinæ hujus vir-
 tutis perfectum præmium, querite ex ipso Domino

D Poenitentia verum accurata, luctus qui omnem
 animi labem eluit, sanctissima tironum humilitas,
 tanto inter se discrimine et discretione differunt,
 quanto fermentum et farina a pane. Per veram et
 efficacem poenitentiam anima conteritur et extenua-
 tur, adunatur vero et, ut sic loquar, permiscetur
 quodammodo Deo per sinceri luctus aquam, ex
 quo concepto Domini igne in panem formatur et
 excluso jam omni fermento et tumore superbiæ
 solidatur beata humilitas. Unde tanquam in unam
 vim et virtutem in seipsam revoluta sanctissima
 hæc et trilix catena, vel potius iris, suas quasdam

dum putamus nos augere; an potius per dissipationem
 donorum Dei occultam augere onus peccati?

et singulares habet actiones et proprietates. quodque signum alteri ex illis convenire dixeris, hoc et in altera quoque deprehendes. Itaque quod a me jam breviter dictum est, hoc demonstrare conabor. Prima et princeps excellentis hujus et admiranda triados proprietas et natura est, promptissima ignorantia persessio, quam supinis manibus anima **313** excepit et amplexatur, ut quae omnibus animae morbis medeatur, et magna peccata deleat et absumat. Altera omnis irae illius extinctio et in ea consopienda servata modestia et modus. Tertius et praestantissimus hujus gradus est bona fide credere se non esse bonum, cum perpetuo discendi desiderio. *Finis quidem legis et prophetarum Christus in justificationem omni credenti* ¹⁴. Finis vero viliositatum et impurarum perturbationum vana gloria et superbia omni non attendenti, quas omnes pestes animorum enecat spiritualis illa cervae suumque convictorem ab omni letali veneno intactum et illazum conservat. Ubi enim in illa hypocrisis virus apparet? ubi obreclationis? ubi serpens in caverna latitat? quin potius ex ipsa terrae et cordis latebra in publicum protrahitur, interimitur et absumitur. Non apparet in hoc contubernio ullius odii signum, non oblocutionis species, non odor contumaciae aut tergiversationis, nisi forte cum fides venit in periculum. Qui cum hac velut sponsa sponsus copulatus est, lenis, placidus, pronus in compunctionem, misericors, super omnia vero serenus et tranquillus, laetus et alacer, obsequens, omnium molestiarum expers, vigil et impiger est, et ut uno verbo complectar omnia, imperturbatus. Siquidem in humilitate nostra memor fui nostri Dominus, et liberavit nos de inimicis nostris ¹⁵, et animi morbis et inquinamentis nostris. Humilis monachus non curiose inquirat in arcana Dei. Superbus autem etiam judicia perscrutatur. **314** Quemdam ex providentissimis fratribus maligni spiritus oculis ejus spectabili forma observantes beatum praedicabant; quibus ille sapientissimus: Si me, inquit, in anima mea laudare desieritis, ex discessu vestro me magnum et eximium existimabo; si vero laudare perrexeritis, ex vestra laudatione meas ipsius sordes et impuritatem facile conjectabo. Im-mundus enim omnis apud Dominum superbus aut laudate, et per vos humilis fio. Quo dilemmate

Non sit anima tua cisterna aquae vivae; quae modo fontium vitalium scaturigine redundet, modo vanae gloriae et superbiae ardoribus exhausta exarescat, sed fons potius omnium perturbationum limo carens, qui flumen paupertatis ex se perpetuo fundat. Non ignores, amice, frumentum et fructum spiritualem in vallibus copiosum proferri. Vallis est humilis anima, quae inter montes laborum et virtutum semper depressa, humilis et immobilis manet. Non jejunavi, non pervigilavi, non humi in nudo solo somnum cepi: sed humiliatus sum (inquit

A μάλλον δὲ ἱρις, οὐκείας πως καὶ τὰς ἐργασίας (5), καὶ ἰδιότητας κέχνηται· καὶ ὅπερ ἀνθαράρας εἰποις ὑπάρχειν σύμβολον, τοῦτο καὶ τῆς ἐτέρας εὐροῖς ἀν γινόμενον γνῶρισμα. Διὸ καὶ ἐν συντόμῳ τὸ εἰρημένον δι' ἀποδείξεως κυρῶσαι πειράσσομαι. Ἰδιώμα μὲν γὰρ τῆς καλῆς ταύτης καὶ ἀγαθῆς Τριάδος πρῶτον καὶ ἐξαιρέτων ἀτιμίας ὑποδοχὴ ἀσμενεστάτη, ὑπταίαι χειρὶ ψυχῆς προσδεχομένης καὶ περιπτύσσουμένης ταύτην ὡς καταπαύουσαν καὶ καταφλέγουσαν νόσους ψυχῆς, καὶ ἀμαρτίας μεγάλας· δεύτερον δὲ ἀπ' ἐκείνου θυμοῦ παντὸς ἀπάλεια [ὀνήσις], καὶ μετριότης ἐν τῇ τοῦτου κατευνασίᾳ· τρίτος δὲ βαθμὸς κάλλιστος, τῶν οὐκείων καλῶν ἀπιστία πιστή, καὶ διηνεχῆς μαθησεως δρεξις. Τέλος μὲν νόμου καὶ προφητῶν, Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παρὲν τῷ πιστεύοντι· τέλος δὲ παθῶν ἀκαθάρτων κενοδοξία καὶ ὑπερηφάνια παντὶ τῷ μὴ προσέχοντι (6)· ὧν καθαιρεῖται οὐσα ἡ νοερά αὕτη ἐλαφος φυλάττει τὸν ἐαυτῆς σύμβιον παντὸς ἰοῦ θανατηφόρου ἀνεπίδηκτον. Ποῦ γὰρ ἐν αὐτῇ ὑποκρίσεως ἰδὸς ἐμφανίζεται; ποῦ καταλαλιάς; ποῦ ὄρις ἐν φωλεῇ κρύπτεται; καὶ οὐχὶ μάλλον ἐκ τῆς γῆς τῆς καρδίας δημοσιεύμενος θανατοῦται καὶ ἀναλίσκεται· οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ταύτῃ συναφείᾳ μίσους ἐμφάνεια, οὐκ ἀντιλογίας εἶδος, οὐκ ἀπειθείας ὁρμή, εἰ μὴ που ὁ λόγος περὶ πίστεως. Ὁ ταύτην νυμφικῶς ἐνωθεὶς, ἡπῖος, προσηγῆς, εὐκατάνυκτος, συμπαθῆς, ὑπὲρ ἅπαντα γαληνός, φαιδρός, εὐήνιος, ἄλυπος, ἀγρυπνός, ὁσνος πᾶσι· καὶ τί δεῖ πολλὰ λέγειν, ἀπαθῆς, εἴπερ· Ἐν τῇ ταπεινώσει ἡμῶν ἐμνήσθη ἡμῶν ὁ Κύριος, καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς C ἐκ τῶν ἐχθρῶν, καὶ τῶν παθῶν, καὶ τῶν μολυσμῶν ἡμῶν. Μοναχὸς ταπεινώφρων οὐ πολυπραγμονήσει ἄρρητα (7)· ὁ δὲ ὑπερήφανος πολυπραγμονήσει κρίματα. Τινὰ τῶν γνωστικωτάτων ἀδελφῶν ὀφθαλμοφανῶς οἱ δαίμονες ἐμακάρισαν ἐπιστάντες· ὁ δὲ πάνσοφός φησι πρὸς αὐτούς· Εἰ μὲν τοῦ ἐπαινεῖν με ἐν τῇ ἐμῇ ψυχῇ ἐπαύσασθε, ἐκ τῆς ὁμῶν ὑποχωρήσεως μέγαν εἶναι ἐαυτὸν νενόηκα [ἡγήσσομαι]· εἰ δὲ ἐπαινοῦντες οὐ παύσεσθε, ἐκ τοῦ ὁμῶν ἐπαίνου τὴν ἐαυτοῦ ἀκαθαρσίαν στοχάσσομαι. Ἀκάθαρτος γὰρ παρὰ Κυρίῳ πᾶς ὑψηλοκαρδῖος. Ἡ οὖν ὑποχωρεῖτε, καὶ ἰδοὺ μέγας γέγονα, ἣ ἐπαινεῖτε, καὶ οὐ ὁμῶν ταπεινώσει κτῶμαι· καὶ καταπλαγέντες τὴν ἀπορίαν ἄρῃαντι γεγόνασθε.

corde. Aut ergo discedite, et ecce magnus sum, percussi et attoniti daemones ex oculis evanuerunt.

D Μὴ ἴστω ἡ ψυχὴ λάκκος τοῦ ζωοποιοῦ τούτου νάματος, ποτὲ μὲν τοῦτο βρούουσα (8), ποτὲ δὲ πάλιν λήγουσα ὑπὸ καύσωνος ὁδῆς καὶ ἐπάρσεως· ἀλλὰ πηγὴ ἀπαθείας, ποταμὸν πτωχίας ἐξ αὐτῆς διὰ παντὸς ἀναφέρουσα. Γίνωσκε, ὦ φιλότης, ὡς αἱ κοιλίδες πληθύνουσι σίτον καὶ καρπὸν πνευματικῶν ἐν αὐταῖς. Κοιλὰς ἐστὶ ψυχὴ τεταπεινωμένη ἀνὰ μίσον ὁρέων, πόνων καὶ ἀρετῶν, ἄτυφος ἄει καὶ ἀκίνητος μένουσα. Οὐ νενήστευκα, οὐκ ἡγρύπνικα, οὐκ ἐχαμεύνικα, ἀλλ' ἐταπεινώθην, καὶ ἔσωσέ με συντόμως ὁ Κύριος. Ἡ μὲν μετάνοια ἀνιστᾷ· τὸ

¹⁴ Rom. x, 4. ¹⁵ Psal. cxxxv, 23, 24.

δὲ πάνθος εἰς οὐρανούς· κρούει· ἡ δὲ ὁσία ταπεινώσεις ἀνοίγει. Ἐγὼ δὲ λέγω, καὶ προσκυνῶ Τριάδα ἐν μονάδι (9), καὶ μονάδα ἐν Τριάδι. Πάντα μὲν τὰ ὀρώμενα φωτίζει ὁ ἥλιος· πάντα δὲ τὰ λόγῳ πρα-
τόμενα κρατύνει ταπεινώσεις. Μὴ παρόντος φωτός, πάντα ζοφώδῃ· καὶ μὴ παρούσης ταπεινοφροσύνης, πάντα ἡμῶν ἔωλα. Εἰς ἐν πάσῃ πᾶσι (a) χώρος ἀπαξ τεθεάται ἥλιον· καὶ εἰς λογισμὸς πολλάκις ταπεινώσιν τέτοκε (10-11). Μὴ καὶ μόνῃ ἡμέρᾳ πᾶς ὁ κόσμος ἡγαλλιάται· καὶ μία αὕτη ἐστὶν ἀρετὴ τοῖς δαίμοσι ἀμίμητος. Ἄλλο τὸ ἐπιτρέσθαι· καὶ ἕτερον τὸ μὴ ἐπαίρεσθαι, καὶ ἄλλο τὸ ταπεινοῦσθαι· ὁ μὲν γὰρ κρίνει πᾶσαν ἡμέραν· ὁ δὲ οὐ κρίνει· οὐ μέντοι καὶ ἑαυτὸν κατακρίνει· ὁ δὲ ἀκαταδικαστος ὢν διὰ παντός ἑαυτὸν καταδικάζει. Ἄλλο τὸ ταπεινοφρονεῖν· καὶ ἄλλο τὸ ἀγωνίζεσθαι ταπεινοφρονεῖν· καὶ ἕτερον τὸ ἐπαινεῖν τὸν ταπεινόφρονα. Τὸ μὲν πρῶτον τελείων· τὸ δὲ δεύτερον ὑποτακτικῶν ἀληθινῶς· τὸ δὲ τρίτον, πάντων πιστῶν. Ὁ τὰ ἑῷ ταπεινωκώς, ὑπὸ χειλέων οὐ κλέπτεται· ὁ γὰρ οὐκ ἔχει ὁ θησαυ-
ρὸς, οὐ προφέρει ἡ θύρα. Μεμονωμένος ἵππος πολ-
λάκις τρέχειν δοκεῖ, συναγελάζομενος δὲ τότε τὴν ἑαυτοῦ ἐπίγνω νωθρότητα. Ἐὰν μηκέτι ἐν τοῖς ψυαίκοις· ὁ λογισμὸς ἐναδρόνηται, ἀρχῆς ὕψους τε-
κμήριον· ἕως δὲ τῆς ὁδοῦ ἐκείνης ἐπισθάνεται, ὁσμῆς μύρου οὐκ αἰσθάνεται. Οὐκ ἐτι πλήξει (12), οὐ δικάσει, οὐκ ἄρξει, οὐ σοφισθήσεται ὁ ἐμὸς ἐρα-
στής, ἡ ὁσία ἐφησεν, ἄχρῃς ἂν ἐμοὶ συναφῇ. Μετὰ γὰρ τὴν ἐμὴν συνάφειαν τοῦτ' αἰτῶν νόμος οὐ κεῖται. Τινὲ τῶν ἐπὶ τὴν μακαρίαν ταύτην σπουδα-
ζόντων, ἀνδρὶ ἀγωνιστῇ ἐπαινον ἐν καρδίᾳ οἱ ἀνόσιοι ὑπέσπειραν δαίμονες· ὁ δὲ μηχανάται ἐκ θείας ἐμ-
πνεύσεως πνευμάτων πονηρίαν νικῆσαι εὐσεβεὶ μεθ-
οδεῖα· καὶ δὴ ἀναστάς κατατάττει ἐν τῷ τοίχῳ τῆς ἑαυτοῦ κἀλλῆς τὰς τῶν ὑψηλοτάτων ἀρετῶν προσ-
ηγορίας· λέγω δὲ τῆς τελείας ἀγάπης, τῆς ἀγγελικῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς καθαρᾶς προσευχῆς, τῆς ἀφθάρτου ἀγγελίας, καὶ τῶν τοιοῦτων. Ἦνίκα οὖν αὐτὸν οἱ λογισμοὶ ἐπαινεῖν ἤρχοντο, ἔλεγεν αὐτοῖς· Ἄγωμεν ἐπὶ τὸν ἑλεγχον (13), καὶ ἐρχόμενος λοιπὸν τὰς προσηγορίας ἀνεγίνωσκε· καὶ ἐδῶ αὐτῷ· Ὁπη-
νίκα ταύτας κτήσῃ, γινώθῃ δὲ μακρὰν εἰ εἰ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Τίς μὲν ἡ τοῦ ἡλίου δύναμις καὶ οὐσία, εἰπεῖν ἡμεῖς οὐ θυνάμεθα· ἐκ τῶν δὲ ἐνεργειῶν αὐτοῦ λοιπὸν καὶ ἰσχυμάτων τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ οὐ-
σίαν παφανερῶκαμεν. Ταπεινοφροσύνη ἐστὶ σκέ-
πη θεία, ἐπὶ ἀδελφία τῶν οικείων κατορθωμάτων. Ταπεινοφροσύνη ἐστὶν ἀβυσσὸς εὐτελείας πᾶσι κλέ-
πταις οὐσα ἀνεπιχείρητος. Ταπεινοφροσύνη ἐστὶ πύργος ἰσχυρὸς ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ. Οὐκ ὠφελήσει ἐχθρὸς ἐν αὐτῷ, καὶ υἱὸς, μᾶλλον δὲ λογισμὸς, ἀνομία οὐ προσθήσει τοῦ κακῶσαι αὐτόν, καὶ συγκόψαι ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, καὶ τοὺς μισοῦντας αὐτόν τροπώσαι-
ται.

Humilitas est tutela divina, et velum quo opera virtutum nostrarum teguntur, ne illa videamus. Humilitas est altissima et subtilissima vilitatis propriae cognitio, furibus cunctis inaccessa. Humilitas

Scriptura) et velociter salvavit me Dominus 11. Penitentia suscitavit, luctus ad fores caeli pulsavit, sancta humilitas aperit. Ego vero dico et adoro Trinitatem in unitate, et unitatem in Trinitate. Omnia quae cernuntur, sol illuminat: omnia quae ratione sunt, humilitas confirmat. Absente sole, omnia tenebris inhorrescunt; absente humilitate, omnia nostra 315 opera marcescunt et secent. In toto terrarum orbe unicus est locus, qui solem duntaxat semel aspexit, et unica saepe cogitatio peperit humilitatem. Uno quodam die et unico totus simul mundus gaudiis exsultavit. Et una haec virtus humilitatis est, quam nemo diabolorum imitari potest. Aliud est extolli, aliud non extolli, aliud humiliari. Ille enim primus iudicat omnia; alter non iudicat quemquam, sed seipsum condemnat; tertius indemnat et innocens semper seipsum velut nocentem condemnat. Aliud est humilem esse; aliud est studere ut sis humilis; aliud laudare humilem: primum est perfectorum; alterum eorum qui vere se obedientiae iugo subjiciunt; postremum omnium Christianorum. Qui ex animo humilis est per linguam seu labia non spoliatur, quod enim thesaurus non habet, hoc janua in publicum non profert. Equus solitarius saepe sibi celeriter currere videtur, sed quando cum grege conjungitur, tum demum suam agnoscit lentitudinem et tarditatem. Quando mens de naturae donis et ornamentis sibi non amplius blanditur aut placet, signum habet C sanitatis et humilitatis. Quandiu verò hircum illum superbiae olet et sentit, gratiam pretiosi humilitatis unguenti sentire non potest. Qui me amat, inquit sancta humilitas, non objurgabit ullum, nullum judicabit, non imperitabit, non argutabitur, donec mihi penitus copuletur et jungatur, post copulationem verò meam nulla deinceps illi lex posita est. Fuit ex his qui 316 ad hanc beatam virtutem enitebantur, insignis athleta, cui improbi spiritus laudem in corde subserere conati sunt, sed ille vicissim daemonum malitiam pio divinitus suggesto artificio retundere aggressus, surrexit, et in cellae suae pariete summarum et praestantissimarum virtutum indices et nomina descripsit, perfectae, inquam, charitatis, et angelicae humilitatis, nec non purae orationis, intactaeque et illibatae castitatis, et hoc genus aliarum. Quando ergo illum cogitationes superbiae extollere conabantur: Age, inquiebat, eamus ad iudicem; accedensque titulos virtutum recognoscebat, et exclamans: Quoad has, inquit, virtutes possederis [quandiu has virtutes non possederis], scito quod procul adhuc a Deo absis. Quae vis et natura solis sit nemo mortalium explicare potest, sed ex actionibus illius et proprietatibus, quae illi insit natura, docere consuevimus.

¹⁰ Psal. cxiv, 6.

(a) Scholium undecimum ad nullum signum refertur nec ad praesentem materiam facit.

est turris fortitudinis a facie inimici. *Nihil proficiet inimicus in eo, et filius, seu potius cogitatio, iniquitatis non apponet nocere ei, et concidet a facie ejus inimicos ejus* 11, et eos qui oderunt eum in sugam convertet.

Sunt et aliæ huic præclaro domestici thesauri domino in anima non ignotæ proprietates, præter omnes illas jam explicatas, illæ enim omnes, excepta una, intuitibus sunt **317** indices hujus thesauri humilitatis. Deprehendes, et non falleris, in te ipso sanctam hanc humilitatis virtutem, et naturam tibi præsentem, ex inexplicabili copia luminis divini, et orationis inenarrabili. Præcipit hæc et anticipat cor omnis calumniæ expers in lapsibus et offensis alienis. Antevertit veram humilitatem odium vanæ gloriæ supra explicatæ. Qui seipsum probe cognoscit, et intimos animi sui sensus exploratos habet, sementem in terra fecit. Fieri enim non potest ut, nisi tali modo seratur, humilitas efflorescat. Qui seipsum pernovit, timoris Domini cognitionem accepit per quam qui incedit, ad charitatis portam pervenit. Humilitas est janua regni cælestis, quæ accedentes introducit; per hanc reor Dominum ipsum ingredientem dixisse: quod (humilis) *ingredietur et egredietur*, ex hac vita absque ullo timore, et *pascua inveniet* 12, et amœna in paradiso vireta. Quicunque alio modo et habitu per aliam januam venerunt, fures sunt et latrones vite suæ. Qui nos ipsos pernosce volumus, nunquam desistamus in nos ipsos inquirere; et si ex intimo animi sensu alios omnes nobis meliores credamus, tum demum nos non procul a divina misericordia abesse credemus. Nunquam e nive ignis emicare potest, multo minus in hæretico seu alterius sectæ alumno locum habere humilitas. Fidelium seu catholicorum et piorum virtus hæc propria est, et quidem integrorum et ab omnibus villis repurgatorum. Complures ex nobis nos **318** ipsos peccatores dicimus, et fortasse judicamus, sed ignominia exploratrix cordis est. Quisquis ad hunc tranquillitatis portum appellare contendit, nunquam cessabit inquirere modos, rationes, ratiocinationes, excogitationes seu commentationes, quæstiones, inquisitiones seu investigationes, institutiones, solertes machinas, solertiam; preces etiam adhibebit et apprecationes, omnia faciet et excogitabit, quoad ope cælesti per abjectionem, et villora studia, et exercitationes animæ suæ puppim ex infesto semper et procelloso superbix pelago ereptam in tranquillo portu collocet. Qui enim ab hac (superbia) fuerit expeditus, de omnibus peccatis facile tanquam publicanus ille, satisfaciet. Sunt qui præterita peccata etiam post veniam de illis acceptam, in humilitatis causam et argumentum trahunt, memores illorum usque ad mortem, per quæ superbiam mactant. Sunt alii qui Christi passionem meditando semper se æternos debitores agnoscunt. Alii propter quotidiana delicta, sese abjiciunt et vilissimos judicant. Alii ex tentationibus quæ accidunt, et morbis animi, et lapsibus, gratiarum

A "Ἄλλα τὰ τῷ κτήτορι τούτῳ τῷ μεγάλῳ τοῦ οἰκείου πλούτου ἐν τῇ ψυχῇ γνωριζόμενα ἰδιώματα, παρὰ πάντα τὰ προδεδλωμένα. Ἐκεῖνα γὰρ ἅπαντα, ἄτερ ἐνός, τοῖς ὁρώσιν εἰσι τοῦ πλούτου σημαντικά (14)· γνώση καὶ οὐκ ἀπατηθῆση ἐν σεαυτῷ προσοῦσάν σοι τὴν ὅσαν ταύτην οὐσίαν, ἐν πληθεί φωτὸς ἀρρήτου, καὶ προσευχῆς ἔρωτι ἀμυθῆτω προκαταλήψεως τούτων, ἀλοιδότητος καρδίᾳ ἐν πταίσμασιν ἁλλοτρίοις. Πρόδρομον [αἰ. πρόδρομος] τῆς λεχθείσης κενοδοξίας πάσης μίσος. Ὁ αὐτὸν ἐπιγνοὺς ἐν πάσῃ αἰσθήσει ψυχῆς (15), ἐπὶ τὴν γῆν ἐσπείρει· οὐκ ἔστι γὰρ μὴ οὕτως σπείραντας ταπεινοφροσύνην ἀνθῆσαι· ὁ αὐτὸν ἐπιγνοὺς κατέβληκε φρόδον Κυρίου ἐννοιά, διὰ δὲ ταύτης βαδίσας εἰς πύλην ἀγάπης ἔφθασε. Ταπεινώσις ἐστὶ βασιλεία πύλη, τοὺς πλησιάζοντας εἰσάγουσα. Διὰ ταύτης οἶμαι τὸν Κύριον εἰρηκέναι τὸν εἰσιόντα, ὅτι καὶ *εἰσελεύσεται* (16) καὶ *ἐξελεύσεται* ἀφ' ὧος ἐκ τοῦ βίου, καὶ νομῇν εὐρήσῃ, καὶ χλὸν ἐν τῷ παραδείσῳ· πάντες δοιοὶ ἦλθον δι' ἑτέρας ἐν τῷ σχήματι, κλέπται εἰσὶ τῆς αὐτῶν ζωῆς καὶ λησταί. Συζητούντες αὐτοὺς οἱ καταλαβόντες βουλόμενοι, μὴ διαλίπωμεν, κἀν ἐν αἰσθήσει ψυχῆς τὸν πλησίον πάντα προδύχειν ἡμῶν οἰώμεθα ἐγγὺς τὸ ἔλεος (17). Ἀδύνατον ἐκ χιόνος προΐναι φλόγα· ἀμυχανώτερον δὲ ἐν ἑτεροδόξῳ ταπεινοφροσύνην ὑπάρχειν. Πιστῶν καὶ εὐσεβῶν τὸ κατόρθωμα (18), καὶ τοῦτο τοῖς λοιπὸν κεκαθαρμένοις [τῶν κεκαθαρμένων]. Οἱ πλείους μὲν αὐτοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ λέγομεν ἴσως καὶ ἔχομεν· ὅτι μὲν δὲ καρδίας ἐδοκίμασεν (19)· οὐ πάσεται ὁ ἐπειγόμενος ἐπὶ τὸν λιμένα τοῦτον τὸν ἀκύμαντον, τρόπους, καὶ λόγους, καὶ ἐννοίας, καὶ ἐπινοίας, καὶ ζητήσεις, καὶ ἐκζητήσεις, καὶ ἀγωγὰς, καὶ μηχανὰς, καὶ εὐχὰς, καὶ προσευχὰς ποιῶν, καὶ νοῶν, καὶ ἐπινοῶν, ἄχρις οὐ διὰ Θεοῦ συνεργίας καὶ ταπεινοτέρων καὶ ἀτιμωτέρων ἀγωγῶν, τῆς ἀειχμαίστου οἰήσεως θαλάσσης ἐλευθερώσῃ τὸ τῆς οἰκίας ψυχῆς σκάφος· ὁ γὰρ ταύτης ἀπαλλαγὴς, ἐπὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς ἁμαρτημασιν εὐαπολόγητος τελώνης γίνεται. Τινὲς γὰρ τὰ προγεγονότα κακὰ, καὶ μετὰ τὴν ἀφῆσιν τούτων εἰς ὑπόθεσιν ταπεινοφροσύνης, ἕως τέλους ἐσχῆκασιν, δι' ἐκείνων τὸ μάταιον ὄλημα κολαρίζοντες. Ἄλλοι δὲ τὸ τοῦ Χριστοῦ ἐννοοῦντες πάθος, αὐτοὺς αἰετῶς λογίζονται. Ἄλλοι δὲ τῶν καθημερινῶν ἁλλείψεων αὐτοὺς εὐτελίζουσιν. Ἄλλοι ἐκ συμβατικῶν πειρασμῶν, καὶ νόσων, καὶ πτωμάτων, τὴν τῶν χαρισμάτων μέτρα φεικίσαντο. Εἰσὶ δὲ τινες· εἴπερ καὶ νῦν εἰσιν, οὐκ ἔχω λέγειν· οἱ δὲ αὐτῶν τῶν τοῦ Θεοῦ ὁρωσῶν κατὰ πρόσθεσιν τούτων αὐτοὺς ταπεινοῦντες (20), ἀναξίους αὐτοὺς τοῦ τοιοῦτου πλούτου λογίζόμενοι, καὶ ὡς καθημέραν τῷ αὐτοῦ χρεῖ προστιθέντες οὕτως διακείμενοι.

17 Psal. LXXVIII, 25, 24. 18 Joan. x, 9.

parentem sibi familiarem reddunt. Sunt et alii (utrum vero hodie sint, dicere non habeo) qui per ipsa coelestia Dei dona quibus quotidie afficiuntur et proficiunt, seipsis submissiores sunt, dum se indignos tantis gratiarum thesauris existimant, et perinde afficiuntur ac si quotidie nomina debitorum auferant.

Τούτο ταπεινῶσις, τούτο ἡ μακαριότης · τούτο τὸ τέλειον ἐπαύλον. Ὅπου τινὰ ἴδῃς ἢ ἀκούσῃς ἐν ὀλίγοις ἔτεσιν ὑψηλοτάτην ἀπάθειαν κτησάμενον, καὶ μὴ ἄλλην, ἀλλὰ ταύτην αὐτὸν τὴν μακαρίαν σύντομον ὁδὸν πεζοπορήσαντα ὑπολαμβάνει. Ἡ ἱερὰ ξυνορία, ἀγάπη καὶ ταπεινῶσις · ἡ μὲν γὰρ ὕψος, ἡ δὲ τοὺς ὑψωθέντας κρατοῦσα οὐδέποτε πίπτει. Ἄλλο συντριμμός (21), καὶ ἄλλο ἐπιγνώσις, καὶ ἄλλο ταπεινῶσις. Συντριμμός ἐστι πτώματος γέννημα. Ὁ γὰρ πίπτων συντρίβεται καὶ ἀπαβρῆ-σιστος ἐν προσευχῇ μετ' ἐπαινουμένης ἀναίδειας παρίσταται, ῥάδον ἐλπίδος ὡς συντεθλασμένος ἐπιστηριζόμενος, καὶ ἐν αὐτῇ τὸν κύνα τῆς ἀπογνώσεως διώκων. Ἐπιγνώσις ἐστὶν ἀσφαλὴς τῶν οἰκείων μέτρων, καὶ ψυχῶν πταισμάτων ἀρέμδαστος μνήμη καὶ κατάληψις. Ταπεινῶσις ἐστὶ διδαχὴ Χριστοῦ νοερὰ νοητῶς τοῖς καταξιουμένοις ἐν τῷ ταμείῳ τῆς ψυχῆς θαλαμωμένη, καὶ λόγοις αἰσθητοῖς οὐσα ἀπρόσιτος. Ὁ ὅλως ὁσμήτης τοῦ τοιοῦτου μύρου ἐν ἑαυτῷ αἰσθῆσθαι λέγων, καὶ ἐν καιρῷ ἐπαίνων, καὶ πρὸς βραχὺ τὴν καρδίαν κινούμενος · ἡ τὴν τῶν λόγων δύναμιν ἐπιστάμενος (22), μὴ πλανηθῇ πεπλάνηται. Μὴ ἡμῖν, Κύριε, μὴ ἡμῖν, ἐν αἰσθήσει ψυχῆς τινος ἀκήκωσι λέγοντος · ἀλλ' ἡ τῷ ὀνόματί σου δὸς δόξαν. Ἐγίνωσκε γὰρ τὴν φύσιν, μὴ ὡς ἔτυχε ἐξ ἑαυτῆς ἀβλαβῇ διαμένει. Παρὰ σοὶ ὁ ἔκαιρός μου ἐν ἐκκλήσιᾳ μεγάλῃ, ἐν τῷ μέλλοντι. Πρὸ γὰρ ἐκείνου, ταύτην [εὐφημίαν] ἀκινδύνως φέρειν οὐ δύναμαι. Εἰ τοῦτο ὅρος, καὶ λόγος, καὶ τρόπος ἐσχάτης ὑπερηφανίας καθίστηται, ἐδὲ τὰς μὴ προσοῦσας ἀρετάς, δόξης χάριν, ὑποκρίνεσθαι, οὐκ οὖν τοῦτο τακμήριον βαθυτάτης ταπεινοφροσύνης καθίστηται ἐδὲ τὰς μὴ προσοῦσας ἡμῖν αἰτίας ἐπὶ τινων εὐτελείας χάριν σχηματίζεσθαι. Οὕτως ὁ τὸν ἄρτον καὶ τὸν τυρὸν μετὰ χεῖρας (23) εἰληφώς πεποίηκεν (α) · οὕτως ὁ τὴν ἑαυτοῦ ἐσθῆτα ἐκδυσάμενος (24), καὶ ἀπαθῶς ὁ τῆς ἀγνείας ἐργάτης τὴν πόλιν περιπόλησας · οὐ μεριμνῶσιν οἱ τοιοῦτοι ἀνθρωπίνου προσκόμματος, λοιπὸν εἰληφότες δύναμιν διὰ προσευχῆς ἀοράτως πάντας πληροπορῆσαι. Ὁ τοῦ προτέρου ἐπιμελούμενος (25), τοῦ δευτέρου ἔνδειαν ἐσθίμηνεν. Ὅπου γὰρ Θεὸς πρὸς αἰτησὶν ἑτοιμός, πάντα ποιεῖν δυνάμεθα. Θέλει μᾶλλον ἀνθρώπους, καὶ μὴ Θεὸν λυπεῖν · χαίρει γὰρ ὁρῶν ἡμᾶς αἰτίαι προστρέχοντας (26), ἵνα τὴν καταίαν οἴησιν θλίψωμεν καὶ πλήξωμεν, καὶ ἀπολέσωμεν. Χενιτεία ἀκροτάτη τῶν τοιοῦτων ἄθλων πρόξενος · μεγάλων γὰρ ὄντως ἐξ οἰκείων φέρειν ἐμπαιζέσθαι. Μὴ θαμβηθῇς ἐπὶ τοῖς εἰρημένους · οὐδεὶς γὰρ κλίμακα ὕψ' ἐν ποτὶ ἀνελθεῖν δεδυνάται. Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι Θεοῦ μαθηταὶ ἐσμεν, οὐχ ὅτι τὰ δαιμόνια ἡμῖν ὑπακούουσιν, ἀλλ' ὅτι τὰ ὀνόματα ἡμῶν γέγραπται

A Hæc est humilitas, hæc beatitudo, **319** hoc perfectum præmium. Quod si quem videris vel audieris intra paucos annos ad summam animi tranquillitatem aspirasse, non alia illum via ad hanc perfectionem pervenisse scias, quam per hanc beatam et compendiosam semitam pedestrem. Sacra hæc biga est charitas et humilitas; nam illa exultat, hæc exaltatos ne unquam decident, tenet. Aliud est contritio, aliud cognitio, aliud humilitas. Contritio ex casu seu lapsu nascitur. Nam qui cadit, conteritur, et sine confidentia sui in precibus cum laudabili impudentia Deo astat, innixus baculo spei, tanquam confractus, quo desperationis canem abigit et insequitur. Cognitio est firma propriæ (seu facultatum) comprehensio, et intentissima etiam leviorum lapsionum memoria. Humilitas est doctrina Christi qua spiritualis eruditur ab iis qui digni sunt comprehensa; quæque in conclavi animæ tanquam thalamo recondita manet omnibus quæ sensu percipiuntur verbis ineffabilis. Qui se omnino fragrantiam hujus unguenti sentire in se ipso dicit, et interim laudibus, etsi quasi per momentum, in animo permovelur, aut vim verborum intelligit, is ne erret, jam deceptus est: Non nobis, Domine, non nobis (quemdam audiui in affectu spiritus dicentem, sed nomini tuo da gloriam). Norat enim naturam pro more suo, per se non posse illasam permanere: Apud te enim laus mea in Ecclesia magna, futuro nempe tempore [sæculo]. Ante **320** vero quam illud adveniat, hanc ferre sine periculo non possum. Si hæc definitio et ratio et modus est extremæ superbiz, gloriæ studio virtutes, quibus cares, per hypocrisim simulare, profectio altissimæ humilitatis argumentum erit, culpas quasdam (quibus tamen vaces) nonnullis in rebus ut vilior habearis effingere. Sic fecit (a) qui panem et caseum in manus accepit: sic qui abjecta veste, liber tamen ab omni sensu libidinis, germanus castitatis cultor civitatem obiit (b). Non sunt solliciti hujusmodi ne quempiam hominum offendant, eam enim gratiam et virtutem per preces a Deo acceperunt, ut in spiritu omnibus satisfaciunt. Qui prioris rationem habet, altero se indigere ostendit. Quando enim Deum ad votum nostrum paratum habemus, nihil non per ipsum possumus. Hominem potius quam Deum velis offendere, qui gaudium quando nos videt ad ignominiam properare, ut stultam nostri æstimationem et arrogantiam affigamus, elidamus et exterminemus. Hujusmodi certamina creat extrema fuga sæculi seu peregrinatio. Magnorum enim revera virorum est ab domesticis et familiaribus ludibria pati. Nec est quod super his dictis obstupescas: nemo quippe

¹⁹ Psal. cxiii, 1. ²⁰ Psal. cxi, 23.

(a) S. Serapionem intelligit.

(b) Simon Salus hic fuit

simul uno passu [saltu seu gradu] totam scalam conscendere potuit. In hoc cognoscemus nos Dei discipulos esse, non quod nobis demones subijciantur, sed quod nomina nostra scripta sint in caelo humilitatis ²¹. **321** Sterilitas arborum natura sua ramos citrorum, ut appellantur, in altum tollere solet, curvantes vero citius fractus progenerant. Quid hoc sibi velit intelligi, qui mentem advertit.

Gradus hic sanctae hujus virtutis praebet ascensum (ad Deum) cum fructu tricesimo, sexagesimo et centesimo. Ad summam evadunt ii qui devictis omnibus animi perturbationibus ad summam mentis tranquillitatem pervenerunt. In medio consistunt generosi athletae. Ad primum [issimum] omnes aspirare possunt. Qui se ipsam novit, nunquam committit ut illudatur in rebus quae ipsius facultatem superant aggradiendis, sed pedem jam in sanctae humilitatis semita firmavit. Tremunt aviculae ad accipitris conspectum, et humilitatis studiosi ad vocem obloquentis. Sine praedictionibus, illustrationibus divinis seu visis, signis et prodigiis multi salutem consecuti sunt, sed sine humilitate nemo unquam in thalamum sponsi ingreditur. Nam illorum priorum signorum haec altera fida custos est. Hanc autem illa in non satis firmis exterminarunt. Factum est etiam divinitus ad humiliandos nos etiam invitos hoc, ut nemo suorum vulnere lube tam bene inspicere possit, quam ab altero videtur. Proinde necesse est ut receptae sanitatis gratiam non nobis ascribamus, sed alteri et Deo in acceptis referamus. Humilis corde suam voluntatem semper tanquam deceptricem exsecratur, et in precibus suis ad Deum certissima fide nixus et opportuna sibi discere [cognoscere] et obedire consuevit, non ad mores et vitam **322** suorum praceptorum attentus, sed omni cura Deo commissa, qui etiam per asinam valem Balaam necessaria docuit. Hujusmodi servus Dei etiam omnia ex Dei voluntate agat, cogitet et loquatur, nihil tamen sibi ascribit. Crux est et grave onus humili, quando sibi credere cogitur, uti superbo, quando alterius sententia stare jubetur. Mihi angeli esse videtur, nunquam etiam furtim in peccatum pertrahi, cum audiam ab angelo terrestri dictum: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum; qui autem judicat me, Dominus est* ²². Itaque necesse est uti perpetuo nos ipsos condemnemus et reprehendamus, ut per voluntariam nostri abjectionem et vililitatem ab non voluntariis lapsibus defendamur et excusemur. Quod nisi fecerimus, in exitu vitae gravis omnino de iis a nobis ratio exigitur. Qui a Deo aliquid petit, quod infra sua merita est, sine dubitatione accipiet quae supra ipsius promerita sunt. Atque hoc publicanus attestatur ²³, qui cum remissionem duntaxat peccatorum petisset, justitiam reportavit. Lauro ille tantum rogarat Christum ut sui memor esset in regno suo, et totius paradisi heres, et primus qui-

A *en τῷ οὐρανῷ* τῆς ταπεινώσεως. Ἡ μὲν ἀκαρχία φύσει εἰς ὕψος τοὺς τῶν λεγομένων κίτρων κλάδους ἀνυψοῦν πέφικε· κατακαμπθέντες δὲ θάττον καρποφόροι γίνονται. Ὁ νουνεχῶς γνοὺς ἐπιστάται.

Κέκτηται ὁ τῆς δόξης ταύτης παρὰ Θεοῦ βαθρὺς ἐν τριάκοντα καὶ ἐν ἐξήκοντα (27), καὶ ἐν ἑκατὸν τὴν ἀνάστασιν, καὶ ἐν τῷ τοῦ αὐτοῦ ἀπαθείς, ἐν δὲ τῷ μέσῳ οἱ ἀνδρεῖοι. Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ πάντες ἀνελθεῖν δύνανται· ὁ γνοὺς ἑαυτὸν οὐδένποτε ἐμπαιχθεὶς ἐν τοῖς ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐπιχειρήσειεν· ἀλλὰ βέβηκε λοιπὸν τὸν πόδα ἐπὶ τὴν μακαρίαν ταύτην τρίβον. Δεδείκασιν [αἱ δεδοίκασιν] ὄρνεις ἱερακος εἶδος, ἐργάται δὲ ταύτης ἀντιλογίας ἦχον (28). Ἄνευ μὲν προβήσεων, καὶ ἐλλάμψεων, καὶ σημείων, καὶ τεράτων πολλοὶ τῆς σωτηρίας τετυχήκασι· ἄνευ δὲ ταύτης οὐδεὶς ἐν τῷ νομῶνι εἰσπελεύσεται. Τῶν μὲν γὰρ προτέρων ἡ δευτέρα φύλαξ (29)· ταύτης δὲ πολλὰς τὰ πρότερα, ἐν τοῖς κρυφτέροις ἀνατρετικὰ γέγονασιν. Ὁκονήμεσιν ὁ Κύριος πρὸς τὸ ἡμᾶς (30) καὶ μὴ θέλωντας ταπεινοῦσθαι καὶ τοῦτο· οὐδεὶς γὰρ τοὺς ἑαυτοῦ μάλωπας, ὡς ὁ πλησίον ὄραν δύναται· διόπερ ἀνάγκη ἡμᾶς, μὴ ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐκείνῳ τὴν τῆς θγιείας χάριν, καὶ Θεοῦ δοῦναι· ὁ ταπεινόνους πάντοτε τὸ ἑαυτοῦ θέλημα ὡς πλάκον βεβλύττεται· καὶ ἐν τοῖς αἰτήμασιν αὐτοῦ τοῖς πρὸς Κύριον, πίστει ἀδυστάκτῳ τὰ προσήκοντα μακάριεν (31), καὶ ὑπακούειν πέφυκεν· ἐν τῇ πολιτείᾳ προσέχων τῶν διδασκάλων· ἀλλὰ Θεῷ ἀναθείς τὴν μέριμναν, τῷ καὶ δι' ἑοῦ ἐπὶ τοῦ Βαλαὰμ τὰ χρειώδη διδάξαντι. Κἂν ἅπαντα ὁ τοιοῦτος ἐργάτης κατὰ Θεὸν καὶ ποιῇ, καὶ νοῇ, καὶ φθεγγεται, οὐδ' οὕτως ἑαυτῷ ἀποδίδωσι· σκόλοψ καὶ βάρος τῷ ταπεινῷ τὸ οἰκισμίστον· ὥσπερ τῷ ὑπερηφάνῳ τὸ ἐτεροκλεπτον (32). Ἐμοὶ δοκεῖ ἀγγέλου, τὸ μὴ κλέπτεσθαι ἐκ' ἀμαρτημάτων εἶναι, ἀκούοντι τοῦ ἐπιγείου ἀγγέλου λέγοντος· Οὐδὲν ἑμῶν τῷ σύννοισι· ἀλλ' ὅτε ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι· ὁ δὲ ἀνακρίνων με, Κύριός ἐστιν· ὃδὲν ὁφειλομένον διηνεκῶς ἑαυτοῦς κατακρίνειν καὶ μέμψεσθαι (33), ἵνα διὰ τῆς ἐκουσίου εὐτελείας, τὰς ἀκουσίους ἀμαρτίας ἀπολογηθῶμεθα [αἱ ἀπορρίψωμεν]· εἰ δὲ μὴ, πάντως ἐν τῇ ἐξόδῳ χαλεπῶς ὑπὲρ αὐτῶν λογιθεύσομεθα. Ὁ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀξίαν τὰ ἐκ Θεοῦ αἰτήματα αἰτούμενος (34), πάντως τῶν ὑπὲρ ἑαυτὸν τεύξεται· καὶ τοῦτο τελάνης μαρτυρεῖ, ἄρεσιν μὲν αἰτησάμενος, δικαιοσύνην δὲ κομισάμενος (35)· μὴ μὲν μόνον ὁ ληστής ἐκείνος· ἐν τῇ βασιλείᾳ ἦν θάνατος, καὶ ὢλον τὸν παράδεισον πρῶτος ἐκκληρυνόμεσιν· ὅτε ἐστιν ἐν τῇ κτίσει μικρὸν καὶ μέγα πῦρ θεάσασθαι τὴν φύσιν· καὶ οὐκ ἐστὶ ἐν τῇ ἀνοδείῳ ταπεινοφορῶν ὕλης εἶδος· ἐναπομείναι τὸ σύνολον. Ἔως οὐ ἐκουσίως πταίωμεν, τοῦτο ἐν ἡμῖν οὐ πρόσεστι (36), καὶ τοῦτο τὸ σημεῖον τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Γινώσκων ὁ Δεσπότης τῇ ἐξωθεν διαγωγῇ συσχηματίζεσθαι τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν (37), λαθὼν λεντὸν ὑπέδειξεν ἡμῖν μέθεον ὁδοῦ ταπεινώ-

²¹ Luc. x, 20. ²² I Cor. iv, 4. ²³ Luc. xviii, 10 seqq.

σεως· τοῖς γὰρ τοῦ σώματος ἐπιτηδεύμασιν ἐξ-
ομοιοῦται ἡ ψυχὴ, καὶ πρὸς αὐὰ πράττει, τυποῦται, καὶ
πρὸς αὐτὰ ἀνηματίζεται. Ἀρχὴ ἀγγέλων τινὶ γέγο-
νεν ὑψηλοφροσύνης ὑπόθεσις, οὐ διὰ τοῦτο κομισα-
μένη αὐτήν. Ἄλλως δ' ἐπὶ θρόνου, καὶ ἄλλως δ' ἐπὶ
κοπρίας καθήμενος διακείται. Καὶ ἰσως διὰ τοῦτο ὁ
μέγας ἐκεῖνος· δίκαιος ἐν τῇ κοπρίᾳ ἔξω τῆς πώλεως
ἐκαθέζετο. Τότε γὰρ τὴν τελείαν ταπεινοφροσύνην
κησάμενος, εἶπεν ἐν αἰσθήσει ψυχῆς· Ἐραῦλιστα
ἐμαντὸν καὶ ἐτάκην (38)· ἡγημαὶ δὲ ἐμαντὸν γῆν
καὶ σποδόν. Εὐρίσκω Μανασσῆν ἐκείνον ἐν ἀνθρώ-
ποις ὡς οὐδέν· ἕτερον [αἰ. οὐδένα τούτων] ἀμαρτή-
σαντα, καὶ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ἐν εἰδώλοις, καὶ πᾶ-
σαν τὴν ὀρηκσίαν μολύναντα· ὑπὲρ οὗ εἰ πᾶς ὁ κό-
σμος νενήστευκεν, οὐδὲν ἂν ἄξιον ἀντειστενεγκεῖν
ἠδύνατο, ἀλλ' ἰσχυρὸν ἡ ταπεινότης ἀνίσταται ἰάσασθαι
ἐν αὐτῷ· Ὅτι εἰ ἡθέλησας θυσιᾶν (39), ἔδωκα δὲ,
τῷ Θεῷ, φησὶν ὁ Δαυὶδ, δλοκαυτώματα, σώματα
διὰ νηστείας, οὐκ εὐδοκήσεις. Θυσία τῷ Θεῷ, καὶ
τὸ ἐξῆς, νενόηται πᾶσιν. Ἡμάρτηκα τῷ Κυρίῳ,
ποτὲ ἡ μακαρία ταπεινότης πρὸς Θεὸν ὑπὲρ μοιχείας
καὶ φόνου ἔδωκε, καὶ θάττον ἤκουσε· Κύριος ἀφ-
είλε τὸ ἁμάρτημά σου.

pro quo si totus mundus se jejuniis afflisset, non potuisset quidquam dignum referre (pro illi,
ut par erat satisfacere). Sed potuit humilitas desperata et immedicabilia illis vulnera curare. Quo-
niam si voluisses sacrificium, dedissem aliqua, Deo, inquit David : holocaustis, seu jejuniis, quibus cor-
pora torquentur, non delectaberis. Sacrificium Deo³³, et quæ sequuntur, omnibus nota. Peccavi Do-
mino, beata olim humilitas ob adulterium et eandem commissam, ad Deum clamavit : et statim
redivit : 323 Dominus abstulit peccatum tuum³⁴.

Ὅδον μὲν ταύτης καὶ ὑπόθεσιν τοῦς σωματικούς
κόπους οἱ ἀειμνηστοὶ ὤρσαντο Πατέρες· ἐγὼ δὲ λέ-
γω ὑπακοὴν καὶ εὐθύτητα καρδίας, αἷ καὶ φυσικῶς
τῇ οἰήσει ἀντίκεινται· αἱ δὲ ἀγγέλων θαυμάσιος τινος
αὐτῇ πεποίηκε (40), πάντως ἐκείνη καὶ ἐκ δαιμό-
νων ἀγγέλους ποιῆσαι δύναται (41)· δὲ οἱ παρόντες
θαυμάσιους. Σπεύσωμεν πάσῃ δυνάμει, ἐπὶ τὴν
ταύτης κορυφὴν ἀναβῆναι. Εἰ δὲ μὴ, κἂν ἐποχηθῇ-
ναι τοῖς ὅμοις. Εἰ δὲ τι ἐκλάζομεν, τῶν ἀγγελῶν
τοῦν αὐτῆς μὴ ἀποκρίσωμεν· ὁ γὰρ ἐκεῖθεν ἀποτί-
πτων, θαυμάζω εἰ ἐπιτεύχεται τινος αἰωνίου δωρεᾶς·
νεῦρα ταύτης καὶ ὅδοι, οὐ μέντοι καὶ σύμβολα (42),
ἀκρημοσύνη, ξενιτεία, ἀφανὴς σοφίας ἀποκρυφή,
προπορὰ ἀποίκιος, ἐλεημοσύνης ζήτησις, κρύφιος
εὐγενείας, παρρησίας ἐξορισμός, πολυλογίας μακρυ-
σμός· οὐδὲν γὰρ οὕτως ὡς πτωχὴ κατὰστάσις καὶ
προσαυτῶν διαίτα (43), ψυχὴν ταπεινώσαι δεδύνηται
πώποτε· τότε γὰρ, τότε φιλόσοφοι καὶ φιλόθεοι δει-
κνύμεθα, ὅτε δυνάμενοι ὑφούσθαι τὸ ὕψος ἀποφεύ-
γομεν ἀνεπιστράφως· εἰ ὁπλίζῃ ποτὲ κατὰ τινος
πάθους τοῦ οἴου δῆποτε, ταύτην σύμπαχον ἐπίσπα-
σαι· Ἐπὶ ἀσπίδα γὰρ καὶ βασιλίσκον ἐκιδίθεσε-

A denique, factus est. Non est in mundo videre ignem
natura parvum et magnum : nec in humilitate ve-
ra et sincera ullam penitus materię speciem ([a]
vitiūrum) quæ illi inhaerere possit, 324 est reel-
pere. Quamdiu sponte peccamus et cadimus, hoc
in nobis non est, et hoc est signum presentis il-
lius. Cum Dominus noster non ignoraret per ex-
teriorem corporis habitum formari intus animę
virtutem, accepto linteo, ostendit nobis compen-
diosam viam ad humilitatem. Actionibus enim cor-
poris formatur anima, et ad ea quæ agit componi-
tur [effigiatur] et figuratur. Principatus nonne-
mini angelorum fuit occasio et causa superbię,
quem tamen non acceperat ut superbiret. Aliter qui
in solio, aliter qui in sterquilinio sedit, compa-
ratus est. Et fortasse justus ille et magnus vir
(Jobus) propterea in sterquilinio extra civitatem
sedit. Tunc enim perfectam consecutus humilita-
tem, ex toto cordis affectu dixit : Vilipendi me
ipsum et contabui³⁵ ; reputavi me terram et cine-
rem. Animadverto Manassen illum ex hominibus
gravius quam nullum alium peccasse, templumque
Dei idolis et omnem cultum divinum polluisse,

et quæ sequuntur, omnibus nota. Peccavi Do-
mino, beata olim humilitas ob adulterium et eandem commissam, ad Deum clamavit : et statim
redivit : 323 Dominus abstulit peccatum tuum³⁴.

Viam quidem ad hanc (humilitatem) et funda-
mentum Patres semper prædicandi, labores et exer-
citationes corporis affirmarunt : ego vero obe-
dientiam et verum sincerumque et rectum cor,
quod natura etiam sua repugnat superbię esti-
mationi rectam ad humilitatem viam esse judico.
Si superbia ex angelis demones quosdam efficit,
haud dubie humilitas etiam ex demonibus an-
gelos facere poterit. Bono ergo animo sint qui
peccarunt. Properemus, et totis viribus decerte-
mus, ut in hujus verticem evadamus. Quod si non
possumus, saltem humeris illius evahi studemus.
Aut si deficimus et succumbimus, caveamus ta-
men ne ulnis illius excidamus. Qui enim inde ex-
ciderit, mirabor si quid muneris ultimum conse-
quatur. Nervi hujus sunt et vię, non signa ta-
men, paupertas occulta, peregrinatio, sapientię
occultatio, sermo non vaser, sed sincerus, elee-
mosyna quesita, nobilitatis dissimulatio, audacis
confidentię relegatio, loquacitatis remotio. Nihil
quippe adeo animam humilem reddit, quam sta-
tus ultimę paupertatis et victus emendicatus. Tunc

³³ Job xlii, 6 ex LXX; Vulg. Reprehendo meipsum et ago pœnitentiam in favilla et cinere. ³⁴ Psal. l, 48. ³⁵ Il Reg. xii, 13.

(a) Hunc locum totum omisit Camaldulensis. An-
tiores interpretes habent, sicut et omnia exem-
plaria nostra Græca. Sensus perobscurus est, nec
comparatio satis apta videtur. An hoc vult dicere,
Sicut in-creata aliqua re nullus ignis natura sua est
magnus et parvus (æque enim parvus ignis est ignis

ac magnus) magnus autem et parvus sit ex materia,
ita in sincera et non spuria humilitate nulla omnino
species et forma materię, vitiūrum nempe, perma-
nere ullo modo potest. Humilitas enim omnem vi-
tiorum materiā excludit, vel per charitatem absumit?

enim tunc, inquam, nos veros philosophos Dei-
que amatores ostendimus et probamus, quando
extolli possumus, et omnem elationem, ex animo
constantissime fugimus. Quodcumque arma con-
tra quodcumque vitium sumis, hanc tibi pugnae
sociam ascisce, hæc enim, *super aspidem et basilicum ascendet, et conculcabit leonem et draconem* ²⁷,
peccatum, inquam, et desperationem, et diabolium,
325 et corporis draconem. Humilitas est siphon
seu canalus celestis, qui ex ima peccatorum voragine animam in celum evehere potest. Fuit qui
in anima sua hujus pulchritudinem vidit, et stu-
pore captus cupiebat nomen parentis ejus cognoscere, cum illa gratum et serenum subridens: eo
quomodo, inquit, genitoris mei nomen scire studes, cum sit anonymus et nomine careat. Non pro-
dam illud tibi, donec Deum possideas: cui gloria in omnes sæculorum æternitates. Amen.

Mare est fontis causa et genitrix; humilitas au-
tem est fons discretionis.

SCHOLIA AD GRADUM XXV.

De humilitate.

Scholion 1.

Sive quæ in sensum et materiam seu corpus ca-
dunt.

Scholion 2 sancti Chrysostomi.

Ne, inquit, dono lavacri confisi deinceps negli-
genter vivant. Quia etsi baptismata poenitentiae acce-
peris, sed Spiritu sancto postea non agaris, perdi-
disti gratiam, et dignitatem tibi datam, et adoptionis
prærogativam. Hinc dixit: Non quotquot Spiritum
Dei acceperunt, sed quicumque Spiritu Dei aguntur;
hoc est, per omnem vitam ita vivunt, hi sunt filii
Dei.

Quæstio 3.

Quot significat accusatio? duo: pessimam ab
hoste irrogatam calumniam: deinde singulari qua-
dam vi apertam rei gestæ declarationem. Exempli
causa: bonus natura Deus, malignus diabolus, vel-
ut astuta vulpes.

Scholion 4.

Mirandæ sunt actiones mentis, et per humilita-
tem **326** profectus. Audi enim quomodo dicat.
Quoniam, inquit, quod quis cogitat [de quo quis
secum rationatur] hoc omnino et sentit, et corde
retinet. Excipiat ergo, quod quis ex inconsidera-
tione mentis, vel ex subreptione aut casu cogitat:
hæc enim semel duntaxat tractata animo, negamus
cum vitioso affectu cogitari aut tractari.

Aliud.

Rogatus senior quid esset humilitas: Duplex,
inquit, mortificatio, quæ sponte fit in omni re.

Scholion 5.

Iris est arcus nubibus extensus, quem vocavit
humilitatem, propter multos et varios quasi flores
et colores, et propter triplicem colorum aspectum,
et altitudinem, qua supra terras existat atque ele-
vetur.

²⁷ Psal. xc, 13.

ται, και καταπατήσῃ λεόντι και δράκοντα· ἐνὶ
δὲ λέγω, ἐπὶ ἁμαρτίαν και ἀπόγνωσιν, και τὸν δι-
βολον, και τὸν δράκοντα τοῦ σώματος. Ταπεινοφρο-
σύνη ἐστὶ σίφων οὐράνιος ἐξ ἀδύσσου ἁμαρτημάτων
εἰς οὐρανὸν ἀνενέγκαι ψυχὴν δυνάμενος (44)· εὐρα-
κὲ πού τις ἐν τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ ταύτης κάλλος· και
θάμβει ληφθεὶς ἡρώτα τοῦ τεκόντος μαθεῖν τὴν προ-
ηγορίαν· ἡ δὲ φαίδρον αὐτῷ και φαλὴν ὑπομεριδιά-
σασα, φησί· Καὶ πῶς τοῦ ἐμὲ γεγεννηκότος τὸ νο-
μα μαθεῖν ἐπέιγῃ, και οὕτως ἐστὶ ἀνώνυμος; Οὐ μὴ
σοι τοῦτο λέξω, ἕως οὐ θεὸν κτήσῃ. Αὐτῷ ἡ δόξα
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Πηγῆς μὲν μήτηρ ἀδυσσος καθίσταται· διακρίσεως
δὲ πηγὴ ταπεινώσεως.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΚΕ'.

Περὶ τῆς ταπεινοφροσύνης.

Σχόλιον α'.

Ἦγουν αἰσθητοῦ και οὐλοῦ.

Σχόλιον τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου β'.

Ἴνα μὴ τῇ δωρεᾷ τοῦ λουτροῦ θαρρήσαντες τῆς
μετὰ ταῦτα ἀμελήσωσι πολιτείας, φησί· ὅτι καὶ
βάπτισμα μετανοίας λάβης, μὴ μέλλης δὲ Πνεύματι
μετὰ ταῦτα ἀγεσθαι, ἀπώλεσας τὴν δεδομένην ἀξίαν,
και τῆς υιοθεσίας τὴν προεδρίαν· διὰ τοῦτο εἰς εἴ-
πεν· Ὅσοι Πνεῦμα Θεοῦ ἔλαβον, ἀλλ', Ὅσοι Πνεύ-
ματι Θεοῦ ἀγονται· τοῦτέστιν, ὅσοι παρὰ πάντα
τὸν βίον πολιτεύονται οὕτως, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ τοῦ
Θεοῦ.

Ἐρώτησις γ'

Καὶ πόσα σημαίνει κατηγορία; Ἀπόκρ. Δύο·
τὴν κατὰ τινος παρ' ἐχθροῦ κακίστην διαβολὴν, και
τὴν ἑμψανιν, και τρανὴν φανέρωσιν τοῦ πράγματος·
οἶον, ἀγαθὸς φύσει ὁ Θεός, κακοῦργος δὲ διάβολος,
δολερὸν ἢ ἀλώπηξ.

Σχόλιον δ'.

Θαυμάσαι νοδὸς ἐργασίαι, και διὰ ταπεινώσεως
προκοπαί· ὅρα γὰρ πῶς φησιν, ὅτι ὁ τις λογίζεται,
τοῦτο πάντως και φρονεῖ, και ἐν καρδίᾳ κατέχει.
Ἵπεξαιρεῖσθαι οὖν τὸ ἐξ ἀπροσεξίας λογισασθαι, ἢ
συναρπαγῆς, ἢ κατὰ τύχην· ταῦτα γὰρ πρὸς ἀπαξ
τελούμενα, οὐ κατὰ πάθος· τελεσθῆναι ἢ λογισθῆναι
φαμεν.

Ἄλλο.

Ἡρωτήθη γέρον, τί ἐστὶ ταπεινώσις, και εἶπε·
Διπλὴ νέκρωσις ἐκουσίως ἐπὶ παντός.

Σχόλιον ε'.

Ἰρίς ἐστὶ τὸ ἐκάλυπτον τὰς νεφάλας τόξον·
τοῦτο δὲ ἐκάλυψε τὴν ταπεινώσιν, διὰ τὸ πολυανθές,
και ποικίλον, και πολύχρουν, και τρίχρουν, και
ὀφηλὴν, και τῶν γηϊνῶν ὑπερανεστηχός.

Εχόλιον Ἰσαὰκ ζ'.

Ἵπερηφανία ἐστίν, οὐχὶ ὅτε παράξει ἐν τῇ δια-
νοίᾳ ὁ λογισμὸς αὐτῆς, οὐδὲ ἐὰν νικάται τις ἐξ αὐ-
τῆς κατὰ καιρὸν· ἀλλ' ἐκείνη ἡ διαμένουσα ἐν τῷ
ἀνθρώπῳ. Ἐκεῖνη μὲν τῷ πρώτῳ ἡ κατάνυξις
ἀκολουθεῖ· οὗτος δὲ ὁ ἀγαπήσας αὐτὴν οὐκ οἶδε κα-
τάνυξιν.

Εχόλιον ζ'.

Ἵψηλὼν ἀρετῇ καὶ κατορθωμάτων.

Εχόλιον η'.

Ἄχρηστα καὶ χυδαία, καὶ μάταια.

Εχόλιον θ'.

Ὡς ἡ ἁγία Τριάς τῶν ὑποστάσεων ἐν μιᾷ ἐστὶ τῇ
θεότητι, καὶ μία θεότης ἐν ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσιν,
οὕτως καὶ ἡ μετάνοια, καὶ τὸ πένθος, καὶ ἡ ταπει-
νωσις· συγγενῇ ἀλλήλοις εἰσι, καὶ ἐν τῇ θεῷ κρατύ-
νεται χάριτι, καὶ ἡ χάρις ἐνοποιεῖ ταῦτα, τὸ ἐν τῷ
ἐτέρῳ συνάπτουσα, καὶ πρὸς τὸν θεὸν τὸν νοῦν ἀνα-
πέμπουσα.

Εχόλιον ι'.

Εἷς χώρος, ὁ πύθμην τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἐν τῇ
διαβάσει τοῦ Ἰσαὰκ. Ἡ δὲ τῆς παγκοσμίου χαρᾶς
οὐκ ἄλλη ἡμέρα, ἡ ἡ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου
καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, ἐν ᾗ τὸ γένος ἡμῶν τῶν αἰωνίων
τοῦ θεοῦ ἡλευθερώθη δεσμῶν. Τινὲς δὲ τὴν τῆς γεν-
νήσεως ἡμέραν λέγουσιν, ἐν ᾗ καὶ παρὰ τῶν ἀγγέλων
ἤκουστο τό· Δόξα ἐν ὕψιστοις θεῷ, ἔτεροι τὴν
ἡμέραν, ἐν ᾗ Νῶε μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ ἐξῆλθε τῆς
κιβωτοῦ.

Εχόλιον Χρυσοστόμου ια'.

(α) Εἰ ποὺ τὴν εὐσέβειαν παραβλαπτομένην ἴδοις,
μὴ προτίμα τὴν ὁμόνοιαν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἴστασο
γενναίως ἕως θανάτου· καὶ μὴδὲ οὕτως ψυχῇ πολέ-
μει, μὴδὲ ἀποστρέφου γνώμῃ, ἀλλὰ τοῖς πράγμασι
μάχου μόνον· τοῦτο γάρ ἐστὶ τό· Ἐξ ὧν μετὰ
πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες· ἐὰν ἐκείνος μὴ
εἰρηνεύῃ, σὺ μὴ πληρώσης χειμῶνος τὴν ψυχὴν·
ὅπερ ἔβην εἰπὼν, τὴν ἀλήθειαν μηδαμοῦ προδιδούς.
mam tuam ne gravi tempestate imbre, spiritu procellarum concutias] (perturbationum) quod occu-
pavi dicere nequaquam violata aut prodita veritate.

Εχόλιον ιβ'.

Ὅτι τινὲς τῶν ἀναισθητῶς ἐπιπλετόντων, ἡ δι-
καζόντων ἡ σοφισμένων, ἡ ἀρχῆς ὀρεγομένων τα-
πεινώσεώς εἰσιν ἀμέτοχοι· ἐστὶ δ' ὅτε καὶ ἔργοις
διδάσκει τοῖς προσιοῦσι τὴν ταπεινώσιν.

Εχόλιον ιγ'.

Εἶπεν ὁ ἄββας Ἰσαὰς διὰ τὴν ταπεινοφροσύνην,
ὅτι γλῶσσαν οὐκ ἔχει λαλῆσαι πρὸς τινα ὡς ἀμε-
λοῦντα, ἢ πρὸς ἄλλον ὡς καταφρονοῦντα· οὕτε

²² Luc. II, 14. ²³ Rom. XII, 18.

(α) Hoc scholium ad nullum signum refertur, nec
videtur hic locum habere.

(b) Apud Climacum est, μοναχὸς ταπεινώφρων οὐ
κολυπραγμονήσει ἀρόγητα. Ad vocem ἀρόγητα scho-

A

Isaaci 6.

Superbia est, non quando cogitatio illius in mente
pertransit; neque quando quis ab illa repente data
aliqua occasione, vincitur. Sed illa quae manet et
haeret in homine. Illum primum (qui cogitat de su-
perbia, aut repente obruitur illa) sequitur dolor
animi seu compunctio; iste alter qui amat super-
biam, non novit compunctionem.

Scholion 7.

Alta et praeclara facta de virtute (inenarrabilia
[ἀρόγητα nempe] seu arcana [b]).

Scholion 8.

Inutilia, confusa, vana.

Scholion 9.

Quemadmodum sancta Trinitas trium personarum
in una est Deitate, et una Deitas in tribus personis,
ita poenitentia et luctus, et humilitas inter se co-
gnatae sunt, et in divina gratia continentur, gra-
tiaque unum facit haec, et alterum cum altero
conjungit, mittitque animum ad Deum.

Scholion 10.

Unicus ille locus est fundus Rubri maris in trans-
itu populi Israelitarum. Dies autem quo mundus
universus gaudio exsultavit, non est alius quam
dies resurrectionis Domini et Salvatoris nostri,
quo genus humanum ab 327 aeternis inferorum
vinculis est liberatum. Alii diem Christi natalem
intelligunt, quo ab angelis illud auditum est: Gloria
in excelsis Deo ²². Alii diem interpretantur, quo
C Noe cum suis ex arca egressus est.

Scholion Chrysostomi 11.

Sicubi religionem laesam videris, tam, contempta
aliorum conspiratione, veritatem tuere, proque
illa generose ad mortem usque decerta: neque sic
cum anima tua pugna, neque de sententia tua te
dimoveri potere, sed factis ipsis et solis propugna.
Hoc enim est illud: Quantum in vobis est, pacem
cum omnibus habentes ²³, quamvis ille pacificus non
sit. Nec tu impleas animam tempestate [Et tu ani-

D

Scholion 12.

Quosdam qui alios ipsi stupidi castigant aut ju-
dicant, aut vafre argutantur, aut principatum ap-
petunt, humilitatis esse expertes affirmat. Esse
autem qui humilitatem, suos discipulos factis ipsis
et operibus doceant.

Scholion 13.

Abbas Isaias de humilitate dixit, quod lingua
careat ad reprehendendum aliquem negligentem,
aut alium, qui alios videatur contemnere, nec oculos

liastes infra posuit ὕψηλὼν ἀρετῇ καὶ κατορθωμά-
των, quae τὸ ἀρόγητα explicarent. Humilis non traciatur
arcana seu inenarrabilia, alta nempe de virtute et
praeclaris factis.

habeat, quibus ad aliorum defectus attendat; nec aures quibus ea quæ animæ non prosunt, audiat, nec cum ullo rem aut controversiam nisi cum suis peccatis. Sed pacem cum omnibus mortalibus colit, propter præceptum Domini, et non propter amicitiam. Si quis enim diebus sex et alteris sex a cibo absteineat, seseque ingentibus laboribus, præceptis et molestiis exponat, extra tamen hanc viam omnia sunt inutilia et inania.

Aliud.

Si quidem nondum acquisivisti (has virtutes), procul abes a præceptis Dei; si vero jam acquisivisti, servus inutilis es; quod debulisti facere fecisti²⁰, aliis multa supra præcepta facientibus.

Scholion 14.

Omnēs proprietates supra (a Climaco) explicatæ præter unam, quæ est opinio, ostendunt opes, et thesaurum humilitatis; hoc enim (ut reor) est illud unum (opinio inquam).

Scholion 15.

Vera humilitas soboles est cognitionis; cognitio vera **328** portus tentationum.

Scholion 16.

Qui per viam Christi et humilitatis religiosam vitam est ingressus, hic bene in illa ingreditur, et præsentem vitam egreditur, et pascua cum gaudio reperiet in paradiso.

Scholion 17.

Oleum appellat humilitatem quæ animæ per gratiam infunditur. Tum autem humilitas nobis confertur, quando nos omnibus mortalibus viliores existimamus.

Scholion 18.

Humilitas non est conscientiæ desperatio, sed divinæ charitatis et commiserationis cognitio.

Isaaci 19.

Qui sustinere potest hominis importuni et inconsiderati verbum durum propter Deum, et propter cogitationes in pace conservandas, hic vocabitur filius pacis, pacemque possidebit animæ, corporis et spiritus.

Aliud.

Qui laborem et contumeliam seu ignominiam abs te rejicis, non est quod promittas tibi te per reliquas virtutes poenitentiam acturum. Vana gloria enim, et stupor cordis servire solent peccato propter gloriam.

Aliud.

Si quem videris in multa ignominia constitutum lamentari, scito illum vanæ gloriæ cogitationibus occupatum, de interioribus cordis manipulis manipulos cum dolore metere.

Aliud.

Quo improbius es, hoc minus recusa multa mala

²⁰ Luc. xvii, 10.

Α ὀφθαλμοὺς ἔχει ἄλλου ἐλαττώματα προσέχειν, οὕτως ἔχει ἀκούσαι τὰ μὴ ὠφελοῦντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἔχει μετὰ τινος πρᾶγμα, πλὴν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ· ἀλλὰ πρὸς πάντας ἀνθρώπους ἐστὶν εἰρηνικὸς διὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ διὰ τὴν φιλίαν. Ἐὰν γὰρ τις νηστεύῃ βῆ, καὶ βῆ, καὶ ἐκδῷ ἑαυτὸν εἰς μεγάλους κόπους καὶ ἐντολὰς, ἐκτεδῇ τῆς ὁδοῦ ταύτης, πάντες οἱ κόποι αὐτοῦ ἀχρηστοὶ εἰσιν.

Ἄλλο.

Εἰ μὲν μὴ κτήση, μακρὰν εἴ ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ κτήση, ἀχρεὺς εἴ δοῦλος· ὃ ὠφελεῖς ποιῆσαι, πεποιήκας, ἐτέρων καὶ ὑπὲρ τῶν ἐντολῶν ποιησάντων.

Ἐσχόλιον 14'.

Τὰ προδηλωθέντα ἰδιώματα, πάρεξ τοῦ κατὰ δόκηναι, τοῦ πλοῦτου σημαντικὰ τῆς ταπεινώσεώς εἰσιν· αὐτὸ γὰρ ἐστὶ τὸ ἐν, ὡς οἶμαι.

Ἐσχόλιον 15'.

Ἡ ἀληθινὴ ταπεινώσις γέννημά ἐστι τῆς γνώσεως, καὶ ἡ γνώσις ἡ ἀληθινὴ γέννημα τῶν πειρασμῶν.

Ἐσχόλιον 16'.

Ὁ διὰ χριστομιμήτου πολιτείας καὶ ταπεινώσεως εἰσὼν εἰς τὸν βίον τῶν μοναχῶν, οὗτος καλῶς εἰσελεύσεται ἐν αὐτῷ, καὶ ἐξελεύσεται τῆς παρούσης ζωῆς· καὶ νομὴν μετ' εὐφροσύνης εὐρήσει τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ.

Ἐσχόλιον 17'.

Ἐλεος λέγει τὴν προσγινομένην τῇ ψυχῇ διὰ τῆς χάριτος ταπεινώσιν· προσγίνεται δὲ, ὅτε παντὸς ἀνθρώπου εὐτελεστέρας ἑαυτοῦς ἡγήσῃμεθα.

Ἐσχόλιον 18'.

Οὐκ ἐστὶ συνειδήσεως κατάνγνωσις ἡ ταπεινοφροσύνη, ἀλλὰ χάριτος Θεοῦ καὶ συμπαθείας ἐπίγνωσις.

Ἐσχόλιον Ἰσαὰκ 19'.

Ὁ δυνάμενος φέρειν ῥῆμα σκληρὸν δυσχεροῦς καὶ ἀσυνέτου διὰ τὸν Θεόν, καὶ διὰ τὸ εἰρηνεύειν τοὺς λογισμοὺς, οὗτος κληθήσεται υἱὸς τῆς εἰρήνης, καὶ δυνατός ἐστιν ὁ τοιοῦτος κτήσασθαι εἰρήνην ψυχῆς, καὶ σώματος, καὶ πνεύματος.

Ἄλλο.

Ἀποβαλὼν πόνον καὶ ἀτιμίαν, μὴ ἐπαγγέλλου δι' ἐτέρων ἀρετῶν μετανοεῖν. Κενοδοξία γὰρ καὶ ἀναλγησία δουλεύειν τῇ ἁμαρτίᾳ διὰ δόξαν πεφύκασιν.

Ἄλλο.

Ὅταν βῇς τινὰ ἐν πολλῇ ἀτιμίᾳ ὀδυνώμενον, γίνωσκε ὅτι λογισμοῖς κενοδοξίας κατασχεθεὶς ἀηδῶς τῶν καρδιακῶν δραγμάτων θερίζει τὰ δράγματα.

Ἄλλο.

Ὅσον εἴ καχότροπος, τὸ κακοπαθεῖν μὴ ἀπαναί-

νου, ἵνα δι' αὐτῆς ταπεινωθεῖς τὴν ὑπερηφανίαν ἀπαλείψῃς.

Εὐχόλιον Ἰσαὰκ κ'.

Ταπεινοφροσύνη ἐστὶ κατ' ἀλήθειαν, ὅστις ἔχει ἐν τῷ κρυπτῷ τι ἄξιον ὑπερηφανίας, καὶ οὐχ ὑπερηφανεύεται, ἀλλ' ὥς ᾗδ' ἔχει ἐκκεῖθεν ἐν τῷ λογισμῷ αὐτοῦ.

Εὐχόλιον Μάρκου μοναχοῦ κα'.

Ἐκτὸς συντριμμοῦ καρδίας, ἀδύνατον τὸ καθόλου ἀπαλλαγῆναι κακίας, συντρίβει δὲ καρδίαν ἡ τριμερὴς ἐγκράτεια, ὕπνου λέγω, καὶ τροφῆς, καὶ σωματικῆς ἀνέσεως. Ἡ γὰρ τούτων περισσεύα ἡδονὰς ἐκτίθεται· ἡ δὲ ἡδονὰς τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς παραδέχεται· ἀντίκειται δὲ καὶ τῇ προσευχῇ, καὶ τῇ προσήκουσῃ διακονίᾳ.

Εὐχόλιον κβ'.

Οὐκ ἀναίσθηται καλεῖται, ἀλλ' ἐπιμελῶς, ὥς ἀληθεῖς τὸς ἐπαίριος, προσέχειν καὶ ἐφύδεσθαι τινα καὶ ἄξιον εἶναι τῶν τοιούτων αὐτὸν ὑποτίθεσθαι λόγων κωλύει.

Εὐχόλιον κγ'.

Τὸν ἅγιον Σεραπίωνα αἰνίσσεται.

Εὐχόλιον κδ'.

Ὁ ὁσιος Σιμῶν.

Εὐχόλιον κε'.

Ὁ ταπεινοφροσύνης ἐπιμελούμενος οὐ φροντίζει ἀνθρώπινον προσκόμματος, ἢ μέμφεως.

Εὐχόλιον κς'.

Καίρει, φησὶν, ὁ θεὸς ἐπὶ τοῖς ταπεινώφροσιν, ἐρῶν αὐτοὺς χλευαζομένους καὶ ὑπομένοντας. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐν τοῖς οἰκείοις κατορθωθῆναι ἀδύνατον, διὰ τοῦτο ξενιτεία ἀποστάτη ταπεινώσεως καθίστηται αἰτία.

Εὐχόλιον κζ'.

Τὴν βάσιν τοῦ νοῦ ἐπὶ τὴν ἀνωλισθον τρίβον, τῆς ταπεινώσεως δηλονότι.

Εὐχόλιον κη'.

Τῆς ταπεινοφροσύνης δηλονότι· ὥστε μὴδὲ ἐννοεῖται ἀνελπίστως λαμβάνομεν· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ ἥχος.

Εὐχόλιον κθ'.

Ἀκοῶν λόγον ὠφέλιμον, μὴ κρίνει τὸν λέγοντα, ἵνα μὴ τῆς ἐπωφελοῦς νοουθεσίας σεαυτὸν ἀποστερήσῃς.

Εὐχόλιον κ'.

Σκεπόμενος ὑπὸ τῆς ταπεινοφροσύνης ὁ σημειοφόρος περισώζεται· εἰ δὲ τινι τῶν κουφοτέρων δοθῇ τὸ τοιοῦτον χάρισμα, διὰ τῶν πραττομένων εἰς ὀφθαλμοφανή γνῶμην, ὑπερεκπύπτων καταφέρεται ἀπεριφρόρητος φανεῖς.

Εὐχόλιον λα'.

Τί μανθάνειν ἢ πάντως τὰ προσήκοντα [μὴ τι πάντως τὰ προσήκοντα];

Εὐχόλιον λβ'.

Ἦγουν τὸ ὑπὸ ἄλλου λεχθέν αὐτῷ ἐπιτραπέν.

Εὐχόλιον λγ'.

Οὐχὶ ἀπλῶς λόγῳ ὀφειλόμεν διηνεχῶς αὐτοὺς κατακρίνειν, ἀλλ' ἐν αἰσθήσει καὶ διαθέσει καρδίας· ὁ γὰρ οὕτω μεμψόμενος αὐτὸν, καὶ τοὺς ἐλέγχοντας ἢ

A pati, ut per eam (patientiam) depressus evomas superbiam.

Isaaci 20.

Humilitas vera est, quando quis quid dignum superbia in occulto habet, et tamen non superbit, sed seipsum in animo pulverem aestimat.

Marci monachi 21.

Extra contritionem cordis, fieri nullo modo potest uti malitia penitus libereris. Conterit autem cor triplex abstinencia, somni inquam, cibi et relaxationis corporis. Horum enim 329 copia mollietiem parit, mollietia malas cogitationes recipit, quae simul repugnat studio precandi, et convenienter ministrandi.

Scholion 22.

Non praecipit ut sensum exuamus; sed prohibet accurate, ne tanquam veris laudibus quisquam animum advertat et delectetur, seseque hujusmodi verbis dignum existimet.

Scholion 23.

Sanctum Serapionem intelligit.

Scholion 24.

Venerabilis Simon Salus.

Scholion 25.

Qui studet humilitati, non curat scommata et convitia, hominumque reprehensiones.

Scholion 26.

Delectatur, inquit, Deus humilibus, quando videt illos sannas patienter ferre. Sed cum inter domesticos recte fieri non possit, propterea secessus longissimus a patria, causa est humilitatis.

Scholion 27.

Gradum ad salutarem semitam, humilitatis nempe, intelligit.

Scholion 28.

Humilitatis scilicet, ut neque cogitationem quidem contradicendi admittamus, hoc enim est sonus.

Scholion 29.

Quando sermonem utilem audis, dicentem ne judica, ne teipsum utilis admonitionis fructu privas.

Scholion 30.

Humilitate septus salvabitur, qui miracula patrat. Quod si hoc donum alicui levis animi imperitum fuerit, per ea quae sunt miranda in superbiam mentis elatus, praepesque in ima delatus, immunitus [inermis] comparebit.

Scholion 31.

Quid discere? aut omnino opportuna [nuncquid non opportuna?].

Scholion 32.

Sive ab alio dictum, ipsi et commissum.

Scholion 33.

Non solo et nudo verbo oportet, ut nos 330 ipsos damnemus, sed ex animi sententia, sensu et affectu cordis, Qui enim ita seipsum reprehendit,

et redarguit, et reprehendentes aut contumelia afflicientes, non ut hostes aversatur, sed ut benefactores ex animo diligit.

Scholion 34.

Qui se indignum judicat, qui vel minima a Deo petat, et dum petit minima velut peccator, magnam gratiam veniamque a Deo accipit. Promptus enim est Deus dare nobis majora quam petimus. Sed hæc gratia nobis non confertur quamdiu sponde peccamus.

Scholion 35.

Qui juste vivit, et nullam pro recte factis compensationem, sed veniam duntaxat de peccatis commissis petit, quasi præter dignitatem suam petit, propterea accipiet a Deo majora, quam ipsius status postulat, quod soleat Deus ex abundanti dare plus quam petimus aut intelligimus.

Scholion 36.

Quale est hoc? quod dixit nempe, non affici ad corpus (et vitia corporis).

Scholion 37.

Quod anima sæpe norit se ad externam corporis formam et studia conformare, clara est ex Domini facto demonstratio.

Scholion 38.

Animadvertit quantam ad poenitentiam contritionem pariat seipsum nihili pendere et abjicere. Nam ex eo quod quis seipsum reprehendat, transit virtus patientiæ etiam in eum qui reprehendit alterum et contemnit.

Scholion 39.

Humilitas sine operibus multa delicta abolet: opera sine humilitate sunt velut inutilia, imo sæpe multa mala pariunt nobis. Cæterum, ut dixi, abole peccata tua in humilitate.

Scholion 40.

Superbia ex angelis facit dæmones.

Scholion 41.

Humilitas ex dæmonibus facit angelos, inquit Climacus.

Scholion 42.

Signa, declarationes, occasiones ad humilitatem.

331 Scholion 43.

Nam ad studia occupationum anima se accommodat, et ad ea quæ facit, effigiatur, et ad hæc sese effingit.

Aliud.

Sit tibi habitus, et incessus, et vestis, et sella, et victus malio, et lecti apparatus, et domus, et omnia quæ in domo sunt vasa, ad utilitatem et paupertatem composita; quin et sermo, et cantus, et cum altero congressus seu colloquium, ad mediocritatem potius quam ad fastum sint comparata.

Scholion 44.

Definitio humilitatis ex potentia seu facultate efficiente [ex causa efficiente].

Ἀδριζόντας οὐχ ὡς ἐχθροὺς ἀποστρέφεται, ἀλλ' ὡς εὐεργέτας ἐκ ψυχῆς ἀγαπᾷ.

Ἐχόλιον λδ'.

Ὁ ἀνάξιον ἑαυτὸν κρίνων καὶ τῶν μικρῶν αἰτημάτων, καὶ αἰτούμενος ὡς ἁμαρτωλὸς τὰ σμικρότατα, ἀφαισιν μεγάλῃν λαμβάνει· πιστὸς γάρ ἐστι δοῦναι ἡμῖν ὁ Θεός, καὶ ὑπὲρ ἃ αἰτούμεθα, οὐ προσγίνεται δὲ ἡμῖν ταῦτα ἕως ἂν ἐκουσίως πταίωμεν.

Ἐχόλιον λε'.

Ὁ δικαιοσύνην ἐργαζόμενος, καὶ οὐχὶ ἀντίδοσιν τῶν κατορθωμάτων, ἀλλὰ συγχώρησιν τῶν ἁμαρτημάτων αἰτούμενος, παρὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀξίαν ὥσπερ αἰτεῖ· διὰ καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτὸν ταῦζεται παρὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ διδόντος ὑπερεκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα, ἢ νοοῦμεν.

Ἐχόλιον λς'.

Ποῦν τοῦτο; Ὁ εἶπει, τὸ μὴ προσπάσχειν ταῖς ὕλαις.

Ἐχόλιον λζ'.

Ὅτι ἐν τοῖς ἐκτοῖς ἐπιτηδεύμασιν οἶδες πολλάκις ἡ ψυχὴ συσχηματίζεσθαι, σαφὲς ἐκ τῆς δεσποτικῆς ὑποθέσεως ἢ ἀποδείξεις.

Ἐχόλιον λη'.

Ὅρα καὶ τὸ ἐξουθενεῖν ἑαυτὸν, πόσον πρὸς μετανοίαν συντριμμὸν φέρει. Ἐκ γὰρ τοῦ ἑαυτὸν μίμνεσθαι τινα, ἔρχεται εἰς τὸ καὶ τὸν ἐλέγχοντα καὶ τὸν ἐξουθενούντα ὑπομένειν.

C

Ἐχόλιον λθ'.

Ἡ ταπεινότης χωρὶς ἔργων πλημμελήματα πολλὰ συγχωρεῖν ἰσχύει· τὰ ἔργα δὲ χωρὶς ταπεινώσεως ἐξ ἐναντίας ὡς ἀνωφελῆ εἰσιν· ἀλλὰ καὶ πολλὰ κακὰ κατασκευάζουσιν ἡμῖν· λοιπὸν συγχώρησον τὰς ἁμαρτίας σου ἐν τῇ ταπεινώσει, καθὼς εἶπεν.

Ἐχόλιον μ'.

Ἡ ὑπερηφανία (ἐξ ἀγγέλων ποιεῖ δαίμονας).

Ἐχόλιον μα'.

Ἡ ταπεινότης ἐκ δαιμόνων ποιεῖ ἀγγέλους, λέγει ὁ τῆς Κλήμακος.

Ἐχόλιον μβ'.

Σημεῖα, φανερώματα, πρὸς ταπεινοφροσύνην ἀφορμαί.

Ἐχόλιον μγ'.

Τοῖς γὰρ ἐπιτηδεύμασιν ὁμοιοῦται ἡ ψυχὴ, καὶ πρὸς ταῦτα ἃ πράττει τυποῦται, καὶ πρὸς ταῦτα σχηματίζεται.

Ἄλλο.

Ἔστω σοι καὶ σχῆμα, καὶ βάδισμα, καὶ ἱμάτιον, καὶ καθέδρα, καὶ τροφῆς κατάστασις, καὶ στρωμνῆς παρασκευὴ, καὶ οἶκος, καὶ τὰ ἐν οἴκῳ σκευὴ πάντα πρὸς εὐτέλειαν ἐξησχημένα· καὶ λόγος, καὶ φῶς, καὶ ἡ τοῦ πλησίον ἐντευξίς· καὶ πρὸς μετριότητα ταῦτα μᾶλλον, ἢ πρὸς ὕψος ὁράτω.

Ἐχόλιον μδ'.

Ἔθος ταπεινοφροσύνης· κατ' ἐνεργητικὴν δύναμιν.

ΛΟΓΟΣ ΚΓ'.

Περὶ διακρίσεως λογισμῶν, καὶ παθῶν, καὶ ἀρετῶν.

Διάκρισις ἐστὶν ἐν μὲν τοῖς εἰσαγομένοις, ἡ τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀληθῆς ἐπίγνωσις· ἐν τοῖς δὲ μέσοις ἡ τὸ κυρίως ἀγαθὸν ἐκ τοῦ φυσικοῦ, καὶ τοῦ ἐναντίου ἀπαιτήσεως διακρίνουσα νοερά αἴσθησις· ἐν τοῖς δὲ τελείοις (1), ἡ διὰ θείας ἐλλάμψεως ἐνυπάρχουσα γνῶσις, ἥτις καὶ τὰ ἐν ἄλλοις σκοτεινῶς ἐνυπάρχοντα τῇ ἑαυτῆς λύχνῳ καταφωτίζειν ἰσχύουσα. Ἡ τὰχα καθολικῶς τοῦτο καὶ ἐστὶ, καὶ γνωρίζεται διάκρισις, ἡ τοῦ θεοῦ θελήματος ἀσφαλῆς κατάληψις ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ τόπῳ, καὶ πράγματι, ἥτις ἐνυπάρχει μόνοις τοῖς καθαροῖς τῇ καρδίᾳ (2), καὶ τῷ σώματι, καὶ τῷ στόματι. Ὁ μὲν τοὺς τρεῖς εὐσεβῶς καθελὼν συγκαθελεῖς (3), καὶ τοὺς πέντε· ὁ δὲ ἐκείνων ἀμελῶν οὐδέτερον νικήσει. Διάκρισις ἐστὶ συνειδήσις ἀμολυτος, καὶ καθαρά αἴσθησις· μηδεὶς ἐν τῇ μοναδικῇ πολιτείᾳ ὑπὲρ φύσιν τινὰ ἀκούων ἢ ὁρῶν, ἐξ ἀγνοίας εἰς ἀπιστίαν περιπίπτει· ὅπου γὰρ ἐνδομήσει ὁ ὑπὲρ φύσιν Θεός, ὑπὲρ φύσιν λοιπὸν τὰ πλεῖστα τῶν πραγμάτων γίνονται. Ἐν τρισὶ τοῦτοις γενικωτάτοις τρόποις πᾶς πόλεμος δαιμονιώδης ἐν ἡμῖν συνίσταται, ἢ ἐξ ἀμελείας, ἢ ἐξ ὑπερηφανίας, ἢ ἐκ φθόνου τῶν δαιμόνων· καὶ ἐλευθέρως μὲν ὁ πρῶτος· πανάθλιος ὁ δεύτερος· ὁ δὲ τρίτος τρισμαχάριστος. Σκοπῶ καὶ κανὼν τῷ ἡμετέρῳ κατὰ Θεὸν συνειδῶτι πρὸς πάντα χρῆσώμεθα (4), ἵνα γνόντες τὴν τῶν ἀνέμων πνοὴν πόθεν ἔρχεται, πρὸς αὐτὸ λοιπὸν, καὶ τὰ ἰστία ἀνατείνωμεν. Ἐν πάσαις ἡμῶν ταῖς κατὰ Θεὸν ἐργασίαις (5) τρεῖς ἡμῖν βοθύνους οἱ δαίμονες ὀρύσσουσι. Καὶ πρῶτον μὲν παλαιούσιν, ἵνα τὸ ἀγαθὸν κωλύσωσι γενέσθαι· δεύτερον δὲ μετὰ τὴν πρῶτην αὐτῶν ἤτταν, ἵνα μὴ κατὰ Θεὸν τὸ τυχερὸν γένηται. Ὅταν δὲ καὶ τούτου οἱ κλέπται τοῦ σκοποῦ ἀποτύχωσι, τότε λοιπὸν ἡσυχίως ἐπιστάντες ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ μακαρίζουσιν ἡμᾶς, ὥς κατὰ Θεὸν ἐν πᾶσιν πολιτευομένους. Τοῦ μὲν προτέρου ἔχθρὸς, σπουδὴ καὶ μέριμνα θανάτου· τοῦ δὲ δευτέρου, ὑποταγὴ καὶ ἐξουδένωσις· τοῦ δὲ τρίτου, τὸ ἑαυτὸν διηνεκῶς καταμύμεσθαι. Τοῦτο ἀόσιος ἐστὶν ἐνώπιον ἡμῶν, ὥς οὐ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἀγαστήριον ἡμῶν τὸ πῦρ τὸ τοῦ Θεοῦ. Οὐκ ἔσονται γὰρ λοιπὸν τότε προλήψεων ἐν ἡμῖν ἀνάγκαι. Ὁ γὰρ Θεός ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον πᾶσαν πύρωσιν καὶ κίνησιν, καὶ πρόληψιν, καὶ πύρωσιν, τὴν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς ὀρωμένην τε καὶ νοουμένην. Οἱ δαίμονες τὸ ἐναντίον πάλιν τῶν εἰρημένων ποιεῖν πεφυκάσιν. Ἐπὶ γὰρ τῆς ψυχῆς περιγύωνται, καὶ τὸ τοῦ νοὸς φῶς περιτρέφουσιν, οὐκ ἐτι ἔσται ἐν ἡμῖν τοῖς ἀθλοῖς, οὐ νῆψις, οὐ διάκρισις, οὐκ ἐπίγνωσις, οὐκ ἐντροπή· ἀλλ' ἀναλγησία, καὶ ἀναισθησία, καὶ ἀδιακρίσια, καὶ ἀδολεία.

est in nobis miseris sobrietas, nulla discretio, nulla animi, indiscretio, et cæcitas mentis.

Οἴασι γὰρ τὰ εἰρημένα εὖ μάλα σαφῶς οἱ ἐκ πορνεύας ἀνανήψαντες, καὶ ἐκ παρρησίας ὑποστα-

A

GRADUS XXVI.

De discretionē cogitationum, vitiorum et virtutum.

Discretio in tironibus seu rudibus est perfecta et vera status sui interioris cognitio. In mediis seu proficientibus, est sensus quidam animi qui bonum proprie dictum a physico et ejus contrario sine errore dijudicat. In perfectis est cognitio, ex divina illustratione orta quæque, et in aliis obscura suo lumine illustrare potest. Aut fortasse generatim, et omnia complectendo hoc et est, et intelligitur esse discretio, divinæ nimirum voluntatis certa et firma comprehensio, quovis tempore, quocunque in loco, et negotio, quam tantum possident mundi corde, corpore et ore. Qui tres hostes religionis prostravit, prostravit et quinque. Qui illos negligit, neutrum vincet. **332** Discretio est conscientia incontaminata, et puras castusque sensus. Nemo, cum quædam in religioso vitæ statu supra naturæ vim fieri vel audierit aut viderit, ex rerum ignorantia in incredulitatem incidat: ubicunque enim Deus, quib supra naturam est, versatur et præsens est, ibi pleraque omnia deinceps supra naturæ facultatem fieri solent. Tribus hisce modis vel maxime generalibus bello nos diabolus oppugnat, negligentia, superbia et sua ipse invidia. Miserandus primus, miserimus alter, felicissimus et beatissimus tertius. Meta et amussi seu regula, secundum Deum, utamur conscientia nostra, ut animadvertamus unde ventorum spiritus existant, et vela ad illos C tendamus. In omnibus religiosis exercitationibus nostris dæmones nobis tres fodiunt scrobes. Primum contendunt ne quid boni faciamus. Ceterum ubi primo prælio devicti cesserunt, conantur boni operis finem corrumpere, ne fiat ad laudem Dei. Quod si et hic fures a scopo aberrarunt, tum demum in silentio quietis adsunt, et beatos nos in anima prædicant, quod omnia ad nutum et honorem Dei geramus. Primo adversatur studium diligentie et meditatio mortis; alteri subjectio et contemptus sui; postremo continua sui ipsius reprehensio. Hoc labor est ante nos, donec ignis Dei intret in sanctuarium nostrum ³¹. Neque enim ulla deinceps cura aut necessitas erit ob præceptas animo prioris vitæ vitiosas affectiones aut consuetudines.

333 Deus enim est ignis omnem sensus ardorem, omnesque motus praves, præsumptionem, occæcationem cum interiorē tum exteriorē etiam, quæ in cogitatione versatur, consumens. Dæmones contraria omnibus jam dictis in nobis facere consueverunt. Nam ubi animam sibi obnoxiam reddiderunt mentisque lumen exstinxerunt, tum nulla amplius cognitio, nulla reverentia, sed indolentia, stuporque

Hæc omnia quæ jam commemorata sunt, probentur ii qui ex impuritate ad sobrietatem redierunt

tunt, quique ex nimia confidentia ad modestiam, ab impudentia ad pudorem transierunt, quomodo post receptam mentis sanitatem, et solutam cecitatem, seu potius corruptionem ipsos sui ipsorum pudeat, ob ea quæ prius, cum in cecitate versarentur, loquebantur et agebant. Nisi vesperscat, et noctescat prius, fures in luce animæ et die nihil facile furabuntur, aut mactabunt, aut perdent. Furtum est, cum anima non sentiens [non advertens] in captivitatem trahitur: mactatur animo, cum sensus mentis exstinguitur, ita ut in fœda et nefaria opera incidat. Perditur demum cum ex admissio scelere de salute omnino desperat. Nemo virium suarum imbecillitatem prætexat, quasi evangelica præcepta servare non possit. Sunt enim qui plura quam Evangelium præcipit, faciunt et præstent. Persuadebit tibi hoc omnino quod dictum est, is qui proximum suum plus quam seipsum **334** dilexit, quando animam suam pro ipso posuit, quamvis præceptum a Domino super hoc non accepisset. Habeant bonum animum humiles, quamvis animi perturbationibus adhuc obnoxii. Si in omnes peccatorum foveas incident, omnibusque laqueorum insidiis induantur et capiantur, omnibusque animi morbis affligantur, at postquam sanitatem consequi fuerint, omnibus aliis luminaria, medici, lucerna et doctores fiant, omniumque morborum genera seu discrimina doceant, eosque qui in casu periculo sunt, experimento suo servent. Quod si qui ob præteritas peccandi consuetudines adhuc vim patiuntur, et docere alios nudo simplici verbo possunt, doceant, fortasse enim aliquando ob suas ipsi adhortationes verecundati incipient melius agere et vivere (enimvero tales non imperent aut gubernent): et accidet illis quod quibusdam accidisse vidimus, qui in cœno sordium voluptati transientes alios docuerunt, quo pacto ipsi in eam voragine incidissent, quod fecerunt, ut illos salvos præstarent, ne in eandem peccandi foveam ipsorum Deus qui omnia potest, propter aliorum salutem e cœno peccatorum liberavit. Qui vero ex vitiosis sponte se voluptatibus dedunt et immergunt, taceant, et silentio suo doceant. Propterea Jesus capit facere et docere ³¹.

Sævum revera et immane, o humiles monachi, pelagus trajicimus, multis ventorum turbinibus et scopulis, **335** vorticibus, piratis, siphonibus, brevibus seu syrtibus, monstrisque et fluctibus redundans. Scopulum intelligamus sævam et repente intumescens iram; vorticem vero cum exspes vertigo mentem undique circumstilit, et in altam desperationis voragine præcipitare conatur. Brevis et syrtis sunt ignorantie quæ malum pro bono arripiunt et continent. Monstra vero marina hoc grave et ferum corpus. Piratæ improbiissimi vanæ gloriæ ministri et artifices, qui sarcinas nostras et omnium virtutum labores et fructus diripiunt. Fluctus interpretemur inflatum et tumentem ventrem, qui suoque nos impetu ad illam belluam et

λέντες, καὶ οἱ ἐξ ἀναίδειας εἰς συναίσθησιν ἐληλυθότες· πῶς τε μετὰ τὴν νῆψιν τοῦ νοῦς, καὶ τῆς παρώσεως, μᾶλλον δὲ πηρώσεως αὐτοῦ διάλυσιν, καὶ ἑαυτοὺς κατὰ νοῦν αἰδοῦνται, ἐφ' οἷς πρῶτην ἐλάλουν καὶ ἔπραττον ἐν τυφλώσει διάγοντες. Εἰ μὴ ὁψίσει (6) καὶ σκοτάσει πρῶτον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ψυχῆς, οὐ μὴ οἱ κλέπτει κλέψῳσι, καὶ θύσωσι, καὶ ἀπολέσωσι. Κλοπὴ ἐστὶν ἀγνωστος αἰχμαλωσία ψυχῆς· θυσία ψυχῆς ἐστὶ λογικοῦ νοῦς θνήσκει ἐν πράξεσιν ἀτόποις περιπεσόντος· ἀπώλεια δὲ ἡ μετὰ τὴν ἀνομίαν ἑαυτοῦ ἀπόγνωσις. Μηδεὶς ἐπὶ ταῖς εὐαγγελικαῖς ἐντολαῖς ἀδυναμίαν προβάλλῃται· εἰσι γὰρ ψυχὰι αἱ καὶ ὑπὲρ τὴν ἐντολὴν διεπράξαντο. Πείσει σε πάντως τὸ εἰρημένον ὁ ὑπὲρ ἑαυτὸν τὸν πλησίον ἀγαπήσας, καὶ ὑπὲρ τοῦτο τὴν ψυχὴν προθέμενος (7), καί περ ἐπιταγὴν Κυρίου εἰς τοῦτο μὴ κοιμάμενος. Θαρσεῖτωσαν οἱ τεταπεινωμένοι ἐμπαθεῖς· εἰ γὰρ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς βοθύνοις περιπέσωσι, καὶ ἐν πάσαις ταῖς παγίσιν βροχισθῶσι, καὶ πᾶσαν νόσον νοσήσωσιν· ἀλλὰ γε μετὰ τὴν ὑγίαν πᾶσι φωστήρες, καὶ ἱατροί, καὶ λύχοι, καὶ κυθερῶνται γίνονται, ἐκάστης νόσου τοὺς τρόπους διδάσκοντες, καὶ τοὺς μέλλοντας πίπτειν, ἐκ τῆς οἰκείας πείρας διασώζοντες· εἰ μὲν ἐκ προγεγεννημένων προλήψεων τυραννούνται τινες (8) καὶ διδάσκειν κἀν ψιλῷ λόγῳ δύνανται, διδάξωσιν. Ἰσως γὰρ ποτε κἀν τοὺς οἰκείους λόγους αἰσχυνθέντες τῆς πρακτικῆς ἀρξῶνται (9) (μὴ μέντοι καὶ ἀρξῶσι), καὶ γενήσεται καὶ ἐν αὐτοῖς ὅπερ ἐπὶ τινων ἐν βορβόρῳ κυλιόμενων εἶδον γινόμενον· ἐμπεπλημένοι γὰρ ὑπάρχοντες τὸν τρόπον τῆς ἐκείσε αὐτῶν καταπόντισεως τοὺς παρερχομένους ἐξέλασκον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν τοῦτο πραγμ. τευόμενοι, ὅπως μὴ κἀκαίνοι τῇ αὐτῇ ὁδῷ πείσωσι· καὶ μέντοι διὰ τὴν ἐτέρων σωτηρίαν, καὶ αὐτοὺς ὁ παντοδύναμος τοῦ πηλοῦ ἐλυτρώσατο. Εἰ δὲ γε οἱ ἐμπαθεῖς ἐκουσίως ἑαυτοὺς ταῖς ἡδοναῖς ἐπιβρίπτουσι, σωπῇ τὴν διδασκαλίαν ἐνδείξονται. Ὡν χάριν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν.

exemplo pari ratione ceciderint. Sed enim hos ipsos e cœno peccatorum liberavit. Qui vero ex vitiosis

Χαλεπὸν, ὄντως χαλεπὸν παραιοῦμεθα, ὧ μοναχοὶ ταπεινοί, πέλαιος καὶ πολλῶν πνευμάτων, καὶ σπιλάδων, καὶ ἰλίγγων, καὶ πειρατῶν, καὶ σιφῶνων, καὶ βραχῶν, καὶ θηρίων, καὶ κυμάτων πεπληρωμένον. Σπιλάδα μὲν ἐπὶ ψυχῆς, τὸν ἀγριον θυμὸν καὶ αἰφνίδιον νοήσωμεν· αἰγῖα δὲ τὴν ἀνεπιστάταν τὴν περιχυκλούσαν τὸν νοῦν, καὶ τοῦτον αὐτὸν ἐν βυθῷ ἀπογνώσεως κατενέγκαι σπουδάζουσιν· βράχος δὲ τὴν ἀγνοίαν, τὴν τὸ κακὸν ὡς καλὸν κατέχουσιν· θηρία δὲ, τὸ βαρὺ τοῦτο καὶ ἀγριον σῶμα· πειρατὰς δὲ τοὺς τῆς κενοδοξίας χαλεπωτάτους ὑπουργοὺς τοὺς τὸν φόρτον ἡμῶν, καὶ τὸν κάματον τῶν ἀρετῶν ἀφαρπάζοντας· κύμα δὲ τὴν πεφουσημένην καὶ ὀγκουμένην κοιλίαν (10), τὴν ἐκ τῆς ἰδίας ὁρμῆς τῷ θηρίῳ παραπέμπουσιν· σίφωνα δὲ, τὴν ἐκ τοῦ οὐ-

παντὺ βίφεισαν ὑπερφανίαν, τὴν ἀναφέρουσιν ἡμᾶς Ἀ
λοιπὸν καὶ καταφέρουσιν εἰς τῶν ἀδύσων.

*A monstrum deferit. Siphonem accipe superbiam e
cælo dejectam, quæ nos nunc in cælum effert, mox
ad tartara deprimit.*

Γνώριμα καθεστήχαι τοῖς γράμματα παιδευόμε-
νοῖς (11), ποῖα μὲν εἰσαγομένων, ποῖα δὲ μέσων,
ποῖα δὲ διδασκάλων τυγχάνουσι τὰ μαθήματα. Πρό-
σχωμεν νουνεγῶς, μήπως ἐν τῇ μαθήσει χρονίσαντες
εἴ τι ἐν τοῖς εἰσαγωγικοῖς διατρίδωμεν ἐπαγγέλμασι
ὑπερ αἰσχύνῃ πᾶσι γνωρίζεται γηραλέον ἰδέσθαι εἰς
παιδευτήριον πορευόμενον.

*Norunt omnes litterati, quæ disciplinæ rudibus,
quæ proficientibus, quæ ipsis magistris conveniant.
Diligenter attendamus, ne diu litteris immorati ad-
huc in rudimentis deprehendamus, quod omnibus
turpe non ignoratur, videre senem in ludum liti-
erarium ilantem.*

Ἀρίστη πᾶσιν ἀλφάβητος αὕτη (12). *A* ὑπακοή,
B νηστεία, *Γ* σάκκος, *Δ* σποδός, *Ε* δάκρυα, *Ζ* ἐξο-
μολόγησις, *Η* σωπὴ, *Θ* ταπεινώσις, *Ι* ἀγρυπνία,
Κ ἀνδρεία, *Λ* ψόχος, *Μ* κόπος, *Ν* ταλαιπωρία, *Ξ* ἐξ-
ουδένωσις, *Ο* συντριβὴ, *Π* ἀμνησικαχία, *Ρ* συν-
αδελφία (13), *Σ* ἡπιότης, *Τ* πίστις ἀπλή καὶ ἀπερίε-
ργος, *Υ* ἀμεριμνία κόσμου, *Φ* μῖσος ἁμίσον γονέων,
Χ ἀπροσπάθεια, *Ψ* ἀπλότης σὺν ἀκακίᾳ, *Ω* εὐκούςιος
εὐτέλεια. [Καλὴ τάξις ὅροι μέσων.] Κατάληψις καὶ
ψήφος προκοπτόντων, ἀκανθοδία, ἀοργησία, εὐελ-
πιστία, ἡσυχία, διάκρισις, κρίσεως μνήμη παγία,
εὐσπλαγγνία, φιλοξενία, νοθεσία σύμμετρος, προσ-
ευχὴ ἀπαθής, ἀφιλαργυρία. Οὗτος ὅρος, λόγος τε
καὶ νόμος· πνευμάτων καὶ σωμάτων ἐν σαρκὶ εὐσε-
δῶς τελειουμένων· ἀναιχμαλώτιστος *A* καρδία, *B* τε-
τελειωμένη ἀγάπη, *Γ* ταπεινοφροσύνης πηγή, νοδός
Δ ἐκδημία Χριστοῦ, *Ε* ἐνδημία φωτός, καὶ *Ζ* προσ-
ευχῆς ἀσυλία, ἐλλάμψεως *H* Θεοῦ περιουσία, πόθος
Θ θανάτου, μῖσος *Ι* ζωῆς, φυγὴ *K* σώματος, κόσμου
Λ πρέσβυς, Θεοῦ *M* βιαστής, ἀγγέλων *N* συλλει-
τουργός, γνώσις· *Ξ* ἄδυστος, μυστηριον *O* οἴκος,
ἀρρήτων *Π* φύλαξ, ἀνθρώπων *P* σωτήρ, δαιμόνων
Σ Θεός, παθὼν *T* Κύριος, Δεσπότης *Υ* σώματος,
φύσεως *Φ* ἐπίτροπος, ἀμαρτίας *Χ* ξένος, ἀπαθείας
Ψ οἶκος, μιμητὴς *Ω* Δεσπότης, ἐκ βοηθείας Δεσπό-
του, οὐ μικρὰς ἡμῖν (14), ὅτε τὸ σῶμα νοσεῖ, χρεια
τῆς νήψεως. Χαμαὶ γὰρ οἱ δαίμονες θεασάμενοι
ἡμᾶς καὶ [κειμένους] μὴ δυναμένους τέως ἐκ τῆς
ἀτονίας ἀσκήσει καθ' αὐτὸν χρῆσασθαι, χαλεπῶς
τότε πολемоῦν δοκιμάζουσιν. Ἐν μὲν τοῖς κατὰ κό-
σμον ὁ τοῦ θυμοῦ, ἔστι δὲ ὅτε καὶ τῆς βλασφημίας
ὁ δαίμων ἐν τοῖς νοσοῦσι παρέπεται. Ἐν δὲ τοῖς
ἐξω κόσμου, εἰ μὲν τῶν χρειῶν εὐποροῦσιν (15), ὁ
τῆς γαστριμαργίας καὶ πορνείας· εἰ δὲ ἐν ἀπαρα-
κλήτοις τισὶ καὶ ἀθλητικοῖς διατρίβουσι τόποις, ὁ
τῆς ἀκηδίας καὶ ἀχαριστίας παραδρεῖται τύραν-
νος (16)· ἐπεσημνήμα ὅν τῆς πορνείας λύκον
ὀδύνας προστιθέντα τῷ κάμοντι· καὶ ἐν αὐταῖς
ταῖς ὀδύναις κινήσεις αὐτῶ καὶ ἐκκρίσεις ποιοῦντα·
καὶ ἦν ἐκπληκτὸν τι γινόμενον ἰδέσθαι ἐν ἀλγηδόνι
σοφοῦς τὴν σάρκα σφριγῶσαν καὶ μαινομένην.
Καὶ ἐπέστρεψα καὶ εἶδον κατακειμένους, καὶ ἐπὶ
τῆς κλίνης αὐτῆς ὑπὸ τῆς θείας ἐνεργείας, ἥ ὑπὸ
κατανύξεως παρακαλουμένους· καὶ μέντοι διὰ τῆς
παρακλήσεως τὰς ὀδύνας διεκρούοντο· ὥς οὕτως
διακείσθαι, ὥς μὴ θέλειν αὐτοὺς τῆς νόσου ἀπαλλα-
γῆναι ποτε. Καὶ ἐπέστρεψα, καὶ εἶδον κεκαχωμέ-
νους, καὶ διὰ τῆς νόσου ὥς δι' ἐπιτιμίου τινὸς πᾶ-

Optimum omnium elementorum alphabetum hoc
est, *A* obedientia, *B* jejunium, *C* cilicium, *D* cinis,
E lacrymæ, *F* confessio, *G* silentium, *H* humilitas,
I vigilia, *K* fortitudo, *L* frigus, *M* labor seu fati-
gatio, *N* ærumna, *O* contemptus, *P* contritio, *Q*
injuriarum obliuio, *R* fraterna charitas, *S* le-
nitas, *T* fides simplex et incuriosa, *U* mundi ne-
glectus 336. *X* parentum odium minime odiosum
Y liber ab omnibus rebus affectus, *Z* simplicitas
cum innocentia conjuncta [sine malitia], voluntaria
vililitas. Proficientium vero sors et ratio est de
inani gloria et iracundia victoria, bona spes salutis,
quies animi, discretio, firma et fixa iudicii extremi
memoria, misericordia [commiseratio], hospitalitas,
modesta objurgatio, oratio omni vitioso carens af-
fectu, contemptus pecuniæ. Cæterum (perfectorum)
ratio, finitio et lex animorum et corporum religiose
in carne versantium hæc est: Cor *A* ab omni cap-
tivitate liberum, perfecta *B* charitas, fons *C* humi-
lilitatis, mentis (e mundi vanitate) Demigratio, Christi
E immigratio, lucis et orationis divinæ *F* thesaurus
a prædonibus securus, illustrationis divinæ *G* co-
pia, mortis *H* desiderium, *I* odium vitæ, *K* corporis
fuga, *L* legatus seu patronus et advocatus mundi,
qui *M* Deum (quodammodo) cogere possit, angelo-
rum *N* collega et symmysta, profundissima scien-
tiæ *O* altitudo, cœlestium *P* mysteriorum domici-
lium, *Q* custos divinarum arcanorum (sive Deo ab-
secretis), hominum *R* salus, dæmonum *S* deus, vi-
tiorum *T* dominus, *U* imperator corporis, procura-
tor *X* naturæ, alienus a *Y* peccato, sedes *Z* tran-
quilli animi et ab omnibus cupiditatibus expediti.
D imitator Domini, Domini ipsius auxilio; valde nobis
sobrie advigilandum est, quando corpus cum morbo
conflictatur. Dæmones enim prostratos nos intuiti,
cum ex imbecillitate viriumque defectione consuetis
exercitationum armis adversus ipsos uti non posse
vident, acerrime tum oppugnare solent. In sæculo
337 versantes, iræ et quandoque etiam blasphem-
iæ spiritus ægrotos invadit. Religiosos vero extra
sæculi turbas degentes, si qui victi et rebus neces-
sariis omnibus abundant, genius gulæ et libidinis
vexat. Alios autem, qui omni corporis solatio sunt
destituti, asperisque in locis et Christi athletis op-
portunis habitant, tyrannus negligentiae et tristitiæ
infestat. Observavi et notavi venereum lupum labo-
rantibus dolores augere, et in ipsis doloribus metus

turpes excitare, quibus rēdos humores excernerent, A θους ψυχικοῦ ἀπαλλάγντας, καὶ ἐδόξασα τὸν θεὸν ἐρατὴque stupendum videre quod fiebat, in acerrimis τῆς πηλοῦ πηλὸν ἐκκαθάραντα. corporis cruciatibus carnem lascivientem et furem. Revisens dein vidi decumbentes et in lectulo suo ab cœlesti virtute vel compunctione recreatos, ita ut per divinam consolationem omnes corporis dolores excluderent, adeoque bene affecti essent, ut nolent unquam a morbo liberari. Reversusque iterum animadverti affligi, sed per morbum corporis veluti inflictam aliquam poenam a morbis animi curatos, Deum veneratus gratiam ipsius laudavi quod latum luto repurgarit.

Animus spiritualis etiam sensu spirituali prae-
tutus est, ut hunc in nobis nunquam, quamvis in
nobis non sit. requirere desinamus. Illo enim sensu
invento [deprehenso], jam externi corporis sensus
ab suis officiis cessabunt. Et hoc est, quod e sa-
pientibus quidam intelligens dixit; et divinum sen-
sum invenies. Vita monastica in sensu cordis qua
factis, qua verbis, qua cogitationibus, qua motibus
versetur oportet, aut non erit monastica, multo
minus angelica. 338 Aliud est providentia divina,
aliud auxilium, aliud tutela, aliud misericordia Dei,
aliud consolatio. Providentia Dei in toto opere na-
turæ apparet, auxilium credentibus duntaxat; tu-
tela in Christianis fidelibus qui vere fideles sunt;
misericordia in famulis Dei singularibus; conso-
latio in diligentibus Deum ostenditur. Fieri quan-
doque solet, ut quod uni loco medicinæ est, alteri
venenum fiat. Quinimo idem quandoque eidem suo
tempore propinatum est remedium, alieno tempore
et intempestive porrectum sit venenum. Vidi medi-
cum ineptum et importunum, qui ægrum afflictum
contumeliose incessit, nec aliud effecit, quam ut
illum in desperationem conjiceret. Vidi peritum et
ingeniosum, qui inflati superbia cordis per irro-
gatam ignominiam omnem saniem et fetorem ex-
hausit et abstersit. Vidi unum eumdemque ægrum
aliquando propter sordes animi ablundas sanum
obedientiæ pharmacum bibere, indeque vegetum,
promptum, ambulantiem et vigilantem redditum:
aliquando ab animæ oculo laborantiem, immotum
et tacitum sine occurso et colloquio cujusquam
perseverasse. Qui habet aures audiendi audiat³³.
Sunt qui (sed unde nescio, neque enim Dei dona
[superbe] mea æstimatione et iudicio excutere aut
curiosius investigare didici) natura sua, ut ita lo-
quar, ad continentiam, aut quietem, aut castimo-
niam, aut modestiam, aut mansuetudinem, aut
compunctionem inclinantur. Et sunt qui refracta-
riam ad hæc omnia naturam experti, sibi ipsi pro
viribus vim inferunt, 339 quos (licet quandoque
vincantur) nihilominus ut naturæ domitores pri-
oribus anteferre soleo. Ne tu mihi homo de opibus
ac thesauris sine labore partis gloriare. Cœlestis
enim munerarius cum detrimentum, et imbecilli-
tatem, et exitium tuum prænorit, donis suis et
gratis sine tuo labore gratis collatis aliquandienus
saltem te servavit. Valet etiam institutio a teneris
et educatio, et quotidiana vitæ studia quæ ad vir-
tutem comparandam et monasticam vitam adultis
nobis adiumento sunt, vel impedimento (si mala

Νοῦς νοερός πάντως καὶ νοεράν αἰσθησιν περι-
έβληται (17), ἢ ἐν ἡμῖν, καὶ οὐκ ἐν ἡμῖν οὖσαν
ἐκζητοῦντες μὴ παυσώμεθα· ἐκείνης γὰρ φανερω-
θείσης, αἱ ἐκτὸς πάντως, τὰ οἰκτα ἐνεργεῖν οἰκτιῶς
παύσονται. Καὶ τοῦτο ἐστίν, ὃ γινώσκων τις σοφὸς
ἐφησε, Καὶ θεῖαν αἰσθησιν εὐρήσεις. Βλὸς μοναχικὸς
ἐν αἰσθήσει καρδίας γινέσθω (18), ἐν ἔργοις καὶ
λόγοις καὶ ἐνθυμήμασι, καὶ κινήμασι. Εἰ δὲ μὴ, οὐ
μοναχικὸς, ἵνα μὴ λέγω, ἀγγελικὸς. Ἄλλο πρόνοια
θεοῦ (19), καὶ ἄλλο ἀντιληψίς, καὶ ἄλλο φυλακή,
καὶ ἕτερον ἔλεος θεοῦ, καὶ ἄλλο παράκλησις. Καὶ
τὸ μὲν ἐν πάσῃ τῇ φύσει, τὸ δὲ ἐν πιστοῖς καὶ μό-
νον, τὸ ἕτερον ἐν πιστοῖς, πιστοῖς ἀληθῶς· τὸ τέ-
ταρτον ἐν τοῖς θουλεύουσιν αὐτῶ· τὸ δὲ ἔσχατον, ἐν
τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐνδείκνυται. Ἔστιν οὖτε τὸ ἐτί-
ρου φάρμακον (20), ἐτέρου δηλητήριον γίνεται· ἐστὶ
δὲ οὗτε καὶ τὸ αὐτὸ τῷ αὐτῷ ἐν μὲν τῷ οἰκτιρῶ καιρῷ
προσφερόμενον, φάρμακον γίνεται· ἐν οὐ καιρῷ δὲ
πάλιν δηλητήριον γίνεται. Εἶδον ἀφυσὶ ἱατρὸν (21),
C ἄρρωστον συντεθλασμένον ἀτιμάσαντα, καὶ μηδὲν
πλέον, εἰ μὴ τὴν ἀπόγνωσιν αὐτῷ προσεξησαντα.
Καὶ εἶδον εὐφυῆ, πεφουσημένην καρδίαν δι' ἀτιμίας
χειρουργήσαντα, καὶ πᾶσαν αὐτῆς τὴν ὀζωδίαν
κενώσαντα. Ἐώρακα τὸν αὐτὸν ἄρρωστον, ποτὲ μὲν
διὰ κάθαρσιν ῥύπου πίνοντα ὑπακοῆς ἰαμα καὶ κι-
νούμενον, καὶ περιπατοῦντα καὶ μὴ ὑπνοῦντα· ποτὲ
δὲ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ψυχῆς (22) νοσοῦντα καὶ ἀκί-
νητον καὶ ἡσυχάζοντα (23), καὶ ἐν σωπῇ διατε-
λοῦντα. Ὁ ἔχω ὥτα ἀκούειν, ἀκούεω. Τινὲς,
πῶθεν οὐκ οἶδα (οὐδὲ γὰρ οἶσται θεοῦ ὄρωρα ζητεῖν
καὶ πολυπραγμανεῖν μεμῶθηκα), φύσει, ἢ οὕτως
εἶπω, περὶ τὸ ἐγκρατὲς, ἢ περὶ τὸ ἡσυχαστικόν, ἢ
καὶ ἀγνόν, ἢ ἀπαρρήσιαστον, ἢ πρῶτον, ἢ εὐκατάνω-
κτον ἐπιβρέπων ἔχουσι. Καὶ εἰσιν ἕτεροι αὐτὴν σχε-
D δὸν τὴν αὐτῶν φύσιν πρὸς ταῦτα αὐτοῖς ἀντιπράτ-
τουςαν ἔχοντες, καὶ κατὰ δύναμιν αὐτοὺς βιαζό-
μενοι· εἰ καὶ ἐν καιρῷ ἡττώνται, ἀλλ' ὅμως ὡς
βιαστὰς τῆς φύσεως (24), αὐτοὺς τῶν προτέρων μάλ-
λον ἀποδέχομαι. Μὴ μεγαλᾷχει ἐπὶ ἀπὸν πλοῦτον,
ἄνθρωπε· τὴν γὰρ πολλὴν σου βλάβην, καὶ ἀσθέ-
νειαν, καὶ ἀπώλειαν προγνοῦς ὁ δωροδότης τοῖς
πλεονεκτήμασιν αὐτοῦ ἐκείνοις τοῖς ἀμίσθοις κἂν
ποσῶς σε δίδωσας (25). Καὶ αἱ ἐκ νηπίου παιδεῖαι,
καὶ ἀνατροφαὶ (26), καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα συνέρχον-
ται, ἢ καὶ ἀντιπράττουσιν, ἡμῖν αὐξήσασιν πρὸς τὴν
ἀρετὴν τε καὶ πρὸς τὴν μοναχικὴν πολιτείαν· φῶς
μὲν μοναχοῖς ἄγγελοι (27)· φῶς δὲ πάντων ἀνθρώ-
πων μοναχικὴ πολιτεία. Οὐκοῦν ἐν πᾶσι τύπος ἀγα-
θοῦ γίνεσθαι· ἀγωνιζέσθωσαν, μηδὲν πρόσκομμα ἐν
μηδενὶ διδόντες, ἐν οἷς ἂν ἐργάζονται, ἢ ἀποφθέγ-

³³ Luc. xiv, 35.

γυνται. Εἰ γὰρ τὸ φῶς σκότος γίνεται (28), τὸ σκό-
τος, ἦγουν, οἱ κατὰ κόσμον, πόσον σκοτισθήσονται ;
Εἰ ἄρα ἐμοὶ πείθεσθε, οἱ πειθόμενοι, μᾶλλον δὲ οἱ
βουλόμενοι, καλὸν ἡμᾶς μὴ ποικίλλειν ἑαυτοὺς, καὶ
τὴν ἀθλίαν ἡμῶν ψυχὴν διαμερίζειν, καὶ πολεμεῖν
χιλίας χιλιάσι, καὶ μυριάς μυριάσιν ἐχθρῶν· οὐ
γὰρ ἐξαρκέσμεν πάσας αὐτῶν τὰς πανουργίας κα-
ταμαθεῖν, ἢ ὅλως εὐρεῖν. Τῇ Τριάδι τῇ ἀγίᾳ κατὰ
τῶν τριῶν (29), διὰ τῶν τριῶν ὀπλισώμεθα. Εἰ δὲ
μὴ, πολλοὺς κόπους ἑαυτοῖς (30) προξενήσομεν· ὅ-
πως ἐὰν καὶ ἐν ἡμῖν γένηται, ὁ μεταστρέφων τὴν
ὁδὸν εἰς ἐξήραν, διαθήσεται πάντως καὶ ὁ ἡμῶν
Ἰσραὴλ, ἦγουν νοῦς ὁρῶν Θεοῦ, αὐτὴν ἀκυμάντως,
καὶ ὁφείλει τοὺς Αἰγυπτίους ἐν τῷ ὕδατι τῶν θα-
λάσσης ἀποπνιγένας· ἐκείνους δὲ ἐν ἡμῖν μὴ ἐνδη-
μοῦντες, ἦγουν κυμάτων αὐτῆς, ἦγουν τῆς σαρκὸς
ταύτης τίς ὑποστήσεται ; Ἐὰν ἀναστῇ ἐν ἡμῖν ὁ
Θεὸς διὰ πράξεως (31), διασκορπισθήσονται οἱ ἐχ-
θροὶ αὐτοῦ, καὶ ἐὰν διὰ θεωρίας προσπελάσωμεν αὐ-
τῷ, *Φεύξονται οἱ μισοῦντες αὐτὸν ἀπὸ προσ-
ώπου αὐτοῦ καὶ ἡμῶν.* Ἰερῶτι μᾶλλον (32), καὶ
μὴ φιλῷ λόγῳ, τὰ θεῖα μαθαίνειν σπουδάσωμεν.
Οὐ γὰρ λόγους, ἀλλ' ἔργα ἐν καιρῷ ἐξόδου χρεῖα
ἐνδείξασθαι. Οἱ θησαυρὸν κεκρυμμένον ἀκούσαντες
ἐν τῷ τόπῳ, ζητοῦσι, καὶ ἐκ τῆς ζητήσεως τὸ εὐ-
ρεθὲν μετὰ πόνου φυλάττουσιν· οἱ γὰρ ἀπόνως
πλουτήσαντες σκορπίζουσι. (33). Δυσχερὲς μὲν τὸ
τῶν προλήψεων εὐχερῶς περιγενέσθαι (34)· οἱ δὲ
ἐτι ταύταις προστιθέναι μὴ παύομενοι, ἢ ἑαυτῶν
ἀπεργνάσασιν, ἢ οὐδὲν ἐκ τῆς ὑποταγῆς ὠφελήθη-
σαν. Πλὴν οἶδα, ὅτι ὁ Θεὸς πάντα δύναται· ἀδύ-
ναται δὲ αὐτῷ οὐδέν.

Αὐσδιάκριτον μοὶ τινες θεώρημα ἐπηκόρησαν,
καὶ τοὺς κατ' ἐμὲ πάντας ὑπερβαῖνον, οὐδὲν δὲ
τῶν εἰς ἐμὲ ἐληλυθότων δέλτων περιεχόμενον λέ-
γοντες. Ποιοὶ τῶν ὁκτῶ λογισμῶν ἰδιωρῆτως ἀπό-
γονοι τυγχάνουσι ; ἢ ποῖος τοιοῦτων πέντε ἐκ τῶν
τριῶν τῶν προστατῶν γεννήτωρ καθέστηκεν ; Ἐγὼ
δὲ πρὸς τὴν ἀπορίαν ἐπαινέτην ἄγνοιαν προβαλό-
μενος, παρὰ τῶν πανοσιῶν ἀνδρῶν ἔμαθον οὕτως.
Μήτηρ μὲν πορνείας γαστριμαργία, ἀκηδίας δὲ κε-
νοδοξία· λύπη δὲ τῶν τριῶν τούτων γέννημα, ὥσπερ
καὶ ὀργή· ὑπερηφανίας δὲ μήτηρ κενοδοξία. Ἐγὼ δὲ
πάλιν πρὸς τοὺς ἀειμνήτους ἐκείνους ἀποκρινόμενος
ἐφασκον, λιπαρῶν μαθαίνειν λοιπὸν καὶ τῶν ὁκτῶ
γεννήματα, καὶ ποῖον ποίου ὑπάρχει κύημα. Ἐδί-
δασκον δὲ εὐμενῶς οἱ ἀπαθείς λέγοντες, μὴ εἶναι
τάξιν ἢ σύνεσιν ἐν ἀσυνέτοις· πᾶσαν δὲ ἀταξίαν
καὶ ἀκαταστασίαν· καὶ πιδόντες οἱ μακάριοι πιθα-
νοὺς ὑποδείγματα εἰπον, εἰς μέσον προνεγκόντες
πιθανὰς ἀποδείξεις καὶ πλείονας, ἐξ ὧν τινα ἐν τῷ
παρόντι λόγῳ συντάττομεν, ἵνα ἐξ ἐκείνων λοιπὸν
καὶ περὶ τῶν λοιπῶν φωτισθῶμεν. Οἶόν τι λέγω· Ὁ
γέλως, ὁ ἀκαίρος (35), ποτὲ μὲν ἐκ πορνείας δαιμο-

A fuerunt). Lumen monachorum sunt angeli, omnium
vero mortalium lux est vita religiosa. Itaque con-
tendant ut omnibus optima vitae forma fiant, nulli
dantes ullam offensionem, in iis quae fecerint aut
locuti fuerint. Si enim lumen in tenebras veritatur,
quantum ipsae tenebrae, hoc est, ii qui in saeculo
degunt, obtenebrescent. Atenim si me auditis, aut
potius dicto audientes esse vultis, erit e re nostra,
ne varii et inconstantes simus, miseramque ani-
mam nostram dividamus, ut cum millenis millibus,
adeoque decies millenis millibus hostium simul
congregi et pugnare cogamur, nunquam enim om-
nes illorum artes malas poterimus perdiscere aut
penitus deprehendere et invenire. Sancta Trinitate
adversus triplicem hostem per tres virtutes obar-
memur. Quod nisi fecerimus, multos nobis labores
creabimus. Profecto si nobiscum quoque fuerit *qui*
340 *convertit mare in aridam* ²¹, omnino transibit
etiam noster Israel, seu mens nostra Deum videns,
mare sine fluctuum procellis, spectabilique Aegyptios
in lacrymarum aquis suffocatos; sed illo absente
fremittum fluctuum, sive carnis nostrae impetum
quis sustinebit? Si Deus in nobis per opera exsur-
rexerit, dissipabuntur inimici ejus, et si per con-
templationem invocaverimus eum, *Fugient qui ode-
runt eum a facie ejus* ²² et nostra. Laboribus potius
et sudoribus non nudis verbis coelestia cognoscere
studeamus. Opera enim, non verba oportebit in
exitu vitae exhibere iudici. Qui latere alicubi thesau-
rum audiunt, illum loco suo quaerunt, et labore suo
reperitum custodiunt. Nam qui sine labore dilescent,

C bona dissipant. Difficile est inveteratas seu vitiosas
consuetudines sine conatu vincere. Qui vero iis quotidie novas adjiciunt, aut de se desperarunt, ex subje-
ctione, seu religione nullum fructum retulerunt. Nec tamen ignoro Deum omnia posse, nihilque

Questionem seu contemplationem mihi difjudicatu
difficilem, quaeque omnium mei similitum ingenia
superet, nec ullo librorum, qui ad nos pervenerunt,
contineatur, nonnulli proposuerunt. Quenam in-
quunt, sunt octo capitalium vitiorum [cogitationum]
proprie germina? aut quis reliquorum quinque
ex tribus capitalibus genitor existit? Ad quam
egregiam questionem ego meam professus insci-
tiam, ab sanctissimis Patribus ita accepi. **341**
Libidinis procreatricem esse ventris ingluviem,
acediae vero seu desidia, vanam gloriam: tri-
um vero harum sobolem esse trisultiam, sicut et
iram: superbiae autem genitricem vanam gloriam.
Ego vero rursus ad semper colendos illos Patres re-
spondendo inquebam, capere me porro discere,
octo vitiorum germina, et quod cujus parentis fetus
sit. Qui peramanter et benevole me docuerunt,
negaruntque ullum ordinem aut prudentiae ratio-
nem in stolidis illis vitis inesse, sed meram confu-
sionem et inconstantiam, quod beati illi aptis et
opportunitis exemplis ostendebant, prolatisque cre-
bris, multis et certis rationibus demonstrabant, et

²¹ Psal. LXV, 6. ²² LXVII, 2.

quibus nonnulla in hoc libro collocamus, ut ex illis etiam de reliquis lucem capiamus. Exempli gratia, importunus et intempestivus risus alias ex impuro spiritu existit; alias ex vana gloria, quando quis in se ipso clam inverecunde et impudenter gloriat; alias ex gula et deliciis ciborum. Sicut et prolixior somnus, nunc ex ciborum copia, nunc contra ex jejuniis, quando qui a cibis abstinent, per superbiam efferuntur; nunc ex desidia, nunc etiam ex ipsa natura. Loquacitas aliquando ex gula, aliquando ex vana gloria oritur. Desidia quandoque ex nimio luxu, quandoque ex defectu timoris Dei initium sumit. Blasphemia proprie est superbiae fetus: non raro tamen ex iudicio temerario super eadem re sequitur. Aliquando ex improba demonis invidia existit. **342** Cordis duritia vel e cibi satietate, vel stupore quodam animi, vel affectu ad res creatas. Affectus vero erga res illas nunc a spiritu impuro, nunc ex avaritia, aut ventris ingluvie, aut inani gloria, adeoque ex aliis multis pullulat. Malitia rursus ex animi timore et sui existimatione et ira. Hypocresis ex eo prodit, quod sibi quis quandoque nimium placeat aut credat, quod ipse sibi sufficiat, et ipse sui magister et vitae arbiter esse possit. Virtutes vero quae vitiis e contrario repugnant, ex contrariis fontibus scaturiunt. Et ut rem in pauca conferam, tempore enim deficior, si omnia seorsum et sigillatim persequi velim, omnium vitiorum, de quibus diximus, vere et proprie expultrix et interfecrix est humilitas: quam qui acquisiverunt, omnia vicerunt. Procreatrix omnium malorum est luxuria et malitia, quibus obnoxius nunquam videbit Dominum. Quod si a priori abstinuerimus, et in malitia tamen perseveraverimus, nullum inde fructum capiemus. Exempla timoris Domini a principibus seu magistratibus et feris sumamus. Desiderii vero erga Deum exempli loco si tibi turpis amor corporum; nihil enim prohibet, quominus etiam e contrariis exempla ad declarandas virtutes petamus.

Valde corrupta est praesens aetas, totaque fastu et simulationibus plena, labores externos corporis ad morem primorum parentum fortasse aliquo modo representans, sed coelestibus gratiarum donis non dignata, etsi nunquam tempore atque nunc gratis illis naturam indignuisse existimem; et merito; neque enim laboribus **343** Deus, sed simplicitate et humilitate capitur et invenitur. Quamvis virtus Domini in infirmitate perficiatur²², non rejiciet tamen Dominus humilem ministrum. Quando ex luctatoribus nostris aliquem corpore male affectum cerneamus, non illico ex improbitate causam morbi discere studebimus, nec malitiae morbum assignabimus, sed simplicitati potius (exclusa omni malitia) charitate ut proprium membrum, et militem ex praelio saucium receptum curabimus. Est morbus a Deo propter peccatorum sordes abluendas immisus; est et morbus qui ad elationem animi retundendam valet. Optimus et clementissimus Dominus noster, non raro cum aliquos remissiores in studio pietatis videt, per adversam valetudinem, tanquam faciliorem exercitationem corpus et carnem

Α νος τίκεται, ποτὲ δὲ ἐκ κενοδοξίας, ὅταν τις ἐφ' ἑαυτῷ ἐνδοθεὶς σεμνύνηται ἀσέμνως· ποτὲ δὲ ἐκ τρυφῆς, ὁ ὕπνος ὁ πολὺς (36). Ποτὲ μὲν ἐκ τρυφῆς, ποτὲ δὲ ἐκ νηστείας, ὅταν οἱ νηστεύοντες ἐπαίρωνται· ποτὲ δὲ ἐξ ἀκηδίας, ποτὲ δὲ καὶ ἐκ φύσεως. Ἡ πολυλογία ποτὲ μὲν ἀπὸ γαστριμαργίας, ποτὲ δὲ ἀπὸ κενοδοξίας· ἡ ἀκηδία ποτὲ μὲν ἀπὸ τρυφῆς, ποτὲ δὲ ἐξ ἀφοβίας Θεοῦ· ἡ βλασφημία ἐστὶν μὲν κυρίως κύημα ὑπερηφανίας· πολλάκις δὲ καὶ ἐκ τοῦ κρίναι ἐν τῷ αὐτῷ τὸν πλησίον, ἢ καὶ ἀπὸ φθόνου ἀκαίρου τῶν δαιμόνων· ἡ σκληροκαρδία ἐστὶν ὅτε ἀπὸ κόρου, ἀπὸ ἀναισθησίας, ἀπὸ προσπαθείας· πάλιν δὲ ἡ προσπάθεια ἐστὶ μὲν ὅτε ἀπὸ πορείας, ἢ φιλαργυρίας, ἢ γαστριμαργίας, ἢ κενοδοξίας, καὶ ἐξ ἐτέρων πολλῶν· ἡ πονηρία πάλιν ἀπὸ οἰήσεως καὶ ὀργῆς. Ἡ (37) ὑπόκρισις ἐξ αὐταρχείας καὶ ἰδιορυθμίας· τὰ δὲ τούτων ἐναντία ἐκ τῶν ἐναντίων γεννητόρων αὐτῶν ἀποτίκτονται. Καὶ ἵνα μὴ πολλὰ λέγω, ἐπιλείψω· με γὰρ ὁ χρόνος, ἥ περ τὸ καθ' ἐν ἐξετάζειν βούλομαι· κυρίως πάντων τῶν προειρημένων παθῶν ἀναιρέτις ἐστὶν ἡ ταπεινοφροσύνη, ἣν οἱ κτησάμενοι πάντα νενικήκασι. (38) Γενήτρια [αἱ γεννήτρια] πάντων τῶν κακῶν, ἡδονὴ καὶ πονηρία, ἡ ὁ κατέχων οὐκ ὀφείλει τὸν Κύριον· οὐδὲν δὲ ἡμᾶς ἐκ τῆς προτέρας ἀποχῆς ἐκτὸς τῆς δευτέρας ὀνήσει. Φόβου Κυρίου ὑπόδειγμα ἐξ ἀρχόντων καὶ θηρίων ληψόμεθα. Πόθου δὲ τοῦ πρὸς Θεὸν ὑπόδειγμα ὁ τῶν σωμάτων ἔρωσ τυπὸς γενέσθω σοι· οὐδὲν γὰρ τὸ καλῶν, καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων ποιεῖσθαι ἡμᾶς τὰ

C τῶν ἀρετῶν ὑποδείγματα.

Πεπνήρευται χαλεπῶς ἡ παρούσα γενεά, καὶ ὅλη οἰήσεως καὶ ὑποκρίσεως πεπλήρωται· κόπους μὲν σωματικούς κατὰ τοὺς ἀρχαίους πατέρας ἡμῶν ἴσως ἐπιδεικνυμένη· τῶν δὲ χαρισμάτων αὐτῶν οὐκ ἀξιοῦμένη, καί περ οἶμαι, οὐποτε ὡς νῦν ἡ φύσις χαρισμάτων ἰδέσθω· καὶ εἰκότως πεπόνθαμεν· οὐ γὰρ κόποις, ἀλλ' ἀπλότῃ καὶ ταπεινώσει ὁ Θεὸς ἐμφανίζεται. Εἰ καὶ ἡ δύναμις Κυρίου ἐν ἀσθενείᾳ ταλειούται, ὅμως οὐ καλύπτει Κύριος ἐργάτην ταπεινόφρονα.

D Ὅποτεν τινὰ τῶν ἀθλητῶν ἡμῶν κακούμενον σωματικῶς θεασώμεθα (41), μὴ ἐκ πονηρίας τὸ κρίμα τῆς αὐτοῦ ἀσθενείας μανθάνειν σπουδάσωμεν· μᾶλλον δὲ ἀπλῇ καὶ ἀπονήρῃ ἀγάπῃ, ὡς οἰκεῖον μέλος, καὶ ὡς στρατιώτην ἐκ τοῦ πολέμου πληγέντα δεξιόμενοι θεραπεύσωμεν. Ἔστιν ἀσθένεια διὰ καθαρισμὸν πταισμάτων, καὶ ἐστὶ διὰ τὸ ταπεινωθῆναι τὸ φρόνημα. Ὁ ἀγαθὸς ἡμῶν καὶ πανάγαθος Δεσπότης καὶ Κύριος (42), ὅποτεν πολλάκις τινὰς ὀκνηροτέρους περὶ τὴν ἀσκήσιν θεάσεται, δι' ἀσθενείας λοιπὸν, ὥστε δι' ἀνευτέρως ἀσκήσεως τὴν σάρκα ταπεινᾷ· ἐστὶ δὲ ὅτε καὶ τὴν ψυχὴν λογισμῶν πονηρῶν καὶ παθῶν ἐκκαθαίρει. Πάντα ἡμῖν τὰ

²² II Cor xii, 9.

συμβαίνοντα (43), ἥτε ὁρατά, ἥτε ἀόρατα, ἐστὶ καὶ καλῶς, καὶ ἐμπαθῶς, καὶ μίσω; καταδίζασθαι. Εἶδον τρεῖς ἀδελφοὺς ζημιωθέντας· καὶ ὁ μὲν ἡγαν-
 ἀκτε· ὁ δὲ ἔμεινεν ἀλυπος, ὁ δὲ πολλὴν τὴν χαρὰν
 προσελάβετο. Εἶδον παρὰ γεωργοῖς ἐν σπέρμα πορ'
 ἀμφοτέροις καταβαλλόμενον, ἀλλὰ σκοπὸν οἰκτεῖον
 ἔκαυτο; ἐκείνητο· ὁ μὲν, ἵνα τὰ ἐαυτοῦ ἀποδώσει
 χρέη· ὁ δὲ ἵνα πλοῦτον ἐαυτῷ θησαυρίσῃ· ὁ δὲ ἵνα
 δώροισι τὸν Δεσπότην τιμήσῃ· ὁ δὲ ἕτερος, ἵνα ἐπὶ
 τῇ καλοεργίᾳ τὸν παρὰ τῶν παρερχομένων ἐν τῇ
 ὁδῷ τοῦ βίου ἔπαινον θηράσῃ (44)· ὁ δὲ ἵνα αὐτὸν
 ἐαυτοῦ ἐχθρὸν ζηλώσαντα θλίψῃ (45)· ὁ δὲ, ἵνα μὴ
 ὡς ἄργῳ; παρὰ τῶν ἀνθρώπων νειδίζηται (46). Αὐ-
 ται αἱ τῶν γεωργῶν τοῦ σπόρου προσηγορίαι· νη-
 στεία, ἀγρυπνία, ἐλεημοσύνη, διακονία, καὶ τὰ
 ὅμοια. Τοῖς δὲ σκοποῖς προθύμως ἐν Κυρίῳ οἱ ἀδελ-
 φοὶ βασανίσουσιν (47), ὥσπερ ὕδωρ ἐκ πηγῶν ἀπαν-
 τλοῦντες, (48), ἐστὶν ὅτε λεληθότως, καὶ τὸν λέ-
 γόμενον βάρβαρον συννητήσαντες. Οὕτως καὶ τὰς
 ἀρετὰς μετερχόμενοι πολλάκις συμπεπλεγμένας αὐ-
 ταῖς ἀφανῶς τὰς κακίας μετερχόμεθα· οἷόν τι λέγω·
 τῇ ξηνοδοσίᾳ ἡ γαστριμαργία συμπεπλεκται (49)·
 τῇ ἀγάπῃ ἡ πορνεία· τῇ διακρίσει ἡ δεινότης (50)·
 τῇ φρονήσει ἡ πονηρία· τῇ πραότητι ἡ ὑπουλόγητος,
 καὶ νωβρότης, καὶ ὀκνηρία, καὶ ἀντιλογία, καὶ ἰδιο-
 ρυθμία, καὶ ἀνηκολα· τῇ σωπῇ τῇ διδασκαλίᾳ ὁ
 ὕγκος· τῇ χαρᾷ ὀλῆσις· τῇ ἐλπίδι ἡ ὀκνηρία· τῇ
 ἀγάπῃ πάλιν τὸ κατακρίνειν· τῇ ἡσυχίᾳ ἡ ἀκηδία
 καὶ ὀκνηρία· τῇ ἀγνείᾳ ἡ πικρία· τῇ ταπεινοφρο-
 σύνῃ ἡ παρόρσισ· τοῦτοις δὲ πᾶσιν, ὥσπερ
 κοιτὸν κολούριον, μᾶλλον δὲ δηλητήριον ἡ ξηνοδοσία
 συνέπεται. Μὴ λυπηθῶμεν αἰτούμενοι τὸν Κύριον
 αἰτήματα, καὶ ἐπὶ χρόνους μὴ εἰσακουσόμενοι. Ἐδοῦ-
 λετο γὰρ Κύριος πάντας ἀνθρώπους ἐν μιᾷ καιροῦ
 ῥοπῇ ἀπαθεῖς γενέσθαι. Πάντες· οἱ αἰτούμενοι ἐκ Θεοῦ
 τὰ αἰτήματα, καὶ μὴ λαβόντες, διὰ μιάν τούτων τῶν
 αἰτιῶν πάντως οὐ κομίζονται, ἥ ὅτι πρὸ καιροῦ αἰτοῦ-
 σιν, ἥ ὅτι ἀναξίως αἰτοῦσι, καὶ κενοδόξως, ἥ ὅτι λαμ-
 θάνοντες ἐπαρθῆναι ἔμελλον, ἥ ἀμελεῖν λοιπὸν μετὰ
 τὸν τοῦ αἰτήματος κτήσιν. Ὅτι μὲν ἀναχωροῦσιν
 οἱ δαίμονες, καὶ τὰ πάθη ἐκ τῆς ψυχῆς, ἥ καιρῷ
 τινι, ἥ διηνεκῶς, οὐδεὶς ἀμφοτέλλει, οἶμαι. Τὸ δὲ
 ἐκ πόσων τρόπων ἡ τούτων ἀναχώρησις ἐξ ἡμῶν
 γίνεται ὁλίγοι ἐπίστανται. Ἀνεχώρησαν τὰ πάθη ἐκ
 τινων οὐ μόνον πιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπίστων, ἐκτὸς
 ἐνδὸς (51), ἐκεῖνο μόνον καταλιπόντα αὐτοῖς ὡς κακόν
 τι πρωτεύον, καὶ τὸν τόπον πάντων ἀναπληροῦν,
 εἴπερ τοιαύτην κέκτηται τὴν βλάβην, ὡς καὶ ἐξ οὐρα-
 νοῦ κατενέγκαι. Ἀναλίσκεται ὅλη κυρὶ θείῳ δαπα-
 νωμένη (52), καὶ τῆς ψυχῆς ἐκτριζομένη. Ὑποχω-
 ροῦσι δαίμονες; ἐκουσίως, ἀμεριμνήσαι παρασκευά-
 ζοντες, καὶ αἰφνιδίον τὴν ἀθλίαν ψυχὴν ἀρπάζοντες,
 καὶ εἰς ἄκρον ποιωθῆναι τοῖς πάθεσι παρασκευά-
 ζοντες, ὡς ἐντεῦθεν αὐτεπίβουλον οὖσαν λοιπὸν καὶ
 αὐτοπολέμιον. Οἶδα καὶ ἄλλην ὑποχώρησιν τῶν
 θηρίων μετὰ τὸ τελεῖσθαι συνηθίσαι τὴν ψυχὴν (53),
 καὶ ὑπόδειγμα τοῦ εἰρημένου τὰ νῆπια· μετὰ γὰρ τὴν
 μακρὰν συνήθειαν, καὶ χωρὶς μαζοῦ, ἐκ τῶν οἰκείων
 δακτύλων θηλάζουσιν. Οἶδα καὶ πέμπτην ἐν τῇ ψυχῇ

A humiliat, et quandoque etiam animam ab impro-
 bis cogitationibus et vitiositatibus repurgat. Quacun-
 que nobis usuveniunt, sive oculis subjecta sint, sive
 non sint, aut cum virtute recipiuntur, aut cum
 vicio, aut medio quodam modo. Tres olim religio-
 sos vidi fratres male simul acceptos et multatos,
 quorum primus rem indigne tulit; alter sine per-
 turbatione damnum pertulit, tertius ingens etiam
 gaudium retulit. Vidi apud agricolas idem seminis
 genus a duobus spargi, sed diverso ab utroque
 fine: ab altero ut nomina creditori suo dissolveret,
 ab altero ut is thesauros sibi compararet. Ille, ut
 dominum suum muneribus coleret; hic, ut ex ele-
 ganti agricolatione laudem a transeuntibus 344
 in via et vita aucuparetur. Ille, ut hostem suum
 B æmulum invidia torqueret, hic, ut ne desidiosus ab
 aliis carperetur. Hæc sunt seminum ab agricolis
 sparsorum nomina: jejunium, vigilia, eleemosyna,
 ministeria, et hoc genus alia. Finem autem et men-
 tem, qua quid faciant, fratres alacriter et prompto
 in Domino examinabunt, non secus atque illi, qui
 aquam fontibus hauriunt. Nam sit aliquando uti
 clam per imprudentiam ranas, quas appellamus,
 simul hauriamus. Ita qui negotium cum virtute ha-
 bebimus, sæpe mistam occulte aliquam virtuti
 vitiositatem referimus. Quale est quando cum ho-
 spitalitate gula miscetur; cum charitate, amor car-
 nis; cum discretionē, vafrities seu calliditas; cum
 prudentia, malitia; cum mansuetudine, fallacia et
 C ignavia et tarditas et contradictio, et proprius vi-
 vendi ut velis sensus et inobedientia, cum silentio
 magisterii supercilium et fastus, cum gaudio elatio
 animi, cum spe pigritia; cum charitate rursum tem-
 merarium iudicium; cum quiete desidia et quidam
 animi torpor; cum castitate amaritudo; cum humi-
 litate nimia confidentia; et hæc rursum omnia
 veluti commune medicamentum et collyrium seu
 potius venenum comitatur vana gloria. Non affligat
 nos si Dominus postulata nostra precesque ad tempus
 non exaudiat, vellet enim Dominus omnes mortales
 uno temporis momento ab omnibus animi perturbati-
 onibus liberos fieri. Quicunque a Deo aliquid petunt,
 et non impetrant, ob unam aliquam ex his causam
 345 id fieri certum est; vel quod ante tempus id
 petant, vel non debito modo petant; vel ex vana
 gloria; vel quod in superbiam efferrentur, si quod
 petunt impetrarent; vel impetrato voto desides et
 D negligentes ficerent. Quod daemones et vitia subinde
 ex anima cedant, et vel ad tempus, vel in perpetuum
 nobiscum inducias faciant, nullus, opinor,
 dubitat. Quot autem modis illorum a nobis reces-
 sus fiat, perpauci norunt. Recesserunt vitia ex
 quibusdam non solum credentibus, sed etiam non
 credentibus, excepto uno, quod in hominibus reli-
 querunt, ut ex omnibus vitiiis capitale cæterorum
 omnium vicem et locum impleret, quando tam
 noxium et pestilens est, ut etiam e cælo dejicere
 possit. Absumitur materia (peccati) igne cælesti
 exhausta, et ex anima radicitus convulsa. Dæmo-

nes sponte se subducunt, ut nos securos reddant, et repente miseram animam invadant, villisque adeo atrociter corrumpant, ut ipsa sibi deinceps insidiatur et hostis fiat. Novi et aliam harum bel-luarum se subducendi artem, posteaquam anima villis penitus assuevit. Documento dicti nostri sumto infantes, qui post longam sugendi consuetudi-nem et jam repulsi ab ubere matris, suos adhuc digitos sugunt. Non ignoro quintam quoque in animo a perturbationibus quietem, quæ ex multa simplicitate laudataque integritate atque innocen-tia constat : *Justum enim adiutorium his a Domino, qui salvos facit rectos corde* ³⁴⁶, et non sentientes liberat a malis : quandoquidem et infantes exuli vestibus se nudos esse parum sentiunt. Ma-litia et vitia naturaliter in natura non sunt, neque Deus vitiorum auctor est. Virtutes autem natura multæ nobis ab illo inditæ sunt, ex quibus istæ manifeste sunt : Misericordia, quando illa et paganæ gentes tanguntur : charitas, si quidem non raro et brutæ animantes quod orbatæ essent [a se inbutu^o divulsæ], lacrymatæ sunt. Fides, omnes enim hanc ex nobis ipsis progignimus. Spes, nam cum mutuum accipimus aut damus, et navigamus, et serimus, speramus futurum ut ditescamus.

Cum ergo, uti demonstratum est, charitas na-tura virtusque nobis insita sit, et hæc vinculum legis atque perfectio sit, perfecto non procul ab natura absunt virtutes [non alienæ sunt a natura virtutes], ut merito erubescant ii qui in virtutum exercitatione imbecillitatem suam prætexunt. Na-turæ vires excedunt castitas, iræ victoria, humi-litas, oratio, vigiliæ, jejunium, perpetua compun-ctio. Ex iis alias homines, alias angeli, alias ipse Deus Verbum docet et largitur. Ex malorum com-paratione minus et levius eligendum est. Quem-admodum sæpe usuvenit, ut nobis inter preces Deo assistantibus peregrini fratres ad nos diver-tant, cum ex duobus alterutrum nobis relinquen-dum est, aut interrompenda oratio, aut religiosus frater absque salutatione et alloquio dimittendus, et tristitia afficiendus. Major oratione est charitas : illa enim quid privatum est, hæc autem omnes ge-neratim virtutes complectitur. Ego cum adhuc junior essem, olim civitatem aut ³⁴⁷ vicum in-gressus, dum ad mensam sederem ab gula simu^l et vanæ gloriæ cogitationibus occupatus, et gulæ fabientis seu furentis improbam progeniem veri-tus, malui vanæ gloriæ succumbere. Noram ego a malo ventris genio, vanæ gloriæ dæmonem in ju-venibus superatum, et non immerito. Nam ut apud eos qui in sæculo degunt, avaritia est radix omnium malorum, ita in religione gula. Laborant viri religiosi et spirituales subinde permissu divino vi iis quibusdam, sed levissimis, ut propter levia quædam nec Deum offendentia, seipsos valde cul-pent, et interim humilitatis thesaurum nullis prædonibus expositum comparent. Fieri non potest ut is qui nondum sub obedientiæ jugo vixit, statim in religiosæ vitæ exordio humilis fiat ; siquidem etiam quicunque suoapte nutu artem aliquam addidicit, nugæ agit et umbras et larvas sequitur.

Duabus iisque maxime communibus virtutibus patres omnem vitam practicam seu quæ in agendo versatur, definierunt, nec immerito sane. Hæc

Α ἀπάθειαν, ἔτι ἐξ ἀπλότητος πολλῆς καὶ ἀκραιώτητος ἐπαινουμένους συνισταμένην. Δικαία γὰρ ἡ βοήθεια τοῖς τοιοῦτοις παρὰ Θεοῦ τοῦ σώζοντος τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ, καὶ ἀνεπαισθήτους αὐτοὺς τῶν κακῶν ἀπαλλάττοντες · εἴπερ καὶ τὰ νήπια ἐκδυ-θέντα οὐ πάνυ γινώσκουσι. Κακία μὲν (54), ἡ πάθος φυσικῶς ἐν τῇ φύσει οὐ πέφυκεν οὐκ ἔστι γὰρ κτι-στὴς παθῶν ὁ Θεός · ἀρεταὶ δὲ φύσει καὶ πολλὰ ἐν ἡμῖν παρ' αὐτοῦ γεγονάσιν, ἐξ ὧν εἰσι καὶ αὗται σα-φῶς · ἡ ἐλεημοσύνη, εἴπερ καὶ Ἕλληνες συμπαθεῦ-σιν · ἡ ἀγάπη, εἴπερ καὶ τὰ ἄλογα ζῶα πολλάκις ἐπὶ τῇ στερήσει ἀλλήλων ἐδάκρυσαν. Ἡ πίστις · πάντες γὰρ ἐξ ἑαυτῶν ταύτην ἀποτίκτομεν· ἑλπίς, ἐπεὶ καὶ θανειζόμενοι, καὶ πλείοντες, καὶ σπείροντες πλουτῆσαι ἐλπίζομεν.

B Εἰ τοίνυν, ὡς ἀποδίδεσθαι, ἡ ἀγάπη φύσει καὶ ἀρετὴ ἐν ἡμῖν καθέστηκε, σύνδεσμος δὲ καὶ πλήρωμα νόμου αὕτη, οὐκ οὖν οὐ πόρρω τῆς φύσεως αἱ ἀρεταὶ καθέστηκασιν, καὶ αἰσχυρθεῖσιν οὐ ἀδυναμίαν ἐπὶ τῇ τούτων ἐργασίᾳ προβαλλόμενοι. Ὑπερ φύσιν ἀ-γνεία, ἀοργησία, ταπεινοφροσύνη, προσευχή, ἀγρυ-πνία, νηστεία, κατάνυξις διηγεκῆς. Τούτων τῶν μὲν ἄνθρωποι (55), τῶν δὲ ἄγγελοι, τῶν δὲ αὐτὸς ὁ Θεός· Λόγος καθέστηκε διδάσκαλος καὶ δοτὴρ· συγκρίσει κακῶν δεῖ ἡμᾶς τὸ κουφότερον ἐκλέξασθαι. Οἷον πολλάκις ἐν προσευχῇ παρισταμένων ἡμῶν, πρὸς ἡμᾶς ἀδελφοὶ παραγέγοντο· καὶ δυοῖν θάτερον, ἢ τὴν προσευχὴν καταλιπεῖν, ἢ τὸν ἀδελφὸν ἀναπόκριτος ἀπὸ τῆς λυπῆσαι. Μείζων ἀγάπη προσευχῆς ἢ μὲν γὰρ μερικὴ, ἢ δὲ περιεκτικὴ πασῶν καθέστηκε. C Πάλαι ἐν πάλει ἡ κώμη παραγινόμενός ποτε, ἔτι νέος ὢν, ὅπῃ λογισμῶν γαστριμαργίας καὶ κενοδο-ξίας ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τραπέζης καθήμενος κατελή-φθην, καὶ μέντοι τὴν ἀπόγονον τῆς κοιλιομανίας δεδοικώς (56), τῇ κενοδοξίᾳ ἠττήθην μάλλον. Ἐ-γὼν ἐγὼ τὸν τῆς γαστριμαργίας δαίμονα πολλάκις, τὸν τῆς κενοδοξίας νικήσαντα ἐν τοῖς νήοις · καὶ εἰκότως (57) · παρὰ μὲν τοῖς ἐν κόσμῳ ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία, παρὰ δὲ μοναχοῖς ἡ γαστρι-μαργία· ἔστι παρὰ τοῖς πνευματικαῖς πολλάκις τινὰ εὐ-τελέστατα πάθη ἐκ Θεοῦ οἰκονομικῶς καταλιμπανό-μενα· ἵνα δι' εὐτελῶν τινῶν, καὶ ἀναμαρτήτων ἑαυτοὺς λίαν καταμεμψόμενοι, πλοῦτον ἄσυχον ταπεινοφρο-σύνης κτήσωνται· οὐκ ἔστι ἐν προοιμίῳ ταπεινώσειν D κτήσασθαι ἀνυποτάκτως διάγοντα (58), εἴπερ πᾶς ὁ ἰδιορhythμὸς τέχνην μεμαθηκῶς φαντάζεται.

Ἐν δυοῖν ἀπάσαις γενικωτάταις ἀρεταῖς οἱ Πατέ-ρες τὴν πρακτικὴν ὀρίζονται, καὶ εἰκότως. Ἡ μὲν γὰρ ἀναιρετικὴ τῶν ἡδονῶν καθέστηκεν · ἡ δὲ τὴν

³⁴⁶ Psal. vii, 11

ἀναίρεσιν ταπεινοφροσύνη κατησφαλίσατο. Διὰ τοῦτο τὸ πένθος διπλοῦν, ὡς τῆς ἁμαρτίας ἀναιρετικόν, καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης ποιητικόν· εὐσεβῶν μὲν, τὸ παντὶ αἰτοῦντι δίδοναι (59), εὐσεβεστέρων δὲ καὶ τῷ μὴ αἰτοῦντι. Τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ αἰρόντος μὴ ἀπαιτεῖν δυναμένους μάλιστα, τάχα τῶν ἀπαθῶν καὶ μόνων ἴδιον καθέστηκεν.

Ἐν πᾶσι τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς ἀρεταῖς ἑαυτοὺς ἐκζητοῦντες μὴ παυσώμεθα, ποῦ τυγχάνομεν ἐν ἀρχῇ, ἐν μεσότητι, ἢ ἐν τέλει. Πάντες οἱ πρὸς ἡμᾶς δαιμόνων πόλεμοι, ἐκ τριῶν τούτων αἰτιῶν συνίστανται· ἐκ φιληδονίας, ἢ ἐκ ὑπερφάνειας, ἢ ἐκ φθόνου αὐτῶν. Οἱ μὲν ἔσχατοι μακάριοι· οἱ δὲ μέσοι πανάθλιοι· οἱ δὲ πρότεροι ἀχρεῖοι ἕως τέλους τυγχάνουσι. Ἔστι τις αἰσθησις, μᾶλλον δὲ ἕξις, φερέπονος λεγομένη, ὅφ' ἧς ὁ ἀλούς οὐκ ἐτι δειλίδεσι, ἢ ἀποστραφεῖ πόνου ποτέ· ταύτῃ τῇ αἰσίδιμῃ αἱ τῶν μαρτύρων ψυχαὶ κρατηθεῖσαι τῶν βασάνων εὐχερῶς καταφρόνησαν. Ἄλλο φυλακὴ λογισμῶν, καὶ ἕτερον (60) νοῦς τήρησις, καθύσων ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, κατὰ τοσοῦτον ὕψιότερα τῆς προτέρας ἢ δευτέρας, εἰ καὶ μοχθηρότερα ὑπάρχοι. Ἄλλο προσεύχεσθαι κατὰ λογισμῶν (61), καὶ ἄλλο ἀντιφθέγγεσθαι τούτοις· καὶ ἕτερον ἐξουθενεῖν, καὶ ὑπερτίθεσθαι τούτους. Καὶ τῷ μὲν προτέρῳ τρόπῳ μαρτυρεῖ ὁ εἰπών· Ὁ Θεός, εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχες, καὶ τὰ ὅμοια. Τῷ δὲ δευτέρῳ ὁ φήσας· Καὶ ἀποκριθήσομαι τοῖς ὀνειδίζουσίν μοι λόγον ἀντιβήρηκόν. Καὶ πάλιν· Ἔθου ἡμᾶς εἰς ἀντιλογία τοῖς γειτοῖσιν ἡμῶν. Τοῦ δὲ τρίτου μάρτυς ὁ μελωδῆσας· Ἐκωφώθην, καὶ οὐκ ἤνοιξα τὸ στόμα μου, καὶ ἐδέχθη ἀντὶ φυλακῆς ἐν τῷ συστήναι τὸν ἁμαρτωλὸν ἐναντίον μου. Καὶ πάλιν· Ὑπερήσαντο παρηγόμουν ἕως σφόδρα· ἀπὸ δὲ τῆς σῆς θαυρίας ἐγὼ οὐκ ἐξέκλινα. Τούτων ὁ μὲν μέσος τῷ προτέρῳ πολλάκις κέχρηται, διὰ τὴν ἀπαρασκεύαστον· ὁ δὲ πρότερος οὕτω τῷ δευτέρῳ τρόπῳ λαχεῖ τοὺς ἐχθροὺς ἀπόσπασθαι· ὁ δὲ τρίτος εἰς ἅπαν δαιμόνων κατέκλυσε. Ἀμήχανον φυσικῶς τὸ ἀνώματον ὑπὸ τοῦ σώματος ὀρίζεσθαι· πάντα δὲ δύνата τῷ κτισμένῳ Θεῷ. Ὡςπερ οἱ τῇ αἰσθήσει τῆς ὁσμῆσεως ὕψως διακείμενοι τὴν ἀρώματα λεληθότως κατέχοντα ἐπιγινώσκουσιν δύνανται (62)· οὕτως καὶ ψυχὴ καθαρὰ τὴν εὐωδίαν, ἣν καὶ αὐτὴ ἐκ Θεοῦ προσεκτέησατο, τὴν τε δυσωδίαν, ἧς ἀπαλλαγεῖσα τελείως καθέστηκεν, ἐν ἑτέροις ὑπάρχουσαν γνωρίζειν, ἀνεπαίσθητως ἐτέρων, πέφυκεν. Οὐ πάντες μὲν ἀπαθείς γενέσθαι δυνατόν· πάντες δὲ σωθῆναι καὶ Θεῷ διαλλαγῆναι οὐκ ἀδύνατον. Μὴ σου κατακυριεύσωσιν οἱ ἀλλόφυλοι ἔκτεινοι, οἱ τὰς τοῦ Θεοῦ ἀρβήτους οἰκονομίας ἢ ἐπασίας ἐν τοῖς ἀνθρώποις γινόμενας πολυπραγμονεῖν βουλόμενοι, καὶ προσωπολήπτην τὸν Κύριον εἶναι λεληθότως ὑποβάλλοντες· οἷσθως γὰρ ἀπόγονοι καὶ εἰσὶ καὶ γνωρίζονται. Ἔστι δαίμων φιλαργυρίας πολλάκις ταπεινῶσιν ὑποκαρινόμενος (63)· καὶ ἐστὶ

A enim voluptates tollit, altera seu humilitas, quod prior fecit, confirmat, nec voluptates repullulare sinit. Quocirca et luctus duplicem vim habet, quod peccatum deleat, et humilitatem creet. Piorum est, omni petenti dare; sed magis piorum est, etiam non petenti largiri. Non repelere autem, aut quidquam ab eo exigere, qui abs te aliquid abstulit, cum maxime possis, illud fortasse non nisi eorum est, qui omnem affectum erga res omnes mortales

In omnia vitia et virtutes nostras 348 nunquam inquirere desinamus, ut intelligamus, quo loco versemur, an in principio, an medio, an fine. Omnia hostium nostrorum bella ex tribus istis causis nascuntur et constant, ex amore et studio voluptatum, ex superbia, et demonum ipsorum invidia. Ultimi sunt beati, medii miserrimi, primi tota vita inutiles. Est quidam sensus, seu potius habitus, phereponus dictus, quasi dicas laborum patiens, quo captus et occupatus non jam amplius labores ullos formidabit, aut unquam recusabit. Hoc semper laudabili et prædicando virtutis sensu et spiritu formatae martyrum animæ omnia tormenta facile contempserunt. Aliud est custodia cogitationum, et aliud observatio mentis. Quantum distat ortus ab occidente, tanto nobilior et sublimior est prior altera, quamvis laboriosior sit hæc illa. Aliud adversus cogitationes preces adhibere, aliud illis repugnare, aliud easdem contemnere et penitus superare. De primo modo testatur is qui dixit: Deus in adiutorium meum intende³², et hoc genus similia. De altero idem: Et respondebo exprobrantibus mihi verbum³³, contradictionis nempe. Et rursum: Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris³⁴. De postremo testatur qui cecinit: Obmutui et non aperui os meum, et posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator adversum me³⁵. Et iterum: Superbi inique agebant usquequaque, ego autem a contemplatione [conspectu suo] tui non declinavi³⁶. Ex his medius sæpe utitur prior, quod ipse per se non sit satis paratus et instructus; prior 349 secundo nunquam potest hostes arcere et abigere. Tertius autem demones penitus respuit et rejicit. Fieri per naturam non potest, ut quod corpore caret, a corpore comprehendatur aut circumscribatur; rerum tamen Conditor omnia potest. Quemadmodum ii qui olfaciendi sensu vigent facile sentiunt, si quis vel occulte secum aromata ferat: sic et pura mens gratum virtutis odorem, quem ex Deo accipit, facile animadvertit, sicut et fetorem, a quo penitus ipsa liberata est, in aliis latentem, aliis etiam nihil sentientibus, percipit. Non omnes quidem possunt ad summam animi ab omnibus viciis liberati tranquillitatem aspirare, sed omnes tamen possunt cum Deo reconciliari et salvi fieri. Cave ne in te alienigenæ dominantur illi qui arcanam Dei gubernationem, aut objectas hominibus visiones curiosius inquirant, Deumque clam in

³² Psal. LXXI, 2. ³³ Psal. CXVIII, 42. ³⁴ Psal. LXXIX, 7. ³⁵ Psal. XXXVIII, 10. ³⁶ Psal. CXVIII, 51.

animo personarum rationem habere judicant: hi enim superbæ progenies et sunt et esse deprehenduntur. Est spiritus avariæ qui sæpe humilitatem simulat. Est spiritus vanæ gloriæ, qui homines ad eleemosynam dandam incitat (sicut et spiritus luxuriæ) qui ab utroque hoc repurgati fuerimus, quovis loco benignitatem in pauperes exhibere non cessemus. Fuere nonnulli, qui censerent dæmones, inter se sibi mutuo adversari et oblectari. Sed ego

δαίμων κενοδοξίας πρὸς ἐλεημοσύνην προτερόμενος, ὥσπερ καὶ φιληδονίας. Ἐὰν ἀμφοτέρων τοίνυν καθαρῶς ὦμεν, ἐν παντὶ τόπῳ ἔλκειν μὴ παυσώμεθα. Τινὲς μὲν ἔφησαν δαίμονας ἀντιπράττειν· ἐγὼ δὲ ἔγνωκα πάντας τὴν ἡμῶν ζητούντας ἀπώλειαν.

Omnes piæ et spirituales exercitationes nostras sive corporis æ sint et oculis subjectæ, sive mentis et intelligentiæ, præcedit propria hominis mens **350** et propositum, optimumque desiderium et affectus, quæ ex Dei succursu et auxilio fiunt. Nisi enim propositum præmissum fuerit, bona opera non sequuntur. Si omnia, quæ sub cælo fiunt, ut Ecclesiastes testatur, quavis in re suum tempus habent, inter omnia autem etiam nostræ sacræ reipublicæ negotia et res constitutæ sunt, videamus si placet et in quovis, tempore, quæ sint propria et convenientia cuique temporis disquiramus. Est enim omnino in iis qui in religiosæ vitæ certamine versantur tempus, quo ab omni animi perturbatione liber et tranquillitas exsistat (quod propter eos dico, qui adhuc in certaminis infantia et tirocinio versantur). Est tempus lacrymarum, tempus ariditatis seu duritiæ cordis; tempus obtemperandi et tempus imperandi: tempus jejunii, tempus mensæ: tempus belli, hostis corporis; et tempus pacis seu mortis extinctio nempe carnis ardore: tempus tempestatis in anima, et tempus serenitatis in mente: tempus mæroris in corde, et tempus gaudii in spiritu: tempus docendi, et tempus discendi: tempus iniquationum fortasse propter animi fastum, et tempus repurgationis propter humilitatem: tempus luctus, et tempus securæ remissionis: tempus quietis, et tempus sine distractione occupationis: tempus diu et assidue precandi, tempus fideliter ministrandi. Quapropter ne ex superbo animi impetu decepti ante tempus aggrediamur ea quæ suo tempore sunt facienda, nec in hieme agamus quæ in æstate sunt agenda, nec in semente messem queramus; si qui-

Πάσης πνευματικῆς ἐργασίας ὁρωμένης τε καὶ νοουμένης προηγείται πρόθεσις οἰκεία (64), καὶ πόθος ἀριστος, μετὰ συνεργίας Θεοῦ γιγνόμενα. Τῶν γὰρ προτέρων μὴ καταβληθέντων, τὸ δεύτερον ἐπακολουθεῖν οὐ πέφυκεν. Εἰ καιρὸς ἐν παντὶ πράγματι τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν, καθὺς φησὶν ὁ Ἐκκλησιαστής, ἐν τοῖς πᾶσι δὲ καὶ τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἱερᾶς καθεστῆκασιν πράγματα· οὐκοῦν σκοπήσωμεν, εἰ δοκεῖ, καὶ ἐν ἐκάστῳ καιρῷ τὰ τῷ καιρῷ οἰκεία ζητήσωμεν· καιρὸς γὰρ πάντως ἐν τοῖς ἀγωνιζομένοις ἐστὶν ἀπαθείας, διὰ τὴν τῶν ἀγωνιζομένων λέγω νηπιότητα. Καίρως θαυρούμεν, καὶ καιρὸς σκληροκαρδίας· καιρὸς ὑποταγῆς, καὶ καιρὸς τοῦ ἐπιτάττειν· καιρὸς νηστείας, καὶ καιρὸς μεταλήψεως· καιρὸς πολέμου, σώματος ἐχθροῦ, καὶ καιρὸς θανάτου πυρώσεως· καιρὸς χειμῶνος ψυχῆς, καὶ καιρὸς γαλήνης νοῦ··· καιρὸς λύπης καρδιακῆς, καὶ καιρὸς χαρᾶς πνευματικῆς· καιρὸς διδασκαλίας, καὶ καιρὸς ἀκρόασις· καιρὸς μολυσμῶν, ἴσως διὰ τὴν οἴησιν, καιρὸς καθάρσεως, διὰ τὴν ταπεινώσιν· καιρὸς πάλης, καὶ ἀσφαλεῶς ἀνέσεως· καιρὸς ἡσυχίας, καὶ καιρὸς ἀπεριπάστου περισπασμοῦ· καιρὸς προσευχῆς ἀνάνου, καὶ καιρὸς διακονίας ἀνυποκρίτου. Μὴ τοίνυν πρὸς καιροῦ ἐξ ὑπερηφάνου προθυμίας ἀπατώμεναι τὰ τοῦ καιροῦ ζητήσωμεν· μὴ ἐν χειμῶνι τὰ τοῦ θερού· μὴ ἐν σπόρῳ τὰ τῶν δραγμάτων, ἐπειδὴ καιρὸς τοῦ σπείρειν πόρους, καὶ καιρὸς τοῦ θερίσαι τὰς χάριτας τὰς ἀρρήτους. Εἰ δὲ μὴ γέ, οὐδὲ ἐν τῷ καιρῷ τὰ τοῦ καιροῦ οἰκεία κομισώμεθα (65). Τινὲς πρὸ τῶν χαμάτων, τινὲς ἐν τοῖς χαμάτοις, τινὲς μετὰ τοὺς χαμάτους, τινὲς ἐν τῷ θανάτῳ τὰς δόξας ἀμοιβᾶς παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν οἰκείων κόπων κατ' οἰκονομίαν ἀρρήτων ἐκομίσαντο. Ζητητέον τίς τού-

των τοῦ ἐτέρου ταπεινότερος καθέστηκεν. **351** et tempus metendi inexplicabiles gratiarum messes. Sin minus, tunc neque suo tempore, quæ sunt ejus temporis propria referemus. Quidam ante labores, quidam in morte demum cælestem sudorum compensationem ex arcana et inenarrabili Dei gubernatione et voluntate receperunt. Restat inquirendum qui horum altero fuerit humilior.

Est desperationis genus quod ex multitudine peccatorum, et conscientie pondere et intolerabili tristitia exsistit, quando anima ex multitudine vulnere nimium mergitur, et onere peccatorum, altissima desperationis voragine hauritur et absorbetur. Est et alia desperatio quæ ex superbia et estimationis fastu nobis contingit, ut qui existimet indignum se, qui in talem casum incidere fuisset. In his duobus, qui observaverit, hoc proprium deprehendet, quod alter ex desperatione, seipsum deiaceps sine discrimine omnibus peccatis

Ἔστιν ἀπόγνωσις ἐκ πλήθους ἀμαρτημάτων (66), καὶ συνειδότος βάρους, καὶ ἀφορήτου λύπης διὰ τὸ ὑπερβαπτισθῆναι τῷ πλήθει τῶν τραυμάτων τὴν ψυχὴν, καὶ τῷ βάρεϊ αὐτῶν, εἰς τὴν ἀπογνώσεως βυθὸν καταποντίζεσθαι· καὶ ἐστὶν ἀπόγνωσις ἐξ ὑπερηφανίας καὶ οἰήσεως ἡμῖν ἐπισυμβαίνουσα, λογιζόμενον αὐτὸν ὡς ἀνάξιον ὄντα τοῦ συμβεβηκότος πτώματος· τοῦτο δὲ ὁ παρατηρῶν ἐν ἀμφοτέροις εὐρήσει τὸ ἴδιον· τὸν μὲν ἐν ἀδιαφορίᾳ αὐτὸν λοιπὸν ἐκδεδωκότα· τὸν δὲ τῆς ἀσκήσεως ἐν ἀπογνώσει ἐχόμενον, ὑπὲρ ἀσύμφωνον· ἀλλὰ τὸν

μὲν ἐγκράτεια, καὶ εὐελπιστία· τὸν δὲ ταπεινώσεις, καὶ τὸ μηδένα κρίνειν ἑαυτοῦ περὶ κασιν. Οὐδεὶς θαμβέσθαι ἡμᾶς (67) ἢ ἐνίξασθαι ὀρίοντας πονηρὰ μὲν τινας ἐργαζομένους ἔργα, ἀγαθοὺς δὲ λόγους προφέροντας· ἐπὶ καὶ τὸν ἐν τῷ παραδείσῳ θῆναι ἐκείνους ἡ οἷσις ἀπόλωσαν ὀφύσασα, τύπος σοι καὶ κινὼν ἔστω οὗτος ἐν πάσις σου ταῖς ἐγχειρήσεσι, καὶ πολιτείαις, ὁποιατικαῖς τε καὶ ἀνοποτάκτοις (68), ὁρωμέναις τε καὶ νοουμέναις, εἰ κατὰ θεὸν κυρίως καθεστήκασι· λέγω δὴ (α), ὅπου τὸν οἰκονομῶν ἐπιτεδεύωμεν (69), οἱ εἰσαγόμενοι λέγοι, ἐγχειρήματα, καὶ μὴ ἐκ τῆς τοῦτοῦ ἐργασίας ταπεινώσεως, ἥς κακότημα, προσλαβάνωμεν πλεόν ἐν ψυχῇ, οὐ δοκεῖ μοι κατὰ θεὸν ἡμᾶς αὐτὸν καταργήσασθαι, εἰ μικρὸν ἢ μέγα καθέστηκεν. Ἐν μὲν γὰρ ἡμῖν τοῖς νηπιωδέστέροις αὐτὴ ἡ τοῦ Κυριακοῦ θελήματος πληροφορία (70)· ἐν δὲ μέτοις, ἢ τῶν πολέμων ἰσως ἀναχώρησις· ἐν δὲ τελείοις, ἢ τοῦ θείου φωτὸς προσήκη καὶ παρουσία. Τὰ μὲν μικρὰ παρὰ τοῖς μεγάλοις (71), ἰσως οὐ μικρά· τὰ δὲ μέγала παρὰ τοῖς μικροῖς οὐ πάντως τέλεια. Ἄηρ μὲν καθαρθὴς νεφελῶν, φαιδρὸν ὑπέδειξεν ἥλιον· καὶ ψυχὴ προλήψεων ἀφίστασις ἀνωθείσα (72) πάντως θεῶν φῶς ἐώρακεν. Ἄλλο ἁμαρτία (73), καὶ ἄλλο ἀργία, καὶ ἄλλο ἀμέλεια· καὶ ἕτερον πάθος, καὶ ἄλλο πτώμα. Ὁ θυνάμενος ἐν Κυρίῳ ζητεῖν, ζητεῖτω σαφῶς. Τινὲς τὸ θαυματουργικὸν καὶ ὁρώμενον ἐν τοῖς πνευματικοῖς χαρίσμασιν ὅπου πάντα μακαρίζουσιν, ἀγνοοῦντες πολλὰ εἶναι τούτου ὑπέρτερα καὶ ἀπόκρυφα· διὰ καὶ μένουσιν ἄπειρα. Ὁ μὲν τελείως καθαρθὴς, αὐτὴν, ἢ καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν ψυχὴν, ἐν ποιοῖς διακαίεται τοῦ πλησίον ὁρᾷ. Ὁ δὲ προκόπτων ἔτι, διὰ τοῦ σώματος ταύτην τεκμαίρεται. Πῦρ (74) μικρὸν πολλάκις πᾶσαν τὴν ὕλην ἐκάθηρεν, ὥστε καὶ ὅπῃ μικρὰ ὄλον τὸν κόπον διέφθειρεν. Ἔστιν ἀνάπαυσις τῇ ἐχθρᾷ τὴν τοῦ νόου δύναμιν διυπνίζουσα, καὶ πύρωσιν μὴ διεγείρουσα· καὶ ἐστὶ πολλὴ κατὰ τῆς ἰσως, καὶ τὰς κινήσεις κινήσασα, ἵνα μὴ παροιδώσας ὤμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἀγνώστῳ τὴν ζωσαν θανατοῦντι. Ὅταν τινὲς ἡμᾶς κατὰ Κύριον ἀγαπῶντας ὁφόμεθα (75), ἐν ἐκείνοις μάλιστα τὸ ἀπαρρησιαστον φυλάττομεν· οὐδὲν γὰρ οὕτως διαλύει ἀγάπην, ὥς ἡ παρρησία πέφυκε, καὶ μέσος ἐργάζεσθαι. Νοερὸν καὶ λίαν περικαλλὲς τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα, καὶ πᾶσαν ἰδέαν μετὰ τὰς ἀσωμάτους οὐσίας ὑπεραίρον· ὅθεν καὶ ἐμπαιθεῖς πολλάκις τὰ ἐν ἑτέροις ψυχαῖς ἐξ ἀγάπης πολλῆς τῆς πρὸς αὐτὰς νοήματα ἐπινῶναι ἠδυνήθησαν· καὶ μάλιστα ὅτε ὑπὸ τῆς πηλοῦ μὴ καταποντίζονται ῥυποῦμενοι· εἰ οὐδὲν τῷ ὁλίῳ φύσει ὥς τὸ ἐνυλὸν ἀνέστηκεν (76)· ὁ ἀναγινώσκων νοεῖτω· αἱ παρατηρήσεις ἐν μὲν τοῖς κατὰ κόσμον ἀνθεστήκασιν τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ· ἐν ἡμῖν δὲ τῇ νοερᾷ γνώσει. Οἱ μὲν τῇ ψυχῇ ἀσθενεῖς ἐκ τῶν τοῦ σώματος περιστάσεων (77), καὶ κινδύνων, καὶ τῶν ἐκτὸς περιστάσεων, τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐπίσχεψιν τοῦ

A exponat; alter in desperatione religiosam exercitationem retinet; quod inconveniens est. Sed alterum continentia et bona spes; alterum humilitas, etsi neminem judicavit (a). sanare poterit. Non est mirandum, neque tanquam in re peregrina et inusitata obstupescendum, quando videmus nonnullos mala facere, et bona loqui, quando et serpentem in paradiso elatio mentis extulit et perdidit. Norma hæc sit in omnibus rebus tuis quas aggredieris, vitæque studiis, sive alteri, 352 subjectis sive non subjectis, tam quæ ad corpus, quam quæ ad animum pertinent, an cum lege divina vere conveniant. Ut si, quando quaecunque opus nos novitii suscipimus, nisi ex illo opere majorem, quam ante habuimus, humilitatem inde in anima acquisiverimus, non videtur illud opus seu parvum seu magnum fuerit, convenienter legi divine factum. Atque in nobis adhuc rudioribus hoc quasi divine voluntatis signum et testimonium est. In mediis autem, quies fortasse ab impugnationibus: in perfectis autem divini luminis augmentum et copia. Quæ parva judicantur a magnis, fortasse non sunt parva. Quæ autem magna judicantur a parvis non sunt ex omni parte perfecta. Abstersus a nubibus et defæcatus aer, clarum ostendit solem; et anima a Deo venia peccatorum dignata, omnino divinum lumen respexit. Aliud est peccatum, aliud otium, aliud negligentia; et aliud propensio mala, aliud casus. Qui potest in Domino querere, querat aperte. Sunt qui gratiam patranda miracula, et ea quæ in oculis hominum versantur dona celestia mirantur: et super omnia extollunt ac beata prædicant, cum ignorent multo his excellentiora et recondita esse, quæ propterea extra periculum casus manent. Qui perfecte purgatus est, ipsam alterius animam (etsi non ipsam penitus) videt, quomodo affecta sit. Qui autem adhuc inter proficientes est, per corpus de anima conjecturam facit. Parvus ignis sæpe totam silvam assumit et repurgat, 353 et parva rima universum laborem fructum corrumpit. Est quedam requies, quæ per inimicam carnem vim mentis excuscat, et ardorem tamen carnis non excitat. Et magna quandoque corporis vexatio nihilominus fortasse motus carnis causatur, ne in nobis ipsis D confidentes simus¹², sed in eo qui viventem carnis sensum occulto maciare potest. Si nos a quibusdam sancte secundum Deum diligere conspexerimus, erga illos potissimum verecundiam custodiamus, ne nimis simus confidentes: nihil enim ita lædit et dissolvit charitatem, et odium parit, quam nimia libertas loquendi seu confidentia. Valde intelligens et elegans est oculus mentis, omnesque formas, præter angelicas naturas, exstinguit et superat. Unde et illi sæpe, qui adhuc animi perturbationibus obnoxii sunt, cogi-

¹² II Cor. i, 9.

(6) Et judicium de altero temerarium penitus sublatum.

(a) λέγω δὴ non est in omnibus exemplaribus Græcis.

lationes aliarum animarum ex magna charitate qua afficiuntur erga illas, deprehendere potuerunt, et tum potissimum, cum puri ipsi ab sordibus peccatorum non absorpti sunt. Si nihil tam repugnat incorporare naturæ quam id quod corporeum est (qui legit, intelligat), observationes in sæcularibus divinæ providentiæ, in nobis cognitionis mentis obsistere solent. Qui animo parum firmo et constanti sunt, curam erga se Dei ex corporis statu, periculis, et aliis externis vexationibus intelligant; perfecti autem ex Spiritus sancti præsentia, et gratiarum cœlestium incremento. Est dæmon qui jam in lecto (ad somnum capiendum recumbentes improbarum et impurarum cogitationum telis nos infestat, 354 ut ex pigritia tum oratione non obarmati in obscenis cogitationibus obdormiamus, sedis etiam insomniis occupezur. Est e spiritibus, improbus, præcursor dictus, qui nos e somno expectatos statim excipit, et primitias cogitationum nostrarum inquinat. Offeras Domino diei tui primitias, ejus enim erunt qui anteverterit.

Dignum auditu sermonem mihi quidam Dei servus retulit: Ex primis, inquit, diei auspiciis, totius diei statum conjicio, seu præscisco. Multæ sunt pietatis et exitii viæ: quapropter sæpe hic qui alteri opponitur, cum altero optime convenit, et tamen utriusque mens et finis Deo placet. Luctantur nobiscum dæmones per tentationes, quas experimur, ut aliquid indignum vel dicamus, vel faciamus. Quod si impetrare non possunt, tum sensim irrepentes, suggerunt nobis uti per superbiam (ut ille phariseus) Deo gratias dicamus. Qui ea quæ supra sunt, sapiunt, mortui sive separati a corpore per partes ad superiora ascendunt: qui vero sapiunt quæ infra sunt, ad inferiora rursus descendunt: separatorum enim seu mortuorum locus medius nullus est reliquus. Unum ex (duobus) Dei creatis operibus in altero, non in seipso naturam suam, adeoque suum esse accepit, et mirum est quomodo illud quod in altero suum esse seu naturam suam accepit, sine altero possit consistere. Pias filias matres gignunt, matres autem Dominus, qua lege seu regula etiam in contrariis uti non erit absurdum. Timidus in bellum ne exiit, ut Moses, vel potius Deus imperat, et merito ne error nempe postremus 355 animæ primo casu corporis deterior fiat. Lumen omnium corporis membrorum sunt oculi sensibus subjecti. Lux vero intellectus omnium divinarum virtutum est discretio.

SCHOLIA AD GRADUM XXVI.

De discretionē.

Scholion Isaaci. Quæstio 1.

Quid est perfectio? Resp. Humilitatis merces seu præmium, hoc est, abdicatio omnium aspectabilium et inaspectabilium. Aspectabilium omnium nempe quæ ad sensum pertinent; non aspectabilium, quæ ad mentem, et quæcunque ex cura horum nascuntur.

Scholion 2.

Mundus corde est, qui se ipsum damnando præceptum Dei non irritum faciet. Aut qui erga omnem creatam naturam misericordia commovetur. Aut

Kυρίου γνωρίζωσαν· οἱ δὲ τέλειοι ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος παρουσίας, καὶ τῆς τῶν χαρισμάτων προσθήκης· ἔστι δαίμων ἐπὶ ἐν τῇ κλίτῃ ἀναπέσωμεν, πρὸς ἡμᾶς παραγενόμενος, καὶ πονηραὶς ἡμᾶς καὶ βυπαραις κατατοξεύων ἐνθυμήσιν, ἵνα τῇ ἐκνηρία εἰς προσευχὴν τότε κατ' αὐτοῦ μὴ ὀκλίσασμενοι ἐν βυπαραις ἐννοίαις ἀφυκνύσαντες, βυπαρὰ καὶ τὰ ἐνύπνια κτησώμεθα. Ἔστιν πνευμάτων, πρόδρομος καλούμενος, ἐξ ὅπου ἡμᾶς εὐθὺς δεχόμενος, καὶ τὴν πρωτόνοϊαν ἡμῶν καταμολύνων. Δίδου σὺς ἡμέρας ἀπαρχὰς Κυρίου. Τοῦ γὰρ προποιούντος ἔσται (78).

354 ut ex pigritia tum oratione non obarmati in obscenis cogitationibus obdormiamus, sedis etiam insomniis occupezur. Est e spiritibus, improbus, præcursor dictus, qui nos e somno expectatos statim excipit, et primitias cogitationum nostrarum inquinat. Offeras Domino diei tui primitias, ejus enim erunt qui anteverterit.

Ἀξιόκουστόν μοι λόγον ἐργάτης ἀριστος ἔφρασεν. Ἐξ αὐτῆς γάρ, μοι ἔφη, τῆς πρωίας τὴν ἀπαντὰ μου δρόμον τῆς ἡμέρας προεπίσταμαι. Πολλὰ καὶ τῆς εὐσεβείας καὶ ἀπωλείας αἱ ὁδοὶ ποταί· διόπερ πολλάκις ὁ τῷ ἐτέρῳ ἀντασώμενος, ἀλλὰ γνησίως συνέρχεται, καὶ ὁ τῶν ἀμφοτέρων σκοπὸς ἔστι Κύριον εὐάρεστος (79). Παλαιοὺς μὲν οἱ δαίμονες ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν ἡμῖν πειρασμοῖς ἢ λέξαι ἡμᾶς ἢ πράξαι ἀποπον. Καὶ ὅταν μὴ ἰσχύσωσιν, ἡρέμα ἐπιστάντες ὑπερήφανον ἡμῖν εὐχαριστίαν πρὸς Θεὸν ὑποτίθενται· οἱ μὲν τὰ ἄνω φρονήσαντες, χωρίζομενοι ἄνω μερικῶς ἀνέρχονται (80)· οἱ δὲ τὰ κάτω, κάτω πάλιν πορεύονται· τῶν γὰρ χωριζομένων οὐδὲν λοιπὸν μέσον ἴσταται. Ἐν τῶν κτισμάτων ἐν ἐτέρῳ καὶ οὐκ ἐν ἑαυτῷ τὸ εἶναι εἰληφει (81)· καὶ θαῦμα πῶς ἐκτὸς τοῦ ἐν ᾧ τὸ εἶναι ἐκομίσαστο, συνίστασθαι πέφυκε. Τὰς μὲν εὐσεβεῖς θυγατέρας αἱ μητέρες τίκτουσι, τὰς δὲ μητέρας ὁ Κύριος, καὶ ἐπὶ τῶν ἐναντίων τῷ προειρημένῳ κανόνι ὀρίσασθαι οὐκ ἄσφον. Δεῖλδς εἰς πόλεμον μὴ ἐξέρτω, Μωυσεῖς, μᾶλλον δὲ Θεὸς παρακελεύεται, μήπως γένηται ἡ ἐσχάτη πλάνη τῆς ψυχῆς ὅπερ τὴν πρώτην πῦσιν τοῦ σώματος, καὶ εἰκότως. Φῶς μὲν τῶν τοῦ σώματος πάντων ἄρβρων οἱ αἰσθητοὶ ὀφθαλμοί· φῶς δὲ νοερὸν ἀρετῶν τῶν θεῶν διάκρισις.

corporis membrorum sunt oculi sensibus subjecti. Lux vero intellectus omnium divinarum virtutum est discretio.

D

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΚΓ'.

Περὶ διακρίσεως.

Ἐσχόλιον Ἰσαάκ. Ἐρώτησις α'.

Τί ἐστὶν ἡ τελειότης; Ἀπόκρις. Μισθὸς ταπεινώσεως· ὅπερ ἐστὶν ἡ κατάληψις (α) πάντων τῶν ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων· ὁρατῶν μὲν πάντων τῶν αἰσθητῶν· ἀοράτων δὲ τῶν νοητῶν, καὶ τῶν ἐκ μερίμνης τῆς ὑπὲρ αὐτῶν.

Ἐσχόλιον β'.

Καθαρὸς τῇ καρδίᾳ ἐστὶν, ὁ μὴ, ἑαυτοῦ καταγνοῦς, ἐπὶ ἐντολῆς Θεοῦ ἀστέτῃ· ἢ ὁ ἐλεήμων ὑπὲρ πάσης τῆς φύσεως τῆς κτιστῆς· ἢ ὁ ἐλευθερὸς

(α) Κατάληψις comprehensio; κατάλειψις abdicatio; legerim hoc loco κατάλειψις potius quam κατάληψις.

τῶν κρυπτῶν παθῶν· καθαρὸς δὲ τῷ σώματι, ὁ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ μολυσμοῦ τῆς σαρκὸς ἐστὶ καὶ ὁ ἀληθεύων διὰ στόματος.

Scholion γ.

Τρεῖς εἰσιν οἱ κατὰ τὸν Μάρκον γίγαντες, λήθη, ἀγνοία, καὶ ῥαθυμία· οὗς ὁ θεὸς χάριτι ποντίσας· πάντα τὰ ἄρματα τοῦ Φαραὼ συντρίβεις.

Scholion δ.

Ἡ ναῦς, ποτὲ μὲν ἐκ τῶν ἐξωθεν τρικυμιῶν καταβαπτίζεται· ποτὲ δὲ ὑπὸ τῆς ἐνδον ἀνέλας ὑποδρύχιος γίνεται. Καὶ ἡμεῖς ποτὲ μὲν διὰ τῶν ἐκτὸς πρακτικῶν ἁμαρτημάτων ἀπολλύμεθα· ποτὲ δὲ διὰ τῶν ἐνδον λογισμῶν ἀφανίζομεθα. Δεῖ οὖν καὶ τὰς ἐξωθεν τῶν πνευμάτων ἐπιτηρεῖν προσβολὰς, καὶ τὰς ἐνδον τῶν λογισμῶν ἐξαντλεῖν ἀκαθαρσίας· πλὴν ἐπιπονωτέραν χρὴ πρὸς τοὺς λογισμοὺς ποιῆσθαι τὴν διάνοιαν.

Scholion ε.

Ἐάν μὴ δι' ἀμελείας εἰς ἀγνοίαν καὶ λήθην καὶ ῥαθυμίαν περιπίσωμεν, τῆς κατ' ἐντολὴν ἐργασίας οὐκ ἀποτευξόμεθα. Εἰ μὴ γὰρ ὁ νοῦς σκοτισθῇ, οὐ κυριεύει τὰ πάθη τῆς ψυχῆς.

Scholion ζ.

Ὅφια, καὶ σκοτία ψυχῆς, ἀμέλεια, λήθη, ἐπιθυμία· τοῦτο οὖν ἀπὸ συνηθείας εἰπεν ὁ θεολόγος, τὸ ὅψι γίνεσθαι ἔγγον βραδύ· ὁ λυκόφως φασὶ τινες.

Scholion ζ.

Ὁ ἀββᾶς Λέων.

Scholion η.

Τὸ, προλήψαι, παλαιὸν οὐκ ἔστιν ἐμπαθῶν· ἀλλὰ πῶρρω μὲν τοῦ μύσου ἐστῶτων, τοῦ βρώμευ δὲ ἐποσφραγισμένων· διὸ καὶ ἄρχειν τὸν τοιοῦτον ἐκώλυσεν, ἵνα μὴ ἀμεριμνήσας πάλιν ἐγκυδιστῇ ταῖς ἐκ συγκαταθέσεως πράξεσι· τὸν δὲ πρὸς τὰς αἰσχροπυγίας κακῶτα οὐ διδάσκειν συγχωρεῖ.

Illius rursus prioribus ex affectu mentis involvatur. Illum porro qui ad turpes actiones inclinatur et abstinetur, docere alios prohibet.

Scholion θ.

Λέγειν χρὴ καλὰ, καὶ τὸν μὴ καλὰ πράττοντα· ὅπως ἀρξεται τῶν ἔργων τοὺς λόγους αἰσχυρόμενος.

Scholion ι.

Κῦμα τὴν ἐμπεφορημένην κοιλίαν εὐφυῶς προσώμασεν· αὐτῷ γὰρ διὰ τῶν λογισμῶν κῦμα τοῦτο, καὶ εἰς κατὰπτωσιν ἔρχεται.

Scholion ια.

Εἰσαγωγικῶν μαθημάτων ὁπακοή, ἐγκράτεια, ὑπομονή, ἀνδρία ψυχῆς, ἀπροσπάθεια γονέων καὶ χρημάτων· τοῖς δὲ προκείμεσι μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθοσύνη, συμπάθεια, ἀνεξικακία, ἀκτιμωσύνη, νηστεία, προσευχὴ ἐκτενής· τοῖς δὲ τελείοις

(a) Ducta similitudine a glaucis luporum oculis, seu cineris.

qui liber est ab occultis vitiis. Mundus corpore est, qui a carnis iniquatione purus est, qui nullum profert ex ore mendacium.

Scholion 3.

Tres sunt, ex Marci (monachi) sententia, gigantes: oblivio, ignorantia, pigritia: quos si cum divina gratia ponto meriseris, omnes currus Pharaonis conteres.

Scholion 4.

Navis, modo ab exterioribus maris fluctibus hauritur, modo ex interiore sentina mergitur. Et nos aliquando per externa peccata perimus, aliquando per internas cogitationes evanescimus. Proinde et externorum flammium et spirituum procellae et impetus cavendi sunt, et interior cogitationum impurarum exhaurienda sentina. Enimvero major cura ad cogitationes coercendas adhibenda est.

Scholion 5.

Nisi per negligentiam nostram in ignorantiam et oblivionem et segnitiam inciderimus, fructu operis ex praecepto 356 perfecti non privabimur. Nisi enim mens obtusa obscuretur, male et vitiosae affectiones in animam non dominabuntur.

Scholion 6.

Serum et tenebrae mentis sunt negligentia, oblivio, prava cupiditas. Hoc ergo ex vulgi usu dixit, quod significat illud, sero fieri, hoc est, tarde. Quod tempus aliqui dicunt λυκόφως, (a) seu crepusculum seu matutinum seu vespertinum.

Scholion 7.

Abbas Leo.

Scholion 8 (b).

Verbum (προλήψαι [anticipationibus]) olim non usurpabatur in malam partem de his qui vitiosis affectionibus laborabant, sed de his qui ab omni quidem flagitio erant remoti, sed tamen fetorem sentiebant. Ita ergo affectum, Climacus ab aliis regendis removet, ne in negligentiam prolapsus actionibus inclinatur.

Scholion 9.

Bona dicenda sunt etiam mala perpetranti, uti suos ipse reveritus sermones bona agere incipiat (c).

Scholion 10.

Ventrem saginatum ingeniose fluctum maris appellavit. Illico enim per cogitationes procella ista ad lapsus proruit.

Scholion 11.

Rudimenta religiosae vitae et disciplinae sunt obedientia, abstinencia, patientia, fortitudo animi, abdicatio omnis erga parentes et opes affectus. Proficientium longanimitas, benignitas, bonitas, commiseratio, tolerantia malorum, paupertas, jeju-

(b) Jo. Mosc. c. 112.

(c) Hoc scholium etiam supra positum est.

nium, assidue preces. Perfectorum charitas, gaudium, pax, religiosa prudentia seu discretio, expers omnis lapsus et offensionis in quocunque tempore, loco, actione.

Scholion 12.

Alphabetum monachorum intelligit et significat virtutes nempe tironum seu novitiorum viginti quatuor litterarum numero respondentes.

Scholion 13.

Exempli causa, versari cum fratribus religiosis, et cum illis laborare et desudare.

Scholion.

Decalogus proficientium, alphabetum perfectorum.

357 Scholion 14.

Omnino, ut videtur, humilitas cum egestate robustior fit: sic enim quis dum ingruentia mala in egestate et humilitate considerat, non ut dives laborat vitio impuritatis, neque ut mendicus erit ingratus, aut cessabit et feriabitur, sed tempus lucri adesse gaudet et Deo gratus fructum inde reponit.

Scholion Barsanuphii 15.

Questio. Signum gulae quale est, explica mihi.
Resp. Quando videris cogitationem tuam cibo delectari, et urgere te ut fere omnes antevertas, aut ut patinam ad te irabas, hoc gula est. Observa igitur te ipsum et vim tibi inferas, ut coërceas ac refrenes gulam, ne cum impetu et magno studio, sed modeste et decenter cibum sumas, atque ut removeas fercula potius abs te coram iis [ad eos] qui tibi assident. Sed non oportet, ut dixi, propter gulam statim recusare cibum, sed cavendum est, ne quid inordinate in cibo sumendo facias. Alterum gulae argumentum et indicium est.

Aliud

Dum autem gulam fugis, cave ne studeas hominibus per vultus pallorem placere, quem (vana gloria) studet palam ostentare.

Scholion 16.

Propter corpus homo est mortalis, propter mentem et orationem immortalis. Tacitus intelligis, intelligens loqueris. In silentio enim mens parit verbum, sermo autem ille Deo pergratus est, qui homini affert salutem.

Scholion 17

Sensus quidem in nobis est rationalis, tanquam insitus animo in omni homine, idem tamen non est in nobis, ut est a passionibus tectus in iis qui sunt pravis affectibus occupati, quamvis nihil agat et incognitus sit.

Scholion 18.

Docet oportere quemvis religiosum usque ad cogitationes, motus suos omnes pervestigare.

Scholion 19.

Divina providentia diffunditur in omnia. Nam

(a) Deest unus versus.

Αγάπη, χαρά, εἰρήνη, διάκρισις· ἀπταιστος ἐν παντί καιρῷ, καὶ τόπῳ, καὶ πράγματι.

Ἐχόλιον ιβ'.

Σημαίνει τὴν ἀλφάβητον τῶν μοναχῶν καὶ ἀρετῶν ἀρχαίων ἰσαριθμὸν τοῖς κδ γράμμασιν.

Ἐχόλιον ιγ'.

Οἶσιν τὸ συναναστρέφειν τοῖς ἀδελφοῖς καὶ συγκατῆν.

Ἐχόλιον.

Δεκάλογος προκοφάντων, ἀλφάβητος τῶν τελῶν.

Ἐχόλιον ιδ'.

Πάντως, ὡς φαίνεται, ἡ μετὰ πτωχίας ταπεινώσις ἰσχύει· οὕτως γὰρ τις καὶ τὰ ἐπερχόμενα διαλογιζόμενος ἐν πτωχίᾳ μετανοίας καὶ ταπεινώσεως, οὕτε ὡς πλούσιος νοσεῖ τὴν μυσαρότητα, οὕτε ὡς δεόμενος ἀγαριότητι ἡ ἀκηδίασι· ἀλλὰ καιρὸν κέρδους χερσὶν καὶ εὐχαριστῶν ἐνέγκει.

Ἐχόλιον Βαρσανουφίου ιε'.

Ἐρώ. Τὸ σημεῖον τῆς γαστριμαργίας ποῦν ἐστὶ σαφηνίσον μοι. Ἀπόκρ. Ὅταν βλέπῃς τὸν λογισμὸν σου ἡδυνόμενον ἐν βρώματι, καὶ διώκοντα σχεδὸν τὸ προλαβάνειν πάντα, ἢ ἐκκύνοντα εἰς τὸ ἐμπροσθεν σου τὸ βρῶμα, τοῦτο γαστριμαργίας ἐστὶ. Πρόσεχε οὖν σεαυτὸν καὶ ποιήσον τὴν δύναμιν σου ἀγῆαι ἐαυτὸν τοῦ μὴ μετὰ σπουδῆς ἀπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν εὐταξίᾳ φαγεῖν· καὶ ὠθήσαι μᾶλλον τὸ βρῶμα ἐμπροσθεν τῶν συγκαθημένων τοῦτο. Οὐ χρὴ δέ, ὡς εἶπον, προφάσει τῆς γαστριμαργίας εὐθὺς παρατεῖσθαι τὸ μεταλαβεῖν βρώματος· ἀλλὰ δεῖ παραφύλαξεσθαι, τὸ μὴ ἀτάκτως χρήσασθαι τῇ μεταλήφει αὐτοῦ. Ἔτερον δὲ σημεῖον γαστριμαργίας....(a)

Ἄλλο.

Τὴν γαστριμαργίαν φεύγων, τὴν ἀνθρωπαρέσκειαν φύλασσε τὴν ἐνδοξότητα τοῦ προσώπου ἐπιδείξασθαι προφαντάζουσιν.

Ἐχόλιον ις'.

Διὰ μὲν τὸ σῶμα ὁ ἄνθρωπος θνητός· διὰ δὲ τὸν νοῦν καὶ τὸν λόγον, ἀθάνατος. Σιωπῶν νοεῖς, νοήσας λαλεῖς· ἐν γὰρ τῇ σιωπῇ ὁ νοῦς τίχεται τὸν λόγον· εὐχάριστος δὲ λόγος Θεῷ προσφερόμενος, σωτηρία ἀνθρώπου εὐρίσκειται.

Ἐχόλιον ιζ'.

Ἐν ἡμῖν μὲν ἐστὶν ἡ νοερά αἰσθησις, ὡς τῷ νοὶ συνημμένη ἐν παντὶ ἀνθρώπῳ· εἰς ἐν ἡμῖν δὲ ὡς ὑπὸ τῶν παθῶν καλυπτομένη, ἐν τοῖς ἐμπαιδεί, καὶ ἀπρακτοῦς οὖσα καὶ ἀδιδγνηστος.

Ἐχόλιον ιη'.

Ὅτι χρὴ τὸν μοναχὸν πάντα ἀκριβεύεσθαι μέχρι καὶ ἐννοίας εἰς τὰ ἐαυτοῦ κινήματα.

Ἐχόλιον ιθ'.

Ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια εἰς πάντα. Τὰ γὰρ ἐκθεν

διδόμενα, καὶ ἐγγίνεσθαι πέφυκεν, οὐχ ἡμῶν εἰσιν, ἀλλὰ τῆς χάριτος, καὶ τῆς προνοίας. Ἡ ἀντιληψὶς ἐν πιστοῖς ἀπλῶς· ἡ φυλακὴ ἐν πιστοῖς πιστῶς. Τὸ ἔλεος ἐν δοῦλοις, ἡ παράκλησις ἐν τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Κύριον.

Σχόλιον Φωτίου πατριάρχου Κωνστ. κ'.

Ὡς φέρε εἰπεῖν, ἡ νηστεία φάρμακόν ἐστι παθῶν καθαρτήριον, ἰδίως καὶ καθ' αὐτὴν τελουμένη· ἀλλ' ἐν συνελεύσει, καὶ πανηγύρεσι, δηλητήριον διαφθεῖρον πολυτρόπως τῷ κερημένῳ καθίσταται, ἢ ἄλλοις πρόσκομμα γινόμενα, ἢ τῷ αὐτῷ ἐπὶ τοῦτοις αὐχνοῦντι, καὶ οὐδαινομένῳ, καὶ διαπριμομένῳ.

Σχόλιον κα'.

Ἐλεγχος πρὸς τοὺς ἐξ ἀπειρίας μὴ εἰδότας βοηθεῖν τοῖς κἀμνοῦσι ἐπιστάσις. Ὡς δὲ τῶν, οὗτοι κἀμνοῖν ἐστὶ τὸ πρᾶγμα καὶ ἱερεῖον (καθὸ διαβεβαιῶνται πλῆρεις, καὶ καύταις ἔχειν), καὶ πολλὴ γὰρ τοῦ προσυλβεστέρον αἰδεσιμώτερον (καθὸ καὶ περὶ μελίζονα καταγίνεται), οὐ χιτῶνας ἐκπλύνον, καὶ σώματα ὑγιάζον, ἀλλὰ ψυχάς.

Σχόλιον κβ'.

Τὴν κατὰ νοῦν, ὡς οἶμαι, λέγει τὸν λογισμῶν ἐμπάθειαν. Ὀφθαλμὸς γὰρ τῆς ψυχῆς ὁ νοῦς καθ' ἑστέκη· συμβάλλεται δὲ καὶ ἡ ἀσυντυχία πρὸς ὑγίαν ταύτης τῆς ὕψου, καθὰ καὶ πολυλογία μόνῃ ρύσις ποιεῖν πέφυκεν.

Σχόλιον Βασίλειου μεγάλου κγ'.

Καίρω καὶ προσώπῳ δοκιμάζεται ἡ σιγὴ· καίρω μὲν, ὡς δεῖν λέγει, οὗτο ὁ σιωπῶν ἐν τῷ καιρῷ ἐκεῖνω σιωπήσεται, οὗτο καιρὸς ποτηρὸς ἐστὶ· καὶ πάλιν· Ἐθέμην τῷ στόματι μου φυλακὴν ἐν τῷ σιωπῆσαι τὸν ἀμαρτανλὸν ἐναντίον μου. Προσώπῳ δὲ ὡς δεῖν γράφει ὁ Ἀπόστολος· Ἐὰν δὲ ἄλλος ἀποκαλυφθῇ, ὁ πρῶτος σιγήτω· καὶ πάλιν· Αἱ γυναῖκες ἐν ἐκκλησίαις σιγήτωσαν.

Σχόλιον κδ'.

Τὸ βιάζεσθαι τὴν φύσιν, εἰ καὶ ποσῶς τις τῇ μακρῇ συνηθεῖα καταβάλλεται τῶν προλήψεων, κρείττον ἐστὶν ὑπὲρ τὸ, ὡς κατὰ φύσιν ἀδιάστως γινόμενον.

Σχόλιον κε'.

Ἀμισθὸν φησι τὴν ἀπονον ἐργασίαν εὐχερῶς σκορπιζομένην· πρὸς γὰρ τοὺς πόνοους οἱ στέφανοι πλέκονται· τὸ γὰρ, Ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, καὶ τὸ ἐξῆς, ἔργα εἶδοι, καὶ κόπων σημαντικά.

Σχόλιον κς'.

Καὶ ἡ ἀνατροφή συνεισφέρει πρὸς τὸ δέξασθαι εἴτε παιδείαν ἀρετῆς εἴτε πάλιν κακίας ἀμαρτίας.

Σχόλιον κζ'.

Χρεωστούμεν οἱ μοναχοί, ὡς δὲ αὐτοὺς, οὕτως

A quæ a Deo proficiuntur, quamvis in nobis existeret soleant, nostra 358 tamen non sunt, sed gratiæ et providentiæ divini. Auxilium adest omnibus fidelibus simpliciter : tutela seu custodia divina fidelibus Deo fideliter servantibus. Misericordia servis Dei singularibus, consolatio præstatur diligentibus Deum.

Photii Patr. Constant. 20.

Exempli causa, jejunium est remedium quod pravas animi affectiones repurgat, si privatim et acerrime exerceatur et adhibeatur. Sed in conventibus et publicis celebratis venenum est, quod sæpe illi, qui eo utitur, exitium affert, aut aliis scandalum præbet, aut ipse nocet, qui ex eo se jactat, aut gloriatur, et tumet, et singularis vult videri quasi divisus ab aliis.

Scholion 21.

Reprehensio est presidium religiosorum, qui laborantibus per inacidiam non possunt succurrere. Scito ergo hoc religiosum magisterium perinde se habere, atque fullonia et medica officina (quomodum ex lotionibus et unctionibus constat), ac multo quidem illis externis et materialibus religiosior et sanctior, quod circa res longe majores et digniores versetur et occupetur, dum non vestes et togas lavat, et corpora curat, sed animas.

Scholion 22.

Per (oculum) opinor intelligit cogitationum quæ in mente sunt affectionem. Oculum enim, animæ mens est. Confert autem ad hanc morbum curandum declinatio congressus et colloqui, quemadmodum vel sola loquacitas fluxiones movere solet.

Scholion Basilii Magni 23.

Silentium pro tempore et persona temperandum est, et tempore quidem, veluti cum dicit : Prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est. Et alio rursum loco : Posui enim meo custodiam, cum consisteret peccator adversum me. Ex personæ autem ratione, veluti cum Apostolus scribit, si autem alii revelatum fuerit, prior taceat. Et, Mulieres in ecclesiis taceant.

Scholion 24.

Vim naturæ inferre (si quis longa peccandi consuetudine quomodocunque detentus fuit) præstat illi virtuti quæ secundum naturam sine violentia exercetur.

359 Scholion 25.

Actionem laboris expertem, expertem mercedis affirmat, facileque dissipari : pro ratione enim laborum coronæ texuntur. Illud enim Christi, Dedistis mihi manducare, et quæ sequuntur, opera sunt et laborum symbola.

Scholion 26.

Educatio confert vel ad virtutem addiscendam, vel vitium dediscendum [ignorandum].

Scholion 27.

Debemus nos monachi, sicut propter nos ipsos,

¹¹ Amos v, 13. ¹² Psal. xxxviii, 2. ¹³ I Cor. xiv, 34. ¹⁴ Matth. xxv, 35.

ita propter homines qui nos intuentur lucere vita et moribus nostris, non tuba (seu praeconio) ostentationis. Illud enim Christi, sic luceat lux vestra⁴⁴, non est a nobis ipsis praedicari, sed velut ignis tuus in tenebris terrae lucere dicitur, ita lumen tuum in tenebris lucet.

Scholion 28.

Dominus noster Jesus Christus omnibus lumen impertitus est, sed qui illud non sequuntur, se ipsos in tenebras conjiciunt.

Scholion 29.

Auxilio, inquit, supremæ et sanctæ Trinitatis adversus tria communissima, vitia amorem voluptatis, pecuniæ, et vanæ gloriæ, per tres virtutes, quibus vitia hæc tolluntur, armati in acie consistamus, per continentiam, inquam, charitatem, et humilitatem. Nam luxuria a continentia tollitur, avaritia a charitate, tanquam liberalis et sus omnia cum aliis communicante manu; superbia ab humilitate quæ omnem ostentationem aversatur, et gloriam vanam exsecratur.

Scholion 30.

Si delicæ excitant malas cupiditates, et gloria voluptates, qui his afficiuntur, bella movent, aut potius irritant et incitant. Fieri enim nulla ratione potest, ut qui rerum præsentium et corporearum amore tangitur, non intus ab rebus externis inquinetur, et in priores labe quibus fuit occupatus, relabatur. Atque ita vim operum in vas pertusum, ut dicitur, hauriat et infundat.

Thalassii 31.

Cum id quod præscriptum est, sit, tum actio præcepti dicitur. Virtus autem est, cum quod sit, eo sit ut veritati placeat.

360 Scholion 32.

Qui sine opere arguitur, et multa garrat, ex iniquo sibi thesaurum colligit, et labores illius (testante Scriptura) in domus alienorum transibunt⁴⁵.

Photii 33.

Quod labor non parit, et desiderium ulnis non exceptit, et fovit (perit) contemnitur enim (sive de actione, sive contemplatione quæstio sit) quidquid absque labore partum est.

Marci monachi 34.

Mentis anticipatio est priorum vitiorum objecta nolenti memoria, coercita tamen a forti athleta Christi ne in opus procedat: a victore autem, tanquam impressione quadam facta, retusa et sublata.

Aliud.

Qui litteras amas, ama et laborem: nuda enim rerum cognitio inflat hominem.

⁴⁴ Matth. v, 16. ⁴⁵ Prov, v, 10.

(a) Deest unus versus abrasus. Suppl. quando vita tua virtutibus resplendet.

καὶ διὰ τοὺς ὁρῶντας ἀνθρώπους φαίνειν τῷ βίῳ, οὐ τῇ σάλπιγγι τῆς ἐπιδείξεως· τὸ γὰρ, ὅθω λαμπρῶς τὸ φῶς ὁμῶν, οὐχὶ παρ' αὐτῶν κηρυχθῆναι ἐστίν· ἀλλ' ὡς πυρὸς ἐν σκοτίᾳ τῆς γῆς λάμπειν εἴρηται, ὡς καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει καὶ (a).....

Σχόλιον κη'.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς πᾶσι τὸ φῶς ἔχαρίσατο· ἀλλ' οἱ μὴ παῖθόμενοι αὐτῷ, ἐαυτοὺς σκοτίζουσι.

Σχόλιον κθ'.

Τῇ συμμαχίᾳ, φησὶ, τῆς ὑπερουσίῃ καὶ ἀγίας Τριάδος, κατὰ τῶν τριῶν γενικωτάτων παθῶν, ἡγουν φιληδονίας, φιλαργυρίας καὶ φιλοδοξίας, διὰ τῶν τριῶν ἀρετῶν, ὅφ' ὧν ἀναιροῦνται ταῦτα, ἀντιπαρταξώμεθα, ἡγουν ἐγκρατείας, ἀγάπης, καὶ ταπεινώσεως. Ἡ μὲν γὰρ φιληδονία ὑπὸ ἐγκρατείας ἀναιρεῖται· ἡ δὲ φιλαργυρία ὑπὸ τῆς ἀγάπης, ὡς μεταδοτικῆς καὶ κοινωνικῆς· ἡ δὲ φιλοδοξία ὑπὸ τῆς ταπεινώσεως, ὡς ἀφιλονεικτοῦ καὶ μισοδόξου.

Σχόλιον λ'.

Εἰ ἡ τρυφή διεγείρει τὰ πάθη, καὶ ἡ δόξα τὰς ἡδονάς, οἱ τούτοις προσαπολούμενοι, καθ' αὐτῶν τοὺς πολέμους διεγείρουσιν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν διερεθίζουσιν· ἀδύνατον γὰρ τῷ πρὸς τὰς ὕλας ἐμφιλοχωροῦντι, μὴ τὰ ἐντὸς ἐκ τῶν ἐκτὸς μολύνεσθαι, καὶ πρὸς τὰς προλήψεις ἐξολισθαίνειν, καὶ τὴν βίαν τῶν ἔργων πρὸς πῆθον τετρημένον, κατὰ τὸν εἰπόντα, ἀντλεῖν.

Σχόλιον θαλασσίῳ λα'.

Πρᾶξις ἐντολῆς λέγεται τὸ προσταταγμένον· ἀρετὴ δὲ ἐν τῷ ἀρίσκειν τῇ ἀληθείᾳ τὸ γινόμενον.

Σχόλιον λβ'.

Ὁ ἐκτὸς ἔργου σοφίζόμενος, καὶ λαλῶν λόγοις, πλουτεῖ ἐξ ἀδικίας, καὶ οἱ πόνοι αὐτοῦ, κατὰ τὴν Γραφὴν, εἰς οἶκον διλλοτριῶν εἰσέρχονται.

Σχόλιον Φωτίῳ λγ'.

Ὅπερ πόνος οὐκ ἐμαιεύσατο, οὐδὲ πόθος ἡγκαλίσσατο, εὐκαταφρόνητον γὰρ (ἂν τε πράξεως, ἂν τε θεωρίας ἐστὶν πρόβλημα) τὸ ῥᾶδιον εἰς κτῆσιν παραγινόμενον.

Σχόλιον Μάρκῳ λδ'.

Πρόληψις ἐστὶ προτέρων κακῶν μνήμη ἀκούσιος· παρὰ μὲν τῷ ἀγωνιστῇ προβῆναι εἰς πάθος κωλυομένη· παρὰ δὲ τῷ νικητῇ ὡς προσβολῆς ἀνταναιρουμένη.

Ἄλλο.

Φιλομαθὴς ὢν, γίνου καὶ φιλόπονος· ἡ γὰρ ψυχὴ γνῶσις φυσιοῦ τὸν ἀνθρώπου.

Σχόλιον λς.

Ὁ γέλως ἐκ τριῶν γίνεται· ἐκ πορνείας, κενοδοξίας, καὶ τῆς ἐνδον σεμνότητος καὶ τρυφῆς, ὅ ἐστι κόρος· ἐκάστου τῶν ἀπηριθμημένων δηλονότι ἀναμέρος ποιούντος τὸν γέλωτα.

Ἄλλο τοῦ ἀγίου Ἐφρέμ.

Ὁ γέλως τὸν μακαρισμὸν τοῦ πένθους ἔσω βάλλει· καὶ τὰ οἰκοδομηθέντα καταλύει· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λυπεῖ, ψυχὴν οὐκ ὤφειλε, σῶμα διαφθείρει, τὰς ἀρετὰς διώκει· οὐκ ἔχει μνήμην θανάτου· οὐδὲ μελέτην τῶν κολάσεων· περιελε ἀπ' ἐμοῦ τὸν γέλωτα, καὶ δώρησόν μοι πένθος καὶ κλαυθμὸν, ὃν ζητεῖς παρ' ἐμοῦ ὁ Θεός.

Σχόλιον λς'.

Ὁ ὕπνος ἐκ τεσσάρων γίνεται· τρυφῆς, νηστείας τῆς κατ' ἐπαρσιν, ἀκηδίας, καὶ φύσεως· τούτων ἂν κρατήσῃ τῆς ψυχῆς, καὶ κατὰ μόνας ὕπνον ἐμποίει.

Σχόλιον τοῦ μεγάλου Βασίλειου λς.

Ὁ ταυτὴ ἀρέσκων, ἀνθρωπαρεσκεῖ· ἄνθρωπος γὰρ αὐτὸς ἕκαστος. Ὅσπερ οὖν ἐπικατάρματος ἄνθρωπος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐκ' ἀνθρώπου, καὶ στηρίξει σάρκα βραχίονος αὐτοῦ, τὴν εἰς ταυτὴν πεποιθήσιν δηλοῖ· οἷς καὶ ἐπιφέρει, καὶ ἀπὸ Κυρίου ἀποστῇ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ· οὕτως καὶ ὁ ἄλλος ἀρέσκων, ἡ κατ' ἰδίαν ἀρέσκειαν ποιῶν, τῆς θεοσεβείας ἐκπίπτει· εἰς γὰρ ἀνθρωπαρέσκειαν ἐμπίπτει· Ποιοῦσι γάρ, φησὶν ὁ Κύριος, πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.

Σχόλιον Ἀρτουρίου τοῦ μεγάλου λγ'.

Ἐπιθυμία λογισμοῦ ἀποσπωμένη, ἥδονην γεννᾷ· καὶ τὴν ψυχὴν ἡ σωθῆναι, ἡ τῷ Θεῷ συναφθῆναι οὐ συγχωρεῖ.

Σχόλιον λδ'.

Ἐλεγχος σωτηριώδης τῆς κακίας ἡμῶν, καὶ ὅτι δι' αὐτῆς τῶν χαρισμάτων ἀποτυγχάνομεν, καὶ εἰς τοὺς κόπους καταβαλλόμεθα.

Σχόλιον μ'.

Ὁ σωματικὸς κόπος ἀνευ τῆς τοῦ νοῦ καθαρότητος, ὡς ἀτεκνος μήτρα, καὶ μασθοὶ κατάζηροι· τῇ γὰρ τοῦ Θεοῦ γνώσει προσεγγίσει οὐ δύνανται, καὶ τὸ μὲν σῶμα κατάκοπον ποιοῦσιν, οὐδὲν δὲ ἀνύουσιν.

Σχόλιον μα'.

Ἀθληταὶ ὄντως οἱ μοναχοί· ἀθλεῖν γὰρ προήρηνται τῇ τῆς ψυχῆς βίᾳ.

Ἄλλο.

Ἦγουν τῆς ἡττης· τοῦτο γὰρ μοναχοῖς ἀσθένεια, καὶ οὐχ ἡ τοῦ σώματος κάκωσις.

Ἄλλο.

Θείας οἰκονομίας δωρήματι, αἱ ἀσθένειαι τοῖς μοναχοῖς.

Σχόλιον μβ'.

Τὸν μοναχὸν τὸν μὴ θεαρέτως δουλεύοντα τῷ

^{αα} Jerem. xvii, 5. ^{ββ} ibid. ^{γγ} Matth. vi, 2.

A

Scholion 35.

Risus ex tribus vitiis existit, ex luxuria, vana gloria et interna gravitate et deliciis, hoc est, satietate ciborum: singulis nempe ex his, quae enumeravimus, risum moventibus.

Aliud S. Ephrem.

Risus beatum animae luctum exterminat, et quae aedificata sunt, dissolvit, Spiritum sanctum contristat, animae nocet, corpus corrumpit, virtutes (velut hostes) persequitur. Mortis memoriam exstinguit, curam suppliciorum tollit. Ausfer a me risum, et da mihi luctum et fletum, quem petis a me, Deus meus.

Scholion 36.

Somnus ex quatuor causis oritur, e luxu, jejuniis, quod elationem animi attulit jejunanti, ex pigritia et natura. Quae omnia si viceris et impetaveris animo, singula tamen somnum etiam conciliant.

Scholion Basilii Magni 37.

Qui sibi ipsi placet, studet etiam placere hominibus, quisque enim et ipse sibi homo est. Quem admodum ergo illud: Maledictus homo qui spem suam habet in homine, et firmabit carnem brachii sui ^{αα}, significat confidentiam sui, quibus infert et adjungit: Et a Domino recesserit anima ejus ^{ββ}; ita et qui alteri placet, aut facit quid, ut placeat, excidit e Dei gratia dum capiat hominum gratiam. Faciunt enim, inquit ^{γγ} Dominus, ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam ^{δδ}.

Scholion Antonii magni 38.

Concupiscentia ratione destituta voluptatem parit, nec sinit animam aut salvari, aut cum Deo coniungi.

Scholion S. Nazimi 39.

Reprehensio malitiae nostrae nobis salutaris est, quod per ipsam gratiarum coelestium dona acquiramus, et ad labores incitemur.

Scholion 40.

Labor corporis qui caret munditie mentis, est quasi sterilis uterus et ubera sicca et arida. Ad Dei enim cognitionem aspirare non possunt, et corpus fatigant, nihil tamen proficiunt.

D

Scholion 41.

Monachi veri sunt athletae: susceperunt enim luctum, ut animae suae vim inferrent.

Aliud.

Sive quod vici sint. Hoc enim monachis est imbecillitas seu aegritudo, non autem corporis morbus.

Aliud.

Morbi corporis, singulari Dei beneficio monachis immittuntur.

Scholion 42.

Monachum, qui non ita servit Deo ut illi placeat,

nec pro salute animæ suæ fortiter certat, sed in disciplina religiosa remissius agit, videbis a Deo relinqui, ut in varias omnino tentationes incidat, ne ex multo otio et cessatione in deteriora prolatur.

Scholion 43.

Hic præclare ingruentia mala suscepit, qui illa tanquam sibi debita iudicat irrogata, nec agere fert, sed Deo pro illis etiam gratias agit.

Scholion 44.

Hic frustra laborat, ostentandi enim sui gratia omnia facit.

Scholion 45.

Hic bellatoris nomen obtinet.

Scholion 46.

Et hic, quamvis verecundetur.

Scholion 47.

Vos examinatis his didicimus consulere 362 etiam aliis. Nam etsi ut peccatores debitores sumus, Dominum tamen donis colemus, etsi enim primum humiliter, sive debitorum et nominum, est tamen hoc extra periculum casus, ut primum debitum.

Gregorii Nysseni 48.

Malum non est aliud [mali non est aliud quiddam subsistens] quam separatio a bono et meliore.

Aliud.

Si malitia (seu vitium et peccatum) sola et nuda vitæ nostræ proposita esset, nulla boni opinione et umbra velata et fucata, non ita sponte sua mortales ad illam properarent.

Scholion Marci 49.

Ignarus insidiarum hostilium facile occiditur. Et qui nescit causas vitiorum seu vitiosarum cupiditatum, facile cadit.

Scholion 50.

Omnium virtutum exitium [mors] est vana gloria.

Aliud.

Ex omni parte nos hostis oppugnat, proinde (velut Argum) nos undique oculatos esse oportet, quando salvi esse volumus.

Scholion 51.

Superbiam intelligit, per quam diabolus cecidit.

Scholion 52.

Vi nempe et virtute Spiritus sancti aut cælesti desiderio, quod in corde piorum inextinctum custoditur.

Scholion 53.

Consuesse, posuit pro habitu vitioso malarum affectionum.

Scholion 54.

Si vitium esset naturale, nemo puniretur: neque contra quisquam virtutem exercendo recte faceret.

Aliud.

Peccatum seu malum extra voluntatis pro-

A Κυρίως, καὶ σπουδαίως ἀγωνιζόμενον εἰς σωτηρίαν τῆς αὐτοῦ ψυχῆς, ἀλλὰ ἀμελῶς περὶ τὴν ἀσκήσιν διακείμενον, παραχωρούμενον ἰδοὺς ὑπὸ Θεοῦ πάντως πειρασμοῖς περιπεσεῖν· ἵνα μὴ ἐκ τῆς πολλῆς ἀργίας αὐτοῦ βούσῃ ἐπὶ τὰ χεῖρονα.

Ἐχόλιον μγ'.

Οὗτος καλῶς τὰ ἐπαρχόμενα κατεδέχετο, ὡς ἴδια ταῦτα λογισάμενος, καὶ μὴ δυσφορήσας, ἀλλ' εὐχαριστήσας.

Ἐχόλιον μδ'.

Οὗτος ἀνόνητα κάμνει· τῆς γὰρ ἐπιδείξεως ἕνεκα ἐργάζεται.

Ἐχόλιον με'.

Οὗτος πολεμιστοῦ λόγον ἐπιχει.

Ἐχόλιον μς'.

Καὶ οὗτος, κἂν αἰδέται.

Ἐχόλιον μς'.

Ἡμεῖς δὲ βασιλεύσαντες τοῦτο συνειδομεν συμβουλεύσαι· ὅτι εἰ καὶ ἁμαρτωλοὶ χρεώσται ἔσμεν, πλὴν ὧρρις τὸν Διεσπότην τιμῶμεν· εἰ γὰρ καὶ τὸ πρῶτον ταπεινότερον· ἦγουν τὸ τῶν χρεῶν, ἀλλὰ γε τοῦτο ἔπιπτον, ὡς δὲ πρῶτον χρεωστούμενον.

Ἐχόλιον Γρηγορίου Νύσσης. μη'.

Οὐκ ἔστιν ἄλλη τις τοῦ κακοῦ ὑπόστασις, εἰ μὴ ὁ χωρισμὸς, τοῦ ἀγαθοῦ τε καὶ τοῦ κρείττους.

Ἄλλο.

Εἰ γυμνὴ ἡ καρτὰ τῷ βίῳ προέκτετο, μὴ τι καλοῦ φαντασίᾳ προσεχρησμένη, οὐκ ἂν ἠτόμολησε πρὸς αὐτὴν τὸ ἀνθρώπινον.

Ἐχόλιον Μάρκου μθ'.

Ὁ ἀγνοῶν ἐνίδρας πολεμίων σφάζεται εὐχερῶς· καὶ ὁ μὴ εἰδὼς τὰς αἰτίας τῶν παθῶν, καταπίπτει βραδίως.

Ἐχόλιον ν.

Κοινὴ πάθη ἀρετῇ λύμῃ ἢ κενοδοξίᾳ.

Ἄλλο.

Διὰ πάντων πολεμεῖ ὁ ἐχθρὸς· ὅθεν πολυόφθαλμον δεῖ εἶναι τὸν σωθῆναι βουλόμενον.

Ἐχόλιον να'.

Τὴν ὑπερηφανίαν λέγει, δι' ἧς ὁ διάβολος πέπτωκεν.

Ἐχόλιον νδ'.

Τῇ ἐνεργίᾳ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἢ τῷ θεϊκῷ πάθῳ, δὲ ἐν τῇ καρδίᾳ.

Ἐχόλιον νε'.

Τὸ συνεθίσαι, ἀντὶ τοῦ, ἐν ἔξει γενέσθαι τῆς κακίας τῶν παθῶν.

Ἐχόλιον νθ'.

Εἰ φυσικὴ ἦν ἡ κακία, οὐκ ἂν ἐκολάζετο τις· οὔτε πάλιν ἄλλοι κατώρθουν τὴν ἀρετὴν.

Ἄλλο.

Καθὼν ἐξω προαιρέσεως καίμενον καὶ κατ' ἰδίαν

ὑπόστασιν θεωρούμενον ἐν τῇ φύσει τῶν ὄντων. **A** positum consideratum, ex sua natura nihil est. ἐστὶν οὐδέν.

Ἄλλο.

Οὐδὲν ἑτερόν ἐστι κακία, ἢ ἀρετῆς. Εὐσεβίας.

Ἄλλο.

Ἵτι φυσικαὶ ἀρεταὶ ἐν ἡμῖν, ἢ ἐλεημοσύνη, ἢ ἀγάπη, ἢ πίστις, ἢ ἐλπίς· αἱ δὲ ὑπὲρ φύσιν ἀγνεία, ἀοργησία, ταπεινοφροσύνη, προσευχή, ἀγρυπνία, νηστεία.

Ἄλλο Μάρκου.

Ἄλλη πρῆξις ἐντολῆς, καὶ ἄλλο ἀρετῆ. καὶ ἐξ ἀλλήλων τὰς τῶν ἀγαθῶν ἀφορμὰς λαμβάνουσι. Πρῆξις ἐντολῆς λέγεται, τὸ προστεταγμένον· ἀρετῆ ἐν τῷ ἀρέσκειν τῇ ἀληθείᾳ τὸ γινόμενον.

Ἐχόλιον νε'.

Διδάσκαλοι τῆς ἀγνείας Ἠλίας καὶ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, καὶ ὁ θεολόγος Ἰωάννης· πρᾶξις δὲ Μωϋσῆος καὶ Δαυὶδ· τῆς δὲ προσευχῆς αὐτοῦ ὁ Θεοῦ Λόγος, καὶ ὁ φανεὶς ἄγγελος Ἀντωνίου καὶ Παχωμίου· πάλιν τῆς νηστείας Μωσῆς, καὶ αὐτοῦ ὁ Κύριος· πάλιν ἀγρυπνίας πολλοί, οἱ καὶ κατάνυξιν τούτων ἐκτεῖσαντο· ταπεινοφροσύνης δὲ, δι' ἡμᾶς πτωχεύσας Θεοῦ Λόγος, καὶ ἀναλαβὼν τὴν σάρκα ἡμῶν ὁ πάντων Σωτὴρ.

Ἐχόλιον νς'.

Ἀπόγονος τῆς κοιλιομανίας τὴν πορνείαν φησὶ, ὡς ἐκ γαστριμαργίας τικτομένην.

Ἐχόλιον νζ'.

Φυσικώτερος γὰρ ὢν καὶ ἀπατηλότερος εἰκότως νικᾷ.

Ἐχόλιον νη'.

Ἀποδείξας, ὅτι ὁ μὴ ὑποταγὴς ταπεινοφρονεῖν οὐ δύναται· ὑποταγὴν δὲ οἱ μὲν τὴν νοούμενην κατώρθωσαν, οἱ δὲ καὶ τὴν φαινομένην ἐπεδείξαντο, ἥτις διὰ τὴν προτέραν παραλαμβάνεται.

Ἐχόλιον νθ'.

Γόσεθις, οὐχ ὁ πολλοὺς ἐλεῶν· ἀλλ' ὁ μηδένα ἀδίκως.

Ἐχόλιον ς'.

Φυλακὴ λογισμῶν, τὸ ἐξ ἀγώνων ἢ προσευχῆς τὰ εἶδη τῶν λογισμῶν ἀποκρούεσθαι· νοῦς δὲ τήρησις ἀναγκαστικὸς καρδία, καὶ ἀρέμβαστος μνήμη Θεοῦ.

Ἐχόλιον Μάρκου ζα'.

Τὸ πρῶτον ἀσθενῶν· μὴ δυνάμενοι γὰρ ὅπως ἀντιστῆναι τοῖς πολεμίοις, διὰ προσευχῆς τούτους ἀποδιδράσκουσι. Τὸ δεύτερον ἀγωνιστῶν, οἱ δὲ ἀσκήσεως τῶν ἐχθρῶν περιγίγνεται· τὸ τρίτον θεωρητικῶν, οἱ διὰ θεωρίας ὀφούμενοι, ἀληπεῖσι τοῖς ἐναντίοις εἰσι καὶ, ὡς εἰπεῖν, ἀπροσμάχητοι.

Ἐχόλιον συνλητικῆς εβ'.

Ὁ ἔχων εἰς τοὺς μυκτῆρας τὴν ἰδίαν δυσωδίαν,

II Cor. VIII, 9.

Aliud.

Vitium nihil est aliud quam virtutis defectio seu privatio.

Aliud.

Virtutes in nobis naturales sunt, elemosynas, charitas, fides, spes; supra naturam sunt castitas, ira vacuitas, humilitas, precatio, vigilia, jejunium.

363 Aliud Marci.

Alia est præcepti observatio, aliud virtus: etsi ex se mutuo altera ab altera honorum operum causas et occasiones sumant. Præcepti observatio dicitur cum sit quod præscriptum est; virtus, cum quod sit ad Deo placendum in veritate perficitur.

Scholion 55.

Doctores castitatis fuere Elias, Joannes Baptista Præcursor et Joannes evangelista theologus: mansuetudinis Moses et David: precatationis Dei Verbum, et angelus qui apparuit Antonio et Pachomio. Jejunii rursus Moses et ipse Dominus: vigiliarum multi ex quibus aliqui compunctionem quoque possidebant: humilitatis autem qui pro nobis egenus et pauper factus est. Verbum Dei qui carnem nostram assumpsit omnium Salvator.

Scholion 56.

Gulae et ventris insipientis soboles libido est, inquit, ut quæ ex gula nata est.

Scholion 57.

Vana gloria enim naturæ convenientior et fallacior merito vincit.

Scholion 58.

Demonstratio est, quod inobediens humilis esse non possit. Obedientiam autem alii probaverunt internam; alii externam et apparentem exercuerunt: quæ secunda propter primam adiungitur.

Scholion 59.

Pius est, non qui multorum miseretur, sed nemini injuste.

Scholion 60.

Custodia cogitationum est formas et imagines cogitationum repugnando vel precando repellere: mentis autem conservatio est cor, quod ab hoste capî nunquam potest et mens a Dei memoria nunquam abstracta.

Scholion 61.

Primum est infirmorum, qui cum hostibus pugnano resistere non possint, precibus illos in fugam conjiciunt; alterum est luctatorum, qui per religiosasam virtutum exercitationem hostes vincunt; tertium est eorum qui in contemplatione rerum coelestium versantur, qui meditatione supra se elevati, ab hostibus in potestatem redigi non possunt, et sunt, ut ita dicam, inexpugnabiles.

364 Scholion syncretica 62.

Qui aures suas ad propriorum vitiorum scitorem

admoveat, nunquam alienum pedorem odoratur, **A** οὐκ ὁσφραίνεται ἄλλης, κἂν σταθῇ ἐπάνω τῶν θνη-

etiamsi super mera cadavera conspicerit.

σιμαίων ὄλων.

Aliud.

Mens humana, natura sua inconstans est, quæ tunc ab erroribus et exerrationibus liberatur et stabilitur, quando cum Deo fuerit copulata. Omnia enim ejus in Deo sunt, nec ullum amplius opus, a quo urgeatur habet, aut extra Deum ad quod excurrat et evagetur.

Aliud.

Aliis sentientibus; hoc enim sentiri non potest. Qui enim animi tranquillitatem omnibus vitiosis affectibus exutis, assecutus est, gratiam Dei accepit, ut quæ in aliis sunt animadvertat et sentiat.

Scholion 63.

Ab avaritia enim inductus, ne quid largiatur, simulat humilitatem, dum fingit se fugere studium hominibus placendi.

Scholion 64.

Adverte diligentiam accuratam patris ubi, inquit, propositum et desiderium est, ibi etiam succurrentis ad opus Dei auxilium non deest.

Aliud.

Bonum propositum tunc apparet quando bonum a malo accernendo bonum eligimus. Malum propositum quando scientes volentes eligimus contrarium bono.

Aliud.

Tu Deo bonum offer propositum, et experieris **C** Dei auxilium.

Isaaci 63.

Quisquis ante tempus suscipit aliquid in se, quod est supra vires et humeros ejus, sibi ipsi duplex affert detrimentum, et non commodum. Imperiti enim mercatores in maximis rebus magna sibi detrimenta pariunt. In levioribus autem negotiis ulterius statim proficiunt. Quapropter rebus omnibus est ordo et omni institutioni suum tempus legitimum destinatum.

Scholion 66.

Nemo vitiiis deditus de sua salute desperet, non ignarus quod agricultura plantarum qualitates mutet. Diligentia vero et cura animæ circa virtutem potest qualescunque animi morbos vincere et emendare.

365 *Aliud.*

Peccatum ad mortem est hominis impenitentis, pro quo si quantumvis sanctus oret, non exauditur.

Aliud Basilii Magni.

Si multitudo et magnitudo miserationum Dei cum multitudine et magnitudine peccatorum comparata numerari et dimensione exhauriri et finire potest, est quod desperes. Si autem peccata, ut par est, et modum habent, et numerari possunt, Dei autem misericordia et miserationes numerari non possunt, sed modo carent, desperationi locus

"Allo.
Ὁ νοῦς φύσει ὦν ἄστατος, τότε τῆς πλάνης ἵσταται, ὅτε τῷ Θεῷ συναφθῇ. Τὰ γὰρ πάντα ἐντὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἔχει λοιπὸν ἔργον ὑπερχεινόμενον, ἢ ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ, εἰς δὲ πλανηθήσεται.

"Allo.

Ἐτέρων αἰσθανομένων· τοῦτο γὰρ τὸ ἀνεπαίσθη-
τως· καὶ γὰρ ὁ ἀπαθὴς χάριν εἰληφώς τὰ ἐν ἐτέροις
ὑπάρχοντα ἐπαίσθάνεται.

Ἐσχόλιον 63.

Ἐκ γὰρ φιλαργυρίας μὴ μεταδιδόναι πείθων, τὴν
ταπεινώσιν ὑποκρίνεται· τὴν ἀνθρωπαρέσκειαν φεύ-
γειν ὑποτιθέμενος.

Ἐσχόλιον 64.

Ἠλέπε τοῦ πατρὸς τὴν ἀκρίθειαν ὅπου, φησὶ, πρό-
θεσις καὶ πόθος, ἐκεῖ συνέργει Θεοῦ.

"Allo.

Ἡ ἀγαθὴ προαίρεσις τότε φαίνεται, ὅταν διακρί-
ναντες ἀπὸ τοῦ κακοῦ τὸ καλόν, αἰρώμεθα τὸ ἀγα-
θόν. Ἡ δὲ κακὴ, ὅταν ἐν γνώσει αἰρώμεθα, ἢ ἀνθαι-
ρώμεθα.

"Allo.

Δὲς πρόθεσιν, καὶ λαμβάνεις δύναμιν.

Ἐσχόλιον Ἰσαὰκ 63.

Πᾶς ὁ πρὸ καιροῦ ἀρχόμενος τῶν ὑπὲρ τὸ μέτρον
αὐτοῦ, βλάβην ἑαυτῷ διπλασιάζει, καὶ οὐκ ἔνδοσιν.
Οἱ γὰρ ἄπειροι ἔμποροι ἐν τοῖς μεγίστοις πράγμασι,
μεγάλαις ἑαυτοῖς προξενοῦσι ζημίας· ἐν δὲ τοῖς εὐ-
τελεστέροις πράγμασιν, εἰς τὸ ἐμπροσθεν ταχέως ἐκ-
τείνονται· διότι παντὶ ἔργῳ ἐστὶ καὶ τάξις, καὶ πόσις
διαγωγῇ καιρὸς ἔννομος.

Ἐσχόλιον 65.

Μηδεὶς ἐν κακίᾳ διάγων, ἑαυτοῦ ἀπογινωσκέτω,
εἰδὼς ὅτι γεωργία μὲν τοῖς φυτοῖς τὰς ποιότητας
μεταβάλλει. Ἡ δὲ κατ' ἀρετὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλεια
δυνατὴ ἐστὶ παντοδαπῶν ἀρρώστημάτων ἐπικρα-
τῆσαι.

"Allo.

Ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον ἢ ἀμετανόητος.
περὶ ἧς κἂν ἅγιος ὑπὲρ ἑτέρου προσεύχεται, οὐκ
εἰσακούεται.

"Allo τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

Εἰ πλῆθος τῶν τοῦ Θεοῦ οἰκτιρμῶν ἀριθμῆσαι,
καὶ μέγεθος Θεοῦ μετῆσαι δυνατόν ἐν συγκρίσει
πλήθους ἁμαρτημάτων καὶ μεγέθους, ἢ ἀπὸ γνῶσις
γινέσθω. Εἰ δὲ ταῦτα μὲν, ὡς εἶπες, καὶ μέτρη
ὀποδάλισθαι καὶ ἀριθμητὰ εἶναι συμβαίνει, Θεοῦ
δὲ ἔλεος καὶ οἰκτιρμοὺς ἀριθμῆσαι ἀδύνατον, οὐκ
ἀπογνώσεως καιρὸς, ἀλλ' ἐπὶ γνώσεως ἑλέους, καὶ

καταγνώσεως ἁμαρτιῶν, ὧν ἡ ἄρεσις πρόκειται ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ.

Σχόλιον Γαβριὴλ μοναχοῦ καὶ ἡσυχαστοῦ τοῦ ἔρους Λάτρου 67.

Ὁ ἐαυτὸν οἰόμενος εἶναι τι, καὶ διδάσκων ἐτέρους, ὧν περὶ αὐτοῦ οὐκ ἔσχεν, ἢ γινώσκει ἢ πράξει, δύο νόσους νοσεῖ, καὶ δύο τυφλώσεις, οἷσιν καὶ κενοδοξίαν· ἀναισθησίαν, καὶ ἀγνοίαν· καὶ εἰ ταῦτα προσλάβωσι καὶ γαστριμαργίαν, εἰς πρόδηλον κίνδυνον καταφέρουσι τὸν ταῦτα κτησάμενον, καὶ εἰς αἰσχύνην αἰώνιον, καὶ ἀκούσεται παρὰ πολλῶν· *Ἰατρε, θεράπευσον σεαυτὸν· εἰ δὲ τις*

Σχόλιον 67.

ὑποτακτικαὶ μὲν ταῖς ὑπὸ ἀνθρώπων ἐπιτα-
πίσαις· ἀνυποτάκτοις δὲ, ταῖς μὴ καλεουθεσίαις ὑπὸ ἀνθρώπων, καθ' ἐαυτὸν διατρέβοντι καὶ ἀσκουμέ-
νω, καὶ μὴ ἐν ὑποταγῇ ὑπάρχοντι.

Σχόλιον 68.

Ἐρευνα ἀκριβής, πῶς ἅπαντες δυνάμεθα γινώ-
ναι, εἰ ἄρεσκαί τῷ Θεῷ τὸ ἔργον ἡμῶν, ὃ ἐν ποιῶμεν.

Σχόλιον 69.

Τὸ κατὰ θέλημα Θεοῦ γινόμενον ἔργον, ἐν τοῖς
εἰσαγωγικοῖς ταπεινώσειν προστιθῆσι, ἐν δὲ μέσοις
πολέμῳ ἀναχώρησιν, ἐν δὲ τελείοις φωτὶ προσ-
αυγάζει.

Σχόλιον 70.

Ἀντὶ τοῦ νομιζόμενα μικρὰ παρὰ τοῖς μεγά-
λοις, διὰ τὴν τελειότητα ἴσως οὐ μικρὰ· τὰ δὲ
παρὰ τοῖς μικροῖς οἰόμενα μεγάλα, διὰ τὴν ἀτέ-
λειαν οὐ πάντως τέλει· τὸ αὐτὸ δὴ καὶ παρὰ
τῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν ἐκληπτέον.

Σχόλιον Μάρκου μοναχοῦ 71.

(α) Πρόληψις ἐστὶ, προτέρων κακῶν μνήμη ἀκού-
σιος· παρὰ μὲν τῷ ἀγωνιστῇ προδῆναι εἰς πάθος
κωλυμένη· παρὰ δὲ τῷ νικητῇ ἕως προσβολῆς ἀναι-
ρουμένη.

Σχόλιον 72.

Ἄμαρτια ἐστὶ πάσης ἐντολῆς καὶ τῆς ἐλαχίστης
παράβασις· ἀργία δὲ, τὸ μὴ ποιεῖν καὶ ἐργάζεσθαι
τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ· ἀμέλεια δὲ τὸ ἐργάζεσθαι μὲν,
βαθύμως δὲ· πάθος δὲ, ἡ πεπηγυῖα καὶ δυσέκνι-
πτος ῥοπή τῆς διανοίας ἐπὶ τὰ βλέποντα· πτώμα
δὲ, τὸ εἰς ἀπιστίαν ἢ εἰς τὸ τῶν σωματικῶν πα-
θῶν ὀλισθῆσαι.

Ἰσαὰκ 73.

Παραφύλαττε ἐκ τῶν μικρῶν, ἵνα μὴ ἐκπίσης
ἐκ τῶν μεγάλων.

Σχόλιον Ἰσαὰκ 74.

Πρὸς τοὺς φίλους σου ἐν εὐλαθείᾳ πορεύθητι·
ὅταν δὲ ποιήσης τοῦτο, καὶ σεαυτὸν καὶ αὐτοὺς ὡφε-
λήσεις, οἱ προφάσει τῆς ἀγάπης, ἀποδόλλει· ἡ ψυ-
χή τὸν χαλινὸν τῆς παραφυλάξεως.

⁶⁷ Luc. iv, 23.

A nullus relinquitur, sed cognitioni misericordiae ejus
et peccatorum detestationi, quibus in sanguine
Christi proposita est venia et remissio.

*Scholion Gabrielis monachi et solitarii in monte
Latro 67.*

Qui sibi sumit ut alios doceat quorum ipse vel
usu vel cognitione experientiam nullam habuit,
geminò morbo, geminaque caecitate laborat: animi
elatione et vana gloria, stupore animi et igno-
rantia. Et si haec vitia in societatem etiam gulam
asciverint in apertum exitii discrimen, ita affectum
conjiungunt et in dedecus atque ignominiam aeter-
nam, audietque a multis: *medice, cura teipsum* 67:

Scholion 68.

B In subjectis, id est, ab hominibus tibi commissis.
Non subjectis, id est, non imperatis ab hominibus,
suo nempe nutu viventi, et sese privatim exercenti,
nec ulli subjecto.

Scholion 69.

Accurata investigatio, quomodo omnes possimus
cognoscere ac labor noster si quem auscipimus
Deo placeat.

Scholion 70.

Opus ut ex Dei voluntate fiat, tironibus humi-
litem affert, iis qui jam profecerunt, hostium ac-
cessum; perfectis lumen addit, magisque ac
magis illustrat.

Scholion 71.

C Pro eo, quod apud magnos existimetur 366
parva propter perfectionem fortasse, non sunt
parva: quae autem magna apud parvos, propter
imperfectiorem non omnino magna aut perfecta.
Idem de virtutibus et vitiis intelligendum.

Marci monachi 72.

Anticipatio est priorum maiorum seu vitiorum
objecta nolenti memoria, quae agonistam Christi
prohibet ad vitium usque progredi: a perfecto au-
tem seu victore ad impressionem usque sublata et
deleta.

Scholion 73.

Peccatum est omnis divini praecepti etiam mi-
nimi violatio seu transgressio; segnities autem seu
otium ab omnibus divinis cessatio. Negligentia est
eadem negliger et remisso exsequi. Passio est
fixa, et ex qua aegre emergas, mentis ad noxia in-
clinatio. Casus est quo vel in incredulitatem vel cor-
poris voluptates devolvitur.

Isaaci 74.

Cave a parvis, ne excidas a magnis.

Scholion Isaaci 75.

Amicos cum reverentia et caute accede; quando
hoc feceris, et tibi et aliis proderis. Anima enim
occasione [praetextu] charitatis frenum custodias
sui ipsius abjicere solet.

Scholion 76.

Nihil animum tam turbidum reddit, adeoque penitus excaecat, quam sordes carnis, quibus ex imperitate turpium voluptatum inquinatur.

Scholion 77.

Quando qui aeger est ab animo, in morbis et tentationibus patientiam conservat, intelligat quod illum divina bonitas invisat. Hoc perfecti ex alta gratiae cognitione non ignorant.

Scholion 78.

Non cuiusvis est hoc facere, sed studiosi et diligentis.

Scholion.

Vocanti ad exitum.

Scholion.

Ad pietatem invitanti.

Scholion 79.

Hic utrisque scopus est, fuga mali, et consecratio boni.

367 *Scholion 80.*

Separationem hoc loco mortem appellat, et quod ex morientibus alii sola anima coelum petant relicto in terra corpore, alii qui terrena sapuerunt, post mortem ad inferos descendant, medium locum, id est, in hoc mundo, post illam separationem, nullum deinceps relinqui.

Scholion 81

De anima, opinor, loquitur, quae nec ante nec post corpus subsistit, sed simul cum corpore creatur et ipsa. Unde homicida iudicatur etiam qui embryonem seu primum in utero conceptum fetum postquam animatus est, occidit. Tantum autem tunc et anima agit, quantum caro: nam ad augendum corpus suas perinde vires atque illa confert. Permirum ergo dicit, quomodo illa quae in corpore creata est post disjunctionem durare et subsistere nuda et sine corpore possit? sed hoc est decretum Dei. Ceterum si quidem hanc propositam questionem, ad ignem referunt, videant quod ex lapide et ferro (nam ex his duobus exentitur ignis), progressus, subsistere sine alia materia non possit. Nam nisi quis ex iis qui excussum ignem excipere et nutrire possunt, celeriter adsit et excipiat, statim perit; anima autem, usque ad alteram divina vi futuram sui cum corpore colligationem expectat et perdurat.

De discreta discretione.

(Sub eodem capite et gradu XVI.)

Quemadmodum ardens aestu cervus anhelat fontes aquarum, ita ab religiosis viris desideratur cognitio seu comprehensio bonae et divinae voluntatis; nec hoc tantum, sed et permixtae, quin et contrariae cognitio. De quibus nobis grandis sermo et inin-

Scholion 82.

Οὐδὲν οὕτω θολοὶ τὸν νοῦν καὶ ἀβλεπτεῖν διὰ παρασκευάζει, ὥς ὁ τῆς σαρκὸς ῥύπος ὁ προσγινόμενος αὐτῇ ἐκ τῆς ἀκαθαρσίας τῶν αἰσθητῶν ἡδονῶν.

Scholion 83.

Ὅτε ὁ τῇ ψυχῇ, φησί, ἀσθενὴς ἐν τοῖς νοσήματι, καὶ πειρασμοῖς ὑπομονὴν κτήσεται, διακρινέτω ὅτι θεία αὐτῷ ἐπισκοπὴ ἐγένετο· οἱ δὲ τέλειοι ἐκ τῶν ὑψηλῶν τῆς χάριτος γνώσεων ἐπιγινώσκουσι τοῦτο.

Scholion 84.

Οὐ τοῦ τυγχόντος, ἀλλὰ τοῦ σπουδαζόντος.

Scholion.

B Τῷ καλοῦντι πρὸς ἀπώλειαν.

Scholion.

Τῷ ἐπὶ τὴν εὐσέβειαν.

Scholion 85.

Ὁ ἐπ' ἀμφοτέροις σκοπῶς τῆς φυγῆς τοῦ κακοῦ καὶ τῆς συνδρομῆς τοῦ καλοῦ.

Scholion π.

Χωρισμὸν ἐνταῦθα τὸν θάνατον φησί· καὶ ὅτι ἀποθνήσκοντες, ἄλλοι μὲν ἄνω ἀνέρχονται τῇ ψυχῇ μόνῃ, ἐπὶ γῆς τὸ σῶμα καταλιμπάνοντες· οἱ δὲ τὰ γῆινα φρονήσαντες μετὰ θάνατον ἐπὶ τὸν ᾗδην κατέρχονται· μέσον δὲ, τοῦτ' ἐστὶ ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτῳ, μετὰ τὸν χωρισμὸν ἐκείνον, οὐδὲν λατὸν ἵσταται.

Scholion πβ.

C Τὴν ψυχὴν, ὥς οἶμαι, λέγει· οὔτε γὰρ προῦφίσταται τοῦ σώματος, οὔτε μεθυρίσεται, ἀλλ' ἅμα τῇ γενέσει τοῦτου κτίζεται καὶ αὐτῇ· ὅθεν φανεῖς καὶ ὁ ἔμβρυον ἀπεκτακίως, ἐπὶ ἐν τῇ συλλήψει ἐψύχεται· τοσοῦτον δὲ ἡ ψυχὴ ἀναρρεῖ τότε, ὅσον καὶ ἡ σὰρξ· κατ' αἰήσιν γὰρ τὴν τοῦ σώματος, καὶ αὐτῇ τὰς οἰκίας ἐνεργείας διαδείκνυσιν· θαῦμα οὖν, φησί, πῶς ἡ ἐν τῷ σώματι λαβοῦσα τὸ εἶναι πέφυκε γυμνὴ μετὰ τὴν διάλυσιν στέγειν, ἥτοι συνίστασθαι· ἀλλὰ τοῦτο μὲν τὸ τοῦ Θεοῦ δόγμα. Εἰ δὲ τινες περὶ πυρὸς εἰρησθαι τὸ προκειμενον ὑπολαμβάνουσι ζήτημα, γινωσκέτωσαν, ὥς τοῦ φέροντος λῖθου τε καὶ σιδήρου (γέννημα γὰρ τῶν δύο τούτων τὸ πῦρ) προελθὼν οὐ δύναται μένειν χωρὶς ἐτέρας ὕλης· καὶ γὰρ εἰ μὴ τάχιον δράξασθαι τις φθάσει τῶν φυλάσσειν αὐτὸ εἰδόντων, εὐθὺς ἀπόλλυται· ἡ δὲ ψυχὴ μέχρι τῆς ἐτέρας ἐν Θεῷ συνήσεως αὐτῆς πρὸς τὸ οἰκεῖον σῶμα ἐκδέχεται.

Περὶ διακρίσεως εὐδιακρίτου.

καὶ δυσερμηνεύτος· καὶ πόλιν τῶν πραγμάτων, καθ' ἡμᾶς ἀνυπερβήτως ὀφείλουσι γίνεσθαι· καὶ πάσης ἀναμονῆς ὀξύτερος, κατὰ τὸν λέγοντα· *Οὐαὶ ὁ ἀναβαλλόμενος ἡμέραν ἐξ ἡμέρας*, καὶ καιρὸν ἐκ καιροῦ. Ποῖα δὲ πάλιν μετὰ ἐπιεικείας καὶ περισκέψεως· ὥς παραινέει ὁ εἰρηκός, *Μετὰ κυβερνήσεως γίνεται πόλεμος*, καὶ πάλιν· *Πάντα εὐδοχημένως, καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω*. Οὐκ ἔστι γὰρ, οὐκ ἔστι τῶν τυγχόντων τὰ τοιαῦτα δυσδιάκριτα θάπτον εὐκρινῶς διαγινώσκειν, εἴπερ καὶ ὁ θεοφόρος, καὶ τὸ πνεῦμα ἐν ἑαυτῷ λαλοῦν ἔχων, τοῦτο πολλὰκις φαίνεται προσευχόμενος· καὶ ποτὲ μὲν λέγων· *Διδαξόν με τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημα σου*, ὅτι σὺ εἰ ὁ θεός μου· ποτὲ δὲ πάλιν· *Ὁδηγήσόν με ἐπὶ τὴν ἀλήθειάν σου*· καὶ πάλιν· *Γνώρισόν μοι, Κύριε, ὁδόν, ἐν ᾗ πορεύσομαι, ὅτι πρὸς σὲ ἀπὸ πάσης μερίμνης βιωτικῆς, καὶ πάθους τὴν ψυχὴν μου ἦρα καὶ ὤφισα*. Ὅσοι τὸ τοῦ Κυρίου μαθεῖν ἠδυσήθησαν θέλημα (3), ἐν αὐτοῖς θανεῖν κεραιωσθήκασιν [αἱ. τὸ ἑαυτὸν πρότερον θανατωσαί]· πιστεῖ τοίνυν καὶ ἀπονήρψ[αἱ. ἑαυτοὺς ἀπαρνούμενοι· πιστεῖ, etc.] ἀπλότῃ προσευξάμενοι, καὶ ψυχὰς πατέρων ἡ καὶ ἀδελφῶν ἐν ταπεινώσει καὶ ἀνευδοκίᾳ καρδίᾳ ἐρωτήσαντες, ὡς ἐκ Θεοῦ στόματος τὰ παρ' αὐτῶν συμβουλευόμενα δεχέσθωσαν· εἰ καὶ ἐναντία τῷ ἑαυτῶν σκοπῷ τὰ εἰρημένα τυγχάνουσιν, εἰ καὶ μὴ πάνω πνευματικοὶ οἱ ἐρωτηθέντες καθεστήκασιν· οὐκ ἔστι γὰρ ἄδικος ὁ Θεὸς ψυχὰς πιστεῖ καὶ ἀκακίᾳ ἑαυτὰς τῇ τοῦ πλησίον συμβουλῇ καὶ κρίσει ταπεινωσάσας ἀπατήσαι, κἀν ἄλλοι εἰ ἐρωτηθέντες τυγχάνουσιν· ἀλλ' ὁ λαλῶν ἄλλος καὶ ἄφοτος.

Πολλὴς ταπεινοφροσύνης ἀνάγκη καθεστήκασιν, οἱ τῷ προειρημένῳ ἡμῶν ἀνευδοκίᾳ στοιχοῦντες κανόνι. Εἰ γὰρ ἐν ψαλτηρίῳ τὸ (3) ἑαυτοῦ τις ἦγογε πρόβλημα (4), πόσον ὀξυθε λογικὸν νοῦν καὶ ψυχὴν νοερὰν ἀφύχου διακρίνειν ἀποφθέγματος; Πολλοὶ οἱ μὴ τὸ τέλειον τοῦτο καὶ κοῦφον ἀγαθὸν τὸ προειρημένον ἐξ ἀναισθησίας κατελιπότες (5)· ἀλλ' ἐξ ἑαυτῶν καὶ ἐν αὐτοῖς τὸ τοῦ Κυρίου καταλαβεῖν εὐάρεστον ἐπιχειρήσαντες, ποικίλως ἡμῶν λίαν καὶ πλεῖστας τὰς περὶ τοῦτο κρίσεις ὑφήγησαντο. Ἀπεστησάν τινες τῶν συζητητῶν πάσης προσπάθειας, τὸν ἑαυτῶν λογισμὸν ἐπὶ ταῖς ἐκατέραις βουλαῖς τῆς ψυχῆς, λέγω δὴ τῇ ἐπιχειρουμένῃ καὶ τῇ ἀντιλεγούσῃ, καὶ γυμνὸν τὸν ἑαυτῶν νοῦν οἰκείου θελήματος ἐν ἰεσοῦσθ δεήσει ἐπὶ βῆτάς ἡμέρας παραστήσαντες τῷ Κυρίῳ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἐπιτυχόν· ἢ νοὸς νοεροῦ νοερώς τῷ ἡμετέρῳ νοὶ συλλαλήσαντος, ἢ τῆς μᾶς ἐννοίας τελείως τῆς ψυχῆς ἐξαφανισθείσης. Ἄλλοι ἐκ τῆς ἐπακολουθείσης τῷ ἐγχειρήματι θάψμενος καὶ διασκεδασμοῦ τοῦτο θελον εἶναι καταλαβόν κατὰ τὸν εἰπόντα· *Ἦθελῶσαμεν εἰσεῖν πρὸς ὅμᾶς, καὶ ἀπαξ, καὶ δις, καὶ ἐν ἑκοστῇ ἡμᾶς ὁ Σατανᾶς*. Ἐτεροι τὸ ἐναντίον πάλιν

interpretabilis est³³, quæ nempe res in nostra potestate sitæ sine dilatione et omni mora expeditius faciendæ sint **368**, ut monet ille qui dicit: *Væ qui differt de die in diem*³⁴, et de tempore in tempus. Quæ item contra, cum quodam temperamento, consideratione et circumspectione agendæ, ut monet qui dicit: *Cum gubernatione fit bellum*³⁵; et rursum: *Omnia honeste seu decenter, et secundum ordinem fiant*³⁶. Non est enim, non est cuiusvis, talia, quæque dijudicatu sunt difficilia, ex tempore clare et facile cognoscere et dijudicare quando et Deo plenus, et qui Spiritum sanctum in seloquentem habuit, hoc sæpe visus est precari, cum aliquando dicit: *Docce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu*³⁷. Alias vero rursum: *Dirige me in veritate tua*³⁸; et rursum: *Notam fac mihi, Domine, viam, in qua ambulem, quia ad te animam meam*³⁹, ab omni cura hujus vitæ mortalis et vitiosi affectus lenavi⁴⁰ et exaltavi Quicumque Domini voluntatem cognoscere voluerunt, suam prius maculare seseque abnegare debuerunt, et cum fide et simplicitate exclusa omni malitia, precari, et patres fratresve cum verâ humilitate, et sine ulla cordis dubitatione interrogare, quorum consiliis et responsa tanquam ab ore Dei prolata suscipienda sunt; quamvis contraria destinato fini querentis dicta videantur, aut interrogati non valde religiosi sint. Deus enim non est iniquus ut animas que per fidem et simplicitatem alterius se consilio et iudicio humiliter subiciunt, decipi patiantur: nam etiam illi qui consuluntur, imprudentes fuerint, etiam tamen **369** ille qui per illos loquitur sine corpore, nec oculis subjectus.

Qui hanc regulam, quam diximus, optima fide sequuntur, sunt pleni humilitate. Si enim quidam in psalterio suam propositionem aperuit [*Aperiam in psalterio propositionem meam*, Psal. xlviii], quanto putatis mentem rationis plenam, et animam intelligentem fidium sono præstare? Multi qui nondum perfectum hoc et facile, quod ostensum est, bonum quod sibi inimum placerent, assecuti sunt, sed sibi præsidentes, divinum nutum ex se conantur investigare, valde diversa nobis et plurima de hoc iudicia et sententias exposuerunt. Nonnulli ex illis, qui divinam voluntatem inquirebant, abdicatis omnibus affectibus suis, cogitationes suas, ob alterutras animæ voluntates (vel aggrediendi, inquam, quod erat propositum, vel contra nitendi) et animum suum a propria voluntate penitus exanim per ardentissimas preces ad certos dies Deo supplices affusi cognitionem divinæ voluntatis perceperunt, sive mente aliqua intelligente per intelligentiam cum nostra mente colloquente, sive altera cogitatione propositi ex animo penitus deleta. Alii ex ea quæ secuta est conatum, veratione et distractione conatum ipsum Deo gratum fore intelle-

³³ Hehr. v, 11.³⁴ Eccli v, 8.³⁵ Prov. xi, 18.³⁶ I Cor. xiv, 40.³⁷ Psal. cxlii, 10.³⁸ Psal. cxiv, 5.³⁹ Psal. cxlii, 8.⁴⁰ ibid.

serunt, prout Apostolus dixit : *Voluimus venire ad vos semel et iterum, et impedivit nos Satanas* ⁶³. Alii contra rursus ex inexpectato rei suscepto auxilio Deo gratum quod aggrediebantur, senserunt, illud memorando : *Omni proponenti bonum Deus cooperatur* ⁶⁴. Qui Deum **370** in se ipso per illuminationem divinam possidet, et in rebus urgentibus, et in rebus moram patientibus, altero modo, verum sine mora a Deo certior fieri et doceri solet. Hærere diu in dubiis rebus et judiciis, diuque incertum manere, est non illustratæ, sed vanæ gloriæ vitio laborantis animæ argumentum. Non est injustus Deus, nec eos qui cum humilitate pulsant ab se excludit. Fins in omni re spectatur a Deo, sive in rebus quæ mox exsequendæ sunt, sive in iis quæ differendæ sunt. Omnia enim quæ vitioso affectu carent, puraque nec inquinata sunt, et propter Dominum vere tantumque fiunt, et non propter aliud, etiamsi non omnino bona sint, tamen pro bonis nobis impotabuntur. Non caret periculo, si quid inquiramus, quod supra nos est. Judicium Domini de nobis arcanum et inexplicabile est. Sæpenumero suam voluntatem pro sapienti sua administratione nos celatam vult, quod sciat nos ei non obtemperaturos, si illam cognoscereamus, ac proinde majores et plures poenas daturus. Correctum ab omni curiosa rerum varietate liberum est et in navigio innocentiam secure navigat.

Sunt generosæ quædam animæ quæ celesti amore cum humilitate cordis incensæ majora quam præstare possint, conantur. Et sunt superbiæ mentes quæ idem faciunt. Hostium quippe nostrorum scopus et finis est, uti nos ad ea tentanda impellant, quæ superant vires nostras, ut per illa etiam ea negligamus et perdamus, quæ sunt facultatis **371** nostræ, ut ita nos maximo ludibrio hostibus nostris exponamus. Vidi etiam infirmas quasdam animas et corpora, propter multitudinem lapsuum, res viribus impares et majores aggredi, quas cum ferre non possent, docui pœnitentiæ labores et conatus nostros a Deo non magnitudine exercitationum et sudorum, seu humilitatis modo judicari. Est cum educatio ult. morum malorum causa existit; est cum improborum contubernium et convicius, quin ipsius animæ perversitas sæpe illi ad perdendam ipsam sufficit. Qui in solitudine vivit, a duobus, et fortasse etiam a tertio liber est. Qui autem tertio vitio laborat quovis in loco improbus est, nullus enim locus cælo tutior est. Illos qui nos mala mente oppugnant, seu pagani sint, seu hæretici, post unam et alteram admonitionem, relinquamus. In iis autem instituendis, qui verum ex animo dissecare cupiunt, bonam opus præstando nunquam deficiamus. Quinimo ad cordis nostri stabilitatem utrisque utamur. Valde stultus est is, qui, cum de virtutibus sanctorum, quæ naturæ vires excedunt, audit, inde de se ipso desperat. Quin potius ex duobus alterum te optime docent, vel ut te exemplo auctoritatis generosæque virtutis ad imitandum excitent;

Ex τῆς ἀπροσδοκίτου ἐν τῷ πράγματι συνεργίας τοῦτο θεῷ εὐαποδέκτον ᾔσθοντο, λείαντες ἐκεῖνο, τὸ, Παντὶ τῷ προαιρουμένῳ τὸ ἀγαθὸν συνεργεῖ ὁ θεός. Ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ διὰ φωτισμοῦ κτησάμενος, καὶ ἐν τοῖς κατεπείγουσι, καὶ ἐν τοῖς ἀναμένουσιν πράγμασι τῷ δευτέρῳ τρόπῳ οὐ μέντοι χρόνῳ πληροφροῦσθαι πέφυκε. Τὸ ἐνδοιάζειν ἐν ταῖς κρίσεσι, καὶ ἀπληροφρόρητον ἐπὶ πολὺ διαμένειν, ἀφωτίστου καὶ φιλοδόξου ψυχῆς τεκμήριον. Οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς ἀδικός, ὥς τοῖς μετὰ ταπεινώσεως κρούουσιν ἀποκλίσσασθαι· ὁ σκοπὸς ἐν πᾶσι ζητεῖται παρὰ Κυρίου, καὶ ἐν τοῖς κατεπείγουσι, καὶ ἐν τοῖς ἀναβάλλεσθαι ὀφειλοῦσι. Πάντα γὰρ τὰ καθαρὰ προσπαθεῖς; καὶ παντὸς μολυσμῷ, κυρίως διὰ Κύριον, καὶ οὐ δι' ἑτερόν τινα γινόμενα, εἰ καὶ οὐ πάντως ἀγαθὰ, ἀλλ' ὅμως καὶ εἰς ἀγαθὸν ἡμῖν λογισθήσονται. Ἡ γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν ζήτησις, οὐκ ἀκίνδυνον κέχρηται τέλος. Ἀρρήτον τὸ περὶ ἡμᾶς τοῦ Κυρίου κρίμα. Πολλάκις γὰρ τὸ αὐτοῦ θέλημα οἰκονομικῶς ἐξ ἡμῶν ἀποκρύψαι βούλεται, ἐπιστάμενος, ὥς καὶ μαθόντες αὐτὸ τούτου παρηκούσμεν· καὶ λοιπὸν πλείους πληγὰς ληψόμεθα. Ἀπῆλλαται εὐθὺς καρδία ποικιλίας πραγμάτων, ἀκίνδυνος πλείους ἐν πλείῳ ἀνακίας.

Εἰσὶν ἀνδρεῖαι ψυχὰς ἔρωσι καὶ ταπεινότητι καρδίας ἐν ταῖς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀργασίαις ἐπιχειροῦσαι· καὶ εἰσὶν ὑπερήφανοι καρδίας τὸ αὐτὸ διαπράττουσαι. Σκοπὸς γὰρ πολλάκις τοῖς ἔχθροῖς ἡμῶν τὰ ὑπὲρ δύναμιν ἡμῶν ὑποτίθεσθαι· ἵνα δι' ἐκείνων καταλιγερῶσαντες, καὶ τῶν κατὰ δύναμιν ἀποπέσωμεν, καὶ ποιήσωμεν γελῶν τοῖς ἔχθροῖς ἡμῶν αὐτοῦς μέγιστον. Εἶδον καὶ ἀσθενεῖς ψυχὰς καὶ σώματα διὰ πλῆθος πταισμάτων ἐν τοῖς ὑπὲρ αὐτὰς ἐπιχειρησάσας, καὶ μὴ ὑπενεγκάσας, αἷς ἔγχευε ποσότητι ταπεινώσεως, καὶ οὐ χαμάτων, τὴν μετάνοιαν παρὰ θεῷ ἔφρασα κρίνεσθαι. Ἔστιν ὅταν ἡ ἀνατροφή τῶν ἐσχάτων κακῶν αἴτιος τυγχάνει (6)· ἔστιν ὅτε καὶ ἡ συνδιαγωγή· πλὴν πολλάκις καὶ ἡ διαστραμμένη ψυχὴ αὐταρχεῖ αὐτῇ πρὸς ἀπώλειαν. Ὁ χωρισθεὶς, τῶν δύο, καὶ τοῦ τρίτου ἰσως ἀπῆλλαται. Ὁ δὲ τὸ τρίτον ἔχων, ἐν παντὶ πότῳ ἀδύναμος· οὐδεὶς γὰρ τόπος τοῦ οὐρανοῦ ἀσφαλέστερος. Ἐν τοῖς μὲν κακοθελῶς ἡμῖν μαχομένοις ἀπίστοις, ἢ κακοπίστοις μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν νουθεσίαν παυσώμεθα. Ἐν δὲ τοῖς τὴν ἀλήθειαν μαθεῖν βουλομένοις, τὸ καλὸν ποιῶντες ἕως αἰῶνος μὴ ἐκκακώμεν. Πλὴν καὶ πρὸς τὴν στηριγμὸν ἡμῶν τῆς καρδίας ἐν ἀμφοτέροις χρῆσώμεθα. Ἄλογος λίαν ὁ ὑπὲρ φύσιν ἐν τοῖς ἀγίοις ἀκούων ἀρετὰς, καὶ αὐτοῦ ἀπολεγόμενος. Μᾶλλον δὲ θεοὺν πλείονος σε ἀρίστως παιδεύουσιν, ἢ πρὸς πολλὴν σεαυτοῦ ἐπίγνωσιν· καὶ τῆς ἐνοούσης σοὶ ἀσθενείας φανέρωσιν ἐπιστρέφουσι διὰ τῆς τρισοσίου ταπεινώσεως. Εἰσὶν ἀκάθαρτοι ποιητῶν πονηρότεροι δαίμονες, οἱ τὴν ἀμαρτίαν ἡμᾶς κατεργάζεσθαι μόνους οὐ συμβουλευουσιν· ἀλλὰ κοινωνοὺς

⁶³ 1 Thess. ii, 18. ⁶⁴ Rom. viii, 28.

ἡμᾶς πρὸς τὸ κακὸν, καὶ ἑτέρους ἔχειν συμβουλευέσθαι, ἵνα χαλεπωτέρην ἡμῖν τὴν κόλασιν ποιήσωσιν. Ἐώρακα συνήθειαν πονηράν ἐξ ἑτέρου μεμαθηκότα ἑταρον· καὶ μέντοι ὁ μὲν διδάξας εἰς συναίσθησιν ἐληλυθὼς μετανοεῖν ἤρξατο, καὶ τοῦ κακοῦ ἐπαύσατο· διὰ δὲ τῆς τοῦ μαθητοῦ ἐργασίας ἀνίσχυρος αὐτοῦ ἡ μετάνοια γέγονε. Πολλή, ὅντως πολλή καὶ δυσκατάληπτος ἡ τῶν πνευμάτων πονηρία, καὶ ὀλίγοις ὁρατὴ· οἶμαι δὲ οὐδὲ ὀλίγοις πᾶσα. Πῶς δὲ τρυφῶντες καὶ κερηνύμενοι ἀγρυπνοῦμεν νηφόντως, νηστεύοντες δὲ καὶ ταλαιπωροῦντες τῷ ὕπνῳ ἑλεεινῶς καταπερόμεθα, ἢ ἡσυχάζοντες σκληρυνόμεθα, καὶ συνδιάγοντες κατανυσόμεθα; Αἰμώττοντες καθ' ὕπνου πειραζόμεθα, καὶ ἐμπορούμενοι ἀπειραστοὶ διαμένοντες· ἐν ἐνδείᾳ σιταίνονται τινες καὶ ἀκατάνοκτοι γινόμεθα· ἐν οἰνοποσίᾳ δὲ λαοὶ καὶ εὐκατάνοκτοι (7); πρὸς ταῦτα ὁ θυνάμενος ἐν Κυρίῳ φωτίζεται ἀφωτιστούς. Ἡμεῖς γὰρ ἀφώτιστοι πρὸς τὰ τοιαῦτα τυγχάνομεν· πλὴν ἐκεῖνο λέγομεν, ὅτι οὐ πάντοτε ἐκ δαιμόνων ἢ τοιαύτῃ μεταβολῇ γίνεται. Ἄλλ' ἔστιν ὅτι καὶ ἐκ τῆς συγκράσεως τῆς δοθείσης μοι ταύτης, καὶ περιδεθείσης μοι, πῶς οὐκ οἶδα, ῥυπαρὰ καὶ λυγρῶδες παχύτητος. Περὶ τοῦ δυσδιακρίτου τῆς τυχοῦσης τῶν προειρημένων μεταπτώσεως ἐλλειπνῶς καὶ ταπεινῶς τὸν Κύριον δυσωπήσωμεν· καὶ μετὰ τὴν ἱκεσίαν, καὶ τὸν ταύτης χρόνον ὡσαύτως εὐρωμεν ἀνεργούν τὸ γινόμενον, γνωσόμεθα ὡς οὐκ ἐκ δαιμόνων, ἀλλὰ φύσεώς ἐστι τὸ γινόμενον. Πολλάκις δὲ καὶ θεῖα οἰκονομία διὰ τῶν ἐναντίων εὐεργετῇ ἡμᾶς· βούλεται, διὰ πάντων τὴν οἴησιν ἡμῶν καταστέλλουσα. Χαλεπὸν μὲν τὸν περὶ κριμάτων βυθὸν περιεργάζεσθαι· ἐν πλοῇ γὰρ οἴσεως περίεργοι πλοῖουσι.

prececur, et si post 373 supplices preces et temporis moram id quod sit nihilominus eodem modo fieri senserimus, tum vero id non demonum improbitati, sed naturæ ascribemus. Sæpenumero divina providentia rem ita dispensat, ut per contraria nobis benefacere velit, ut omnibus modis superbum sensum nostrum retundat. Difficile est curiosius de divinorum iudiciorum arcanis inquirere, curiosi enim elationis navi vehuntur.

Ἡρετό τις τίνα τῶν βλέπειν δυναμένων, εἰ δέποτε γινώσκων ὁ θεὸς τινων τι πταίσματα, τούτους χαρίζεσθαι καὶ τέρας κατακόμψασιν. Ὁ δὲ φησιν· Ἴνα καὶ λοιποὺς πνευματικούς ἀσφαλίσῃται· καὶ τὸ αὐτεξούσιον δέλῃ καὶ ἀναπολογήτους ἐν τῇ κρίσει τοῖς πεπτωκότας ποιῇ. Ὁ μὲν νόμος ὡς ἀτελής (8), *Πρόσχευε σεαυτῷ*. Ὁ δὲ Κύριος ὡς ὑπερτελής, καὶ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῖν διόρθωσιν προσεφώνηκεν εἰπών· *Ἐὰν ἀμαρτήσῃς ὁ ἀδελφός σου, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰ μὲν καθαρὸς σου ὁ Εὐαγγέλιος καὶ ταπεινός, μᾶλλον δὲ ὑπόμνησις, τὸ τοῦ Κυρίου ποιεῖν μὴ παρατήσῃ, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς δεχομένοις· εἰ δὲ οὕτω πέφθακας, καὶ τὴν νομικὴν ἀσπίδα λατρεύων. Μὴ θαμβοῦ καὶ τοὺς σοὺς προσφιλεῖς ἐχθραίνοντάς σε θεώμενος (9)· δαιμόνων γὰρ ἐργαλεῖα οἱ κουφότεροι, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν. Θαυμάζω μοι ἐγὼ ἐν τῶν ἐν ἡμῖν λίαν ὑπέρχετα· πῶς τε*

A vel ut te per sanctissimam humilitatem ad tui cognitionem, tuæque imbecillitatis agnitionem deducant. Sunt ex impuris demonibus alii alius æquiores, qui impellunt nos ne soli peccemus, sed socios 372 ad improbitatem alios nobis asciscamus, ut gravius inde nobis supplicium concilient. Vidi qui ab altero malam peccandi consuetudinem disceret, illumque qui alterum peccare docuerat, ad sensum rediisse et poenitentiam agere coepisse, omninoque a malo desiisse, sed propter illius peccata quem docuerat, etiam ipsius poenitentiam infructuosam et inanem redditam (a). Varia profecto et multa atque capta difficilis est, nequitia spirituum improborum, paucisque perspecta, imo nullis, ut opinor, tota. Quomodo delicatius viventes et cibis distenti, tanquam sobril pervigilamus; Jejuni autem et afflicti miserandum in modum somno mergimur? aut quomodo in silentio et quiete degentes cordis duritia laboramus, et cum aliis versati compungimur? Fame confecti in somnulis vexamur, saginati vero intentati duramus? In rerum penuria et sobrietate confusi et duri sumus; cum vinum potamus, hilares et prout in lacrymas, et compunctionem evadimus? In his qui nos in Domino illustrare potest, illustret et doceat, nos enim in huiusmodi rebus cæci sumus. Et si hoc affirmamus, non semper ab malis genibus huiusmodi vicissitudinum mutationes provenire. Et est cum accidit mihi hoc, nescio quomodo, ob concretionem mihi datam, et circumfusam mihi sordidamque et illecebrosam planguedinem. Pro hac, dijudicata difficilis, quæ usu venire solet in supra demonstratis, vicissitudine et mutatione pure, sincere et submisso Dominum deprecemur, et si post 373 supplices preces et temporis moram id quod sit nihilominus eodem modo fieri senserimus, tum vero id non demonum improbitati, sed naturæ ascribemus. Sæpenumero divina providentia rem ita dispensat, ut per contraria nobis benefacere velit, ut omnibus modis superbum sensum nostrum retundat. Difficile est curiosius de divinorum iudiciorum arcanis inquirere, curiosi enim elationis navi vehuntur.

Fuit ex providentioribus quidam qui quemdam rogavit quomobrem Deus, cum quorundam lapsus provident et sciat, illos ipsos tamen ei gratis celestibus et miraculorum quoque signis illustravit? Ut, inquit, reliquos viros religiosos cautiores redderet, simulque voluntatis nostræ libertatem ostenderet, utque illos qui ceciderunt, in iudicio D inexcusabiles faceret. Lex ut imperfecta dicit: *Attende tibi ipsi* 33. Dominus autem longe perfectissimus curam nobis et emendationem fratris commendavit: Si, inquit, *peccaveris frater tuus* 34, et quæ sequuntur. Si tua reprehensio sincera et modesta, et potius admonitio familiaris, quam reprehensio fuerit, officium facere pro Domini voluntate, non recusabis, præsertim apud eos qui facile admonitionem recipiunt. Si autem ad eam perfectionem nondum aspirasti, saltem quod

33 Eccli. xxix, 27; 1 Tim. iv, 16. 34 Math. xviii, 15.

(a) Sed qui secutus est peccantem, quare non secutus est poenitentem? An peccantem vidit, poenitentem non vidit?

lex imperat, facito. Ne mireris cum videris etiam familiares tuos amantissimos tibi inimicos redditos, sunt enim hi leviores instrumenta demonum, praesertim adversus eos quos oderunt. Mirari et valde quidem mirari habeo super una re quae sit in nobis. Quomodo cum in virtutibus exercendis adjuutores habeamus et ipsum qui omnia potest, Deum, et angelos et sanctos, **374** in contrariis autem solum et improbum demonem, facilius tamen et celerius ad malum et vitia inclinemur? De quo ego accuratius disputare non possum, neque volo. Si omnia Dei opera naturae suae convenienter affecta sunt, quomodo ego imago Dei sum, et cum luto commisceor et fermentor? quemadmodum Gregorius ille magnus dicit. Si autem quaedam ex creatis rebus aliter quam natura ipsarum fert, affectae sunt, omnibus modis ad cognatam suae naturae statum redire contendunt? Omni ergo arte et vi utatur, ut ita loquitur, quo luto hunc elatum in Dei throno collocet.

Nemo ergo se ab ascensu excuset, via enim et janua patent, religiosorum Patrum vitae et virtutes audite seu recitate et lectae mentem et animam nostram ad imitandi studium excitant. Doctrinae vero auditio, est lucerna qua tenebras pellit, quaeque errantes in viam reducit, cæcipientes illustrat. Discretus est repertor sanitatis, morbi depulsor. Duas ob causas, qui minima quæque admirantur, hoc perpeti solent, aut propter summam inscitiam studio humilitatis quo aliorum virtutes magnifice prædicant et extollunt. Totis viribus conemur non solum luctari cum hoste, sed ex professo bellum gerere cum demonibus. Nam ille, qui luctatur duntaxat, nunc ferit hostem, nunc feritur ab hoste qui vero bellum gerunt, semper hostem persequuntur. Qui vincit vitiosos affectus, vulnerat demones, dum ille quidem se pravis cupiditatibus laborare simulat, **375** per hoc hostem fallit, et ipse interim inexpugnabilis persistit. Affectus quidam e fratribus ignominia, et nihil penitus animo perturbatus, precatusque secum mente, dein sicte sic ob irrogatas ignominias lamentari cepit, atque si fuisset valde motus, quo pacto suam animi tranquillitatem ab omni perturbatione liberam, per fictam perturbationem occultavit. Alius fratrum a prima cathedra prorsus alienus eamdem tamen se valde affectare simulavit. Quomodo tibi illius castitatem exponam, qui quasi peccaturus in lupanar irrui, et lupam inde abstractam ad religiosam vitam traduxit? Alteri cuidam ex solitariis quidam prima luce uvam attulit, qui, post ejus qui botrum attulerat discesum, magno impetu uvam simul sine ullo gustu aut appetitu momento devoravit, ut demones illum pro gulosos haberent. Alius rursum cum palmas quasdam amisisset, toto die se dolere finxit. Sed multa his opus est cautio et sobrietate, ne, dum ludere demonem conantur, ipsi de ymnio ludibrium demonis fiant. Isti enim profecto sunt de quibus quidam dixit: *Ut seductores et ne-races* 67.

67 II Cor. vi, 8.

ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς θεὸν τὸν παντοδύναμον, καὶ ἀγγέλους, καὶ ἁγίους εἰς συνεργίαν ἔχοντες, ἐπὶ δὲ τοῖς ἐναντίοις τὸν πονηρὸν, καὶ μόνον δαίμονα, εὐπρεπείστερος καὶ ὁσπερὶ πρὸς τὰ πάθη καμπύμεθα. Περὶ μὲν τοῦτου ἔγωγε εἰς ἀκριβείαν λέγειν οὐ δύναμαι, ὅδε βούλομαι. Τὰ μὲν γεγονότα πάντα, εἰ οὕτω καθ' ὃ γεγονόσι φύσει ἔχουσι, πῶς τε εἰκὼν εἰμι τοῦ θεοῦ, καὶ τῇ πληρῇ συμφοροῦμαι; ὡς φησὶν ὁ μέγας Γρηγόριος. Εἰ δὲ ἐτέρως πῶς τινὰ τῶν κτισθέντων παρ' ὃ γέγονε καθέστηκε, πάντως τῆς ἐαυτοῦ συγγενείας ἀπλήστως ὀρέγεται; Ἐν πάσῃ τις μηχανῇ χρῆσθαι, ἵν' οὕτως εἴπω, ὅπως ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ θεοῦ τὴν πληρὴν ἀνένιγκας ἐνθρονιάσῃ.

Gregorius ille magnus dicit. Si autem quaedam ex creatis rebus aliter quam natura ipsarum fert, affectae sunt, omnibus modis ad cognatam suae naturae statum redire contendunt? Omni ergo arte et vi utatur, ut ita loquitur, quo luto hunc elatum in Dei throno collocet.

B Οὐκοῦν μηδεὶς πρὸς τὴν ἀνάβασιν προσασιζέσθω· ἡ γὰρ ὁδὸς καὶ ἡ θύρα ἡνέμενται (10)· ἡ μὲν τῶν κατορθωμάτων τῶν πνευματικῶν πατέρων ἀκρόασις τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν πρὸς ζῆλον ἐμπνέουσιν· ἡ δὲ διδασκαλικὴ ἀκρόασις ἐστὶ σκοτίας λύχνος, πεπλανημένων ἐπάνοδος, μυωπαζόντων φωτισμός. Διακριτικὸς ἐστὶν ὑγίαιας εὐρετής, καὶ νόστον καθαιρέτης. Κατὰ δύο τρόπους πάντες οἱ λεγόμενοι μικροθαύμαστοι τοῦτο πράττειν πεφύκασι· ἡ ἀγνωσίας ἐσχάτης χάριν, ἡ σκοπῇ ταπεινοφροσύνης τὰ τοῦ πλησίον μαγαλύνοντας καὶ ἐπαίροντες. Ἀγωνισάμεθα μὴ μόνον παλαίειν, ἀλλὰ πολεμεῖν τοὺς δαίμονας· ὁ μὲν γὰρ ποτὲ μὴ βάλλει, ποτὲ δὲ βάλλεται. Οἱ δὲ πάντοτε τὸν ἐχθρὸν διώκουσιν. Ὁ νικήσας τὰ πάθη τιτρώσκει δαίμονας· τὰ πάθη μὲν ὑποκρινόμενος ἔχειν, διὰ τοῦτου δὲ ἀπατῶν τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, καὶ μένων ἀπολέμῃτος ἐξ αὐτῶν. Ἠτιμάσθη ποτὲ τις τῶν ἀδελφῶν (11), καὶ μὴδ' ὅλως κινήσει τῇ καρδίᾳ, κατὰ νοῦν προσευξάμενος· εἰδ' οὕτως ἀποδύρεσθαι ἐπὶ ταῖς ἀτιμίαις ἡρώατο δ' ἐπιπλάστου πάθους τὴν ἐαυτοῦ ἀπάθειαν ἀποκρυψάμενος. Ἐτερος τῶν ἀδελφῶν εἰς προκαθεδρίαν ὧν εἰς ἅπαν ἀνὸρκετος, ὑπὲρ ταύτης τὸν πονοῦντα ὑπεκρίνατο. Πῶς δὲ σοι φράσω τὴν ἐκείνου ἀγνείαν (12), τοῦ ἐν πορνείῳ τῷ δοκεῖν ἁμαρτίας ἐνεκα εἰσπηδήσαντος, τὴν δὲ πόρνην πρὸς ἀσκήσιν ἀνασπᾶσαντος; Τίνι πάλιν τῶν ἡσυχάζόντων βότρυν τὴν προσκεκόμεναι πρὸς λίαν· ὁ δὲ μετὰ τὴν τοῦ προσαγχοχότος ἀφίειν ὀρεῖται ὁρμῇ τινι ἀνὸρκετως τοῦτον βέβρωκε, τοὺς δαίμονας γαστρίμαργον ἐαυτὸν ἐμφανίζων; Ἄλλος πάλιν μικρὰ ἀπολωλεκώς θαλάλα, ἀπασαν τὴν ἡμέραν ἐποίησεν ἐαυτὸν ἀλγυνόμενον· πολλῇ τοὺς τοιοῦτος νήψεως χρεῖα καθέστηκεν, μήπως ἐμπαίξιν ἐπιχειρήσαντες, εἰς ἐμπαγμὸν καταλήξωσιν (13). Οὗτοι γὰρ ὄντως περὶ ὧν τις ἔφησεν, Ὅς αἱ δυνεὶ τυγχάνουσι καὶ ἀληθεῖς.

Εἰ τις σῶμα στήσαι βούληται ἀγνὸν τῷ Κυρίῳ, καὶ καρδίαν καθαρὰν ἐπιβεῖξασθαι αὐτῷ, τηρησάτω ἀοργησίαν καὶ ἐγκράτειαν· τούτων γὰρ χωρὶς, πᾶς κόπος ἡμῶν ἀνόνητος. Ὡςπερ διάφορα τῶν ὀφθαλμῶν τὰ φῶτα, οὕτως πολλαὶ καὶ διάφοροι τοῦ νοητοῦ ἡλίαι αἱ ἐν ψυχῇ γινόμεναι ἐπισκιάσεις· ἄλλη μὲν γὰρ, ἡ διὰ τῶν σωματικῶν θαρρύλων, καὶ ἄλλη ἡ διὰ τῶν ψυχικῶν· ἑτέρα ἡ διὰ τῶν τοῦ σώματος ὀφθαλμῶν, καὶ ἑτέρα διὰ τῶν νοερῶν· ἄλλη ἡ ἐξ ἀκοῆς λόγου, καὶ ἑτέρα ἡ ἰδιαίτερος κινουμένη ἐν τῇ ψυχῇ ἀγαλλίας· ἄλλη ἡ ἐξ ἡσυχίας, καὶ ἑτέρα ἡ ἐξ ὑπακοῆς. Πρὸς τοῦτοις πῶσιν ἄλλη ἡ δι' ἐκστάσεως τὸν νοῦν ἐν φωτὶ τῷ Χριστῷ παριστώσα ἀρρήτως καὶ ἀφράστως. Εἰσὶν ἀρεταὶ καὶ εἰς μῆτερες ἀρετῶν (14). Ὁ ἐχέφρων τοῖνον ἐπὶ τῇ τῶν μητέρων μάλλον ἀγωνίζεται κτήσας· τῶν μὲν μῆτερος θεὸς αὐτὸς ἐν ἱεὶ ἐνεργείᾳ διδάσκαλος· τῶν δὲ θυγατέρων πλεῖστοι. Πρόσχωμεν ἡλικίας τὴν τῆς τρυφῆς ἐνδεῖαν διὰ πολυουπίας ἀναπληρώμεν· ἔργον γὰρ ἀφρόνων τοῦτο, ὥσπερ καὶ τὸ ἐμπαλιν. Εἶδον ἐργάτας κατὰ τινα περίστασιν μικρὸν τῇ γαστρὶ ὑποχαλίσαντας· θάπτον δὲ οἱ ἀνδρεῖοι διὰ πανυχίου στάσεως τὴν τάλαιναν ἐδασάνουσιν, καὶ τὸν κόρον τοῦ λοιποῦ μετὰ χαρᾶς ἀποστρέφονται ἐπαίδευσαν. Παλαίει μὲν ὁ τῆς φιλαργυρίας [δαίμων] ὀξύς· τοῖς ἀκτῆμοσιν· ὅταν δὲ μὴ ἰσχύσῃ, τότε λοιπὸν τοὺς πτωχοὺς εἰς ἀφορμὴν προβαλλόμενος, ὀλιχοὺς πάλιν τοὺς ἀλλοὺς ἀνέπεισε γενέσθαι. Ἀθυμοῦντες μὲν, τῆς πρὸς τὸν Πάτερων ἐντολῆς τοῦ Κυρίου ἐννοοῦντες μὴ παυσώμεθα, τοῦ συγχωρεῖν ἐβδομηκοντάκις ἐπὶ τῷ ἁμαρτάνοντι. Ὁς γὰρ ἑτέρῳ ἐνετεβλάτο, πάντως καὶ αὐτὸς πολλῷ πλεόν ποιήσειεν. Ἐπαίρόμενοι δὲ, τὸ σῦμπαν τοῦ εἰρηκότος μὴ παυσώμεθα ἐννοοῦμενοι. Ὅστις τελείει πάντα τὸν πνευματικὸν νόμον, παύσει· ὃς ἐν ἐνὶ πάθει, τοῦτ' ἐστὶ, ἐν ὑψηλοφροσύνῃ, γέγονε πάντων ἐνοχος. Εἰσὶ τινες πνευματικῶν πονηρῶν καὶ φθονερῶν καταστάσεις ἐκουσίως τῶν ἀγίων ὑποχωροῦνται, ἵνα μὴ ἐπὶ τοῖς ἀνικητοῖς πολέμοις πρόξενον στεφάνων τοῖς ὀχλουμένοις γένωνται. Μακάριοι μὲν οἱ εἰρηνοποιοὶ (15), καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντιλέγων. Ἐγὼ δὲ ἐώρακα καὶ ἐχθροποιούς μακαρίους· δύο τινὲς πρὸς ἀλλήλους οἰσίν πορνικὴν ἐκέκτηντο· τῶν δὲ γνωστικωτάτων τις ἀνὴρ δοκιμώτατος, διάκονος πρὸς ἐκατέρους μίσους ἔγενετο, ἐκείνῳ μὲν, τοῦτον διαβάλλων ὡς λοιδοροῦντα αὐτόν· τοῦτ' ἐπὶ πάλιν ἐκείνον ὁμοίως· καὶ ἡδυνήθη ὁ σφόδρ' δαιμόνων κακίαν ἀνθρωπίνῃ παυργίᾳ διακρούσασθαι, καὶ μίσος ἐργάσασθαι πορνείαν λύον (16). Ἔστιν ὁ διὰ ἐντολὴν, ἐντολὴν παρὰ κρουόμενος. Εἶδον γὰρ κατὰ Θεοῦ νέους ἑαυτοῖς προσκειμένους· καὶ μέντοι διὰ τὴν ἑτέρων βλάβην καὶ συνείδησιν, ἀλλήλους πληροφρόησαντες, πρὸς χρόνον ἐμάκρυναν. Ὡς ἐναντία γάμος καὶ ἐξόδιον, οὕτως ἀσύμφωνα ὑπερηφανία καὶ ἀπόγνωσις. Καὶ ἔστιν ἐξ ἀκαταστασίας δαιμόνων, ἀμφοτέρω ὁμοθυμαδὸν θεάσασθαι. Εἰσὶ τινες τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων τὴν τῶν θεῶν Γραφῶν ἐρμηνείαν ἐν προοι-

A Si quis Domino corpus suum castum, et cor suum mundum sistere vult et cogitat, custodiat et observet mansuetudinem et continentiam seu abstinētiā: sine his enim labor omnis inutilis est. Quemadmodum ocalorum diversa sunt lumina, ita multae et variae sunt ab intelligentiā sole in anima obumbrationes: **376** alia per corporeas lacrymas; alia per interiores animas; alia per oculos e corpore emicant, alia per intelligentes, alia fit per verbi auditionem; alia sigillatim est commota in anima exsultabunda hilaritas, alia e silentio et quiete, alia ex obedientia existit. Atque praeter haec omnia alia ex rapto qui mentem in luce Christo modo quodam arcano et inexplicabili representat. Sunt virtutes, et sunt B virtutum parentes. Qui aliqua prudentia praeditus est magis laborat, ut ipsas virtutum procreatrices sibi comparet. Harum [matrum] enim magister et doctor per singularem quamdam vim et energiam ipse Deus est: virtutum [filiarum] vero plurimi. Caveamus ne deliciarum inopiam multo somno compensemus, hoc enim stultorum opus est, ut contrarium sapientum. Vidi quosdam Christi pugniles, qui certam ob causam nonnihil quandoque ventri indulserunt, qui tamen mox vere generosi per totius noctis vigilem stationem miserum ventrem ita torserunt, ut deinceps cum gaudio ab omni saturitate abstererent et abhorrerent. Spiritus avaritiae acriter luciat ut iis qui nihil possident, et victus mendicorum statum in occasione trahit, rursumque eos qui, antea ab omnibus rebus terrenis alieni erant rebus mortalibus et corporeis implicat. Desperabundi ad Domini praeceptum Petro datum respicere non desinamus, ut peccanti septuagies septies ignosceret⁹⁹. Qui enim hoc alteri praecepit, sine dubitatione multo saepius ipse fecit et ignovit. Qui vero per superbiam efferimur, nunquam obliviscamur animo revolvare dictum illius: **377** Qui legem totam spiritualem impleverit, offenderit autem in uno vitio, hoc est, in superbia factus est omnium reus¹⁰⁰. Sunt quaedam improborum et invidorum demonum sortes, quae aperte se ab sanctis subducunt, ne victoribus ex bello causa majorum praemiorum propter exhibitas molestias et perturbationes fiant. Beati quidem pacifici¹⁰¹, nec est qui inficias eat: sed ego vidi etiam beatos qui inimicitias concinnant. Duo quidam impuro amore et affectu inter se colligati erant, quos e laudatissimis patribus prudentissimus et probatissimus quidam, odio inter ipsos conflato dissociavit, delato hoc ad illum, et illo ad hunc, quod alter alteri esset conviciatus, atque ita vir sapiens demonum malignam humana astutia depulit, et per odium improbum amorem dissolvit. Est qui praeceptum praecepti causa violat. Notavi enim quosdam juvenes qui casto amore mutuo persecuti sunt, sed ne alios offenderent, aut

⁹⁹ Matth. xviii, 21. ¹⁰⁰ Jac. ii, 10. ¹⁰¹ Matth. v, 9.

conscientiam illorum læderent, inter se pacti, ad tempus alter alterius consuetudine abstinuit. Ut contraria sunt epithalamium et epicedium, ita inter se dissentiunt superbia et desperatio; quamvis ex improbitate demonum utrumque liceat conjunctum simul videre. Sunt impuri quidam spiritus, qui nobis in religionis ingressu sacras Litteras interpretantur, 'quod iis potissimum usuvenire solet, qui vanæ gloriæ studio tenentur, præsertim si etiam in politiori litteratura et externa sapientia versati sunt, ut illos sensim in hæreses, et blasphemias impellant. **378** Ex perturbatione autem et confusa invecundaque lætitia, quam in anima explanationis seu interpretationis tempore sentimus, demoniacam theologiam seu potius theomachiam, qua divina non explicantur, sed oppugnantur, cognoscemus.

Quædam eorum quæ Deus fecit, ordinem et principium, quædam etiam finem a conditore suo acceperunt, virtus autem finem sine fine habet. Omnis, inquit sacer vates, consummationis vidi finem; latum vero et infinitum mandatum tuum nimis⁷¹. Si sunt operarii eximii qui ab agendi virtute ad contemplandi virtutem transeunt, et charitas nunquam cessat, et Dominus custodit introitum timoris tui et exitum charitatis tuæ⁷², profecto charitatis hujus finis sine caret, in qua proficere nunquam desistamus, non in hoc præsentis vite statu, non in futuro sæculo, dum semper novum lumen cognitionis lumini adjicimus, quamvis hoc multis paradoxum videri posset, tamen ex prædicta demonstratione, beate Pater, aio, neque intelligentes et cœlestes quidem seu angelicas naturas suo capere profectu, sed gloriæ suæ (a) gloriā, et scientiam scientiæ semper addere affirmo. Ne tibi mirum videatur, si quandoque nobis demones etiam bonas cogitationes suggerant, iisdemque interno quodam orationis genere contradicant: finis enim est hostium nostrorum, ut nobis persuadeant se arcanas etiam cordis cogitationes exploratas habere. Noli nimis acerbus esse censor et iudex eorum qui multa **379** seu magna docent verbo, et pauca facili exsequuntur: sæpe enim defectum operum, verborum et doctrinæ utilitate compensant. Non omnes omnia omni modo æqualiter possidemus bona: in quibusdam sermo vincit opus; in aliis contra opus sermonem superat. Malum Deus nec fecit, nec effecit. Aberrarunt enim a vero quidam dicitantes naturalia quædam vitia inesse animæ, ignari quod proprias naturæ affectiones in vitium detorserimus et depravaverimus. Exempli gratia, genialis humor nobis insitus est ad procreationem liberorum, quem nos in fornices et lupanaria transulimus: irascendi vis nobis per naturam inest, uti contra serpentem illa utamur, et nos illa adversus proximum abutimur. Æmulatio data est ad studia virtutum æmulanda et imitanda: nos vitia potius et mala æmulamur. Per naturam ferimur ad studium gloriæ, sed cœlestis. Natura superbimus.

Α μίσις ἡμῶν ὕψι γούμενοι· τοῦτο δὲ μάλιστα φιλοῦσι ποιεῖν ἐν ταῖς τῶν κενοδόξων καρδίαις, καὶ μάλιστα τῶν τὴν ἐξω παιδευσιν ἐξησχημένων, ἵνα κατὰ μικρὸν αὐτοὺς ἀπατῶντες εἰς αἰρέσεις καὶ βλασφημίας καταγάγωσιν. Ἐκ τῆς ἐν τῇ ψυχῇ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ὕψιγῆσεως, ταραχῆς καὶ χαρᾶς διακεχυμένης καὶ ἀσέμνου τὴν τῶν δαιμόνων θεολογίαν, μᾶλλον δὲ θεομαχίαν ἐπιγινώσκμεθα.

Τάξιν μὲν καὶ ἀρχήν, τινὰ δὲ καὶ τέλος παρὰ τοῦ πεποιηκότος τὰ γεγονότα ἐσχηκασιν, ἡ δὲ ἀρετὴ ἀπείραντον τὸ πέρας κέχεται· Πάσης γὰρ, φησὶν ὁ Ὑμνωδὸς, συντελεσας εἶδος πέρας· π. lateia δὲ καὶ ἀπείραντος ἡ ἐντολὴ σου σφόδρα. Εἰ πορεύονται τινες καλοὶ ἐργάται ἐκ δυνάμεως πρακτικῆς εἰς δύναμιν θεωρίας, καὶ ἡ ἀγάπη οὐδέποτε λήγει· καὶ Ὁ Κύριος φυλάξει τὴν εἰσόδον τοῦ φόδου σου (17), καὶ τὴν ἐξόδον τῆς ἀγάπης σου, οὐκοῦν ἀπείραντος τὸ ταύτης πέρας, ἐν ᾗ προκόπτοντες οὐδέποτε καταλήσμεν· οὐ κατὰ τὸν παρόντα, οὐ κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα φωτὶ φῶς γνώσεως προσλαμβάνοντες· εἰ καὶ ξένον πῶς τοῖς πολλοῖς τὸ λεγόμενον, ὅμως κατὰ τὴν προλεγεῖσθαι ἡμῶν ἀποδείξιν, ὧ μακάρι, οὐδὲ γὰρ τὰς νοεράς οὐσίας ἔγωγε ἀπροκόπου εἶναι εἵπομαι ἂν, δόξαν δὲ μᾶλλον δόξῃ αἰεὶ προσλαμβάνουσας, καὶ γινώσκιν ἐπὶ γινώσκει ὀρίζομαι. Μὴ θαυμάσης εἴπερ καὶ ἀγαθὰ ἡμῶν οἱ δαίμονες πολλάκις νοήματα ὑποβάλλουσι καὶ τοῦτοις νοερώς ἀντιλέγουσι· σκοπὸς γὰρ τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν ἐν τούτῳ πείσαι ἡμᾶς, ὥς καὶ τὰ ἐγκαρδία ἡμῶν ἐνθυμήματα γινώσκουσι. Μὴ θέλει εἶναι πικρὸς δικαστὴς τῶν λόγων μεγάλα διδασκόντων, ὁρῶν αὐτοὺς τὴν πρακτικὴν ὀκνηροτέρους διακειμένους· πολλάκις γὰρ τὴν τοῦ ἔργου ἑλλειψιν ἀνεπλήρωσεν ἡ τοῦ λόγου ὀφέλεια. Οὐ πάντες πάντως πάντα ἐπίσης κεκτήμεθα· ἐν ἐνίοις μὲν γὰρ ὁ λόγος τὸ ἔργον· ἐν ἑτέροις δὲ πάλιν τὸ δευτέρον τὸ πρῶτον πλεονεκεῖ. Καθὼν μὲν ὁ Θεὸς οὔτε πεποίηκεν, οὔτε δεδημιούργηκεν. Ἠπατήθησαν δὲ τινες φήσαντες φυσικὰ εἶναι τινὰ τῶν παθῶν ἐν ψυχῇ (19), ἀγνοήσαντες ὅτι τὰ συστατικὰ τῆς φύσεως ἰδιώματα ἡμεῖς εἰς πάθῃ μετηνέγκμεν. Οἶον, φύσει ἐν ἡμῶν ἡ σπορά διὰ τὴν τεκνογονίαν, μετεποισήσαμεν δὲ ἡμεῖς αὐτὴν εἰς πορνείαν. Φύσει ὁ θυμὸς ἐν ἡμῶν κατὰ τοῦ ὄρεως, κεκρήμεθα δὲ αὐτῷ ἡμεῖς κατὰ τοῦ πηλίου. Ἐν ἡμῶν ὁ ζῆλος διὰ τὸ τὰς ἀρετὰς ζηλοῦν, ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τῷ κακῷ ζηλοῦμεν. Φύσει τῇ ψυχῇ τὸ τῆς δόξης ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ τῆς ἀνῶ· φύσει τὸ ὑπερηφανεύεσθαι, ἀλλὰ κατὰ τῶν δαιμόνων. Ὅμοιος ἡ χαρὰ, ἀλλὰ διὰ τὸν Κύριον καὶ τὴν τοῦ πηλίου εὐπραγίαν· εἰλήφαμεν καὶ μνησιχαλίαν, ἀλλὰ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ψυχῆς. Εἰλήφαμεν ἔρεσιν τροφῆς, οὐ μέντοι ἀσωτίας. Ἀο-

⁷¹ Psal. cxviii, 96. ⁷² Psal. cxi, 8.

(a) Accidentali nempe.

κνος ψυχὴ ἐξήγειρε καθ' αὐτῆς δαίμονας, πλη-
θύνοντων δὲ πολέμων, ἐπληθύνθησαν καὶ στέφανοι.
Ὁ μὴ πληττόμενος ὑπὸ πολέμων, οὐ πάντως στε-
φανωθήσεται. Ὁ δὲ ἐπὶ τοῖς συμβατικοῖς πτώμα-
σι (20) μὴ ἀποκλινών, ὑπὸ ἀγγέλων ὡς πολεμιστῆς
εὐφημηθήσεται. Τρεῖς μὲν τις νύκτας ἐν γῇ πεποιη-
κῶς ἀνεβίω εἰς ἅπαν· ὁ δὲ τρεῖς ὥρας νεικηκῶς
οὐκ ἀποθάνεται λοιπόν. Ἐάν κατ' οἰκονομικὴν
παίδευσιν, μετὰ τὴν ἀναταλὴν αὐτοῦ ἐν ἡμῖν, Ὁ
ἡλῖος ἐγὼ τὴν δύσιν αὐτοῦ, πάντως ἔθετο σκό-
τος ἀκορυφῇ αὐτοῦ, καὶ ἐγένετο νύξ· ἐν αὐτῇ
λοιπὸν διελεύσονται πρὸς ἡμᾶς οἱ πρῶτην ἀναχωρή-
σαντες ἄγριοι σκύμνοι, καὶ πάντα τὰ θηρία τοῦ θρυ-
μοῦ τῶν ἀκανθιδῶν παθόν, ὠρύμενοι ἀρπάσαι
τὴν ἐν ἡμῖν ἐλπίδα, καὶ ζητούντες παρὰ τοῦ Θεοῦ
τῶν παθῶν βρῶσιν αὐτοῖς, ἡ δὲ ἐννοία, ἡ δὲ πρᾶ-
ξις, ἀνέτειλεν ἡμῖν διὰ σκοτεινῆς ταπεινώσεως πά-
λιν ὁ ἡλῖος· καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ θηρία συνήχθησαν, καὶ
εἰς τὰς μάνδρας αὐτῶν, ἵσουσιν φιληδότους καρδίας
καταστήσονται, καὶ οὐκ ἐν ἡμῖν. Τότε ἐρουσὶν ἐν τοῖς
δαίμοσιν· Ἐμεγάλυνε Κύριος τοῦ ποιῆσαι μετ'
αὐτῶν ἔλεος πάλιν· ἡμεῖς δὲ πρὸς αὐτούς· Ἐμε-
γάλυνε Κύριος τοῦ ποιῆσαι μετ' ἡμῶν, ἐγενή-
θημεν εὐφραίνόμενοι. Ἡμεῖς δὲ δικόμενοι· Ἰδοὺ
Κύριος κἀθήται ἐπὶ νεφέλης κούφης, πάντως ψυ-
χῆς γῆνης πάσης ἐπιθυμίας ὕψωθεῖσης, καὶ ἤξει
εἰς Αἰγυπτίαν, καρδίαν τὴν πρῶτην ἐσκοτισμένην,
καὶ σιτισθήσονται τὰ χειροποίητα εἰδωλά, καὶ
ἐνθυμήματα τοῦ νοός. Εἰ Χριστὸς ἀπὸ Ἡρώδου σω-
ματικῶς φυγεί, καὶ περ πάντα δυνάμεις, παιδεύ-
σθωσαν οἱ προπετεῖς, μὴ αὐτοὺς τοῖς πειρασμοῖς
ἐπιβρίπτειν· Μὴ δόξης γὰρ, φησὶν, εἰς σάλλον τὸν
πόδα σου, καὶ οὐ νυστάξει ὁ φυλάσσων σε ἄγ-
γελος. Συμπλέκεται τῇ ἀνδρείᾳ ἡ τύφωσις, ὥσπερ ὁ
λεγόμενος σμίλαξ τῇ κυπαρίσσῳ. Ἔργον ἡμῖν ἔστω
ἀένναον, μὴ ψιλῇ ἐννοίᾳ λογίζεσθαι ἡμᾶς τὸ οἰονοῦν
κεκτῆσθαι ἀγαθόν· ἀλλὰ τοῦτο ἀκριδῶς ἐκζητοῦν
ἰδίωμα σκοπήσωμεν, εἰ ἐν ἡμῖν ἐστὶ. Καὶ τότε πάν-
τως ἐλλείποντας αὐτοὺς νοήσωμεν· ζῆται καὶ τῶν
παθῶν ἀπαύστως τὰ τεκμήρια, καὶ τότε πολλὰ
ἐνόντα σοι συνήσεις, ἅπερ ἐν νόσοις μὲν ὄντες δια-
γνώναι οὐ δυνάμεθα, ἡ δὲ ἀσθένειαν, ἡ δὲ βαθεῖαν
προκατάληψιν.

D epresso similis hederæ smilax. Summa cura et
labore semper caveamus, ne ulla vel tenuis etiam
cogitatio admittatur a nobis, quæ nobis persuadea-
mus, quod vel minimam virtutem seu bonum habeamus. Sed hoc curiose et accurate tanquam cer-
tum signum et proprietatem investigemus, an (illa cogitatio de nostro bono) in nobis deprehendatur,
et tunc (illa deprehensa) sine ulla controversia nos omni virtute et bono destitutos cogitabimus.
Scrutare perpetuo vitiosas animi tui perturbationes et affectus, et plurimos in te deprehendes, quos
dum in animi morbis versamur, non possumus cognoscere, sive propter imbecillitatem, sive quod
altissimas in nobis radices egerint.

Ἡρόδου κρίνει ὁ Θεός (24). Ἐν δὲ τοῖς κατὰ δύ-
ναμιν τὴν ἐργασίαν φιλανθρώπως μέντοι ζητεῖ.
Μέγας ὁ μὴδὲν κατὰ δύναμιν ἐλλείπων (25) μείζων
δὲ ὁ ἐν ταπεινώσει ἐν τοῖς ὑπὲρ δύναμιν ἐπιχειρῶν.
Πολλάκις οἱ δαίμονες τὰ κορυφώτερα, καὶ συμφέροντα

A sed adversus diabolum. Sic innatum est nobis
gaudium, sed propter Dominum, et felicitatem (a)
hominum. Accepimus et memoriam injuriarum,
sed adversus hostes animæ: appetitum seu deside-
rium cibi, sed non ad ingluviem et luxum. Impiger
animus provocat in se dæmones: sed auctis cer-
taminibus augentur et coronæ. Non veratus et pul-
satus ab hostibus, prorsus non coronabitur. Qui ob
casus et lapsus, qui pugnantis evenire solent,
ab labore et pugna non desistet, ab angelis ut
fortis bellator multis laudibus celebrabitur. Tres
380 quidam (b) noctes in terra sepultus jacuit,
et postea nunquam moriturus revixit. Qui tres
horas vicerit, deinceps non morietur. Si ex disci-
plina et institutione divino nutu facta, Sol, post
suum in nobis ortum, cognovit occasum suum⁷²,
omnino posuit tenebras latibulum suum⁷³, et facta
est nox: in ipsa postea transibunt ad nos, qui ante
recesserant immanes leonum catuli, et omnes feræ
silvarum sive spinosarum (et pungentium conscien-
tiam) cupiditatum, rugientes ut rapiant nobis
spem, et querentes a Deo escam sibi vitiosarum
affectionum, sive per cogitationes, sive per facta,
ortus est nobis per obscuram humilitatem iterum
sol, et bestie ad se congregatæ, atque in cubilibus
suis, sive in cordibus voluptatum amantibus, non
in nobis collocabuntur. Tunc dicent inter dæmones,
Magnificavit Dominus facere cum ipsis⁷⁴ iterum mi-
sericordiam. Nos autem ad ipsos: Magnificavit fa-
cere nobiscum, facti sumus latantes⁷⁵. Vos autem
C qui persecutionem patimini (dicetis): Ecce Domi-
nus sedet super nubem levem, animæ prorsus super
omnem terrestrem affectum evectæ, et veniet in
Egyptum⁷⁶, hoc est, in cor paulo ante tenebris
tentationum confusum, et movebuntur idola et simu-
lakra⁷⁷, manu fabricata, hoc est, cogitationes
mentis impuræ (cedent). Si Christus homo quam-
vis omnipotens ab Herode fugit, discant incauti et
præcipientes non temere se in tentationum pericula
conficere. Non des, inquit, in commotionem pedem
tuum⁷⁸, 381 non dormitavit, qui custodit te⁷⁹ ange-
lus. Implicat se fastus cum fortitudine non secus ac

D epresso similis hederæ smilax. Summa cura et
labore semper caveamus, ne ulla vel tenuis etiam
cogitatio admittatur a nobis, quæ nobis persuadea-
mus, quod vel minimam virtutem seu bonum habeamus. Sed hoc curiose et accurate tanquam cer-
tum signum et proprietatem investigemus, an (illa cogitatio de nostro bono) in nobis deprehendatur,
et tunc (illa deprehensa) sine ulla controversia nos omni virtute et bono destitutos cogitabimus.
Scrutare perpetuo vitiosas animi tui perturbationes et affectus, et plurimos in te deprehendes, quos
dum in animi morbis versamur, non possumus cognoscere, sive propter imbecillitatem, sive quod
altissimas in nobis radices egerint.

Propositum nostrum judicat Deus, opera tamen
quæ præstare per nos possumus, pro sua clementia
requirit. Magnus ille est, qui quod in se est, nihil ne-
gligit; major, qui ex humilitate conatur plura facere
quam possit. Impedire nos dæmones a levioribus et

⁷² Psal. ciii, 19. ⁷³ Psal. xvii, 12. ⁷⁴ Psal. cxv, 2. ⁷⁵ ibid. 3. ⁷⁶ Isa. xix, 1. ⁷⁷ ibid. ⁷⁸ Psal. lxxv, 9. ⁷⁹ Psal. cxi, 3.

(a) Benefacta, bonas actiones.

(b) Christus.

facilioribus solent, et ad graviora et laboriosiora impellere. Josephum lego propter fugam potius peccati, quam quod se nulli pravo affectui obnoxium ostenderit, laudatum²¹. Vivendum nobis in qualibus et quot peccatis illa fuga primum mereatur. Aliud estingere umbram, aliud occurrere ad solem (justitiæ). Qui in tenebris versatur solet offendere; offensio est causa lapsus, lapsus mortis. **382** Quibus ex vini ingurgitatione obortæ sunt tenebræ, sæpe per aquæ haustum ad sobrietatem redierunt. Qui vitii obruti cæcuerunt, per lacrymas poenitentiae resipuerunt. Aliud est inquinatio, aliud confusio, aliud occæcacio; priorem sanat abstinentia (a), alteram solitudinis quies, postremam obedientia, et Deus qui factus est obediens. Nos ex duobus eorum, qui sordes terrestres perpurpare solent, veluti exemplis commodissime intelligimus itidem duo (purgationum genera) eorum qui superna sapiunt. Officinam fullonicam appellamus religiosum cœnobium, quod sordes animæ et crassitudinem et deformitatem dedolat et abstergit. Officina vero eorum qui lanas inficiunt, sit secessio in solitudinem iis apta, qui lasciviam, memoriam injuriarum et iracundiam posuerunt et exuerunt, et exinde in silentii quietem secesserunt. Sunt qui dicant, quod recidere sæpius in eadem peccata soleat ex defectu conventus et priori peccato ex æquo respondentis poenitentiae contingere. Querendum vero est, an omnis qui eadem peccata non amplius iterat et committit, dignam alias poenitentiam egerit? Repetunt quidam eadem peccata vel alto oblivionis tumultu sepulti, vel ex mollitie quadam Deum clementem rati, aut quod salutis suæ spem omnem abjecerint. Haud scio an quis me non sit reprehensurus, si dixero a quibusdam hostem hunc deinceps vinciri non posse, servitutem **383** tanquam ab tyranno redacti sint.

Perscrutandum etiam est quomodo anima, cum natura sit corporis experta, spiritus ejusdem naturæ ad se venientes videre non possit, quomodo per naturam affecti sint. An fortasse propter vinculum corporis, quod solum novit, qui corpus et animam conjunxit [inter se devinxit]. Quidam e doctioribus me interrogavit: Dic, inquit, obsecro, dic mihi volenti discere, quinam spiritus mentem per peccata deprimere, quive extollere soleant? Me vero ad hanc inquisitionem hærentem, et inscitiam etiam jurejurando affirmantem, docuit qui ex me discere volebat. In paucis, inquit, exemplis, tibi sermentum discretionis dabo, ut de reliquis tuo ipse labore inquiras. Spiritus luxuriæ, iræ, insanæ gulæ, desiderii, somnolentis non solent mentis cornu extollere. Sed spiritus avaritiæ, principatus et honoris, loquacitatis, et alii complures qui malum malo nectere et cumulare consueverunt, unde et judicandi alios spiritus illis familiaris est. Qui ad externos vel egressus est, vel eisdem ipse hospitio recepit, et super discessu illorum, vel post horam, vel post

A ἡμᾶς κωλύουσι διαπράττεσθαι, τὰ δὲ μοχθηρότερα μεταλθεῖν μᾶλλον προτρέπονται. Εὐρίσκω ἰωσήφ ἐκεῖνον δι' ἀποστροφῆν ἁμαρτίας, καὶ οὐ δι' ἐνδειξιν ἀπαθείας· μακαρίζομενον. Ζητητέον ἡμῖν ἐν ποίαις καὶ πόσαις ἁμαρτίαις ἡ ἀποστροφή στέφανον κέκτηται. Ἄλλο τὸ ἀποστρέφεσθαι τὴν σκιάν· ὑψηλότερον δὲ τὸ προστρέχειν τῷ ἡλίῳ. Τὸ σκοτεῦσθαι αἰτίον τοῦ προσκόπτειν· τὸ δὲ προσκόπτειν τοῦ πίπτειν· τὸ δὲ πίπτειν τοῦ θνήσκειν. Ἐξ οἴνου οἱ σκοτισθέντες, ἐνέψαντο πολλάκις ὕδατι· οἱ δὲ ἐκ παθῶν σκοτισθέντες, ἐνέψαντο δάκρυσιν. Ἄλλο θόλωσις, καὶ ἄλλο ἐπίχυσις (a), καὶ ἕτερον τύφλωσις· καὶ τὴν μὲν προτέραν ἴαζατο ἐγκράτεια· τὴν δὲ δευτέραν ἡσυχία· τὴν δὲ τρίτην ὁπακοή, καὶ ὁ θεὸς ὁπῆκοος γεγωνώς. Ἡμεῖς ἐκ δύο τῶν τὰ κάτω καθαιρόντων προσφυῶς τὰ δύο τῶν τὰ ἄνω φρονούντων, ὡς ἐν ὑποδείγμασιν ὑπειλάφμεν. Κναφεῖον μὲν τὸ κατὰ Κύριον κοινόνδιον· τὸ τὸν ῥύπον, καὶ τὴν παχύτητα, καὶ τὴν ἀμορφίαν τῆς ψυχῆς ἀποξέον, εἰρήκοτες. Βαφεῖον δ' ἂν εἴη ἡ ἀναχώρησις τοῖς τὴν λαγνείαν, καὶ μνησικαχίαν, καὶ θυμὸν ἀποθεμένοις, καὶ ἐξ ἐκεῖνου λοιπὸν πρὸς ἡσυχίαν μεταρχομένοις. Τινες τὸ τοῖς αὐτοῖς περιπίπτειν πτωμασιν ἐξ ἐλλείψεως τῆς ἀρμοσύνης, καὶ ἀντισηκούσης μετανοίας τῷ προτέρῳ φασί. Ζητητέον δὲ εἰ πᾶς ὁ μὴ πεσὼν τῷ αὐτῷ εἶδει, ἀρα καὶ ἀξίως μετενόησε. Πεπτῶκασιν τοῖς αὐτοῖς τινες, ἢ τῶν προτέρων ἐν λήθῃ βυθῷ καταχωθέντες, ἢ τὸν θεὸν ἐκ φιληδονίας φιλάνθρωπον ὑπολαμβάνοντες· ἢ τῆς ἐσωτῶν σωτηρίας ἀπολεγόμενοι. Οὐκ οἶδα εἰ μήπω με

C τις καταμέμμεσθαι ἤμελλεν, ἐπεὶ ἂν εἶπον, ὅτι περ τὸν ἐχθρὸν τοῦτον λοιπὸν δεῖσαι μὴ ἰσχύοντες, τῇ τῆς συνηθείας ἰσχύϊ τυραννοῦντα αὐτούς.

Ἐρευνητέον πῶς ἀσώματος οὔσα ἡ ψυχή, τοῖς πρὸς αὐτὴν ὁμοουσίους ἐπιδημοῦντας, ὡς ἔχουσι φύσεως ὁρᾶν οὐ πέφυκε· μήπως ἀρα διὰ τὴν ζεύξιν, ἣν ὁ δῆσας μόνος ἐπίσταται; Βουλομένη μαθεῖν φράζεθι, φράζεθι, τίς με γνωστικὸς ἐπύθετο, ποῖοι τῶν πνευμάτων ταπεινοῦν, ποῖοι δὲ ὑψοῦν ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις πεφύκασιν τὸν νοῦν. Κάμου πρὸς τὸ σκέμμα δυσχεράνατος, καὶ τὴν ἀγνοίαν βεβαιωσαμένου ὄρκου, ὁ μανθάνων εἰδὼς ἐστιν. Ἐν ὀλίγοις, φησὶ, διακρίσεως ζύμην σοι δεδοκώς καταλείψω ζητεῖν ἐμπόνως· ὁ τῶν σωμάτων, καὶ ὁ τῆς ὀργῆς, καὶ ὁ τῆς κοιλιωματίας· ὁ τῆς ἀκηδίας, ὁ ὑπνου οὐ πεφύκασιν πως ἐπαίρειν τὸ τοῦ νοῦς κέρα. Ὁ δὲ τῆς φιλαργυρίας, φιλαρχίας τε καὶ πολυλογίας, καὶ ἕτεροι πλείους κακῶ κακὸν εἰώθασιν ἐπισυνάπτειν. Διὸ καὶ ὁ τοῦ κρίνειν, τούτοις παραπλήσιος καθέστηκεν. Εἰ τις πρὸς κοσμικοὺς ἢ παρεγένετο, ἢ ἐδέξατο, καὶ ἐπὶ τῷ αὐτῷ μετὰ τὴν ὥραν ἢ ἡμέραν χωρισμῷ λύπης βέλος ἐδέξατο, καὶ μὴ ἄλλον χαρᾶς ὡς ἐμποδίου παγίδος ἀπαλλαγείς, οὗτος ἢ ὑπὸ κενοδοξίας ἢ ὑπὸ πορνείας ἐμπαίζεται. Τὸ πῶθεν ὁ ἀνεμὸς πνεῖ πρὸ πάντων

²¹ Gen. xxxix, 23; Eccl. xlix, 17, 18.

(a) Effusio, affusio, ἐπίχυσις, distractio, dispersio.

ζητήσωμεν· μήπως εὐραθῶμεν ἐναντίως τὰ ἱστία ἐκτείνοντες· παρακάλει ἐξ ἀγάπης γέροντας πρακτικούς οἵτινες κατέτριψαν τὰ σώματα αὐτῶν ἐν ἀσκήσει (25), μικρὰν ἀνάπαυσιν αὐτοῖς παρεχόμενος. Ἀνάγκαζε νέους ἐγκρατεῦσθαι, οἵτινες κατέτριψαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐν ἀμαρτίαις, μνήμην κολάσεως αὐτοῖς διηγούμενος. Τῶν οὐκ ἐνδοχομένων ἐστίν, ὅπερ ἐν ἑτέρῳ εἰρήκαμεν, εὐθὺς ἐν προοιμίῳ εἰς ἅπαν γαστριμαργίας καὶ κενοδοξίας ἡμᾶς καθαρεῖν· ἀλλὰ μὴ θελήσωμεν διὰ τρυφῆς τῇ κενοδοξίᾳ μάχεσθαι· ἥτοι γὰρ γαστριμαργίας κενοδοξίαν, τοῖς εἰσαγωγικοῖς λέγω, ἀποτίκτει. Μᾶλλον δὲ δι' ἐνδοξίας κατ' αὐτῆς πρεσβεύσωμεν. Ἐλευσεται γὰρ ὥρα, καὶ νῦν ἐστὶ τοῖς βουλομένοις, ἵνα ὑποτάξῃ Κύριος καὶ ταύτην ὑπὸ τοῦς πόδας ἡμῶν. Οὐ τοῖς αὐτοῖς οἱ νέοι καὶ οἱ γεγηρακότες προσερχόμενοι πολεμοῦνται πάθει. Πολλάκις γὰρ εἰς ἅπαν ἐναντίας τὰς νόσους κέκτηνται. Διὰ τοῦτο μακαρία, ἡ μακαρία ταπεινώσις, ὅτι νέοις καὶ γεγηρακόσιν ἀσφαλὴς καὶ δυνατὴ γίγνεται μετάνοια. Μὴ θορυβῇσιν ἐν τῷ λέγειν ἐρχομαι. Σπάνιοι γὰρ, πλὴν εἰσι ψυχὰι εὐθεῖς καὶ ἀπόνηροι, κακίας, καὶ ὑποκρίσεως, καὶ κακεντρεχείας ἀππληγμένοι, αἱ πάντῃ τῇ τῶν ἀνθρώπων συνδιατριβῇ ἀντίκειται δυναμένης μετὰ τοῦ ὁδηγοῦντος ἐκ τῆς ἡσυχίας, ὥσπερ ἐκ λιμένος, εἰς οὐρανὸν ἀνέρχεσθαι, καὶ τῶν κοινοβιακῶν θορύβων, καὶ σκανδάλων διαμεῖναι ἀνεκδοεῖς καὶ ἀπείρατοι. Ἀγνοοῦς μὲν ἀνθρωποι, πονηροὺς δὲ ἄγγελοι, ὑπερηφάνους δὲ θεοὶ λάσασθαι πέφυκεν. Εἰδὸς ἀγάπης πολλάκις ἰσως γέγονε καὶ τοῦτο, τὸ τῷ πλησίον καταλιμπάνειν παραβάλλοντι πρὸς ἡμᾶς ποιεῖν, καθὼς βούλεται, ἐν ἅπασιν, ἡμῶν μέντοι ἡλιόροτα πᾶσαν ἐπιδεικνυμένων (27), ζητητέον πῶς καὶ ἕως τίνος, καὶ πότε, καὶ ἡ ἀρα ἀναλυτικὴ ἡ μεταμέλεια τῶν καλῶν, ὥσπερ τῶν κακῶν. Διακρίσει πολλῇ χρῆσθαι, πότε μὲν ἴσασθαι, καὶ ἐν ποίοις, καὶ ἕως τίνος προσπαλαῖειν ταῖς τῶν παθῶν ὕλαις ὀφειλομέν. Ἔστι γὰρ καὶ ψυγὴν προκρίνει διὰ τὴν ἀσθένειαν, ἵνα μὴ ἀποθάνωμεν. Ἰδωμεν καὶ φυλάξωμεν (ἰσως γὰρ καὶ ἐν καιρῷ διὰ πικρίας χολῇν κενῶσαι δυνάμεθα), ποιοὶ μὲν τῶν δαιμόνων ὑψοῦσι, ποιοὶ δὲ ταπεινοῦσι, καὶ ποιοὶ σκληρύνουσι, ποιοὶ δὲ παρακαλοῦσι, καὶ ποιοὶ μὲν σκοτίζουσι, ποιοὶ δὲ πάλιν φωτισμὸν ὑποκρίνονται, καὶ ποιοὶ μὲν νωθροὺς, ποιοὶ δὲ κακεντρεχεῖς, ποιοὶ δὲ σκυθρωποὺς, καὶ ποιοὶ ἡλαροὺς ἡμᾶς ἀπεργάζονται. Μὴ θαμβηθῶμεν ἐν τῷ σταδίῳ ἐν προοιμίῳ ἑαυτοῦς ἐμπαθεστέρους τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἡμῶν διαγωγῆς ὀρώμεν. Δεῖ γὰρ τὰ αἵτια πάντα κινήθῃναι. Εἴθ' οὕτως τὴν ὕλειαν ἡμῖν προσγενέσθαι, εἰ καὶ τάχα που τὰ θηρία κρυπτόμενα οὐκ ἐβλέποντο. Ὅτε κατὰ τινα σύμβασιν λοιπὸν οἱ τελειότῃ πλησιάζοντες, ἐν τινι φιλῷ τοῖς δαίμοσι ἡγηθῶσι, πάσῃ μηχανῇ χρῶνται συντόμως τοῦτο ἐξ αὐτῶν ἐκατονταπλάσιον ἀφαρπάσασθαι. Ὅσπερ οἱ ἄνεμοι (28), ποτὲ μὲν τὴν ἀπικολῇν, διὰ τὸ γαληνὴν, ποτὲ δὲ τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης ταραττεῖν εἰσώθασιν· οὕτως μοι νοεὶ καὶ ἐπὶ τῶν σκοτεινῶν ἀνέμων, τῶν μὲν γὰρ ἐμπαθῶν αὐτῶν τὴν τῆς καρδίας αἰσθησὴν ταρασσεῖν πεφύκασι· τῶν δὲ ἥδη προκοφάντων, τὴν ἐπικολῇν τοῦ νοός.

diem tristitiae telum arcepi, et non potius gaudio affectus est, quod ab impedimenti laqueo liberatus sit, hic a spiritu vanæ gloriæ, aut veneris illuditur. Ante omnia inquiramus, unde spiritus flare incipiat, ne forte vela in contrarium tendamus. Seniores in actione versatos, qui corpora sua assidua exercitatione detriverunt consolare ex charitate, et aliquam **384** relaxationem illis exhibe. Juvenes qui per peccata animas suas male tractarunt, ad continentiam redigendis in memoriam supplicii æterni compelle. Fieri non potest, quod et supra demonstravimus, ut statim ab initio ingressus religionis, ab omni gula et vana gloria repurgemur. Sed tamen ne per delicias et luxum velimus vanam gloriam oppugnare: nam ipsa victoria de gula vanam gloriam in his qui adhuc rudes sunt, parit. Per inedia potius contra illam decertemus. Veniet enim hora, et nunc est volentibus, ut Dominus hanc quoque subiciat pedibus nostris. Non eisdem juvenes ac senes cum ad religionem accedunt vitis oppugnantur. Sepe fit ut plane contrariis morbis laborent. Quapropter beata, iterumque beata humilitas, quod tam juvenibus quam senibus secunda tutaque, et quæ in ejusque facultate sita sit, fiat poenitentia. Non te perturbet id quod dicturus sum. Sunt animæ quanquam admodum raræ, sunt tamen rectæ et ab omni malitia alienæ, simulationis et artis omnis subdola expertes, quæ penitus ab omni vitæ communis consortio et societate abhorrent, quæ optimum ducem secutæ possunt ex quietâ et solitaria vitâ, tanquam e portu cœlum conscendere, et a tumultibus atque offensis vitæ (quamvis religiosæ) communis tamen, intacta et intentata persistere. Lascivos, homines; malignos, angelus; superbos, Deus sanare solet. **385** Sit fortasse et hæc non raro species aliqua charitatis, cum alteri ad nos venienti permittimus, quidquid velit, facere, omnem interim illi benevolentiam et hilaritatem exhibendo. Quæ in re videndum quomodo et quatenus, et quando, et num poenitentia, quemadmodum mala, ita et bona, dissolvere seu corrumpere possit? Multa prudentia opus est, ut intelligamus, quando nobis subsistendum sit, et in quibus præliis et quousque contra vitiorum materiam et fomitem luctandum; est enim cum, propter imbecillitatem nostram, ne succumbamus et moriamur, præstat fugere. Videamus et advertamus (fortasse enim et suo tempore per amaritudinem fel exaurire possumus), quinam dæmonum nos in superbiam extollant, qui depri-mant, qui duos reddant, qui consolentur et palpent, qui tenebras nobis offundant, quique rursum illustrare se fingant, qui stupidos et hebetes, qui solertes et subdolos faciant, qui tetricos et tristes, quique hilares nos efficiant. Nihil nos turbet aut commoveat, quando in religiosi stadii ingressu, seu exordio religiosæ vitæ nos magis vitiosis affectibus perturbari sentimus, quam cum in sæculo

degeremus. Movendæ enim sunt prius omnes morborum causæ, atque ita demum sanitas curanda. Antea enim fortasse vitiorum monstra recondita non cernebantur. Quando ii, qui jam haud procul a perfectione absunt, aliquo casu in leviori lapsu a dæmonibus victi fuerint, omni arte utantur **386**

ut quamprimum ex illis centuplicem fructum (per pœnitentiam, et meliora præstando) auferant. Quemadmodum venti nunc propter serenitatem crispare duntaxat tergum maris solent, nunc vero ima vada commovere et perturbare: ita mihi cogita de ventris, hoc est, aîris cogitationum turbibus seu flatibus; eorum quidem, qui cupiditatum perturbationibus obnoxii sunt, ipsum intimum cordis sensum consuesse perturbare; horum autem qui jam profecerunt in religiosa vita, summa tantum mentis perstringere solere. Quapropter hi citius ad suam animi tranquillitatem redeunt quæ nulla vitiorum labe fuit aspersa. Perfectorum porro est cognoscere semper in anima, quæ cogitationes sint propriæ conscientiæ, quæ Dei, quæ dæmonum. Neque enim dæmones omnia contraria a principio statim suggerunt. Proinde tota res hæc revera deprehensus est difficilis.

Duorum oculorum sensu illustratur corpus: intelligenti vero et aspectabili discretione illuminantur oculi cordis.

SCHOLIA AD GRADUM EUNDEM.

Scholion 1.

Permisti, quod est facere bonum cum proposito malo.

Scholion Isaaci 2.

Quando vis auspicari opus Dei, primum conde testamentum tanquam moriturus, aut potius tanquam mortuus, sive tanquam aliquis paratus ad mortem, et qui velut elapso jam vivendi tempore desperarit vitam. Et hoc firmiter tanquam rem certam concipe animo tuo, ne spe vitæ præsentis **387** in lucta et victoria acquirenda impediaris. Spes enim vitæ hujus inflat mentem et exinanit.

Scholion 3.

Sive in beneplacitis suis et voluntatibus.

Aliud.

Quamvis dictum hoc generaliter a propheta dictum sit, tamen aptissime a religioso patre assumptum est.

Aliud.

Obscurum et tenebricosum est.

Scholion 4.

De hoc, quomodo cognoscenda et investiganda sit voluntas Jesu.

Scholion 5.

Perfectum, non ut humile tantum, sed et secutum et omnis casus expers, ut quod ex humilitate non suis viribus nitatur, quod est perfectorum.

Scholion.

Contrariæ Dei voluntati. Ne fiat scilicet. Quod in nostra potestate est aggredienti. Sive non expectato auxilio divino.

Scholion 6.

Adverte quomodo dum meminit de educatione, simul convictum aliorum reprehendat, tanquam adiutorem improbitatis. Non in medio positum velut indifferens dicatur quasi nihil obicit ratio locorum, sermonum et hoc genus alia.

Αὐτοὶ οὗτοι καὶ ὁἴκτιον τῆς οἰκίας γαλήνης ἐπαισθάνονται, ἀμολύντου διαμεινάσης. Τελείων τὸ ἐπιγινώσκειν αἰετὶ ἐν τῇ ψυχῇ, ποία μὲν τοῦ συνειδότες, ποία δὲ Θεοῦ, καὶ ποία δαιμόνων ἐννοία. Οὐ γὰρ πάντα ἐναντία ἐκ προοιμίων ὑποτίθενται οἱ δαίμονες. Αὐτοὶ καὶ σκοταίνων ὥτως τὸ πρόβλημα.

Β Ἐν δυσὶν ὁμασίᾳ αἰσθητοῖς φωτίζεται τὸ σῶμα, καὶ ἐν νοητῇ, καὶ ὁρατῇ διακρίσει ὀφθαλμοὶ τῆς καρδίας λαμβάνονται.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΑΥΤΟΝ.

Σχόλιον α'.

Τοῦ συγκεκραμένου, ἔχουν τοῦ ἐπιμίκτου, ὃ ἐστὶ ποιῆσαι καλὸν ἐν κακῷ σκοπῷ.

Σχόλιον Ἰσακ β'.

Ὅταν θέλεις βαλεῖν ἀρχὴν εἰς ἔργα Θεοῦ, πρῶτον διαθήκη ποιήσον, ὥς μὴ ἔχων ζωὴν ἐν τῷδε τῷ βίῳ· ὥστε εἰς προεπρεπισθεὶς εἰς θάνατον, καὶ ἀπελπίσας τὴν ζωὴν, ὥς φθασάσης τῆς προθεσμίας τὸν καιρὸν, καὶ τοῦτο ἔγχε ἐν ἀληθείᾳ ἐν τῇ διανοίᾳ σου εἰς τὸ μὴ ἐμποδισθῆναι τι τῇ ἐλπίδι τῆς παρούσης ζωῆς εἰς τὸ ἀγωνισασθαι καὶ νικῆσαι· ἡ γὰρ ἐλπίς τῆς ζωῆς ταύτης γαυνοὶ τὴν διάνοιαν.

Σχόλιον γ'.

Ἦτοι ταῖς οἰκίαις ἀρεσκίαις καὶ τοῖς θελήμασιν.

Ἄλλο.

Κἀν τὸ ῥητὸν καθ' ὅλον νοῦν εἰρηται τῷ προφῆτῃ, ἀλλὰ ὁμοῦ καὶ τῷ πατρὶ εὐφωδῶς παρεδίδεται.

Ἄλλο.

Τὸ αἰνιγματῶδες καὶ συνεκσιασμένον.

Σχόλιον δ'.

Τοῦ πῶς δεῖ μαθεῖν τὸ τοῦ Ἰησοῦ θέλημα.

Σχόλιον ε'.

Τέλειον, ὥς οὐ ταπεινὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλές καὶ ἀδιάπτωτον, ὥς μὴ στοιχοῦμενον παρ' ἐαυτῶν ἐκ ταπεινώσεως· τῶν γὰρ τελείων τοῦτο.

Σχόλιον.

Τῆς ἐναντίας τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ· τῷ ὧφ' ἡμῶν ἐπιχειροῦντι· τὸ μὴ γενέσθαι δηλαδὴ· ἔχουν τῇ ἀπροσδοκῆτῳ συνεργίᾳ.

Σχόλιον ς'.

Ὅρα πῶς ἀνατροφῆς μνησθεὶς, καὶ τὴν συναναστροφὴν αἰτιάται, ὥς κακίας συνεργῇ· μὴ οὖν ἀδιάφορον λεγέσθω, μηδὲν βλέπτεσθαι ἐκ τῶν τόπων, ἢ τῶν λόγων, ἢ τῶν ἐξῆς.

Σχόλιον Θεωδώρου Ἐδέσσης ζ'.

Οἶνος μὲν, ὡς γέγραπται, *εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου*· οὐ δὲ ὁ πνεθεῖν ἀεὶ καὶ κλαίειν ἐπαγγεῖλα-
μενος τὴν τοιαύτην ἐκκλίνων εὐφροσύνην, εὐφραν-
θῆσθαι χάρισμασι πνευματικοῖς· εὐφραίνόμενος δὲ
οὐκ αἰχρὸς συμβιωτεύσεις λογισμοῖς· καὶ πολλαῖς
παρήσῃ λύπαις.

Σχόλιον η'.

Νομικὴν λατρείαν ὥδε, ὁμαι, ὁ ἀγιὸς φησι, τὸ
ἐαυτῷ καὶ προσέχειν, ἤγουν τὸ ὡς οὖν ζητεῖν· ἡ δὲ
τοῦ Κυρίου, καὶ τοῦ ἀελεφού σκοπεῖν, καὶ διορθοῦσθαι
ἐστίν.

Σχόλιον θ'.

Ἡ δὲ ἐαυτῶν ἡμᾶς οἱ δαίμονες ἐκπειράζουσιν, ἡ
τοὺς μὴ φοβούμενους τὸν Κύριον καθ' ἡμῶν ἐφ-
οπλίζουσι· δι' ἐαυτῶν μὲν, ὅταν ἐκ τῶν ἀνθρώπων
ἰδιάσωμεν, ὥσπερ καὶ τὸν Κύριον ἐν τῇ ἐρήμῳ· δι'
ἀνθρώπων δὲ, ὅταν μετ' αὐτῶν συνδιατρέψωμεν,
ὥσπερ καὶ τὸν Κύριον διὰ τῶν Φαρισαίων. Ἀλλ'
ἡμεῖς εἰς τὸν τύπον ἡμῶν ἀποδλεπόμενοι ἀμφοτέ-
ρωθεν αὐτοὺς ἀποκρουσώμεθα.

Σχόλιον ι'.

Ὁδοὺς ἡ Γραφὴ τὰς ἀρετὰς ὀνομάζει· μελίων
δὲ τῶν ἀρετῶν πασῶν ἡ ἀγάπη καθέστηκε· διὰ
τοῦτο εἰπεν ὁ Ἀπόστολος· *Ἐν καθ' ὅπερ βολὴν
ὁδοῦ δείκνυμι*, ὡς καταφρονεῖν παίδουσιν τῶν ὀλι-
κῶν πραγμάτων· καὶ μηδὲν τῶν προσχαίρων προτι-
μῆν τῶν αἰωνίων.

Σχόλιον ια'.

Σχηματισμοὶ διὰ παραδειγμάτων, ἧ προείπεν, ὑπο-
κρίνεσθαι ἡμῶν δεῖν ἐμπειρίας, ὡς ἂν ἐκφύγωμεν
τὴν τοῦ ἐχθροῦ ἤτταν, ἀφελαιεῖς ὄντας ἐν οἷς σχηματι-
ζόμεθα, αὐτῷ πολεμοῦντι, μὴ εἰδοτὶ δέ.

Σχόλιον ιβ'.

Ὁ ἀββᾶς Σεραπίων φησί· Ἔστιν ὁ ἐν τοῖς πράγ-
μασι τοῖς ἀριστεροῖς ἐργαζόμενος τὴν ζωὴν ἐν τῇ
σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐστὶν ὁ τὴν ἁμαρτίαν πραγμα-
τευόμενος, ὡς ἐν προσώπῳ τῶν θεϊκῶν.

Σχόλιον ιγ'.

Τὰ ἐλαττώματα ἐν τισι τοῖς φυλάττουσιν ἑαυτούς,
φυλάκεις εἰσι τῆς δικαιοσύνης.

Ἄλλο.

Ὅτι χρὴ νήφειν τὸν σχηματιζόμενον, μήποτε
προσποιούμενος πάθος κατ' ἀλήθειαν ληφθῇ ὑπ'
αὐτοῦ.

Σχόλιον Θεωδώρου Ἐδέσσης δ'.

Τριμερὴς ἐστὶ πάσα λογικὴ ψυχὴ· τὴν μὲν οὖν
ἐν τῷ λογιστικῷ συνισταμένην ἀρετὴν φρόνησιν
ἐκάλει, σύνεσιν καὶ σοφίαν· τὴν δὲ ἐν τῷ θυμι-
κῷ, ἀνδρείαν καὶ ὑπομονὴν· τὴν δὲ ἐν τῷ ἐπιθυμη-
τικῷ, ἀγάπην, καὶ σωφροσύνην, καὶ ἐγκράτειαν·
ἡ δὲ δικαιοσύνη ἐν πᾶσι τοῖς κατέσπαρται ἀρμο-
δίως ἐνεργεῖν παρασκευάζουσα, καὶ διὰ μὲν φρονή-
σεως ταῖς ἀντικειμέναις πολεμοῦσα δυνάμεσιν, ὑπερ-
μαχοῦσά τε τῶν ἀρετῶν· διὰ δὲ τῆς σωφροσύνης
ἐπαθῶς βλέπουσα τὰ πράγματα· διὰ δὲ τῆς ἀγά-

A Theodori Edesseni 7.

Vinum, ut scriptum est, *lætificat cor hominis*²².
Tu vero! cum statum iugentis et flentis susceperis,
declinata hac vini lætitia delectaberis donis spirituali-
bus. Vino autem exhilaratus multis fœdis cogita-
tionibus implicaberis, multisque molestiis affigeris.

Scholion 8.

Legis obsequium hic opinor dicit sibi ipsi atten-
dere sive sua querere. Obsequium domini est fra-
tri quoque consulere ut recte vivat.

Scholion 9.

Dæmones nos vel per se tentant vel impios,
Deumque non timentes in nos armant; per se,
quando soli sumus, quemadmodum Dominum in-
cremo; per homines, quando inter ipsos vivimus,
quemadmodum Dominum per Phariseos. Sed nos
388 ad exemplar nostrum respiciamus, et utrin-
que illos repellamus.

Scholion 10.

Scriptura sacra virtutes vias appellat; omnibus
porro virtutibus major est charitas, propterea dixit
Apostolus: *Adhuc excellentiorem vobis viam ostendo*²³,
ut persuaderet nobis omnia humana et corporea
contemnenda. Et nihil temporalium futuris, et
æternis anteponendum.

Scholion 11.

Formas exemplorum, quemadmodum supra dixit,
C simulandos quandoque vitiosos affectus ne ab hoste
vincamur, securi in iis quæ simulamus tanquam
victi ab hoste, sed decepto et ignorante.

Scholion 12.

Abbas Serapion. Est, inquit, qui in rebus ad-
versis [sinistris, suspectis] operatur vitam in sa-
pientia Dei, et est qui in peccato perpetrando tan-
quam in conspectu Dei occupatus est.

Scholion 13.

Defectus minores seu leviores culpæ eorum qui
se ipsos observant et custodiunt, sunt custodes
iustitiæ.

Aliud.

Illum oportet valde sobrium esse, qui simulet se
vitiosum, ne in ipsum vitium, quod simulat, re
ipsa incidat et ab ipso capiat.

Theodori Edesseni 14.

Omnis anima humana tripartita est: eam quæ
in rationali parte constituta est, virtutem appella-
runt prudentiam, intelligentiam et sapientiam: quæ
in irascendi facultate, fortitudinem et patientiam:
quæ in vi appetendi, charitatem, temperantiam et
continentiam. Iustitia vero his omnibus apte
aspersa est, efficitque ut convenienter agant, et
per prudentiam quidem cum adversariis potestati-
bus pugnat, ac pro virtutibus propugnat: per tem-
perantiam res sine vitioso affectu intuetur; per

²² Psal. ciii, 15. ²³ I Cor. xii, 31.

charitatem, omnes mortales ut seipsam diligere suadet; per continentiam omnem voluptatem amputat; per fortitudinem et patientiam adversus inaspectabiles hostes se obarmat.

Scholion 15.

Pacificus est, qui alteri pacem conciliat. **389** Nemo vero alteri impertiri potest quo ipse caret, ut proprie pacificus sit qui corporis sui et spiritus statum, et domesticum carnis hostem in pacificam concordiam redigit, ita ut non amplius caro concupiscat adversus spiritum^α, sed Spiritus gratia imperet corporis affectibus, et lex corporis non amplius repugnet legi mentis, sed subjecta meliori imperio serviat divinis mandatis, quando enim auferetur in nobis maceriae medius malitiae paries^β, meliore commistione duo in unum coalescent.

Scholion 16.

Ne contrahas amicitiam cum iis hominibus, de quibus timet conscientia ne resciant alii, ut non des scandalum in cognitione (α).

Aliud.

Quibus amicitia est causa exitii, his odium sit argumentum et materia virtutis.

Aliud.

Inter ingressus cum fratribus religiosis, si ex illis quempiam repereris, quem propter Deum sin- cere diligis, ne liberius et effusius cum illo viden- tibus aliis agas, ne ex illis imperfectus aliquis inveniat, et ex æmulatione moriatur, cujus tu peccatum feres, quod dederis occasionem peccandi.

Scholion Diadochi 17.

Veræ cognitionis lux est discernere sine errore seu offensione bonum a malo. Tunc enim justitiæ via mentem ducit ad Deum auctorem justitiæ, at- que inducit ipsam in infinitam cognitionis lucem, ut cum confidentia et magna libertate deinceps cha- ritatem quærat. Proinde arripiendum, quod justum est sine animi irati commotione ab iis qui tibi contumeliam irrogare sunt ausi. Nam pietatis amor et ardor non odio prosequendo, sed coarguendo contentionem aperit.

Scholion 18.

Charitatem, metam seu terminum appellat, im- posito illi nomine quod principium et finem continet.

Scholion Isaaci 19.

Quod si fuerunt passionēs naturaliter in anima, quomobrem lædebatur ab illis? Propterea naturæ affectiones non lædunt.

390 *Scholion 20.*

Symptomata seu casus qui subinde incidere so- lent, sunt subreptiones sive distractiones et furta

^α Galat. v, 17. ^β Ephes. ii, 14.

(α) id est, per amicitiae ejus cognitionem alii offendantur.

Α πης, πάντας ανθρώπους ὡς εαυτὴν φιλεῖ πείθουσα· διὰ δὲ τῆς ἐγκρατείας πᾶσαν ἡδονὴν περικόπτουσα· διὰ δὲ τῆς ἀνδρείας, καὶ ὑπομονῆς πρὸς τοὺς ἀορά- τοὺς ἐπλήζουσα πολέμους.

Σχόλιον ιε'.

Εἰρηνοποιὸς ἐστίν, ὁ εἰρήνην διαδοὺς ἄλλω· οὐκ ἂν δέ τις ἑτέρῳ παράσχοι, ὃ μὴ αὐτὸς ἔχει ὥστε κυρίως εἰρηνοποιὸς, ὁ τὴν ἐν αὐτῷ στάσιν τῆς σαρκὸς, καὶ τοῦ πνεύματος, καὶ τὸν ἐμφύλιον τῆς σαρκὸς πόλεμον εἰς εἰρηνικὴν συμφωνίαν ἄγων, ὅταν μὴκέτι ἡ σὰρξ ἐπιθυμῇ κατὰ τοῦ πνεύματος· ἀλλ' ἡ τοῦ πνεύματος χάρις ἐπικρατήσῃ τῶν σω- ματικῶν παθημάτων· ὅταν μὴκέτι ἐνεργῇς ἢ ὁ τοῦ σώματος νόμος, ὁ ἀντιστρατευόμενος τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς· ἀλλ' ὑποκευθῇς τῇ κρείττειν βασιλεῖ ὑπὲρ τῆς τῶν θείων ἐπιταγμάτων γένηται· ὅταν γὰρ ἐξαιρεθῇ τοῦ ἐν ἡμῖν φραγμοῦ τὸ μεσότηχον τῆς κακίας, εἰς οἱ δύο τῇ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀνακράσει συμφυέντες γίνονται.

Σχόλιον ις'.

Μὴ σῆξῃ φιλίαν μετὰ ἀνθρώπων, περὶ ὧν ἡ συν- εἰδήσις φοβεῖται ἐτέρους γινῶναι, ἵνα μὴ πρόσ- κομμα ὧς ἐν γνώσει.

Ἀλλο.

Οἷς ἡ φιλία ἀπωλείας πρόξενος, τούτοις τὸ μῖσος, ἀρετῆς ὑπόθεσις γίνεσθαι.

Ἀλλο.

Ἐὰν ὀδεύσῃς μετ' ἀδελφῶν, καὶ εὐρεθῇ ἐν αὐτοῖς εἰς εἰς ὃν ἔχεις ἀγάπην διὰ τὸν Θεόν, μὴ παρρη- σιάσῃ μετ' αὐτοῦ ἐκείνων βλεπόντων, μήποτε εὐ- ρεθῇ ἐν αὐτοῖς ἀσθενὴς καὶ ἀποθάνῃ ἀπὸ τοῦ ζήλου, καὶ σὺ βαστάσεις αὐτοῦ τὴν ἀμαρτίαν, ὅτι δέδω- κας αὐτῷ τόπον τοῦ ἀμαρτεῖσθαι.

Σχόλιον Διαδόχου ιζ'.

Θῶς ἐστὶ γνώσεως ἀληθινῆς τὸ διακρίνεσθαι ἀπαι- στως τὸ καλὸν ἐκ τοῦ κακοῦ· τότε γὰρ ἡ τῆς δικαιοσύνης ὁδὸς τὸν νοῦν ἀπάγουσα πρὸς τὸν τῆς δικαιοσύνης Θεὸν εἰς ἀπειρον αὐτὸν παρεισάγει γνώ- σεως φωτισμὸν, ὡς μετὰ παρρησίας λοιπὸν τὴν ἀγάπην ζητοῦντα. Δεῖ τοίνυν ἀοργήτῳ θυμῷ ἀρπά- ζειν τὸ δίκαιον ἐκ τῶν ὑβρίζειν τοιμῶντων· ὁ γὰρ τῆς εὐσεβείας ζήλος οὐ μισῶν, ἀλλ' ἐλέγχων τὸ νεῖ- κος ἐνδεκνυται.

Σχόλιον ιη'.

Πέρας τὴν ἀγάπην καλεῖ, ὡς ὄνομα τοῦτο αὐτῇ τιθεῖς καὶ ἀρχὴν, καὶ τέλος.

Σχόλιον Ἰσαὰκ ιθ'.

Εἰ ἦσαν τὰ πάθη φυσικῶς ἐν ψυχῇ, τίνος χάριν ἐδιδάπτετο ὅτ' αὐτῶν; Τὰ παρὰ τῆς φύσεως ἴδια τῇ φύσει οὐ λυμáινεται.

Σχόλιον x'.

Συμπτώματά εἰσιν αἱ συναρπαγαί, καὶ αἱ παρὰ καιρὸν διὰ περιστάσιν χρήσεις· ὁμοίως καὶ αἱ πα-

ράλογοι τῶν τε λόγων, καὶ ἔργων καὶ ἐπιτηδεύματων, A mentis, et actiones intempestivæ quæ propter causam aliquam conjunctam sunt. Similiter et intempestivi sermones et opera et studia, et quæcunque per temeritatem [præcipationem] (sine deliberatione) committuntur.

Ἐχόλιον κα'.

Τρία φοβούμαι, τὶς τῶν Πατέρων ἐφη· τὴν ἀποθμίαν τοῦ βίου καὶ πῶς ὀφθήσομαι τῷ Θεῷ καὶ ποῦ ἐν τῇ κρίσει καταλογήσομαι.

Ἐχόλιον διλο.

Τινὲς τὰς τρεῖς ὥρας τῆς ἡλικίας ἤτοι τὴν ἐν νεότητι, τὴν ἐν μέσῳ καὶ τὴν ἐν τῷ γήρᾳ· ἄλλος τὴν ἡδονήν, τὴν κενοδοξίαν, καὶ τὴν φιλαργυρίαν· ἄλλος τὰς τρεῖς προσβολὰς τοῦ δαίμονος· ἄλλος τὴν ἀκηδίαν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, ἐρίωρον φρίκα.

Ἐχόλιον κβ'.

Καὶ γὰρ ἐξαιτοῦνται οἱ δαίμονες πρὸς ἔκπτωσιν ἡμῶν, ἢ ὡς τὸν οἶτον ἡμῶν συναλίσει, ἢ, κατὰ τὸν Ἰωβ, τραυματίσαι· πρὸς δὲ τὴν ἀμέλειαν ἡμῶν παραδιδόμεθα παιδευτικῶς ἐγκαταλιμπανόμενοι.

Ἐχόλιον τοῦ Χρυσορῶμου κγ'.

Οὐτε παραιτεῖσθαι δεῖ τοὺς ἀγῶνας, οὐτε πρὸς τοὺτους ἐπιπηδᾶν· οὕτω γὰρ καὶ ἡμῖν ἡ νίκη λαμπροτέρα ἔσται, καὶ ἡ ἥττα τῷ διαβόλῳ καταγελαστοτέρα· ἔλκυσθέντας μὲν γὰρ γενναίως ἑστάναι· μὴ καλουμένους δὲ ἡσυχάζειν, καὶ τὸν καιρὸν ἀναμένειν τῶν ἀγώνων, ἵνα καὶ τὸ ἀκονόδοξον καὶ τὸ γενναῖον ἐπιδειξώμεθα.

Ἐχόλιον κδ'.

Τῆς αὐτῆς μετέξουσιν οἱ βεβουλευμένοι τιμῆς τοὺς δυνηθεῖσιν, ὧν ἡ προαίρεσις ἴση, καὶ πλεονεκτῶσιν ἑτεροὶ τῇ περιστάσει.

Ἐχόλιον κε'.

Ἰστέον ὅτι ἐν τοῖς κατὰ δύναμιν δίδονται αἱ ἐντολαὶ ποῖον δὲ ποιῆσαι εἴρηκα τῶν ἐντολῶν, τοὺς δὲ (c) ὑπερβάλλουσιν ἀγάπην τοῖς ὑπὲρ δύναμιν ἐπιχειροῦντας· διὸ καὶ τὴν σύγκρισιν ὁ Πατὴρ τῶν κατὰ δύναμιν καὶ ὑπὲρ δύναμιν ἐποίησται.

Ἐχόλιον.

Μετὰ τὴν ὥραν ἢ ἡμέραν.

Ἐχόλιον κς'.

Τὸ σῶμα το ἀσθενὲς, ὅταν καταναγκάσῃ τις εἰς ἔργα περισσώτερα τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, σκότῳσιν ἐπὶ σκοτώσει ἐντίθησι τῇ ψυχῇ, καὶ σύγχυσιν αὐτῇ μᾶλλον ἐπιφέρει· τὸ δὲ σῶμα τὸ ἰσχυρὸν ἐάν τῇ ἀναπαύσει, καὶ τῇ ἀργίᾳ ἐκδῶς, πᾶσα κακία τελεσ-

^{αα} Job xiv, 9 seqq.

(a) Rosweid. pag. 565, n. 4. de Elia abbate.

(b) Mortis iudicii, et sententie.

(c) Locus Græcus videtur mendosus; fortasse ita

Scholion 21.

Tria, inquit Patrum quidam (a), formido; migrationem e vita; et quomodo apparebo in conspectu Dei; et inter quos per iudicium recensendus sim.

Scholion aliud.

Quidam tres horas interpretantur tres hominis ætates sive adolescentiam, virilem seu mediam, et senectutem. Alius voluptatem, vanam gloriam, et avaritiam; alius tres dæmonis tentationes et impetus seu insultus: alius pigritiam, ut et alio loco, trium horarum fluctuationem (b).

Scholion 22.

B Etenim dæmones ad quæstionem et examen propter nostrum exitium vocantur, aut quod nobiscum versati nostra deprædati sint, aut nos, ut est apud Jobum vulnerarint^{αα}. Propter nostram negligentiam traditi sumus ad pœnam a Deo deserti.

Scholion Chrysostomi 23.

Neque detrectanda sunt certamina, neque temere ad illa prosiliendum. Ita enim et victoria nobis illustrior erit, et victi dæmonis ignominia majore risu digna, cum compulsi et protræsi ad pugnam generose in illa constituerimus, et non provocati quieverimus, sed tempus pugnandi expectaverimus, ut et vanæ gloriæ fugam, et constantiam in pugna ostenderemus.

Scholion 24.

Qui statuerunt (exsequi quod Deo placet) habebunt idem præmium quod accipient qui poterant exsequi, quod eorum propositum par fuerit illis, quamvis illi facultate exsequendi præpotuerint.

Scholion 25.

Sciendum dari præcepta secundum modum et rationem virium; et quosdam quidem dixit facere quæ præcepti sunt, quosdam autem de superabundante charitate supra vires aliquid audere. Proinde Pater instituit comparisonem inter opera secundum vires, et supra vires facta.

391 *Scholion.*

Post horam aut diem (loquitur de colloquio cum externo et ejus digressu) sine signo, et τὶς πρὸς κοσμητικόν.

Scholion 26.

Si quis corpus infirmum ad res quæ vires illius excedunt, urgeat, tenebras tenebris adjungit, et involvit animam, magisque confundit; validum autem corpus si otio et relaxationi dederis, omnem nequitiam exercebit in anima habitante in

corrigendus, καὶ τοὺς μὲν ποιῆσαι εἴρηκα τὰ τῆς ἐντολῆς, τοὺς δὲ δὲ, et quæ sequuntur.

hlo. Et si [quamvis] quis desideret bonum, sed paulo [tamen paulatim] post ipsam quoque boni cogitationem quam habebat, tollit ab ipso.

Aliud.

Consolandi seu recreandi sunt cibo præexercitati, juvenes autem per exhortationes ad abstinentioniam urge.

Aliud.

Otiosa enim relaxatio exitium animæ est, et plus ipsis dæmonibus nocere solet.

Scholion 27.

Quando quis in melius vertit consilia, tum pœnitudo non abolet bona, sed augeat. Tunc enim pœnitentia seu mutatio animi bona dissolvit, quando ad actiones deteriores pœnitentia ducit.

Scholion.

De cogitationibus malitiæ.

Scholion 28.

Quemadmodum procellæ ventorum mare concitantes, nautas et vectores in ultimum naufragii discrimen præcipitant: ita tenebricosi malitiæ spiritus per cogitationes, cupiditates vitiosas et affectus excitant, et mentem perturbant, ut animum ducem hominis quandoque in ultimam exitii voraginem demergant.

392 Graduum superiorum brevis et per summas enumeratio.

(Sub eodem capite.)

Firma fides est abrenuntiationis parens, et contrarium est manifestum.

Spes indeclinabilis est janua ad exuendos omnes affectus minus rectos. Quid huic sit contrarium constat.

Charitas Dei est fugæ mundi causa. Quid item huic repugnet, non est ignotum.

Subjectionem procreavit sui ipsius condemnatio et sanitatis desiderium.

Abstinencia est mater sanitatis; abstinencia, meditatio mortis, et fixa memoria fells et aceli Domini Dei.

Temperantiæ seu pudicitia adjutrix et causa est solitudo et quies, Ardoris extinctio in corpore, jejunium.

Cogitationum malarum et turpium hostis est animæ contritio. Fides et fuga sæculi mors avaritiæ.

Commiseratio et charitas prodiderunt corpus (a).

Oratio continua exitium est acediae.

Memoria judicii alacritatis est conciliatrix.

Ira curatio, ignominia desiderium; laudes hymnorum, et misericordia et paupertas suffocant tristitiam.

Liber animus ab omni sensuum affectu, contemplatio est rerum coelestium quæ mente percipiuntur.

(a) Exposuerunt corpus (pro salute proximi).

ται ἐν τῇ ψυχῇ τῇ οἰκουσίᾳ ἐν αὐτῷ. Καὶ ἐὰν τις ἐπιθυμῇ τοῦ αγαθοῦ, ἀλλὰ μετὰ μικρὸν καὶ αὐτὴν τὴν ἐννοίαν τοῦ αγαθοῦ, ἣν εἶχεν, αἶρει ἀπ' αὐτοῦ.

Ἄλλο.

Χρὴ παραμυθεῖσθαι βρώμασι τοὺς προσασκῆσαντας· τοὺς δὲ νέους μᾶλλον καὶ ἀναγκάζειν ἐγκρατεῦσθαι διὰ παραινέσεων.

Ἄλλο.

Ἀνάπαυσις γὰρ ἀργία, ἀπώλεια ψυχῆς, καὶ πλεόντων δαιμόνων δύναται βλάψαι αὐτά.

Ἐχόλιον κζ'.

Ὅποταν πρὸς τὸ κρεῖττον τις μεταμῆται, τότε ἡ μεταμέλεια οὐ διάλυσιν καλῶν, ἀλλ' ἐπίτευξιν ἀπεργάζεται. Τότε γὰρ διάλυσιν καλῶν ἡ μεταμέλεια ποιεῖ, ὅτε πρὸς τὰ χεῖρω συμπίπτει τῶν πρῶτων.

Ἐχόλιον.

Γῶν λογισμῶν τῆς κακίας.

Ἐχόλιον κη'.

Ὅσπερ οἱ ἀνέμοι τὴν θάλασσαν ταρασσόντες τοὺς πλεόντας πολλάκις κινδυνεύειν παρασκευάζουσι· οὕτω καὶ τὰ σκοτεινὰ τῆς πονηρίας πνεύματα διὰ τῶν λογισμῶν τὰ πάθη ἡμῶν ἐκταράσσοντες, τὸν ἡγεμόνα νοῦν ἐνίοτε τῷ τῆς ἀπωλείας βυθῷ παραπέμπουσιν.

Ἀνακαταλῶσις ἐν ἐπιτομῇ τῶν προσηγομένων λόγων αὐτοῦ.

Πίστις βεβαία ἀποταγῆς μήτηρ· τὸ δὲ ἐναντίον πρόδηλον.

Ἐλπίς ἀκλήνης ἀπροσπαθείας θύρα· τὸ δὲ ἐναντίον πρόδηλον.

Ἀγάπη Θεοῦ, ξενιτείας ὑπόθεσις· τὸ δὲ ἐναντίον πρόδηλον.

Ἰποταγὴν ἔτεκεν αὐτοῦ καταγνώσις, καὶ ὕψις δρεξίς.

Ἐγκράτεια μήτηρ ὕψις· ἐγκρατείας μήτηρ, θανάτου ἐννοία καὶ μνήμη παγία χολῆς καὶ ὀξὺς Δεσπότης καὶ Θεοῦ.

Σωφροσύνης βοηθός ἐστι, καὶ ὑπόθεσις ἡσυχία· πυρώσεως θραύσις νηστεία.

Λογισμῶν τε πονηρῶν καὶ αἰσχρῶν συντριμμὸς διανοίας ἀντίπαλος· πίστις καὶ ξενιτεία θάνατος φιλαργυρίας.

Συμπάθεια δὲ καὶ ἀγάπη προέδωκαν σῶμα.

Προσευχὴ ἐκτενής, διεθρὸς ἀκηδίας·

Μνήμη δὲ κρίσεως προθυμία πρὸς ἐξουσίας.

Θυμὸς ἱσμία, ἀτιμία ἀγάπη· ὁμνοδία δὲ καὶ συμπάθεια καὶ ἀκτιμωσύνη λύτης πνιγμοσύνη.

Ἀπροσπάθεια δὲ αἰσθητῶν (1), θεωρία νοητῶν.

Σιωπή καὶ ἡσυχία κενοδοξίας πολέμοι. Εἰ δὲ μέ-
σος ὑπάρχει, ἀτιμίαν μέτελθε.

Ἐπερφανίαν ὀρωμένην λάσονται σκυθρωπαὶ κα-
ταστάσεις· ἀόρατον δὲ ὁ πρὸ αἰώνων ἀόρατος.

Πάντων θηρίων αἰσθητῶν ἀναιρετική ἑλαφος,
νοητῶν δὲ, ἡ ταπεινότης.

Ἔνεστι διὰ τῶν κατὰ φύσιν πάντων ἡμῶν ἐναρ-
γῶς τὰ νοητὰ παιδεύεσθαι. Ὡς περ ὄφιν ἀδύνατον
τὴν ἑαυτοῦ παλαιότητα ἐκδύσασθαι, μὴ ἐν στενῇ
ὀπῇ εἰσδύνει· οὕτως καὶ ἡμᾶς τὰς παλαιὰς προ-
λήψεις, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς παλαιότητα, καὶ τὸν
τοῦ παλαίου ἀνθρώπου χιτῶνα, οὐ μὴ ἀποβάλλωμεν,
ἐὰν μὴ τῆς στενῆς (2), καὶ τεθλιμμένης νηστείας,
καὶ ἀτιμίας ὁδὸν παραβῶμεν.

Ὡς περ τὰ πολύσαρκα τῶν ὀρνίθων εἰς οὐρανὸν
πετασθῆναι ἀδύνατον (3)· οὕτω καὶ τὸν τὴν ἑαυ-
τοῦ σάρκα θεραπεύοντα.

Ξηρανθεὶς βόρβορος οὐκ ἔτι χοίρους θεραπεύει,
καὶ μαρμαρίσας σὰρξ οὐκ ἔτι δαίμονας ἀνα-
παύει.

Ὡς περ σχιδάκων πλῆθος πολλάκις συμπίπτει
φλόγα, καὶ ἀποσβέννυσσι, πλῆθος καπνοῦ ἐργασά-
μενον· οὕτω πολλάκις καὶ λύπη ὑπέρμετρος κα-
πνώδῃ καὶ σκοτεινῇ τὴν ψυχὴν ἐργάζεται, καὶ τὸ
ὑδωρ τῶν δακρύων ἀποξηραίνει.

Ὡς περ τυφλὸς τοξότης ἀδόκιμος· οὕτως μα-
θητὴς ἀντίλογος ἀπόλλυται (4).

Ὡς περ σίδηρος δοκιμος, καὶ τὸν ἀδόκιμον δεῦ-
ραι δύναται· οὕτως ἀδελφὸς πρόθυμος τὸν βέβη-
μον πολλάκις ἔσωσεν.

Ὡς περ τὰ ὡὰ ἐν κόλπῳ θαλάσσιον ζωογονοῦν-
ται (5)· οὕτως καὶ λογισμοὶ μὴ φανερούμενοι,
εἰς ἔργα προφαίνονται.

Ὡς περ ἱπποὶ τρέχοντες ἀλλήλοις ἀμιλλῶνται·
οὕτως συνοδία ἀγαθῇ ἑαυτὴν διεγείρει.

Ὡς περ αἱ νεφέλαι ὑποκρύπτουσι τὸν ἥλιον·
οὕτως αἱ πονηραὶ ἔννοιαὶ σκοτεῖζουσι, καὶ ἀπολλύ-
ουσι τὸν νοῦν.

Ὡς περ ὁ τὴν ἀπόφασιν εἰληφώς, καὶ πρὸς τὴν
καταδίκην πορευόμενος, οὐ λαλεῖ περὶ θεάτρων·
οὕτως οὐδὲ ὁ ἐν ἀληθείᾳ πενήτων, γαστέρα θερα-
πεύσει ποτέ.

Ὡς περ πένητες θησαυροὺς βασιλικούς ὀρώντες
ἐπὶ πλεῖον τὴν ἑαυτῶν πτωχείαν ἐπιγιγνώσκουσιν·
οὕτως καὶ ψυχὴ τὰς μεγάλας τῶν πατέρων ἀρετὰς
ἀναγιγνώσκουσα, πάντως ταπεινότερον ποιεῖται τὸ
ἑαυτῆς φρόνημα.

Ὡς περ καὶ μὴ βουλομένης ὁ σίδηρος ὑπακούει
τῷ μαγνῆτι [αἰ. μαγνήτιδι]· οὕτω καὶ οἱ ποιηθέν-
τες ταῖς προλήψεσι, τυραννοῦνται ὑπ' αὐτῶν.

Ὡς περ τὸ ἔλαιον καὶ μὴ βουλομένην ἡμεροὶ τὴν
θάλασσαν· οὕτως καὶ ἡ νηστεία, καὶ ἀκουσίας
κατασθενύνει τὰς τοῦ σώματος πυρώσεις.

Ὡς περ στενούμενον ὕδωρ εἰς ὕψος ἀνατρέχει·
οὕτω πολλάκις καὶ ψυχὴ ὑπὸ κινδύνων στενωθεῖσα

A Silentium et quies sunt hostes vanæ gloriæ.
Si in medio te senseris, ignominiam complectere.

Externam superbiam sanabit tristis habitus, seu
status : internam, ille qui ante sæcula est inaspe-
ciabilis (nempe Deus).

Omnium ferarum quæ sensum incurrunt venena
tollit cervus : omnium noxiarum cogitationum
venena consumit humilitas.

Per omnia quæ ex creatis in oculos cadunt, pos-
sumus cognoscere et discere ea quæ sunt in mente.

393 Quemadmodum fieri non potest, ut serpens vete-
terem pellem exuat, nisi se per angustum foramen
penetret, ita nos non deseremus inveteratas vitio-
rum consuetudines, nec animæ vetustatem, et veteris
hominis tunicam abjiciemus, nisi per angustam
B jejunii, et afflictam contemptus et ignominie viam
transeamus.

Sicut aves carnosiores in cœlum altius evolare
non possunt, ita qui corpus suum delicatius tractat
et alit.

Quemadmodum lutum sole duratum et siccatum
porcos non admittit amplius aut fovet, ita caro
quæ emarcuit, nullum quietis locum dæmonibus
relinquit.

Sicut virentium lignorum copia sæpe suffocat
flamam et exstinguit, ingentemque fumum ex-
citât, ita sæpe nimia et gravis tristitia fumantem
et obscuram reddit animam, et fontem lacrymarum
exsiccat.

C Quemadmodum sagittarius cæcus non probatur,
ita discipulus contumax et obloqui solitus perit.

Ut ferrum probum, etiam malum seu vitiosum
[rubiginosum] acueri potest, ita promptus religio-
sus, etiam cunctantem et ignavum sæpe servavit.

Quemadmodum ova sinu fœta fetum concipiunt,
ita cogitationes quæ non aperiuntur, in opus prod-
eunt.

Sicut equi currentes cursu certant, ita proba
societas se intuitu ad virtutem excitat.

Ut nubes abscondunt solem, ita malæ cogita-
tiones tenebras offundunt menti et perdunt illam.

Sicut damnatus qui ad supplicium proficiscitur,
394 non loquitur de spectaculis, sic qui revera

D super peccatis suis ex animo luget, nunquam
studebit gulæ et ventri.

Quemadmodum pauperes quando regio thesau-
ros inspiciunt, magis suam mendicitatem agnoscunt,
ita anima magnas Patrum virtutes lectitans, om-
nino humilior redditur, et fastum deprimit.

Sicut ferrum etiam nolens paret magneti, ita
pravis consuetudinibus corrupti, ab ipsis vi ad
peccandum trahuntur.

Sicut oleum etiam invitum pœcat mare, ita jeju-
nium corporis contumaces exstinguit ardores.

Quemadmodum coercitæ in arctum aquæ in altum
exsurgunt, ita sæpe anima periculis circumventa

ad Deum per pœnitentiam exsurgit et servatur. A πρὸς Θεὸν διὰ μετανοίας ἀνῆλθε καὶ ἐσώθη (6).

Sicut qui aromata circumfert, etiam nolens, ex odorem fragrantia deprehenditur, ita qui spiritum Dei possidet, ex verbis suis et humilitate agnoscitur.

Quemadmodum venti perturbant mare, sic ira præ cunctis aliis perturbat mentem.

Quemadmodum oculus, quæ non vidit, ex auditu non valde appetit gustare, ita qui casto sunt corpore ingens inde levamen habent.

Sicut fures cum alicubi regia arma reposita conspiciunt, non facile illuc ascendunt, ita qui familiares cordi habet preces, non facile ab dæmonibus furibus mentis furtum patitur.

Quemadmodum ignis non generat nivem, ita qui honorem querit, non perfruetur ibi [cœlesti].

395 Sicut una sæpe scintilla vastam depasta est silvam, ita unicum sæpe opus bonum omnem peccatorum magnorum summam delevit.

Sicut absque telo feræ non consiciuntur, ita sine humilitate non obtinebis de ira victoriam.

Sicut nemo naturali modo sine cibo vivit, ita usque ad mortem nunquam licet vel momento cessare aut negligenter esse.

Quemadmodum solis radius per foramen admissus illustrat totam domum, ita ut minimi etiam atomi seu pulvisculi volitantes videantur; ita timor Domini qui in corde sedem fixit omnes illi fabos peccatorum ostendit.

Quemadmodum cancri facile capiuntur, eo quod nunc progrediantur, nunc regrediantur, ita anima nunc in risu soluta, nunc ad luctum composita, nunc deliciis rursum immersa nullum capit laborum suorum emolumentum.

Sicut dormientes facile spoliantur, ita qui in sæculo vel sæculo proximi, virtuti student (prædonibus patenti).

Sicut is qui cum leone pugnat, si vel semel oculos alio declinet, extemplo perit, ita qui cum carne sua luctatur, si inducias cum illa faciat, interit.

Quemadmodum qui scalam putrescentem ascendunt, vita periclitantur, ita quævis dignitas, et gloria, et imperium seu potentia repugnat humilitati.

Ut fieri non potest quin famelicus meminerit panis, ita salvus fieri non potes qui non cogitat de morte et iudicio.

Sicut aqua litteras, ita lacrymæ delent peccata.

396 Sicut cum caremus aqua, litteras aliis modis abolere solemus; ita sunt et animæ quæ lacrymis destitutæ per luctum et gemitus et tristitiam magnam peccata dedolant et eradunt.

Sicut e multo stercore multi existunt vermes, ita copia ciborum copiam gignit peccatorum, turpium cogitationum et somniorum.

Ὅσπερ ὁ ἀρώματα βαστάζων (7), καὶ μὴ θέλων ἐκ τῆς ὁσμῆς ἐλέγχεται· οὕτως καὶ ὁ Πνεῦμα Κυρίου ἔχων, ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων καὶ τῆς ταπεινώσεως γνωρίζεται.

Ὅσπερ τὰ πνεύματα ταράσσουσιν ἄδυσσον· οὕτω καὶ ὁ θυμὸς πλεόν πάντων ταραττεῖ τὴν διάνοιαν.

Ὅσπερ ὁ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, οὐδὲ σφοδρῶς ἐξ ἀκοῆς ἀπιθυμῇ γεύσασθαι· οὕτως καὶ οἱ ἄγνοι τῷ σώματι, πολλὸν ἐκ τούτου κουφισμὸν κέκτηνται.

Ὅσπερ ὅπλα βασιλικὰ ἐν τόπῳ κείμενα ὁρῶντες οἱ κλέπται, οὐχ, ὥς ἔτυχεν, ἐκεῖ ἐπιβαίνουσιν· οὕτως καὶ ὁ τῇ καρδίᾳ προσεγγὴν προσάψας, οὐχ, ὥς ἔτυχεν, ὑπὸ τῶν νοητῶν ληστῶν κλέπτεται.

Ὅσπερ οὐ εἴκεται πῦρ χιόνα· οὕτως οὐδὲ ὁ τὴν ἐνταῦθα ζητῶν τιμὴν, τῆς ἐκεῖθεν ἀπολαύσει.

Ὅσπερ εἰς σπινθὴρ πολλὰκις πυρὸς πολλὴν ὕλην κατέκαυσεν· οὕτως καὶ ἐν ἀγαθῶν εὐρίσκειται πλῆθος πταισμάτων μεγάλων ἐξαλειφῆαι.

Ὡς οὐκ ἔστι χωρὶς ὅπλου θηρία ἀπολείται, οὕτως οὐδὲ χωρὶς ταπεινώσεως ἀοργησίαν κτήσασθαι.

Ὡς οὐκ ἔστι ζῆν κατὰ φύσιν ἀνευ βρώσεως, οὕτως οὐκ ἔστιν ἔως ἐξόδου καὶ πρὸς ῥοπήν ἀμελήσαι (8).

Ὅσπερ ἀκτὶς ἡλίου δι' ὁπῆς εἰσελθοῦσα ἐν οἴκῳ πάντα φωτίζει, ὥς καὶ τὸν λεπτότατον ὄρν τὸτε κοινωρτὸν πετόμενον· οὕτως καὶ ὁ φόβος Κυρίου ἐν καρδίᾳ γενόμενος πάντα αὐτῇ τὰ αὐτῆς ἁμαρτήματα ὑποδείκνυσιν.

Ὅσπερ οἱ λεγόμενοι καρκίνοι εὐεπιχείρητοι τυγχάνουσιν, διὰ τὸ, ποτὲ μὲν ἐμπροσθεν βαίνειν, ποτὲ δὲ ὀπισθεν· οὕτως καὶ ψυχὴ, ποτὲ μὲν γελῶσα, ποτὲ δὲ πενθοῦσα, ποτὲ δὲ τρυφῶσα, οὐδὲν ὠφελῆσαι δύναται.

Ὅσπερ οἱ ὑπνώττοντες εὐχερῶς συλῶνται· οὕτως καὶ οἱ πλησίον κόσμου τὴν ἀρετὴν μετερχόμενοι.

Ὅσπερ ὁ λέοντι μαχόμενος ἐὰν ρεφθῇ τὸ ὄμμα, εὐθέως ἀπόλλυται· οὕτως καὶ ὁ τῇ ἑαυτοῦ σαρκὶ μαχόμενος ἐὰν ταύτην ἀναπαύσῃ.

Ὅσπερ οἱ εἰς κλίμακα ἀναβαίνοντες σαθρὰν κινδυνεύουσιν· οὕτως πᾶσα τιμὴ, καὶ δόξα, καὶ δύναμις τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀντίκειται.

Ὡς ἀδύνατον τὸν πεινῶντα μὴ μνημονεῦειν ἄρτου· οὕτως ἀμήχανον σωθῆναι τὸν ἐξόδου καὶ κρίσεως μὴ μνημονεῦοντα.

Ὅσπερ τὸ ὕδωρ τὰ γράμματα· οὕτως τὸ δάκρυον τὰ πταίσματα ἐξαλείφειν δύναται.

Ὅσπερ τινὰ τῶν γραμμάτων, ἀπορούντες ὕδατος, δι' ἐτέρων τρόπων ἀπαλείφωμεν· οὕτως εἰσὶ καὶ ψυχὰ ἀπορούσαι δακρύων, καὶ διὰ λύπης, καὶ στεναγμοῦ, καὶ σκυθρωπότητος πολλῆς ταῦτα ἐκλεαίνουσι, καὶ ἀποξέουσιν.

Ὅσπερ πλῆθος κόπρου πλῆθος σκυλῆκαν ἐργάζεται· οὕτως πλῆθος βρωμάτων πλῆθος ἱτυμμάτων, καὶ πονηρῶν λογισμῶν, καὶ ἐνυπνίων ἐργάζεται.

Ὡς περ ὁ τοὺς πόδας πεδηθεὶς βαδίζειν εὐχερῶς οὐ δύναται· οὕτως καὶ οἱ θησαυρίζοντες χρήματα, εἰς οὐρανὸν ἀνελθεῖν οὐκ ἰσχύουσιν.

Ὡς περ ζεούσης τῆς πληγῆς εὐλατος καθέστηκεν· οὕτως τὰ χρόνια τραύματα τῆς ψυχῆς τοῦναντίον πάσχουσι, καὶ δυσκόλως ἰώνται· ὅτε καὶ ἰαθήσονται.

Ὡς οὐ δυνατόν τὸν ἀποθνήσκοντα βαδίζειν, οὕτως ἀδύνατον ἀπογνόντα σωθῆναι.

Ὁ πιστὸν μὲν ὁρθεῖν κεκτηθῆναι λέγων (9), ἀμαρτίας δὲ διαπραττόμενος, ὁμοίος ἐστὶ προσώπῳ ὀφθαλμοὺς μὴ ἔχοντι.

Ὁ πιστὸν μὴ ἔχων, καλὰ δὲ ἰσως τινὰ ἐργαζόμενος, ὁμοίος ἐστὶ τῷ ὕδωρ ἀντλῶντι, καὶ εἰς πῖθον τετρημένον βάλλοντι.

Ὡς περ πλοῖον, ἀγαθὸν κυβερνήτην ἔχων ἀκινδύως εἰς λιμένα, Θεοῦ συνεργούντος, εἰσέρχεται· οὕτως καὶ ψυχὴ ἀγαθὸν ποιμένα ἔχουσα εὐχερῶς εἰς οὐρανὸν ἀνέρχεται, καὶ πολλὰ κακὰ διαπραξαμένη καθέστηκεν.

Ὡς περ μὴ ἔχων ὁδηγὸν (10) εὐχερῶς ἐν τῇ ὁδῷ πλανᾶται, κἂν ἴαν φρόνιμος καθέστηκεν· οὕτως καὶ ὁ αὐτεξουσίως τὴν μοναδικὴν ὁδὸν πορευόμενος, εὐχερῶς ἀπολλύται· κἂν πᾶσαν τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου ἐπιστάται.

Ὅσταν τις τὸ σῶμα ἀσθενὲς ᾗ, καὶ χαλεπὰ πταίσματα πεπραχὼς, τὴν ὁδὸν τῆς ταπεινώσεως, καὶ τῶν αὐτῆς ἰδιωμάτων ὀδεύει· ἄλλην γὰρ σωτηρίαν οὐχ εὕρησι.

Ὡς οὐκ ἐστὶ τὸν μακρὰν νεοσηκῶτα νόσον, ἐν μιᾷ ῥῆτι τὴν ὑγίαν κτήσασθαι· οὕτως οὐκ ἐστὶν ἐξαίφνης παθῶν ἢ πάθους περιγενέσθαι.

Παντὸς πάθους, καὶ πάσης ἀρετῆς ἔχει σημεῖον τῆς ποσότητος αὐτοῦ, καὶ γνώσεις τὴν ἑαυτοῦ προκοπὴν.

Ὡς περ οἱ χρυσοὶ πηλὸν καταλλάττοντες ζημιοῦνται· οὕτως καὶ οἱ τῶν σωματικῶν χάριν τὰ πνευματικὰ θριαμβεύοντες καὶ διηγούμενοι.

Ἄφρασιν μὲν συντόμως πολλοὶ, ἀπάθειαν δὲ οὐδεὶς ἐκτίησας· τοῦτο γὰρ χρόνιον, καὶ πόθον [πόνου] πολλοῦ, καὶ Θεοῦ.

Ζητήσωμεν ποῖα μὲν ἐν τῷ σπόρῳ, ποῖα δὲ ἐν τῇ χλόῃ, ποῖα δὲ ἐν τῷ ἀμῆτῳ ἡμῖν θηρία ἢ πετεινὰ ἐπιβουλεύουσιν, ἵνα καὶ τὰ θήρατρα ἀρμόζοντα στήσωμεν.

Ὡς περ οὐ δίκαιον τὸν πυρέττοντα ἑαυτὸν διαχειρίσασθαι· οὕτως ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς μὴ ἀπογνώσκει ποτε.

Ὡς περ ἀεμνον τὸν, τὸν ἑαυτοῦ πατέρα θάψαντα, εἶτα ἐκ τῆς κηδείας ὑποστρέψαντα, εἰς γάμον πορεύεσθαι· οὕτως ἀνοίκειον τοῖς πνευματοῦσι ἐπὶ πταίσμασι, τιμὴν ἢ ἀνάπαυσιν ἢ δόξαν ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι ἐκζητῆσαι παρὰ ἀνθρώπων.

Ὡς περ ἄλλα τὰ τῶν πολιτῶν, καὶ ἕτερα τὰ τῶν καταδίκων οἰκητήρια· οὕτως πάντῃ ὀφείλει ἐν ἡλλο-

A Quemadmodum compeditus agere incedit, ita qui pecuniarum thesauros colligunt, celum conscendere non possunt.

Sicut recens plaga facile curatur, ita contra inveteratae animae vulnera agere sanantur, etiam quando sanantur.

Sicut qui mortuus est, ambulare nullo modo potest, ita qui desperat, non potest salvus fieri.

Qui proficitur se fidem rectam habere, et interim peccare non desinit, similis est illi vultui qui oculis caret.

Qui non credit, et tamen quaedam fortasse bona opera facit, similis est illi qui aquam haurit, et in dolum pertusum infundit.

B Quemadmodum navis quae bonum habet navarchum seu gubernatorem, Deo adjuvante sine periculo in portum defertur: ita anima quae bonum habet pastorem, facile celum conscendit, quamvis antea mala multa perpetraverit.

Sicut qui duce caret viae, facile exerrat a via, quantumvis alioqui prudens sit: ita qui suo arbitratu in monastico statu vivit et progreditur, facile perit, etiamsi omnem profanam saeculi sapientiam percalleet.

Qui corpore 397 infirmo est, quamvis atrociam scelera prius commiserit, incedat per viam humilitatis, et ejus virtutis naturam induat (et salvus erit), aliam enim salutis viam nullam inveniet.

C Quemadmodum fieri non potest, ut qui diuturno morbo laboravit, repente convalescat: ita fieri non potest ut subito vitiosos affectus seu affectum exuas et vincas.

Omnis vitii et omnis virtutis quantus sit modus observa, et profectum inde tuum cognosces.

Sicuti qui aurum luto commutant, detrimentum inde capiunt: ita qui corporalia narrant, et veluti in triumpho spiritualia ostentant.

Multi quidem peccatorum veniam momento impetrarunt, sed nemo repente ad summam animi tranquillitatem aspiravit: hoc enim et tempus suum et desiderium [laborem] et Dei opem singularem desiderat.

D Observemus diligenter quae ferae et aves in semine, quae in herba, quae denique in messe nobis insidentur, ut vicissim illis insidiarum laqueos et pedicas ponamus.

Sicut impium est et iniquum, ut febrienti sibi quis ipse violentas manus inferat et occidat: ita nulli ad extremum usque spiritum unquam est desperandum.

Sicut turpe est eum qui modo patris funus curavit, a funere mox ad nuptias proficisci: ita plane non decet, ut qui peccata sua deplorat et lugeat, ab hominibus honores, relaxationes, glorias in praesenti vita quaerat.

Quemadmodum alia civium, alia reorum et damnatorum sunt domicilia, ita omnino oportet, ut

alius sit vitæ status eorum qui suas culpas lugent, A et eorum qui innocentem semper vitam trans-
egerunt.

Quemadmodum 398 imperator militem, qui in-
gentia in vultu vulnera accepit, non ob id jubet
arma ponere, et se militia abdicare, sed potius au-
dientius progredi [magis proficere] et in hostem
ire; ita religiosum virum cœlestis imperator post
multa cum dæmonibus pericula exantlata etiam
coronat.

Sensus est animæ proprius, peccatum vero est
sensus percussus, seu colaphus impactus.

Sensus conscientiæ parit aut quietem aut minuit
(stimulum peccati). Consensus autem ex conscen-
tia nascitur. Conscientia autem est custodis nostri
nobis in baptismo a Deo assignati et dati objecta
ratio et reprehensio. Unde fit ut baptismo non lu-
strati non tantos, sed multo minores conscientiæ
stimulos ex malis perpetratis in anima sentiant,
quam baptizati.

Diminutio mali parit abstinentiam a malo. Absti-
nencia autem a malo primum est poenitentia,
poenitentia autem initium est salutis, initium salu-
tis bonum propositum.

Bonum propositum creatrix est laborum, labo-
rum initium sunt virtutes, initium autem virtutum
flos, flos autem virtutis, bona actio, virtutis par-
tus est assiduitas; assidue exercitationis fructus
et fetus est habitus; habitus soboles est quædam
animi modificatio, quæ parens est boni timoris Do- C
mini.

Timor parit divinorum et humanorum præce-
ptorum observationem. Legum custodia signum est
charitatis, charitatis initium alta et multa humi-
litas.

Multa humilitas est proles summæ animæ tran-
quillitatis, 399 cujus possessio est complementum
charitatis, sive perfecta et intima Dei familiaritas,
eum iis qui ab omni vitioso affectu liberi, sunt
mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt *, cui
gloria in omnes omnium sæculorum æternitates.

SCHOLIA.

Ad enumerationem et summam superiorum graduum.

Scholion 1.

Argumentum est mentem rebus quæ ad intelli-
gentiam pertinent, vacare, quando contemnit om-
nia, quæ sensum movere possunt.

Aliud.

Vita in Deo est, mors sensuum. Quando autem
vixerit cor, cadunt sensus.

Aliud.

Quando reviviscunt sensus, moritur cor; et
quando hi revixerint, signum est cor a Deo per
mortem peccati recessisse.

Scholion.

Qui se bonis omnibus abdicavit, non habet unde
ex amissione alicujus perturbetur.

* Matth. v, 8.

A γράνη είναι η τῶν πεινούστων εὐθύνas παρά τοῖς
ἀνευθύνους κατάστασις.

Ὡς περ τὸν εἰς πρόσωπον ἑαυτοῦ λαδόντα πληγὴς
χαλεπὰς στρατιωτῆν ἐν τῷ πολέμῳ, οὐ κελεύει βασι-
λεὺς τῆς στρατείας ῥίπτεσθαι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον προ-
κόπτειν· οὕτως καὶ μοναχὸν πολλοὺς κινδύνους ἐκ
δαιμόνων ὑπομένοντα ὁ ἐπουράνιος βασιλεὺς στεφα-
νοῖ (11).

Αἰσθησις ψυχῆς ἰδίωμα αὐτῆς (12)· ἀμαρτία δὲ
αἰσθήσεως κολαφισμός.

Αἰσθησις γεννᾷ κακοῦ ἢ κατὰ πᾶυσιν, ἢ μείωσιν
συναίσθησις δὲ γέννημα συνεδήσεως. Συνείδησις δὲ
ἐστὶ λόγος καὶ ἐλεγχος τοῦ ἡμετέρου φύλακος τοῦ ἐκ
βαπτίσματος παραδοθέντος ἡμῖν. Διόπερ οὐδὲ τοσοῦ-
τον τοὺς ἀφωτίστους εὐρίσκομεν τυπτομένους ἐπὶ
ταῖς κακαῖς πράξεσιν ἐν τῇ ἑαυτῶν ψυχῇ· ἀλλ' ἀμυ-
δρῶς πᾶς.

Μείωσις μὲν κακοῦ τίττει ἀποχὴν κακοῦ· ἀποχὴ
δὲ κακοῦ (13), ἀρχὴ μετανοίας· ἀρχὴ δὲ μετανοίας
ἀρχὴ σωτηρίας· ἀρχὴ δὲ σωτηρίας πρόθεσις ἀγαθῆς.

Πρόθεσις δὲ ἀγαθῆς γεννᾷ ἐνέργειαν· ἐνέργειαν δὲ ἀρ-
χὴ, ἀρετὰ· ἀρχὴ δὲ ἀρετῶν ἀνθος· ἀνθος δὲ ἀρετῆς
ἐργασία· ἀρετῆς δὲ γέννημα συνέχεια· συνεχεοτέρως
δὲ μελέτης καρπὸς καὶ γέννημα, ἕξις· ἕξις δὲ τό-
κος ποίωσις· καλοῦ δὲ ποίωσις ἐνέργεια φόβου.

Φόβος δὲ τίττει τήρησιν ἐνταλμάτων (14), ἐπουρα-
νίων λέγω ἢ καὶ ἐπιγείων· ἐνταλμάτων φυλακὴ
ἀγάπης τεκμήριον· ἀγάπης δὲ ἀρχὴ πλήθους ταπει-
νώσεως.

Πλήθος δὲ ταπεινώσεως θυγάτηρ ἀπαθείας· ταῦτης
δὲ κτῆσις ἀγάπης πλήρωμα· εἴτ' οὖν Θεοῦ ταλεῖα ἐν-
οίκησις τοῖς δι' ἀπαθείας καθαροῖς τῇ καρδίᾳ· ὅτι αὐ-
τοὶ τὸν Θεὸν ὁφονται· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΣΧΟΛΙΑ.

Εἰς ἀνασφαλῶσιν τῶν λόγων ἀνωτέρων.

Σχόλιον α'.

Σημεῖον ὅτι σχολάζει· ὁ νοῦς περὶ τὰ νοητὰ, τὸ
πάντα περιφρονεῖν τὰ τὴν αἴσθησιν αἰνῶντα.

Ἀλλο.

Ζωὴ ἐν Θεῷ ἢ κατὰ πᾶυσιν τῶν αἰσθήσεων· ὅταν δὲ
ζήσῃ ἡ καρδία, καταπίπτουσιν αἱ αἰσθήσεις.

Ἀλλο.

Ἡ ἀνάστασις τῶν αἰσθήσεων, ἐστὶν ἡ νέκρωσις
τῆς καρδίας· καὶ ὅταν αὗται ἀναστῶσιν, ἐστὶ σημεῖον
τῆς νεκρώσεως τῆς καρδίας ἀπὸ Θεοῦ.

Σχόλιον.

Ὁ γὰρ ἀκτῆμων οὐχ ἕξει τί οὐ τῇ ἀφαιρέσει λυ-
πηθῆσεται.

Εχόλιον.

Τῶν ἀνθρώπων δηλονότι.

Εχόλιον.

Φύσει γὰρ τῇ ἐλάφῃ ὁ πρὸς τὰ ἐρπησιτὰ πό-
λεμος.

Εχόλιον β'.

Ἡ μετὰ λόγου εὐδιάκριτος ἔνδεια καὶ στενότης,
βασιλικὴ ἐστὶν ὁδός, ὥστε ὁ ἀδιάκριτος ὑποπιασμένος ἢ
ἢ ἄλογος συγκατάβασις ἀσύμφορά εἰσιν, ὡς ἐκατέ-
ρωθεν παρὰ λόγον γινόμενα.

Εχόλιον γ'.

Ἀισχρὸν ἐστὶ τοὺς φιλοσάρχους καὶ γαστριμάργους
περὶ τῶν πνευματικῶν ἐρευνησαί, ὥσπερ καὶ πόρνους
περὶ σωφοσύνης λαλῆσαι. Ἐν γαστρὶ γὰρ πεπλη-
ρωμένη γνώσις Θεοῦ μυστηρίων οὐκ ἐστίν.

Εχόλιον Βαρσανυφίου δ'.

Ἡ ἀντιλογία πολλοὺς ἀνθρώπους ἀπώλεσεν, ὡς
καὶ τοὺς περὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρὼν τοὺς ἀντιστάνας
τῷ Μωσῇ· καὶ τοῦτο σημεῖόν ἐστι κακόν· ὅτι εἰ τὸν
ἄββαν αὐτοῦ οὐκ ἐνέρεπεται τις, τίνα ἔχει διατραπή-
ναι; Τὸ δὲ μὴ διατρέπεσθαι τίνα, σημεῖόν ἐστι ἀθα-
σίας λογισμοῦ· καὶ αὕτη ἡ ἀθαρσία τῆς νοουθεσίας
ἐστὶ τοῦ διαβόλου, καὶ οἱ τὸ αὐτὸ ποιοῦντες τέκνα αὐ-
τοῦ γίνονται· καὶ ποῖα γίνονται αὐτοῖς; Οἱ τοιοῦτοι
ἐξορία ἐξώρισαν ἑαυτοὺς τῆς ταπεινώσεως· καὶ
ὁ Δαυὶδ λέγει· Ῥῥῶσαι με ἐξ ἀντιλογίας λαοῦ.

Εχόλιον Φωτίου ε'.

Λογισμοὶ πονηροὶ ἐν κολπίῳ θαλπέμενοι κρυφί-
ητος πολλὴν τὴν σῆψιν καὶ τὸ ἔλκος δυσίατον ἀπ-
εργάζονται· ἀνακαλυπτόμενοι δὲ οἷς ἐπιστήμη καὶ
σοφία θεραπεύειν ταῦτα, οὐ χαλεπῶς τυγχάνουσιν τῆς
λάσεως.

Εχόλιον ς'.

Ἐρώτ. Τί ἐστὶ μετάνοια; Ἀπόκ. Καρδία συντε-
τριμμένη.

Εχόλιον ζ'.

Κατόπτροις εἰκάσιιν οἱ λόγοι· καὶ ὥσπερ ἐν ἐκεί-
νοις ὁ τοῦ σώματος τῆς μορφῆς ἐμφανίζεται τύπος·
οὕτως ἐν ταῖς ὁμίλαις, τὸ τῆς ψυχῆς εἶδος καθορᾶται
χαρακτηριζόμενος.

Εχόλιον η'.

Ὅτι ὅσοι ἐσμὲν ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτω, καὶ ἐν τῇ
σάρκι καταλεημμένοι, ἐὰν τῆς ἀφίδος ἄχρι τοῦ οὐ-
ρανοῦ ὀφωθῶμεν, χωρὶς ἔργου καὶ μόχθου γενέσθαι
ἡμᾶς, καὶ ἐν ἀμεριμνίᾳ εἶναι οὐ δυνάμεθα.

Εχόλιον θ'.

Πίστις ἀεργὸς καὶ ἔργον ἀπιστον τὸν αὐτὸν τρόπον
ἀποδοκιμασθήσεται. Δεῖ γὰρ τὸν πιστὸν πίστιν ἐπι-
δεικνυμένην τοῖς πράγμασι τῷ Κυρίῳ προσφέρειν·
οὔτε γὰρ τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραάμ εἰς δικαιοσύνην
λελογίστο ἡ πίστις, εἰ μὴ καρπὸν αὐτῆς τὸν παῖδα
προσέταγεν.

Εχόλιον Ἰσαίου ι'.

Ἐάν πάντα ποιῇ ἄνθρωπος· ὑπακοὴν δὲ καὶ
ταπεινώσιν μὴ κτήσεται· ἐκκλίνει εἰς τὸ παρὰ φύσιν.

^α Num. xvi, 1 seqq. ^β Psal. xxi, 21.

(a) Id est, contradictio, obmurmuratio.

A

Scholion.

Hominum nempe.

Scholion.

Cervo naturale bellum est cum reptilibus et
serpentibus.

Scholion 2.

Egestas et angustiae cum ratione et recto iudicio
susceptae regia via sunt (ad coelum). Ita ut vera-
tio [afflictio corporis] sine iudicio facta, omni-
ventia sine ratione inutilia sint, quasi quae utrinque
ratione sint destituta.

Scholion 3.

Turpe est quando mancipia carnis et ventris
de rebus spiritualibus subtiliter disputant, et libi-
dinosi de temperantia disserunt. In abdomine enim
B saturo cognitio mysteriorum Dei non est.

Scholion Barsanuphtii 4.

Oblocutio (a) multos mortales perdidit, quem-
admodum Dathan et Abiron, 400 qui Moai con-
tradixerunt ^α. Et hoc malum est signum. Quia si
quis abbatem suum non reveretur, quem reveretur?
Neminem autem revereri, diffidentiae mentis
argumentum est. Diffidentia autem ex diaboli im-
pulsu nascitur, cui qui parent, filii sunt diaboli.
Et quae eveniunt illis? Tales seipsos ab humilitate
proscriptos exilio damnaverunt. Et David dicit ^β,
Libera me a contradictione populi (a).

Scholion Photii 5.

Cogitationes male in sinu foetae et absconditae
multam putredinem ac saniem ulcusque prope in-
curabile procreant. Cum autem aperiuntur his qui-
bus est his medendi scientia et sapientia, sine la-
bore curantur.

Scholion 6.

Quid est poenitentia? Cor contritum.

Scholion 7.

Verba similia sunt speculis; quemadmodum
enim in illis forma corporis representatur, ita
in sermonibus expressus formae animae character
spectatur.

Scholion 8.

Quotquot sumus in hoc mundo, corporeque
circumsepti, etiamsi ad convexa caeli rapiamur et
evehamur, sine labore tamen et sudore, curaque
D esse non possumus.

Scholion 9.

Fides destituta operibus et opera sine fide pari-
modo damnabuntur. Oportet enim ut fidelis fidem
suam operibus comprobata Domino offerat. Ne-
que enim patri nostro Abraham in iustitiam repu-
tata fuisset fides; si fructum illius, filium suum
(ad sacrificandum) non adduxisset.

Isaia 10.

Si omnia praestiterit homo, obedientia autem
et humiliate caruerit, declinat extra naturae leges.

(b) Γλωσσῶν, linguarum.

Scholion.

Principio abdicationis medio et fini seu perfectioni.

Scholion 11.

Pericula intelligit tentationes, sicut sonos phantasie, plagas.

Aliud.

Quomodo accipiendum illud est quod qui pericula sustineat, coronetur, 401 an qui omnino non cedat periculis illicitamentis, sed perseveret in tolerantia malorum et virtutem non prodatur?

Scholion 12.

Sensus spiritualis est ita affectus, ut possit vim contemplandi recipere, quemadmodum pupilla oculorum corporeorum, [qui lumen continent in se, quod sub sensum cadit.

Scholion 13.

Bonum comprehendere et attingi nullo modo potest, nisi ab eo qui penitus a malo prius desistat, et illud rejiciat. Ut nemo sanitatem recipere potest, nisi prius a morbo liberetur.

Aliud.

Declina a malo, et fac bonum⁹⁹. Hoc est, pugna adversus hostes, ut vitiosas cupiditates imminuas. Deinde sobrie vive, ne angeantur, rursusque decerta ut virtutes tibi compares: iterum abstinete, ut eadem custodias. Et hoc erit operari bonum.

Scholion Isaaci 14.

Timor est virga spiritualis quæ regit nos quoad veniamus in paradysum bonorum spiritualium, et quando ibi fuerimus, dimittit nos, et abit.

GRADUS XXVII.

De sacra corporis et animæ quiete (sive de vita anachoretica et solitaria.)

Nos cum velut empti quidam et improbis vitiorum affectibus obnoxii servi facti simus, ex hoc ipso improbas artes mores, imperia, malas technas dominantium in miseris animas nostras improborum spirituum utcumque didicimus. Alii quippe reperiuntur qui Spiritus sancti virtute illustrati improbis illorum machinationes, a quibus jam sunt liberati deprehenderunt. 402 Alius enim ex morbi dolore, quem æger sensit, sanitatis quietem conficit; alius vero ex sanitatis gaudio molestiam morbi percipit, et conjectura assequitur. Et hinc est quod nos velut agri et imbecilles apud vos de quietis solitarie portu verba facere, et philosophari reformidemus, cum haud ignoremus semper canem aliquem ad optimæ sodalitatæ et coetus mensam astare, qui panem (sive animam) ex illa abripere conatur, quem ore ferens deinceps, atque asurgens clam et seorsum devoret. Itaque ne lo-

⁹⁹ Psal. xxxvi. 27.

Σχόλιον.

Τῇ ἀρχῇ τῆς ἀποταγῆς, [τῇ μεσότητι καὶ τῇ τελειότητι.

Σχόλιον ια'.

Κινδύνους φησὶ τοὺς πειρασμοὺς, οἷον, κτύπους φαντασίας πληγὰς.

Ἄλλο.

Πῶς ἔστιν εἰπεῖν κινδύνους ὑπομένοντα στεφανοῦσθαι, ἢ πάντως, τὸν μὴ ὑπενδόντα ταῖς τῶν κινδύνων ἀφορμαῖς· ἀλλ' ἐγκαρτεροῦντα τοῖς δεινοῖς, καὶ μὴ προδιδόντα τὰς ἀρετάς;

Σχόλιον ιβ'.

Αἰσθησις πνευματικὴ ἔστιν, ἣ ποιθεῖται διέξασθαι τὴν δύναμιν τὴν θεωρητικὴν, ὥς ἡ κόρη τῶν σωματικῶν ὀφθαλμῶν, τῶν ἐν αὐτοῖς ἔχόντων τὸ φῶς τὸ αἰσθητόν.

Σχόλιον ιγ'.

Ἀμύχανον ἀφασθαι τοῦ ἀγαθοῦ μὴ ἀποστάντα πρότερον παντελῶς καὶ ἐκνεύσαντα τοῦ κακοῦ· ὡς ἀμύχανον ὑγίαν ἀναλαβεῖν μὴ τῆς νόσου ἀπαλλαγέντα.

Ἄλλο.

Ἐκκλινόν ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσον ἀγαθόν· τοῦτο ἐστὶ, Πολέμησον τοὺς ἐχθροὺς ἵνα μειώσῃς τὰ πάθη. Ἐπειτα δὲ νῆφε, ἵνα μὴ αὐξήσωσιν αὐτοίς τε πολέμησον, ἵνα κτήσῃ τὰς ἀρετάς· καὶ μετέπειτα νῆφε, ἵνα αὐτὰς διαφυλάξῃ· καὶ τοῦτο ἂν εἴη τὸ ἐργάζεσθαι ἀγαθόν.

Σχόλιον Ἰσαὰκ ιδ'.

Φόβος ἐστὶ ῥάβδος πνευματικὴ κυβερνώσα ἡμᾶς, ἕως ἂν φθάσωμεν εἰς τὸν παράδεισον τῶν ἀγαθῶν τῶν πνευματικῶν· καὶ ὅταν ἐκεῖ φθάσωμεν, ἀφίπσιν τῇ μᾶ; καὶ στρέφεται.

ΛΟΓΟΣ ΚΖ'.

Περὶ τῆς ἱερᾶς σώματος καὶ ψυχῆς ἡσυχίας.

Ἡμεῖς ὥσπερ ἀεὶ κνήσιμοι τινες τῶν ἀνοσίων παθῶν ὑπάρχοντες (1), καὶ δοῦλοι ὑπόστονδοι γενόμενοι ἐκ τούτου καὶ τοὺς δόλους καὶ τρόπους καὶ τὰς ἐπιταγὰς, καὶ τὰς πινουργίας ποσῶς ἐπιστάμεθα τῶν δεσποσάντων τῆς ἀθλίας ἡμῶν ψυχῆς Πνευμάτων. Ἐτεροι γὰρ ὑπάρχουσι, οἱ δὲ ἐνεργεῖας πνεύματος ἁγίου, καὶ τῆς τούτων ἀπαλλαγῆς εἰς τὰς μηχανὰς αὐτῶν φωτισθέντες. Ἄλλος μὲν γὰρ ὁ ἐκ τῆς ἐν τῇ νόσῳ ὀδύνης τὴν τῆς ὑγείας στοχαζόμενος ἀνάπαυσιν, καὶ ἕτερος ὁ ἐκ τῆς ἐν τῇ ὑγείᾳ εὐθυμίας τὴν ἐν τῇ νόσῳ ἀθυμίαν καταλαβανόμενος καὶ ταχμαίρομενος. Τοῖνον ἡμεῖς ὡς ἀσθενεῖς δεδοικαμεν ὅμιν νῦν περὶ τοῦ τῆς ἡσυχίας λιμένο· ἐν τῷ λόγῳ φιλοσοφεῖν, ἐπιστάμενοι ἀεὶ παρίστασθαι τινα κύμα ἐν τῇ τραπέζῃ τῆς καλῆς συνοδίας, καὶ ἄρτον, ἥγουν ψυχὴν, ἐκ ταύτης ἀπαρπάξαι δοκιμάζοντα. Καὶ τοῦτον τῷ στόματι ἐπιφερόμενον λοιπὸν ἀποτρέχοντα, καὶ καθ' ἡσυχίαν τοῦτον ἐσθίοντα. Διὸ ἵνα

μή τούτων χώραν τῷ κυνὶ διὰ τοῦ ἡμετέρου δῶμεν λόγον, καὶ ἀφορμὴν τοῖς ζητοῦσι, οὐ θέμις ἡγησάμεθα τοῖς ἐν τῷ πολέμῳ συγγάνουσιν ἐμύχοις τοῦ βασιλέως ἡμῶν πολεμισταῖς, περὶ εἰρήνης νῦν διαλέγεσθαι. Ἐκεῖνο δὲ μόνον λέγομεν, ὅτι τοῖς εὐτόνω; πολεμοῦσιν, οἱ τῆς εἰρήνης καὶ γαλήνης περιεπλάκησαν στέφανοι. Ὡς ἐν διακρίσεως οὖν τύπῳ, εἰ δοκεῖ, μικρὰ νῦν λέγωμεν, ὅσον μὴ λυπηθῆναι τινὰς ὡς ἀγύμναστον τὸν περὶ τούτων λόγον ἐν τῷ μεταξὺ καταλείψαντες.

Ἦσυχία μὲν σώματος ἐστὶν ἡθὺς καὶ αἰσθήσεων ἐπιστήμη καὶ κατάστασις· ἡσυχία δὲ ψυχῆς (2), λογισμῶν ἐπιστήμη καὶ ἀσύλητος ἔννοια. Ἦσυχίας φίλος, ἀνδραῖός τις καὶ ἀπότομος λογισμὸς, ἐν θυρᾷ καρδίας ἀνυστάκτως ἰστάμενος, καὶ τοὺς προσερχομένους, ἢ κτείνων, ἢ ἀποσειόμενος. Ὁ ἐν αἰσθῇ καρδίας ἡσυχάζων, γινώσκει τὸ εἰρημένον· ὁ δὲ νήπιος ἐτι ὢν, τοῦτου ἀγευστός καὶ ἀγνωστός πέλει. Ἦσυχαστὴς γνωστικὸς οὐ δεηθήσεται λόγων· τοὺς γὰρ λόγους τῶν ἔργων φωτίζεται. Ἀρχὴ μὲν ἡσυχίας τὸ ἀποσεῖσθαι κτύπους, ὡς τὸν βυθὸν ταρασσόντας· τέλος δὲ ταύτης, τὸ μὴ δεδιέναι θορύβους· ἀλλ' ἀναισθητεῖν ἐν τούτοις. Προερχόμενος, ὁ λόγῳ οὐ προερχόμενος, ἥπιος, ἀγάπης ὅλος οἶκος· δυσκίνητος πρὸς λόγον, ἀκίνητος πρὸς θυμὸν πέφυκεν εἶναι. Τὸ δὲ ἐναντίον πρόδηλον· ἡσυχαστὴς ἐστὶν ὁ τὸ ἀσώματον ἐν σωματικῷ οἴκῳ περιορίζειν φιλονεικῶν, τὸ παράδοξον· τηρεῖ μὲν μὴ ἡ τοῦτου θηρεύτρια· μὴ δὲ νοητὸν, ἡσυχαστοῦ ἔννοια. Μὴ ἔστω σοι ἀπόβλητον τὸ προλεχθὲν ὑπόδειγμα· εἰ δὲ μὴ, οὗτος ἡσυχίαν ἐγνωρίσας. Οὐχ οὗτος μοναχὸς (3) [ἡσυχαστὴς], ὡς μοναχὸς μοναχῷ. Ὁ μοναχὸς νήφειας πολλῆς, καὶ ἀρεμβάστου νοὸς δέεται· τῷ μὲν προτέρῳ πολλάκις ἐδοθήσεν ἕτερος· τῷ δὲ δευτέρῳ συνήγγισεν ἄγγελος· νοεράς δυνάμεις συλλειτουργοῦσι, καὶ φιλοχωροῦσιν ἐν ψυχικῷ ἡσυχαστῇ. Τὸ δὲ ἐναντίον σιωπήσῃ σοι (4)· δογματικῶν βυθὸς βαθύς, νοὺς δὲ ἡσυχαστοῦ ἄλλεται οὐκ ἱκινδύνως ἐν αὐτοῖς (5)· οὐκ ἀσφαλὲς μετ' ἐσθῆτος νήχεσθαι· οὐδὲ πάθος ἔχοντα θεολογίας ἄπτεσθαι. Κέλλη μὲν ἡσυχαστοῦ περιορισμὸς σώματος, ἐνδοθεν ἔχουσα οἶκον γνώσεως. Ὁ ψυχικὸν πάθος νοσῶν, καὶ ἡσυχίαν [ἡσυχίαν] ἐπιχειρῶν ὁμοίως ἐστὶ τῷ ἐν τῷ πελάγει ἐκ τῆς νηὸς ἐκπηδήσαντι, καὶ ἐν σανίδι ἐπὶ τὴν γῆν ἀκινδύνως φθάνειν δοκοῦντι· ὅσοι τῇ πηλῷ μάχονται, τούτοις ἐν καιρῷ οὐκ αἰετὶ ἡ ἡσυχία συντρέχεται [αἰ. συνέρχεται], εἴπερ καὶ τὸν ἐφοδηγούντα χέκτηνται· τὸ γὰρ μεμονωμένον ἀγγελικὸς ἰσχυὸς δέεται· ἔμοι λόγος περὶ ὄντως ἡσυχαστῶν σώματι καὶ πνεύματι. Ἦσυχαστὴς ἀπορραβυμῆσας λαλήσει φεῦδῃ, τοὺς ἀνθρώπους αὐτὸν τῆς ἡσυχίας παῦσαι διὰ τῶν αἰνιγμάτων προτρέπομενος. Καταλείψας τὴν κέλλαν, αἰτιάται δαιμόνας, λήθη δὲ αὐτὸς ἐαντὶ δαίμωνι γεγόμενος. Εἴβον ἡσυχαστὰς, καὶ τὴν φλεγόμενην αὐτῶν πρὸς θεὸν ἐπιθυμίαν διὰ τῆς ἡσυχίας ἀπληρώτως πληρῶ-

cum huic cani, et occasionem quaerentibus, per nostrum sermonem demus, nefas esse duximus apud eos de pace disputare, qui in imperatoris nostri praelio fortissimi bellatores versantur. Illud tantum affirmamus iis qui fortiter in bello faciunt et depugnant, etiam eorum coronas et praemia, qui in pace et tranquillitate solitudinis versantur, esse reposita. Pauca ergo velut per discretionis formam, si ita videtur, dicamus, ne praetereando velut inexpertum hunc locum et sermonem in medio relinquamus, et aliquos in maiorem inde et tristitiam coniciamus.

Quies corporis est motuum et sensuum cognitio et compositio. Quies animae, est scientia cogitationum, et secuta seu inviolabilis mentis meditatio. Solitudinis amans est fortis quaedam et severa cogitatio, quae in foribus cordis inconcinnens excubat, et irruentes cogitationes aut opprimit aut rejicit. Qui in sensu cordis conquiescit, intelligit quod jam dictum est. Infans autem seu tiro, quia hoc nunquam gustavit, quid sit ignorat. Prudens [peritus] quietis cultor non indiget multis verbis; factis enim ipsis verba interpretatur et illustrat. Principium quietis est omnes strepitus, ut qui imo cordis perturbant, remove. Finis autem huius, nec timere quidem ullos amplius tumultus, sed inmotos et sine sensu quasi in illis persistere. Qui progreditur et non loquitur, mansuetus est, et plenum charitatis domicilium. Qui aegre ad loquendum permovetur ad iram omnino permoveri non potest. His contraria sunt aperta. Solitarius seu quietis et solitudinis studiosus is est qui naturam incorpoream corporis sui domicilio (quod sane paradoxum et rarum est) circumscribere et concludere conatur. Auctupatur quidem murem venatrix huius felis: sed murem spiritualem (seu daemonem) solitarii intenta mens et cogitatio. Non videatur tibi quod dixi exemplum contemnendum: aut certe nescis quid sit solitaria vita. Monachus solitarius non est ut monachus cenobita, ubi alter cum altero vivit. Solitarius multo jejunio multaque mentis constantia indiget. Priori (a) (seu cenobitae) saepe aliter opem tulit; alteri autem seu solitario angelus succurrit. Angelicae virtutes cum solitario [spiritali] libenter versantur, agunt et ministrant. Contrarium non est quod tibi dicam. Dogmatum altitudo est ingens et profunda in qua mens solitarii non sine periculo se immittet. Non sine discrimine vestibus involutus natus, neque divina mysteria et arcana theologiae capit vitis obnosui. Cella solitarii continet corpus, et intus habet domicilium cogitationis. Qui morbis animi laborat, et tamen vitam solitariam audent aggredi, perinde facit ac qui in alto mari ex navi desilit in fluctus, et in tabula existimat se sine periculo in portum evasurum. Qui cum luto corporis et carnis suae luctantur, his suo tempore vita solitaria convenit, si tamen religiosum vi-

(a) Voces prior et posterior essent commutandae. Nempe prior est solitarius; alter cenobita.

lae ducem habuerint. Quod enim solitarium est, angelica tutela et virtute indiget. Loquor ego et ago de veris solitariis corpore et spiritu (ab omni humano consortio sejunctis). Solitarius ignavus proferet mendacia, quando per obscuros sermones ab hominibus, ut a solitaria vita desistat, incitatur. Ubi cellam deseruit, culpam in diabolum confert, ignarus quod ipse sibi diabolus sit factus. Vidi ego solitarios qui ardens suum erga Deum desiderium, per solitariam quietem inextinguibili modo explerent, cum ignem ex igne, amorem ex amore, desiderium ex desiderio procrearent et auferrent. Solitarius est terrestris forma angeli, qui orationem suam ab ignavia et negligentia per chartam desiderii et litteras diligentiae liberavit. Solitarius est qui libere exclamat: *Paratum cor meum, Deus*¹¹. Solitarius ille est qui dicit: *Ego dormio, et cor meum vigilat*¹². Cella januam ocellum corpori, linguae januam loquela, et animae claustra interiora malis spiritibus. Serenitas et sol meridianus navis patientiam ostendunt; rerum vero necessariorum inopia tolerantiam solitarii comprobant: nam ille impatientia **405** victus aquis innatat; hic medio solitudinis affectus hominum turbis se miscet. Non est quod vani strepitus ludibria formides, luctus enim temere aut terri nescit. Quorum mens verae orationi insuevit, illi cum Deo facie ad faciem tanquam in aurem regis loquuntur. Qui ore duntaxat precantur, illi velut in saeculo versantur, illi in medio tumultus praesente toto populo regi supplicant. Quod si precandi artem probe calles, non potes ignorare quod dictum est. In alta specula residens observa (si tamen hoc nosti) et tunc videbis quo pacto et quando, et unde, et quam multi, et cujusmodi latrunculi seu fures ad vineam tuam vastandam irrepant. Mente fatigata surget et precibus operam dabit, tum rursus residebit, et operi priori alacriter vacabit.

Statuerat quispiam qui harum rerum usum et **C** experientiam habebat, subtilius et accuratius super his disserere; sed veritus est ne strenuos athletas segniores redderet, et alacriter currentes verborum strepitu deterreret. Qui de solitudinis quiete subtilius et eruditius disputat, demonum rabiem in se conceitat: nemo enim alius horum turpes et absurdas machinationes tam luculenter potest in lucem proferre. Solitudinis quiete sectator alta arcanorum divinorum penetrat, ad quae non aspirat nisi prius tumultus fluctuum et demonum status ac turbines et viderit et audierit, et fortasse etiam fuerit iis respersus. Confirmat **406** hoc auctoritate sua Paulus, qui nisi in paradysum tanquam in solitariam quietem raptus fuisset, nunquam potuisset arcana verba audire. Auris in solitudine posita accipiet a Deo inusitata. Quapropter et apud Job sapientissima haec quies dixit: *Utrum non accipiet auris mea inusitata ab eo*¹³? Solitarius est, qui ita omnes (sine odio tamen) refugit, ut alius ad omnes facile accurrit. Quod solitarius facit, ne dulcedinis divinae jacturam faciat. Abiturus omnia tua

Aσαντας· και πῦρ πυρὶ, καὶ ἔρωτι ἔρωτα, καὶ πόθῳ πόθον γεννήσαντας. Ἦσυχαστὴς ἐστὶ τύπος ἀγγέλου ἐπίγειος χάριτι πόθου καὶ σπουδῆς γράμμασι τὴν ἑαυτοῦ προσευχὴν βιβουλίας καὶ οὐκωρίας ἐλευθέρωςας. Ἦσυχαστὴς ἐστὶν ὁ βοήσας ἐναργῶς· *Ἐτόλμη ἡ καρδία μου, ὁ Θεός*. Ἦσυχαστὴς ἐστὶν ἐκείνος ὁ εἰπών· *Ἐγὼ καθέβδω, καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ*. Κλειεῖ μὲν θύραν κέλλης σώματι· καὶ θύραν γλώσσης φθέγμασι, καὶ ἔνδον πόλιν πνεύμασι. Γαλήνη μὲν, καὶ μεσημερία ἡλίου ὑπομονὴν ναύτου ἡλεγγεν (7)· ἀπὸρία δὲ χρεῶν, καρτερίαν ἡσυχαστοῦ ἐφανέρωσεν· ὁ μὲν ἀθυμῶν νῆχεται ὕδασι· ὁ δὲ ἀκηδῶν φύρεται πλῆθει (8). Μὴ φοβοῦ κτύπων ἀθύρματα· δειλίαν γὰρ πένθος οὐκ ἐπιστάται οὐδὲ πύρεται. Ὡς ὁ νοῦς μεμάρτηκεν ἀληθῶς εὐχεσθαι, οὗτοι κυρίῳ ἐνωπίως ἐνωπίῳ λαλοῦσιν, ὡς πρὸς τὸ οὖς τοῦ βασιλέως. Ὡς τὸ στόμα εὐχεται, οὗτοι ἐπὶ πάσης τῆς συγκλήτου αὐτῷ προσπίπτουσιν. Ὅσοι ἐν κόσμῳ διατρέβουσιν, οὗτοι ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου παντὸς τοῦ δήμου τὸν βασιλεῖα ἱκατεύουσιν. Εἰ τὴν τέχνην ἐπισταμένως μεμάρτηκας, οὐκ ἀγνοεῖς τὸ λεγόμενον. Καθεζόμενος ἐπ' ὕψους τήρει, εἰ ἄρα καὶ ἐπιστάσαι, καὶ τότε ὅκει πῶς, καὶ τότε, καὶ πόθεν· καὶ πόσοι, καὶ ποῖοι κλείπται εἰσελθεῖν, καὶ κλείψαι τοὺς βότρυας ἔχονται. Ἀποκαμῶν ὁ σκοπὸς, ἀναστὰς προσεύχεται, καὶ πάλιν καθίσας τῆς προτέρας ἐργασίας ἀνδρείως ἔχεται.

coram toto senatu ad ejus genna accidunt. Qui **D** Ἠθοῦλετό τις ἐν πείρᾳ περὶ τούτων γεγονῶς λεπτῶς καὶ ἡκριθωμένως εἰπεῖν· ἀλλὰ πεφόβηται, μήπως καὶ τοῖς ἐργάταις βιβουλίας ἐμποίησιν, καὶ τοὺς προαιρουμένους τῷ κτύπῳ τῶν λόγων ἀποσοθήσιν. Ὁ περὶ ἡσυχίας λεπτῶς καὶ γνωστικῶς ἐξηγούμενος, διηγείρεται καθ' ἑαυτοῦ δαίμονας· οὐδεὶς γὰρ ἕτερος τὰς τούτων ἀσχημοσύνας θριαμβεύσαι δύναται. Ὁ ἡσυχίαν καταλαβὼν ἔγνω βυθὸν μυστηρίων, οὐ κατακλήλυθε δὲ ἐν τούτῳ εἰ μὴ πρῶτον τοὺς τῶν κυμάτων θορύβους καὶ πνευμάτων ἀνέμους, καὶ εἶδε καὶ ἤκουσεν· ἴσως καὶ ἐββαντίσθη. Κυροῖ τὸ εἰρημένον Παῦλος· εἰ μὴ γὰρ ἐν παραδείσῳ ὡς ἐν ἡσυχίᾳ ἡρπάγη, οὐκ ἂν ἀβήρητα ῥήματα ἀκοῦσαι ἠδύνατο. Τῆς ἡσυχίας τὸ οὖς διέζεται παρὰ Θεοῦ ἐξαίτια. Αὐτὸ καὶ ἐν τῷ *Τὸ δὲ αὕτη ἡ πάνσοφος ὤλεγε· Πότερον οὐ δέξεται μου τὸ οὖς ἐξαίτια παρ' αὐτοῦ* (9). Ἦσυχαστὴς ἐστὶν ὁ οὕτως φεύγων ἀμίσως, ὡς ἕτερος προστρέγων βιβουλίας ἐκκοπὴν γλυκύτητος Θεοῦ λαβεῖν μὴ βουλόμενος. Ἀπελθὼν σκόρπισόν σου (α) συντόμως· τὸ γὰρ, *Πάλησόν σου, χρόνου, τὰ ἐπάρχοντα, καὶ ὁδὸς πτωχοῖς* (10), ἵνα δι' εὐχῆς πρὸς τὴν ἡσυχίαν συνδράμῃσι· ἄρον τὸν σταυρὸν

¹¹ Psal. lvi, 8. ¹² Cant. v, 2. ¹³ Job iv, 12.— Latina Sept. Interpr. habet *indecentia*, quod non est ad rem

(α) Al. deest σου. Fortasse rescribendum τὰ σου, tua.

σου, διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦτον βαστάζων (11) · καὶ τὸ βάρος τῆς ἐκκοπῆς τοῦ σοῦ θελήματος ἰσχυρῶς ὑπομένων · καὶ δεῦρο λοιπὸν, ἀκολουθεῖ μοι πρὸς τὴν συνάφειαν τῆς μακαριωτάτης ἡσυχίας, καὶ διδάξω σε νοερῶν δυνάμεων ὁραμένων ἐργασίαν καὶ πολιτείαν · οὐ κορεσθήσονται αὐταὶ εἰς αἰῶνα αἰώνων αἰνοῦσαι τὸν Ποιητὴν, οὐδὲ ὁ ἐν οὐρανῷ ἡσυχίας εἰσεληλυθὼς, ἀνομῶν τὸν Κτίσαντα. Οὐ φροντίζουν περὶ ὕλης οἱ ἄγγελοι, οὐδὲ περὶ τροφῆς οἱ ἔνυλοι ἄνθρωποι · οὐκ αἰσθάνονται οἱ πρότεροι βρώσεως, οὐδὲ δεσθῆσονται οἱ δεύτεροι ὑποσχέσεως. Οὐ φροντίζουν σιν ἐκείνοι περὶ χρημάτων καὶ κτημάτων, οὐδὲ οὗτοι περὶ κακώσεως πνευμάτων. Οὐ πρόσεστι τοῖς ἁγίοις ἐφεσὶς ὁρατῆς κτίσεως · οὐδὲ τοῖς κάτω, ἅνα ἐπιθυμίας αἰσθητῆς ὕψους · οὐποτε παύσονται τῇ ἀγάπῃ προκοπόμενοι ἐκείνοι · οὐδὲ οὗτοι καθήμεραν ἐκείνοις ἀμιλλώμενοι. Οὐκ ἀγνωστος παρ' ἐκείνων τῆς προκοπῆς ὁ πλοῦτος, οὐδὲ τούτοις τῆς ἀναβάσεως ὁ ἔρως · οὐ σταθίσονται μέχρι τὰ Σεραφίμ φθάσωσιν [αἱ φθάσουσι] · οὐδὲ κοπάσονται, ἀχρις ἄγγελοι γίνωνται. Μακάριος ὁ ἐλπίζων · τρισμακάριος ὁ μέλλων ἄγγελος ὁ καταλαβών.

non proficiunt in charitate : neque hi quotidie illos æmulari cessabunt. Non nesciunt illi profectus sui copias et thesauros, neque hi ascendendi desiderium et amorem ; neque enim prius consistent, quam ad Seraphim usque aspirent, neque fatigabuntur, donec angeli fiant. Beatus qui sperat, ter beatus qui quod sperat futurum, angelus factus, adeptus est.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΟΓΟΝ ΚΖ.

Περὶ ἱερῆς ἡσυχίας.

Σχόλιον α'.

Ἦν ἐν ἅπασιν, καὶ ἐν τῇ παρούσῃ προσωποποιήσει ἡ τοῦ Πατρὸς δοξάζεται μεγαλοφυΐα · ὠνητὸν γὰρ καὶ ὑπόσπονδον ἑαυτὸν ὀνομάζει αἱ τῶν παθῶν · καὶ ὡς διὰ πείρας τῶν παθῶν, τὴν ἐπιστήμην εἰληφὲ τὸν τοιοῦτον διαμαρτύρεται · τῆς πρὸς ἡσυχίαν τῆς καθ' ἑαυτοῦ ἀταράχου διαγωγῆς δηλονότι.

Σχόλιον Ἰσαίου β'.

Ὁ ἐνθεμῶν αἱ τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ ἐκδημεῖ πάντας τῶν τοῦ βίου ὥρων. Πνεύματι γὰρ περιπατῶν, τὰς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίας εἰδέναι οὐ δύναται, ἐπειδὴ λοιπὸν ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν ἀρετῶν τοὺς περιπάτους ὁ τοιοῦτος ποιεῖται · αὐτὰς ὡς περὶ τὰς ἀρετὰς κυλωροῦς ἔχων τοῦ τῆς ἀγνείας πολίσματος · διδὲ δὲ καὶ ἀπρακτοὶ λοιπὸν αἱ τῶν δαιμόνων τότε ἐπ' αὐτῷ γίνονται μηχαναί · καὶ ἀχρι τῶν θυρίδων τῆς φύσεως τὰ τοῦ πανδήμου ἔρωτος καταφθάσουσι πῶς βέλη.

Σχόλιον.

Ἐρμηνεύοντων τὰ πράγματα ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Σχόλιον γ'.

Οἶμαι αὐτὸν τοῦτο λέγειν, ὅτι οὐχ οὕτως σώζεται τοῦ ὀλισθαίνειν ὁ μόνος, ὡς ὁ ἔχων μοναχὸς ἕτερον μεθ' ἑαυτοῦ μοναχόν · Ὅσα γὰρ ἐντὶ, ἤγουν, τῷ μόνῳ, καὶ τὰ ἐξῆς. Διὸ οὐχ οὕτως μοναχὸς ὡς μοναχὸς μοναχῷ · τοῦτ' ἐστίν, οὐ καλὸν οὕτως τὸ μόνον

statim disperse (illud enim : *Vende tua, tempore indiget*) et da pauperibus " monachis (ut per preces ad quietem solitariam concurrant), et tolle crucem tuam, per obedientiam hanc portans, et onus excindendæ voluntatis propriæ fortiter sustinens, et tum veni, sequere me " ad felicissimæ quietis familiaritatem et conjunctionem, et docebo te cælestium virtutum oculis spectandam actionem et vivendi rationem, quæ non satiabuntur laudando Deum rerum conditorem in omnes sæculorum æternitates, nec is qui cælum solitudinis est ingressus cessabit Effectiorem suum collaudare. Qui corpore carent, de corpore non erunt solliciti, neque qui in corpore vivunt sine corpore, de cibo. Illi priores, angeli, inquam non sentiunt alimentum, nec posteriores (solitarii nempe) aliorum ope vel promissio. Non curant illi pecunias et possessiones et opes ; nec isti dæmonum vexationem. Nullo superi tanguntur rerum oculis subjectarum desiderio ; nec solitarii, qui in terra sunt, et mente in cælo 407 ulla rerum quæ sensibus subjiciuntur, cupiditate præ rerum cælestium desiderio, afficiuntur. Nunquam illi

SCHOLIA AD GRADUM XXVII.

De sacra quiete.

Scholion 1.

Quemadmodum in omnibus, ita et in præsentī loco et prosopopœia seu personæ suæ inductione Climaci religiosi Patris magnitudo animi laudatur. Emptum enim vitii seu vitiosis affectibus obnoxium dicit, et se per experimenta vitiorum ad scientiam hujusmodi, vitæ nempe quietæ, et ab omni perturbatione liberæ pervenisse testatur.

Scholion Isaia 2.

Qui semper domi in corde suo habitat, ab omnibus hujus vitæ commodis et voluptatibus peregrinatur. Nam qui spiritu ambulat, desideria carnis scire non potest, quia deinceps talis in præsidio virtutum (securus) obambulat, virtutes enim ipsas janitricas habet civitatis castimonie. Itaque et dæmonum artes, et machinæ adversus hunc deinceps vim nullam habent, et non nisi ad fenestras seu fores naturæ (et sensuum) grassatoris illius cuivis tela descendunt.

Scholion.

Operibus interpretantibus res et opera a Spiritu sancto profecta.

408 Scholion 3.

Hoc dicere Climacum existimo : Non sic is qui solus degit ab exitio servatur, sicut monachus qui socium secum habet monachum : *Væ enim uni, sive soli, et quæ sequuntur* ". Itaque non sic monachus ut monachus monacho, hoc est, non tam bonum

" Matth. xix 21. " ibid. " Eccle. iv, 10.

esse statum solitarii quam ejus qui habet unum secum. Salvi enim sunt et conservantur, dum alter alterum ad virtutem excitat. Ille autem status extremus [omnino] solitarii, formidabilis est valde quin et alter non omnino solitarii.

Scholion 4.

Contrarium, quia maligni spiritus circumfunduntur nugatori et garrulo, et solo corpore frustra et temere incluso.

Scholion 5.

Solitarium in dogmatibus fidei occupari periculosum.

Scholion 6.

Propterea concurrunt jejuniis, vigiliis, humi cubatio, preces, statio, sitis, labor et quæ sequuntur.

Scholion 7.

Diligere commoda mundi, offundit menti tenebras; despiceré autem illa, parit in omnibus cognitionem.

Evagrii 8.

Non est deserenda quies et solitudo tempore tentationum quamcunque bonam in speciem causam sibi mens aut diabolus tibi proponat,ingat; sed intus scilicet et sustinendum et genere fortiterque omnes daemones irruentes excipiendi, præsertim spiritus acedie; qui super omnes molestus est et (victus) animam laudatissimam efficit. Declinare autem hujusmodi certamina et hosti cedere, rudem animum et ignavum et fugacem esse docet.

Scholion 9.

Hoc est: hoc aut illud sive suscipiet aut non suscipiet. Vox enim πρότερον, id est, utrum, significat hoc aut illud.

Scholion 10.

Da pio, nec succurre peccatori (opibus tuis qui abutatur) Benefac humili, et non impio.

Scholion Isaaci 11.

Neque enim ita intellige quasi debeas teipsum in crucem agere et suspendere, atque ita sequi Christum, sed 409 teipsum cruci affliges extricando ab secularibus negotiis, ne illa amplius attingas. Et tuam semper mentem in anima tua crucifigas, ut ne sis negligens salutis tue. Nec recipiendæ tibi sunt improbe cogitationes, sed prudenter cognoscendæ discernendæque, quod a diabolo sint profectæ. Expediendæ enim mens est ab omni cura seu distractione ne ab illis interpelletur. Nisi enim expidiveris, frustra precaris. Mens enim in curis illis versatur et occupatur: quamvis enim preceris, precatio tamen ad Deum non ascendit. Nisi enim orationem mundam fideque plenam obtuleris, a Deo non recipitur.

Scholion 12.

Vox ἀμυλλόμενοι, id est æmulantes, significat una currentes seu cursu certantes, contententes, contra certantes de gloria celesti depugnantes.

Α εἶναι, ὡς τὸ ἔχειν καὶ ἄλλον ἕνα· σώζονται γὰρ ἀλλήλους διαγείροντες. Τὸ δὲ τοῦ τέλειον μόνου, φοβερὸν πάνυ· καὶ τὸ τοῦ μὴ ὁλως μόνου.

Ἐχόλιον 8.

Ἐναντίον, ὅτι πονηρίας πνεύματα περιάγουσι τῷ φλυάρῳ καὶ πολυλόγῳ καὶ σωματικῶς μόνῳ κεκλεισμένῳ εἰκῇ.

Ἐχόλιον 9.

Οὐκ ἀκίνδυνον περὶ δόγματα ἀσχολεῖσθαι ἡσυχαστῇ.

Ἐχόλιον 10.

Διὰ ταῦτα συνέχεται ἡσυχία, ἀγρυπνία, χαμευνία, εὐχή, στάσις, δέψα, κόπος, καὶ τὰ ἐξῆς.

B

Ἐχόλιον 11.

Τὸ ἀγαπᾶν τὴν χρεῖαν τοῦ κόσμου, ποιεῖ τὴν ψυχὴν σκοτισθῆναι· τὸ δὲ παραβλέπειν αὐτὴν ἐν πᾶσι φέρει τὴν γνῶσιν.

Ἐχόλιον Ἐθαρίου 12.

Οὐ δὲ κατὰ καιρὸν τῶν πειρασμῶν καταλιμπάνειν τὴν ἡσυχίαν, προράσεις εὐλόγους δῆθεν πλαττόμενον· ἀλλ' ἐνδοθεν καθῆσθαι, καὶ ὑπομένειν, καὶ δεχέσθαι γενναίως τοὺς ἐπιρχομένους ἅπαντας· ἐξαιρέτως δὲ τὸν τῆς ἀκηδίας δαίμονα, ὅστις ὑπὲρ πάντας βαρύτονος ὢν, δοκιμωτάτῃ μάλιστα ψυχῇ ἀπεργάζεται· τὸ δὲ φεύγειν τοὺς τοιοῦτους ἀγῶνας, καὶ περιστασθαι, ἀτεχον τὸν νοῦν, καὶ δειλὸν, καὶ δραπέτην διδάσκει.

C

Ἐχόλιον 13.

Τοῦτ' ἐστὶ· τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, ἥγουν δέξεται ἢ οὐ δέξεται· τὸ γὰρ, πρότερον τοῦτο ἢ ἐκεῖνο σημαίνει.

Ἐχόλιον 14.

Ἀδὲς τῷ εὐσεβεῖ, καὶ μὴ ἀντιλαμβάνου τοῦ ἁμαρτωλοῦ· εὖ ποιήσων ταπεινῷ, καὶ μὴ ὧς ἀσεβεῖ.

Ἐχόλιον Ἰσακ 15.

Μηδὲ γὰρ ὡς ὀφείλων ἑαυτὸν ἐν ζύλῳ κρεμάσαι, καὶ ἀκολουθεῖν τῷ Κυρίῳ, οὕτως νόει· ἀλλὰ σταυρώσεις ἑαυτὸν ὀνομάζων ἐκ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, τοῦ μὴ ἀφασθαι· καὶ πάλιν ἵνα σταυρώσης τὸν νοῦν σου διὰ παντὸς ἐν τῇ ψυχῇ, ὅπως μὴ ἀμελήσης τῆς σωτηρίας σου. Καὶ οὐκ ὀφείλει καταδέχεσθαι τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς, ἀλλὰ διακρίνειν εἰδέναι ὅτι τοῦ πονηροῦ εἰσιν· ἀπὸ παντὸς γὰρ περισπασμοῦ χρὴ λύσαι τὸν νοῦν σου, ἵνα μὴ ὀχληται ὑπ' αὐτῶν· ἔάν γὰρ μὴ λύσης, μάτην εὐχῇ. Ὁ γὰρ νοῦς περὶ ἐκεῖνα ῥέμβεται· κἂν δῇθεν εὐχεται, καὶ ἡ εὐχὴ αὐτοῦ πρὸς θεὸν οὐκ ἀναβαίνει· ἔάν γὰρ μὴ εὐχῇ εὐχὴν καθαρὰν ἐν πίστει πεπληρωμένην, οὐ προσδέχεται ὁ θεός.

D

Ἐχόλιον 16.

Τὸ ἀμυλλόμενοι, δηλοῖ τὸ συντρέχοντες, ἐρίζοντες, ἀνταγωνιζόμενοι, φιλονεικοῦντες.

Περὶ διαφορᾶς καὶ διακριτικῆς ἡσυχίας.

A De differentia et discrimine religionis solitudinis.

(Sub eodem gradu.)

Εἰσὶ (καὶ τοῦτο πᾶσι γινώριμον) ἐν πάσαις ταῖς τῶν ἐπιστημῶν καταστάσεσι, γυνωμῶν καὶ βουλῶν διαφοραί· οὐ γὰρ πάντων πάντα τὰ τέλεια δι' ἐνδειαν σπουδῆς, ἢ καὶ δι' ἀπορίαν δυνάμεως. Εἰσὶν οἱ ἐπὶ τὸν λιμένα τοῦτον, μᾶλλον δὲ τὸ πέρατος ἢ τάχα τὸν βυθὸν, εἰσερχόμενοι δι' ἀσθένειαν τοῦ ἑαυτῶν στόματος (1), καὶ σώματος διὰ πρόληψιν· ἕτεροι ἀκρατῶς πρὸς θυμὸν ἔχοντες, καὶ μετὰ πλῆθους κρατῆσαι τοῦτον μὴ δυνάμενοι οἱ τάλανες· ἄλλοι ἰδιορρυθμίᾳ μᾶλλον (2), ἢ ὁδηγία ἐξ οἰκῆσεως πλέειν σκεψάμενοι· ἕτεροι μὴ δυνάμενοι ἐν μέσῳ τῆς ὕλης τῶν ὁλῶν ἀπέχεσθαι· τινὲς μὲν, ἵνα σπουδαῖοι ἐκ τῆς ἰδιάσεως γένωνται· ἄλλοι ἵνα ἀγνώστους ἑαυτοὺς ὑπὲρ εὐθυμῶν αἰκίσωσι [κολάσωσι]· τινὲς δὲ, ἵνα διὰ ταύτης δόξαν ἑαυτοῖς περιποιήσωνται. Εἰσὶ δὲ ἕτεροι (εἰ ἄρα ἔλθῃν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εὐρήσει τοιοῦτους ἐπὶ τῆς γῆς) διὰ τρυφὴν καὶ δίψαν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης, καὶ γλυκύτητος τῇ ὁσίᾳ ταύτῃ συζευχθέντες, οὐ πρότερον τοῦτο ποιήσαντες πρὶν πάσῃ ἀκηδῇ ἀποστάσιον δεδωκασί (3). Ταύτης γὰρ ἡ συνάρχεια, πορνεία παρὰ τῇ προτέρᾳ κρίνεται· κατὰ τὴν γνῶσιν τὴν ψιλὴν τὴν δοθείσαν μοι, ὥς οὐ σοφὸς ἀρχιτέκτων κλίμακα ἀναβάσεως πεπελόκηκα· ἕκαστος δὲ λοιπὸν βλέπῃ ἐν ποίᾳ βαθμίδι ἔστηκεν, ἐξ ἰδιορρυθμίας, διὰ δόξαν ἀνθρώπων, δι' ἀσθένειαν γλώσσης· δι' ἀκρασίαν θυμοῦ, διὰ πλῆθος προσπαθείας, ἵνα εὐθύνας τίθωσιν, ἵνα σπουδαῖοι γένωνται, ἵνα πῦρ πυρὶ προσάδωνται. Ἔσονται οἱ ἔσχατοι πρῶτοι, καὶ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι. Αἱ μὲν ἐπὶ τῆς ἐδόξης, τοῦ νῦν εἰσὶν ἐργασίαι· αἱ μὲν δεκταί, αἱ δὲ ἀδεκτοί· ἡ δὲ ὁρδὴ δηλονότι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος σημαντικὴ ὑπάρχει. Ἐπιτρεῖ, ὦ μοναχῆ, μεμονωμένῃ θηρίῳ ὥρας· εἰ δὲ μὴ, οὐ δυνήσῃ ἀρμολύσας τὰς παγίδας ἰστέν, εἰ ἀπέστη τελείως ἡ τὸ ἀποστάσιον λαβοῦσα, περιττὸν τὸ ἔργον· εἰ δὲ ἐτι προπετεύεται, οὐ γινώσκω πῶς ἡσυχάσω. Τί δὲ ποτε οὐ τοσοῦτοι παρὰ τοῖς ὁσίοις Ταβεννησιώταις οἱ φωστῆρες (4), διοῖσι παρὰ τοῖς Σκητιώταις γερόντας; Ὁ νοῦν νοεῖτω· ἐγὼ γὰρ λέγειν οὐ δύναμαι (5), μᾶλλον δὲ οὐ βούλομαι. Οἱ μὲν τὰ πάθη μειονύτες (6), οἱ δὲ ψάλλοντες, καὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ προσευχῇ καρτεροῦντες [τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες]· οἱ δὲ τῇ θεωρίᾳ ἀτενίζοντες [αἱ. docet ἐν τῷ βυθῷ] διάγουσι, κατὰ τὸν τῆς κλίμακος τρόπον ζητηθήτω τὸ πρόβλημα· ὁ χωρῶν, ἐν Κυρίῳ χωρεῖτω. Eorum qui in hoc profundo solitudinis (tanquam pelago) versantur; alii vitiosos affectus sensim imminuunt; alii in psalmodia et in precibus plurimum temporis et studii ponunt; alii contemplationi se dedunt. Quod problema ex proposito scalæ modo disquirendum est: qui capit, in Domino capiat.

Εἰσὶ ῥάθυμοι ψυχᾷ ἐν κοινοδίῳ παραγνόμενοι, καὶ τῶν ὁλῶν τῆς ἑαυτῶν ῥαθυμίας εὐπορήσασαι, εἰς τέλος ἀπώλειαν κατήντησαν. Καὶ εἰσὶ πάλιν, οἱ τὴν ἑαυτῶν ῥαθυμίαν διὰ τῆς ἐτέρων συνδιαγωγ-

Solent esse (quod ignorat nemo) in omni scientiarum genere sententiarum et voluntatum discrimina. Neque enim omnium omnia sunt perfecta, partim quod aliis desit studium et diligentia; partim propter facultatem et ingenium. Sunt qui ad hunc portum (solitariae vitæ), vel potius pelagus aut maris profundum ingrediuntur propter incontinentiam linguæ et inveterata corporis et carnis vitia (a). Sunt qui iram frenare inter multos non possint, quod ad eam præcípites feruntur; qui sane miseri sunt. Sunt qui ex animi elatione malint suo arbitratu, quam alieno ductu et magisterio navigare. Alii quod in præsentī corporum et materiæ copia non possunt ab illa abstinere; alii ut ex quietis solitudine diligentiores fiant; alii ut in secreto penas a se ipsis per verbera propter culpas et noxas exigant; alii ut gloriam sibi per hæc comparent. Alii denique (si tamen ullos ejusmodi Filius hominis ubi venerit, in terra reperturus est) propter delicias cælestes, et siliū divinæ charitatis et dulcedinis cum hac se sanctissima quiete velut conjuge devinxerunt, quod tamen non ante fecerunt, quam libellum repudiī desidiæ et acedix, dederunt. Nam ejus cum priore, acedia inquam, conjunctio, fornicatio censetur. Ego velut non sapiens architectus pro tenui cognitione mihi data scala hanc ascensus extruxi. Cæterum singuli videant in quo gradu consistent. An ex ratione pro suo arbitratu vivendi; an propter gloriam ab hominibus expectandam; an propter linguæ incontinentiam; an ob iracundum ingenium; an affectuum improborum copiam; an ut culpas luant; an ut diligentiores fiant; an ut ignem igni (per charitatem) addant. *Erunt novissimi primi, et primi novissimi*. Ex his septenæ sunt hebdomadis hujus præsentis vitæ operationes, aliæ Deo gratæ; aliæ ingratis; octava sine dubio est futuri sæculi index. Observa, o monache, qui solus degis, ferarum tempora. Quod nisi feceris, non poteris aptas illis laqueorum insidias nestere. Si ignavia quæ libellum repudiī accepit, penitus abcessit, non erit opus multo labore. Si adhuc importune se ingerit, non video quomodo solitudinem colam [conquiescam]. **411** Quid est quod non tam multa apud sanctos Tabennesiotas sanctorum lumina fuerint, quam apud Scetiotas? Qui intelligit intelligat, ego Eorum qui in hoc profundo solitudinis (tanquam

Sunt in cœnobiiis animæ quædam desides et ignavæ, quæ materiam pigritiæ suæ nocte in altum exitium præcípites abierunt. Sunt et aliæ quæ segnitiam suam per aliorum convictum et conta-

* Math. xix, 30.

(a) Quietem et otium corporis scholastes intelligit.

berniū castigarunt et exuerunt. Quod non solum negligentioribus, sed studiosioribus etiam saepe usu venit. Eadem norma in solitaria vita uti licet cum dicimus, quod multos, qui apti videbantur, receperit et postea damnarit, cum illos suo arbitratu vivere volentes voluptatum studiosos deprehendit et redarguit: alios vero susceptos timore et cura ferendi oneris, id est iudicii propriarum actionum, sollicitos aliquos et in rebus divinis arduos efficit. Nemo irae et elationi animi et simulationi seu hypoeris et injuriarum recordationi obnoxius, audeat in solitudinem vestigium ponere, ne stuporem animi incurrat, et illum solum ex solitudine fructum reportet. Ab his si quis fuerit repurgatus, ille deinceps intelliget, quid sibi expediat, imo nec iste satis, opinor, assequetur. **412** Signa porro et exercitationes et argumenta eorum qui non sine ratione solitudinem sequuntur, haec sunt: mens nullis perturbationum fluctibus agitata, cogitationes castae, raptus in Deum, suppliciorum aeternorum praesens semper memoria, mortis instantis consideratio, inexplebile precandi studium, custodia sui inexpugnabilis, veneris extinctio, appetitionum ignoratio, mundi mors, nullum cibi desiderium, rerum divinarum cognoscendarum materia, fons discretionis, lacrymarum facultas [pignus seu arrha], loquacitatis exterminatio, et si quid hoc genus est aliud quod vulgo est ingratum et infestum. Eorum vero, qui hanc solitudinis palaestram absque ratione aggredduntur, signa haec sunt. Coelestium gratiarum seu opum inopia, irae incrementum, injuriarum toleratarum alte reposita memoria, charitatis defectio, elationis augmentum, et alia complura quae silentio involvam. Jam cum haec oratio ita [huc] decurrerit, necesse est, ut de iis hic qui sub obedientis vivunt, disputare pergā, ac tanto magis quod ad ipsos potissimum hic noster sermo pertineat.

Eorum qui se legitime et caste et pure huic oratae et decentissimae subjectionis virtuti desponderunt et conjunxerunt, haec argumenta et signa sunt, et a sanctis Deoque plenis Patribus (singula tamen suo tempore perficientia) definiuntur (nisi quod in dies interim illa augeamus, et magis magisque in eisdem proficiamus). Quando humilitas inchoata semper augetur, ira defervescit (quomodo enim id non fiat, cum bilis et fel penitus exinanitur), tenebrae mentis sensim evanescunt, **413** charitas augetur, vitiosi affectus exuuntur et emendantur, odium corde cedit, lascivia propter assiduas reprehensiones minuitur, desidia locus nullus relinquatur, diligentia crescit, commiserationis affectus charitatem ostendit, superbia proscribitur. Quod virtutis genus omnibus quidem indagandum et quaerendum, quod tamen a paucis reperitur. Fons aqua destitutus frustra nomen fontis retinet; quod inde sequitur prudens facile intelligit. Adolescentula, quae a toro suo exerravit, corpus poluit. Anima quae violavit voti sui pactum, inquinavit spiritum; et illam quidem sequuntur vituperatio, odium, flagra, et quod omnium est luctuosissimum, divortium. Hanc vero, animam, inquam, inquinatio, mortis oblivio, ventris inexplebilis ingluvies, oculorum petulantia. vanae gloriae studium, per-

γης ἀπεδύσαντο· οὐ μόνον δὲ ἐπὶ ἀμελεσιτέροιον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ σπουδαίων πολλὰ καὶ τὸ αὐτὸ γέγονε. Τῷ αὐτῷ κανόνι καὶ ἐπὶ τῆς ἡσυχίας χρῆσώμεθα λέγοντες, πολλοὺς δοκίμους δεξαμένην, ἀπεδοκίμασε διὰ τῆς ἰδιουρθμίας, φιληδόνους αὐτοὺς ἐλέγξασα· ἐτέρους δὲ λαβοῦσα τῷ φόβῳ καὶ τῇ μερίμνῃ τῆς τοῦ ἑαυτῶν κρίματος βασιτείας (7), σπουδαίους τινὰς, καὶ ζέοντας εἰργάσατο. Μηδεὶς ὑπὸ θυμοῦ καὶ οἰήσεως, ὑποκρίσεως τε καὶ μνησικακίας ὀχλούμενος, ἔχων ἡσυχίας ἰδεῖν τοιμῆται μήπως ἐκστασιν, καὶ μόνον κερδῇ. Εἰ δὲ τις τούτων καθαρὸς, αὐτὸς λοιπὸν γινώσκει τὸ συμφέρον, οἶμαι δὲ οὐδ' αὐτὸς· τῶν λόγῳ τὴν ἡσυχίαν μετερχομένων σημεῖα, καὶ στάδια, καὶ τεκμήρια ταῦτα· νοῦς ἀκύμαντος, ἐννοία ἡγνισμένη, ἀρπαγὴ πρὸς Κύριον, κολάσεων καράττας, θανάτου ἐπειξίς, προσευχὴ ἀκόρεστος, φυλακὴ ἄστυλος, πορνείας θνήσις, προσπάθειας ἀγνοία, θάνατος κόσμου, γαστριμαργίας ἀνορεξία, θεολογίας ὑπόθεσις, διακρίσεως πηγὴ, δάκρυον ὑπόσπονδον, πολυλογίας ἀπώλεια (8), καὶ ἐφ' τῶν τοιούτων, οἷς τὰ πλήθη φιλεῖ ἀντικεῖσθαι. Τοῖς δὲ οὐ λόγῳ ταύτην μετερχομένοις (9), αὐτῇ, τοῦ πλούτου ἢ πενίας (10) ὀργῆς· αὔξεσις μνησικακίας ἀποθήκη, ἀγάπης μείωσις, τύφου πρόσληψις, καὶ τὸ ἐξῆς σιωπήσομαι (11). Ἐπεὶ δὲ οὕτως ὁ λόγος κατέδραμεν, ἀνάγκη καὶ περὶ τῶν ἐν ὑποταγῇ ἐνταῦθα ἐνθεῖσθαι, καὶ μάλιστα, πρὸς αὐτοὺς γὰρ καὶ ὁ λόγος ὡς ἐπιπολὺ ἀποτείνεται.

Τῶν νομίμως, ἀμοιχεύτως καὶ ἀμολύντως τῇ κοσμικῇ ταύτῃ (ὑποταγῇ) καὶ εὐρεπῇ συζευχθέντων, ταῦτα τὰ τεκμήρια καὶ εἶδη, καὶ ὀρίζονται παρὰ τοῖς θεοφόροις Πατέρεσιν, ἰδίῳ μὲντοι καιρῷ τελειούμενα· πλὴν ὅτι καθήμεραν προσενηνόχαμεν προσθήκην, καὶ προκοπὴν λαμβάνοντες. Ταπεινώσεως εἰσαγωγικῆς αὔξεσις, θυμοῦ μείωσις· πῶς γὰρ καὶ μὴ γεννήσεται τῆς χολῆς κενουμένης, σκοτισμῶν ἑλλειψίς, ἀγάπης πρόσληψις, παθῶν ἁλλοτριώσις, μίσους λύτρωσις, ἐξ ἐλέγχου λαγνείας μείωσις, ἀκηδίας ἀγνοία, σπουδῆς πρόσληψις, συμπαθείας ἀγάπη, ὑπερηφανίας ξενитеία, τὸ πᾶσι ζητητέον, καὶ ὁλίγοις εὐρητέον, κατεῖδημα· ὕδατος μὴ παρόντος ἐν πηγῇ ἀνοικεῖον τὸ ὄνομα (12). Καὶ τὸ ἐξῆς νεώθεται τοῖς νοῦν ἔχουσι· νεᾶνις μὲν μὴ φυλάξασα κοίτην, ἐμίανε σῶμα· καὶ ψυχὴ μὴ φυλάξασα συνθήκην, ἐμίανε πνεῦμα· καὶ τῇ μὲν ἀκολουθεῖ φόγος, μίσος, μάλιστα, χωρισμοί, τὸ πάντων ἐλεινότερον· τῇ δὲ, μολυσμοί, θανάτου λήθη, κοιλίας ἀπληστία, ὀφθαλμῶν ἀκράτεια, κενοδοξίας ἐργασία, ὕπνου ἀχορτασία, σκληροκαρδία, ἀναίσθησία, λογισμῶν ἀποθήκη, καὶ συγκαταθέσεως προσθήκη, αἰχμαλωσία καρδίας, ταραχῆς ἐργασία, ἀνηκολα, ἀντιλογία, προσπάθεια, ἀπιστία, ἀληροφροσύνη, πολυλογία, παρόρησία (13), ἢ πάντων χαλεπωτέρα· τὸ δὲ πάντων ἐλεινότερον, ἀκατάλυτος καρδία, ἣν διαδέχεται ἐν τοῖς μὴ προ-

ἐχούσιν ἡ ἀναληθία, ἡ μήτηρ τῶν πτωμάτων. A petuum somni desiderium, cordis duritia, stupor animi, cogitationum horreum, consensus facilitas seu augmentum, cordis capivitas, officina strepitus et tumultus, contumacia, contradictio, vitiosa ad res affectio, infidelitas, nulla fiducia, loquacitas, effusa libertas et confidentia quæ est omnium gravissima: sed quod est omnibus miserabilius, cor omni gratia luctus seu compunctionis destitutum, quod sequitur in iis qui non attendunt, stupor sensus seu indolentia, quæ lapsus omnis est parens et causa.

Καὶ πνευμάτων τοῖς μὲν ἡσυχάζουσιν οἱ πάντες (14) τοῖς δὲ ὑποτασσόμενοις, οἱ τρεῖς τῶν ὁκτῶ προσπαλαιουσιν. Ὁ ἡσυχάζων, καὶ ἀκηδία πολυμῶν ζημιούται· πολλάκις· καιρὸν γὰρ προσευχῆς καὶ θεωρίας ἐν ταῖς πρὸς αὐτὴν μηχαναῖς ἐξανάλωσει, καὶ πάλαις· ῥαθυμῆσαντί μοι ποτε ἐν τῇ κέλῃ καθέζομένῳ (15), καὶ ταύτην σχεδὸν καταλιμπάνειν λογιζομένῳ, ἄνδρες τινὲς παραβαλόντες, ἱκανῶς ὡς ἡσυχαστὴν με ἐμακάρισαν· καὶ θάβτον ὁ τῆς ῥαθυμίας λογισμὸς ὑπὸ τῆς κενοδοξίας ἐχώρησε, καὶ γε τῶν θαύμακα πῶς πᾶσιν ἐναντιούται τοῖς πνεύμασιν ὁ τριβόλος δαίμων. Ὅρα καθ' ὥραν τοῦ σου συζύγου τοὺς ῥιπτισμοὺς, καὶ παραριπισμοὺς, καὶ ῥοπὰς, καὶ τροπὰς, τὸ πῶς καὶ ποῦ τὴν ῥοπὴν κίχτηνται. Ὁ δὲ Πνεύματος ἀγίου γαλήνην κησέμενος, οὐκ ἀγνοεῖ τὸ θεωρημα. Ἐρχον ἡσυχίας ἀμεριμνία προηγούμενη πάντων τῶν πραγμάτων εὐλόγων καὶ ἀλόγων (16). Ὁ γὰρ τοῖς προτέροις ἀνοίγων, ἐν τοῖς δευτέροις πάντως περιπεσέται. Δεύτερον προσευχῇ δοκνός· καὶ τρίτον ἐργασία καρδίας ἀσυλός. Ἀδύνατον τὸν μὴ γράμματα μαμαθηκότα φυσικῶς ἐν θελοῖς μελετᾶν· ἀδυνατώτερον δὲ, τοὺς μὴ τὸ πρότερον κησαμένους τὰ δύο, λόγῳ μεταλθεῖν. Μεταρχόμενος τὸ μέσον, ἐν μέσοις γέγονα· καὶ ἐφώτισε διψῶντα· καὶ ἰδοὺ πάλιν ἦν ἐν ἐκείνοις· τί μὲν ἦν πρὸ τῆς ὁρατῆς ἐν αὐτῷ μορφῆς διδάσκων οὐκ ἠδύνατο· οὐδὲ γὰρ ἡρίστο ὁ ἀρχων· πῶς δὲ νῦν πέλει ἡρώτων λέγειν· ἐν τοῖς ἰδίοις μὲν ἔλεγεν, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτοις. Ἐγὼ δέ· τίς ἡ δεξιὰ στάσις καὶ καθέδρα ἐπὶ τοῦ αἰτίου; Ἀδύνατον, ἔφη, ἀκοῇ μυσταγωγείσθαι ταῦτα. Πρὸς δὲ με ὁ πόθος ἔλκε, παραγαγεῖν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἡρώτων, οὕτω ἔπρραξεν ἥκειν τὴν ὥραν, δι' ἑλλειψίν πυρὸς ἀθαρσίας. Ταῦτα εἰτε σὺν τῷ χοῖ οὐκ οἶδα· εἰτε τούτου χωρὶς, λέγειν εἰς ἅπαν οὐκ ἔχω. Χαλεπὸν τὸν τῆς μεσημβρίας ἀποτινέεσθαι ὕπνον ἐν ταῖς θεριναῖς μάλιστα ὥραις· τότε γὰρ καὶ μόνον ἴσως τὸ τῶν χειρῶν οὐκ ἀπόβλητον ἔργον. Ἐγνων τὸν ἀκηδίας δαίμονα προποιοῦντα καὶ προοδοποιοῦντα τὸν τῆς πορνείας, ἵνα ἰσχυρῶς τὸ σῶμα ἐλκύσας, καὶ τῷ ὕπνῳ βαπτίσας, ὥσπερ τοῖς μολυσμοῖς ἐν τοῖς ἡσυχάζουσιν ἐργάσεται. Ἐὰν ἀντιστῇς αὐτοῖς ἰσχυρῶς, πολεμήσουσι σε πάντως κραταιῶς, ἵν' ὡς μηδὲν ὠφελοῦντα, παύσωσι τῶν ἀγώνων. Οὐδὲν δὲ τὴν τῶν δαιμόνων ἦταν, ὡς ὅπερ αὐτῶν πρὸς ἡμᾶς χαλεπὸς πόλεμος ἐνδείξασθαι δύναται. Ἐν ταῖς προόδοις τὰ συναχθέντα φύλαττε (17)· τῆς θύρας γὰρ ἀνοιγομένης αἱ κατὰκλειστοὶ θρῆνι πέτανται. Καὶ τότε λοιπὸν, οὐδὲν τῆς ἡσυχίας ὠφελήθημεν. Μικρὰ θορὴ ταρασσει ἐφθαλμῶν, καὶ μικρὰ φροντίς ἀφανίζει ἡσυχίαν.

Ex octo capitibus vitiis et spiritibus quinque potissimum solitarios oppugnant; tres eos qui sub obedientia vivunt. Solitarius dum cum accidia seu desidia luctatur, sæpenumero detrimento afficitur: tempus enim precibus et 414 contemplationi dedicandum sæpe inter pugnam et luctam cum accidia consumet. Ego cum olim residens in cella mea tedio laborarem, et eo jam rescenderem ut de cella deserenda deliberarem, percommode accidit, ut hospites quidam adventantes me ob vitam hanc solitariam beatum prædicarent, et subito cogitatio desidie a vana gloria fugata recessit, magnopere me demirante quod tribulus iste seu vana gloria demon omnibus spiritibus adversaretur. Observa singulis horis conjugis seu contubernalis tui motus et ventilationes, subreptiones et momenta inclinationum, et conversiones, quomodo habeant, quo et quam in partem vergant. Qui per Spiritum sanctum animi tranquillitatem adeptus est, non nescit hoc theorema seu considerationem. Princeps quietæ solitudinis studium est, ut solitudinis cultor omnibus curis quæ negotia præcedunt, sive illa rationis sint, sive non sint vacet. (Nam qui prioribus aditum dederit, in sequentibus hærebit, et omnino cadet.) Alterum opus est impigra oratio: tertium, inviolabilis cordis actio Fieri per naturam non potest, ut expers litterarum in libris se exerceat: sed multo minus, ut qui primo caret, duo altera per rationem acquirat; medium assecutus in mediis constitui, et [angelus] sitientem illuminabat. Et ecce rursus eram inter illos, cumque rogassem quid fuerit ante aspectabilem in illo (Christo) formam, docere me non potuit, nec sinebatur ille princeps (angelus nempe.) Tum rogabam ut diceret, quomodo nunc esset [haberet]. In propriis, inquebat, 415 sed non his. Tum ego: Quæ est et qualis illa ad dextram, Christi auctoris statio et sedes? Hæc, inquit, auris humana doceri non potest. (a) Rogabam ergo ut me ad id occasione deduceret quo me desiderium trahebat. Nondum, inquit, venit hora, propter defectionem ignis incorruptionis. Hæc an in corpore an extra corpus facta sint, nec scio, nec omnino habeo dicere. Difficile est pomeridianum somnum præsertim æstivis horis arceret. Tunc enim, et fortasse tantum, aliquid operis manu faciendum est. Novi ego spiritum accidie præcedere, et viam munire spiritui fornicationis, ut corpus valide trahat, et somno prope irriget, et velut per somnium in quiescentibus inquiet. Quod si his acriter et fortiter oblectatus fue-

(a) ad hunc obscurum locum vide quid Elias Cretensis dicat in commentario quem inde deprompsi, et scholiis inter 16 et 17 adjoinxi.

ris, impotenter te oppugnabunt, perinde quasi nihil ex solitaria vita utilitatis referas, ut ab lucta et certamine desistas. Sed quo acrius in nos consurgunt, hoc magis apparet illos a nobis victos (b). Cum in publicum prodire collecta custodi. Nam janua aperta aves inclusæ avolant, unde quidquid commodi in solitudine partum est, perditur. Parvus pilus oculum infestat et turbat, et parva cura quietem tollit. Quies enim est cogitationum abjectio, et curarum humanarum etiam justarum abdicatio. Qui ex animo solitariam vitam complexus est, neque corporis quidem sui curam agat, mentiri enim nescit, qui curam se nostri habiturum spondit. Qui puram Deo mentem sistere cupit, et curis **416** interim agitur, persimilis est illi, qui injectis sibi ipsi validis compedibus, celeriter tamen curere conatur. Rari sunt qui in studio sapientiæ et philosophiæ secularis magnopere excelluerunt, et quasi ad fastigium ejus pervenerunt; sed pauciores existimo qui veram solitariæ vitæ philosophiam exacte pernoverunt. Qui Deum nondum novit ad solitudinem ineptus est, seque multis periculis exponit. Solitudo imperitos suffocat, celestium enim consolationum delicias non gustant, et tempus in captivitate, distractionum seu mœroris furtis, desidia, et animi defatigatione absumunt. Qui orationis gratiam assecutus est, turbas hominum non secus atque onager fugit. Quis enim nisi hæc (oratio) ferum onagram ab omni hominum societate liberum dimisit? Qui vitiosis affectibus est occupatus, iis revolvendis et exercendis totum solitariæ vitæ tempus terit, ut mihi sanctus pater, Georgius, inquam, Arsilaites, quem et dignitas tua non penitus ignorat, hic olim exposuit et edocuit, cum inutilem animam meam ad solitariam vitæ disciplinam institueret et informaret.

Mane, inquit, ut plurimum Spiritus vanæ gloriæ et concupiscentiæ impetum in nos facere solitos animadverti. Sub meridiem vero desidiæ et tristitiæ et iræ. Vespere autem ventris et stercore dominos ac tyrannos. Melior est qui paret alteri pauper, quam vanis cogitationibus distractus solitarius. Qui ratione iusta ductus solitariam vitam est ingressus, nec quotidie **417** in virtutibus progressum seu fructum notat, aut non cum ratione illud vitæ genus prosequitur, aut per animi elationem deluditur. Vita solitaria est Deo per indissolubilem cultum perpetuo assistere. Jesu memoria cum tuo spiritu copuletur, et tunc cognoscas solitudinis et quietis fructum. Obedienti lapsus causa, propria voluntas exsistit: solitario orationis remissio. Ubi frequentia hospitum in cella tua fueris delectatus, scito te non Deo, sed soli desidiæ operari. Sit tibi forma precandi vidua illa evangelica ab suo adversario afflictæ; vitæ autem solitariæ exemplum magnus ille cœlium æmulus Arsenius solitarius. Memor esto in solitudine vitæ quam angelicus hic anachoreta traduxit, et nota quomodo non raro adventores ab se dimiserit, ne quod melius et majus erat, perderet. Notavi ego dæmones sæpe vagabundos solitarios, et qui nullo consilio so-

A Ἡσυχία γὰρ ἐστὶν ἀπόθεσις νοημάτων καὶ ἀρνήσις εὐλόγων φροντίδων. Ὁ ὄντως ἡσυχίαν καταληψὼς, οὐδὲ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς φροντίζει· ἀφευδὴς γὰρ ἐστὶν ὁ ἐπαγγελλόμενος. Ὁ νοῦν καθαρὸν παραστήσαι (18) τῷ Θεῷ βουλόμενος, καὶ φροντίζει δυνάμενος, ὁμοῦς ἐστὶ τῷ τοῦς ἑαυτοῦ πόδας ἰσχυρῶς πεδῆσαντι, καὶ ὁξέως βαδίζειν δοκιμάζοντι. Σπάνιοι μὲν οἱ τὴν κατὰ κόσμον φιλοσοφίαν εἰς ἄκρον παιδεύμενοι· ἐγὼ δὲ λέγω, βραχύτεροι οἱ τὴν τῆς ὄντως ἡσυχίας φιλοσοφίαν ἐπιστάμενοι· ὁ οὐπω Θεὸν γνούς, εἰς ἡσυχίαν ἀδόκιμος, καὶ πολλοὺς κινδύνους ὑφίσταμενος. Ἡσυχία ἀπείρους ἀποπνίγει· ἀγευσταὶ γὰρ γλυκύτητος Θεοῦ ὑπάρχουσιν, εἰς αἰχμαλωσίας, καὶ κλοπὰς, καὶ ἀκηδίας, καὶ βεβήλασμοὺς τῶν καιρῶν ἐξανασκόντες. Ὁ προσευχῆς κάλλος ἀφάμενος, φεύσεται ὄχλους ὡς οὐαγρος· τίς γὰρ εἰ μὴ αὕτη, εἰσέειν ἕνα ἄγριον ἐλεύθερον πάσης συνουσίας ἀνθρώπων; Ὁ τὰ πάθη περιελαίμενος, καὶ τῇ τούτων ἀδολεσχίᾳ ἐν ἱερῇμ διατρέβεται (19), ὡς καὶ γέρον μοι ἄγιος τὸ τοιοῦτον ἐπεβόηξατο, καὶ ἐδίδασκε, Γεώργγιον λέγω τὸν Ἀρσιλαίτην, ὃν καὶ ἡ σὴ τιμωτὴς οὐδ' ὅλως ἠγνόησεν· οὗτος ἀχρεῖαν ψυχὴν ποτε στοιχειῶν, καὶ ποδηγῶν πρὸς ἡσυχίαν εἰσεγε.

B Τῇ μὲν πρώτῃ, φησὶν, ἐπιστημηνάμην ὡς ἐπίπαν τοὺς τῆς κενοδοξίας καὶ ἐπιθυμίας ἐπιδημεῖν δαίμονας· τῇ δὲ μεσημέρῃ τοὺς ἀκηδίας, καὶ λύπης, καὶ ὀργῆς· τῇ δὲ ἑσπέρᾳ τοὺς φιλοκόπους καὶ τυράννους τῆς γαστρός· κρείσσων ὑποτακτικὸς πτωχὸς ὑπὲρ ἡσυχαστῆν (20) περισπώμενον (21). Ὁ λόγῳ τὴν ἡσυχίαν μετῶν, καὶ τὸ αὐτῆς κέρδος καθ' ἡμέραν μὴ καθορῶν, ἢ οὐ λόγῳ ἡσυχάσεν, ἢ οἴησιν κλέπτεται. Ἡ ἡσυχία ἐστὶ ἀδιάσπαστος Θεῷ λατρεία, καὶ παράστασις· ἡ Ἰησοῦ μνήμη ἐνωθῆτω τῇ πνοῇ σου (22) καὶ τότε γνώσῃ ἡσυχίας ὠφέλειαν. Πῶμα μὲν ὑπὲρ τὸ οἰκεῖον θέλημα· ἡσυχίᾳ δὲ προσευχῆς διδασκίαι. Ἐν ἐπιχαίρῃ παρουσίαις ἐν χέλλῃ, γίνωσκε σεαυτὸν ἀκηδία μόνῃ, καὶ οὐ Θεῷ σχολάζοντα. Ὑπογραμμὸς σοι ἐστὶν προσευχῆς, ἡ ἀδικουμένη χήρα ἀπὸ τοῦ ἀντιδίκου αὐτῆς· ἡσυχίας δὲ τύπος ὁ μέγας καὶ ἰσάγγελος ἡσυχαστῆς Ἀρσένιος. Μάμνησο ἐν τῇ μονίᾳ τῆς τοῦ ἰσαγγέλου τούτου ἡσυχαστοῦ διαγωγῆς (23), καὶ ὅρα ὡς καὶ παραβάλλοντας πολλὰς ἀπεπέμψατο, ἵνα μὴ τὸ μείζον ἀπολέσῃ (24). Ἐγνων τοὺς δαίμονας τοῖς λόγῳ ἡσυχάζουσι τοὺς ἀλόγους τῶν τυρευτῶν παραβάλλειν συχνότερον ἀναπέθοντας, ἵνα τοῖς ἐργάταις, κἀν δι' ἐκείνων μικρὸν ἐμποδίσαι δυνηθῶσι. Σημείω τοὺς τοιοτούς (25), ὧς οὗτος, καὶ μὴ παραιτοῦ λυπεῖν

(b) Melius, sed nihil ita ostendit illos a nobis victos quam cum acrius in nos (quasi irritati) consurgunt.

εὐσεβῶς βιβλίους· ἴσως γὰρ ἐκ τῆς λύπης τοῦ γυρεῦναι παύσονται. Ὅρα μὴ τοῦ προειρημένου σκοποῦ χάριν εἰκὴ λύπης ψυχὴν (26), ὕδωρ ἐκ δόξης ἐρχομένην παρὰ σοῦ ἀρύσασθαι. Ἐν παντὶ δὲ λόγῳ σοι δέον· βίως ἡσυχάζοντων, μᾶλλον δὲ μοναζόντων κατὰ συνειδήσιν (27) καὶ αἰσθησὶν γινέσθω· ὁ λόγῳ τρέχων τὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ τὰ ἀποφθίγματα, καὶ τὰ ἐνθυμήματα, καὶ τὰ διαβήματα, καὶ τὰ κινήματα πάντα κατὰ Κύριον, καὶ διὰ Κύριον αὐτῷ ἐπιτηδεύμενα ἐν αἰσθήσει ψυχῆς, καὶ προσώπῳ Κυρίου ἐργάζεται· εἰ δὲ κλέπτεται, οὐπω κατὰ ἀρετὴν πολιτεύεται. Ἀνοίξω, φησὶ τις, ἐν ψαλτηρίῳ τὸ πρόβλημά μου, καὶ τὸ βούλημά μου, δὲ τὸ ἀτελὲς ἐστὶ τῆς διακρίσεως· ἐγὼ δὲ ἀνολῶ διὰ προσευχῆς τὸ θέλημά μου (28), κακέειδεν τὴν πληροφориαν μου ἐκδέχομαι. Πίστις περὶν προσευχῆς· τοῦτο γὰρ μὴ ἔχουσα, πάλιν εἰς κόλπον μου ἀπεστραφῆσεται· πίστις ἐστὶν ἀνευδοκίᾳς ψυχῆς στάσις, ὑπὸ οὐδεμιᾶς ἐναντιότητος κλονουμένη. Πιστὸς ἐστὶν, οὐχ ὁ οἰόμενος θεὸν δύνασθαι, ἀλλ' ὁ πιστεύων πάντων τεύξεσθαι. Πίστις ἐστὶ ἀνεπίστων πρόξενος, καὶ τοῦτο ὁ ληστής ἀπέδειξε. Πιστεὺς μήτηρ μόθος, καὶ εὐθὺς καρδία· ἡ μὲν γὰρ ἀδιστακτον ποιεῖ· ὁ δὲ δημιουργεῖ· ἡσυχαστῶν μήτηρ πίστις· εἰ μὴ γὰρ πιστεύσει (29), πῶς ἡσυχάσει; ἐν εἰρητῇ πεδῆθεις, φόβον κολάζοντος δέδοικε. Ὁ δὲ ἐν κέλῃ ἡρεμῶν φόβον Κυρίου τέτοκεν. Οὐχ οὕτως ὁ πρότερος τὸ δικαστήριον, ὡς ὁ δεῦτερος τὸ τοῦ κριτοῦ κριτήριον δέδοικεν.

creatrix est labor, et cor rectum: hoc enim constantem et firmum facit, ille vero efficit. Solitariorum parens est fides: si enim non crediderit, quomodo solitudinem colet? In carcere compedibus districtius iudicem metuit. Qui vero in cella quiescit, Dominum timet. Non tam vehementer ille locum iudicii reformidat, quam iste supremi iudicis tribunal.

Φόβου σοι πολλοῦ καθ' ἡσυχίαν χρῆ, ὦ θαυμάσι· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀκηδῖαν ἐκδιώκειν δύναται (30). Ἀτενίζει μὲν κατάκριτος διὰ παντός, πότε ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ὁ κριτὴς παραγίνεται· ὁ δὲ οὕτως ἐργάτης, πότε ὁ κατεπεύγων ἐλεύσεται. Δεδέσμευται τῷ προτέρῳ φορτίῳ λύπη· τῷ δὲ δευτέρῳ πηγὴ διακρύων. Ἐν κτήσῃ ὑπομονῆς ῥάβδον, θάττον ὑπολήθουσιν οἱ κύνες ἀναιδεύεσθαι. Ἡ υπομονὴ ἐστὶν ἄθραυστος πόνος ψυχῆς, ὑπ' εὐλόγων, κτύπων μηδαμῶς σαλευομένη. Ὑπομονητικὸς ἐστὶν ἐργάτης ἀπώτος (31), καὶ διὰ πτωμάτων τὴν νίκην ποιοῦμενος. Ὑπομονὴ ἐστὶν ὁρίσματος θλίψεως καθ' ἡμέραν ἐκδεγόμενος. Ὑπομονὴ ἐστὶ προφάσεων ἔκκοπη, καὶ οἰκεία προσοχή· οὐχ οὕτως τῆς αὐτοῦ τροφῆς, ὡς ὑπομονῆς, ὁ ἐργάτης δέεται. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς δευτέρας λήφεται στέφανον· ἐπὶ δὲ τῆς προτέρας διεθρον κομίζεται. Ὑπομονητικὸς ἀνὴρ πρὸ μνήματος τέθηκε, μῆμα αὐτοῦ τὴν κίλλαν ποιησάμενος. Ὑπομονὴ ἔτεκεν ἐλπίς καὶ πένθος· ὁ γὰρ τῶν δύο χωρὶς, ἀκηδῖας δούλος.

Patientiam spes et luctus pepererunt; nam qui his

Genōskien dei tōn τοῦ Χριστοῦ παλαιστήν (33), ποίους μὲν των ἐχθρῶν ἐκ μακρόθεν διώκειν, ποίους

solitudinem sunt ingressi, excitare ut ad veros et justos anachoretas saepius adeant, ut pugiles Christi per illos erroneos vel modicum ab studiis suis pietatis impendant. Hos tu vagones, bone vir, observa, nec recusa hosce inertes pie contristare, fortasse enim ex tristitia hac circumcurrare et vagari desinent. Cave tamen ne ex occasione dictorum animam temere tristitia affligas, quæ sitiens ad aquam vitæ hauriendam ad te venit. In omnibus tibi lucerna discretionis opus est. Vita solitariorum vel potius monachorum per conscientiam et verum cordis **418** sensum regatur. Qui viam Domini cum ratione currit, omnia sua studia, verba, cogitationes, incessus, motus ad amussim divinam componit, et omnia propter Dominum ipsi Domino operatus in vero cordis sensu coram Dei facie exsequitur. Si autem fallitur et deluditur, nonnumquam ex virtutis præscripto vivit. **B** *Aperiam, inquit ille, in psalterio propositionem meam, et consilium meum* ob imperfectam adhuc discretionem. Ego autem offeram per orationem voluntatem meam, et inde me exanditum esse certum testem et indicium accipiam. Fides ala est orationis, qua si caruero, oratio mea in sinum meum revertetur ³². Fides est firmissimus animæ status, ut nullis rebus adversis commoveri possit. Fidelis est, non qui putat Deum omnia posse, sed qui credit, se omnia (quæ petit) consecuturum. Fides est rerum insperatarum pignus, quod latro illo comprobavit. Fidei pro-

C *Magno tibi, vir admirande, opus est timore in solitudine: nihil enim potentius est ad acediam pellendam et persequendam. Reus semper circumspicit an iudex veniat ad carcerem; verus vero operarius quando **419** venturus sit, qui exire (de carcere corporis) jubeat et urgeat. Reum illum semper comitatur tristitiæ pondus; solitarium fons lacrymarum. Si patientiæ virgam acquisieris, canes mox desistent impudentius ludere. Patientia est labor qui nunquam frangit animam, nec tumultibus quamvis rationabilibus excitatis perturbatur. Patiens religiosus cadere non potest: quin etiam per ipsos casus vincendi occasionem suavit. Patientia est definita quotidianæ afflictionis expectatio. Patientia est occasionum amputatio, et ad suas res attentio. Non tantopere cibo suo, quam patientia indiget religiosus; nam per patientiam reportabit præmium, propter priorem (saepè) incurrit in exitium. Vir patiens ante mortem est mortuus, qui cellam suam in sepulcrum vertit.*

D *Sciendum est athletæ Christi, quinam hostium eminens persequendi sunt, quibuscum cominus con-*

grediendum. Nonnunquam lucta coronam meruit; A aliquando fuga pugnae improbos reddidit. Hæc et hujusmodi verbo doceri non possunt: neque omnes ad unum modum affecti sumus, neque unus omnium idemque naturæ habitus est et qualitas. Unum (præ reliquis) observa spiritum attentius, quod is te sine ullis induciis assidue oppugnet, sive stes, sive ambules, sive sedas, sive te commoveas, sive recumbas, sive ores, sive dormias. Nonnulli eorum qui in stadio 420 solitariae quietis versantur, illud Psalmistæ secum semper exercent: *Providebam Dominum meum in conspectu meo semper*¹. Neque enim omnes panes spiritualis alimenti ex celesti frumento facti, sunt ejusdem formæ. Alii enim illud Christi exercent: *In patientia vestra possidebitis animas vestras*². Alii: *Vigilate et orate*³. Alii illud: *Præpara in exitum opera tua*. Alii: *Humiliatus sum, et salvavit me*⁴. Quidam illud assidue revolvunt: *Non sunt dignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam*⁵. Alii rursum illud: *Ne quando rapiat, et non sit qui eripiat*⁶, semper intentissime meditantur. Omnes quidem currunt, sed unus horum accipit bravium⁷. Qui profecit (in solitaria vita) jam sine labore non solum vigilans, sed etiam dormiens, operatur. Unde quidam in ipso etiam somno subrepentes dæmonas contumeliose tractant, et feminas lascivas ad castitatem hortantur. Nec est quod expectes horum adventum aut te adversus illos multum aut sollicitè munias. Status enim vitæ solitariae simplex et ab omni vinculo prorsus expeditus et liber est. Nemo qui vult turrin aut cellam religiosæ quietis excitare, prius rem aggreditur, quam sedens computet, et per orationem accurate scrutetur, an habeat ad opus perficiendum necessaria et aptam naturam; ne post jactum fundamentum fiat ludibrium hostibus suis, et aliis exercitatoribus impedimentum. Attende ad suavitatem, seu dulcedinem advenientem, ne ab amaris medicis, imo vero ab insidiatoribus per dolum temperata 421 sit. Per noctem ut plurimum precibus et meditationibus da operam, psalmodiæ parum. De die vero accingere rursum ad opus tuum pro viribus tuis peragendum. Non medioeriter solet illustrare et colligere mentem lectio. Verba enim Spiritus sancti sunt, et lectores omnino dirigunt et moderantur. Sit tibi operanti lectio accommodata ad actionem. Nam actionis propositum facit ut jam nihil opus sit amplius lectione reliquorum: laboribus potius quam libris doctrinam salutis illustrare contende. Libros ab tuo instituto alienos, priusquam virtute Spiritus sancti instructus es, noli attingere. Verba quippe obscuriora imbecillis animis tenebras effundunt. Unicus calicis haustus genus vini per gustum prodit; et unica familiaris collocutio omnem interiorem solitarii vitæ rationem

οὐ προσπαλαίειν συγχωρεῖν. Ποτὲ μὲν ἡ πάλῃ στέφανον προεξένησε· ποτὲ δὲ ἡ παραίτησις ἀδοκίμους πεποίχεν· οὐ λόγῳ τὰ τοιαῦτα ἐπικτὶν παιδεύεσθαι· οὐ γὰρ πάντες τοῖς αὐτοῖς, οὐδὲ ὡσαύτως πεποιώμεθα ἓνα· τῶν πνευμάτων ἐπιτήρει νηφόντως (34). ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς σε πολεμεῖ ἀπαύστως ἐν στάσει, καὶ μεταβάσκει, καὶ καθέδρα, καὶ κινήσει, καὶ ἀνακλίσει, καὶ εὐχῇ, καὶ ὕπνῳ. Οἱ μὲν τῶν ἐν τῷ δρόμῳ τῆς ἡσυχίας καθεζομένων (35)· *Πρωορώμην τὸν Κύριόν μου ἐνώπιόν μου διὰ παντός*, ἐν ἑαυτοῖς ἐργασίαν κατέχουσιν. Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἄρτοι τῆς πνευματικῆς τοῦ οὐρανόου σίτου ἐργασίας, μονοειδεῖς ὑπάρχουσι. Ἕτεροι δέ· *Ἐν τῇ ὑπομονῇ ὁμῶν κτήσεσθε τὰς ψυχὰς ὁμῶν*. Ἄλλοι· *Γρηγορεῖτε, καὶ προσεύχεσθε*· Ἕτεροι· *Ἐτοίματε εἰς τὴν ἐξοδὸν τὰ ἔργα σου*. Ἄλλοι· *Ἐταπεινώθη, καὶ ἔσωσέ με*· τινὲς μὲν· *Οὐκ ἔδρα τὰ πνεύματα τοῦ πῦρ καίου πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν*. Ἄλλοι πάλιν· *Μήποτε ἀπαύση, καὶ οὐ μὴ ἡ ὀδυρόμενος*, διὰ παντός σκέπτονται. Πάντες μὲν τρέχουσιν (36). Εἰς δὲ τούτων λαμβάνει τὸ βραβεῖον (37). Ἀκόπως, οὐ μόνον ἐργηγορός, ἀλλὰ καὶ καθιέδων ὁ προκόψας ἐργάζεται. Ὅθεν τινὲς καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ὕπνοις τοὺς δαίμονας προσερχομένους ἀτιμάζουσι, καὶ ἀκόλαστα γύναια περὶ σωφροσύνης νοουθετοῦσι. Μὴ ἀνάμενε, μὴ δὲ προπαρασκευάζου παρουσίας· ἀπλῆ γὰρ ὅλη καὶ ἄδετος τῆς ἡσυχίας ἡ κατάστασις. Οὐδεὶς θείων οἰκοδομησάμενος πύργον, καὶ κίλλαν ἡσυχίας ἐπιχειρεῖ, εἰ μὴ πρότερον καθήσας ψηφίσει καὶ ψηλαφίσει [αἰ. ψηλαφήσει], διὰ προσευχῆς, εἰ ἔχει τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν ἰδιώματα, μήποτε γένηται μετὰ τὴν τοῦ θεμελίου καταβολὴν γελῶν τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ, καὶ ἐμπόδιον ἑτέροις ἐργάταις· σκόπει τὴν ἐπιδημοῦσαν ἡδύτητα, μήπως ἐκ πικρῶν λατρῶν, μέλλον δὲ ἐπιβούλων δολίως συνεκράθῃ. Νύκτωρ μὲν τὰ πολλὰ τῇ προσευχῇ διδῶ (38), τὰ δὲ βραχέα τῇ ψαλμῳδίᾳ· ἡμέρα[ς] δὲ πρὸς τὴν σὴν πάλιν παρασκευάζου δύναμιν· οὐ μετρίως φωτίζειν καὶ ἐπισυνάγειν τὸν νοῦν ἡ ἀνάγνωσις πέφυκε (39). λόγοι γὰρ Πνεύματος ἁγίου ὑπάρχουσι, καὶ τοὺς μετερχομένους πάντως ρυθμίζουσιν· ἔστω σοι ἐργάτῃ ὄντι τὰ ἀναγνωστέα πρακτικὰ· τούτων γὰρ ἡ ἐργασία περιττὴν ποιεῖ τὴν τῶν λοιπῶν ἀνάγνωσιν· πόνοι· μέλλον, καὶ μὴ δέλοισι τοὺς τῆς ὑγείας λόγους φωτίζεσθαι ζητεῖ· ἄλλοτριονόους πρὸς θανάμειως πνευματικῆς (40), μὴ μετέρχου λόγους. Σκότους γὰρ ὄντα βήματα, τοὺς ἀδυνάτους σκοτίζουσι· μία κύλιξ πολλάκις γεῦσιν οἶνον ἐσήμενε· καὶ εἰς λόγος ἡσυχαστοῦ τοῖς γεύσασθαι θυνάμενοις πῶσαν αὐτοῦ τὴν ἔνδον ὑπέδειξεν ἐργασίαν, καὶ κατάστασιν. Ἀρεπτον [ἀρέμβαστον] ψυχῆς βίμα κέκτηται πρὸς ὀλῆσιν· οὐ γὰρ ἔστιν ἐν κλοπαῖς τι ταύταις ὀλεθριώτερον (41). Φεῖδου τῆς γλώσσης προῖων· οἶδε γὰρ συντόμως πολλοὺς καμάρτους σκορπίζειν. Ἀπεριεργον ἄσκει κατάστασιν· μολύνει γὰρ τὴν ἡσυχίαν περιεργία ὡς οὐκ ἄλλο τι δύναται. Τοῖς παραβάλλουσι τὰ χρειώδη παράβαλλε (42), σῶματι λέγω καὶ πνεύ-

¹ Psal. xv, 8. ² Luc. xxi, 19. ³ Matth. xxvi, 41. ⁴ 1 Cor. ix, 24.

⁵ Psal. cxiv, 6. ⁶ Rom. viii, 6. ⁷ Psal. xlix, 22.

ματι· εἰ μὴ σωφρότεροι καθεστήχασι, διὰ σωπῆς τὴν φιλοσοφίαν ἐπιδειξώμεθα. Εἰ δὲ ἀδελφοὶ τῇ κατὰσάσει, συμμετέρωσι τὴν θύραν ἀνοίξωμεν. Πλὴν ἄμεινον πάντας ὑπερέχειν λογίζεσθαι. Βουλόμενόν με πάντῃ ἀποτρέπειν ἐν ταῖς συνάξεσι τὸ τοῦ σώματος· ἔργον τοῖς εἶναι νηπιώδεσιν, ἐπίσχευ ὁ τὴν ψάμνον ἐν τῇ ἀναβολῇ παννυχὶ φέρων. Ὡς περ ἐναντιοῦται τῷ λόγῳ τῶν δογμάτων τῆς ἀγίας καὶ ἀκρίστου (43), καὶ προσκυνητῆς Τριάδος τὰ περὶ τῆς ἐσάρκου οἰκονομίας τοῦ ἐνὸς τῆς αὐτῆς παννυμνήτου μονάδος [Τριάδος]· τὰ μὲν γὰρ ἐκεῖ πληθυντικὰ, ἐν τούτῳ ὑπάρχουσι ἐνικά· τὰ δὲ ἐκεῖ ἐνικά, ἐνταυθα εἰσι πληθυντικά· οὕτως ἕτερα τὰ τῇ ἡσυχίᾳ, καὶ ἄλλα τὰ τῇ ὑπακοῇ πρόποντα ἐπιτηδεύματα. Ὁ μὲν θεὸς φησιν Ἀποστόλοις· *Τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου*; ἐγὼ δὲ λέγω· Τίς ἔγνω νοῦν ἀνθρώπου ἡσυχαστοῦ σώματι καὶ πνεύματι;

de sancta et increata et adoranda Trinitate, pronuntiata de humanitate Christi unius ex tribus personis ejusdem laudatissimæ Trinitatis: quæ enim in Trinitate sunt pluralia, sunt in Christo singularia: et quæ in illa sunt singularia, in Christo sunt pluralia: ita alia conveniunt studia solitariæ vitæ, alia iis qui sub obedientia vivunt. Divinus quidem Apostolus ait: *Quis cognovit sensum Domini*? Ego vero dico: Quis cognoscit mentem hominis qui corpore et animo in solitudine vivit?

Κράτος βασιλεῖ πλουτοῦ καὶ πληθους· κράτος δὲ ἡσυχαστῇ προσευχῆς πλήθος.

EXORDIA

Εἰς λόγον περὶ διαφορᾶς ἡσυχίας.

Εἰς λόγον α'.

Οἶμαι ὅτι διὰ τὴν προπέτασιν λέγει τῆς γλώσσης, καὶ ταύτην καλεῖ ἀσθένειαν στόματος· σώματος δὲ πρόληψιν τὴν ἀργίαν, ὡς ἐθίσαντος ἀργεῖν, καὶ σωματοκῶς ἀναπαύεσθαι.

Εἰς λόγον β'.

Ἰδιουρμία ἐστὶ τὸ ἔχειν τινὰ ἰδίαν τάξιν, καὶ ἐκ πληρῶν τὸ ἴδιον θέλημα.

Εἰς λόγον γ'.

Εἰ ἀπέστη, φησὶν, ἀπὸ σοῦ ἡ ἀκηδία· περὶ ταύτης γὰρ καὶ πρὸ μικροῦ ἔφη, ὅτι οἱ μετὰ λόγον ἡσυχάσαντες, μὴ πρότερον ἡσυχάσαν, πρὶν πάσῃ ἀκηδίᾳ ἀπόστασιν διδώσασιν· εἰ οὖν ἀπέστη αὕτη, πεισισθὸν τὸ ἐργάζεσθαι.

Εἰς λόγον δ'.

Οἱ μὲν κοινοδιακοί· οἱ δὲ ἡσυχαστικά.

Εἰς λόγον ε'.

Ἀηλονότι μέγα τὸ τῆς ἡσυχίας ἔργον, καὶ πλείονος προκοπῆς αἴτιον, ἢ τὰ κοινόνδια· οὐ βούλεται δὲ τοῦτο εἰπεῖν διὰ τοὺς ἀσθενεστέρους.

Εἰς λόγον ς'.

Τὰς ἐργασίας τῶν καθ' ἡσυχίαν ὄντων ἀριθμεῖται, καὶ ἀπὸ τῶν ἐλαττόνων ἐπὶ τὰ μέγιστα πρόεισιν· οἱ μὲν γὰρ, φησὶ, διὰ τὸ τὰ πάθη ἐλαττώσαι ταύτην ἐργάζονται, καὶ ἰσως, καὶ δι' ἐργοχείρου κοπιῶσιν, ὅπερ ἐστὶ τῶν ἀρχομένων· οἱ δὲ τῇ ψαλμῶδιᾳ ἀναχολοῦνται, ὅπερ ἐστὶ τῶν προκοπόντων· οἱ δὲ τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦσι, ὅπερ ἐστὶ τῶν

A et statum, iis qui judicare possunt, ostendit. Irrertortum animæ oculum gerat adversus animi elationem: nulla enim fraus hac est perniciosior. In publicum progressurus linguam coerce. Solet enim momento temporis omnes virtutum labores pessumdare. Abstine ab omni curiosa et non necessaria occupatione. Tam enim inquinare solitudinis quietem solet ista negotiosa curiositas, quam ulla res alia potest. Adventoribus et peregrinis necessaria qua corporis, qua spiritus præbe, qui si sapientia præpollent, nos nostram illis sapientiam per silentium demonstramus. Si autem fratres religiosi fuerint, tum moderate januam sapientiæ aperiemus.

422 Quanquam præstat existimare omnes nobis excellentiores esse. Cum junioribus in conventibus omnino vellem opere faciendo interdiceret, prohibuit is qui per totam noctem arenam in pallio tulit. Sicut adversantur doctrinæ pronuntiatorum

B

Potentia regis in opibus et multitudine sita est; potentia vero solitarii in precum copia et frequentia.

SCHOLIA

Ad gradum de differentia et discretione vitæ solitariæ.

Scholion 1.

Existimo petulantiam seu procacitatem linguæ intelligendam, et hanc a Climaco infirmitatem seu morbum vocari. Per corporis vero pravam et præceptam consuetudinem, intelligit otium, cui corpus, quod amat corporalem quietem, assuevit.

Scholion 2.

Propria vivendi ratio est sequi suam vivendi rationem, et suam exple voluntatem.

Scholion 3.

Profligata abs te accidia seu pigrizia (de hac enim paulo ante dixit quod qui cum ratione solitariam vitam sectantur, non prius ad eam pervenerint, quam omni inertie nuntium remitterent), hac ergo, inquit, profligata, nihil est quod labores.

Scholion 4.

Ii quidem cœnobitæ, isti vero solitarii.

Scholion 5.

Haud dubie ingens opus est solitaria vita, et multo majoris profectus causa et occasio quam vita cœnobitica. Non pronuntiavit autem hoc Climacus propter imperfectiones.

Scholion 6.

D Studiosa solitariorum enumerat, et a minoribus ad majora progreditur. Alii enim, inquit, hanc exercent, ut pravas animi cupiditates temperent, et fortasse ut corporis labore fatigent ac debilitent: id quod est incipientium. Alii psalmorum cantui vacant, quod est proficientium. Alii precibus dant operam, in iisque perseverant et durant: quod est

eorum qui jam profecerunt. Alii ad contemplationem incumbunt, quod est jam perfectorum. Ergo ab humilioribus ceptando ad altiora recurrit sermonis ratione velut scala usus. Nam scala ab infimis gradibus et radiis ad altiora consuevit ascendere.

Scholion 7.

Animo concipere dolorem et tristitiam superat omnem corporis laborem et fatigationem.

Scholion 8.

Non secus ac servum venientem quando vult diminus.

Scholion 9.

Corporis [membrorum] remissionem sequitur cogitationum evagatio et inquinatio; immodicum laborem pigritia; pigritiam illa evagandi libertas, quarum altera differt ab altera. Primam enim sequitur pugna luxuriæ; alteram loci solitarii relictio, et e loco in locum migratio (moderatum autem et constantem laborem non sequitur poena). Horum autem laborum remissio auget voluptatem, excessus vero discursum. Quapropter difficile est assequi, quæ sequuntur ea quæ enumeravit, quibus qui caret sine ratione vitam quietam seu solitariam scetatur. . . .

Scholion 10.

Ubi vitiorum copia, ibi virtutum inopia.

Scholion 11.

Et, quod inde sequitur, intelligit, opinor, lapsum carnis, aut mentis **424** stuporem: hæc enim ex inflato et elato animo, quemadmodum et blasphemia, solent exsistere.

Scholion 12.

Qui his caret, obediens seu subjectus non est.

Scholion 13.

Quia deterior est omnibus nimia libertas et defectus compunctionis, quam sequitur scurrillitas.

Scholion 14.

Octo sunt capitales vitiorum cogitationes, e quibus solitarios oppugnant, vitium acedia, vanæ gloriæ, superbæ, tristitiæ, iræ; eos autem qui sub obedientia vivunt, gula, luxuria, avaritia.

Scholion 15.

Parens quædam vitiorum est pigritia: quæ enim bona tibi comparasti, facile eripit; quibus cares, cavet ne acquiras.

Scholion 16.

Nam qui non extra curas est, quomodo potest precibus vacare, aut cor animumque eo intendere?

Elia Cretensis.

Tres profectus seu ordines seu gradus præsentibus (seu adductis) verbis docet divinus hic pater: omnium vitæ curarum abdicationem, et quæ vitam

(a) *Aliter μέτρον.* Difficile est medium attingere in iis quæ enumeravit, quibus tamen qui caret, non cum ratione solitariam vitam scetatur. Cæterum scholiastes ipse fatetur se hunc Climaci locum non asse-

A *ἤδη προκοφάντων· οἱ δὲ τῇ θεωρίᾳ ἐνατενίζουσιν, ὅπερ ἐστὶν ἤδη τῶν τελείων. Ἀπὸ οὖν τῶν ταπεινῶν ἀρξάμενος ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα ἤδη ἀνέβραμεν, ὥστε κλίμακι τινὶ τῷ λόγῳ χρησάμενος· ἡ γὰρ κλίμαξ ἀπὸ τῶν ταπεινότερων ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα ἀναβιδάζειν πέφυκε.*

Σχόλιον Ἰσαὰκ ζ.

Τὸ λυπεῖσθαι κατὰ διάνοιαν, ὑπερβάλλει τὸν κόπον τοῦ σώματος.

Σχόλιον ηʹ.

Οἶοναι δοῦλον, ὅτε θέλει ὁ κακτημένος, ἐρχόμενον.

Σχόλιον θʹ.

Ἐπεται τῇ ἀνάσει τῶν μελῶν ἡ τῶν λογισμῶν ἔκτασις, καὶ φύρσις, καὶ τῇ ἀμέτρῳ ἐργασίᾳ ἀκηδία, καὶ τῇ ἀκηδίᾳ ἔκτασις· διαφέρει δὲ ἔκτασις ἐκτάσεως· τῇ μὲν γὰρ πρώτη ἐκτάσει ἔπεται ὁ πόλεμος τῆς πορνείας· τῇ δὲ δευτέρᾳ τοῦ ἰδίου ἡσυχαστηρίου κατάλειψις, καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετακίνησις· τῇ δὲ ἐμέτρῳ καὶ ἐπιμόνῳ ἐργασίᾳ τιμὴ οὐκ ἐστὶ· τούτων δὲ ἡ μείωσις μὲν πληθύνει τὴν ἡσυχίαν, ἡ ἀμετρία δὲ τὴν ἔκτασιν· καὶ διὰ τοῦτο δύσκολον τὸ μετὰ (a) ταῦτα ποιεῖν ἀπὸ ἀπρηθμῆστος· ἀπὸ μὴ ἔχων οὐ κυρίως λόγῳ ταύτην μεταλθεῖν.

Σχόλιον ιʹ.

Ἡ ἐν τῷ πλοῦτι τῆς κακίας, τῶν ἀρετῶν πενία.

Σχόλιον ιαʹ.

C Τὸ ἐξῆς οἶμαι, ἡ πτώμα σωματικῶν, ἡ νοδὸς ἔκτασιν· γέννημα γὰρ τύφου ταῦτα, ὡς καὶ ἡ βλασφημία.

Σχόλιον ιβʹ.

Ὅτι μὴ ἔχων ταῦτα, οὐκ ἐστὶν ὑποτακτικός.

Σχόλιον ιγʹ.

Ὅτι χειρὸν πάντων ἡ παρῆρσις καὶ τὸ ἀκατάνοκτον, ὃ ἐστὶν εὐτραπέλλια.

Σχόλιον ιδʹ.

Ὅκτω οἱ γενικοὶ τῆς κακίας λογισμοί· καὶ τοὺς μὲν ἡσυχάζουσι πολεμοῦσιν· ὁ ἀκηδίας, ὁ κενοδοξίας, ὁ ὑπερηφανίας, ὁ λύπης, ὁ ὀργῆς· τοὺς δὲ ἐν ὑποταγῇ, ὁ τῆς γαστριμαργίας, ὁ τῆς πορνείας, ὁ τῆς φιλαργυρίας.

D

Σχόλιον ιεʹ.

Μήτηρ κακῶν [κακιῶν] τις ἐστὶν ἡ ῥαθυμία· ἃ μὲν γὰρ ἔσχατος χρηστὰ, σὺλὰ ῥαδίως· ἃ δ' οὐκ ἔχεις ἴδεις λαβεῖν κωλύει (b).

Σχόλιον ιςʹ.

Τὸν γὰρ μὴ κτησάμενον ἀμεριμνίας, πῶς δυνατόν ἐπιμεληθῆναι προσευχῇ, ἢ καρδιακῆς προσυχῆς·

Τοῦ Ἐλλίου.

Τρεῖς προκοπὰς εἴτε τάξεις εἴτε βαθμοὺς ἐν τοῖς παροῦσι, διδάσκει ὁ θεὸς οὗτος πατήρ, ἀμεριμνίαν ἐν τῷ βίῳ καὶ οἷς οὗτος συγκαταλύεται, προσευχὴν

qui, et locus ipse hic in scholiaste non est justus et integer.

(b) *Ἰσως, ἃ δ' οὐκ ἔχειν ἴδεις σε, λαβεῖν κωλύει; ἡμεῖς te novit non habere, prohibet acquirere.*

δοκνον, καὶ τρίτον ἐργασίαν καρδίας ἀσυλον ὥστε
 ὁῦλον, ὅτι μέσον ἐκατέρων τῶν ἄκρων ἢ προσευχῇ
 καίται. Ὁ τοίνυν τὴν ἀμεριμνίαν κτησάμενος, καὶ
 τὰ ἐξῆς δύναται μεταλθεῖν. Τὸ μέσον οὖν τῶν δύο,
 ἥτοι τὴν προσευχὴν φησὶ μετεχόμενος, ἐν μέσοις
 γέγονα τοῖς καλοῖς, καὶ μήπω πρὸς τὸ ἕτερον ἀνα-
 βέβηκα τῶν ἀγαθῶν (δ)

Σχόλιον ιζ'.

Προερχόμενος, φησὶ, τῆς κείλης φύλαττε μὴ θριαμ-
 δεύσης τὰς ἀρετὰς, ἃς εἰργάσω ἐν ἡσυχίᾳ. Τοῦ γὰρ
 στόματος ἀφυλάκτως ἀνοιγομένου, καὶ προπετυομέ-
 νου, αἱ ἐν κρυπτῷ ἀρεταὶ, αἱ τὸν νοῦν πρὸς Θεὸν
 ἀνυψοῦσαι, ἀπώλλυνται καὶ ἀφαντοὶ γίνονται· στόμα
 γὰρ, φησὶ, προπετεὶ ἐγγίζει συντριβῇ.

Ἄλλο.

Ἡ ἔξω τῆς κείλης συνεχῆς διατριβὴ ἔστω πα-
 ραιτησία, εἴπερ ἡσυχάζειν ἡρετίσω. Ἐστὶ γὰρ ἐπι-
 ζήμιος πᾶν· ἀφαίρεται τὴν ψυχὴν, σκοτοὶ τὸ
 φρόνημα, μαραινέει τὸν πόθον· διὰ τοῦτο εἰρηται·
 ῥεμβασμός ἐπιθυμία μεταλλεῖ νοῦν ἀνακον.
 Τοιγαρὺν κόπτε τῶν πολλῶν τὰς σχέσεις, μὴ σου ὁ
 νοῦς περιστατικῶς γένηται, καὶ ταραξῇ τὸν τῆς ἡσυ-
 χίας τρόπον.

Σχόλιον Ἰσαὰκ ιη'.

Καθάπερ οὐ δύναται ὁ τὴν κεφαλὴν ἔχων ὑπὸ τὸ
 ὕδωρ ἀναπνεῦσαι τὸν ἀέρα, τὸν λεπτὸν, τὸν ἐπιχεό-
 μενον ἐν τῷ κόλπῳ τῷ κενῷ τούτῳ, οὕτως οὐ δύναται
 ὁ βαπτίζων τὴν διάνοιαν αὐτοῦ ἐν τῇ μερίμνῃ τῇ
 ἐνταῦθα εἰσδέξασθαι τὴν ἀναπνοὴν τῆς αἰσθήσεως
 ἐκείνης τοῦ κόσμου τοῦ καινοῦ.

Σχόλιον ιθ'.

Ῥημός ἐστιν ἡ φρενῶν ἀνοσμία.

Ἄλλο.

Εἰ βούλει διηνεκῶς μνημονεύειν Θεοῦ, μὴ ἀπόθου
 ὡς ἀδίκους τὰς ἐπιφορὰς· ἀλλὰ δικαίας ἐπιφορομέ-
 να· ὑπόφερε· ἡ μὲν γὰρ ὑπομονὴ δι' ἐκάστης συμ-
 βάσεως τὴν μνήμην ἀνακινεῖ· ἡ δὲ παραιτησις μαιοὶ
 τὴν ἐπεδρεύοντα τῆς καρδίας πόνον, καὶ διὰ τῆς
 ἀνέσεως τὴν λήθην ἐργάζεται.

Σχόλιον x'

Πτωχὸν τὸν ἀκτῆμονα τίς λέγει; Ἐγὼ δὲ οἶμαι
 τὸν ταπεινόν.

Σχόλιον κα'.

Χώρημα καρδίας ἐλπίς εἰς Θεόν· στενωπρία δὲ
 αὐτῆς φρονεῖς σώματος.

Σχόλιον Μάρκου κβ'.

Μνήμη Θεοῦ ἐστὶ πόνος καρδίας ὑπὲρ εὐσεβείας
 γινόμενος· πᾶς δὲ ὁ ἐπιλανθανόμενος τοῦ Θεοῦ ἡδυ-
 παθῆς καὶ ἀνάληγτος γίνεται.

* Sap. iv, 12.

(δ) Disputat deinde Elias Cretensis copiose de
 visione Climaco oblata, quam apud eundem le-

ad mortem usque comitantur orationem impigram;
 cordis inviolabile studium seu operationem, ut
 manifeste pateat, medium inter duo extrema posi-
 tum esse, orationem. Qui ergo omnibus vitæ curis
 se abdicavit, poterit etiam ad ea quæ sequuntur
 eniti. Medium ergo et duobus, inquit, assecutus ego,
 in mediis constiti bonorum seu virtutum bonis, ex-
 tremumque gradum bonorum seu virtutum nondum
 conscendi.

Scholion 17.

E cella tua egressus cave ne jactes palam, quas
 in silentio et solitudine exercuisti virtutes. Ore
 enim incaute reserato, temereque præcipitante vir-
 tutes in occulto partæ, quæ mentem ad Deum
 sublimabant, pereunt et evanescent. Os enim, in-
 quit, invitat ad proccæcam collocationem seu gar-
 riendi consuetudinem.

Aliud.

Longa et frequens extra cellam mora tibi penitus
 repudianda est, siquidem solitariam vitam delegisti;
 est enim perniciosa valde, et animam perdit, menti
 tenebras offundit [animi sensum obtundit], deside-
 rium rerum cœlestium exstinguit. 425 Unde dictum
 est: *Inconstantia concupiscentiæ transvertit sensum
 sine malitia* *. Quapropter rescinde omnes erga
 alios affectus, ne mens fluctuare incipiat, et habi-
 tum quietis et solitudinis perturbet

Scholion Isaaci 18.

Quemadmodum qui caput sub aqua habet, subti-
 lem et in hoc vacuo mundi spatio diffusum aërem
 captare non potest, ita qui mentem suam curis
 vitæ præsentis demersam habet, non potest re-
 soirare ex sensu illo novi et alterius mundi.

Scholion 19.

Solitudo est neglectus ingenii seu prudentiæ
 callidæ.

Aliud.

Si vis semper Dei memoriam tecum circumferre,
 non rejicias tanquam immerito tibi illatas ca-
 lumnias, sed tanquam juste irrogatus fortiter
 sustine: patientia enim per quemcumque casum et
 eventum memoriam refricat. Recusatio vero mi-
 nuit opportunum cordis laborem, et per cessa-
 tionem, oblivionem inducit.

Scholion 20.

Quis vocat illum qui se bonis abdicavit mendi-
 cum? Ego humilem interpretor.

Scholion 21.

Cordis perfugium seu receptaculum est spes in
 Deum. Carcer cordis est cura corporis.

Scholion Marci 22.

Memoria Dei est labor cordis pietatis causa sus-
 ceptus. Quicumque autem Dei obliviscitur, vo-
 luptate corporis et animi stupore occupatur.

ges. Est subobscura, ita ut commentarius com-
 mentario indigeat.

Aliud Isaaci.

Quando vini vis membra occupavit, mens omnium rerum curam abolet. Et memoria Dei ubi imperium acceperit in animam, abjicit omnem sanien seu vomiceam cordis, quam per visum haurit.

Scholion 23.

Bonum est discendi cupidus verbo docere, sed melius est eosdem virtutibus, precibus et factis juvare: qui enim seipsum per hæc Deo offert, per suam virtutem et auxilium simul succurrit proximo. Si per compendium vis docere studiosus disciplinæ, propone illi studium precandi et rectam fidem.

426 Scholion 24.

Dei nutum nempe et colloquium.

Scholion 25.

In aures stulti non effundas sermonem, ne aliquando suggillet et subsannet adjuutores tuos. Admodum enim noxius est et valde perniciosus leviorum seu vaniorum hominum convictus. Quemadmodum enim qui infectum et pestiferum aerem hauriunt, omnino morbis vexantur; ita qui cum quovis genere hominum sine discrimine versantur, vitiis illorum imbuuntur: *Corrumpunt enim mores bonos colloquia prava*.

Scholion Isaaci 26.

Non objurges durius eos qui preces tuas appetunt, nec mollium verborum consolatione destituas, ne percant, et abs te ratio animarum exigatur; sed imitare medicos qui morbos ardentes frigidioribus, et frigidiores calidioribus pharmacis curant.

Scholion 27.

Quest. Quid sit solitarius? Resp. Qui solus est foris, extra res et negotia sæcularia; intus autem (et mente) etiam cogitationibus ab eisdem negotiis sejunctus, ut ne cogitationes quidem curarum profanarum admittat. Deinde solitarius est, qui animo ad verum Deum versus et intentus, cogitationes omnes a malitia profectas repellit.

Scholion 28.

Ubi vere sincereque precatus fueris, optimum intus conscientiæ testimonium reperies. Et angeli tecum versabuntur, et rationes rerum quæ fiunt docebunt, mentemque illuminabunt.

Aliud.

Quod aliud est bonum præter Deum? Quin ergo reddimus illi omnia nostra quæ habemus, et bene erit nobis. Cum enim sit summe bonus, omnia quoque nobis bona dona largietur.

Scholion 29

Qui credit ea (quæ post hanc vitam) futura sunt, sine controversia abstinet a præsentis vitæ voluptatibus. Incredulus autem luxuriosus fit, et omnem animi sensum perdit.

Scholion Isaia 30.

Homo qui confidit in aliquo qui non est cum Deo

* Sap. II, 6; I Cor. xv, 35.

A

"Αλλο 'Ισαάκ.

"Όταν ἡ δύναμις τοῦ οἴνου εἰς τὰ μέλη εἰσέλθῃ, ἐπιλανθάνεται ὁ νοῦς τῆς ἀκριβείας τῶν πάντων· καὶ ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ, ὅταν κρατήσῃ νόμον εἰς τὴν ψυχὴν, ἀποβάλλει πᾶσαν νομὴν ὁράσεως ἐκ τῆς καρδίας.

Σχόλιον κγ'.

Καλὴν τὸ διὰ λόγου ὠφελεῖν τοὺς πυνθανομένους· κρεῖσσον δὲ τὸ δι' ἀρετῆς καὶ προσευχῆς συνεργεῖν αὐτοῖς· ὁ γὰρ διὰ τούτων προσφέρων Θεῷ, βοηθεῖ καὶ τῷ πέλας διὰ τοῦ ἰδίου βοηθήματος. Εἰ θέλεις συντόμῳ λόγῳ ὠφελεῖν τὸν φιλομαθῆ, ὑπόδειξον αὐτῷ προσευχὴν καὶ πίστιν ὁρθήν.

Σχόλιον κδ'.

Τὴν πρὸς Θεὸν νεύσιν, καὶ ὁμιλίαν δηλονότι.

Σχόλιον κε'.

Εἰς ὧτα ἀφρονος μὴδὲν λέγε, μήποτε μυκτηρίσῃ τοὺς συνεργοὺς σου. Ἐπιβλαθὴς γάρ, καὶ πάνυ φθοροποιὸς ἡ μετὰ τῶν εἰκαιοτέρων συνδιαίτησις· καθάπερ γὰρ οἱ ἐν ἀέρι λοιμικῶ γενόμενοι πάντως νοσοῦσιν· οὕτως οἱ ἐν ἀνθρώποις ἀδιαφόροις ἐνδιατρίβοντες, μεταλαμβάνουσι τῆς ἐκείνων κακίας· *Φθείρουσι γὰρ ἡθὴ χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί.*

Σχόλιον 'Ισαὰκ κς'.

Μὴ ἐπιπλήττε τοὺς δεομένους τῆς σῆς εὐχῆς, καὶ τῶν μαλθακῶν λόγων τῆς παρακλήσεως μὴ ἀποστέρει, ἵνα μὴ ἀπόλυνται, καὶ ἀπαιτηθῇ τὰς ψυχὰς αὐτῶν· ἀλλὰ μίμησαι τοὺς ἱατροὺς, οἵτινες τὰ θερμότερα πάθῃ τοῖς ψυχρότεροις ἰώνται φαρμάκους, *C καὶ τὰ ψυχρότερα τοῖς ἐναντίοις.*

Σχόλιον κς'.

'Ερώτησις. Τί ἐστὶ μονάζων; Ἀπόκρ. Ὅτι μόνος ἐστίν, ἐξωθεν μὲν ταῖς ὕλαις, καὶ τοῖς κοσμικοῖς πράγμασιν· ἐσωθεν δὲ τοῖς τούτων διανοήμασι, ἵνα μὴ καταδέχεται τοὺς λογισμοὺς τῆς κοσμικῆς φροντίδος· δεύτερον δὲ, ἵνα γένηται μονάζων ὁ νοῦς πρὸς τὸν ἀληθινὸν Θεόν, μὴ καταδεχόμενος τοὺς ἐκ τῆς κακίας λογισμούς.

Σχόλιον κη'.

'Εάν ἀληθῶς προσεύχῃ, πολλὴν πληροφορίαν εὐρήσεις· καὶ ἄγγελοι συνελεύσονται σοι, καὶ τοὺς λόγους τῶν γινομένων φωτισοῦσιν.

"Αλλο.

D Τί ἄλλο ἀγαθὸν ἄλλ' ἢ Θεός; οὐκ οὖν αὐτῷ ἀποδῶμεν πάντα τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ εὖ ἡμῖν ἔσται· ὁ γὰρ ἀγαθὸς πάντως, καὶ ἀγαθὸν ἔσται ὁ παροχεύς δωρεῶν.

Σχόλιον κθ'.

'Ο πιστεύων περὶ τῶν μελλόντων, τῶν ὧδε ἡδέων ἀδογματίστος ἀπέχεται· ὁ δὲ ἀπιστῶν ἡδὺς καὶ ἀνάληγτος γίνεσθαι.

Σχόλιον 'Ισαίου λ'.

"Ανθρωπος παιθόμενος μετὰ τινος μὴ ὄντος τοῦ

Θεοῦ, οὗτος οὐκ ἔχει ἐν αὐτῷ φόβον Θεοῦ· καὶ ἐν ᾧ
ὅσῃ τις δουλεύει τοῖς πᾶθεσιν, οὕτω ἐλογίσθη εἰς
δοῦλον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐκείνου δοῦλός ἐστιν, ἐν ᾧ κα-
τακυριεύεται.

Ἄλλο Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Διαίρεται ὁ φόβος εἰς ἔξ· εἰς δυνον, εἰς αἰδῶ, εἰς
αἰσχύνην, εἰς κατάπληξιν, εἰς αγωνίαν, εἰς ἐκπλη-
ξιν. Ὁκνος μὲν οὖν ἐστὶ φόβος μελλούσης ἐνεργείας·
αἰδῶς δὲ φόβος ἐπὶ προσδοκίᾳ ψόγου· κάλλιστον δὲ
τοῦτο τὸ πάθος· αἰσχύνη δὲ φόβος ἐπ' αἰσχροῦ πε-
πραγμένου· οὐδὲ τοῦτο ἀνέλπιστον εἰς σωτηρίαν·
κατάπληξις δὲ φόβος ἐκ μεγάλης φαντασίας· ἐκπλη-
ξις δὲ φόβος ἐξ ἀσυνήθους φαντασίας· ἀγωνία δὲ
φόβος δι' ἀπίστωσιν ἡγουν ἀποτυχίας· φοβούμενοι
γὰρ ἀποτυχεῖν τῆς πράξεως ἀγωνιῶμεν.

Σχόλιον Ἰσαὰκ λα'.

Πρὸς τὸ μέτρον τῆς ταπεινοφροσύνης διδοται σοι
καὶ ὑπομονὴ ἐν ταῖς συμφοραῖς σου. Καὶ κατὰ τὴν
ὑπομονὴν σου ἐλαφρύνεται (α) τὸ βάρος τῆς θλί-
ψεως σου, καὶ παραμυθίαν κτήσῃ.

Σχόλιον λβ'.

Δευτέραν, τὴν ὑπομονὴν λέγει. Διὰ μὲν τῆς ὑπο-
μονῆς, φησί, στεφανωθήσεται· διὰ δὲ τῆς τροφῆς,
εἰ ἀμέτρως αὐτῇ χρῆσται θανατωθήσεται· ἐκ τῶν
ἐπὶ αὐτῇ λαμβάνων τὸ βραβεῖον ἀκόπως ὁ εἰπὼν, ἐτα-
πεινώθη, ἢ καὶ ὁ πρῶτος ὁ προορώμενος τὸν Κύ-
ριον· ἢ πάλιν εἰς, ὁ τελειῶν τὸν σκοπὸν καὶ ὅποιον
σοὺν ἐκ τούτων ἦ.

Σχόλιον λγ'.

Ἰστέον ὅτι ἐργῷ χρῆ πειράσαι τὸν βουλόμενον
(παιδεύεσθαι)· οὐ γὰρ δυνατόν τοῦτο καταλαβεῖν
λόγῳ.

Σχόλιον λδ'.

Ἐν τῶν πνευματικῶν τὸν τῆς πορνείας λέγει· ἄλ-
λοι δὲ φασὶ τὸν τῆς κενοδοξίας· ἕτεροι δὲ τὸν τῆς
ἀκηδίας δαίμονα.

Σχόλιον λε'.

Ὁ πρῶτος, ἡγουν ὁ προορώμενος· ἢ πάλιν εἰς
ὁ προορῶν τὸν σκοπὸν, καὶ ὅποιον οὖν ἐκ τού-
των ἦν.

Σχόλιον λς'.

Ὅτι ἀπλῶς διὰ ταῦτα πάντα, καὶ οὐ δι' ἐν ἡτοι-
μαστοὶ τὸ βραβεῖον τοῖς προτρεχέμενοις.

Σχόλιον λζ'.

Θόρον λογιστὴς δεῖκνυσι τίς λαμβάνει, ἢ δημο-
σίῳ συλλογῆς τελειομάτων τὴν ὕψοποιον ἀσπασά-
μενος κλίσιν.

Σχόλιον λη'.

Τὸ ἡερὸν καὶ ἁλυνον ὑπὸ τῆς ψυχῆς κατάστημα,
αἱ τῶν ὕμνων παρηγορίαι χαρίζονται.

¹⁰Psal. xv, 8, 10.

(a) Ultima verba octo abréssa fuerant, quæ ex conjectura Latinæ Isaaci translationis adiecimus.

conjunctus, hic non habet timorem Dei. Et in quo-
cunque quis suis malis affectibus indulget, **427**
nondum est relatus in censum servorum Dei, sed
servus illius est, qui imperium in illam exercet.

Aliud Joannis Damasceni.

Sex genera sunt metus: segnitie, pudor, vere-
cundia, stupor, angor et terror. Segnitie est metus
impendingis actionis. Pudor metus ex vituperationis
expectatione susceptus, optimusque est hic affectus.
Verecundia metus ob admissam rem obscenam,
et ne hic quidem affectus est extra spem salutis.
Stupor metus ex ingenti aliqua rei specie animo
oblata. Terror metus ex nova aliqua seu inusitata
rei specie contractus. Angor demum metus ne vota
nostra nobis non succedant, aut infelicitate excident,

B cum timemus, ne quod aggressi sumus, ex sententia
non cadat.

Scholion Isaaci 31.

Pro modo humilitatis tuæ datur tibi et patientia
in rebus adversis tuis. Et pro ratione patientiæ tuæ
sublevabitur onus afflictionis tuæ, et consolationem
obtinebis.

Scholion 32.

Per vocem (alteram) patientiam intelligit. Per
patientiam, inquit, coronabitur, per cibum (immo-
dice nempe sumptum) morte multabitur. E septem
(quos enumeravit) præmium accipit sine fatiga-
tione is qui dixit: Ego humiliatus sum: aut pri-
mus etiam, qui providebat Dominum (in conspectu
suo semper¹⁰): item unus aliquis qui perfecti quod
C destinarat quodcumque fuerit ex his.

Scholion 33.

Sciendum, facto opus esse ei qui velit institui;
hoc enim verbo non assequetur.

Scholion 34.

Unum e malis geniis intelligit, spiritum nempe
luxuriæ; alii inanis laudis; alii pigritiæ præsidem
dæmonem interpretantur.

Scholion 35.

Primus qui providebat Dominum: aut item unus
qui finem spectabat, quicunque ex his fuerit.

Scholion 36.

D Quod absolute propter hæc omnia et non propter
unum, præmium sit destinatum præcurrentibus seu
cursu vincentibus.

428 Scholion 37.

Tributorum curator ostendit quis accipiat, aut
publicorum vectigalium exactor, qui humilem amat
inclinationem quæ sublimem facit (inclinatum).

Scholion 38.

Hilarem et lætum animæ statum et habitum hym-
norum consolationes præstant.

Scholion 39.

Quemadmodum qui luce hac carent, non possunt recta incedere : ita qui sacram Litterarum lumine sunt destituti, cum ad harum splendorem non respiciunt, frequenter offendunt, et sæpe errare coguntur, ut qui in altis tenebris incedunt.

Scholion 40.

Improbiorum nempe et impostorum, quales sunt hæreticorum sermones.

Aliud.

Sive illos intelligit qui aliud verbis præ se ferunt, aliud intelligendum relinquunt, quales sunt anagogici sensus et sublimes. Verba enim obscura sive tenebris ænigmatum involuta et recondita (juxta illud : *Posuit tenebras latibulum suum* ¹¹) iis qui ultra litterarum sensum non possunt ascendere, nec quod intus latet animo capere aut penetrare intellectum rei, nocent, cum ut jacent verba accipiuntur, quemadmodum Cantica canticorum, et hoc genus alia.

Scholion Theodoretus 41.

Ventus levissima corpuscula in aerem tollere solet : et homines vanos tumor animi, seu sui existimatio.

Aliud Theol. Nazianz.

Utres vacuos ventus distendit, fatuos sui existimatio.

Aliud.

(Hujus) existimationis sui et vana jactatio.

Aliud.

Dissipat per ostentationem et jactantiam.

Aliud.

Ne tibi subrepat rem ita esse, quemadmodum tibi videtur.

Aliud.

Aristoteles cum videret adolescentem elato et superbo supercilio incedentem, sed rudem et imperitum : Adolescens, qualis, inquit, tibi videris, esse sane cupiam ; qualis autem revera es, hostes meos esse velim.

429 Scholion 42.

Hospites [peregrini] adventantes neque varietate ciborum, neque magno verborum apparatu excipiendi sunt, quocunque habitu sint aut moribus, sed tenui simplici modo tractandi.

Aliud Josephi abbatis.

Quando volueris aliquem ad bonum adhortari, primum exhibe illi officia corporis : ut conquiescat ; deinde verbis charitatis plenis illum cole et honora. Nihil enim ita hominem ad reverentiam et verecundiam morum inducit, ut officia charitatis externa corporis, et honor quem abs te proficisci vident.

Scholion 43.

In sancta Trinitate tres hypostases sive substantias, et tres personas profitemur, naturam au-

¹¹ Psal. xvii, 12.

A

Σχόλιον λθ'.

Ὡς περ οἱ τοῦ φωτός τούτου ἐστερημένοι οὐκ ἂν ὄρθα βαδίσαιεν· οὕτως οἱ τῶν θείων Γραφῶν ἐστερημένοι, καὶ πρὸς τὴν ἀκτίνα τούτων μὴ βλέποντες, πολλὰ προσκόπτουσι, καὶ ἀναγκάζονται συνεχῶς ἁμαρτάνειν, ἅτε δι' ἐν σκότει χαλεπῶ βαδίζοντες.

Σχόλιον μ'.

Ἀλιττριονοὺς, ἢ πλανολόγους· οἳ οἱ εἰσι τῶν αἰρεσιωτῶν.

Ἀλλε.

Ἦτοι ἀναγωγικούς τοὺς ἄλλο μὲν ἔχοντας τὸ φαινόμενον, ἄλλο δὲ τὸ νοούμενον· σκότους γὰρ ὄντα βήματα· ἤγουν αἰνιγματώδη καὶ ἀσαφῆ (κατὰ τὸ· Ἐθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ) τοὺς μὴ δυναμένους ὑπερβῆναι τὸ γράμμα, καὶ ἔνθεν χωρῆσαι τοῦ πνεύματος, βλάπτουσι κατὰ τὸ πρόχειρον λαμβανόμενα· ὡς τὸ Ἄσμα τῶν ψαμάτων, καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ἀλλο Θεοδωρήτου μα'.

Ὁ μὲν ἄνεμος τὰ ἐλαφρότατα τῆς ὕλης εἰς ἀέρα κουφίζειν εἰσθεν· τοὺς δὲ κενούς τῶν ἀνθρώπων ἡ οἴησις.

Ἀλλο τοῦ Θεολόγου.

Τοὺς μὲν κενούς ἀσκούς τὸ πνεῦμα διίστασι· τοὺς δὲ ἀνοήτους ἡ οἴησις.

Ἀλλο.

Τῆς οἴησεως καὶ καυχήσεως.

Ἀλλο.

Σκορπίζει γὰρ διὰ φανητίαςμοῦ καὶ καυχήσεως.

Ἀλλο.

Μὴ σοι τὸ εἶναι τὸ δοκεῖν ὑποβρέοι.

Ἀλλο.

Ἀριστοτέλης θεασάμενος νεανίσκον κατωφρυώμενον, μὴδὲν δὲ ἐπιστάμενον· Νεανίστα, φησί, οἷός μὲν δοκεῖς σεαυτὸν εἶναι, ἐγὼ γενοίμην· οἷός δὲ ἀληθεῖα ὑπάρχεις, τοιοῦτοί μοι οἱ ἐχθροὶ γίνοντο.

Σχόλιον μβ'.

Οὐ χρὴ τοῖς παραβάλλουσι, οὔτε ποικιλίας βρωμάτων, οὔτε κορυφαίας ῥημάτων παρατιθέναι, ὅποιοι ἂν σχῆμα, ἢ τὸν τρόπον τυγχάνουσι· λιτότητι δὲ πάντας ἐκδέχεσθαι,

Ἀλλο Ἰωσήφου ἀδδᾶ.

Ὅταν θελήσεις νοουθετῆσαι τινα εἰς τὸ ἀγαθόν, πρῶτον ἀνάπαυσον αὐτὸν σωματικῶς· καὶ τίμησον αὐτὸν ἐν λόγῳ ἀγάπης· οὐδὲν γὰρ οὕτως πείθει τὸν ἄνθρωπον αἰδεῖσθαι καὶ μεταλλαγῆναι ποιεῖ ἀπὸ τῆς κακίας αὐτοῦ ἐπὶ τὰ βελτίονα, ὥς τὰ σωματικὰ ἀγαθὰ, καὶ ἡ τιμὴ ἥνπερ θεωρεῖ ἀπὸ σοῦ.

Σχόλιον μγ'.

Ἐπὶ μὲν τῆς ἁγίας Τριάδος τρεῖς ὑποστάσεις λέγομεν, καὶ τρία πρόσωπα, φύσιν δὲ μίαν καὶ

θέλημα· ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ, μίαν μὲν ὑπόστασιν, ἅ-
καὶ ἐν πρὸς ὅσον, δύο δὲ φύσεις, θελήματα, καὶ
οὐχ οὕτως δοκῇ τοῖς αἰρετικοῖς καὶ βλασφημοῖς.

tem et voluntatem unam. In Christo vero unam
hypostasim sive subsistentiam et unam personam,
duas vero naturas et duas voluntates, quamvis hæ-
retici et blasphemii aliter sentiant.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΗ'.

Περὶ τῆς ἱερᾶς καὶ μητρὸς τῶν ἀρετῶν τῆς μα-
καρίας προσευχῆς· καὶ περὶ τῆς ἐν αὐτῇ
νοερᾶς, καὶ αἰσθητῆς παραστάσεως.

Προσευχὴ ἐστὶ κατὰ μὲν τὴν αὐτῆς ποιότητα
συνουσία καὶ ἔνωσις ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ· κατὰ δὲ
τὴν ἐνέργειαν, κόσμου σύστασις· Θεοῦ καταλλαγὴ,
δακρύων μήτηρ καὶ πάλιν θυγάτηρ, ἀμαρτημάτων
ἰλασμός, πειρασμῶν γέφυρα, θλίψεων μεσότηχον,
πολέμων θραύσις, ἀγγέλων ἔργον, ἀσωμάτων πάν-
των τροφή· ἡ μέλλουσα εὐφροσύνη, ἀπέραντος ἔρ-
γασία, ἀρετῶν πηγὴ, χαρισμάτων πρόξενος, προ-
κοπὴ ἀόρατος, τροφὴ ψυχῆς, νοῦ φωτισμός, ἀπο-
γνώστους πέλις, ἐλπίδος ἀπόδειξις, λύτης λύσις,
πλούτου μοναχῶν, ἡσυχαστῶν θησαυρὸς, θυμοῦ μεί-
ωσις, ἰσοπετρον προκοπῆς, μέτρων (α) ἐμφάνεια,
καταστάσεως δῆλωσις, τῶν μελλόντων μηνυτής,
κλέους σημάσια. Προσευχὴ ἐστὶ τῷ ὄντως εὐχομένῳ
δικαστήριον καὶ κριτήριον, καὶ βῆμα Κυρίου, πρὸ
τοῦ βήματος μέλλοντος· ἀναστάντες ἀκούσωμεν, τῆς
ἱερᾶς ταύτης βασιλείσης τῶν ἀρετῶν πρὸς ἡμᾶς
ὠψήλῃ τῇ φωνῇ βοῶσης καὶ λεγούσης· Δεῦτε πρὸς
μὲ, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι,
κατὰ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἄρατος τὸν ζυγὸν μου
ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἐνδύσεσθε ἀράκων ἐν ταῖς ψυχαῖς
ὑμῶν, καὶ ἴσων ταῖς πληγαῖς ὧμων· Ὁ γὰρ ζυγὸς
μου χρηστός, καὶ πταισμάτων μεγάλων ἱαματικὸς
ὑπάρχει. Ὅσοι βασιλεῖ, καὶ Θεῷ παραστῆναι, καὶ
συνλαλῆσαι πορευόμεθα, μὴ ἀπαρασκεύαστοι τὸν
δρόμον ποιησώμεθα, μήπως θιασάμενος ἡμᾶς μα-
κρόθεν μὴ ἔχοντας ὅπλα καὶ στολὴν βασιλικῆς πα-
ραστάσεως, τοῖς ὑπηρέταις καὶ λειτουργοῖς ἐπιτρέψῃ
πρόβῳ πού τοῦ αὐτοῦ προσώπου δεθέντας ἐξορίζε-
σθαι, καὶ τὰς ἡμῶν δεήσεις εἰς πρόσωπον ἡμῶν
διαβήσομενας [α]. διαρησσομενας] ἀντιπέμπεσθαι.
Ἔστω ὁ οὗτος χιτὼν τῆς ψυχῆς ἐνώπιον Κυρίου πα-
ρασταθῆναι [α]. παραστῆναι] πορευομένου ὅλος νή-
ματι, μᾶλλον δὲ λύματι ἀμνησικαχίας ἐξυφασμένος.
Εἰ δὲ μὴ, οὐδὲν τῆς προσευχῆς ὠφελήθησιν. Ἔστω
σοι ὢλον τὸ τῆς δεήσεως ἀποκίλιον· ἐνὶ γὰρ λόγῳ
τελώνης, καὶ ἁσυντος τὸν Θεὸν διήλλαξαν· μία μὲν
ἡ τῶν παρισταμένων παράστασις· πολλὴ δὲ ἐν αὐτῇ
τὸ ποικίλον, καὶ τὸ διάφορον κείμεται· οἱ μὲν ὡς
ἐλεῖν καὶ δεσπότη ἐντυγχάνουσι, τῆς ἐτέρων λοιπῶν,
καὶ οὐ τῆς αὐτῶν ἀντιλήψεως ἔνεκα, τὸν ὕμνον, καὶ
τὴν ἰκεσίαν προσάγοντες· ἄλλοι πλούτον καὶ δόξαν,
καὶ παρρησίαν πλείονα ἐπιζητοῦντες· ἑτέροι τοῦ
ἀντιδίκου τοῦ ἑαυτῶν εἰς τέλος ἀπαλλαγῆναι αἰ-
τοῦντες· τινὲς μὲν ἀξίαν τινα λήψεσθαι δισυμπού-
ντες· ἄλλοι τελείαν τὴν τοῦ χροῦς ἀμεριμνίαν·
τινὲς μὲν φυλακῆς ἐλευθερίαν· ἄλλοι δὲ ἐγκλημάτων

GRADUS XXVIII.

De sacra et virtutum procreatrice beata oratione :
et de mentis et corporis in illa presentia.

Oratio, si ipsius naturam seu qualitatem spectes,
est familiaris conversatio et conjunctio hominis
cum Deo; si autem vim seu efficaciam, mundi con-
servatio, Dei reconciliatio, mater lacrymarum et
iterum filia, propitiatio peccatorum, pons tentatio-
num, propugnaculum adversus impetum afflictio-
num, bellorum oppressio et extinctio, officium
angelorum, omnium spirituum alimentum, futura
lætitia, actio sempiterna, virtutum scaturigo, gra-
tiarum divinarum conciliatrix, 430 profectus spiri-
tualis, nutrimentum animæ, mentis illustratio,
securis desperationis, spei demonstratio, tristitiæ
solutio, divitiæ monachorum, thesaurus solitario-
rum, iræ diminutio, speculum religiosi profectus,
dimensionum index, status declaratio, futurorum
significatio, gloriæ futuræ indicium. Oratio est vere
preecantis curia, locus judicii et Domini ante gene-
rale judicium tribunal. Exsurgentes audiamus sa-
cram hanc virtutum reginam ad nos excelsa voce
clamitantem : Venite ad me, omnes qui laboratis et
onerati estis, et ego reficiam vos : tollite jugum meum
super vos, et invenietis requiem animabus vestris 12,
et medicinam plagis vestris. Jugum enim meum
suave est 13, et magna peccata sanat. Quicumque
imperatori et Deo assistere, et cum illo colloqui
properamus, ne imparati curriculum hoc ingredia-
mur, ne nos eminus sine armis, et regis insignibus
astare prospiciens, ministris imperet, ut nos procul
a facie sua rejectos, et vinctos in exsilium aman-
det, et preces nostras laceratas et damnatas nobis
in faciem rejiciant. Quando precatum abis, sit ves-
tis et tunica tua tota, in Domini conspectu, ex flo-
vel potius illo oblivionis omnium injuriarum con-
texta. Quod nisi fiat nullum operæ pretium ex ora-
tione tua referes. Sit tota oratio tua sincera et sine
fuo. 431 Unico enim verbo et publicanus et pro-
digus Deum sibi reconciliarunt. Unus quidem est
precantium status, sed in illo mille formæ et varie-
tates continentur. Alii quippe colloquuntur et agunt
cum Deo velut amico et Domino, non suam jam
amplius, sed aliorum causam acitantes, laudes Deo
canunt et supplicant : alii divitias cœlestes et glo-
riam et fiduciam majorem petant : alii rogant ut
ab hoste suo penitus liberentur : alii dignitatem ali-
quam desiderant ac petunt : alii, ut ab omni debi-
torum cura eximantur : alii, ut ab carcere expē-
diantur : alii criminum solutionem querunt. Ante

12 Math. xi, 28, 29. 13 ibid. 30.

(α) Modorum seu mediorum.

omnia in exordio chirographi petitionis nostrae sinceram gratiarum actionem collocemus. In altero dein versu confessionem, et contritionem ex vero animae sensu proficiscentem ponamus, atque ita deinceps preces nostras omnium regi aperiamus. Optimus enim precandi modus est quem dixi, quemadmodum ab angelo cuidam e fratribus est significatum. Quod si olim reus tuam causam apud iudicem mortalem egisti, non indigebis alia forma in precibus tuis coram Deo. Si vero nunquam ad tribunal ullius iudicis astitisti, neque alios examinari vidisti, saltem hoc ab aegris disce, quando medicum rogant, mox vel secandi, vel urendi. Nihil est quod in precibus exquisita excogites verba: saepius enim infantium [puerorum seu parvulorum] simplicia et teritiaria verba Patrem illorum qui in caelis est propitiat. **432** Neque multa verba facias, ne, dum quaeris quod dicas, mens ipsa distrahatur. Unicum publicani verbum Deum placavit. Et una vox fidelis latronem in cruce salvum fecit. Verborum enim inter preces saepe mentem phantasmatis involvit et dissipat. Pauca verba mentem distractam saepius colligere solent. Ubi inter preces verbo aliquo delectatus fueris, aut compunctus etiam mane in eo verbo: custos enim noster angelus tunc nobiscum precatur. Ne confidentius aut licentius agas cum Deo, etiamsi purus fueris: sed accede cum multa potius humilitate, et maiorem experieris fiduciam. Quamvis jam omnes virtutum gradus enixus per scalam superaveris, pete tamen veniam peccatorum, audiasque Paulum de peccatoribus clamantem: *Quorum primus ego sum* ¹⁴. Cibus oleum et sal condire solent: orationem elevare temperantia et lacryma. Ubi plenam animi mansuetudinem indueris et omnem iram exueris, non multum laborabis, ut mentem e servitute liberares. Quando non expeditam et certam precandi rationem acquisiverimus, similes sumus iis qui infantes primum ad incessum exercent. Labora ut mentem eleves, imo vero ut cogitationes in certa verborum septa oratione concludas, et quamvis per imbecillitatem propter infantiam cet deris, erige tamen illam rarsus et reducto in viam: propria enim est mentis inconstantia. Sed qui omnia potest, potest et hanc stabilire et firmare. Profecto si constanter et absque cessatione decertaveris, veniet ad te qui mari mentis tuae terminos posuit, **433** et dicet illi in oratione tua: *Huc usque venies* ¹⁵, et non transibis ulterius. Spiritus nullis vinculis coerceri potest. Ubi autem est conditor spiritus, tunc omnia cum illo poteris uti decet colloqui. Quod enim non

Principium orationis est obstrepentes [objectas] menti distractiones, statim ab initio, solo mentis nutu repellere. Medium vero cum mens in iis tantum haeret quae meditanda et tractanda proposuit. Finis est raptus in Deum. Alia est letitia [jubilum, exultatio] orationis eorum qui simul in plurium

λύσιν. Πρὸ πάντων ἐν τῇ τῆς ἡμετέρας δεήσεως χάριτι εὐχαριστίαν εὐλογοῦν καὶ κατατάξωμεν. Δεύτερον δὲ στίχον, ἐξομολόγησιν, καὶ συντριμνὴν ψυχῆς ἐν ἀναισθησίᾳ· εἰθ' οὕτως τὴν αἰτησίαν ἡμῶν τῷ Παμβασιλεῖ γνωρίσωμεν. Ἀριστος γὰρ ὁ εἰρημένος προσευχῆς τρόπος, ὡς τινι τῶν ἀδελφῶν ὑπὸ ἀγγέλου Κυρίου δεδῆλωται. Εἰ μὲν ὑπεύθυνος γέγονας ποτε ὁρατῶν δικαστῇ, οὐ δεηθήσῃ ἐτέρου τύπου ἐν τῇ παραστάσει τῆς προσευχῆς σου. Εἰ δὲ οὐδέπω, οὐδὲ παρόντος, οὐδὲ ἐξεταζομένου ἐθέσσω, κἂν ἐκ τῆς πρὸς Ιατροῦ τῶν νοσούντων ἰκασίας, τὸ τοιοῦτον παιδεύθῃ, ἥνικα ὑπ' αὐτῶν μέλλουσι τέμνεσθαι, ἢ καίεσθαι. Μὴ σοφίζῃς ἐν εὐχῇ σου ῥήμασι (1)· παίδων γὰρ πολλάκις ἀπλὰ ψελλίσματα καὶ ἀπὸ κύβητα τὸν Πατέρα αὐτῶν, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐθεράπευσαν. Μὴ πολυλογεῖν ἐπιχειρεῖς (2), ἵνα μὴ πρὸς ζήτησιν λόγων διασκηδασθῇ ὁ νοῦς. Εἰς λόγος τελωνικὸς τὸν Θεὸν ἐξέλειώσατο· καὶ ἐν ῥῆμα πιστὸν τὸν ληστὴν διέσωσε. Πολυλογία μὲν πολλάκις ἐν προσευχῇ τὸν νοῦν, καὶ ἐφάντασε καὶ διέγυσε. Μονολογία δὲ πολλάκις τὸν νοῦν συνάγειν πέφυκε· καθυδυνόμενος, ἢ κατανυσσόμενος ἐν λόγῳ προσευχῆς, μένει ἐν αὐτῷ· ὁ γὰρ φύλαξ ἡμῶν τὸ τε ὑπάρχει ὁ συμπροσευγόμενος ἡμῖν· μὴ παρῆρσιδίζου, κἂν καθαρὸς τε καὶ κέκτισται· ταπεινοφροσύνη δὲ μᾶλλον πολλῇ πρόσελθε, καὶ πλεον παρῆρσισθήσῃ· κἂν πᾶσαν τὴν κλίμακα τῶν ἀρετῶν ἀναβέβῃς, ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν προσεύχου· ἀκούων Παύλου περὶ ἁμαρτωλῶν βοῶντος· *Ὁ πρῶτος εἰμι ἐγώ*. Ἐξαρτῶντες ὅσα ἑλαινὴ καὶ ἄλλες πεφύκασι· πετροῦν δὲ προσευχὴν σωφροσύνη καὶ δάκρυα. Ἐὰν πᾶσαν πραύτητα καὶ ἀοργησίαν ἀμφιάσῃ· οὐ πολλὰ κοπωθήσῃ ἐλευθεροῦν αἰχμαλωσίας τὸν νοῦν σου. Ἔως οὐ προσευχὴν ἐναργῇ οὐ κεκτῆμεθα τοῖς γυμνάζουσι τὰ νήπια βαδίζειν ἐν προοιμίῳ· εὐλογοῦμεν (3). Πύκτετε ἀναφέρειν, μᾶλλον δὲ ἀποκλείειν τὴν ἔννοιαν ἐν τοῖς τῆς προσευχῆς ῥήμασι, κἂν ἐξαπορήσασα διὰ τὸ νηπιώδες πέση, πάλιν αὐτὴν εἰσάγαγε· ἴδιον γὰρ τοῦ νοῦς τὸ ἄστατον. Δυνατὸν δὲ τοῦτον στήσαι τῷ πάντα δυναμένῳ ἱσθῆναι. [Ναὶ μὴν] ἐὰν ἀνελλιπῶς τὸν ἀγῶνα κέκτησθαι, ἐπιδημήσῃ [ἐπιδημήσει] καὶ ἐν σοὶ ὁ τὴν θάλατταν τοῦ νοῦς περιορίζων· καὶ ἔρει πρὸς αὐτὴν ἐν τῇ προσευχῇ σου· *Μέχρι τούτου ἐλεύσῃ, καὶ οὐχ ὑπερβῇ*. Ἀδύνατον πνεῦμα δεσμεῖν· ὅπου δὲ ὁ τοῦ πνεύματος κτίστης, πάντα ὑποτέτακται. Εἰ μὲν ἡλίον ποτε τεθέσται (4), δυνήσῃ αὐτῷ καὶ συλλαῆσαι πρεπόντως· ὁ γὰρ οὐχ ἐώρακας, πῶς ἐντυγχάνειν ἀψευδῶς δύνασαι;

illi subijciuntur. Si unquam solem inexististi, tunc vidisti, quomodo poteris vere cum illo agere?

Ἀρχὴ μὲν προσευχῆς προσβολαὶ μονολογιστῶ; διωκόμεναι ἐκ προοιμίων αὐτῶν (5). Μεσότης τὸ ἐν τοῖς λεγομένοις ἢ νοουμένοις λόγοις εἶναι τὴν διάνοιαν. Τὸ δὲ ταύτης τελεῖν ἀρπαγὴ πρὸς Κύριον. Ἄλλῃ ἡ ἀγαλλίασις ἢ ἐν προσευχῇ τοῖς ἐν συνοδίᾳ διάγουσιν ἐπισυμβαίνουσα, καὶ ἑτέρα ἢ τοῖς καθ' ἑαυ-

¹⁴ I Tim. 1, 15.

χίαν προσευχόμενος προσγινομένη. Ἡ μὲν γὰρ ἰσως πεφάντασται μικρόν· ἡ δὲ ἅλη ταπεινοφροσύνης πεπληρωται. Ἐὰν δὲ γυμνάξης τὸν νοῦν μὴ μακρύνειν, καὶ ἐν τῇ τῆς τραπέζης παραθήκῃ πλησίον σου γενήσεται· εἰ δὲ ἀκυλῶτως πλάζεται, οὐδέποτε σοι παραμένειν πέφυκεν· ὁ μὲν μέγας τῆς μεγάλης καὶ τελείας προσευχῆς ἐργάτης ψηλὸν (6)· *Θέλω εἰπεῖν πέντε λόγους τῷ πῶλ μου, καὶ τὰ ἐξῆς*. Νηπιωδωτέρων δὲ τὸ τοιοῦτον ἀλλότριον· διόπερ ἡμεῖς μετὰ τῆς ποιότητος, καὶ τοῦ πλῆθους τῆς ποσότητος ὡς ἀτελεῖς δεδμεθα· τὸ γὰρ δεύτερον τοῦ προτέρου πρόξενον· διδοὺς γὰρ, φησὶν, εὐχὴν καθαρὰν τῷ σώκων εὐχομένῳ ρυπαρῶς (a) καὶ πεπονημένως· ἄλλο ρύπος προσευχῆς, καὶ ἄλλο ἀφανισμὸς (b), καὶ ἄλλο κλοπῇ, καὶ ἕτερον μῶμος. Ῥύπος ἐστὶ Θεῷ παρίστασθαι, καὶ ἀτόπους ἐννοίας φαντάζεσθαι· ἀφανισμὸς ἐστὶ, τὸ εἰς φροντίδας ἀνωφελεῖς αἰχμαλωτίζεσθαι· κλοπῇ ἐστὶ τὸ ἀνεπαισθήτως τὴν ἐννοίαν βέμβεσθαι· μῶμος ἐστὶ προσβολὴ ἢ οἰοῦν τότε πρὸς ἡμᾶς ἐγγίζουσα. Εἰ μὲν οὖ κατὰ μόνas [αἰ. καταμόνας] τυγχάνωμεν τῷ καιρῷ τῆς παραστάσεως, ἐνδοθεν τὸ σχῆμα τῆς ἱκεσίας ἀνατυπώσωμεν. Εἰ δὲ οὐ πάρεσι τῶν ἐπαίων οἱ ὑπέρταται, καὶ τὸ ἐξωθεν εἶδος εἰς προσθεῖαν τυπώσωμεν. Ἐν τοῖς γὰρ ἀτελεῖσι πολλάκις ὁ νοῦς τῷ σώματι συσχηματίζεται· πάντες μὲν, ἐπὶ πλείω δὲ οἱ τὴν ἀρεσιν τοῦ χρέους λαβεῖν πρὸς βασιλέα πορευόμενοι, ἀμυθῆτοι συντριμμοῦ δέονται. Ἐὰν ἐν εἰρατῇ ἐτι τυγχάνωμεν, ἀκούσωμεν τοῦ λέγοντος Πέτρου· Ζῶσαι λέντιον ὑπακοῆς, καὶ ἀπόδουσαι τὰ θελήματά σου, καὶ γυμνὸς τοῦτον πρόσελθε Κυρίῳ ἐν προσευχῇ σου· τὸ αὐτοῦ μόνου ἐπικαλούμενος θέλημα, καὶ τότε λήψῃ Θεὸν τὸν τῆς σῆς ψυχῆς κατέχοντα ὁλακα, καὶ ἀκινδύνως κυβερνῶντά σε· ἀναστὰς ἐκ φιλοκοσμίας καὶ φιληδονίας, ἀπόρριψε φροντίδας· ἀπόδουσαι ἐννοίας· ἀπάρνησαι σῶμα· οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστι προσευχῇ, εἰ μὴ κόσμον ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου ἀλλοτριώσεις. Τί γάρ μοι ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ; Οὐδέν. Καὶ παρὰ σοῦ τί ἠθέλησα ἐπὶ τῆς γῆς; Οὐδέν, ἀλλ' ἡ ἀπερισπάστως διὰ παντός ἐν προσευχῇ προσκολλᾶσθαι σοι. Τισὶ μὲν πλοῦτος, ἕτεροι· δόξα, ἄλλοις δὲ κτήσις ἐραστὴ κατέστηκεν· Ἐμοὶ δὲ τὸ *προσκολλᾶσθαι τῷ Θεῷ ἐπιθυμητόν ἐστι, καὶ τίθεσθαι ἐν αὐτῷ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀπαθείας μου*. Πίστις προσευχὴν ἐπτέρωσε· χωρὶς γὰρ ταύτης εἰς οὐρανὸν πετασθῆναι οὐ δύναται. Αἰτήσωμεν οἱ ἐμπαθεῖς ἐπιμῶνως τὸν Κύριον· πάντες γὰρ οἱ ἐμπαθεῖς ἐξ ἐμπαθείας εἰς ἀπάθειαν προέκοψαν. Εἰ καὶ μὴ τὸν Θεὸν φοβεῖται ὁ κριτής (7), ἀλλὰ γὰρ διὰ τὸ κόπους αὐτῷ παρέχειν δι' ἁμαρτίας, καὶ πταίσματος χηρεύσαντες ἐξ αὐτοῦ ψυχὴν, ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν αὐτῆς ἐκ τοῦ ἀντιδίκου αὐτῆς σώματος, καὶ τῶν πολεμίων αὐτοῦ πνευμάτων. Τοὺς μὲν εὐγνώμονας ὁ ἀγαθὸς ἡμῶν πραγματευτὴς διὰ τῆς συντόμου τοῦ αἰτήματος παροχῆς, πρὸς τὴν αὐτοῦ ἀγάπην ἐφέλκεται· τὰς δὲ ἀγνώμονας τῶν κυνῶν ψυχὰς διὰ τῆς πείνης (8) καὶ

A cœtu degunt : alia eorum, quæ solitariis precantibus usuvenire solet. Illa quippe fortasse nonnullis phantasmatis laborat ; hæc vero tota humilitate completur. Quod si mentem tuam assidua exercitatione eo deduxeris, ut nunquam longius evagetur, tum etiam mensa posita collectus eris. Si autem impune vagari permiseris, nunquam ad officium præsentem habebis. Magnus ille magnæ et perfectæ orationis cultor : *Volo*, inquit, *quinque verba sensu meo loqui* ¹⁶, et quæ sequuntur. Sed hoc a tironibus et simplicioribus adhuc alienum est. Itaque nos quoque cum certo quodam modo adhuc et multitudine quantitatis [verborum] tanquam imperfecti obsecramus. Secundum enim est via ad primum. Qui dat, inquit, orationem mundam impigre, quamvis cætera sordide et laboriose, oranti. Aliud est sordes orationis, aliud extinctio, aliud furtum, aliud illusio. **434** Sordes seu immunditia est, cum inter preces divinas absurde cogitationes animo volvuntur. Extinctio est, cum sub oratione mens [sibi subducta] in curas inutiles captiva trahitur. Furtum est, cum mens sine sensu et animadversione vagatur. Illusio est impetus qualiscunque tunc, cum oramus, in nos irruens. Quotiescunque inter precandum cum pluribus versamur, tum intus in animo formemus imaginem et habitum supplicantis. Si nulli fuerint nobiscum socii seu administri orationis, etiam speciem et habitum foris ad orationem aptum præ nobis feramus. In imperfectis enim sæpe mens corpori conformatur [corpus imitatur et sequitur mens]. Omnes quidem sine exceptione, sed illi potissimum qui ad regem obtinendæ peccatorum veniæ causa accedunt, summa indigent contritione. Dum adhuc in carcere sumus, audiamus eum qui dixit Petro : Accingere linteo obedientiæ ¹⁷, et exue voluntates tuas, et nudus accede ad Dominum in oratione tua ¹⁸. Si enim ipsius unius voluntatem imploraveris, suscipies Dominum qui gubernaculum animæ tuæ reget, et te siue ullo periculo dirigit. Ubi ab amore sæculi, et voluptatum desiderii exsurderis, rejice omnes curas, exue cogitationes, abdica corpus, nihil enim aliud est oratio, quam omnis mundi tam qui sub oculos cadit, quam qui aspectum fugit, corporei quam incorporei abdicatio : *Quid enim mihi est in cælo ? nihil, et quid a te volui super terram* ¹⁹ ? nihil ; nisi ut semper et a te nunquam divulsus per orationem tibi adhæream, et agglutiner. Quibusdam opes, aliis gloria, **435** aliis possessiones expetuntur : *Mihi autem adherere Deo expetendum est, et ponere spem tranquillitatis animæ meæ in eo* ²⁰. Fides orationi alas addit, sine fide enim nemo in cælum evolare potest. Quicunque adhuc vitiorum perturbationibus et affectibus laboramus, Dominum unice deprecemur ; omnes enim ex pertur-

¹⁶ Job xxxviii, 41. ¹⁷ I Cor. xiv, 49. ¹⁸ Joan. xxi, 48. ¹⁹ Joan. xiii, 4. ²⁰ Psal. lxxii, 24. ²¹ Psal. lxxiii, 27.

(a) Miror a Camaldulensi ὁμπαρῶς verti *sobrie*, cum significet *sordide*.

(b) Ἀφανίζειν est disparere, cum aliquid subito evanidum sit et disparet, ac tollitur ab oculis.

bationum pelago ad portum demum tranquillitatis aspirarunt. Etsi non timet Deum iudex ut Deum, nihilo minus propter molestiam, quam illi per preces exhibet, per peccatum illius gratia viduata et destituta anima ultionem faciet ejus ex adversario illius corpore, atque hostibus ejus spiritibus immundis. Bonos quidem et beneficii memores negotiator noster illorum preces statim exaudiendo ad sui amorem pertrahit; improbas autem et ingratas canum animas per famem et sitim petitionis assidere sibi diutius per preces curat. Ingratus enim canis accepto pane statim ab largitore suo recedit. Ne dixeris, te ex diuturnis precibus nihil profecisse, satis enim jam profecisti. Quod enim sublimius et præstantius bonum est, quam cum Deo conjungi, et in illius conjunctione perpetuo perseverare? Non ita reus ac damnatus formidat sententiam supplicii, sicut qui curam orationis habet, trepidat dum in oratione versatur. Unde qui sapit, et acutior est, ex orationis memoria omnem contumeliam, **436** iram, curas, negotia, afflictionem, cibi satietatem, tentationem, et cogitationes eludere et subterfugere potest. Præpara te per nunquam intermissam mentis orationem, ut Deo assistas in precibus tuis, et statim progressum facies.

Vidi ego coruscantes virtute obedientiæ, et memoriam Dei quantum fieri potuit, nunquam ex animo deponentes, qui certatim ad preces simul incumbabant, et brevissimo tempore omnes mentis distractiones superarunt, et totos quasi fontes lacrymarum profuderunt. Parati enim ad orationem per sanctam obedientiam fuerunt. Psalmodiam quidem quæ in multorum cætu fieri solet, sequuntur animæ captivitates et cogitationum distractiones, privatam vero et solitariam non item, sed hanc acedia oppugnat, illam alacritas animi juvat. Amorem militis erga regem suum ostendit bellum; monachi vero charitatem erga Deum orationis tempus, dum astat Deo, probat; statum tuum ostendit tibi oratio tua. Orationem enim theologi illi speculum monachi esse affirmarunt. Qui quodcumque opus casu inchoat, et sub horam orationis appetentem in opere pergit, a dæmonibus illuditur. Hoc enim student illi fures ut horam ex hora nobis subducant et perdant. Noli rogatus recusare pro alterius anima precari, quamvis gratiam orandi non habeas. Sæpe enim fides potentis etiam precantem cum animi contritione servavit. Nihil est quod pro altero precatus, et exauditus extollaris: **437** illorum enim fides id fecit et effecit. Pueri quotidie ab ludi moderatore coguntur accuratissime reddere, quæ ab illo didicerunt, et a mente nostra, quam a Deo vim et virtutem accepit, in omnibus precibus ratio exigitur. Quocirca diligenter attendas oportet, quando sobrie precaberis, citius per iram oppugnaveris; hoc enim spectant dæmones (ut nos omni orationis fructu privent.) Omnis quidem virtus, sed potissimum oratio cum magno animi affectu et sensu nobis semper peragenda est. Tunc autem anima cum sensu precatur, quando iracundiam vincit. Bona multis precibus et annis parta solida et constantia sunt. Qui Deum possederit, non erit

Α τῆς τοῦ αἰτήματος διψῆς πρὸς αὐτὸν παρακαθέζεσθαι διὰ προσευχῆς παρασκευάζει. Ὁ γὰρ ἀγνώμων κύων κομισάμενος ἄρτον εὐθέως ἀναχωρεῖ τοῦ δεδοκότες. Μὴ λέγε χρονίζων ἐν τῇ δεήσει μὴδὲν κατωρθωκέναι (9). ἦδη γὰρ καὶ κατώρθωκας. Τί γὰρ καὶ ὀψιλότερον ἀγαθὸν τοῦ τῷ Κυρίῳ πρωσκολλάσθαι, καὶ ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἐνώσει ἀδελαίπτως προσκαρτερεῖν. Οὐχ οὕτως κατάκριτος δέδοικε τῆς αὐτοῦ τιμωρίας τὴν ἀπόφασιν (10), ὡς ὁ προσευχῆς ἐπιμελούμενος τὴν ταύτης παράστασιν. Ὅθεν εἰ σοφός τις καὶ ἀγγίλους ὑπάρχει ἐκ τῆς ἐκείνης μνήμης, πᾶσαν λοιδορίαν, καὶ ὀργήν, καὶ μέριμναν, καὶ ἀσχολίαν, καὶ θλίψιν, καὶ κόρον, καὶ πειρασμὸν, καὶ λογισμὸν ὑποστρέφεται δύνανται. Προπαρασκευάζου διὰ ἐννῶδου ἐν ψυχῇ προσευχῆς πρὸς τὴν παράστασιν τῆς σῆς Β ἰκεσίας, καὶ συντόμως προκύβεις.

Ἐώρακα ἐν ὑπακοῇ ἐξαστράπτοντα, καὶ τῆς κατὰ νοῦν ὅση δύναμις μνήμης Θεοῦ μὴ ἀμελοῦντας ἀθρόον ἐπὶ προσευχὴν παρασταθέντας, καὶ συντόμως τοῦ αὐτῶν νοδὸς περιγενομένους καὶ κροσνηδὸν δάκρυα προχοομένους. Προπαρασκευασμένοι γὰρ ὑπὸ τῆς ὁσίας ὑπακοῆς ἐτύγγανον· τῇ μὲν μετὰ πλήθους ψαλμῳδίᾳ, αἰγμάλωσίαι καὶ ῥεμβασμοὶ παρέπονται· τῇ δὲ ἰδιαζούσῃ οὐχ οὕτως· ἀλλὰ τῇ μὲν ἀκτιβᾷ πολεμεῖ (11), τῇ δὲ προθυμίᾳ συνεργεῖ (12). Ἀγάπην μὲν στρατευομένου πρὸς βασιλεῖα ἀνέδειξε πόλεμος· ἀγάπην δὲ μοναχοῦ πρὸς Θεὸν ἡλεγεε προσευχῆς καιρὸς καὶ παράστασις· τὴν σεαυτοῦ κατάστασιν, ἡ σὴ προσευχὴ ἐμφανίσει σοι. Ἐσοπτερον γὰρ αὐτὴν τοῦ μοναχοῦ οἱ θεολόγοι ἐκίνοι· ἐκδεδώκασιν· ὁ τὸν τυχόν μετερχόμενος ἔργον καὶ προσευχῆς ὥρας καταλαμβανόμενης ἐν αὐτῇ προσασχολούμενος, ὑπὸ δαιμόνων ἐμπαίζεται. Σκοπὸς γὰρ τοῖς κλέπταις ὦραν δι' ὥρας ἐξ ἡμῶν ἀποσπᾶσαι. Μὴ παραιτούμενος, καὶ ὑπὲρ ψυχῆς προσεύχεσθαι, καὶ προσευχὴν μὴ κέκτεσθαι· ἡ γὰρ πίστις πολλάκις τοῦ αἰτοῦντος καὶ τὸν ἐρχόμενον μετὰ συντριμμοῦ ἔσωσε. Μὴ ἐπαίρου ὑπὲρ ἄλλων δοόμενος καὶ εἰσαρχόμενος· ἡ γὰρ ἐκείνων πίστις ἐνήργησε καὶ ἴσχυσε. Παῖς μὲν πᾶς πᾶσαν, ἥνπερ ἐκ τοῦ παιδοτρύβου μεμάθηκε σοφίαν, καθ' ἡμέραν ἀπαραλείπτως ὑπ' αὐτοῦ ἐκζητηθήσεται· νοῦς δὲ πᾶς, ἥνπερ δύναμιν ἐκ Θεοῦ εἰληφεν, ἐν πάσῃ προσευχῇ ἀπαιτηθήσεται· διὸ προσεκτέον, ὅταν νηρόντως προσεύξῃ, θάπτον εἰς ὀργὰς πολεμηθῇ (13). Σκοπὸς γὰρ οὗτος τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν· πᾶσαν μὲν ἀρετὴν, ἐπὶ πλείω δὲ τὴν προσευχὴν αἰσθήσει πολλῇ ποιησώμεθα πάντοτε· τότε ψυχὴ ἐν αἰσθήσει προσεύχεται, ὅταν θυμὸς κρείττων γένηται· τὰ πολλάκις ἰκεσίαις καὶ χρόνοις περιποιούμενα μόνιμα. Ὁ κύριον κτησάμενος (14), οὐκ ἐστὶ αὐτοῦ ἐν προσευχῇ τὸν μῦθον φηγήσεται· τὸ γὰρ πνεῦμα τότε ἐντυγχάνει ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ στεναγμοῖς ἀλαλήτοις. Πᾶσαν αἰσθητὴν φαντασίαν ἐν τῇ προσευχῇ μὴ προσδέξῃ (15), ἵνα μὴ

ἔκστασιν ὑποστῆς· ἀπαλλαγὴ ἀμφιβολίας, ἀδήλου δὲ-
λωςις ἀσείστος.

Inter preces nullam sensuum imaginem admittes, ne in stuporem animi incurras. Omnis petitionis exauditiæ in oratione signum et indicium apparet. Signum exauditionis, est dubitationis solutio et incerti certa declaratio.

Ἐλεῆμων γίνου σφόδρα προσευχῇ, ἐπιμελούμε-
νος (16)· ἐν αὐτῇ γὰρ μοναχὸς τὰ ἑκατονταπλάσινα
λήφονται· τὸ δὲ ἐξῆς ἐν τῷ ἐξῆς (17). Πῦρ μὲν ἐπι-
δημήσαν ἐν καρδίᾳ προσευχῇ ἀνέστησε (18)· ταύ-
της διαγερεθείσης, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀναληφθείσης πυ-
ρὸς ἐν ἀνωγνῷ ψυχῆς κατὰβασις γέγονε. Φασὶ μὲν τι-
νες κρείττον εἶναι προσευχὴν μνήμης ἐξόδου· ἐγὼ δὲ
μᾶλλον ὑποστάσεως δύο οὐσίας ὕμνω. Ἰππος μὲν δόκι-
μος κατὰ πρόσθασιν [πρόδασιν] διαθερμαίνεσθαι, καὶ
τῷ δρόμῳ προστιθέναι πέφυκε· δρόμον δὲ νοῦ, ὕμ-
νηδ' ἵππον δὲ τὸν ἀνδρείον νοῦν· πόρρωθεν ὁ τοιοῦ-
τος ὁσφραίνεται πολέμου (20), καὶ προπαρασκευασθεὶς
μένει λοιπὸν εἰς ἅπαν ἀνέκτος. Χαλεπὸν ἐκ στόματος
διψῶντος ὕδωρ ἀραρπάται· χαλεπότερον δὲ ψυχῇ
μετὰ κατανύξεις προσευχομένην, πρὶν τῆς ταύτης
περαιώσεως· ἐαυτὴν τῆς παραστάσεως, τῆς πολυπο-
θήτου ἀποκόψαι· μὴ ἀποπηδήσης ἄχρις οὐ τοῦ πῦρ
καὶ τοῦ ὕδωρ οἰκονομικῶς ὑπολήξαντα ἔως (21)· οὐ
γὰρ λήψῃ καιρὸν τοιοῦτον πρὸς ἄρεσιν πταισμάτων
ἴσως ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ σου· ὁ προσευχῆς γευσάμενος,
ὕπὸ λόγου ἐνὸς πολλάκις προερχομένου, τὸν νοῦν ἐμέ-
λυνε, καὶ ἐν προσευχῇ παραστάς, τὸ ποθοῦμενον οὐχ
εὖρε συνήθως· ἄλλο ἐπισκοπεῖν συχνότερις τῇ καρ-
δίᾳ (22)· καὶ ἄλλο ἐπισκοπεῖν καρδίαν διὰ νοῦς
ἀρχοντος, καὶ ἀρχιερέως λογικῶς θυσίας Χριστῷ
προσάγοντος· τοὺς μὲν, ὡς φησὶ τις τῶν θεολόγων
προσηγορίαν λαχόντων, τὸ ἄγιον καὶ ὑπερουράνιον
πῦρ ἐπιδημοῦν καταφλέγει, διὰ τὸ εἶναι ἑλλειπὲς τῆς
καθάρσεως· τοὺς δὲ πάλιν φωτίζει διὰ τὸ μέτρον τῆς
τελειότητος· τὸ αὐτὸ γὰρ πῦρ καταναλίσκον καὶ φωτίζον
φῶς ὀνομάζεται· ὅθεν καὶ τινες ἐκ προσευχῆς ἐξιδόν-
τες ὡς ἀπὸ πυρὸς καμίνου ποιοῦνται τὴν ἔξοδον·
κουφισμὸν ῥύπου τινὸς καὶ ὕλης αἰσθόμενοι· ἕτεροι
δὲ ὡς ἐκ φωτὸς πεφωτισμένοι, καὶ διπλοῖδα ταπεινώ-
σεως, καὶ ἀγαλλιᾶσεως ἡμυρισμένοι. Οἱ γὰρ ἐκτὸς
τῶν δύο τούτων ἐνεργειῶν ἐκ προσευχῆς ἐξεληλυθό-
τες σωματικῶς, ἵνα μὴ εἴπω, Ἰουδαϊκῶς προσήυξαν-
το, καὶ οὐ πνευματικῶς. Εἰ σῶμα σώματος προσ-
φάσων ἀλλοιοῦται τῇ ἐνεργείᾳ, πῶς δ' ἂν καὶ οὐκ ἀλ-
λοιωθῇσεται ὁ Θεοῦ σώματος ἀθώοις χεροὶ προσ-
φάσων (23)·

sine harum duarum virtutum vi et efficacia ab oratione discedunt, corpore tantum, non spiritu, Ju-
daicum prope dixerim in morem orarunt. Si corpus ab contactum corporis immutatur, quomodo
non immutabitur, qui puris manibus Dei corpus attingit?

Ἔστι κατὰ τὸν ἐπὶ γῆς βασιλεῖα, καὶ τὸν ἡμέτερον
πανάγαθον βασιλεῖα θεάσασθαι, ποτὲ μὲν δι' ἐαυτοῦ,
ποτὲ δὲ διὰ φίλου· ἄλλο τε δὲ διὰ δούλου· ἔστι δὲ ὅτε
καὶ ἀγνώστως τὰς αὐτοῦ δωρεὰς τοῖς στρατιώταις
αὐτοῦ χαρίζομενον· λοιπὸν δὲ καὶ κατὰ τὸν χιτῶνα
τῆς προσοῆς ἡμῖν ταπεινώσεως· ὥσπερ τῷ ἐπὶ γῆς
βασιλεῖ ὁ αὐτῷ παριστάμενος, καὶ τὸ πρόσωπον τὸ
οἰκεῖον ἀποστρέφων, καὶ τοῖς ἐχθροῖς τοῦ δεσπότητος
διαλεγόμενος βδελυκτὸς· οὕτως ὑπὸ Κυρίου βδελύσσε-

A sollicitus de reperiendis orationis verbis· spiritus
enim tunc in seipso pro illo gemitibus inenarrabili-
bus interpellat. Inter preces nullam sensuum imaginem admittes, ne in stuporem animi incurras.
Omnis petitionis exauditiæ in oratione signum et indicium apparet. Signum exauditionis, est dubita-
tionis solutio et incerti certa declaratio.

Cuiusque cordi est oratio, erga alios misericor-
esto : per hanc enim misericordiam monachi cen-
tuplum recipient, et quod sequitur in futuro. Ignis
cælestis orationem in cor penetrantem accendit,
qua accensa et in cælum assumpta, rursus sit de-
scensus ignis in animæ cœnaculum. Sunt qui cen-
seant utiliorē esse orationem, quam sit meditatio
mortis seu exitus animæ; ego vero geminas in una
subsistentia laudo naturas. **438** Equus generosus
quo magis progreditur, hoc magis incallescere et
currere solet. Cursum intelligo divinas precum lau-
des, equum interpretor generosum animum, qui
eminus etiam, et remotior odoratur bellum, et
inde animatus et præparatus invictus et insuper-
abilis deinceps persistit. Durum est ex ore sitientis
aquam rapere, sed durius animæ cum compun-
ctione orantis ante orationis finem, optatissimum et
desideratissimum ejus cum Deo agentis congressum
et colloquium abrumpere. Non exsiliis ab oratione,
quoad divino nutu lacrymæ calere et fluere per se
cessant et desinant. Fortasse enim per omnem re-
liquam vitam tuam, non acquiesces talem occasio-
nem ad impetrandam veniam peccatorum tuorum.
Qui gustum orationis cepit, uno sæpe verbo temere
emisso inquinavit mentem, ut quod in oratione de
more quæsit, non inveniret. Aliud est secum fre-
quenter cum corde meditari, aliud ipsum cor per
mentem velut principem et pontificem rationabiles
Christi hostias offerentem inspicere et visitare.
Illos qui meditantur, ignis sanctus et divinus inva-
dens incendit et comburit (ut quidam eorum qui
theologi nomen sortiti sunt, testantur), quod adhuc
inveniat sordium reliquias quas repurget. Hos vero
rursus pro modo et ratione perfectionis illuminat.
Idem enim ignis et consumens ²² et illuminans lu-
men appellatur. Unde sit ut quidam ab oratione di-
gressi videantur quasi ex ardente fornace prodire,
dum sentiant quod ab aliqua labe, **439** et vitio-
rum fomite sint repurgati. Alii vero lumine illu-
strati, et gemina veste seu diploide humilitatis et
exultationis amicti ex oratione prodeunt. Qui enim

D

Videre est apud regem terrestrem, nostrumque
optimum et cælestem regem, quod munera sua
nunc per seipsum, nunc per amicum aliquem, alias
per servum etiam, quandoque vero arcano et in-
cognito modo, militibus suis dilargiatur, pro ra-
tione nempe tunicæ nostræ quam gerimus humili-
tatis. Quemadmodum is qui mortali regi assistit,
et faciem suam ab illo avertit, ac cum hostibus
ejus colloquitur, execrabilis est regi suo; ita Do-

²¹ Rem. viii, 26. ²² Deut. iv, 24.

minus Deus execrator illum qui dum in oratione versatur, impuras cogitationes admittit, vel adsciscit. Canem venientem armis insequere, et impudentius oblatranti ne unquam cede. Pete per luctum, quare per obedientiam, pulsa per longanimitatem. Qui enim sic petit, accipit; qui ita quærit, invenit; sic pulsanti aperietur. Cave ne temere pro femina quavis preces suscipias, ne te hostis a dextris invadat et spoliēt. Noli corporis actiones (a) sigillatim, ut se habent percensere, ne tute **440** tui ipsius insidiator fias. Non tibi præscribas tempus illud orationi, quod necessariis rebus et negotiis spiritualibus impendendum est. Quod nisi feceris, id quod melius est tibi subdūctum est. Qui scipione orationis semper nititur, non offendet; et si offendere contingat, non cadet in finem. Oratio enim est quedam pia tyrannis Deū, cuius utilitatem tum experimur, cum nos demones tempore communionis impedire conantur. Fructum autem orationis ex devicto hoste percipimus: *In hoc enim cognovi, quoniam voluisti me, quoniam tempore belli non gaudebit inimicus meus super me*²³. *Clamavi, inquit Psaltes, in toto corde meo*²⁴, hoc est, corpore et anima et spiritu. *Ubi enim sunt duo postremi [minimi] congregati, ibi est Deus in medio eorum*²⁵. Non est unus omnium neque qua corporis, neque qua spiritus in omnibus idemque status. Quibusdam enim prodest in psallendo celeritas, aliis tarditas: nam hi se adversus mentis distractiones seu captivitates, illi vero adversus inscitiam decertare affirmant. Si hostibus in te ingruentibus Regem cœlestem assidue in auxilium vocaveris, habe bonum animum, non fatigaberis: celerius enim abs te per se recedent: verentur enim impii ne ex pugna coronam reportes per orationem, fugiant proinde ab oratione tanquam ab igne cruciati. Forti semper animo sis et habebis præceptorem Deum in oratione tua. Facultatem **441** videndi non possumus per sermonem discere, naturam enim ipsam sequitur: ita nec orationis præstantiam per doctrinam alterius assequimur: ipsa enim in se ipsa doctorem habet Deum, qui docet hominem scientiam, et suggerit precanti orationem, et benedicit annis iustorum.

SCHOLIA AD GRADUM XXVIII.

De oratione.

Scholion 1.

Ad morem infantium, qui malitia parvuli sunt, prout docet illud: *Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli*²⁶.

Scholion 2.

Quia in prece non opus est multis verbis, aut ut multa dicantur simul, sed una aliqua et sola cum Deo colloquutione, eaque sæpius iterata.

²³ Psal. xl, 12. ²⁴ Psal. cxviii, 145. ²⁵ Matth. xviii, 20. ²⁶ Matth. xviii, 3.

(a) Id est, vitia carnis.

ται ὁ ἐν προσευχῇ παριστάμενος, καὶ ἀκαθάρτους λογισμοὺς προσλαμβάνόμενος ἐρχομένου τοῦ κυνὸς [ἐρχόμενον τὸν κύνα] τῷ ὅπλῳ δῖωκε (24)· καὶ ὁσάκις ἀναιδεύεται, μὴ ἐνδύσει αὐτῷ· αἵτε διὰ πένθους, ζῆτει δι' ὑπακοῆς· κρούει διὰ μακροθυμίας· οὐ γὰρ οὕτως αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζῆτῶν εὐρίσκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοίγησεται. Φυλάττου μὴ, ὡς ἔτυχεν, ὑπὲρ εὐξασθαι θήλειος ἐν προσευχῇ σου, μήπως ἐκ θεσιῶν συληθῇσιν. Μὴ θέλει τὰς σωματικὰς πράξεις ἐξαγορεύειν, ὡς εἰσιν (25), ἵνα μὴ αὐτῷ ἀντεπίβουλος γίνῃ. Μὴ γένηται σοι ὁ τῆς προσευχῆς καιρὸς, σκέψεως ἀναγκαίων καὶ πνευματικῶν πραγμάτων ὥρα. Εἰ δὲ μὴ τὸ κρεῖττον ἐκλάττης, ὁ κρατῶν ἀπαύστως τὴν τῆς προσευχῆς βακτηρίαν, οὐ προσκλίνει. Εἰ δὲ καὶ συμβῇ, ὅμως οὐ πεσεῖται εἰς τέλος· προσευχὴ γὰρ ἐστὶ θεοῦ τυραννὶς εὐσεβείας, τὴν ταύτης ὠφέλειαν ἐκ τῶν δαιμονικῶν ἐμποδίων ἐν καιρῷ συνάξεως τεκμαίρομεθα. Τὸν δὲ ταύτης καρπὸν ἐκ τῆς τοῦ ἐχθροῦ ἡττίας· *Ἐν τούτῳ γὰρ ἔγνω, ὅτι θεόληγός με, ὅτι οὐ μὴ ἐπιχάρῃ ἐν καιρῷ πολέμου ὁ ἐχθρὸς μου ἐπ' ἐμέ*. *Ἐκέκραξα*, φησὶν ὁ Ψάλλον, *ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου*· τοῦτ' ἐστὶ, σώματι, καὶ ψυχῇ, καὶ πνεύματι. *Ὅπου γὰρ εἰσι δύο οἱ ἔσχατοι συνειλεγμένοι, ἐκεῖ ἐστὶν ὁ θεὸς ἐν μέσῳ αὐτῶν*. Οὐδὲ τὰ κατὰ σῶμα, οὐδὲ τὰ κατὰ πνεῦμα πάντα ὅμοια. Τισὶ μὲν γὰρ τὸ σύντομον· τισὶ δὲ τὸ σχολαιότερον ἐν τῇ ψαλμῳδίᾳ συνέχεται· οἱ μὲν γὰρ τῇ αἰχμαλωσίᾳ, οἱ δὲ τῇ ἀμαθίᾳ λέγουσι πολεμεῖν. Ἐὰν ἀδιαλείπτως κατὰ τῶν σὺν ἐθρῶν ἐντυγχάνης τῷ βασιλεῖ, ἥνικα πρὸς οὐ παραγίνωνται, θάρσει, οὐ κοπιᾷσεις· αὐτοὶ γὰρ ἐφ' αὐτοὺς συντόμως σου ἀποστήσονται· οὐ γὰρ θέλουσιν οἱ ἄνθρωποι καθορᾶν σε στέφανον λαμβάνειν διὰ προσευχῆς ἐκ τῆς πρὸς αὐτοὺς μάχης· πρὸς δὲ τοῦτοις, καὶ ὡς ἀπὸ πυρὸς μαστιζόμενοι ὑπὸ τῆς προσευχῆς φεύγονται. Ἀνδρείαν κτῆσαι πάσαν, καὶ ἔξεις θεὸν διδάσκαλον προσευχῆς σου (26). Οὐκ ἐστὶ τὸ βλέπειν, διὰ λόγου μαυθάνειν, τῇ φύσει γὰρ ἔπεται· οὐδὲ προσευχῆς κάλλος δι' ἑτέρας διδασχῆς αὐτῇ γὰρ ἐφ' αὐτῆς διδάσκαλον τὸν θεὸν ἔχει τὸν διδάσκοντα ἄνθρωπον γινώσκον, καὶ διδόντα εὐχὴν τῷ εὐχομένῳ, καὶ εὐλογοῦντα ἐπὶ δικαίων.

Deum, qui docet hominem scientiam, et suggerit

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΑΓΓΛΟΝ ΚΒ..

Περὶ προσευχῆς.

Σχόλιον α'.

Τῇ κακίᾳ νηπιαζόντων, κατὰ τὸ· *Ἐὰν μὴ στραφῇτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία*.

Σχόλιον β'.

Ὅτι ἐν προσευχῇ οὐ δεῖ πολυλογεῖν, ἢ πολλὰ λέγειν πρὸς ἀπαξ· ἀλλὰ μονολογεῖν, ἥγουν τὰ αὐτὰ πολλάκις.

Σχόλιον γ.

Ὅσπερ τὰ νήπια οἱ γυμνάζοντες μικρὸν προβαίνοντα καὶ καταπίπτοντα ἀνορθοῦσι πάλιν, καὶ τὸ πλεον βαλίζειν παθεύουσιν, οὕτω καὶ ἡμεῖς τὸν ἡμέτερον νοῦν ἐν τῇ προσευχῇ τῆς πρὸς Θεὸν νεύσεως καταπίπτοντα, ἀνορθώμεν πάλιν καὶ ἀνιστάμεν, ἕως τὸ ἀπώτερον κτήσεται.

Σχόλιον δ.

Ὁ Θεὸς ἡλὶός ἐστι δικαιοσύνης, ὡς γέγραπται, πάσας ἀπλώς τὰς ἀκτίνας ἐπιλάμπων τῆς ἀγαθότητος· ἡ δὲ ψυχὴ, ἡ κηρὸς ὡς φιλόθεος, ἡ πηλὸς, ὡς φιλόδουλος κατὰ γνώμην γίνεσθαι πέφυκεν. Ὅσπερ οὖν ὁ πηλὸς κατὰ φύσιν ἡλίῳ ζηραίνεται, ὁ δὲ κηρὸς φυσικῶς ἀπαλύνεται· οὕτω καὶ πάσα ψυχὴ φιλόδουλος καὶ φιλόκοσμος ἀπὸ Θεοῦ νοουθετημένη, καὶ ὡς πηλὸς κατὰ γνώμην ἀντιτυποῦσα σκληρύνεται, καὶ ἑαυτὴν ὠθεῖ κατὰ Φαραὼ πρὸς ἀπόλειπιν· ἡ δὲ φιλόθεος, ὡς κηρὸς ἀπαλύνεται, καὶ τοὺς τῶν θείων τύπους καὶ χαρακτῆρας εἰσδεχομένη, γίνεται Θεοῦ κατοικητήριον ἐν πνεύματι.

Σχόλιον εἰ.

Ἐν τρισὶ τρόποις εὐρίσκεται τῶν ἀγωνιζομένων ἐν τοῖς νοήματι τῶν αἰσθητῶν, ἐν τῇ θεωρίᾳ αὐτῶν, καὶ ἐν τῇ καταστάσει τῆς προσευχῆς.

Σχόλιον ς.

Ὁ σωματικὸς κόπος τοῖς ἀρχαρίοις, ἡ ἀτέλεια κατὰ τὴν πνευματικὴν ἡλικίαν ὠφέλιμος ἐστὶν ἄγαν· τοῖς δὲ τελείοις πάρεργος, ὡς ἀρκευμένοις μόνῳ τῷ νοῖ καὶ τῷ ἀσχηματιστῇ τῆς ψυχῆς· καὶ τοῖς μὲν νηπίοις χρεῖα καὶ μετανοιών, καὶ χειρῶν μακρὰν ἐκτάσεως, καὶ παννύχου στάσεως, καὶ ἄλλων, ἵνα συνεθισθῇ ὁ νοῦς τῷ σώματι εἰς εὐχὴν. Οἱ δὲ τέλειοι τῷ νοῖ ἀρκευόμενοι μᾶλλον ἀπαυστον καὶ διηνεχὴ κέκτινται τὴν εὐχὴν, εἰ καὶ σώματι οὐ βλέπονται· πρᾶττοντες.

Σχόλιον ζ.

Ὁ Θεὸς οὔτε Θεὸν ἔχει ὃν φοβηθήσεται, οὔτε ἄνθρωπον, ὃν ἐντραπήσεται· οὐκ ἐστὶ προσωπολήψια παρ' αὐτῷ· κριτὴς γάρ ἐστιν ἀδικίας καὶ δικαιοσύνης, τούτεστιν ἀδίκων· δικαίῳ γὰρ νόμος οὐ καίεται.

Σχόλιον ηῖ.

Κατ' οἰκονομίαν ἐστὶν, ὅτι ὁ Θεὸς οὐ παρέχει τοῖς αἰτοῦσι τὰς χάριτας. Λαβόντες γὰρ πολλάκις τοῦ δεωκότος ἐπαλάθοντο· ὡς τὸ· Ἐφαγεν Ἰακώβ, καὶ τὰ ἐξῆς· καί· Ἐκάθισεν ὁ λαὸς γαργεῖν, καὶ πλεῖν, καὶ ἀνέστη τοῦ καλεῖν.

Σχόλιον Ἰσαὰκ θ.

Ἐὰν δεηθῇς τοῦ Θεοῦ περὶ πράγματος καὶ μακροθυμήσῃ τοῦ μὴ ταχέως ἀπακούσαι σου, μὴ λυποῦ· οὐ γὰρ εἰ οὐ τοῦ Θεοῦ σοφώτερος· τοῦτο δὲ συμβαίνει σοι, ἡ διὰ τὸ ἀνάξιόν σε ὄντα τυχεῖν τῆς αἰτήσεως· ἡ διὰ τὸ μὴ εἶναι τὰς ὁδοὺς τῆς καρδίας σου ἐφαμύλους τοῖς αἰτήμασι σου· ἀλλ' ἐναντίον, ἡ διὰ τὸ μήπω ἐφθάνειν σε τὸ μέτρον τοῦ δέξασθαι τὸ χάρισμα

Scholion 3.

Quemadmodum qui infantes ad formandum gressum exercent, paululum progressos, et cadentes rursus erigunt, et saepius incedere docent. Ita nos mentem nostram inter preces ad Deum inclinatione cadentem emendemus rursus, et erigamus quoad firmum statum acquirat.

Scholion 4.

Deus est sol justitiæ, uti scriptum est, qui omnes bonitatis radios sincere explicat; anima vero aut cera, tanquam amans Dei, aut lotum tanquam corporibus affixa. Quemadmodum ergo lutum pro genio naturæ suæ sole exsiccat et exarescit, cera vero mollescit, ita omnis anima carni et mundo addicta, quamvis a Deo admonita seu impulsæ, quando eidem resistit et refragatur, indurescit, et seipsam cum Pharaone in exitium impellit. Quæ autem Deum amat, tanquam cera mitescit, rerumque divinarum formas et characteres seu signa recipit, et in spiritu sit domicilium Dei.

Scholion 5.

In tribus rebus status certantium religiosorum cognoscitur, in cogitationibus rerum sensibus subjectarum; in consideratione seu contemplatione earum; et in ratione precandi.

Scholion 6.

Labor seu fatigatio corporis tironibus sive imperfectis pro ætate nempe spiritus valde utilis est. Perfectis autem supervacaneus ut quibus sufficit sola mente, et sine formis imaginum exerceri. Sed tirunculis religiosi necessaria est et penitentia, et passis diu manibus (precari), et tota nocte pedibus insistere, et hoc genus aliis (corporis afflictionibus), ut assuescat mens illorum corpori ad preces exsequendas. Perfecti autem jam sibi sufficientes orationi perpetuæ sine ulla cessatione intenti sunt, quamvis id situ corporis non videantur facere.

Scholion 7.

Deus neque Deum habet quem timeat, neque hominem quem revereatur: nullus est apud ipsum respectus personarum: iudex enim iniquitatis est et justitiæ, hoc est, iniquorum: Justo enim lex non est posita²¹.

Scholion 8.

Ex divina subinde dispensatione fit, quando Deus non largitur gratias petentibus. Sæpenumero enim qui acceperunt illas, obliviscuntur largitoris sui. Quemadmodum testatur illud: Comedit Jacob, et quæ sequuntur²². Et: Sedit populus manducare et bibere, et surrexit ludere²³.

Scholion Isaaci 9.

Si rogatus abs te Deus cunctatus fuerit te statim exaudire, non est quod affligere: neque enim tu Deo sapientior es. Hoc autem tibi usu venit, quod aut indignus sis ut voto potiaris, aut vice cordis tui non respondeant petitioni tuæ, sed repugnent, aut quod nondum ad illum gradum et modum virtutis perveneris, ut illam gratiam acci-

²¹ 1 Tim. i, 9. ²² Psal. lxxviii, 7. ²³ Exod. xxxii, 6; 1 Cor. x, 7.

pias quam petis. Quemadmodum non oportet ante tempus affectare majora humeris suis, ne Dei munus ob celeritatem impetrationis contemnatur. Quidquid enim facile acquiritur, cito perit. Res autem non sine animi labore parata, magna cura custoditur et servatur.

Scholion 10.

Qui usum habet precandi...

443 Scholion 11.

Privatam orationem quod ego mille perturbationibus exagitatus cognovi.

Scholion 12.

Huic vero quæ in multorum cœtu fieri solet quod ego quidem non sum expertus, sed credo.

Scholion 13.

Qui ex præscripto Dei vivere decrevit, ab omni ira liberatus est. nec ullum omnino mortalium odio prosequitur.

Scholion 14.

Mens, inquit, charitate dilatata, ad eum versa qui dat potentibus quæ precantur, et ab illo afflata de verbis precum ab se ipsa proferendis non est sollicita, quæ qui facto ipso expertus est, verba insuper habet, bonitatem orationis, non ex prolixitate æstimabit.

Scholion 15.

Precaturus noli divina cum humanis et sensibilibus comparare, ne a recta opinione (et fide) exideas.

Scholion 16.

Clausisti viscera tua a benefaciendo, claudam et ego sinus indulgentiæ sæe veniæ in tempore vindictæ et supplicii tui.

Aliud.

Benefacias pio, et recipies compensationem.

Aliud.

Quid lacrymaris inter preces, cum ipse lacrymas pauperis intuitus, ad misericordiam non movearis?

Aliud.

Quomodo Deus miserebitur tui? Precationis alæ sunt eleemosyna: si precibus tuis alæ non addideris, cœlum petere non possunt: ubi vero fuerint alata, in cœlum evolabunt. Quemadmodum enim ignis oleo destitutus exstinguitur, ita preces absque eleemosyna evanescent.

Scholion 17.

Quæ sequuntur, sunt fructus tricesimus, et sexagesimus, qui etiam in secularibus reperiuntur. Nam tricesimus conjugibus qui temperanter vixerunt, convenit; sexagesimus iis qui in calibatu cum virtute degunt; centesimum vero referunt qui totum mundum odio persecuti soli Deo vivere statuerunt.

444 Scholion 18.

Ignem hic divinum desiderium appellat, quo in

(a) Scholion abrasum.

Α ὅπερ αἰτεῖς· καθότι οὐ δεῖ εἰς μεγάλα μέτρα πρὸ καιροῦ ἐπιβάλλειν ἑαυτὸν, ἵνα μὴ αἰσχροῦ τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ τῇ ταχύτητι τῆς ὑποδοχῆς αὐτοῦ· πᾶν γὰρ ῥῥῖδιον καταβαλλόμενον ταχέως καὶ ἀπώλλυται. Ἐκαστον δὲ πρᾶγμα μετὰ πόνου καρδίας εὐρισκόμενον, μετὰ παραφυλακῆς καὶ φυλάττεται.

Ἐχόλιον ι'.

(a) Ὁ ἐν συνηθείᾳ προσεύχεσθαι. . . .

Ἐχόλιον ια'.

Τῇ ἰδιαιτούσῃ ὅπερ ἔγνω ἐγὼ ἐκ πείρας μυρίων παθῶν.

Ἐχόλιον ιβ'.

Τῇ μετὰ πληθους· τοῦτο ἀγνοῶ μὲν, πιστεύω δὲ.

B

Ἐχόλιον ιγ'.

Ὁ κατὰ Θεὸν ζῆν αἰρετισάμενος πάσης ὀργῆς ἀπῆλλαται, καὶ οὐδ' ὅμως τὸν πλησίον μισεῖ.

Ἐχόλιον ιδ'.

Πλατυθείς, φησί, ὑπὸ τῆς χάριτος, τότε ὁ νοῦς πρὸς τὸν διδόντα τοῖς εὐχομένοις, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐμπνεόμενος, πρὸς τοὺς ἀφ' αὐτοῦ προφερομένους τῶν εὐχῶν λόγους οὐκ ἀσχολεῖται· περὶ ὧν ὁ ἱερὴν δοκιμάσας τοὺς λόγους παρόψεται, ἐκ τῆς ποσότητος τῇν ποιότητα ἐμπνευσάμενος.

Ἐχόλιον ιε'.

Προσευχόμενος, φησὶν, αἰσθητῶ τινι πράγματι τὸ θεῖον μὴ παρεῖχαζε, ἵνα μὴ καὶ τῆς ὀρθῆς ἀποπίσης ὁ δόξης.

C

Ἐχόλιον ις'.

Ἐκλεισάς σου τὰ σπλάγχνα τῆς εὐπορίας· κλεισά μου καὶ τὸς κόλπους τῆς ἀνέμεως ἐν καιρῷ τι μωρίας σου.

Ἄλλο.

Εὐποίησον εὐσεβεῖ, καὶ εὐρήσεις ἀνταπόδομα.

Ἄλλο.

Τί κλαίεις εὐχόμενος; σὺ τὰ δάκρυα τοῦ πένητος βλέπων οὐκ ἴσσεις.

Ἄλλο.

Ὁ Θεός σε πῶς ἰλεήσει; Πτερόν ἐστι τῆς εὐχῆς ἡ ἐλεημοσύνη· ἐὰν μὴ ποιήσης πτερόν τῇ εὐχῇ σου, οὐκ ἀνέρχεται εἰς ὕψος· ὅταν δὲ πτεροποιηθῇ ἡ εὐχή σου, ἵπταται εἰς τὸν οὐρανόν. Ὅπερ γὰρ πῦρ ἐὰν μὴ ἔχη θάλαμον ἐπιστάζον, σβέννυται· οὕτως καὶ ἡ εὐχή, ἐὰν μὴ ἔχη ἐλεημοσύνην ἀφανίζεται.

Ἐχόλιον ιζ'.

Τὸ ἐξῆς ἐστὶ τὰ λ', καὶ ε', δ καὶ ἐν τοῖς κοσμοῖς εἰσι. Τὰ μὲν λ' οἱ γυναῖκες συζῶντες, καὶ σωφρονοῦντες· τὰ δὲ ε', οἱ ἀζύγες, καὶ βίον ἐνάρετον μεταρχώμενοι· τὰ δὲ ρ', οἱ κόσμον πάντα μισήσαντες, καὶ Θεῷ ζῆν μόνῳ αἰρετισάμενοι.

Ἐχόλιον ιη'.

Πῦρ ἐνθάδε, τὸν θεῖον λέγει πόθον, οὗ ἀναληφθέν-

τος ἐν τῇ καρδίᾳ ὁ νοῦς ἀνοήτως εἰς ὁράντων, καὶ λοιπὸν ἐν τῷ τοιοῦτῳ ἀνύγει τῆς ψυχῆς ἡγουν φρονήματι τῶν γηινῶν ὑψηλοτέρῳ, ἢ τοῦ θείου πνεύματος κατὰδασις γέγονε, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων αἰσθητῶς.

Σχόλιον εἰς.

Ἀμφοτέρω ἐπίσης τὴν ψυχὴν ἐδραγετοῦσι, καὶ θεῖαν αὐτῇ ἐμποιοῦσι κατάνυξιν.

Σχόλιον ς.

Τῶν τῆς γῆς ἀριστῶντα.

Σχόλιον ζ.

Μὴ ἀναχώρει τῆς εὐχῆς, μέχρι τὰ κινήθοντα θεοπάροχα δάκρυα, καὶ τὸ τῆς κατανύξεως πῦρ πάλιν κατ' οἰκονομίαν τὴν γενομένην δι' ἐπαρσιν σταλῶσιν· ὅτι, φησὶν, οὐκ οἶδας εἰ ἄλλοτε ποτε τοιοῦτων προξένου παραστάσεων τύχης.

Σχόλιον η.

Οἷον κατανοεῖν, καὶ ἀναθεωρεῖν ἑαυτὸν. Καὶ ἄλλο τὸ ἐπισκοποῦν γενέσθαι, καὶ ἄρχοντα τῶν παθῶν, ὃ καὶ παρὰ πολλὸ τοῦ προτέρου μείζον.

Ἄλλο.

Ἀρχὸν μὲν ἔστιν ὁ νοῦς, ὅταν τὰ καθ' ἑαυτὸν, καὶ τὰ περὶ αὐτὸν, ἡγουν τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, καὶ τὰ τοῦ σώματος αἰσθητήρια καλῶς περιέτῃ, καὶ διεξέρχεται· ἀρχιερεὺς δὲ, ὅτε τὰ νοήματα καθαρὰ καὶ ἀκίβδηλα τῷ θεῷ θυσιαστηρίῳ δι' εὐχῆς προσάγῃ· καὶ ἄρχοντας μὲν ἔστι, τὸ ἐπισκοπεῖσαι τὰ ἐκτός· ἀρχιερεὺς δὲ, τὸ συνεχῶς ἐπισκοπεῖν, καὶ τὰ ἐκτός καὶ τὰ ἐντός.

Σχόλιον η.

Περὶ τῶν ἁγιασμάτων λέγει.

Σχόλιον θ.

Κύνα λέγει τὸν ὑποσουλόντα τὸν νοῦν διὰ προφάσεως ἐκ τῆς προσευχῆς δαίμονα, ὃν δεῖ διώκειν τῇ κατ' αὐτοῦ πρὸς Θεὸν ἐκτεύξει.

Σχόλιον ι.

Σημειῶσαι, ὅτι τὰς αἰσχυρὰς πράξεις οὐ δεῖ κατ' εἶδος πρὸς λεπτὸν ἐξαγορεύειν ἐν τῇ προσευχῇ.

Ἄλλο.

Ὁ γνωστικὸς, καὶ εἰδὼς τὴν ἀλήθειαν οὐ διὰ μνήμης τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ δι' ὑπομονῆς τῶν ἐπαρχομένων ἐφομολογεῖται τῷ Θεῷ.

Σχόλιον κ.

Οὐ χρῆζει, φησὶ, διδασκάλου εἰς τὸ προσεύχεσθαι· ἀλλὰ τῆς ἑαυτοῦ ἰδίας προθυμίας, δι' ἣν αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐκεῖνον διδάσκαλος ἐπίσταται. Καὶ γὰρ ἐννόμως, καὶ προθύμως προσευχόμενος ὁ Θεὸς διὰ φωτισμοῦ διδάσκει, καὶ τὸν νοῦν αὐτοῦ ἀπὸ πλάνης βέβαιον ἵστησι, καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλάττει.

Ἄλλο Μαξιμ.

Ὁ τὸν Θεὸν γνησίως ἀγαπῶν, ἀμετρώστως, προσεύχεται· ὁ ἀμετρώστως προσευχόμενος, γνησίως τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ. Οὐκ ἀμετρώστως προσεύ-

A corde concepto, mens elata in caelum deinceps in huiusmodi cœnaculo animæ seu sensu mentis terrenis altiore, divini Spiritus descensus seu scala efficitur, qualis super apostolos spectabilis apparuit.

Scholion 19.

Ambo pari modo animæ prosunt, et divinam illi compunctionem inferunt.

Scholion 20.

Procul qui procul a rebus terrenis abest.

Scholion 21.

Non recedas ab oratione, donec motæ, a Deoque profectæ lacrymæ, et compunctionis flamma rursum ex divina ordinatione propter elationem animi sistantur: quia nescis, inquit, an unquam alias talium patrociniorum procuratorem sis adepturus.

Scholion 22.

Cujusmodi est cognoscere et descendere per considerationem in seipsum. Et aliud esse dicit inspectorem agere, aliud dominatorem affectuum et perturbationum, quod posterius multo nobilius est priore.

Aliud.

Dominator seu princeps est animus, quando ea quæ ad ipsum pertinent et circa ipsum sunt. hoc est, facultates animæ et sensuum corporis instrumenta rite et ordine administrat et exsequitur. Pontifex autem est quando mentem et cogitationes puras et sinceras per preces ad sacrum Dei altare sistit. Principis officium est externa administrare: pontificis, perpetuo exteriora simul et interiora recte procurare et gubernare.

Scholion 23.

De divinis mysteriis sacramenti loquitur, seu de-sanctificatis.

Scholion 24.

Canem vocat dæmonem qui per aliquem prætextum (necessitatis vel negotii) subducit mentem ex precatione, qui persequendus est recurrendo per colloquium adversus illum ad Deum.

Scholion 25.

Observa, quod in precibus facta turpia non sigillatim et specialim ad unguem sint proferenda,

Aliud.

Prudens et gnarus veritatis non 445 per eorum, quæ gessit, memoriam, sed per tolerantiam eorum quæ incursant, Deo confitetur.

Scholion 26.

Non indiget (inquit) magistro ad precandum, sed sua et privata alacritate, propter quam Deus ipse illi magister adest. Nam rite et prompte orantes. Deus per illuminationem docet, et mentem ipsius ab errore firmam sistit, et captivitate liberat.

Aliud Maximi.

Qui Deum sincere diligit sine distractione precatur: qui sine distractione precatur, sincere Deum diligit. Non orat sine distractione quisquis

animum rebus terrenis affixum habet. Non ergo A
Deum amat, qui mentem rerum humanarum affecta
devinctam habet.

Aliud Nili.

Oratio est elevatio [ascensio] mentis in Deum. At-
tentio orationem quaerit et invenit. Attentionem enim
si quid aliud sequitur oratio, pro qua (attentione)
laborandum est.

GRADUS XXIX.

De caelo, terrestri et imitatrice Dei animi tranquillitate et perfectione et resurrectione animae ante generalem resurrectionem.

Ecce deinceps et nos, quomvis in profundissimo B
ignorantiae lacu, et perturbationum tenebris, et
umbra mortis corporis hujus collocati, de terrestri
tamen caelo per audaciam disputare aggredimur.
Firmamentum quidem pro ornata habet stellas:
animi vero tranquillitas virtutes. Ego enim ἀπάθειαν
sive tranquillitatem animi nihil aliud esse existi-
mo, quam mentis in corde caelum, quod omnes
improbos daemonum artes deinceps 446 pro ludo
et ludibrio habet et contemnit. Victor ergo omnium
perturbationum is vere et est et agnoscitur, qui
carnem suam ab omni labe corruptionis repurgavit,
et incorruptam reddidit, mentem autem supra
omnem creatam naturam extulit, et omnes sensus
corporis menti subiecit, animam vero ipsam coram
Domini facie sicut, quam ultra naturae vires ad
ipsum extendit. Alii hanc animi tranquillitatem ab
omnibus perturbationibus liberam affirmarunt esse
reditum in vitam ante resurrectionem corporis.
Alii perfectam Dei cogitationem, alteram angelo-
rum [similem angelis]. Haec ergo perfecta per-
fectorum infinita perfectio, quemadmodum mihi
qui istius gustum percepit, enarravit, adeo deinceps
mentem sanctam reddidit, et ab sensuum ma-
teria abstrahit, ut plurimam et maximam hujus mor-
talis vitae partem post occupatum coelestem portum,
in caelum per mentis excessum ad Deum contem-
plandum extollat. De quo loquitur is qui rei experimentum fortasse ceperat, quod Dei fortes terrae
vehementer elevati sunt 447, qualem fuisse Aegyptium illum (b) didicimus, qui etiam inter multos precatus
manus ut plurimum extensas non remittebat.

Est inter imperturbatos illos alius alio tranquillior D
et perfectior. Nam alius magnopere odit ini-
quiditatem: alius inexplibili modo ditiescit virtu-
tibus. Quin et castimonia quaedam animi tranqui-
litas, et merito quidem appellatur. 447 Est
enim principium communis resurrectionis et cor-
ruptorum seu mortalium incorruptionis seu im-
mortalitatis. Tranquillitatem ostendit qui dixit:
Sensum Domini possedi. Tranquillitatem ostendit
Aegyptius (c) qui negavit se Dominum timere.
Ostendit et ille, qui, ut perturbationum vitia ad

447 Ita Psal. xlvi, 10, cum LXX et Hebr. legit, ubi nos, *Dii fortes*, etc.

(a) In Graeco res dubia est an attentio sequatur
orationem, vel oratio attentionem. Utrobique enim
legitur προσοχή et προσευχή. Nos emendavimus

χεται ὁ τῆν ψυχὴν τοῖς γῆνοις προσεκαλλημένην
ἔχων. Οὐκ οὖν τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ ὁ τὸν νοῦν τῇ πρὸς τὰ
ἀνθρώπινα προσπαθεῖα δεδεμένον ἔχων.

Alio Niliou.

Προσευχὴ ἐστὶ ἀνάβασις νοῦ πρὸς Θεόν· προσοχὴ
προσευχὴν ζητοῦσα· προσευχὴν εὐρούσα· προσοχὴ
γὰρ προσευχὴ (a), εἰ καὶ τι ἄλλο ἔπεται ἐπ' ἧ σπου-
δαστέον.

ΛΟΓΟΣ ΚΘ'.

*Περὶ τοῦ ἐπιγείου οὐρανοῦ τῆς θεομιμήτου ἀπα-
θείας, καὶ τελειότητος, καὶ ἀναστάσεως ψυχῆς
πρὸ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως.*

Ἰδοὺ λοιπὸν καὶ ἡμεῖς οἱ τεθέντες ἐν λίκνῳ ἀγνώ-
στιας βαθυτάτῃ καὶ σκοτεινῷ πάθει, καὶ σκιᾷ θανάτου
τούτου τοῦ σώματος, περὶ τοῦ ἐπιγείου οὐρα-
νοῦ ἐκ θρασυότητος φιλοσοφεῖν ἀρχόμεθα. Ἔχει μὲν
γὰρ τὸ στερέωμα τοὺς ἀστέρας κάλλος, ἡ δὲ ἀπά-
θεια τὰς ἀρετὰς κόσμον· οὐδὲν γὰρ ἑτερόν τι ἔργως
ἀπάθειαν ὑπελιπεῖν εἶναι· ἀλλ' ἡ ἐγκάρδιον νοδὸς οὐ-
ρανὸν, τὰς τῶν δαιμόνων πανουργίας, ἀθύρματα
λοιπὸν λογιζόμενον. Ἀπάθης μὲν οὖν κυρίως καὶ
ὑπάρχει, καὶ γνωρίζεται, ὁ τὴν σάρκα μὲν ἀφάρτον
ποιήσας, τὸν δὲ νοῦν τῆς κτίσεως ἀνυψώσας, τὰς δὲ
πάσας αἰσθητικὰς τούτου ὑποτάξας· τῷ δὲ προσώπῳ
Κυρίου τὴν ψυχὴν παραστήσας ὑπὲρ τὴν ἑαυτῆς ἰσ-
χὺν πρὸς αὐτὸν ἀεὶ ἐπεκτεινομένης. Τινὲς δὲ πάλιν
ἀπάθειαν εἶναι ὁρίζονται ἀνάστασιν ψυχῆς πρὸ τοῦ
σώματος· ἄλλοι δὲ ἐπιγινώσκον Θεοῦ ὁμοίαν, ἀγγελῶν
δευτέραν· αὕτη οὖν ἡ τελεία τῶν τελείων ἀτελειότης
τελειότης καθὰ μοι τίς αὐτῆς γευσάμενος (1) ὑψηλή-
σατο, οὕτω λοιπὸν τὸν νοῦν ἀγιάζει, καὶ τῶν ὧν
ἀφαρπάζει, ὥς τὸ πολὺ τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς, μετὰ
τὴν κατάληψιν μένει τοῦ οὐρανοῦ λιμένος, ἐν οὐ-
ρανῷ ἐξεστηκότα αὐτὸν πρὸς θεωρίαν ἀνυψοῖ (2)·
περὶ οὗ καὶ φησὶ τοῦ τοῦ πατρὸς ἰσως εἰληφώς, ὅτι
τοῦ Θεοῦ οἱ κραταῖοι τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν·
τοιούτων ἔργωμεν καὶ τὸν Αἰγύπτιον, τὸν μὴ ἔδωτα
τὰς ἑαυτοῦ χεῖρας ἐπὶ πολὺ τεταμένους ἐν προσευχῇ,
ἤνικα ἂν μετὰ τινων προσήυχετο.

Ἔστιν ἀπάθης (3), καὶ ἐστὶν ἀπαθὺς ἀπαθείστε-
ρος. Ὁ μὲν γὰρ ἰσχυρὸς μοῖσι τὰ πονηρὰ, ὁ δὲ
ἀπλειστὸς πλουτεῖ ἐν ἀρεταῖς, καὶ ἡ ἀγνεία ἀπάθεια
λέγεται, καὶ εἰκότως. Προσίμιον γὰρ τῆς κοινῆς ἀνα-
στάσεως καὶ ἀφάρσιας φθαρτῶν. Ἀπάθειαν εἰδείξεν
ὁ εἰπὼν· Νοῦν Κυρίου κίχτηται. Ἀπάθειαν εἰδείξεν
ὁ εἰπὼν Αἰγύπτιος, μὴ φοβέσθαι τὸν Κύριον. Ἀπά-
θειαν εἰδείξεν ὁ ἀνθυποστρέψας τὰ πόθη εὐξάμενος.
Τίς πρὸ τῆς μελλούσης λαμπρότητος, ὥς ὁ Εὐρὸς
ἐκεῖνος ἀπαθείας ἤξιωται; Ὁ μὲν γὰρ Δαυὶδ ὁ πρι-
φημος ἐν προφήταις· Ἄνεξ μοι, φησὶν πρὸς Κύ-

dubiam scripturam.

(b) S. Tithees.

(c) S. Antonius.

ρ·ον, ἵνα ἀναγύξω. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἀθλητὴς· Ἄνεξ· A se redirent, Deum rogavit. Quis ante futuram claritatem, ut Syrus ille, hac tranquillitate dignus habitus est? David inter sacros vates cantatissimus: *Remitte mihi, inquit ad Dominum, ut refrigerer* ²¹. Hic autem athleta Christi: Remitte fluctus gratiæ tuæ. Illa anima est in possessione tranquillitatis, quæ sic affecta et modificata est virtutibus, ut non perturbati et vitiosi erga voluptates. Si iste supremus est gulæ gradus, seipsum absque appetitu cogere ad epulandum, cum non esurias: hic supremus erit temperantiæ, etiam cum esurias, naturam jam nulli vitio obnoxiam continere. Si extremæ hoc luxuriæ signum est, erga bestias et res inanimas cupidine ferri et insanire; certe istud summæ castitatis erit, perinde erga res omnes tam animatas quam inanimas affici. Si hoc avaritiæ supremus est terminus, neque coacervandis opibus ullum modum ponere, nec pecuniis expleri; certe contra veræ paupertatis argumentum erit, neque corpori parcere. Si extremæ desidiæ nota est, in summo otio impatientem fieri; illud certe summæ patientiæ indicium erit, in ipsa afflictione putare se relaxationem reperisse. Si hic extremus iræ velut pelagi furor est, etiam nemine præsentē efferrari; summæ æquitatis animi signum erit, **448** perinde animi serenitatem præsentē et absente calumnistore retinere. Si is ad culmen vanæ gloriæ ascendit, qui nullo præsentē a quo laudetur, vanæ tamen gloriæ opera fingit et simulat, haud dubie rejectæ penitus et devictæ vanæ gloriæ forma et specimen erit, nihil animo in conventibus commoveri, aut sibi pati subrepere. Si hæc exitiū sive superbæ species est, in vili habitu extolli; hoc salutaris humilitatis signum erit, in arduis operibus et virtutum officiis humilem animum retinere. Si hoc supremæ vitiositatis indicium est, omnibus dæmonum suggestionibus statim cedere, tum ego certissimam sanctæ tranquillitatis tesseram affirmabo hoc posse aperte testari: *Declinantem a me malignum non cognoscebam* ²², neque quomodo accesserit, neque quam ob causam, neque quomodo recesserit, sed ad hæc, et hujusmodi omnia tanquam omni sensu carerem, affectus sum, cum Deo quantusquantus sum conjunctus nunquam ab eo sejungendus.

Ὁ τοιαύτης καταστάσεως ἡξωμένος, ἐτι ὢν ἐν σαρκί, αὐτὸν τὸν ἐνοικούντα δεῖ ἐν ἅπασιν λόγοις, καὶ ἔργοις, καὶ διανοήμασιν εἶναι κυβεῖν. Ὅθεν λοιπὸν καὶ ὡς φωνῆς τινος, τῆς τοῦ Κυρίου βουλῆς, ἐνδὸν διὰ φωτισμοῦ ἀντιλαμβάνεται, πάσης δ·ασκαλίας ἀνθρωπίνης ὑψηλότερος γενόμενος· *Πότε ἡξω, καὶ ὀφθῆσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ;* οὐ γὰρ φέρω λοιπὸν τοῦ πόθου τὴν ἐνέργειαν· ἀλλὰ ζῆτῶ, ὅπερ ἀθάνατον κάλλος πρὸ τῆς πηλοῦ μοι δέλωκας. Ὁ ἀπαθὴς, τί δεῖ πολλά λέγειν; *ἤ μὲν οὐκ ἐτι αὐτός, ἤ δὲ ἐν αὐτῷ ὁ Χριστός, καθά φησιν ὁ τὸν ἀγωνά τὸν καλὸν ἀγωνισάμενος, καὶ τὸν δρόμον τεταλειώκας, καὶ τὴν πίστιν τετηρηκώς ὀρθόδοξον.* Οὐ συνίσταται διάδημα βασιλέως ἐξ ἐνδὸς λίθου, καὶ οὐ τελειοῦται ἀπάθεια, ἂν μὴς ἀρετῆς καὶ τῆς τυχοῦσης ἀμελήσωμεν· ἀπάθειαν μὲν νοήσεις, τὸ τοῦ ἐπουρανίου βασιλείως ἐν οὐρανοῖς παλάτιον. Πολλὰς δὲ μονὰς τὰς ἐνδὸν τῆς πόλεως ταύτης κατασκευώ-

448

Qui tali statu dignatus est, is dum adhuc in carne degit, Deum habet in se habitantem, qui omnia ipsius dicta, facta, et cogitata etiam gubernat. Ac deinceps tanquam vocem alicujus intus accipit, quæ divinam ei voluntatem per illuminationem interpretatur, unde doctior et sublimior omni humana doctrina factus dicit: *Quando veniam et apparebo ante faciem Dei* ²³? nec enim diutius vim desiderii ferre possum, sed quero immortale pulchritudinis decus, quod mihi ante lutum carnis hujus dedisti. **449** In ista tranquillitate animi constitutus (quid opus est pluribus?) vivit jam non ipse, sed vivit in illo Christus ²⁴, quemadmodum dicit, qui bonum certamen certavit, cursum consummavit, fidem veram et rectam servavit ²⁵. Non constat corona regis ex uno lapide pretioso, nec animi tranquillitas perficitur, si vel una, qualiscunque illa sit, virtus negligatur. Per tranquillitatem intelliges illam celestis

²¹ Psal. xxxviii, 14. ²² Psal. c, 4. ²³ Psal. xli, 5. ²⁴ Galat. ii, 20.

imperatoris regiam seu palatium. Multas autem mansiones, quæ intra civitatem hanc sunt, justorum habitationes. Murum Jerusalem, peccatorum remissiones. Curramus, fratres, ut in cælestis palatii thalamum penetremus. Quod si ex oneris alicujus anticipatione (o calamitatem!) aut tempore occupati fuerimus, saltem locum aliquem circum ipsum thalamum occupare studeamus. Si vero adhuc cessamus et remissi sumus, curemus tamen ut saltem intra mœnia, quoquo modo possumus, penetremus. Nam qui non ante exitum vitæ illuc ingressus fuerit, vel potius mœnia ascenderit et superarit, in vasta dæmonum solitudine stabulabitur. Propterea ille quispiam precabatur: *In Deo meo transgrediar murum*²⁴. Et alius tanquam ex persona Dei dicit: *Nonne peccata vestra sunt quæ dividunt inter vos et me*²⁷? Perfidiamus, amici, medium sepi parietem, quem per inobedientiam male ædificavimus. Accipiamus hinc debitorum solutionem, quia non est apud inferos qui sanare possit. **450** Studeamus ergo, fratres, studiosi enim æternæ vitæ inscripti sumus, nec est quod vel lapsum ullum, vel tempus, vel onus excusemus: quotquot enim Dominum per regenerationis lavacrum receperunt, *dedit illis potestatem filios Dei fieri*²⁸, cum dixit: *Vacate et videte*, et intelligite, *quia ego sum Deus*²⁹, et vera ab omni perturbationum vitiorumque tempestate tranquillitas, cui gloria in omnes sæculorum æternitates. Amen.

Excitat quidem a terra in cælum inopem mentem, et de stercore vitiorum excitat pauperem beata animi tranquillitas: sed laudatissima charitas collocat eum cum principibus, angelis inquam sanctis, cum principibus populi sui³⁰.

SCHOLIA AD GRADUM XXIX.

De religiosa animi tranquillitate seu victoria passionum.

Scholion 1.

Quis? Sanctus Ephrem.

Scholion 2.

Nam in hac animi tranquillitate constituti, sive omnium cupiditatum victores ad summum præceptorum divinorum fastigium cum inextinguibili desiderio progressi perfectionem ipsam infinitam faciunt, quod bonorum æternorum nullus sit terminus seu finis.

Aliud.

Perfecta quidem, quoad ejus per humanam facultatem fieri potest; imperfecta autem, ut quæ semper seipsam supergressa novis sigillatim accessionibus extollatur, dum perpetuo ad mortem gradus facit.

Aliud Nili.

Duplicem perfectionem intelligendam scias: unam

²⁴ II Tim. iv, 7. ²⁷ Psal. xviii, 30. ²⁸ Isa. lxi, 2, 7, 8.

(a) Quomodo S. Ephrem qui 195 annis vixit ante Climacum? Nisi loquatur de scriptis illius. Nam S. Ephrem vixit anno 365, Climacus 560.

(b) Ἀτέλειστον τελειότητα Latine cum eadem

σεις (8). Τείχος τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν τῶν πταισμάτων ἀρετῶν. Δράμωμεν, ἀδελφοί, τῆς ἐν τῷ νομῷ τοῦ παλατίου εἰσόδου τυχεῖν· εἰ δὲ ἐκ τινος ἢ φορτίου προλήψωμεν, ὡς τῆς συμφορᾶς! ἢ χρόνου προκαταλήψωμεν, καὶ μονὴν τινα περὶ τοῦ νομῷ πύλωνος προφθάσωμεν. Εἰ δὲ ἐτι ἐκλάζομεν, ἢ παρειμένοι τυγχάνομεν, καὶ ἐντὸς τοῦ τείχους παντὶ τρόπῳ γενώμεθα· ὁ γὰρ πρὸς τέλος ἐκεῖ μὴ εἰσελθὼν, μᾶλλον δὲ μὴ ὑπερβεβηκώς ἐν ἐρημίᾳ αὐλισθήσεται. Διὰ τοῦτο τις ῥηκετο λέγων· Ἐν τῷ θεῷ μου ὑπερεβήσομαι τείχος. Καὶ ἕτερος ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ φησιν· Οὐχ αἱ ἀμαρτίαι ὁμῶν εἰσὶν αἱ διαχωρίζουσαι ἀπὸ μέσου ὁμῶν καὶ ἐμοῦ; Διψώμεν, ὦ φίλοι, τὸ μεστέυχον τοῦ φραγμοῦ, ὅπερ διὰ παρακοῆς κακῶς ὥκοδομήσαμεν· λάβωμεν ἐν ταῦθεν λύσιν τοῦ χρέους, διότι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ᾧ δὴ ὁ δυνάμενος ἰδασθῆαι. Σχολάσωμεν, ἀδελφοί, καὶ γὰρ σχολασταὶ ἀπεγράφημεν· οὐκ ἔστι πτώμα, οὐκ ἔστι καιρὸν, οὐκ ἔστι φορτίον προφασίσασθαι· ὅσοι γὰρ ἔλαβον τὸν Κύριον διὰ λούτρου παλιγγενεσίας, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, εἰπὼν· Σχολάσατε καὶ γνώτε, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός, καὶ ἡ ἀπάθεια. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

²⁸ *fieri*²⁸, cum dixit: *Vacate et videte*, et intelligite,

²⁹ Ἀνιστά μὲν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν πάντα νοῦν· καὶ ἀπὸ κοπρίας παθῶν ἐγείρει πτωχὸν ἢ μακαρίαν ἀπάθειαν· ἢ δὲ πανόμνητος ἀγάπη ποιεῖ αὐτὸν τοῦ καθίσαι μετὰ ἀρχόντων, ἀγίων ἐγγέλων, μετὰ ἀρχόντων λαοῦ Κυρίου.

EXOIA EIE ΛΟΓΟΝ ΚΘ.

Περὶ ἀπαθείας.

Ἐχόλιον α'.

Τίς; Ὁ ἅγιος Ἐρραῖμ (a).

Ἐχόλιον β'.

Οἱ γὰρ ἀπαθεῖς πρὸς τὸ ἄκρον ἐρετὸν ἀκορίστως ὑπερεκτεινόμενοι ἀτέλειστον ποιοῦσι τὴν τελειότητα (b)· διότι τῶν αἰώνων ἀγαθῶν τέλος οὐκ ἔστι.

Ἄλλο.

Τελεία μὲν ὅσον πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως· ἀτέλειστος δὲ ὡς αἱ ὑπερβαίνουσα ἐαυτήν, ταῖς κατὰ μέρος προσθήκαις, καὶ ὑψουμένη διηνεκῶς ταῖς πρὸς θάνατον ἀναβάσει.

Ἄλλο Νελίου.

Δύο τελειότητες νοητέον· μίαν μὲν πρόσκαιρον,

²⁹ Joan. i, 12. ³⁰ Psal. xlv, 11. ³¹ Psal. cxii,

gratia annominationis non potest exprimi. Finis sine fine, τέλος ἀτέλειστον, sed τελειότης perfectionem, non finem sonat.

μίαν δὲ αἰώνιον· περὶ ἧς γράφει ὁ Παῦλος· Ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται· τὸ γὰρ, ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, σημαίνει, ὅτι ἐνταῦθα οὐ δυνάμεθα χωρῆσαι τὴν θείαν τελειότητα.

Ἄλλο.

Δύο τελειότητας Παῦλος ὁ θεοπρίστιος ἐπίσταται, καὶ οἶδε τὸν αὐτὸν τελειον, καὶ οὐ τελειον ἀνθρώπων· ὡς μὲν πρὸς τὸν παρόντα βίον τελειον λεγόμενον ἀνθρώπων· καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀληθῶς τελειον, οὐ τελειον· διὸ φησι· Οὐχ ὅτι ἔλαβον ἢ ἤδη τετελειώμαι. Καὶ μετ' ὀλίγα λέγει· Ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν.

Σχόλιον γ.

Ἀπάθειαν ἔχει ψυχὴ, οὐχ ἡ μὴ πάσχουσα πρὸς τὰ πράγματα, ἀλλ' ἡ καὶ πρὸς τὴν μνήμην αὐτῶν ἀτάραχος διαμένουσα.

Σχόλιον δ.

Τήρησις ἐντολῶν Θεοῦ τίεται ἀπάθειαν· ἀπάθεια δὲ ψυχῆς συντηρεῖ γνῶσιν.

Σχόλιον ε.

Τὸ τῆς φιλαργυρίας πάθος ἐντεῦθεν ἐλέγχεται· ἐν τῷ χαίροντα λαμβάνειν, καὶ λυπούμενον μεταδιδόναι· οὐ δύναται δὲ ὁ τοιοῦτος οἰκονομικῶς εἶναι.

Σχόλιον ς.

Σημειῶσαι, ὅτι ἀπώλεια ἡ ὑπερφηανία ἰδικῶς· τὸ C δ' ἐναντίον πρόβηλον.

Σχόλιον ζ.

Οὐχ ὑπομένει τὸ σκότος τὴν τοῦ φωτὸς παρουσίαν· οὐ νόσος ὕγεια ἐκπλαθούσης ἴστανται· οὐκ ἐνεργεῖ τὰ πάθος τῆς ἀπαθείας· παρούσης.

Σχόλιον η.

Κάλλος τὴν ἀθανάσιαν, πηλὸν δὲ τὴν γεώδη ταύτην σάρκα, ἣν μετὰ τὴν παρανομίαν ὁ Ἀδάμ τιμωρίσαστο, ὡς φησιν ὁ τῆς θεολογίας ἐκπώνυμος.

Σχόλιον θ.

Πολλὰς μονὰς καλεῖ τὰ μέτρα τῆς διανοίας τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ αὐλιζομένων· λέγω δὴ τὰς διακρίσεις, καὶ διαφορὰς ἐν αἷς κατὰ διάνοιαν ἐνtrupῶσιν· οὐ γὰρ διαφορὰς τόπων, ἀλλὰ τάξεις χαρismaticῶν πολλὰς μονὰς εἴρηκεν.

A hujus praesentis temporis, et unam alterius saeculi aeternam, 451 de qua scribit sanctus Paulus : Quando (inquit) venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est⁴¹. Illud enim, quando venerit quod perfectum est, significat, nos hic capere non posse divinam perfectionem.

Aliud.

Geminam perfectionem sanctus Paulus agnoscit, eundemque hominem vidit perfectum et imperfectum; perfectum quidem, quantum ad praesentem vitae statum pertinet; imperfectum autem, quantum ad veram futuri status perfectionem attinet. Quapropter dixit : Non quod acceperim, aut jam perfectus sim⁴². Et post pauca subicit : Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus⁴³.

B

Scholion 3.

Tranquillitatem partiam habet anima, non quae ad res humanas non afficitur, sed quae ad memoriam etiam earum imperturbata manet.

Scholion aliud.

Observatio mandatorum Dei parit victoriam perturbationum, victoria autem perturbationum conservat cognitionem.

Scholion 4.

Vitium avaritiae inde deprehenditur, cum is qui accipit, accipiendo gaudet, et largiendo tristatur : hujusmodi enim bonus dispensator esse non potest.

Scholion 5.

Observe superbiam recta tendere ad exitium : contrarium per se clarum est.

Scholion 6.

Tenebrae non ferunt praesentiam luminis; neque morbus durat veniente sanitate, neque mali affectus ullam vim habent, praesente perfecta animi tranquillitate.

Scholion 7.

Per pulchritudinem intelligit immortalitatem (Climacus), lutum autem carnem hanc terrestrem, quam Adam post praevagationem induit, ut inquit Gregorius cognomento Theologus.

Scholion 8.

Multas mansiones vocat modos mentis eorum qui in illa regione (viventium) habitant; discrimins inquam seu distinctiones et differentias, in quibus animo seu mente coelestibus deliciis perfruuntur. Neque enim discrimina locorum, sed ordines et modos gratiarum et donorum multas mansiones appellavit.

ΛΟΓΟΣ Δ'.

Περὶ τοῦ συνδέσμου τῆς ἐναρέτου τριάδος ἐν ἀρεταῖς.

Νυνὶ δὲ λοιπὸν, μετὰ πάντα τὰ προειρημένα, μένει τὰ τρία ταῦτα, τὰ τὸν σύνδεσμον πάντων ἐπισφίγ-

452 GRADUS XXX.

De vinculo trium virtutum (fidei nempe, spei et charitatis).

Post omnia nunc explicata manent haec tria, fides, spes, charitas⁴⁴ : quibus omnia arctissimo vinculi

⁴¹ I Cor. xiii, 10. ⁴² Philipp. iii, 12. ⁴³ ibid. 15. ⁴⁴ I Cor. xiii, 13.

nodo constringuntur et continentur. Major autem horum omnium est charitas⁴³; quippe quæ Deus nominatur. Enimvero ego primam harum ut solis radium, alteram ut lumen, tertiam ut plenum orbem seu circulum contemplan. Ex quibus omnibus unus splendor et claritas refulget. Etenim fides omnia facere et moliri potest; spem Dei misericordia vallat et munit, nec confundi permittit. Charitas vero neque cadit, neque consistit unquam a cursu, neque charitate vulneratum a beata insania unquam quiescere sinit. Qui de charitate Dei loqui instituit, de ipso Deo agere aggregitur. Cæterum de Deo sermonem instituere et disputare, anceps et periculosa res est iis qui non attendunt quantum opus moliantur. Sermo de charitate angelis pernotus est, et illis ipsis pro ratione et facultate illustrationis divinæ. *Deus est charitas*⁴⁴, cuius definitionem qui verbis explicare conatur, cæcus in alto pelago arenam dimittitur.

Charitas ex natura qualitatibus suæ est similitudo Dei, quantum mortales assequi possunt. Secundum efficaciam autem est quædam ebrietas animæ, secundum proprietatem denique est fons fidei, **453** æqui et patientis animi profundum, pelagus humilitatis. Charitas proprie est abdicatio omnis contrariæ cogitationis; malum enim non cogitat charitas. Charitas et animi tranquillitas, et adoptio filiorum Dei nominibus iisque solis inter se discrepant: non secus ac lumen et ignis et flamma, in unam concurrunt naturam, actionem, effectum, ita de his cogita. Pro ratione defectus inest etiam animæ timor. Qui caret timore, aut plenus est charitate, aut anima mortuus est. Nihil abs re fecero si timoris, desiderii, diligentie, æmulationis, servitutis et amoris Dei exempla et imagines ab humanis actionibus representaro. Beatus ille qui tali fertur amore in Deum, quali vesanus proci flagrat erga suam amasiam. Beatus qui non minus timet Deum, quam rei iudicem timere solent. Beatus qui non remissionem est in rerum divinarum studio, quam probi servi in re domini sui. Beatus qui tanto zelo virtutis tenetur, quanto mariti zelotypi erga suas uxores. Beatus qui ita assistit Deo in precibus, ut famuli suo astant regi. Beatus qui ita Dominum cultu sibi placere assiduo contendit, quemadmodum alii sibi homines devincire student. Non sic mater lactenti infanti, sicut filius charitatis Deo semper adherere amat. Qui vere amat, semper illius quem amat præsentem sibi vultum imaginatur, illumque intus in animo cum voluptate complectitur, adeo ut nec in somno **454** ab ipsius desiderio possit requiescere, sed et in illo erga desideratum amore feratur. Quemadmodum ergo usu venire solet in rebus corporeis, ita etiam in rebus spiritualibus fieri consuevit. Hoc amoris telo quidam saucius de seipso, quod equidem admiror, dixit: *Ego propter naturæ necessitatem dormio; sed cor meum propter amoris copiam vigilat*⁴⁵.

Α γοντα καὶ κρατοῦντα, πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη (1). Μείζων δὲ πάντων ἡ ἀγάπη· Θεὸς γὰρ ὀνομάζεται. Πλὴν ἔγωγε τὴν μὲν ἀκτῖνα ὁρῶ, τὴν δὲ φῶς, τὴν δὲ κύκλον· πάντα δὲ ἐν ἀπαύγασμα καὶ μίαν λαμπρότητα. Ἡ μὲν γὰρ πάντα δύναται καὶ ποιεῖν, καὶ δημιουργεῖν· τὴν δὲ ἐλεος Θεοῦ περικυκλοῖ, καὶ ἀκατάσχυντον ποιεῖ· ἡ δὲ οὐδὲ πίπτει οὐδ' ἐσθίει τοῦ θέειν· οὐδὲ τὸν τραθέντα ἡρεμεῖν λοιπὸν τῆς μακαρίας μαρίας· εἰ. Ὁ περὶ ἀγάπης Θεοῦ λέγειν βουλόμενος, περὶ Θεοῦ λέγειν ἐπιχειροῦσε. Περὶ Θεοῦ δὲ λόγος διεξιέναι, σφαλερὸν καὶ ἐπικινδύνον τοῖς μὴ προσέχουσιν. Ὁ περὶ ἀγάπης λόγος, ἀγγέλους γινώσκουσιν· κακείνους κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐκλάμψεως· Ἀγάπη ὁ Θεὸς ἐστίν, ὁ δὲ ὅρον ἐκ τούτου λέγειν βουλόμενος, ἐν ἀδύσῳ τυφλώτων τὸν φάμον μετρεῖ.

Ἀγάπη κατὰ μὲν ποιότητα ὁμοίως Θεοῦ, καθ' ὅσον βροτοῖς ἐφικτόν. Κατὰ δὲ ἐνέργειαν μὲθ' ψυχῆς· κατὰ δὲ τὴν ιδιότητα πηγὴ πίστεως, ἄβυσσος μακροθυμίας, θάλασσα ταπεινώσεως· ἀγάπη ἐστὶ κυρίως ἀπὸ θεοῦ· παντοίας μὲναιτίας ἐννοίας· εἴπερ ἡ ἀγάπη οὐ λογίζεται τὸ κακόν. Ἀγάπη, καὶ ἀπάθεια, καὶ υἱοθεσία, τοῖς ὀνόμασι, καὶ μόνοις διακρίνεται. Ὡς φῶς, καὶ πῦρ, καὶ φλὸς εἰς μίαν συντρέχουσιν ἐνέργειαν (2), οὕτω καὶ περὶ τούτων νόει. Κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐκλάμψεως ἐνυπάρχει φόβος· ὁ γὰρ φόβος χωρὶς ἀγάπης πεπληρωταί, ἡ τὴν ψυχὴν κενέκρωται· οὐδὲν τὸ δυσχερὲς ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων καὶ πόθου, καὶ φόβου, καὶ σπουδῆς, καὶ ζήλου, καὶ δουλείας, καὶ ἐρωτος Θεοῦ παραθεῖναι εἰκόνας. Μακάριος ὅστις τοιοῦτον πρὸς Θεὸν ἐκτήσατο ἐρωτα, ὅσον μανικὸς ἐραστής πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἐρωμένην κέκτηται (3). Μακάριος ὁ οὕτως φοβηθεὶς τὸν Κύριον, ὡς δικαστὴν κατὰ δικαιοσύνην· μακάριος ὁ οὕτως σπουδαῖος γενόμενος ἐν τῇ ὄντως σπουδῇ, ὡς εὐγνώμονες δοῦλοι πρὸς τὸν οἰκεῖον κύριον. Μακάριος ὁ οὕτως ζηλωτής ἐν ἀρεταῖς γέγονεν, ὡς οἱ περὶ τὰς ἑαυτῶν ὁμοζήγους ἐκ ζήλου νήφοντες. Μακάριος ὁ οὕτως Κυρίῳ ἐν προσευχῇ παριστάμενος, ὡς ὑπηρέται βασιλεῖ παριστήχασιν (4). Μακάριος ὁ Κύριον, ὡς ἀνθρώπους ἀποθεραπεύειν ἀνελλιπῶς ἀγωνιζόμενος· οὐχ οὕτως μήτηρ ὑπομαζίω ὡς ἀγάπης υἱὸς τῷ Κυρίῳ προσκολλησάθαι πέφυκε πάντοτε. Ὁ ὄντως ἐρῶν (5) ἀεὶ τὸ τοῦ φιλουμένου πρόσωπον φαντάζεται, καὶ τοῦτο ἐνδὸν ἐνηθύνως περιπτύσσεται ὁ τοιοῦτος. Οὐχ ἔτι οὐδὲ καθ' ὑπνους ἡρεμεῖν τοῦ πόθου δύναται· ἀλλὰ κακείσε πρὸς τὸ ποθοῦμενον ἀδολοσχεῖ. Οὕτως ἐπὶ σωμάτων, οὕτως ἐπὶ ἀσωμάτων πέφυκε γίνεσθαι. Τρωθεῖς τις περὶ ἑαυτοῦ ἐλεγε, ὅπερ θαυμάζω, ὡς Ἐγὼ καθεύδω διὰ τὴν χρείαν τῆς φύσεως, ἡ δὲ καρδία μου ἀγρυπνεῖ διὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἐρωτος. Σημειωτέον σοι, ὦ πισυνέ, ὅτι περ μετὰ τούτων θηρίων παρὰ τῆς ἐλάφου ψυχῆς διεθρον (6), τότε ἐπιποθεῖ καὶ ἐκλείπει πρὸς Κύριον πυρὶ τῆς ἀγάπης, ὡς ὑπὸ τοῦ βαλλομένη. Ἡ μὲν τῆς

⁴³ Philipp. iii, 12. ⁴⁴ I Joan. iv, 16. ⁴⁵ Cant. v, 2.

πείνης ἐνέργεια ἀδελός τις καὶ ἀσήμενος· ἡ δὲ τῆς
 δόξης ἐπιτατικὴ τις καὶ προφανής, καὶ τοῦ φλογμοῦ
 πᾶσι σηµαντικὴ· διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Θεὸς ποδῶν·
 Ἐδίψῃσεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεόν, τὸν
 ἰσχυρόν, τὸν ζῶντα. Εἰ πρόσωπον φιλουμένου ἐν-
 αργῶς ὁλοὺς ἡµᾶς μεταβάλλει, καὶ φαιδρὺς, καὶ
 ἰαρούς, καὶ ἀλύτους ἀπεργάζεται· τί ἂν καὶ οὐ
 ποιήσει πρόσωπον Δεσπότου ἐν καθαρῇ ψυχῇ ἐπι-
 δηµίαν ἀοράτως ποιούµενου; Ὁ μὲν φόβος ὅταν
 αἰσθῇται ψυχῆς γένεται, ἐκτῇκειν καὶ κατεσθλῆιν
 τὴν ρυπαρίαν πέφυκε. Καθήλωσον γάρ, φησὶν, ἐκ
 τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου. Ἡ δὲ ὅσια ἀγάπη
 ἐνίοις μὲν κατεσθλῆιν εἴωθε, κατὰ τὸν εἰπόντα·
 Ἐκαρδίωσας ἡµᾶς, ἔκαρδίωσας. Ποτὲ δὲ τινες
 λαμπρύνειν, καὶ ἀγαλλιάσθαι ποιεῖ. Ἐπ' αὐτῷ γάρ
 φησιν· Ἠλικίστερ ἡ καρδία μου καὶ ἐδοηθύνθη
 [ἐδοθήθη], καὶ ἀνέταλερ [ἀνέβαλεν] ἡ σὰρξ μου·
 καὶ καρδίας εὐφραينوμένης, πρόσωπον θάλλει.

vero totos irradiat, et præ gaudio facit ut exsultent in Domino. De quo dixit : *Speravit cor meum et adjutus sum, et respluit caro mea* ²¹. Corde vero exhilarato etiam facies floret.

Ὅταν λοιπὸν ὁλοὺς ὁ ἄνθρωπος οἶόν πως συν-
 ανακραθῇ τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγάπῃ, τότε καὶ ἐκτὸς τοῦ
 ἐν τῷ σώματι ὡς δι' ἐσόπτρου τινὸς τὴν τῆς ψυχῆς
 δείκνυσιν λαμπρότητα· οὕτως δοξάζεται. Μωϋσῆς ὁ
 θεόπτης ἐκεῖνος. Οἱ τοιοῦτον ἰσαγγελὸν κατεληφό-
 ρτες, πολλάκις τροφῆς σωματικῆς ἐπιλανθάνονται.
 Οἶμαι δὲ οὐδὲ συχνότερον ταύτης ὀρέγονται. Καὶ οὐ
 θαῦμα· εἴτερ καὶ πόθος ἐναντίος πολλὰς τροφὴν
 διακροῦσαιο, οἶμαι τῶν ἀφρόδων τούτων λοιπὸν,
 μὴδὲ, ὡς ἔτυχε, τὸ σῶμα νοσηλεύεσθαι· ἡγνίσθη
 γὰρ καὶ τρόπον τινὰ ἐπιδαρτοποιήθη διὰ φλογὸς
 ἀγνείας διακοφῆς φλόγα (7). Οἶμαι μὴδὲ αὐτὴν
 βρῶσιν, ἣν προσίενται λοιπὸν μεθ' ἡδύτης προσ-
 εἶσθαι. Ἰδιῶρ μὲν γὰρ ὑπόγειον ῥίζαν φωτοῦ, τοῦ-
 τῶν δὲ ψυχὴν πῦρ οὐρανόθεν τρέφειν πέφυκεν· αὔξη-
 σις φόβου ἀρχὴ ἀγάπης· τέλος δὲ ἀγνείας ὑπόθεσις
 θεολογίας. Ὁ Θεὸς τελείως τὰς αἰσθήσεις ἐνώσας
 τοὺς λόγους αὐτοῦ μυσταγωγεῖται ὑπ' αὐτοῦ· τοῦ-
 των γὰρ μὴ συναφθέντων χαλεπὸν περὶ Θεοῦ δια-
 λέγεσθαι. Ἐνούσιος μὲν λόγος τελειοὶ ἀγνείαν, παρ-
 ουσία ἑαυτοῦ νεκρώσας τὸν θάνατον· τούτου δὲ νε-
 κρωθέντος, ὁ τῆς θεολογίας μαθητὴς πεφώτισται. Ὁ
 λόγος Κυρίου ὁ ἐκ Κυρίου ἀγνὸς διαμένων εἰς αἰῶνα
 αἰῶνος· ὁ γὰρ Θεὸς μὴ γνοὺς στοιχαστικῶς ἀποφθέγ-
 γεται· (8)· ἀγνεία μαθητὴν θεολόγον εἰργάσατο δι'
 ἑαυτοῦ κρατύναντα τῆς τριᾶδος τῶν τριῶν [al. abest
 τῶν τριῶν] τὰ δόγματα. Ὁ ἀγαπῶν τὸν Κύριον, τὸν
 ἀδελφὸν αὐτοῦ προηγάπησεν. Ἀπόδειξις γὰρ τοῦ
 προτέρου τὸ δεύτερον. Ὁ ἀγαπῶν τὸν πλησίον οὐδέ-
 ποτε καταλαλούντων ἀνέξεται· ὡς ἀπὸ πυρὸς μᾶλλον
 δὲ ἀποφεύγεται. Ὁ λέγων Κύριον ἀγαπᾶν καὶ τῷ
 ἀδελφῷ αὐτοῦ ὀργιζόμενος, ὁμοίος ἐστὶ τῷ καθ' ὑπ-
 οὖν τρέχοντι. Κράτος ἀγάπης ἑλπίς, δι' αὐτῆς γὰρ
 τὸν τῆς ἀγάπης μισθὸν ἀπεκδεχόμεθα. Ἐλπίς ἐστὶν
 ἀδελφου πλοῦτου πλοῦτος· ἑλπίς ἐστὶν ἀνευδόλαστος πρὸ
 θησαυροῦ θησαυρός· αὕτη κόπων ἀνάπαυλαι, αὕτη
 ἀγάπης θύρα, αὕτη ἀναίρει ἀπόγνωσιν, αὕτη τῶν ἀπ-

A Observandum est tibi, o fide, post sublatas, per
 animam velut cervam, noxias seras, potissimum
 tum animam desiderare Deum, et in eo velut amoris
 jaculo percussam deficere (seu colliquescere). Vis
 et causa famis non est semper manifesta et aperta.
 sitis vero publice apparet omnibus, et ardorem
 patefacit. Hinc est quod ille qui Deum ardebat,
 dixerit : *Sitivi anima mea ad Deum, fortem, vi-
 tum* ²². Si aspectus dilecti nobis amici nos totos
 immutat, et letos hilaresque reddit, omnemque
 mororem abstergit, quid non efficiat facies Do-
 mini in puram animam inaspectabili modo adve-
 nientis? Timor quidem Domini, quando ex vero
 animi sensu nascitur, omnes sordes eluere et ab-
 sumere consuevit. *Confige*, inquit, velut clavis, a
 timore tuo carnes meas ²³. Sed sancta charitas non-
 nullos quidem absorbere solet, quemadmodum ille
 dixit : *Vulnerasti cor nostrum, vulnerasti* ²⁴. Alios
 in Domino. De quo dixit : *Speravit cor meum et
 adjutus sum, et respluit caro mea* ²¹. Corde vero exhilarato etiam facies floret.

455 Cum demum totus homo divina charitate
 inundatus et quasi permistus et confusus fuerit, tum
 velut per speculum animæ fulgorem ostendit. Sic
 ille Dei contemplator et spectator Moyses gloria
 circumfusus est. Qui ad hunc angelicum charitatis
 gradum ascenderunt, saepe alimentorum corporis
 obliti sunt, imo plerumque nec desiderant : nec est
 quod miremur, quando contrarium saepe deside-
 rium et appetitus cibum repudiat, ut existimem
 corpus incorruptorum horum de cætero morbis
 non amplius tentari; cum sanctum jam sit, et quo-
 dammodo per castitatis flammam, quæ corporis
 flammam exstinxit, incorruptum sit effectum : nec
 arbitror illud oblatum etiam cibum cum ulla deinceps
 voluptate admittere. Aqua enim subterranea
 plantæ radicem, horum vero animas ignis cœlestis
 alere solet. Timoris divini incrementum principium
 est charitatis : finis vero castitatis, theologiæ fun-
 damentum. Cujus sensus cum Deo perfecte sunt
 conjuncti, hic verbis Dei ab ipso Deo arcano modo
 instituitur. Illis enim non copulatis difficile erit de
 Deo sermonem instituere. Verbum insitum casti-
 tatem perfectam efficit, suæque præsentia mortem
 ipsam morti infert. Morte autem exstincta jam
 theologiæ sectator illustratus est. Verbum Domini a
 Domino editum sanctum est, et manet in æternum.
 Qui Deum non novit, tantum probabiliter per con-
 jecturam de rebus divinis loquitur. Discipulum ve-
 rum theologiæ castitas efficit, uti per se ipsum jam
 sanctissimæ Trinitatis in tribus personis doctrinam
 comprehendat. 456 Qui Deum amat, jam ante
 fratrem amore suo complexus est. Per amorem enim
 fraternum testatur se Deum amare. Qui amat alie-
 rum, nullo modo ferre potest, ut illi obirectetur,
 sed ab omni detractatione multo magis quam ab igne
 refugit et abhorret. Qui dicit se Deum amare, et
 interim fratri suo irascitur, comparandus est illi,

²¹ Psal. xli, 3. ²² Psal. cxviii, 120. ²³ Cant. iv, 9. ²⁴ Psal. cxviii, 7.

qui somniat se currere. Vis omnis charitatis in spe sita est, per quam primum charitatis expectamus. Spes est non apparentium divitiarum divitiarum, indubitatus thesaurus ante perceptum thesaurum. Hac est laborum requies, janua charitatis, desperationis extinctio, absentium bonorum imago et representatio. Ubi spes decollavit, charitas perit; hac labores nostri devincuntur. Ab hac nostra sudorum studia dependent; hanc misericordia divina circumvallat. Religiosus spei plenus desidiam jugulat, illamque per hujus gladium triumphat [in fugam vertit seu fugat]. Spem donorum celestium gustus parit, quæ qui non gustavit aut expertus est, de constantia periclitatur. Spem ira occidit (a). spes enim non confundit: iracundus vero confunditur.

Charitas dux est prophetiæ, miraculorum conciliatrix: charitas divinæ illustrationis inexhaustus fons: charitas est scaturigo ignis celestis, qui quanto magis redundat, tanto magis sitientem adurit et absorbit. Charitas est status angelicus: charitas proficit ad æterna. Annuntia nobis, o præclara, et virtutum pulcherrima: ubi pascas oves tuas? ubi cubes in meridie? Illumina nos, irriga nos, duc et deduc nos, quandoquidem ad te ascendere cupimus. 457 Tu enim omnibus imperas; nunc vulnerasti cor meum, et non possum continere flammam tuam, unde te laudandi principium sumam, totus ignesco. Sed tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum ejus tu mitigas et exanimas. Tu humilias sicut vulneratum superbum cogitatum. In brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos, tuique amatores inextinguibiles reddis. Quomodo autem te Jacob scalæ innixam viderit, percipio cognoscere. Quæ forma hujus ascensus fuerit avide querenti expone. Quis modus, quod pignus et primum scalæ illius ex gradibus compositæ per quos ascensiones in corde suo tuus amator disposuit. Avebam præterea scire harum ascensionum numerum, quantoque tempore cursus ille seu ascensus transigatur. Ductores enim ille denunciavit, qui tuam cum angelo luctam et visionem didicit: nihil enim aliud declarare voluit, imo vero (si ut oportet, vere propriè loquendum sit) non potuit. Illa vero quasi e cælo mihi visa, regina, inquam, ista, et tanquam in aurem animæ meæ hoc colloca dixit: Nisi prius (o amator) ab ista corporis concretionis fueris solutus, elegantiam formæ meæ spectare, ut est, non poteris. Spiritualem vero virtutum compositionem et ordinem te scala cujus vertici et fastigio innitor te doceat, quemadmodum magnus ille mystes et arcanorum doctor testatus est. Nunc autem manent hæc tria, fides, spes, charitas; major autem horum est charitas.

ὄντων εὐχῶν· ἐλπίδος ἑλλειψίς, ἀγάπης ἀφανισμὸς, ταύτη δέδενται πόνοι, ταύτη κρέμονται κόποι· ταύτην κυκλοῖ ἔλεος. Εὐελπίς μοναχὸς, ἀκηδίας σφάκτις, ἐν μαχαίρᾳ ταύτης, ἐκείνην τροποῦμενος. Ἐλπίδα τίθει· δώρον Κυρίου πείρα· ὁ γὰρ ἀπειρος οὐκ ἀδίστατος μένει. Ἐλπίδα (ἐλπίς) λύει θυμὸς· ἡ μὲν γὰρ οὐ καταισχύνει· ἀνὴρ δὲ θυμώδης οὐκ εὐσχημῶν.

Β Ἀγάπη προφητείας χορηγός· ἀγάπη τεράτων παρεκτιχή· ἀγάπη ἀλλάμψεως ἁβυσσος. Ἀγάπη πηγὴ πυρός· ὅσον ἀναβλύσει, τοσούτον τὸν διψῶντα καταφλέξει· ἀγάπη ἀγγέλων στάσις· ἀγάπη προκοπὴ τῶν αἰώνων. Ἀπαγγέλλω ἡμῖν, ὦ καλὴ ἐν ἀρεταῖς, ποῦ ποιμαίνεις τὰ προβάτα σου, ποῦ κατασκηνοῖς ἐν μισημέρι; φωτίσων ἡμᾶς, πότισον ἡμᾶς, ὁδηγήσον ἡμᾶς, χειραγωγήσον ἡμᾶς, ἐπειδὴ λοιπὸν ἀναβαίνειν πρὸς σὲ βουλόμεθα. Σὺ γὰρ δεσπόζεις πάντων. Νῦν δὲ μου ψυχὴν κεκαρδίωκας (9), καὶ οὐ δύναμαι κατέχειν σου τὴν φλόγα, ὅθεν ὁμνήσας σε πορεύομαι. Σὺ δὲ δεσπόζεις τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, τὸν δὲ σάλον τῶν κυμάτων αὐτῆς σὺ καταπραΰνεις, καὶ νεκροῖς· σὺ ταπεινοῖς ὡς τραυματίαν ὑπερήφανον λογισμὸν· ἐν τῷ βραχίονι τῆς δυνάμεώς σου διεσκόρπισας τοὺς ἐχθρούς σου, καὶ ἀπολεμήτους τοὺς σοὺς ἐραστὰς ἀπεργάζῃ. Πῶς δὲ ὁ ἱακώβ ἐπὶ τὴν κλίμακά σε ἐστηριγμένην τεθέσται μαθεῖν ἐπιγίνομαι. Τί ἐξ ἅρα τὸ εἶδος τῆς τοιαύτης ἀνόδου ἐρωμένῃ φράσον· τίς δὲ ὁ τρόπος καὶ ὁ ἱερὸς σου τῆς τῶν βαθμῶν ἐκείνης συνθέσεως (10), ἃς ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ διέθετο ὁ σὸς ἐραστὴς· τίς δὲ ὁ ἀριθμὸς τούτων ἐδίδων γυνῶναι· ὅσος δὲ ἀρα τοῦ δρόμου χρόνος. Τοὺς γὰρ χειραγωγούς ἀπήγγειλαν ὁ μαθὼν σου τὴν πάλιν καὶ τὴν δρασιν (11)· οὐδὲν δὲ ἕτερον φωτίζειν βεβούληται, μᾶλλον δὲ δεδονηται, εἰ δέοι με λέγειν οἰκειοτάτην (12). Ἡ δὲ ὥσπερ ἐξ οὐρανοῦ μοι φανεῖσα, ἡ βασίλισσα αὐτῇ, καὶ ὡς ἐν ὧτί μου ψυχῆς τοῦτο προσομιλοῦσα ἔλεγεν· Ἐάν μὴ λυθῇς, ὦ ἐραστὰ, τῆς παχύτητος, ἐμὴν ὥραν, ὡς ἐστὶ, μανθάνειν οὐ δύνασαι. Ἡ δὲ κλίμαξ τὴν τῶν ἀρετῶν σε διδασκίτω πνευματικῇ συνθεσιν (13)· ἐπ' αὐτῆς διεστηρίγμαι ἐγὼ τῆς κορυφῆς, καθὰ ὁ μέγας μου μύστης ἔφησε. Νῦν δὲ μένει τὰ τρία ταῦτα, πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη· μετῴων δὲ πάντων ἡ ἀγάπη.

458 Brevis adhortatio, qua omnia supra latius dicta comprehenduntur.

Ascendite fratres, ascendite alacriter, et ascen-

Προτροπὴ ἐπιτομος καὶ ἱσοδύναμος τῶν διὰ πλάτους εἰρημένων.

Ἀναβαίνειτε, ἀναβαίνειτε, ἀναβάσεις προδύμους

22 Cant. 1, 6. 23 Psal. LXXXVIII, 10, 11. 24 Psal. LXXXIII, 6. 25 I Cor. XIII, 13.

(a) Ἐλπίς λύει θυμὸν, spes iram occidit.

ἐν καρδίᾳ τιθέμενοι, ἀδελφοί, τοῦ φάσκοντος ἀκούοντες· Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου· καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τοῦ καταρτίζοντος τοῦς πόδας ἡμῶν ὡς αἱ ἐλάφου, καὶ ἐπὶ τὰ ὕψηλά ἰστώντος, τοῦ νικῆσαι ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ. Δράμετε, θυσιάζετε, μετ' ἐκείνου τοῦ λέγοντος· Ἐκουδάσωμεν ὥς οὐ καταρτίσωμεν εἰς τὴν ἐνότητά πάντες τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Θεοῦ εἰς ἄνδρα τέλειον εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ὃς τριακονταετὴς τῇ ὁρωμένῃ ἡλικίᾳ βαπτισθεὶς, τὸν τριακοστὸν βαθμὸν ἐν τῇ νοερᾷ κλίμακί ἐκληρώσατο· εἴπερ ἡ ἀγάπη ἐστὶν ὁ Θεός· ὃ ὕμνος, ὃ κράτος, ὃ σθένος· ὃ τὸ πάντων ἀγαθῶν αἴτιον ἐνεστε, καὶ ἦν, καὶ ἔσται εἰς ἀόριστους αἰῶνας.

ΣΧΟΛΙΑ Εἰς ΛΟΓΟΝ Α'.

Περὶ πίστεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης.

Σχόλιον α'.

Πίστις συγκατάθεσις ἀδιάκριτος τῶν ἀκούσθέντων, ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας τῶν κηρυχθέντων Θεοῦ χάριτι, ἦντινα ἐπεδείξατο Ἀβραάμ, μαρτυρηθεὶς ὅτι οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ καὶ πληροζορηθεὶς, ὅτι ὁ ἐπηγγελλάται δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι.

Ἡ μὲν γάρ. Πίστις.

Τῇ δέ. Ἐλπίδα.

Ἡ ἐδ. Ἀγάπη.

Σχόλιον β'.

Καταχρηστικῶς τὴν οὐσίαν ἐνέργειαν ἐκάλεσεν.

Σχόλιον γ'.

Τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν συγκατιῶν ὁ πατὴρ ἐκ τῶν πλατύνων ποιεῖται τὰ παραδείγματα.

Σχόλιον δ'.

Ὁ βασιλεὺς παριστάμενος, καὶ ἀνθρώπους θεραπεύων, ἔστιν ὅτε καθ' ὑπόκρισιν, καὶ-κατ' ὀφθαλμοδουλείαν καὶ μισοφροσύνην ποιεῖ, ὃς καὶ διήμαρτε τοῦ μακαρισμοῦ. Μακάριος δὲ ὅντως ἐκεῖνος, ὃς πρὸς τῷ ἐκτὸς εἶδει, τὸ ἐντὸς ἥθος συναρτήσας, ὅλον νοῦν τὴν παράστασιν ὁρᾷ· τῶν μόνος πρὸς μόνον τὰς νοερὰς αἰτήσεις εὐθύμῳ διανοίᾳ περαιούμενος.

Σχόλιον ε'.

Ὁμοίως, φησί, καὶ ἐπὶ σωματικοῦ ἔρωτος, καὶ ἐπὶ πνευματικοῦ ὡσαύτως τοῦ ὄντος ἐστίν, ἐν σώματι.

Σχόλιον ς'.

Ὡ πιστὲ, ὡ συνετέ· τῶν γὰρ παθῶν διὰ τῆς σωφροσύνης ἀπαλλαγείσα, τότε ἀκατασχέτως τῷ θεῷ ἔρωτι φλέγεται.

Σχόλιον ζ'.

Ὁ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, ὃς ἂν ἐνοικήσῃ διὰ καθάρσεως, τελειοῦ μὲν ἐν αὐτῷ τὴν καθαρότητα· τὸν δὲ θάνατον, ἔχον τὰ πάθη εἰς τέλος ἀπονεκροῖ.

siones in corde vestro disponite⁵⁴, et audite vocantem : Venite, ascendamus in montem Domini, et in domum Dei nostri, qui perfecit pedes nostros tanquam cervi, et super excelsa statuit⁵⁵, ut vincamus in via ejus. Currite, obsecro, currite cum illo qui dixit : Festinemus donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi⁵⁶, qui cum esset, ut videbatur, triginta annorum baptizatus, tricesimum gradum in scala spiritali sortitus est : quandoquidem Deus est charitas, cui laus, cui imperium, cui fortitudo, cui honorum omnium causa inest, et erat, et erit in omnes seculorum æternitates. Amen.

B

SCHOLIA AD GRADUM XXX.

De fide, spe et charitate.

Scholion 1.

Fides est suffragatio animi indiscussa eorum quæ sunt audita cum certa persuasione veritatis eorum quæ sunt per gratiam Dei prædicata : quam ostendit Abraham, qui testimonium consecutus, quod non hesitavit diffidentia, sed confortatus fide dans gloriam Deo plenissime sciens quia quæcumque promissit, potens est et facere⁵⁷.

Hæc quidem. Fides.

459 Hanc vero. Spem.

Hæc vero. Charitas.

Scholion 2.

Per catachresin et abusionem naturam seu substantiam vocavit energiam, seu vim, seu actionem.

Scholion 3.

Nostræ imbecillitati indulgens pater a minoribus sumit exempla.

Scholion 4.

Qui regi astat, et homines officiis sibi demeretur, quandoque hoc facit ex hypocrisis et simulatione, quandoque tantum ad oculum deservit et mercedis causa qui procul a beatitudine aberrat. Beatus porro revera ille est, qui externo corporis modo et formæ, animi quoque mores accommodat, et tota mente Deo perfecte assistit et servit, solusque ad solum suas mentis petitiones et vota fæto animo transmittit.

Scholion 5.

Quemadmodum, inquit, se habet amor carnalis, ita spiritualis qui revera in corpore existit.

Scholion 6.

O fidelis, o sapiens ; nam anima a pravis cupiditatibus per temperantiam expedita, non potest non amore Dei ardere.

Scholion 7.

Dei Patris Verbum, in quo per puritatem cœpit habitare, illum purissimum efficit. Mortem autem sive pravas appetitiones omnino exstinguit.

⁵⁴ Psal. LXXXIII, 6. ⁵⁵ Isa. II, 3. ⁵⁶ Ephes. IV, 13. ⁵⁷ Rom. IV, 20, 21.

Scholion 8.

Verbum spiritus, sensum mentis spe certæ salutis implet; vis enim charitatis ex Deo proficiscitur. Quapropter mens nostra in quæstionibus theologicis seu dubitationibus immota permanet; neque enim patitur ullam inopiam quæ curam illi pariat, quando per contemplationes tantopere dilatatur, quantopere vult vis charitatis. Bonum est ergo semper in fide perseverare eum qui charitate fervet et agitur. Nihil enim pauperius animo qui vult de rebus divinis philosophari, cum careat ipse Deo.

Diadochi 9.

Alia est charitas animæ naturalis, et alia quæ ex Spiritu sancto illi insinuat. Illa quæ in nobis est, quando volumus, moderate movetur pro voluntate nostra, ac proinde non difficulter nobis a malignis spiritibus, nisi vi per nos coercetur, a proposito suo nobis subducitur. Divina autem illa adeo incendit animam ad Dei charitatem, ut omnes animæ partes et facultates inter se cœlestis desiderii bonitate per infinitam quamdam affectus simplicitatem sive sinceritatem devinciat et conglutinet. Mens enim quasi a Spiritu sancto cœlesti gratia et virtute gravis facta, fontem quemdam charitatis et gaudii profundit.

Scholion 10.

Eranos collecta est quæ pecuniis constat a multis collatis. In præsentī vero loco significat collectivam ex multis virtutibus constatam et coactam.

Scholion 11.

Angelos intelligit in scala versantes

Scholion 12.

Hoc est Deus, qui est charitas.

Scholion 13.

Questio. Qualis est perfectio multorum fructuum Spiritus sancti? *Resp.* Quando quis dignatus fuerit perfecta Dei charitate. *Questio.* Unde quis intelligat se ad illam aspirasse? *Resp.* Quando mens excitata ad memoriam Dei, statim cor ejus concitatur ad charitatem Dei, et oculi ejus largo fonte lacrymarum redundant. Est enim hæc natura charitatis, ut ex memoria rerum dilectarum statim lacrymas accendat. Et qui ad eum statum pervenit, nunquam lacrymis destituitur, quod materia et causæ nunquam desint, quæ illum ad Dei memoriam excitent, adeo ut etiam in somno cum Deo colloquatur: solet enim charitas talia acitare. Et hoc est mortalium in hac vita perfectio.

A

Exóλιον η.

Ὁ πνευματικὸς λόγος τὴν νοερὰν αἴσθησιν πληροπορεῖ· ἐνέργεια γὰρ ἀγάπης ἐκ Θεοῦ φέρεται· διόπερ καὶ ἀδασάνιστος ἡμῶν ὁ νοὺς διαμένει ἐν τοῖς τῆς θεολογίας κινήμασιν· οὐ γὰρ πάσχει τότε πενίαν τὴν μέριμναν φέρουσαν· ἐπειδὴ τοσοῦτον ταῖς θεωρίαις πλατύνεται, ὅσον τῆς ἀγάπης ἡ ἐνέργεια θείει. Καλὸν οὖν αἰεὶ πιστεῖ παραμένειν δι' ἀγάπης ἐνεργούμενον· οὐδὲν γὰρ πιωχότερον διανοίας ἐκτὸς Θεοῦ φιλοσοφοῦστος τὰ τοῦ Θεοῦ.

Exóλιον Διαδόχων θ.

Ἄλλη ἐστὶν ἡ ἀγάπη τῆς ψυχῆς ἡ φυσικὴ, καὶ ἄλλη ἡ ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος αὐτῇ προσγινομένη· ἡ μὲν γὰρ ἐκ τῆς ἡμετέρας, ὅτε θέλομεν, συμμετρῶς κινεῖται θελήσεως· διόπερ καὶ εὐχερῶς ὑπὸ τῶν τονηρῶν πνευμάτων, ἡνίκα μὴ βία κρατῶμεν τῆς ἑαυτῶν προαιρέσεως διαρπάσσεται· ἡ δὲ τοσοῦτον ἐκκαίει τὴν ψυχὴν πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ὥς πάντα τὰ τῆς ψυχῆς μέρη τῇ τοῦ θείου πόθου ἀλλήλων ἐγκολλᾶσθαι χρηστότητι, ἐν ἀπαίρῳ τινὶ ἀπλότῃ διαθέσεως· ἐγκύμων [ἐγκυμονῶν] γὰρ ὥσπερ ὁ νοὺς τότε ὑπὸ τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας γινώμενος, πηγὴν τινα ἀγάπης ἀναδύει καὶ χαρὰς.

Exóλιον ι.

Ἐρανὸς ἐστὶ τὰ ἐκ πολλῶν συναχθέντα χρήματα· νῦν δὲ ἡ συλλογὴ, ἡ ἐκ πολλῶν ἀρετῶν συναχθεῖσα.

C

Exóλιον ια'.

Τοὺς ἀγγέλους λέγει τοὺς ἐπὶ τῆς κλίμακος.

Exóλιον ιβ'.

Τοῦτ' ἐστὶν ὁ Θεός, ὃς ἐστὶν ἡ ἀγάπη.

Exóλιον ιγ'.

Ἐρώτησις. Ποία ἐστὶν ἡ τελειότης τῶν πολλῶν καρπῶν τοῦ πνεύματος; Ἀπόκρ. Ὅταν τις ἀξιωθῇ τελείας ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Ἐρώτ. Καὶ πόθεν γινώσκει τις ὅτι ἐφθασεν εἰς ταύτην; Ἀπόκρ. Ὅταν κινήθῃ ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ, εὐθέως ἡ καρδία αὐτοῦ κινεῖται ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ· καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ καταφέρουσι δάκρυα θαυμάσια· ἔθος γὰρ ἔχει ἡ ἀγάπη ἐκ τῆς μνήμης τῶν ἀγαπητῶν ἐξάπτειν δάκρυα· καὶ τοιοῦτος ὢν οὐδέποτε ὑστερεῖται ἐκ τῶν δακρύων· διότι οὐ λείπει αὐτῷ ὕλη αἰεὶ φέρουσα αὐτὸν εἰς μνήμην τοῦ Θεοῦ· ὥστε καὶ ἐν ὕπνῳ αὐτοῦ συνομιλεῖ τῷ Θεῷ· ἔθος γὰρ τῇ ἀγάπῃ πράττειν τὰ τοιαῦτα· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ τελειότης τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΟΙΜΕΝΑ.

ΛΟΓΟΣ.

JOANNIS SCHOLASTICI

LIBER AD PASTOREM.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ἐν τῇ μὲν κάτω βίβλῳ ἐγώ γε σε, θεαπέσιε Πάτερ, πάντων ἔσχατον τέταχα· ἐν τῇ δὲ ἄνω, σὲ πείπεισμαι πάντων ἡμῶν ἐν τῇ ἀπογραφῇ τῇ θείᾳ προτερεύειν· εἴπερ ἐστὶν ὁ εἰρηκῶς ἀληθής, ἔσονται οἱ ἔσχατοι τῷ φρονήματι, πρῶτοι τῷ ἀξιώματι.

Σχόλιον Μάρκου μοναχοῦ

Ὅταν ἀκούσης, ὅτι ἔσονται οἱ ἔσχατοι πρῶτοι· καὶ τὸ ἔμπαιβιν, μετόχους ἀρετῶν καὶ μετόχους ἀγάπης νοεῖ· ἀγάπῃ γὰρ ἔσχάτη μὲν ἀρετῶν τυγχάνει κατὰ γένεσιν· πρῶτη δὲ εὐρίσκεται πνευματικῶς κατὰ τὴν ἀξίαν, τὰς προγεννημένους αὐτῆς ἔσχάτας ἀποδεικνύουσα.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Cænobiarcha pastori, navarcho, medico litteratori comparatur.

Ποιμὴν κυρίως ἐστίν, ὁ τὰ ἀπολωλότα λογικὰ δι' ἀκακίας, δι' οἰκείας σπουδῆς καὶ εὐχῆς ἀναζητῆται, καὶ ἀνορθῶσαι δυνάμενος. Κυβερνήτης ἐστὶν ὁ ἰσχυρὸν νοερὰν ἐκ Θεοῦ καὶ οἰκείων μόχθων ἐληφώς, οὐ μόνον ἐκ τρικυμίας, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀδύσσου, τὴν ναυῶνασπᾶσαι δυνάμενος. Πατὴρ ἐστὶν ὁ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν κεκτημένος ἄνθρωπος (1). μὲν μὲν ἐμπλάστρου παρ' ἄλλων τὸ παράπαν θεόμενος. Διδάσκαλος ὄντως ἐστὶν (2) ὁ νοερὰν δέλτον γνώσεως Θεοῦ δακτύλῳ, ἤγουν ἐνεργείᾳ ἐλλάμψεως ἐξ αὐτοῦ δι' ἑαυτοῦ καμισάμενος, καὶ τῶν λοιπῶν βίβλων ἀνευδοκῆς γενόμενος· ἀπρεπὲς διδασκάλοις, ἐξ ἀντιγράφων ἐκπαιδεύειν, καὶ ζωγράφους ἐκ μεταβόλων· σημειῖσθαι· ὁ τοὺς κάτω παιδεύων, ἄνωθεν ἐκ τοῦ ὕψους διδάσκει· καὶ τῷ σχήματι τῷ αἰσθητῶ τὸν ἕτερον παιδεύει (3)· μὴ ἐπιλάβου τοῦ φάσκοντος· Οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων τὴν διδασκαλίαν

A

461-463 PRÆFATIO.

Ego te, venerande pater, in hoc inferiori seu terreno codice, postremo collocavi loco, sed in illo celesti volumine te nobis omnibus antelatum in divina descriptione et cense, nullus dubito : quando verax est qui dicit : Qui nunc per animi submissionem sunt novissimi, erunt tunc primi honoris dignitate.

Scholion Marci monachi.

Quando audieris : erunt novissimi primi, et contra primi novissimi (a) virtutum et charitatis consortes intellige. Charitas enim virtutum quidem novissima est, si spectes generationem illius ; prima autem, si dignitatem, qua, ante se natas, postremas esse ostendit.

B

464 CAPUT I.

Pastor (a) ille verus et germanus est, qui gregem rationis quidem non expertem, sed per simplicitatem perditum industria sua et precibus quæsitum repertumque curare potest ac restituere. Gubernator [navarchus] est, qui intelligendi vi et facultate prudentiaque a Deo accepta, et usu studioque suo comparata navem non e decumanis fluctibus tantum servare, sed ex imis quoque gurgitis vadis potest eripere. Medicus est, qui ab animo corporeque sanus valensque, nulla pro se medicabula aliunde desiderat. Doctor est qui volumen intelligentiæ et cognitionis a Deo exaratum, sive celesti lumine et magisterio illustratum, ab eodem numine ipse per se accepit, alienaque eruditione sive libris non indiget. Turpe est magistro ex transcriptis paginis documenta tradere, turpe pictori ex alienis tabulis suas describere. Qui inferiores docet, a superiori-

* Matth. xix, 30.

* Alii codd. τις ἐστίν, (a) Vide D. Augustin. lib. ii. Gen. ad lit., cap. 42.

bus ex alto docere, nec per sensum, sed spiritum instituire (a). Non te fugiat illud Pauli : *Non ab hominibus, neque per hominem doctrinam docens*. Terra non excolit cœlum : gubernator peritus servat puppim, pastor bonus intelligentem gregem recreat et curat. Quo pastor obsequentiores habet oves, hoc severiorem de illis patrifamilias reddet rationem. **465** Oves cessantes et otio luxuque diffuentes verborum convitio everberet. Est enim et hoc veri pastoris symbolum, si tum, cum armenta ex ardoris aestu, seu potius corporis incendiis, conniveri animo incipiunt, attentius pro illis et ardentius in cœlum intentus vigilet. Solent enim in illo fervore non paucae oves a lupis (Acheronticis) diripi et devorari. Et vero cum in illo incendii labore [ardore], ad modum qui exterius apparet in ovibus capita animorum proclinant, atque in terram promittunt, habemus qui nos soletur. *Cor contritum et humiliatum Deus non despiciet* (c). Quando ergo gregi perturbationum animi et tempestatum nox incubat atra, cœlumque omne contenebrescit, tum canem sine tumultu colloca in nocturnam custodiam, qui assidue clamet ad Deum. Nec vero procul aberrabis, si animum tuum (quasi alterum existimabis.

IN CAP. I.

Scholion 1.

Corpus sanum hic non intelligit, quod ex mutatione aut elementorum redundantia nullos morbos contrahere solet, sed quod omnes pravas cupiditates et voluptates repudiavit et exiit, quæque has sequitur, corruptelam. Quemadmodum etiam in gradu de tranquillitate animi docuit. Illum esse proprie victorem cupiditatum omnium, qui corpus ad incorruptionem reduxit et animum supra naturam creatam eversit.

Scholion 2.

Qui non docetur a Deo, sed adhuc terrena sapit, quomodo sibi similes **466** curabit : *Cæcus enim si cæco ducatum præstet, ambo in foveam incidunt* c.

Scholion 3.

Alterum sive spirituale : quemadmodum enim tu discipulos doces per sensum, ita te, Deus, per mentem.

CAPUT II.

Largius exponitur medici et cœnobiarchæ similitudo.

Benignum sane numen et hoc nature indidit, ut aeger, quamvis a medico fortasse nihil opis accepturus, aspectu tamen ipso et præsentia illius recreetur. Et tu vir admiratione merito suspiciende, fac ut comparata habeas medicaminum amuleta : emplastra, inquam, vulneraria, cataplasmata et pulve-

Α παιδεύων. Οὐ γὰρ πέφυκε τὰ κάτω, τὰ χαμηλὰ θεραπεύειν ποτὶ ἀγαθὸς κυβερνήτης διασώσῃ πλοῖον· καὶ καλὸς ποιμὴν ζωοποιήσῃ καὶ λίσσεται τὰ νοερὰ πρόβατα. Καθ' ὅσον τὰ πρόβατα ποιμὴν ἀπαρалаίπτως προκείμενα ἀκολουθοῦσι, κατὰ τοσούτον ὑπὲρ αὐτῶν τῷ οἰκοδεσπότη ἀπολογησεται. Λιθαζέτω τῷ λόγῳ ὁ ποιμὴν καὶ τὰ ἐξ ὀκνηρίας ἢ γαστριμαργίας ἀπομένοντα πρόβατα· ἐστὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀγαθοῦ ποιμένος τεκμήριον, ἵπνταν τὰ πρόβατα ἐκ τοῦ φλογμοῦ τοῦ καύματος, μᾶλλον δὲ τοῦ σώματος, νοστάζειν τῇ ψυχῇ ἀρξονται, τότε σφοδρότερος ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς τὸν οὐρανὸν ὄραν ὁ ποιμὴν γρηγορήσῃ. Εἰδῶθαι γὰρ κατὰ τὴν καιρὸν τοῦ καύσωνος ἐκείνου, πολλὰ λυκώδρωτα γίνεσθαι· πλην εἰ καὶ αὐτὰ κατὰ τὸν ἐκτός ἐν τοῖς προβάτοις ὁρώμενον τύπον, τὴν κεφαλὴν τῆς ψυχῆς ἐν τῷ καιρῷ τοῦ φλογμοῦ κάτω εἰς γῆν εἰλύνουσιν (4), ἔχομεν τὸν εἰπόντα· *Καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουθενώσει*· σκοτίας καὶ νυκτὸς παθῶν καταλαβούσης τὴν ποιμὴν, ὀρίζε ἀκινήτως τὸν κύνα πρὸς Θεόν, εἰς τὴν νυκτερινὴν φυλακὴν· οὐδὲν δὲ ἀπεικὸς τὸν σὸν νοῦν νοήσεις τὸν ἀναιρέτην τῶν θηρίων.

Herculem) monstrorum et ferarum conlectorem

ΕΙΣ ΚΕΦΑΛ. Α'.

Σχόλιον α'.

Σῶμα ἀνοσον ἐνταῦθα φησιν, οὐ τὸ μὴ πασχόν ἀσθένειαν ἐκ παρατροπῆς, ἢ πλεονασμοῦ τῶν συστατικῶν στοιχείων· ἀλλὰ τὸ ἐκδυσάμενον τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἡδυπαθεῖς, καὶ τὴν ἐκ τούτων φθοράν. Ὡς ἔφη καὶ ἐν τῷ Περὶ ἀπαθείας· ἐστὶ ἀπαθὴς κυρίως ἐστὶν, ὁ τὴν σάρκα μὲν ἀφάρτοποιήσας, τὸν δὲ νοῦν τῆς κτίσεως ἀνυψώσας.

Σχόλιον β'.

Ὁ μὴ ἀνοθεν διδασκόμενος, ἀλλὰ καὶ τὰ κάτω ἐστὶ φρονῶν, πῶς τοὺς ὁμοίους λίσσεται· *Τυφλὸς γὰρ, φησὶ, τυφλὸν ἐὰν ὀδηγῇ, ἀμφοτέροι εἰς βόθυνον ἐμπεσοῦνται*.

Σχόλιον γ'.

Τὸ ἕτερον, ἔχουν τὸ πνευματικόν· ὥς γὰρ οὐ τοὺς μαθητὰς παιδεύεις αἰσθητῶς, οὕτως καὶ σὲ D νοητῶς ὁ Θεός.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

^b Galat. 1, 5. ^c Psal. 1, 19. ^d Matth. xv, 14.

(a) Et in forma sensibili in eo quod non est sensibile instituire.

εἰσμούς. Εἰ δὲ τούτων ἀποροῦμεν, πῶς τὴν ἐπιστή-
μην ἐνδείξομεθα; Ὁδοῦν δὲ οὐ γὰρ λόγων, ἀλλ'
ἔργων οἱ μισθοὶ διδοῦνται (3). Ἐμπλαστρὸν ἐστὶν ἱασις
παθῶν ὁρωμένων, ἵγουν σωματικῶν. Δosis ἐστὶν
ἱασις παθῶν τῶν ἐνδῶς, καὶ κένωσης ῥύπου ἀοράτου.
Ξηρίον ἐστὶ ἀτιμία δάκνουσα, καὶ οὐκ ὀλίγως σηπεδὸνα
θεραπεύουσα. Κολλοῦριόν ἐστιν (3) ὀφθαλμοῦ ψυχῆς
νοῦς κἀθάρισ, ἐκ θελώσεως θυμοῦ ταρραχθέντος. Πο-
τόν ἐστι στύφουσα ἐπιπληξίς, καὶ μετ' ὀλίγον θερα-
πεύουσα. Φλεβοτόμῳ ἐστὶ σύντομος κένωσις ὀψω-
δίας ἀφανούς· φλεβοτόμῳ ἐστὶ κυρίως ἐπιτακτικὴ καὶ
ἀπότομος ἐπένεξις εἰς σωτηρίαν τῶν νοσούντων.
Σπύγγος ἐστὶν ἡ μετὰ τὴν φλεβοτομίαν ἡ χειρουργί-
αν, διὰ προσήκων καὶ ἡπιῶν λόγων καὶ ἀπαλῶν
τοῦ ἱατροῦ ἐν τῷ νοσοῦντι θεραπεία καὶ κατάρψις.
Καυτήρ^α ἐστὶν ὁρος καὶ ἐπιτίμιον εἰς μετάνοιαν πρὸς
χρόνον διδόμενον φιλανθρώπως· ἀλειμμά ἐστὶν, ἡ
μετὰ τὸν καυτήρα ἡ διὰ λόγου, ἡ διὰ μικρᾶς παρὰ-
κλήσεως ἐπιτιθεμένη τῷ νοσοῦντι παραμυθία. Ὑπνω-
τικόν ἐστὶ τὸ φορτίον τοῦ ὑπνέου ἀναδύσασθαι,
καὶ διὰ τῆς ὑποταγῆς ἀνάπαυσιν αὐτῷ καὶ ὕπνον
δύπνον, καὶ τύφλωσιν ὁσίαν τοῦ μὴ βλέπειν τὰ ἐαυ-
τοῦ καλὰ χάρισθαι. Κατάδεσμος^β εἰσι, τοὺς τῇ κε-
νοδοξίᾳ ἐκλυομένους καὶ κεχυνωμένους, καὶ δι' ὕπο-
μονῆς ἕως θανάτου στερεοῦν καὶ ἐπισφίγγειν. Τέ-
λος δὲ πάντων μάχαίρα ἐστὶν ὁρος καὶ ἀπόφασις
ἐπὶ ἐκτομῇ νεκρωθέντος ψυχικῶς μίλους καὶ αἵμα-
τός, ἵνα μὴ καὶ τοῖς λοιποῖς τὴν οἰκίαν φώραν
μεταδώσει. Μακαρία ἀναύσια, ἐν ἱατροῖς καὶ ἐν
προσεστώσιν ἀπάθεια· οἱ μὲν γὰρ μὴ ναυσιῶντες ἐν
πάσῃ ὀψωδίᾳ θεραπείᾳ δάκνως ἐπιχειροῦσιν· οἱ
δὲ πᾶσαν τεθνηκυῖαν ψυχὴν ἀναστήσαι δυνήσονται.
Καὶ αὕτη μία τῶν αὐτοῦ προσευχῶν τοῦ προσετη-
κότος γεγέννηται^γ, τὸ πᾶσι κατὰ τὴν ἐαυτῶν ἀξίαν
προσπάσχειν τε καὶ συνδιατίθεσθαι· μὴ πως ὡς ὁ
Ἰακώβ καὶ αὐτὸς, καὶ τὸν ἀγαπώμενον καὶ τοὺς συμ-
φοιτητάς καταβλέψῃ^δ· τοῦτο δὲ πάσχειν πεφύκασεν,
ἐπεὶ οὐκ οὐκ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια τελείως γε-
γυμνασμένα κέκτηνται πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ
μέσου καὶ κακοῦ (4).

est felix illa anausia (quæ omnem tollit horrorem
et nauseam seu fastidium) illa in curatoribus ani-
morum omnium animi perturbationum composita
quies et vacatio. Etenim ut ii qui cujuscunque
morbi curandi graveolentia non offenduntur, ad quodvis morbi genus curandum impigre accurrunt; ita
animorum medici, quamvis animam vitæ cælesti et spirituali carentem ac mortuam, poterunt, in
vitam revocare. Et hæc unica curatio fit precibus et votis pastoris, dum singulis pro suo 468 cuique
statu animi succurrit, et per commiserationem paternam singulorum quasi morbos ipse tolerat ac
patitur, ne forte ut Jacob (a), dilectum et familiares ejus offendat, quod tum solet usu venire, cum animi
sensa et affectiones nondum habent per usum et exercitationem in potestate, uti mala a bonis et ab utris-
que media ad unguem possint discernere.

ΕΙΣ ΚΕΦΑΛΑ Β΄.

Σχόλιον α΄.

Νόσος ἐστὶ ψυχῆς ἡ τῆς κακίας ἐξίς· θάνατος
ἂν, ἡ κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτία.

Σχόλιον β΄.

Ταῦτα πάντα διὰ λόγον γίνονται· καὶ πῶς εἶπεν,

(a) Amos v. Intelligit posteros Jacobi, per Josephum explicatos: hic subjectos.

γ' α'. καυτήρ. δ' γίνονται. Αλ. γένισσω. δ' αλ. καταβλέψαι. Αλ. καταβλέψαι.

res, collyria, purgationes, spongas, anansian contra
nauseantem stomachum, phlebotoma, adestiones et
cauteria, unguenta, hypnotica sive soporifera potula,
ferrum chirurgicum et vincula. Quibus si careamus,
poterimusne nostram medicandi scientiam testatam
facere? minime vero: neque enim verbis medici, sed
factis et curationibus sostrum et merces penditur.
Emplastrum est curatio mali in corpore apparentis,
hoc est apertorum animi vitiorum. Dosis et affectio-
num interiorum medicina, sive sordium latentium
et sentinæ exinanitio. Cataplasma est mordens ani-
mum convitium et contumelia, quibus existimationis
insolentioris putor curatur ac rescinditur. Collyrium
est pharmacum quo mentis oculus ex ira turbinis et
pulveris nube conturbatus perpurgetur. Potio est
amarulenta objurgatio (quæ ex amarore primum per-
cellit naturam), quam paulo post sequitur curatio.
Phlebotomum 467 est oculi mali compendiosa
evacuatio. Phlebotomum proprie est violenta et subita
vis ad ægrorum salutem excogitata. Spongia est chi-
rurgi, post venæ vel membri allicuius sectionem, lani-
oratio, et mitis humanaque compellatio, qua dolor
ægro! quodammodo abstergitur. Causter est decreta
(ab Ecclesia) censura et poena ad certum tempus delin-
quenti ad penitentiam clementer irrogata. Unctio
est, post ferri candentis ustulationem, verbi seu
brevis ad ægrum adhortationis consolatio. Hypnoti-
cum est soporifera potio, qua subjecto onus releva-
tur, et per subjectionis et jugi relaxationem somnus
innoxius, et religiosa cæcitas, ac præclara sua facta
sentiat, conciliatur ac comparatur. Fasciæ (κατά-
δεσμοι) vincula sunt, quibus vana iurgentes gloria
et ambitione stolidi inflati, per patientiam ad mor-
tem usque veluti cippo aliquo coerciti detinentur.
Denique cum omnis medendi ars desperata est, fer-
rum superest et gladius anathematis, quo per
decretum et sententiam putre mortuumque spiritus
membrum, ne reliquam corporis partem scabie
pesteque inficiat, reciditur. Porro quæ in medicis
et nauseam seu fastidium) illa in curatoribus ani-

D

IN CAP. II.

Scholion 1.

Morbus animi est habitus vitii, mors autem actus
ipse peccati.

Scholion 2.

Hæc omnia sermone transiguntur; quomodo ergo

dixit, non sermonibus aut verbis dari mercedem? **A** οὐ γὰρ λόγων, ὥς οἶμαι, τοῦτο λέγει· οὐκ ἐνομά-
 hoc, ut opinor, dicit : non iis præsidentibus præmia
 dantur, qui verbo præsumunt, sed iis qui [efficaciter].
 longo usu docti verba vite nobis administrant.

Scholion aliud.

Mores aut verba respice; verbo virtutem doce,
 moribus et vita virtutem prædica et confirma.

Scholion aliud.

Melliorum quidem est docere, sed et pericula
 majora creat : discere vero quanto est vilius, tanto
 est securius.

Aliud Gregorii Theologi.

Sine honesta vita nemo unquam ad cælum sub-
 vectus est : sed sine belle perstrepente verborum
 sonita multi : nam gratia Dei non est benedicen-
 tium, sed bene viventium.

Scholion 3.

Collyrium est pharmacum quo mentis oculus ex
 iræ turbis nube conturbatus perpurgetur. Potio
 amarulenta objurgatio; et quæ sequuntur.

Divi Chrysostomi.

Alia quidem bona, alia media : exempli gratia
 anima et corpus ex mediis sunt, quod hoc et illud
 sua facultate fieri possint. Spiritus autem semper ex
 bonis est, nec unquam statum permutat; **469** sen-
 sus item carnis, hoc est, improba actio semper inter
 mala erit, legi enim Dei non parat. Si ergo animam
 meliori parti addixeris ut et corpus; ex parte sortis
 melioris factus es : si autem deteriori iterum,
 tum hic exitii socius et particeps effectus es, non
 præter naturam animæ et corporis mentem, quæ
 ut domina utraque hæc eligere potest.

Aliud.

Qui convivet et non objurgat peccantem, im-
 mitis est, sicut et ille qui venenum ingerit icto ab
 serpente.

Εχόλιον δι' αὐτοῦ.

Βίον ἢ λόγον βλέπει· λόγον μὲν τὴν ἀρετὴν δι-
 δασκαλεῖ· βίον δὲ αὐτὴν κήρυσσει.

Ἄλλο.

Κρεττόνων μὲν τὸ διδάσκειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς κιν-
 δύνους μιλῶν ἐπιφέρει· τὸ δὲ μανθάνειν ὅσον κα-
 ταδείκτερον, τοσοῦτον καὶ ἀκινδυνότερον.

Ἄλλο Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

Βίον μὲν οὐδεὶς πώποδ' ὀφείδῃ διχα· λόγου δὲ
 πολλοὶ τοῦ καλῶς φρονοῦμένου· οὐ γὰρ λαλοῦντων,
 εὖ βιοῦντων δ' ἡ χάρις.

B

Εχόλιον γ'.

Κολλούριον ἐστὶν ὀφθαλμοῦ ψυχῆς νοδὸς καθαρισ-
 ἐκ θολώσεως θυμοῦ παραχθέντος· στυφουσα ἐπιπλη-
 ξις· καὶ τὸ λοιπὸν.

Τοῦ Χρυσοστόμου.

Τὰ μὲν ἐστὶν ἀγαθὰ, τὰ δὲ μέσα· οἷον ψυχὴ καὶ
 σὰρξ τῶν μέσων ἐστὶ, καὶ τοῦτο κακίῳ γενέσθαι
 δύναται· τὸ δὲ πνεῦμα τῶν ἀγαθῶν ἀεὶ, καὶ οὐδέ-
 ποτε ἕτερον γινόμενον. Πάλιν, τὸ φρόνημα τῆς σαρ-
 κὸς, τοῦτο ἐστὶν ἡ πονηρὰ πρᾶξις, τῶν ἀεὶ κακῶν·
 τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται. Ἄν τοί-
 νυν τῷ βελτίονι ὅπως τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ἐγέ-
 νου τῆς ἐκείνου μερίδος· ἂν τῷ χεῖρονι, πάλιν τῆς
 ἐνταῦθα ἀπωλείας κατέστης κοινωνός, οὐ παρὰ τὴν
 φύσιν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ παρὰ
 τὴν γνώμην τὴν κυρίαν ἀμφοτέρω ταῦτα ἐλ-
 θῆναι.

Ἄλλο.

Ὁ ἐφησυχάζων, καὶ μὴ ἐλέγχων τὴν ἀμαρτίαν
 τοῦ πλησίον αὐτοῦ, ἀσπλαγχνός ἐστιν· ὥστερ' ὁ τὸν
 ἰὼν ἐναφείς τῷ ἀνθρώπῳ ὑπὸ τοῦ ἰαβόλου.

CAPUT III.

Convivens sit cum Deo conjunctissimus.

Turpe est magistro virtutum, cum a Deo conatur
 suis alumnis virtutem impetrare, qua caret ipse.
 Quemadmodum ad regis admissi conspectum et
 inter familiares asciti facile deinceps et servos suos,
 et ignotos, et hostes etiam cum libuerit, ad regem
 spectandum et regiam ejus majestatem contemplan-
 dam perfruendamque possunt introducere; ita
 pariter in rebus fiet divinis cogita. Intimos regis
 amicos etiam alii regis amici veneratione pro-
 sequuntur, illisque parent, et vel ulro nolentibus
 etiam se ingerunt et subserviunt. Præclarum est
 sapientes in promptu habere amicos; nemo enim
 plus opis et momenti ad virtutem comparandam
 adferre potest. Retulit mihi quispiam ex hoc ami-
 eorum divinatorum albo, Dei cultores cum alias qui-
 dem semper, sed tum maxime cum solemnes et
 festis cumulari donis.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

D Πολλὴ ἡ τοῦ προσεστώτος αἰσχύνῃ προσεχόμενου
 πρὸς τὸ δωρηθῆναι τι τῷ ὑπηκόῳ ὅπερ αὐτὸς οὐκ
 προκίκτηται. Ὅπως οἱ πρόσωπον βασιλέως θεασά-
 μενοι, καὶ τοῦτον ἑαυτοὶ φίλον καταστήσαντας, καὶ
 τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ ἅπαντας δύνανται λοιπὸν καὶ
 τοὺς ἀγνωρίστους αὐτῷ ἢ καὶ ἐχθροὺς, εἰς πρὸς βουλή-
 θῶσιν, καὶ τῆς αὐτοῦ δόξης ἀπολαύσῃ, οὕτως καὶ
 ἐπὶ τῶν ἀγίων νοεῖ· τοὺς ἀκροτάτους φίλους, καὶ αἰ-
 δοῦνται οἱ φίλοι καὶ ὑπακούουσιν. Ἵσως δὲ καὶ βιά-
 ζονται ὅπ' αὐτῶν· κακὸν κεκτῆσθαι φίλους, τοὺς
 νεκροὺς φίλους· οὐδεὶς γὰρ οὕτως συναργεῖ ἡμῖν πρὸς
 ἀρετὴν. Διηγήσατό μοι τις τῶν θεωριῶν, ὡς ὅτε
 πάντοτε μὲν, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς ἐτησίαις καὶ δεσπο-
 τικαῖς ἑορταῖς ὁ Θεὸς τοὺς αὐτοῦ θεράποντας θεωρεῖ
 ἀμειβεται.

anniversarii dies Domino sacri parantur, con-

ΚΕΦΑΛΑ. Δ'.

A

470 CAPUT IV.

Τελείως αὐτὰ ὀφείλει τὰ πάθη ὁ ἱατρός ἐκδύσασθαι, ἵνα ἐν καιρῷ τινι δυνήσῃται τινα, καὶ μάλιστα τὸν θυμὸν, ὑποκρίνασθαι. Εἰ μὴ γὰρ αὐτὰ εἰς ἄκρον ἀπώ[σαι]το, οὐ δυνήσεται αὐτὰ ἀπαθῶς ὑποδύεσθαι. Εἶδον ἵππον εἶτι μικρὸν ἀγυμνάστως διακείμενον, ὃς ὑπὸ χαλινοῦ ἀγόμενος, καὶ ἡσυχίως βαδίζων, ἐξαίφνης τῷ ἰδίῳ κυρίῳ ἐπεδούλευσεν, μικρὸν τοῦ χαλινοῦ αὐτοῦ χαννωθέντος· ἐπὶ δυσὶ (1) δαίμοσι τὸ παρὸν ὥς· ἐπὶ πᾶν πρόβλημα ἐπακολουθεῖν πέφυκεν· οἱ βουλόμενοι ζητεῖν ζητεῖτωσαν ἐμπόνως.

ΕΙΣ ΚΕΦΑΛΑ. Δ'.

Σχόλιον α'.

Τῇ κενοδοξίᾳ καὶ τῇ γαστριμαργίᾳ ἢ τῇ πορνείᾳ· αὗται γὰρ μέχρι τέλους τὸν πρὸς ἡμᾶς οὐ καταλύουσι πόλεμον.

"Α.Ι.Ιο.

Ὁ τῆς ὀχυροῦς οὗτοι, καὶ ὁ τῆς πορνείας· ἐὰν γὰρ τις μικρὸν ἀμελήσῃ, ταχέως ἐξεγείρονται, καὶ τοσοῦτον ὅτι καὶ μέχρι τέλους συμπαραμένουσι, καὶ τὴν φύσιν καταδουλοῦνται, ὥς φυσικά.

"Α.Ι.Ιο.

Εἰ δίδει ἡ γαστριμαργία καὶ ἡ πορνεία ἀλλήλων ἔχοντα, καὶ διὰ τοῦτο ὥς ἐν ἀμφοτέροισιν τάσσονται. Ἀλλὰ σὺ ζήτησε καὶ τὸ ἕτερον πάθος, ὅπερ ἐστὶν ἡ κενοδοξία.

Oportet ut medicus omnes animi impetus et perturbationes penitus exuat, ut in tempore nunc hos, nunc illos, maxime vero iram simulare possit. Etenim nisi hos animi morbos penitus expulerit, non poterit illis cum res exiget sine vitio abuti. Animadverti equuleum adhuc tenerum et indomitum, frenatum tamen, commode incidere: remisso vero paululum freno, vectori suo repente exitium moliri. Geminos hæc questio spiritus nequam attingit, quos si volent querere, sollicitè querant.

AD CAP. IV.

Scholion 1.

anem laudem, gulam aut luxuriam: hæc enim vitia persequi nos ad mortem usque solent, ne ullas belli inducias faciant.

Aliud.

Hi sunt spiritus exardescentie et luxuriæ: si quis enim vel modice cesset, statim excitantur; et quidem tam infesti sunt, ut ad mortem usque nos comitentur, naturamque tanquam et ipsi naturæ cognati sint, in servitutem redigunt.

Aliud.

Si ergo gula et luxuria inter se connexæ sunt, utrumque vitium tanquam pro uno ponitur. Sed tu quære et alterum, quod est vana gloria.

OBSERVATIO INTERPRETIS AD CAP. IV.

Vacare Climacus vult religiosorum præsidem omni animi perturbatione, et in summa animi tranquillitate officium suum administrare, quam animi serenitatem 471 et tranquillitatem in gradu xxix vocat ἀπάθειαν, cælum cordis, palatium supremi regis, corporis quasi mortalem quamdam immortalitatem. Reprehensum veniunt nonnulli (a) hanc Climaci sententiam, potiusque illum Stoicam quam Christianam, aut humanum autumant. Sed hand scio jurene an injuria. Planum est Stoicorum decretum, iræ, cupidinis, et reliquorum etiam fibras affectuum elidendas, omniaque vitiositatum et vitiorum elementa eradenda. Non legat Latinus philosophus (b) iram in solum hominem cadere, esse tamen contra naturam affirmat. Aristoteles (c) cum Peripateticorum concilio, Plato (d) cum Academico senatu, iram non omnino ex humano pectore excidendam decernunt: sæpe utilem esse. Ira, inquit Aristoteles, necessaria est, ne quidquam sine illa expugnari potest, nisi illa impleat animum, et spiritum accendat. Utendum autem illa est non ut duce, sed ut milite. Noster Climacus est in ea sententia, et iram et omnes animi noxios affectus penitus exuendos, quod et Seneca docet (e), et omnes religiosi viri, qui illum vincendorum affectuum conatum, νέκρωσιν, nostri religiosa voce, mortificationem appellant, ex qua illa mentis et corporis tranquilla serenitas redundat, uti victor sui velut in alta collocatus specula, inferiora omnia tempestatum ventis agitata, et turbinum procellis concussa ex tuto securus despiciat: possit tamen, si velit, iram aut quemcumque affectum ad tempus assumere, vel (f) simulare potius. Proinde nescio an Joannem Gersonem et Dionysium Carthusianum, cætera sanctos viros, non poenitere debeat sententiæ, cum ille notavit Climacum περὶ μεταβολάς, hic καὶ περὶ ἀπαθείας, cum in quinto gradu non de præscripto, sed voluntario studio poenarum, atque poenitentium agat, quanquam locus certus et vivendi modus poenitentibus esset generatim delineatus, plerique tamen sua sponte animi multo gravioribus se afflictionibus multabant, mirandis certe si non imitandis; sed de animi tranquillitate, et omnium cupiditatum extirpatione, ex qua nascitur illa ἀπάθεια et segura serenitas, minus laudarem aliorum opinionem, qui illam damnant, aut quiddam quasi ἀδύνατον censent, cum D. Paulus in Litteris ad Corinthios missis illam ipsam videatur depinxisse, cum

(a) Gerson, Dionysius Carthusianus.

(b) Seneca.

(c) Lib. iii Ethic.

(d) De Rep. et aliis locis

(e) C. 9. lib. i De ira.

(f) Seneca etiam simulandam iram docet lib. ii De ira, c. 14.

charitatis naturam et effecta depinxit : *Charitas, inquit, patiens est, benigna est; charitas non amulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non querit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati: omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet* *. Non videtur tibi hic in summo affectu sine affectu? nonne est exsensus qui omnia suffert, omnia sustinet? talis est ἀπαθεία Climaci, hic ἀπαθή, qui sentiens non sentit, videns non videt, quem nec aliena torquet invidia per æmulationem, nec extollit scientia per superbiam, nec lædit injuria calumniatoris, et quæ sunt his gemina, quibus humana fatigari solet patientia. Possem ego, si institutum haberem, ex litteris paganorum, et Christianorum monumentis syllabam texere pectorum mitissimorum, quæ vel nunquam irritata, vel illico revocata necem iræ intulere, quamvis ad inflammandum iræ incendium non deessent cinifiones.

Et quamvis Climacus omnes animi perturbationes ita cupiat deletas, ut nullum quodammodo vestigium in nobis earum resideat, tamen ultima illius sententia ei decurrit, ut sopitas velit potius quam omnino extinctas; ut cum usus est, possint velut canes excitari, et ad feras vitiorum persequendas adhiberi: sic tamen, ut venatori non obsint; nec impetum in illum exserant, sed in monstra duntaxat vitiorum, itaque ligatos et ad nutum domini vult paratos, non secus quam ii, qui histrioniam exercent, et aut regiam induunt personam; aut ducis copiarum, ad quorum imperia miles vel expedit arma, vel ponat; aut exercitati Ulyssis, qui ventorum rabiem uitre clausam teneat, laxæque cum navigandum, aut restringat, cum quiescendum. Longius quidam ex priscis in ea re progressi, hominem prope ex homine, corpusque ex corpore tollebant, uti sanctus Hieronymus disputat (a); et Evagrius Ponticum Hyperbortam ejus ἀπαθείας auctorem velut Origenistam nominat, eamque sententiam a Stoicorum fonte manasse tradit. Tractat de hac imperturbatione seu impassibilitate (ut sanctus Hieronymus interpretatur) seu indolentia, ut Cicero loquitur, seu animi tranquillitate, et omnium perturbationum vacatione doctissimus et religiosissimus noster Bernardus Rosignolius, lib. II *De disciplina Christiana perfectionis*, cap. 27, toto, ubi et Climacum his verbis 472 laudat : *Joannes Climacus Evagrius Ponticum hoc nomine reprehendit, notans ejus ἀπαθείαν nomine alacritatis sensus: quia fortassis hoc eam ipse nomine appellabat, ut facilius simplicibus illuderet: unde effectum quoque est, ut quidam sanctus vir (b), qui notationes in Climacum edidit, sententiam ejus minime assecutus sensum Evagrii dicto Climaci præferret. Non ita doctissimus atque illustrissimus cardinalis Cesar Baronius: is enim historiam ἀπαθείας narrans, plane sensum Climaci assecutus eum commendat, et Evagrium, ut dignus est, damnat. Hæc Rosignolius. Baronius autem de Evagrio (c): Sed qui indolentiam stoicam in Ecclesiam introducere conatus est, hominemque statim ad culmen perfectionis evehi a se posse iidem scriptis pollicebatur, eo nomine ab aliis derisus est: nam inter alios hæc Climax de eo: putavit Evagrius sapientissimum se omnium alacritate sensus fieri, sed fraudem passus sibi mentitus et miser, insipientiumque insipientissimus ex hoc ipso ostensus. Hæc Baronius ex interprete Climaci non ubique optimo (d). Non exprimitur locus, nec gradus ex Climaco: et Climacus nihil περὶ ἀπαθείας seu indolentia in illo gradu tractat, in quo hæc verba leguntur; sed de gula et abstinentia seu jejuniis. Caput seu gradus est XIII; περὶ τῆς παραφικίου καὶ δεσποφῆς πονηρίας γαστρος, sive ut est in generali indice περὶ νηστίας, de grato omnibus et malo imperatore ventre, sive de jejuniis. Porro de Evagrio Climacus in hoc capite, de gula, hæc sua lingua, Græca, inquam, tradit: Ἐξάκων (d) ὁ θεήλατος Εὐάγριος τῶν σοφῶν σοφώτερος τῇ προφορᾷ καὶ τοῖς νοήμασι γινώσκων ἄλλ' ἐφεύσθη ὁ δεδαιμένος τῶν ἀφρόνων φανεῖς ἀφρονέστερος ἐν πολλοῖς μὲν, πλὴν καὶ ἐν τούτῳ· φησὶ γὰρ ὁ πηνίχας διαφόρων βρωμάτων ἐπιθυμῶν ἡμῶν ψυχῇ. ἐν ἄρτι καὶ ὕδατι στενοῦσθω· ὁμοίον δὲ τι προσέταξε τῷ εἰπόντι τῷ παιδὶ ἐν (lego ἐν) τῷ βήματι πᾶσαν ἀνελθεῖν τὴν κλίμακα. Interpretor hæc meis verbis, nam alios video procul a mente Climaci abiisse; nihī enim hic de sensu alacritate Climacus: Visus est sibi Evagrius (a malo Dei genio agitat) cum loquendo tum cogitando sapientibus fuisse sapientior; sed sulsus est animi infelix, quando stultis omnibus stultior, cum in multis aliis, tum in hoc deprehensus est, cum ait: Quando animus noster varia ciborum genera desiderat, pane et aqua maceretur, perinde hortatus, ut ille, qui suo discipulo præcepit, ut uno saltu omnes simul scalæ gradus transmitteret. Hæc de Evagrio Climacus, ubi nihil admodum est περὶ ἀπαθείας, sed de gulæ, ut vides, irritamentis. Non sunt assecuti interpretes illa Climaci τῇ προφορᾷ καὶ νοήμασι, quæ alacritatem sensus Camaldulensis transtulit; nihil ad fides; antiquior, arrogantiam, totum id, τῇ προφορᾷ καὶ νοήμασι, nisi etiam θεήλατος adjecit. Itaque ex hoc loco nec Evagrius de ἀπαθείᾳ reprehendi, nec Climacus laudari ab eadem potest, cum nihil ad rem faciant. Cæterum Evagrium a vera catholice doctrinæ norma deflexisse certum est, ejus etiam in solitudine cellam malus inferorum hospes occupavit, ut nemo secundum Evagrium illam tutus incoheret. Sic enim Jo. Moschus*

* Cor. XIII, 4 - 7.

(a) Contra Pelagianos ad Ctesiphontem.

(b) Dionys. Carth.

(c) Annal. t. VI, anno Christi 588.

(d) Ambros. Camald.

(e) Ex ms. Græco biblioth. ser. Maximil.

in suo Limonario (a) Dicebat abbas Jo. Cilix commorantibus nobis in Nono Alexandria; venit ad nos Ægyptius monachus narravitque nobis dicens: Ad monasterium cellularum frater ex longinqua regione pervenit, volens ibi habitare, prostratusque presbytero orabat, ut in Evagrii cella moraretur. Presbyter autem dicebat, non posse eum illic habitare; recedensque presbyter ait fratri: Fili daemon infestissimus illic habitat. Qui enim seduxit Evagrium, et a vera fide removit, immisitque illi scelerata dogmata, ille non permittit aliquem ibi morari. Hæc Moschus; qui addit non potuisse peregrinum deterri consilio senioris, sed ingressum cubile Evagrii, ac post alteram hebdomadam repertum cum fune collo injecto gulaque fracta exspirasse. Adeo hæreticorum etiam vestigia pestem post se impressam relinquunt.

Sed ad Climaci apatheian redeamus, qui illa πάθη et motus animi non vult stirpitus evelli, sed ita coerceri, ut ne se commoveant animo invito; ad imperia tamen evocati adsint, et pro usu et voluntate imperantis respondeant, vimque animo addant. Elegantes sunt apud A. Gellium (b) narratiunculae de ineptis Stoicis, quas gratiæ loco apponerem, nisi essent longiusculæ, exstant lib. 1, cap. 2, et 36 lib. xix, cap. 12.

Concludo cum sancto Hieronymo, cui ἀπαθήs aut Deus aut saxum est, certe Climacus novit nos in saxum migrare.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Pastoris industria in quo spectanda.

473 CAPUT V.

Τότε τὴν ἐκ Θεοῦ δεδομένην αὐτῷ ὁ ἱατρός ἐπι- A
γνώσκειται σοφίαν, ὅπῃ τὰ τοῖς πολλοῖς ἀδερᾶκευτα
πάθη θεραπεύσαι δυνήσεται. Οὐ θαυμαστὸς διδά-
σκαλος ὁ τοὺς εὐμαθεῖς παῖδας σοφοὺς ἀπεργασάμε-
νος, ἀλλ' ὁ τοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἀσοφοὺς σοφίας καὶ
τελειώσας· τότε ἡ τῶν ἡνιοχούντων εὐφυία ἐπαινεῖ-
ται καὶ ἐμφανίζεται, ὅταν ἐν ἀδοκίμοις ἱπποῖς νική-
σωσι, καὶ τοὺς ἱπποὺς διασώσωσιν· ἐὰν εὐλογίας
ἔμματα προβλέπειν τὰ κύματα, τοῖς ἐν τῷ πλοίῳ
σφαλῶς πρόλεγε· εἰ δὲ μή, οὐ τοῦ ναυαγίου αἴτιος
καθίστασαι, ὡς οὐ παρὰ πάντων πιστευθεὶς ἀμε-
ρήμως τὴν κυβέρνησιν. Εἶδον ἱατροὺς τῷ ἁρρώστῳ
τὰς αἰτίας μὴ προμηγνύσαντας· καὶ ὁ μόνος ἐκ τοῦ-
του καὶ τοὺς νοσοῦντας, καὶ ἑαυτοῖς, πολὺν τὸν κόπον
καὶ τὴν συντριβὴν προξενήσαντας· καθόσον ὁ προ-
εστὼς τὴν τε τῶν ὑπάρχον, τὴν τε τῶν πόρρωθεν B
πίστιν πρὸς αὐτὸν πολλὴν θεάζεται, κατὰ τοσοῦτον
λοιπὸν ἑαυτὸν πάσῃ φυλακῇ τηρήσειεν. Ἐν πᾶσιν
οἷς τε πράττει καὶ φεγγεται, γινώσκων ὡς πάντες
εἰς αὐτὸν ὡς εἰς ἀρχέτυπον εἰκόνα βλέπουσι, καὶ τὰ
παρ' αὐτοῦ εἰς ὅρον, καὶ νόμον λογίζονται. Ποιμένα
ἀληθινὸν ἀποδείξει ἀγάπη· δι' ἀγάπην γὰρ ὁ ποιμὴν
ἐσταυρώθη.¹⁰

trahi, et pro vitæ norma legeque haberi et censeri. Pastorem verum ostendit charitas, quæ principem
pastorum in crucem egit.

ΚΕΦΑΛ. ΣΤ΄.

Officium pastoris erga subjectos.

474 CAPUT VI.

Λόγοις γὰρ οἰκτιροῦ τὰ ἐν ἄλλοις (1)· καὶ οὐ δεήσει C
πολλῆς αἰδοῦς πάντοτε. Αὐτοὶ νοσοῦντα πρὸς χρό-
νον (2), ἵνα μὴ μακροχρόνιος, ἢ τελευταῖον ἐκ σιω-
πῆς ἐπαράτου. Πολλοὶ τῇ σιωπῇ τοῦ κυβερνήτου κα-
λῶς πλέειν ὑπαλάμβανον, ἕως οὗ τῷ βραχεὶ προσ-
έκρουσαν. Παύλου τοῦ μεγάλου τῷ Τιμοθέῳ ἀκού-
σωμεν γράφοντος· Ἐπίμνε¹¹ αὐτοῖς, φησὶν, εὐ-

Oratione molli cura alia. Haud est necesse ma-
gnam hic semper adhibere verecundiam aut reve-
rentiam. Afflige ægram ad tempus, ne morbus
inveterescat, aut æger ex detestabili silentio tuo
pereat. Multi propter gubernatoris patientiam et
silentium secundis se ventis provehi putarunt,
donec ad scopulos offenderent, et in brevem impin-

¹⁰ ἐβρίσκει παρατίσις. ¹¹ Αἰ. 50ν. ⁷ προσέειπεν. ⁸ ἐξωθεν. ⁹ τηρεῖν ὁρεῖται. ¹⁰ ἐσταυρώται. ¹¹ ἐπι-
στηθι.

gerent. Divum Paulum ad Timotheum scribentem **A** audiamus : *Insta, inquit, opportune, importune* : opportune quidem opinor, eum objurgati reprehensionem admittunt libenter (a) ; importune vero, eum reprehensi per impatientiam mordentur et vulnerantur, cum etiam fontium scaturigines nemine sitiente flumina profundant. Natura quodammodo comparatum est, uti verecundia quædam comitetur præfectura magisterium, quæ sæpenumero retardat objurgantem, quominus officium suum exsequatur, et monenda reliceat. Sed pastor ne recuset more litteratorum discipulis suis et alumnis scripto quoque utilia præcepta tradere. Audiamus de quibusdam, sacram paginam loquentem : *Excinde illam, 475 utquid otiosa terram occupat* ? *Ei : Tollite malum ex vobis*^b. Et illud : *Noli deprecari pro populo isto* : paria quoque de Saule dicuntur. Hæc omnia oportet, ut pastor tractata habeat : quando inquam, et quibus, et quadantenus hæc sint usurpanda et adhibenda. Nihil enim Deo veracius. Qui privatim objurgatus non erubescit, hunc publica etiam abusus cerebro salutem suam in postremis habet.

AD CAP. VI.

Scholion 1.

Ad præsidem ovilis, et eum qui cogitationum rationes a fratribus religiosis accipit, sermo est. Quando quis ad te confitendi causa accesserit, et sæpe^c anxius hæserit, da operam ut solis verbis animum ipsius permulceas, et cicurem reddas ; verbi causa, dic : « Non est, frater, quod anxie tristeris ; nam et ego hoc et hoc egi ; » aut alia quæ ille fecit, ut et ille sumpta fiducia omnia tibi sincere exponat, sed cave ne opere, quæ dicis doceas, aut facias, et ita familiariorem reddas, sed solis et nudis verbis (a), neque tibi ulla cura, sive nocumentum ullum inde proveniet.

Joannis Damasceni 2.

Tristitiæ quatuor genera, dolor elinguis *ἄχος* est dolor seu tristitia quæ vocem adimit dolenti ; molestia est *μᾶρρ* qui deprimit et gravat animum ; invidia est affectus tristis super aliorum bonis ; misericordia tristitia ob res aliorum adversas.

Scholion.

Objurga peccantem sine ira, ut verbo potius inductus quam ira emendet quod peccavit.

476 Aliud.

Pœnas dabit rector populi, quando non tollit etiam minora illius delicta.

Aliud.

Par est ut peccantem diligenter et severe redar-

^a II Tim. iv, 2. ^b Luc. xxi, 7. ^c I Cor. v, 13.

¹³ βέπουσα. ¹⁴ ὅφει, λόμνα τοῖς ὀπηκόοις λέγεσθαι. ¹⁵ παραιτήσασθωσαν. ¹⁶ ἐπιχειρήσαν. ¹⁷ ποιῆν, etc. Si quid præceptoribus faciendum sit in erudiendis vel corrigendis discipulis, id facere ne recusent, sed præcepta etiam in scripto tradere ne graventur.

(a) Raderus in marg. Ita B. P. N. fecit. — Id est Ignatius.

(b) Locus hic nonnihil videtur corruptus, qui fortasse ita sanandus sit, ei δὲ τι τῶν διδασκάλων

καίρω, *ἀκαίρω*· *εὐκαίρω* μὲν ὀμαί, ὅτε οἱ ἐλεγχόμενοι τὸν ἐλεγχὸν ἡδέως ὑπομένουσιν· *ἀκαίρω* δὲ, ὅτ' ἂν ἐπὶ τοῦτο δάκνωνται. Ἐπεὶ καὶ αἱ πηγαὶ, καὶ μηδὲν τοῦ διψῶντος ἀναδύζουσιν νάματα· ἐστὶ φύσις, ἢ οὕτως εἶπω, περὶ τὸ αἰδεστικὸν ἐν προεστῶσι παρέπουσα¹³, καὶ τὰ ὀφειλόντα τοῖς ὀφειλοῦσι¹⁴ πολλάκις σιωπῶσα. Ἦτις τὸ τῶν διδασκάλων ποιῆν (a) ἐπὶ τοῖς μαθητευομένοις μὴ παραιτήσοιτο¹⁵. Καὶ γραφὴ τὰ χρεῖωδ' ἀπαγγέλματα σημειοῦσθαι αὐτοῖς· ἐπιχειρήσοιεν¹⁶. Ἀκούσωμεν ἐν τισὶ τῆς θείας φωνῆς λεγούσης· Ἐκκοῦσθε αὐτήν, ἴνα τί καὶ τὴν γῆν καταρτίει· Καὶ· Ἐξάρτα τὸν ποτηρὸν ἐξ ὑμῶν. Καὶ· Μὴ προσεύχου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου. Καὶ ἐπὶ τοῦ Σαούλ ὁμοίως. Ταῦτα πάντα τὸν ποιμένα γινώσκειν ἀναγκαῖον, ἐν ποίωι, καὶ πῶς, καὶ πότε ὀφείλουσιν γίνεσθαι. Θεοῦ γὰρ οὐδὲν ἀληθέστερον. Εἰ τις ἰδῇ ἐλεγχόμενος οὐκ αἰσχύνεται (3), οὗτος καὶ τὸν ἐπὶ πλῆθους ἐλεγχον, ἀφορμὴν ἀναισχυντίας ἐποίησας, ἔκουσίως τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν βδελυξάμενος.

etiam reprehensio reddit impudentiorem, dum

ΕΙΣ ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Σχόλιον α'.

Ἦρδ' τὸν προϊστάμενον ποιμνῆς, καὶ λογισμοῦ τῶν ἀδελφῶν δεχόμενον· ὁ λόγος φησὶ· Ὅταν προσέλθῃ σοὶ τις ἐξαμολογήσασθαι· καὶ πολλάκις ἐνδοιάξῃ, σπούδαζε λόγοις μόνους οικειοῦσθαι τὰ ἐκείνου· οἷον, λέγε πρὸς αὐτόν· Ὁ ἀδελφε, μὴ λυποῦ· καγὼ γὰρ τὸ καὶ τὸ ἔπραξα. Ἦτοι, ἅπερ ἐκεῖνος ἐνδοιάζει, καὶ ἐκεῖνος λαβὼν θάρρος εἰπῇ σοὶ πάντα καθαρῶς· σὺ δὲ σπούδαζε μὴ καὶ ἔργοις ἐκεῖνα ἃ λέγεις οικειοῦσθαι, ἦγουν πράττειν· ἀλλὰ λόγοις μόνους, καὶ οὐδέμια σοὶ φροντίς ἦγουν βλάβη.

Σχόλιον Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ β'.

Τῆς λύπης εἶδη δ'· ἄχος, ἄθος, φθόνος, ἔλεος. Ἄχος μὲν οὖν ἐστὶ λύπη ἀφωγίαν ἐμποιοῦσα· ἄθος δὲ λύπη βαρύνουσα· φθόνος δὲ λύπη ὑπ' ἄλλοις ἀγαθοῖς· ἔλεος δὲ λύπη ὑπ' ἄλλοις κακοῖς.

Σχόλιον γ'.

Κόλαζε χωρὶς ὀργῆς τὸν ἀμαρτάνοντα, ἐν λόγῳ· μᾶλλον πείθων αὐτὸν καὶ μὴ ὀργῇ διορθοῦσθαι.

Ἄλλο.

Δίχην ὑπὲρ τὸν ποιμᾶν λαβὼν, καὶ μὴ ἐκκόπτων τὰ μικρὰ αὐτῶν ἀμαρτήματα.

Ἄλλο.

Πρέπον ἐστὶ ἐλέγχειν τὸν ἀμαρτάνοντα ἐπιμελῶς.

¹ Jerem. vii, 16.

καὶ σπουδαίως πρὸς διόρθωσιν· εἰ δὲ ἐπιμῆι· ¹⁶ τῇ κακίᾳ μὴ διορθούμενος, τοῦτον ἐκδιώκειν ἀπὸ τῆς ἀδελφότητος, ἵνα μὴ καὶ τοὺς λοιποὺς καταστρέβῃ.

Ἀλλο.

Περὶ ἐκάστης ἀρχῆς μικρὰς τε καὶ μεγάλης γέγραπται, ἵνα τοῖς τεταγμένοις διαμαρτύρῳνται, καὶ μὴ παρασιωπῶσι τὰ τούτων πταίσματα μικρὰ τε καὶ μεγάλα, καὶ ὁ μὲν ἰσχύων ἐκκόψει τὸ κακὸν, καὶ οὐκ ἐκκόψει, ἐκ τοῦ διαμαρτύρασθαι οὐ λυτροῦται τῆς κατακρίσεως· ὁ δὲ μὴ ἰσχύων, ἀλλὰ διαμαρτυράμενος, καὶ μὴ ὑπακούμενος, οὗτος μὲν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ῥύει· οἱ δὲ τὸ κακὸν πράττοντες ἐν αὐτῷ ἀποθανοῦνται· ἐκάστη δὲ ἀρχὴ ἀπαιτεῖται διαμαρτύρασθαι, καὶ τοῖς ὀρθῶς πορευομένοις μὴ ἐκπεσεῖν, ἀπελ, εἰάν τις ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων δικαίῳ ἐκπέσῃ, εἰ προεμαρτύρατο δὲ αὐτῷ, ὁ προτεῦων κρίμα λήφεται. ^B piis et justis exciderit, non prius a suo præsidente nebit.

Ἐχθλιον.

Ἀπὸ ἀρχιερέων καὶ βασιλέων καὶ τῶν λοιπῶν ἕως εὐτελοῦς πένητος, ὧν ἐξουσιάζει ἀπαιτεῖται διαμαρτύρασθαι κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἕκαστος, οὐ μόνον τοῖς ἀτάκτοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐναρτέτοις, οὐ μόνον ὑπὲρ πράξεων ἐναντιῶν, ἀλλὰ καὶ φαύλων ἐνθυμήσεων οἱ ἀρχόντες τῶν ὑπηκόων, ὑπερέχουσιν, κατὰ τὸν ἰσὺν, ὀφείλουσιν.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Subjecti pro ingeniorum varietate tractandi.

Σκοπὸν δὲ χάριτον, ὅπερ παρὰ πολλοὺς εὐγνώμοσιν ἀρρώστοις εἶδον γινόμενον· τὴν γὰρ ἑαυτῶν δεξιάν καὶ ἀσθένειαν ἐπιστάμενοι, καὶ μὴ βουλομένοις τοὺς ἰατροὺς δεσμεῖσθαι αὐτοὺς, καὶ ἑκούσιον βίβλια-
τρεῦσαι ἐδυσώπησαν. Διδὸν τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, διὰ τὴν μέλλουσαν ἐλπίδα· ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής, διὰ τὰς προλαβούσας προλήψεις· ¹⁷ Ἐγὼ δὲ ἑωρακώς, πείθεσθαι τοὺς ἰατροὺς ἐδυσώπησα. Οὐδὲ πᾶσιν ὁ ὁδηγὸς στενὴν καὶ τεθλιμμένην προσερχομένοις λέγειν ὀφείλει· οὐδὲ μὴν ἐκάστην τὴν ζυγὸν χρηστὴν καὶ τὸ φορτίον ἐλαφρόν. Σκοπεῖν δὲ μᾶλλον καὶ προσφυῶς ἀρμόζειν τὰ φάρμακα. Τοῖς μὲν ἐκ χαλεπῶν καταβεβαρυμένοις ἀμαρτημάτων, καὶ εὐχερῶς πρὸς τὴν ἀπόγνωσιν ἔχουσι, τὸ δεύτερον· τοῖς δὲ πάλιν πρὸς τὸ ὑψηλὸν καὶ οἰηματικὸν φρόνημα κλίνουσι ¹⁸, τὸ πρῶτον ἀρμόδιον φάρμακον. Τινὲς ὅδον ὁδεύειν μακρὰν ἔχοντες ¹⁹, καὶ ἐρωτήσαντες τοὺς γινώσκοντας, εὐθεὶαν ταύτην καὶ λεῖαν, καὶ ἀκίνδυνον παρ' αὐτῶν εἶναι ἀκηκόασιν· καὶ μέντοι τῇ ἀποψι χαυνωθέντες πρὸς τὴν ὁδοποιρίαν περὶ τὰ μέσα

¹ Ezech, iii, 19.

¹⁶ Ἵσως ἐπιμειδίῃ, ἢ ἐπιμείνῃ, ἢ ἐπιμένει. ¹⁷ προλήψεις. ¹⁸ ῥέπουσι. ¹⁹ μέλλοντες.

A guat, et ad emendationem inducat. Quod si incorrectus hæreat in vitio et malitia sua, exterminandus est e contubernio fratrum, ne reliquos etiam pervertat.

Aliud.

De omni magistratu seu magno seu parvo scriptum est, ut subjectis delicta sua seu parva seu magna cum obtestatione denuntient, et nulla silentio transmittant. Qui enim malum excindere potest, et non excindit, non evadet damnationem ob solam obtestationem. Quod si emendare non poterit, et peccantem tamen obtestetur, et a peccato dehortetur, sed ille surdus non pareat, hic (præses) animam suam liberat, sed delinquentes in peccato suo moriuntur; . Ab unoquoque autem principe seu magistratu exigitur, ut et recte in via ambulantes adhortetur et obtestetur, ne deficiant aut excidant. Ubi autem quispiam ex subjectis de periculo admonitus præses ipse iudicium susti-

Scholion.

Ab episcopis et regibus ac cæteris usque ad extremum pauperem in quos potestatem habet, ratio exigitur de his, ut pro sua quisque facultate suos adhortetur et obtestetur, non improbos tantum et solutos, sed probos etiam seu qui cum virtute vivunt. Non solum enim ex sententia Jobi principibus seu magistratibus precandum pro improbis hominum factis, sed cogitationibus etiam malis C subjectorum deprecandum est.

477 CAP. VII.

Illud quoque intelligo, quod a quibusdam bonæ mentis, sed affectis et infirmis religiosi factitatum vidi, qui suæ sibi imbecillitatis ac timoris consilii, medicum ad vulnera trepidantem ulro hortati sunt, uti vincerentur, et per vim curarentur: quod spiritum quidem ob spem futuræ vitæ promptum; carnem autem propter expertas ante defectiones, infirmam sentiant. Ego vero cum hoc animadverteterem, medicos, ut id sibi persuaderi paterentur, induxi. Animorum dux et moderator nec omnibus religiosam vitam complectentibus, viam asperam et angustam plenamque acerbisatibus esse ostendet; nec contra singulis jugum Domini suave, et onus leve; sed ingenium cuiusque æstimabit, et medicinam ad naturæ morbiq; genus attemperabit. Etenim peccatorum ingentium pondere depressis, et ad desperationem vergentibus posterius (lenitatis, inquam, pharmacum) adhibebit. Sublimia vero cogitantibus et nimis alta sapientibus prius amuletum accommodandum. Nonnulli longam in-

gressuri viam, percontati quos viae gnaros credabant, cum ab iis rectam planamque et ab omnibus tutam insidiis esse didicissent, ea denuntiatione remissiores facti, in medio saepe cursu fracti summum salutis discrimen adiere, aut certe regressi sunt, quod ad afflictiones tolerandas essent **478** imparati. Contra rursus velim intelligas: ubi fax amoris divini in pectore exarsit, ibi verborum tonitrua nil territant; et, ubi metus ulticium apud inferos flammaram illuxit, ibi laborum omnium summa patientia. Ubi denique spes regni coelestis affulget, ibi mox omnium rerum humanarum sequitur contemptio. Duci peritis subjectorum illi militum animi et ordines probe sunt pernoscendi: fortasse latent in turba fortissimi pro exercitu cum ipso propugnatores et antesignani, et qui hostem ad singulare certamen audeant provocare, qui neglecti domi in otio degunt, cessantque. Navarchus absque nautarum opera navem e naufragio non servabit. Medicus lesum non curabit, nisi rogetur, eique vulnus aperiatur, et tota curationis ratio illius diligentiae et fidei permittatur. Qui ex verecundia vulnera texere, vermes et putores aluere, nec inde pauci, nec raro periere.

A ταύτης, ἣ ἐκινδύνευσαν, ἢ καὶ ὑπέστρεψαν, ἀπαρ-
σκευαστοὶ πρὸς τὰς θλίψεις εὐρεθέντες· ὥστε καὶ
τὸ ἐμπλεῖν νδεῖ μοι, ὅπου ἔλας θεὸς ἤφατο καρδίας,
ἐκεῖ φόβος ῥημάτων οὐκ ἴσχυσε· καὶ ὅπου φόβος
γενένης ἐπέφανεν, ἐκεῖ πόνων παντοίων ὑπομονή.
Ὅπου δὲ βασιλείας ἐλπίς γνωρίζεται, ἐκεῖ ὅλων τῶν
κάτω καταφρόνησις. Δεῖ τὸν καλὸν στρατηγὸν, τὴν
ἐκάστου τῶν ἀρχομένων στάσιν καὶ τάξιν σαφῶς
ἐπιστάσθαι· ἴσως γὰρ εἰσιν ἐν τῇ κλήθει τινὲς
σὺν αὐτῷ ὑπὲρ τῶν συστρατιωτῶν πρόμαχοι καὶ μο-
νομάχοι θορῶντες ἐν ἡσυχίᾳ καθίστασθαι· οὐ δό-
νεται μόνος κυβερνήτης χωρὶς τῆς τῶν ναυτῶν
συνεργίας, τὴν ναὺν διασωσάσθαι· οὐδὲ ἱατρός
τὸν κάμνοντα ἰάσασθαι, εἰ μὴ πρότερον παρ' αὐτοῦ
τοῦ διὰ δυσωπήσεως ²² καὶ τῆς τοῦ τραύματος
B φανερώσεως προτραπείας ὁλοκρίτως. Οἱ αἰδεσθέν-
τες ἱατροῦς, σηπεδῶνας πεποιθήσασιν· πολλοὶ δὲ καὶ
πολλὰς τεθνήσκουσιν.

CAPUT VIII.

ΚΕΦΑΛΑ. Η΄.

Pastoris adhortatio assidua utilis, ejus submitio, fastus.

In pascendo grege magister pecoris fistula ser-
monis assidue utatur, praesertim quando oves ad
quietem proficiscuntur: nihil enim tam formidat
lupus, quam pastoralis canna sonum: neque (re-
ctor animarum) unquam se nimis et praeter rati-
onem submittat: nec unquam se **479** stolide
extollat, sed in utroque Paulum ducem sequatur.
Deus frequenter oculos subjectorum quasi fasci-
nat, ne majorum suorum vitia deprehendant, quae
si pastor illis aperiat, fiduciam illorum erga ipsum
tollit. Vidi ego praesidem religiosorum, qui suis
filiis in quibusdam rebus per summam animi
demissionem optime consuluit. Notavi alium qui
stultam suam sapientiam ad conciliandam sibi
existimationem aperuit, nec sincere erga subjectos
affectum. Raro quidem, sed tamen ex causa ali-
qua, observavi nonnullos vitiositatibus animi et
perturbationibus obnoxios praesesse perfectis et om-
nibus cupiditatum morbis expeditis, qui paulatim
ex subjectorum suorum virtute verecundati, sua
D ipsorum vitia quoque emendarunt, quod subjectorum opinor ad caelum destinatorum virtus et pro-
morita in ipsis efficere. Factumque est ut administrandi munus vitioso praebere occasionem per-
fectionis.

Νεομένων τῶν προβάτων, τῇ σύριγγι τοῦ λόγου
ὁ ποιμὴν κεχρημένος μὴ παύσεται· καὶ μάλιστα
μελλόντων τούτων εἰς ὕπνον ἔρχεσθαι· οὐδὲν γὰρ
οὕτως δέδοικε λύκος, ὥς σύριγγος ποιμαντικῆς
C ἀπήχημα· οὐδὲ πάντοτε ταπεινοῦν ἀλόγως, οὐδὲ
πάντοτε ὀφθαλμοῦ ἀφρόνως ἑαυτὸν ὁ προσεσὼς θεί-
λει, ὁρῶν Παῦλον ἐν ἀμφοτέροις ὀδεύοντα· Κύριος
πολλάκις συνεκάλυψε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀρχομέ-
νων ἐν τισὶ τοῦ προσεστώτος ἑλλειμμασιν· αὐτοὺς
δὲ ταῦτα φανερώσας ἀπιστίαν ἐγέννησεν. Εἶδον προ-
σεστώτα ἐξ ἄκρας ταπεινώσεως τοῖς τέκνοις ἐν τισὶ
συμβουλευόμενον· καὶ εἶδον ἕτερον τὴν ἰδιανανοσίαν
ἄσοφον ἐξ οἰήσεως αὐτοῖς ἐμφανίζειν βουλόμενον·
καὶ εἰρωνικῶς διατιθέμενον πρὸς αὐτοὺς, σπανίως
μὲν, ὁμῶς κατὰ τινα περίστασιν εἶδον ἐμπαθεῖς ἀπα-
θῶν ἄρξαντας, καὶ κατὰ μικρὸν τοὺς ἀρχομένους αἰδε-
σθέντας, καὶ τὰ ἴδια πάθη περικόφαντας· τοῦτο δὲ
οἶμαι, ὁ μισθὸς τῶν σαρκωμένων ἐν αὐτοῖς ἐνήργησε,
καὶ γέγονεν αὐτοῖς ἡ ἐμπαθὴς ἐγχείρησις, ἀπα-
D θείας ὑπόθεσις.

CAPUT IX.

ΚΕΦΑΛΑ. Θ΄.

Pastor sit in adversis constans.

Cavendum ne comparata in portu, dissipemus in
pelago. Intelligunt [norunt] quid hoc dicti sibi ve-
lit, qui ad turbas et tumultus rerum externarum

Προσεχτέον μὴ πως τὰ τοῦ λιμένος ἐν τῇ πε-
λάγει σκορπίσωμεν· οἶδασιν τὸ εἰρημένον οἱ πρὸς
τοὺς θορύβους τοὺς ἐκτὸς ἐπὶ ἀγύμναστοι τυγχά-

²² δυσωπήσεις.

νοντες· μέγα μὲν ὡς ἀληθῶς τὸ εὐφύως καὶ ἀνδρείως ὑπομένειν τὸν τῆς ἡσυχίας καύσινα, καὶ τὴν γαλήνην, καὶ τὴν ὀλιγωρίαν, καὶ μὴ ἀπίζητεῖν τὰς τῶν ἔξω τοῦ πλοίου τῆς κέλλης μεταπτώσεις καὶ παρακλήσεις, ὥσπερ οἱ ὀλιγωροὶ τῶν ναυτικῶν ἐν καιρῷ ἀκρασίας¹¹ τὴν ἐν τοῖς ὕδασι πῆξιν·¹² μείζον δὲ καὶ ἀσύγκριτον, τὸ μὴ τοὺς θορύβους δεδιέναι, ἀλλὰ μένειν ἐπὶ τοῖς τούτων κτύποις τῇ καρδίᾳ ἀπτόητον, καὶ ἀκίνητον, μετὰ ἀνθρώπων μὲν ἔκτος, μετὰ Θεοῦ δὲ ἐντός διατρίβοντες.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

De recipiendis tironibus

Ἔστω σοι, ὦ θαυμάσιε, ἡ τῶν ἐκτός κατάστασις τῶν ἡμετέρων ὑπόθεσις. Τίς μὲν κατάδικος ἐν τῷ φοβερῷ ἡμῶν καὶ ἀληθῶς δικαστηρίῳ παραγίνεται, τίς δὲ ἀνεύθυνος πρὸς ἐργασίαν Θεοῦ καὶ δουλείαν ἐπιγόμενος· ἐναντεῖται γὰρ πάντων ἐκατέρων αἱ ἀφίξεις¹³, καὶ οὐκ αἰὶν καταστάσεων δεόμεναι. Ἐπερωτάσθω πρὸ πάντων ὁ ὑπεύθυνος, ἰδίᾳ μέντοι τίνες αἱ αὐτοῦ πράξεις κατ' εἶδος καθεστῆκασιν. Δυσὸν τρόπον ἔνεκα· ὅπως τε τῇ ἐξαγορεύσει διὰ παντός νυττόμενος, ἀπαρβήσαστο· μείνη· καὶ ἵνα γνῷ πόλιν τραυμάτων ἀνάδοχοι γεγόναμεν, καὶ εἰς ἀγάπην ἡμῶν διεγερῇται· μὴ δὲ τοῦτό σε λανθανέντω, ὦ τίμιε, ὥσπερ οὐδὲ ἀγνοεῖται, μὴ γένοιτο λέγω δὴ, τὸ συγκρίνεσθαι παρὰ Θεοῦ καὶ τοὺς τόπους, καὶ τὰς ἀναδύσεις, καὶ τὰς ἑξεις τῶν ὑπευθύνων· πολλὴ γὰρ τὸ ποικίλον καὶ διάφορον κέκτηνται. Πολλάκις ὁ ἀσθενέστερος καὶ ταπεινότερος τῇ καρδίᾳ εὐρίσκειται· διόπερ καὶ κορυφώτερος τιμωρεῖσθαι παρὰ τῶν πνευματικῶν δικαστῶν ὀφείλει. Τὸ δὲ ἐναντίον πρόδηλον.

horum discrimina. Non infrequenter accidit, ut quo tiro gravioribus animi morbis est oppressus, hoc animo sit submissior seu abjectior, ut proinde elementius a iudice religioso sit tractandus (quam culpa exigere videatur.) Nec obscurum quid e contra in presidente sit faciendum.

Εἰς ΚΕΦΑΛ. Ρ.

Ἐχόλιον.

Ὁ πρὸς ὑγίαν προσφύρων τὴν παιδείαν, ἐν τῇ ἀγάπῃ παιδεύει· ὁ δὲ ἐκζητῶν τὴν ἐκδίκησιν, κενὸς ἐστὶν ἐκ τῆς ἀγάπης. Ὁ Θεὸς παιδεύει ἐν τῇ ἀγάπῃ, οὐκ ἀμυνόμενος, μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἵνα ἰσθῇ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ζητεῖ, καὶ οὐ φυλάσσει εἰς καιρὸν τὴν ὀργήν. Οὗτος δὲ ὁ τρόπος τῆς ἀγάπης ἐκ τῆς εὐθύτητός ἐστι, καὶ ἐμπαθῶς εἰς ἀμυναν οὐκ ἐκκλίνει.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Mansuetudo et pietas pastori commendatur.

Οὐκ εὐθὺς λέοντα πρόβατα νέμειν (1), καὶ οὐκ ἱσφαλὲς ἐμπαθῇ ἔτι, ἐμπαθῶν ἀρχεῖν· ἀσεμνος Θεο-

¹¹ νηνεμίας. ¹² νῆξιν. ¹³ προσελεύσεις.

A inexercitati prodeunt. Præclarum quidem est fortiter et genereose tolerare cum silentii et quietis æstium, tum tranquillitatem et contemptum, nec quas extra navem, et cellam sunt sublimia affectare, et solatiola venerari, quemadmodum nautica turba, cum est malacia in omnem se luxum effundunt, et natando aquis illudunt. Sed multo præclarius est et supra comparisonem, tumultus nullo extra nos posito pertimescere, sed in huiusmodi turbis et strepitu interritum immotumque cum inter hominum cætus exterius, tum in animo cum Deo interius consistere et versari.

CAPUT X.

B Sit tibi, verendo vir, status eorum qui in mundo degunt, documentum rerum nostrarum. Est qui inde ad nostrum se tribunal vere formidabile sistit reus et noxius : est qui innocens ad Dei enitum et obsequium accedit : quorum sane ingressus ad religionem tota via differunt, singulique singulari prorsus modo sunt instituendi. Rogetur primum omnium ille peccatis obsitus et inquinatus, sed seorsum ab aliis et privatim, quid speciatim deliquerit, et hoc geminam ob causam, primum ut ex totius vitæ ratione et flagitiorum confessione verendatus, exuta prorsus contumacia et loquendi¹⁴ procacitate, semper custodiat modestiam : deinde ut intelligat quantis saucium confectumque vulneribus receperimus, quo ad charitatem inflammetur. Neque hoc te fugiat, venerande pater, ut non fugit (absit enim ut ignorare te hoc existimem), attendi a Deo peccatorum (ad penitentiam prope- rantium) locum quoque et vitæ novæ rationem, nec non animi habitum et affectum. Magna enim sunt

AD CAP. X.

Scholion.

Qui adhibet disciplinam ad sanitatem seu salutem alterius, hic in charitate castigat : qui autem ultionem querit, omni charitate destitutus est. Deus castigat in charitate, non in vindictam, absit ! sed ut sanetur imago ejus studet. Neque iram suam in tempus vindictæ reservat. Hic modus est charitatis, ex recta mente, quæ ex pravo affectu non declinat in vindictam.

CAPUT XI

Non est par ut leo pascat oves, et vitiosus im- peret vitiosis : spectaculum ingratum vulpem spe-

ctare inter gallinas. Quid autem importunius pastore iracundo? Vulpes mactat gallinas: biliosus pastor plenas rationis animas perturbat et occidit. **482** Cave in minima curiosius inquiras, neque enim (id faciendo) Deum imitabere². Da operam uti tu quoque Deum velut œconomum et rectorem habeas actionum tuarum omnium interiorum et exteriorum, cui velut optimo gubernatori tua animi et voluntatis decreta committas, ac per ipsum tuam ipsius voluntatem abscindas, ita ut fias velut infans aut fatuus solo illius nutu gubernandus. Videndum et hoc tibi et cæteris omnibus, ne ex fide potius ad nos venientium, quam per nostram virtutem, Dei clementia singularia quædam voluerit patrare. Multi enim vitiiis et affectibus inquinati, eo [quo diximus] modo, opera admiranda edidere: Quando, inquit, multi dicent mihi illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo, et quæ sequuntur¹ credibile sit quod ante diximus. Vere qui Deum sibi concipere studet, potest subjectis in certamine fessis, etiam non sentientibus illis, suppetias ferre, qua ope duas simul res præstantissimas efficit. Primum se ipsum hac ratione a gloriæ vanæ rubigine intactum servat; deinde auctor est iis quos Deo propitiavit, persolvant.

AD CAP. XI.

Scholion 1.

Ab impuro quid poterit repurgari? et a mendaci quid veri expectabis? et qui sibi nequam, cui erit bonus?

Aliud.

Spoliatus ab latronibus quod alteri det non habet.

483 Scholion 2.

Qui ad primum verbum tibi non paret, ne violenter cum contentione coge, sed lucrum quod rejecit ille, tuum facias, tibi que accomoda et usurpa. Plus enim commodi ex tua patientia, quam illius emendatione reportabis.

Aliud.

Qui docendi officium sortitus es et non audiris (nihilque proficis), dole ex animo, sed palam nullam perturbationis signum profer. Nam si dolueris super contumacem, non damnaberis; si autem perturbatus fueris in eadem culpæ versari deprehendere.

Marci.

Qui munus imperandi fratribus accepisti, fac officium tuum, nec propter obstrepentes tibi, quæ dicenda et agenda sunt, reticeas; nam in quibus tibi obsequuntur, præmium referes propter virtutem illorum. Qui tua imperia recusabunt, omnino dimittes illis, et parem mercedem accipies ab eo qui dixit: Dimitte, et dimittetur tibi³.

ῥία ἐν ὄρνισιν ἀλώπηξ· οὐδὲν δὲ ἀπεινότερον ποι-
μένος ὀργιζομένου· ἡ μὲν γὰρ ὀρνίθας, ὁ δὲ ψυχὰς
λογικὰς ταράσσει καὶ ἀπόλλυσιν. Ὅρα, μὴ γίνου
ἀκριθὲς τῶν ἱλαρίστων ἐξεταστῆς (2), καὶ οὐκ ἔση
λοιπὸν Θεοῦ μιμητής. Ἐχε τὸν Θεὸν καὶ αὐτὸς οἰ-
κονόμον καὶ ἡγούμενον πάντων σου τῶν ἐντὸς καὶ
ἐκτὸς ἐπ' αὐτῷ, ὥστε ἐπὶ τινι ἄριστον κυβερνή-
την· καὶ δι' ἐκείνου τὸ σεαυτοῦ ἀποκόπτων θέλημα,
καὶ γενήσῃ καὶ σὺ ἄφρων τις, τῷ νεύματι αὐτοῦ
καὶ μόνῳ ἀγόμενος. Ζητητέον σοι καὶ τοῦτο καὶ
πᾶσι, μὴ πως ἐκ τῆς τῶν προσερχομένων πίστεως,
καὶ οὐκ ἐξ ἡμετέρας καθαρότητος², ἡ χάρις πλεῖ-
στα δι' ἡμῶν ὥκονησεν ἐνεργεῖν. Πολλοὶ γὰρ
ἐμπαθεῖ³· τῷ προειρημένῳ τρόπῳ ἐθαυματούρ-
γησαν. Εἰ πολλοί, φησὶν, ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ
B τῇ ἡμέρᾳ, Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σὺ ὀνόματι
προσεζητεύσαμεν; καὶ τὰ ἐξῆς, οὐκ ἄπιστον τὸ εἰ-
ρημένον κεφάλαιον· κυρίως ὁ Θεὸς ἐαυτῷ ἐξίλω-
σάμενος, καὶ ἀνεπαίσθητος τῶν καμνόντων εὐερ-
γετεῖν αὐτοῖς δύναται· δύο τε μέγιστα πραγματευό-
μενος, ἐαυτὸν μὲν ἐκ τῆς δόξης, ὡς ἀπὸ τῆς λε-
γομένης ἐρουσίθης ἀδελφῆ διατηρῶν, τοὺς δὲ ἰλω-
μένους τῷ Θεῷ μόνῳ εὐχαριστεῖν παρασκευάζων.
ut misericordia Deo soli debitas gratiarum actionis

ΕΙΣ ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Ἐχόλιον α'.

Ἀπὸ ἀκαθάρτου τί καθαρισθήσεται; καὶ ἀπὸ
ψευδοῦς τί ἀληθεύσει; καὶ ὁ πονηρὸς ἐαυτῷ, τίνα
C ἀγαθός;

Ἀλλο.

Ὁ ἀπὸ τῶν ληστῶν συληθεὶς, μεταδοῦναι τινὸς
ἄλλοις οὐκ ἔχει.

Ἐχόλιον β'.

Τὸν ἀπὸ ἐνὸς λόγου μὴ ὑπακούοντά σοι, μὴ βιά-
ζου μετὰ φιλονεικίας, ἀλλὰ τὸ κέρδος, ὃ ἀπίδα-
λεν ἐκείνος, σὺ περιποίησαι σεαυτῷ. Πλεῖον γὰρ
τῆς ἐκείνου διορθώσεως ὠφελήσει σε ἡ σὴ ἀνέξι-
κακία.

Ἀλλο.

Διδάσκειν ἐν Κυρίῳ λαχὼν, καὶ παρακούμενος,
θλίβου νοερῶς, καὶ μὴ τὰ πάσσου προφανῶς. Θλιβό-
μενος μὲν γὰρ, οὐ συγκαταριθμήσῃ τῷ παρακούοντι·
D παρασώμενος δὲ ἐν τῷ αὐτῷ πράγματι πειρα-
θήσῃ.

Ἀλλο Μαρκου.

Κελεύειν ἀδελφοίς λαχὼν, φύλαττε τὴν τάξιν σου,
καὶ μὴ διὰ τοὺς ἀντιλέγοντας παρατυπώσῃς τὰ
δέοντα. Ἐν οἷς μὲν γὰρ ὑπακούουσι, μισθὸν ἔχεις
ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ἀρετῆς· ἐν οἷς δὲ παρισκώσουσι,
πάντως ἀφῆσαι αὐτοῖς, καὶ λήψῃ τὰ ἴσα παρὰ τοῦ
ἐιρηκότος· Ἀρετὰ, καὶ ἀρεθήσεται ὑμῖν.

² Estote misericordes, sicut et Pater vester misericors est. Luc. vi, 36. ¹ Matth. vii, 22. ³ Luc. vi, 37.

²² καθάρως. ²³ τῶν ἐμπαθῶν.

ΚΕΦΑΛ. 18^ο.

CAPUT XII.

De disciplina subjectorum.

Τοις μὲν τῷ ὁρόμῳ νεανιστομένοις, αὐτὰ μάλ' ἀρί-
 στως τὰ ἀμείνω καὶ ὑπέρτερα παράβαλλε ^{25, 27}.
 τοῖς δὲ κατόπιν ἢ γνώμῃ, ἢ τῶν ποιοῦν διακρίμενοις,
 γάλα ὡς νηπιᾶζουσι· καιρὸς γὰρ πάσης βρώσεως ²⁸.
 Τὸ αὐτὸ τισι καὶ προθυμίας, καὶ ἀθυμίας ἐτέροις
 πολλάκις ἐποίησεν ἐδωδόμενον ²⁹. προσετίθεν τοῖς
 παροῦσι (1), πρὸς τὴν τοῦ σπέρματος καταβολὴν ³⁰
 ἐν καιρῷ καὶ προσώπῳ, καὶ ποσότητι καὶ ποιότητι.
 Τινὲς τὸ τῆς ἀναδοχῆς κρίμα εἰς οὐδὲν λογισάμε-
 νοι, ψυχὰς ἀλόγως ποιεῖν ἐπεχείρησαν· καὶ
 μέντοι πολλὸν πλοῦτον προσέχοντες ³¹ καὶ χερσὶν
 ἐντεῦθεν ἀπεδύμησαν, ἐτέροις τοῦτον ἐκ τῆς ἀνα-
 δοχῆς διανεμάντες. Ὅσοι εἰσι κύρια καὶ γνήσια
 τέκνα, καὶ εἰσὶν ἐκ διγαμίας· καὶ ἕτερα χαμαιῶφι,
 καὶ ἄλλα ἐκ παιδισκῶν· οὕτω καὶ ἀναδόχων πλεῖστα
 τὰ σύμφωνα γνωρίζονται· ἐστὶν ἀναδοχὴ κυρίως,
 ψυχῆς ὁδὸς ὑπὲρ ψυχῆς τοῦ πλησίον περὶ πάντα· καὶ
 ἐστὶ τῶν προγεγονότων ἀμαρτημάτων καὶ μόνον·
 καὶ ἐστὶ τῶν μεταγινομένων καὶ μόνον (2)· καὶ ἐστὶ
 τῶν προσταγμάτων τῶν οὐκ ἐκείνῳ τὸ βάρος καταδέχε-
 σθαι, δι' ἐνδεῖαν πνευματικῆς δυνάμεως, καὶ ἀπα-
 θείας ἀπορίαν· καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τελείᾳ ἀναδοχῇ
 κατὰ τὴν ἐκκοτὴν τοῦ βελήματος καὶ τὸ κρίμα βασ-
 τάζομεν. Γνήσιος υἱὸς ἐν ἀπουσίᾳ πατρὸς γνω-
 ρίζεται. Ἐκκοπέτω ὁ προσεστώς καὶ πᾶν σημεῖον
 τοῦ ἀντιπίπτοντος αὐτοῦ, ἐπὶ τινων καὶ ἀντιλέγον-
 τας, καὶ ἐπὶ τινων μεγιστάνων αὐτοῦ ³² ἐπιτιμίας
 βαρυτάτοις ἐπιτιμῶν, φόβον καὶ τοῖς ἐτέροις δι'
 ἐκείνων ἐμποῦν, καὶ βαρέως ἐπὶ ταῖς ἐπιτιμῶν
 δάκνυνται· ἀμείνων γὰρ τῆς τοῦ ἐνὸς βλάβης, ὁ
 τῶν πολλῶν σωφρονισμός ³³. Εἰσὶ τινες ὑπὲρ τὴν
 ἑαυτῶν δύναμιν ἐξ ἀγάπης πνευματικῆς κινούμενοι
 φορτία ἐτέρων καταδεξάμενοι, τοῦ εἰρηκότος μνη-
 μονεύοντες· *Μείζονα ταύτης ἀγάπης οὐδεὶς ἔχει*,
 καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ εἰσὶν ἕτεροι οἱ καὶ τὴν δύναμιν
 τῆς ἐτέρων ἀναδοχῆς (3) ἴσως ἐκ Θεοῦ εἰληφότες,
 καὶ οὐχ ἡδέως χάριν τῆς τοῦ ἀδελφοῦ σωτηρίας
 ἑαυτοῦς ὑποβάλλοντες βάρεσιν· καὶ γε ἔγωγος αὐτοῦ ³⁴
 ὡς μὴ κτησαμένους ἀγάπην τεταλάνισα ³⁵. περὶ τῶν
 προτέρων εἰρημένων που εὐρηκα· *Ὁ ἐξάγων
 ἄξιον* ³⁶ ἐξ ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἐστὶν. Καί,
Ὅν τρέπον ἐποίησας, ἔστω σοι ³⁷. Ἐκκοπεῖ κα-
 κῆνον, αἰτῶ, ὅτι πολλάκις ἡ κατ' ἐννοίαν ἀμαρτία
 τοῦ προσεστώτος, χεῖρων τῆς κατ' ἐνέργειαν τοῦ
 ὑπηκόου κρίνεται· εἴπερ καὶ κουφοτέρα στρατιώτου
 ἀμαρτία, ὑπὲρ τὴν τοῦ στρατηγοῦ κακοβουλίαν.
 Νουθετεῖ τοὺς ὑπηκόους (4), τὰ μὲν σωματικά καὶ
 λάγνα μὴ κατ' εἶδος ἐξαγορεύειν· τὰ δὲ λοιπὰ πάντα
 κατ' εἶδος νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ἀναμνημο-
 νεῖν πλημμελημάτων· ἀκρατοῦς μὲν πάντη πρὸς
 ἀλλήλους εἶναι γύμναζε, ἑαυτὸν τὸν προβαλλό-
 μενος, φρονίμους δὲ λίαν πρὸς δαίμονας. Μὴ λαν-

A Stadium vitæ religiosæ alacriter decurrentibus
 solidiora præbe alimenta et firmitiora. Tardioribus
 et animo seu moribus a tergo sequentibus lac ut
 infantibus porrige. Habent enim et ciborum genera
 ætates suas. Idem victus alios firmat, alios frangit.
 Maximopere curandum iis qui præsumt, ut in se-
 mente faciendi rationem habeant temporis, perso-
 næ, copię et modi. Sunt qui iudicio seu periculo
 ob susceptos contempto, temere et sine ratione
 animarum curam in se recipiunt; qui sane cum
 ante receptam hanc provinciam magnis rerum coe-
 lestium thesauris circumfluere, vacuū ⁴⁸⁴ tam-
 en postea (quod aiunt) manibus hinc e vita de-
 cesserunt, opesque quas ex susceptione colligere
 poterant, aliis reliquerunt. Quemadmodum libero-
 rum alii sunt germani et genuini, alii privigni aut e
 serundo conjugio, alii ex ancilla, alii ex adulterio
 seu scorto nati, ita plurimum se habet suscepto-
 rum ratio. Munus suscipiendi requirit eum qui pa-
 ratus sit in omnibus animam pro anima exponere.
 Est qui tantum rationem habet delictorum ante
 admissionem, a susceptis commissorum. Est qui
 eorum, quæ post admissionem designant; est qui
 id tantum curat, quod ipse Imperat, nec aliud onus
 suscipit, propter spiritus nempe inopiam, et ani-
 mum ab incompisitis perturbationibus et affectibus
 nondum liberum. Quin et in ipsa perfecta quoque
 susceptione circa voluntatis proprię excisionem
 iudicium seu periculum condemnationis sustine-
 mus. Filius genuinus ex patris absentia cognoscit-
 ur. Animadvertat archimandrita et curiosè obser-
 vet refractarios in quibusdam, et obloquentes eos-
 que præsentibus quandoque viris primariis acer-
 rime objurget, ut et cæteri propter illos percellan-
 tur, quamvis reprehensionem illam moleste ferant,
 et vulnerentur. Præstat enim ex unius vulnere
 plures sanari et sapere. Sunt qui facibus divini
 amoris incensi conantur etiam supra vires aliorum
 onera subire, illud Christi animo tractantes: *Ma-
 jorem hac dilectionem nemo habet*, et quæ sequun-
 tur ³⁸. Sunt alii qui fortasse prudentiam illam alio-
 rum ad vitam religiosam instituendorum ⁴⁸⁵ a
 Deo acceperunt, sed inviti, quamvis inde salus
 fratris pendeat, onus illud subeunt, quos ego velut
 miserabiles, et omni destitutos charitate deplorare
 soleo. De primis alicubi scriptum inveni. *Qui eduze-
 rit pretiosum a vili et indigno, quasi os meum erit*.
 Et: *Sicut fecisti, eris tibi* ³⁹. Et illud velim adver-
 tas peccatum a præsule, sola duntaxat voluntate
 et animo conceptum ac commissum, deterius esse
 erratis inferiorum apertis et manifestis. Levius
 peccat miles, quam imperator, qui perverso consilio

²⁵ Joan. xv, 13. ²⁶ Jerem. xv, 19. ²⁷ Ezech. vii, 27.

²⁸ παρασκευάζει βρώματα. ²⁹ παρακλήσεις. ³⁰ τῶν σπερμάτων ὑποδοχὴν. ³¹ πρὸς ἔχοντες.
³² τὸ τοῦ πολλοῦ σωφρονίζεσθαι. ³³ ἀλλ' ἐγὼ τούτους. ³⁴ ἐταλάνισα. ³⁵ τίμιον. ³⁶ αὐτοῦ. ³⁷ ἐπι-
 ησεν, οὕτως ἐστὶ αὐτοῦ.

peccat. Hortare subjectos uti carnis lapsus et Veneris desideria non ita amussatim expriment, cætera vero delicta speciatim et singulatim diu noctuque revolvant. Cura ut inter se candide et aperte agant, atque teipsum rei formam exhibe. Et vero præsertim adversus demonum insidias cautos et prudentes effice. Exploratam habeas mentem et finem sed scopum affectusque omnes gregis tui, quo collineant: studeat enim hoc (tartareus) lupus uti per inertes, laboriosos etiam frangat, et ignavos reddat. Ne cunctare precari et obsecrare pro omnino etiam solutis et cessantibus, non ut cælesti misericordia dignentur, hoc enim illis non adjutantibus [allaborantibus] tantisper fieri non potest: sed ut a Deo ad virtutem excitentur. Cum hæreticis fide non firmi et ardentes ne accumbant aut communicent, ut est in sacris canonibus: constantes autem et ferventes, cum usus exiget, et a perfidis incredulisque in fidei causa urgebantur, si in certamen descendere voluerint, mittantur. Ubi de Dei gloria **486** agitur, ignorantiam ne excuses. Nam qui ex inscitia peccarit, punitur, quod dicenda non didicerit.

AD CAP. XII.

Scholion 1.

Existimo illum hoc dicere, quod ad scholam religiosam) venientibus ut spiritualium seminum fructum referant, non debeant omnibus indiscriminatim eadem nec eodem modo tradi, sed doctori habendam esse rationem personæ, temporis, auctoritatis et multitudinis eorum qui erudiuntur.

Scholion 2.

Hoc dicit, esse nonnullos religiosos pastores, qui onus judiciorum aliorum in subjectis nolint recipere, propter defectum, ut dicit perfectionis. Id quod et nunc in non paucis fieri videmus, qui subjectorum sibi religiosorum caras et cogitationes nolunt recipere vel audire, cum interim quod ipsi præcipiunt severe exigant: isti rationem reddent, et onus sustinebunt, ut qui subjectis mandant, quod accipiunt, facti sint etiam fructus quem tantum ex mandatis, ut illis mandant, hauriunt.

Scholion 3.

Non posse juvare inopia est; non extrema malitia.

Scholion 4.

Ingens ex re commodum et valentibus peragere, ut idem et sanum sanet. et sanum ad perfectionem deducat.

Scholion 5.

Si quis autem suæ domui præesse non potest, quomodo Ecclesiæ Dei providebit?

ΕΙΣ ΚΕΦΑΛ. ΙΒ΄.

Σχόλιον α΄.

Οἶμαι τοῦτο λέγειν, ὅτι τοῖς ἐρχομένοις ἐπὶ διδασκαλίαν πρὸς τὸ τῶν πνευματικῶν σπερμάτων ἐν γαστρὶ γενέσθαι, οὐχ ἀπλῶς χρὴ πᾶσι διαλέγεσθαι οὐδὲ ὡσαύτως· ἀλλὰ κατὰ τὸ πρόσωπον καὶ τὸν καιρὸν, καὶ τὴν προθυμίαν, καὶ τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν.

Σχόλιον β΄.

Τοῦτο λέγει, ὅτι εἰσι ποιμένες τινες, βάρος μὲν κριμάτων ἑτέρων οὐκ ἀναδεχόμενοι ἐν τοῖς ὑπηκόοις, ἀλλὰ ὡς εἰς, ὥς φησι· τελειότητος. Ὅτι καὶ νῦν ὁρῶμεν ἐν πολλοῖς, μὴ καταδεχομένοις τοὺς λογισμοὺς τῶν ἐν χειρὶ μοναχῶν· τῶν δὲ οικειῶν προσταγμάτων πάντως· αὐτοὶ τὸν λόγον καὶ τὸ βάρος ὑπερβαίνειν, ὥς αἰτιοὶ γινώμενοι τοῖς ὑπηκόοις ὁμοίως ἢ ὑπερβαίνειν ἀπὸ μόνων τῆς ἐπιταγμάτων ὡς αὐτοὶ ἐπιταγμένοι.

Σχόλιον γ΄.

Τὸ μὲν εἶναι πρὸς τὴν ἀπρίαν· τὸ δὲ μὴ βούλεσθαι, χάρις μεγίστης ἐστίν.

Σχόλιον δ΄.

Μεγα τὸ ἐκ τοῦ πράγματος ὁφείας, καὶ τοῖς ἐρρωμένοις κατὰ τὰς πράξεις· ὥστε τὸ αὐτὸ καὶ νοοῦντα εἶναι, καὶ ὁρῶντα τελειοῖ.

Σχόλιον ε΄.

Εἰ δὲ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῇναι οὐ δύναται, πῶς Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ ἐπιμελήσεται;

CAPUT XIII.

Varia documenta.

Turpe est magistro virtutis, mortem formidare, quando obedientia mortis securitas esse perhibetur.

¶ 1 Tim. iii, 5.

²⁹ ἴσως τῆς ἀπὸ μόνων. ³⁰ δεδοικέναι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ΄.

Αἰσχρὴν ποιμενὶ θάνατον δεδιέναι ²⁹, ὅπου γὰρ καὶ τοῦτο ὑπακοὴ ὀρίζεται ὁὗτος ἵνα θανάτου. Ζήτει,

ὦ μάκαρ, ποίας τῶν ἀρετῶν χωρὶς οὐδεὶς βέβαια τὸν Κύριον, χάριεν τὸν πάντων περιποιῶν τοῖς ἐγγύνοις^α· λεία· τε καὶ θηλυκοειδούς βέβαια εἰς ἅπαν λυτρούμενος (1). Ἐστῶσαν πᾶσι τοῖς ὑφ' ἡμᾶς ἐν Κυρίῳ πρὸς τὰς σωματικὰς ἡλικίας αἱ καταστάσεις καὶ κατοικήσεις διάφοροι. Οὐ δέον γάρ τινα τῶν λιμένων ἀποπέμπεσθαι, πρὶ φρονήσεως τῆς κατὰ κόσμον ἐννόμου. Χείρας μὴ ταχέως εἰν ἐπιθήσομεν, μήπως ἐν ἀγνοίᾳ προσαγομένᾳ τινα τῶν προβάτων, ἐν γνώσει λοιπὸν γινόμενα καὶ τὸ βάρος, καὶ τὸν καύσωνα μὴ ὑπομένοντα, ἐπὶ τὸν κόσμον αὐτομολήσωσιν· ὅπερ τοῖς προχειροτονηκόσιν οὐκ ἀκίνδυνον παρὰ τῷ Θεῷ καθέστηκεν. Τίς ἄρα τοιοῦτος καθέστηκεν ἐκ Θεοῦ οἰκονόμος, ὃς τῶν ἑαυτοῦ πηγῶν καὶ μόθων ἀνευδεχῆς καθέστηκεν, καὶ πρὸς τὴν ἐτέρων κάθαρσιν ταύταις πρὸς Θεὸν ἀπειδὸς κέχρηται, ψυχὰς, καὶ σώματα μάλιστα ἐρρύπωμένα ἀποσμήχων μὴ ποτε παύσῃ (2). ἵνα μὴ μόνον οικεῖων, ἀλλὰ καὶ ἄλλοτρίων ψυχῶν στεφάνους παρὰ τοῦ καλοῦ ἀγωνοθέτου παρρησίᾳ ἐκζητήσεις; Εἶδον ἀσθενῆ ἀσθενίαν ἀσθενοῦς ἐκ πίστεως καθάραντα ἀναίειλα ἐπιανυμένη πρὸς Θεὸν ὑπὲρ ἐκείνου χρησάμενον, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ ψυχῆς θάνατον, ἐν ταπεινώσει μέντοι ἐκ τῆς ἐκείνου ἰάσεως, καὶ ἑαυτὸν λοιπὸν ἱασάμενον· καὶ εἶδον ἐξ οἰήσεως ὁμοίως πεποιηκότα, καὶ, Ἰατρεῖ, θεράπευσον σεαυτὸν, μετ' ἐπιτιμήσεως ἀκούσαντα. Ἐστὶ παραίτησθαι ἀγαθὸν, διὰ μείζον ἀγαθόν, ὥς ὁ τιμαρτίριον οὐκ ἐκ δειλίας διαφυγόν (3). ἀλλὰ οὐκ ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ σωζομένων καὶ φωτιζομένων ὠφέλειαν· ἔστιν ὁ ἑαυτὸν ἀτιμῆ διὰ τὴν ἑτέρων τιμὴν ἐκδοδύκους, καὶ παρὰ πολλοῖς ὡς φιλόνομος λογίζομενος, ὅμως ὡς πλάγος καὶ ἀληθὴς ὑπάρχων· εἰ ὁ λόγον ὠφελείας κατέχων (5), καὶ μὴ τοῦτον ἀφθόνως μεταδίδους, οὐκ ἀτιμώρητος ἔσται, πόσος, οἶε, ὦ φίλε, τυγχάνει ὁ κίνδυνος^β τῶν δυναμένων^γ καὶ δι' ἑαυτῆς τὸν ἔργον συνεργίας τοῖς κακομήνοισι συγκαμνεῖν, καὶ μὴ συγχοπουμένους^δ· ῥῆσαι ὁ ἐκ Θεοῦ βυσθεῖς, καὶ σωσον ἡμᾶς, ἀπὸ τῶν ἐκείνων ἁπάντων, καὶ ἐκπρίμμενος^ε· κατενομήνους ὡς ἐκπρίμμενος^ε μὴ φείσῃ. Τοῦτο γὰρ πᾶσι προσηγορεύεται· ἐδ' ἡμεῖς ἐπαθλον παρὰ Θεοῦ ὅπερ ἡμεῖς ἐργάζομεθα καὶ θεωρεῖν βροτῶν καὶ ἀβρότων, συνεργῆς ὥσπερ τῶν ἀσωμάτων καὶ νοερῶν δυναμένων ἑαυτὸν ἀποκρίνυσαι ὁ εἴς ἐκ Θεοῦ δοθείση αὐτῷ καθαρότητι, τὸν τῶν ἐτέρων ῥύπον ἀποσμήχων, καὶ ἐξ ἐπιμύμων δῶμα τῷ Θεῷ δῶρα προσφέρον. Τοῦτο γὰρ καὶ πᾶσι ἀπὸ τῶν ἐκείνων δειλῶν λειτουργεῖν. Πάντες γὰρ οἱ κύκλοι αὐτοῦ οἰοῦνται δῶρα, ψυχὰς. Οὐδὲν ὅμως τὴν πρὸς ἡμᾶς τοῦ πλάσαντος ἡμᾶς ἐνδεῖαν ἐκτελεῖν φιλανθρωπίαν καὶ ἀγαθότητα, ὡς τὸ καταλιπεῖν τὰ ἐκτενέχοντα ἐν νείᾳ πρόβατα, καὶ τὸ πεπλανημένον ζητῆσαι. Πρόσεχε τοίνυν, ὦ πίσυνε^ε, καὶ πᾶσι τοῖς ἐκείνου τὴν σπουδὴν καὶ τὴν ἀγάπην, τὴν θέρημιν, τὴν ἐπιμέλειαν, τὴν πρὸς Θεὸν ἰκτοίαν ἐπὶ τῶν λίαν πεπλανημένων καὶ συντετριμμένων ἐνδείξει. Ὅπου γὰρ μεγάλαί αἱ νό-

A 487 Cogita, beate, sine qua potissimum virtute nemo ad Dei conspectum admittatur; eamque qua potes arte alumnis tuis instilla, formas corporum emendatiores et muliebres ab eorum aspectu penitus remove. Sint omnibus, qui sub signis Christi apud nos militant, suae pro aetatis ratione stationes (ordines) et domicilia. Nullus enim nobis a portu religionis ante adhibitam etiam mundo probandam prudentiam rejiciendus est. Nemini cito nisi de more probato, manus imponemus (tondebimusque); ne qua ovium per ignorantiam, disciplinam religiosam complexa, cognito postea rerum statu et difficultate ad onus et aestum religionis impatiens, retro qua venerat ad saeculum revertatur, quod non parvum magistris illorum, et initiatoribus apud Deum periculum creabit. Quis porro erit divinus ille oeconomus, qui fontium suorum et laborum haud indigus, etiam ad aliorum purgandos a sordibus animos, copiosis a Deo lacrymarum imbribus irrigatus abundat, et has ad aliorum lustrationem seu purificationem laudemque Dei liberaliter adhibet. Mentis et corpora peccatorum inquinamentis foedata detergere ne cessa, uti non tuarum tantum, sed alienarum quoque animarum laureolas a liberali munerario et agonotheta magna spe et fiducia pascas. Vidi ego morbum aegri ab alio aegro per fidem curari laudanda sane impudentia apud Deum pro illo, uso, animamque pro anima ponente, qui ex alta mentis demissione propter alterius procuratam sanitatem, ipse **488** quoque salutem est consecutus. Vidi qui idem ex animi elatione tentaret, qui merito reprehensus audit: *Medice, cura teipsum*. Juvat nonnunquam bonum (majoris causa boni) declinare, decus, inquam, martyrii, non ex animi imbecillitate seu timore, sed propter aliorum utilitatem fide illustratorum aive credulitatem et salutem (2). Est qui seipsum ob alterius salutem exponit ignominiae, et a multis pro homine voluptuario judicatur et damnatur, estque quasi seductor, et tamen servas. Si qui aliis profutura novit, et docere cum possit, recusat, id haud impune feret; in quantum, putas, amice, ne peritalem animae, conjunctum illi quod opera sua et virtutis industriis alios levare et levare possunt, et auxilium tamen negant. Serva alios et ipse a Deo servatus, quippe ductus ad eum et a hostilibus laqueo necandos, et ipse a Christo ereptus. Hoc illud ingens est munus a Deo propositum omnibus spiritum habentibus supra omnium mortalium et immortalium facta et opera, cum quis seipsum caelitem et mentium ab omni concreione corporum liberarum per acceptam a Deo animi corporisque puritatem socium laborum ostendit, labes aliorum emaculat; et ex impuris pura Deo munera libat. Hoc enim est aeternum diuinorum mystarum officium: *Omnes in circuitu ejus inuenera,*

^α Luc. iv, 23.

^β πόσων εἴ τι κίνδυνον. ^γ ὑποστήσονται οἱ δυνάμενοι. ^δ ἐκπρίμμενος. ^ε θαυμάσια.

(a) Hoc Gregorius Thaumaturgus lecit, fecit et Athanasius, et non pauci alii.

animas, inquam, offerent⁷, Nihil ita conditoris erga A nos commendat pietatem et clementiam, quam quod relictis (in caelo) nonaginta novem ovibus errabundam, unam 489 quæsierit in terris. Attendes animum, vir admirande, et omne tuum studium, amorem, ardorem, curam, preces ad ovem palantem ac perditam quærendam converte: ubi enim curatu difficiles morbi prægnantesque sanguine vibices seu exulceratae cicatrices, ibi sine ulla dubitatione ingentia medentibus præmia sunt deposita. Observemus, conservemus, laboremus. Non semper summum jus religioso judici propter imbecillitatem ægri est persequendum. Vidi quondam a sapientissimo arbitro duos quosdam judicandos, qui reum ut infirmiores absolvit, et innocentem ut generosiores beneque affectum damnavit: ne si legem æquitatis ultimam sequeretur, majores inde turbæ existerent. Privatum tamen utrumque ut causæ æquitas postulabat, tractabat, maxime illum, qui ab animo fractus et ægrior apparebat. Prata virentia oves invitant: præcepta vero et subjectæ assiduo mortis memoria plurimum gregibus ratione duetis ad omnem ab animo abstergendam scabiem prosunt. Delige generosos et constantes, eosque præsentibus quandoque imbelibus (arrepita causa sine causa) objurga, uti per alterius medicinam, alterius cures vulnera, fortesque ad obsequia, et expeditos reddas. Inauditum est a Deo peccata per confessionem audita (a), fuisse unquam provulgata, ne per illam traductionem reliquos ab exomologesi peccatorum deterret, omnemque spem sanitatis recuperandæ præcideret. Nos quoque tametsi 490 lapsus aliorum (undecunque) cognitione præceperimus, cunctemur tamen peccantibus errores obiectare, quin per ambages et ænigmata potius illos circumveniamus, et ad æperendam conscientiam impellamus: donantur enim a Deo venia non parva, cum apud nos animi noxas exponunt. Post confessionem autem majori quam antea cura et familiaritate eos complectemur: plurimum enim hac ratione qua fide erga nos, qua charitate proficiunt. Exhibendum illis etiam a nobis altissimæ submissionis exemplum, et docendi simul uti revereri quoque nos discant. Cave tamen in tuo officio, ne te infra legem et usum abjicias, et carbones ardentes super caput filiorum congeras⁸. Patientiam in omnibus exerce; nunquam tamen feras contumaciam. Cave ne videas in horto tuo stirpes quæ terram frustra occupant, quæ alicubi fortasse feraces futuræ videantur, has opportune et placide cum significatione amoris evellere et transferre meliori consilio ne dubitemus. Est cum is qui præest, in parum aptis [alienis] et amenioribus commodioribusque locis virtutem exercere commodius et sine periculo potest. Attendat ergo pastor in alumnis recipien-

σοι και οι μώλωπες, αναμφιβόλως και μεγάλοι μισθοί διδονται. Σκοπήσωμεν και τηρήσωμεν και ποιήσωμεν¹³. οὐ γὰρ πάντοτε τὸ δίκαιον ὁ προσεὺς προκρίνειν ὀφείλει, διὰ τὴν ἀσθένειαν. Εἶδον ἐγὼ δύο δικαιομένους παρὰ πανσόφου χρηστῆ, και τὸν δίκαιον ὡς κουφότερον δίκαιον ἀνηγόρευσε, τὸν δὲ δίκαιον δίκαιον, ὡς ἀνδρείον, και εὐφυγον κατεδικασεν, ἵνα μὴ διὰ δικαιοσύνης πλείω¹⁴ τὸ σχίσμα γένηται· ἰδίᾳ μὲντοι και χωρὶς τὰ οἰκεία ἐκάστη ἐψησεν, και μάλιστα τῷ ψυχορροσούντι. Πεδίον μὲν χλοηφόρον πρόβατον πᾶσιν ἀρμόδιον διδασκαλία δὲ και ἐξόδου ὑπόμνησις, πᾶσι λογικοῖς προσφυστέρᾳ καθέστηκε πᾶσαν φώραν ἰάσασθαι δυναμένην. Ἐπισκεψαί τοὺς εὐψύχους, και ἀτίμαζε εἰχὴ παρουσίᾳ¹⁵ τῶν ἀσθενῶν, ἵνα και δι' ἐτέρου φαρμάκου, τὸ ἐτέρου τραῦμα θεραπεύσης, και βασταγούς¹⁶ τοὺς ἐκλύτους εἶναι παιδείης· οὐδαμῶς θεὸς ἐξομολογήσεως ἀκούσας, δημοσιεύσας φαίνεται, ἵνα μὴ τοὺς ἐξωμολογημένους διὰ τοῦ θριάμβου ἀνακρίψῃ, και λοιπὸν αὐτοὺς ἀνίστα νοσεῖν παρασκευάζῃ. Κἂν γὰρ προγνώσεως μετέχωμεν, μὴ ἡμεῖς τοῖς σφαλλομένοις σφάλματα προείπωμεν, ἀλλὰ μάλλον δι' αἰνιγμάτων αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ἐξομολόγησιν προτρεψόμεθα· γίνεται γὰρ αὐτοῖς ἐκ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐξαγορεύσεως, οὐ μετρία συγχώρησις· περισσοτέρας δὲ αὐτοὺς τῆς πρώην και ἐπιμελείας και παύρησις τῆς πρὸς ἡμᾶς μετὰ τὴν ἐξομολόγησιν ἀξιώσωμεν· μεγάλως γὰρ ἐκ τούτου εἰς τὴν πρὸς ἡμᾶς πίστιν και ἀγάπην προκρίπτουσι· και δεικνύειν αὐτοῖς τύπον ταπεινώσεως ἁπλᾶς ὀφειλομένων· και φόβον δὲ πρὸς ἡμᾶς ἔχειν αὐτοὺς ἐκπαιδεύσωμεν. Ὅρα μὴ πως ἡ ὑπὲρ χρεῖαν σου ἐν τοῖς σὺς ταπεινώσεις, ἀνθρακας πυρὸς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τῶν τέκνων συναγάγῃ· ἐν ἅπασί σε ὑπομονητικὸν δέον ὑπάρχειν, πλην τῆς τῶν λεγομένων παρακοῆς· ἐπισκεψαί μὴ πως ἐν τῷ σῷ ἀγρῷ ὀφεί διένδρα τὴν γῆν καταργούνη, ἐν ἐτέρᾳ δὲ ἰσως καρποφορήσαι δυνατόμενα, ἅπερ δι' ἀγαπητικῆς ἀναπαύσεως¹⁷ μεταφυστεῖν τῇ συμβουλῇ μὴ παραιτησώμεθα τὸ παράπαν. Ἔστιν οὖν ἐν ἀνοικείοις και φιληθόνοις τόποις ἡ πολιτικωτέροις τὴν ἀρετὴν ὁ προσεὺς κατεργάζεται ἀκινδύνως. Σκοπεῖτω τοίνυν ἐπὶ τὴν τῶν θρεμμάτων ὑποδοχὴν· οὐ γὰρ πᾶσα ἀποτροπὴ και παραιτήσις παρὰ Θεοῦ ἀπέρηται. Εἰ μὲν ἡσυχίας ψυχικῆς ὁ λατρός εὐπορεῖ, οὐ τοσοῦτον τῆς σωματικῆς πρὸς τὴν πῶν νοσοῦντων δέεται ἐπιμελείαν· εἰ δὲ τῆς προτέρας ἀμορεῖ τῇ δευτέρᾳ χρῆσεται¹⁸. Οὐδὲν οὕτω παρὰ Θεοῦ δῶρον παρ' ἡμῶν εὐαπόδεκτον, ὡς τὸ ψυχᾶς αὐτῷ λογικᾶς διὰ μετανοίας προσφέρειν· πᾶς ὁ κόσμος ψυχῆς οὐκ ἀντάξιος· ὁ μὲν γὰρ παροφχεταί ἡ δὲ ἀφθαρτος· καὶ ἔστιν και διαμένει.

amoris evellere et transferre meliori consilio aptis [alienis] et amenioribus commodioribusque locis virtutem exercere commodius et sine periculo potest. Attendat ergo pastor in alumnis recipien-

⁷ Psal. lxxv, 12. ⁸ Rom. xii, 20.

¹³ πότε. ¹⁴ πλείον πλείονων. ¹⁵ ἐν παρουσίᾳ. ¹⁶ στεβροῦς. ¹⁷ ἀναπαύσεως duo codices, melius tertius ἀνασπάσεως. ¹⁸ κεχρησθῶ.

(a) Quod Deus eum cujus confessionem audiit, publice traduxerit.

dis; neque enim omnis recusatio et repulsa a Numine est interdicta. Medicus religiosa animi quiete abundans, ad curandos egros haud magnopere indigebit quiete corporis. Si illa caruerit, his utetur. Nullum Deo munus a nobis gratis offerri potest, atque cum animas illi ad 491 poenitentiam deductas consecramus. Non est tanti totus mundus, quam pretium unius animæ: ille transit, hæc immortalis est et æterna.

ΕΙΣ ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Εχόλιον α'.

Σημειώσαι ὅτι δὲ τὸς ἀγγελίους ἰδίας ἔχειν διαίτας, καὶ οἰκήσεις, ὡς φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος.

Εχόλιον.

Περὶ παιδῶν λέγει ἀγωγῆς καὶ ὑποδοχῆς, ἥ καὶ ἄλλων ἀγγελίων, ἵνα ὡς καχωρισμένοι τοῖς τόποις.

Εχόλιον β'.

Τὰ σωματικὰ πάθη λέγει· ὥστε γὰρ ὁ εἰς ἀρετὴν ἀνάγων στεφανοῦται, κὰν μὴ διανύσῃ, τὸ γὰρ ἑαυτοῦ πεπληρωκεν· οὕτως καὶ ὁ εἰς κακίαν ἀλείφων, κολάζεται, κὰν μὴδὲν ἰσχύσῃ· τὸ γὰρ ἑαυτοῦ καὶ οὕτως ἐποίησεν.

Εχόλιον γ'.

Τῶν δακρύων, καὶ τῶν στεναγμῶν· αἰνίσσεται δὲ καὶ τὸ ἀφθονοῦν καὶ θαυμάζειν καὶ αἰσθύνεσθαι.

Εχόλιον δ'.

Γρηγόριον λέγει τὸν θαυματουργὸν ἡσυχίαν διὰ προστασίας θεόδοτον προτιμήσαντα.

Εχόλιον Μαξίμου ε'.

Ὅν μετέσχε τις παρὰ θεοῦ αγαθῶν, καὶ ἄλλοις μεταδοῦναι χρεώσσης ἐστὶ· Ἀμρεαν γὰρ, φησὶ, ἐλάβετο, δωρεὰν δόσε. Ὁ γὰρ ὑπὸ τῇν κρύπτων τὴν δωρεάν, ὡς σκληρὸν διαβάλλει τὸν κύριον· φεῖδοί τῆς σαρκὸς τὴν ἀρετὴν ἐξομνόμενος· ὁ δὲ πιπράσκων ἐθροῖς τὴν ἀλήθειαν, ὥστερον ἀλούς ὡς φιλόδοξος, καὶ φέρων τὴν αἰσχύνην ἀπάγχεται.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Quanta cura fovendi subjecti et alia.

Οὐκοῦν μὴ μακάριζε τοὺς χρήματα, μακάριε, ἀλλὰ τοὺς πρὸς αὐτὸ λογικὰ Χριστῷ προσφέροντας. Ἄμωμον τὸ ὀλοκαύτωμα ποιεῖ, ἐπεὶ οὐδὲν σεαυτὸν ὄνησας. Ὅσπερ νοεῖν χρή ἐστι μὲν Παραδοθῆναι εἶδει τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, οὐαὶ δὲ δι' οὐ παραδόσθαι· οὕτω μοι νοεῖ καὶ τὸ ἐμπάλιν, ἐπὶ μὲν σωθῆναι πολλοὺς τοὺς προαιρουμένους εἶδει, ὁ δὲ μισθὸς ἐκείνοις δοθήσεται, δι' ὃν ἡ σωτηρία γέγονε μετὰ Κύριον. Δυνάμεις ἡμῖν πρὸ πάντων, ὦ τίμιε, χρεῖα πνευματικῆς, ἵνα, οὐς εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἰσφέρειν ἐπεχειρήσαμεν^α, καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῖς ἐπὶ τῆς μυστικῆς αὐτῶν καὶ κρυπτῆς τραπέζης ἀναπαύομενον δεικνύειν ἐδοκιμάσαμεν^β, ὥς οὐ ἐν προθύροις τῆς εἰσόδου μάλιστα τυγχάνωσιν, ἐπὶ δὲ ἰδωμεν

^α Math. x, 8. ^β Math. xxvi, 24.

^{αα} ἐδοκιμάσαμεν. ^{ββ} ἐπεχειρήσαμεν.

AD CAP. XIII.

Scholion 1.

Observe imberbes propria debere et cœnacula et domicilia habere, quemadmodum docet magnus Basilius.

Aliud.

De puerorum educatione et susceptione loquitur, aut et de iis qui lævi ore et imberbes sunt, quod loco sint separandi.

Scholion 2.

De pravis corporis cupiditatibus agit. Quemadmodum enim qui ad virtutem alios adhortatur, quamvis id quod vult non assequatur, tamen coronam accipiet, fecit enim quod potuit: ita qui ad flagitium incitat, punietur, quamvis incitando nihil proficiat, fecit enim et ipse quod voluit.

Scholion 3.

Lacrymarum et gemituum, subindicat autem copiam et delicias et fontem semper salientem.

Scholion 4.

Gregorium thaumaturgum seu miraculorum effectorem intelligit, qui propter curam episcopalem a Deo datam solitudinem martyrio prætulit.

Scholion Maximi 5.

Qui a Deo bonorum participes est factus, jure debet eadem aliis impertiri: *Gratis*, inquit, *accepisti, gratis date*¹. Qui enim talentum suum humi desodit, dominum suum ut durum et austum criminatur. Qui virtutem ejuravit, carni blanditur. Qui hostibus veritatem vendit, postea ut vanæ laudis reus captus est, et dum ignominiam sustinere non potest, suspendit se.

492 CAP. XIV.

Ne tu mihi, beate, beatiores prædicaveris qui Deo aurum potius, quam ratione informatas lifant animas. Holocaustum integrum et illibatum dica, quandoquidem nihil tibi prodesse. Quemadmodum et illud considerandum est: *Oportebat tradi Filium hominis; vae autem illi per quem traditus est*: ita vicissim cogita, multos quidem ad salutem æternam destinatos, sed præmium penes illos fore qui alteri post Christum salutis auctores fuere. Virtute cœlesti, venerande pater, ante omnia nobis opus est, uti quos in Sancta sanctorum introducere cœpimus, et Christum illis in mystica appositum cœna quiescentemque in arcana illa accubatione ostendere studeamus, manu velut infantes prenos a cogitatio-

num tumultibus eripiamus, ubi viderimus illos a turbis, et strepitu mundi quo vehementer impediuntur, graviter affligi et retardari, quoad in atriis Domini versentur. Quod si qui adhuc nimis teneri aut ægri nimis videbuntur, necesse erit illos in humeros a nobis sublato ferri et gestari, donec per angusta afflictionum penetrarint. Ibi enim ingens labor et elisio inter arcta viarum esse consuevit, de qua cecinit quidam: *Hoc labor est ante faciem meam, donec intrem in sanctuarium Dei* v.

493 Dictum est, o maxime Patrum, in superioribus scriptis de illo Patrum patre, et doctorum magistro, qui vir et quantus fuerit, totus cælesti sapientia ornatus, sincerus, ingeniosus, acer, temperans et modestus, facilis ad dandam veniam, alacer animo; et quod magis misere, quando salutis suæ studiosos aliquos notabat, majorem et ipse curam illis impendit. Quos vero cerebrosos, sua voluntate ad desideria sua abuti cernebat, ita ab impetu affectuum suorum reprimebat, ut cæteri magno opere caverent, ne indicia darent nulla ad res quibus afficiebantur. Quin et illud ille semper celebratissimus affirmabat, præstare subjectos et cænobio pellere, quam committere uti suo iudicio, suoque sensu et arbitratu vivere permitterentur. Non raro enim usu venit ut qui alterum expulsi, expulso auctor esset modestiæ descendere, et iudicii sui voluntatisque penitus abdicandæ. Qui autem per speciem humanitatis et clementiæ illis connivit, et quod avebant non negavit, is, cum agerent animam, ab iis lamentabilem in modum omnibus diris et maledictis confixus est, quod deceperit magis subjectos, quam profuerit. Erat igitur videre eximium illum præsulem, post vespertinas preces in solio (extrorsum quidem e materia contexto, introrsum vero velut numine pleno et cælestibus gratiis redundante), ritu quasi regis residentem, quem solertes apiculæ, hoc est, religiosus fratrum cœlus stipabant, qui non secus, ac si Dei vocem audirent, ejus jussis obtemperabant. Juebatur hic priusquam se quieti **494** daret, psalmorum odaria pronuntiare quinquaginta: ille triginta, alius centum; totidem vicibus alius in genua procumbere, alius sessitando somnum capere; horam alius lectioni tribuere, per idem tempus alius precibus insistere, duosque ad eam rem ex eorum numero curatores nominavit, qui de die observarent congrerrones, et male feriatos corrigerent: de nocte vero intempestivas vigilias, et quæ litteris consignare verecundia est. Nec hic curæ illius finis: singulis certam quoque dietam præscribebat, neque enim eodem omnes victu utebantur, sed pro cuiusque profectu [constitutione] statuque salutis, mensa temperabatur, aridior aliis, aliis pinguior cibus a bono illo patrefamilias præbatur.

v Psal. LXXII, 16.

⁹⁰ ἐλεγκτικὸς ἀκριβὴς σόφρων συγκαταβατικὸς, παιδρὸς τῇ ψυχῇ. ⁹¹ οὗς ἀνασθεῖναι ἐβλεπε τούτους περισσοτέρῃ τῇ ἀκριβείᾳ ἐπαιδαγωγεί. ⁹² συνοδία καὶ συνδρομαίς. ⁹³ ἰσταθαί. ⁹⁴ μή. ⁹⁵ ἀδρότεραν. ⁹⁶ ποικίλῃ. ⁹⁷ παρακαλῶ.

A αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ ὄχλου τῶν ἐμποδίζον αὐτοὺς βουλομένων, θλιβομένων καὶ στενοχωρουμένων, τῆς χειρὸς τούτων ὡς νηπίων ἐπιλαβόμενοι, τοῦ ὄχλου τῶν λογισμῶν ἐλευθερώσωμεν. Εἰ δὲ καὶ νήπιοι τινες πάνυ, ἢ ἀσθενεῖς ὑπάρχουσιν, ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ὤμων ἀνάγκη βαστάσαι, καὶ ἀνυψῶσαι τούτους, ἀχρις οὗ τὴν θύραν τῆς εἰσόδου τῆς ἀληθῶς στενῆς παρέλθωσιν. Ἐκεῖ γὰρ πᾶς ὁ πνιγμὸς καὶ ἡ στενοχωρία πέφυκε γίνεσθαι· διδ καὶ ἐλεγέ τις περὶ αὐτῆς. Τοῦτο κόπος ἐστὶν ἐνώπιόν μου, ἕως οὗ εἰσέλθω εἰς τὸ ἀγιαστήριον τοῦ Θεοῦ. Καὶ μόνον εἴρηται μὲν ἡμῖν, ὡ Πατέρων πάτερ, καὶ ἐν τοῖς φθάσαι περὶ ἐκείνου, τοῦ τῶν Πατέρων πατρὸς, καὶ διδασκάλου τῶν διδασκάλων, οἷός τε ἦν, τῇ σοφίᾳ ἄνω, οἷός ἡμψιεσμένος, ἀνυπόκριτος, ἐκλεκτικὸς⁹⁰, παιδρὸς· τὸ δὲ ἐν πάντων θαυμασιώτερον, ὅτι ὅπου γε θέλοντας σωθῆναι ἐβλεπε, περισσοτέρῃ ἐκέχητο τῇ ἀκριβείᾳ⁹¹. Οὗς δὲ πάλιν οἰκτεῖν θέλημα, ἢ προσπάθειαν ἐβλεπεν ἔχοντας, οὕτως αὐτοὺς τοῦ προσπασχομένου ἀπεστρέφει, ὡς λοιπὸν πάντας παρατηρεῖσθαι, ἐν μηδενὶ ὧν πρόσκεινται δεικνύειν οἰκτεῖν θέλημα. Ἐλεγε δὲ καὶ τοῦτο αἰὶ ὁ ἀοιδίμος· ὅτι περ, φησὶν, Ἄμεινον διώξαι τινα τῆς μονῆς, ἢ θέλημα ἰδίον εἶσαι τοὺς ὑπηκόους οἰκτεῖν ποιεῖν. Ὁ μὲν γὰρ διώξας πολλὰς τὸν διωχθέντα ταπεινότερον ἀπειργάσεται, καὶ τὸ ἑαυτοῦ λοιπὸν περικόποντα θέλημα· ὁ δὲ τῷ δοκεῖν φιλανθρωπίαν καὶ συγκαταβάσιν τοῖς τοιοῦτοις χαρίζόμενος, ἐν καιρῷ ἐξόδου ἐλευθῶς αὐτὸν καταρῶσθαι πεποιήκειν, ἀπατήσαντα μᾶλλον, καὶ οὐκ ὠφελήσαντα αὐτούς. Ἦν τοίνυν ἰδεῖσθαι τὸν μέγαν, μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἑσπερίων εὐχῶν, ἐπὶ θρόνῳ, ἐξωθεν μὲν πλεκτοῦ ἐκ ξύλων, ἐσωθεν δὲ πλεκτοῦ χαρίσμασι πνευματικοῖς καθήμενον ὡς βασιλεῖα τινὰ ἐν περιεκύκλῳ, ὡς σοφαὶ μελίσσαι ἢ καλὴ συνάθροισις⁹², καὶ ὡς Θεοῦ τῶν λόγων ἤκουον, καὶ τῶν προσταγμάτων ὑπήκουον. Καὶ ὁ μὲν πεντήκοντα, ὁ δὲ τριάκοντα, ὁ δὲ ἑκατὸν ἀποστοματίζειν φάλμους πρὸ ὕπνου ἐ[ξε]κλεύτο, ὁ δὲ τοσαύτας γονυκλισίας, ὁ δὲ καθήμενος ὕπνου· ὁ μὲν ὠρισμένην ἀναγινώσκειν ὥραν, ὁ δὲ ἐπὶ προσευχῇ ὡσαύτως παρίστασθαι⁹³, κατέστησέν τε καὶ ἐπὶ τούτῳ δύο ἐπισκόπους τῶν μονῶν, ἡμέρᾳ μὲν συντυχίας καὶ ἀργίας ἐπισκοποῦντας καὶ παύοντας· νυκτὶ δὲ ἐγρηγόροις ἀκαίρους, καὶ ἂ οὐ⁹⁴ θέμις γραφῇ παραδοῦναι. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς τροφῆς τὴν οἰκίαν τάξιν ἐκάστη ὁ μέγας ἀπέτειμεν· ἦν γὰρ ἡ διαίτα πάντων οὐ μία, οὐδὲ ὁμοία· ἀλλὰ διήρτητο ἐκάστη κατὰ τὴν ἑαυτοῦ κατάστασιν· τοῖς μὲν γὰρ τὴν ξηροτέραν, τοῖς δὲ τὴν ἀναιωτέραν⁹⁵ ἀπέτειμεν ὁ καλὸς οἰκονόμος· καὶ τὸ θάυμα, ὅτι περ ἀγογγύστας τὸ προστασόμενον ὡς ἐκ στόματος Θεοῦ ἐτελείετο. Ἦν δὲ αὐτῷ ὑποκειμένη καὶ λαῦρα τῇ ἀοιδίᾳ, ἐν ᾗ ἐκ τῆς μονῆς τοὺς δυνατοὺς πρὸς ἡσυχίαν καθίστα ὁ περὶ πάντα τέλειος. Μὴ ποικίλης⁹⁶, λιπαρῶ⁹⁷, τοὺς ἀκαιριοτέρους ἐν λογισμῶν πανουργίαις, μᾶλλον δὲ, εἰ

θυνατόν, καὶ τοὺς ποικίλους εἰς ἀπλότητα μετέβαλλε, ὅπερ παράδοξον. Ὁ εἰς ἄκρον κεκαθαρμένος ἐκ τῆς ἀκρας ἀπαθείας, ὡς ὁ θεὸς κριτὴς καὶ τῇ ἀκριβείᾳ⁸⁸ χρήσεται. Ἐλευθερίας γὰρ ἀπαθείας εὐπτεῖ δικαστοῦ καρδίαν, καὶ οὐ συγχωρεῖ, ὡς θεὸν, κολάζειν, καὶ ἀποσμήχειν. Πίστειος ἀπαθοῦς καὶ δογμάτων εὐσεβῶν πρὸ πάντων κληρονομίαν τοῖς υἱοῖς καταλείπτει, ἵνα μὴ μόνον τοὺς υἱοὺς, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργονά σου Κυρίου δι' ὁδοῦ ὀρθοδοξίας, προστάγῃς. Σφριγώντας καὶ νέους καταμαραίνειν καὶ δαμάζειν μὴ ἐλεήσης, ἵνα ἐν καιρῷ ἐξόδου ἀνυμνήσωσιν σε· τύπος σοὶ καὶ ἐν τούτῳ Μωσῆς ὁ μέγας ἔστω, πάνσοφε· οὐ γὰρ δεδύνηται τοὺς ὑπηκόους, καίπερ εὐηνίως ἐπομένους, τοῦ Φαραὼ ἐλευθερῶσαι, ἄχρις οὐ τὸ ἄζυμον μετὰ πικρίδων ἔφαγον. Ἄζυμον δέ ἐστι ψυχὴ μὴ ἔχουσα πρόσλημμα τοῦ ἑαυτῆς θελήματος. Τοῦτο γὰρ τυφλὸν καὶ ἐκτρέφει αὐτὴν θύναται· τὸ δὲ ἄζυμον αἰετὰ τρώεται. Πικρίας δὲ νοσήσωμεν, ποτὶ μὲν τὴν ἐκ τῆς ἐπιταγῆς παρεπομένην τούτοις δριμύτητα, ποτὶ δὲ τὴν διὰ τῆς πικρότητος τῆς νηστείας στενοχωρίαν. Ἐγὼ δὲ, ὦ Πατέρων πάτερ, ταῦτα πρὸς αὐτὴν ἐπιστάλλον, δέδοικα ἀκούων⁸⁹ τοῦ φάσκοντος· Ὁ διδάσκων ἕτερον, σέαυτὸν οὐ διδάσκει⁹⁰· Νῦν δὲ τοῦτο μόνον εἰπὼν, καταπαύσω τοῦ λόγου τὴν δρόμον.

magnus ille Moyses exemplo suo præscepit, cum subjectum sibi populum, quamvis sponte prompteque subsequentem, non potuit ex Pharaonis tyrannide eripere, nisi gustatis prius azymis et agrestibus lactucis. Azymum est mens quæ arbitria voluntatis suæ non defendit, et judicia repressa in officio continet, voluntas enim propria inflare et extollere solet animum; azymum autem assille est, nec turget, sed subsidet semper. Lactucæ agrestes nunc præcepta subjectis asperiora denotant, nunc abstinentiæ et jejunationum afflictiones. Enimvero dum hæc ad te, maxime Patrum, perscribo, illo monentis dicto percello: *Qui docet alium, teipsum non docet*. Nunc vero ubi verbum addidero, modum dicendi faciam.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΕ'.

Laus cenobiarchæ Raythuni qui eleganter cum Mose componitur.

Ψυχὴ διὰ καθαρότητος ἐκωδίστα Θεῷ λόγον ἑτέρου πρὸς διδασχὴν οὐ δεηθήσεται (1)· τὸν ἄξιον λόγον μεταγυρῶν, καὶ ὁδηγὸν καὶ φωτισμὸν ἐν ἑαυτῇ φέρουσα ἢ μακαρία, ὅταν πού καὶ τὴν σὴν ἱερωτάτην, καὶ παμφανή κορυφὴν ὑπάρχειν μένῃται· οὐ λόγῳ ἀπλῶς ψιλῷ, ἀλλ' ἐνεργείᾳ καὶ πείρᾳ τὴν αὐτῆς γνώμην πάντα γινώσκων, πρᾶσθητι μάλιστα θηρωλέθρων καὶ ταπεινότητι ἐξαοτράπτουσαν, κατὰ τὸν μέγαν ἐκεῖνον νομοθέτην, ᾧ καὶ ὄντως κατὰ πόδας ἐπόμενος, τληπαθέσεται⁹¹, καὶ προβαίνων εἰς ὕψος αἰετὶ μικροῦ δεῖν ἀκείνῳ ἐπικλονέκτησας, κατὰ τὸ τῆς ἀγγελίας, λέγω, ἔγκωμιον, καὶ τὸ τῆς σωφροσύνης ἐπαθλόν, δι' ὃν καὶ μάλιστα, ὡς οὐ δι' ἑτέρων Θεῷ πλησιάζειν θυνάμεθα, τῷ πανάγῳ τε καὶ πάσης ἀπαθείας δοτῆρι καὶ ἀρωγῷ καὶ μεθιστώντι διὰ ταύτης ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν, τοὺς ἐπὶ γῆς ἔτι πέλοντας⁹²· οἷς ὥσπερ τινὶ πυρὸς ἀρμαί, κατ' ἐκεῖνον τὸν φλαγνὸν ἡλίου ἐν ποσὶν ἀσυχίας ἐπιβεβηώς, οὐ μόνον τὸν Αἰγύπτιον τοῦτον παφόνευκας (2), καὶ ἐν φάμμῳ ταπεινώσεως τὸ ἐπαθλὸν ἐκέρυφας· ἀλλὰ γε καὶ ἐπὶ τὸ δρος ἀνέδραμες, καὶ θεὸν δι' ἀκανθώδους

⁸⁸ Rom. II, 21.

⁸⁹ ἀπαθείᾳ. ⁹⁰ δοκῶ ἀκούων. ⁹¹ οὐ γίνῃ διδάσκαλος. ⁹² καρτερικώτατε. ⁹³ περιπολοῦντα.

A Et quod mirari possis, imperata ab omnibus absque ulla oblocutione tanquam et cælo data exhaerabantur. Erat idem laudando viro, et laura subjecta, in qua ex monasterio præsul ille omnibus numeris absolutus ad solitudinis quietem perfectiores deducebat. Cave ne simpliciores animos ad versutiam et calliditatem transferas, quin potius, si ulla ratione fieri poterit, pellaces, et callidos, seu vafros ad simplicitatem quamdam religiosam traducas, quamvis hoc illis absurdum videatur. Qui ex cupiditatum omnium perfecta victoria ad summam animi, corporisque puritatem pervenit, is veluti cælestis quidam arbiter accurata ratione et diligentia (in puniendis subjectorum noxiis) utetur. Obscurius vero animi, sensuumque perturbationibus conscientia retunditur, quominus in aliorum noxas animadvertat, easque pro suo arbitratu expiet. 495 Præ cunctis relinque alumnis tuis sinceræ pietatis, et doctrinæ incorruptæ patrimonium, uti non filios tantum, sed et nepotes per orthodoxæ religionis vestigia ad Dominum perducas. Juvenes lascivientes premere et emaciare non vereare, uti sub excessum vitæ tibi cum gratiarum actione bene precetur. Et in hoc quoque formam tibi, sapientissime, magnus ille Moyses exemplo suo præscepit, cum subjectum sibi populum, quamvis sponte prompteque subsequentem, non potuit ex Pharaonis tyrannide eripere, nisi gustatis prius azymis et agrestibus lactucis. Azymum est mens quæ arbitria voluntatis suæ non defendit, et judicia repressa in officio continet, voluntas enim propria inflare et extollere solet animum; azymum autem assille est, nec turget, sed subsidet semper. Lactucæ agrestes nunc præcepta subjectis asperiora denotant, nunc abstinentiæ et jejunationum afflictiones. Enimvero dum hæc ad te, maxime Patrum, perscribo, illo monentis dicto percello: *Qui docet alium, teipsum non docet*. Nunc vero ubi verbum addidero, modum dicendi faciam.

CAPUT XV.

Mens Deo per puritatem conjuncta nullius institutionem desiderat, cum immortale Verbum Patris cœlestem doctorem et magistrum a quo eruditur et illustratur, in se beata illa circumferat, qualem 496 mentem, mentem, inquam, purissimam inesse sacrosanctæ et illustri dignitati tuæ non ex nudis tantum verbis, sed factis tuis et usu experientiaque didici, quæ ex mansuetudine, singulari monstrorum confectrice, et modestia tua maxime elucet, quæ quasi per radios quosdam, ut e magno illo legum conditore (Mose) ejus tu vestigia patientissime premis, emicat: nec ab illius laude et præmio per innocentia temperantiaque contentionem procul abes, imo propemodum superas; per quas virtutes potissimum adeundus nobis est Deus, Deus purissimus et omnis perfectionis auctor, et actor (qui nos adhuc in terris agentes per hanc e terris in cœlum transfert) quibus tu velut alter puritatis cultor Elias flammantem currum impigre consecundisti. Nec in hoc tua virtus defecit: sed Ægyptium illum, manu tua confecisti, et in sabulo submissio-

nis premium condidisti. Quin et in montem evasisti, Deumque per senticosam spinosamque, et feris inviam vitæ rationem aspexisti, ad colloquium quoque et divinitatis splendorem oculis usurpandum admissus, ubi et soleas, hoc est, omne mortis velamen posuisti, caudamque seu finem qui ex angelo in draconem deformatus est, apprehendisti, illumque velut in suo spelæo altissimoque antro, in Ægypto, et tenebrosa caliginis nocte demersum destruxisti. Pharaonem insuper insolentem illum, et superbum triumphasti, Ægyptios malis gravissimis afflixisti, **497** illorumque primogenita (quod aliis majus meretur premium) occidisti. Unde cæli imperator te fratrum velut invictum ducem designavit, quos tu ductorum princeps imperitibus ex Pharaonis cænoso laterum coquendorum opere liberos asseruisti, eisque cælestis flammæ et purissimæ nubis, quæ ardorem omnem (impuritatibus) exstinguit, videndæ facultatem præbuiisti, certaque experientia ostendisti. Adde quod flammanes Erythraei maris undas, in quibus plerique salute periclitari solemus, disjeceris, pastorisque virga et triumphatores. Hostes vero terga tuorum prementes omnes fluctibus haustos delevisi. Accedit, quod et post oppressum Pharaonem, etiam superbum Amalecem, et æstimatione sui tumentem, post superata Rubri maris pericula victoribus occurrentem, dispassis inter contemplationis actionisque studia manibus, in fugam conjeceris, pro populo tuo numinis supremi cultore a Deo tibi commissio divinisque illustrato fulgoribus fortissime propugnaris, gentes sacrilegas expugnaris, tuosque tecum in perfectionis, et omni perturbationum turbine liberi montis culmen provexeris. Sacrosanctos Deo mystas initiaris, legem circumcisionis sanxeris, sine qua nemo Dei conspectu frui potest. Tuli quoque in summum enixus verticem pulsas tenebris, et omni abstergens noctis caligine, disjectaque turbulenta procella, trigemina, inquam, ignorantie cæcitate, ad lucem multo **498** rubi illius igne augustiorem purioremque et sublimiorem, Dei assatu singulari, et vaticinandi gratia dignatus accessisti. Vidisti, reor, quamvis adhuc mortalis, quid tamen in illo immortalitatis statu sit futurum, splendoremque ultimæ et postremissimæ cognitionis jam hausisti. Deinde cum ab æterna maiestate vocem illam accepisses: *Non videbit me homo, et vivet* γ, in altissimam demissionis vallem Chorebanam a Dei conspectu descendisti, tecumque radiante cum corporis tum animi vultu geminas illas cognitionis et contemplationis tabulas deportasti. Sed, heu nos infelices! qui in fabricando bovis idolo occupati sumus. Quid heu! de confractis legum tabulis querat? Deinde vero quid? prensam manu populum per desertam solitudinem deduxisti. Atque fortasse etiam huic populo ab ignis ardore æstusque fati-

γ Ετοδ. ιxxiii, 20.

“ τῶν ἁλλων. “ πλινθείας ἐχύρισας, καὶ ἡλευθέρωσας. “ τρίπλωκον. “ φεῖ τοῦ τῆς μοσχῶν τοῖας εἰδους, τῆς ἐμῆς γὰρ τοῦτο συνῆδίας.

A καὶ θηρίους δυσεπιβάτου πολιτείας ἐώρακας· καὶ θείας φωνῆς καὶ φωταυγείας ἀπέλαυσας· καὶ τὸ ὑπόδημα, λέγω δὴ πᾶν τὸ νεκρῶδες συγκάλυμμα λέλυκας· καὶ τῆς κέρκου, ἤγουν τοῦ τέλους τοῦ ἐξ ἀγγέλου εἰς δράκοντα μεταπεσόντος ἐπελάδου· καὶ τοῦτον ὥσπερ ἐν οἰκίῳ φωλεῖ καὶ ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ, ἐν Αἰγύπτῳ καὶ σκοτασμῷ ζῳφώσας παρέδωκας· καὶ τὸν Φαραὼ νενίκηκας τὸν ὀφηλὸν καὶ ἀγέρωχον (5)· καὶ Αἰγυπτίους κατέπληξας, καὶ τὰ τούτων πρωτότοκα, ὅ τὰ “ μείζον ἐπαθλον τεθανάτωκας. Διό σοι καὶ Κύριος τὴν τῶν ἀδελφῶν ὁδηγίαν, ὡς ἀκραδάντων, πεπίστευκεν· οὐς σὺ, ὁδηγῇ ὁδηγῶν, καὶ ἀνεκδειματίσας τοῦ Φαραὼ καὶ τῆς ρυπαρῆς τοῦ πηλοῦ πλινθουργίας λέλυκας “· καὶ αὐτοῖς πυρὸς Θεοῦ νεφέλης ἀγνείας τῆς πᾶσαν φλόγα κατασθενύσης θέαν πεῖρα πάσῃ μεταδέδωκας. Καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ γε καὶ τὴν Ἐρυθρὰν καὶ φλογίζουσαν ταύτην θάλατταν αὐτοῖς διεσκέδασας (4)· ἐφ’ ἣν καὶ μάλιστα οἱ πλείους κινθουμένοι περὶ ἡμᾶς· καὶ νικητὰς καὶ τροπαιούχους βᾶδον σὴ καὶ ἐπιτομήν ποιμαντικὴν παποίηκας· πάντας τε τοὺς καταδιώκοντας, ὀπίσω αὐτῶν, εἰς τέλειον ἀπέπνιξας· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο τὸν Ἀμαλὴκ τῆς οἰήσεως, τὸν μετὰ τὴν νίκην τῆς θαλάττης ἀπαντῆν πεφυκότα τοῖς νικηταῖς, ἐκτάσει χειρῶν, μέσος πράξεως καὶ θεωρίας ἐστὼς, ἐτροπώσω, ὡπὲρ λαοῦ σου θεοπιστευτοῦ καὶ θεωρητιστοῦ, νενίκηκας τὰ ἔθνη· ἐπὶ τὸ ὅρος τῆς ἀπαθείας ἐνήνοχας τοὺς μετὰ σοῦ, ἱερέας κατέστησας, περιτομὴν παραδέδωκας, δι’ ἧς μὴ καθαρθέντας Θεὸν ἰδεῖν ἀμήχανον· εἰς ὕψος ἀναβέβηκας, πάντα γνῶσκον καὶ ζῶσκον καὶ θύελλαν διακρούσμενος, ἀγνωσίας λέγω τὸ τρίγονον “ σκότος προσεπέλασας φωτὶ, πολὺ γε τῆς βάρου αἰδεσιμωτέρῳ καὶ ἀμαυρωτέρῳ καὶ ὕψιλωτέρῳ, ἡξιώθης φωνῆς, ἡξιώθης θεωρίας καὶ προφητείας· εἰδὼς πού τάχα, καὶ ἐπὶ ἐνταῦθα ὢν, τὰ ὀπισθεν μέλλοντα, τὸν ἐκεῖ λέγω γενησόμενον ἔσχατον φωτισμὸν τῆς γνώσεως (5). Εἶτα διὰ τῆς φωνῆς, οὐκ ἔφεται ἀνθρώπος, ἀχέκοας· διὸ καὶ εἰς βαθυτάτην πού κοιλάδα ταπεινώσεως ἐν Χωρῇ ἐκ τῆς θεωρίας κατελήλυθας· ἐπικομιζόμενός πού καὶ τὰς πλάκας τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀναβάσεως· καὶ τὸ πρόσωπον τῆς ψυχῆς δεδοξασμένος καὶ τοῦ σώματος. Φεῖ τῆς ἐμῆς συνῆδίας “ τὸ τῆς μοσχοποιίας εἰδός! Φεῖ τῆς τῶν πλακῶν συντριβῆς! Εἶτα τί; Ἐπελάδου τῆς χειρὸς τοῦ λαοῦ, τὴν ἔρημον διεβίβασας. Ἰσως δὲ καὶ ὑπὸ φλογὸς πυρὸς (6) οἰκίου καυσουμένου τούτου ποτὲ πηγὴν ὕδατος δακρύων διὰ ξύλου (λέγω δὴ σαρκὸς σταυρώσεως σὺν τοῖς παθήμασι (7) καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις) γεγέννηκας. Πολεμεῖς τὰ συναντῶντα ἔθνη, πυρὶ Κυρίου ἀνάλωσας αὐτά. Ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ἔρχῃ (8) (οὐδὲν γὰρ τὸ κυλῶν καὶ μικρὸν τὴν Ἰορδάνην διακρούσασθαι)· διαιρεῖς λαὸν, ὥσπερ Ἰησοῦς ἐν τῷ λόγῳ, καὶ τὰ μὲν πρότερα ὕδατα τῇ θαλάττῃ τοῦ ἁλὸς, καὶ τῆς νεκρώσεως προσένειμας· τὰ δὲ τῆς ἀγάπης δι’ ἐτέρας πού ἀνῆκεν ἔστησας ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν νοσητῶν σου τούτων Ἰσραηλιτῶν.

Λιθούς τε λοιπὸν φέρειν δυοκαίδεκα διακελεύεις· ἡ
τὸν ἀποστολικὸν βαθμὸν ἐν αὐτοῖς ἀνυποδομηκώς, ἡ
τῶν ὁκτώ που ἔδων τὸν καὶ παθὼν νίκην (9), καὶ
αὐθις τῶν τεσσάρων γενικωτάτων ἀρετῶν, πρὸληφιν
αἰνιττόμενος, τὴν Νεκρὰν λοιπὸν καὶ ἔχονον θάλατ-
ταν πάντη κατόπιν πεποίηκας· ἐπὶ τὴν πόλιν τοῦ
ἐχθροῦ ἔρχῃ· σαρπίζεις ἐν προσευχῇ διὰ τοῦ ἑσθό-
μου τούτου ⁸⁷ αἰωνίου κύκλου, κατέαξας ταύτην
νενίκηκας, ὡς καὶ οὐ λοιπὸν πρὸς τὸν σύμμαχον τὸν
ἄυλον ἔδει· Τοῦ ἐχθροῦ μου ἐξέλιπον αἱ ρομ-
φαῖαι εἰς τέλος· καὶ πόλεις παθῶν μου καθεῖλες.
Εἰ ποὺ βούλει, τὸ πάντων κυριώτερον καὶ κραταίω-
τερον, ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀναδέδωκας, τὴν ὁρασιν
τῆς τελείας εἰρήνης ψυχῆς, Χριστὸν ὁρᾷς τὸν Θεὸν
τῆς εἰρήνης· συγκακοπαθεὶς ὡς καλὸς στρατιώτης·
συσταυροῦσαι ⁸⁸ σὺν τῇ σαρκί, καὶ τοῖς παθήμασι,
καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις· καὶ εἰδόντως, ὡς καὶ αὐτὸς Θεὸς
Φαραὼ γενόμενος, καὶ πάσης αὐτοῦ ἀντικειμένης
δυνάμεως, συνάπτῃ λοιπὸν καὶ συγκατέρχῃ εἰς
ἄδην (10) θεολογίας λέγω, καὶ ἀρρήτων μυστηρίων
μυρίτζῃ καὶ εὐωδίαζῃ ὑπὸ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων
γυναικῶν ἢ ἀρετῶν. Τί γάρ με τὸ κωλύον κατ' ἔπος
λέγειν καὶ φράζειν; Ὅπου γὰρ καὶ ἐν οὐρανῷ ἐν δε-
ξιᾷ ὑπάρχεις καθήμενος (11) (ὦ τῆς ⁸⁹ κλοπῆς!), ἀν-
ίστασαι καὶ αὐτὸς τριήμερος μετὰ νίκην τριῶν τυ-
ράννων· τάχα οἰκειότερον εἶπω, ἵνα μετὰ νίκην σώ-
ματος καὶ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἡ καὶ μετὰ κάθαρ-
σιν οἴοναι τριήμερου ψυχῆς, πάθους λέγω, καὶ
θυμοῦ, καὶ λογικοῦ (12), ἐπὶ τὸ ὅρος τῶν ἑλαιοῦν
ἔρχῃ (δεῖ γὰρ ἐπιτέμνειν καὶ μὴ περισσὰ σορῆζεσθαι
πρὸς σοφίας ἀνάπλεων, μέλιστα ἐπιστέλλοντα, καὶ
πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς ἐν γνῶσει προδύοντα), περὶ
οὗ, οἶμαί που, ὅρους καλλίδρομος τις ἀναβαίνων
ἔλαγεν· Ὅρη τὰ ὕψηλὰ ταῖς ἐλάροις, ψυχαῖς ταῖς
τοῖς θῆρας ἀναλίσκουσαις. Τοῦτω τοίνυν, τοῦτω καὶ
αὐτὸς συμπαράθεω καὶ συμπαρομαρτῶν, πρὸς τὴν
τούτου βάσιν ἐλήλυθας, ἀναδελφᾶς εἰς οὐρανούς·
πάλιν γὰρ τὸν τοῦ λόγου τύπον ἐπὶ τὸν λόγον ἀνάγω.
Εὐλόγησας τοὺς μαθητὰς ἡμᾶς, ἑώρακας τὴν προδε-
σλημένην καὶ ἐστηριγμένην τῶν ἀρετῶν κλίμακα·
ἥσπερ κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν σοι, ὡς
σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικας· μάλλον δὲ καὶ
πλήρωμα· εἰ καὶ ἡμᾶς τοὺς εὐθῆεις ἐκ ταπεινοφρο-
σύνης βαλλόμενος τὸ στόμα ἡμῶν τὸ ρυπαρῶδες σοι
πρὸς τὸν σὸν λαὸν κειρᾶν τετυράνηκας. Καὶ οὐ θαυ-
μα· ἐφθίσαι γὰρ καὶ Μωυσὴ κατὰ τὸν τῆς ἱστορίας
τύπον, ἰσχνόφωνον ἑαυτὴν ἀποκαλεῖν καὶ βραδύγλωσ-
σον· ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν Ἀαρὼν ἀρίστου ἐπέτυχε καὶ
λογοδότου καὶ λεξιλόγου. Σὺ δὲ, ὦ μύστα, οὐκ οἶδ'
ὅπως τὴν ἀφίξιν ἐπὶ τοῦτο πεποίηκας πρὸς πηγὴν
ἀνυδροῦν καὶ ὁλὴν Αἰγυπτίων βατρέχων, μάλλον δὲ ἀν-
θράκων (α) πεπληρωμένην. Ἐπεὶ δὲ οὐ δεῖ μὴ κατ-
ειλημμένον με τὴν μύθον, ὦ οὐρανοδόρμε, τὸν τοῦ
σοῦ δρόμου ἐν τῷ μέσῳ καταλιπόντα οἴχεσθαι, πάλιν

A scenti per lignum crucis, corporis, inquam, afflicta-
tionem, et carnis cum vitis suis et concupiscentiis
crucifixionem, fontem lacrymarum produxisti. Rur-
sum dein obiecta nationum arma retendis, gentes-
que caelestibus populas flammis in cinerem redi-
gis, et ad Jordanem usque penetras (quid enim
prohibet paulisper in historia progredi eamque exco-
tere?) populoque velut alter Josue, partiris ver-
bo, et aquas quidem inferiores mortis inquam et salsu-
ginis, in mare Salsum sive Mortuum decurrere jubes,
superiores autem charitatis undas, in conspectu tuo-
rum sapientia florentium Israelitarum in montem cum-
ulas. **499** Lapidis praeterea ex Jordane duodenos
legi imperasti, ex quibus aut apostolicum culmen
aedificares, aut reportatam de octo populis, hoc est,
B vitis victoriam, et virtutes quatuor principes jam
partas significares, mari deinceps Mortuo et effeto
seu sterili a tergo relicto (Jerichunta) ad hostilem
urbem accedis, et tabis precationum ad aeternitatis
orbitam declarandam septies clangis, vincis, que et
evertis, ut deinceps propugnatori tuo omnis ma-
teriae experti atque inaspectabili Deo victoriam gra-
tulatus canere possis: *Inimici mei frumenta defecerunt in finem* a: et urbem vitorum meorum funditus
delesti. Vin' dicam quod caput rei est, facinusque
omnium maximum et fortissimum: Hierosolymam
occupasti, perfectae pacis animae visionem: Christum
pacis principem vides, socius laborum illius, uti
strenuum docet militem effectus, sensibus omnibus
C et cupiditatibus cum vitis et concupiscentiis suis in
cruce suffigeris b. Et merito sane, cum et ipse velut
Deus contra Pharaonem copiasque ejus et hostes
universos constitutus es c-d. Et vero sepultus quodam-
modo cum Christo ad inferos in rerum, inquam,
caelestium et arcanorum mysteriorum meditationem
et cognitionem descendis, unguentis quoque deli-
butus et a cognatis matronis, virtutibus aio, velut
aromatum liquore perfusus odores redolet, et
spiras (quid enim obstat quominus strictim haec
commemorem et exponam): ubi et in caelo ad
dexteram sedes (o praecaram praedam!), resurgis et
ipse post triduum, hoc est, tribus devictis **500**
tyrannis; vel ut fortasse rectius loquar, post cor-
poris et animi concupiscendi, inquam, irascendi et
D ratiocinandi nempe facultatis expiationem, ad mon-
tem Oliveti venis (est enim abruptenda oratio,
praesertim epistolam exaranti, non volumen medi-
tanti, nec apud sapientiae magistrum nobis omnibus
in rerum divinarum scientia praestantiorum verbo-
sius disputandum), de quo monte quidam praeclearus
cursor, cum in eum properaret canebat: *Montes
excelsi cervis* e, hoc est mentibus feras insectanti-
bus, cum hoc tu prope cursu contendis, hunc co-
mitatus caelum affectas, rursusque vestigia premis.

a Josue III, 1 seqq. b Psal. IX, 7. c Galat. V, 24. c-d Exod. VII, 1 seqq. e Psal. CIII, 18.

⁸⁷ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. ⁸⁸ συσταυρῶσαι. ⁸⁹ φημιζομένης.

(α) Ἀνθραξ, caro, et carbunculus morbus.

nis premium condidisti. Quin et in montem evasisti, Deumque per senticosam spinosamque, et feris inviam vitæ rationem asperxisti, ad colloquium quoque et divinitatis splendorem oculis usurpandum admissus, ubi et soleas, hoc est, omne mortis velamen posuisti, caudamque seu sinem qui ex angelo in draconem deformatus est, apprehendisti, illumque velut in suo spelæo altissimoque antro, in Ægypto, et tenebrosa caliginis nocte demersum detrusisti. Pharaonem insuper insolentem illum, et superbum triumphasti, Ægyptios malis gravissimis afflixisti, **497** illorumque primogenita (quod aliis majus meretur præmium) occidisti. Unde cæli imperator te fratrum velut invictum ducem designavit, quos tu ductorum princeps imperperitus ex Pharaonis cœnoso laterum coquendorum opere liberos asseruisti, eisque cælestis flammæ et purissimæ nubis, quæ ardorem omnem (impuritatibus) exstinguit, videndæ facultatem præbuiti, certaque experientia ostendisti. Adde quod flammantes Erythraei maris undas, in quibus plerique salute periclitari soleamus, disjeceris, pastorisque virga et triumphatores. Hostes vero ierga tuorum prementes omnes fluctibus haustos delevisisti. Accedit, quod et post oppressum Pharaonem, etiam superbum Amalecem, et æstimatione sui tumentem, post superata Rubri maris pericula victoribus occurrentem, dispassis inter contemplationis actionisque studia manibus, in fugam conjeceris, pro populo tuo numinis supremi cultore a Deo tibi commisso divinisque illustrato fulgoribus fortissime propugnaris, gentes sacrilegas expugnaris, tuosque tecum in perfectionis, et omni perturbationum turbine liberi montis culmen provexeris. Sacrosanctis Deo mystas initiaris, legem circumcisionis sanxeris, sine qua nemo Dei conspectu frui potest. Tuti quoque in summum enixus verticem pulsas tenebris, et omni abstersa noctis caligine, disjectaque turbulenta procella, trigemina, inquam, ignorantie cæcitate, ad lucem multo **498** rubi illius igne augustiorem purioremque et sublimiorem, Dei affatu singulari, et vaticinandi gratia dignatus accessisti. Vidisti, reor, quamvis adhuc mortalis, quid tamen in illo immortalitatis statu sit futurum, splendoremque ultimæ et postremissimæ cognitionis jam hausisti. Deinde cum ab æterna maiestate vocem illam accepisses: *Non videbit me homo, et vivet* γ, in altissimam demissionis vallem Chorebanam a Dei conspectu descendisti, tecumque radiante cum corporis tum animi vultu geminas illas cognitionis et contemplationis tabulas deportasti. Sed, heu nos infelices! qui in fabricando bovis idolo occupati sumus. Quid heu! de contractis legum tabulis querar? Deinde vero quid? presum manu populum per desertam solitudinem deduxisti. Atque fortasse etiam huic populo ab ignis ardore æstusque fati-

γ Etod. xxiii, 20.

⁹³ τῶν ἄλλων. ⁹⁴ πλινθείας ἐξώρισας, καὶ ἡλευθέρωσας. ⁹⁵ τριπλῶκον. ⁹⁶ φεῖ τοῦ τῆς μοσχολοίας εἰδους, τῆς ἐμῆς γὰρ τοῦτο συνῆδίας.

A καὶ θηρίοις δυσεπιβάτου πολιτείας ἐώρακας· καὶ θείας φωνῆς καὶ φωταυγείας ἀπέλαυσας· καὶ τὸ ὑπόδημα, λέγω δὴ πᾶν τὸ νεκρῶδες συγκάλυμμα λέλυκας· καὶ τῆς κέρκου, ἦγουν τοῦ τέλους τοῦ ἐξ ἀγγέλου εἰς δράκοντα μεταπεσόντος ἐπελάβου· καὶ τοῦτον ὥσπερ ἐν οἰκείῳ φωλεῷ καὶ ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ, ἐν Αἰγύπτῳ καὶ σκοτασμῷ ζοφώσας παρέδωκας· καὶ τὸν Φαραὼ νενίκηκας τὸν ὀφθλὸν καὶ ἀγέρωχον (5)· καὶ Αἰγυπτίους κατέπληξας, καὶ τὰ τούτων πρωτότοκα, ὃ τὰ ⁹³ μείζον ἐπαθλὸν τεθανάτωκας. Διὸ σοὶ καὶ Κύριος τὴν τῶν ἀδελφῶν ὁδηγίαν, ὡς ἀκραδάντῳ, πεπιστευκεν· οὐς σὺ, ὁδηγὲ ὁδηγῶν, καὶ ἀνεκδιματίστως τοῦ Φαραὼ καὶ τῆς ῥυπαρίας τοῦ πληοῦ πλινθουργίας λέλυκας ⁹⁴· καὶ αὐτοῖς πυρρὸς Θεοῦ νεφέλης ἀγνείας τῆς πάσῃ φλόγα κατασθενύσης θῆαν πείρα πάσῃ μεταδεδωκας. Καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ γε καὶ τὴν Ἐρυθρὰν καὶ φλογίζουσαν ταύτην θάλατταν αὐτοῖς διεσκέδασας (4)· ἐφ' ἣν καὶ μάλιστα οἱ πλείους κινδυνεῖν πεφύκαμεν· καὶ νικητὰς καὶ τροπαιοῦχος ῥάβδῳ σῇ καὶ ἐπιστήμῃ ποιμαντικῇ παποίηκας· πάντας τε τοὺς καταδιώκοντας, ὀπίσω αὐτῶν, εἰς τέλειον ἀπέπνευξας· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο τὸν Ἀμαλὴκ τῆς οἰήσεως, τὸν μετὰ τὴν νίκην τῆς θαλάττης ἀπαντᾶν πεφυκότα τοῖς νικηταῖς, ἐκτάσει χειρῶν, μέσος πράξεως καὶ θεωρίας ἐστὼς, ἐτροπώσω, ὑπὲρ λαοῦ σου θεοπισταύτου καὶ θεοφωτίστου, νενίκηκας τὰ ἔθνη· ἐπὶ τὸ ὄρος τῆς ἀπαθείας ἐνήνοχας τοὺς μετὰ τοῦ, ἱερέας κατέστησας, περιτομὴν παραδίδωκας, δι' ἧς μὴ καθαρθέντας Θεὸν ἰδεῖν ἀμήχανον· εἰς ὕψος ἀναβέβηκας, πάντα γνόφον καὶ ζόφον καὶ οὐέλλαν διακρουσάμενος, ἀγνωσίας λέγω τὸ τρίγονον ⁹⁵ σκότος προσεπέλασας φωτὶ, πολὺ γε τῆς βάτου αἰδεσιμωτέρῳ καὶ ἀμαυρωτέρῳ καὶ ὀφθλωτέρῳ, ἡξιώθης φωνῆς, ἡξιώθης θεωρίας καὶ προφητείας· εἰδὲς πού τάχα, καὶ ἐπὶ ἐνταῦθα ὦν, τὰ ἐπισθεν μέλλοντα, τὸν ἐκεῖ λέγω γενησόμενον ἔσχατον φωτισμὸν τῆς γνώσεως (5). Ἐἴτα διὰ τῆς φωνῆς, οὐκ ὀφείτῃ ἀνθρώπος, ἀκήκοας· διὸ καὶ εἰς βαθυτάτην πύου κοιλάδα ταπεινώσας ἐν Χωρθὲ ἐκ τῆς θεοπτίας κατελήλυθας· ἐπικοιμώμενός σου καὶ τὰς πλάκας τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀναβάσεως· καὶ τὸ πρόσωπον τῆς ψυχῆς δεδοξασμένος καὶ τοῦ σώματος. Θεῷ τῆς ἐμῆς συνοδίας ⁹⁶ τὸ τῆς μοσχοποιίας εἶδος! Θεῷ τῆς τῶν πλακῶν συντριβῆς! Ἐἴτα τί; Ἐπελάβου τῆς χειρὸς τοῦ λαοῦ, τὴν ἔρημον διεβίβασας. Ἰσως δὲ καὶ ὑπὸ φλογὸς πυρρὸς (6) οἰκείου καυσουμένου τούτῳ ποτὲ πηγὴν ὕδατος δακρύων διὰ ξύλου (λέγω δὴ σαρκὸς σταυρώσεως σὺν τοῖς παθήμασι (7) καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις) γεγένηκας. Πολεμεῖς τὰ συναντῶντα ἔθνη, πυρὶ Κυρίου ἀνάλωσας αὐτά. Ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ἔρχῃ (8) (οὐδὲν γὰρ τὸ κολῶν καὶ μικρὸν τὴν Ἰσორίαν διακρουσάσθαι)· διαιρεῖς λαῷ, ὥσπερ Ἰησοῦς ἐν τῷ λόγῳ, καὶ τὰ μὲν πρότερα ὕδατα τῇ θαλάττῃ τοῦ ἁλὸς, καὶ τῆς νεκρώσεως προσένειμας· τὰ δὲ τῆς ἀγάπης δι' ἐτέρας πού ἀνωθεν ἔσθης ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν νοσητῶν σου τούτων Ἰσραηλιτῶν.

Λίθους τε λοιπὸν φέρειν δυοκαίδεκα διακελεύεις · ἡ τὸν ἀποστολικὸν βαθμὸν ἐν αὐτοῖς ἀνυποδομηκώς, ἡ τῶν ὁκτώ που ἐθνῶν τῶν καὶ παθῶν νίκην (9), καὶ αὖθις τῶν τεσσάρων γενικωτάτων ἀρετῶν, πρόληψιν αἰνιττόμενος, τὴν Νεκρὰν λοιπὸν καὶ ἄγονον θάλατταν πάντη κατόπιν πεποιήκας · ἐπὶ τὴν πόλιν τοῦ ἐχθροῦ ἔρχη · σάλπιγγας ἐν προσευχῇ διὰ τοῦ ἐβδόμου τούτου ⁹⁷ αἰωνίου κύκλου, κατέαξας ταύτην νενίκηκας, ὥς καὶ σὲ λοιπὸν πρὸς τὸν σύμμαχον τὸν ἄδύλον ᾄδειν · Τοῦ ἐχθροῦ μου ἐξέλιπον αἱ βομβαῖαι εἰς τέλος · καὶ πόλεις παθῶν μου καθέλεις. Εἰ πῶς βούλει, τὸ πάντων κυριώτερον καὶ κραταιότερον, ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀναδέδηςκας, τὴν δρασιν τῆς τελείας εἰρήνης ψυχῆς, Χριστὸν ὁρᾷς τὸν Θεὸν τῆς εἰρήνης · συγκακοπαθεῖς ὡς καλὸς στρατιώτης · συσταυρῶσαι ⁹⁸ σὺν τῇ σαρκί, καὶ τοῖς παθήμασι, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις · καὶ εἰκότως, ὡς καὶ αὐτὸς Θεὸς Φαραὼ γενόμενος, καὶ πάσης αὐτοῦ ἀντικειμένης δυνάμεως, συνθάπτῃ λοιπὸν καὶ συγκατέρχῃ εὐδὴν (10) θεολογίας λέγω, καὶ ἀρρήτων μυστηρίων μυρίῃ καὶ εὐωδιάζῃ ὑπὸ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων γυναικῶν ἢ ἀρετῶν. Τί γὰρ με τὸ κωλύον κατ' ἔπος λέγειν καὶ φράζειν; Ὅπου γὰρ καὶ ἐν οὐρανῷ ἐν δεξιᾷ ὑπάρχεις καθήμενος (11) (ὡς τῆς ⁹⁹ κλοπῆς!), ἀνίστασαι καὶ αὐτὸς τριήμερος μετὰ νίκην τριῶν τυράννων · τάχα οἰκειότερον εἶπω, ἵνα μετὰ νίκην σώματος καὶ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἡ καὶ μετὰ καθάρσιν οἰονεῖ τριήμερου ψυχῆς, πάθους λέγω, καὶ θυμοῦ, καὶ λογικοῦ (12), ἐπὶ τὸ ὅρος τῶν Ἐλαιῶν ἔρχῃ (δεῖ γὰρ ἐπιτέμνειν καὶ μὴ περισσὰ σοφίζεσθαι τὴν σοφίας ἀνάπλεον, μέλιστα ἐπιτοκίλλοντα, καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς ἐν γνῶσει προδύοντα), περὶ οὗ, οἱμαί που, ὄρους καλλιδρόμου· τις ἀναβαίνων ἔλεγεν · Ὅρη τὰ ὑψηλὰ ταῖς ἐλάφοις, ψυχαῖς ταῖς τοῖς θῆρας ἀναλισκούσαις. Τούτῳ τοίνυν, τούτῳ καὶ αὐτὸς συμπαραθέων καὶ συμπαραμοματῶν, πρὸς τὴν τοῦτου βάσιν ἐλήλυθας, ἀναβλέψας εἰς οὐρανοῦς · πάλιν γὰρ τὸν τοῦ λόγου τύπον ἐπὶ τὸν λόγον ἀνάγω. Εὐλόγησας τοὺς μαθητὰς ἡμᾶς, ἐβράκας τὴν προβεβλημένην καὶ ἐστηριγμένην τῶν ἀρετῶν κλίμακα · ἥσπερ κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν σοι, ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικας · μάλλον δὲ καὶ πλήρωμα · εἰ καὶ ἡμᾶς τοὺς εὐθῆεις ἐκ ταπεινοφροσύνης βαλλόμενος τὸ στόμα ἡμῶν τὸ βυπαρῶδες σοι πρὸς τὸν σὸν λαὸν κίχρην τετυράννηκας. Καὶ οὐ θαύμα · εἰθίσται γὰρ καὶ Μιουσῇ κατὰ τὸν τῆς ἱστορίας τύπον, ἰσχνόφωνον ἑαυτὴν ἀποκαλεῖν καὶ βραδύγλωσσον · ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν Ἀαρὼν ἀρίστου ἐπέτυχε καὶ λογοδότου καὶ λεξιλόγου. Σὺ δὲ, ὦ μύστα, οὐκ οἶδ' ὁπόθεν τὴν ἀφιξιν ἐπὶ τοῦτο πεποιήκας πρὸς πηγὴν ἀνδρῶν καὶ ὀλην Αἰγυπτίων βατράχων, μάλλον δὲ ἀνδράκων (α) πεπληρωμένῃν. Ἐπεὶ δὲ οὐ δεῖ μὴ κατεληγμένον με τὸν μῦθον, ὦ οὐρανοδόρμε, τὸν τοῦ σου δρόμου ἐν τῷ μέσῳ καταλιπόντα οἴχεσθαι, πάλιν

A seenti per lignum crucis, corporis, inquam, afflictationem, et carnis cum vitis suis et concupiscentiis crucifixionem, fontem lacrymarum produxisti. Rursum dein objecta nationum arma retundis, gentesque caelestibus populas flammis in cinerem redigis, et ad Jordanem usque penetras (quid enim prohibet paulisper in historia progredi eamque excutere?) populoque velut alter Josue ², partitis verbo, et aquas quidem inferiores mortis inquam et saluginis, in mare Salsum sive Mortuum decurrere jubes, superiores autem charitatis undas, in conspectu tuorum sapientia florentium Israelitarum in montem cumulas. **499** Lapidis praeterea ex Jordane duodenos legi imperasti, ex quibus aut apostolicum culmen aedificares, aut reportatam de octo populis, hoc est, vitis victoriam, et virtutes quatuor principes jam partas significares, mari deinceps Mortuo et effeto seu sterili a tergo relicto (Jerichunta) ad hostilem urbem accedis, et tubis precationum ad aeternitatis orbitam declarandam septies clangis, vincisque et evertis, ut deinceps propugnatore tuo omnis materiae experti atque inaspectabili Deo victoriam gratulatus canere possis: *Inimici mei frumenta defece-runt in finem* ^a: et urbem vitiorum meorum funditus delesti. Vin³ dicam quod caput rei est, facinusque omnium maximum et fortissimum: Hierosolymam occupasti, perfectae pacis animae visionem: Christum pacis principem vides, socius laborum illius, uti strenuum docet militem effectus, sensibus omnibus et cupiditatibus cum vitis et concupiscentiis suis in cruce suffigeris ^b. Et merito sane, cum et ipse velut Deus contra Pharaonem copiasque ejus et hostes universos constitutus es ^{c-d}. Et vero sepultus quodammodo cum Christo ad inferos in rerum, inquam, caelestium et arcanorum mysteriorum meditationem et cognitionem descendis, unguentis quoque delibutus et a cognatis matronis, virtutibus aio, velut aromatum liquore perfusus odores redolet, et spiras (quid enim obstat quominus strictim haec commemorem et exponam): ubi et in caelo ad dexteram sedes (o praeclaram praedam!), resurgis et ipse post triduum, hoc est, tribus devictis **500** tyrannis: vel ut fortasse rectius loquar, post corporis et animi concupiscendi, inquam, irascendi et ratiocinandi nempe facultatis expiationem, ad montem Oliveti venis (est enim abruptenda oratio, praesertim epistolam exaranti, non volumen meditantanti, nec apud sapientiae magistrum nobis omnibus in rerum divinarum scientia praestantiorum verbosius disputandum), de quo monte quidam praeclarus cursor, cum in eum properaret canebat: *Montes excelsi cervis* ^e, hoc est mentibus feras insectantibus, cum hoc tu⁴ prope cursu contendis, hunc comitatus caeli affectas, rursusque vestigia premis.

² Josue III, 1 seqq. ^a Psal. IX, 7. ^b Galat. V, 24. ^{c-d} Exod. VII, 1 seqq. ^e Psal. CIII, 18.

⁹⁷ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. ⁹⁸ συσταυρῶσαι. ⁹⁹ φημιζομένης.

(a) Ἀνδρᾶς, caro, et carbunculus morbus.

Sed figuratam dicendi rationem ad communem loquendi usum revoco. Bene precatus nobis alumnis et discipulis tuis, vidisti propositos illos et firmatos virtutum gradus ac scalam, cujus tu pro gratia tibi a Deo impertita, uti sapientissimus architectus fundamenta locasti, imo ultimam quoque manum operi imposuisti, quando me postremissimum simplicem ac fatuum ex humilitatis cavea extractum sordentem et inquinatum, linguam meam populo tuo locare coegisti. Nec hoc quidem mirandum, quando ei Mosi, uti narrat historia, consuetum, impeditam excusare linguam¹. Enimvero ille vicarium oratorem habuit et eruditum et expeditum Aaronem. Sed tu, divino mysta, haud scio quo fato impulsus ad aridam hanc cisternam et Ægyptiarum ranarum uliginem, imo ulceribus plenam sis delatus. Qui tamen **501** par non est, uti non sponte, sed tuo jussu susceptam orationem in fine desiliamus, rursum, o coelestis pegase, præclarum tuæ pulchritudinis præmium subtexendo jam proxime ad montem sanctum accesseris, oculisque in cælum sublati jam pedem in fundamentis cæli posueris. Cucurristi ergo et recurristi, in altum evasisti; ad Cherubinorum ordines seu virtutes aspirasti; depulsis ac triumphatis hostibus in cælum evolasti, et in jubilo ascendisti: dux itineris fuisti, hodieque ducere et præire non gravaris, qui ad scalæ caput supremumque gradum enixus, Deo per charitatem es penitus insertus. Deus autem charitas est, cui gloria, imperium, honor, et adoratio in omnes omnium sæculorum æternitates. Amen.

AD CAP. XV.

Scholion 1.

Proprium est animæ puræ sermo omni carens invidia, æmulatione simplex et innocens, et amor seu desiderium gloriæ Domini æternum et irrequietum. Tunc enim mens suas lances et pondera conformat, atque in purissimo tribunali mentis suæ examinat et castigat.

Scholion 2.

Concupiscentiam carnis.

Scholion 3.

Elatum animum, superhum intelligit nomine Pharaonis.

Scholion 4.

Carnis ardorem Climacus dicit.

Scholion 5.

Sive perfectam cognitionem in futuro sæculo.

502 Scholion 6.

Hoc dicit: Populo tuo proprio igne ardenti, sive suis cupiditatibus concupiscentiæ flagranti, per lignum crucis tanquam Moyses succurristi, sive per afflictionem, et crucifixionem fontes lacrymarum illis ad Mosaicæ contemplationis [visionis] imitationem produxisti.

Scholion 7.

Duo sunt modi crucis conscendendæ, alter cum corpus in crucem agitur; alter cum per contemplationem in crucem ascendimus: et primus quidem ex libertate, alter ex vi et actione operum fit, cui non subijcitur mens nisi liberum arbitrium rationi fuerit subiectum.

¹ Exod. iv, 10.

(a) Locus videtur corruptus. Fortasse γένος.

Α τὸν τοῦ κάλλους σου ἔρανον ἐξυφαίνοντες λέγωμεν ὡς· ὅτι καὶ προσπελάσας τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ, καὶ τὸ ὄμμα εἰς οὐρανὸν ἀνέτεινας, καὶ ἐπὶ τὴν βάσιν τὸν πόδα ἐπιτέθης, καὶ ἔδραμες, καὶ ἀνέδραμες, καὶ ὤψωθης, καὶ ἐπέθης ἐπὶ Χερουβὶμ ἀρετῶν, καὶ ἐπετάσθης, καὶ ἀνέθης ἐν ἀλλαγμῶν τὸν ἐχθρὸν τροπώσαντος· καὶ προωδοποίησας· καὶ προηγῆσθ· μᾶλλον δὲ καὶ εἰς νῦν ἤγῃ· καὶ προηγῇ πάντων ἡμῶν ἐπ' αὐτὴν τὴν κορυφὴν ἀναδραμῶν τῆς δόξης κλίμακος καὶ ἐνωθεὶς τῇ ἀγάπῃ· ἡ δὲ ἀγάπη ἐστὶν ὁ Θεός· ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ, καὶ ἡ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Sed tu, divino mysta, haud scio quo fato impulsus ad aridam hanc cisternam et Ægyptiarum ranarum uliginem, imo ulceribus plenam sis delatus. Qui tamen **501** par non est, uti non sponte, sed tuo jussu susceptam orationem in fine desiliamus, rursum, o coelestis pegase, præclarum tuæ pulchritudinis præmium subtexendo jam proxime ad montem sanctum accesseris, oculisque in cælum sublati jam pedem in fundamentis cæli posueris. Cucurristi ergo et recurristi, in altum evasisti; ad Cherubinorum ordines seu virtutes aspirasti; depulsis ac triumphatis hostibus in cælum evolasti, et in jubilo ascendisti: dux itineris fuisti, hodieque ducere et præire non gravaris, qui ad scalæ caput supremumque gradum enixus, Deo per charitatem es penitus insertus. Deus autem charitas est, cui gloria, imperium, honor, et adoratio in omnes omnium sæculorum æternitates. Amen.

ΕΙΣ ΚΕΦΑΛΑ. ΙΕ.

Ἐχόλιον α'.

Ψυχῆς καθαρὰς ἔσθω, λόγος μὲν ἀφρονος, ζῆλος δὲ ἀκακος καὶ ἔρις ἀπαιστος τοῦ Κυρίου τῆς δόξης· τότε γὰρ καὶ τὰς οικίας ὁ νοῦς διαρυσμίζει πλάστιγγας· καὶ ἐν καθαρῶτάτῳ κριτηρίῳ τῇ αὐτοῦ διαβολῇ ἡμπαρών.

Ἐχόλιον β'.

Τὴν σαρκικὴν ἐπιθυμίαν.

Ἐχόλιον γ'.

Ἐπληρμενον νοῦν ὑπερῆφανον λέγει πτώσεως γε-
νῶν (a) τὸ Φαραώ.

Ἐχόλιον δ'.

Τὴν σαρκικὴν πύρωσιν ὁ Κλίμαξ λέγει.

Ἐχόλιον ε'.

Ἦγουν τὴν τελείαν γνώσιν τὴν ἐν τῷ μέλλοντι.

Ἐχόλιον ς'.

Τοῦτο λέγει, ὅτι καιομένη τῷ σὺ λαὸ ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ πυρὸς, ἦγουν τῶν οικειῶν ἐπιθυμιῶν καὶ παθῶν διὰ ξύλου σταυροῦ, ὥσπερ ὁ Μωϋσῆς ἐπεκούρησας, ἦγουν διὰ κακοπαθείας καὶ σταυρώσεως τῆς σαρκὸς, πηγὰς δακρύων ἀναβλύσας αὐτοῖς κατὰ μέλησιν τοῦ Μωσαϊκοῦ θεωρήματος.

Ἐχόλιον Ἰσαὰκ ζ'.

Δύο τρόποι εἶσι τοῦ ἀνελθεῖν ἐν τῷ σταυρῷ, ὁ εἰς, ἡ σταύρωσις τοῦ σώματος· καὶ ὁ δεύτερος, τοῦ ἀνελθεῖν εἰς θεωρίαν· καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἐκ τῆς ἐλευθερίας· ὁ δὲ δεύτερος ἐκ τῆς ἐνεργείας τῶν ἔργων γίνεται, ὅτι οὐχ ὑποτάσσεται ὁ νοῦς, ἐὰν μὴ τὸ σῶμα ὑποταγῇ. Ἡ βασιλεία τοῦ νοῦ, ἡ σταύρωσις ἐστὶ τοῦ σώματος, καὶ οὐχ ὑποτάσσεται ὁ νοῦς τῷ Θεῷ, ἐὰν μὴ ὑποταγῇ τὸ αὐτεξούσιον τῷ λογικῷ.

C

D

Σχόλιον η.

Τοῦτο λέγει· ὡςπερ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, τῇ ῥά-
δῳ τὸν Ἰορδάνην τέμνων¹⁰ τὰ μὲν ἐμπροσθεν ῥέοντα
ὕδατα πρὸς τὴν θάλασσαν τῶν ἄλων τὴν λεγομένην
Νεκρὰν ἀφῆκεν ὑποβρεῦσαι· τὰ δὲ ὀπίσθεν ἔστησεν
ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ λαοῦ· οὕτως καὶ σὺ τὸν οἰκεῖον
λαὸν διαιρῶν, καὶ πρὸς τὴν διάβασιν τοῦ κόσμου τοῦ-
του παρασκευάζων, τὰ μὲν εἰσαγωγικά δάκρυα τῇ
πικρίᾳ καὶ ἄλμῃ τῶν παθῶν, καὶ τῶν πόνων συν-
εκλήρωσας, καὶ τῇ νεκρώσει τῶν ῥθονῶν περιώρισας·
οὐ γὰρ χρεῖα τούτων μετὰ τὴν νέκρωσιν· τὰ δὲ τῆς
ἀγάπης ὀπίσθεν ἐρχόμενα, ὡς τελειοποιὰ ἔσθι ἀνω-
θεν, ἤγουν σταθῆρά καὶ βέβαια, καὶ ἀναλλοίωτα ὑπὸ
τῆς ἀνωθεν χάριτος ἐποίησας ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς σου
μαθητῶν.

Σχόλιον θ.

Ὅτιςθεν, εἶπεν, ὁκτώ κακίας ἐποίησας πάθη,
ἐκεῖσε λοιπὸν, εἰ θέλεις, ἴδωι, τάδε, ἐμὴν ἀπληστόν
κοιλίαν καὶ παμφάγον, παθῶν ἀνασσαν, βασιλίαν
γαστέρα.

Σχόλιον ι.

Τὸ βάθος εἶπε, τὸν βυθὸν τῶν δογμάτων ᾗδην προ-
πικῶς, οὐκ ἐμῇ ψυχῇ τόπος.

Σχόλιον ια.

Ὅσον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἂν ἀπαρχὴ παντὸς
ἡμῶν τοῦ γένους, ἐκεῖ κάθηται σαρκί· τῷ θεῷ γὰρ
ἦν, ὅπου Παῦλος ἔφησεν ἀρπαγὴς ἀνῶ.

Σχόλιον ιβ.

Ἔρω, θυμὸς, νοῦς τριμερὲς μέγα κράτος, πάθος
τὴν ἐπιθυμίαν λέγει.

Ἄλλο σχόλιον Μαξιμου.

Τὸ θυμικὸν τῆς ψυχῆς ἀγάπῃ χαλίνωτον· καὶ τὸ
ἐπιθυμητικὸν αὐτῆς ἐγκρατεῖα μάραν· καὶ τὸ λο-
γιστικὸν αὐτῆς προσευχῇ πτέρωτον· καὶ τὸ φῶς τοῦ
νοῦ οὐκ ἀμαυροῦται ποτε.

¹⁰ αἱ τε μὲν, ταμῶν.

A

Scholion 8.

Hoc dicit: Quemadmodum cum Jesus Nave virga
Jordanem divisisset, anteriores aquas in mare
salsum, quod Mortuum dicitur, defluere permisit.
Posterioribus autem stilit ante oculos populi: ita et
tu populum tuum domesticum dividens, et ad
mundi hujus transitum præparans, lacrymas quidem
primas tironum acerbitali et salsugini malarum
affectionum et laborum quasi per sortem destinasti,
et voluptatum mortificationi assignasti (nam post
mortem cupiditatibus allatam elisasque vitiorum fi-
bras nihil amplius his opus est). Charitatis autem
undæ a tergo sequentes quæ perfectos reddunt supra
constitere, hoc est constantes, firmas et immutabi-
les per cælestem gratiam in discipulorum tuorum
B conspectu reddidisti.

Scholion 9.

Retro, inquit, octo vitia vertisti, vitia porro ibi,
si vis, hæc videbis: meum inexplebilem ventrem et
omnia absumentem, cupiditatum malarum reginam,
et imperatricem gulam (hoc nimirum est illud mare
Mortuum a tergo relictum).

Scholion 10.

Profundum dogmatum altitudinem per figuram
appellavit Infernum: non equidem animæ meæ
locus.

Scholion 11.

Quantum in Christo Jesu, qui primitivè 303 to-
tius generis nostri ibi sedet corpore. Ibi enim erat
Deus, quo Paulus se sursum raptum dixit.

Scholion 12.

Amor, ira, mens triplex animæ facultas et ingens
imperium. Passionem vim appetendi appellat. (Pas-
sionis, Inquam, seu appetendi et irascendi et ratio-
cinandi facultatem.)

Alfred Maximi.

Vim irascendi frena charitate, concupiscendi af-
fectum continentia emacia; ratiocinandi potentia
per preces alas adde, et lux mentis nunquam hebe-
tabitur.

SANCTI JOANNIS

ABBATIS RAYTHU,

In sancti Joannis, cognomento Scholastici seu Climaci Climacem Scholia.

CAP. I AD GRADUM I (col. 634 A).

A Deo ipso sumamus, etc. Principium omnium, Deus est, ut creator, medium, ut provisor, finis, ut perfectior : a quo debemus facere non solum principium sermonis, sed intentionis, et operis, ut nostra propter ipsum, et in ipso fiant. *Et amicos quidem Dei* : quorum experientiam habent qui humilia sapiunt. Propter delectabile autem amicus dicitur, ut propter utile et propter bonum, servus : et hic quidem conditione et creatione, ut filius ; fide et conversatione, ut Paulus et Moyses : *Per obedientiam indiscussam* (1) : Obedientiam hic dicit indiscussam, propter fidei plenitudinem et voluntatis propriæ perfectam mortificationem. *Subtristi* (2) *et perlucidæ humilitati* : Mœrentem ipsam humilitatem vocat, et tentationum et pœnarum supportationem, propter tristitiam sufferentiam, et adversitates, et pœnas, et pressuras, et utilitatis studium, et castigationem corporis, et memoriam mortis : splendens vero eandem dicit, propter pacem intrinsecam, virtutum decorem, desideria cœlestia, spem æternorum, charitatem in Deum, et dignitatem quam suis possessoribus elargitur. Mœrens etiam est humilitas tepidis et negligentibus, qui in laboribus et doloribus propter Deum murmurant, anxiantur, et dolent : splendens vero, mortem, et adversitates, et martyria diligentibus propter Christum, et utilitatem tribulationum et dolorum et mortis sufferre se cognoscentibus, propter Spiritum sanctum. *Spiritualibus tabulis* : dicit, propter firmum, solidum et indelebilem characterem ; *chartis*, propter mundum, castum, mansuetum et humile cor ; *Voluntate et libero arbitrio* : electio et voluntas arbitrii differunt, quia voluntas est possibilem et impossibilem, electio tantum possibilem : denique quia voluntas est maxime finis ; electio autem, eorum quæ sunt ad finem : *Omnibus vita*. Secundum rationem creationis et providentiæ factorum, dicitur Deus credentium vero obedientium et diligentium, excellenter dicitur vita, et salus, juxta illud : Ego sum Deus Abraham, Isaac et Jacob. *Impius est homo* : definitio pii manifestatur in definitione impii ; et injusti definitio, in definitione justi : licet qui est sine lege, vel legis prævaricator, dicatur iniquus ; injustus vero legis naturæ, et scriptæ, et gratiæ, prævaricationem insinuat. Impius est igitur, qui

¹ Psal. xiii, 1.

(1) Clarius vetus interpres, non discernentem.

A profitetur evangelicam et religiosam vitam et artem, et mundanæ, et resolute, in deliciis, et resolutionibus et delectationibus vitæ labentis, latam viam diligens conversatur. Impius est quoque qui non profitetur evangelicam vitam propter humanæ prudentiæ insipientiam, juxta illud : *Dixit insipiens in corde suo* ¹, etc., quia hic talis honorat et appetitur creationem potius quam Creatorem. *Dei amator est* : differentiam ostendit Dei dilectionis, et monachi, scilicet sanctorum sæcularium et ordinis conjugatorum et perfectioris monachorum. Dicit ergo de sæculari sancto : Dei amator est, qui in mundo corporaliter vivens, non communicat aversionibus quæ sunt contra naturam, cum motum et ordinem qui est secundum naturam, sed Dei voluntatem omnibus præponit, unitus Christi charitati. *Perpetua naturæ violentia*. In natura rationali, affectiones et habitudines sunt : scilicet, in irascibili, furor, ira, indignatio, livor ; in concupiscibili, delectatio, desiderium, tristitia. Ista igitur superascendens, naturam omnino negavit. *Quicumque præsentis vitæ* : Tres intentiones recedentium a mundo, tribus abrenuntiationibus, et tribus Deo servitium gradibus concordant, juxta magnum Gregorium Theologum qui dicit : *Tres utique ego novi ordines salvandorum, servitutis, mercedis, et filiationis.* — *Imitetur is qui*, etc. Hic juxta illum magnum senem, qui monumentum sibi et suo discipulo fecit, ut ipsum ad luctum induceret, et exemplo et verbo doceret, iste sanctus loquitur : et in præsentis speculationis verbo ostendit, quia luctus sanctificat, operatur, et custodit, et annuntiator beate impassibilitatis existit. *Quicumque ex Ægypto egreditur* : oportet eum qui mundo abrenuntiat, perseverare in cœnobio. Si vero non in cœnobio abrenuntiat, tunc necesse habet, sub magistro et patre spirituali informari ad mortificationem propriæ voluntatis, et morum directionem, et disciplinam discretionis cogitationum et spirituum : hoc enim probat et laudat per Moysi exempla, et Israelitarum, et angelorum, et Lot. Nam si quis, in artibus facilliter sine magistro non dirigitur, multo magis in hac arte artium, magistro indigemus et duce ; humilitate igitur opus est, et præsertim orationibus Patrum, abrenuntiantes sæculo indigent. Dicit igitur pater, quoniam abrenuntiantes, qui vitiis spiritualibus (utputa,

(2) Idem, mœrenti.

superbia, vana gloria, invidia, acedia, elatione, et tristitia molestantur, indigent præceptore et duce mansuetissimo, et misericordi, qui parum indulgeat carni, ut non tanquam abstinentes et studiosi amplius extollantur: et comparantur isti, egressi ex Ægypto, sub Moyse. Qui vero carnalibus vitiiis (scilicet gula, luxuria, avaritia) impugnantur, indigent duce homine abstimente, austero, et incompassivo, vitam angelicam, sine carne fere perfectientem, qui per jejunium et austeritatem carnem castiget, et vitia mortificet: et assimilantur isti, egressis de Sodoma, et ab angelo directis. *Macello assuetum canem*: canem dicit, mentem vitiosam propter permanentiam in cogitationibus gulæ et luxuriæ a metaphora canis quæ moratur in macellis, quia sicut illa stercoreosa animalium intestina comedens non recedit, ita mens gulosa et fornicaria, non potest ab his vitiiis stercoreosis abstinere nisi (gratia Dei præventa) in fatigatione, vigiliis, labore, dolore et luctu indesinenter, seipsam exercitans violenter. Nam sicut amatorem macelli primo, postea amatorem escarum ponit: ita subjungit primo, amatorem castitatis, et postea, amatorem cujuscunque visitationis. Manifestum est enim, quoniam fornicatio opponitur castitati, sicut amori visitationis, amor escarum. Oportet igitur mentem amabilia Deo inspicere, et diligibilia animæ secundum carnem, abnegare: et ita, deliberationem arbitrii pun gere ad assumptionem castigantium carnem, et per amorem virtutum, affectiones vitiosas gladio spiritus necare. *Durum et arduum, sed leve certamen*: *agonem* dicit, propter castigationem carnis: *Durum*, propter custodiam sensuum arctum; propter antiquorum morum pravorum depositionem. *Durum*, propter mortificationem propriæ voluntatis; *levem*, propter confidentiam in Deum, et donum gratiæ, et profectum virtutum, et impassibilitatis munditiam. *Quod in ignem insilire*: ignem intellige tentationes diaboli, mundi et carnis. *Cum amaritudinibus* (4): exercitium laboriosum et amarum continentiæ, et mortificationis carnis, et voluntatis propriæ; tu vero adijunge panem, fatigationem in vera humilitate, et abrenuntiationem, et luctam contra naturam et invisibiles potestates. Si non omnis qui baptisma consequitur salvatur; sed faciens et servans mandata, neque omnis qui tondetur, sed custodiens monachis convenientia. *Silebo reliqua*: subaudi non servantes vero, graviora passuros: quia damnatio futura, amarissima, et ad præsens, privatio gratiæ, cæcitas mentis, carentia doloris, cordis insensibilitas, et impii avaritiæ idololatria, et passionum ignominia carcer. *Non obscurum argumentum*: Argumentum est, quod semper similiter se habet, ut fumus et cinis de igne; signum vero, quandoque sic, quandoque aliter, sicuti percussio est signum pugnæ.

A Signum quoque est de contingentibus et verisimilibus, argumentum vero de consequentibus naturam. *Per aliam portam*: Dicitur quinam sensuum, per quos mens sine timore degens, per oblivionem et negligentiam, et diaboli insidias capivatur, unde, per gratiam denuo sensus mortificans, ab insensibilitatis suæ carcere liberata resurgit. *Qui ex timore*: Quoniam intellectualis timoris operatio duplex est, ideo dicitur timor duplex: scilicet purgativus et perfectivus. Hic vero, de purgativo, Pater iste loquitur, cujus operatione compungimur, et ad odium omnium visibilium et concupiscibilium, et proprii corporis, et propriæ voluntatis incitamus, et ad agendum penitentiam, et mundum relinquendum animamur, et sollicitudine, et studio implemur, ad serviendum Domino sine negligentia die ac nocte. Perfectivi vero est scientificare, vivificare et illuminare animam, et memoriæ, Deum ostendere præsentem, et intelligentiæ, Dei veritatem et sapientiam revelare, et sensum habere, ut experiamur et sciamus quomodo in ipso sumus, movemur, et vivimus: Qui timore purgativo agitur, comparatur (ait Pater) *Thymianati*, quia ex studio spiritualis conversationis vehementer incipit, et per tepiditatem in summum negligentiam desinit. *Mola asinaria profecto est*: Qui autem per spem, mercedem querit, comparatur molendino asinario, semper moto, et per delationem questum faciente, et tributum aggregante, subjectionis protiosum et venerabile opus. *Qui vero ex charitate divina*, si in agro invenerit sollicitum atque festinum, per ignem charitatis succensus a promptitudine non relaxabitur, donec pertingat, secundum dicentem: *Quando veniam, et apparebo ante faciem Domini*. *Sunt nonnulli qui supra lapides* (5). Hinc de abrenuntiantibus dicit sanctus, quoniam sunt quidam, supra petram, lateres ædificantes, et hi sunt qui magnarum virtutum in protentiis ædificationem sine subjectione faciunt, et (quia certaminum humilium, et obedientiæ non habent experientiam) ut fragiles, imbecilles fiunt. Qui vero super terram columnas erigentes locant, sunt qui vitam anachoreticam, confestim, ex prociis, ante vitiorum expurgationem sequi volunt: nam sine fundamento subjectionis existentes, deficiunt et ruunt. Qui vero modicum pedestres ambulant, sunt qui sine timore elationis, jugum obedientiæ sumunt, et subjectionis iter totum cum reverentia pergunt. Isti paulatim roborati, et calore Spiritus accensi, infatigabiles et inexpugnabiles fiunt, et pugnarum experientiam habentes, cum Dei adjutorio celeriter transeunt usque in finem. *Non sine labore et violentia*: quia consuetudine profecta in habitum, et in naturam pene conversæ, vere violentia est eam amovere et transmutare. Sicut enim multi temporis vulnus, est quasi incu-

* Act. xvii, 23. * Psal. xxxi, 3.

(4) Vetus interpres, cum lactucis agrestibus.

(5) Vetus interpres super petram.

rabile factum, ita et multi temporis usum et morem malignum, est grave relinquere. Hinc Dominus dicit, quoniam *Regnum celorum vim patitur*⁶. *Sine mœore*: propter augmentum in virtutibus, et commutationem ac liberationem a peccatis; vel certe cum minimo. Modicum vero contrista propter desiderium perfectionis, et timorem quem habemus, ne cadentes iterum offendamus. *Animarum nostrarum vultus*: Faciem animæ hic dicit, virtutes ejus. Etenim ex conversationis nostræ exemplis, et ex nostris immutationibus, et animalibus affectionibus, vident nostram consistentiam et dispositionem, inimici nostri demones qui non ex seipsis nostras cognoscunt deliberationes et mentes: absit sed solum suæ artis malignitates superseminant, et exspectant ut sciant cum quali affectione recipimus probationis eorum insidias: unde nos, propter nostram negligentiam et segnitiam illos (cum non videant) facimus videre. *Abscondit Dominus a secularibus studii difficultatem* (6): studii importunitatem ait, juxta acceptionem male intelligentium, quibus certatim agonis studium videtur importunitas, quod vere necessaria est opportunitas: tamen eandem opportunitatem (apparentem, importunitatem) abscondit Deus his qui sunt in mundo, quoniam si resperissent ad importunum eis, non utique abrenuntiasset quis talium aliquando. Si enim, secundum Apostolum: *animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei*⁷, ad Deum vero jungi charitate et dilectione, spirituale est: quomodo (secundum mundum) abrenuntiassent, etiam abnegantes suas mammonæ divitias, et confusions proprietates, nisi per compendium et circumventionem sanctam, eos traheret et vocaret? Etenim *caro et sanguis regnum Dei non possidebunt*⁸.—*Ignem in manibus tenentes*: Ignem tenent in manibus, ut per consensum et actus vitiosos, carnales et animales inclinent, et sic, nos (corpus scilicet, et animum) ardeant. *In tribus maxime principalibus*: auctoritate sacra et evangelica (a tribus distinctionibus monasticæ conversationis), verum virtutum medium declarat, solummodo in perfectis virtutibus quas Mediator Dei et hominum Christus Jesus docuit et perfecit, medium beatum esse insinuans, et in admirationem desinens, ubique vero a virtutum medio, vitiosos recedere, et sibi noxia querere dicit, quia sine pugna et sine labore, sine vigilis et sine exercitio spirituali, cum amore sui ipsorum, Christo servire se simulant. Unde non sunt hi tales in nomine Christi congregati, quia voluntatem et intentionem Christi congregantis ignorant. *Ubi vero sunt duo vel tres*⁹, etc. Duo vel tres congregati in nomine Christi, activi et contemplativi et regentes et corpus et animam, mens, ratio et voluntas: vel, corpus, anima, et spiritus vel rationabilis, concupiscibilis, et ira-

scibilis, per Spiritum sanctum unitæ ad omnem operationem divini beneplaciti et mandati, a dextris et sinistris; per infamiam et bonam famam. Cap. II (Col. 634 C).

Omni hujusmodi affectum, dixit quoniam electione affectionis (habitudinem dans Deo (7)) ad eam, et naturalem, et accidentalem, et artificialem habitudinem apposuit et devovit. Omnis enim habitudinis et affectionis depositio, contemptus, et vilitas, et poenitentia integra, et humilis prudentia in exitu et resolutione, beneficentia et viaticum nostræ peregrinationis existunt. *Sine mortuos sepelire*¹, etc. Quemadmodum mortificatur mundo qui a proprietatibus mundi recessit, ita moritur vitæ gratiæ qui vitæ gratiæ præcepta non facit: et tanquam propter carentiam motus et privationem operis, animal mortuum dicimus, ita homo mortuus intelligitur, et est, et dicitur, ex eo quod mandatorum Christi perfectionem operari et imitari non vult, et adherere vitæ æternæ quæ in mandato ipsi est, per voluntariam carnis abnegationem, renuit. *Adulterinam et fictam* (8.) *Adulterinam* dicit, secularium bonam conversationem, propter laudes et vanam gloriam, et propter usum propriæ voluntatis, et conversationem tumultuosam in curis vitæ, et rerum proprietatem: quoniam ea quæ Patrum consilio et obedientia sunt, et ea quæ eorum examinatione probantur et firmantur, recta sunt et manentia, et Deo beneplacita, quia sunt secundum voluntatem illius, qui dicit: *Et a meipso facio nihil*². Nam quod ita sit (cum perfectum esse habeat), ab omni vanitate servatur illæsum. *Plurimos in sæculo asperi*, etc. Hoc fit secundum industriam doli et fraudis illudentis inimici, quoniam detenti in vita sæculari, quæ est multis peccatis et tumultibus plena, in qua recte esse et bene vivere videbantur, et secundum apparentiam proficere in virtutibus, illaqueati, ruunt miserabiliter sordidati. Contingit etiam hoc eis negligentia, irreverentia, ingratitude, et elatione, et ex correctiva permissione, et ex eo quod pastorem devote non audiunt, sed relinquunt. *Immunditiam sæculi*: Concupiscentias et delectationes carnis et mundi, et amorem materialium et amorem honorum et gloriæ, intellige. Non enim homo conditus est immundus, vel natura rerum, vel materia existentium, sed quia homo avertitur suis voluntatibus, ab eo quod est conveniens et honestum, querens delectabilia et sublimia, altis corde fit, propter quod immundus est, apud Deum. *Importunum cordis ignem*: Ignis importunus est omnis amor carnalis, et omnis vitiosa concupiscentia, et delectatio. Opportunus ergo ignis est, amor Dei atque cognitio, et Spiritus sancti incendium, et communicatio: et dicitur opportunus, quia omnia arbitrari facit ut stercorea propter Deum³, sicut importunus dicitur qui

⁶ Math. xi, 21. ⁷ I Cor. ii, 14. ⁸ I Cor. xv, 50.

(6) Vetus interpres, importunitatem.

(7) Vetus interpres, habitudinem et affectionem.

¹ Math. viii, 22. ² Joan. viii, 38. ³ Philipp. iii, 8.

(8) Vetus interpres, segnem.

sedat et inquinat, et exterminat animam : *Deliciis omnibus et vitiis abstinendum* (8') : Ab omnibus deliciis et malignitate hic dicit abstinendum. Nam per delicias, carnis concupiscentias, et universas mundi delectationes intellige : per malignitatem vero, iræ, et immunditiæ, et superbæ, et reliquas ad inventiones. *Portus enim et salutis*, etc. Salutis quidem, propter vigilias, conversationem, humilitatem, sobrietatem, et virtuosam sollicitudinem ; periculum vero, propter pusillanimitatem, negligentiam, tepiditatem et propriæ voluntatis malam reassumptionem : quia propter ista, in portu angelicæ vitæ religiosi periclitantur, sicut per obedientiam et reverentiam, pace et salute fruuntur.

CAP. III. — *Spiritualis peregrinationis definitio* (col. 663 B).

Peregrinatio, est vera segregatio ab omnibus concupiscentiis, voluptatibus, et malitiis : nam propter segregationem a vitiis, insegregabilis fit a Deo, nam vitiis præsentibus, nil utiliter consumatur. *Omnem suorum alienorumque affectum* : propriorum habitudinem dicit sanctus, affectionem voluptatum ad seipsum, et ad propria, id est ad domesticos et propinquos : *Alienorum* vero amicitiam omnem, et affectionem quorumcunque sensualem, et aliis omnibus quæ sunt extra, sive de pecuniis, sive possessionibus. Vel, *propriorum* dictum arbitror, de voluntatibus conferentibus secundum carnem. *Alienorum* vero, de omnibus quæ sunt extra, superius dictis, a quibus alienatus, rationabilem et bene ferentem ad salutem incedit viam. *Statim ut susceperis flammam, curre*. Propter nostram inconstantiam et veritilitatem, qua nos ipsos avertimus a gratiæ radio, dicimur, a Deo relinqui, quia ipse, in suæ mansionis identitate immotus manens, et se nobis immituens et ingerens, æqualiter et continue et absque personarum acceptione nos etiam trahens, mutationi non subest. Hinc noster recessus, sua relictio dicitur, quia ejus immobilitate, nostræ aversionis causa monstratur. *Flammam igitur suscipiens*, id est, gratiæ ascensionem : *curre*, id est, cooperari ei stude, ex omni virtute : non enim nosti quando exstinguatur aut, propter inexpectatum et insufferens, et ad transmutationes proclive tuum ingenium. *Tunc jam cogitationes vanitatis* (9) : Quando quis extollitur, et existimat aliquid esse, perdit verum esse : quia, cum nihil sit, hoc credere et cogitare est ei a veritate recedere. Humile sapere¹⁰ est in veritate esse. Altum sapere, est in veritate non esse : quia vanitas mendacium est et verum esse habere non sinit. Vanitas autem cogitationes et elationis intentiones quæ, se suscipientes, ostentatores et amatores gloriæ faciunt ; non uxorem

A Lot, sed ipsum sequens fuge : amor enim et affectio propriorum uxorem Lot convertit in statuam salis. Affectio escarum privavit primogenitis Eam. Affectio propriæ voluntatis extulit Luciferum in superbiam, et præcipitavit in inferos cum sequentibus eum. Affectio voluptatum Jezabel interfecit, et Salomonem in idololatriam pervertit¹¹. Affectio pecuniarum Judam proditorem Christi fecit. Qui autem ab istis recedit, invenit Abrahami vere peregrinantis vitam, et non conjugem, sed ipsum Lot imitatur. *Corda enim quæ illuc reversa sunt*. Vide, ait sanctus, quomodo non ad res, fuit Israelitarum conversio, sed ad sermones rerum tantum eorum intentio et affectio appropinquavit et erravit, et propterea condemnati fuerunt : non B enim in Ægyptum, sed ad ea quæ erant in Ægypto, mens populi descendit. Time igitur, et tu humilis, et Dei serve, ad cogitationes vitiorum habere consensum, ne etiam tu damneris per eas. *Et Moyses ille qui Deum viderat : Ægyptum*, Dei ignorantiam et peccatum, et impletatem significat, Moyses autem, perfectos viros et Dei prædicatores, qui cum talibus multis susinent tenebrefactiones : qui sæpe perfecti, ex ignorantia, peccato et impletate pravorum gravantur : et sæpius exaggerati (10) conversatione malorum, quasi quibusdam anxietatis tenebris involvuntur, dum ex zelo Dominiæ laudis, super carnalium offensionem molestantur. Qui ad suos mittuntur eisdem rationibus quibus in Nazareth, C Dominus ridebat : videlicet, ne forte dicerent : *Medice, cura teipsum*¹². Et ne dicerent, quia adversarius nobis est (11) : et, ne dicerent, si signa fecisset, credidissemus et nos similiter : et ideo mittuntur et ipsi, quia fecit ibi Jesus paucas virtutes. Cæterum cum dicit, *quæ est mater mea*, et quæ sequuntur¹², ostendit quod neque Christum ferro neque partum illum superadmirabilem parere, luerum vel meritum haberet sine virtute. Ideo demonstrat quod nulla ex hoc utilitas esset, nisi omnia convenientis, virtuose et summe faceret et adimpleret. Quin etiam, in hoc verbo, veram matris humilitatem insinuat populo, dum nihil altum sapere aut imaginari super tali tanto Filio demonstrat. *Non quod propinquos nostros et patrios D agros* : Odium est abscondita affectio, quæ adversatur his qui in aliquo nos contristant. Odium est alienatio ab eo quod mestum est aut aversio contristantium. In nullo igitur horum, a monacho fit recessus a domesticis et propinquis, ideo dicit nos, non ut obedientes. *Lætetur enim Dominus*, etc. (12). Deus amator hominum, humanatus est, ut nos a veneno mundani et humani amoris liberaret. Est enim mundanus et humanus carnis amor, carcer, et catena, et infernus, et mors : quo, quis

¹⁰ Rom. xi, 20. ¹¹ IV Reg. ix, 22. ¹² Luc. iv, 23. ¹³ Matth. xii, 48.

(8') Vetus interpres, *deliciis et malignitate*.

(9) Vetus interpres. *Tunc dæmones cogitationibus vanitatis instantes*, etc.

(10) Melius, *exasperati*.

(11) *Contrarius est operibus nostris*.

(12) Vetus interpres, *gaudet et epulatur*.

detentus propter virtutem, a litudinem et claritatem, charitatem, et sapientiam nec gustare, nec videre, intendere, nec cogitare potest. Quare, gaudium Christi, est in nostro perfecto recessu a terreno et mundano et carnali amore. *Cave, obsecro* (15). Diabolus ut retrovertat Dei famulos sub specie bene rationabilis pietatis, ostendit eis, vel in multa penuria et tribulationibus innumeris suos esse parentes, vel in multo periculo animæ et ignorantia conversari, et omnia eorum sub quodam quasi divini iudicii diluvio debere submergi, nisi eisdem vehementer afflictiis, cum arca consilii vel favoris cito subveniatur. Quare nunc iste sanctus dicit *Vide, vide*, quia neque sub specie prædicationis, neque sub obtentu corporalis subventionis, tibi licet ad parentum amorem vel curam retroverti: quia hoc quod tibi mundulo universus, tuos passibiliter diligenti, aquis videtur esse repletus, caro revelavit et sanguis cum Satana simul ut pereas et angelicæ conversationis portum male relinquas. *Pollicentur nobis subdole*: Nostri, et non nostri sunt, parentes secundum carnem; qui nostri sunt, juxta naturæ conditionem, non nostri, secundum propositum et voluntatem servitutis Dei: quorum cogitationes, sunt frequenter contra nos a dæmonis, ut nostræ fiant, quæ sunt ab alienis. Ipsæ vero susceptæ, per consensum fiunt nostræ quæ habuerunt originem ab alienis et inimicis dæmonis et parentibus, et punimur de eis. *Colloquia mala, sæcularia simul et turpia* (14). Et ornata quidem mundana eloquia, sapientia, et prudentia, quia, fastu eloquentiæ, vanitatem inflant et elationem extollunt, incongrua, et apud servos Dei inornata existunt: inornata vero sunt mundana eloquia, lascive et vitiose, ac turpiter dicta, quæ, etsi eleganter et ornate dicantur, tamen non mediocriter sed maxime lædunt. Quare mundana eloquia penitus inutilia, quia vel temporalia et carnalia, vel superba et erronea sunt, et omnino vitanda et fugienda. *Somnium est animi* (15) motus, etc. Visio est quædam, phantasia, qua, quasi in sensu et fere manifeste visum est. Somnium est, quod (dormiendo) in phantasia imaginatum est. Corporis vero immobilitatem, pausationem et quietem dicit, secundum quam quiescunt dormientes, et corpus manet immotum, hoc quidem patiens, illud subsistens. *Contemplatio est non subsistens imaginatio, et apparitio quasi repente visa, et ad præsens resoluta. De somniis ex canonicis characteribus magni Basilii.* Fiant, inquit, somnia ex diurnis et quotidianis animæ motibus. Nam dæmones nolentes, nos agere quod bonum est, multis machinationum industriis prohibent: postquam vero inceperimus, moliantur ne secundum Dominum perficiamus illud. Sed etiam hoc frustrati, vitiosæ actionis memo-

rii deorsum nos inclinantes tentant: et in isto manifeste convicti, phantasmatis nos in somnulis ad malignitatem agere conantur: per quæ suæ ipsorum imbecillitatis cognitionem exhibentes eis qui viriles sunt et adversus se resurgere parant, non apparentes tunc usque insidias venenantium seductorum propalantes. *Qui vero eis nulla ratione credit*: Distinguitur modus in generationem et corruptionem, augmentum et diminutionem, alterationem, et localem imitationem, rectam, et obliquam, et circularem. A nullo horum dormiens privatur, nisi a locali motu, quamvis et quidam dormientes ambulare inventi sunt. Cum autem multipliciter somnia fiant, duabus tamen speciebus somniorum quandoque attribuitur visionis qualitas. Est enim, quando, et quæ nolumus, et quæ diligimus videmus eisdem reformatis imaginatione, angelorum ministerio. Est vero amplius, quando divina visione mens nostra rationalis informatur, et de præcognitione futurorum taliter docemur, ut patet de Scripturis. At enim secundum hunc magnum veræ sapientiæ amorem ostendit qui spernit somnia atque contemnit: *Multos enim errare fecerunt somnia* ¹⁴.

CAP. IV. — Abnegatio quid sit (col. 679 A).

Animæ propriæ perfecta abnegatio: Abnegatio autem est perfecta omnium rerum præsentium obli-vio, et a propriis naturalibus veris recessus. *Confectum, dormiendo iter*: Dormiens quiescit a curis, nec curat de aliquo, ita, qui vere obediens est (sive mari navigans, sive incidens in latrones) de periculis non curabit, neque præcepta discernet: scit enim diligenter, quia in martyrium imputabitur ei quod supervenerit periculum eo quod obedientiam, sine humanæ prudentiæ discretionem, complevit. *Obedientia est depositio discretionis*: quod præceptis (malis, apparentibus) obediatur vere obediens, sicut, qui projecit filium suum in furnum. *In divitiis vero discretionis, sive, inter divitiis discretionis dicit*, quia vere, virtutes divinæ sequuntur subjectionem et obedientiam non discernentem, quemadmodum subsequenter: *Et obedientia, humilitas, ex humilitate discretio, etc., vel animæ voluntatis*: Voluntas naturalis est appetentia rationalis atque vobis, in solis naturalibus dependens: ea vero est de possibilibus et impossibilibus. Ex voluntate possibilium est quæsitio et inspectio, deinde consilium, deinde dijudicatio et discretio, deinde affectio ad id quod discretum est iudicio, deinde arbitrium: deinde post affectionem arbitrii, sit electio quæ dicitur facultas voluntatis post dilecti electionem, vel liberum arbitrium. *Quicunque ad intellectualis*. Quicunque propriæ voluntatis ad summum complacentiam sprevit, et abnegavit, iste experientia didi-

¹⁴ Eccli. xxxiv, 7.

(15) Vetus interpres, *vide, vide ve*, etc.

(14) Vetus interpres, *Ornata, et inornata*.

(15) Vetus interpres, *mentis*.

cit obedientiam esse stadium intellectualis confessionis, et martyrii spiritualis pugnæ, et Christi jugi patientiam, depositionem peccatorum, in libro vitæ inscriptionem, pelagi fluctuantis transfretationem. Unde ad aliquid perfectius transire non cogitabit sine ea; quoniam autem consuevit malignus, his qui sub obedientia sunt, hanc inferre molestiam; videlicet ut seipsos parvipendant, eo quod non habent jejunium, nec orationem mundam, neque exercitium diligens, neque alia spiritualia opera quæ sunt in quiescentibus: enumerat iste Pater noster sanctus obedientiæ bona, ad quæ omnia alia bona comparata, sunt nihil; quoniam obedientia adimplet horum omnium locum. Quæ cum perfecta fuerit, ipsa, in tempore proprio, secum omnia bona spiritualia portat, et ad variam introducit contemplationem, perfectionem, et quietem suos possessores. *Congressionis stadium*: stadium est spiritualis luctæ profectus, et suavis odor bonarum operationum, in mortificatione voluntatum et sensuum carnis inefficiens studium, et exercitatio humilis ad omne opus bonum, et meditatio præceptorum Dei et imitatio passionis et mortis ejus. *Quicumque jugum Christi*: Obedientiam intellige, quia sicut per ipsam, a Christo Jesu redempti et salvati sumus, ita nos, per ipsam proprie et singulariter portamus jugum, ipsamque Patres martyrium dicunt, quia servorum Domini fornax et exercitatio est, et ad ipsam comparata bona omnia quæcunque sensu proprio et voluntate fiunt, nihil sunt. *Si vero alias fecerimus*: Alioquin, inquit, qui aliena peccata curiose requirit, et scrutatur, discernit, suspicatur, et judicat, et præsertim presidentis; non penitentiam viam vidit, aut penitentiam initium fecit, sed elationis et præcipitis viam tenet. *Nemo sine qua vitiosorum*: Multi enim, sine subjectione Deo placuerunt, sicut Paulus Eremita et Maria Aegyptiaca, et alii multi: quomodo ergo, sine ipsa, *Nemo Deum videbit*? Dicimus ergo, quod qui perfecte carnem spiritui subjicit, et conscientiam stimulum possidet iudicem, et ei obedit, nihil sibi de propria voluntate relinquens, iste divinis præceptis factus obediens, antequam visibilem obedientiam pertranseat, ad intellectualem pertingit, quæ multum excedit visibilem. Si anima, corpus, et spiritus, litteram, et gratiam Evangelii, legem, et gloriam, gratiam, et hanc, illa substituit et commendabilem facit. Et habes illos qui circa magnum Antonium, per intellectualem obedientiam refulserunt, et quasi angeli per eandem Domino obediabant solum celestia sapientes, quibus dignus non erat mundus. Præcedit ergo intellectualis obedientia visibilem incomparabiliter: et sicut sol, suo ortu stellas occultat, ita intellectualis obedientia, visibilem. Quare, qui intellectualem non possident, sed adhuc vitiis molestantur, sine visibili, tanquam parvuli et sub nocte vitiorum prolicere, vel salvari non possunt. Bene ergo di-

cit: *Sine qua nemo vitiosorum videbit Dominum Jesum Christum*: Quoniam ergo obedientia intellectualis, divina illuminatione perficitur, et conscientiam possidet iudicem, videndum est, quid sit conscientia: *Conscientia est divinæ scientiæ motus et operatio, cum nostra et in nostra scientia*. Conscientia est scintilla divini luminis, in homine condito subseminata a principio, quasi quædam cogitatio ferventior, et illuminativa, verbum seu rationem lucis in se continens, et ostendens ei bonum et malum: et hæc conscientia vocatur lex naturalis. Hic est puteus Jacob, ut dixerunt Patres, quem Philistini repleverunt. Cui, quando in via sumus, consentire jubemur; consentimus vero ei, cum eam custodimus ad Deum, per fidem et obedientiam, et amorem mandatorum; ad proximum, per pietatem, patientiam et humilitatem; ad nos ipsos, per mortificationem sensuum, custodiam cordis et linguæ, et odium corporis et omnium visibilium et propriæ voluntatis: ad materias et usum rerum, per temperantiam et sobrietatem et earundem custodiam fidelem, ostendendo in eis, sicut in rebus sacris, Domini reverentiam et servitutem. *Qui subditus est*: Qui humiliter subditus est, non putabit se perfecte subditum esse aut obedire, quia obedientiæ opus immensum esse intelligit; qui vero ex proprio sensu et voluntate aliquid facit, licet obedire appareat, tamen ipse contra seipsum onus suum portat: unde, si is qui tali præest, hunc non arguit, sibi ipsi et discipulo causa periculorum est. Propterea, Pater dicit: *super hoc dicere quidquam non habeo*, quia verbo dubitativo ipsum reum ostendit iudicio. *Ad confessionem, qua sine nullus remissionem*, etc.: Quia confiteri simpliciter peccata tenemur ex necessitate divini mandati, patet ex apostolicis traditionibus et regulis ab eis propositis Ecclesiæ catholicæ, per Spiritum sanctum quorum canones et instituta tenentes, Dei sacerdotibus (juxta eorum præceptum) peccata confitentes indulgentiam et remissionem accipere efficimur digni: propterea, qua sine, dicit sanctus Pater: *Nemo videbit Deum*. — *Fratri ut in nullo conscientia vulneraretur*. Multimodis factis conscientia feritur: extollentia et elatione, superflua prudentia, seductione, infidelitate, mendacio, fraude, deceptione, contemptu, livore, murmuratione, detractatione, vindicta, et reliquis quæ pariuntur ex istis. *Ut in gravissimam animæ ruinam præcipitarer*. Gravissimum animæ lapsum, non alium dicit, quam extraordinarie ipsum gustasse et surtively ac latenter comedisse ex his quæ animalia portabant, quod est peccatum gravissimum, et pene inexpiabile esse magnus Pater noster Basilius evidenter declarat in Proœmiis regulæ suæ, ubi ostendit quod tali culpa inquinatus, quasi incorrigibilis erit. Unde docet quod talis mali commissio usque ad linguæ solius gustum, est penitus (sicut mortis obligatio) fugienda. Qui ergo iste fur-

tive comedit, subinductum se in gravissimum animæ lapsum asseruit.

Statue in cordis tui janua, severos janitores: Duros ostiarios, dicit speciales et generales virtutes animæ; scilicet, fortitudinem, prudentiam, temperantiam, et justitiam. *Affige in animæ ligno*, etc. Lignum dicit mortificationem carnis et crucifixionem cum suis concupiscentiis. Crucem vero animæ, dicit mortificationem proprii sensus et propriæ voluntatis, per quam diabolum vincimus, et pacem imperturbabilem posidemus. Nullam enim utilitatem consequimur de crucifixione carnis, nisi agamus et confirmemus in ea mortificationem et crucifixionem proprii sensus et propriæ voluntatis. *Ad ineptiam rursus et inutilem ac spinosam orationem*: Non venusta et non proficua, et spinosa eloquia sanctus Pater dicit quæ sua sunt; scilicet, non venusta secundum eloquentiam, propter simplicem et ordinatum modum dicendi; non proficua, secundum mundanam requiem, et commoditatem; spinosa, secundum asperam narrationem et duram spiritualis vitæ regulam, juxta illud evangelicum, *durus est hic sermo*¹³. — *Est quidem præclarum, labores sanctorum admirari*. Quoniam Deus bonus, amator hominum est, multas salutis justitiæ vias ostendit nobis, ut non periremus, sed secundum suam magnam misericordiam salvaremur: quia non fecit hominem Deus ut periret, sed ut illi serviret, et salvaretur; ideo vocationes hominum variae, et donationes ipsius differentes. Hinc, alius, hospitalitatis amator, alius, quietis et remotionis solitariæ servator: alius consolatur et exhortatur afflictos, alius custodit linguam, et silet. Iste semel in hebdomade pascitur; iste comedit omni die. Quare hæc omnia ab uno posse perfici impossibile est. *Donec violentiam nostram quam velut a nobis perpeti*. Vim inferentes sunt hi qui divina charitate sunt plagati, et vim Deo inferunt per orationem et opera virtuosa, et trahuntur divino amore ad portandum jugum Christi cum corde humili et animo devoto, qui seipsos violentant, secundum illud: *Turbatus sum et non sum locutus*¹⁴. *Cum corruissem, iterum reduxisti me*: id est, post lapsum. Nec vero intelligas lapsum a Deo separantem, sed lapsum qui (servientibus et ministrantibus) ex negligentia, et ex obedientia imperfecta contingit. Qui vero *illum in cordis sui latebris occultat*, etc. Sciendum est quia non confessa peccata sine formidine et timore aguntur. Auferre ergo confessionis conscientiam, est aperire peccatis januam, et hæresim seminare. *Cum is qui subjectus est, duos evaserit laqueos*: Duo ista, dicit inobedientiam et elationem. *Præter morem solitum turbulentos*: id est qui facile moveantur ad furorem et iram, instar molendini quod vi rotæ et aquæ mo-

A vetur. *Necesse est enim converti mare et turbari*: Maris similitudinem inducit ad ostendendam vitiosæ mentis passionem, quæ sicut mare, a ventis intellectualibus, seu tentationibus et injuriis et improperiis eorum qui sub presidente sunt, conturbatur et inflatur, et movetur ab increpationibus quæ inducuntur super eam, ad probationem et utilitatem, a fraternitate. Vitiis igitur interius tumultuantibus, et irascibilem commoventibus ad iram, et rationabilem confudentibus, nec sinentibus quod est utile conspiceret, et quod melius est tenere, velut exspuens præassumptas sordes mare mentis, monstrat quas vitiorum flumina primo in ipsam conduxerant, tempore videlicet tranquillitatis, et bonæ consistentiæ. Nunc igitur necesse est mare turbari, quia, **B** ex quo humilitatis argumentum ex nostra conversatione non sumimus, tentationibus necessario immergimur, ut probemur et infirmemur ac infirmati purgemur, ac perfecte humiliemur. Dicit ergo, necesse est mare quassari et turbari (16). *Ex obedientia, humilitas*. obedientia enim, principium humilitatis, quoniam qui se ipsum non condemnat sicut deficientem a virtutibus, sub manu alterius esse non valet. Igitur, talis condemnatio contrahit et agit animam ad obedientiam: obedientia autem, timore Domini firmata, generat humilitatem, humilitas vero perpetuo exulem facit elationem. Qui autem ab eadem est liber, et a reliquis est purgatus: quare domus impassibilitatis et mundiæ annuntiatur. **C** Obedientiam igitur, humilitatem, et impassibilitatem, tribus appropriat, scilicet Moysi, Synagogæ, et Mariæ: quoniam sicut mare Rubrum transeuntes Judæi, et super victoria triumphalem laudem Dei canentes, ejusdem laudis et victoriæ habuerunt Moysen genitorem et actorem, et Mariam perfectricem (quidem ex communi unam existentem): ita et nunc dicit, in persona Moysi debere accipere obedientiam; in synagoga, humilitatem, et in Maria, impassibilitatem. Moyses, aqua interpretatur lux, quæ de Synagoga originem traxerat. Igitur, in assumpto de aquis generatio et fecundatio reliquorum per obedientiam: obedientia autem, humilitatis possessionem donat; humilitas autem, **D** impassibilitatis lucem præstat: impassibilitas vero, super victoriam, laudem perfecit, canticum, pro liberatione ab intelligibili Ægypto peccati, in lætitia cantans. *Vidi ut ait Job*: Habilitati et illegitime naturali, et extrinsecæ compositioni morum, et apparentiæ sictæ honestatis, quibus occurrit turba, malitiæ varietas habet naturam colligari. Turbæ, quod apparet humile et morigeratum, et compositum secundum faciem, nominant et extollunt: propter quæ superbi hypocritæ, et animosi (dicit sanctus) ex laudibus et elatione compunguntur, et pa-

¹³ Joan. vi, 61. ¹⁴ Psal. LXXVI, 5.

(16) *Al. concuti et turbari.*

riunt lacrymas. Quæ considerans, quam maxime sapienter et clare, Pater iste, variam esse malitiam determinavit. Sane tardus quis et negligens existens, aut in aliquo corporalium naturaliter idoneus apparens, complacuit multis, et de gravitate morum et honestate laudatus est: quemadmodum in aliquo corporalium, facie tenus, quis idoneus naturaliter apparens, complacuit multis. Itaque plerumque naturalis sufficientia aut diminutio, virtus animæ reputata est: remissus et insolens, mitis et inordinatus, et ea quæ sunt spiritus deserens, sollicitus, acidiosus et tristis orator, linguosus et vanus: animarum salvator: a demonis illusor, contemplator, et futurorum provisor est habitus apud ipsos, qui quod rectum et vitiosum est discernere nesciunt. Nimirum (quia exsultat in laudibus) cæcus ignorat seipsum, et errat: falso iudicia multorum attendens, animam ex elatione et vanitate compunget, et dolens coneretur, et lacrymas pariet. Quare Pater malitiam sic multiformem et variam esse miratur. *Qui sibi ipsi latenter persuasit latenter.* In corde (ait) bonum propositum firmare stude, et non pompaticè et apparenter os dilatando, loquaris. Qui enim pompose se laudat, et in se ipso confidit et gloriatur, relaxatus a Domino castigatur lapsu: sed mors animæ mille mortibus pejor existit. Si ergo mors ejus, peccatum est, quanta vigilia et sollicitudo nobis adversus peccatum necessaria est: igitur, qui novit hæc, humiliter in spe et silentio seipsum roborabit, propter patientiam, ad perseverandum in stadio conversationis monasticæ: et licet offendant et peccet, iterum poenitebit, et a necessitudinis sanctæ stadio nunquam recedet. Si vero exierunt aliqui. Subaudi, a monumento professionis angelicæ (17) vitæ, opère et affectu, obedientia Patrum rejecta. Considera, quia immortalis morte mortui sunt, et separati a Deo fuerunt, quod omni morte corporali est pejor, in infinitum. Cum senserint fragiliores quippe ac signiores, gravia, etc. Quando igitur ad operationem manuum accedis, talem in teipso reforma cogitatum, qui Christo ministras qui præcepto et exemplo ad opera (usque ad mortem) te informat. Operans, lauda Deum tuum lingua, mente recogita, intentione glorifica. Nam qui in laboribus et operibus est infidelis et piger, in oratione erit multo magis piger, infidelis et remissus. Sane oratio nequaquam in corporis quiete dirigetur, sed in labore et actu. Amor quietis. Orationis est exterminium, et diminutionem virtutum prædicat, mandata negligere. Hinc, Pater ostendit quod qui obsequium ministrationis (id est, operationis manuum) inceptum illud ut fratrem adjuvet et quietet, a fratre rogatus, derelinquit. Opera manuum vult et intelligit esse cœlestia et non terrena: idcirco, non propria, sed communia ad utilitatem indigentium vult esse. Reliqui vero, non ex chari-

A tate sed vitiose, quæ suæ sunt male quærent, non quæ Jesu Christi. Siblipis attendant, quia aliud est quod sumus, aliud quæ sunt abstrâ, aliud quæ circa nos, aliud quæ extra nos, et aliud quæ contra nos. *Plerique ex obedientium grege,* etc. Nunquam suscipias eum qui tibi subditus est, dicentem tibi: Ita mihi licentiam et potestatem ad talem operationem vel virtutem exsequendam, et: Ita me ad id quod spirituale est pernitte dirigere. Nam qui ita dicit, manifestum est quia seductus propriam perfecit voluntatem, et optimæ obedientiæ fœdera spernit, et deceptus et illusor, meritum obedientiæ coram Deo perdit: *Sunt qui suscepto imperio,* etc. Horum unusquisque, in proprio tempore, laudabilis est. Nam secundus, juxta initium disciplinæ introductorix ad virtutes, melius facit, obediens inconstanter: adhuc enim ex ordine probandorum est. Primus vero, quia jam perfectioni appropinquat, et tempore longo obedientiæ extensionem exhibuit, voluntatem Patris sentiens, benefacit non faciens quæ illum nolle novit. Non enim ulterius, quasi servus, rationalem servitutem oblationem offeret, sed filius et amicus, voluntatem patris investigans, beneplacentem voluntatem perficiet. *Possibile non est ut diabolus,* etc. Indignum et inconveniens est, ait, quod diabolus, suæ ipsius voluntati resistat. Ille enim omnem hominem negligenter et vitiose vivere vult, et suam voluntatem, magis quam Dei, perficere: Si et ergo aliquos tales invenerit, non resistet eis, quia, si eis resisteret, suæ ipsius voluntati omnino resisteret. *Quod non judicandi causa,* etc. Non ex suspitione, ait, iudicio, hoc dicens, sed efficacem motum ostendo vitii præceptoris nomine, sed non re, et passionem manifeste ostendo juvenis superascentis aeniorum et majorum virtutes. *At cum illum, a rege sigillum accepisse,* etc. Signaculum fidei, est baptismus. Signa militiæ spiritualis, sunt poenitentia et lacrymæ quæ hunc repurgant; scutum vero est mundi fuga, odium omnis delectationis vitæ præsentis; gladius est fides ad pastorem; ensis abnegatio propriæ voluntatis; arcus oratio per quam dæmones sagittantur; militare vestimentum, humilitas, et virtutum quæ ex eis sunt, amictus.

D Gradus 5. — *Securaque cufusque sui curu.* Quia de nullo terreno curat, sed pro se sibi sollicita quomodo sibi Deum reconciliet, et salutem perditam per peccatum inveniat, poenitendo et lugendo festinat et pro se dijudicata, fit, quia omnia quæ sunt mundi, et seipsum puniendo contemnit qui est poenitens, et vigilantem ab omni iudicio elongatus, ex verâ cognitione sui ipsius, extremo iudicio se dignum cernit. Per se igitur cogitatio dijudicata est, quia, aliquo alio ad dijudicationem non eget: sed qui est poenitens, ipse sui ipsius iudex et vindex est. *Antequam corruamus,* etc. Delectabile et

(17) Al. apostolica.

dulce nobis proponit dæmoni exterius, ut trahat ad peccandum, peccati reatum fere nihil esse supponens, Deumque benignum et misericordem esse suggerit, et asserit. In hoc est vere inimicus, quia intrinsecus, quod malum est, et amarum (mortem scilicet corporis et animæ) fraudulentus abscondit: quam post lapsum, ut desperare nos faciat, adversus nos insultando proclamat, ultor effectus, qui fuerat (nos seducendo) proditorie inimicus. *Sæpe enim parva munera*, etc. Nolunt dæmones quod intelligamus, quam amarum est peccare et Deum offendere. Idcirco cum nos viderint appropinquare ad aliqualem sensum infinitæ amaritudinis abscondite, in peccatis nostris tunc instant et dicunt: Quid te ipsum conteris et desperas? neque enim tale, vel tale peccatum (ut alii plurimi) perpetrasti. Oderunt namque dæmones spiritum contritionis, et falsæ spei gaudium in nobis seminare contendunt, ut aliter in nobis spiritum contritionis extinguant. Tu vero non obedias eis: quia, sicut parva dona furorem iudicis frequenter mitigant, ita plerumque quæ a nobis reputantur parva delicta (cum fuerint sæpius iterata) simul aggregata, Christum nostrum benignissimum iudicem, iuste contra nos in furorem surgere faciunt. *Moses, cum Deum vidisset*, etc. Signum conversationis perfectæ et virtuosæ, est videre ignem in rubo¹⁷; est enim inaccessibilis multis. Sed tunc ardet ignis in rubo, cum mortificata caro pariter et voluntas, ea quæ sunt spiritus, sentiunt et diligunt. Sed plerumque humana fragilitas prolabitur ab altitudine spiritus, et succumbit in pugnis. *Sed nunquid qui corrui non adjiciet?* Sed, ut David et Petrus, conetur ut non solum resurgat, sed altiora conscendat. Ostendit igitur Pater, exemplo Moysi et Job esse possibile post lapsum, etiam ad impassibilitatem redire, cuius spei fiduciam, diabolus per negligentiam et otium colaphizat, dum in nobis opera (per quæ impassibilitas percipitur) explantat. *Attende, quæso, diligentius*, etc., scilicet oculis mentis et spiritus, quia sensuali delectatione seducti erravimus, sed via breviori nos reverti oportet: videlicet per humile sapere, et per humile verbum, et cor contritum, et sinceram confessionem et integram. Quoniam in humidis lignis, difficiliter ignis accenditur. Penitus in corde amante quietem et delectationes, ignis spiritus non ardebit, sed in anima contrita et humiliata, quæ labores et delicias putat. *Lactus est stimulus animi, aureus*. Hoc dicitur ad differentiam stimuli ferrei qui pungit terrena et vitiosa diligentes per tristitiam mortis, et est veneno mortifero plenus. Aureus vero stimulus, sancta et lætificante tristitia, et charitate divina pungit, ad celestia sursum ferens eos qui virtutes Christi et mandata diligunt, et fideliter ipsius mandata perficiunt, *Confessio est oblitio naturæ*, etc. Est autem

A vera confessio, per divinam scientiam excessus in Deum; ex quo oblitio propriæ naturæ fit in eo qui secundum Prophetam¹⁸, obliviscitur comedere panem suum. *Stia in orationis prece*, etc. Quemadmodum ferro ligatus currere non valet, ita et mens, vitiiis serviens, orationis spiritualis locum videre non potest. Nam qui cum vitiiis orationem exsequi conatur, a vitiosis cogitationibus et seducentibus intellectibus captivatur. Legitime ergo pugna contra immonditias, ut per munditiam, orationem invenias. Et hoc scribe in corde tuo, quoniam amor delectationis et requiei est causa separationis a Deo. Cor enim quod ista amat, est creaturæ sterquilinum et sentina. Nam amaritudo quæ abscondita est in eisdem delectationibus et quiete, in tempore exitus inutiliter sentietur. Cor vero diligens labores, contumelias, et dolores, porta aperta est, qua in tempore exitus pascua inveniet. *Sicut creatura*, etc. Per se motus, et semper motus est divina providentia, alteratio motus, et faciliter motus est alteratio et motus creaturæ, qui non semper est motus. Dicitur autem compunctio cordis ex Dei gratia proveniens, alteratio motus, ad differentiam compunctionis ex studio humano adveniens, quæ est per se motus. *Illustratio (18) ineffabilis est quedam efficacia*, etc. Non per luctum tantum, sed patientiam tribulationum et tentationum probatur servus Dei: et per veram mortificationem omnium sensuum corporis et animæ, mundatur ab inquinamento vitiorum: et per contemplationem et susceptionem altorum Dei illuminationum, perfectus efficitur. *Domibus enim ex Sina venit*: id est, ex tentationibus et tribulationibus; *et illuxit nobis ex Seir*, hoc est, corporalibus laboribus et doloribus; *et requievit ex monte Pharan cum millibus Cades*, id est, ex monte fidei, cum infinitis sanctorum scientiis. *Sunt materia quæ fontes nostros*, etc. Sicut deliciae, gulæ, comestationes, vinum, mulieres, deliciarum usus, et amor omnis sensualitatis et carnalitatis, quæ omnia non solum siccant lacrymas, sed exterminant omne bonum. Fuge igitur, fuge, qui religiosus es, delicias, vinum, et mulieres, quæ tibi sunt causa peccati, et *apostatare faciunt sapientes*¹⁹. Nam et justus Lot, Noe, David, et Salomon, per ista prævaricati sunt. Sunt et aliæ materiæ, sicut amor principatus et honoris, et desiderium laudis, nominis scientiæ, et sanctitatis, quæ vacuum sapere in superbiam extollunt, et ab omni virtute radicitus evellunt, et deorsum ad inferna projiciunt, per quæ et diabolus ruit: *Ut virtutum materias, materias vitiorum* (19), etc. Matres virtutum, sunt prudentia, fortitudo, temperantia, justitia, quas adversarii dicuntur effici occasionaliter matres malitiarum, non conversione, sed abusu, qui est vere casus ab eisdem. Sane nimietate et deficientia, a virtutum medio recedimus: sicut, a prudentia, per versutiam et in-

¹⁷ Exod. III, 2. ¹⁸ Psal. CI, 5. ¹⁹ Eccli. XIX, 2.

(18) Vetus interpres, *illuminatio*.

(19) Vetus interpres, *matres*.

pietiam : fortitudine, per temeritatem et formidinem ; a temperantia, per incontinentiam et severitatem ; a iustitia, per avaritiam et falsitatem, et per zelum iræ fervidum, et falsam pietatem. *Docceant te hoc, Jesus*, etc. Elias, et Joannes, sunt perfectæ conversationis typus et forma. Qui seorsum orantes, et a mundo solitaria loca, et a sæcularium tumultibus segregata quærentes et colentes, docuerunt perfectionis amatores, locum et modum ad virtutum studium, pariter optima et necessaria fore. Et ostenderunt quomodo locus modo perfecte vivendi pulchritudinem dat et formam. Quare non modus solum (sicut quidam simpliciter et male dicunt), sed et locus, ad virtutis operationem necessarius est, qui maxime confert solatium et juvamen perfectionem quærentibus. Unde et noster adversarius (dicit iste Pater sanctus) plerumque movet ad lacrymas servos Dei, ex aliqua causa in civitatibus et inter tumultus hominum conversantes, ut eos taliter decipiat, et mundo appropinquare faciat, ac, ex hoc, verborum et conversationibus, et operibus inquinetur.

CAP. VIII (col. 827 C).

Ira vacuitas, est naturæ superatio. Naturæ victoriam dicit, iræ et furoris omnimodam depositionem, et concupiscentiæ mortificationem : naturaliter enim habent homines, irasci et concupiscere. *Iracundia, est subita cordis exardescencia*, etc. Ira est manens tristitia, et perseverans impetus ad vindictam. Vel, ira, est habituada malitiæ memoria, cum odio contristantis. *Furor, est morum inconstans motus*, etc. Furor, est ebullitio et accensio et evaporatio ad retributionem contristantis impetuosè præcipitans. Quippe per atramentum columbæ candorem demoliti essent, etc. Qui secundum apparentiam longanimitè agit, et Christum se diligere simulat, et (usque ad tempus retributionis) per silentium se occultat, et exspectat ut malum pro malo retribuatur, quasi per atramentum, columbam exterminat : quia charitatem, et puritatem, quæ per columbam significatur, per tenebrosam memoriam malitiæ et nigrum furoris livorem, necat, cordis tranquillitate, et pace et longanimitate perdit, in qua Dei spes quiescebat : *Summa igitur adversum serpentem*, etc. Serpentem appellat, iram et furorem, propter cor durum, letale et malignum : durum, quia furiosus, nunc istum, nunc illum plagat, quia, dum se vitio per consensum et opus pravum servum exhibet, occasionem conturbationis et scandali singulis diebus (adversario cooperante) reliquis præbet. Est autem ira passio vesana, scientiam habentes infatuans facilliter, feralem constituens animam, et omnem affabilitatem declinare faciens, et ex hoc dira letalis et maligna : a qua movetur vento vehementi, et furiosus conturbatur a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. Caliginis evaporationes obscurant verum, et furæ motus mentem iracundi, obtenebravit solem

A nubes deorsum currens et mentem cogitatio vindictæ. Leo, in venatione, frequenter caudam movet ; et furiosus, in cella, cogitationes iræ. *Alla*, in his qui adhuc rudes imbuuntur, ex fletu, etc. Qui noviter introducti sunt, quasi quodam freno, lacrymis et suspiriis, et obedientia, in subjecta mente, omnem iram et furorem stringunt et ligant. Qui vero sunt perfecti, beata impassibilitate, quasi gladio ancipiti armati sunt, et in ipsa occidunt et interimunt omnem iram, et furorem, et manent ab insidiis de reliquo liberi. *Sanctæ quidem virtutes, Jacob scalæ comparantur*, etc. Congruè, propter sublevativum et sursum ferens ad celestia : malitia vero comparatur catenæ, propter grave et impediens omne bonum, et vinciens, et deorsum gravans, et trahens ad confusiores mores et opera, et una unius conjungitur in catena, quia ex una malitia contrahitur altera. Pulchre autem catenæ cadenti²⁰, a Petro apostolorum vertice, malitiam comparet, quia Dei gratia nobis possibile esse, declarat, per fidem ferventem et veram poenitentiam (quæ signatur in Petro) eam a nobis abjicere, et ad virtutum libertatem redire. *Est istud quoque tenebrosum*, etc. Hoc, inquit, vitium præcipue triste et magis tenebrosum est, tam inter omnia gignentia et non gignentia, quam etiam genita vitia. Gignitur enim memoria malitiæ, ex furore : nam tumor cum furore, ipsam gignit, ipsa vero parit invidias et homicidia : quare dicit eam, plus gignentibus, et non gignentibus, et genitis, habere tristitiam.

CAP. X (col. 846 C).

Quocirca, et post suos majores, etc. Detractionis progenitores sunt ista : furor, ex ira ; ex ira, odium ; ex odio, memoria malitiæ ; ex memoria malitiæ, detractio ; ex ista, invidia ; et ex tandem homicidium. *Tennis languor*, etc., quia, quasi nullum delictum, apparet detrabenti, detractio, crassa vero omnino est, et quasi latens et abscondita animæ perditio. *Sicuti quædam sunt adolescentula*, etc. Istæ sunt, gula, ebrietas, fornicatio, scurrilitas, vana gloria.

CAP. XI (col. 854 B).

Specula hostium. Quia non solum ab impugnatoribus custodit, silentium in scientia, sed neque eos appropinquare sinit. *Paucorum reuera est*, etc. Materie obstrictione a qua prohibetur, et per abstinentiam, lingua ligatur : quod enim est cibus corpori bene habenti, hoc est tentatio animo virili et Deum diligenti. Ventus aquilo, segetes nutrit et radicare facit, et tentationes probant et roborant corda virorum sanctorum et animas. Nubes sine aqua effugantur a vento, et vir linguosus, Dei justitiam a se repellit.

CAP. XII.

Qui, cum jocis otiosoque sermoni, etc. Scurrilitas est sermocinatio jocularia, et risum faciens, in quam quis multiloquio frequenter præcipitatur.

²⁰ Act. xii, 7.

Audientium luctus, miserabiliter demoliti sunt. Audientes sunt, qui sunt in poenitentia: est enim gradus existentium in poenitentia, qui dicitur plorantium, qui stant extra portas Ecclesiae. Audientes igitur hos dicit Pater, lugentes scilicet super commissis. Est igitur apostolica traditio de divisione et ordinatione poenitentium, purgandorum, et catechumenorum. Sunt vero poenitentium quinque loci: locus plorantium, cum poenitens stat extra ambitum ecclesiae, et procidens, cum fletu, ab ingredientibus postulat orationem, ante ipsorum pedes prostratus; locus qui dicitur *audientium*, ante portas, quae basilicae dicuntur, ad audiendum officium, ubi poenitentes divinum officium audiunt; subsequestratio, quae est statio ecclesiae, intra ambitum ecclesiae, in posteriori parte ambonis. Unde et, qui ibi est, in exclamatione quae fit ad egressuros, et ipse cum eis egreditur consistorium, ibique statuitur, qui usque ad complementum sacri mysterii perseverant. Statio vero cum fidelibus, fit participatio vivifici panis, et communicatio et libatio calicis Domini. *Cum a mendacio mundi fuerimus, etc.* Est autem, inquit, quando tempus vocat eum qui in omnibus et ubique verax est et simplex, commutare aut verbum, mortem, aut suppositionem, habes David, Abraham, Raab et Samuelem in unctione David.

CAP. XIII.

Qui igitur primum mandatum servant. Qui ex timore Domini agonizat et luctatur, ut Deo placeat, iste a timore carnali, et gula, et vanitate vitae liberatus, conversationem habet in caelo: quia ex certaminibus, humilitas; ex humilitate, divina illuminatio; ex divina autem illuminatione, castitas advenit homini, et ita manet regenerationis Christi filius, liberatus a contagio praevaricationis Adae et a maledictione legis, *paulominus ab angelis per mortem minoratus*, ut taliter humiliatus odiret et rescideret peccatum, et esset ex virtute et gratia Filius Dei. *Terrestrisque clypeus cordi*, id est, reconversum et repulsivum daemonum: ad differentiam scuti paraclyti et angelici, manifestans, ex hoc, excellentiam futurae gloriae defensionis Spiritus sancti, et angelicae dignitatis, quorum ministratio, quasi inexpugnabili scuto protegimur, et munimur. *Non qui carnis latus sine sorde servavit, etc.* Post lapsum primi parentis corpus corruptibile dicit, cuius membra spiritui subiecit, qui sensibus utitur secundum naturam et divinam servitatem, et in nullo Deum offendit, sed ad ipsum aspicit et imaginatur, et speculatur aeternas et manentes pulchritudines, quae in regno illius sunt. *Ex aurorae quippe candore, lux, etc.* In praesenti exemplo, unum alterius conciliativum existit: nam aurora lucis, lux solis. Auroram vero dicit, humilitatem; lucem dicit divinam illuminationem; solem dicit episcopatam. Igitur, ex agonibus humilitas, ex hu-

A militate divina illuminatio, ex eadem, castitas. Primam comparat lucifero, secundam lunae plenae, tertiam soli. *Hi enim, ratione, veluti gladio quodam abscindere se, etc.* Quia principia vitiosarum cogitationum viriliter expugnant, et ab omni delectatione, et consensu, et opere malo recedunt. *Miserabilis quidem et ille qui corrui, etc.* Omnis qui verbo doctrinae, aut exemplo operis, seu praecepto indiscreto vel injusto, fratrem aut subditum in barathrum impellit et immergit, sui ipsius et proximi, coram Domino, reus est: unde iudicabitur utique sicut mortis auctor et actor. *Advertamus diligenter, et videbimus ipsos spirituales inimicos nostros, etc.* Sane intendamus, inquit, quomodo inimicus, contra unumquemque juxta quod eum dispositum viderit praelium statuit: et in quo nos magis inclinabiles, et facilius posse capi cognoverit; in illo suae malignitatis laqueos tendit: ut puta, secundum consuetudinem, aut aetatem, aut modum, aut locum, aut familiaritatis usum, nec indecentes, sed consonas et possibiles facilliter adventiones et cogitationes immittit et casus parat, quibus unumquemque impugnet, et leviter supplantet et perdat. *Hanc, meam nec meam, etc.* *Meam*, quidem carnem dixit, tanquam animae conjunctam, et ab ea dilectam: non *meam* vero sicut militantem contra animam, et ejusdem apparentem impugnatricem. Unde Apostolus¹¹, propter scandala animae eventientia per carnem et ex carne, eam mortem appellavit. Gregorius vero Theologus, libidinosam, servilem, et nocturnam vocavit corporalem generationem ut concupiscentiam et libidinis et noctis opus, et spiritualis, et liberae generationis contrariam, ex infirmitate et originali contagione. Neque ex hoc, caro accusatur aut maledicatur, non enim ait, *corpus peccati*, sed *corpus mortis*; videlicet, in servitutem, a morte subactum, non autem mortem generans: quod quidem non est malignitatis carnis, sed lapsus quem sustinuit aenigma. Et sicut, a Barbaris captivatus, non est Barbarus: ita corpus, mortis corpus dicitur, quoniam a morte victum et detentum existit; et ideo non mors, neque mortis genitor corpus: quapropter nec ipse postulat a corpore liberari, sed a mortali corpore. *Quarendum censeo, quis major sit, etc.* D Non morientes, sunt natura angeli: his assimilantur, qui Christi gratia, sum naturalis excellentiae castitatem servaverint; moriens vero et resurgens, Christus. Ex quo, iste sanctus consolatur resurgentes post carnis mortem, propter humilem et promptam poenitentiam et obedientiam eos beatificans: insinuans ex hoc, quia nullus unquam hominum omnino sine peccato, quamvis quidam nobis appareant, vitia et peccata fugisse. Non enim est homo, qui vivat, et non peccet. Quare concludit: qui beatificat eum qui secundum apparentiam est sine peccato, fallitur, quia solus Christus est sine peccato, qui et mortuus est, et resurrexit. Quis

¹¹ II Cor. 1, 8.

ergo est, qui peccati mortem effugit? quare nemo A
utique est qui non offendat et peccet. Hi sunt ergo
qui beatificandi sunt, qui per veram poenitentiam
revocantur et renovantur. Videat ergo qui viam
poenitentiae et religiosam elegit, quomodo secundum
Deum vivat: quia si seipsum perfecte a curis et
delectationibus et vitis non mortificat, mendax ef-
fectus, quod promisit negat, et a beatificandorum
numero seipsum improbat omnino, si seipsum
quam citius per veram confessionem et poeniten-
tiam non emendat. *Quid est quod in aliis peccatis
seductus homo*, etc. Offendit quippe aliquis, et per
ipsam viam qua perversus est, iterum rediit ad
Dominum. Abnegavit enim (ut sic dicatur) per
linguam, et per linguam rursus confessus est:
rapinam manibus commisit, et manibus iterato
dispersit et dedit pauperibus, et in aliis similiter.
Qui vero fornicatur, non per illam viam qua ceci-
dit, sed per aliam revertetur ad Dominum: quare
proprie fornicatio, lapsus dicitur, et non offensio.
Sane, quia monasticae conversationi, hoc utique
(videlicet virginitatem, habere et observare) supra
caetera supreme proprium est, quod et vult prae-
dicatio nominis monachi, et promissio: recte igitur,
qui virginitatem corruptit, vere cecidit irritans quod
promisit. Quare proprie fornicatio, tum quia a
naturae integritate, tum quia a professionis propria
dignitate cadit, lapsus dicitur et non offensio. Ad
hoc, qui contra opinionem offendit, existimando
quoniam recte sapit, secundum ignorantiam per-
cutitur plaga (20). Qui autem fornicatur, noscens
quia opus malum est, sensibus ex delectatione
pereffluit, et non ex ignorantia patitur. Et haeresis
quidem malum in anima sola consistit, fornicatio
vero: ex electione arbitrii animae, male consentiens,
in corpore, corruptionis peccatum complevit. Quo-
niam vero nihil est naturale quod impugnet eum
qui ab errore convertitur, totaliter ex conversione
mundatur: qui vero ex fornicatione, tempore in-
diget, labore, et lacrymis, ut qualificatam et in-
fusam delectationem et plagam concupiscentiae aver-
tat. *Avaritia sine cupiditas est idolorum veneratio* 21.
Tria sunt causantia avaritiam, amor concupiscentiae,
amor gloriae, et infidelitas duabus crudelior, et alia
multa. Sane sicut est impossibile, in idipsum simul
convenire vitam et mortem, ita est impossibile, pec-
cuniam diligentem habere charitatem.

CAP. XIV.

Avarus est Evangeliorum irrisor, etc. Audiens
avarus Evangelium dicens, *Vende omnia quae ha-
bes* 22, etc., sicut impossibile, perfectionis verbum
subsannat: et, si omnes vendant, ait, quis emet?
Et audiens, *Nolite cogitare de crastino* 23, non credit,
sed voluntarie contradicit et praevaricatur. Si vero
contristetur in aliquo, tempus iustitiae est, non

quando mala patimur sed quando mala facimus,
dicimus et cogitamus. Nos vero male tempus et
ordinem commutamus, quia diligimus delicias et
divitias, et odimus pauperitatem et dolores, et la-
bores, et tribulationes, et tristitias, et passiones
non amamus sustinere pro Christo, ut regnemus in
aeternum cum ipso.

CAP. XV. — Ad gradum 21.

Non illud audias cum tibi, ut episcopatum, etc.
Sane cordis confidentia et periculorum contemptus,
ab uno istorum duorum penitus est: aut ex duri-
tia cordis, aut ex multa fide ad Deum. Sed duritiam
certe sequitur superbia, superbiam ruina; fidem
vero sequitur cordis humilitas. Et humilitatis signa,
humile et temperatum sapere, et simplicitas cor-
dis. Mens autem illuminata, et deliberatio sancta
et recta, cum gratia et dono discretionis, differen-
tias spirituum cognoscere faciunt; sine istis vero
arundo vento agitata unusquisque reperitur, nec
sine duce et ejusdem perfecta obedientia quis a
demonum illusionibus et insidiis liber erit. *Atque
ad manus pervenientium* 24, etc. Attende tibi, o
tu qui eleemosynam suscipis, ut nullo modo reci-
pias, nisi ea quae tibi Deus ex laboribus et
fructibus iustis: et hoc, cum timore et tremore,
tanquam de manu Dei, ad extremam tuam neces-
sitatem. Quae autem sunt ex usuris, et pugnis, et
injustitia, fraude, et rapina, et tyrannide tibi oblata,
penitus devita, ne et tu cum offerentibus damne-
ris: et memento laboris, et afflictionis, et regularis
iustitiae Patrum, et manibus tuis labora, ut iusto
vivas. Laborabis autem secundum Patrum regulas,
ex obedientia, non tibi, absque murmuratione, ut
per opus patientiam acquiras, et charitatis manda-
tum impleas: ut et corporis et mentis puritatem,
et incessabilem orationem invenias, ut manuum
opus et teipsum, oblationem offeras Deo, et sal-
veris, quia beatius est dare quam accipere 25. Nam
manibus, juxta apostolicam traditionem et natura-
liter (ut dictum est) laborare, patientem, humi-
lem, misericordem, justam, vigilem, et vere pau-
perem constituit mentem. Et hoc est quod docebit
te praecepta Dei perfecte servare, si in subjecto-
rum et pauperum fratrum congregatione eis (tan-
quam Deo, et non tibi) ex obedientia et non ex
propria voluntate fideliter labores: quia taliter,
catholice et regulariter, et non vane et vitiose Deo
servies. *Cave ne proditori* (22) *unquam obtemperes*,
etc. In epistola ad virginem, ait sanctus Athana-
sius; Si manifestaveris vitam tuam, pariet hoc
tibi vanam gloriam et dampnum patieris. Si au-
tem animam inveneris tibi consentaneam, pariter
quae Dei sunt facientem, huic quoque soli, in my-
sterio, revela: ibi enim non est vana gloria, quia
qui loquitur ut animam salvet, multam mercedem

22 Ephes. v, 5. 23 Matth. xix, 21. 24 Matth. vi, 34. 25 Act. xx, 35.

(20) Al. per ignorantiam percutitur et plagatur.

(21) Melius peregrinantium, ut legit interpres.

(22) Vetus interpres, Exterminatori.

accipiet, se habentibus desiderium audiendi, loquendi, loquitur ut salventur.

CAP. XVI. — *Ad gradum 22.*

Superbia est Dei abnegatio. Qui non ex ea quæ sursum est sapientia, sed ex seipso aliquid se putat, direxisse, Deum negat, qui eum in omnibus protegens dirigebat, quæ ex re cadit, a gratia derelictus, quam sprevit. Internus, est ignorantia; perditio, est oblitio Dei: igitur ex ignorantia Dei, est amor proprius, ex eodem vero gula, luxuria, vana gloria et avaritia, et ex his vitia reliqua. Item ex ignorantia Dei infidelitas; ex infidelitate est inobedientia; ex inobedientia, impatientia; ex impatientia, superbia, quæ est inventio dæmonum.

CAP. XVII. — *Ad gradum 23.*

Desinamus tandem iudicare et condemnare proximum. Ex infidelitate quidem, inobedientia; ex inobedientia, impatientia; ex impatientia, propria complacentia, de qua dicit Propheta: *Hæc via illorum scandalum ipsis; postea in ore suo complacentur*²⁶; ex propria complacentia, vana gloria, ex eadem, superbia; ex superbia, blasphemia, quæ est sensuum excessus, licet in simplicibus, sit blasphemia, ex dæmonum invidia. Est etiam blasphemia, ex iudicio proximi; iudicium vero proximi est ex eo quod diligit quis facere proprias voluntates, et ex negligentia orationis et ex ira, quæ sunt signa superbiæ.

CAP. XVIII. — *Ad gradum 24.*

Iustum ergo est et legitimum, ante solem, lucem illustrari. — *Lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*²⁷, humanata veritas; a qua primo illuminati, item ad paternum diem per ipsam introducimur post ipsius contemplationem, nos qui sumus membra ejus. Nam mititas a conturbatione furoris et iræ, humilitas a falsitate, vana gloria, et timore liberat mentem: *Resurrectionis adversatio*; nam malignitas non permittit per penitentiam resurgere a ruina et lapsu peccati.

CAP. XIX. — *Ad gradum 25.*

Sensum atque affectum et vim, etc. Unum esse sensum animæ, ipsa nos sacræ Trinitatis operatio docet, propter inobedientiam vero Adæ, divisus est in duas operationes. Hujus vero spiritus operationem, unam et simplicem a Deo fuisse factam, per Spiritum sanctum constat: quam nemo hominum scire potest, nisi illi tantum qui (spe cælestium) seipsos et omnia prætereuntia et delectantia, non solum spernunt, sed ex odio sancto evangelico abominantur et oblivioni tradunt: quibus tantum, gratia Christi et merito, divinus ille sensus infunditur: ex quo et per quem mortui mundo, et in cælo conversari dicuntur. *Adjecit sermo thesaurum includere, etc.* Thesaurum istum divinum humilitatis, secundum Apostolum, in fragilibus et corruptibilibus carnis vasis Domini, asserit posuisse²⁸, ut sublimitas sit virtutis ejus, et

A non ex nobis, cujus thesauri qualitatem nullus sermo valet explicare: ex qua qualitate, humilis appellatur qui humilitatem habet, quæ inscriptio, incomprehensibiliter, thesauro circumposita est. Quæ ex re secundum inscriptionem et qualitatem omnibus ignotus est, multam vero et incomplebilem scrutationem et fatigationem exhibet his qui sermone inscriptionem discere querunt. Non enim verbis, sed simplici obedientia, et virtute, et abnegatione propria, et crucis bajulatione ad eam pervenitur. *Quicumque Dei Spiritu aguntur*²⁹: Non ait, quicumque Spiritum Dei acceperunt per baptismum, et postea tepide vivunt: sed qui accepto Spiritu, sicut filii cœlestialiter conversantur, hi nobiscum ingredientur, etc. *Humilitas est animi gratia, sine homine, etc.* Non dicitur innominabilis, eo quod non habeat nomen, sed eo quod affectionum et illuminationum et sensuum, quorum humilitas perfectionem tribuit, experientia sola est magistra, et nominationis cognitionem donat veram atque scientiam, quæ sibi ipsis viles effecti, se coram Deo nihil esse sentiunt et cognoscunt. *Ego autem, Trinitatem in unitate, etc., dico et adoro.* Sane, sicut sancta Trinitas personarum est in una divinitate, et una Deitas in tribus personis, ita et penitentia, et luctus, et humilitas, sunt invicem cognatæ et conjunctæ et in divina gratia inseparabiliter continentur, et gratia, unum easdem facit et alterutrum conjungit, et mentem quam inhabitant, ad Deum sursum agunt. Hinc sanctus dicit: *Ego autem dico et adoro, etc.*

Unus in omni creatura locus, etc. Chorus est Rubri maris profundum quod in transitu filiorum Israel semel vidit solem: et una cogitatio, id est fixa mortis cogitatio, et meditatio æterni iudicii, et crucis et mortis Christi, multoties peperit humilitatem. *Uno et solo die totus mundus exultavit, etc.* Scilicet in die resurrectionis Christi, vel natiuitatis ejus. Alii dixerunt de die in qua egressus est Noe de arca cum uxore et filiis et universis animalibus, et sacrificium obtulit Deo³⁰. Spiritualliter sic: rationes omnium existentium, in creatione productor, in solo homine videntur, ex intelligibilibus et sensibilibus factis. In die igitur privationis hujus a peccato, et resurrectionis in gratia, exultat omnis creatura, quia omnium existentium rationes, in ipso proprietatum suarum operationes, modum et pulchritudinem perfectionis ostendunt. *Prior enim omnem diem indicat, etc.* Id est, per superbiam inobediens factus omnia præcepta solvit. Nam post conjunctionem meam, etc. Ei qui conjunctus est humilitati, non est imposita lex, quia secundum quod abbas Isaac ait, humilitas non habet linguam, nec oculos, nec aures, sed nec alias animæ potentias, et corporis membra, quia neque mala facit, nec ab aliis facta sentit aut cogitat, sed tota pacifica et misericors, omnium peccata ut propria plorat, et sua solum

²⁶ Psal. XLVIII, 14. ²⁷ Joan. I, 9. ²⁸ II Cor. IV, 7. ²⁹ Rom. VIII, 14. ³⁰ Gen. VIII, 18 seqq.

ponderat, et aliorum culpas ponderare ignorat. Igitur libera, legem transgrediens, sola, Evangelium Christi gratiæ et veræ libertatis, servat. Sunt et alia, magnifico huic possessori, etc. Magnum possessorem, humilem, dicit; quia, qui humilis est, ex humilitate omnis monasticæ et angelicæ conversationis perfectionem possidet, in cujus anima sunt proprietates prædictæ omnes, quæ spiritualium divitiarum significativæ sunt: una tantum excepta, quæ est secundum illud quod humili placet, scilicet, abyssus vilitatis et proprius despectus; quia hoc a videntibus est absconditum: ipse enim in solo vilitatis abisso quiescit. *Humilitas est regni coelestis janua.* Intellige de ingrediente monasticam vitam; quia qui per humilitatem, imitatione Christi, ingreditur vitam monachorum, iste bene per portam ingreditur in eam, et exhibit de præsentī vita cum lætitia, et pascua inveniet in paradiso. *Juxta est, divina misericordia:* misericordiam dicit, gratiam quæ est effectiva humilitatis in anima. *Ignominia vero hæc probat.* Sane qui pro nobis passus est Christus, laborem posuit in suis præceptis, ut vanitates maculantes purgentur, et mali mores et vitia tribulationum patientia commutentur, et per humilitatem evomatur superbia confessione, et intentione, et opere: nimirum quia qui religiosam vitam promittit, et renuit mala pati, non per poenitentiam Christum sequitur, sed (amore proprio illusus) opere negat quod verbo promittit, et non Christum, sed vitæ labentis concupiscentiam et superbiam imitatur. Vana enim gloria et superbia, servire peccato per prospera et delectantia (quasi licita) faciunt, et nostram tepidam taliter voluntatem illudendo inficiunt, et a bonis gratiæ steriles reddunt: *Natura fert, ut sterilitas defectusque fructuum cicerorum* (23); etc. Hypocrisis observantia mandatorum Dei est, quæ facit monachum huic sæculo conformari, in mundanis operibus extolli, et varie implicari: quare et ab Apostolo²¹, qui talis est, non immerito otiosus appellatur et sterilis. Qui autem mandatorum Dei fidelis operator existit, humilibus fructibus plenus, deorsum incurvatus, longanimitatis ramos ad subsanationes et illusiones et excussiones sustinendas, omnibus tradit. Naturam igitur vincens qui humilis est, altum sapere nescit; sed humilitatis spiritus actus illi se conformat qui semetipsum exinanivit factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis²². Hinc, sanctus dicit, *quia arbores*, etc. [Non est, in creatura parvum et magnum ignem naturæ videre; et non est, in humilitate, materiæ speciem aliquam penitus remanere.] In sincera humilitate, materiæ species non remanet, quia perfecta humilitas nihil diligit vitiose: et omnium quæ sub cælo sunt oblita; aolum quæ sunt Dei sapit et sentit. Si superbia ex

angelis quosdam dæmones fecit, etc. Ex dæmoniis angelos humilitas facere posse dicitur, si dæmones humiliari valerent. Verum dæmones impoenitentes et obstinati manentes, non valentes humiliari, dæmones manent. Nos vero cum simus homines, eisi simus cadentes, poenitere et humiliari valeamus. Quare confidamus, et quoties cadimus, per poenitentiam iterum resurgamus. *Nervi hujus ac viæ sunt*, etc. Quod enim sunt in animalibus nervi, hoc ipsum sunt, ad civitatem pergentibus viæ. Sane, animalia, neque sine nervis starent; neque, sine viis, homines ad civitatem pergerent. Hoc idem (ait sanctus) est paupertas et peregrinatio, similiter humilitas, et reliquæ virtutes, sine quibus humilitas stare non potest: quia ad ipsam pergens, siue his ad eam non perveniet. Nervi igitur et viæ sunt, et non signa quæ numerat.

CAP. XX. — Ad gradum 26.

Is quidem qui tres hostes religiosa pietate, etc. Octo malignitatis vitia esse nunc dicit, per quæ nos diabolus impugnat: ex quibus, qui tria dejecit, omnium victoriam obtinuit. Sunt igitur hæc illa tria, in quibus rex noster Christus in deserto omnem victoriam complevit, scilicet gula, avaritia, et vana gloria, prosternens ea per abstinentiam, humilitatem, et orationem, accipiens angelos ministros²³. Nisi prius, in die animæ, sero fiat. Sero et obtenebratio animæ, est negligentia, oblivio, et concupiscentia. Etenim nisi per concupiscentiam, in ignorantiam et oblivionem et insolentiam inciderimus, ab operatione, quæ est secundum mandatum, non efficiemur exsories; nisi mens tenebrescat, non dominabuntur ei vitia et passionibus: *Persuadebit tibi id, penitus, is qui*, etc. De abbate Leone dicit, qui seipsum in mortem pro quodam fratre liberando tradidit spontaneæ. Vel de millium magistano, qui in Corintho pro cujusdam virginis servanda virginitate, martyrium elegit suscipere. *Intellectualis mens, intellectualis etiam sensus*, etc. Intellectualem sensum et cognitionem habet; quem, in nobis et non in nobis existentem, querere non cessemus. In nobis est intellectualis sensus, sicut coherens et unitus. Menti in omni homine, non in nobis vero, quemadmodum passionibus opertus in vitiosis existens, et sine operatione manet incognitus et nusquam apparens. Hunc, sanctus, ex toto corde querere admonet; quia, cum in nobis fuerit, vitia universa repellat: quem et divinum dicit, quia per Christi mortem et baptismum et spiritum sanctum, quem effudit in nobis, reparatus est. *Pro purgandis sordibus, obedientiæ bibisse poculum.* Sordem dicit advenire et in carne fieri ex immunditia delectationum: oculum vero animæ dicit intellectum vitiosa affectione infirmatum et conturbatum. Sed hunc silentio adjuvari constat, eo quod multilo-

²¹ Rom. xv, 2. ²² Philipp. ii, 7, 8. ²³ Matth. iv, 1 seqq.

(23) Melius (opinor) vetus interpretes, *quædam arborum quæ dicuntur cytri*, etc.

quum, calorem spiritus extinguit in anima, et fluxus facere, naturam habet.

Hinc sanctus dicit: *Qui habet aures audiendi audiat*²⁴. Itaque si mihi obtemperare vultis. Si (inquit) vultis mihi obedire, dicam vobis quomodo dæmonum infinitas pugnas fugietis. Vita ex morte, requies ex passione et labore, et gloria ex ignominia Christi, data et nata est hominibus. Utilliter horum memoriam tenet, qui divitias, delicias, et altitudines vite hujus prætereantis, et requiem, et delectationes, et concupiscentias fugit, spernit et odit; et verecundias, tribulationes, et dolores quærit et diligit, ut Christum imitetur, sine cujus amore nemo salvatur. Deliciæ (fratres) resuscitant vitia, et gloria et requies carnis, omnes malignas concupiscentias quæ variant et dividunt homines a Deo et diaboli subdunt imperio. Qui autem odit eas, et abominatur, et fugit, non variatur neque dividitur a via virtutum, sed imitatur Christum, et ex tota affectione adhæret ei. *Trinitate beatissima*. Auxilio igitur et gratia sancte Trinitatis, et compugnare et resistere tribus generalissimis vitis valebimus; amoris gloriæ, amoris concupiscentiæ et delectabilium et amoris pecuniæ et omnis cupiditatis: si tamen ad pugnam perrexerimus muniti tribus virtutibus, scilicet abstinentiis, charitate et humilitate: nam carnalem amorem interimit abstinentia; amorem gloriæ, humilitas; amorem pecuniæ, charitas, sicut communicativa necat. *Est quidem perdifficile eas perturbationes*. Ubiq[ue] præsumptio vel præassumptio vel præceptio, sive in singulari, sive in plurali numero scribitur in hoc libro; præoperatorum vitiorum non voluntariam memoriam et passionem, sive per auditum, sive aliter advenientem, dicit. Unde, præsumptio sive præassumptio est, ex vitiosa operatione et consuetudine nobis immissa et adveniens cum abstractione tentatio. Et quoniam ex ante patris culpis mens et nostra caro vehementer plerumque, ut cæcaticibus sauciæ, earundem memoriis quasi plagatæ putrescunt, et sub multis tentationibus miserabiliter incurvantur, ideo sanctus dicit: *Est quidem perdifficile, etc.*

Timoris Domini exemplum. Condescendit Pater nostræ infirmitati, et ex minimis, nobis magnā tradere conatur: erudiendo nos exemplo bestiarum et amoris corporalis, ad possidendum divinum timorem et amorem: et hoc quia perfecte Deum timere et amare non possumus propter nostram pravitatem et infirmitatem. Si enim intelligeremus illud quod magister perfectionis dicit: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, sed potius eum time-te qui potest corpus et animam perdere in gehennam*²⁵. Et illud: *Diligas Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, et quæ sequuntur*²⁶: non his utique opus habemus. Vidi item agricolas. In intellectuali Ecclesiæ vinea, monachus virtutes excolere vocatus est; quod non implebit, nisi cordis

²⁴ Matth. xi, 15. ²⁵ Matth. x, 18. ²⁶ Matth. xxii, 37. ²⁷ I Cor. vi, 16.

(24) Vetus interpres, etiam legit, *abyssus*.

A sui agrum ab omni inquinamento expurget, ac eum cum timore custodiat: *Malitia quidem aut vitium*. Malitia est fallax iudicium eorum quæ intelliguntur et sentiuntur. Quod sequitur abusus (24) rerum. Malitia est malignus usus eorum quæ nobis in bonum a Deo data sunt. Vitium est motus animæ, contra naturam, vel ad amicitiam irrationalem vel ad odium indiscretum. *In duabus, maxime, generalibus virtutibus*. In abstinentia humili et obedientia simplici: quarum, prima quidem concupiscentia et delectationes interimit; secunda vero per mortificationem voluntatis interitum roborat.

Aliud est cogitationum custodia. Custodia mentis est, reformatas et immissas in mente per inultum, cogitationes potenter expellere: servantia vero mentis est, ipsam omnino non receptibilem, a cogitationum inultu servare, et in divinis semper extendere et elevare. Item, custodia mentis est, agonibus et orationibus species cogitationum repulsare: servantia vero mentis est, incaptivabile cor, et incurabilis Christi Jesu memoriæ. *Aliud est contra cogitationes orare*. Hoc primum, est infirmorum et infantium; secundum est proficientium et luctantium (25-26); tertium est perfectorum, et contemplantium, et inexpugnabilem. *Impossibile est per naturam*. Mens humana, naturaliter instabilis est et incorporea: quæ tunc a suo motu et varia seductione stabilitur et neubi errando spargitur, cum Deo, per Spiritum sanctum unita copulatur: tunc enim omnia in Deo habet; qui ultimum vere concupitum, per requiem et contemplationem tenet. Vel sic iterum intellige: Anima incorporea, a corpore continetur, quod est, solius infinitæ sapientiæ ac potentiæ opus et manifestatio super humanam rationem et sensum; sed multo ineffabilis est, quomodo per Spiritum sanctum Dominus in ea manet: quoniam, *qui adhæret Deo, unus spiritus est*²⁷. — *Sæpe cupiditatis atque avaritiæ spiritus*. Suggestis dæmon avaritiæ, non dare eleemosynam; sed per humilitatem, fugere unitatem et nomen eleemosynarii. Supponit enim, quod ex hoc hominum complacentiam fugies: sicut vanæ gloriæ dæmon, ad complacendum hominibus, pompose et apparenter dare incitat. Sic dæmon luxuriæ: luxuriosos enim, ad tribuendum eleemosynam exhortatur et inclinat, specialiter virginibus, et corpore formosis, ut familiaritate taliter habita, cum eisdem in foveam suæ perditionis cadant. *Querendum quis horum altero fuerit humilior*: Omnino ille qui post labores, remunerationes accipit, est magis humilis. *Aliud est peccatum, aliud otiositas*: Peccatum namque est speciei, modi, ordinis, et dignitatis propriæ corruptio: vel, peccatum, est divinæ legis prævaricatio, et cælestium inobedientia mandatorum. Otiositas, est non laborare et non operari opera Dei, sicut illis dictum est: *Quid statis tota die otiosi*²⁸? Negligentia est,

(25-26) Vetus interpres, *agonizantium*.

operari quidem, sed insolenter et indevote. Vitium est, confirmatio et conversio per consensum et delectationem facta ad ea quæ nocent, et illicita sunt. Lapsus est, cum ad infidelitatem aut libidinem et passiones lubricat corpus. *Sæpe fit, ut requies per inimicitias.* Sæpius ex naturæ fragilitate, aut infirmitate, aut senio, aut ex obedientia Patrum, requies non amata a servo Dei (ait Pater) recipitur, quæ mentis virtutem inimicitia evigilat, et carnis libidinem non inflamat: sicut multa carnis mactatio, non humiliter et discrete facta carnis motus incitat propter elatum sapere, licet, humiliter jejunantibus, hoc ipsum ex divina providentia sanctus Pater similiter, quandoque contingere dicat: ut perfecte humilemur, et non confidamus in operibus nostris. *Hi quidem qui superna sapiunt.* Sine virtute enim et sine sapientia, nemo salvari potest. Unde omnis qui salutis sit particeps, supernum hæreditatem actu seu contemplatione sortitur: et aliud medium non est. Qui ergo neglecta divina summitate, seipsos ad corporis affectiones inclinant, aut qui viriliter et hostiliter contra vitia et demones pugnare recusant: abstracti et illicti a corporali quiete, per segregationem, a virtute deorsum pergunt. Quare æterni regni possessio, solis qui superna sapiunt datur: nec est statutum filiis hominum medium aliud salutis, quam per virtutem et scientiam superna sapere. Quare sicut inter morientes in vitiis et pecuniis, et migrantes ad Deum cum virtutibus et charitate, est statuere, ad poenitentiam Deum placandum, cohabitationis medium, sed æterna utrique redditur mansio secundum operationes et merita. Quapropter sanctus dicit: Qui superna sapiunt, segregati a vitiis et corpore particulariter, a mente et affectu ad cœlestia redeunt: qui vero sunt deorsum, id est, qui in peccatis et vitiis conversantur, ad inferos, poenarum loca, descendunt, nec ipsis medium ad meritum amplius tribuetur. Dicit etiam, quod unum creatorum in altero, id est, anima rationalis in corpore, accepit esse, et est; nimirum, quia a corpore separata anima, naturam habet in semetipsa perfecte consistere, relinquens nobis inquirere quare anima pejori colligata est, quia et hoc ipsum cum prædicta ratione, quare anima cum carne ligata est, sunt istæ:

Primo ut per agonem et luctam contra visibilia et concupiscibilia, gloriam promissam hæreditet: et quasi aurum in fornace, tribulationibus, et tentationibus et doloribus cruciata, bravium virtutum accipiat. Sed et hoc fit ex summa Dei bonitate, qui disponit ut non tantum suo dono et gratia accipiamus sperata, quinimo et electione voluntaria et cooperatione liberi arbitrii nostri, benigne nostrum fieri voluit quod bonum et suum est. Secundo, ut, quod pejus est (id est carnem) anima cogeret servire spiritui, et omnibus sensibilibus superposita, dissolveret et destrueret, omnem concupiscentiam, et

A malignitatem, et superbiam vitæ. Tertiò, quod Deus est animæ, hoc anima esset corpori, omnem a se animalitatem et feralitatem repellens, et quod Deo amicum est et beneplacitum quærens et tenens, nihil inconveniens et deforme aut inhonestum contra se prævalere permetteret, et odiret superbiam malum, et altum sapere fugeret, et humilibus consentiret. *Tenet me vehemens admiratio.* Eo quod multo levius est ad exsequendum contrarii corruptio quam virtus, zelabile quidem et promptum negotium est filiis hominum, animalitas; et ideo dictum est eis: *Fili hominum, usquequo gravi corde?* et iterum: *Ego dixi in excessu meo: Omnis homo mendax*⁴⁰. Sane, nil ita leve, ut fieri malos. etiamsi non fuerit ad malitiam nos quisquam agens, hoc enim est quod maxime circumvenit bonitatem, malignitas, rarum negotium possessio boni, et ad bonum. Attendentes pauci, quamvis multum sit quod advocat et trahit ad istud. Et hoc est quod Aggæus propheta dicit: *Interrogate sacerdotes de lege, utrum caro sanctificata sanctificet*⁴¹. Et consequenter ostendens, quia difficulter est apprehensibile bonum humanæ naturæ, tanquam ignis, in aquosa et humida materia: parati autem ad mali participationem sunt plurimi, sicut stipula quedam, a scintilla ignis et vento accensa et consumpta. Solvit tamen Pater quæstionem, ad mysteriorum secreta speculanda nos inducens. Alit ergo: Si omnia creata servant et habent quod naturaliter acceperunt in creatione, quomodo homo, qui imago Dei inter creaturas est, carni corruptibili conjunctus est? subaudi, quia per liberum arbitrium honoratus, Deum inhonoravit, nec servat quod accepit in conditione et factura, sed Dei adversario suum tradidit principatum, Deo inobediens factus: ideo lucratur mortem, ut odio habeat peccatum, et finem accipiat malum, et sit benignitas, poenitio, quia, taliter adhærere Deo, eruditur. Quia ergo, per peccatum, non sum illud quod conditus sum: ideo concupiscentia et ignorantia plagatus sum, et insatiabiliter appeto et concupisco quod malum est. Sed quia semel punitus sum, et erudior quotidie flagellis, et hoc, ne damnationis æternæ iudicium incurram, et Dei verbum ad me (suam imaginem) venit ut salvaret imaginem, et carnem faceret immortalem, et gratiam et potestatem dedit, ut fierem et essem filius Dei et hæres: excusationem non habeo si ipsum non sequor, si ad ipsum non aspicio, si ad ipsum ex toto corde et affectu continue non aspiro, quia ipse est Deus verus et vita æterna.

Sicuti varia sunt humanorum oculorum lumina. Illic novem differentias et varietates obumbrationis gratiæ spiritualis fieri a Christo in anima quæ Deum diligit, narrat. Primam vero dicit, quæ fit per lacrymas corporales in spiritu conturbationis; secundam, quæ fit per lacrymas devotionis et amoris ad Deum, quas spirituales vocat, et hoc fit in spiritu

⁴⁰ Matth. xx, 6. ⁴¹ Psal. iv, 3. ⁴² Psal. cxv, 11. ⁴³ Agg. ii, 13.

pietatis; tertiam dicit quæ sit per oculos corporis quando per ea quæ videntur ad cognoscendum et laudandum factorem sursum agimur et levamur, secundum Apostolum; quartam vero dicit eam quæ est per intellectuales oculos, quoniam noster intellectus intelligentia intelligibilium illuminatur, et ex nullo existentium, sed ignote solum circa divina movetur. Illam vero quæ sit ex auditu verbi illuminationem, ex fide, in fidei gustu factam dicit cum manifestatione aliqui mysteriorum Dei: quæ vero est a se mota, in anima, exultatio, illa est, de qua Joannes dicit: *Quia unctio ejus docebit nos de omnibus* ¹². Eam autem quæ ex remotione cogitationum est, discretionem dicit et servationem, cum susceptione divinæ illuminationis et scientiæ. Eam vero quæ est ex obedientia virtutis et humilitatis, sensum intelligit esse, quem vitiis et mundo crucifixi, a Deo nostro Jesu Christo accipiunt, novamque per exstasim Christo exhibet mentem supernaturalem abstractionem in Deum, dicit, per fortitudinis divinæ potentiam, factam: quæ symbolice in manna abscondito et stella matutina figuratur, et hanc nemo novit nisi qui accipit. *Sapiens itaque magis ut matres acquirit*. Matres virtutum dicit, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, justitiam, fidem, spem, misericordiam, obedientiam, discretionem, humilitatem, et charitatem; filias vero, eas quæ oriuntur ex his. *Qui non pulsatur bellis*. Qui vicerit dæmones plagantes et percutientes eum, viriliter eis resistendo et repercutiendo eos atque plagando, licet plagetur, coronabitur. Plagas namque suscipit qui tentatur, et plagas tribuit qui tentationes potenter impugnat et repellit: qui vero consentit, non tantum plagatur, sed moritur, et non coronatur: qui vero non consentit, ex virili resistentia, plagat dæmones. Quare propter angustias et labores quos sustinet, coronabitur. *Tres noctes, in terra, cum fecisset quidam*. Tres quippe, sine vita in terra fecit in universo die: et tres noctes Christus Deus noster: qui vero ad imitationem Christi peccatum trium horarum vice-rit, non morietur. Horæ tres sunt, in insultu tentationis et suggestionis receptio, delectatio, et consensus, quas virtuose vincens, non morietur. Vel horas tres dicit, juventutem, mediam ætatem, et senectutem, quas et vigilias tres Evangelium vocat. Vel concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, et superbiam vitæ, id est, vanam gloriam, gulam, et avaritiam, quas, quis vincens, summam omnia prostravit vitia. Dicebat vero Patrum quidam: Quoniam ista tria timeo, peregrinationem a corpore, præsentationem ad Deum, et judicii sententiam. *Si quando ex disciplina, divina, etc.* Prævenit in benedictionibus gratiæ, servos suos, amator hominum Deus, ut eos purget a vitiis, et perfectos virtutibus faciat. Quare dicit Pater quia propter pravitatem, infirmitatem et ingratitude dispem-

sativæ relinquimur ut tentemur: quod sol cognovit diluculo, id est, taliter nos intelligere fecit hoc utile nobis esse, quia post multas obtenebrationes mentis et avaritias et crudeles viriorum et dæmonum pugas, afflicti, moerentes et humiliati, iidem incitamus a gratia, et in nobis roborati firmamur. Cum vero cælesti conversatione, per virtutum habitum, agiles et leves, a terrenis elongati fuerimus, tunc sedebit Dominus, et requiescet in corporibus et animabus nostris, et a perfecta in nobis habitatione omnis noster conatus et omne nostrum mortale sapere absorptum de medio tolletur, et tunc vere erimus filii Dei, regnum et sacerdotium ejus. *Quærendum vero nobis est, quot, quibusve modis*. In fuga fornicationis et omnium impugnantium castitatem, in fuga delectationum gulæ et omnium adversantium paupertati, in fuga honoris et omnium quæ sunt opposita et contraria humilitati, et in fuga murmurationis, detractionis et judicii, servus Dei, possidet coronam. *Obtenebratio fit causa offensionis*. Ignorantia obscurat, concupiscentia offendit et cespitat, delectatio cui consentitur, cadit et moritur, per opus vero et per usum, selet. *Aliud est perturbatio*. Turbat concupiscentia, diffundit avaritia et sollicitudo mundana, cecat voluntas propria. *Nam omnis quoque qui in eadem peccata non incidit, digne etiam penitentiam egit*. Pœnituit sed non digne. Qui enim digne pœnitet, non iterat lapsum, sed æqualiter a se omnem mortis repellit casum. *Nobis tamen omnem hilaritatem ostendentibus*. Qui enim ex pusillanimitate pœnitet, et a bono proposito obedientiæ recedit, ut solitarie vivat, hic bona congregata, ex pœnitentia tali resolvit, quousque sentiat damnum sui sensus ex misericordia revocatoris cadentium Jesu Christi. Sane, qui ad meliora per magis perfectam penitentiam ascendit, facta mala solvit: itaque et qui ad pejora progreditur, malis mala apponens, apostasiæ et infidelitatis crimen incurrit. Unde servandum nobis est, quando et quomodo per amaram et asperam aliquam institutionem, a felle vitiosæ conversationis (quasi poculo sumpto) sanemur, nec hoc quidem semper, sed tempore congruo. *Malis que sensibilibus rerum affici*. Si quis ergo vere invariabile mentis propositum, per orationem Deo vacantem et circa Dei intelligibilia elevatum sortitus est ab omnibus sensibilibus hic mortuus est, et delectabilium vitæ oblivionem possidet. Vivit quippe Christo, qui sensibilibus moritur: coruscatio præinsinuat tonitruum sonum, et superbia annuntiat adventum vanæ gloriæ. Nisi fuerit anima inquinata superbia, non illudetur dæmonum phantasiis. *Possumus, ex naturalibus rebus*. Id de cervo et exemplo proprietatis ipsius dictum intellige, ut et de serpentis exemplo quod sequitur: *Nisi per angustam et arctam jejunii*. Qui vanæ gloriæ, gulæ et luxuriæ deserviunt, et Dei verba prædicant, sunt sicut meretrices admonentes alios de castitate. Sicut

¹² 1 Joan. II, 27.

longinqua est ab illis qui quotidie fornicantur, castitas, ita et ab illis, spiritualium virtutum sensus et contemplatio. Qui continet ventrem, dimittit vitia, et qui vincitur ab escis, auget libidinosas delectationes. Principium quidem gentium Amalech⁴³, principium autem vitiorum, gula. Ligna namque multa excitant flammam, ciborum vero multitudo, luxuriam. Concupiscentia escæ peperit inobedientiam; et dulcedo gustus eiecit hominem de paradiso: ita et monachus gulosus frangit castitatis fœdus, et a pulchritudine contemplationis eicietur.

CAP. IX. — Ad gradum 27.

Non ignorantes, canem quemdam. Canem dicit vanæ gloriæ dæmonem, qui sua impudentia omnibus insidiatur bonis, et corrodit curiositate, et loquacitate, et superfluitate, et ostentatione, et malignitate, atque corrumpit animas imprudentium. *Quietis amicus, est fortis quidam.* Quietis solitariæ amator egrediens de cella cum silentio, mansuetudine, oratione mentali et charitate, non progreditur: verboque, a spirituali animæ consistentia non recedit, licet videatur extra quietem solitudinis, corpore exire. *Observat quidem, murem quæ hunc venatur, etc.* Murem intelligibilem, dicit homicidam diabolum, quem intentio quiescentis vigilanter observat, sicut cata murem. *Ut monachus alteri monacho adjunctus:* Duos monachos hic Pater ponit: unum, ab hominibus desolatum, qui corporaliter dicitur et est solitarius monachus; alium vero a propriis voluntatibus et cogitationibus et vitiis separatum, quem spiritualem monachum et solitarium nominat; sicut de iis quæ sunt tantummodo animæ, sollicitum, et monachum monacho, id est, soli Deo assistentem. Sane non sic liberatur a lapsu, qui corporaliter est solus, sicut monachus, prædicto modo cum monacho habitans, quoniam ex octo malitiæ spiritibus, quinque principaliter, solitarios impugnant, videlicet, acedia, tristitia, ira, vana gloria, et superbia. Tres vero obediens, gula, luxuria, et avaritia. *Solitarius, est forma terrestris angeli.* Id est, secundum quod est possibile, eum sequens, ab omni negligentia et pusillanimitate suam liberans orationem. Qui enim gratiam Paracleti non accepit, non habebit orationis permanentiam et perpetuitatem: cum vero Paracletus fuerit in homine tunc, sedens et ambulans, dormiens et vigilans laborans et quiescens, solus, vel cum sociis, loquens et tacens orat angelus, est substantia intellectualis semper mobilis; arbitrio libera, Deo ministrans, in natura immortale quod est accipiens et habens: ejus substantiæ definitionem et formam, solus Creator novit. Cur, quæso, non tot, apud tabennesiotas, etc. Quia majoris quietis, et amplioris remotionis, et nuditatis, et orationis, et silentii, scythiothæ, et intelligibilis obedientiæ operatores et possessores

A fuerint, visibilis obedientiæ et utilem et nocturnam directionem, sub senioribus, absque cœnobiorum tumultu, in quiete cum reverentia et perfecta mortificatione tenentes usque in finem. Licet ergo magnum sit, quietis solitariæ angelicum opus, et majoris profectus quam cœnobia, vere purgatis a vitiis, non vult hoc dicere propter magis infirmos, quos eadem conversatio liquefacit tanquam caminus plumbum: inest quippe infirmis ut plurimum lædentium appetitus, quare sæpius recidunt contraria sumentes, quia non est parvulorum, cibus perfectorum.

Imo, me ipse quidem. Alit, ipse quidem, quid sibi expediens est, cognosceret, nisi studium perfectum habuerit observantiæ mandatorum et virtuosæ conversationis, *Mortis properatio.* Id est ex promptitudine et bona voluntate, per imitationem novi hominis, mortificationem carnis et vitiorum monstrare, nihilque commune habere cum mundo, sed singulis horis desiderare mori, et esse cum Christo. Impossibile est habitum veræ charitatis esse in eo qui diligit aliquid vitiose, sed neque oratio, magis vero orationis macula, et in oratione ejus, augmentum iræ, et furoris, et timoris, et elationis assumptio erit. Sciens ac prudens tacebo reliqua: subaudi, lapsus carnis, excessus mentis, et vexationes Sathanæ. *Exinanito enim felle,* id est, abnegata et mortificata et odio habita propria voluntate, sit diminutio vitiorum. Cum medium illud arripissem. Non clare narravit contemplationem sanctus, eo quod noluit omnibus talia revelare: dicit autem, exsequens orationem vigilanter et sine intermissione et pigritia, quod est medium trium operationum. *Intermedius effectus sum.* In mediis (inquit) effectus sum videlicet angelicis et intellectualibus ordinibus, quod est [medium Dei et hominum. Ac sicut] *tem me illuminabat.* Et illuminatus fui ab eo (inquit) supernaturaliter. *Et ecce rursus erat in illis.* Et ecce (inquit) iterum mens erat in illis super spiritualibus et immissionibus divinis, et in ea quæ est circa ipsum contemplatione, non valens, ad principem in omnis creaturæ Christum Deum, propter inaccessibilem lucem, sursum agi et extendi, ex hoc desiderabam contemplari. *Quid quidem in Deo erat ante visibilem formam.* Interrogavit vero a quodam angelorum de Verbo ante assumptionem humanæ naturæ: a quo exclusus, iterum quæsit quomodo nunc existit? Et audivit: *In propriis et non in istis,* a principe visionis, sancto angelo, subaudi. *Et ego: Quænam (inquam) est dextra statio?* etc. Et iterum interrogavit: Quæ est dextera, et thronus? et audit rursus: Impossibile est aure ista doceri. Iterum desiderio tractus, rogat adduci ad illud tempus perfectionis, in quo videat Verbum, sicuti est: qui denuo audit non esse viantis hoc accipere et intelligere, nisi prius absorbeat quod mortale est a vita, et imperfectio nostræ corruptio-

⁴³ Num. xxiv. 20.

nis periclitatur ab igne Spiritus sancti omnia consumente. Est autem hæc visio relinquenda ad interpretandum, expertis. Præterea exsequens medium, orationis quæ post virtutum habitum vitiorum emundatione præmissa mente perficitur, in medio virtutum et contemplationis factus sum, inquit. Sunt enim virtutes mortales et purgati animi seu contemplativæ exemplares seu intellectuales, sicut sunt contemplationes immediatæ, mediatæ et subjectæ; quibus sunt consonæ existentium activæ, contemplativæ vel intellectuales et transductivæ. Est vero virtutum mortalium finis, pietas vel compassio: virtutem autem animi jam purgati seu contemplativarum, finis est irremissibilis ad passiones et corporis depositio. Intellectualium vero seu exemplarium, deformitas et gratia. Virtutum igitur gradus medius est, illuminatio et intellectualis explicatio: ita, et cognitionum mediarum medium sunt contemplativa et intellectualia. Igitur, *medium exsequens, in mediis factus sum*, inquit, id est, perficiens et transgrediens activas et morales virtutes, et a vitiis purgatus, et a corpore elongatus. In mediis factus sum cognitionibus, contemplativis et intellectualibus: et illuminavit sidentem, ille a quo omne datum optimum et omne donum perfectum⁴⁴; et purgavit me viciis quæ talibus operationibus præsidet, et omnem ab anima caliginem persequens illuminationis immissionibus insatiabiliter me sitientem circumfulsit. Et post ista? Iterum erat in illis (subaudi mediis) divina illuminatio secundum

Cum procedis congregata custodi. Id est, os tuum et cor tuum in locutionibus custodi, cavens propalare virtutes quia, ore inutiliter, indiscrete et vane aperto, virtutes quæ mentem ad Deum exaltabant, perduntur et volant et disparent. *Ori enim procaci appropinquat ruina*⁴⁵: Silentium vero est virtutum custodia. *Patientia, est vexationis quotidie exspectata definitio*. Secundum mensuram humilitatis, datur patientia in tribulationibus et tentationibus, et secundum patientiam, allevatur onus tribulationum, et consolationum, per eam pergens, participat, et secundum consolationem magnificatur charitas ejus ad Deum, et secundum charitatem, possidet gaudium. Sane patientiam peperit spes et luctus, qui vero sine his duobus existit, accedens levis est ad omnia piger. Non enim qui talis est, possidet festinantiam bonæ voluntatis, sed in omnibus operibus suis anxietur et impotens fit et putat impotentiam, tedium, et discrasium accedie; infirmitatem corporis esse; et ita seipsum sicut infirmum excusat, gulæ serviens et otio quo-

Am non habet fervorem boni desiderii et festinantiam et studium salutis animæ. *Unum spiritum observa vigilantius*. Unus spiritum qui semper impugnat, est fornicationis dæmon, maxime in incipientibus, et impugnantibus seu proficientibus, est accedens dæmon. In iis autem qui appropinquant perfectioni, est dæmon vanæ gloriæ. *Nulli cui turrim vel collem quietis ædificare*, etc. Turris significat perfectionem virtutum cum scientia ædificatam. Quicunque ergo operatus activam vitam, perfecte ad impassibilitatem habet aptitudinem, et dispositus est ad acquisitionem naturalium contemplativarum et divinarum veritatum et rationum; per quas perficitur perfecta scientia, et completur ædificatio turris, et quietis, et virtutum Christiformium.

CAP. X. — Ad gradum 28.

Volo, ait, magis verba menti meæ dicere, etc. Sensus animæ est ineffabilis gustus divinæ consolationis; qui cum charitatis pulchritudine fit. Quinque igitur verba sensu suo loquitur, qui (per Spiritum sanctum sensificatus) secundum proprietatem dictarum virtutum illuminationes, divina incendia et perfectiones intelligit, participat et gustat in iis quæ dicit. Quinque verba dicit omnis doctor qui convenientia singulis sensibus qui in nobis sunt exemplo operis et verbo doctrinæ remedia apponit. *In ipsa enim centuplum accipient monachi*: id est divina dona. Quod vero est inde; videlicet gratiæ quæ per orationem misericordibus monachis distribuuntur in eo quod est, id est, vita æterna et bona incorruptibilia quæ eis retribuentur. *Ego unius substantiæ duas essentias*, etc. Quasi dicat: Ego, differentes ipsas existentes, unius dico esse operationis et substantiæ. *Quod videns ignem et aquam*. Ignem ardentem, ex Deo devotionem: et aquam lacrymas dicit. *Uno sæpe verbo incautus emissio*, propriæ commendationis et gloriationis. *Aliud est crebrinus, corde speculari*. Visitari quidem, est ad propriam considerationem ex contritione superveniente converti et contemplari, et congregare, et curam gerere de iis quæ sunt ad Deum, in seipso; visitare vero est, aliorum principative et sacerdotaliter emundare corda, et hostias acceptabiles multas Deo offerre, verbo, oratione et exemplo. Visitare, est continue et fixe teipsum considerare, et sine remissione incessanter conspiciere, et census atque potentias animæ et corporis principative congregare, et per insistentem orationem devote Deo offerre. *Corde, animo et spiritu* (29). Animam dicit, sensitivæ et vitales potentias, spiritum vero, deliberativas voluntates et intellectuales affectiones, Spiritus etiam, est anima rationalis et intellectualis, et totum simul, dicitur Spiritus.

Explicunt glossæ sancti P. N. Joannis abbatis Raythi, super textibus Climaci.

⁴⁴ Jac. i, 17. ⁴⁵ Prov. xxvi, 28.

(29) Vetus interpres, ore, anima et spiritu.

ANNO DOMINI DIX.

AGATHIÆ

MYRINÆI

HISTORIARUM LIBRI QUINQUE

CUM VERSIONE LATINA ET ANNOTATIONIBUS BON. VULCANII.

GRÆCA RECENSUIT

B. G. NIEBUHRIUS C. F.

(Bonae impensis Ed. Weberi MDCCCXVIII.)

PRAEFATIO.

Agathiae historiarum, non magne molis libri, nunc demum prodire editionem, Bonensis historicorum Byzantinorum collectionis principium, nemo æquus reprehendet, dummodo comperit quam arduus nobis hoc opus aggredientibus obstiterint difficultates. Etiam in oppido, ex ejus praelis typographicis nunquam antea exisset paulo grandior liber Græcus, neque typorum compositores in hoc genere satis exercitati aderant, neque correctores sphalmatum usu docti, qui, moderante Schopeno manumque ultimam operi admovente, satis accurate gnavigerque in hoc labore versarentur. Itaque tardissime progressi sumus. Est tamen quo nos solemur: nam ingenti tædio ac labore hoc certe perfecimus ut nullum paulo gravius relictum sit mendum in Græcis, atque in scholiis criticis; nam de versione Latina, quam abjicere maluissem, ego certe parum fui sollicitus. Reliqua illa cum Schopenus, ab aliis his correctis, emendasset, ipse quanta potui cura per singulas litteras recognovi. Jam vero in posterum hæ ærumnæ aut superatæ sunt aut certe valde imminutæ; invento viro erudito et impigro qui correctioni plagularum totum sese dabit; ita quidem, ut Schopeno nihil amplius curandum remaneat quam quod aliis laboribus obsitus exequi possit.

Agathiam edendum ab initio mihi ipsi sumpseram: quo tempore de hujusemodi difficultatibus, quales deinde expertus sum, non cogitabam; ac simul, majore nondum excitata spe, id solum mihi proponebam, ut vulgata editio quatenus conjectura atque ingenio sine libris perfici posset emendaretur; ejectis plurimis, qui Parisinam editionem fedant, erroribus, temerariisque novationibus. Legeram librum, non omnino illepidum, ante multos annos, rerum cognoscendarum causa, eumque memoria repetens mihi persuadebam illa ratione, non excoli quidem atque ornari, verumtamen ita corrigi posse ut, spinis atque sentibus evulsis, satis expeditus evaderet. Erat autem jam tum mihi cognitum atque valde charus *Joannes Classenus*, Hamburgensis, qui *HERMANNI*, viri summi, disciplina institutus, huc venerat, ut nos quoque, qui in hac litterarum universitate disciplinas philologicas explicamus, audiret. Hunc ego juvenem egregium, quem nunc in contubernio atque domestica mea familiaritate vivere gaudeo, rogabam, ut Agathiam attente perlegeret, quæque ipsi in mentem venirent annotaret: mihi enim opus aggredi, propter negotiorum fre-

quentiam atque adversam qua tunc premebar valetudinem, nondum vacabat. Fecit is quod cupiebam sine mora ac valde sedulo: ejusque schedis acceptis ipse Agathiam accurate evolvendum sumpsi: plurima, quæ emendatione persanari possent, a Classeno rite perspecta animadverti; quædam improbavi; non pauca quæ ille non attigisset correxipse. Qua via ingressus, prioribus diligenter excussis, cum eos pejus longe quam antea cogitaveram se habere perspicerem, neque ullum ex libris subsidium aderat præter ea quæ, suasu meo, e Suida congesserat Classenus, versionem Personæ quærere cœpi, quæ instar codicis esset. Eam mihi ex bibliotheca gymnasii Coloniensis suppediavit humanitas eruditissimi Birnbaumii: atque hoc accepto libro novum lumen operæ nostræ affulsit. Et si enim homo non minus stolidus quam indoctus ita vertit ut plurimis singularum paginarum locis insulse delirantem audire videaris: — quippe qui de sensu, non dicam probabili, sed ullo, minime sollicitus esset: — habuit tamen ille ante oculos codicem plane egregium, cujus verba singula exprimere sæpe tentavit. Itaque multæ emendationes, cum Classeni tum meæ, illo auctore comprobatae sunt: id vero in primis gratum erat, quod, quæ in Vulcanii codice exciderunt, ubi aut verba aut incisum integrum deesse videram, ita apud Personam translata inveniebam, ut sensum sine ulla dubitatione tenerem, verba cum aliqua saltem probabilitate Græce restituere possem. Quibus subsidiis si contentus fuisset, et liber jam edi poterat aliquanto emendatius, et nonnullam inde fortasse abstulisset doctrinæ atque acuminis laudem. Verumenimvero cum ex Leunclavii præfatione ad editionem versionis Personæ Basileensem perspexissem quam longe codex Rhedigeranus præstitisset Vulcaniano, quanquam exigua spes de libro esset qui sub annum 1594, frustra fuisset requisitus, adii tamen per litteras Passovium, v. cl., si forte codex iste inveniri, atque, illo conciliante, usus ejus a prætore atque decurionibus obtineri posset. Egit Passovius strenuissime ac felicissime causam meam, seu potius litterarum, quarum laude floret ipse: neque minore voluntate usus sum senatus splendidissimi municipii; quo jubente codex huc transmissus est. Eum bis contulimus, ne quid non animadversum remaneret: nam primo id fecit Classenus solus: deinde iterum et ille et ego; hac ratione ut per vices alter impressum, alter scriptum codicem aut prælegeret aut inspiceret. Itaque id spondere audeo in hoc genere nihil fieri posse accuratius.

Jam vero collecta amplissima lectionis varietate, cum ex his quæ ipse Vulcanius fatetur colligerem typhothetas nonnunquam in expedienda codicis, qui nunc in Lugdunensi bibliotheca servatur, scriptura errasse, valde optabam ut varietas Rhedigerani libri cum Lugdunensi conferri posset. Neque hoc meum desiderium frustra esse passum est incredibile Geelii, v. cl., litterarum, quas tam egregie ornat excolitque, omni occasione oblata juvandarum desiderium, cum summa erga me benevolentia conjunctum. Ei igitur — cui, quod unum possum, ingentes gratias me habere mihi conscius sum, — hoc debeo quod varietas Rhedigerana cum Lugdunensi libro accuratissime collata est, idque cum magna operis mei utilitate: constitit enim in haud paucis locis dissensum, qui inter scriptos libros esse videbatur, ortum esse in editione Vulcaniana. Verumtamen sic quoque manet tanta inter utrumque codicem diversitas, ut, si unquam hic certe, duas librorum stirpes cernamus. Variant enim inter se sæpiissime non solum ubi in altero scriptura corrupta est, verum etiam ubi nihil refert utro modo legatur. In his vulgatae inhærent, cum plane appareat codicem ex quo originem ducit inferioris esse notæ, nimis timidi aut superstitionis; — ex utroque pro arbitrio recensionem confingere, temerarii foret hominis. Ego id mihi faciendum esse vidi quod fecisset unusquisque cordator homo, cui hic scriptor primum edendus in utroque codice oblatus fuisset: præstantiorem in universum mihi sequendum elegi, ita tamen ut animus liber a substitutione corrupta ex altero emendaret.

Qua lege cum in conficienda recensione versarer, conjecturas in eam vix admissi: sunt tamen inter locos, ubi uterque codex in vitio conspirat, pauci quidam quos certa ratione conficiendi sanari posse apparebat. Dixi supra, usu Rhedigerani codicis evanuisse laudem criticam quam ex hoc edendi labore percipere aliquatenus fortasse potuissem: de qua re si llerem omnino, nisi reprehensionem vererem nullam fere meam in eo apparere operam. Libere dicam quomodo res se habet: modo nuda divinandum vi, modo versionia adminiculo non pauca recte conjeceram, lacunas quoque supplendo sarcieram, de quibus monere, ex quo certa pro conjecturis suppediavit Rhedigeranus, sive eadem plane sive meliora, contempsit. Laudemne captarem me ipso facti teste? Tum vero, ut id saltem pro viri boni indole fieri posset, ea quoque indicanda fuissent ubi me errasse apparebat: utrumque sine ullo litterarum fructu. Alia ratio in commemorandis Classeni conjecturis fuit. Qui ipse meum exemplum secuturus se nominari recusabat: atque a me contendebat ut eadem lege quam mihi scripsissem se quoque metirer. Verum assensum extorsi auctoritate mea juveni pudenti: ut illum et philologis commendarem et viris illustribus qui rem publicam Hamburgensem tenent. Argumenta librorum conscripsit, indicesque confecit idem Classenus, ex quibus illi qui res et nomina complectitur pauca quædam ascripsi. Accentuum orthographiæque rationem stabiliendam suscepit in se Schopenus meus: de cujus doctrina atque ingenio quæ sentiam, hac opportunitate usus prædicarem; nisi hæc quoque præfatio, antequam liber in publicum emittatur, ab eo inspicienda esset, prævideremque tunc eum summa ope pugnaturum esse ut illa delerem.

Is igitur totum Byzantinorum opus, quatenus in hoc oppido typis exseribetur, ita moderabitur, ut singulas plagulas correctas, antequam sub prælum immittantur, ad examen revocet; isque ut constans in accentibus et orthographia servetur ratio curabit. Tenendam autem sibi proposuit eam quæ viris primariis, qui cum maxime Græcos libros edunt, placuit. Ego vero, si arbitrii mei esset, vulgarem potius servassem, quam Græci hodie sequuntur. Perspecta certe res est, horum majores jam inde a sæculo x apices inter scribendum apposuisse, ita ut pronuntiandi modum efformarent: itaque hos saltem libros: Annam, Nicetam, cæteros: in accentibus ad Alexandrinorum grammaticorum canones revocare, mihi quidem non alia ratione fieri videtur quam si in Latinos ultimæ ætatis eum orthographiæ modum inducere placeret a quo in Plauto recedere nefas foret. Agathias autem, atque ipse Procopius, longe propius ad inferioris illius quam ad probæ ætatis scriptores accedunt. Sed illa res, ut plura alia quæ in summis dicendi auctoribus magna sunt, in hujusmodi libris minimi momenti est. Ut tamen verum confitear; ipse, perspicuitatis gratia, tacitus mutavi quod a scriptoris orthographia profectum esse non dubito: *μᾶλλον* enim semper in utroque codice uno tantum λ scribitur. Neque magis indicandum esse putavi quoties N *ἐπελκυστικὸν* ex codice addiderem.

Epigrammata libenter omisissem*: cum retinere necesse esset, multo plura et emendatiora iis dedi quæ Vulcanius ex Anthologia Planudea collegerat: cuncta scilicet quæ in Palatina servata sunt, additis iis quæ in capite *πρὸ εἰσόνων* exstabant, quo plenius habuit Planudes quam nos epigrammatum collectionis exemplum. In his criticum non egi, nisi quod perpaucis locis aut aliorum emendationem aut Planudeam lectionem Palatinæ prætuli. Latina, elegis comprehensa, quæ Josephus Scaliger, atque Janus Dousa e Græcis Agathiæ fecerunt, in virorum honorem retinui: quo facto ne illa quidem omitti potuerunt quæ in eodem genere confecit, addiditque Vulcanius.

His expositis, jam finem præfationi faciam, cum de libris quos adhibui, siglisque quas in scholiis posui quæ necessaria sunt exposuero.

R. codex Rehdigeranus: chartaceus: scriptus circa annum 1560, impensis Thomæ Rehdigeri, in Italia; et quidem procul dubio Romæ, a duobus tribusve amanuensibus credo bibliothecæ Vaticanæ scriptoribus: quorum saltem primum fuisse Græcum ex ductibus clare patet; postremus autem alienigena fuit, Græcæque linguæ fere rudis. Exscriptum esse ex codice Vaticano non dubito, quo Persona usus fuerit. Interpunctionem ad sensum accommodatam vix usquam habet, sed interjectis septenis vel octonis pl. m. vocabulis puncta ponit. In margine correctiones aut conjecturas exhibet nonnullas, quas Leunclavius auctorem habere credo, qui eum a. 1576, utendum acceperat. Quem eodidem cum Vulcanius secum communicari peteret, responsum est eum non comparere: neque id falso: inscriptio enim testatur anno demum 1658, iterum illatum esse in bibliothecam Rehdigeranam a Christiano Hofmanno ab Hofmannswaldau, poeta insolito et obsceno; at cive, ut hinc colligere licet, non inutuli.

Lugdunensis, bibliothecæ academicæ, 54 inter libros Vulcanii, qui Agathiam ex eo edidit: in catalogo p. 346: — Bombycinus, sæc. xiv: interpunctione satis accurate distinctus; in prioribus libris valde mendosus, in posterioribus multo præstantior. Subjiciuntur in fine duo epigrammata: alterum Agathiæ de ludo tabulæ Zenonis Aug.; alterum, quod hic quidem eidem Agathiæ, in Anthologia vero Leonidæ Alexandrino tribuitur. Id h. l. *ισόψηρον* inscribitur, addito in utriusque distichi fine numero *cx*, id est, 6600, qui ex litterarum valore pro numeris positarum conficitur, dummodo secundum distichon cum Lugdunensi scribatur:

Ἀλλὰ τὰν μὲν ἀρᾶσιν ἰσάριθμος· ὅψ' ἂν γὰρ ἔγνων
Ὀππόσον Οἰπάριας Καλλιόπα προφέρε!

VUL. Vulgata, i. e. Lugdunensis cum editionibus quæ ex illa originem ducunt.

ED. PR. Editio princeps Vulcanii, quæ prodit Lugduni 1594.

PAR. Parisina, a. 1660, in corpore scriptorum historiæ Byzantinæ.

EDD. Editiones, princeps et Parisina, ubi a prototypo, Lugdunensi codice, desciscunt. (Venetam negligentissime ex Parisina transcriptam esse, nihilque omnino propriæ dotis habere, nemo est qui nesciat.)

INTRP. Versio Christophori Personæ, ut exstat in editione Basileensi Pernæ.

CL. Conjectura Classeni.

Scribebam Bonnæ postr. Kal. Jan. MDCCCXXVIII.

* Omnisimæ ut ab instituto nostro omnino aliena. EDIT. PATR.

DE VITA AGATHIÆ MYRINÆI

EJUSQUE LIBRIS HISTORIARUM.

Agathias natus est Myrinæ (a) in Æolide Asiæ (b) : patre Memnonio, rhetore (c), matre Periclea, matrona sanctissima, quam triennis amisit (d). Hæc cum mortua ac sepulta sit Constantinopoli, credibile est patrem sese illoc in urbem regiam contulisse, ad quam undique ex provinciis Græci sermonis confluebant qui doctrinæ ingenioque confiderent. Fratrem habuit virum honoratum, cuius tamen nomen ignoramus (e) : sororem Eugeniam, doctam puellam, discordi matrimonio cum Theodoto quodam conjunctionem (f). Agathiam, penultima syllaba correpta, nos vocamus; Græci idem nomen, pro accentus ratione, Agathiam proferunt: idque eum ipsum, ceterosque illius ævi homines, fecisse, ita ut penultima longa uterentur, ex ipsius epigrammatis apparet (g). Disciplinis litterarum, quas, qui liberali animo essent, percipiebant antequam se ad legum Romanarum studium converterent, Alexandriæ studuit: unde anno 554, Justiniani vicesimo octavo, post horribilem terræ motum, quem Alexandria ipsa, nunquam antea moveri solita, senserat, Constantinopolim regressus est (h). Quem studiorum juveniliū cursum qui reputaverit, non dubitabit Agathiam tunc decimum octavum ætatis annum egressum non fuisse, ejusque natissem in annum 536, vel sequentem, incidere. Cum vero Berytus illa clade collapsa esset, non dubium est eum in urbe regia antecessores audivisse. Quæ studia cum quinque annos impleverit, quart in quodam epigrammate meminit (i); et alibi leges Romanas artem suam esse ipse proficitur (j); quarum cognitionem eam dicendi facultate ita conjunxit ut causas ante tribunalia oraret: idque Constantinopoli, ubi in basilica clientibus operam dabat (k). Causidici tunc scholastici vocabantur (l), unde Agathia cognomen hæsit. Tenuit autem istud vitæ genus invitus, ac necessitate coactus, ut victum sibi quæreretur (m): nam ad amœniora studia se vocabat adolescentem honesta voluntas. Exaruerat nondum poësis, vivebantque adhuc in ore hominum fabulæ vetustatis: quin florebant in aula ipsa atque inter proceres qui versibus pangendis gloriam sibi quærerent: quauquam non imminet solum verum, jamjam ingravescere barbaries, quæ mox, extincto penitus antiquitatis lumine, densissimis tenebris, morumque immanitate, Græcæ regionēs fœdavit, stuporemque pro prudentia induxit. Ad hæc delicias Agathias delatus, primum amatoria carmina brevia scripsit, quæ in novem libros, Daphniaca inscriptos, collegit (n): pluraque præterea ejusdem generis alia: e quorum numero multis supersunt epigrammata, non invenusta. Postea, sed regnante adhuc Justiniano (o), collegit, atque in septem libros digessit, epigrammata, siquidem ejus verba ad litteram interpretanda sunt recentiorum, nondum edita (p): quod si ita est, quæcunque in hoc genere Justiniano antiquiora, post Philippum Thessalonicensem scripta, legimus, alia corona, cuius mentio omnis perierit, comprehensa fuisse necesse est. Quæ opera, quam Theodoro Deaurioni (q) inscriptis, palam est eum potentiorum, quales Paulus Silentiarius Macedoniusque exconsul erant, quorum plurima colligebat poemata, favorem aucupatum esse. Ex his Paulum laudibus non immeritis extollit, atque clientis officiis comiter colere videtur (r). Hoc ipso Paulo, nisi me conjectura de-

(a) Proœm. Hist. p. 8, 9, ed. Bonn. Smyrnaeus vitiose dicitur apud Eudociam, atque in nonnullis Suidæ codicibus.

(b) Unde Asianus vocatur in Anthologia Palatina.

(c) Proœm. l. c. Epigramma Michaelii inter testimonia.

(d) Epigr. 43.

(e) Et simul cum patre atque Agathia fratre statum posuerunt Myrinæi: Epigr. Michaelii.

(f) Epigr. 53. 54.

(g) Epigr. 56:

Δαρνιακίων βιβλίων Ἀγαθίου ἀνέας εἰμι —

Epigr. 72:

Ἄλλὰ πατήρ με πόλῃος ἐναλλάδας Ἀγαθίας — Haud aliter in Latio Prudentius Asclepiadem, Sardonius Euripidem, penultima producta posuerunt: hic, carm. IX, 231. *Orchestra quatit alter Euripides*, ille Peristeph. X, 42. *Asclepiades ire mandat milites*: cf. ibid. 108, 392, 548, 687, 921. Scilicet cuncti ista ita proferebant, at *Antiochiam, Alexandriam, Basilium*, eadem syllaba correpta. Atque in universum tenendum est, Græca pronuntiandi rationem, quam permulti inter nostrates medio quod vocant ævo adulto ortam esse contendunt, quæ tamen, ut ex voluminis chartaceis et inscriptionibus pictis constat, in Ægypto sub Cæsaribus recepta erat, regnante Justiniano non aliter quam

sub Palæologis Constantinopoli obtinuisse. Hoc qui perspexerit facile intelliget Agathiam nostrum *Χερωνεύς* prima correpta protulisse, repudiandamque esse conjecturam quæ epigr. 100. *σῆσαν Χερωνεύ* pro *σῆσαντο Χερωνεύ* scribi jubet.

(h) Hist. II, 16, p. 99.

(i) Epigr. 4. Illo anno *λύται* dicebantur, unde τὰ λύσιμα τῶν νόμων — inser. epigr. 25. — explicari posse videntur. Agathias trans portum in regione Perææ morabatur, ut postremorum decem librorum singularium difficultatibus solvendis operam daret, procul ab urbis strepitu remotus.

(j) Proœm. l. c.

(k) Hist. III, 1, p. 138. Quod Smyrnæ causas orasse conjecterunt, propterea quod *Σμυρναίων σχολαστικὸν* in libris corruptis vocari vidissent, id vero usque ad stoliditatem argutum est commentum.

(l) Jac. Gothofr. ad C. Theod. VIII, 10, 2. Tom. II. p. 627, ed. Lips.

(m) Hist., III. l. c.

(n) Epigr. 7.

(o) Id ex Præfatione apparet.

(p) Proœm. p. 6.

(q) S. Palatii, de quo officio consule J. Gothofredum ad C. Th. VI, 23, 1; II, p. 126.

(r) Hist. V, 9, p. 297.

capit, Eutychianoque quodam hortantibus (s), mortuo Justiniano imperatore (t), ad historiam avi sui scribendam animum adiecit: cum ad tricesimum certe ætatis annum pervenisset. Credo tamen eum diu colligendis tantummodo narrationibus operam dedisse: namque opus quod ad nos pervenit adeo exigue molis est, ut, cum ea quæ de Chosrois exitu narrantur acciderint anno 577, nemo sibi persuadeat illi conscribendo decennium potuisse impendi: imo eo amplius. Nam ne ista quidem de Persarum regis fuga et morte mox post eventum scripta esse, perspicue apparebit consideranti (u). Haud tamen debilis conjectura est, quando Agathias de Mauricii gestis narrabat, hunc adhuc privatum fuisse; quippe quem, absque ulla summi fastigii commemoratione, Pauli filium, magistrum militum, vocat. Id vero ad rellegendam Fabricii opinionem sufficeret; qui sibi persuaserat Agathiam, quo tempore Evagrius historiam absolvit, scilicet anno 593, nondum edidisse: at illa, accuratius inspectis verbis quæ vir nunquam sine laude commemorandus festinanti legi, ipsa per se concidit (v). Itaque Agathiam, Tiberio adhuc regnante, ante annum 582, quo anno Mauriciani imperium adeptus est, e vita decessisse arbitror. Nam obitu ejus factum esse quod historiarum opus ad finem non sit perductum, Meander innuit, oratione usus parum quidem apta (y), sed pravi interpretationi minime obnoxia: modo meminerimus Chosrois mortem viginti fere annis post Hunnorum adventum in Thraciam, ubi quinti libri narratio abruptitur, accidisse. Ac ne quis forte suspicetur ad molestiora negotia delatum, atque ita otio quod historiæ scribendæ tribueret privatum esse, in eodem vitæ genere permansisse vel cognomine teste compertum est. Quo concessio, quis credat fieri potuisse ut sponte omitteret gratum laborem a quo omni vi atque unice persequendo negotiis forensibus se distineri queritur (s)? quæ tamen emulato offerri alias letandum sibi esse fatetur, ne inopia prematur. Nemo tamen hinc concludat Agathiam annumerandum esse infelices illis qui, ne fame vexentur, a litteris recedere coacti sunt. Nam illa erat scholasticorum conditio ut eorum avaritia legibus esset compescenda: neque effentibus caruisse credemus virum qui insigni facundie gloria et vivus et post mortem floruit. Itaque, nisi lusus est ista de sua sorte querela, illis accensendus erit Agathias qui, nisi admodum laute vivere aliisque largiri possunt, egere sibi videntur. Quæ quidem opinio epigrammatum confirmatur quo ille, pater oppidi dictus, in municipio suo locum, antea obscenis immunditibus foedum atque deestabilem, purgasse, atque eleganti edificio, nescio quo, ornasse dicitur (a). Alia fortasse præterea pietatis officia in patriam contulit: quæ non minus propter hanc virtutem quam eloquentiæ causa, eum cum patre Memnonio et fratre statua ornavit (b): cujus honoris, cum olim fuisset vulgarissimus, illo tempore, in privatos collati, vix aliud superest exemplum.

Mansit autem viro laudato etiam post funus eadem insignis fama eloquentiæ: ad quam referendum esse videtur quod Menander, qui ejus historiam continuavit, infantiam suam tam vehementer excusat. Itaque cum, renatis sub Basilidarum imperio litteris, eandem laudem appetere pusilli ingenii homines, Agathiam imitandum sibi sumpsit Leo Diaconus, ut Hasius v. ill. indicavit: cui quod placuerit in hujus scriptoris, quo edito permagnum certe cepit historia incrementum, sermone exquirendo splendidum philologiarum documentum edere, id facundissimos quosque Atticos, si quis ad manes de factis nostris rumor manat, non sine invidia ferre existimo. Hodie Agathias vix cuiquam ultra mediocritatem assurgere videbitur: licet G. I. Voasius, haud levis auctoritatis vir, tersum ejus atque floridum dicendi genus prædicet. Certe ipse sermo Græcus a puritate, quæ tamen minima laus esset, longe abest; ac, ne a vitis quidem grammaticis immunis, haud raro degeneris loquelæ nota fœdatur: tum vero admista dialectorum, Ionice præsertim, epicorumque verborum varietate, sive quæsitæ sive imprudenter assumptæ, æpissime offendit. Quæ ut condonaveris ævi infelicitati, præcipueque difficultati scribendi lingua emoriente, antequam adulta sit atque e matris consortio exierit vulgaris, quæ jam quotidie utuntur; tamen, ut laudem tribuas historico, sapientiam gravitatemque requires: at id non minus frustra in Agathia nostro. Imo potius jejunum ingenium in sententiis prodit quas sæpissime profert, tritas admodum atque e locis petitas communibus: ubi vero argute loqui satagit, frigidissimas. Viri boni animum cum ostentatione præ se fert: neque tamen, quantum dignoscere licet, falso: immunis ab insectatione pariter atque adulatione per universum opus: cujus, quæcumque in eo reprehenderis, ad cognoscendas res gestas summum pretium atque unica utilitas est. Italica tamen negotia parum cognita habuisse videtur, in orientalibus longe versatior. Quem si Procopio cum ingenio tum civili militarique prudentia longe inferiorem esse Gibbono facile concesseris; fatebere tamen eadem ratione super ceteros omnes, qui consecuti sunt, eminere: virum autem multo meliorem esse Procopio.

(s) Prooem. p. 7. 8.

(t) Ibid. p. 11.

(u) Hist. IV. p. 272.

(v) Locum posui inter testimonia. Verba et καὶ μὴ ποτὶ ἔργον ἐκδιδωκότες ad scriptores quos nominaverat referri non possunt: quæ si Evagrii mens esset, ratione jubente, scripsisset τυγχάνουσιν. Sunt illa omnino mendosa, et nescio qua

de re interpretanda quæ Mauricii animum movere potuerit ut supplicii regi auxilium denegaret.

(y) V. testimonia: ὡρμηθῆν ἀρχαῖα: μὲν τὴν ἀποβίαν Ἀγαθίου.

(z) Hist. III, 1, p. 158.

(a) Epigr. 72.

(b) Epigr. Michaelii.

Christianus an fuerit, in utramque partem disputatum est: verum edito epigrammate quo tabulam archangelo dedicat (c), illam religionem professum esse extra dubium est. A quo si discesseris, inter cætera quæ proferri possent firmissimum ejusdem opinionis argumentum esset, quod apophthegma ex novo fœdere sibi notum esse prodit (d). Neque id tamen certum foret indicium: etenim, dominante religione Christiana, paucos illos gentiles qui Constantinopoli debebant talia nota habuisse non est quod dubitemus; atque ubi id profert Christianum loquentem inducit. Mitem vero animum in reprehendis alienis sacris, nisi improba sint atque immania; et indulgentiam quæ errori in hujusmodi rebus, utpote non voluntario, veniam tribuit (e); inter sævos illius ævi furores vix alibi expectares quam apud eos qui dominantium crudelitate et sævitia vexarentur ipsi. Itaque probabile est gentili patre procreatum, Græcicisquæ studiis innutritum et delectatum, ne legum pœnis hominumque violentiæ obnoxius esset, non opinionis vi adductum, Christianis se adjunxisse.

Historiarum libri vulgo ex codice Lugdunensi inscribuntur *περὶ τῆς Ἰουστινιανοῦ βασιλείας* - vitio manifestato: cum scriptor se de morte Justinii Germani f. — qui jubente Justino Jun. imp. necatus est — IV, 22, p. 255: atque de Chosrois sine (577) IV, (29, p. 272, dicturum esse promittat. At idem codex recte, pro illius ætatis more, quem ab Evagrio, Joanne Epiphaniensi, aliisque servatum videmus, libros *τῶν* vocat.

Codices scripti perpauci supersunt, De Rehdigerano et Lugdunensi, quibus usus sum, dixi. Vaticanum membranaceum esse, antiquum, mihi significavit Ang. Majus v. ill. qui variantes scripturas ex quarti libri initio delibatas speciminis loco misit. Eæ cum Rehdigerano libro ita conveniunt ut valde probabile sit hunc inde excerptum esse. Exscriptus autem est ex codice integro: ut Vaticanus, monente Maio, nunc quidem est, suppletis a recentiore manu aliquot foliis, sed quoniam ea aliquando deerant, inde ortæ sunt lacunæ in versione Personæ, licet codici quo is usus est cum Rehdigerano proxima intercedat affinitas. Tamen hic Vaticanus codex ut aliquando inspicitur, optandum est; quo plane de fide atque auctoritate Rehdigerani constare possit. Præterea ex Montefalconio Harlesius Fabricio ascripsit, integrum opus exstare Græce inter codices scriptos Ottobonianos; atque in cod. MMIV bibliothecæ Vaticanæ antiquæ Agathiam de Bello Gothorum: e contrario in Marciana Venetiis cod. DCCXII, libros posteriores, deficientibus primo et secundi parte: scilicet, ut videtur, illa ipsa de Narsætis bello Italico narratione.

Cum autem Agathias in eorum numero fuerit historicorum quos Constantinus Porphyrogenitus in eclogas redigi jussit, leguntur ex illo tria de legationibus excerpta in codice Bavaro, quorum collatio cum editis debetur doctissimo Spengelio. Multo plus idem scriptor ad titulum de sententiis conferre debebat, quem nuperrime in luminis oras reduxit ill. Maius: vir juvandis litteris divinitus æculo nostro concessus, et cui nemo civium neque hostis quibit pro factis reddere operæ pretium. Sex folia de his excerptis superesse is nos edocet (Coll. Vaticanæ scriptorum Græcorum II, p. 464.): quorum collationem ab ejus amicitia petissem, impetraturumque fuisse certe scio, verum opere jam profligato nolui molestus esse viro minime otioso.

Præterea superest in Parisinæ regię cod. MDCI membranaceo, Fonteblandensi, folium unicum, cujus lectiones quæ variant, dedi. Iisdem fortasse terminis continetur fragmentum de Francis Laurentianum LIX, 17, 9, — ubi in plut. LXXIV, 13, 64, varia ex quinque libris excerpta inveniri, Harlesius adnotavit, Bandinium secutus, cat. codd. Gr. II, p. 530; III, p. 413, quod opus inspicient quibus illo frui posse contingit.

Hadrianus Junius Animadversionum I, 4, ut interpretis oscitantiam et vecordiam confutaret, aliquot Agathiæ locos Græce transcripsit, multis annis ante principem editionem Græcam. Ac planum quidem est Junium videri se uti exemplari Græco voluisse: quæ tamen affert, ea cuncta ex Suida desumpta sunt; terminantur enim plane iisdem finibus quibus illius excerpta, ejusque scripturam dissidentem a codicibus representant.

Editiones tres Græcas, quæ hucusque prodierant, supra in Præfatione indicavi: ubi etiam de Latina versione egi, quam Christophorus Persona, prior S. Balbinæ, confecit: qui itidem partem librorum Procopii transtulit. Eam in Fabricii Bibliotheca, ab Harlesio recognita, invenio impressam esse Romæ ap. Jac. Mazochium 1516. fol. repetitam deinde Augustæ Vindelicorum per Sigism. Grimm et M. Wirsung 1519, 4, et postea cum Procopio atque Jornande, aliisque affinis argumenti libris, præmissa Beati Rhenani præfatione, Basileæ ap. Hervagium 1531, fol. et Lugd. 1594, 8: — dedicationem Personæ ad Sixtum IV. Pont. M. editam esse in dissertationibus Zeni Vossianis, II, p. 141 — 144.

Ego usus sum editione quæ a Fabricio dicitur prædiisse anno 1576, Basileæ ap. P. Pernam: sed anni notam in exemplo quod mihi adest frustra quæsi, lb. Agathiæ præmittuntur Zosimus a Leunclavio, Pro-

(c) Epigr. 4.

(d) Hist. III, 12, p. 165. Cf. Indicem Græc. s. v. ζῆλω. (e) Hist. I, 7, p. 28.

copius a Raphaele Volaterrano, Personaque ipso, versus : subjiciuntur ambo Jornandis libelli, et Leonardus Aretinus de bello Italico. Quod Fabricius in hac editione versionem Agathiae ex recensione aive interpolatione J. Leunclavii haberi dicit, is error est. Nihil mutavit Leunclavius; contentus locis non adeo multis in margine correctionem indicare : sed cum, finita impressione, Redigeranum codicem utendum accepisset, ea quae interpres, sive propter codicis defectum sive ob alias nescio quas rationes, omiserat, vertit : non paucis locis plane insanam versionem meliorem mutavit : ea omnia sub finem praefationis collecta proposuit : *Agathiam interpolationum inscripsit.*

Bellum Butilini, primum librum Agathiae, secundumque initium, magnus Grotius vertit in Historia Gothorum, Vandalorum et Longobardorum, Amstelod. 1655, 8 : eam versionem loco Vulcanianae non posuisse, quatenus patet, licet deinde ad pejorem redeundum fuisset, male me poenitet.

Haec hacenus. Nam de Anthologia Agathiae disserere, ab hoc loco meisque rationibus maxime foret alienum.

TESTIMONIA ET JUDICIA DE AGATHIA.

ΜΙΧΑΗΛΙΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ.

Ἡ πόλις Ἀγαθίαν τὸν ῥήτορα, τὸν στιχαοῦδον Δίκυρος εὐεπίης ῥυθμὸν ἀγασσάμενη, Ὅς μήτηρ ἐτέλεσσαν ἐπ' οὐλί, καὶ πόρε τήδε Εἰκόνα, καὶ στοργῆς μάρτυρα καὶ στοργῆς· Μεμνόνων δὲ τοκῆς, κασιγνητῶν τε σὺν αὐτῷ Ἑσθῆς, γερῆς σύμβολα σμυνοτάτης.

EVAGRIUS, *Hist. eccl.* IV, 24, ex ed. Rob. Steph. : Πέπρακται δὲ καὶ ἑτερα τῷ Ναροῦ λόγου πολλοῦ ἄξια, Βουσελίνον καὶ Συνδούαλδον καταπολεμήσαντι, καὶ τὰ πολλὰ προσκτησάμενον μέχρι Ὀκεανοῦ· ἅπερ Ἀγαθία μὲν γέγραπται τῷ ῥήτορι, οὕτω δὲ ἐς ἡμᾶς ἀφίκεται.

Idem, *ibid.* V, 124 : Τὰ ἐχόμενα δὲ τοῦτω (τῷ Προκοπίῳ) Ἀγαθίῳ (sic) τῷ ῥήτορι καὶ Ἰωάννῃ ἐμὴ τε καὶ πόλιν καὶ συγγενεὶ καθ' εἰρμὸν ἰσότηται, μέχρι τῆς Κοσρόου τοῦ νέου πρὸς Ῥωμαίους φυγῆς, καὶ τῆς εἰς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ἀποκαταστάσεως, Μαυρικίου — ὑποδεξαμένου — βασιλικῶς, καὶ — καταγαγόντος, εἰ καὶ μήτω ἐτυχὼν ἐκδεδωκότες.

JOANNES SCHOLASTICUS EPIPHANIENSIS *initio fragmenti* : Τὰ μὲν ὅσα Ῥωμαῖοι τε καὶ Μῆδοι πολεμοῦντες ἀλλήλοις ἑκαθὸν τε καὶ ἕδρασαν κατὰ τὴν Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ῥωμαίων αυτοκράτορος βασιλείαν, γέγραπται Ἀγαθίᾳ τῷ Μυρινναίῳ, ἀνδρὶ τοῖς ἐν Βυζαντίῳ ῥήτορι καταλεγέντι διαφανῶς, καὶ μετὰ γε Προκόπιον τὸν Καισαρέα τὰ πρὸς τοὺς βαρβάρους τραχθέντα ἀναγράφαντι.

MENANDER PROTECTOR ap. *Suidam* s. v. Μένανδρος· Ὀρμήθην ἐπὶ τῇδε συγγραφῇ, ἀρξασθαι μετὰ τὴν ἀποδίσωιν τοῦ Ἀγαθίου, καὶ τῆς ἱστορίας ποιήσασθαι τὴν ἀρχήν.

SUIDAS et EVAGRIUS s. v. Ἀγαθίας· Ἀγαθίας σχολαστικὸς Ἐμυρναῖος (meliores eodd. ap. *Suidam* Μυρινναῖος) ὁ γράψας τὴν μετὰ Προκόπιον ἱστορίαν τὸν Καισαρέα, τὰ κατὰ Βελισάριον, καὶ τὰς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Αἰδίῳ πράξεις· τοῖσι τε τὰ κατὰ Ναροῦ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ τὰ ἐν Λαζίκῃ καὶ Βυζαντίῳ. Οὗτος συνέταξε καὶ ἑτερα βιβλία ἐμμετρά τε καὶ καταλογάδην, τὰ τε καλούμενα Δαφνιακά, καὶ τὸν κύκλον τῶν νέων ἐπιγραμμάτων, ὧν αὐτὸς συνέθεεν ἐκ τῶν κατὰ καιρὸν ποιητῶν· συνέγραψε δὲ Παύλῳ τῷ Σιλεντιαρίῳ καὶ Μακεδονίῳ τῷ ὑπάτῳ, καὶ Τριβουνίῳ, ἐπὶ τῶν Ἰουστινιανοῦ χρόνων.

SCHOLIUM PALATINAE ANTHOLOGIC. Ἀγαθίου σχολαστικοῦ Ἀσιανοῦ Μυρινναίου, οὗ στέφανος ἀλλὰ συναγωγὴ νέων ἐπιγραμμάτων. Ἠχμασεν δ' οὗτος ὁ Ἀγαθίας ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ μεγάλου· ἔγραψεν δὲ καὶ ἱστορίαν καὶ τὰ ἐπονομαζόμενα Δαφνιακά· ἔγραψε δὲ ταῦτα ἐπιγράμματα πρὸς Θεόδωρον Δεκουρίωνα.

GER. JON. VOESIIUS *De histor. Graecis* II, 22. Multum illa tempora ornabat Agathias. — Dictione utitur tersa et florida. Gentilem fuisse praeter alia ostendit illud quod, quo libro III utitur cum sermo sit de martyrio B. Stephani.

Gibbon, *the history of the decline and fall of the Roman empire* : c. XLIII, ann. 47 :

We must now relinquish a statesman and soldier (Procopius), to attend the footsteps of a poet and rhetorician.

EDITIONIS PARISINÆ DEDICATIO.

POSTERITATI.

GALLIA ET HISPANIA

PUNESTISSIMIS BELLIS ANNOS SUPRA VIGINTI

DISTRAHEBANTUR.

JULIUS MAZARINUS

DEPLORATAM PACEM

EXCITAVIT UNUS ET BEATAM TRANQUILLITATEM

QUAQUA PATENT LATISSIMA DUO REGNA

FELICITER IMPARTITUS EST.

INGENS FACINUS

ADUMBRARE CERTATIM CONTENDIT

ORATORUM ET POETARUM

INFINITA NATIO.

VANUS UTRORUMQUE LABOR.

HOC NUDO ET CONTRACTO PANEGYRICO

ASSERIT

EMINENTISSIMO PRINCIPI

IMMORTALITATEM

IMMORTALITATIS PARENS

TYPOGRAPHIA REGIA.

Scribebat ad prelum

EMINENTIÆ SUE ADDICTISSIMUS

SEBASTIANUS MABRE,

ex filia nepos SEBASTIANI CRANOISY,

Typographiæ Regiæ Curatoris.

BON. VULCANII EPISTOLA.

ILLUSTRIBUS AMPLISSIMISQUE VIRIS,

ORDINIBUS

HOLLANDIÆ ET WESTFRISIÆ, DOMINIS POTENTISSIMIS.

Cum variae sint artes ac scientiae, societati generis humani conducibiles ac necessariae, illustres amplissimique viri, maximam profecto laudem merentur ii qui ad eas perdiscendas et ad publicam utilitatem accommodandas omne suum studium atque operam conferunt. Proxima est eorum laus quorum labor omnis atque industria versatur in linguis auctoribusque quibus illae ipsae artes sunt tractatae nobisque traditae excolendis atque illustrandis, quique vel veteres scriptores Graecos e situ et squalore erunt et in lucem proferunt, vel jam antea editos, sed male ab indoctis interpretibus habitos, redingunt, et pristino suoque notori integritatique resituunt. Quod quidem studium tametsi ob exiguam quae inde affulget lucrispem perpaucos hodie habet sectatores (plerique enim eas artes sequuntur et quibus facilis est ad opes et honores cursus), mihi tamen, qui studiorum dignitatem non privato questu, sed publica utilitate metiri soleo, mirifice semper placuit. Utilitatem vero quam hoc studii genus secum trahit longe maximam quis, obsecro, est adeo rudis ut in dubium vocet? Si enim hoc in confesso est ex veterum Graecorum fontibus doctrinam omnem esse hauriendam; quis non videt quanti intersit ut illi ipsi fontes puri atque illimes conserventur? Quantopere vero eos contaminari atque polluerit crassa nonnullorum interpretum inscitia: nemo est etiam infra mediocritatem doctus qui nesciat; sensique ipse cum in aliis multis auctoribus, tum vero praecipue in Cyrilli Alexandrini Thesaurio, et divinis illis de Trinitate libris, in quibus nihil fere agnosco Cyrilli praeter nudum illius nomen. Hanc itaque Spartam, ut ita dicam, linguariam, hoc est interpretandi Graecos auctores et in Latinam linguam convertendi rationem, veluti genio naturaeque meae convenientiorem semel amplexus, dedi operam haecenus ut pro virili ornarem; et quidem non pauca veterum auctorum theologica, philosophica, historica poeticaque scripta partim antea non edita Latine verti, partim edita quidem, sed ita ut ἀνεκδότοις ἀναλκυστα merito censeri possent, nova interpretatione donavi: non exiguo uti spero rei litterariae bono. Tametsi ex iis quaedam, nescio quo malo fato, magno certe meo cum dolore, neque minore cum incommodo publico, summoque multorum doctissimorum virorum desiderio, totos jam quindecim annos apud typographum cui ea excudenda dederam haerent. Nunc vero Agathiam historicum optimum qui Justiniani imperatoris res gestas post Procopium Caesariensem est persecutus, Graece ante hac nunquam typis editum, in lucem emitto; Agathiam, inquam, virum aetatibus doctissimum, quique unus illam διδύχα σύνειν, hoc est poeticen cum oratoria, ita conjunxit, ut dubium sit in ultra magis excelluerit; in utraque certe non dubiam de omnibus sui aevi scriptoribus victoriam reportavit. E cujus editione plurimum et Historiae et Graecae linguae incrementi ornametique est accessurum. Cum enim varia gravissimaque bella adversus populosissimas potentissimasque nationes, Francos scilicet, Gothos, Vandalos, Hunnos et Persas gesta describat; tum vero de eorum moribus atque institutis, ac praecipue de Persicorum regum genealogia ac politica, multa commemorat scitu dignissima quae apud alios scriptores nusquam reperiantur. Stylus ipse plane est floridus atque amoenus, multis sententiarum luminibus illustratus. Verbis vero utitur selectissimis, et frequenter a communi usu ac significatione remotis; adeo ut Suidas diligens glossographus potissimam Lexici sui partem ex hujus scriptis concinnarit. Hunc itaque Agathiam scriptorem luculentissimum, quem olim Persona ita luterat ac deformarat, ut quicumque eum attingeret merito exclamaret: *Aquam manibus; εὐπρόσωπον* nitidioreque habitu a me donatum vobis, illustres amplissimique viri, merito inscribendum dicanduinque existimaui: primum, quod ex vestra academia in lucem prodeat; in qua cum jam tredecim circiter annos vestro benedictio honestissimo hoc otio literario fruar, vehementer me officio meo defuturum potavi, nisi darem operam ut exstaret publicum aliquod singularis meae erga vos observantiae gratique animi monumentum: deinde, quod non indignum vobis hoc munusculum litterarium indicare, cum ob auctorem ipsum qui apud doctos omnes summo semper fuit in pretio. tum vero magni illius imperatoris ejus historiam scribit nomine; in qua quidem historia multa conscribuntur sapienter ab illo prudenterque excogitata, felicissimeque perfecta; e quibus nonnulla, uti spero, in usus vestros convertere poteritis ad florentissimam rempublicam vestram stabiliendam et nominis vestri celebritatem, quae rerum pro libertate tuenda gestarum magnitudine longe lateque est propagata, magis magisque augendam. Mihi interea nihil gratius accidere poterit, quam si intelligam studium hoc meum vobis, illustres amplissimique viri, probari; magnumque

mihi honorificum iudicium vestrum calcar addiderit ad alia id genus veterum Græcorum monumenta o Bibliothecæ meæ peno deponenda et Latine vertenda publicoque communicanda.

Deus Opt. Max., illustres amplissimique viri, reipublicæ ejusque seminario academici vos quam diutissime servet incolumes. Lugduni Batavorum, anno Domini MDXCIV, Kalend. Januarii.

ILL. DD. VV.

Addictissimus

BONAVENTURA VULCANIUS.

BON. VULCANII

DEDICATIO

ET PRÆFATIO NOTARUM IN AGATHIAM.

NOBILISS. AMPLISSIMOQUE VIRO, D. JOANNI AB OLDENBARNEVELT,

JURISCONSULTO CLARISSIMO

ILLUSTRIUM ORDINUM HOLLANDIÆ ET WESTFRISIÆ ADVOCATO ET A CONSILIIS.

Quod Agathia meo superioribus hisce diebus ad illustres Hollandiæ et Westfrisiæ ordines editum operueris, nobiliss. amplissimeque vir, secutus es ingenitam tibi planeque propriam benignitatem tuam, et singulare quoddam juvandi ornandique litterarum cultores studium. Quod vero illi ipsi ordines hoc quidquid est mea opella illustri ipsorum nomini inscriptum adeo splendido præmio compensarint: fecerunt profecto rem potentissima florentissimaque republica sua dignissimam, et mihi liberalitate sua plusquam regia maximum ad hoc studii genus alacrius persequendum calcar addiderunt. Recte vero Symmachus (lib. I. epist. 73), ad Hesperium suum scribens: « Scis, inquit, bonas artes honore nutriri, atque hoc specimen esse florentis reipublicæ, ut disciplinarum professoribus præmia opulenta pendantur. » Quo quidem eximio beneficio ut me sibi in perpetuum devinzerunt: ita tibi, vir nobiliss. qui summa apud ordines ob eximiam doctrinam prudentiamque tuam, et præclara in reipubl. merita, vales auctoritate et gratia, quod tua imprimis commendatione adeo uberem honorificumque laborum meorum fructum perceperim, quam maximas possum ago gratias, relaturus aliquando, si occasio et facultas suppetat. Interea, memoris gratique animi veluti pignus quoddam, habe a me hasce NOTAS, post editum in lucem Agathiam natas, eoque præcipue consilio tuo nomini destinatas, ut summum tuum erga litteratos studium, et insignes virtutes tuas, quæ te omnibus admirabilem reddunt pariter et amabilem, exteris etiam hominibus faciant notas.

Bene vale, nobiliss. amplissimeque vir, et rei litterariæ magis ac magis fave. Erit hoc tibi imprimis honorificum, et reipubl. salutare. Lugduni Batavorum. Anno Domini MDXCIV.

Dignitatis tuæ studiosissimus

BON. VULCANIUS.

CANDIDO LECTORI.

Annus est integer quod Agathia hic meus Græce est excusus, neque multo minus quod et Latinus. Ad Græcam editionem usæ sunt operæ typographicae codice meo vetere manuscripto, quem propter valetudinem tum temporis incommoam, aliasque justas ob causas, transcribere nec licuit nec libuit. Quo factum est ut præter vitia exemplaris quæ consulto ita reliqueram, quod eorum castigationem notis meis reservarem, accesserint etiam alia menda typographica, ob insolentiam characteris cui non assueverant operæ. Cum vero jam ad colophonem propemodum perducta esset etiam Latina mea versio, venit mihi in mentem audisæ me aliquando Coloniz a nobilissimo doctissimoque fel. mem. viro, D. Thoma Redigero, datum a se eisdem negotium transcribendi e quadam Italiæ bibliothecæ Agathia Historiam; quod quidem cum jamdudum ita factum fuisse plane mihi persuasissem, misi exemplar mei Agathia Græce excusi ad Cl. V. Jacobum Monavium, rogaviq. per litteras ut illud cum manuscripto codice Agathia, quem omnino Vratislaviæ in bibliotheca Ill. DD. Redigerorum exstare putabam, conferri curaret. Quod

cum ille pro singulari suo in rem litterariam studio in se recepisset, spondidissetque curaturum se ut Petitioni meae prolixè satisfaceret, simulatque praefectus bibliotheca qui tum peregre erat domum redisset; significavit tandem multis post mensibus Agathiam ms. a bibliothecario domum reverso diligenter quæsitum nequaquam comparere; quod quidem et me et illos pessime habuit: me, ob moram quam editioni vana mea spe injectam videbam; illos, quod in bibliotheca sua quem sperabant thesaurum non reperissent. Ego itaque, si mihi ipse longiore mora officerem, neve (quod in Cyrilli Alexandrini libris de adoratione in spiritu et veritate, et in concilio Ephesino Græco, jam accidit, et vereor ne etiam in Nicæno Græco accidat ab aliis præveniret, mihiq; et labor omnis meus, et honos quicumque ex hac arena laboris plena expectari potest, veluti e manibus eriperetur: editionem diutius differendam, dum ἀντίγραφον aliquod offerretur, non censui, præcipue cum plane οὐν ἀγαθὴ τύχη affulsisset Agathiae pariter et mihi auspiciatissimum illud Julianum sidus; magnus, inquam, ille Josephus Scaliger, maximi Jul. Caesaris F. qui mihi merito, quoties aliquis dignus vindice nodus occurrit, fuit ἀριστεύοντος ἀντίγραφου δίκην. Cujus quidem optatissimus in hanc academiam adventus utinam Latinam Agathiae mei editionem antevertisset! Plurimum enim illius litteratorum principis iudicio in locis nonnullis de quibus ambigebam tribuissem; cui universus doctorum consensus libens assurgit, fascesque submittit. Superest, candide lector, ut operam meam quam optimi hujus auctoris editioni interpretationique impendi, boni consulas; et cum apibus potius si quid in ea sit boni decerpas, quam cum araneis si quid vitiosi exsugas. Accesserunt coronidis vice Agathiae epigrammata ἑρωτικά ab illustri viro Josepho Scaligero Latine versa, neque antehac (uno atque altero excepto) typis edita, quæ certe juventuti φιλέλληνι veluti canon quidam atque norma vertendi Latina de Græcis esse possunt.

Μορφή δὲ πλάσταις ενδραστὸν βιβλίων.

Tu etiam his, bone lector, utere et frui, ut et nonnullis ejusdem Agathiae epigrammatibus quæ nobiliss. clarissimusque vir Janus Dousa dominus a Noortwyck, musageta noster, vertit, quibus te fraudare nolui, ut nec nobiliss. doctissimumque virum Theodorum Canterum eo honore, quod de locis Agathiae nonnullis, quorum lectionem in Suida variare compererat me per litteras monuerit, quos, præter eos quos ipse animadverteram, notis meis inserui. Sed et de loco non uno reverendum clarissimumque virum Franciscum Junium collegam meum consului, idque cum fructu. Libens enim eos qui symbolam aliquam ad hoc opus contulerunt laudo.

ΑΓΑΘΙΟΥ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ

ΜΥΡΙΝΑΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ Α.

(ΑΓ. ΕΞ. ΜΥΡ. ΙΕΤ. Α. Sic R. cui a secundo inde libro accedit Intrp. (Historiarum liber II etc.): nam ad primum quidem librum titulum ipse sibi fluxit Personæ, pro ingenio suo ineptum. Lugd. inscribit 'Αγ. Εξ. χρονικά διήγησις τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ, τόμος α', quo titulo deletο Bon. Vule. ex ultimi libri in eodem codice subscriptione posuit: ἀπὸ τῆς Ἰουστινιανοῦ βασιλείας τόμος α' ubi Parisiam editionis typothetæ pro τόμος, βιβλίον scribere placuit. Agathias neque tempus omne usque ad Justiniani mortem his libris persecutus est, neque Justiniani temporis finibus opus suum circumscribere sibi proposuerat.)

AGATHIÆ SCHOLASTICI

MYRINENSIS

HISTORIARUM LIBER PRIMUS.

1-2 ARGUMENTUM. — Goths in Italia Narseti se dedunt: mox tamen rebelles a Francis auxilia petunt (Cap. A). De Francis; laudes eorum (B). Reges Francorum quatuor, Chlodowigi filii (C). Theudibertus, Francorum rex, cui succedit Theudibaldus puer (D). Legatio Gothorum ad Theudibaldum (E). Theudibaldus exercitum in Italiam mittit, ducibus Leuthari et Butilino. De Alamannis (F). Præter Alamannorum religio. Leutharis et Butilini superbia (G). Narsetes ad Cumas ducti (H). Cumæ oppugnata (I). Narsetes Cumarum muros suffodit (J). Gothos Tusciam habitantes in deditionem accipit (K). Luca circumcissa (L). Narsetis magnanimitas (M). Fulcaris et Herulorum clades (N). Fulcaris occumbit. Goths in Emilia et Liguria a Romanis deficient (O). Narsetes militum animos confirmat (P). Stephe-

nus a Narsete Fapentiani missus præfectorum ignaviam reprehendit (Q). Narses Lucam denique oppugnatam cap. (R). Exercitu in liberna dimisso, Ravennam proficiat (S). Aligeris Gothus Cunnas sponte Narseti dedit (T). Narses, Varnis in militiam ascitis, prope Ariminum cum Francis confliit (U). Fuga simulata, eos devincit (V).

PRÆFATIO.

A

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ. [Ed. Paris. p. 1.]

3-4 Præclara quædam et beata possessio censeri potest victoriæ bellorum et tropæa, urbes conditæ atque instauratæ, omnes denique magnæ admirandæque res gestæ. Atque hæc quidem aliæque ejusmodi ut maximè gloriam aliquam voluptatemque suis possessoribus afferant, ægre tamen eos e vivis excedentes comitantur. Sed et oblitio interveniens offuscet atque subvertit veros rerum gestarum eventus; et cum li ipsi qui eos norunt, vivere desierunt, emoritur etiam atque evanescit una cum ipsis hominibus earum rerum notitia. Quo fit, ut nuda memoria fluxum quiddam parumque firmum sit, neque temporis diturnitatem ferat. Neque vero putarim quosdam aut pericula pro patria adituros, aut alios labores suscepturos fuisse, cum scirent, quantumvis maximas res gessissent, perituram una cum ipsis atque emorituram omnem eorum gloriam, sola ipsorum vita circumscriptam; nihil quædam, uti apparet, divina providentia naturæ humanæ flexibilitatem fulciens, historiæ bonum, quæque ex ea affulget, spem esset elargita. Neque enim, arbitror, oleastri aut apili causa Olympionice in arenam nudi descendebant, neque rursus 5 strenui bellatores spoliolum tantum et præsentis lucri cupiditate accensi in aperta manifestataque pericula se conjiciebant; sed utrique solidæ atque adeo immortalis gloriæ consequendæ studio inflammati: quam quidem aliter adipisci non potuissent, nisi historia eos ab interitu vindicante atque immortales efficiente; non ut Zampolixidis instituta et Cetica deliramenta, sed vere et modo quodam divino atque immortalis, quoque solo mortalia hæc perpetuari possunt. Haudquaquam igitur facile fuerit oratione persequi atque enumerare omnia quibus historia humanam vitam expleat bona. Ut vero summam dicam, equidem civili philosophia eam non inferiorem censuerim; nisi etiam plus forte utilitatis conferat. Hæc enim veluti ævera quædam minimeque blanda dorcina jubet ac præscribit quæ sequi, quæ fugere oporteat, suasionibus quis vim quodammodo necessitatemque commiscens: hæc vero, oblectamentis plurimis utens, ac veluti condienæ præcepta varietate exemplorum, et ob oculos ponens quibus in rebus homines prudentia justitiæque usi præclare rem gesserint; quibus etiam in rebus, vel animi contrario aliquo vel fortunæ ductu atque impulsu a recto aberrarint, leniter ac placide virtutes animis insinuat. Blanda enim et voluntatiæ nostræ arbitrio electionique exposita facilius animis humanis illabuntur atque adherescunt. Ego itaque hanc

Καλὸν μὲν τι ἡ χρῆμα καὶ εὐδαιμον νίκαι πολέμων καὶ τρόπαια, πόλεων τε ἀνοικισμοὶ καὶ ἀγλαίσματα, καὶ ἅπαντα ὅποια μεγάλα τε καὶ ἀξιάγαστα ἔργα. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα ὄξαν μὲν τινα καὶ ἡδονὴν τοῖς κτησάμενοις ἐπάγει, ἀποδιούσι δὲ αὐτοῖς; καὶ ἔκαστος οἰχομένης οὐτι μάλᾳ ἐθέλουσιν ἐπισθεῖναι, ἀλλὰ καὶ λήθη παρεμπιπτούσα ἐπικαλύπτει καὶ παρατρέπει [p. 2] τὰς ἀληθείας τῶν πράξεων ἀποδόσεως. ἤδη δὲ καὶ τῶν ἐπισταμένων ἀποδιούτων, σιγᾶται καὶ διαδιδράσκει ἡ γνῶσις οὖν αὐτοῖς σθενυμένη. Οὕτως ἄρα μνήμη γυμνὴ ἀνθρώπων τι καὶ οὐ μόνον, οὐδὲ τῷ μακρῷ συνεκτείνεται; πέφυκε χρόνῳ. Καὶ οὐκ ἂν, οἶμαι, ἡ πατρίδος; ἢ προκινδυνεύειν ἐνιοι ἔγνωσαν, ἢ ἄλλους ἀναδέχεσθαι πόνοους, εὖ εἰδότες, ὡς, εἰ καὶ σφόδρα μέγιστα ὁράσκειν, συναπόλεται τὸ κλῆρος αὐτοῖς καὶ διαβρῦσεται, μόνῳ τῷ βίῳ αὐτῶν ἐκμεμετρημένων· εἰ μὴ τις, ὡς εἴκατε, θεῖα προμήθεια τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως ἀνάρθρωσιν; τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας ἐπιστήγαγεν ἀγαθὰ καὶ τὰς ἐνδόνδε ἐλπίδας. Οὐ γὰρ, οἶμαι, κοτίσκειν γε ἔνεκα καὶ οὐλοῦν οἱ Ὀλυμπιονίκαι ἐν ταῖς κοίστῃσι ἐναπεδύοντο, οὐδ' αὖ οἱ ἀγαθοὶ τῶν πολέμων ἀγωνίσαι λαφύρων γε μόνον καὶ τοῦ παραυτίκα κεραλαίου ἐπιέμενοι, ἐς προὔπτον τε καὶ διαφανὴ κίνδυνον σφᾶς αὐτοὺς ἀφίσιν· ἀλλὰ διζῆς ἀμφοτέροις ἔκατι βαθεῖα; τε καὶ ἀκηράτου, ἦν οὐχ ὁλόν τε ἄλλως καρπώσασθαι, ἢ τῆς ἱστορίας αὐτοὺς ἀπαθανατιζούσης· οὐχ οἷα τὰ Ζαμολξίδος νόμιμα καὶ ἡ Γετικὴ παραφροσύνη, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἐρόπων τιμὴ θεῖα τε καὶ ἀθανάτη, καὶ ᾧ μόνῳ δύναται τὰ θνητὰ ἐς αἰὲ διαδιδῶσκειν. Ῥάδιον μὲν οὖν ἥκιστα ἂν εἴη ἅπαντα διεξιῖναι καὶ ἀπαριθμεῖσθαι, ὅποσον ἀγαθὸν ἡ ἱστορία τὸν βίον ἐμπλήσῃ τὸν ἀνθρώπῳ· ὡς δὲ συλλήβδην εἰπεῖν, οἶμαι γε αὐτὴν φιλοσοφίας τῆς πολιτικῆς οὐ μάλᾳ μειονεκτεῖσθαι, εἰ μὴ τι καὶ μᾶλλον ὀνίνησιν. Ἡ μὲν γάρ, οἷα τις ἀστείμης; δέσποισιν καὶ ἀδωπτεύας, κελεύει καὶ διατάττει [P. 3], ὅποσον τε ἔχεισθαι καὶ ὅποια διαφύγειν προσήκει, ὥσπερ τῷ παῖδοντι καταμειγνύσα τὸ ἀναγκάζον· ἢ δὲ τῷ θάλλοντι πλείστον χρωμένη καὶ ὅσον καρποῦσθαι τὰς ἀπαγγελίας τῇ ποικιλίᾳ τῶν παραδειγμάτων, καὶ παριστώσα τῷ λόγῳ, ἂν οἷς τε εὐδοκίμησιν ἀνθρώποι εὐδουλίᾳ χρῶσάμενοι καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἐνθα διήμαρτον τοῦ προσήκοντος, ἢ γνῶσις τινὲς ἐναντίας ἡ τύχης ἡγήσασμένης, λαμβάνει τὰς ψυχὰς ἡμέταις ἀρετῆς ἐσκαίζουσα. Τὸ γὰρ προσήκον αὐταῖς καὶ αὐθαίρετον μᾶλλον τι ἐμψύεται καὶ προσεῖναι. Ἐγὼ μὲν οὖν ταῦτα ἐκ πλείστου σκοπῶν τε καὶ διαλογιζόμενος, ὑπεράγασθαι μὲν χρῆναι ἡγοῦμαι καὶ κοινούς ἀνυμεῖν εὐεργέτας τοὺς ὅποιους ἤδη αἱ τοιαῦτα πράγματα διαπτόντηνται. Οὐ μὲν ἄγχισητὰ; ἐμαί

¹ μόνος R. ² συνεκτείνεται R. Interp. extendi συνεκτείναν vulg. πέφυκε vulg. v. ἐπελκυστικὸν h. i. et passim addidi ex R. ³ ἡ πατρίδος R. Interp. pro patria, vulg. ἡ καὶ πατρ. ⁴ ἀνάρθρωσιν R. ⁵ παριστώσα R., παριστώσα vulg. ⁶ ὅποιους Par. et add. R., om. vulg. ⁷ ἄγχισητὰ γὰρ ἐμοὶ R.

τῶν τῶ πόνῳ ἔδοξε, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἀποκαιρῆς. Ἐτύγχανον γὰρ μᾶλλον διὰ τὴν ἐκ παίδων τῶν ἡρώων
 ρυθμῶν ἀναιμένος, καὶ με ἤρεσκεν τὰ ἡδύσματα
 τῶν τῆς ποιητικῆς κομψευμάτων¹⁰. Καὶ τοῖνυν πε-
 ποιήται μοι ἐν ἑξαμέτροις βραχέα ἅτα ποιήματα, ἃ
 δὴ Δαφνιακά¹¹ ἐπωνόμασται, μύθοις τισὶ πεποικι-
 μένα ἑρωτικοῖς, καὶ τῶν τοιοῦτων ἀνάπλεα γοητευ-
 μάτων. Ἔδοξε δὲ μοι πρότερον κάκεινο ἀξίπαινον
 εἶναι καὶ οὐκ ἀχαρὶ, εἴγε τῶν ἐπιγραμμάτων τὰ
 ἀρτιγενῆ καὶ νεώτερα, διαλανθάνοντα εἶναι καὶ χυδῆν
 οὕτως¹² παρ' ἐνίοις ὑποφθιμίζόμενα, ἀγρίαιμι τε
 ὡς οἷόν τε εἰς ταυτὸν¹³ καὶ ἀναγράφαιμι ἕκαστα ἐν
 κόσμῳ ἀποκαιρῆς. Καὶ οὖν διὰ καὶ τῶδε¹⁴ μοι ἐκ-
 τελέσεται ἑτέρά τε πολλὰ ἀγωνίσματα, τοῦ μὲν ἀν-
 αγκαίου χάριν ὡς μᾶλα πεποικημένα [P. 4], ἄλλως δὲ
 ἰσως προσαγωγὰ καὶ θελκτικὰ. Καὶ γὰρ διότι ἡ
 ποιήσις ἱερὸν τι χρῆμα καὶ θεοπίσιον. Ἐνθουσιῶσι
 γοῦν ἐν αὐτῇ αἱ ψυχαί, εἰποὶ ἂν ὁ σοφὸς ὁ Ἀρίστω-
 νος, καὶ λίαν ὠδίνουσιν ἐκπαρόδιτα, ὅσα δὴ ὡς ἀλη-
 θῶς μουσικητοὶ γίνονται, καὶ τῆδε κάτοχοι τῇ βαρ-
 χείᾳ. Ἐμοὶ μὲν οὖν τοῖςδε θαμίζειν¹⁵ ἔδοξε, καὶ οὐ
 μήποτε ἐκόντι εἶναι τὰ νεανικὰ ταῦτα καὶ ἐπιτερεῖν
 σπουδάζματα¹⁶ μεθίναν, ἀλλ' ἐπισθαί τῷ Δελφικῷ
 ἐκείνῳ προγράμμι καὶ τὰ οἰκεία γινώσκειν.
 Ἐπεὶ¹⁷ δὲ ἐν τῷ κατ' ἐμὲ χρόνῳ ξυνέβη μεγάλους
 μὲν πολέμους πολλὰχὺ τῆς οἰκουμένης ἀπροσδόκητα
 ἐκρῆσθαι, ἐθῶν τε πολλῶν βαρβαρικῶν μετανα-
 στασεις γενέσθαι, καὶ πράξεις¹⁸ ὁδῶν τε καὶ
 ἀπίστην παραλόγους ἀποδόσεις, καὶ τύχης ἀτάκτους
 ἀντιρροπίας, γενῶν τε καταλύσεις¹⁹, καὶ πόλεων ἀν-
 δραποδισμούς καὶ μεταβολὰς οἰκητόρων, καὶ οἷον
 ἅπαντα τὰ ἀνθρώπινα κενιῆσθαι· ἐπειδὴ οὖν ταῦτα
 καὶ τὰ τοιαῦτα ξυνέβη, δεδιέναι μοι πως ἐπὶ ἡλθε²⁰,
 μή τι ἄρα οὐχ ὅσον εἴη, ἔργα οὕτω μέγιστά τε
 καὶ²¹ θαυμάσια εἶναι καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα χρήσιμα
 ἐσόμενα καὶ ὀνησιφόρα καταλίπειν ἀμνηστὰ τὸ μέρος
 καὶ σεσηγμένα²². Τοιγάρτοι ἔδοξε μοι οὐκ ἀπὸ τρό-
 που²³ εἶναι, καὶ τοῦ συγγράφειν ἀμωγέτως ἀπο-
 περᾶσθαι, ὡς ἂν μοι²⁴ μὴ ἅπας ὁ βίος ἐν μυθολο-
 γίᾳ τε καὶ περὶ τῶν πόνῳ²⁵ ἀναλωθεῖν, ἀλλὰ τι φέ-
 ροιτο καὶ ἀναγκαῖον. Πολλοὶ δὲ με καὶ τῶν ἐπιτηδείων
 ἐπαίγοντες καὶ ἐγκαλεῖσθαι ἐξηρέθισαν τὴν ὁρμὴν
 καὶ ἐπέρρωσαν [P. 5], ἐν τοῖς Εὐτυχιανῶς ὁ νέος·
 ἀρχηγός τε²⁶ ἦν τῆς παραινέσεως ἀνὴρ τὰ πρῶτα
 τῶν ἐν τοῖς τῶν βασιλέων ὑπογραφῶν, καὶ τὰ
 ἄλλα ἀγαθὸς καὶ ἀγγινοῦστατος, παιδείας τε ἀπο-
 χρώντως²⁷ ἔχων, καὶ τοῦ τῶν Θωαριδῶν γένους ἀρι-
 στον ἐγκαλλώπισμα γεγεννημένον²⁸. Οὗτος δὲ οὖν ὁ
 ἄνθρωπος (περὶ πλείστον γὰρ τὰμὰ²⁹ ἵσταίτο, καὶ ὡς ἂν
 μοι ἀμεινὸν τι εἶσαι εὐκλείας τε³⁰ περὶ καὶ τῆς δι-

A Jamdudum considerans et cum animo & meo re-
 putans, admiratione dignos censebam, et in publi-
 cum beneficos celebrandos, quotquot in hoc his-
 toriae scribenda instituto laborarant. Mihi autem
 nequaquam suscipiendus hic labor, sed ne tentan-
 dus quidem initio est visus. Eram enim magis jam
 inde a puero heroicis modulis addictus, et pocu-
 lorum elegantiarum dulcedine magnopere delecta-
 bar; atque adeo brevia quaedam poemata hexame-
 tris versibus conscripsi, quae Daphniaca vocavi,
 fabulis quibusdam amatoris variegata et ejusmodi
 illecebris referta. Visum vero mihi fuit etiam hoc
 initio laudabile et non inelegans institutum, si
 nova quondam recentisque epigrammata, latitantes
 adhuc sparsimque a nonnullis lusa, in unum, quoad
 ejus fieri posset, recolligerem, singulaque in ordi-
 nem digesta conscriberem. Quod quidem etiam per-
 feci, ut et alia multa exercitamenta, non utilitatis
 ergo, sed oblectandi delinendiue animi causa a me
 facta. Est enim omnino sacra quaedam et divina res
 poesis, Afflantur enim in ea divino quodam furore a-
 nimi, ut sapientillo Plato dixit, valdeque venuste par-
 turienti, quotquot musarum pleni atque hoc furore
 correpti sunt. Mihi quidem igitur statutum erat
 in his versari, neque unquam in animum inducere,
 ut juvenilia haec jucundaque studia desererem,
 sed Delphicum potius praescriptum sequi. Noceat
 te ipsum. Cum vero aetate 7 hac, in quam incidi,
 ingentia bella per multas orbis terrarum partes
 praeter expectationem sint excitata, et multarum
 barbararum nationum transmigrationes factae; du-
 biorum etiam atque incredibilium factorum inopi-
 nati eventus temerario fortunae impulsu acciderint;
 nationum quoque et urbium eversiones, gentes
 subactae, coloniarumque deductae, et tantum non hu-
 manae res omnes loco suo motae: cum, inquam,
 haec aliaeque ejusmodi acciderint, subit animum
 meum formido, parum honestum fore, si res us-
 que adeo magnae atque admirandae, et posteris
 adeo utiles conductibilesque futurae nullis scriptis
 proditae silentio praetermitterentur. Quocirca non
 abs re mihi facturus sum visus, si eas aliqua ex
 parte litteris commendare tentarem, ne omnia vita
 mihi in fabularum studio et supervacaneo labore
 consumeretur, sed aliquid etiam utilitatis publicae
 asserret. Multi vero familiarium urgentes atque
 exhortantes studium meum excoitarent et confir-
 marunt. Inter quos hortatores facile princeps erat
 Eutyechianus junior, et primarius regum scriba,
 vir alioqui et bonus et prudens, et non mediocriter

¹⁰ οὐδὲ τὴν R. οὐδὲ κατὰ τὴν vulg. ¹¹ με ἤρεσκεν R., μοι ἤρεσκε vulg. ¹² κομψευμάτων R. ¹³ Δαφνιακά R., Impr. male. ¹⁴ οὕτως eidd. ¹⁵ ταυτὸν R., ταυτὸν vulg. ¹⁶ τῆς R. ¹⁷ θαμίζειν R., θαμίζειν vulg. ¹⁸ σπουδάζματα R., ἀλλ' R. Lugd., ἀλλὰ eidd. τοῖς Δελφικοῖς ἐκείνοις προγράμμασι R. ¹⁹ ἐπεὶ R., ἐπειδὴ vulg. ²⁰ πράξεις R. ²¹ καταλύσεις R. ²² ἀπὶ ἡλθε R. sed vulg. in mg. ²³ μέγιστά τε καὶ R., μέγ. καὶ vulg. ²⁴ τὸ μέρ. καὶ σεσηγμένα R., καὶ σεσ. τ. μ. vulg. ²⁵ ἀπὸ τρόπου R. Lugd. (CL.) ἀπὸ τρόπου eidd. τοῦ om. R. ²⁶ μοι om. R. ²⁷ περ. πόνῳ R., πόνῳ περ. vulg. ²⁸ Εὐτυχῶς R. τε R., γε vulg. Non de Eutyechiano loquitur Agathias, sed, ut fallor, de Paulo Silentario, Cyri Flori filio. ²⁹ Vulg. inepte οὐκ ἀποχρώντως. Negationem, quam deleri jussit Touplius ad Suidam I. p. 55, ed. Lips. non agnoscit R. Fieri autem potest ut illa orta sit ex alia scriptura: εὐ κατὰ χρόνῳ, ἀποχρώντως R. ³⁰ γεγεννημένον R., γεγεννημένος vulg. ³¹ περὶ πλ. γὰρ τὰμὰ R., ἐπεὶ π. πλ. τὰμὰ vulg. ³² τε om. R.

eruditus, idemque gentis Floriorum præclarum A
ornamentum. **8** Hic itaque vir cum res meas
maximi faceret, et de gloria utilitateque mea ve-
hementer esset sollicitus, nunquam destitit me
urgere, bonasque spes mihi ob oculos ponere,
asserens, non ita arduum perfectuque difficile opus
censeri debere, neque quia intentatum insolensque
est, instar navigationis inexperto maris, perti-
nescendum; imo vero ita statuendum esse, hi-
storiam a poetica non multum distare, sed hæc duo
gemina affinisque esse, soloque propemodum
rhythmo inter sese discrepare. Bono itaque animo,
tanquam e patria in patriam migrantem, incedere
omnibusque viribus operi instare jubebat. Talia
itaque mihi assidue occinens, libentem etiam me
facileque delinitum in suam sententiam adduxit.
Contuli itaque me ad scribendam historiam, spe,
dignum aliquid hoc præclaro studio institutoque
præstandi et ad magnitudinem rerum gestarum
quam proxime accedendi. Superest, ut quis et
cujas sim, ex more eorum qui historiam scribunt,
declarem. Nomen itaque mihi Agathias, Myrina
patria; Memnonius pater; ars vero Romanorum
instituta ac leges et fori certamina. Myrinam au-
tem dico, non illam Thraciam urbem, neque **9** si
qua alia per Europam aut Africam hoc nomine
vocatur; sed quæ est in Asia, veterum Æolen-
sium colonia, ad ostia Pythici fluminis sita; qui
quidem fluvius ex Lydia regione fluens, in extre-
mum Elatidis sinus alveum fertur. Sit itaque mihi,
plenissima huic, quoad ejus fieri potest, nutrica-
tionis præmia persolvere, omniaque illustria et
patria facta accurate conscribere; nunc vero hæc
benigne et faventer propensum animum studiumque
meum accipiat. Mihi autem publicarum maxima-
rumque rerum scriptio est aggredienda. Institutam
vero historiam, non ut ab aliis hodie factitatur
(sunt enim etiam alii hac tempestate qui in eadem
arena versantur), non, inquam, ut ii, quibus mi-
nima est veritatis cura, utique res gestas ita ut
acciderunt commemorarent: adeo vero aperte ple-
risque proceribus adulantur et palpum obtrudunt,
ut, si quando etiam vera dicant, fides tamen eis
abrogetur. Atqui periti harum rerum auctores soli
encomio sive laudationi convenire aiunt, bona,
quibus quisque præditus est, verbis exaggerare
atque extollere. Historiam vero, tametsi ne ipsa
quidem a laudatione eorum, qui præclari aliquid
gesserunt, prorsus abhorret, hunc tamen scopum
argumentumque sibi præfixum **10** habere nolle
existimo. Sed sicubi factorum effectus laudem aut
dedecus conciliat, vim facere historiarum non licet,
neque res ipsas palliare fucareque oportet. Hi vero

λης ὠφέλειας σφόδρα οἱ ἐπεφρόντιστο) οὐκ ἀνίει ἐπ-
εῖγων καὶ χρηστὰς ἐμπαίρων τὰς ἐλπίδας ¹¹. Δεῖν
γὰρ οὐκ ἐφασκεν οὕτω χαλεπὸν ἡγεῖσθαι μοι καὶ
ἀνήνυτον ¹² τὸ ἐγχεῖρμα, οὐδὲ τῷ μῆτις ἐς πείραν
ἔλθειν, ὥστερ ναυτίλλαν οἱ ἀθαλάττωτοι, καταπα-
κλῆχθαι ¹³. ὁλοσθαὶ δὲ ¹⁴ μᾶλλον οὐ πόρρω τετάχθαι
ιστορίαν ποιητικῆς, ἀλλὰ ἀμφω ταῦτα εἶναι ἀδελ-
φά ¹⁵ καὶ ὁμόφυλα, καὶ μόνῳ ἴσως τῷ μέτρῳ ¹⁶ ἀλ-
λῆλων ἀποκακριμένα. Ὡς δὲ οὖν οἰκοθεν οἰκάζε οὐ-
σης τῆς μεταστώσεως θαρρύντά τε ἴνα ἐκέλυσεν
καὶ σθένει παντὶ ἔχεισθαι ἔργου. Ἀλλὰ γὰρ τοιαῦτα
ἐπείδων, ἥδη μοι καὶ αὐτῷ βουλομένῳ, κατεκλήσθαι
γε βρόδῳ καὶ ἱππασί. Καὶ τοῖνον ἐς τὰς ἀφίγμαι.
Ἀλλὰ μοι εἴη ¹⁷ δέξιόν τι δρᾶσαι τῆς προθυμίας, καὶ
τοῦ μεγέθους τῶν ἔργων ὡς ἐγγυτάτω ἰκίεσθαι.
B Δηλωτέον δὲ πρότερον ¹⁸ ὅστις τίς εἰμι καὶ ὅθεν.
τοῦτο δὲ τὸ τοῖς συγγραφεῦσιν εἰθισμένον.
Ἔμοι Ἀγαθίας μὲν ὄνομα, Μύρινα δὲ πατρίς,
Μεμνόνιος ¹⁹ δὲ πατήρ, τέχνη δὲ τὰ Ῥωμαίων
νόμιμα καὶ οἱ τῶν δικαστηρίων ἀγῶνες. Μύ-
ριναν ²⁰ δὲ φημι οὐ τὸ θράκιον πόλισμα, οὐδὲ εἰ τις
ἑτέρα κατὰ τὴν Εὐρώπῃν τυχὴν ἢ Λιβύῃν τῷδε κέ-
κληται· τῷ ὀνόματι, ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πάλαι ὀνό-
μα Αἰολέων ἀπικρισμένην, ἀμφὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πυθι-
κοῦ ποταμοῦ, ὅς δὲ ῥέων ἐκ Αὐδίας τῆς χώρας ἐς
τὸν Ἰσχυτον [P. 6] αὐλῶνα τοῦ κόλπου τοῦ Ἐλαίτου
ἐμβάλλει. Γίνονται μὲν οὖν ἔμοι γε τελεώτατα τῆδε
τροφεία ὡς οἶόν τε ἀποτίσαι, καὶ ἀπαντα τὰ κλεινὰ
καὶ πάτρια ἔργα ἐς τὸ ἀκριβὲς ἀναγράφαι. Νῦν δὲ
C ἡ μὲν εὐμένει καὶ Πλωος καὶ τῆς προθυμίας ἡμᾶς
ἀποδαχέσθω. Ἔμοι δὲ ἐπὶ τὰ κοινὰ καὶ μέγιστα τῶν
πραγμάτων ἰτέον. Ποιήσομαι δὲ τὴν συγγραφὴν, οὐχ
ἥπερ καὶ ἑτέροις ἐν τῷ παρόντι παροίηται· ἥδη γὰρ
που καὶ ἄλλοι τὰ νῦν ἐς τὸδε πόνου ἀφίκοντο, ἀλη-
θείας μὲν, ὡς τὰ πολλὰ, ἡμισυ μὲλον αὐτοῖς καὶ τοῦ
τὰ γεγεννημένα ὡς ἔχουσι τύχης ²¹ διεξίναται, οὕτω δὲ
διαφανῶς κολακεύειν πολλοὺς τῶν δυνατῶν καὶ ὑπό-
θεωπεύειν ἑλόμενοι, ὡς εἴποτε ἄρα καὶ ἀληθῆ φῆσαιεν,
ἀπιστεῖσθαι. Καίτοι ἐγκωμίων μόνῳ προσήκειν οἱ
ταῦτα δεινοὶ φασί, τὰ προσθέντα ὀνομαῖν ἀγαθὰ κατὰ
τὸ μᾶλλον ἐξαιρεῖν· ἱστορία δὲ ἐπαίνειν μὲν καὶ ἥδε
τοὺς εὖ τι δρᾶσαντας οὐ πάμπαν ἀναίνεται, οὐ μὴν
τοῦτό γε σκοπεῖν οἶμαι καὶ γνώρισμα ἔχειν ἐθελαι·
D ἀλλ' εἰ ποῦ ἡ τῶν πράξεων ἀπαργασία ἐπαίνειν ἢ φέ-
ρον ἐπάγοι ²², οὐ βιάζεσθαι αὐτὴν θέμις, οὐδὲ μετα-
ποικίλλειν τὰ γεγεννημένα. Οἱ δὲ ἱστορίαν μὲν ποιεῖ-
σθαι ὁμολογοῦσι, καὶ τὸ τῆς ἐπιγραφῆς ἐπάγγελμα
τοῦτο αὐτοῖς ὑποφαίνει ²³, πεφώρηνται ²⁴ δὲ ὅμως τῇ
παῖρα κομφεύμενοι τὴν ἐπανυμίαν. Τοὺς μὲν γὰρ
εἶτι παρίοντας, εἴτε βασιλεῖς εἰσιν, εἴτε καὶ ἄλλως
ἐπίσημοι, οὐ μόνον τῇ ἀφηγησεί τῶν ἐξεργασμένων
ἐγκωμιάζουσιν (ἢ γὰρ ἀν' ὀλίγα ἡμάρτανον), ἐνθλοὶ ²⁵
δὲ ἅπασι γίνονται, οἱ [P. 7] δὲ αὐτοῖς οὐδὲν τι ἄλλο

¹¹ ἐμπαίρων τὰς ἐλπίδας R., ὑποφαίνων ἐλπίδας, vulg. ἐπεκλήσθαι (sic) R., δεδιέναι vulg. ¹² δὲ om. R. ἐστὶν ἀλλ. vulg. οἰκάζειν R. ¹³ εἴη inseri iubet Clar. Hasius ad Leonem p. 185, conjecturamque viri sagacissimi confirmat R. ¹⁴ πρότερον, quod vulgo deest, add. R. ¹⁵ δὲ post Μεμν. addidi ex R. ¹⁶ Μύριναν (ubique cum βῆ) R., Μύρινα vulg. ¹⁷ τύχης expungitur a corr. R. ¹⁸ ἐπάγοι R., ἐπάγει vulg. αὐτὴν N., αὐτῇ vulg., αὐτῆς R. ¹⁹ ὑποφαίνεται R. ²⁰ εἶτι ὅγλοι R.

²¹ ἀνόνητον R. μήτε πρὸς τὴν πείραν R. ²² κα-
²³ ἀδελφούς R. ²⁴ μέτρον ἢ (sic) ἀλλήλων R., μ.
conjecturamque viri sagacissimi confirmat R. ²⁵ ἐπὶ τῇ ἀφηγησεί τῶν ἐξεργασμένων ἐγκωμιάζουσιν (ἢ γὰρ ἀν' ὀλίγα ἡμάρτανον), ἐνθλοὶ δὲ ἅπασι γίνονται, οἱ [P. 7] δὲ αὐτοῖς οὐδὲν τι ἄλλο

διοποῦσθαι, ἢ μόνον ἐπαινεῖν τε καὶ ἀγαθὰ καὶ πέρα^α τοῦ ἀναγκαίου· τοὺς δὲ ἦδη τεθνηκότας, ὅποιοι τινες καὶ ἐτύγχανον ὄντας, ἢ κακίους ἀποκαλοῦσι καὶ τὰ κοινὰ λυμνημένους, ἢ, τὸ γοῦν^α ἔλαττον δεινὸν, κατολιγωροῦσιν αὐτῶν, ὥς μὴδὲ μνήμης τινὸς μεταδίδόναι· ταύτην τε οἰονταὶ τὰ παρόντα εὐ τιθέναι καὶ τὸ ἀεὶ κρατοῦν ἐκδεραπεύοντες ὠφέλειαν σφίσι πορίζεσθαι, κακῶς ἐπιστάμενοι ὥς καὶ αὐτοῖς δῆπου τοὺς πρὸς αὐτῶν ἐπαινουμένους οὐ μάλ' αὖ τὰ τοιαῦτα ἀρέσκει, λογιζομένους, ὥς οὐχ ἱκανὸν ἔσται τὸ τῆς κολακείας ἀρδελὸν τὴν περὶ αὐτῶν ὀξὺν βεβαιῶσαι. Οὗτοι μὲν οὖν συγγραφότων^α, ὥς πη φθινον αὐτοῖς καὶ εἰσισμένον, ἔμοι δὲ τὸ ἀληθίζεσθαι περὶ πλείστου ἔκτεον, ἐς ὃ τι χωρήσει^α. Μεμνήσθαι δὲ τῶν ὅσα παρὰ τοὺς Ῥωμαίους καὶ τῶν βαρβάρων τοῖς πλείστοις ἐς τὸδε τοῦ καιροῦ ἐπράχθη ἀξιαφήγητα, οὐ μόνον ὅπ' ἀνδρῶν εἰς βιούντων τυχόν, μᾶλλον μὲν οὖν^α καὶ τῶν ἦδη ἀποκυρμένων, καὶ οὐδενὸς παρήσω τῶν λόγων ἀξίων. Τοιγάρτοι εἰ καὶ μὴ πρότερον ἐς τὸ συγγραφῆναι προήγμαι, ἢ μόνον ἐξ ὅτου Ἰουστινὸς ὁ νέος^α τὴν αὐτοκράτορα μετέβλεν ἀρχήν. Ἰουστινιανὸς τεθνηκός, ἀλλ' ἔγωγε καὶ ἐπὶ τοῖς ἀνωτέροις χρόνοις ἀναδραμοῦμαι, καὶ ὅπου οὐπω ἐτέρῳ τῷ^α ἐκπεπνύηται, ταῦτα δὲ οἰκτερόν ποιεῖσθαι ἔργον. Τὰ μὲν γὰρ πλείστα τῶν κατὰ τοὺς Ἰουστινιανῶν χρόνους γεγενημένων, ἐπειδὴ Προκοπίῳ τῷ^α ῥήτορι τῷ Καισαριεῖσι ἐς τὸ ἀκριβὲς ἀναγράφεται, παρὶτόν ἐκείνα ἔμοιγε, ὅτε δὴ ἀποχρώντως εἰρημένα· [P. 8] τὰ δὲ μετ' ἐκείνων, ὥς οἶόν τε, διετίθω. Προοίμια μὲν γὰρ αὐτῷ τῆς ἱστορίας Ἀρχάδιος ἀποβίου ἐποίησεν, καὶ τῷ ἐκείνου παιδί Θεοδοσίῳ^α Ἰουδιγέρδης ὁ Περσῶν βασιλεὺς κηδεμῶν γεγενημένος, τὰ τε Οὐαραράνη^α καὶ Περρόξῃ ἐυνενοχθέντα, καὶ ὅπως Καβάδης βασιλεὺς καταστὰς ἀφῆρηται τὴν ἀρχὴν καὶ εἰτα θάπτον αὐτὴν ἀνεκομισάτο, ὅπως τε Ἀμίδα^α ἦλκε πρὸς αὐτοῦ, Ἀναστασίου Ῥωμαίων βασιλεύοντος, καὶ ὅσους αὖθις μετ' ἐκείνων Ἰουστινὸς ὁ πρεσβύτερος ἐν τῷδε τῷ ἔργῳ διεδέξατο πόρους. Ἐξῆς δὲ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ὅπουσι δὴ πρὸς τε Καβάδην καὶ Χοσρόην ἀμφὶ Συρίαν καὶ Ἀρμενίαν, καὶ μὲν δὴ καὶ τὰ Λαζῶν ὄρια Ἰουστινιανῷ τῷ Ῥωμαίων αὐτοκράτορι διαπεπολέμηνται, τούτους δὲ ἅπαντας ἐκ τῶν Προκοπίου λόγων ἀριστα ἂν διαγνοίης, Γελίμερά^α τε τὸν Βανδίων, καὶ Καρχηδόνα τὴν πόλιν, καὶ τὴν ἑμπασαν χώραν τῶν Ἀρρῶν ἀπὸ Βονιφατίου τε καὶ Γεζερίχου καὶ τῆς ἐν τῷ τότε ἀποστάσεως πολλοὺς ὑστερον χρόνους Ἰουστινιανῷ δουλωθεῖσαν, καὶ πάλιν τῆς Ῥωμαίων ἐπικρατείας μέρος^α γεγενημένην. Μετὰ δὲ τὴν τῶν Βανδίων κατάλυσιν, καὶ ὅσα οἱ Μαυρούσιοι^α τὸ

A historiam quidem scribere se profiterentur, tituli quoque promissio hoc prae se fert; experientia tamen ipsa historiarum appellationem fucantes deprehenduntur. Eos enim qui adhuc in vivis sunt, sive reges sive alioqui viros illustres, non solum commemoratione rerum gestarum laudant, in quo non nimis peccarent: sed omnibus conspicuum faciunt, nihil aliud ipsos operam dedisse, quam ut laudando admirationeque quos volunt prosequantur, ultra quam par est: eos vero qui jam a vivis excesserant, qualescunque fuerunt, aut penales vocant, et rerum publicarum vastatores; aut (quod utique minus grave est), ita eos contemnunt, ut ne memoria quidem ulla dignentur. Atque ita sese rem presentem optime curasse existimant, semperque potentioribus assentientes privatis suis commodis consuluisse; non satis intelligentes, quod ne ipsi quidem quos laudibus extulerunt, haec talia admodum placeant; reputantibus scilicet, manifestam illorum adulationem parum firmum esse glorie existimationis quoque ipsorum stabilimentum. Scribant itaque hi pro sua libidine et more; mihi firmum est veritatem, quoad ejus fieri possit, sequi. Persequar autem quaecunque memorabilia tam a Romanis quam barbaris plurimis haec tempestate sunt gesta, non eorum tantum qui adhuc fortasse vivunt, imo vero magis etiam eorum qui jam decesserunt; nihilque ex iis, quae memoratu digna videbuntur, omitam. Quocirca tamen non prius ad scribendam historiam me contuli, quam ex quo tempore Justinus junior ad Imperium accessit, mortuo Justiniano: ad superiora tamen etiam tempora recurram; et quaecunque a nemine adhuc alio sunt elaborata, mihi vindicabo, propriumque opus efficiam. Pleraque enim Justiniani temporibus gesta cum Procopius Caesariensis rhetor accurate conscripserit, mihi praetereunda judicavi, ut plene satis tractata; quae vero post illum acciderunt, pro virili persequenda. Orsus enim est ille historiam suam a morte Arcadii, utique filio illius Theodosio Isidigerdes tutor fuerit institutus, et ab iis quae Vararane et Peroxe acciderunt, et quo pacto Cabades rex creatus, regno exutus fuerit idemque postea recuperavit, utique Amidas ipsi Anastasio Romanorum regi eriperit; quantos rursus post hunc Justinus senior huic operi labores impenderit. Persequitur deinde bella Persica, quotquot adversus Cabadem et Chosroem circa Syriam Armeniamque et per Lazorum confinia Justinianus Romanorum imperator gessit.

^α πέρα R. Lugd., ὅπου edd. ^α τὸ γοῦν R., τόγ' οὖν Lugd., τόγ' οὖν edd. ^α συγγραφόντες ὥσπερ R. ^α ἔμοι δὲ — χωρήσει. Hunc locum et mutilum et corruptum esse arbitror. Nihil opis adest R., imo corruptiora: ἐκτέον (sic) εὐ δεῖ χ. Num περὶ πλείστου ποιητέον, εὐ εἰδότες δε... (?). χωρήσει? Legebantur olim quaedam in margine R. litteris quadratis scripta, quae nunc erasae sunt. ^α οὖν addidi ex R. ^α Ἰουστινὸς ὁ νέος. Intpr. Justinus ipse et junior. Fort. οὗτος ὁ νέος. ^α ἐτέρῳ τε R. ^α τῷ αὐτῷ Καιο. add. ex R. ^α Post Θεοδοσίῳ add. Intpr. et imperii procuratorem, scil. καὶ τῆ βασιλείας. Ἰουδιγέρδης R., Ἰουδιγ. vulg. ^α Οὐαραράνη N., Οὐαραβάνη R., Οὐαρανή vulg. ^α Ἀμίδα R. ^α Γελίμερα N., Γελίμερ vulg., Γελίμων R., mg. Γελίμερόν τε. ^α μέρος om. R. ^α Pro οἱ Μαυρούσιοι R. habet οἱμαί. Satis verisimile est Agathiam scripsisse: οἱ Μαυρ. οἱμαί τ. ε.

Hæc omnia e Procopii scriptis optime cognoveris et Gelimer Vandalum, Carthaginemque urbem **12** atque universam Afrorum regionem Justiniano subjugatam, rursusque Romani imperii partem factam, post multos annos quam, Bonifacii Gericique ætate, inde avulsa fuerat. Post vero deletos Vandalos, quæ quantaque mala et intulerit et acceperit gens Mauritanica, multis Libyæ locis eum Romanis præliata; utque Stotzas et Gonthis a Romanorum partibus stantes, arrepta tyrannide maximarum calamitatum seditionumque auctores Libyæ fuerint, neque prius cessasse mala, quam duobus hisce capitibus e medio sublatis. Sed et hæc fere omnia in Procopii historia reperias quomodo videlicet intestina seditio Byzantii adversus regem excitata, inque maximum malum evecta, reipublicam affligerit, Hunnorum etiam excursions, qui ea tempestate, transmissio Danubio, Romanum imperium quam maximis damnis affecerunt, Illyrios et Thessalos maximamque Europæ partem depopulati, partem etiam Asiæ, transmissio Hellesponto. **13** Suro etiam oppidum in Syria, et Berrhoæa, et Anthiochia ad Orontem fluvium quo pacto misserrime a Chosroe fuerint vastatæ; Edessæ quoque obsidionem, et quo pacto inde depulsus decesserit. Est etiam in his videre Æthiopum et Homeritarum prælia; quæque inimicitiarum causæ inter istas nationes fuerint. Multa etiam scribit de atrocissima illa pestilentia, et quibus initiis in humanum genus irreperit, quamque inaudita in ea evenerint. Præterea quæcunque deinceps Romanorum exercitus circa Lazorum oppida et Petram propugnaculum et adversus Chorianem et Mermueroem Persarumque copias gesserit, inde etiam perhi possunt. Cum vero in occidentem transit, quo pacto Theodericus Gothorum rex excesserit e vivis, et Amalasuntha ejus filia a Theodato fuerit interfecta; omnia etiam, quorum causa Gothicum bellum exaruit, est persecutus; deinde, quo pacto Vigilis, qui post Theodatum Gothicæ nationi præfuit, a Belisario post multa prælia captivus Totillam sit ductus; denique quomodo Sicilia et Roma et Italia, barbaris ejectis, patriis **14** rursus moribus legibusque fuerit decorata. Inde etiam cognosci potest, quo pacto Narses eunuchus in Italiam sit missus, prætor imperatoris cum rege constitutus; illustria etiam bella, quæ ille adversus Totillam præclare confecti: utque rursus post illum Teias Fredigerni filius, Gothorum præfectura accepta, non multo post cæsus fuerit. Hæc vero omnia ad annum us-

A ἔθνος Ἰβραὴν τὰ καὶ πεπνυμένοι πολλοῦ τῆς Λιβύης κατὰ Ῥωμαίων παραταττόμενοι· ὅτι τὰ Στότζας καὶ Γόνθαρις Ῥωμαίων μὴ ἦσθην, τυράνῳ δὲ καταστάντα, μεγίστων συμφορῶν τὰ καὶ στάσεων αἰνωτάτω τῇ Λιβύῃ¹² γεγέννητον, καὶ ὡς οὐ πρότερον ἐλώφησε τὰ δεινὰ, πρὶν ἐκείνῳ τὸ ἀνδρὲ διαφθαρεῖναι· ἀλλὰ καὶ τότε ἀμείλι ἀπαντὰ εὐροῖς γε ἂν ἐν ἐκείνοις· ὅπως τε ἡ στάσις ἡ ἐμφύλιος ἐν Βυζαντίῳ κατὰ τοῦ βασιλέως ἀρβείσῃ, καὶ ἐπὶ μέγα κλονὸς ἀφειγμένη τὰ κοινὰ ἐδηλώσῃτο· τὰς τε τῶν Ὀβινῶν ἐπιδρομὰς, [P. 9] ὡς δὲ¹³ ἐν τῷ τότε τὸν Ἰστρον ποταμὸν περαιωθέντες, μέγιστα οἶα τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἰλυμένηντο, Πλυρίους τε καὶ Θεταλῶδς καὶ τὰ πλεῖστα τῆς Εὐρώπης ληϊσάμενοι, μέρος δὲ τι καὶ τῆς Ἀσίας, τὸν Ἑλλησπόντον¹⁴ διαβάσαντες, Σουρῶν δὲ ἡ πόλις ἢ ἐν Συρίᾳ, καὶ Βέρροια, καὶ Ἀντιόχεια ἡ πρὸς Ὀρόντῃ ποταμῷ, ὅπως οἰκροτάτα ὑπὸ Χοσρόου πεπνυρῆνται, τὴν τε Ἐδέσσης πολιορκίαν, καὶ ὅπως ἐνθένδε ἀποκρουσθεὶς ἐπειτα ἀπὸ τῶν ἄλλων ἔφυγε, παρέσσι καὶ ταῦτα ἐν τοιοῦτῳ θεάσασθαι· τὰς τε τῶν Αἰθιοπῶν καὶ Ὀμηριτῶν παρατάξεις, καὶ οὗτο¹⁵ δὲ χάριν ἔδωκεν ἐκείνῳ τὸ φύλον¹⁶ ἐς τότε δυσμένειας ἡλθέτην. Εἰρηται δὲ αὐτῷ πολλὰ καὶ τοῦ μεγίστου λοιμοῦ¹⁷ περὶ, ὅπως τε τὴν ἀρχὴν κατ' ἐκείνο τοῦ καιροῦ ἐς τὸ ἀνθρώπειον γένος εἰσῆβησεν¹⁸, καὶ ὅποια ἄλλα¹⁹ παράλογα ἐν αὐτῇ συνήχθη. Ἀλλὰ γὰρ καὶ²⁰ ὅποσα ὕστερον τῷ Ῥωμαίων στρατῷ ἀνὰ τὰ Ἀσίων πόλεις καὶ Πέτρας ἐν φορούριον, πρὸς τὰ Χοριάνην καὶ Μερμερόνην καὶ τὰ Περσικὰ ἐξείργασται πλήθη, καὶ ταῦτα ἐκείθεν ἀναλεκτέον· μεταδάνει δὲ οἱ ἐπὶ τῆς Ἑσπερίας, ὅπως τε Θεωδέριχος ὁ τῶν Γότθων βασιλεὺς ἀπέβη, καὶ Ἀμαλασούνθα ἡ τοῦδε πατρὸς ὑπὸ Θεωδάτου²¹ ἀνήχηται, καὶ ἀπαντὰ ὧν δὲ ἔνεκα ὁ Γότθικὸς πόλεμος ἀνέβη, οὐδὲ ταῦτα ἐκείνῳ παραίται· οὐ μόνον ἀλλ'²² οὐδὲ ὅπως Οὐττεγις²³ ὁ μετὰ Θεωδάτου τοῦ Γότθικοῦ γένους κρατήσας ὑπὸ Βελισαρίου τοῦ στρατηγοῦ μετὰ γε²⁴ πλείστοις ὅσοις ἀγῶνας δορυβάτωτος εἰς τὸ Βυζάντιον ἤκται²⁵· οὐδὲ γε ὅπως Σικελία τε καὶ Ῥώμη καὶ Ἰταλία τοὺς ἐπὶ κλυδὰς ἀποβαλοῦσα βαρβάρους πάλιν ἤθεσι πατρίσις μετεκκομίστο. Λάβοι δὲ ἐν τις ἐνθένδε, καὶ [P. 10] ὅτι Ναρσὴς ὁ τομίης²⁶ ἐς Ἰταλίαν ἐστάλη, στρατηγὸς αὐτοκράτωρ πρὸς τοῦ βασιλέως γεγεννημένος, τοὺς τε²⁷ κλεινούς ἐκείνους πολέμους, οἱ δὲ αὐτῷ πρὸς Τώτταν²⁸ ἀριστα διαπνύνηται· ὅτι τε αὖθις μετ' ἐκείνον Τελας ὁ Φρεβιγίρου τὴν Γότθικὴν ἡγεμονίαν διαδεξάμενος, οὐκ ἐς μακρὰν καὶ αὐτὸς ἀνῆλθεν. Ταῦτα δὲ πάντα ἐς ἔκτον τε καὶ εἰκοστὸν ἔτος τῆς Ἰουστινιανοῦ βασιλείας γεγέννηται²⁹, καὶ Προκοπίῳ μὴ τῷ ῥήτορι ἐν τοιοῦτῳ οἶμαι αὐτῷ τὰ τῆς συγγραφῆς διήνυσται καὶ ξυνετα-

¹² τὰ R. pro τῆς. ¹³ Λιβύης R., Λιβύας vulg., Στότζας R., ὁ Γόνθαρις R., Ῥωμαίων vulg., et R., translata in R. nescio a quo v. [suasi]. Inpr. qui verdit: *Romanorum partium erant*, aliquid amplius, fortasse ἐνμαχίῳ, legiasse videtur. ¹⁴ τῆς Λιβύης R. ¹⁵ ὡς δὲ R. corr. pro ὡς δὲ, οἱ δὲ vulg. ¹⁶ τὴν Ἑλ. R. Σουρῶν R., Σουρῶν vulg., Σουρῶν Procop. ¹⁷ οὗτο R., ὅτω vulg. ¹⁸ φύλον R. Lugd. (Cl.). Inpr. *hæc gentes φύλο* edd. ¹⁹ λοιμοῦ R. ²⁰ εἰσῆβησεν R. (Cl.), εἰσῆβησεν vulg. ²¹ ἄλλα R., ἄλλα vulg. ²² καὶ om. R. ²³ Θεωδάτου R. Lugd., Θεωδάτου edd. ²⁴ ἀλλ' inserit R. οὐδὲ R. οὐδ' vulg. ²⁵ Οὐττεγις vulg., Θεωδάτου R. Lugd., Θεωδάτου edd. ²⁶ μετὰ γε R. Lugd., μετὰ τὰ edd. ὅσοις om. R. ²⁷ ἤκται R. (Cl.), ἔκται vulg. ²⁸ τομίης R. ²⁹ τοὺς τε R. Lugd., τοὺς δὲ edd. ³⁰ Τώτταν R. et sic ubique. ³¹ γεγέννηται: Par.

λέσθη· ἐγὼ δὲ ἐς τὰ ἐχόμενα τούτων, ἐπ' ἄνω καὶ Ἀ

την ἀρχὴν ὠρμήθηεν ἵνα, καὶ δὴ ἐπὶ ταῦτα εἶμι,

καὶ δὴ ἔχομαι τῶν πραγμάτων.

et consequentia, ut initio mihi propositum fuit, persequens, res ipsas aggredior.

(A. C. 552) α'. Ἐπειδὴ Τελας ὁ μετὰ Τώτιλαν τῶν Γότθων ἡγεμὼν καταστὰς, ἀνακαλεσάμενος [P. 11] τὰς ὁδούς καὶ πόλεμον, παντοῦ ἐπὶ τὴν Ναρσὴν καὶ Ῥωμαίους παραταξάμενος ἡσσήθη τε κατὰ κράτος καὶ αὐτοῦ πολέμων διεφάρη, οἱ τε παρισυνθέντες τῶν Γότθων, ἐγκειμένων σφίσι Ῥωμαίων καὶ οὐκ ἀνίσταντο, πιεζόμενοι ταῖς τε ἐπιδρομαῖς καὶ οἱ ἐν χώρῳ ἀνύδρῳ ἐτύγχανον θυσιλαγμένοι, σπονδὰς τίθενται πρὸς Ναρσὴν, ἐπ' ᾧ τὴν μὲν οὐρείαν ἀδεῶς νέμονται χώραν, βασιλεῖ δὲ τῶν Ῥωμαίων κατήκοοι τοιοῦτον ὄντας διατελοῖεν· ἐπειδὴ ταῦτα εἴδε ἡ χώρα, ἰδοῦσι μὲν ἅπασι πέρας ἔχειν τὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πολέμων· τὰ δὲ ἦν ἄρα προοίμια. Οἶμαι γάρ οὐδὲ ἐπιλείπειν ποτὲ τὸν αἰῶνα ἡμῶν τὰ τοιαῦτα, μένειν δὲ ἐς δαί καὶ ἀεμάζειν, ἐς τ' ἂν ἡ αὐτὴ φύσις ἀνθρώπων ᾗ, ἐπὶ καὶ ἀνωθεν ἡμῶν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, συνεισῆλθε τῷ βίῳ. Καὶ οὖν μεσσητὴν ἡ πόλις, πλήρης δὲ ἑξυμπασα ἱστορία πολέμων τε καὶ παρατάξεων, καὶ οὐκ ἂν ἄλλο τι εὖρος [P. 12] ἐν τῇδε κατὰ τὸ μέλλον ἀναγεγραμμένον· αἴτιον δὲ οἶμαι τούτων οὗ, ὅπερ οἱ πολλοὶ φασιν, ἀστέρων τε πορείας καὶ τὸ μεμαρμένον καὶ τινὰς παραλόγους ἀνάγκας. Εἰ γὰρ τὰ τῆς πεπερωμένης ἐν πόδι νικῆς, ἀραιωθείη δὲ τῶν ἀνθρώπων τὸ προαιρετὸν καὶ ἐκούσιον, παρανέσεις μὲν ἀπάσας καὶ τέχνας καὶ διδασκαλίας κενὰ καὶ ἀχρησता νομοῦμαι, οὐχ ἔχονται δὲ φροῦδοι καὶ ἀκαρποὶ αἱ τῶν ἀρίστων βιοῦνται ἀλπίδες. Οὐ μὲντοι ἀλλ' οὐδὲ τὸ θεῖον αἴτιον, ὡς γε ἐμὲ γινώσκουσιν, φόνον τε καὶ συμπλοκὴν ἡγέσθαι προσήκει. Τὸ γὰρ ἀγαθὸν ἐκεῖνο καὶ ἀλεξίστατον φόνον τε καὶ φιλοπύλεμον οὐτ' ἂν ἔγωγε φησάμι, οὔτε εἰπόντι πιστεύουσι. Ἐς δὲ πλεονεξίαν τε καὶ ἀδικίαν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ αὐθαίρετα καταποισθάνουσι, πολέμων τε καὶ ταραχῶν ἅπαντα ἐμφοροῦσιν, ἐνδύνει τε δεισοὶ ἐμφοροῦσιν πολλοὶ, καὶ ἰσὺν ἀνθρώπων ἀνάρπαστα γίγνεται, καὶ μυρία ἄλλα ὠδίνονται κῆρας. Οὕτω γὰρ δὴ καὶ τότε οἱ Γότθοι ἐπειδὴ τὰς σπονδὰς θέμενοι καὶ διακριθέντες οἱ μὲν αὐτῶν εἰσω τοῦ Πάδου πρότερον διατεώμενοι ποταμοῦ, ἐς τε Τουσκίαν καὶ Αἰτουρίαν, καὶ οὐδ' ἐκαστὴν θυμῆρός τε ἦν καὶ εἰδισμένον, ἐγύρουν· οἱ δὲ ἐκτὸς, ὡσεύαντες, ἀμφὶ Βενετίαν καὶ τὰ τῇδε φροῦδρια καὶ πόλισμα, ἥμαρ καὶ ἐν τῷ περ τοῦ, ἐκασθάνοντο· ἐπειδὴ οὖν ἐν τοιοῦτοις ἐτύγχανον ὄντας, προσήκον αὐτοῖς τὰ μὲν ὁμοσμένα τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ἐμπαύσαι, τὰ δὲ σφέτερά ἐν τῷ ἀσφαλεῖ κατέχοντας· κινδύνων ἀπηλλαγθῆαι χρόνιον, καὶ μολὺς γοῦν τῶν δεινῶν ἀναπνεύσαι· οἱ δὲ, ἐλάχιστον ἐπισχόντες, νεωτέρων αὐθὺς ἐπείντο πραγμάτων, καὶ ἐς ἀρχὴν ἑτέρου πολέμου καθίσταντο. Ἐπεὶ τε αὐτοὶ κατὰ σφὰς οὐκ ἐτι πρὸς

que sextum et vicesimum regni Justiniani sunt gesta. Ac Procopius quidem in his, uti arbitror, finem historiae suae facit. Ego vero his proxima

persequens, res ipsas aggredior.

1. Tejas Gothorum post Totilam dux, instauratis copiis cum bellum totis viribus Narseli Romanisque intulisset, insigni clade accepta, in acie praelians perii. Gothi qui evaserant, Romanis absque ulla intermissione persequentibus, pressi assidue insultibus et siccitate locorum, in quae se receperant, pacis condiciones cum Narsete ineunt; ut scilicet suas illi terras intrepide habitent, regique Romanorum deinceps pareant. Haec cum ita iis in locis cessissent, videbantur omnibus bella in Italia finem nata: cum potius praeludia aliorum bellorum essent. Censeo enim aevum hoc nostrum nunquam a bellis liberum futurum, imo potius perpetuo duratura atque adeo invalidura 15 quandiu haec ipsa natura hominum exstiterit. Si enim alius rem repetamus, una cum ipsa vita propemodum dixerim invecta sunt bella; atque ita plena est poesis, plena omnis historia bellorum et praeliorum, neque quidquam in his comperias uberius conscriptum. Causam vero horum censuerim, non, ut multi statuunt, stellarum cursus et fatum atque absurdas quasdam necessitates. Si enim tali necessitas omnia permearet, eriperetur hominibus arbitraria voluntatis electio, et quidem praecepta omnia et artes ac disciplinae vana inutillesque essent censenda; evanida etiam fuerint infrugiteraque eorum, qui optime vitam suam insituant, apes. Sed nec Deum, quantum mea fert sententia, cadum et conflictum auctorem censere oportet. Summam enim illam bonitatem omnisque mali prodigatricem credibus bellisque gaudere, nec ipse dixerim, nec id affirmanti acquieverim. Hominum vero animi in plus habendi cupiditatem et injustitiam prolabantem, bellis omnia et tumultibus miscant; atque hinc interitus multaque gentium interneciones eveniunt, innumeraeque aliae calamitates oriuntur. Eodem modo etiam tum temporis Gothi Italia fuderibus dirempti, nonnulli eorum qui intra Padum fluvium degebant, in Tuuciam et Liguriam, et quo cuique libitum 20 erat concesserunt; alii vero trans Padum circa Venetias sparsi in castellis et oppidulis, quibus assuerant, consederunt. Cum itaque hoc in statu essent res Gothorum, decedat ipso pacta jurata re ipsa factisque confirmare et stabilire, et res suas in tuto continentes, sese a diuturnis periculis vindicare, atque aliquando tandem ab arumnis respirare. At vero cum per brevissimum tempus sese continuissent, rursus res novas moliti, alterius belli semina fecerunt. Cumque ipsi per se impares sese judicarent, qui deinceps cum Romanis praeliaren-

ἡ ἀνακαλεσάμενος τὰς ἀδελφὰς ex R., Inter in unum jam contractis exercitiis. Verum ante πολέμων articulum desidero. παντοῦ R. ἡ δὲ add. R. (Cl.). ἡ λοιπὴν R. ἡ τοῦ — πολέμων Par. ἡ τῇδε R. τοιοῦτο vulg. ἡ μεμαρμένον R., μεμορμ. vulg. ἡ νίκην R. ἡ ἀρίστη R., ἀρίστον vulg. ἡ τὰ add. R. ἡ οὕτω R. Lugd., οὕτως edd. ἡ ὁμοσμένα R. ἡ κατέχοντας R.

tur; statim ad Francos se converterunt, melius res suas habituras rati, utilitatemque se inde longe uberrimam percepturos, si cum finitimis et propinquis societate inita bellum facilius instaurarent. γαιτόνων ζυμμάχων ἐπαγόμενοι εἶτα ὁδόν ἀναμαχέουσιντο.

2. Sunt enim Franci Italici accolas et contermini, olim dicti Germani; quod quidem satis constat. Nam circa Rhenum fluvium habitant, et continentem ei adjacentem, maximamque Galliarum partem occupant, non quidem jam olim ab ipsis possessam, sed posterius acquisitam. Massiliam quoque urbem teneant, Ionum coloniam. Hanc enim olim Phocenses ex Asia a Medis pulsati incoluerunt, Dario Hystaspis filio apud Persas regnante; et nunc ex Graecanica est barbarica. Patria enim rei publicae administratione abjecta, imperantium legibus utitur. Videtur vero etiam hodie, 17 non admodum pristina incolarum dignitate inferior. Sunt enim Franci non campestres, ut fere plerique barbarorum, sed et politia, ut plurimum, utuntur Romana et legibus hisdem; eandem etiam contractum et nuptiarum rationem et divini numinis cultum tenent. Christiani enim omnes sunt, rectissimeque de Deo sentiunt. Habent et magistratus in urbibus et sacerdotes; festa etiam perinde atque nos celebrant, et pro barbara natione valde mihi videntur civiles et urbani; nihiloque a nobis differre, quam solummodo barbarico vestitu et linguae proprietate. Ego certe eos cum ob alia quibus praediti sunt bona, tum vero ob mutuum inter se iustitiam et concordiam summopere miror. Frequenter enim jam et olim et mea aetate modo inter tres, modo inter plures diviso ipsis imperio, nunquam adversus sese mutuo bellum movisse, neque civili sanguine patriam inquinasse constat. Atqui sit fere, ut ubi magni sunt exercitus aequalis aut dubii inter se potentiae, ibi etiam animi elatiores inflatioresque evadant, et ambitiosae emulationes et de primo honoris gradu contentiones aliique innumeri affectus tumultibus 18 et seditionibus gignendis aptissimi suboriantur: apud illos tamen, tametsi inquam plurimos principum eos esse divisos contingat, nihil tale usu venit; sed si quae sorte inter principes oriatur controversia, omnes quidem aciem instruunt tanquam ad bellandum remque armis decernendam; deinde simul conveniunt, conspicitque vero sese utrinque copiae, statim abjecta offensione, ad concordiam redeunt, jubentque ut principes jure potius controversias decernant; sin minus, ut singulari inter se certamine agant, et suorum ipsimet caput periculum adeant. Neque enim aequitati aut patriae consuetudini consentaneum censent, ut privata ipsorum similitudinis causa res publica la-

ῥωμαίους ἀξιόμαχοι ὄντων εἶναι, αὐτίκα παρὰ τοὺς Φράγγους ἐτρέποντο, ἀμεινον σφίσιν αὐτοῖς τὰ παρόντα ἔσσεσθαι κρίνοντες, καὶ τὴν ὠφέλειαν ἐς οὗ μάλιστα διαρκιστάτην, εἴγε ἐξ ὁμόρων τε καὶ ἀστυ-

β'. Πρόσοικοι τε γὰρ εἰσι τῇ Ἰταλίᾳ καὶ ἀγγιτέρομους ἐν γένος τῶν Φράγγων. Εἰεν δ' ἂν οἷοι οἱ πάλοι ὀνομαζόμενοι Γερμανοί. Δῆλον δέ· ἀμφὶ Ῥήνον γὰρ ποταμὸν οἰκοῦσι καὶ τὴν αὐτὴν ἡπειρόν, ἔχουσι δὲ καὶ Γαλλίῶν τὰ πλείστα, οὐ πρότερον πρὸς αὐτὸν κατεχόμενα, ἀλλ' ὕστερον ἐπικτηθέντα, καὶ τὴν Μασσαλίαν πόλιν, τοὺς Ἰόνων ἀποίκους. Ταύτην γὰρ δὴ πάλαι Φωκαεῖς ἐξ Ἀσίας ὑπὸ Μήδων ἀναστάντες κατήκτισαν, Ἀραρίου τοῦ Ὑτάσπειο Περσῶν βασιλεύοντος, καὶ νῦν ἐξ Ἑλληνίδος ἐστὶ βαρβαρική· τὴν γὰρ πάτριον ἀποδεληκυῖα πολιτείαν, τοὺς τῶν κρατούντων χρήται νομίμοις. Φαίνεται δὲ καὶ νῦν οὐ μάλ᾽ αὐτῆς ἀξίας [P. 13] τῶν παλαιῶν οἰκητῶρων καταδεστέρα. Εἰσι γὰρ οἱ Φράγγοι οὐ νομάδες, ὥσπερ ἀμέλει ἔνοιον τῶν βαρβάρων, ἀλλὰ καὶ πολιτεία ὡς τὰ πολλὰ χρῶνται Ῥωμαίᾳ, καὶ νόμοις τοῖς αὐτοῖς, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως ἀμφὶ τε τὰ συμβόλαια καὶ γάμους, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ θοραπίαν νομίζουσιν. Χριστιανοὶ γὰρ ἅπαντες τυγχάνουσιν ὄντες καὶ τῇ ὁρθοτάτῃ χρώμενοι δόξῃ· ἔχουσι δὲ καὶ ἀρχοντας ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ἐκκλησίαις, καὶ τὰς ἐορτὰς ὁμοίως ἡμῶν ἐπιτελοῦσι, καὶ, ὡς ἐν βαρβάρῳ γένει, ἐμοίγε δοκοῦσι σφόδρα εἶναι κόσμιοι τε καὶ ἀστυεύατοι καὶ οὐδὲν τι. ἔχουσιν δὲ διαλλάττον, ἢ μόνον τὸ βαρβαρικὸν τῆς στολῆς καὶ τὸ τῆς φωνῆς ἰδιόζων. Ἀγαμαὶ γὰρ αὐτοῖς ἐς τὰ μέλιστα ἔγωγε τῶν τε ἁλλων ὧν ἔχουσιν ἀγαθῶν καὶ τῆς ἐς ἀλλήλους δικαιοσύνης τε καὶ ὁμόνοιας. Πολλὰς γὰρ ἤδη καὶ πρότερον, καὶ μὲν δὴ καὶ τῷ κατ' ἐμὲ χρόνῳ, τυχόν δὲ καὶ ἐς πλείους ἡγεμόνας τῆς ἀρχῆς αὐτοῖς μεμερισμένης, οὐκ ὀκνήσαντες πόλεμον ἤρσαντο κατ' ἀλλήλων, οὐδὲ αἵματι ἐμφυλίῳ τὴν πατρίδα ἔγνωσαν μαινεῖν. Καίτοι ἐνθα ἂν μεγάλαὶ δυνάμεις ἰσθόρροποι τε καὶ ἀμφήριστοι ἀναρῶνται, ἐνταῦθα ἀνδραγαθὴ φρονήματα φύεσθαι· σκληρὰ καὶ ὀγκώδη, φιλοτιμίαι τε, ὥσπερ εἰκός, ὀδινόνται καὶ φιλοπρωτεῖαι, καὶ ἄλλα ἅπαντα μυρία παραχρῆν τε καὶ στάσεων γονιμώτατα πάθη. Ὅμως παρ' ἐκείνους εἰ καὶ ἐς πλείστας θοας ἀρχὰς τύχοιεν διηρημένοι, οὐδὲν οἱ τὸ τοῖόνδε ζυμπερέται. Ἄλλ' εἴπερ ἄρα καὶ τινα ἔσιν τοῖς βασιλεῦσιν ἐγγενέσθαι ζυνεχεσίῃ, παρατάττονται μὲν ἅπαντες ὡς πολεμήσοντες καὶ τοῖς ὅπλοις διακριθεῖσθαι, καὶ εἶτα ὁμός χωροῦσιν· ἰδόντες δὲ ἀλλήλους ἐκπαρωθεν ἢ πληθύν, αὐτίκα τὸ χαλεπαίνον ἀποβαλόντες ἐς ὁμοφροσύνην μεταχωροῦσι, καὶ τοὺς ἡγεμόνας καλεῖουσιν εἰς ἑαυτὸν τὰ ἀμφιβολία διευκρινήσασθαι· εἰ δὲ μὴ, μόνους ἐκείνους ἀγωνίζεσθαι, καὶ ἐν σφίσιν αὐτοῖς διακινδυνεύειν, ὥς οὐχ ὅσον δι' οὐδὲ πάτριον,

17 ἐς εἶτα R. ἀναμαχέουσιντο R., ἀναμαχέουσιντο vulg. ταύτης R. 18 ἐτ R., γτ vulg. 19 κατήκτισαν. 20 νομίμοις R., νόμοις vulg. 21 ἀμέλει οἱ. fr. 22 τὴν τε θαρραλίαν R. 23 καὶ οὐδὲν τι fr. et R., vulg. οὐδὲν τε 1 καὶ τῷ R., καὶ ἐν τῷ vulg. καὶ ante ἐς om. fr. 24 ἡγεμόνας add. et R. fr. et Intpr. principes. 25 ἀνδραγαθὴ add. ex hisdem 26 φύεσθαι R. Lugd., φύεται edd., τε om. R. 27 φιλοπρωτεῖαι fr., φιλοπρωτεῖαι vulg. et R. 28 οὐ τὸ R. pro οἱ τι. 29 τινα R. et fr., τῶ vulg. 30 ἀποβαλόντες fr. et R., ἀποβάλλοντες vulg.

21 ἐς add. fr. et R. τῇ Ἰταλίᾳ R., τῆς Ἰταλίας vulg., ταύτης R. 22 ἐτ R., γτ vulg. 23 κατήκτισαν. 24 νομίμοις R., νόμοις vulg. 25 ἀμέλει οἱ. fr. 26 τὴν τε θαρραλίαν R. 27 καὶ οὐδὲν τι fr. et R., vulg. οὐδὲν τε 1 καὶ τῷ R., καὶ ἐν τῷ vulg. καὶ ante ἐς om. fr. 28 ἡγεμόνας add. et R. fr. et Intpr. principes. 29 ἀνδραγαθὴ add. ex hisdem 30 φύεσθαι R. Lugd., φύεται edd., τε om. R. 31 φιλοπρωτεῖαι fr., φιλοπρωτεῖαι vulg. et R. 32 οὐ τὸ R. pro οἱ τι. 33 τινα R. et fr., τῶ vulg. 34 ἀποβαλόντες fr. et R., ἀποβάλλοντες vulg.

ἰδίας αὐτῶν ἕνεκα δυσμενείας τὰ κοινὰ πημαίνεσθαι καὶ ἀνατετράφθαι. Εὐθὺς δὲ ὅν τας τὰ φάλαγγας διαλύουσι, καὶ τὰ ὅπλα τίθενται, καὶ τοιοῦτον εἰρήνη αὐτῆς καὶ ἡμερότης, φοιτήσεαι τε παρ' ἀλλήλους ἀφύλακτοι καὶ ἐπιμείζια, καὶ φροῦδα οἴγεται τὰ δεινὰ. Οὕτως ἄρα αὐτοῖς τὸ μὲν ὑπήκοον δικαίον καὶ φιλόπατρι, τὸ δὲ γε ἄρχον εὐμενὲς ἐν δέοντι καὶ πειθῆνιον· ταῦτά τοι καὶ διαταλοῦσι δύναντιν βεβαίαν ἔχοντες, καὶ νόμοις χρώμενοι τοῖς αὐτοῖς· καὶ τῶν μὲν οἰκείων οὐδὲν ὃ τι ἀποδεληχότες, πλείστα δὲ ὅσα ἐπικτησάμενοι. Δικαιοσύνη γὰρ καὶ φιλότης¹⁰ οἷς ἂν ἐντραφεῖ, εὐδαίμονα τίθῃσι πολιτείας καὶ μόνιμον, καὶ ἥκιστα πολεμίοις ἀλώσιμον.

Υ. Οὕτω μὲν οὖν οἱ Θράγγοι ἀριστα βιούντες, σφῶν τε αὐτῶν καὶ τῶν προσοίκων κρατοῦσι, καί-
 δες ἐκ πατέρων¹¹ τὴν βασιλείαν διαδεχόμενοι. Ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐς ἑκαίνω¹² τοῦ καιροῦ, ὅτε δὴ οἱ Γότθοι ὡς αὐτοὺς ἱππεύοντο, τρεῖς αὐτοῖς ἡγεμό-
 νες [P. 14] ἐτύγχανον ὄντες. Οὐκ ἀπὸ ἐρόπου δέ μοι εἶναι δοκεῖ βραχύ τι ἀνωθεν ἀρξαμένην τοῦ γένους καὶ τῶν ξυνανεχθέντων¹³ τῷ πρὸ τοῦ ἐλάχιστου δι-
 εζεληδόντι, ἔπειτα ἐς ἑκαίνους οἱ δὴ ἐν τῷ τότε ἐκρά-
 τουν, τὴν ἐκδρομὴν καταπαύσαι τοῦ λόγου. Χι-
 λιδέρτος¹⁴ μὲν γὰρ καὶ Χλωθάριος, ἐπὶ δὲ Θεωδέ-
 ριχος καὶ Χλωδομῆρος ἀδελφοὶ ἐγαγένητο. Οὗτοι δὲ ἐπειδὴ αὐτοῖς Χλωδοῦλος ὁ πατὴρ ἐτεθῆκε, δι-
 εμείλιντο τέτραχα τὴν βασιλείαν, κατὰ τε πόλεις καὶ
 ἔθνη ἐς ὅσον οἶμαι τῶν ἰσων ἐκαστῷ μετεῖναι. Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον Χλωδομῆρος κατὰ Βουργουζι-
 νων ἐπιστρατεύσας (γένος δὲ τοῦτο Γοτθικόν, αὐ-
 τουργόν τε περιφανῶς¹⁵ τὰ πολέμια), ἐν αὐτῷ δὴ
 τῷ πολέμῳ ἀκοντίῳ τὰ στέρνα τυπαῖς, ἀνιρέθη. Περσόντος δὲ αὐτοῦ, ἐπειδὴ τὴν κόμην οἱ Βουργου-
 ζιῶνες καθειμένην καὶ ἄρετον ἰδεύσαντο καὶ μέχρι
 τοῦ μεταφρένου κεχασμένην, αὐτίκα ἔγνωσαν
 τὸν ἡγεμόνα τῶν πολεμίων ἀποκτανόντας¹⁶. Θερ-
 τὸν γὰρ τοῖς βασιλεῦσι τῶν Θράγγων οὐκ ὀκνῶντες κεί-
 ρεσθαι, ἀλλ' ἀκείρεσθαι τὴν εἰς αὐτὸν ἐκ παίδων ἀελ, καὶ παρηγόρηται αὐτοῖς ἅπαντες εὐ μάλα ἐπὶ τῶν
 ὤμων οἱ πλόκαμοι· ἐπεὶ καὶ οἱ ἐμπροσθοὶ ἐκ τοῦ
 μετώπου σχιζόμενοι, ἐφ' ἑκάτερα φέρονται. Οὐ μὴν
 ὥσπερ οἱ τῶν Τούρκων τε καὶ Ἀδάρων¹⁷ ἀπέκτε-
 τοι καὶ αὐχμηροὶ καὶ ῥυπῶντες, καὶ ἐνέροι ἀπρε-
 πῶς ἀναπελεγμένοι, ἀλλὰ ῥύμματα γὰρ ἐπιβά-
 λουσιν αὐτοῖς¹⁸ ποικίλα, καὶ ἐς τὸ ἀκριδὲς διαβα-
 λουσι. Τοῦτο δὲ ὥσπερ τι γνώρισμα¹⁹ καὶ γέρας
 ἐξαίρετον τῷ βασιλεῖ γένει ἀνεῖσθαι νομίσται·
 ἐπεὶ τὸ γε ὑπήκοον περίτροχα²⁰ κείρονται, καὶ κο-
 μῆν αὐτοῖς περαιτέρω οὐ μάλα ἐφεῖται. Τότε δὴ
 οὖν τοῦ Χλωδομῆρου τὴν κεφαλὴν οἱ Βουργουζιῶνες
 ἀποτεμνόντες, καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν στρατεύμασιν ἀνα-
 δεξάντες, φοροδεῖς αὐτίκα πεπονηται ἅπαντας

A besectiur et subvertitur. Confestim itaque et exer-
 citum solvunt, et arma deponunt, paceque redinte-
 grata tuto rursus inter se commeant, sublatis e me-
 dio difficultatibus. Adeo apud illos subditi sunt iusti-
 tiam et patriae studiosi; principes vero, ubi opus
 est, placidi et obsecundantes. Idcirco utique et fir-
 mam degunt habentes potentiam, hndem legibus
 utentes, sua tuentes, nihilque amittentes, quam
 plurima vero acquirantes. Iustitia enim et amicitia
 ubi vident, beatam firmamque efficiunt rem publi-
 cam et nequaquam hostibus expugnabilem.

3. Franci itaque hoc modo optime vitam suam
 instituentes, et alibi 19 ipsi et finitimis imperant.
 Filii patribus in regnum succedunt. Sed eo tem-
 pore, quo Gothi legationem ad eos miserunt, tres
 ipsis erant principes; neque vero abs re facturus
 mihi videor, si paulo altius repetito genere, brevissi-
 meque enarratis iis qui antea eos rexerunt, in iis,
 qui eo tempore imperabant, digressionis finem fo-
 cero. Childibertus quidem et Chlotharius, praeterea
 vero Theodericus et Chlothomerus germani fratres
 fuerunt. Illi, mortuo patre Chlothomo, in quatuor par-
 tes regnum partiti, secundum urbes et populos, ita
 ut aequas singuli portiones, ut arbitror, accipe-
 rent. Non multo post tempore Chlothomerus adver-
 sus Burgusiones exercitum ducens (natio autem
 haec Gothica est per se laboriosa et bellica laude
 clara), in ipso praello, pectus jaculo ictus, interit.
 Quo humi jacente Burgusiones promissam illius
 laxamque comam et ad scapulas usque pertingen-
 tem conspicati, confestim intellexerunt se decem
 hostium interfecisse. Solemne enim est Francorum
 regibus nunquam tonderi: sed a pueris intonsi man-
 nent; caesaries tota decenter eis in humeros pro-
 pendet, anterior coma e fronte discriminata in
 utrumque latus deflexa. Neque vero quemadmodum
 Turcis et Avaris impexa his et squalida sordidaque
 est 20 coma, vel complicatione indecenter cirrata,
 sed smegmata varia ipsi sibi adhibent, diligenter-
 que curant; idque velut insigne quoddam eximiaque
 honoris praerogativa regio generi apud eos tribuitur.
 Subditi enim orbiculatim tenduntur, neque eis
 prolixiorum cumam alere facile permittitur. Burgu-
 siones itaque praeciso Chlothomeri capite, cum il-
 lud copis quae circum eum erant ostentassent, ma-
 gnam statim trepidationem desperationemque infa-
 cerunt, adeoque eis animi metu ceciderunt, ut in
 posterum bellum detrectarent: et victores quidem
 ex animi sui sententia, et quibus oportere videba-
 tur conditionibus et pactis, bello sese exsoluerunt.

¹⁰ ὅθ R. et fr., τε vulg. ¹¹ φιλότης R. fr. mg. Lugd. et Intpr. *charitas*, φιλοτιμία vulg. ¹² πατέρων R. et fr., πατρῶν vulg. ¹³ ἐς ἑκαίνω Cl., ἐς ἑκαίνου vulg., ἐς καίνου R. ¹⁴ ξυνανεχθέντων R. fr. et Intpr. *qua conitigissent*, ξυνεχόντων vulg. ¹⁵ Χιλιδέρτος Lugd. et ed. pr. μὲν γὰρ R., γὰρ fr., μὲν vulg. ¹⁶ Χλωδομῆρος R. et fr., Χλωθάριος vulg. ¹⁷ Θεωδέριχος R. et fr., Θεωδέρριχος vulg. ¹⁸ περιφανῶς R., περιφανῆς Lugd. et fr., καὶ περιφανῆς edd. τὰ στέρνα om. fr. ¹⁹ ἀποκτανόντες R., ἀπεκτονόντες vulg. ²⁰ Ἀδάρων R. et Intpr., vulg. βαρδάρων. ²¹ αὐτοῖς R., ταυτοῖς vulg. ²² γέρας ἐξαίρετον καὶ γνώρισμα fr. ²³ περίτροχα R. et fr., περίτροχον vulg.

E Francico exercitu qui supererant, libentes in sua se receperunt. Cæso itaque Chlothomero, statim fratres ipsius (neque enim ullos adhuc liberos suscepit), regnum illius inter se sunt partiti; neque multo post Theodericus morbo correptus interit, Theodiberto filio præter alia bona etiam principatus dignitate relicta.

διαφθαρέντος, αὐτίκα ἐς τοὺς ἀδελφοὺς (οὗ γὰρ δὴ πατρὶς αὐτῷ ἐγενόνη) ἡ ἐκείνου. ἀρχὴ ἐμερίζετο. οὐκ ἐς μακρὰν δὲ καὶ Θεοδέριχος νόσῳ ἄλλος ἀπέβη, καταλιπὼν Θεοδέβερτον τῷ υἱῷ τὰ τε ἄλλα ἀγαθὰ καὶ μὲν δὴ καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἀέλιωμα.

4. Theodibertus, accepto paterno regno, et Alemannos et alias nonnullas finitimas gentes subiecit. Erat enim summopere et audax 21 et turbulentus et periculorum præter modum amans. Cum itaque Romanis bellum adversus Totilam Gothorum ducem esset ortum, Theodibertus hoc animo agitabat, summaque diligentia procurabat, ut interea dum in Italia Narses pariter et exercitus laborarent occupatique essent, ipse fortissimis validissimisque copiis coactis, in Thraciæ regionem penetraret, eaque tota vastata et subjugata, Byzantium regiam urbem bellum transferret. Hoc vero consilium suum adeo gnauiter re ipsa tantoque apparatu est persecutus, ut etiam ad Gepidas et Longobardos aliasque nonnullas finitimas gentes legationem instituerit, ut et hi in societatem belli venirent. Neque enim tolerandum esse censebat, quod imperator Justinianus in edictis imperatoris Francisci et C Alemannici, necnon Gepidici et Longobardici alioque huiusmodi titulos sibi vindicaret, perinde ac si omnes hasce gentes subjugasset. Quocirca et ipse graviter hanc injuriam ferebat, et alios ut communi secum injuria contumeliaque affectos ad indignationis societatem sollicitabat. Ego vero ita statuo, si hanc ille expeditionem suscepisset, audaciam ei suam nulli bono futuram 22 fuisse; sed siue in Thraciam siue in Illyrios venisset, in præsidarias his in locis Romanorum legiones incidisset, turpiterque perisset. Sed hoc ipsum quod ejusmodi consilium animo concepisset, et vellet et optaret, omnemque quod ad se attinebat ad hoc lapidem movisset, evidentissimo argumento esse potest, quævis ille vir, quamque feror et arrogans fuerit, quippe qui furorem temeritatemque fortitudinem esse existimabat. Nisi enim vitæ finis conatus ipsius ante vertisset, expeditionem hanc aggressus fuisset. Nunc vero conveniunt iussæ, taurus ei ingens et exelsis cornibus præditus occurrat, non domito cuidam et aratori tauro similis,

καὶ βουδελπίδας καὶ κατεδάγη αὐτοῖς ἀγεννῶς 21 τὰ φρονήματα, καταπηχότες τε ἦσαν, καὶ οἱ οὐκ ἐτι ἐδέχον ἀναμαχίσασθαι. Καὶ δὴ τοῖς μὲν νενικηόσιν, ἥτερ ἀριστα αὐτοῖς ἔχειν ἰδοίαι, καὶ ἐφ' αἷς φοντο χρῆναι συνθήκαις, ὁ πόλεμος διελέλυτο. Τοῦ δὲ Φραγγικοῦ ἐμῶλου δὲ τι εἴσευστο, ἄσμενοι ἐς τὰ σφέτερα ἐπανήσαν. Οὕτω δὲ τοῦ Χλωδομήρου καὶ πατρὶς αὐτῷ ἐγενόνη) ἡ ἐκείνου. ἀρχὴ ἐμερίζετο. οὐκ ἐς μακρὰν δὲ καὶ Θεοδέριχος νόσῳ ἄλλος ἀπέβη, καταλιπὼν Θεοδέβερτον τῷ υἱῷ τὰ τε ἄλλα ἀγαθὰ καὶ μὲν δὴ καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἀέλιωμα.

δ. Παραλαβὼν δὲ τὴν πατρῴαν ἀρχὴν ὁ Θεοδέβερτος τοὺς τε Ἀλαμανοὺς 21 κατεστρέφεται καὶ ἄλλα ἅπαντα προδοικα ἔθνη· τολμητίας τε γὰρ ἦν ἐξ τὰ μέγιστα καὶ ταραχώδης, καὶ πέρα τοῦ ἀναγκαίου τὸ φιλοκλιδυνοῦν πενητῶν. Ἦνικα γοῦν τοῖς Ῥωμαίοις ὁ πρὸς Τότιλαν ἐν ἡγεμόνα τῶν Γότθων ὀδίνετο πόλεμος, τοῦτον δὴ τότε τῷ Θεοδέβερτῳ 22 ἐδεδοῦλεντο οἱ καὶ διεσποῖδαστο, ὥς ἐν Ἑταλίᾳ Ναρσῆς τε καὶ τὰ στρατεύματα [P. 45] ἐμώχθει καὶ ἐνησχολῆτο, αὐτοὺς πλῆθι ἀγείρας δεικνύει καὶ μαχημῶτα 23, ἐπὶ ἐπὶ Φράγκῃ ἀνιέσθαι χωρία, ἅπαντὰ τε δὲ τῆς καταστρεφόμενος 24, ἀμφοτέρωθεν τὴν πόλιν τὴν βασιλῆα τὸν πόλεμον μεταστήσαι. Οὕτω δὲ ἐνεργὸν 25 τὸ βούλευμα ἐποιεῖτο καὶ τὴν παρασκευὴν ἐμδριβεστάτην, ὥς καὶ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους καὶ Λογγιβάροους 26 καὶ ἄλλα ἅπαντα προδοικα ἔθνη, ἐφ' ᾧ καὶ οὐδε συλλάβοιντο τοῦ πολέμου. Οὐ γὰρ ἔρετο ἀνεκτὰ 27 εἶναι, ὅτι δὴ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς ἐν τοῖς προγράμμασι 28 τοῖς βασιλεῦσι, Φραγγικὸς τε καὶ Ἀλαμανικός, ἐτι δὲ Γηραιικός τε καὶ Λογγιβαρικός 29, καὶ ἑτέροις τοιοῦτο ἀνέμασιν ἀνεκρήντετο, ὥς δὴ τούτων αὐτῶν 30 τῶν ἐθνῶν ἀπάντων δεδουλομένων. Αὐτοὺς τε δὴ οὖν χαλεπῶς ἔφερε τὴν ὕβριν, καὶ τοὺς ἄλλους συγκαταπαίνειν ἤλθει, ἀτε δὴ καὶ ξυνυβρισμένους. Οἱ μὲν οὖν ἐφ' αὐτὸ καὶ τῆς ἐκτεταταίας ἐποίησαντο, ἀπώνετο ἂν οὐκ ἐν καλῷ 31 τῆς προπαιδείας, ἀλλὰ τυχὸν μὲν ἐν θράκη 32, τυχὸν δὲ ἐν Ἰλλυρίοις τάγμασιν περιπατοῦν Ῥωμαῖοις ἀκλεῖς ἂν 33 διαφθάρη. Τό γε μὴν ἐς ἐννοιαν ταῦτα βαλεῖσθαι, καὶ εἶτα θαλῆσαι τε καὶ ἐπίσθαι, καὶ τό γ' ἐκείνου 34 μέρος ἅπαντα ἦδη πεπράχθαι, κράτιστον ἂν εἴη τὸν ἀνδρα τεκμηριῶσαι 35, ὥς δεινὸς τε ἦν καὶ αὐθάδης καὶ οἷος τὸ μανιδῶδες καὶ ἐμπληκτον ἀνδρείαν 36 ἡγεῖσθαι. Εἰ γὰρ μὴ ἐφθασεν ἡ τοῦ βίου τελευτὴ τὸ ἐγχείρημα 37, ἴσως ἂν καὶ ἐνέφρατο τῆς πορείας· νῦν δὲ ἐπὶ θέραν ἰὼν ταῦρος αὐτῷ ὀπαντιάσει, μέγας τε καὶ ὀφθαλμῶν, οὗ τῶν τιθασῶν δῆπου τούτων καὶ ἀροτῆρων 38, ἀλλ' ὀλονόμος καὶ δεισιος 39,

21 ἀγεννῶς add. ex R. et Intpr. ignaviter. 22 νόσῳ add. ex ei R. et Intpr. morbo correptus., vulg. lac. 23 Ἀλαμανοὺς R. 24 τῷ Θεοδέβερτῳ R., τοῦ Θεοδέβετου vulg. 25 μαχημῶτα R., λοχυρότατα vulg. 26 καταστρεφόμενος Cl. καταστρεφόμενος vulg., καταστρεφόμενοι R. 27 ἐνεργὸν R. Lugd., ενεργός add. 28 Γηραιός R., Γηραιός vulg. Λογγιβάροους R. Λογγιδ. vulg. 29 ἀνεκτὰ R. et Suidas s. v., ἀνεκτὸν vulg. 30 προγράμμασι R. 31 Γηραιός, et Λογγιδ., ut ii. 32 αὐτῶν R., Intpr. s. subactas habere, αὐτῶν vulg. 33 οὐκ ἐν καλῷ R. Suidas s. v. ἀπώνετο· ἀπώνετο οὐκ ἐν τῇ προπαιδείᾳ ἐν καλῷ., in Lugd. apotium, οὐδὲν 2 m. et add. 34 ἐν θράκη add. ex R. et Intpr., vulg. lacuna signum. 35 ἂν addidi ex R. βαλεῖσθαι R., λαδῖσθαι vulg. 36 γ' ἐκείνου R., γ' ἐκείνου vulg. 37 τεκμηριῶσαι R., τεκμερίσαι vulg. 38 ἀνδρείαν Lugd. et Suidas s. v. ἐμπληκτος, ἀνδρείαν R. et add. 39 τὸ ἐγχείρημα R., καὶ τὸ ἐγχείρημα vulg. 40 τῶν τιθασῶν δῆπου τούτων καὶ ἀροτῆρων em Vulcanii, quædam confirmant R. et Intpr., vulg. τῶν τιθασῶν δῆπου τούτων καὶ ἀροτῆρων. τιθασῶν pro τιθασῶν R. 41 Post δεισιος add. Intpr. : ferusque et cornupeta et magna corporis mole.

καὶ τοῖς κέραι τοῖς ἀντίπαλον διαφείρων· βουβό-
λους, οἶμαι, τότε τὸ γένος καλοῦσι. Ἰδαίον δὲ ἀπὸ
τῆς ἐκείνης ἡπείρου νέμεται· ἀμνηρεαί, τὴν γὰρ
αἰ νάπαι, καὶ τὰ ὄρη λάραι, καὶ δυσχεύματα τὰ χω-
ρία, ἅπαντα δὲ ταῦτα ἔτι τὸ ζῶον ἡδεσθαι πέφυκε.
Τούτων δὲ οὐδὲ Θεοδίδαρτος ἐκ τινος νέμεος ἰδὼν
ἀναθορόντα ἡ καὶ ἐπαρχομένον, εἰσέρχεται αὐτὸν δι-
δάξαι, ὡς τῷ ὁρατῇ ὀπαντιάζων· ὁ δὲ, ἐπειδὴ ἀγχοῦ
ἀγχοῦ, τῇ ῥοπῇ τοῦ ὁρῶντος φερόμενος, ἐς δέν-
δρον τι τῶν αὐτῶν λίαν μεγάλων τῷ μεγέθει κορόντα-
ται, καὶ τὸ μὲν διεσείσθη τε ἅπαν καὶ ἐπὶ θά-
λασσαν κατεκίβη, εὐμεδέσθη δὲ ἀδρόν ὁρῶντα με-
γιστον τῶν ἐνθάδε κεχαλασμένων βλαστῶν προ-
σπαχθέντα τὴν κεφαλὴν τοῦ Θεοδιδάρτου πατάσαι.
ὁ δὲ, καίτοι γὰρ ἦν ἡ πληγὴ καὶ ἀνέμοιοτος, αὐ-
τίκα ὅπως ἐπαπτάται, καὶ πόλιν πορεύσθαι ἐς τὰ
οἰκία ἡγμένον, αὐθιμὲρ δὲ ἀπείκει. Διαδέχεται δὲ
τῇ ἀρχῇ Θεοδιδάρτος ὁ παῖς, δὲ δὲ, εἰ καὶ νέος
ἦν κορυβή, καὶ ἐπὶ ὅπῃ παύσασθαι ἐπιθυμῶντος,
ἀλλ' ἐκάλει γὰρ αὐτὸν εἰς τὴν πατρίδα ὁ πα-
τριος νόμος.

ε'. Κατ' ἐκείνην δὲ οὐδὲ τοῦ καιροῦ, ἐν ᾧ Τελα-
μὲν ἐπεθύμασεν, [P. 16] τοῖς δὲ τῶν Γότθων πράγ-
μασιν ὁφθαλμοὶ τελευτῶν ἰδοὶ ἐπικουρίας, τότε δὲ ἡ
βασιλεὺς παρὰ θράγγους Θεοδιδάρτος γὰρ ἦν τὸ με-
γίστον, καὶ μὲν δὲ Χιλιθάρτος τε καὶ Χλωθάρτος
οἱ τοῦ παιδὸς μέγιστοι θεοὶ, ὡς δὲ οἱ Ῥωμαίων
εἴποιεν νόμοι. Ἀλλ' ἐπὶ τούτους μὲν, παρὲν-
τάτω γὰρ ἐτύχχανον ἀπαρχομένοι, οὐ χρῆναι φροντο-
οἱ Γότθοι ἰδέναι, πρὸς δὲ Θεοδιδάρτον ἀναφανδὸν
ἐπρεσβαίνοντο. Οὐ μὲν ἅπαν γὰρ τὸ ἔθνος, μόνον δὲ
οἱ ἐκτὸς Πάδου ποταμοῦ ἰβρυμένοι· οἱ γὰρ δὲ
ἄλλοι ἦδοντο μὲν καὶ οἱ τῷ νεωτέρῳ καὶ τῇ
τῶν καθιστάτων κινήσει, ἐπεδήσανον δὲ ὅπως ἀμ-
φιγνοῦντας τὰ ἱσχυρία, καὶ τὸ ἀσπίδην ἐκεί-
της τῆς τύχης, μεταφύοντες καὶ ἀμειβόμενοι ἐλ-
χον τὰς γνώμας, παραδοκῶντες μὲν καὶ διακιν-
θανόμενοι τὰ ποιούμενα, βουλευόμενοι δὲ τῶν κρη-
τούτων γενέσθαι. Οἱ δὲ τῶν ἐτέρων πρὸς τοὺς ἀρι-
κόμενοι, ἐς ὅσον τὴν ἡγεμονίαν καταστάντες καὶ
ἅπανι τοῖς ἐν τῇσι, ἔδιδοντο μὴ σφῆς περιδεῖν ὅτι
Ῥωμαίων παρῶντος, συλλαβίσθαι δὲ μᾶλλον τοῦ
ἀγῶνος, καὶ ἀνακαλέσασθαι γένος πρόσκοινον τε καὶ
φίλιον καὶ ἀδρόν οἰχέσθαι κινδυνεύον. Ἐξί-
δασκον δὲ ὡς καὶ αὐτοῖς ἐς τὰ μέγιστα συνόλσει,
μὴ ἐπείναι Ῥωμαίους ἐπὶ μέγα δυνάμει αἰρομέ-
νοι, ἀλλὰ παντὶ σθένει τὴν αὔξην κολοῦσιν. Εἰ
γὰρ ἅπαν τὸ Γότθικον γένος ἐκποδὸν ποιήσονται,
οὐκ ἐς μακρὸν, ἔρασαν οἱ πρὸς τοὺς, καὶ καθ'

A sed silvester et montanus, et quidquid obvium ha-
bet, disperdens. Bubulos, uli arbitror, hoc genus
illi appellant; plurimos vero fert illa regio. Denali-
simae enim in ea silvae, horridi montes, et tractus
frigidissimi, quibus omnibus gaudere solet hoc
animal. Quem quidem taurum conspicimus Theodi-
bertus e salu quodam proillientem atque in se ir-
ruentem, constitit tanquam hasta occursurus. Tau-
rus vero jam propior factus, impetu cursus dele-
tus in arborem quamdam non ita magnam, fronte
et cornibus eam ferit, et subversa tota arbore et in
solum depressa, maximus quidam ex illis, qui inde
confracti erant 23 ramus violentissimo ictu ita
ejus caput sauciavit, ut letali intolerabilique pla-
ga accepta confestim supinus procideret, atque
B a suis domum reportatus eodem die e vita dece-
sserit. Theodibaldus itaque ejus filius in regno suc-
cedit; qui quidem tametsi juvenis admodum at-
que adhuc sub magistri cura institutioneque esset,
patria tamen locum ad regnum vocabat.

C Eo itaque tempore, quo Teias excessit e vi-
vis et Gothicae res peregrinis auxiliis egerent, Fran-
corum reges erant Theodibaldus iste adolescentulus
et Chlotharius et Chlotharius ejus maximus patruus,
prout leges Romanorum loquerentur. Verum ad
hos ulpote remotissimas inde degentes Gothi nequa-
quam eundem censebant: ad Theodibaldum vero
aperte legationem instituerunt: non tamperver-
sa natio, sed soli qui juxta Padum fluvium degabant;
alii vero gaudebant quidem et rerum innovatione
et status immutatione, porculi 24 tamen erant,
de eventu dubitantes et fortunae instabilitatem per-
timescerentes, et ut quibus animis obser-
vabant aciebatanturque quid ageretur, statuentes
illis, qui potiores superioresque essent, sese adjungere.
A Illorem vero oratores cum in regis conspectum
venissent et omnium primorum regni, orabant, ne
sese a Romanis opprobriosos despicerent; sed sociale
cum ipsis bellum susciperent, et genti finitima at-
que amica suppetia forent, et aliter in dis-
crimine erat non futurus eventus fore. Ostendebant
praeterea hoc aliam ex illorum se maxime futuram,
si non paterentur Romanos ad tantam potentiam
evadere, et potius omnibus viribus eorum incre-
mento offinerent. Si enim universam gentem Gothi-
cam deleverint, statim etiam in vos, dicebant ora-
tores, exercitum ducent et pristina bella instaura-
bunt. Neque enim illis est defutura speciosa aliqua

ἡ ἐκείνη N., ἐκείνην vulg. et R. ἡ ἅπας καὶ τοῦτο R. ἡ ἀναθορόντα R., ἀναθορόντα vulg. ἡ κορόντα N., κορόντα vulg. ἡ προσπαχθέντα edd. ἡ κατέβη N., ἐκάλει γὰρ R., Lugd., ἐκάλει γὰρ edd. ἡ καὶ inserit. ἡ τότε δὲ H. et Cod. Bav., ἡ ἀβηστ vulg. βασιλεὺς R., Lugd., Intpr., βασιλεὺς edd. Θεοδιδάρτος (sic) omisso γὰρ Bav. Προ ἦν R. ὡν καὶ μὴν δὲ καὶ οἱ τοῦτο ὅσοι Χιλιθάρτος καὶ Χλωθάρτος. om. intermedii. Bav. Χλωθάρτος R., Χλωθ. vulg. ἡ εἴποιεν R., εἴποιεν vulg. ἡ ἅπας γὰρ R., Lugd., Bav., ἅπαν γὰρ edd. ἡ ἐκτὸς Πάδου Bav. Intpr. juxta Padum, ἐκ τοῦ Πάδου vulg. et R. ἰβρυμένοι R., Bav. et Intpr. habitant, ὁρῶντες vulg. ἡ τῇ addidi ex R., Bav. (qui paulo ante καὶ οἱ omittit), et Suida s. v. καθιστάτων. ἡ τὴν omittit Bav. ἡ πρόσκοινον τε καὶ φίλιον καὶ R. et Bav., πρόσκοινον καὶ φίλιον vulg. ἡ αὐτοῖς συνόλσει R. et Bav., et sic emendaverat Tourp. ad Suid. l. p. 58., αὐτοῖς — συνόλσει vulg. ἡ μεγάλα Bav. καλῶσιν Suid. s. v. αὐτῶν, quod placet Tourp. ἡ ἐράσαν Bav.

causa, quam avaritiæ suæ prætexant : quin potius A
justum sese vobis inferre bellum putabunt, Marios
quosdam et Camillos et Caesarum plerosque recen-
sentes, qui olim bella adversus priscos Germanos
gesserunt, et trans Rhenum universa occuparunt :
quocirca non vim illatori videbuntur, sed justum
bellum movere, tanquam nihil alienum quesituri,
sed majorum suorum possessiones recuperaturi.
25 Tale porro etiam nobis crimen obijcient, quod
scilicet cum Theodericus noster olim princeps et
coloniæ deducendæ auctor non decenter Italiam oc-
cupasset, nostris quidem rebus nos spoliarunt,
majorem gentis nostræ partem trucidarunt, uxores
et liberos opulentiorum apud nos hominum atroci-
ter sub hastam miserunt. Atqui Theodericus non
vi captam, sed Xenonis antea ipsorum regis permis-
si, sibi adjunxerat Italiam, nihil Romanis eripiens
(jam enim ea privati erant), quin potius cæso
Odoacro advena tyranno, quæ illius erant omnia
occupavit belli jure. At posteaquam ipsis major
vim inferendi potestas fuit, mox nihil juste egere
coeperunt, sed Theodato antea Amalasunthæ cau-
sa infensi, idque initium occasioneque belli sta-
tuentes, deinceps in hunc usque diem violenter
omnia agere ac rapere non desistunt. Hi nimirum
sunt sapientes et religiosi, quique soli se juste rem
publicam administrare gloriantur. Ne igitur vos
hujuscemodi malis affectos vecordix vestræ sero
possint, antevertendi vobis sunt hostes, neque
negligenda est occasio, quæ modo sese 26 offert ;
quin potius justus in eos exercitus est mittendus,
et ex vobis ipsis dux aliquis rei bellicæ peritus
et proficiendus, qui bello adversus Romanos opti-
me confecto, hinc eos quam citissime exigat, no-
strasque nobis terras recuperet. Hoc enim facientes,
et Gothicæ nationi summopere gratificabimini,
servatores malorumque profligatores declarati, ve-
strasque simul res in tuto collocaveritis, si nihil
vobis amplius hostile ex vicinia reliquum fiat. Ad
hec immensa vobis fiet pecunie accessio, non so-
lum ex præda, quam de Romanis facietis, sed et
aliis quas nos persolvemus.

χρήματα ὑμῖν ἔσονται μυρία, οὐ μόνον τὰ Ῥωμαίων ληισμένοις²², ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτοὶ ἑτα-
ρα καταθρόμην²³.

6. Hæc cum dixissent legati, Theodibaldo qui D
deum (erat enim parum generosus et belli imperi-
tus, atque adeo morbidus etiam corporeque inva-
lido) eorum petitio non admodum probabatur,
neque putabat oportere ob alienas calamitates priva-

οὐκ αὐτῶν ἤξουσιν, καὶ ἀνανεώσονται τοὺς προτέ-
ρους πολέμους. Ἐπιλείπει²⁴ γὰρ αὐτοὺς οὐδ' ὅπως-
τιοῦν εὐπρόσωπος²⁵· αἰτία ἐς προκάλυμμα τῆς
πλεονεξίας, ἀλλὰ σὺν δίκῃ γε²⁶ ὁμᾶς δόξουσιν με-
τείναι. Μαρτύρους τινὰς καὶ Καμύλλους, καὶ τῶν Καί-
σάρων τοὺς πλείστους ἀπαριθμοῦμενοι, ὥς δὴ πάλαι
ποτὲ τοῖς ἄνω Γερμανοῖς πολεμήσαντας, καὶ τὰ
ὅπερ Ῥῆνον ἅπαντα κατασχόντας· ταύτῃ τε οὐ βιά-
ζεσθαι²⁷ δόξουσιν, ἀλλ' ὁσίων ἐπιστρατεύειν, ὥς
οὐδὲν τι ὀφείλουν μαστεύσαντες²⁸, ἀλλὰ κτήματα
τῶν σφετέρων προγόνων ἀνακοιμούμενοι. Τοιοῦτο
γὰρ²⁹ δὴ τι καὶ ὑμῖν ἐπαγαγόντες ἐπέκλημα³⁰, ὥς
δὴ Θεοδέρχῳ πάλαι τοῦ ἡμετέρου ἡγεμέων καὶ
οἰκιστοῦ οὐ προσσηκόντως τῆς Ἰταλίας ἐπιλαβομένου,
ἀφῆρηται μὲν ἡμᾶς τὰ οἰκία, τὸ δὲ πλείστον ἀπ-
εκτόνασι³¹ τοῦ γένους, γύναια³² δὲ καὶ καίσας τῶν
παρ' ἡμῖν εὐδαιμόνων ἀνδρῶν ἀρετῆς ἡδραποδί-
σαντο. Καίτοι Θεοδέρχος οὐ βία ἔλκων³³, ἀλλὰ Ζή-
νωνος πρότερον τοῦ σφῶν βασιλέως ἐπιτερίψαντος
τὴν Ἰταλίαν προσηγάγετο³⁴, οὐδὲν Ῥωμαίους³⁵ ἀφ-
ελομένους (ἥδη γὰρ αὐτῆς ἀπεστέρητο), ἀλλ' Ὀδᾶ-
κρον καθέλκων τὸν ἐπικλύτην, τὸν τύραννον, τάχιστα³⁶
ἅπαντα κατέσχε τῷ τοῦ πολέμου θεσμῷ. Οἱ δὲ³⁷,
ἐπειδὴ βιάζεσθαι αὐτοῖς μᾶλλον ἔβην, οὐδὲν ἐνδίκως
παρέχασιν, ἀλλὰ Θεοδᾶτῳ πρότερον Ἀμαλασοῦν-
θης δῆθεν ἕκατι χαλεπήναντες, καὶ ταύτην ἀρχὴν τε
καὶ πρόσσιν [P. 17] τῷ πολέμῳ θέμενοι, εἰτα μέ-
χρι νῦν οὐ μετίσιν, ἀλλὰ φέρουσι βίαιως ἅπαντα·
οὗτοι δὲ οἱ σοφοὶ τε καὶ δεισιδαίμονες, καὶ μόνοι³⁸
σὺν δικαιοσύνῃ πολιτεύεσθαι βραθυόμενοι. Ἵνα δὴ
οὐκ μὴ ταῦτά³⁹ παθοῦσιν ὑμῖν μεταμέλησιν τῆς βε-
θυρίας ὑπερτον οὐκ ἐνδέονται, προτιρητέον⁴⁰ ἐν τῷδε
τοῖς πολέμοις, καὶ οὐ διαμαρτητέον τοῦ παρόντος
καιροῦ, ἀλλὰ στρατεύομαι τε στέλλειν ἐπ' αὐτοὺς ἀξί-
μαχον, καὶ στρατηγὸν ἐξ ὁμῶν αὐτῶν ἀγαθὸν τὰ πο-
λέμια, ὃς δὴ τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον ἄριστα
διανύσας, ἀπελάσει τε αὐτοὺς ἐνθινὸς ὥς τάχιστα,
καὶ τὴν χώραν ἡμῖν⁴¹ ἀνασώσει. Οὕτω γὰρ ποιοῦντες
τῷ τε Γοτθικῷ γένει ἐς τὰ μέγιστα χαριεσθε⁴²,
σωτήρες ἀναφανέντες καὶ ἀλεξίκαχοι, τὰ τε ὀρέτε-
ρα αὐτῶν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ θήσεσθε, εἴγε μὴδὲν ὑμῖν⁴³
ἔτι πολέμιον ἐκ γειτόνων παρήγ' πρὸς δὲ γε καὶ
ληισμένους⁴⁴, ἀλλὰ γὰρ δὴ καὶ αὐτοὶ ἑτα-

ς'. Ταῦτα ἐπειδὴ⁴⁵ ἔρασαν οἱ πρόεδροι, Θεοδι-
βάλδος μὲν (ἦν γὰρ μετρίκιον ἀγεννὲς καὶ ἀπόλεμον,
ἥδη τε νοσήδης κομιδῇ ἔγεγονε, καὶ τὸ σῶμα οἱ⁴⁶
πονηρῶς διεκτετο), τούτων δὲ οὐκ ἔκχει οὐ μᾶλλον δὲ γε
τῶν πρέσβεων ἦν, οὐδὲ φέρο χρῆναι ὀφείλων ἑτακά

²⁴ ἐπιλείπει Bav. ²⁵ εὐπρόσωπος Bav. ἐς προκάλυμμα R. et Bav., εὐπροκάλυμμα vulg. ²⁶ γε om. Bav.
²⁷ οὐ βιάζεσθαι R. mg. Lugd. Bav., εὐ βιάζ. vulg. ²⁸ μαστεύσαντες R. et Bav., μαστεύοντες vulg.
²⁹ γὰρ post τοιοῦτο add. R. et Bav. ³⁰ ἐπέκλημα R. Post Θεοδέρχῳ Intpr. add. : qui Gothicis post
undevigesimum regem tum imperabat. ³¹ ἀπεκτόνασι Bav. ³² γυναικα Bav. ³³ Pro ἔλκων Bav. λαβόν.
³⁴ τὴν Ἰταλίαν προσηγάγετο R., προσηγ. τ. I. vulg. ³⁵ Ῥωμαίους R. Lugd. Bav., Ῥωμαίους edd.
³⁶ τὰ κατ' ἐκείνῳ Bav. ³⁷ οἱ δὲ R. Bav., οἱ δὲ vulg. βιάζεσθαι αὐτοῖς R., αὐτοῖς βιάζεσθαι vulg. ³⁸ μόνοι
R. (Cl.), Intpr. soli, μόνοι vulg. ³⁹ ταῦτά N., ταῦτα vulg. ὁμῖν Lugd. Bav. (Cl.), ἡμῖν edd. et R.
⁴⁰ προτιρητέον Bav. ⁴¹ ἡμῖν Bav. ⁴² χαριεσθε et v. s. θήσεσθε R. Bav. Lugd. var. (Cl.) Intpr.,
χαριεσθε et θήσεσθε vulg. ⁴³ ἡμῖν R., sed in mg. ὁμῖν. ἔτι abest in R. πρὸς δὲ γε Bav. ⁴⁴ ληισμένους
R. Bav. Lugd. 2 m., ληισμένους vulg. αὐτοῖς Bav. ⁴⁵ ἐπειδὴ R., ἐταί vulg. ⁴⁶ οἱ add. R. et Bav.
τούτων R. et Bav., τούτω vulg.

συμφερῶν οἰκείους καρπώσασθαι πόνοϋς. ²² Αὐθαρις ἂν καὶ Βουτυλίνος, εἰ καὶ τὴν βασιλείαν σφῶν ἥμιστον ἔπρασαν, ἀλλ' αὐτοὶ ἀναβέγοντο τὴν συμμαχίαν. Τοῦτω δὲ τῷ ἀνδρὶ ἦσθην μὲν ἀδελφῶ, καὶ τὸ γένος· Ἀλαμαν-
²³ τῶ, δύναμιν δὲ παρὰ Θράγγουσι μεγίστην εἰχέτην, ὥς καὶ τοῦ σφετέρου ἱδνους ἡγεῖσθαι, Θεοδιδέρτου ²⁴ πρότερον παρασχόντος. Οἱ δὲ Ἀλαμανοὶ, εἴγε χρὴ
 Ἀσινίῳ Κουαδράτῳ ²⁵ ἵστασθαι, ἀνδρὶ Ἰταλιώτῃ καὶ τὰ Γερμανικὰ ἐς τὸ ἀκριβὲς ἀναγεγραμμένῳ, ²⁶ ξυγκλυδὲς εἶσιν ἄνθρωποι καὶ μεγάρες, καὶ τοῦτο δύ-
 νηται αὐτοῖς ἡ ἱππονομία. Τούτους δὲ πρότερον Θεο-
 δίδριχος ὁ τῶν Γότθων βασιλεὺς, ἦνίκα καὶ τῆς συμ-
 πίκτης Ἰταλίας, ἐκράτει, ἐς φόρον ἀπαγωγὴν ²⁷ πα-
 ρασησάμενος, κατήκονεν εἴγε τὸ φύλον. Ὡς δὲ ὁ μὲν
 ἀπέβλεψεν, ὁ δὲ μέγιστος Ἰουστινιανῷ τε τῷ ²⁸ Ρω-
 μαίων αὐτοκράτορι καὶ τοῖς Γότθοις πόλεμος ἐνεβ-
²⁹ ράγη, τότε δὴ οἱ Γότθοι ὑποχωπεύοντες τοὺς Θράγ-
 γους, καὶ ὅπως ἂν αὐτοῖς φθῶν τε ἐς τὰ μάλιστα καὶ
 εὖνοι γέναιτο μηχανώμενοι, ἔτρωον τε πολλῶν ἐξ-
 ἰσταντοὶ χωρίων, καὶ μὲν δὴ καὶ τὸ Ἀλαμανῶν γέ-
 νος ἀφίσταν. Ἀγέραςιν τε γὰρ ἐν τῷ τότε πανταχό-
 θεν τὰς σφετέρας φοντο χρῆναι ³⁰ δυνάμεις, καὶ τῆς
 ὑπηρεσίας ὅποσα περιττὰ καὶ οὐ λίαν ἱππικαῖρα μεδιέ-
 ναι, ὥς οὐκ ἐνὶ ἀρχῆς τε πέρι καὶ δόξης ἀγωνισάμε-
 νοι, ἀλλ' ἤδη τὸν ὑπὲρ αὐτῆς τῆς Ἰταλίας, καὶ τοῦ
 [P. 18] μὴ πάμπαν ἀποκλειδῆναι ἀναβρίθοντες κίνδυ-
 νον. Καὶ τοίνυν τὸ τοῦ μέλλοντος σφαλερὸν τῷ αὐθι-
 αιρέτῳ δέθεν τῆς γνώμης προικαταλαβόντας, ἱπποσίαν
 παποίησαν τὴν ἀνάγκην. Οὕτω δὴ οὖν καὶ τὸ τῶν
 Ἀλαμανῶν ἱδνὸς ὑπὸ Γότθων ἀφαιμένον Θεοδιδέρτου
 αὐτοῖς ἐχειρώσατο· ἐκείνων τε διαφθαρέντος, ἥτις μοι
 ἤδη ἐρρήθη ³¹, ἐπὶ τὸν παῖδα Θεοδιδάλδον τῇ λοιπῇ
 ἡμα ὑπῆκον καὶ οἷος ἐχώρουν.

Γ. Νόμιμα δὲ αὐτοῖς εἶσι μὲν που καὶ πάτρια, τὸ
 δὲ γὰρ ἐν κοινῇ ἐπικρατοῦν τε καὶ ἄρχον τῇ Θραγγικῇ
 ἱππονται ³² πολιταί, μόνῃ ³³ δὲ γὰρ τὰ ἐς θεὸν αὐτοῖς
 οὐ ταῦτα ἐνδοκαί. Διὲρα τε γὰρ τινα διόσκονται,
 καὶ βέλτερα ποταμῶν καὶ λόφους καὶ φάραγγας, καὶ
 τούτοις, ὥσπερ ὅσια δρῶντες, ἱππους τε καὶ βόας ³⁴,
 καὶ ἄλλα ἅτα μυρία κατατομούντες ἐπιθειάζουσιν.
 Ἀλλὰ γὰρ ἡ τῶν Θράγγων αὐτοῖς ἐπιμείλια, εὖ
 ποιῶσα, καὶ ἐς τότε ³⁵ μετακοσμεῖ, καὶ ἤδη ἐφελκε-
 ται τοὺς ἐμφορνετέρους, οὐ πολλοὺ δὲ, οἶμαι, χρό-
 νου ³⁶ καὶ ἀπασιν ἐκνικῆσαι. Τὸ γὰρ τῆς δόξης παρὰ-
 λογόν τε καὶ ³⁷ ἐκπληκτόν, καὶ αὐτοῖς, οἶμαι, τοῖς
 χρωμένοις εἰ μὴ πάμπαν εἶεν ἡλίθιοι, γινώσκοντες τί
 ἐστι καὶ εὐφώρατον, καὶ ὅσον ἀποσθῆναι βλάβος.
 Ἐκείσθαι μὲν οὖν μέλλον ³⁸ ἡ χαλεπαίνεσθαι δίκαιοι
 ἂν εἶεν, καὶ πλείους μεταλαγχάνειν συγγνώμης
 ὅπαντες ὅσοι δὴ τοῦ ἀληθοῦς ἀμαρτάνουσιν. Οὐ γὰρ
 δέητοι ἐκείνας εἶναι ³⁹ ἀλῶνται καὶ ὀλισθαίνουσιν,

tis difficultatibus laboribusque involvi. Leutharis ve-
 ro et Buillinus, tametsi id regi ipsorum minime
 placebat, belli cum eis societatem interunt. Erant
 hi duo germani fratres, genere quidem Alemanni,
 maximam vero apud Francos potentiam consecuti,
 adeo ut nationi ipsorum praesent, ²⁷ a Theodi-
 berto primum accensi. Alemanni autem, si Asinio
 Quadrato homini Italico, quique res Germanicas ac-
 curate conscripsit, credimus, conveniunt et col-
 levies; quod et appellatio ipsa satis indicat. Hos
 antea Theodericus Gothorum rex, cum etiam uni-
 versa Italia potiretur, tributarios foecera totamque
 hanc gentem subegerat. Simulacque vero is a vi-
 vis excessit, atrocissimumque bellum inter Justi-
 nianum Romanorum imperatorem et Gothos exarsit:
 tum Gothi Francis adulescentes, utrumque ami-
 citiam et benevolentiam quibuscunque poterant au-
 dis sibi conciliantes, et aliis multis locis effecti
 sunt, et Alemannicam gentem dimiserunt. Cogen-
 das enim sibi tum temporis undecunque vires suas
 putabant, subditaeque quotquot supervacanci ne-
 que admodum opportuni viderentur missos facien-
 dus, quippe qui non amplius de principatu et glori-
 a essent concertaturi, sed jam pro Italia ipsa,
 neve funditus deleterent, periculum adiuvri. Quo-
 circa cum futurum periculum ipsi animis suis
 praecipissent et praevidebant, voluntatem suam
 ad necessitatem aggregarunt. Hoc itaque modo etiam
 Alemannorum nationem a Gothis dimissam Theodi-
 bertus in suam potestatem redegit: quo mortuo, ut
 supra dictum est, Theodibaldo filio una cum reli-
 quis subditis etiam hi cesserunt.

28 7. Sunt vero etiam his patris quidam insti-
 tuta: in rei publicae vero administratione Franco-
 rum politiam sequuntur: tantum in his, quae ad
 Deum pertinent, sententia variant. Arbores enim
 quasdam colunt, et fluminum lapsus et colles et
 saltus: atque his, tanquam justa facientes, equos
 bovesque aliaque quamplurima rescelis capitibus
 immolant. Porro consuetudo, quam cum Francis
 habent, ipsis conducti, in melius transferens ei quo-
 dammodo pertrahens cordatiores: et brevi, ut spe-
 ro, tempore hoc ipsum apud omnes evincet. Opinio-
 nis enim absurditas et vesania etiam ab ipsis, arbi-
 tror, qui ea imbuti sunt, nisi plane stolidi sint,
 cognoscitur, faciliisque iis eximi possit. Et sane com-
 miseratione et venia, potius quam odio, digni sunt
 quotquot a vero aberrant. Neque enim volentes er-
 rant et labuntur, sed boni ac recti studiosi; iudicio
 autem decepti conceptas semel opinionibus mordicus

²² Pro πόνοϋς Bav. πολέμους. ²³ Ἀλαμανῶ R. Lugd. 2. m. Intpr., Ἀλανῶ vulg. ²⁴ Θεοδιδέρτου τοῦ
 Lugd. πρότερον R. Lugd. τοῦ πρότερου edd. ²⁵ Κουαδράτῳ R. et Intpr., Καδράτῳ vulg. ²⁶ ἀναγεγραμμένῳ
 R., ἀναγεγραμμένῳ vulg. ²⁷ ξυγκλυδὲς R., ξυγκλυδὲς mg. Lugd. et edd. ²⁸ ἐπαγωγὴν R.
²⁹ τῷ R., τὸν vulg. ³⁰ χρῆναι om. R. ³¹ ἐρρήθη R. ³² ἐπικρατοῦν τε καὶ ἄρχον—ἐπικρατ. Sic R. et
 Lugd., Intpr. quoniam accendantur, ἐπικρατοῦνται: κατὰ ἄρχονται:—ἐπικρατ. edd. ex mg. Lugd. ³³ μόνῃ R. (Cl.),
 μόνῃ vulg. ³⁴ καὶ βόας add. R. et Intpr. ³⁵ τότε R. et Lugd., τὸ δέον edd. ex mg. Lugd. ³⁶ οἶμαι
 χρόνου R., χρόνου οἶμαι vulg. ³⁷ τε καὶ R. Lugd., γε καὶ edd. ³⁸ μέλλον add. R. (Cl.), Intpr. πότμος.
³⁹ εἶναι add. Lugd., edd. et R. om.

tenent, cuiuscunque generis fuerint. Porro sacrificiorum immanitas et sinister cultus, non satis scio an verbis curari possint, sive salubris et lucis præstetur, ut apud barbaros, sive iis, qui olim habiti sunt dii, quales Græcorum religio tenuit. Equidem ita statuo **29** nihil iucundi accidere aris sanguine pollutis, et animalibus violentissima necesse affectis. Quidquid vero omnino huiusmodi res appetere consuevit, bonum quidem non fuerit, neque benignum, sed immane potius atque insanitæ afflue, quale Pavorem vane fingunt poetæ et Timorem et Enyo quamdam et Aten et Erida, ut ipsi dixerint ἀμειμάτεον. Adde vero his, si placet, etiam illum quem Persæ nominant Arimanem, et e terrenis spectris quancunque malefica sunt et sanguinaria. Atqui hæc tametsi culpiam videri possint promissioni necæ nequaquam convenire, sed potius supervacanea atque ab instituto meo aliena: juvat tamen me et quidem magno opere, omnia, quæ cognita mihi sunt, in medium proferre, et recta collaudare, prava aperte damnsare, inutilia coarguere. Nisi enim hoc haberent historiæ, ut hæc etiam ex parte et quidem præcipue utiles humanæ vitæ conducibiles essent, sed solis rerum gestarum narratione easque simplici minimeque accurata constarent: in periculum venirent apud nonnullos, ne (nisi hoc asperum dictu sit) non multo meliores censerentur fabulis, quæ in coctibus muliebris in lanificio decantantur. De his itaque quisque ut velit sentiat: mihi vero **30** ad ea quæ coperam progrediendum: Leutharis itaque et Butilinus ubi primum exercitus contra Romanos ducere coperunt, magna ambo spe erecti erant, tanquam non amplius eo in statu mansuri: Narsem enim ne primum quidem impetum sustinere posse credebant: omnem vero Italianam, una cum Sicilia, in ipsorum potestatem venturam. Mirari vero se Gothos dicebant, si tantopere homuncionem thalamo et umbratili deliciousque vitæ assuetum, nihilque masculinum et virile præ se ferentem, reformidarent. Illi itaque sua gloria elati ac fastuosi, validis copiis coactis, exercituque ex Alemannis et Francis ad duo et septuaginta strenuorum virorum milia collecto, sese ad bellum instruebant, veluti iam jam Italiam invasuri.

παράταξιν, ἔκ τε Ἀλαμανῶν καὶ Φράγγων στρατεύματα ἐς πέντε ¹² καὶ ἑξομῆκοντα χιλιάδας ἀλκίμων ἀνδρῶν ἀγαίραντες, παρεσκευάζοντο τὰ πολέμια, ὡς αὐτίκα μάλα ἐς τὴν Ἰταλίαν καὶ δὴ ¹³ ἀμφαλοῦν-
8. Narsee vero Romanorum dux tametsi eorum **D** consilia non plane habebat explorata, maxima tamen utens prudentia, hostiumque conatus semper antevertere cupiens, statim oppida quendam in Tuscia quæ adhuc in Gothorum potestate erant, sum-

Α ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἐπίεμενοι, ἐπειτα σφαλέτε· τῇ κλίσει τοιοῦτον ἔχονται τῶν δοκηθέντων ἀπρίξ, ὅποια ἄττα καὶ τύχοιεν ὄντα. Τὴν γὰρ μὴν τῶν θυσιῶν ὠμότητα καὶ κακοδαιμονίαν, οὐκ οἶδα * ἐὶ ὅσον τε λόγῳ ἀκρίσασθαι, εἴτε ἄλλοισιν ἐπιτελοῖντο ὥσπερ ἀμέλει παρὰ βαρβάρους, εἴτε τοῖς πάλαι νενομισμένοις θεοῖς, ὅποια αἱ τῶν Ἑλλήνων ἐθέλουσιν ἀγίσταται. Ἐγὼ μὲν γάρ· ἡγοῦμαι μηδὲν εἶναι τὸ ἡθέμενον βωμοῖς αἵματι μαινομένοις, καὶ ζῶντι ἐλθέειν βιωτάτων· εἰ δὲ γὰρ ἀρα καὶ ἐσιῶν τὰ τοιαῦτα προσεῖσθαι πέφυκεν, ἀγαθὸν μὲν οὐκ ἂν εἴη οὐδὲ ἡμερον, ἄγριον δὲ τι· ἴσως καὶ μανιώδες, ὅσῳ τὸν δαίμον ἀναπλάττουσι μάτην οἱ ποιηταὶ καὶ τὸν Θεόν. Ἐνῷ τί τινα, καὶ Ἀτὴν, καὶ Ἐρῆν, ὡς ἂν αὐτοὶ φαίεν, τὴν ἀμειμάτεον· προστίθει δὲ τούτοις, εἰ βούλει, καὶ τὴν παρὰ Πέρσας καλούμενον Ἀρειμάνην, καὶ τῶν ἄλλων χθονίων φασμάτων ὁπόσα κακοῦργα * καὶ μαιφόντα. Ταῦτα μὲν οὖν εἰ * καὶ ἴσως ἂν τῶν δοκοῦντων οὐ μάλ᾽ ἐπὶ ἐπαγγελίᾳ προσήκειν, εἶναι δὲ περιττὰ καὶ ἀλλότρια τῶν ἐφ' ἃ λέναι ἡμῖν διεσποῦσθαι, ἀλλ' ἔμοιγε καὶ λίαν ἄρσκειν ἀπαντὰ ἐς μέσον ἄγειν τὰ ἐγνωσμένα, καὶ τὰ μὲν χρηστὰ τῶν πραγμάτων ἐν ἐπαύρῳ ποιεῖσθαι, τῶν δὲ οὐκ ἐπὶ τοῖς κατηγορεῖν ἀναφανδόν, καὶ τὸ ἀσύμφορον διαλέγεσθαι. Εἰ γὰρ μὴ * τοῦτο ἔχοιεν αἱ ἱστορίαι, ὡς αὐτὴ γὰρ * καὶ μᾶλλον χρησιμοὶ τε εἶναι καὶ βιωφέστατοι, μόνῃ δὲ ἀφ' ἡγήσεις εἶναι τῶν γεγεννημένων [P. 19] ἀληθὲς τε καὶ ἀνεξέταστος, κινδυνεύουσαι * ἴσως ἂν παρ' ἐγὼις *, εἰ μὴ λίαν δεῖνθαι εἰμῖν, οὐ πολλὰ εἶναι ἀμείνους τῶν ἐν γυναικωνίτι. ¹¹ παρὰ τὴν ταλασίαν φεομένων μυθολογημάτων. Τούτων μὲν οὖν περὶ ὥσπερ ¹² ἐκδοσθῶ φησὶν ἐφ' ὅδε οἰσθῶ, ἐμοὶ δὲ ἥπερ ὁ πρότερος ἐφέρετο λόγος ¹³, αὐτὴν ἵστα. Αὐθαίριος γὰρ καὶ Βουτιλίνος ἐπειδὴ τὴν ἀρχὴν κατὰ Ῥωμαίων ἐπιστρατεύειν ¹⁴ ὀρμηθῆσθαι, ἐπιτηρῆσαι γὰρ ἦσθαι ἀμφοτέρους ἐλπίαι καὶ οἷα οὐκ ἔτι ἐν τῇ καθεστῶτι ¹⁵ ἐρόσθαι βιωταίειν. Ναρσῆν μὲν γὰρ τὸν στρατηγὸν οὐδὲ τὴν προσβολὴν ὑποστήσασθαι φησὶν, ἄπασαν δὲ τὴν Ἰταλίαν οἰκίειν αὐτοῖς εἶσθαι κτήμα ¹⁶, καὶ πρὸς γὰρ Σικελίαν καθίζειν. Θασυμάζειν δὲ ἔρασαν τῶν Γότθων ¹⁷, εἰ μάλ᾽ ὅπως πεφρίκασιν ἀνδράρῳν τι θαλαμηπύλον, σκίαιτραφες τε καὶ ἀδροδιάντες, καὶ πόρρω τοῦ ἀρρενωποῦ τεταγμένοι. Οἱ μὲν δὲ βρονθοῦμενοι ἐπὶ τοιαύτῃ ¹⁸ δόξῃ, καὶ ἀγέρωχον ποιοῦμενοι τὴν

* οἷμαι R. pro οἶδα. * κακοῦργα R., καὶ κακοῦργα vulg. * εἰ om. R. Post τῷ iterat καὶ vulg. δοκοῦντων R., δοκίειν vulg. * εἰ γὰρ μὲν R. * ταύτης R., Intrp. add. * hoc modo divariata (πεποικίλμηναι). * κινδυνεύουσαι Cl., κινδυνεύουσαι vulg. et R. * ἐνταῦς R. * ἐν τῇ γυν. vulg. * ὥσπερ R. ἥδε R., ὥδε vulg. ¹¹ ἐφέρετο λόγος R., λόγος ἐφέρετο vulg. ¹² στρατεύειν R. ¹³ Suid. s. v. καθεστῶτι pro γὰρ habet δέ. ¹⁴ εἰσθῶτι κτήμα R. κτ. ἔσ. vulg. ¹⁵ τοὺς Γότθους Suid. s. v. ἀνδράρῳν. ¹⁶ τοιαύτη R. et Intrp. dum ita sentirent, σπέρτα vulg. ¹⁷ πέντε. Intrp. duo. ¹⁸ Post καὶ δὴ edd. add. Σικελίαν, quod om. R. Lugd. Intrp. ¹⁹ Pro εἰ καὶ R. εἰς. ²⁰ γὰρ add. R. ²¹ τῶν add. R.

κε ²⁰ βιαύτατα παραστήσασθαι. Οὐτε γὰρ τῇ νίκῃ Α
πέρα τοῦ μετρίου φρουατόμενος ἐς ἀπειροκαλίαν
ἐπῆρτο, οὔτε, ὅπερ ἕτερος ἀν' ἐπὶ πόνθῳ, ἐς βασι-
νὴν τε ²¹ καὶ ἡδονάθειαν μετὰ τοὺς πόνους ἐξέκλινεν,
ἀλλ' εὐθὺς, ὅπως εἶχεν ὀρηγῆς, κινήσας τὸν στρατὸν
ἐπὶ τὴν Κύμην ἐχώρει· πόλισμα δὲ Τελακίων ἡ Κύμη
ἐχυρώτατον, καὶ οἷον οὐ ράστα πολέμοις ἀλῶναι.
Ἰδρυται μὲν γὰρ ἐπὶ λόφῳ ²² τινὶ δυσπροσόδῳ τε καὶ
ἀνάνται· ἴσται δὲ καὶ ἐν περιουσίᾳ τοῦ πελάγους τοῦ
Τυρσηνικοῦ. Ἐπὶ γὰρ τῇ ἀκτὶ ὁ λόφος ἀνέχει, ὡς
καὶ ἀμφ' ²³ αὐτὸν δῆπου τὸν πρόποδα ροχθεῖν τε καὶ
περικλῆσθαι τὸ ρόδιον, ἀνω δὲ ἐρυμα περιδιδόχεται,
πύργους τε καὶ ἐπάλξεις καρτερώτατα ἐξεργασμέ-
νων. Τωτὶλα τε οὖν καὶ Τετα ²⁴ πρὸς βασιλεύσι πρότε-
ρον τῶν Γότθων γεγενημένοις, ὅπως ἐπιτιμὰ τε ἦν
καὶ ἀξιάγαστα τῶν κτημάτων, ἐν εἴρεσι τῷ φρουρίῳ,
ὡς βέλαιον ἐν, ἐφυλάττετο. Ἐνταῦθα δὲ οὖν ὁ Να-
ρσῆς ἀφικόμενος, περὶ πλείστον ἐποιεῖτο εἰλεῖν τε ὡς
τάχιστα τὸ χωρίον καὶ τῶν χρημάτων κρατῆσαι, ὡς
μήτε οἱ Γότθοι ὀρηγήτηριον ἀσφαλὲς ἔχοιεν, αὐτῷ ²⁵
τε τὰ τῆς νίκης τελεώτατα ἐς ὃ τι μάλιστα ἐξεργα-
σθεῖν ²⁶. Ἀλigerνός γάρ ὁ Τετα νεώτατος ἀδελφός
τοῦ ἡγεμόνος τῶν Γότθων γεγενημένου ²⁷. Ἐκδοὺς γε
ἦν τοῦ περιδίου, καὶ στρατεύμα, ὁπίσθον οἷον τε ἦν,
ἀμφ' αὐτὸν ἀγείρας, οὐδὲν τι εἰρηναῖον ἰδουλεύοντο
καὶ οἱ μὲν Τετας ἐν τῷ πολέμῳ ἀνῆρητο, καὶ τὰ
τῶν Γότθων πράγματα ἐκαιμήκει τε ²⁸ [R. 20] καὶ
διελλύτο, ἥδη που ἐς τὸ ἀκριβὲς ἤκηκει, ὃ δὲ οὐδ'
ὡς ²⁹ ἀνίει, οὐδὲ τὴν ξυνεχθεῖσαν ἰδαίματι τύχην,
ἀλλὰ τῷ τε χώρῳ πλείους καὶ τῇ τῶν ἀναγκαιῶν εὐ-
πορίᾳ, θρασυῖ τε ³⁰ ἦν ἐπὶ καὶ ὀφθαλμῶν καὶ οἱος
ἐμύνασθαι, ἦν τις ἐπίοι.

Ὁ. Εὐθὺς δὲ οὖν ὁ Ναρσῆς ἐγκατεστάμενος προσ-
ῆγε τὸν στρατὸν. Οἱ δὲ οὖν πολλῶ πόνῳ ἐς τὸ γεώλο-
φον ἀναβάντες, καὶ τῷ φρουρίῳ πελάσαντες, αὐτίκα
τοῖς δορατοῖς ἠκόντιζον τῶν ἐν ταῖς ἐπάλξεσι φανο-
μένων, καὶ τὰ τόξα ἐπῆχον βαμὰ τῶν βελῶν ἀναπεμ-
πομένων, σφενδόνας τε ἐφέροντο μετάρσιοι, καὶ μη-
χανήματα ὅπως πρὸς ταχυμαχίαν ἀνέται, ἅπαντα
ἐκινεῖτο. Οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Ἀλigerνον ἀνὰ τὰ μεταπύρ-
για τοῦ τοίχους ξυμειλεγμένοι, οὐ σχολάτερον ἀν-
τακοντίζοντες τε καὶ ἀντιποθεύοντες διεμάχοντο, λί-
θους τε ἐκ χειρῶν μεγάλους ἐπαφέντες, καὶ φερούς
καὶ πελέκεις, καὶ ὅπερ ἀν' οὐ πόρρω τῆς χρείας ἰδό-
κει, μηχαναῖς τε ἐχρῶντο καὶ ἀμυντηρίοις, καὶ οὐδὲν
ὃ τι παρείτο. Τὰ γε μὴν Ἀλigerνου τοξεύματα καὶ
μάλ' αὖ τοῖς Ῥωμαίοις ἀρίστηλα ἦν. Ποῖόν τε γὰρ
πολλῶ καὶ ταχυτέῳ οὐ σταθμητῇ ³¹ τὰ ἐκείνου ἐφέ-
ρετο βέλ' ὡς εἴπερ καὶ ἐς λίθον τινὰ ἐμπέσσειεν ³²,
ἡ ἑτέρον τι σκληρὸν καὶ ἀτέρμων, διαβρήγνυσθαι
ἔπαν τῇ βίᾳ τῆς ῥύμης. Παλλάδιον γοῦν ἐκείνου (ἦν
δὲ οὐ τῶν ἐρραβυμημένων ³³ παρὰ τῷ Ναρσῇ ³⁴ ὁ

ma vi subigere statuit. Neque enim vir ille victoria
præter modum insolens indocentior efferebatur;
neque, quod aliis accidere solet, post labores otio
voluptatique ³¹ se tradebat; sed confestim mox
exercitu ad Cumas processit. Est vero id oppidum
Italicum munissimum, neque facile expugnatum.
Situs enim est in arduo quodam et difficilem ad-
itum habente colle, et veluti specula maris Tyrre-
ni. Imminet enim littori collis, ita ut ad ejus pe-
dem fluctus maris illius frangantur; editiore loco
vallo cinctum est, turribusque et propugnacula va-
lidissima structura. In hoc itaque munissimum tu-
tissimoque oppido Totilas et Teia priores Gotho-
rum reges quicquid ipsis erat prætorum atque
admirandorum rerum repositum habebant. Quo ti-
mul ac Narses venisset, summa vi contendit, ut
quam citissime et oppido et pecunia potiretur, ne
Gothis tuto belli sedes, unde Italiam excursions
infestarent, relinqueretur, eoque oppido expugnato
plena absoluteque victoria efficeretur. Aligerus
enim minimus natu frater Teia, qui Gothorum dux
fuerat, intra oppidum erat et collecto non exiguo
exercitu nihil pacificum animo agibat, tum quod
Teia in bello cecus esset, tum quod Gothorum res
labefactas dissipatasque plane intellexisset. Nequa-
quam itaque animum despondebat, neque adversæ
fortunæ letus pertimescebat, sed et loci situs et
rerum ³² necessarium affluentia ejus confiden-
tiam arrogantiamque ita augerat, ut facile hostiles
insultes se repulsurum speraret.

Statim itaque Narses suos adhortatus, exerci-
tum oppido admovit. Illi vero eum in editorem
collem maximo labore conscendissent, et propugna-
culo appropinquassent, jacula in eos qui ad pinna
murorum consistebant torquebant, et arcus assidue
sagittarum remissione clangebant, fundæ in altum
eieciiebantur, et machinæ quotquot oppugnationi
murorum inserviunt, omnes admovebantur. Aliger-
ni vero milites e muris ad intermedia turrium spa-
tia collecti, nihil segnius jacula telaque retorquen-
tes propugnabant, saxa ingentia manibus in subeun-
tes mittebant, et truncos et secures et quicquid
opportunitati usui videbatur; machinis iidem ute-
bantur instrumentisque propulsandæ hostili violentiæ
idoneis, nihilque omnino omitebatur. Teia vero
quæ Aligeri ipsius manibus emittebantur, Roma-
ni præ aliorum telis facile cognoscebant. Magno
enim stridore et velocitate immani illius sagittæ de-
ferebantur, adeo ut in saxum aliquod aut aliud
quiddam durum fractuque difficile delatæ, totum

²⁰ ἔγνωσεν R., ἔγνω vulg. βιαύτατα R. Inipr. summa vi, βιαυτέρον vulg. παραστήσασθαι R., παραστή-
σεσθαι vulg. ²¹ τε add. R. ²² ἄνω R., sed magis λόφῳ. καὶ post δὲ adf. R. ²³ καὶ ἀμφ' R. et Inipr.
ad inferiorum partem, vulg. καί. ²⁴ Τωτὶλα et Τετα Cl., Τώτῑλα et Τετα Par., Τώτῑλα et Τετα R. Lugd.
et ed. pr. ²⁵ αὐτῷ R., αὐτοῦ vulg. ²⁶ ἐξεργασθεῖν R. ²⁷ γεγενημένος R. et Inipr. γὰρ R. pro γε
²⁸ τε om. R. ²⁹ οὐδ' ὡς R., οὐδαμῶς vulg. ³⁰ τε R., γε vulg. ³¹ οὐ σταθμητῇ R. Lugd. in mg. et
Suid. s. v. Ἀλigerνός, οὐκ ἀριστητῇ edd. ³² ἐμπέσσειεν R. et Suid., ἐμπέσσειεν vulg. ³³ τῶν ἐρρα-
βυμημένων R. et Inipr., τῷ ἐρραβυμημένῳ vulg. ³⁴ Post Ναρσῇ R. om. ὁ Παλλάδιος.

illud impetus violentia perfringerent. Palladium itaque illum (erat autem is non vulgari apud Narsem loco, sed et Romani exercitus ductor erat, et e præcipuis cohortium præfectis, illum, inquam, conspicatus **33** Aligernus ferrea lorica indutum, magnaue confidentia muro imminentem, sagittam in eum ex edito torquet, qua statim totum hominem per scutum et lorica trajecit: tantopere viribus alios superabat, validæque ei erant ad torquendum arcum manus. Multis itaque deinceps diebus ejuscemodi velitationes sunt habitæ, neutrisque ex animi sententia res procedebant. Nam et Romanis turpe videbatur si, infecta re, neque redacto in potestatem oppido, recederent, et Gothi aperte satis videbantur obsidione ad deditionem non venturi.

10. Narses itaque indigne molestiasimeque ferebat, si Romanis longius tempus in perquam exigui oppidi expugnatione esset terendum. Fluctuanti itaque ipsi singulaque perpendenti visum tandem est propugnaculi expugnationem hoc pacto tentare. Ad orientalem collis flexum antrum quoddam suberat omni ex parte tectum valdeque cavum, adeo ut adyta quædam nativa haberet et sinum ingentem ac profundum instar barathri. In hac aiunt habitasse olim Italicam Sibyllam numine afflatam, divinam, et sciscitantibus futura **34** prædicere. Aiunt vero etiam Æneam Anchisæ filium cum eo venisset, Sibyllam ei omnia quæ deinceps acciderunt dixisse. Super hanc itaque speluncam pars quædam mœnium incumbere atque innitebatur. Quod cum animadvertisset Narses, pro se facere censuit, immisissisque statim in illas antri concavitates viris quamplurimis afferentibus secum instrumenta excindendis, saxis et suffodiendis muris idonea, excavavit paulatim atque excidit antri convexum, qua parte propugnaculum ei innitebatur; eoque tandem excindendo et abradendo basim ædificii processit, ut jam initium fundamenti nudaretur. Tum erecta in ordinem signa substituit, quæ totum muri pondus sustentarent, ne paulatim resoluta compages corrueretur, et Gothi quid ageretur statim cognoscerent. Nam alioqui statim initio occurrentes, reparataque jactura firmissime deinceps sua custodissent. Ne itaque omnino quæ agebantur eis innotescerent, neve fragor casorum saxorum exaudiretur, tum utique Romanus exercitus summa vi in editiorem murum impetum faciebat, magnis clamoribus et armorum complosionibus excitatis. Tympanus itaque erat ultra quam par erat magnus et turbulenta obsidio. Cum vero jam murus qua erat in antri longitudinem porrectus totus suffossus et e sublimi pen-

A Παλλάδιος, ἀλλὰ στρατεύματός τε ἡγεῖτο Ῥωμαϊκοῦ, καὶ ἐν τοῖς μεγίστοις ταξίρχοις ³³ εἶδει, ἰδὼν γοῦν ³³ Ἀλγερνὸς αὐτὸν, σιδήρῳ τε θεωρακισμένον, καὶ φρονήματι ξυν πολλῶν τῷ τείχει ³⁴ ἐπιφερόμενον, ἀφίσης βῆλος αὐτῷ ἐκ τοῦ μετεώρου, καὶ αὐτίκα δι- ἐπερόνησεν τὸν ἄνδρα διαμπάξ αὐτῷ θώρακι καὶ ἀσπίδι· οὕτω δὲ τὴν ³⁵ δυνάμειν τε τῶν ³⁶ πολλῶν περιῆν, καὶ καρτερὰ αὐτῷ ἐρύσαι τόξον αἱ χεῖρες· πολλὰς μὲν οὖν καὶ ἐφεξῆς ἡμέραις οἱ τοιοῦτοι ἀκροβολισμοὶ ἐγίνοντο, καὶ οὐδὲν οὐδὲ ὀποτέρους προδύρει τὸν ἐλπισθέντων· τοὺς τε γὰρ Ῥωμαῖοις αἰσχροὺν ἰδοῦναι ἢ ἀναχώρησις πρὶν παραστήσασθαι τὸ χωρίον, καὶ οἱ Γόθοι ἐνδηλοὶ ἦσαν ὥς ³⁷ οὐδὲν τι μᾶλλον ἐνδοσιμόνους τῇ πολιορκίᾳ.

B Γ. Ναρσῆς δὲ οὖν ³⁸ ὁ στρατηγὸς ἡγαλλεῖ τε ἀγαν καὶ ἐγαλέπαινε, εἰ χρόνος τοῖς Ῥωμαῖοις πολὺς ἐν ἐλαχίστῳ πολιχνίᾳ τετρήφεται ³⁹. Ἀλῶντι δὲ οἱ καὶ ἕκαστα γνωματεύοντι, ἰδοῦναι χρῆναι ἀποπειρᾶσθαι τοῦ φρουρίου ἀμνηστῆ ⁴⁰ ἔρῳ τοιῷδε. Ἐν τῷ πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα τοῦ λόφου τετραμμένην ⁴¹ ἀγκῶνι ἄντρον τι ὑπαστὶν ἀμφηρεφές τε καὶ γλαφυρότατον, ὥς ἀδοτὰ τε ἔχειν αὐτόματα ⁴² καὶ κύτος ἐὼν καὶ βαρυσθῶδες· ἐνταῦθα δὲ πάλαι φασὶ τὴν Σιβυλλαν τὴν πάνυ, τὴν Ἰταλὴν, ἐνδιατωμαμένην, φοιβόληπτόν ⁴³ τε [P. 21] εἶναι καὶ ἐνθουν, καὶ προαγορεύειν τὰ ἐσόμενα ⁴⁴ τοῖς πυνθανομένοις. Λίγεται δὲ ποτε καὶ Αἰλείαν ⁴⁵ τὴν Ἀγγίσου αὐτοῦ ἀφικόμενον ἀπαντὰ οἱ τὴν Σιβυλλαν φάναι τὰ ὑστερον ζυνενεχθέντα. Ὑπὲρ ταύτην δὲ οὖν τὴν σπήλυγγα ⁴⁶ μέρος τι τοῦ περιόλου ἐρήρειστο καὶ ἐρείσθηκε. Ναρσῆς δὲ τοῦτο ἐπιφρασάμενος πρὸς αὐτοῦ εἶναι ψῆθῃ, καὶ οὖν αὐτίκα ἄνδρας ὥς πλείστους ὑπὸ τὰ κοῖλα ἐμβαλὼν τοῦ σπηλαίου, ὅργανα φέροντας λιθοτόμα καὶ τειχωρύχα, ἐξεκλάπτεν ἡρέμα καὶ διέτεμεν ⁴⁷ τοῦ ἄντρον τὸν ὄρον, ἐνθα τὸ ἔρυμα ἤδραστο, καὶ ἐς τοσοῦτον ἐξέκοπτεν καὶ διεκθάειρεν τὴν βάσιν τῆς οἰκοδομίας, ἐς ὅσον ἦδῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ θεμελίου ἀπογυμνοῦσθαι. Τότε δὲ ζύλα ῥθῆα ἐν κόσμῳ ὑπεστήριξε, ταύτην τε ἀνείχεν ἅπαν τὸ ἄχθος τοῦ τείχους, ὥς μὴ ὑποβρέοι κατὰ βραχὺ καὶ διαλύοιτο ἡ ἀρμονία, συναίσθησις τε τοῦ ἐρωμένου ταχεῖα γίνοντο τοῖς Γόθοις. Ἡ γὰρ ἂν κατ' ἀρχὰς εὐθὺς ἐπιδοθησύντες, καὶ τὸ πεπονηθὸς ἀκροάμενοι, διεφύλαττον τοιοῦτόν ⁴⁸ βεβαίωτα· ἵνα δὲ μὴ κάμψαν τὰ ποιούμενα ἐπιγνοῖεν, μὴδὲ ⁴⁹ τοῦ πατάγου τῆς λατομίας ἐπαοίεν, τότε δὲ ἐς οὗ μάλιστα ἐπιφέροντο ⁵⁰ ἄνωθεν τῷ τείχει ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατὸς, ἀλαλάζοντες καὶ ἐπικροτοῦντες· ὁ θορυβὸς τε ἦν πέρα τοῦ ἀναγκαίου πολὺς καὶ παραχύθως ἡ πολιορκία. Ἐπεὶ δὲ ἅπαν ἦδῃ τὸ τεῖχος ⁵¹ ὀπόσον τῷ ἄνθρωπῳ παρατέτατο, ἐκκρεμάς τε ἦν καὶ

³³ ταξίρχους R., ταξίρχαις vulg. ³⁴ γοῦν R. vulg. οὖν. Ἀλγ. αὐτὸν R., αὐτὸν Ἀλγ. vulg. τε add. R. ³⁵ τάχει R. Inipr. nimia celeritate. Num legebat φρ. πολλῶν, πολλῶν τε τάχει; ³⁶ Pro τι Suid. τῇ. ³⁷ τῶν om. R. ³⁸ ὥς add. R. ³⁹ δὲ οὖν R., γοῦν vulg. ⁴⁰ τετρήφεται R., τετρήφεται vulg. χρῆναι add. R. et Suid. s. v. ἀλῶν. ⁴¹ τοῦ φρουρίου ἀμνηστῆ R., ἀμνηστῆ τοῦ φρουρίου vulg. ⁴² τετραμμένην R., τετραμμένην vulg. Pro ἄντρον τι R. ἄντρον. ⁴³ ἀντόματα R. ⁴⁴ φοιβόληπτοντες Par. ⁴⁵ Pro τὰ ἐσόμενα lacuna est in R. ⁴⁶ ποτε καὶ Αἰλείαν R., καὶ Αἰλείαν ποτε vulg. ⁴⁷ σπήλυγγα R., σπήλυγγον vulg. ⁴⁸ διέτεμεν R., διέτεμεν vulg. ⁴⁹ διεφύλαττον τοιοῦτόν R., διεφύλαττοντο τοιοῦτόν vulg. ⁵⁰ μὴδὲ R., Lugd., Inipr. neve, μὴ δὲ vulg. ⁵¹ ἐπιφέροντο R., ἐπιφέρονται vulg. ⁵² τὸ τεῖχος add. R. et Inipr.

μετέωρον, καὶ μόνοις ἐπεδεβήκει ^α τοῖς ξύλοις, ἃ δὲ ἄρθοσταθὴν ἐτύγγανον ἐρηρυσμένα, τότε δὲ φυλλάδα νήσαντες, καὶ ὁ τι τῆς ὕλης ταχυδαΐς τε καὶ αὖον ^β, καὶ εἰτα ὑποθέντες πῦρ τε ἐναύσαντες, ἐκτὸς ἀπεχώρουν. Οὐκ ἐς μακρὰν δὲ τῆς φλογὸς ἀρθείσης ^γ τὰ μὲν στρηγμάτα εὐθὺς ἀνθρακούμενα κατεβράυετο, καὶ πρὸς τὴν ἀντίθεσιν ἐνεβίδου· τοῦ δὲ ἐρύματος ὁπόσον ἐπ' αὐτοῖς ^δ ἤωρεῖτο, ὀφείλανεν ἀθρόον ^ε καὶ κατωλισθαίνειν τῇ κενότῃ, πύργοι τε οἱ ἐνθένδε καὶ προμαχῶνες ἐξαπινάτω. ἀπορράγοντες τῶν ἄλλων, ἐς τὸ πρᾶν ἐξεκυλίσθησαν· ἥ τε πύλη ἡ τῷδε τῷ μέρει προσαρμυῖα, ξυνεκέχλειστο μὲν εὖ μάλα βεβαίως, ὥς δὲ πολεμίων παρόντων, καὶ τὰ κλειθρα ὑπὸ τῶν φυλάκων κατείχεται, ἥ δὲ αὐτοῖς μοχλοῖς τε καὶ βαλανάγραις ἐκπινυθείσα, ἐς τὴν ἥλιονα καὶ τὰς σπιλάδας ἐρήριπτο, ἅμα τε ἅπαντα τὰ ^ς συμπεπηγότα ἐτι ἐκλύζετο, σταθμοὶ καὶ γείσον καὶ ὑπερθύριον καὶ οἱ θαιροὶ τῷ οὐδὲ ^ζ ἐνηρμοσμένοι· τούτων δὲ γεγεννημένων, τοῖς Ῥωμαίοις βράβως τοιοιπὸν εἰσιτητέα εἶναι ἰδοὺ ἀνὰ τὸ πόλισμα, καὶ περιόπτεα τῶν πολεμίων, ἡμάρτανον δὲ καὶ ὡς τῆς ἐλπίδος. Σήραγγες τὴν γὰρ τινες καὶ ἀπορρώγας ^η τοῦ τε λόφου καὶ τῶν ἐνδοθεν περιουλισμάτων ἐπὶ μέγα [P. 22] ἐκτεινόμεναι ^θ, κρημνώδες ἀτεχνῶς καὶ δυσέμβολον οὐχ ἥσαν ἀπεδείκνυσαν τὸ χωρίον. Καὶ Νορσῆς μὲν θαρσαλέωτερον τῷ φρουρίῳ αὖθις προσέβαλλεν, ὡς καὶ αὐτοδοεῖ ἅπαν ἀναρπασόμενος ^ι· τῶν δὲ Γόθων ἐνταῦθα ξυνελεγμένων καὶ παντὶ σθένει ἀμυνομένων, ἀπεκρούετο καὶ οὐδὲν τι μᾶλλον εἶχεν ἀνύτειν.

ια'. Ἐπεὶ δὲ πόλεμῳ τε καὶ ^κ ἐπιδρομαῖς εἰσὶν δῆπου τὸ χωρίον ἀδύνατα ^λ ἦν, ἔργῳ μὴ ἀπάσῃ τῇ στρατιᾷ ἐν τοσούτοις διαπονεῖσθαι, ἀλλ' ἐς φλωρέντειαν καὶ Κεντουκάλλας καὶ ἄλλα ἅττα πόλιστα τῆς Τουσκίας χώρας εὐθὺς ἀφικέσθαι, ἅπαντά τε τὰ τῷδε καταστησάμενος προτερῆσαι τὴν ἐπὶ ἡλυσίν ^μ τῶν πολεμίων. Ἡδὲ γὰρ αὐτῷ ^ν Λεῦθαρις καὶ Βουτιλίνος καὶ τὰ Φράγρινον δὲ ^ξ καὶ Ἀλαμανῶν στρατεύματα εἰσω τοῦ Πάδου ποταμοῦ ἡγγέλλοντο παρῆναι, ὧν δὲ ἔνεκα κινήσας ὡς τάχιστα τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ ἐπὶ ταύτῃ ἐχώρει. Ἐπεὶ δὲ Φιλίμου ὁ τῶν ξυνεπομένων ^ο Ἐρούλων στρατηγὸς οὐ πολλὰς πρότερον ἡμέρας νόσφ ^π ἀλοὺς ἐτεθνήκει, ἔδει δὲ ἄρα αὐτοὺς ὅπ' ἰδίῳ τινὶ ^ρ τάττεσθαι ἡγεμόνι, αὐτίκα ὁ γε Φούλκαριν αὐτοῖς τὸν ὁμόφυλον ἐπιστήσας, τὸν Φανιθεὺς ἀδελφιδεὺς, ἐκέλευσεν ἔμα Ἰωάννη τῷ ^σ Βιταλιανοῦ, καὶ πρὸς γε Βαλεριανῷ καὶ Ἀρταβάνῃ, καὶ μὲν δὴ καὶ ἄλλοις στρατηγοῖς καὶ ταξίρχοις, ἐὼν τῷ ^τ πλεονί καὶ ἀλκιμωτάτῳ στρατῷ, τὰς Ἀλπεῖς τὸ ὄρος περιελθόντας, ὃ δὲ ἐν μέσῳ Τουσκίας τε τῆς χώρας, καὶ Αἰμιλείας ἀνέχει ^θ, ἀμφὶ τὸν Πάδον ἰκίσθαι τὸν ποταμὸν, αὐτοῦ τε στρατοπεδευσάμενους,

A dulos esset, et tantum tignis firmiter in altum erectis sustentaretur, **35** tum strue foliorum aridorum et quidquid alterius siccae quaeque facile accendi posset materiae ad manum erat, tignis subjecta, igneque immisso, spelunca excessorunt. Neque multo post a flamma excitata, sustentacula illa statim perusta conflagrarunt, ponderique cesserunt; propugnaculi vero quidquid sublime ac pendulum tignis illis sustentatum fuerat, eo vacuum subedit et corruit; turres vero minoraque propugnacula, quae ibidem erant, repente ab aliis avulsa, in praecipue ruebant; porta ipsa in hac regione murorum sita, validissime, utpote praesentibus hostibus, clausa tenebatur, et claves a custodibus asservabantur; tota vero ista una cum suis vectibus et repagulis excussa in litus et saxa maritima est collapsa, simulque omnia quae illi adhaerebant abrepta sunt, antepagmenta videlicet et superliminare et cardines liminares ei coaptati. His peractis, facilis deinceps Romanis in oppidum ingressus videbatur, et hostis contemnendus. Sed et hic spe sua sunt frustrati. Hiatus enim quidam et abrupta locorum tam in ipso colle quam in ambitu interiore in longum protensa, arduum revera nihiloque minus quam antea accessu difficile oppidum reddebant. Narses iterito summis viribus in **36** oppidum impetum facit, perinde ac jamjam totum direpturus; Gothi vero ea ex parte conglobatis omnibusque viribus murum tuentibus, repellitur, neque quidquam operae pretii effecit.

C **41.** Tum Narses, cum neque bello neque vi ulla oppidum capi posset, statuit non universum exercitum in laboriosa hac obsidione detinere, sed Florentiam et Centumcellas et alia quaedam Tusciae oppida statim se transferre, rebusque omnibus ibi constitutis hostium adventum antevertere. Nuntia batur enim Leutharim et Butilinum et Francorum Alemannorumque copias intra Padum venisse: quae de causa quanta potuit celeritate, maximam exercitus partem eo ducitabat. Cum vero Philimuth sequentium se Herulorum dux paucis ante diebus motu bo correptus obiisset, ac necesse esset, ut prope alicui suaeque nationis duci subessent; cum Fulcarim statim ipsis contribulente Phanithel nepotem praefecisset, jussit ut una cum Joanne Vitaliani filio, et praeterea Valeriano et Artabano, aliisque praefectis et ducibus, cumque majore et validissima exercitus parte, Alpiuni jugo, quod inter Tusciae et **37** Aemiliam prominet, circumito, circa Padum flumen se reciperet, ibique fixis castris, munitioribusque locis praecoepatis, hostium insultas propulsaret et reprimeret; et si eos penitus profligare

^α ἐπεδεβήκει R. ^β Post αὖον Inlpr. legisse videtur τοῖς ξύλοις: collecta materia actignis supposita. Pro καὶ εἰτα f. ser. μάλιστα ^γ ἀρθείσης R. ^δ αὐτοὺς R. ^ε ἀθρόος R. ^ς τὰ add. ex R. ^ζ τῷ οὐδὲ N., τὸν οὐδὼν vulg., τῇ οὐδὲ R. Inlpr. incisum integrum omisit. ^η ἀπορρώγας R., ἀπορρώγει vulg. ^θ ἐκτεινόμεναι R., ἐκτεινόμενα vulg. ^ι ἀναρπασόμενοι R. ^κ καὶ om. R. ^λ ἀδύνατα R., ἀδύνατον vulg. ^μ ἐπὶ ἡλυσιν R. (Cl.), ἐπὶ λυσιν vulg. ^ν αὐτῷ R., αὐτοῦ vulg. ^ξ δὲ add. R. ^ο τῶν ξυνεπομένων R. et Inlpr. (Cl.), τῷ ξυνεπομένῳ vulg. ^π νόσφ om. R. ὅπ' addidi, Inlpr. confirmante. ^ρ τινὶ add. R. ^σ τῷ R., τοῦ vulg. Βιταλιανοῦ et Βαλεριανῷ R., Βιταλινῷ et Βαλερινῷ vulg. ^τ ἐὼν τῷ R., ἐὼν καὶ τῷ vulg. ^θ ἀνέχει. Sic vulg. et Inlpr., ἀνέλει R. et in mg. ἀνέλκεται. ix. tot. R., omi. articulo.

posset, gratiam haberet fortunæ; si vero multitudo pressus non posset, moram ipsam eorum expeditioni injiceret, efficeretque ne audacter intrepideque progredierentur; sed metu eis maximo incusso, quam posset longissime arceret, donec ipse omnia quæ opus erat ex animi sententia disposuisset. Hi itaque quo ipsi mandatum erat concesserunt. Ad Comas vero copias non exiguas reliquit, ut locis omnibus circumquaque insessis, hosteque intra urbem clauso, diuturna obsidione premerent. Atque hi quidem vallo in orbem ducto, exitus observant, sicuti aliquem capere possent pabulatum euntem. Putabant enim ipsi jam fere per annum obsessis omnia absumpta esse. Narses vero oppida adorsus, pleraque citra laborem in suam potestatem redegit. Florentini enim Ioviam progressi, fideque accepta nihil sese hostile passuros, sponte se suaque omnia dediderunt. Idem fecerunt Centumcellæ, neque aliter Volaterræ, ita vero etiam **38** Lunæ, quin et ipsi Pisani: adeo ei omnia prospere succedebant et ex itinere cuncta subigebat.

λαῖοι ^α δὲ ὅμοια ἐπρασσον. Βουλοτερραῖοι ^α δὲ οὐκ αἰτοῖ. ^β ὅτε πῶς ἄρα αὐτῷ ἐξ ὁρίας ἅπαντα εἶδει.

12. Soli Lucenses moram trahere tentabant, neque sese dedere, tametsi antea hi cum Narsete pacti erant, obsidibus datis et jurejurando præstito, quod si triginta dies præterlaberentur, neque auxilia ipsis venirent sustinendæ obsidioni belloque aperto gerendo idoneæ, ad non ex turribus et muris sed statario prælio pugnandum, confestim urbem seque dederent. Sperabant enim Francos brevi ipsis auxilio venturos. Hac enim fiducia freli, cum Narsete pacti erant. Cæterum cum jam statum tempus esset elapsum, neque ulla auxilia comparerent, neque sic tamen conventis pactisque standum censuerunt. Narses itaque illiusus, moleste id, ut par erat, ferens, ad murorum oppugnationem se comparabat. Nonnulli vero ex suis interficiendos esse obsides censebant, utque ita oppidani micore confecti perfidie sue poenas luerent. Sed Narses prudenter omnia **39** gerebat, neque ita se ira abripi patiebatur, ut crudeliter eos, qui nihil plane deliquerant, ob aliorum delictum necaret. Hujusmodi vero astum excogitavit. Adduxit enim eos in medium manibus complicatim ad lumbos revinctis, capitibus deorsum depressis; atque ita eos oppidanis miserando in statu constitutos ostendebat, comminatus jam iam illos obtruncatum iri, nisi confestim quæcunque pacti erant præstarent. Ligna vero quædam

A καὶ τὰ ἐρωμὰ τῶν χωρίων προκαταλαβόντας ἀποκρούεσθαι καὶ ἀναστῆλιν τὰς τῶν πολεμίων ἐφθόδους. Καὶ εἰ μὲν ἀπίσασθαι αὐτοὺς τελευτάτα δυναθεῖν, χάριν εἶδεναι τῇ τύχῃ, εἰ δὲ γε βιαζόμενοι τῷ πλήθει οἱ τε οὐκ εἴεν, ἀλλὰ σχολαίεραν αὐτοῖς ποιήσασθαι τὴν πορείαν, καὶ οὐ μάλ᾽ αὐθαλαῖους ^α ἀνὰ τὰ πρόσω ποιεῖν μετρίαναι, ἐδίδτεσθαι δὲ αὐτοὺς ἐς τὰ μάλιστα καὶ εἰργεῖν ὡς πορρωτάτω, ἕως αὐτὸς τὰ ἐν ποσὶν ^α ἅπαντα ἢ βούλοιο διαθεῖν. Οἱ μὲν οὖν κατὰ ταῦτα ἐγώρουν, κατελίπεν δὲ καὶ ἐν ^α Κύμῃ δύναμιν ἀξιόχρεον· ὅπως δὴ προσκαθεομένου, καὶ ἐνδον τοὺς θυμμενεῖς ἐγκατεργοντες, χρόνιζον αὐτοὺς ^α παραστήσειντο πολιορκίᾳ. Καὶ οἱ μὲν, χαράκιμα περιεβάλλοντό τε ^α, καὶ τὰς ἐξόδους ἐφύλαττον, εἰπον τινὰ εἰσεν ἐπὶ χυλὸν ^α ἵκνται. ὦντο γὰρ αὐτοῖς ἡδὴ πού ἐς ἐνιαυτὸν πολιορκούμενοις, ἅπαντα ἐξανάλωσθαι ^α τὰ ἐπιτήδεα. Ναρσὴς δὲ ταῖς πόλεσι προσβαλὼν ἀκοντὶ τὰς πλείους προσηγάγετο. Φλωρεντίοι μὲν γὰρ ὑπαντίσσαντες ^α καὶ τὰ πιστὰ κομισάμενοι, ὡς οὐδὲν ἄχαρι πείσονται, σφᾶς τε αὐτοὺς ἐθέλονται καὶ τὰ οἰκία παρέδωκαν. Κεντουκελλῶν, οὕτω δὲ καὶ Λουναῖοι ^α, καὶ μὲν δὴ καὶ Πι.

καὶ ὁδῶν τῶν ἐν ποσὶν ^α χεῖροῦτο.

[P. 23] ἴβ. Μόνοι δὲ ἐν Λούκᾳ ^α τῇ πόλει διαμείλιν ἐπειρώτων, καὶ ἥκιστα ἐπιέναι, καὶ πρότερον ἐτύγγανον οἷδε ξυνηθῆς θέμενοι πρὸς Ναρσὴν, ὁμήρους τε παρασχόντες, καὶ ἱπομισάμενοι, ὡς εἴγε τριάκοντα παραδράμοιεν ^α ἡμέραι, καὶ μὴ τις αὐτοῖς μεταξὺ παραγένοιτο ζυμμάχῃ, ὅπως οἱ τε εἶναι ἀμύνασθαι, καὶ ἐς πόλεμον ἐμπαῖν, οὐκ ἐκ πόρων ^α τε καὶ περιόλων, ἀλλὰ συστάδην ^α παρατάξασθαι· εἰ μὴ ταῦτα οὕτω ξυνεγεθεῖν, ἢ μὴν αὐτίκα τὴν πόλιν ἐγχειρεῖν καὶ παραδώσειν. ὦντο γὰρ οὐκ ἐς μακρὰν παρέσθαι τοὺς Φράγγους καὶ ἐπαρῆξιν. Τούτοις δὲ πῶνοι τὰς τοιαύτας ἐπιπονήντο ξυνηθῆς. Ἀλλὰ τότε ἡ μὲν κυρία παρερχέται, οἱ δὲ οὐπω παρήσαν, τοῖς δὲ καὶ ὡς βουλομένοις τὴν περιόρῃν ἀμείλει ^α καὶ ἀναινεσθαι τὰ ζυγχεύματα. Ναρσὴς μὲν οὖν ἐξαπατηθεὶς, ὥσπερ εἶκός, ἐγαλείπαινε, καὶ ἐς τειχομαχίαν παρεσκευάζετο. Ἐνίοις δὲ τῶν ἀμφ' αὐτὸν καὶ χροῖναι ἰδοῦναι τοὺς ὁμήρους ἅπαντας ^α διαφθαρεῖναι, ὡς ἂν οἱ ἐν τῷ ἄσπερ ἀναθεῖν, καὶ ταύτῃ ποινὰς ὑφείκειν ^α τῆς ἀπιστίας. Ὁ δὲ στρατηγὸς, γνῶμῃ γὰρ ἅπαντα ἐπρασσον, καὶ οὐ λίαν τῇ ὀργῇ ξυνεχώρει, οὐκ ἐς τὸδε ὁμότητος ἦει ^α, ὡς ἀποκτεῖναι τοὺς μηδὲν ὅ τι ἡδίκηότας, ἀνθ' ὧν ἕτεροι ἐπλημμελοῦν, ὅδον δὲ ὅμως τοῖνδε τινὰ ἐμχανήσατο ^α. Παρήγει γὰρ ἐς μέσον αὐτοὺς ἐναλλάξδην ^α μὲν τὸ χεῖρε ὅπλῃ ἐξῆν

^α θαρσαλέους R., θαρσαλέως vulg. μετρίαναι R. (Cl.), μετρίαναι vulg. ^α ἐμφοσὶν R. ἀξιόχρεον R. et Lugd., ἀξιόχρεον Par. ^α καὶ ante ἐν add. R. ^α αὐτοὺς R. (Cl.), αὐτοῖς vulg. ^α τε vulg. post χαράκιμα positum in R. post περιεβάλλοντο legitur. ^α χυλὸν R. et in mg. χυλόν. ^α ἐξανάλωσθαι (Cl.) ^α ὑπαντίσσαντες R., ὑπανθίσσαντες vulg. ^α Κεντουκελλῶν R. et Lugd., Κεντονκελλῶν eidd. ^α Βουλοτερραῖοι Cl., Βουλοτερραῖοι vulg., Ball. R. ^α Pro Λουναῖοι vulg. Ἀλαιοι, Intpr. Lucenses, R. Λουλαῖοι, levissima corruptela. Lunam oppidum his sæculis adhuc fuisse, Berettus probavit (Diss. chorogr. Script. Muratorii X, p. 102.): idemque demonstrant Agrimensorum libri. ^α Post ἐν ποσὶν vulg. add. ἅπαντα, om. R. et Intpr. ^α Λούκαις R. ^α παραδράμοιεν R., παραδράμειεν vulg. ^α πόρων R., Intpr. turribus, πόρων vulg. ^α συστάδην τε R. et in mg. συμβάδην. παρατάξασθαι R. ^α ἀμείλει add. ex R. ^α ἅπαντας add. ex R., om. vulg. et Intpr. ^α ὑφείκειν R., ὑφείκειεν vulg. ^α fci Cl., Intpr. ad id evasis, vulg. et R. εἴη. Ante ἡδ. ins. vulg. καὶ, om. R. ^α ἐμχανήσατο N., ἐμχανήσαντο R., ἐμχανήσθαι vulg. ^α Suid. s. v. ἐναλλάξδην: παρήγαγε. μὲν add. ex R.

περιεσφιγμένους, κάτω δὲ τὸ κάρη ἐκινευνεύοντες, ἔπειδειν αὐτοὺς τοῖς ὁμοφύλοις, οὕτω πως οἰκτρότατα διακειμένους, καὶ ἡπάλει θάπτον αὐτοὺς ἀνατρήσειν, εἰ μὴ τάχιστα * φθάσαιεν ἐκείνοι διαπραξάμενοι τὰ ὁπόσα ἐτύγχανον ὠμολογηκότες. Ξύλα * δὲ αὐτοῖς βραχέα ἐκ τοῦ μεταρρήνου ἐπὶ τοὺς τένοντας ὑπὲρ ἐλθόντο, ῥάκτοι πως κεκαλυμμένα, ὥς μὴ διορῶεν καὶ πόρρωθεν οἱ πολέμοι. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐπείθοντο, αὐτίκα ἐκέλευε δῆθεν * στοιχηδὸν ἅπαντας κατατομίσθαι, καὶ οἱ δορυφόροι σπασάμενοι τὰ ξίφη βιασάμενοι, ἐπαῖον τε καὶ ἐπεφύοντο, ὥς δὴ τοὺς αὐχένα ἀποτεμούντες · ἡ δὲ πληγὴ τοῖς ξύλοις ἐγγίχρπτουσα, οὐδὲν τι * αὐτοὺς μᾶλλον ἐόντο, κατέκτανον δὲ ὅμως πρηνεῖς ἐκείνοι, προσταταγμένον αὐτοῖς, ἡσπαιρὸν τε ἰδελούσιοι, καὶ λυσιπῶντο *, ὁποκρινόμενοι τὸ διολυλάναι. Ἰδόντες δὲ οἱ ἐν τῷ ὄρει, καὶ B τῷ διστάειν * ὡς κλειστον οὐ τὰ ἀληθῆ διασκοπούντες, ἀλλ' ἡ τὰ φαινόμενα, ὠλοφύροντο τε ἄσθρον, καὶ συμφορὰν ἐποιούντο τὰ γεγενημένα. Ἦσαν γάρ οἱ ἄνδρες οἱ ὁμηρεύοντες * οὐ τῶν πολλῶν τε καὶ ἀγεννῶν, ἀλλ' ἐπίσημοι ἐν τοῖς μάλιστα, καὶ εὐπατρίδαι. Ὡς δὴ οὖν τοιοῦτων αὐτοῖς ἀποστρεφίσθαι οἰομένους, κωκυτὸς ἐπέχε μυρίος, οἰμωγαὶ τε ἤκούοντο θαμναί *, καὶ φθέγμα θρηγνῶδες καὶ διωλύγιον, γόνα καὶ πολλὰ διαπληκτιζόμενα καὶ τὰς ἐφεστρίδας περιβήγγυντα **, ἀπὸ τοῦ προμαχέωνος ἐφοίτων, τυχὸν μὲν μητέρες οὖσαι τῶν ἀπολυλάναι δοκούντων, τυχὸν δὲ ἐπίκληροι, τυχὸν δὲ ἄλλω ὅπως τρόπῳ μέλον αὐτάς. Καὶ [P. 24] δὴ τῷ Ναρσῇ ἅπαντες ἀναφανδὸν ἐλοιδοροῦντο **, ἀλαζόνα τε ἀποκαλοῦντες καὶ ἀτάσθαλον, καὶ ἔργῳ μὲν αὐτὸν εἶναι λέγοντες βλαπὸν τε καὶ ματαιώδον, τὴν δὲ τοῦ εὐσεβεῖν ** ἀπὸ καὶ τὸ θεῖον θεραπεύειν δόξαν ἄλλως ** αὐτῷ κεκομφεῦσθαι.

14. Ταῦτα δὲ αὐτῶν ἐπιβοῶντων * Ἄρα οὖν C οὐχ ὅμως, ἔφη ὁ Ναρσῆς, τοῖσδε τε αἰτιοὶ ἀλλόθρου γεγνήσθε περιφρονησάμεντες γε αὐτοὺς καὶ κατακροῦμενοι; Ὑμῖν τε αὐτοῖς οὐ τὰ χρηστὰ βουλευσάμενοι φανεῖσθε ** ὅρκον ἐπιορκῶν ὁμολογότες, καὶ ἀναίδην ** παρασπονδήσαντες. Ἀλλ' εἰ γε καὶ τῶν ἐδελήσονται μεταμαθεῖν * τὸ συνοῖσιν, καὶ ἔργῳ τὰ ξυγκαίματα διανόσασθαι, οὐδὲν τι ἑλάττω ἔχετε. Οὐτοί τε γὰρ αὖθις ἀναβιάσονται, καὶ τὴν πόλιν ὅμῳν ἤμισα πηματοῦμεν. Εἰ δὲ μὴ, οὐ τῶνδε ** περὶ ὅμῳν τοιοῦτον ἀλγιστόν, ἀλλ' ἡδὴ φράζεσθε ὅπως μὴ * καὶ αὐτοὶ ἅπαντες ὁμοῖα πελίσσονται **. Ταῦτα δὲ ἐπεὶ ἤκουον οἱ Λουκανοὶ, ἐξαπατῶν γε αὐτὸν ἡγούντο καὶ φανακίζειν ἐπὶ τῇ τῶν χειρῶν ἀναζωγῇ. Καὶ ἦσαν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀπᾶσι οἱ λόγοι, οὐ μόνον γε ἡ περ ἐκείνοι φροντο, προθυμώτατα δὲ αὖθις * ἀνωμολόγουν ὅμως καὶ ἐπωμύνοντο, σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὴν πόλιν αὐτίκα παρέξειν αὐτῷ, εἰς ὅτι βούλοιο χρῆσθαι, εἴγε τοὺς ὁμήρους ἴδοιεν

A brevia ex interseapilio ad tendinas supposita erant, pannis oblecta; ne hostes eminens dolum prospicere possent. Cum itaque non parerent oppidani, neque vellent pactis prestare, statim ex ordine omnes obtruncari iussit. Lictores itaque strictis ensibus, maxima vi ferierunt, tanquam colla praecisuri. Ictus vero lignis impactus eos illatos reliquit; proni nihilominus, ut ipsis imperatum erat, in terram prolapsi, sua sponte palpitabant seque vi-brabant, simulantes se jam mortuos. Quod cum vidissent oppidani, et ob magnam loci distantiam rem ipsam animadvertere non possent, sed tantum in speciem apparentia, confestim ad luctum ejulatumque tanquam gravissimo malo accepto sese converterunt. Erant enim viri illi obsides non ex multis et obscuri, sed melioris notae et nobiles. Quibus quidem viris cum se privatos putarent, ingens ploratus est exortus, crebrique ejulatus et lamentabiles voces longe lateque exaudiebantur. Mulieres etiam multae unguibus dilaniatae stolisque discerptis per propugnacula discurrebant, sive matres eorum, qui necati putabantur, sive sponsae, sive quacunque alia ratione hoc illas tangeret. Omnes vero aperte Narselem conviciis incecebant, vanum improbumque jactatorem eum appellantes, et re quidem ipsa violentum et sanguinarium esse dicentes; pietatem vero et divini nominis cultum falso jactitare.

15. Haec illis inclamantibus. An non, inquit Nar-ses, vos hinc causa necis fuitis, qui iis neglectis ac proditis, neque vobis ipsis recte consulentes, perfur-jurandum curastis, pactaque turpiter viola-stis? Veramenimvero si vel nunc velitis quod expedit agnoscere, reque ipsa pacta prestare, nihil mali acci-pietis. Nam et obsides vestri reviviscant, et urbi vestrae nihil damni inferemus: sin minus, non horum causa deinceps vobis erit dolendum, sed jam cavendum ne etiam vos omnes similia laetis. Haec cum audissent 41 Lucani, illud sibi fucumque fieri censebant mortuorum resuscitatione. Et suberat quidem omnino verbis fraus, non tamen ita atque illi putabant. Promptissime vero nihilominus profitebantur rursus et jurabant, se ipsos et urbem arbitrio Narsis dedituros, si obsides salvos cer-nerent. Cum enim ipsis impossibile videretur, mor-tuos reviviscere, putabant se honestissime hoc pacto criminationem remoturos causamque suam equam

* τάχιστα om. R. et Intr. * ξύλα et βραχέα R. (Cl.), ξύλω et βραχέω vulg. * δῆθεν om. R. * οὐδὲν τι R. οὐδὲ τι vulg. ἐόντο R. Lugd., Intr. sine illorum perniciē, ἔγινετο vulg. * λυσιπῶντο R. διολυλάναι vulg., m. Lugd. ἀπόλ. * τῷ διστάειν R. τοῦ διστ. vulg. * οἱ ὁμηρ. R. art. om. vulg. * θαμναί R. Lugd. et Suid. s. v. κωκυτὸς, θαμναί edd. * περιβήγγυντα Suid. s. v. ἐφεστρίδας, παραβήγγυντα, περιβήγγυντα R. ἐφοίτα R. * Suid. s. v. ἐλοιδορούμεθα: τὸν Ναρσῆν. * τοῦ εὐσεβεῖν R. et Suid., αὐτοῦ εὐσεβεῖαν vulg. * ἀλλὰ R. * ἐπιβοῶντων R. ἀναβοῶντων vulg. οὐχ ὅμως, ἔφη ὁ Ναρσῆς, R. ἔφη ὁ Ναρσῆς, οὐχ ὅμως vulg. * φανεῖσθε R. et Intr. (Cl.) φανεῖσθαι vulg. * ἀναίδην Suid. s. v. μεταμαθεῖν, ἀνείδην vulg. et R. ἐδελήσεται R. ἐδελήσεται Suid. * μεταμαθεῖν, Suid., Intr. iterato perdiscere. μαθεῖν vulg. ἔργῳ R. et Lugd. mg., ἔργα edd. * τῶνδε R. et Lugd. corr., τοῦδε edd. Intr. plane alia legisse videtur: sin minus necesse erit omnino ut malefactis demum indoleatis. * Pro μὴ Rēh. * καί-σεσθε scribere debuisset (Cl.). * αὖθις ἀνωμολόγουν ὅμως; R. ὅμως ἀνωμολόγουν αὖθις vulg.

facturos. Tum Narses erectos confestim eos stare
iussit, et oppidanis spectandos posuit, salvos atque
incolumes. Illi vero eos conspicati, perculsi quidem
fuerunt, ut par erat, spectaculi novitate, sed ne ita
quidem omnes pactis standum censebant, neque
decerant qui recusarent. Posteaquam enim super
atites et salvos suos sunt conspicali, animis ex inco-
rore et dolore ad bonam spem conversis, uti vulgus
solet, ad ingenium redierunt, vicitque perfidia. Quo
quidem vesaniæ cum illi essent abrepti, Narses,
summa utens animi magnitudine, statim obsides
liberos ad suos remisit, nullis redimiis acceptis,
neque ulla conventionē 42 ab urbe extorta. Admi-
rantibus vero Lucanis, et quo consilio id fecisset
ambigentibus : *Non est mei moris, inquit, adulari et
vana spe lætare. Nam etiam absque his, nisi quam
citissime deditionem faciatis, hæc, inquit, vos subi-
gent*; simulque hæc dicens, enses eis ostentabat.
Obsides itaque dimisit, et civibus suis redditi, Nar-
selem, cœtibus hominum immisti, summis laudibus
efferebant, comitatemque qua exceperant prædi-
cabant et quod blandis commodisque moribus præ-
ditus esset, quodque singulari animi magnitudi-
nem iustitiæ studio temperaret, passim mullitaba-
tur; videbanturque hi sermones brevi plus quam
arma effecturi, demulcentes quoique e vulgo erant
contentiosiores et inconstantiores, et quampluri-
mos ad Romanorum partes sectandum concitaturi.
καὶ τὸ μεγαλύτερον ἔχον τὴν διαίαν ἀνακηραμένον,
κρὲν οἷός ἐστι λόγος· μείζων τῶν ὅλων [P. 25] δια-
καὶ πάλμῳβουλον, καὶ ὡς πλείστον ἀναπείσιν τὰ ἴ

14. Narsete vero adhuc obsidionem urgente, copia Romanorum in Æmiliam missæ, sinistris eventibus periculum erant, et valde, uti par erat, animis consternatæ. Cum enim quo missæ erant pervenis-
sent, initio quidem prudenter ordinateque omnia gerebant, et sicubi vicum aliquem aut oppidum de-
prædaturi ibant, acie quam optime instructa pro-
cedebant, neque longius quam par erat excurrer-
bant, neque 43 in diversas partes palantes distra-
hebantur, sed ordines suos servabant, excubiis
quidem a tergo opportunis in locis manentibus,
quadrata vero acie instructa, prædaque omni in
medium recepta, ut quam firmissime tutissimeque
asservaretur. Ita vero ipsis initio hostilia loca popu-
lantibus, paucis post diebus omnia in contrarium
versa pessum ierunt. Fulcaris enim Herulorum dux,
strepens quidem ille, nihilque plane hosticum for-
midare solebat, auidax vero et inordinatus erat, et
ad res gerendas exsequendasque non ita bene com-
paratus. Neque enim præfecti ac ducis decus esse
censebat, aciem instruere atque disponere : sed sicubi
ipse in prælio conspicuus aliosque præcurrrens
inagnoque impetu et ardore animi in hostem ferro

Α περιόντας· ἄτε δὴ γὰρ αὐτοῖς ἀδύνατον εἶναι δοκοῦν
τοὺς τεθνεώτας ἀναβῖναι, εὐπρεπέστατα ἡγοῦντο
ταύτη γοῦν ἀποσεῖσθαι τὸ ἐπικλήμα, καὶ ἐπὶ σφῶς
αὐτοὺς τὰ δίκαια μεταβεῖναι. Τότε δὲ οὐδ' ὁ Ναροτὴς ἐγ-
κελευσάμενος, ἀνίστησι τε αὐτοὺς ἄθροον, καὶ ἐπεδεί-
κνυντο τοὺς ὁμοφύλους αὐτοῖ τε καὶ ἀδελφῶν²². Οἱ δὲ
ἐπιδόντες αὐτοὺς, καταβλήττοντο μὴ, ὡς περ εἰδὸς,
τῷ παραλόγῳ τῆς θέας, οὐ μὴν οὐδὲ ὥς ἅπαντες ἐκτε-
λεῖν τὰ ὠμωμοσμένα φοντο χρῆναι, ἀλλ' ἦσαν οἱ καὶ
ἀνῆκοντο²³. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς περιῆσαν οἱ ἄνδρες,
καὶ τὸ ἀλλοτρίῳ τῆς γνώμης καὶ ἀνιῶμενον ἐς τὸ εὐε-
λεῖν μεταβέβλητο²⁴, πάλιν, ἄτε δὴ ὁμιλος, ἐς τὰ πρότε-
ρα ἐπανάησαν, καὶ τὰ ἐξ ἀπιστίας ἐνίκη. Ἐς τοῦτο
δὲ αὐτῶν ἀβέλτερις ἐληλακότων, Ναροτὴς ὁ στρατηγὸς
πολλῇ χρώμενος τῇ μεγαλοφροσύνῃ, ἀφίησι τοὺτους
εὐθύς, καὶ ἐς τὰ οἰκία ἐκπέμπει, οὐτε λῦτρα κομισά-
μενος, οὐτε ἄλλο τι τὴν πόλιν ὁμοιογεῖν ἀναγκάσας.
Β Θαυμαζόντων δὲ τῶν Λουκαῶν, καὶ θεοῦ δὲ ἔνεκα τοῦ-
το δράσαντι ἀμειψομένους· Οὐ σύντηγες ἄμοι γ²⁵, ἐφη,
βωμολοχίαις τε καὶ γλισχραῖς ἐπίσιον ἔγκαλλω-
πίζεσθαι. Οἶμαι γάρ καὶ τούτων ἀνευ, εἰ μὴ ὡς
τάχιστα ἐκόντες εἶναι²⁶ προσχωρήσοιτε, ἀλλὰ
ταῦτά γ²⁷ ὁμᾶς παρὰστῆσθαι, καὶ ἅμα λέγων
ἐπεδείκνυν τὰ ἔφη. Οἱ μὴ δὲ ἄνδρες ἀπειμῆται,
καὶ τοὺς ὁμοφύλους ἀναμυχθέντας, ἐν εὐφραμίᾳ πολλῇ
τὸν Ναροτὴν ἐποιούντο ἐπὶ τοὺς φυλλόγους φοιτῶντες·
ἐμέμνηντο δὲ τῆς κομιδῆς τ²⁸ καὶ ἐπιμελείας ὁπόσης
ἐτυχον πρὸς αὐτοῦ, ὅτι τε μελιγχοῦς καὶ εὐόμιλος,
ἐκασταχοῦ²⁹ ἐψιθυρίζετο. Καὶ ἐμελλον ἄρα οὐκ ἐς μα-
κρόταστα, κατακηλούντες τὸν πλῆθος ὁπόσον φιλεῖ
ῥωμαίων ἐλθεῖναι.

C 18. Ἐτι δὲ τοῦ Ναρσοῦ τῇ πολιορκίᾳ προσκαθε-
μένου, τὰ ἐς Αἰμιλιαν σταλέντα τῶν Ῥωμαίων
στρατεύματα²⁷ ἐταράττετο τοῖς ξυνευθελαῖσι²⁸, καὶ
δυσθυμίᾳ, ὥσπερ εἶκός, πολλῇ ἐλαύκει. Ἐπειδὴ γὰρ
αὐτοὺς ἀφίκοντο, τὰ μὲν πρῶτα σὺν εὐδολίᾳ τε καὶ
τάξει ἅπαντα ἐπραττον. Καὶ εἰ που ἡ κόμην τινὰ ἢ
πόλισμα δυσμενὲς ληϊσόμενοι ᾔεσαν, ξυνεταγμένοι
εὖ μάλα ἐχθούρου, καὶ οὐ πόρρω τοῦ μετρίου τὰς ἐπι-
ελάσεις ἵποιοῦντο· αἱ τε ἀναχωρήσεις αὐτοῖς οὐ δι-
εσπασμέναι, ἀλλ' ἐν κόσμῳ ἐγίνοντο, τῶν μὲν ἐπι-
σθοφυλάκων ἐν τῷ δέοντι χώρῳ μενόντων, ἐς πλεί-
στον δὲ τῆς φάλαγγος τακτομένης, καὶ τὴν λείαν ἐς
D μέσον ἀπολαμβανούσης, ὥς ἂν βεβαιότατα διασώζοντο.
Οὕτω δὲ αὐτῶν τό γε κατ' ἀρχὰς τὰ πολέμια χωρὶς
λυμαινομένων, ὀλίγαις ὑστερον ἡμέραις ἅπαντα
διέβριε τὰ πραχθέντα καὶ ἀντετάραπτο. Φουλκαρι-
ὸς γὰρ ὁ τῶν Ῥομύλων στρατηγὸς ἀνδρείως μὲν δῆπου
ἦν²⁹, καὶ οὐδενώτι πολέμιον ἐπεφύκει δειμαίνειν,
θρασύς δὲ καὶ παραχώδης, καὶ τὸ δραστήριον οὐ μάλα
ἐν δέοντι κεκτημένος, στρατηγῶς τε καὶ ἡγεμόνος
οὐ τὸ κοσμεῖν καὶ διατάττειν τὴν φάλαγγ γνῶρισμα
εἶναι ᾔησεν³⁰. ἄλλ' εἶπου προφανεῖς³¹ ἐν μάχῃ καὶ
προαλλόμενος, θυμῷ τε ἀθρόον ἐμβαλὼν ἐς τοὺς ἀν-

²² ἀδύλωτοι R. ἐπιδόντας R. ἐσιδόντας vulg. ²³ ἀνήγοντο R. ἀνήνγητο vulg. ²⁴ μεταβέβητο R. ²⁵ εἶναι R et Lugd., om. vulg. ²⁶ ἑκασταχοῦ R., πανταχοῦ vulg. ²⁷ Ubi asteriscos posui, exciderunt verba διαφθορῆσαι πυνθανόμενος, aut his similia. Inipr. ubi exercitas — acceptum detrimentum intellexit. ²⁸ ξυνεχθεῖται R. ξυνεχθείει vulg. ²⁹ ἦν R., om. vulg. ³⁰ προφανείς R. et Lugd., προφανής var. Lugd. atque inde vulg. προαλλήνομος R, προαλλήμος vulg.

εταλούς, ἔπειτα αὐτοῦργησεν τὰ πολέμια, ταύτη³¹ αὖτε ἤρχηται καὶ ἐβρεθότο. Τότε δὴ οὖν καὶ μάλλον ἐς ἀπειροκαλίαν ἡρμένος, ἐπιδρομὴν ἐς Πάρμην ἐποιεῖτο τὴν πόλιν. Ἐτύγχανεν δὲ ἡ Πάρμια ὑπὸ τῶν Φράγων ἤδη καταχρυσμένη. Προσέχον δὲ αὐτὸν κατασκόπους πρῶτον ἐκπέμψαι τοὺς γνωματεύουστας ἐς τὸ ἀκριβὲς τὰ βουλευόμενα τῶν πολεμίων, οὕτω τε ἐν τάξει ἐπὶ προσγνωσμένοις ἵκναι, ὃ δὲ, προπετείᾳ μόνῃ καὶ ὀρμῇ παραλόγῃ πίσνον, ἐπαγόμενος ξὺν ἀκοσμίᾳ τὸ τῶν Ἑρούλων στράτευμα, καὶ ἀλλοὺς³² ὁπόσοι ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν εἶποντο οἱ ταγμάτων, δρομαιοί, ἐχώρει, οὐδενός³³ ἀντίξουν ἔσεσθαι ὑποτοπῆσαι. Ταῦτα δὲ προμαθὼν Βουτίλινος ὁ τῶν Φράγων ἡγεμὼν, ἐς ἀμφιθέατρον τι οὐ πόρρω τῆς πόλεως ἰδρυμένον³⁴ (ἀνείτο δὲ τοῦτο ἀνδράσιν, οἷς ὁ βίος θωμίου τοῦ δήμου πρὸς θηρία διαγωνίζεσθαι), ἐνταῦθα δὴ οὖν ἀπολεξάμενος ἐκ τῶν οικείων στρατοπέδων τοὺς εὐθαρσεῖς τε καὶ μαχηματώδεις ἀπέκρυπτε, καὶ μεγίστην ἐνέδραν καταστήσας, ἐπεσκόπει καὶ ἀνέμενεν τὸν τοῦ ἔργου καιρόν. Ἐπεὶ δὲ Φούλκαρις τε καὶ οἱ Ἑρούλοι εἰσω τῶν πολεμίων ἐτύγχανον προελθόντες, τότε δὲ³⁵ δοθέντος τοῦ συνθήματος, ἐκδραμόντες οἱ Φράγγοι, ἐσβάλλουσιν³⁶ ἄρδον ἐς αὐτοὺς ἀτάκτως τε καὶ παρημελημένως ἰόντας, εὐθύς τε οὐδενὶ κόσμῳ τοὺς ἐν χερσὶν ἀπαντας τοὺς ἔλφεσι διεχρῶντο, καταπλαγέντας [P. 26] τῷ αἰφνιδίῳ καὶ ἀπροσδοκῆτι³⁷, μονονουχί σπαστηνευμένους· μόλις δὲ οἱ πλεῖστοι συναισθανόμενοι οὐπερ³⁸ ἰσχυρὴν συμφορὰν, ἀγεννῆ καὶ αἰσχίστην ἡσάλλοντο σωτηρίαν. Παραδόντες γὰρ τὰ μετὰ φρενα τοὺς πολεμίοις, ἔφευγον προτροπᾶν³⁹ ἀλκῆς τε ἀπάσης ἐπιληλησμένοι καὶ τῆς χρονίας τῶν κινδύνων μελέτης.

ἰε'. Οὕτω δὲ τοῦ στρατοῦ διαβρύντος⁴⁰, Φούλκαρις ὁ στρατηγὸς ἅμα τοῖς ἀμφοτέρω⁴¹ αὐτῶν⁴² δορυφόροις περιλειμμένοις, χρῆναι φρεσὶ μὴ ὁμοίως ἀποδιδράσκειν, ἀμεινον δὲ⁴³ ὁράσειν θάνατον ἐλόμενος εὐχλεᾶ, ἢ τὸ ἀγεννὲς ἐπιιδῶναι. Καὶ τοίνυν εἰστέχει ὡς οἶόν τε ἦν ἀσφαλέστατα, ἐπὶ τύμβῳ⁴⁴ τινὶ τὰ νῦτα ἐρηγισμένοις, καὶ πολλοὺς τῶν πολεμίων διέφθειρεν, νῦν μὲν ἄρδον ἐπιών, νῦν δὲ ἀντιπρὸς ἡρέμα ἐς τὰ ὀπίσω ὑποχαζόμενος⁴⁵. Ἐξὼν δὲ αὐτῷ καὶ ὡς ἐτι εὐνολώτατα ἀποδρᾶναι, καὶ τῶν ὁπαδῶν οὕτω ποιεῖν ἀντιβολοῦντων· Καὶ πῶς ἂν ὑποσταίην τὴν γλῶτταν, ἔφη, Ναρσοῦ μεμφομένην μοι τῆς δουλείας; Δεδιώξθαι οὖν, ὡς ἴσκει, τὴν καχηγορίαν μάλλον τοῦ ξίφους, ἔμενεν καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἀνταίχεν, καὶ οὐκ ἀνείε μαχόμενος, ἕως τῷ πληθύνει ξυνελημένος, καὶ πολλοῖς ἀκοντίοις τὰ στέρνα βληθείς, ἦδη δὲ καὶ πελᾶκει τὴν κεφαλὴν κεχαρσμένως, μόλις δυσθανατῶν ἔπεσε πρηνὴς ἐπὶ τῆς ἀσπίδος. Ἐπ' αὐτῷ⁴⁶ δὲ καὶ οἱ ἄλλοι χύδην⁴⁷ ἐκτείνοντο ἀπαντες, ὅσοι δὲ ἐτύχα-

A tur, suisque ipse manibus pugnam cum hoste consereret, hoc vero sibi magnæ laudi ducēbat, valdeque eo nomine gloriabatur. Tum vero temporis majore etiam temeritate elatus, in Parmensem urbem excursionem fecit (erat vero jam tum Parma a Francis occupata); cumque oportuisset eum speculatores prius emittere, qui hostium consilia accurate explorarent, atque ita ordinate ad res præcognitas exercitum ducere: ille, præcipitanti sola et temerario animi impetu fretus, nullo ordine Herulorum⁴⁵ copias educens, et quotquot e Romanis legionibus eum sequebantur, confisato agmine tendebat; nihil adversi eventuum suspicatus. Quæ cum præcivisset Butilinus Francorum dux, in amphitheatro quodam non procul ab urbe erecto (erat vero id destinatum his, qui spectante populo cum bestis decertabant), delectam e suis copiis strenuorum maxime bellicosissimorumque militum manum occultavit, maximisque insidiis dispositis observabat expectabatque rei bene gerendæ occasionem. Postquam vero Fulcaris et Heruli jam intra hostes essent progressi, tum signo dato erumpentes Franci, impressioneque in eos inordinate neglectique euntes confestim facta, obvios promiscue omnes gladiis trucidabant; repentina impressione perculhos atque inopinato indagine cinctos; ægre vero quamplurimi, consilii jam quo mali venissent, ignobilem turpissimamque salutem quæsiverant. Terga enim hostibus vertentes concitatissimo cursu fugerunt; omnis et bellicæ virtutis et diuturnæ periculationis oblitii.

15. Ita vero fuso exercitu, Fulcaris Herulorum præfectus solus cum satellitio suo relictus, nequam sibi, ut aliis, fugiendum putabat, 45 præclarius facturum se ratus, si gloriosa morte occumberet, quam parum generose superviveret; subitit itaque quam potuit firmissime ad tumulum quemdam sive sepulcræ monumentum tergo imminens, multosque ex hostibus occidit, modo impetuose in eos irruens, modo adversa fronte sensim retrorsum se recipiens. Cum vero ei etiam sic adhuc integrum esset quam facillime fugam capessere, sui que ut ita faceret hortarentur: Et quo pacto, inquit, Narsetis linguam sustinuerim, temeritatis me insimulante? Convicium itaque, ut videtur, magis quam gladium extimescens mansit, et quam diutissime restitit, neque destitit pugnare, donec circumfusa hostium multitudine, multisque jaculis pectore exceptis, securi etiam capiti impacta, et jam eum morte conflictans, pronus in scutum concidit. Super hunc vero reliqui

³¹ ταύτη R, ταύτης vulg. ³² ἄλλοι R. ³³ οὐδέν αντ. Suid. s. v. ἀντίξουν. ³⁴ ἰδρυμένον R et Lugd., ἰδρυμένων Par. ³⁵ τότε δὲ R, τότε δὴ vulg. ³⁶ ἐσβάλλουσιν R, καὶ ἐσβάλλουσιν vulg. ³⁷ ἀπροσδοκῆτι R et inipr. subito et inopinato casu, ἀπροσδοκῆτα vulg. ³⁸ οὐπερ R et Suid. s. v., vulg. ἥσπερ. ³⁹ Suid. s. v. προτροπᾶν: τὰ νῦτα. ⁴⁰ διαβρύντος R et Lugd., διαβρύντος edd. ⁴¹ ἀμφοτέρω R, ὅν' αὐτῶν vulg. περιλειμμένοις R, παραλειμμένοις vulg. ⁴² δὲ inserui cum R et inipr. ⁴³ τύμβῳ inipr. monumento. ⁴⁴ ὑποχαζόμενος R et Suid. s. v. ἀντιπρὸς, vulg. ὑποχαζόμενος. ἀπὼν et ἀντιπρὸς Suid. s. l. ⁴⁵ ἐπ' αὐτῷ R, ἐπ' αὐτοῦ vulg. ⁴⁶ χύδην om. R.

etiam quotquot ei adhererant, ad unum omnes, sive sua sponte, sive hostili vi sunt trucidati. Fulcaris itaque Herulorum dux creatus, non fuit in diuturna illius dignitatis possessione, sed brevi admodum tempore prosperis rebus veluti lætitia quadam, quæ somniantibus accidit, usus, celerem habuit et præfecturæ et 46 vitæ exitum ac finem. Hæc itaque clade Romanis illata Francis multum animi roborisque accessit. Gothi vero Æmiliam et Liguriam proximaque loca incolentes, qui antea infidam quidem illam et non sinceram, pacem tamen bellique societatem metu potius impulsam voluntate adducti cum Romanis inierant, animis recuperatis, fœderibusque aperte rupiis, confestim ad barbaros ut morum viteque similitudine conjunctos sese contulerunt. Copiæ vero Romanorum quas Joannes Vitaliani filius, ut antea dixi, et Artabanes ducebant, et ex Herulis quotquot fuga evaserant, Faventiam statim sese receperunt. Censebant enim præfecti ex re sua non esse circa Parmam diutius hærare, cum hostiles copiæ eo confluxissent, et quod, cum inopinato prospere rem gessissent, non amplius utebantur fortuna moderate. Nam Gothorum urbes ipsis aperiebantur, et jam valido præsidio recepto, manifeste videbantur omnibus viribus impressionem in ipsos facturi. Quamobrem præfecti copiarum quam proxime fieri posset Ravennam concedendum judicabant, eaque ratione hostium impetum declinandum; quippe qui conserendo cum ipsis prælio impares essent. Hisce vero rebus Narseti nuntiatis, dolebat quidem ille molesteque ferebat barbarorum insolentiam, et quod Fulcaris ita subito periisset, vir non e multis et obscurus, sed 47 strenuus imprimis, multisque victoriis clarus, qui nunquam ab hoste vinci potuisset, si prudentiam cum fortitudine conjunctam habuisset. Hisce igitur de causis lugebat quidem ille et lamentabatur, non tamen, ut multi, animo cadebat aut formidabat; sed cum circumstantes ipsum copias inopinata clade consternatas videret, adhortationem sibi in publico habendam censuit, qua eos ad animi præsentiam revocaret metumque eximeret.

16. Erat enim Narses prudens imprimis et industrius, valdeque peritus accommodandi se cuivis fortunæ atque eventui; et doctrinæ quidem aut eloquentiæ non magnopere studuerat, naturæ vero dexteritate eminebat; poteratque animi sui sensa complaceat explicare ac demonstrare; et hæc quidem apado existens, et in aulis regum molliuscule habitus. Erat autem et statura corporis brevi, et ad gracilitatem educatus, adeo vero strenuus inagnis-

Α νον ἀμψ' αὐτὸν μεμνηχότες, τυχὸν μὲν ἐθέλονται, τυχὸν δὲ καὶ ὑπὸ τῶν πολεμίων εἰρηγόμενοι. Φούλα- ρις μὲν οὖν στρατηγὸς αἰραθείς, οὐ λίαν ἀπώνατο τῆς τιμῆς, ἀλλὰ βραχὺ τὴν εὐημερήσας⁴⁷, ὥσπερ ἐν οὐνι- ρατος εὐφροσύνῃ, ταχέϊαν ἔσχε καταστροφὴν τῆς τε ἀρχῆς καὶ τοῦ βίου. Τοῦτου δὲ τοῦ πάθους γεγενημέ- νου, τὰ μὲν τῶν θράγγων φρονήματα ἐπὶ ῥητο ἐπὶ μέγα, καὶ ἐπερβρόνυτο⁴⁸. Γότθοι δὲ οἱ Αἰμιλιανὸν τε καὶ Λιγούριαν καὶ τὰς ἐχομένας χώρας οἰκοῦντες, οἱ δὲ πρότερον ὑποῦλον μὲν καὶ οὐκ ἐλευθέραν, εἰρήνην δὲ ὁμῶς καὶ ὁματιμίαν, τῷ δεδιότι μᾶλλον τῆς γνώ- μης ἢ τῷ ἡδομένῳ, ἐπεποίητο⁴⁹. οὗτοι δὲ τότε ἀνα- θαρσύναντες, καὶ ἀναφανδὸν παρασπονδῆσαντες, αὐτίκα τοῖς βαρβάροις κατὰ τὸ ὁμοδείον προσέχου- ρουν. Τὰ δὲ τῶν Ῥωμαίων στρατεύματα, ὧν δὴ Β Ἰωάννης τε ὁ Βιταλιανὸς⁵⁰, ἤπερ μοι ἦδη ἐρρήθη, καὶ Ἀρταβάνης ἡγούντο, τοῦ τε Ἑρουλικοῦ ὁμίλου ὁπόσον τῇ φυγῇ διεσείσσωτο, αὐτίκα ἐς Φαβέντιαν μετανέστησαν τὴν πόλιν· ἔφοντο γὰρ οἱ στρατηγοί, οὐ πρὸς αὐτὸν εἶναι ἀμφοὶ τὴν Πάρμαν ἐπὶ ἰσθμῷ, τοῦ τε πληθους τῶν πολεμίων αὐτοῦ ἀγερθέντος, καὶ ὅτι παρὰ λόγῳ εὐημερήσαντες⁵¹, οὐκ ἐτι ἐχρῶντο τῇ τύχῃ μετρίως. Αἱ τε γὰρ πόλεις τῶν Γότθων αὐτοῖς ἀνεπετάννυντο, καὶ δὴ⁵² φρούρια ἐχυρὰ [P. 27] κα- ταλαβόντες ἐπίδοξοι ἦσαν πανσούδι⁵³ αὐτοῖς ἐπισπε- σίσθαι. Ταῦτα ἄρα οἱ στρατηγοὶ ὡς πλησιέστατα⁵⁴ Ῥαβέννης ἰκέσθαι διανοήθησαν, καὶ ταύτῃ τοὺς πο- λεμίους ἀλέασθαι, ἐπεὶ μηδὲ ἀξιόμαχοι αὐτοῖς ἔφοντο εἶναι. Τοῦτων δὲ τῷ Ναρσῇ ἀπηγγεμένῳ, ἡσυχάλλε μὲν ὄγε καὶ ἰδυφάροι ἐπὶ τῇ τῶν βαρβάρων ἀλαζο- νείᾳ, καὶ τῷ Φούλαριν ἀδρόν ἀποκωλύειν, ἀνδρα οὐ τῶν ἀσχυμῶν καὶ λανθανόντων, ἀλλ' ἀνδρείοτάτων ἐν τοῖς μάλιστα καὶ ἀρίστον, νίκας τε πολλὰς ἀνα- θεσάμενον, καὶ οἷον οὐ πώποτε ἂν πολεμίους, οἶμαι⁵⁵, ἀλῶναι, εἰ μετὴν ἐν μέρει καὶ εὐδουλίας⁵⁶ τῇ ῥώμῃ. Τοῦτων μὲν οὖν ἔκατι ὑπερήλγει καὶ ὠλοφύρετο, οὐ μὴν, ὥσπερ οἱ πολλοί, καταπέπληκτό γε⁵⁷ καὶ ἐδε- δειε, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀμψ' αὐτὸν⁵⁸ σπράττυμα, ἐπισιθὴ αὐτοῦ; ἑώρα τῷ παραδόξῳ κατεπιτήχοντας, ἔγνω παραίνεσιν αὐτοῖς ἐν κοινῷ ποιήσασθαι, ὡς ἂν πρὸς εὐφυχίαν αὐτοῦς⁵⁹ ἀνακαλέσονται, καὶ τὸ δεδιὸς ἐκ- θεραπεύσονται.

ις'. Ἦν γὰρ ὁ Ναρσῆς⁶⁰ ἔμφρων ἐς τὰ μάλι- στα καὶ δραστήριος, καὶ δεινὸς ἀρμόσασθαι τῷ παρ- εμπίπτοντι, καὶ παιδείας μὲν αὐτῷ οὐ τι μέλα μετὴν⁶¹, οὐδὲ τὰ τῆς εὐγλωττίας ἐπεφρόντιστο, φύσεως δὲ ὄγε δεξιότῃ διέπρεπε, καὶ παραστήσαι οἷός τε ἦν λόγῳ τὰ βεβουλευμένα⁶² καὶ ταῦτα το- μίας γε ὧν, καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις τρυφερώτερον⁶³ ἀνατετραμμένος. Ἦν δὲ ἄρα καὶ τὸ σῶμα βραχύς, καὶ ἐς ἰσχύνητα⁶⁴ ἐκδεδιγημένος. Τὸ δὲ ἀνδρείον

⁴⁷ εὐημερίσας R. ⁴⁸ ἐπερβρόνυτο R. ⁴⁹ ἐπεποίητο R. ⁵⁰ Βιταλιανὸς R et intr., Βουταλιανὸς vulg. ⁵¹ εὐημερήσαντες R. ⁵² καὶ δὴ R, καὶ ἦδη vulg., et intr. φρούρια ἐχυρὰ R et intr., φρούριον ἐχυρὸν vulg. ⁵³ πανσούδι R, πανούδι vulg., ἐπισπεσίσθαι R, ἐπισπεσίσθαι vulg. ⁵⁴ πλησιέστατα R, πλησιέστατα vulg. ⁵⁵ οἶμαι add. ex R, Lugd. mg., intr. crediderim. ⁵⁶ εὐδουλίας R et Lugd., εὐδουλία vulg. ⁵⁷ ὑπερήλγει R, intr. dolore afficiebatur ingenti, vulg. ὑπερήλγει. ⁵⁸ κατεπέπληκτό γε R, κατεπ... τε Lugd., κατεπληκτέ τε vulg. ex mg. Lugd. ⁵⁹ αὐτὸν R, intr. qui circa se erat, αὐτὸ vulg. ⁶⁰ αὐτοῦς R. (Cl.), αὐτοῖς vulg. ⁶¹ Suid. s. v. Ναρσῆς : εὐφρων. ⁶² μετὴν R et Suid., μεστὴς vulg., Lugd. in mg. μετόν. ⁶³ τρυφερώτατα Suid. l. i. Sed idem s. v. τομίας vulg. servat. ⁶⁴ ἐν ἰσχύνητι Suid. l. i.

καὶ μεγαλοῦργον ἐς τοσούτων ἐκείνητό, ἐς ὅσον ἀμείλει καὶ ἀπιστεῖσθαι. Οὕτως ἄρα ὅτε " ἂν ἐν τῇ ψυχῇ φρόνημα ἐλευθέρων τε καὶ γενησὼν ἐνῇ, τούτων δὲ οὐδὲν δεῖον κώλυμα γίγνεται, μὴ οὐχί εἶναι ἀρίστον ". Τότε δὴ οὖν ὁ Ναρσῆς παρελθὼν ἐς μέσον τῆς στρατιᾶς, εἶπε τοιαύτα· Τοῖς μὲν εἰσισημένοις ἐκαστοτὲ τῶν πολεμίων κρᾶται, καὶ διὰ παντός αἰσίων περιῶσθαι τῶν ἔργων, τούτοις εἰ γὰρ τε καὶ πρὸς βραχὺ μὴ καθύστερον οἴσεται χρῆναι συμπέσειν, κυραφεῖται τὸ χαῖρον εὐθὺς, καὶ τὰς ἐλπίδας ἀμβλύνει. Ἐγὼ δὲ προσήμειν οἶμαι τοῖς ἔμπροσιν ἐν ταῖς εὐπραγίαις τῇ τύχῃ μὴ συνεξαίρεσθαι, ἀλλ' ὡς ῥῆδιον ὄν " μεταβολῇ γίνεσθαι τῶν παρόντων, οὕτως δὲ παρὰ σκευάσθαι τὰς γνάμεις. Τοῖς γὰρ ὧδέ πως " ἔχουσιν ἐρόπου, ἥδιστον μὲν εὐτυχία φανταίται, οὐ σφόδρα δὲ λυσιπρόν εἶπεν καὶ παρὰ γνάμην " ἀφαιεῖται. Ὅρᾷ τοῖσιν ὅμως, ὧ " ἄνδρες, πλέον ἢ κατὰ τὸ συμβᾶν ἀνωμύτους, καὶ δὴ ἄλλοις ὡς οὐχ ἐτέρωθεν τοῦτο πεπρόθεσται, ἢ μόνον τῷ πέρα " τοῦ μετρίου μεγαλυνεῖν τῇ τοῦ νικᾶν συνήθειᾳ, καὶ μηδέποτε διαμαρταῖν δουρηθῆναι οἰσθῆναι ", ὥστε, εἰ τήνδε τὴν " δόξαν ἀφέντες μόνον καθ' ἑαυτοὺς " σκοπήσοιτε τὸ πραχθῆν, οὐκ ἂν ὅμην ὀφείλει τηλικούτου " δεινόν, ὁπόσον ἄλλως ἡγείσθε. Εἰ γὰρ IP. 28] καὶ Φούλκαρις ὁ στρατηγός, ἄτε δὴ βάρβαρος, καὶ τὸ προπετὲς ἐπιχωριῶν " πρὸς τοσαῦτα πολεμίων πληθὺν σὺν ἀκοσμίᾳ διακινδυνεύσας, μετέσχευ ἐκείνων εὐδώς ὥσπερ ἀκόλουθον " ἦν· ἀλλ' ὅμην, ὧ ἄνδρες, οὐδ' ὧς ἀποκρητέον τὰ νῦν, οὐδὲ προεγνώσμενα μεταθετέον. Αἰσχροὶ γὰρ, εἰ Γότθων μὲν οἱ περιόντες, καὶ ταῦτα τοῦ γένους αὐτοῖς διαφύοντες, οἱ δὲ καὶ συμμαχίας ἐπαίονται, καὶ μέλλουσιν " ἡμῖν ἐπελύναι πόρους, καὶ οὐ παντελῶς ἀσειρήνασι πρὸς τὰς τύχας, ἡμεῖς δὲ νῦν ἡττησθαι μόνον ὀπιοτήσαντες τῷ μὴ σφόδρα νεκρωθῆναι, κατακροήσομεν τῶν προθυμῶν τὴν εὐκλειαν, ἀποβαλόντες τὴν προθυμίαν. Καίτοι χαίρειν ἡμῖν μᾶλλον προσήκει ἐπὶ τῷ γεγενημένῳ ". Ἐρ τοῦτο γὰρ, οἶμαι, τὸ ὑπερβάλλον τῆς εὐτυχίας κηκόλαται ", καὶ τὸ ἅλιν διαφθορεῖσθαι περὶ γαμεν, καὶ τοιοῦτον θαρβεῖν ἡμῖν ἀρᾶσθαι τοὺς ἀγῶνας, ὡς ἐνθένδε πάλιν νικᾶν ἀρχομένους ". Εἰ γὰρ καὶ D πληθεῖ συμμένεται τὸ πολέμιον, ἀλλ' εὐκοσμίᾳ γὰρ κατὰ τὸ μᾶλλον " αὐτῶν, ἦν σωφρονώμεν, περιεσόμεθα, μαχοῦμεθα τε πρὸς ἄνδρας ἐπὶ λυδίας, καὶ τῶν ἐπιτηδεύων, ὥσπερ εἰδος, ἀπορῶντας, εὐ τούτων ἡμεῖς ἔχοντες· σπου-

A que rebus gerendis par, ut propemodum fidem au-
peraret. Ex quo satis liquet, ei qui liberali et ge-
neroso animo sit praeditus, nihil impedimento esse
posse, quo minus quavis in re plurimum valeat.
Tunc itaque Narses in medium exercitus progressus,
in hunc modum verba facit: Qui 48 quotidianis
de hostibus victoriis rebusque prospere perpetuo ge-
rendis sunt assuefacti, his si quid forte etiam ad breve
tempus non plane ex animi sententia accidat, et le-
silitium intercipit et spes obtundit. Ego vero ita censeo,
viros prudentes in rebus prosperis nequaquam cum
fortuna extolli debere, sed ut facilis est et proclivis
rerum praesentium immutatio, ita semper praeparatos
in omnem eventum animos gerere. His enim qui ita
affecti sunt, suavisima quidem res videbitur prospe-
ritas; non valde tamen acerba ac molesta, si forte
aliquando spe sua excidant. Video itaque vos, viri,
plus quam casus iste postulet, angere; neque aliunde
hoc proficiaci quam ex hoc uno, quod ultra modum
vincendi consuetudinem gloriemini, quasi nunquam
labi possitis; quocirca si hac opinione deposita fa-
ctum ipsum per se consideretis, non tam altius ei
grave, quam alioqui putatis, videbitur. Si enim Ful-
caris, utpote barbarus, patrio more temere aduersus
tantam hostium multitudinem ordine omni neglecto
congressus, consentaneus suae temeritatis penas luit:
at vos, o viri, neque sic in praesenti animis cadere,
neque ab instituto discedere oportet. Turpe enim 49
fuerit, si Gothorum reliquia tota fere gente deleta
belli gerendi socios sibi associant, et plus negotii
nobis succedant, neque plane tanta clade accepto om-
nium despondent; nos vero nunc eo solum nomine
victos nos existimantes, quod non continue vicerimus,
praeteritarum rerum gloriam amittamus, animum
abjicientes, cum potius gaudere nos hoc casu con-
veniat. Nam hoc ipso nimia fortunae prosperitas
castigata est, et nimiam cui obnoxii eramus invidiam
subterfugimus; et deinceps fidentiore animo praelia
adire nobis licebit, facto nobis hinc rursus vincendi
initio. Etsi enim hostes multitudine se jactant et
gloriantur, at nos certe ordinis militaris praestantia
longe ipsis, si sapimus, erimus superiores. Pugna-
mus etiam aduersus peregrinos, et rerum neces-
sariarum, uti par est, penuria laborantes, cum nobis
abunde omnia suppelant. Castella et oppida securi-
tatem nobis, si quando opus fuerit, praebunt. Illos
vero haec deficient. Quin et Deum ipsum adiutorem
suaoremque sumus habituri, quippe qui iuste res
nostras tueamur, 50 cum illi alienis inhiant: adeo
omni ex parte non bene sperare nos, nedum timere,

" ὅτε R. pr. m. et intrp. cui animus insit, ὅτε vulg., ὅτ' R. ex corr. " ἀρίστον R., ἀρίστως vulg. Pro
τοῦ δὲ οὐδὲ ὁ N., R. τότε δὲ ὁ N. " ὧν II. " ὧδέ τις vulg. τῶπου add. ex R. Lugd. h. i.
lacunam habet. " καὶ παρὰ γνώμην R. intrp. praeter sententiam, vulg. τυχὼν xaf. " ὧ add. ex R. et
intrp. " ἐπὶ πέρα R. " οἰσθῆναι vulg. om., verum R. om. δουρηθῆναι. Utrumque posui, auctore intrp.
quia in animum induxistis, nulla in re aut falli aut peccare vos posse. " τὴν om. Par. " ἐπ' αὐτὸ R.
ἐπ' αὐτῷ conj. Cl. σκοπήσοιτε R. " τηλικούτο R., τηλικούτον vulg. " ἐπιχωριῶν R., ἐπιχωριῶν vulg.
" ὥσπερ ἀκόλουθον R. et Lugd., ὧν παρακόλουθον edd. " μέλλουσιν R., μέλλουσιν vulg. " προσήκει ἐπὶ τῷ
γεγενημένῳ R., ἐπὶ τῷ γεγενημένῳ προσήκει vulg. " κηκόλαται R. Lugd. (Cl.), κηκόλαται edd.
" πάλιν. vix. ἀρχ. intrp. nos posse et detrimenta sarcire et certamina vincere. συμμένεται R. Lugl.,
συμμένεται edd. " κατὰ τὸ μᾶλλον. Intrp. et providentia: καὶ προμηθεῖα, quod praetulerim.

est rationi dissimilaneum. Quocirca Lucensibus his nullum obsidendo respirandi locum demus, et ad acris bellum quisque vestrum summa cura alacritate se comparet. *Οὐ δὲ τῆρ ἐτέρων θροῦσιν* " *Οὐκοῦν Λουκανοῖς* *τε τοῦτοις μηδαμῶς ἐφώμεν ἀναπνεῖσαι τῆς πολιορκίας, καὶ πρὸς τὸν δλον πόλεμον ἅπας τις ὁμῶν ἐμμελέστατα τῇ προθυμίᾳ παρεσκευάσθω.*

17. His dictis Narses et militum animos erexit et arciori obsidione Lucenses pressit. Aliis vero prefectis militaribus graviter succensebat, quod, opportunioribus locis derelictis, Faventiam sese contulissent, et in contrarium ipsi consilia sua cessissent. Nam ipse circa Parmensem urbem copias, quibus illos praefecerat, pro vallo ac propugnaculo collocari oportere censuerat, ut hae quidem hostes, ne ulterius procederent, prohiberent, ipse vero, rebus omnibus in Tuscia quem optime constitutis, ita tandem ad ipsos se transferret. Nunc vero cum illi procul inde discessissent, flebat, ut quae circa Narsetem erant copiae, primae hostibus expositae essent. Quod quidem cum minime ferendum existimaret, confestim ad praefectos illos perquam idoneum virum misit, cui Stephano quidem nomen erat, patria vero Epidamnus, oppidum Illyricum, qui eos acerbis verbis timiditatis insimularet publicique boni desertores, nisi rursus ad priora loca se reciperent. Stephanus itaque, ducentis equitibus bellicosissimis optimisque armaturis viris secum ductis, quam celerrime iter fecit, *51* idque maximo cum labore maximisque vigiliis. Franciei enim exercitus pars quaedam campos late omnes pervagabatur, partim pabulandi, partim praedae ex agris agendae causa. Noctu itaque ut plurimum Romani iter faciebant, conglobati inter se mutuoque sibi tergum munientes, ne si pugnandum esset, imparati deprehenderentur. Ejulatus itaque agrestium exaudiebantur, et boum abactorum mugitus, eque lignatione, quam in silvis faciebant, fragor; et talibus quidem horroribus omni ex parte eorum aures personantibus, aegre tandem Faventiam et ad exercitum pervenerunt. Tum itaque cum in praefectorum conspectum venisset: *Ecquid mali, inquit Stephanus, vos cepit, o viri? ubi vero nunc praetertorum factorum gloria, et tot victoriarum jactantia? Quonam vero pacto Narses et Lucam capere et quae intra Alpes sunt, omnia in eam potestatem redigere possit, vobis tantum non veluti ex pacto transitum hosti-dantibus, et quocunque velit eundi potestatem facientibus? Atque ego quidem acerbius nihil in vos dicam; alius vero forsitan aliquis molliorem igna-*

ἄρμα δὲ πόλλα " *καὶ πολεῖς ἀσφαλείαν ἡμῖν, εἰπου δεήσει* " *παρέξουνσι, τοῖς δὲ ταῦτα οὐκ ἔσται. Συναγωνίζεται δὲ καὶ τὸ κρείττον* " *ἡμῖν, ὡς σφόδρα δικαίως ὑπὲρ τῶν οὐκίων*

*ἰς. Τοιαῦτα ὁ Ναρσὴς εἰπων, ἐθάρυνε τε αὐτίκα τὸ στράτευμα, καὶ μᾶλλον ἀκριθεὶς τὴν πολιορκίαν πρὸς τοὺς Λουκανοὺς ἐποιεῖτο. Ἐχάλιπαινε δὲ τοῖς ἄλλοις στρατηγοῖς, ἀν' ὧν τὰ ἐπικαιρά χωρία καταλιπόντες, οἱ δὲ ἐς Φαβέντειαν ἐτύγχανον ἀφιγμένοι, καὶ ἐς τὸναντίον αὐτῶν τὰ τῆς προμηθείας ἔχοντο. Ὁ μὲν γὰρ ἀμφὶ Πάρμαν τὴν πόλιν ὥσπερ ἐν προβόλου καὶ ἐρύματος μοίρᾳ τετάχθη: τὰ ξὺν ἐκείνοις στρατεύματα χρῆναι ἡγεῖτο, ὅπως οἱ μὲν κώλυμα εἰεν τοῖς ἐναντίοις ἐς τὰ πρόσω ἵκναι, αὐτοὶ δὲ κατὰ σχολὴν εὖ μάλα τὰ ἐς Τουσκίαν ἅπαντα καταστήσαντες, εἴτα ἐκ' αὐτοῦ διαβαίη, σὺν δὲ ἐκείνῳ πόρῳ " μεταναστάντων ξυνέβαινε τοὺς ἀμφὶ τὸν Ναρσὴν " προτίρους ἐκκεῖσθαι τοῖς πολέμοις: οὐκ οὐκ ἀνεκτὸν τοῦτο ἡγούμενος, ἐπέταλεν αὐτίκα ὡς τοὺς στρατηγούς ἀνδρα τῶν οἱ ἐς τὰ μάλιστα ἐπιτηδεύον, ὧν δὴ Στέφανος μὲν ὄνομα ἦν, πατὴρ δὲ πόλις " Ἰλλυρικὸν ἢ Ἐπίδαμνος, ἐπικερτομησούτᾳ γε " αὐτοὺς τῆς δειλίας, καὶ διελέγοντα ὡς πεφώρανται [P. 29] τὰ κοινὰ καταπροέμενοι, εἰ μὴ αὐτοὶ ἐς τὰ πρότερα ἐπαυξάνον. Στέφανος μὲν οὖν ἀνδρας ἐς διακίους ἱπποτά: μαχιμώτατους καὶ τῇ ἐπὶ σὺν ἀριστα ἐσκευασμένους ἐπαγόμενος " ὡς τάχιστα ἦει " *μόχθω δὲ ξὺν πολλῷ καὶ ἀγρυπνίᾳ τὴν πορείαν ἐποιούντιο. Ἀπόμοιρα γὰρ τῶν φράγγων ἀνὰ τὰ τῆδε πεδία ἐφόντο " *χιλοὺ τε ἑνεκα καὶ τῆς λείας, ἣν ἐκ τῶν ἀργῶν ἀφῆρουντο. Νύκτωρ " τοιγαροῦν οἱ Ῥωμαῖοι τὰ πλεῖστα ἐχώρουν, ξυνεστραμμένοι τε ἐπὶ " σφᾶ: καὶ ἀλλήλους ὀπισθοφυλακοῦντες, ὡς, εἰ δεήσει, καὶ διαμάχεσθαι οὐκ ἀπαράσκευοι φανησόμενοι. Οἰμωγαὶ δὲ ἤκούοντο τῶν ἀγροίκων, καὶ μυκήματα " βοῶν " ἀπαλαυνομένων, καὶ πάταγοι τῆς ὕλης - διατεταταμένης. Καὶ τοῖς τοιοῦτοις δεινοῖς πανταχόθεν παραβομβοῦμενοι, μόλις ἐς Φαβέντειαν τε καὶ τὸ στρατόπεδον ἔκοντο " *Τότε δὲ ὅν ἐς ὅσον ἔλθων τοῖς στρατηγοῖς: Τί δὴ ταῦτα, ἐφ' ὃ Στέφανος, ὧ γενναῖοι, κεπέδοντες: ποῦ δὲ τῶν προτέρων ἐργῶν ἡ εὐκλεία καὶ ἡ τῶν τοσούτων " τροπαίων ὁμολογία: πῶς δὲ ἂν Ναρσὴς Λουκανοὺς " τε ἔλοι, καὶ τὰ ἐντὸς Ἀλπεων ἅπαντα παραστήσοιτο, ὁμῶν γε μονορουχὶ ὥσπερ ἐν ξυνοή-****

" πολλά add. ex R. ἀσφαλείαν R, ἀσφαλείας vulg. " δεήσει R, δεήσει vulg. ταῦτα R, ταῦτ' vulg. " κατὰ τὸ κρείττον R. " ἐτέρων θροῦσιν R et inlpr. aliena depopulentur, ἐτέρων δοκοῦσιν vulg. οὕτως R. " τί γε R et inlpr. τοῖ γε vulg. " πόρῳ R, πόρῳθεν vulg. " Post Ναρσὴν inserit inlpr. Lucensi omnia obsidione. " πόλις R, inlpr. castello, ὄνομα vulg. " γε R, te vulg. " ἐπαγόμενος Par. " Pro ἦει R et inlpr. μόχθω δὲ R, Lugd., μόχθω δὲ add. " ἐφόντων R, Suid. s. v. ἀπόμοιρα: ἐφόντα. " νυκτὸς R. " τ' ἐπὶ R. " μυκήματα vulg. " βοῶν R et Suid. s. v. πάταγοι. vulg. τῶν βοῶν. πάταγοι Suid. " καὶ τὸ στρατόπεδον ἔκοντο R, καὶ στρατόν. ἤκοντο vulg. " τοιούτων R. Pro ὁμολογία Vulcan. cgm. ὁμολογία. inlpr. commemoratio. " Λουκανοὺς R et inlpr., Λούχαν vulg.

καις διδοῖν τοῖς πολέμοις παραιομένοις, καὶ A
ἐφέντων αὐτοῖς, οἱ βούλουτο κατ' ἐξουσίαν
λέγει· Καὶ ἐγὼ μὲν οὐδὲν τι γλαυρὸν εἰποιμι
ἐς ὑμᾶς, ἄλλος δὲ τις ἴσως ἐρεῖ μαλακίαν εἰ-
ναὶ τὸ χροῖμα, καὶ τῶν κοινῇ συνοισόντων ὀλι-
γωρίαν. Εἰ μὴ γὰρ φθάσειτε ὅστων ἐς Πάρ-
μαρ ἐπανελθόντες, Ναρσῆς μὲν οὐποτὲ ἀνήσει
χαλεπαίνων, καὶ κατατιμώμενος ὑμᾶς τῶν ἐσομένων, εἰ γέ τι ἀνέλπαλον ἐννεαγχεῖν. Ἐποκτεῖ-
ναι δὲ, ὡς ἄνθρωποι, ὅπως μὴ καὶ βασιλεὺς νημεσίησιν.

τῇ. Ταῦτ' ἰσχυροῦντες οἱ στρατιῶται καὶ Ναρσῶ
εἶναι ἐγνωσότες, ὡς μὲν οὐ δίκαια σφίσιν ἐπιχαλοῖ-
ναι, λέγειν ὅτι οὐκ εἶχον, σκήψεις δὲ τινὰς ποιοῦντο
καὶ αἰτίας, ὡς ἄρα πρὸς ἀνάγκης μετανασταλεῖν, B
ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς περὶ Πάρμαρ χωρίοις τῶν ἐσω-
διδωμένων τοῖς στρατιώταις ἐς τὸ ἀποχρῶν μεταλα-
χάνειν· μὴ δὲ γὰρ παρῆναι Ἀντιόχον ἐν ταῦτα τὸν
ὑπαρχόν, ὃ τὰ τοιαῦτα ἀνείηται· οὐ μέντοι ἄλλ'
οὐδὲ τὸ χρυσίον τὸ εἰσθὲς αὐτοῖς διανεμηθῆσθαι.
Στέφανος δὲ οὖν ὡς τάχιστα ἐν Ραβδινῇ ἀφικόμε-
νος, τὸν τε ὑπαρχόν ἐνθὺνδὲ ὡς τοῦ στρατηγού· ἤγα-
γε, καὶ τὰ ἀμφέβολα ὡς ὁδὸν τε τὴν ἀκροάμενος, ἐπει-
σὼν ἅπαντα ὁ αὐτίκα παλινδρομήσει, καὶ αὖθις πρὸς
τὴν Πάρμαρ ἰσχυροῦντες οἱ στρατιῶται. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα
διαπραξάμενος ἔς Λουκίαν ἐπανήκει, θαρσύνει τε
ἐφασκε τῷ Ναρσῇ, καὶ σὺν προμηθεῖ ἔχειν τῶν
πραγμάτων. Μὴ δὲ γὰρ παρενοχλήσειν αὐτῷ τοὺς
πολεμίους, ἀλλ' ἐργεσθαι τὰς ἐκείνων ὁρμὰς, τῶν
Ρωμαίων αὐτοῖς ὁ ταγμάτων ἐν δέοντι αὖθις ἐφ- C
εὔρεσάντων. Ναρσῆς δὲ [P. 30] οὖν τοιοῦτον οὐκ
ἀνεκτὸν εἶναι ἡγούμενος, εἰ μέλλοιεν οἱ Λουκανοὶ
ἐπιπλείστον ἀντέχειν, οὕτω πως ἀνεμύνατο πολιορ-
κόμενοι, ἐπέλαζε ὁ τοῖς ταῖς αἰτίας ἀπειδῶν· καὶ
αὐτίκα αἱ τε ἐκπολεῖς μηχαναὶ προσήγοντο, καὶ
ἀνὰ τὰς τύρσεις πυρφόρα ἐβρίπτοντο βέλη. Οἱ τε
ἐς τὰ μεταπύργια φαινόμενοι, ἐβάλλοντο λίθοις τε
καὶ τοξεύμασιν· καὶ διετέμεντό ἐστιν οὗ ἡ τοῦ
περιβάλλου οἰκοδομία, καὶ ἅπαντα ἰδὲ κακοῦ πε-
ρισσέσκει τὴν πόλιν. Οἱ μὲν οὖν πρότερον ὁμηρεύ-
σαντες τότε τῇ πλέον ἱερασαν ἐς τοὺς Ρω-
μαίους. Καὶ τότε ἐπ' ἐκείνοις, τάχιστα ἂν ἅπαντα
ἡ πόλις ὑπεκλήθη· νῦν δὲ οἱ τῶν φράγγων ἀρμο-
σταί, οἱ δὲ ἐτύγγανον ἔκθον ἐπὶ φρουρᾷ τοῦ ἀστε-
ρος ἐγκαταστάντες, ἐνέκριντο παροτρύνοντες πολεμῶν, D
καὶ τοῖς ὅπλοις διωδεδισθαι τὴν πολιορκίαν. Αὐ-
τίκα δὲ οὖν αἱ τε πύλαι ἀνεπετάνυντο, καὶ ἐπικ-
δρομὰς ἐξαπινάλου· ἔς τοὺς Ρωμαίους ἐποιοῦντο,
τύτῃ οὐκ ἔχοντες περιέσεσθαι. Ἄλλ' ἐμύλλον οἱ γὰρ
δρᾶν μὲν ἐλάχιστα τοὺς πολέμους, μεγάλα δὲ ἥλικα
πημαίνεσθαι. Οἱ γὰρ δὴ πλείστοι τῶν Λουκανῶν
ἦδη ἀναπεπαισμένοι ὑπὸ τῶν ἔκθον παρασόντων,
ἐθελόκακουντες ἐμάχοντο. Ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς, θαμὰ
πειρωμένοις, οὐδὲν τῶν ἐλπισθέντων προύχεται,
ἀλλὰ, πολλοὺς τῶν σφετέρων ἀποβάλλοντες, αἰσχροῦς
τε καὶ ἀγενεῖς ἀναχωρήσεις ἐποιοῦντο, αὖθις τε

18. His auditis, praefecti, et a Narsete haec pro-
ficisci non ignorantes, injuste quidem sese insimu-
lari dicere non poterant, sed excusationes quasdam
praetendebant et causas, quod videlicet necessitate
coacti statione sua cessissent; quippe qui ex cir-
cumjunctis Parmae locis non satis commestus mili-
tibus nancisci potuissent; neque Antiochum prae-
sidem, cui ea cura commissa erat, ipsis adfuisse;
sed neque stipendia consueta ipsis persoluta. Ste-
phanus itaque summa celeritate Ravennam rever-
sus, et praesidem illinc ad praefectos militiae per-
duxit, et difficultatibus omnibus, quod fieri poterat,
sublatis, persuasit omnibus, ut revocato itinere
rursum ad Parmam castra transferrent. His vero ita
peractis, Lucam reversus. Narseti dixit, bono
animo ut esset, alacriterque institutum suum ur-
geret. Neque enim ipsi obfuturos hostes, sed Roma-
norum legiones opportuna rursum loca insidentia
ipsorum impetus repressuras. Narses itaque deinceps
nequaquam ferendum ratus, Lucenses diutissi-
me resistere remissius 53 obsessos, muro intro-
pide appropinquavit, statimque machinae oppidia
capiendis accommodata admovebantur, et in pin-
nas interioreque ambitum murorum ignita et
emittebantur; quique in turrium intervallis com-
parebant, saxis et sagittis petebantur: quadam
etiam ex parte moenia jam erant diruta, atque ad
omne mali genus urbem premebat. Tum itaque qui
antea obsides fuerant, obnoxii pro Romanis apud
suos agebant; neque per ipsos stetit, quo minus
universa civitas ad deditionem inclinaret: nunc
vero Francorum moderatores qui intus erant ad
praesidium custodiamque urbis constituti, infestis
animis eos ad pugnandum concitabant, utque ar-
mis obsidionem propulsarent. Statim itaque apertis
portis repentinam in Romanos eruptionem fece-
runt, existimantes se hac ratione fore superiores.
Sed re ipsa visi sunt hi quam minimum hostibus
profuisse, imo potius maximo damno eos affecisse.
Plerique enim Lucenses persuasi jam ab iis, qui
intus eos ad deditionem sollicitabant, de industria
minus strenue pugnabant. Postquam vero re fre-
quenter tentata irriti essent conatus, et multis suo-
rum desideratis turpiter parumque generose pedem
retro ferre cogebantur, denuoque intra muros re-

* νημεσίησιν R, νημεσίησιν vulg. * ταῦτα R. * λέγειν R. om. in ord., in mg. εἰπεῖν. * ὑπαρχόν. Intrp.
hic et mox eparchum habet. * ἅπαντα om. R. * πρὸς τῇ Πάρμα R. * διαπραξάμενος. Intrp. brevi
peractis. * αὐτοῖς R, intrp. Romanis exercitiis his — instantibus, αὐτῷ vulg. * ἐπέλαζε R. * Post
πλέον add. intrp. civibus optime consulendo. * ἐς II, ἐς vulg. * ἐξαπινάλου R.

pulsi, acrius obsessi clausique tenerentur, perinde ac si jam ipsis omnis exeuendi ⁵⁴ potestas esset adempta: tum vero omnes tanquam nulla alia salutis spe reliqua, ad tranquilliora consilia animum adjecerunt, et presentis rerum statui recte consulendum statuerunt. Confestim itaque fide a Narsete accepta, quod nequaquam ipsis praeitarum rerum causa esset infensus, urbem dederunt, exercitumque libentes in eam admiserunt, tribus jam mensibus in obsidione consumptis: sicque iterato Lucenses Romanorum regi paruerunt.

19. Narses vero expugnata Luca, cum jam nihil hostile reliquum esset, longiorem ibi moram trahendam minime censebat, et ne tantillum quidem respirandum a laboribus. Relicto itaque ibi Bono praefecto ex Moesia ad Istrum fluvium porrecta, viro eximie prudente, et tam civilium quam bellicarum rerum peritissimo, iustisque copiis ei adjunctis, quibus videbatur, si forte novis rebus studerent qui ibi erant barbari, facile superior eis evasurus et compressurus: his, inquam, rebus ita compositis, Ravennam recta contendit, ut exercitum illic morantem hibernatum mitteret. Vergente enim jam autumno, solstitio hiberno imminente, belligerandum sibi per id tempus nequaquam videbatur. Revera enim hoc pro Francis futurum videbatur, quibus aestus valde est inimicus et gravis; ⁵⁵ neque libentes aestate bellum gerunt; brumae vero tempore vegetantur validioresque sunt, et tunc commodissime labores ferunt. Naturaliter enim ob patriae algiditatem ita affecti sunt, ut eis cognitum quodammodo sit frigere. His itaque de causis protrahendum bellum et in proximum per differendum censebat. Dissipato itaque exercitu et per centuriones et tribunos partito, ut in proximis oppidis et castellis hibernarent, iussit: statim vero ineunte vere Romam omnes venire et congregari, ut ibi omnibus copiis conjunctis exercitum instruerent. Atque hi quidem quo mandatum erat congregerunt. Narses vero Ravennam se recepit, famulitio tantum satellitioque suo secum sumpto, et his, qui insulas autem administrabant, quibus utique archiva curae erant, itaque tum ornatus apparatusque causa, tum ne promiscue civis volenti ingrediundi potestas esset. Hos vero moris est Romanis a cancellis appellare et ab opera, quam in ille praestant. Duxerat etiam secum Zandalem, domesticum comitatus praefectum, cum reliqua omni servorum et spadonum cubiculariorum turba. Ducens itaque secum in universum viros quadringentos, Ravennam venit.

κὼν καὶ ὅσοι τοῖς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς. Ἄγων δὲ ὁν τοῦς ξυμπαντας ἀνδρας ἐς τετρακοσίους, ἐπὶ τῷ Πάδων.

Α εἰσω τοῦ περιβάλλοντος γινόμενοι ἀκριβοτέρας ἐγκαιροῦς, ὡς μάλιστα αὐτοὶ εἶναι ἐξετάσει· τότε δὲ ἅπαντες ὡς οὐχ οἷόν τε ἐν αὐτοῖς ἄλλως σφῆς αὐτοὺς διασώσασθαι μετεβόλοντο. ⁵⁶ πρὸς ἀνάγκην ἐς εἰρηναίων τὰς γνώμας, καὶ τὸ παρὸν εὖ διαθεῖναι ἠβούλοντο. καὶ οὖν αὐτίκα τὰ πιστὰ κομισάμενοι πρὸς Ναρσέως, ὡς οὐδὲν αὐτοῖς τῶν προγεγενημένων ἔνεκα ὀργίζεται, τὴν τε πόλιν παρέδωκαν, καὶ εἰσεδέχοντο ἄσμενοι τὸν στρατὸν, τριῶν ἡδὲ μηνῶν ἐν τῇ πολιορκίᾳ τριβέντων, καὶ ἦσαν αὐθις βασιλείως τοῦ Ῥωμαίων ⁵⁷ κατήκοι.

10. Ναρσὴς δὲ, ἐπὶ ἐξοπλιστικῇ οἱ ἡ Λούκα, καὶ οὐδὲν ἐτι ἀντίπαλον ἦν, ἀποδιατρέφει μὲν ἐν αὐτῇ ⁵⁸ οὐ τι μάλα φέρον χρῆναι, οὐδ' ὅσον ἀναπνεύσαι τῶν πόνων· καταλιπὼν δὲ αὐτοῦ Βόνον τὸν στρατηγὸν ⁵⁹ τὸν ἐκ Μυσίας τῆς πρὸς τῇ Ἰστροῦ ποταμῷ παρατεταμένης, ἀνδρα ⁶⁰ συνέσιώς τε ἐς ἄκρον ἤκοντα, καὶ λίαν ἀγαθὸν τὰ τε πολιτικὰ καὶ πολεμικά, ὅθεν μὲν τε αὐτῷ παραδοὺς ἀξιοχρεῶν, καὶ ὅθεν ⁶¹ ῥῆδεις ἡμᾶλλον, εἰ καὶ τι νεωτερίσειεν οἱ τῆς βάρβαροι, περιέσσειν αὐτὰ καθέξειν· ταῦτα δὲ οὖν οὕτω καταστησάμενος, ἡγεῖτο ἰδὺ τῆς Πάδωνος εἶναι, ἐπ' ᾧ τὰ ἐναυτὰ στρατεύματα ἐς τὸ διαχειρίζειν μεθέσει· ἐπειδὴ γὰρ τὸ μετόπιστον ἡδὲ ἐτελεύτα καὶ ἀμφὶ τὰς χειμερινὰς τροπὰς ταῦτα ἐπράσσειτο, πολεμικὰ μὲν οὐ οἱ ⁶² ἐ; [P. 31] ἐκείνο τοῦ καιροῦ εἶναι ἐδόκει. Ἡ γὰρ ἂν τοῦτο ὑπὲρ τῶν Φράγγων ἔμελλεν ἔσεσθαι, οἷς γε πολέμιον μὲν τὸ πνίγις, καὶ πλείστην ἐντίθησι δυσθυμίαν, καὶ οὐκ ἂν ποτε θέρους ⁶³ ἐχόντες εἶναι διαμαρξάσαντο, ἀλλὰ οὐδὲν ἔκ τῶν τοῦ κρούους ἀεὶ, καὶ Ῥωμαλεῖσται γὰρ αὐτοὶ, καὶ ἡρώτα τότε διαπονοῦνται. Ἐχούσι γὰρ πρὸς τοῦτο οἰκείως, τῷ ⁶⁴ δυσχείμερον πατρίδα κακῆσθαι, καὶ οἷον συγγενὲς αὐτοῖς εἶναι τὸ φύχεσθαι. Τοῦτων δὲ οὖν ἕκαστοι διαμύλλειν ἐπιπράτα, καὶ ἐς νείωτα τὸν ⁶⁵ πόλεμον μεταθέσθαι. καὶ οὖν διασκεδάσας ⁶⁶ τὸ στρατεύμα κατὰ λοχαγούς καὶ ταξίάρχους, ⁶⁷ ἀνὰ τὰ ἐχόμενα πολισμὰτα τε καὶ προύρια διαχειρίζειν ἐκέλευσεν ⁶⁸, ἅμα δὲ ἡρι ἀρχομένῳ ἦκειν ἐς Ῥώμην ἁπαντας καὶ ἀγείρεσθαι, ὡς ἐνθάδε παντοῦ παρταξαμένους. καὶ οἱ μὲν κατὰ ταῦτα ἐγώρουν· Ναρσὴς δὲ ἐπὶ Πάδωναν ἰὼν, μόνον ἔλαττο τοῦς ἀμφ' αὐτὸν θεραπευτάς τε καὶ δορυφόρους, καὶ ὅσοι τῆς ἀρχῆς αὐτῷ ὑπηρέται ἐτύγχανον ὄντες, οἷς δὲ τὰ ἀρχεῖα ἐπιφρόντιστο τῆς τε ⁶⁹ ἄλλης εὐκοσμίας περὶ, καὶ ὅπως μὴ χυθὴν ἅπασιν τοῖς βουλομένοις ὡς αὐτὸν εἰσιτητέα εἴη. Τοῦτους δὲ ἔθος Ῥωμαίοις ἐκ τῶν κιχλίων ἐπονόμενοι, καὶ τῆς ἐν τούτοις ⁷⁰ ἐπιμελείας ἔκ τῶν οἱ καὶ Ζανδαλᾶς ὁ τῶν οἰκοκρίτων ἐπαδὼν πρωτοστάτης, καὶ ὅσον ἄλλο οἰκετικὸν καὶ ὅσοι τοῖς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς.

⁵⁴ μετεβόλοντο R. εἰρηναίων R. Intrp. ad pacem animum induxerunt, ἀνεμίνον vulg. ⁵⁵ παρέδωκαν R et intrp. tradita civil., παρέδωσαν vulg. ⁵⁶ τοῦ Ῥωμαίων R. τῶν Ῥωμαίων vulg. ⁵⁷ ἐν αὐτῇ R, ἐν τῇ vulg. ⁵⁸ Βόνον στρατ. R et intrp., μόνον τὸν στρατ. vulg. Μυσίας R. ⁵⁹ ἀνδρα om. R. ⁶⁰ ὅση Cl., confinnari intrp., ὅση R et vulg. ἡμελλεν vulg. νεωτερίσειεν R. ⁶¹ οὐ οἱ. R a 2 manu habet οὐ οἱ. ⁶² θέρους R, ἔθρει vulg. ⁶³ τῷ R (Cl.), τὸ vulg. ⁶⁴ Pro ἐς νείωτα τὸν R ἐς νείωτατον. ⁶⁵ διασκεδάσας R et Lugd., διασκεδάσθη ead. ⁶⁶ ταξίάρχας R. ⁶⁷ ἐκέλευσεν R., ἐκέλευεν vulg. ⁶⁸ τε post τῆς add. R. ⁶⁹ Pro τούτοις ser. ταῦταις, nisi praeter usum Agathias χιχλῆς pro masc. usurpavit Cl. Zandilas intrp. ⁷⁰ trecentorum intrp.

π. Ἐν τούτῳ δὲ Ἀλγέρνος ὁ Φρεδιγέρνου ¹¹ μὲν Α παῖς, ἀδελφὸς δὲ Τεῖα γεννημένος, οὗ δὲ καὶ πρότερον ἐπιμνήσθην ἐν τῇ τῆς Κύμης πολιρχίᾳ· οὗτος δὲ ¹² ὁ Ἀλγέρνος, ἐπειδὴ οἱ Φράγγοι ἐς τὴν Ἰταλίαν παρεῖσαν, καὶ ἐς αὐτοὺς ἦδη τὰ τῶν Γότθων πράγματα μετεχώρει, μόνος γε πέφηνεν τότε συνελθόντων, καὶ στοχαζόμενος τῶν μελλόντων. Βουλευομένων γὰρ αὐτῶν ¹³ περὶ τῶν παρόντων, προσήλθεν ἔννοειν ὡς ἄρ' οἱ Φράγγοι στήθην μὲν τινα καὶ προκαλύμμα ἑσπερὶς τὸ τῆς συμμαχίας ὄνομα ποιοῦνται ¹⁴, ὡς δὲ μετὰ κλητὸν ἀφικόμενοι, τὸ δὲ βουλούμενον αὐτῶν ¹⁵ τῆς γνώμης ἑτέρῳ τι φανεῖται· οὐ γὰρ ἰδελήσουσιν, εἰ καὶ τῶν Ῥωμαίων περιέσονται, παραχωρησάμενοι τοῖς Γότθοις τῆς Ἰταλίας, ἀλλ' ἔργῳ προτέρους ἐκείνους καταδουλώσονται, οἷς τῶν λόγῳ ἤκουσιν ἐπαμυνούντας, ἀρχοντάς τε αὐτοῖς ἐπιστήσουσι Φράγγους, καὶ ἀφαιρήσονται τῶν πατρῶν νομίμων ¹⁶ αὐτοὺς. Ταῦτα δὲ οὖν ἐν αὐτῷ θαμὰ λογίζομενος καὶ ἀνέλκων, ἅμα δὲ καὶ ¹⁷ τῇ πολιρχίᾳ πεπόμενος, ἀμείνων τι καταφάνη, τὴν τε ¹⁸ πόλιν καὶ τὰ χρήματα τῷ Ναρθὶ παραδόναι, καὶ τοιοῦτον Ῥωμαϊκῆς μεταλαχέιν πολιτείας, κινδύνων τε ἀπογενέσθαι καὶ βαρβαρικῶν διαιτημάτων. Ὅστιον γὰρ ἔστο εἶναι, εἰ μὴ τοὺς Γότθους ἐνέσσι τὴν [P. 32] Ἰταλίαν κακῆσθαι, τοὺς γοῦν ἐκ παλαιῶν εὐκλήτορας τε καὶ ἰθαγενεῖς τὸ ἀνέκαθεν ¹⁹ ἡγεμόνας αὐτὴν ἀνακομισσάσθαι, καὶ μὴ μέχρι παντός τῶν σφετέρων ἀποστερεῖσθαι. Ταῦτα δὲ οὖν αὐτός τε ἐπιτελεῖν τὸ μέρος ἐγνώκει, καὶ ἄπεισι τοῖς ὁμοφύλοις παράδειγμα εὐβουλίας ²⁰ γενέσθαι. Καὶ τοῖσιν τοῖς πολιρχοῦσι Ῥωμαίοις διαγγέλλας πρότερον ὡς ἔδειξεν ²¹ πρὸς τὸν στρατὸν ἵνα αὐτοὺς ἐφαίμενον αὐτῶν παραγίγνεται ²² ἐς Κλάσσεας, οὗ δὲ τὸν Ναρθὴν διατρέψειν ἐκείνου τὸ ἴδιον· οὐραὶ δὲ τὸ φρούριον ἐν τῇ Ῥαβέννης περικεῖται. Καὶ δὲ ἐς ὅθιν αὐτῶν ἀφικόμενος, τὰς τε κλεῖς τῆς Κύμης ἐνεχείρισεν ²³, καὶ ἅπαντα ὑπερτίθησθαι ὁμολόγηται πρὸς εὐχίας αὐτῶν· καὶ ἐς ἀπεχέτο τε αὐτὸν τῆς προσχωρήσεως, καὶ μείζονον ἀγαθὸς ἐπαγγέλλετο ἀντιδωρεῖσθαι· τότε δὲ εὐθύς, ἀπομνησάν μὲν τινα τῶν ἀμφὶ τὴν Κύμην στρατοπεδευομένων ἐκέλευσεν εἶσαι τοῦ περιόλου γενέσθαι, αὐτὴν τε τὴν πόλιν καὶ τὰ χρήματα παραληφόμενος· καὶ ἅπαντα ἐν τῷ ἀσφαλεῖ διαφυλάξοντας. Τὸ δὲ λοιπὸν κατὰ τὴν ἐν ἑτέροις πολιμασίαι τε καὶ φρουρίῳ ἀναχωρεῖν, ὡς ἂν καὶ οἱ ²⁴ διαχειμάσων. Καὶ οὕτω ἅπαντα ²⁵ ἐπράττετο. Ἐπὶ δὲ ὁ τῶν Ἑρουλῶν στρατὸς οὐκ εὖ αὖθις ἡγεμόνος ἐγχερεῖς, δύο δὲ ἀνδρῶν ²⁶ ἡγήτην ἐν αὐτοῖς ἐπιστήμα τε καὶ ἀμφηρίστῳ, ἐμπερίζοντο τῇ πληθὺς ἐφ' ἐκείνους ταῖς γνώμας. Τὸ μὲν γὰρ τι αὐτῶν περὶ κλείστον τὸν Ἀροῦθ ἐποιούοντο, καὶ ἅπαντα ἐπὶ τὸν ἀμεινον ἔσονται εἰ γε ἐκείνοις ἡγοῖτο τοὺς δὲ ²⁷ ὁ Σινδοὺλ ἤρεσκεν, αὐτὸ δὲ δραστήριος ἐς τὰ μάλα, καὶ εὖ τὰ πολέμια ἡσυχάζοντος. Οἱ δὲ ²⁸ καὶ

20. Interea vero Aligernus Fredigerni quidem filius, frater vero Teiae, cuius etiam antea mentionem fecimus in obsidione Cumarum, 56 postquam Franci in Italiam venissent, et Gothorum res omnes ad ipsos essent devolutae, solus visus est, quid consultum et ex re esset, cognovisse, et futura praevidisae. Deliberanti enim ipsi de praesenti rerum statu, haec cogitatio in mentem venit, quod Franci speciosum quidem titulum ac praetextum captabant societatis bellicae cum Gothis Italiae, quippe qui acciti venissent; quod vero animis suis agitabant, aliud quiddam re ipsa appariturum. Fore enim videbat, ut etiamsi Romanis superiores evaderent, Gothi Italia non cederent, sed, illis re ipsa primis subactis, quibus suppetias verbis latari venerant, Francos principes eis imposituros, patriisque legibus eos esse spoliaturus. Haec itaque cum frequenter secum reputaret, et cum animo suo revolveret, simulque obsidione premeretur, consultissimum fore iudicavit, si urbem cum pecuniis omnibus Narseli traderet, ac deinceps Romanorum instituta ac moribus viveret, periculis et barbarico vivendi more valere jussis. Aequum enim ei videbatur, si Gothi Italiam obtinere non possent, veteres certe ejus habitatores et indigenas ab origine duces eam recuperare, neque perpetuo suis sedibus fraudari. Haec itaque et ipse sua ex parte prestare in animum suum inducebat, et reliqua genti suae prudentis 57 consilii exemplum statueret. Cum itaque ad idem Romanis prius nuntiasset, cupere se praefectum exercitus adire, idque ei permissum esset, ad Classes venit, ubi Narsem morari cognoverat. Sicum vero est id castellum in agro Ravennate; cumque ei in conspectum venisset, ei claves urbis Cumarum ipsi in manus tradidit, omniaque sua benevola officia ei detulit. Narses, cum advententem benigne complexus, maioribus cum bonis remuneraturum promissit: statimque pariem copiarum Cumas obsidentium in urbem misit, qui et ipsam et pecuniam omnem acciperent, untoque omnia conservarent, reliquis copis in alia oppidula et castris secedere ibique hibernare iussit. Quae quidem omnia illa peracta sunt. Posteaquam vero Herulorum exercitus proprio iterum duce fuit orbatus, duo autem inter eos essent viri insignes, dubiaeque inter se praestantia, varie in utrumque militum animi et studia inclinarunt. Una enim exercitus pars Aruth maximi faciebat, planeque sibi persuadebat, omnia melius succedura, si ille ipsis dux daretur; alteri parti magis placebat Sindual, ut sirennus maxime et in re bellica valde exercitatus. Cui quidem parti etiam assentient Narses, hunc eis ducem praefecit 58 misitque etiam

VARIE LECTIONES.

¹¹ Φρεδιγέρνου R et Intpr., Φεδιγέρνου vulg. ¹² οὗτος δὲ R et Lugd., οὗτος δὲ edd. ¹³ αὐτῶν om. R. ἅμα R. ¹⁴ ποιοῦνται R, πρὶνται vulg. ¹⁵ αὐτοῖς R. ¹⁶ νομίμων R, νόμων vulg. ¹⁷ ἅμα δὲ καὶ R, ἅμα καὶ vulg. ¹⁸ τὴν τε R et Lugd., τὴν γε edd. ¹⁹ ἀνέκαθεν R, Lugd. et Suid. s. v. ἰθαγενής, ἀνέκαθεν edd. ²⁰ εὐβουλίας om. R, Intpr. ut ceteris suagentis exemplo foret. ²¹ ἔδειξεν R, ἔδειξεν vulg. ²² παραγίγνεται vulg. ²³ ἐνεχέρει R, ἐνεχέρει vulg. ²⁴ καὶ οὗτοι R, διαχειμάσων R. ²⁵ οὕτω ἅπαντα R, ἅπαντα οὕτω vulg. ²⁶ ἀνδρῶν R. ²⁷ τοὺς δὲ R et Lugd., τοὺς δὲ edd., ²⁸ οἱ δὲ R.

hos, ubi commodissime videbantur hibernaturi, Aligernum vero ad Cesenam urbem ire jussit cum mandatis, ut cum eo venisset consensu muro urbis manifeste elato capite prospiceret, ita ut ab omnibus quis esset dignosci posset. Quod ipsum eo consilio mandaratur, ut Franci qui illac videbantur transire, eum sua sponte ad Romanos transisse cernerent, et de expeditione in Cumas, pecunieque spe animum abjicerent; vel forte de totius belli summa, utpote locis omnibus opportunis jam præoccupatis, desperarent. Atque Aligernus quidem, Francos prætereuntes conspicatus, contumeliis verborum eos et sublimi muro excipiebat, et subsannabat, ut frustra deinceps festinantes, et post festum, quod aiunt, venientes, cum pecunia omnis in Romanorum potestatem venisset, atque adeo ipsa etiam Gothici principatus insignia; adeo ut si quis etiam in posterum rex Gothorum declararetur, non haberet, quo spectabilior honoratiorque esset, militari tantum veste indutus, ipsoque habitu privatum hominem præferens. Franci vero contra ei conviciabantur, gentis suæ proditorem appellantes; et de statu rerum ambigere videbantur, et an bellum ultra gerendum ipsis esset deliberare. Vicit tamen ea sententia, desistendum non esse, quin potius urgendum institutum.

59 21. Interea Narses, Ravennæ subsistens atque inter copias, quæ ibi erant, versans, rebus omnibus recte constitutis, Ariminum concessit cum eodem quo antea venerat comitatu. Mortuo enim paulo ante Vaccaro, genere Varno, viro imprimis gravi et bellicoso, statim Theodibaldus ejus filius cum Varnis eum comitantibus ad Romanorum imperatorem accesserat, et Arimini erat tanquam ibi Narsetem conventurus, quo etiam ipse ea de causa venerat, ut omnibus liberaliter auro donatis firmisimos belli socios haberet. Hisce rebus occupato Narsete, Franci ad duo millia mistim peditum et equitum, qui a suis præfocis ad vastandum et depredandum agrum erant emissi, cum jam urbi appropinquassent, agrosque vastarent et boves aratores abigerent, omniaque promiscue agerent ac ferrent, aspiciente Narsete (sedebat enim ipse in sublimi quadam pergula, unde in campum erat prospectus), turpe parumque generosum ratus, nisi ex re præsentis vim propulsaret; urbe exit, consensu equo, qui habenis audientissimus esset, pariter et generosus ac ferax, quique non solum composite sciteque prosilire et saltare nosset, sed etiam impetum in hostem facere, cursumque sistere et retro ferri usu multo esset edoctus, et e comitatu suo quotquot rei bellicæ non omnino erant imperiti, sequi se **60** jussit: qui quidem in equos insilientes (erant vero viri recentissimi) cum secuti, recta in hostem contenderunt. Tum hi eos irruentes conspicati,

A Ναρσῆς θέμνος, τοῦτόν γε αὐτοῖς ἐφίστησι στρατηγόν, καὶ ἐστελλεν καὶ τοὺς ἑπη ἀρίστα ἡμελλόν ^α διαχειμάζειν. Τὸν δὲ Ἀλιγερνον εἰς Κησίναν τὴν πόλιν ἀπέπεμπεν, εἰρημένον αὐτῷ, ἐπειδὴν αὐτὸς ἀφίκηται, ἀναβάντα ἐς τὸ τεῖχος, ὑπερκύπτειν ἀναφανδὸν ὡς ἅπασιν ὅστις εἴη διαγνωσθῆναι. Προσέταττε δὲ ταῦτα, ὅπως δὴ οἱ Φράγγοι (ἐνθόθεν γὰρ διαβήσεσθαι ἡμελλόν) θεάσαιτό τε αὐτὸν αὐτομολήσαντα, καὶ ἀπαγορεύσαιεν τῇ ἐπὶ τὴν Κύμην ^β πορεῖα, καὶ τῇ τῶν χρημάτων ἐλπίδι, ἰσως δὲ καὶ παντὶ τῷ πολέμῳ, ὡς ᾗδὲ ἀπάντων προκατεκλημένων καὶ ὁ μὲν ἐπειδὴ παρόντας ἰδὼρα τοὺς Φράγγους, ἐπεκερτόμει τε αὐτοὺς ἐκ τοῦ μετεώρου καὶ ἐπίσκηπτειν ὡς μάτην τολοῖπον ἐπαιγομένους, καὶ κατόπιν ἔκοντα; τῶν πραγμάτων, τοῦ τε πλοῦτου παντὸς ὑπὸ ^β Ῥωμαίων κατεχομένου, καὶ αὐτῶν γε δὴ τῶν παρὰ σῆμῶν τῆς Γοθετικῆς ἡγεμονίας· ὡς εἰ γε καὶ τις τολοῖπον βασιλεὺς τῶν Γότθων ἀναδειχθῆναι, μὴ ἔχειν ὅτῳ ἀρίθλος εἴη καὶ ἐπίτιμος, ἀλλ' ἀμφιένυσθαι μόνον ^γ στρατιωτικὴν ἐφεστρίδα, [P. 33] καὶ ἰδιωτεύειν τῷ σῆματι. Οἱ δὲ Φράγγοι ἐφύδριζον ^δ μὲν ἐς αὐτὸν καὶ λλοιοδοῦντο, καὶ προδότην ἐπεκάλουν ^ε τοῦ γένους· καὶ πῶς ἀμφιδοξοὶ ἐγίνοντο ἐπὶ τοῖς παρούσιν, ὡς καὶ βουλευέσθαι εἰ πολυμητρία· ἐνίκαι δὲ ὁμῶς τὸ μὴ μεταμελεῖν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐφ' ᾧ ὥρμητο ^ε τὴν ἀρχὴν καὶ δὴ ἐπὶ ταῦτα λέναι.

κα'. Ἐν τούτῳ δὲ ὁ Ναρσῆς τῇ Ῥαβένῃ ἐπιστάς, καὶ τοῖς ἐνταῦθα στρατεύμασιν ὁμολήσας, καὶ πάντα ἐν δ.ονεὶ καταστήσάμενος, ἐς Ἀρίμηνον ^β ἔχθρει τὴν πόλιν, ἔναι τοὺς ὁπόσοι αὐτῷ καὶ πρότερον εἰπόντο. Ἐπειδὴ γὰρ Οὐάκκαρος ὁ Οὐαρνος τὸ γένος ὀλίγῳ πρότερον ἐτεθνήκει, ἀνὴρ ἐν τοῖς μάλιστα δεινός τε καὶ φιλοπόλεμος, αὐτίκα ὁ παῖς ὁ ἐκείνου ^γ Θεοδίδας (τοῦτο γὰρ ^δ ὄνομα τῷ πατρί) ἄμα τοῖς ἐπαμείνοις Οὐάρνοις, βασιλεῖ τῶν Ῥωμαίων προσεχώρει, καὶ ἐς Ἀρίμηνον παρήν ὡς αὐτοῦ τῷ Ναρσῇ ἐντευξόμενος. Ὅν δὴ ἐνεκα ἐνταῦθα καὶ ὅτε ἀφίκετο, ἐφ' ᾧ ἅπαντας χρυσίῳ φιλοφρονησάμενος, βεβαίους ἐς ὃ τι μάλιστα ἔχοι ἐμμάχους. Ἐν τούτοις δὲ αὐτοῦ διημερεύοντος, ἀνδράς τῶν Φράγγων ἐς διαγίλους ἀναμῆε παῖοι καὶ ἱππῶται, οἳ δὲ ἐτύγγανον ἐς ἀρπαγὰς τε καὶ λελησίας τῆς χώρας ὑπὸ τῶν σφετέρων ἡγεμόνων σταλέντας, οὗτοι δὲ ἀγχοῦ τῆς πόλεως γεγεννημένοι, τοὺς τε ἀγροὺς ἐσίνοντο, καὶ τοὺς βόας εἰλκον τοὺς ἀροτῆρας, καὶ ἅπαντα ἔμαρπον ἀνίδην, ὡς καὶ αὐτὸν δῆπου τὸν Ναρσῆν ἐπιπράσσειν τὰ ποιούμενα. Ἦστο γὰρ ἐς ὑπερφόν τι δωμάτιον ἐν περιωπῇ τοῦ παίδου. Αὐτίκα δὲ οὖν (αἰσχεῖν γὰρ τι καὶ ἀγεννὲς εἶναι τὸ μὴ οὐχὶ ἐκ τῶν παρόντων ἀμύνεσθαι) ὑπέβηε τοῦ δαίματος, ἔκπου ἐπιδὰς εὐημερώτετος ^δ καὶ ἀγεράχου, καὶ οἶου οὐκ ἀτακτα ἐξάλλεσθαι καὶ σικρῶν, ἀλλὰ τὰς τε ἐπιλάσεις καὶ ἀναστροφὰς τῇ πείρᾳ πεπαυτευμένου ^ε. ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν τοὺς ὁπόσοι οὐ πύμπαν ἀγνώτας τὰ πόλεμια ᾗσαν ἔπασθαι οἱ ἐκείνου. Καὶ οἱ μὲν ἐς

VARIE LECTIONES.

^α ἡμελλόν R. διαχειμάζειν R. διαχειμάσειν vulg. Κησίναν R. Cissiam inlpr., Κισσίνην vulg. ^β ἐπὶ Κύμην R. ^γ μόνον R. μόνην vulg. ^δ ἀφύδριζον R. ^ε ἀπεκάλουν R. ^ζ ὥρμητον R. ^η Ἀρίμηνον vulg. ^θ ἐκείνου R. inlpr. *hujus filius*, ἐκείνους vulg. ^ι Post γὰρ vulg. inseritur ἦν, quod om. R. ^κ τε post τῶν ημερωτέτους ins. wg. Lugd. ^λ πεπαυτευμένου R (Cl.) Lugd. 2. m., πεπαυτευμένος edd.

τοὺς ἵππους ἀναθορόντες (ἦσαν δὲ ἄνδρες ἐς τριακο- A
σίους **) ἐφωμάρτουσαν τε καὶ ἐπῆλαιον ἰθὺ τῶν πο-
λεμίων. Οἱ δὲ ἐσιδόντες αὐτοὺς ἐπιόντας, σποράδην
μὲν οὐκέτι ἤλυντο, οὐδὲ, οἶμαι, τῆς λείας ἐμύνην-
το *· ἡρώοιζοντο δὲ ἐπὶ σφᾶς ἅπαντες, τό τε ἱππικὸν
καὶ οἱ πεζοί, καὶ ἐς φάλαγγα συνετάττοντο· βαθεῖαν
μὲν οὐτε μάλα (πῶς γὰρ οἷόν τε ἦν οὐ σφόδρα πολλῶν
αὐτοῦ ἀφιγμένων;), καρτερὰν δὲ δυνάμει τῇ συναστι-
σμῷ καὶ τῇ τὰ χεῖρα ἐν κόσμῳ συννευκέναι. Οἱ δὲ
Ῥωμαῖοι ἐπιθεὶς ἐς τόξου γε ἥδη βολὴν ἐγεγίνητο,
ἐμύθει μὲν καὶ συρράξαι τοῖς πολεμίοις εὖ παρα-
τεταγμένοις ἥκιστα φροντο χρῆναι, τοξεύμασι δὲ καὶ
ἀκοντισμασιν ἀκροβολιζόμενοι, ἐπιερῶντο σφῆλαι
τοὺς πρωτοστάτας, καὶ διαρρήξαι τὴν πύκνωσιν τοῦ
μετώπου. Ἄλλ' ἐκείνοι τὰς ἀσπίδων ἄριστα περιπε-
φραγμένοι **, ἴσταντο ἀστεμφεῖς καὶ ἀδόνητοι, οὐδα-
μοῦ τὸ συνεχὲς τῆς τάξεως διασπώντας, ἐπεὶ καὶ
ὕλης τινὸς λασίας κυρήσαντες, ὥσπερ ἐρύματι τοῖς
δένδροις [P. 34] ἐχρῶντο. Ἦδη δὲ καὶ τοῖς ἀγγωσιν **
δύρατα ἐπυρόντο.

πρ'. Ὡς δὲ οὐδὲν ἐπιμαίνοντο, διαλογισάμενος
ἅπαντα ὁ Ναρσῆς, βαρβαρικὴν τινα στρατηγίαν καὶ
μᾶλλον τοῖς Ὀύννοις μεμελετημένην ἐμηχανάτο.
Ἐκέλευε γὰρ τοὺς ἀπὸ αὐτὸν στρέφοντας τὰ νῦντα,
ἐς τὰ ὅπως ἀναχωρεῖν προτροπάζειν, ὥς δὲ δεδιότας
καὶ φεύγοντας, καὶ ἐκκαλεῖσθαι τοὺς Βαρβάρους ὡς
ἀπωτάτω τῆς νάπης ἀνὰ τὰ ψιλὰ τοῦ πεδίου· αὐτῷ
γὰρ τὰ λοιπὰ ἐφη μελήσειν. Καὶ οἱ μὲν κατὰ ταῦτα
ἐποιοῦν, καὶ ἔφευγον *· οἱ δὲ Θράγγοι τῇ φυγῇ ἐξ-
ηπατημένοι, καὶ ἀληθὲς τὸ δόξαι εἶναι ὑποποθήσαντες,
αὐτίκα θαρράλαιοι τὴν τε φάλαγγα διέλυσαν, καὶ τῆς
ὕλης ὑπακιδάνας, ἐς τὴν διώξιν ἠφείγοντο. Καὶ πρῶ-
τοι μὲν ἐξέβηον οἱ ἱππῆται· εἰπόντο δὲ καὶ τῶν πε-
ζῶν ὅποιοι ἀκτιμώτατοι καὶ ποδώκεες· καὶ ἅπαντες
ἀπειδῶς ** ἐνέκλειντο, ὥς αὐτὸν δὴ πού τὸν Ναρσῆν C
αὐτίκα μάλα ζωγρήσοντες **, καὶ πῶς ἔν βραχεὶ
πέρας εὐκτὸν ἐπιθήσαντες ἅπαντι τῷ πολέμῳ. Καὶ οἱ
μὲν εὐκοσμίαις ἀπάσης ἐπιλελησμένοι, χυδὴν τε καὶ
ἀφύλακτα ἐχώρουν, γεγηθότες καὶ εὐωχοῦμενοι τῆς
ἐλπίδος. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἀνὰ τὰ πρόσω ἐφείροντο *·
ἀφειμένοις τοῖς ἱπποῖς, φαίης τε ἂν αὐτοὺς ἐργῶ
τρέσαντας ἀλείνειν, οὕτω δὲ τι ** ἐγγύατα τοῦ ἀλη-
θοῦς τὸ δεδιέναι ὑπακρίνοντο. Ἐπεὶ δὲ οἱ βάρβαροι
ἐν γυμνῷ ἥδη τῷ πεδίῳ ἐσκαδάνυντο, τῆς ὕλης ὡς
πορρωτάτω ἀποσπασθέντες, τότε δὴ ἄθροον, τοῦ
στρατηγῶς σημῆναντος, ἐπιστρέφοντες οἱ Ῥωμαῖοι
τοὺς ἱπποὺς, καὶ ἐς τὰναντία σφᾶς αὐτοῦ· ἐξελίξαν-
τες, ἱσπηντίαζον τοῖς διώκουσιν ἀντιμέτωποι, καὶ
ἅπαντας τῷ ἀπροσδοκῆτῳ καταπεπληγμένους ἔπειον
ἀπειδῶς καὶ ἀντιώθουν, καὶ ἐς παλινεὶν τὰ τῆς φυ-
γῆς μεταχώρει. Οἱ μὲν οὖν ἱππῆται τῶν βαρβάρων
ξυναισθόμενοι τοῦ περιστάτος κινδύνου, καὶ τάχιστα
ἐκδραμόντες· ἀνὰ τὴν ὕλην αὐθις καὶ τὸ σφῶν στρα-
τόπεδον, ἄσμενοι ἀπισπώοντο. Οἱ δὲ πεζοὶ ἐκτείνοντο
ἀκλιεῖς, μηδὲ χεῖρα κινεῖν ὑποστάντες, ἀλλὰ τῷ πα-
ράλῳ τῆς μεταβολῆς τεθηπότες, καὶ οἷον παράφρο-

A non jam palantes sparsim vagabantur, neque arbi-
tror prædæ memores erant, sed protinus sese equi-
tes peditesque congregarunt; et in unum agmen
composuerunt; non quidem illud densum (qui enim
fieri poterat, cum non admodum multi eo venissent?),
validum tamen, cum scutatos inter se consortio equi-
tum alæ cingerent. Romani vero cum jam intra telli
jactum pervenissent, manus quidem conserere et
confligere cum hostibus instructa acie stantibus ne-
quaquam expedire censebant; sagittis vero et ja-
culis velitantes primam aciem labefactare frontisque
densitatem diffringere conabantur. At illi cum inter
se scutis optime essent conscripti, firmi immotique
stabant, nulla ex parte aciei continuum convellē-
bant; siquidem et densam quandam silvam na-
cti, arboribus ut vallo utebantur. Jam vero etiam
telorum jactu se tuebantur, quæ patria ipsorum lin-
gua angones vocantur.

ἡμύνοντο βάλλοντες· οὕτω γὰρ αὐτοῖς τὰ ἐπιχώρια

22. Cum itaque nihil damni acciperent, Narses
omnia secum repensans, barbarum quoddam strata-
gema et Hunnis magis usitatum excogitavit. Jussit
enim suos terga vertentes retrorsum concitatus 61
ferri, veluti timore percussos fugamque capessentes,
ut scilicet ea ratione barbari quam remotissime e
silva in apertum campum evocarentur: reliqua enim
sibi cura fore dixit. Atqui hi quidem ut mandatis
eis erat, fugam arripuerunt; Franci vero fuga de-
cepti et verum timorem esse rati, confestim animis
pleni aciem solvunt, silvaque egressi, fugientes ac-
riter insequuntur; ac primi quidem evolarunt equites,
sequebantur vero ex pedibus quotquot robore et
pedum celeritate maxime valebant; omnesque acer-
rime rem urgebant, tanquam Narsem ipsum jam-
jam vivum capturi, et nullo fere negotio optatum
finem toti bello imposituri. Atque hi quidem ordinis
omnis oblitri sparsim nihilque sibi caventes procur-
rebant, gaudentes bonaque spe sese ollectantes.
Romani vero effusis habenis ad anteriora fereban-
tur: diceres certe eos re ipsa formidantes fugere,
adeo proxime vero pavorem simulabant. Posteaquam
vero barbari jam per nudum campum dispersi quam
longissime a silva essent avulsi, tum vero confestim
signo per Narsem dato, Romani conversis equis
in adversos sese explicantes, persequentibus in fron-
tem occurrunt, et in universos inopinato rei per-
cussos cæsim punctimque sæviebant, atque ita fuga
ipsis in persecutionem vice versa cessit. Equites
itaque barbarorum non ignari, quo in periculo ver-
sarentur, quam celerrime 62 ad silvam reliquisque
copias refugientes, salutem sibi strenua fuga qua-
sierunt; pedites vero turpiter cæsi, cum ne manum
quidem tuendi sui causa moverent, inopinata vicis-
situdine consternati et quodammodo mente capti.
Omnes itaque sparsim jacebant, veluti suum fero

VARIÆ LECTIONES

** ἐ· τριακοσίους R, ἐς τοὺς τρ. vulg. *· ἐμύνηντο. Sic correxi. ἰγγύνοντο R et vulg. ** περιπεφρ.
R, πεφρ. vulg. ** ἀγγωσιν R. *· ἔφευγον R, ἔφυγον vulg. ** Pro ἀπειδῶς R mg. ἀφίδως. ** ζωγρή-
σαντες R. *· ἐφείροντο. Inipr. addit Ariminum versus. ** οὕτω δὲ τ· R α·ω δὲ vulg.

aut ovium greges miserandum in modum trucidati. A Cæsis itaque his fortissimis viris, supra nongentos, reliqui confestim tergis versis ad suos sese duces receperunt; ut non prius in tuto futuri, quam se reliquo exercitui conjunxissent. Narses vero Ravennam reversus, rebusque omnibus eo loci rectissime constitutis, Romam se contulit ibique hibernavit. κρίσθαι. Ναρσῆς δὲ αὐθις ἐς Παδένναν ἀφικόμενος, καὶ ἅπαντα τὰ τῆς ἀριστείας διαθείς, ἀνὰ τὴν Ῥώμην ἐχώρει καὶ αὐτοῦ διαχειμαζεν

¹⁰ ἐναχόσιοι R. ¹¹ τοῦ λοιποῦ πλήθους R, τοῦ λοιποῦ τοῦ πλήθους vulg.

ΑΓΑΘΙΟΥ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ Β'.

AGATHIÆ SCHOLASTICI

HISTORIARUM LIBER II.

ARGUMENTUM. Proximo vere Franci et Alamanni Butilino et Leuthari ducibus Italiam vastant (I). Leuthari cum copiis suis domum proficiscens ad Hunnis et Romanis clade afficitur (II). Ipse cum copiarum reliquis in Venetia gravi morbo correptus perit (III). Butilinus recedens castra ponit in Campaniam ad Casulinum flumen (IV). Hortatur exercitum suum. Francorum armatura (V). Narses Butilino obviam progreditur; Francorum comitatus intercepti (VI). Narses iustitia (VII). Acies utrinque instruitur (VIII). Insignis Francorum clades (IX). Narses victoria cum pristinis Græcorum tropæis comparatur (X). Narses exercitum suum a seguntia revocat (XI). Eius oratio (XII). Gothorum reliquiae. Ragnare ducē, Campis obsidentur (XIII). Ragnare occiso, Gothi se dedunt. Clotharius Francorum regno potitur (XIV). Ingens terræmotus. Vana sapientium de eo sententia (XV). Cos inuila eodem terræmotu funditus vastatur (XVI). Tralles olim simili calamitate afflicta (XVII). Bellum Romanorum et Persarum (XVIII). Mermæros Lazorum fines invadere conatur (XIX). Romani dolo oppressi recedere coguntur (XX). Romani ex fuga Nesum se recipiunt (XXI). Mermæros, exercitum reducto, Meschitha, Iberia oppido, moritur (XXII). Sepulchrales Persarum ritus (XXIII). Nova Persarum superstitio a Zoroastro projecta (XXIV). Persæ sub variis regibus varios mores traserunt (XXV). Novi Persici regni origines (XXVI). Artaxaris genus (XXVII). Chosrois eruditio in suspitionem vocatur (XXVIII). Uranius philosophi speciem præ se ferens a Chosroe magni æstimatur (XXIX). Philosophorum Romanorum in Persiam migratio (XXX). Qui spe sua dejecti in patriam redeunt. In itinere a mortuo quodam æpeliendo visu nocturno deterrentur (XXXI). Magna Uransii apud Chosroem gratia (XXXII).

1. Ipeunte autem vere exercitus ibi, prout statutum erat, instaurabatur, copiarque omnes in unum cogebantur. Narses vero eos ⁶⁴ accurate ad res bellicas condocesseri jussit, animosque quotidiana exercitatione roborabat, in gyrum se versare cogens, agilliterque in equos insilire et in modum armatæ saltationis pyrrhicæ circumagi, assidueque tuba classicum canente personari, ne omnino ex remissione hibernatione oblii bellorum in ipso prælio languerent. Interea barbari lentius procedentes loca, per quæ transibant, omnia depopulabantur et vastabant. Romam vero locaque urbi circumjecta longissime transgressi, ulterius tendebant; a dextra quidem Tyrrhenum mare, a sinistra autem Ionici sinus littora protensa habentes. Postquam vero Samnium,

α'. (A. C. 535) Ἡδὲ δὲ τοῦ ἔργου ἐπιγινωμένου, ἐνταῦθα κατὰ τὸ προστεταγμένον συνεκροτούντο αἱ δυνάμεις, καὶ ἅπαντα ἡθροιστο ⁷¹ τὰ στρατεύματα. Ναρσῆς δὲ ἐξαρχεῖν τε ⁷² ἐπιπλέον αὐτοὺς ἐκείλευεν τὰ πολέμια, καὶ ἐπερρώνουν ⁷³ τὸν θυμὸν ταῖς καθημέραν μελέταις· προχάζειν τε ἀναγκάζων ⁷⁴ καὶ ὑπὲρ τῶν Ἰππῶν ἐν κόσμῳ ἀναπλάττεσθαι, ἔς τε πυρρίχην [τὴν ἐνὸς ἡμέρας ὅλην] ⁷⁵ ἀντιπρὶν ἔσθαι, καὶ θαμὰ τῇ σάλπιγγι καταδομβεῖσθαι τὸ ἐνὸς ἡμέρας ἐπηχούση ⁷⁶, ὥς μὴ πάμπαν τῷ ἀναιμῶνι διαχειμαζέιν ἐπιλησμένῳ τοῦ πολέμου, εἴτα ἐν αὐτῷ δὴ ⁷⁷ τῷ ἄγῳι μαλθακισθεῖν ⁷⁸. Ἐν ταύτῃ δὲ οἱ βάρβαροι σχολαίτερον πορευόμενοι τὰ ἐν ποσὶ ἅπαντα ἐδῶον καὶ ἐλυμαίνοντο. Ὑπερδάντας δὲ ὡς ἀνωτάτω Ῥώμην τε τὴν πόλιν καὶ ἅπασαν τὴν

VARIÆ LECTIONES.

⁷¹ Suid. s. v. συγκροτεῖ· συνθηροῖστο ⁷² τε R, γε vulg. ⁷³ ἐπερρώνουν R, ἐπερρώνουν vulg. ⁷⁴ Suid. s. v. πυρρίχαις· ἀνασχευάζων. πυρίχην R. ⁷⁵ ὅλην add. ex R, ita tamen ut verba τιν. ἐνὸς ἡμέρας. ὅλην. pro glossemate includerem θαμὰ R, Lugd. Suid., ὅλην edd. ⁷⁶ ἡχούση Lugd. mg. ἀντιπρὶν R, Lugd. ἀναιμῶνι corr. pro ἀναιμῶνι. ⁷⁷ ἐν αὐτῷ δὴ R, δὴ ἐν αὐτῷ. vulg. ⁷⁸ μαλθακισθεῖν R.

περιοιχθῆ, ἦσαν ἀνὰ τὰ πρόσω· ἐν δεξιᾷ μὲν Ἀ
 ἔχοντες τὰ Τυρσηνικὰ πάλαν, ἐπὶ θάτερα δὲ αὐτοὺς
 παρέτεταντο αἱ τοῦ ⁷⁰ Ἰονίου κόλπου ῥηγμῖνες. Ἐπει
 δὲ ἐς Σάμνιον τὴν χώραν οὕτω καλουμένην ἀφ-
 ἴκοντο, ἐνταῦθα διεκρίθησαν ἐφ' ἑκατέραν πορείαν.
 Καὶ Βουτιλινὸς μὲν ἀμὰ τῷ πλείονι καὶ ἀλκυμα-
 τῶν στρατῷ, ἀνὰ τὰς Τυρσηνικὰς ἡλόνας ἐχώρει·
 καὶ Καμπανίαν· τε τὰ πλείστα ἐληύσατο, καὶ μὲν δὴ
 καὶ Λευκανίαν ἐπέβη, καὶ εἴτα Βρεττίαν ⁷¹ προ-
 ἐβαλλεν, καὶ μέχρι τοῦ πορθμοῦ προήλθεν, ὅς δὴ Σι-
 καλίαν τε τὴν νῆσον καὶ τὸ τέρμα τῆς Ἰταλίας ἀπο-
 κρίνει. Λεούθαρς δὲ τὰ λοιπὰ στρατεύματα ἐπ-
 ἀγόμενος, Ἀπολλίαν ⁷² ἐλαχε σίνεσθαι καὶ Καλαβρίαν
 καὶ ἑως ⁷³ Ὑδρουντος τῆς πόλεως· ἔκτο, ἣ δὴ ἐπὶ τῷ
 αἰγιάλῳ ἴσχυται τῆς Ἀδριαδος θαλάττης, θένει ὁ Ἰόνιος
 ἀρχεται κόλπος. Ὅσοι μὲν οὖν αὐτῶν φράγγοι ἰθα-
 γνεῖς ἐτύγγανον ὄντες, οὗτοι δὲ φειδοὶ πολλῇ ἀμφο-
 τὰ ἱερὰ καὶ εὐλαδεῖα ἐχρῶντο, ἅς δὴ τὰ ὀρθὰ καὶ
 οἱ ⁷⁴ τοῦ κρείττονος περὶ νόμιμα προσέμενοι, ἥπερ
 μοι· ἥδη ἐρήθη, καὶ παραπλήσια τοῖς Ῥωμαίοις
 ἱερουργοῦντες. Τὸ δὲ Ἀλαμανικὸν ἅπαν (ἔτερα γὰρ
 ἐκείνοις ἐς τοῦτο δοκεῖ) ἐθήκον τοὺς νεῶς ἀπειδῶς,
 καὶ ἀπηγάλλον. Πολλὰς μὲν γὰρ κάλπεις ἱερὰς,
 πολλὰ δὲ περιβρᾶντήρια πάγχρυσα, συχνὰ δὲ κύ-
 πελλα ⁷⁵ καὶ κανῆ, καὶ ὅσα ταῖς μυστικαῖς ἀγι-
 στείαις ἀνέχται, ταῦτα δὲ ἀπαιροῦμενοι, ἅπαντα οὐ-
 κελὰ κτήματα ἐποιούοντο. Τοῖς δὲ οὐδὲ τάδε ⁷⁶ ἀπ-
 ἐχρη, ἀλλὰ τὰς τὸ ὄροφας τῶν ἱερῶν ἀνακτόρων κατ-
 ἐβαλλον, καὶ τὰς κρηπίδας ἀνεκίνουν· λύθρῳ τε
 τὰ τεμένη περιέριβετο, καὶ τὰ λῆια ἐμίαίνετο, πολ-
 λοχῶς νεκρῶν ἀτάρων περιεβρίμμενοι. Ἀλλ' οὐκ
 ἐς μακρὰν αὐτοὺς τὰ ἐνθύνει μετήλθεν μηνίματα.
 Οἱ μὲν γὰρ πόλεμον, τὸ δὲ τι αὐτῶν νόσφ' ἀπεθάρρη,
 καὶ οὐδεὶς ὅστις ἀπὸνάτο τῆς προτέρας ἐλπίδος. Ἀδι-
 κία γὰρ καὶ θεοῦ ἀθεραπευσία φευκτὰ μὲν αἶτι καὶ
 ἀσύμφορα, μάλιστα δὲ ἐν τῷ προσπολεμῆν καὶ πα-
 ρατάττεσθαι. Πατρίδι μὲν γὰρ ἐπαρήγγειν καὶ νό-
 μοις πατρίοις, καὶ τοῖς ταῦτα λυμαινομένοις ἥχι-
 στα ἐπίνειναι, ἀλλὰ παντὶ σθένει ἀμύνεσθαι, δοῖόν τι
 ἂν εἴη καὶ μάλα γενναῖον. Ὅσοι δὲ κέρδους ἕκατι
 καὶ δυσμενείας ἀλόγου, μηδὲν ἐπικλήμα ἐνδοκὸν
 ἔχοντες, ἔπειτα ποιεῶσιν ἀνὰ τὴν ὁδον, τοὺς μη-
 δὲν ἡδικηκότας σινόμενοι, οὗτοι ὧ ἀλαζόνες εἰσι
 καὶ ἀτάσθαλοι, οὗτε θέμις εἰδότες, οὗτε μέλον αὐ-
 τοῖς εἰ τὸ θεῖον νεμεσῇ ⁷⁷ τοῖς γιγνομένοις. Τοιγάρτοι
 ἀνηκέστους συμφορὰς τὰ πράγματα τελευτῶσιν, εἰ καὶ ἐπὶ
 βραχὺ εὐημερεῖν νομισθῇ. Ὅποια καὶ
 τότε τοῖς ἀμφὶ Λεούθαρν τε καὶ Βουτιλίνον βαρβάρους ἐνέβη.

β. Ἐπειδὴ γὰρ ⁷⁸ ταῦτα ἴδρασιν, καὶ πολὺ τι δ
 λαφύρων περιεβάλοντο χρῆμα, ἥδη τε τὸ ἔαρ ⁷⁹ παρ-
 ἤρχεται, καὶ ἡ τοῦ θέρους ἡμαρξεν ὥρα, Λεούθαρς
 μὲν, θάτερα τῶν ἡγεμόνων, βουλομένην ⁸⁰ ἦν οἰκαδὲ
 ἀπονοστήσαι, καὶ τοῦ ὄλβου ἐμπιπλάσθαι. Ἐστελ-

regionem ita dictam, venissent, tum partitis copiis.
 Butlinus quidem cum maiore validioreque exercitus
 parte Tyrrhenum litus legebat, et totam fere Cam-
 paniam deprædabatur, quin et Lucaniam et Bruttias
 deinde invasit, et ad fretum usque, quod Siciliam
 insulam et fines Italiae dirimit, pervenit: Leutharis
 vero reliquas copias ducens Apuliam et Calabriam
 infestabat, Hydruntem usque progressus, quæ qui-
 dem urbs in litore Adriatici maris est sita; unde
 Ionius sinus initium habet. Quotquot itaque ⁸¹
 eorum Franci erant indigenæ, multam reverentiam
 pietatemque circa templa exercebant, nupote rectam
 de Deo sententiam amplexi, ut supra dixi, eadem-
 que cum Romanis sacra colentes. Alemannica vero
 gens universa (aliter enim hi circa religionem sunt
 affecti) templa irreverenter diripiebant, suisque or-
 namentis spoliabant, multas quidem amulas sacras,
 sive vasa lustralia et aspergilla ex puro auro, quam-
 plurimos etiam calices et acerras, et quæcumque
 mysticis caeremoniis peragendis erant consecrata,
 spoliantes, propriis suis possessionibus ascribebant.
 Sed ne his quidem rebus contenti, tecta ipso sacro-
 rum templorum diruebant, et fundamenta subver-
 tebant; cruoreque et sanie delubra circumstuebant,
 arva etiam segetesque polluebantur, cum per eas
 passim cadavera insepulta sparsa jacerent. Sed non
 multo post divina vindicta esse subsecuta. Alii enim
 bello, alii morbo perierunt, neque quisquam eorum
 priori spe potius est. Injustitia enim et Dei con-
 temptus fugienda quidem semper et noxia sunt, præ-
 cipue vero in præliis et conflictibus. Patriam enim
 patriaque instituta propugnare, eaque pessumdare
 molientibus obistere, omnibusque eos viribus pro-
 pulsare, æquum sane fuerit valdeque generosum:
 qui vero lucri causa, et hostilitate, quæ nulla iusta
 causa nitatur, aliena ⁸² invadunt, eos a quibus
 nulla injuria sunt provocati infestantes, hi certe
 vesani impique fuerint; neque quid jus ac fas sit
 norunt, neque iis curæ est an Deus maleficiis offen-
 datur. Idcirco acerrimæ eos pœnæ manent neque
 ipsi in extremas atque irremediabiles calamitates
 desinunt, tametsi ad breve aliquod tempus prospere
 rem gerere videantur. Ac talia quidem etiam tunc
 Leutharim Butlinumque sectantibus copiis evenere.

πρὶν αὐτοὺς μετίσσιν ἀκριβεῖς, καὶ σφίσιν ἐς
 2. Nam hi rebus hisce perpetratis, cum jam in-
 gentem spoliiorum vim coacerassent, et iam præ-
 terlapso vere vigeret æstas; alteri quidem ducum,
 Leuthari videlicet, in animo erat domum reverti,
 et opimis spollis suis frui, nuntiusque ad fratrem

VARIE LECTIONES.

⁷⁰ αἱ τοῦ Ἰ. τοῦ vulg. ⁷¹ Vulc. conj. Boretio (sic). ⁷² Ἀπολλίαν R, Ἀπολλυτίαν vulg. ⁷³ ὡς edd. ἣ δὲ R. ⁷⁴ καὶ οἱ R. καὶ δ. ⁷⁵ κύπελλα edd. ⁷⁶ τάδε R, ταῦτα vulg. ⁷⁷ νεμεσθῶν R. ⁷⁸ ἐπειδὴ γὰρ R, ἐπὶ γὰρ vulg. ⁷⁹ ἥδη τὸ τε ἔαρ R, quod præferrem, si post Λεούθαρν insereret οὖν. Inscr. vulgatam exprimit. ⁸⁰ βουλομένην R.

suum missis cum etiam ad dominationem hortabatur, bello et incertis rerum futurarum eventibus valere jussis; Butilinus vero etiam iurejurando se Gothis obstrinxit, prælium adversus Romanos cum ipsis aditurum; cumque illi per assentationem spargerent sese cum regem ipsorum designaturum, manendum sibi apud illos censuit, et se ad bellum instruxit. Leutharis vero cum suis copiis statim discessit: eo consilio ut postquam prædam omnem quam tutissime avexisset, domumque venisset, tum exercitum fratri suo suppetias laturum mitteret. Sed ne ipsi quidem consilia sua ex animi sententia successerunt, neque fratri suo valde auxiliari potuit. Nam ipsi jam iter domum versus ingresso, nihil **67** quidem adversi ad Picenum agrum usque accidit: cum autem eo progressus pervenisset, ipse quidem circa Fanum urbem castrametatus est; emissis etiam statim, suo more, præcursoribus et speculatoribus ad tria hominum millia, qui non solum anteriora loca explorarent, sed, sicubi hostes comparerent, profligarent: Ariabanes vero et Uldach ille Hunnus, qui cum exercitu Romano pariter et Hunnico ad Pissaurum urbem collecti erant, insidiis in transitu collocatis, hi, inquam, præcursores illos conspicati, in ipso Ionici sinus litore et crepidine euntes, egressi urbe, acieque optime instructa confertim in eos irruunt, ac multos quidem gladiis cadentes trucidant; non pauci, **68** cum prærupta litoris præcipitia conscendissent, in declive delati, pronique in mare provoluti, et procellis abrepti perierunt. Subrigit enim se quodammodo ea parte litus, et veluti collem quemdam facit, non omni ex parte accessibilem et puerium, quique, ubi in ejus summitatem ventum fuerit, nequaquam facilem præbeat descensum, sed maxima sui parte præcipitiis ad lapsum proclivibus et hiantibus obnoxium, et in profundioris maris crepidinem vergentem. Alii itaque quam plurimos ita pereuntes conspicati, absque ullo ordine fugerunt, et cum ingenti clamore atque ejulatu ad exercitum delati perturbatione et tumultu omnia impleverunt, ut jamjam ingruentibus Romanis. Leutharis vero ad prælium se comparans, omnem exercitum movebat. Illi, arreptis armis, aciem instruebant, densam pariter et in longum protensam. Hoc

λεν **68** δὲ ὡς τὸν ἀδελφὸν ἀγγελιαφόρους, παρακα-
 λεύμενος καὶ τόνδε ὡς τάχιστα ἐπαινέει **69**, χαί-
 ρειν εἰπόντα [P. 57] τῷ πολέμῳ, καὶ τῇ ἀδελφῇ τῇ
 τῶν ἐσομένων. Βουτίλινος δὲ καὶ ὅτι **70** ὁμιώ-
 κει τοῖς Γότθοις, ἢ μὴν ξυνάρασθαι αὐτοῖς τὴν πρὸς
 Ῥωμαίους ἀγῶνα, καὶ ὅτι αὐτὸν ἐκείνοι ἐθώπευον,
 βασιλεῖα σφῶν ἀναδείξειν ἐπιθρυλλοῦντες **71**, ἐδόκει
 οἱ μενετὰ εἶναι, καὶ τὰ συγκαίμενα διανοστίον. Καὶ
 ὁ μὲν τοῦτον δὴ ἐνεκα **72** ἐμενέει τε αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐς
 τὸν πόλεμον ἐξηρτύετο. Λεύθαρις δὲ ἅμα τῇ ἀμφοτέρω
 τῶν **73** δυνάμει εὐθὺς ἀπεχώρει, καὶ ὡς ἂν ἀσφαλέ-
 στατα τὴν λεῖαν διακομίση ἤπειγτο, βεβουλευμένον
 αὐτῷ, ἐπειδὴν οἰκάζετο ἰκχεται, τότε δὴ εὐθὺς **74** ὡς
 τὸν ἀδελφὸν στείλαι τὸ στρατεύμα συλλεγόμενον αὐ-
 τῷ τοῦ κινδύνου. Ἄλλ' οὕτε ἐκείνῳ ἐς τέλος ἀπέβη
 τὰ δοκηθέντα, τῷ τε ἀδελφῷ οὐ μάλ' ἤρκεσιν ἐπ-
 αμῦναι. Ἡδὲ γὰρ αὐτῷ ἀνὰ τὴν αὐτὴν **75** πορείαν
 ἐπανερχομένῳ, μέχρι μὲν Πικηνῶν **76** τῆς χώρας οὐ-
 δενότι ἀντίπαλον συννήχθη. Ὡς δὲ ἐνταῦθα ὁδῷ ἰὼν
 ἐγγόνει, αὐτὸς μὲν περὶ τὴν φθῶν ἐστρατοπεδεύετο
 τὴν πόλιν. Ἐστῆκε **77** δὲ εὐθὺς, ὥσπερ εἰσθεῖ, προ-
 φύλακας καὶ διοπτήρας ἀνδρας ἐς τρισχιλίους, οὐ
 μόνον ἐπισκεψομένους τὰ πρόσω, ἀλλὰ γὰρ καὶ, εἰ-
 που πολέμιοι φασίεν, ἀμυνομένους **78**. Ἀρταδάνης
 δὲ καὶ Οὐλδαχ ὁ Οὐννος ἑτύχανον γὰρ ἅμα στρα-
 τεύματι Ῥωμαϊκῷ τε καὶ Οὐννικῷ εἰς Πίσσαυρον τὴν
 πόλιν ξυνηλεγμένοι καὶ ἐφεδρεῖοντες τῇ παρόντι
 οὗτοι δὲ οὖν **79** ἐπειδὴ ἐκείνους τοὺς προπορευτὰς ἐθεά-
 σαντο ἐν αὐτῷ δὴ τῷ αἰγιαλῷ τοῦ Ἰωνικοῦ **80** κα-
 πῶν καὶ τῇ κροκάλῃ πορευομένους, ὁππότε καὶ τοῦ
 ἄστως, ἐθεώρουν αὐτοὺς ἐς αὐτοὺς, εὖ μάλ' α
 παρατεταγμένοι, καὶ πολλοὺς μὲν τοῖς ξίφεσι καίον-
 τες διεχρῶντο. Ἐνιοὶ δὲ αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ κρημνῶδους
 καὶ ἀπερὶ τῶν τῆς ἡλίου ἀναβάσεων, ἔπειτα κατὰ
 τοῦ πρηνούς ὑποφερόμενοι **81** καὶ ἐς τὴν θάλατταν **82**
 κατωκάρ' ἐκπίπτοντες, ἀπώλλυντο, ἐμποροῦμενοι
 τοῦ βοθίου. Ἐπύρται γὰρ πως ἐνταῦθα ἡ ἀκτὴ, καὶ
 ὥσπερ γεώλοφον τι ἀποτελεῖ, οὐ πανταχόθεν βατόν
 τε καὶ ἐπιβρόμον **83**, οὐδὲ οἷον τοῖς ἐπ' ἄκρου γιγνο-
 μένοις εὐκόλως παρέχεται τὰς ἀναβάσεις **84**, ἀλλ' ὀλι-
 σθηρὸν, ὡς τὰ πολλὰ, καὶ σφραγγιδέας καὶ ἐς τὸ βα-
 θυνοῦμενον τῆς ῥηγμίνος ἐπικεκλιμένον. Οὕτω δὲ
 οὖν τῶν πλείστων διαφθειρομένων, καθορῶντες οἱ
 ἄλλοι ἐφεύγον **85** οὐδὲν κόσμῳ, βοῇ τε ζῶν πολλῇ καὶ

VARIAE LECTIONES.

68 Ἰσταλλεν R. Lugd., ἰσταίε edd. δὲ ὡς R, δὲ καὶ ὡς vulg. **69** ἐπαινέει R. **70** ὅτι ins. ex R.
 ὁμιώκεται R. τοῖς Γότθοις R, τῷ Γότθῳ vulg. **71** ἐπιθρυλλοῦντες R, ἐπιθρυλλεῖ τ' Lugd., ὡς
 ἐπιθρυλλεῖτο vulg., intrp. ac suum imperatorem fore se predicantem. **72** ἐνεκα R, ἐνεκεν vulg.
73 ἀμφοτέρω R. εὐθὺς ἀπεχώρει — οἰκάζετο ἰκχεται. Plurimum h. l. ab ea recensione quam Lugd.
 exhibet, illa abit quam R et intrp. exprimunt. Nam vulg. quidem hæc habet: εὐθὺς ἀπεχώρει,
 βεβουλευμένον αὐτῷ, ἐπειδὴν ἀσφαλέστατα τὴν λεῖαν διακομίση καὶ οἰκάζετο ἰκχεται: quæ per se
 speculata, vix reprehenderes. R. autem, cum præstantioris recensione vestigia conservet, longe corru-
 ptiora exhibet, cunctis ab ἀπεχώρει usque ad ἀσφαλέστατα vocabulis omissis, aliis transpositis: εὐθὺς
 τὴν λεῖαν διακομίση ἤπειγτο ὡς ἂν καὶ οἰκάζετο ἰκχεται. Interpres denique, intergermo codice usus, sine ullo
 erroris periculo ad veritatem ducit, dum sic verit: Leuthares itaque cum cæteris circa se copiis prædam
 omnem quam primum secum deferre accelerabat, et domum contendere. **74** εὐθὺς add. ex R. ὡς R, ἐς vulg.
75 αὐτὴν ins. ex R, et intrp. eadem via. **76** Πικηνῶν. Sic R, et intrp., vulg. πυκνῆς. Vulc. conj. Πικνῆς
 s. Πικεντίνης. **77** Ἰσταίε R, ἰσταίε vulg. **78** ἀμυνομένους Cl., ἀμυνομένους R et vulg. Οὐλδαχ R et
 intrp. Οὐλδαχ vulg. **79** δὲ οὖν R et Lugd., δὲ οὖν edd. **80** Ἰωνικοῦ R. **81** Suid. s. v. κατωκάρ' ἐκ τοῦ
 πρηνούς ὑποφαινομένοι, μοχ ἐκπίπτοντες **82** θάλασσαν vulg. **83** ἐπιβρόμον R, εὐπερίβρομον vulg. **84** ἀναβά-
 σεις, intrp. decensum, Lugd. nig. το. καταβάσεις. **85** ἐφεύγον R.

οἰμωγῇ ἀνὰ τὸ στρατόπεδον εἰσπεσόντες, θορόδου καὶ ταραχῇς ἅπαντα ἐπλησαν, ὡς αὐτίκα· μάλα τῶν Ῥωμαίων ἐπελευσμένων. Αὐτὸς δὲ δὴ οὖν λευθαρις διανέστατο ἐς παράταξιν, καὶ ἔπαν τὸ στρατεύμα ἐκινεῖτο· καὶ τοῖνον, ἀναλαβόντες τὰ ὅπλα, ἐς φάλαγγα καθίσταντο, βαθεῖαν τε καὶ ἐπιμέγα παρατεταμένην. Ἐν τοῦτοις δὲ αὐτῶν καταστάντων, καὶ οὐδὲν ὅτιον αὐτοῖς ἕτερον ἐν νῷ τίθεσθαι παρέχοντος τοῦ καιροῦ, οἱ πλείστοι τῶν αἰχμαλώτων ἀφύλακτοι ἄθροον γεγενημένοι, ἀπεχρῶντο ἐν δέοντι τῇ τῶν πολεμίων ἀσφαλῇ· αὐτοὶ τε γὰρ ὡς τάχιστα διεδίδρασκον, καὶ τῶν λαφύρων ὅποσα οἶον τε ἦν ἐς τὰ ἐχόμενα [P. 38] φροῦρια διεκόμισαν.

γ'. Ἐπεὶ δὲ Ἀρταβάνης τε καὶ Οὐδάχ¹⁰ (ὥντο γὰρ οὐκ ἀξίωμαχοι εἶναι) ἥκιστα ἐπιζητῶν τὸ στρατεύμα, τότε δὴ οἱ Φράγγοι, διελύτο μὲν αὐτοῖς ἡ παράταξις, κατὰ σφᾶς δὲ γινόμενοι καὶ γνωματεύοντες, διεγίνωσκον ὅποσον¹¹ ἐτύγχανον ἀφηρημένοι. Πρὶν γὰρ θῆ οὖν καὶ ἕτερόν τι παθεῖν, ἰδοὺκαί· αὐτοῖς ἐν καλῷ ἵστασθαι, εἰς ὡς τάχιστα ἐκ θάνου τῆς πόλεως ἀναστάντες, ἴοιεν ἀνὰ τὰ πρόσω. Καὶ τοῖνον αὐτίκα ἐχώρουν, ἀφέντες δὲ ἐν δεξιᾷ τὴν Ἰόνιον κόλπον καὶ ἅπασαν τὴν παράκτιόν τε καὶ φαρμαθῶν πορείαν, ἀνὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀπινναίου¹² ἄρουρος ἐπορεύθησαν. Οὕτω τε ἰθὺ Αἰμιλείας καὶ Ἀλπισκοτίας¹³ ἐλθόντες, μάλιστα τὸν Πάδον ἐπεραιούοντο. Καταλαβόντες δὲ Βενετίαν τὴν χώραν, ἐς Κένετα¹⁴ τὴν πόλιν κατήκον οὖσαν σφῶν ἐν τῷ τότε πύλλζοντο, αὐτοῦ τε τοιοῦτον ἐν τῷ ἀσφαλεῖ διατιώμενοι, ἡσυχάλλον γε¹⁵ ὅμως καὶ ἔδυσφόρουν, καὶ πολὺ τι ὑπῆρχε διαφανὲς τῆς γνώμης τὸ ἀνύμμενον. Αἴτιον δὲ ἦν, ὅτι δὴ αὐτοῖς ἐλάχιστα ἐκ τῆς¹⁶ λείας ἐλείπετο, καὶ ἰδοὺκαί ἀκαρπα καὶ ἀνόνητα διαπεπονημένοι. Ἄλλ' οὐ μέχρι τοῦδε μόνον αὐτοῖς· τὰ τῶν δυστυχημάτων ἐχώρει. Ὀλίγη γὰρ ὑπερὸν καὶ νόσος τις λοιμώδης ἐφθεῖρε τὰ πλεῆθη ἐξαπιναιῶς ἐπιεσπετούσα. Καὶ οἱ μὲν αὐτῶν μοχθηρὸν ἀποκαλοῦντες τὸν περιχειόμενον¹⁷ σφῶν ἀέρα αἴτιον ἐκείνου¹⁸ τοῦ πάθους γεγενῆσθαι ἡγοῦντο· οἱ δὲ ὅτι πολέμους τε συχνούς καὶ ὁδοπορίας μακρὰς διανύσαντες, ἄθροον ἐς τὸ ἀδροδίαιτον μετεβέβληντο, τὴν τῆς διαίτης παραλλαγὴν ἡτιῶντο, τὴν δὲ γε ὡς ἀληθῶς ἀρχὴν τε καὶ ἀνάγκην τῆς συμφορᾶς¹⁹ οὐ μάλα διανοοῦντο. Ἦν δὲ ἄρα, οἶμαι, ἡ ἀδικία, καὶ τὸ περιῦπερσθαι πρὸς αὐτῶν τὰ τε θεῖα ἀπειδῶς²⁰ καὶ ἀνθρώπεια νόμιμα. Αὐτὸς δὲ οὖν ὁ στρατηγὸς καὶ μάλα ἐνδελος ἦν, ὅτι δὴ αὐτὸν θεῖλαισι μετῆλθον ποιναί· παραπλήξ τε γὰρ ἐγεγόνει, καὶ ἑλῦττα περιφανῶς, καθάπερ οἱ ἐκφρονες καὶ μεμνηότες, κλόνος τε αὐτὸν ἐπέιχε μῦρος, καὶ οἰμωγὰς ἀφίει βαρείας· καὶ νῦν μὲν πρηγῆς, νῦν δὲ καὶ²¹ ἐπὶ θάτερα ἐν τῷ ἑδάφει κατέπιπτεν· ἀφρῶ τε πολλῶ τὸ στόμα περιεβρέετο· καὶ τῷ ὀφθαλμῷ βλοσυρῷ²² γε ἥστην καὶ παρατετραμμένω. Ἐς τοῦτο δὲ ἄρα ὁ δελταῖος ἀφίχτο μανίας

A ergo pacto constitutis ipsis, neque opportuniore consilio in mentem veniente, plurimj captivi incustoditi relictj, hostium occupatione opportune usi, quam celerrime aufugerunt, et qui-liquid poterant spoliolum in proxima castella transtulerunt.

3. Cum vero Ariabanes simul et Uldach imparēs sese committendo **63** praelio censentes copias nequaquam educerent, tum Franci, soluta acie, in castra reversi cognoverunt quantam jacturam fecissent. Quocirca priusquam gravius aliquod damnum acciperent, visum est eis consultum, si quam citissime moitis a Fano urbe castris ultra progredirentur. Statim itaque processerunt, relicto ad dextram Ionio sinu et littorali universa arenosaque via, ad radices Apennini montis iter fecerunt; atque ita relictā Æmiliam et Alpes Cottias versus euntes, ægre Padum trajecerunt. Cum vero in ditionem Venetam venissent, ad Cenetam urbem per il tempus ipsis subditam stationem habuerunt, ibi deinceps in tuto commoraturi. Dolebant tamen molesteque ferebant, et summum quemdam mœrorem præ se ferebant, quod ipsis perquam exiguum e præda esset reliquum, videbanturque sibi irritos inutilesque labores perpassi. Sed non his terminis ipsorum calamitas C fuit circumscripita. Paulo enim post, pestilens quidam morbus repente incidens multitudinem absumpsit; et nonnulli quidem illorum ambientis aeris pravitate incusabant, causam morbi ei ascribentes; alii vero, quod continuis bellis et longis itineribus peractis repente ad otiosam mollemque vitam essent traducti, **70** vitæ immutationem in causa esse putabant. At ipsam revera originem necessariamque causam mali plane non intelligebant, quæ profecto erat injustitia, et divina pariter atque humana jura ab ipsis proculcata. Ipsum itaque ducem videre erat evidenter pœnis divinitus immissis obnoxium; insania enim manifesta que rabie, instar eorum, qui mente capti furere solent, corripiébatur, multaque vertigine agitabatur, gravesque ejulatus edebat, modo pronus, modo in alterutrum latus in solum procidens, multamque ex ore spumam ciens; oculi etiam ipsi erant torvi, horrendumque in modum inversi; eo denique insanie venerat miser, ut nè a suis quidem membris degustandis abstineret. Assidue enim mordicus brachiis suis inhærens, et carnes dentibus convellens, eas instar feræ alicujus

VARIE LECTIONES.

αὐτίκα τῶν Ῥωμαίων μάλα R. αὐτὸς δὲ R. ¹⁰ Οὐδάχ R. γὰρ in sex R. ¹¹ ὅποσον R. ὅποσα vulg. ¹² Ἀπινναίου R. Ἀπινναίου vulg. ¹³ Ἀλπεις R. κατὰ Lugd. mg. Verum Alpiscotia Agathie singularis numerus est. ¹⁴ Κένετα R. Κενετὰ vulg. in pr. Cenedam. κατήκον οὖσαν R. vulg. οὖσαν prout τότε legitur. ¹⁵ ἡσυχάλλον τε R. ¹⁶ in pr. tanta ex præda; f. legebat: ἐκ τοσαύτης. ¹⁷ περιχειόμενον R. in pr. circumjectorum locorum, παρακαίμενον vulg. ¹⁸ ἐκείνου R. ἐκείνον vulg. ¹⁹ τῆς συμφορᾶς add. ex R et in pr. necessitatem calamitatis. ²⁰ τὰ τε θεῖα ἀπειδῶς R. ἀπειδῶς τὰ τε θεῖα vulg. ²¹ καὶ post νῦν δὲ ins. ex R. ²² βλοσυρῷ R. et corr. Lugd., βλοσυρῶ vulg.

bestiæ dilaniabat, promanantem saniem lambens, atque ita sui ipsius satur paulatimque contabescens miserrime periit. Extincti vero sunt universim etiam cæteri, nihil penitus se remittente malo, donec omnes interierunt; se febre quidem plurimi pressi, sanæ tamen mente perierunt; nonnullos autem gravissima apoplexia afflixit, alios capitis gravedo, 71 alios delirium. Variis enim morbis laborabant, sed omnibus in perniciem desinentibus. Leutharis itaque quique eum sequebantur expeditio hujusmodi calamitosum habuit exitum.

ἐφέρετο ὁ πάθος, ἅπαντα δὲ εἰς ἐλεθρον ἀπεκρίνετο. Τύχης τὰ τῆς ἐκστρατείας ἐτελεύτα.

4. Dum vero hæc in Venetia contingunt, Botili-
nus alter dux oppidis castellisque propemodum om-
nibus ad Siculum fretum usque vastatis, statim
quem citissime Campaniam versus et Romam se re-
cepit. Inaudierat enim Narsetis et imperatoris exer-
citus eo convenisse, et statutum erat non cunctari
diutius, neque animi pendere, sed in aciem instru-
ctis omnibus copiis de rerum summa decertare,
quandoquidem non minima exercitus qui ei aderat
pars morbo correpta interierat. Vergente enim jam
æstate et autumnio ineunte, vineæ quidem avis onus-
ta erant; hi vero inopia aliarum rerum necessaria-
rum (omnis enim commeatus per Narsetem pruden-
tissime præreptus erat), avulsis uvis, succoque ma-
nibus expresso, musto sese ingurgitabant, odorife-
rum vinum, quod Græci ἀνθοσμίαν vocant, ex tem-
pore conficientes; unde vehementissimo alvi pro-
fluvio laborarant: et nonnulli quidem eorum eo in-
terierunt, nonnulli etiam supervixerunt. Priusquam
itaque hic morbus omnes pervaderet, committendum
sibi quocunque eventu prælium censebat. Quocirca
cum in Campaniam venisset, castra non procul a Capua
urbe fixit, ad ripas Casulini fluminis, quod quidem ex
Apennino monte fluens, et per 72 circumjacentes
campos flexuose labens, in Tyrrhenum mare fertur.
Hic itaque locato exercitu, valido eum vallo munivit,
natura loci fretus. Fluvius enim ipsi ad dextram labens,
propugnaculi loco esse videbatur, ne quis ea ex parte
adoriretur, et curruum, quorum maximam habebat
vim, rotas ordine inter se consertas solo infixit, terra
ad modios rotarum usque aggesta, ita ut circumfe-
rentiæ dimidia tantum pars exstaret et prominere-
t. His, inquam, aliisque multis stipitibus cum universum
exercitum communisset, exitum quemdam non val-
de amplum neque ullo septo obstructum reliquit,
ut per eum facile liceret, si liberet, excursus in
hostes et recursus facere. Ne vero pons quo fluvius
erat stratus incustoditus esset, neve ea ex parte
damnum acciperet, hunc etiam præoccupat, et tur-
re quadam lignea in eo exstructa strenuos in ea

ὥστε ἀμέλει καὶ τῶν οἰκείων μελῶν ἀπογεύσασθαι.
Ἐχόμενος γὰρ ὁδῶς τῶν βραχύνων καὶ διατῶν τῆς
σάρκας, κατεδίδρωσκε γὰρ αὐτὰς ὡς περ θηρίον δια-
λυγμώμενος ὁ τὸν ἰγῶρα. Οὕτω δὲ ἑαυτοῦ ἐμπι-
πλάμενος, καὶ κατασμηκρὸν ὑποφθινύθων ὡς, οἰκτρο-
τάτα ἀπέβη. Ἐθνησκον δὲ γυδὴν καὶ οἱ ἄλλοι, οὐ-
δενότι καὶ ἀνέντονος τοῦ κακοῦ, ἕως ἅπαντες διεφθά-
ρησαν. Καὶ πυρετῶ μὲν οἱ πλείστοι πιεζόμενοι ὡς,
νηφαλοὶ γὰρ ὅμως ἀπώλυντο. Ἐνίοις δὲ καὶ ἀπο-
πληξία ἐνέσκηπτεν ἰσχυρά, καὶ ἐτέρους καρθηρία ὡς,
καὶ παραφροσύνη ἐτέροις. Ποικίλα μὲν γὰρ αὐτοῖς ἐπ-
εφύετο. Λευθαρίῳ μὲν οὖν καὶ τῷ οἱ ἐπομένῳ ὁμῶς, ἐς τοῦδε

[P. 39] δ'. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐν Βενετία ἐνέβαινε,
Βουτιλίνος ἄτερος ὡς στρατηγός, τὰ μέχρι τοῦ πορθμοῦ
τῆς Σικελίας πολίσματά τε καὶ φρούρια σχεδὸν τι
ἅπαντα λυμηνάμενος, ἐπανήει αὐτὸς ὡς τάχιστα ἰδοὺ
Καμπανίας καὶ καὶ Ῥώμης. Ἐκρηκόει γὰρ τὸν Ναρσῆν
καὶ τὰς βασιλείας δυνάμεις αὐτοῦ ποῦ ἡθροίσθαι. Καὶ
ἡβούλετο μὴ μέλλειν εἰτι μὴδὲ ἀλῶσθαι, ἀλλὰ παντὶ
τῷ στρατῷ παραταξάμενος, τὸν ὑπὲρ τῶν ὧων κίν-
δυνον ἀναρρίψαι. Ἐπεί καὶ μέρος τι οὐκ ἐλάχιστον
καὶ τῆς ἀμφ' αὐτὴν στρατιᾶς νόσῳ ἐαλώκει ὡς καὶ
διεφθείρετο. Ἥθη γὰρ τοῦ θεροῦς λήγοντος, καὶ τοῦ
ψθινοπορίου ἀρχομένου, αἱ μὲν ἀμπέλιοι τῷ καρπῷ
ἐδρίθοντο, αἱ δὲ ὡς χῆται τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων
(ἅπαντα γὰρ τῷ Ναρσῇ ἐμφορονίστατα προδιήρ-
παστο), οἱ δὲ τοὺς βότρους ὡς ἀφαιρούμενοι, καὶ ταῖς
C χερσὶ διαθλίβοντες, ἐνεφορῶντο τοῦ γλεύκους, αὐ-
τοσχεδιάζοντες τὸν ἀνθοσμίαν. Ἐνθένδε τε αὐτοῖς ὡς
ἡ χερστὴ ἐπιμέγα ἐφέρετο καὶ διέρρει, καὶ τὸ μὲν τι
αὐτῶν ἐθνησκον αὐτίκα, ἦσαν δὲ οἱ καὶ διεγίγνοντο.
Πρὶν γὰρ δὴ οὖν καὶ ἅπασιν ἐκνικῆσαι τὸ πάθος,
ἰδοὺ οἱ εἶναι πολημεῖς ἐς δὲ τι ἐκβαίη. Καὶ τοῖνον
ἀφικόμενος ἐς Καμπανίαν, στρατοπεδεύεται οὐ πόρ-
ρω Καπύης ὡς πόλεως, ἀμφὶ τὰς δὲ καὶ τῶν Κα-
σουλίνου ποταμοῦ ὡς δὲ ῥέων ἐκ τοῦ θροῦς τοῦ
Ἀπινναίου, καὶ ἀνὰ τὰ ἐκείνη πεδία περιεπιτό-
μενος, ἐς τὴν Τυρσηνικὴν ὡς ἐρείται θάλατταν. Ἐν-
ταῦθα δὴ οὖν ἰδρύσας τὸν στρατὸν, χαράκιμα τε
περιεβάλετο καρτερῶν, καὶ ἐπιποθεῖ τῷ χώρῳ ὡς ὁ
γὰρ ποταμὸς αὐτῷ ἐν δεξιᾷ ὑπορρέων ἀντ' ἐρύματος
εἶναι ἰδοὺ καὶ μὴ τινα ἐπίνειν, καὶ τοὺς τῶν ἀμα-
ξῶν τροχούς, ἃς δὲ ὡς πλείστας ἐπήγετο, στοιχῆδον
ἐς ἀλλήλους ἀρμύσας, ἐνέπηξε τὰ ὀπίσω ὡς τῷ ἰδῆται,
ἄχρι καὶ ἐς τὰς πλῆμνας περιχώσας, ὡς μόνον τὰ
ἡμικύκλια ὑπερανέχειν καὶ προβεβλησθαι. Τούτοις
δὴ οὖν καὶ ἐτέροις ἔξοις πολλοί, ἅπαν τὸ στρατεύ-
μα ἐρυμνώσας, ἐξῶδον τινα οὐ μάλα εὐρείαν κατα-
λελοιπεν κενὴν τῶν περιφραγμάτων, ὡς ἐκ τῆσδε
αὐτοῖς ἐξεῖη βλάβος ἢ βούλοιντο κατὰ τῶν πολεμίων
ἐφ' ὧς τε καὶ ἐπανόδους ποιεῖσθαι. Ὅπως δὲ ἂν
αὐτῷ μὴδὲ τὰ τῆς γεφύρας τοῦ ποταμοῦ ἀφύλακτα

VARIÆ LECTIONES.

ὡς διαλυγμώμενος R. ὡς υποφθινύθων R. υποφθινύθων vulg. ὡς πιεζόμενοι R. Lingd. (Cl.), inpr. degnata, Par. πεσόμενοι, Ed. pr. πιεσόμενοι. ὡς καρθηρία R. αὐτῷ R. ὡς ἐπεφύετο R. Lingd. (Cl.), ἐπεφύετο edd. ὡς ἑτέρος R. ὡς διαλώκει R. R. in mg. ἦν δὲ. ὡς βότρους R. βότρους vulg. ὡς αὐτῶν R. ὡς Καπύης R. Καπύης vulg. ὡς Τυρσηνὴν R. θάλασσαν R. ὡς χωρίῳ R. ὡς γὰρ R. ὡς γὰρ vulg. διαρρέων R. ὡς Pro τὰ ὀπ. R. τὰ ἐπισώτερα; aberravit, ut videtur, a τὰ ὀπίσω.

εἴη, μηδὲ γὰρ ἐνθὺνδε πημαινόντο, προκαταλαμβάνει· τε αὐτὴν, καὶ πύργον τινὰ ξύλινον ἀνταῦθα τεκτονά-
μενος; ἐπίστησιν ἐν αὐτῷ ἄνδρας ὁπόσους οἶδόν τε
ἦν μαχημένους τε καὶ ἀριστα ὀπλισμένους· ἐφ' ᾧ ἐκ
τοῦ ἀσφαλοῦς ἀμύνεσθαι, καὶ ἀπερύκειν τοὺς Ῥω-
μαίους διαθεσίοντας. Οὕτω δὲ ἕκαστα διαθείς, φρε-
σὶ τοὶ τὰ παρόντα ἐν δέοντι παρασκευάσθαι³⁷, ὥς καὶ ἐν
αὐτῷ δὴ πού χειρὸς πολέμου καταργεῖσθαι, καὶ
οὐ πρότερον μάχης ἐσομένης, πρὶν ἂν ἐκείνῳ εἴη³⁸
βουλομένῳ. Καὶ τὰ μὲν θύρῃ τῷ ἀδελφῷ ἐν Βενετίᾳ
ξυμβαλόντα [P. 40] οὕτω ἐπέπυστο³⁹, ἐθαύμαζεν δὲ
ὅτι δὴ αὐτῷ κατὰ τὸ ξυγκείμενον τὸ στράτευμα οὐκ
ἐπεπόμψεν· καὶ ὑπετόπασεν, ὥς οὐκ ἂν ἐξ τοσούτου
ἐμέλλησεν, εἰ μὴ τι αὐτοῖς; ξυνηγέσθῃ δεινὸν καὶ
ἀντίξουν· πλὴν ἀλλὰ καὶ ἐκείνῳ⁴⁰ ἀνευ περιέσεως
τῶν πολεμίων ἡγεῖτο, ὅτε δὴ τῷ πλῆθει καὶ ὡς ὑπερ-
βάλλον. Ἐς τρεῖς γὰρ αὐτῷ μάλιστα μυριάδας μαχι-
μων ἀνδρῶν ἡ λειπομένη στρατιὰ ξυνετάττετο· ἡ δὲ
τῶν Ῥωμαίων δύναμις μόλις ἐν ἑκτωκαίδεκα χιλιά-
σιν ἐτύγχανεν οὕσα.

ε'. Αὐτὸς τε δὴ οὖν ὥδ' πῶς ἀριστα εἴχε προθυ-
μας, καὶ ἅπαντι τῷ στρατῷ παρεκίλυετο γιγνώ-
σκειν, ὥς ὁ παρὼν ἀγὼν οὐκ ἐπὶ τυχρῇ τινι χωρῇσιν,
'Α.Ι.Ι' ἡ καθέξομεν, ἐφη, τὴν Ἰταλίαν, οὗ δὴ καὶ
ἐκατὶ⁴¹ ἀφικόμεθα, ἢ λελεῖψεται ἡμῖν ἅπαντι
ἀκλεῶς ἐνθάδε τεθνήσκειν. Οὐλοῦν τὸδε ἡμῶς, ὦ
Ἰερυνῶσι, ὅτι ἐκείνῳ ἐλθεῖναι προσήκει, ἐξδὲν
ἄνδρας ἀγαθοὺς ἐν τῷ πολέμῳ γιγνομένους,
ἀπόνασθαι ὡς ἐπιμέθεα. Βουτίλινος μὲν οὖν ταῦτά
τε καὶ τὰ τοιαῦτα παραινῶν τοῖς πλῆθεσιν οὐκ ἀνείε.
Οἱ δὲ ἐπεβρόνχοντο ταῖς ἐλπίσι, καὶ τὰ ὅπλα, ὥς πῃ
ἐκάστῳ φίλον, παρασκευάζοντο⁴². Ὅδ' μὲν γὰρ πα-
λέκεις ἐθήγοντο πολλοί, ὥδ' δὲ τὰ ἐπιχώρια δόρατα,
οἱ ἀγῶνες, ἐτέρωδ' δὲ τῶν ἀσπίδων αἱ διεβρώγυιαι⁴³
πρὸς τὸ ἐνεργῶν μεταποιούντο, καὶ βραβίως αὐτοῖς
ἅπαντα παρασκευάσαστο. Αἰτὴ γὰρ τοῦδε τοῦ ἔθνους ἡ
ὀπλίστις, καὶ οἷα οὐ τεχνιτῶν δεῖσθαι ποικίλων, ἢ
μόνον⁴⁴ ὅπ' αὐτῶν, οἶμαι, τῶν χρωμένων διακοσμεῖ-
σθαι, εἰ καὶ τὴ διαφθορῇ. Θωράκων μὲν γὰρ καὶ
κημίδων ἀγνώστες τυγχάνουσιν ἔχουσιν, τὰς δὲ κεφα-
λὰς οἱ μὲν πλείστοι ἀσκεπτεῖς ἔχουσιν, ὅλγῳ δὲ καὶ
κράνῃ ἀναδούμενοι μάχονται· γυμνοὶ δὲ τὰ στέρνα
εἰσὶ καὶ τὰ νῦτα μέχρι τῆς ὀσφύος, ἀνταῦθα δὲ
ἀναξυρίδας, οἱ μὲν λινὰς, οἱ δὲ καὶ σκυτίνας διαζων-
νύμενοι τοῖς σκέλεσι περιαμπίσχονται. Ἰπποῖς δὲ
ἡκιστα χρώνται, πλὴν σφόδρα ὀλίγων, ὅτε δὴ αὐτοῖς
τὸ πεζομαχεῖν σύντροφόν τε ἐν καὶ πάτριον καὶ ἀριστα
μεμελετημένον. Σίφος δὲ τῷ μηρῷ, καὶ ἀσπίς τῇ
λαίᾳ πλεονεῖ παρηρῶνται. Καὶ τοίνυν τόξα, ἢ σφεν-
δόνας, ἢ ἄλλα ἅττα ἐκτεθλά ὅπλα οὐκ ἐπιφέρονται,
ἀλλὰ πελέκεις γὰρ ἀμφοτέρους καὶ τοὺς ἀγῶνας,
οἷς δὴ καὶ τὰ πλείστα καταργάζονται· εἰσὶ δὲ οἱ ἀγ-
ῶνες δόρατα οὐ λίαν σμικρὰ, οὐμενοῦν ἄλλ' οὐδὲ
ἄγαν μεγάλα, ἀλλ' ὅσον ἀκοντίζεσθαι τε, εἴπου δεῖ-

A quantum fieri poterat optimeque armatos viros col-
locat, qui pontem e tuto propugnarent, et Roma-
nos transitum molientes propulsarent. His itaque
singulis ita dispositis, omnia quam optime compa-
rata censebat; tanquam in ipsius potestate solu-
rum esset, bellum inchoare, neque prius praelium
committi posset, quam ipsi liberet. Porro quæ fra-
tri suo in Venetis acciderant, necdum **73** inaudie-
rat; mirabatur vero quod ei copias suas, uti inter
ipsos convenerat, non misisset, suspicioque ipsi in-
cidebat, non tam diu tardaturus fuisse, nisi eis ali-
quid sinistri adversusque accidisset: nihilominus
tamen etiam sine illis victoriam se ab hostibus re-
portaturum censebat, quippe qui vel sic copiarum
multitudinem esset superior. Qui enim ipsi reliquus
erat exercitus ad triginta bellatorum millia accede-
bat, Romanorum vero exercitus vixdum erat mil-
limum octodecim.

5. Quocirca et ipse quam optime animatus erat
et universum exercitum hortabatur, non de exigua
aliqua re eo praelio decernendum esse, sed aut Ita-
liam, inquit, cuius causa venimus, obtinebimus; aut
hoc unum jamjam nobis reliquum erit, ut omnes in-
glorii moriamur. Illud itaque nos potius, viri fortes,
quam hoc, velle debemus, cum in nostra manu sit
positum, si strenui esse velimus, quæ optamus con-
sequi. Butilinus itaque hisce aliisque verbis multi-
tudinem hortari non desistebat. Hi vero bona spe
fulti arma, ut cuique visum erat, apparabant. Alibi
enim secures multæ acuebantur, alibi patria hastilia,
quæ ipsi angones vocant, alibi scuta confecta, ut
usui essent, reficiebantur, facileque ipsis omnia
instruebantur. Vilis enim est et neglecta hujus na-
tionis armatura, quæque variis opificibus non indi-
geat; sed facile ab ipsis, qui ea utuntur, si quid
forte **74** fractum fuerit, refecti potest. Loricas enim
et ocreas non norunt. Capita plerique eorum non
muniunt, pauci vero galeis tecti pugnant. Pectori-
bus et tergoribus ad lumbos usque sunt nudis, inde
braccis sive femoralibus alii lineis, alii coriaceis
cincti, tibias cooperiunt. Equis vero non utuntur,
nisi admodum paucis, quippe qui ad pedestrem pu-
gnam, quæ ipsis familiaris patriaque est, optime
sint exercitati. Ensis fémori, et scutum sinistro la-
teri appendet: arcubus aut fundis, vel aliis, telis,
quæ eminus jaciuntur, non utuntur; sed ancipiti-
bus securibus et angonibus, quibus præcipue rem
gerunt. Sunt vero angones huiusmodi quedam, neque
admodum parvæ, neque admodum magnæ, sed et
ad jactu feriendum; sicuti opus fuerit, et ubi en-
minius collato pede configendum est impetusque fa-
ciendus, accommodatæ. Hæ pleraque sui parte ferro

VARIE LECTIONES.

³⁷ παρασκευάσθαι R. ³⁸ εἴη R, εἰ vulg. ³⁹ ἐπέπυστο R, πέπυστο vulg. ⁴⁰ ἐκείνῳ R, ἐκείνῳ vulg. et inlpr. ⁴¹ δὴ καὶ Ex. R, δὴ Ex. vulg. ἐνθάδε τῶν R, inlpr. hic moriamur, τὸ τεθν. vulg. ⁴² ξυ-
σκευάζοντο R. ⁴³ διεβρώγυιαι R, διεβρώγυιαι vulg. ⁴⁴ f. καὶ μ.

sunt obductæ, ita ut perparum ligni a laminis ferreis nudum conspiciatur, atque adeo vix tota imæ hastæ cuspis; supra vero ad extremitatem spiculi, adunci quidam mucrones utrinque prominent, ex ipso spiculo instar hamulorum reflexi, et deorsum vergentes. In conflictu itaque Francus miles hunc angonem jacit; quod telum si corpori insitum fuerit, adigitur quidem **75** intro, uti verisimile est, cuspis, neque is qui ictus est, neque alius quisquam facile telum evellere potest; obstant enim acuminati illi hamuli altius earum inhaerentes, et acerbos cruciatus excitant, adeo ut etiam si hostem nequaquam letale vulnus accepisse contingat, ex eo tamen intereat. Si vero scuto impactum fuerit, statim ex eo propendet, et circumagitur, infima sui parte solum verrens et versans. Is vero qui ictus est, neque telum scuto evellere valet, hamulis mordicus inhaerentibus, neque ense amputare, quod nimirum ad lignum pertingere non possit, ferreis laminis, quibus id obductum est, obsistentibus; quod simul ac viderit Francus, confestim pede insultat, et proculcrans imam hastam, scutum pondere sui corporis deprimit, ita ut, gestantis manu sese non nihil laxante ac remittente, caput et pectus nudentur. Tum ille, nudum hostem neque munitum nactus, facile trucidat, sive securi frontem feriens, sive alia hasta jugulum trajiciens. Ac talis quidem est Francorum armatura, atque ita ad prælium apparabantur.

6. Narses vero Romani exercitus prætor ubi hæc cognovit, statim et ipse universo exercitu Roma educto, non procul ab hostibus castra locat, sed inde et strepitus exaudiri et vallum conspici posset. Hoc itaque modo cum duo exercitus in mutuum conspectum venissent, accurate utrinque acies instruebantur, præsidiaque et excubiae locabantur, et duces ordines militares obibant. "Spes vero et metus, **76** variazque animorum fluctuationes, et quicunque affectus inopinati de rebus magnis decertantibus suboriri solent, nunc hos nunc illos incessabant. Omnia vero Italiae oppida dubia suspensaque hærebant, cui tandem parti cederent. Interea Franci, proximos vicos vastantes, commealum transvehebant. Quod ubi animadvertit Narses, ad suum dedecus hoc pertinere censebat molestique timebat, si hostium calones ita libere loca quam maxime vicina pertransirent, perinde ac si nullum hostem vidissent. Visum itaque ei non est amplius id ferendum, sed omnibus viribus prohibendum. Cha-

σοι^α, καὶ ἐς τὰς ἀγχιμάχους παρατάξεις πρὸς τὰς ἐμβολὰς ἐφικνεῖσθαι^α. Τοῦτων δὲ τὸ πλείστον μέρος· σιδήρῳ πάντοθεν περιέχεται, ὡς ἐλάχιστόν τι διαφαίνεσθαι τοῦ ξύλου, καὶ μόλις ὅλον τὸν σαυρωτήρα· ἄνω δὲ ἀμφὶ τὸ ἄκρον τῆς αἰχμῆς καμπύλαι τινὲς ἀκίδες ἐξέχουσιν ἐκατέρωθεν ἐξ αὐτῆς δὴπου τῆς ἐπιδορατίδος, ὥστερ' ἀγχιστρα^α ὑπογναπτόμενα, καὶ ἐς τὰ κάτω [P. 41] νενεύουσαι. Καὶ οὖν ἀφίησι τυχὸν ἐν συμπλοκῇ τοῦτων δὴ τὸν ἀγγωνα φράγγος ἀνὴρ· καὶ εἰ μὲν σώματι που ἐγγράψαιεν, εἰσδύεται μὲν εἰσω, ὥστερ' εἰκὸς, ἢ αἰχμῇ. οὕτε δὲ αὐτὸν τὸν βληθέντα οὕτε ἄλλον τινὰ^α ἐρύσαι βράδιος ἐνεστι τὸ δόρυ. Εἰργουσι γὰρ αἱ ἀκίδες ἐνδὸν ἐνεχόμεναι τῇ σαρκί^α, καὶ πικροτέρας ἐπάγουσαι^α τὰς ἰδύνας, ὥστε εἰ καὶ μὴ καίριαν τὸν πολέμιον τρωθῆναι ζυνεχεσθῆναι, ἀλλὰ ταύτῃ γε διαφθαρῆναι. Εἰ δέ γε ἐς^α ἀσπίδα παγίσῃ, ἀποκρέμαται μὲν αὐτίκα ἐξ αὐτῆς, καὶ ζυμπεριάγεται, συρομένου^α ἐν τῇ ἰδέσσει τοῦ ἀπολήγοντος· ὁ δὲ βληθεὶς οὕτε ἐξελεύσεται^α τοῦτο δὴ δύναται τὸ δόρυ διὰ τὴν εἰσόδου τῶν ἀκίδων, οὕτε ἔχει διατεμεῖν, τῷ μὴ ἐφικνεῖσθαι τοῦ ξύλου, ἀλλὰ τὸν σιδήρον παρατετάσθαι. Ἐπειδὴν δὲ τοῦτο εἰδοὶ^α ὁ φράγγος, ὁ δὲ ἀθρόον ἐπιδὲς τῷ ποδὶ καὶ ἐμπατήσας τὸν σαυρωτήρα, καταβρίθει τὴν ἀσπίδα καὶ κατάγει, ὡς ὑπογαλάσαι τὴν τοῦ φέροντος χεῖρα, καὶ γυμνωθῆναι τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ στήρνον. Τότε δὴ οὖν αὐτὸν^α ἀπρακτὸν ἐκείνος ἐλὼν βράδιος ἀπώλλουσιν, ἢ τὸ μέτωπον πελέκει πατάξας, ἢ δόρατι ἐτέρῳ τὴν φάρυγγα διαλάσας. Τοιαύτῃ μὲν τοῖς φράγγοις ἡ ὀπλισίς, καὶ ἐν τοιοῦτα τὰ ἐς τὸν πόλεμον παρεσκευάζοντο.

ζ'. Ναρσῆς δὲ ὁ^α τῶν Ρωμαίων στρατηγός, ἐπειδὴ ταῦτα ἐγνώκει, αὐτίκα ὅγε ἄπαντι τῷ στρατῷ ἄρας ἐκ τῆς Ρώμης, στρατοπεδεύεται οὐ πόρῳ τῶν πολεμίων, ἀλλ' ὅσον πατάγου τε ἀκούειν, καὶ διορῶν τὸ χαράκωμι· οὕτω δὲ τῶν στρατευμάτων ἀλλήλοις ἀναφανέντων, πολλὴ μὲν ἐκατέρωθεν ὑπήρχεν παράταξις, πολλὰ δὲ φρουραὶ, καὶ ἀγρυπνίαι, καὶ τῶν στρατηγῶν ἀνὰ τὰ πλεῖστα περιουσιάζει· ἐλπίς δὲ καὶ δέος καὶ παλιμβολία^α, καὶ ὅσα τοῖς περὶ μεγάλων ἀγωνιουμένοις^α παράλογα ἐγγίγνεται πάθη. Ἄλλοτε ἄλλοις ἐπαιφύλα· τὰ δὲ τῆς Ἰταλίας πόλεις μετέπειρα ἦν ἅπαντα καὶ δεδονημένα, ἐφ' οὓς^α ἂν καὶ χωρήσειεν ἀμυγνοῦντα. Ἐν τούτῳ, δὲ οἱ φράγγοι τὰς ἐχόμενας κώμας θρῶντας, τὰ ἐπιτήδεα σφίσιν ἀναφανδὸν διεκόμενον. Ναρσῆς δὲ τοῦτο ἰδὼν, αἰσχος οἰκτεῖον ἤγειτο καὶ ἐγαλέπαινε, εἴγε ἐξείη τοῖς τῶν δυσμενῶν ἀχθοφόροις οὕτω δὴ τοῖς^α ἀναιμένους ἐγγύτατα διαπορεύεσθαι, ὥστερ' οὐδενότι ἀντίπαλον θεωμένους. Ἐδόκει οὖν αὐτῷ οὐκ ἐπιτερεπτεία τοιοῦτον, ἀλλὰ παντὶ σθένει διακυλιεῖν. Χα-

VARIE LECTIONES.

^α δέσση R. ^α ἐφικνεῖσθαι R, ἀφικνεῖσθαι vulg. ^α ἀγχιστρα vulg. ὑπογναπτόμενα R, intr. coarctatae, ὑπογαμπτόμενα vulg., ὑπογαμπτόμενα Lugd. i m. ^α οὕτε ἄλλον τινὰ add. R, intr. neque alius quisquam. ^α ἐνεχόμεναι τῇ σαρκί. Intr. cervicē latius hærens (?). ^α Intr. legebat ἐπάγουσι: affert. ^α ἐς om. R. ^α συρομένου R, συρομένη vulg. ^α οὕτε ἐξελεύσεται R (Cl.), οὕτε ζυνεύσεται vulg. ^α ἐν-ιδού R. ^α αὐτὸν add. ex R, intr. hostem. ^α ὁ add. ex R. ^α παλιμβολία R, παλιμβολία Lugd. i m. et Suid. s. v., idque explicat: ἡ εὐμετάδλητος γνῶμη. Lugd. corr. παλιμβουλία, quod vulg. exhibet. ^α ἀγωνιζομένοις R. ^α ἐφ' οὓς R. ^α οὕτω δὴ τοῖς R, οὕτω δὴ τι vulg.

ράγγης⁴¹ δέ τις ἀνὴρ Ἀρμένιος, ἐνηθισμῷ μὲν τοῖς Ῥωμαίοις ταξίαρχος, ἀνδρείουτος δὲ ἦν ἐς τὰ μέγιστα καὶ φρονήρης, καὶ ἐν δέοντι φιλοκίνδυνος. Τούτῳ δὴ οὖν τῷ Χαράγγῃ (Ἰβρυτο γὰρ ἀμφὶ τὸ τέρμα τοῦ στρατοπέδου πλησιαίτατα τῶν πολεμίων ἐσκηνωμένος⁴²), παρακαλεῖται ὁ Ναρσὶς ἐπιέναι τοῖς ἀμαξελάταις, καὶ [P. 42] σίνεσθαι αὐτοὺς καθ' ὅ τι ἂν δύναιτο, ὥς ἂν μηκέτι χιλὼν διακομίζῃν τολμῇεν. Καὶ ὅς ἄνδρὸν ἐξιππασάμενος⁴³ ἅμα ὀλίγοις τοῦ ἀμφοῦ αὐτὸν τάγματος, τὰς μὲν ἄλλας ἀμάξας ἀφαιρείται, καὶ τοὺς ἀγοντας κτείνει· μίαν δὲ τινα αὐτῶν χόρτῳ σσαγμένην ἀγρίῳ τε καὶ γεγυρακῷ, προσάγει⁴⁴ τῷ πύργῳ, ἐν δὲ ἐπὶ τῆς γεφύρας οἱ Φράγγοι ἐτύγχανον ἐξεργασμένοι, ἥπέρ μοι εἰρηται πρότερον. Καὶ οὖν ἐνταῦθα προσπλάσας τὴν ἀμάξαν, πῦρ ἐμῆλλει τῷ χόρτῳ, μεγίστης δὲ φλογὸς ἐξῆλθης⁴⁵ ἀρβίτης, βέβλης ἅπανα ἡ τύρσις ἐνεπίμπρατο, ὅτε δὲ ξύλοις ἐσκαυσμένη. Οἱ δὲ ἄνδρες τῶν βαρβάρων ὅσοι ἐπὶ φρουρᾷ ἐτετάχατο, ἐπειδὴ ἀμύνεσθαι οὐκ ἠδύναντο, ἀλλ' ἤδη που καὶ αὐτοὶ τυρπολεῖσθαι ἤμελλον, ἔγνωσαν μετεῖναι τὸ χωρίον, καὶ οἱ μὲν μάλιστα ἐνθόντες διεκπρόντες ἐπὶ τὸ σφῶν στρατόπεδον καταφεύγουσιν· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τῆς γεφύρας ἐγκρατεῖς⁴⁶ ἐγεγένηντο. Τούτων δὲ οὕτω ζυνεχθέντων, αὐτίκα οἱ Φράγγοι παραχῆς, ὥς τὸ εἰκὸς, ἐνεπίμπραντο, καὶ πρὸς τὰ ὅπλα ἐχώρουν. Σφαδάζοντες τῷ θυμῷ καὶ λυτῶντες, κατέχειν τε ἐν ἑαυτοῖς τὰ φρονήματα οὐκ ἠδύναντο⁴⁷, ἀλλὰ τολμηταὶ γε ἦσαν πέρα τοῦ μετρίου καὶ θαρράλεις, ὥς μηκέτι ἡρεμεῖν ἐθέλειν μηδὲ διαμῆλιν⁴⁸, ἀλλ' αὐθημερὸν παρατάτεσθαι· καὶ ταῦτα προειρημένον αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Ἀλαμανικῶν μάντεων, μὴ δεῖν ἐκείνης τῆς ἡμέρας διαμάχεσθαι, ἣ γινώσκουν ὥς ἀρδὴν ἅπαντες ἀπολοῦνται. Οἶμαι μὲν οὖν εἰ καὶ τῇ ὑστεραίᾳ ἦ καὶ καθ' ἑτέραν ἢ ἐυβολὴ ἐγεγόνει, πάντως⁴⁹ ἂν τοῦτο ἐκείνῳ ἐπιπρόθεον, ὅπερ καὶ ἐν τῷ τότε ἀπέβη. Οὐ γὰρ δὴ που ἡ τῆς ἡμέρας ἐναλλαγὴ ἀπέχρησεν ἂν αὐτοῖς ἐς τὸ μὴ οὐχί⁵⁰ ποινὰς ἀποτίσαι ὧν ἐτύγχανον ἡσθεκῆτες. Πλὴν ἀλλ' ὅμως εἴτε οὕτω θυμῶν, εἴτε καὶ ἰσως τῶν Ἀλαμανικῶν χρησολόγων ὅσῳ δὴ οὖν ἐρόπῳ τὰ ἐσόμενα ἐπιφρασάμενον, οὐ κενὸν τοῖς πολλοῖς· οὐδὲ ἀτελεύτητον ἰδοῖν εἶναι τὸ μάντευμα.

Ζ. Ὁ μὲν γὰρ τῶν Φράγγων λεὼς ὥδε πως εἶχεν ὁρμῆς, καὶ ἤδη αὐτοῖς⁵¹ τὰ ὅπλα μεταχειρίστο. Ἐξώπλισε δὲ καὶ ὁ Ναρσὶς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ ὀπισθεῖν τοῦ στρατοπέδου, ἐπ' ᾧ ἔνι μεταίχμιον γενέσθαι, ὅπερ ἔδει αὐτοὺς ἐς φάλαγγα καταστήναι. Ἐν ᾧ δὲ τὸ στρατεύμα ἐκεκίνητο, καὶ ἤδη ὁ στρατηγὸς τῷ ἱππῳ ἐπεβεβήκει⁵², ἀγγέλλεται οἱ, ὥς Ἐρουλὸς τις ἀνὴρ, οὐ τῶν πολλῶν παρ' αὐτοῖς καὶ διαλαυθάνωντων, ἀλλ' εὐπατρίδης ἐν τοῖς μέγιστα καὶ ἀρίστος, ἓνα τῶν οἰκείων θεραπόντων ἀπεκτονῶς

A ranges vero, vir quidam Armenius, Romanis tribunis accensus erat, strenuus imprimis, et prudens, et in adeundis periculis moderate audax. Huic itaque Charangi (erant enim ejus tentoria in extremis castris quam proxime hostium fixa) mandat Narses ut in curruum vectores impetum faceret, eisque quantum posset noceret, ne amplius pabula transvehere auderent. Ipse vero confestim paucis e sua legione equitibus secum ductis, reliqua quidem plaustra intercepti et vectores trucidat. E quibus 77 plaustris unum multo rurali aridoque fenonustum turri admovel, quam Franci in ponte exstruxerant, cujus supra mentionem feci. Hoc itaque plastro ita ad turrim admoto, ignem feno immitit. Ingenti vero flamma repente subita, facile universa turris utpote lignea conflagravit. Tum barbari quotquot in ejus praesidio erant collocati, cum eam tueri non possent, ipsique incendio illo perituri viderentur, stationem deserendam censuerunt; ac difficulter quidem inde delapsi, ad exercituum ipsorum confugerunt; Romani vero ponte potiuntur. Illis ita peractis, Franci statim tumultu, uti par erat, pleni ad arma convolant, frementes ira et rabidi, et summa animi impotentia correpti, utraque modum audaces et praesidentes non ultra quiescendum sibi censebant, neque cunctandum, sed eo ipso die praelium committendum; quantumvis Alemannici vates praedixissent illo die confligendum non esse, aut scirent se ad unum omnes perituros. Ego vero ita existimo, etiamsi postridie aut alio ab hoc die praelium commissum fuisset, eundem plane, qui tunc fuit, eventum futurum fuisse. Neque enim unius diei immutatio hoc effecisset, quominus impietatis suae parras luerent. Caeterum sive hoc ita evenerit, sive etiam forsasse 78 Alemannicis vatibus quocunque tandem modo futura praedicentibus, certe non vanum neque irritum id vaticinium multis est visum. Quo pacto autem deinceps reliqua gesta sint, accurate statim, quoad ejus fieri poterit, dicentur.

πολλοῖς· οὐδὲ ἀτελεύτητον ἰδοῖν εἶναι τὸ μάντευμα.

D 7. Franci itaque ita animis aestuabant, et jam arma corripuerant. Narses etiam suos armavit castrisque eduxit, donec ad medium inter duos exercitus spatium venisset, ubi oportebat eos in aciem disponi. Interea vero dum exercitus movet, et jam praeter equum conscenderat, nuntiatur ipsi Herulum quemdam non e multis inter ipsos, neque obscurum, sed nobilem imprimis illustremque virum, quemdam e domesticis suis servis, quod aliqua in re deliquisset, miserrime interfecisse. Statim itaque

VARIE LECTIONES.

⁴¹ Χαράγγης R et intrp. hic et mox. Vulg. Χανράγγης, quod, puto, memoria ex Procopii Persicis suppetitabat scribenti, immemori ibi dignitatis nomen esse. ⁴² ἐσκηνωμένος R, ἐσκηνημένος vulg. ⁴³ ἐξιππασάας R. ⁴⁴ Suid. s. v. σσαγμένην: παραιοάγει. ⁴⁵ ἐξῆλθης R, ἐξαπναλως vulg. ⁴⁶ ἐγκρατεῖς add. ex R, intrp. *Romani e vestigio ponte potiuntur*; addit igitur εὐθύς. Vulg. conj. κύριοι. ⁴⁷ ἐνεπίμπραντο R, ἀνεπίμπραντο vulg. ⁴⁸ διαμῆλιν R, διαμῆλιν vulg. ⁴⁹ πάντες R. ⁵⁰ μὴ οὐχί R, μὴ οὐ vulg. ⁵¹ αὐτοῖς; R, αὐτῷ vulg. ⁵² ἐπεβεβήκει R.

adductis habenis equum sistens, homicidam in medium producit, tanquam fas non esset prælum adire, nisi cæde expiata. Interrogatus ergo ab eo barbarus, cum factum fateretur neque inficias iret, imo e contrario assereret, liberam dominis esse potestatem de servis suis pro suo arbitrio decernendi, ut et alii scirent, nisi officium facerent, similiter secum actum iri: cum itaque veluti nulla cæcis perpetratis pœnitundine ductus, pervicax **79** et jactabundus, et cædem spiranti similis permaneret, Narses lictoribus, ut eum interficiant, mandat; atque is quidem, ense illa perfossus, interit. Herulorum vero turba, utpote barbari, dolebant molestie id ferebat; et a prællo se subducere statuebant. Narses vero, hoc pacto cæde expiata, et de Herulis parum sollicitus, in aciem progressus, edixit universæ multitudini et proclamavit, ut quicumque victoriæ particeps esse vellet, una secum sequeretur; usque adeo ille aperte divini numinis auxilio erat fretus, et veluti ad rem antea dijudicatam accedebat. Sindual autem Herulorum dux turpe quiddam et generoso animo indignum censebat; si tanto prællo utrinque instructo, ipse pariter et sui defectionis insimularentur; et viderentur re quidem ipsa hostes reformidasse; formidinem vero suum priore benevolentie erga mortuum palliasse. Nequaquam itaque conquiescere sustinens, Narsesi significat, opperiat se; utpote jamjam cum suis adventurum. Narses vero se quidem non prætulerat respondit, curaturum tamen, ut et ipsi suo in acie loco ordinentur, etiamsi paulo serius advenierint. Heruli itaque optime armati, bonoque ordine ocius procedebant.

8. Narses autem cum ad locum pervenisset, ubi committendum **80** erat prælum, statim exercitum in phalangem instruxit atque disposuit; atque equites quidem utrinque ad alas erant collocati, hastas et peltas gestantes, arcus etiam et enses appensos, nonnulli etiam sarissas habentes. Narses vero in dextro cornu constitit. Zandalas etiam familie magister et quotquot ex servis et domesticis bello non inepti erant, astabant. Ab utroque vero latere Valerianus et Artabanes cum suis copiis, quibus mandatum erat, ut nonnihil circa densiorem silvam laterent; cumque hostes impetum facerent, confestim in eos ex occulto irruerent omnique ex parte premerent. Omnem vero locum intermedium pedibus obtinebant. In ipsa enim exercitus fronte assignati loricas ad pedes usque demissas induti, va-

A εἴη οἰκτρότατα ἐπ' ὅτε οὖν καὶ σφαλίνετα. Αὐτίκα δὲ οὖν ἐπιτυχὼν τῇ ρυτῇ τὸν ἱππον, παράγει ἐς μέσον τὸν ἀνδροφόνον, ὡς οὐχ ὅσον ὃν ἐπὶ τὸν πόλεμον εἶναι πρὶν ἀπολυμῆνασθαι καὶ ἀπαγνίσαι τὸ μίasma. Ἐπὶ δὲ αὐτῷ πυνθανομένῳ τὸ πρᾶχθην ἀνωμολόγει ὁ βάρβαρος καὶ οὐκ ἀνήνετο, τοῦναντίον μὲν οὖν καὶ ἐπεὶ **79** εἶναι ἐφασκε τοῖς κακῇ μὲν τοῖς σφετέρους δούλους ἢ βούλονταί μετίναι, ὅτι τε καὶ οἱ ἑτέροι, εἰ μὴ σωφρονοῖεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ οὕτω παραπλήσια **79** πείσονται· ἐπειδὴ οὖν ὡς περ οὐ μεταμῶνον αὐτῷ τῆς παροινίας, θρασύς γε ἦν ἐτι καὶ ὀψιγέρας καὶ λίαν φρονούντι **79** ἔφκει, παρακαλεῖται ὁ Ναρσῆς τοῖς θυροφόροις ἀποκτείνει τὸν ἄνδρα. Καὶ ὁ μὲν εἶπει τὴν λαπάραν διατορηθεὶς ἐταθῆναι· ὁ δὲ τῶν Ἑρούλων ὄμιλος, οἳ δὲ βάρβαροι, ἠνιῶντο καὶ ἐχα- **B** λείποντο, καὶ ἀτόμαχοι ἐσεσθαι διανοοῦντο. Ὁ δὲ Ναρσῆς οὕτω πως **79** τὸ τῆς μαιφονίας ἄγος ἀποδοπομπησάμενος, καὶ τῶν Ἑρούλων ὄλγα φροντίσας, ἐχῶρει ἀνὰ τὴν παράταξιν, ἀνείπων ἐν κοινῷ καὶ ἀναδοῆσας **79**, ὡς Ὁ γὰρ βουλόμενος τῆς νίκης μεταλαχεῖν, ξυνεπέσθω. Οὕτω δὲ τι ἄρα διαφανῶς ἐπαιποθεῖ τῇ τοῦ κρείττονος ἐπικούρειᾳ, καὶ ὡς ἐπὶ προδιγνωσμένοις ἐποίηται. Σίνδουαλ δὲ, ὁ τῶν Ἑρούλων ἡγεμὼν, αἰσχρὸν τι εἶναι ἡγήτο καὶ ἀγενεῖς, εἰ γε πολέμου τοσούτου ξυνεστηχότος, αὐτὸς γε καὶ ὁ ἀμφοτέρων στρατῶν λειποταξίῳ **79** ἄλοιν, δόξοιεν **79** τε τῷ μὲν ἔργῳ δεδιέναι τοὺς πολέμιους, σιχῆσθαι δὲ τινα καὶ προκαλύμμα τῆς δειλίας τὴν περὶ τὸν ταχυνῶτα εὐνοίαν πεποιτῆσθαι. Οὐκ οὖν ἡρεμῶν ἀνασχομένων **C** ἐσήμηνε τῷ Ναρσῇ ἀναμένειν, ὡς καὶ αὐτῶν ὅσον οὕτω παρσομένων· ὁ δὲ, μενετιά μὲν οὐκ ἔφη, μελήσειν δὲ ὅμως αὐτῷ ὅπως ἂν ἐν θίσοντι καὶ οὕτω τάξαιτο **80**, εἰ καὶ ὀλίγω ὑπερὸν τόχου ἐν ἀφίγμένοι· οἱ μὲν οὖν Ἑρούλοι εὖ μάλα ἐξωπλισμένοι, ἐπορεύοντο βᾶδην ἐν κόσμῳ.

ἡ. Ναρσῆς δὲ ἐπὶ ἐν τῷ χώρῳ ἐγεγόνει, ὃ δὲ συμπλέκεσθαι ἐμελλεν, αὐτίκα ἐς φάλαγγα καθίστη τὸν στρατὸν καὶ διατάττει. Οἱ μὲν οὖν ἱππεῖς ἐκατέρωθεν ἐπὶ τῶν ἄκρων ἐτατάχοντο **81**, δορυῖα φέροντες καὶ πέλτας, τόξα τε καὶ ξίφη παρηωρημένα· ἦσαν δὲ οἱ καὶ σαρίσσας ἐκράτουν. Αὐτὸς δὲ ἐπὶ τοῦ δεξιῦ κέρως εἰστήκει. Ζανδάλῃς τε, ὁ τῶν ὀπαδῶν ἐπιστάτης, τοῦ τε θητικῦ καὶ οἰκετικῦ ὁπόσον οὐκ ἀπολεμον ἦν, ἀλλὰ καὶ οὕτω παρήσαν. Ἐπὶ θάτερα δὲ **D** οἱ **82** ἀμφὶ Βαλέριανόν τε καὶ Ἀρταβάνην, προσεταγμένον αὐτοῖς ὑπακροῦσθαι πρὸς βραχὺ ἀνὰ τὰ λάσια τῆς νάπης, καὶ ἐπειδὴν εἰσβάλλοιεν **83** οἱ πολέμοι, τότε δὴ ἀθρόον αὐτοῖς ἐκ τοῦ ἀφανοῦς ἐπείναι, καὶ ἀμφιδόλους ποιεῖσθαι. Ἀπασάν δὲ τὴν μεταξὺ χώραν ὁ παῖς εἶχεν. Ἐμπρόσθεν μὲν **84** γὰρ ἐπὶ τοῦ μετώπου οἱ πρωτοστάται θώρακας ποδῆραις

VARIE LECTIONES.

79 ἐπεὶ ἐμεινῶν: nam ἐπείναι inter alia ab optimis scriptoribus pro permittere ponitur. Inpr. licere assererat. ἐπεὶ R, ἐπὶ τὸν vulg. **79** παραπλήσια R, παραπλήσιον vulg. **79** φρονούντι R, Lugd. pro φρονούντι corr. in mg. φρονούντι. Vulc. præsenti φρονούντι. **79** ἀτόμαχοι — οὕτω πως om. R. **79** ἀναδοῆσας R, βοῆσας vulg. **79** Suid. s. v. λειποταξίῳ: αὐτὸς γε καὶ. **79** ὄλγα R. **79** ἐτατάχοντο R. **79** ἐτατάχοντο vulg. **80** Pro oi R. καί. **80** εἰσβάλλοιεν R, εἰσβάλλοιεν vulg. **80** μὲν add. R. ἐπὶ μετ. R. Post πρωτοστάται addit. Inpr. quibus ad bellum erat cum Romanis inita societas.

ἐναιμένοι ¹⁰ καὶ κρᾶνι καρτερώτατα τὸν συναπ-
σθὼν ἐκποιοῦντο· ἔξης δὲ οἱ ἄλλοι ἐς βάθος ἀλλήλοις
ἐνέκειντο ¹¹, ἕως εἰς τοὺς οὐραγοὺς ¹² ὁ ἐξυλλοχισμὸς
ἐτελεύτα· τὸ δὲ ψῆδον ἅπαν καὶ ἐξηδύλον, ὅπισθεν
παρίσθαι καὶ ἀνέμενεν τὸν καιρὸν, ἥνικα δοίη ἀκροβο-
λίεσθαι. Ἀπεκρίτο δὲ τόπος ¹³ τοῖς Ἑρούλοις,
τῆς [P. 44] φάλαγγος τὸ μεσαίτητον, καὶ ἦν εἰς κα-
νὸς, οὗ γὰρ πῶς ἐκείνοι παρήσαν. Ἐν τούτῳ δὲ ἄνδρες
εἶς ¹⁴ τῶν Ἑρούλων (ἐτύγχανον γὰρ ἦδη ἡτόμοι ἡ-
κόες παρὰ τοὺς πολεμίους ὀλίγῳ ἐμπροσθεν, ὥς καὶ
ἀγνοεῖν δὴ πού τὰ ὕστερον ¹⁵ τῷ Σινδουαὶ βεβουλευ-
μένα) ἐξεκρυνέτην ἅπαντας τοὺς βαρβάρους ὡς τὰ
χρῆστα ἐπιποιτῶν τοῖς Ῥωμαίοις· ἐκρήστε γὰρ αὐ-
τοὺς, ἔφη, ταραχῆς τε καὶ ἀνοσμίας ἀναπεπλη-
σμένους, τοῦ μὲν Ἑρουλικοῦ στρατοῦ χαλεπαί-
νενται καὶ ἐντροχιδονεῦναι ἀνατομένων· τοῦ δὲ
ἄλλου πλήθους τῇ ἐκείνων ἀπαστάσει καταπε-
πληγμένον. Τούτοις δὲ ὁ Βουσίλειος ἀνεπέπειστο
βράδυν, τῷ βούλεσθαι, οἶμαι, ἀληθῶς γὰρ αὐτὰ καθιστά-
ναι. Αὐτίκα δὴ αὖν ἐπῆγε τὸν στρατὸν, καὶ ἅπαντες
εἰν προθυμίᾳ ἐχώρουν ἰθὺ τῶν Ῥωμαίων, οὐ μὴν
ἡρεμαστοί, οὐδὲ κατὰ κόσμον, ἀλλὰ τοῖς ἀγγέλμασιν
ἀναπτειρωμένοι ¹⁶, θορόδῳ εἰσόντο καὶ προπεταίε, ὥς
αὐτοῖς ἅπαν τὸ ἀντιστατοῦν ¹⁷ ἀναρπασόμενοι. Ἦν
δὲ αὐτίς ἡ ἰδέα τῆς παρατάξεως, οἷον εἰς ἐμβολὸν ¹⁸.
δεξιῶν γὰρ ἐφύκει, καὶ τὸ μὲν ἐμπρόσθιον, ὅσῳ
ἐς δεξιὰ ἦλθεν, στεγανὸν τε ἦν καὶ πεπυκνωμένον τῷ
πάντοθεν ταῖς ἀσπίσι περιεσφράγγει, φαίης τε ἀν-
αυτοῖς σὺς κεφαλὴν τῇ συνίστασι ἀποτυπώσασθαι· τὰ
δὲ φαίη ἐκατέρωθεν κατὰ στήθος τε καὶ λόγους ἐς
βάθος συγχεμένα, καὶ ἐπιπλείστον ἐς τὸ ἐγκάρσιον
παρατεταμένα, διέστατο ἀλλήλων ἱεῖσμα καὶ ἀπεκί-
κρυτο ¹⁹, καὶ προΐοντα ἐς μέγιστον εὖρος ἀπετελεύτα,
ὥς καὶ τὸ μεταξὺ χωρίον κενὸν καθιστάναι, καὶ τὰ
νῦντα γυμνὰ τῶν ἀνδρῶν στοιχηθῶν διαφαίνεσθαι.
Ἀπαστραμμένοι γὰρ σφᾶς αὐτοὺς ἐτύγχανον, ὅπως
ἀν ²⁰ τοῖς μὲν πολεμίοις ἀντιπρόσωποι εἶεν, καὶ ἐκ
τοῦ ἀσφαλοῦς ἀγωνίζοντο τὰς ἀσπίδας προεβλημένοι, τὰ δὲ ἐπισθῆδια τῷ ²¹ ἀλλήλοις ἀντιτετάχθαι δι-
αυλοῦσθαι.

9. Ἀλλὰ γὰρ τῷ Ναρσῇ, τύχης τε αἰσίας κυρή-
σαντι, καὶ τὸ πρακτικὸν ἄριστα μηχανησάμεν,
ἅπαντα ἐς θεὸν ἀπῆλθε. Ἐπιβῆ γὰρ οἱ βάρβαροι εἰν
βοῇ πολλῇ ²² καὶ ἀλαλαγμῷ ὁρμαῖοι ἐπανελθόντες,
συνέρραξαν τοῖς Ῥωμαίοις, αὐτίκα ²³ διέσπεισαν τοὺς
ἐπὶ τῷ ὁμαλῷ πρωτοστάτας ἅμῃ τὸ κένωμα ἐπε-
σόντες· ὅπῃ γὰρ παρήσαν οἱ Ἑρούλοι, ἧς τε ἀρχῇ,
διατεμνοῦσα τὸ βάθος τῶν λόγων, καὶ φόνον οὐ πολὺν
ἐργασάμενη, ὑπὲρ τοὺς οὐραγοὺς ἐξηνέχθη. Ἐνιοὶ δὲ
αὐτῶν καὶ περαιτέρω ἐχώρουν ὡς τὸ στρατόπεδον
τῶν Ῥωμαίων αἰρήσοιτες ²⁴. Τότε δὲ ὁ Ναρσῆς ἐπι-
κάμψας ἡμέρα καὶ ὕπομυκνύς· τὰ χεῖρα ²⁵, καὶ ἐπι-
κάμψας ἐμπροσθίαν (ὥς ἀν οἱ τακτικοὶ ὀνομάσκειν)

Adidissimasque galeas gestantes, astutinem fecerant;
post hos vero alii densa inter se serie stabant, in
agros usque desinentes. Universa vero levis arma-
tura, sagittariique ei funditores a tergo erant collo-
cati, velitandi tempus opperientes. Herulis vero in
medio lotius agminis locus erat designatus; neque
enim adhuc illi advenerant. Interea duo Heruli, qui
paulo ante ad hostes defecerant, adeo ut quid postea
consilii cepisset ²¹ Sindual, ignorarent, bar-
baros omnes incitabant, ut quam citissime Roma-
nos adorirentur, affirmantes fore ut apud eos omnia
tumultus et perturbationis plena essent deprehen-
suri, quod nimirum Herulorum copiae indigna-
bundae secessionem fecissent praetereaque una adire
detrectarent; et reliquae multitudinis animi illorum
defectione essent consternati. Hisce ita dictis Buti-
linus facile persuasus, quippe qui vera ut essent
optabat, confestim copias in hostem eduxit, om-
nesque magna animorum alacritate recta in Roma-
nos ferebantur, non quidem sensim et placide ordi-
nateque, sed nuntius animi ipsis alasque adden-
tibus, turbulente ac praecipitante, tanquam primo
impetu quicquid hostium esset discerpturi. Erat
autem ipsis forma aciei instar cunei, a litterae figu-
ram prae se ferens, anteriore quidem sui parte in
scutum desinens. Pressa enim erat et densa, acu-
tis undequaque inter se consertis munita; distin-
ses suis caput sua structura efformare. Alae vero
utrinque ex centuriis et decuriis in longum com-
positae, et ut plurimum in obliquum protensa, pau-
latim ab sese dilatabantur et diffringebantur, in ma-
ximam latitudinem desinentes; adeo ut locus in-
termedius vacuum relinqueretur, et nudata militum
terga scortim conspicerentur. Aversi enim inter se
stabant, ut hostibus adversi essent, ²² et ex tuto
confingerent, scutis protecti: terga vero nudata illa
inter se contrapositione tuerentur.

9. Narseti autem, et prosperam fortunam nacto,
quique quod facto erat opus optime excogilarat,
cuncta ex animi sententia succedere. Postquam
enim barbari ingenti clamore ululatuque excitato
concitatis proruentes impetum in Romanos fece-
runt, confestim antesignanos medio inter duo cor-
nua loco stantes pertrumpentes in vacuum illum
exercitus locum irruerunt; neque enim adhuc He-
ruli advenerant: et prima quidem barbarici exer-
citus pars, perfracta ordinum serie, et cedere non
magna edita, in postremum aciei agmen delata est,
nonnulli vero etiam ulterius progressi, tanquam
Romanorum castra capturi. Tum Narses inflexis

VARIAE LECTIONES.

¹⁰ ἐναιμένοι Lugd. mg. (Cl.), vulg. ἐνημένοι, R corr. in mg. ἐνημένοι ¹¹ ἐνέκειντο R; Lugd.,
ἀνέκειντο add. ¹² οὐραγοὺς R, intrp. ad postremos usque, vulg. ἀγρούς, ὁ ἐξυλλοχισμὸς add. R.
intrp. agmen claudebatur. ¹³ τόπος i. 'Ep. R, τοῖς 'Ep. τ. vulg. ¹⁴ δύο R, Lugd., δύο add. ¹⁵ ὕστερα R.
¹⁶ ἀναπτειρωμένοι R. Pro εἰσόντο Bon. Vulc. conj. εἰπντο. ¹⁷ ἀντιστατοῦν R. ¹⁸ Suid. s. v. ἐμβολόν.
οἶον εἰς. ¹⁹ Suid. διεκρίκρυτο. ²⁰ ἀνδεστ ap. Suidam. οὐκ pro ἐκ Sph. Par. ²¹ ἐπισθῆδια διὰ τὸ Suid.
²² πολλῇ add. ex R et intrp., cum clamore ingenti. ²³ αὐτίκα δὲ R. ²⁴ αἰρήσαντες; R. ²⁵ τὰ χεῖρα ii, τὰ χεῖρα
vulg.

sensim porrectisque alis, inversa aciei fronte (quod artis illius periti ἐπιτάκτων ἐμπροσθίαν vocaverint), equitibus sagittariis mandat, ut utrinque sagittas in hostium terga mutuo emittant; quod et ipsi facile præstabant. Cum enim barbari pedites essent, ipsi ex equis editiores existentes facillime poterant ferire distantes expansosque, neque eis anterieus officere valentes. Neque erat difficile arbitror equilibus ad extremitates constitutis proximos sibi et quam maxime vicinos hostes sagittis transmittere; eos vero qui ex adverso conspiciebantur vulnerare. Trajiciebantur itaque Francis omni ex parte terga, Romanis quidem qui ad dextrum **83** cornu positi erant, hostem ea in parte instantibus: qui vero in sinistro cornu erant, eos qui in altera: cumque ita tela alternatim utraque ex parte in contrarium ferrentur, et quidquid obvium erat disperderent, barbari neque telorum ictus evitare poterant, neque unde ferirentur satis animadvertiebant. Cum enim Romanis adversa fronte oppositi starent, singulique in id tantum, quod præ manibus erat, intenti respicerent, et adversus gravis armaturæ milites in principis stantes præliarentur; equestres autem sagittarios utpote retro positos non conspicerent et telorum ictus non pectoribus sed tergis exciperent; quo mali venissent intelligere non poterant. Plerisque vero eorum ne dubitandi quidem ambigendique de iis quæ agebantur locus relinquebatur; statim cum ipso ictu morte eos corripiente. Cadentibus enim semper exterioribus, statim interiorum terga nudabantur, cumque id assidue continenterque fieret, copiæ quam citissime labefaciabantur atque interibant, et ad paucitatem redigebantur. Interea Sindual et Heruli cum prælio appropinquassent, in hostes incurrunt, qui perfracta penetrataque Romanorum acie, reliquos præverterant. Statim itaque atque ad manus ventum est, pugnam cum eis conserunt: at illi inopinato rei eventu perculsi, imo potius insidias esse suspicati, confestim in fugam sunt versi; transfugas insimulantes, quod ab eis essent decepti. Sindual vero acriter **84** eis absque ulla intermissione instabat, donec alios quidem prostravit, alios vero in vorticosum flumen adegit. Atque ita Herulis in suum locum receptis, vacuitas illa in medio exercitus suppleta est, et phalanx clausa: Francique deinceps veluti retibus involuti, omni ex parte cadebantur. Nam et ordo ipsorum penitus erat dissolutus, et confuse inter se glomerabantur, quid facerent ignari. Romani autem non solum sagittis eos interficiebant, sed et gravioris et levioris armaturæ milites investit hastas in eos torquebant, et contis prodigabant, ensibusque obtruncabant; equites etiam diductis alis eos

A τὴν φάλαγγα, καταστησας, παρακλύεσθαι τοῖς ἱπποτοξόταις ἐπιέναι τὰ βέλη ἑκατέρωθεν ἐναλλάξθην ἐς τὰ μετὰρρηνα τῶν πολεμίων. Οἱ δὲ κατὰ ταῦτα βεβήως ἐποιοῦν. Ἀτε γὰρ περὶ τοῦ [P. 45] ὄντας τοὺς βαρβάρους ἐκ τῶν ἱππῶν ὑπερανέχοντας, εὐκολώτατα ἠδύνατο βάλλειν τὸ ἀφροσυχὸς καὶ ἡλωμένον καὶ ἐλεύθερον τοῦ ἐπιπροσθούτος. Καὶ τὴν οὐ χάλειπον, οἶμαι, τοῖς ἐπὶ τῶν ἄκρων ἱππόταις τὸ μὲν κατὰ σφᾶς μέρος τῶν δυσμενῶν καὶ πλησιαστάτων ὑπερβαίνειν τοῖς βέλεσι, τοὺς δὲ ἀντικρὺ φαινομένους τιτρώσκειν. Διεπερνούντων τοιγαροῦν πάντοθεν τὰ νῦτα οἱ Φράγγοι, τῶν μὲν ἐπὶ τοῦ δεξιῷ κέρως τεταγμένων Ῥωμαίων τοὺς ἐκείθεν λυμαινομένων, τῶν δὲ ἐπὶ θάτερα τοὺς ἑτέρους. Οὕτω τε οἱ ἀτρακτοὶ παραλλὰς ἐς τὰναντία φερόμενοι, καὶ ἅπαν τὸ παρεμπιπτόν διαφθερόντες ἐλάνθανον, οὕτε φυλάξασθαι τῶν βαρβάρων ὁλὴν τε γιγνομένων, οὕτε θένε βάλλονται σφῶς ἐπισκοποῦντων ἀντιμέτωποι * γὰρ τοῖς Ῥωμαίοις ἐστὶν ὅτι, καὶ ἐς μόνον τὸ καθ' αὐτοὺς ὡς ἑκαστοὶ ἀποδιέποντες, καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἐμπροσθεν ὁπλίτας ἐκ χειρὸς διαμαχόμενοι, τοὺς δὲ ἱπποτοξότας ὡς δὴ ὅπισθε * τεταγμένους οὐ μάλᾳ ὀρῶντες, τὰ τε στέφνα οὐ βαλλόμενοι, ἀλλὰ τὰ νῦτα, οὐκ εἶχον διαγιγνώσκειν * οὐ περ ἐτύγγαλον ὄντας κακοῦ. Τοῖς δὲ πλείστοις; οὐδὲ τοῦ * διαπορεῖν καὶ ἀμφιγνοῦσαι τὰ ποιούμενα χώρα ἐγίγνετο, ἅμα τῇ πληγῇ τῆς τελευτῆς ἐπιφοιτώσης. Πιπτόντων γὰρ αἰετῶν τῶν ἐκτὸς, εὐθὺς οἱ ἐνδοθεν ἀνεφαίνοντο, καὶ τούτου θαμὰ γιγνομένου, διέρβει αὐτοῖς τὰ πληθὴ ὡς τάχιστα καὶ ἡφανίζετο, καὶ ἐς ὀλιγότητα ὑπεχώρει. Ἐν τούτῳ δὲ Σίνδουαλ τε καὶ οἱ Ἑρούλοι πελάσαντες; τῇ μάχῃ, ὑπαντιάζουσι τῶν πολεμίων τοῖς διαπεραινωθείσι τὴν παράταξιν καὶ προελαμένους *. Ἀδύνατοι δὲ οὖν αὐτοῖς ἐς χεῖρας ἐλθόντες ἔργου εἶχοντο· οἱ δὲ τῷ ἀπροσδοκῆτῳ καταπληγέντες, καὶ μᾶλλον ἐνέδραν εἶναι τὸ χρήμα ὑποποτήσαντες, εὐθὺς ἐς φυγὴν ἐτρέποντο, κατατινόμενοι τοὺς αὐτομολήσαντας, ὡς δὴ ὅπ' ἐκείνων ἐξηπατημένοι. Οἱ δὲ ἀμφὶ Σίνδουαλ οὐκ ἀνέεσαν *, ἀλλ' ἐνέκειντο, ἕως τοὺς μὲν κατεστόρεσαν, οἱ δὲ ἐς τὰς τοῦ ποταμοῦ ἐξέπασον δίνας. Οὕτω τε τῶν Ἑρούλων τῷ σφετέρῳ χώρῳ ἐγκαταστάτων, τὸ τε κένωμα ἐπληροῦτο, καὶ ἡ φάλαγξ συνεχέλειστο, καὶ τοιοῦτον οἱ Φράγγοι, καθάπερ εἰς ἄρκυς ξυνηλημένοι, ἐκταίνοντο πάντοθεν. Ἦ τε γὰρ τάξις αὐτοῖς τελεώτατα διεκλυτο, καὶ χυδὴν ἐπὶ σφᾶς ὑπεκέντων, οὐκ ἔχοντες ὅ τι καὶ γένοιτο. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι οὐ μόνον τοῖς τάξις αὐτοῖς διεχρύντο, ἀλλὰ τὸ τε ὁπλιτικὸν καὶ οἱ φίλοι ἤψεσαν, δοράτια τε ἀκοντίζοντας καὶ τοῖς κόντοις διωθόμενοι, καὶ ταῖς μαχαίραις κατατέμνοντες, οἱ τε ἱπτεῖς ὑπερπερώσεις ποιοῦμενοι ὑπεδέχοντο αὐτοὺς εἰσω καὶ ἀπελάμβανον. Εἰ δὲ τι αὐτῶν [P. 46] καὶ διέφυγε τὰ ξίφη, οἱ δὲ τῇ διώξει ἐκδιαιζόμενοι ἐς τὸν ποταμὸν κατεφέροντο, καὶ

VARIE LECTIONES.

ἀντιμέτωποι R. * ὅπισθεν vulg. * διαγιγνώσκ. vulg. * τοῦ Lugd., τὸ R, τῶν Par. ἀμφογνοῦσαι R. * προελαμένους Lugd., προαλαμένους R, προαλωμένους edd. * ἀνέεσαν — ἐνέκειντο R (Cl.), intrp. intermittendo — instituit, ἀνέεσαν — ἐκείντο vulg., Lugd. mg. 10. ἐνέκειντο.

ὁποδρύχοι γιγνόμενοι ἐθνησκον· οἰμωγὴ τε ἤκούετο ἅπανταχοῦ τῶν βαρβάρων οἰκτρότατα διολυμένων· αὐτοὶ τε δὴ οὖν Βουτιλίους ὁ στρατηγὸς καὶ ὅλον τὸ στρατεύμα πανωλεθρία ἤφρανιστο, ἐν τοῖς καὶ οἱ τῶν Ἑρουλῶν πρὸ τῆσδε τῆς συμπλοκῆς * μεταδάντες, καὶ οὐδεὶς ὅστις τῶν Γερμανῶν ἐς τὰ πατρία ἐνόστησεν ἦθη, ὅτι μὴ πέντε ἄνδρες ἐνδρῶν τρόπῳ διαδεδρακότας. Πῶς δὲ οὐκ ἂν εἴη ¹⁰ ἀρίστων, ὡς ποινὰς ὑπέσχον τῶν ἀδικημάτων, καὶ ὑπερέτερα τις αὐτοὺς μετήλθεν ἀνάγκη; Ὁ μὲν γὰρ μυρίος ἐκείνους ὁμιλος τῶν Φράγγων τε καὶ Ἀλαμανῶν, καὶ τῶν ὅσοι δὴ αὐτοῖς τυχόν ἕτεροι τὸν πόλεμον ξυνείνεγκαν, ἀρῶν ἀνῆρπαστο, μόνον δὲ ὀδοήκοντα τῶν Ῥωμαίων ἄνδρες ἀπέθανον, οἱ δὲ ἐτύγχανον ὑποδεξάμενοι τὴν πρώτην ἐμβολὴν τῶν πολεμίων. Ἠρίστευσαν δὲ ἐν ¹¹ τῷδε τῷ ἔργῳ τῶν μὲν Ῥωμαίων ταγματῶν σχεδόν τι ἅπαντες, βαρβάρων δὲ τῶν ξυστρατευομένων Ἀλγίγερνος ὁ Γότθος (παρὴν γὰρ καὶ ὅς ἐν τῇ μάχῃ), Σινδουάλ τε ὁ τῶν Ἑρουλῶν στρατηγός, καὶ οὐδὲν τι ἐλαττον ἔσχε τῶν ἄλλων. Ἄπαντες δὲ τὸν Ναρσῆν ἐν ἐπαίῳ ἐποιούντο καὶ ἀπεθαύμαζον, ὡς τῇ ἐκείνου προμηθεΐᾳ ἐπὶ μέγα δόξης χωρήσαντες.

ι'. Νίκη γὰρ οὕτω λαμπρὰ καὶ διαφανής, καὶ ἐς τοῦδε ὑπερβολῆς προεἰδυῖσα ὁ ῥέδιος, οἶμαι, ἀνὰ τὸν ἔμπροσθεν χρόνον ἑτέρῳ τῷ ξυνηγέθη. Εἰ δὲ ποῦ ἄρα καὶ ἕτεροι πρότερον παραπλήσια τοῖς Φράγγοις ¹² πεπόνθασιν, ἀλλ' εὖροις γε ἂν καὶ ¹³ ἐκείνους ἀδικίας ἔκατι διαφθαρέντας. Δάτις μὲν γὰρ πάλαι ὁ Δαρείου σατραπῆς ἅμα στρατεύματι Περσικῷ, Μαραθωνάδῃ ¹⁴ ἀφίγμενος κατὰστρέφασθαι τὴν Ἀττικὴν ὥστε χρῆναι, καὶ μὲν δὴ καὶ ἄπασαν τὴν Ἑλλάδα. Αἰτία δὲ ἦν τῆς ἐφόδου ὅτιον μὲν οὐδὲν ¹⁵ οὐδὲ δίκαιον· ὅτι δὲ βασιλεὺς Δαρεῖον, ὡς εἶκοι, τὸ τῆς Ἀσίας μέγεθος οὐκ ἐχῶρει, ἀλλὰ δεινὰ ἐποίηστο εἰ μὴ χειρώσοιτο καὶ τὴν Εὐρώπην. Ταῦτά τοι καὶ ἡσούντο ἀναχράτος ὑπὸ Μιλτιάδου ¹⁶ οἱ Μῆδοι. Τοσοῦτοι γὰρ αὐτῶν ἐν τῷδε τῷ ἔργῳ ἀνήρηνται, ὥστε ἀμελεῖ πρὸ τῆς μάχης τοὺς Ἀθηναίους (λέγεται γὰρ οὕτω) χιμάρους ¹⁷ ἱσπερίμους τῶν ἀπολυομένων δοσμενῶν τῇ Ἀρτέμιδι ¹⁸ ὅσους ἀπειλήσαντας, ἐς τοσοῦτον Πειρ ἐντυχεῖν τῇ Ἀγροτέρῃ, καὶ ἀπόνασθαι ¹⁹ τῆς εὐθηνίας, ἐς ὅσον μὴ οἶους τε γενέσθαι τὸ χαρίστηριον ἀποτίσαι, ἀλλ' ²⁰ ἐπιλιπεῖν θυομένας ἐτι τὰς αἴγας, καὶ πρὸς ἀντίδοσιν μὴ διαρκεῖσαι. Σέρξης δὲ ἐκείνους ὁ πᾶν, καὶ τὰ τοῦ Σέρξου θαύματα, τῷ ἄρα γε τρόπῳ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων νενίκηται, ἥ ὅτι ὁ μὲν ἀλαζῶνς τε ἦν καὶ ἀτάσθαλος, καὶ καταδουλωσόμενος ἦεν ²¹ τοὺς οὐδὲν ἡδικοχότας, μόνῳ τε τῷ πλήθει πίσυνος καὶ τῇ τῶν ὀπλῶν παρὰσκευῇ, εὐδουλίᾳ οὐ μάλα ἐχρήτο· οἱ δὲ δοῖα γε δοῶντες, ὑπὲρ τῆς σφετέρως

A circumveniebant et concludabant; si qui vero eorum enses effugerant, hi ipsi insectantium vi compulsi præcipites in flumen ferebantur, barbaris passim miserrime pereuntibus. Ipse itaque dux Butillinus cum universo exercitu ad internecionem periiit: inter quos etiam illi Heruli qui ante prælium transfugerant; neque quisquam e Germanis ad suos est reversus, præter quinque viros, quocunque tandem modo illi evaserint. Quonam vero pacto non sit perspicuum eos impietatis suæ poenas luisse, superiore quadam necessitate ipsis incumbente? Infinita ⁸⁵ enim illa Francorum pariter et Alemanorum turba, et quotquot alii sociale cum ipsis bellum gesserant, penitus deleti sunt; soli vero ex Romanis octoginta viri desiderati, qui quidem primum hostium impetum exceperant. In hoc autem prælio strenue rem gesserunt e Romanis legionibus fere omnes; ex auxiliariis vero barbaris Aligerus ille Gothus (nam et ipse conflictui interfuit) et Sindual Herulorum dux nihilo aliis inferior. Omnes vero Narsetem laudibus extollebant atque admirabantur, tanquam ipsius prudentia ad tantam gloriam evecti.

40. Adeo enim illustrem ac splendidam, adeoque excellentem victoriam non facile crediderim prioribus sæculis cuiquam oblitigasse. Si qui vero etiam alii antehac non absimilem cladem acceperunt, reperies et illos ob injusta impiaque ipsorum facta perisse. Datis enim olim Darli satrapa ubi cum Persarum exercitu Marathonem venisset, Atticam se, imo vero universam Græciam, eversurum sperabat. Causa vero expeditionis neque æqua neque justa erat; sed cum Darium regem, uti videtur, Asiae magnitudo non caperet, grave ipsi molestumque erat nisi etiam Europam subjugaret: idcirco etiam summa vi devicti sunt a Miltiade Medi. Tot enim ab ipso in illo prælio cæsi fuerunt, ut Athenienses, cum ante pugnam (ita enim fertur) comminati essent; se totidem numero hircos Dianæ sacrificaturos ⁸⁶ quot hostes interfecissent, adeo propitiam habuerint venatricem deam adeoque prospere venarentur, ut suscepta vota persolvere nequirent, sed sacrificatis etiam capellis numerum cæsorū exæquare non possent. Xerxes vero ille magnus et Xerxis miracula, quonam, obsecro, modo a Græcis victa sunt, quam quod ille quidem et arrogans et iniquus erat, et eos subjugaturus venerat, a quibus nullam injuriam acceperat? Et sola multitudine armorumque apparatu fretus, recto consilio non admōdum utebatur. Græci vero æqua facientes pro sua libertate pugnabant, nihil quoad ejus fieri

VARIÆ ILECTIONES.

* καὶ ὁποδρύχοι — ἤκούετο add. ex R et inlpr. et gurgitibus hausti interibant. unde et barbarorum continens ejulatus — audiebatur. * συμπλ. R. ¹⁰ εἴη om. R. ¹¹ δ' ἐν R. ¹² τοῖς Φράγγοις add. ex R et inlpr. non absimilem — cladem — quam et Franci ¹³ καὶ om. R. ¹⁴ Vulg. et R. Μαραθωνιάδῃ. ¹⁵ οὐδὲν inserui ex R, vulg. et inlpr. om. ¹⁶ Inlpr. unde per Miltiadem devicti cum Datis ipso et principe et debellati sunt Medi. ¹⁷ χιμαίρας R. ¹⁸ τῇ Ἀρτέμιδι R, vulg. articulus deest. ¹⁹ ἀπόνασθαι R. (Cl.), ἀπώνασθαι vulg. εὐχνηρίας Lugd. in mg. ²⁰ ἀλλ' om. R. ²¹ εἴη R 2 m.

poterat prætermittentes, sed quod in rem ipsorum esset et consultantes et exsequentes. Gylippi vero Lacedæmonii tropæa, et Nicie Demosthenisque cladem, omniæque ad Syracusas mala, nūm aliunde quispian fluxisse comperiet quam ex amenia pariter et iniquitate? Quid enim sibi volebant Athenienses, cum, hoste qui pro foribus erat neglecto, quam longissime a domo exercitum ducerent, Siciliamque infestarent? Posset vero **87** quispian etiam alia multa ejusmodi stulta iniquaque consilia enumerare, utque suis auctoribus sint pernicioſa; sed hæc nunc commemorasse suffecerit. Tum vero Romani (redeundum enim est ad institutum), cum suis qui in prælio occidissent patrio more tumulassent, hostiumque cadavera spoliassent, maximam armorum vim congesserant. Vallo etiam ipsorum universo, omnibusque direptis, ita tandem præda onusti, præna canentes, et corollis redimiti, et præfectum decenter compositeque deducentes, Romam redierunt. Videre autem erat longe lateque circa Capuam campos omnes cruore ac sæbo perfusos, et fluvium præ cadaverum, quibus opplebatur, multitudine exundantem. Mihi vero quidam ex indigenis retulit, carmen quoddam tabule saxæ a quopiam inscriptum fuisse, ad ripas fluminis positæ, quod sic habet:

Densa Casulino raptata cadavera ab amne

*Tyrreni accepit vasta crepido maris,
Ausonius Francos quo tempore straverat ensis,
Quotquot Butlino paruerant misero.
Felicem o fluvium! fuerit vice namque troæi,*

Barbarico tingi posse cruore diu.

88 Hoc itaque epigramma sive revera saxo incisum fuit, sive aliqui hominum sermonibus celebratum ad me pervenit, non abs re, ut arbitror, hoc loco a me est relatum. Faerit enim non inelegans monumentum eorum quæ illo prælio acciderunt.

11. Interea vero Romanis nuntiatum est, quem exitum Lentharis omnesque ejus copiarum in Venetis habuissent. Tum itaque multo amplius et cives et exercitus festivas choreas ludosque panegyricos agitabant, tanquam nihil ultra hostile metuentes, et in pace tranquillitateque deinceps victuri. Hostibus enim Italiam sua invasione inquietantibus ita passim penitus deletis, non putabant alios superventuros. Atque hoc quidem erat multitudinis iudicium; quippe quæ nequaquam accurate res per-

ἐλευθερίας ἡμύνοντο, [P. 47] οὐδὲν αὐτοῖς τῶν ἐς δόναμιν παρειμένων ²², ἀλλὰ βουλευόμενοι τὰ τε δέοντα καὶ ἐπιτελοῦντες: Τὰ δὲ Γουλῆπου ²³ τρόπαια τοῦ Σπαρτιάτου, τὴν ²⁴ τε Νικίον καὶ Δημοσθένους κατάλυσιν, καὶ ἅπαντα τὰ ἐν Συρακούσαις κακὰ, μὲν ἄλλοθεν εὖροι τις ἄν ²⁵ γεγεννημένα ἢ ἐξ ἀνοίας τε καὶ ἀδικίας; Τί γὰρ ἠδούλοντο οἱ ²⁶ Ἀθηναῖοι, τοὺς ἐπὶ θύραις πολέμιους ἀφέντες, οἱ δὲ ²⁷ ὡς πορρωτάτω ἐπιστρατεύειν καὶ λυμαίνεσθαι τῇ Σικελίᾳ; Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἑτέρα ἔχουσιν οἱ ἀπαριθμεῖσθαι ἀφροσύνης τε καὶ ἀδικίας τοιαῦτα κτήματα ²⁸, καὶ ὅπως σίνονται τοὺς χρωμένους, πῶν ἄλλὰ καὶ ταῦτα ἡγοῦμαι ἀπαχρώντως ἐν τῷ παρόντι εἰρησθαι. Τότε δὲ οἱ Ῥωμαῖοι, (ἐς γὰρ τὰ πρότερα ²⁹ αὐθις ἰτέον) τοὺς μὲν σφετέρους νεκροὺς, ἢ νεώμοισι, καταχέουσιν, τοὺς δὲ τῶν ³⁰ πολέμιων σκυλεύσαντες, μέγα τι χρῆμα ἤθροισαν ὧμων, καταστρεφόμενοι δὲ αὐτῶν καὶ τὸ χαράκωμα, καὶ ἅπαντα διαρπάσαντες, οὕτω δὴ τῇ λαῖᾳ σεσαγμένοι ³¹, περικνηστῆς τε καὶ στεφανοφοροῦντες, καὶ τὸν στρατηγὸν ἐν κόσμῳ προηγούμενοι, ἐς τὴν Ῥώμην ἐπανήλθον. Ἦν δὲ ἰδεῖν ἐπιπολὺ τὰ ἀμφὶ Καπὺν ³² ἅπαντα πεδία τῷ λυθρῷ περιβρέμενα, καὶ ὑπερχειλῇ τὸν ποταμὸν τῷ ὑπερπεπλησθαι ³³ σωμαίων. Ἔμοι δὲ τις τῶν ἐπιχωρίων καὶ ἐλεγείῳ τι ἐφη ἐς κύρβιν τινα λίθινην ὑπὸ τοῦ γεγράφθαι ἀμφὶ τὰς δυχθας ³⁴ τοῦ ποταμοῦ ἰδρυμένην, ὧδε ³⁵ πως ἔχον·

Ῥεῖθρα Κασουλῖνον ³⁶ ποταμὸν βεβαρημένά νεκροῖς

Δέξαιτο Τυρσηνῆς ἡδόνος προκάλη,

C *Ἦνικα φραγτικὰ σπῖλα κατέκτανε Λύσανος αἰχμή,
Ὅππῃσ' ³⁷ θαλάτῃ πεδύσσετο Βουτυλίων·
Ὀλβιστον ³⁸ τόδε χεῖμα, καὶ ἐσσεται ἀντὶ τροχέου*

Αἵματι βαρβαρικῷ δηρὸν ἐρευνθόμενον.

Τοῦτο μὲν οὖν τὸ ἐπίγραμμα, εἴτε ὡς ἀληθῶς ἔγχετο χάρακτι τῷ λίθῳ, εἴτε καὶ ἄλλως φέρομενον ἐς ἐμὲ ἴκτο, οὐδὲν οἶμαι τὸ κωλύον ἐνθάδε ἀναγεγράφθαι. Ἰσως γάρ καὶ ἐς μαρτύριον οὐκ ἄχαρι ἂν εἴη τῶν ἐν τῇδε τῇ ξυμπλοκῇ γεγεννημένων.

12. Ἐν τούτῳ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις ἡγγέλλετο καὶ τὰ ἐν Βενετίᾳ ἐπὶ Λευθαρίῳ τε καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἄπασιν ξυνεχθέντα. Τότε δὴ οὖν καὶ μέλλον οἱ τε ἀστοὶ καὶ τὰ στρατεύματα χορείας ἐτίλουν καὶ πανηγύρεις, ὥς οὐδὲν ἐτι αὐτοῖς ἀντίξουν προσγενησόμενον, ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ τοιοπῶν βιοτεύοντες. Τῶν γὰρ ἐμβολόντων ἐς τὴν Ἰταλίαν πολέμιων οὕτω δὴ ἅπανταχοῦ διολωλόντων, οὐκ ἦντο ἄλλους ³⁹ ἐπιθῆσεσθαι. Καὶ ταῦτα μὲν τὸ πλήθος διανοεῖτο, οἷα οὐ τῶν ἀκριβῶν στοχάζεσθαι πεφυκότας, ἀλλ' ἐς βαρστώνην

VARIE LECTIONES.

²² παρειμένων R, παρειμένων vulg. ²³ Γουλῆπου vulg. ²⁴ τὴν γε edd. ²⁵ ἂν ins. ex R: ²⁶ οἱ om. R. ²⁷ οἱ δὲ R, οὐδὲ vulg., Lugd. in marg. ascriptum habet: ἔλλειπται. Bon. Vulc. aut οὐδὲ delendum, αὐτὸ δὲ αὐτῶς scribendum censebat. ²⁸ κτήματα R, intrpr. origines, νομήματα vulg. ²⁹ πρότερα R, πρότερον vulg. ³⁰ τοὺς δὲ τῶν R, τοὺς τῶν vulg. ³¹ σεσαγμένοι. Sic Suidas s. h. v., Lugd. in marg., intrpr. onasti, σεσαγγηγευμένοι R, et vulg. ³² Καπὺν R, et vulg. ³³ ὑπερπεπλησθαι R et intrpr., ὑποπεπλησθαι vulg. ³⁴ Versus Agathiae ipsius, qui inter ejus epigrammata referri debuissent a Brunckio ὑπὸ τὰς δυχθας R. ³⁵ ὧδε πως R, ὧδετῃ vulg. ³⁶ Κασουλ. Const. Porph., Κασουλ. R, Κασουλ. vulg. ³⁷ ὅππῃσ' Lugd., ὅππῃσ' R. ³⁸ Ὀλβιστον. Sic edidit ex conj. Jacobsii ad Anthol. Gr. III, p. 951.; Ὀλβιον ἂν vulg., Ὀλβιον αὐτὸς δὲ R, Ὀλβι... τόδε Lugd. βεῖμα Const. P. ³⁹ ἄλλα R pro ἄλλους.

ἐκδεδημένοι¹⁰, καὶ πρὸς τὸ ἡδόμενον τῆς γνώμης Ἀ
πάντα κρίνοντας. Τῷ δὲ Ναρσῇ ὁρῶς [P. 48] ἔκα-
στα διασκοποῦντι, ἀκολασία ἰδοὺ τὸ χρῆμα καὶ πα-
ραφροσύνη, εἴ γε φοντο μηκέτι ἔξαιν ἀνάγκην ἐτέ-
ρους ὑποδύσθαι πόνους, ἀλλὰ χρῆναι μᾶλλον ἐς τὸ
τρυφερώτερον τῆς διαίτης ἐς ἀεὶ μεταβεβῆσθαι.
Ἐλαίπετο¹¹ γάρ, οἶμαι, αὐτοῖς ὑπὸ ἀδελτερίας¹²
τὰς ἀσπίδας τυχὸν καὶ τὰ κράνη ἀμφοτέρως οἶνου ἢ¹³
καὶ βαρβίτου ἀποδόσθαι, οὕτω περιττὰ τοιοῦτον καὶ
ἀνόνητα ἡγοῦντο τὰ ἐπὶ. Ὁ δὲ στρατηγὸς τὰ εἰκό-
τα¹⁴ διεγίνωσκεν, ὥς ἄρα καὶ αὖθις πόλεμοι ἔσου-
ται Φραγγικῶν, καὶ ἐδεῖται, μὴ ποτε οἱ Ῥωμαῖοι ἐς
τὸ ἀδρόδαιτον τραπέντες, τὰ φρονήματα διαφθα-
ρεῖν· εἴτα εἰ¹⁵ παρατάξως ἐπέλθοι καιρὸς, οἱ δὲ,
ὄκνη εἰκόντες, ἀπαγορεύσαιν τοῖς κινδύνους. Καὶ
ἴσως ἂν οὐ πολλῷ ὕστερον καὶ τότε συνέβη, εἰ μὴ
θαῖτον δεῖν ψήθη ξυγκαλεσάμενος τὰ στρατεύματα,
καὶ παραίνεσιν προσάγων ἀρίστην ἐς τὸ σῶφρόν τε
καὶ ἀνδρείον τὰς γνώμας μετᾶγειν, καὶ ὑποτιμνεσθαι
τὸ ὑπερβάλλον τῆς μεγαλαυχίας. Οὕτω δὲ οὖν ἀπάν-
των συνηθροισμένων¹⁶, παρελθὼν ἐς μέσον ἔλεξεν
τοιαύτην.

Ἰ. Τούς μὲν ἄνδρες καὶ οὐ πάσαι συμῶν
εὐτυχίας τιρὸς μετασχόντας, οὐκ ἀπεικός, οἶμαι,
πρὸς ἀπειροκαλλίαν ἐκκλῖναι, καὶ τῷ ἀσυνήθει¹⁷
καταπεπληγῆσθαι, μάλιστα ἥνικα τῷ ἀπροσδοκῆται
καὶ τὸ παρ' ἀέλιαν προση. Ὑμεῖς δὲ, ὦ ἄνδρες,
πολλὰν ἂν καὶ ἀποβάλλοις σκῆψιν¹⁸, ἥν τις
ὕμᾶς τῆς μεταβολῆς αἰτιώτο· Πότερον ὥς νῦν
ἐγεύσασθε νίκης, οὐ πρότερον εὐδοκίας, ἀλλ' C
ὕμεις οἱ Τωτίλων τε καὶ¹⁹ Τεῖαν καὶ ἅπαν τὸ
Γοτθικὸν ἔθνος ἐκποδῶν ποιησάμενοι· ἀλλ' ὡς
μειζονος ἢ καθ' ὕμᾶς²⁰ αὐτοὺς πεῖρασθε τῆς
τύχης; Καὶ ποῖον ἂν μέγεθος εὐδαιμονίας τῇ
τῶν Ῥωμαίων δόξῃ συμμετρηθεῖν; Συντηνὲς
γὰρ ἡμῖν²¹ καὶ πάτριον κρατεῖν ἀεὶ τῶν πολε-
μίων. Καὶ τοῖσιν κρατεῖτε, καὶ οὕτως μειῶν²² ἢ
καθόσον νικᾶτε ἀξιοὶ καθιστήκατε, οὕτως τοῦ
προσθήκοντος καταδεστέραν παρέχασθε τὴν πεί-
ραν· μέτασι δὲ τούτων ὅμῖν οὐκ ἐκ βασιάνης
τε καὶ ἡδυπαθείας, ἀλλ' ἐκ πόθων συγχῶν καὶ
ἰδρώτων καὶ τῆς τῶν κατόντων μελέτης. Οὐκοῦν
χρεῖν ὕμᾶς καὶ νῦν ἐμμένειν τοῖς προσηνω-
σμένοις²³, καὶ μὴ μόνον ἡδυσθαι τοῖς παροῦσιν,
ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος πέρι, ὅπως ὁμοῖον
ῥεῖν, σκοπεῖν. Τοῖς γὰρ μὴ ταῦτα λογιζομένοις
οὐ μόνον τὰ τῆς εὐπραγίας, ἀλλὰ πρὸς τούτων
τίον ὥς τὰ πολλὰ μεταχωροῦσιν αὐτοῖς. Καὶ
τεμνίον ὅτι σαφὲς τὸδε τὸ τῶν Φράγγων
πᾶθος, ἐφ' ᾧ²⁴ ὅν ὕμεις δικαίως ἀσχεῖτε. Εἴ
γὰρ αὐτοῖς τέως τῶν πραγμάτων ἐχόντων, οἱ δὲ
πρὸς ἀλαζονείαν τραπέντες, πόλεμον ἤσαντο καθ'

pendere solet, sed otio ignaviaque immersa ex eo
quod jucundum gratumque ipsi est, omnia judicat.
Narsei vero recte omnia consideranti stultitia de-
mentiaque videbatur, si ademptam sibi deinceps
omnem alios labores subeundi necessitatem puta-
rent; sed molliori vitæ sese totos dederent. Parum
enim aberat, ut præ stoliditate scuta et galeas am-
phoris vinariis et barbitis commutarent: adeo
supervacanea inutiliaque sibi in posterum fore
arma rebantur. Narses autem verisimiliter colli-
gebat, 89 non defutura nova cum Francis bella;
et verebatur ne, si otio sese et molliori semel de-
didissent, masculinum eorum robur enervaretur; et,
si rursus in aciem prodeundum esset, ignavia victi
in præliis animum desponderent. Et forsitan non
multo post hoc ipsum evenisset, nisi confestim
convocatis omnibus copiis, optima oratione cohör-
tandos et ad temperantiam fortitudinemque tradu-
cendos ipsorum animos duxisset, nimiamque ar-
rogantiam et jactantiam retundendam. Omnibus
itaque in unum congregatis, ipse in medium pro-
gressus in hunc modum verba fecit:

12. Qui repente et præter veterem suum morem
prospere rem gerunt, haud sane dissensaneum fuerit,
si felicitatem suam moderate non ferant, et novitatis
victoriæ percussi insolescant, præcipue si illi, quibus
inopinata victoria accidit, parum etiam ea digni
fuisse rideantur. At vos, o viri, quid excusationis
estis prætensuri, si quis vos hujus mutationis ani-
morum insimulet? Anne, quod nunc primum vi-
ctorum degustetis, antehac non assueti? Atqui vos
et Totilam et Teiam et universam Gothicam nationem
profligastis. Sed majorem quam quæ in vos cadere
solet felicitatem experti estis. Quamnam vero felici-
tatis magnitudo potest Romanorum gloriæ æquipa-
rari? 90 Innatum enim vobis et patrium est,
hostes semper vincere. Vincitis itaque, neque minore
victoria digni estis, neque inferiorem vestra dignitate et
meritis fortunam estis consecuti. Est vero quod hæc
accepta feratis non ignavia et molliori, sed continuis
laboribus atque sudoribus præliorumque exercitia-
tioni. Quocirca insistendum vobis est etiam nunc ve-
teribus institutis, neque solum ob præsentem rerum
statum lætari, sed de futuro etiam, ut similis sit,
D sollicitos esse oportet. Qui enim ita consilia sua non
instituant, iis prosperitas stabilis ac diuturna esse
non potest, sed in contrarium plerumque fortuna
vertitur. Cujus quidem rei evidens argumentum hæc
Francorum clades fuerit, ob quam vos nunc merito
gloriamini. Cum enim res illorum hac tenus dono in
stata essent, ipsi animis elati atque insolescentes
bellum adversus nos susceperunt, spei lubricitatem

VARIE LECTIONES.

¹⁰ ἐκδεδημένοι R, ἐμδεδημένοι vulg. et intrp. involuti ¹¹ ἐλαίπετο R, Lugd. corr. (Cl.), ἐλάπετο vulg.
¹² ἀδελτερίας R. ¹³ ἢ ins. ex R. ¹⁴ τὰ εἰκότα R, τῶν εἰκότων vulg. Bon. Vulc. conj. διὰ τῶν εἰκότων.
¹⁵ εἰ om. R. ¹⁶ συνοῖθ. vulg. ἐς μέσον R, ἐς μέσους vulg. ¹⁷ ἐν τῷ ἀσ. R. ¹⁸ σκῆψιν R. ¹⁹ Τωτίλλαν καὶ T. R.
²⁰ καθ' ὕμᾶς. R. ²¹ ἡμῖν R, intrp. nobis innatum, ὅμῖν vulg. ²² μειῶν R. ²³ συνεγνωσμένοι; R.
²⁴ ἐφ' ᾧ R et intrp. quibus decitis.

non providentes. Perierunt itaque omnes, sua potius ipsorum temeritate, quam nostris armis. Turpe igitur fuerit vos, o viri Romani, ita ut barbari affectos esse, neque tantum mentis, quantum corporis robore esse superiores. Neque enim quisquam vestrum sibi persuadeat, nihil ultra infestum nobis metuendum, universis nimirum hostibus deletis. Quod ut maxime esset, tamen ne sic quidem a moribus vestris est discedendum, neque ab officio abstinendum; sed neque rerum ipsarum negotiorumque **91** naturam ac statum cum consiliis vestris congruere quisquam comperiat. Francorum enim natio est populosissima et maxima, et apprime in re bellica exercitata: et cæsi a nobis exigua quædam erant eorum portio, et quidem tantula, ut metum ipsis non sit injectura, sed potius iram concitatura. Verisimile itaque non est eos conquieturos, neque contumeliam tacite in pectore pressuros, sed majorem exercitum in nos ducturos, brevique bellum redintegraturos. Vos itaque nunc, abjecta, si placet, ignavia, instaurate vestram in adeundis periculis bellicis alacritatem, eo quam antea majorem, quo majora præteritis futura sunt exspectanda. Ita enim perseverantibus vobis, si quidem quam citissime advenerint, præparatos vos offendent nullaque mora indigentes. Si vero omnino tardaverint (utrumque enim dicendum est), vestrae tamen res in tuto erunt collocatae, et quam optime vobis consuluisse videbimini. Talia monente Narsete, pudor universum exercitum invasit, et prioris vesaniae poenitudo. Atque hi quidem negligentia recordiaque abjecta ad patrios mores redierunt. **C** τοῦ Ναρσέου παραίνεσαντος, αἰδώς ἅπαντα κατέσχευεν τὸν στρατὸν μεταμέλον αὐτοῖς τῆς παροινίας. Καὶ οἱ μὲν τὸ ἐκμελῆς τε καὶ ἀκολασταῖνον τῆς γνώμης ἀποβαλόντες, ἐς τὰ πατρία ἦθη μετεκομοῦντο.

13. Portio vero quædam Gothorum, ad septem bellasotum millia, qui multis in locis Francis auxilio fuerant, cum secum reputarent Romanos non conquieturos, sed non multo post etiam in ipsos **92** irruentes, in Campsas propugnaculum sese receperunt. Firmissimum enim erat munitissimumque castellum, quippe quod in arduo monte situm erat, et in ipso jugo abrupte omni ex parte petrae exstaret ac protenderetur, ita ut difficilem hosti aditum præberet. Eo itaque loci collecti Gothi, in tuto futuros sese putabant, et Romanis quidem se dedere nequaquam statuerant, sed omnibus potius viribus resistere, si quis in ipsos iret. Incitabat enim ipsos impellebatque ad hoc barbarus quidam vir eorum dux Ragnaris nomine, tametsi neque ejusdem cum eis nationis aut gentis (erat enim ille ex iis qui Vittores appellantur, gente Hunnica), sed quod solers maxime versutissimusque esset, et peritus quocunque modo conciliandæ sibi multitudinis, eis

A ἡμῶν, οὐ προορώμενοι τὸ σφαλὲρὸν τῆς ἐλπίδος. Ἀκολάλασι τοιγαροῦν ἅπαντες τῇ σφῶν αὐτῶν ἀβουλίᾳ μᾶλλον, ἢ τοῖς ἡμῶν [P. 49] δαλοῖς. Αἰσχρὸν τοίνυν ὑμῶν, ὡς ἄνδρες Ῥωμαῖοι, ταυτὸ παθεῖν τοῖς Βαρβάροις, καὶ μὴ τοσοῦτον ταῖς γνώμαις αὐτῶν περιεῖναι, ὁπόσον τῇ βόμῃ· μηδὲ γὰρ οἰσθῆναι τις ὑμῶν, ὡς οὐδὲν ἔτι πολέμιον ἔσται, ἀπάντων δὴθεν τῶν δυσμετῶν διαφωρέτων. Καίτοι εἰ καὶ τοῦτο βεβαίως προσῆν, ἀλλ' οὐδ' ὡς ὑμῖν **93** μεταθετὸν τοὺς τρόπους, οὐδὲ τοῦ πρέποντος ἀρεκτέον. Οὐ μὴν οὐδὲ συμβαλίνουσαν εὐροί τις ἂν τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν ταῖς ὑμετέραις ἐννοαίς. Οἱ γὰρ Φράγγοι, πολυάνθρωπόν τι γένος καὶ μέγιστον, καὶ ἰσχυρῶς τὰ πολεμικά **94** ἠσκημένον, ἀπόμεμα δὲ τις αὐτῶν οἱ περικειμένοι βραχέια, καὶ ὅση μὴ δέος αὐτοῖς ἐμβαλεῖν, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ πρὸς ἐργὴν ἀναστῆσαι. Οὐκ οὖν εὐκὺς αὐτοῖς ἡμεμησεῖν, οὐδὲ καθέξειν ἐν ἀπορήτῳ τὴν ὕδριν, ἀλλὰ κλειστοὶ στρατῷ καθ' ἡμῶν **95** ἤξουσιν, καὶ οὐκ ἐς μακρὰν ἀναμνησύνται. Νῦν οὖν ὑμεῖς, εἰ δοκεῖ, παρέντες τὴν βράθυμιν, ἀνασώσασθε τὸ φιλοκλίνοντον πλεόν ἢ πρότερον, ὅσῳ **96** καὶ μείζονα τῶν σφασάντων τὰ ἐσόμενα προσδοκῆτεον. Οὕτω γὰρ ὑμῶν διατελούντων, εἰ μὲν ὡς τάχιστα παρῆεν, καὶ δὴ παρεσκευασμένοις **97** ὑμῖν προσβαλοῦσι καὶ οἱ οἰκίς μελλήσεως μὴ προσδοκῆσθαι. Εἰ δὲ καὶ παντάσῃ ἐνδοίεν (εἰρήσθω γὰρ ἄμφω), ἀλλὰ τό γε ὑμέτερον **98** ἐν ἀσφαλεῖ κείσεται, καὶ τὰ κράτιστα δόξοιτε **99** ἂν βεβουλευσθαι. Τοιαῦτα γὰρ ἡμῶν οὐ προορώμενοι τὸ σφαλὲρὸν τῆς ἐλπίδος. Ἀποδάμους δὲ τῶν Γότθων ἐς ἑπτακισχιλούς ἄνδρας μαχίμους ἀποκεκριμένοι **100** οἱ δὲ ἐτύγγανον πολλοῦ τοῖς Φράγγοις προσδεδοθηκότας, λογίζόμενοι ὡς οὐκ ἀνήσουσιν οἱ **101** Ῥωμαῖοι, ἀλλ' ἤδη καὶ τοῖς οὐκ ἐς μακρὰν ἐπιπνεύονται, αὐτίκα οἱ γὰρ ἐς Κάμφας **102** τὸ φρούριον ἀνεχώρουν. Βέβαιον γὰρ ἐπικεικώς ἦν καὶ ἐρυμνότερον τὸ χωρίον, τῷ ἐν ὄρει τε κείσθαι ἀνάντι καὶ πρὸς αὐτῇ δὴ πού τῇ ἀκρωρυχί **103** πέτρας τε ἀποτόμους πάντοθεν ἀνέχειν καὶ παρατετάσθαι, ὡς μὴ πολεμίοις εὐέφοδον εἶναι. Ἐνταῦθα δὲ οὖν οἶδε οἱ Γότθοι ξυμειλεγμένοι ὦντο ἐν τῷ ἀσφαλεῖ εἶσθαι, καὶ προσχωρεῖν τοῖς Ῥωμαίοις· οὐτὶ μάλα ἡβούλοντο, μᾶλλον μὲν οὖν **104** καὶ παντὶ σθένει ἀντιτετάξασθαι, ἢν τις ἐπ' αὐτοὺς τοῖς. Ἐξώτρυνε γὰρ αὐτοὺς ἐς τοῦτο καὶ ἀνεκίνει ἀνὴρ βάρβαρος, ὃς δὲ σφῶν καὶ ἡγεῖτο, Ῥάγναρις **105** ὄνομα **106**, καίτοι οὐχ ὁμογενὴς αὐτοῖς ὑπῆρχεν οὐδὲ ὁμόφυλος. Ἦν γὰρ ἐκεῖνος ἐκ τῶν Βιττόρων καλούμενων (Ὀύνβικων δὲ τὸ ἔθνος οἱ Βίττορες **107**), ἀλλὰ τῷ δεινῷ ἐς τὰ

VARIE LECTIONES.

⁹¹ ἡμῶν R. ⁹² τὰ πολεμικά marg. R, τὰ πολέμια vulg. ⁹³ καθ' ἡμῶν R et intrpr., καθ' ὁμῶν vulg. ⁹⁴ ὅσον R. ⁹⁵ παρασκευασμένοις R. ⁹⁶ Intrpr. nostra; male. ⁹⁷ ἐξήγετε R. ⁹⁸ ἀποκεκριμένοι R, ἀποκεκριμένους vulg. ⁹⁹ οἱ οὐκ R. ¹⁰⁰ Capsum intrpr. ¹⁰¹ ἀκρωρυχί R. ¹⁰² μᾶλλον μὲν οὖν R Lugd., μᾶλλον μὴν οὖν edd. ἀντιτετάξασθαι R, Lugd. ἀντιτάξ. edd. ¹⁰³ Regnares intrpr. ¹⁰⁴ ὄνομα R, γὰρ ὄνομα vulg. ¹⁰⁵ Brittones intrpr.

μάλιστα εἶναι καὶ πανουργότατος, [P. 50] καὶ οἷος A
ὅτι δὴ τρόπῳ δυνάμιν αὐτῷ περιβάλλεσθαι, ἐκράτει
τε τοῦ ὁμίλου καὶ ἀναμαχεῖσθαι διεννοεῖτο, ὡς ἂν
ἐνθόδῃ καὶ μᾶλλον ἀρίσθῳ γένοιτο. Εὐθὺς δὴ οὖν
ὁ Ναρσῆς ἀπαντῇ τῷ στρατῷ ἐπ' αὐτοὺς ἐχῶρει,
καὶ εἰτα ἐπειδὴ αὐτῷ οὐχ οἶόν τε ἦν ἐξ ἐπιδρομῆς
τῷ φρουρίῳ παλάζειν καὶ ἐν δυσχωρίᾳ διακινδυνεύειν⁷⁰, ὁ δὲ ἐς πολιορκίαν καθίστατο, καὶ πάντοθεν ἐφρούρει ὡς μὴδὲν ὅτιοῦν τοῖς ἐνδον εἰσχομίζοιτο, μὴδὲ γε ἐκεῖνοι ἀδεῶς ἢ βούλονται Ιοιεν. Ἀλλὰ γὰρ ἐν τοῖσδε οὐ μᾶλα οἱ Βάρβαροι ἐπημαίνοντο. Ἀφθονίᾳ γὰρ πλείστη δση τῶν ἀναγκαίων ἐχρῶντο⁷¹, ἐπεὶ περ αὐτοῖς ἦδη⁷² ἀπαντὰ τε τὰ ἐπιτήδεια καὶ τῶν κτημάτων τὰ τιμαλφέστατα ἐν τῷδε τῷ φρουρίῳ ὡς ἀλώναί γε αὐτὸ οὐκ ἐνὸν, ἐσ-σνήνεκτο. Ἀσχαλλόντες δὲ ὅμως ἐπὶ τῇ τῶν Ῥωμαίων προσκαθεδρίᾳ, καὶ αἰσχρὸν ἡγούμενοι, εἰ μέλλοιεν οὕτω δὴ ἐπιπολὺ ἐν περιδόλῳ μετρίῳ συνηλθῆναι καὶ ἐγκατεργεσθαι, ἐκδρομὰς μὲν κατὰ τῶν ἀντιπάλων θαμὰ ἐποιοῦντο, εἰ πως ἂν αὐτοῖς ἐνθόδῃ ἀπώσασθαι δυνηθεῖεν, οὐδὲν δὲ οἱ καὶ μνήμης ἄξιον ἐπρασσον.

(A. C. 554.) ἰδ'. Ἐν τούτοις⁷³ δὲ τοῦ χειμῶνος τριδόντος, ἅμα ἤρι ἀρχομένη, ἐς λόγους ἔλθειν τῷ Ναρσῇ ὁ Ῥάγναρις τῶν παρόντων πέρι χρῆναι ψῆθη, καὶ οὖν ἐπιτετραμμένον αὐτῷ παρῆν ἅμα ὀλίγοις ἐν μεταχειμῳ, ξυνηλθόντες⁷⁴ τῷ ἅμῳ ἐς ταυτὸ, καὶ πολλὰ ἅττα διελεγέσθην. Ἰδὼν δὲ ὁ Ναρσῆς τὸν Ῥάγναριν ἐς ἀλαζονείαν⁷⁵ ἠρμένον, καὶ πλείστη χρώμενον μεγαληγορίᾳ, ὡς μεζίδνον τε ἢ κατ' αὐτὸν ἐφίεσθαι, κάκ τῷ ὑπερέτερου ἐπικοιπάσειν, διέλυσεν αὐτίκα τὴν ξυνοσίαν, καὶ ἀπηγόρευσεν⁷⁶ τῇ C
ξυμβάσει, καὶ ἀπέπεμπέ γε αὐτὸν αὐθις ἐς τοῦπίσω ἀπρακτον ἐπὶ τοῖς προτέροις μενοῦντα. Ὁ δὲ ἐπειδὴ ἐν τῷ λόφῳ ἐγεγόνει, καὶ ἦδη οὐ πόρρω τοῦ τείχους ἀφῆκτο, χαλεπαίνων ὅτι δὴ αὐτῷ οὐδὲν ὅτιοῦν τῶν ἐλπισθέντων ἀπέβη, ἐντείνει ἡρέμα λαθραίως τὸ τόξον, καὶ εἰτα ἀθρόον μεταστραφείς, ἀφῆσι βέλος ἰδὲ τοῦ Ναρσῆ, διήμαρτε δὲ τοῦ σκοποῦ. Ἐτέρωθεν γάρ που ἀπέπητ⁷⁷ ὁ ἀπρακτος, καὶ κατέπεσεν οὐδένα σινάμενος. Μετῆλθε δὲ ὅμως ἡ δίκη εὐθὺς⁷⁸ τὴν τοῦ Βαρδάρου παρανομίαν. Οἱ γὰρ ἀμφὶ τὸν Ναρσῆν δορυφόροι ἐν ὁρτῇ τὸ ἐκείνου ποιησάμενοι θράσος, ἐπιτοξάζονται εἰς αὐτὸν, καὶ πλήττεται καιρίαν ὁ δόλαιος. Πῶς γὰρ οὐκ ἤμελλεν, δίδόν τι καὶ ἀγεννὲς ἐγγένημα δράσας; Καὶ μόλις μὲν αὐτὸν οἱ ὀπαδοὶ φορέοντες εἰσω τοῦ περιδόλου διακομίζουσιν. Ἡμέρας δὲ δύο ἀρκέσας, ἀκλεῶς ἀπεβίω, καὶ τὰ τῆς ἀπιστίας αὐτῷ καὶ παροινίας ἐς τὸδε κακοῦ ἐτελεύτα. Ἐκεῖνου δὲ διαφθαρέντος, αὐτίκα οἱ Ἰϋθβοὶ (οὗ γὰρ ἀντέχειν ἔτι⁷⁹ τῇ πολιορκίᾳ οἷοί τε εἶναι ἡγούντο) ἐδέοντο τοῦ Ναρσῆ τὰ πιστὰ σφίσι παρασχέσθαι⁸⁰, ὡς τοῦ ζῆν αὐτοὺς οὐκ ἀφαιρήσει· ὃ δὴ καὶ τάχιστα ὁμωμοσμένον⁸¹, σφας τε αὐτοῦ; ἐκεί-

et imperabat, et bellum instaurandum sibi censebat, ut ex eo celebrior fieret. Confestim itaque Narses cum universo exercitu in eos movit, et deinde, cum non posset primo incursu castello appropinquare, et difficili e loco conficiari, obsidione illud cinxit, omnique ex parte circumsepsit, ne quid intro invehetur, neve illi intrepide quo luberet irent. Sed hisce rebus non admodum gravi damno afficiebantur barbari. Summa 93 enim rerum necessariorum copia abundabant, cum et commeatum omnem, quanto opus erat, et ex facultatibus suis pretiosissima quæque in illud castellum tanquam inexpugnabile convexissent. Moleste vero nihilominus ferebant Romanorum obsidionem, et turpe rati si diu adeo exiguo ambitu circumsepti concluderentur, B frequentes in hostem excursions faciebant, si quo modo eos inde profligare possent; nihil vero relatu dignum efficere.

14. Hieme autem in hoc transacta, statim ineunte vere Regnaris paciscendum sibi in rem præsentem cum Narsete putavit. Libero itaque commeatu accepto, ad Narsetem paucis comitalus in locum inter exercitum et castellum intermedium venit; congressique inter se varios sermones miscuerunt et disceptarunt. Videns autem Narses Ragnarum superbia elatum, multaue verborum jactantia utentem, et majora quam ipsum deceret postulantiem, mirumque in modum ea exaggerare, confestim colloquium solvit, et, compositione pactioque negata, infecta re ad suos remisit. Qui cum in collem evasisset, jamque non procul a muro abesset, indigne ferens nihil plane se eorum quæ sperarat consecutum, sensim et clam tenso arcu, subitoque conversus, sagittam recta in Narsetem torquet; quæ a scopo aberrans aliorum delata cecidit, nemine læso. Consecuta vero statim est poena barbari hominis nequitiam. Narsedis enim satellite facti præfidentia temeritateque irritati sagittis eum petunt, 94 et letali ictu miserum feriunt (quidni enim? cum adeo iniquum et vile facinus perpetrasset), et ægre quidem ipsum comites gestantes intra castelli muros detulerunt; cumque ad biduum supervixisset, turpiter decessit, et perfidiae temeritatisque suæ hunc habuit tristem exitum. Illo vero sublato confestim Gothi (neque enim obsidionem ferro posse videbantur) supplices Narseti sunt facti, ut fide data vitam ipsi condonaret: et quidem citissime jurejurando accepto, se pariter et castellum dediderunt. Narses vero neminem quidem interfecit, quia id jurarat, et alioquin æquum non esset

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁰ καί — διακινδυνεύειν. Inpr. addit nollet. ⁷¹ ἀφθονία — ἐχρῶντο om. R et inpr. ⁷² ἦδη post αὐτοῖς inser. R et inpr. ⁷³ ἐν τούτοις R, ἐν τούτῳ vulg. ⁷⁴ τε R, δὲ vulg. ⁷⁵ ἀλαζονίαν R. ⁷⁶ ἀπηγόρευσε R, ἀπηγόρευε vulg. ⁷⁷ ἀπέπητ R, ἀπέβη vulg. ⁷⁸ ἡ δ. εὐθ. R, εὐθ. ἡ δ. vulg. ⁷⁹ ἔτι R, inpr. de cetero, ἐπὶ vulg. ⁸⁰ παρέχεσθαι R. ⁸¹ ὁμωμομένως R.

victos crudelissime trucidari: ne vero in posterum novis iterum rebus stunderent, omnes ad imperatorem Byzantium misit. Interea dum hæc geruntur, Theodibaldus adolescens, qui finitimis Italiae Francis imperabat, ut supra est a me dictum, miserrime jam e vivis excesserat, morbo, quo inde ab ortu laborarat, absumptus. Cum vero Childebertum et Chlotharium utpote genere proximos lex patria ad hæreditatem juvenis vocaret, gravis statim inter eos contentio est orta, quæque parum aberat, quin totum genus perderet. Childebertus enim jam senex erat **95** et præterquam quod gravis annis esset, accedebat etiam summa infirmitas, adeo ut ipsi totum corpus colliquatum tabidumque esset. Neque ulla ei erat proles mascula, quæ succederet in regnum, sed filias tantum habens consuecrat. Chlotharius vero valido adhuc erat corpore, neque admodum senex; primas tantum rugas contraxerat, et filios habebat quatuor admodum juvenes atque animosos, et ad audendum promptos. Quocirca non adeunda dixit fratri bona Theodibaldi, quippe quod brevi etiam ipsum Childeberti regnum ad se et filios suos esset devolvendum. Neque eum fefellit sua spes. Senex enim ille sua sponte ipsi hæreditate cessit; veritus, uti puto, viri potentiam, ipsiusque inimicitiam declinare cupiens. Pauloque post ipse quidem excessit e vivis; universum vero Francorum imperium ad solum Chlotharium est devolutum. Hic itaque fuit Italicarum et Francicarum rerum status.

τῶν Φράγγων κράτος ἐς μόνον Χλωθάριον κατεβρύη. Ἐν τοῖσδε μὲν τὰ Ἰταλιωτῶν καὶ Φράγγων πράγματα ἐχώρει.

15. Sub idem fere tempus, vigente æstate, Byzantii aliisque compluribus Romani imperii locis ingens terremotus est factus, adeo ut multæ urbes tam insulares quam in continente sitæ confestim subversæ fuerint, incolæque penitus absorpti. Berytus itaque, pulcherrimus ille tum temporis Phœniciæ ocellus, tum quidem tota deformata **96** fuit, et illa insignia ac celeberrima summoque artificio elaborata ædificia corruerunt, adeo ut nullum propemodum fuerit relictum, præterquam nuda ædium pavimenta. Magna itaque indigenarum pariter et incolarum multitudo periit mole ruinæ oppressa: multi etiam juvenes advenæ nobiles et eruditi, qui addiscendarum Romanarum legum causa eo commearant. Erat enim hoc urbi patrium et veluti maxima honoris prærogativa, quod ejusmodi scholæ ei essent dicatæ. Commigrarunt itaque tum temporis legum interpretes Sidonem urbem vicinam, scholæque eo translatae, tantisper dum Berytus instauraretur. Quod et factum est; nequaquam qui-

νοι **95** καὶ τὸ φρούριον παρέδωσαν. [P. 51] Ναροῦς δὲ ἀπέκτεινε μὲν οὐδένα τῶν ταῦτα τε ὠμωμοκέναι, καὶ ἄλλως οὐχ ὅσion εἶναι τοὺς ἡσημημένους ὠμότατα διαχειρίζεσθαι. Ὡς ἂν δὲ μὴ **96** αὐθις νεωτερίσαιεν, ἀπαντας ὡς βασιλέα ἐς τὸ Βυζάντιον ἐστειλεν. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐπράττετο, Θεοδίδωλος τὸ μαιράχιον, ὃς δὴ τῶν προσοικούντων τὴν Ἰταλίαν Φράγγων ἐκράτει, ἥπερ μοι εἰρηται πρότερον, οὗτος δὲ οἰκτρότατα ἦδη ἐτεθνήκει τῇ νόσῳ περιταχέας **97** τῇ συντροφῇ. Ἐπεὶ δὲ Χιλιδέβερτον τε καὶ Χλωθάριον, ὡς δὴ καὶ τῷ γένει ἐγγυτάτους, ἐπὶ τὸν κλῆρον τοῦ παιδὸς ὁ νόμος ἐκάλει, αὐτίκα ἑρῖς αὐτοῖς ἐνέπεσεν δεινὴ, καὶ οἷα μικροῦ δεῖν τῷ παντὶ λυμῆνασθαι γένοι. Χιλιδέβερτος μὲν γὰρ γρηαῖς ἦδη ὑπῆρχεν καὶ πόρρω που ἦκων τῆς ἡλικίας, καὶ πρὸς γε ἀσθενείᾳ εἶχετο πολλῇ, ὡς συνεσκληνέαι οἱ ἀπαν καὶ διατετῆχθαι τὸ σῶμα· παῖδες τε αὐτῷ ἄρρηνες οὐκ ἦσαν οἱ τὴν ἀρχὴν διαδεξόμενοι, ἀλλ' ἐν θυγατέρεσσιν ἐγγοχομεῖτο **98**. Χλωθάριος δὲ βασιλεύς ἦν ἐπὶ καὶ οὐπω λίαν ἐγεγνησκει, πλην ὅσον ἐς πρότερον βουτιδα, υἱούς τε εἶχεν τέτταρας, βουτιδας ἦδη καὶ θαρβάλους **99**, καὶ πρὸς τὸ ἐνεργεῖν ὠρμημένους. Τοιγάροισι οὐ μενεχία ἐρασεν τῷ ἀδελφῷ τῶν Θεοδιδάδου χρημάτων, ὡς οὐκ ἐς μακρὰν καὶ αὐτῷ δῆπου τῆς Χιλιδέβερτου βασιλείας ἐς αὐτὸν τε καὶ τοὺς οἰκείους παῖδας μεταπεσομένης. Καὶ τοῖσιν οὐ διήμαρτε τῆς ἐλπίδος. Ὁ γὰρ προσβύτης ἐπεὶ ἐνεδίδου τοῦ κλήρου, δεδιώς, οἶμαι, τὴν δύναμιν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ ἀπαλλαξείων τῆς ἐς αὐτὸν **100** δυσμενείας.

Β **95** καὶ τὸ φρούριον παρέδωσαν. [P. 51] Ναροῦς δὲ ἀπέκτεινε μὲν οὐδένα τῶν ταῦτα τε ὠμωμοκέναι, καὶ ἄλλως οὐχ ὅσion εἶναι τοὺς ἡσημημένους ὠμότατα διαχειρίζεσθαι. Ὡς ἂν δὲ μὴ **96** αὐθις νεωτερίσαιεν, ἀπαντας ὡς βασιλέα ἐς τὸ Βυζάντιον ἐστειλεν. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐπράττετο, Θεοδίδωλος τὸ μαιράχιον, ὃς δὴ τῶν προσοικούντων τὴν Ἰταλίαν Φράγγων ἐκράτει, ἥπερ μοι εἰρηται πρότερον, οὗτος δὲ οἰκτρότατα ἦδη ἐτεθνήκει τῇ νόσῳ περιταχέας **97** τῇ συντροφῇ. Ἐπεὶ δὲ Χιλιδέβερτον τε καὶ Χλωθάριον, ὡς δὴ καὶ τῷ γένει ἐγγυτάτους, ἐπὶ τὸν κλῆρον τοῦ παιδὸς ὁ νόμος ἐκάλει, αὐτίκα ἑρῖς αὐτοῖς ἐνέπεσεν δεινὴ, καὶ οἷα μικροῦ δεῖν τῷ παντὶ λυμῆνασθαι γένοι. Χιλιδέβερτος μὲν γὰρ γρηαῖς ἦδη ὑπῆρχεν καὶ πόρρω που ἦκων τῆς ἡλικίας, καὶ πρὸς γε ἀσθενείᾳ εἶχετο πολλῇ, ὡς συνεσκληνέαι οἱ ἀπαν καὶ διατετῆχθαι τὸ σῶμα· παῖδες τε αὐτῷ ἄρρηνες οὐκ ἦσαν οἱ τὴν ἀρχὴν διαδεξόμενοι, ἀλλ' ἐν θυγατέρεσσιν ἐγγοχομεῖτο **98**. Χλωθάριος δὲ βασιλεύς ἦν ἐπὶ καὶ οὐπω λίαν ἐγεγνησκει, πλην ὅσον ἐς πρότερον βουτιδα, υἱούς τε εἶχεν τέτταρας, βουτιδας ἦδη καὶ θαρβάλους **99**, καὶ πρὸς τὸ ἐνεργεῖν ὠρμημένους. Τοιγάροισι οὐ μενεχία ἐρασεν τῷ ἀδελφῷ τῶν Θεοδιδάδου χρημάτων, ὡς οὐκ ἐς μακρὰν καὶ αὐτῷ δῆπου τῆς Χιλιδέβερτου βασιλείας ἐς αὐτὸν τε καὶ τοὺς οἰκείους παῖδας μεταπεσομένης. Καὶ τοῖσιν οὐ διήμαρτε τῆς ἐλπίδος. Ὁ γὰρ προσβύτης ἐπεὶ ἐνεδίδου τοῦ κλήρου, δεδιώς, οἶμαι, τὴν δύναμιν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ ἀπαλλαξείων τῆς ἐς αὐτὸν **100** δυσμενείας.

Γ Ὀλίγω τε ὑπερτον αὐτὸς μὲν ἀπέβη, ἀπαν δὲ τὸ

ιε'. Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον, θέρους ὥρᾳ, ἔσεισεν μέγα ἐν τε Βυζαντίῳ καὶ πολλοαῶ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, ὡς καὶ πόλεις συχνὰς, νησιωτικὰς τε καὶ ἡπειρώτιδας, ἀθρόον ἀνατραπήναι, καὶ ἀρθὸν τοὺς οἰκητορας διαφθεῖραι. Βηρυτὸς γοῦν ἡ καλλίστη **96**, τὸ Φοινίκων τέως ἐγκαλλώπισμα, τότε δὴ ἀπηγλασθῆ **97** ἀπασα, καὶ κατέρριπτο τὰ κλεινὰ ἐκεῖνα καὶ περιδῶλητα τῆς οἰκοδομίας δαιδάματα, ὡς μηδὲν ἐτιοῦν σχεδὸν που λειφθῆναι **98**, ἢ μόντα τῆς κατασκευῆς τὰ ἐδάφη. Πολὺς μὲν οὖν ὁμιλος ἰθαγενῶν τε καὶ ἐνδαπίων **99** ἀνδρῶν ἀπολώλασιν, ὑποπεπιεσμένοι **100** τῷ ἀχθει, πολλοὶ δὲ νέοι ἐπὶ ἡλυδες εὐπατρίδαι τε καὶ παιδεῖας ἀριστα ἔχοντες, οἱ δὲ παρήσαν τοὺς Ῥωμαίων αὐτοῦ ἀναλεξόμενοι νόμους. Τοῦτο γὰρ

Δ πάτριον τῇ πόλει καὶ ὥσπερ γέρας τι μέγιστον τὰ τοιαῦτα αὐτῇ ἀνέται διδασκαλεῖα **99**. Μετεσευδασαντο τοιγαροῦν ἐν τῷ τότε οἱ τῶν νόμων ὑφηγηταὶ **100** ἐς Σιδῶνα τὴν πόλιν τὴν γείτονα, καὶ ἐν τῇδε μετῆκτο τὰ φροντιστήρια, ἕως πάλιν ἡ Βηρυτὸς ἀνεδομήθη. Καὶ [P. 52] γέγονεν ἥμιστα μὲν ὅποια πρότερον ἦν.

VARIÆ LECTIONES.

95 ἐκείνοι add. R. **96** μὴ R, μηδὲ vulg. **97** περιταχέας R, παραταχέας vulg. **98** ἐγγοχομεῖτο, ἐγγοχω. vulg. ἐκλήρονομεῖτο R et inipr. ad filias rediisset hæreditas. **99** θαρβάλα R. **100** ἐς αὐτὸν R, ἐπὶ αὐτὸν vulg. **99** καλίστη edd. **98** ἀπηγλασθῆ R, Lugd., ἀπεγλ. edd. **99** λειφθῆναι R., λειψθῆναι vulg. **99** ἐνδαπίων R, ἐνδαπίων vulg. **99** ὑποπεπιεσμένοι R. (Cl.), ὑποπιεσμένοι vulg. **99** διδασκαλεῖα edd. **99** ὑφηγηταὶ R. (Cl.), ἀφηγηταὶ vulg. μεθῆκτο R.

πλήν ἀλλ' οὐχί ἐς ὅσον καὶ ἂν ἀγνοεῖσθαι ὡς ἐκείνη A
εἴη ἢ πάσαι. Ἀλλ' οὗτος μὲν ὁ τῆς πόλεως ἀνοικι-
σμός καὶ ἡ τῶν διδασκαλείων ἂν ἐπανοδος χρόνων
ὑστερον ἐμῶν ἐσεσθαι. Τότε δὲ καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ
Ἀλεξανδρείᾳ, τῇ πρὸς τῷ Νείλῳ ἰδρυμένῃ ποταμῷ,
καὶ ταῦτα οὐκ εὐλόγως σεισθαι τὸ χωρίον, συναί-
σθησις τις ἢ τοῦ κλόνου ἐλαχίστη μὲν καὶ ἀφαιρο-
τάτη καὶ οὐ πάμπαν ἀρίστος, γέγονε δὲ ὁμοῦ.
Ἀπαντες δὲ οὖν οἱ ἐπιχώριοι καὶ μάλιστα οἱ σφόδρα
γεωγραφικοί, ἐν θαύματι μεγάλῳ τὸ ξυνεγεῖσθαι
ἐποιοῦντο, ὡς οὕτω πρότερον γεγεννημένον, ἔμενεν
τε οἶκος ὅστις οὐδεὶς, ἀλλ' ἀνὰ τὰς λεωφόρους τὰ
πλήθη ξυνέρρει, τῷ ἀπροσδοκῆται δὲ πῶς καὶ παρα-
δόξῳ πέρα ἢ τοῦ μετρίου καταπεπληγμένοι. Ἔμοι
δὲ γε καὶ αὐτῷ (ἐτύγχανον γὰρ αὐτοῦ διατρέψων
παιδείας ἕνεκα τῆς πρὸ τῶν ἡ νόμων) δεδιέναι
προσῆι, καὶ ταῦτα ἐπὶ λίαν σμικρᾷ τῇ κινήσει,
λογιζομένη, ὅτι δὴ αὐτοῖς αἱ οἰκοδομαὶ οὐκ ἰσχυραὶ
οὐδὲ εὐρείαι τυγχάνουσιν οὔσαι, οὐδὲ οἶαι καὶ πρὸς
βραχὺ ἀναστρέφονται δοκούμεναι, ἀλλ' ἰσχυρὰ ἄγαν καὶ
ἀσθενεῖς (ἐφ' ἐνὶ γὰρ ὑφαίνονται ἢ λίθῳ). Ἀλλὰ
γὰρ καὶ οἱ λόγιμον ἐν τῇ πόλει, ἐδεῖμαινον καὶ οὕτως.
ὁ δὲ τίς πῶς, οἶμαι τὸ ἥδη παρρηχῆς, ἀλλ' ὅτι αὐτοῖς καὶ
ἐσαυθὶς ταυτὸ τοῦτο ξυμβῆσθαι οὐκ ἀπὸ τρόπου
ἐδόκει. Οἱ γὰρ τὴν αἰτίαν τοῦδε τοῦ πάθους ἀναθυ-
μιάσεις τινὰς εἶναι λέγοντες ξηράς τε καὶ λιγνύ-
δεις, ὑπὸ ἢ τὰ γλαφυρὰ τῆς γῆς εἰργόμενας, καὶ
τῷ μὴ διαπνεύσθαι βραδίως ἢ σφοδρότερον ἔνδον πε-
ριδινουμένας, τὸ ἐπιπροσθῶν ἅπαν σαλεύειν, ἕως
τῇ βίαιᾳ φορᾷ τῆς στεγνότητος ἐνδιούσης, ἐς τοῦμ-
C
φανὲς ἀναγχεῖν. οἱ δὲ ἢ ὅν τὰ τοιαῦτα φυσιολο-
γοῦντες τὴν Αἰγυπτίαν φασὶ χώραν οὐ πάποτε σει-
σθαι πεφυκέναι, ὡς δὲ ἡ θαλάσση τε ἀτεχνῶς καὶ
ὕπαιαν καὶ ἥμισυ σπυρρίγγωδον, ἐντεῦθεν τε οὐκ ἐμ-
φορουμένην. εἰ δὲ γε καὶ ὑποδέξαιτο, ἀλλ' αὐτομά-
τως ὑπὸ χανόντητος θαμὰ ἐξατμιζομένην. Ἐπεὶ δὲ
ἐν τῷ τότε ἦδε ἢ ὁδῶν, εὐ ποιοῦσα, ἐπεφύρατό τε
καὶ ἀπετληλέγματο μὴ σφόδρα ἐν βεβαίῳ κειμένην,
εἰκότως ἂν ἐδεῖσαν οἱ γενναῖοι, εἴγε πρὸς τοῦ-
ναντίον αὐτοῖς χωρήσει τοῦπέρῳμα, καὶ κινδυ-
νεύσειεν ἢ τοιοῦτον οὐ γαιήχου μόνον, ἀλλὰ καὶ
ἐνοσίχθονος περιῶσθαι τοῦ Ποσειδῶνος. Ἰσως μὲν
οὖν εἰ καὶ τι μέρος τῆς Αἰγύπτου κεινύεται, ἀλλ'
οὐκ ἐπιλείψουσι τοὺς τὰ τοιαῦτα δεινούς καὶ ἕτεροι
λόγοι, δι' ὧν ἂν καὶ ὡς ἡ τῶν ἀντὶν σφίσι κρατύ-
νοιτο ὁδῶν. Ἔμοι δὲ δοκοῦσιν, ὡς μὲν οἷον τε ἀν-
θρώπων τεκμηρίοις τισὶ χρωμένῳ τῶν ἀδελφῶν περὶ
διανοεῖσθαι, οὐ πάμπαν διαμαρτεῖν τοῦ πιθανοῦ καὶ
εἰκότος, τοῦ δὲ γε [P. 53] ὄντος ἢ ἀληθοῦς πολλῶν
ἀπολείπεσθαι. Πῶς γὰρ ἂν τις ἐς τὸ ἀκριβὲς τὰ
ἀφανῆ καὶ ὑπέρτερα διαγοιῇ; ἀπόχρη δὲ ἡμῖν, εἴγε
τοσοῦτο μόνον εἰδείμεν, ὡς θεῶν νῶν καὶ βουλῇ
κρίττον ἅπαντα διατάσσεται. φύσεως δὲ ἀρχὰς καὶ

dem qualis antea erat, neque tamen ita dissimilis,
quin ex ejus aspectu pristina ipsius forma agnosci
posset. Sed hæc quidem urbis reedificatio et scho-
larum revocatio postmodum videbatur futura. Per
idem quoque tempus in magna illa Alexandria ad
Nilum flumen sita (cum tamen illud oppidum terre-
motui obnoxium esse non soleret) sensus etiam
quidam motus, perexiguus quidem ille ac brevis,
neque omnino manifestus, factus est tamen. Omni-
bus itaque incolis et potissimum valde senibus ma-
gno miraculo ea res fuit; quippe quæ antea nun-
quam acciderat; neque quisquam domi mansit,
97 sed in plateas multitudo confluebat insolentia
novitateque rei ultra modum percussa. Me vero quo-
que ipsum (commorabar enim ibi tam temporis
ejus disciplinæ causa, quæ studium juris præcedit)
metus incessebat, reputantem mecum, quod tametsi
exiguus admodum ille motus esset, ædificia tamen
ipsis essent neque firma neque ampla, quæque suc-
cussa ne tantillum quidem temporis subsistere pos-
sent, ut parum valida ac firma. Simplici enim latere
sunt contexta. Timebant vero etiam quotquot in
urbe erant viri docti, non tam, uti arbitror, motus
jam præteriti causa, sed quod verisimile videretur
hoc ipsum iterato eventurum. Qui enim hujus mali
causas esse dicunt exhalationes quasdam siccas pa-
riter et fumosas, sub terræ concavitate clausas; cum-
que facile diffari nequeant, vehementius intus cir-
cumvolutas quidquid supra impendit succutere,
donec violentia impetus fatisciente et cedente com-
page in apertum ferantur: qui hæc, inquam, de
terræmotus natura disserunt, auctores sunt Ægypti
regionem nunquam terræmotu concuti solere, utpote
humilem admodum et planam, minimeque caver-
nosam, ideoque ejusmodi exhalationibus non op-
pleri; si vero aliquas intra se concipiat, eas ipsas
sua sponte ob terræ laxitatem assidue evaporare.
Cum vero tum temporis ea opinio 98 obtineret, et
parum firmitatis habere deprehenderetur, metue-
bant verisimiliter præclari illi viri, ne in contrarium
ipsis cederet epigramma, tanquam periculum foret
in posterum ne tantum γαιήχον, hoc est, continen-
tem terram, verum etiam ἐνοσίχθονα, hoc est, con-
cutientem terram, Neptunum experirentur. Fortassis
D itaque, etiamsi aliqua Ægypti pars moverit, non
deerunt tamen harum rerum peritis etiam aliæ ra-
tiones, per quas etiam sic hæc eorum de vaporibus
opinio valeat. Mihi vero videntur illi, quatenus
possibile est homini validis argumentis utenti ad
rerum abstrusarum intelligentiam pertingere, ne-
quaquam a probabilitate et similitudine veri aber-
rare; a veritate tamen ipsa longe abesse. Quo pa-
cto enim quispiam perfecte intelligere possit, quæ

VARIE LECTIONES.

ἢ καὶ om. R. ἢ διδασκαλίων R. et vulg. ἢ τις R. et intr. quis; τε vulg. ἢ πέρα add. R. Lugl.
mg. (Cl.). Intr. incisum integrum omisi. ἢ τῆς πρὸς τῶν R. ἢ τῶν πρὸς R. ἢ ὑφαίνοντο R. λόγιον
conj. Cl. intr. viri litteratissimi. ἢ καὶ ὑπὸ vulg., R et intr. copulam om. ἢ βραχὺ R. ἢ περιδιν-
ούσας (sic) R. ἢ οἱ δὲ R. ἢ εἰκότα R. ἢ κινδυνεύσειεν R. ἢ Num ὄντως?

cerni non possunt, nobisque sunt superiora? Sufficiat nobis, si hoc tantum sciamus, Dei consilio et potiore voluntate omnia constituta. Naturæ vero principia et motus, et singulorum, quæ fiunt, causas contemplari quidem ratione et perscrutari, neque inutile, neque inelegans est censendum. Credere vero sibi que persuadere, fieri posse ut ad ipsam rei veritatem pertingamus, vereor ne arrogantia duplex illa inscitia. Sed de his jam satis; ad rem itaque redeamus.

16. Per idem tempus etiam Cos insula concussa est et exigua quædam ejus portio servata, reliqua omnis corrui, variaque ei et inaudita mala acciderunt. Mare enim ingentem in modum assurgens domos litorales **99** proluvie obruit, unaque cum possessionibus hominibusque ipsis disperdidit. Succussionis etiam magnitudo immane quantum facta, ubi fragosa illa vis terræ inclusa per superiora erumpere non poterat, omnia proruebat ac prosternebat. Perierunt vero promiseque omnes propemodum oppidani, sive ad templa confugerent, sive domi se continerent, sive alium aliquem in locum convenissent. Mihi certe sub idem tempus Alexandria Byzantium revertenti, et in eam insulam, occasione ita ferente (in tractu enim sita est), delato, miserabile quoddam spectaculum fuit, quodque satis verbis exprimere non possim. Universum enim propemodum oppidum tumulus terræ erat in longum porrectus, et saxa sparsim jacentia, et columnarum lignorumque ruptorum fragmenta, et pulveris tanta vis superne forebatur aerem obscurans, ut nec ipsæ platearum regiones facile agnosci possent: cæterum quantum percipi poterat, pauculæ quædam **100** domunculæ integræ stabant, et hæc quidem non quæ ex calce et lapide atque ex solidiore aliqua magisque firma et durabili, ut par est, materia erant structæ, sed tantum quæ ex latere non cocto et ex argilla agrestem in modum erant fabricatæ. Paucissimi vero sparsim homines comparebant tristi admodum demissoque vultu, et veluti extreme de vita sua desperantes. Præter alia enim mala omnis etiam totius oppidi aqua, pura ac sincera potabilique natura confestim sublata, salsuginem sensim contraxerat, et potui non erat; omniaque ibi horrendum in modum subversa videbantur, adeo ut nihil oppido ad ornamentum reliqui factum esset, præter solum Asclepiadarum illustre nomen et insignem Hippocratis in eo nati gloriam. Com-

Α κινήσεις καὶ τὰς ἐκάστου τῶν γινόμενων αἰτίας σκοπεῖν μὲν τῷ λόγῳ καὶ διερευνῆν οὐ παντελῶς ἀχρηστον ἴσως οὐδὲ ἀγαπὴ νομιστέον, τὸ γὰρ μὴν οἰεσθαι τε καὶ πεποιθέναι ὥς ἐνεστὶν ἐπιφέσθαι τοῦ θύτος, μὴ ποτε ἀλαζονεῖα εἴη τὸ χρῆμα, καὶ ἀμαθέστερον τῆς διπλῆς ἐκείνης ἀγνοίας. Ἄλις μὲν οὖν τούτων ἐμοίγε. Ὁ δὲ λόγος αὖθις ἐς αὐτὸν ἐπανίτω ¹⁰.

potius res hæc sit judicanda, et inscitius quid, quam

17. Κατ' ἐκεῖνο γὰρ τοῦ ¹¹ καιροῦ καὶ ἡ Κῶς ἡ νῆσος, ἡ πρὸς τῷ τέρματι τοῦ Αἰγαίου κειμένη, [ἐσεισθη καὶ ¹²] ἐλάχιστόν τι μέρος αὐτῆς ¹³ ἐσειώστο, ἡ δὲ ἄλλη ἅπαντα ἐπεπτώκει, ποικίλα τε αὐτῇ καὶ ἀνήκουστα ¹⁴ προσεγένετο πάθη. Ἡ τε γὰρ θάλαττα ἐπιπλεῖστον ἀρβείσα, κατέκλυσεν τὰ παράκτια τῶν οἰκημάτων, καὶ διέφθειρεν αὐτοῖς χρήμασι καὶ ἀνθρώποις· τὸ τε μέγεθος τοῦ βρασμοῦ, ἐξαισίον οἶον γεγεννημένον, τὰ ἔνθα οὐκ ἐνῆν ἀναβρίχθαι τὸ ῥέθιον, ἅπαντα ἐρρύψε καὶ κατέβαλεν. Ἀπολώλασι δὲ ¹⁵ χυδὴν σχεδὸν τι ἅπαντες οἱ ἄστοι, εἴτε ἐν ἰστροῖς ἐτύγγανον πεφευγότες, εἴτε καὶ οἰκοῖ διατιώμενοι, εἴτε καὶ ἄλλοι ποῖ ¹⁶ ξυνηλημένοι. Ἐμοὶ γοῦν ἐκ τῆς Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον ¹⁷ κατὰ τὸ Βυζάντιον ἀνακομιζομένων, καὶ ἐν τῇδε τῇ νήσῳ, οὕτω παρασχὼν (ἐν παράπλῳ γὰρ καίται) κατάραντι, οἰκτρὸν τι πένητον θέαμα, καὶ ὅποιον οὐκ ἂν ἀποχρώντως ὑπογράψῃ ὁ λόγος. Ἄπαν μὲν γὰρ τὸ ἄστυ σχεδὸν ¹⁸ πού χωμὰ γὰρ ἦν ἐπὶ μέγα ἡρμένον, καὶ λίθοι καίμενοι σποράδην, κινῶν τε τρύφη καὶ ξύλων κατασγόντων, καὶ κόνις πολλὴ ὑπερθεσφιζομένη καὶ ἐπληγάζουσα τὸν ἀέρα, ὥς μὴδὲ ¹⁹ αὐτὰ πού τὰ τῶν λεωφόρων χωρὶα ῥαδίως διαγινώσκεισθαι, πλὴν ὅσον ὑπονοήσαι. Ὅλγία δὲ ²⁰ ἄττα δευμάτια εἰσότηκαν ἀπαθῆ, καὶ ταῦτα οὐχ ὅσα τιτάνη τυχὼν καὶ λίθῳ καὶ ταύτῃ δὴ τῇ στερεομνηώτερά καὶ μᾶλλον μονίμῳ κατὰ τὸ εἶδος ὕλη ἐξείργαστο, μόνῃ δὲ τὰ ἐκ πλίνθου ἀπέφθου ²¹ καὶ πηλοῦ ἀγροικότερον πεποιημένα. Ἄνδρες δὲ σποράδην ὀλίγιστοι ἀνεφαίνοντο σκυθρωποὶ τε ἄγαν καὶ κατηφείς, καὶ ὥσπερ τελευτάτα τῷ σφετέρῳ βίῳ ἀπειρηκότες· πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις δεινοῖς καὶ ἅπαν τὸ ἐπιχώριον ὕδωρ, τὴν τοῦ ἀχραιφνοῦς καὶ ποτίμου φύσιν ἀθρόον ἀφηρημένον, ἐς τὸ ἄλμυρον ἠρέμα καὶ ἄποτον μετέβητο ²². Καὶ ἦν ἅπαντα τὰ τῇδε φευκτὰ καὶ ἀνατετραμμένα, ὥς μὴδὲν ἕτερον ὑπολειφθαι τῇ πόλει ²³ πρὸς εὐκοσμίαν, ἢ μόνον τὸ κλεινὸν τῶν Ἀσκληπιδῶν ²⁴ δῖον καὶ τὴν ἐφ' Ἱπποκράτους με-

VARIAE LECTIONES.

¹⁰ ἐπανίτω R (Cl.), ἐπανεῖτω vulg. ¹¹ γὰρ τοῦ ins. ex R. ¹² ἐσεισθη καὶ addidi cum intr. insula — terra motu concussa pars minima servata est. ¹³ μέρος αὐτῆς R, αὐτ. μέρ. vulg. ¹⁴ ἀνύποστα R. intr. fidem excedentibus malis. προσεγένετο R, ἐπαγένετο vulg. ¹⁵ δὲ om R. ¹⁶ ἄλλοι ποῖ R. et Lugd. 2 m., ἄλλοι ποῖ vulg. ¹⁷ χρόνον om. Par. ¹⁸ τὸ ἄστυ σχ. π. R, σχ. π. τ. α. vulg. ¹⁹ μὴδὲ R, intr. ne vel, μὴδὲν vulg. ²⁰ δὲ add. R et Lugd. 2 m., deest vulg. ²¹ ἀπέφθου habet R. cum. vulg., neque id mutare ausus sum, etsi vix dubito rescribendum esse ἀνέφθου; cum illud alterum id quod decoctum est significet, crudum minime. Ταῖς ὀπταῖς πλίνθοις ὀρροννται ὡμαί, quod vocabulum cum nescio qua ratione motus ponere nollet Agathias, ἀνοπτον autem rem plane diversam significaret, occurrebat, τὸ ὡμὸν itidem contrarium esse τῷ ἐφθῶ. Neque ego nescius sum, ἀνέφθον non reperiri in lexicis glossariis: hoc tamen minus moveor in Agathia: illud attendo, ἀππτον, quod unum rescribendum restaret, remotius a vulgata lectione esse, minusque aptum. ²² μεταβέβητο R. ²³ τῇ πόλει πρὸς εἰς. R, πρὸς οὐκ τ. π. vulg. ²⁴ τὸ κλεινὸν τῶν Ἀσκλη. R, τὸ τῶν Ἀσκλη. κλ. vulg.

γαλαυγίαν. Οικτεῖρειν μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα οὐ πόρρω A
τοῦ ἀνθρωπεύου τρόπου εἶναι δοκεῖ, θαυμάζειν δὲ ἀτε-
χνῶς καὶ καταπεπληγθαί, ἀνδρῶν ἂν εἴη οὐ μάλα
τὰ παλαιὰ ἐπισταμένων, οὐδὲ ὅτι ἐσαεῖ τοῦτο δὴ τὸ
τῆς ὕλης χωρίον ποικίλα παθήματα ὑποδέχεσθαι πέ-
φυκε. Πολλὰ γὰρ ἦδη καὶ πρότερον πόλεις γε ὅλαι
σεισμῷ διεφθάρσαν, ὥς τοὺς ἀρχαίους οἰκῆτορας
ἀποβαλοῦσαι ὅφ' ἐτέροις αὐθις οἰκισταῖς ἀνορθω-
θῆναι.

17. Αἱ γοῦν Τράλλεις ἡ πόλις, ἡ ἐν τῇ Ἀσίᾳ
νῦν ¹⁰¹ καλουμένη χώρᾳ ἀγροῦ που τοῦ Μαϊάνδρου
πόταμου ἰδρυμένη, τὸ μὲν παλαιὸν Πελασγῶν ¹⁰² γί-
γονεν ἀποικία, ὑπὸ δὲ τοῦς Αὐγούστου Καίσαρος χρό-
νους ἐσείσθη τε ἅπασα καὶ ἀνετράπη, καὶ οὐδὲν αὐ-
τῆς ὅ τι ¹⁰³ ἐσέσωστο. Οὕτω δὲ τοῦ ἀστεος οἰκτρότατα B
κειμένων, ἀγροικον τινὰ φασί, τοῦτον δὴ τῶν γε-
πόνων, Χαιρήμονα τούνομα, σφόδρα τὴν ψυχὴν ἀλώ-
ναι τῷ πάθει, καὶ οὖν οὐκ ἐνεγκόντα θαυμάσιόν τι
ἤλκεον καὶ ἀπιστον ἔργον ἀνύσαι. Μῆτε γὰρ τῆς
δοῦ τοῦ μήκους ἢ τῆς πρεσβείας τὸ μέγεθος κατορ-
ρωθήσαντα, μῆτε ὅτι μεγίστοις, ὥσπερ εἰκός, ὁμι-
λήσειν ἡμελλεν κινδύνους, καὶ ταῦτα ἐπ' ἀδήλῳ τῇ
τύχῃ, μῆτε τῶν οἴκοι τὴν ἐρημίαν, μῆτε ἄλλο τι
τῶν, ὅποσα διανοοῦμενοι ἀνθρώποι μεταμανθάνουσι
τὰ δοκηθέντα, ἀφικέσθαι, μὴ ὅτι ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ
γὰρ καὶ ¹⁰⁴ ἐς τῶν Κανταβρινῶν τὴν χώραν, ἀμφ' ¹⁰⁵
αὐτὰς δὴ που τὰς τοῦ Ὀκεανοῦ ἡῖνας (ἐτύγγανεν
γὰρ αὐτοῦ που ὁ Καίσαρ ἐν τῷ τότε πρὸς τι τῶν
ἐθνῶν διαμαχόμενος) ἀγγεῖλαι τέ οἱ τὰ ἐξυνευχθέντα,
καὶ οὕτως εἰλεῖν τὸν βασιλεῖα, ὥς αὐτίκα δὴ μάλα C
ὀπατικούς ¹⁰⁶ ἐπὶ τῶν ἐν τοῖς μάλιστα εὐπατριδῶν
τε καὶ εὐδαιμόνων ἀνδρῶν ἐκ τῆς Ῥώμης ἀπολε-
ξάμενον, ἅμα τῷ σφετέρῳ κλήθει στεῖλαι ἐς τὴν
ἀποικίαν, καὶ τοὺς, ὥς τάχιστα ἐν τῷ χώρῳ γενο-
μένους, χρήματά τε πλείστα ὅσα ἐπιδόνας καὶ σπουδῇ
χρησαμένους, ἀναδομῆσαι ¹⁰⁷ αὐθις τὴν πόλιν, καὶ
ἐς τὸ μέγχι τοῦδε σωζόμενον ἀπεργάσασθαι σχῆμα.
Νῦν οὖν οἱ ἐκείνη ἀστοὶ Πελασγοὶ μὲν οὐκέτι ἂν δι-
καίως ¹⁰⁸ κληθεῖεν, Ῥωμαῖοι δὲ μᾶλλον, εἰ καὶ τὰ
τῆς φωνῆς ἐς τὸ Ἑλληνικὸν τε καὶ Ἀττικώτερον
μετεβάλοντο. Πῶς γὰρ οὐκ ἡμελλον προσοικούντες
τὴν Ἰωνίαν; Ταῦτα δὲ οὕτω ἐξυνευχθῆναι δηλοῖ μέν
που καὶ ἡ πάτριος τοῦ ἀστεος ἱστορία, οὐκ ἥκιστα
δὲ τοῦ πύργου, ὅπερ ἔγωγε ἐκείσε ἐλθὼν ἀνελε-
ξάμην. Ἐν τινι γὰρ τῶν ἀμφὶ τὴν πόλιν ἀγρῶν,
ᾧθεν δὴ ὦν ἐτύγγανεν ὁ Χαιρήμων (Σιδηροῦς δὲ ὄνο-
μα τῷ ἀγρῷ ἐκείνῳ), βωμὸς ἱερῶν ἀρχαιότατος,
ἐν ᾧ δὴ παλαι, ὥς ἔοικε, τοῦ Χαιρήμονος ἀγαλμα
ἐφειστήκει. Νῦν γὰρ οὐδὲν ὅτι οὖν ἐν αὐτῷ φαίνεται.
Ἐγχεχάραται δὲ ὁμῶς ἐτι τὸ ἐλεγείον τῷ βωμῷ
ὡδὲ πως ἔχον·

A miseratione itaque harum rerum duci non alienum
ab humano more videtur : admirari vero vehemen-
ter et percelli, hominum fuerit, qui veterum rerum
parum sunt periti, quique nesciunt, quod hæc terræ
regio sua natura perpetuo varias in se affectiones
suscipere soleat. Frequenter enim etiam antehac
urbes integræ terræmotu perierunt, adeo ut veteri-
bus incolis exutæ ab aliis rursum conditoribus sint
instauratæ.

17. Tralles itaque urbs, in Asia nunc ita dicto
campo juxta Mæandrum fluvium sita, olim quidem
Pelasgorum colonia fuit, sub Augusti vero Cæsaris
tempora terræmotu quassata est et subversa, nihil-
que in ea integrum relictum. Oppido vero in hunc
modum ¹⁰¹ miserrime collapsa, aiunt rusticum
quemdam ex iis, qui agros colunt, Chæremonem
nomine, ingentem ob illius casum mœrorem animo
concepisse, quem cum ferre non posset, admiran-
dum quoddam et incredibile facinus peregis-
se. Neque enim itineris longitudine, neque postulatio-
nis magnitudine deterritum, neque quod gravissima,
uti verisimile erat, pericula aditus videretur, et
quidem incerto eventum, neque eorum, quos domi
reliquerat, solitudinis ratione habita, neque alte-
rius ullius rei, cujus consideratione atque respectu
homines sententiam mutant, pervenisse non tantum
Romam, sed in Cantabrorum regionem, circa ipsa
Oceani litora (erat enim ibi tum temporis Cæsar
gentes quasdam debellaturus), et ei, quæ Trallis con-
tingerant, significasset, et quidem ejus oratione ita
captum fuisse Cæsarem, ut protinus delectos septem
consulares, qui splendore generis et fortunarum
inter Romanos eminebant, cum magno comitatu in
coloniā miserit, eosque, cum magnis itineribus
eo pervenissent, magna pecuniæ vi allata summa-
que diligentia adhibita, urbem denuo instaurasse,
atque in hanc, quæ hodie cernitur, formam exædi-
ficasse. Nunc itaque Trallenses cives non amplius
Pelasgi jure vocari possint, sed potius Romani,
tametsi sermo illorum in Græcicum ¹⁰² et Atti-
cum sit mutatus. Qui enim aliter fieri potuisset,
cum Ionum sint finitimi? Hæc vero ita accidisse
testatur satis et patria urbis historia et epigramma,
quod ego, cum eo venissem, legi. Nam in agro
quodam urbi vicino, in quo natus erat hic Chære-
mon (Sidirus sive ferreus ei agro nomen), ara
stabat vetustissima, in qua olim, uti verisimile,
Chæremonis statua erat posita. Nunc enim nihil in
ea comparet; nihilominus tamen elegion etiam nunc
aræ in sculptum cernitur, quod ita habet :

VARIE LECTIONES.

¹⁰¹ Ἀσία νῦν R, νῦν Ἀσία vulg. ¹⁰² Paphlagonēs h. l. habet intrp., sed infra Pelasgos. ¹⁰³ αὐτοῖς ἐτι R.
¹⁰⁴ ἀλλὰ γὰρ καὶ R, ἀλλὰ καὶ vulg. Κανταβρινῶν R, Κανταβρινῶν vulg. Agathias, cui parum de Can-
tabris innotuerat, ex verbis epigrammatis Κανταβριν ἐς γὰρ fluxit sibi Cantabrinos. ¹⁰⁵ ὀπατικός correxi,
intrp. consulares, ὀπάτους R et vulg. ἐπὶ τὰ R, sed in marg. ἐπὶ τὰ. ¹⁰⁶ ἀναδομῆσαι R et Lugd. ἀνοικοδομή-
σαι edd. ¹⁰⁷ εὐδαιμόνως R.

Charemon, patriam ut stravit successio terræ,

Longinquæ volat ad littora Cantabriæ,
Et magni genibus se advolvit Cæsaris; inæ

Collapsas Tralles ex iterum ædificat.
Ergo his pro meritis statua donatur; ut ara

Stet media, caræ conditor ut patriæ.

Ac Trallianorum quidem res hoc modo se habere creditæ sunt. Multæ vero etiam aliæ per idem illud tempus in Asia urbes, Ionicæ scilicet et Æolicæ, similibus malis obnoxie fuerunt.

18. Sed hæc talia mihi nunc omittenti et narrationem supra 103 inceptam continuanti, ad Lazorum regionem et Persica bella est eundem, cum et iisdem temporibus singula gesta sint. Romanis enim et Persis gravissimum inter sese jam inde a multo tempore bellum intercessit, et frequenter mutuos agros populati sunt et devastarunt; modo citra ullam belli denuntiationem irruptionibus insidiosisque insulubus factis, modo numeroso exercitu apertoque prælio congregientes. Paulo autem antea inducias fecerant, non ita quidem ut absolutissimam pacem agerent, neque ut omnibus in partibus pericula bellica cessarent, sed tantum circa orientem et Armeniæ fines utrique genti pax sancita erat; circa Colchicam vero regionem bellum vigeat. Lazi autem olim Colchi dicebantur, et hos illos esse constat; neque de hoc quisquam dubitaverit, qui Phasidem et Caucasum et diuturnam eorum circa hæc loca habitationem considerarit. Dicuntur vero Colchi Ægyptiorum esse colonia. Aiunt enim multo tempore ante heroum, qui Jasonem comitabantur, adventum, imo ante Assyriorum imperium, etiam ante Nini et Semiranidis tempora, Sesostri quemdam Ægyptium regem ingenti indigenarum exercitu coacto, cum universam Asiam invasisset ac subjugasset, eo 104 etiam loci venisse, et aliquam exercitus sui partem ibi reliquisse, atque inde Colchorum gentem deduciam. Quod ipsum et Diodorus Siculus et alii complures veterum historicorum testantur. Hi itaque, sive Lazi, sive Colchi, sive Ægyptii sedibus suis migrantes, variis nostra ætate bellis fuerunt lacesciti, multaque prælia ob horum regionem sunt commissa. Chosroes enim Persarum rex cum jam multa valdeque opportuna illius regionis loca invasisset atque occupasset, nequaquam sibi conquiescendum duxit, sed et reliqua in suam potestatem redigenda. Justinianus vero Romanorum imperator Gubazem Lazorum tum temporis regem et

A [P. 55] Κλασθείσας πάτρας σεισµῷ ποτε, Κάν-
[ταβρον] ἔς γὰρ
Χαιρήμων ἔκτα, πατρίδα ρυσόµενος 21.
Καίσαρ δ' εἰλιχθεὶς περὶ γούνασι, τὰν µεγά-
[λαυχον]
Ἄρθωσα Τράλλιν, τὰν τότε 22 κεκαµέναν·
Ἄρθ' ὡν συγγενέες 23 τοῦτο βρέτας, ὅρρ' ἐπὶ
[βωµῶν],
Ὅλα δίκῃ κτίσταν 24, τὰνδε φέροιτο χάριν.

Καὶ τὰ μὲν τῶν Τράλλεων περὶ ὧδε πως ἔχουν πεπίστευται. πολλὰς δὲ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ καὶ ἄλλας πόλεις ἐν τῇ Ἀσίᾳ, Ἰωνικὰς τε καὶ Ἀιολίδας, παραπλήσια παθεῖν ζυγηνέχθη.

19. Πλὴν ἀλλ' ἔμοιγε νῦν τὰ τοιαῦτα παρέντι, καὶ αὐθις τοῦ προτέρου λόγου ἔχοµένῳ, ἐπὶ τὴν τῶν Λαζῶν χώραν καὶ τοὺς Περσικοὺς πολέµους ἱτέα, ἐπεὶ καὶ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐπράσσετο ἔκαστα. Ῥωμαίοις γὰρ καὶ Πέρσαις ἤδη μὲν ἐκ πλείστου μέγιστος πόλεμος ζυνευστήκει 27, καὶ θαµὰ τὴν ἀλλήλων ἐδῆουν καὶ ἐλυµαίνοντο 28, νῦν μὲν εἰσοδολὰς ἀκηρύκτους μηχανώµενοι καὶ ἐφδοῦς, νῦν δὲ πολλῶν στρατῶν ἐς ἐμφανεῖς 29 παρατάξεις χωροῦντες. Ὑλῆγ' δὲ ἐμπροσθεν ἐκχειρίαν ἐπεποίητο, ἐφ' ᾧ μέντοι οὐ τελευταίην ἀγειν εἰρήνην, οὐδὲ ὥστε πάντοθι 30 τῶν κινδύνων πεπαύσθαι, ἀλλ' ὅσον µόνον ἀνὰ τὴν ἑω 31 καὶ τὰ τῆς Ἀρµενίας ὅρια ἐκατέρω γένει ἐσπεῖσθαι, ἀµφι δὲ τὴν Κολχίδα γῆν τὸν πόλεμον διαφέρειν. Οἱ δὲ Λαζοὶ Κόλχοι τοπικαῖον ὀνοµάζοντο 32, καὶ οὗτοι ἐκεῖνοι τυγχάνουσιν ὄντες. Τοῦτό τε 33 οὐκ ἂν τις ἀµφιγνοῖσσι τεκµαιρόµενος τῷ τε Φάσιδι καὶ Καυκάσῳ καὶ τῇ περὶ ταῦτα ἐκ πλείστου 34 οἰκῇσι. Λέγεται δὲ τοὺς Κόλχους Αἰγυπτίων εἶναι ἀποίκους. Φασὶ γὰρ πολλῶ ἐμπροσθεν τοῦ ἐπιπλου τῶν ἀµφὶ τὸν Ἰάσονα 35 ἡρώων, καὶ πρό γε 36 τῆς τῶν Ἀσσυρίων ἐπικρατείας καὶ τῶν Νίνου τε καὶ Σεµιράµιδος χρόνων Σέσωστριν τινα βασιλεῖα Αἰγύπτιον µεγίστην στρατιὰν ἐκ τῶν ἐπιχωρίων ἀγείραντα, καὶ ἅπασαν τὴν Ἀσίαν ἐπελθόντα καὶ καταστρεφάµενον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷδε ἀφικέσθαι τῷ χώρῳ, ἀπόµοιράν τε ἐνταῦθα καταλιπεῖν τοῦ ὁµίλου, καὶ τοῖνυν ἐνθένδε τὸ τῶν Κόλχων κατάγεισθαι γένος. Τοῦτο δὲ Διόδωρος τέ φησιν ὁ Σικελιώτης καὶ ἄλλοι ὡς πλείστοι τῶν παλαιῶν ἱστοριογράφων. Οἱ δὲ οὖν, εἴτε Λαζοὶ, εἴτε Κόλχοι, εἴτε Αἰγύπτιοι µετανάσται, περιµάχῃ τοι ἐν τῷ καθ' ἡµᾶς γεγέννηται χρόνῳ, καὶ πλείστοι ὅσοι ἀγῶνες τῆς τούτων γε 37 ἔκατι καταβέβληνται χώρας. Χοσρόης τε γὰρ ὁ Περσῶν βασιλεὺς ἤδη πολλὰ καὶ ἐπικαιρότατα τῶν ἐκεῖνι χωρίων σφετερισάµενος καὶ κατέχων, οὐκ ὥστε δεῖν µεθεῖναι, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ χειρώσασθαι διανοεῖτο, Ἰουστινιανῷ τε τῷ Ῥωµαίων αὐτοκράτορι καταπρόσθαι Γουδάξην [P. 56] τὸν Λαζῶν 38 ἐν τῷ

VARIAE LECTIONES.

21 Καντάβρον R. 22 ρυσόµενος R. 23 τότε scripsi, ποτε R et vulg., intrp. olim. 24 συγγενέες Lugl. intrp. propinqui, συγγενές R, συγγενές οἱ vulg. 25 ὅλα δίκῃ κτίσταν R. δίκῃ etiam intrp., dum vertit merito, ὅλα γε δὲ κτίστας vulg. 26 ζυνευστήκει R, ζυνευστήκει vulg. 27 ἐλµ. x. ἐδῆουν R. 28 ἀν' ἐμφανεῖς R. 29 πάντοθεν R. 30 τὴν ἑω R. 31 ὀνοµ. vulg. 32 τοῦτό γε R, καὶ ὅτι — τοῦτό γε con]. Cl. ἀµφιγνοῖσσι R. 33 ἐπὶ πλείστου R. intrp. accolæ effuse circumjectos. 34 Ἰάσονα R, Ἰάσωνα vulg. 35 πρό γε R, intrp. antequam Ass. rerum potirentur, πρὸς γε vulg. 36 γε οἱ. R. ἔκατι καταβ. χώρ. x. ἔκ. κατ. vulg. 37 τῶν Λαζῶν R. Pro ἐν τῷ τότε R ἐς τὸν τε.

τοτε βασιλέα, καὶ ἅπαν τὸ ἔθνος, κατηρώδεις ὄντας καὶ εὐνοὺς καὶ τὰ ἐς θεὸν ὁμογνώμονας¹⁰, οὐκ ἀνεκτὰ ἰδοῦναι οὐδὲ ὄσπον. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἐπαιρᾶτο παντὶ σθένει ἀπώσασθαι ὡς τάχιστα τοὺς πολεμίους. Ἐλογίζετο γὰρ καὶ ἰδεῖν, ὥς εἰ τῷ πολέμῳ κρατήσαιεν οἱ Πέρσαι, καὶ ἀπάσης ἐπιλάβοοντο τῆς χώρας, οὐδὲν ἔσται τὸ καλῶν αὐτοὺς ἀνὰ τὴν¹¹ Εὐξεινον πόντον ἀδεῶς ναυτιλλομένους, τὰ ἐνδύτα τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς ἀνιχνεύειν. Τοιγάρτοι στρατευμὰ τε μέγιστον καὶ ἀλκιμώτατον¹² ἐνταῦθα ἔταξεν, καὶ στρατηγούς ἐπίστησεν τοὺς ἀρίστους. Βίσσας τε γὰρ, καὶ Μαρσίνους, καὶ Βούζης ἡγήτο, ἀνδρες ἐν τοῖς μάλιστα γεγεννημένοι καὶ πολέμους συγχωρὸς ἀγωνισάμενοι. Ἔστατο δὲ καὶ¹³ Ἰουστίνος ὁ Γερμανοῦ, νεῆκων μὲν ἐτι κομιδῇ, τὰ δὲ πολέμια ἤδη πεπαυμένοις.

19. Μερμερόης δὲ ὁ τῶν Περσῶν στρατηγός, ἐπιπῆθ' ἑπταερον Ἀρχαιοπόλει¹⁴ τε δις προσβαλὼν ἀπεκράουστο, καὶ ἄλλα ἅττα ἐπιπράχει, ἃ δὴ ἔγωγε¹⁵ παρήμι (ἀποχρώντας γὰρ ποῦ Προκοπίῳ τῷ ῥήτορι τὰ μέχρι τῶνδε ἀναγέγραπται), τότε δὴ αὖθις (ἐνθὲν γάρ μοι ἀρχομένην τὰ ἐφεξῆς ἀρμοστέον), ἀφῆκτο μὲν ἐς Μουσίριον τε καὶ Κοτάειον¹⁶ τὸ φρουρίον, ἰσοῦλετο δὲ τὴν ἐς Τήλεφιν δυσχωρίαν παραμεψάμενος, εἰσω τοῦ Φάσιδος γενέσθαι ποταμοῦ, καὶ τῷ ἀπροσδοκῆτ' τοὺς Ῥωμαίους ἐκπλήξας, διὰ πείρας ἀλθεῖν, εἰ πως ἂν ἔνα γούν τῶν τῆδε πολισμάτων παραστήσασθαι δυναθείη. Ταῦτα δὲ αὐτῷ πράττειν ἐκ τοῦ ἐμπρονοῦς πορευομένου καὶ ἐπιόντι ἀμήχανα ἦν. Μαρσίνος γὰρ ὁ στρατηγός ἄμα τῇ ἀμφ' αὐτὸν στραπῆ¹⁷ ἐς τὴν Τήλεφιν ἐβρουμένος (φρουρίον δὲ τοῦτο κρητερόν τε καὶ ἐχυρώτατον), διεφύλαττεν ἐπιμελέστατα τὰς εἰσόδους. Ἔσται δὲ καὶ ἄλλως τὸ χωρίον δύσβατον τε καὶ ἀπρόσδοον. Φάραγγες τε γὰρ¹⁸ καὶ πέτραι ἀπερρήγυλοι καὶ ἐς ἀλλήλας ἐπικλινόμεναι στενωπὴν ἀτεχνῶς τὴν ὑποκειμένην ἀτραπὸν ἐκτελοῦσιν. Ἄλλοθεν δὲ οὐκ ἔστιν ὁπωσὺν εἰσιτητέα. Τὰ γὰρ ἐχόμενα πεδία Πλωδῇ γέ εἰσι θεινῶς καὶ τελμετῶδῃ, λόχμαι τε θασεῖται καὶ θρυμοὶ¹⁹ ἀνέχουσιν, ὥς καὶ ἐνὶ ἀνδρὶ, καὶ τούτῳ εὐζώνῳ, ἀπαρον εἶναι τὸ χρῆμα, μὴ τοῖ γε πλήθεσιν ὠπλισμένοις. Πλὴν ἀλλὰ καὶ ὥς οἱ Ῥωμαῖοι οὐδὲν²⁰ ὁπιοῦν πόνου ἀνιέντες, εἰ ποῦ τι εὖρον τῶν τόπων σφαλερόν τε καὶ βέσιμον, αὐτίκα ξύλοις τε καὶ λίθοις περιέφραττον, καὶ θαμὰ ἐν τοῖςδε ἐμύχθουν. Διαπορευόμενῳ δὲ οὖν ἐν τοῖς παρ-οῦσι τῷ Μερμερόῃ καὶ πλεῖστα διαλογιζομένων, προσῆλθεν διανοεῖσθαι, ὥς εἰ γε ἐσθδῆσούν τρόπῳ διαλύσει²¹ τὴν φρουρὰν τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἡμέμα ἀπώσοιτο, οὐ πάμπαν αὐτῷ τὰ ἐς τὴν διάβασιν [P. 57.] ἀνήνυτα ἔσται. Πολέμειον μὲν γὰρ

A universam gentem, subditam sibi et benevolam et communis religionis cultusque divini nexu conjunctam, deserere nec æquum nec justum censebat; quin potius omnibus viribus hostes quam citissime profligare tentabat. Reputabat enim cum animo suo et verebatur, ne si Persæ bello vincerent, nihil eis impedimento futurum esset, quominus per Euxinum pontum citra ullum metum navigantes interiora Romani imperii loca pervaderent. Quocirca maximum validissimumque exercitum ibi locavit, præstantissimosque duces ei præfecit. Bissas enim et Martinus et Buses ei præerant, viri specialissimi et frequentibus præliis exercitissimi. Missus vero est etiam Justinus Germani filius, admodum¹⁰⁵ quidem ille adhuc juvenis, sed jam tum bellicarum rerum peritus.

19. Mermeros autem Persarum dux cum antea bis in Archæopolim impetum fecisset, repulsus est aliaque nonnulla gessit, quæ quidem prætereo: quandoquidem Procopius rhetor abunde hæc eo usque conscripsit. Tunc itaque rursus (nam hinc ordienti mihi, quæ sequuntur, sunt coaptanda) ad Muchirisim et Cotaesium propugnaculum pervenit, eo consilio, ut difficultate locorum, quæ sunt circa Telephin, prætergressa, ad Phasidem fluvium pertingeret, Romanisque inopinato ipsius adventu perculsis, tentaret, si qua ratione castella aliquot in potestatem suam redigere posset: quod quidem ipsi aperte rectaque via procedenti atque irruenti difficillimum factu fuisset. Martinus enim præfectus cum suis copiis Telephin insidens (est autem hoc validum munitissimumque propugnaculum), diligentissime aditus tuebatur: et est alioqui locus ipse accessu difficillimus. Nam et præcipitia et præruptæ petreæ in se mutuo vergentes angustissimam plane subjectam ei viam efficiunt, neque alia ulla ex parte cuiquam aditus pater. Circumjecti enim campi sunt vehementer palustres et limosi, quibus densi saltus et nemora imminent, adeo ut vel uni alicui eique expedito difficilis sit transitus: tantum abest¹⁰⁶ armatis agminibus. Sed ne sic quidem Romani ullum laborem prætermittentes, si quem uspiam comperissent locum parum tutum, quique videretur transiri posse, eum sudibus et saxis obstruebant, assidueque operi erant intenti. Ambigenti itaque hisce in rebus Mermeroi pluri-maque secum reputanti, hæc cogitatio in mentem venit, si quacunque ratione præsidium Romanorum solvere sensimque removere posset, non omnino irritum sibi transitus sui conatum fore. Hostibus enim assidue loco insidentibus, fieri non poterat, ut utriusque voti sui compos fieret. Illis vero re-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ Post ὁμογνώμονας lacuna fuerat in R usque ad οὐδὲ, in qua recentior manus scripsit: ἰδοῦναι; et in marg. εἶναι. ¹¹ ἀμφὶ ἀνὰ τ. Εὐξ. R. ¹² στρατ. τε μέγ. x. ἀλκ. R. ¹³ δὲ τε x. ἀλκ. vulg. ¹⁴ ὁ δὲ καὶ R, δὲ τε καὶ vulg. ¹⁵ Ἀρχαιοπόλει R, Lugd., Ἀρχαιοπόλει edid. ¹⁶ ἐγὼ R. ποῦ add. ex R. ¹⁷ Cotaesium Kutais est, Imiretie oppidum regium ¹⁸ γὰρ om. R. ¹⁹ θρυμοὶ R., θρυμὰ vulg. ²⁰ οὐδὲν τε οὖν R. ²¹ διαλύσει Cl., διαλύσει R et vulg.

missioribus factis, cum id solum relinqueretur, ut locorum iniquitati mederetur, et difficilis transitus itinera pervia redderet; id ei non admodum impossibile factu videbatur. Sperabat enim, excisa sublatæque vi manuum silva, obstantibusque petris excavatis, se non difficulter transiturum. Quocirca ut, quæ animo conceperat, perficeret, huiusmodi fraudem excogitavit. Simulavit se repente morbo correptum gravi pariter et incurabili. Decumbebat itaque summam ægritudinem præ se ferens, et fortunam suam lamentans. Rumor hic statim universum exercitum est pervagatus, præfectum gravissime ægrotare neque **107** diu supervicturum. Porro rei ipsius veritas eos, qui operas suas hostibus locant consilia suorum prodendo et arcana clanculum patefaciendo, latebat. Accuratissime enim consilium celabatur, et ne cum amicissimis quidem communicabatur; selis vero rumoribus, qui per multitudinem circumferebantur, decepti, id Romanis nuntiarunt; qui quidem facile sunt persuasi, non tam, arhitror, nuntio, quam quod id maxime esset ex ipsorum animi sententia.

20. Statim itaque accuratam illam continuamque curam laxantes ac remittentes, segnius custodias agebant. Paucis post diebus Mermeroes etiam mortem obisse nuntiat. Occulebat enim se ipse in quadam domuncula, adeo ut etiam apud intimos suorum familiarium ea opinio valuerit. Tum vero et quidem magis supervacaneum visum est Romanis vigilare, supervacaneum ingentes labores suscipere. Quocirca omissis illis obstructionibus itinerum et laboribus, quos huic operi impendebant, ad remissius vivendi genus sunt dilapsi, solidas noctes dormientes, in villis prædiisque degentes, neque speculatores emittebant, nec quidquam eorum, quæ in rem ipsorum essent, agebant. Persuadebant enim sibi, Persas duce sive præfecto orbatos, nequaquam in se ituros, quin potius quam longissime fugituros. Hæc vero ubi cognovit Mermeroes, confestim dolum detegit, ac Persis talem se, qualis antea fuerat, visendum præbet; **108** statimque, quanta potuit alacritate, omnibus copiis motis, et difficultatibus itinerum ea, quam jamdudum animo suo conceperat, ratione superatis, propugnaculo appropinquavit; et jam Romanis imminabat inopinatio rei eventu percussis, quique jam sese tueri non poterant. Tunc itaque Martinus locum deserendum censuit, priusquam Mermeroes, penitior eruptione facta, Romanos, qui in præsidio erant, magna clade afficeret. Qui enim fieri poterat, ut perpauci tantam hostium vim sustinerent, neque

A τῷ χώρῳ ἐνδελεχέστατα ἐφεδρενόντων, οὐκ οἶόν τε ἦν ἅμα ἀμφοτέρων, κρατῆσαι· ἐκείνων δὲ ἀνιέντων, ἀλλὰ μόνην γε τὴν δυσχωρίαν ἀκέσασθαι, καὶ τὸ δυσέμβολον τῆς πορείας ἐς τὸ εὐέροδον. ἄμωστέπως μετασκεινάσαι οὐ λίαν ἀδύνατα εἶναι ἤγειτο. Ἥλπιζε γάρ τὴν ὕλην ἐκτέμνων τῇ πολυχειρίᾳ καὶ ἀνακαθαίρων, καὶ τῶν πετρῶν ὅτι ἀντίξουν διακολάπτων καὶ παραιρούμενος, οὐ χαλεπῶς διαθήσεσθαι. Ὡς ἂν οὖν ταῦτα διαπράξοιτο, ἐπενόει τοιάδε· ἐσκήπτετο ἄθροον νόσῳ τινὶ δεινῇ τε καὶ ἀνηξέστῳ. ἔαλωκέναι, καὶ οὖν ἀνεκέκλιτο δυσφορῶν θῆθεν καὶ ἀσγάλλων καὶ τὸ ξυμπεσὼν ὀλοφυρόμενος· ὃ τε λόγος οὗτος ἀνὰ πᾶν αὐτίκα ἐφοίτα. τὸ στράτευμα, ὡς ὁ στρατηγὸς πονήρως τε ἔχοι, καὶ ὅσον οὕτω ἀπολείται· ὅσους τε αὐτῶν ἤρεσκεν μισθαρεῖν τοὺς ἐναντίους ἐπὶ τῇ τῶν οἰκειῶν προδοσίᾳ, καὶ λάθρα ἐξάγειν τὰ ἀπόρρητα, οὗτοι δὲ τὸ μὲν ἀτρεκέως οὐκ ἐγίνωσκον· ἀσφαλέστατα γὰρ τὸ βούλευμα ἐκρύπτετο, καὶ οὐδὲ ἐς ἅπαντας τοὺς φιλάτους ἐξέπιπτε· μόνους δὲ τοὺς ἐν τῷ ὁμίλῳ περιαγομένοις ἐξηπατημένοι τοὺς Ῥωμαίους διήγγελλον. Οἱ δὲ ῥαδίως ἐπείθοντο οὐ τοσοῦτον, οἶμαι, τῇ ἀγγελίᾳ, ὅποσον τῷ βουλομένῳ τῆς γνώμης.

Κ'. Εὐθύς δὲ οὖν τὸ ἐνεργόν τε καὶ σύντονον τῆς φροντίδος ὑπογαλῶντες, οὐκέτι λίαν ἀκριθεὶς τὴν φυλαχὴν ἐποιοῦντο. Ὀλίγαι τε παρῳχέεσαν ἡμέραι, καὶ ὁ Μερμερόης ὡς δὴ τεθνηκὼς ἀπηγγέλλετο. Ἐκρυπτε γὰρ ἐαυτὸν ἐς τὴν δωμάτιον, ὡς καὶ παρὰ τοὺς οἰκειοτάτους τήνδε νικήσαι τὴν δόξαν· τότε δὲ οὖν καὶ μᾶλλον τοὺς Ῥωμαίους περιτόν τι ἐδόκει ἀγρυπνεῖν τε καὶ ἐπιτολῇ διαπνεῖσθαι. Καὶ τοίνυν μεθάντες τὰς περιφράξεις καὶ τὴν ἐν τούτοις ἀπεργασίαν, ἐς τὸ ἀνειμένον μετέβαλλον, παννύχιόν τε καθεύδοντες καὶ ἐς τὰς ἐπαύλεις τῶν ἀγρῶν διαιτώμενοι, καὶ οὕτε κατασκόπους ἔστελλον, οὕτε ἄλλο τι ἐπρασσον τῶν δεόντων. ὦνοντο γὰρ ὡς οὐκ ἂν ποτε οἱ Πέρσαι, ἀστρατήγητοι θῆθεν γεγόνότες, ἐπ' αὐτοὺς ἤξουσιν, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ὡς πορρωτάτω φευξοῦνται. Ταῦτα δὲ γνώσας ὁ Μερμερόης ἀνακαλύπτει ἐξαπναιῶς τὸν δόλον καὶ ἐπιφαίνεται τοὺς Πέρσαις ὅποιος καὶ πρότερον, καὶ εὐθύς, ὡς εἶχε προθυμίας, ἅπαντας κινήσας, καὶ τὴν χαλεπότητα τῆς πορείας εὐ διαθείς, ἥ πάλαι διενόετο, παραγέγονεν ἀγχοῦ τοῦ φρουρίου. Καὶ ἤδη ἐπέλαζε τοὺς Ῥωμαίους κατεπτηχέει τῷ παραλόγῳ καὶ οἷος οὐκέτι ἀμύνεσθαι. Τότε δὲ οὖν ὁ Μαρτίνος ἔγνω καταλιπεῖν τὸ χωρίον, πρὶν τελεῶτατα παρελθεῖν, εἰσω τὸν Μερμερόην, καὶ μέγα τι κακὸν τοὺς τῆδε Ῥωμαίους [P. 58] ἐργάσασθαι. Πῶς γὰρ ἐνῆν αὐτοὺς ὀλίγους γε θύτας ἐνεγκεῖν τὰ πλήθη τῶν πολεμίων, καὶ μὴ οὐχὶ αὐτοῖσι διαφθαῖναι; Οὕτω δὲ οὖν καταστρατηγηθέντες ὑπὸ

VARIÆ LLECTIONES.

ἅμα ἀμφ. R, ἀμφ. ἅμα vulg. ἑξέροδον R, corr. in mg. pro εὐέροστον, εὐδοκον vulg. εἶναι add ex. R. δεινῇ τ. κ. ἀνηξ. ἐάλ. R, ἐάλ. δ. τ. κ. ἀν. vulg. ἐφοίτα R, ἐχώρει vulg. ὅσους δὲ Suid. s. v. μισθαρεῖν ἐπὶ τῇ τ. οἰκ. προδ. τοὺς ἐναντ. R. δὲ om. R. ἐς τὴν δωμάτιον R et inlpr. in domicilio quodam, ἐπὶ δωμ. vulg. διαφθαῖναι ὑπὸ θύσας Suid. s. v. αὐτοῖσι.

τῶν Βαρβάρων, καὶ αἰσιόστην ποιοῦμενοι τὴν ἀνα-
χώρησιν, ἠπειγόντο τοῖς ἄλλοις ἀναμιχθῆναι στρα-
τεύμασιν. Ἐτύγχανον γὰρ οἱ ἀμφὶ Βέσσαν τε καὶ
Ἰουστίνον ἐν πεδίῳ τινὶ στρατοπεδεύομενοι, οὐ πόρ-
ρω Τηλέφρου κειμένῳ, ἀλλὰ μόνους σταδίοις ἐπὶ τὰ
δισετηκότι. Ἔστι δὲ οὐδὲν ὅτι οὖν ἄλλο ἐνταῦθα, ἢ
μόνα ^α χυτῶν πωλητήρια, ὡς καὶ τὴν προσηγο-
ρίαν ἐνταῦθεν τῷ χώρῳ ^β ἐλήφθη· Ὀλλάρια ^γ γὰρ,
ὡς ἂν Λατίνος τις φῆσιν, ἐπωνόμασται· δύναται
δὲ τοῦτο τῇ Ἑλληνικῇ φωνῇ Χυτροπόλια. Ἦδη δὲ
πολλῶν ἅμα τῷ Μαρτίνῳ προτερησάντων καὶ ἐν
τῷ ἀσφαλεῖ γενομένων, ἐδουλεύοντο ἅπαντες οἱ στρα-
τηγοί, ἐνταῦθα τοὺς δυσμενεῖς ἐκδεξάμενοι στή-
σεσθαι ^δ τε ἐς παράταξιν, καὶ διακυλύειν αὐ-
τοὺς ἀνὰ τὰ πρόσω ἰόντας. Ἦν δὲ τις τῶν ἐπιση-
μοτάτων ἐν τοῖς ταξίρχαις Θεόδωρος ὄνομα, τὸ
μὲν γένος Ἑλλαν ἐκ τοῦ ἔθνους τῶν Τζάνων, παρὰ
Ῥωμαίοις δὲ τεθραμμένος, καὶ ἤδη τὸ βαρβα-
ρικὸν τοῦ τρόπου, εἰ καὶ πάτριον ἦν, ἀποσκευα-
σάμενος καὶ ἐς τὸ ἀστυεῖστατον μετακομίσας. Οὗ-
τος δὴ οὖν ὁ Θεόδωρος ἅμα τῇ εἰκόλῃ δυνάμει (εἴ-
ποντο γὰρ αὐτῷ οὐ μείους ἢ πεντακῆσιν ^ε ἄνδρες
τῶν ὁμοφύλων), ἀμφὶ Τήλεφρον ἐτι ἐμμενῆκει, ἐλ-
ρημένον αὐτῷ ὑπὸ Μαρτίνου, μὴ πρότερον ἐνθὲνδε
χωρῆσαι, πρὶν ἂν θεάσεται ἅπαντας τοὺς πολεμίους
εἰσθεδληκότας, εἰκάσοι τε αὐτοὺς, ὡς ἐνεστίν, ὅσοι
εἰεν, καὶ γνοίῃ ὅπως ἔχουσιν ὁρμῆς τε καὶ
γνώμης.

κα· Ὅ δὲ (ἦν γὰρ ἐς ἅπαντα δραστήριός τε καὶ θαρ-
ραλέος) καὶ δὴ κατὰ ταῦτα ἐποίησιν· καὶ εἰτα ἐπειδὴ πα-
ρόντα εἶδε τὰ πλήθη τῶν Περσῶν ἐνθὲς τοῦ φρουρίου,
ἔγνω τε αὐτοὺς οὐ μέχρι τοῦδε στησομένους, ἀλλὰ καὶ
σφόδρα πολεμῆσειντας, αὐτίκα ἔφρετο. Εὐρὼν δὲ
κατὰ τὴν πορείαν πολλοὺς τῶν Ῥωμαίων οὐκ εὐ-
θυδρομήσαντας ^ς ἐς τὰ Χυτροπόλια, ἦπερ αὐτοῖς
διετέτακτο, ἀλλὰ ἐν οἰκήμασι Λαζικοῖς εἰσπηδήσαν-
τας, καὶ ἀφαιρουμένους ἐλυμόν τε ^τ καὶ ζεῖός τε καὶ
ἄλλα ἅττα τῶν ἐδωδύμων, ἀπελαύνειν τε αὐτοὺς ἐπι-
ρήτο καὶ κατεμέμφετο τῆς παρανοίας ^τ, ὡς οὐκ εἰ-
δότας οὐ περ τυγχάνουσιν ὄντας κακοῦ. Ὅσοι μὲν
οὖν ἦσαν ^θ αὐτῶν οὐ λίαν λίγνοι τε καὶ ἀκόλα-
στοι, οὗτοι δὲ μεταμαθόντες ^ι τὸ λῶρον, ζυνοῖποντό
τε αὐτῷ καὶ βάρην ἀπεκομίζοντο· πλὴν ἄλλ' οὐ γε-
γνήναι χώρα τῷ Θεόδωρῳ σχολαίτερον διαγγεῖλαι
τοῖς στρατηγοῖς τὴν ἐπὶ λῦσιν ^κ τοῦ Μερμερούου.
Ἐνίων γὰρ ἐτι ἐκ τοῦ στρατοῦ τῇ ἀρπαγῇ ἐγκειμέ-
νων καὶ οὐκ ἀνιέντων ἐπιφοιτῶσιν ἄθρόον οἱ Πέρσαι,
καὶ ὀλίγους μὲν αὐτῶν ἔκτεινον· οἱ δὲ ἄλλοι δρομαῖοι
ἐφυγον, καὶ δὴ ἐξαπιναιώς ἐσπίπτουσιν ἀνὰ τὸ στρα-
τόπεδον ζῶν οἰμωγῇ καὶ θορύβῳ, ὡς ἅπαντας ζυ-
ταραχθῆναι τῷ αἰφνιδίῳ, καὶ πέρα [P. 59.] τοῦ
μετρίου δειμαίνοντας ἐς ὑπανωγὴν μετανίστασθαι.

A primo statim impetu ad internecionem caderentur?
Noc igitur dolo circumventi superatque a barba-
ris, turpissimaque recessione facta, Romani reli-
quis copiis sese conjungere appropriabant. Exer-
citus enim, quem Bessa et Justinus ducebant, in
campo quodam castra locarant non procul a Tele-
phe sito, septem tantum stadiis inde distante. Est
vero nihil aliud ibi quam ollarum forum, unde et
loco nomen inditum. Ollaria enim, ut Latini dixe-
runt, appellatur, quod perinde est, ac si Graece di-
cas χυτροπόλια. Posteaquam vero jam multi cum
Martino fuga praecepta in tuto essent constituti,
visum est omnibus praefectis, ut ibi hostem exspe-
ctantes acie instructa obsisterent, ulterioresque
transitu prohiberent. Erat vero quidam inter prae-
cipuos clarissimosque duces Theodorus nomine,
genus quidem ducens e gente ¹⁰⁹ Zanorum, sed
apud Romanos educatus, quique jam barbaricos
mores, tametsi patris erant, exuerat et ad summam
urbanitatem traduxerat. Hic itaque Theodorus cum
suo agmine (sequebantur enim ipsum non pauciores
quingentis suae nationis viri) circa Telephim
adhuc stationem habebat. Mandarat enim ei Mar-
tinus, ne prius inde discederet, quam omnes hostes
irruentes vidisset, eorumque numerum, quoad fieri
posset, observaret cognoscereque, quid virium,
quid animi haberent.

21. Tum ille, ut erat ad omnia strenuus atque
audax, mandata exsequitur. Ac deinde, cum jam
Persarum copias propugnaculum ingressas vidisset,
cognovissetque non eo tenus substitutum hostem,
sed conflictus esse periculis, confestim inde se
subdixit. Cumque in itinere multos Romanorum
non recta ad Ollaria contententes deprehendisset,
prout eis erat imperatum, sed Lazorum domibus
insultantes, panicum et zeam sive semina, aliaque
esculenta rapientes, eos revocare nitentur, teme-
ritatis accusans, qui nescirent, quibus in malis ver-
sarentur. Quotquot igitur ex iis erant minus gulosi
atque intemperantes, potiora moniti ei sese adjun-
xerunt, et ¹¹⁰ sensim se receperunt. Theodoro
tamen locus non erat mature nuntiandi praefectis,
Mermeroe imminebat. Nonnullis enim adhuc extra
castra rapinae intentis neque desistentibus Persae
repente superveniunt; et nonnullos quidem eorum
obtruncant; reliqui concitatore cursu fugientes ce-
leriter cum tumultu ejulatuque in exercitum ruunt,
adeo ut omnes repente motu perturbati et supra
modum expavecti, secessionem et castris fecerint.
Praefecti vero (neque enim adhuc aciem ordinarant),
metuentes etiam, ne barbari imparatos opprimerent,

VARIAE LECTIONES.

^α μόνα R, μόνον vulg. ^β ἐνταῦθεν τῷ χώρῳ R, τῷ γώρῳ ἐνθὲνδε vulg. ^γ Ὀλλάρια Par. τις ins. ex R. ^δ στήσεσθαι R. ^ε ἢ πεντακῆσιν — πρότερον ἐνθὲνδε om. R. lacunae signo in margine posito. ^ς εὐθυδρομήσαντας R. ^τ τε R, Lugd., γε edd. ^θ παρανοίας R. παροινίας vulg. ^ι ἦσαν et οὐ λίαν add. ex R et intpr. qui gulae erant non admodum dediti. ^κ δὲ μεταμαθόντες R, δὴ μαθόντες vulg. ^λ ἐπὶ λῦσιν R.

quæ antea statuta erant neglexerunt, neque quid A consilii caperent sciebant. Neque enim tempus deliberationem de rebus presentibus admittebat, neque ipsa animorum perturbatio. Motis igitur confestim e campo castris, universus exercitus in turpem incompositamque fugam se convertit; neque antea a fuga destiterunt, quam ad insulam pervenis-
sent. Distat autem hæc insula a Telephi quinque summum parasangis; tantum itineris strenui illi vi-
ri unius diei spatio confecerunt celerrime currentes. Constat autem parasanga, ut quidem Herodoto et Xenophonti placet, triginta stadiis, ut vero nunc
liberi et Persæ volunt, uno tantum supra viginti. Idem sentiunt et Lazi; nequaquam tamen ea appella-
tione utuntur, sed ἀναπαύλας, hoc est mansiones, vocant, et mea quidem B sententia recte. Nam et bajuli eorum singulis parasangis emensis et onera deponunt et paululum conquiescunt, aliis ad
exeienda vicissim onera succedentibus; idque quoties facit, per totidem spatia itinera metiuntur et dividunt. Sive igitur hoc, sive illo modo para-
sanga est appellanda, cl. stadiis a propugnaculo insula hæc distat. Est autem locus hic vehementer munitus, neque facile pervius, fluviorum vorticibus
circumcinctus. Phasis enim et Doconus distinctis alveis e Caucasio defluentes, atque initio quam longissime inter se distantes, illic, cogente ita locorum
situ, sensim sibi mutuo appropinquant, non magno amplius intervallo sejuncti: adeo ut Romani alveo quodam ducto, Phasidisque amnis aggere per-
fosso, ejus fluentia in Doconum derivarint, eaque ratione duo hi fluvii, qua parte insula in orientem
vergit, in unum coeant locumque cingant. Inde vero rursus cum flexus quosdam anfractusque faciant non exiguum campum intra se complectuntur. Ul-
terius vero progressi ad occidentem solem sponte
Cua coeunt penitusque commiscuntur: ita ut quid-
quid ab his intercipitur, perfecte insulam efficiat. Hic itaque collecti Romani subsistebant.

μοὺς⁹⁰ ποιοῦμένω, οὐκ ἐλάχιστόν τι χρῆμα τοῦ πεδίου εἰσω ἀπολαμβάνετον. Προϊόντες⁹¹ δὲ ἀνὰ τὰ πρόσω, ἐς δούμενον ἥλιον⁹² ζυμβάλλετον αὐτομάτως καὶ ἀναμίνυσθον⁹³ τελευτώτα, ὡς ταύτῃ γε ἅπαν τὸ μεταξὺ νῆσον ἐς τὸ ἀκριβὲς ἐκτελεῖσθαι. Ἐνταῦθα μὲν οὖν οἱ Ῥωμαῖοι ἐτύγχανον ζυμειλεγμένοι.

112 22. Mermeros vero cum ad Ollaria venisset, multisque contumeliis verborum mollitiem ignaviamque non audientibus objecisset, censuit ulterius sibi progrediendum non esse, neque insulam invadendam. Neque enim tanto exercitui com-
meatus in medio hostilis terræ suppetere potuisset, neque alioquin ad obsidionem bene comparatus erat. Quo-
circa redeundum sibi Telephin et ad illas locorum

Οἱ δὲ στρατηγοὶ (οὐπω γὰρ αὐτοῖς ἐς φάλαγγα ὁ στρατὸς⁹⁴ ἐτετάχατο), δεδιότες καὶ οἱ, μὴ σφί-
σιν οὐ παρεσκευασμένοις⁹⁵ ἐπισταλεῖν οἱ Βάρβαροι, περιεφρόνουν μὲν τὰ πρότερον δοκηθέντα, οὐκ εἴ-
χον δὲ ὅ τι καὶ γένοιτο· οὕτε γὰρ βουλευσάσθαι αὐ-
τοῖς περὶ τῶν παρόντων ὁ καιρὸς ἐνεδίδου καὶ τὸ⁹⁶ ἤδη καταπεπληγῆσθαι τὰς γνώμας. Εὐθὺς οὖν ἄραντες ἐκ τοῦ πεδίου, καὶ ἅπαντα ἐπαγόμενοι τὰ στρατεύ-
ματα, ἔρχοντο ἀγεννῶς καὶ ἀκόσμως, καὶ οὐ πρό-
τερον ἐπαύσαντο θέοντες, πρὶν ἐς τὴν Νῆσον ἰκέ-
σθαι. Ἄπεισι δὲ ἡ Νῆσος ἦδε Τηλέφους πάντες μά-
λιστα παρασάγγαις. Τοσαύτην ἄρα οἱ γενναῖοι αὐθι-
μερὲν πορείαν διήνυσαν, ὠκύτατα πεφευγότες.
Ἔστι γὰρ ὁ παρασάγγης, ὥς μὲν Ἡροδότῃ δοκεῖ καὶ Ξενοφῶντι, τριάκοντα στάδια, ὡς δὲ νῦν Ἱβη-
ρες καὶ Πέρσαι φασίν, ἐν⁹⁷ ἐνὶ μόνῳ τῶν εἰκοσι πλείονα. Λαοὶ δὲ οὗτω μὲν καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦ-
σιν, οὐ μὲν δὲ⁹⁸ τῷ ὄνοματι χρῶνται, ἀλλὰ ἀνα-
παύλας καλοῦσι, καὶ, οἶμαι, εἰκότως. Οἱ γὰρ παρ'
αὐτοῖς⁹⁹ ἀγχοφόροι, ἐκαστὸν παρασάγγην περαιω-
θέντες, τὰ ἐ φορτία τίθενται, καὶ σφᾶς αὐτοὺς ἐλά-
χιστον ἀναπαύουσιν, ἐτέρων δὲ πού ἀμοιβαῖον δια-
δεχομένων, καὶ καθόσον τοῦτο δρῶσιν, ἐς τοσοῦτον τὰς ὁδοὺς διαμετροῦνται καὶ κατατέμνουσιν. Ἐπε-
ὲν οὖν οὕτως¹⁰⁰, εἴτε ἐκείνως τὸν παρασάγγην κλητέον, πεντήκοντά γε καὶ ἑκατὸν σταδίους ἐκ τοῦ φρουρίου ἡ Νῆσος διείργεται. Ἔστι δὲ¹⁰¹ τὸ χω-
ρίον ἐπεικῶς ἐχυρὸν, καὶ οὐκ¹⁰² εὐέροδον, ταῖς τῶν ποταμῶν περιβαλλόμενον θύαις. Ὅ τε γὰρ Φάσις
C καὶ ὁ Δοκωνὸς¹⁰³, ἐκ τοῦ Καυκάσου διακρίδον κα-
ταρρέοντες¹⁰⁴ καὶ πολλὰ τὰ πρῶτα διεστηχότες, ἐν-
ταῦθα τῆς τῶν τόπων θέσεως ἀναγκαζούσης ἡρέμα πλησιάζετον ἀλλήλοις καὶ οὐκέτι ἀποθῆναι φέρεσθον, ὥστε ἀμέλει τῶν Ῥωμαίων διώρυχά τινα μηχανη-
σάμενων, καὶ ἐκ τοῦ Φάσιδος ἐκροήν¹⁰⁵ εἰς τὸν Δοκωνὸν μετοχτευσάντων, τοῦτωρ δὴ τῷ τρόπῳ ἐς τὰ πρὸς τῆς¹⁰⁶ ἑω τετραμμένα τῆς¹⁰⁷ Νήσου ἤνω-
σθαι ἀμφὺ τὸ ποταμὸν, καὶ ζυμειληθῆαι τὸν χῶ-
ρον. Ἐντεῦθεν δὲ αὖθις καμπὰς τε καὶ περιελίγ-
ουσι¹⁰⁸. Ἐντεῦθεν δὲ αὖθις καμπὰς τε καὶ περιελίγ-
ουσι¹⁰⁹. Προϊόντες¹¹⁰ δὲ ἀνὰ τὰ

D κβ'. Ὁ δὲ Μερμερόης ἐς τὰ Κυτροπώλια παραγε-
νόμενος, καὶ πολλὰ τῆς ἀνανδρίας ἐπιτωθᾶσας τοὺς οὐκ αἰόντας καὶ λοιδορησάμενος, ἔγνω μὴ περαιτέρω
λέγειν, μὴδὲ τῇ Νήσῳ προσβάλλειν. Οὕτε γὰρ τὰ ἐπι-
τήδεια ἐκπορίζεσθαι τοσοῦτον στρατῷ ἐν μέσῃ τῇ πολεμικῇ οἷός τε ἦν, οὕτε ἄλλως. [P. 60] παρεσκευαστο
ἐς πολιορκίαν. Τοιγάρτοι ἀποπορευτέα μὲν αὖθις αὐτῷ ἐπὶ Τήλεφιν¹¹¹ τε καὶ τὴν ἐκείνην δυσχωρίαν οὐ

VARIAE LECTIONES.

⁹⁰ ὁ στρατηγὸς R. ⁹¹ παρασκευασμένοις R. ⁹² τὸ R. (Cl.), τῷ vulg. ⁹³ ἐν mutandum non esse docebit Index. ⁹⁴ οὐ μὲν δὲ — καλοῦσι om. R et intrp. ⁹⁵ παρ' αὐτῶν R. ⁹⁶ οὕτως om. R. ⁹⁷ Post ἐστι δὲ add. τοῦτο R. ⁹⁸ οὐκ om R. περιβαλλόμενον, (quod conj. Bon. Vulc.) R. et intrp. aquis — circumactus, παρα-
βαλλόμενον vulg. ⁹⁹ Deconus intrp. ¹⁰⁰ καταρρέοντες et διεστηχότες R f m. ¹⁰¹ ἐκροήν R, ἐκρόον
vulg. ¹⁰² τῆς R, τῇ vulg. ¹⁰³ περιελίγμα R. ¹⁰⁴ προϊόντες R. ¹⁰⁵ δούμενον ἥλ. R. δούμ. τὸν ἥλ. vulg.
συμβ. R. ¹⁰⁶ ἀναμίνυσθαι R. ¹⁰⁷ Pro ἐπὶ Τηλ. — δυσχωρίαν Suid. s. v. ἀποπορευτέα inepte: Τῶν ἐπὶ Φάσιν
ποταμῶν καὶ τῶν ἐκείνην δυσχωρίων. Τήλεφιν R, Τήλεφον vulg.

μάλα ἰδόκει, ξύλοις δὲ καὶ ἀκάτοις, ἃ δὴ ὅς ἐς τοῦτο ἔπεποιήντο, ζεύξας τὰς τοῦ Φάσιδος ὁχθας καὶ οἷον γέφυραν τεκτινόμενος, διεβίβασεν ὁ δὲ οὕτως ἅπαν τὸ στρατεύμα, οὐδενὸς ἐνοχλοῦντος. Καὶ δὴ τοὺς εἰς Ὀνόγουριν ὁ Πέρσας ἰδρυμένους τὸ φρούριον, ὃ δὴ πρότερον αὐτοῖς ἐν τῇ Ἀρχαιοπόλει περιεῖχε ἐπιτείχιμα κατὰ τῶν Ῥωμαίων κατεστήσατο, ἄλλὰ τούτους γε τοὺς Πέρσας ἐπιβαρύνοντας, καὶ ἐτέραν δύναμιν ἐμβαλὼν, καὶ ἅπαντα τὰ τῆδε, ὥς ἐνῆν, κρατυνόμενος, πάλιν ἐς τε Κοτάειν καὶ Μουχεῖρισιν ἐπανῆκεν. Αὐτίκα δὲ νόσφ' ἐνὶ πεπιεσμένῳ καὶ διατεθείς χλεπώτατα, τὸ μὲν πλείστον τοῦ στρατοῦ καὶ ἀλκιμώτατον αὐτοῦ καταλείπειν διαφυλάσσοντας τὰ οἰκία¹, αὐτὸς δὲ ἐς Ἱερὴραν τὴν χώραν μετέλθεν². Καὶ τοίνυν ἐς πόλιν Μεσχιθὰ οὕτως καλουμένην μόλις ἤγγενος, καὶ οὐκ ἐνεγκὼν τὸ πάθος, τότε δὴ τέθηκεν ὡς ἀληθῶς ὁ Μερμερόης, ἀνὴρ ἐν τοῖς μάλιστα παρὰ Πέρσαις γεγενημένος, καὶ δεινὸς μὲν ἐς εὐβουλίαν, ἀριστος δὲ τὰ πολέμια, καὶ σφόδρα τὴν ψυχὴν ἀνδρείοτατος³· ὃς γὲν ἡγραίως ὦν ἦδη, καὶ ἐκ πλείστου ἄμφω τὸ πάθος πεπηρωμένος, καὶ οἷος μὴδ' ἐφ' ἵππου⁴ ὀχεῖσθαι, ὁμῶς ἐμόχθει⁵ ὥσπερ τις νεανίας ῥωμαλεύτατος, καὶ οὐκ ἀπηγόρευεν πρὸς τοὺς πόνοους, ἀλλὰ φοράδην ἐς τὰς παρατάξεις ἐφοῖτα, καὶ ταύτῃ τοὺς μὲν ἐναντίους⁶ κατέπληττεν, τοὺς δὲ οἰκίους παραινὼν καὶ ἐγχελεύόμενος, καὶ τὰ πρακτέα ὀρθῶς διατάττειν, πολλὰς ἀνεδήσατο νίκας. Οὕτως ἄρα τὸ στρατηγεῖν οὐ σώματος ῥώμῃ, μᾶλλον μὲν οὖν φρονήσει δοτέον. Τότε δὴ τὸ σῶμα τοῦ Μερμερόου οἱ ἄμφ' αὐτὸν ἀνελόμενοι, καὶ ἐκτός που τοῦ ὄστεος ἀποκομίσαντες, οὕτω δὴ ἐρημόν τε καὶ ἀκάλυπτον κατὰ τὸν πάτριον ἔθεντο νόμον, κυσί τε ἅμα καὶ τῶν ὀρνέων τοῖς ὅσα μιὰρὰ καὶ νεκροβόρα⁷, παρανάλωμα γενησόμενον.

κγ'. Ὡς γάρ τ' ἐς τὴν ταφὴν οἱ Πέρσαι νομίζουσι, ταύτῃ τε τῶν σαρκῶν ἀφαιρουμένων, γυμνὰ δὴ τὰ ὀστά πύθεται σποράδην ἀνὰ τὰ πεδία περιέριμμένα. Θῆκη γάρ τινι ἐμβαλεῖν ἢ λάρνακι τοὺς τεθνηῶτας, ἢ καὶ τῇ γῇ καταχωρῶν ἥμισυ θέμεις αὐτοῖς. Ἐφ' ὅτῳ δὲ ἂν σώματι μὴ δέιτον καταπατεῖν οἱ ὄρνις, ἢ οἱ κύνες οὐκ αὐτίκα ἐπιφοιτῶντες διασπαράττειν, τοῦτον δὴ ἡγοῦνται τὸν ἀνθρώπον βέβηλον γεγονέναι τοὺς τρόπους, καὶ τὴν ψυχὴν ἄδικον καὶ βαρβαρῶδη, καὶ τῷ κακῷ δαίμονι ἀνεμένῃ. Τότε δὴ οὐν καὶ μᾶλλον οἱ ἐπιτίθεισι τὸν κείμενον ὀλοφύρονται, ὡς τελεώτατα τεθνηκότα, καὶ οὐ μετὼν αὐτῷ τῆς κρείττονος μοίρας. Ὅς δὲ ἂν τάχιστα καταβρωθῇ, μακαρίζουσι τῆς εὐδαιμονίας, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπεράγανται ὡς λίαν ἀρίστην καὶ θεοεικέλον καὶ ἐς τὸν τοῦ ἀγαθοῦ [P. 61]⁸ χώρον ἀναβησομένην. Οἱ δὲ πολλοὶ καὶ ἀσημότεροι εἰ που ἐν στρατοπέδῳ

A difficultates nequaquam consens, tabulis cratibusque et ratibus enim in usum confectis Phasidis ripas jungens, ac veluti ponte sternens, univsum exercitum intrepide, nemine obsistente, trajecit, ac Persas quidem, quos in Onogori locarat, castris, quod ipse antea in ditione Archæopolitana, ut adversus Romanos propugnaculi loco esset, struxerat, cum animasset validioreque præsidio auxisset, omniaque illic quantum poterat communisset, Cotaesium denuo et Muchirisim se recepit. Repente autem morbo quodam correptus, eum pessime haberet, maxima validissimaque exercitus parte, qui sua tuerentur, ibi relicta, ipse in Iberiam concessit, ægreque in oppidum Meschitha ita dictum delatus, cum vim morbi ferre non posset, ibi tum **113** vere tandem diem obiit Mermeroes, vir sane inter Persas præstantissimus, maximi consilii, rei que bellicæ peritissimus, animique vehementer strenuus: qui quidem cum jam gravis annis, et a multo tempore utroque pede claudus esset, neque equitare posset, laboribus tamen perinde ac robustissimus aliquis juvenis vacabat, neque ullos labores detrectabat; sed lectica gestatus in aciem prodibat, eaque ratione et hostibus terrorem incutiens, et suos animans atque exhortans; quæque facto opus erat recte administrans, multas retulit victorias; usque adeo virtus imperatoria non corporis robori potius quam prudentiæ est ascribenda. Tunc utique demortuum Mermerois corpus ipsius familiares elatum extraque oppidum deportatum solum ita ac nudum patrio ritu canibus pariter atque avibus obscenis quæque cadaveribus pascuntur, devorandum exposuerunt.

23. Hunc enim sepeliendi morem observant Persæ, atque hac ratione absumptis carnibus, nuda ossa sparsim per campos projecta putrescunt. In capsâ enim aliqua vel loco condere vel etiam terra obtumulare neutiquam fas est. Cuicunque vero cadaveri non statim advolarint aves, vel accurrentes canes non illico dilaniarint, illius hominis impuros fuisse mores credunt, animumque injustum **114** et barathro dignum, maloque dæmoni dicatum. Tum porro et quidem magis necessarii atque amici jacentem lugent lamentisque prosequuntur, ut penitus emortuum neque mellioris fati participem. Qui vero quam citissime devoratus fuerit, felicissimum prædicant, ejusque animam summa admiratione prosequuntur, ut longe præstantissimam et Deo similem et in beatas sedes evoluturam. Promiscua vero et obscurior turba, sicubi in exercitu gravissimo, aliquo morbo

VARIE LECTIONES.

¹ ξύλοις δὲ καὶ ἀκάτοις, ἃ δὴ R, intrp., parvis navigiis—cratibus pluteisque superimpositis, Phasidis ripas—jungit, ξύλα δὲ καὶ ἀκάτους. αἱ δὴ vulg. ἐπεποιήντο R, ποποίηντο vulg. ² διεβίβασεν R, διεβίβασεν vulg. ³ Ὀνόγουριν R et intrp., Ὀνογουριν vulg. ⁴ καὶ οἰκία R. ⁵ Ad μετέλθειν add. intrp. in hiberna, Μεσχιθὰ R, Mischitha intrp. Μεσχιθὰ vulg. ⁶ μὴ ἐφ' ἵππου Suid. s. v. ἡγραίως. ⁷ ἐμόχθει et καὶ ante οὐκ om. Suid. probante B. Vulcanio ῥωμαλεύτατος R. ⁸ ἐναντίον R. κατέπληττε [Sph. Par. τοῖς δὲ οἰκίους R. ⁹ σαρκοβόρα legit intrp.: sarcovoris. ¹⁰ γὰρ R (Cl.), καὶ vulg. ¹¹ ὃς δὲ R, ὃ δὲ vulg. ¹² Ad τοῦ ἀγαθοῦ Bon. Vulc. δαίμονος addendum censebat.

prematur, spirantes adhuc et mente constantes educuntur: posteaquam vero expositus in hunc modum aliquis fuerit, panis frustum ei et aqua baculusque juxta apponuntur, ut quandiu cibum degustare possit et virum aliquid ei supersit, baculo illo animantia irruentia arceat, epulonesque propulset. Si vero nondum quidem interierit, vincat tamen vis morbi adeo, ut jam manus amplius movere nequeat, tum utique miserum semimortuum et jam animam agere incipientem devorant, et spem diutius etiam fortasse vivendi præripiunt. Multi enim cum jam convalescent, domum redierunt veluti in scena et tragœdia ex tenebrosis Orci portis reversi, macilentum quidam et decolores obviosque terriculantes. Si **115** quis autem ita redeat, aversantur eum omnes et defugiunt, ut maxime piacularem, et inter subterraneos adhuc cum censent; neque antea pristinam vitæ institutum colere ei permittitur, donec a magis expiatum fuerit piaculum expectatae mortis, et quodammodo vita redonetur. Et certe manifestum est singulas hominum nationes, si cui legi, quæ a multo tempore obtinuerit, assueverint, optimam eam æquissimamque judicare; et sicubi quid præter eam fiat, rejectaneum id ipsis ac ridiculum videri dignumque, cui fides abrogetur. Inventæ sunt tamen ab hominibus suarum legum rationes et causæ aliæ atque aliæ, fortasse quidem veræ, fortassis autem et ad persuadendum comparatæ. Quo fit, ut mirum mihi non videatur, si et Persæ rituum suorum rationem reddentes, eos etiam quibusvis aliis præstare censeant. Illud vero et quidem vehementer miror, quod vetustissimi illius regionis habitatores, Assyrii videlicet, Chaldæi et Medii, non eadem cum Persis sentiant. Nam circa Nini urbem et circa Babylonicam ac præterea Medicam regionem tumuli et capse eorum, qui olim mortui fuerunt, exstant, non alium quam nostrum morem servantes; et sive corpora sint, sive cinis, quod iis conditur, **116** utpote illis Græcæ ritu crematis, nequiquam certe similia hæc eis, quæ nunc sunt, fuerunt.

πρόμενον, ὡς δὲ ἐκείνων κατὰ τὸν παρ' Ἑλλήσι νόμον πυρποληθέντων, οὐδαμῶς ὁμοιά γε ταῦτα τοῖς νῦν γιγνομένοις ἐτύγγανον ὄντα.

24. Nequaquam itaque illi hoc pacto senserunt, nequē ita, ut qui nunc vivunt, et sepulture et tori jura pro sua libidine violarunt, non solum cum sororibus et neptibus rem habentes, sed patres cum filiabus, et, quod omnium est sceleratissimum, o leges, o natura! filii cum suis matribus. Hujus enim flagitii nōvum ab eis exemplum statutum fuisse, manifestissime hinc cuius liquere potest. Fertur

ἅ τυχον νόσῳ τινὶ δυσκολοτάτῃ πεπιεσμένοι, ἔμπνοι ἔτι ἄγονται ¹⁰ καὶ νηφάλιοι. Ἐπειδὴν δὲ τις οὕτως ἐκτεθείῃ, ἄρτου τρύφος αὐτῷ καὶ ὕδωρ καὶ βακτηρία ξυμπάραχκενται ¹¹· καὶ μέχρι μὲν οἷός τε εἴη τῆς ἐδωδῆς ἀπογεύεσθαι, καὶ τι δυνάμειος αὐτῷ ὑπολείποιτο, ὁ δὲ ἀμύνεται ταύτῃ δὴ τῇ βακτηρίᾳ ¹² τὰ ἐπιόντα τῶν ζώων, καὶ ἀποσοδεῖ τοὺς δαιτυμόνας. Εἰ δὲ οὐπω μὲν πάμπαν ¹³ διαφθαρείῃ, νικίῃ δὲ ὅμως τὰ τῆς νόσου ὡς μηκέτι κινεῖσθαι τῷ χεῖρει, τότε δὴ τὸν δεσλῖον ἡμιθνήτα καὶ ἄρτι ψυχρὸράγειν ἀρχόμενον κατεσθίουσι, καὶ προαφαيروῦνται τὴν ἐλπίδα τοῦ ἰούσι ἀν καὶ περιέσσεσθαι. Πολλοὶ γὰρ ἤδη ἀναβρῶσθέντες ἀπενόστησαν ἐς τὰ οἰκεία, καθάπερ ἐν σκηνῇ καὶ τραγῳδίᾳ ἐκ τῶν σκίτου πυλῶν ἀφигμένοι, ἰσχνοὶ τινες καὶ ἐτερόχρωτοι καὶ οἷοι δεδότεσθαι τοὺς ἐντυγγάνοντας. Εἰ δὲ τις οὕτως ἐπανήξει, ἐκτρέπονται γε αὐτὸν ἄπαντες, καὶ ἀποφεύγουσιν ὡς ἐναγέστατον, καὶ ὑπὸ τοῦς χθονίους ἔτι τελοῦντα ¹⁴, καὶ οὐ πρότερόν οἱ ἐφεῖται τῶν ξυνήθων μεταλαχεῖν διαιτημάτων, πρὶν ὑπὸ τῶν μάγων ἀποκαθαρεῖν ¹⁵ τὸ μίasma ὅθεν τοῦ ἐλπισθέντος θανάτου, καὶ οἷον ἀνταπολάβειν τὸ αὐθις ¹⁶ βῶναι. Καὶ εὐθὺς μὲν ὅτι δὴ τῶν ἀνθρωπείων ἐθνῶν ὡς ἕκαστοι, εἰ γε ὁτιπρὸς ὅσον νόμῳ ἐκ πλείστον νεκικῶς ἐμδωτεύσαιεν, τοῦτον δὴ ¹⁷ ἄριστον ἡγούνται καὶ θεσπέσιον, καὶ εἰπου τι παρ' ἐκείνων ¹⁸ πράττειτο, φευκτόν τε αὐτοῖς εἶναι δοκεῖ καὶ καταγέλαστον καὶ ὅποιον ἤδη καὶ ἀπιστεῖσθαι. Ἐξέρρηται δὲ ὅμως αἰτίαι τοῖς ἀνθρώποις καὶ λόγοι τῶν οἰκείων περὶ νόμων ἄλλοι· ἄλλοι, τυχὼν μὲν ἀληθείς, τυχὼν δὲ καὶ ἐς τὸ πιθανώτερον ἔκκευασμένοι. Καὶ οὐδὲν οἶμαι θαυμαστόν, εἰ καὶ Πέρσαι τὰ παρὰ σφίσιν αὐτοῖς ¹⁹ ἐξ ἡ αἰτιολογούντες, ἀμείνονα περὶ ὧν τῶν ἑκασταχοῦ ἀποφαίνεσθαι· ἐκεῖνο δὲ καὶ λίαν θαυμάσαιμι ἀν, ὅτι δὴ οἱ παλαιάτατοι τῆς χώρας οἰκητορες, εἰεν δ' ἂν οὗτοι· Ἀσσύριοι τε καὶ Χαλδαῖοι καὶ Μηδοί, ἄλλ' ἐκείνοις γε οὐ ταυτὰ ἰδόκει. Καὶ γὰρ ἀμφὶ Νίνον ²⁰ τὴν πόλιν καὶ ἀνὰ τὴν Βαβυλωνίαν χώραν καὶ πρὸς γε ἐν τῇ Μηδικῇ τύμβοι τε καὶ θῆκαι τῶν πάλαι τεθνεώτων ἔβρυντο, οὐκ ἄλλον ²¹ τινὰ ἢ τὸν ἡμέτερον ἀποσώζουσαι τρόπον, καὶ εἴτε σώματα, εἴτε κόνις ἦν τὸ κρυπτόμενον, ὡς δὲ ἐκείνων κατὰ τὸν παρ' Ἑλλήσι νόμον πυρποληθέντων, οὐδαμῶς ὁμοιά γε ταῦτα τοῖς

κδ'. Οὐκ οὖν ²² ἐκεῖνοί γε ὥδε ἐγίνωσκον, οὔτε περὶ τὰς ταφάς, οὐ μὲν οὖν ἀλλ' οὐδὲ ἐς τὴν ²³ τῆς εὐνῆς παρανομίαν ὅποια οἱ νῦν ἀκολασταίνουσιν, οὐ μόνον ἀδελφαῖς τε καὶ ἀδελφιδαῖς ἀνέδην μιγνύμενοι, ἀλλὰ πατέρες τε θυγατέρας, καὶ τὸ δὴ πάντων ἀνθρωπώτερον, ὧς ὅμοιοι γε καὶ φύσις! υἱοὶ ταῖς τεκούσαις. Ὅτι γὰρ αὐτοῖς, καὶ τοῦτο κεκαίνωτόμηται, ἐκείθεν ἀν [P. 62] τις σαφέστατα διαγνοίη. Λέγεται γάρ

VARIAE LECTIONES.

¹⁰ ἐξάγονται conj. Bon. Vulc. ¹¹ ξυμπάραχκενται R. ξυμπαρακεται vulg. ¹² ταύτῃ δὲ (scrib. δὴ) τῇ βακτ. R. δὴ τ. βακτ. ταύτῃ vulg. ¹³ πάμπαν add. ex R. ¹⁴ τελοῦντα R. Lugd., inipr., τελοῦνται edid. ¹⁵ ἀποκαθαρεῖν R. ἀποκαθαρεῖν vulg. ¹⁶ ἀνταπολάβοιτο αὐθις R. ¹⁷ τοῦτο δὲ R. ¹⁸ ἐκεῖνο R. ¹⁹ παρὰ σφίσιν αὐτοῖς R. παρ' αὐτοῖς vulg. ²⁰ Νίνον R. cum Herodoti Strabonisque libris, Νίνον vulg. ²¹ ἄλλως R. ἢ R. καὶ vulg. ²² Vulg. οὐκ οὖν. — Utinamque e magorum moribus invaluit, Parthis, puto, dominantibus: Herod. l. 140. Catull. ²³ ἐν τῇ (sic.) R.

ποτε Σεμίραμιν τὴν πάνυ τὴν Ἀσσυρίαν εἰς τοῦτο ἀκράσιας ἡγμένην, ὡς Νινύα τῷ πατρὶ ἐθέλῃσαι συνελθεῖν ἐς ταῦτο, καὶ ἥδη πειρᾶν τὸν νεανίαν· τὸν δὲ ἀπανησάσθαι καὶ χαλεπῆναι, καὶ τελευτῶντα, ἐπειδὴ αὐτὴν ἐώρα σφαδάζουσαν καὶ ἐγκειμένην, ἀποκτείνει τε τὴν μητέρα, καὶ τότε τὸ ἄγος ἀντ' ἐκείνου ἔλθῃ. Καίτοι εἰ νόμιμ ταῦτα ἐφείτο, οὐκ ἂν, οἶμαι, ὁ Νινύας ἐς τότε ὠμότητος ἦει. Καὶ τί δεῖ τὰ λαν παλαιάτα λέγειν; Ὀλίγω γὰρ ἐμπροσθεν τῶν Μακεδονικῶν καὶ τῆς τῶν Περσῶν καταλύσεως, Ἀρταξέρξην φασὶ τὸν Δαρείου, Παρυσάτιδος τῆς μητρὸς παραπλήσια τῇ Σεμίραμιδι παθούσης, καὶ συγγενέσθαι οἱ ἰεμένης, ἀποκτείνει μὲν αὐτὴν ἥκιστα, ἐκκλίνει δὲ ὅμως ἐν ὀργῇ καὶ ἀποσεῖσασθαι, ὡς οὐχ ὅσον ἐν τοῦτο γε, οὐδὲ πάτριον, οὐδὲ τῷ βίῳ συνειθισμένον. Πέρσαι δὲ τοῖς νῦν τὰ μὲν πρότερα ἔθθη σχεδόν τι ἅπαντα παρέρχεται ἀμέλει καὶ ἀνατέτραπται, ἀλλοίοις δὲ τισι καὶ οἷον νενοθευμένοις χρῶνται νομίμοις, ἐκ τῶν Ζωροάστρου τοῦ Ὀρμάσδεω διδασμάτων κατακτηθέντες. Οὗτος δὲ ὁ Ζωροάστρως, ἦτοι Ζαράδης (διττὴ γὰρ ἐπ' αὐτῇ ἡ ἐπωνυμία), ὁπνίκα μὲν ἤρχμασεν τὴν ἀρχὴν, καὶ τοὺς νόμους ἔθετο, οὐκ ἐνεστὶ σαφῶς διαγινώσκειν. Πέρσαι δὲ αὐτὸν οἱ νῦν ἐπὶ Ὑστάσπεω, οὕτω δὲ τι ἀπλῶς φασὶ γενέσθαι, ὡς λαν ἀμφιγνοῖσθαι καὶ οὐκ εἶναι μαθεῖν, πῶτερον Δαρείου πατὴρ, εἴτε καὶ ἄλλος οὗτος ὑπῆρχεν Ὑστάσπης. Ἐφ' ὅτῳ δ' ἂν καὶ ἤνθησε χρόνῳ, ὑψηλῆς αὐτοῖς ἐκείνῳ, καὶ καθηγεμένῳ τῆς μαγικῆς γέγονεν ἀγιστείας, καὶ αὐτὰς δὲ τὰς προτέρας ἱερουργίας ἀμείψας, παμμειγῆς τινὰς καὶ ποικίλας ἐνέθηκε ὁδῶς. Τὸ μὲν γὰρ παλαιὸν διὰ τε καὶ Κρόνον καὶ τοὺς δὲ ἅπαντας τοὺς παρ' Ἑλλήσι θυλλομένους ἐτίμων θεοὺς, πλὴν γε ὅτι δὲ αὐτοῖς ἡ προσηγορία οὐκ ὁμοίως ἐσώζετο. Ἀλλὰ Βῆλον μὲν τὸν Δία τυχόν, Σάνδην τὸν Ἡρακλῆα, καὶ Ἀναΐτιδα τὴν Ἀφροδίτην, καὶ ἄλλως τοὺς ἄλλους ἐκάλουν, ὡς πού τινες φασὶ τῷ Βαβυλωνίῳ, καὶ Ἀθηνοκλεῖ, καὶ Σιμάχῳ, τοῖς τὰ ἀρχαῖότατα τῶν Ἀσσυρίων τε καὶ Μήδων ἀναγραφάμενοις, ἐντέλλεται· νῦν δὲ ὡς τὰ πολλὰ τοῖς καλουμένοις Ἰστανχίοις ἔξυμφορονται, ἐσόντων δύο τὰς πρώτας ἡγελοῖσθαι ἀρχάς, καὶ τὴν μὲν ἀγαθὴν τε ἄμα καὶ τὰ κάλλιστα τῶν ὄντων ἀποκυήσασαν, ἐναντίως δὲ κατ' ἄμφω ἔχουσιν τὴν ἐτέραν· ὀνόματά τε αὐταῖς ἐπάγουσι βαρβαρικά καὶ τῇ σφετέρᾳ γλώττῃ πεποιημένα. Τὸν μὲν γὰρ ἀγαθὸν, εἴτε θεὸν εἴτε δημιουργόν, Ὀρμιόδατην ἀποκαλοῦσιν, Ἀριμάνης δὲ νομοὶ τῷ κακίῳ καὶ ὀλεθρίῳ. Ἐορτὴν τε πασῶν μεζῶνα [P. 63] τὴν τῶν κακῶν λεγομένην ἀναίρεσιν ἐκτελοῦσιν, ἐν ᾗ τῶν τε ἐρπὶ τῶν πλείστα καὶ τῶν ἄλλων ζώων ὅποσα ἄγρια καὶ ἔρημονόμα κατακτείνοντες, τοῖς μάγοις προσ-

A namque magnam illam Semiramim Assyriam eo incontinenti venisse, ut cum filio suo Ninia congregi vulnerit, atque adeo juvenem sollicitasse; illum vero recussasse molesteque tulisse; tandem vero cum matrem libidinis impatientem urgentemque cerneret, eam interfecisse, et hoc potius quam alterum illud scelus perpetrare maluisse. Atqui si lege hæc permissa fuissent, nequaquam, uti arbitror, Ninyas eo crudelitatis venisset. Sed quid attinet hæc perquam vetusta commemorare? Paulo enim post Macedonica tempora et Persarum eversionem aiunt Artaxerxem, Darii filium, matrem suam Parysatidem, cum eidem, quo Semiramis, malo obnoxia, rem 117 sæcum habere cuperet, non quidem necasse, declinasse tamen læcunde ac rejecisse, quod neque pium id esset, neque patrium, neque in communi vita consuetum. Persæ vero, qui nunc sunt, priores quidem mores fere omnes neglexerunt atque abjecerunt, alienis vero ac veluti adulterinis institutis utuntur, Zoroastri Oromasæ disciplina delinuti. Hic autem Zoroaster sive Zarades (duplex enim ei appellatio tribuitur), quando primum floruerit et leges condiderit, liquido non constat. Persæ vero hujus ætatis sub Hystaspe, simpliciter tamen citraque ullam adjectionem, vixisse aiunt, adeo ut valde ambigatur, neque certo sciri possit, utrum Darii pater, et alius quispiam hic Hystaspes fuerit. Quocunque vero tandem tempore floruerit, auctor eis et dux magicæ religionis existit; pristinoque sacrorum ritu immutato, confusaneas quasdam et varias opiniones induxit. Antiquitos enim Jovem et Saturnum ceterosque omnes deos a Græcis celebratos colebant, eo excepto, quod non easdem appellationes retinerent; sed Belum quidem Jovem et Sandem Herculem, Anaitida Venerem, aliterque alios vocabant, et alibi Berosus Babylonius, et Albenocles, et Simacus, qui antiquissimas Assyriorum 118 Medorumque res conscripserunt, testantur. Nunc vero majore ex parte cum iis, qui Manichei dicuntur, conveniunt; quatenus duo prima principia satuant, atque alterum quidem bonum et optima quæque ex se gignens; alterum contrario plane modo secundum hæc duo se habens; nominaque illis indunt barbara, ex ipsorum lingua ducta. Bonum enim, sive Deum sive creatorem, Hormisdatem appellant; Arimanes autem pessimo illi ac pernicioso est nomen. Festum etiam omnium maximum, quod malorum sublationem vocant, peragunt, in quo serpentes quamplurimos, et ex aliis animalibus quæcunque desertis in locis degunt, interficientes,

VARIE LECTIONES.

- ¹¹⁶ ἐκείνου R, idque conj. B. Vulcanius, ἐκείνης vulg. intrp. patrare id maluisse, quam scelus committere. ¹¹⁷ μητέρος edd. ¹¹⁸ παθούση R. ἱεσμένης R. ¹¹⁹ πρότερα Ret intrp. priscos mores, πρότερον vulg. ¹²⁰ Ζωροάστρου R. Ὀρμάσδεος R, intrp. Oromasdei ¹²¹ Ζωροάστρως R et intrp., Ζωροάδης vulg. ¹²² ἐνέθηκε R ac fort. Lugd., ἀνέθηκε edd. ¹²³ τοὺς δὲ R et Lugd., τοὺς δὲ edd. ¹²⁴ Σιμάχῳ Lugd., Σεμάχῳ R, Συμάχῳ intrp. et Par. ¹²⁵ καλ. Μανιχαίους R, Μανιχ. καλ. vulg. ¹²⁶ κατ' ἄμφω R, καὶ κατ' ἄμφω vulg. ¹²⁷ αὐταῖς R, αὐτοῖς vulg. ¹²⁸ Ὀρμιόδατην R, intrp. Hormisdatem vulg.

magis offerunt, veluti in argumentum pietatis. Ea enim ratione credunt se bonam gratamque bono illi operam navasse, ingratis, vero et noxiam Arimani. Venerantur autem præcipue aquam, adeo ut neque faciem ea abluant, neque aliter attingant, nisi potus causa et ob plantarum curam.

25. Multos vero etiam alios deos habent et colunt; id Græcanicum est. Sacrificiis etiam utuntur et lustrationibus et vaticiniis; etiam hoc Græcânico more. Ignis autem iis maxime honorandus sanctissimusque videtur; atque idcirco in ædiculis quibusdam sacris ac semotis magi cum perennem asservant, inque eum despicientes **119** arcana sacra peragunt, et de rebus futuris sciscitantur. Hoc vero, ut arbitror, institutum vel a Chaldeis, vel ab alia aliqua natione acceperunt, neque enim cum aliis consentit. Ita illis opinio, ex quamplurimis gentibus conflata, varie admodum composita est. Et mihi quidem non abs re id factum videtur. Neque enim aliam ullam rem publicam novi, in ita varias formas ac species mutata, quæque in uno eodemque statu quam diutissime permanere non potuerit; sed cum quam plurimarum ac diversissimarum gentium imperium admiserit, idcirco etiam verisimiliter multarum formarum et legum monumenta servat. Primi enim omnium, quos audiui accepimus, Assyrii dicuntur universam Asiam occupasse, exceptis Indis, qui ultra Gangem habitant. Ninus quoque primo videtur etiam imperium ibi stabilisse, et post eum Semiramis, ac deinceps omnes horum posterius ad Belum Dercetadæ filium. Cum enim in hoc Belo Semiramicæ stirpis successio desineret, Belitaras quidam nomine vir insitor et hortorum, qui in regia erant, curator ac magister, imperium sibi mira ratione **120** vindicavit suoque generi iniecit, quemadmodum Bio et Alexander Polyhistor memorie prodiderunt, donec Sardapalo regnante, ut illi scribunt, cum jam emarcuisset imperium, Arbaces Medus et Belesys Babylonius illud Assyriis eriperunt, interfecto ipsorum rege, et ad Medos transtulerunt, sex et trecentis jam supra mille et paulo amplius annis elapsis, ex quo primum Ninus ibi summam rerum obtinuerat. Ita enim Ctesie Cnidio tempora describenti Diodorus etiam Siculus assentitur. Medi itaque rursum imperium sunt adepti, omniaque ipsorum legibus constituebantur. Cum vero etiam hi annis non minus trecentis imperio essent potiti, Cyrus Cambysæ filius Astyage debellato ad Persas imperium traduxit. Quo pacto enim id non erat facturum, cum

A άγουσιν, ὥσπερ ἐς ἐπίδειξιν εὐσεβείας. Ταύτη γὰρ οἰόνται τῷ μὲν ἀγαθῷ κεχαρισμένα διαπονέσθαι, ἀντὶν δὲ καὶ λυμαίνεσθαι τὸν Ἀριμάνην. Γεραίρουσι δὲ ἐς τὰ μάλιστα τὸ ὕδωρ, ὥς μὴδὲ τὰ πρόσωπα αὐτῷ ἐναπονίζεσθαι, μήτε ἄλλως ἐπιτιγγάνειν, ὅτι μὴ ποτοῦ τε ἕκατι καὶ τῆς τῶν φυτῶν ἐπιμελείας.

κε'. πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους θεοὺς ὀνομάζουσι καὶ ἱλάσκονται· τοῦτο Ἑλληνικόν. Θυσίαις τε χρῶνται καὶ ἀπαγνισμοῖς καὶ μαντείαις· καὶ τοῦτο Ἑλληνικόν. Τὸ δὲ πῦρ αὐτοῖς τίμιον τε εἶναι δοκεῖ καὶ ἀγιάτατον, καὶ τοῖνυν ἐν οἰκίσχοις τισὶν ἱεροῖς τε· δῆθεν καὶ ἀποκεκριμένοις ἁσθεστον οἱ μάγοι φυλάττουσι, καὶ ἐς ἐκείνῳ ἀφορῶντες τὰς τε ἀπορρήτους τελετὰς ἐκτελοῦσι, καὶ τῶν ἐσομένων περὶ ἀναπυθάνονται. Τοῦτο δὲ, οἶμαι, τὸ νόμιμον ἢ παρὰ Χαλδαίων ἢ ἐξ ἑτέρου τοῦ ἀνελέξαντο γένους. Οὐ γὰρ δὴ τοῖς ἄλλοις ζυμβαίνει. Ὅδὲ πως ἄρα αὐτοῖς ἡ ὁδὸς, ἐκ πλείστων ὄσων ἐθνῶν ἥρανισμένη, ὥς ποικιλωτάτα ζῳγίζεται. Καὶ μοι τοῦτο οὐκ ἀπὸ τρόπου δοκεῖ γεγενῆσθαι. Ἄλλην γὰρ οὕτω πολιτείαν οὐκ οἶδα ³⁷ ἐς πλείστας μορφάς τε καὶ σχήματα μεταβαλοῦσαν ³⁸, καὶ ἐν ταυτῇ μένειν ἐπιπλείστον οὐ διαρκέουσιν, ἀλλὰ μυρίων ἐθνῶν ἄλλοτε ἄλλων ἐπικράτειαν δεξαμένην· τῷ τοι ἄρα καὶ εἰκότως πολλῶν ἰδεῖν τε καὶ νόμων γνωρίσματα σώζει. Πρῶτος μὲν γὰρ ὢν ἀκοῇ ἴσμεν Ἀσσυριοὶ λέγονται ἅπασαν τὴν Ἀσίαν χειρώσασθαι, πλὴν Ἰνδῶν τῶν ὑπὲρ Γάγγην ποταμὸν ἱδρυμένων. Νίνος ³⁹ τε πρῶτον φαίνεται καὶ βασιλείαν ἐνταῦθα βεβαίαν ⁴⁰ καταστήσάμενος, Σεμέραμις τε αὐτὸν ἐκείνῳ, καὶ ἐξῆς ἅπαντες οἱ τούτων ἀπόγονοι μέχρι καὶ ἐς Βελίου ⁴¹ τὸν Δερκετάδου. Ἐς τοῦτον γὰρ δὴ τὸν Βελίου τῆς τοῦ Σεμιραμείου φύλει διαδοχῆς παυσάμενης, Βελήταρας ⁴² τις δομα, φουσεργὸς ἀνὴρ καὶ τῶν ἐν τοῖς βασιλείαις κήπων μελεδωνὸς καὶ ἐπιστάτης, ἐκαρπώσατο παραλόγως τὴν βασιλείαν, καὶ τῷ οἰκίῳ ἐνεφύτευσε γένει, ὥς που Βίωνι γέγραπται καὶ Ἀλεξάνδρῳ τῷ Πολυστορί, ὥς ἐς Σαρδανάπαλον ⁴³, ὥς ἐκεῖνοί φασι, τῆς ἀρχῆς ἀπομαρνανθείσης, Ἀρδάκης ὁ Μήδος καὶ Βέλες ⁴⁴ ὁ Βαβυλωνίως ἀφῆρηται αὐτὴν τοὺς Ἀσσυρίους, καθελόντες τὸν βασιλεὺς καὶ ἐς τὸν Μηδικὸν μετέστησαν ἔθνος. Ἐξ τε καὶ τριακοσίων ἤδη πρὸς τοῖς χιλίαις ἢ καὶ ⁴⁵ ὀλίγῳ πλείονων, ἐτῶν παρρηχρότων, ἐξ οὗ ⁴⁶ τὰ πρῶτα ὁ Νίνος τῶν ἐκείνῃ κατέσχευε πραγμάτων. D Οὕτω γὰρ Κτησιὰ τῷ Κνίδιῳ τοὺς χρόνους ἀναγραφάμεν καὶ Διόδωρος ζῳμῆσιν ὁ Σικελιώτης. Μῆθοι τοῖνυν αὖθις ἐκράτουν, καὶ ἅπαντα τοὺς ἐκείνων ἐτάττοντο νόμοις. Ἐτῇ ⁴⁷ [P. 64] δὲ καὶ τούτων ἐν τῇ ἀρχῇ διανυσάντων οὐ μείον ἢ τριακόσια, Κύρος ὁ Καμβύσου τὸν Ἀστυάγην καταπολεμήσας, ἐπὶ

VARIE LECTIONES.

³⁷ Ἄλλην γ. οὕτω πολ. οὐκ οἶδα. Sic R et vulg. Intpr. legisse videtur ἄλλ. γ. πολ. οὕτω οἶδα, aut ἄλλ. γ. οὕτω πολ. οὕτως οἶδα, nam vertit: Nondum enim aliam rem p. vidi. ³⁸ μεταβαλοῦσας R. ³⁹ Νίνος R. Νίνος vulg. ⁴⁰ βεβαίαν add. ex R, intpr. videtur tunc primum imperium obfirmasse. ⁴¹ Βελίου R. Βελίου vulg. Intpr. cum vocat Belum Decortari. Quidquid scripserit Agathias, illud dubio caret eumdem esse, qui in Canone Eusebii et apud Syncellum Belochus vocatur; secundum Syncellum XIX Assyriorum rex, cui successerit Balalorus, apud S. Hieronymum Bellepares; Eusebio, qui cuncta fraudibus turbavit, Balanus dictus. ἐς τοσοῦτον R. ⁴² Βελήταρας R, intpr. Belitaras, Βελήταραν vulg. ⁴³ Intpr. post Σαρδ. addit sub quo, quasi legisset ἐφ' οὗ. ⁴⁴ Βέλες R, Βέλες vulg. ⁴⁵ ἢ καὶ R, intpr. αὐτὴ καὶ vulg. — Secundum Syncellum 1460. ⁴⁶ ἐξ οὗ R, ἀφ' οὗ vulg. τῶν ἐκείνων R. ⁴⁷ ἐτῇ R pro ἐτῇ.

Πέρσας τὴν ἡγεμονίαν μετήγαγε. Πῶς δὲ οὐκ ἤμελ-
 λεν, Πέρσης⁸⁸ τὴν αὐτὴν ἰθαγενῆς, καὶ ἅμα χαλε-
 παίνων τοῖς Μήδοις διὰ τὰς εἰς Ἀστυάγει παρατά-
 ξεις; Κρατήσαντες δὲ καὶ οἱ Περσικοὶ βασιλεῖς ὁκτώ-
 τε καὶ εἴκοσι καὶ διακόσια ἔτη, καὶ μέντοι καὶ ἡ
 τούτων ἀρχὴ τελεώτατα διεβύθη, στρατῷ ἐπιπλῆτη
 καὶ βασιλεῖ ἀλλοτρίῳ καταλυθεῖσα. Ἀλέξανδρος γὰρ
 ὁ Φιλίππου ἀρσείων ἀποκτείνας τὸν Ἀρσάμου, τὸν
 βασιλέα, καὶ ἅπασαν τὴν Περσίδα παραστησάμενος,
 ἐς Μακεδονικὴν τὰ πράγματα μετέθηκε πολιτείαν.
 Οὕτω γὰρ ἦν μεγαλοεργὸς ἐς τὰ μάλιστα καὶ ἀμαχώ-
 τατος, ὥς, ἐπειδὴ αὐτὸν καὶ ἀποβῆναι ξυνέβη, ὁμῶς
 τοὺς ἐκείνου διαδόχους, Μακεδόνας γε ὄντας, κατα-
 σγεῖν ἐκπλείστον τῆς ἀλλοδαπῆς καὶ θύελλας, καὶ
 ἐπὶ μέγα δυνάμει; ἀφικέσθαι. Καὶ οἶμαι ἄχρι καὶ
 ἐς τὸδε τοῦ καιροῦ ἤρχον ἂν καὶ ἐπεκράτουν, τῇ τοῦ
 οἰκιστοῦ κρατυνόμενοι δόξῃ, εἰ μὴ ἐς ἀλλήλους στα-
 σιάσαντες, καὶ θαμὰ κατὰ τε σφῶν αὐτῶν καὶ πρὸς
 Ῥωμαίους παραταξάμενοι, τοῦ πλείονος ἔκει, διέλυ-
 σαν τὰς οἰκίας δυνάμεις, καὶ οὐκέτι ἀνάλωτοι τοῖς
 πέλας ἰδοῦν. Τοιγάρτοι ἀρξάντες οὐ λίαν ἑλάττωνα
 χρόνον τῶν Μήδων, οἱ μὴ ἐπὶ ἔτεσι δέοντα (πει-
 στὸν γὰρ κἀνταῦθα τῷ Πολυτίστορι), ἐς τοσοῦτον δὴ
 οὖν κρατήσαντες⁸⁹, Παρθυαῖοι ἐαυτοὺς, ἔθνος κατή-
 κοον καὶ ἦκιστα ἐν τῷ πρὸ τοῦ ὀνομαστότατον, παρ-
 ἔλυσαν τῆς ἀρχῆς τοὺς Μακεδόνας. Καὶ εἴτα ἐκείνοι
 τῶν ὁλων πλὴν Αἰγύπτου ἡγοῦντο, Ἀρσάκου μὲν
 πρότερον τῆς ἀποστάσεως ἀρξαμένου⁹⁰, ὥς καὶ Ἀρ-
 σακίδα; τοὺς μετ' αὐτὸν ὀνομάζεσθαι, Μιθριδάτου δὲ
 οὐ πολλῷ ὕστερον ἐς μέγα τι κλέος τῷ Παρθυαίων
 ὄνομα ἐξενεγκόντος.

κς'. Ἐβδομήκοντα⁹¹ δὲ ἐτῶν ἦδη ἐπὶ διακοσίους
 παρωχηκότων ἀπὸ Ἀρσάκου τοῦ προτέρου⁹² ἐς Ἀρτά-
 θανον τὸν ἑσχατον βασιλέα, ἦνικα τὰ Ῥωμαίων πράγ-
 ματα ὑπὸ Ἀλεξάνδρῳ τῷ Μαμαλάς παιδὶ ἐτετάχτο,
 κατ' ἐκεῖνο δὴ τοῦ καιροῦ τὸ Χοσρόου τοῦ καλ' ἡμεῖς
 βασιλεύειν ἤρξατο γένος, ἧ⁹³ τε μέχρι καὶ νῦν παρὰ
 Πέρσαις κατέχουσα πολιτεία ἐν τῷ τότε ἀρχὴν εἰληφε
 καὶ οἶον κατὰστασιν πρώτην. Ἀρταξέρξης γάρ τις
 τοῦνομα, Πέρσης ἀνὴρ, ἀδοξος μὲν τὰ πρῶτα καὶ
 ἀφανέστερος, ἄλλως δὲ μεγαλοεργὸς καὶ δραστήριος,
 καὶ δεινὸς κινῆσαι τὰ καθεστῶτα, ξυνωμότας⁹⁴ ἀγέι-
 ρας καὶ ἐπιθέμενος, Ἀρτάθανον μὲν ἀναιρεῖ τὸν βα-
 σιλέα, ἑαυτῷ δὲ περιθεῖς τὴν κλεαρν, καὶ τὴν Παρ-
 θικὴν δυνάμιν καταλύσας, αὐτὸς τοῖς Πέρσαις τὴν
 σφετέραν ἀνενέυσσας βασιλείαν. Ἦν δὲ γε οὗτος τῇ
 μαγικῇ χάτοχος [P. 65] ἱερουργίᾳ καὶ αὐτοεργῶς τῶν
 ἀπορρήτων. Ταῦτά τοι καὶ τὸ μαγικὸν φύλον ἐγκρα-
 εῖς ἐξ ἐκείνων γέγονε καὶ ἀγέρων, ὃν μὲν ἦδη καὶ

A et Persa ipse esset indigena, simulque Medis in-
 sensus ob praelia cum Astyage habita? Cum vero
 etiam Persici reges annis octo et viginti supra du-
 centos imperassent, etiam horum imperium peni-
 tus est collapsum, ab externo exercitu et rege alie-
 nigena dissipatum. Alexander enim Philippi filius,
 interfecto Dario rege, Arsami filio, totaque Perside
 subacta, ad Macedonicam gubernationem res trans-
 tulit. Ita enim rerum gestarum **121** magnitudine
 eximie clarus erat belloque insuperabilis, ut etiam
 posteaquam eum e vivis excedere contigit, succes-
 sores tamen ipsius, Macedones cum essent, alienam
 exteramque regionem quam diutissime in pote-
 state retinuerint, et ad summam potentiam evase-
 rint. Et sane arbitror eos etiam in hunc usque diem
 regnatos imperiumque obtenturos fuisse, Alexan-
 dri gloria suffultos, nisi inter se dissidentes fre-
 quentibusque praeliis tum adversus se mutuo, tum
 adversus Romanos habitis, plura habendi studium,
 suas ipsorum vires potentiamque fregissent, effe-
 cissentque ut non amplius finitimis insuperabiles
 viderentur, cum alioquin imperassent non minore
 temporis spatio quam Medi, septem videlicet annis
 minus; nam etiam hac in re credendum est Poly-
 histori. Cum itaque tanto tempore imperassent, a
 Parthis, gente aliis subdita minimeque antea cele-
 bri, **122** imperio fuerunt exuti; qui deinceps eo
 universo, Aegypto excepta, sunt politi, Arsacide
 quidem primum defectionis auctore, adeo ut Arsa-
 cidæ, qui eum secuti sunt, dicti fuerint. Mithridates
 vero non multo post ad summam quamdam gloriam
 Parthorum nomen evexit.

26. Annis autem 70 supra ducentos ab Arsace
 primo ad Artabanum ultimum regem usque elapsis,
 cum Romanorum res sub Alexandro Mamææ filio
 essent constitutæ, sub id tempus Chosrois progenies
 apud nos regnare cepit, Persarumque gubernatio,
 quæ in hunc usque diem durat, tum temporis ini-
 tium habuit. Siquidem Artaxares quidam nomine,
 vir Persa, inglorius quidem primum et obscurus,
 industrius tamen magnisque rebus gerendis par,
 aptusque ad quæ bene constituta sunt movendum,
 conjuratorum manu collecta, Artabanum regem
 adortus obtruncat, et cidari capiti suo imposita,
 D Parthicaque potentia subversa, Persis denuo pri-
 stinum imperium recuperavit. Erat autem is magicæ
 disciplinæ addictus et arcanis sacris operabatur;
 unde et magica gens ex eo tempore validior arro-
 gantiorque est facta; quæ quidem etiam antea
 erat, et ab antiquo hanc appellationem retinet, non-

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ Intrp. cum Persa is esset, Persiæque insuetus. ⁸⁹ κρατήσαντας. ⁹⁰ ἀρξαμένου spha. Par. ⁹¹ Ab Arsacis initii usque ad interitum Ariabani anni 476. numerantur: vid. Ste. Croix ad Tacit. ed. Oberlin. II, pag. 872. Unde aliquis conjiciat ἑβδομήκοντα ἐπὶ τετρακοσίους emendandum esse. Verumtamen nihil mutare ausim, cum propter consensum R et Intrp. cum Lugdunensi, tum vero præsertim propter tempo-
 ris summam, quod Agathias Macedonum imperio tribuit. Quos cum septem tantum annis minus quam Medos Asiatici tenuisse ponit, Medos autem per 300 annos imperasse, sequitur illum sibi persuasisse, Parthorum imperium anno demum 44 a. Chr. n. exortum esse. Ita vero Macedonum annos a primo Alexandri post patrem regnantis non, a Darii regno everso supputavit. Ac Polyhistorum quoque auctorem
 also fert, qui Sulla rem Romanam tenente florebat. ⁹² ξυνωμότας R.

dum tamen eo honoris et acentiæ erat evecta; sed aliqua etiam ex parte a magistratibus contemnebatur, quod quidem aperte liquet. Neque enim qui circa Darium erant Persæ, cum olim Smerdis quidam magus post Cambysem Cyri filium regnum arripuisset, bonum factum illud duxerunt, et Smerdem obtruncarunt, multosque alios ejusdem cum eo instituti ac 123 sententiæ; quod fas non esset magis regium solum affectare eique insidere; tantumque abfuit, ut piacularæ illæ cædes ipsis sint visæ, ut potius etiam majore memoria dignas judicarent, utque seditionem illam festum vocarint μαγοφόνια dictum, hoc est magorum cædes, et sacrificia diis pro gratiarum actione instituerint. Nunc vero magi omnes in summo apud eos sunt honore ac veneratione, publicaque omnia eorum consiliis prædictionibusque administrantur, et unicuique privatum, quæ ad dicam causamque suam pertinent, intentanti, præsumt magi, qui cognoscant quid agatur, et arbitrium suum interponant; neque quidquam omnino Persis videtur legitimum esse et æquum, quod non a mago confirmatum stabilitumque fuerit.

27. Fertur etiam Artaxari mater Pabeco euidam nupsisse, ignobili plane homini, coriario scilicet sive sutori, peritissimo tamen cursus astrorum, quique facile futura prospiceret. Virum autem quemdam militarem, nomine Sasanum, per Cadusæorum regionem forte fortuna iter facientem, apud Pabecum hospitio exceptum et in illius domuncula divertisse; hunc vero quocunque tandem modo (credidorim certe ut vatem), cum prævidisset eum, qui ex hospite illo gigneretur, fore præclarum maximeque illustrem et ad summum felicitatis fastigium evasurum, doluisse quidem et fortunam suam deplo rasse, quod sibi 124 nec filia esset, neque soror, neque ulla alia mulier arcta affinitate conjuncta; tandem vero toro suo cessisse, hospitemque uxori suæ adjunxisse, abjecto strenue pudore; quippe qui dedecus ac ignominiam, quæ sibi inde imminabat, cum bona quam exspectabat, fortuna esset commutaturus; atque ita natum Artaxarem, educatum quidem a Pabeco; cum vero jam adultiore ætate fortissime regnum obtineret, contentionem statim immanemque rixam aperte inter Sasanum et Pabecum exarsisse; utrumque enim voluisse filium ex se appellari; atque ægre tandem inter eos convenisse, ut filius quidem Pabeci vocaretur, e semine tamen Sasani genitus, Hoc modo Artaxaris genus repetentes Persæ, vera hæc esse affirmant, ut in regis membranarum conscripta. Ego vero omnium deinceps posterorum, quotquot ei successerunt, paulo post et nomina recensebo, et quandiu quisque regnaverit: quod quidem ab omnibus, qui

A πρότερον, καὶ ἐκ παλαιῶν τῆς ἐπὶ κλησιν ἀποσῶζον, οὕτω δὲ ἐς τοῦτο τιμῆς τε καὶ παρβήσιας ἡρμένον²³, ἀλλ' ὅποιον ὑπὸ τῶν ἐν τέλει ἐστὶν ἢ καὶ περιρᾶσθαι. Ἀπὸν δὲ· οὐ γὰρ ἂν οἱ ἀμφὶ Δαρεῖον Πέρσαι, Σμερδίου πάλα τοῦ μάγου μετὰ Καμβύσην τὸν Κύρου²⁴ τὴν βασιλείαν ὑποσυνήσαντες, συμφορὰν ἐποιούοντο τὸ γεγεννημένον, καὶ αὐτὸν τε τὸν Σμερδὶν ἀπέκτειναν, καὶ πολλοὺς τῶν ὅσοι ὁμογενώμονες ἐκείνῳ ἐτύγχανον ὄντες, ὥς οὐκ ἐξὸν²⁵ τοῖς μάγοις τῷ βασιλεῖ θάκῃ ἐνωραῖζεσθαι καὶ ἰζάνειν. Οὕτω δὲ αὐτοῖς οὐ μικροὶ ἔδοξαν εἶναι οἱ φόνοι, μέλλον μὲν οὖν καὶ μείζονος ἄξιοι μνήμης, ὥστε ἀμέλει τὴν στάσιν ἐκείνην Μαγοφόνια ἐορτὴν ὀνομασθῆναι, καὶ θυσίας ἐπιτελεῖσθαι χαριστηρίους· νῦν δὲ τιμῶσιν αὐτοὺς ἅπαντας καὶ ὑπεράγανται, καὶ τὰ τε κοινὰ ταῖς τούτων βουλαῖς καὶ προαγορεύσεις²⁶ διατάσσεται, καὶ ἰδίᾳ ἐκάστῳ τῶν συμβαλλόντων, ἢ²⁷ δίκην λαγχανόντι, ἐφίστανται διασκοποῦντες τὰ ποιούμενα, καὶ ἐπικρίνοντες, καὶ οὐδὲν ὁτιοῦν παρὰ Πέρσαις ὀφείλειν ἂν ἐννομὸν τε εἶναι καὶ δίκαιον, ὅγε μὴ ὑπὸ μάγου ἐμπροσθεῖη.

C xζ'. Λέγεται δὲ τὴν τοῦ Ἀρταξάρου μητέρα Παδέκῳ τινὶ ξυνοικηκῆναι, παντάπασιν μὲν ἀσημοτάτῃ καὶ σκυτοτόμῃ τὴν τέχνην, τῆς δὲ τῶν ἀστέριων πορείας δαιμονοεστότῃ, καὶ οὐκ ὀλίγους τὰ ἐσόμενα διασκοπεῖσθαι· ἀνδρὰ δὲ στρατιωτῶν Σάσανον ὀνομα, διὰ τῆς Καδουσαιῶν, οὕτω ξυνοικῶν, πορευόμενον χώρας, ἐπιξενωθῆναι τε τῷ Παδέκῳ, καὶ ἐς τὸ ἐκεῖνου δωματίου καταχθῆναι· τὸν δὲ ὀνειδιστοῦν τρόπῳ, ἅτε, οἶμαι, μάντιν, ἐπιγνόντα ὥς ἡ τοῦ ξένου γονὴ ἀρίστη τε ἔσται καὶ ἀρίδης, καὶ ἐπὶ μέγα εὐδαιμονίας χωρήσει, ἀλύειν μὲν καὶ ὀλοφύρεσθαι, ὅτι δὴ αὐτῷ οὔτε θυγάτηρ ὕπην, οὔτε ἀδελφὴ, οὔμενός οὐδὲ ἄλλο τι γυναικὸς ὥς ἐγγύτατα ξυνοικῶν. Τέλος δὲ ξυγκατακλίνει οἱ τὴν γαμετήν καὶ τῆς εὐνῆς ἐπιχωρήσει, ὑπεριδόντα μάλα γενναίως τοῦ αἵματος, καὶ τῆς παρατείχεα λώδης τε καὶ ἀτιμίας τὴν μέλλουσαν τύχην ἀνταλλάξασθαι. Οὕτω τε φόντα τὸν Ἀρταξάρην, τραφῆναι μὲν ὑπὸ τῷ Παδέκῳ· ἐπεὶ δὲ νεανίας γενόμενος καρτερώτατα τὴν βασιλείαν κατέσχεν, ἔριν εὐθὺς καὶ νεῖκος ἐξάισιον ἀναφανδὸν Σασάνῳ τε καὶ Παδέκῳ ἀναβράχῃναι. Ἐκότερον γὰρ ἐθέλει D πρὸς αὐτοῦ τὸν παῖδα ἐπονομάζεσθαι. Μόλις δὲ ἀμφοῖν συμῶναι, ἐφ' [P. 66] ᾧ δὴ τὰ υἱὸν μὲν αὐτὸν Παδέκου καλεῖσθαι, ἐκ σπέρματος δὲ ὅμως Σασάνου τεχθέντα. Οὕτω μὲν τὸν Ἀρταξάρην γενεαλογούντας οἱ Πέρσαι, ἀληθῆ ταῦτα φασὶ καθεστάναι, ὥς καὶ ἐν ταῖς βασιλείαις διωθέραις ἀναγεγραμμένα. Ἐγὼ δὲ ἀπάντων τῶν ἐφεξῆς ἀπογόνων, ὅσοι δὴ τὴν ἀρχὴν διεδέξαντο, τὰ τε ὀνόματα ὀλίγῳ ὕστερον φράσω, καὶ πρὸς γε ὁπόσον ἕκαστος ἐκράτησεν²⁸ χρόνον· καίτοι ἅπασιν τοῖς μέχρι νῦν χρονολογίοις παρτίται, καὶ οὐ

VARIE LECTIONES.

²³ ἡγμένον R. ²⁴ τοῦ Κύρου R. ²⁵ ἐξὸν R. βασιλεῖ Lugd. θάκῃ R. θάκῃ vulg. ²⁶ προαγορεύσεις R, intrp. prædictionibus, προαγορεύσεις vulg. ²⁷ ἢ R, εἰς vulg. ²⁸ ἕκαστος ἐκρ. R, ἐκρ. ἐκ. vulg.

περιπλείστου γεγίνηται· τὰ τοιαῦτα διερευνήσασθαι. Ἄλλα τοὺς μὲν Ῥωμαίων βασιλεῖς ἀπὸ Ῥωμύλου τυχόν, καὶ ἐτι πρότερον ἀπὸ Αἰνέου τοῦ Ἀγχίσου ἀρχόμενα, μέχρις Ἀναστασίου τε καὶ Ἰουστίνου τοῦ πρεσβυτέρου⁸⁰ ἀπαριθμοῦνται· τοὺς δὲ παρὰ Πέρσαις (φημι δὲ τοὺτους ἐκείνους, ὅποσοι δὴ μετὰ τὴν Παρθυαίων κατὰλυσιν ἔτυχον βαδασλευκότες), οὐκ ἐτι ὁμοίως ἀντιτιθέντες τοὺς χρόνους διευκρινήσαντο, δίδον οὕτω ποιεῖν. Ἐμοὶ δὲ τὸ ἀκριβὲς καὶ τούτων περὶ ἀναλελεκταὶ ἐκ τῶν παρὰ ὧσιν ἐγγεγραμμένων, καὶ οἷμαι τῇ παρούσῃ συγγραφῇ μάλα προσήκειν ἀπάντων ἐπιμνησθῆναι· καὶ τοίνυν προτὶν ἐπιμνησσομαι, ἥνικα ἂν δεῖν οἰηθῇ, εἰ καὶ ὀνομάτων πολλῶν καὶ τούτων βαρβαρικῶν οὕτω δὴ τι φιλόως καταλόγους ποιησθαι δεήσει, καὶ ταῦτα ἐνίων οὐδὲν ὀνόματι ἀξιοφύγητον⁸¹ εἰρησμένων· τοσοῦτον⁸² δὲ μόνον πρὸς τὸ παρὸν εἴποιμι ἂν τοῦ σαφοῦς γε ἕκατι καὶ ἐς πλείστα χρησίμου, ὥς ἐννέα τε καὶ δέκα⁸³ καὶ πρὸς γε τριακόσιοι ἑναιαυτὲι τελευτῶσιν ἐς τὸ νῦν περὶν τε καὶ εἰκοστὸν ἔτος τῆς Χοσρόου τούτου βασιλείας. Καθ' ὃν δὴ χρόνον οἱ τε ἐν τῇ Κολχίδι χώρα πόλεμι διεφύεροντο, καὶ τὸν Μερμερόην⁸⁴ ἀποδιδόναι ξυνηνέχθη. Διήγυστο δὲ ἄρα ἐν τῷ τότε, Ἰουστινιανῷ βασιλεῖ ὅκτω τε καὶ εἴκοσιν ἔτη Ῥωμαίων κρατοῦντι.

κη. Ἄλλα γὰρ βραχεία δεῖται περὶ Χοσρόου διεξιλεθῶν⁸⁵, αὐτίκα ἔγωγε ἀνὰ τὰ πρότερα καὶ δὴ ἐπανήξω. Ὑμνοῦσι γὰρ αὐτὸν καὶ ἄγανται πέρα τῆς ἀξίας, ἥ ὅτι οἱ Πέρσαι, ἀλλὰ καὶ ἐνίοι τῶν Ῥωμαίων, ὥς λόγων ἔραστήν, καὶ φιλοσοφίας τῆς παρ' ἡμῖν ἐς ἄκρον ἐλθόντα, μεταδεδιημένον αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἐς τὴν Περσίδα φωνῆν τῶν Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων. Καὶ τοίνυν φασίν, ὅτι δὴ ὅλον τὸν Σταγειρίτην καταπιὼν εἷη μέλλον ἢ ὁ ῥήτωρ ὁ⁸⁶ Παιανιεύς τὸν Ὀδύρου, τῶν τε Πλάτωνος τοῦ Ἀρίστωνος ἀναπέπλησται δογματικῶν, καὶ οὐτε ὁ Τίμαιος αὐτὸν ἀποδράσειεν ἂν, εἰ καὶ σφόδρα γραμματικῇ⁸⁷ θεωρίᾳ πεποικιλταί, καὶ τὰς τῆς φύσεως ἀνιχνεύει κινήσεις, οὐτε ὁ Φαίδων, οὐτε ὁ Γοργίας, οὐ μόνον οὐδὲ ἄλλος τις τῶν γλαφυρῶν τε⁸⁸ καὶ ἀγκυλωτέρων διαλόγων, ὁποῖος, οἷμαι, ὁ Παρμενίδης. Ἐγὼ δὲ οὕτως αὐτὸν ἄριστα ἔχειν παιδείας, καὶ ταῦτα τῆς ἀκροτάτης, οὐκ ἂν ποτε οἰηθῇ. Πῶς μὲν⁸⁹ γὰρ οἷόν τε ἦν τὸ ἀκραϊφνὲς ἐκείνω τῶν παλαιῶν ὀνομάτων καὶ ἐλευθέρων⁹⁰, καὶ πρὸς γε [P. 67] τῇ τῶν πραγμάτων φύσει πρόσφορόν τε καὶ

A in hunc usque diem annales scripserunt, est prætermisum, neque magnæ curæ eis fuit hujusmodi res pervestigare; sed Romanorum quidem reges à Romulo fortassis, aut alius adhuc ab Ænea Anchisæ filio orsi, ad Anastasium et Justinum senioreni usque enumerant: Persarum vero reges (eos, inquam, qui post Parthorum expulsionem regnarunt), non item apponentes, tempora non recte distinxerunt; **125** cum alioquin ita facere oportuisset, Ego vero accurate, quæ de his etiam ab ipsis conscriptæ sunt, recollegi; et præsentī historię magnopere conducere arbitror omnium meminisse. In progressu itaque, ubi opus fore judicavero, id faciam; tametsi multa nomina et quidem barbara leviter tantum recensere oportebit, et quidem nonnullorum, qui nihil memoratu dignum gesserunt. Hoc tantum in præsentia lucis utilitatisque ad plurima causa dicam, unde viginti supra trecentos annos terminari atque desinere in vigesimum quintum annum imperii hujus Chosrois; quo ipso tempore et bella in Colchica ditone vigeant, et Mermerio mortem obire contigit. Justinianus vero imperator unum temporis vigesimum octavum annum, ex quo Romanis imperarat, peregerat.

126 28. Cæterum ubi paucula quædam de Chosroe commemoravero, statim ad priora redibo. De prædicant enim illum atque admirantur supra ipsius meritum non tantum Persæ, sed et nonnulli Romanorum, veluti litterarum amatorem, quique ad philosophiæ nostræ culmen evaserit, cum ei Græcica scripta ab interprete quoque in Persicam linguam essent conversa. Aiunt itaque, quod totum Aristotelem melius eliberit, quam Demosthenes Thucydidem, quodque Platonici dogmatibus totus refertus fuerit, adeo ut ne Timæus quidem ejus intelligentiam subterfugerit, tametsi lineari speculatione valde sit argutus et naturæ motus investiget; sed neque Phædo, neque Gorgias; neque alius quisquam ex elegantioribus et difficilioribus ipsius dialogis, qualis, arbitror, est Parmenides. Ego vero eum doctrinā præditum fuisse et quidem summa, uequaquam crediderim. Qui enim fieri poterat, ut puritas illa veterum nominum et nativa gratia, et D præterea rerum ipsarum naturæ congruens valdeque

VARIE LECTIONES.

⁸⁰ πρεσβυτέρου R. πρεσβύτου vulg. ⁸¹ ἀξιοφύγητα R. ⁸² τοσοῦτον R. τοσοῦτο vulg. ⁸³ ἐννέα τε καὶ δέκα R. ἐννεακαίδεκα vulg. — Pagius Crit. in Baron. Annales II, p. 602, h. l. annum ab instituto regno Persico cum Justiniani et Chosrois annis non convenire bene intellexit. Sed item cum Mermerio mortem anno p. Chr. n. 552 assignet, quippe quo anno Procopii Persicarum rerum historia desinat, omnes numeros in loco nostro corruptos esse censet, et 527 pro 519, 22 pro 25, et 26 pro 28 rescribi jubet. Verum ipse Agathias p. 55, B, Persica bella, mox enarranda, κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους cum superioribus, h. e. cum ingenti terremotu evenisse profitetur; huic autem anno Chr. 554 accidisse cum tota temporum ratio evincit, tum ipse Pagius Baronium corrigens p. 615 ostendit. Et hic quidem annus idem ille est, quem Agathias h. l. a Chosrois initio regni proficiscens vicissimum quintum, a Justiniani vicissimum octavum esse dicit. Nihil igitur in his mutandum, sed aperte huic anno etiam annus regni Persici accommodandus est, quod facillime fiet, si pro ἐννέα τε καὶ δέκα restituerimus; ἐννέα τε καὶ εἴκοσι· nisi forte in hunc errorem ipse Agathias male ducendis rationibus inciderit (adnot. Clas.) ⁸⁴ τὸν Μερμ. R. τ. μὲν Μερμ. vulg. ⁸⁵ διελθόν R. ⁸⁶ ὁ ante Παιανιεύς om. Suid. s. v. Χοσρόης. τὸν Ὀ. R. et Suid., τὸν Ὀ. vulg. ⁸⁷ γραμματικῇ R. ⁸⁸ τε add. ex R. οἷμαι om. Suid. ⁸⁹ μὲν om. idem. ⁹⁰ καὶ ante ἐλευθ. om. idem.

accommodata, in agresti quadam et ineptissima lingua conservaretur? Quo vero etiam pacto vir regio fastu a puero multaque assentatione delibutus, et barbarum in primis vitæ genus sectatus et bella semper præliisque spirans, quo pacto, inquam, qui ita vitam instituit, videatur aliquid **127** magni ac memorabilis fructus ex hisce disciplinis reportare et in iis exercitatus esse posse? Quod si quis itaque eum idcirco laudaverit, quod rex cum esset et Persa, tantarumque gentium pariter ac rerum cura ei incumberet, nihilominus tamen etiam studia litterarum degustare voluerit et hac gloria se oblectarit: collaudaverim profecto hominem etiam ego, aliisque barbaris prætulerim. Quotquot vero eum eximie doctam vocant et tantum non omnibus, quotquot uspiam philosophiæ cultores exstiterunt, antecellentem, perinde ac si omnium artium ac scientiarum principia et causas pervenisset, qualem illum eximie doctum Peripatetici statuunt; qui, inquam, ita sentiunt, quam longissime a vero aberrare deprehendi possint, solam multitudinis famam sequentes.

29. Vir enim quidam, natione Syrus, Uranius nomine, Byzantii oberrat, artem quidem proficiens medicam, ex Aristotelis vero dogmatibus nulum perfecte norat, inani tamen variae doctrinæ opinione turgens, quod contentiosus esset in congressibus. Frequenter **128** enim ad palatii porticus ventitans, et in libris tabernis sedens, contendebat verbisque ampullaribus agebat cum iis, qui eo commicare solent, et consuevit hæc de Deo vocabula jactare, qualia nimirum sunt *natura* atque *essentia*, et *passibilitas*, ut ita dicam, atque *impermixtibilitas*: quorum plerique ne grammatarum quidem scholas frequentant, sed nec satis frangi homines erant: facile interea aliquid atque expeditum esse existimant transultorio, quod est in proverbio, pede ferri, et de Deo disserere, adeo beata et incomprehensibili re, humanumque intellectum exsuperante, eoque solo, quod ignoretur, admiranda. Quocirca frequenter vespertinis temporibus, cum ex crapula, ut verisimile est, et luxu reversi sua habent conciliabula, prout cuique libitum fuerit, irreverenter de sublimibus hisce rebus divinisque questionibus sermones miscent; et semper de iisdem argutantes, nec ipsi aliis quidquam persuadent, neque de concepta semel opinione, qualiscunque tandem ea sit, discedunt, sed eadem semper mordicus retinent et timentur; uni-

επικαιρότατον, ἀγρία τι γλῶττη καὶ ἀμουσοτάτη ¹⁰ ἀποσωθῆναι; πῶς δὲ ἂν ¹¹ ἀνὴρ βασιλείῃ τύφῃ ἐκ παίδων καὶ κολακείᾳ πολλῇ γεγανωμένος, διαίτῃ τε λαχὼν ἐς ὃ τι βαρβαρικωτάτην ¹² καὶ πρὸς πολέμους ἀεὶ καὶ παρατάξει; ὀρώσαν, πῶς δὲ οὖν ὧδε βίους, ἤμελλε ¹³ μέγα τι καὶ λόγου ἄξιον ἐν τοιοῦτοις ἀπώνασθαι ¹⁴ τοὺς διδάγματα καὶ ἐνασκηθῆναι; Εἰ μὲν οὖν ἐπαινοῖη τις αὐτὸν, ὅτι δὴ βασιλεὺς γε ὢν καὶ Πέρσης, ἰθὺν τε ¹⁵ τοσούτων καὶ πρᾶξεων μέλον αὐτῷ, ὃ δὲ ἐφίετο γοῦν ὅμως ἀμηγένη ἀπογεύεσθαι λόγων, καὶ τῇ περὶ ταῦτα γάνυνσθαι δόξῃ, ξυνεπαινεσάμην ἂν καὶ ἔγωγε τὸν ἄνδρα, καὶ μέγιστα θεῖον τῶν ἄλλων βαρβάρων. Ὅσοι δὲ λίαν αὐτὸν σοφὸν ¹⁶ ἀποκαλοῦσι, καὶ μόνον οὐχὶ τοὺς ὅπῃ ποτὲ ¹⁷ περιλοσοφώτας ὑπερβαλλόμενον, ὡς καὶ ἀπάσης τέχνης τε καὶ ἐπιστήμης τὰς ἀρχάς καὶ αἰτίας διαγιγνώσκειν ¹⁸ ὅποιον ¹⁹ τὸν ἄγαν πεπαιδευμένον οἱ ἐκ τοῦ περιπάτου ὀρίζονται οἱ δὲ οὖν ταῦτα οἰόμενοι ἐκείνῳ ²⁰ ἂν μάλιστα φρωθεῖεν οὗ τῶν ἀληθῶν ἐστοχασμένοι, μόνῃ δὲ τῇ τῶν πολλῶν ἐπόμενοι φήμῃ.

χθ'. Ἀνὴρ γὰρ τις Σύρος τὸ γένος, Οὐράνιος ὄνομα ²¹, κατὰ τὴν βασιλείας πόλιν ἤλθο, τέχνην μὲν ²² ἐπαγγελλόμενος τὴν ἱατρικὴν μετέλθει. τῶν δὲ Ἀριστοτέλους δογμάτων οὐδὲν μὲν ἐς τὸ ἀκριβὲς ἐγίγνωσκεν, ἐχομψέμετος δὲ ²³ ὡς πλείστα εἰδέναι, βρενθόμενος τῷ δύσει; εἶναι παρὰ ²⁴ τοὺς συλλόγους. Πολλάκις γὰρ ἰὼν πρὸ τῆς βασιλείου στοᾶς, καὶ ἐν τοῖς τῶν βιβλίων ἤμενος πωλητηρίοις, διεπληκτίζετο καὶ ἐμεγαληγόρει πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἀγεῖρομένους, καὶ ταῦτα δὴ τὰ εἰθισμένα ῥήματα τοῦ κρείττους; περὶ ἀνακυκλῶντας ²⁵, ὅποιον δὲ τι αὐτοῖς ἦ τε φύσις ἐστὶ καὶ ἡ οὐσία, καὶ τὸ παθητὸν καὶ τὸ ²⁶ ἀξύγυτον καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Τούτων μὲν οὖν οἱ πλείστοι οὐδὲ ἐς γραμματιστοῦ, οἶμαι, φοιτήσαντες, οὐδὲ μὴν ²⁷ βίην ἀρίστην ἐκδεδητημένοι, εἵπαιτα βραδὺν τι ἡγοῦνται καὶ προχειρότατον, ὑπερβάλλον, τὸ λεγόμενον, πόδα τείνειν, καὶ θεολογίας ἐφάπτεσθαι, πράγματος οὕτω μακαρίου τε καὶ ἀνεπίκτου, καὶ μέγιστος ²⁸ κατ' ἀνθρώπους, καὶ μόνῳ τῷ ἀγνοεῖσθαι θαυμαζόμενον. Τοιγάρτοι τὰ πολλὰ περὶ θελήν ὅψιν ἀπὸ κραιπάλως, ὡς τὸ εἶδος, καὶ ἀκολασίας ξυναλιζόμενοι, οὕτω δὲ ἐκ τοῦ παραινέοντος ἀκρίτων ²⁹ τῶν ὑπερτέρων ἀπάρχονται λόγων καὶ ζητήσεως θεοσισίας, ἀεὶ τε περὶ ταῦτα ³⁰ στενολεσχούντες, οὕτε παύσονται ὑπὸ σφῶν, οὕτε ἄλλως μεταμανθάνουσι: τὰ προεγνωσμένα, ἐποῖα ἅττα καὶ τύχοιεν ὄντα. Ἔχονται δὲ διαπαντός τῶν αὐτῶν οἱ αὐτοὶ, καὶ τε-

VARIE LECTIONES.

¹⁰ ἀμουσοτάτη R, ἀμουσοτάτω vulg. ἀμουσοτῆτι Suid. ¹¹ ἂν delet Suid. γεγανωμένος Suid. l. l. c¹ es. b. ipsa voce. ¹² βαρυστάτην Suid. ¹³ ἤμελλε Suid. ¹⁴ ἀπώνασθαι R et Suid., ἀπώνασθαι vulg. ¹⁵ τε om. Suid. ¹⁶ αὐτὸν σοφὸν R et Suid., σοφ. αὐτ. vulg. ¹⁷ ὅπῃ ποτὲ R, ὅποι ποτὲ vulg. ὑπερβαλλόμενον R et Suid., ὑπερβαλλόμενον vulg. καὶ ins. ex R et Suid. ¹⁸ διαγιγνώσκων R, διαγιγνώσκων vulg. ¹⁹ ὅποιον — οἰόμενοι om. Suid. ²⁰ ἐκείνῳ R, ἐκείνῳ vulg. ²¹ Οὐράνιος ὄνομα, Σύρος τὸ γένος Suid. l. a. v. Οὐράνιος. ²² μὲν om. Suid. ²³ δὲ om. idem. ²⁴ παρὰ R et Suid., περὶ vulg. ²⁵ ἀνακυκλῶν Suid. interpr. ἀνακυκλῶντας; legisse videtur, nam verit. his, qui se circumstiterent, postulantes. αὐτῷ Par., interpr. quatinus illi natura ²⁶ τὸ ante ἀξύγυτον inser. ex R et Suid. ²⁷ καὶ ἄλλα τοιαῦτα om. Suid. Pro τούτων μὲν οὖν idem ὢν γραμματιστοῦ R. Lugd. Suid. γραμματικῶν edd. ²⁸ οὐ μὴν Suid. ἐκδεδητημένον R. ²⁹ ἦ om. R. ³⁰ ταῦτα R.

λευτώντες τῆς φιλονεικίας χαλεπαίνουσι [P. 68] καὶ ἀλλήλων, καὶ ἀναφανδὸν διαλοδοροῦνται, φωνὰς ἀσχημονας ἀφίεντες, ὥσπερ ἐν κύβοις διαμαχόμενοι. Οὕτω τε λύεται αὐτοῖς ὁ ἀγὼν, καὶ μόλις ἀπαλλάττονται, ὀνήσαντες μὲν οὐδ' ὅπως τοῦτον ἢ ὀνηθέντες, ἔχθιστοι δὲ ἀντὶ φίλων γεγεννημένοι. Ἐν τοῦτοις δὲ τὰ πρῶτα λαχὼν ὁ Οὐράνιος, ὥσπερ ὁ παρ' Ὀμήρῳ Θερσίτης, ἐκολῶα καὶ μακρηγορῶν οὐκ ἀνίει. Καίτοι " οὐδὲν αὐτῷ περὶ Θεοῦ βεβαίως εἰδοίκει, οὐδὲ ἠπίστατο ὅπως χρῆ ἐν τοῦτοις ἀντιφέρειν τὰ εἰρηστικά· ὁμῶς νῦν μὲν τῇ πρώτῃ θέσει τῶν πύσσεων ἐναντιούμενος, νῦν δὲ πρὶν ἀποκρίνεσθαι " ἀνερρωτῶν τὰς αἰτίας τῶν προβλημάτων, οὐ ξυνεχώρει ἐν κόσμῳ εἶναι τὸν λόγον, ἀλλὰ διετάραττεν τὸ σάφές, καὶ τὴν εὐρεσιν ἀνεσθῆκε. Ἡθοῦλετο μὲν γὰρ τὴν ἐφεκτικὴν καλούμενην ζηλοῦν ἐμπειρίαν, κατὰ τε Πύρρωνα καὶ Σέξτον " τὰς ἀποκρίσεις ποιεῖσθαι, καὶ τέλος ἔχειν τὴν ἀταραξίαν τῇ μηδὲν " ἐτιοῦν οἰεῖσθαι ληπτὸν " καθεστάναι· πλὴν ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα ἀποκρῶντως ἐμεμαθήκει· ἢ ὅσον ἀπομάζεσθαι σποράδην καὶ ἐλάχιστον τι θηρᾶσαι, καὶ τοὺς οὐδαμῶς παιδείας μεταληχότας ἐξαπατῆν δύνασθαι καὶ παραγεῖν. Ὡν δὲ ἄρα " ἐν λόγοις ἀμαθῆς, ἀλλὰ ἀμαθέστερός γε ὑπῆρχεν τὸν βίον. Ἐς γὰρ τὰ δώματα τῶν εὐδαίμωνων ἴδων, καὶ σιτούμενος ἀπειδῶς τὰ ποικιλωτέρα " τῶν ἰδωδίων, θαμὰ τε ὀμίων τῇ θηρικλείῃ καὶ λόγοις χρώμενος ὑπὸ μεθῆς αἰσχροῖς τε δγαν καὶ ἀκολάστοις, γέλωτα ὠρλίσκανεν πλείστον, ὡς καὶ καίεσθαι τυχὸν ἐπὶ κόρης, καὶ τοῖς ἐκπώμασιν ὥσπερ τινὶ ἐυλοκρατίᾳ τὸ πρόσωπον καταρβαίνεσθαι, καὶ εἶναι κοινὸν δῆθρμα τῶν δαιτυμόνων, οὐ μείων ἢ οἱ γελωτοποιοὶ καὶ μιμολογοί. Ἀλλὰ γὰρ τοῖσδε ὦν ὁ Οὐράνιος. ἤκεν ποτε παρὰ τοὺς Πέρσας ὑπὸ Ἀρεοβίνδου " τοῦ προσευτοῦ ἀπηγγέμενος. Ἀτε δὴ ἀπατεῶν καὶ κόθορον, καὶ οἷος τὴν οὐκ οὔσαν ἑαυτῷ περιποιεῖν εὐκοσμίαν, αὐτίκα ὄγε στολήν μὲν " ἡμίστεχο σεμνοτάτην, ὅποιαν παρ' ἡμῖν " οἱ τῶν λόγων καθηγῆται καὶ διδάσκαλοι ἀμφιέννυνται, οὕτω δὲ, σκαρπὶ ὀθεν καὶ ἐμυθίζῃ τῷ προτώπῳ, ἐσφοίτα ὡς " τὸν Χοσρόην. Ὁ δὲ τῷ παραδόξῳ θεάματι καταπληγμένος, καὶ ἱερὸν τι εἶναι εἰκάζων τὸ χρῆμα, καὶ φιλόσοφον αὐτὸν ὡς ἀληθῶς ὑποποτήσας (οὕτω " γὰρ αὐτοῦ καὶ ὀνομάζετο), ἀσμενός τε εἶδεν καὶ φιλοφρόνως ἔδεξε· οὕτω. Καὶ εἰτα εὐχαλεσάμενος τοὺς μάγους, ἐς λόγους αὐτῷ καθίστατο γενεσιῶς τε καὶ φύσεως περὶ, καὶ εἰ τότε τὸ πᾶν ἀτελεύτητον ἴσται, καὶ πότερον μίαν τὴν ἀπάντων ἀρχὴν νομιστόν.

et an hoc universum finis expers futurum esset, et an unum rerum omnium principium sit statuendum.

X. Τότε δὴ οὖν ὁ Οὐράνιος· καίριον μὲν οὐδὲν εἶπεν [P. 69] εἰλεγεν, οὐδὲ γε τὴν ἀρχὴν διενόετο· μόνη δὲ τῷ θρασὺς τε εἶναι καὶ στωμυλώτατος·

A laque altercatione infensis inter se animis discedunt et apertis conviciis sese mutuo lacerant, turpes voces emittentes, instar aleatorum rixantium. Atque ita solvitur ipsis certamen, egreque discedunt, 129 nullo cum fructu dato vel accepto; acerrimi vero hostes ex amicis facti. Inter hos primas obtinens iste Uranius, perinde atque Homericus ille Thersites, tumultuabatur et verborum nullum faciebat finem; nihil vero solidi de Deo sentiebat, neque sciebat, quomodo oporteret probabilia opponere; nihilominus tamen modo primæ thesi interrogationum contradicens, modo vero priusquam responderet, contra interrogans causas quæstionum, non sinebat disceptationem ordine procedere; sed aperta confundens, efficiebat ut rei quæsitæ veritas emicare inveniri non posset. Volebat enim ephecticem vocatam disciplinam (qua iudicium de quavis re proposita suspenditur) imitari, et juxta Pyrrhonem et Sextum Empiricum responsiones facere; finemque consequi vacuitatem perturbationis in animo, existimando nimirum nihil esse, quod percipi intellectu comprehendere posset. At ne hæc quidem perdidicerat, sed tantum degustarat, et exiguum quamdam cognitionem consecutus erat, qua eos qui hanc disciplinam nunquam attigerant, fallere ac circumvenire posset. In litteris vero rudis cum esset, in usu vitæ multo erat rudior atque insectior. Lautiorum enim domos frequentans, variisque cibis se ingurgitans, et Thetricum poculum frequenter oriadmovens, verbisque utens præ temulentia valde turpibus atque obscenis, ludibrio habitus est maximo, adeo ut ei 130 colaphis caderetur interdum, et cyathis veluti pri-dianorum poculorum reliquiis facies ei perfunderetur, et omnibus esset convivoribus deridiculus, non minus quam moriones, histriones et scurræ. Ac talis quidem eum esset Uranius, ad Persas venit; ab Areobindo quodam legato adductus. Ut impostor et cothurni instar versatilis, quique scitiam moris concinnitatem præ se ferre norat, honestissimam sibi vestem induit, quali apud nos litterarum professores doctoresque utantur; et sic, tetrico ac gravi vultu, ad Chosroem ingressus est, qui novitate spectaculi perculsus, et aliquid divinæ rei esse imaginatus, et philosophum revera ipsum esse ratus (nam et ita ibi vocitabatur) libens eum benigneque excepit. Convocatis autem magis, sermones cum eo miscuit de generatione et natura,

et an unum rerum omnium principium sit statuendum.

50. Tam itaque Uranius nihil quidem opportunum dicebat, neque prorsus intelligebat, sola vero præfidentia et inani linguæ volubilitate, quemadmodum

VARIE LECTIONES.

" μακρηγορῶν et ἀνίει R, μακρηγοροῦν et ἀνίει vulg. " ἀποκρίνεσθαι R, ἀποκρίνασθαι vulg. " Σέξτον R, " τοῖς μηδὲν R. " λοιπὸν R. " ἄρα R, ἄρ' vulg. " ποικιλωτέρα R. " Ἀρεοβίνδου R, Suid. s. v. Οὐράνιος et interpr. Ἀρεοβίνδου vulg. ἀπηγγέμενος Suid., interpr. ductus, ἀπαγγέμενος R et vulg. " μὲν om. R. ἡμίστεχο R. ἀμψιέννυνται vulg. " ἄρ' ἡμῖν R. ἀμψιέννυνται edd. " ὡς om. R. " αὐτῶς conj. Bou. Vulg. pro αὐτοῦ. " στωμυλώτατος R.

in Gorgia ait Socrates, nihil sciens inter nihil scientes, vincebat. Ita vero scurra ille stolidus regem cepit, ut et ingenti pecunie summa eum donarit, et ad communem secum **131** mensam admitteret, et patera prælibata ei propinaret, quod nulli antea alteri facitaret; frequenter etiam juraret se nunquam talem virum vidisse, tametsi antea præstantissimos revera philosophos vidisset, qui hinc ad eum se contulissent. Paulo enim ante Damascius Syrus, et Simplicius Cilix, et Eulamius Phryx, et Priscianus Lydius, Hermiasque et Diogenes Phœnices, et Isidorus Gazæus, hi, inquam, omnes, flos, ipse atque apex, ut poetice loquar, nostri ævi philosophorum, cum ipsis opinio de Deo, quæ apud Romanos vigeat, non satis probaretur, existimabant Persicam disciplinam longe esse præstantiorem, hisce videlicet rebus, quæ a multis celebrantur, persuasi: quod apud illos principatus sit justissimus, et qualem Plato describit, philosophia et regno in unum conspirante; probi vero in primis et modesti subditi; et neque fuses ibi nascuntur, neque prædones, sed nec alias iniustitiæ species perpetrantes; adeo ut si quis aliquid ex rebus suis pretiosis loco quantumvis deserto reliquerit, nemo qui in id inciderit, sit sublaturus, manet vero ita, etiamsi incuivoditum sit, integrum ei qui reliquit, donec redeat: his itaque rebus ut veris excit, et præterea cum ipsis interdictum esset legibus secure hic degere, quippe qui receptis moribus atque institutis sese non accommodarent, **132** ad peregrinas nullaque morum similitudine conjunctas gentes sese contulerunt, tantum ibi deinceps victuri. Primum itaque cum eos, qui in dignitate aliqua vel magistratu constituti erant, valde fastuosos animisque supra modum elatis esse comperissent, detestabantur eos atque improbabant; postea animadverterunt multos parietum perfossores et grassatores ac fures partim deprehendi, partim latere, omnemque iniustitiæ speciem vigere. Potentiores enim opprimunt inferiores, multamque inter se crudelitatem atque inhumanitatem exercent; et, quod omnibus est absurdum, cum unicoque permissum sit tot ac velint uxores ducere, et jam duxerint, ab adulteris tamen non abstinere. His itaque omnibus de causis philosophi summa animi ægritudine affecti se ipsi migrationis suæ damnabant.

31. Postquam vero collatis cum ipso etiam rege sermonibus spe sua essent frustrati, hominemque comperissent philosophiæ quidem studium jactantem, qui tamen nihil adhuc sublimiorum audierat, sed ne opinione quidem cum ipsis conveniebat, aliis vero nonnullis institutis assueverat, qualia modo recensui; illam quoque promiscui concubitus vesa-

A καθάπου φησιν ὁ ἐν Γοργίᾳ Σωκράτης, « οὐκ εἰδὼς ἐν οὐκ εἰδόνι » ἐνίκη. Οὕτω τε εἶλεν τὸν βασιλέα ὁ βῶμαξ ἐκείνους καὶ ἐμπλήκτους, ὡς χρημάτων τε οἱ δωρήσασθαι πλῆθος, καὶ κοινῆς μεταβολῆς τραπεζῆς, καὶ ἀπαρξασθαι φιλοτησίας, οὕτω τοῦτο ἐπ' ἄλλω τῷ γεγεννημένῳ, ἐπομνυσθαι τε πολλὰ καὶ μὴν * οὐπώποτε τοιόνδε ἄνδρα ἐπαρκεῖναι. Καίτοι πρότερον ἀρίστους ὡς ἀληθῶς ἐτεθέατο φιλοσόφους, ἐνθένδε ὡς αὐτὸν ἀφικομένους. Οὐ πολλῷ γὰρ ἐμπροσθεν Δαμάσκιος ὁ Σύρος καὶ Συμπλίκιος ὁ Κίλιξ, Εὐλάμιος * τε ὁ Φρύξ, καὶ Πρισιανὸς ὁ Λυδὸς, Ἑρμίας τε καὶ Διογένης οἱ ἐκ Φοινίκης, καὶ Ἰσίδωρος ὁ Γαζαῖος, οὗτοι δὲ οὖν ἅπαντες τὸ ἄκρον αὐτῶν, κατὰ τὴν πόλιν, τῶν ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς χρόνῳ φιλοσοφῶσάντων, ἐπειδὴ αὐτοὺς * ἢ παρὰ Ῥωμαίοις κρατούσας B ἐπὶ τῷ κρείττονι δόξῃ οὐκ ἤρεσκεν, φρονέει τε τὴν Περσικὴν πολιτείαν πολλῶν εἶναι ἀμείνων: τοῦτοις δὲ τοῖς ὑπὲρ τῶν πολλῶν περιφρομένοις ἀναπειπτοίμενοι, ὡς εἴη παρ' ἐκείνοις δικαίωτον μὲν τὸ ἄρχειν, καὶ ὅποιον εἶναι ὁ Πλάτωνος βούλεται λόγος, φιλοσοφίας τε καὶ βασιλείας ἐς ταυτὸ συνελθούσης, σῶφρον δὲ ἐς τὰ μέλιστα καὶ κόσμιον καὶ κατῆκον, καὶ οὕτε φῶρες χρημάτων, οὕτε ἄρπαγες ἀναφύονται, ἀτὰρ εὐδὲ τὴν ἄλλην μετιόντες ἀδικίαν, ἀλλ' εἰ καὶ τι τῶν τιμίων κτημάτων ἐν οὐνοῦν χώρῳ ἐρημοτάτῃ καταλειφθεῖη, ἀφαιρεῖται ὅστις οὐδεὶς τῶν ἐντυγχανόντων, μένει δὲ οὕτως *, εἰ καὶ ἀφύλακτον ἦ, σωζόμενον τῷ λελοιπότι ἐστ' ἂν ἐπανήκοι: τοῦτοις δὲ οὖν * ὡς ἀληθῆς ἐν ἀρθένοις, καὶ πρὸς γε ἀπειρημένον αὐτοῖς ἐκ τῶν νόμων ἀδείως ἐνταῦθα ἐμπολιτεύεσθαι, C ὡς τῷ καθιστώει οὐκ ἐπομείνεις, οἱ δὲ αὐτίκα ἀπίοντες, ὄρχοντο ἐς ἄλλοδαπά καὶ ἀμικτα ἦθρ, ὡς ἐκείσε τοιοῦτον βιωσόμενοι. Πρῶτον ¹⁰ μὲν οὖν τοὺς ἐν τέλει ἀλαζόνας μάλα εὐρόντας καὶ πέρα τοῦ ἔδοντος ἐξωγχομένους ¹¹, ἐξολερώσαντο γὰρ αὐτοὺς καὶ ἐκδικίζον: ἔπειτα δὲ ¹² ἐώρων, ὡς τοιχωρύχοι τε πολλοὶ καὶ λωποδύται, οἱ μὲν ἡλίσκοντο, οἱ δὲ καὶ διελάνθανον, ἅπαν δὲ ¹³ εἶδος ἀδικίας ἡμαρτάνετο. Καὶ γὰρ οἱ δυνατοὶ τοὺς ἐλάττονας λυμάνονται ¹⁴, ὁμότητι τε πολλῇ χρώνται κατ' ἀλλήλων καὶ ἀπανθρωπία: καὶ τὸ δὴ πάντων παραλογώτερον ¹⁵ εἶδον ¹⁶ γὰρ ἐκάστην μυρίας ὅσας ἀγεσθαι γαμετάς, καὶ τοίνυν ἀγομῆνοι: ἀλλὰ μοιχεύει γὰρ ὁμοῦς τοιμῶνται. Τούτων δὲ οὖν ἀπάντων ἕκαστοι οἱ φιλόσοφοι ἐδυσφύρου καὶ σφᾶ: D αὐτοῦ; ἡτιώντο τῆς μεταστάσεως.

λα'. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῷ βασιλεὶ διαλεχθέντας ἐφεύσθησαν ¹⁰ [P. 70] τῆς ἐλπίδος, ἄνδρα εὐρόντας φιλοσοφεῖν μὲν φρεναττόμενον, οὐδὲν δὲ ὅ τι καὶ ἐπαίοντα τῶν αἰνυτέρων, ὅτι τε αὐτοὺς οὐδὲ τῆς δόξης ἐκοινώσιν, ἕτερα δὲ ἅττα ἐνόμιζεν ὅποια ἦθρ μοι εἴρηται, τὴν τε τῶν μίξεων κακοδαίμονίαν οὐκ ἐνεγκόντες, ὡς τάχιστα ἐπανάστησαν. Καίτοι ἱστορίῃ τε αὐτοὺς ἐκεί-

VARIE LECTIONES.

* μὴν R. Lugd. (Cl.). μὲν edd. * Eulamium omnes vocant. * αὐτοῖς; R. * οὕτως R, οὕτω vulg. ¹⁰ οὖν om. R. ¹¹ πρῶτα R. ¹² ἐξωγχομένους R. et Lugd., ἐξογκ. edd. αὐτοὺς R (Cl.), αὐτὸν, superscripto G, Lugd. et in mg. αὐτοῦς, αὐτὸν edd. ¹³ δὲ add. ex R. ¹⁴ ἅπαν δὲ R, ἅπαν τε Lugd., ἅπαντες; edd. ¹⁵ λυμάνονται R, ἐλυμάνοντο vulg. ¹⁶ ἐξεστὶ R. ¹⁷ φεύσθησαν R.

νος καὶ μετὲν ἡΐτου, οἱ δὲ ἄμεινον εἶναι σφίσιν ἠγοῦντο, ἐπιδάντες μόνον τῶν Πρωμαϊκῶν ὄρων, αὐτίκα, οὕτω παρασχόν, καὶ τεθνάναι, ἢ μένοντες παρὰ Πέρσαις τῶν μεγίστων γερῶν μεταλαγχάνειν. Οὕτω τε ἅπαντες οἴκαδε ἀπενόστησαν, χαίρειν εἰπόντες τῇ τοῦ βαρδάρου φιλοετείᾳ. Ἀπώναντο δὲ ὁμοῦ τῆς ἐκδημίας, οὐκ ἐν βραχεὶ τινι καὶ ἡμελημένῳ, ἀλλ' ὅθεν αὐτοῖς ὁ ἐφεξῆς βίος εἰς τὸ θυμῆρές τε καὶ ἡδιστον ἀπεταύευσεν. Ἐπειδὴ γὰρ κατ' ἐκείνου τοῦ χρόνου Πρωμαῖοι τε καὶ Πέρσαι σπονδὰς εἶδοντο καὶ ξυνθήκας, μέρος ὑπῆρχε τῶν κατ' αὐτὰς ἀναγεγραμμένων, τὸ δεῖν ἐκείνους τοὺς ἄνδρας εἰς τὰ σφέτερα ἦθθι κατιόντας βιοτεύειν ἀδεῶς τοιοῦτον ἐφ' αὐτοῖς, οὐδὲν ὁτιοῦν πέρα τῶν δοκούντων φρονεῖν, ἢ μεταβάλλειν τὴν πατρίαν δόξαν ἀναγκαζομένους. Οὐ γὰρ ἀνῆκεν ὁ Χοσρόης μὴ οὐχὶ καὶ ἐπὶ τῷδε ¹⁷ συστῆναι καὶ κρατεῖν τὴν ἐκχειρίαν. Λέγεται δὲ αὐτοῖς κατὰ τὴν ἀποπορείαν θαυμάσιον τι ἡλκόν καὶ μνήμης ἀξίον ξυνενεχθῆναι. Καταλύσαντες γὰρ ἐν ἀγρῷ τινι Περσικῷ, ἰδεάσαντο σῶμα νεκρὸν ἀνθρώπου νεοθανοῦς, οὕτω πως ἀταφον ἐρριμμένον. Οἱ δὲ τὴν παρανομίαν τοῦ βαρβαρικοῦ νόμου κατελέησαντες, καὶ οὐχ ὅσιον εἶναι ἡγούμενοι περιδεῖν τὸ μέρος ἀδικουμένην τὴν φύσιν, περιστείλαν τε τὸ σῶμα ¹⁸ ὡς οἶόν τε τῇ διὰ τὸν θεράποντον, καὶ τῇ γῇ καταχύσαντες ἐθαψαν. Ὡς δὲ ἐκάθευδον ἅπαντες ἐκείνης τῆς νυκτὸς, ἰδοξέ τι· αὐτῶν, οὐκ οἶδα δὲ ¹⁹ ὅστις (οὐ γὰρ ἔχω τοῦνομα φράσαι), ἰδοξε γοῦν ὁμοῦ ὄρεῖν κατ' ὄναρ ²⁰ ἄνδρα πρεσβύτην, γινώσκον μὲν οὐδαμῶς, οὐδ' ὅσον ²¹ εἰκάσαι, ἄλλως δὲ σεμνὸν καὶ αἰδοῖον, καὶ φιλοσοφίαν ἀσχοῦντι ²² ἐμφερῆ τῷ τε σχήματι τῆς στολῆς καὶ τοῦ πάγματος τῷ ἵαν ἐκκρεμεῖ καὶ ἀφαιμένῳ, ἐμβοῶν τε αὐτῷ καθάπερ ἐγκλεισμένον καὶ παραινούντα ²³ τῷδε τὸ ἔπος·

*Μὴ θάψῃς τὸν ἄτακτον, ἔα νυκὶ κόρυς γενέσθαι.
Γῇ πάντων μήτηρ μητροφθορὸς οὐ ἔχει· ἄνδρα.*

Ἀφυσπισθεὶς δὲ ἀθρόον ὑπὸ τοῦ δέους, ἀπήγγειλε ²⁴ τοῖς ἄλλοις τὸν ὄνειρον. Οἱ δὲ τὸ μὲν παραυτίκα διηπόρουν, ἐς δὲ τι ἄρα καὶ ἀποβαίη. Ἐπεὶ δὲ εἰς τὸ περίορθρον ἀναστάντες ἐβάδιζον ἀνὰ τὰ πρόσω, παρέρποντες ἐκεῖνο τὸ χωρίον, οὕτω τῆς τῶν [P. 71] πόπων θέσεως ἀναγκαζούσης, οὐ δὴ αὐτοῖς τὰ ἐπὶ τῇ ταφῇ ἐσχεδίαστο, εὐρίσκουσι τὸν νεκρὸν γυμνὸν αὐθις ὑπερθεὶν καίμενον ²⁵, ὡς δὴ τῆς γῆς αὐτὸν τρέπω τινὶ αὐτομάτῳ ἐς τοῦφανὸς ἀναβαλούσης ²⁶, καὶ διαφυλάττειν ἀβρῶτα μὴ ἀνασχομένης. Καταπλαγέντες δὲ τῷ παραλόγῳ τῆς θέας, εἶχοντο τῆς πορείας, μηδὲν ὁτιοῦν τοιοῦτον ἐπ' αὐτῷ δρᾶσαντες τῶν σφίσι νενομισμένων. Ἀναλογίζοντο γὰρ τὸν ὄνειρον, καὶ ὠμολόγουν ἐντεῦθεν ὅτι ἢ οἱ Πέρσαι ποιεῖν ἔχουσι

niam non ferentes, confestim inde se receperunt. Atqui ¹³³ ille eos adamabat, utque manerent rogabat; ipsi vero magis ex re sua esse censebant, si vel immissis tantum in Romanorum fines pedibus, statim, si ita usu veniret, morerentur quam si apud Persas manentes amplissimis honoribus præmiisque afficerentur. Atque ita omnes domum redierunt, barbari regis hospitalitate valere iussa. Fructum tamen ex ea peregrinatione retulerant in re minime vulgari aut contemnenda; sed unde eis deinceps jucundissime per omnem vitam et ex animi sententia vivere licuit. Cum enim per id tempus Romani et Persæ pacem ac fœdus inter sese pepigissent, hæc etiam in pactis conditio continebatur, quod viri illi ad suas sedes reversi citra ullum metum in posterum ibi degere possent, neque quidquam quam quod probarent sentire aut patriam opinionem mutare cogerentur. Neque enim permittere voluit Chosroes, quin hæc etiam in parte pacta constarent rataque essent. Fertur vero in eorum reditu admirandum quid et memoratu dignum eis accidisse. Cum enim in agro quodam Persico conquiescerent, conspicati sunt cadaver hominis recenter mortui neglectum ita inhumatum abjectum. Tum illi barbaricæ legis iniquitatem commiserati, et nequaquam esse censentes, si negligenter naturam ex parte injuria affectam, contexerunt ut potuerunt per ministros cadaver, terraque contumeliantes sepelierunt. Nocte vero illa, dormientibus jam omnibus, visus est eorum, nescio ¹³⁴ quis (neque enim nomen novi). visus tamen est sibi, videre virum senem, minime quidem notum, gravem alioquin et venerandum, et philosophiæ studium tam vestis forma quam oblonga promissaque barba præ se ferentem, qui sibi inclamabat, tanquam exhortans ac mandans, hos versus:

*Ne tumules inhumatum; at nudum linque cadaver
Dilacerare canes, escamque volucribus esse;
Mater enim Tellus cunctorum haud suscipit illum,
Qui matrem est ausus facio vitare nefando.*

Ille autem confestim præ metu expergesfactus, somnium suum aliis renuntiavit: atque hi initio quidem dubitabant, quoniam somnium esset evasurum. Summo itaque mane cum surrexissent et institutum iter prosequerentur, transeuntes illum campum, situ locorum ita cogente, in quo subitariam sepulturam procurarant, reperiunt cadaver illud denuo nudum super tumulum jacens, perinde ac si terra illum spontanea aliqua ratione in apertum ejecisset, neque eum non discerptum atque absumptum asservare sustinisset. Miraculo itaque spectaculi perculsi iter suum continuarunt, nullo amplius ex instituto ac more ipsorum officio ei præstito. Somnium enim expenderunt, ¹³⁵ et in eam inde sententiam vene-

VARIE LECTIONES.

¹⁷ ἐπὶ τῷδε R, ἐπὶ τῷ vulg. ¹⁸ Ante τὸ σῶμα R ins. καί. ¹⁹ δὲ om. R. ²⁰ κατ' ὄναρ add. ex R, vulg. et interpr. om. ²¹ ὅσον R, ὡς vulg., ὅς Lugl. ²² ἀσχοῦντι R (Cl.), ἀσχοῦντα vulg. ²³ ἐγκλεισμένον καὶ παρ. R, παρ. κ. ἐγκελ. vulg. ²⁴ ἀπήγγειλε R, ἀπήγγειλε vulg. ²⁵ ὑπερθεὶν καίμενον R, ὑπερκαίμενον vulg., interpr. in agri superficie jacentem. ²⁶ ἀναβαλούσης edd. ex mg. Lugl. ἀναβαλούσης R et Lugl.

runt, quod Persæ hanc poenam et vindictam luant flagitiosi cum matribus suis congressus, inhumati manere et a canibus merito discerpi.

32. Horum autem virorum cum jam periculum fecisset Chosroes, nihilominus tamen Uranium plus et admirabatur et expetebat. Causa vero hujus rei naturaliter, uti arbitror, humano generi est insita. Solemus enim omnes, quæ ad nos propius accedunt similiaque nobis sunt, amica ducere et optima; refugere autem atque aversari quod majus est et superius. Quocirca et ei huc reverso amicissimas litteras mittebat, et magistro utebatur. Quo factum est, ut jam esset intolerabilis, regis amicitia turgidus atque elatus; omnes passim in conviviis et convivibus vellicans, neque aliam ullam cantilenam canens, quam quo honore ipsum affecisset Chosroes, et quibus de rebus inter se commentati fuissent; multoque ferocior nobis præclarus ille vir rediit, quam antea fuerat; perinde ac si ea tantum de causa tantum itineris esset emensus. Cum alioquin esset homo vanissimus, planeque ridiculus, tamen eo ipso, quod barbarum regem frequenter celebraret ac deprædicaret, multis plane persuadebat, quod vehementer esset doctus. Qui enim leviter omnia admittunt, et peregrinis ac novis narrationibus avidis auribus inhiant, facile ab ipso magnificis splendidisque verbis eas orpante atque amplificante persuadebantur, 136 neque quis esset laudator, neque quem laudaret, neque qua de re, considerantes. Nam quod ad exercituum instructionem et armorum rectam administrationem assiduamque bellorum exercitationem attinet, merito quispiam laudaverit Chosroem, quippe qui neque labori unquam cesserit, neque senectutis imbecillitati: in litteris vero et philosophia talis censendus est, qualem verisimile est esse virum, qui et sodalis et auditor Uranii illius sit declaratus.

A καὶ τιμωρίαν τῆς ἐπὶ ταῖς μητρᾷσιν ἀκολασίας τῶ ἀταφοὶ μένειν, καὶ ὑπὸ τῶν κυνῶν ἐνδίκως διασπαράττεσθαι.

λβ'. Τοῦτων δὲ τῶν ἀνδρῶν ἐς πείραν ἐλθὼν ὁ Χοσρόης, ὅμως τὸν Οὐράνιον πλέον ἀγάμενος ἦν καὶ ἐπύθει. Αἰτίων δὲ τοῦτου ὅπερ, οἶμαι, φύσει τῷ γένει πρόσοιτι τῷ ἀνθρωπείῳ. Πεφύκαμεν γὰρ ἅπαντες τὰ μὲν καθ' αὐτοὺς καὶ παραπλήσια φίλα ἡγεῖσθαι καὶ κάλλιστα, ἀλεεῖναι δὲ καὶ ἐκτρέπεσθαι τὸ ὑπερβάλλον. Τοιγάρτοι καὶ ἐνταῦθα οἱ ἐπανελθόντι γράμματα τε κεχαρισμένα ἔσταλλον, καὶ διδασκάλῳ ἐχρήτο. Ὁ δὲ οὐκέτι ἐφαίνετο ἀνεκτός 27, βρενθυόμενος τῇ τοῦ βασιλέως φιλίᾳ, ὡς καὶ ἀποκναεῖν ἅπαντας ἐν τε τοῖς ξυμπόσις καὶ ἀνὰ τοῖς συλλόγους, μηδὲν τι ἕτερον ἔδειν ἐθέλων, ἢ ὅπως αὐτὸν ἐγέραιεν ὁ Χοσρόης, καὶ ὅποια ἄττα διελεγέσθην. Καὶ πολλῷ σκαιότερος ἐπανήκεν ἡμῖν ὁ γεννάδας 28 ἢ πάλαι ὁπῆρχεν, ὥσπερ τοῦδε ἐνεκα μόνου τοσαύτην ἰδὼν ἀναμετρήσας. Ὅμως, καίτοι φαυλότατός γε ὢν καὶ καταγέλαστος, ἀλλὰ τῷ πολλᾷ καὶ ὀμνείν τὸν βάρβαρον καὶ δι' ἐπαίνου ποιεῖσθαι, αὐτὸς δὲ πού κατὰ τὸ μᾶλλον ἔπεισε τοὺς πολλοὺς ὡς εἴη σφόδρα πεπαιδευμένος. Οἱ γὰρ ἀταλαιπώρους ἅπαντα προσείμενοι, καὶ ἀμφὶ ταῦτα δὴ τὰ ξένα καὶ παραλογώτερα τῶν ἀκουσμάτων διακεχνηότες, βαδῖως ὀπῆγοντο ἐπικομπάζοντι τε αὐτῷ καὶ σεμνολογουμένῳ, μήτε ὅστις ὁ ἐπαινῶν, μήτε ὅτινα ἐπαινοῖ, καὶ ἐφ' ὅτῃ 29, διασκοπῶντες. Ἐς μὲν γὰρ στρατευμάτων παρασκευὴν καὶ ὅπλων εὐκοσμίαν, καὶ τὸ διαπαντὸς ἐν τοῖς πολέμοις διαπονεῖσθαι, δικαίως ἂν τις θαυμάσειε τὸν Χοσρόην, ὡς οὔτε ὀκνῶ εἰξάντα πώποτε, οὔτε τῇ τοῦ γήρεως ἀσθενείᾳ· λόγων δὲ περὶ καὶ φιλοσοφίας τοιοῦτον αὐτὸν ἡγήτεον ὅποιον εἶναι εἰκὸς ἀνδρὰ ξυνόμιλόν τε καὶ ἀχροατὴν Οὐρανίου ἔχειν 30 ἀποδεδειγμένον.

ΑΓΑΘΙΟΥ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ Γ'.

AGATHIÆ SCHOLASTICI

HISTORIARUM LIBER III.

137 ARGUMENTUM. Agathiae querelæ otium a rebus forenibus desiderantis (I). Nachoragan Persarum dux creatur. Martini et Rustici in Gubazem, Lazorum regem, odium (II). Insidiis structis cum eo conveniunt (III). Gubazes

VARIÆ LECTIONES.

27 ἀνεκτῶς R. 28 γεννάδας R, γενναῖος vulg. 29 ἐφ' ὅτε R. 30 ἔχεινον (sic) R.

ab Joanne, Rustici fratre, occiditur (IV). Lazorum indignatio. Romani Onoguris obsidionem parant (V). Persæ fortiter resistunt (VI). Turpis Romanorum fuga (VII). Lazorum post cædem regis deliberatio (VIII). Oratio Atis, ut ad Persas deficiant, suadentis (IX, X). Contra Phariases ad fidem Romanis servandam hortatur (XI, XII, XIII). Justinianus Athanasium ad causam cognoscendam in Lazorum terram mittit. Rusticus et Joannes in vincula conjunguntur (XIV). Tzathes, Cubasis frater. Lazorum regnum accipit. Soterichus ad dona regia distribuentia in Azum missus (XV). a Misimianis oppressus cum liberis suis interficitur (XVI). Quo facto Misimiani ad Persas desciscunt, Dilemiliarum manus a Nachoragane adversus Hinnos Sabiros missa (XVII), ab his nocturno prælio victa conciduntur (XVIII). Nachoragan, pacis conditionibus frustra oblati, ad Phasidem urbem expugnandam se conferi (XIX). Romani ex Neso ad eam conveniendam et defendendam accurrunt (XX). Munimenta navalia instruuntur. Pars Romanorum, prælio temere commisso, agere in oppidum se recipiunt (XXI). Martinus ficto muntio militum animos confirmat (XXII), parte copiarum ad speculandum emissâ, Nachoragan exercitum adversus oppidum ducit. Justinus, Deum in propinquo templo adoraturus, inde progreditur (XXIV). Revertens Persus oppidum summa vi oppugnans a tergo odoritur (XXV). Primum sinistrum cornu eorum in fugam vertitur (XXVI). Mox universi, turbatis ordinibus, ingenti clade fugantur (XXVII). Multi Persarum lize, qui in manus Romanorum inciderunt, misere pereunt. Nachoragan cum pedestri exercitu hibernatum in Iberiam proficiscitur (XXVIII).

[A. C. 554] α'. Τὰ μὲν οὖν παρὰ Πέρσαις νό-
μῳ, καὶ ἡ ποικίλη τῆς σφῶν πολιτείας μεταβολή
καὶ, ὅπόσα χρῆναι ᾤησθην περὶ Χοσρόου καὶ τοῦ κατ'
αὐτὸν γένους εἰρησθαι, ταῦτα δὴ οὖν ἅπαντα, εἰ
καὶ μακροτέρῳ ἐξείργασται λόγῳ, καὶ οὐ λίαν ἔχε-
ται τῶν προτέρων, ἀλλ' οὐ περιττὰ γε ἰσως δό-
ξαιεν²⁴ ἂν, οὐδὲ ἀχρηστα, μάλλον μὲν οὖν καὶ τὸ
θελγόν, ὡς ἐμὲ ἡγεῖσθαι, ἔξιν τῷ ὠφελίμῳ ἀπειλη-
φότα. Ἐθέλω γάρ, εἰ ἐπ' ἐμοὶ ἐστίν, καὶ περιπλε-
στοῦ ποιοῦμαι, ταῖς Μούσαις, φασί, τὰς Χάριτας
καταμηνῦναι. Καίτοι ἐτέρωθί με καθέλκουσιν αἱ
φροντίδες, καὶ ἔπομαι γε οὐτὶ ἐκὼν εἶναι τῇ περι-
αγούσῃ ἀνάγκῃ. Ἡ γὰρ μοι συγγραφή, τοῦτο δὴ τὸ
μέγιστόν τε καὶ σεμνότεον ἔργον καὶ πάσης ἀσχο-
λίας ὑπερτέρον, εἴποι ἂν ἡ λύρα ἢ Βοιωτία, ὁδοῦ
τε καὶ βίου πάρεργον γίνεται, καὶ οὐκ ἔνεστί μοι ὡς
[P. 75] ἡδιστα ἐμδιώσαι τοῖς ποδομένους. Δέον γάρ
τούς πάλα σοφοὺς σχολαίτερον ἀναλέγεσθαι μιμή-
σεως ἕκατι, ἅπαντά τε τὰ ἑκασταχοῦ ζυμφορόμενα
γυνωκατεύειν ἐς τὸ ἀκριβὲς καὶ ἀναπυνθάνεσθαι, ἀνει-
μένον τε ἀμφὶ ταῦτα ἔχειν τὸν νοῦν καὶ ἐλεύθερον·
ἀλλ' ἔγωγε, ἡμενος ἐν τῇ βασιλείῳ στοῦ, βιβλίσθια
πολλὰ δικῶν ἀνάπλεα καὶ πραγμάτων ἐξ ἐωθινοῦ
μέχρι καὶ ἐς ἡλιον καταδύοντα ἐκμελεῖσθαι καὶ ἀνελεῖσθαι·
καὶ λίαν μὲν ἀγχομαι τοῖς ἐνοχλοῦσιν, ἀνιῶμαι δὲ
αὐθις· εἰ μὴ ἐνοχλοῖεν, ὡς οὐχ οἶδ' ἂν μοι ὅν τῶν²⁵
ἀναγκαίων ἀποχρώντως ἐμπέπλεσθαι ἀνευ πόνου
καὶ δυσπαθείας. Πλὴν ἀλλ' οὐδ' ὡς ἀνήσω τοῦμὲν,
οὐδὲ ἀποπαύσομαι²⁶ ἔστι ἂν ὁ ἔρις με ἀγῇ, εἰ καὶ
μοὶ τις νεμεσῆσειεν ὡς ὑπερτέρων ἐπιμένῳ, καὶ
τὸ λεγόμενον, ἐν πείθῃ φιλεργούντι τὴν κεραμεῖαν.
Εἰ γὰρ τῇ καὶ δόξειεν εἶναι τὰμὰ νόθα γε ὡς ἀλη-
θῶς καὶ ἀνεμιαία, καὶ οἷα ψυχῆς ἐς κλειστότα μερι-
ζομένης κῆματα, ἀλλ' ἐμαυτὸν γοῦν ἰσως ἀρέ-
σκομαι ἂν, καθάπερ τῶν ῥδόντων οἱ ἀμουσώτατοι²⁷.
Ὡς ἂν δὲ μὴ περαιτέρω ἐκδρομὰς ποιοῦμενος καὶ
μεταβάσεις ἐς ἀπειροκαλίαν ἐκφέρεσθαι δόξαιμι,
αὐθις δὴ²⁸ ἔμοιγε τῶν Κολυκίων ἀγώνων καὶ τοῦ
προτέρου λόγου μεταληπτέα.

1. Persarum instituta, variaque ipsorum reipu-
blicæ immutatio, et quæcunque de Chosroe ejusque
genere mihi dicenda visa sunt, ea universa et
quidem longiore oratione sum persecutus, et ad
præcedentia 138 non plane pertinent. Sed neque
supervacanea fortasse videri possent neque inutilia,
quoniam potius, meo quidem judicio, utile dulci con-
junctum habentia. Cupio enim, si in me esset,
maximique facio, Musis, quod aiunt, Gratias per-
miscere: in diversum vero me abripiunt curæ,
sequorque illibenti animo circumagentem me ne-
cessitatem. Historiæ enim scriptio maximum cum
sit augustissimumque opus, omnique occupatione
præstantius, accessorium quoddam, ut Boeotia lyra
dixerit, viæ simul et vitæ occupatio efficitur. Neque
enim mihi licet in iis quæ maxime vellem, suavis-
sime vitam traducere. Nam cum oporteret veterum
sapientum scriptis relegendis immorari, imitandi
videlicet causa, et quæcunque passim utiliter litteris
prodicta sunt, accurate expendere et perscrutari,
animumque ab aliis curis solutum ac liberum iis
impendere: ego vero sedens ad porticum regiam,
libellos litibus forensibus et molestiis plenos a mane
in vespertum usque tractandis et versandis sum oc-
cupatus: et molestiæ quidem mihi vehementer ac-
cidunt forenses istæ interpellationes et turbæ, mo-
lestum vero rursus mihi hisce molestiis carere,
cum videlicet absque laboribus et molestiis neces-
saria mihi nequaquam suppetant. Cæterum ne sic
quidem conquiescam, quod ad me attinet, neque
desinam 139 quo me amor ducit sequi; etiamsi
aliquis me cavilleter et reprehendat, ut majora
meis viribus tentantem, et in ora, quod aiunt, si-
gulinam addiscentem. Tametsi enim scripta mea
cuipiam spuria revera et subventanea videbuntur,
et quodammodo animi in plurima distracti fœtus:
mihi tamen ipsi interea, quod imperitiis cantoribus
usu venire solet, fortasse non displiceant. At vero
ne longioribus digressionibus excursionibusque de-
corum excedam, ad Colechica certamina et ad prio-
rem sermonem est redeundum

VARIÆ LECTIONES.

²⁴ δόξαιεν R. ²⁵ ὅν τῶν R (Cl.), ὄντων vulg. ἐμπέπλεσθαι R, ἐμπέπλεσθαι vulg. ²⁶ ἀποπαύσομαι R, παύσομαι vulg καὶ μὴ R. ²⁷ ἀμουσώτατοι R, ἀμουσώτεροι vulg. ²⁸ αὐθις δὲ R.

2. Tum enim Chosroes, cum ipsi Mermerois obitus renuntiatus esset, dolorem, ut par est, ex illius interitu et mœrorem concepit. Ne vero copiae militares, quæ in Lazico erant, duce carent, protinus Nachoragan eis præfecit, virum in primis celebrem, maximique nominis. Qui cum jam apparatis rebus omnibus itineri accinctus esset, mira quædam et nefaria in Colchica regione acciderunt. Cum enim Romani, ut supra diximus, turpissima fuga arrepta, impedimentorum partem hostibus diripiendam reliquissent, Gubazes, Lazorum per id tempus rex, dedecus illud non ferendum censens, metuens etiam, ne quid gravius in posterum committeretur, confestim Justiniano singula nuntiavit, præfectos incusans, totiusque facti culpam in eorum vecordiam referens; et **140** quidem præcipue Bessam incusabat, post hunc Martinum et Rusticum. Erat vero Rusticus genere Græcogallus, ibique non præfectum aut tribunum agebat, neque ullo militari munereungebatur, sed tantum pecuniæ regiæ questor erat, non quidem ejus, quæ e tributis vectigalibus cogeatur (alteri enim cuius illa commissa erat), sed ejus, quæ e thesauris regis mittebatur, ut ii, quorum in præliis virtus et fortitudo emicisset, meritis præmiis donarentur. Quocirca minime obscurus erat hic vir, sed inter eos quorum auctoritas plurimum valeret, habitus; adeo ut etiam arcana maxime ei communicarentur, principumque mandata tum demum firma fidelioraque viderentur, cum huic placuissent. Justinianus vero etiam antea Bessæ erat infensus, quod Petræ propugnaculo capto, ante Mermerois adventum, cum oportuisset eum omnes ex Iberia aditus fortissime obstruere, juvante ipso natura locorum, efficereque ut ea ex parte Lazicos montes barbaris inaccessibiles redderet: ipse vero id prævecordia neglexerat, urbibus, quæ ipsi creditæ erant, obeundis, et pecuniæ ex iis corrogandæ intentus. Illa itaque in animum revocans imperator, cum et hæc de eo afferrentur, facile est persuasus. Quocirca confestim Bessam exanctoratum, ac præterea bonis suis exutum in Abascos relegavit, illic mansurum donec aliud quid de eo statueretur. Martino vero, quantumvis graviter infensus, præfecturæ **141** tamen primatum reliquit. Nam inter prætores sive principes militiæ primum locum obtinebat, secundum vero Justinus, post quem Buses, atque ita deinceps alii sigillatim. Atqui Martino et Rustico jam antea non bene cum Gubaze convenerat, sed simultas quædam inter eos subardescerebat gravis atrocissimæque, sed quæ nondum in apertum incendium eruperat; nata quidem primum ex invidia, ac deinde flabello perpetuæ temerariæque suspitionis suscitata atque adaucta. Omnia enim ip-

β'. Τότε γὰρ ὁ Χοσρόης, ἡγγεγμένον αὐτῷ ὡς τεθνηκώς ²⁶ εἶη ὁ Μερμερόης, περιήλθην μὲν, ὥσπερ εἰκός, τῇ συμφορᾷ καὶ ἡνιάθη· ὡς ἂν δὲ τὰ ἐν Λαζικῇ στρατεύματα μὴ χρεούοιεν ἡγεμόνος, αὐτίκα ὄγε στρατηγὸν τὸν Ναχοραγᾶν ²⁷ ἀναδείκνυσιν, ἀνδρα τῶν φοδῶρα λογίμων τε καὶ ὀνομαστοτάτων. Καὶ τῷ μὲν τὰ ἐς τὴν πορείαν παρεσκευάστο καὶ ἤδη ἐχώρει. Ἐν ᾧ δὲ ἦν ἐκεῖνος ἐν τούτοις, παράλογα ἅττα καὶ ἄθεσμα ἐν τῇ Κολχίδι χώρα ξυνέβη. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι, ὥσπερ μοι πρότερον ἐρρήθη ²⁸, ἀκλειέστατα ἐτύγγανον πεφευγότες, καὶ τὰ πράγματα τὸ μέρος ²⁹ καταπροέμενοι τοῖς πολέμοις, Γουδάξης ³⁰ ὁ τῶν Λαζῶν βασιλεὺς, οὐκ ἀνεκτὸν ἡγούμενος τὸ ἀσχος, δεδιώς δὲ μᾶλλον μὴ τι καὶ πέρα τούτων ἀμαρτηθεῖη, αὐτίκα Ἰουστινιανῷ ἐξηγγείλει ἕκαστα, καταιτιώμενος τοὺς στρατηγούς, καὶ ἅπαν τὸ ξυνενεχθὲν εἰς τὴν ἐκείνων ἀνάγων ἀβελτηρίαν, καὶ πλεόν ἐπεκάλει τῷ Βέσσῃ, καὶ μετ' ἐκείνων Μαρτίνῳ καὶ Πουστίκῳ. Οὗτος δὲ Πουστίκος ἦν μὲν Ἑλληνογαλάτης τὸ γένος· παρὴν δὲ αὐτόσε οὐχ ὥστε στρατηγὸς ἢ ταξίαρχος, ἢ ἄλλο τι εἶναι τῶν παρατάξεων μέρος, ταμίης δὲ μόνον τῶν βασιλικῶν χρημάτων, οὐ μὴν τῶν ἐκ τῆς δασμοφορίας ἐραυιζομένων (ἄλλω γὰρ τῷ ³¹ ταῦτα ἐπετίτραπτο), ἀλλὰ τῶν ὅσα ἐκ τῶν βασιλείων θησαυρῶν ἐπεπόμψει, ἐφ' ᾧ τοὺς ἀριστεύοντας ἐν ταῖς μάχαις τὰ προσήκοντα [P. 74] κομίζεσθαι γέρε. Ἐντεῦθεν τε οὐκ ἀσημος ἦν ὁ ἀνὴρ, ἀλλὰ καὶ λίαν τῶν δυνατωτάτων, ὡς καὶ κοινῶν ³² εἶναι τῶν ἀπορρήτων, βέβαιά τε τότε δοκεῖν καὶ πιστότερα τὰ παρὰ τῶν ἀρχόντων ἀναγγελλόμενα, ἦνίκα ἂν ἐκείνων ἀρέσκη. Ἰουστινιανὸς δὲ ἤδη καὶ πρότερον χαλεπαίνων τῷ Βέσσῃ, οἷ δὴ Πέτρας ἔλθον τὸ φρούριον, πρὶν ἀφικέσθαι τὸν Μερμερόην, δέον αὐτὸν τὰς ἐξ Ἰθρηίας εἰσόδους καρτερώτατα διαφράζειν, συλλαμβανούσης αὐτῷ τῆς φύσεως τῶν χωρίων, ταύτῃ τε ἄβαστα τοῖς βαρβάροις τὰ Λαζικῆς ὅρια καταστήσαι, ὁ δὲ τοῦτο μεθέηκεν ὑπὸ βραστώνης, ἀγρυπολογῶν δὲ περιενόσκει τὰς πόλεις τὰς ὑπ' αὐτῷ τεταγμένας. Ἐκεῖνα δὲ οὖν ὁ βασιλεὺς μεμνημένος, ἐπειδὴ καὶ ταῦτα ἐπέπυστο, αὐτίκα ἐπέλθετο· καὶ τοίνυν παραλύσας τὸν Βέссαν τῇ; ἀρχῇ, καὶ πρὸς γε ἀφελόμενος αὐτὸν τὰ οἰκία, ἐς Ἀδασγὸς ἐξέπεμψεν, ἐκεῖσε μενοῦντα ἕως ἂν ἕτερόν τι ἐκ' αὐτῷ διανοηθεῖη. Τῷ δὲ Μαρτίνῳ πολλὰ ναμεισθῆς, ὅμως αὐτῷ τὰ πρωτεία τῆς ἡγεμονίας παρέσχετο· καὶ ἦν ἐν τοῖς στρατηγοῖς πρῶτιστος μὲν αὐτός, Ἰουστίνος δὲ δεύτερος, καὶ Βούζης αὐ μετ' ἐκείνων, καὶ ἐξῆς οἱ ἄλλοι ὡς ἕκαστοι. Ἀεὶ μὲν οὖν καὶ πρότερον Μαρτίνῳ τε καὶ Πουστίκῳ οὐκ ὀρθῶς τὰ ἐς Γουδάξην διεκείτο, ἀλλὰ δυσμένειά τις αὐτοῖς ³³ ὑπέκρυπτο, βαρεῖά τε καὶ δεινотάτη ὅση καὶ διελάνθανε, λαβοῦσα μὲν τὴν ἀρχὴν ὑπὸ φθόνου καὶ βασκανίας, ἀρθεῖσα δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον τῷ συνεχεῖ καὶ ἀλόγιστῳ τῇ;

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ τεθνηκώς R et Lugd. ²⁷ Ναχοραγᾶν R, Ναχωραγᾶν vulg. ²⁸ ἐρρήθη R. ²⁹ Bon. Vulc. conj. τὸ αὐτῶν μέρος. ³⁰ Γουδάξης R et Lugd., Γουδάσης edd. ³¹ ἄλλω γὰρ τε R. ταῦτα ἐπετίτραπτο R, ἐπετέτρ. ε. vulg. ³² κοινός R, sed in mg. κοινῶνς. ³³ αὐτοῖς om. It.

ὁψίας. Ἄπαν γὰρ ὅτι οὖν ὑπ' αὐτοῦ γιγνόμενον τῷ πεπονθένει τῆς ψυχῆς ἐξετάζοντες, καὶ πάντως ἀγθόμενοι, ὑπέτρεπον ὃ τὸ χαλεπαίνειν καὶ ἐπερβρύνουν. Ἐπεὶ δὲ ἐκείνος ὑποτοπήσας τὸ ἔχθος⁴², καὶ τοιοῦτὸν ἐς τὸ ἀντιλῦπειν προηγμένους, ἐκαχηγόρει γε αὐτοὺς ὡς πολλὰκις ὡς ἀνάνδρους καὶ ἀλαζόνας, καὶ οὐδὲν ὅτι οὖν μέλον αὐτοῖς τῶν πρακτέων, ἐς τε τὰ ζυμώσια καὶ τοὺς συλλόγους νεμεσῶν ἀεὶ διετέλει, καὶ οὐδὲ πρεσβεΐας τυχὸν ἀφιγμένης ἐκ τῶν προσοίκων ἐθνῶν ἀνίει καὶ ὑπεστέλλετο· οἱ δὲ ταῦτά τε οὐκ ἐνεγχεόντες, καὶ πρὸς γε τὰς ἐς βασιλέα διαβολὰς ἐν ὀργῇ ποιησάμενοι, καὶ γιγνώσκοντες ὡς οὐκ ἀνήσει διελέγχων εἴ που καὶ αὐδὴς σφαλεῖν, ἐβουλεύοντο ἐκποδῶν τὸν Γουδάξην ποιήσασθαι, ὡς ἂν εἰσιαιντο τε αὐτὸν τοῦ φθάσαντος πέρι, καὶ τοιοῦτον οὐδενότι⁴³ δειμαίνονιν.

γ'. Πολλὰ δὴ οὖν κατὰ σφᾶς κοινολογησάμενοι, καὶ πέρας ἐπὶ τῆδε στάντες τῇ γνώμῃ, ἐπειδὴ αὐτὸν οὐ πρότερον διαχειρίζασθαι ζῶντο χρῆναι πρὶν ἂν καὶ τοῦ βασιλέως ἀποπειραθῇ, στέλλουσιν ἐς τὸ Βυζάντιον Ἰωάννην τὸν Ρουστίκου ἀδελφόν, ἀγγελοῦντα θῆθεν ὡς Μηδίζων⁴⁴ ὁ Γουδάξης [P. 75] πεφώρται. Καὶ οὖν ἐς λόγους ὁ Ἰωάννης τῷ βασιλεὶ λαθραίοτατα⁴⁵ ἀφιγμένος, διεβάλλε τὸν Γουδάξην ὡς ἀποστάτα ἦν, καὶ τοὺς Πέρσας ἐπαγόμενον, καὶ οὐκ ἐς μακρὰν τὴν χώραν ἐπ' ἐκείνους⁴⁶ μεταθίσοντα, εἰ μὴ θάττον ὁταρῶσιν τροπῇ διακωλυθεῖ. Ὁ δὲ βασιλεὺς καταπλεγείς μὲν τῷ παραλόγῳ, οὕτω δὲ τελειώτατα πεπιστευκῶς, ἀλλ' ἐπὶ μέσης τινὸς χωρήσας ἐννοίας· Ἄγε, ἔφη, ὅπως τὸν ἄνδρα παρασκευάσοιτε ὡς ἡμῶς ἐνθάδε γινέσθαι. Δείσας δὲ ὁ Ἰωάννης, μή ποτε, εἰ γε ἐκεῖνος ἀφίκοιτο, τὰ τῆς ἐπιβουλῆς ἀνακαλυφθεῖ, ἔλεγε· ἔφη, ὦ δέσποτα· τί δὲ ἄρα ποιητέον ἡμῖν, εἰ γε ἐκὼν εἶναι παραγινέσθαι ἡκιστα ἔλοιτο;— Ἀναγκαστέον αὐτόν, ἦ δὲ ὁ βασιλεὺς, κατήκοον ὄντα, καὶ πάσῃ μηχανῇ⁴⁷ ἐκπεμπτέον. Εὐθὺς δὴ οὖν ὑπολαβὼν ὁ Ἰωάννης· Ἀναγκαζόμενος δὲ εἰ γε ἀντισταίῃ, τί ἂν γένοιτο ἐπὶ τούτοις;— Τί δὲ ἄλλο γε, ἔφη ὁ βασιλεὺς, ἢ πείσεται τὰ τῶν τυφάνων, καὶ ἡκιστα ἀπολείται;— Οὐδὲν οὖν⁴⁸ ἔστιν ἔδος, ἦ δὲ ὁ Ἰωάννης, τῷ τούτῳ ἀποκτενοῦναι;— Οὐ μνηστῆρ, ἔφη, εἰ γε, ἀντιπατέμερος καὶ ἀνηκοστῶν, ὡς πολέμιος διαφθαρείῃ. Τοιαῦτα δὲ τοῦ βασιλέως ἀποκρινάμενου, καὶ παραπλήσια τούτων ἐν ἐπιστολῇ τοῖς στρατηγοῖς σημῆναντος⁴⁹, οὐδὲν ἔτι ὁ Ἰωάννης παραιτέρω ἀνεπυνθάνετο, ἀλλ' ἐπειλήφθαι ἤδη⁵⁰ καὶ ἔχεισθαι τοῦ ζητουμένου ἀποχρώτως ἡγούμενος, ἐπανήκεν αὐδὴς ἐς Κόλχους τὸ γράμμα τοῦτο ἐπιφερόμενος· ὃ δὲ Μαρτίνος τε καὶ Ρουστίκος ἀναλεξάμενοι, καὶ μάλ' αὐτοῖς

sius facta saucio invidia animo explorantes hisque seipsos torquentes, simultatem fovebant et confirmabant. Gubazes itaque concepta de illorum in se odio suspicione, et ad mutuum odium exercendum provocatus, acerbis et contumeliosis verbis eos frequenter perstringebat, tanquam parum viros et manus in lingua gementes, nullamque rerum gerendarum curam habentes. Atque ita in conviviis convitiisque in sua erga eos indignatione persistebat: sed neque cum a finitimis genibus legatio forte aliqua venisset, minus acriter in eos invehebatur. Hi vero nequaquam id ferendum rati, et criminationes ad regem delatas ad animum revocantes, atque ita secum statuentes, non desituros eum ab ipsis criminandis, si qua in re iterum officio suo deessent, concilium de tollendo e medio Gubaze inierunt, ut et acceptam injuriam vindicarent, omnique in posterum ipsius metu sese liberarent.

142 5. Variis itaque inter se consiliis agitat, quorum summa haec fuit, non ante interficiendum quam imperatoris animum tentassent; Joannem, Rustici fratrem, Byzantium mittunt, qui imperatori significaret, Gubazem Persarum partes fovem esse deprehensum. Joannes itaque quam maxime fieri poterat clam ad imperatoris colloquium cum pervenisset, criminatus est Gubazen, perinde ac si jam defectionem fecisset, et Persas introducturus esset, brevique provinciam totam eis traditurus, nisi confestum quocunque modo coerceretur. Imperator vero inopinato hoc nuntio percussus, nondum tamen plenam ei fidem accommodans, sed mediam quamdam opinionem tenens: Age, inquit, curate ut ad nos huc mittatur. Metuens vero Joannes, ne quando, si ille eo perveniret, fraus detegeretur, Sit ita, inquit, domine; quid vero faciendum nobis, si id sua sponte facere detrectarit?— Cogendus erit, inquit rex, subditiis cum sit, et quacunque ratione est ablegandus. Statim itaque sermonem regis excipiens Joannes, Quid si, inquit, coactus resistat, quid tum fiet? Quid, inquit, aliud, quam quod tyrannis solet, ut pessime pereat.— Nil ergo, inquit Joannes, ei erit metuendum, qui eum interfecerit?— Nihil, inquit rex, si resisten: et non obaudiens ut hostis perierit. Tali 143 itaque responso accepto, cum in eandem fere sententiam rex ad praefectos militiae scripsisset, nihil ultra est percunctatus; sed abunde petitioni suae satisfactum esse censens, confestim ad Colchos reveritur, litteras regias perferens. Quas cum Martinus et Justinus legissent, cum viderent actum hunc scite instructum, ad audendum facinus sese contulerunt. Convocatis itaque Justino et Buse, id quod in animo suo agitant celantes, significarunt ad Gubazem quam citissime

VARIAE LECTIONES.

⁴² ὑπέτρεπον R. ὑπερβρύνουν R. ⁴³ ἔχθος R. Lugd. mg. et Par., ἄχθος Lugd. et ed. pr. ⁴⁴ γε αὐτοῦς R, τε αὐτοῦς vulg. ⁴⁵ οὐδὲν R. ⁴⁶ μεδίζων R. ⁴⁷ τῷ βασ. λαθρ. R, λαθρ. τῷ βασ. vulg. ⁴⁸ ἐς ἐκείνους; R. ⁴⁹ πάσῃ μηχανῇ R, intrpr. quavis arte, πάσῃ φυλακῇ vulg. ⁵⁰ οὖν add. ex R, intrpr. ergo. ⁵¹ σημῆναντος R (Cl.), σημάναντος vulg. οὐδὲν ὅτι R. ⁵² ἥδον οὐκ. R

ρουν, καὶ ξυμφορὰν τὸ πρᾶχθὲν ἐποιούοντο, ἡσύχϊαν δὲ ζῆμωσ ἤγον, οἰόμενοι βασιλεῖα Ἰουστινιανὸν ταῦτα σαφῶς ἐπιστεῖλαι. Ὁ δὲ τῶν Λαζῶν ὄμιλος διαταράχθη τε ἀπας, καὶ δυσθυμία κατεΐχοντο, ὥς μὴδὲ ἀναμίγνυσθαι τοιοῦτον τοῖς Ῥωμαίοις, μήτε ξυνεπιστρατεύειν αἰρεῖσθαι, ἀλλὰ τὸν νεκρὸν ἢ νενόμισται καταχῶσαντες, ἔμενον οὕτω ἀπόμαχοι, ὥς δὴ θεινὰ ὄφρισμένοι καὶ τὴν πατριὸν δόξαν ἀποδεληγότες.

ε'. Μέγιστον⁷⁷ γὰρ ἔθνος καὶ ἀγέρωχον οἱ Λαζοὶ καὶ μεγίστων ἄλλων κρατοῦσι, τῷ τε παλαιῷ τῶν Κόλχων ὀνόματι βρενθυόμενοι πέρα τοῦ μετρίου μεγαλυνχοῦσι⁷⁸, καὶ τάχα οὐ λίαν ἄλογως. Ἐν γὰρ τοῖς ἔθνεσι τοῖς ὅσα ὑπ' ἑτέραν⁷⁹ βασιλείαν τετάχεται, οὐκ οἶδα ἑγώγε ἄλλο οὕτω κλεινὸν που φύλον⁸⁰ καὶ εὐδαιμόν, πλοῦτον τε ὑπερβολῇ καὶ πλήθει κατηκίων, τόπων τε εὐκαιρίᾳ καὶ ἀφρονίᾳ τῶν ἐπιτηδείων, καὶ τῇ τῶν ἡθῶν εὐκοσμίᾳ τε καὶ δεξιότητι. Καὶ τοῖσιν οἱ μὲν πάλαι⁸¹ οἰκήτορες τῶν ἐκ τῆς θαλάττης ἀγαθῶν ἀγνώτες παντάπασιν [P. 77] ἐτύγχανον ὄντες, οἳ γε οὐδὲ θνομα νεῶς ἤκουστο, πρὶν γε δὴ αὐτοῖς τὴν Ἀργὴν ἐκείνην ἐπιφοιτῆσαι. Οἱ δὲ νῦν καὶ ναυτιλοῦνται γε, οὕτω παρὰσχόν, καὶ τὰ τῆς ἐμπορίας κομίζονται κέρδη. Εἰσὶ τε οὐ βάρβαροι τὸ λοιπὸν, οὐδὲ οὕτω⁸² βίοντες οὖσιν, ἀλλ' ἐς τὸ πολιτικόν τε καὶ ἐννομον μεταβέβηκται τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιμίσγῃ· ὥστε εἰ τις τοὺς χαλκόποδας ταύρους περιέλοι, καὶ τὰς τῶν γηγενῶν ἀναβλαστήσεις, καὶ ὅποια ἄλλα τερατώδη καὶ ἀπίστα τῇ ποιήσει ἀμφὶ τῇ Διήτῃ κατέμψευται, εὖροι γε ἂν τὰ παρόντα πολλὰ τῶν προτέρων⁸³ ἀμείνονα. Τοιοῦτοι δὲ οὖν⁸⁴ ὄντες οἱ Λαζοὶ, εἰκότως οὐκ ἀνεκτὰ ἡγούοντο πεπονθέναι, ὥς δὴ τὸν βασιλεῖα σφὶν παραλόγως ἀφηρημένοι. Αὐτίκα δὲ οἱ Ῥωμαῖοι, Μαρτίνου ἐξοτρύνοντος, ἠπαίοντο πανσὺδὲ ἐπιθέσθαι τοῖς ἐς Ὀνόγουριν Πέρσαις. Τῇδε δὲ τὴν ἐπωνυμίαν ἐκ παλαιῶ εἰσχεῖν τὸ χωρίον. Οὐννων ἴσως ἐν τοῖς ἀνω χρόνοις, τῶν δὲ Ὀνογούρων ἐπιλεγομένων, αὐτοῦ που ξυμβλλόντων⁸⁵ τοῖς Κόλχοις, καὶ εἰτα νένηκται, καὶ ὥσπερ μνημαῖοι χάριν καὶ τροπαίου τὴν ἐπικλήσιν ταύτην τῶν ἐπιχωρίων ἐπεναγκέντων. Νῦν δὲ οὐχ οὕτω παρὰ τοῖς⁸⁶ πολλοῖς ὀνομάζεται, ἀλλ' ἐπειδὴ Στεφάνου τοῦ θεσπεσιαίου ἱερὸν ἐνταῦθα ἱδρυται, ὃν δὴ πρῶτον πάλαι φασὶν ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν; ἀριστα δοκοῦντων ἐθελοντὴν διακινδυνεύσαντα ὅπῃ τῶν ἐναντίων καταλευσθῆναι, τῷ ἐκαίνο ὀνόματι καλεῖσθαι τὸν τόπον νενόμισται. Ἡμᾶς δὲ οὐδὲν, οἶμαι, τὸ κωλύον, ἐς γνώρισμα τῇ ἀρχαιοτάτῃ⁸⁷ χρῆσθαι προσηγορίᾳ, ἐπεὶ καὶ συγγραφεὶ μᾶλλον προσήκει. Ὁ δὲ οὖν τῶν Ῥωμαίων στρατὸς ἐς Ὀνόγουριν ἵκναι παρεσκευάζοντο⁸⁸. Οἱ γὰρ τοῦ μιάσματος βουληφόροι ἐς τοῦτο ἐνέκειντο, ἐλπίζοντες ῥᾱδίως τοῦτο δὴ τὸ φρούριον καταστρέψασθαι· ταύτῃ τε τὸν βασιλεῖα, εἰ καὶ τὰ

A forebant, et atrox facinus esse censebant; quieti tamen manebant, existimantes Justinianum hæc aperite per litteras mandasse. Lazorum vero exercitum universum ingens perturbatio et moror invasit, adeo ut nec permisceri deinceps cum Romanis, neque cum ipsis militare vellent: sed posteaquam mortuum ex ipsorum more atque instituto tumulassent, secessione facta a bello deinceps abstinerunt, utpote atroci injuria affecti, et patria gloria amissa.

5. Maxima enim est et ferox natio Colchorum, maximisque aliis imperant: et veteri Colchorum appellatione gloriantes, supra modum sese ipsos extollunt et jactant, et fortasse non admodum temere. Inter nationes enim, quæ sub alieno imperio sunt constitutæ, nullam equidem aliam vidi ita celebrem atque felicem tam opum excellentia quam multitudine subditorum, locorum etiam opportunitate, 146 abundantiaque rerum necessariarum, et morum elegantia ac dexteritate. Ac veteres quidem habitatores honorum, quæ affert mare, prorsus erant ignari, quippe quibus ne nomen quidem navis erat auditum, donec eo Argo illa appulisset. Hujus vero temporis Colchi et navigant, cum ita usu venit, et ex mercatura quæstum faciunt: suntque de reliquo nequaquam barbari, neque ita vivunt, sed ad civile ac legale vivendi genus ex consuetudine cum Romanis sunt traducti: adeo ut si quis acripedes tauros hominumque e terra pullulantium segetem aliaque portentosa et incredibilia, quæ scite de Æeta finguntur a poetis, demat, præsentia veteribus longe meliora comperiat. Tales itaque cum essent Lazi, merito se intolerabili injuria affectos censebant, utpote rege suo atrocior privat. Statim vero Romani, incitante Martino, omnibus viribus adoriri parabant Persas Onogurim insidentes. Accepit vero jam inde ab antiquo hic locus eam appellationem, quod cum Hunni fortasse, Onoguri vocati, superioribus temporibus illo ipso in loco cum Colchis prælio decertassent vinctique fuissent, veluti monnimenti et tropæi causa id nomen ei ab indigenis inditum fuerit; nunc vero temporis non ita a plerisque appellatur; sed cum ibi templum esset sacrum divino illi Stephano, quem quidem 147 primum olim aiunt pro Christianis optime sentientibus voluntarium certamen adeuntem, lapidibus ab adversariis obrutum fuisse, statutum est ut ex illius nomine locus appellationem acciperet. Nos vero nihil, arbitror, vetat, quominus vetustissima appellatione notitiæ causa utamur, cum etiam historiæ magis conveniat. Romanorum itaque exercitus expeditionem Onogurim versus apparabat; credis enim auctores hoc urgebant, sperantes facile se propugnaculum hoc in potestatem suam redacturos; eoque imperato-

VARIE LECTIONES.

⁷⁷ τὸν νεκρὸν R Lugd., τὸ νεκρὸν edd. ⁷⁸ Pro μέγιστον et mox pro πέρα τοῦ lacuna in R. ⁷⁹ μεγάλαυχ. τε x. R. ⁸⁰ ὑπ' ἑτέρων R. ⁸¹ φύλον ante κλεινόν ponit R. ⁸² πάλαι om. R. ⁸³ οὕτως R. ⁸⁴ προτέρων edd. ⁸⁵ οὖν add. ex R. ⁸⁶ ξυμβλλόντων R. ⁸⁷ περὶ τοῖς R. ⁸⁸ τῇ ἀρχαιοτάτῃ R. ⁸⁹ ἐνεσκευάζοντο R.

rem, etiam intellecta fraude, non magnopere ipsis infensum fore, sed postremi hujus facti opportunitate facile omnem criminationem abs sese remotos. Omnes itaque et præfecti et copiae, castris in Archæopolis campo positis, testudines ita dictas apparabant et machinas jaciendis⁷⁹ ingentibus saxis aliaque id genus instrumenta, tanquam, si opus, murum oppugnaturi. Est autem testudo textum quoddam e viminibus ad tecti instar confectum, impenetrabile quidem præ densitate et circumquaque obtectum, ut utrinque lateribus deorsum porrectis subeuntes circumdet: pellibus vero desuper et coriis omni ex parte injectis machinam obtegunt, ut munitior sit telaque repellat. Viri autem intus in tuto delitescunt eam clanculum attollunt, et quo volunt transferunt; ubi vero turri vel muro admota fuerit, tum qui in ea **148** sunt, adjacentem terram suffodiunt, humoque egesta fundamenta nudant, eaque vectibus et malleis assidue ferientes, structuram succutunt et labefaciunt. In hunc itaque modum Romani se ad obsidionem comparabant.

6. Dum hæc aguntur, vir quidam Persa ad propugnaculum obambulans a Justinii satellitibus capitur; is in castra delatus, flagris cæsus cogitur suorum consilia ex veritate prodere; atque hæc quidem indicavit: Nachoragam videlicet jam in Iberiam pervenisse; se autem ab illo missum, ut copias, quæ hic essent, animaret, tanquam præfecto propediem adfuturo: qui vero, inquebat, Muchirisim et Cotaïsım insident Persæ, brevi et ipsi sunt venturi, popularibus suis suppetias allaturi; quippe qui jam certiores facti sunt de vestra in eos expeditione. His ita dictis, confestim Romanorum præfecti deliberationem de rebus presentibus instituerunt; ac Buzes quidem censuit cum universo exercitu adventanti hosti obviam eundum; hisce enim, uti verisimile, ob paucitatem victis, consentaneum esse eos, qui in propugnaculo essent, quamprimum sese dedituros, utpote subsidio destitutos; quod si vero restitissent, nullo negotio subverti posse. Placuit id consilii etiam Uligango Herulici exercitus duci: unde ille **149** frequenter proverbiale quoddam dictum, barbaricum quidem illud et leve, efficax tamen atque utile, in ore habebat: Arcendas primum esse apes, et deinde mel commodius legendum. Rusticus vero (confidentior enim jam violentiorque erat factus, scelere suo, ut opinor, et unanimi conspiratione cum Martino animos ipsi addente), Buzen apertis scommatibus et contumeliis verborum petebat, veluti

A τοῦ δόλου γνοίη, μὴ λίαν αὐτοῖς χαλεπήναι, ἀλλὰ τῇ τελευταίᾳ πράξει ἐν καιρῷ γιγνομένην, τὸ ἐπικλήμα διαλύσαι. Ἀπαντες τοιγαροῦν οἱ τε στρατηγοὶ καὶ αἱ δυνάμεις ἐν τῷ Ἀρχαιοπόλειω πεδίῳ στρατοπεδεύσασθαι, τοὺς τε καλούμενους σπαλιώνας⁷⁹ ἐπεσκεύαζον, καὶ τὰ τῶν μεγάλων λίθων ἀκοντιστήρια, καὶ ἄλλα ἅτα τοιαῦτα ὄργανα, ὡς, εἰ δεήσει, τειχομαχίσοντες.⁸⁰ Ἔστι δὲ ὁ σπαλίων πλέγμα ἐκ λύγων ἐς ὀροφῆς τύπον ἐξεργασμένον, στεγανὸν τε τῇ πυκνώσει καὶ ἀμφορεπὲς, τῷ ἐκατέρωθεν τὰ πλευρὰ ἐς τὰ κάτω παρατετάσθαι καὶ περιβάλλειν⁸¹ τὸ ὑπερχόμενον. Δέρβεις δὲ ὑπερθεῖν καὶ διεφθέρας ἐπιβάλλοντες πάντοθεν, περικαλύπτουσι τὸ μηχανήμα, τοῦ μᾶλλον ἔρυμα εἶναι καὶ ἀποκρούειν τὰ βέλη. Ἄνδρες δὲ ἔκδοι ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ὑποκρυπτόμενοι, αἰρουσὶ γε⁸² αὐτὸ ἀφανῶς, καὶ ἡ βούλονται διακομίζουσιν. Ἐπειδὴν δὲ προσενηχθεῖ πύργῳ τυχὸν ἢ περιδῶλ, τότε δὴ νέρθεν ἔκεινοι τὴν προσκειμένην [P. 78] γῆν ἀνορύττοντες καὶ τὸν γοῦν ἀνιμώμενοι, ἀπογυμνοῦσι τὰ θεμέλια, καὶ εἴτα μοχλοῖς τε καὶ σφύραις ἐνδελεχίστατα πλήττοντες, κατασείουσιν τὴν οἰκοδομίαν. Οὕτω μὲν οὖν οἱ Ῥωμαῖοι τὰ ἐς πολιορκίαν παρεσκευάζοντο.

C ζ'. Ἐν τούτῳ δὲ ἀλλοκεταί τις Πέρσης ἀνὴρ ὁπδὲ τῶν Ἰουστινίου δορυφόρων ἀνὰ τὸ φρούριον πορευόμενος. Ἐπεὶ δὲ ἐς τὸ στρατόπεδον ἐκεικμήστο, ἠναγκάζετο μασιτιγόμενος ζῆν ἀληθείᾳ εἶπαι τὰ τῶν οἰκείων βουλευμάτων. Καὶ ὅττα⁸³ ἀπήγγελλεν, ὡς ὁ μὲν Nachoragān ἐς Ἰβηρίαν ἤδη ἀφίκεται· αὐτὸν δὲ ἀπασταλκὼς εἶπαι τὰ ἐναυθα στρατεύματα ἐπιθροσυνόμενα, ὡς αὐτίκα μάλᾳ τοῦ στρατηγοῦ παρῆσθαι. Οἱ δὲ ἐς Μουχελισίμ τε καὶ Κοτάισιμ⁸⁴ τεταγμένοι Πέρσαι οὐκ ἐς μακρὰν ἤξουσιν, ἔφη, προσβοηθήσονται τοῖς ἐς Ὀνόγουριμ ὁμοπόλοις, ἐγνωσμένον αὐτοῖς ὡς ἐπ' ἐκείνους ἴκειν διανοεῖσθε. Τούτων δὲ εἰρημένων, αὐτίκα οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν ἐβουλεύοντο ἀμφὶ τῶν παρόντων. Καὶ Βούζης μὲν ἔφασκεν χρῆναι πρότερον παντὶ τῷ στρατῷ ὑπαντιάξαι τοῖς ἐπαιρημένοις. Τούτων γάρ, ὡς τὸ εἶδος, διὰ τὴν ὀλιγότητα νικωμένων⁸⁵ ἐπόμενον εἶναι τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ τάχιστα προσχωρήσειν, ἐρήμους γεγεννημένους· εἰ δὲ γε καὶ ἀντισταίεν. ἄλλ' οὐδενὶ πόνῳ διαφραθῆναι. Ἦρσαν δὲ ταῦτα καὶ Οὐλίγαγγον, τὸν τοῦ Ἑρουλικοῦ στρατεύματος ἡγεμόνα. Τοιγάρτοι ἐκείνος θαμὰ ἐπεφθέγγετο παρομιῶδες τι, βαρβαρικὸν μὲν καὶ ἀφελές⁸⁶, ἐνεργὸν δὲ ὅμως καὶ χρήσιμον· ὡς δὲ πρότερον ἀποσβεῖν τὰς μελίττας, καὶ ἔπειτα τὸ μέλι σχολαίτερον ἀναρῆσθαι⁸⁷. Ὁ δὲ Ρούστικος (θρασύτερος γὰρ ἤδη ἐγεγόνει καὶ τυραννικώτερος⁸⁸, ὥσπερ, οἶμαι, τῷ ἀδικήματι φρουαττόμενος καὶ τῇ πρὸς Μαρτίον ὁμοφροσύνῃ) ἔσχωπτε γὰρ τὸν Βούζην ἀναφανδὸν καὶ ἐπεκερ-

VARIE LECTIONES.

⁷⁹ σπαλιώνας R et Suid. s. v., σπαλιῶνας vulg. ⁸⁰ τειχομαχίσαντες R. ⁸¹ περιβάλλειν Suid. ⁸² αἰρουσὶ γε Suid. Pro ἀφανῶς Suid. φανερώς. ⁸³ ὅττα R Lugd. (Cl.), δὴ τὰ edd. ⁸⁴ Κοτάισιν R Lugd., Κοτάισιν edd. ⁸⁵ νικώμενον et ἐπομένον Sph. Par. ⁸⁶ ἀφελές Suid. s. h. v. et s. v. σχολαίτερον et Lugd. in mg., R. Lugd. et ed. p. ἀσφαλές, interpr. parvi momenti. ⁸⁷ ἀρῆσθαι Suid. s. v. σχολαίτερον, ⁸⁸ τυραννικώτερος R et intpr. violentior, τυραννικώτατος vulg. μοι R pro οἶμαι.

τόμει⁹⁹, ὡς οὐ πώποτε τὰ δέοντα λογιζόμενον. Κρά-
τιστον δὲ ἔλεγεν εἶναι περιττῷ μὲν πόνῳ τὸ στρα-
τευμα ἥκιστα ἐπιτρίβειν, ἀπαντας δὲ τῷ φρουρίῳ
πελάσαντας, βρδῶς γε αὐτὸ καταστρέψασθαι, καὶ
πρoτερεῖσθαι τὴν ἔξωθεν ἐπικουρίαν· ὀλίγους δὲ, εἴ
γε⁹⁹ ἄρα, στέλλειν ἐπ' ἐκείνους, τὸ τάχος⁹⁹ τῆς
ἐφόδου διακυλύουσας. Καὶ ἦν μὲν πολλῶ ἀμείνονα
τὰ τῷ Βούζῃ βεβουλευμένα, καὶ τῆς φύσεως ἐχόμενα
τῶν πραγμάτων, στρατηγία τε ἀρίστη πρίποντα,
καὶ τὸ δραστήριον εἶναι τῷ ἀσφαλεῖ παρεχόμενα. Ἐπεὶ
δὲ⁹⁹, ὡς εἰκιν, ἀπαντα ἡ πληθὺς τοῦ ἀγῶνος μετε-
λήφει τῷ ξυνεῖναι τε καὶ ἔπεσθαι τοῖς μισαφόνους, ἡ
κακίῳν τε καὶ ἀξόμφορος⁹⁹ νενίκηκεν γνώμη, ὡς ἂν
παραχρήμα ὑπόσχοιεν δίκας. [P. 79] Ἐστέλλονται μὲν
γάρ ἐπ' ἐκείνους τοὺς ἐκ Μουχειρίσιδος· ἐρχομένους
ἄνδρες ἱππῆται οὐ πλείους ἢ ἑξακόσιοι. Ἦγούντο δὲ
αὐτῶν Δαδράγεζας τε καὶ Οὐσίγαρδος, ἀμφω μὲν
βαρβάρω τὸ γένος, Ῥωμαϊκῶν δὲ ταγμάτων προ-
εστηκότες. Οἱ δὲ ἄλλοι ἀπαντες ἅμα τοῖς στρατηγοῖς
τῷ φρουρίῳ προσβαλόντες, εὐθὺς ἔργου εἶχοντο. Τὰς
τε γὰρ μηχανὰς ἐκίνουν καὶ τῶν πυλῶν ἀπαπειρῶντο,
καὶ ἀμφικυκλώσαντες τῷ πληθεὶ τὸν περίβολον, πάν-
τοθεν ἐσηκόντιζον. Οἱ δὲ Πέρσαι⁹⁹, ἀλλὰ γὰρ καὶ
οὗτοι ἀνὰ τὰς ἐπάλξεις διαθέντες, ὡς οἶόν τε ἦν,
ἐκ τῶν παρόντων ἡμύνοντο, βέλῃ τε ἀφιέντες συχνὰ
καὶ τὰ ἐκίτοθεν φυλαττόμενοι. Ὑθόνας γάρ τινας καὶ
ἀπλοῖδας ἐκ τοῦ μετεώρου κρεμάσαντες, ταύτη τὰς
βολὰς ἀσθενεστέρως⁹⁹ ἀπετέλουν, ἐν τοιοῦτο πρότερον
περιειργόμενας· σπουδῇ τε πολλῇ καὶ προθυμίᾳ
κατ' ἀλλήλων διεμάχοντο. Καὶ εἰκασεν ἂν τις παρα-
τάξει μᾶλλον ἢ πολιορκία τὸ χρήμα. Τσαυτὴ ἄρα
ἦν ἐκατέρωθεν ἡ ταραχὴ καὶ ἡ τῶν ἔργων ἐπίδειξις·
τῶν μὲν ὑπὲρ τῆς σφῶν σωτηρίας ἀγωνιζομένων,
ὡς οὐ μετρίῳ περιστάντος κινδύνου, τοῖς δὲ καὶ
μᾶλα αἰσχροῦν εἶναι δοκοῦν, ἀπᾶς ἐπελθοῦσιν⁹⁹ ἀπρά-
κτοις ἐπανίεναι, καὶ μὴ οὐχὶ παραστήσασθαι τὸ ἐπι-
τειγισμα, καὶ ἀπαλλάξαι τὴν Ἀρχαιοπόλιν γειτονή-
ματος πολέμου.

adorti essent, infecta re recederent, neque propugnaculum illud caperent, et Archæopolim hostili
vicinia liberarent.

Ζ'. Οἱ δὲ ἄλλοι Πέρσαι ἐς τρισηκίδους ἱππῶτας
μαχίμους ξυνεταγμένοι, ἀπαντες ἐκ τε Κοταῖσιου
καὶ Μουχειρίσιδος, ἐχώρουν ἐπὶ τὴν Ὀνόγουριν.
Πορευομένοις δὲ αὐτοῖς ἐκμελέστερον, καὶ οὐδενότι
πολέμιον διανοομένοις, ἐσπίπτουσιν⁹⁹ ἀθρόον οἱ
ἀμφὶ τὸν Δαδράγεζαν καὶ Οὐσίγαρδον, καὶ τῷ αἰφνι-
δίῳ γε αὐτοὺς καταπλήξαντες, εὐθὺς ἐς φυγὴν ἔρε-
ψαν. Τοῦτου δὲ ἀπηγγελλένου τοῖς πολιορκουσι Ῥω-
μαίοις, αὐτίκα οἱ γε θαρραλεώτερον ἐπιφερόμενοι,
τὰ τε παραπετάσματα ἐκείνα καθέλκον, καὶ εἶναι
ἄκοσμια πολλαχρῶς τοῦ τεύχους διασεκεδάννυντο, ὡς
βρδῶς τοιοπῶν τὰ τῆς ἀπαντα διαρπαζόμενοι⁹⁹.

nunquam quæ ex re essent perpendentem; consul-
tissimum autem esse dicebat, exercitum quidem
supervacaneo labore nequaquam affligere, sed co-
piis omnibus propugnaculo admotis id ipsum facile
in potestatem redigere, et auxilium adventans præ-
vertere; paucos vero, si ita videretur, in illos
mittere, qui eos, quominus celeriter in se impetum
faciant, morentur. Et certe Buzæ consilium longe
erat melius et rerum naturæ accommodatum, op-
timæque belligerandi artī consentaneum, strenuita-
tem cum securitate conjunctam habens. Cæterum
cum, uti verisimile est, universa multitudo sce-
leris perpetrati particeps esset facta, quod sangui-
nariis illis se adjunxisset eosque secuta esset;
deterius quodque minus ex re communi erat
consilium vicit, ut scilicet quamprimum pœnas
luerent. Mittuntur enim in illos, qui ex Muchiriside
150 adventabant, viri equites non plures sexcen-
tis; horum ductores erant Dabragezas et Usigardus;
ambo quidem natione barbari, Romanorum tamen
cohortium duces. Reliqui vero omnes una cum
præfectis propugnaculum adorti, statim opus ag-
gressi sunt, machinisque admotis portas tentarunt,
copiisque muro circumfusus omni ex parte in hostem
jaculabantur. Persæ autem et ipsi per pinnas dis-
currentes, omnibus viribus eos, prout res postu-
labat, propulsabant, partim sagittis assidue Ro-
manos petentes, partim exteriorem murum tuentes.
Lintea enim quadam stragulaque e sublimi suspen-
dentes, ea ratione telorum ictus infringebant, quippe
quæ hisce prius inflicta intricabantur. Magno itaque
studio summaque alacritate utrinque pugnabatur,
adeo ut prælium potius res ea, quam obsidio vi-
deri posset: tantus erat utrinque animorum ardor
et militarium facinorum ostentatio, hisce quidem
pro salute sua decertantibus, utpote non mediocri
discrimine eos circumstante, his vero etiam turpe
admodum esse censentibus, si, cum semel eos

adorti essent, infecta re recederent, neque propugnaculum illud caperent, et Archæopolim hostili
vicinia liberarent.

7. Alii vero Persæ ad tria bellicosorum equitum
millia ex Cotæσιο et Muchiriside Onogurim versus
moverunt; in quos negligentius 151 incautiusque
procedentes nihilque hostile verentes, repente Da-
bragezas et Usigardus cum suis copiis irruunt, et
repentina illa impressione percussos statim in fu-
gam vertunt. Quod ubi Romanis obsidentibus est
nuntiatum, confestim ferociore in propugnaculum
impetu facto, vela illa, quibus murus obductus
erat, detraxerunt, et citra ullum ordinem complu-
ribus in locis per muros diffusi erant, tanquam fa-
cile deinceps omnia direpturi, utpote hostibus qui

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ ἐκέρτομαι R. ⁹⁹ εἴ γε om. R, Bon. Vulc. conj. εἴ γε ἄρα δοκεῖν (sic) I. Scaliger: ὀλίγους ἔδει γε ἄρα.
⁹⁹ τάχους R. διακυλύουσας R (Cl.), διακυλύσαντας vulg. ⁹⁹ Pro ἐπεὶ δὲ R ἐπειδὴ. ⁹⁹ καὶ οὐκ ἀξόμφορος
Π in mg. ⁹⁹ οἱ δὲ Πέρσαι R. οἱ Πέρσαι δὲ vulg. γὰρ ins. ex R. ⁹⁹ ἀσθενεστέρως R. ⁹⁹ ἀπλοῖδας R.
⁹⁹ ἐπίπτουσιν. ⁹⁹ διαρπαζόμενοι Sph. Par.

foris erant fugatis, et nemine ipsos ultra infestatur. At illi cum citissime cognovissent, non universam Romanorum exercitum in ipsos impetum fecisse, sed paucos admodum, quique speculatores potius, quam justii bellatores censi possent, subito ingenti clamore edito in eos convertuntur: qui cum illam inversionem ferre non possent, fugatis terga vertentes, concitissimam ipsimet fugam arripuerunt: urgebant vero eos Persæ quam proxime insectantes, adeo ut fere acciderit, ut, dum hi capere, hi effugere nituntur, utrique simul tam ii qui fugiebant, quam qui fugabant tergisque imminabant, ad reliquas Romanorum copias mistim pervenerint. Tumultu vero ingenti, uti par est, excitato, **152** neglecta obsidione quæque jamjam futura sperabatur propugnaculi expugnatione, una cum ipsis præfectis aufugerunt; ne tantula quidem mora facta, dum resciscerent quid ageretur, aut quis fugientium, quis fugantium esset numerus; sed ita præcipiti turbulentoque cursu serebantur, perinde ac si eos panicus pavor invasisset. Persæ vero eo ipso multo audientiores facti, acrius insequiebantur. Præsidarii enim, qui in propugnaculo erant (spectabant enim quæ agebantur), repente erumpentes reliquis Persis se conjunxerant, simulque deinceps Romanos insequentes, manifestiorem eorum fugam fecerunt; atque equitatus quidem Romanorum universus facile concitissimo cursu extra telorum jactum est delatus; ex peditatu vero multi cæsi sunt, ponte fluminis Cathari dicti eos retardante, per quem omnino eis transeundum erat. Illic enim cum ob angustiam multi simul eum transmittere nequirent, trudebant sese mutuo, contraque tradebantur: et nonnulli quidem eorum in amnem proruebant, nonnulli retrorsum pulsati et qua venerant redeunt, in hostium manus incidebant, erantque omni ex parte pessima pessimis mista; fortassis autem universi tum temporis ad internecionem periissent, nisi Buzes præfectus, clamoribus iulationibusque ipsorum exauditis cognitaque periculi magnitudine, conversus cum suis copiis et barbaris se opponens, **153** sensim insectationem intercidisset, donec illi pontem transgressi ægre tandem in tuto, ubi et reliqui omnes, constitissent. Nam ex anterioribus castris, quæ prope Archæopolim posita erant, nemo plane ipsis, rediit, sed prætercurrentes ea præ metu, omnique commeatu et aliis rebus necessariis majorisque prælii ibi relictis, et ad interiora loca fuga evadentes, non solum illustrem ac gloriosam, verum etiam quæstuosam hostibus victoriam præbuerunt.

ἄτε δὲ τῶν ἔξωθεν δυσμενῶν πεφευγόντων, καὶ οὐδενὸς ἔτι ἐνοχλήσαντος. Ἄλλ' ἐκείνοι τάχιστα καταμαθόντες, ὡς οὐχ ἅπας αὐτοῖς ὁ τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τὴν στρατὸν, ἥπερ τὴν ἀρχὴν ὥθησαν, ὁμοῦ δὲ σφόδρα καὶ ὅσοι κατασκευοὶ μᾶλλον ἢ πολεμιστὰς ἀξιώχρεοι νομισθῆναι, ἐπιστρέφουσιν ἐξαπιναιῶς ἐπ' αὐτοὺς ἀλαλάζοντες. Οἱ δὲ τὴν μεταβολὴν οὐκ ἐνεγκόντες, ἐς παλίωξιν^α μετεχώρουν, καὶ πολλῇ φρεὺγον ζῆν ταχυτήτι. Εἶποντο δὲ αὐτοῖς ὡς πλησιαίτατα καὶ οἱ Πέρσαι διώκοντες, ὥστε ἀμέλει ζυγνεχθῆναι, τῶν μὲν ἑλπεῖν, τῶν δὲ ἀποδιδράσκειν ἐπιγομένων, ἀμφω, τοὺς τε φεύγοντας ἅμα^β καὶ τοὺς ἐς τὴν διώξιν ἐγκειμένους, παρὰ τὰ ἄλλα τῶν Ῥωμαίων στρατεύματα μυχθῆναι κίεσθαι. Θορύβου δὲ πολλοῦ, ὡς τὸ εἰδὸς, [P. 80] ἀναστάντος, ἅπαν δὲ τὸ πλῆθος, περιφρονήσαντες τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ὅσων^γ οὕτως ἐλπισθεῖσαν ἐσεσθαι πόρθησιν τοῦ φρουρίου, καὶ δὴ ζῆν τοὺς στρατηγούς ἀπίνοντας ἔρχοντο, οὕτε διαγνῶναι ἀναμείναντες· ὅ τί ποτὲ ἐστί τὸ γεγεννημένον, ἢ ὁπόσοι ὄντες αὐτοί, εἴτα ὑφ' ὅσων ἐλαύνονται. Ἄλλ' ἦσαν οὕτω^δ ῥομαῖοι καὶ διατράττοντο, καθάπερ πανικοῦ δαίματος ἐμπεσόντος. Οἱ δὲ Πέρσαι κατὰ τὸ μᾶλλον θαρσύναντες, πλέον ἐδίωκον. Ἐπεὶ καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ (ἰθαυόντο γὰρ τὰ ποιούμενα) ἐκδόντες ἄθρῳν ἀνεμίσγοντο τοῖς ἄλλοις, ὁμοῦ τε τοιοῦτον ἐπισπόμενοι^ε, λαμπροτέρην τὴν φυγὴν τῶν ἐναντίων εἰργάσαντο. Καὶ ὅσων μὲν ἱππικὸν τῶν Ῥωμαίων, ῥάδιως ἐκείνοι ἔξω βελῶν ἀπεκομίσθησαν, ὠκύτατα διαθέντες· τοῦ δὲ πεζοῦ ὁμίλου πολλοὶ ἀπεκτείνοντο πιεζόμενοι τῇ φεφύργῃ τοῦ καθάρου^ς λεγομένου ποταμοῦ, δι' ἧς ἴδει πάντως πορεύεσθαι. Ἐνταῦθα γὰρ διὰ τὴν στενότητα πολλοὶ ἅμα παραιεῖσθαι οὐχ οἴοι τε ὄντες, ὠθίζοντο ἀλλήλους καὶ ἀνὰ πόντον. Καὶ οἱ μὲν αὐτῶν ἐς τὰ τοῦ ποταμοῦ ἐξέπιπτον βεβῆρα, οἱ δὲ ἀναλιττόμενοι ἐς τὰ ὀπίσω καὶ ὑπονοστούντες, ὑπὸ τῆς τῶν πολεμίων ἐγγίγνοντο χεῖρας. Καὶ ἦν ἀπαντάχου κακίστα κακίστοις ἀνακεκραμένα. Ἰσως δὲ ἂν ἅπαντες ἐν τῷ τότε^ς πανωλεθρίῳ διεσφάθησαν, εἰ μὴ Βούζης ὁ στρατηγός, βούωντων γε αὐτῶν καὶ ὀλοφυρομένων, ζυγελὸς τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου ἐπιστρέψας ἅμα τῇ οἰκίᾳ δυνάμει, καὶ ἄντιταξάμενος τοῖς βαρβάροις, ἀνέκοψεν ἡρέμα τὴν διώξιν, ἕως ἐκείνοι τὴν γέφυραν διαδόντες, ἐν τῷ ἀσφαλεῖ μολὺς ἐγένοντο, ἥπερ καὶ οἱ ἄλλοι ἅπαντες. Ἐν μὲν γὰρ τῷ προτέρῳ στρατοπέδῳ, ὃ δὴ ἀγχοῦ Ἀρχαυοπέλειος ἐπισπείοντο^ς, οὐδεὶς ὅστις αὐτῶν ἐπανήκει. Παραδραυνόντες δὲ τοῦτο ὑπὸ τοῦ δέους, καὶ ἅπαντα ὅποσα ἐπῆγοντο ἐδώδιμά τε καὶ ἄλλως ἀναγκαῖα καὶ τίμια ἐνταῦθα καταλελοιπότες, καὶ ἐν τοῖς^ς ἐνδοτέρῳ χωρίῳ ἀποσεπυσμένοι, οὐ μόνον εὐκλεὰ καὶ ἀγέρωχον, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ κερδαλέαν τὴν νίκην τοῖς πολεμοῖς παρέσχοντο.

VARIÆ LECTIONES.

^α Pro παλίωξιν lacuna in R, quam 2 m. in mg. perperam explevit: ἐς Ὀνόγουριν. ἐπεχώρουν R. ^β τοὺς τε φεύγ. ἅμα R, ἅμα τοὺς τε φεύγ. vulg. ^γ ὅσων R, ὅσων vulg. ^δ Pro οὕτω R τοῦτο. ^ε ἐπισπόμενοι R et Lugd. corr., ἐπισπόμενοι edd. ^ς Cithari fluminis intpr. ^ς ἐν τῇ τότε R. πανωλεθρία R. ^ς καὶ om. R. ^ς ἐκτείνοντο R et intpr. metati fuerant, ἐκτείνοντο vulg, αὐτῶν R (C.), αὐτοῖς vulg. ^ς καὶ ἐν τοῖς om. R.

η. Οὗτοι γὰρ ἀνδρῶν ἔρμα τὰ ἐκείνη πεδία εὐ-
 ρόντες, διεκυσάν τε τὸ χαράκωμα, καὶ ἅπαντα τὰ
 ἐντὸς ληϊσάμενοι, οὕτω δὴ γεγεθότες ¹⁰ ἐπαγγέλθον
 εἰς τὰ οἰκία, καὶ τῆς προτέρας αὐτῶν χώρας ¹¹
 ἐκράτουν. Καίτοι πῶς οὐ λίαν ἀρίστηλον, ὥς θεῖόν τι
 μῆνιμα τοῦ ἀνθρώπου αἵματος ¹² ἕκαστοι τὰ Ῥωμαίων
 ἐσφῆλι πλῆθη, οἳ γὰρ ἐβουλεύσαντο τε τὰ χεῖριστα,
 καὶ ὅτε οὐ μετὸν ἢ πέντε μαχίμων ἀνδρῶν ¹³ μυ-
 ριάδες, ὑπὸ τριπύλων Περαῶν ἀγένην ὅτω πα-
 φύγαι, πλείστους ὅσους ἀποβεδύκοντες; πλὴν ἄλλ'
 αὐτοὶ γὰρ οἱ τῆς μισαρωνίας ἐργάται οὐκ ἐς μακρὰν
 τὴν τελευτάτην ἀνέπλησαν δίπνην, ὥς προϊόντες ἀφ-
 ἠγησάμεθα. Τότε δὲ χειμῶνος ἐπιλαβομένου, ἀνὰ τὰ
 πολισμάτα [P 81] τε καὶ φρούρια ἅπας ὁ στρατός
 ἐσκαδάννυτο, ἥπερ ἑκάστῳ διαχειράζον ἐτέτακτο.
 Ἐν τούτῳ δὲ τὰ τῶν Κόλχων πράγματα ἀμφιβολὰ γὰρ
 ἦν ἐς τὰ μάλιστα καὶ τετραραγμένα. Τοιγάρτοι καὶ
 ἅπαντες οἱ ἐν τέλει διεπόρουσαν, τίνας ἀν γένοντο καὶ
 ὅσοι τραπέλιν. Καὶ οὐδ' ὅπῃ τινὰ φάραγγα τοῦ Καυ-
 κάσου ἀγαίραντες ἐν ἀπορρήτῳ τὸ πλείστον τοῦ ἔθ-
 νους, ὥς ἀν μὴ ἐκπίστα εἴη ¹⁴ τοὺς Ῥωμαίους τὰ
 μελετώμενα, βούλην προὔτιθεντο, πότερον ἐπὶ Πέρ-
 σας μεταχωρητέον, ἢ μενετὰ ἐπὶ παρὰ Ῥωμαίους.
 Αὐτίκα δὲ πολλοὶ ἀπερρίπτοντο λόγοι, οἳ μὲν ἐπὶ
 τάδε, οἳ δὲ ἐπὶ θάτερα προκαλούμενοι. Ἦν δὲ ἀκρι-
 τος ἡ βοή καὶ παραχώδης, μήτε τοῦ λέγοντος ὅστις
 εἴη, μήτε ὅ τι ποτὲ λέγοι ¹⁵, διαγνωστικόμενον σα-
 φῶς. Τότε δὲ οὐδ' οἱ δυνατώτατοι σιγὴν μὲν τοῖς
 πλείεσιν ἔχον παρεκαλεύοντο, παρίναί δὲ τὸν βου-
 λόμενον ἐν κόσμῳ καὶ τὸ πρακτικὸν διεξίναί ὅστις
 ἀν οἷός τε ᾖ. Ἀνὴρ δὲ τις τῶν λογιμωτάτων, Αἰθή-
 ρης ὄνομα ¹⁶, ἐδυσφόρει μᾶλλον τοὺς ἀπάντων καὶ
 ἐχαλεπαίνον ἐπὶ τῷ ξυνεννοεῖν, ὃν μὲν καὶ ἄλ-
 λους μισαρωνίας ¹⁷, καὶ τὰ Παρσῶν δαὶ προσεμέ-
 νος. Τότε δὲ καὶ πλέον τῷ εὐπροσώπῳ τῆς αἰτίας
 ἀποκρῶμένος, ἐξαίρειν ἐπειράτο τὴν τοῦ προσήκου-
 τος τὸ γεγενημένον καὶ οὐδὲ βουλῆς ἔφασκον δεῖν
 ἐπὶ τοῖς παροῦσιν, ἀλλ' εὐθὺς ἐς τελευτάτων μηδι-
 σμὸν καταστῆναι. Τῶν δὲ ἄλλων μὴ χρῆναι λεγόν-
 των οὕτω δὴ τι ἐξαινήσει τὸν βίον ὅλον ¹⁸ μετασχευά-
 σθαι, πρὶν δὲ σχολαίτερον σφίσι βουλευομένοις τὸ
 λῆρον ἀναφανεῖν, ὃ δὲ ἀναστῆς οὐδ' ὄργῃ, καὶ προση-
 δῆσας ¹⁹ ἐς μέσους, ἐδημηγόρει καθάπερ ἐν δημοκρα-
 τικῇ βουλευτηρίῳ. Ἦν γὰρ καὶ λέγειν δεῖν ὅτι πλέον
 ἢ κατὰ βαρβάρους, καὶ οἷος τοῖς νοήμασι ρητορεύειν
 φάσεως δεξιότητι. Καὶ τούτων ἔλαβε τοῖςδε·

θ. Εἰ μὲν ἐν λόγοις ἡμῶς ²⁰ καὶ βουλαῖς ἡδι-
 κούν Ῥωμαῖοι, καλῶς ἀν καὶ ἡμεῖς τοῖς ὁμοίοις
 ἀντιδοῦς ²¹ ἀμυνόμενοι διατελούμεν· τὸν δὲ πῶς
 ἀντιπῶν, τοῖς μὲν ἤδη τὰ πάντων δυνάτατα
 δεδρακέναι, ἡμῶν δὲ τὸν τοῦ ἀντιπῶσαι καιρὸν

8. Hi enim cum illic campos hominibus vacuos
 invenissent, soluto dirutoque vallo, omnia quae in
 eo erant depredati, laeti ad sua redierant, priora-
 que iterum loca occuparunt. Aique quo pacto non
 cuivis valde perspicuum fuerit, divinam quamdam
 iram injustae caedis causa Romanorum copias cir-
 cumvenisse, cum pessima consilia secuta fuerint,
 et quinquaginta non minus virorum bellatorum
 millia a tribus Persarum millibus adeo turpiter fu-
 gata, quam plurimis desideratis? Porro ipsi etiam
 caedis auctores non multo post extremam poenam
 luerunt, ut in progressu narrabimus. Tum vero
 ingruente hieme per oppida et propugnacula uni-
 versus exercitus est distributus, prout cuique ad
 hibernandum locus est designatus. Interea Colcho-
 rum res dubiae admodum turbataeque erant, cum et
 universi principes ¹⁵⁴ inter eos viri haerent
 animi, quid agerent quoque se verterent. Cum ita-
 que ad quamdam Caucasi montis convallem maxi-
 mam gentis suae partem clam convocassent, ne
 inaudiri a Romanis quae tractabantur possent, pro-
 posuerunt ad deliberandum, utrum ad Persas trans-
 eundum esset, an vero apud Romanos adhuc ma-
 nendum. Statim vero multi spargebantur sermones,
 aliis hoc, aliis illud urgentibus. Confusaneus vero
 et turbulentus clamor excitabatur, adeo ut neque
 quis dicere, neque quid diceret, aperte discerni
 posset. Tum principes indicto multitudini silentio,
 jubent ut qui quid facto opus videretur composite
 proponere vellet, accederet, quicumque tandem is
 vel qualiscunque esset. Vir autem quidam specta-
 bilis, Aetes nomine, qui praeter aliis omnibus factum
 hoc moleste indigneque ferebat, et alioqui Romani
 nominis osor Persicisque rebus asseper studens,
 tunc et quidem magis specioso causae praetextu ab-
 utens factum ipsum supra quam par erat exagger-
 rare nitebatur, asserens res praesentes deliberatione
 non egere, sed confestim apertissime ad Persas
 transeundum esse. Aliis vero contra dicentibus,
 non oportere ita repente totam vitam immutare,
 priusquam lentiore deliberatione habita, quod
 maxime e re foret compertum exploratumque es-
 set; tum ille ira conceitatus cum ¹⁵⁵ assurrexisset
 et in medios proiliisset, concionem habuit veluti
 in senatu populari. Erat enim eloquentior, quam
 solent esse barbari, quique sententiis ipsis orato-
 rem agere poterat, naturae dexteritate adjutus. In
 hunc itaque modum verba fecit:

9. Si verbis nos aut consiliis laesissent Romani,
 recte profecto etiam nos similibus rebus injuriam
 vindicaremus. Nunc vero quoniam pacto haec sit tol-
 randum, illos quidem atrocissimis malis nos affe-
 cisse, nobis vero compensanda injuriae occasionem

VARIE LECTIONES.

¹⁰ δὴ τι γεγ. R. ¹¹ χώρας αὐτῶν R. ¹² τοῦ ἀνὸρ πνεύματος R. ¹³ ἀνδρῶν R pro ἀνδρῶν. ¹⁴ εἴη R, εἰς vulg. ¹⁵ λέγει R. διαγιν. σαφῶς R, σαφ. διαγ. vulg. ¹⁶ ὄνομα R, τοῦνομα vulg. ¹⁷ μισαρωνίας vulg. ¹⁸ βίον ὅλον R, ὅλον βίον vulg. μετασχευάσθαι R, μετασχευάσθαι Lugd. et ed. pr., μετασχευά-
 σθαι Par. ¹⁹ προσηδῆσας R. ²⁰ ἡμῶς R et intpr., ὁμῶς vulg. ²¹ αὐτοῖς add. ex R et inipr in eos.

cunctando et deliberando effluere? Neque enim dici potest, quod nondum quidem hostes rebus ipsis factisque sint deprehensi, sed tantum verisimile sit, eos hoc molitos esse atque in animo habuisse; neque necesse est argumenta quædam commemorare ad latentes scilicet et tectas ipsorum insidias probandas; sed Gubazes quidem vir tantus adeo misere e medio sublatus est veluti aliquis e multis et neglectioribus. Evanuit jam vetus illa Colchorum dignitas, neque deinceps nobis danda est opera, ut aliis imperemus, sed eo contenti simus, si liceat ab iis, qui olim nobis subditi fuerant, non pessime tractari. Quo pacto vero non sit valde absurdum, si de iis, qui hæc perpetrarunt, sedeamus deliberantes, utrum eos inimicissimos, an vero amicos declaremus? Atqui illa statutus oportet, non intra hosce terminos eorum audaciam substitutam, sed nobis crimen hoc negligentibus **156** illos non destitutos, sed quietos nos minore cum metu maioribus malis affecturos. Sunt enim ut plurimum ferocissimi in subditos, et clientes suos despectui habere consueverunt. Habent vero etiam regem versutissimum quique præsentium semper rerum mutatione delectatur; unde et factum est ut hæc cædes confestim fuerit perpetrata, ipso quidem acriter incitante, his vero prompte ministrantibus. Et devastati tantum non ab ipsis sumus, cum nulla eos injuria provocaverimus, neque ulla simulas cum eis intercesserit; sed eadem qua antehac nobiscum consuetudine utentes, atrocissima iniquissimaque in nos commiserunt, tanquam repente unoque temporis momento crudelitate, insania, odio, omnibusque aliis id genus malis repleti. At Persarum non istiusmodi sunt mores; plurimum profecto interest. Quos enim semel amicos fuerint nati, eos firmissima amicitia complecti pergunt; in hostem vero, quandiu est hostis; infensos infestisque animos gerunt. Optarim equidem Colchorum rempublicam pristina vigere potentia, ita ut externis ac peregrinis auxiliis non indigeret, sed ipsa sibi rebus omnibus pace belloque sufficeret. Cum vero sive temporis varietate, sive fortunæ adversitatibus, sive etiam utroque compulsi, eo impotentia venerimus, ut aliis subditi simus, consultissimum duxerim illis subesse, **157** qui moderatiores equabilioresque sunt, quique benevolentiam in nos et in fœderatos sartam tectam conservant. Ita vero superiores evademus iis, qui vere nobis sunt hostes, si neque omnino commissum facinus impune abeat, simulque in posterum securitati rerum nostrarum consuluerimus. Nam subdoli eorum et blandi mores, quos præ se ferentes dolosa quadam lenitate scititiaque familiaritate credulos fallunt injuriisque afficiunt, irriti plane et inutiles erunt; neque ipsis facultas suppetet adversus nos iis utendi, cum nulla nobis ob

A εἰς τὸ μέλλειν καὶ βουλευέσθαι διαβρῆναι; ὁ γὰρ δὴ πάρεστι λέγειν ὡς πολλοὶ μὲν οὐκ τοῖς ἔργοις ὄντες πεφωρτῶνται, εἰκασθεῖν δὲ ἀν μόνον μελετῶσι τοῦτο καὶ βουλομένοις, οὐδὲ τεκμηρίων τινῶν ἐπιμνησθῆναι δεήσει πρὸς ἐλεγχον δῆθεν ἐπιβουλῆς λανθανούσης. Ἀλλὰ Γουβάζης μὲν, ὁ τηλικούτος ¹⁵⁶, οὕτω πως ἀβλήως ἠφάνισται ὥσπερ τις τῶν πολλῶν καὶ ἡμελημένων. Οἴχεται δὲ φροῦδος τὸ παλαιὸν τῶν Κόλχω ἀξίωμα, καὶ τοιοῦτον οὐ τοῦ ἀρχαῖον ἐτέρων ἀνδετέρων ἡμῖν, ἀλλ' ἀγαπητέον ¹⁵⁷ εἴπερ ἐξῆ τῶν πρόην ὑπηκόων μὴ σφόδρα μειοτεκεῖσθαι. Πῶς οὖν οὐ [P. 82] μὲν παράλογον, εἰ περὶ τῶν οἷς ταῦτα κατεργασταὶ καθεδούμεθα ¹⁵⁸ διασκοποῦντες, πότερον αὐτοὺς ἐχθίστους ἢ φίλους εἶναι κρινοῦμεν; Καίτοι γιγνώσκωμεν χρόν, ὡς οὐδὲ μέχρι τούτων αὐτοῖς τὸ θράσος ἐστῆξε· ἀλλὰ καὶ μεθιέντων ἡμῶν τὸ ἐπικλήμα οἶδε οὐκ ἀφ' ἑξοῦται, καὶ ἡρεμούντας ¹⁵⁹ ἀδεδέσκατον λυμαίνονται. Εἰσι γὰρ ἀμέλει θαρραλέωτεροι ¹⁶⁰ πρὸς τοὺς ὑπεκόντας, καὶ ὑπερφρονεῖν εἰσθιμένοι τὸ θαρραλέον. ἔχουσι δὲ καὶ βασιλέα πανοργήτορον, καὶ ταῖς μεταβολαῖς τῶν δει παρόντων ἡδόμενον· ὅθεν δὴ καὶ τὰ τῆς μαίοντος ἀδρόσον δεινύσται, τοῦ μὲν ἐμμενῶς ἐγχελευσαμένου, τῶν δὲ προθύμως ὑπερηστησάντων. Καὶ πεπορήμεθα μορονουχὶ πρὸς αὐτῶν, οὕτε ἀδικήματος ἀρξάντες, οὕτε τινὲς ἐχθρὸς συμβάντος, ἀλλ' ὅποιας πρότερον εἶχοντο συνηθείας, τῆς αὐτῆς ἔχουσαι δοκοῦντες, πεπράσιν ὅμως τὰ πάντων ἀνθρωπώτατα, ὥσπερ ἀνθρώπων ἀναπλησθέντες ὁμότητος καὶ ματίας καὶ μίσους καὶ πάντων ὁμοῦ τῶν τοιῶνδε. Ἀλλ' οὐ τὰ Περσῶν ἦθη τοιῶνδε, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Φίλους τε γὰρ οὐκ ἀν' ἐξαρχῆς κτήσαντο βεβαίωτα στήγειν περῶνται, καὶ τὴν ὁρτὴν πρὸς τὸ ¹⁶¹ ἀντίπαλον διατηροῦσιν ἔσ' ἂν ¹⁶² ἀντίπαλον ἢ. Ἡβουλόμεν μὲν οὖν τῇ Κολχικῇ πολιτείᾳ τὴν παλαιὰν δόξαμν προσγετέσθαι, ὡς μηδαμῶς αὐτὴν ἐξήκει τινὲς καὶ ἐπὶ λυδοῖς ἐπικουρίας προσδεῖσθαι, ἀλλ' εἶναι τοῖς πᾶσιν ἐς τε πόλεμον καὶ ¹⁶³ ἐς εἰρήνην αὐταρκεστάτην. Ἐκεῖ δὲ, εἰτε χρόνον διαφορῶ ¹⁶⁴, εἰτε τύχης ἐναντιώμασιν, εἰτε καὶ ἀμφοτέρους, ἐκδυσσθέντες, εἰς τοῦτο ἡγομεν ἀσθενείας, ὡς ὅτ' ἐτέροις τετάχθαι, κράτιστον οἶμαι προσχωρεῖν τοῖς ἐμμενῶτεροις, καὶ τὴν εὐνοίαν πρὸς τὸ οἰκεῖον καὶ ἐνσπονδον ἐν τῷ ἀντρέπτῳ παρεχομένοις. Οὕτω δὲ καὶ περισσόμεθα τῶν ὡς ἀληθῶς πολεμῶν, τῷ μῆτι καρτάσας τὸ φθᾶσαν ἀνιμώρητον καταλειπεῖσθαι, καὶ τοῦ μέλλοντος κέρει, ὅπως ἐν τῷ ἀσφαλεῖ κείσεται, τὰ δέοντα παρεσκευάσθαι. Τὸ μὲν γὰρ ὑποῦλον ἐκείνῳ τοῦ τρόπου καὶ βωμολόχον, ὃ προβαλλό-

VARIE LECTIONES.

¹⁵⁶ ὁ τηλικούτος R, ὁ τηλικός vulg. ¹⁵⁷ ἀγαπητόν R. ¹⁵⁸ καθεδούμεθα R (Cl.), καθεδούμενων vulg. et Lugd., in quo m. 2 correxit: καθεδούμενοι, intrp. si sedendo consultemus. ¹⁵⁹ ἡρεμούντες R. ¹⁶⁰ θαρραλέωτεροι R, θαρραλέωτατοι vulg. ¹⁶¹ πρὸς τὸ ἀντίπαλον R, ἐς τὸ ἀντ. vulg. ¹⁶² ἂν R, om. vulg. ἢ pro ἢ R. ¹⁶³ καὶ om. R. ¹⁶⁴ διαφορῶ R, intrp. temporum varietate, παραφορῶ vulg.

μενοι μετὰ πραότητος δολερῶς καὶ ὀμίλλας με-
μνηγμένης τοὺς πιστεύοντας ἀδικοῦσι, περ-
τὸν ἔσται καὶ ἀνδρείων, καὶ οὐχ ἐξοῦσιν ὅπως
αὐτῶ χρησονται ¹¹ καθ' ἡμῶν διὰ τὸ ἀμικτοῦ τῆς
δυσμενείας καὶ περιφανῶς ἀποκεκρυμένον. Εἰ δὲ
καὶ πολεμῶν πειραθεῖεν, ἀλλὰ πρὸς λαοὺς ἅμα
καὶ Πέρσας παραταττόμενοι, καὶ ταῦτα ἐν πο-
λεμῇ τῇ, τὸ τοῦν ἐντεῦθεν, οὐκ ἂν οὐδὲ τὴν
ὁρμὴν ὑποστάντων. Οἱ γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν ¹² παρὶ τῶ
στρατῶ μοῖρα τινὲ τῶν Μήδων ἐλαχίστην προσμ-
ξύντες καὶ ¹³ πρὸς φύγην εὐθὺς ἀσχιόστην τρα-
πέτες, μέχρι καὶ νῦν μοιρονοχί πνευστιῶσιν
τοῖς ἄλλοις ἐλαττωθέντες, μόνῳ δὲ τῷ τάχει

τ. Τοῦτου δὲ τὸ μὲν ἐμφανὲς καὶ προχειρότατον
αἰτιον ἀναρδῶν ¹⁴ εἰποι τις ἂν, καὶ τὸ μὴ τὰ
προσέχοντα βεβουλεύσθαι. Πρόσσεισι γὰρ αὐτοῖς
ὡς ἀληθῶς καθάπερ οἰκεία καὶ συγγενῇ καὶ τὰ
τοιαῦτα ὀρεῖσθαι πλὴν ἀλλὰ τοῖς ἐκ φύσεως μο-
χθηροῖς τὸ ἀθάλαστον ἀδίκημα προστεθὲν, ἐδι-
πλασίωσεν αὐτοῖς τὸ ἀτύχημα, τῆς τοῦ κρείττο-
νος προμηθείας διὰ τὸ ἄγος ἐκπεπαισῶσι. Τὸ γὰρ
νικῶν οὐχ οὕτω τοῖς ἄλλοις, ὅσον τῷ εὐνοεῖ ¹⁵
βεβαιούται καὶ οὐκ ἂν ποτε μετεῖναι σῆσαιμι
τῆς τοῦ ἀγαθοῦ συμμαχίας κοινή τοῖς ἀνδράσι
καὶ μαριτάτοις. Τοῦτοις οὖν, εἴπερ εὖ φρονού-
μεν, οὐ προσεκτέον, οἷς οὕτως τὰ τῆς γῆρας
ἄριστα σύγκειται, καὶ τὸ σώζειν ἅπαντα περὶ τοῦ
νεμεσῶ. Ὡς μὲν οὖν ἡ προσχώρησις ¹⁶ ἡμῶν ἐβ-
κολος ἔσται καὶ προσφορωτάτῃ καὶ τῷ κρείττονι
κεχαρισμένη, διὰ τῶν πραγμάτων μᾶλλον ἢ τῶν
λόγων ¹⁷ δεδιλωται. Οὐ μὴν οὐδὲ ἀδικεῖν δόξοι-
μεν ἂν, οὐδὲ ἀπιστοὶ καθιστάται. Πολλὰ γὰρ
ἦδη καὶ πρότερον ὑπὸ Ῥωμαίων προπηλακίζου-
ντο, ἡμέτεροι καὶ ὡς τοῖς καθιστάουσιν ἡγοῦμεθα
χρηναί, φανότατον εἶναι κρίνοντες τὸ μετα-
βάλλεσθαι βραδίως ἐπὶ τισιν αἰτίαις, εἰ καὶ δευρό-
ταται εἶεν, φορηταῖς δὲ ὅμως ¹⁸ καὶ οὐ παντάπα-
σι ἀνυπολόστοις. Τὸ δὲ καὶ μερίστας βλάβας καὶ
ἀνέχεσθαι ¹⁹ ἀσχιότας φέρειν διαπαντός ἀτα-
λαιπῶρας, καὶ πρὸς μηδὲν εἰοῦν ἀχθεσθαι τῶν
ἀντοσίων ἔργων καὶ ἀποκωτάτων, οὐ σωφρονούν-
των ἀνδρῶν εἶναι σῆμι, ἀλλὰ δεῖλῶν καὶ ἀδύλων,
καὶ τὴν περὶ τὰ κοινὰ βραθυμίαν τῷ τῆς ἀπρα-
γμοσύνης ὀνόματι σοφισμένῳ. Τοῦτου δὲ τοῦ
τῆς μαριτορίας πάθους οὐκ ἂν ὀλμαι παρ' ἑτέροις
μεῖζον τι γένοιτο, οὐτ' ἂν γενόμενον περισφίλῃ.
Οὐκοῦν οὐδ' ἡμῶν περισπότεον, ἀσχιονομένοις εἰ
γὰρ ²⁰ παρελθόντων τοῦ βασιλέως ἐκπελίσσόμενοι,
καὶ τοὺς ἀπεκτορότας ὑποθαπνέοντες. Εἰ γὰρ
οὐδὲ τῇ ἡρ αὐτὸν ἐνθάδε παρῆναι, πάντως ἂν ἐκ-
κεῖται καὶ κατεμύμετο τῆς ἡμετέρας ἀλιγῶρας,
ἀνδρ' ὧν οἱ ἀλιγῆριοι οὕτω κατὰ τὴν ἐκείνου γῆν
εἶναι ἐνδιδιωνται, καὶ οὐ πολλὸν πρότερον ἐξελη-

A hostilitatem consuetudo cum eis sit intercessura, sed
aperie disjuncti simus futuri. Quod si vero etiam
bello nos aggredi tentarint; si adversus Lazos simul
et Persas congregiendum fuerit et quidem in hostili
regione, ne primum quidem eorum impetum sustinere
possint, qui modo cum universo exercitu ab exigua
quadam Medorum manu confestim in turpiusimam
fugam versi, et adhuc tantum non præ cursu anhe-
lantes spiritum trahunt; et omnibus quidem, ut ita
dicam, alijs victi, sola vero celeritate insequentes
Persas vicerunt.

[P. 83] ὑπὸ τοῦ ὁρόμου, ἅπασιν μὲν ὡς εἰπεῖν
τοὺς δυνάστες νενηχητότερον.

B 10. Hujus vero rei apertissima expeditissimaque
causa ignavia merito dicatur et consiliorum pravitas.
Adhaerescunt enim ipsi se reuera tanquam propria atque
innata hæc probra; ad quæ a natura insita ¹⁵⁸
vitia cum accesserit voluntarium scelus, duplicavit eis
malum, quippe qui a divina Numinis cura ob placu-
lare facinus admissum exciderunt. Victoria enim non
tam armis quam pietate stabilitur; neque unquam
summæ illius bonitatis auxilium sceleratos et placu-
lares homines consecuturos existimaverim. His itaque,
si sapimus, nequaquam est adhaerendum, quibus neque
mens est optime constituta, et is a cujus manu om-
nium salus dependet, est infensus. Ostensum ergo est
aperte rebus ipsis potius quam verbis, nostrum ad
Persas transitum facilem maximeque conducibilem
nobis, et Deo in primis gratum fore. Sed neque ini-
que fecisse aut infidi suis videbimur. Nam et antea
sæpenumero a Romanis contumeliis lacerati, tamen
vel ita in eodem statu permanendum duximus, va-
nissimum esse iudicantes facile immutari causis ali-
quot oblitis, quæ ut sint gravissimæ, ferri tamen
possint, neque sunt prorsus intolerabiles. Ad vero cum
extremis atque irremediabilibus malis officiamur, fa-
cile id semper minimeque moleste ferre, neque ullis
iniquis atrocissimisque factis offendi, dixerim non
esse hominum moderatorum, sed timidorum et misce-
rorum, eamque circa publicum recordiam curiosi-
tatis fugam falsa appellatione vocantium. Hoc autem
cædis scelere neque atrocius illum apud alios per-
petrari ¹⁵⁹ queat, neque perpetratum negligatur.
Quocirca neque nobis negligendum est, ad quorum
ignominiam pertinebit, si quando visi fuerimus oblitii
regis, intersectoribus adblandientes. Si enim fieri
posset ut ipse nunc coram sisteretur, acriter profecto
vos increparet, et negligentiam contemptusque sui in-
mularet, quod scelerati isti suis adhuc in terris de-
gant, neque multo ante sint ejecti. Quoniam vero ne-
que adfuturus est ipse deinceps, neque vos compella-
turus, vos tirum illum cum animis vestris reputate

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ χρῆσονται R, χρῆσονται vulg. ¹² καὶ ἀπὸ τῶν R. ¹³ προσμύξαντες καὶ add. ex R et inpr. ubi
— manus conseruissent. ¹⁴ νενηχητότερον R, νενηχθέναι vulg. ¹⁵ ἀνανδράτων R. προσήκοντα Sph. Por.
¹⁶ τῷ εὐνοεῖ R, τῷ εὐνοεῖν vulg. ¹⁷ Exciditne πρὸς τοὺς Πέρσας ante προσχώρησις? ¹⁸ τῶν ante λόγων
om. R. δόξοιμεν R (Cl.), δόξειεν vulg. ¹⁹ ἐν ante ὅμως ins. ex R et inpr. ²⁰ ἀνέχεσθαι R et inpr. ut
videtur, ἀνέχεσθαι vulg. ²¹ εἰ γὰρ R, εἰ που vulg.

et tanquam in medio hujus concionis stans mentibus vestris representetur, ostendens quidem vulnus et pectus et cervicem, gentique suæ supplicans, ut vel nunc vindictam de hostibus sumant. Proinde quis vestrum eos admisit, qui in dubium vocant et consultant, an æquum sit Colchos Cubazæ commiseratione tangi? Verendum enim nobis est, ne cum metuitimus, ut parum honestus noster ad Persas transitus videri possit; piaculi participes simus, deserentes eum mortuique vindictam negligentes; magisque ex eo perfidi censeamur, si vita tantum illius studium amoremque nostrum erga ipsum metientes, una cum ipso etiam memoriam abjiciamus. Rebus enim prospere succedentibus, magna dementia fuerit priora instituta immutare: cum vero contrario modo res seruntur, **160** inconsultum putarim non statim eventibus accommodari. De constantia enim ex rebus rationi consentaneis fit iudicium. Præsentium vero rerum statum constanter tolerare, non semper est laudabile, sed quando una adest prudentia. Ubi autem contingit quæ curæ esse oportebat negligere, et quæ non decet amplecti, ibi magis culpandus venit, qui prioribus adhaerescit atque insistit, quam qui ad alia se transfert. Hæc itaque cum e nobis audierint intellexerintque Persæ, amore suo merito nos complectentur et propugnabant, cum sint humani pariter et magnanimi, quique finitimorum animos optime explorare norunt; et quod amplius est, regio adeo opportuna, adeoque insignis exercitus, quem illi multis pecuniis opibusque potiores duxerint, spontanea denuntiatione in belli societatem ab ipsis fuerit admissa. Ne quid igitur aliud præter hæc cogitatis, sed statim rem ipsam aggredimini, et quod animo agitantis detegite. Ita enim et summam laudem consequemini æqua justaque facientes, et ad vestram rem utilitatemque pertinentia.

τι παρὰ ταῦτα διανοέσθῃς, ἀλλ' εὐθὺς ἐπιχειρεῖν τοῖς πράγμασι, καὶ τὸ μελετηθὲν ἀνακαλύπτειν οὕτω γὰρ εὐκλείαν μερίστην ὁρῶμεθα, ὅσα τε δρῶντες καὶ δίκαια, καὶ πρὸς τὸ συνόριστον ἐξευρημένα.

11. Hæc cum dixisset Æetes, universa statim multitudo concitata est, et acclamavit, eoque ipso die ad Persas transire desiderabat, cum nec illi certiores essent facti, neque ipsi ita comparati, ut vel latere Romanos vel eos propulsare, si prohiberent, possent; **161** sed nihil plane eorum, quæ eventura essent, cum animis suis perpendentes, neque quem exitum ipsorum conatus esset habiturus; familiare alioquin hoc est insitumque multitudini vitium, ut novitati studeat et mutationibus rerum delectetur. Hi vero etiam acrius irritati concitatique erant, non solum, ut barbari, sed etiam quod æquam causam esse censebant, et Æetes orationem summo opere essent admirati; quod quidem etiam vehementius ipsos commovit atque turbavit. Ita vero

Α λαρταί. Ἐπεὶ δὲ οὕτε παρέσται τοιοῦτον, οὕτε φθέγεται, ὑμεῖς ἀναλογίσασθε ὅτι ἄνδρα, καὶ ὥς ἐν μέσῳ τοῦ συλλόγου παρυστῶς οὕτω ταῖς ἐντολαῖς ὁμῶν ἀναυχοῦσθω, ἐκιδεικνύς μὲν τὴν σφαγὴν καὶ τὸ στήθος ὡς καὶ τὸν αὐχένα, ἰσχυρῶν δὲ τὸ ὁμόφυλον κῶν γούρ τινασθαι τοὺς πολεμικοὺς. Εἰτα τίς ἂν ὁμῶν ὁ ἀποδέξοιτο διαπορούτων καὶ σκοποῦμένων, εἰ δίκαιον πρὸς τῶν Κόλχων οἴκτου τυχεῖν τὸν Γ' οὐβάτην; Εὐλαθῆσεν γὰρ ἡμῖν, ὅπως μὴ τὸ οὐκ εὐπερὲς δῆθεν τῆς μεταστάσεως δεδιότες, μεθέξομεν τοῦ μάσματος, καταπρόεμενοι καὶ παρόντες τὸ τιμωρεῖν τῷ τεθνηκότι, καὶ μᾶλλον ἐντεῦθεν ἀπιστοὶ δόξομεν, εἰ γὰρ τῷ βίῳ μόνον ἐκείνου τὴν πρὸς αὐτὸν οὐκείων ἀναμετρήσαντες, συναποβάλοιμεν αὐτῷ καὶ τὴν ψυχὴν. Καλῶς μὲν γὰρ τῶν πραγμάτων χωρούτων, πολλὴ ἀνοία τὰ προεγνωσμένα μεταπαρθάνειν ἐναντίως δὲ πού φερομένων, ἀσύμφορον οἶμαι τὸ μὴ οὐχὶ θάττον ἀρμυρῆσθαι τῷ προσκλιπτορι. Τὸ γὰρ βέλαιον ἐν τῷ εὐλόγῳ κλίνεσθαι χρή, καὶ τὸ ἐγκαρτερεῖν τοῖς παρούσιν οὐκ ἐκαιετέον ἀεὶ, ἀλλ' ὅτε φροησῇ συμπαραγίγεται. Ἐνθα δὲ συμβαίνει ὡς μὲν δεῖ μεμνησθαι περιορῶν, ἔχουσαι δὲ τῶν οὐ προσηκόντων, ἐνταῦθα τοῦ μεταβάτος ἐπ' ἑτέρα ὁ βεθηνῶς ἐπὶ τοῖς προτέροις μεμπότερος. Ταῦτα δὲ οὐκ οἱ Πέρσαι συνθανόμενοι πρὸς ἡμῶν καὶ συνίετες, στέργουσιν ἡμᾶς εἰκότως, καὶ ὁπαραχοῦνται, χρηστοὶ τε ὅντες καὶ μεγαλόφρονες, καὶ δεινὸν τεκμηρίσθαι τὸς γνώμας τῶν ἀέλας, καὶ πρὸς γὰρ χάραν οὕτως ἐκικαιροῦσθαι καὶ δύναμιν ἀξιώχρεω, ἣν αὐτοὶ πρὸ πολλῶν χρημάτων καὶ πόρων ἔχουσιν τιμῶνται, εἰς συμμαχίαν αὐτεκαγγέλτοιν προσλαμβάνοντες. Μὴ τοίνυν ἑταρὸν

12. Τοιαῦτα τοῦ Αἰήτου εἰπόντος, αὐτίκα ὅπως ὁ ὄμιλος ἐπήρτο καὶ ἀνέβδα, καὶ αὐθιμυρῶν ἔντο μετανίστασθαι, οὕτε τοῖς Πέρσαις προεγνωσμένον, οὕτε οὕτω ὡς παρεσκευασμένοι ὥς διαλαθεῖν τυχόν ἢ καὶ ἀμύνασθαι τοὺς Ῥωμαίους διακωλύοντας, ἀλλὰ μηδὲν ὅτιον τῶν ἐσομένων διανοούμενοι, μήτε ὅποι αὐτοῖς ἐκθήσεται ἢ ἐπιχειρήσεις, ἀτάκτως ἡπείγοντο. Προσὲν μὲν τοῦτο καὶ ἄλλως κλήθεσιν, ἤδεσθαι τῷ νεωτερισμῷ καὶ ταῖς μεταβολαῖς τῶν πραγμάτων, οὗτοι δὲ καὶ μᾶλλον ἡρεθισμένοι, οὐ μόνον οἷα δὲ βάρβαροι, ἀλλ' ὅτι τὴν τε αἰτίαν εὐλογεῖν εἶναι ἡγούοντο καὶ τοὺς λόγους ἐν μεγίστῳ θαύματι ἐποιούοντο, ὃ δὲ καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἀνεκίει καὶ διεσέδει. Οὕτω δὲ αὐτῶν ταρτατομένων, ἀνὴρ τις Φαρτάξης ὄνομα, ὃν μὲν ἐν τοῖς μέγιστα παρὰ

VARIE LECTIONES.

ἂν ἀναλογίσασθαι R. ὡς καὶ τὸ στήθος R, ὅπῃ τὸ σ. vulg. et intrpr. ὁμῶν R et intrpr., ἡμῶν vulg. ὡς ποιοῦμένων R. δόξομεν R et Lugd. ὁμῶν R. τε om. R. καὶ ante δεινὸν add. ex R et intrpr. πόρων Lugd. et ed. pr., πόντων R, πόρων Par. ex conj. Bon. Vulc., intrpr. omisit ὡς μεγίστην R, ἀρίστην vulg. ὁρῶμεθα R, ὁλοῦμεθα vulg. ὅτι οὕτω Lugd. et ed. pr., οὕτε ὅτω R, οὕτε αὐτοὶ οὕτω Par. ὅπη R. διεσέδει R, vulg. Φαρτάξης R in mg., intrpr. Pharazes.

Κόλχοις, ἔμψων δὲ καὶ δημοτικῶς μάλα τοὺς πρό-
πους, ἐπέσχον αὐτοὺς τῆς ὁρμῆς καὶ ἀνέκοψαν, ἵκα-
τεύουσι μὴ πρότερον ἐπὶ τῇ πράξει χωρῆσαι, πρὶν
τι καὶ αὐτοῦ λόγοντος διακούσασιν. Μόλις δὲ αὐτῶν
πείσμενων τῇ πρὸς τὸν ἄνδρα αἰδοί, καὶ κατὰ ⁸⁸
χώραν μεμνηκότων [P. 85] παρελθὼν καὶ αὐτὸς ἐς
μέσον, Πάξεν τοιῶδε· Εἰκότα μὲν, ὃ ἄνδρας Κόλ-
χοις, παρόντα, λόγων δεινότητι σφόδρα κα-
κομψυμένων τὰς γυνάμεις ἐκταραχθέντες. Δυσ-
μαχώτατον γὰρ τι τὸ χρῆμα καὶ ὅλον ἄπαντας ἄν-
θρώπους ἐκπλήττει, οὐχ ἥμισυ δὲ τοὺς οὐκ
πρότερον ἐς κείραν αὐτῶν καταστάντας· οὐ μὴν
πατάσκουσιν ἀνταγωνίστην σώφρονι λογισμῷ,
καὶ τῆς ἐκ τῶν πραγμάτων κρίσεως ἐχούμεν. Μὴ
τοίνυν ἀρσενέων ὅμῃς τὰ εἰρημένα, λογιζομέ-
νους ὡς τῷ ἄνθρωπῳ μόνῳ καὶ ἀσυνήθει ⁸⁹ καλ-
στεύεται, ἀλλ' οὐ τῷ πρόποντι καὶ ὠφέλιμῳ ⁹⁰.
Γινώσκете δὲ μᾶλλον, ὡς εἰ καὶ ἵαν ὅμιν καχα-
ρισμένα δοῦναι, ἀλλ' ἐνδοτὶ κρείττονα τοῦτων
ἐλίσσεται· καὶ τὸ βραδίως ἀνακτεσθῆναι ταμῆριον
ὅμιν ἐναργέας τῆς ἀπάτης γινέσθαι ⁹¹. Τῷ γὰρ τὰ
ψευδῇ συμβουλευόμενι μείζονός τε νόσμου καὶ
ποικιλλίας ῥημάτων προσδεῖ· κἀντεῦθεν καλλῶ
τῷ θέλοντι χρώμενος, θάττον ἐφέλκεται ⁹² τοὺς
ἐνηθετέρονος. Οὐκ ἐπὶ καὶ ὅμεις, τοῦ διήκτου σο-
φίσματα προθέντος ⁹³ ἐπαγωγῇ καὶ παράλογα,
οὐκ ἴστε ὅπως ἐπενεχίσθητε· καίτοι εἰ καὶ μηδὲν
ἕτερον, ἀλλ' ἐκεῖνό γε καὶ ἵαν ἐν προδήλῳ καλ-
μενον εἶποι τις ἄν, ὡς ἀλλῆς τινὸς ἡγεσίως ἄρ-
χῇ ἐμβάλλειν προήχθη τὸν ἐπ' αὐτὸν πάρεσμεν ἀλ-
λοτριωτάτην. Καθάπερ γὰρ ὁμῶν ἀπάντων οὐ
δεῖνὰ καθεστάναι τὰ συμβεβηκότα πασχόντων,
καὶ τῆς ἀτάκου μωρορίας ἥμισυ καταμεμπο-
μένων, καὶ τοῦτο μόνον διασκοπούμενων εἴπερ ὡς
ἀληθῶς ἀμαρτήσαντες οἱ τὸν Γουδάξην ἀπεκτονό-
τες, παρῆλθεν κατηγορῶν ἐκείνων, καὶ κλειστός
δοσὺς προφερόμενος ⁹⁴ λόγους ἐπὶ τοῖς ἡδὴ δι-
εγνωμένοις. Ἐγὼ δὲ καταράτους μὲν ⁹⁵ εἶναι
σημὶ καὶ κακοδαίμονας, καὶ ὅλους ἥμισυ θεασά-
μεν ἄν διέθρῳ τῷ πάντων χαλεπωτάτῳ διαλλυ-
μένους, οὐ μόνον τοὺς πλῆξαντας, καὶ τὴν σφα-
γὴν ταῖς χερσὶν ἐπενεκόντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς
δοσοὶ παρὸν κωλύειν, ἐφήκαν, πρὸς δὲ γε καὶ τοὺς
ἡσθόντας, καὶ τοὺς μὴ ἵαν ὑπερλήξαντας.
Πλὴν ἀλλ' οὐκ, ἐπειδὴ ταῦτα γιγνώσκω, ἡδὴ
που καὶ προσχωρεῖν τοῖς Πέρσας συνόλσει· οὐ
δὲ τοῦτο λάβοι τις ἄν ὥσπερ ἐκόμενον τῷ λόγῳ
καὶ συνημμένον, ὡς, ἐκείνων παρανομησάντων,
δεήσει καὶ ἡμᾶς τὰ οὐκ εἰς νόμῳ καταπροσθῆναι·
οὐδὲ ὡς ἀπίστοις μὲν αὐτοῖς ἄχθεσθαι, παραπλη-
στίας δὲ κτήσασθαι δόξαν. Νῦν γὰρ οὐ τὸ φάσθαι
καὶ διηρυσμένον, καὶ οὐκέτι τὴν τοῦ μὴ γεροντέ-
ραι φῶσιν ἐπιδεχόμενον, ἀναλογίζεσθαι χρῆ, ὡς
ἄν μὴ, σὺν ⁹⁶ τῷ θυμῳμένῳ τῆς ψυχῆς καὶ χα-

A ipsis tumultuantibus, vir quidem Phartaxos nomine;
præcipue ejusdam inter Colchos auctoritatis, pru-
dens etiam ac moderatus et valde popularis, com-
pescuit eorum impetum, ardoremque restrinxit, pre-
catus ne hoc negotium aggrederentur, antequam
etiam se aliquid dicentem audissent. Egere autem
ipsis reverentia illius viri persuasis, suoque loco
manentibus, progressus etiam ipse in medium, in
hunc modum verba fecit: Nihil novi vobis accidit,
o Colehi, quod vi verborum valde spaciosorum animis
sitis perturbati. Invicta enim res est eloquentia, quæ-
que omnes homines percellit, præcipue vero eos, qui
nunquam antea ejus periculum fecerunt; non ita ta-
men, quin ei resisti possit prudenti consideratione
quæque ex rerum delectu pendeat. Ne igitur quæ dic-
ta ¹⁶² sunt, a vobis approdentur, considerantibus,
quod repentino tantum et insueto, non autem honesto
et ulli probabilia sint visa. Intelligite vero potius,
quod tametsi hæc valde vobis grata videantur, maiora
tamen his amplecti licet; evidensque vobis fraudis
argumentum sit facile persuaderi. Nam ei qui falsa
velit suadere, majore artatu varietateque verborum
est opus; quocirca multo orationis lenocinio utens,
simpliciora citius attrahit. Ita vero etiam vos, cum
Ætes illecebrasas quasdam fallacesque argutias ad-
hibueris, nescitis ipsi, quomodo decepti sitis. Et qui-
dem ut nihil aliud, illud certe apertissime cuius constare
potest, quod aliam quamdam statim initia qua-
stionem injeceris, ab iis, quorum causa convenimus,
alienissimam. Perinde enim atque vobis omnibus, non
esse atrocia quæ acciderunt, dicentibus, et turpem
hanc eandem nequaquam accusantibus, atque hoc so-
lum considerantibus, an revera deliquerint qui Cu-
bazem interfecerunt, illorum accusationem præteritis,
multaque verba de iis quæ jam cognita sunt, consum-
psit. Ego vero execrabilis esse dico Deoque invidiosus,
quosque libentissime viderim necesse omnium atrocissi-
ma perisse, non tantum percussos, quique suis ipso-
rum manibus eandem perpetrarunt, verum etiam om-
nes eos, qui cum prohibere possent, permiserunt, et
eos insuper qui gavisii sunt, et qui non magnopere in-
doluerunt. Neque ¹⁶³ tamen, quanquam ita sum
affectus, ad Persas transire expedit; neque quisquam
hoc ita accipiat tanquam consecaneum rationi et
D annexum, quod, quia illi leges proculcarunt, oporteat
etiam nos patriis institutis valedicere, neque ipsis qui-
dem ut perfidis insensos esse, eandem vero quam ipsi
opinionem tenere. Neque enim nunc id, quod præ-
teritum peractumque est infectumque reddi non po-
test, reputare oportet, ne videlicet animo ira indigna-
tioneque succenso deliberantes, imprudens judicium
nostrum obsuscemus, sanioris potiorisque consilii in-
ventionem nobis præripientes; sed ita hoc malo affici,
ut non neglexisse id videamur, prospicere vero, ut

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ κατὰ χώρας ἀμνησκότων R. ⁸⁹ συνήθει R, intrp. consuetudine. ⁹⁰ ἀλλ' οὐ τῷ πρόποντι καὶ ὠφέλιμῳ om. R et intrp. ⁹¹ γινέσθαι R., γινέσθαι vulg. ⁹² ἐφέλκεσθαι R. ⁹³ προθέντος R et intrp. proponente, προσθέντος vulg. ⁹⁴ προσφερόμενος R. ⁹⁵ μὲν post καταράτους ins. R., om. vulg. ⁹⁶ σὺν om. R.

reliquæ res quam optime constituentur. Dementium enim est, ob præterita mala perpetuo angī atque dis-
cruciari; sapientium vero, inordinata fortunæ mo-
menta cognoscere, et mutatione vicissitudinē rerum
non commoveri, neque prioribus privatos, futurorum
etiam spem omnem abjicere.

δρῶν ἐπὶ τοῖς παροχρημένοις κακοῖς ἀγαγεῖν μέχρι παντὸς καὶ ἀνίστασθαι, σωφρόνων δὲ τὰς ἀτάκτους βολὰς γιγνώσκων τῆς τύχης, καὶ ταῖς μεταβολαῖς μὴ ταράττεσθαι, μηδὲ τῶν προτέρων ἐσπερμηρόν, συνδιαφθεῖραι καὶ τὰς τῶν μελλόντων ἐλπίδας.

12. Sed hic quidem consultor cum jamdudum Persarum sit studiosus, nosque ad illos transire peroptet, perterrefacere nos ut pueros conatur; quod Romani iis, quæ jam in nos ausi sunt, contenti non sint futuri, sed atrocioribus malis affecturi; quodque rex ipsis sit novarum rerum studiosissimus, ipseque auctor impulsorque fuerit cædis multo antea tempore deliberatæ et procuratæ; atque 164 hæc dicens, Persas miris laudibus extollit, persuasurum se nobis hac ratione credens, ut supplices spontaneique trans-
fuga flammis iis, qui nobis natura sunt infestissimi hostes. Nam ad hunc unicum scopum collimat, hoc jam ab initio parturit et emittit, ut quæ studiose procuravit, perficiantur; et inconsulte suadens consultationis ordinem confundit ac turbat, inutilisque ut sit effici. Consultatio enim semper præcedere consuevit, res non plane manifestas examinationi subji-
ciens. Ubi vero tandem quid facto sit opus, est percognitum, tum sane necesse est ut adsit voluntas et desiderium consequendi ea, quæ sunt placita atque decreta. Hic autem ex fine principium facit, decernens jam, priusquam aliquid perpenderit. Quisnam igitur fuerit consultationis fructus, si iudicio est posterior? Vos autem, o Colchi, animis nullo præjudicio occupa-
tis, et ad unum aliquem præstitutum finem vos dirigentes, ita ad consultationes accedite. Qui enim pos-
sunt rerum vicissitudines vi arcessi et ad animi voluntatem traduci? Contrarium enim his ordinem sequi oportet, intellectumque purum ac liberum sui que juris offerre, ut, rebus accurate perpensis, quod consultis-
simum maximeque ex re est, exsequamur. Sic itaque consultantibus nobis statim apparebit 165 quod neque a Romanis legionibus, neque a præfectis univer-
sis, multo vero minus ab ipso eorum imperatore insi-
diæ Cubazi fuerint structæ. Pervulgatum enim jam apud ipsos et in confesso est, quod Rusticus et Mar-
tinus prosperæ illius fortunæ invidentes in ultroneam animi feritatem sint abrepti, reliquis ducibus non so-
lum non adjuvantibus, verum etiam acerbè ferentibus. Iniquum itaque et præterea inutile fuerit, ob unius fortassis atque alterius culpam publicas leges, quas observare constituimus, proterve violare, universum-

ἀεκαίνορτι βουλευόμενοι, λάθοιμεν ταυτοὺς τὸ κριτὸν ἐπιβολούντας, καὶ τὴν τοῦ ἀμείνορος εὐ-
ρεσιν ἀποαφηρημένοι· ἀλλὰ τοῦ μὲν πάθους ὑπ-
εῖν, εἰκόσσορ μὴ δοκεῖν ἡμεληθέναι· πρόνοιαν δὲ τῶν τούτῳ λοιπῶν θέσθαι [P. 86] πραγμάτων, ὅπως ἀρίστα καθέστηξῃ. Ἀνοήτων μὲν γὰρ ἀν-
δρῶν ἐπὶ τοῖς παροχρημένοις κακοῖς ἀγαγεῖν μέχρι παντὸς καὶ ἀνίστασθαι, σωφρόνων δὲ τὰς ἀτάκτους βολὰς γιγνώσκων τῆς τύχης, καὶ ταῖς μεταβολαῖς μὴ ταράττεσθαι, μηδὲ τῶν προτέρων ἐσπερμηρόν, συνδιαφθεῖραι καὶ τὰς τῶν μελλόντων ἐλπίδας.

13. Ἄλλ' ὁ μὲν σύμβουλος πάλαι τὰ Μήδων φρονῶν, καὶ μεθιστῶν ἡμᾶς ἐκ' ἐκείνων γλιχό-
μενος, μορμολύττειν καθάπερ τοὺς παῖδας πει-
ρᾶται, ὥς δὴ " τοῖς Ῥωμαίοις οὐ τῶν τετολημ-
μένων ἀποχρησόντων, ἀλλὰ μισθόντων προσεστο-
μένων " καὶ ὥς ὁ βασιλεὺς αὐτοῖς καινουργάτω-
τος ", καὶ τὰ τῆς μαιωρίας αὐτὸς ἐγκαλευσά-
μενος εἶη, σπουδασθὲν ἐκ πλείστον καὶ βεβου-
λευμένων καὶ ταῦτα φάσκων, ἀνυμνεῖ τοὺς Πέρ-
σας καὶ ὑπερφάται, πείθειν ἡμᾶς ἐντεῦθεν οἰό-
μενος ἰκέτας εὐθὺς καὶ αὐτομόλους γενέσθαι τῶν φύσει πολεμωτάτων. Πρὸς τοῦτο γὰρ ἀπα-
σαι ἔχει τὴν ἀναφορὰν, ὧδ' ἔρω δέξω καὶ μὴ χαράμενος ὥς ἂν αὐτῷ τὰ μεμλετημένα πρὸς ἔργον ἐκβαλῇ, καὶ οὐν τῷ ἀνεξετάστῳ προτρέ-
πων, τὴν τῆς βουλῆς τάξιν συγχέει καὶ ταράτ-
τει, καὶ πρὸς τὸ ἀνόητον " μεταβάλλει. Ἡ μὲν γὰρ προτερεὺς ἐλάχεν ἀεὶ καὶ ἡγεῖσθαι, βάσα-
νον ἐμποιοῦσα τοῖς οὐκω προδήλοισ' ὁμῶς δὲ τοῦ πρακτέου διαγνωσθέντος, τότε δὴ παρῆναι χρὲν τὸ ἐθέλειν τυχεῖν καὶ ἐπείσθαι τῶν ἀπε-
θέντων. Ὁ δὲ τὸ πέρας ἀρχὴν πεποιήται, ἐλόγι-
μος ἤδη πρὶν τι σαφὲς διασκοπῆσαι. Ποῖον τοί-
νον τὸ ἐκ τῆς βουλῆς ὠφέλιμον, εἴπερ τῆς κρι-
σεως ἐν ὁστέῳ παρῇ; Ὑμεῖς " δὲ, ὧ ἄνδρες Κόλχοι, μηδαμῶς τὰς γνώμας ἐτέρῳ τῷ κατει-
λημμένοι, καὶ πρὸς ἐν τι τέλος προδιωρισμένον ὁρῶντες, οὕτως ἐπὶ τὰς ζητήσεις χωρεῖτε. Πῶς γὰρ καὶ ἔνεστι " [τὰς] τῶν πραγμάτων μεταβά-
σεις βιάζεσθαι καὶ πρὸς τὸ ἀρέσκειν μετασκενέ-
ζειν; Τούτων γὰρ τούτοις ἐπείσθαι κοσμὴς προσήκει, καὶ τὸν λογισμὸν ἐκ' αὐτὰ μεθίεναι καθαρὸν καὶ αὐτόνομον, ὥστε κατὰ σχολὴν τὰ πρὸςτυχόντα " διευκρινήσαντα, τοῦ συνολοσ-
τος ἐπιθέσθαι. Οὕτω γὰρ ἡμῖν " βουλευομέ-
νοις, αὐτίκα φαίνεται, ὥς οὐτε ἐκ τῶν Ῥωμα-
ίων ταγμάτων, οὐτε μὴ τῶν στρατηγῶν ἀν-
των πολλῷ δὲ γε μᾶλλον οὐδὲ τοῦ σφῶν βασι-
λέως τὰ τῆς ἐπιβουλῆς ἐπὶ Γουδάξῃ συνέστη. Διατεθρύλλεται γὰρ ἡδὴ παρ' αὐτοῖς καὶ ἀνωμο-
λόγηται, ὥς Ῥούστικος καὶ Μαρτίνος, βασκή-
σαντες αὐτῷ τῆς εὐτυχίας, εἰς αὐτεπάγγελτον

VARIE LECTIONES.

" ὥς δὴ R, Lugd. (Cl.). ὥς δὲ edd. " παρεστώμενων R. " Mallem πανουργάτωτος : cf. p. 156 ed. Bonn. v. 5. " ἀνόητον R, idque conj. B. Vulcanius, intr. ad id, quod inutile est, ἀνόητον vulg. " ὅμως R et intr., ἡμεῖς vulg. " γὰρ καὶ ἔνεστι [τὰς] τῶν πραγμάτων μεταβάσεις βιάζεσθαι καὶ ἀδιδι ex R (ubi τὰς desideratur) et intr. possunt namque nescio quo pacto violari rerum eventus et ad animi voluptatem traduci, nisi tamen hic pro μεταβάσεις, ἀποβάσεις legebat. " τὰ προστυχόντα R, Lugd. et intr. casus, τὰ προσχόντα vulg. " ἡμῖν R et intr. ὑμῖν vulg.

ἡλασαν ¹² κακοδαμονίας, τῶν ἄλλων ἡμετέρων οὐχ ὥτως συλλαβομένων ¹³, ἀλλὰ καὶ περιφανῶς ἀνιαισθάντων. Ἀδίκον οὖν εἶμαι καὶ πρὸς γε ἀσύμφορον ¹⁴, ἐνδὸς δὲ πάντων ἀνδρὸς ἡ καὶ δυοῖν τυγχόν ἡμαρτηκόντων, ἐξυβρίσαι μὲν εἰς τοὺς κοινοὺς νόμους, οὐδὲ στέργειν προθύμεσθαι, πολιτείας δὲ σύμψασαν καὶ διαίτας συνήθη καὶ [P. 87] φίλην οὕτω πῶς ῥαδίως ἀποσκευασθαι, τῶν δὲ τὴν χώραν φρουρούντων ¹⁵, καὶ πολλοὺς δούλους κινδύνων ἀναδεχομένων, ὥς ἂν ἡμῖν ἐν εὐπαθείᾳ βιοτεύειν ἐξῇ ¹⁶, προδοτὰς δειχθῆναι, καὶ τὸ δὴ πάντων ἀνοσιώτερον, δόξαν ὀρθὴν πρὸς εὐσέβειαν καὶ τὴν τῶν ἱερῶν ἀπορρήτων σεμνότητά περιφροῦνται. Πῶς γὰρ οὐ τοῦτο φανούμεθα ¹⁷ ὁρῶντες, εἰ προσχωρήσαμεν τοῖς τοῦ Κρείττονος ἐναντιωτάτοις; Εἰ μὲν γὰρ διακωλύσασιν ἡμᾶς ταῖς αὐταῖς ἀγιστεῖαις ἐπιμένειν, καὶ μεταστῆσαι πρὸς τὴν σφετέραν, εἰ τοῦτου κεισόμεθα χυλεπώτερον, περιόντες τε καὶ ἐσθνηότες; Τί δὲ κερδοῦμεν ἅπασαν τὴν Περσίδα (θῶμεν γὰρ οὕτω) προσλαμβάνοντες, τὰς δὲ ψυχὰς ἐξημερώμενοι; Εἰ δὲ γε καὶ ¹⁸ μετέειν καὶ συγχωρήσασιν, ἢ οὐ βεβαίαν ἡμῖν τὴν εὐροίαν ἐξουσιν, ὑπουργοὶ δὲ πολλοὶ καὶ σφαλερὰν, καὶ μόνη τῇ χρεῖα συμμετρούμενην. Ἀμικτον γὰρ ¹⁹ ἀεὶ τοῖς ἀνθρώποις τὸ ἐτερόγνωμον, καὶ οὐτε δέους προσπασόντος, οὐτε τινὸς εὐεργεσίας ἡγησόμενης, μόνιμος αὐτοῖς ἐγγίγνεται κίσις, πλὴν εἰ μὴ καὶ ταῖς δόξαις ὁμοφροῦσιν ²⁰ τὸ τε συγγενὲς καὶ ἴδιον καὶ ὁμόφυλον, εἰ τοῦδε λειπόμενα τύχοιεν, ὀνόματι μόνη τὴν οἰκείωσιν ὑπογαίνει, τοῖς δὲ ἔργοις ἀλλοτριούται. Ἀρεὶ ποῖον τοῖνυν ἀγαθὸν, ὃ ἄνδρες Κόλχοι, πρὸς Πέρσας μεταθυσόμεθα, εἰ γε καὶ ὡς ἔσσονται δυσμενεῖς, καὶ μηδὲν ἡμῖν πλεον ²¹ ἔσται τοῦ παρόντος, ἢ μόνον τὸ ῥῆον βλάπτεσθαι πρὸς αὐτῶν, ὅσην τοῦ ἐμπαροῦς τὸ διαλαθάνον ἀφυλακτότερον; Ἀλλὰ γὰρ, εἰ δοῦσι, συγχωρήσθω ²², μήτε ἀδίκον εἶναι τοῦτ' ἐλπίσμα, μήτε τοῦ κρείσσοντος ἑσπερημένον, καὶ ὁμολογέσθω τὰ Περσῶν ἡδὴ βέβαια καὶ πιστὰ καὶ ὅλα διαπαντὸς ἐπιμένειν ταῖς ἐσομέναις συνθήκαις. Εἰ γὰρ καὶ ταῦτα δοδεῖεν, καὶ μηδὲν ἡμῖν τῶν ἄλλων ἐμποδὼν ἔσται, ἀλλὰ τὰ τῆς θυνάμειος οὐκ ἀρκέσει. Πῶς γὰρ ἂν μεταχωρήσαμεν ἐφ' ἑτέροις, ἐρεσσηκώτων ἡμῖν τῶν Ῥωμαίων, καὶ οὕτω πολλῶν καὶ ἀνδρείοτάτων καὶ ἐπὶ κρατίστοις στρατηγοῖς τατομένων ²³; Πῶς δὲ καὶ οἷόν τε μὴ οὐχὶ κοινὰς ὑποσχέιν ἀνηκέστους, τῶν μὲν οὐδὲ ἐπαμένειν χρεῶν πόρῳ που κατὰ τὴν Ἰθνηρίαν ἐτι μελλόντων, καὶ ἀνεμῆτως πορευομένων, τῶν δὲ τιμωρησομένων τὴν γε χώραν ἅπασαν ²⁴ κατεχόντων, καὶ ταῖς ἡμετέραις πόλεσιν ἐνοικούντων;

γ'. Καίτοι φησὶν αὐτοὺς ²⁵ ὁ γερραῖος οὐτοσί μηδὲ τὴν ὁρμὴν ὑποστήσασθαι ἡμῶν ²⁶, παραδεί-

A que vitæ nostræ institutum, cui amice assuevimus, adeo leviter immutare, eorum vero, qui in praesidiis provinciæ pro nobis, ut tranquille jucundeqve vivamus, exuebant, proditores ac desertores declarari; et quod omnium est maxime impium, reclam de religionis et sacrorum mysteriorum dignitate opinionem atque doctrinam asperrari. Quo pacto enim non id facere videbimur, si ad infensissimos divini Numinis hostes concesserimus? Si enim illi prohibuerint ne nostram deinceps religionem colamus, sed ad suam nos adegerrint, quid gravius nobis accidere possit, superatitibus pariter et mortuis? Quid enim lucri fecerimus, si universam (faciamus ita **166** esse) Persiam nobis adjunxerimus, animarum vero jacturam fecerimus? Quod si vero permiserint et concesserint, firma tamen benevolentia nos nequaquam prosequantur, infida vero et dubia, quamque sola utilitate metiantur. Neque enim inter eos, qui diversis opinionibus sunt imbuti, societas constare potest; et neque incidente metu, aut beneficio nullo interveniente, fides ipsis constans et firma permanet, nisi etiam opinionum consensus accedat. Quin et cognati, affines et contribules, si hac animorum opinionumque convenientia destituantur, nomine solo amicitiam præ se ferunt, re vero ipsa sunt alienissimi. Cujus itaque boni spe, o Colchi, ad Persas desciscemus, si etiam ita nobis futuri sunt hostes, neque aliquid amplius inpraesentiarum inde nobis accedet, quam quod tanto facilius ab illis lædi poterimus, quanto difficilius ab occulto quam aperto hoste nobis cavere possumus? Atqui, si videtur, dimus ita esse, factum ipsum neque cum æquitate neque cum honesto pugnare, et statuamus Persarum mores constantes esse ac fidos, quodque perpetuo pacta conveniteque sint observaturi. Ut enim etiam hæc dentur nihilque aliud nobis impediendi sit reliquum, at vires nostræ non sufficiunt. Quo pacto enim ad alios transcamus, cum nobis Romani immineant, et quidem adeo multi ac fortissimi, quique præstantissimos nacti sunt duces? Quo pacto vero etiam fieri possit, ut non atrocissimam **167** vindictam incurramus, iis quidem, quos auxilio nobis venire oportet, procul hinc in Iberia cunctantibus lenique procedentibus; iis vero qui ultionem exigent, universam regionem occupantibus ²⁷ et in nostris urbibus habitantibus?

D et in nostris urbibus habitantibus? 13. Atqui, ut insignis iste vir ait, ne primum quidem nostrum impetum sustinebunt, argumento ex iis

VARIE LECTIONES.

¹² ἡλασαν R (Cl.), ἡλασε vulg. ¹³ συλλαβομένων R, συλλαβανομένων vulg. ¹⁴ ἀσύμφορον R. ¹⁵ φρουρούντων — δειχθῆναι om: R. Igitur κινδύνων solus Lugd. pro quo Cl. corr. κινδύνους ¹⁶ ἐξῇ Sph. Par. ¹⁷ φανούμεν R. ¹⁸ καὶ ante μετέειν. add. ex R et intpr. vel. ¹⁹ Pro γὰρ Par. καί. ²⁰ πλεον ἔσται R, ἔσται πλεον vulg. ²¹ συγχωρήσθω R (Cl.), συγχωρήσθω vulg. ²² τεταγμένων R. ²³ τὴν γε χώραν ὅπασαν τὴν χώραν τε vulg. ²⁴ αὐτὸς R. ²⁵ ὑποστήσασθαι ἡμῶν R, ἡμῶν ὅπ. vulg. ἐναγῶς R. Lugd. et intpr. paulo ante, ed. pr. ἐναγῶς, Par. ἐναγῶς.

quæ paulo ante acciderunt, sumpto. At quis ignoraverit bellorum vicissitudines nequaquam certa necessitate accidere; nec eos qui nunc fortis male rem gesserunt, perinde adversam semper fortunam habituros? Nam e contrario victoria frequenter ad victos transit, et fortunam adversitatem emendat. Non oportet igitur nos, perinde ac si pro suo more et consuetudine in omnibus deinceps præliis essent succubitori, supra modum esse confidentes. Si enim eo solo fuerunt victi, quod non satis, quid facto opus esset, perpendissent, nobis quidem hoc exemplum in nostrum usum est convertendum, et præcavenda, quæ temeritatem consiliique præcipitantiam consequuntur, pericula. Neque enim ex præterito casu certam nobis de ipsis victoriam possumus polliceri. Verisimile enim est, eos qui antea errarunt, experientia ipsa quid fugiendum sit, edoctos, id quod omisum neglectumque fuit, majore deinceps in rebus gerendis cura compensaturos. Si vero Deus ipsis **168** est insensus ob nefariam eadem commissam, ideoque hisce malis afficiuntur; quid opus est etiam nos ei adesse, nostramque operam conferre, perinde atque si ille per se iustitiæ exercendæ non sufficeret, sed nostro auxilio indigeret? Qualls vero impietatis excessus aliis relinquetur, si summam hanc bonitatem nostra defectione contempnamus, quæ etiam nobis quiescentibus nos uti par est propugnat? Nemo itaque nobis mortuum Gubazem verbis in medium adducat parum viriliter ejulantem, et populares suos suppliciter orantem, ut sui misereantur, plagas corpori suo inflictas ostentando. Hæc enim vitiosis effeminatisque animis fortassis conveniant, nequaquam vero ascribenda sunt regi et quidem Lazorum, atque adeo Gubazæ. Si enim ille coram adesset, gravior certe, utpote pius et cordatus vir, nos ejusmodi consilia agitantibus insimularet, juberetque non ita animis cadere atque elanguescere, et servilem in modum aufugere: quin potius animo Colchico et liberali resummo ærumnam fortiter sustinere, et nihil turpe patrisque moribus indignum committere; sed præsentii rerum statui insistere, certam fiduciam concipientes divinum auxilium Colchicæ genti nequaquam defuturum. Proinde quo pacto non vehementer absurdum fuerit, ipsi quidem violenter intersecto verisimiliter hæc probari, nobis **169** vero, benevolentiam erga ipsum præterentibus, contraria deliberari? Sed vereor, ne vel ea sola de causa, quod hæc animo cogitationeque agitaverimus, maximas pœnas simus subituri. Si enim incerta spe dubioque eventu et variis in utramvis partem momentis obnoxiæ defectionem moliti essemus, erat profecto etiam hoc grane, in tantarum rerum motu a sola fortuna pendere; licuisset tamen fortasse iis, qui hoc consilii ceperant, liberius impudentiusque id aggredi. Si vero

A **ματι** χρώμενος τοῖς ἐναγχοῦς συμβαλεῖν. Καὶ τίς ἀγνοήσειεν ἂν ὡς τὰς τῶν πολέμων τροπὰς οὐκ ἐπὶ ῥητοῖς ἀνάρκῃ συμβαλεῖν, οὐδὲ τίς τῶν σφαλέντας τυχόν τῶν ὁμοίων δὲ μεταλαγχάνειν **168** ἀποτυχημάτων; Τοῦτ' ἀντίον γὰρ ὡς τὰ πολλὰ πρὸς τοὺς ἡττηθέντας **169** ἢ νίκη [P. 88] μέντοι, καὶ τὸ δυσφοροῦν ἐκδηραπνεύει. Οὐ γὰρ τοῖσιν ἡμῶς, καθάπερ εἰδυμένων αὐτοῖς τοιοῦτον ἐν ἀπάσαις ταῖς συμπλοκαῖς ἐλασσόσθαι, πέρα τοῦ μετρίου θαρσεῖν. Εἰ μὲν γὰρ τοῦτω μόνῳ νικήσεται, τῷ μὴ τὰ θέοντα βεβουλεύσθαι, προσεκτεόν μὲν ἡμῖν τῷδε μᾶλλον τῷ παραδειγματι, καὶ προφυλακτέον **169** τοὺς ἐκ τῆς δουλείας κινδύνους. Οὐ μὴν πρόθυλον ἐντεῦθεν οἰεσθαι δεῖ τὸ ῥαδίως αὐτῶν περιέσσεσθαι. Εἰς δὲ γὰρ πρότερον ἀμαρτήσαντας, καὶ διὰ τῆς πείρας ὅποια φευκτέον πεπαιδευμένους, καὶ αὐτὸ δὴ τὸ παρορθεῖν ἀνακαλεσθαι τῇ περὶ τῶν ἐφεξῆς ἐσομένων ἐπιμελείᾳ. Εἰ δὲ τὸ θεῖον αὐτοῖς χαλεπαίνει τῆς ἐπὶ τῷ κειμένῳ **169** παρανομίας, καὶ ταύτῃ κεκάνωται, τί δεῖ καὶ ἡμῶς παρῆναι καὶ συνεπιλαμβάνειν, ὥσπερ οὐκ ἐπαρκούντος ἐκείνου τὰ δίκαια δρᾶσαι, ἀλλὰ τῆς ἐξ ἡμῶν ἐπικουρίας προσδεσμέον; Ποῶ δὲ τις ἂν ἀσέβειας ὑπερβολὴ ἐτέρους λέλειψεται, εἰ γὰρ τόδε τὸ ἀγαθὸν ἀτιμάσαι μὲν τῇ μεταστάσει, ὅπερ **169** καὶ ἡρεμούντων ἡμῶν ὑπερμαχεῖ προσηκόντως; Μηδεὶς τοῖσιν ἡμῖν **169** τὸν τεθνήσκοντα παρατίθῃ δὴθεν τῷ λόγῳ ἢ ἀγέρως ὁλοφυρόμενον, καὶ λυπεύοντα τοὺς ὁμοφύλους οἰκτου τυχεῖν τῷ τῇ σφαγῇ ἐπιδεικνύναι. Ταῦτα γὰρ μοχθηραῖς μὲν ψυχαῖς καὶ ἀνάνδροις ἰσως ἀρμόσει **169**, οὐ μὴν προσσχετόν αὐτὰ βασιλεῖ καὶ λαῶν καὶ Γουβάζῃ. Εἰ γὰρ ἐκεῖνος ἐν ταῦτα παρῆν, πάντως ἂν, ἀτε δὴ θεωρίῃς ἀνὴρ γερῶν καὶ φρονήτης, κατεμέμμετο μὲν ἡμῶς **169** τοιαῦτα βουλευομένους· ἐκέλευεν δὲ μὴ οὕτω καταπεπτωκέναι καὶ μαλθακίσθαι, καὶ δρασκεύειν, καθάπερ οἰκέτας, αἰεῖσθαι **169**. Φρόνημα δὲ μᾶλλον Κολχικὸν καὶ ἐλεύθερον ἀναλεβόντας, ἀντέχιν τῆς συμφορᾶς θαρραλῶς, καὶ πρὸς μηδὲν μὲν αἰσχροὺ καὶ ἀνέξιοι τῶν πατρίων ἐξάγεσθαι τρόπῳ, ἐμμένειν δὲ τοῖς παροῦσι καὶ πεποιθέναι, ὡς τοῦ κρείττορος ἡμῶν τὸ ἔθος περιφορῶμενον. Εἰτα πῶς οὐ σφόδρα **169** παράλογον, αὐτῷ μὲν τῷ βίῳ ἀνηρημένῳ ταῦτα κατὰ τὸ εἶδος εἶναι **169** δεδόχθαι, ἡμῶς δὲ, τοὺς τὴν πρὸς ἐκείνους ἐνδοίαν σκηπτομένους, τὰναντία διανοεῖσθαι; Ἀλλὰ δέδοικα μὴ καὶ μόνον χάριν τοῦ διαλογίσθαι ταῦτα καὶ διασκοπεῖν μεγίστας ὑφέξομεν δίκας. Εἰ μὲν γὰρ ἐκ' ἀδελφῶν ἐλλείπει καὶ τὴν ἐξ' ἐκότερα βοήθην ἐπιδεχομέναις τὰ τῆς ἀποστάσεως ἡμῖν ἐμελεῖτο, ἢ μὲν ἂν καὶ τόδε **169** δεῖνόν, ἐπὶ τηλικούτων

VARIE LECTIONES.

168 μεταλαγχάνειν R, λαγχάνειν vulg. **169** νικήθέντας R. **169** προσφυλακτέον R. **169** ἐπὶ τῶν κειμένων R. **169** ὥσπερ R. **169** ἡμῶν R. **169** ἀρμόσει R et inlpr. congruit, ἀρξέσει vulg. **169** ὥπας vulg. et inlpr. **169** αἰεῖσθαι R. **169** κατὰ τὸ εἶς. ἔξ. R. x. τ. εἰς, εὐ ἔξ. vulg., inlpr. u! is -- tam decenter hæc censent. **169** καὶ τόδε R et inlpr. vel id, καὶ τότε vulg.

πραγμάτων κινήσει μόνης ἡγεῖσθαι τῆς τύχης, πληρὸν δὲ ἐξῆν ἰσως τοῖς ταῦτα προσηρημένοις ἀδεύστορον γαῖν ἀναισχυνηταί. Εἰ δὲ πανταχόθεν ὅτι προδοτοὶ δεικνύται τὸ κακόν, [P. 89] πῶς οὐ μισήσαντες αὐτοὺς τοιαύτην ἔκτροιαν ἐμβαλόντας; Ὡς μὲν οὖν ἀρετῶν ἡμῖν ἐκείνων, καὶ δὴ μετρίως ἐρρήθη. Φημι δὲ δεῖν βασιλεῖ τῶν Ῥωμαίων τὸ συμβᾶν ἀναγγεῖλαι, ὡς ἂν ἐν δικώτατα μετέλθῃ τὸν τοῦ μιάσματος αἰτωμάτων, καὶ εἰ μὲν ἐβαλῇ, πεκαύσθαι τοιοῦτον τῆς ἀπὸς Ῥωμαίων διαφοράς, καὶ συνερεῖν αὐθις καὶ συστρατεύεσθαι, καὶ τῶν προτέρων μετέχομεν συνδιαίτημάτων. Εἰ δὲ ἀπόσοιτο τὴν ἀξίωσιν, τότε δὴ βουλευτόν ἡμῖν, εἴπερ ἐτέρων ὁδὸν τραπῆναι συνόισι. Οὕτω γὰρ ποιοῦντες, οὐτε τοῦ τεθνηκότος ἐπιλελησθαι δόξοιμεν ἂν, οὐτε προπέτεια μᾶλλον ἢ γνώμη τὰ ἡμέτερα διατιθένται.

18. Εἰρημένων δὲ καὶ τούτων, παλινωδῶν, τὸ λεγόμενον, ἦδον οἱ Κόλχοι, καὶ μετεπίβοντο. Μάλιστα γὰρ αὐτοὺς εἰς τοῦτο συνήλασε τὸ δεδιέναι, μή ποτε ἄρα, εἰ μετασταίεν, καὶ τὴν ἐπὶ τῷ κρείττονι δέξαν ἀφαιραθείεν. Ἐπειδὴ οὖν ἡ τοῦ Φαρτάζου γνῶμη ἐνίκη, αὐτίκα αὐτοὶ καὶ εὐκατρίβαν τοῦ ἔθνους Ἰουστινιανῷ βασιλεῖ τὰ ἐπὶ Γουδάξῃ ξυνεγενέοντα διηγγεῖλαν, ἀπασάν τε οἱ ἀνεκάλυψαν τὴν ἀπάτην, ὡς ἐκεῖνος μὲν οὐτε μηδίσας πώποτε, οὐτε ἄλλο τι ἄχαρι κατὰ Ῥωμαίων βουλευσάμενος ἦλω, οἱ δὲ ὁμῶς Μαρτινόν τε καὶ Ρούστικον, ἐπειδὴ αὐτοῖς ὑπὸ βραδύνης θαμὰ σφαλισμένοις ἐπεκάλει τε τὰ εἰκότα καὶ ἐγαλέπαινε, οἱ δὲ ταύτην τε τὴν συκοφαντίαν ἐξηγνήσαντο, καὶ τὸν οὐδὲν ἡμαρτηκότα διέφθειραν. Ἐξέοντο δὲ οὖν τῇ τοῦ κατοικομένου ψυχῇ τοῦτο δὴ παρασχέιν τὸ χαριστήριον. Εἶπον δὲ οὐκ ἄλλο τι ἄρα ἢ ὥστε μὴ ἀτιμώρητον καταλιπεῖν τὸ ἀδίκημα, βασιλεῖα δὲ σφίσι ἐπιστῆσαι οὐκ ὀφειλότινα, οὐδὲ ἐπιπλήτην, ἀλλὰ Τζάθην τὸν Γουδάζου νεώτερον ἀδελφόν ἔν Βυζαντίῳ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ διατρίβοντα, ὡς ἂν αὐτοῖς πάλιν ὁ πάτριος διασώζοιτο νόμος καὶ ἡ ἀνάκαθεν τοῦ βασιλείου γένους ἀφαιρήσῃς ὁμολογία. Ὁ δὲ (ὅσα γὰρ αὐτῷ ἐδόκει καὶ δίκαια), ὡς τάχιστα ἐπέτελλε, καὶ οὖν Ἀθανάσιον, ἕνα τῶν πρώτων λαχόντων ἐν τῇ συγχλήτῳ βουλῇ, ἐστειλε διασκοπήσοντά τε τὸ πρᾶχθὲν ἐς τὸ ἀκριβές, καὶ κατὰ τοὺς Ῥωμαίων νόμους κρινούντα. Καὶ δὴ παραγενόμενος, Ρούστικον μὲν εὐθὺς ἐς Ἀφάρουντα ἐστειλε τὴν πόλιν, καὶ τῷ ἐκείνῳ δεσμοτηρίῳ ἐγκαθεύρας ἐφορῆσαι. Ἰωάννην δὲ τῷ βασιλεῖ μὲν φανακίσαντι, αὐτοῦ γὰρ δὲ τοῦ μιάσματος γεγεννημένῳ, ἀποδράσαντι πως ἐν τῷ τότε λαθραϊώτατα, καὶ φυγῇ τὴν σωτηρίαν καρπώσασθαι πεπωμένῳ, ἀλλ' ἐκείνῳ γε τῷ Ἰωάννῃ ἐπὶ τοιοῦτο πορευομένῳ ὑπαντιᾶζει, οὕτω παρασχόν, ὁ Μετρίανδρος ἐξ ἑξ ὅς γε ἦν οὗτος τῶν

A pravitās hujus consilii et mala inde expectanda omni ex parte sunt conspicua et manifesta, quo pacto non sint digni odio, qui vos in hanc cogitationem induerunt? Quomodo igitur abstinendum nobis ab illis sit, et quidem moderate dictum est. Ego vero ita sentio, factum ipsum, ita ut accidit, imperatori esse nuntiandum, ut nimirum justissime animadvertat in praecipuos caedis auctores. Quod quidem si fecerit, nostra cum Romanis simulata consocietur, et laborum expeditionumque societatem pristinquamque cum ipsa consuetudinem redintegrabitur. Si vero repulsam patiamur, petitionemque nostram rejiciat, tum demum deliberandum erit an aliam viam ingredi expediat. Ita enim facientes, neque mortui Gubaze oblii esse videbimur, neque temeritate potius quam consilio res nostras instituire.

14. His dictis, Colchi palinodiam, ut est in proverbio, cecinerunt, 170 sententiamque mutarunt; praecipue vero ipsos eo adlulit, quod metuerent ne, si quando ad Persas desciscerent, recta etiam de Deo opinione religionemque sua privarentur. Postquam igitur Phartazis sententia vicit, statim optimi quidam nobilissimique Colchicae gentis viri delecti sunt, qui Justiniano Imperatori, quae in Gubazem perpetrata essent nuntiarent, omnemque ei fraudem detegerent; quodque ille quidem Persarum partibus nunquam studuisset, neque adversus Romanos aliquid esset molitus; Martinus vero et Rusticus, quod illos praegnavia vecordiaque frequenter errantes merito increparet eisque succerneret, hanc ipsi calumniam struxissent, et innocentem trucidassent. Supplices itaque imperatorem orarunt, ut defuncti manibus hoc gratificaretur; nihil vero aliud dixerunt, quam ut facinus illud impunitum ne relinqueret, regemque sibi designaret non alienigenam aliquem, neque peregrinum, sed Tzatham juniorem Gubaze fratrem, qui tum temporis Byzantii degebat, utque ita ipsis denuo patria lex conservaretur, et regii generis jam inde ab antiquo continuata sibi constans et inviolata successio. Imperator itaque (aequum enim id ipsi videbatur et justum) quam citissime eorum petitioni satisfacit, et Athanasium, unum ex primariis senatoribus, qui accurate in factum inquireret, et de eo ex 171 praescripto Romanarum legum sententiam ferret. Qui cum advenisset, Rusticum quidem statim Apsarunt misit, atque in illius urbis carcere custodiri jussit. Joanni vero, qui regem secellerat, et tum temporis admodum clam se inde subriperat, et fuga salutem parere nitebatur; huic, inquam, Joanni, qui hac de causa se in

VARIE LECTIONES.

17 πανταχόθεν add. ex Ret intrp. undequeque. 18 ἐμβαλόντας edd. 19 οὐκ intrp. 1 μετέλθῃ R. μετέλθοις vulg. 2 Num μετέγειν? 3 Φαρτάζου R intrp. Phartazis. 4 τῷ F. R. 5 ἄχαρι add. ex intrp. vulg. facit. 6 ἀδελφόντιδα ff in mg. 7 ὅσα et δίκαια R ὅσιον et δίκαιον vulg. 8 ἐξ ὅν R. 9 Μετρίανδρος R et intrp., Δαστριανός vulg.

iter dederat, forte fortuna obuius est factus Me-
trianus, unus e regis satellitibus, quos scribonas
vocant, missus autem erat illuc, ut Athanasium
ministraret, et quæ ille iudicasset exsequeretur. Me-
trianus itaque eum apprehensum ad iudicem Atha-
nasium duxit, qui etiam hunc Apsarunten misit, ut
ibi in carcere et cippo hæreret tantisper dum disce-
ptatio judicialis, quæ jam apparabatur, esset abso-
luta.

15. Statim enim ineunte vere Nachoragan Mu-
chirisim venit, et confestim copias coegit, quanta-
que poterat diligentia se ad bellum comparabat. Ni-
hilosecius vero etiam Romani circum insulam con-
gregati, sese summa vi apparabant; et iudicium
merito protrahabatur. Quid enim ipsis eo rerum
statu majori curæ esse debebat, quam res ad bellum
necessarias quam optime constituere? 172 Jam
vero etiam Tzathes una cum Soterico Byzantio ad-
venerat, paterno regno ejusque insignibus a Ro-
manorum imperatore veteri more ac ritu acceptis.
Sunt autem hæc corona aurea pretiosis distincta
lapidibus, et palla ad talos demissa, auro intertexta,
calcei murice tincti, et mitra similiter auro et lapi-
dibus variata. Chlamydem vero purpuream Lazo-
rum regibus gestare fas non est, sed tantum albam,
non tam omnibus communem et consuetam. Circa
medium enim illius aureum quoddam textum
utrinque resplendet; regia etiam sfibula chlamydis,
lapidibus aureis inde pendulis alioque apparatu in-
signis. Ingredientem itaque jam suam ditionem Tza-
them et regio habitu ornatum, confestim præfecti
et universus exercitus Romanus salutantes debitis-
que honoribus afficientes, ei præbiant, splendidissi-
mis armis induti, et equis plerique vecti. Lazi vero
ad lætitiā conversi, ægre tandem deposito mœ-
rore, seriatim ipsum deducebant, tubis omni ex
parte clangentibus, et signis in altum sublatis;
eratque pompa splendida admodum atque magni-
fica, et magis quam Lazorum regnum fert fastuosa.
Tzathes itaque jam regno inauguratus, administra-
bat deinceps omnia gentemque suam regebat, prout
sibi visum erat et patrius mos suadebat. Soterichus
173 autem præfectus statim iter, ad quod missus
erat, arripuit. Afferebat enim pecuniam a rege, quam
finitimis barbaris bellicæ societatis causa distri-
bueret; quod quidem et ea multo tempore est usi-
tatum et quotannis fit. Comitabantur vero ipsum ex
filiis duo majores natu, Philagrius et Romulus, ut
statim domo egressi moderatis laboribus assuesce-
rent, siquidem ambo jam ex ephebis excesserant,
et labori ferendo pares erant. Tertius enim illorum,
Eustratius, Byzantiæ relictus erat, quod et adhuc
admodum esset juvenis, et corpore insuper nequa-

A ἀμφὶ τὰ βασίλεια δορυφόρων, οὓς δὴ Σκρίθωνας
ονομάζουσιν [P. 90]. Ἰσταλτο δὲ αὐτόσε τούτου δὴ
ἐνεκα, ἐφ' ᾧ ἐξυπηρετήσασθαι τε τῷ Ἀθανασίῳ, καὶ
ἅττα ἂν ὕπ' ἐκείνου χριθείη τόνδε ταῦτα ἐπιτελέ-
σαι. 173)· Συλλαβὸν δὴ οὖν ὁ Μετριάδης 17 τὸν Ἰωάννην,
παρὰ τὸν διαιτητὴν ἀπεκρίμινεν. Ὁ δὲ καὶ τούτου
ἐς Ἀψαρουῖνα ἐξέπεμψεν, ἐν εἰρηκτῇ τε καὶ ποδοκά-
κῃ μενοῦντα 18, ἕως ὃ ἐν ποσὶν ἀγὼν διανυσθείη.

(A. C. 535.) 15. Ἄμα γὰρ τῷ ἡρὶ ἀρξαμένῳ παρ-
τὴν ὁ Ναχοραγὰν ἐς Μουχείρισιν, καὶ αὐτίκα τὰ τε
στρατεύματα ἤθροισε 16, καὶ πλείστη δὴν χρώμενος
προθυμίᾳ τὰ ἐς τὸν πόλεμον ἐξηρτύετο. Τοιγάρτοι
καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἀμφὶ τὴν Νῆσον ἀγειρόμενοι παρ-
εσχευάζοντο, καὶ τὰ τῆς κρίσεως εἰκότως ἀνεκρίπε-
το. Τί γὰρ ἂν αὐτοῖς ἐν τῷ τότε προὔργιατερον
κατεφάνη τῆς περὶ τὸν πόλεμον εὐκοσμίας; ἦδη δὲ
καὶ ὁ Τζάθης ἅμα Σωτηρίῳ τῷ 17 στρατηγῷ ἐκ
Βυζαντίου ἀφίκτο, τὴν τε πατρίαν 18 ἀρχὴν καὶ τὰ
ταύτης παράσημα πρὸς τοῦ 19 βασιλέως Ῥωμαίων,
ἥπερ ἐκ παλαιού νενόμισται, δεδωγμένος. Εἰσὶ δὲ γε
ταῦτα στέφανος χρυσοῦς λιθοκόλλητος, καὶ χιτῶνιον
ποδῆρες ὑπόχρυσον, πέδιλά τε κοκκοβαφεῖ, καὶ μίτρα
ὁμοίως χρυσῇ τε καὶ λίθῳ πεποικιλμένη. Χλαμύδα
δὲ ἀλουργτῇ τοῖς βασιλεῦσι τῶν Λαζῶν οὐ θέμις ἀμ-
πίσχεσθαι, λευκὴν δὲ μόνον· οὐ μέντοι παντάπασί
γε κοινὴν οὕτω καὶ εἰθισμένην, ἀμφὶ γὰρ τὸ μεσαι-
τάτον ἐκείνῃ χρυσῇ ὑφάσματι ἐκπτερῶθεν καταλάμ-
πεται. Βασιλικὸν δὲ καὶ 20 τὸ ἐμπερόνημα τῆς χλα-
μύδος, λίθοις τε ἐκκρεμέσι καὶ τῇ ἄλλῃ κατασκευῇ
διαπρέπον. Ἐπιδάνα δὴ οὖν τὸν Τζάθην τῆς ὕπη-
κόου καὶ τῇ βασιλείᾳ στολῇ κεκοσμημένον, αὐτίκα
οἱ τε στρατηγοὶ καὶ ἅπας ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατὸς
δεξιούμενοι τε καὶ τὰ εἰκότα γεραίροντες προηγούν-
το, ἐξωπλισμένοι ὡς εὐπρεπέστατα 21, καὶ ἐπὶ τῶν
ἵππων οἱ πλείστοι ὀχοῦμενοι. Οἱ δὲ Λαζοὶ ἐς τὸ χαί-
ρον μεταβαλόντες, καὶ μόλις ἀποπαυσάμενοι τῆς
ἀνίας, στοιχῆδον οἱ παρωμάρτου, σάλπιγγες 22 τε
πανταχόθεν ἐπήχουν, καὶ τὰ σημεῖα ἐς ὕψος ἐπήρτο.
Καὶ ἦν ἡ πομπὴ φαειρὰ τε ἐπικεικῶς καὶ γαυροτάτη,
καὶ πλέον ἢ κατὰ τὴν Λαζῶν βασιλείαν ἐξωγκωμέ-
νη. Τζάθης μὲν οὖν ἐς 23 τὴν ἀρχὴν καταστάς, ἐτα-
τεν ἕκαστα τοιοῦτον, καὶ διεκόσμη· τὸ ὁμόφυλον, ὡς
αὐτῷ τε ἦν βουλομένη, καὶ ὁ πατριος ὑπηγόρευεν
D τρόπος. Σωτηρίχος δὲ ὁ στρατηγὸς αὐτίκα εἰχρεο τῆς
πορείας, ἐφ' ἥπερ καὶ Ἰσταλτο. Χρυσὸν γὰρ ἐκ βα-
σιλέως ἐκόμινεν, ἐφ' ᾧ τοῖς προσοίκοις βαρβάρους
κατὰ τὸ συμμαχικὸν διανέμοι 24, εἰθισμένον γε τοῦτο
ἐκ πλείστου καὶ ἂν 25 ἔτος γιγνόμενον. Εἴποντο δὲ αὐ-
τῷ καὶ τῶν παιδῶν οἱ πρεσβύτεροι, Φιλάγριος τε καὶ
Ῥωμύλος, ὡς ἂν εὐθύς ἀφ' ἐστίας μοχθεῖν ἐν δέοντι
παιδευθεῖεν, ἐπὶ καὶ ἐς ἡδὴς μέτρον ἦδη ἀμφω
ἐληλυθῆναι, καὶ ἥστην 26 οἷω διαπονέισθαι. Ὁ γὰρ

VARIE LECTIONES.

10 Σκρίθωνας Lugd. 11 τοῦ δὴ R. 12 Μετριάδης vulg. 13 μενοῦντας R. 14 ἡθροίστο R. 15 Sotirem
ubique vocat intr. τῷ om R. 16 πατρίου R, et in mg. ἀδελφῷ 17 πρὸς τὸν et paulo infra κατα-
λάμπεται et Τζάθην Sph. Par. 18 καὶ add. ex R. 19 εὐπρεπέστατον R. 20 σάλπιγγες R, σάλπιγγα vulg.
πανταχόθεν R, πάντοθεν vulg 21 εἰς codd. et edd. 22 διανέμοι R, διανέμει vulg. 23 ἥστην Sph. Par.

δὴ τρίτος αὐτῶν, Εὐστράτιος ²⁴, ἐν Βυζαντίῳ ἐλάλει-
πτο, νέος γὰρ ἔτι κομιδῇ, καὶ ἄλλως τὸ σῶμα οὐ
ρωμαλῆος. Ὡς δὲ ἐς τὴν τῶν [P. 91] καλουμένων
Μισιμιανῶν ²⁵ χώραν ὁ Σωτήριχος ἀφίκετο, οἱ δὲ
κατήκοι μὲν τοῦ βασιλέως τῶν Κόλγων τυγχάνουσιν
ὄντες καθάπου καὶ οἱ Ἀψίλιοι, γλώττῃ δὲ ὁμοῦ
χρῶνται ἀποκεκριμένῃ καὶ νόμοις ἐτέροις· εἰσὶ δὲ
τοῦτου δὴ τοῦ Ἀψιλίων γένους βορειότεροι, καὶ τε-
τραμμένοι ἥρεμα ἐς ἥλιον ἀνιόντα. Ἐπειδὴ οὖν ἐς
τοῦσδε παραγέγονεν, ἐννοιά τις αὐτοῦς εἰσηλθεῖν, ὥς
ἄρα ἐν τῶν σφετέρων φρουρίων ἀμφοτέρωθεν τὰ
λαζῶν ὅρια ἰδρυσμένοι, ὃ δὲ Βούχλων ²⁶ ὀνομάζουσιν,
τοῦτο δὲ ὄγε βούλοιο τοὺς Ἀλανοὺς καταπροσθῆναι,
ὥς ἂν οἱ τῶν ἐθνῶν πρέσβεις τῶν ἀπωτέρω οἰκούν-
των, αὐτοῦ ἀγειρόμενοι, τὸν μισθὸν ἀποφέροιτο, καὶ
μὲν τὰς τοῦ Καυκάσου περινοστήν ²⁷ ὑπὸ πείρας, καὶ ²⁸ αὐτὸν ἐκ' ἐκείνους λέναι.

ἱς'. Ταῦτα δὲ οἱ Μισιμιανοὶ εἰτε γινόντες, εἰτε καὶ
ὑποποτήσαντες, στέλλουσιν ἄνδρας δύο τῶν παρὰ
σφίσι λογίμων, Χάδον ὄνομα καὶ Θυάνην. Οἱ δὲ εὐρόν-
τες αὐτὸν ἄγχοῦ ποῦ ἐκείνου δὴ τοῦ ἐρύματος ἐναυλιζό-
μενοι ²⁹, καὶ πλέον ἐς τὴν δόξαν σὲν πῆρῳ θέντες· Ἀλλ'
οὐ δίκαια δρᾶσιν ³⁰ ἡμᾶς, ἔρασαν, ὡς στρατηγὴ,
διενοήθης· χρὴ γὰρ σε μὴδ' ἄλλω τῷ ἐφίεσθαι τὰ
ἡμέτερα παραιρουμένῳ, μήτι γὰρ καὶ αὐτὸν οὐ-
τως ³¹ ἐθέλειν. Εἰ δέ σε ὡς ἀληθῶς μὴ ταῦτα
ἀρέσκει, ἄγε ὅπως ἐνθόνδε ὡς τάχιστα μεταδᾶς,
ἐν ἐτέρῳ ἀποδιὰ τριφύεις ³² χωρίῳ, καὶ σε τὰ ἐπι-
τήδεια ἥκιστα ἐπιλείψουσιν ³³, ἀλλ' ἡμεῖς ἀπαν-
τα οἴσομεν. Ἐνταῦθα γὰρ σοὶ οὐ μνηστῆρα παρτά-
πασιν, οὐδὲ ἀνεξόμειβόν σου μέλλοντος ἐς τὸδε
καὶ σκηπτομένου, οὕτω δὲ αὐτῶν αὐθαδιαζομένων,
οὐκ ἀνεκτὰ ἡγησάμενος ὁ Σωτήριχος, οἱ τοῖς τῶν
Κόλγων κατηκόις ἐξείη ³⁴ κατὰ Ῥωμαίων θρασύ-
νεσθαι τῶν ὑφ' οὗς οἱ Κόλχοι τετάχονται, παρακελεύε-
ται τοῖς ὁπαδοῖς παίειν αὐτοὺς αἰς ἐπιφέροντο βακ-
τηρίας. Οἱ δὲ καθίσκοντο αὐτῶν ἀπειδῶς, καὶ ³⁵ ἐς
τοῦπίσω ἡμιθνήτας ἀπέπεμψαν. Τοῦτο δὲ γεγενη-
μένου, Σωτήριχος μὲν ὥς το μὴδὲν ἀντίπαλον ³⁶ ἔτα-
σθαι, ἀλλ' ὥσπερ ἀμέλει οἰκέτας οἰκέλους ἡμαρτη-
κῶτας διαχειρισάμενος, καὶ οὐδὲν ἐτιοῦν εὐλαθεῖστον
αὐτῷ, ἐμμένει τε κατὰ χώραν, καὶ εἰτα, νυκτὸς ἐπι-
γενομένης, ἐκάθευδε σφόδρα ἀδεῶς καὶ ἀφυλάκτως·
οὕτω δὲ οἱ τε παῖδες καὶ οἱ δορυφόροι καὶ ὅπόσον ἄλλο
αὐτῷ ³⁷ ἠετικὸν εἶπετο ἢ καὶ δοῦλον, ἐκμελέστερον
καὶ οὕτω ἀπαντες ἢ ὡς ἐν πολεμίων ³⁸ κατεσκηνημέ-
νοι, ἀνεπαύοντο. Ἐν τούτῳ δὲ οἱ Μισιμιανοὶ, τὴν
ὑβριν οὐκ ἐνεγκόντες, ἐπιφοιτῶσιν αὐτοῖς καρτερῶ-
τατα ἐξωπλισμένοι, καὶ αὐτίκα ἐπὶ τὸ δωμάτιον χω-
ρήσαντες, οὗ δὲ ὁ στρατηγὸς ἀνεκέκλιτο, κατακτείνουσι
προτέρους τοῦς παρευνασθησῶν τῶν θεραπόντων.
Θορύβου δὲ, ὥσπερ εἰκός, καὶ πατάγου πολλοῦ
κινήθέντος, ξυναίσθησις μὲν τοῦ κακοῦ αὐτῷ τε
Σωτηρίῳ καὶ τοῖς ἀμφοτέρωθεν ἀπανσιν ἐγγίνετο ³⁹.

A quam valido. Posteaquam autem ad Misimianorum
ditionem perrenit Soterichus (qui quidem Colcho-
rum regi parent, ut et Apsilii, diversa tamen utun-
tur lingua aliisque legibus; sunt vero hi Apsiliorum
gente borealiores et ad orientem solem nonnihil
vergentes), ad hos, inquam, cum venisset, cogitatio
quædam ipsis incidit, quod utique unum quoddam
ex ipsorum propugnaculis circa ipsos Lazorum fines
situm, Buchloum vocatum, Alanis prodere vellet,
ut gentium, quæ remotius habitarent, legati ibi
congregati stipendia deferrent, neque amplius ne-
cessitas ulla esset, ut, qui pecunias afferret, Cau-
casi montis radices circumiret, ipseque ad illos
iret.

καὶ μηκέτι ἀνάγκη τις εἴη τῷ τὰ χρήματα παρεχο-
μένῳ αὐτὸν ἐκ' ἐκείνους λέναι.

B 174 16. Hæc cum Misimiani sive cognovissent
sive suspicati essent, duo ex suis insignes viros,
Chadum nomine et Thuanem, mittunt, qui eum
ipsum reperissent juxta illud propugnaculum sta-
tionem habentem, suspitione validius confirmata:
Injuria, inquebant, nos afficere cogitas, præfecte.
Oportet enim te neque alteri cuidam permittere, ut
nostra nobis adimant, nedum ipsum hoc velle. Si
vero hoc tibi propositum non est, fac age, ut quem
citissime hinc discedens alio in loco commoreris. Ne-
que tibi defutura sunt necessaria, sed nos omnia de-
feremus. Hic enim nullo modo tibi est manendum,
neque feremus te hic moras trahentem et tergiversan-
tem. Ipsi vero ita procaciter loquentibus, Soteri-
chus nequaquam tolerandum ratus, si Colchorum
subditis ita adversus Romanos, quibus parent, lice-
ret ferocire, stipulatoribus suis mandat ut baculis,
quos gestabant, eos caderent. Qui atrociter in ipsos
invecti, semineces remiserunt. Quibus peractis, So-
terichus quidem nihil hostile eventurum ratus, et
perinde fere ac si servos suos delinquentes plagis
excepisset, nihil inde sibi verendum existimans, eo
loci mansit; et deinde oborta nocte valde intrepide
absque ullis excubiis ibi dormivit: similiter vero et

175 filii et satellites, et quotquot eum domestici
famuli et servi sequebantur, etiam hi omnes accu-
rius, quam in hostili terra conveniebat, dormiebant.
Interea vero Misimiani, injuriam acceptam non fe-
rentes, validissime armati in eos irruunt, statim-
que in domunculam, in qua cubabat præfectus, ir-
rumpentes, proxime accubantes famulos obtruncant.
Tumultu itaque, uti par est, strepituque ingenti
excitato, sensus mali ad Soterichum reliquosque
qui ipsi aderant omnes pervenit. Quocirca cum præ-
metu lectis excussi, somno tamen adhuc prægravati
et languidi essent, non admodum sese tueri pote-
rant; alii enim cum pedes pellibus involutos habe-

VARIE LECTIONES

²⁴ Εὐστράτιος R, intrp. Estratiis. ²⁵ Misimiani sunt apud intrp. et infra in Exc. Bav. ²⁶ Βούχλων R.
²⁷ Pro περινοστήν R περί, sed in mg. περιῶν. ²⁸ καὶ om. R. ²⁹ αὐλιζόμενον R. ³⁰ δίκαια δρᾶσαι R.
³¹ οὕτω R. ³² ἀποδιὰ τριφύεις R., ἀποδιὰ τριφύης vulg. ³³ λείψουσιν R. ³⁴ ἐξείη R, ἐξείη vulg. ³⁵ Pro καὶ
R οὐδ. ³⁶ ὥς το μὴδὲν ἀντίπαλον R, οὐδὲν ἀντ. ὥς το vulg. ³⁷ ὅπόσον αὐτῷ ἄλλο vulg. ³⁸ ἐν πολεμίων R,
ἐν πολεμίζ vulg. ³⁹ ἐγγίνετο R, ἐγίνετο vulg.

rēnt, incessu prohibebantur; alii vero cum jam ad enses arripiendos proruerent, et tumultuarium conflictum tentarent, errabundi miserrime ferebantur, utpote in tenebris et summa consilii inopia, in parietes impingentes, et ubinam arma deposuissent oblitii. Nonnulli vero ipsorum, eo quod jam oppressi essent desperantes, nihil plane attentabant, clamabant tantum alius alibi atque ejulabant, ignari quid agerent. Sic itaque percussis ipsis, barbari, irruentes et Soterichum ipsum obtuncunt **176** et filios et reliquos omnes, nisi quis forte per editionem aliquam januam aut alio aliquo modo clam evasisset. Hæc cum scelerati perpetrassent, mortuos spoliaverunt, reliquaque omnia eorum bona, et præterea etiam regiam pecuniam diripuerunt, cum eos tanquam hostes quosdam revera, non autem ut B

amis et duces suos interfecissent.

σιν τοὺς κειμένους, τὰ τε ἄλλα ὅποσα ἐπῆγοντο κτήματα, καὶ πρὸς γε τὸ βασιλικῶς ἀπελόμενον χρυσίον, καθάπερ τινὰς πολεμίους ὡς ἀληθῶς, ἀλλ' οὐχ ὀφίλους τε καὶ ἡγεμόνας ἀπεκτονόντες.

17. Posteaquam vero peracta jam atroci hæc strage exardescencia illa animorum atque ira videbatur deferbuisse sedataque esse, expleto nimirum pravo ipsorum desiderio; tum nudum in se factum considerantes, secum reputarunt atque intellexerunt, qualis alea ipsis esset facta; quodque non multo post Romani essent venturi idque ulturi; neque ipsi illorum vim sustinere possent. Quocirca aperta defectione facta, Persas adierunt et oratores miserunt, postulantes ut ipsos tuendos susciperent, et tanquam subditi deinceps opitularentur. Hæc vero omnia posteaquam Romanorum præfectis sunt renuntiata, indigne quidem ea molestissimeque tulerunt, ulcisci tamen o vestigio non satis poterant, occupatione circa majoris momenti rem præpediti. Jam enim Nachoragan sexaginta bellatorum millia ad insulam ductabat, quam Martinus et Justinus Germani **177** filius eorumque copiarum insidebant; milites autem mercenarii natione Hunni, qui Sabiri vocantur (aderat enim Romanis militum gravioris armaturæ portio duorum circiter millium; quos ductabant Balmach et Coultis et Iliger, celebratissimi apud illos viri), hi itaque Sabiri circa Archæopolim et circumjacentes campos, prout ipsis Martinus mandarat, castra posuerant; ut hostes (videbantur enim illæ transitori) quoad possent infestarent, et difficiliorem magisque periculosum ipsis transitum redderent. Nachoragan vero postquam Sabiros ea loca insedisse cognovit, delecta ex auxiliariis Dillimnarum copias virorum tria millia confestim in eos misit, cum mandatis (erat enim arrogans et jactabundus) ut omnes penitus inter-

καὶ τοίνυν ὑπὸ θεοῦ ἐκ τῶν εὐνῶν ἀνεπάλλοντο, ἐτι δὲ τῷ ὑπὸν καρθαρῶντες καὶ παρειαίμοι, ἀμύνεσθαι αὐτοῖς οὐ τι μάλα παρήν. Οἱ [P. 92] μὲν γὰρ ταῖς σισύραις ⁴⁶ τῷ πόδε περιελιττόμενοι, εἰργοντο τῆς πορείας, οἱ δὲ καὶ ἡδὲ ἐπὶ τὰ εἶψη ὀρμήσαντες, καὶ σχεδιάζουσιν πειρώμενοι τὰ πολέμια, ἀλύοντες ⁴⁷ ἥσαν οἰκτρότατα ὅσα ἐν σκότῃ καὶ ἀπορίᾳ, ἐς τε τοὺς τοίχους περιβόηγνόμενοι ⁴⁸, καὶ ἡπὶ ἐτύγγανον κείμενα τὰ ὅπλα ἐπιλελησμένοι· ἐνιοὶ δὲ αὐτῶν καὶ τῷ ἡδὲ ξυνεὶ λῆφθαι ἀπειρηκότες, οὐδενὸν ἐμνηνανῶντο, ἐβλῶν τε μόνον ἄλλος ἄλλοθεν καὶ ὠλοφύροντο, οὐκ ἔχοντες ὅ τι καὶ δρᾶσαιεν. Οὕτω δὲ αὐτῶν καταπεπληγμένων, ἐπεισπισόντες οἱ βάρβαροι αὐτὸν τε Σωτήριχον κατακτείνουσι καὶ τοὺς παῖδας καὶ πρὸς γε ξύμπαντας τοὺς ἄλλους, πλὴν εἰ μὴ τις ἐκ τινος τυχὸν ἀλάμενος ὁρσοθύρης ⁴⁹ ἢ καὶ ἐτέρῳ ὀπλοῦ δὴ τρόπῳ λαθὼν διεσώθη. Ταῦτα δὲ δρᾶσαντες οἱ ἀλιτῆριοι, ἐσκόλευ-

ις. Ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς τὰ τῆς μαιωνίας ἀπειράσαστο, καὶ τὴν ἀνοιδανὸν τέως ⁵⁰ τῆς γνώμης καὶ ὀργισμένον, τῷ ἀποπλησθῆναι τὴν ἐπιθυμίαν, ὑποχαλῶν ἐδόκει καὶ περιστέλλεσθαι, τότε δὲ ⁵¹ μόνον τὸ πρᾶχθῆν ἐφ' αὐτῷ διασκοπούντες, ἀνελογίζοντο, καὶ συνέλεσαν ὁπόσους αὐτοῖς ἀνέβριπτο ⁵² κύδος, ὅτι τε οὐκ ἐς μακρὰν ἤξουσιν οἱ Ῥωμαῖοι τιμωρησέοντες ⁵³ καὶ ὅτι αὐτοὺς ἐκεῖνοι οὐκ ὑποστήσονται. Τοιγάρτοι ἀναφανθὼν ἀποσπᾶντες, προσεχώρουν τοῖς Πέρσαις, καὶ ἐπερσεύοντο, προεδέχεσθαι γε σφᾶς αἰτούμενοι, καὶ ὡς δὴ κατῆκός τοιποδὸν ἐπαρήγειν. Τούτων δὲ ἀπάντων τοῖς τῶν Ῥωμαίων στρατηγοῖς ἀπηγγελημένων ⁵⁴, ἐχαλῶνται μὲν οἷς καὶ ἐδυσπόρουν, τίσασθαι δὲ παραυτίκα τοὺς Μισιμανοὺς οὐ μάλα ἡδύναντο, πιεζόμενοι τῇ περὶ τοῦ μείζονος ἀσχαλίᾳ. Ἦδη γὰρ ὁ Nachoragan ἐξήκοντά που χιλιάδας μαχίμων ἀνδρῶν ⁵⁵ ἐπαγόμενος, ἐπὶ τὴν Νῆσον ἐφοῖτα, ἵνα Μαρτίνος τε καὶ Ἰουστίνος ⁵⁶ ὁ Γερμανοῦ καὶ τὰ ἀμφ' αὐτοὺς στρατεύματα ἐτύγγανον ξυνελεγμένα· οἱ δὲ ἐκ τῶν Οὐννων μισθοφόροι, τῶν δὲ Σαδείρων ὀνομαζομένων (παρήσαν γὰρ τοῖς Ῥωμαίοις ὀπλιτῶν ἀπόμοιρα οὐ πολλῶν ἐλάσσους τῶν διασχιλίων· ἡγούντο δὲ αὐτῶν Βαλμάχ τε καὶ Κούτιλζις καὶ Ἰλιγερ ⁵⁷, ἀνδρες τῶν παρὰ σφῶν ὀνομαστοτάτων), οὗτοι δὲ οὖν οἱ Σάδαιοι ἀμφὶ τὴν Ἀρχαῖσπολιν καὶ τὰ ἐκείνην πεδία, προστεταγμένοι αὐτοῖς ὑπὸ Μαρτίνου, ἐστρατοπεδεύσαντο ἐφ' ᾧ τοὺς πολεμίους (ἐκνήνθη γὰρ ἡμελλὸν διαδῆσασθαι), ὥς ἂν οἱοί τε εἶεν πημαίνοντες χαλεπώτεράν αὐτοῖς καὶ σφαλερωτέραν ⁵⁸ ποιήσονται τὴν πορείαν. Ὁ δὲ Nachoragan, ἐπειδὴ ἐς τοῦτο τετάχθαι τοὺς Σαδείρους ἐπέτυχον, ἀπολεξάμενος ἐκ

VARIE LECTIONES

- ⁴⁶ σισύραις R. σκύραις vulg. intrp. *veste oblonga*. ⁴⁷ ἀλύοντες scripsi quo vulg ἀλόντες, ἀλόντες R. intrp. *errabundi divagabantur*, quasi legerit ἀλώμενοι. Num ἥσαν? Universum locum emendatione egero perspicio, satis probabilem invenio nullam. ⁴⁸ περιρηγν. R. ⁴⁹ ὁρσοθύρης R. ὁρσοθύρας vulg. ⁵⁰ τέως om. R et intrp. ⁵¹ τότε δὲ R. ἐφ' αὐτῷ R. ἐφ. ταῦτῳ vulg. ⁵² ἀνέβριπτο correfxi, ἀνέβριπται R. ἐνέβριπτο vulg. ⁵³ τιμωρησέοντες R. τιμωρήζοντες vulg. ⁵⁴ ἀπηγγεμένων sph. Par. ⁵⁵ Pro ἀνδρῶν R. Περσῶν. ⁵⁶ Ἰουστίνος R et intrp., Ἰουστινιανός vulg. ⁵⁷ Balmach. Capilsesque et Liger intrp. ⁵⁸ σφαλερωτέραν R, σφαλερωτάτην vulg.

τῶν ξυστρατευομένων ²³ Διλιμνιτῶν ἄνδρας ἐς τρι-
 χιλίους, αὐτίκα ἐπ' αὐτοὺς ἔστειλε, παρακελευσά-
 μενος (ἦν γὰρ ἀλαῶν καὶ ὑψηλός) ἀρῆν ἀπαν-
 τας διαφθεῖραι, ὡς ἂν οἱ ἴοντι ²⁴ [P. 93] ἐπὶ τὸν
 πόλεμον ὅτανθεν ἐκείνοι ἐφεδρεύοντες ὑπολειφθεῖν·
 οἱ δὲ Διλιμνίται, μέγιστον ἔθνος τῶν ἐντὸς Τίγρη-
 τος ²⁵ ποταμοῦ τῇ Περσίδι χώρα προσοικούντων,
 μαχιμώτατοί τε εἰσιν ἐν τοῖς μάλιστα, καὶ οὐ λίαν
 τοξόται καὶ ἐκχέβολοι, ὥσπερ ἀμφὶ οἱ πλείστοι
 τῶν Μήδων· ξυστούς τε γὰρ ἐπιφέρονται καὶ σά-
 ρισσας, καὶ ἔξωθεν ἐκχερμῆς ἀπὸ τοῦ ὤμου· μα-
 χαίριδα τε τινα ἐλαχίστην τῇ λαῷ βραχίονι ἀνα-
 δούμενοι, ἀσπίδας καὶ πέλτας προδίδλινται· φαίης
 τε ἂν αὐτοὺς οὔτε παντάπασι ψιλοῦς, οὔτε μὲν οὖν
²⁶ ὀπλίτας καὶ ἀγχεμάχους· Πόρρωθεν τε γὰρ οὐ-
 τω τυχὸν ἀκοντίζουσι, καὶ ἐκ χειρὸς αὐτῶν διαμά-
 χονται ²⁷, ἀγαθοὶ δὲ καὶ συρράξει φάλαγγι πολε-
 μία, καὶ ὥσιμῳ χρώμενοι τὰς πυκνώσεως διαβ-
 ρήνυνται, ἐς τε τὸ μετατάξασθαι εὐπετεῖς, καὶ
 ἀρμοσθῆναι τῷ προσπεισόντι. Αὐτοὶ δὲ καὶ ἐς τὰ
 προσάντη γεώλοφα βράβιως ἀναθέντες, προκατα-
 λαμβάνουσι τὰ ὑπερδέξια τῶν χωρίων, τραπόμενοι
 τε ὠκύτατα διαφεύγουσι, καὶ ἐπιόντες ἑτέροις ²⁸
 ἐμμελέστατα ἐς τὴν δίωξιν ἐγκρίνεται, καὶ σχεδόν
 τι ἅπασαν ἰδέαν ²⁹ πολέμου μετιόντες καὶ ἐξη-
 κημένοι, μέγιστα οἰνόνται τοὺς ἀντιπάλους· ὡς
 θασιν, οὐ μὴν ἠναγκασμένοι, ὥσπερ κατήκοι. Αὐτόνομοί τε γὰρ εἰσι καὶ ἐλεύθεροι, καὶ ἀγεσθαί
 ὕπὸ τοῦ πρὸς βίαις οὐ πεφυκότες.

ἡ'. Τούτων δὲ οὖν τῶν Διλιμνιτῶν ὁ ἀποδασμὸς
 νυκτὸς ἐπελθούσης, κατὰ τῶν Σαβείρων ἐχώρου,
 ἄμεινον εἶναι δοκοῦν, ἔτι καθεύδουσιν αὐτοῖς ἐπι-
 στήναι, οὕτω τε ἀπαντας εὐκολώτερον ³¹ κατακτεῖ-
 ναι· καὶ οἶμαι, οὐκ ἂν διήμαρτον τῆς ἐλπίδος,
 εἰ μὴ τίς αὐτοὺς ἐσφηλε τύχη· ἴοντες γὰρ δῆπου
 ἐς τοῦτο, ἀνὴρ τις αὐτοῖς Κόλχους ἐν σκότῃ καὶ
 ἐρημίᾳ, ᾧδὲ πως ξυνενεχθὲν, ὑπαντιάζει· καὶ τὸν
 ἀσμενέστατα ξυλλαβόντες, ἀναγκάζουσι τῆς ἐπὶ τοὺς
 Σαβείρους ἡγήσασθαι πορείας. Ὁ δὲ προθυμώτατα
 ὑποστάς τὸ ἐπίταγμα, καὶ ᾗδῃ προπορευόμενος,
 ἐπειδὴ νάπηξ τινὸς λασίας ἐκύρησεν, ὕψιζάνει τε
 ἡρέμα καὶ ὑποδύεται· οὕτω τε διαδράς τοὺς ἐπο-
 μένους καὶ προτερήσας, ἤκε δρομαίος ³² παρὰ
 τοὺς Ὀύνους· εὐρὼν δὲ ἀπαντας ἀναιμῶνους οὐ-
 τῶσι ἀναπανομένους καὶ ὑπορέχοντας ³³. Ὁ δὲ
 λαῖοι, ἔφη, αὐτίκα μάλα ἀπολείψθε, τὸρὸν τι ἐμ-
 βοήσας καὶ διαπρῶσιν. Οὕτω τε αὐτοὺς μόλις ἀνα-
 καλεσάμενος ἐς ἐγρήγορσιν, ἀγγέλλει τοὺς πολεμίους
 ὅσον οὕτω παρесоμένους. Οἱ δὲ ξὺν θορύβῳ διανα-
 στάντες, καὶ τὰ ὅπλα περιβαλόμενοι, ἐκτὸς τοῦ χα-
 ρακώματος ἀπεχώρου, καὶ ὑπεκρύπτοντο, διχῇ
 μεμερισμένοι· κατέλιπον δὲ τὴν τε εἰσόδον ἀφύλα-
 κτον, καὶ οὕτω κατὰ χώραν ἐστῶτας τοὺς ἐκ τῶν
 ξύλων τε καὶ ἐπεστρίβων ἐσκευασμένους οἰκίσκους.
 Οἱ δὲ Διλιμνίται πλείστας μὲν ὄσας ἀτραποὺς τῇ

licerent, ne sibi ad praelium eunti illi a tergo insi-
 diantes relinquerentur. Dilimnitae autem, maxima
 natio earum, quæ intra Tigridis fluvium Persiam
 accolunt, bellicosissimi in primis sunt, neque ad-
 modum sagittarii, aut eminus ferientes, quemadmo-
 dum fere plerique Medorum; hastas enim gestant
 et sarissas et ense ex humero dependentem;
 pugionem præterea sinistro brachio alligantes,
 scuta et peltas prætendunt; dixeris sane eos neque
 omnino levioris armaturæ ¹⁷⁸ esse, neque prorsus
 gravioris, et statarios milites; nam et eminus, si
 ita res postulet, tela jaciunt, et eominus manu rem-
 gerunt; exercitati etiam ad infesta acie prælian-
 dum, summaque vi densa agmina perrumpendum;
 expediti quoque et faciles in mutanda aciei forma,
 et ad quemvis eventum sese accommodandi; facile
 etiam arduos colles cursu superantes, editiora loca
 præoccupant, celerrimeque cum opus est refugiant,
 rursusque conversi acerrime insectantur atque ur-
 gent, atque in omni fere belli specie versati exer-
 citatissimique gravissime hostes lædunt; jamdudum
 enim bello assuerunt, jampridem sub Persis mili-
 tantes, non tamen coacti tanquam subditi. Liberi
 enim sunt sui que juris, neque ad alicujus arbitrium
 per vim trahi consueverunt.

δὲ ³⁴ ἐπιπλείστον ξυμπολέμεν τοῖς Πέρσις εὐ-
 18. Horum itaque Dilimnitaram portio quedam,
 cum jam nox esset, in Sabiros ivit; consultius enim
 ipsis videbatur, si eos adhuc dormientes invade-
 rent, atque ita facillime omnes trucidarent; neque,
 opinor, frustrati fuissent sua spe, nisi quedam ip-
 sos fortuna sefellisset. Nam ipsis ad hoc euntibus
 vir quidam Colchus in tenebris et solitudine forte
 fortuna sit oblitus, quem illi statim avidissime ap-
 prehensum, ut itineris ad Sabiros ducem se ¹⁷⁹
 præbeat, cogunt: quod quidem mandatum cum ipse
 libentissime subiisset, et jam eis præiret; postea-
 quam densam quandam silvam fuit nactus, paulatim
 se ab eis recepit atque subdixit, ac tandem
 effugiens sequentes atque antevertens, citato cursu
 ad Sabiros pervenit; quos cum universos supine
 dormientes stertentesque reperisset: *O miseri*, in-
 quit, *jamjam periistis*, alta claraque voce inela-
 mans. Egredere ipsis ita expergefactis, nuntiat
 hostem e vestigio adfuturum. Hi vero tumultuarie
 cum surrexissent seque armassent, vallo excesse-
 runt, et bifariam divisi insidias locarunt, aditum in
 vallum castrorum incustoditum relinquentes, simi-
 literque etiam iuguria passim ex palis et pellibus
 confecta. At Dilimnitæ quamplurimas ambages
 viarum præ locorum imperitiæ emens, nihilominus
 tamen ante diluculum cum ad castra Hunnorum

VARIÆ LECTIONES.

²³ συστρ. R. ²⁴ οἱ ἴοντι correxi, οἱ ὄντι R, οἶόν τι Lugd. ed. pr., inlpr. sibi, cum acie decerneretur, ἴοντι
 sine oi Par. ²⁵ Πίγρητος R, inlpr. *Pigritum flumen*. ²⁶ Pro μὲν οὖν R, μόνον. ²⁷ ἂν διαμάχονται R.
²⁸ ἑτέροις correxi, ἑτέρας R, ἑτέρως vulg. ²⁹ ἰδέαν πολέμου R, πολ. ἰδ. vulg. ³⁰ ὡς δὲ Par. ³¹ εὐκολώ-
 τερον R, et inlpr. *facilius*, εὐκολώτατα vulg. ³² δρομαίως R. ³³ ὑπορέγγ. vulg.

pervenissent, confidenter suo ipsorum malo in ea irrumpunt, simulque omnes intro se recipiunt, atque ita tacite citraque ullum strepitum progressi, ne videlicet illi id persentiscerent atque exaspererent, hastas in eorum latibula et tuguriola torquent, tanquam interfectori dormientes; et jam putabant rem totam ipsis esse confectam. Sabiri interea utrinque ex insidiis prosilientes, repente in eos irruunt; at illi subito illo atque inexpectato impetu consternati, et spe plane in **180** contrarium versa, in summa consilii inopia et perturbatione rerum versabantur. Neque enim facile ipsis erat fugam capessere, in arctum coactis, neque satis hostes internosse poterant, utpote cum nocte et metu conflictantes. Passim itaque a Sabiris trucidabantur, ne tentata quidem sui defensione; atque occingenti quidem viri intra castra perierunt, reliqui difficulter elapsi sparsim errabant, nescii plane quo se conferrent; cumque jam procul aufugisse viderentur, circumacti rursus et eodem relapsi, in hostes incidebant. Hoc pacto tota illa nox est transacta. Mane vero cum jam illuxisset, confestim qui supererant Dilimnitæ recognitis viis recta ad Persarum castra cucurrerunt, persequentibus ipsis nihilominus tergaque prementibus Sabiris. Babas interea præfectus, qui jam inde a multo tempore Romanorum, qui Colchicam regionem insident, dux fuerat, cum per id temporis Archæopoli pernoctasset, et tumultus ac clamor ipsum omni ex parte circumsonisset; quandiu tenebræ erant, et quid ageretur incertus esset, quietus tacitusque ibi subsistens, intus se continebat. Simul atque vero sol montium jugis affulsit, vere quid ageretur prospexit, Dilimnitas nimirum a Sabiris fugari. Tum itaque etiam ipse urbe effusus cum agmine, quod ad manum erat, **181** non exiguum in liis stragem edidit, adeo ut vix in universum mille ad Nachoragan sint reversi.

τὴν δὲ καὶ αὐτὸς ἐκδραμὼν τοῦ ἀσπὸς ἅμα διερχόσαστο μέρος, ὡς μόλις ἐκ τοσούτων οὐπω ἀφικέσθαι.

19. Qui cum conatus hic non ex sententia successisset, confestim ad Insulam se recepit; catrisque juxta Romanos locatis, Martinum ad se, in colloquium ut veniret, excivit; qui cum advenisset: Tu, inquit, præfecte, cum ita sis industrius ac prudens, unusque sis ex iis, qui præcipuæ sunt inter Romanos potentie, an non vis utrumque nostrum regem labore simul atque hostilitate mutua liberare? Patierene ipsos quam diutissime mutuis sese damnis afficere? Quin potius, si tibi placuerit, pacta et fœdera inire, age, Trapezuntem, Ponticam urbem cum exercitu te transfer; nos vero Persæ hic manebimus: ita fiet, ut de induciis aut pace stabilienda

A ἀπειρία τῶν τόπων ἀναμετρήσαντες, πλὴν ἄλλ' ἔτι ὑπὸ τὸ κνέφας ἐς τὸ τῶν Οὐννων στρατοπέδον ἀφικόμενοι, ἐσθάλλουσι [P. 94] θαρραλέοι ἐπὶ κακῇ τῇ σφετέρῃ, καὶ εἰσω ἅπαντες γίνονται. Πάταγος δὲ οὐκ ἦν, οὐδὲ βοή, ὡς ἂν ἢ μὴ ἐκεῖνοι ξυναίσθαιτο δῆθεν καὶ ἀφυπνισθεῖν, ἀλλ' ἡρμαῖοι τὰ δόρατα ἐς τε τὰς εὐνὰς καὶ τὰς καλύδας ἤκοντι, ὡς τοὺς καθυδόντας ἀναιρούντες. Ἦδη τε φοντο ἅπαν αὐτοῖς ἡνῶσθαι τὸ ἔργον, ἀλλὰ τότε οἱ Σάβειροι ἐκ τῆς ἐνέδρας ἐκατέρωθεν ὀρμηθέντες, ἐσπίπτουσιν αὐτοῖς ἐξαπναιῶς καὶ ἐπιφέρονται. Οἱ δὲ ἀθρόον τῷ ἀπροσδοκῆτῳ καταπληγέντες, καὶ ἐς τάναντία τῶν ἐλπισθέντων περιηγμένοι, διηπόρου καὶ ἐταράττοντο· οὔτε γὰρ φεύγειν αὐτοὺς βῆστα ἐνῆν ἐν ἐλαχίστῳ χωρίῳ ξυνελημμένους, οὔτε μὴν ἐς τὸ ἀκριβὲς τοὺς δυσμενεῖς διαγινώσκειν, οἷα ἐν νυκτομαχίᾳ καὶ φόβῳ. Τοιγάρτοι χύδην ὑπὸ τῶν Σαβείρων ἐκτείνοντο οὐδ' ὅσον ἐς πείραν ἔλθειν ἀμυνόμενοι· καὶ ὀκτακόσιοι μὲν ἄνδρες ἔνδον ἐν τῷ στρατοπέδῳ διεφθάρσαν, οἱ δὲ ἄλλοι μόλις ὑπεκθάντες ἤλυντο σποράδην, οὐκ ἐπιστάμενοι ὅποι· ὡς χωρήσαιεν· ἦδη τε πόρρω πού πεφευγῆναι δοκούντες, αὖθις ἐς ταῦτ' ἀνευκλούοντο, καὶ περιέπαιον τοῖς πολεμίοις. Καὶ ταῦτα μὲν τῆς νυκτὸς ἀπάσης ἐγένετο· ἦδη δὲ τοῦ ἔθρου χαρασσομένου, καὶ ἡμέρας ἐπιφανείσης, αὐτίκα τῶν Διλιμνιτῶν οἱ σωζόμενοι ἐπιγίγνωσκον τὰς πορείας, καὶ ἰθὺ τῶν Περσικῶν ἔθεον στρατευμάτων, ἐγκειμένων σφίσι καὶ ὡς τῶν Σαβείρων. Βάβας δὲ ὁ στρατηγὸς, ὃς δὴ τῶν ἐν τῇ Κολχίδι χώρᾳ ἰδρυμένων ἐκπλεῖστος Ῥωμαίων ἠγεῖτο, ἀλλ' ὡς οὗτος γὰρ ὁ Βάβας (ἐτύγχανε γὰρ ἐν τῷ τότε κατὰ τὴν Ἀρχαιοπόλιν διανυκτερεύσας), τῷ μὲν θορύβῳ καὶ τῇ βοῇ πάντοθεν περιεδομβεῖτο. Ἔως δὲ σκότος ἦν καὶ ἀδηλία τῶν ποιουμένων, ὁ δὲ ἀσπίς εἶχετο πολλῇ, καὶ ἔνδον ἡρέμει· ὡς δὲ τοῦ ἡλίου ἐπαυγῆσαντος τὰς ἀκρωρείας, κατεῖδε τὸ ἀτρεχὲς τῶν τελουμένων, καὶ τοὺς Διλιμνίτας ὑπὸ τῶν Σαβείρων ἐλαυνομένους τῷ συμπαρόντι ὁμίλῳ, οὐκ ἐλάχιστόν τι αὐτῶν χιλοὺς τοὺς ξύμπαντας παρὰ τὸν Ναχοραγὰν

10. Ὁ δὲ, ἐπειδὴ τῆσδε διήμαρτεν τῆς πείρας, αὐτίκα ὤχετο ἐπὶ τὴν Νῆσον, καὶ ἀγχοῦ πού τῶν Ῥωμαίων στρατοπεδευσάμενος, προέκαλεῖτο ἐς λόγους ἀφικέσθαι οἱ τὸν Μαρτίνον. Καὶ παραγενομένων· Ἐν δὲ, ἔφη, ὦ στρατηγέ, ἐς τοσοῦτον ἀγγινοῦστατός γε ὦν καὶ φρενίης, καὶ τῶν παρὰ Ῥωμαίους δυνατωτάτων, εἰτα οὐκ ἐθελήσεις ἀποκαῦσαι πόνον τε καὶ δυσμερείας ἄμφο τῷ βασιλεῖ, ἀλλὰ μεθῆκας αὐτοὺς οὕτω δὴ ἐκπλεῖστον τὴν ἀλλήλων ἐκλυμαίνοντους. Εἰ δὴ οὖν τῶν τοῦν ἐστί σοι βουλευμένη διαλλαγὰς ποιήσασθαι καὶ εὐνοίας, ἅτε ὅπως αὐτοὺς μὲν ἐς Τραπεζοῦντα τὴν

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ ὡς ἂν om. R. ⁶⁷ ἡνῶσθαι τὸ ἔργον R, τὸ ἔργ. ἦν. vulg. ⁶⁸ οπῆ R. ⁶⁹ ὁ στρατηγὼν R. δὴ om. R. ⁷⁰ ἀλλὰ R. ⁷¹ περὶ R. ⁷² διήμαρτεν τῆς πείρας R., τῆς πείρ. δ. vulg. ⁷³ τε ὦν R. ⁷⁴ ἐν λυμαινομένους R.

πόλις τὴν Πορτικὴν ἅμα τῷ στρατῷ μεταβίησθαι, A per otium agamus, fides utentes internuntia; nisi ἐνθάδε δὲ ἡμεῖς μενοῦμεν οἱ Πέρσαι· οὕτω τε τὰ ⁷³ τῆς ἐκχειρίας σχολαιτέρως διαλεξόμεθα, πιστοῖς χρόμηνον ἀγγελιαφόροις. Εἰ γὰρ μὴ ἐκὼν [P. 95] εἶναι ἀπάξεις ἐνθένδε ⁷⁴ τὸ στράτευμα, ἰσθί, ὡ γερναίε, ὡς πρὸς ἀνάγκης ἀπελαθήσῃ. Βεβαιώματα γὰρ ἐγὼ τὴν νίκην ἔχω, καὶ περιέβλημαι ⁷⁵ οὐ χαλεπώτερον ἢ τὸδε τὸ κτῆμα. Καὶ ἅμα λέγων, τὸν δακτύλιον ἐπεδείκνυσεν ⁷⁶ ὃν ἐπέφερετο. Πρὸς ταῦτα δὲ ὑπολαβὼν· Ἄλλ' ἔμοιγε, ὁ Μαρτίνος, εὐκτόν μὲν ἢ εἰρήνη δοκεῖ καὶ τιμωτάτον, καὶ συλλήφομαι σοι προσαγομῆναι αὐτὴν καὶ καθιστῶντι· ἄμεινον δὲ, οἷμαι, ταῦτα δράσοιμεν ἄν, εἴτε σὺ μὲν ὡς τάχιστα ἐς Ἰδηρίαν μεταχωρήσεις, ἐγὼ δὲ ἐλεύσομαι ἐς Μουχειρίσιν. Οὕτω τε τὰ ἐν ποσὶ διασκεψόμεθα. Τῆς δὲ νίκης περὶ ^B οἱ μὲν ἐξέστω μεγαλυνεῖν τῷ λόγῳ καὶ αὐθαδιάζεσθαι, καὶ τῶν ἀγοραίων αὐτὴν καὶ αὐθαίρωτον ἠγέσθαι κτημάτων. Ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτό ^C γνημι τῇ τοῦ κρείττονος ταλαρτεύεσθαι γνῶμη καὶ οὐ παρὰ τοὺς μέγα βρενθυμένους λέναι, ἀλλ' ἐφ' οὓς ἂν ὁ πάντων προσαγωγὴς ἐπιτεύσῃ ⁷⁷. Οὕτω δὲ τοῦ Μαρτίνου ἀνδρείοτάτα τε καὶ μάλα ὁσίως ἀποκρινάμενον, καὶ ⁷⁸ τῇ τοῦ βαρβάρου νεμεσήσαντος ἀλαζονείᾳ οὐδὲν δὲ οὐτιῶν προελθὼν εἰρηναῖον, διεκρίθησαν ἀπ' ἀλλήλων. Καὶ ὁ μὲν ἐς τὸ στρατόπεδον ἐπανῆκε, Μαρτίνος δὲ ἐς τὴν Νῆσον. Τῷ δὲ Ναχοραγὰν μενετὰ μὲν αὐτοῦ ἥκιστα ἰδοῦναι, ἐς δὲ τὸν Φάσιν ⁷⁹ τὴν πόλιν λέναι διενεοῖτο, ἐκείσε τε μᾶλλον ἐκκαλέσασθαι τοὺς Ῥωμαίους. Ἐπιμαχώτατον γὰρ τὸ ἐκεῖνη ἐρυμα εἶναι ἐπέπυστο, ἅτε δὴ ξύλοις ἅπαν ἐσκευασμένον, καὶ τὰ ἐχόμενα πεδία εὐόμαλά ⁸⁰ τε καὶ ἀγαθὰ ἐνστρατοπεδεύεσθαι. Ἦδη δὲ ἡ πόλις ὁ Φάσις, ἅπασιν, οἷμαι, διαδηλότατον, ὡς ἐκ τοῦ ποταμοῦ εἰλπεε τὴν ἐπινυμῖαν, πλησιατάτα ὑπορρέοντος, καὶ ἀμφ' αὐτὴν ἐς τὸν Εὐξείνιον πόντον ἀπερευγομένου. Πρὸς γὰρ τῷ αἰγιαλῷ καὶ ταῖς ἐκβολαῖς τὸ πόλισμα ἱερυται· ἀφίστηκε δὲ τῆς Νήσου ἐξ μάλιστα παρασάγγαις ἐπὶ θυόμενον ἥλιον ⁸¹.

κ'. Εὐθύς δὲ οὖν ὁ Ναχοραγὰν πόρρω τῶν νυκτῶν τὰς ἀκάτους ὁπσας ἐφ' ὁμαζῶν ἐπῆγγετο, ἐς τὸν ποταμὸν ἐμβάλων καὶ συζεύξας, λαμβάνει τοῖς Ῥωμαίους γέφυραν τέ τινα ἐξ αὐτομάτου πηξάμενος, καὶ ἅπαν τὸ πλῆθος ἐς τὸ ἀντιπέραν διαβιβάσας· ἐβούλετο γὰρ ἐς τὰ πρὸς νότον ἄνεμον ἀφικέσθαι ⁸² τοῦ δατοος, ὅθεν δὴ αὐτῷ οὐδαμῶς ἡμελλε τὰ βεῖθρα τοῦ ποταμοῦ κύλυμα ἔσεσθαι τῷ περιβόλῳ πελάζοντι· ὑπὸ γὰρ τὸ ἀρκτῶν καταρρέει καὶ παρατείνεται μέρος. Καὶ ὁ μὲν ἀμφὶ τὸ περίορθρον ἄρας ἐκ τῆς ὀχθῆς, εἶχετο τῆς πορείας, καὶ τὴν Νῆσον ὡς ἀπωτάτω παραμεψάμενος, ἀνὰ τὰ πρόσω ἐχώρει· μόλις δὲ περὶ πλῆθους ἀγορὰν οἱ Ῥωμαῖοι τὴν διάβασιν ἐγνωκότες, διατράχθησάν τε καὶ ⁸³ περὶ πλείστου ἐποιούντο προτερῆσαι ἀνὰ τὸ δατυ τοὺς πολεμίους. Τοιγάρτοι τὰς τε τριήρεις καὶ ὅσοι τρια-

vero volens ac libens exercitum hinc abduzeris, scito, o bone, quod per vim profigaberis. Certissimam enim habeo victoriam, eamque nihilo difficilius mihi comparavi quam hanc possessionem; simulque hæc dicens, annulum, quem gestabat, ostendebat. Ad hæc subjiciens Martinus: Et mihi, inquit, pax in votis summoque in pretio est, teque eam proponentem et constituentem juro; melius vero hæc nos perfecturos putarim, si tu quam citissime in Iberiam te transtuleris, ¹⁸² ego vero Muchirisim me recepero, atque ita de rebus nostris dispicimur. De victoria vero liceat tibi jaciabunde arroganterque loqui, eamque inter venales et nostro arbitrio subiectas ac parabiles res collocare. Ego vero victorias Dei unius voluntate librari censeo eamque non ad fastuosos valdeque elatos vergere, sed ad eos, quibus ille omnium productor atque moderator annuerit. Hæc cum Martinus perstrenue honestissimeque respondisset, barbari arrogantia offensus, pace infecta, a mutuo colloquio discesserunt; atque hic quidem ad castra, Martinus vero in Insulam se recepit. Nachoragan autem nequaquam ibi commorandum censens, ad Phasidem urbem se conferre statuit, eoque potius Romanos evocare. Facillimum enim expugnatum illic esse propugnaculum audierat, quippe quod totum e lignis exstructum esset, et circumjectos campos patentes et castris metandis aecommodatos haberet. Atqui urbem Phasidem a fluvio ei cognomine ita vocatam esse, omnibus, arbitror, est notissimum; qui quidem fluvius Phasis non procul ab ea fluit, et circa ipsam in Euxinum Pontum fertur. Ad litus enim et ostia urbs sita est; distat autem ab insula sex summum parassangis occasum versus.

Πρὸς γὰρ τῷ αἰγιαλῷ καὶ ταῖς ἐκβολαῖς τὸ πόλισμα ἱερυται· ἀφίστηκε δὲ τῆς Νήσου ἐξ μάλιστα παρασάγγαις ἐπὶ θυόμενον ἥλιον ⁸¹.

¹⁸³ 20. Confestim itaque Nachoragan in tempesta nocte scaphis, quotquot secum plaustris advexerat, in flumen immissis atque inter se junctis, insciis Romanis pontem stravit, et exercitum universum in oppositam ripam transmisit. Cupiebat enim in eam oppidi partem, quæ austrum spectat, pervenire; e qua parte Phasidis fluventa nequaquam sibi impedimento fore videbantur muro appropinquanti; nam is in borealem delabatur et protenditur partem. Nachoragan itaque sub primum diluculum movens e ripa iter suum continuavit, (Insulaque quam remotissime præterita ad ulteriora processit. Romani vero cum vix tandem hora diei sexta pleno jam foro cognovissent Persas flumen trajecisse, vehementer perturbati erant, summaque vi adnitebantur hostes

VARIE LECTIONES.

⁷³ τὰ om. R. ⁷⁴ ἐνθάδε R. ⁷⁵ ἔχων περιδ. R. ⁷⁶ ἐπεδείκνυσεν R., ἐπεδείκνυτο vulg. ⁷⁷ ἐπιτεύσῃ R., ἐπιτεύσοι vulg. ⁷⁸ καὶ ante τῇ om. R. ⁷⁹ τὸν Φάσιν R., τὴν Φ. vulg. ⁸⁰ εὐόμαλα R., intrpr. exaequatos et patientiores, εὐέμβολα vulg. Secutus sum, constantiæ causa, auctoritatem codicis, in prioribus certe libris Lugdunensi longe præstantioris. ⁸¹ stadiis centum intrpr. (πέντε παρ.) ⁸² ἰκέσθαι R. ⁸³ γε καὶ R.

circa oppidum prævenire. Quocirca tremibus omnibus et actuariis triginta remorum navibus, quotquot in portu stationem habebant, milite completis, celerrime secundo flumine ferebantur. At Nachoragan eos anteverterat, jamque ad medium inter Insulam et urbem locum pervenerat, totamque fluminis latitudinem lignis lembisque inter se junctis interseperat; elephantorum caterva retro opposita, quantum et quousque illi progredi potuerant. Romanorum vero classis eminens id conspicata, **184** puppim reflexit, validoque retrorsum remigio utens et magna vi ac difficultate contra adversum rapidi fluminis impetum nitens, sese recepit; duas nihilominus naves vectoribus vacuas Persæ ceperunt; viri enim, cum etiam sese captum iri viderent, undis seipsum audacter commiserunt, pro majore, uti arbitror, et præsentis periculo minus eligentes, et fortunæ incertitudinem periclitari malentes. Quocirca et levissime in undas desiliebant, et in imo maxima ex parte gurgite nantes ægre ad suos evaserunt. Tum itaque Romani Buzem quidem apud insulam reliquerunt, cum suis copiis res illic omnes curaturum et, si opus esset, opitulaturum; reliqui vero omnes transversim trajecto flumine, aliaque per continentem incedentes viâ, ne in eadem, quæ hostes insidebant, loca venirent, in urbem Phasidi fluvio cognominem perveniunt; portisque recepti præfecti præsidia per muros suo quæque ordine disponunt; neque enim putabant sese viribus pares fore, si stataria pugna præliandum esset. Primus igitur Justinus Germani filius cum suo agmine in editissima urbis parte ad mare vergente locatur: exiguo vero abhinc spatio præfectus stabat et Martini copiarum. Sub ipsum autem medium Angilas, Mauros penes se habens peltatos et hastigeros, Theodorus vero Tzannos **185** gravioris armaturæ, et Philomatus Isauros funditores et jaculatores habens; neque procul ab iis stationem habebat Langobardorum et Herulorum manus, ductante utrosque Gibro; reliqua muri pars in subolanum desinens Orientalibus agminibus sub Valeriano præfecto constitutis curæ erat. Hunc itaque in modum Romanus exercitus in muri præsidio erat dispositus.

21. Vallum etiam munitissimum exterius ipsis exstructum erat, e quo primos hostium insultus sustinere possent, quique muro vice propugnaculi esset, cui non immerito utpote ex lignis constructo metuebant, et alioquin non una in parte præ vetustate vitium fecerat; ideoque etiam amplissimam in orbem fossam duxerant, quæ ita aquis

A κόντοροι παρόρμου πληρώσαντες, δέυτατα [P. 96] τοῦ ποταμοῦ ὡς τῷ ῥῷ κατεφέροντο. Ἀλλὰ φθάσας ὁ Ναχοράγαν ἀμφὶ τὸ μεσαίτατον τῆς τε Νήσου καὶ τοῦ ἄστεος ἐτόγγανεν ἥδη, ξύλοις τε καὶ λέμβοις τὸ εὖρος ἀπὸν τῆς δίνης διαφραζάμενος, τὸ τε τῶν ἐλεφάντων στίφος ὀπισθεν ἐπιστήσας, ἐς ὅσον οἶόν τε ἦν αὐτοῖς τῆς βάσεως ἐφικνεῖσθαι. Ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων στόλος ταῦτα πόρρωθεν ἰδόντες αὐτίκα πρόβηκεν ὡς ἐκρούοντο, πολλῇ τε χρώμενοι ἐς τοὺς μπαλιν τῇ εἰρεσίᾳ, χαλεπώτατα πρὸς τὸ ἀντίπρωρόν ὡς τε καὶ βούδες τῆς φορᾶς ἀνταναγόμενοι, ἀπεχώρησαν. Δύο δὲ ὁμῶς ναὺς κενὰς τῶν ἐμπλεόντων εἶλον οἱ Πέρσαι. Οἱ γὰρ δὴ ἄνδρες ξυλλαμβάνεσθαι μέλλοντες, τοῖς ὕδασι παραδοῦναι σφᾶς αὐτοὺς εὐτολμώτατα κατεβάβρησαν, ἀντὶ τοῦ μελίζοντο, οἶμαι, καὶ προῦπτου κινδύνου τὸ ἐλαττον δεινὸν δῆπου ἐλόμενοι, καὶ μετέσχον μᾶλλον τῶν ἐκ τῆς τύχης ἀδύλων. Τοιγάρτοι ἀφῆλάντο ὡς κουφότατα καὶ ὑποδρύχιοι ἐπιπλεῖστον διανηξάμενοι, μόλις ὡς τοὺς οἰκίους ἀπεχομίσθησαν. Τότε δὴ οὖν οἱ Ῥωμαῖοι Βουζῆν μὲν τὸν στρατηγὸν ἀνὰ τὴν Νῆσον κατέλιπον, ἅμα τῷ οἰκίῳ στρατεύματι ἐπιμελησόμενόν τε τῶν τῆδε ἀπάντων, καὶ ἀλεξήσονται ἐς ὃ τι δεήσει· οἱ δὲ ἅλιοι πάντες κατὰ τὸ ἐγκάρσιον τὸν ποταμὸν περαιωθέντες, καὶ διὰ τῆς χέρσου ἐτέραν τινὰ ὁδὸν πορευόμενοι, ὡς μὴ κατ' αὐτὰ τοῖς πολεμίοις χωρῆσαι, παραγίνονται ἐς ἐκεῖνον δὴ τὸ τοῦ Φάσιδος ἐπὶ νηυσὶν ἄστου, καὶ εἰς αὐτὴν τῶν πυλῶν παρελθόντες, διεδάσαντο στόχηθῶν οἱ στρατηγοὶ τὴν φρουρὰν τοῦ περιβόλου. Οὐ γὰρ ὥσων ἀξιόμαχοι εἶσθαι, εἰ γε συστάδην παρατάξασθαι πειραθῆεν. Πρῶτος μὲν οὖν Ἰουστίνος ὁ Γερμανοῦ καὶ ὁ ἀμφ' αὐτὸν ὁμιλος ἐν τῷ ἀκροτάτῳ μέρει τῷ πρὸς θάλατταν νεύοντι ἐτετάχατο· βραχὺ δὲ τι ἀπωτέρω Μαρτίνος εἰστίκει ὁ στρατηγὸς καὶ αἱ Μαρτίνου δυνάμεις· ἀμφὶ δὲ τὸ μεσαίτατον Ἀγγίλας μὲν ἔχων Μαυρουσίους πελταστὰς καὶ λογχοφρούς, Θεόδωρος δὲ Τζάνους ὀπλίτας, καὶ Φιλομάχιος Ἰσαύρους σφενδονήτας καὶ ἀκοντοβόλους. Ὀλίγη δὲ τούτων ἀποκεκριμένοι ἐφρούρουσαν Λαγγιβάδων ἀπόμοιρα καὶ Ἐρούλων, Γίβρος δὲ ἦγετο ἀμφοτέρων. Τὸ δὲ λοιπὸν ἅπαν τοῦ τείχους, καὶ πρὸς ἀπηλιώτην ἀνεμολύλλον, τοῖς ἐφίοις τάγμασιν ἐπεφρόντιστε, ὑπὸ Βαλεριανῷ στρατηγῷ ταττομένοις. Οὕτω μὲν ὑπὲρ τοῦ ἐρύματος ἡ τῶν Ῥωμαίων στρατιά ἐν κόσμῳ παρίστατο.

κα. Ἐν δὲ αὐτοῖς καὶ χαράκιμα ἐμπροσθεν κατερώτατα ἐξεργασμένον, ὡς ἀντίχειν εὐθὺς πρὸς τὰς ἐπιδρομὰς, καὶ ὅν ἐν προβόλου μέτρῳ ἐγκεῖσθαι τῷ τείχει. Ἐδεξίσαν γὰρ εἰκότως ἐπ' αὐτῷ, ἅτε δὴ ξύλοις τε πεποιημένῳ, καὶ ἄλλως ὑπὸ χρόνου πολλοῦ διεβρυχέσθαι. Τῷ τοι ἄρα αὐτοῖς καὶ τάφος μάλα εὖρετα περὶ ὠρύοντο, ὕδατος

VARIE LECTIONES.

Ἔντε τοῦ ποτ. add. R. ὕδ. ὡς ἐφικνεῖσθαι R, ἀφικνεῖσθαι vulg. ὡς πρὸς μνησ. R. ὡς χρώμενος R. ἀντίπρωρόν R. ἀντίπρόν vulg. εὐτολμώτατα R. ἀφῆλάντο R. οὖν om. R. πάντες R. παρατάξασθαι R, παρατάξασθαι vulg. θάλασσαν R. Μαυρουσίους Sph. Par. Τζάνους vulg., Τζάνους R. Λαγγιβ. Par. τεταγμένοις R. παρίστατο R, πατετίτατο (sic) vulg. ὅν aut delendum est, aut in οἶον mutandum. τε om. R.

τε ἤδη μεστὴ καὶ ὑπερχυλὴς ἐγεγόνει, ὥς καὶ τοὺς Ἀ σκόλοπας, οἱ δὲ ἐτύχανον ξυνεχόμενα ἐμπει-
γότες, διαλανθάνειν καὶ [P. 97] ἀποκεκρούσθαι· τῆς
γὰρ λίμνης, ἣν δὴ σμικρὰν^α θάλατταν ὀνομάζουσι,
τὴν ἐς τὸν Εὐξείνιον Πόντον ἐκροὴν φερομένην ἐν-
ταῦθα μετοχετεύσαντες, ῥαδίως ἅπαντα ἐπλησαν.
Νῆες δὲ φορτίδες μεγάλαι πρὸς τῇ^β κυματωγῇ τῆς
θαλάττης καὶ ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Φάσιδος πλησιαι-
τάτα τοῦ ἄστεος ἐφορμύσαι, μετώρους εἶχον τὰς
ἀκάτους, καὶ ἀμφ^γ αὐτὰ δὴ ποτὰ καρχήσια τῶν
ιστῶν ἀνιμηθείσας καὶ βεβαίως καταλειρουμένας, ὥς
πολλῶ ἀνέγινεν τὰ μεγέθη τῶν πύργων καὶ ὑπερφέ-
ρεσθαι^δ. Ἄνω δὲ στρατιῶται εἰστέκασαν, καὶ τῶν
ναυτῶν ὅποσοι εὐθαρσεῖς τε καὶ πολεμικώτεροι, τόξα
τε^ε φέροντες καὶ σφενδόνας, μηχανὰς τε ἐκτεθόλους
ἐνθήμενοι, πρὸς τὸ ἐνεργῶν ἤδη ἐσκευασμένας, ἀλλὰ
γὰρ καὶ ἑταίροι νῆες διὰ τοῦ ποταμοῦ ἀνηγγίμναι, ἐπὶ
θάτερον μέρος παρήσαν, ὥς δὲ^ς Βαλεριανὸς ἐπει-
στήκει, ὁμοιότητα ταῖς ἄλλαις ἐξηρτυμέναι, ὥς ἂν
ἐκατέρωθεν οἱ πολέμιοι ἐξ ὑπερβεβίωτον βαλλόμενοι
ἀποκρούοντο^α, πελασεύοντες τῇ πολιορκίᾳ. Ὡστε
δὲ ταύτας δὴ τὰς ἐν τῷ ποταμῷ ναῦς ἦκιστα ὑπὸ
τοῦ πηλιαίνεσθαι, Λαβραγέζας^β. Ἄντης ἀνὴρ, τα-
ξίαρχος, καὶ Οὐννὸς τις λοχαγός, Ἑλμύγειρος^γ
ὄνομα, οὗτοι δὲ, προστεταγμένοι αὐτοῖς ὑπὸ τῶν
στρατηγῶν, ἐπακτρίδας τινὰς ἀμφιπρόμους δέκα
πληρώσαντες ἐκ τῆς ἀλ. σφίντι ἐπομένης δυνάμεως,
καὶ ὥς ἀνωτέρω προελθόντες, ἐφορούρου ξὺν ἀγρυ-
πνίᾳ, καὶ περιεσκόπων τὰς διαβάσεις ἐπιπλέοντες,
νῦν μὲν ἐν μέσῳ τῷ ῥείθῳ, νῦν δὲ ἐφ' ἐκατέρας^δ
τῆς ὁχθῆς. Καὶ τοίνυν ἐνταῦθα ξυνηγέθη τερπνόν
τι λίαν καὶ ἐπίχαρι ὥς ἐν πολέμῳ καὶ παρατάξει.
Ἔτι γὰρ τούτων ἀνωτέρω αἱ Ῥωμαῖκαὶ δύο^ε τρια-
κόντοροι, ἃς δὲ ἐμπροσθεν ἔφην κενὰς ἀνδρῶν ὑπὸ
τῶν Περσῶν ἀφρησθαι^ς αὐταὶ δὲ οὐκ αἱ τριακόν-
τοροι, ὁπλίτας ἔχουσαι Μήδους, ἐν τῷ ποταμῷ ἐναυ-
λοχοῦντο καλωδίαις τῆς γῆς^ς ἐξηγμέναι. Νυκτὸς
δὲ ἐπιλαβομένης, οἱ μὲν ἄνδρες ἐν αὐταῖς ἐκάθευ-
δον ἅπαντες· τοῦ δὲ ῥοῦ πολλοῦ φερομένου, καὶ
τὰ πείσματα διατεινόντος τῇ ὑπαγωγῇ τῶν ἐκεί-
νων, ἀπορρήγνυται τῇ μίᾳ ὁ δεσμός ἐξαπναιώς·
ἄπειρον δὲ αὐτὴν ἡ θίνη λαβοῦσα καὶ ἐλευθέραν, καὶ
οὔτε εἰσελάας ἀντιπραττούσης, οὔτε πηδάλιου ἔχου-
σας^ς ῥωθὶ που^α ἰθύνοντες, κατάγει πως αὐτὴν ὀξύτατα
ἐς τὸ πρόσω, καὶ παραδίδωσι τοῖς ἀμφὶ Λαβραγέ-
ζαν^β Ῥωμαῖοις. Οἱ δὲ εἰσδόντες^γ, ἄσμενοι εἰλον
αὐτοῖς ἤδη ἡ ναὺς κενὴ πρότερον ἀπαιθούσα, τότε
χρῆ^δ. Ἐν τούτῳ δὲ ὁ Ναχοραγὰν ἀπάση τῇ δυνάμει
ἄρας ἐκ τοῦ στρατοπέδου, τῷ ἄστει ἐπὶ λαζεν, ἀκρο-
βολίσασθαι τε βουλόμενος, καὶ ἀποπειραν ποιήσα-
σθαι τῶν Ῥωμαίων, εἰ ἐπεξίασι· ταύτη τε σαρφέ

erat referta, ut ea ipsa labris effusa acuminatos
etiam palos, qui dense sufflxi erant, obtegeret, ita ut
cerni non possent. Lacum enim, quem parvum
mare appellant, et in Pontum Euxinum fertur,
eo derivant, facileque omnia repleant; naves
etiam onerariæ grandiores quam proxime ad urbem
admotæ sublimes habebant corbes, ad ipsa malo-
rum carchesia subveotos, firmissimisque vinculis
dependentes, ut et turribus magnitudine alti-
tudineque longe 186 essent superiores; de-
super stabant milites, et nautæ quocumque audacio-
res erant et bellicosiores, arcus gestantes et fun-
das, aliasque machinas imponentes, ad idoneum
usum præparatas; sed et aliæ naves per fluvium
adductæ ex utraque parte aderant, quibus præerat
B Valerianus, simili modo atque aliæ instructæ, ut
hostes utrinque ex editioribus locis icti propulsa-
rentur, si propiore obsidione urbem premere vel-
lent. Ne vero naves hæ in fluvio dispositæ facile a
quoquam lædi possent, Dabragezas tribunus, na-
tione Asia. et quidam ordinum ductor, Elmingi-
rus nomine, prout eis per præfectos mandatum
erat, decem actuiarias naves bipuppes et copias,
quibus præerant, instruxerunt, quibus altius pro-
vecti magna cum vigilantia fluvium tuebantur,
transitusque omni ex parte circumspicientes obser-
vabant, modo medio fluminis alveo, modo huic
modo alteri ripæ adnavigantes. Interea jucundum
quid et gratiosum ut in bello et prælio ibi accidit.
C Ulterius enim adhuc quam hæ naves onerariæ tri-
ginta remorum, quas supra dixi milite vacuas a Per-
sis captas fuisse; hæ, 187 inquam, naves militibus
gravis armaturæ erant instructæ, atque ita rudenti-
bus ad oram alligatæ; noctu vero dormientibus
in eis universis, cum æstus ingens esset obortus
et rudentes distenderet, depressione agitationeque
navigiorum alterius illarum vinculum repente est
disruptum; quam cum vortex solutam liberamque
accepisset, neque illi vel remigio obniti, vel guber-
naculo aliorum eam dirigere possent, abreptam
rapidissimo celerissimeque ad Romanos, quibus Da-
bragezas præerat, defert, qui quidem eam conspi-
cati, læti ceperunt, insperataque captura sunt gavi-
si, quod navis, quæ antea vacua ab ipsis abierat,
D viris plena rediisset.

τὸ θήραμα, καὶ ἐπετέρποντο τῇ ξυντυχίᾳ, ὅτι γε
δὴ ἀνδρῶν ἀνάπλευς ἐπαυήεν.

22. Interea Nachoragan cum universo exercitu
e castris movens urbi appropinquavit, velitando et
jæculando tentare volens Romanos, an eruptionem
facerent; eaque ratione apertissime cognoscere, quo

VARIE LECTIONES.

^α μικρὰν et ^β εἰς R. ^γ τῇ κυματωγῇ Suid. s. h. v. τῇ κυματωγῇ Lugd. et ed. pr., τῇ κυματώδεϊ γῇ R.
θαλάσσης R. ^δ ὑποφέρ. R. ^ε post τόδε om. R. ^ς Pro ὧ δὲ R habet lacunam, super quam recentior
manus adscriptis: αἰς ^α χροῦοντο R. ^β Λαβραγέζας Ἄντης ἀνὴρ. Egregiam hanc emendationem a Leun-
clavio, ni fallor, profectam præbet mg. R., ubi in ordine scribitur Λαβραγέζας ἄν τις. Vulg. Λαβραγέζαν
της, inlpr. Dabragezas vir quidam. Antea Sclavorum natio sunt ex quorum nomine Anticum se dixit Justi-
nianus. ^γ Ἑλμ. R. ^δ δύο om. R. ^ε Pro τῆς γῆς R τισίν. ^ς πω R pro που. ^α Λαβραγέζαν R α. 2
m., Λαβραγέζοις 1 m., Dabracezes inlpr., Λαβραγέζαν vulg. ^β ἐπιδόντες R.

pacto sibi sequentem diem res bellicæ preparandæ essent. Persæ itaque simul atque ad teli jactum pervenerunt, confestim more suo ingentem sagittarum vim emittunt, multisque Romanorum vulneratis, alii quidem adhuc pugnando resistebant, alii pugna excesserant. Angilas vero et Philomathius et ex ipsorum agminibus viri ducenti, tametsi Martinus universo exercitui imperarat, ut suo quisque loco se contineret atque tuto pugnaret, nihilominus tamen e porta ipsis proxima evolantes, in hostem ferebantur. Theodorus vero Tzannici agminis dux initio quidem suos continuit impetumque repressit, temeritatis eos arguens; cum vero illi dicto audientes non essent, ipse etiam se pluribus non quidem libens adjunxit, et cum illis in hostem ivit, ne timidus censeretur, eaque sola de causa honestum consilium speciose prætexere. Factum enim ei nequaquam probabatur, particeps tamen illius esse volebat, quemcumque tandem exitum esset habiturum. Et certe parum aberat quin omnes ibi simul periissent, nisi aliud quoddam consilium a Deo corroboratum saluti eis fuisset. Dilimnitæ enim qui eo loci stationem habebant, instructæque acie stabant, contempta adventantium paucitate, quieti eos operiebantur, neque se loco suo dimovebant; cum vero jam propius accessissent, confestim sinuatis diductisque cornibus universos circumveniunt, et in orbem veluti corona cingunt. Romani autem omni ex parte conclusi, non jam de damno ullo hostibus inferendo cogitabant; præclarum vero atque inauditum facinus censebant, si ulla ratione possent evadere. Conglobati itaque prætensis hastis confertim in hostes, qui oppidum versus stabant, irruunt; qui cum eos maximo impetu et tantquam desperata salute in se ferri viderent, confestim aciem inter sese mutuo dirimerunt ac separarunt, hominum cum certa propemodum morte luctantium et extrema audientium, neque quo ipsa audacia evasura esset reputantium impetum nequaquam sustinentes. Sic itaque permittentibus Persis Romani effugio elapsi læti sese intra murum receperunt, simulque portam clauserunt. In tantum discrimen venerant, nulla alia re præclare gesta, quam quod sola fuga salutem sibi peperissent.

23. Persarum vero bajuli, qui jamdudum in opplenda fossa laborant, jam illam totam opplerant; et quidquid omni ex parte abruptum divulgumque fuerat, compositum jam adæquatumque erat, ita ut exercitui oppugnationem muri adituro locus pervius esset, et arietes aliæque machinæ expugnandis urbibus accommodatæ non difficulter mœnibus admoveri possent. Plus vero temporis quam

στατα διαγνώnai, ὅπως αὐτῶς εἰς ἐτέραν τὰ ἐς τὸν πόλεμον παρασκευαστέα. Τότε δὴ οὖν οἱ Πέρσαι, ἐπειδὴ ἐς τόδου βολὴν ἀφίκοντο, αὐτίκα οἶγε, τοῦτο δὴ αὐτοῖς τὸ εἰθισμένον, θαμὰ ¹⁶ ἐπετοξάζοντο· πολλοὶ τε τῶν Ῥωμαίων τραπέντες, οἱ μὲν ἐτι ἀνυόμενοι ἀντείχον, ἔνιοι δὲ [P. 98] καὶ ἀπόμαχοι ἐγίνοντο. Ἀγγίλας δὲ καὶ Φιλομάθιος καὶ τῶν ἀμφ' αὐτοῖς ταγμάτων ἄνδρες ἐς διακοσίους, καὶ ταῦτα προειρημένον ἀπάσῃ τῇ στρατίᾳ ὑπὸ Μαρτίνου μένειν ἕκαστον κατὰ χώραν, καὶ ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς ἀπομάχεσθαι, οἱ δὲ τὴν καθ' αὐτοῦς πύλην ἀναπετάσαντες, κατὰ τῶν πολεμίων ἐχώρουν. Θεόδωρος δὲ ὁ τοῦ Τζαννικοῦ ¹⁷ ὁμίλου ταξίαρχος, ἐπέιχε μὲν τὰ πρῶτα, καὶ ἀνέκοπτε τὴν ὁρμὴν, νεμεσῶν αὐτοῖς τῆς προπετείας. Ἐπεί δὲ οὐκ ἐπειθοντο, ὑπήγετο καὶ αὐτὸς τοῖς πλείστοις, οὗτοι ἐκίων, καὶ ἐνεδίδου, εὐθύς τε ἐφοῖτα σὺν ἑκείνοις, ὥς μὴ ἀποδειλιῶν ¹⁸ νομισθεῖν, τοῦτο τε ἕνεκα μόνου τὸ εὐπρεπὲς τῆς εὐδουλίας προίσχεσθαι· ἤρεσκε μὲν γάρ αὐτὸν οὐδαμῶς τὰ ποιούμενα, μετέχειν δὲ ὅμως αὐτῶν ἠνείχετο ἐς ὅ τι ἀρα καὶ τελευταῖαιεν. Καὶ μικροῦ γε ἅπαντες αὐτοῦ διεφθάρησαν, εἰ μὴ τις αὐτοῦς ¹⁹ ἐτέρα δίδωσκε γνῶμη ἐκ τοῦ Κρείττονος ἐπιβρώσθεισα. Οἱ γὰρ Ἀλιμνίται ἀνὰ τὴν ἑκείνην χῶρον ἐστῶτες καὶ ἐς φάλαγγα ζυνταταγμένοι, ἐπειδὴ κατεῖδον τὴν ὀλιγότητα τῶν ἐπερχομένων, οὐδεδέχοντο γὰρ αὐτοῦς ἡσυχῇ καὶ ἀνέμενον. Ὡς δὲ ἀγχοῦ ἤδη παρήσαν, αὐτίκα οἶγε ἡρέμα τὰ κέρα ἐπικολπώσαντες ²⁰, περιβάλλουσιν ἅπαντες, καὶ ἐς ἀκριθεὶς κύκλωσιν ἐγκατείργον. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι πάντοθεν περιειλημμένοι, δρᾶσαι μὲν τοιοῦτον οὐδὲν ὅτιον τοὺς πολεμίους διανοοῦντο· εὐκτόν δέ τι αὐτοῖς ἐδόκει καὶ ἀπιστον, εἴγε ἀμωσγέπως διαδράσαιεν. Καὶ δὴ ἐπὶ σφᾶς ἐλιχθέντες, καὶ τὰ δόρατα προβεβλημένοι, ἐμπέπτουσιν ἀθρόον τῶν πολεμίων τῆς πρὸς τῷ ἀσπεί ²¹ ἔφεστηκόσιν. Οἱ δὲ ἐσιδόντες αὐτοῦς πολλὴ τῇ βύρῃ φερομένους, καὶ οἷον ταῖς ἐλπίσιν ἀπειρηκότας, δέιστησαν εὐθύς ἀπ' ἀλλήλων, καὶ ἀπεκρίθησαν, οὐκ ἐνεγκόντες ἄνδρας δυσθανατώντας, καὶ ὅποι αὐτοῖς τὸ θράσος χωρήσει, οὐ λογιζομένους. Οὕτω δὲ ἐκείνων ἐφέντων, ἐκδραμόντες οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τὸ παρεῖχον ²², ἄσμενοι αὖθις εἰσω τοῦ περιβάλλου ἐγένοντο, καὶ τὴν πύλην ²³ προσήρραξαν. Παρὰ τοσοῦτον μὲν κινδύνου ἵκοντο, οὐκ ἐπ' ἄλλῃ τῇ ἀριστεύσαντες, ἢ μόνῃ τῇ διαφυγεῖν καὶ ἀποσωθῆναι.

κγ'. Τοῖς δὲ τῶν Περσῶν ἀχθοφόροις ἐκπλείστου διαπονουμένοις ἐς τὸ ²⁴ τὴν τάφρον καταχωνύναι, τότε δὴ ἅπανα αὐτοῖς ἀνεπέληστο, καὶ συνήπτο ἀπανταχόθεν τὸ ἀπεβρώγες καὶ μεμερισμένον, ὥς καὶ βάσιμον εἶναι τὸ χωρίον στρατιᾷ τειχομαχοῦσῃ, καὶ τὰς ἐλεπτολεῖς μηχανὰς οὐ χαλεπῶς ἐνθίνδε προσάγεσθαι. Μακρὸς ²⁵ δὲ αὐτοῖς ἡ κατὰ τὴν πολυ-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ θαμὰ om. R. ¹⁷ Τζαννικοῦ R. ¹⁸ δειλῶν R. ¹⁹ αὐτὸς Sph. Par. ²⁰ ἐπικολπώσαντες R, ὑποκ. vulg. ²¹ τὸ ἀσπεί R. ²² Παρεῖχον R e Lugd. corr. παρήχον vulg. ²³ πόλιν R. προσήρραξαν R., προσεῖραν vulg. ²⁴ ἐς τὸν (punctis subditis) ταφρὸν R. ²⁵ μακρότερος conj. Cl., inlpr. plus temporis quam. ἢ κατὰ R, καὶ κατὰ vulg.

χειρίαν ἐν τῷδε τῷ ἔργῳ χρόνος ἐτερίθη. Αἰθους γὰρ Ἀ κατὰ τὸ μᾶλλον [P. 99] καὶ χούν ἐμβαλόντες, οὐ
 ῥαδίως πρὸς τὰς συγκλείσεις ἐξήρχοντο, φύλων οὐ μάλα
 παρόντων, οἱ μὴ ὁπόσα πόρρωθεν ἐκ τῆς νύκτος
 κατατέμνοντες ξὺν πόνῳ πολλῷ διεκόμεζον. Οἱ γὰρ
 Ῥωμαῖοι ἐτύγχανον ἤδη πρότερον ἅπαντας τοὺς ἀμφὶ
 τὸ ἄστυ ἀγροὺς ἐμπήσαντας, καὶ πρὸς γε τὰς τῶν
 ὁδοιπόρων καταλύσεις καὶ εἰ τι ἑτερον ἐνδιαίτημα
 ὡς πλησιαστάτα ἴσχυον. Τοῦτο δὲ ἔδρασαν, ὡς ἂν
 μὴ τὴν ἐνθὺνδε ὕλην οἱ πολέμοι πρόχειρον ἔχοντες,
 εὐκόλως τὰς ἐπιτεχνήσεις τῶν ἔργων ποιοῖντο.
 Ἐκεῖνον μὲν οὖν τῆς ἡμέρας οὐδὲν τι ἀξιαφήγητον
 ἄλλο ἐπράχθη, ἀλλὰ, νυκτὸς ἐπιφοιτώσης, ὁ Ναχο-
 ραγὰν ἅμα τοῖς πληθεσιν ἐς τὸ στρατόπεδον ἐπανή-
 κεν· τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ὁ Μαρτίνος τὰ τε τῶν οἰκείων
 φρονήματα ἐπιρρῶσαι βουλόμενος καὶ τοὺς ἐναντίους
 ἐκπλήξαι, ἥθροισε μὲν ἐς ταῦτ' ἅπασαν τὴν τῶν
 Ῥωμαίων στρατίαν, ὡς δὴ τι τῶν παρόντων περὶ
 διασκηφόμενος· εἰσφοιτᾷ δὲ ἀθρόον ἐς μέσον (οὕτω
 πρὸς αὐτοῦ ²⁶ μεμελετημένον ²⁷) ἀνὴρ τις τῶν οὐ-
 λῶν γνωρίμων, κονιορτοῦ γε ἀνάπλευς, καὶ ὅς ἐκ
 μακρᾶς ὁδοπορίας εἰκάζεσθαι, ἤκειν τε ἔλεγεν αὐτίκα
 ἐκ Βυζαντίου, καὶ γράμμα τοῦ βασιλέως ἐπιφέρει-
 σθαι. Λαβὼν δὲ τοῦτο ἀσμενέστατα δῆθεν ὁ στρατη-
 γός, καὶ ἀνελίξας, οὐκ ἐν ἀπορρήτῳ καθ' αὐτὸν ἀνε-
 λέγετο, οὐδὲ μόνοις τοῖς ὁμμασιν ἡσυχῇ διῶν τῷ
 νῷ ²⁸ εἰσήγε τὰ γεγραμμένα, ἀλλ' ἀνέδοξα λαμπρῶς τῇ
 φωνῇ, ὡς ἂν ἅπαντες ἐπαύσιεν. Καὶ τῷ μὲν βιβλι-
 οδίῳ ἐκείνῳ ἴσως ἄλλο τι ἐνεγέγραπτο, ἥν δὲ ὁμοῦ
 τὰ βοῶμενα τάδε· Ἐστάλαμ' ἐν σοὶ καὶ ἑτέραν
 στρατίαν, οὐ μείον τῆς προσούσης ²⁹· καί τοι εἰ
 καὶ πολλῷ πλείους οἱ δυσμενεῖς τυγχάνουσιν
 ὄντες, ἀλλ' οὐκ ἐς τοσοῦτον ἡμᾶς ὑπερβαλοῦν-
 ται τῷ πλήθει, ὁπόσον ὑμεῖς τῇ ἀνδρίᾳ, ὥστε
 συμβήσεται τὴν τε ὀλιγότητα καὶ τὴν ἀμετρίαν
 τῶν ἰσῶν μὴ ἀφρονητέναι. Ὡς ἂν δὲ μὴδὲ ταῦτα
 ἐκείνοι μεγαλαυχοῖεν ³⁰, δέχου καὶ τοῦτον δὴ
 τὸν στρατὸν, ὥσπερ φιλοτιμίας μᾶλλον καὶ ἐπι-
 δεξιῶς, ἀλλ' οὐ τοῦ ἀναγκαίου χάριν ἀπεσταλ-
 μένους. Θάρσειν τοίνυν καὶ ἔργον ἔχεισθαι σὺν
 προθυμίᾳ, ὡς ἡμῶν οὐδὲν ὀκτιὸν τῶν δούτων
 περιοχόμενων. Εὐθὺς δὴ οὖν ἀνεπυθάνετο, ὅποι ³¹
 εἴη τὸ στρατεύμα. Ὁ δὲ· Οὐ πόρρω εἶπεν, ἀφροστή-
 κασιν, ἢ μόνον τέσσαροι λαζικοὶς ³² παρασάγ-
 γαις. Καταλειπομένη γὰρ αὐτοὺς ἀμφὶ τὸν Νέοκνον ³³
 τινα τῷ προσώπῳ ὑποκρινόμενος· Ἀπ' ὧσ' αὐ-
 θις, ἔφη, ὡς τάχιστα, καὶ οἰκᾶς ἀναστρέφοντων,
 ὡς ἔγωγε οὐκ ἂν ποτε αὐτοῖς ἐφείην ἐνθάδε
 γενέσθαι. Δεινὸν γὰρ εἰ τῶνδε τῶν ἀνδρῶν τῶν
 ἐκπλείστον ἡμῖν ἐνστρατευόμενων, πολλὴν ὅσον
 χρόνον διαπορηθέντων, καὶ πολλὰς πρὸς τοὺς
 πολεμίους παραταξαμένων, ἤδη τε οὐ πόρρω
 ἠρόντων ἐκποδῶν ποιήσασθαι τὸ ἀντίπαλον ³⁴,

pro multitudine operarum eo in opere triverant. Cum
 enim lapides maxima ex parte humumque ingessissent,
 replendæ fossæ hæc non sufficiebant; ligna etenim ad
 manum non erant, nisi procul inde e silva cæsa
 multo cum labore afferrentur. Romani enim jam
 antea agros omnes urbi circumjectos, ac præterea
 omnia viatorum diversoria, et si quæ alia in
 proximo erant domicilia, incenderant, eo ¹⁹⁰ ni-
 mirum consilio, ne hostes, commodam illic aptamque
 suis usibus materiam nacti, facile opera machina-
 rentur. Eo itaque die nihil aliud memorata dignum
 est gestum; nocte autem ingruente, Nachoragan
 se cum copiis suis in castra recepit. Postridie vero
 Martinus cum suorum animos confirmare vellet,
 hostes vero percellere, universum Romanorum
 exercitum in unum coegit, tanquam de præsentī
 rerum statu consultaturus. Confestim vero in me-
 dium venit (ita enim id ipse procuratur) vir quidam
 non admodum notus, pulvere obsitus perinde ac si esset
 longinquum iter emensus; is se recenter Byzantio
 venire dicebat, litterasque ab imperatore afferre;
 quas cum præfectus libentissime accepisset ac resig-
 nasset, non arcane apud se perlegit, neque solis
 oculis tacitus percurrans in animo suo eorum
 summam premebat, sed alta voce recitabat, ut
 omnes exaudirent. Et libello quidem illo fortassis
 aliud quid contineretur; quæ vero recitabantur,
 hæc erant: *Misimus tibi etiam alium exercitum*
non minorem eo quem habes, ac proinde etiamsi
hostes multo sint vobis plures, non tantopere tamen
vos multitudine superabunt, quantum vos fortitudine,
quo fiet ut paucitati et excessui sua etiam constet
æqualitas. Ne vero etiam hoc nomine ¹⁹¹ *illi se*
jactitent, accipe etiam hunc exercitum, honorificen-
tie ostentationisque causa potius, quam quod neces-
sitas ita postularet, missum. Bono igitur animo este,
fortiterque rem gerite, utpote nobis nihil eorum, quæ
expedire videbuntur, neglecturis. Statim itaque in-
terrogatus, ubinam esset exercitus, respondit, qua-
tuor tantum Persicis parasangis, non longius abesse;
relictos enim ipsos circa Neognum fluvium, adhuc
ibi stationem habentes. Ad hæc Martinus iracundiam
quamdam vultu simulans: Retro cedant, inquit,
quam citissime, domumque redeant; neque enim id
unquam permiserim ut nobis sese adjungant. Indi-
gnum enim sit, si cum hi viri jamdudum nobis com-
mitiones fuerint, multoque tempore ingentes nobis-
cum labores sustinuerint, et frequenter adversus
hostes sint præliati, et jam eo rem adduxerint, ut non
procul absint a profligando hoste, et plenissimæ victo-
riæ corona adipiscenda; illi post necessitatem adve-
niant, et tantum non degustatis periculis parem glo-
riam consequantur, bellique exitus illis ascribatur,
et quod omnium est iniquissimum, paria cum hisce

VARIE LECTIONES.

²⁶ πρὸς γ' αὐτοῦ vulg. ²⁷ μεμελετημένον R. ²⁸ τῷ νῷ om. R. ²⁹ προσήκουσας R. ³⁰ ἐκ. μεγ.
 ταῦτ. R. ³¹ ὅπη R. ³² Λαζικοῖς R. Περσικοῖς vulg., inpr. stadiis octoginta abesse: recte quidem quoad
 sensum: cf. supra p. 410 edd. Bonn. v. 20. ³³ Neognum inpr. ³⁴ τὸ ἀντίπαλον R, τὸν ἀντίπ. vulg.

præmia auferant. Cæterum illis quidem ibi manendum censeo, donec ad discessum sint parati, nobis vero hi sufficiunt ad quod reliquum est belli optime conficiendum; simulque his dictis, ad exercitum conversus, An non, **192** inquit, etiam vobis, viri commilitones, ista videntur? At illi, fausta acclamatione præfecti sententiam ut æquissimam approbarent, ipsique multo fidentiores sunt reddituri, perinde ac si nullo alio subsidio indigerent. Præcipue vero ipsos ad contentionem æmulationemque movebat spes spoliiorum; quodque brevi omnia se direpturos sperabant, utpote hostibus deletis; et hoc unum eis erat curæ, quo pacto inter se prædam partiirentur.

ὅσον ἐτέρων οὐ δεῖσθαι προσδοκῆσόντων. Μάλιστα γὰρ αὐτοὺς εἰς ἔριν ἐκίμαι καὶ φιλοτιμίαν ἡ τῶν λαφύρων ἐλπίς, καὶ ὅτι αὐτοὶ ²⁶ οὐκ ἐκ μακρὰν ἅπαντα φροντο κομίσθαι, ὥστερ ἤδη τοὺς δυσμενεῖς ἀνελόντες· καὶ τοῦτο μόνον πεφροντισμένον αὐτοῖς ὅπως τὴν λείαν διανεμοῦνται.

24. Euenit vero etiam aliud, quod Martinus animo præceperat. Rumor enim hic in vulgus sparsus lateque circumvagatus ad ipsos etiam Persas erat delatus; quod utique alter Romanus exercitus ad Neognum fluvium pervenisset, et iamjam se cum aliis esset conjuncturus. Pavor itaque universos invasit, metuentes si, cum tantis laboribus auxilii essent, adversus recentem integrasque vires afferentem exercitum ipsis conflegendum esset. Nachoragan vero nihil cunctatus, mediocrem equitum turmam e Persicis agminibus misit ad eum tractum, per quem putabat transituros illos, de quibus fama deceptus erat; qui cum eo venissent, magna diligentia vigilantiaque utebantur in re supervacanea. Occupatis enim opportunioribus locis, ex insidiis operiebantur eos, qui nequaquam erant venturi, eo videlicet animo, ut in ipsos secure tumultuarieque procedentes, quod nimirum inexpectati **193** venirent, irruerent, progressusque celeritatem retardarent, quoad usque oppidum, expugnatum esset. Atque ita quidem Persarum non exigua manus frustra laborabat, a reliquo exercitu subducta. Nachoragan vero vel sic exercitum eduxit, antevertere scilicet eorum adventum cupiens, qui nullo modo erant venturi; animoque valde elato in Romanos ferebatur, palam jactans atque insuper jurans se eo ipso die urbem totam cum ipsis hominibus incensurum. Oblitus enim erat, uti verisimile est, præ superbia fanaticus iste, quod ad prælium iret, rem adeo dubiam atque incertam, multisque in utramque partem inclinationibus et vicissitudinibus obnoxiam, maxime vero omnium a divina quadam superioreque necessitate dependentem; cum ne parvæ quidem res ultæ in eodem semper statu permaneat, sed etiam infinitæ hominum nationes frequentiaque oppida et vita universa commutentur, subinde et perturbentur, et spes de rebus universis

A καὶ [P. 100] τελεωτάτην ἀναδῆσασθαι νίκην· οἱ δὲ οὕτω κατόπιν τοῦ ἀναγκαίου παρέσονται, καὶ μοιρονοχὶ ἀπογευσάμενοι τῶν κινδύνων, εἰτα τὴν ὁμοίαν ἀποίσσονται δόξαν, καὶ ἐς ἐκείνους ἀνερχεῖται τὸ πέρας· καὶ, τὸ δὲ πάντων ἀδικώτερον, τὰ γέρε ἐπίσης καρπώσονται τοιοῦδε ²⁸. Ἀλλ' ἐκείνοι μὲν αὐτοὺ μετῴκα, ἐς ὅσον ἐς τὴν ἀποπορείαν παρασκευάσασθαι, ἀποχρήσουσι δὲ ἡμῖν οὗτοι τὸ λειπόμενον τοῦ πολέμου ἀριστα καταργήσασθαι. Καὶ ἅμα ἐς τὰ πλήθη ἐπιστραφεῖς· Ἡ οὐχὶ καὶ ἡμῖν ταῦτα, ἔφη, δοκεῖ, ὦ ἄνδρες, ξυστρατιῶται; Οἱ δὲ ἐπευφύμησαν ξὺν βοῇ, καὶ δίκαια εἶναι ἀνέκραγον τὰ τῷ στρατηγῷ βεβουλευμένα. Καὶ οἱ μὲν θαρραλωτέρου ἐγγένηντο, καὶ

B καὶ δ'. Ἀπίθη δὲ ὁμοῦ καὶ θάταρον τῶν Μαρτίνου διανοημάτων. Ὁ γὰρ λόγος οὗτος διὰ τοῦ πλήθους ἐξολισθήσας, καὶ πανταχοῦ περιηγμένος, καὶ παρ' αὐτοὺς ἀφίεται τοὺς Πέρσας, ὡς ἄρα στρατιὰ ἐτέρη Ῥωμαϊκὴ πρὸς τῷ Νεόκῳ ποταμῷ παραγέγονε, καὶ ὅσον οὕτω τοῖς προτέροις ἀναμειβέται. Ἀφασί δὲ οὖν ἅπαντες εἶχοντο, δεδιότες εἰ μέλλοιεν, τοσοῦτοις ἤδη πόντοις τετραχυμένοι, πρὸς νέους ἄλλους καὶ ἀκηχίτας παρατάττεσθαι πολέμιους. Ὁ δὲ Nachoragan οὐδὲν τι μελλήσας, καὶ ἴλην τινὰ μετρίαν ἐκ τῶν Περσικῶν ἐστειλε ταγμάτων ἀνὰ τὴν ἀτραπὸν ἐκείνην, καθ' ἣν ᾔετο διαβήσεσθαι τοὺς περὶ ὧν ἐτύχχανε τῇ φήμῃ ἐξηπατημένος. Οἱ δὲ παραγενόμενοι, σπουδῇ τε καὶ ἀγρυπνίᾳ οὐκ ἐν δέοντι ἐχρύντο. Καταλαβόντες γὰρ τὰ ἐπὶ κείρα τῶν χωρίων, ὑπεκρύπτοντο ²⁷ αὐτοῦ καὶ ἀνέμενον τοὺς οὐδαμῶς παρεσσομένους, γνώμην ἔχοντες ἀφυλάκτως αὐτοῖς τῷ ἀπροσδοκῆτῳ τυχὸν προῖοῦσιν ἐπιπαιεῖσθαι, καὶ τὸ τάχος ἀνακόφαι τῆς πορείας, ἕως οἱ ἐν τῷ ᾄσκει ἐκπολιορκηθῶεν. Οὕτω μὲν οὖν δύναμις οὐ λίαν ἐλαχίστη τῶν Περσῶν μάτην ἡσχόλητο, τοῦ ἄλλου πλήθους ἀπρημένη· ἐόθης δὲ ὁ Nachoragan ἐξῆγε καὶ ὡς τὸν στρατὸν, φθάσαι τὴν ἐπὶ λυσιν δέθεν βουλόμενος τῶν οὐδαμῶς παρεσσομένων, καὶ πολλῷ ξὺν φρονήματι κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἔχωρει, ἐκπομπάζων ἀναφανδὸν καὶ ἐπομνύμενος, ἥ μὴ αὐθημερὸν τὴν πόλιν ἅπασαν αὐτοῖς ἀνδράσιν ἐμπρήσαι. Ἐπελέληστο γὰρ, ὡς εἰσικεν, ὑπὸ αὐθαλείας ὁ ἐμπληκτος, ὡς ἄρα ἐπὶ πόλεμον ἦει ²⁸, πρᾶγμα D οὕτως ἀφανές τε καὶ ἀδηλότατον, καὶ πολλὰς ἐπιδεχόμενον ἐφ' ἑκάτερα ῥοπὰς καὶ μεταβάσεις, μάλιστα τε ²⁹ πάντων, θείας τινὸς καὶ ὑπερέρας ἀνάγκης ἀπρητημένον [P. 101] ὅσον καὶ σμικρὸν ὅδον ἐν ταῦτ' ἵγνεται, ἀλλ' ἔσθην τε ἀνθρώπων μυρία καὶ πόλεις συγκαί, καὶ πολιτεία ξυμπικσα, οὕτω παρασχὸν, ἀνακινεῖται καὶ διαταράττεται, καὶ τὰς ὑπὲρ τῶν ὁρίων ἐλπίδας σαλεύει. Ὁ δὲ ἐς τοσοῦτον

VARIE LECTIONES.

²⁶ καρπώσονται τοιοῦδε R, τοιοῦδε καρπ. vulg. ²⁷ αὐτοὶ R, intpr. quod crederent se — asportaturos, αὐτοῖς vulg. ²⁸ ἐπὶ R, οὕτω R. ²⁹ μάλιστα τε R, μάλιστα γε vulg.

ἐπῆρτο ἀλάζονεας, ὡς καὶ τοῖς ἐργοπονοῖς^α καὶ ὀπηρέταις, οἱ δὲ ἀνὰ τὴν ὕλην σκεδαννόμενοι τὰ δένδρα κατέτεμον, τυχὸν μὲν ὕλης ἐνεκα, τυχὸν δὲ καὶ^β ἐπισκευῆς τῶν πολεμικῶν μηχανημάτων· τοῦτοις δὲ οὖν ἅπασιν ἐκέλευεν, ἐπειδὴν καπνὸν ἀρθέντα θεάσονται^γ, τοὺς δὲ γινώσκειν ὡς πῦρ ἦδη τῷ τῶν Ῥωμαίων περιδῶν εἴη ἐμβεδημένον, καὶ μεθεῖναι μὲν τὰ ἐν χερσίν ἔργα, δρομαίους δὲ ὡς αὐτὸν^δ ἦκειν, καὶ συνεπιβάλλειν τὴν φλόγα, ὡς ἂν ῥαδίως ἅπαντα πυρποληθεῖ. Καὶ ὁ μὲν τοιαῦτα ἐφ' ἑαυτῷ βρενθόμενος, εἶγετο τῆς ἐφόδου. Ἰουστίνον δὲ τὴν Γερμανοῦ (οὗ γὰρ ᾤετο ἐν τῷ τότε τὸν Ναχοραγὰν παρέσεσθαι) ἔννοιά τις θεδεν, οἶμαι, εἰσῆλθε πρὸς τινα νεῶν^ε τῶν παρὰ Χριστιανοῖς σεμνοτάτων, οὗ πόρρω τῆς πόλεως ἀφεστηκότα, παραγενέσθαι ὡς τάχιστα, καὶ ἐπιθεῖσθαι. Καὶ τοίνυν ἀπολεξάμενος ἐκ τῆς Μαρτίνου καὶ τῆς οἰκίας δυνάμεις ὅτι καρτερόν τε καὶ μαχημώτατον^ς, καὶ πεντάκις χίλους ἱπποτάς ἀγείρας, ἅπαντάς τε^ζ ὡς ἐς πόλεμον ἄριστα ἐξοπλίσας, ὁ δὲ ἔνδεκός τις ἀπὸ λαυνε, τῶν τε σημείων οἱ ἐπομένον καὶ τῆς ἄλλης στρατηγικῆς εὐκοσμίαις. Οὕτω δὲ ξυνερχομένους, οὕτω οἱ Πέρσαι κατεῖδον τοῦτους πορευομένους, οὐ μὲν οὐδὲ οἱ ἀμφὶ Ἰουστίνον ἐκείνους ἐπιφοιτῶντας. Ἄλλ' ἐτέρωθεν γὰρ ἀφίγμενοι, ἀθρόον τῷ περιδῶν προσέβαλλον^η, πλείονί τε ἢ πρότερον τοξεύει ἐχρῶντο, ὡς οὕτω δὴ καὶ μᾶλλον τοὺς Ῥωμαίους ἐκπλήζοντες^θ, καὶ τάχιστα τὴν πόλιν ἀρπασόμενοι.

κα'. Τοιγάρτοι βέλη ἐφέρετο ἅμα συχνά, καὶ εἴτα ἕτερα καὶ ἄλλα ἐπὶ τοῦτοις· ἅπαντά τε τὸν μεταξὺ ἀέρα ἐπικάλυπτον τῇ συνεχείᾳ, ὥσπερ ἄλλοις συμπεφυκότα. Εἶκασεν ἂν τις τὸ χρεῖμα νικητῶν μεγάλῃ, ἢ χαλάζῃ πολλῇ ξὺν βίαιῳ πνεύματι καταβράσει. Ἄλλοι δὲ τὰς τε μηχανὰς ἐκίνουν, καὶ βέλη πυρφόρα ἠκόντιζον, ἐς τε τοὺς καλουμένους σκαλῶνας ὑπαισχυόμενοι, πελίσσει κατὰ τοῦ τείχους ἐπεφέροντο, ὡς ἑλύνον τε δὴ, καὶ ταύτη ῥαδίως διατεμνόμενον. Οἱ δὲ τὸ δάπεδον διορύττειν ἐπειρῶντο, καὶ τῆς πρώτης βάσεως ἐφικνεῖσθαι, οὕτω τε ἀνατρέπειν καὶ διασπαράττειν τὸ συμπεπηγὸς καὶ ἐνηρσιμένον. Ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ἐς τε τοὺς πύργους καὶ τὰς ἐπάλξεις ἐστῶτες, ἀντεῖχον ξὺν προθυμίᾳ καὶ ἀπειμάχοντο^α, ὥσπερ τῇ πείρᾳ δεικνύναι βουλόμενοι τὸ μὴ χρῆναι αὐτοῖς ἐτέραν δύναμιν προσγενέσθαι. Ἡ τε τοῦ Μαρτίνου ἀπάτη ἐν αὐτῷ δὴ τῷ ἔργῳ διεφάνη, ὡς^β χρησίμος τε ἦν [P. 102] καὶ ἐνεργιστάτη. Ἄπαντας^γ γὰρ ἀρείδως διεπονοῦντο, οὐδένα ὄντινα τρόπον ἀμυντήριον μεθιέντες. Δόρατα γὰρ πολλὰ^δ ἐκ τοῦ μετεώ-

A perpetuae agitationi fluctuationique sint obnoxie. Hic vero eo superbie deventerat, ut etiam operariis et ministris, qui per silvam dispersi arbores præci-debant, sive lignandi causa, sive conciliendis machinis bellicis, his, inquam, omnibus mandavit ut, cum fumum 194 in altum sublatum cernerent, scirent ignem jam Romanorum ligneo septo immis-sum, opereque, quod in manibus erat, omisso, cur-sim ad se venirent, simulque ignem immitterent, ut eo facilius omnia incendio conflagrarent. Atque hic quidem talia apud se jactans, oppidi murum adoritur. Justinum vero Germani filium (neque enim existimabat Nachoraganem tum temporis urbem invasurum) cogitatio quædam divinitus, credo, subiit, ad sanctissimum quoddam templum quodque Christianis maximo in honore erat, neque procul ab urbe distabat, quam citissime ire, Deique opem im-plore. Delectis itaque ex Martini et suis copiis fortissimis quibusque bellicosissimisque viris, et quinque milibus equitum, omnibusque veluti ad prælium armatis, cum illis processit, sequentibus ipsum signis reliquoque apparatu militari. Casu vero accidit, ut neque Persæ eos abeuntes sint con-spicati, sed neque hi illos oppidum versus venientes; sed diversa via adducti, confertim impetum in mœnia fecerunt, majoreque multo quam antea jaculatione sunt usi, tanquam ita et quidem magis Romanos perterrituri, citissimeque urbem di-repturi.

C 25. Adeo vero densæ simul sagittæ ferebantur, rur-susque aliæ 195 atque aliæ super alias, ut universum intermedium aerem sua densitate obtegerent veluti inter se coagmentatæ. Comparasset quispiam rem ninguori ingenti aut grandini vehementi cum vio-lentissimo vento ruenti; alii vero machinas admo-vebant, et tela ignita jaciebant; alii testudines (machinas ita dictas) subeuntes, secures muro im-pingebant, quippe qui ligneus erat, ideoque facile discindi poterat; alii pavementum soli suffodere conabantur, et ad primam basim pervenire, atque ita quod compactum et coagmentatum erat convel-lere atque subvertere. Romani contra in pinnis et propugnaculis murorum stantes, acriter animosque resistentes pugnabant, veluti re ipsa ostendere vo-lentes, nequaquam opus esse, ut ipsis novæ copię subsidio venirent. Apparuit vero manifeste in ipso opere, quam utilis efficaxque Martini dolus fuisset. Omni enim ex parte incessanter elaborabant, nihilque plane, quod ad propulsandum hostem per-tineret, omitebant. Nam et hastæ multæ telaque

VARIE LECTIONES.

^α ἐργοπονοῖς R. ^β καὶ om. R. ^γ θεάσονται R. ὡς περ R, sed in mg. ὡς πῦρ. ^δ ὡς αὐτοὺς R. ^ε Post νεῶν vulg. et intrp. (templum sanctissimum et apud Christianos permagnificum) addunt ἀγνώ-
τατον, quod om. R. Intrp. præterea legisse videtur καὶ τῶν suspicor autem alteram διττογραφίας scri-
pturam fuisse νεῶν ἀγνώτατον τινὸς τ. π. Χρ. σ., scil. templum sanctissimum, cuiusdam quem Christiani in
primis venerantur dicatum. ^ς μαχημώτατον H. ^ζ ἅπαντάς τε om. R. ^η προσέβαλλον R, προσέβαλον
vulg. ^θ ἐκπλήξαντας R. ^α ἀπειμάχοντο R, ἐπειμάχοντο vulg. ^β ὦν R pro ἦν. ^γ ἅπαντες R et intrp.
omnes indesinenter, ἅπανταχοῦ vulg. ^δ πῶναι R.

e sublimi jacta hostes vulnerabant, utpote in nudam nullisque propugnaculis lectam multitudinem incidenda, quæque aliorum ferri non poterant; saxa etiam plaustria in testudines jaciebantur, omnem illarum contextum perrumpentia; quin et minores lapides fundis ejecti galeas Medorum scutaque perfringebant, et ad murum quam proxime accedere non sinebant, **196** multum molestiæ ac damni inferentes. Eorum vero, qui in corribus stabant, prout modo dixi, alii quidem sagittis, utpote ex sublimi uissis, quam plurimos lædebant, alii machinas peritissimæ tractabant, et pernicia quædam tela magna cum violentia excussa longissime ferebantur, adeo ut etiam multos barbaros procul adhuc inde advenientes ex improvise una cum ipsis equis traherent subitoque prosternerent. Tum ingens excitatus est clamor, et tubæ utrinque bellicam quamdam cantionem sive classicum accinebant. Persæ vero tympanis perstrepebant, et ingentes ululatus, terroris excitandi causa, edebant; equorum etiam hinnitus, scutorum ictus et loricarum fracturæ confusaneum quemdam atque immanem sonitum miscebant. Interea Justinus e templo revertens, quid rei ageretur, ex turbulento sonitu strepituque cognoscens, converso statim equitatu et in ordinem reducto, signa in altum tollere jubet, omnesque operi ut se accingant jubet, ita secum statuentes, non absque divini numinis nutu factum quod oppido exivissent; sed ut inopinata irruptione hostibus metum injicerent, et ab obsidione profligarent. Simul atque vero paululum progressi Persas in murum impetum facientes **197** sunt conspicati, tum utique confertim clamore edito in eam partem irruunt, quæ juxta mare instructa acie stabat. Ex ea enim etiam ipsi parte venerant; statimque alii quidem contis, alii sarissis, alii ensibus ferientes, quidquid obvium erat sternebant; violentioreque impetu in densos hostium ordines facto, scutisque protrudentes, condensatam confertamque eorum aciem perfregerunt.

26. Persæ vero hunc illum exercitum esse ratî, quem adventare intellexerant, quodque clam et insciis iis, qui sejuncti a reliquo exercitu in ipsos missi erant, jam advenissent, perturbatione ac metu pleni, et confusaneæ in seipsos revoluti, sensim retrocesserunt, pedemque retulerunt. Quod cum Dilimnitæ eminens cernerent (sub mediam enim muri partem pugnabant), paucos quidem ibi reliquerunt, ceteri ad eam partem, quæ maxime laborabat, se contulerunt. Angilas vero et Theodorus, Romanorum duces, quorum etiam ante memini, animadversa paucitate eorum, qui manserant, confestim cum satis valido agmine eruptionem ex op-

ρου ἀκοντιζόμενα τοὺς πολεμίους ἐτίρωσκεν, ἅτε δὴ πληθεὶ γυνῶν ἐρυμάτων προσπίπτοντα, καὶ οὐδὲ ἐνὸν ἐτέρωθι φέρεσθαι· λίθοι δὲ ἀμαξίατοι κατὰ τῶν σπαλιῶνων ἐρρίπτοντο, τὰ πλέγματα καταγύνυτες. Μελόνες τε ἄλλοι διασφενδονόμενοι ²² τὸ κρᾶνη τῶν Μηδῶν καὶ τὰς ἀσπίδας κατέθραυον, πελάζουσιν τε αὐτοῖς ²³ ἐν χρῶ τῷ ταίχει οὐ μάλᾳ ἐφίεσαν, βιαίτερον ἐνοχλοῦντες. Τῶν δὲ ταῖς ἀκάτοις, ἥπερ μοι ἦδη ἐρρήθη, ἐφεστηκότων, οἱ μὲν τόξοις χρώμενοι πλείστους ἐσίνοντο, ἅτε ἀνωθεν βάλλοντες, οἱ δὲ ²⁴ τῶν μηχανῶν δαημονέστατα ἤπτοντο, τὰ τε ὑπότερα ἔκεινα τὰ καὶ ἐς τοῦτο ἐσκευασμένα δοράτια, πολλῇ ξὺν ἀνάγκῃ ἐκτινασόμενα, ἐπιπλείστον ἐφέρετο, ὥς καὶ πολλοὺς τῶν βαρβάρων, πόρρωθεν ἔτι ἐπερχομένους, ἐκ τοῦ ἀφανοῦς αὐτοῖς ἵπποις διαπερονᾶσθαι, καὶ καταπίπτειν ἐξαπινάλως. Βοή τε ²⁵ ἐπιμέγα ἐπῆρτο, καὶ σάλπιγγες ἑκατέρωθεν πολεμιστηρίον τι μέλος ἐπῆδον. Οἱ δὲ Πέρσαι καὶ τοῖς τυμπάνοις ἐδόμβουν, καὶ σφοδρότερον ἐπηλάλαζον ἐκπλήξως ἕνεκα, ὅ τε τῶν ἵππων χρεματισμὸς καὶ τῶν ἀσπίδων ὁ πάταγος καὶ αἱ τῶν θωράκων συντρίψεις ²⁶ καμμιγῇ τινα καὶ ἄγριον ἀνέπλεκον ἦχον. Ἐν τούτῳ δὲ Ἰουστίνῳ τῷ Γερμανοῦ ἐκ τοῦ νεῷ ἐπανόντι ἐναυαλοῦσις γίνεσθαι ²⁷ τῶν δρωμένων τῇ τε ταραχῇ καὶ τῷ κτύπῳ. Καὶ αὐτίκα τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἱππώτας συστρέφας, καὶ ἐς τάξιν τινα ἐν κόσμῳ καταστησάμενος τὰ τε σημεῖα ἐς ὕψος ἀρθῆναι ἐκέλευε, καὶ ἅπαντας ἔχεσθαι ἔργου, γιγνώσκοντας ὡς οὐκ ἄθεε! ²⁸ ἔτυχον τοὺς ἀστέος ἐξεληλυθότες, ἄλλ' ἐφ' ²⁹ οὐ δειδίσθαι τοὺς πολεμίους τῷ ἀπροσδοκῆτῳ, καὶ ἀπελάσαι τῆς πολιορκίας. Ὡς δὲ βραχὺ τι προελθόντες κατεῖδον τοὺς Πέρσας ἔγκειμένους τῷ περιβόλῳ, τότε δὴ ἀθρόον ἐμβοήσαντες, ἐμβάλλουσι τῷ μέρει τῷ πρὸς τῇ θαλάττῃ παρατεταμένῳ ³⁰ ἐνθίνδε ³¹ γὰρ καὶ ἐτύγχανον ἀφίγμενοι. Καὶ αὐτίκα οἱ μὲν κοντοῖς, οἱ δὲ σαρίσσαις, οἱ δὲ καὶ ξίφεσι παλόντες, τὸ παρεμπίπτον διέφθειρον· βαιοτέρας τε τὰς ἐπελάσεις ³² ἀνὰ τὰς στήλας τῶν ἐναντίων ποιοῦμενοι, καὶ ταῖς ἀσπίσιν ἐξωθοῦντες, παρεβήγγυσαν τὸ ξυνεχὲς καὶ συνεταγμένον.

κς'. Οἱ δὲ Πέρσαι τοῦτον ἐκεῖνον εἶναι τὸν στρατὸν ὑποτοπήσαντες ὃν δὴ παρέσεσθαι ἤκηκόεσαν, καὶ οἱ διαλαθόντες τοὺς ἐς τοῦτο ἀποκεκριμένους ἀφ' ἵκοντο, θορόδου καὶ δέους ἐνεπίμπλαντο, καὶ γύθῃν ἐς αὐτοὺς ³³ ἀνελεττόμενοι, ἀπεχώρουν ἡρέμα ἐς τὰ ὀπίσω, καὶ ἐς ὑπαγωγὴν ³⁴ ἐκινούντο. Ταῦτα δὲ πόρρωθεν οἱ Διλιμνίται θεασάμενοι (ἀμφὶ γὰρ τὸ μεσαιοτάτον τοῦ ταίχους ἐμάχοντο), ὀλίγους μὲν αὐτοῦ κατέλιπον, οἱ [P. 103] δὲ ἄλλοι ἐχώρουν ἐπὶ τὸ πονοῦμενον. Ἀγῆλας δὲ καὶ Θεόδωρος, οἱ τῶν Ῥωμαίων ταξίαρχοι, ὧν δὴ καὶ πρότερον ἐπεμνήσθην, ἐπιφρασάμενοι τὴν ὀλιγότητα τῶν μεμενηκότων, ἐπεξίσαν ἀθρόον τοῦ ἀστέος ξὺν ἀποχώρῳ δυνάμει· καὶ τὸ

VARIÆ LECTIONES.

²² διασφενδονόμενοι R, διασφενδονόμενοι vulg. ²³ αὐτοῖς R in mg. ²⁴ οἱ δὲ R, οἱ τε vulg. ²⁵ βοή τὴν R et in mg δὲ βοή. ²⁶ συντρίψεις B et impr. fracturæ, ἐκτρίψεις vulg. ²⁷ γίνεσθαι Lugd. et ed. pr., γίνεται Par. ²⁸ ἄθεε? R. ²⁹ ἐφ' ὃ R. ³⁰ παρατεταμένῳ R corr. pro vulg. παρατεταγμένῳ, idemque conj. B. Vulc. ³¹ ἐνθίνδε δὲ R. ³² ἐπελάσεις B, ἐπελεύσεις vulg. ³³ ἐς αὐτοὺς R. ³⁴ ἀπαγωγὴν R in mg.

μὲν τι αὐτῶν διαφθεῖρουν, ἐνιοὶ δὲ ἀποδράσαντες ἔρχοντο· τούτους τε οἱ Ῥωμαῖοι διώκοντες οὐκ ἀνέ-
σαν. Οἱ δὲ ἄλλοι Διλιμνίται ταῦτα ἰδόντες, οἵπερ
ἦσαν ὡς δὴ τοῖς Πέρσαις πιεζομένοις ἐπαμυνού-
ντες, ἐπιστρέφουσιν αὐτίκα ἐπὶ θάτερα ⁶⁶, ὑπαντιά-
ζειν βουλόμενοι τοῖς Ῥωμαίοις, ἀμεινον εἶναι ἡγού-
μενοι εἰ μᾶλλον τοῖς ὁμοφύλοις ἐς ὃ τι τάχιστα ἐπα-
ρήξαιεν, σπουδῇ τε ἀτάκτῃ καὶ δρόμῳ πολλῶν ἐφέ-
ροντο ⁶⁷, ὡς φεύγουσι μᾶλλον ἀπρεπῶς, ἢ ὅτι ἐτέροις
ἐπέρχονται, εἰκασθῆναι. Ἔθεον μὲν γὰρ ὡς δὴ τοῖς
οἰκείοις προσδοκῆσοντας, πλεόν δέ τι ὑπῆρχεν ἐν αὐ-
τοῖς τοῦ ὀργιζομένου τοῦ ταραττόμενου. Ἡ δὲ τῶν
Περσῶν στρατιὰ, ὁπόσῃ δὴ ὡς ⁶⁸ πλησιαίτατα παρ-
ετάττετο, ἰδόντες τοὺς Διλιμνίτας οὕτω δὴ τι ξύν
ταραχῇ καὶ ἀκοσμίᾳ φοιτῶντας, ἑτερόν τε ⁶⁹ οὐδὲν ἢ
ὅτι ἀποδιδράσκουσι διανοηθέντες, καὶ λογιζόμενοι ὡς
οὐκ ἂν ποτε ἐκείνοι ἐς τοῦτο αἰσχυρὸν ἀφίκοντο, μὴ
μεγάλου τινὸς καὶ ἀνυπολόγου περιστετηκὸς κινδύ-
νου, τότε δὴ καὶ αὐτοὶ τραπέντες ἀγεννῶς ἐσεκδάν-
νυντο. Ἡ δὲ μελετωμένη τέως ⁷⁰ φυγῇ καὶ ὑπολαν-
θάνουσα, τότε δὴ αὐτοῖς ἐς τοῦ μανανὸς ἀνέρραγῃ.
Ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ Διλιμνίται ταῦτα ⁷¹ περὶ τῶν Περ-
σῶν οἰηθέντες, ξυνείποντο γὰρ αὐτοῖς καὶ συνεξέ-
θεον ⁷², ἀπατήσαντές τε ἅμα καὶ ἐξρηπατημένοι.
Τούτων δὲ γιγνομένων ⁷³, πλείστοι ὅσοι τῶν Ῥωμαίων
τοῦ περιβόλου διεκδάντες ⁷⁴, λαμπροτέρων τοῖς πολε-
μίοις εἰργάσαντο τὴν ἀναχώρησιν ⁷⁵, ἐπισπόμενοι
τε αὐτοῖς, καὶ τὸ ἀεὶ λειπόμενον ἀναίρουντες. Ἄλλοι
δὲ ἄλλοθεν ἐπιζήοντες πρὸς τὸ ἀντέχον ἔτι καὶ ξυν-
εστηκὸς διεπονούτο. Τὸ μὲν γὰρ λαὸν κέρας τῶν
βαρβάρων οὕτω δὴ τι περιφανῶς ἐκεκμηκεῖ καὶ διε-
λέλυτο. Οἱ δὲ ἐπὶ τῷ ἑτέρῳ ξυντεταγμένοι καρτε-
ρώτατα ἀπεμάχοντο. Οἱ τε γὰρ ἐλέφαντες ἀντ' ἐρύ-
ματος προσεδιλημένοι καὶ ἐπισπῆδῶντες ⁷⁶, διετά-
ραττον αὐτίκα τὸν συνασπισμὸν ⁷⁷ τῶν Ῥωμαίων
εἰ ποὺ ἔσταίη· οἱ τε ὑπὲρ τούτων ὀρούμενοι τοξόται
λίαν ἐσίνοντο τοὺς ἐπιόντας, οἳ ἐς ὕψος, ἡρμένοι,
καὶ τῷ ὑπερανέχειν εὐσκοπιώτατα βάλλοντες· αἱ τε
τῶν ἱππέων λαί, διεκτρέγουσαι, ῥάδιω προσέβαλ-
λον καὶ ἡνύχλουν ⁷⁸ ἀνδράσι πεζοῖς καὶ ἐμβριθέ-
σιν ὠπλισμένοις· ἥδη τε οἱ ταύτῃ Ῥωμαῖοι ἐς
φυγὴν ἐκκλίναντες ⁷⁹ ἀπηλαύνοντο.

κζ'. Ἀνὴρ δὲ τις ἐν αὐτοῖς τῶν Μαρτίνου δορυφό-
ρων, Ὀγναρις ⁸⁰ ὄνομα, ἐν στενωπᾷ χωρίῳ ξυνει-
λημμένος, ὡς μὴδὲ τὸ ἀποδιδράσκειν αὐτῷ ἐλεύθερον
εἶναι καὶ ἐφευμένον, αὐτίκα ὅγε ἀπειρηκὼς τοῖς ξυνε-
νεχθεῖσι, καὶ ὥσπερ τῆς τύχης ἀποπειρώμενος, ἐπιόντα
οἱ δαινῶς ἐνθρασύτερον τῶν ἐλεφάντων [P. 104] πλητ-
ται βιαίως ἀνὰ τὴν ὄφρυν τῷ δόρατι, καὶ ἐμπήγνυσιν
τὴν αἰμὴν, ὡς ἅπαν τὸ λοιπὸν ἀπρωρῆσθαι ⁸¹. Ὁ
δὲ πρὸς τε τὴν πληγὴν δυσανασχετῶν, καὶ πρὸς γε
τοῦ δορατίου ἀμφὶ τὸν ὀφθαλμὸν κραδαιομένου ἔκτα-
ραττόμενος, ὑπεξήγετο ἀθρόον ἐς τοῦ μταλιν ἀνα-

A pido faciunt, et nonnullos quidem eorum obruncant·
nonnulli vero in fugam se dederunt; quos ipsos
Romani persequi non destiterunt. Dilimnitae autem
haec conspicati, qui Persis laborantibus auxiliaturi
iverant, rursus in contrarium vertuntur; Romanis
obviam ire volentes, melius consultiusque ¹⁹⁸
existimantes, si potius popularibus suis quam citis-
sime subvenirent, inordinato studio effusoque cur-
su ferebantur, ita ut indecenter fugientibus magis
quam in alios euntibus similes viderentur. Curre-
bant enim tanquam suis opitulaturi, plus tamen
perturbationis quam irae prae se ferebant. Persarum
autem exercitus, ut jam quam proxime ipsis in-
structa acie stabat, cum videret Dilimnitae ita tu-
multuarie et sine ordine ferri, neque aliud quam
fugere eos rati, secumque reputantes nequaquam
illos eam turpitudinem in se admissuros, nisi in
extremum aliquod et ineluctabile periculum redacti
fuissent: tum utique etiam ipsi turpiter terga ver-
tentes sunt dissipati, et praemeditata jam obscure-
que tentata fuga in apertum erupit. Dilimnitae
enim haec de Persis opinantes, socios sese illis ad-
junxerunt, unaque fugerunt; fallentes simul et
falsi. His itaque peractis, maxima Romanorum vis
muris effusa, manifestiorem Persarum fugam red-
didit, tergis eorum inhærendo et extremos meten-
do; alii vero alia ex parte irruentes, adversus re-
sistentes adhuc et conglobatos acriter pugnabant.
Laevum enim barbarorum cornu jam aperte incli-
narat solutumque erat; qui vero in altero stabant,
fortissime repugnabant. ¹⁹⁹ Elephantum enim pro
vallo objecti et proruentes, sicubi confertis clypeis
pugnam inirent Romani, statim aciem turbabant,
et sagittarii, qui eis vehebantur, Romanos irruentes
graviter laedebant, utpote in sublime elati, certaque
eo quod editiores essent tela jacentes. Quin et
equitum turmae discurrentes facile invadebant atque
turbabant pedites et gravius armaturae milites;
jamque ex ea parte Romani inclinati pedem refe-
rebant.

27. Vir autem quidam inter eos e satellitibus
Martini, Ognaris nomine, in summas angustias red-
actus, adeo ut nullum ei pateret liberum effu-
gium, ac jam de salute sua desperans, et quodam-
modo fortunae aleam periclitans, irrumpent in se
horrendum in modum quemdam e ferocioribus
elephantis, magna vi ad imam frontem circa super-
cilium hasta ferit, spiculo ita adacto atque impacto,
ut quod reliquum erat hastae propenderet. At hic
accepti ictus impatiens, atque insuper hastae circ
oculum rotante perturbatus, confestim retroactu;

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ μέρη post θάτερα add. R. ⁶⁷ ἐφέροντο R et intrpr. ferebantur, ἐπεφέροντο vulg. ⁶⁸ ὁπόσῃ δὴ ὡς R·
ὅπως ἦδη vulg. ⁶⁹ ἑτερόν τι R. ⁷⁰ τέως R, Lugd. (Cl.), τε ὡς Edd. ⁷¹ ταῦτα R. ⁷² ξυνέθεον R, συνέθεον
Lugd. 1 m. ⁷³ γιγνομένων vulg. ⁷⁴ διεκδάντες R, ἐκδάντες vulg. ⁷⁵ ἀναχώρησιν R, ἀποχώρησιν vulg.
⁷⁶ ἐπισπῆδῶντες R, ἐπεκπῆδῶντες vulg. ⁷⁷ συνασπισμὸν Sph. Par. ⁷⁸ ἡνύχλουν Par. ⁷⁹ ἐκκλίνοντες R.
⁸⁰ Ὀγναρις; R et intrpr. Ὀγναρος vulg. στενωπᾷ R, στενωπῶν vulg. ⁸¹ ἀπρωρῆσθαι R, ὑπρωρῆσθαι vulg.

aique in orbem se versans, et promuscidem nunc
200 quidem instar flagelli huc illuc torquens,
 multos Persarum percussit et in altum cecit; nunc
 vero eandem in longum extendens horrendum
 quemdam atque immanem barritum edebat; mox
 vero etiam super se stantes excussos prostravit et
 proculcatos exstinxit; totum deinde exercitum Per-
 sicum conturbavit, equos etiam, ad quos propius
 accedebat, effrenes erectisque iubis resistentes red-
 debat; et quos prensasset dentibus proscindebat ac
 discerpebat. Erant itaque omnia ejulatu et tumulu
 plena. Equi enim ferocia bellæ expavefacti, habu-
 nis non admodum audientes erant, sed, anterioribus
 ungulis in altum elatis, sessores evolvebant; atque
 ita turbulente per medium agmen saltabundi fere-
 bantur, anhelantes crebrumque spiritum naribus
 efflantes. Viris autem in seipsos reflexis, omnibus-
 que sese mutuo impellentibus cubitoque protruden-
 tibus, et unoquoque vicinum suum antevertere
 contendente, quamplurimi a suis interficiebantur,
 in amicissimorum et popularium suorum enses im-
 pingentes. Cum itaque tumultus et perturbatio ve-
 hementer jam invaluisse, Romani quotquot antea
 muro egressi erant, et si qui forte intus manser-
 rant, universi in unum agmen conglomerationi, et
 fronte aciei quam validissime scutis communita, in
 hostes ita adhuc confusos irruunt; qui, ut præter-
 itis laboribus defatigati, cum impetum sustinere
 non possent, citissime fugerunt; at ne id quidem
201 ordine aliquo servato fecerunt, neque ita
 persequentes propulsarunt, sed dissipati dispersique
 sunt alius alio, prout cuique successit. Quin et
 Nachoragan ipse, inopinato rei eventu obstupefactus,
 retrorsum cursim adequitabat, significans omnibus
 flagello et mandans ut quam celerrime fugerent,
 quod quidem jam ab illis factum erat. Sic utique
 illi jaetantia sua in contrarium cessit. Romani
 vero non ante persequendi ac trucidandi barbaros
 finem fecerunt, donec Martinus sufficere, ratus, per
 tabam eos revocavit, iraque percitos eorum animos
 mitigavit. Atque ita Persæ ægre tandem ad castra
 sua salvi evaserunt, non minus quam decem bella-
 torum milibus in eo conflictu desideratis.

28. Romani autem ex persecutione reversi, in-
 studines reliquasque Persicas machinas circa mu-
 rum relictas incenderunt; unde cum ingens esset
 flamma excitata, ministri et bajuli, qui ad silvam
 caedendam missi erant, cum e longinquo intervallo
 sumum sursum tendentem atque in aere volutan-
 tem essent conspexerunt, confestim miseri ad oppidum
 contendentes, existimantes, quod quidem Nacho-
 ragan antea superbe jaetaret, incenia conflagrare.
 Concitato itaque cursu ferebantur; veriti, opinor,
 ne post festum, **202** quod aiunt, venirent, om-

σκιρτῶν καὶ περιδουόμενος ²⁰, τὴν τε προνομαιαν
 νῦν μὲν ὥσπερ ὑσπληγγα περιτινάσσων ἐπληττε πολ-
 λούς τῶν Περσῶν καὶ ἐξηκόντις, νῦν δὲ ²¹ ἐς μῆκος
 ἐκταίνων τραχύν τινα καὶ ἀγρίον ἦχον ἀφίει. Αὐτίκα
 δὲ τοὺς ὑπερβὰν ἐκτῶτας ἀποσεισάμενος κατέβαλε,
 καὶ ἐμπλήσας διέφθειρεν. Ἐπειτα δὲ καὶ ἅπαντα
 τὸν Περσικὸν ὄμιλον ἀνέσβεσε, τοὺς τε ἵππους ἀνα-
 χαίτιζον οἷς ἂν ἐμπελάσει ²², καὶ τοῖς ὁδοῦσι τὸ
 ἐπιψαῦον διατεμνόμενος καὶ ἀναχαράσσων. Καὶ τῇ
 ἅπαντα ὁλοφυρτοῦ ἀνάπλεα καὶ θορύβων ²³. Οἱ μὲν
 γὰρ ἵπποι τῇ χαλεπότητι τοῦ θηρίου ἐπτοημένοι, οὐ
 μάλᾳ τοῖς ρυτῆρσιν ἐπείθοντο, ἀλλὰ τὰς ἐμπροσθίους
 μεταωρίζοντες ὁπλὰς ²⁴, ἐξέκυλλον τοὺς ἐλατῆρας,
 οὕτω τε ἄτακτα διὰ τοῦ πλήθους ἐξήλλοντο, πνευ-
 στιώντες θαμὰ καὶ φριμασσόμενοι. Τῶν δὲ ἀνδρῶν
 ἐς ἑαυτοὺς ἀναχωροῦντων, ἀπάντων τε ²⁵ ὀθοῦντων
 ἀλλήλους καὶ παραγκωνιζομένων, καὶ ἐκάστου προ-
 τερεῖσαι τὸν πῆλας ἐπιγομένου, κλειστοὶ ὅσοι ἐκτεί-
 νοντο ὑπὸ σφῶν, τοῖς τῶν φιλάτων τε καὶ ὁμοφύ-
 λων ἕψεται περιτινάσσοντες. Οὕτω δὲ τῆς παραγῆς
 ἐπιμέγα λούσης, οἱ Ῥωμαῖοι, ὅποσοι τε ἦδη ἐτύγ-
 χανον ὑπακχάντες τοῦ περιδούλου καὶ εἰ που τι αὐτῶν
 ἔνδον ἐλλείπειτο, τότε δὴ ἅπαντες ἐς ²⁶ μίαν τινὰ
 φάλαγγα συσπειραθέντες, καὶ τὸ μέτωπον ὡς καρτε-
 ρώτατα ταῖς ἀσπίσι φραζέμενοι, ἐμπέπτουσι συγκε-
 χυμένους ἐπὶ τοῖς πολεμίοις. Οἱ δὲ τῇ ᾗδῃ προπεπο-
 νηκέναι τὴν προσβολὴν οὐκ ἐνεγκόντες, ὠκύτατα
 ἐφυγον· οὐδὲ τοῦτο δρῶντες ἐν τάξει, οὐδὲ ὥστε καὶ
 ἀμύνεσθαι τοὺς ἐπιδόντας, ἀλλ' ἐσκαδάνουντο ἄλλος
 ἄλλοι ὥσπερ ²⁷ ἐκάστῃ προὐχώρει. Ὁ δὲ Nachora-
 γάν, ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτὸς τῷ παραλόγῳ τῶν γιγνο-
 μένων καταπεπλημένος ἐς τὰ ὀπίσω δρομαίος ἀπή-
 λαινε ²⁸, σημαίνων ἅπασιν τῇ μάστιγι καὶ ἐγκαλεού-
 μενος ὡς τάχιστα φεύγειν, τοῦτο δὴ τὸ ²⁹ πρὸς ἐκεί-
 νων ᾗδῃ πρᾶσσόμενον. Οὕτως ἄρα αὐτῷ τὰ τῆς ὕψι-
 γορίας ἐς τοῦναντίον ἀπέβη. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι οὐ
 πρότερον ἀνῆλθον διώκοντες τοὺς Βαρβάρους καὶ
 ἀναιροῦντες, πρὶν γε δὴ ὁ Μαρτίνος, ἀποχρηναίη γού-
 μενος, ἀνεκαλειτὸς ³⁰ αὐτοὺς ὑπὸ τῇ σάλπιγγι, καὶ
 τὸν θυμὸν ἐξημέρου. Οὕτω τε οἱ Πέρσαι μολὶς εἰς τὸ
 οἰκεῖον στρατόπεδον ἀπεσώθησαν, οὐ μείον ἢ δέκα
 χιλιάδας μαχίμων ἀνδρῶν ³¹ ἐν τῷδε τῷ ἔργῳ ἀπο-
 βεβληκότες.

κῆ. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐκ τῆς διώξεως ἐπανελθόντες,
 τοὺς τε σταλίσιας ἐνέπρησαν, καὶ ὅποσοι ἄλλα Περ-
 σικὰ μηχανήματα ἀμφὶ τὸ τεῖχος ἐλλείπειτο. Ἐν-
 τεῦθεν δὲ φλογὸς μεγάλης ἀρδείσης, οἱ τὴν ὕλην κα-
 τατέμνοντες, ὀπηρέται τῶν Περσῶν [P. 105] καὶ
 ὀχθοφόροι, ἰδόντες πόρρωθεν καπνὸν εἰς ὕψος ἀνέρ-
 ποντα, καὶ ἐπὶ πολὺ τοῦ ἄερος ἀνελετόμενον, αὐτίκα
 οἱ δεσπαιοὶ ἐπὶ τὸ ἄστυ ἐχώρουν, οἰηθέντες, ὥς που
 τῷ Nachoragan πρότερον ἐκκαύματα, τὸν περιδο-
 λον πυρπολεῖσθαι. Τοιγάρτοι ³² ζῆν πολλῷ τῷ δρόμῳ
 ἐφύροντο, δεδιότες, οἶμαι, μὴ σφᾶς παραδράμοι ὁ τοῦ

VARIE LECTIONES.

²⁰ περιδουόμενος R. περιδουόμενος vulg. ²¹ νῦν δὲ R. νῦν μὲν vulg. ²² ἀμπελάσει (punetis sub am subditis) R. ²³ θορύβων R. θορύβου vulg. ²⁴ ὁπλ. ματ. R. ²⁵ ἀπάντων τῶν R. sed. corr. τε. ²⁶ ἐς om. R. ²⁷ ὥσπερ R. ²⁸ ἀπῆλαινε Sph. Par. ²⁹ τὸ post τοῦτο δὴ add. ex R. ³⁰ ἀνεκαλειτὸς τε R., ἀνεκαλεῖ τότε vulg. ³¹ μαχίμων ἀνδρῶν R. ἀνδρ. μ. vulg. ³² τῶν Περσῶν add. ex R, et inlpr. Persæ, cui materiam caderent, ministri simul. ³³ τοιγάρτοι om. R.

ἔργου καιρὸς, καὶ ἅπαντα τερφωθεῖη, πρὶν δὲ αὐ-
τοὺς ἀφικέσθαι. Ἀμιχλά τε ἦν αὐτοῖς ὑπὲρ τοῦ τά-
χους, οὐκ ἐπιτάμενοις ὡς τῶ νικῶντι συμβήσεται
πρῶτω τεθνάναι. Ἀπαντες γὰρ ἄρμυδαδὸν ὑπὸ τῶν
Ῥωμαίων ἀλισχόμενοι, κατεκτείνοντο, ὥσπερ τοῦδε
γε ἕνεκα μόνου παραγιγνόμενοι. Ἀπολώλασι τοι-
γαροῦν οὐ πολλῶν ἐλάσσους τῶν δισχέλιων. Τοσούτοις
ἀνδράσιν ἐργοπόνοις, καὶ τὰ πολέμια ἥκιστα μεμε-
λητῆκόσιν, ἔς τε παράταξιν εὐπώποτε ἀφικόμενοις,
αὐτομάτου τινὸς καὶ παραλόγου ὀλέθρου ὁ Ναχορα-
γὰν αἰτιώτατος ἦ γέγονεν, ἀνόητα παραχλευσά-
μενος. Οὕτως ἄρα ἡ ἀλαζονεία οὐ μόνον αὐτοῦς σί-
νεται τοὺς κακῆς τῶν, ἀλλὰ γὰρ καὶ οὐς ἂν ἐκεί-
νοις ἤπρηταιν συμβαίη καὶ πείθεσθαι. Τούτων δὲ
ὧδε ξυνεγενέσθων, οἱ μὲν Ῥωμαῖοι εὐέλπιδες ὑπὲρ-
χον ἔς τὰ μάλιστα, ὡς καὶ αὖθις βραβύς παρυσόμε-
νοι εἶγε ἄρα καὶ ἀναμαχεῖσθαι οἱ Βάρβαροι πειρα-
θεῖεν. ὅσοι δὲ αὐτῶν ἐν τῇ μάχῃ ἐτεθῆκεσαν (ἦσαν
δὲ οὐ πλείους ἢ διακόσιοι), τούτους δὲ εὐπρεπέ-
στατα ἔθαψαν, ὑπεραγάμενοι τῆς προθυμίας, ὡς
διδόρας ἀγαθοῦς ἀποδειγνόμενους. τοὺς δὲ τῶν πο-
λεμίων νεκροὺς σκυλεύσαντες, ὅπλων τε ἀφθονον
πλήθος καὶ ἄλλων χρημάτων περιέβαλλον. Οὐ γὰρ
μόνον ἀσπίδας καὶ θώρακας τυχόν καὶ γυρτοὺς ἢ
βελῶν ἐνίοι τῶν κειμένων ἐπεφέροντο, ἀλλὰ στρε-
πτοὺς γὰρ παγχρύσους καὶ περιδέραϊα καὶ ἐλλόδια,
καὶ ἄλλα ἅττα τοιοῦδε θηλυπρεπῆ ποικιλίματα καὶ
περίεργα, ὅποιοις οἱ ἐντιμότεροι τῶν Μήδων ἐνα-
γλαζόνται, τοῦ μᾶλλον εἶναι ἀρίθην καὶ τοῦ ἄλλου
ὀμίου ἀποκεκρίσθαι. Ὁ δὲ Ναχοραγὰν, ἔπειθ' αὐ-
τὸν τὰ τε ἐπιτήδεα ἐλεόλοιπε, καὶ ἥδη χειμῶνος ὥρα
ἐπαγγίνετο, ἐρχετο μὲν αὖθις πολεμῆσειν, καὶ
ἔς τὸδε συσκευαζομένην. Οὐ μὲν ἔργῳ τὸ βούλευμα
ἐπέτελλε, ἀλλὰ τὸ τῶν Διλιμνιτῶν στέφος τῇ ὁστε-
ραῖα ἐκπέμφας ἀνὰ τὸ στάδιον, καὶ ἐς ἐκείνους ὄρεν
τοὺς Ῥωμαίους ἀναπέσας, ταύτη τε δόκησιν παρα-
σχόμενος τοῦ ἐπελεύσεσθαι, αὐτίκα ὅγε σχολαίτε-
ρον ἤμα τοῖς ἄλλοις στρατεύμασιν ἐπὶ Κοτάτιν καὶ
Μουχίρισις ἐπορεύετο. Ὡς δὲ πλείστον ἥδη τῆς
ὁδοῦ προελθούσῃ, τότε δὲ καὶ οἱ Διλιμνίται λίσσαν-
τες τὴν τάξιν, εὐκολώτατα ἀπεχώρουν, ἅτε δὲ κού-
φως αἰεῖ ἔσταλμένοι, καὶ ἄλλως ἄλκιμοι καὶ πυδῶναι.
Παρήσαν δὲ αὐτοῦ καὶ ἡ ἄλλη Περσικὴ ἀπόμοιρα,
οἱ δὲ ἐτύγχανον πᾶρὰ τὸν Νέσκον ποταμὸν [P.106]
πρῶτερον ἀπεσταλμένοι διὰ τὴν Μαρτίνου ἀπάτην,
ἥπερ μοι ἥδη ἔρβηθη. Γινόντες γὰρ ὡς ἐναντίον
μὲν οἱ Πέρσαι, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἀπάτης ἥδη τῆς χώ-
ρας ἐκράτουν, αὐτίκα οἷγε πορεύαντιν ἡ διαλυνθί-
νουςαν καὶ τῶν λεωφόρων ἀποκεκριμένην διανύσαν-
τες εἰς Μουχίρισις ἵκοντο, τῶν μὲν ἀγώνων ἥκιστα
μετασχόντες, τοῦ δὲ τῆς φυγῆς αἰσχυροὺς πολλῶν ἔτι
ἀκλεστέροις μετεληφότες. Ἐπειδὴ οὖν ἅπας ὁ

niaque ante ipsorum adventum in favillas et cin-
erem essent redacta. Certabant itaque inter se cele-
ritate, nescientes fore ut qui vinceret, primus mor-
reretur. Omnes enim ex ordine a Romanis capti,
obtruncati fuerunt, perinde ac si ea tantum de
causa venissent. Perierunt itaque non multo pau-
ciores duobus millibus. Tot viris operariis et in re
bellica minime exercitatis, quique nunquam in
aciem prodissent, ultrovi cujusdam atque inopi-
nati exitii auctor fuit Nachoragan, qui inconsulta
imperarat. Usque adeo arrogantia non solum suos
possessores, sed et illos, quos eis inservire et mo-
rem gerere contingit, perdit. His vero ita peractis,
Romani quidem optima spe pleni erant, se in po-
sterum facile superiores futuros, si fortasse barbari
prælium instaurare temerent. Quotquot vero ipso-
rum in conflictu perierant (erant autem non pau-
ciores ducentis), eos honestissime sepelierunt, lau-
data eorum strenuitate, quippe qui ut viri fortiter
rem gessissent: hostium vero cadavera spoliaverunt,
et ingentem armorum aliarumque rerum vim acqui-
siverunt. Neque enim scuta et loricas tantum et
pharetras nonnulli cæsorum gestabant; sed et
torques aureos et monilia et inaures aliaque id
genus muliebria exquisitaque 203 ornamenta,
qualibus notabiliores honoratiorisque Medi ornari
solent, ut spectabiliores sint, et a vulgo secernan-
tur. Nachoragan vero, cum jam ipsum com meatus
aliaque necessaria descicerent, et jam bruma im-
mineret, præliandi quidem desiderium præ se fe-
rebat, et ad hoc se comparabat; re tamen ipsa
consilium desideriumque suum non præstabat; sed
Dilimmitarum agmine postridie ad stadium emissis,
et adversa in Romanos fronte stare jussis, eoque
ipso prælii abs se committendi expectationem ex-
citans, sensim ipse cum reliquis copulis Cotacesium
et Muchirisidem versus movit. Cum vero jam maxi-
mam viæ partem confecisset, tum et Dilimnitæ so-
luta acie facillime abscesserunt, utpote leviter sem-
per armati expeditioresque, et præterea robusti
pedibusque celeres. Adventabat autem etiam alia
ipsius Persiei exercitus pars, quæ ad Neognum flu-
vium antea missa fuerat propter Martini dolum,
quemadmodum supra a me dictum est. Cum enim
cognovissent victos quidem esse Persas, Romanos
vero universa jam regione potiri, confestim occul-
tiore itinere et a publicis viis remoto Muchirisidem
pervenerunt, 204 conflictum quidem nequaquam,
dedecoris vero ex fuga et quidem multo turpius
participes. Posteaquam igitur universus exercitus
in unum convenisset, majore equitatus parte ibi
relicta, et Watrise, viro inter Persas celeberrimo,

VARIE LLECTIONES.

ἡ παραγιν. R. παραγιν. vulg. ἡ αἰτίας R. ἡ ἀνόητα R et intr. stolide, ἀνόητα vulg. ἡ ἐκείνους
om. R. ἡ τούτους δὲ R. ἡ περιέβαλλον R. ἡ γυρτοὺς Edd. ἡ περιδέραϊα vulg. ἡ ὁποῖους Sph.
Par. ἡ εἶχε correctum est in mg. Lugd., ἡ εἶχε idem in ord. et R, intr. videbatur. ἡ σκολαίτερον R.
ἡ Κοτάτιον Edd. ἡ ἐπορεύετο R, ἐπορεύοντο vulg. ἡ αὐτοῦ x. ἡ ἄλλη R, x. ἡ δ. αὐτ. vulg. ἡ ἀποκρί-
σιν R. ἡ ἀκλεστέροις R. in mg.

magistro equitum eis constituto, ipse cum paucis A στρατὸς ἐνταῦθα ἐτύγγανε ζυναγγογερμένος ¹³, τότε in Hiberiam rediit, tanquam ibi hibernaturus. δὴ τὸ πλεῖστον τῆς ἱππικῆς δυνάμεως καταλιπὼν, ἑλθόντων αὐτοῖς ἐπιστάσας Οὐαπρίζην, ἄνδρα τῶν παρὰ ¹⁴ Πέρσας γνωριμωτάτων, αὐτὸς ξὺν ὀλίγοις ἐς Ἱβηρίαν ἀπενόστησεν, ὡς ἐκείσε διαχειμάσων.

¹³ ζυναγγογερμένος R. ¹⁴ παρὰ add. ex R et intrpr. apud Persas.

ΑΓΑΘΙΟΥ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ Δ'.

AGATHIÆ SCHOLASTICI

HISTORIARUM LIBER IV.

205 ARGUMENTUM. *Judicium de cæde Gubazis, Athanasio quæsitore, instituitur (I). Primum Justinianum litteræ ad Rufinum datæ, quibus Gubazem Byzantium mitti jusserat, recitantur (II). Oratio accusatorum adversus Rufinum et Joannem (III, IV, V, VI). Vix sedatis vulgi clamoribus, hi longa oratione se defendunt (VII, VIII, IX, X). Causa utrinque perorata, Athanasius reos damnatos ad supplicium duci jubet (XI). Misimianorum legati, auxilium petentes, comiter a Nachoragane excipiuntur (XII). Insequenti anno Romani, Baraze et Pharsante ducibus, Misimianis bellum inferunt: in finibus Apsiliorum Persarum exercitus iis obviam venit (XIII). Romani Hunnos Sabiros hoc anno cum Persis militantes ex improviso adorti vehementer premunt; Persarum exercitum superveniente recedunt (XIV). Interim Elminzur, dux Romanorum a Justino missus, Rhodopolin, Lasicum oppidum, a Persis olim expugnatum, subito aggressus occupat. Misimiani legatos Apsiliorum pacis causa a Romanis missos occidunt (XV). Irati Romani fines eorum invadunt et exercitum vincunt. Victi Tzachur, castellum munitissimum, se recipiunt (XVI). Quod Romani segnitè obsidentes ab Joanne Dacna, quem Martinus ad eos miserat, novo studio incitantur (XVII). Centum eorum, illo duce, explorato itinere, ad oppidum sub ipsa arce situm noctu ascendunt (XVIII). Oppressi per noctis tenebras custodibus, omnes incolas crudelissime trucidant (XIX). Sed ipsi paulo post a Misimianis cum magna clade detruduntur. Veruntamen Romanis nihilosecius castellum oppugnantibus, Misimiani pacem orant, quam Joannes concedit (XX). Misimianorum rebus compositis, Justinianus summum imperium Martino abrogatum Justino tradit (XXI). Joannes quidam Afer, venia a Justino impetrata, nefario dolo a provincialibus pecunias exigit (XXII). Chosroes Nachoraganem propter cladem ad Phasin urbem acceptam excoriari jubet (XXIII). Digressio de novi Persici imperii regibus (XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII). Cabadis, Persarum regis, jata cum similibus Zenonis Isauri et Nepotis casibus comparantur. Chosrois, novissimi regis, ingloria mors (XXIX). Sergii interpretis diligentia laudatur. Chosroes per Zichum legatum Byzantium missum inducias cum Justiniano paciscitur (XXX).*

206 1. Hac itaque victoria potiti Romani, et B induciis quodammodo a bello factis, ærnisque confestim conquiescentibus, tum Jenum quæstio habita de facinore in Gubazen commisso. Athanasius ergo in excelso quodam throno decenter consedit, chlamydem indutus, quali fere politissimi principes uti solent. Aderant vero ipsi viri et scribendi apprime periti, et scripta prompte expediteque legendi, alique ministri severi et graves, et in rebus judicialibus optime versati, præcones etiam altum clamantes, et lictores; omnes hi ex Constantinopolitana aula delecti. Proferebant vero in medium ii, quibus id commissum erat, vincula ferrea, collaria, compedes et tendiculas aliaque id genus instrumenta tortoria.

(A. C. 555) α'. 'Ες ¹⁵ τοῦτο δὲ νίκης τοῖς Ῥωμαίοις τοῦ πολέμου κεχωρηκός, καὶ ὥσπερ ἀναχωγῆς τῶν δεινῶν ¹⁶ γεγεννημένος, [P. 107] τῶν τε δούλων τὸ παραυτίκα ¹⁷ ἡρεμικόντων, τότε δὴ ἐς ζήτησιν ἤγετο τὰ ἐπὶ Γουδάζη ¹⁸ πρότερον τετολημμένα. Καὶ τοίνυν ὁ Ἀθανάσιος· ἐπὶ θώκου ¹⁹ τινὸς ὑψηλοῦ καθίστοτο ἐδ-
πραπῶς, χλαμύδα ἐνεμένος ²⁰, ὥσπερ ἀμέλει οἱ ἀστικώτατοι τῶν ἡγεμόνων. Παρήσαν δὲ αὐτῷ ἄνδρες ²¹ γράφειν τε ἐς τάχος παιδευμένοι, καὶ ἐπι-
τροχάδην ἀναλέγεσθαι τὰ γεγραμμένα. Ἄλλοι τε ὑπηρέται σοβαρώτεροι καὶ ἐμβριθεῖς, καὶ δαημονέ-
στατοι ²² τῆς τῶν δικαστηρίων κομφείας, κήρυκες τε μεγαλοῦσαι, καὶ οἱ τῶν μαστίγων ἐπιστάται. Ἀπην-
τες δὲ οὗτοι ἐκ τῶν ἐν Βυζαντίῳ ἀρχαίων ἐτύγγανεν

VARIE LECTIONES.

¹⁵ 'Ες R(Cl.), Lugd. et ed. pr. ὡς, Par. 'Ος. ¹⁶ τῶν δεινῶν correxi, R τῶν ἐκείνων, vulg. τῷ (Lugd. mg. τῶν) ἐκείνῳ. — Thucyd. IV, 117, γενομένης ἀναχωγῆς κακῶν καὶ ταλαιπωρίας. ¹⁷ τὸ παραυτίκα R, παραυτίκα vulg. ¹⁸ Γουδάζη R, Γουδάζην vulg. ¹⁹ θώκου R, θάκου vulg. ²⁰ ἐνεμένος Cl., ἐνεμμένος R et Lugd., R, παραυτίκα ἐνημμένος vulg. ²¹ αὐτῷ καὶ ἄνδρ. R. ²² δαημονέστατοι R (δαμ.) et intrpr. scientissimi, δαημονέστεροι vulg.

ἀπολεγεμένοι. Ἐπεφόντο δὲ, οἷς τοῦτο ἀνεῖτο, A καὶ σιδηροῦς περιαιχνίους, κλινοστρόφια τε καὶ ποδοστράδας, καὶ ἄλλα ἅτα ὄργανα κολαστήρια. Καί μοι [P. 108] δοκεῖ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς οὐκ ἀπεικὸς οὐδὲ αὐτομάτως ἀλλ' ἐμφρονέστατα τοῦ δέοντος ἐστοχασμένος, εἴν τοιζῶδε τινι τάξει καὶ εὐκοσμίᾳ τὴν κρίσιν προελθεῖν παρακελεύεσθαι, οὐ μόνον ὅπως οἱ ἐκείνη βάρβαροι, τῶν Ῥωμαϊκῶν σφίσι νομίμων κομπωδέστερον ἀναδεικνυμένων, θαυμάζοιεν τε αὐτὰ καὶ ἐπιπλέον ἀρχεσθαι ὑπὸ τούτων ξυνοισθεῖεν, ἀλλὰ καὶ ὅπως, εἰ μὲν ὡς μηδίας πρότερον ὁ Γουδάξης δικαιοτάτα φανεῖται ἀνηρημένος, μηκέτι ἀνιψῶν οἱ Κόλχοι, μηδὲ ὡς τι δεινὸν πεπονθότες ἀγανακτοῖεν. Εἰ δέ γε ἅπαντα καταψευσάμενοι, καὶ δόξουν μίσμα δράσαντες ἄλλοι οἱ ἀπεκτονότες²², οὕτω τε καταδιατηθέντες, καὶ ὑπὸ κήρυκι B πομπῇ ἀνὰ τὰ πλήθη περιηγούμενοι, εἰτα τῷ παλαμναίῳ ξίφει, ἀπάντων θεωμένων, καταπονηθεῖεν, τότε δὴ μεῖζόν τι δόξειεν εἶναι τὸ πέρας²⁴, καὶ διπλάσιον ἢ τιμωρία. Ἠπίστατο γὰρ ὡς, εἰ μὲν οὕτω πως ἐν ἀπορρήτῳ βαρβαρικώτερον Ῥουσικὸν τε καὶ Ἰωάννην διαφθερῆναι παρεκελεύετο, οὐκ ἀποχρώντως ἡγήσασθαι ἂν τοὺς Κόλχους τὴν ὕβριν αὐτοῖς ἀπεσκευάσθαι, οὐδὲ προσήκουσαν ποινὴν κομίσασθαι τῶν ἡμαρτημένων. Δικαστηρίου δὲ καταστάντος, καὶ ἀντιλογίας ἐκατέρωθεν προελθούσης, καὶ τῶν ὑπηρετῶν ὄντω τε καὶ κάτω διαττόντων²⁵, καὶ ὅπως τῶν κρινόμενων ἕκαστος ἐν κόσμῳ ἐστήξει καὶ ἀποκρίνεται διαταττομένων, ὄγκου τε δικαστικοῦ φαινομένου, καὶ μεγαληγορίας ἀκουομένης, καὶ ἐπὶ C τούτοις τοῦ ὀλέθρου φρικωδέστερον ἐπιγιννομένου· τούτων δὲ οὖν οὕτω πρᾶσσομένων, ἑτέρον τι αὐτοῖς μεῖζον καὶ μᾶλλον ἐκτόως φανεῖσθαι τὸ χρεῖμα ἐγίγνωσκε, καὶ τάχα τὴν ἀξίαν τοῦ ἐπικλήματος ὑπερβάλλον. Ταῦτα γὰρ καὶ τοὺς ἐν Βυζαντίῳ ἀστούς, καίτοι θαμὰ ἐκείσε γινόμενα, καταπλήττει καὶ ἐξίστησι τῶν φρονημάτων, μὴ τί γε²⁶ Βαρδάρους καὶ οὐκ εἰσισμένους. Τούτων μὲν οὖν ἕνεκα, οἶμαι, D ὅπως τῷ Καυκάσῳ ξυνεκροτήθη.

Β'. Τότε δὲ Ῥουσικός τε καὶ Ἰωάννης, ἐκ τοῦ δεσμητηρίου ἡγμένοι, ἀνὰ τὸ λαῖον μέρος ἐστήκατον, οἷα δὴ φεύγοντες. Ἐπὶ θάτερα δὲ πειρήσαν κατηγορησέοντες τῶν Κόλχων οἱ ἐμφρονέστατοι, καὶ ἥδη ἐκπλείστου τὴν Ἑλλάδα φωνὴν ἐκμεμαθηκότες²⁷. Ἐδέοντο δὲ πρότερον²⁸ τὴν παρὰ βασιλείας ἐπιστολὴν ἐν κοινῷ ἀνακηρύττεσθαι, ἣν περ ἐτύγχανε πρότερον ὁ Ἰωάννης τούτων δὲ περὶ τοῖς στρατηγοῖς διακομίσας· ἀλλὰ γὰρ καὶ τῷ διατητῇ ξυνοκοῦν, γεγωνότερόν²⁹ τις αὐτὴν τῶν ἐς τοῦτο τεταγμένων διεξῆκει, ὥδε πως ἔχουσιν· Ἄπιστον μὲν καὶ παράδορον τὸ πρὸς ὁμῶν ἀνηγελεμένον, ὡς ἀρα βουλομένη ἐστὶ τῷ Γουδάξῃ, τὰ πάτρια ἔθνη καταπρομένῳ καὶ τοὺς ἐν ἁπασιν ὁμόφρονας καὶ ἀν-

Et quidem mihi videtur Justinianus imperator non abs re neque temere, sed prudentissime decori habita ratione, mandasse, ut hoc ordine atque apparatu iudicium institueretur, non solum ut qui ibi erant barbari, cum eis Romanorum instituta magnificentiore apparatu proponerentur, ea et admirarentur magisque eorum gubernationi assuescerent; verum 207 etiam ut, si quidem Gubazes defectione antea ad Medos tentata cæsus fuisse deprehenderetur, non amplius ejus eadem dolerent Colchi, neque ut gravi malo accepto indignarentur. Si vero interfectores per falsam criminationem facinoris piacularis perpetrati convincerentur, ipsis publico iudicio damnatis, et præeunte ac proclamante præcone per exercitum circumductis vindicæque gladio, omnibus spectantibus, capite truncatis, atrocior barbaris rei exitus et duplicatum supplicium esse videretur. Sciebat enim, si clandestina nece barbaricum in morem Rusticum et Joannem e medio tolli mandasset, existimaturos Colchos, injuriam, quam acceperant, non satis pro eo ac debet vindicatam, neque satis graves de crimine penas sumptas fuisse. Iudicio vero pro tribunali instituto, et causa utrinque disceptata, et ministris judiciariis ultro citroque commentibus, utque actores et rei apte suo ordine interloquantur procurantibus, versante etiam ob oculos majestate judiciali et grandiloquentia aures feriente, eoque omni apparatu mortem imminuentem horribiliorem efficiente; his, inquam, omnibus ita peractis, rem ipsam majus aliquid atque atrocius barbaris esse representaturam, et fortasse criminis admissi meritum excedens. Hæc enim etiam ipsos cives Byzantinos, tametsi frequenter illic contingant, percellunt, atque 208 extra se ponunt, nedum barbaros iis non assuetos. His igitur, ut arbitror, de causis Romanum, imo vero Atticissimum, tribunal ad Caucasum fuit indictum. Ῥωμαϊκὸν δικαστήριον, μᾶλλον μὲν οὖν Ἀττικώτα-

2. Tum vero Rusticus et Joannes e carcere producti, ad sinistram partem sunt constituti, utpote rei; ex adverso stabant actores, qui eum criminaturi erant, Colchorum sapientissimi, quique jam a multo tempore Græce loqui didicerant; ac primum quidem postularunt, ut litteræ imperatoris publice recitarentur, quas antea Joannes de hisce rebus ad præfectos exercitus attulerat. Quod quidem postulatum cum et iudici probaretur, quidam ex iis qui ad hoc erant designati, altiore voce eam recitavit, sic habentem: *Incredibile quidem mihi absurdumque videtur, quod a vobis nuntiat, Gubazi deliberatum esse, patriis moribus relictis, et iis qui unius ejusdemque sunt cum ipso in omnibus sententiæ; veteribus*

VARIE LECTIONES.

²² οἱ ἀπεκτονότες R, art. om. vulg. ²³ Lugd. mg. ἰσ. τέρας. ²⁴ διαττόντων vulg. ex conj. in mg. Lugd., inipr. ultro citroque cursitantibus, διαταττόντων R et Lugd. ²⁵ μὴ τί γε R, μήτοι γε vulg. καὶ ins. ex R et inipr. ²⁶ ἐκμεμαθ. R., μεμαθ. vulg. πρώτων R: ²⁷ γεγωνότερον R (Cl.), γεγωνότερον vulg.

enīs ducibus, Romanis, inquam, desertis, ad inimi-
cissimos alienissimosque atque adeo diversæ a nobis
religionis homines desciscere, et quidem cum nulla
nostra in se injuria sit provocatus. Verumtamen cum
sciamus humana omnia esse instabilia et in lubrico
posita, proque varietate incidentium rerum circumagi
ac rotari solere, non plane derogandam **209** esse
nuntio vestro fidem duximus, neque committendum,
ut ea quæ sive cogitavit tantum, sive plane statuit,
non præcaveamus; ingentes nobis ipsis curas,
et ambiguum fluctuantemque incertitudine eventus
animum retinentes. Et profecto absurdum est ac
molestum nemini plane firmiter fidere, sed suspitione
semper metuque laborare, etiam de iis qui nobis sunt
intimi. Nihilominus (in omnibus enim hoc vincit)
sequimur etiam nos naturam, et diffidimus. Ne vero
præcipitanter crudele aliquid et sævum in Cubazen
statuamus, neve contra indecenter aliquid hac in re
faciendi metu adducti enervemur remissioresque videa-
mur; sed potius penititudinem utrinque imminentem
subterfugiamus, consultum nobis et medio cuidam
moderationique tenendæ convenientius est visum, huc
hominem adduci. Mittite itaque eum quam civissime,
sive volentem sive coactum. Quod si ille, voluntate
vestra intellecta, restiterit, et ire delectaverit, appre-
hendentibusque vobis ei protrahentibus (nam et hoc
vobis tum facere licebit) propulset et relucietur, aut
quocunque tandem modo manus vobis intulerit, tum
demum manifesta habituri sumus, rerum, quas mo-
litas fuerit, indicia et in posterum inter eos, qui
maxime hostes sunt, censebitur, adeo ut si **210**
quis eum talia audentem etiam interfecerit, ne hoc
quidem immerito factum censebimus, neque percussor
facinoris sui pœnas luet; utpote non ut homicida
puniendus, sed ut tyrannicida laudandus. Imperato-
ris itaque litteris talia quædam mandari est cog-
nitum.

3. Statim vero viri Colchici instituendæ accu-
sationi designati, cum iudex ipsis permisisset, ut
causæ suæ præsidia, si vellent, in medium afferrent,
alacriter criminationem sunt adorsi, in hæc verba:
Scelus ipsum perpetratum, o iudex, aperte, etiam
nobis tacentibus, clamitat auctores gravissimis suppli-
ciis esse obnoxios: cæterum cum legibus vestris ita
cautum sit, ut ne de manifestis quidem maximisque
criminibus sententia feratur, donec facta ipsa plana
oratione explicata fuerint; venimus nunc quæ facta
sunt simpliciter exposituri. Ita enim etiam a nobis
præstabitur quod lege cautum est, etiamsi oratione
utamur simplici viximeque ornata, quæque magni-

ἑκάστην ἡμέραν, τοὺς Ῥωμαίους [P. 109] γὰρ, ἐπὶ τοὺς ἐχθίστους τε καὶ ἀλλοτριωτάτους καὶ πρὸς γὰρ τὰ ἐς θεὸν ἑτερογνώμονας μεταχωρῆσαι, καὶ ταῦτα οὐδὲν ὅτιον ἐξ ἡμῶν ἀγῆρι προσι- πορθεῖ. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ γινώσκουμεν τὰ ἀν- θρώπεια καλλιβολὰ τε καὶ ἀλυσθηρὰ, καὶ τῇ ποι- κιλίᾳ τῶν παρεμπιπτόντων συμπεριφθεσθαι πε- φνέκτα, οὐ παντάπασιν ἀπιστεῖν ψήθημεν χρή- ναι, οὐδὲ μεθεῖναι μὲν τὸ φυλάσσειν τὰ παρ' ἐκείνων εἴτε ἰσως [διαρρηθέντα μόνον²⁰], εἴτε πόντως βεβουλευμένα, καταλιπεῖν δὲ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς φροτίδα περιττὴν καὶ ἀμφιφρόνους ἐν- νοίας, ἐκ' ἀδελφῶν ἐτι καμμένου τοῦ τέλους. Καίτοι ἀλλόκοτόν τι καὶ παραχῶδες τὸ μηδαμῶς ἐξ' ὅτων βεβαυτάτα πεποιθῆναι, ἀλλ' ὁποῖός τις καὶ δειματοῦ εἶναι μετόν, καὶ ἐκ' αὐτοῖς δὴπου τοῖς ἐνρηθεστάτοις. Ὅμως (ἐν ἅπασιν γὰρ τοῦτο νικᾷ) ἐπόμεθα καὶ ἡμεῖς τῇ φύσει, καὶ ἀπιστοῦ- μεν. Ὅς ἂν δὲ μήτε προπτόνως ὥμον τι καὶ ἀπηνῆδες δράσοιμεν ἐπὶ Γουβάζῃ, μήτε τῷ οὐκ εἰκότι δῆθεν ἀναπεπισμένοι μαλθακισθῆμεν²¹, ἀλλ' ἐκφύ- γοιμεν τὰς ἐκατέρωθεν μεταμελείας, εὐδουλόν τι ἡμῖν κατεφάνη καὶ μέσως πως ἔχον, ἐνταῦθα²² τὸν ἄνδρα παραγενέσθαι. Στέλλειν τοίνυν αὐτὸν τὴν ταχίστην, εἴτε βουλόμενον, εἴτε ἡναγκασμέ- νον. Εἰ δὲ γὰρ ὅμως ταῦτα ἐθέλειν ἐγγυκῶς ἀντι- σταίη, καὶ ἀπαραινέτω τὴν πορείαν, ἐπιλαμβά- νομένων τε ὧμων²³ καὶ ἐκόντων (καὶ γὰρ τοῦτο ποιεῖν ὅμιν τούτῳθεν²⁴ ἐξέσται), εἰ δὲ διωθεῖτο καὶ ἀρτεπιφέροιο, καὶ ὅτω γοῦν τρώψῃ τὰς χεῖ- ρας ἀντάροι, τότε δὴ ἔξομεν περιφανεῖς τοῦς ἐλέγχους τῶν μαλετωμένων, καὶ τοιοῦτον ἐν τοῖς πολεμωτάτοις τετάξεται, ὥστ', εἰ ποὺ τις αὐτὸν τοιαῦτα τολμῶντα καὶ ἀποκτείνει, οὐδὲ τοῦτο ἡμῖν ἐσόμενον ἀπὸ τρόπου, οὐκοῦν οὐδὲ ποινὰς ὁ δράσας ὀφείλει τοῦ ἐγχειρηματος. Οὐ γὰρ ὡς μαι- νόρον αὐτὸν κολαστέον, ἀλλ' ὡς τυραννοκτόνον ἐπαινετέον. Ἡ μὲν οὖν παρὰ βασιλεως ἐπιστολὴ τοιαύτη ἐγκλεισεσμένη διέγνωστο.

γ'. Αὐτίκα δὲ οἱ ἄνδρες τῶν Κόλχων, οἱ δὲ πρὸς τῇ κατηγορίᾳ ἐτετάχοντο, ἐπειδὴ αὐτοὺς ὁ δικαστὴς ἐξηφίξετο τὰ σφέτερα αὐτῶν δικαίωματα ἢ βαλλέοντο προτιθέντι, εἰ δὲ προθύμως εἶχοντο τοῦ ἐπιλήματος, καὶ εἰς τὰς τοιαύτας· Ἀπόχρη μὲν, ὡς δικαστὰς²⁵, τὸ τετολμημένον, εἰ καὶ μηδὲν ὅτιον ψήσαιμεν, ποινῆς ταῖς μεγίσταις πάσχειν τοὺς δεδραυμένους· πλὴν ἀλλὰ τοῖς ὁμῆτοροις²⁶ νόμοις δοκοῦν τὸ χρῆναι καὶ τῶν ἐμφανῶν περὶ καὶ μεγίστων ἀδι- κημάτων μὴ πρότερον τὰς κρίσεις ἐκφέρειν, πρὶν ἂν καὶ λόγῳ τὰ πραχθέντα διαγερῶν, ἡγομεν νῦν²⁷ ἐρῶντες μόνον ἀμωστῶς τὰ γεγενημένα. Οὕτω γὰρ ἂν²⁸ καὶ ἡμῖν διανοσθήσεται τὸ γενο-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ διαρρηθέντα μόνον ins. ex conjectura: siquidem palam est excidisse partici-
pium ad βεβουλευμένα relatum; quæ ille sive cogitavit, sive perficienda sibi proposuit R. pro εἴτε ἰσως εἴτε habet: εἴτε ἰσθι εἴ τῷ.
intr. quæ huic sunt aut alteri cuiquam prave consulta, scilicet ex hiarolatione. ²¹ μαλθακὸν R. ²² ἐν-
ταῦθα om. R. ²³ ὧμων om. R. ²⁴ τούτῳθεν R. ἐνταῦθεν vulg. ²⁵ ὡς δικαστὰς R, intr. iudices. ²⁶ ὁπο-
τέροις correxi, ἡμετέροις omnes. ²⁷ τοίνυν R pro νῦν. Num. τὸ νῦν? ²⁸ ἂν om. R.

μισμένον, εἰ καὶ τὰ τῶν λόγων εἰεν ἀπλὰ καὶ ἡμιστά κεκομψυμένα, καὶ οἷα τοῦ μεγέθους τῶν εἰρησμένων μὴ ἐξικνεῖσθαι. Ποῖα γὰρ αὐτοῖς [P. 110] λελεῖσθαι σκηψίς, ἄνδρα τοσοῦτον, φίλον ὅμῃ καὶ συνήθη καὶ σύμμαχον καὶ ὁμοδίαιτον καὶ ὁμόσπονδον, καὶ ταῦτα περὶ τοῦ Κρείττοντος προνοεῖται, καὶ τί δὲ οὐχὶ τῶν οὐκισιότατων κερτημένον, ἀναλθῃν^α οὕτω διαχειριστέοις, καὶ πολλῇ τῇ δυσμενείᾳ χρῆσθαι καθ' ὅμῳ^β φαρασθεῖσι, τῷ τοῦς ἐχθροῦς τεθεραπευμένοι; Βασίλειος γὰρ ὁ ἀνηρημένος, ὃ δικαστὴς, καὶ ἔθνους οὐκ ἀγεννοῦς, καὶ πρὸς ἀρετὴν ἐνεργότατος, καὶ τὰ Ῥωμαίων στέργων διὰ πολλῶν μᾶλλον τῶν ἀπεκτονότων. Ἀνατετράφαται δὲ τὰ Κόλιων πράγματα καὶ διεβόη^γ, ἀληθέστερον δὲ τὰ κοινὰ, εἰ γέ μέρος τι καὶ ἡμεῖς οὐκ ἐλάχιστον τῆς πηκδου τυγχάνομεν ὄντες. Καὶ διόλωλεν ὅμῃ τὸ ἀραιγρὸς τῶν καθεστώτων καὶ ἀπειστον, καὶ κατὰ πολλὴν τῆς οὐκείας δυνάμεως μειονεκτεῖσθε· πολιτεία δὲ μὴ διὰ πάντων ἐβρώμενη, ἀλλὰ βραχεία τοῦν τιμὴν σφαιλεῖσα, οὐκέτι συνεσταῖται δόξεις^δ ἂν προσκηκόντως, τὸνναντιον μὲν οὐν καὶ αὐτὴν ψεύδεσθαι τὴν ἐπαυριμῶν, τὸ ἐντελὲς ἔχειν ἀφηρημένην. Ταῦτα δὴ οὐν ἀπ᾽ αὐτὰς ὁράσαντες, οὐ φασι δεῖν ὅμῃς^ε τὸ πρυθὲν εἰ καὶ δεῖνόν εἰη σκοπεῖν, μόνῃ δὲ τὴν γράμην καθ' ἣν εἰρησται διερευνᾷ καὶ προσέσθαι, καὶ διὰ τινων ἀφανῶν τεκμηρίων καὶ ὅλον^ς ἐλκῶν χωροῦντας, ἀναπλάττειν ταῖς ἐννοίαις εὐεργεσίας^ς ὅμῃ αὐτοῖς ἐντεῖθεν προσγενημένην, ἢ τῷ σφαεῖ μᾶλλον τῆς βλάβης καὶ τοῖς ἔργοις ἀποδεδειγμένην^ς πιστεύειν αἰρεῖσθαι. Ταῦτα γὰρ δὴ τὰ σοφίσματα καὶ πρὸ τῆς δίκης πολλαῖς διαβουλλούντες, παράγειν τοὺς πλεῖστους ἤρουντο. Εἰ τοίνυν καὶ κατὰ τοὺς ἀγῶνας τοιαῦτα προσέειν, γινωσκόντων, ὃ δικαστὴς, ὃς οὐ Ῥωμαῖον οὐδὲ δικαίον τὸ μὲν ἐμφανὲς οὕτω καὶ προύπτον ἀδίκημα παραλαβεῖν, ἀδύλοις δὲ μᾶλλον ὑπὸ αἰτίας ἄλλως αὐτοῖς μεμνηχωνόμεναις ἐξαπατηθῆναι. Οὐ γὰρ ἀνεκτόν αὐτῶν, ὃς μὲν ἀπεκτόνασι τὸν ἄνδρα διαβρόχῃ φασκόντων, ὠφέλειαν δὲ μέγιστον ἐνόηκε τοῖς κοινοῖς παρῆσθαι πράγμασι τεραπευομένων. Πῶς γὰρ ἂν τὰνναντία συσταίεν σπρίων αὐτοῖς, ἢ πῶς, τὴν ἀρῆξιν δεῖν ἀποκαλοῦντες, ἐκαιοσόμεθα τὴν δρᾶσασαν γράμην, ὃς τοῦ συνολούοντος ἐστοχασμένην; Πάσαι γὰρ ἀλλήλων ἀποκεκρυμένῳ τυγχάνετον ὠφέλεια καὶ παρὰνομια, ὠμότης τε καὶ δικαιοσύνη διεσπινόμενα καὶ ἀμικτα καὶ ὁμόστα^ς χωρεῖν οὐκ ὁποῖε περυνόμενα.

8. Εἰ δὲ γε καὶ γυμνὴν τὴν διάνοιαν ἐξεταστέον, φανήσονται καὶ ταῦτα ὁδοὶ καὶ κακίστοι, ὃς δὴ τὰ τοῦς^ς Πέρσας ἀπέκοντα βεβουλευμένοι· ὥστε οὐδὲ Ῥωμαίους ὀνομάζειν τοῦσδε

A Indinem criminum admissorum nequaquam exaequet. Quenam enim excusatio suppetere possit iis, qui talem tirum, amicum vobis et familiarem, societate belli et fœderum conjunctum eademque vobiscum de Deo sentientem, et quid non eorum quæ vobis familiaria sunt consecutum, nefarie adeo interfecerunt, tantamque adversus vos hostilitatem declararunt, hostium gratiam demerendo? 211 Rex enim erat, qui interfectus est, o iudex, et gentis non ignobilis et strenuus virtutis cultor, et Romanorum studiosus semper multo magis quam interfectores. Eversæ jam sunt Colchorum res et collapsæ, imo potius publicæ, siquidem pars quedam etiam nos neque minima subditorum sumus, deperitque vobis rerum vestrarum integer atque inoffensus status, potentiaque vestra vehementer est imminuta; respiciam vero, quæ non omnibus suis partibus est valida ac firma, sed vel exigua sui parte labefactata, recte jam ultra consistere non potest; e contrario vero falsam appellationem usurpat, quippe quæ integritate perfectioneque sua est privata. Horum itaque omnium cum ipsi sint auctores, aiunt non debere vos factum ipsum tametsi atrocē considerare, sed tantum, quæ mente consilioque factum sit, investigare atque admittere, et ex obscuris quibusdam et quodammodo verisimilibus argumentis repræsentare animis vestris beneficium inde acceptum, potius quam evidenti damno, quodque reipsa experimur, fidem accommodare. Hæc itaque commenta fallaciasque etiam ante iudicium institutum frequenter in vulgus jactantes multorum animis se fucum fecisse arbitrantur. Quod si vero in ipso iudicio hæc ipsa proponant, intelligant, o iudex, 212 neque Romanum neque justum esse, adeo aperta manifestaque injuria neglecta, incertis potius de causis, quas ipsi frustra commenti sunt, falli. Neque enim ferendi sunt, qui interfectum quidem abesse virum hunc aperte fatentur, maximam vero ex hac cæde utilitatem ad publicum pervenisse prodigiose mentiuntur. Quo pacto enim consistere possint sibi ipsis contraria? aut quo pacto factum ipsum atrocē appellant, animum ejus, qui id perpetravit, laudabimus, tanquam publicum bonum spectantem? Sunt enim hæc quam remotissime inter se disjuncta et insociabilia; et neque unquam simul subsistere possunt utilitas et iniquitas, crudelitas et iustitia.

D sunt utilitas et iniquitas, crudelitas et iustitia. 4. Quod si vero etiam nudus ipsorum animus est explorandus, hoc quoque ipso maligni nequissimique esse convincentur, quippe qui consilia Persis grata agitarint, adeo ut ne Romani quidem sint appellandi

VARIE LECTIONES.

^α ἀναλθῃν. Sic intrp. impudenter, ἀνέδῃν R et vulg. ^β καθ' ὅμῳ R intrp. adversus vos, καθ' ἡμῶν vulg. θεραπευέσθαι R. ^γ τῶν Κ. ἐβρώη R. ^δ δόξιν R. ^ε ἡμᾶς R. ^ς καὶ ante ὅλον om. R. ^ς εὐεργεσίαν Sph. Par. μᾶλλον ἢ τῷ σφαεῖ conj. Cl., intrp. ut p̄tius confingaris — quam ex jactura perspicuitate, etc. ^ς ἀποδεδειγμένην R. ^ς καὶ ὁμοῖοι — πεφυκῶτα om. R et intrp. ^ς τοῦς Πέρσας R, τοῖς Πέρσαις vulg.

isti sanguinarii, neque amica societas cum iis tanquam popularibus sit habenda: sed summi potius hostes sibi censendi; quandoquidem etiam nunc communi naturæ lege sunt sejuncti, tametsi nondum a vobis scripta. Adversarii enim atque hostes ex factis sunt estimandi, non ex locorum disjunctione. Hic vero, quæ grata sint hostibus summo studio procurans, merito **213** hostis est judicandus, etiamsi præsto sit, unaque militet, quantumvis etiam quam proxime genere sit conjunctus. At vero, non amicum sese, non regem interfecisse dicunt, sed hostem potius et tyrannum et Persarum studiosum. Eo enim injustitiæ iniquitatisque pervenerunt, ut Medismi accusent mortuum; eoque jam miser redactus est, ut ne mortuus quidem a malis sit liber, sed nunc proditiōis insimuletur, cum ei victoria nihil est profutura. Quamnam vero lex sive apud vos sive apud barbaros laudaverit accusationem post judicium factam? Judices enim ipsi, et hostes et accusatores, omniæque simul facti, supplicium, indicta causa, de immerente sumpserunt, quale par erat sumi de eo qui, revera tyrannidis esset convictus. Prodeunt vero nunc, cum defuncti oporteret, accusantes hominem injuria affectum. Oportuisset vero illos, priusquam ipsum interficerent, si modo accusationibus suis fidebant, aperte in eum actionem insinuere, primosque in jus vocare, non vero nunc accusatos recriminari. Si enim hoc omnibus licet, cur non etiam nos istos carnifices nostris manibus interficimus; cum liceat nobis in jus fortassis adductis recriminari contraque objicere ipsis etiam mortuis, quæ antea ab ipsis fuerunt commissæ? Atque **214** ita conari probare, jure nos scelus scelere compensasse? Multo enim gravius nos rebus manifestis causa perpetratis irritati, merito nos ulcisci possimus; atque ita contentio recte procedat. Sed neque a nobis, nec aliis talia patrari oportet, si modo secundum patrias leges vobis est vivendum. Age enim, si quibus libitum fuerit, licebit privatos suos inimicos sic confestim interficere, eoque sepius facto in infinitum crescat hæc audacia, quo pacto tandem vobis libere intrepideque judicandi potestas integra permaneat? Cum enim omnes et interficiant et interficiantur, mutuasque sibi insidias impune struere audeant, neque vos supplicium de eis sumere poteritis: quin potius tota gens contribulis temere est interitura, quæstionisque habendæ occasionem præripit malum semper malo vindicantium protervia.

οὐκ ἂν φθάσοιτε τὰς τιμωρίας ἐκάγοντες, ἀλλὰ διαφθαρείται μὲν εἰκὴ τὸ ὀμόφυλον, προαφανήσονται δὲ τὸν τῆς ἐξετάσεως καιρὸν ἢ τῶν ἀντιδρώτων ἐκαστοτὶ παρανομία.

5. Atqui quid mali, inquam, si uno homine et quidem illo proditore interfecto, omnes nobis belli societate conjuncti moderatius se gerant? Proditio-

Α τὸν μαιφόνον προσήκει, οὐδὲ ὡς ὁμοφύλους [P. 111] μετ' εὐνοίας διατηρεῖν αὐτοῖς, ὅτι μὴ καθάπερ ἅλα ἐχθροῖς, ἐπεὶ καὶ ἦδη τῷ κοινῷ τῆς φύσεως νόμῳ μεμερισμένοι τυγχάνουσι, κἂν μήπω τῷ παρ' ὑμῖν τετραμμένῳ. Τὸ γὰρ ἀντίπαλον τοῖς ἐργοῖς γνωρίζεσθαι χρή, οὐ τῷ κορυφώτέρῳ τετάχθαι. Ὁ δὲ, οἷς ἂν ἡσθεῖεν οἱ δυσμενεῖς, ταῦτα προὐργον ποιούμενος, πολέμιος ἂν κριθεῖν δικαίως, κἂν συμπληρῇ, κἂν συστρατεύοιτο, κἂν ὡς ἐγγύτητα τῷ γένει συνῆται.

Ἀλλὰ γὰρ οὐ φίλον οὐδὲ βασιλεῖα φασὶν ἀπεκτενεῖν, πολέμιον δὲ μᾶλλον καὶ τύραννον καὶ τὰ Περσῶν ἐσπουδακότε. Πρὸς τοῦτο γὰρ ἐληλεῖσθαι παρανομίας, ὡς μηδισμοῦ διώκειν τὸν κείμενον· καὶ περιέστηκε τῷ δειλαίῳ μηδὲ τετραμμένῳ τῶν δεινῶν ἀπηλλοχεῖν, ἀλλὰ νῦν προδοσίας φέρεται γράζειν ὅτε μὴδὲν πλέον ἐξεῖ νικῶν. Ποῖος δὲ νόμος ἢ παρ' ὑμῖν ἢ παρὰ Βαρβάροις ἐκαιρεῖσθαι ἂν κατηγορίας ἐν ὀστέῳ τῆς κρίσεως γυγνομένην; Κρίται γὰρ αὐτοὶ καὶ δυσμενεῖς καὶ κατηγοροὶ, καὶ ὅλα πάντα κατὰστάσαντες, τιμωρίαν μὲν ἀνεξετάστως τῷ μὴδὲν ἡμαρτηκότῃ προσήγαγον, ὅποیان εἰκὸς ἦν ὑποσχέσθαι τὸν ὡς ἀληθῶς τυραννίδος ἀλόντα. ἔκονσι δὲ νῦν, δεόν ἀπολογεῖσθαι, καταιτιώμενοι τὸν ἡδικημένον· καίτοι ἐχρῆν αὐτοῦς πρὶν ἀρελεῖν, εἰ γε ταῖς αἰτίαις ἐπεπολθεσαν, ἐμφανῶς τὴν πρὸς αὐτὸν ἐνοστήσασθαι δίκην, καὶ πρώτους ἔγκλειν, ἀλλὰ μὴ νῦν κατηγορημένους ἀντεγκλεῖν. Εἰ γὰρ τοῦτο

Κ πᾶσιν ἐρεῖται, τί δήποτε ἄρα μὴ καὶ ἡμεῖς τοῦσδε τοὺς μαιφόνους αὐτοχειρῶς διεχρησάμεθα; Παρὸν ἡμῖν, πρὸς δίκην τυχόν ἀγομένους, ἀντεκίφειν αὐτοῖς καὶ τετραμμένους τὰ παρ' αὐτῶν πρότερον ἡμαρτημένα, καὶ ταύτη πειράσθαι δεικνύειν τὸ εὐλόγως ἀνθημαρτηκῆναι; Μᾶλλον γὰρ ἡμεῖς, ἐπὶ σφέσι τοῖς προδηρημένοις χαλεπήνασθε, ἐνδίκως ἂν ἡμυρόμεθα τοὺς τοιαῦτα καὶ τῆς ἀντιλογίας προσηκόντως ἐχῶμεν. Ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἡμῶν οὐδὲ πρὸς ἐτέρων τὰ τοιαῦτα τοιμᾶσθαι χρεῖον, εἰ γε κατὰ τοὺς περιστάσεις ὑμῖν νόμος πολιτευτέον. Φέρε γὰρ εἰ τοῖς βουλομένοις ἐξῆν τοὺς οἰκλους δυσμενεῖς οὕτω πως ἄδρῶν ἀποκτενύναι, καὶ τοῦτο πολλὰς γυγνομένον μέχρι τοῦ ἐπ' ἀπειρον ἦδη τοιμᾶσθαι

Δ προσερχεσθῆναι, πῶς ἂν ὑμῖν τὸ τοῦν κρῖναι ἀδελῶς ἐν βεβαίῳ διαμένοι; Ἀπάντων γὰρ ἀναιρούντων τε καὶ ἀναιρουμένων, καὶ ταῖς ἀντεπιβουλαῖς χρῆσθαι κατ' ἀλλήλων θαρρόντων,

ε. Καίτοι τί δεινὸν εἶναι, φασὶν, εἴπερ ἐνδὸς ἀνδρὸς καὶ τούτου προδοτοῦ διαφθαρέντος, ἅπαρ ὑμῖν τὸ συμμαχικὸν σωφρονέστερον καθέσ-

VARIÆ LECTIONES.

ἡ πόρρω R. ἡ συστρατεύοιτο R. ἡ παρανομία R et inlpr. eo vesania. Pro νόμος R. γενόμενος, παρ' ὑμῖν Lugd. et inlpr. apud nos, παρ' ἡμῖν R et par. ἡ γινόμενη R. Post δυσμενεῖς literal αὐτοὶ vulg. ἀνεξετάστως R, et inlpr. indicia causa, ἀνεξετάστῳ vulg. πρῶτα R. κατηγορουμένου; R. ἡμυρόμην R. πρὸς ἐτέρων R, παρ' ἐτέρων vulg. τοιαῦτα R. ἡμῖν R. διαμένει Cl., διαμένει R., διαμείνῃ vulg. ὑμῖν correxi, ἡμῖν R et vulg.

τῆσει· Προδοτῶν μὲν οὖν ὡς ἀληθῶς καὶ [P. 412] ἀπὸ πολλῶν, εἰ καὶ ὅσον ἀπολλυμένων, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον τῶν ὠφελίμων τοῖς ἀντηρηκόσι προσγένοιτο ^α, ἀλλὰ αὐτὸ γὰρ τὸ τοῦ τοιούτου θηήσκειν ἀρκούντως ἔχει πρὸς ὄψιν. Εἰ δὲ προδοσίας μηδαμῶς ἀποδεδειγμένης, ἡράνισται τις ἀθρόον τῶν σφόδρα λογίων καὶ τετιμώρηται, καθάπερ διαφανῶς ἔγνωσμένος; πῶς ἂν ὑμῖν ἐνθέρδε τὸ συμμαχικὸν σωφρονήσεις ^β; ὡς δὲ οὐκ ἂν μᾶλλον καὶ διαλύσαιεν τὰ συγκείμενα, εἰ γὰρ κοινῶς ὑμᾶς ^γ ὑπάρχειν τοῦ μίσματος οἰθεῖεν; Λογίζομενοι, ὡς εἰ γὰρ πρὸς τοὺς οἰκιστάτους ὑμῖν καὶ συνήθεις φειδούς ἦκιστα μετᾶστι καὶ δικαιοσύνης, σχολῇ γὰρ ἂν βέβαιοι διαμενεῖτε πρὸς τοὺς ὀλογοῦντας καὶ ὀφελούς, καὶ τῆς προσπεσούσης χρεῖας, οὐ περαιτέρω γινωσκόμενοι. Ἀλλ' οὐτε μετελήφατε τοῦ βουλευματος, οὐτε τὸ τοῦτοις ἰδίᾳ προσκείμενον ἄγος ἐπὶ τὸ σύμπαρ τῶν Ῥωμαίων ἔθνος ἀναδραμεῖται· οὐτε τὴν πάλαι περὶ ὑμῶν κρατήσαντα δόξαν, ὡς ἄρα πιστοὶ τὰ ἤδη καὶ βέβαιοι καθεστήκατε, καὶ δίκαιοι χρήσθε νόμοις ^δ, ἢ τοῦτων νικήσει κακοδαμνία. Τοῦναντίον γὰρ καὶ ἡγούμεθα τὸ παρὸν δικαστήριον ὑπὲρ τῆς κοινῆς τοῦ γένους εὐκλείας συνεστηκέναι, ὅπως ἂν ἅπαντες ἄνθρωποι γνοῖεν, ὡς οὐδαμῶς ἦν ὑμῖν ^ε βουλευμένοις τοιαῦτα τοῦς Κόλχους δεῖν καὶ βλαμ πεπονθέναι. Νῦν μὲν γὰρ ὥς ἐπ' ἐκότερα τῶν πολλῶν φοιτῶσιν αἱ γυνῆμαι, καὶ τὰ τῆς δοκίσεως ἐπ' ἀδήλῳ φέρεται τρόπον. Ἐκ δὲ τῆς σῆς, ὧ δικαστὰ, κρίσεως τοῦτων ὅσον οὕτω διαφθειρομένων, γενήσεται καὶ νῦν γυναικώτερον, ὡς οὐκ ἀποδοταὶ τῶν οὐκ ἐλῶν, ἀλλὰ σωφρονιστὰ τῶν ἀδικούντων εἶναι πεφύκατε. Εἰ γὰρ καὶ τοῖς λόγοις ἀπολογεῖσθαι δοκοῦσιν, ἀλλ' ἔργῳ κατηγοροῦντες σφῶν αὐτῶν ἀποδεικνύνται καὶ τὸ παράλογον τῆς μαυρορίας ὁμολογοῦντες. Τὸ μὲν γὰρ βασίλειον γράμμα παρακλείεται τοῖς στρατηγοῖς στέλλειν κατὰ τὸ μὲν Βυζάντιον τὸν Γουβάζην, πειθοὶ μὲν τὸ πρῶτον, ἀνηκουστοῦντα δὲ καὶ πρὸς ἀνάρτησιν, ἐναντιούμενον δὲ καὶ βιαζομένοις ἀποκτεῖναι δὲ μηδαμῶς πρὶν ἂν ἐκεῖνος, ἐς τελευτάνην ἀπόστασιν ἀφικόμενος, τὰ πολλῶν δρῶν προαχθεῖν. Οἱ δὲ καὶ ταῦτα μήτε στρατηγοὶ καθεστῶτες, μήτε ἄλλως φρεσύνοντες αὐτοῖς ἀδελφῶς ἀβούλουντο ^α πράττειν παραγρημα τὸν δειλαιὸν ἀπεκτόνασιν, οὐτε κατὰ τὸ Βυζάντιον αὐτὸν γενέσθαι προτρέψαντες οὐτε μὴ ὥσπερ ἀπειθοῦντι μετὰ τὸν ἀνάρτην ἐπαγαγόντες οὐτε τὴν ἀρχὴν ἐς πείραν τινα καταστάντες, εἰς περὶ σφωδρόν τρόπον τοῦ προστάγματος ^β ὀλιγωρήσει. Καίτοι μεγαλυνχοῦσι καὶ βρεθνύονται, ὡς τὰ βασίλει δικοῦντα διαδύσαντες, οἷε καὶ τὴν ἐκείνου περιωρῶντες πεφύκασιν γνῶναι,

A ribus sane etiam quamplurimis e meo sublatis, etiamsi nihil aliud utilitatis ad interfectores redeat, ipse tamen talium interitus abunde satis per se est fructuosus. At vero si, proditiōne nequitiā demonstrata, confestim vir aliquis maximi nominis e medio tollatur supplicioque officiat, perinde atque **215** aperte deprehensus, quo pacto vobis socii hinc moderationes reddantur? Imo vero quo modo non potius pacta conventaque dissolvant, si vos participes tanti sceleris exstitisse putarint, reputantes quod si erga intimos conjunctissimosque vobis adeo sitis inhumani atque iniqui, nullo etiam modo constantes sitis futuri erga alienigenas et externos, et, necessitate tantum ita postulante, non ultra notos? Ceterum vos neque nefarii illius consilii participes fuistis, neque piacularē scelus, quod privatim illis insecit, universam Romanorum gentem involvit, neque reatrem illam de vobis opinionem, quod nimirum fidei constantesque sitis æquissimisque legibus utentes, horum nefaria malignitas infringet: quin potius ita nobis persuademus, vestrum hoc tribunal pro communi gentis gloria constitutum; ut universi homines intelligant, vobis nequitiā voluntibus factum, ut Colchis adeo atrox injuria ac vis inferretur. Nunc enim fortasse in utramque partem sententiā multorum vergunt opinionesque fluctuant: ex tuo vero, o iudex, iudicio, hisce jamjam necatis, magis etiam nunc perspicuum fiet, quod non amicorum vestrorum proditores sed delinquentium castigatores esse consueveritis. Tamei enim verbis causam suam defendere videntur, reipsa tamen se ipsi accusare coarguuntur, et cædis abs sese commissæ **216** indignitatem fateri. Regiæ enim litteræ mandant præfectis militiæ, ut Cubazen Byzantium mittant, primo quidem suadela utentes, obaudientem vero et necessitati reluctantem cogent; nulla tamen ratione interficerent, donec aperta defectione facta hostiliter agere cœpisset. Hi vero cum neque præferti militares essent, neque aliqui eis liceret, quæ liberet, facere, repente miserum trucidarunt, haudquaquam ut Byzantium iret hortati, cum ne modicam quidem vim ei ut renitenti intulissent, neque omnino tentassent an aliquo tandem modo mandatum regis contemneret. Gloriantur interea illi et jactitant, se imperatoris mandata exsecutos, cum potius illius voluntatem contempsisse deprehendantur, falsisque criminationibus Cubazen onerare non sint veriti et contraria ab iis, quæ recte mandata erant, propria auctoritate in eum decernere; et quod quidem omnium est iniquissimum, neque litteris imperatoris ostensis, ut cognita ejus voluntate quid facto opus esset statuerent.

VARIE LECTIONES.

^α προσγένηται R. ^β σωφρονήση R. δὲ ins. ex R. ^γ ὑμᾶς om. R. ^δ νόμοις R et impr. legibus. νομίμοις vulg. νικήσαντα R. ^ε ἦν ὑμῖν R, ὑμῖν ἦν vulg. ^ζ ἂν βούλ. R. ^η προστάγματος R et impr. si non fuisset obsequi auderet, πράγματος vulg.

φειδέει τε χρῆσθαι πρότερον κατὰ Γουδάου διαβολαῖς τετολημῶτες καὶ τὰ πάντα τῶν εὖ διατεταγμένων ἀντεπαγγέλτως ἐξευρασμένοι, καὶ τὸ δὴ πάντων παρανομώτερον, οὐτε τὴν ἐπιστολὴν ἐκιδεῖξας, [P. 115] ὥστε τῶν ἐγγεγραμμένων γνωσθέντων τὸ πρακτέον ἐλθεῖν.

6. Quo pacto igitur non illorum scelus quodvis necis aut supplicii genus exsuperare consuerimus? Injuria enim cuiusvis alteri illata, res est fugienda vetitaque legibus, præcipue si amicum et benevolum quique frequenter pericula pro sociis adierit, contingat esse eum, qui **217** injuria est affectus. Quis enim est qui, Persicis opibus omnibusque rebus oblati, benevolentiam erga vos commutavit? Quis, qui Chorois amicitiam aspernatus, apud quem facilis ei ad summas divitias aditus patuisset, minore apud vos loco esse maluit? Quis antea regione vestra longissimo tempore a Medis oppressa, cunctantibusque adhuc vestris auxiliis, confestim mutatis translatisque sedibus, altissima Caucasii juga incedit, atque ibi ferinam potius quamdam vitam agere sustinuit, quam hostium munificentia, domum reversus, mollior et delicate vivere? Quis tandem? Ille cui nihil adeo erat arduum et grave, quod, si vestra causa tolerandum esset, reformidaret, Gubazes, o leges, o iustitia! ille, inquam, Gubazes defectionem ad Medos tentans, ille tyrannus, ille Romanorum proditor; et cævus est a Rustico et Joanne, adeo nefariis abjectisque hominibus, vir rex ductus: qui etiamsi revera ejusmodi crimini fuisset obnoxius, non tamen illum statim ab his e medio tolli oportebat, sed potius ut reus peractus cunctantius a communi Romanorum pariter et Colchorum imperatore, utpote maximo omniumque eminentissimo, merito supplicio afficeretur. Verum cum nulla illis legitima hujus cædis perpetranda causa fuerit, sed potius vesanum quoddam -odium ex **218** invidentia ortum eo provezerit, verisimiliter recto consilio et moderate cogitationi, ejusque quod maxime conducibile esset cognitioni nullum tempus reliquerunt, sed soli animo superbia elato odioque flagranti habenas laxantes omnemque permittentes libertatem, quodque multo ante tempore præmeditati erant et parturierant, hoc pacto, occasione nacti, sunt executi, adeo ut neque præsentis temporis statum observarint, sed ne cogitarent quidem. Adeo enim, difficili bello premeute, prudentium virorum erat etiam peregrinus neque adhuc notas nationes sibi humanitate conciliare. Hi vero etiam eos, qui jampridem erant conjunctissimi Romanis, debellare maximi fecerunt, et quidem quantum in ipsis vitum est, hostibus dediti sumus, insidiamur jam olim amicissimis, regio nostra Persarum est, et patria instituta prorsus abolita; quanta seditionis atque tumultus intestini furiosa judicia. Quocirca cum hæc omnia ita se habeant, et res nostra adeo omni ex parte suis collapsæ, ita digna si quis excogitari possint supplicia istis sunt inferenda. Si enim etiam nos fidei erga Romanos et constantes

A **ζ**. Πῶς οὖν οὐ παντός διέθρου καὶ τιμωρίας ὑπέρτερα πάσης τὰ τετολημῶτα δόξοιεν ^α ἄρ; Ἀδίκια γὰρ καὶ κατ' ἄλλου τοῦ γιγνομένην φευκτόν τι καὶ ἀπειρημένον, μάλιστα δὲ εἰ φίλον καὶ εὐτὸν καὶ κολλῶν ^β προκεκινδυνευκὸς τῶν πέλας εἶναι συμβαλὴ τὸν ἡδικημένον. Τίς γὰρ ὁ τοῦ Περσῶν πλοῦτου καὶ τῶν προτεινομένων ἐπάντων τὴν πρὸς ὑμᾶς εὐνοίαν ἀλλὰ ξάμερος; Τίς ὁ τὴν Χορὸν ^γ φίλων ὑπεριδὼν, καὶ παρὸν ἐκείως πρὸς μερίστην εὐδαιμονίαν χωρῆσαι, τὸ παρ' ὑμῖν ἑλάττω ἀπαλήσας; Τίς ὁ πρότερον τῆς χώρας ὑπὸ Μήδων ἐπὶ πλεῖστον χρόνον κυριεύοντος, καὶ τῆς παρ' ὑμῶν ἐπικουρίας εἶ μελλούσης, μεταστὰς ἀθρόον καὶ μετοικισάμενος ^δ ἐπ' αὐτὰς δῆπον τὰς ὑπερβολὰς τοῦ Κανκᾶσου, ἐνταῦθα τε θηριώδη τινα διαίταν μᾶλλον ὑποστὰς μετέβη, ἢ προσηκάμενος τῇ τῶν πολεμίων φιλοπροσώρῳ καὶ καταβάς οἱοι μένει ἐν εὐπαιδείᾳ; Τίς δὲ οὐνοῦτος; Ἐκείνος ὁ μηδὲν τῶν δεινῶν, ἦν ^ε τι παθεῖν ὑπὲρ ὑμῶν ἔδει, κατορθώσας. Γουδάης, ὁ νόμοι καὶ δίχη! ὁ μηδίσας, ὁ τῆρας, ὁ τὰ Ῥωμαίων καταπρόμενος· καὶ τέθνηκεν ὑπὸ Ρουστίου καὶ Ἰωάννου, βδελυρῶν οὕτω καὶ καταπύοντων ἀνθρώπων, ἀνὴρ βασιλεύς· ὥπερ εἰ καὶ τοιοῦτου μετῆρ ὡς ἀληθῶς ἐπικλήματος, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ τούτων αὐτὸν ἐχρῆν εὐθὺς ^ς ἀνηρπάσθαι, κριθέντα δὲ μᾶλλον σχολαίτερον ὑπὸ τοῦ κοινού Ῥωμαίων τε καὶ Κόλχων βασιλέως ἄτε δὴ μερίστον καὶ τῷ παντὶ κρείττονος, προσηκόντως τιμωρηθῆναι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ταύτης δὴ τῆς μαιβορίας αἰτία μὲν αὐτοῖς ἐνδίκος οὐχ ὑπῆν, δυσμέγεια δὲ μᾶλλον παράλογος ὑπὸ βασκαρίας εἰς τοῦτο κακοῦ προσηγμένη, εἰκότως εὐδουλλῆ μὲν καὶ λογιμῷ σώζοντι καὶ τῇ τοῦ συνόλισστος ἐπιγνώσει οὐδένα παρήκων καιρὸν, μόνον δὲ τῷ ἀνδραγαθῶν τῆς ψυχῆς καὶ χαλεπαίνοντι πολλὴν παρέσχον αὐτονομίαν· καὶ τὸ μελετηθὲν ἐκπείστον καὶ ὠδινόμενον οὕτω πως ἐκ τοῦ παρείκοντος ^ζ ἔδρασαν, ὥς μήτε τὴν ἀκμήν τοῦ παρόντος χρόνου φυλάξασθαι, μήτε μὴν διαροηθῆναι. Πολέμου γὰρ τοσούτου περισσότητος, ἐμφρόνων μὲν ἀνδρῶν ἔργον ἄρ ἦν καὶ τὰ ἔξτρα καὶ οὐκ ἠγώριμα τῶν ἐθνῶν εὐνοία προσάγεσθαι. Οὗτοι δὲ καὶ τοὺς ^η πρῶτον οὐκιστάτους ἐκπολεμῶσαι Ῥωμαίοις περὶ πλείστον κεκοίτηται· καὶ, τὸ γε ἦγον εἰς αὐτοὺς, προσεχωρήκαμεν τοῖς ἐναντίοις, ἐκιδουλεύομεν τοῖς πάλαι φιλάτοις, ἡ χώρα Περσῶν, τὰ κατὰ γῆρα μῶμα φρούδα, πάντα συμβέβηκεν ἀτεχνῶς, ὅποσα στάσεως τε καὶ ταραχῆς ἐμυλλας ἡρωρίσματα μαριώδη. [P. 114] Οὐκοῦν

VARIÆ LECTIONES.

^α δόξοιεν R, δόξοιεν vulg. καὶ om. R. ^β καὶ ante πολλῶν om. R. ^γ Κορὸν Sph. Par. ^δ μετοικισάμενος R, μετοικησάμενος vulg. ^ε ἦν pro οὐν R. ^ς αὐτὸν ἐχρ. εὐθὺς R, εὐθ. ἐχρ. αὐτ. vulg. ^ζ παρείκοντος R, παρήκοντος vulg. ^η τὰ R pro τοῖς.

ὡς τούτων ἀπάντων ἔργῳ προσδόντων, καὶ παν- A
ταχόθεν ἡμῖν τῶν πραγμάτων, διαφθρόντων, οὕτω
ποινὰς ἀξίας αὐτοῖς, εἰπερ ἄρα καὶ εὐρεῖν ἔνεστιν",
πακτέον. Εἰ γὰρ καὶ ἡμεῖς πιστοὶ πρὸς Ῥωμαίους καὶ βέβαιοι τυγχάνομεν ὄντες, ἀλλ' οὐ δίκαιοι.
ὡ δίκαστά ¹⁷, τῆς ἡμετέρας ἐπισκελίας τούτους ἀπόρασθαι, καὶ ἥττον τι παθεῖν, ἢ καθόσον ἡ τοῦ
ἐγγεγραμμένου βούλεται φύσις.

Ζ. Οὕτω δὲ τῶν κατηγορῶν τοῖς ἐπικλήμασι
χρησαμένων, τὰ πλήθη τῶν Κόλχων (αὐτοῦ γὰρ
συνήθροιστο) ἐπαλεῖν μὲν οὐ μάλα ἡδύναντο τῆς
τῶν λόγων ἀπαγγελίας ἢ τῆς ¹⁸ τῶν νοημάτων δει-
νότητος· ὅμως δὲ τὸ χρῆμα γινώσκοντες, ἐφ' ᾧ περ ¹⁹
ἕκαστα ἐτύγγανε προηγημένα, ἀγωνιζομένοις τε
αὐτοῖς ἔτι συνεμύχθουν τῇ προθυμίᾳ, καὶ συμ-
περίηγοντο ταῖς μεταβολαῖς τῶν σημμάτων· οὕτω
τε τὰς ψυχὰς δίδεικνυτο, ὥς ἂν αὐτοῖς ἐκείνοι φο-
νῆματος ἔχειν ἢ οἰκτοῦ ἰδοῦν. Καὶ εἰτα ἐπαυθὴ
τοῦ ῥητορεύειν ἐπέπαυντο, αὐτίκα οἶγε, ἐπιτρίχοντος
βραχὺ τοῦ δικαστοῦ καὶ βουλευομένου, κατεμέμ-
φοντο ἡσυχῇ καὶ ἡγανάκτουν ὅτι δὴ μὴ εὐδὺς οἱ
ἐναντιοὶ ἀνῆλθον· τοῦ δὲ παρακελευσαμένου καὶ
λέγειν αὐτοῖς ἅτα ἂν ἐβελήσαιεν, τότε δὴ κατα-
βοῶν ἐς τὸ ἐμφανὲς ἔειπε ²⁰, καὶ ἦδη ὑπετονόρου-
ζον, καὶ ἦδη ἢ φωνῇ ἐς τὸ σαφέστερον διεκρίνετο.
'Ἀλλ' οἱ πρὸς τὸ κατηγορεῖν τεταγμένοι, ταῖς χερσὶ
καταπαύοντες, ἀνέκοψαν τὴν παραιτέρω φορὰν τοῦ
θροῦδου. Καὶ τοῖνυν σιγῆς γεγεννημένης, παρελ-
θὼν καὶ Ρούστικος ἐν μέσῳ ἅμα Ἰωάννῃ τῷ ἀδελ-
φῷ, Πιεξε τοιαῦτα· Μετῆγάγε μὲν ἡμῖν ἀθρόον
καὶ περιμέτρησεν εἰς τοῦναντίον τὰς τῶν δοκη-
θέντων ἐκδόσεις ἢ τύχη, καὶ, δέον μερίστων γε-
ρῶν ἀπόρασθαι, πάρεσμεν θαράττω φευξού-
μενοι δίκην· πλὴν ἀλλ' ἡδιστος ἡμῖν ὁ
ἀγὼν καταφαίνεται καὶ πλείστης ὁσῆς με-
γαλαυχίας ἀνάπλωσ ²¹. Γενήσεται γὰρ ἅπα-
σι γυναιμώτερον, ὥς μόνους ἡμῖν διήτυ-
σται τὸ προδότην ἄνδρα καὶ τύραννον ἀπολω-
λένα, καὶ τὰ βασιλέως πράγματα τὸ μέρος δια-
σώσασθαι· ὥστε εἰ καὶ τεθράναι συμβαίη, στέρ-
ξομεν ἂν καὶ ὡς ἄσμενοι καθάπερ τι προσφιλέ-
ς καὶ αὐθαίρετον τὸ ἀνιάρδον καὶ ἡγασσάμενον·
καὶ οἰχισόμεθα ²² κάλλιστον τοῦτο πρὸς εὐ-
θυμίας ἐροδιον ἔχοντες, τὸ γινώσκειν ²³ ἐν ἡμῖν
αὐτοῖς, ὡς τοὺς Ῥωμαίους κρατοῦντας ἔτι τῶν
Κόλχων καταλελοιπάμεν, καὶ οὐκ παρ' ἑτέρων
ἀπρηγμένους. Εἰ μὲν γὰρ Περσικὸν ἦν τὸ παρὸν
δικαστήριον, καὶ παρ' ἐκείνους ἐκρινόμεθα, πάν-
τως ἂν ἡμῖν ἀρτήσεως τε προσέδει τῶν εἰργα-
σμένων, καὶ δεδιέναι παρὴν τοὺς ἐλέγχους,
καὶ δεδειγμένοις ²⁴ τυχόν διαπορεῖν ὁποῖος ἂν
καὶ χρησάμεθα λόγους ἐπὶ δικασταῖς πολεμω-
τάτοις, καὶ τῷ προχθέντι λίαν ἀχθομένοις τῷ
τῆς ἐλπίδος ἡμαρτηκέναι. Ῥωμαίου δὲ ἀνδρὸς
[P. 115] διατῶντος, τίρος ἂν χάριν ἡμῖν τὸ γε-

7. Cum vero accusatores ita criminationem
suam peregissent, **219** Colchorum copiae (eo
enim convenerant) verborum enuntiationem non
satis exaudire poterant, neque sententiarum pon-
dera: rem tamen ipsam intelligentes, ejus causa
singula in medium erant producta, decertantibus
ipsis animi propensione collaborabant, eosdemque,
quos accusatores, gestus prae se ferebant, atque ita
animis affecti erant, prout illi vel aduciam vel
commiserationem vultu exprimebant. Ac deinde
ubi dicendi finem fecissent, statim hi, resitantes
nonnihil iudice et consultante, tacite iacubant,
molestaque ferebant adversarios non statim ad
necem rapi. Mandante vero iudice, ut et illi quae
vellent pro sese dicerent, tum aperte reclamare
coeperunt, et jam submurmurabant, vocesque ipsae
jam manifestius exaudiebantur. Sed accusatores,
silentio manibus indicto, majoris tumultus ansam
praeciderunt. Silentio itaque facto, progressus in
medium Rusticus cum fratre suo Joanne, in hunc
modum verba fecit: Mutavi nobis subito, iudi-
ces, et in contrarium vertit consiliorum nostrorum
eventum Fortuna: cumque maxima nobis praemia
C
sint debita, capitis accersimur. Verumenimvero
jucundissimum nobis hoc certamen judiciale videtur
mazimeque gloriosum; fiet enim omnibus perspi-
cuum, solis nobis hoc deberi, quod homo proditor
et tyrannus sit interfectus, et **220** imperatoris no-
stri res ex parte conservatae; adeo ut etiamsi mori
nos contigerit, libentes vel sic simus amplexuri vel-
uti amicum et voluntarium id, quod est acerbum
et coactum, et moriemur pulcherrimum hoc ad ala-
critatem tranquillitatemque animi viaticum haben-
tes, conscire nobis ipsis, quod Romanos adhuc in
Colchoa imperium obtinentes reliquerimus, neque
illud ipsis ab aliis ereptum. Si enim Persicum esset
istud tribunal, eorumque iudicio nobis standum
esset, omnino nobis negatione eorum, quae facta
D
sunt, foret opus, extimescendaeque essent probatio-
nes; magnopere etiam laboraremus, quibus verbis
eas refutaremus apud iudices inimicissimos gravi-
terque hoc facto offensos, quia spe sua essent fru-
strati. Cum vero iudex sit Romanus, quam ob cau-
sam a nobis factum negetur, aut quid opus est excu-
sare apud vos id, quo ipso bene de vobis sumus me-
riti, qui tyrannum interfecimus? Neque enim tri-
buendum ei est venerandum regis nomen, qui ab eo

VARIAE LECTIONES.

¹⁷ ἔστιν R. ¹⁸ δίκαστά R, δικάσταλ vulg. et inipr. τοσούτους R. ¹⁹ ἢ τῆς — χρῆμα om. R et, ut vi-
detur, inipr. ²⁰ εἰπερ R. ²¹ ἔειπε R et vulg. ²² ἀνάπλωσ add. ex R et inipr. gloriae plenum. ²³ οἰχί-
σόμεθα R et inipr. et moriemur (Cl.), οἱ χρῆσόμεθα vulg. ²⁴ γινώσκειν R. ²⁵ δεδιτομένοις s. potius
δεδοιδυμένοις conj. Cl., inipr. timere percussi

alienissimus re ipsa est deprehensus, quantumvis clamitent accusatores, et atrox a nobis facinus perpetravit accipiant, utpote rege interfecto. Oportet enim non sibilæ et chlamydi exterioribusque ornamentis hanc appellationem tribuere, sed ei qui iustitiam exercet, et cupiditatibus suis modum non excedit **221** cogitationesque suas solo honesto metitur. Quod si itaque talem virum interfecimus, contra leges fecimus, justa est accusatio, merito violenti, superbi et sicarii a Colchis appellamur. Si vero illius mores ab hisce virtutibus quam longissime abstrant, nihil vero moderatum anima agitabat, sed vel ut Persas in nos clam adduceret eisque ditionem nostram proderet, cur non potius oportuit imminenti mali occasionem hoc præclaro facinore antevertere, quam regum habitum verendo in hostium potestatem venire? **B** Qui enim periculum aliquod a quopiam præmeditatum præciverunt, cumque protinus possent insidias declinare, et præsens discrimen utcumque propulsando cunctantius sese in posterum adversus eventa comparare, magnæ crudelitatis fuerit multo ante iis supplicium inferre, et non potius contentos esse facultate quam habent insidias contrariis insidiis propulsandi. Ubi vero machinationibus jam in actum deductis nihil ad remedium sit reliqui, sed jamjam omniापessum eunt, sublata una cum communi salute omni etiam ejus spe, ibi tum prudentibus viris acceleratione est utendum, et ne irremediabile aliquod malum accipiant, præcavendum.

τιμωρίαν, καὶ μὴ μᾶλλον ἀρκεῖσθαι τῇ τοῦ ἀντεπιβουλεύειν τυχρὸν ἐξουσίᾳ. Ἐνθα δὲ, τῶν βεβουλευμένων ²¹ εἰς ἔργον ἀχθέντων, οὐδὲν ἔτι λείπεται πρὸς ἐπικουρίαν, ἀλλ' ἄρδην εὐθύς ἅπαντα οἴχεται, συναφαιρουμένων τῇ κοινῇ σωτηρίᾳ καὶ αὐτῶν δῆπου τῶν ὑπὲρ ταύτης ἐλπίδων, ἐνταῦθα τὸ τάχος αἰρετόν τοις ἔμπροσιν, καὶ ὅπως μὴδὲν ὀκιοῦν τῶν ἀνηκέστων πείσονται ²² παρασκευαστέον.

8. Etiamque ausumpantur accusatores, piaculari scelus vocantes **222** et latrocinium, aliisque id genus appellationibus plane tragicis factum atrocius reddentes, idque summa vi agentes, ut tantum ad nudum factum respiciatur: tuum tamen est, o iudex, præcedentes causas accurate expendere, quæ nos ad hoc factum impulerunt, et ex facti æquitate animi nostri rectitudinem cognoscere. Siquidem cum passim per civitates impostores quosdam et fures aut qui aliud aliquod scelus perpetrarunt videamus modo capite truncari, modo pedes discindi; supplicium ipsum, quod oculis nostris cernimus, non incusamus, quantumvis inhumanum atque atrox videatur, neque eam ob causam magistratui ejuscemodi supplicia irroganti indignamur, piacularæ et nefarios eos vocantes: sed cum quæ ab illis perpetrata sunt consideramus, quodque scelerum suorum pænas luant nobiscum reputamus, gaudemus ea crudelitate. Neque enim frustra supplicium est adinventum, sceleribus nequaquam cessantibus. Interfectus itaque est

τηρημένον ἀπαρνηθεῖ; Τί δὲ καὶ ἀπολογεῖσθαι χρεὼν παρ' ὑμῖν αὐτοῖς, ἀνδ' ὧν ὑμᾶς εὖ πεποιθήκαμεν τὸν τύραννον ἀπελόντες; Οὐδὲν ²¹ γὰρ μεταδοτέον αὐτῷ τοῦ σπαινοῦ τῆς βασιλείας ὄνματος, ἀλλοτριωτάτῳ διὰ τῶν ἔργων φανέντι· καίτοι μέγα κεκράγασιν οἱ κατηγοροὶ, καὶ δεῖνὰ τετολημῆσθαι φασιν, ὡς δὴ βασιλέως ἀνηρημένου· χρῆ δὲ οὐ τῇ πόρπῃ καὶ τῷ χλυμυδίῳ καὶ τοῖς ἐκτόδς φαινομένοις ἐγκαλλωπίσασθαι ταύτην προστρέμειν τὴν ἐκωνυμίαν, ἀλλ' ἔνθα τὸ δίκαιον ἐνεργῶν, καὶ τοῦ προσήκοτος μὴ ὑπερφοροῦν τὸ ἐφ' ἑμμένον, καὶ μόνοις τοῖς καθ' ἑστῶσι τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς ἀναμετροῦτο. Εἰ μὲν οὖν τοιοῦτον ²² ἀπεκτόναμεν ἄνδρα, παράνομα τετολημῆκαμεν, ἐνδίκως ἡ κατηγορία, εἰκότως βίαιοι καὶ ἀλαζόνες ²³ καὶ μαιφρόνοι παρὰ τῶν Κόλχων ὀνομαζόμεθα. Εἰ δὲ τούτων μὲν ὡς πορρωτάτῳ τοῖς τρόποις ἀπέκιστο, μέτριον δὲ οὐδὲν ἦν αὐτῷ βεβουλευμένον, ἀλλ' ἡ τοῖς Πέρσας καθ' ἡμῶν λαθραίως ἐπάγειν, καὶ καταπροέσθαι τὴν χώραν ἐκείνοις· πῶς οὐ μᾶλλον ἐχρήν φθάσαι τὸν τοῦ δεινοῦ καιρὸν τῷ προτερήματι, ἢ τὴν βασιλείαν στολὴν αἰδέσθοντας. ὕπὸ τοῖς πολεμοῖς γενέσθαι; Τοῖς γὰρ κινδυνόν τινα μελετώμενον ὑπὸ τοῦ προεργωκόσιν, ἐνὸν μὲν ἐκκλίνειν τὸ παραντικα τὴν ἐπιβουλήν, καὶ τὸ παρὸν ἀμωστῆπως παραφρουσαμένοις, σχολαίτερον ἐν ὑστέρῳ τοῖς προσπεσοῦσιν ἀρμόσασθαι, πολλὴ ὠμότης προεπιφέρειν τὴν

ἡ'. Εἰ τοίνυν καὶ διαβράγειν ²¹ οἱ κατηγοροὶ, μίανμα βούντες καὶ ἄγος καὶ μαιφρολίαν, καὶ τοῖς τοιοῦτοις ὄνμασιν ἐτραφιδούντες τὸ τηρημένον, καὶ πρὸς μόνον τὸ παραχθέν ἀφορῶν ἐκκλίζόμενοι· ἀλλὰ σὸν ἔργον ²², ὃ δικαστὰ, μνήμη ποιῆσθαι τῶν προδπαχθέντων, τὰς αἰτίας ἀναθεωρεῖν δι' ὧν ἐπὶ τὴν πρᾶξιν ὤρηθημεν, καὶ τῷ εὐλόγῳ τοῦ ἐγχευήματος τὸ εἶδον διαγινώσκειν τῆς γνώμης. Ἐπεὶ καὶ πολλὰ κατὰ τὰς πόλεις ἀγύρτας τινας τυχρὸν ἢ καὶ λαποδύτας, ἢ καὶ ἄλλο τι τῶν ἀνοσίων ἔργων ²³ πεπλημμεληκότας, ὁρῶντες νῦν μὲν τῆς κεφαλῆς ἀφαιρουμένους, νῦν δὲ τῷ πόδε διατεμενομένους, οὐ τοῦ φαινομένου κατηγορούμεν, καὶ ταῦτα μὴ ἀπάνθρωπον εἶναι δοκοῦν, οὐδὲ τοῖς ἀρχουσιν, οἷς τὰ τῶν τιμωρίων [P. 116] τούτων ἀρεῖται ²⁴, νυμεσῶμεν, ἐναγεῖς αὐτοὺς καὶ μισοὺς καὶ κακοδαίμονας ἀποκαλοῦντες· ἀλλὰ τὰ πρότερον παρ' ἐκείνων τετολημῆνα λογιζόμενοι, καὶ ὡς ποιῆς τίνοισι ²⁵ τῶν ἀδικημάτων ἐπιμνησθέντες, ἡδὲ

VARIAE LLECTIONES.

²¹ οὐδὲ R, οὐ vulg. 20. πόρπη. Hanc certissimam Jos. Scaligeri emendationem confirmat R; cf. p. 172. ed. Bonn. v. 9., πόπη vulg., inlpr. in purpura. ²² τοῦτον R. ²³ Anne ἀλάστορες? ²⁴ τὸ βεβουλευμένον R. ²⁵ πείσονται R. ²⁶ διὰβραγοῖεν R. ²⁷ ἔργον ins. ex R. ²⁸ ἔργων add. ex R et fort. inlpr. graviora facinora ²⁹ τούτων ἀρεῖται R, ἀνέεται, τούτων vulg. ³⁰ τίσοισι R.

μεθα τῇ ὀμότητι. Οὐ γὰρ εὐκὴ τὸ κολάξον ἐξεύ-
ρηται, τοῦ ἀμαρτάνοντος ἥκιστα παυμένου.
Ἀρήρηται τοῖσιν πρὸς ἡμῶν ὁ Γουδάξης· καὶ τί
δεῖν, εἰ προδότην ὡς ἄνδρα καὶ πολέμιον ἀ-
εκτόραμεν; Καίτοι τὴν τοῦ δυσμενοῦς ἐπω-
μίαν οἱ κατήγοροι διευκρινήσαντες, οὐ τῷ πο-
ρύτερῳ ταχέντι ὡς προσήκειν φασίν, ἀλλ' ὅτῳ
ἂν, εἰ καὶ ὁμόφυλος ᾗ, τὰ τοῖς ἐναντίοις κε-
κρισμένα σπουδάξω· καὶ τήνδε τὴν δόξαν καὶ
ἡμεῖς ἀρίστην ἡγούμεθα καὶ ἀληθεστάτην, καὶ
οἶαν τῆς τοῦ πράγματος φύσεως ἔστοχάσθαι. Οὐ-
κοῦν, ἐκατέρους ὡς οὕτως ἀρέσκον, φέρε πολέ-
μιον ἀποδείξωμεν τὸν Γουδάξην τῷ δοθέντι πρό-
μηναι τακμηρίῳ. Τοῦτου γὰρ ταῦτη καὶ δὴ δει-
κνυμένου, καὶ τὸ δικαίως αὐτὸν ἀρηγήσθαι συν-
αναπαρεῖται. Ἄπαν μὲν οὖν δεῖ βάρβαρον φῦ-
λον, εἰ καὶ κατήκοον ᾗ τοῖς Ῥωμαίοις, ἀλλὰ τῷ
τῆς γλώσσης ἀλλοτριωτάτῳ διστιγῆδος καὶ τῇ τά-
ξει τῶν νόμων ἀγχομένον, ἐπὶ τὸ πωτεροποιῶν
καὶ παραχῶδες φέρεσθαι πέφυκεν· καὶ ἥδιστα
μὲν ἂν ἐφ' αὐτοῦ ὡς βιοτὴν διατελοῖν μηδαμῶς
ἐφ' ἑτέροις ταυτόμενον, ὥς μὴδὲ τῶν ἁδικη-
μάτων εὐθύνας ὕλεχειν. Εἰ δὲ τοῦτο μὴ οἶόν τε,
τὸ γοῦν τὰ ὁμοδαιτα τῶν ἐθνῶν καὶ μᾶλλον τοῖς
οἰκείοις πλησιάζοντα τρόποις ἐπάγεισθαι προδρ-
γου ποιοῦνται. Πλὴν ἀλλ' εἰ καὶ τούτοις ἁτε-
χνῶς ὁ Γουδάξης ὑπῆλκε τοῖς πάθεσι, τῷ βάρ-
βαρὸς τε περυσίναι, καὶ τὴν κοινήν τοῦ γένους
ροσθεῖν ἀπιστῶν, ὁ δὲ καὶ πρὸς τοῦτο κακίας
ἐχώρει καθ' ἡμῶν, ὥς μηκέτι διαλυθῆναι οἰ-
σθαι δεῖν, τούναντιον μὲν οὖν καὶ πρὸς ἔργον
ἀγειν ἐπέλυσθαι τὴν προσκεπηγυῖαν τέως τῷ
τῷ καὶ ὑποκρυπτομένην δυσμένειαν. Ἡμῶν
γὰρ διαπορουμένων καὶ πάντα κίνδυνον μετιόν-
των, ὥς ἂν τοῖς πολεμίοις μὴδὲν ὀτιοῦν τῶν κατὰ
γνώμην ἐκβαλεῖν, αὐτὸς οἰκοὶ μένειν φέτο δεῖν
σὺν τοῖς ὁμοφύλοις, καὶ πολλῷ τοῦ μοχθεῖν ἀφ-
εστάναι. Πλὴν ἀλλ' ἐπετρεῖ σὺν ἀκριβεῖ καὶ
ἀνεκυνθάνετο ὡς τῶν ἀγῶνων κινήσεις, ἐς
ἅπαν ἂν καὶ χωρήσαιεν. Εἰ μὲν οὖν μέγιστόν τι
κατὰ τοὺς πολέμιους τοῖς Ῥωμαίοις διήρυστο,
καὶ τοῦ νικῆν ἐνεργῶν τε καὶ ἀληθεστάτην
ἤρατο ὡς δόξαν, ὁ δὲ τὸ δυσμενὲς τῆς ψυχῆς
καὶ βασκαῖον ἐκιδεικνύς, διακωμῶδῃς εὐθὺς
ἐπαίρειτο, καὶ διαλύει τὴν ἐν τῶν ἔργων σ-
μύνητα, φασίην μὲν τὴν ἐγγέλῃσιν, φανότα-
τον δὲ τὸ πέρας ἀποκαλῶν, καὶ οὐδὲ τοῦτο ἡμέ-
τερον, ἀλλὰ τοῦ ἀλογιστοῦ τῆς τύχης. Εἰ δὲ
σου τύχην καὶ σφαλίσμεν (πῶς δὲ οἶόν τε τὸ
ἀνθρώπειον μὴ οὐχὶ καὶ πρὸς τὰναντία μεταβά-
λειν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν αὐτῶν δεῖ βεβηκέναι); ὁ δὲ
καθάπερ τις αὐτόματος τῶν γιγνομένων κριτής,
τὴν μὲν τύχην εὐθὺς ἀφίει τῶν ἐγκλημάτων
ἀνέσθοντον, [P 117] ὡς οὐ μετὸν αὐτῇ τοῦ συμ-

A a nobis Gubazes. Et quid mali, si hominem prodito-
rem et hostem interfecimus? Atqui hostis appella-
tionem recte interpretantes accusatores, non ei, qui
remotissime sit diastus, convenire aiunt, sed cuius
etiam populari, qui hostibus gratificari student.
Quam quidem opinionem etiam nos optimam cense-
mus et verissimam; quippe quæ rei 223 ipsius na-
turam attingat. Cum itaque utrisque nostrum hæc
sententia probetur, age, hostem fuisse Gubazen hoc
ipso argumento utentes demonstremus. Hoc enim
demonstrato, etiam jure casum esse ipsum una
perspicuum fiet. Universa itaque perpetuo barbara
natio, etiamsi Romanis subdita sit, animo tamen ab
eis alienissimo dissita, et legum disciplinam atque
ordinem gravitate ferens, ad novas res molindas tur-
basque excitandas ferri consuevit, et placidissime
quidem inter sese, dum aliis subest, vivere nequitiam
perseverat, quin aliquod crimen incurrat. Quod cum
ipsis sit impossibile, nationes ejusdem secum insti-
tuti, et quæ quam proximæ ad eorum mores accedant,
sibi adjungere student. Porro Gubazes etiamsi hisce
vitiis esset obnoxius, quod et barbarus ortus sit et
communi nationis infidelitate laboret; tantum etiam
odii adversus nos conceperat, ut id nequaquam diu-
tius legendum censeret, sed e contrario in apertum
producendam exercendamque reipsa hostilitatem,
quam tandiu impactam animo suo latentemque ges-
serat. Nobis enim allaborantibus et nullum non
periculum subeuntibus, ne hostibus quidquam om-
nino ex animi sententia succederet, ipse domi sibi
cum barbaris suis desidendum censebat, longissime-
que a laboribus bellicis abesse. Observabat 224 ta-
men accurate præliorum motus, quo tenderet. Si
quid igitur præclare a Romanis esset gestum, et
strenuam verissimamque victoriæ laudem reportas-
sent, ipse hostilem suum invidumque animum decla-
rans, mordaciter comicum in morem irridere et
rerum gestarum splendorem ac dignitatem offuscare
nitebatur, ridiculi cæpti ridiculum eventum appel-
lans, quique non ipsorum fortitudini, sed fortune
temeritati deberetur. Sicubi vero fortassis lapsi suis-
semus, (qui enim fieri possit, ut res humanæ non in
contrarium vergant, sed perpetuo in uno eodemque
statu permaneant?) tum iste tanquam ultroneus
quidam eventuum iudex, fortunam quidem statim,
perinde ac si eventus rerum ab ea non penderent,
culpa omni liberabat: hoc vero fixum ei decretum-
que manebat, nullam aliam esse causam rei parum
bene a nobis gestæ, præter solam animi molli-
tiam, manuum imbecillitatem et consiliorum stoliditatem.
Fortunæ enim mutabilitatem, inconstantiam et te-
meritatem et alia, quæ nobis contumeliose objiciebat,
hostibus nequaquam ascribebat, tanquam hisce de

VARIÆ LECTIONES.

ἡ προδότην om. R. ὡς ταχέντι R et intr. intervallo sepositus, ταχέντι vulg. ὡς ἐκατέρους R. ὡς ἐ-
αυτοῦ R, αὐτῷ vulg. τῶν ins. ex R. τοῦτο R. ἀνεκυνθάνετο R, ἐκυνθάνετο vulg. ἤρατο R. βε-
βηκέναι R.

causis, occasione ita oblata, nos superassent. Α θάρτος ἦν δὲ πάντως αὐτῷ προσεκμεμένον * καὶ ἐγκριθὲν, μηδὲν ἄλλο δοκεῖν αἰτιον εἶναι τοῦ ἐνδεῶς ἡμῖν τι πεπράχθαι, ἢ μόνον ἀνδρείαν γνῶμης καὶ χειρῶν ἀσθένειαν καὶ βουλευμάτων ἀβελτηρίαν. Τὸ γὰρ καλὸν μολον τῆς τύχης καὶ ἀτακτορ καὶ ἀλόγητον, καὶ οἷς καθ' ἡμῶν αὐτὴν ὁ δειλοδορεῖτο, οὐδαμῶς ἐπῆγε τοῖς πολέμοις, ὥς ἐκ τούτων ἡμῶς, οὕτω παρὰσχόν, ὑπερβαλλομένοις.

9. Hæc itaque ille proclamabat, et significabat non solum Persarum exercitiis, quibus quidem ille etiam singula et elaborabat et perficiebat; sed nuntii statim ab ipso emissi id perferebant in **225** Iberiam, in Alanos, Suanorum nationi, barbaris ultra Caucasum habitantibus, quique ultra hos, et his ipsis adhuc sunt ulteriores, et ad omnes, si obiri possissent, orbis terrarum extremitates mittere non destitisset. Nuntii summa hæc erat: Romani imbelles, et a barbaris superantur. Atque his quidem in rebus studium ille suum collocabat, non solum ut universam Romanorum nationem contumelia afficeret (tametsi etiam hoc grave esset, et valde manifestum hostilis animi argumentum), aliud vero quiddam longe majus hoc suberat, in quo præcipue laborabat et machinabatur. Opinionem enim, quæ de maximo imperatore omnium barbarorum animos occuparet, quod nimirum potentissimus esset innumerisque tropæis clarus, infringendam sibi ex parte putabat, ut sic illos, terrore admirationeque Romani nominis antea captos, audentiores confidentioresque redderet. Num igitur hostis, qui talia facit, jure vocetur, an potius amicus et benevolus et rex et confederatus, aut quibuscunque eum accusatores titulis ornant? Tametsi ut utriusque communiter hoc detur, non aliter discernendus est amicus ab hoste, quam ex solo incidentium rerum eventu, et ex bona fortassis aut **226** mala animi affectione. Cum itaque probatum sit etiam nunc, quod Cubazes nobis victoria potius dolebat, si quid vero sinistri nostra culpa evenisset, gaudebat: quid igitur Romanis legibus occlamant barbari, ex quarum præscripto punire solemus, aut, si res ita postulet, etiam e medio tollere, qui reipublicæ statum turbarent ex parte et labefactarent? At, si videtur, signa atque indicia probationisque ex rebus verisimilibus petitis omittamus; solam vero rerum ipsarum experientiam consideremus, quoniam illa nos agens ferat. Occupabatur a Persis propugnaculum Onoguris, ex ditione Archæopoli circumjecta ademptum, eratque dedecus intolerandum, hostium exercitum intra muros nostris in locis valide condisse. Vicerat hæc sententia inter præfectos militiæ, ut in eos cum toto exercitu moveremus, utque submoveremus et propulsarem id, quod nobis quam maxime infestum insidiosumque erat. Erat nobis plane opus etiam Colchico exercitu, ut non solum illi tanquam locorum periti plus aliquid, quam eorum imperiti,

9. Καὶ τοῖνυν ἀνεῳξα ταῦτα περιφανῶς, καὶ γινῶναι παρδείχον οὐ μόνον τοῖς στρατεύμασι τῶν Περσῶν, οἷς δὴ καὶ ἕκαστα διεπορεύετο καὶ ἐπρασσεν, ἀλλ' εὐθὺς ἀγγελιαφόροι σταλέρτες πρὸς αὐτοῦ διεκίρρυττον εἰς Ἰβηρίαν, εἰς Ἀλανοὺς, τῷ γένει τῶν Σουανῶν *, τοῖς ὑπὲρ τὸν Καυκάσον οἰκοῦσι Βαρβάροις, τοῖς πόρρω τούτων, τοῖς ἐκείνων ἐτι πορρωτέρω, τὰς ἐσχατίας ἀπάσης * τῆς γῆς εἰσεν αὐτῷ περιουστειν ἐνῆν, τούτου γε χάριν οὐκ ἂν ἐνεδίδου. ^B Ἦν δὲ τὸ ἀγγεῖον: Ῥωμαῖοι κακοὶ τὰ πολέμια, καὶ τῶν Βαρβάρων ἡσυχῶνται. Καὶ τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν οὐχ ὥστε μόνον ¹¹ πρὸς ἐνδεῶς ἀγειν τὸ τῶν ¹² Ῥωμαίων γένος μετῆι: καὶ τοῦτο δεῖν καὶ ¹³ λίαν ἐπαρτὲς γινώσκοντες ψυχῆς πολέμιας: τὸ δὲ ἐπ' ὧν πλέον ἐμύχθη καὶ παρεσκευάστο, ἑτέρῳ τι καὶ τοῦδε μεῖζον ¹⁴ ὑπῆν. Τὴν γὰρ ὑπὲρ βασιλείας τοῦ μεγίστου παρὰ τοῖς ἐθνεσιν νικήσαντα δόξαν, ὥς ἄρα δυνάμει τε κράτιστος καὶ πλήθει τροπαίων κεκοσμημένος, διαλύειν τὸ μέρος ¹⁵ ἐρίγνωσκε χρῆναι, καὶ ταύτη πρὸς θρόνον κινεῖν καὶ ἀσθάνειαν τὸ τέως κατεπατηχὸς καὶ θανατόν. Ἄρα πολέμου ἂν ὁ ταῦτα ὄρων καλοῖτο δικαίως, ἢ μάλλον φίλος καὶ εὖνους καὶ βασιλεὺς καὶ ὑπόσπονδος, καὶ ὅσα τοῖς κατηγόροις ἐπὶ ^C τῷ τυράννῳ κεκόμψενται; Καὶ τοῖς κοινῇ δοθέν ἐκατέρω, οὐκ ἄλλως διακρίτων τὸ φίλον ἀπὸ τοῦ δυσμενοῦς, ἢ μόνον τῷ πρὸς τὰς ἐκβάσεις τῶν παρεμπιπτόντων εὐ τετυχὼν ἢ ἐτέρως διακρίσθαι τὰς γνώμας. Ἐπειδὴ οὖν ἀπελήλεγκται καὶ νῦν ὁ Γουβάζης, ὥς ἡνῖατο μὲν οἷς ἐκρατοῦμεν, ἡδέτο δὲ οἷς ἡμῶν ἀνέμενον, τί δήποτε καταβῶσι τῶν παρὰ Ῥωμαίοις νόμων οἱ Βαρβάροι, καθ' οὓς κολλᾷεν εἰσθάνειν καὶ ἀναιρεῖν, οὕτω παρὰσχόν, τοὺς τὸ καθαστός ¹⁶ τῆς πολιτείας κινούντας τὸ μέρος καὶ λυμνινομένους; Ἀλλ' εἰ δοκεῖ, τεκμήρια μὲν καὶ γνωρίσματα καὶ τοὺς ἐκ τῶν εἰκότων ἐλέγχους ¹⁷ παρῶμεν, μόνον δὲ τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπισκεψώμεθα πείραν, οὕτω ἡμῶς ἀγνοῦσα φέρει. Κατέλχοντο γὰρ ὑπὸ Περσῶν τὸν περὶ τὸν Ὀρόνους, ἐκ τῆς κατὰ τὴν Ἀρχαῖον πόλιν περιουχίδος παρηρημένη ¹⁸ καὶ ἦν αἰσχος οὐ φορητὸν, στρατεύματα δυσμενῆς ¹⁹ εἰς περιβάλλον ἐν τοῖς ἡμετέροις χωρίοις βεβαίως ἰδρῦσθαι. Ἐνῆκα βουλὴ παρὰ τοῖς [P. 118] στρατηγοῖς, ποιεῖν ἐπ' αὐτοὺς ἀπαντὶ τῷ στρατῷ, καὶ καθελῖν ἢ καὶ ἀπῶσα-

VARLÆ LECTIONES.

* προσεκμεμένον R, παρεσκμμένον vulg. ὁ αὐτὸν R, αὐτῶν vulg. * Σουανῶν R et intr., qui pro εἴ γε νετ legisse videtur τὰ γένη, vulg. Σουάνων. ὁ ἀπάσης R, ἀπάσας vulg. ¹⁰ οὐκ ἂν ἐνεδίδου R οὐκ ἀνιδίδου Lugd. et ed. pr., οὐκ ἐνεδίδου Par. ¹¹ οὐχ ὥστε μόνον R, Lugd. et intr., edd. ex conj. Jos. Scaligeri μόν. οὐχ ὥστε. ¹² τῶν R, πᾶν vulg. ¹³ καὶ ante λίαν om. R. ¹⁴ καὶ τοῦδε μεῖζον R, intr. alius quiddam et longe majus, μεῖζον x. t. vulg. ¹⁵ τὸ μέρος R, τὸ αὐτοῦ μ. vulg. ἐρίγνωσκε Sph. Par. ¹⁶ ἐπὶ R, ὑπὲρ vulg. ¹⁷ καθαστός R, καθαστός vulg. ¹⁸ λόγους R, pro ἐλέγχους. ¹⁹ παρηρημένη R et intr. adempta, παρηγμένη vulg. ²⁰ δυσμενῆς R et intr. hostilem exercitum, δυσμενῶν vulg.

σθαι τὸ λυποῦν ἐκπλήστου καὶ ἐπεδρεῦον. Ἐδεῖ A πάντως ἡμῖν καὶ στρατῶς Κολχικῆς, ὥς ἂν μὴ μόνον τῇ τῶν τόπων ἐμπειρίᾳ πλέον τι τῶν οὐκ ἐπισταμένων πρὸς τὸ συνοῖσι διανοηθεῖς, ἀλλὰ καὶ μαχομένους ἡμῖν πρὸς ἀνδρας ὁπλίτας ἐξ ἐρυμάτων παραταττομένους, καὶ πρὸς γε τοὺς ἐκ Μουχειρσιῶδος κατὰ τὸ εἰκὸς ἡξορτας, συν- ἐπιλάβοιτο καὶ συμπαρασταίης. Τί οὖν ἐπὶ τού- τοις ἔδει πράττειν τοὺς στρατηγούς; Ἀντιβο- λῆν, ὥς δοικε, τὸν ἡγεμόνα τοῦ γένους, καὶ πρὸς συμμαχίαν αἰτεῖν, ἀποδεικνύοντας καὶ τὸ εὖ- λογον τῆς αἰτήσεως· καὶ τοῖσιν ἀντεβόλουν καὶ ἀπεδείκνυν. Ὁ δὲ, καθάπερ ὡς ἀληθῶς βασι- λεὺς τις εἶναι πεπιστευκὸς, καὶ ὡς ἔξδν³¹ αὐ- τῷ καὶ ἐξουσίαν βιοῦν, συστρατεύεσθαι μὲν ἡμῖν ἐπὶ τὸ φρούριον οὐδὲ μέχρι τοῦ παρῆναι· B τοῦν μόνον ἠνείχετο. Οὐ μὴν οὐδὲ σκήψεις τι- νὰς, εἰ³² καὶ ἀπρεπεῖς, ἀλλ' ἐς προκαλύμνῳ γε ὅπως τῆς διαφύξεως εὐπρόσδοκον ἐμψανῶτο· ἀπεπέμπετο³³ δὲ μάλα σεμνῶς καὶ σοβαρώταρον ἢ κατὰ μισθωτῶν ὑπήκοον³⁴ τὴν ἀξίωσιν. Καὶ πρὸς γε νεμεσῶν διτέλει τοῖς στρατηγοῖς³⁵, καὶ δυσμενῶς μὲν εἰς αὐτοὺς ἀφυστρίων, ὥσπερ ἀν- δρίαν τοῦτο ἡγούμενος, καὶ βασιλεῦσι πρέπον· ἢ γὰρ τὸ³⁶ διαφύχῃσιν ὑπὲρ τῶν ἡδὴ μεμελητη- μένων³⁷ ἀναισχυντήσαι. Εἶτα διαμέλλειν ἐχρήν καὶ μέλλοντας ἀναμένειν ἐλέγχους καὶ τὸ βασιλειον γράμμα δεκνύειν, ἐφ' ᾧ κατὰ τὸ Βυζάντιον ἀφ- υέσθαι τὸν μηδὲ τῆς οικίας χώρας ἐντὸς βρα- χεῖδ' εἶνα διανοῦναι πορείαν ἐλόμενον; καὶ πῶς οἴον τε ἦν, εἴτε στέλλειν αὐτὸν οὕτω χαλεπαί- νειν καθ' ἡμῶν προηγμένον³⁸ ἐπετηδεύσαμεν, μὴ οὐχὶ παραχρῆς τε μυρίας καὶ φόρους³⁹ πολ- λούς ἐμψύλλους καὶ μεταχώρησιν ἐμφανῇ καὶ τῶν Περσῶν εἰσφοιτήσεις ἀθρόους γενέσθαι, ἀπεσθούτος μὲν ἀναλθῆν⁴⁰ τοῦ δυσμενοῦς καὶ διαμαχομένου, τοῦ δὲ παντὸς ἔθνους καὶ μάλα τὴν στάσιν προσκειμένου⁴¹, τῷ πρὸς τὴν κίνη- σιν τῶν καθιστώτων βαρβαρικώτατον ὅρμη⁴² πεισφύκεται, καὶ πρὸς γε πλησίον ἔχειν⁴³ τοὺς ἀνθ- εξομένους; Τοιγάρτοι τὸν ἀρχηγὸν ἡμεῖς⁴⁴ τῆς ἐπιβουλῆς ἀνελόντες, τοσοῦτων συμφορῶν ἐσμὸν παρόντα ἡδὴ καὶ ὠδινόμενον οὕτω πῶς εὐκολώτατα κατεπαύσαμεν, ὥς νῦν ἀπιστεῖσθαι⁴⁵ περιφανῶς εἰπερ ὅλως τι καὶ ἡμελλεν εἶσεσθαι.

Ἦ. Μὴ τοῖσιν, ὧ δικαστὰ, τὴν ἐπιστολὴν προ- D γερόντων, μηδὲ καυώδων ἡμᾶς ὡς δὴ τοῖς ἐν αὐτῇ τετραμμένοις οὐδαμῶς ἠκολουθηκότας. Τῷ⁴⁶ γὰρ οὐ μὴν εὐδῆλον, ὥς τὸ γερῆσθαι, χρῆναι πρὸς τὴν βασιλείᾳ αὐτὸν⁴⁷ πόλιν εἶναι,

A consiliis suis iuvarent, sed ut bellantibus nobis ad- versus armatos munitissimoque loco insidentes, et adversus eos, qui ex Muchirside verisimiliter ven- turi videbantur, copias viresque suas conjungerent. Quid itaque hisce in rebus praefectis exercitus fa- ciendum erat? Rogandus, uti videtur, 227 erat dux nationis, et auxilium ab eo poscendum, aequitate petitionis ei demonstrata. Rogarunt itaque et de- monstrarunt. Ille vero, veluti regem quemdam se revera esse sibi persuadens, et perinde ac si ipsi licitum esset pro suo arbitratu vivere, ne adesce quidem nobis, nedum adversus propugnaculi illius expugnationem copias suas conjungere voluit. Sed neque excusationes quidem ullas, etiamsi parum ido- neas ac decoras, speciosum tamen aliquem recusa- tionis suae praetextum habentes, comminisceretur; sed potius graviter fastuosiusque quam mercenarium subditum decebat postulata rejiciebat. Adhuc in suo adversus praefectos odio persistens, hostiliter in ipsos erat contumeliosus; fortitudinem id esse regesque decere, censens. Dicebat enim aperte, eos in iis, quae jam accurate tractata erant, impudenter se gessisse. Eratne tum diutius cunctandum, aut majores proba- tiones exspectandae, aut imperatoriae litterae osten- dendae, quibus mandabatur ut Byzantium iret, cum ne ad brevissimum quidem iter intra nostram regio- nem se accingere vellet? Et quo pacto fieri poterat, si illum usque adeo nobis insensum Byzantium mil- tere aggressi fuisset, quin infinitas turbas multas- que caedes intestinas concitasset, quin etiam apertae C 228 defectioni et Persarum irruptioni quam praebuisset, cum universa haec natio mirum in modum sibi contumax et rebellis et seditionis valde studiosa, quod videlicet barbaricum in morem ad immutan- dum statum rerum naturaliter sit propensa; cum praecipue in propinquo essent habituri, qui ipsos tuendos susciperent? Nos itaque, principe seditionis intersecto, tantarum calamitatum examen jam praesens atque suppullulans hoc tandem modo facillime compressimus, adeo ut nunc non credatur aperte, an in universum aliquid etiam futurum fuerit.

D 10. Desinant ergo nunc, o iudex, epistolam pro- ferre, neque nos damnent, quod earum mandatum seculi non sinus. Cui enim non fuerit manifestum, id quod litteris illis perscribatur, oportere illum Byzantium ire, tentandi tantum explorandique causa

VARIAE LECTIONES

³¹ ἔξδν R. ³² εἰ R (Cl.). ἢ vulg. εἰς R, vulg. ³³ ἀπεπέμπετο R, ἀπεξεπέμπετο vulg. ³⁴ Intpr. add. ante ὑπήκοον aigue. ³⁵ τοῖς στρατηγοῖς — ἢ γὰρ om. R. ³⁶ Locus impeditisissimus, ad quem sanandum neque liber Rehdigeranus, neque interpres quidquam opis asserunt: paulo melius procederet, si μὲν post δυσμενῶς deleteretur. ἢ γὰρ τὸ positum esse videtur pro ἢ γὰρ τοῦτο ἦν. ³⁷ μεμελητημένων R, Lugd. 1 m. et intpr. praemediatius, κατημελητημένων ead. ex conj. Vulg. ἐχρήν R, χρήν vulg. ³⁸ προηγμένον Sph. Par. ³⁹ πόρους R. ⁴⁰ ἀναλθῆν R et intpr. ut hostis impudentissimus, ἀνέλθῃ vulg. ⁴¹ προκειμένου R. ⁴² ὁρμῆς R, ὁρμῆν vulg. ⁴³ ἔχειν R, ἔξειν vulg. ἀνθεξομένους R, ἀνεξομένους vulg. ⁴⁴ ὡμεῖς R. ⁴⁵ ἀπι- στεῖσθαι R. ⁴⁶ Pro τῷ R τὸ. εὐδῆλον R, ἐνδῆλον vulg. ⁴⁷ αὐτὸν add. ex R.

factum fuisse, an sua sponte æquis mandatis esset obtemperaturus, iisque se jure accommodaturus? Cum itaque nobis ipsius animi pervicacia et protervia facile esset cognita, cum id quod minus erat detrectaret, quo pacto ad id quod majus erat eum incitare oportebat, et non potius statim ad extrema remedia venire, ad quæ multis urgentibus malis necessario pervenissemus? Qui enim opportunæ 229 occasionis momentum neglexerit, neque statim rei gerendæ facultatem arripuerit, frustra deinde præterlapsam occasionem revocabit. Reliquum igitur erat fortassis, ut accusatores aiumt, litem quamdam movere Gubazi, et nugatoriam in judicio contentionem excitare, rerumque securitati verborum ampullas præferre. At non permittebant hoc, o miseri, Persæ jam præsentibus, reque ipsa imminentes, et ad universam Colchorum regionem hujus consilio atque ope invadendam parati. Cum vero omnino demonstratus sit Gubazes hostis pariter et proditor, animoque ad tyrannicas spes elato, quid interesse putant Colchi, sive a nobis sive ab aliis sit interfectus? Neque enim ducibus tantum aut aliis iis, qui maxima potentia valent, bona mens innasci atque adherescere solet, sed cuius omnino volenti liberum conveniensque est, pro republica, in qua locum aliquem obtinet, laborare, et ad commune bonum præstandum omnibus viribus adniti. Quocirca tametsi execrabiles illorum judicio et detestandi censeamur, fidelissimi tamen imperatori sumus et Romanorum studiosi, et insidias arnuerne tentantibus infesti. Si quid vero etiam amplius dicendum est, ita tibi plane persuade, o iudex, rectum æquissimumque nos facinus peropportune ausos fuisse, neque id absque Martini voluntate patratum.

ἀληθῶς καὶ δίκαιον τὸ παρ' ἡμῶν ἐν δέοντι γνῶμης γενητῆμενον.

230 11. His ita peroratis, Athanasius initio quidem nihilominus Rustici dictis aurem accommodabat; consultatione verò disceptationeque bis ea de re habita, cum ipse omnia accuratius expendisset atque investigasset, visum ei est nullam a Gubaze proditorem aut tyrannidem apertam tentatam fuisse, ac proinde eadem inique nefarieque perpetrata: adeo ut quod copias suas ad oppugnamdam Onogurin eum eis conjungere recusaverit, non ipsius ad Medos defectio in causa fuerit, sed quod præfectis exercitus infensor esset, quod illorum vecordia et negligentia propugnaculum illud esset amisum. Quibus rebus omnibus a iudice cognitis, de Martino quod dictum fuerat, etiam ipsum conscium fuisse participemque horum consiliorum,

ἀπόπειρα μὲν δὲ ὑπῆρχε καὶ βᾶσινος, εἰπερ αὐθαιρέτως εἰκοι τοῖς [P. 119] προσταττομένοις, ὥστε δικαίως ἀρμόσασθαι; Γνωστὸν τολῆν ῥηδίων ἡμῖν τὸ ἀνηκουστον τῆς γνώμης καὶ ἀμυλῶμενον, δι' ὃ τὸ ἑλαττον ἀπεσεύετο, πῶς ἐπὶ τὸ μείζον ἔδει προτρέπειν, καὶ μὴ ὅτι τὸν ἐκείνῳ τὸ πῆρας ἔλθειν, εἰς δὲ πῶς, πολλῶν ἐν μέσῳ συμβεβηκότων δεινῶν, πρὸς ἀνάγκης καὶ ὡς περιήχθημεν, ἄν; Ὁ δὲ γὰρ ἔνεστι τοὺς τῆς ἀκμῆς τοῦ καθήκοντος καιροῦ περιορῶντας καὶ μὴ τοῖς πρακτέοις ἀρμοζομένοις, ἐν ὅσῳ τὸ παρὲν ἀνακαλεῖσθαι. Ἐλείπετο δὲ οὖν, ὡς εἶπε, καθά φασιν οἱ κατήγοροι, δίκην τινα κινεῖν πρὸς Γουδάξην, καὶ ληρώδεις ἀγῶνας ἐγείρειν, καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἀσφαλείας ἀναιρεῖσθαι, μᾶλλον τὴν ἐπὶ τοῖς λόγοις κομφεῖαν. Ἄλλ' οὐ συνεχώρουν, ὡς κακοδαίμονες, οἱ Πέρσαι παρόντες καὶ τοῖς ἐργοῖς ἐγκείμενοι, καὶ τῆς Κολχικῆς χώρας ἀπάτης ταῖς τούτου βουλαῖς ἐπιλαμβάνεσθαι παρεσκευασμένοι. Ἐκεῖ δὲ πανταχόθεν ὁ Γουδάξος ἀποδέδεικται πολέμιός τε καὶ προδότης, καὶ πρὸς τυραννικὰς ἐπιβλάδας ἡμέτερος, τί διαφέρειν οἴομαι σφίσιν οἱ Κόλχοι, εἴτε παρ' ἡμῶν εἴτε παρ' ἑτέρων ἀνήρηται; οὐ γὰρ στρατηγῶν μόνους ἢ τοῖς ἄλλως δυνατωτάτοις ὁ τῆς ἐντολῆς ἐθέλει σκοπεῖν ἐμφυεσθαι καὶ προσεγγίνειν, ἀλλὰ παντὶ τῷ βουλομένῳ βατὸν δῆπον καὶ προσηκόν τῆς ἐν ἡ τῆς πολιτείας ὑπεραλγεῖν, καὶ τὸ κοινὸν συνοῖσιν ἐς δύνανται κατορθοῦν. Οὐκοῦν εἰ καὶ βδελυροὶ κατ' αὐτοὺς καὶ κατάπτυστοι καθεστῆκαμεν, ἀλλὰ πιστότατοι βασιλεῖ καὶ φιλορόμαιοι, καὶ οἱ τοῖς ἐπιβουλῇ περρωμένοις μὴ ἐφίεσθαι. Εἰ δὲ δεῖ τι καὶ ἄλλο ἐλεῖν, ἴσθι σαφῶς, ὡς δικαστὰ, καλὸν μὲν ὡς τολμηθὲν, οὐκ ἀνευ δὲ τῆς τοῦ Μαρτίνου

ἱα. Εἰρημένων δὲ καὶ τούτων ὡς ὁ Ἀθανάσιος τὸ μὲν παραντικα οὐχ ἥσσαν τοὺς Πουστῆκου ἀπεδέχτο ὡς λόγους. Συστάσης δὲ καὶ δις ἀγωνίας, ἐπειδὴ ἅπαντα ἐς τὸ ἀκριβὲς γνωματεύων καὶ ἀνερευνώμενος, οὐδὲν τι αὐτῷ ἐναργὲς προδοσίας ἢ τυραννίδος ἐγγεῖρημα ἡμαρτήσθαι ὑπὸ τοῦ Γουδάξου ἐδέδεικτο, ὁδίκος δὲ μᾶλλον καὶ παρανομώτατος ὁ φόνος γεγεννημένος, ὡς καὶ τῆς ἐπὶ τὴν Ὀνόγουριν συστρατείας οὐ μηδισμοῦ χάριν ἀπαγορευθείσης, ἀλλὰ τῷ ἀχθεσθαι γὰρ αὐτὸν κατὰ τῶν στρατηγῶν, ἀνθ' ὧν αὐτῆς καὶ ἀπεσεύετο ῥαστώνη πολλῇ καὶ ἐκμελεῖα κεχαυνωμένοι. ἐπειδὴ οὖν ταῦτα ἐγγινωσκε, τότε δὴ τὸ μὲν ἐπὶ Μαρτίνῳ λεγθὲν, ὡς ἄρα καὶ ἐκείνῳ μετῆν τῶν ἐς τοῦτο βεβουλεμένων, ἀνοῖσιν βασιλεῖ διενόετο. Τοῖς γὰρ μὴν τὸ ἀπεκτονεῖν

VARIE LECTIONES.

229 Inde a verbo προσταττομένοις Cod. R. a librario alienigena et græci sermonis pæne ignaro scriptus est, qui siglas exempli sui non intelligebat; cujus hominis lapsus infinitos non omnes notavi. 230 Pro μὴ R. hic et sæpe deinde μηδέ. 230 περιήχθημεν R. 230 ἀγείρει R. 230 ἀνταρτῆσθαι R 1 m. et Lugd., ἀνταρτῆσθαι R 2 m. 230 καὶ τῆς Κ—παρεσκευασμένοι om. R et intrp. 230 κοινοῖς R. 230 φιλορόμαιοι vulg. 230 τοῦ om. R. 230 εἰρ. δὲ x. τοῦ R. τούτων οὕτως εἰρημένων vulg. 230 ἀπεδέχτο R. προσέτετο vulg. et intrp. admisit. 230 Pro ἐγγεῖρημα R ἐπεχειρήσθαι. 230 παρανομώτατον R. 230 ἀπαγορευθείς R constanti fere vitio. 230 Pro ἀνθ' ὧν R ἀνθ' ὧν.

περιφανῶς ὡμολογηκοί· κρίσιν ἐπῆγεν ἀνάγραφον, ἃ ἐν ἧ διατάττει ὁ αὐτοὺς [P. 120] διαφωρῆσαι, ὑπὸ τὴν δικαστικὴν μάχαιραν γιγνομένους, καὶ τὰς κεφαλὰς ἀφαιρουμένους. Καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τοῖς δρεῦσιν ἦμενοι, καὶ ἀνὰ τὰς λεωφόρους περινεχθέντες, μέγιστον θέαμα ²² τοῖς Κόλχοις εἶναι ἰδόντων, καὶ πλείστης ἀξίον εὐλαβείας. Ἐτεθέσσαν ²³ τε καὶ ἐπὶ τῷ κήρυκι τορὸν τι μάλα βοῶντι καὶ διαπρύσιον, καὶ παρεγγυῶντι δεδῆναι τοὺς νόμους, καὶ φόνων ἀδίκων ἀπέχεσθαι ²⁴. Ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς καὶ ἀπετέμνητο οἱ αὐγένης, τότε δὴ ἅπαντες ἐς οἶκτον ἐτρέπαντο, ἀποβελήκοτες τὸ χαλεπαίνειν. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἐλέλυτο μὲν ὁ ἄγων· οἱ δὲ Κόλχοι αὐθις διετέλουν εὖνοι ὄντες ἐς τὰ μάλιστα Ῥωμαίοις, καὶ τὸν πρότερον ἀνανεοῦμενοι τρόπον.

ιβ'. Τούτων γεγεννημένων, τὰ μὲν τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδα διεχειμαζεν ἀνὰ τὰ ποσίσματα τε καὶ φρούρια ²⁵, ὡς περ ἑκάστη διατέτακτο. Ἐν τούτῳ ²⁷ δὲ ἄνδρες τῶν παρὰ Μισιμιανὸς δυνατωτάτων ἐς Ἰβηρίαν παρὰ τὸν Ναχοραγὰν ἀφικόμενοι, ἅπαντά οἱ ²⁸ διηγέειν τὰ ἐπὶ Σωτήριχον πρὸς αὐτῶν τετολημμένα· τὴν μὲν ἀληθεστάτην αἰτίαν ἡρέμα ὑποκρυπτόμενοι, λέγοντες δὲ, ὡς ἐπειδὴ ἐκπλεῖστον τὰ Περσῶν ἐτύγχανον ἡρημένοι, προπηλακίζεσθαι σφᾶς ²⁹ ὑπὸ τὴν Κόλχων αὐτῶν καὶ Ῥωμαίων, καὶ ἐν τοῖς ἀτιμωτάτοις τετάχθαι, πέρας δὲ Σωτήριχον αὐτοῖς ³⁰ ἐπιστῆναι, λόγῳ μὲν ὡς δὴ χρυσίον τοῖς θυμῶσι διανεμοῦντα, ἔργῳ δὲ τὰ ἐπὶ λύμῃ τε καὶ καθαιρέσει τοῦ παντὸς γένους διαπραξάμενοι ³¹. Παρὸν τοίνυν ἡμῖν, ἔφασαν οἱ πρέσβεις, ἡ ἄρδην ἀπολωλέναι, ἡ προτερήσασθαι δόξαν μὲν τινα ἰσως παρ' ἐνίοις ἀπετρέψασθαι ³² προπτείας, καὶ ὡς τοιοῦδε καλίσσασθαι, βιοτεύειν δὲ ὁμῶς ἐκὶ κατ' ἐξουσίαν, καὶ τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἢ ἂν συνολίσεν δοκοῖη διατιθέναι, εἰλλόμεθα τὰ ἀμείνονα καὶ τοῦ ἀνθρώπου μᾶλλον ἐχόμενα τρόπον, τῶν μὲν λοιδοριῶν καὶ κατηγορημάτων ³³ ἄλλα φροντίσαντες, περὶ πλείστον δὲ ποιησάμενοι τὴν σωτηρίαν. Σωτήριχόν τε γὰρ ἀπεκτείναντες καὶ τοὺς ἄμα αὐτῷ ἐς τοῦτο ἐξηλυθότες, ὡς ἂν ἐκείνους μὲν τισαίμεθα τῆς ἀδικίας, λίσσιν δὲ εὖνοιας βεβαιωτάτην ἐκθένδε τοῖς Πέρσαις παρασχόμενοι, εὐκλεέστερον προσχωρήσασιν. Ἐπεὶ δὲ τούτῳ τε ἀπάντων καὶ μάλιστα ³⁴ τοῦ μηδισμοῦ ἐνεκα οὐκ ἀνήσουςι χαλεπαίνοντες οἱ Ῥωμαῖοι, ἀλλὰ τάχιστα αὐτῶν ἐπισπεύδονται, καὶ ἅπαντες, τό γε ἐς ³⁵ αὐτὸν ἄρδον, διαφθεροῦσι, προσήκει δὴ ³⁶ σοι, ὦ στρατάρχη, δέχεσθαι τε ἡμᾶς εὖμενῶς καὶ ἐπαμύνειν, τῆς τε χώρας περὶ ὡς οἰκίας τοιοῦτον καὶ κατηκόον τὰ προσήκοντα διαρροῖσθαι· καὶ μὴ περιδεῖν οὐχίσεσθαι κινδυνεύον γένος οὐ συμπαρὸν, οὐδὲ ἀσημον, ἀλλὰ καὶ πλεί-

ad imperatorem referendum censuit. De hisce vero, utpote aperte eadem ab se perpetrata fassis, ex scripto sententiam tulit, qua mandavit, ut quamprimum interficerentur, et gladio judiciali submissi capite truncarentur. Atque hi quidem multis insidentes, et per publicas vias circumvecti maximo Colchis spectaculo terrorique futuri videbantur. Percellebantur enim voce præconis altum horrendumque in modum proclamantis, et monentis ²³¹ leges vereri, et nefariis cædibus abstinere. Postquam vero hi capitibus fuerunt truncati, ad commiserationem versi omnes animorum offensionem deposuerunt: atque ita conventus iudiciarius solutus; Colchi vero in sua erga Romanos fide ac benevolentia acerrime persisterunt.

B 12. His ita peractis, Romanorum copiarum per urbes et castella divisæ hibernarunt, prout quique mandatum erat. Interea viri quidam præcipue inter Misimianos potentiarum in Iberiam ad Nachoraganem cum pervenissent, omnia ei nuntiarunt, quæ in Soterichum perpetrassent; verissimam quidem causam silentio occultantes, dicentes vero, quod, cum a multo tempore Persarum partes essent secuti, ignominia afficerentur et ab ipsis Colchis et a Romanis, atque inter vilissimos censerentur: tandem vero Soterichum ipsum supervenisse, verbis quidem præ se ferentem, quod pecuniam sociis distribuere vellet, re autem ipsa, quæ ad perniciem eversionemque totius gentis pertinebant, molientem. Cum itaque oporteret nos, dicebant oratores, vel C funditus perire, vel præveniendi Romanos calidi fortassis ac præcipitis facti opinionem apud nonnullos incurtere, eoque nomine male audire, vetus tamen nostrum vivendi jus retinere, et de rebus nostris, prout consultissimum visum ²³² fuerit, statuere: potiora et humanis moribus convenientiora elegimus, de convitiis et criminationibus parum solliciti, præcipuam vero salutis curam gerentes. Nam et Soterichum interfecimus, quique cum eo ad hoc venerant, ut illorum quidem injuriam vindicarem, firmissimo vero hoc ipso facto benevolentiarum studii erga Persas argumento edito, gloriosius desciscamus. Cum vero ob hæc omnia ac præcipue ob defectionem ad Persas nequaquam desituri sint Romani id moleste ferre, sed quam citissime nos sint invasuri, et universos, quantum fieri ab ipsis poterit, deleturi: tui officii est, o præfecte, nos benigne excipere ac propugnare, et pro regionis, ut propriæ deinceps et subditæ, salute excubare, neque negligere de interitu periclitantem gentem non parvam neque obscuram, sed quæ maximam utilitatem Persarum imperio asferre possit. Nam et rei bellicæ peritos nos facile compe-

VARIÆ LECTIONES.

²² θεᾶσθαι R. ²³ ἐτεθέσσε R, qui passim pro ἀν finali e ponit. ²⁴ ἀπέχεσθαι intrp. addit ἕκαστον· ut vel singuli abstinerent. ²⁵ πολιτεύμενα x. φ. R. ²⁷ ἐν τούτῳ. Hæc usque ad verba ἔθνο· ἐλπίδων p. 233. ed. Bonn. v. 2 relata sunt inter Excerpta de legationibus. Μυστιανολῆ Exc. et intrp. ²⁸ οἱ om. Exc. τὰ om. R. ²⁹ σφᾶς om. R. ³⁰ αὐτοῖς R, Exc. et intrp. sibi. αὐτὸν vulg. ³¹ διαπραξάμενοι R. ³² τῆς addit R. ante προπτείας. ³³ κατηγορημάτων Sph. Par. ³⁴ μάλιστα om. R. ³⁵ ἐς om. R. ³⁶ δὲ R.

rietis et fortissime sociat e vobiscum inita praeliantes; eritque vobis locus ipse in ulteriore Colchorum regione situs iuta belli sedes, irruptionibus faciendis peridonen, ac veluti propugnaculum adversus hostes. Hæc cum audisset Nachoragan, libentissime eos excepit, et defectionis consilium laudavit, alacresque abire jussit, ut Persica auxilia **233** opportune habituros. Oratores itaque ad suos reversi, cum singula renuntiassent, maxima spe gentem replerunt.

τεύξομένους. Οἱ μὲν οὖν πρέσβεις ἐς τὰ οἰκεία ἐπέλθοντες ⁷⁰ τὸ ἔθνος ἐλπίδων.

13. Incunte autem vere, statim Romanorum præfecti in unum coacti exercitum in Misimianos mittendum statuerunt. Ac Buzes quidem et Justinus apud Insulam manere sunt jussi, præsidio locis illis futuri, omniaque diligenter curaturi; missa vero sunt ad bellum peditum simul et equitum millia quatuor, inter quos et alii erant maximi nominis viri, et Maxentius ac Theodorus Zannicarum copiarum dux, ut jam sæpe dixi; bellicosi ambò et ordinum duces. Atque hi quidem expeditionem aggressi sunt. Videbatur autem non multo post etiam Martinus ipsis adjungendus, ut ductor futurus. Ne vero vel ad breve aliquod tempus duce destituerentur, imperium totius exercitus, quandiu per subditorum regionem iter facerent, ad Barazem Armenium et Pharsantem Colchum est delatum, qui neque bellica virtute neque alia dignitate omnibus sociis præstabant, imo vero nonnullis erant inferiores. Nam Barazes inter turmarios censebatur, alter vero in aula agmina regis Colchorum ductabat (Magister dignitati est nomen; usitatum enim hoc est ejus loci barbaris); atqui non tantum aut prudentiæ aut confidentiæ huic inerat, ut audacter etiam Romano exercitui imperaret. **234** Hic itaque exercitus æstate jam vigente in Apsiliorum regionem venerat; volentibusque ipsis ulterius progredi, impedimento fuit Persicum agmen eodem loci collectum. Cognito enim Romanorum apparatu, quodque in Misimianos moverant, motis ex Iberia castellis, et quæ circa Muchirisidem sunt, castris, iverunt etiam hi in illos, præoccupatiri regionem, et pro viribus subsidio futuri. Quæcitra Romani circa Apsiliorum castella commorantes, protrahere cunctando rem tentabant, donec messis tempus esset præterlapsum. Persis enim simul et Misimianis instructa acie obviam ire inconsultum, imo periculosissimum judicabant. Sic itaque uterque exercitus conquievit, neque alteruter ad ulterius procedendum pedem movit, sed observabant sese mutuo atque expectabant, si quis prior moveret. Aderant vero Persis etiam Hunnorum Sabi-

Α στην ὁσὴν ὠφέλειαν τῇ Περσῶν ἐπικρατεῖα προσφέρεσθαι ἱκανώτατον. Πολέμων ⁷¹ τε γὰρ ἡμᾶς ἰδρίας ὄντας ἀμωστέπως εὐρήσοιτε ἂν, καὶ καρτερώτατα [P. 121] ξυναγωνιζομένους, ἢ τε χώρα, ἐν ὑπερέτῳ τῶν Κόλχων καίμην, γενήσεται ὅμιν ὀρημητήριον ἀσφαλές, καὶ ὁλον ἐπιτελίσμα κατὰ τῶν πολεμίων. Ταῦτα δὲ ἀκούσας ὁ Ναχοραγὰν, προσέειπέ τε ⁷² αὐτοῖς ⁷³ ἀσμενέστατα, καὶ ἐπὶ τῆς μεταστοιχείας, καὶ θαρρόντας ἵκναι ἐκέλευσεν, ὥς τῆς Περσικῆς ἐπικουρίας ἐν δέοντι ἐπαλελθόντες, καὶ ἕκαστα διαγγελλαντες, μεγίστων ἀν-

B γ'. Τοῦ δὲ ἥρος ἀρχομένου, αὐτίκα οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοὶ ἐς ταυτὸ που ξυνελθόντες, ἐγνώσαν κατὰ Μισιμιανῶν ἐπιστρατεύειν. Ἀλλὰ Βούζης μὲν καὶ Ἰουστίνος ἀνὰ τὴν Νῆσον μένειν ἐτατάχθη, προυρήσαντες ⁷⁴ τὰ ἐνθάδε, καὶ ἀπάντων ἐπιμελησόμενοι. Ἐστέλλοντο δὲ ἐπὶ τὸν πόλεμον ἄνδρες ἐς τετρακισχιλίους ⁷⁵, πεζοὶ ἅμα καὶ ἱππῶται· ἐν τοῖς ἄλλοις τε ἦσαν τῶν γνωριμωτάτων ἄγαν, καὶ Μαξέντιος τε καὶ Θεόδωρος, ὁ τῆς Τζαννικῆς θυνάμειος πρωτοστάτης, ὥς μοι πολλάκις ἐρρήθη, ἀμφοῦ πολεμικῶ καὶ ταξιαρχῶ. Καὶ οἱ μὲν εἰχοντο τῆς ἐξόδου· ἤμελλε δὲ αὐτοῖς οὐκ ἐς μακρὰν καὶ ὁ Μαρτίνος ἐπιστήσασθαι ὥς ἡγησόμενος. Ὡς ἂν δὲ ⁷⁶ μὴδὲ πρὸς βραχὺ γοῦν ἀστρατήγητο εἶεν, ἀρχεῖν τῶν ὅλων ἐλαχέτην, ἕως ⁷⁷ ἔτι διὰ τῆς ὑπὸ καὶ πορεύοντο, Βαράζης τε ⁷⁸ ἀνὴρ Ἀρμένιος καὶ Κόλχος Φαρσάντης, οὗτε πόνων ἀρετῇ οὗτε τῇ ἄλλῃ ἀξιώσει ἀπάντων τῶν ξυστρατευομένων ⁷⁹ προήκοντες, μᾶλλον μὲν οὖν ἐνίων καὶ ἑλασσόμενοι. Ὁ μὲν γὰρ ἐν λοχαγοῖς ἔτελλε ὁ Βαράζης, ἄτερος ⁸⁰ δὲ τῶν μὲν ἐν τῇ αὐλῇ ταγμάτων τοῦ Λαζῶν βασιλέως ἡγεῖτο (μάγιστρος ὄνομα τῇ ἀρχῇ· νενομίσταί γὰρ τοῦτο καὶ παρὰ τοῖς ταύτῃ Βαρβάρους)· οὐ μὴν ἐς τοσοῦτον αὐτῷ φρονήματός τε ⁸¹ μετῆν καὶ παρῆρσις, ὥς καὶ στρατεύματι Ῥωμαϊκῷ θαρβυλεώτερον ἐγκεισέσθαι ⁸². Οὗτος δὲ οὖν ὁ στρατὸς, θέρους ἦδη ἐπιγιγνομένου, ἐς τὴν τῶν Ἀφιλίων ἱκόντο χώραν. Βουλομένοις τε αὐτοῖς ἀνὰ τὰ πρόσω ἵκναι, κύλισμα γέγονεν ὄμιλος Περσικῆς, αὐτοῦ που ξυνειλεγμένος. Συναισθόμενοι γὰρ τῆς τῶν Ῥωμαίων παρασκευῆς, καὶ ὅτι ἐπὶ τοῖς Μισιμιανοῦς ἐχώρουν, ἄραντες ἐκ τῆς Ἰδρίας καὶ τῶν ἀμφὶ Μουχείρισιν πολισμάτων, ἦσαν καὶ οἱ ἐπ' ἐκείνους ⁸³, προκαταληγόμενοι τε τὴν χώραν, καὶ ἐς δύναμιν ἐπαρῆγοντες. Τῷ τοι ⁸⁴ ἄρα οἱ Ῥωμαῖοι ἀνὰ τὰ προῦρια τῶν Ἀφιλίων ἀποκατερίβοντο, ἀπακρούεσθαι τὸ παρὸν καὶ διαμελλεῖν ἐπειρῶντας, ἕως ἢ τοῦ θέρους ὥρα ἐξήκοι. Πέρσαις τε ⁸⁵ γὰρ ἅμα καὶ Μισιμιανοῖς ἀντιτάττεσθαι ἀνόνητόν τι αὐτοῖς ἔδοκει καὶ σφαλερώτατον. Οὕτω δὲ οὖν ἀμφοτέρω τὰ στρατεύματα ⁸⁶ ἡρέμει, καὶ οὐδὲ ὅποτεροι ἐς τὸ παραιτέρω ποιεῖν διανίσταντο, ἀλλ' ἐπείτηρουν ἀλλήλους καὶ ἀνέμνον,

VARIE LECTIONES

⁷⁰ πολέμοντες R. ⁷¹ τε om. Exc. ⁷² τοῦτους R. ⁷³ ἐνέπλησαν R. ⁷⁴ προυρήσαντες R. ⁷⁵ ἰνία millia inipr. ⁷⁶ Pro δὲ R. καὶ. ⁷⁷ ἕως R. ὥς vulg. ⁷⁸ Pro τε R. δὲ. ⁷⁹ στρατευομένων R. ⁸⁰ ἕτερος R. ⁸¹ σὺν τῷ φρ. τε R. φρον. τ. αὐτῷ vulg. ⁸² ἐκκαλεῖσθαι (sic) R. ⁸³ ἐκείνα R. ⁸⁴ ταῦτο R. ⁸⁵ τε om. R. ⁸⁶ στρατεύματα R et inipr., exercitus, στρατόπεδα vulg.

εἰ γὰρ τις πρότερος ὀρμηθεῖη. Παρήσαν δὲ τοῖς Πέρ-
σαις καὶ Οὐννοὶ Σάδειροι ἐπὶ [P. 122] μισθοφορᾷ^α
προσδοκηθέντες. Τοῦτο γὰρ τὸ γένος μέγιστόν τε
ἐστὶ^β καὶ πολυάνθρωπον, φιλοπόλεμον τε ἐς τὰ μά-
λιστα καὶ ἀρπαλέον, καὶ ὅσον δὴ οὖν ἀεὶ τῶν
ὀθνείων^γ ἐφίεσθαι· μισθοῦ τε ἕνεκα μόνου καὶ τῆς
ἐπὶ τῇ λείᾳ ἐλπίδος νῦν μὲν τούτους, νῦν δὲ ἐκείνους,
νῦν δὲ ἄλλω τῷ συμμαχεῖν^δ καὶ συνδιακινδυνεύειν
ἐς τάναντία μεταβαλλόμενον. Πολλάκις μὲν γὰρ τοῖς
Ῥωμαίοις, πολλάκις δὲ τοῖς Πέρσαις κατ' ἀλλήλων
παραταττομένοις^ε ξυνήραντο τοὺς ἀγῶνας, ἐν ὀλίγῳ
τῷ μεταξὺ χρόνῳ ἐφ' ἑκατέρους τραπέντες καὶ μισθ-
ορῆσαντες. Καὶ οὖν ἡ πρότερά μιν μάχη κατὰ Περσῶν
αὐτοῖς ἐπολεμήθη, ὅτε πολλοὺς τῶν διλιμνιτῶν ἐπαλ-
θόντας σφίσι κατέκτειναν^ς ἐν τῇ νυκτομαχίᾳ, ὥς
μοι ἑκαστα προδεδήγηται. Ἐκείνου δὲ τοῦ ἔργου
πέρας λαθόντος, ἀφίεντο μὲν ὑπὸ Ῥωμαίων τὰ συγ-
κείμενα κομισάμενοι, πάλιν δὲ τοῖς ὀλίγῳ ἔμπροσθεν
πολεμικωτάτοις ἐνυέποντο, τυχὸν μὲν οἱ αὐτοὶ,
τυχὸν δὲ ἕτεροι, Σάδειροι δὲ ὅμως ὄντες καὶ ἐκ τοῦ
σφετέρου ἔθνους ἐς τὴν συμμαχίαν ἀπεσταλμένοι.

ιδ'. Τούτων δὴ οὖν τῶν Σαδείρων ἄνδρες ἐς πεντα-
κοσίους ἐν ὑπαίθρῳ τινὶ περιαυλισματι πόρῳ που
τῶν ἄλλων στρατευμάτων ἐτύγγανον ἐσκηνημένοι.
Ὁ δὲ Μαζεντίῳ τε καὶ Θεοδώρῳ σαφέστατα ἐγνο-
σμένοι, καὶ ὅτι ἀνοπίον οὕτω πως καὶ ἀνειμένην
τινὰ δίαταν ἀγοντες διατελοῦσιν, ἤλαυνον εὐθὺς ἐπ'
αὐτοὺς^α τριακοσίους ἐπαγόμενοι ἱππότες. Περι-
στάντες δὲ κύκλῳ τὸ ἔρκος^β (ἦν γὰρ οὐ λίαν ἐς
ὑψος ἀνέχον, ἀλλ' ἐς ὅσον ἱππότου ἀνδρὸς ἔκτοσθεν^γ
ἐφαστηκότος τὸ πρόσωπον ὑπερφαίνεσθαι), τοῦτ' ἔ-
οῦν πελάσαντες, ἐβαλλον πάντοθεν τοὺς Βαρβάρους
ἀκοντοῖς τε καὶ λίθοις καὶ τοξεύμασι, καὶ παντὶ τῷ
προστυχόντι. Οἱ δὲ οὖν πλείους^δ εἶναι τοὺς ἐπαλ-
θόντας ἢ κατὰ τὸ ἀντεκεῖς ὑποτοπήσαντες, ἔμα δὲ
καὶ τῷ ἀδοκῆτῳ καταπεπληγμένοι, ἀμύνεσθαι μὲν
ἤκιστα διανοοῦντο, φεύγειν δὲ αὐτοῖς οὐ μάλα ἔξῃ
τῷ θριγκῷ περιεχομένοις. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι ἀπαντες
χύδην αὐτοῦ διεφθάρησαν, μόνον δὲ τεσσαράκοντα
ἄνδρες παραλόγως διαλαθόντες, καὶ ἐπὶ τοὺς τοίχους
ἀναρριχώμενοι, εἴτα ἐπὶ θάτερα διεκπεσόντες, ὑπὸ
τὸ λάσιον τῆς ἐχομένης ἐκρύπτοντο ὕλης. Πλὴν ἄλλα
καὶ τούτους οἱ Ῥωμαῖοι ἀνιχνεύειν ἐπαρῶντο. Τού-
των δὲ τοῖς Πέρσαις ἀπηγγεγμένον, αὐτίκα οἷγε
Πας ἱππέων στέλλουσιν ἐπ' αὐτοὺς ἐς διαμυρίους
ἄνδρας συντεταγμένους. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, εἰζάντες
τῷ πληθεὶ καὶ ὥπερ^α ἀρχοῦμενοι τῷ γαγενημένῳ,
ἀπεχώρουν δρομαῖοι, καὶ αὖθις ἐς τὸ πρότερον φρού-
ριον [βοδρα]μόντες^β, ἐν τῷ ἀσφαλεῖ καθίσταντο, τῷ
μὲν πραχθέντι μεγαλαυχόντες, ἀνιῶμενοι δὲ μόνον
ἐπὶ Μαζεντίῳ· ἐτύγγανεν γὰρ τῶν ἀνὰ τὴν ὕλην δια-
δύντων^γ Βαρβάρων ὑπὸ τοῦ βιαιύτατα τετραμένους,
ὥς καὶ φοράδην ἀγχεῖς ἐπὶ κλίνης κρεῖττον ἀπάσης
ἐλπίδος ἀποσώθηναι^δ. [P. 123] Ἐπειδὴ γὰρ ἀέδελγ-

A
B
C
D
rorum mercenaria auxilia. Est enim hæc natio et
maxima et populosissima, simulque et bellorum et
rapinæ sitientissima, quæque perpetuo foris externo
in solo degere amat, semperque aliena appetere,
solius mercedis causa et prædæ spe modo quidem
his, modo illis, nunc alteri alicui sese in belli et
periculorum societatem conjungendo, **235** in con-
traria subinde mutatur. Frequenter enim cum Ro-
manis, frequenter vero cum Persis, inter sese bel-
lum gerentibus, prælium inierunt, et exiguo tem-
poris spatio interposito modo his, modo illis mer-
cenariam suam operam locarunt. Nam priore bello
adversus Persas pugnarunt, cum multis Dilimnita-
rum in se irruentes nocturno prælio trucidarunt,
quemadmodum supra narravi. Quo statim bello
confecto, dimissi quidem sunt a Romanis, mercede,
de qua inter ipsos convenerat, accepta; postea au-
tem eos, qui antea ipsis fuerant acerrimi hostes,
sunt secuti, sive hi ipsi, sive alii, Sabiri tamen et
ex sua gente ad sociale cum Persis bellum missi.

14. Ex his itaque Sabiris viri quingenti in sta-
bulo quodam subdvo longiuscule a reliquo exercitu
dissito consederant; quod quidem cum Maxentius
et Theodorus plane cognovissent, quodque ibi positæ
armis negligenter viverent, confestim in eos tre-
centos equites duxerunt. Muro itaque in orbem
circumsesso (neque enim ille valde erat altus, sed
ita tantum, ut equitis extra stantis facies prospici
posset), huic, inquam, muro appropinquantes, omni
ex parte barbaros jaculis, saxis, sagittis et novis
alio telorum genere seriebant. Tum hi plures esse
hostes, quam revera erant, suspicati simulque ino-
pinatq^α **236** rei percussi, nec de tuendo se admo-
dum cogitabant, neque effugio locus patebat, quod
muro essent circumvallati. Ibi ergo alii omnes pas-
sim cæsi sunt, soli vero quadraginta viri cum mi-
rifice manibus pedibusque in summum murum
conscendissent, in diversam partem delapsi, in
proximæ silvæ densitate delinuerunt; quos tamen
Romani investigare non destiterunt. Hæc simul at-
que Persis fuerunt nuntiata, confestim illi turmas
equitum in eos mittunt, duo virorum millia acie
bene instructa. Romani vero, cedentes multitudini
et veluti contenti præterito facinore, cursim sese
receperunt et in propugnaculum, unde venerant,
refugientes, in tuto se continuerunt; præclaro qui-
dem facto gloriabundi, Maxentii tantum vicem do-
lentes. Erat enim is a quodam barbarorum, qui in
silvam se abdiderant, gravissime vulneratus, adeo
ut lectica elatus præter omnem spem servatus fue-
rit. Statim enim atque ictus fuerat, confestim as-
sectæ, eo sublato, quam celsissime se inde abripue-
runt, priusquam universi hostes irruerent. Cum

VARIE LECTIONES.

^α μισθοφορῶς R. ^β τέ γ' ἐστ. R. ^γ τῶν ὀθνείων Par., τὴν ὀθνείαν R., Lugd. et ed. pr. ^δ συμμα-
χεῖν vulg. ^ε παραταττομένοι R. ^ς πρὸ κατέκτειναν R. κατ' ἐκείνους. ^α ἐπ' αὐτοὺς εὐθὺς R. ^β ἔκτο-
θεν R. ^γ οὖν οὐ πλείους R et Lugd., sed mg. οὖν πλ. ^δ εἰσδρ. vulg. ^ε δύντων R. ^ς σωθῆναι R.

vero venirent impetumque facerent, tum Romani ad aliam quamdam viam fugientes, et in se eos, qui insequabantur, attrahentes, locum illi dabant, ut aegre tandem in propugnaculum deferretur.

15. Interea Justinus Germani filius unum e suis ducibus, Hunnum natione, Elminzur nomine, ex insula Rhodopolim miit cum duobus **237** equitum millibus. Est autem hæc Rhodopolis oppidum Colchicum; a Persis tamen tunc temporis tenebatur, a Mermereo multo ante captum, qui etiam Persicum præsidium in eo collocarat. Hæc vero quo pacto gesta fuerint, præteribo, ut a Procopio rhetore aperte conscripta. Posteaquam igitur Elminzur eo pervenit, prospera quædam juvit fortuna. Persarum enim præsidium forte per id tempus alibi extra oppidum versabatur, maximaque oppidanorum pars alius alio concesserat. Nullo itaque negotio ingressus, oppido in suam potestatem redacto, circumjacentem etiam agrum pergrassatus est, et quidquid e Persicis copiis obvium habuit, ad unum omnes trucidavit; quotquot vero erant indigenæ ac cives, cum eos sciret externo metu magis quam propria perfidia Persarum partes secutos ut patriam rursus suam incolerent, permisit; obsidibusque majoris securitatis causa acceptis, omnia, prout par erat, constabiliavit. Atque ita Rhodopolis ad priorem statum est redacta, et patria instituta amplectens et Romanorum imperatori subdita. Hæc igitur ætate nihil aliud gestum est memoratu dignum. Bruma vero invalescente, Persæ quidem statim solutis castris Cotaïsım et Iberiam versus sese receperunt, animo **238** ibi hibernandi, auxilio Misimianis ferendo longum dicentes vale. Neque enim patriis ipsorum institutis ac moribus receptum, per hiemem foris longinquas laboriosasque expeditiones suscipere. Romani vero ab insidentibus itinera Persis jam liberi, priorem suam in Misimianos expeditionem sunt prosecuti. Cum vero ad præsidium Tibeum ita dictum venissent, quod quidem Misimianorum regionem ab Apsiliis disternat, advenit Martinus, ut reliquas copias ductaret, et universum exercitum ordinaret. Sed gravis quidam morbus superveniens consilium ipsius turbavit atque interrupit. Atque ipse quidem ibi mansit, tanquam paulo post in Colchicam regionem ejusque castella rediturus; exercitus vero nihilominus ulterius progressus est, sub prioribus iterum ducibus ductus. Primum quidem igitur tentandos esse Misimianorum animos censuerunt, an forte libentes ad saniora consilia converterentur, agnitisque suis principibus, pœnitudine tandem suorum delictorum ducerentur, et seipsos

A το, αὐτίκα οἱ ὀπαδοὶ ἀράμενοι αὐτὸν ὄχοντο μετὰ τάχους, πρὶν ἅπαντας ἐπιθεῖν τοὺς πολεμίους. Ὡς δὲ ἤκον καὶ ἐπαφέροντο, τότε δὴ οἱ ἄλλοι Ῥωμαῖοι ἐφ' ἐτέραν τινὰ φεύγοντες πορεύσαν, καὶ κατὰ σφῶν τοὺς διώκοντας ἐπιστῶμενοι, χώραν παρέσχον ἐκείνῳ ἐν τῇ ἐρμύτῃ σχολαίτερον ἀποκομισθῆναι.

ιε'. Ἐν τούτῳ δὲ Ἰουστίνου ὁ Γερμανοῦ ἕνα τῶν ἀμφ' αὐτὸν ταξιάρχων Οὐννον τὸ γένος, Ἐλμινζοῦρ ὄνομα, ἐστειλὲν ἐκ τῆς Νήσου ἐς τὴν Ῥοδόπολιν ἅμα δισχιλίους ἱππότηταις. Ἡδὲ δὲ ἡ Ῥοδόπολις ἐστὶ μὲν πόλις Κολχικὴν, ὑπὸ Περσῶν δὲ ὅμως ἐν τῷ τότε κατεῖχτο, ἐλόντος αὐτὴν πολλῶν ἐμπροσθεν χρόνῳ τοῦ Μερμερέου, καὶ φρουρὰν Περσικὴν ἐγκαταστήσαντος. Ταῦτα δὲ ὁποῖόν τινα κατεῖργαστο τρόπον, οὐ μοι εἰρήσεται, ὥς δὴ Προκοπίῳ τῷ ῥήτορι σαφῶς ἀναγεγραμμένα. Ἐνταῦθα δὲ οὐν τῷ Ἐλμινζοῦρ ἀφ' ἡμεῶν αἰσία τις ξυμπελάετο τύχη. Ἐτύγχανον γάρ οἱ τε τῶν Περσῶν φρουροί, οὕτω ξυνενεχθὲν, ἐκτός που τοῦ ἀστεος διατρίβοντες, καὶ τὸ πλῆθος τῶν οἰκητόρων ἄλλος ἄλλοι διεσκαδασμένοι. Τοιγάρτοι ἀκονεῖ παρελθὼν εἶπαι, καὶ τὴν πόλιν παραστησάμενος, ὃ δὲ καὶ τὴν περιοικίαν κατέδραμεν· καὶ ὅσην μὲν Περσικὴν εὗρεν ἀπόμοιραν, τοούτους δὴ πανωλερίᾳ διέφθειρε, τὸ δὲ ἰθαγενὲς ἅπαν καὶ ἐπιχώριον, ἐπειδὴ αὐτοὺς διέγινω τῷ ὀθνείῳ ὅδε μᾶλλον ἢ τῇ σφῶν ἀπιστίᾳ μὴδίσαντας, ἐνοικεῖν αὐθις τῇ οἰκίᾳ ἐφῆκε πατρίδι, ὁμήρους τε λαβὼν ἐς τὸ πιστότερον, καὶ ἕκαστα ἐν δέοντι κρατυνέμενος. Οὕτω τε αὐθις ἡ Ῥοδόπολις ἐς τὰ πρότερα ἔπανηκτο, στέργουσα τε τὰ πάτρια νόμιμα, καὶ βασιλεῖ τῶν Ῥωμαίων ὑποκλινομένη. Τοῦτο μὲν οὖν τοῦ θερῶς οὐδὲν τι ἄλλο ἐπράχθη ὁποῖον καὶ ἐς λόγου φέρεσθαι μνήμην. Τοῦ δὲ χειμῶνος ἐπιλαβομένου, οἱ μὲν Πέρσαι εὐθὺς μετανίσταντο, καὶ ἐπανήσαν ἐς τε τὸ Κοτάσιον καὶ τὴν Ἰβηρίαν, ὥς δὲ ἔνταυθα διαχειμάζειν βουλόμενα, χαίρειν πολλὰ εἰπόντες τῇ πρὸς Μισιμιανούς ἐπικουρίᾳ· οὐ γὰρ ἔννομον αὐτοὺς οὐδὲ πάτριον κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ ἐς ἐκδήμους στρατείας διαπονεῖσθαι. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τῶν ἐφεδρευόντων ἀπαλλαγέντες, καὶ δὴ τῆς προτέρας εἶχοντο αὐθις πορείας. Γενομένοις δὲ αὐτοῖς ἀμφὶ τὸ φρούριον τὸ Τιθέλειον, οὕτω καλούμενον, ὃ δὴ τὴν τε τῶν Μισιμιανῶν χώραν καὶ Ἀψιλλῶν διορίζει καὶ ἀποτεμένεται, ἐφίσταται ὁ Μαρτίνος, ἐφ' ᾧ ἐς τὰ λοιπὰ ἡγεῖσθαι καὶ ἅπαν τὸ στράτευμα διατάττειν. Ἀλλὰ νόσος τις αὐτῷ ἐνοσχέψασα μοχθηρὰ παρεῖτο καὶ ἀνέκοψε τὴν προθυμίαν. Καὶ ὁ μὲν αὐτοῦ ἐμμενῆκει, ὥς ὀλίγῳ ὕστερον ἐπὶ τὴν Κολχίδα γῆν ἐπανήξων καὶ τὰ ἐκεῖν' ὁποῖον πόλιστα. Οἱ δὲ καὶ ὥς ἀνὰ τὰ πρόσω ἐχώρουν, ὑπὸ τοῖς προτέροις πάλιν ἀγόμενοι ἡγεμόσιν. Πρῶτα μὲν οὖν φήθησαν χρῆναι ἀποπειρᾶσθαι τῶν Μισιμιανῶν, εἰ που ἄρα [P. 124] ἐθελούσιοι ἐς τὸ σῶφρον μεταβάλλοιεν, καὶ τοὺς οἰκείους ἀρχοντας ἐπιγνόντες, μεταμειλῆσαι αὐτοὺς τότε γούν τῶν ἡμαρτημένων, καὶ σφᾶς τε αὐ-

VARIE LECTIONES.

²³⁷ ἀφ' ἡμεῶν R. ²³⁸ πλῆθος R et intrp. multitudo, πλείστον vulg. κατεδασμένοι R. ²³⁹ ὀθνείων conj. B. Vulc. male ²⁴⁰ πρότερα R, πρότερον vulg. ²⁴¹ καὶ ins. ex R. ²⁴² Κοτάσιον vulg. ²⁴³ Pro ὥς δὴ R ἐπειδὴ. ²⁴⁴ Intrp. Tibeium. ²⁴⁵ ἐκείνῳ R. καὶ om. Par.

τοὺς τοῖς * Ῥωμαίοις ἐγγειρίσαιεν, καὶ τὰ χρήματα Ἀ Romanis dederent pecuniamque omnem, quam ὅποσα τὸν Σωτήριχον ἀφείλοντο, ἀλλὰ καὶ ταῦτά γε Sotericho eripuerant, restituerent. Delectos itaque ex Apsiliorum gente spectabiles viros oratores eo mittunt. Misimiani vero tantum aberant, ut crudelitatem remitterent aut novis officiis praeeriti facti absurditatem 239 emendarent, quin potius nefarii et piaculares fanaticique homines et quodvis aliud convitium, quod indignatio cuiuspiam suggerat, audire digni, rejecto proculcatoque communi omnium hominum jure, oratores confestim trucidarunt, cum tamen Apollii essent, ejusdem cum ipsis instituti et contermini, quique eorum, de quibus illi Romanos pariter et Soterichum insimulabant, nequiquam consilii participesve fuissent, amicam tantum admonitionem quaeque in rem ipsorum futura esset, citra ullam acerbiter denuntiantes.

15. Οὕτως ἄρα ἐκ παρανοίας 12 τὸ πρότερον καὶ ἀνοσιῶν ἔργων ἀρξάμενοι, τῶν αὐτῶν εἶχοντο διαπαντός ἐγχειρημάτων, ἣ καὶ πολλῶ ἀνοσιωτέρων. Καὶ γὰρ ἐγνωσμένοι αὐτοὶς ὡς οἱ Πέρσαι ἀπίοντες ἦγοντο, καὶ κατὰ τὸ ξυγκείμενον οὐκ ἐπιδύοντο, ἀλλὰ, τῇ τῶν τόπων δυσχωρίᾳ πεποιθότες, καὶ τῷ οὐποτε 13 δυνήσεσθαι τοὺς Ῥωμαίους παραμείψασθαι τε αὐτὴν καὶ ὑπερβαλέσθαι, οἱ δὲ τὰ δεινότερα ἔδρασσαν. Ἔστι γάρ τι 14 ὅρος προσβεβλημένον τῆς χώρας, αἰπὺ μὲν οὐ λίαν, οὐδὲ ἐπιμέγα ἡμέρον, ἀνάντες δὲ σφόδρα καὶ ὀρθιον, καὶ πέτραις ἀποτόμοις ἐκατέρωθεν πεπικνωμένον · βραχέϊα δὲ ὁδὸς ἐν μέσῳ καὶ ἀτριβῆς ὑποφαίνεται, καὶ ὅποια μὴδὲ ἐνὶ ἀνδρὶ ἀδέστερον πορευομένην βατὴ εἶναι βραδύως 15 καὶ εὐεπίδρομος, ὡς εἴγε τις ἐπιστὰς τῇ ἀκρωνυχίᾳ 16 διακωλύει τοὺς ἐπύοντας, μήποτε διαθήσεσθαι πολεμικούς, μὴδὲ εἰ πλῆθος εἰεν ἀνὰριθμον, μὴδὲ εἰ κοῦφοι ἅπαντες καὶ εὐσταλεῖς, ὁποίους 17 φασὶ τοὺς Ἰσαύρους. Τοῦτω δὲ οὖν τῷ χώρῳ 18 πίπνουν, ἐς ἀπὸνοιαν ἐτράποντο βιασιότατην. Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι, τοῦ μιάσματος ἀπηγγελλέμενον, ἐν ὀργῇ ἐποίησαντο τὸ γεγεννημένον. Καὶ δὴ τῶν Βαρδάρων μελλόντων, καὶ οὕτω φρουράς 19 τῷ λόφῳ καταστησάντων, προτερήσαντες κρατοῦσι τῆς ἀκρας βαχίας, καὶ οὐδενὸς εἰργαντος ὑπερβάντες, ἐς τὰ ἱππάσιμα τῆς χώρας ἅπαντες καὶ ἀναπεπταμένα παρῆλθον πεδία. Οἱ δὲ Μισιμιανοὶ ἐπειδὴ τῆσδε διήμαρτον τῆς ἐλπίδος, αὐτίκα τὰ 20 πλείστά γε καὶ περιττὰ τῶν σφετέρων φρουρίων ἐμπρήσαντες, ὡς οὐχ οἷόν τε θνᾶσαι ἀρχέσαι, ἐς ἐν τι μόνον, ὅπερ ὀχυρώτατον αὐτοῖς ἔδοκει, ἅπαντες ξυνελέγοντο. Τοῦτο δὲ Τζάχαρ μὲν ἐκ παλαιοῦ ὀνομάζεται, Σιδηροῦν δὲ αὐτὸ διὰ τὸ στερρόν τε καὶ ἀνάλωτον ἐπὶ κλινῇ ἀποκαλοῦσιν. Ὀλίγοις δὲ τισι τῶν Ῥωμαίων καὶ οὐ [P. 125] πλέον ἢ

16. Ita utique a vesania initio impiisque factis orsi, iisdem perpetuo facinoribus insistebant, imo vero multo etiam sceleratioribus. Cum enim scirent Persas abisse, neque, ut convenerat, auxilio venturos, locorum tamen difficultate freti, et quod sperarent Romanos nunquam eam transitorios et superaturos, atrociora perpetrarunt. Est enim mons quidam regioni objectus, non quidem admodum altus, neque valde in sublime tendens, acclivis tamen vehementer atque arduus et praeruptis petris utrobique densus. In medio angusta quaedam parumque trita via se ostendit, quaeque ne uni quidem viro intrepide eunti facilis accessu sit et pervia, adeo ut si quis vertici 240 montis insistens accedentes aditu prohibeat, hostes nunquam eum transire queant, ne si infinita quidem sit multitudo, neque si levis atque expediti omnes sint, quales esse Isauros ferunt. Hoc itaque loco freti, ad summam vesaniam sunt conversi. At Romani execrabili Misimianorum facto ipsis nuntiato, ingentem ex eo indignationem conceperunt. Cunctantibus interea barbaris, cum nondum praesidia monti imposuissent, avertentes eos Romani summa juga occupant, nemineque assistente ea superantes, omnes statim in planiores equisque pervios campos effundunt. Misimiani vero ea spe frustrati confestim plurimis ei supervacancis ipsorum propugnaculis incensis, quod nimirum omnibus tuendis pares non essent, in unum quoddam solum, quod munitissimum ipsis videbatur, omnes se receperunt. Zachar id ab antiquo nominatur; Ferreum autem id ipsum, quod firmissimum sit atque inexpugnabile, cognominant. Paucis vero quibusdam Romanis, et non pluribus quam quadraginta equitibus simul congregatis (erant au-

VARIE LECTIONES.

* Pro τοῖς R τότε ἐγγειρίσαιεν R et Lugd. 2 m., ἐγγειρήσαιεν vulg. * προσβεβημένους R (Cl.), προσβευσσάμενους vulg. τοσοῦτον R. * ἀθέμιστοι R, ἀθέμιτοι vulg. * ἀπάντων om. R. 10 γε ante Ἀφίλιους ponit R. 11 ἐπεκάλουν R (Cl.), ἀπεκάλουν vulg. 12 ἀπαγγελλάντας Lugd. 2 m. (Cl.), ἀπαγγελλάντας R et vulg. 13 ἐκ παρονίας conj. Vule. 14 οὐποτε R (Cl.), οὐπόποτε vulg. 15 γάρ τι R, καὶ τι Lugd., γάρ καὶ τι add. 16 βατὴ εἶναι β. R, βραδ. εἶν. β. vulg. 17 ἀκρωνυχία R. 18 ὅποια R, qui error saepe recurrit 19 χωρίῳ R. 20 φρουράς R et inipr. praesidia, φρουράν vulg. 21 τὰ add. R, γε om. idem.

irm non e multis, sed eximii in primis et agnium duces), hos, inquam, separatim a reliquo exercitu procedentes, invadunt Misimiani viri sexcenti pedites pariter atque equites, rati se omnes multitudine circumventos facile cæsuros. Hi vero, **241** rei bellicæ peritia in collem quemdam cursu delati, fortiter strenueque rem gerebant, fuitque dudum acris inter eos dubiaque pugna; illis quidem in orbem Romanos cingere conantibus, Romanis autem modo confertim in eos prosilientibus, adeo ut universam hostium aciem convellerent ac perturbarent, modo retrocedentibus et in tutum sese recipientibus. Interea dum reliquæ Romanorum copię eminus ex editiore quodam monte se ostendunt, barbari insidias et dolum rem esse suspicantes, concitatissime statim fugerunt. At Romanorum exercitus (jam enim universi inter se permisti erant) hostium tergis acriter insistebant, donec quamplurimos eorum interfecerunt, adeo ut ex tanto numero soli octoginta viri in Ferreum illud propugnaculum salvi redierint. Quod quidem propugnaculum si eodem impetu invasisent Romani, percussis hac recenti clade barbaris, non dubitarim, quin primo insultu universi capi potuissent, eoque ipso die bellum finem habuisset. Nunc vero quod celebriore aliquo præfecto essent destituti, quique potestate prudentiaque excelleret, sed omnes propemodum inter se essent pares, et mutua consilia improbando contrariaque mandando certarent, et qualia quisque dixisset, talia audiret, imperfectæ eorum actiones neque admodum dignæ laude fuerunt. Cum enim in diversas essent **242** sententias secti, atque alii quidem hanc, alii aliam quamdam probarent, nihil eorum, quæ consulebantur, peragebatur; sed unusquisque, ægre ferens suam sententiam non valuisse, negligentius ægniusque ad rem gerendam accedebat, et sinistris eventibus magis gaudebat, ut in posterum gloriari liberiusque se ipsum apud suos jactare, nullamque aliam sinistri eventus causam fuisse demonstrare posset, quam quod privatum suum consilium secuti non essent.

17. Hoc in statu cum res essent, remotius non-nihil ab hostibus, quam ut in obsidione, castramentati sunt: præterea neque sub diluculum euntes quales opus erat insultus faciebant; sed ignavia vecordiaque victi, res serias maximeque opportunas pro accessoriis et supervacaneis censebant; serius quidem quam oportebat in hostes impetum facientes, maturius vero quam expediebat sese recipientes. Hæc cum cognovisset Martinus, emittit quam citissime ad ipsos, qui universis imperaturus et dux futurus esset, virum Cappadocem quidem natione, dignitate vero prætoriam jam a multo tempore clarum; cui nomen quidem erat Joannes, vulgare au-

Α τεσσαράκοντα ἰππεῦσι ξυνηθοισμένοις (ἦσαν δὲ οὗ τῶν πολλῶν, ἀλλ' ἐξοχοὶ ἐς τὰ μάλιστα καὶ τάγμασιν ἐφεστηκότες), τοῦτοις δὲ οὖν ἀποκριθὲν τοῦ ἄλλου ὁμίλου πορευομένοις, ἐπιφοιτῶσιν ἄνδρες τῶν Μισιμιανῶν ἐς ἐξακοσίους, περὶ ὅμα καὶ ἰππῶται, ὁλομένοις ἅπαντας τῇ πλήθει ἐυλαβούντες βλάβος διαχειρισθῆναι. Οἱ δὲ τῇ τῶν πολέμων ἐμπειρίᾳ ἐς γεώλοφόν τι ἀναβραμόντες, ἀρετῆς ἐπαδείκνυντο ἔργα. Καὶ ἦν ἐπιπολὺ ἡ μάχη καρτερὰ καὶ ἀμφίβολος, τῶν μὲν κύκλωσιν τινα ποιήσασθαι πειρωμένων, τῶν δὲ Ῥωμαίων νῦν μὲν ἀθρόον ἐπείσπηδόντων, ὥς καὶ διασπῆν καὶ ἀναταράττειν ἅπασαν τὴν φάλαγγα τῶν πολεμίων, νῦν δὲ αὖθις ἀναθεόντων καὶ ἐν τῇ ἀσφαλείᾳ γιγνομένων. Ἐν τούτῳ δὲ τῆς ἄλλης στρατιᾶς ἀνωθεν ἐξ ὑπερτίρου τινὸς ὄρους ἐπιφανείσης, ἐνέδραν εἶναι καὶ δόλον οἱ Βάρβαροι τὸ χρεῖμα ὑποτοπήσαντες, εὐθὺς ἐφευγον προτροπάζον. Ἀλλ' ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατὸς (ἐτύχχανον γὰρ ἦδη ἅπαντες ἀλλήλοις ἀναμειγμένοι) ἐνέκειντο μάλα διώκοντας, ἕως τοὺς πλείστους πολεμίους ²⁴ ἀπέκτειναν, ὥς μόνους ἐκ τοσούτων ὀδοθήκοντα ἄνδρας ἐς τὸ Σιδηροῦν εἶκναι φρούριον ἀποσωθῆναι ²⁵. Εἰ μὲν οὖν αὐτίκα ὅπως εἶχον ὀρήτης οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ τὸν τῷ ἐρόματι, καταπεπληγμένων τῶν Βαρβάρων τοὺς ξυνενεχθεῖσιν, πάντως ἂν, οἶμαι, αὐτοβοαί γε ἅπαντας εἶλον, καὶ αὐθημερὸν ὁ πόλεμος ἐτελεύτα. Νῦν δὲ ²⁶ τῷ μὴ παρῆναι αὐτοῖς στρατηγὸν τῶν ὀνομαστοτάτων, δυνάμει τε καὶ φρονήματι προύχοντα, ἰσους δὲ σχεδὸν τοῖς ἅπαντας καθεστάναι, ὥς καὶ ἀντεγχαλεῖν ἀλλήλους τυχόν καὶ ἀντιπαρκαλεῖσθαι, καὶ ὁποῖα ²⁷ ἄττα τις φήσειεν τοιάδε καὶ ἐπαίειν, ἀτελῇ καὶ οὐ λίαν ἀξίειναινα ὑπῆρχε τὰ ἐγχειρήματα. Ἐς γὰρ διάφορόν τινα γνώμην μεμερισμένοι, καὶ τοὺς μὲν τοῦτο, τοὺς δὲ ἄλλοι τι ἀρέσκον, ἐπράσσειτο μὲν οὐδὲ ²⁸ ὁπότερον τῶν βεβουλευμένων ²⁹ ἕκαστος δὲ χαλεπαίνων, ὅτι μὴ τὸ οἰκεῖον ἐνίκαι, ἐκμολῶς πως καὶ ἀταλαιπώρως προσήει τοῖς ἔργοις, καὶ μᾶλλον ἤδιστο τοῖς ἀποτεύγμασιν, ὥς ἂν ἔχοι ³⁰ μεγαλαυχεῖν ὑστερον καὶ παρρησιάζεσθαι πρὸς τοὺς πλείους, καὶ τοῦ ἔνδοϋς αἰτίαν οὐκ ἄλλο τι ἀποφαίνεσθαι, ἢ τὸ μὴ τὰ οἱ δόξαντα διαπραχθῆναι.

ΙΓ'. Ἐν τούτοις δὲ οὖν ὄντες, πόρρω που τῶν πολεμίων ἢ ὧς ἐν πολιουρκίᾳ ἐπὶ καταπεδεύσαντο· καὶ πρὸς γε οὐδὲ ἀμφὶ τὸ περίορθρον γούιν ἰόντες τὰς προσβολὰς ἐν δέοντι ἐποιοῦντο, ἀλλὰ ἔκνη εἶχον ³¹ τες καὶ ³² βαθυμίᾳ, ἰδοὺ πάρεργα ἡγούντο τὰ σπουδαία καὶ ἐπικαιρότατα, κατόπιν μὲν τοῦ προσήκοντος καιροῦ ἐπιφοιτῶντες τοῖς ἐναντίοις, πρωταίτερον δὲ ἐπανερχόμενοι. Ταῦτα ³³ δὲ μαθὼν ὁ Μαρτίνος ἐκπέμπει ὥς [P. 126] τάχιστα ἐπ' αὐτοὺς ἀρξοντά τε ἀπάντων καὶ ἡγησόμενον, ἄνδρα Καππαδόχην μὲν τὸ γένος, ἀξιώματι δὲ στρατηγικῷ ἐκ πλείστου τετιμημένον ³⁴, ᾧ δὲ ὄνομα ἦν Ἰωάννης, δακνῶν δὲ αὐτὸν προσεπωνόμαζον. Ἐσταλτο δὲ ἐς Κόλχους οὐ

VARIE LECTIONES

²⁴ πολεμίους add. ex R et intpr. ²⁵ ἀποσωθῆναι R, περισωθῆναι vulg. ²⁶ νῦν δὲ — καθεστ. om. R. ²⁷ ὁποῖα R, ὁποῖ' vulg. ²⁸ οὐδὲ R, οὐδ' vulg. ²⁹ βεβουλευμένων R. ³⁰ ἐχῇ R. ³¹ ἀλλὰ καὶ R. ³² αὐτὰ R. ³³ τετιμημένων Sph. Par. ᾧ δὲ οὖν R.

πολλῶν
ἐπίταγμα
θες διαγ
στεύοντε
δὴ οὖν
ἐπιστάς
τὸ φρού
ἄμα δὲ
καὶ τὸ
πλείστο
οὔσαι,
φάρμακ
πλείστο
ὀθνελοῖ
σιν. Τ
εἶνος
μὲν κ
ὅμως,
τὸν π
πείσαι
ται οἱ
ρου
οἱ Βά
ἀνθρ
νος,
πόρρω
δὲ οὐ
ὥς
ρευσ
ἕως
ὡς οἱ
οὐ π
σχοπ
ἀπα
στρ
τῷ
τὸν
λεν
ρον
δὲ
μα
τῷ
δια

πολλῶν ἔμπροσθεν ἐκ βασιλείας, τὸ Πουστίκου ἔχων ἐπίταγμα, ἐφ' ἧς ἑκαστὰ τε τὰ ποιούμενα ἐς τὸ ἀκριβὲς διαγγέλλειν ²², καὶ τῶν στρατιωτῶν τοὺς ²³ ἀριστεύοντας βασιλεῖσι δώροις φιλοφρονεῖσθαι. Οὗτος δὲ οὖν ²⁴ ὁ Ἰωάννης ἐς Μισιμιανούς ἀφικόμενος καὶ ἱπποτάς τῶν τῶν Ῥωμαίων στρατεύματι, εὐθὺς ἀμφὶ τὸ φρουρίον ἅπαντας ἵδρυσεν καὶ πολιορκεῖν ἐπέβητο, ἅμα δὲ καὶ τοὺς ἔκτοσθεν ²⁵ διατιωμένους ἐπιθέσθαι, καὶ τὸ σύμπαν διατράξει. Τῶν γὰρ οἰκήσεων αἱ πλεῖστοι οὐκ ἐν αὐτῇ δὴ πού τῃ περιβολῇ ἐτύγχανον οὔσαι, ἀλλ' ἐπὶ σκοπέλῳ τινὶ ἀγχοῦ παρατεταμένῳ, φάραγγες δὲ ἐν αὐτῇ καὶ πέτραι ἀπερρώγυλαι, ἐπιπλεῖστον διήκουσαι, δυσπρόσοδα λίαν καὶ ἄπορα τοῖς ὀφειλοῖς καὶ οὐκ εἰθισμένοις τὰ τῆδε ἅπαντα ἐκτελοῦσιν. Τὸ γὰρ μὴ ἐπιχώριον ἐμπειρίᾳ τῶν τόπων ἐκ τινος στενωπότητος ²⁶ ὁδοῦ καὶ ὑπολανθανούσης, μόλις μὲν καὶ αὐτοὶ καὶ πεπονημένως, καταφέρονται δὲ ὅμως, εἰποὺ δεήσοι, καὶ αὖθις ἀνέρπουσιν. Ὑπὸ δὲ τὸν πρόποδα ἐν αὐτῇ δὴ τῇ χθαμαλῇ καὶ ἡλωμένῳ πίδακι ποτιμὴν ὕδατος ἀναβλύζουσιν, ὅθεν ὕδρευονται οἱ τῇ κολωνῇ ἑνοικοῦντες. Τότε δὲ οὖν (ἐπετήρουν γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἀπείργον τὸ μέρος) νύκτωρ οἱ Βάρβαροι κατιόντες ἤρουντο ²⁷. Ἰσαυρος δὲ τις ἀνὴρ, Ἰλλοῦς ὄνομα, ἐπὶ τῆδε τῇ φρουρᾷ τεταγμένος, ἐπειδὴ κατεῖδε πλεῖστους τῶν Μισιμιανῶν πόρρω πού τῶν νυκτῶν ἐς τοῦτο καταδεδικότας, ὁ δὲ ὑπεκρυπτόμενος ἡσυχῇ ἔμενε καὶ ἑνεχόρει· ὥς δὲ ἔκεινοι τὰς κάλπεις ἐμπλήσαντες ἀπεπορεύοντο ²⁸, εἶπετο λάθρα ὁ Ἰσαυρος καὶ συναΐξει, ὥς ἐπ' ἄκρου γενομένου τὴν τε τοῦ χωρίου θέσιν, ²⁹ ὥς οἶόν τε ἦν ἐν σκότῳ, ἄριστα ἐπεφράσατο, καὶ οἱ οὐ πλείους ἢ ὅκτω ἄνδρες ἐτετάχατο ἐς τὸ κατασκοπεῖν τὴν ἀνοδὸν καὶ διαφυλάττειν. Ταῦτα τοίνυν ἅπαντα καταγνοὺς, αὐτίκα ὑπαναχωρεῖ, καὶ τῷ στρατηγῷ ἑκαστὰ διαγορεύει. Ὁ δὲ ἡσθη τε ἄγαν τῷ ἀγγέλματι, καὶ τῆς ἐπιούσης νυκτὸς ἄνδρας ἑκατὸν ἀπολεξάμενος ἀλκίμους τε καὶ θαρράλεις, ἔστειλεν ἐπὶ τὴν ἐρῶδον, κατασκοπήσοντας τε τὸν χώρον ³⁰, καὶ ἐπιθησομένους ὅπῃ ³¹ παρείκοι. Εἰρήνη δὲ αὐτοῖς, ἐπειδὴν βεβαιότατα ἀναβαλεν, τότε δὲ σημαίνειν τῇ σάλπιγγι, ὥστε καὶ τοῦ ἄλλου στρατοῦ τῷ τείχει προσβάλλοντος ἐκατέρωθεν τοὺς πολέμιους διακυνηθῆναι ³².

ἢ. Ὁ μὲν οὖν Ἰλλοῦς προπορευόμενος ἤγειτο τῶν ἀνδρῶν ἐς τὴν ἀνάβασιν, ὥς ³³ ἦδ' αὐτῷ τῇ παύσῃ ³⁴ καὶ διαγνώσμεν. Εἶπετο δὲ εὐθὺς Ζίπερ ὁ Μαρκελλίνου δορυφόρος, καὶ μετ' ἔκεινον Λεόντιος ὁ Δαδραγάς ³⁵, καὶ ἐπ' αὐτῷ Θεόδωρος ὁ τῶν Τζάνων ταξιάρχος· καὶ οὕτως ἐξῆς ἅπαντες [P. 127] οἱ ἄλλοι ³⁶ ἀνήγοντο στοιχηθὲν ἀλλήλοις παρομαρτοῦντες. Ἦδη δὲ αὐτῶν ὑπὲρ τὸ μεσαίτατον ἐληλυθόντων, φῶρων μάλ' αὖθις οἱ προτεταγμένοι τὴν τε πυρὰν τῶν φρουρῶν ἀναπτομένην, καὶ αὐτοὺς ³⁷ ὥς πλη-

A tem cognomen Dacnas. Missus vero erat ad Colchos non multo ante ab imperatore, Rustici habens mandatum, ut singula, quæ gererentur, accurate renuntiaret et milites, quorum fortitudo eminisset, regalibus ²⁴³ donis prosequeretur. Hic itaque Joannes cum ad Misimianos pervenisset, et jam Romanorum exercitui præset, confestim omnibus copiis propugnaculo admotis, obsidione illud cingere nitentur, simulque eos, qui extra debebant, invadere omniaque obturbare. Domus enim plurimæ muri ambitu non concludebantur, sed in scopuloso quodam loco prope exporrecto, in quo præcipitia et abruptæ petræ, in longum tendentes, difficilia accessu transituque exteris et insuetis omnia efficiebant. Incolæ vero peritissima locorum ex angustissima quadam et tecta via ægre quidem etiam ipsi et laboriose, descendunt tamen, si quando opus fuerit, rursusque sursum repunt. Ad radicem vero montis in humili et plano solo fontes potabilis aquæ scaturiunt, unde incolæ aquam petunt. Tum itaque temporis (observabant enim eos Romani, et ex parte prohibebant) barbari noctu descendentes aquam hauriebant. Isaurus autem quidam, Illus nomine, qui ea in parte stationem habebat, conspicatus multos Misimianos, qui multa nocte eum in locum descenderant, ipse tectus tacitusque suo loco mansit et permisit: simul atque vero illi hydiis repletis recesserunt, Isaurus clam eos subsequitur, simulque ascendit, donec in summum venisset, et loci situm, ²⁴⁴ quantum in tenebris fieri poterat, optime contemplatus est, quodque non plures, quam octo viri essent collocati ad observandum tuendumque ascensum. His, inquam, omnibus cognitis, statim descendit, et præfecto singula exponit; qui quidem magnopere eo nuntio est gavisus et nocte proxime sequentis delectos centum fortes ac strenuos viros ad aditum illum misit, qui specularentur locum, impetumque, quando res ita ferret, facerent. Mandavit autem his, ut cum jam certissime conscendissent, tuba signum darent, ut etiam reliquo exercitu in marum ingressu, hostes utrinque perturbarentur.

48. Illus itaque præcedens ducebat viros ad aditum jam sibi exploratum. Sequentes vero statim est Zipper Marcellini satellites, et ab illo Dabragesus, et post illum Theodorus Zannorum dux, atque ita deinceps omnes seriatim sese mutuo sequebantur. Cum autem jam ad ipsum medium ventum esset, aperte admodum conspicati sunt qui priores erant, excubitorum ignem accensum, et ipsos quam proxime decumbentes; e quibus septem quidem aperte dormiebant, et stertentes jacebant, unus autem solus

VARIAE LECTIONES.

²² ἐπαγγέλλειν R. ²³ τοῖς ante bas. vulg. ²⁴ ὁ οὖν R. ²⁵ ἔκτοσθεν R. ²⁶ στενωπότης Cl., στενωπότης R et vulg. ²⁷ ἀρῶντο R. Illius impr. ²⁸ ἐπορεύοντο R (ἐπορεύοντο). ²⁹ τὴν χώραν R. ³⁰ ὅπῃ R, ὅποι vulg. ³¹ διακυνηθῆναι R. ³² ὥς add. ex R. ³³ Δαδραγάς R h. l. et mox, Δαδραγάς vulg. ³⁴ οἱ ἄλλοι add. ex R. ³⁵ καὶ αὐτοὺς R et Lugd. mg., καὶ ὥς αὐτοὺς vulg.

cubito innixus, vigilantī similis, captus erat tamen etiam ipse somno, capiteque erat **245** pręgravato, neque adhuc satis apparebat, quoniam evasurus esset, nitans frequenter capite, rursusque id secutiens. Interea Leontius Dabragesi filius, ad cœnum quoddam lubricum lapsus, toto corpore procidit ei deorsum est delatus, simulque scutum diffregit. Sonitu vero, uti par est, ingenti excitato, excubitores omnes perterriti prosilierunt, stratisque insidentes, et enses stringebant, et colla in omnem partem versantes despiciebant; neque tamen conicere poterant, quid rei esset. Nam ut splendor ignis ipsorum oculos perstrinxerat, in tenebris constitutos cernere non poterant, et sonitus ipsis dormientibus allapsus non admodum manifestus erat, neque distinctus, neque qui armorum solo allisorum fragorem aperte proderet. Romani vero accuratissime omnia observabant. Quocirca gressu inhibito, quieti tacitique manserunt, veluti terrę radicibus affixi et neque vocis ullum murmur audiebatur, et pedes ne tantillum quidem movebant, sed ita uti erant fixi immotique stabant, sive acutam aliquam petram, sive fruticem premerent. Nisi enim ita rem instituissent, sensusque aliquis eorum, quę fiebant, ad excubitores pervenisset, illi omnino ingentem aliquam petram deturbassent, quę in declive proculia facile omnes, qui sursum nitebantur, collisisset. Idcirco Romani taciti immotique stabant; adeo ut ne **246** spiritum quidem emitterent, sed eum in pectore conditum premerent. Et certe miror ac laudo optimum ipsorum ordinem, quod omnes simul veluti ex pacto uno temporis momento id, quod ex re futurum esset, collimantes, in ordine perstiterint, et in animis suis cogitarint, quę proloqui tempus non patiebatur. Barbari vero, cum nihil incommodi aut periculi animadvertirent, rursus ad id, quod amicum erat, se convertunt, suavissime dormientes.

19. Tum itaque Romani, illos ita in somnum effusos adorti, trucidant cum alios tum etiam illum senivigilem, ut aliquis ipsum per jocum appellaverit; ac deinceps intrepide progredientes, per vicos domum diffusi sunt, simulque tuba classicum cecinit; quo exaudito Misimiani novitate rei sunt percussi, quo vero in statu res essent nescientes, excitati tamen inter sese coire nitebantur, et alios aliunde prosilientes congregare. At Romani in ipsis veribus occurrentes, et quodammodo ensibus ipsos excipientes, ingentem stragem ediderunt. Alii enim jam egressi statim interficiebantur, et mox alii, rursusque alii atque alii; neque ulla erat cædis remissio, omnibus urgentibus. Jam vero etiam multę femine stratis effusę cum magno ejulatu

A σιαστατα κατακεκλιμένους· καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τὰ περιφανῶς ἐκάθευδον, καὶ ὑποτρέγοντες· ἔκαινον. Εἰς δὲ γε μόνος ἐπ' ἀγκῶνος ἐρηρεισμένος, ὥστερ ἐρηγορώς διατέλει. Συναίχεται γὰρ καὶ ⁴⁴ ὅς τῷ ὕπνῳ καὶ ἐκαρηγῶν καὶ οὐπω ὄθλος ἦν ὅποι ⁴⁵ χωρήσει, ἐπινυστάζων θαμὰ καὶ ἀναπαλλόμενος. Ἐν τούτῳ δὲ Λεόντιος ὁ Δαβραγέζου ὑπὲρ τέλματός τινος ὀλισθήσας καταπίπτει ἀθρόον καὶ ὑποφέρεται, καὶ περιβήγγυσι τὴν ἀσπίδα. Πατάγου δὲ, ὥστερ εἰκός, μεγάλου ἀρθέντος, ἀνέθορον ἅπαντες οἱ φρουροὶ διεπτοημένοι ⁴⁶ καὶ ὑπὲρ τῆς εὐνῆς ἡμενοὶ, τὰ τε ξίφη ἐσπᾶσαντο, καὶ κατεσκόπουσαν ἀπανταχοῦ τοὺς ⁴⁷ αὐχένα περιδινούστας· συμβέβαιον δὲ οὐκ εἶχον, ὃ τί ποτὲ ἐστὶ τὸ γεγεννημένον ⁴⁸. τῷ τε γὰρ πυρὶ καταυγαζόμενοι, τοὺς ἐν τῷ σκότῳ ἐστῶτας διορᾶν οὐκ ἠδύναντο, καὶ ὁ κτύπος αὐτοῖς καθεύδουσι προσπεσῶν, οὐ μάλ' ἀναγῆς ἦν, οὐδὲ ἀποκεκριμένος, οὐδὲ ὅποιος ὅπλα παραβήλωσαι κατενεχθέντα· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐς τὸ ἀκριβὲς ἔκαστα κατεβέβαιον. Τοιγάρτοι τὸ βᾶσισμα ἐπιγυρνῶντες, ἀτρέμα ἔμενον, ὥστερ τῇ γῇ ἐναβρίζωμένοι, καὶ οὐτε φωνῆς ἤχος ἐψιθυρίζετε, οὐτε τοὺς πόδας μετρίως γοῶν μετεκίνουν, ἀλλ' οὕτως ὥστερ ⁴⁹ εἶχον προσεπληγέσαν, εἴτε πέτρα ὀξεία τυχόν, εἴτε θάμνῳ τινὶ ἐτύγγανον ἐπιθεσθῶντες. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως ⁵⁰ ἐποιούν, καὶ τις ξυναίσθησις τοῦ δρωμένου τοῖς φύλαξιν ἐγεγόνει, πάντως ἂν πέτραν τινὰ μεγάλην ἐπαφίεντες κατὰ τοῦ πρηνοῦς ἐξεκύλιον, ὡς ἅπαντας ἐπατρέψαι τοὺς ἐπερχομένους. Τῷ τοι ἄρα ἔκεινοι ἀναδοὶ τε εἰστέχσαν καὶ ἀδόνητοι, καὶ αὐτὴν δὴ τὴν τοῦ πνεύματος φορὰν εὐστελλόντες ἡρέμα καὶ ταμειούμενοι. Καὶ ἄγαμαί γε αὐτοὺς ἔγωγε ⁵¹ τῆς εὐκοσμίας, ὅτι δὴ ἅπαντες ἄμα ὥστερ ἐκ συνθήματος ἐν ἀκαρεῖ χρόνῳ ⁵² τοῦ συνοίσοντος ἐστοχασμένοι, ἐνεκατρέπον τῇ τάξει, καὶ διεννοοῦντο ἐν ἑαυτοῖς ὅποσα φέγγεσθαι ἔκαίρος οὐκ ἐδίδου. Οἱ δὲ Βάρβαροι, ἐπειδὴ αὐτοῖς μηδὲν ⁵³ ὀτιοῦν δεινὸν ὑπεφαίνετο, πάλιν εἰς τὸ προσφιλὲς ἐτρέπαντο, ἀσμενέστατα καταδαρθέντες.

19'. Τότε δὴ ⁵⁴ οὐν οἱ Ῥωμαῖοι οὕτω δὴ τὴ αὐτοῖς ἀναιμένως ἀναπαυομένοις ἐπιδάντες, ἀπέκτειναν τοὺς τε ἄλλους, καὶ πρὸς γε ἔκεινον τὸν ἡμιάρπυνον, ὡς ἂν τις αὐτὸν ἐπιτωθάζων ἐπικαλέσῃ ⁵⁵. Καὶ τοιοῦτον ὁδεῶς ἀνὰ τὰ πρόσω χωρήσαντες, ἀμφὶ τὰς λαύρας τῶν οἰκησέων ἐσκαδάνυντο· καὶ ἄμα ἡ σάλπιγξ ἐπῆλθε τὸ ἐνυάλιον. Ἀκούσαντες δὲ οἱ Μισιμανοὶ κατεπλήθοντο μὲν τῷ παραλόγῳ· τὰ δὲ παρόντα οὐ ξυνιέντες, ὁμοῦς ἀνεγρόμενοι ἐπ' ἀλλήλους φοιτᾶν ἔλθον καὶ ξυναβρίζεσθαι, ἄλλος [P. 128] ἄλλοθεν διεκπηδῶντες. Ἀλλ' ⁵⁶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐν αὐτοῖς δὴ τοῖς προθύροις ὑπαντιάζοντες, καὶ ὥστερ τοῖς ξίφεσιν αὐτοὺς δεξιούμενοι, πλείστον ὅσον εἰργάζοντο φόνον. Οἱ μὲν γὰρ ἤδη ἐκθάντες εὐθὺς ἀνήρηντο, ἕτεροι δὲ παρήσαν, καὶ ἄλλοι ἤμελλον ⁵⁷, καὶ λῶφῃσι οὐκ ἦν

VARIE LECTIOES.

⁴⁴ καὶ γὰρ συναίχεται ὅς R. ⁴⁵ ὅπῃ R. ⁴⁶ διεπτόμενοι R. ⁴⁷ τοὺς R, τὰς vulg. ⁴⁸ γεγεννημένον R. ⁴⁹ ὥστερ R, ὅπως vulg. ⁵⁰ οὕτω R. ⁵¹ ἔγωγε add. ex R. ⁵² χρόνου R, χρόνῳ vulg. ⁵³ μηδὲν R, οὐδὲν vulg. ⁵⁴ τότε δὲ R. ⁵⁵ ἐπικαλέσῃ R, ἀποκαλέσῃ vulg. ⁵⁶ ἄλλος R, ἄλλους vulg. ⁵⁷ ἢ μάλλον R, ἔμελλον in mg.

τοῦ κακοῦ, ἀπάντων ἐπιγομένων. Ἦδη δὲ καὶ ἡ γυναικα πολλὰ διαναστάνα θυράζε ξυνέρρει ὀλοφυρόμενα· ἀτὰρ οὐδὲ τούτων ἀπείγοντο οἱ Ῥωμαῖοι, ὀργῇ φερόμενοι, ἀλλ' ὠμότατα καὶ αὐταὶ ⁶⁰ κτεινόμεναι, ἀπῆλθον τῆς τῶν ἀρρένων ἀτασθαλίας. Μία δὲ τις τῶν κομποτέρων ἡδὲ κατέχουσα καυμένην, ἐμφανέστατα ἐπορεύετο· καὶ ἡ μὲν δορατῇ τὴν γαστέρα διατορθεῖσα, οἰκτρότατα ἐτεθνήκει, τῶν δὲ τις Ῥωμαίων ἀνελόμενος τὸ λαμπάδιον ἐμβάλλει πῦρ τοῖς περιαυλίμασι. Τὰ δὲ (ἐϋλοῖς γὰρ καὶ φορετῇ ἐτύγχανον ἐσκευασμένα) τάχιστα ἐνεπιμπρατο· ἡ τε φλόξ ἐς τοσοῦτον ⁶¹ μεγέθους ἐξήρθη, ὥς καὶ τῷ Ἀφίλων ἐθνεῖ καὶ τοῖς πορρωτέρω ἔτι ⁶² τὰ ποιούμενα διαγγέλλειν. Τότε δὴ οὖν καὶ μᾶλλον οἱ Βάρβαροι χυδῆν ἀπέλλυντο ⁶³. Οἱ μὲν γὰρ οἴκοι μεμενηότες ἐπερπολοῦντο ἢ κατεχώννυντο· τοῖς δὲ πρὸς τὰ ἐκτὸς διεκρίπτονται ⁶⁴ ἐτοιμότερος ὁ ἐκ τῶν ξιφῶν θλεθρος ἐφεισιστήκει. Παῖδες δὲ πολλοὶ κλαυθυμυρίζομενοὶ τε καὶ τὰς τεκούσας ἀναθῶντες, ἤλίσκοντο· καὶ τούτων τοὺς μὲν κατὰ τῶν πετρῶν ἀπειδῶς ἀκοντίζοντες, διεσπάρττον· ἐνιοὶ δὲ ὥσπερ ἐν παιδιᾷ ἐς ὄψος ἀνερρίπτοντο, καὶ εἴτα τῷ ἄγχι ἀντιφερόμενοι, ὀρθοὶς τοῖς δόρασι νυποδεχθέντες, ἐν τῷ μετεώρῳ διεπερῶντο. Καὶ τὴν μὲν οὐ πόρρῳ τῶν εἰκόνων χαλεπαίνειν σφόδρα τοὺς Ῥωμαίους τῷ τῶν Μισιμίων γένει, τοῦ τε Σωτηρίχου ἑκατι, καὶ τῆς ἐπὶ τοῖς πρέσβεισι παρανομίας. Ἐδεῖ ⁶⁵ δὲ ὅμως οὐχ ὅσον καὶ ἐς αὐτὰ δὴ τὰ νεογνὰ βρέφη, καὶ τῶν τοῖς γονεῦσι τετολμημένων οὐδὲν ἐπιστάμενα, παροινεῖν τοῦτο ἡμάρτηται.

κ'. Τῆς γὰρ νυκτὸς ἀπάσης ἐν τοιοῖσδε ⁶⁶ καχοῖς C διανυσθείσης, ἦδη τε ⁶⁷ ὀδῶντος τοῦ χωρίου ἐκπεπορθησθαι, τότε δὴ ἄνδρες τῶν Μισιμίων ἐς πεντακοσίους εὐυάλα τεθωρακισμένοι, τοῦ φρουρίου ἐκδάντες, ἐς αὐτὸ δὴ τὸ λυκαυγὲς ἐπέρχονται τοῖς Ῥωμαίοις ἀφυλάκτως διακειμένοις, διὰ τὸ οἰεσθαι τελεώτατα κεκρατηκέναι. Καὶ πλήττονται μὲν τοὺς πλείους, ἀπαντας δὲ ἐς φυγὴν ἐτρέψαντο, βιαίτερον ἐξωθῶντες. Οἱ δὲ ξὺν ταραχῇ ἐπὶ τὸ κταντες ὑπαγρόμενοι, συχῶν τε καὶ ποικίλων τραυμάτων ἀνάπλεοι ἐς τὸ στρατόπεδον ἐπανήλθον, τοῖς τε ἀκοντίοις τῶν πολέμων βληθέντες, καὶ τῷ περιπταίνεσθαι θαμὰ ταῖς πέτραις διακεχαραγμένοι τὰ σκέλη· καὶ ἐπ' ἐκεῖνον μὲν αὖθις τὸν σκόπελον ἀνέρπειν ἥιστα διενοοῦντο, τῷ δὲ περιδῶλῳ ἐπιφέρεισθαι ἢ μᾶλλον ἐπιμαχος εἶναι ἰδοῦναι, καὶ ἅμα τὴν τάφρον καταχωννύειν. Καὶ τοῖσιν [P. 129] οἰκίσκους τινὰς καὶ καλῶδας πλησιασέσθαι τεκτονήσαντες ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς ἐτοιχομάχου, μηχαναῖς τε χρώμενοι καὶ τοξείᾳ, καὶ ἄλλῳ ὅτιοῦν τρόπῳ χαλεπωτάτην τοῖς ἔνδοι καὶ ἀνύποιστον ποιούμενοι τὴν πολιορκίαν. Οἱ δὲ Βάρβαροι ἐμῶθεν μὲν σφόδρα καὶ ἐπίζοντο, πλὴν ἀλλ' οὕτω ἀνέσαν ⁶⁸ ἀμυνόμενοι. Ἦδη γάρ τινες σπαλῶνα κομίζοντες,

A 247 foras confluebant. Sed neque ab his abstinabant Romani, ira abrepti, sed crudelissime etiam hæc trucidatæ virorum sceleratam proterviam luebant. Una autem ex elegantioribus accensam faciem manu gestans, valde conspicue incedebat. Sed etiam hæc hasta ventrem transissa miserrime perit. Romanorum vero quidam arrepta face ignem domibus immisit; quæ ut erant e lignis et stramentis confectæ, citissime conflagrarunt; et flamma adeo alte sublata est, ut et Apsiliorum genti aliisque remotioribus quæ gerebantur nuntiaret. Tum quidem et multo atrocius barbari passim peribant. Qui enim domi manserant, concremabantur, vel ædibus obruebantur; qui vero e domibus proruebant, iis paratior ab ensibus interitus imminabat. B Multi vero pueri vagientes suasque matres inclamantes rapiebantur; atque ex his quidem alii petris crudeliter illisi dilaniabantur, alii vero veluti per ludum in altum ejecti, ac deinde pondere deorsum delati, erectisque hastis excepti in sublimi transfigebantur. Et certe Romani non abs re adversus Misimianos adeo ingentem indignationem conceperant, cum ob Soterichi eadem, tum ob scelcratum in oratores facinus; cum tamen æquum non esset, in ipsos etiam recens editos infantes, 248 quique eorum, quæ parentes ipsorum perpetrarant, neutiquam erant conscii, usque adeo sæde sævire; ita eis factum hoc non impune abiit.

οὕτω καὶ ἀφουρίζειν. Οὐκ οὖν αὐτοῖς οὐδὲ ἀποινῇ

C 20. Nocte enim tota in hisce malis transacta cum jam totus ille tractus vastatus videretur, tum vero ex Misimianis viri quingenti optime armati, præsidio egressi, sub ipsum diluculum Romanos invadunt, nullas aut exiguas excubias agentes, quod putarent se plenissima victoria potitos; et plurimos quidem cædunt, omnes vero in fugam vertunt, violenter expellentes; illi vero turbulente in præceps acti, frequentibusque et variis vulneribus pleni, in castra sunt reversi, et telis hostium ieti, et, quod frequenter in petras offendissent, tibiis graviter sauciatis, adeo ut eis denuo in scopulum illum subreptandi animus non esset, sed murum potius, qua parte opportunior oppugnationi videretur, adoriendi simulque fossam opplendi. Quocirca domunculis quibusdam et tuguriis propius structis, e toto murum oppugnabant, machinis pariter viuentes et jaculatione, et alio quovis modo gravissimam iis, qui intus erant, intolerabilemque obsidionem efficiētes. Barbari vero vehementer laborabant, graviterque premebantur; nondum tamen sese tueri desistebant. Jam enim nonnulli testudinem 249 portantes ad Romanorum munitiones se confere-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ αὐταὶ R, αὐταὶ vulg. ⁶¹ τοσοῦτο R. ⁶² πορρ. ἔτι R, ἔτι πορρ. vulg. ⁶³ ἀπέλλυντο R. ⁶⁴ διεκρίπτονται R. ⁶⁵ ἔδει R et Inpr. non tantopere erat deservendum, ἐπεὶ vulg. ὅσον R, Lugd. 4 m. et ed. pr., ὅσιον Lugd. mg. et Par. ⁶⁶ ἐν τοῖς τοιοῖς R. ⁶⁷ Pro τε R δέ. ⁶⁸ ἀνέσαν T (Cl.), ἀνέσαν vulg.

hant, tanquam omnia demolituri. Priusquam vero appropinquarent atque obtegerentur, Suarunas quidam nomine, vir Sclavus, hastam jacit in eum, qui minus tectus erat, et ferit letaliter; quo collapse, statim excussa est testudo, inversaque corruit; atque ita resupinato ejus sinu et capacitate, detecti sunt nudatique viri, quos Romani facile jaculis petentes interfecerunt. Unus autem ex iis fuga evaserat, et jam propius ad præsidium venerat, portulamque ingrediebatur; sed tum frequentibus sagittis ictus interit, ibique corruens, in limine jacebat, exigua quidem aliqua corporis parte foris relicta, majore vero sui parte introrsum porrectus. Id vero conspicati Misimiani, et infaustum ac triste de futuris omen esse interpretati, et alioqui desperantes etiam laboribus, et redeundi in gratiam cum Romanis cupidi, præcipue quod neque ipsis auxilia a Persis prout convenerat venissent: hæc, inquam, secum reputantes suasque vires perpendentes, quod Romanis impares essent, neque diutius bellum sustinere possent, tum demum ægre ad sanio rem mentem redeuntes, confestim oratores ad Joannem miserunt precatum, ne se ad internecionem perderet, neque funditus exstirparet gentem, jam ab antiquo Romanis subditam, et in religione cum ipsis convenientem, quæque quamplurimis injuriis provocata, tandem ad rependendas illas accesserit, atque hoc quidem barbara quadam amentia; commiseratione tamen veniaque se non propterea indignos dicebant, qui adeo jam atrociora mala essent perpassi adeoque graves pœnas luissent; utpote circumjectis præsidio habitationibus incendio absumptis, et virorum ætate florentium non minus quinque millibus interfectis, feminis vero multo pluribus et pueris adhuc pluribus: adeo ut parum absit, quin universa Misimianorum gens sit deleta. Joannes vero libentissime supplices preces admisit, partim ne diutius in loco deserto et præligido cum exercitu periclitaretur, partim quod revera jam satis pœnarum, qui deliquerant, dedissent. Accipitis itaque obsequiis omnique pecunia, quam Soterichus secum attulerat, aliisque rebus, et præterea imperatorio auro (erant vero nummi integri ac probi ad duas myriades, octies mille et octingenti), his, inquam, omnibus acceptis, multaque præda adjuncta, permisit, ut intrepidè rursus eum colerent, et pristinum vivendi genus instaurarent. Ipse vero in Colchicam regionem est reversus, inclitum gloriosumque exercitum reducens, solis triginta viris desideratis.

αἴτην, κλειὸν ἄμα καὶ ἀγέρωχον, καὶ μόνους τριάνοντα ἀνδράσιν ἐξ ἑμυμένον ἀποκομίσας τὸ στρατεύμα.

ἐπ' ἐκεῖνα ὅθι τὰ τῶν Ῥωμαίων ἔρχη ἐχώρουν ὡς ἅπαντα καταβαλοῦντες. Πρὶν δὲ διὰ πλάθειν αὐτοὺς καὶ ὑποκρύπτεσθαι, Σουαρούνας ὅς τις θνομα, Σκλάβος ἀνὴρ, ἀφίση δόρυ τῷ μάλλον προφαινομένῳ, καὶ πλήττει καιρίαν. Πεσόντος δὲ ἐκεῖνου αὐτίκα ἐξετινάχθη ὁ σπαλίων, καὶ ῥήριπτο ἀνατετραμμένος, καὶ πῶς ἐς τάναντία τοῦ κύτους περιγυμνῶν, ἀνεκαλύπτοντο οἱ ἄνδρες καὶ ἀπεγυμνούντο. Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ῥαδίως οἱ Ῥωμαῖοι κατακοντίζοντες ἔκτειναν, εἰς δὲ γε ἀποδράς ὅς τις ἔφυγε καὶ ἤδη ἀγχοῦ ἐγγόνει, καὶ διὰ ἐπέβαινε τῆς πυλίδος. Ἀλλὰ τότε ἀθρόον τοξευθεὶς διαφθείρεται. Καὶ αὐτοῦ καταπεσῶν, ὑπὲρ τὸν οὐδὸν ἔκειτο, ὀλίγον μὲν τι τοῦ κόματος μεθεὶς, ὅθι δὲ πλείονι μέρει πρὸς τὰ ἔνδον παρταταμένους. Τοῦτο δὲ ἰδόντες οἱ Μισιμιανοὶ, καὶ σημαῖον τι, οἶμαι, τῶν ἐσομένων περὶ φευκτόν τε καὶ ἀπαισίον ἡγησάμενοι, ἄλλως τε καὶ ἀπειρηχότες τοῖς πόνοις, καὶ τῆς πρὸς Ῥωμαίους δυσμενείας, ἀπαλλαξίοντες, μάλιστα ὅτι αὐτοῖς οὐδὲ ἡ ἀπὸ τῶν Περσῶν κατὰ τὸ ζυγκείμενον ἀφίκοι ἐπικουρῶν ταῦτα διὰ οὐδὲν ἀναλογισάμενοι ὅτι, καὶ τὴν οἰκίαν ἀναμετρήσαντες δύναμιν, καὶ ὅτι οὐκ ἀξίως οἱ εἰσονται οὐδὲ ἀπαιτέρω τὸν πλεῖστον ὑπομενοῦσι μόλις ἐν τῇ τότε γούν ἀναμνησθέντες, εὐθὺς ἐπρεσβεύοντο πρὸς Ἰωάννην, καὶ ἰκέτευσον, μὴ σφᾶς πανωλεθρίας διαφθεῖναι, μὴ δὲ ἀρπακτόν ἄρῃν ποιήσασθαι γένος ἐκ παλαιῶ κατήκοον καὶ ὁμόδοξον τὰ ἐς τὸ θεῶν καὶ πλείστα ὅσα προσηδικημένον, οὕτω τε ἐληλυθὸς ἐς τὸ ἀντιδρᾶσαι, βαρδάρη καὶ τοῦτο ἀνομῶς οὐ μὴν παντάπασιν γε φειδοῦς καὶ συγγνώμης ἀνάξιοι ἐφασκον εἶναι, τοσαῦτα ἤδη δεινὰ πεπονθότες, καὶ μεγίστας ποινὰς ἀναπλήσαντες, καταπλεχθείσης μὲν αὐτοῖς τῆς τοῦ προουρίου περιοχίδος, ἀνδρῶν δὲ ἡδυνάτων δὲ μείον ἢ πεντακισχίλων ἀπολωλῶτων, γυναικῶν δὲ πολλῶν κλειόνων, καὶ παιδῶν ἐτι κλειόνων, ὡς ὀλίγου γε δεινὴν ἅπαν διαρρῦναι τὸ φύλον. Ὁ δὲ Ἰωάννης ἀσμενίστατα προσήκαται τὴν ἡμετέραν, τοῦ τε μὴ ἐπὶ πλείστον ἐν χωρίῳ ἐπὶ τῇ δυσχειμέρῳ ἅμα τῇ στρατιᾷ διακινδυνεύειν, καὶ διὰ ἀποχρώντος ὡς ἀληθῶς οἱ ἡμαρτηρότερος ἐτετιμώρητο. Τῷ γάρτοι ὀμήρους λαβὼν, καὶ τὰ χρήματα ὅποσα ὁ Σωτήριχος ἐπέφερετο, τὰ τε ἅλλα καὶ πρὸς γε τὸ ἐκ βασιλείας χρυσίον, ἦν δὲ ἐν νομίσμασιν ἐντελεῖς τε καὶ ἀκιδόηλοις δηνάριοις τε καὶ ὀκτακισχιλίοις πρὸς ἑτέροις ὀκτακοσίοις ταῦτα [P. 150] δὲ ἀπειληφῶς καὶ λείαν πολλὴν περιβαλόμενος, ἐφίκει μὲν αὐτοῖς ἀδεῶς αὐθις τὰ σφέτερα νέμεσθαι, καὶ τὸν πρότερον ἀναπεσόντα βίον, ἀδεῶς δὲ ἐκ τὴν Κολχίδα γῆν ἐπαύλασθαι.

VARIE LECTIONES.

ἢ ἐπ' ἐκεῖνα R (Cl.). ἐπὶ τῇ αὐτῇ vulg. ὅθι Sarranus intrpr. ὅθι ins. ex R. ὅθι ἀποδράς R, ἀποδράσας vulg. Pro καὶ ἤδη R καὶ διὰ. ὅθι δύναστας R, ἀναλογισάμενοι R, λογισάμενοι vulg. ὅθι ἐπρεσβεύοντο αὐθις R, intrpr. particulam omiuit. ὅθι R. ὅθι τῆς τοῦ φθ. παρ. R, τῆς π. τ. φθ. vulg. ὅθι om. l. ὅθι te add. ex R. ὅθι περιβαλόμενος R.

καὶ. Μετὰ δὲ ταῦτα βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς, καθ-
ελὼν παντάπασι τῆς ἀρχῆς τὸν Μαρτίνον, ὃ δὲ Ἰου-
στίνον τὸν Γερμανοῦ καθίστησιν ἀντὶ αὐτοῦ στρατη-
γὸν αὐτοκράτορα τῶν τε κατὰ τὴν Κολχίδα χώραν
καὶ τῶν ἐν Ἀρμενίᾳ τὰγμάτων. Ἦν μὲν γὰρ αὐτῷ
καὶ πρότερον οὐ μάλα πρὸς θυμὸν πρωτεύειν ἐκεί-
νων ἀπάντων καὶ ἐξηγεῖσθαι, ὡς δὲ τῆς κατὰ Γουδά-
ζου ἐπιβουλῆς οὐκ ἐλάχιστον μέρος γεγενημένον.
Κατεῖχε δὲ⁸⁰ τέως τὴν γνώμην καὶ ὑπελάνθανε, μὴ
χρῆναι οἰόμενος ἀνακινήσει τὸ ἀρχὸν καὶ μετα-
σχευάσασθαι ταρattoμένον ἐπὶ τῶν τῆδε πραγμά-
των, καὶ μάλιστα⁸¹ τῆς στρατιᾶς ἡδόμενον τῷ Μαρ-
τίνῳ, διὰ τὴν τῶν πολεμικῶν ἔργων ἐμπειρίαν
καὶ τὸ ἕκαστα ἐν δέοντι διατάττειν. Οὐ δὲ ἔνεκα,
οἶμαι, καὶ διεσείσαστο, ἐπὶ ᾧ καὶ αὐτὸς Ἰωάννην τε
καὶ Ῥουστίκῳ ξυνετέθηκε⁸². νῦν δὲ ὥσπερ αἰδοί
τῶν τροπαίων καὶ τῶν εὐδουλιᾶς, ἥ δὲ παρὰ τοὺς
κινδύνους ἐχρήτο, ὑπελάνθην καὶ οὐ ποταλάσας τοῦ
νόμου⁸³ τὸ λαν ἀκριβὲς καὶ ἀντιτάσσοντον, ἐβήκε μὲν
τὸ ἐπικλήμα, ἀρχεῖν δὲ οὐ ξυνεχώρει, ἀλλὰ ἰδιωτεύειν
ἐκέλευεν, ἀρκεῖν ἡγούμενος ἀτιμίᾳ γε αὐτὸν τιμω-
ρήσασθαι, εἰ καὶ τοσοῦτου μίσους μετείληχε.
Ἐπειδὴ οὖν οἱ τε⁸⁴ Πέρσαι ἡρέμον, καὶ ἐπεχειρῆ
ἐφαίκε τὸ χρέμα, ἤγε δὲ τὸν μὲν ἀνέσταντο, Ἰουστι-
νὸν δὲ προσήκοντά τε οἱ ὡς ἐγγύστα κατὰ γένος,
καὶ ἄλλως ὀνομαστότατον ἐν τῷ τότε εἶναι δοκούντα,
μετάκλητον ἐν Βυζαντίῳ, ἡρώδης, ἀπαρῶν τε αὐτῷ
παρεδόσω τὴν ἀρχήν, καὶ αὐτὸς, ὡς Κόλχους ἐκπέμπε
τοῖς ἐφεξῆς ἀρροσόμενον. Ἦν δὲ τις⁸⁵ ἐν τῷ ἀμφ' αὐ-
τὸν ὁμίλῳ Ἰωάννης ὄνομα, Αἰθῶς ἀνήρ⁸⁶, ἀρὰν μὲν
τὰ πρῶτα καὶ πενιχρώτατος, ὡς καὶ ἡ ἀποκτῆν ἔνεκα
μισοθαρεῖν ἑτέρῳ τῷ⁸⁷ καὶ ξυνεπεσθαι τῶν δορυφόρων
καὶ τὰς τῶν θεραπόντων στείγειν ὀδύνας, οὐ πολλῷ δὲ
ὕστερον ἐπὶ μέγα τῷ⁸⁸ καὶ ἀλαζονείας ἡρμέ-
νος. Πλεῖστα γὰρ ὅσα ἐκείνῳ ἡρώδης, καὶ διὰ ποικί-
λης χωρήσας ἐνοίας, γνωρίζεται οὐκ ἐς μακρόν
Ἰουστίνῳ, χάριστο; δὲ ὢν καὶ πανουργώτατος, καὶ οὐ
οὐδὲν ὅτι οὖν τῶν ἀδίκων τε καὶ ἀνοσιῶν ἐγγχειρημάτων
κέρδος ἔκατι ἀπαναίνεσθαι, ρητόν τι μέτρον⁸⁹ χρε-
οῦ αἰτεῖ τὸν στρατηγὸν, ὁμολογῶν τὴν καμίσιοιτο,
αὐτῷ τε τῷ παρασχόντι ἐς δόσον ἂν ἔλθοι⁹⁰ χρόνον
τὰ ἐπιτήδεια προσφέρει; ἐκπαιδεύεται, καὶ πρὸς γε
ὁπόσον παρῆν θητικὸν τε καὶ δοῦλον, καὶ ὅσοι ἄλλοι
[P. 13f] ὅπαδοί τε καὶ ὑπηρεταὶ καὶ δορυφόροι, ἀλλὰ
καὶ τοῦδε ἀπαντίας τῆς προσήκουσας τροφῆς ἐμπι-
πλάναι. Ταῦτα δὲ πράττων ἐπηγγέλλετο οὐ μόνον
ἀποσώσειν⁹¹ τὸ χρυσὸν, ἀπὸν καὶ ἀντικαθεῖναι⁹²
ὁπόσον ἂν λάβοι, ἐντελέσειν καὶ ἀποδοῖν, ὥσπερ ἐκεῖ-
θεν ἀναισθήτων, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸν προσεπιδοῦναι.
Καὶ ἰδοὺ μὲν τοῖς πολλοῖς κόμπος εἶναι καὶ οἷον
αἰνίγμα τὸ εἰρημένον⁹³. ὁ δὲ αὐτὸς, καὶ τῷ αὐτῷ
αὐτὸν νεμεσῆσαι τῇ τοῦ Αἰθῶς ἀντιτάττειν⁹⁴
μεν ὡς οὐκ ἂν τὴν ὑπόσχεσιν οὐκ ἐπὶ μὴ δόξα

21. Post hæc imperator Justinianus Martinum
præfectura in universum submovit, inque ejus locum
Justinum Germani filium suffecit. 251 qui omni-
bus per Colchicam regionem et Armeniam legioni-
bus cum plena absolutaque potestate præset. Ne-
que enim ipsi etiam antea valde gratum erat, Marti-
num primas obtinere omnibusque imperare, quippe
qui fraudis in Gubazem structæ non minima pars
fuerat; mentem tamen suam tegebat, consiliumque
occultabat ad tempus, nequaquam concitandum aut
immutandum principatum esse ratus, rebus adhuc
eius loci perturbatis, præcipue cum gratiosus apud
exercitum esset Martinus, cum ob rei bellicæ peri-
tiam, tum quod opportune singula ordinaret. Quæ
quidem res saluti ei, ut arbitror, fuit: nam alio-
quin etiam ipsi cum Joanne et Rustico moriendum
fuisset. Nunc vero reverentia quadam victoriarum
et prudentiæ, qua in quovis discrimine adeundo
utebatur, summo jure nonnulli detractis, legis-
que rigiditatem austeritatemque, atque
edulcans, crimen quidem ei remisit, imperato-
rem non permisit, sed privatam vitam agere jussit,
solicere ratus, si ipsum ignominia afficeret, etiam
tantæ sceleris particeps fuisset. Cum itaque Persæ
quiescerent, statusque rerum induciis esset similis,
hunc quidem submovit, Justino vero, arctissima
propinquitate generis sibi conjuncto, et alioquin
maximè per id tempus nominis, Byzantium ad se
evocato, universum imperium delituit, rursusque
ad Colchiam misit, omnia deinceps moderaturum.

252 Erat autem quidam in turba ipsum sequente,
Joannes nomine, Afer, vir obscurus quidem initio
et pauperrimus, adeo ut victus querendi causa, al-
teri cuipiam mercenarium suum locaret,
et satelliti sentaretur, et ministrorum labores sub-
iret, non multo autem post ad summas opes et
fastum elatus. Quamplurimas enim technas com-
menta que cum excogitasset, innotescit brevi post
tempore Justino, nequissimus, alloqui existens et
versutissimus, quique nullum plane iniquum impro-
bumque factum questus causa recusaret. Is certam
quandam auri summam a præfecto petit, spondens,
si eam auferret, et ipsi, qui eam daret, in quantum
vellet, tempus commeatum commodè suppeditatu-
rum, et præterea quidquid ipsi aderat famulorum
et servorum, quotquot etiam erant domestici et
minuti, ac ceteros omnes hos necessario victu
repleturum. Atque hæc quidem faciens promittebat
se non solum aurum universum redditurum, et re-
positurum, quantum accepisset, integrumque
superadditurum. Et videbatur quidem multis
inanis quædam jactantia et ænigmati affine dictum :

VARIE LECTIONES.

⁸⁰ δὲ om. R. ⁸¹ καὶ μάλιστα R, μάλ. καὶ vulg. τῆς στρατιᾶς Ret Lugd., τῶν τῆς στρ. add. ex conj. Vulg.
⁸² συνετ. vulg. ⁸³ τοῦ νόμου R pro τοῦ νόμου. ἀντιτάσσοντον vulg. ⁸⁴ τε add. ex R. ⁸⁵ ἦν δὲ τις. Hæc om-
nia usque ad ἐπιχειρητέα p. 258. ed. Bonn. v. 23. om. Mpr. ⁸⁶ ἀνὴρ R. ⁸⁷ ἑτέρῳ τε R. ⁸⁸ μέρος R.
⁸⁹ ἔλθον R. ⁹⁰ ἀποσώσειν R et Lugd. I m, ἀποσώσειν vulg. ex corr. Lugd. ⁹¹ ἀντικαθεῖναι conj. Cl. 1387 R.

Justinus vero, cum oportuisset eum offendi Afrillius ineptis, scientem, quod promissa præstare **253** non posset, nisi injusta et violenta opera exercens, et illegitimis quibusdam negotiationibus omnes, quibuscum ei res esset, perderet, rationes illius admisit, auroque ei numerato permittit, ut de quibus inter ipsos convenerat faceret, quod vellet.

22. Tunc itaque Joannes pagos Romanorum, quotquot in itinere siti erant, accedens, convocatis incolis, ubi quidem boum copia non erat, ipse exercitum iis egere pro concione dicebat. Viginti igitur talenta proferens: *Pro hac*, inquit, *summa oportet vos boves tradere, minus non licet; sed pretium prius accipite, ut mihi quam citissime omnes boves sistatis.* Illis vero precantibus, ut remitteret, et jurantibus, boves, quos haberent, arandis ipsorum agris non sufficere, severe admodum renuebat scelestus, et graves minas addebat, si non liceret præfecto exercitus necessarium comeatum coemere; adeoque indignabundus rem exaggerabat, donec illi pretiosissimis suis rebus dividendis, aurique summa quantum fieri poterat maxima confata, mandatum a nefario illo redimebant. Inde vero rursum profectus, cum alio venisset, ubi camelorum aut mulorum nomen ne auditum quidem erat, ipse eorum causa se venire clamabat, **254** iisdemque rursum verbis utens, aurum ostendebat, rursusque accepto auro discedebat. In hunc ergo modum cum omnes vicos et pagos obiret, quærens atque exigens, quæ non habebant, et neque venderet quidquam uspiam, neque emeret, neque aliqui contractum ullum iniret, pecunias exigebat et corradebat ab iis, ad quos nulla plane redibat utilitas, celerrimeque jam sors ipsa sive caput accessione nova conduplicabatur. Postquam vero ad Colchos pervenit, eadem fecit, et præterea conquisitis nescio qua ratione navibus onerariis, fructus patrios illius regionis violentissime collegit, multaque vilissimo pretio coemens, in exteras terras exportabat ac divendebat. Penuria itaque rerum necessariarum exercitus premebatur, adeo ut etiam herbæ essent venales. At scelestus ille venaliciarius et dardanarius ingentem quæstum faciebat. Ex his itaque opibus pacta Justinio persolvebat, et comeatum suppeditans, et priorem auri summam cum sonore reddens. Justinus vero, iametsi quid ageretur non ignoraret, frequenterque ad ipsum euntibus hominibus, quos iste erat deprædatus, et ad pedes ipsius cum lamentatione provolutis, utque extorsionum remissio fieret obsecrantibus, parvi tamen lamenta lacrymasque faciens, citra metum inique partis vesciebatur gaudebatque et inemptis epulis fruens, et

ἄδρων καὶ βλαία ἔργα, καὶ παρανόμοις τισὶν ἐμπορίαις λυμαινόμενος ἅπαντας, οἷς ἂν ὀμιλήσειεν· ὁ δὲ προσήκατό τε τοὺς λόγους, καὶ τὸ χρυσίον παραδούς ἐπὶ ταῖς ξυνθήκαις ἐφήσιν αὐτῷ πράττειν ὁ τε καὶ βούλοιο.

κβ'. Τότε δὴ οὖν ὁ Ἰωάννης ταῖς Ῥωμαϊκαῖς κώμαις ἐπιφοιτῶν, ὁπόσαι ἀνὰ τὴν πορείαν ἐτύγχανον ἰδρυμέναι, καὶ τῶς οἰκήτορας ἀγείρων, οὐ μὲν βόας ἀφθονοὶ οὐκ ἦσαν, ὁ δὲ τούτων δεῖσθαι τὸ στρατόπεδον ἐδημηγόρει. Καὶ τοίνυν εἰκοσι τάλαντα προφέρων· «Τοσούτων ὑμᾶς», ἔφασκεν, ἀνάγκη χρημάτων ἀποδοῦσθαι, καὶ μέλλον οὐκ ἐνεσθιν· ἀλλὰ τὸ τίμημα δέχεσθε» πρότερον, καὶ ὅπως μοι τὴν ταχίστην ἅπαντας τοὺς βόας ἀποκομίσαιτε. Τῶν δὲ ἱκετευόντων ἀνείναι καὶ ἐπομνημένων, ἥ μὴν μὴδὲ ὅσον ἀροῦν τὰ λήϊα ἀποχρῶντως κεκτῆσθαι, ἀνένευε μάλα» σεμνῶς ὁ κατάρτος, καὶ δεινὰ ἐποιεῖτο εἰ μὴδὲ πρίσθαι τῷ στρατηγῷ ἐξείη τὰ ἐπιτήδεια. Καὶ ἐς» τοσούτον ἐνέκαιτο χαλεπαίνων, ὥς ἐκείνοι τὰ τιμιώτατα τῶν κτημάτων ἀπεμπολήσαντες, καὶ χρυσίον, ὅσον οἶόν τε ἦν αὐτοῖς», συνερανισάμενοι», παρέσχον τῷ κακοδαίμονι λῦτρα τοῦ ἐπιτάγματος. Πάλιν δὲ ἐνθὲνδε ἰὼν καὶ ἐτέρωθεν» παραγενόμενος, ἐνθα καμῆλων τυχόν ἡ ὁρέων οὐδὲ ὄνομα ἠκούετο, ὁ δὲ τούτων ἕνεκα ἤκειν ἐβόα, καὶ τοῖς ὁμοίοις χρώμενος πάλιν ἐπεδείκνυε χρυσίον, καὶ πάλιν λαβὼν ἀπεχώρει. Οὕτω δὴ οὖν ἅπανταχού» περινοστῶν καὶ ἀναζητῶν τὰ μὴ παρόντα, καὶ μὴδὲν μῆτε ἀεμπολήσας πώποτε, μῆτε πριάμενος, μῆτε ἄλλως πως συμβαλὼν, ἡργυρολόγει καὶ εἰσέπραττε τοὺς μὴδὲν ὁτιοῦν ἐπωφληκότας, τάχιστα τε ἦδη τὸ ἀρχαῖον ἐδιπλασιάζετο τοῖς προσγινομένοις. Ἐπειδὴ δὲ ἐς Κόλχους ἀφίκετο», ταῦτά τε ἔπρασσε, καὶ πρὸς γε ναῦς» φορτίδας οὐκ οἶδα ὅπως ἐπικτησάμενος, καὶ τοὺς καρποὺς τοὺς ἐπιχωρίους βιαίωτα» ξυναθροίζων, καὶ πολλὰ ἐλαχίστου ὀνόματος, ἐς τὴν ἄλλοδαπὴν ἐξεφόρει καὶ διετίπρασκε. Σπάνις μὲν οὖν τῶν ἀναγκαίων εἰκότως ἐπαγίγνεται τοῖς στρατεύμασιν, ὥς καὶ πῶας εἶναι ὀνίους. Ὁ δὲ μιὰρὸς ἐκεῖνος μεταβολεύς καὶ παλιγκάπηλος μέγιστα κέρδη προσεποιεῖτο». Ἐκ τούτων δὴ οὖν τῶν [P. 132] πόρων τὰ συγκαίμενα πρὸς Ἰουστίνον ἐπέτειλε, τὰς τε τροφὰς παρεχόμενος καὶ τῷ προτέρῳ χρυσίῳ προσεπιβάλλων. Ὁ δὲ, καίτοι γινώσκων τὰ ποιούμενα, πολλάκις τε τῶν λεηλατούμενων ὥς αὐτὸν λόντων καὶ σὺν ὀλοφυρμῷ προκαλινδουμένων, λῶφειν πρὸς γενέσθαι σφίσι» τῶν κακῶν ἀντιβολούντων, ὅμως τῶν ὀδυρμῶν καὶ δακρύων ὀλίγα φροντίδας, ἥσθιν ἀδεύς ἐκ τῶν ἀδικημάτων, καὶ ἥδετο μὲν ἀπριάτην εὐωχούμενος, καὶ πρὸς γε μεστὸν κατὰ τὸ πλεόν καὶ ἐμδριθέστερον

VARIÆ LECTIONES.

» Pro ὁμᾶς R. ἡμῶν. » δέχεσθαι R. » μάλα R., μάλιστα vulg. μὴδὲ R, μὴ vulg. » ὅς R pro ἐς. » αὐτοῖς om. R. » συνερανισάμενοι R, ἐρανισάμενοι vulg. » ἐτέρωθεν R. παραγενόμενος R, παραγινόμενος vulg. » ἅπανταχού R. » τοὺς μὴδὲν R, τοὺς οὐ μὴδὲν vulg. » ἀφίκοντο R. ταῦτά τε R, ταῦτά τε Lugd. et ed. pr., τ' αὐτὰ γ' Sph. Par. » γενναῖς R pro γε ναῦς. » βεβαιοῦτατα R. » καὶ ante ἐκ ins. R. » σφίσι add. ex. R.

ποιῶν τὸ φασκώλιον'. Ἡμελλε δὲ ἄρα χρόνῳ ὑστε-
ρον ποιὼν μεγάλας θλίψας ἀποτινύσκει. Εἰ γὰρ καὶ
μυρίους μετὰ ταῦτα διήνυσσε πόνους, καὶ μέγιστον
ἥρατο κλῆος ἀμφὶ τὸν Ἰστρον ποταμὸν, τὰς τῶν
βελγάρων ἐπιδρομὰς ἀνακόπων, ἀλλ' οὐδὲν ἐνθύνει
ἢ τοῦ Κρείττονος ἐθωπεύετο δίκην, οὐδὲ τοῦτοις ἐκείνα
ἐπεκαλύπτετο. Ἔμενε δὲ, οἶμαι, ἡρεμούντα καὶ ἐφυ-
λάττετο μόνιμα καὶ ἀνάγκαστα μέχρι τοῦ καιροῦ τοῦ
καθήκοντος. Οὐ γὰρ ἅμα τῷ πλημμελεῖν καὶ τὰς τι-
μωρίας ἀναμετρεῖσθαι πεφύκαμεν, μετὰ χρόνον δὲ
ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἴσως ἥνικα τῶν εἰργασμένων ἐπι-
λελήσμεθα. Καὶ ἀνιῶμεθα μὲν τὸ παραυτίκα τοῖς καθ'
ἡμῶν γιγνομένοις, ὡς παραλόγως καὶ οὐκ ἐν δίκῃ
συμβεδνῶσαι, καὶ κατατινύμεθα γῆδονος ἀνθρω-
πίου τυχόν καὶ δυσμενείας, ὡς ἐκ τούτων οὐ
προσθήκοντα πεπονθότες. τὸ δὲ ξυνέχον ἡμᾶς καὶ
διατάττον ἐπίσταται τὸ πρόπον ἐκάστω καὶ ὀφειλό-
μενον, καὶ τρόπον ὅτῳ^α καὶ βούλεται μέτεσι καὶ
ἀνιχνεύει τὰ πολλῶ ἐμπροσθεν ἡμαρτημένα. Ἄλλ'
ὅποια μὲν ἄττα ἐπὶ Ἰουστίνῳ ὑστερον ξυνηγέθη καὶ
ὅπως αὐτῷ ἢ τοῦ βίου καὶ τῆς τοσαύτης εὐδαιμονίας
κατάλυσιν ἀδόκητος ἐπαγένητο, εἰρησεται μοι ἐς τὸ
ἀκριβὲς ἕκαστα, ἥνικα ὁ λόγος ὀδῶν ἰὼν ἀκολούθως
καὶ διὰ τῶν αἰετῶν ἐχομένων φερόμενος, ἐς ἐκείνο τοῦ
χρόνου περιενεχθείη. Νῦν δὲ ἀνὰ τὰ πρότερά μοι
ἐπανιτέον, καὶ τοῖς ἐξῆς ἐπιχειρητέα.

κγ'. Ὡς γὰρ τῶν^α ἐν Λαζικῇ πραγμάτων ἐχόν-
των, καὶ Ἰουστίνου ἐπὶ πᾶσι στρατηγῷ καταστάντος,
οὔτε οἱ Πέρσαι ὡς ἀναμαχοῦμενοι παρεσκευάζοντο¹⁰
καὶ μέντοι οὐδὲ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπῆσαν. ἀλλὰ προφυ-
λαχὰς μὲν ἀμφοτέροις ἐποιούοντο, καὶ τὰ ἀλλήλων
βουλευμάτων ἐς ὅσον ἐνῆν ἀπεσκόπουσαν καὶ διεπυνθάνοντο.
μάχης δὲ οὐδὲ ὀπάσσοι ἤρχοντο, ἀλλ' ἔμενον
ἡσυχῇ. αὐτομάτως ὥσπερ ἀμέλει τοῦτο ξυνοδοῦν,
διωρισμένον. Χοσρόης δὲ ὁ Περσῶν βασιλεὺς, ἐπειδὴ
ἐπέπυστο τὰ πρὸς τῷ Φάσιδι ξυμβεδνόμενα, καὶ ὅτι
φυγὰς ἐκ τῆς μάχης ὁ Ναχοραγὰν ἐγεγόνει, αὐτίκα
ἐξ Ἰβηρίας αὐτὸν μετακαλεσάμενος, ὡμώτατα με-
τήλθε κατὰ τὸν πάτριον νόμον. Οὐ γὰρ ἀποχρῶσαν
ἔρετο εἶναι ποιήν τῆς ἀνανδρίας τὸ οὕτω γούν αὐτὸν
ἀπλῶς ἀποκτείναι, ἀλλ' ἐκ τοῦ αὐχένος τὸ δέριμα
διαχαράξας ἀπέδειρεν [P. 133] ἅπαν μέχρι τοῖν πο-
δοῖν, καὶ ἀφείλετο τῶν σαρκῶν πρὸς τὰ ἐνδον
ἀνεστραμμένον¹¹, ὡς καὶ τοὺς τύπους τῶν μορίων
ἐς τοῦμπάλιν ἀποφαίνεσθαι¹², καὶ δίκην ἀσκού.
ἡρέμα ἐμπνευσθὲν ὑπὲρ¹³ σκόλοπος τινος ἀνηρτή-
σθαι, οἰκτρὸν τι θέαμα καὶ μιαιώτατον, καὶ πρῶτον
οἶμαι, Σατώρη¹⁴ ἐκείνῳ τῷ πολλῶ ἐμπροσθεν
Χοσρόου Περσῶν βεβασίλευκὸς τιτολημμένον. Τὰ
μὲν γὰρ ἐπὶ Μαρσύᾳ¹⁵ θρυλλομένα τῷ Φρυγί, ὡς
ἔρις αὐτῷ πρὸς Ἀπόλλωνα ξυνέστη ὑπὲρ τῶν αὐλῶν

A præterea pleniorē graviorēque **255** crumēnam
reddens. Successu vero temporis graves pœnas erat
persoluturus. Tametsi enim infinitos posthæc labo-
res exantlavit, maximamque gloriam est consecutus
circa Istrum fluvium, Barbarorum insultus retun-
dens : sed nihil inde divina vindicta est emollita,
neque his illa oblecta fuerunt ; manserunt vero,
arbitror, quieta, et memoriæ firmiter infixæ, in op-
portunum tempus sunt custodita. Neque enim simu^l
atque delinquimus, pœna statim irrogari solet, sed
plerumque post aliquod tempus, cumque fortassis
eorum, quæ perpetravimus, sumus obliiti : et dole-
mus quidem illico ob mala, quæ nobis accidunt,
perinde ac si immerentes injusteque iis premamur,
atque incusamus quidem hominum invidiam fortas-
sis et inimicitiam, tanquam ab iis indignis malis
affecti. Deus vero, in cuius manu atque imperio su-
mus, scit quid cuique conveniat et debeatur, et quo
ipsi visum est modo, persequitur atque investigat
peccata, quæ multo antea tempore sunt commissa.
Cæterum qualia Justino postmodum acciderint, et
qualem ipsius et vitæ tantaque felicitas inopinatum
exitum habuerit, dicentur a me accurate singula,
quando sermo suo consequenter ordine procedens,
et continuatam incidentium rerum seriem perse-
quens, ad illa tempora fuerit perductus. Nunc
vero ad priora mihi est redeundum, reliquæque
sunt prosequenda.

256 23. Cum enim res in Lazica regione ita se
haberent, et Justinus jam omnibus in præfectum
esset constitutus, neque Persæ tanquam bellum
instauraturi sese appararent, neque Romani in eos
moverent, sed utrinque diligenter excubarent, mu-
tuaque consilia, quantum fieri poterat, observarent
atque explorarent ; nulli horum bellandi initium
faciebant, sed quieti manebant, perinde ac si com-
muni sententia ita decretum esset. Chosroes vero,
Persarum rex, simul atque cognovit quæ apud
Phasidem accidissent, quodque Nachoragan fugiens
prælio excessisset, confestim eum ex Iberia revoca-
tum crudelissimo supplicio iuxta patriam legem af-
fecit. Neque enim satis esse putabat, si illius igna-
viam simplici mortis genere puniret, sed a summa
cervice cutem ei ad imos pedes detrahens, a carni-
bus avulsit, introrsum inversam, ita ut etiam formæ
membrorum inversæ conspicerentur, atque ita in-
star utris sensim inflatam, e scopulo quodam sus-
pendi iussit ; miserabile quoddam et fœdum spe-
ctaculum, cuius primus, uti arbitror, Sapore ille,
qui multo ante Chosroem tempore apud Persas re-
gnavit, infamis auctor fuit. Quæ enim de Marsya
Phryge sunt litteris prodita, quod contentio ei in-
cesserit cum **257** Apolline de tibiis et tibicinandi

VARIE LECTIONES.

^α φασκώλιον R. ^β ὅτε R. ^γ τῶν om. R. ^δ παρεσκευάζοντο R. ^ε ἀνεστραμμένον R. ^ς ἀποφαίνε-
σθαι R, ὑποφαίνεσθαι vulg. ^ζ ὑπὲρ R et intrp. super, ὑπὲ vulg. ^η Σατώρη R, Σατόρη vulg., Satorum
intrp. At infra R recte Σατώρην scribit. ^θ Μαρσύαν R.

arte, quodque longe victus fuerit Marsyas et valde juste, quippe qui, nisi valde stultum dictu sit, deo suo tibiis obstrepuisse; quodque hanc poenam suae temeritatis victori persolverit, quod pellis universa ipsi detracta et ex arbore suspensa fuerit; hæc, inquam, omnia poetica sunt portenta et fabulæ ac ludicra, quæ neque verum, neque verisimile quidquam in se habent. Si enim tibicinem dicunt Apollinem factum, et de arte certantem tantam in Marsyam a se victum indignationem concepisse, ut adeo nefariam ac vesanam de eo poenam sumpserit: quo pacto vero ipsi oblectamento fuisse potuerit, videre hunc e sublimi pendentem, crudelitatis suæ argumentum? Hæc enim et prisci poetæ canunt, et recentiores ab iis accepta concinunt. Quocirca et Nonnus ille ex Pano, Ægyptia urbe, natus, in quodam suorum poematum, quod Dionysiaca appellavit, cum nonnulla nescio quæ de re de Apolline narrasset (neque enim præcedentium versuum satis nemini), ita subjicit:

*Marsyas ut victi, divo certare volentis,
Discentem vento suspendit ab arbore pellem.*

Quod itaque ex illo tempore turpe hoc scelus nunquam humano generi **258** cognitum fuerit, manifesta indicia sunt et sufficientia iis, qui vetustissimas res recte considerare atque observare consueverunt, non autem poeticis fabulis figmentisque capiuntur. Sapores vero cum et vehementer injustus esset et sanguinarius, ac præceps quidem ad iram et crudelitatem, tardus autem ad misericordiam et veniam, an in alios ab ipso hoc adeo atrox factum sit perpetratum, plane affirmare non possum; quod vero Valerianum, Romanorum tum temporis regem, bellum adversus se gerentem, ac deinde victum vivumque captum, hac ipsa poena affecerit, multæ testantur historiæ. Et sane primi eorum, qui post deletos Parthos Persicum regnum obtinuerunt, Ariaxares, inquam, et Sapores, scelerati ambo injustissimique fuerunt; siquidem alter eorum, cum dominum suum interfecisset, per vim ac tyrannidem regnum invasit, alter vero adeo atrocis supplicii nefariique sceleris auctor fuit.

24. Cæterum cum ex incidentibus aliis semper atque aliis rebus oratio rursus ad Ariaxarem sit devoluta, opportunum fuerit, quod supra promisi, præstare atque absolvere, et reliquorum deinceps regum seriem pertexere, Atque hic eundem e qui-

A καὶ τῆς αὐλητικῆς ἐπιστήμης, ὅτι τε ἡσσήθη ἀνὰ κράτος ὁ Μαρσύας, καὶ μάλα δικαίως, ὅτε δὴθεν, εἰ μὴ λίαν εὐθὺς εἰπεῖν, οἰκείῳ θεῷ¹⁸ ἀνταυλήσας, καὶ ὡς τῆδε τὴν τιμωρίαν τῆς προπητείας ὑπὸ τοῦ νενικηκότος, ἀποδαρὲν αὐτῷ ἅπαν τὸ δέρμα καὶ ἐπὶ δένδρου ἥωρημένον· ταῦτα δὲ οὖν ἅπαντα ποιητῶν ἂν εἴη τερατεῖα¹⁹ καὶ μῦθοι καὶ παίγνια, οὕτε τῶν ἀληθῶν, οὕτε τῶν εἰκότων ἐστοχασμένα. Εἴγε²⁰ αὐλητὴν φασὶ τὸν Ἀπόλλω γεγενῆσθαι, καὶ ἀμιλλώμενον ἐπὶ τῇ τέχνῃ, καὶ ἐς τοσοῦτο μετὰ τὴν νίκην χαλεπήσαντα, ὥς ἀνοσίαν οὕτω καὶ μανιώδη ποιήν ἐπαγαγεῖν τῷ ἡττημένῳ· πῶς δὲ ἂν καὶ ἤρρεσκεν αὐτὸν ἐκ τοῦ μετεώρου φαίνόμενον τῆς ἀπανθρωπίας τὸ κατηγόρημα; Ταῦτα γὰρ οἱ τε πρότερον ποιηταὶ ἄδουσι, καὶ οἱ νέοι παραλαβόντες συνάδουσιν.

B Ἄν²¹ δὲ καὶ Νόννος, ὁ ἐκ τῆς Πανδῆς τῆς Αἰγυπτίας γεγεννημένος, ἐν τινι τῶν οἰκείων ποιημάτων, ἅπερ αὐτῷ Διονυσιακὰ ἐπωνόμασται, οὐκ οἶδα ἐφ' ὅτῳ ὀλίγα ἅττα τοῦ Ἀπόλλωνος περὶ ἀφηγησάμενος (οὐ γὰρ δὴ τῶν προηγουμένων ἐπὶν ἐπιμνηνῆμαι), εἰτα ἐπάγει·

*Ἐξότε Μαρσύας θεμμάχον αὐλὸν ἡλέγξας,
Δέρμα²² παρῳήρησε στυγὲ κολιπούμενον αὖραις.*

Ὡς μὲν οὖν ἐξ ἐκείνου τὸ μίasma τοῦτο²³ οὕτω τῷ ἀνθρωπείῳ γένει διέγνωστο, σαφὴ τὰ τεκμήρια καὶ ἀποχρῶντα παρὰ τοῖς ὀρθῶς ἀναθεωρεῖν καὶ τεκμαίρεσθαι τὰ παλαιότατα πεφυκόσιν, ἀλλὰ μὴ ποιητικῇ θεολογίᾳ²⁴ παρακρουομένοις. Ὁ δὲ Σαπώρης ἀδικός τε ὢν ἐς τὰ μέλιστα καὶ²⁵ μαιφόνος, ὅθῃς μὲν εἰς ὄργην καὶ ὀμότητα, βραδὺς δὲ πρὸς φειδῶ καὶ συγνώμῃν, εἰ μὲν καὶ²⁶ ἐφ' ἐτέροις αὐτῷ πρότερον τόδε τὸ ἄγος ἐξείργασται, οὐκ ἔχω σαφῶς ἀπισχυρίσασθαι· ὅτι δὲ Βαλεριανὸν τὸν Ῥωμαίων²⁷ ἐν τῷ τότε βασιλεὺς προσπολεμήσαντά οἱ καὶ εἰτα νενικημένον, ὁ δὲ, ζωγρεῖα ἐλὼν, τόνδε τὸν τρόπον ἐτιμωρήσατο, πολλὴ μαρτυροῦσα ἡ ἱστορία. Καὶ τάχα οἱ πρώτιστοι τῶν μετὰ τὴν Παρθυσίων κατάλυσιν τῆς βασιλείας τῆς Περσικῆς²⁸ ἐπιλαβομένων, Ἀρταξέρξης²⁹, φημί, καὶ Σαπώρης, μισρὸς γὰρ ἦσθην ἄμφοι καὶ ἀδικιωτάτω, εἴγε ὁ μὲν τὸν οἰκείον δεσπότην ἀπεκτονῶς, τυραννικὴν τε καὶ βίαιαν³⁰ τὴν ἀρχὴν κατεστήσατο· ἄτερος δὲ τιμωρίας ἤρξεν οὕτω δεινῆς καὶ μύσους ἀνοσιωτάτου.

D [P. 134] xδ. Ἐπεὶ δὲ μοι ὁ λόγος, διὰ τῶν ἀεὶ παρεμπιπτόντων φερόμενος, πάλιν ἐς Ἀρταξέρην ἀφίκετο, καιρὸς ἂν εἴη ἐκπληροῦν νῦν τὸ πρότερον ἐπηγγελμένον, καὶ τῶν ἐφεξῆς βασιλέων ἐπιμνησθῆναι. Οὗτος μὲν οὖν ἐξ ὧν τε ἔφην καὶ ὅπως καὶ ὅτινα

VARIE LECTIONES.

¹⁸ θεῶν R. ¹⁹ τερατεῖα R, τεράστια, vulg. et intpr. *miracula*. ²⁰ εἴγε R. ²¹ ὦν R et intpr. *quos inter*, ὦ vulg. ²² Dionys. l. 42, 43. Omissum esse ab Agathia versum qui hos excipit: Γυμνώσας δια γυῖα λιπορρίνοιο νομήος, non credo. ²³ Δέρμ' Lugd. παρῳήρησε Nonn., ἐπῳήρησε R, ἀπηώρησε vulg. ²⁴ Pro τοῦτο R τοῖς γε, et in mg. τότε γε. ²⁵ θεολογία R. quod prætulī, μυθολογία vulg. et intpr. *figmenta*. Σαπώρης R ubique, Σαβώρης vulg. et intpr. *Sapores*. ²⁶ καὶ ante ὅθῃς vulg. ²⁷ Pro εἰ μὲν καὶ R καὶ εἰ μὲν. ²⁸ Ῥωμαίων (sic) R corr. pro Ῥωμαίων. ²⁹ τῆς Περσ. βασιλείας vulg. ³⁰ Ἀρταξέρξης R. βίαιαν R, βίαιον vulg. κατεκτήσατο R et intpr. sibi vindicavit. ³¹ καὶ ante ὅτινα add. ex conj. Class., quam confirmat intpr. quibus sit parentibus ortus, qua de causa quore modo cecidit sumpserit, ὅπολόν τινα τρόπον conj. Jos. Scaliger.

τροπον την κιδαριν ἀνεδήσατο, ἥδη μοι ἐξ τῶ ἀκριβὲς A
προαφήγηται. Ἐκεῖνο δὲ μόνον προσθεῖναι ἂν ἐπ' αὐ-
τῷ, ὡς ἔστιν ὑπερὸν ὁκτώ τε ²¹ καὶ τριάκοντα καὶ
πεντακοσίοις Ἀλεξάνδρου ²² τοῦ πάνυ τοῦ Μακεδό-
νος, τετάρτῳ δὲ ἔται τῆς θατέρου Ἀλεξάνδρου τοῦ ²³
Μαμαίας ἀρχῆς, τῆς τῶν Περσῶν βασιλείας ἐπιλα-
δομένην τῷ Ἀρταξέρῃ, καθ' ὃν πρότερον ²⁴ ἀπήγ-
γεται τρόπον, διήνυσται χρόνος ἐν αὐτῇ ἐνιαυτῶν
πεντεκαίδεκα, δυοῖν μηνῶν ἐνδεότοιον. Διαδέχεται δὲ
τὸ κράτος Σαπώρης ²⁵ ἐκεῖνος δὲ ἐναγίστατος, καὶ
διεδίωκε πρὸς τῷ ἐνὶ τριάκοντα τοὺς πάντας ἐνιαυτοὺς,
πλείστα ὅσα τοὺς Ῥωμαίους λυμηνόμενος ²⁶. Ἀπὲ
γὰρ τὸν βασιλέα σφῶν ἀνελθόν, καὶ οὐδὲν ὁτιοῦν κώ-
λυμα ἔσσεσθαι διανοοῦμενος, ὃ δὲ ἀνὰ τὸ πρόσω ἐχώ-
ρει, καὶ δὴ τὴν τε μέσσην τῶν ποταμῶν ἐδῆωσε χώ-
ραν, καὶ εἴτα τὴν ἐφεξῆς ἐχομένην, Κίλικας τε ἐληγ-
σατο καὶ Σύρους, καὶ μέχρι τῶν Καππαδοκῶν ἐλά-
σας, ἐξάισιον πλῆθος φόνων καταεργάσται ²⁷, ὡς καὶ
τὰ σηραγγώδη καὶ κολῆα χωρία τῶν ἐν τοῖς ὄρεσι
φραγμῶν τοῖς σώμασιν ἀναπληροῦν τῶν πεπτωκό-
των ἀνθρώπων, καὶ πρὸς ἰσότητά φέρειν τῶν λό-
φων τὰ διεστώτα καὶ ἐξανέχοντα, καὶ οὕτως καθ-
ιπεύειν ἐν αὐτοῖς, καὶ διαβαίνειν ὥσπερ ἐφ' ὀμα-
λοῦ τὰ ἀκρωτείας. Τοῦτον μὲν οὖν οἰκᾶδε αὖθις ἀφ-
ηγμένον, καὶ οὐ μετρίως χρησάμενον οἷς ἀσεδήσας
ἐτύγχανεν, ἀλλὰ ²⁸ πρὸς ἀλαζονείαν ἀρθένα πολλήν,
ἀπέπαυσεν οὐκ ἐς μακρὰν τοῦ φρουράματος Ὀδέν-
θος ²⁹ ὁ Παλμυρηνὸς, ἀνὴρ ἀφανής, μὲν τὰ πρῶτα
καὶ ἀγνωστός ³⁰, ταῖς δὲ Σαπώρου συμφοραῖς καὶ οἷς
ἔδρασεν ἐπ' αὐτῷ, μεγίστην ἀράμενος ὄξεν, καὶ
πολλοῖς τῶν ³¹ πάλαι συγγραφέων ἀξιαφῆγτος γε-
γεννημένος. Τεθνηκότος δὲ τοῦ Σαπώρου, Ὀρμισδά-
της ³² ὁ τοῦτο παῖς τῆν βασιλείαν παραλαμβάνει,
καὶ διεδίωκε ἐν αὐτῇ χρόνον ἐς ὃ τι ἐλάχιστον ἐνιαυ-
τὸν γὰρ ἓνα καὶ δέκα ἡμέρας τῆς τύχης ἀπάνωτο,
μηδὲν ὁτιοῦν δράσας ὁποῖον καὶ ἐς λόγου φέρεσθαι
μνημῆν, καθάπου καὶ ὁ μετ' ἐκείνου Οὐραράνης ³³,
τρισὶν ἔτεσι βασιλεύσας. Ὁ δὲ υἱὸς ὁ τοῦτο ὀμῶνυ-
μος μὲν ἦν τῷ γεγεννηκότι ³⁴, ἐπτακαίδεκα δὲ κατὰ
τὴν βασιλείαν μεμάνηκεν ἔτη. Ὁ δὲ τρίτος Οὐρα-
ράνης ἐς μῆνας μὲν τέσσαρας μόνους ἀπεγεύσατο
τῆς βασιλείας, Σεγάν δὲ σα ³⁵ ἐπεκλήθη, οὐκ ἀπει-
κὸς, οἶμαι, οὐδὲ αὐτομάτως, ἔθους ³⁶ τινὸς παλαιοῦ
μετασχὼν καὶ πατρίου. Οἱ γὰρ τῶν Περσῶν βασιλεῖς,
ἥνικα μέγιστον ἔθνος τῶν πλησιοχώρων καθέλειον D
προσπολεμήσαντες, καὶ τῆς ἐκείνων ἐπιλάβοιντο
χώρας, οὐκέτι μὲν ἀναιροῦσι τοὺς ἡττημένους, ἐς δὲ
φόρου ἀπαγωγὴν ἅπαντας ὑποτιθέντες, ἐφίπαιον ἐν-

bus ortus ²⁵⁹ fuerit, qui quoque modo cidarim si-
bi vindicavit, superius plene exposuimus. Illud ve-
ro solum addiderim, quod annis quingentis triginta
octo post magnum illum Alexandrum Macedonem,
quarta vero alterius illius Alexandri Mamæ F.
regni anno, cum Artaxares, quo dictum est modo,
Persarum regnum occupasset, quindecim in eo an-
nos peregit, duobus mensibus demptis. Huic in im-
perio successit execrabilis ille Saporēs, et super-
vixit annos in universum unum et triginta, et ingenti-
bus malis Romanos affecit. Interfecto enim ipso-
rum rege, nihil jam impedimento sibi fore ratus,
ulterius est progressus, et Mesopotamiorum regio-
nem vastavit, ac deinde eam, quæ huic erat proxima,
pervadens, Cilices et Syros est depopulatus, et
B in Cappadoces usque provecus, immanem stragem
edidit, adeo ut hiulca concavaque in septis mon-
tium loca cadaveribus cæsurum oppleret, et distan-
tias eminentiasque collium inter se cœquaret, at-
que ita super cadavera equitatum duceret, ²⁶⁰
montiumque juga, tanquam planitiem aliquam, trans-
iret. Hujus itaque domum reversi, neque moderate
utentis impie partis multaue superbia elati, non
multo post arrogantiam contudit Odenstus ille
Palmyrenus, vir obscurus quidem initio et ignotus,
e cladibus tamen Saporis illatis, rebusque in euni-
gestis summam consecutus gloriam, et a multis ve-
teribus historicis memorabilis est habitus. Mortuo
vero Sapore, Hormisdas, hujus filius, regnum ac-
cepit, cui exiguo admodum tempore supervixit. An-
num enim unum et dies decem fortuna usus est,
nulla re memoratu digna ab se gesta; quemadmo-
dum et eum seculum Vararanes, qui tribus annis
regnavit. Filius autem hujus, patri cognominis,
septemdecim annis regnum obtinuit. Tertius vero
Vararanes menes duntaxat quatuor imperium de-
gustavit; Segansaa autem cognominatus est, non
abs re, puto, neque temere, sed a veteri quadam
patriæque consuetudine id consecutus. Persarum
enim reges maxima aliqua et finitimis gente debel-
lata, eorumque ditione potiti, victos quidem nequa-
quam interficiunt, sed tributo, quod pendant, ipsis
imperato, et inhabitare et arare ²⁶¹ agros bello
captos permittunt, primoribus tantum gentis duci-
bus miserrime trucidatis, filiis vero suis principatus
appellationem tribuunt, memoriam, ut verisimile est,
causa, et magnificæ pro partis tropæis gloriationis.
Cum itaque etiam Segestanorum gens a Vararane

VARIE LECTIONES.

²¹ τε add. ex R. ²² Æra Alexandri, qua Christiani in Assyria sub illo nomine utuntur. incipit a. u. c. 443, 15. post regis Macedonis obitum annis: ejus annus 558 est quartus imperii Alexandri Severi. Agathias, nomine deceptus, eam ab Alexandro Macedone, sive mortuo sive regnum Asiæ adepti, supplicari sibi persuasit. ²³ τοῦ M. R. τῆς M. vulg. ²⁴ πρότερον add. ex R. ἀπὸ γγ. τρ. R. τῶτον ἀπ. vulg. ²⁵ Σαπώρης edd., Σαδόρης Lugd. ²⁶ λυμηνόμενος R, λυμηνάμενος vulg. ²⁷ καταεργάσται Lugd. mg. ²⁸ ἀλλὰ add. ex R et inpr. sed. ²⁹ ὁ δὲ Νάθος R. ³⁰ ἀγνωστός edd. Σαπώρου vulg. ³¹ τῶν R (Cl.), τοῖς vulg. ³² Ὀρμισδάτης S. ³³ Ὀρμισδάτης vulg., Μισδάτης Lugd. mg. inpr. Ormisdas. ³⁴ Οὐραράνης Par. et inpr. hic et infra. ³⁵ γεννηκότι R, γεγεννηκότι Sph. Par. ³⁶ Σεγάν δὲ σα ³⁷ correxi ex vestigiis depravate scripturæ in R. Σεγανδεδά, pro vulg. Σεγανσα δὲ, Seganesna inpr. ἀπεικὸς R, ἀπεικώτος vulg. ³⁸ ἔθους R et inpr. moris, ἔθνος vulg.

hujus patre subacta esset, merito utique ipsius filius Segansaa vocatus fuit, quod Græcorum lingua significat Segestanorum rex.

Ἐπειδὴ οὖν καὶ τὸ τῶν Σεγετανῶν ἔθνος Οὐαραράνη τῷ τοῦδε πατρὶ ἐδεδούλωτο, εἰκότως ἄρα ὁ παῖς Σεγανσαά ἑπὶ τὸν νόμον αὐτοῦ δύναται γὰρ τοῦτο

25. Hoc vero oculus extincto, Narses statim regnum annis septem, mensibus quinque tenuit; cui successit Hormisdas filius, hæres paterni non tantum regni, verum etiam æqualis in spatio temporis. Mirari enim merito quispiam possit, quod utrique et annorum et mensium, quibus regnarunt, numerus exactissime sit appensus. Post hos Sabor plurimo longissimoque tempore regno potitus est, quippe qui tot annis regnavit, quot et vixit. Matre enim adhuc ipsum utero gestante, regii generis successio vocabatur ad regnum quod ipsa esset paritura. Dubitatur vero masculum an femellam partu esset editura. Primores itaque regni præmia ac dona proposuerunt magis, ut de futuris prædicerent. Equam itaque gravidam in medium adducunt jam partui proximam, jusseruntque, 262 ut magi de hac prius vaticinarentur, quod futurum censebant. Ita enim paucis post diebus cognituros se credebant, quo illorum divinatio evaderet, atque hinc collecturos, similem eventum habitura etiam quæ de homine prædicerentur. Quid autem de equa habitura etiam quæ de homine prædicerentur. Quid autem de equa divinarint, nihil liquido possim affirmare, neque enim mihi certi quidquam ea de re est renuntiatum; ceterum illa singula evererunt, ut illi prædixerant. Cum itaque ex ea re ceteri scirent, magos vaticinandi artem optime callere, provocarunt rogarentque eos, ut etiam de muliere, quæ futura nosset explicarent. Qui cum responderent masculum prolem parituram, nihil ultra morati sunt, sed cidari utero imposita, embryum regem pronuntiarunt, nomineque insinuerunt setum recenter efformatum atque ita animatum, arbitror, ut intus paululum moveretur et subpalpitaret. Ita vero, quod natura obscurum incertumque erat, pro certo indubitatoque opinione expectationeque apprehendentes, non frustrati sunt tamen sua spe, sed et amplius, quam opinati erant, sunt consecuti. Nascitur enim non multo post Sabores cum regno, inque eo et adulescit et senescit, perducta ad annos usque septuaginta vita. Quarto autem et vicesimo regni sui anno, Nisibis urbs in Persarum potestatem 263 venit, Romanis quidem olim subdita, Joviano vero ipsorum rege eam tradente ac prodente. Cum enim Julianus, qui antea Romanorum rex erat, in interioribus Persici imperii locis repente periisset

Α οὐκ αἶν τε [P. 135] καὶ ἀρῶν τὴν δορυδωλον πλὴν ἀλλὰ τοὺς παρότερος τοῦ γένους ἡγεμόνας οὐκ ἐπὶ καταλύοντες, οἱ δὲ τοῖς σφετέροις παισὶ τὴν τῆς ἀρχῆς προσηγορίαν ἀπονέμουσι, μνήμης, ὡς εἰκεν, ἔκατι καὶ κόμπου τῆς ἐπὶ τῷ τροπαίῳ μεγαλαυχίας. Ἐπειδὴ οὖν καὶ τὸ τῶν Σεγετανῶν ἔθνος Οὐαραράνη τῷ τοῦδε πατρὶ ἐδεδούλωτο, εἰκότως ἄρα ὁ παῖς Σεγανσαά ἑπὶ τὸν νόμον αὐτοῦ δύναται γὰρ τοῦτο

τῇ Ἑλλήνων φωνῇ Σεγεσανῶν βασιλεὺς. κα'. Τοῦτου δὲ θάπτον διαφθερῆντος, Ναρσὴς εὐθὺς τὴν βασιλείαν ἐν αὐτοῖς μὲν ἐπὶ τὰ, μῆσι δὲ πάντα μετέλθε. Διαδέχεται δὲ τὴν ἀρχὴν Ὁρμισδάτης ὁ παῖς, καὶ κληρονομεῖ τοῦ πατρὸς οὐ μόνον τοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ χρόνου ἰσορροπίας, καὶ γὰρ θαυμάσιον ἂν τις, ὅτι δὴ ἑκατέρῃ ἔτεσι τε καὶ μῆσι τοῖς αὐτοῖς καὶ τῆς ἀρχῆς ἐπιμελεστοῦντα ἐμετρήθη. Ἀλλὰ Σαδῶρ μετὰ τοῦτους ἐπὶ πλείστον ὅσον καὶ μάλιστα χρόνον ἀπώνατο τῆς βασιλείας, τοσοῦτος ἔτεσι κρατήσας, ὁπόσους καὶ διεβίω. Ἐτι γὰρ αὐτὸν κουύσης τῆς μητρὸς, ἣ μὲν τοῦ βασιλείου γένους διαδοχὴ ἐκάλει πρὸς τὴν ἀρχὴν τὸ τεχνητόμενον. Ἦν δὲ τὰ τῶν ὀδίων ἀμφίβολα ἐς ὅποια γονὴν ἂν ἀποδαίνεν. Τοιγάρτοι ἀπαντες οἱ ἐν ταῖς ἀθλα προὔτιθεσαν καὶ γέρα τοῖς μάγοις ἐπὶ τῇ προαγορεύσει τῶν ἐσομένων καὶ τοῖνυν ἦγον ἐς μέσον κύουσιν ἱπποῦ, καὶ ὡς πλησιαστάτα προσελθοῦσαν τοῦ τόκου, ἐκέλευον τε αὐτοὺς ἐπ' αὐτῇ πρώτῃ μαντεύεσθαι, ἅπαντες ὄντο συνηνεχθῆναι. Οὕτω γὰρ ὁλίγαι ὑστερον ἡμέραις γινώσκειν ἡγούοντο τὴν πρόρρησιν ἐς ὃ τι χωρήσει, ταύτῃ τε εἰκάσειν παρρησιαίως ἐκθέσειν καὶ ὁπόσα σφίσι ἐπὶ τῇ ἀνθρώπων προαγορευομένη. Ἀ μὲν οὖν αὐτοῖς ἐπὶ τῇ ἱππῳ μεμάνευται, οὐκ ἔχω σαφῶς ἀποφράσθαι· οὐ γὰρ μοι τὸ ἀκριβὲς τοῦτου γε πέρι ἀπὸ γῆρας· πλὴν ἄλλ' οὕτω ἔκαστα προὔβη, ὅπως ἐκείνοις ἐτύγγανεν εἰρημένα. Γινόντες δὲ ἐνθὺν οἱ ἄλλοι, ὡς ἄγαν τοῖς μάγοις διηκρίβωτο τὰ τῆς τέχνης, προὔτρεπον καὶ ἐπὶ τῷ γυνίῳ, ἅττα ἴσασθαι γνοῖεν, διεξίεναι. Τῶν δὲ φησάντων ἀρεβνα παῖδα χερσὶν αὐτῶν, οὐκ ἔτι ἐμείλλαν, ἀλλὰ τῇ γαστρὶ περιθέντες τὴν κίβριν, ἀνείπον βασιλεῖα τὸ ἐμβρυον ὀνόματι τε ἀπέκριναν τὸ ἀρτί ἐκτυπωθὲν καὶ διαργανωμένον, ἐς ὅσον, ὅμαι, διέττειν ἐνδον ἡρέμα καὶ ὑποπάλῃσθαι. Οὕτω δὲ τὸ ἀφανὲς τῇ φύσει καὶ ἀδελόν ἐς τὸ βέβαιον τε καὶ ἀνωμολογημένον τῇ δοκίμῃ μεταλαβόντες, ὁμοῦ οὐ διήμαρτον τῆς ἐλπίδος, ἀλλὰ καὶ λίαν ἔτυχον τοῦ σκοποῦ, πολλῶν πλείον τῶν δοκηθέντων. Τίχεται γὰρ οὐκ ἐς μακρὰν ὁ Σαδῶρ σὺν τῇ βασιλείᾳ, ἐννέα μὲν ἐτὶ καὶ ἑγνηράσκει, εἰς ἐβδομήκοντα αὐτῷ ἔτη διανυσθέντος τοῦ βίου. Κατὰ δὲ τὸν τέταρτον τε καὶ εἰκοστὸν τῆς τοῦδε ἀρχῆς ἐνιαυτὸν Νίσισις ἡ πόλις ὑπὸ Πέρσας γιγνέται, Ῥωμαίων μὲν πάλαι οὐσα κατῆκος, Ἰοβιανῶν δὲ τοῦ σφῶν βασιλεὺς περὶ δόντος καὶ προεμένου. Ἐν αὐτοῖς γὰρ δῆπου τοῖς ἐνδοτέρῳ χωρίοις [P. 136] τῆς Περσικῆς ἐπικρατείας Ἰουλιανοῦ τοῦ

VARIE LECTIONES.

ἡ Σεγετανῶν R, Σεγετανῶν vulg., Seganorum intpr. ἡ Σεγανσαά (sic) R. ἡ τοῦτο om. R. ἡ Mis-das intpr. ἡ Σαδῶρ: ita uterque cod. et intpr. Sic infra Artazerxes semel Artaxir (Ardeschir) vocatur Apparet Agathiam variandis nominum formis delectari: positus modo his, quæ apud Persas in usu essent, modo illis, quas Græcorum consuetudo deflexisset. ἡ διηκρίβωτο R, διηκρίβωται vulg. ἡ προὔτρεπον R et intpr. præmiserunt. ἡ Σαδῶρ R h. l. et infra, Σαδῶρ vulg. et intpr. Sabores. ἡ ἔτη om. R.

πρότερον Ῥωμαίων αυτοκράτορος ἀδρόν διαφθαρέν-
τος, αὐτὸς ἀναγορεύεται ὑπὸ τε τῶν στρατηγῶν καὶ
τῶν στρατευμάτων. καὶ τοῦ ἄλλου ὁμίλου. Ἄτε δὲ
τῆς ἀρχῆς αὐτῷ ἄρτι καθισταμένης, καὶ τῶν πρα-
γμάτων, ὥσπερ εἰκός, ταραττομένων, καὶ ταῦτα ἐν
μέσῃ τῇ πολέμῳ, οὐχ οἷός τε ἦν τὰ παρόντα ἐν τῷ
δεόντι σχολαίτερον διαθεῖναι. Τοιγάρτοι ἀπαλλαξείων
τῆς ἐν ὁδῷ καὶ δυσμενέῃ χώρᾳ διαίτης, καὶ μόνης
τυχεῖν τῆς ἐς τὰ οἰκία ἐπανόδου θάττον ἔλμενος,
ξυνηθῆκας τίθεται ἀγενεῖς καὶ ἀσχήμονας, καὶ ὅποιας
μέχρι καὶ νῦν τῇ Ῥωμαίων λυμαίνεσθαι πολιτείᾳ,
περιτέλλων ἐς τὰ ὀπίσω καινοῖς ὁρίοις, καὶ ὑπο-
τεμνόμενος τῆς οἰκίας ἀρχῆς τὸ παραιτέρω ἐκβαί-
νον. Τὰ μὲν οὖν κατ' ἐκείνου τοῦ καιροῦ ξυνεγεγυῖντα
πολλοῖς ἦδη τῶν προτέρων συγγραφῶν ἱστορήται·
ἐμοὶ δὲ οὐ περὶ ταῦτα ἐνδιατρίβειν σχολή, ἀλλὰ τοῦ Β

πρότερου λόγου ἐκτείνω.
κς'. Μετὰ γὰρ Σαδῶρην Ἀρταξέρῃ ἀδελφὸς ὢν αὐ-
τῷ, καὶ μετασχὼν τῆς βασιλείας, τεττάρων ἐτῶν
χρόνον κατ' αὐτὴν ἀπέβη. Ὁ δὲ υἱὸς δ' αὐτοῦ, Σα-
δῶρ δὲ καὶ αὐτὸς ἐπεκρίθητο, ἐν ἔτεσι πέντε τὸ οἰ-
κεῖον ἡριθμήσας κράτος· ἐν διπλάσιοι δὲ τούτων καὶ
πρὸς γε ἐνὶ ἑτέρῳ ἐν αὐτῷ Οὐαραράνης ὁ παῖς, ὃς
δὴ καὶ Κερμασαά ⁴⁰ ὀνομάζετο. Τῶν δὲ τοιούτων
ἐπικλήσεων ἡ αἰτία ἦδη μοι εἴρηται. Καὶ γὰρ Κερμά
ἐθνους ⁴¹ τυχὼν ἢ χώρας ὑπῆρχεν ἐπωνύμια. Ταύτης
δὲ τῷ πατρὶ τοῦ Οὐαραράνου ⁴² δεδουλωμένης, εἰκό-
τως ὁ παῖς τὴν ἐπωνυμίαν ἐκτῆσάτο, καθάπου πρότε-
ρον καὶ παρὰ Ῥωμαίοις ὁ μὲν Ἀφρικανὸς τυχὼν, ὁ
δὲ Γερμανικὸς, ὁ δὲ ἑσθ' ἄλλου τοῦ γένους νενικημένου
ἐπεκλήθη. Ἐπὶ τούτοις Ἰσδιγέρδης ὁ Σαδῶρον τὴν
Περσικὴν ἡγεμονίαν παραλαμβάνει, ὁ πολὺς παρὰ
Ῥωμαίοις καὶ περιλάητος. Φασὶ γὰρ Ἀρκαδίον τὸν
βασιλεῖα πρὸς τῷ θανάτῳ γεγεννημένον, καὶ τὰ μετ'
αὐτὸν ⁴³, ὥσπερ τοῖς ἀνθρώποις νενόμισται, διατά-
ττοντα, τοῦτον δὴ φύλακι χρῆσασθαι, καὶ κηδεμόνι
ἐπὶ τε τῷ παιδί Θεοδοσίῳ καὶ πάσῃ τῇ Ῥωμαϊκῇ
καταστάσει. Ἄδειται γὰρ οὗτος ὁ λόγος ἐπιπλεῖστον
ἐν ἡμῖν ἐκ παλαιῶν τῇ μνήμῃ παραδοθείς τοῖς ἐφ-
εξῆς καὶ μέχρι νῦν παρὰ τι τοῖς λογίοις ⁴⁴ καὶ τῷ
ῥήμῳ περιηγόμενος· γραφῇ δὲ τινι καὶ λόγος ἱστο-
ρικοῖς οὐκ οἶδα εὐρὺν τοῦτο φερόμενον, οὐδὲ παρ'
οἱ· τυχὼν τὰ τῆς Ἀρκαδίου τελευτῆς ἀπεμνημόνευ-
ται ⁴⁵, ὅτι μὴ μόνον ἐν τοῖς Προκοπίῳ τῷ ῥήτορι
συγγεγραμμένοις. Καὶ οὐδὲν, οἶμαι, θαυμαστὸν, D
ἐκείνων μὲν ὡς πλεῖστα μεμαθηκότα, καὶ πᾶσαν, ὡς
εἰπεῖν, ἱστορίαν ἀναλεξάμενον, καὶ τῆνδε παραλαβὴν
τὴν ἀφήγησιν ἐτέρῳ πρότερον ἐκπεπονημένην, ἐμὲ
δὲ αὐτὴν μηδαμῶς ἐτι ἐλπεῖν ⁴⁶ ἐλάχιστα εἰδότα, εἴγε
ἄρα δὴ καὶ ἐλάχιστα. Ἄλλ' ἐκείνου καὶ μάλα θαύμα-
τος· δέξιον εἶναι ἡγοῦμαι, ὅτι διεξῶν τὰ περὶ τοῦ-
των ⁴⁷, οὐχ ἀπλῶς οὕτω τὰ ἐγνωσμένα διεξίστιν,

A ipse a praefectis et exercitu reliquaque turba rex
declaratur, qui utpote regno ipsi recentē delato
et rebus, uti verisimile est, perturbatis, et quidem
in media hostili regione, praesentem rerum statum
non satis componere poterat. Quocirca pertaesus vi-
tae in extera hostilique regione, reditusque in sua
quam citissime compos fieri cupiens, ignominiosas
turpesque cum hoste pactiones init, quasque in
hunc etiam diem Romana respublica magno suo
malo persentiscit. Novis enim terminis imperium
coarctavit, multumque de veteri amplitudine deci-
dit. Jam vero quae per id tempus acciderunt, multi
ex veteribus historicis memoriae prodiderunt; mi-
hi vero otium non est iis repetendis immorandi;
cui quae coeperam sunt persequenda.

26. Post Saborem itaque Artaxer ipsius frater
potitus imperio, cum annos quatuor regnasset, mori-
ritur. Filius autem hujus, Sabor vero etiam is vo-
cabatur, quinque annis imperium obtinuit; duplo
vero temporis spatio et uno insuper anno Vararanes
hujus filius, 264 qui et Cermasaa dictus fuit. Il-
lusmodi vero appellationum causam supra retuli.
Cerma enim gentis for-an alicujus aut regionis est
nomen, qua a patre Vararane subacta, filius verisi-
militer eam appellationem est consecutus; quemad-
modum etiam olim apud Romanos hic quidem Afri-
canus, ille Germanicus, alius vero ex alia grate devi-
cta est dictus. Post hos Isidigerdes Saboris F. Persi-
cum imperium accepit, cujus frequens et celebris est
apud Romanos memoria. Aiunt enim Arcadium regem
jam moribundum, et humano more de rebus post obi-
tum suis disponentem, hunc custodem et curatorem
filii sui Theodosii instituisse totiusque Romani
imperii status. Hic enim sermo ab antiquo veluti
per manus posteritati traditus, plurimum etiam
hodie apud nos invaluit, et apud doctos pariter et
vulgus hominum circumfertur; scripto vero aliquo
aut historicorum libris id proditum non reperio,
ne in iis quidem, qui de Arcadii morte scripserunt,
uno tantum Procopio rhetore excepto. Neque sane
meo iudicio mirum est, ad multisecii hujus viri, qui-
que universam, ut uno verbo dicam, historiam de-
cerpsit, notitiam hanc etiam narrationem ab alio
olim conscriptam pervenisse; ad 265 meam vero
nequaquam, qui nonnisi exiguum, utinam modo exi-
guam harum rerum scientiam habeam! Sed illud, et
quidem vehementer, admiratione dignum censeo,
quod cum narrationem de Arcadio instituit, non sim-
pliciter ita quae ab eo statuta fuerunt narrat, sed lau-
dat ipsum magnificisque verbis effert, tanquam opti-

VARIAE LECTIONES.

⁴⁰ δὴ R. ⁴¹ τῷ add. ex R. ⁴² μόνης R, μόλις vulg. ⁴³ ἀγενεῖς et ⁴⁴ τῇ τῶν P. Par. ⁴⁵ Artaxerxes
intrp. ⁴⁶ Iterum omnes Sabor exhibent. δὲ post Σαδῶρ om. R. ⁴⁷ τούτων R, τούτου vulg. ⁴⁸ Cermasat
intrp. Verum est Κερμασαά: cf. Mirkhondium apud Saecyū, *Mém. sur les antiquités de Perse*, p. 320.
⁴⁹ Debebat esse Κερμά. ⁵⁰ τοῦ Ἀραράνου Lugd. et ed. pr., Οὐραρ. Par. ⁵¹ ἐπ' αὐτὸν R, intrp.
quum — sua dispoheret. ⁵² λογισμοῖς (sic) R. ⁵³ ἀπομνημονεύεται R. ⁵⁴ Pro ἐλπεῖν conf. Cl. εὐρεῖν.
⁵⁵ τούτων R et Lugd., τούτων edd.

meo consilio usum. Ait enim ipsum aliis in rebus non admodum solere esse industrium, hac vero sola in re et sapientem et prudentissimum declaratum. Mihi vero videtur is, qui hoc admiratur, non ex primo consilii impetu, sed ex eventu de ejus rectitudine judicare. Quo pacto enim prudenter recteque factum dici possit, homini extero et barbaro, et regi gentis infestissimæ, neque satis noto, an fidem ac justitiam coleret, quique præterea erroneæ esset de Deo diversæque opinionis, quæ habebat charissima tradere? Si vero nihil omnino in infantem sibi creditum deliquit, sed hujus imperium sartum lectum a curatore firmissime est conservatum, et quidem, cum adhuc ille lacteret: illius potius probitas est laudanda, quam Arcadii factum. Hisce igitur de causis, prout quisque mente ac judicio pollet, ita judicet. Isdigerdes vero cum unum et viginti annos regnasset, nullum unquam adversus Romanos bellum suscepit, neque ulla eos affecit molestia, sed mansit perpetuo benevolus **266** et pacificus, sive ita casu acciderit, sive revera etiam respectu pueri, et communium curationis pupillaris legum.

27. Illo vero mortuo, Vararanes filius cum præcesit imperio, expeditionem quidem in Romanos fecit, sed cum illum præfecti, qui in sinibus erant, amice placideque suscepissent, ipse statim recessit, et ad sua se recipit, neque bello finitimis, neque præterea damno ullo agris eorum illato. Cumque annos viginti regnasset, Isdigerdi alteri suo filio regnum tradit; qui cum eo annis septemdecim et mensibus circiter quatuor esset potius: Perozes post illum rex declaratur, vir temerarie audax et bellorum cupidus, et magnificentiam semper præ se ferebat, solidis autem tutisque consiliis non admodum utebatur; sed plus in eo erat audaciæ quam consilii. Perit itaque in expeditione adversus Nephtalitis non tam, arbitror, robore hostium quam sua temeritate. Cum enim oporteret ipsum tuto per hostilem regionem procedere, occultas insidias prævidentem et præcaventem, horum cura neglecta confestim in insidias incidit; inque scrobes **267** et fossas, quæ ad longissimum in campo tractum ad fallendum erant confectæ, atque ibi cum exercitu interit quarto et vicesimo regni sui anno, vitamque finivit inglorius, utpote ab Hunnis debellatus. Hunnica enim gens Nephtalitæ. Balas autem hujus frater ad regnum evectus, nihil memoratu dignum bellorum aut præliorum causa gessit; non solum quia placidis esset moribus et mitis, et ad irru-

A ἄλλ' ἐπαινεῖ τὸν Ἀρκάδιον καὶ [P. 135] ἀποσεμνύνει, ὡς ἀρίστη χρησάμενον εὐβουλία. Θεοὶ γὰρ αὐτὸν οὐ λίαν ἀγχίνουν εἶναι τὰ ἄλλα πεφυκότα, ἐν τούτῳ δὲ μόνῳ φρενήρη τε καὶ προμηθέστατον ἀποδεικνύχθαι. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ οὗτοῦ ἀγάμενος οὐ τῇ πρώτῃ ἑρμῇ τοῦ βουλευµατος τὸ εὐλογον κρίνειν, ἀλλὰ τῷ ὕστερον ἀποδεσθῆναι. Ἐπεὶ πῶς ἂν εἶχεν καλῶς ἀνδρὶ ὀνειψὶ καὶ βαρβάρῳ, καὶ γένους ἄρχοντι πολέµιωτάτου, καὶ ὅπως αὐτῷ μετὴν πίστεώς τε καὶ δικαιοσύνης ἡγήσασθαι, καὶ πρὸς γε τὰ ἐς θεὸν πεπλανηµένῳ καὶ ἄλλογνώµονι, τὰ φίλτατα παραδοῦναι; Εἰ δὲ μὴδὲν ἐπιτὺν ἐπὶ τῷ βρέφει ἡµάρτηται, µεµνήκεν ἡ τούτου βασιλεία βεβαίωτατα πρὸς τοῦ κηδεµόνος φυλαττοµένη, καὶ ταῦτα εἶ τι ὑπὸ µαζῶ τιθηνοµένου, ἔκεινον ἂν µᾶλλον ἐπαινετέον τῆς εὐγνωμοσύνης, ἢ Ἀρκάδιον τοῦ ἡγευρήµατος. Τούτων µὲν οὖν ἐνεκεν, ὁππῇ ἕκαστος γνώµης τε καὶ ἀκριβείας ἔχει, ὧδε κρίνεται. Ὁ δὲ Ἰσδιγέρδης εἰκοσι πρὸς τῷ ἐνὶ βασιλεύσας ἐνιαυτοῦς, οὐδένα πώποτε κατὰ Ῥωµαίων ἤρατο πόλεμον, οὐδὲ ἄλλο τι κατ' αὐτῶν ἀχαρὶ ἔδρασεν· ἀλλὰ µεµνήκεν ἰσοῦς ⁷¹ εὖνους τε ὧν καὶ εἰρηναίος, εἴτε οὕτω συμβάν, εἴτε καὶ ὡς ἀληθῶς φεῖδοι τοῦ παιδός, καὶ τῶν κοινῶν τῆς κηδεµονίας ⁷² νοµίµων.

κτ'. Ἐκεῖνον δὲ τιθηνός, Οὐζαράνης ὁ υἱὸς προστάς τῆς ἀρχῆς, εἰσδολὴν µὲν κατὰ Ῥωµαίων πεποιήται· φίλους δὲ αὐτὸν καὶ ὑφειµένους τῶν ἐν τοῖς ὁρίοις ⁷³ ἰδρυµένων στρατηγῶν προσδεξαµένων, ὁ δὲ ὅστων ἀπηλλάγη, καὶ εἰς τὴν ὑπῆκοον ἐπανῆκεν, οὕτε προσπολεµήσας ⁷⁴ τοῖς πέλας, οὕτε ἄλλως τὴν χώραν σινάµενος. Εἰκοσι δὲ κρατήσας ἐνιαυτοῦς, παραδίδουσι τὴν βασιλείαν Ἰσδιγέρδῃ θατέρῳ τῷ οἰκίῳ παιδί, ᾧ δὴ χρόνος ἐν τῇ βασιλείᾳ διηνύσθη ἑτῶν ἑπτακαίδεκα, καὶ μηνῶν δῆπου τεττάρων. Περὶ τῆς δὲ μετ' ἐκεῖνον ἀναδείκνυται βασιλεὺς, ἀνὴρ τολµητίας µὲν ἄγαν καὶ φιλοπόλεμος, καὶ πρὸς τὸ μεγαλουργὸν τῆς γνώµης ἀεὶ τετραµένος· λογισµῷ δὲ σεβερῷ καὶ βεδνχότῃ οὐ µεῖλα ἐχρήτο· ἀλλὰ πλεόν τῃ αὐτῷ τοῦ βουλευοµένου ⁷⁵ τὸ θρασυῖον. Ἀπόλλυται δὲ οὖν, κατὰ τῶν Νεφθαλιτῶν ἐπιστρατεύσας, οὐ τοσοῦτον, οἶμαι, τῇ βώµῃ τῶν δυσµενῶν ὅποσον τῇ οἰκῳθεν ἀκοσµία· δέον γὰρ αὐτὸν σὺν τῷ ἀσφαλεῖ κατὰ τὴν πολεµίαν πορεύεσθαι, τὰς ἀδύλους ἐπιβουλὰς προῖασκοποῦντα καὶ φυλαττόµενον, ὁ δὲ λήληθεν ἑαυτὸν ἐνέδραις ἀθρόον ⁷⁶ περιπεσὼν καὶ βίβροις καὶ διώρουσιν, ἐπὶ µήκιστον τοῦ πεδίου πρὸς τὸ ἀπατηλὸν µεµηχανηµέναις, αὐτοῦ τε σὺν τῇ στρατιᾷ διεφθάρη τετάρτῳ καὶ εἰκοστῷ τῆς βασιλείας ἐνιαυτῷ, καὶ καταλύει τὸν βίον ἀκλεῶς, ἅτε δὴ ὑπὸ τῶν Οὐννῶν κατεστρατηγῆµένος· Οὐννικὸν γὰρ γένος οἱ Νεφθαλιταί. Βά-

VARIAE LECTIONES.

⁷¹ πρὸς γε τὰ ἐς θεὸν πεπλανηµένῳ καὶ om. R, intrp. non legebat verba τὰ ἐς θεὸν. ⁷² αἰ R. ⁷³ Προκηδεµονίας R. παιδοποιίας (scil. adoptionis), intrp. communibusve liberis procreandis et legibus. ⁷⁴ ὁρίοις R, ὅροις vulg. ⁷⁵ προπολεµήσας R et Lugd., sed hic in mg. ἴσ. προσπολεµήσας. ⁷⁶ βουλευοµένου R, Lugd. mg. et intrp., βουλοµένου vulg. ⁷⁷ ἀθρόως R.

λας ⁷⁸ δὲ ὁ τούτου ἀδελφὸς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀναβὰς, οὐδέν τι φαίνεται ἀξιοφύητον δράσας πολέμων ἕνεκα καὶ παρατάξων, οὐ μόνον τῷ πρῶς εἶναι τοὺς τρόπους καὶ ἥπιος, καὶ πρὸς ὀρμὰς ἀλόγους καὶ δυσμενείας οὐ μάλα διανιστάμενος, ἀλλ' ὅτι καὶ βραχὺν ἐπέβη χρόνον· τέτταρα γὰρ αὐτῷ μόνον ἔτη κατὰ τὴν βασιλείαν διέδραμεν. Ἐπὶ τούτῳ δὲ Καβάδης ⁷⁹ ὁ Περσέου, τῶν Περσικῶν πραγμάτων κρατήσας, πολλοὺς μὲν κατὰ Ῥωμαίων πολέμους διήνεγκε, πολλὰ δὲ κατὰ Βαρβάρων τῶν προσοικούντων ἔστησε τρώπαια, καὶ χρόνον οὐδένα παρήκει ταρχαίς τε καὶ κινδύνους ἐγκαλινδοῦμενος. Ἦν δὲ ἄρα καὶ πρὸς τὸ ὑπῆρχον ἀπηγῆς τε καὶ δυστιθάσσευτος, καὶ οἷος ἀνακινεῖν τὰ καθεστῶτα, ἔς τε τὴν πολιτικὴν διαίταν καινουργεῖν, καὶ παρατρέπειν τὰ πάλαι ⁸⁰ συνειθισμένα. Λέγεται δὲ ὡς καὶ νόμον ἔθετο, κοινὰ τοῖς ἀνδράσι προκεῖσθαι τὰ γύναια, οὐ κατὰ τὸν Σωκράτους, οἶμαι, καὶ Πλάτωνος λόγον, καὶ τὴν ἐν τῷ λόγῳ κεκρυμμένην ὠφέλειαν, ἀλλ' ὥστε τῷ προστυχόντι ἐξεῖναι πρὸς ἣν ἂν ἐθέλοι χωρεῖν καὶ τῆς εὐνῆς μεταλαγχάνειν, εἰ καὶ ἐτέρῳ τῷ συνοικοῦσα καὶ ἀποχεκριμένη ἐτύγχανε.

κη'. Καὶ τοίνυν θαμὰ τοῦτο ἐνὸς μὲν ἐξημαρτάνετο, χαλεπαίνοντων περιφανῶς τῶν δυνατῶν, καὶ οὐκ ἀνεκτὸν ἡγουμένων τὴν ἀτιμίαν. Ἄλλ' οὗτος γὰρ αὐτῷ ὁ θεομῆς ⁸¹ ἐπιδουλῆς τε καὶ καταλύσεως αἰσιώτατος· ⁸² γέγονε. Τοιγάρτοι συμφραζάμενοι ἅπαντες καὶ διαναστάτες, καθαιρούσι γε ⁸³ αὐτὸν τῆς ἀρχῆς τῷ ἑνδεκάτῳ ταύτης ἡνιαυτῷ, καὶ εἰς τὸ τῆς Αἰθῆς ἐμβάλλουσι φρούριον. Τὸ δὲ τῆς βασιλείας κρᾶτος μεταγυνοῦσιν ἐπὶ Ζαμάσπην ⁸⁴, Περσέου καὶ αὐτὸν παῖδα γεγεννημένον, καὶ ἄλλως πραότηρός τε καὶ δικαιοσύνης ἄριστα ἔχειν δοκοῦντα. Οὕτω τε φροντο καλῶς αὐτοῖς ἅπαντα κατεργάσθαι, ὡς ἔβην τοιοῦτον ἐν εὐχαλίᾳ τε καὶ βραδείᾳ πολιτεῖσθαι καὶ βιοτεῖσθαι. Ἄλλ' ὁ Καβάδης ὥς ἐς μακρὰν ἀποδράσας, εἴτε τῆς γαμετῆς αὐτῷ συλλαβομένης τοῦ δόλου, ὡς Προκόπιός φησι, καὶ τὸν ὑπὲρ ἑκείνου θάνατον ὑπαθεῖν ἐλπομένης, εἴτε καὶ ἄλλῳ τρόπῳ χρησάμενος ⁸⁵, ἀποδράσας δὲ οὐν ὁμοῦ, καὶ ὑπεκβὰς εἰς δεσμοτηρίου, ὤχετο παρὰ τοὺς Νεφθαλίτας, καὶ ῥίσκεται εἰς ἑκείνων βασιλείας ἱκέτης. Ὁ δὲ τὰς ἀτάκτους τροπὰς ⁸⁶ τῆς τύχης διανοησάμενος, προσιέει γε αὐτὸν ⁸⁷ μάλα εὐμενῶς, καὶ διετέλει παρηγορῶν καὶ παραιρούμενος τῆς γνώμης τὸ ἀνιώνμενον, τὰ μὲν πρῶτα θεωπεῖα τε ἀγαθῇ καὶ παρανέσει πρὸς τὰ ἀμείνονα τὸ φρονεῖν ἀναβρῶνυσσι, καὶ πρὸς γε ⁸⁸ τραπέζῃ βασιλεῖ καὶ φιλοτησίᾳ θαμὰ προτεινομένη, καὶ ἐφεστρίσι τιμαῖς, καὶ τούτοις δὴ ἅπασιν τοῖς εἰς φιλοξενίαν προχειροτάτοις· ὀλίγῳ δὲ ὕστερον καὶ τὴν θυγατέρα κατεγγυᾷ πρὸς γάμον τῷ ἑνῷ, καὶ στρατιάν αὐτῷ πρὸς τὴν κάθοδον ἀποχωρῶσαν πρᾶ-

ptiones violentas faciendas hostilitatesque exercendas non admodum promptus, sed etiam quod ad exiguum tempus supervixerit. Quatuor enim duntaxat anni ei in regno sunt decursi. Post hunc etiam Cavades, Perosi F., Persico imperio potitus, multa quidem adversus Romanos bella gessit, multa etiam a finitimis Barbaris tropaea retulit, neque ullum tempus præternisit, quo non esset turbis periculisque involutus: erat vero etiam in subditos sævus et intractabilis, aptusque ad ea, quæ bene constituta erant, turbandum, et ad civile vivendi genus innovandum veteresque consuetudines subvertendas. Dicitur vero etiam hic legem tulisse, qua feminae viris communes prostituerentur, non ex Socratis, arbitror, et Platonis instituto, aut utilitatis in ea reconditæ respectu, sed ut cuivis liceret, cum qua liberet rem habere, etiamsi alteri alicui nuptia esset, eique addicta conviveret.

268 28. Frequenter itaque hac in parte permittente lege precabatur, satrapis aperte indignantibus, neque tolerandum esse dedecus censentibus. Sed ea lex ipsi et insidiarum et submotionis ab imperio causa fuit. Conspiratione enim facta omnibusque insurgentibus, imperio eum abdicant, undecimo, ex quo regnaret, anno, et in Leithos castellum conjiciunt; regui vero potestatem in Zamasphem transferunt, qui et ipse Perosi filius erat, et alioqui lenitatis et justitiæ nomine optime audiebat. Atque ita putabant omnia sibi recte curata; sperantes se deinceps placide quieteque victuros. Cavades vero non multo post e custodia elapsus, sive uxore ad fraudem opitulante, ut Procopius scribit, et mortem etiam pro illo subire cupiente, sive alio quopiam modo usus, aufugit tamen, et e carcere evasit, atque ad Nephthalias se recepit, eorumque regi supplex est factus: qui cum varias incertaque fortunæ mutationes ac vicissitudines cum animo suo perpenderet, perhumaniter eum exceptit, neque desinebat eum solari, animique aegritudinem sublevare; primum quidem blanditiis verborum commodaque exhortatione ad meliora ipsius mentem corroborans, 269 ac præterea laeta mensa amicaque propinatione frequenter excipiens, vestibus etiam pretiosis donans, omniaque hospitalitatis munia explens; paulo vero post etiam filiam hospiti nuptui despondet, datoque ei valido satis exercitu ad sua remisit, cum eorum, qui obstituri essent, clade pristinum suum regnum recuperatu-

VARIAE LECTIONES.

⁷⁸ Βάλας Lurd. in mg., in ordine autem Ὀβάλας, Οὐάλας R, Valens intrp. Incorruptum nomen Persicum est Palasch. Hunc Procopius, qui de horum regum successione parum comperta congessit, paulo rectius Blasin vocat, sed in eo errat, quod in locum Cabadis subiectum esse tradit. ⁷⁹ δὲ Καδ. R, δὲ καὶ K. vulg. ⁸⁰ πάλαι om. R. ⁸¹ αὐτ. ὁ θεσμ. R, ὁ θ. α. vulg. ⁸² αἰσιώτατος R et intrp. præcipua causa, αἴτιος vulg. Συμφραζάμενοι R, συμφρασάμενοι conj. Cl. ⁸³ γὰρ pro γε R. ⁸⁴ Recte Ζαμάσπην est: Djamasp Persarum, Ζαμβάσπην R, sed infra Ζαμάσπης, Zambazes intrp. ⁸⁵ τρόπῳ χρ. R, χρ. τρ. vulg. ⁸⁶ ῥοπάς Par. ⁸⁷ ἐαυτὸν R. ⁸⁸ πρὸς τὴν R.

rum. Cum autem frequenter soleant hominibus res contrariis plane, quam animo destinarant, eventibus confundi, tale quid etiam tum usuvenit, variisque in utramque partem momentis, diversisque in contrarium mutationibus Cavadae vita fuit librata, idque brevi satis temporis spatio. Nam ex rege antea reus factus et captivus; ubi vero e carcere evasit, fugitivus et supplex; ex supplice autem et peregrino gener regis eique intimus; moxque ad sua reversus, Imperium citra labores aut pericula recepit, perinde ac si nunquam eo exutus fuisset, vacans adhuc et quodam modo se opperiens. Zamasphes enim sua sponte regio solio excessit, regnumque relinquere potius censuit, quatuor annis eo gavisus, et renuntiare fastui ambitionique maluit, privatam vitam cum securitate conjunctam præferens, atque ita necessitatem rectitudine consilii anteverit. **270** Cavades vero multo quam antea potentior factus, alios triginta annos ultra undecim priores monarchicum imperium obtinuit, ut unum et quadraginta annos cum regia potestate vixerit.

τῆς μοναρχικῆς δυναστείας ἐχόμενος πρὸς τοὺς ἑνδεκα τοὺς συμπαγτας καθιστάται ὁπόσους ἐν αὐτῇ ἐπεβίω.

29. Quæ itaque eo antea et postmodum regnante acciderunt, veteres illi docti scriptores in modum historiarum accurate pertraxerunt. Quod autem a veteribus illis præteritum est, quodque dignum cognitu ac memoratu crediderim, non abs re fuerit adijcere. Mirari enim quispiam possit, quod per id tempus Romanis et Persis nonnulli similes sibi mutuo casus acciderint, tanquam sponte in utraque re publica contraria quadam revolutione fortunæ adversus imperatores ingruente. Paulo enim ante etiam Zeno ille Isaurus, Romanorum imperator, qui antea Tarasiscodiscus cognominabatur, insidiis ei per illum et Basiliscum et Cononem structis, coadjuvante præcipue Berine, imperio excidit ejectusque est, atque ægre in Isauriam salvus evasit, rediit tamen rursus in regiam, et Basilisco, qui non diutius quam duobus annis tyrannidem exercuerat, interfecto, regioque insigni ei adempto, rursus imperium recuperavit, omniaque moderatus est, non quidem multo tempore, regnans tamen e vita excessit. Haud secus et Nepos, Occidentis imperator, **271** similibus aut majoribus calamitatibus fuit immersus. Nam ab Oreste circumventus, fugit ex Italia, purpura exutus, quam nunquam recuperavit, sed inter privatos degens interlit. Adeo inopinatæ mutationes tum temporis potentissimis regibus acciderunt. Causas vero harum mutationum quaerant, qui abditarum rerum occulta principia investigare

Α δούς, ἔσταλιν αὐθις, τό τε ἀντιστατῶν καθελούντα, καὶ τὴν προτέραν εὐδαιμονίαν ἀνακτῆσθαι. Ἐπεὶ δὲ πεφύκασι πρὸς τὰ πάντα πολλάκι· συμφύρεσθαι τοῖς ἀνθρώποις [P. 139] αἱ τῶν δοκηθέντων ἐκβάσεις, τοῖνδ' ἐτι καὶ τότε ξυνέβη, καὶ πρὸς τὴν ἐφ' ἑκάτερα ῥοπήν τε καὶ κίνησιν ἐπὶ πολλῷ τῷ διαλλάττοντι ὁ τοῦ Καβάδου βίος ἐταλαντεύθη, καὶ ταῦτα ἐν χρόνῳ μετρίῳ. Ἐκ μὲν γὰρ βασιλείῳ πρότερον ὑπόδικος γέγονε καὶ δεσμώτης· ἀπαλλαγείς δὲ τῆς εἰρκτῆς, φυγὰς καὶ μέτοικος καὶ ἱκέτης· ἐκ δὲ ἱκέτου καὶ ξένου, κηδεστῆς βασιλείῳ καὶ οἰκιστάτος· εὐθὺς δὲ κατελθὼν εἰ; τὰ πάτρια ῥῆθ', ἀνέληψε πάλιν τὴν ἀρχὴν πόνων ἑκτὸς καὶ κινδύνων, ὥσπερ οὐδαμῶς αὐτὴν ἀφῆρημένος, ἀλλ' εὐρὼν ἐστὶ σχολάζουσιν, καὶ οἷον ἐκδεχομένην. Ὁ γὰρ Ζαμάσφης ἐκὼν ἀπέστη τοῦ θάκου, καὶ μεθεῖναι μάλλον ἔγνω τὴν βασιλείαν, τέτταρας ἑνιαυτοὺς ἥσθεὺς ἐν αὐτῇ, καὶ ἀπαγορεύσαι μὲν τῷ γαυρουμένῳ τῆς ψυχῆς καὶ φιλοδοξοῦντι, τὸ δὲ ἀπραγμονεῖν σὺν τῷ ἀσφαλεῖ ἀντιέλεσθαι· καὶ προύλαβε τὴν ἀνάγκην ἡ εὐβουλία. Ὁ δὲ Καβάδης ἐγκρατὴς γεγεννημένος πλέον ἢ πρότερον, ἐς τριάκοντα ἑτέρους ἑνιαυτοὺς διέμεινε

καθ' ὅσον οὖν ἀκριβὲς τῶν ἐπ' αὐτῷ πρότερόν τε καὶ ὕστερον συμπεσόντων, ἤδη τοῖς πάλαι σοφοῖς ἐν ιστορίαις διεκπεπνύεται πρότερον· ὁ δὲ τοῖς μὲν πρότεροις παρέρχεται, ἄξιον δὲ οἶμαι γινώσκειν καὶ ἐπιστημῆνασθαι, καλὸν ἀνεῖθαι προσθεῖναι. Θαυμάσειε γὰρ ἄν τις, ὅτι δὴ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ παρά τ' Ῥωμαίοις καὶ Πέρσαις παραπλήσια ἅττα συνέλθειν ξυνέβη, ὥσπερ αὐτομάτως ἐν ἑκατέρᾳ πολιτείᾳ κατὰ τῶν κρατούντων ἐναντίας· τινὲς περιφορὰς ἐν-σκηψάσης. Ἐλαχίστου γὰρ ἔμπροσθεν χρόνου καὶ Ζήνωνος ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς ὁ Ἰσαυρος, ὃς δὴ πρόωγος, Ταρσισκωδίσκος ἐπωνομάζετο, ὅπ' ἑλλοῦ τε καὶ Βασιλίσκου καὶ Κόνωνος ἐπιδολεαυθεὶς, συνεργούσης ἐς τὰ μάλιστα καὶ Βηρίνης, ἐκπέπτωκε τῆς ἀρχῆς καὶ ἐξήλαται, καὶ μόλις ἐς τὴν Ἰσαυρίαν ἀπεσώθη· πλὴν ἄλλ' ἐπινῆκεν αὐθις ἐς τὰ βασίλεια, καὶ Βασιλίσκου τὸν τυραννήσαντα οὐ πλέον ἢ ἑτεοὶ δύο καθελὼν, καὶ τοῦ σχήματος ἀφελόμενος, διετέλει πάλιν ἐχόμενος τῆς ἀρχῆς καὶ πάντα διατάττων, οὐκ ἐπὶ πλείστον μὲν χρόνον, ἐν αὐτῇ δὲ ὅμως ἀπεβίω. Κατ' αὐτὸν δὲ καὶ Νέπως ὁ τῆς Ἑσπερίας βασιλεὺς ὁμοίως ἢ καὶ μείζοσιν ὁμίλησε συμφοραῖς. Ὑπὸ γὰρ Ὀρέστου φενακισθεὶς, πέφρυγεν ἐκ τῆς Ἰταλίας, ἀποβεβληκὸς μὲν τὴν ἀλουργίδα, οὐκέτι δὲ αὐτὴν ἀντανελετο, ἀλλ' ἐν ἰδιώταις τελῶν διεφθάρη. Οὕτως ἄρα ἐν τῷ τότε μεταβολὰς παραλόγους κατὰ τῶν κρατίστων δυνάμεων συνέλθειν ξυνηνέχθη. Ζητούντων μὲν οὖν τὴν τούτων αἰτίαν οἱ τὰς τῶν

VARIE LECTIONES.

Pro καθελούντα R, καθελεαυτοῖς. συμφύρεσθαι Par. τοῖνδ' ἐτι R. ἐταλάντευσεν R. δεσμώτης edd. ὁ θάκου H. I. non variat R. qui supra θάκων præbuerat. ιστορίαις R. συνέβη R. πρώτη R. Ταρσισκωδίσκος vulg., Τάρασις Κωδίσκος R. Tharasis Codicis inlpr., Τρασκαλίσκος apud Theophrastum. Satis probabile est Agathiam scripsisse Ταρσισκαλίσκος. εἰς vulg. δύο R, δύο vulg. καὶ ins. c. R.

ἀδελφῶν δὲ ὁποίας καὶ μῆς καὶ Καβάδου [P. 140] καθ' ἡμέραν πρᾶξε κοπήν τι ἔμοι γὰρ ῥήσεται· τὰτα διὰ ὡς ἐξ ὧν τοῦ ἐχθροῦ γονεν ὁ σαις βεῖ ἐκαστῶν τὸν Καβάρην θάλατταν τοιοῦτό στροφῆν ἄλλοτερὰ τὰ Καβάρηθους; δὰς τὰ λου, ὅ τοκρά προστι ξιανῆν παρὶ οὐ δῆων δὲ τὰ ἐχθρῶν Οὕτω ἐγυχν ὅσον τὴν δ' ἐωρά μένος πεσοῖ ἀπειρ θυμὸς ἀχθεῖ καὶ ρησι βλον. λ' λόγομαι πετι τάτε ἐπέε ἐατι

ἀδελφῶν ἀνιχνεύειν ἀρχὰς εἰθισμένοι, καὶ λεγέτωσαν ὅποιος καὶ βούλονται, ἐμοὶ δὲ τῆς προτέρας ἐκδρομῆς καὶ αὐθις μεταληπτόν. Τεθνηκότος γὰρ τοῦ Καβάδου κατὰ τὸ πέμπτον ἔτος τῆς Ἰουστινιανοῦ [Ρ. 140] παρὰ Ῥωμαίους βασιλείας, Χοσρόης ὁ πᾶν ὁ καθ' ἡμᾶς διαδέχεται τὴν πατρίαν ἀρχὴν, καὶ πᾶσα πλεῖστα ὅσα καὶ μέγιστα, ὧν ἓν μὲν Προκοπίῳ τῷ ῥήτορι προαναγγράπεται, τῶν δὲ λοιπῶν ἐμοὶ γε τὰ μὲν εἰρηται ἤδη, τὰ δὲ ἀκολουθῶς εἰρήσεται. Ὡς ἂν δὲ τὸ συνεχὲς τῶν χρόνων τελεώτατα διαφυλαχθεῖη, τοσούτον ἐρῶ πρὸς τὸ παρὸν, ὥς ἐς ὅτῳ τε καὶ τεσσαράκοντα ἐνιαυτοὺς τοῦ κράτους ἔχόμενος, πολλὰς ἀνεδήσατο νίκας· καὶ γέγονεν ὅποιος οὕτω πρότερον ἄλλος τῶν παρὰ Πέρσαις βεβασιλευκότων ἀναδείκνυται, εἴγε ἂν παντὶ ἐκάστῳ συγκρίνοιτο, οὐδὲ εἰ Κῦρον εἴποι ἂν τὸν Καμβύσου, οὐδὲ Δαρείον Ὑστάσπεω, οὐδὲ μὴν Ξέρξην ἐκεῖνον, τὸν ἱππῆλατον μὲν δεικνύοντα τὴν θάλατταν, ἐν δὲ τοῖς ὄρεσι ναυτιλλόμενον. Πλὴν ἀλλὰ τοιοῦτός γε ὢν, ἀκλεῆς γε αὐτῷ ἡ τοῦ βίου καταστροφή γέγονεν, καὶ οἰκτρά καὶ τῶν φθασάντων ἀλλοτριωτάτη. Ἐτύγχανε μὲν γὰρ ἐν τῷ τότε ἀμφὶ τὰ Καρδοῦχια ὄρη ἐς κόμην θαμνῶν διὰ τὴν τοῦ θέρους ὥραν καὶ τὴν τῶν τόπων εὐκрасίαν μεταβάς τε καὶ ἐνδιατόμενος^α. Μαυρίκιος δὲ ὁ Παύλου, ὑπὸ Τιβερίου Κωνσταντίνου τοῦ Ῥωμαίων αυτοκράτορος· ἀρχεῖν τῶν κατὰ τὴν ἑω ταγματῶν προστατταγμένος, εἰσεβαλεν ἀθρόον^β ἐς τὴν Ἀραξινήν γῶραν, πρόσοικον οὖσαν τῇ τῆς κόμης^γ· περιοικίδι καὶ ἀγγιτέρμονα· καὶ δῆτα οὐκ ἀνείε^δ ὄρων ἀπαταν ἀπειδῶς καὶ ληϊζόμενος. Παραωθεὶς δὲ τὰ ρεῖθρα τοῦ Ζίρμα ποταμοῦ, ἀνὰ τὰ πρόσω ἐτι ἐχώρει, καὶ τὰ ἐν ποσὶν ἐλεγκάτει καὶ ἐνετίμπερα. Οὕτω δὲ αὐτοῦ ἄρδην ἅπαντα καταστρεφόμενον καὶ συγχυκύντος, ὁ Χοσρόης (οὐ πόρρω γὰρ ἦν, ἀλλ' ὅσον ἀρθείσαν ἤδη θεᾶσθαι τὴν φλόγα) οὐκ ἤνεγκεν τὴν ὄψιν τοῦ πολεμίου πυρός, ἐπεὶ μήπω πρότερον ἐωράκει. Τοιγάρτοι αἰδοί τε καὶ δέει καταπεπληγμένος, οὕτε ἀνέστη, οὕτε ἡμύνετο· ἀλλὰ τοῖς προσπεσοῦσι πέρα τοῦ μετρίου περιαλγῆσας, καὶ ὅσον ἀπειρηκὼς ταῖς ἐλπίσιν, αὐτίκα νόσφ' ἦλν ὑπὸ δυσθυμίας δεινῇ τε καὶ ἀνηκέστῃ. Καὶ τοίνυν φοράδην ἀχθεὶς μετὰ τάχους πολλοῦ εἰς τὰ ἐν Σελευκείᾳ καὶ Κτησιφῶντι βασιλείᾳ, καὶ φυγὴν τὴν ἀναχώρησιν ποιησάμενος, οὐκ ἐς μακρὰν καταλείπει τὸν βίον.

λ'. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα ὅντινὰ με τρόπον ἡ τοῦ λόγουφορὰ παραλαβοῦσα, καὶ τῷ ἀξιαγᾶτι, οἶμαι, τῶν πράξεων ἡδομένη^α, ἐς τότε ἤγαγε προπετείας, ὥς τὰ ἐν μέσῳ ὑπερβάντα τῶν πόρρωτάτω^β ἐπιμνησθῆναι. Οὐκοῦν ἐπειδὴ νῦν γούν ἐπέγνων ὅποι ἀπῆγμαι, καὶ ὅθεν ἐξέβην ἐκεῖνα μὲν ἐατέον πρὸς τὸ παρὸν, ἐν τοῖς οἰκείοις ἀναγραφῇ-

A consueverunt, et quascunque voluerint proferant, mihi vero, unde digressus sum, est redeundum. Mortuo enim Cavade quinto anno, ex quo Justinianus Romanis imperarat, Chosroes ille, maximi apud nos nominis, paternum suscepit imperium, et plurimas maximasque res gessit; quarum nonnullae a Procopio rhetore sunt conscriptae; reliquae vero partim jam a me dictae sunt, aliae consequenter dicentur. Ut autem continuata temporum series exactissime observetur, in praesentia duntaxat dicam, quod per octo et quadraginta annos, quibus imperio potitus est, multis decoratus fuerit victoriis, talisque evaserit, qualis ante eum ex Persarum regibus nemo, si cum singulis eorum comparetur, ne si Cynum quidem Cambysae filium aliquis nominaverit, aut Darium Hystaspis, sed neque Xerxem illum, qui mare equis, montes navibus reddidit pervios. Caeterum talis ac tantus cum fuerit, inglorium et miserandum, 272 et ab ante actis ipsis rebus gestis alienissimum habuit vitae exitum. Cum enim per id tempus circa Carduchios montes versans in vicum Thamanorum propter aestivum tempus et illorum locorum temperiem transisset, ibique commoraretur, Mauritius Pauli F. a Tiberio, Constantini Romanorum regis filio, legionibus Orientalibus praesse jussus, repente in agrum Araxianum irrui, qui finitimus conterminusque erat ditioni, qui vico illi erat circumjectus, neque ullum vastandi universam ac depradandi finem faciebat: C trajecto vero Zirna flumine in anteriora procedebat, cuncta vero flamma rapinisque miscens. Omnia itaque funditus evertente ac devastante Mauritio, Chosroes (neque enim longe aberat, sed tantum, ut in altum elatam flammam prospicere posset) hostilis ignis aspectum nequaquam tulit, siquidem nunquam antea eum viderat. Quocirca pudore simul ac metu percussus, neque obviam ivit, neque sua tuebatur; sed ingenti quodam atque immoderato dolore in animo suo ex ea strage concepto, et quodammodo in desperationem adductus, confestim gravi incurabilique morbo praemore est correptus. Quapropter lectica elatus quam celerrime in Seleucia et Ctesiphontis regia palatia, recessu fugae simili facto, non multo post excessit et vita.

273 30. Sed nescio quo pacto me orationis decursus abreptum, rerumque memoratu dignarum voluptate delinitum, eo praecipitantiae adduxerit, ut omissa rerum praesentium tractatione, remotiora sim persequutus. Quocirca cum nunc sciam quo pervenerim et unde fuerim digressus, illa quidem jam sunt omittenda, quae suis temporibus conscribemus:

VARIÆ LECTIONES.

^α συννήχθη R. ^β εἴτε R. intrp. vel si. ^γ ἐπὶ R. ^δ ἐνδιατόμενος R, διατόμενος vulg. ^ε αὐτοκράτορος R, βασιλέως vulg. ^ς ἀθρόως R. Ἀρξινῆν R et in mg. Ἀραξινῆν intrp. Araxianum agitur. ^ζ κόμης R et intrp. contiguous circumjectis vico. χώρας vulg. ^η ἀνείε R. ὄρων R, ὄρων vulg. ^θ Pro ἀρθείσαν ἤδη R, ἂν ἤδηθεῖαν ^ι ἡδομένη R pro ἡδομένη. ^κ πόρρωτάτω R, πόρρωτέρω vulg.

ad præcedentium autem rerum continuatam congruentemque narrationem revertar. Persicorum enim regum successionem et annorum numerum, et, ut uno verbo dicam, universum id, quod promiseram, jam absolvi. Et quidem vera esse quæ dixi, puto, accurateque elaborata, utpote e Persicis libris desumpta. Cum enim Sergius ille interpres illic ageret, et regionum annalium custodes ac præfectos obnixè rogasset, ut secum illa scripta communicarent (frequenter enim ego illum ad hoc eram hortatus), causam vero etiam adjecisset, quam non aliam esse declarabat, quam ut etiam apud nos litterarum monumentis commendarentur ipsorum instituta, quæque in pretio haberent; statim illi recte facientes, ejus petitioni annuerunt, rem non ingratis foro rati, imo vero ad regum suorum gloriam pertinentem, si etiam **274** Romanis innotesceret, quales et quot fuerint, et quo pacto generis series ipsis sit conservata. Sergius itaque, acceptis eorum nominibus et temporibus et præcipuis insignioribusque ipsorum rebus gestis, iisque acite in linguam Græcam conversis (erat enim interpretum omnium optimus, quemque Chosroes ipse admirabatur ut in utraque re publica eruditiorum interpretum principem), perfectissimamque, uti verisimile est, interpretatione a se confecta, ad me omnia fideliter amiceque detulit hortatusque est, ut causæ, ob quam hæc monumenta a Persis acceperat, satisfacerem effectuique darem; quod et nunc a me præstitum perfectumque est. Quocirca tametsi nonnulla eorum, quæ de Cavade commemorata sunt, aliter a Procopio rhetore narrantur, nobis Persici Annalium scriptores potius sunt sequendi, quæque ii scribunt, ut veriora tenenda. Hoc itaque labore nobis perfectissime absoluto, age, ad continuandam historiam redeamus, quam interrupta narratione rerum in Lazico gestarum, huc usque perduximus. Hoc itaque pacto Nachoragan ob suam vecordiam, et quod per vim esset victus a Martino et Romanis copiis, et ob turpem in Iberiam fugam, crudelissima morte **275** affectus fuit, quemadmodum supra a me est dictum. Chosroes vero considerans, se non posse in Colchica regione adversus Romanos exercitum ducere, quod illi quidem mari potirentur, ac per id facile necessaria omnia eis subveherentur, ipse vero longis desertisque itineribus in castra sua etiam exiguum commeatum nonnisi per bajulos et iumenta oneraria difficillime mittere cogetur, totum bellum deponendum censuit, ne ipsis pax, certis quibusdam ut plurimum locis circumscripita, mutila imperfe-

A σώμενα ¹³ χωρίους· ἐπανήξω δὲ αὐθὺς ἐς τὸ ξυνεχὲς καὶ ἀκόλουθον τῶν προτέρων. Ἡ τε γὰρ τῶν Περσικῶν βασιλέων διαδοχὴ καὶ ὁ τῶν ἐνιαυτῶν κατάλογος, [P. 141] καὶ, συλλήβδην φάναι, ἅπαν μοι τὸ ἐπηγγελμένον ξυντελέσθη. Οἶμαι δὲ ἄγαν ἀληθῆ ¹⁴ ταῦτα καθιστάναί μοι ἐς τὸ ἀκριβὲς ἐκπεποιημένω, ὥς δὲ ἐκ τῶν Περσικῶν βιβλίων ¹⁵ μεταληφθέντα. Σεργίου γὰρ τοῦ ἐρμηνεύς ἐκεῖσε γενομένου, καὶ τοὺς τῶν βασιλικῶν ἀπομνημονευμάτων φρουροὺς τε καὶ ἐπιστάτας μεταθεῖναι οἱ τῆς περὶ ταῦτα γραφῆς ἐκλιπάρησαντος, (πολλάκις γὰρ αὐτὸν ἐς τοῦτο προτρέψας ἐτύγχανον), προσθέντος ¹⁶ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν, ὥς οὐκ ἄλλου τοῦ χάριν ζητοῦντος τυχεῖν, ἢ ὥστε καὶ παρ' ἡμῖν ἀνάγραπτα εἶσθαι τὰ σφίσιν ἐγνωσμένα καὶ τίμια, παρέσχον εὐθὺς εὐ γε ποιούντες ἐκεῖνοι, οὐκ ἄχαρι τὸ χρήμα ἡγούμενοι εἶναι ¹⁷, ἀλλὰ καὶ πρὸς εὐκλείας τοῖς σφῶν βασιλεῦσιν ἐσόμενον, εἰ μὴλοισιν καὶ παρὰ Ῥωμαίοις γινώσκεισθαι, ὅποιοι τε γέγονασι καὶ ὅσοοι, καὶ ὅπως ἡ τοῦ γένους αὐτοῖς ἀποσείσωται τάξις. Λαβὼν οὖν ὁ Σέργιος τὰ τε ὀνόματα καὶ τοὺς χρόνους, καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῖς γεγεννημένων τὰ καιριώτατα ¹⁸, καὶ μεταβαλὼν εὐκόσμως εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν (ἣν γὰρ δὲ ἡρμηνέων ἀριστος ἀπάντων, καὶ οἷος ὅπ' αὐτοῦ Χοσρόου θάυμαζεσθαι, ὥς ἐν ἐκατέρᾳ πολιτεῖα τὰ πρωτεῖα λαχὼν τῆς ἐπιστήμης), εὐκρίτως οὖν ἀκριβεστάτην ποιησάμενος τὴν μετάφρασιν, ἀπεκρίμει τέ μοι ἅπαντα μάλα πιστῶς καὶ φιλικῶς ¹⁹, καὶ προὔτρψε διανύειν τὴν αἰτίαν, ἐφ' ἧπερ αὐτὰ καὶ παρελήπον, καὶ τοίνυν διήνυσται· ὥστε εἰ καὶ Προκοπίῳ τῷ ῥήτορι ἐνια τῶν ἐπὶ Καθάρῃ ἀφηγηθέντων ²⁰ ἑτέρως ἀπήγγελλται, ἀλλ' ἡμῖν ἀκολουθητέον τοῖς Περσικοῖς χρονογράφοις ²¹, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς φερομένων ὥς ἀληθεστέρων ἀντιληπτέον. Τοσούτου ²² δὲ οὖν ἡμῖν τοῦ πόνου τελευτώτα ἐξεργασμένου, εἴρε προδ' αὐτὴν αὐθὺς ἐπανύωμεν τὴν τῆς ἱστορίας ξυνέχειαν, ἣν ἐκ τῶν ἀμφοῖν τὴν Λαζικήν γεγεννημένων διατεμόντας ²³, ἐς τὰδε ἀφίγμεθα. Οὕτω μὲν δὲ οὖν ὁ Ναχοραγὰν διὰ τὸ ἀγεννὲς τοῦ τρόπου, καὶ τὸ νενικήσθαι ἀνὰ κράτος ὑπὸ Μαρτίνου τε καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων, καὶ τὴν ἐς Ἰβηρίαν αἰσχρὰν ἀναχώρησιν, ὠμότατα διεφθάρη καθ' ὅν ἦδη μοι πρότερον εἰρηται τρόπον ²⁴. Λογίζόμενος ²⁵ δὲ ὁ Χοσρόης, ὥς οὐχ οἶόντε αὐτῷ ἀνὰ τὴν Κολχίδα γῆν πρὸς Ῥωμαίους παρατάτεσθαι, τῶν μὲν τῆς θαλάττης ²⁶ κρατούντων, καὶ ἅπαντα, ὧν ἂν δέοντο, βᾶδις ἐνθύνει μεταπεμπομένω, αὐτοῦ δὲ διὰ μακρᾶς ὁδοῦ καὶ ἐρήμου μόλις τοῖς στρατοπεδεύουσιν ἐλάχιστα γούν τῶν ἰδωδύμων ὑπὸ ἀχθοφόροις ἀνδράσι τε καὶ ὑποζυγίοις

VARIE LECTIONES.

¹³ ἀναγραφόμενα R, Lugd. 2 m. et intr. ut — describendis. Vulg. ex pr. m. Lugd. ἂν ἐν τοῖς οἰκ. ἀναγραφόμενα. χωρίους R et intr. suis locis, χρόνοις vulg. ¹⁴ ἀληθῆ ἄγαν R. καθεστάντα R. ¹⁵ βιβλίων R, βιβλίων vulg. ¹⁶ προσθέντος R, προθέντος vulg. ¹⁷ ἡγούμενοι εἶναι R, εἶν. ἡγούμε. vulg. ¹⁸ καιριώτατα R, καιριώτερα vulg. ¹⁹ φιλικῶς R, φιλιῶς vulg. ²⁰ ἀφηγηθέντων R, ἀφηγημένων vulg. ²¹ χειραγράφοις (sic) R, intr. scripta. ²² τοσούτου R et intr. tantum laboris, τοῦτου vulg. ἐξεργασμένου R, ἐξεργ. edit. ²³ διατεμόντας R et intr. quam — occipiam intercidimus, διατελούντες vulg. ²⁴ πρότερον εἰρ. πρ. R, τρῶπ. εἰρ. πρ. vulg. ²⁵ Quæ sequuntur, sine ulla varietate leguntur in Cod. Bavar. Excerptorum de legationibus. ²⁶ θαλάσσης R.

καλεῖται
ἐπισκοπῶν
ἀν μὴ ἐπι
ριοριζομέν
ἀλλ' ὁμοίω
ἐκπέμπε
Πέρσων τῶ
τάτων ²⁷
ἀφικόμενοι
πολλὰ μὲν
καὶ πέρα
καὶ Πέρσων
γανον κατ
ἐπιλημ
ῆουχλαν δ
λήλων πα
καὶ τελευ
μὲν οὖν
τηγοῖς δ
αὐτομάτω

²⁷ σκό
et Exc.

277
prope
annuum
vulgi d
impellit
dam co
candam
le pris
ciam el
cum et
Roman
tur (X
Is ex
XVII
nus B
circum
obvian
terrest
reduci
inde b
α'.
αὐτὰ

χαλεπώτατα στέλλειν ἀναγκαζομένου· ταῦτα δὲ οὖν ἂν μὴ ἐπιπλεῖστον αὐτοῖς ἡ εἰρήνη χωρίους τισὶ περιουσιζομένην, ἀτελὴς καὶ ὅλον σκάζουσα ²⁷ διαμένοι, ἀλλ' ὁμοίως ἀπανταχοῦ ἐπιβήσασθαι ²⁸. Καὶ τοίνυν ἐκπέμπει ἐπὶ τῇ πρεσβείᾳ ἐς τὸ Βυζάντιον ἄνδρα Πέροσιν τῶν [P. 142] σφόδρα παρ' αὐτοῖς λογιμωτάτων ²⁹, ὄνομα δὲ ἦν αὐτῷ Ζίχ. Οὗτος δὲ ὁ Ζίχ ἀρικόμενος καὶ παρελθὼν ὡς Ἰουστινιανὸν βασιλέα, πολλὰ μὲν ἔφη τῶν παρόντων περὶ, πολλὰ δὲ ἀκήκοε· καὶ πέρας ἐς τοῦδε ξυνηθέτην, ἐφ' ᾧ Ῥωμαῖους τε καὶ Πέρσας κατέχειν μὲν ἅπαντα, ὧν ἦδη ἐτύγχανον κατὰ τὴν Λαζῶν χώραν. ³⁰ πολέμου θεσμῷ ἐπισημμένοι, εἴτε πόλιστα γὰρ εἴτε φρούρια εἶεν, ἡσυχίαν δὲ ἄγειν ἐφ' ἑαυτῶν, καὶ ἥμισυ κατ' ἀλλήλων παρατάττεσθαι, ἕως ἐς ³¹ ἑτερόν τι μεῖζον· καὶ ταλπωτέρον τὸ ἐκατέρωθεν ἄρχον συμβαίνει. Ὁ μὲν οὖν Ζίχ οὕτω τὰ τῆς πρεσβείας διαπραξάμενος, ἀπενόστησεν ἐς τὰ οἰκία. Τοῦτων δὲ τοῖς στρατηγοῖς ἀπηγγελλένων, ἔμενον αἱ δυνάμεις ἐπὶ χρόνον συχρὸν πάμπαν ἀπόλεμοι, καὶ τὸ πρότερον αὐτομάτως γινόμενον τότε δὲ οὖν ³² ὑπὸ ξυνηθείαις ἐδεδαυτο.

VARIE LECTIONES.

²⁷ σκάζουσαι R. ²⁸ ἐπιρωσθεῖ R. ²⁹ λογιμωτάτων R. ³⁰ χώραν add. ex R et intpr., abest vulg. et Exc. ³¹ ἐς om. R. ³² οὖν om. R.

ΑΓΑΘΙΟΥ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ Ε'

AGATHIÆ SCHOLASTICI

HISTORIARUM LIBER V.

277 ARGUMENTUM. Tzannorum latrocinia. Theodorus ex Colchide contra eos profectus castra ponit prope Theodoriadem (I), ibique rebelles parvo successu elatos, dolo circumventos devincit, quibus imperator annuum stipendium imponit (II). Byzantium ingenti terræmotu concutitur. Mors Anatolii (III). Iudicium vulgi de ea refellitur (IV). Terror sinistris vaticiniis auctus, Byzantinos ad vanam virtutis ostentationem impellit (V). Causa terræmotuum a quibusdam in vaporibus subterraneis ponitur. Anthemii mechanici legidum commentum (VI, VII, VIII). Justinianus cum alia ædificia, tum sanctissimam Sophiæ ædem reedificandam curat. Cujus descriptio a Paulo Silentiario composita laudatur (IX). Pests Byzantii grassatur (X). De priscis Hunnorum sedibus et satis. Hunni Cotriguri, Zabergane duce, Romanum imperium invadunt, Græciam et Chersonesum potentes (XI). Descriptio Chersonesi. Zabergan per murum magnum defensoribus vacuum suburbanam regionem ingressus, ipsi Byzantio imminet (XII). Hunnorum sævitia et stupra. Militares Romani imperii opes tum valde imminutæ erant (XIII). Causæ hujus decrementi. Urbs magno terrore impletur (XIV). Scholariorum militum origo et conditio. Belisarius jam senex defendendæ urbi præficitur (XV). Is exercitum undequaque collectum ex urbe educit, et ad virtutem et moderationem exhortatur (XVI, XVII, XVIII). Hac oratione confirmati Romani Barbaros cum ingenti clade repellunt (XIX). Quibus fugatis, protinus Belisarius revocatur (XX). Chersonesum interim Germanus, Dorothei filius, strenue defendit. Hunni ad circumnaviganda munimenta ex calamis rates conficiunt (XXI). Quibus vecti sexcenti homines a Romanis obviam navigantibus ad unum omnes aut merguntur aut cæduntur (XXII). Non multo post barbari etiam terrestri prælio vincuntur. Zabergan, auro a Justiniano accepto, universas Hunnorum copias in patrias sedes reducit (XXIII). In quos decedentes Justinianus Sandichlum, Utrigurorum regem, incitat (XXIV). Perpetua inde bella exorta, quibus hæ gentes invicem se consumebant (XXV).

α'. Οὕτω μὲν οὖν τὰ μεγάλα καὶ ἀμφήριστα γένη κατὰ τὸ συγκαίμενον τὰ ὅπλα ἔθεντο, καὶ ἡρεμούν·

278 1. Ita quidem maximæ et dubiæ inter se potentie nationes, ut convenerat, arma deposuerunt,

quieteque diutissime manserunt, ita ut neutra pars in alteram quidquam moliretur. Per id tempus Zanni, gens australia ad Euxinum Pontum loca incolens circa urbem Trapezuntem; ex his, inquam, Zannis, cum ab antiquo fœderati subditique Romanorum fuissent, nonnulli veteribus pactis stabant, neque proterve insolescebant; alii, pristino vitæ statu neglecto, prædonum in morem vivebant, locaque Ponto adjacentia hostiliter percurrentes, et agros deprædabantur, et viatoribus erant infesti: quin et in Armeniam transgressi, quoad poterant, prædas agebant, neque aliter se, quam si aperti hostes essent, gerebant. Mittitur itaque in eos Theodorus, eorum popularis, primas inter Romanos ducis partes obtinens, cujus supra frequenter memini. Nam ille, ut suæ regionis peritissimus, et e qua parte optime eam invasuri viderentur, ubi etiam commodissime castra locanda, et quomodo hostes pervestigandi essent, ad unguem norat; merito imperatoris jussu ad hoc negotium conficiendum est missus. Castris itaque e Colchica regione cum justo exercitu motis, ejusque fines ultra Phasidem occasum **279** versus prætergressus, statim in penitissima hostilis regionis loca pervenit. Castris vero circa Theodoriadem urbem et Rhizæum dictam locatis, ibique vallo exercitui circumducto, Zannos, qui adhuc quieti et amici ac nondum aversi erant, accersitos muneribus prosequabatur, eorumque prudentiam moderationemque collaudabat; eos vero, qui jam proterve ruptis fœderibus defecerant, punire quam citissime bello apparabat. At illi nihil morati propius ad vallum accesserunt, et in proximum quemdam eminentiorem collem magnis copiis collecti, tela et sagittas in Romanos ex editiore loco torquebant, ita ut universus exercitus inopinata illa audacia perturbaretur. Multi tamen vallo erumpentes, strenue in hostes ferebantur, sed in composito nulloque ordine procedebant, neque opperiebantur, dum eos in planum apertumque campum evocasent, sed ira præpediti et perturbatione, transversis scutis supra capita prætensis sensim sese submittentibus, in arduum collem conscendere nitebantur. Zanni vero assidue ex edito hastas jacentes, saxaque devolventes, facile eos repulerunt, eruptioneque facta viros quadraginta interfecerunt, reliquos in turpissimam fugam verterunt. Barbari autem, re feliciter ex insperato gesta, quam proxime ad castra accesserunt, **280** ibique acerrima pugna est excitata, Zannis castra perfringere omnesque profligare nitentibus, Romanis vero turpe existimantibus, non solum nisi e vestigio hostes propulsarent, sed nisi penitus eos delerent. Pulsi itaque inter se mutuo, et

τα ἐπὶ μακρότατον διετίλουν, ὥς μηδὲν ὅτιοῦν τότε ἐπ' ἐκείνοις ὀπότερον γούν αὐτῶν διαπονεῖσθαι. Ἐν τούτῳ δὲ οἱ Τζάννιοι τὸ ἔθνος· οἰκοῦσι δὲ τὰ πρὸς νότον ἄνεμον τοῦ Εὐξείνου πόντου, ὑπὸ Τραπεζούντῃ τὴν πόλιν· οὗτοι δὲ οἱ Τζάννιοι, καί τοι ἐκ παλαιοῦ ὀπόσπονδοί τε καὶ κατήχοι τῶν Ῥωμαίων γεγεννημένοι, ἀλλὰ τότε τὸ μὲν ²⁷ τι αὐτῶν εἶχετο τῶν προτέρων, καὶ ἀκολασταίνειν οὐ λανθάνει, οἱ δὲ γε πολλοὶ παρέντες τὰ καθεστῶτα, ληστρικώτερον ἐδιότευον, καὶ καταθέοντες τὰ ἀμφὶ τὸν Πόντον χωρία, τοὺς τε ἀγροὺς ἐληλάτουν καὶ τοὺς ὀλοπύρους εἰσίνοντο· ἐπέβαινον δὲ καὶ Ἀρμενίας ²⁸, ὅποι παρείκοι, καὶ ἀρπαγὰς ἐποιούντο, καὶ οὐδὲν ὅτιοῦν ἐφρόνουν ἄλλοτριώτερον τῶν διαφανῶν πολεμίων. Τοιγάρτοι στέλλεται ²⁹ ἐπ' αὐτοὺς Θεόδωρος, ὁ σφῶν μὲν ὁμόφυλος, τὰ δὲ πρωτεῖα φερόμενος ἐν τοῖς Ῥωμαίοις [P. 144] ταξίρχος· πολλάκις δὲ, οἶμαι, τούτου καὶ πρότερον ἐπαμνησθῆν. Ἀτε γὰρ τῆς οἰκείας χώρας θαυμονέστατος, καὶ ὅθεν ἐμβάλλειν ἀριστα ἡμέλλε ³⁰, καὶ ὅποι ἐνσουλίσασθαι, καὶ ὅπως τοὺς δυσμενεῖς ἀνιχνεύσαι ἐς τὸ ἀκριβὲς ἐπιστάμενος, εἰκότως ἄρα ἐκεῖνος, ἐκ βασιλέως αὐτῷ προστεταγμένος, ἐπὶ τῇδε τὴν πρᾶξιν ἐχώρει. Ἄρας δὲ οὖν ἐκ τῆς Κολχίδος γῆς εὖν ἀποχώρησεν στρατιᾷ ³¹, καὶ τὰ ἐκτὸς Θάσιδος ποταμοῦ παραμειψάμενος θρία ἐπὶ δύομενον ἥλιον, αὐτίκα ἐς τὰ ἐνδότερα τῆς τότε πολεμίας ἐφοίτα. Στρατοπεδευσάμενος δὲ ἀμφὶ Θεοδοριάδα τὴν πόλιν καὶ τὸ Ῥιζιον καλούμενον, αὐτοὺς τε χαράκωμα τῷ στρατῷ περιβαλλόμενος ³², τὸ μὲν ἡμεροῦν ἐτι καὶ φθον καὶ οὕτω παρατραμμένον μετακαλούμενος δώροισι τε ἐφιλοφρονεῖτο καὶ ὑπεραγάμενος ³³ ἦν τῆς εὐδουλίας· τοὺς δὲ ἀποστάντας ἀνέδην ³⁴ καὶ παρασπονδίσαντας τίσασθαι ὡς τάχιστα τῷ πολέμῳ παρεσκευάζετο. Ἀλλ' ἐκεῖνοι οὐδὲν τι μὲλ' ἔχοντες, προσήσαν τῷ ἐρύματι, καὶ δὴ ἐπὶ λόφῳ τινὶ ἀγχοῦ που ὑπερανέγοντι ἐς πλῆθος ἐναγερθέντες, κατηκόντιζον τῶν Ῥωμαίων ἐξ ὑπερδείων καὶ κατετόξευον, ὥς ἅπαν τὸ σιράτευμα διαταραχθῆναι τῷ ἀδοκῆτῳ τῆς τόλμης. Πολλοὶ δὲ ὁμῶς ὑπεκβάντες, ἀντεπεφύοντο μὲν προθυμώτατα τοῖς ἐναντίοις, οὐ μὲν ἐν τάξει ἐχώρουν, οὐδὲ ἀνέμενον, ὅπως αὐτοὺς ἐς τὸ χθαμαλὸν τοῦ πεδίου ἐκκαλέσαιτο· ἀλλ' ὀργῇ ἐχόμενοι καὶ ἀκοσμία, ἐγκαρσίους ³⁵ πως τὰς ἀσπίδας ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς προεβέβληντο, ἡρέμα ὑποκεκυφότες, καὶ πρὸς τὸ ἀνάντες ἐπειρῶντο ἀναβρίχασθαι. Οἱ δὲ Τζάννιοι θαμὰ βάλλοντες ἐκ τοῦ μετώρου δόρασι τε καὶ πέτραις κυλινθουμένας, βλάβειν αὐτοὺς ἀπεκροῦσαντο καὶ ἐπεκδραμόντες ³⁶ μέχρι μὲν τεσσαράκοντα ἀνδρῶν ἔκτειναν, ἰτούς δὲ ἄλλους ἐς φυγὴν ἐτρεψαν ἀκλεεστάτην. Ἀρβέντες δὲ οἱ

VARIE LECTIONES.

²⁷ τότε τὸ μὲν R, (Cl.). τότε μὲν vulg. ²⁸ Ἀρμενίαν R, ²⁹ τοιγάρ στέλλ. R. ³⁰ ἡμέλλε R., ἡμέλλον vulg. ³¹ Pro ἀποχώρησιν στρατιᾷ R, ἀπιστρατιᾷς (sic), inlpr. cum universis copiis. ³² περιβαλλόμενος R. ³³ ὑπεραγάμενος R. ³⁴ Pro ἀνέδην inlpr. invadentius (ἀναίδην). ³⁵ ἐγκαρσία R. ³⁶ ἐπεκδραμόντες. Sic correxi. ἀπεκδρ. vulg. et R.

βάρεται τῷ στρατῷ ἀναπνεύμενων ῥωσιν. ἀνίσταται βοῆς αἰσθ. ὅρων τῶν οὐ μάλ' ἀλαχοῦ μένους νευκότες ἐστάναι κτελέουσιν ἐκ τοῦ ἐπιπεσόντος καὶ ῥόν τι διακυβεῖται τοῦ ἀγχοῦ δέουσι χιλίοις ἄλλος ἅπαν γαίλας βοῦλοι ἐπιβέβηται τὸν ἐστὶν γούν καὶ τῶν γραπτῶν ἀπαγορεύων οὐδὲν ἑλπίδα στυγνῶν τοῖς ἐναντιομαχικοῖς Τὰ μὲν χωρὶς γ'. ζαντίων μικροπολιν ἡλίκου τραχύ. Ἔτι δὲ ἡ τῶν τοῦ ἐστὶν

βάρβαροι τῷ παραλόγῳ τοῦ προτερήματος, ἐν ἧρῳ Ἀ. renidentes manusque conserentes, nihil omnino de τῷ στρατοπέδῳ ἐπέλαζον· ἐνταυθα τε μάχῃ συνέστη καρτερὰ, τῶν μὲν εἰσω παραθεῖν ἰεμένων καὶ ἅπαντας· diu utrinque pugnabatur, omniaque erant strepitū et clamore confuso plena et adhuc incerta.

ἀναρπάσασθαι, τῶν δὲ Ῥωμαίων αἰσχρὸν εἶναι ἡγου- μένων οὐ μόνον εἰ μὴ θάτιον ἀπελάσαιεν τοὺς πολέμιους, ἀλλ' εἰ καὶ μὴ ἀρεθῇ αὐτοὺς διαφθει- ρωσιν. Ὀδοῦμενοι τε ἐκότεροι ἀλλήλους καὶ ἀντερείδοντες, καὶ ταῖς χερσὶ συμπλεκόμενοι, οὐδενότι ἀνίσταν εὐφυλίας· ἀλλ' ἦν οὕτως ὡς ἐπιπλείστον τὰ τοῦ ἀγῶνος ἀγχώματα πατάγου τε πολλοῦ καὶ βοῆς συμμίκτου ἀνάπλεα καὶ οὕτω διακεκριμένα.

β'. Θεόδωρος δὲ καὶ ὁ τῶν Ῥωμαίων ταξίαρχος ὁρῶν τοὺς δυσμενεῖς ἀστρατηγήτους τε ὄντας καὶ οὐ μάλᾳ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ παραταττομένους, οὐδὲ πολ- λαχοῦ τοῦ περιφράγματος ἐφεστηχότας καὶ ἐγκει- μένους, ἀλλὰ πάντας ἅμα ἐς ἐν τι μέρος συννε- νευχότας, ἐνίοις μὲν τῶν ἀμφ' αὐτὴν οὕτω χώραν ἐστάναι, καὶ ἀντιπροσώπους διαμάχεσθαι παρα- κτελεύεται· [P. 145] ἀπόμοιραν δὲ ὡς πλείστην ἐκ τοῦ ἀφανοῦς ἐστειλεν ὀπισθεν τοῖς βαρβάροις ἐπιπεσομένους. Οἱ δὲ λαθραϊότατα πορευόμενοι, καὶ κατὰ νότου ἐπιφανέντες, ἡλάλαξαν ἀθρόον το- ρόν τι λίαν καὶ ἐνυάλιον, ὥστε ἀμέλει τοῦ Τζάννου διακυκθέντας μὴδὲν τι ἕτερον ἐν βουλήθ' εἶναι ἢ τὸ ἀγεννῶς δραπετεύειν. Οὕτω δὲ ὡς φεύγοντας αὐ- τοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ὥσπερ παράφρονες ὑπὸ τοῦ ὄσου· γεγεννημένους, ῥᾶστα διεχειρίζοντο, καὶ δις- χιλίους μὲν αὐτῶν ἀπεκτόνασι, τὸ δὲ λοιπόμενον ἄλλος ἄλλοι· ἐσκαδάννυντο. Οὕτω δὲ ἀνὰ κράτος ἅπαν τὸ γένος ἡρῆκως ὁ Θεόδωρος, ὁ δὲ βασιλεὺς διηγ- γίλει τὰ συννευχθέντα, καὶ ἀνεπυθόμετο, ὅτι καὶ C βούλοιο ἐπὶ τούτοις. Ὁ δὲ δασμοφορὶαν αὐτοὺς ἐπιθεῖναι ταχὴν διακελεύεται ἀν' ἑκάστον ἔτος ἐς τὸν ἑπταετὴ χρόνον τελεσθησομένην, ὡς ἐν ταύτῃ γοῦν διαγνοῖεν κατηχόους σφᾶς εἶναι καὶ ὑποτελεῖς καὶ παντάπασι δεδουλωμένους. Καὶ τοῖνον ἀνά- γραπτοὶ γε αὐτίκα ἐγίγνοντο ἅπαντες, καὶ φόρου ἀπαγωγῇ ὡς ἐπέδοντο· ἐξ ἑκείνου τε μέχρι καὶ νῦν οὕτω τὰς εἰσφορὰς ἀγοντες διατελοῦσι. Βασι- λέα δὲ Ἰουστινιανὴν ὥσπερ τι, οἶμαι, τῶν μεγί- στων ἔργων μάλα ἤρσε· τὸ γεγεννημένον. Τοιγάρ- τοι ἐν τινι τῶν οἰκείων νόμων, οὗς δὲ νεαροὺς ἐπ- νομάζομεν, τὰς ἄλλας ἀπαριθμούμενος νίκας καὶ τοὺς τοῦ ἔθνους ἐν τοῖς μέλυσσιν ἐπεμνήσθη. Τὰ μὲν οὖν τῆς Τζαννικῆς ἀλαζονείας ὧδέ πως ἐτελεύτα, καὶ αὐθις ὁ Θεόδωρος ἀνὰ τὴν τῶν Ἀαζῶν χώραν παρὰ τοὺς στρατηγοὺς ἐπανῆκε.

γ'. Τοῦτων δὲ οὐ πολλῷ ἔμπροσθεν πάλιν ἐν Bu- ζαντίῳ ἐξαίσιον τι σεισμοῦ χρεῖμα ἐνέσκηψεν, ὡς μικροῦ ἅπασαν ἀνατετράφθαι καὶ διαρρῦναι τὴν πόλιν. Γέγονε μὲν γὰρ καὶ καθ' αὐτὸν μέγιστος ἡλίκος, καὶ ὀπλοῖς, οἶμαι, οὐπώποτε πρότερον, τῇ τε τραχύτητι τοῦ βρατμοῦ καὶ τῷ μονίμῳ τοῦ σάλου. Ἐτι δὲ αὐτὸν φρικωδέστερον ὁ καιρὸς ἀπέδειξε καὶ ἡ τῶν ἐπισυμβάντων ἀνάγκη. Ἦνίκα γὰρ ἔκειντο τοῦ ἔτους ἡ τοῦ φθινοπώρου ἑληγεν ὥρα, ἔτι τε τὰ

2. Theodorus autem Romanorum dux videns eos duce belli perito destitutos, neque admodum in tuto praeliantes, neque diversis e partibus vallum obsiden- tes atque invadentes, sed omnes simul in unam quamdam partem conglobatos incumbere, nonnul- los quidem e suis loco suo manere et adversa fronte cum hoste pugnare jubet, maximam vero copiarum suarum partem clam mittit, qui in hostem a tergo impetum faciant. Qui quidem occultissime profecti cum jam Zannis a tergo imminerent, confestim im- manem acutissimumque clamorem classicum sonan- tem excitarunt, adeo ut Zannis percussis perturba- tisque nihil aliud in mentem venerit, quam turpem 281 fugam capessere. Romani vero eos ita fugien- tes et prae metu extra se quodammodo positos, facillime trucidarunt; et duo quidem eorum millia sunt caesa, reliqui, alius alio, sunt dissipati. Theo- dorus itaque, universa gente domita, imperatori quas gesta erant nuntiavit, simulque, quid in eos statui vellet, sciscitatus est. Is certum eis tributum an- num, quod deinceps penderent, imponi jussit; ut ex eo intelligerent se subditos et tributarios esse penitusque subactos. Confestim itaque recensensus omnium est habitus, et onus inferendi tributi eis impositum, et exinde in hunc usque diem Romanis sunt vectigales. Justiniano vero imperatori factum hoc, tanquam ex maximis rebus gestis, valde pla- cuit. Quocirca etiam in quadam suarum constitu- tionum, quas novellas appellamus, alias victorias recensens, hujus etiam gentis inter primas memi- nit. Zannorum itaque proterva insolentia hunc ha- buit exitum, et Theodorus per Lazicam regionem ad praefectos exercitus rediit.

3. Non multo vero antea tempore rursus Byzan- tii ingens terrae motus fuit, adeo ut parum absuerit, quin tota urbs subversa corruerit. Nam et per se maximus fuit et qualis ante, ut arbitror, nullus, cum vehementia succussionis, tum duratione agita- tionis; multoque 282 adhuc horribiliorem eum reddebat tempus ipsum, et eorum, quae coincide- bant, necessitas. Cum enim illius anni autumnus tum esset exactus, et jam ex Romanorum consue-

VARIE LECTIONES.

ὡς οὕτω R. ὡς πολλοῦ add. ex R et iopr. strepituque multo. ὡς συννευχότας rescripsit Cl., ducibus R. συννευχότας et iopr. unum in locum omnes declinassent, συνεστηχότας vulg. ὡς οὕτω δὲ fort. scrib. οὕτω τε, ὡς αὐτῇ et ὡς ἀπαγωγῆς Sph. Par. ὡς ἤρσε R. ὡς Pr. Nov. 1 et 58. ὡς add. ex R.

tudine natalitia convivia agitentur, frigus erat quale par est esse, sole ad brumales conversiones et ad Capricorum vergente, et præcipue sub octavum clima, quod ab Euxino Ponto ab illius artis peritis est appellatum. Tum vero circa mediam noctis vigiliam, civibus somno et quieti vacantibus, repente hoc malum incidit, omniaque statim ex ipsis fundamentis succutiebantur, motusque ipse, tametsi ab initio violentissimus esset, in majus tamen adhuc crescebat, veluti per incrementa ad summum tendente malo. Hoc itaque pacto omnibus e somno excitatis, ploratus omni ex parte ejulatusque audiebantur, et vox, qualis fere in ejusmodi malis ad Deum proclamari consuevit. Siquidem et sonitus quidam gravis atque immanis veluti terrestre tonitru e terræ visceribus emissus, ipsam succussionem subsequabatur terroremque duplicabat, aerque terræ proxime circumfusus fumosa quadam nebula, nescio unde sublata, offuscabatur, totusque erat caliginosus et quodammodo turbidus. Homines itaque præ metu ac pavore extra se positi et consilli expertes, domibus suis exibant, statimque et plateæ et angustæ multitudinem implebantur, 283 perinde ac si non etiam ibi, si ita usuveniret, perire possent. Continua enim omni ex parte sibi quoque mutuo connexa sunt ædificia, ægreque uspiam locum aliquem subdium et apertum et contigui ædificii expertem conspicias: oculos tamen in altum tollendo columque intuendo, atque ita Deum placando, submissi sensim laxari pavor mentisque perturbatio videbatur, ac tametsi nungore minuto perfunderetur, et algore premerentur, tamen ne ita quidem tecta subibant, nisi forte quotquot ad templa confugientes, ad aras provolvebantur. Multæ vero etiam mulieres, non plebeie sed honoratiores, viris permixtæ ferebantur; omnisque ordo et reverentia, et senum ob ætatem, qua aliis antecedunt, prærogativa et respectus tum temporis perturbabatur et proculcabatur; servi etiam dominos suos contemnentes dictoque obaudientes, ad ædes sacras confugiebant, majore metu victi; nullum etiam inter plebem et magistratum erat honoris discrimen, utpote communi periculo urgente, omnibusque existimantibus se jamjam perituros. Quamplurimæ itaque ædes ea nocte corruerunt, ac præcipue in Regio (navale id urbis est), multaque et incredibilia contigerunt. Alibi enim tecta, sive e lapidibus sive lignis constructa, a se mutuo divulsa sunt, mente compage fatiscencia, ita ut et æther et 284 stellæ veluti in subdivo loco per tecta conspicerentur, rursusque confestim in pristinam compagem coirent; alibi vero columnæ in pergula alicujus domus positæ, vi succussionis excutiebantur, proximæque domos superveciæ, in remotiores ædes

A ὑπὲρ τῶν ὀνομάτων συμπόσια ἐταλεῖτο, ἥπερ τοῖς Ῥωμαίοις νενομίσταί, κρύος μὲν ἤδη ὑπῆρχεν, ὅποσον εἶναι εἰκὸς τοῦ ἡλίου ἐπὶ τὰς τροπὰς ἐλαύνοντος τὰς χειμερίους, καὶ πρὸς τὸν Αἰγυπτίωτα φερομένου· καὶ μάλιστα ἐν τῇ κλίματι δῆπου τῇ ὀδῷ καλῶς εἶχεν, ὅπερ, οἶμαι, ἐκ τοῦ Εὐξείνου πόντου ὡς παρὰ τοῖς ταῦτα σοφοῖς ἐπικέκληται. Τότε δὲ ἀμφὶ μέσην τῆς νυκτὸς· φυλακὴν ὑπὲρ μὲν οἱ ἀστροὶ εἶχοντο καὶ ἡρεμίᾳ, ἐνέπιασε δὲ ἐξαπίνης τὸ δεινόν, καὶ ἅπαντα εὐθὺς ἐκ βάθρων αὐτῶν ἐδονεῖτο· ἥ τε κίνησις βραϊότατα κατ' ἀρχὰς εἰσβαλοῦσα, ἐπὶ μεῖζον ἐτι ἠὺξάνετο καὶ ἐπηξάνετο, ὥσπερ ἐς ἐπίδοσιν τινα καὶ ὕπερβωλὴν τοῦ πάθους χωροῦντο· οὕτω δὲ οὖν ἅπαντων ἀφυπνισθέντων, κωκυτὸς ἤκούετο πάντοθεν καὶ ὁλολυγῇ, καὶ ἡ πρὸς τὸ θεῖον ἀναβοᾶσθαι αὐτομάτως ἐν τούτοις ὡς εἰωθὺς φωνή· ἐπεὶ καὶ ἡχὸς τις βαρὺς καὶ ἀγριός, ὥσπερ χθονία βροντὴ, ἐκ τῆς γῆς ἀναπεμπομένη, ἐπηκούθει τῷ κλόνῳ, καὶ ἐδιπλασίαζε τὰς ἐκπλήξεις. Ὅτε περὶ γενοῖς [P. 146] ἀπὸ ὁμίχλης καπνώδεις οὐκ οἶδα ὅθεν ἀναχθεῖσθαι, κατεμαλίνετο· καὶ ἦν ἅπας ζοφερὸς καὶ οἶον γεγανωμένος· τοιγάρτοι ἀλόγῳ τινὶ τὸ ἀνθρώπειον καὶ ἀνεξετάστῳ ὑπὸ τοῦ δειμάτος ἐχόμενοι γνώμῃ, ὑπεξῆσαν τῶν οἰκημάτων. Καὶ αὐτίκα αἱ τε ἀγυιαί καὶ οἱ στενωποὶ ἐνεπὶμπεσαν τοῦ ὁμίχλης, ὥσπερ οὐχὶ καὶ ἐν ταῦθα ἐὼν, εἰ οὕτω τύχοι, διαφθερῆναι. Συναγεῖς γὰρ ἅπαντα τοῦ αἰ οἰκοδομαὶ τῆς πόλεως καὶ ξυνημμένοι ἀλλήλοις· καὶ σπανιὰτα ἴδοι τις ἂν χωρίον ὑπαίθρον καὶ ἀναπεπταμένον καὶ παντάπασιν ἐλεύθερον τοῦ ἐπιπροσθούτος. Ὅμως τῷ ἄνω τὰς θύεις ἰθὺς καὶ τὸν οὐρανὸν ἀμωσγέπως ἐπιθεσθαι, οὕτω τε τὸ θεῖον ἰδᾶσθαι, ταύτῃ γοῦν αὐτοῖς ἡρέμα ὑποχαλᾶν ἐδόκει τὸ δεῖδός τῆς ψυχῆς καὶ ταρταρόμενον. Καίτοι νυφτωὶ ὀλίγῳ ὑπερβαίνοντο, καὶ ὅσοι τοῦ κρύους ἐπιέζοντο· ἀλλ' οὐδ' ὡς ὕπνωρφοὶ ἐγίγνοντο, πλὴν εἰ μὴ ὅσοι ἐν ἱεροῖς ἔρχεσι καταπεύγοντες ἐκαλινδοῦντο. Γύναϊα δὲ πολλὰ, μὴ ὅτι τῶν ἡμελημένων, ἀλλ' ἤδη που καὶ τῶν ἐντιμοτάτων, ξυνῆλθοι τοῖς ἀνδράσι καὶ ἀνεμῖντο· τάξιν τε ἅπαντα καὶ αἰθὺς καὶ ἡ τῶν γερῶν μεγαλαυχία, καὶ ὅτι ἐνθάνει ὑπερανέχον καὶ ἀποκεκριμένον, ἀνετετάρακτο ἐν τῇ τότε καὶ ἐπεπάρτητο. Οἱ τε γὰρ δοῦλοι τοὺς κεκτημένους περιεφρόνουν, καὶ τῶν ἐπιταγμάτων ἀνηκουστοῦντες ἐς τὰ ἱερὰ ξυνήσαν, ὅσοι τοῦ μεζονος νικώμενοι δέουσι· οἱ τε ἐλάττωτες πρὸς τοὺς ἐν τέλει ἐς ἰσοτιμίαν καθίσταντο, ὡς δὲ κοινοῦ ἐπιπεσόντος κινδύνου, καὶ ἁπάντων οἰομένων οὐκ ἐς μακρὰν ἀπέλεισθαι. Συχνὰ μὲν οὖν ἐκείνης τῆς νυκτὸς οἰκίαι καταβίβληνται, καὶ μάλιστα ἐν τῇ Ῥηγίᾳ, ἐκίνειον δὲ τοῦτο τῆς πόλεως· πολλὰ τε καὶ ἀπιστά θαύματα ὡς ξυνῆχθη. Πῇ μὲν γὰρ αἱ ὀροφαί, εἴτε λίθοις εἴτε ὕλοις ἐτύγχανον ἐσκαυσμέναι, διέστησαν ἀπ' ἀλλήλων, ἀρνησάμεναι τὴν ξυνέχαιαν καὶ διαχανοῦσαι, ὡς τὸν τε αἶρα ὡς καὶ τοὺς ἀστέρας

VARIAE LECTIONES.

ἡ δὲ τοῦ Εὐξ. π. conj. B. Vulc. mal'. ὡς ἀναβ. αὐτ. ἐν τούτ. R, αὐτ. ἐν τ. ἀν. vulg. ὡς γεγανωμένος uterque cod. et edd. inpr. sonorus. ὡς γὰρ R pro οἱ τε. ὡς θαύματα om. R et inpr. ὡς τὸν τε αἶρα R, τὸν τότε ἀ. vulg.

καθάπερ ἐν ὑπαίθρῳ χωρίῳ διορθῶναι, καὶ αὖθις ἄθροον ἐς τὴν προτέραν ζυγίσαν ἀρμονίαν· πῇ δὲ κίονες ἐν ὑπερήφῳ τινὶ δωματίῳ ἰδρυμένοι, ἀνηκον-
τίοντο τῇ βίᾳ τοῦ βρασμοῦ, καὶ τοὺς ἐχομένους οἴκους ὑπεραλάμνουν ἐπὶ τοὺς πορρωτέρω, καθάπερ
διασφενδονθέντες, ἐκ τοῦ μετεώρου καταφέροντο, καὶ ἅπαντα διεσπέρηνον· πῇ δὲ ἄλλα ἄλλα φρικωδέ-
στερα ξυνέβαινε, γενόμενα μὲν πολλάκις πρότερον, καὶ αἰεὶ ἐσόμενα ἔσσι· ἂν γῆ τε ἡ καὶ φύσεως ἀμαρ-
τήματα, τότε δὲ κατὰ τὸ μέλλον ἅπαντα ἅμα^α συν-
ενηνεγμένα. Συνοιοὶ δὲ ἄνθρωποι τεθνήκασιν τῶν
πολλῶν τε καὶ ἡγνοημένων· τῶν γε μὴ δυνατῶν καὶ
ἐν τῇ συγκαλήτῃ βουλῇ ἀναγεγραμμένων· Ἀνατόλιον
μόνον διαφθαρήναι^β ξυνέβη, ἄνδρα τῇ τε τῶν ὑπά-
των ἀξίᾳ τετιμημένον, καὶ πρὸς γε τὸ φρονεῖν
τίθεσθαι καὶ ἐπιμύλειαν τῶν βασιλέως^γ· οἴκων τε
καὶ κτημάτων ἀρχὴν εἰληχότα. Κουράτωρας δὲ τού-
του καλοῦσι Τρωαῖοι. Ἐκεῖνος δὲ οὐν ὁ Ἀνατόλιος
ἐτύγχανε μὲν καθεδυῶν [P. 147] ἐν τῷ εἰθισμένῳ
θαλάμῳ, μάρμαρον δὲ τι τῶν πλησιαίτατα τῆς κλί-
νης προσεπατηγῶτον τῇ οἰκοδομίᾳ, καὶ εὐπρεπῶς^δ
παρτεταμένον, ὅποια πολλὰ ἐς κόσμου καὶ πολυτε-
λείας ἐπίδειξιν κατακολλῶσι τοῖς τοίχοις οἱ πρὸς
ταῦτα δὴ τὰ περιττὰ καὶ οὐκ ἀναγκαῖα ποικιλήματα
πέρα τοῦ μετρίου διακεχνηότες· ἐκεῖνο δὲ οὐν τὸ
ἐμπέπτε· γε αὐτῷ ἀμφὶ τῇ κεφαλῇ^ε καὶ κατὰξεν ἅπασαν. Καὶ ὁ μὲν εἰς τοσοῦτον μόνον ἀρχέσας ἐπὶ
τῇ πληγῇ εἰς ὅσον ἀνομιῶσαι βαρὺ τι καὶ ὑποκάρδιον, πάλιν ἐπ' αὐτῆς ἔκειτο τῆς εὐνῆς, τῷ θανάτῳ πεπι-
λημένος.

δ. Ἦδη δὲ ἡμέρας ἐπιφάνεισης, ἀσμενίστατα
ἐθεῶντο ἀλλήλους· ὑπαυτιάζοντες οἱ φίλατοι καὶ ζυ-
γῆθεις, καὶ σὺν ὀλοφυρμῷ ἐμπλεκόμενοι ἡσπάζοντο
σφᾶς ὡς ἕκαστοι, ἡδόμενοι τε ἅμα^α καὶ ἀπι-
στοῦντες. Ἐπεὶ δὲ Ἀνατόλιος νεκρὸς ἐφέρετο, καὶ
ἐπὶ τὴν ταφὴν ἀπεχώρει, τότε δὴ ἐνιοὶ τοῦ ὁμίλου
διεθρύλλουν, ὡς ἄρα ἐνδικύατα εἶη ἀνηρημένος,
ἀδικῶς τε ἐς τὰ μέλιστα γεγονὼς· καὶ πολλοὺς πολλὰ
ῥῶσα^β τῶν οἰκείων ἀφηρημένος, ὅτι τε αἱ γραπταὶ
σανίδες ἔκειναι καὶ τὰ ῥάκη τὰ ὑποπόρφυρα ἐς^γ
τόδε αὐτῷ ἀπετελεῦσθαι, ἃ δὴ πολλὰ τοῖς τῶν εὐ-
δαιμόνων οἴκοις θαυμά ἐπέβαλλε, τὴν εἰς βασιλεῖα
εὐνοίαν προισχόμενος, καὶ ταύτῃ ἅπαντα ἐσπετέρι-
ζέτο, βιαζόμενος μὲν ἀναλθῆναι^δ καὶ ἀναρρήγνυς τὰ
βουλευματα τῶν ἀποικομένων, χαίρειν δὲ πολλὰ
λέγων τοῖς νόμοις, οἱ δὲ τοὺς παῖδας κληρονομεῖν
ἐθέλουσι τῆς τῶν φουσάντων περιουσίας. Τοιαῦτα
μὲν οὖν ἐν τοῖς πληθεσὶν ἐψιθυρίζετο, καὶ ἔδοκει
διαφανῶς ἡ αἰτία τοῦ ξυνενοχθέντος εὐρῆσθαι^ε.
Ἐγὼ δὲ ἀμφὶ ταῦτα λίαν διαπορῶ, καὶ οὐκ ἔχω
ἀπισχυρίσασθαι, ὅταν δὴ τρόπῳ συμβαίνει. Ἦ γὰρ
ἂν εὐκτὼν τι χρῆμα ἦν ὁ αἰσχυρὸς καὶ πολλοῦ ἀξίος
ἐπαῖνου, εἴγε διακρίνειν ἡπίστατο τοὺς μοχθηροὺς
ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν, καὶ τοὺς μὲν ἀνήρει· κακῶς, τοὺς δὲ
ἐσπένδετο καὶ ξυνεχώρει. Καίτοι· εἰ καὶ ἄδικον ὡς

veluti funda ex alto emissæ, omnia perfringebant ;
alibi vero alia nonnulla etiam horribiliora accide-
runt, quæ quidem frequenter antea contigerunt,
semperque contingent, quandiu et terra erit et na-
turæ peccata ; sed tum vel maxime omnia simul
acciderunt. « Multa quoque plebeiorum atque ob-
scurorum hominum turba periit ; potentiorum vero,
quique senatorii ordinis erant, solus Anatolius per-
iit, vir consulari dignitate clarus, quique præterea
regiarum aularum curam gerebat, ejusque facultates
administrabat ; curatores eos vocant Romani. Illo
itaque Anatolius in consueto sibi cubiculo dormie-
bat, cum marmor quoddam ex iis, quæ proxime
toro suo ædificio ipsi infixæ erant, ornatuque pro-
tensa, qualia multa ornatus et magnificentie osten-
tationis causa muris adaptari solent ab iis, qui
supervacaneis hisce minimeque necessariis orna-
mentis supra modum oblectantur : illud, inquam,
marmoream pondus, abruptum vi successione et
loco suo **285** motum, in ipsius capiti corruit, to-
tumque confregit. Atque hic quidem cum tantulum
temporis plagæ illi supervixisset, ut gravem queli-
dam et ex imo pectore ductum gemitum ederet,
rursus in lectulo decubuit, morie oppressus.

4. Die vero jam illucescente, libentissime ami-
cissimi ac familiares sese mutuo conspiciant sunt,
obviam alii aliis facti, et cum ploratu ipsos am-
plexantes exosculabantur, utpote gaudentes simul
et disidentes. Cum autem Anatolii funus efferretur
ac sepeliretur, tum vero quidam e turba sparge-
bant in vulgus, cum justissime e medio sublatum,
quippe qui injustissimus fuisset, multosque suorum
amicorum spoliasset ; quodque illæ scriptæ tabellæ
et subpurpurei panni hunc exitum habuissent, quos
ille frequenter opulentiorum domibus imposuit,
prætexens benevolentiam erga imperatorem ; eaque
ratione omnia sibi corrogabat, convellens impu-
denter et resignans extremas mortuorum volun-
tates, legibus longum valere jussu, quæ volunt, ut
liberi parentum suorum bona hereditate cernant.
Talia itaque apud vulgus susurrabantur, tantique
mali causa explorata compertaque esse videbatur.
Ego vero de his vehementer **286** ambigo, neque
possum affirmare qua ratione contingant. Esset
enim profecto terræ motus res optabilis magnaque
laude digna, si nosset discernere malos a bonis,
atque illos quidem male perderet, his vero parceret
atque indulgeret. Atqui ut maxime hoc demus,
injustum illum fuisse, sed erant alii, quamplurimi

VARIE LECTIONES.

^α ἅμα om. R. συνενεγμένα edd. ^β διαφθαρήναι R. φθαρήναι vulg. ^γ βασιλέων R. ^δ παρτεταμένον R.
^ε ἀμφὶ τῇ κεφ. R. ἐπὶ τῇ x. vulg. ^α ἅμα om. R. ^β πολλοὺς πολλὰ ῥῶσα. Sic correxi, inipr. quam
multis multa, πολλὰ ῥῶσα H, πολλοὺς ὅσους vulg. ^γ εἰς pro ἐς Par. ἀπετελεῦσθαι. ^δ impudentius inipr.,
ἀνέλθην R. et vulg. ^ε τοῦ ξυν. εὐρ. R, εὐρ. τοῦ ξυν. vulg.

ei similes, vel potius multo iniustiores: at hic repente quidem abreptus est, alii indemnes sunt relictii. Quocirca neque clarum neque facile intellecto censuerim, cur solus ex omnibus Anatolius extinctus fuerit; cum etiam ex Platonis sententia magis miseri infelicesque sint, quotquot pessime viventes non in hac vita penas peccatorum huerint, vel violenta nece, vel alio aliquo modo puniti, sed ita decesserint, quemadmodum servi stigmatizati, scelerum notis infecti, priusquam illæ expunctæ expurgatæque fuerint. Quocirca si hoc statuendum est, felicius fuerit, qui jam punitus est, quam qui puniendus manet. Cæterum Platonis quidem sententiam hominum animis infixam esse, quam maxime exoptandum est. Fortassis enim nonnulli improbi homines, ineluctantes, ne male percant, ad saniores mentem redeant. Illud vero est manifestissimum, quod neque si quis diutissimo supervivat, **287** et impune prospera ei omnia succedant, hoc sufficiat ad probandam ipsius iustitiam, neque si quis moriatur, et quidem atroci admodum morte, certum argumentum fuerit majoris iniustitiæ; sed certissime nobis explorata cognitæque erit vitæ hic actæ ratio et punitio quænam sit, quando eo pervenerimus. Sentiant igitur et dicant hisce de rebus alii quidem hoc, alii aliud, prout cuique visum fuerit; mihi vero ad ea, quæ narrare coeperam, est redeundum.

5. Tum enim et per plurimos deinceps dies terræ motus est factus, exiguus quidem, neque qualis initio fuerat, sed satis validus ad ea, quæ reliqua erant, disturbanda. Prodigia etiam quædam absurdæque prædictiones in vulgus spargebantur, tanquam mundo universo jamjam perituro. Impostores enim quidam ac veluti vates ultronei oberrabant, quæ ipsis collibuisse vaticinantes, multoque magis plerosque perterrefaciebant, facile ob pavorem, quem jam conceperant, persuasos. Hi porro ei furere se atque a dæmone etagitari simulantes, graviora ominabantur, tanquam a spectris, quæ se ipsis offerebant, futura edocui, et vehementer sua miseria gloriantes. Alii vero astrorum decursus aspectusque expendentes, majores calamitates et communem tantum non rerum omnium subversionem interpretabantur ac denuntiabant. Solet enim istiusmodi hominum turba difficillimis **288** temporibus pullulare. Utrumque vero vaticinium publico bono vanum fuit. Oportebat enim mea sententia etiam impietatis arcessere talium somniorum interpretes, nullamque ampliorem rerum futurarum cognitionem Deo relinquentes. Cæterum nemo tum temporis erat, qui non metu vehementer percussus

A ἀληθῶς δοίημεν ⁸⁸ ἐκεῖνον γεγενῆσθαι, ἀλλ' ἦσαν καὶ ἄλλοι ὡς πλείστοι ἀνὰ τὴν πόλιν παραπλήσιοι, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἀδικιώτεροι· πλὴν ἀλλ' ὁ μὲν ἀνὴρ-
παστο ἐξαπίνης, οἱ δὲ ἀπαθείς μεμενῆκασιν. Οὐκ-
ουν ⁸⁹ οἶμαι, ὅθλον οὐδὲ βῆδιον διαγνωσθῆναι, ἀνθ'
ἔτου μόνος ἐξ ἀπάντων Ἀνατόλιος ἀπεβίω· ἐπεὶ καὶ
ὁ Πλάτωνος λόγος ἀθλίου κατὰ τὸ μᾶλλον εἶναι φησι
καὶ κακοδαίμονας τοὺς, ὅσοι κάκιστα βιοῦντες μὴ
ἐνταῦθα δίκας ἀποτίσαιεν τῶν ἡμαρτημένων, ἢ ὀλέ-
θρῳ βίαιῃ, ἢ ἄλλως πως τετιμωρημένοι, ἀλλ' οὕ-
τως ⁹⁰ ἀπέλθοιεν καθάπερ οἱ σιγματοῖαι τῶν οἰκετῶν
τοῖς ἀδικήμασι πεπελιθωμένοι, καὶ τὸ μὴ ἐκκεκα-
θάρθαι ⁹¹ ἀποκερδάναντες· ὥστε εἰ τοῦτο θετέον,
εὐτυχέστερος ἄρα ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ πεπονθὼς τοῦ
σεσωσμένου ⁹². Ἄλλ' ἐκεῖνην ⁹³ μὲν προσεῖναι τὴν
B δόξαν ταῖς τῶν ἀνθρώπων [P. 148] ψυχαῖς καὶ ἐμπε-
πηγέναι ὡς μάλιστα ἐατέον ⁹⁴. Ἰσως γὰρ ἂν ἐνιοὶ
τῶν πονηρῶν, δεῖ γούν τοῦ κακῶς ἀπολείσθαι, μετα-
βάλλοιεν ⁹⁵ ἐπὶ τὰ μέτρια. Εὐθὺς ἄν εἴη, ὡς οὐτε εἰ
περιῇ τις ἐπιπολὺ καὶ ἀδεδῶς εὐημεροίῃ, ἀπόχρη
τοῦτο εἰς ἀπόδειξιν δικαιοσύνης, οὐτε πάντως, τὸ
τεθνάναι, εἰ καὶ ὠμότατα, ἔλεγχος ἂν εἴη τοῦ πλείον
ἀδίκου· ἀλλὰ τὴν ἀληθεστάτην βράσανόν τε καὶ ἀντί-
δοσιν τῶν ἐνταῦθα βεβιωμένων, ἥτις ποτὲ ἐστίν,
ἐκεῖσε ἐλθόντες εἰσδόμεθα. Λεγόντων μὲν οὖν περὶ
τούτων ἄλλοι, τυχὸν μὲν ταῦτα τυχὸν δὲ ἕτερα, ὥσπερ
ἐκάστῳ ἢ βουλομένῳ· ἐμοὶ δὲ τοῦ προτέρου λόγου
μεταληπτίον.

ε'. Τότε γὰρ καὶ ἐφεξῆς ἐπὶ πλείστας ἡμέρας κί-
νησι; τῆς γῆς ἐγίγνετο, βραχεῖα μὲν καὶ οὐχ ὅλα τὴν
C ἀρχὴν ἐπῆλθε, ἱκανὴ δὲ ὅμως τὰ λειπόμενα διακυ-
κῆσαι ⁹⁶. τερατεῖαι τε ἐνεδήμιον εὐθύς καὶ προαγο-
ρεύσεις παράλογοι, ὡς αὐτίκα μάλα καὶ τοῦ παντός
κόσμου ἀπολουμένου· ἀπατεῶνες γάρ τινες καὶ οἷον
θεοπρόποι αὐτόματοι περιφοιτῶντες, ἅτα ἂν ἐδόκει
αὐτοῖς, ἐχρησμήδουν, καὶ μᾶλλον ἐτι τοὺς πολλοὺς
ἐξεδεμάτουν, τῷ ἦδ' κατεπιτηχέναι βῆδιως ἀναπει-
θομένους· οὗτοι τε οἱ μαίνεσθαι εἰκὴ καὶ δαιμονῶν
ὑποκρινόμενοι, δεινότερα ἐπεφήμιζον, ὡς δὴ ὑπὸ τῶν
προσπεφυκῶτων ⁹⁷ αὐτοῖς φασμάτων τὰ ἐσόμενα δε-
διδαγμένοι, καὶ μάλα ἐπὶ τῇ κακοδαίμονι μεγάλαι-
χούντας. Ἄλλοι δὲ ἀστέρων φορὰς καὶ σχήματα ἐκ-
λογιζόμενοι, μείζονας συμφορὰς καὶ κοινὴν μόνον-
ουχὶ ἀνατροπὴν τῶν πραγμάτων ἐδήλουν καὶ ὀπ-
D ηνίζοντο ⁹⁸. Εἴωθε γὰρ ἐν τοῖς δεινοῖς αἰεὶ ὁ τῶν
τοιούτων ἀνθρώπων ἐσμός ἀναφύεσθαι. Ἐφεύσατο
δὲ ὅμως ⁹⁹ εὖ ποιούσα ἐκατέρα μαντεία. Ἐχρῆν γὰρ,
οἶμαι, καὶ ἀσεβείας φεύγειν γραφὴν τοὺς τὰ ¹⁰⁰ τοιά-
δε ὄνειροπολοῦντας, καὶ μηδὲν ὀτιοῦν πλεον γνώσεως
περὶ τῷ κρείττονι καταλιμπάνοντας. Ἀλλὰ γὰρ οὐ-
δεὶς ὅστις ἦν ἐν τῷ τότε ὁ μὴ λίαν δεδιώς καὶ ἐκπε-
πληγμένος. Αἰτὰ τοιγαροῦν ἐκασταχοῦ καὶ φόβῳ ἐκε-

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ δόθμεν R. ⁸⁹ οὐκουν R. ⁹⁰ οὕτως R, οὕτω vulg. ⁹¹ ἐκκεκαθάρθαι. Sic correxi, intrp. *reperga-*
rentur, ἐκκεκάρθαι Ret vulg. ⁹² σεσωσμένου R. et intrp. *quam qui saluus evaserit*, ἐσομένου vulg. ⁹³ ἐκεῖ-
νην R et Lugd. nig., ἐκεῖνος Lugd. 1 m., ἐκεῖνω 2 m., ἐκεῖνου edd. προσ. τὴν δόξ. R, τὴν δόξ. pr. vulg.
⁹⁴ εὐτέον Par. ⁹⁵ μεταβάλλοιεν Lugd. et ed. pr., μεταβάλλοιεν R, μεταβάλλοντο Par. ⁹⁶ δόθμεν R.
⁹⁷ κινήσαι R. ⁹⁸ προσπεφυκῶτων R et intrp. *adnata sibi*, προπεφ. vulg. ⁹⁹ ὀπηνίζοντο R, ὀπαινίζοντο
vulg. ¹⁰⁰ ὅμως add. ex R. ¹⁰¹ τὰ add. ex R.

τήρῳ ἡκούοντο, ἀπάντων εἰς τοῦτο ἀγειρομένων· τὰ καὶ λόγῳ μὲν αἰεὶ ἐπαινούμενα, ἔργῳ δὲ σπανιότερον βεβαιούμενα, τότε δὴ προθυμότερα ἐπράττετο^α· δίκαιοι τε γὰρ ἄθροον ἀπεδείκνυντο ἅπαντες εἰς^β τὰ συμβόλαια τὰ πρὸς ἀλλήλους, ὥς καὶ τοὺς ἀρχοντας τὸ κερδαλέον ἀποδεχόμενους μετὰ^γ τῶν νόμων τὰς δίκας ποιεῖσθαι· τοὺς τε ἄλλως δυνατόν· ἐφ' ἑαυτῶν ἡρεμοῦντας, οὐαὶ τε δρᾶν καὶ ἀπέχεσθαι τῶν αἰσχίστων. Ἐνιοὶ δὲ καὶ παντάπασιν τὴν διαίταν ἐξαλλάξαντες^δ, μονήρη τινὰ καὶ βρειον ἡσπάζαντο βίον, καὶ τιμὰς^ε καὶ χρήματα καὶ ὁπόσα ἥδιστα παρ' ἀνθρώποις μετέχουσιν^ς καὶ ἀνηγόμενοι. Πολλὰ δὲ καὶ τοῖς ἱεροῖς προσήγετο δῶρα, καὶ νύκτωρ [P. 149] οἱ κράτιστοι τῶν ἀστών, περινοστοῦντες τὰς λεωφόρους, ἐδωδῇ τε ἀφθόνῳ καὶ περιβολαίοις ἐπιλοφρονοῦντο τοὺς δὴ τοὺς ἀχρεῖους καὶ οἰκτροτάτους, ὅποιοι πολλοὶ τὰ σώματα πεπρωμένοι ἐπὶ τοῦ ἐδωδῆτος ἐρίψανται^ζ, τὰ ἀναγκαῖα ἐραυίζόμενοι. Ταῦτα δὲ ἅπαντα ῥητῶν τινι χρόνῳ ἀνεμετρεῖτο, ἕως ἑναυλον ἔτι τὸ θεὸς ὑπῆρχεν· ἐπεὶ δὲ λώφης τις καὶ ἀνακωχὴ τοῦ κινδύνου ὑπεφαίνετο, αὐτίκα οἱ πλεῖστοι ἐπανηέσαν εἰς τὰ εἰθιμμένα. Καλοῖτο δὲ ἂν ἡ τοιαύτη ὁρμὴ οὐ δικαιοσύνη ὥς ἀληθῶς, οὐδὲ εὐσέβεια στερεὰ τε καὶ ἐνεργὴς, ὅποια ὑπὸ δόξης ὁρθῆς καὶ προθυμίας ἐμβριθεστάτης τῷ λογισμῷ πέφυκεν ἐντυποῦσθαι, ἀλλὰ μηχανὴ τις ἀτακτος καὶ οἷον ἐμπορία σφαλιστωτάτη, ἐφ' ᾧ τὸ παρὸν δῆθεν ἐκφυγεῖν καὶ παρακρούσασθαι. Τῶν μὲν οὖν ἀγαθῶν ἔργων οὕτω δὴ τι πρὸς ἀνάγκης ἀπογευόμεθα ἔστ' ἂν τὸ δεδιέναι παρῇ.

A attonitusque esset. Quocirca vota quotidie nuncupabantur, hymnique supplices audiebantur, omnibus in unum congregatis; et quæ verbis quidem semper laudantur, re autem ipsa raro confirmantur, tum utique promptissime præstabantur. Justī enim confestim omnes in mutuis contractibus videbantur, adeo ut et principes quæstui renuntiantes, ex legum norma judicia exercerent, et qui potentiores essent, quiete modesteque se gerentes, iusta æquaque facerent, et a turpibus factis abstinere. Nonnulli vero, vitæ instituto prorsus immutato, solitariam quandam et montanā vitam sunt amplecti, opibus et honoribus omnibusque rebus, quæ hominibus solent esse gratissimæ, renuntiantes ac valedicentes. Plurima etiam templis donaria offerebantur, et noctu lautiores opulentioresque cives plateas obeuntes, largo cibo et vestibus donabant egenos miserimosque homines, qui frequentes claudi aliisque membris mutili humi jacebant, stipem mendicantes. Hæc autem omnia ad certum aliquod tempus fiebant, recenti videlicet adhuc et vigente motu. Simul ac vero **289** malum remitti ac cessare cepit, confestim plerique ad pristinos mores redeunt. Vocari autem possit talis animorum motus atque impetus non iustitia revera neque pietas, solida pariter atque efficax, qualis ex recta opinione et constantissimo studio in animis efformari solet, sed machinatio quædam in composita, et veluti nundinatio fallacissima, ad subterfugiendum ac propulsandum malum instituta. Bona itaque opera, ita demum necessitate cogente, degustamus, quandiu metus premit.

6. Per id vero tempus variæ rursus disceptationes de exhalationibus sunt habitæ, frequensque erat Aristotelis in congressibus mentio; modo, tanquam rectissime de his disseruisset, earumque causas intellexisset; modo, tanquam a vero aberrasset. Nonnulli vero ad sententiam Aristotelis confirmandam ac stabiliendam, quod nimirum crassus et fumosus spiritus sub terræ concavitatibus conclusus ejusmodi motus efficeret, in medium attulerunt tale quidpiam antea ab Anthemio ingeniose excogitatum atque effectum. Atqui Anthemio huic patria quidem fuit urbs Tralles, ars vero inventiones machinarum fabricatoribus usitata, qui linearem speculationem ad materiam traducunt, imitationes quasdam et veluti simulacra rerum vere existentium fabricantur. Excellens vero hac in **290** arte fuit, et in mathematica scientia eximius, quemadmodum et in iis, qui Grammatici vocantur, frater ipsius Metrodorus. Et certe felicem indicaverim ipsorum matrem, quæ adeo varia eruditione refertam prolem ediderit. Duos enim hosce viros peperit, et

ζ'. Πάλιν δὲ ἐν τῷ τότε οἱ περὶ τῶν ἀναθυμιάσεων λόγοι ἐλέγοντο τε καὶ ἀντελέγοντο· καὶ ἦν πολὺς ἀνὰ τοὺς ξυλλόγους ὁ Σταγειρίτης^α ὀνομαζόμενος, νῦν μὲν ὡς ὀρθότατα εἶη περὶ τούτων φυσιολογήσας καὶ διαγνοὺς τὰς αἰτίας, νῦν δὲ^β ὡς ἥκιστα τοῦ ἀληθοῦς ἐστοχασμένος. Ἐνιοὶ δὲ τὴν ἐκείνου βεβαιὸν οἶόμενοι δόξαν, ὅτι δὴ πνεῦμα παχὺ καὶ καπνώδες ὑπὸ τοῦ σπαραγγαῖς τῆς γῆς περιεργόμενον τὰς τοιαύτας ποιεῖται κινήσεις, προτίθεσαν ἐν τῷ λόγῳ τοῦτο δὴ τὸ ὅπῃ Ἀνθεμίου πρότερον μεμηχανημένον. Οὗτος γὰρ δὴ ὁ Ἀνθέμιος^γ, πατρίς μὲν αὐτῷ^δ ὑπῆρχεν αἱ Τράλλεις ἡ πόλις, τέχνη δὲ τὰ τῶν μηχανοποιῶν εὐρήματα, οἱ δὲ τὴν γραμμικὴν θεωρίαν ἐπὶ τὴν ὕλην κατὰγοντες, μιμήματά τινα καὶ οἷον εἰδωλα τῶν ὄντων δημιουργοῦσι. Γέγονε δὲ ἀριστος ἐν αὐτοῖς εἰς τὰ μάλιστα καὶ εἰς ἄκρον ἤκων τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης, καθάπου καὶ ἐν τοῖς καλουμένοις γραμματικοῖς ὁ ἀδελφὸς τούτου^ε Μητροδόωρος^ς. Καὶ μαχαρίσαιμι ἂν ἔγωγε αὐτῶν τὴν μητέρα, οὕτω ποιήσας παιδείας ἀνάπλεων γοῆν ἀποκυήσασαν. Τούτω τε γὰρ^ζ τῷ ἀνδρὶ τέτοκε, καὶ Ὀλύμπιον, νόμων τε

VARIE LECTIONES.

^α ἀπράσαστο R. ^β εἰς Par. Pro ἔς. ^γ Pro μετὰ Par. κατὰ. ^δ ἐξαλλάξαντες R, ἐναλλ. vulg. ^ε καὶ τιμ. καὶ χρ. R et intrp. χρήμ. καὶ τιμ. vulg. ^ς μετελθόντες R. ^ζ ἐρίψανται R. ^α ὁ Παγαιφίους R pro ὁ Σταγ. ὀρθώτατον R. ^β δὲ R, δὴ vulg. ^γ Arithmesius intrp. ^δ αὐτῷ add. ex R. ^ε ἀδελφ. τούτ. R, ἀδελφ. ὁ τούτ. vulg. ^ς Μετροδό. edd. ^ζ τούτω γὰρ R.

Olympium, legum exercitatione et forensium controversiarum tractatione peritiaeque clarum; præterea Dioscorum et Alexandrum, utrumque medicæ artis peritissimum. Atque ex his quidem Dioscorus in patria vixit, et præclara edidit artis suæ documenta; alter vero in veteri Roma habitavit, honorifice admodum evocatus. Anthemii autem et Metrodori gloria ac fama cum longe lateque esset propagata, ad ipsum etiam imperatorem pervenit. Quocirca Byzantium accersiti venerunt, reliquamque vitam ibi transegerunt, maxima uterque virtutis propriæ indicia sive specimina edentes; hic quidem multos juvenes nobilium filios erudiens, et pulcherrimæ illius disciplinæ participes efficiens; adeo ut litterarum eloquentiæque desiderium ac studium omnibus, quantum poterat, injiceret: alter vero summæ admirationis fabricas cum in urbe, tum aliis quamplurimis in locis conficiebat; quæ, arbitror, etiamsi de iis nihil dicatur, per se ipsæ sufficiunt ad perpetuam ei gloriam conciliandam, quandiu steterint salvæque fuerint. Cæterum, quam ob causam hujus viri mentionem fecerim, id a me **291** et quidem statim dicitur. Erat Byzantii vir quidam nomine Zeno, rhetorum quidem catalogo ascriptus, clarus alioquin et imperatori notissimus. Habitabat is juxta Anthemium, ita ut viderentur utroque domicilio uniti, et uno eodemque termino esse circumscripti. Succedente vero tempore contentio quædam et simultas inter eos incidit, sive prospectus causa, quod fortassis antea fieri non solebat, sive quod novum ædificium nimis alte elatum lumini officeret, aut alia aliqua de causa, prout multas inter eos, qui quam proxime habitant, controversias suboriri est necesse.

7. Tum itaque Anthemius ab adversario, utpote actore et accusatore, dicendo victus, cum non posset eloquentia gravitateque verborum paria cum ipso facere, ex ea, quam norat, arte hanc illi contra molestiam repandit. Dumnam quamdam excelsam habebat Zeno, valde amplam et pulchram et curiose admodum exornatam, in qua et ipse frequenter versari solebat et amicissimos quosque convivii excipere. Hujus vero inferiora habitacula solo proxima erant ex parte domus Anthemii, ita ut intermedium tectum, altera sui parte ad fastigium, altera ad basim protensum esset. Ibi itaque magnos lebetes aqua plenos per diversa domus spatia constituit, hos vero exterius fistulis **292** coriaceis circumdedit, inferiori quidem sui parte latioribus, ut totum lebetum ambitum obstruerent; deinde instar tubæ in angustiores formam redactas et in justam proportionem desinentes trabibus et tabulis earum extremitates infixit, accurateque infibulavit, ita ut et aer

ἀσκήσει καὶ ἀγῶνων δικαστικῶν ἐμπειρίᾳ προσεσχέχοντα⁹⁶· καὶ πρὸς γε Διοσκορον καὶ Ἀλέξανδρον, ἀμφοῖν Ιατρικῆς δαημονεστάτω. Τοῦτον δὲ Διοσχορος μὲν ἐν τῇ πατρίδι κατεβίω, τὰ ἐκ τῆς τέχνης μάλα εὐστόχως ἐπιδεικνύμενος ἔργα· ἄτερος δὲ ἐν τῇ πρεσβυτιῇ Ῥώμῃ κατῴκησεν ἐντιμώτατα⁹⁷ μετακεκλημένος. Ἀνθεμίου δὲ καὶ Μητροδώρου τὸ κλῆος ἀπανταχοῦ περιαγόμενον, καὶ εἰς αὐτὸν ἀφίεται τὸν βασιλεῖα. Τοιγάρτοι μετὰ πεμπτοὶ ἐν Βυζαντίῳ παραγενόμενοι, καὶ αὐτοὺς τὸν λειπόμενον διανύσαντες βίον, μέγιστα ἐκάτερος τῆς ἰδίας ἀρετῆς γνωρίσματα παρεστήσατο· ὁ μὲν νέους πολλοὺς τῶν εὐπατριδῶν [P. 150] ἐκπαίδευσας, καὶ τῆς παγκύλης ἐκείνης μεταδούς διδασκαλίαν, ὡς καὶ πόθον ἅπασιν τὸ μέρος⁹⁸ ἐμβαλεῖν τῆς ἀμφοῖν τοὺς λόγους ἐπιμελείας· ὁ δὲ θαυμάσια ἡλίκᾳ δημιουργήματα κατὰ⁹⁹ τὴν πόλιν καὶ ἄλλοις πολλαχοῦ τεκτηνόμενος, ἀπερ, οἶμαι, εἰ καὶ μὴδὲν ὅτιοῦν περὶ αὐτῶν λέγοιτο, πλὴν ἀποχρήσει οἱ ἐς ἀειμνηστον δόξαν ἔσσι· ἂν ἐσθλὸς καὶ σώζοιτο. Ἀλλὰ γὰρ ὅτου ἔνεκα τοῦδε τοῦ ἀνδρὸς ἐπεμνήσθην, ἐκείνῳ μοι καὶ δὴ αὐτίκα λελέξεσθαι¹⁰⁰. Ἀθήρ τις ἐν Βυζαντίῳ, Ζήνων ὄνομα, τῷ μὲν τῶν ρητόρων καταλόγῳ ἀναγεγραμμένος, ἄλλως δὲ διαφανῆς καὶ βασιλεῖ γνωριμώτατος, κατῴκει ἀγχοῦ ποῦ τοῦ Ἀνθεμίου, ὡς δοκεῖν ἐκατέρῳ ἡνωθῆαι τῷ οἴκῳ¹⁰¹, καὶ ὅτ' ἐνὶ τέρματι διαμετρεῖσθαι. Προελθόντος δὲ χρόνου, ἕως αὐτοῖς ἐνέπεσε καὶ δυσκολία ἢ τοῦ διοπτεύεσθαι χάριν, τυχὸν οὐ πρότερον εἰθισμένον, ἢ νεωτέρας οἰκοδομίας πέρα τοῦ μετρίου ἐς ὕψος ἀρθείσης καὶ τῷ φωτὶ λυμαιομένης, ἢ ἄλλου τοῦ¹⁰² πέρι, ὅποια πολλὰ τοῖς πλησιαστάτοις προσοικοῦσι διαφιλονεικεῖσθαι ἀνάγκη.

ζ'. Τότε δὲ οὖν ὁ Ἀνθέμιος ὑπὸ τοῦ ἐναντίου ἀπὲ δικηγόρου¹⁰³ καταρητορευόμενος¹⁰⁴, καὶ οὐχ οἷός τε ὦν τῇ δεινότητι τῶν ρημάτων ἐκ τῶν ὁμοίων ἀντιφέρεισθαι, ὁ δὲ ἐκ¹⁰⁵ τῆς οἰκείας αὐτὸν¹⁰⁶ ἀντελύπησι τέχνης τρόπῳ τοιούτῳ. Δόμον τινὰ ὑπερῶν ὁ Ζήνων ἐκέκτετο¹⁰⁷, εὐρύν τε λίαν καὶ διαπρεπῆ καὶ περιεργότατα πεποικιλμένον, ἐν ᾧ δὴ τὰ πολλὰ ἐμφιλοχωρεῖν εἰώθει καὶ ἐστὶν τοὺς φιλάτους. Τοῦτου δὲ τὰ πρὸς τῷ ἐδάφει ἐνδαιτήματα τῆς Ἀνθεμίου ὄντα ἐτύγχανε μοῖρας, ὡς τὸ μεταξὺ τέγος τῷ μὲν ἐς ὀροφὴν, τῷ¹⁰⁸ δὲ ἐς βάσιν παρατετάσθαι. Ἐνταῦθα δὲ οὖν¹⁰⁹ λέβητας μεγάλους ὕδατος ἐμπλήσας, διακρίδων ἔσθησε πολλαχοῦ τοῦ δωματίου, αὐλοὺς δὲ αὐτοῖς ἐξωθεν σκυτίνους περιβαλὼν, κάτω μὲν εὐρυνομένους ὡς ἅπασαν τὴν στεφάνην περιβεβύσθαι· ἐξῆς δὲ καθάπερ σάλπιγγα ὑποστελλομένους, καὶ ἐς τὸ ἀναλογεῖν τελευτώντας, ἐνέπηξε ταῖς δοκοῖς¹¹⁰ καὶ ταῖς σανίσι τὰ ἀπολήγοντα, καὶ ἐς τὸ ἀκριβεῶς ἐνεπερόνησεν¹¹¹, ὡς καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς ἀπειλημένον

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁶ προσσχ. conj. Cl. ⁹⁷ ἐντιμώτατα R. ⁹⁸ αὐτοῦ add. vulg. ante μέρος. ⁹⁹ κατὰ om. R in ord. et te in mg. ¹⁰⁰ λελέξεσθαι R, λέξεσθαι vulg. ¹⁰¹ τῷ οἴκῳ Lugd. 1 m (Cl.) et in tr. utriusque juncta esse domicilia, R, Lugd. corr. et add. τῷ οἴκῳ. ¹⁰² ἄλλου τοῦ R, ἄλλου τοῦ τινος vulg. ¹⁰³ ἀπὲ δικηγόρου R et in tr. ut causas procurante, ἀπὲ δὲ κατηγόρου vulg. ¹⁰⁴ καταβρόχητο vulg. ¹⁰⁵ ὁ δὲ ἐκ R, ὁ δ' ἐκ vulg. ¹⁰⁶ αὐτὸν om. R. ¹⁰⁷ ἐκέκτετο R, διαπρεπὲς R. ¹⁰⁸ τῷ—τῷ correxi, τὸ—τὸ R et vulg. ¹⁰⁹ δὲ οὖν R. ¹¹⁰ τοῖς δοκοῖς R. ¹¹¹ ἐνεπερόνησεν R.

ἀέρα ἀφ' ἑαυτοῦ μὲν ἔχειν τὴν αὐα φορὰν, διὰ τῆς κενό-
τητος ἀνιόντα καὶ γυμνῇ¹⁸ προσφύειν τῇ ὁροφῇ
κατὰ τὸ παρεῖκον καὶ τῇ βύρῃ περιεχόμενον, ἥιστα
δὲ ἐς τὰ ἐκτὸς διαβρεῖν καὶ ὑπεκφέρεσθαι. Ταῦτα δὲ
οὖν ἐκ τοῦ ἀφανοῦς καταστήσάμενος, πῦρ ἐνήκε
σφοδρὸν ὑπὸ τοῖς τῶν λεθάνων πυρμέναις, καὶ φλόγα
ἐξῆψε μεγάλην · αὐτίκα δὲ τοῦ ὕδατος διαθερομέ-
νου¹⁹ καὶ ἀνακαλλάζοντος, ἀτμός ἐπ' ἥρτο πολὺς καὶ
ἀνεβρίπιζετο παχύς²⁰ τε καὶ πεπυκνωμένος · οὐκ
ἔχων δὲ ὅπῃ διαχυεῖν, ἐπὶ τοῖς αὐλοῖς ἀνείρπει, καὶ
τῇ στενότητι πιεζόμενος, βιαστέρον ἀνέπεμπετο,
[P. 151] εἰς τῇ στέγῃ προσπίπτων ἐνδελεχέστατα,
ἐδόνθησαν ἀπασαν καὶ διέσεισεν, ὅσον ὑποτρέμειν
ἡρέμα καὶ διατετριγέναι τὰ ξύλα. Οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν
Ζήνωνα ἐταράττοντο καὶ ἐδείμαινον, καὶ ἀμφὶ τὴν
λευφόρον ἐξέπιπτον ποτινόμενοι καὶ βοῶντες, καὶ
τῷ δεινῷ καταπεπληγμένοι · φοιτῶν τε²¹ ἐκείνος ἐν
τοῖς βασιλείοις, ἀνεπυθάνετο τῶν γνωρίμων, ὅπως
αὐτοῖς τὰ τοῦ σεισμοῦ κατεφάνη, καὶ μὴ τι σφᾶς
ὁπερῶν τρόπῳ διεδηλῆσται²². Τῶν δὲ, *Εὐφῆμαι*
λεγόντων, ὦ τ' αὖν²³, καὶ *ἀπαγε*, καὶ *μήποτε γένοιτο*,
καὶ πρὸς γε νεμεσίωντων αὐτῷ ὡς δὴ τοιαῦτα φευκτὰ
καὶ ἀπαίσια τερατευομένων, οὐκ εἶχεν ὁ τι καὶ δια-
νοήσειν. Οὕτε γὰρ ἀπιστεῖν αὐτῷ οἷός τε ἦν ἐφ'
οἷς²⁴ ἥπιστάτο ἀρίτως γεγεννημένοις²⁵, καὶ διαμά-
χεσθαι κατηδέτο ἐπιπολὶ τοσοῦτοις ἀνδράσι καὶ
οὕτω καταμεμφόμενοις.

ἦ. Τούτῳ δὲ οὖν πολλῶ τῷ λόγῳ ἐχρῶντο οἱ τὰς
ἀνθυμίας ἐκ καὶ τὰ λιγνυδῆ πνεύματα γένεσιν τῶν
σεισμῶν ἀποκαλοῦντες. Καὶ γὰρ ὁ *μηχανοποιός*,
ἔφασκεν, *τὴν αἰτίαν διαγνοὺς ὅθεν τὴν γῆν κινεῖ-*
σθαι συμβαίνει, παρακλίσιον ἔδρασε, καὶ τῇ
τέχῃ τὴν φύσιν ἀπεμύησται. Καὶ εἰπὼν μὲν τι,
οὐ μέντοι γε ὅσον φωνοῖ. Ἐμοὶ γὰρ τὰ τοιαῦτα πιθανὰ
μὲν εἶναι δοκεῖ καὶ κομψότερόν πως ἐξευρημένα,
οὐπω δὲ ἐναργῆ γνωρίσματα τῶν ὡς²⁶ ἀληθῶς γι-
γνομένων. Οὐ γὰρ ὅτι τὰ κυνῖδια ταῦτα δῆπου τὰ
Μελιταῖα ἐπὶ ταῖς στέγαις διέρποντα, οἰοῦσι τε αὐ-
τὰς καὶ ἀνακινούσας, καὶ ταῦτα ἐπὶ βαδίσματι κουφο-
τάτῳ, ἥδη που ὅμοιον φῆσιν ἐν τις εἶναι τὸ χρῆμα,
καὶ τούτῳ καθάπερ ἱκανῶς παραδείγματι χρέοιτο²⁷.
'Αλλ' ἐκεῖνα μὲν παῖγνια τῆς μηχανοποιίας, οὐ φαῦλα
μέντοι οὐδὲ ἀτερεπῆ νομιστέον, τῶν δὲ τῆς ὕλης ἀμαρ-
τημάτων ἄλλα ἅτα (εἴπερ ἄρα καὶ δεῖ²⁸), ζητητέον
τὰ αἰτία. Ἐπεὶ οὐδὲ τοῦτο μόνον Ἀνθέμιος ἐπὶ Ζή-
νωνι ἐμνησάμετο, ἀλλ' ἄρα ὅγε καθήστραφέν γε αὐ-
τοῦ καὶ κατεβρόντησε τὸ δωματίον. Δίσκον μὲν γάρ
τινα ἐσώπετρον δίκην ἐσχευασμένον, καὶ ἡρέμα ὑπο-
κοιτανόμενον ταῖς τοῦ ἡλίου ἀντερείδων²⁹ ἀκτίσιν
ἐνεπίμυλα τῆς αἴγλης · καὶ εἴτα μεταίτων ἐφ' ἑτέρα,
πολλὴν ἀθρόον αὐτῷ κατηκόντιζε λαμπρότητα, ὡς
ἀπάντων ἐφ' οὓς ἀν φέροντο ἀμειλύνεσθαι τὰς ὄψεις

A iis fistulis conceptus, libero quidem in altum impe-
tu ferretur, per earum cavitatem sursum tendens,
et ad nudum tecti fastigium, quoad ejus fieri po-
terat, etiam corio circumdatum pertingens, foras
autem nequaquam diffuseret aut erumperet. His ita-
que ex occulto ita dispositis, validum ignem lebe-
tum fundis subiecit, et ingentem flammam excitavit.
Statim vero fervente atque exæstante aqua, vapor
multus excitatus et in altum sublatus est, rapidus
pariter et densus: cumque non haberet, qua diffun-
deretur, in fistulas efferebatur, angustiaque pressus,
majore vi sursum tendebat, donec in tectum assi-
duo impetu impingens, totum concussum commo-
tumque fuit, adeo ut tigna sensim tremere atque
striderent. Qui vero Zenoni aderant, metu ac ter-
rore corripiebantur, et in plateas sese proripiebant,
obtestabundi et vociferantes, malique gravitate per-
culsi. Ille vero in regiam se conferens notos inter-
rogabat, quid ipsis de terræ motu **293** visum es-
set, et num aliquo eos damno affecisset? Tum illis,
Bona verba, o amice, et, *apage*, et *absit* dicentibus,
et præterea succensentibus ipsi, adeo odiosa infau-
staque prodigiose narranti, quid cogitare ignorabat.
Neque enim sibi ipse fidem derogare poterat de iis,
quæ recenter accidisse sciebat, et pudebat adversus
tot viros diutius contendere, et quidem ita ipsum
incusantes.

B 8. Hac itaque fere ratione utebantur, qui terræ
motus ab exhalationibus fumosisque spiritibus gigni
censent. Nam ille *machinarum fabricator*, inquele-
bant, *cognita causa, unde terræ motus gigni contin-*
git, similia effecit, et arte naturam est imitatus, et
dixerunt quidem aliquid non tantum tamen ac pu-
tarant. Mihi enim hæc talia elegantia quidem esse
videntur, sciteque adinventa, nequaquam vero evi-
dentes eorum, quæ vere sunt, probationes. Neque
enim quia catelli isti Melitenses per solaría incedentes
ea et agitant et commovent, et quidem le-
vissimo incessu, similem fere aliquis rem esse
dixerit, atque hoc veluti idoneo documento utitur.
Cæterum ludicre illæ machinationes nequaquam
despicibiles aut inegantes sunt censendæ, defe-
ctuum vero terræ, aliæ quædam (si modo etiam
convenit) querendæ sunt causæ. Siquidem neque
hoc solum Anthemius in Zenonem **294** machinatus
est, sed et fulgura et tonitrua in domum torsit. Dis-
cum enim in speculi speciem comparatum modice-
que excavatum radiisque solis oppositum splendore
implebat; ac deinde aliorum transferens, ingentem
confestim in domum ejaculabatur splendorem, adeo
ut omnium, in quos ferebatur, obtutum perstrin-
geret atque obtunderet. Corporum etiam quorum

VARIE LECTIONES.

¹⁸ γυμ. . . R. ¹⁹ διαθερομένου R, Lugd. et ed. pr., διαθερμαζομένου Par., subsiliente intrp. Is, puto, vertere sibi videbatur διαθορουμένου, quod quidem nihili est. ²⁰ παχύς R, Lugd. in ord. et ed. pr., ταχύς ex Lugd. mg. Par., citius intrp. ²¹ τε R, δὲ vulg. ²² διεδηλῆσαντο R. ²³ ὦ ταν R. ²⁴ ἐφοκῆ R pro ἐφ' οἷς. ἐπίστατο edd. ²⁵ ἀρίτως καὶ γγ. R. ²⁶ ὡς ins. ex R. ²⁷ χρῆστο R. ²⁸ δεῖ καὶ R. ²⁹ ἀντερείδων add. ex R et intrp. solis oppositum radiis.

dam, quæ valde essent sonora, collisiones complo-
siones excogitans, immanes quosdam et tonitruo
similes fragores edebat percellendo sensui aptos;
adeo ut Zeno, cum ægre tandem intellexisset, unde
singula fierent, palam ad pedes imperatoris pro-
volutus, vicinum accusari ut improbum et scele-
ratum: adeo ut et gratiosum quoddam atque ele-
gans dictum ira ipsi excusserit. Poëticis enim
quibusdam verbis alludens coram senatu procla-
mabat, veluti per ironiam et cavillum: se, homo
cum esset, non posse adversus utrumque pariter,
Jovem fulminatorem et gravitonantem, et adversus
Neptunum terræ concussorem pugnare. Pulchra
quidem igitur sunt hujusce artis effecta, quantum-
vis ludicra; necesse tamen non est naturam hæc
sequi iisque exæquari. Cæterum de his rebus quam
quisque voluerit sententiam teneat; mihi vero ad
priorem narrationem est redendum.

295 9. Per hanc enim hiemem hisce malis
premebatur, incolisque omnibus per multos dies
concuti adhuc pavementum videbatur, tametsi quie-
tum jam sedatumque esset. Insederat enim homi-
num animis hoc malum, et suspicio in eis radices
egerat, ratiocinationi tenebras offundens. Imperator
vero multa ædificia, quæ partim vitium fecerant,
partim jam corruerant, instaurare adnitebatur.
Præcipuæ autem curæ ipsi erat augustissimum
illud Dei templum. Hoc vero antea a plebe suc-
censum, valde conspicuum atque admirandum ab
ipsis fundamentalis iterato extruxerat, magnitudi-
nisque excellentia et formæ decore et varietate
metallorum ornatus reddens; cinxit vero id ipsum
ex latere cocto et calce, quæ passim ferro inter se
colligarat, lignis nequaquam usus, ne facillime
conflagraret. Anthemius vero hic ipse erat, cujus
paulo ante mentionem feci, qui singula et artifi-
ciosa excogitabat et extruxerat. Tum vero mediam
maxime ipsius tecti partem collapsam, quæque al-
titudine omnia, quæ corruerant, superabat, impera-
tor firmiorem reddidit, et in majorem altitudinem
sustulit. Atque Anthemius quidem jamdudum obie-
rat. Isidorus autem junior alique fabricarum stru-
ctores priorem in semetipsis formam contemplantes,
et ex eo, quod integrum manserat, id quod affectum
erat quale esset, quidque vitii habuisset cognoscentes,
296 fornicem orientalem et occidentalem suo ut
erat loco reliquerunt, septentrionali vero et australi,
quæ super curvaturam erat structuram, introrsum
porrigentes, pauloque latiore efficiētes, ut quam
apertissime cum aliis quadraret, æquilatramque com-
pagem præ se ferret, eaque ratione vacuitatis ni-
mielatem coarctare possent, et exiguam aliquam
extensionis partem detrudere, in quantum diversæ
longitudinis figura efficeretur. Atque ita desuper

A καὶ σκαρδαμύττειν· συντρίβεις δὲ τινὰς καὶ ἀντι-
πλάς σωμάτων ἐπινοῶν βαρυηχοτάτων, κτύπους ἀπ-
ετέλει σφοδρὸς καὶ βροντώδεις, καὶ οἷους ἐκπλήξαι
τὴν αἰσθησιν, ὡς ἐκείνων μάλιστα γούιν διαγνόντα θέν
ἐκαστὰ γίνεταί, προκαλινδίσθαι ἀναφανδὸν ἀμφὶ
τῷ πόδε ²⁹ τοῦ βασιλέως, καὶ κατηγορεῖν τοῦ γελ-
τόνος, ὡς κακοῦ καὶ ἀδικητάτου· ὥστε ἀμέλει καὶ
χάριέν τι ὑπ' ὀργῆς ἐπεσφθέγγετο. Ποιητικὰ γὰρ παρ-
φθεῖ ρημάτια καὶ ἀνεῦδα ἐπὶ τῆς συγκλήτου βουλῆς
ὥσπερ εἰρωνευόμενος, ὡς οὐχ οἶόν τε αὐτῷ μόνῳ γε
δντι ἀνθρώπῳ κατὰ ταυτὸν ἄμα πρὸς τε Δία τὸν
ἀστεροπητὴν [P. 152] καὶ ἐρίγδουπον, καὶ πρὸς γε
Ποσειδῶνα ³⁰ τὸν ἐννοσίγαιον διαμύχασθαι. Καλὰ μὲν
οὖν τῆσδε τῆς τέχνης καὶ αὐτὰ δῆπου τὰ ἀθύρματα·
οὐ μὴν ἀνάγκη τὴν φύσιν ἐπεσθαι τοῖσι καὶ ἐξ-
ισοῦσθαι. Πλὴν ἀλλ' ἐκαστος μὲν ἐγέσθω καὶ τῶνδε
περὶ ὅποια ³¹ ἂν καὶ βούλοιο γνώμης· ἐμοὶ δὲ ἐς
τὸν πρότερον λόγον ἐπανιττία.

B Ὁ. Ἐκείνου μὲν γὰρ τοῦ χειμῶνος ἐν τοῖσδε ἡ
πόλις ἐτύγγανεν οὔσα, καὶ ἅπασιν ἐπὶ πλείστας ἡμέ-
ρας σείεσθαι πως ἰδοῦναι τὸ ἔδαφος, καὶ ταῦτα ἀτρε-
μοῦν ἦδη καὶ πεπαυμένον. Ἐναυλον γὰρ ταῖς ψυχαῖς
ὕπῃρχε τὸ πάθος, καὶ ὑποψία ἐνέκειτο ὑποθαλοῦσα
τὸ λογίζομενον. Ὁ δὲ βασιλεὺς πολλὰ τῶν οἰκοδο-
μημάτων τὰ μὲν σαθρὰ καὶ ἀσθενῆ γεγεννημένα, ἐνια
δὲ ἦδη καὶ ³² καταπεπτωκότα, ἐπανορθοῦν ἐπειράτο.
Ἐπεφρόντιστο δὲ οἱ ἐς τὰ μάλιστα ὁ μέγιστος τοῦ
θεοῦ νεῶς· τοῦτον δὲ πρότερον ἐμπερσθέντα ὑπὸ τοῦ
δήμου, σφῶδρα περιφανῆ καὶ θαυμάσιον ἤλκον ἐκ
βάθρων αὐτῶν καὶ κρηπίδων ἀνεδομήσατο, μεγέθους
C τε ὑπερβολῇ καὶ σχήματος εὐπρεπεῖα καὶ ποικιλίᾳ
μετάλλων ἐπικοσμήσας· ἤρψε δὲ αὐτὸν ἐκ πλίνθου
ὀπτῆς καὶ τιτάνου, πολλὰχοῦ καὶ σιδήρῳ συνδήσας,
ξύλοις τε ἥκιστα χρητάμενος, ὡς ἂν μηκέτι ³³ εὐ-
κολώτατα πυρπολοῖτο. Ἀνθέμιος δὲ ἦν οὗτος ἐκείνος,
οὗ δὴ ἀρτίως ἐπεμνήσθη, ὁ ἐκαστὰ μηχανησάμενος
καὶ δημιουργήσας. Τότε δὲ αὐτὸν ὑπὸ τοῦ κλόνου τὸ
μεσαίτατον μέρος τῆς ὀροφῆς καὶ ἅπαντα ὑπερ-
βάλλον ἀποδεβληκότα, ἐπεσκεύασέ τε αὐτὸς ὁ βασι-
λεὺς βεβαιότερον, καὶ ἐπὶ μείζον ὕψος ἐξῆρε· καίτοι
Ἀνθέμιος μὲν ἐκπλείστον ἐτεθνήκει, Ἰσίδωρος δὲ ὁ
νεός καὶ οἱ ἄλλοι μηχαναστοὶ τὸ πρότερον ἐν ταυ-
τοῖς ἀναθεωρήσαντες σχῆμα, καὶ τῷ σωζομένῳ τὸ
πεπονθὸς ὁποῖόν τε ἦν καὶ ἐς ὃ τι δῆπου ἡμάρτητο
D ἐπιφρασάμενοι, τὴν μὲν ἐφῶν τε καὶ ἐσπερίαν ἀψίδα
οὕτω μένειν κατὰ χώραν ἐπῆκαν· τῆς δὲ ἀρκύσας
τε καὶ νοτίας τὴν ἐπὶ τοῦ κυρτώματος οἰκοδομίαν
πρὸς τὰ ἐνδον παρατείναντες, καὶ εὐρυτέραν ἡρέμα
ποιησάμενοι ὡς ἄλλων ἀρμολύματα ταῖς ἄλλαις
συννευεσκάναι, καὶ ὁμολογεῖν τὴν ἰσοπλευρον ἀρμο-
νίαν, παριστελῆαι ταύτῃ δεδύνηται τὴν τοῦ κενώ-
ματος ἀμετρίαν, καὶ ὑποκλέψαι βραχὺ τι τῆς ἐκτά-
σεως μέρος, ὅπως ὅσον ἐτερόμηνες ἀπετελεῖτο σχῆμα·
οὕτω τε ἐπ' αὐτῶν ἤδρασαν ³⁴ πάλιν τὸν ἐν μέσῳ

VARIÆ LECTIONES.

²⁹ τὰ πόδε R. ³⁰ Ποσειδῶνα om. R et intr., qui vertit inepte: et terram ipsam concutientem. ἐν-
νοσίγαιον R, ἐνοσίγ. vulg. ³¹ ὅποια. — γνώμην R. ³² ἦδη καὶ R, καὶ ἦδη vulg. ἐπείων φρόντιστο R pro.
ἐπεφρ. ³³ μηκέτι R et intr. ne de cætero, etc., μὴ vulg. ³⁴ αὐτῶν R et intr. his—edificatis desuper, αὐτῶν
vulg. ἤδρασαν emend. Cl., ἤδρασαν R et vulg.

ὑπερανέχοντα, εἴτε κύκλον, εἴτε ἡμισφαίριον, εἴτε ὀρθογώνιον³⁰ ὀνόματι παρ' αὐτοῖς ἐπικεκλημένον. Καὶ γέγονεν ἐντεῦθεν εἰκότως ἰδιώτερος μὲν καὶ εὐεπίστροφος, καὶ πανταχόθεν τῇ γραμμῇ ἐξισάζων, στενώτερος³¹ δὲ καὶ ὀξυτενής, καὶ οἷος οὐχ οὕτω λίαν ἐκπλήττειν τοὺς θαυμάσιους ὡς πάλαι, πολλῶν δὲ ὁμοῦ πλέον ἐν τῷ ἀσφαλεῖ βεβηκέναι. Ὅν μὲν οὖν ἔδει ἐν συγγραφῇ τοῦ νεῦ [P. 153] πέρι ἐπιμνησθῆναι, καὶ ἐφ' ἃ ἡ τοῦ λόγου φορὰ ἔκτετο ἀκολουθῶς περιειρημένη, ταῦτα ἔμοιγε ἀποχρώντως ἐκδεσθῆναι. Ἐγκωμιάζειν γὰρ ἕκαστα τῶν τοῦδε θαυμάτων καὶ ἐπαδεικνύειν τῷ λόγῳ, περιττόν³² ἂν εἴη καὶ οὐ τοῦ παρόντος ἴδιον ἔργου. Εἰ δέ τις ἐθέλοι πόρρω που τυχόν τῆς πόλεως ἀπαχισμένος ἔπειτα γιγνώσκειν σαφῶς ἅπαντα, καθάπερ παρῶν καὶ θαύματος, ἀναλγέσθω τὰ Παύλου τοῦ³³ Κύρου τοῦ Φλώρου ἐν ἑξαμέτροις πεποιημένα, ὃς δὲ ταπρῶτα τελῶν ἐν τοῖς ἀμφι³⁴ τὸν βασιλεῖα σιγῆς ἐπιστάταις, γένους τε κοσμούμενος δόξῃ καὶ πλοῦτον ἀφθονον ἐκ προγόνων διαδεξάμενος, ὁμοῦ παιδεία³⁵ γε αὐτῷ καὶ λόγων ἀσκήσεις διεσπούδαστο· καὶ ἐπὶ τοῖσδε μάλλον ἤδχει καὶ ἐσεμνύνετο. Καὶ τοῖσιν πεποιήται οἱ καὶ ἄλλα ὡς πλείστα ποιήματα μνήμης τε ἄξια καὶ ἐπαίνου, δοκεῖ δέ μοι³⁶ τὰ ἐπὶ τῷ νεῦ εἰρημένα μεζονός τε πόνου καὶ ἐπιστήμης ἀνάπλεα καθεστάναι, ὅσῳ καὶ ἡ ὑπόθεσις θαυμασιωτέρα. Εὐρήσεις γὰρ ἂν ἐν αὐτοῖς τὴν ὅλην τῆς θέσεως εὐκοσμίαν, καὶ τὰς τῶν μετὰ τὴν φύσιν λεπτότατα κατεξητασμένας, τῶν τε προτεμενισμάτων τὸ εὐπρεπὲς ἅμα καὶ ἀναγκαῖον, μεγέθη τε καὶ ὕψωματα, καὶ ὅσα ἰδιόγραμμα σχήματα καὶ ὅσα κυκλικὰ, καὶ ὅσα ἐκκρεμῇ καὶ προτεταμένα. Γνοίης δὲ ἂν ἐκ τῶν ἐπὶ καὶ ὅπως ἀργύρῳ τε καὶ χρυσῷ τὸ ἱερώτερον χωρίον καὶ τοῖς ἀπορρήτοις ἀποκεκριμένον, πολυτελέστατα καταπεποιήκεται, καὶ εἰ τι ἄλλο πρόδεσσι μέγα ἢ ἐλάχιστον γνώρισμα, οὐ μείον ἢ οἱ θαμὰ ἐν αὐτῷ περιπάτους ποιοῦμενοι καὶ ἅπαντα δασκοπούοντες. Ἄλλὰ γὰρ ἤδε μὲν ἡ δευτέρα τοῦ νεῦ ἐπισκευὴ καὶ ἀνόρθωσις ὀλίγῳ ὕστερον χρόνῳ ἀπεργασταὶ καὶ ἐντελέσθη.

Γ'. (A. C. 538) Ἐκεῖνον δὲ τοῦ ἔτους ἅμα ἦρι ἀρχομένῳ ἡ λοιμώδης νόσος αὖθις τῇ πόλει ἐνέπεσε, καὶ μυρία διέφθειρε πλήθη, λήξασα μὲν ἐς τὸ παντελὲς οὐδ' ὀπωσιούον, ἐξ οὗ δὲ³⁷ τὴν ἀρχὴν, φημι δὲ κατὰ τὸ πέμπτον ἔτος τῆς Ἰουστινιανοῦ βασιλείας, ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς εἰσῆρρήσεν οἰκουμένη. Μεταδῶσα δὲ πολλάκις μεταξὺ ἄλλοτε ἄλλοθι, καὶ τόπον ἐκ τόπου λυμνηναμένη, καὶ ταύτῃ τοῖς λειπομένοις ἀναχωρῆς τινος μεταδοῦσα, τότε δὲ οὖν πάλιν ἐς τὸ³⁸ Βυζάντιον ἐπανῆκεν, ὥσπερ, οἶμαι, τὸ πρότερον ἐξηπατημένη, καὶ θάπτον δῆπου τοῦ δέοντος ἐνθύνει ἀπαλλαγείσα. Ἐθνησκόνη τοιγαροῦν πολλοὶ³⁹ ἔξαπιναιῶς καθάπερ ἀποπληξία ἰσχυρὰ⁴⁰ κάτοχοι γεγεννη-

A firmarunt, qui in medio est positus, sive orbem, sive hemisphaerium, sive alio quocunque nomine ab ipsis appellatur. Factusque inde est verisimiliter directior quidem facileque versatilis, omnique ex parte adamussum quadrans; angustior vero et in acutum tendens, quique non ita valde percellat spectatores, ut olim, multo vero tutius obfirmatus. Quorum itaque oportebat in historia de templo meminisse, et ad quæ ipsa narrationis series concomitantæ circumacta pervenerit, ea mihi abunde satis sunt explicata. Laudare enim singula, quæ in eo sunt admiranda, et oratione persequi, supervacaneum fuerit, neque hujus operis proprium. Si quis autem voluerit procul fortassis ab urbe degens aperte cognoscere omnia, veluti præsens et spectans, perlegat quæ Paulus Cyri²⁹⁷ Flori filius hexametris versibus conscripsit, qui quidem primicerius existens regionum silentiariorum et generis gloria clarus, amplissimæque a majoribus suis opes adeptus, doctrinæ tamen eloquentiæque magnam operam impenderat, quibus et magis gloriabatur et decorabatur. Scripsit itaque etiam alia quamplurima poemata memoratu digna et laude. Videntur autem mihi quæ de templo scripsit, tanto majore et labore et scientia referta, quanto et argumentum ipsum est admirabilius. Comperies enim in iis universum situs concinnæque dispositionis ordinem et metallorum naturas subtilissime exploratas; vestibulorum etiam templi elegantiam pariter et utilitatem, magnitudines quoque et altitudines, quotquot etiam sunt figuræ in altum directæ, et quotquot orbiculares, quotquot etiam pensiles et protensæ. Cognoveris quoque e carminibus, quo pacto argento pariter atque auro sacratiores loci et mysteriis separatim destinatus sumptuosissime sit exornatus, et si quod est aliud magnum aut minimum ornamentum, nihilominus, quam qui crebro in eo obambulant omniaque inspectant. Atqui secunda hæc templi refectio atque instauratio brevi post tempore instituta perfectaque est.

10. Eodem vero anno statim ineunte vere pestilentia iterum urbem invasit, et infinitam multitudinem sustulit: quæ quidem nunquam²⁹⁸ penitus cessarat, ex quo primum, circa quintum. inquam, imperii Justiniani annum, in nostrum orbem irrepserat; frequenter vero alio se transferebat, et locum e loco infestans, atque ita reliquis veluti inducias quasdam concedens, tum rursus Byzantium rediit, veluti antea, uti crediderim, decepta, quæque citius, quam oportebat, inde migrasset. Mortui itaque sunt repente veluti gravi quadam apoplexia correpti. Qui vero plurimum vim morbi sustinebant, ultra quintum æm non super-

VARIÆ LECTIONES.

³⁰ ὀρθογώνιον τῷ R. ³¹ στενώτερος R et vulg. δὲ om. R. ³² περισσομένη R. ³³ τοῦ ante Κύρου add. ex R. Φλώρου R. Φόρου Lugd. et ed. pr. ³⁴ τοῖς ἀμφι R, τοῖς τῆς ἀμφι vulg. ³⁵ παιδεία R. ³⁶ δέ μοι R, μοι δὲ vulg. ³⁷ δὲ om. R. ³⁸ πάλιν ἐς τ. B. R., ἐς τ. B. πάλ. vulg. ³⁹ πολλοὶ add. ex R. et intrp. quam multi. ⁴⁰ ἰσχυρὰ — παραπλησία om. R.

vivebant. Morbi autem species veteri erat persimilis. Febres enim cum bubonibus accendebantur continuæ, et non quotidianæ, neque vel modicum remittentes, sed solo ejus, quem corripuerant, interitu cessantes. Nonnulli vero neque æstu febrili, neque alio dolore præcedente, sed quæ consueverant agentes et domi et in plateis, ita cogente necessitate corruerant, repente exanimis facti, veluti ex temporaria morte accersita. Cujusvis itaque ætatis homines promiscue interibant, præcipue vero juvenes ac puberes, atque ex his potissimum mares: femine enim non perinde hisce malis erant obnoxie. Vetustissima itaque Ægyptiorum oracula, et qui apud Persas cælestium motuum **299** sunt peritissimi, temporum quorundam revolutiones in infinito ævo simul ferri asserunt, modo quidem bonas ac felices, modo autem pravas et infaustas: esse vero præsentem revolutionem ex pessimis illis atque infaustis. Hinc ergo et bella passim et seditiones urbibus oriri atque invalescere, et pestilentes morbos per multum tempus durare atque adhærere. Alii vero interitus causam ad divinam iram referunt, quæ humani generis peccata puniat, multitudinemque succidat. Ne vero de utraque opinione judicare verioremq; decernere nihil attinet, vel quod pesciam fortasse, vel, etiamsi forte sciam, parum tamen necessarium id censeam, neque præsentis tractationi consentaneum. Si enim breviter quæ acciderunt commemoravi, historia: legi satisfeci.

11. Hæc vero cum ita accidissent, alia etiam quædam per id tempus in urbe evenerunt tumultus ac perturbationis plena, neque minus, quam quæ diximus, acerba. Qualia autem hæc fuerint, statim dicam, si prius breviter vetustiora quædam commemoravero. Hunnorum gens olim quidem habitavit circa eam Mæotidis paludis partem, quæ sub-solanum ventum versus spectat, erantque Tanai flumine magis septentrionales; quemadmodum et aliæ barbaræ nationes, quotquot intra Imaum montem in Asia condescerunt. Hi vero omnes **300** communiter quidem Scythæ et Hunni vocabantur; privatim autem secundum nationes, nonnulli eorum Cotriguri, alii Utiguri, alii vero Ultizuri, alii etiam Burugundi dicebantur, alii aliter ex patria cuique atque usitata appellatione nominabantur. Multis autem postea sæculis transierunt in Europam; sive revera a ceruo quodam, ut fama percrebuit, primum ducti, sive alia quapiam fortuna usi, et Mæotidem paludem, qua parte in Euxinum pontum fertur, cum antea trajici nequaquam posse crederetur, tunc certe quocunque tandem modo

A μένοι· οἱ δὲ γε πλεῖστον διαρκούντες μάλις πεμ-
πτατοὶ ἀπώλλυντο. Ἡ δὲ τῆς νόσου· ἰδέα παραπλη-
σία τῇ πρεσβυτέρῃ ἐτύγγανεν οὕσα. Πυρετοὶ γὰρ ἐπὶ
βουδῶσιν ἀνήπτυντο συνεχεῖς καὶ οὐκ ἐφημεροί,
οὐδὲ μετρίως γοῦν ὑποχαλῶντες, μόνῃ δὲ τῇ τελευτῇ ⁴⁷
τοῦ ἀλλόττος ἀποπαύομενοι. Ἐνιοὶ δὲ μήτε θέρμης
ἡγησαμένης, μήτε ἄλλου ἀλγήματος, ἀλλὰ θρῶντας
ἔτι τὰ εἰθισμένα, οἴκοι [P. 154] τε καὶ ἀνὰ τὰς λεω-
φόρους οὕτω παρασχὼν κατέπιπτον, καὶ ἀθρόον
ἄπνοι ἐγίνοντο, ὥσπερ τὸν θάνατον σχεδίασαντες·
καὶ ἅπανα μὲν ἡλικία χύθην ἐφθίετο, μάλιστα δὲ
τὸ ἀκμάζον τε καὶ ἡδύσκον, καὶ ἐν τούτῳ πλέον οἱ
ἄρρενες· τὸ γὰρ δὴ θῆλυ οὐ μάλα ὅμοια ἔπασχε.
Τὰ μὲν οὖν παλαιότατα τῶν Αἰγυπτίων λόγια, καὶ οἱ
παρὰ Πέρσας ἔτι τῆς τῶν μετεώρων κινήσεως θαη-
μονέστατοι, χρόνων τινῶν περιόδους ἐν τῷ ἀπείρῳ
αἰῶνι συμφέρεισθαι λέγουσι· νῦν μὲν ἀγαθὰς ⁴⁸ καὶ
εὐδαίμονας, νῦν δὲ μοχθηρὰς ⁴⁹ καὶ ἀποφράδας, εἶναι
τε τὴν παρούσαν περιφορὰν ἐκ τῶν κακίστων ἐκεί-
νων καὶ ἀπαισίῳ· ἐντεῦθεν τοιγαροῦν πολέμους
τε ἀπανταχοῦ ξυνοίστασθαι καὶ στάσεις ταῖς πόλεσι,
καὶ τὰ λοιμῶδη πάθη μόνιμά τε εἶναι καὶ συνημ-
μένα. Ἐτεροὶ δὲ ὀργὴν τοῦ κρείττονος αἰτίας εἶναι
φασὶ τῆς φθορᾶς, μετιούσαν ἄξιως τὰ τοῦ ἀνθρω-
πίου γένους ἀδικήματα, καὶ τὸ πλῆθος ὑποτεμνο-
μένην. Ἐμοὶ δὲ διαίτην ἑκατέρᾳ δόξῃ καὶ ἀποφαί-
νεσθαι τὴν ἀληθεστάτην οὐκ ἐγγειρητέα, τυχὼν μὲν
οὐδὲ ἐπισταμένῳ, τυχὼν δὲ, εἰ ⁵⁰ καὶ εἰδείην, ἀλλ'
οὐκ ⁵¹ ἀναγκαῖον τοῦτό γε εἶναι δοκοῦν, οὐδὲ τῷ
παρόντι λόγῳ προσήκον· μόνου γὰρ μοι τοῦ συμ-
δεσθῆκότος εἰ καὶ διὰ βραχέων ἐπιμνησθέντι, ὁ τῆς
ἱστορίας ἐκτεθεράπευται νόμος.

C ^{1α}. Τούτων δὲ οὕτω ξυνενεχθέντων, ἐπεγένετο καὶ
ἄλλα ἅτα τῇ πόλει κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, ταραχῆς
τε καὶ θορύβου ἀνάμειστα, καὶ οὐχ ἥσσον τῶν εἰρη-
μένων ἀνιάρωτα ⁵². Ὅποια δὲ ταῦτά ἐστιν, αὐτίκα
ἔρῳ, βραχύ τι πρότερον διεξιθλὼν τῶν ἀρχαιοτέρων.
Οἱ Οὐννοὶ τὸ γένος, τὸ μὲν παλαιὸν κατέφκουν τῆς
Μαιώτιδος λίμνης τὰ πρὸς ἀπηλιώτην ἀνεμον, καὶ
ἦσαν τοῦ Τανάϊδος ποταμοῦ ἀρκτικώτεροι, καθάπερ
καὶ τὰ ἄλλα βάρβαρα ἔθνη, ὅπως ἐντὸς Ἱμαίου ⁵³
δρους ἀνὰ τὴν Ἀσίαν ἐτύγγανον ἰδρυμένα. Οὗτοι δὲ
ἅπαντες κοινῇ μὲν Σκύθαι καὶ Οὐννοὶ ἐπωνομάζοντο·
ἰδίᾳ δὲ κατὰ γένη, τὸ μὲν τι αὐτῶν Κοτρίγουροι ⁵⁴,
τὸ δὲ Οὐτίγουροι, ἄλλοι δὲ Οὐλκίγουροι, καὶ ἄλλοι
Βουρούγουνοι· καὶ ἄλλοι ὥς ἂν αὐτοῖς πατρίον τε
ἦν καὶ εἰθισμένον. Γενεαὶς δὲ πολλαῖς ὕστερον δι-
έβησαν ἐς τὴν Εὐρώπην, εἰτε ὥς ἀληθῶς ἐλάτρου τι-
νὸς κατὰ τοῦτο δὴ τὸ θυλλοούμενον ταπρῶτα ἡγη-
σαμένης, εἰτε καὶ ἄλλοις χρησάμενοι τύχη, καὶ τὴν
ἐκροὴν τῆς ⁵⁵ λίμνης τὴν ἐς τὸν Εὐξείνιον πόντον πε-
ρομένην, ἀπορον τῶς δοκοῦσαν, τότε δὴ ὁπρὸν ⁵⁶
τρόπῳ διαπεραιωθέντες, ἀλώμενοι δὲ ὅμως ἀνὰ τὴν
ὁδὸν εἰσαν, πλείστα ὅσα τὸ ἰθαγενὲς ἐλυμήναντο,

VARIE LECTIONES.

⁴⁷ τελευτῇ excidit in Par. ⁴⁸ ἀγαθὰ, R, ἀγαθοὺς vulg. ⁴⁹ μοχθηρὰς R, μοχθηροὺς vulg. ⁵⁰ εἰ om. R.
⁵¹ οὐκ superscriptum in R a rec. m. ⁵² ἀνιάρωτα R. ⁵³ Ἱμαίου R. ⁵⁴ Κοτρίγουροι et Οὐτίγουροι R,
Κοτρίγουροι et Οὐτίγουροι vulg. ⁵⁵ τῆς om. R. ⁵⁶ οὖν ins. R post δὴ, fort. οὖν ὁπρὸν.

ἀπροσδόκητα προσπεσόντες, ὡς καὶ, τοὺς προτέρους Α οἰκητορας ἀπαλάσαντες, αὐτοὶ τὴν ἐκείνων κατέχειν. Ἡμελλόν δὲ ἄρα οὐκ ἐπὶ μακρότατον διαμένειν, ἀλλὰ πρόρριζοι τὴν λεγόμενον, ἀπολεῖσθαι. Αὐτίκα [P. 155] γοῦν Οὐλίτζουροι⁷⁷ τε καὶ Βουρούγουνοι μέχρι μὲν Λέοντος τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ἐν τῷ τότε Ῥωμαίων γνώριμοί τε ὑπῆρχον καὶ ἀλκιμοὶ εἶναι ἐδόκουν· ἡμεῖς δὲ οἱ νῦν οὔτε ἴσμεν αὐτοὺς, οὔτε, οἶμαι⁷⁸, εἰσόμεθα, τυχὸν μὲν διαφθαρέντας, τυχὸν δὲ ὡς πορρωτάτω μεταναστάντας. Ἐκείνου γε μὴν τοῦ ἔτους, ἐν ᾗ δὴ ἔφην τὴν λοιμῶδη νόσον τῇ πόλει ἐνσκήψαι, τὰ λοιπὰ τῶν Οὐννων γένη ἐσώζετο⁷⁹, καὶ ἦσαν ἑπὶ ὀνομαστότατα. Κατιόντες δὲ ὅμως οἱ Οὐννοι ἐς τὰ πρὸς νότον ἄνεμον, οὐ πόρρω τῆς ὁχθῆς τοῦ Ἰστρου ποταμοῦ ἠύλίζοντο, ἡνίκα ἦν αὐτοῖς βουλομένοις. Τότε δὴ οὖν τοῦ χειμῶνος ἐπιλαδομένου, τὰ μὲν ρεῖθρα τοῦδε⁸⁰ τοῦ ποταμοῦ κατὰ τὸ εἰωθὸς ὑπὸ τοῦ κρύους ἐπήγγυτο ἐς βάθος, καὶ ἦσαν ἤδη σκληρὰ καὶ βάσιμα καὶ ἱππήλατα. Ζαβεργάν⁸¹ δὲ ὁ τῶν Κοτριγούρων Οὐννων ἡγεμὼν σὺν πλείστοις ὅσοις ἱππότηαι ἐπιδραμὼν καθάπερ χερσον τὰς δίνας, ἐς τὴν Ῥωμαίων ἐπικράτειαν εὐκολώτατα διαβαίνει· ἔρημά τε εὐρὴν τὰ ἐκείνη χωρία, καὶ μηδεὶς αὐτῷ κωλύματος γιγνομένου ἀνὰ τὰ πρὸς αὐτοὺς πορευομένων, αὐτίκα ὅγε Μυσίαν τε καὶ Σκυθίαν παραμειψάμενος, τῇ Θράκῃ προσέβαλεν⁸². Ἐνταῦθα δὲ διαλὼν τὸν οἰκεῖον στρατὸν, ἀπόμοιραν μὲν τινα ἔστειλεν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, καταδραμιζομένους τὰ ἀφύλακτα τῶν τῆδε χωρίων⁸³ καὶ λεηλατήσαντας· ἑτέρους δὲ ἐς τὴν Χερρόννησον τὴν Θρακίαν⁸⁴.

Ἰβ'. Τῆς δὲ τῆς⁸⁵ Χερρόνησου τὰ μὲν πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον νενευκότα καὶ εὐρόνοτον ἄνεμον, καὶ μέχρι τοῦ μεσημβρινοῦ χέντρον τῷ Ἑλλησπόντῃ παρατείνεται. Περιρρεῖ γὰρ σχεδὸν τι ἅπασαν, καὶ ταῖς χαμπαῖς τῶν ἡδύνων συμπεριέρχεται βραχεῖ τι μέρει τῆς ἡπείρου, καὶ μόνους τεσσαράκοντα πού σταδίοις εἰργόμενος τοῦ νῆζον αὐτὴν ἀπεργάσασθαι. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ ἰσθμῷ τεῖχος ἐκταδὸν ὠρύεται συνεχὲς ἐφ' ἑκατέρᾳ θαλάττῃ προεβλημένον· πόλεις τε ἐνδοθεν αὐτῷ προσπεπηγυῖαι⁸⁶ τυγχάνουσιν, Ἀφροδισιάς τε καὶ Θήσχος καὶ Κίθηρις. Τούτων δὲ ὡς ἀπωτάτω ἀμφ' αὐτὸν δῆπου τὸν πορθμὸν καὶ τοὺς παρακτίους ἀγκύωνας Σηστός γέ ἐστι πόλις ἡ περιλάλητος τῇ ποιήσει καὶ ὀνομαστοτάτῃ, οὐκ ἄλλου του ἕνεκα, οἶμαι⁸⁷, ἢ μόνον ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς Ἡρώς⁸⁸ ἐκείνης τῆς Σηστιδος, καὶ τῷ Λεάνδρου ἔρωτι καὶ θανάτῳ. Οὐ πόρρω δὲ αὐτῆς⁸⁹ καὶ ἑτερόν τι καίται πολίχνιον, ἐλάχιστον μὲν καὶ ἀκαλλὲς, καὶ οὐδὲν ὅτιοῦν ἐπέραστον ἔχον, Καλλίπολις δὲ ὅμως ἱππονομαζόμενον⁹⁰· τὰς γε μὴν περιουκίδας κοσμοῦσιν ἄγροί τε καὶ ἐπίγεια καὶ

trajicientes, et per aliena vagantes, innumeris damnis indigenas affecerunt, inopinato eos adorti; adeo ut, prioribus habitationibus ejectis, ipsi illorum dittonem occuparint, in qua tamen non videbantur diutissime commoraturi, sed stirpitus, quod aiunt, perituri. Tunc itaque Ultizuri et Burugondi usque ad Leonem imperatorem et qui per id tempus erant Romanos, celebres exstiterē, fortesque sunt habiti: nos vero, qui hac ætate vivimus, neque eos novimus, neque noscemos, quod vel deleti fortasse sint, vel quam remotissime hinc sedes suas transtulerint. Illo utique anno, quo pestilentia urbem invasit, reliquæ Hunnorum gentes salvæ adhuc et maximi erant nominis. Cum itaque descendissent Hunni in loca ad austrum vergentia, non procul **301** a ripa Istri fluminis ex animi sui sententia condescerunt. Tum itaque vigente hieme fluvius ex more vi frigoris congelatus, ad imum usque vadum ita obdurnerat, ut et pedestribus et equestribus copiis transiri posset. Zahergan vero Hunnorum, qui Cotriguri dicuntur, dux, cum ingentem equitatum per flumen perinde atque per continentem traduxisset, facillime in Romanum imperium pervenit, cumque passim vacua ab habitatoribus loca invenisset, nihilque ipsi impedimento esset, quominus ad ulteriora progredere, statim Mysiam et Scythiam transgressus, in Thraciam irrupit. Ibi vero diviso exercitu, alteram ejus partem in Græciam misit, qui loca omnia nullis præsidiiis munita percurreret atque vastaret; alteram vero exercitus partem in Chersonesum Thracicam misit.

12. Hujus autem Chersonesi quæ ad orientem solem et euronotum ventum vergunt, et ad meridianum usque punctum circa Hellespontum porrigitur; circumfluit enim totam propemodum, et flexibus littorum una circumagitur, exigua quadam continentis portione, hoc est solis quadraginta stadiis, exclusus, quominus insulam faciat. In hac vero isthmi angustia murus in longum continue **302** ductus est ad utrumque mare porrectus; urbesque interius ipsi affixæ sunt Aphrodisias et Thecos et Ciberis. Ab his vero quam remotissimo circa fretum ipsum et litorales flexus Sestus est, urbs celeberrima in poesi et nominatissima, non aliam, credo, ob causam, quam ob lucernam Herus illius Sestiadis, et ob Leandri amorem ac mortem. Non procul autem hinc etiam aliud oppidulum situm est, minimum quidem illud et nequaquam polehrum, neque quidquam omnino habens amabile, Callipolis tamen vocatum. Circumjacentem porro regionem exornant et agri et navalia, arborumque variarum et fluentorum potabilium copia, terraque irrigua

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷ Οὐλίτζουροι R et vulg., Ultizuri intrp. ⁷⁸ οἶμαι add. ex R. διαφθαρέντες et μεταναστάντες R. ⁷⁹ ἐσώζετο R, ἐσώζοντο vulg. ⁸⁰ τοῦδε add. ex R et intrp. *hujus fluminis*. ⁸¹ Ζαβεργάν R in mg. et intrp., Ζαβεργάν in ord., Ζαμεργάν vulg. ⁸² προσέβαλεν R. ⁸³ Pro χωρίων R in mg. πεδίων. ⁸⁴ Τρακίαν Sph. Par.. ⁸⁵ τῆς del. R 2 m. ⁸⁶ προσπεπηγυῖται R. Ἀφροδισιάς R et intrp. (cf. Procop. de ædific.). Ἀφροδισία vulg. ⁸⁷ ἕνεκα. οἶμ. ἐν. vulg. ⁸⁸ Ἡρώς R. Ἡρώς vulg. (intrp. nisi ex illd heroum cætu). Σηστιδος R. Σηστιδος vulg. ⁸⁹ αὐτῆς R, ταύτης vulg. ⁹⁰ ἱππονομαζόμενον R, ὀνομαζ. vulg.

admodum et fertilis rebusque necessariis abundans. Talia igitur oppidula et agrum amplissimum murus ille intra se complectitur, ita ut non facilis sit hostibus ad ea aditus. Tum itaque Zabergan bona spe elatus, id secum reputabat, si muro diruto ad interiora loca penetrasset, facilius se etiam mare in potestatem redacturum. Illinc etiam veluti per somnium imaginabatur navium sibi copiam non futuram; quodque trajiceret in Asiam, fretum intermedium angustissimum per se **303** existens, neque asperis fluctibus sulcatum facillime transnavigans, quodque statim Abydum infestaret, et quod in ea erat decimarium portorium vastaret. His igitur temerariis consiliis incitatus, exercitum in Chersonesum misit, quantum ei negotio conficiendo parem fore existimabat, ipse vero cum equitum millibus septem recta Constantinopolim pergens, et agros vastabat, et oppidula tentabat, omniaque passim movebat et perturbabat. Causa vero huius expeditionis atque insultus potissima verissimaque erat barbarica violentia, et plus habendi cupiditas, cui tamen pretextum hostilitatis adversus Utigueros obtendebat. Sandichlus enim quidam nomine, vir Hunnus, gentis illius dux erat, benevolus tamen in primis et federatus Romanis. Quocirca imperator ipsum benevolentia et honore prosequabatur, et frequentia ad eum dona mittebat. Cotriguri vero, utpote similium expertes, sed omnino despecti et manifesto contemptu provocati, hanc sibi expeditionem suscipiendam censuerunt, ut et ipsi terribiles dignique, quorum ratio haberetur, viderentur, ac tales, qui contemptoribus non concederent.

13. Hi itaque, cum nemo ipsis obsisteret aut propulsaturus obviam iret, atrociter populabundi regionem vastarunt, ingenti præda maximaque captivorum multitudine abducta, in quibus etiam mulieres **304** multæ nobiles et castam vitam degentes crudelissime rapiebantur, malo omnium gravissimo obnoxie, quod immoderate barbarorum libidini inservire cogeantur; nonnullas vero, quæ jam inde a pueris et nuptiis et mundanis desideriis et curis occupationibusque huius vitæ renuntiarent, et in remota aliqua divinoque cultui dicata domuncula delitescerent, liberam plane et immunem ab omni virorum contubernio consuetudineque vitam summo studio colentes: etiam hi sacris virginum cœnobiis ereptas contumelia afficiebant, turpiter eas per vim constuprantes. Aliæ vero multæ quæ a consuetudine virorum nequaquam abhoruerant, et gravidæ tum temporis rapiebantur, cum

δένδρων ποικίλων ἐσπῶς καὶ βρείθρων ποτίμων ᾧ, γῇ τε εὐαρόδης ἄγαν καὶ κάρπιμος, καὶ τοῖς ἀναγκαίοις διαρκεστάτη. Τσαῦτα ἄρα πολίσματα καὶ χώραν ὡς πλείστην ἔνδον ἐναπολαμβάνει τὸ ἔρμα, ὡς μὴ πολεμίοις εὐεπὸς εἶναι. Τότε δὴ οὖν ὁ ⁷¹ Ζαβεργᾶν εὐωχοῦμενος ⁷² τῶν ἐλπίδων, διανοεῖτο καθ' αὐτὸν, ὡς [P. 156] εἶγε τὸ ταῖχος καθέλοι, καὶ τοὺς ἔνδον ὁμιλήσει ⁷³ χωρίοις, δυνήσεται θάττον καὶ τῆς θαλάττης κρατῆσαι· ἐντεῦθεν τε ὤνειροπόλοι νηῶν αὐτῷ παρέσεσθαι πλῆθος, καὶ ὅτι διαθήσεται κατὰ τὴν Ἀσίαν, τὸν μεταξὺ πόνρον στενωτάτον ⁷⁴ ὄντα καὶ οὐ μάλα τραγεῖ κύματι χαρασσόμενον εὐκολώτατα διαπλεύσας, καὶ ὡς εὐθύς τὴν Ἀβυδὸν λυμανεῖται, καὶ τὸ ἐν αὐτῇ πορθήσει δεκαεπτηρίον. Τούτοις δὴ οὖν μάτην τοὺς βουλευμάσιν ἐξηρηθισμένος, ἔστειλε δύναμιν ἀπὸ τῆς Χερρόνησον, ὁπόσῃν ἀποχρήσειν ἐς τὸδε τὸ ἔργον ἠγεῖτο· αὐτοὺς δὲ σὺν ἐπακισχυρίοις Ἰππότηταις ἰθὺ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ⁷⁵ πορευόμενος, τοὺς τε ἀγροὺς δόξου, καὶ τῶν πολισμάτων ἐπειράτο, καὶ ἅπαντα ἐκίνει χύδην καὶ ξυνετάραττεν. Αἰτία δὲ ἦν τῆς ἐφόδου τῷ μὲν ἀληθεστάτῳ λόγῳ ἀδικία βαρβαρική καὶ πλεονεξία· ἐπιθυμία. Σκηψὶν δὲ ὅμως τινὰ καὶ προκαλύμμα ἱποεῖτο τὴν πρὸς τοὺς Οὐτιγούρους δυσμένειαν· Σάνδικλος ⁷⁶ γάρ τις ὄνομα Οὐννος ἀνὴρ ἠγεῖτο μὲν ἐκείνου τοῦ γένους, εὐνοὺς δὲ ἐς τὰ μάλιστα καὶ ἐνσπονδὸς ὤπῃρχεν Ῥωμαίοις. Τοιγάρτοι βασιλεὺς ἑσπεργέ τε αὐτὸν καὶ ἐγέραιρε, καὶ δώροις θαμὰ ἐφιλοφρονεῖτο. Οἱ δὲ Κοτρίγουροι ἄτε δὴ οὐ τῶν ὁμοίων μετέχοντες, ἀλλὰ παντάπασιν περιφρονημένοι καὶ περιφανὺς προσηλακίζοντες, τήνδε ποιέσθαι τὴν ἐκστρατείαν ψήθησαν χρῆναι, ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ δῆθεν φοβεροὶ τε καὶ λόγου ἄξιοι ἀποδειχθεῖεν, καὶ οἱ μὴ ἐφείναι τῷ ἀτιμάζοντι.

14. Καὶ τοίνυν, οὐδὲν γὰρ ὁσιῶν αὐτοῖς ἀντίπαλον ἐμποδῶν εἰσέτχκει οὐδὲ ὑπηγνίσας, κατέτρεχον ἀγείδως καὶ ἐλεηλάτουν τὴν χώραν, λείαν τε ἀφθονον περιβαλλόμενοι, καὶ αἰχμαλώτων ἀθροίζοντες πλῆθη· ἐν τοῖς γύναια πολλὰ τῶν εὖ γεγονότων καὶ σώφρονα δίκαιαν ἡρημένων ὠμότατα ἤγοντο, καὶ συμφορὰν πασῶν μελίζονα ἐδυστύχουν, εἰς ἀκολασίας ἀμετρίαν ⁷⁷ ὤπῃρετὲν ἀναγκαζόμενα· ἐνταῦθα δὲ καὶ ἀπειρηκυῖαι ἦδη ἐκ παίδων γάμοις τε καὶ φιλοκοσμίας καὶ ταύτῃ δὴ τῇ περὶ τὸν βίον ἀναστροφῇ καὶ ὁμιλίᾳ, ἐν ἀποκεκριμένῳ ⁷⁸ τινὶ καὶ τῇ πρὸς τὸ θεῖον ἱκετείᾳ προσήκοντι ὑπεκρύπτοντο δωμάτων, τὸ ἀμυγές τε καὶ ἐλευθερον καὶ παντάπασιν ἀκοινωνήσων τῆς μετ' ἀνδρῶν συνουσίας περὶ πλείστου ποιούμεναι, καὶ μόνῃ τῷ ἡρεμεῖν ἀνεμέναι ⁷⁹. Οἱ δὲ καὶ ἐς ταύτας ἐξυδρίζον ἀφαιρούμενοι τοῦ ἱεροῦ παρθενωῦς, καὶ ἀπρεπῶς αὐταῖς πρὸς βίαν συγκαλινδούμενοι ⁸⁰. Ἄλλαι δὲ πολλὰι τῶν ἀρρεσιν ἐς ταυτὸ

VARIÆ LECTIONES.

⁷¹ ποταμίων R. ⁷² ὁσπ. R. ⁷³ εὐωχοῦμενος corr. Cl., intrp. spe bona depastus, εὐεχοῦμενος R, ἐπόγου· μενος vulg. ⁷⁴ ὁμιλήσει Par. ⁷⁵ στενωτό. R et vulg. ⁷⁶ Κωνσταντινίου πόλεως H. ⁷⁷ Σάνδικλος Par. ⁷⁸ ἀκολασίαν R. ⁷⁹ ἀποκεκρυμμένη R altera μ. transfixa. ⁸⁰ καὶ μόνῃ — ἀνεμέναι add. ex R et intrp. quisque se solum permitterent. ⁸¹ συγκαλινδούμενοι edd.

λέναι οὐκ ἀνηναμένων, κύουσαι ἐν τῷ τότε^α οὕτω A jam pariendi necessitas urgeret, ita in medio itinere in propatulo pariebant, cum nec verecundos partus dolores obtegere possent, neque complecti fascisque involvere infantes, uti fas est, et sustollere; sed hæc quidem etiam ita protrahabantur, et ne dolere quidem ipsis, immane dictu, permittebatur; miseri vero illi infantes in solitudine relinquebantur, a canibus pariter et carnivoris avibus discerpenti, perinde ac si eam tantum ob causam in lucem editi essent, et frustra ortus sui primordia degustassent. In 305 eam enim miseriam res Romanorum redactæ erant, ut in ipso regie urbi circumjecto agro adeo atrociam mala paterentur a barbaris iisque perpauis. Sed neque his terminis eorum confidentia fuit circumscripta; sed ulterius progressi, longisque (ita dictis) muris facile superatis, munitionibus, quæ intus erant, appropinquarunt. Multis enim in partibus præ vetustate et negligentia maximi castelli structura corruerat vitiumque fecerat, nonnullas vero partes etiam ipsi diruerant adeo intrepide ac facile, ac si domos subverterent, nihilque erat quod obstaret, cum neque ullum presidium militare ibi collocatum esset, neque ullæ ad propulsandum hostem machinæ, neque qui illas movere ac tractare nosset, sed ne canum quidem latratus audiebatur, nisi admodum ridiculum dictu sit, veluti in suilibus aut ovilibus. Romanorum enim exercitus non tanti, atque olim sub veteribus imperatoribus fuerant, permanserant, sed ad minimam quamdam portionem redacti, non amplius magnitudini imperii pares erant. Cum enim universæ Romanorum vires sexcentis quadraginta quinque bellatorum millibus constare deberent, ægre tum temporis centum quinquaginta millibus constabant, atque harum quidem 306 copiarum aliæ in Italia erant collocatæ, aliæ in Africa, aliæ in Hispania, aliæ apud Colchos, aliæ apud Alexandri urbem et circa Theben Ægyptiam. Consederant vero paucæ etiam versus orientales Persarum fines. Neque enim illic pluribus opus erat, ob fœdera inlita induciasque firmiter pactas. Ita fere ad perquam exiguum portionem redactæ erant copiæ atque accisæ principum negligentia.

13. Ὁ γὰρ βασιλεὺς ἐπειδὴ πρότερον Ἰταλίαν B ξύμπασαν ἐχειρώσατο καὶ Λιβύην, καὶ τοὺς μεγίστους ἐκείνους πολέμους διήνυσσε, καὶ πρῶτος ὡς εἰπεῖν ἐν τοῖς κατὰ τὸ Βυζάντιον βεβασίλευσσι Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ ὀνόματι τε καὶ πράγματι ἀπεδέδεικτο^α. ἐπειδὴ οὖν αὐτῷ ταῦτα τε καὶ ἄλλα ὅμοια τοῦτοις νεάζοντι^β ἔτι καὶ ἐρρωμένῃ ἐχειρώσατο,

14. Imperator enim posteaquam antea universam D Italiam et Africam in potestatem redegerat, maximeque bella confecerat, et primus, ut ita dixerim, ex iis, qui Byzantii regnarunt, Romanorum imperator nomine pariter et reipsa est declaratus; hæc, inquam, aliaque his similia cum juvenili vegetaque ætate perfecisset, tum vero sub extremum vitæ

VARIE LECTIONES.

^α ἐν τῷ τότε οὐτ. παρ. R, οὐτ. παρ. ἐν τ. v. vulg. ^β ἐρρωμέν R. ^γ ἀτμηλίας Suidas s. v. ^δ μεγίστου add. ex R et intrp. majoris castelli ædificium. ^ε οἰκεία R (fort. ἐν οἰκείᾳ), intrp. οἰκεία legisse videtur: haud secus ac sua — disturbabant: idque conj. B. Vulc. ^ς Post ἀκούεσθαι intrp. addit: non hominum fremitus. ^ζ γάρ om. R et Suid. s. v. συμφῶς, qui locum sic contraxit: ὥσπερ ἐν συμφῶσι καὶ μάνδραις τὰ τῶν Ῥωμαίων μεμενηκί στρατεύματα; inepte. Neque alia vertit intrp. tanquam porcorum in classis Romanus exercitus interclusi manebant, tametsi vel eo numero essent, quo tunc primum et veterum imperatorum tempore recensabantur, et non in minimam partem redacti, etc. ^η Ἰσπανίᾳ R, Σπανίᾳ vulg. ^θ ὀλιγοσύνῃ Par. ^ι ἀπεδέδεικτο R, ἀποδέδ. vulg. ^κ ... εάζοντι R.

curriculum (jam enim consenuerat), cessisse et renuntiassse laboribus visus est, magisque ei quodammodo placuit hostes inter se committere, et donis deos sicubi opus erat demulcere, eaque ratione quodammodo propulsare potius, quam sibi ipsi conlidere et perpetuo belligerari. Quocirca et legiones imminui collabique facile patiebatur, perinde ac si deinceps nulli necessario usui sibi essent futuræ. Quæ quidem negligentia cum etiam eos, qui secundas in administratione imperii partes obtinebant, occupasset, quibus cogendi a subditis tributa et deinde exercitiis **307** necessaria suppediandi cura imposita erat, hi partim aperte eos defraudabant, partim multo serius, quam oportebat, persolvebant. Persoluto vero jam, quanquam sero, debito, statim hi in fraudulenta illa et populari supputatoria arte exercitati, fraude eos, qui stipendia militaria cogebant, adoriebantur, et quæ jam persoluta erant, reposebant. Hic enim eorum honor ac dignitas erat, aliis atque aliis criminationibus milites lacessere cibariisque eos defraudare; ac quemadmodum in reciproco fluxu refluxuque undarum idem demensum, quod ex tributis ad legiones deferrebat, nescio quo pacto retrorsum derivabatur, redibatque eodem, unde fluxerat. Atque ita quidem propagnatores et præliatores negligebantur, et cibariorum penuria pressi, militiam bellicosque labores, in quibus erant enutriti, deserebant, et alii alio dilabebantur, veluti aliud vitæ genus amplexuri. In mulieres vero inhonestas maxima ex parte et aurigas et viros parum, ubi res postularet, fortes, sed deliciosos, quique ad civiles tantum turbas et circi factiones vesano quodam studio audaciaque ferebantur, et in alios his adhuc inauditiores militaria stipendia dissipabantur. **308** quo factum est ut et reliqua Thraciæ loca oppidaque regiæ urbi circumjecta deserta essent omnique præsidio vacua, atque adeo barbarorum incursionibus opportuna ac pervia. Eo enim illi arrogantiae erant elati, ut et circa Melantiadem vicum castra locarint, non longius centum et quinquaginta stadiis ab urbe distantem. Circumfluit autem hunc Athyras fluvius, qui quidem ad exiguum quoddam spatium progressus; et ad Cæciam ventum, sensim se flectens in Propontidem fertur; unde, et quod ad litus ejusque fluminis fauces protensum est navale, ei est cognomine. Cum itaque adeo prope urbem hostes castra posuissent, statim Byzantinorum civium multitudo ingenti metu ac terrore est percussa et mala sua, non qualia jam præ oculis erant, sed longe majora animo agitabant,

τὸτε δὲ ἀμφὶ τὴν ἐσχάτην τοῦ βίου πορείαν (ἤδη γὰρ καὶ ^α ἐγγεγραμμέναι) ἀπεριρηκέναι τοῖς πόνοις ἐδόκει. καὶ μᾶλλον τι αὐτὸν ἤρεσκε ξυγκροῦσθαι ἐν σφίσι τοὺς πολεμίους, δώροις τε αὐτοῦς, εἴ περ ^β δεήσοι, καταθωπεύειν, καὶ ταύτῃ ἀμωσγέπως ἀποκρούεσθαι, ἢ ἐφ' ἑαυτῷ πεποιθέναι καὶ μέγχι παντὸς διακινδυνεύειν. Τοιγάρτοι [P. 158] καὶ περιεώρα τὰς τάξεις διαφθειρομένας, ὥς δὲ τοιοῦτον ἦκιστά γε ^γ αὐτῶν προσδεησόμενος. Καὶ τοίνυν ταύτης ἐπιλαβόμενοι τῆς βαθυμίας οἱ τὴν δευτέραν ἀρχὴν τῶν σκήπτρων διέποντες, οἷς δὲ φορολογεῖν τὴν ὑπῆκοον καὶ εἰτα διανέμειν τοῖς στρατεύμασι τὰ ἐπιτήδεια ἐκπεφρόντισται, οὗτοι δὲ ^δ τὰ μὲν περιφανῶς ἀπεστέρουν, τὰ δὲ καὶ πολὺ ὑστερον ἢ ὅπνηκα ἐχρῆν ἀπαδίδουσαν δοθέντος δὲ ὁμῶς ὀφεί γούν ^ε τοῦ ὀφλήματος, εὐθὺς οἱ τὴν πανοῦργον ταύτην καὶ δημῶδη λογιστικὴν ἠσκημένοι, ἐφίσταντο τοῖς καταλόγοις καὶ ἀνεκαλοῦντο τὰ πεπορισμένα. Τοῦτο ^ς γὰρ αὐτοῖς γέρας τε ὑπῆρχε καὶ ἀξίωμα, τὸ τοῖς στρατιώταις ἐπικλήματα ^ζ ἐπάγειν ἄλλοτε ἄλλα, καὶ τῆς ἐδωδῆς αὐτοῦς ἀφαιρεῖσθαι καὶ καθάπερ ἐν παλιρρόει ὕδατων αὐτὸ δῆπου τὸ ^η μέτρον τῆς παρασχεθείσης τοῖς τάγμασι δασμοφορίας, οὐκ οἶδα ὅντινα τρόπον, ἐς τοῦμαλιν μεταχέτευστο, καὶ ἐπανήει ὅθεν ἐρρύη καὶ οὕτω μὲν τὸ ὑπερμαχοῦν καὶ παραταττόμενον κατημειλτο, καὶ τροφῆς ἀπορίᾳ πιεζόμενοι κατελιμψανον τοὺς ἀγῶνας, οἷς ἐτύγγανον ἐντεθραμμένοι καὶ ἄλλοι ἄλλοτε ἀπεχώρουν, ὥς ἑτερόν τινα μετελευσόμενοι βίον· εἰς δὲ γυναικας ἀκόσμους ὥς τὰ πολλὰ ^θ καὶ ἡνιόχους καὶ ἀνδρας ἀγενεῖς μὲν ἐν τοῖς ἀναγκαίοις καὶ ἀδρόδιαλτοῦς, μόνον δὲ πρὸς τὰς ἐμφύλους ταραχὰς καὶ τὴν περὶ τὰ χρώματα ^ι ἔριν ἐμμανεῖς καὶ θαρράλους, καὶ ἄλλους ἔτι τοῦτων ἀρχαιότερους, τὰ στρατιωτικὰ ἐσχεδάνουντο χρήματα. Ταῦτά τοι ^κ ἦ τε ἄλλη θράκη καὶ τὰ πρὸς αὐτῇ τῇ βασιλίδι πόλει χωρίᾳ ἐρημά τε ἦν καὶ ἀφύλακτα, ἔς ὅσον καὶ τοῖς βαρβάροις βατὰ εἶναι καὶ εὐεπίδρομα· εἰς τοῦτο γὰρ ἐκείνοι ἠρῶσαν ἀλαζονείας, ὥς καὶ ἀμφὶ Μελαντιάδᾳ ^λ τὴν κώμην στρατοπεδεύσασθαι, οὐ πολλῷ τῆς πόλεως διεστηκυῖαν, ὅτι μὴ τεσσαράκοντα καὶ ἑκατὸν που σταδίων. Παραρῖβει ^μ δὲ αὐτὴν Ἀθύρας ποταμὸς, ὃς δὲ ὀλίγον τι προελθὼν καὶ ἐπὶ ἀνεμον καίκλειαν ἡρέμα ἐκκλίνας, ἐς τὴν Προποντιδα τὸν ροῦν ἀπερεύεται· ὅθεν δὲ καὶ ^ν τὸ πρὸς τῇ ἀκτῇ καὶ ταῖς ἐκβολαῖς παρατεταμένον ἐπίνειον, τὴν ἐκείνου φέρεται προσηγορίαν. Οὕτω δὲ τῶν πολεμίων ὥς ἐγγύτατα αὐλιζομένων, εὐθὺς ἀνὰ τὸ Βυζάντιον τὰ κλήθη τῶν ἀσπῶν ἐδεδεικε καὶ κατεπέπληκτο, καὶ τὰ δεινὰ οὐ μόνον ὅποια παρῆν, ἀλλ' ἔτι μείζονα διανοοῦντο, πολιορκίας τε ὀνειροπολοῦντες καὶ ἐμπρήσεις καὶ σπᾶνιν τῶν ἀναγκαίων, καὶ διαβρήξεις τοῦ περιδόλου. Τοιγάρτοι πολλάκις

VARLÆ LECTIONES.

^α καὶ add. ex R. ^β εἴ περ R, εἴ που vulg. ^γ γε ins. ex R. ^δ οὗτοι δὲ R. ^ε ὅτε γούν R, inipr. ^ς αὐτοῦ. ^ζ τούτω R, καὶ pro γὰρ Sph. Par. ^η ἐκλήματα R. ^θ Pro τὸ lacuna in R. ^ι ὥς τὰ πολλὰ om. R et inipr. ^κ χρώματα — scil. in ludis circensibus; χρήματα R, inipr. σίματα legere sibi videbatur: civiles in seditiones intentos et corporum carum. ^λ ταῦτά τοι R, ταῦτά τε Lugd., ταῦτα τῇ ed. pr., ταύτῃ τῇ vulg. ^μ δύο καὶ ἑκατὸν Suid. s. v. Μελαντίας. ^ν παραρῖβει R et Suid., περιρῖβει vulg. et inipr. ^ξ καὶ ante τὸ ins. ex R. τῇ ἀκτῇ καὶ ταῖς ἐκβολαῖς R, τὴν ἐκβολὴν κ. τὰς ἀκτὰς vulg.

καὶ ἐν ταῖς ἐνδοτερω λεωφόροις φυγαὶ ἀθρόοι τῶν ἐκ τοῦ ὁμίλου ἐγίγνοντο, καὶ ὠθισμοὶ * καὶ πτολαὶ παράλογοι, ὥστερ ἦδη τῶν Βαρβάρων εἰσοβλήκτων. Πάταγός τε πολὺς ἦετο ἐν τοῖς πωλητηρίοις, τῶν θυρῶν βιαίτερον προσαρασσομένων. [P. 159] Οὐ μόνον δὲ τοῖς πολλοῖς καὶ ἡγνοημένοις * τὸ ἀνιδῆσθαι προσῆν καὶ δειμαίνειν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀπασι τοῖς ἐν τέλει· καὶ βασιλεὺς δὲ, οἶμαι, αὐτὸς οὐ μάλα τὰ ξυνευεχθέντα περιεφρόνει. Ἀπεκοσμοῦντο τοιγαροῦν, πρὸς αὐτοῦ ἐπιτετραμμένον, τὰ ἱερὰ ὅποσα ἐκτὸς τοῦ ἀστεος ἔδρυται ¹⁰ κατὰ τὰ Εὐρωπαϊκά μέρη καὶ τὸν παράκτιον ᾠρον, ὃς δὴ ἀρχεται ¹¹ μὲν ἐκ τῶν καλουμένων Βλαχερνῶν καὶ τοῦ Κέρως ¹², μέχρι δὲ τοῦ Εὐξείνου πόντου παράτεινόμενος, τῷ Βοσπόρῳ συναπολήγει. Τούτων δὲ οὖν ἀπάντων τὰ τε ἐντιμα τῶν ἀναθημάτων καὶ τὴν ἄλλην ἀφαιρούμενοι ¹³ κατασκευὴν οἷς ταῦτα ἀνεῖτο, τὰ μὲν ἐφ' ἀμαζῶν φέροντες, εἰσω τῆς πόλεως ἀπετίθεντο ¹⁴, τὰ δὲ ἀκάτοις ἐμβάλλοντες καὶ τὸν μεταξὺ πορθμὸν διαπερασοῦμενοι, ἐς τὴν καταντικρὺ ἡπειρον ἀπεκρίμινον. Καὶ ἦν ἐν τῷ τότε θεάσασθαι τοὺς ἐκείνην νεὺς γυμνοὺς καὶ ἀπηγλαίσμενους, ὥστερ οὐπω τῆς ἀγιστείας ¹⁵ μεταιηχότας, ἀλλ' ἄρτι καθίστασθαι ἀρχομένους.

15. Οὗτω δὲ φοβεροὶ τε καὶ μέγιστοι κίνδυνοι ἐπίδοξοι ¹⁶ ἦσαν ὡς πάντως ἐσόμενοι, ὥστε ἀμέλει τῷ τε ἐν Συκαῖς τελεῖται καὶ τῇ Χρυσῇ καλουμένῃ πύλῃ ¹⁷ λοχαγοὶ τινες καὶ ταξίαρχοι καὶ ὁπλίται πολλοὶ ἐφειστήκεισαν, ὡς δὴ προθυμῶς ἀμυνόμενοι ¹⁸ τοὺς δυσμενεῖς, εἰ που ἐπίοιεν. Ἦσαν δὲ ¹⁹ οὐ μάλιστα ὡς ἀληθῶς, οὐδὲ μετρίως γούν τὰ τοιαῦτα πεπαιδευμένοι, ἀλλ' ἐκ τῶν ταγμάτων ἐκείνων, οἱ ²⁰ ἐς τὸ διημερεῦειν τε καὶ διανυκτερεῦειν ἐν τῇ αὐτῇ ἀπεκρίντο ²¹, οὓς δὴ σχολαρίους ἀποκαλοῦσιν. Οὗτοι δὲ στρατιῶται μὲν ὀνομάζονται, καὶ ἐγγεγράφαι τοῖς τῶν καταλόγων βιβλίοις· εἰσὶ δὲ οἱ ²² πολλοὶ ἀστικοὶ τε καὶ φαιδρεῖοι, καὶ μόνον, οἶμαι, ἔχου τοῦ βασιλείου ἔνεκα καὶ τῆς ἐν ταῖς προόδους μεγαλαυχίας ²³ ἐξευρημένοι. Καὶ τὸ μὲν ²⁴ παλαιὸν οὐκ ἄλλους τινὰς ἐν τοῖσδε θεμιτὸν ἦν κατατάττεσθαι, ἢ τοὺς αὐτοῦργεῖν τὰ πολέμια ἡσχημένους. Καὶ τοῖσιν οὐδὲ χρήματα ²⁵ εἰσὶγον ἐφ' ᾧ ἐνστρατεύσασθαι, ἀλλὰ χαριστηρίαν διαφανῶς καὶ ἀζήμιον ἐδέχοντο τὴν τιμὴν, ἃτε δὴ ἄξιοι ἐκ τῶν προηγωνισμένων ἀναδειχθέντες. Δ

A obsidiones videlicet incendiaque imaginantes, et rerum necessarium inopiam, mœniumque perfractiones. Quocirca frequenter etiam in interioribus plateis densa multitudinis fuga fiebat, impulsionesque mutue, et pavores subitanei, perinde ac si barbari jam irrupissent. Ingens etiam fragor ac strepitus in tabernis apud forum excitabatur, foribus violentius collisis. Neque **309** vero plebem tantum ac vulgus hominum dolor et pavor invaserat, sed etiam omnes urbis primores. Quin et imperator ipse non parum eo rerum statu commovebatur. Nudabantur itaque suis ornamentis ipsius permisso atque auctoritate templa, quotquot extra urbem erant sita, ad Europæum latus et loca litoris adjacentia, quæ quidem e Blachernis et Cornu ita dictis ad Euxinum asque pontum protensa in Bosphorum desinunt. Ex his itaque omnibus pretiosa donaria reliquumque omnem apparatus auferentes ii, quibus id negotii erat datum, partim plaustris in urbem delata in tuto collocarunt, partim cymbis imposita, et freto intermedio trajecto, in adversam continentem detulerunt; eratque tum videre sacras his in locis ædes nudas omnibusque suis ornamentis exutas, perinde ac nihil adhuc sanctimoniam nactas et recenter extrui cœptas.

15. Adeo vero terribilia maximaque pericula ut omnino futura, animos occupabant, ut vix in muro a Ficubus dicto et porta nuncupata aurea, duces quidam et tribuni militares multique Armati consisterint, ut fortiter hostes, si forte impetum facerent, propulsarent. Erant vero neque bellicosius revera, sed ne mediocriter quidem in rebus **310** bellicis exercitati, sed ex illis legionibus, quæ ad hoc sunt destinatæ, ut interdiu et noctu in aula versentur; quos scholarios appellant. Hi vero milites quidem vocantur, et in catalogo stipendiatorum censentur; sunt autem plerique eorum urbani et splendide vestiti, sed tantum agendæ dignitatis regis causa et magnificentiam; quoties prodiret in publicum. Atque olim quidem non alios quosdam in hunc ordinem asciscere licebat, quam qui tractandis rebus bellicis erant exercitati, ideoque neque pecuniam ullam pendebant, ut huic ordini ascriberentur, sed gratis citra ullos suos sumptus hoc honore donabantur, utpote digni et anteactis præliorum laboribus declarati. Zeno autem Isaurus videtur primus post recuperatum imperium multos tribales hisce legionibus accensusse, quorum virtus nequaquam in præliis emicuerat, aut aliquin exercitatos, sed notos sibi ac familiares. Postea, cum eo tempore concessum receptumque esset, ut non solum pro laboribus et fortitudine in conflictibus de

VARIE LECTIONES.

* ὠθισμοὶ R. * καὶ ἡγνοημένοις add. ex R et intrp. et obscuræ sortis homines. ¹⁰ ἔδρυται R. ¹¹ ἀρχεται R. Lugd. 2 m. et intrp. initium sumunt (Cl.), ἔρχεται vulg. ¹² καὶ τοῦ Κέρως om. intrp. ¹³ Pro ἀφαιρούμενοι R φερόμενοι. ¹⁴ ἀπετίθεντο R, ἀπετίθεντο vulg. ¹⁵ ἀγιστείας R. ¹⁶ ἐπιδόξοις R et a 2 m. ἐπιδόξος. ¹⁷ Chisea porta intrp. ¹⁸ ἀμυνοῦμενοι conj. Cl. ¹⁹ ἦσαν δὲ usque ad φυλάσσειν ἐδόκειν (col. 1572 B 4) om. intrp. ²⁰ Pro οἱ R. τῶν. ²¹ ἀπεκρίν. R, ἀποκ. vulg. δὴ R., δὲ vulg. ²² οἱ om. R. ²³ μεγαλαυχίας R et Lugd. 1 m. ²⁴ μὲν om. R. ²⁵ χρώματα R. ²⁶ φαίνεται edd. Pro κατὰ Par. κατὰ

declarata, veluti compensationis et præmii modo accenserentur digni, sed et illi, qui plane rudes atque inexpertes belli essent, non ex merito, sed ad gratiam: hoc, inquam, ubi initio concessum fuit, prodiit verisimiliter exinde in medium etiam acceptatio munerum, quæ **311** omnibus, uti videtur, reliquis est potentior et deinceps in nundinationem res abiit, ut non amplius in has legiones accenserentur qui vellent, priusquam aliquam auri portionem deposuissent: quam ubi persolvissent, statim citra ullam inquisitionem inscribebantur reliquoque exercitui accensebantur, etiamsi plane operum bellicorum essent imperiti. Atque ita delectu neglecto, merito utique ad militiæ labores non adigebantur, quippe qui venalem eum honorem essent adepti, ignaviamque magno emissent. Tales itaque viri inopia veteranorum militum muris insidentes, custodiam eorum agere videbantur. Cum vero jam per multos dies urbs in hoc tumultu versaretur, neque barbari obvia quaque vastare desisterent, tum demum Belisarius dux jam fractus senio, mandato tamen imperatoris in eos mittitur. Hic itaque senex lorica multo jam tempore desitam resumens galeamque capiti adaptans, et omnem, cui a puero assueverat, habitum capessens, præteritorum memoriam redintegrabat, pristinamque animi alacritatem ac virtutem revocabat. Hoc enim ultimo in vita sua bello confecto non minore gloriam consequatur, quam cum de Vandalis et Gothis victis tropæa erexit. **312** Nam et eorum, quæ jam acciderant, immanitas et summa de futuro desperationem rem ipsam, quam aggrediebatur, majorem illustrioremque efficiebant, et victoriam jucundissimam. Explicabitur vero a me statim accurate, quoniam pacto singula peracta fuerint.

16. Dux itaque paululum extra urbem progressus, castrisque ad oppidum dictum Chettivicus locatis, summam suam et bellicæ rei peritiam declaravit et audaciam longe majorem ætate. Erat enim jam admodum senex, magnaque uti par erat virium imbecillitate laborabat; nullis tamen laboribus cedere, neque aliqui vitæ cupidus esse videbatur. Sequebantur eum loricati præstanti robore viri, quique in nonnullis cum ipso præliis decertant, quæ in Occidentis terris confecerat, non multo plures trecentis; reliqua multitudo erat et plane inermis et imbellis, ideoque tantum, quod inexperti essent, dulce bellum existimantes, quique spectandi potius, quam in acie configendi causa accesserant. Confluxerat etiam ad eum agrestium et vicinis locis turba. Cum enim jam ipsi agri a barbaris essent vastati, non habentes quo se verterent, ad Belisarium statim confugerant. Is vero turba agrestium suis copiis adjuncta commode opportuneque usus, amplam fossam

A τῆς ἐν μάχαις ἀρετῆς, ὡς ἐν ἀμοιβῇ τρόπῳ καὶ γέ-
ρωσ ἐγκαταλέγεσθαι τοὺς ἀξιούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς
παντάπασι ἀπολέμους τῶν ὁμοίων μεταλαγχάνειν
οὐ πρὸς ἀξίαν, ἀλλὰ πρὸς χάριν· δοθέντος δὲ οὖν
τούτου τὴν ἀρχὴν, παρῆλθεν εἰκότως εἰς μέσον ἐξ
ἐκείνου καὶ ²⁷ ἐκ τῶν λημμάτων ἐπικουρία, ἡ πα-
σῶν, ὡς ἔοικε, τῶν ἄλλων ἐγκρατεστέρα, καὶ τοιο-
πὸν ²⁸ ἐς ἐμπορίαν μετέστη τὸ [P. 160] χρῆμα, ὡς
μηκέτι ἄλλως ἐν τοῖσδε τοῖς στρατεύμασι καταλέγε-
σθαι τοὺς βουλομένους, πρὶν ²⁹ ἂν χρυσίου τι μέτρον
καταθεῖναι· τοῦτο δὲ ἀποτίσαντες; ³⁰ εὐθὺς ἐγχαράτ-
τοισι ἀνεξετάστω, καὶ τῇ ἄλλῃ δυνάμει ἐν-
αριθμοῦνται, εἰ καὶ παντάπασι πολεμικῶν ἔργων ἀν-
επιστήμονες τύχοιεν ὄντες. Οὕτω τε τῆς κρίσεως
ἡμελημένης, εἰκότως ἀρα ἥκιστα διαπονεσθαι κατ-
αναγκάζονται, ὡς δὲ ὕμνοι ἐλόντες τὸ γέρας, καὶ
πλείστου ὅσου πριάμενοι τὴν ἀργίαν. Τοιοῦτοι δὲ οὖν
ἄνδρες ἀπορίᾳ τῶν ἐν πολέμοις ἀνατεθραμμένων
τοῖς τεχνασίν ἐφεβρυσόντες, φυλάσσειν ἰδοῦσιν. Ὡς
δὲ ἐπιπολὺ ἡ μὲν πόλις ἐν θορύβῳ ὑπῆρχεν, οἱ δὲ
Βάρβαροι οὐκ ἀνέσαν ³¹ τὰ ἐν ποσὶ ληϊζόμενοι, τότε
δὲ Βελισάριος· ὁ στρατηγὸς κεκμηκὼς ἦδη ὑπὸ τοῦ
γῆρω, στέλλεται ὅμως ἐπ' αὐτοὺς ἐκ βασιλέως. Καὶ
τοῖσιν ὁ πρεσβύτης διὰ μακροῦ αὖθις χρόνου θώρα-
κά τε ἐνδύς καὶ κράνος ἀναδυσάμενος, καὶ ἅπαν τὸ
ἐκ παίδων αὐτῷ ζυετισμένον περιβαλλόμενος σχῆμα,
ἀνενοῦτο τῇ μνήμῃ τὰ φθάσαντα, καὶ ἐνέαζε τῇ
προθυμίᾳ· τοῦτον γὰρ τὸν ἀγῶνα ὕστατον ἐν τῷ
οἰκίῳ βίῳ ἀπεργασάμενος ³², οὐχ ἥσσον ἀπηνέγκατο
κλέος, ἢ ὅποτε τὰ κατὰ Βανδίων τε καὶ Γόθων ἀν-
εστήσατο τρόπαια. Ἡ γὰρ τῶν προσυμβεβηκότων
ἀνάγκη καὶ ἡ περὶ τοῦ μέλλοντος ἀμχανία τὴν τε
ἐγγείρησιν μαίζονα ἔδειξε καὶ γαυροτέραν καὶ τὴν νί-
κην ἀσμενεστέρα. Εἰρήσεται δὲ μοι αὐτίκα ἐς τὸ
ἀκριβές, ὅπως ἕκαστα διηγύσθῃ.

ις'. Ἐπεξελθὼν γὰρ ὁ στρατηγὸς ὄλιγον τοῦ
ἄστεος, καὶ ἐν Χέττου κόμῃ ³³ τῷ χωρίῳ στρατοπεδεύ-
σάμενος, ἐμπερίαν τε ἐς τὰ μάλιστα ἐπεδείκνυνται καὶ
τόλμαν πολλὴν κρείττονα τῆς ἡλικίας. Ἱηραῖος μὲν
γὰρ ἦν ³⁴ ἦδη, καὶ ἀσθενεῖα, ὥσπερ εἰκὸς, εἶχετο
πολλῇ· οὗτε δὲ ³⁵ ἐνδιδοὺς τοῖς πόνοις ἐφαίνετο, οὔτε
ἄλλως φιλοφυχῆσας. Εἶποντο δὲ ὀπίσται μὲν ἄνδρες
ἀγαθοὶ ἐς ἀλκὴν καὶ ζῆν αὐτῷ ἐνια τῶν ἀγῶνων πε-
πονηκότες, ὅποσα δὲ ἐν Ἑσπέρᾳ ³⁶ ἐτύγχανε διανύ-
σας, οὐ ³⁷ πολλῷ πλείους τῶν τριακοσίων· τὸ δὲ λοι-
πὸν ἅπαν πλῆθος ἀνοπλὸν τε ἦν περιφανὴ καὶ ἀπό-
λεμον, καὶ μόνῳ τῷ ἀπείρως ἔχειν ἡδίστους ἡγούμε-
νοι τοὺς κινδύνους, θέας τε ³⁸ ἐνεκα μᾶλλον ἢ παρα-
τάξεως ἀφίγμενοι. Συνέρβει δὲ ἀμφ' αὐτὸν καὶ ὁ ³⁹
τῶν πλησιοχώρων ἀγροίκων ὄμιλος. Πεπορημένοι
γὰρ αὐτοὶς ἦδη τῶν ἀγῶν ὑπὸ τῶν Βαρβάρων, οὐκ
ἔχοντες ὅποι τραπέειν, ὡς Βελισάριον αὐτίκα ἡθορῶ-
ζοντο. Ὁ δὲ τῷ πλῆθει τῶν ἀγροίκων ἐν δέοντι
προσγρησάμενος, τάφρον εὐρεῖαν περιέβαλετο, καὶ

VARIE LECTIONES.

²⁷ Post καὶ add. Par. ἡ. ²⁸ Pro καὶ τοῖς. R οὐ τοῖς. ²⁹ πρὶν R, πλὴν vulg. καταθεῖναι R, καταθεῖν
vulg. ³⁰ ἀποτίσαντες Sph. Par. ³¹ ἀνέσαν R, ἀνέσαν vulg. ³² ἀπεργασάμενος R. ³³ Χέττου μήκῃ H,
Chetivnesium inipr. ³⁴ ἦν add. ex R. ³⁵ ἐκ om. R. ³⁶ Ἑσπέρᾳ Cl., ὕστερῳ H et vulg., inipr. αἰλία.
³⁷ οὐ in utroque codice a rec. m. superscriptum est. ³⁸ τε ins. ex R. ³⁹ ὁ ins. ex R.

κατασκόπους θαμὰ ἔστειλε, τὰς τῶν ἐναντίων δυνάμεις εἰκάσοντας ὡς οἶόν τε καὶ ἐξαριθμησόμενους, καὶ εἰ τι ἕτερον ἐλαιν ὀνηθεῖεν ἀπαγγελοῦντας ⁴⁰. Οὕτω τε διετέλει ἕκαστα γνωματεύων καὶ διανοοῦμενος· νυκτὸς δὲ ἐπιγυνομένης, [P. 161] φρυκτωρίας ἀνῆλπε πολλὰς ἐπὶ μέγα τοῦ πεδίου σκεδαννυμένας, ἵνα δὴ οἱ πολέμιοι ὀρῶντες οἴηθεῖεν μέγιστον εἶναι τὸ στράτευμα, ταῖς πυραῖς ἀναμετροῦντες· καὶ τοῖνυν οὕτω δὴ φροντο, καὶ δεδιότες ἡρέμουν. Ἀτὰρ οὐκ ἐπιπλεῖστον ταῖς τοιαύταις ἀπάταις καταστρατηγούμενοι, ἡσυχίαν ἤγον· ἡκχόεσαν γὰρ ἦδη ὡς ἐλάχιστος εἴη ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατός, καὶ ἥμιστος αὐτοῦ ἀξιόμαχος· πλὴν ἀλλ' οἱ στρατιῶται πολλῆς εἶχοντο προθυμίας, περιφρονούντες μὲν τοὺς ἀντιπάλους, εἰ καὶ μυρίοι δοιοὶ ἐπιφοιτήσαν, τῇ σφετέρῃ δὲ ἀρετῇ μάλιστα πεποιθότες ἅτε δὴ Ῥωμαῖοι γε ⁴¹ ὄντες, καὶ ἐμπειρίᾳ μεγάλῃ ἦδη κινδύνων τὰ πολέμια ἐκμελετήσαντες. Συναισθόμενος δὲ ὁ Βελισάριος τῆς τῶν ἀνδρῶν μεγαλοφροσύνης, καὶ ὅτι, μεζόνως ἤπερ ἐχρῆν ἐπὶ τοῖς φθάσαις πόνοις ⁴² βρενθόμενοι, τῶν ἐν ποσὶ κατολιγωροῦσιν, δεδιόει μήποτε ἄρα ἐντεῦθεν μεγίστην εὐρυχωρίαν ταῖς ἐλπίσι παράσχοιεν, παραιοῦναι ⁴³ τε αὐτοὺς καὶ ἀπάγειν ὅποι καὶ βούλονται τῷ βῆδι· καὶ προστηνὲς ὑποφαίνειν τὰς τῶν ἐγχειρημάτων ἐκδόσεις. Ὡς ἂν οὖν ⁴⁴ μὴ οὕτω ταῦτα συμβαλεῖν, ἡθροίσαν ἄπαντας ἐς ταυτὸ, ὥσπερ ἦδη τοῦ ἀγώνος ἐφεστηκός ⁴⁵· καὶ φανεῖς ἐς μέσον, ἔλεξε τοιαῦτα·

ἰζ'. Οὐχ ὡς ἐκ δέους ὤμας, ὦ ⁴⁶ ἄνδρες, πρὸς τὸ θαρβεῖν ἀναστήσω, τοῦτο δὴ τὸ πρὸ τῶν κινδύνων τυγνόμενον, ἥκω τοῖς εἰλωδοῖς χρησόμενος λόγοις· ἥ γὰρ ἂν καὶ ἐπιλελῆσθαι τῶν πρότερόν μοι τῇ πείρᾳ γνωσθέντων δόξαιμι ἂν, εἴγε ⁴⁷ στρατιώταις Ῥωμαίοις, ἐν συμπλοκαῖς δεῖ τεθραμμένοις, καὶ πολιταῖς, ὡς εἰπεῖν, μετρίστων ἔθνῶν καθελούσιν, εἴτα νῦν παραταττόμενοι πρὸς Βαρβάρους ἀλίτας, καὶ τούτους ὀδυνούς καὶ Κοτριγούρους ⁴⁸, παραινέσιν τινα πρὸς τὸ μὴ δεδιέναι προσθήσειν ⁴⁹. Ἀλλ' ὁρῶν ἐν ὕμῃν πολλὸν ἐπεφροσύνῃ καὶ θρασυνόμενον, καὶ πέρα τοῦ καθεστῶτος ἡμέρον, οὐκ ἄλογον εἶναι τὸ δεῖν ἀγαμνήσαι τῆς ἀρχαίας ὁμῶν ⁵⁰ εὐκοσμίας φήσῃ. Τὸ γὰρ ἐκμετρον πανταχοῦ φυλακτέον τοῖς ἐμπροσιν, εἰ καὶ πρὸς ⁵¹ τῶν ἐπαινουμένων φερόμενον τύχη ⁵²· καὶ τὸ μεγαλυνεῖν ἐς τοσοῦτον τοῖς προὔπρηγμένοις ⁵³ ἐς ὅσον τῶν ὁμοίων διὰ παντός τυγχάνειν παραιοῦσιν, τὴν ἐκ τοῦ λογισμοῦ προμήθειαν ἀποβάλλειν φιλεῖ, καὶ πρὸς ἀλαζονείαν ἐξάγειν. Τοῖς δὲ πρὸς τοῦτο παρανοίας ἐληλακόσιν, ὡς μηδὲν ὅτιοῦν ἐν νῷ τίθεσθαι τῶν μετρίων, καὶ ⁵⁴

A circumduxit, exploratores crebro emisit, qui hostium copias observarent, quantum fieri **313** posset, et dinumerarent, et si quid aliud rescire possent, renuntiarent : eoque in statu mansit, singula pensitans et cum animo suo revolvens, multosque in speculis longe lateque per agrum sparsis ignes accendit, ut hostes eos conspicati, maximum esse exercitum putarent, ex ignium accensorum multitudine eum metientes. Et quidem ita plane putabant, ideoque metuentes sibi, quieti subastiterunt. Ceterum non dudum hoc militari astu elusi conquierunt. Audierant enim jam quam minimum esse Romanum exercitum, neque parem, qui cum ipsis praelio decernere posset. Belisarii milites interea valde erant alacres hostemque contemnebant, B etiamsi maximis copiis in se impetum faceret; virtute sua bellica praecepue freti, quippe quod Romani essent, et maximorum periculorum experientia in re bellica exercitatissimi. Belisarius vero, animadversa illa animorum elatione, quodque magis quam oporteret de praeteritis laboribus gloria-tes, praesentia contemnerent, verebatur, ne nimis suis spebus habenas laxarent, quae ipsos transversos quocunque vellent abriperent, eo quod faciles admodum rerum, quas aggrediebantur eventus sibi fingeant, quod quidem ne ita eveniret, omnibus in unum coactis, veluti praelio jam imminente, ipse in medium progressus, in hunc modum verba fecit :

C **314**. 17. Non tanquam e metu vos, o viri, ad audendum ereciurus (quod quidem ante praelia fieri solet), venio, consuetis usus verbis. Viderer enim profecto eorum, quae olim experientia ipsa mihi cognita sunt, oblitus, si apud milites Romanos in praeliis semper educatos, quique maximarum prope dicerim gentium res publicas everterunt, nunc vero adversus vagos barbaros, atque hos quidem Hannos et Cotriguros, exhortatione quadam ad excutiendum metum accommodata uterer. Sed cum in vobis magnam animorum elationem confidentiamque animadvertam modum omnem excedentem, non abs re facturus mihi sum visus, si vos veteris vestrae modestiae commonefacerem. Omne enim immoderatum quacunque in re vitandum est viris cordatis, etiamsi ad laudabilem aliquem finem tendat, et nimia animi elatio gloriatioque de rebus antea bene gestis, qua similem perpetuo successum certo nobis pollicemur, prudentiam ex animis profligare consuevit, et ad superbiam arrogantiamque concitare. Qui vero eo vesania venerunt, ut nihil moderatum animo concipiant, ii vel ad Deum ipsum oppugnandum sunt evasuri. Adhaec considerare etiam oportet, quod tametsi barbari virtute

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰ ἀπαγγελοῦντας R. ⁴¹ Pro γε R te. ⁴² πόνοις om. Suid. s. v. βρενθόμενοι ⁴³ παραιοῦναι R, παραιοῦναι Sph. Par. ⁴⁴ οὖν om. R. συμβαίνειν R. ⁴⁵ ἐφεστηκός R et inlpr. imminente, καθεστηκός vulg. ⁴⁶ ὦ om. R. ⁴⁷ εἴγε R. ⁴⁸ Κοτριγούρους R et vulg. ⁴⁹ προσθήσειν R, προσθήην Conj. Cl. ⁵⁰ ὁμῶν R et inlpr. veteris vestrae modestiae, ὁμάς vulg. ⁵¹ τύχη R. ⁵² προὔπρηγμένοις R, inlpr. legebat προὔπρηγασμέ-vois : rebus olim egregie gestis. ⁵³ καὶ R, καὶ Lugd. et ed. pr., κατ' Par.

bellica et fortitudine longe **315** nobis sunt inferiores, A multitudine tamen superant: et si quæ utrinque excedunt, inter se conferantur atque expendantur, excessus ad æqualitatem redigetur. Quo pacto igitur non turpe fuerit, nos, qui æquæ apparatu sumus conficturi, adeo præcipites atque effrenes ferri, ut neque temporis, neque ordinis, neque temerarium fortunæ momentorum rationem ullam habeamus? Neque enim quisquam, uti arbitror, manuum vi hostes superaverit, nisi adsit iudicii consiliique rectitudo. Quo enim pacto fieri posset, ut ego, qui ad tantam canitiem perveni, ut propemodum victus belloque ineptus sim, in conflictibus præliisque versarer, nisi me consiliorum bonitate prudentiæque sustentarem? Quocirca si etiam senectutis imbecillitatem mens recta ac firma et quæ par est appetens corroborat, et ad res bene gerendas exarscit, ætatis defectum prudentia compensans; quomodo non multo amplius vobis utilis sit futura juventuti corporisque robori conjuncta? Sinistros enim et fortuito aliquo casu vel manus vitio profectos eventus fortasse recta cogitatio, quæque se casibus accommodare norit, in melius transferre erratumque corrigere possit: ubi vero mentis vitio, quod inconsultius, quam oportet, res aggrediamur, adversi aliquid evenierit, unde, quæso, remedium ac salus petentur, si primum illud, quod hæc gignere solet, sit depravatum atque subversum? Atqui mirabitur forsitan aliquis **316** admonitionis meæ insolentiam. Cum enim excitare atque erigere confidentiam vestram animorumque alacritatem oporteret, ego hinc e contrario enervo atque immينو, et cogitationes vobis injiciens et metus, et dubias spes faciens. καιροτομίας. Δέον γάρ προσεχέσθαι και διακριτῶν τὸ πεποιθὲς ἐν ὑμῖν και πρόθυμους, ἀλλ' ἔγωγε κοιλαινῶ ταῦτα τοῦτάρτερον και παραινοῦμαι, και λογισμούς ἐμβάλλω και δκρους, και ἀμυιρόλους ποιῶν τὰς ἐλπίδας.

18. Cæterum mihi quidem etiam hoc jucundum ac volupe esse videtur, bonamque spem mihi concitat, quod cum talibus viris ad prælium accedo, quibus si persuasero, ut tantillum de acrimonia animorum remittant, multum dicendo voluisse videar. Hoc vero sibi quisque vestrum persuadent, conatus actionesque prudentia destitutas non esse ascribendas fortitudini, sed audaciæ et temeritati et prævaricationi officii. Quocirca acrimonia quidem animorum in vobis maneat, imo et magis magisque vigeat; moderata vero castigataque cogitatione, atque intra officii limites se continente, nimia audacia arrogantiam secum trahens succidatur. Neque enim metum ac timiditatem insert cogitare et considerare, quo pacto rebus præsentibus sit utendum, imo vero dignitatem atque fidenciam. Ita enim rebus, qua ex usu sunt, perpensis, consecuturum est omnino, ut justam audaciam concipiamus, quippe quæ non ad incerta fortunæ temere efferatur,

αὐτὸ τὸ κρείττον ἀντιτάττεσθαι προαχθεῖν· και τοι κάκεινο σκοπεῖσθαι χρὲν, ὡς εἰ και πολλῶ τῆς ὑμετέρας ἀνδρείας ἡτῶμενοι τύχοιεν, ἀλλὰ τῷ πλήθει κρατοῦσι. Καὶ εἰπερ τὸ ἐκατέρωθεν πλεονάζον ἀντεξέτασοιμεν, πρὸς ἰσότητα χωρήσει τὰ τῆς ἀμετρίας. Πῶς οὖν οὐκ αἰσχροὶ ἡμᾶς ἐξ ἀγχωμύλων παρασκευῆς [P. 162] ἀγωνιζομένους, οὕτω ἅλων ἔχειν τὸ προπτεὲς και ἀκἀδεκτορ, ὡς μηδὲ καιρὸν ἢ τάξιν ἢ τὰς ἀτάκτους τῆς τύχης ὁπάς ἐν λόγῳ ποιῆσθαι; Δυνάμει γάρ χειρῶν οὐκ ἂν τις, οἶμαι, περιέσσιτο πολεμίων, ἢν μὴ προσῇ τὸ κρῖνον ὀρθῶς και λεγόμενον. Ἐπεὶ πῶς ἂν ὅλν τε ἦν ἔμοιγε ἐς τὸδε πολιάς ἡχορτι, και ὅλον ἐξώρω τὰ πολλὰ γεγενημένων, παρατάξουσιν ὁμολοῖν και κινδύνοις, εἰ μὴ τοῖς τῆς εὐδουλίας ἀγαθοῖς ἐνῆν ἄμωσγέπως πεποιθῆναι; Εἰ τοίνυν και γῆρας ἀσθένειαν γνῶμη στερεῖα και τῶν προσηκόντων ἐπιμετρη κρατύνει και διακριτῶν πρὸς τὸ συντοῦτον, ἀναπληροῦσα τῇ προμηθεῖα τὸ ἐκ τῆς ἡλικίας ἐνδόν, πῶς οὐ μᾶλλον ὑμᾶς ὀνήσει νεότητι συμπαροῦσα και τῇ τοῦ σώματος βύμη; Τὰς μὲν γάρ ἐκ τύχης τινος ἢ χειρὸς ἀγεννοῦς ἀποτεύσεις ἴσως ἂν λογισμὸς ἀσφαλῆς, και ὅλος τοῖς προσπεσούσιν ἀρμόσασθαι, μετασχευάμενος πρὸς τὸ συμφέρον, και θεραπεύσεις τὸ ἡμαρτημένον. Ἐνθα δὲ γνῶμης σφαλίστης, τῷ μὴ τὰ δέοντα διακοηθῆναι, τῶν ἀβουλήτων τι συνενεχθεῖν, πόθεν ἂν ληπτεον τὸ σωζον και ἀνακαλούμενον, εἴτε πρῶτον ἐκείνο τὸ ταῦτα τίχεται περὶ τὰς καταπραΐσεις; Καίτοι θανμάσκειν ἴσως ἂν τις ἐμοῦ τῆς ἐλπί τοῦ παραινεῖσαι

νῆ. Πλὴν ἀλλ' ἔμοιγε ἢ μὲν και τοῦτο θυμῶδες εἶναι δοκεῖ, και πρὸς τὸ εὖελπι φέρον, εἴτε τοιούτοις ἀνδράσιν ἢ κα συμπολεμήσων, οὐδὲ εἰ πείσαιμι βραχὺ γούν ὑπελπίν τοῦ δραστηρίου, δευρὸς ἂν ἐν λόγοις, οἶμαι, κριθεῖν. Ἰστω δὲ πᾶς τις ὑμῶν, ὡς ἀνδρείας ὁμαῖς οὐκ ἀναθετόν τὰς ἀνευ προνήσεως ἐγχειρήσεις, ἀλλὰ θρασυτέτι και προπετῆ και παρατροπῇ τοῦ καθήκοντος τρόπου· ὥστε τὸ μὲν πρόθυμον τῆς ψυχῆς μετέτω παρ' ὑμῖν, και κατὰ τὸ μᾶλλον ἐναχμαῖτω· λογισμὸς δὲ σώφρων και τῶν προσηκόντων ἐχομένη τὸ ὑπερβάλλον τῆς εὐλογίας και πρὸς ἀσφάλειαν ἀνάγον ὑποτεμενέσθω. Οὐ γάρ δκρον ἐντίθησι και δειλίαν τὸ λογιέσθαι και σκοπεῖν ὅπως τοῖς παροῦσι χρῆσιν, ἀλλὰ σεμνότητα και παρόρησιν. Οὕτω γάρ τῶν ὤπελμων διαγνώσθεντων, ἔσται πάντως τὸ δικαίως θαρρεῖν, ὡς οὐ πρὸς ἀδελφους τύχας εἰκῇ προ-

VARIE LECTIONES.

ἄντεξτάσοιμεν R. ἄγωνιστούμενους Par. τῆς τύχης om. R. ἦν om. R. ἔργον R. τῇ προμηθεῖα — συμπαροῦσα om. R. γάρ om. R. ἔμοιγε R, ἐμοὶ vulg. Pro οἶμαι R εἶναι. ἡμῶν R. ἐγχειρήσεις — πρόθυμον om. R. ἀνάγον R, ἄγον vulg.

ημέρον. ἀλλὰ τῇ κρίσει τὸ βέβαιον ἔχειν κα-
ταληφθὲν καὶ πεπιστευμένον ⁶⁶. Ἄλλ' ἴσως ἐρ-
σι τις ἡμῶν. ὥς οὐχ οἷόν τε ⁶⁷ εἶναι γυναικῶν
ἐυλόγως ὁρμῶσαν ⁶⁸, καὶ τοῦ μοχθεῖν διαπαντός
ἐπιεικέτην, [P. 165] εἶτα νῦν ἄνθρωποι ἐπέχειν
καὶ βιάσθαι πρὸς τὸ ἡμεῶν καὶ ὅτι μὲν
καὶ πέρα τῆς ἀνάγκης μέλλον καὶ βουλευόμε-
νον, μάλιστα δυσανασχετοῦσαν ἐφ' οἷς καθ' ἡμῶν
οἱ Βάρβαροι παροῦσι, φέροντες ⁶⁹ ἀνέδην
ἅπαντα, καὶ παρ' αὐτὴν δέπου τὴν βασιλίδαν
πᾶν τὰς ἐκδρομὰς ποιεῖσθαι τολμήσαντες. Ἐχει
μὲν οὖν ⁷⁰ οὕτω ταῦτα, καὶ βεβαιούται τῇ πέτρᾳ
τὸ προσηκόντως ὁμᾶς τοῖς πολεμίοις ⁷¹ ὀργί-
σθαι. Οἱς γὰρ συνεκχώρητο πρότερον, οὐ με-
τρίως ἐχρήσαντο· πλὴν ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπικτόν,
οἶμαι, τοῖς ἔμφροσιν, περιελθὲν μὲν τοῦ θυμοῦ
τὸ μεμνηνὸς καὶ ταραχῶδες, καὶ τοῖς προστυ-
χοῦσιν ἐχρεῖσθαι ἀνεξέταστος λέμενον, κατέχειν
δὲ μόνον αὐτοῦ τὸ μεγαλουργόν τε καὶ ἀτρε-
πτον, καὶ πρὸς τὰς ἐναντιώσεις ἀντέχειν. Τῶν
γὰρ τῆς ψυχῆς κινήσεων τὰ μὲν ὅσα παρὰ κα-
θαρόν ἔχειν καὶ ἀκραιφνὲς τὸ αἰσθῆναι καὶ
καθῆκον, τοῦτων ἐντελὲς καὶ δὴ ἀνθεκτόν. Οἱς
δὲ μέτεστι καὶ τῆς πρὸς τὰναντία τροπῆς καὶ
ἐκνεύσεως ⁷², τοῦτοις οὐ διὰ πάντων χρηστέον,
ἀλλ' ἐς ὅσον ἔχουσι τὸ συμφέρον. Τὸ μὲν οὖν
φρονεῖν ἀμειψέως ἀγαθὸν καὶ ἀνέκδοτον ἅπαντες
εἶναι φησίοις ἄν. Τῆς δὲ ὀργῆς τὸ μὲν δραστή-
ριον εὐκλεές, τὸ δὲ θράσος ⁷³ φευκτόν καὶ ἀσύμ-
φορον. Οὐκοῦν τὸ μὲν ἅλως τῆς δὲ ⁷⁴ τὸ βέλτι-
στον ἐξαυροῦμενοι, καὶ φρονήσει τὸ κατορθοῦν
ἀναμνησθέντες, ὡς οὕτω σὺν παρρησίᾳ κατὰ
τῶν δυσμενῶν, ὥς οὐδενὸς ἡμῶν τῶν δεόντων
περιοφθέντος. Γινώσκων γὰρ μόνον χρεῶν, ὥς
ἀγωνιστέον ⁷⁵ πρὸς ἄνδρας βαρβάρους, ἐπίνειν
μὲν ληστρικώτερον εἰδισμένους, καὶ λαθραίας
ἐφόδους ποιεῖσθαι πρὸς δὲ παρατάξεις ἐμφανεῖς
οὐ μάλ' ἀγνοήσαντες, οὐδὲ ταῖς συμπλοκαῖς
ἐγκατατερεῖν παιδευθέντας. Ὅρωντες δὲ νῦν στα-
δίαν μάχην κατ' αὐτῶν παρεσκευασμένην, ἐρυ-
μάτων τε καὶ περιβόλων ἐκτός τὸ ἀντιστατοῦν
καὶ ἀμυνόμενον ἐπὶ καταπολέδον συνεταγμέ-
νον, ἀποβαλοῦσι μὲν ταρὰ τὸ εἶδος τὰ συνεπιθι-
σμένα· περιεχθήσονται δὲ πρὸς τὸ ἐμμελεῖν καὶ
προσπελάσαι καὶ συστάδην διαγωνίζεσθαι, δι-

A sed iudicio sit confirmata et stabilita. Sed dicit for-
sitan aliquis vestrum, **317** non posse naturam ge-
nerosam et impetu rationi consentaneo concitatum,
et laboris perpetuo appetentem, nunc confestim inhi-
beri et cogi ad quietem et remissionem et moras ac
deliberationes longiores, quam necessitas postulet,
præcipue cum ægerrime ferat, barbaros adeo contumeliose nobis insultare, omniaque promiscue agere ac
ferre, adeo ut ad ipsam usque regiam urbem excursiones facere audeant. Hæc quidem ita se habent, et
experientia ipsa comprobatur merita vos in hostes ira
inflammatos. Lenitate enim patientiaque vestra nequaquam moderate usi sunt. Verumtamen valde etiam
facile iudicari, viris cordatis compescere et submo-
vere ab ira furorem et perturbationem, et inconsultum
B ad res, quæ nobis sese offerunt, impetum, tantumque
ex ea animi magnitudinem constantiamque retinere,
et adversantibus obsistere: nam ex animæ motibus
quicunque pure atque sincere sunt cum honestate offi-
cioque congruentes et expetendi, ii utique absolute
sunt amplectendi: qui vero etiam in contraria nutant
ac vergunt, iis non perpetuo est utendum, nisi qua-
cenus utilitatem afferunt. Prudentiam itaque purum
minimeque adulterinum bonum esse, non negaveritis,
credo. In ira vero acrimonia quidem et strenuitas est
laudabilis: audacia vero fugienda, ut damno non va-
cans. **318** Quocirca id quod in ira est optimum de-
ligentes, prudentiaque res gerendas temperantes, ita
demum fidenter in hostem eamus, quippe qui nihil
eorum, quæ necessaria sunt, neglexerimus. Hoc tan-
C tum sciamus oportet, decertandum nobis esse cum
hominibus barbaris, qui prædonum in morem adoriri
occultosque insultus facere consueverunt, ad aperta
vero prælia non admodum sunt exercitati, neque in
conflictibus perdurare docti. Nunc autem cernentes
statariam pugnam in se apparari, et extra vallum
propugnacula et muros vim omnem obsistendi ac pro-
pulsandi in exercitu constitutam, deposituri sunt re-
visimiliter veterem suam consuetudinem, eoque addu-
centur, ut nobiscum misceantur et collato pede armis
decernant, docente ipsos necessitate. Vobis vero pru-
denter rem gerentibus patrioque ordine ac disciplina
utilentibus actionesque nostras recto consilio moderan-
tibus, cognoscent reipsa, quanto id, quod exercita-
D tione nostraque voluntate et studio est acquisitum, ex
temporario et coacto semper sit præstantius.

19. His dictis Belisarius finem fecit. Romani vero
resipiscentes, retinuerunt quidem etiam ita fortitu-

18. Ταῦτα μὲν ὁ Βελισάριος εἶπεν. Οἱ δὲ στρα-
τιῶται μεταβαλόντες τὸ λῆρον, εἶχοντο μὲν καὶ ὡς

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ ἀλλὰ — πεπιστευμένον om. R et intr. ⁶⁷ ὥς οὐχ οἷόν τε add. ex R et intr. *haudquaquam posse, etc.*
⁶⁸ ὀργῶσαν conj. Bon. Vale. ⁶⁹ Pro φέροντες R ἐφώντες. ⁷⁰ οὖν add. ex R. ⁷¹ τοῖς πολεμίοις — ἐπικτόν
οἶμαι om. R. ⁷² Pro ἐκνεύσεως R et intr., ut videtur, ἐκδόσεως, in contrarium eventum. ⁷³ Pro θρά-
σος lacuna est in Lugd. et ed. pr. ⁷⁴ τὸ μὲν ἅλως τῆς δὲ R, intr. quocirca ex ea ipsa quæ potiora sunt de-
ligendo, οὐκοῦν τὸ μὲν (lac.) τὸ βέλ. Lugd. et ed. pr., οὐκοῦν τῆς μὲν ὀργῆς τὸ βέλ. Par. ⁷⁵ ἀγωνιστέων
Sph. Par. ⁷⁶ προσκείμενον R. ⁷⁷ ἀναίστητον R.

direm, plusculum tamen quid eis inerat circumspectionis, quam jactantiae, et tali fere animorum **319** strenuitate pariter et modestia erant praelii (ut minima comparemus magnis), quales olim qui circa Leonidam erant Lacedaemonii fuisse commemorant, cum ad Thermopylas Xerxes eis immineret. Sed illi quidem ad internecionem omnes cæsi sunt, eo solo celebres, quod non turpiter periissent, sed multis antea Persis interfectis. Qui vero Belisario aderant Romani, audacia quidem usi sunt Laconica, universos autem hostes fortiter fugarunt, et quamplurimos eorum trucidarunt, ipsi nullo singulari incommodo ab illis affecti. Cum enim ex barbaris duo equitum millia a reliquo exercitu separata confestim cum clamore procurrerent, veluti facillime hostes delecturi, et speculatores ad Belisarium venissent eos indicantes, et jamjam adfuturos dicentes, suas contra copias duxit, simulans quantum fieri poterat paucitatem atque occultans. Selectos enim equites ducentos scutatos et jaculatores in silva utrinque in insidiis collocavit, qua parte barbaros impetum facturos putabat, præmonitos, ut simul atque ipse signo dato mandasset, confestim in hostile agmen jaculantes proruerent, ut nimirum jaculorum vi pressi in arcum se contraherent, et multitudo ipsis inutilis redderetur, neque laxare ac **320** dilatare aciem possent, sed in seipsos convoluti implicatique essent. Agrestes vero et qui e civibus erant bello apii, jussit, ut ingenti clamore et fragore armorum edito, se, quo iret, sequerentur: cum reliquis enim in medio constitit, tanquam hostium impetum aperte excepturus. Cum autem jam venirent barbari, ulteriusque progredientes intra insidias plerique pervenissent, Belisarius statim cum iis, qui ipsi aderant, adversa fronte occurrens, validissimum in eos impetum fecit, et agrestes omnisque reliqua multitudo clamore et lignorum, quæ eum in usum gestabant, complosione ac fragore pugnantibus animos affebant. Dato vero signo, etiam alii ex insidiis prosilientes, utrinque transversim in hostes ruunt; clamorque et tumultus major quam pro praelii magnitudine est excitatus. Tum Barbari omni ex parte jaculis ieti (id quod Belisarius præcogitarat), in se ipsos conglomerati et in arcum redacti ac compressi, tueri se bellando non poterant. Neque enim sagittare commode poterant, cum neque locus esset telis, neque excursionibus equis et alarum circumductiones facere poterant; videbanturque veluti maximo exercitu circumventi et in orbem cincti. Nam et qui a tergo magno ululatu et fragore eos urgebant, terrore incutiebant, et pulvis in altum elatus **321** obstabat, quominus de numero eorum, qui in conflictu erant judicare possent. Primus autem

τῆς ἀνδρίας ⁷⁸, πλέον δὲ τι ἦν ἐν αὐτοῖς τοῦ γαυρουμένου τὸ εὐλαβοῦμενον. Τοιούτου τε ⁷⁹, οἶμαι, φρονήματος μετ' εὐκοσμίας ἐνεπίμπλαντο, ὥς ἐλάχιστα μεγάλους εἰκάσαι, ὅποιον ⁸⁰ δὴ πάλαι φασὶ τοὺς [P. 164] ἀμφὶ Λεωνίδα Λακεδαιμονίους ἐν Θερμοπύλαις, προσβάλλοντος ⁸¹ ἤδη τοῦ Ξέρξου ⁸², ἐγκαλλυπτοσθαι. Ἄλλ' ἐκείνοι μὲν πανωλεθρία ⁸³ διεφθάρσαν, μόνω τούτῳ εὐδοκίμησαντες τῷ μὴ ἀγεννῶς ἀπολέσθαι, ἀλλὰ πολλοὺς πρότερον τῶν Περσῶν ἀποκτείναντες· οἱ δὲ ἀμφὶ Βελισάριον Ῥωμαῖοι παρήρσιζ' μὲν ἐχρῶντο Λακωνικῇ· πάντας δὲ τοὺς πολεμίους ἐτρέψαντο ὡς κράτος, καὶ πλείστους ὅσους διεχειρίσαντο, οὐδὲν αὐτῷ ἄχαρι πρὸς αὐτῶν ὅ τι καὶ λόγου ἄξιον πεπονήθotes. Ἐπειδὴ γὰρ ἀθρόον ἐκ τοῦ σφετέρου στρατοπέδου οἱ Βάρβαροι ἐς διασχίλους ἱππότητας ἀποκεκριμένοι ἔθρον σὺν βοῇ, ὥς ῥᾶστα τοὺς ἐναντίους ἀναρπασόμενοι, αὐτίκα ὁ Βελισάριος, ὥς οἱ κατάσκοποι ἤκον ἐπιδεικνύντες αὐτοὺς μονονοῦχι, καὶ ὅσον οὕτω παρέσεσθαι διεξιόντες ⁸⁴, ἀντεῆγγε τοὺς ἀμφ' αὐτὸν, σοφισόμενος ὥς οἶόν τε τὴν ὀλιγότητα καὶ ἐπικρύπτειν. Ἀπολεξάμενος γὰρ διακοσίους ἱππότητας πελοφόρους τε καὶ ἀκοντιστάς, εἰς ἐνέδρας ⁸⁵ ἐμέριζεν ἑκατέρωθεν ὑπὸ τῇ νάπῃ, ὅθεν ὤρετο τὴν προσβολὴν ἔσεσθαι τῶν Βαρβάρων· προειρημένον, ὥστε, ἐπειδὴν αὐτοὺς ⁸⁶ ἐγχελεύσεται καὶ σημήνη, τοὺς δὲ εὐθὺς ἐπίνειν ἀκοντίζοντας τὴν φάλαγγα τῶν πολεμίων, ὅπως δὴ πιεζομένη ὑποστέλλοιτο, ἀχρηστὸν τε αὐτοῖς εἶσι τὸ πλῆθος, παρτείνεσθαι μὴ δυνάμενον, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸ περιελιττόμενον. Τοὺς δὲ ἀγροίκους ἐκέλευε καὶ τῶν ἀστῶν τοὺς [πολλοὺς τοῖς ⁸⁷] πολεμίους ἐπιβοῶντας τορὸν τι καὶ ἐπικροτοῦντας, ἐπείθαι αὐτῷ ἔνθα καὶ τοι. Ἄμα γὰρ τοῖς λοιποῖς ἐς μέσον εἰστήκει, ὥς τὴν ἐσβολὴν ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ἐκδεχόμενος. Ὡς δὲ ἤκον ἤδη, καὶ ἐς τὰ πρόσω χωροῦντες εἴσω τῶν λόχων οἱ πλείστοι ἐγίνοντο, αὐτίκα Βελισάριος ἅμα τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἀντιμέτωπος ὑπαντίστας συνέβραξεν σφισιν ἐρρωμένιστατα· οἱ τε ἀγροικοὶ καὶ τὸ λοιπὸν ἅπαν πλῆθος ἐμβοῶντες ⁸⁸, καὶ ἐπικτυπούντες τοῖς ξύλοις, ἃ δὴ ἐς τοῦτο ἔφερον, παρεθάρσυνον τοὺς μαχομένους. Δοθέντος δὲ τοῦ συνθήματος, καὶ δὴ οἱ ἄλλοι ἐκ τῶν κρυπτῶν ἀναθορόντες, τοὺς καθ' αὐτοὺς ἐχάτεροι κατὰ τὸ ἐγκάρσιον ἔβαλλον· βοή τε ἐγίνετο καὶ ταραχὴ μείζων ἢ κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ πολέμου. Οἱ δὲ Βάρβαροι πάντοθεν ἀκοντιζόμενοι, τοῦτο δὴ ὅπερ Βελισάριος διενόηθη, εἰς ἑαυτοὺς ἀνεχώρουν, καὶ εἰς στενότητα συνεσπειραμένοι ⁸⁹, ἀμύνεσθαι οὐκ ἔδυναντο· οὔτε γὰρ τοξεύειν αὐτοῖς εὐπετὲς ὤπηρχε τῷ μὴδὲ χώραν εἶναι τοῖς βέλεσιν, ἀλλὰ γὰρ οὔτε ἐκδρομάς τοῖς ἱπποῖς καὶ ὑπερκερώσεις ποιεῖσθαι· κύκλῳ τε ἐδόκουν ἔχεσθαι ὥς δὴ μεγίστῳ στρατεύματι ἀπειλημένοι. Οὔτε γὰρ ὅπισθεν σὺν ἀλαλαγμῷ ἐπιφερόμενοι καὶ πατάγῃ, ἐκ-

VARIE LECTIONES.

⁷⁸ ἀνδρίας R. ⁷⁹ τοιούτου δὲ R. ⁸⁰ ὅποιον vulg. ⁸¹ προσβάλλοντος R. προσβαλόντος vulg. ⁸² Ξέρξου. ⁸³ πανωλετρία Sph. Par. ⁸⁴ διεξιόντος Sph. P. ⁸⁵ εἰς ἐνέργειαν R. ὑπὸ τῇ R. ἐπὶ τῇ vulg. ⁸⁶ αὐτοῖς R. αὐτὸς vulg. ⁸⁷ ἀστῶν τοὺς [π. τ.] πολεμίους. Sic emendavi; ἀστ. τοὺς πολεμίους R et vulg. ⁸⁸ ἐπιβοῶντες R. ⁸⁹ συνεσπειραμένοι R, συνεπειρημένοι Lugd. et ed. pr., συνεπειλημένοι Par. ἀμύνεσθαι vulg.

πληθιν παραίχον· ὃ τε κονιορτός εἰς ὕψος αἰρόμενος, οὐ ξυνεχώρει διαγιγνώσκεισθαι τοὺς συμπλεκομένους, ὁπόσοι ἐτύγχανον ὄντες. Πρῶτος δὲ Βελισάριος πολλοὺς τῶν ἀντιπατατατομένων διαφθείρας, καὶ τὸ οἰκεῖον μέρος ἀπωσάμενος, φεύγειν ἠνάγκασεν. Ἐπειτα δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐγκειμένων⁹⁰, στρέψαντες τὰ ὦτα [P. 165] οἱ Βάρβαροι ψυχοντο ξὺν ἀκοσίῃ, σποράδην σχεδαννύμενοι καὶ ἥκιστα ἀλλήλους ὀπισθοφυλακοῦντες, ἀλλ' ὥς ἂν αὐτῶν ἕκαστος⁹¹ φέτο ὠκύτατα ἀποδράσειν. Ἐπισπόμενοι δὲ οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τάξει, τοὺς ἐν χειρὶν εὐκολώτατα διεχρῶντο. Θόνος τε ἐγίγνετο τῶν Βαρβάρων πολλὸς ἀμεταστρεπτεῖ ἀπελκυνόντων· τὰ τε γὰρ ἡνία τοὺς ἱπποὺς ἅπαντα μεθίτο· καὶ πρός γε αἱ μάλιστα κατεπείγουσαι προανέσταντο τοῦ τάχους τὸ ἐνδόσιμον· ἐπελελοίπει δὲ αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ δέους καὶ αὐτὸ⁹² δὴ ἐφ' ὅτῳ μέγα φρονοῦσι τὸ ἐπιτήδευμα· φεύγοντες γὰρ οἷδε οἱ βάρβαροι⁹³ μᾶλλον ἀμύνονται τοὺς ἐς τὴν δίωξιν ἐγκειμένους, μεταστροφάδην ἐπιτορφεύοντες. Τότε γὰρ καὶ βιαίτερον κατὰ σκοποῦ φερόμενα⁹⁴ τὰ βέλη ἐμπήγνυται, ἡνίκα τὰ μὲν πολλῇ τῇ ῥύμῃ φέρεται⁹⁵· τοῦ τῶν διωκόντων, οἱ δὲ, ἀντίξοι καταθέοντες, ἀντεμπίπτουσι καὶ ἀντεπιφέρονται, τῷ ὕπαντιάζειν καὶ ὡς πλησιαστάτα ὑποδέχεσθαι.

κ'. Ἀλλὰ τότε γε ἅπαντα τοὺς Οὐννοὺς ἀμύχανα εἶναι ἐδόκει, καὶ οὐδὲ ἐς πείραν ἔλθειν τέχνης τινὸς ἡθούλοντο ἀμυντηρίας. Ἐτεθῆκεσαν δὲ αὐτῶν μὲν ἀμφὶ τοὺς τετρακοσίους, Ῥωμαίων⁹⁶ δὲ ὅστις οὐδεὶς· μόνον δὲ τραυματῆαι ὀλίγοι ἐγεγέννητο. Μάλιστα δὴ οὖν Ζαβεργὰν τε ὃ ἡγεμὼν καὶ οἱ ἐκφυγόντες ἄσμενοι ἐς τὸ στρατόπεδον ἵκοντο⁹⁷. οἱ γὰρ δὴ τῶν Ῥωμαίων ἱπποὶ πρός τὴν δίωξιν ἀπειρηχότες, αἰτιώτατοι αὐτοῖς τοῦ περιεῖναι γεγέννηται, ἐπεὶ ἂν⁹⁸ αὐτοβοεῖ ἅπαντας κατειργάσαντο. Νῦν δὲ οἱ μὲν τοὺς⁹⁹ χαρὰ κώμασι σὺν πλείστῳ θορόδῳ ἐμβολόντες, συνεκύκλουν ἅπαν τὸ λοιπὸν στράτευμα, ὑποτοπήσαντας αὐτίκα μάλα διαφθερεῖσθαι¹. Οἰμωγὴ τε ἡκούετο μακρὰ βαρβαρική· τοὺς γὰρ ξυριδίους τὰς παρειὰς καταξάινοντες², ὠλοφύροντο κατὰ τὸν πάτριον νόμον. Ῥωμαῖοι δὲ σὺν Βελισαρίῳ ἀπεχώρουν ἐς τὰ ὀπίσω, κρείττονα μὲν ἐλπίδος ὥς ἐκ τῶν παρόντων διαπραξάμενοι, ἄξια δὲ ὅμως τῆς τοῦ στρατηγοῦ προμηθείας. Τούτου δὲ τοῦ πάθους τοὺς Βαρβάρους ξυνενεχθέντος, αὐτίκα οἷγε ἄραντες ἐκ Μελαντιάδος, ψυχοντο ἐς τὰ ὀπίσω πεφοβημένοι. Βελισάριος δὲ καίτοι κατὰ τὸ εἰκὸς οἷός τε ὦν αὐτοὺς πορευομένους μᾶλλον τι διαχειρίσασθαι καὶ πημῆναι, ἐπισπόμενος³ ἀνθρώποις ἤδη κατεπληχσίοι, καὶ οἷον φυγὴν τὴν ἀναχώρησιν ποιουμένους· ὃ δὲ εὐθύς ὅμως ἀνὰ τὴν πόλιν ἐπανῆει οὐ μάλα ἐκὼν, ἀλλ' ἐκ βασιλείως αὐτῷ προστεταγμένον. Ἐπειδὴ γὰρ ἅπας ὁ ὄμιλος, τοῦ ἔργου σφίσι ἀπηγγελέμενος, ᾤδον τε αὐτὸν καὶ ἀνύμουν κατὰ ξυλλόγους, ὡς ὕπ' ἐκείνου

Belisarius, multis ex adversa acie cæsis ac profugatis, in fugam eos compulsi; deinde vero aliis etiam universis impressionem facientibus, barbari terga vertentes incomposite fugerunt sparsim dissipati, nullis sibi mutuo a tergo custodiis caventes, sed quo cuique visum erat, effusissimo cursu aufugientes. Romani vero acie instructa eos insectantes, extremos quosque facillime trucidant; magnaque barbarorum cædes est edita, citra ullam cum equis retroversionem fugientibus. Nam et habenas omnes equis laxarant, et præterea flagella assidue urgentia præripiebant celeritatis remissionem. Defecerat autem ipsos præ povere etiam ars ipsa, qua magnopere gloriari solent. Fugientes enim hi barbari magis propulsant eos, qui sese acriter insectantur, retroversim sagittantes. Tunc enim etiam violentius sagittæ scopo, quem petunt, infinguntur, quando illæ quidem magno impetu recta feruntur in persequentes, et hi ex adverso occurrentes in sagittas prouunt contraque feruntur, gravioremque sibi ipsis plagam efficiunt occurrendo et sagittas e proximo excipiendo.

σφοδρτέρων τε τῇ πληγῇ σφίσι αὐτοῖς ἐκταλοῦσι

20. At tum temporis omnia Hunnis desperata esse videbantur, neque illis artem ullam propulsandi hostes attentare in mentem veniebat. 322 Cæsi itaque sunt ex iis circiter quadringenti, e Romanis nemo desideratus; pauci tantum vulnerati: ægre vero et Zabergan Hunnorum præfectus, et qui cum eo effugerant, læti in castra pervenerunt. Romanorum enim equi insectando defatigati, maxima eis causa salutis fuere: alioquin ad unum omnes eo die trucidassent. Nunc vero cum hi in vallum munitionesque suas magno cum tumultu prouissent, reliquum universum exercitum vehementer conturbarunt, veluti certissimo exitio jamjam imminente. Ingens itaque Barbarorum ejulatus exaudiebatur: cultris enim genas lacerantes, patrio more lugebant. Romani autem cum Belisario ad sua redierunt, re melius quam sperarant gesta, digno tamen prudentia ducis eventu. Barbari vero hac clade accepta, motis statim e Melantiade castris, retrorsum trepidi cessere. Belisarius autem, tametsi verisimiliter eos abeuntes majore strage ac damno afficere potuisset, utpote homines jam metu percussos insectans, cum fugæ similem discessionem facerent, nihilominus tamen statim in urbem rediit; idque non tam ex animi sui sententia, quam imperatoris jussu. Cum 323 enim populus universus, victoria hac ipsis nuntiata, eum decantaret et in conventibus summis laudibus efferret, veluti ab illo apertissime conservatus, momordit vero id

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ ἐγκειμ. Sph. Par. ⁹¹ αὐτῶν ἕκαστος R, ἕκαστ. αὐτ. vulg. ⁹² καὶ αὐτοὺς R. ⁹³ φεύγοντες δὲ οἱ βάρβ. ⁹⁴ φερόμενα om. R. ⁹⁵ ἐφέρεται R. ἀντίξοι R. ⁹⁶ Ῥωμαῖοι R. ⁹⁷ ἤκοντο R. ⁹⁸ Pro ἂν R. δέ. αὐτ. ἅπαντ. R. ἅπαντ. αὐτ. vulg. ⁹⁹ μὲν ἐν τοῖς vulg. ¹ διαφθερεῖσθαι R. ² καταξάινοντες R. καταξάνοντες vulg. ³ ἐπισπόμενος R (Cl.), ἐπισπώμενος vulg.

perissimeque habuit plerosque primores urbis, invidia et livore occupatos, villis adeo atrocibus et semper optima quaque labefactantibus. Calumnias itaque sunt virum, ut arrogantem et popularis auræ blanditiis insolentem, aliasque spes animo agitantem; quibus quidem de causis citissimeque eo ventum est, ut non absolutissimam gloriam reportaret, neque ob res præclare a se gestas debito honore afficeretur; sed omnis victoriæ laus ei quodammodo e manibus effluxit, quantum in illis erat, oblitterata præmiique expertis et in universum silentio involuta. Porro quod præstantissimorum animorum acrimonia obtundatur, cum non collaudantur neque debito honore afficiuntur, quodque ex hoc res publicæ detrimentum accipiant, quod non recte curentur et decorentur ea, quæ contempta jacent, sive bellici sint labores, sive litterarum, disciplinæ, sive aliud quidpiam eorum, quæ maximi sunt momenti, dictum jam antea est a veteribus sapientibus et demonstratum; facileque a quovis ex quotidianis eventibus intelligi potest. Hunni vero primum quidem insecutionem quamdam suspicati, et multo cum tumultu longis quos vocant muris egressi, posteaquam Belisarium revocatum fuisse cognorunt, neque alius quisquam in ipsos moveret, lentius rursus procedebant.

324 21. Interea alia barbarici exercitus portio, quæ ad Chersonesum consederat, frequenter murum adorti sunt, scalis aliisque machinis obsidionalibus admotis; frequenter item a Romanis, qui intus erant, omnibus viribus se tuentibus repulsi. Præerat autem his Germanus Dorothei filius, admodum quidem ille juvenis, et jam primum barbescens, sed animo duce digno præstans et rerum ætate longe grandiorum conatu. Patria huic erat urbs Illyrica, Bederiana olim dicta, postea vero Prima Justiniana appellata. Justinianus enim imperator, utpote in ea primum in lucem editus, variis operibus ac fabricis merito patriam suam ornavit, et ex obscura opulenta illustremque effecit, suamque illi impartitus est appellationem. Ex hac vero genus ducens hic Germanus, vehementer illi charus erat. Quocirca cum octavum ab ortu annum exegisset, ductus est ab ipso in urbem regiam, summaque cura habitus. Nam et grammaticorum scholas adibat, et philosophica collegia frequentans, Latinorum etiam disciplina imbuebatur. Post ea quam vero ex ephebis excessit, statim eum in Chersonesum ablegavit, et exercitui, qui ibi erat, præfecit; ut ipsi statim juventutis fervor et flexibilitas et gloriæ appetentia convenientibus **325** ac conducibilibus rebus expleretur, neque abriperetur ac prosiliret ad motus rationi narum consentaneos,

A περιφανέστατα σεσωσμένοι, τούτο δὴ ἔδωκε πολλοὺς τῶν ἐν τέλει καὶ ἡνίασε φθόνῳ ληφθέντας καὶ βασκανίᾳ, πάθεισιν οὕτω δεινοῖς καὶ [P. 166] αἰετὰ κάλλιστα λυμαινομένοις. Τοιγάρτοι διέβαλλον τὸν ἄνδρα ὡς μεγαλαυχούντα καὶ διαθρυπτούμενον ἐπὶ τῇ τοῦ ὀμίλου εὐνοίᾳ καὶ ἐς ἄλλας ὀρώντα ἐλπίδας. Ὡν δὴ ἕνεκα τάχιστα τὰ ἀφίεται, ὡς μὴ τελευτήτων ἀροῖτο κλέος. Καὶ οὐδὲ ἐπὶ τοῖς ἤδη πεπονημένοις τιμῇ ἀπάνωτο τῆς προσήκουσας· ἀλλὰ διέρρει αὐτῷ τὰ τῆς νίκης, τότε ἐπ' ἐκείνους, φροῦδα καὶ ἀμισθα * καὶ παντάπασι σεσιγμένα. Ὡς μὲν οὖν τῶν ἀρίστων ψυχῶν ἀμβλύνεται τὸ δραστήριον, ἡνίκα μὴ ἐπαινοῖντο, μηδὲ τοῦ πρέποντος ἀπολαύειν, καὶ ὅπως ἐνθένδε τὰ κοινὰ καταδείστερα γίγνεται τῷ μὴ ὀρθῶς ἀσκεῖσθαι τὰ ἀτιμαζόμενα, εἴτε πολέμων εἴτε ἀγώνων, εἴτε λόγων παιδεῖται, εἴτε ἄλλο τι τῶν οὕτω καίριωτάτων, εἴρηται μὲν ἤδη τοῖς πάλαι σοφοῖς καὶ ἀποδείδειται, ῥῥῶδον δὲ, οἶμαι, καὶ παντὶ τῷ προστυχόντι διαγιγνώσκειν ἐκ τῶν ὁσημέραι ξυμπερομένων. Οἱ δὲ ὀνοῦνται τὰ μὲν πρῶτα διωξίν τινα ὑποτοπήσαντες, καὶ ζῶν θορόβῳ πολλῷ τῶν μακρῶν καλουμένων τευχῶν ὑπεκθάντες, ἐπειδὴ ἔγνωσαν, ὡς Βελισάριος μετὰ πεμπτος ἐγεγόνει, καὶ οὐδὲ ἕτερος τις αὐτοῖς ἐπεφύετο, πάλιν σχολάζουσιν ἐπορεύοντο.

κα'. Ἐν τούτῳ δὲ ἄτερος τῶν Βαρβάρων ἀποδασμὸς †, οἱ δὲ ἐτύγχανον ἐφεδρεύοντες τῇ Χερρόνησῳ, πολλάκις μὲν * τῷ περιόλῳ προσέβαλλον, κλίμακας τε προσάγοντες καὶ τὰς μηχανὰς τὰς ἐλεπολεῖς· πολλάκις δὲ ὑπὸ τῶν ἐνδον ὄντων Ῥωμαίων ἀπεκρούοντο σθένει παντὶ ἀμυνομένων. Ἦγετο δὲ τούτων Γερμανὸς ὁ Δωροθέου †, νέος μὲν γε ὢν κομῆ, καὶ πρῶτος ἤδη ὑπὸ πηγῆς, φρονήματι δὲ στρατηγικῷ διαπρέπων καὶ πολλῷ πλέον τῆς ἡλικίας τὸ μεγαλοῦργον κεκτημένος. Πατρίς δὲ ἦν αὐτῷ πόλις Ἰλλυρικὴ, Βεδεριὰνα μὲν † ἐκ παλαιοῦ ὀνομαζομένη, ὕστερον δὲ Πρώτῃ Ἰουστινιανῇ μετακληθεῖσα. Ἰουστινιανὸς γὰρ ὁ βασιλεὺς, ὅτε δὴ κατ' αὐτὴν εἰς φῶς προσηγμένος, ἐκδόσμητος τὴν εἰκότως τὴν πατρίδα ἔργοις ποικίλοις, καὶ ἐς ἀφανοῦς εὐδαίμονα ἐξεργάσατο καὶ τῆς οἰκίας αὐτῇ μεταδίδωκεν προσηγορίας. Ἐκ τούτου † δὲ τὸ γένος ἔλκων ὁ Γερμανὸς, σφόδρα οἱ ἐπεφρόντιστο. Τοιγάρτοι ὀκταετὴ χρόνον ἐκ γενετῆς διανύων, ἤχθη πρὸς αὐτοῦ ἐς πόλιν τὴν βασιλίδαν, καὶ τημελείας ἀπάνωτο πάσης. Τοῖς δὲ γὰρ τῶν γραμματιστῶν ὠμίλει διδασκαλείς, καὶ πρὸς γε ἀνὰ τὰ φροντιστήρια φοιτῶν, τῆς τῶν Λατίνων μετέσχε παιδείας. Ἐπεὶ δὲ ἐς ἡδὴ μέτρον ἀφίκετο, ἵσταί τε αὐτὸν αὐτίκα ἐν Χερρόνησῳ, ἀρχοντα τοῦ τῆδε στρατοῦ καταστησάμενος, ὡς ἂν αὐτῷ εὐθύς τὸ τῆς νεότητος ὄξύ καὶ ταχύρροπον καὶ πρὸς τὰς θέας ἡρμένον ἐν τοῖς προσήκουσι καὶ ἀναγκαῖς ἀπο-

VARIÆ LECTIONES.

* δὴ R 2 m., δὲ vulg. et R 1 m. * ἐκείνους R, ἐκείνους vulg. * ἀπιστα R et Intpr. vana omnia reasista. † ἀποδασμὸς R (Cl.), ἀποδρασμὸς vulg. * μὲν add. ex R. † Δωροθέου R. πρῶτον Par. † Βεδεριὰνα μὲν correxi ex Procopio; Βεδέριναν μὲν R et Intpr. Bederina, Βεδεριαναν μὲν vulg. † Pro ἐκ οὗτου R ἐκτός του.

πιμπλάνοιτο, ἀλλὰ μὴ προθέοι καὶ ἀνασιρτῶν πρὸς Α
κινήσεις ἀλόγους καὶ δημώδεις ὁρμαί, καὶ ἵππων
ἀμιλλὰς τοῖς χρώμασι μεμερισμένας, ἐν οἷς ὡς τα-
πολλὰ τὸ νέον, εἰ μὴ ἐς ἑτέρον τι τῶν χρησίμων
ἐνασποληθῇ, ῥῥθίως βέπει καὶ ἑκταράττεται. Τότε
δὴ οὖν [P. 167] τῶν Οὐννων τῇ Χερρόνησῳ προσ-
καθημένων καὶ ἐνοχλοῦντων, οὐκ ἀνίει ὁ νεανίας
τάς τε προσβολὰς ἀνακόπτων καὶ πᾶσαν βουλὴν
ἀμυντηρίαν διανοούμενος. Αὐτὸς τε ¹² γὰρ οἰκοθεν
τῷ ἐπιβόλῃ τῆς φύσεως εὐστοχώτατα διεγίγνωσκε
¹³ τὸ συνοῖσον, καὶ τοῖς προσβυτέροις τῶν ¹⁴ ἀμφ'
αὐτὸν καὶ πολλοῖς ἤδη πρότερον πόνους τοὺς τῶν
πολέμων ¹⁵ ἀγῶνας ἐκμελετηρόσι μάλα σὺν εὐ-
κολίᾳ ἐπίθετο τὰ πρακτικὰ ὑφ' ἡγουμένους. Ἐπεὶ
δὲ οὐδὲν τι πλέον εἶχον ἀνύει οἱ Βάρβαροι, οὔτε
ὡς ἐν πολιορκίᾳ ἐφεδρεύοντες τῷ ἐρύματι, οὔτε
πρὸς τειχομαχίαν ἐγκείμενοι, ἔγνωσαν τῶν ἐπέ-
ρου αὐθάδους τε καὶ γενναίου καὶ λίαν πρὸς τὸ φι-
λοκίνδυνον ἀγόντος ἀποπειραθῆναι, οὕτω τε ἡ θάτ-
τον εἰλεῖν τὸ χωρίον, ἥ μεθεῖναι τοιοῦτον καὶ ἀπο-
παύσασθαι καὶ ἐς τὰ σφέτερα ἤδη ἀπονοστήσαι.
Καὶ τοῖνυν καλὰ μους ὡς πλείστους ἀθροίσαντες εὐ-
μήκεις τε ἄγαν καὶ ἐς ὃ τι στερεοῦς καὶ παχι-
στους καὶ τούτους ἐπ' αὐτοῖς ἐναρμολοῦσάμενοι καὶ
ξυνήσαντες καλωδίους τε ¹⁶ καὶ τολύπαις, κώμυθας
πολλὰς ἀπειργάσαντο. Τότε δὲ ¹⁷ ξύλα ἰδυτενῇ κα-
θάπου ζυγὰ καὶ ἐγκαινίδας ¹⁸ ὑπερθεν κατὰ τὸ
ἐγκάρσιον ἐθέντες, οὐ διαπαντός, ἀλλὰ μόνον ἀμφὶ
τὰ ἄκρα καὶ τὸ μεσαίτατον, καὶ μεῖζοσι δεσμοῖς
περισφίγγαντες, ξυνήπτον ἀλλήλαις αὐτάς ¹⁹ καὶ
ξυνεμύμων ²⁰, λίαν ἐν χρῶ πεπιεσμένους, ὡς τρεῖς
τυχὼν ἡ καὶ πλείους ἐς μίαν ἀποτελεῖσθαι σχεδίαν,
εὐρος ἔχουσιν ἀρκούν πρὸς ἀνδρῶν τεττάρων ὑπο-
δοχὴν καὶ ἐπίδασιν, καὶ τῷ βάθει ἐς τοσοῦτον ²¹
δικνουμένην, ἐς ὅσον φέρειν βεβαίως τὰ ἄγθῃ, καὶ
τῇ λεπτότητι μὴ καταδύεσθαι. Τοιαύτας δὴ οὖν οὐ
μείζον ἢ πενήτην καὶ κατὰ ἐκτεκτῆσαντο σχε-
δίας. Ὡς ἂν δὲ αὐτοῖς πλωιμώτεται ²² εἴεν, οἱ δὲ
τὰ ἐμπρόσθια τούτων ἡρέμα πρὸς τὸ μετέωρον ἐς
πρώρας τύπον περιαγαγόντες καὶ ὑποκάμψαντες
καὶ ὥσπερ ἀκροστόλια καὶ προέμβολα ἐκμημησάμενοι, κωπητήρας ἐφ' ἑκατέρᾳ πλευρᾷ καὶ οἷον
παρεξαιρεσίαις ²³ αὐτομάτους ἐμηχανήσαντο.

κβ'. Καὶ τοῖνυν οὕτως ἕκαστα ὡς οἶόν τε ἦν αὐ-
τοῖς ἐν τῷ ²⁴ ἀσφαλεῖ καταστησάμενοι, ἐνῆκαν
ἀπάσας τῇ θαλάττῃ λαθραίως ἀμφὶ τὴν ἑσπερίαν
τοῦ κόλπου ἀκτὴν, τοῦ πρὸς τῇ Αἰνῶ ²⁵ τῇ πόλει
περιαγνύμενου ²⁶. ἐμβάντες δὴ οὖν ἐν αὐταῖς ἄν-
δρες ἐς ἑξακότους, καὶ πῦα ὡς πλείστα ταῖς ἐπι-
καλαμίσι ἐντροπώσαντες, καὶ ἀμαθέστερόν πως
ταύτῃ ἐρέττοντες, ἀνήγοντο ὡς ἀνωτάτω ²⁷ τῆς
χέρσου, ἐξωπλισμένοι τε εὖ μάλα καὶ πρὸς τὸ ἐνερ-
γὸν ἐστικότες. Οὕτω γὰρ ὄντο πελάγειο ἡρέμα

populariaque studia et equestria certamina colori-
bus distincta, ad quæ juvenus plerumque, nisi
potiore aliqua in re occupetur, facile vergit et de-
turbatur. Per illud itaque tempus Hunnis Cherso-
nesum insidentibus atque infestantibus, non desi-
stebat hic juvenis et eorum insultus infringere,
omneque consilium propulsando hosti excogitare.
Nam et ipse ex se naturali industria quid maxime
consultum et ex re esset, optime collimabat, et
senioribus, qui ipsi aderant multisque antea belli-
cis laboribus erant exercitati, facillime obtempe-
rabat, quæ facienda essent suggerentibus. Barbari
itaque, cum nihil ipsis reliqui esset, quod exsequi
possent, quippe qui neque, ut in obsidione, vallo
insidebant, neque murorum oppugnationi intenti
erant, statuerunt alium modum audaci et temerario
periculi pleno facinore tentare, eaque ratione
vel citius oppidum capere, vel deserere atque de-
sistere et ad sua reverti. Arundinibus itaque quam-
plurimis collectis, quæ et longæ admodum et quam
maxime firmæ crassæque essent, iisque inter se
coaptatis, ³²⁶ et restibus lanaque carpta colliga-
tis, crates complures consecrunt; tum vero perti-
cis in longum porrectis, tanquam jugis ac transtris
transversim superinjectis, non perpetua serie, sed
tantum circa extrema ipsaque media cratium, ma-
joribusque vinculis eas circumligatas inter se com-
mittebant et coaptabant, valde arcte compressas,
ita ut tres forte aut quatuor unam naviculam effi-
cerent, latitudine satis ampla ad quatuor vectores
excipiendum, eaque profunditate, ut ponderibus
impositis tuto vehendis par esset, et præ tenuitate
non demergeretur. Istiusmodi itaque naviculas mi-
nimum centum quinquaginta construxerunt. Ut
vero navigationi aptiores essent, anteriores earum
partes in proræ speciem leniter circumducentes
atque recurvantes, et veluti acroteria ac pluteos
navales imitantes, scalmos ex utroque latere et
veluti spontaneas quasdam adremigationes sunt
commenti.

D 22. Cum itaque in hunc modum tuto omnia ip-
sis, quoad fieri poterat, essent comparata, universas
naviculas latenter mari immittunt, circa occidentale
sinus litus, qui Ænum urbem versus circumagi-
tur. Ingressi itaque eas viri sexcenti, et paleas
quamplurimas in arundinum commissuras immit-
tentes, ac imperitius quodammodo ea ex parte
remigantes, longissime a terra proveci sunt, op-
time armati et ad opus parati. Putabant enim se
ita sensim in mare evectos, ³²⁷ facile superaturos

VARIÆ LECTIONES.

¹² αὐτός γε R. ¹³ διαγίγνωσκε Sph. Par. ¹⁴ Pro τῶν R τοῖς ¹⁵ πολέμων R. ¹⁶ τε om. R. ¹⁷ τότε
δὴ R. ¹⁸ ἐγκαινίδας R 2 m., Lugd. 1 m. et Suid. s. v. ἐγκαινίδας R 1 m. et vulg. et Lugd. corr. ὑπερθε R.
¹⁹ αὐτάς ἀλλήλους (sic) R. ²⁰ συνεμύμων vulg. ²¹ τῷ βᾶθ. ἐς τοσ R, ἐς τοσ. βᾶθ. vulg. ²² πλωιμό-
τεται edd. ²³ παρεξαιρεσίας Suid. s. v. ²⁴ ἐν τῷ Sph. Par. ²⁵ τῇ Αἰνῶ R. ²⁶ περιαγομένου Par. ²⁷
ἀνωτάτω R.

et circumnavigaturos flexum muri in altum usque porrecti; ac deinceps citra periculum ad penitiora loca perventuros, utpote neutiquam vallis cincta, præterquam solo Hellesponto. Quæ cum Germanus per speculatores rescivisset, intellexissetque classem illam arundineam non diu tardaturam, quin appelleret, irrisit quidem hostium temeritatem, maxime vero de ea gavisus est, tanquam in rem suam futura. Confestim enim actuarias viginti multiplici remigio naves easque bipuppæ viris complens loricaeis clypeosque et arcus gestantibus atque harpagines, remigesque iis imponens et nauticeros, sub interiorē mari protensum angulum veluti in insidiis applicans occultavit, ne eminus prospici possent. Posteaquam vero Barbari, superata transmissaque jam prominentiore atque extrema et trans litus exstante muri parte, ad interiora deflectebant, magnaue animorum confidentia ferebantur: tum vero actuariæ Romanorum solverunt, contraque in eas sunt delatæ, et quidem secundo æstu adjuvante, adversis proris descendentes violentius in arundineas naviculas irruunt, atque hæc quidem impetus vi in contrarium pulsæ, volubantur circumagebanturque in salo, ita ut vectores subsistere in iis tuto non possent, sed alii in fluctus excussi perirent, **328** alii in iis necessario considerent, quid consilii caperent nescientes: quique adhuc erecti stabant, æstus marini vi conturbabantur, moderato quidem illo atque exiguo ad navium lemborumque quassationem, arundinibus autem propter levitatem summo opere noxio: quocirca frequenter intumescētib; in convexum undis, sublimes tollebantur, iisdemque residentibus, una in imum deferebantur. Viri itaque configere ne tentarunt quidem, nihil vero magis vel optabant vel allaborabant, quam ut subsistere tantum possent et obfirmari. Barbaris vero in hac perturbatione et perplexitate constitutis, Romani excursions navales, data opportunitate, facientes, impulsionebus perinde atque in pedestri certamine utebantur, eaque ratione multus ex hostibus deturbabant, quippe qui firmissime in suis actuariis stabiliti subsistebant; nonnullos autem ensibus cominus ferientes obrutunt. Cum vero longius ab ipsis remoti essent, neque propiores fierent, tum oblongis hastis eos adoriebantur, falcatasque harpagines restibus illis, quibus arundines erant colligatæ, immittentes, dissecuerunt ex ordine universas et compagem dissolverunt. Tum demum dissectis ab invicem calamis, sparsimque mari innatantibus, **329** alius alio disiectus est. Hunni vero, cum basis naviculæ eos deficeret, confestim in profundum demersi sunt, insueta potione ingur-

A γινόμενοι, βλάβος ὑπερβαλῆσθαι καὶ περιπλεῦσαι τὸν ἀγκῶνα τοῦ τείχους τὸν μέχρι τοῦ βάθους ἐκτεταμένον, καὶ τοιοῦτον ἀδελῶς ἐπιθήσεσθαι τῶν ἐνδοτέρῳ χωρίῳ, ὡς δὴ οὐδαμῶς ἐρύμασι περιεχομένων ἢ μόνῃ τῇ Ἑλλησπόντῳ. Ταῦτα δὲ ὁ Γερμανὸς ἐκ τῶν κατασκοπῶν πυθόμενος, καὶ γινώσκων, ὡς οὐκ ἐς μακρὰν ὁ τῶν καλὰμων στόλος ἐπιφοιτήσει [P. 168] ἐπεκερτόμησε μὲν τοὺς πολέμους τῆς ἀβουλίας, μάλα δὲ ἤσθη ἐπ' αὐτῇ, ὡς δὲ πρὸς αὐτοῦ ἐσομένη. Αὐτίκα γὰρ ἐπακρίδας εἰκοσι πολὺν τε καὶ ἀμφιπρῦμους ἀνδρῶν ἐμπλήσας σιδήρῳ τεθωρακισμένον, ἀσπίδας τε φερόντων καὶ τόξα καὶ πρὸς γὰρ δορυδρέπανα, τοὺς τε ἐρέττοντας ἐμβαλὼν, καὶ τοὺς τοῖς πηδάλιοις ἐφ' ἐστῆκός τε ὑπὸ τὴν ἔνδον παρατεινομένην τῆς θαλάττης γλῶσσινα καθάπερ εἰς ἐνέδραν καθορμίσας ἐνέκρυψεν, ὡς ἂν μὴ πόρρωθεν προσφθεῖν. Ἐπεὶ δὲ οἱ Βάρβαροι ἤδη ὑπερβάντες τὸ προπτεὶς τοῦ τείχους καὶ ἀπολήγον καὶ τοῦ αἰγιαλοῦ προσέχον, ἐνέκλινον πρὸς τὰ εἰσα, καὶ ἐπεφέροντο φρονήματι σὺν πολλῇ καὶ παρήρσι, τότε δὲ καὶ τῶν Ῥωμαίων ὀκτάδες ἀντανήγοντο καὶ ἀντεπήσαν· καὶ πῶς αὐταῖς τοῦ βῆθους συλλαμβανομένου ἀντίπρωροι κατιοῦσαι, βιαίτερον προσπίπτουσι ταῖς ἐκ τῶν καλὰμων σχεδίασις. Καὶ δῆτα αἱ μὲν τῇ προσκρούσει περιετρέποντο ἐς τοὺς καλὰμων ὑπὸ τοῦ στόλου, καὶ ἐκαλινδούντο ὡς μηχανεὶ ἀσφαλὴ τὴν βάσιν παρέχεσθαι τοῖς ἐφεστηκόσιν, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐν τοῖς κύμασι ἀποδιελθέντας ἀπολλύσθαι, τοὺς δὲ συνίζανειν ἐν αὐταῖς πρὸς ἀνάγκης καὶ διαπορεῖν ὅ τι καὶ δράσαιεν. Οἱ γὰρ μὴν ἐπὶ ἐστῆκός τε ἐταράττοντο ὑπὸ τοῦ κλυδωνίου, μετρίῳ μὲν ὄντος καὶ ἐλαχίστῳ ὡς ἐς νῆδον ὡς κίνησιν καὶ ἀκάντων, τοῖς δὲ καλὰμοις διὰ τὴν κουφότητα καὶ μάλα χαλεπωτάτου. Τοιγάρτοι μετέωροί τε θαμὰ ἐγίνοντο ὑπὸ κυρτῶ ἀιρόμενοι τῇ βοθίῃ, καὶ συγκαθεύκοντο αὐθις κοιλοινόμενοι. Καὶ τοῖνοι οἱ ἄνδρες διαμάχεσθαι μὲν οὐδὲ ἐπείρυντο, ἦν δὲ αὐτοῖς οὐδὲν τι ἕτερον εὐχτόν τε καὶ ἐσπουδαζόμενον, ἢ ὅπως ἂν ἐσθάναι γοῦν μόνον δύναιντο καὶ βεβηκέναι. Οὕτω δὲ τῶν Βαρβάρων ἐν θυρώβῃ τε καὶ ἀφασίᾳ καθεστηκότων, οἱ Ῥωμαῖοι διέκπλους, ὅποι ὡς παρ-εἰκοι, ποιοῦμενοι, ὥθισμοις ὡς ἐχρύντο καθάπερ ἐν πεζομαχίᾳ, καὶ ταύτῃ πολλοὺς τῶν ἐναντίων κατέβαλλον, ὅτε δὲ αὐτοὶ βεβαίωτατα ἐν ταῖς ὀκάσιν ἐρηρυσμένοι ἐνίοις δὲ τοῖς εἰρεσιν ἐκ χειρὸς πλῆττοντες ἐκτεινον. Ἐπεὶ δὲ γὰρ αὐτῶν παραγοῦ καὶ ἀφειστήχεσαν, καὶ οὕτω ἐπέλαζον, ἐνταῦθα τοῖς δορατοῖς ἐφικνούμενοι καὶ τὰς δρεπανώδεως τούτων αἰχμὰς ταῖς μηρίνοις ἐκείναις. αἷς δὲ οἱ κάλαμοι ἐτύγχανον ὡς συμπεπλεγμένοι, ἐμβαλλόντες, ἐξέτενον στοιχηδὸν ἀπάσας, καὶ διέλυον τὴν συνέχειαν. Τότε δὲ ὅν οἱ μὲν δόνακας ἀποτηνέ-

VARIAE LECTIONES.

ἡ ταῦτα δὲ R. ἡ τῆς ἀβουλ. τοὺς πολ. vulg. μάλα R, μάλιστα vulg., intrp. vel potius. (μᾶλλον). ἡ αἱ τῶν conj. Cl. ἡ ἐκαλινδ R, ἐκλινδ vulg. ἡ Pro ὡς ἐς νῆδον R. εὐνῶν. ἡ ὅπη R. παρ-εἰκοι R (Cl.), παρήκοι vulg. ἡ ὀθισμοί R, ὀθισμῶ vulg. ἡ δ... τοῖς ἀφικνούμενοι R. ἡ κάλα... ἐτύγχαν...

τες ἀλλήλων, καὶ σποράδην θινιχόμενοι, ἄλλος ἄ γιτάτι. Atque ita universi perierunt, neque quisquam ἄλλοθι ἀπεπύετο ³⁸. Οἱ δὲ Οὐννοί, τῆς βάσεως omnino eorum ad continentem rediit. αὐτοὺς ³⁹ ἐπιλειπούσης, ἄθρόον κατεδύνοντο ἐν τῷ βάθει καὶ ἐθνησκον ἀχρήστου ποτοῦ ⁴⁰ ἐμπιπλάμε- ναι. Οὕτω τε ἅπαντες διεφθάρησαν, καὶ οὐδεὶς ὅστις αὐτῶν ἀνὰ τὴν ἡπείρον ἐπανήκεν.

κγ'. Αὐτίκα δὲ Ῥωμαῖοι τὰ ὅπλα τῶν δυσμενῶν [P. 159] ἀνέλαβον ὁπόσα γε ἄνω ἔτι ἐφέρετο καὶ ἐπέπλει, καὶ ἐς τὰ πρότερα χωρία κατάραντες, μεγίστης ἡδονῆς καὶ θυμηδίας ἅπαντα ⁴¹ ἐπλησάν τὸν στρατὸν, γεγηθότας ἐπὶ τοῖς ξυνεγεθείσιν. Καὶ οὖν ἄθροισθέντες ἅπαντα ἐς ταυτὸ, ἀποχρήσασθαι ὥντο χρῆναι· κἀν τοῖς ἐφεξῆς τῷ καιρῷ καὶ τῇ τάξει τοῦ προτερήματος. Τοιγάρτοι ὀλίγαις ὕστερον ἡμέραις εὖ μάλα ⁴² καθοπλισθέντες, ἐκδρομὴν ἄθρόον ἐκ τοῦ περιβάλλου πεποιήνται, καὶ προσβάλλουσι τῷ λοιπῷ πλῆθει τῶν ἐφεδρευόντων Βαρβάρων ἀνιωμένω ἐτι ἐπὶ τῇ ξυμορφῇ καὶ κατεπηχότων. Τότε δὴ οὖν ὁ Γερμανὸς, ἅτε δὴ νεώτατος ⁴³ ὢν καὶ οὕτω ἐντελὺς τὰς τῆς φύσεως ἐπέχειν ὁρμὰς καὶ ἐγκατείργειν ⁴⁴ δυνάμενος, ἀλλὰ πλὴν τοῦ προμηθοῦς καὶ βεδικότος τῷ φιλοδοξοῦντι τοῦ τρόπου καὶ προθυμουμένῳ πέρα τοῦ μετρίου ἐγκείμενος, ἀπειδῶς ἐπῆει τοῖς πολεμίοις καὶ προκινιδύνει, οὐ στρατηγικῶς ἐπιείγων καὶ διατάττων, ἀλλὰ στρατιωτικώτερον συμπλεκόμενος τῷ τοι ἄρα καὶ πλῆττεται βέλει τὸν μηρόν, ὥς μικροῦ δεῖν μελλῆσαι ἀπόμαχος ἐσεσθαι· πλὴν ἀλλ' ἢ τῶν ἐφεισθηκότων πραγμάτων ἀνάγκη, καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἐγγειρήματος ἐγκρατέστερα τῆς ὀδύνης γεγένηται· καὶ οὐ πρότερον ἀνῆκεν αὐτὸς τε μοχθῶν καὶ τοῖς ἄλλοις ἐγκαλεισόμενος, πρὶν σφέδρα πημῆναι τὸ δυσμενὲς καὶ πολλοὺς ὅσους διαχειρίσασθαι ⁴⁵. Τότε μὲν οὖν διελύετο ἡ μάχη· καὶ οἱ Ῥωμαῖοι αὖθις εἰσω τοῦ ἐρύματος ἐπανῆλθον, γινώσκοντες ὡς οὐκ ἀσφαλὲς αὐτοῖς· οὐδὲ εὐδουλον κατὰ πολὺ τῷ πλῆθει ἐλλαττουμένοις, εἰτα μέχρι πάντος συστάδην διαγωνίζεσθαι. Εἰς τοῦτο δὲ ὅμως οἱ Βάρβαροι ἤλασαν ἀπορίας ἐπὶ τε τῇ ἐκ τῶν ναυαγίων φορῇ, καὶ ὅτι ἄθρόον ⁴⁶ οἱ Ῥωμαῖοι κατ' αὐτῶν προσβολὴν ἐποιήσαντο, ὡς μετεῖναι αὐθημερόν τὰ ἀμφὶ τὴν Χερρόνησον πεδία, καὶ πρὸς τὸν Ζαβεργάν τε καὶ τὸν ἀμφ' αὐτὸν ὄμιλον ἀφικέσθαι, ἡττημένοι πρὸς ἡττημένους. Οἱ δὲ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα πρότερον ἐσταλμένοι, οὐδὲν τι ἀξιαφῆγγτον ἔδρασαν, μήτε τῷ Ἰσθμῷ προσβαλόντες, μηδὲ γε τὴν ἀρχὴν τὰς θερμῶν παραμειψάμενοι διὰ τὴν φρουρὰν τῶν ἐκείσε ἰδρῦσθαι τεταγμένων Ῥωμαίων. Τοιγάρτοι ἀποχωρήσαντες καὶ οἰδὲ, τῆς ἐπὶ τὴν Θράκην εἶχοντο πορείας, ὡς ἐν αὐτῇ κατὰ τὸ εἶκος τοῖς ὁμοφύλοις προστεθησόμενοι, καὶ κοινῇ τοιοῦτον ἐς τὰ σφέτερα ἐπανήκοντες. Οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Ζαβεργάν οὐ πρότερον ἀποστήσεσθαι ἔφασαν ⁴⁷, πρὶν ἂν χρήματα ὡς πλεῖστα παρὰ Ῥωμαίων κομισαίντο, καθάπερ οἱ Οὐτίγυροι ⁴⁸· τοὺς τε αἰχμαλώτους, εἰ μὴ θάττον

23. Romani vero, abreptis confestim hostium armis, quotquot adhuc æquori innatabant, et ad priora loca reversi, summa voluptate et gaudio universum exercitum impleverunt, felici successu ovantem. Quocirca omnes in unum collecti utendum esse etiam in posterum occasione rei que bene gesta opportunitate censebant. Paucis itaque postea diebus sumptis armis, eruptionem confestim e muro fecerunt, reliquamque barbarorum multitudinem invaserunt, recenti adhuc clade mœrentem atque percussam. Tum vero Germanus, utpote admodum juvenis, quique nondum perfecte impetus naturæ frenare compescereque poterat, sed gloriæ cupiditati audaciæque magis quam prudentiæ securitati- ^B que ultra modum addictus, intrepide hostes adortus est, conflictusque discrimen adiit, non præfecti in morem urgens incitansque et mandans, sed ipse instar militis manus conserens; unde ³³⁰ et sagitta femur ictus est, ita ut parum affluerit, quin ei pugna excedendum esset: præsentis tamen status necessitas et rei, quam aggressus erat, magnitudo dolorem vicit: neque prius destitit et ipse pugnare et aliis animos addere, quam ingenti damno hostes affecisset, plurimique ex iis essent cæsi. Tum itaque soluta est pugna, et Romani se in suas munitiones receperunt, neque tutum neque consultum rati, si, cum longe essent copiis inferiores, stataria semper pugna cum hoste confligerent. Barbari nihilominus eo consternationis sunt redacti, partim ex naufragis tabulis, quæ per mare rapiabantur, partim quod Romani subitam in ipsos eruptionem fecissent, ut eo ipso die campis Chersoneso circum- ^C jacentibus excesserint, et ad Zabergan ejusque copias, victi ad victos, pervenerint. Qui vero in Græciam antea missi erant, nihil plane memoratu dignum gesserunt, nullo in Isthmum impetu facto, sed ne Thermopylas quidem initio transgressi, quod illas Romanorum præsidia insedissent. Quocirca etiam hi discedentes, iter Thraciam versus sunt ingressi, ut in ea suæ gentis hominibus conjuncti, simul deinceps ad sua reverterentur. Zabergan vero ejusque copię non antea se discessuros jactabant, quam ingentem auri vim a Romanis abstulissent, ^D quemadmodum ³³¹ Utiguri; et captivos, nisi ab eorum propinquis quamprimum redimerentur, confestim jugulatu- ³³¹ ros sese minabantur. Imperator vero tantum auri eis misit, quantum redimendis captivis suffecturum censebat, et ut pacifici deinceps regione

VARIE LECTIONES.

³⁸ ἀπεπύετο Par. ³⁹ αὐτοὺς R. αὐτοῖς vulg. ⁴⁰ ποτοῦ R et intrpr. *imsueta potione*, ποταμοῦ vulg. ⁴¹ ἅπαντα R et intrpr. (Cl.). ἅπαντες vulg. ⁴² εὖ μάλα add. ex R et intrpr. *armis quam optime communiti*. ⁴³ νεώτερος Par. ⁴⁴ ἐγκατείργειν Suid. s. v. ἀπειδῆσας. ⁴⁵ διαχειρίζεσθαι R. ⁴⁶ ἄθρόον vulg. ⁴⁷ ἔφασαν R, ἔφρασαν vulg. χρήματα πολλά R. ⁴⁸ Οὐτίγυροι correxi ex p. 500 3, 303. 11 et Menandro historico., Οὐτίγυροι vulg. Οὐτρίγυροι R.

ἡκαμεν δὲ ὁμοῦ ἐκότερα τῆς σῆς περὶ ὧμενοι δό-
ξης. Εἰ μὲν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀνδρείοτερος εἰ καὶ
φρονήρης, καὶ ὁλος μὴ ἐπιτρέπειν τοῖς τὰ σὰ σφε-
τερίζομένοις, οὐδὲ νῦν ἔλαττο ἔξει. Πάρεστι
γὰρ σοι ἐν καιρῷ τὸ δυσμενὲς ἀμύνασθαι, καὶ τῇ
μάχῃ κεκρατηχότι τοὺς οἰκείους μισθοὺς ἀπο-
λαβεῖν, ὥσπερ δι' αὐτῶν σοι ἀπεσταλμένους. Εἰ
δὲ καὶ τοιαῦτα πρὸς αὐτῶν ὄρισμένος ἡσυχίαν
[p. 171] ἄγειν ἐθέλεις, δαδῶς, οἶμαι, καὶ τὴν
ἀσπίδα ἐλόμενος ἀπαρμισσύνην ^α, σὺ μὲν
ᾧ γένει, ἀπόμισθος ἔση, ἐκείνοις δὲ τὰ παρ'
ἡμῶν δωδωρήσθω· καὶ τοιοῦτον μέθες, εἰ δοκεῖ,
τὸ φρόνημα, καὶ τοῖς κρείττοσιν εἰκεῖν διδάσκον.
Εὖ γὰρ ἴσθι, ᾧ φέριστε, ὡς καὶ τὰς συνθήκας
μεταθετόν ἡμῖν ἐπ' αὐτοὺς, ὥς δὴ πρὸς σὲ καὶ
τὸ σὸν ἐθέμεθα γένος. Ἀνόητον γὰρ καὶ ἄλλως
τοῖς ἡττωμένοις συναδοξεῖν, παρὸν τὸ κρατοῦν
οἰκειώσασθαι.

κε'. Ταῦτα ὁ Σάνδιλος ^{α'} διὰ τῶν ἐρμηνέων ἀνα-
λεξάμενος, εὐθὺς ἐγαλέπαινε καὶ ἑλόντα καὶ κατ-
έχειν οὐ μάλα οἶός τε ἦν τὴν ὀργήν, ἀλλ' αὐθιμε-
ρὸν ἱστοῖ ^β τίσασθαι τοὺς Κοτρίγουρους τῆς ἐς αὐ-
τὸν παροινίας. Πῶς δὲ οὐκ ἐμελλεν βράδως τοιοῦτε
τοῖς ῥήμασι διατραχηθῆναι ψυχὴ βάρβαρος καὶ αὐθι-
αδής, καὶ αἰ κερδῶν γλιγομένη; Τοιγάρτοι κινή-
σας τὸν οἰκίον στρατὸν, πρῶτα ^γ μὲν ἐμβάλλει
ἀθρόον τοῖς τῶν πολεμίων χωρίοις· καταπλήξας τε
τοὺς αὐτοῦ μεμενηκότας τῷ ἀπροσδοκῆτι, γύναια
πολλὰ καὶ παῖδας ἠνδραποδίζατο. Ἐπειτα δὲ καὶ
τοῖς ἐκ Θράκης ἐπανερχομένοις ἀπὸ τὸν Ἰστρον πο-
ταμὸν ^δ διαπεραιωθείσιν ὀπαντιάζει ἐξαπινάλα ^ε·
καὶ πολλοὺς ὅσους ἀποκτείνας, τὰ τε χρήματα αὐ-
τοὺς τὰ παρὰ βασιλείας καὶ ἄπασαν τὴν λείαν ἀφαι-
ρεῖται. Μόλις δὲ οἱ σεσωσμένοι ἐς τὰ σφέτερα ἦθῃ
ἀπονοστήσαντες καὶ κατ' αὐτὸ ^ς τοῖς ἄλλοις γενό-
μενοι, ἐς πόλεμον τοῖς ἐναντίοις καθίσταντο· οὕτω
τε ἐξ ἐκείνου ἐπιπλείστον ἐκότεροι διετάλουν κατ'
ἀλλήλων τρεπόμενοι, καὶ τὴν δυσμένειαν ἐμπε-
δοῦντες. Νῦν μὲν γὰρ ἀφόδους καὶ λεηλασίας ἐποι-
οῦσαντο ^ζ, νῦν δὲ ἐς ἀφανὴ μάχην παρετάττοντο, ἕως
ἐκατέρωθεν αἱ ^η δυνάμεις διαβρῦναι ἀνάστατοι
ἀρδρὴν γεγένηνται, ὥς καὶ αὐτὴν δῆπου τὴν πάτριον
ἐπωνυμίαν ἀποβεβληκέναι. Ἐς τοῦτο γὰρ συμφο-
ρὰς τάδε τὰ Οὐννικὰ ἔθνη ἐξώκειλεν, ὥς εἴπερ ἄρα
τι αὐτῶν καὶ μεμένηκεν μέρος, σποράδην ἑτέροις
δουλεύειν, καὶ ἐς τὸ ἐκείνων ὄνομα μεταβεβληθῆαι.
Οὕτω δὲ τὶ αὐτοὺς ἐνεργότατα μετέβησαν αἱ ποιναὶ
τῶν προτέρων ἀσθενημάτων. Ἀλλ' ἡ μὲν πανταχῇς
τοῖνδε τοῖν γενοῖν ἀνατροπὴ καὶ κατάλυσις ^θ χρόνῳ
ὑστερον ἐξηγήσθῃ, καὶ μοι εἰρήσεται ἕκαστα προσ-
ηχόντως ἀρμολογῆναι ὡς οἶόν τε τῇ τῶν χρόνων
ὁμολογίᾳ. Τῆς δὲ στάσεως ἔτι ἀκμαζούσης καὶ κατὰ
τὸ Βυζάντιον ἀπαγγελομένης, τότε δὴ ἄπασιν ἀν-
ωμολόγητο καὶ διαδηλοτάτ' ἐδείκνυντο ἡ τοῦ βασιλέως

A voti nequaquam compotes dimittere. Utrumque tamen
omissimus, tuæ voluntatis periculum facturi. Si enim
tevera fortior es et sapis, neque concedis tua usur-
pantibus, ne nunc quidem tibi dissimilis aut te ipso
minor eris. Opportunitas enim sese offert hostes vin-
dicandi, utque paria victoria mercedem tuam reci-
pias, veluti per ipsos tibi delatam. Si vero tali con-
tumelia ab iis affectus, quiescere malueris, metuens,
ut arbitror, turpissimæque inertiae te dedens, tu qui-
dem, bone vir, mercedis expertus eris, illis vero hæc
per nos donabitur; et deinceps animos, si videtur,
depone et fortioribus disce cedere. Scito enim nos
fœdera etiam nostra ad eos esse translaturus, quæ
tecum et cum gente tua inieramus. Dementiæ enim
fuerit etiam aliter, una cum victis in societatem
B ignominie venire, cum liceat victoribus adjungi.

25. Hæc cum Sandichlo per interpretes essent
recitata, statim exacerbatus furebat, impotente ira
percitus, eoque ipso die ad vindicandam Cotrigu-
rorum in se contumeliam prorupit. Quo pacto enim
non facile ejuscemodi verbis concitaretur animus
barbarus et arrogans, **334** semperque quæstui in-
hians? Motis itaque suis copiis, primum quidem
repente hostilia oppida invadit, et habitatoribus ino-
pinato insulta percussis, magnam mulierum et pue-
rorum vim captivam abduxit, deinde etiam in eos,
qui e Thracia redierant et recenter Istrum fluvium
trajecerant, ex improvise irruit, et quamplurimis
caesis, pecuniam omnem cæteramque prædā his
eripit. Qui vero ex his evasere, cum ægre se ad
suos recepissent reliquisque copiis conjunxissent,
aciem adversus hostes instruxerunt, atque ita
deinceps multo tempore in mutuas cedes conversi,
inimicitias corroborarunt. Modo enim insultus fa-
ciebant prædasque agebant, modo aperta acie de-
certabant, donec fractis collapsisque utrinque vi-
ribus, penitus subversi deletique fuerunt, adeo ut
patriam etiam appellationem amiserint: eoque ul-
lamitatis Hunnicæ istæ nationes sunt redactæ, ut
si aliqua adhuc eorum pars reliqua sit, sparsim
aliis inserviat, et ab illis appellationem acceperit:
adeo utique atroces pœnas præteritæ suæ impietatis
D luerunt. Absolutissima vero harum nationum ever-
sio atque internecio postmodo accidit: singulaque
mibi convenienter **335** servato, quoad ejus fieri
poterit, temporum consensu dicentur. Vigente vix
adhuc seditione, et Byzantium renuntiata, tum de-
num cognita fuit manifesteque declarata impera-
toris prudentia et consilii rectitudo, quod nimirum
Barbaris se invicem conficientibus, ipse arma non
movens, vicit omnino consilio in utraque belli in-
clinatione, et potius est sua spe. Cum enim labe-

VARIE LECTIONES.

^α ὡς ἀπαγμ. R. ^{α'} Σάνδιλος iterum solus intpr., Σαλγίλος R. Σάνδιλος vulg. ^β ἱστοῖ R et vulg.
^γ πρῶτα R, πρῶτον vulg. ^δ ποταμὸν om. R. διαπεραιωθείσιν R, περαιωθ. vulg. ^ε ἐξαπινάλα R;
ἐξαπινάως vulg. ^ς κατ' αὐτὸ R, κατὰ ταῦτό vulg. ^ζ ἐποίησαντο R, ἐποιοῦντο vulg. ἐμφανῇ R (Cl.),
ἀφανῇ vulg. ^η αἱ om. R. ^θ καὶ κατὰ R, καὶ ἡ κατὰ. vulg.

rarent, quotidie domesticis malis occupati, haud-
quaquam deinceps Romanorum ditionem infestare
in animum suum inducebant; sed et ubi terrarum
essent, a plurimis fuit ignoratum.

στοτε τοῖς οἰκοῖς δεινοῖς ἐνησχολημένοι, οὐκέτι κατὰ
ἐτύγχανον ὄντες, τοῖς πλείστοις ἠγνόητο.

BONAVENTURÆ VULCANII

NOTÆ

IN AGATHIÆ HISTORIÆ

Revocatur lector ad paginas editionis Bonnensis typis grandioribus in textu expressas.

336 Pag. 5. Ἀγαθίου. Auctor hic ab omnibus
vocat Ἀγαθίας, ut et ipse de se loquens pag. 8,
ἐμοὶ Ἀγαθίας μὲν ὄνομα. In Epigrammatibus ta-
men interdum se vocat Ἀγαθίον.

Σχολαστικῶν. Hoc est, συνηγόρου, sive advo-
cati. Erant enim inter alias scholas sive collegia
etiam juris peritorum scholæ, unde scholastici di-
cti. Juri vero se legibusque Romanis operam de-
disse testatur Agathias, pag. 9, τέχνη δὲ τὰ Ῥω-
μαίων νόμιμα, καὶ οἱ τῶν δικαστηρίων ἀγῶνες, et
sub initium libri tertii testatur se a mane in vesp-
erum in porticu regia forensibus negotiis implicari,
ut pulcherrimo epigrammate ad Silentiarium, cujus
initium est ἐνθάδε μὲν χιολάζουσιν, testatur se
juris studio occupationibusque forensibus ab agris
et a silvis et suavissimo in iis avium concentu,
et ab amoribus suis avelli; his verbis, quibus epi-
gramma claudit,

— Ἀλλὰ με θεσμολ

Ἐργουσιν βαδινῆς τηλόθι δορυλλίδος.
quod III. V. Jos. Scaliger ita vertit,

— Sed me juris tutela, piusque

Dorcalide a tenera tam procul arcei honos.

Pag. 6. Ἐπὰρ τε πολλά. Hæc ad lineam usque 12,
pag. 7, ad verbum γινώσκειν omisit vetus inter-
pres, cum tamen elegantissimam contineant poeti-
ces commendationem e Platone desumptam.

Pag. 9. Μόριον. Fallunt qui Agathizæ patriam
fuisse putant Smyrnam, quæ vel locus Corinthi,
vel Corinthus ipsa fuit; error inde meo iudicio na-
tus, quod apud Suidam ita legatur, Ἀγαθίας σχο-
λαστικὸς Συμυρναῖος· cum τὸ Συμυρναῖος non sit no-
men patriæ, sed referendum sit ad σχολαστικὸς.
quod nimirum ibi scholasticum sive advocatum
egerit. Tametsi medicorum potius scholis Smyrna
337 fuit celebris, ut jurisconsultorum Berytus.

Pag. 7. A voce ἀλλά usque ad pag. 10, ad verbum
ἀξίων omissa sunt a Persona vetere Agathizæ inter-
prete, cum tamen elegantissime in his historiam
multum habere cum poetica affinitatis ostendat, et
patriam suam accurate describat; ac denique histo-
ricorum sui temporis adulatoria vitia perstringat,
quod plerique eorum encomia, non historiam scri-
bere videantur.

Pag. 12. Lege potius dualiter Ῥωμαῖοι, tametsi
non verti *Romani erant, sed a Romanorum partibus*
stabant, quod hæc nomina Stotzas et Gontharis Ro-
manorum appellationes nequaquam esse videantur.

Pag. 13. Ἄωτα. Si durius videtur ἄωτα inter-
pretari *inaudita* pro ἀνήκουστα, ut omnino Græcis ea
significatione est insolens vox, lege potius ἄτονα καὶ
παράλογα.

Pag. 17. Ὁὐ ροπάδες. Campestres, incertis sedi-
bus errantes, ut Scythæ, de quibus Horatius, *Cam-
pestre melius Scythæ, quorum plaustra vagas rite*

προμήθεια καὶ εὐδουλία, ὅτι δὴ τῶν βαρβάρων ὑπὸ
σφῶν διαφθειρομένων, αὐτοὺς ὅπλα μὴ κινῶν πάντως
ἐνίκα τῇ γνώμῃ ἐπ' ἐκατέρᾳ ῥοπῇ τοῦ πολέμου, καὶ
ἀπῆλπε τῆς ἐλπίδος. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμὸν θοῦν ἐκά-
τω Ῥωμαίων χωρεῖν διενεούοντο· ἀλλὰ καὶ ὅποι γῆς

B trahunt domos. Nam pastores, ut vertit Persona,
sunt νομήες. Lin. 6. Θείου θεραπεύαν. Nimis· quam
inepte Persona *medelis* vertit, cum dicat Francos
religione et cultu numinis convenire cum Romanis.

Pag. 19. Ἐς ἐκείνου τοῦ καιροῦ. Ἐς accipio pro
ἔως, ut et Hom. Ἐς τι προ μέχρι τινός.

Pag. 20. Ἐνέρεται. Est autem ἐνεργεσις nexus ca-
pillorum in acutum desinens, qui quidem in viris
vocatur κρόνυλος, in mulieribus κόρυμβος, in pue-
ris σκορπίος. Lin. 20. Θευδέριχος ἀλούς. Tametsi
non male legi possit Θευδέριχος ἀδελφεός, malui ta-
men veterem lectionem retinere, et lacunam sup-
plere adjectione vocis νόσω· qua phrasi Aga-
thias etiam alibi utitur, νόσω ἀλούς, *morbo correptus*.

Pag. 22. Lege οὐ τῶν τιθασῶν ὄψων ταύτων καὶ
ἀρετῶν. Nisi mavis subandire τὸ, τοῦτοις.

Pag. 26. Ἀλαρώ. Ita V. C. legendum omnino
Ἀλεμάνω.

Pag. 32. Ὀνκ ἀριμνητῇ. Suidas in voce Ἀλιγέρ-
νης legit οὐ σταθμητῇ, recte. Est enim τὸ σταθμη-
τὸν idem quod μετρητόν, vox Arriano familiaris.

Pag. 33. Ἐνδῆλοι. Melius Ἐκδῆλοι. Lin. 13, ἔδοξε
ἀποπειρᾶσθαι. Suidas legit ἔδοξε χρῆναι ἀποπειρᾶσθαι.

Pag. 39. Παρήγε. Suidas legit παρήγαγε. Lin. 4,
ἐναλλάδην. Verti, *Complicatio*, συμπλεγμένως.

Pag. 40. Ἀράσθαλον. Vocabulis Homericis fre-
quenter et valde apposite utitur Agathias, quæ an-
notare explicaremque suis locis per Homerum,
nisi Homerum potius per Agathiam commodius
alias explicare statuissem. **338** Lin. 18, *μαθεῖν*.
Suidas rectius legit μεταμαθεῖν.

Pag. 42. Οὐ σύνηθες. Suidas οὐ γὰρ σύνηθες.

Pag. 45. Ἀνοθαταῶν verti, *cum morte con-*
flictans. Qua voce in eadem fere significatione uti-
tur etiam infra pag. 98, 189.

Pag. 47. Τασπήμει. Legendum omnino ὑπερ-
ημέται, hoc est *molestie et indigne tulit*. Frequens
est apud Herodotum usus Ionici verbi ημεταῖν,
quod interpretatur Scholiastes δυσπορεῖν, et περι-
ημεταῖν, hoc est ἀγανατεῖν, δυσκολαίνειν, ἀνι-
σθαι, *molestia et merore affici*: ita ut τὸ ὑπὲρ Aga-
thizæ significet ὑπερβολὴν, ut τὸ περὶ Herodoto τὴν
περιστότητα. Lin. 10, καὶ παιδείας μὲν αὐτῶ οὗτοι
μᾶλα μεστῶς. Vitium est col. ms. Legendum
omnino μετῆν, ut et Suidas legit, et Agathias hæc
ipsa pag., lin. 1, utitur, εἰ μετῆν ἐν μέτρει καὶ εὐδουλίᾳ
τῇ ῥώμῃ. multisque aliis in locis hac phrasi utitur.

Pag. 50. Ὀρομα Ἰλλυρικόν. Persona videtur
legisse ἔρουμα. vertit enim, *Castello Illyrico*.

Pag. 51. Ὀμολογία. Grediderim Agathiam scri-
psisse ὀμολογία.

Pag. 53. μετατρέπια. Vitruvius hæc intervalla
turrium appellat. Lin. 8, ἀρροσταί. Moderatores vel
correctores rectius eos vocandos censui, quam ut
Persona, *legatos*. Lin. 54, μόνον. Persona legit βί-

vov, quem etiam secutus sum; iametsi codicis mei lectio magis placet.

Pag. 55. ἐξ νέωτα. Misere lapsus est veter Interpres vertens: ad Neota oppidum; qui error ipsum etiam Agathias interpolatorem ita subterfugit, ut in Indice Agathias annotarit, Neota oppidum, cum ἐξ νέωτα significet ἐξ τοῦ ἐπὶ τῷ ἐτος, in proximæ sequentem sive novum annum. Redintegratum enim est bellum statim ineunte vere sequentis anni. Ita enim orditur secundum librum Agathias, ἥδη δὲ τοῦ ἔτος ἐπιγενομένου. Lin. 13, τὰ ἀρχαία verti Archia, per quæ eam Cariz partem, in qua hæc asservantur, intelligo. Lin. 15, κυχλίδων. Eleganter explicat etymon vocis Latinæ cancellaria, ejusque usum, arcendo scilicet vulgo. Lin. 17, ὁπαδὼν πρωτοστάτης. Hunc Primicerium domesticorum vocat Notitia imperii. Ita infra Agathias, pag. 80. Ζάνδαλς τὰ τῶν ὁπαδῶν ἐπιστάτης τοῦ τε θητικοῦ καὶ τοῦ οὐβητικοῦ.

Pag. 61. Παλλῶξιν. Hoc est, ut recte interpretatur cilians hunc ipsum Agathias locum Suidas, τῆς ἐπιστροφῆς διώξιν, quod ἐπιστρέφω sive artem, μεταστροφάδην scilicet, hoc est retroversim in fuga pugnandi, Agathias barbaris peculiarem fuisse scribit infra, pag. 120, unde elegantissimum illum Hunnorum morem, et quo pacto ea ratione multo gravius hostem lædebant, petere potes. Est vero etiam παλλῶξιν vocabulum plane Homericum, de quo alias, ut supra pollicitus sum, commodior erit dicendi locus.

Pag. 64. Καὶ θαμὰ τῇ σάλλιγγι καταδομβεῖσθαι. Adnotavit hunc locum in suis Animadversionibus Adrianus Junius, lib. 1, cap. 4, et versionem Personæ, quæ sic habebat, et tuba classicum personante obtundi, sic corrigi, et confestim tuba classicum canente, ad signa turmatim cogi, addens, id enim est meo quidem iudicio καταδομβεῖσθαι, instar apum exanimis condensari, vel apum more convolare. Ego hoc tantum Narseti propositum fuisse arbitror, ut et equitum et eorum aures crebro tubarum clangore personarentur eique assuescerent. Alia erant multa eo loco digniora, quæ Junii aut alioqui illius, qui totum Agathiam interpolavit, obelisco configerentur, cujus generis est illud καὶ τὰ λήια ἐμαίνετο, quod ille ita vertit, prædaque omnis conspurcabitur, pro sægetis polluebantur, cum videlicet passim sparsa jacerent cadavera. Vere autem Junius caput illud hisce verbis claudit: Libri materiam nasci mihi video, si cunctas, quæ in eo auctore latent, mendas sanare vel saltem stibio inducere velim.

Pag. 64. Βερρίτq. melius βερρίτο.

Pag. 67. Οὐ μάλᾳ ἥκιστα ἐπαύναται. Verti potuit. Persona videtur legisse ἥρεσεν. Vertit enim cum fratri auxilia mittere nil placuisse. Lin. 7, πικνῆς. Testatus sum in Epistola ad Lectorem me pleraque veteris Codicis vitia ita ut erant consulto in hac editione reliquisse, eorumque correctionem Notis reservasse. Legendum itaque omnino πικνῆς, ut et verti, vel πικνεύνης. Lin. 16, ἐν αὐτῷ δὲ αἰγιάδῳ τοῦ Ἰονικοῦ κόλπου. Hoc loco Adriam vocat Ionicum sinum, supra pag. 65, dixit Adriam pertinere ad Hydruntem. Hinc incipere Ionicum.

Pag. 69. Ἀλυσκοτίας. Quod alii pluraliter duabus vocibus dicunt ἄλπεις κοτίας, hoc Agathias ignoratione linguæ Latinæ unica voce per genitivum singularem protulit.

Pag. 70. Νηφάλειοι. Verti sana sive integra mente, hoc est σώφρονες: opponit enim hos duci ipsorum, de quo antea dixit: παραπλήξ τε ἐγεγόνει καὶ ἐλόυτα περιφανῶς, καθάπερ οἱ ἐκφρονες καὶ μεμνηότες. Notum est illud Epicharmi, νῆφε.

340 Pag. 71. Μέλειν. Frequens est in V. C. hic error τοῦ μέλειν pro μέλειν, et vicē versa. Ex mea versione facile erit cuivis hæc talia emendare.

Pag. 72. Ὡς καὶ ἐν αὐτῷ κεισόμενός σολέμου κατάρχεισθαι. Somniant Persona cum vertit, ita ut vel dormienti sibi liceret hanc bellum inferre, pro, tanquam in ipsius potestate futurum esset bellum in-

stantiare, cum vellet. Nimis nota est phrasid ὥς ἐν γούνασι κεῖται, ad quam alluditur.

Pag. 76. Παλιμβουλαι. Suid. παλιμβόλαι. utraque lectio est bona.

Pag. 77. Προράγει. Suid. παρσιράγει. Lin. 10, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, adde κύριοι.

Pag. 78. ἐπ' ἀποφύρῃ καὶ σφαλέντα. Aut deest τὸ πταίσαντα, vel redundat τὸ καί.

Pag. 79. Καὶ ἅλας προνοῦνται ἔρχει. Persona et prudentia sibi nimium vindicare. Quam apte convenit prudentia cum eo quod præcedit θρασὺς γὰρ ἦν καὶ ὑπαγόρας scilicet. Imo vero hoc in eo damnabat Narses, quod ita esset pervicax et præfractus, neque illum facti sui pœniteret, sed adhuc sanguinarium animum et cadem spirantem præ se ferret. Quo fit ut omnino legendum censeam φονῶνται. Suidas voce φονῶντες, οἱ δὲ λείοντιον ἐβρυγόντων φονῶντες, hoc est, φονῆσαι προσηρημένοι, cadis avidi.

Pag. 81. Θορόδω εἰ χορτο. Non male etiam legere B ris εἰπὼντο.

Pag. 86. Οὐδὲ ὡς κορβάρτω. Aut παρῆλται τὸ οὐ δὲ, aut legendum conjunctim una dictione ἀδελῶς, qua voce sæpe utitur Agathias.

Pag. 87. Σσαγηνημένοι. Vetus Cod. aliam lectionem ad marginem habebat, σσαγημένοι, quæ et melior est et Agathias usitata, pro πεπληρωμένοι. Lin. 13, βεῖθρα Κασσώλων. Citatur etiam hoc Epigramma libro, cui titulus, φιλοπόνημα Κωνσταντίνου υἱοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ σοφοῦ περὶ τῶν τῆς Δύσεως ἦτοι Εὐρώπης θεμάτων, Themate undecimo dicto Λογισθαρδίας, quem librum ad me misit Cl. V. et de omni literatura optime meritis Petrus Pithæus, eumque, volente Deo, ubi libentem nactus fuero typographum (nam ille περὶ θεμάτων ἀνατολικῶν jam antea a me editus est), in lucem emitam. In eo itaque Constantinus de Butelino ita scribit: 'Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Ἰουστινιανοῦ, μᾶλλον δὲ Ζήνωνος, παρῆλθον οἱ Γότθοι τὴν τε Νεάπολιν καὶ τὰς λοιπὰς παρακειμένας πόλεις, ὧν ἦρχε Βουτελίνος ὁ τῶν Φράγκων στρατηγός, ὃν κατεπολέμησεν ὁ Ναρσῆς παρὰ τὸν ποταμὸν Κασσουλῶν, καὶ τελεῖως ἥρπασας, καθὼς τὸ ἐπίγραμμα λέγει. Lin. 17, pro γέμω Constantinus legit βέμω, et pro δηρὸν, δεινόν.

341 Pag. 88. Ἀχολασία. Rara significatione pro μωρία, ut et ἀχολασταῖνα pro μωραῖων.

Pag. 89. Ὁ δὲ στρατηγός. Adde διὰ

Pag. 97. Ὑπ' ἐνὶ γὰρ ὑπαλόνται αἰδῶ. Utitur metaphora, qua et Æschylus in Prometheus: ὅτε κινδυνεῖς δόμου προσήλους ἦσαν. et de Scythia, ὁ πλεχτάς στέγας ναλοῦσι.

Pag. 98. Καὶ ἀμαθέστερον τῆς διπλῆς ἐκείνης ἀγροίας. De duplici hac ignorantia vide Platonem in Sophista, quam ἀμαθίαν vocat τὸ μὴ κατεῖδεναι, δοκεῖν εἰδέναι, cum is, qui rem aliquam non intelligit, patat se intelligere. Ἀμαθία γὰρ θράσος, inquit Thucydides, et plerumque quo quisque indocior, eo confidentior. Quod malum si quem occupet, facit, ne magnos unquam in ulla arte aut scientia progressus facere possit. Nam ut recte ille, οἷός τις ἐστὶ ἐγκοπὴ προκοπῆς, quod ideo hoc loco dicendum putavi, ut bona ingenia ab hac οἷσσι veluti certissima studiorum peste sibi caveant.

Pag. 100. Τοῦτο δὲ τὸ τῆς ὕλης χωρίον. Verti, quod hæc regio, terrena nimirum, sive potius terra ipsa. Ita enim etiam infra pag. 295, ὕλης vocabulum hac significatione accipio. Lin. 17, ἐν τῇ Ἀσίᾳ χαλουμένη χώρα. Persona sui similis turpiter et ipse errat, et alios Græcæ linguæ imperitos in errorem trahit, vertens Trallis civitas olim in Asia, quæ Chora nunc dicitur. Non animadvertit τὸ Ἀσία hoc loco non esse nomen substantivum, sed adjectivum, positum pro Ἀσιατικῇ, et τὸ χώρα significare campum. Ego itaque verti, Trallis urbs in Asia nunc ita dicto campo. Est autem hic campus sive ager Asiaticus, quem Homerus, Ἰλ. α', Ἀσιον λειμῶνα vocat, dicens:

Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι Καδστρεῖον ἀμπελὶ βέβηρα,

qui et Καύστριος et per dialysin Καύστριος dicitur, a flumine, qui loco est cognominis, et χώρα ipsa καυμένη. Vide Eustathium in Hom. et Dionysium, et Strabonem lib. xii, qui ad locum hunc Agathiae explicandum optime facit. Causam enim addit, quare Trallis totaque illa ad Meandrum fluvium regio sit terræmotui obnoxia : Σχεδόν δὲ τοι εὐσειστός ἐστι καὶ πᾶσα ἡ περὶ τὸν Μαλιανδρὸν χώρα, καὶ ὑπόνομος πυρὶ τε καὶ ὕδατι μέχρι τῆς μεσογαλας.

Page 101. *Χαυρήμωρα τοῦτομα*. Simile hujus Chæremonis exemplum commemorat Philostratus, lib. ii *Βίωσιν σοφιστῶν*. in Vita Aristidis; cujus verba operæ pretium est hic afferre : "Α δὲ γε ἐπὶ ἡλὸν ἔβην, Ἱταλὸς τὰ εἰσι καὶ Ἑλλὰς, καὶ ἡ πρὸς τῷ Δέλτα κατωκισμένη Αἴγυπτος. Οἱ χαλκοῦν ἐστησαν αὐτὸν ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν Σμύρναν ἀγορᾶς. Οἰκιστὴν δὲ καὶ τὸν Ἀριστέιδην τῆς Σμύρνης οὐκ ἀλαζών ἔπαινος, ἀλλὰ δικαιοτάτος τε καὶ ἀληθέστατος. Τὴν 342 γὰρ πόλιν ταύτην ἀφανισθεῖσαν ὑπὸ σεισμῶν τε καὶ χασμάτων, οὕτω τι ὠλοφύρατο πρὸς τὸν Μάρκον, ὡς τῇ μὲν ἄλλῃ μονωδία θαμὰ ἐπιστενάξαι τὸν βασιλεῖα, ἐπὶ δὲ τῷ, ἡ Ζέφυροι ἐρήμην αὐτὴν καταπνέουσι, καὶ δάκρυα τῷ βιβλίῳ ἐπιστάξαι, ἔννοιαν τε τῇ πόλει ἐκ τῶν Ἀριστείδου ἐνδοσίμων πνεύσαι. Lin. 47, γράμματα τε πλείοστα ὅσα. Strabo, lib. xii : Ἐπὶ νῦν ὥστε δ' ὁ ἡγεμὼν χρήματα ἐπιδοῦς, καθάπερ καὶ πρότερον ἐπὶ τῆς γενομένης συμφορᾶς Τραλλιανούς, ἥνικα τὸ γυνάσιον καὶ ἄλλα μέρη συνέτασεν, ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ τοῦτοι καὶ Ἀσολικεῖσιν.

Page 102. *Lege*. Ἀνθ' ὧν συγγενέας τοῦδ' οἱ βροτῆες. In dedicationibus enim subauditur verbum. Virg.

Aeneas hæc de Danais victoribus arma.

Page 109. *Ἦρ γὰρ ἐξ ἀναρτα δραστήριός τε καὶ θαρβύλλος*. *Lege hæc per parentheses*. δραστήριος autem barbaris activus, ut et Galli acif, Hispani bivo, bullicio, Latine acer, et τὸ δραστήριον (quod vocabulum Agathiae est admodum frequens), acrimonia in rebus gerendis. Horat.

Acer Deiphobus exceperit hostes.

Page 111. *Παραβαλλόμενον*. rectius περιβαλλόμενον.

Page 112. *Κοτασίον*. rectius Κοτασίον.

Page 113. *Ὁμῶς ἐμῶχει, etc.*, rectius meo iudicio legitur apud Suidam ὁμῶς ὥσπερ τις νεανίας ῥωμαλεώτατος οὐκ ἀπηγόρησε, etc. Lin. 7, φοράδην. Interp. *impetu facto*, absurde : imo vero *gestans*, lectica fortassis.

Page 114. *Ὅπως ἡ οἱ κνῶας*. Herodotus in Clío : Τάδε μόντοι ὡς κρυπτόμενα λέγεται, καὶ οὐ σαφηνέως περὶ τοῦ ἀποθανόντος, ὡς οὐ πρότερον δάπτεται ἀνδρὸς Πέρσῳ ὁ νέκυς, πρὶν ἂν ὑπ' ἐρνιθὸς ἡ κυνὸς ἐλκυσθῇ. Μάχους μὲν γὰρ ἀπρεκέως οἶδα ταῦτα ποιοῦντας. Ἐμφανέως γὰρ δὴ ποιεῖσι. Κατακρηρῶσαντες δὲ ὧν τὸν νέκυν οἱ Πέρσαι γῆ κρύπτουσι. Lin. 9, ἐκ τὸν ἄγαθου. addendum meo iudicio δαίμονος.

Page 114. *Ἐμῖνοι ἐπὶ ἀγορταί*. Rectius fortassis ἐξάγονται. Lin. 21, ἐκ τῶν σκότου πύλων. Eurip. Hecuba, ἦ καὶ νεκρῶν κευθρόνα καὶ σκότου πύλας λιπῶν. Ita Hom. πύλας ἔδου periphrastice τὸν ἔδον vocat : per ingressum enim significabant interiora Orci. Nam πύλη vocatur ipse locus τῆς εἰσόδου, θύραι vero αἱ σάνιδες.

Page 115. *Υπὸ τοὺς χθονίους*, rectius ὑπὸ τοὺς ὑποχθονίους, etc.

Page 116. *Τόδε τὸ ἀγος ἀντ' ἐκείνης*. *Lege* ἐκείνου, videlicet ἀγους. Ἄγος autem prius vocat μητροκτονίαν, posterius μοιχείαν. quod eleganter per circumlocutionem vocat Homerus ἔργον ἀεικέας, inquit καὶ ἀναίρετο ἔργον ἀεικέας.

343 Page 118. *Γεραίρουσι δὲ ἐς τὰ μέλιστα τὸ ὕδωρ*. Strabo de Persarum religione ita : Πέρσαι τὸν νῦν ἀγάλματα καὶ βωμοὺς οὐχ ἰδρύονται· θόουσι καὶ ἐν ὑψηλῷ τότῳ, τὸν οὐρανὸν ἡγούμενοι Δία. Τιμῶσι δὲ καὶ ἥλιον, ὃν καλοῦσι Μίτραν, καὶ σελήνην καὶ Ἀρροδίτην καὶ πῦρ καὶ γῆν καὶ ἀνέμους καὶ ὕδωρ. Lin. — 15, ὡς μὴδὲ τὰ πρόσωπα

αὐτῶ ἐναπονίζεσθαι. μὴτε ἄλλως ἐπιθυγάνειν, ὅτι μὴ πότου τε ἔκατι καὶ τῆς τῶν φωτῶν ἐπιμελείας. Citat hunc Agathiae locum Iovannes Brodæus in doctissimis suis in epigrammata Græcorum Commentariis, sed ita, ut a Persona fuit versus, imo perversus his verbis : *Venerantur autem quam maxime aquam, atque adeo, ut ne hac quidem faciem abluant, nec eam quoquam pacto attingant, sive potandi gratia, sive arbores irrigandi, sive ut aliascunque*. Absurda plane sententia. Quis enim nescit ignem et aquam hominibus adeo esse necessaria, ut hominum societate indigni olim fuerint habiti quibus eorum usu interdiceretur? Nescivit Romanus ille interpres, ὅτι μὴ significare nisi, vel *præterquam*. Hoc enim vult Agathias, Persas aqua in necessariis tantum ad vitam humanam rebus, potus nimirum et irrigandi plantas causas usos fuisse, non autem ἄλλως, hoc est *temere*. Lin. 19, τὸ δὲ πῦρ αὐτοῖς τιμῶν τε εἶναι δοκεῖ καὶ ἀγνώτατον. Herodotus in Thalia : Πέρσαι γὰρ θεὸν νομίζουσιν εἶναι τὸ πῦρ. Τὸ ὧν κατακαλεῖν τοὺς νεκροὺς οὐδαμῶς ἐν νόμῳ οὐδετέρουσιν ἐστὶ. Πέρσῃσι μὲν διόπερ εἰρηται, θεῷ οὐ δίκαιον εἶναι λέγουσι νέμειν νεκρὸν ἀνθρώπου. Strabo : Τοὺς δὲ φουθήσαντας ἡ νεκρὸν ἐπὶ πῦρ ἐντας ἡ βόλδιτον θανάτουσι. Quanto vero in pretio fuerit apud Persas ignis et aqua, testatur elegantissimum Dioscoridis epigramma Anthologias lib. iii, tit. εἰς δοῦλους, quod quidem ita habet :

Εὐφράτην μὴ καίε. φιλῶνυμι ὑπὲρ μύθησιν

Πῦρ ἐπ' ἐμοί. Πέρσης εἰμι, καὶ ἐκ πατέρων

Πέρσης αὐθιγῆς. Νυλ, δέσποτα. Πῦρ δὲ μῆναι,

Ἡμῖν τοῦ χαλεποῦ πικρότερον θανάτου.

Ἄλλα περιστέλλας με δίδου χθονί. Μὴ δ' ἐπὶ

νεκρῷ

Λουτρὰ χέης. Σέδομαι, δέσποτα, καὶ ποταμούς.

Lin. 21, ἐν οἰκίσκοις τισὶν ἱεροῖς. Hæc templa apud Persas vocabantur πυρῖα, Strabonē lib. xv, πυρῖα δὲ dicuntur, qui et in Cappadocia multa fuisse Persicorum deorum templa testatur, et magos eorum sacerdotes ἱερατοὺς dictos fuisse. Ita Romani perpetuum in Capitolio ignem Vestæ servabant.

Page 124. *Ὡς ἐν ταῖς βασιλείαις διεφθέραις ἀναγεγραμμένα*. Verti, ut in regis membranīs conscripta.

344 Ita veteres glossæ : Διεφθέραι, τὸ βιβλίον· membranum, codex. Continebat vero hic codex eorum, qui tam civiles quam militares dignitates administrabant, nomina, genus, insignia et stipendia, cum magistratus codicillis et principum mandatis. Is codex postea laterculi nomine est appellatus; ut et Cedrenus πλινθίον vocat a similitudine videlicet et forma lateris cocti. Quem admodum et olim pugillares a triangulari forma ad imitationem litteræ Δ, Δέλτοι et δελτωτὰ βιβλία dicta fuerunt. Huic vero codici laterculi nomen sub Antoninis inditum fuit. Tertullianus enim, qui ea ætate vixit, agens adversus Valentinianos, ubi loquitur de animabus natura bonis, quas Valentinus beatas esse statuebat : *Ex eorum, inquit, Interculo et in reges et in sacerdotes allegare consueverat*. Erat vero laterculum sive codex ille, de quo diximus, vel membranaceus vel membrana obiectus. Ita Hispani, apud quos hodie multa exstant antiquitatis vestigia et præclara monumenta, codicem vetustissimum, unde illi familiarum suæ gentis genealogias petunt, vocant El libro del Bezerra. Quod idem est atque διεφθέραι sive codex membranaceus. Recte autem etymologicus Græcus διεφθέραι interpretatur γραμματεῖον, ἡ βιβλίον ἢ βόρσαν. Putidam vero, ut in aliis multis vocabulis, etymologiam affert, dictam διεφθέραι quasi δυσόφραν, τὴν ἐν τοῖς δύο μέρεσι φέρουσαν γραμμάτα.

Page 126, *Τὴν Ὀλόρον*. Annotavit hunc locum olim Hadrianus Junius lib. Animadversorum primo, ubi merito nimis quam ridiculam Christophori Personæ versionem exagitat. Et recte caput illud hisce verbis claudit : *Libri materiam nasci mihi*

video, si cunctas, quæ in eo auctore latent, mendas sanare vel saltem stibio inducere velim: cuius viri hoc loco auctoritatem interponere libuit, ut intelligant malevoli quidam homines et alieni laboris obstrictores iniquissimi, quam parum hujus interpretis versione adutus fuerim. Lin. 16, τὸ ἀκραίως ἐξεῖναι τῶν παλαιῶν ὀνομάτων ἐλευθέριον, Hadr. Junius lib. et capite modo citatis hunc locum ita vertit: Qui enim fieri potuit, ut pura illa veterum nominum libertas, quæ (omisso rerum naturam), cum primis est proficua et opportuna, in agresti et barbarâ lingua conservetur? Alienius paulo cum a mente Agathia, tum vero a proprietate vocum Græcanicarum. Ego malui vertere: Qui enim fieri poterat, ut puritas illa veterum nominum et nativa gratia, et præterea (nam hoc est τὸ πρὸς γῆ, familiaris admodum Agathia phrasis), rerum ipsarum naturæ congruens, valdeque accommodata, in agresti quadam ineptissimæque lingua conservaretur? τὸ ἐλευθέριον enim sive ἐλευθερίσθηα interpretor, non libertatem, sed τὴν μὴ κατὰ χεῖρην λαβερὰ hoc est nativam minimeque fucantam 345 vel adulterinam gratiam et venustatem. Nam quod Persona vertit, veram illam et liberam veterum nominum pronuntiationem, nimis est absurdum.

Pag. 126. Γεγαννημένος. ADR. Junius legit γεγαννημένος, et vertit delinitus. Mihi magis placet mei veteris codicis lectio γεγαννημένος, tametsi et γάνυσθαι et γανώσκει eadem significatione accipiantur. Suidas tamen hunc locum citans legit γεγαννημένος. Lin. 20, διατάν τε λαχὼν ἐς ὃ τι βαρβαρικωτάτην. ADR. Junius eodem loco ita vertit: vivendi genus parum civile secutus. Quod in Græco textu, quem ipse ibi allegat, est βαρβαρικωτάτην· quod cum interpretatur, parum civile vivendi genus, parum commode sententiam Agathia exprimit, quæ hæc est, Chosroen natione barbarum et lingua, exiguus in philosophia progressus facere potuisse: etiamsi interpretem habuerit, qui sibi Græcorum philosophorum scripta in Persicam linguam verterit, quod lingua illa parum ad hoc sit idonea.

Pag. 128. Τοῦ χρηστῆτος ἀέρι. ADR. Jun. De summo bono, imo De Deo. Usitata admodum Agathia hujus vocabuli significatione. Ibid. ἀνακυκλῶντας. Suidas legit ἀνακυκλῶν. Non ita recte Lin. 5, γραμματικῶν. Suidas legit γραμματιστοῦ. Lin. 6, οὐδὲ μὴν βίῳ ἀρίστῳ ἐκδεχόμενῳ. ADR. Jun. nedum elegantiore vita educti. Ego verti sed nec satis frugi homines, hoc est, vite parum probæ. Lin. 7, ὑπερβάθμιον τὸ λεγόμενον πόδα βιπτῶν. Citat hoc proverbium Suidas in hunc modum: ὑπερβάθμιον πόδα βίπτειν, ἀντὶ τοῦ ἀτάκτως ποιεῖν τι. Cui adjungit testimonium anonymi, ut sæpe facit, auctoris: Οὐδὲ ὑπερβάθμιον πόδα βιπτῶν κατὰ τὸ λόγιον εἰς τὴν θεοσέβειαν, ἀλλὰ μέτρα ὀρίζων ἐαυτῷ τῆς ἡλικίας ἄξια. Γνησίῳ καὶ καθαρῷ συνειδῶτι μεταχειρίζων τὰ περὶ τοῦ θεοῦ. Cui explanationi locus est plane geminus apud Marinum in Vita Procli, qui justo ordine illum processisse ad Platonis μεταγωγίαν inquit his verbis: 'Ἐν ἔτεσι γοῦν οὗτοι δύο βίαις πάσας ἐκείνῳ τὰς Ἀριστοτελεῖς συνανέγνω πραγματείας· λογικὰς, ἠθικὰς, πολιτικὰς, φυσικὰς, καὶ τὴν ὑπὲρ ταύτας θεολογικὴν ἐπιστήμην. Ἀχθέντα δὲ διὰ ταύτων ἱκανῶς ὥσπερ διὰ τῶν προτάσεων καὶ μικρῶν μυστηρίων, εἰς τὴν Πλάτωνος ἤγεν μεταγωγίαν, ἐν ταῖς, καὶ οὐκ ὑπερβάθμιον πόδα, κατὰ τὸ λόγιον, τείνοντα. E quibus facile intelligitur Agathiam de iis loqui, et proverbiale hoc loquendi genus usurpare, qui non iis artibus ac disciplinis, quibus oportebat, iustruati, neque iusto ordine progredientes, ad gravissimas hæc et periculosissimas de Deo questiones temere agitando se conferunt. Quibus, aut aliis ejus generis utinam non hodie οὐλοπώλετα frequenter, ut Agathia sæpe, τῶν βιβλίων πωλητήρια personarent. Quamvis in his ipsis audiantur quotidie multa hisce indigniora.

A 346 Pag. 129. Ἐκώλω, καὶ μακρηγοῦν οὐκ ἀνέστι. Homer. Ἰλ. B. θεοῖσιν δ' ἐτι μῶνος ἀμετροπέης ἐκώλω, hoc est, ἐδορύδα, tumultuabatur, nulumque verborum finem faciebat. Nam ita recte explicat Agathias homericum illud Thersites epitheton ἀμετροπέης. Lin. 19, θαμὰ ὁμιλῶν τῇ θηρικελῶ. Hæc, et præcedentia a Lin. 17, ab his verbis ἐς γὰρ τὰ δῶματα ad hæc usque verba pag. 130. Ἄλλὰ γὰρ, etc., omisit Persona, consulto arbitror, ut parum a se intellecta. Interpolator Agathia in hac de Uranio narratione multa esse vitata et mutila testatur, quæ nimis prolixum futurum fuisse dicit omnia retexere; ascribam tantum, inquit, verba pluresculorum (credo addi debere versuum) quæ uno loco desunt: quæ quidem dum Latine vertit, præstantius meo quidem indicio fecisset, si cum aliis sexcentis locis præterisset, neque attigisset. Nam quod illud θαμὰ ὁμιλῶν τῇ θηρικελῶ interpretatur, frequenter cum proma conda colloquens, nimis est frivolum ac putidum. Fesellit illum articulus femininus τῇ præpositus voci θηρικελῶ. Femininam itaque aliquam significari ratus, legit θυρικελῶ, vertitque promam condam. Quæ tamen vox, si proba esset, janitricem potius significaret, quam eam quæ celæ vinarie curam gerit, quod muliebre officium apud veteres fuisse nunquam probaverit: ego itaque non θυρικελῶ, sed τῇ θηρικελῶ legendum esse, ut habet iheus codex ms, constanter affirmo, et subaudiendam esse vocem κούκι. Verti itaque, Thericleum poculum frequenter ori admovens, sive, frequenter contrectans: eleganti plane significatione verbi ὁμιλεῖν. Dicebatur autem veteribus Thericleum poculum, auritum et capacius, quo Heracleum olim uti solitum auctor est Alexis. Fidem facit Athenæus lib. Dipnos. xi, qui et hæc adjicit: Ὅτι δὲ κούκι ἐστὶν ἡ θηρικελῶς· σαφὲς παρίσθησι θεόφραστος ἐν τῇ περὶ φυτῶν ιστορίᾳ. Διηγούμενος γὰρ περὶ τερμίνθου, φησὶ τορνεύεσθαι ἐξ αὐτῆς κούκας θηρικελῶς. Primum vero vocum poculorum inventorem fuisse scribit Thericleum quemdam Corinthium sigulum, a quo et poculo nomen. Eustath. in Ἰλ. 2° poculum hoc διγενῶς usurpari solitum scribit, θηρικελῶς scilicet et θηρικελίων· ut omnino necesse sit in priori subaudiri, κούκι, in posteriori, ποτήριον. Vult autem ita dictum vel ab auctore Thericle, vel quod θηρίων μορφαὶ αὐτῷ ἐνετυπώνοντο. Quod ferarum figuræ in iis efformatæ essent ἡ δὲ τὸ θῆρας κλονεῖ. Σπένδουσι γὰρ καθ' αὐτῶν κούκι τοιαύταις. Sed de his plus satis. Illud obiter monebo, loco Athenæi jam citato pag. edit. Basil. 232, lin. 59, legendum ὡς γὰρ κεραμεῖς, οὐ θηρικελῶς ποτε ἐταυξεν.

Pag. 130. Ἐκώλωραστα. Potius qui multo ante mistus sive temperatus 347 fuit. Ἐκώλω enim τὰ ἀρχαῖα. Unde et ἐκώλωρα, ὁ πρὸ πολλοῦ ταχυνκός. Vocatur et λατῆρη, τὸ λατῆρα (non ut in Suida legitur λῆμα) ποτηρίου· hoc est τὸ λατῆραν. Lin. 5, ἀφίγμαι. Verti adductus, ea ratione qua ἀφίγμαι significat παραγάγνα. Lin. 12, αὐτοῦ. Verti, ibi: aut si mavis, lege αὐτὸς που.

Pag. 131. Ἐὐλάμιος. Alias Εὐλάμιος, forte Εὐλάμιος. Lin. 9, ἀκρονόωτον. Ita vocant quod in quaque re est summum et præstantissimum. Callimachus: Δοιγ' δ' οὐκ ἀπὸ καρτὸς ὕδωρ φορβόνσι μέλισσαι.

Ἄλλ' ἦτις καθαρὴ τε καὶ ἀγράντος ἀνέρει Πίδακος ἐξ ἱερῆς ὁλήγῃ λιδῆς, ἀκρον ὤτον. Pind. Θάλλων μουσικῆς ἐν αὐτῇ.

Pag. 138. σμυνόμενον ἔργον καὶ πάσης ἀσχολίας ὀπίστερον. vide pag. 241.

Pag. 139. Καὶ τὸ λεγόμενον, ἐν τῷ πῶθι φιλεργοῦντι τὴν κεραμεῖαν. De hoc proverbio ita Tarræus et Didymus proverbiorum Græcorum collectores accuratissimi: Παροιμία ἐστὶ τῶν τὰς πρώτας μαθήσεις ὑπερβαίνοντων, ἀπομένων δὲ εὐδαιμονίας τῶν μειζόνων, τοῦτέστι τῶν παρίστανται τὰς πρώτας μαθήσεις, καὶ ἐπιμένων τῶν τελευταίων. Ὡς εἰ τις μαθάνων κεραμεύειν, πρὶν μαθεῖν, πίδακος ἢ ἄλλο τι τῶν μικρῶν πλάττειν, πῶθι ἐγγεγοῖται. Δι-

καίταρχος δὲ φησιν ἑτερόν τι δηλοῦν τὴν παροιμίαν. ὁλοῦν τὴν μελέτην ἐν τοῖς ὁμοίοις ποιεῖσθαι, ὡς κυβερνήτης ἐπὶ τῆς νηὸς καὶ ἡγίους ἐπὶ τῶν ἱπποῶν. Atque utinam magnum illud Hollandiæ sidus Tarrhai, Didymi, Zenobii, Apostolii, ac præcipue Diogeniani Adagia Græce seorsim edidisset, suasque ad illa adnotationes adjecisset; neque ita Græca Latinis miscuisset. Melius, meo quidem iudicio, de utraque lingua meritis fuisset. Quo vero sensu Agathias hoc proverbium usurpet, ipsemet declarat, ex iis quæ præcedunt: Πλὴν ἄλλ' οὐδ' ὡς ἀνήσω τοῦμὸν, οὐδὲ παύσομαι ἔσθ' ἂν ὁ ἔρωσ με ἀγῆ, εἰ καὶ μοί τις νεμεσήσειεν, ὡς ὑπερτέρων ἐπιεμύνω. Nam et antea dixit se scriptorem historiæ, quod præcipuum ἔργον esse debebat, πάρεργον facere, idque præter suam voluntatem, quod nimis praxi forensi volens nolens per totum diem vacaret, ut consuleret rei familiari. Meminit etiam huius proverbii Apostolius, in adagio, ὑπὲρ τὰ ἐκαμμένα πηδῶν.

Pag. 139. Τὸ μέρος. Forte τὸ αὐτῶν μέρος.

Pag. 144. Ἐτόγγαρε γὰρ ἐναλλὰθ' ἔχωρ τὸ πῶδες ὑπὲρ τὸν αὐχένα τοῦ ἱαποῦ. Secutus sum verba auctoris. Quisnam vero sit hic positus pedum in cervicæ equi, aut quænam hæc sessionis ratio, plane non intelligo: suspicor locum non vacare mendo.

348 Pag. 146. οἷς οὐδὲ δρομα ρεὺς ἡκούετο. Suaviter somniabat Persona cum vertebat, ut apud quos non antea fuisset celebre aliquod sanum: pro, quippe quibus ne nomen quidem navis erat auditum; neque enim possum quin subinde aspergam aliquid hisce notis ex crassioribus interpretis illius erroribus, ut sciant lectores quam parum Latinis versionibus sit fidendum, nisi ad Græci textus fidem revocentur.

Pag. 149. Σχολαίτερον. Σχολαίτης ἡ μέλλησις et ἐπιμνην. Lin. II, ὀλίγους δὲ εἶγε ἀρα στέλλειν. Ita vetus codex. Putaram legendum εἶγε ἀρα δοκίμην. Atque ita verteram, si ita videretur. Josephus Scaliger navituli legere ὀλίγους ἔδει γε ἀρα.

Pag. 152. Καθάρπε παρικοῦ δειματοῦ ἐμπειρόντος. Miror hoc proverbium a Tarrhæo non citari. Vide Suidam in Πανικῷ δειματι, qui Panicum hunc pavorem excitari scribit, ἐπὶ τῶν στρατοπέδων ἡνίκα αἰφνίδιον ὁ τε ἱπποὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι ἔκταραχθῶσι, μηδεμιὰς αἰτίας προφανέσσης. Pind. Nem. hos δαιμονίους φόβους vocat, inquit: Ἐν γὰρ δαιμονίοις φόβος φύγοντι καὶ παῖδες θεῶν. Causam proverbii affert etiam Suidas: Ὅτι τὰ ἀνευ αἰτίας τῷ Πανὶ ἀντίθεσαν. Cicero frequenter hoc utitur: scis quædam, inquit, πανικά dici, item τὰ κενὰ τοῦ πολέμου.

Pag. 158. Ἠπὲρ τὰ κοινὰ ῥαθυμῶν τῇ τῆς ἀπραγμοσύνης ὀνόματι σοφιστομένων. Persona, qui sub impertitæ nomine desidiam in rebus publicis velit. Nugæ. Imo qui suam circa publicum vecordiam, curiositatis fugam falsa appellatione vocant. Locus est elegans in eam sententiam in Plutarchi lib. De discrimine adulatoris et amici: Ἐν μὲν γὰρ ταῖς στάσεσι καὶ τοῖς πόλεμοις ὁ θουκυδίδης φησιν, ὅτι τὴν εὐθυμίαν ἀξίωσιν τῶν ὀνομάτων ἐς τὰ ἔργα ἀντήλλαξαν τῇ δικαιοσύνῃ. Τόλμα μὲν γὰρ ἀλόγιστος ἀνδρεία φιλέταιρος ἐνομίση, μέλλησις δὲ προμηθής, δειλία εὐπρεπής, τὸ δὲ σωφρον, τοῦ ἀνάνδρου πρόσχημα, καὶ τὸ πρὸς ἅπαν συνετὸν, ἐπίτακτον ἄργον· ubi vis vocabuli σοφισθῆαι explicatur eleganter per ἀνταλλάττειν τὴν ἀξίωσιν τῶν ὀνομάτων. Ἀπραγμοσύνην vero ita accipio ut opponitur πολυπραγμοσύνῃ.

Pag. 159. Τὰ προσγνωσμένα μεταμωθᾶν. Persona præcognita velle iterato perdiscere. Ridesne, an potius lectorem ridere jubet? Verti itaque, priora instituta immutare; vel, a prioribus institutis desciscere.

Pag. 160. Ὅρ μὲν δὲ μνηστῆρα. Verti quæ cuncta esse oportebat. Utitur enim Agathias hoc verbo μένημαι pro ἐπιμελούμαι, eadem plane significatione qua Homerus, 349 cuius mirus est imitator. Conjungit vero illud verbum Homerus vel

cum genitivo casu, ut Ὀδυσσ. Ω· Εὖ μένητο Ὀδυσσῆος. vel cum accusativo casu, ut I. I. 1. Καὶ μένημαι τὰδε πάντα. ubi Eustathius monet notandum esse verbum μένημαι apud veteres non solum vulgari illa et communi significatione accipi pro meminisse; sed etiam accipi pro ἐπιμελεῖσθαι, hoc est, curam gerere, ut in illo, μεμνῆσθαι δρόμου, et μεμνησθαι πατρός καὶ μητρός. Hoc est, curam gerere; quod Ulysses, Trojam versus abnavigans, Penelope mandarat. Quæ etiam significatione idem Eustathius accipi vult τὸ, μνήμων, in eo dicto, μισῶ μνήμονα συμποτήν· ubi μνήμονα non vult accipi pro memore bestiorum peccatorum convivium, sed pro eo qui est ἀγαν ἐπιμελητής τοῦ συμποσίου. Μισοῦμεν γὰρ, inquit, τὸν ἐν τοιοῦτοις ἐπιμελούμενον καὶ ἐπιτάσσοντα. Quod quidem eo magis dignum est notatu, quo vulgatio est error in usu illius dicti, Ὅδι memorem compotorem: cum potius dicendum esset, Ὅδι nimis accuratum vel imperiosum convivam. Malo enim etiam συμποτήν convivam interpretari, quam compotorem. Si enim συμπόσιον convivium recte ex Ciceronis sententia dicimus, bene etiam συμποτήν, convivam, nisi forte συμπόσιον conbibium interpretari velis: sed hæc παρέρως. Lin. 11, πρὸ πολλῶν χρημάτων καὶ πόνων ἔχειν τιμῶνται. Lege meo periculo πόρων, ea significatione qua dicitur μέγας πόρος αὐτάρχεια. Προτιμᾶν vero est hoc loco φροντίζειν, ut apud Aristophanem οὐδὲν προτιμᾶν σου. Lin. 15, ἐπιχειρεῖν. Infinitivus Attice pro imperativo.

349 Pag. 164. Τὸ ἀνέστητο. Rectius meo iudicio legeris ἀνέστητο, ut etiam verti. Lin. 16, πῶς, melius fortassis ὡς.

350 Pag. 165. καχοδαίμονιαι. Verti animi feritatem, quod commodius vocabulum non occurrat; tamen non ignorem καχοδαίμονας malegenitos dici posse. Nam quod Persona καχοδαίμονιαν vertit in felicitatem, non placet.

351 Pag. 166. Τὸ ἴδιον. Verti affines: ἰδιότης enim est συγγένεια.

352 Pag. 168. Ἐπὶ τῷ κειμένῳ. Verti, ob eandem commissam: κείμενον enim interpretor ταθηκῶτα. Κεῖσθαι enim veteribus usurpabatur pro πεπιωκέναι, ut ὡς δ' Ἐκτωρ νῦν ἐν πεδίῳ κείμενος· et pro τεθάρθαι, ut ἔνθα μὲν Ἀίας κείται· et pro τεθνήκεναι· ut κείται Πάτροκλος. Nos etiam vulgari nostro idiomate Teutonico dicimus Nederlegghen, interficere. quod puto respondet Latino verbo sternere, ut sternere leto.

353 Pag. 175. Ἐκρύπτει. Verti scrupis involuti. Persona, veste oblonga præditi. Quam vestem putel nescio.

354 Pag. 179. Καὶ ἐπεσθῆδωρ. Verti, epellibus.

355 Pag. 183. περὶ πλῆθος αἰσθάν. Verti, ad horam diei sextam, pleno jam foro, hoc est, sub meridiem; quod nos Antverpiæ diceremus, te Beurs tyt, vel a temps de bourse.

356 Pag. 183. πρῶντα ἐκρούοντο? puppim paulatim retroratum pressit. Pers. remulco cessim abibat; quod fit cum sensim retronavigatur non inversa navi. Qui enim ita retrocedit, ad puppim remigat, quod facit, ne videatur aperte fugere, paulatim se subducens, ne hostibus terga vertens, vulnera aversa accipiat.

357 Pag. 186. ἐξ ὑπερδύλων βαλλόμενοι. Ex editioribus locis icti. Persona, sibi similis, a peritis miseri.

358 Pag. 189. οὐκ ἐνεργῶντες ἀνδρας δυσθαρσύνωντας. Verti, Non sustinentes impetum hominum cum certa propemodum morte luctantium; hoc est, præsentaneæ mortis metu extrema tentantium. Virg. Una salus miseris nullam sperare salutem. Suidas explicat δυσθανάτωντα, βαλὼν τὸν βίον κατὰ στρέφοντα.

359 Pag. 193. νιγερῶ. Verti Niguri: servans vocabulum Apuleii lib. De mundo; ubi antea legebatur Nigrori. Vide Notas meas in Aristotelem de mundo, ejusque interpretem Aristotelem.

360 Pag. 197. πρὸς τῇ θαλάττῃ παρατεταμένῳ. Rectius meo iudicio παρατεταμένῳ.

Pag. 202. ἀμοιβὰς. Verti. Ex ordine, vel deinceps, ἑξῆς.

Pag. 203. τῇ ὀστεραῖα, postridie. Pers. demum. Ibid. ἀνὰ τὸ στάδιον, ad unum circiter stadium : tametsi non sum nescius στάδιον etiam significare locum prælio destinatum. Lin. 14, κούρω δὲ ἐσταλμένοι. leviter semper armati, sive ἐκνευσμένοι. Pers. quippe qui ad res vacuas semper inanesque mittuntur. Quid hoc monstri?

Pag. 207. παλαμναῖος ἕξος. Verti, vindice gladio; homicidiorum scilicet. Nam παλαμναῖος est φονεύς. Et παλαμναῖοι dicuntur qui διὰ παλάμης hoc est manu cædem committunt. Et Ζεὺς παλαμναῖος, qui ejusmodi homicidas punit. Non male quadrat huic loco dictum Servatoris nostri, πάντες οἱ λαβόντες (hoc est qui usurparint) μάχαιραν, ἐν μαχαίρᾳ ἀπολοῦνται. Hoc vero παλαμναῖον ἕξος pag. 250, δικαστικὴν μάχαιραν vocat.

Pag. 217. ὑπερβολὰς Κανκᾶσον· hoc est ἀνορθώσις, ut interpretatur Suidas, cacumina vel juga.

Pag. 220. χρῆ δὲ οὐ τῇ ῥοπῇ. Verteram acceperam, insigne videlicet regium, quod Pindarus Dorice 351 vocat σκάπτον, unde et reges σκηπτοῦχοι vocantur. Ποτὴν autem ea significatione acceperam ac ῥόπαλον· id est, clavam, adductus auctoritate Eustathii, qui ῥόπαλον etiam scriptum dici posse affirmat, non tamen omne σκηπτρον esse ῥόπαλον. Cum vero utrumque sit βακτηρίον, id est, baculus; crediderim nihil aliud inter hæc discriminis fuisse quam quod ῥόπαλον summa sui extremitate incurvum fuerit; σκηπτρον, rectum. Varro autem nostri ævi; magnus, inquam, ille Jos. Scaliger, qui felicissimis auspiciis in hanc academiam venit cum Agathias meus Græcus pariter et Latinus jam ad calcem vergeret, pro οὐ τῇ ῥοπῇ legendum censuit οὐ τῇ πόρπῃ, cui heroi, cum omnes rei litterariæ σκηπτοῦχοι merito assurgant, an non ego gregarius, ut ita dicam, et unus e multis qui Palladis castra sequuntur milles, concedam? præcipue cum idem noster Agathias supra, lib. iii, pag. 172, βασιλικὸν ἐμπερόνημα τῆς γλαυκῆς vocet; ubi Tzathem in regem Lazorum a Justiniano imperatore inauguratum, regiaque παράσημα sive insignia ei missa scribit.

Pag. 222. Οἷς τῶν τιμωριῶν ἀνείηται τούτων ρευσσώμεν. Putarim ponendam esse notam distinctionis post τὸ ἀνείηται ut ad τούτων subaudiat ἕνεκεν, in quam sententiam etiam verti.

Pag. 225. Καὶ τὴν περὶ ταῦτα σκουδὴν οὐχ ὥστε μόνον. Trajecta esse verba monuit me idem Josephus Scaliger. Legendum itaque, καὶ τὴν περὶ ταῦτα σκουδὴν μόνον οὐχ, ὥστε πρὸς διειδὸς· distinctionem tamen ponendam putarim post τὸ οὐχ et post τὸ γένος. Atque ita vertendum: Studiumque suum tantum non in hoc collocabat, ut universam Romanorum nationem contumelia afficeret Atqui etiam hoc grave erat et valde manifestum hostilis animi argumentum. In quo vero præcipue laborabat et machinabatur aliud quid majus etiam hoc latebat.

Pag. 227. Ἡ γὰρ τὸ διαβρῆδην. Secutus filum verborum Agathii, verti dicebat enim aperte, etc. Sed accuratius locum perpendenti videntur verba illa, ἡ γὰρ τοῦτο διαβρῆδην per parenthesis legendæ, et pro μεμελετημένων legendum πεπλημμελημένων. Ut sit sensus: fortitudinem id esse censens, regesque decere (dicebat enim hoc aperte), ad male facta adjungere impudentiam, vel, de iis quæ commissa sunt non erubescere.

Pag. 228. Τῷ γὰρ οὐ λίαν ἐρῶδην. Τῷ interpretatus sum pro τίνι, quo sit ut lin. 15, post τὸ ἀρμόσθαι ponendam censeam notam interrogationis.

Pag. 250. δικαστικὴν μάχαιραν. Supra pag. 207, vocavit παλαμναῖον ἕξος. Lin. 16, 352 ἐπὶ τοῖς ὁρεῦσιν ἤμενοι. Ὅρεές, vel ut Homerus eos vocat οὐρήες sunt ἤμιοι, id est, semiasini sive muli. Hodie in Hispaniis idem mos etiam retinetur; ut facinorosi asellis insidentes ad supplicium

A vectentur; nisi forte aliquis primariæ nobilitatis sit, qui quidem multe insidet. Præcedunt etiam facinorosum præcones, alta, uti hic, voce proclamantes. Esta es la Justicia que manda hazer su magestad a fulano (addit enim nomen facinorosi et facinus ipsum), et ad extremum addit hoc epithetonema, Quien tal haze que tal pague: quæ formula eandem fere habet sententiam quam hæc Agathias verba, παρεγγυῶνται δεδιδῆναι τοὺς νόμους, καὶ φόνων ἀδίκων ἀπέχεσθαι.

Pag. 257. Τῷ ὀθνεῖω δέει. Rectius ὀθνεῖων.

Pag. 259. Ἀπεκάλουν. Hoc est: ἐνεκάλουν. Lin. 10, ἐκ παρανοίας. Rectius fortassis ἐκ παροινίας.

Pag. 251. Τῆς στρατιᾶς ἡδομένων. Collective dictum, ut Grammatici loquuntur, duriuscule tamen, nisi mavis legere τῶν τῆς στρατιᾶς. Lin. 13, ὑφελὼν ἡρέμα καὶ ὑπογαλάσας τοῦ νόμου τὸ λῆαν ἀκριβὲς καὶ ἀτιθάσσευτον. Hoc est, De summo jure nonnihil detrahens, legisque rigiditatem austeritatemque temperans atque edulcans. Persona, depresso paulatim ereptoque demum permagno illo superboque imperatorio nomine. Lin. 15, ἐξῆχε μὲν τὸ ἐπικλημα. Remisit quidem crimen, hoc est, condonavit. Pers. Titulum quidem ipsi permisi: sed infinitum esset hujus hominis ineptias persequi.

Pag. 252. Ab his verbis ἦν δὲ τις, etc., ad illa verba usque καὶ τοῖς ἐξῆς ἐπιχειρητέα pag. 255, omissa sunt a veteri interprete.

Pag. 258. Καὶ ὅπως ὄντινα τρόπον. Vel τὸ, ὅπως, παρέλκει· vel. ex sententia Jos. Scaligeri ὁποῖόν τινα, etc.

Pag. 266. Φειδοῖ τοῦ παιδὸς καὶ τῶν κοινῶν τῆς κηδεμονίας νομίμων. Hoc est, respectu pueri et communium curationis pupillaris legum. Anter enim ἡγεμόνα, id est, curatorem et institutum Isdigerdim dixit. Est autem κηδεμὼν, ἐπιμελητής· et κηδεμονία, ἐπιμέλεια. Pers. sive quia parceret puero, communibusque liberis procreandis et legibus. Quid somnias, Romane? Nihil vero magis placet interpolator, vertens et communis in adoptione juris.

Pag. 282. Ἐτι τε τὰ διὰ τῶν ὀνομάτων συμπόσια ἐτελεῖτο, verti, convivia natalitia agitantur. Tertullianus lib. De Idololatria: Circa officia vero privatarum et communium solemnitas, ut togæ, purpuræ, ut sponsalium, ut nuptialium, ut nominalium: quibus in verbis notandus 353 est ordo et series ipsa festorum, quæ inter Saturnalia censi possunt, ut et Strenarum, quæ inter omnes populares agitantur, ut Septimionii inter montanos, et Brumæ de quibus etiam alibi Tertullianus. Erant inter Saturnalia etiam inter Christianos et Nominalia. Lin. 8, ἐκ τοῦ Εὐξείνου. Rectius fortasse διὰ τοῦ Εὐξείνου, ut Ptolemæus loquitur. Lin. 16, καὶ ἡχὸς τις βαρὺς καὶ ἀγrios ὥσπερ χθονία βροντὴ ἐκ τῆς γῆς ἀναπνευομένη, etc. Hoc genus terræmotus, Aristoteles lib. De mundo μωχητίαν vocat, inquiens, D γίνονται δὲ καὶ μωχητίαι σεισμοὶ οἰόντες τὴν γῆν μετὰ βρόχου. Seneca Natur. quæst. lib. xiii. Antequam terra moveatur, solet mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantibus.

Pag. 285. Νιγερὸν ὀλίγον ὑπερβαλόντο. Verti, Ningnore minuto. Pers., Leviter cadente nive. Longe a mente auctoris. Differentiam nivis et ninguaris vide apud Aristotelem De mundo, et Notas in eum meas. Lin. 22, ἐπίνετον. Navale. Pers. arcem facit.

Pag. 285. Ὅτι τε αἱ γραφαὶ σαφιδες καὶ τὰ δάκη τὰ ὀκνοπόρφυρα εἰς τοὺς αὐτοὺς ἀπετελεύτησαν. Significat falsis criminationibus divites ad Anatolio majestatis pulsatos, ut eo nomine proscriberentur, et eorum bona fisco vindicarentur. Quare applicabat eorum postibus apices imperiales cum purpura, quibus proscribebantur. Est aliquid tale apud Cedrenum. Nam liberi damnatorum majestatis οὐ κληρονομοῦσι τῶν πατρῶων

ὁπαρχόντων. Lin. 15, τὴν εἰς βασιλέα εὐνοίαν προσχόμενος. Hic locus facit, ut quæ antea περὶ γραπτῶν σανθῶν dixit, non incommode intelligi posse videantur de crimine concussionis, quod nimirum prætextu mandati imperatorii et terrore potestatis, illicite ab opulentioribus multa extorsisset atque abstulisset, quod et indicat per ea quæ subdit, καὶ ταύτη ἀπαντα ἐσπετρίζετο.

Pag. 286. *Συνεχώρει*. Utitur eodem verbo infra pag. 317 Lin. 13, καθάπερ οἱ στρυματῆαι. Ad hæc vero stigmata quibus scelerati non expiati, in hac vita, apud inferos cognoscuntur, elegans existat locus apud Claudianum lib. II, ubi Rhadamantus ita ad Ruffinum.

Quid demens manifesta negas? en pectus
[innat]

*Deformant macula, vitiiisque inolevit imago,
Nec sese commissa tegunt.*

Cujus loci monuit me doctissimus juvenis flos nobilitatis Hollandicæ Janus Doua F. Lin. 16, εὐτυχεστέρος ἄρα ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ πεπονηδὸς τοῦ ἐσπεύμενου. *Felicior fuerit qui jam punitus est* (in hac vita scilicet, utpote vel violenta morte, vel alio aliquo supplicio affectus, atque ita expiatus) quam **354** *qui puniendus manet*; nimirum postquam ex hac vita non expiatus violenta morte, decesserit. Hoc enim sequeretur ex sententia Platonis paulo ante allata. Neque enim illa est Platonis sententia, quam illi allungit interpolator Agathia, *feliciorem omnino putandum illum qui terræ motu extinctus sit, quam qui saluus evaserit*: sed flagitiosum aliquem si terræmotu, utpote violenta morte expiatur, feliciorem esse flagitioso qui e terræmotu servatus, post mortem flagitiorum suorum poenas sit daturus. A quibus ille ut violenta morte expiatus liber est futurus. Neque enim illud τοῦ ἐσπεύμενου significat, *Qui saluus evaserit*: ut vertit Persona, et interpolator sequitur, sed quem sospitem e terræmotu poena post hanc vitam manet. Quæ sequuntur in Agathia, ab iis verbis Lin. 17, ἀλλ' ἐκείνου μὲν τὴν δόξαν, etc., ad verbum λεγόντων pag. 287, omissa sunt ab interprete.

Pag. 293. τῶν δὲ τῆς ὕλης ἀμαρτημάτων. Verti, defectuum terræ, hoc est, vitiorum quæ terræ accidunt. Nam per ὕλην videtur significare terram ipsam. Ut et supra pag. 100, τοῦτο δὲ τῆς ὕλης χωρίον ποικίλα παθήματα ὑποδέχεται πέφυκε.

Pag. 298. Ἀρῶντες ἐπὶ τὰ ἐλθιδιώμενα. Hæc est, quæ consueverant agentes. Persona quid sibi velit nescio, verens, secretum dum facerent.

Pag. 302. De Sesto urbe loquens, quæ nulla alia re celebris est; quam Leandri amore et morte et Herus lucerna. Persona sibi plane similis, illud τῷ λόγῳ τῆς Ἡρώς vertit, ex illo heroum cætu. Quo quid dici aut fingi potest absurdius?

Pag. 303. *Δεκατευτήριον*. Est etiam hodie Turcarum δεκατευτήριον, hoc est, ubi exiguntur decimæ et portoria mercium a mancipibus Turcarum. Fuit etiam qui Belgas δεκατευτήριον omnibus sæculis inaudito onerare voluit, sed frustra.

Pag. 305. *διέλλετο ἡ τοῦ ἐρύματος οἰκοδομία*. Suidas ita legit: Διέλλετο ἡ τοῦ μεγίστου πτισματος οἰκοδομία. Lin. 8, οἰκίας Vide nunc rectius legi possit οἰκία, hoc est, sua.

Pag. 309. Sequentia ab his verbis ἦσαν δὲ οὐ μάχιμοι usque ad hæc verba pag. 311, τὴν ἀργίαν omissa sunt a veteri interprete.

Pag. 310. *Ἐρ ταῖς προδόσις*. Frequentissima est hæc vox in Novellis Justiniani.

Pag. 312. *Καὶ τὴν νίκην ἀσμερσοτάτην*. Suid. legit καὶ περιχαρὴς γὰρ τὴν νίκην.

355 Pag. 313. *Ἠρέμουν*. Verti, quieti suastiterunt. Pers., taciti considerabant.

Pag. 314. Τὸ γὰρ ἐκμετρον παταχοῦ φυλα-

κτόν τοῖς ἐκμετροσι. Φυλακτίον interpretor, vitandum, cavendum, eaque ratione lego ἐκμετρον. non ut videri alicui possit ἐκμετρον.

Pag. 316. *Καιροτομία*. Verti, insolentiam, hoc est novitatem.

Pag. 317. *Ὀρῶσαν*. Non incommode etiam legi potest ὀργώσαν. dicitur enim etiam aliquis recte ὀργώσαν εἶναι τὴν ψυχὴν πρὸς τὰ μαθήματα Ὀργῶν enim est ἐπιθυμία.

Pag. 317. *Ὅς γὰρ συνεκχώρητο*, etc. Eodem verbo utitur supra pag. 286, τοῖς δὲ ἐσπένδετο καὶ συνεχώρει.

Pag. 321. *Ἀμστασπερι*. Hoc est ἀνευ παλιώξεως. Vide quæ supra annotavi ad pag. 34.

Pag. 322. *Δαπειρηχότες*. Hoc est, κεκημηχότες, fessi.

Pag. 324. *Ἀποδρασμός*. Alibi ἀποδρασμός, alibi ἀπόμοιρα. eadem significatione. Lin. 7, ὀπνητής Hoc est, ὁ ἀρτί ἐμπικλάμενος τὸ γένειον τριχώσεως. Nam ὀπνήην dicitur ἡ ἐλὴ τριχώσεως τοῦ γενείου. Hom. Ὀδ. Κ' Νηϊνὴ ἀνδρὶ τοικῶς πρῶτον ὀπνήτη, hoc est, γενετή. Gloss. veteres, γενετῶν Barbesco, γενετῆς, Barbesco, et γένειον barbamentum. Inapte Pers. vertit *pubescens*. Lin. 18, φρονιστήρια. Interpretatur sum philosophica collegia ad differentiam τῶν διδασκαλείων. Διδασκαλοὶ enim proprie dicebantur poetæ dithyrambici, comædi et tragœdi: φρονιστῆται vero dicebantur οἱ περὶ τὸν Σωκράτην διὰ τὸ φρονιτίζειν περὶ ἀλλήλων vel διὰ τὸ μηδέποτε παύεσθαι φρονιδός.

Pag. 325. *Ἀμύλλας τοῖς χρώμασι χρομερισμῶνας*. Verti, certamina equestria coloribus distincta. Notæ sunt ex Cassiodoro et aliis, quatuor aurigarum factiones, totidem anni temporibus coloribus suis respondentēs, Præssina, veris viriditati: Rosea (sive potius Russea) æstatis incendiis; Candida, Autumni nivibus; Cærulea sive Veneta, hibernis imbribus.

Pag. 326. *Ἀκροστόλια*. Ita dicuntur τὰ ἀκρα τῆς νῆος. Apud Suidam in voce προέμβολα vitiose legitur ἀκρόστομα pro ἀκροστόλια.

Pag. 328. *Καὶ τὰς δρεπαρώδεσις τούτων αἰχμῆς*. Videtur παρακλινεῖν vox τούτων. neque enim referendum est ad δοράτια, sed ad harpagines.

Pag. 329. *Ἀχρήστου ποταμοῦ ἐμπικλάμενοι*. Videtur per Sarcasmum insultare Barbaris ut ebriosis et potui addictis. Verti itaque insueti potione ingurgitati sive repleti: ut pro ποταμοῦ legam ποτίμου. Ἀχρήστον autem interprete, non inutilem. sed inutilitatem. Neque enim assueverant ingurgitandæ aquæ.

356 Pag. 330. *Ἐκ τῶν ναυαγίων φορῶ*. Ita malo legere, quam φορᾶ, ut significet fragmenta tabularum naufragarum undis jactata et ad ipsos delata: ναυάγιον enim non tantum naufragium, sed etiam fragmentum tabulæ significat. Virg.

Scuta virum, tabulæque, et Troia gaza per undas.

Pag. 333. *Ἀρόητορ γὰρ καὶ ἀλλῶς τοῖς ἡττωμένοις συναδοξείν*. Antiquum obtinet Persona, vertens Cum victis sentire, ubi conciliari victores possunt: cum sit sensus: Extremæ dementiae esse victis se adjungere et in societatem ignominia cum eis venire, cum liceat victoribus adjungi et communi cum eis laude frui.

Pag. 334. *Ἄλλ' ἢ μὲν παρταλῆς τοῖνδε τοῖν γένεσι ἀνατροπὴ καὶ ἡ κατάλυσις χρόνῳ ὀστέον ἐκνηρέθη*. Hoc est, Absolutissima vero harum duarum nationum (Urigurorum videlicet et Cutrigurorum) Postmodo accidit. Pers. Adeo ut generationem, hic prorsus amiserit. At tu, lector, si libeat hujus versionem cum archetypo vel mea interpretatione conferre (nam ego paucula tantum ex innumeris erratis adnotavi), dices eum sensum communem amisisse cum hæc sua deliramenta lectoribus obtulit. Certe infinitis in locis perinde ac si ægrorum somnia narrantem aliquem audias, ridebis.

S. DOROTHEUS ARCHIMANDRITA

NOTITIA

(GALLAND, *Veterum Patrum Biblioth.*, tom. XII, Proleg., p. xxvii, et p. 571.)

I. Dorotheus archimandrita Palæstinus, Joannem abbatem, illustrem Barsanuphii discipulum et *Propheta* titulo clarum, magistrum habuit: quos duos magnos senes ipsum novisse, cum ad abbatis Seridi cœnobium secessit, perhibet ejus discipulus qui vitam sancti Dosithei conscripsit. Meminit et ipse Dorotheus Seridi abbatis (a), sub cujus ductu monasticum institutum primitus professus est. Ex quibus temporum notationibus sub finem sæculi vi floruisse nostrum archimandritam arguunt Bollandiani (b), quibus accedit Fabricius (c), neque ab hac sententia longe recedere videtur Caveus (d). Nihil vero moror Oudinum, qui auctorem quo de agimus, modo ultra sæculi vii medium, modo sub ejusdem sæculi initium floruisse scribit (e). Porro sancti hujus abbatis res præclare gestas ex ejus potissimum Institutionibus asceticis contextas in quibus ille complura de se ipso testatur, litteris commendavit eruditus ex sociis Bollandianis Conradus Janningus (f). Quo autem anno e vivis excesserit vir beatus, haud plane compertum habetur.

II. Exstant insignis hujus archimandritæ Dorothei *Expositiones* sive *Doctrinæ XXIV*, opus egregium lectuque dignissimum, summopere probatum sancto Theodoro Studitæ, qui propterea inter præstantissimos ascetas hujusce operis auctorem recenset his verbis (g): *Ἐν τῇ ἀποβόχῃ καὶ ἀπάντων τῶν θεοπεσιῶν Πατέρων, διδασκάλων τε καὶ ἀσκητῶν τοῦς βίους καὶ τὰ βέλτα συγγράμματα . . . λέγω δὴ Μάρκον, Ἡσαΐαν, Βαρσανούφιον, Δωρόθειον καὶ Ἡσύχιον* *Omnium item divinorum Patrum, doctorum et monachorum vitas et divina scripta recipio* *Marcum, inquam, Isaiam, Barsanuphium, Dorotheum et Hesychium*. Cujusmodi testimonium locupletissimum refert item, qui præfationem ad ejusdem Dorothei opus conscripsit (h). Porro editionem nostram ad eam exegimus, quæ prodit Parisiis anno 1624, in Auctario Bibliothecæ Patrum Ducesano (i), ab editore aliquot in locis recensita; ejusque conjecturis nonnullas quoque notas et emendationes attexuimus. Quibus præterea hic observationem aliam addere libet, quam post Albertum Rubenium (j) adnotavit Henricus Dodwellus in *Dissertatione de palma equestri Woodwardiana*. Curiosus itaque hic vir criticus locum excutit (k), quo Dorotheus colobium monachorum memorat his verbis (l): *Ἐγὼ δὲ τὸ καλλόδιον ἡμῶν σημεῖον εἰ ποτε πορφυροῦν, κ. τ. λ.* Quæ quidem Dorothei verba non de militia armata, sed palatina et comitatensi esse accipienda statuit idem Dodwellus. Eundem archimandritæ locum excitat enucleatque simul in utroque Glossario eruditissimus Cangius (m).

III. Versionem retinuimus Hilarionis Veronensis, monachi Benedictini e congregatione Casinensi, quam recognovit emendavitque Fronto Ducaeus; licet nobis præ manibus esset altera Chrysostomi Calabri, Casinensis item monachi, Cremonæ anno 1595 evulgata. Exstat alia quoque interpretatio Balthasaris Corderii, qui et Dorothei *Doctrinas* brevibus notis illustravit ediditque Antuerpiæ anno 1646. His addimus post Fabricium (n), duas circumferri versiones Gallicas ejusdem operis archimandritæ. Et alteram quidem adornavit Franciscus Boutonus in lucem editam Parisiis anno 1629. Qua de versione hujusmodi tulit judicium Raynaudus (o): *Franciscus Boutonus sanctum quoque Dorotheum Gallice fecit e Græco, quod, dum mentem ascetici illius lectissimi pabuli usu reficeret, et Latinis Græca componeret, observasset, pleraque non modo in Hilarionis Veronensis, quæ*

(a) Dorothei. Doctr. i, § 15, et Doctr. iv, § 9.

(b) Bolland. Act. SS., Jun. tom. I, p. 592, num. 4.

(c) Fabric. Bibl. Gr. tom. VI, pag. 145, not. *, et tom. X, pag. 160.

(d) Cav. Hist. litter. tom. I, pag. 572.

(e) Oudin. Comment. de scriptor. eccl. tom. I, pag. 1628 et 1635.

(f) Act. SS. l. I. pagg. 596-606.

(g) Theod. Stud. Testam. cap. 4, inter Opp. Sirmond. tom. V, pag. 84, edit. Paris.

(h) Anonymi Prefatio ad Dorothei Doctrinas.

(i) Duc. Auctar. tom. I, pag. 742.

(j) Ruben. De re vestiari. lib. I, cap. 13.

(k) Dodw. Dissert. de palma equestri. Woodward., cap. 21, pag. 77, edit. Oxon. 1713.

(l) Dorothei. Doctr. i, § 15.

(m) Cang. Glossar. Græc. tom. I, pag. 684, et tom. II, p. 306; Glossar. Latin. tom. II, p. 724 nov. edit.

(n) Fabric. Bibl. Gr. tom. VI, pag. 145, et tom. X, pag. 164.

(o) Ravnaud. Hagiolog. Lugd. pag. 91, sub fin.

aperte misera est et mendosissima, sed etiam in politiore et venustiore Chrysostomi Calabri Latina interpretatione, peccari. Aliter tamen quam Raynaudus de Hilarione Veronensi censuerunt viri docti, quos inter Josephus Scaliger (p). Vide sis cl. Maffejum (q). Altera vero Gallica versio quæ prodiit Parisiis anno 1686 auctorem agnoscit Joannem Arnaldum Butellerium Rancæum, notioiem deinceps sub nomine abbatis Trappensis (Abbé de la Trappe), de quo viro Græce doctissimo Gallicum Diarium eruditorum consulas velim (r).

(p) Scalig. *De emendat. tempor.* Prolegom. pag. xxviii, et lib. vi.

(q) Maffei *Veron. illustr. lib. iii, pag. 114.*

(r) *Journal des Savants* 1686, pag. 551.

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΔΩΡΟΘΕΟΥ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΙ ΨΥΧΩΦΕΛΕΙΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ.

S. P. N. DOROTHEI

EXPOSITIONES ET DOCTRINÆ DIVERSÆ,

ANIMABUS PERUTILES.

Ex interpretatione Hilarionis Veronensis recognita et emendata

371 ANONYMI PRÆFATIO

Cum duo Dorothei, totidemque Barsanuphii fuerint, quorum alteri Severi errores defenderunt, alteri sanam doctrinam et pietatis exercitia retinuerunt; sciendum est eorum ipsorum qui recte senserunt, in hoc libello mentionem fieri. Quem et virtutum præcepta tradentem, et quæ animam quoque meliorem reddere possint, docentem, nobis amplectendum esse sciamus. Idque eo magis, quod beati ejus Dorothei, qui inter sanctos Patres et recte sentientis et laudati viri nomen tulit, citra controversiam hic labor est: ac nequaquam alterius illius nova atque aliena opinantis ac male consiliati hominis. Cujus rei Theodorus pater noster Christi- que confessor, qui studiorum omnium eruditione et sapientia præcellere putatur, testis est locupletissimus. Qui cum in supremo suo elogio quod inter discipulos condiderat, suæ fidei confessionem edidisset, et impiarum de Deo et vera religione opinionum auctores ad unum omnes sua hæreditate indignos judicasset, inter cætera inquit: «Omnia quidem a Deo tradita Novi et Veteris Testamenti volumina agnosco: ac præterea sanctorum divinorumque Patrum et doctorum vitam ac scripta approbo. Quæ quidem propter aperte perniciosam Pamphili doctrinam dico, qui ex Oriente adventitans, sanctos illos viros, Marcum, Isaiam, Barsanuphium, Dorotheum nomino, illos Acephalorum

A

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἰστέον ὅτι δύο γεγόνασι Δωρόθεοι καὶ δύο Βαρσανούφιοι· οἱ μὲν, τὰ Σεβήρου νοσήσαντες, οἱ δὲ ὀρθοδόξῳ καὶ τελείῳ ἀσκήσειν ἀσπασάμενοι. Καὶ οὗτοι εἰσιν οἱ ἐμπερόμενοι τῆδε τῇ βίβλῳ· ὅθεν καὶ ἀποδεχτέαν ταύτην ἔχομεν καὶ ἐνάρετον καὶ ψυχωφέλῃ ὅτι μάλιστα, ὡς τοῦ μακαρίου Δωρόθεου, τοῦ ὀρθοδόξου καὶ ἐπισήμου φανέντος ἐν τοῖς Πατράσι, τῷ ὄντι ὑπάρχουσαν πόνημα, καὶ οὐ τοῦ ἑτερόφρονος καὶ σκαίου. Καθὼς καὶ ὁ πατὴρ ἡμῶν καὶ τοῦ Χριστοῦ ὁμολογητῆς Θεόδωρος ὁ τῶν Στουδίου πεφηνὺς πάνσοφος ἡγούμενος, ἐν τῇ διαθήκῃ τῇ πρὸς αὐτοῦ μαθητὰς εὐ μάλᾳ ἐδίδαξε μετὰ τὸ ὑποσημηνῆσθαι τῆς αὐτοῦ πίστεως τὸ φρόνημα, καὶ ἀποκηρύξει συλλήβδην τοὺς ἀθέτους αἰρετικούς, φήσας οὕτως προσέτι· «Καὶ πᾶσαν βίβλον θεόπνευστον Παλαιὰς τε καὶ Νέας Διαθήκης ἀποδέχομαι· ἐτι γὰρ μὴν καὶ πάντων τῶν ἁγίων τῶν θεοπισίων Πατέρων, διδασκάλων τε καὶ ἀσκητῶν τοὺς βίους τε καὶ τὰ θεία συγγράμματα. Τοῦτο δὲ εἰρηκα διὰ τὸν φανεροβλαβῆ Πάμφιλον τὸν ἀπὸ ἀνατολῆς φοιτήσαντα, καὶ τοῦσδε τοὺς ὁσίους διαβαλόντα, λέγω δὲ Μάρκον, Ἡσαΐαν, Βαρσανούφιον, Δωρόθεόν τε καὶ Ἡσύχιον· οὐ μὲν Βαρσανούφιον, καὶ Ἡσαΐαν, καὶ Δωρόθεον, τοὺς τῶν Ἀχεράλων συναγεφάλους, καὶ τοὺς λογομένους Ἀκαχεράτων συνομοκεράτους, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Σωφρονίου ἐν τῇ λιθέλλῳ αὐτοῦ ἀναθεματιζομένους· ἐτέρων δὲ ὁλόντι παρὰ τοῦσδε ὄντων τῶν προειρη-

B

μένων· οὗς ἐγὼ πατροπαράδοτως ἀποδέχομαι δια
ἑρωτήσεως τοῦ ἡδὴ ἀρχιερατεύσαντος Ταρασίου τοῦ
ἀγιοτάτου πατριάρχου· ἐτέρων τε ἀξιοπιστῶν προσ-
ώπων αὐτοχθόνων τε καὶ ἀνατολικῶν. Καὶ τὰ τὸ καὶ
τὴν εἰκόνα Βαρσανουφίου ἐν τῇ θεῇ ἐνδοτῇ τῇ τῆς
Μεγάλης ἐκκλησίας συνίστασθαι ἁγίοις Πατράσιν,
Ἀντωνίῳ, Ἐφραίμ καὶ ἐτέροις· καὶ ὡς μῆτι ἐν ταῖς
διδασκαλαῖς αὐτῶν εὐρηκῶς ἀσέθημα, τοῦναντίον δὲ
καὶ πολλὴν ψυχικὴν λυσιστέλειαν. Ὁ τοῦ τοίνυν διευ-
κρινήσατο ὁ μέγας πατὴρ ἡμῶν Θεόδωρος τὴν τῶν
ἐκατέρων Δωροθέων δόξαν, καὶ τὴν τοῦ ἐνταῦθα ἐμ-
φερομένου διδασκαλίαν, ὡς ὠφελιμωτάτην εἶναι ἀπ-
εφήνατο· ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν ἀληθῶς ψυχοφελὲς
πάνν· καθ' ἣν ὁ ἀκριβοῦς τὸν ἑαυτοῦ βίον, εἰς
τὸ τέλειον μέτρον ἐν Χριστῷ τῆς ἀρετῆς ἐλάσσει·
καὶ τῷ τῆς ἀπαθείας στεφάνῳ ἐφθακῶς ἐγκοσμηθή-
σεται, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς μετὰ τῶν ἁγίων ἀξιο-
θῆσεται.

lissima esse demonstravit : ad quorum normam, qui suam ipsius vitam diligenter instruxerit et ex-
aminarit, ad virtutis Christianæ perfectam mensuram facile perveniet et tranquillitate omniumque
perturbationum vacuitate ornabitur unaque cum sanctis vitam æternam consequetur.

Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἀληθῶς ἀδελφὸν πεμ-
ποθῆναι αὐτῷ τοὺς εὐρεθέντας λόγους τοῦ ὁσίου
Πατρὸς ἡμῶν Δωροθέου.

Α'. Ἐπαινω σοὺ τὴν προαίρεσιν, μακαρίζω τῆς
περὶ τὸ ἀγαθὸν σπουδῆς τὴν εὐλογημένην σου καὶ
φιλόκαλον, ὡς ἀληθῶς, ψυχὴν, ἀδελφεῖ ποθεινότατε.
Τὸ γὰρ οὕτω φιλοπόνως ἔρευνῆν καὶ γνησίως ἐπαι-
νεῖν τὰ κατὰ τὸν ὄντως μακάριον καὶ ἀξιοῦμεν ἡμῶν
πατέρας, τὸν τῆς ὁμοειδοῦς τοῦ Θεοῦ φερωνυμιον· ἀρετὴν
ἔστιν ἐπαινεῖν, τὰ μετὰ τὸν οὕτως μακάριον, καὶ Θεὸν
ἀγαπᾶν, καὶ μεριμνᾶν περὶ τῆς ὄντως ζωῆς· ζῆλος γάρ
κατὰ τὸν μακάριον Γρηγόριον, ὁ ἐπαινος πρόξενος·
ζῆλος δὲ, ἀρετῆς· ἀρετὴ δὲ, μακαριότητος. Χαίρειν
οὖν ἔστι καὶ συγχαίρειν, ὡς ἀληθῶς, ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ
σου προκοπῇ· ἐκείνων γὰρ εἰκας ἔχνηλατεῖν, τὸν
τοῦ πρᾶου μιμητὴν καὶ ταπεινὸν τῇ καρδίᾳ· ὅς τὴν
νοητὴν Πέτρου καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἀποταγῆν θεω-
ρήσας, οὕτως ἑαυτὸν τῆς τῶν ὁρμωμένων ἐξέδυσσε
προσπαθείας, οὕτω τοῖς ἑαυτοῦ κατὰ Θεὸν ἑαυτὸν
ἐξέδωκε πράγμασιν, ὡς μετὰ παρήσας, οὐ οἶδα, καὶ
αὐτὸν πρὸς τὸν Σωτῆρα λέγειν, ὅτι Ἰδοὺ ἡμεῖς
ἀφῆκαμεν πάντα, καὶ ἠκολούθησάμεν σοι. Ὅθεν
ἐν ὀλίγῳ σὺν Θεῷ τελεωθεὶς, ἐπλήρωσεν χρόνους
μακροῦς· οὐκ αἰσθηταῖς μὲν ἐρημίαις, καὶ ὄρεσιν
ἐνδιατώμενος, οὐδὲ τὸ ἀρχεῖν σωματοδόρων θηρίων
ἐν μεγάλῳ τιθέμενος· τῆς δὲ ψυχῆς τὴν ἐρημίαν
ἀσπαζόμενος, καὶ ὄρεσιν ἐγγίξειν ἐπιποθῶν αἰω-
νίου, φωτίζειν θαυμαστῶς ἐπιτάμενος, καὶ ψυχο-
κτόνων κεφαλὰς πατεῖν ὄρεων καὶ σκορπίων· ὃν
καὶ συντόμως τῇ τοῦ Χριστοῦ συνεργίᾳ τυχεῖν
ἡξιώθη διὰ τῆς τοῦ ἰδίου θελήματος ἀθλητικῆς ἀν-
αιρέσεως· ἥτις αὐτῷ τὴν ἀπλανή τῶν πατέρων ὁδὸν
προεξένησεν· ἥτις ἐλαφρὸν αὐτῷ τὸ μακάριον ἀπ-
έδειξε φορτίον, καὶ τὸν σωτήριον καὶ χρηστὸν ζυγόν,
χρηστὸν ὡς ἀληθῶς ἐφάνερων.

A propugnatores qui et ipsi sine capite sunt, aut eorum
qui decaxerāt dicuntur, conjuratos, a sancto So-
phronio tabella anathematis confixos, intelligo. Ab
his enim longe diversissimi sunt superiores illi :
quos non solum ex sanctissimo patriarcha Tarasio
qui hoc tempore summo sacerdotio præest, sed ex
aliis quoque fide dignis hominibus tam indigenis
quam in Oriente natis, per manus parentum nobis
quasi traditos audiens, amplector venerorque. Ac-
cedit his quod Barsanuphii imago in Magna ecclesia
juxta sanctos Patres Antonium, Ephraim aliosque
rite dicata et collocata visitur. Quamobrem cum in
horum doctrina nullam impietatem, sed contra po-
tius adjumenti ad animi perfectionem plurimum
magnus parens noster Theodorus deprehenderet,
certis limitibus utriusque Dorothei doctrinam dis-
tinxit : ac ejus qui in hoc libro celebratur, dogmata,
ut revera ad animi salutem commodissima, ita uti-
lissima esse demonstravit : ad quorum normam, qui suam ipsius vitam diligenter instruxerit et ex-
aminarit, ad virtutis Christianæ perfectam mensuram facile perveniet et tranquillitate omniumque
perturbationum vacuitate ornabitur unaque cum sanctis vitam æternam consequetur.

372 Epistola ad fratrem qui petebat sibi mitti
doctrinas inventas sancti Patris Dorothei

I. Laudare cogor propositum tuum, prædicare
studium et diligentiam, benedicere decoram, inquam,
et pulchram animam tuam, frater optatissime. Tam
studiose enim scrutari, tam sincere laudare beatis-
simum ac Deo dignissimum patrem nostrum, Dei
donum nomine referentem; hoc utique virtutem
laudare est, hoc Deum amare, et rationem alterius
ac veræ vitæ habere. Emulationis enim causa laus
est (ut ait divus Gregorius); æmulatio autem vir-
tutis, virtus vero beatitudinis. Congaudendum
igitur et congratulandum est huic tanto profectui
tuo. Illum enim visus es imitari, qui æmulator
esset veri mansueti atque humilis corde, qui et
Petri mentem et ejusdem abdicationem secutus, ita
harum quæ videntur rerum affectu et amore omni
se exuit, ut pari fiducia, quod ipse novi, posset
cum Petro ad Dominum dicere : Ecce nos reliqui-
mus omnia, et secuti sumus te. Quare divina ope
ad summam perfectionem brevi perveniens, longos
annos explevit : non deserta loca peragrans, non
montibus victitans, non feris crudelibus imperare
pro magno reputans, non in vasta solitudine de-
gens, sed animæ quietem suspirans, ardensque
propius accedere ad montes illos æternos, con-
suetos mirabilem in nos lucem fundere, et serpen-
tum scorpionumque capita qui animas perimant,
conterere. Ad quos tandem Dei auxilio promeruit
feliciter pervenire, pessudnata prius tamen et hu-
miliata agonico certamine propria voluntate, quæ
rectum illi Patrum et majorum nostrorum callem
præmonstraret, quæ leve beatitudinis onus et salu-
tiferum ac suave jugum ostenderet.

II. Et verum, inquam, bonum quærenti præmonstratum est, humilitas scilicet : ex qua directam et optimam cæli semitam potuit prænoscere, juxta illud : « Misericors esto et mansuetus, opere sermonem sanctorum seniorum excipiens. » His itaque tantis ornatus virtutibus, semper illud in ore gerebat beatus ille vir quod a senioribus sanctis acceperat, quicumque scilicet ad præcidendam propriam voluntatem studiose intendisset, in locum quietis perventurum. Ut enim invenit quod diligenter quæsit, omnium quidem malorum radicem, amorem proprium et affectum, voluntati nostræ complicatam, efficaci hac medicina usus emaceravit radicem et mala germina : factusque incorruptibilium frugum cultor, immortalis vitæ fructus produxit. Cumque delitescentem in agro thesaurum, et studiosissime quæsitum tandem invenisset, possedit, et prædives factus est non inaniter. Vellem equidem et idoneus satis esse, qui mente et lingua possem sancti viri vitam, ita ut meretur, exponere in commune omnium commodum et virtutis typum excellentissimum : quo pacto vir ille sanctissimus angustam et latam viam præter omnium opinionem incesserit : et hoc quidem ob integritatem, sinceritatem et custodiam : nec in alterum præcipitosi excessus et anfractus **373** rueret. Sic enim et vere magnus Basilus Dei summi amicus angustiam salutaris et afflictæ viæ definit. Illud autem ob affectus proprii mortificationem, et fidem quam habuit erga eos qui se ad Deum ducunt, ob profundum quoque humilitatis ejus, quæ sola (ut aiebat divus Antonius) diaboli laqueos superat et abrumpt. Quare in ipso quam verissime illud completum est : *Latum mandatum tuum nimis* ^b.

III. Sed hoc tanquam minus potens missum faciam. Novi autem ex reliquis viri sancti virtutibus illa inesse quæ foris a philosophis collegerat. Qui quidem, ut apes prudentissima, flores legens, quidquid utilitatis invenisset in eis, eligebat, et opportuno tempore non inaniter in doctrinam discipulorum fundebat. Quale illud : *Ne quid nimis : Cognosce te ipsum* : et alia plurima hujusmodi, quæ in utilitatem animarum essent. Quare etsi propositum meum et institutum fidele debilitas ac tenuitas ingenii repellat ; tamen, quia id mihi oneris imposuit anima tua ornatissima, aggressus sum quod jussisti, fretus id oneris obedientiæ virtuti nunquam grave futurum, et veritus ne mihi inscitiam et negligentiam vitio verteret. Jamque una cum litteris meis ad vos trapezitas Dei optimos talentum quod apud me otiosum erat, misi : viri sancti sanctas disciplinas, quas et ipse a majoribus suis acceperat, et discipulis posteris impertierat, faciens dolensque ut primus et verus præceptor noster atque Salvator. Omnes autem doctrinas ejus invenire non potui ; at perpaucas admodum, et has etiam sparsim, per studiosos quosdam divina Providentiâ collectas. At

B. Ἐξ ἧς, ἀρίστην ἔμαθεν ὕψους ὁδὸν, τὴν ταπεινώσιν, καὶ τὸ, Ἐλεῆμεν γίνου καὶ πρῶτος, ἔργῳ, καὶ κατὰ τὸν λόγον τῶν ἁγίων γερόντων παραλαβὼν, πάσις διὰ τούτων ἐκοσμήθη ταῖς ἀρεταῖς. ὅθεν ἐπὶ στόματός ἐκεῖνο δαὶ τὸ γεροντικὸν ἔφερεν ὁ μακάριος, Ὁ φθάσας, λέγων, εἰς τὸ κόψαι τὸ ἴδιον θέλημα, ἔφθασεν εἰς τὸν τόπον τῆς ἀναπαύσεως. Ἐπειδὴ γὰρ εὗρε, καθὼς καὶ ἀξίως ἐζητήσεν, πάντων μὲν ῥίξαν οὖσαν τῶν παθῶν τὴν φιλαυτίαν. ταύτην δὲ, τῷ γλυκυπικρῷ ἡμῶν συνισταμένῃν θελήματι, τῷ δραστηρίῳ τούτῳ φαρμάκῳ χρυσάμενος, συνολομαραίνει τῇ ῥίζῃ, καὶ τὰ πονηρὰ βλαστήματα, καὶ γίνεται ἀθανάτων εἰλικρινὴς γεωργός, καὶ καρποφορεῖ τὴν ὄντως ζωὴν, τὸν ἐγχεκρυμμένον τῷ ἁγρῷ θησαυρὸν καλῶς ὑπ' αὐτοῦ ζητηθέντα καὶ εὐρεθέντα κτησάμενος, καὶ πλουτήσας ὄντως, τὰ μὴ κενούμενα. Ἐβουλόμην μὲν οὖν ἱκανὸς εἶναι καὶ γλῶσση καὶ διανοίᾳ, ὡς ἀξιοθῆναι καὶ τὸν ἅγιον αὐτοῦ κατὰ μέρος, ἐκδίδασθαι βίον, εἰς κοινὸν ὄφελος καὶ τύπον ἀρετῆς ἀκριβέστατον. ὅπως τε τὴν στενὴν καὶ εὐρύχωρον ὁδὸν καὶ παράδοξον ὁ μακάριος ἐκεῖνος ἀνέδραμε. τὸ μὲν, διὰ τὸ ἀπλανὲς καὶ ἀδιάχυτον, καὶ τῆς κρημνίδους ἐφ' ἑκάτερα παρεκβάσεως φυλακτικόν. Οὕτω γὰρ τοῦ Θεοῦ φίλος, καὶ μέγας ὄντως βασιλεὺς, τὸ στενὸν τῆς τεθλιμμένης ὁδοῦ καὶ σωτηριώδους ὁρίζεται. τὸ δὲ, διὰ τὸ ἀπροσπαθέως καὶ πρὸς τοὺς ἄγοντας αὐτὸν ἐπὶ τὸν θεὸν ἐλευθέριον, καὶ μάλιστα, ἐκ τῆς ταπεινώσεως ὑψήλῳ, τὸ μόνον, κατὰ τὴν μέγαν Ἀντώνιον, πασῶν τῶν τοῦ διαβόλου παγίδων ἀνώτερον. Διὸ καὶ ὑπ' αὐτῷ ὡς ἀληθῶς ἐπληροῦτο τὸ, *Πλατεία ἡ ἐντολὴ σου σφόδρα*.

Γ'. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὡς ἀδυνάτως ἔχον, ὑπερβήσομαι. Οἶδα γὰρ πρὸς ἅπασιν τοῖς τοῦ μακαρίου καλοῖς, καὶ ταῦτα δὴ, τὰ τῶν ἐξωθεν λεγομένων φιλοσόφων. ἅπερ κατὰ τὴν σοφίαν ὄντως μέλισσαν ἀνθολογῶν φέροντά τι χρησίμους εὐρίσκειν, ἀόκνως αὐτὸν εἰς διδασκαλίαν ἐν καιρῷ προβαλόμενος. οἷον τὸ, *Μηδὲν ἄγαν, Γνώθι σεαυτὸν*, καὶ τὰ τοιαῦτα, πρὸς ἅπερ, εἰ καὶ μὴ προαίρεσις εὐγνώμων, ἀλλὰ γὰρ τὸ τῆς ἀδυναμίας ἀναγκαστὸν με, καθὼς εἴρηται, συνέλαυνει. Ὁ δὲ μοι ἡ σπουδαία καὶ φιλόκαλος ὁμῶν ἐκέλευσε ψυχῇ, τοῦτο δὴ θαρρῶν καὶ παποίηκα. τό τε βαρὺ τῆς παρακοῆς ὑπορόμενος, καὶ τὸ τῆς ὀκνηρίας δεδοικὸς ἐπιτίμιον. καὶ δὴ τοῖς παρούσι συναπίστευτα γράμμασιν ὑμῖν τοῖς φρονίμοις σὺν θεῷ τραπέζιταις, ἐκ κείμενον παρ' ἐμοὶ ἄργον τάλαντον, τὰς εὐρεθείσας λέγω τοῦ μακαρίου διδασκαλίας, ἃς τε αὐτὸς ἐκ τῶν αὐτοῦ παραλαβεῖν ἠξιώθη πατέρων, καὶ ἃς τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς παραδίδωκε, κατὰ τὸν πρῶτον ἡμῶν καὶ ἀληθινὸν καθηγητὴν καὶ Σωτῆρα ποιῶν τε καὶ διδάσκων. Εἰ δὲ καὶ μὴ πάντας αὐτοὺς τοὺς ἁγίους εὐρεῖν δεδυνήμεθα λόγους, πάνυ δὲ ὀλίγους, καὶ τούτους σποράδην ὑπὸ σπουδαίων τινῶν προνοίᾳ Θεοῦ συνελεγμένους, ἀλλ' οὖν ἱκανὸν ἔσται

σου τῇ δεξιότητι καὶ τὸ βραχὺ παραστήσαι, κατὰ τὸ, **A** tibi par erit pro tua dexteritate et hanc brevitate[m] **Δίδου σοφῶ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερο· ἔσται.** approbare juxta id : *Da sapienti occasionem, et sapientior erit.*

^c Prov. ix, 9.

Πρότερον δὲ, ἐν συντομωτέρῳ, καὶ τὰ κατὰ τὸν μακάριον Δοσίθεον, τὸν γενόμενον πρῶτον μαθητὴν τοῦ μακαρίου ἀββᾶ Δωροθέου ἐπὶ ὄντος αὐτοῦ ἐν τοῖς τοῦ ἀββᾶ Σερίδου, καὶ τὸν ἀγῶνα τῆς κατὰ Χριστὸν ὑποταγῆς ἐξανύοντος

Sequentia non habentur in Græco.

Quale enim fuerit sancti viri propositum ad monasticam conversionem a Deo adducti, quam idoneam et accommodatam vitam elegerit, animo mecum repeto. Et hinc quidem summam ipsius animæ obedientiam erga patres suos, puram abdicationem, simplicitatem conscientię, studium et diligentiam atque omnia in cognitione fundata : hinc fidei constantiam, charitatem et perfectionem. Ad confratres, consocios, affabilis erat et verecundus, alacer, benignus, clemens, etiam cum præseset, non suspiciosus, non dees, non otiosus, non contumax; non contentiosus; quæ robora sunt nullum judicandi et nihil sumendi. Concordiam quoque unanimitatemque super mel dulcia semper fovebat. At vero ad opera studiosus, diligens, prudens, attentus, mitis cum omni probitate, exemplum bonorum morum. Ad res autem gerendas accuratus et venerabilis, bonitatis amator et pulchritudinis, nil perperam agens, divino quodam ingenio et discretionem quosvis superans. In cunctis humilis, gratus, fortis, et constans, sobrius et sollicitus atque cogitabundus. Sed quid opus est per singula discurre? Simile quid facturus videor cum eo qui voluerit vel stillicidii guttas, vel undas maris dinumerare. Æquum est autem quam proposueram metam non excedere, et vobis quoque partem aliquam dulcis hujus inquisitionis relinquere, ut pariter his deliciis fruamini necum, discatisque qua hic via, sanctitate, urbanitate in divinam doctrinam et animarum salutem ita deductus sit, ab eo qui omnia gubernat, et providentia disponit : compatiens, inquam, et benivolus Pater, per dignus qui animas instrueret et illuminaret : magnus intellectu, major in obsequio, sublimis in contemplatione, sublimior in humilitate, dives in Deo, pauper in spiritu, dulcis eloquio, dulcior occursum, doctus medicus in quemcunque volueris morbum. Qui ægritudinem divitiibus, mendicis, sapientibus et insipientibus, feminis, viris, senibus, junioribus, afflictis, lætis, advenis, suis conjunctis, solis imperantibus, dominis, servis, subditis, liberis ; sanctam illam et variam innumeramque œconomiam cunctis hominibus uti talentum impertiens, et omnibus omnia factus, sicque plurimos perlucatus. Sed jam hora est, amantissime, ut mensam sermonis suavissimi apponam : cujus unaquæque pars et dictio etiam minima non minimum affert commodum et utilitatem. Nam divino vere et admirabili eloquio fuit vir ille, sed humili et pedestri oratione repere voluit ob humilitatis exemplum, et inornatum sermonem exulto ubique prætulit. Tu igitur sincero hoc studio et beatitudinis fructu enutrire, alere hujusmodi viatico et cibo. Accede ad sanctam urbanitatem quam diu optasti, et pro languore meo sedulo supplicato.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΒΒΑ ΔΩΡΟΘΕΟΥ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ Α'.

Περὶ ἀποταγῆς.

SANCTI DOROTHEI ABBATIS

DOCTRINA I.

De renuntiatione.

A'. Ἐν ἀρχῇ ὅτε ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, **B. 374** l. Principio factus [homo a Deo ^d, in paradiso voluptatis est positus (ut sacrę Litterę faterentur), ornatus, inquam, omni virtute, præcepto tamen astrictus, ne de ligno esset, quod in medio paradisi positum erat. Sicque inter paradisi delicias orabat, contemplabatur, in omni gloria et honore erat, sensibus integris et validis, secundum naturę suę ad quam conditus erat, habitum. Ad imaginem quippe suam fecit Deus hominem, immortalem scilicet, liberum, ornatum omni virtute. Ubi autem transgressus est præceptum, et de ligno edii, quod ne ederet præceperat ei Deus, dejectus illico est ab ipso paradiso, decidit a naturali statu in eum

A'. Ἐν ἀρχῇ ὅτε ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, **B. 374** l. Principio factus [homo a Deo ^d, in paradiso voluptatis est positus (ut sacrę Litterę faterentur), ornatus, inquam, omni virtute, præcepto tamen astrictus, ne de ligno esset, quod in medio paradisi positum erat. Sicque inter paradisi delicias orabat, contemplabatur, in omni gloria et honore erat, sensibus integris et validis, secundum naturę suę ad quam conditus erat, habitum. Ad imaginem quippe suam fecit Deus hominem, immortalem scilicet, liberum, ornatum omni virtute. Ubi autem transgressus est præceptum, et de ligno edii, quod ne ederet præceperat ei Deus, dejectus illico est ab ipso paradiso, decidit a naturali statu in eum

^d Gen. ii, 15.

qui suae naturae adversus erat, hoc est, in peccatum, in ambitionem, in amorem praesentis vitae, et ceteras passiones innumeras, succumbens illis et parens in omnibus. Servum enim seipsum fecerat ob transgressionem. Tunc igitur augeri paulatim malitia et dominari mors coepit: nusquam religio, nusquam pietas erat. Ubique ignorantia Dei, paucique admodum patres ex naturae lege edocti Deum agnoscebant: quales Abraham ceterique patriarchae et Noe et Jacob, et, ut breviter dicam, perpauci et rari. Tunc prodidit hostis omnem versutiam suam, tunc dominari iniquitas et injustitia, tunc coepta est idololatria, tum varius deorum cultus, tum praestigiae, tum caedes innumeraeque diaboli machinamenta. Misertus ergo Deus optimus creaturae suae, dedit scriptam legem per Moysen. In qua aliqua prohibuit, aliqua permisit, dicens, hoc facite, hoc ne facite. Dedit praecepta, quale illud: *Dominus Deus tuus Dominus unus est* ^e, ut statim animum a cultura deorum revocaret. Item: *Diliges Dominum Deum tuum in tota anima tua, et in tota mente tua* ^f: ubique praedicabis quod Deus unus est, et non est alius. Nam in quo ait: *Diliges Dominum Deum tuum*, ostendit unum esse Deum, unum esse Dominum, et non alium. Item in Decalogo: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies*, illi adhaerebis ^g, ac per nomen illius iurabis. Deinde subiungit: *Non erunt tibi dii alieni, neque omnis similitudo quaecunque est sursum in caelo et in terra deorsum* ^h. Veneratur banenim creaturas quascunque.

II. Quare data a Deo misericordiae lex ad auxilium, ad conversionem, ad correctionem pravitalis, nec tamen correctae est. Misit prophetas, sed nec ipsi quidquam effecerunt. Praevaluit enim iniquitas, ut ait Isaias ⁱ, neque vulnus, neque cicatrix, neque tuberosa plaga malagma, aut oleum, aut alligationes admisit. Neque privatam dixerim, **375** aut unius loci tantum pravitatem hanc, scilicet quae in toto corpore totam circumdat animam, et omnes illius potentias occupat: nimirum omnia peccato serviunt, omnia ab eo captiva ducuntur. Ait autem et Jeremias: *Babyloni mederi volumus, nec tamen curata est*: hoc est nomen tuum manifestavimus, praecepta tua annuntiavimus, beneficia, monita, hostium incursiones Babyloni praediximus, nec tamen sanata est: id est, nequaquam eam poenituit, non timuit, non est ab iniquitate sua aversa. Quemadmodum et alibi ait, quod disciplinam non receperit ^k, hoc est, non correctionem, non doctrinam. Et ut in Psalmo dicit: *Omniem escam abominata est anima eorum, et appropinquarunt ad portas mortis* ^l.

A φύσιν, τοῦτ' ἐστὶν ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ, ἐν τῇ φιλοδοξίᾳ, καὶ φιληδονίᾳ τοῦ βίου τούτου, καὶ τοῖς λοιποῖς πάθεσι, κατακυριευόμενος ὑπ' αὐτῶν· καταδούλωσε γὰρ αὐτοῖς ἑαυτὸν διὰ τῆς παραβάσεως. Τότε λοιπὸν ἠὺξήθη κατὰ μέρος ἡ κακία, καὶ ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος· οὐδαμοῦ ἦν θεοσέβεια, πανταχοῦ δὲ ἀγνωσία Θεοῦ, ὀλίγοι τινὲς, ὡς εἶπον, οἱ Πατέρες ἐκ τοῦ φυσικοῦ νόμου κινούμενοι, ἐγίνωσκον τὸν Θεόν· οἷος ἦν ὁ Ἀβραάμ, καὶ οἱ λοιποὶ πατριάρχαι, καὶ Νῶε, καὶ Ἰακώβ, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ὀλίγοι τινὲς· καὶ πάντοτε σπάνιοι ἦσαν οἱ γινώσκοντες τὸν Θεόν· τότε γὰρ ἤπλωσεν ὁ ἐχθρὸς πᾶσαν τὴν κακίαν αὐτοῦ, καθότι ἐβασίλευσεν ἡ ἀμαρτία, τότε ἤρξαντο εἰδωλολατρία, πολυθεΐα, γοητεία, φόνοι καὶ ἡ λοιπὴ κακία τοῦ διαβόλου. Τότε λοιπὸν ὁ ἀγαθὸς Θεὸς ἐλεήσας τὸ πλάσμα αὐτοῦ, ἔδωκε τὸν γραπτὸν νόμον διὰ Μωσέως· ἐν ᾧ τὰ μὲν ἀπηγόρευσεν, τὰ δὲ διηγόρευσεν, οἷον τι λέγων· Τόδε ποιήσατε, τόδε μὴ ποιήσατε. Ἔδωκεν ἐντολὴν, καὶ εὐθὺς λέγει· Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστίν· ἵνα τῶς ἀποστήσει τὸν νοῦν αὐτῶν ἀπὸ πολυθεΐας. Καὶ, Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διαβολῇ σου. Πανταχοῦ κηρύττεις ὅτι ὁ Θεός εἷς ἐστὶ καὶ οὐκ ἐστὶν ἄλλος. Εἰπὼν γάρ, ὅτι Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, ἔδειξεν ὅτι ὁ Θεός εἷς ἐστὶ, καὶ εἷς Κύριός ἐστι. Καὶ πάλιν εἰς τοὺς δεκαλόγους· Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, καὶ πρὸς αὐτὸν κολληθήσῃ, καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ὀμῇ· λοιπὸν ἐπάγει τὸ, Οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ ἕτεροι, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω. Ἐσέβοντο γὰρ πάντα τὰ κτίσματα.

B Ἔδωκεν οὖν τὸν νόμον ὁ ἀγαθὸς Θεός πρὸς βοήθειαν, πρὸς ἐπιστροφὴν, πρὸς διόρθωσιν τῆς κακίας· καὶ ὁμως οὐ διωρθώθη. Ἐπεμψε προφήτας, καὶ οὐδ' αὐτοὶ ἔδυνήθησαν. Ὑπερίσχυε γὰρ ἡ κακία, ὡς λέγει ὁ Ἠσαΐας, οὕτε τραῦμα, οὕτε μῶλωψ, οὕτε πληγὴ φλεγμαίνουσα· οὐκ ἐστὶ μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὕτε ἔλαιον, οὕτε καταδέσμους· οἷον εἰπεῖν, οὐκ ἐστὶ μερικὴ ἡ κακία, οὐδὲ ἐν ἐνὶ τόπῳ, ἀλλ' ἐν ὅλῃ τῷ σώματι· ὅλην περιέχει τὴν ψυχὴν· ὅλας τὰς δυνάμεις αὐτῆς συνέχει· οὐκ ἐστὶ μάλαγμα ἐπιθεῖναι· καὶ τὰ ἐξῆς· οἰσινεῖ, πάντα δεδοῦλωται τῇ ἀμαρτίᾳ, πάντα καυχᾶται ὑπ' αὐτῆς. Λέγει δὲ καὶ ὁ Ἱερραμίας· Ἰατρύσαμεν τὴν Βαβυλῶνα καὶ οὐκ ἴαθη· τοῦτ' ἐστὶ· Τὸ νομᾶ σου ἐφανερῶσαμεν, τὰς ἐντολάς σου ἀνηγγείλαμεν, τὰς εὐεργεσίας, τὰς ἐπαγγελίας, ἐχθρῶν ἐπαναστάσεις προσεσημνήσαμεν ¹, καὶ ὁμως οὐκ ἴαθη· τοῦτ' ἐστὶν οὐ μετενόησεν, οὐκ ἐφοβήθη, οὐκ ἐπίστρεψεν ἀπὸ τῆς κακίας αὐτῆς. Ὅσπερ καὶ ἄλλα χοῦ ² λέγει, ὅτι Οὐκ ἐδέξατο παιδείαν· τοῦτ' ἐστὶ νοουθεσίαν, διδασκαλίαν. Καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ λέγει· Ἠὲρ βρώμῃ ἐδελεύετο ἡ ψυχὴ αὐτῶν, καὶ ἡγνισαν ἕως τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου.

^e Deut. vi. 4. ^f ibid. 5. ^g ibid. 13. ^h Deut. v. 8. ⁱ Isa i. 6. ^j Jerem. ii. ^k Jerem. ii. 30. ^l Psal. cvi. 18.

Γ' Τότε λοιπόν ο ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος Θεὸς Ἀπέμεινε τὸν μονογενῆ αὐτοῦ τὸν Υἱόν. Θεοῦ γὰρ ἦν μόνον τὸ ἰσθαι καὶ περιγενέσθαι τοιοῦτου πάθους· καὶ οὐκ ἠγνόησαν τοῦτο οἱ προφῆται. Ὅθεν καὶ φανερώς ἔλεγεν ὁ Δαβὶδ· Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, ἐμψάνθη, ἐξέγειρον τὴν δυναστείαν σου, καὶ ἐλθὲ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς. Καὶ· Κύριε, κλίνον οὐρανούς καὶ κατὰβηθι· καὶ ὅσα τοιαῦτα. Καὶ ἄλλοι δὲ προφῆται πάντως ἑκαστος αὐτῶν διαφόρως πολλὰ ἔκραξαν· τὰ μὲν παρακαλοῦντες ἵνα κατέβῃ· τὰ δὲ πληροφορηθέντες ὅτι πάντως κατέρχεται. Ἦλθεν οὖν ὁ Κύριος ἡμῶν, γενόμενος δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος· ἵνα, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος³, τῷ ὁμοίῳ τὸ ὁμοιον λάσεται· τῇ ψυχῇ τὴν ψυχὴν, τῇ σαρκὶ τὴν σάρκα. Πάντα γὰρ γίνεται χωρὶς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος· αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἡμῶν ἔλαβεν· τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ψωμάματος ἡμῶν· καὶ γίνεται νέος Ἀδάμ, κατ' εἰκόνα τοῦ πλάσαντος αὐτόν· ἀνανεοὶ γὰρ τὸ κατὰ φύσιν, καὶ σώας πάλιν ποιεῖ τὰς αἰσθήσεις ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐγένετο· ἀνανέωσεν αὐτὸν πᾶντα ἄνθρωπον γενόμενος ἄνθρωπος· τὸν καταδουλωθέντα τῇ ἁμαρτίᾳ ἡλευθέρωσε, τὸν βίβ' ὑπ' αὐτῆς κρατούμενον. Βίβ' γὰρ καὶ τυραννὶς ἦγετο ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ὁ ἄνθρωπος· καὶ σχεδὸν καὶ οἱ μὴ θέλοντες ἁμαρτῆσαι, βίβ' ἡμάρτανον· ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος ἐν προσώπῳ ἡμῶν· Οὐ γὰρ ὁ θέλω ἀγαθόν, τοῦτο ποιῶ· ἀλλ' ὁ οὐ θέλω κακόν, τοῦτο πράσσω.

Δ'. Γενόμενος οὖν ὁ Θεὸς ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς, ἡλευθέρωσε τὸν ἄνθρωπον τυραννίδος τοῦ ἐχθροῦ. Πᾶσαν γὰρ τὴν δύναμιν αὐτοῦ κατέβη, αὐτὴν τὴν ἰσχὴν αὐτοῦ συνέντηψε, καὶ ἐρρύσατο ἡμᾶς· τοῦ εἶναι ὑποχείριους αὐτοῦ, τοῦ εἶναι καταδουλωμένους αὐτῷ· εἰ μήτοι γε ἡμεῖς αὐτοὶ ἐκουσίως θελήσωμεν ἁμαρτῆσαι. Ἔδωκε γὰρ ἡμῖν ἐξουσίαν, καθὼς εἶπε, πατεῖν ἐπάνω ὄφειν καὶ σκορπίων, καὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, καθαρῶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Πᾶσαν γὰρ ἁμαρτίαν συγχωρεῖ τὸ ἅγιον βάπτισμα, καὶ ἐξαλείφει. Πάλιν δὲ ὁ ἀγαθὸς Θεὸς γινώσκων τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν, καὶ προσιδὼς ὅτι μέλλομεν καὶ μετὰ τὸ ἅγιον βάπτισμα πάλιν ἁμαρτῆσαι (ὡς γέγραπται· Ὅτι ἐγγυται ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πορνῆὰ ἐκ νεότητος αὐτοῦ), ἔδωκεν ἡμῖν κατὰ τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ ἐντολὰς ἁγίας καθαίρουσας ἡμᾶς· ἵνα ἐν τελήσωμεν, δυνηθῶμεν πάλιν καθαρῶς διὰ τῆς φυλάκῃς τῶν ἐντολῶν· οὐ μόνον ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν παθῶν. Ἄλλα γὰρ εἰσι τὰ πάθη, καὶ ἄλλαι εἰσὶν αἱ ἁμαρτίαι· τὰ πάθη εἰσὶ, θυμὸς, κενοδοξία, φιληθονία, μίσος, ἐπιθυμία κακῆ, καὶ ὅσα τοιαῦτα· αἱ δὲ ἁμαρτίαι εἰσὶν, αὗται αἱ ἐνεργεῖαι τῶν παθῶν, ὅτε τις ἐνεργῶς ποιεῖ αὐτά· ὅτε πράττει διὰ τοῦ σώματος ἐκεῖνα τὰ ἔργα ἃ ὑπαγορεύουσιν αὐτῷ τὰ πάθη. Ἀμέλει ἐνδέχεται τινὰ εἶναι μὲν τὰ πάθη, μὴ ἐνεργεῖν δὲ αὐτά.

III. Post hæc igitur tandem optimus Deus noster et clementissimus mittit Filium suum unigenitum: Dei enim solius erat mederi, et huiusmodi miseriis opitulari. Quod sane a prophetis nequaquam est ignoratum. Nam dicit id David apertissime: *Qui sedes super Cherubim, jam nobis appare: Excita potentiam tuam et veni, ut salvos facias nos*. Item: *Domine, inclina celos tuos, et descende*. Atque alia pleraque in hunc modum. Prophetæ etenim omnes diversis inter se modis multa clamant, partim rogando, ut descenderet, partim certo persuasi animo eum descensurum. Venit igitur tandem Dominus noster factus propter nos homo, quo (ut sentit divus Gregorius) simile simili curaret, anima animam, carne carnem. Omnia enim quæ hominis erant, præter peccatum, assumpsit ipsamque humanam substantiam et massæ nostræ primitias: novusque factus est Adam, illi similis quem ipse formaverat. Renovavitque denuo ipsius naturam, et corruptos sensus ad integritatem reduxit, ut essent quales a principio fuerant. Relevavit quoque lapsum hominem factus: et peccato servientem et vi ab eo subactum manumisit. Violentia enim et tyrannide peccati sub iugo trahebatur ab hoste infelix homo: invitusque et nolens fere peccare cogebatur: ut ait de se ipso Apostolus sub nostra persona: *Non enim quod bonum volo, hoc facio: sed quod nolo malum, id operor*.

IV. Factus igitur homo Deus propter nos, hominem a tyrannica captivitate eripuit. Omnem enim hostilem potentiam contrivit, virtutem confregit, et ab ea nos omnino liberavit: ne mancipia, ne servi illius essemus, nisi sponte nostra peccare nos ipsi eligamus. Dedit enim potestatem, ut ipse dixit, qua serpentes et scorpiones omnemque tyrannicam potentiam possemus pessundare, purgatos nos reddens per baptismum a quavis labe. Omnem enim maculam iniquitatis purgat et abluit sanctum baptismum. Rursus igitur Deus infirmitatem nostram recognoscens, et id certo sciens, nos scilicet etiam post sacrum baptismum collapsuros, ut scriptum est: *Quoniam pronum est cor hominis in malum ab adolescentia sua*: dedit nobis ex sua bonitate sacrosancta præcepta, quæ purgatos nos redderent: ut denuo, si vellemus, per observantiam mandatorum purgari possemus; nec solum a peccatis, sed etiam ab innatis affectibus. Aliud enim peccatum, aliud affectus est. Affectus hi sunt: ira, superbia, luxuria, odium, cupiditas prava et quæcunque istiusmodi. Peccata vero sunt opera ipsa affectionum: quando quis **376** agit et ad actum corporis trahit ea opera quæ sibi fuerint a passionibus ipsis suggesta. Haud profecto possibile est omni carere passione: non operari autem illas, hoc utique non impossibile est.

³ Psal. LXXIX, 2, 3. ⁴ Psal. CXLIII, 5. ⁵ Rom. VII, 19. ⁶ Luc. X, 19. ⁷ Gen. VIII, 21.

³ Γρηγόριος. ⁴ ἰσθαι.

V. Dedit igitur nobis Deus praecepta, ut prae-
dictum est, quæ nos a passionibus ipsis expurgarent,
et a pravis affectionibus quæ homini insunt. Inge-
neravit enim illi discretionem boni et mali, exci-
tauit eum; ostendit illi causas unde in peccatum
laberetur, et ait: Prohibuit lex ne adulter esses:
ego autem dico neque concupiscas. Docuit lex ne
occideres: ego dico neque irascaris. Si enim con-
cupiscas hodie, et si adulterium non perpetres:
non tamen interius te desistit exagitare concupiscen-
tia, donec ad actum pertraxerit. Si autem irascaris
iteque ipsum moveas adversus fratrem tuum, cum
jam eo usque perveneris ut ipsi detrahas, deinde
ut pares insidias: sensim tandem procedes usque
ad cædem. Rursum lex ait: *Oculum pro oculo,
dentem pro dente*, et quæ sequuntur. Ipse autem
nos admonet, non solum suscipere patienter plagam
cædentis nos: sed etiam alteram cum humilitate
maxillam porrigere. Is enim legis finis tunc erat,
erudire nos: alteri non facere, quod pati ipsi ab
altero nollemus. Sicque a nobis malefacta abscedit,
metu talionis. Hæc nova quæstio est, abscondere
ipsum odium, ipsam voluptatem, ipsam ambitionem
et inanem gloriam, cæterasque omnes passiones.

376 VI. Fuit hic Domini nostri Jesu Christi sco-
pus ut nos edoceret cur in hujuscemodi peccata lapsi
essemus: cur in tam mala et iniqua tempora inci-
dissemus. Primum igitur, ut sæpius repetitum est,
per sacrum baptismum nos liberavit, dans nobis re-
missionem peccatorum omnium: dans potestatem
qua operari bonum possemus si vellemus: ne per-
trahi ad peccatum nolentes, ut ita dicam, possemus
ulla vi. Aggravatur enim et trahitur qui peccato
servierit, ut dicitur: *Funibus peccatorum suorum
unusquisque constringitur*. Docet nos exinde per
sacra praecepta, quemadmodum expurgemur om-
nino a passionibus, nec peccatis rursum illabamur.
Ultimo et causam aperit, cur quis in contemptum
et inobedientiam mandatorum divinarum incidat:
et hac in re quoque nobis præstat medicinam,
ut parere possimus et salvi esse. Quæ igitur est
hæc medicina, quæ causa contemptus? Audite ipsum
Dominum eloquentem: *Discite a me quia mitis sum
et humilis corde; et invenietis requiem animabus
vestris*. Et quomodo unico verbo ostendit nobis
radicem et causam malorum omnium: medicinam
item bonorum omnium. Aperuit quod nos dejecit
elatio: quodque salvari aliter non possumus quam
per oppositum, quod est humilitas: elatio enim
contemptum parit, et perditricem omnium nostrorum
inobedientiam: quemadmodum et humilitas parit
obedientiam et salutem animarum. Hanc autem
dico humilitatem, non quæ in sermone atque ha-

E. Ἐδωκεν οὖν ἡμῖν, ὡς εἶπον, ἐντολὰς καθαιρου-
σας καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν παθῶν ἡμῶν, αὐτῶν τῶν
κακῶν διαθέσεων τοῦ ἐντὸς ἀνθρώπου ἡμῶν. Παρα-
πέμπει γὰρ αὐτῷ τὴν διάκρισιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ
κακοῦ, ἐξυπνίζει αὐτὸν, δεικνύει αὐτῷ τὰς αἰτίας
ὅθεν ἔρχεται εἰς τὸ ἁμαρτάνειν· καὶ λέγει· Ὁ νόμος
εἶπε· *Μὴ μοιχεύῃς*· ἐγὼ δὲ λέγω· *Μὴ δὲ ἐπιθυμήσῃς*.
Ὁ νόμος εἶπε· *Μὴ φονεύῃς*· ἐγὼ δὲ λέγω· *Μήτε ὀρ-
γισθῇς*. Ἐάν γὰρ ἐπιθυμήσῃς, καὶν σήμερον μὴ μοι-
χεύσῃς, ἀλλ' οὐ παύσεται ἐσωθεν ἐχλοῦσα ἡ ἐπιθυμία
ἕως οὗ ῥίψῃ σε καὶ εἰς τὴν ἐνέργειαν. Ἐάν θυμοῦ-
σαι καὶ ἐρεθίζῃς σεαυτὸν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου, ὅτε
δὴ ποτε ἐμπίπτῃς, καὶ εἰς τὸ καταλαῆσαι, εἰτα εἰς
τὸ ἐπιβουλεύσαι· καὶ οὕτω προβαίνων κατὰ μικρὸν
ἔρχῃ λοιπὸν καὶ εἰς τὸ φονεῦσαι. Πάλιν ὁ νόμος λέγει·
*Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ
ὀδόντος*· καὶ τὰ ἑξῆς. Αὐτὸς δὲ παραινεί μὴ μόνον
δέχεσθαι μετὰ μακροθυμίας τὴν πληγὴν τοῦ ραπί-
ζοντος ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄλλην σιαγόνα σπρέφειν
αὐτῷ μετὰ ταπεινώσεως. Τότε γὰρ ὁ σκοπὸς ἦν τοῦ
νόμου, διδάξαι ἡμᾶς τοῦ μὴ ποιεῖν ἃ μὴ θέλωμεν
παθεῖν. Ἀνεκκοπτεν οὖν ἡμᾶς τοῦ ποιεῖν τὸ κακόν,
διὰ τὴν φόβον τοῦ μὴ παθεῖν. Ἄρτι τὸ ζητούμενόν
ἐστίν, ὡς εἶπον, ἐκβαλεῖν αὐτῷ τὸ μῖσος, αὐτὴν τὴν
φιληθονίαν, αὐτὴν τὴν φιλοδοξίαν· καὶ τὰ λοιπὰ
πάθη.

Γ. Σκοπὸς, εἶπον ἀπλῶς, ἄρτι τῷ Δεσπότη ἡμῶν
Χριστῷ, διδάξαι ἡμᾶς πῶθεν ἡλθομεν εἰς ὅλας τὰς
ἁμαρτίας ταύτας· πῶθεν ἐνεπέσαμεν εἰς ὅλας τὰς
κακὰς ἡμέρας. Πρῶτον μὲν οὖν ἡλευθέρωσεν ἡμᾶς,
ὡς ἦδη εἶπον, διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ὁὗς ἡμῖν
τὴν ἀρεσὴν τῶν ἁμαρτιῶν· καὶ ἔδωκεν ἡμῖν ἐξουσίαν
ποιεῖν τὸ καλόν, ἔάν θέλωμεν· καὶ μηκέτι ἔλκεσθαι,
ὡς ἂν εἴποι τις, μετὰ βίας εἰς τὸ κακόν. Ὁ γὰρ
δεδουλωμένος ἁμαρτίας, βαρεῖται καὶ ἔλκεται ὑπ'
αὐτῶν· καθὼς λέγει· *Σειραῖς δὲ τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρ-
τιῶν ἕκαστος σφιγγεταί*. Εἰτα διδάσκει ἡμᾶς διὰ
τῶν ἁγίων ἐντολῶν πῶς καθαρῆναι καὶ ἀπ' αὐτῶν
τῶν παθῶν, ἵνα μὴ διὰ τούτων πάλιν τοῖς αὐτοῖς
ἁμαρτήμασι περιπίπτωμεν. Λοιπὸν δεικνύει ἡμῖν τὴν
αἰτίαν ὅθεν ἔρχεται εἰς καταφρόνησιν καὶ παρακοὴν
καὶ αὐτῶν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ· καὶ οὕτως παρ-
έχει ἡμῖν καὶ ταύτης τὴν ἰατρείαν, ἵνα δυνηθῶμεν
ὑπακούσαι καὶ σωθῆναι. Τί οὖν ἐστὶν αὕτη ἰατρεία,
καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς καταφρόνησεως; Ἀκούσατε τί
λέγει αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν· *Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι
πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσεται
ἀνάγκησιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν*. Ἰδοὺ ὧδε ἐν συντό-
μῳ δι' ἐνὸς λόγου, ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὴν ῥίζαν καὶ αἰτίαν
πάντων τῶν κακῶν, καὶ τὴν ἰατρείαν αὐτῆς· πάντων
τῶν ἀγαθῶν, ἔδειξεν ὅτι ἡ ἑπαρσις κατέβαλεν ἡμᾶς.
καὶ ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν ἄλλως ἔλεσθῆναι, εἰ μὴ διὰ
τοῦ ἐναντίου· ὅπερ ἐστὶν ἡ ταπεινοφροσύνη. Ἡ γὰρ
ἑπαρσις γεννᾷ τὴν καταφρόνησιν καὶ τὴν παρακοὴν
τὴν ὀλεθρίαν· ὥσπερ καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη γεννᾷ

* Matth. v, 27, 28. * ibid. 22. * ibid. 38, 39. * Prov. v, 22. * Matth. xi, 29.

τὴν ὑπακοὴν καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν. Ἐκείνην δὲ λέγω, τὴν ὄντως ταπεινοφροσύνην, οὐ τὴν ἐν λόγῳ μόνῳ ἢ σχήματι ταπεινώσιν· ἀλλὰ διαθέσιν ἰδικῶς ταπεινὴν γενομένην ἐν αὐτῇ τῇ καρδίᾳ.

Ζ'. Ὁ θέλων οὖν εὐρεῖν ἀληθινὴν ταπεινώσιν, καὶ ἀνάπαυσιν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, μισθώτω τὴν ταπεινοφροσύνην, καὶ βλέπει ὅτι ἐν αὐτῇ ἐστὶ πάσα ἡ χαρὰ καὶ πᾶσα ἡ δόξα, καὶ πᾶσα ἡ ἀνάπαυσις· ὥσπερ καὶ ἐν τῇ ὑπερηφανίᾳ πάντα τὰ ἐναντία. Πόθεν γὰρ ἡλλομεν εἰς ὅλας τὰς θλίψεις ταύτας; Οὐ διὰ τὴν ὑπερηφανίαν ἡμῶν; οὐ διὰ τὴν ἀπόνοιαν ἡμῶν; οὐ διὰ τὸ ἀνέχεσθαι ἡμᾶς καὶ κακῆς προαιρέσεως ἡμῶν; οὐ διὰ τὸ κρατῆσαι τὴν πικρίαν τοῦ θελήματος ἡμῶν; Ἀλλὰ πόθεν; Οὐκ ἐκτίσθη ὁ ἄνθρωπος ἐν πάσῃ τρυφῇ; ἐν πάσῃ χαρᾷ, ἐν πάσῃ ἀναπαύσει, ἐν πάσῃ δόξῃ; Οὐκ ἦν ἐν τῷ παραδείσῳ; Ἐκίλευσε· Μὴ ποιήσης τόδε· καὶ ἐποίησε. Βλέπεις ὑπερηφάνειαν; βλέπεις τράχηλον; βλέπεις ἀνυποταξίαν; Λοιπὸν ὁ Θεὸς ἰδὼν τὴν ἀνείδειαν* ἐκείνην, λέγει· Οὗτος μωρὸς ἐστίν, οὗτος οὐκ οἶδε χαρῆναι. Ἐάν μὴ ποιήσῃ κακὰς ἡμέρας οὗτος, ὑπάγει, τελείως ἀπόλλυται. Ἐάν γὰρ μὴ μάθῃ τί ἐστὶ θλίψις, οὐ μαθάνει τί ἐστὶν ἀνάπαυσις. Τότε ἔδωκεν αὐτῷ τὰ ἀξία αὐτοῦ, καὶ ἐξέβαλεν αὐτὸν τοῦ παραδείσου. Παρεδόθη λοιπὸν τῇ ἰδίᾳ φιλαυτίᾳ καὶ τοῖς ἰδίοις θελήμασιν, ἵνα συντρίβῃ τὰ ὅσα αὐτοῦ, ἵνα μάθῃ μὴ στοιχεῖν ἑαυτῷ, ἀλλὰ τῇ ἐντολῇ τοῦ Θεοῦ, ἵνα αὐτῇ ἡ ταλαιπωρία τῆς παρακοῆς διδάξῃ αὐτὸν τὴν ἀνάπαυσιν τῆς ὑπακοῆς, ὥς λέγει ἐν τῷ προφῆτῃ· *Παιδεύσει σε ἡ ἀποστασία σου*. Ὅμως ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ, καθὼς πολλάκις εἶπον, οὐ παρῆκε τὸ ἱδίον πλάσμα, ἀλλὰ πάλιν προ-
C τρέπεται· πάλιν παρακαλεῖ· *Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ περιστριμμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς*· οἷον εἰπεῖν· Ἰδοὺ ἐκοπιάσατε, ἰδοὺ ἐταλαιπωρήσατε, ἰδοὺ ἐπειράσθητε τοῦ κακοῦ, καὶ ἀνυποταξίας ὑμῶν· δεῦτε, λοιπὸν, ἐπιστρέψατε, δεῦτε, ἐπιγινώστε τὴν ἀδυναμίαν ὑμῶν, ἵνα εἰθῆτε εἰς τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὴν δόξαν ὑμῶν. Δεῦτε, ζήσατε διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης, ἀνθ' ὧν ἐθανατώθητε διὰ τῆς ὑψηλοφροσύνης· *Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῖός εἰμι καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν*.

Η'. Βαβαί, ἀδελφοί μου, τί ποιεῖ ἡ ὑπερηφανία; D Βαβαί, τί δύναται ἡ ταπεινοφροσύνη; Τίς ἦν ἡ χρεια ὢλον τῶν κύκλων τούτων; Ἐξ ἀρχῆς γὰρ εἰ ἐταπεινώθη καὶ ὑπήκουσε τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐφύλαξε τὴν ἐντολήν, οὐκ εἶχεν ἐκπεσεῖν. Πάλιν μετὰ τὸ ἀσχημονῆσαι, ἔδωκε πρόφασιν τοῦ μετανοῆσαι καὶ ἐλεηθῆναι, καὶ ἔμεινε ὁ τράχηλος αὐτοῦ ὑψηλός. Ἦλθε γὰρ λέγων αὐτῷ· Ἀδάμ, ποῦ εἶ; ἀντὶ τοῦ, Ἀπὸ ποῦ, δόξης εἰς ποῖαν ἡλῶς· αἰσχύνῃν; Καὶ λοιπὸν ἔρωτᾷ αὐτόν· Διὰ τί ἤμαρτες· διὰ τί πνο-

A bitu est : sed propositum omnino humile in ipso corde, in ipsa mente. Sic enim ait, quia mitis sum et humilis corde.

VII. Qui optat igitur veram requiem animæ parare, discat humilitatem, et advertat in ea positam esse omnem lætitiā, et omnem gloriam, et 377 omnem requiem : ut omnia contraria in ipsa superbia. Unde enim pervenimus in hujuscemodi afflictiones? unde incidimus in miseriam tantam? Nunquid non per superbiam nostram? nunquid non per recordiam nostram? nunquid non per appetitum nostrum, quem inique in nobis dominari pertulimus? nunquid non quia voluntatis nostræ amaritudo in nobis regnavit? Non hinc tantum B quam et aliunde. Annon conditus est homo in omni voluptate, in omni gaudio, in omni tranquillitate et in omni gloria? Nunquid non in paradiso erat? Jussit illi Dens, hoc ne facias : et fecit. Vides superbiam, vides cervicem, vides contumaciam? Deus igitur impudentiam tantam videns ait: Hic amens factus est, neque gaudium quid sit novit : experia-
tur dies malos, abeat, pereat. Nisi enim ediderit quid sit angustia, non cognoscet quid sit quies. Tunc digna meritis illi contribuit, eiecitque infelicem e paradiso. Traditus est ergo proprio sui amoris, traditus propriæ voluntati, ut laboribus corpus suum attereret, disceretque non confidere sibi ipsi, sed mandatis Dei, ut miseria ipsa inobedientiæ doceret eum quietem obedientiæ; ut ait apud prophetam: *Docebit te rebellio tua*. Non tamen potuit divina clementia, ut sæpius a me dictum est, plasma suum spernere : sed rursus convertitur, rursus hortatur, rursus revocat. *Venite ad me*, ait, *omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos*. Quasi diceret : Ecce elaborastis, ecce miseri facti estis, jam experti estis malum contumaciæ vestræ : Venite igitur, convertimini, venite, cognoscite imbecillitatem et ignominiam vestram, ut redeatis in requiem, in gloriam vestram pristinam. Venite, reviviscite per humilitatem, qui per superbiam morti addicti estis. *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris*.*

VIII. Hem, fratres mei, quid facit superbia? hem quid potest humilitas? Quid opus erat tot ambagibus? Si enim principio humiliatus quam primum fuisset homo, paruisset Deo, et audiens fuisset dictis divinis, nequaquam excidisset. Denuo tamen et post ignominiosum lapsum, occasio illi data est a Deo, qua pœnitentia ductus, misericordiam consequi posset : nec humiliari nec cervicem flectere voluit. Venit enim ad eum dicens : *Adam, ubi es*? Ac si diceret, A quanta gloria in quantam ignominiam la-

* Inclusa desunt in Græco. * Jerem. 11, 19. * Matth. 11, 28. * ibid. 29. * Gen. 11, 9.

* ἀναίδειαν.

psus es? Interrogat ergo eum, Ut quid peccasti? ut quid transgressus es? Speciatim ad eum reversus, ac si ipsi inueneret ut responderet, Dimitte, Domine. Et nusquam nusquam, Parce, auditur, nusquam humilitas, nusquam poenitentia conspicitur, sed oppositum magis. Respondet enim: *Mulier quam dedisti mihi*^b, causa fuit: neque ait, Mulier mea illi sit, sed *quam dedisti mihi*; ac si dicat, calamitas ista quam tu in caput meum induxisti. Neque illi sat est, fratres mei, quod sese accusare non vult: Deum quoque ipsum incusat. Inde ad mulierem pergit, atque item illi ait: Ut quid et tu dictis meis non obediens fuisti? innuens quoque ei quodammodo, ut responderet, Dimitte mihi, obsecro, Domine, ac statim sanaretur humilitate: et nequaquam ita respondit: Sed et ipsa, *Serpens*, inquit, *decepit me*^c: ac si diceret: Hic si peccavi, quid noxae in me est? Quid facitis, miseri? praeferte unicam poenitentiam, agnoscite lapsum vestrum, miseramini nuditatem vestram. Neuter sese dignatus est accusare, neque vel unus inventus est qui modicam humilitatem praese ferret.

378 IX. En in conspectu jam nostro est, fratres, quo nos pertinacia nostra perduxerit, quo status noster pervenerit. En in quot mala collapsi sumus, dum justos nos facimus, dum nobis obsequimur, dum propriam voluntatem superbiae filiam ac Deo nimis infensam defendimus. Humilitatis enim filiae sunt, sui ipsius perpetua accusatio, propriae voluntatis odium, consilii sui ac sensus abominatio. Ex his enim quisque se redemit, dignus qui ad naturam suam propriam revertatur, initiatus sanctissimis Christi praeceptis. Neque enim parere quisquam divinae iustitiae ac bonum ullum attingere, sine humilitate potest, ut aiebat Marcus abbas: nec absque cordis compunctione possibile est malitiam deserere, aut virtutis quidpiam omnino possidere. Igitur si per dolorem cordis intelligit quis mandata Dei, recedit ab iniquitate, possidet virtutes; hic utique in pristinam quietem revertitur. Hoc, inquam, cum cognovissent sancti viri, omni studio et diligentia in operationes humiles quibus sese Deo conjungerent, intenderunt; factique ex his plurimi amici Deo, quod post sanctum baptismum non solum a passionum operationibus et actibus abstinere, sed passiones quoque ipsas radicitus evellere et impassibiles omnino fieri studere: Quales fuisse accepimus Antonium, Pachomium, ceterosque deiferos Patres.

X. Ex quo igitur decrevere se ipsos purgatos redere ab omni, ut ait Apostolus^d, tam carnis quam spiritus turpitudine: cognoveruntque animam non nisi per observantiam divinorum praeceptorum, ut jam diximus, purgari posse: mentem item ita expurgatam in propriam naturam redire: *Mandatum enim Dei lucidum, oculos illuminans*^e; intellexere procul dubio, sese, quod mundani essent et saecularis, nequidquam posse ad virtutem conscendere: quare sibi ipsis duriorum vitam peregrinamque sta-

ethis; protrepόμενος αὐτὸν ἰδικῶς, εἰς τὸ εἰπεῖν· Συγχώρησον. Οὐδαμοῦ ταπεινώσεις. Καὶ ποῦ ἐστὶ τὸ, Συγχώρησον; Οὐδαμοῦ μετάνοια, ἀλλὰ τὸ ἐναντιόν. Ἀντιλέγει καὶ ἀντίρρι: Ἡ γυνὴ ἢ δέδωκάς μοι, οὔτε λέγει, Ἡ γυνὴ μου ἐγλευσάσέ με, ἀλλ', ἡ γυνὴ ἢ δέδωκάς μοι· ὡς ἂν τις εἰποι· Ἡ συμφορὰ ἦν ἡνεγκας κατὰ τῆς κεφαλῆς μου. Οὕτως γὰρ ἐστὶν, ἀδελφοί, ὅταν μὴ κρατῇ ἄνθρωπος τὸ ἐαυτὸν μέμψασθαι, οὐκ ὀκνεῖ οὐδὲ αὐτὸν τὸν Θεὸν αἰτιάσθαι. Εἴτα ἐρχεται πρὸς ἐκείνην, καὶ λέγει αὐτῇ· Διὰ τί καὶ σὺ οὐκ ἐφύλαξας τὴν ἐντολὴν; ὡς τί ποτε ἰδικῶς λέγων· Εἰπέ κἀν Συγχώρησον, ἵνα ταπεινωθῇ ἡ ψυχὴ σου καὶ ἐλεηθῇς· καὶ πάλιν οὐδαμοῦ τὸ, Συγχώρησον· ἀποκρίνεται γὰρ καὶ· αὐτὴ λέγουσα· Ὁ ὄψρις ἡπάτησέ με· ὡς ἂν· Εἰ αὐτὸς ἡμαρτεν, ἐγὼ τί ἔχω πράγμα; Τί ποιεῖτε, ἀθλιοὶ; βάλλετε μίαν μετάνοιαν, ἐπὶ γινώτε τὸ πταίσμα ὑμῶν, ἐλεήσατε τὴν γύμνωσιν ὑμῶν· καὶ οὐδὲ εἰς ἐξ αὐτῶν ἡξιώθη μέμψασθαι ἐαυτὸν, οὐδὲ εἰς εὐρέθη ἔχων μικρὰν ταπεινώσιν.

Θ'. Καὶ λοιπὸν, ἰδοὺ ἀπλῶς βλέπετε, ποῦ ἐφθασεν ἡ κατάστασις ἡμῶν· ἰδοὺ εἰς πόλα καὶ πόσα κακὰ ἡνεγκεν ἡμᾶς τότε δικαιοῦν ἐαυτοὺς, τὸ κρατεῖν τὸ ἴδιον θέλημα, καὶ στοιχεῖν ἐαυτοὺς· ἅπερ εἰσι τέκνα τῆς ἐχθρᾶς τοῦ Θεοῦ ὑπερηφανίας. Ὅσπερ καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης τέκνα εἰσὶ, τὸ ἐαυτὸν μέμψασθαι, τὸ μὴ πιστεύειν τῇ ἰδίᾳ συνέσει, τὸ μισεῖν τὸ ἴδιον θέλημα. Ἐκ τούτων γὰρ ἀξιοῦται τίς ἀναλαβεῖσθαι ἐαυτὸν, καὶ ἐπανελθεῖν τὸ κατὰ φύσιν, διὰ τῆς καθάρσεως τῶν ἁγίων ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ. Δίχα γὰρ ταπεινώσεως, οὐ δύναται ὑποταγῆναι ταῖς ἐντολαῖς, οὐδὲ ἔλθειν εἰς τί ποτε ἀγαθὸν, ὡς εἶπεν ὁ ἀδελφὸς Μάρκος· ἄνευ συντριβῆς καρδίας, ἀδύνατον ἀπαλλαγῆναι κακίας, καὶ κτήσασθαι ἀρετὴν. Οὐν διὰ τῆς συντριβῆς τῆς καρδίας καταδέχεται τις τὰς ἐντολάς, ἀπαλλάσσεται τῆς κακίας, κτᾶται τὰς ἀρετὰς, καὶ λοιπὸν ἐπανερχεται εἰς τὴν ἰδίαν ἀνάπαυσιν. Τοῦτο καὶ οἱ ἅγιοι πάντες ἐπιστάμενοι, ἐσπεύον διὰ πάσης ταπεινῆς ἀγωγῆς, ἐνώσαι ἐαυτοὺς τῷ Θεῷ· ἐγένοντο γὰρ τινες φιλόθεοι, οἵτινες μετὰ τὸ ἅγιον βάπτισμα, οὐ μόνον τὰς ἐνεργείας τῶν παθῶν περιέκοψαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πάθη νικῆσαι ἠβουλήθησαν, καὶ γενέσθαι ἀπαθεῖς· οἷος ἦν ὁ ἅγιος Ἀντώνιος, καὶ Παχώμιος, καὶ οἱ λοιποὶ θεοφόροι Πατέρες.

Γ'. Ἐπεὶ οὖν ἔσχον σκοπὸν καθάραι ἐαυτοὺς, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος, ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐγίνωσκον ὅτι διὰ τῆς φυλακῆς τῶν ἐντολῶν, ὡς ἦδη εἰπομεν, καθαίρεται ἡ ψυχὴ, καὶ οἷον εἰπεῖν καθαίρεται καὶ ὁ νοῦς, καὶ ἀναβλέπει, καὶ ἐρχεται εἰς τὸ κατὰ φύσιν (ἡ ἐντολὴ γὰρ Κυρίου τοῦ τηλευργῆς φωτίζουσα ὀφθαλμοῦς)^f· κατενόησαν ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ ὄντες, οὐκ εὐχερῶς δύνανται κατορθῶσαι τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐπενόησαν ἐαυτοὺς ξένον βίον, ξένην τινὰ διαγωγὴν, λέγων δὴ τοῦ μονήρους

^b Gen. iii, 17. ^c ibid. 13. ^d II Cor. vii, 1. ^e Psal. cxvii, 9.

βίου, καὶ ἤρξαντο φεῦγειν τὸν κόσμον, καὶ οἰκεῖν ἐν ταῖς ἐρήμοις, ἐν νηστεῖαις καὶ χαμευναῖς, καὶ ἀγρυπνίαις καὶ τῇ λοιπῇ κακοπαθείᾳ, καὶ ἀποταξίᾳ πάσης πατρίδος καὶ συγγενῶν, χρημάτων, κτημάτων · καὶ ἀπλῶς ἐσταύρωσαν ἑαυτοὺς τῷ κόσμῳ. Καὶ οὐ μόνον τὰς ἐντολὰς ἐφύλαξαν, ἀλλὰ καὶ δῶρα προσήνεγκαν τῷ Θεῷ. Καὶ λέγω πῶς · Αἱ ἐντολαὶ πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς ἐδόθησαν, καὶ ὑπόκειται πᾶς Χριστιανὸς φυλάξει αὐτάς · ἀνῶναί εἰσιν, ὡς ἂν εἴπῃ τις · βασιλεῖ κεχρεωσθημένοι. Τίς λέγων · Οὐ διδῶμι ἀνῶνας τῷ βασιλεῖ, ἐκπεύγει κόλασιν · Εἰσὶ δὲ ἐν τῷ κόσμῳ μεγάλοι ἄνθρωποι καὶ λαμπροί, οἵτινες οὐ μόνον ἀνῶνας παρέχουσι τῷ βασιλεῖ, ἀλλὰ καὶ δῶρα προσφέρουσιν αὐτῷ · καὶ ἀξιοῦνται οὗτοι μεγάλης τιμῆς, μεγάλων δωρεῶν, καὶ ἀξιοματιῶν. Οὕτως οὖν καὶ οἱ Πατέρες οὐ μόνον τὰς ἐντολὰς ἐφύλαξαν, ἀλλὰ καὶ δῶρα προσήνεγκαν τῷ Θεῷ. Δῶρα δὲ εἰσι, παρθενία καὶ αὐτημοζύνη · ταῦτα οὐκ εἰσὶν ἐντολαί, δῶρά εἰσιν · οὐδαμοῦ γὰρ γέγραπται · Μὴ λάβῃς γυναῖκα, μὴ παιδοποιήσῃς. Οὐδὲ πάλιν ἔδωκεν ἐντολὴν ὁ Χριστὸς λέγων · Πῶλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα. Ἀμείλει, ὅτε προσῆλθεν αὐτῷ ὁ νομικὸς λέγων · Διδάσκας ἀγαθὸν, τί ποιήσας ζῶν αἰώνιον κληρονομίῳ; ἀπεκρίθη · Τὰς ἐντολὰς οἰδᾷς · Οὐ φορεύσῃς · οὐ μοιχεύσῃς · οὐ κλέψῃς · οὐ ψευδομαρτυρήσῃς κατὰ τοῦ πλησίον σου, καὶ τὰ ἑξῆς. Τοῦ δὲ εἰπόντος, ὅτι Ταῦτα πάντα ἐφύλαξα ἕκ γεότητός μου, ἐπιφέρει τὸ, *Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πῶλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς, καὶ τὰ ἑξῆς.* Ἰδοὺ οὐκ εἶπε · Πῶλησόν σου ὑπάρχοντα ὡς ἐντελλόμενος, ἀλλ' ὡς συμβουλευόμενος. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, *Εἰ θέλεις, οὐκ ἔστιν ἐντελλόμενος, ἀλλ' ὡς συμβουλευόμενος.* *nia quæ habes, tanquam imperans, sed tanquam imperantis.*

ΙΑ'. Καθὼς οὖν εἶπομεν, προσήνεγκαν οἱ Πατέρες τῷ Θεῷ, πρὸς ταῖς ἁρεταῖς, δῶρα τὴν παρθενίαν καὶ τὴν ἀκτημοσύνην, καὶ, καθὼς προσέκομεν, ἐσταύρωσαν ἑαυτοὺς τὸν κόσμον, καὶ ἠγωνίζον τὸ λοιπὸν, ἵνα καὶ ἑαυτοὺς τῷ κόσμῳ σταυρώσωσι, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος · *Ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ.* Τίς οὖν ἡ διαφορὰ; Ὁ κόσμος σταυροῦται τῷ ἀνθρώπῳ, ὅτ' ἂν ἀποτάσσεται ἄνθρωπος τῷ κόσμῳ · καὶ ὤθεν μονάζῃ, καὶ ἀφήσει γονεῖς, χρήματα, κτήματα, πραγματείας, δοσοληψίας, τότε σταυροῦται αὐτῷ ὁ κόσμος · ἀφήξῃ γὰρ αὐτόν · καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει ὁ Ἀπόστολος, *Ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται.* Εἰτα ἐπάγει, *καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ.* Πῶς λοιπὸν σταυροῦται ὁ ἄνθρωπος τῷ κόσμῳ; Ὅτ' ἂν μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν ἑξω πραγμάτων ἀγωνίζεται καὶ πρὸς αὐτάς · τὰς ἡδονὰς, πρὸς αὐτάς τὰς ἐπιθυμίας τῶν πραγμάτων, καὶ πρὸς τὰ θελήματα αὐτοῦ, νεκρώσει τὰ πάθη αὐτοῦ · τότε καὶ αὐτὸς σταυροῦται τῷ κόσμῳ, καὶ ἀξιοῦται, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, εἰπεῖν τὸ, *Ἐμοὶ*

tionem quam nos solitariam et eremiticam appellamus, excogitarunt: cœperuntque illico mundum deserere et vastas eremos incolere, jejuniis, vigiliis, ac nudæ terræ indormitionibus, alisque afflictionibus se ipsos macerantes: renuntiaruntque omnino patriæ, affinibus, pecuniis, agris et possessionibus, atque (ut breviter dicam) in cunctis mundo se ipsos crucifigere. Nec divina solum præcepta observaverunt, sed et dona Deo hujuscemodi obtulerunt. Data sunt decem præcepta Christianis omnibus, et ad ea observanda quisque compellitur. Sunt hæc vectigalia annua regi debita. Quis igitur non persolvens debita hæc vectigalia regi, multam effugiet? Sunt autem et in sæculo clari et illustres viri, qui non solum regi suo vectigalia annua persolvunt, sed et munera offerunt. Atque hi digni habentur honore, munificentia et liberalitate regia. Sic igitur et Patres nostri non solum præcepta Dei observare debita, sed et gratuita munera pariter obtulere, qualia, virginitatem, castitatem, inopiam omnium. Hæc enim quæ non præcipiuntur, si offerantur, dona sunt. Neque enim cuiquam omnium aliquando præceptum est ne uxorem ducat, ne filios generet. Non item cogitur quisquam sua venundare et dare pauperibus. Nam cum legisperitus ille ad Dominum venisset dicens: Domine, quid faciendo vitam æternam possidebo? respondit de præceptis: Non homicida, non fur, non adulter esto, non iniquum feres testimonium adversus proximum tuum: et quæ sequuntur. Respondente exinde illo, quod hæc omnia a juventute sua observasset, intulit 379: Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni sequere me. Non dixit, vende omnia, sed consulens. Illud enim, si vis, consulentis est, non

XI. Obtulerunt igitur Patres nostri Deo cum cæteris virtutibus et dona, qualia prædiximus, virginitatem, inopiam, et mundum sibi ipsi omnem crucifigere, ac deinceps studuerunt ut se ipsos quoque et mundo crucifigerent; quemadmodum dicit Apostolus: *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.* Quid igitur differt crucifigere sibi ipsi mundum et mundo crucifigi? Mundus homini crucifigitur, cum mundo abrenuntiat homo, et exinde solitarius fit, relictis parentibus, possessionibus, agris, negotiationibus, rerum copia. Crucifigitur enim illi mundus, quia deserit eum: et hoc est apostolicum dictum: *Mihi mundus crucifixus est.* Subjungit deinde, *et ego mundo.* Quo pacto crucifigitur homo mundo? Cum scilicet ubi ex mundi rebus excesserit, certat adversus rerum concupiscentias, adversus voluptates, adversus propriam voluntatem, subigitque innatas passiones et vitia. Tunc vere mundo crucifigitur, tunc merito potest cum Apostolo dicere: *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.* Patres igitur

¹ Mauh. xix, 16-21. ² Galat. vi, 14.

³ Leg. ἀκτημοσύνη

tur sancti et majores nostri sibi ipsis mundum crucifigentes, per dura certamina sese quoque mundo crucifixere. Nos vero videmur quidem nobis ipsis mundum crucifixisse, quia reliquimus eum et ad monasterium divertimus; at nolumus mundo nos crucifigere. Adhuc enim in animo nostro vigent illius blanditiæ: adhuc in nobis ipsius affectum abscondimus: compatimur illius gloriæ, compatimur deliciis et voluptatibus, compatimur ornamentis et vestibus, et ob viles et inanes res delabimur plerumque in pristinas ejus passiones. Si forte fabrilē aliquid instrumentum pulchrum fuerit, immodice illo afficimur, et, ut dixit abbas Zosimas, permittimus ut illud instrumentum fiat nobis loco centenarii. Quod sane nonnisi ex amentia multa provenit, ut qui pretiosas ac magnas res reliquimus, ob minimas plurimum perturbemur. Fitque id a nobis pessime. Ut enim mundo et rebus ejus abrenuntiamus: ita et pristinis illius passionibus abrenuntiare debemus: discere item quæ vera sit abrenuntiatio, et ad quid profecti simus in monasterium: quidque nobis innuat habitus noster, atque illi nos adaptare et conformare, certareque pro virili parte, uti patres nostri.

τὴν προσπάθειαν ἡμῶν. Οὐκ ὀφειλομεν δὲ οὕτως πράγμασιν αὐτοῦ, οὕτως ὀφειλομεν καὶ αὐτῇ τῇ εἰδέναι τί ἐστὶν αὕτη ἡ ἀποταγή, καὶ διὰ τί ἤλθομεν εἰς τὸ μοναστήριον, καὶ τί ἐστὶ τὸ σχῆμα ὃ λαμβάνομεν, καὶ πρὸς αὐτὸν καταρτίζειν ἑαυτοὺς,

XII. Habitus noster is est: Tunica absque manicis, et zona pellicea, analabus, et cucullus. Hæc autem signa sunt omnia. A nobis igitur perdiscendum est, quid hæc habitus nostri signa præ se ferant. Ut quid autem tunicam feramus absque manicis, cum cætera quæque manicas habeant? Quid manicas non habemus? manicæ signa sunt manuum: manus autem ad practicen pertinent. Cum igitur subrepat nobis cogitatio aliqua operandi et agendi quidpiam per pristini hominis manus, utpote furari vel verberare, atque, ut dicam breviter, peccatum aliquod patrare cogitas; advertimus tunc oculos mentis ad habitum nostrum, discamusque abesse illi manicas, id est, non habere nos manus ad operandum quidpiam pristini hominis. Habet et tunica signum purpureum: quid, oro, id igitur? habet unusquisque **380** regi militans purpuram in lena sua. Ex quo enim rex purpuram ferre cœpit, omnes ejus milites togulis suis purpurea signa apposuerunt: ut ex his appareat regio sese esse, et regi commilitare: sic et nos purpureum signum pro amictu nostro sumpsimus, ut appareat commilitare nos Christo, et quod tot illius gratia perferre debemus, quot ille nostri causa pertulit. Cum enim passus est Dominus noster, purpuream vestem portavit. Primum quidem uti rex: est enim ipse *regum omnium rex, et dominantium Dominus* ¹. Secundo autem ut delusus a profanissimis illis Judæis. Et nos igitur signum pur-

A κόσμος ἐσταύρωται, κατὰ τὴν κόσμῳ. Οἱ Πατέρες ἡμῶν, καθὼς εἶπομεν, σταυρώσαντες ἑαυτοὺς τὸν κόσμον, ἐσπούδασαν δι' ἀγώνων, καὶ ἐσταύρωσαν ἑαυτοὺς τῷ κόσμῳ. Ἡμεῖς μὲν ἐδόξαμεν σταυροῦν ἑαυτοὺς τὸν κόσμον, ὅτι ἀφήκαμεν αὐτὸν καὶ ἤλθομεν εἰς τὸ μοναστήριον, ἑαυτοὺς δ' οὐ θέλομεν σταυρῶσαι τῷ κόσμῳ· ἐτι γὰρ ἔχομεν τὰς ἡδονὰς αὐτοῦ, ἀκμὴν ἔχομεν τὰς προσπαθείας αὐτοῦ, προσπάσχομεν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, προσπάσχομεν βρώμασιν ἱματίοις. Ἐργαλείον καλὸν ἂν ᾖ, προσπάσχομεν αὐτῷ, καὶ ἀποῦμεν τὸ μικρὸν ἐργαλείον ἐκείνῳ ποιῆσαι ἐν ἡμῖν, ὥς εἶπεν ὁ ἀββὴς Ζωσιμᾶς, καὶ ἐδόξαμεν ἐξελεῖν τοῦ κόσμου, καὶ ἀφεῖναι τὰ αὐτοῦ, καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὸ μοναστήριον, καὶ δι' εὐτελῶν πραγμάτων πληροῦμεν τὴν προσπάθειαν B αὐτοῦ· τοῦτο δὲ πάσχομεν ἀπὸ πολλῆς ἀφροσύνης, ὅτι ἀφέντες μεγάλα καὶ πολυτίμα πράγματα, εἰς ἐλάχιστά τινα πληροῦμεν τὰ πάθη ἡμῶν. Ἐκαστος γὰρ ἡμῶν ὁ εἶχεν, ἀφῆκεν, ὁ ἔχων μεγάλα, τὰ μεγάλα, καὶ ὁ ἔχων εἰ τι ὀλίγον, καὶ αὐτὸς ὁ εἶχεν ἀφῆκεν, ἕκαστος πρὸς τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὸ μοναστήριον, καὶ καθὼς εἶπον, δι' εὐτελῶν πραγμάτων, καὶ μηδαμυνῶν, πληροῦμεν ποιεῖν· ἀλλ' ὥσπερ ἀπταξάμεθα τῷ κόσμῳ καὶ τοῖς C προσπαθείᾳ τῇ περὶ τὰς ὕλας ἀποτάξασθαι, καὶ εἰδέναι τί ἐστὶ τὸ μοναστήριον, καὶ τί ἐστὶ τὸ σχῆμα ὃ λαμβάνομεν, καὶ πρὸς αὐτὸν καταρτίζειν ἑαυτοὺς, καὶ ἀγωνίζεσθαι κατὰ τοὺς πατέρας ἡμῶν.

IB. Τὸ σχῆμα ὃ φοροῦμεν, κολῶδιόν ἐστι, μὴ ἔχον χειρίδια, καὶ ζώνη δερματίνη, καὶ ἀνάλαβος, καὶ κουκούλιον. Ταῦτα δὲ σύμβολά ἐστι· καὶ ὀφειλομεν μαθεῖν τί σημαίνουνσιν ἡμῖν τὰ σύμβολα τοῦ σώματος ἡμῶν. Διὰ τί φοροῦμεν κολῶδιον μὴ ἔχον χειρίδια· τῶν ἄλλων ἔχόντων πάντων χειρίδια, ἡμεῖς δὲ τί οὐκ ἔχομεν; Τὰ χειρίδια, σύμβολά εἰσι τῶν χειρῶν. Αἱ δὲ χεῖρες λαμβάνονται εἰς πρακτικὴν. Ὅτε οὖν ἔρχεται λογισμὸς ἐνεργῆσαι τι διὰ τῶν χειρῶν τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου, ὑπόθου κλέψαι ἢ δειρᾶν, ἢ ἀπλῶς οἶαν δὴποτε ἁμαρτίαν ποιῆσαι διὰ τῶν χειρῶν, ὀφειλομεν προσέχειν τῷ σχήματι ἡμῶν, καὶ μαθεῖν, ὅτι οὐκ ἔχομεν χειρίδια· τοῦτ' ἐστὶν, οὐκ ἔχομεν χεῖρας τοῦ ἐνεργῆσαι τι τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου. Ἐχει δὲ τὸ κολῶδιον ἡμῶν καὶ σημεῖον τί ποτε πορφυροῦν· τί θέλει τὸ σημεῖον τὸ πορφυροῦν; Ἐκαστος στρατεύμενος τῷ βασιλεῖ, πορφύραν ἔχει εἰς τὸ χλανίδιον αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ βασιλεὺς πορφύραν φορεῖ, πάντες οἱ στρατεύμενοι αὐτῷ, βάλλουσιν πορφύραν εἰς τὸ χλανίδιον αὐτῶν, τοῦτ' ἐστὶν τὸ βασιλικὸν ἐνδυμα· ἵνα διὰ τούτου δείξωσιν ὅτι τοῦ βασιλέως εἰσὶ, καὶ ὅτι αὐτῷ στρατεύονται· οὕτως καὶ ἡμεῖς λαμβάνομεν τὸ σημεῖον τὸ πορφυροῦν εἰς τὸ κολῶδιον ἡμῶν, δεικνύοντες ὅτι τῷ Χριστῷ ἐστρατεύθημεν, καὶ χρεωστοῦμεν ὑπομεῖναι ὅλα τὰ παθήματα αὐτοῦ, ὅσα ὑπέμεινε δι' ἡμᾶς. Καὶ γὰρ ὅτε ἔπαθεν ὁ Δεσπότης ἡμῶν, ἐφόρεσε τὸ πορφυ-

¹ Apoc. xix, 16.

² Leg. σχήματος.

ροῦν ἱμάτιον. Πρῶτον μὲν ὡς βασιλεὺς· αὐτὸς γάρ A
 ἐστὶν ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευνόντων, καὶ Κύριος
 τῶν κυριευόντων· ἔπειτα δὲ καὶ ὡς ἐμπαιζόμε-
 νος ὑπὸ τῶν δυσσεδῶν ἐκείνων. Καὶ ἡμεῖς οὖν ἔχοντες
 τὸ σημεῖον τὸ πορφυροῦν, ἐπαγγελλόμεθα, ὡς εἶπον,
 ὑποφέρειν πάντα τὰ παθήματα αὐτοῦ, καὶ ὥσπερ ὁ
 στρατιώτης, οὐκ ἀφῆλ' τὴν στρατίαν αὐτοῦ, καὶ ὑπ-
 άγων γίνεται γεωργὸς ἢ πραγματευτὴς, ἐπεὶ ἐκπίπτει
 τῆς ἀξίας αὐτοῦ, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος· Οὐδεὶς
 στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγμα-
 τείαις· ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσκειν· οὕτως καὶ ἡμεῖς
 ὀφειλομέν' ἀλλῆσαι καὶ ἀμεριμνήσαι ἀπὸ πάν-
 των τῶν τοῦ κόσμου τούτου, καὶ θεῷ μόνῳ σχολάσαι, ὡς
 λέγει, ἵνα ᾖ παρθένος εὐπάρεδρος, καὶ ἀπερίσπαστος.

Π'. Ἐχομεν δὲ καὶ ζώνην· διὰ τί δὲ φοροῦμεν; B
 Ἡ ζώνη ἣν φοροῦμεν, σύμβολόν ἐστι πρῶτον μὲν,
 ὅτι ἐσμὲν εὐτρεπισμένοι εἰς ἔργον. Ἐκαστος γάρ
 θέλων ἐργάσασθαι, πρῶτον ζώνεται, καὶ οὕτως
 ἀρχεται τοῦ ἔργου, ὡς λέγει, Ἔστωσαν αἱ ὀσφύες
 ὑμῶν περιεζωμέναι· καὶ πάλιν, ἵνα ὥσπερ ἐστί
 ἀπὸ νεκροῦ σώματος ἡ ζώνη, οὕτως καὶ ἡμεῖς νε-
 κρώσωμεν τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν. Ἔστι γὰρ ἡ ζώνη
 κατὰ τῆς ὀσφύος ἡμῶν· ἐκεῖ δὲ εἰσιν οἱ νεφροί, ἐν
 οἷς λέγεται εἶναι τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς. Καὶ
 τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει ὁ Ἀπόστολος· Νεκρώσατε τὰ
 μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρ-
 σίαν, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐχομεν καὶ ἀνάλαβον· ὁ ἀνά-
 λαβος τίθεται σταυροειδῶς ἐπὶ τοὺς ὤμους ἡμῶν
 τοῦ· ἐστὶ, τοῦ σταυροῦ τὸ σύμβολον βασιτάζομεν
 εἰς τοὺς ὤμους ἡμῶν, καθὼς λέγει, Ἀπορ τὸν C
 σταυρόν σου καὶ ἀκολουθεῖ μοι. Τί δὲ ἐστὶ σταυ-
 ρὸς ἀλλ' ἢ τελεία νέκρωσις ἥτις κατορθοῦται ἡμῖν
 διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως; Ἡ γὰρ πίστις, ὡς
 λέγει πάλιν εἰς τὸ γεροντικόν, περιστέλλει ἀεὶ τὰ
 κωλύοντα, καὶ ἀνεμπόδιστον ποιεῖ ἡμῖν τὴν ἐνερ-
 γασίαν, τὴν φέρουσαν ἡμᾶς εἰς τοιαύτην τελείαν
 νέκρωσιν· τοῦτ' ἐστὶν, ἵνα νεκρώσῃ τις ἑαυτὸν
 ἀπὸ πάντων τῶν τοῦ κόσμου τούτου· καὶ ἐὰν ἀφῆκε
 γονεῖς, ἵνα ἀγωνίστῃ καὶ πρὸς τὴν προσπάθειαν,
 ὁμολῶς καὶ χρήματα ἢ κτήματα, καὶ ἕκαστον πρᾶγ-
 μα δ' ἂν ἀποτάξῃται τις, θέλῃ καὶ αὐτῇ τῇ προ-
 παθείᾳ αὐτοῦ ἀποτάξασθαι, καθὼς καὶ ἦδη εἶπο-
 μεν· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ τελεία ἀποταγή. Λαμβάνο-
 μεν δὲ κουκούλιον· τοῦτο δὲ ἐστὶ σύμβολον τῆς
 ταπεινώσεως. Τὰ νήπια γὰρ τὰ μικρὰ τὰ ἄκακα
 φοροῦσι κουκούλια· ἀνθρώπος δὲ τέλειος κουκού-
 λιον οὐ φορεῖ. Ἡμεῖς οὖν διὰ τοῦτο φοροῦμεν, ἵνα
 νηπιάζωμεν τῇ κακίᾳ, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος·
 Μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κα-
 κίᾳ νηπιάζετε. Τί δὲ ἐστὶ τὸ νηπιάζειν τῇ κακίᾳ;
 Τὸ νήπιον, τὸ μὴ ἔχον κακίαν, ἐὰν ἀτιμασθῇ,
 οὐκ ὀργίζεται, καὶ ἐὰν τιμηθῇ, οὐ κενοδοεῖ· ἐὰν
 λάθῃ τις τὰ αὐτοῦ, οὐ θλίβεται· νηπιάζει γὰρ τῇ
 κακίᾳ, οὐκ ἐπεκδικεῖ πάθος, οὐκ ἀντιποιεῖται δό-
 ξης. Ἔστι πάλιν τὸ κουκούλιον σύμβολον τῆς χάριτος
 τοῦ Θεοῦ. Ὅτι ὥσπερ τὸ κουκούλιον σκεπάζει καὶ
 θάλπει τὴν κεφαλὴν τοῦ παιδίου, οὕτως καὶ ἡ χά-

XIII. Habemus autem et zonam pelliceam circa
 renes nostros. Id signum est, ad opus quodque ac-
 cincti, ut quam primum simus et parati. Laboratu-
 rus enim quis primo accingitur, et sic demum opus
 aggreditur, ut dicitur, *Accingimini renes vestros* :
 mortificate quoque corporis signum est. Nos enim
 desideria nostra mortificare debemus : præsertimque
 ea quæ a renibus procedunt, in quibus animæ vo-
 luptas esse dicitur. Juxta quod aiebat Apostolus :
Mortificate membra vestra quæ sunt super terram,
fornicationem, immunditiam : quæque sequuntur.
 Habemus et analabum. Analabus, seu succinctio-
 rium, in crucis modum ponitur. Super humeros au-
 tem nostros crucis signum deferimus, ex eo quod
 dicitur : *Tolle crucem tuam, et sequere me* . Quid
 est aliud crux quam verā mortificatio, quæ a nobis
 erigitur per fidem quam habemus in Christum? Fides
 enim, ut dicitur rursus in libro senum, amovet semper
 et repellit quæcumque sunt impedimento, et li-
 beram nobis reddit operationem, quæ nos ad per-
 fectam hanc mortificationem deducit ; id est, ut se
 ipsum quisque sæculi rebus omnino exuat, et ea-
 rumdem pariter amore atque affectione. Reliqui-
 mus enim certatim parentes, reliquimus agros,
 possessiones, pecunias et quæcumque nobis fue-
 rant abrenuntiavimus ; abrenuntiemus pariter et
 affectui, sicque perfecti erimus abrenuntiato-
 res. Ferimus et cucullum, quod innocentie si-
 gnum est et puritatis. Pueri enim parvuli cucul-
 lum ferunt, non viri perfecti. Nos igitur ideo
 cucullum ferimus, ut parvuli simus malitia, quem-
 admodum monet Apostolus : *Nolite sensibus par-
 vuli esse, malitia parvuli estote* . Quid autem
 significat malitia parvulum esse? Parvulus sine
 malitia, a quocumque spernatur, non irascitur ;
 honoratus, non effertur in gloriam vanam ; pri-
 vatus aut spoliatus propriis, non affligitur. Par-
 vulus enim malitia, non etiam injuriam ulciscit-
 ur, non affectat gloriam. Est et cucullus si-
 gnum gratiæ Dei. Quoniam quemadmodum cu-
 cullus tuetur et fovet pueri caput, sic et gratia
 Dei mentes nostras defendit. Est igitur cucullus si-
 gnum gratiæ Salvatoris nostri Dei ventis caput no-

¹ II Tim. II, 4. ² I. Cor. VII, 34. ³ Exod. XII, II. ⁴ Coloss. III, 5. ⁵ Matth. XVI, 24, Marc. VIII
 34, Luc. IX 23. ⁶ I, Cor. XIV, 20.

strum, et circumfoventis quæ in Christo est, **381** sinceritatem, ob dæmonas qui nos continuo aggrediuntur, ut percutiant et vulnerent. Habemus et zonam ad lumbos nostros, signum sane mortificandi irrationabilis appetitus nostri. Et analabum, id est, scapulare in humeris, quod est crux. Ecce et cuculum innocentie et puritatis signum.

πρωσις τῆς ἀλόγου ἐπιθυμίας· καὶ τὸν ἀνάλαβον κοῦλιον· ὅ ἐστι σημεῖον τῆς ἀκακίας, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ νηπιότητος.

XIV. Conversemur igitur ex habitu nostro, ut dixerunt patres, ne alienum habitum feramus: atque ut magna dimisimus, ita parva relinquamus. Dimisimus mundum, dimitamus pariter et illius affectiones. Amor enim nimius et immoderatus plerumque nos ob vilia et tenuia iterum colligat, nosque cæci et miseri vix advertimus. Si liberari perfecte volumus et ab hoc sæculo discedere, odemus in primis voluntatem nostram, et sic brevi divino præsidio ad impassibilitatem animi pervenimus. Nihil enim adeo adjuvat hominem ad hoc, ac sensus suos odisse. Atque ita sese habet hæc ratio ad omnem virtutem; ut si viator iter aggressus, scipione invento cui inonitatur, iter magis acceleret, et præoccupet viam: sic enim qui viam hanc incedit, si propriam voluntatem abscindat, abscindit et pristinas affectiones; quibus præcisis, sit Dei opere omnino impassibilis. Nec quisquam hoc putet arduum et difficile, cum brevi compendio et spatio quis se ipsum possit, si velit, decies abnegare. Quod quo pacto fiat, edocebo: Obambulat aliquis et quidpiam conspicitur persuadetur a cogitatione ut id advertat: at is cogitationi et non bonæ persuasioni repugnat, seque avertit. Rursum invenit quis nugis et variis rumoribus occupatos; persuadet ut se quoque turbæ immisceat, et verba pariter inserat: negat id se acturum, et aversus alio propriam voluntatem abscindit. Item succurrit illi ut coquum adeat, interrogetque quid paret obsonii: non adit ac se cohibet. Cernit aliquid in culina; quis illud attulerit sollicitatur interrogare; comprimit appetitum et vocem, et nihil percontatur. Sicque dum prava quæque præcidit, sensim quæcunque præcidere advenientia consuescit; et jam summa cum requie nihil præter voluntatem suam se sentit habere; et quidquid factum fuerit, eo ita contentus est, ac si ad vota sua evenisset. Qui enim proprium nihil habet aut suum; quidquid factum fuerit, id proprium putat. Cumque nullam affectionem habeat, omnino tandem. ut dixi, ad impassibilitatem animi perducitur

XV. Advertite igitur quantum pusillum hoc proficere nos faciat, et propriam abscindere voluntatem quantum conferat. Hujus rei mirabile exemplar fuit beatus ille Dositheus, qui a vita deliciosissima et molli leniens, nullis divinarum rerum doctrinis imbutus, brevi tempore in summam perfectionem proventus est, dum obedientiam unicam amplectitur, et propriam voluntatem abscindit.

Αἱ τοῦ Θεοῦ σχεπάζει τὸν νοῦν ἡμῶν, ὡς λέγει εἰς τὸ γεροντικόν· ὅτι τὸ κουκούλιον σύμβολόν ἐστι τῆς χάριτος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, σχεπαζούσης ἡμῶν τὸ ἡγεμονικόν, καὶ περιβαλπούσης τὴν ἐν Χριστῷ νηπιότητα διὰ τοὺς ῥαπίζειν αἶλ καὶ τιτρώσκειν ἐπιχειροῦντας δαίμονας. Ἰδοὺ ἔχομεν καὶ τὴν ζώνην ἐπὶ τῆς ὀσφύος ἡμῶν· ὅ ἐστιν ἡ νέκατὰ τῶν ὤμων, ὅ ἐστι σταυρός. Ἰδοὺ καὶ τὸ κουκιστῷ νηπιότητος.

ΙΔ'. Πολιτευσώμεθα οὖν πρὸς τὸ σχῆμα, ὡς εἶπον οἱ Πατέρες, ἵνα μὴ ἀλλότριον σχῆμα φορῶμεν· ἀλλ' ὥσπερ ἀφήκαμεν τὰ μεγάλα, οὕτως ἀφήκωμεν καὶ τὰ μικρά· ἀφήκαμεν τὸν κόσμον, ἀφήκωμεν καὶ τὰς προσπάθειάς αὐτοῦ· αἱ γὰρ προσπάθειαι, καθὼς εἶπον, καὶ διὰ μικρῶν τινῶν καὶ μηδενὸς λόγου ἀξίων πάλιν συνδεσμοῦσιν ἡμᾶς τῷ κόσμῳ, καὶ οὐ νοοῦμεν. Ἐὰν οὖν θέλωμεν τελείως ἀπαλλαγῆναι καὶ ἐλευθερωθῆναι, μάθωμεν κόπτειν τὰ θελήματα ἡμῶν, καὶ οὕτως κατὰ μικρὸν σὺν Θεῷ προκοπόμεν, καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὴν ἀπροσπάθειαν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ὠφελεῖ τοὺς ἀνθρώπους, ὥς τὸ κόπτειν τὸ ἴδιον θέλημα· ὧτως προκόπτει τις ἐκ τούτου τοῦ πράγματος σχεδὸν ὑπὲρ πᾶσαν ἀρετὴν. Καὶ ὥσπερ ἄνθρωπος ὀδεύων ἐν ὁδῷ, καὶ εὐρίσκων ἐν αὐτῇ κοπενδάριον, καὶ ὑπάγων αὐτὸ, δι' ἐκείνου τοῦ κοπενδάριου προλαμβάνων πολὺ μέρος ἐκ τῆς ὁδοῦ ἐκείνης, οὕτως ἐστὶν ὀδεύων ταύτην τὴν ὁδὸν τῆς κοπῆς τοῦ θελήματος· ἐκ τοῦ γὰρ κόπτειν τινὰ τὸ ἴδιον θέλημα αὐτοῦ, κτάται τὴν ἀπροσπάθειαν, καὶ ἐκ τῆς ἀπροσπάθειας ἔρχεται σὺν Θεῷ εἰς τελείαν ἀπάθειαν· δύναται δὲ εἰς μικρὸν διάστημα κόψαι δέκα θελήματα· καὶ πᾶσαν περιπατεῖ τις εἰς μικρὸν διάστημα, καὶ βλέπει τί ποτε, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ λογισμὸς, Πρὸς ἑκεῖ, καὶ λέγει τῷ λογισμῷ, Ὑπὸς οὐ προσέχω, καὶ κόπτει τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ οὐ προσέχει· πάλιν εὐρίσκει τινὰς καταλαλοῦντας, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ λογισμὸς· Εἰπέ καὶ σὺ τὸδε τὸ ῥῆμα· καὶ κόπτει τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ οὐ λέγει. Πάλιν λέγει αὐτῷ ὁ λογισμὸς· Ὑπάγε, ἐρώτησον τὸν μάγειρον τί ἔφει, καὶ οὐχ ὑπάγει, καὶ κόπτει τὸ θέλημα αὐτοῦ. Βλέπει τί ποτε, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ λογισμὸς· Ἐρώτησον τίς ἤνεγκεν αὐτό· καὶ κόπτει τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐρωτᾷ· καὶ οὕτως κόπτων εἰς συνήθειαν ἔρχεται τοῦ κόπτειν, καὶ ἐκ τῶν μικρῶν ἄρχεται καὶ τὰ μεγάλα μετὰ ἀναπαύσεως κόπτειν, καὶ οὕτως λοιπὸν ἄρχεται μῆτε ἔχειν ὄλιον θέλημα· ἀλλ' εἴ τι δ' ἂν γένηται ἀναπαύει αὐτὸν, ὡς ἐστὶ αὐτοῦ ἐστὶ. Καὶ αὐτοῦ μὴ θέλοντος ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτοῦ, εὐρίσκειται πάντοτε ποιῶν αὐτό. Ὁ γὰρ ἴδιον οὐκ ἔχει, ἕκαστον γινόμενον ἴδιον αὐτοῦ ἐστὶ. Καὶ οὕτως εὐρίσκειται, ὡς εἶπομεν, μὴ ἔχων προσπάθειαν, καὶ ἐκ τῆς ἀπροσπάθειας, ὡς εἶπον, ἔρχεται εἰς τὴν ἀπάθειαν.

ΙΕ'. Βλέπετε κατὰ μικρὸν, εἰς ποίαν φέρει προκοπὴν τὸ κόπτειν τὸ ἴδιον θέλημα· οἷος ἦν ὁ μακάριος ἐκεῖνος Δωσίθεος. Ἀπὸ ποίου βίου, καὶ ἀπὸ ποίας τρυφῆς, ἀπὸ ποίας βλακείας ἄνθρωπος, μὴ δὲ ἀκούσας ποτὲ λόγον Θεοῦ, καὶ ὁμῶς ἡκούσας εἰς πρὸς μέτρα ἤνεγκεν αὐτὸν δι' ὀλίγου χρόνου τὸ κρατῆσαι αὐτὸν τὴν ὑπακοήν, καὶ κόψαι τὸ ἴδιον θέλημα· πῶς δὲ καὶ ἐδόξασεν αὐτὸν ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἀφῆκεν.

εἰς λήθην ἔλθειν τὴν τοιαύτην αὐτοῦ ἀρετὴν· ἀλλὰ ἀπεκάλυψε τῷ ἁγίῳ γέροντι, καὶ εἶδεν αὐτὸν μεταξὺ ὄλων ἐκείνων τῶν ἁγίων ἀπολαύοντα τῆς μακαριότητος αὐτῶν. Λέγω ὅτι καὶ ἄλλο πρᾶγμα ὁμοίως καὶ ἐπὶ ἐμοῦ γινόμενον· ἵνα μάθῃτε ὅτι καὶ ἀπὸ θανάτου ρύεται ἀνθρώπων ἡ ὑπακοή, καὶ τὸ μὴ ἔχειν τὸ ἴδιον θέλημα. Ποτὲ ὄντος μου ἐν τοῖς τοῦ ἀββᾶ Σερίδου, ἦλθεν ἐκεῖ μαθητὴς μεγάλου γέροντος ἐκ τῶν μερῶν Ἀσκάλωνος εἰς τινα ἀπὸ τοῦ ἀββᾶ αὐτοῦ. Εἶχε δὲ ἐντολὴν παρὰ τοῦ γέροντος ὑποστρέφαι ἀπὸ ἐσπέρας εἰς τὸ ἴδιον καλλὼν. Ἐν τῷ τούτῳ δὲ γίνεται χειμῶν σφοδρότατος καὶ θυμῆροι, καὶ ἦν ὁ παραπλήσιος χειμᾶρρος εἰς ὅλην τὴν πλημύραν αὐτοῦ· εἶτα ἐκεῖνος ἤθελεν ἀπελθεῖν διὰ τὸ ῥῆμα τοῦ γέροντος. Ἡμεῖς δὲ παρεκαλοῦμεν αὐτὸν μένειν, ἔχοντες ὅτι ἀδύνατόν ἐστι σωθῆναι αὐτὸν ἐκ τοῦ ποταμοῦ. Ἐκεῖνος δὲ οὐκ ἐπείθετο ἡμῖν μένειν. Λέγομεν ὕστερον, Ἐπὶ ἔλθωμεν μετ' αὐτοῦ ἕως τοῦ ποταμοῦ· ἐὰν γὰρ ἴδῃ αὐτὸν, ἅψ' αὐτοῦ ἔχει ἀνακάμψαι. Ἀπὸ ἡλθόμεν οὖν μετ' αὐτοῦ, καὶ ὅτε ἐφθάσαμεν τὸν ποταμὸν, ἀποδύεται ἐκεῖνος τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ δεσμεῖ αὐτὰ εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ζώννυται τὸ μαφόριον αὐτοῦ, καὶ βάλλει αὐτὸν εἰς τὸν ποταμὸν εἰς ὅλον τὸ φοβερὸν βεῦμα ἐκεῖνο. Ἡμεῖς δὲ ἰστάμεθα ἐκπληττόμενοι καὶ τρέμοντες μήπως ἀποθάνῃ· ἐκεῖνος δὲ ἔμενε κολυμβῶν, καὶ εὐρίσκειται παραχρῆμα εἰς τὸ ἄλλο πέραν, καὶ ἐνδύεται τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ βάλλει ἡμῖν ἐκείθεν μετανοίαν, καὶ λαμβάνει παράθεσιν, καὶ ἀπέρχεται τρέχων· ἡμεῖς δὲ ἐμείναμεν θαυμάζοντες, καὶ ἐκπληττόμενοι τὴν δύναμιν τῆς ἀρετῆς· ὅτι ἡμεῖς μετὰ φόβου, κἂν προσερχομεν, ἐκεῖνος δὲ ἀκινδύνως διῆλθε διὰ τὴν ὑπακοὴν αὐτοῦ. Καὶ ὁ ἀδελφὸς ἐκεῖνος, ὃν ἐπεμψεν ὁ ἀββᾶς αὐτοῦ διὰ τὰς χρεῖας αὐτῶν πρὸς τὸν ἀποκριτᾶριον αὐτοῦ εἰς τὴν κώμην· πῶς ὅτι εἶδεν αὐτὸν ἐλκόμενον ὑπὸ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ εἰς αἰσχρὰν μέξιν· ἵνα μόρον (sic) εἴπῃ· Ὁ Θεὸς τοῦ Πατρὸς μου, ἐξελοῦ με· εὐθέως εὐρέθη εἰς τὴν ὁδὸν τῆς Σκῆτης ὑπάγων πρὸς τὸν Πατέρα αὐτοῦ.

ΙΓ'. Βλέπετε δύναμιν ἀρετῆς, βλέπετε ἐνέργειαν ῥήματος, πόσῃ βοήθειαν ἔχει καὶ τὸ ἐπικαλέσασθαι τινα τὰς εὐχὰς τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ· ἵνα εἴπῃ· Ὁ Θεὸς, διὰ τὰς εὐχὰς τοῦ Πατρὸς μου ἐξελοῦ με, εὐθέως εὐρέθη εἰς τὴν ὁδὸν. Κατανοήσατε δὲ τὴν ταπεινώσιν καὶ τὴν εὐλάβειαν ἀμφοτέρων. Ἦσαν ἐν στενώσει, καὶ ἤθελεν ὁ γέρον πείψαι τὸν ἀδελφὸν πρὸς τὸν ποιοῦντα αὐτοῖς τὴν ἀποκρίσιν, καὶ οὐκ ἔλεγεν αὐτῷ· Ὑπάγε· ἀλλ' ἔλεγεν αὐτῷ· «Θέλεις ἀπελθεῖν;» Ὁμοίως καὶ ὁ ἀδελφὸς οὐκ εἶπεν· Ὑπάγω· ἀλλ' ἔλεγεν αὐτῷ· «Ὡς θέλεις ποιῶ.» Ἐροεῖτο γὰρ καὶ διὰ τὰ σκάνδαλα καὶ διὰ τὸ μὴ παρακοῦσαι τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ. Εἶτα ὡς πλέον ἐστενωώθησαν, λέγει αὐτῷ ὁ γέρον· «Ἐγείρου, ὑπάγε.» καὶ οὐκ εἶπεν αὐτῷ· Ἐλπίσω εἰς τὸν Θεόν μου ὅτι σκεπάσῃ με· ἀλλὰ λέγει· «Ἐλπίσω εἰς τὰς εὐχὰς τοῦ Πατρὸς μου ὅτι σκεπάσουσί με.» Ὁμοίως καὶ ὁ ἀδελφὸς, ὅτε ἐπειράσθη, οὐκ εἶπεν, ὅτι Ὁ Θεός

A Quem tandem Deus gloriosissimum ostendit, nec passus est ipsius virtutem in obscuro esse. Uni enim ex sanctissimis illis senioribus revelatus est, et visus inter divorum aliorum caterva, una cum illis perfruens beatitudine. Narrare licet et vobis miraculum alterum, quod aetate mea factum est, ut intelligatis tantam esse obedientiae et abnegatae voluntatis vim, quae a morte quoque eripere et liberare hominem possit. Cum essem quandoque apud abbatem Seridum, ad eum profectus est ab oris Ascalonicis monachus ab abbate suo cum mandatis missus. Imperatum autem ei a seniore fuerat, **382** ut ad vesperam omnino rediret. Interim oborta est immensa tempestas, imber maximus, tonitrua horrenda, videbaturque torrenti similis ea inundatio. Volebat ille reverti urgente senioris praecepto: nos vero contra cohortabamur expectare serenitatem, asserentes periclitari illum maxime in tantis aquarum eruptionibus. Non acquievit igitur ille nobis ullo pacto, ut maneret. Decrevimus eum ad usque flumen subsequi, sperantes ipsum, cum illud vidisset, emendatorum consilium et reversurum. Eo autem postquam una pervenimus, exutus ille vestes, eas cervici collectas imposuit, et accinctus scapulare suum, sese dedit praecipitem in torrentem, statimque natum cepit. Formidantibus autem nobis ne mergeretur, subito in littus alterum (mirabile dictu) conspectus est, et resumptis denuo vestibus, a nobis impetrata venia, discessit: nos autem plus quam dici queat obstupimus, mirati virtutis vim et potentiam. Nobis enim vix in eum sine tremore contuentibus, ipse solus intrepidus absque ulla formidine et periculo enatavit, fretus obedientiae merito. Haud dissimile fuit et illud quod alteri discipulo contigit, qui ab abbate in proximam villulam missus ad expedienda quae opus fuerant, cum se sentiret in concupiscentiam propriae filiole sollicitari, exclamavit unicam hanc vocem: «Deus patris mei libera me;» statimque sese apud viam Scetiam reperit: qui reversus ad Patrem suum est.

XVI. Videte potentiam virtutis, contemplamini vim verbi; quantum scilicet afferat auxilli paternis precibus sese dedere: ipsorum enim ille similia locutus est verba: «Libera me, Deus, per Patris mei orationes:» Considerate humilitatem et observantiam amborum: erat uterque dubius et anxius, volebatque senex fratrem ad monasterii necessaria dimittere, nec tamen ut iret, imperare voleit, sed utrum proficisci vellet percontatus esset. Non item frater respondit, «Eo, sed quidquid iusseris faciam, Pater.» Hinc enim scandala verebatur, hinc Patris inobedientiam formidabat. Ad haec igitur senex, «Exsurge, ait, et actutum perge.» Recedens frater dixit: «Non spero in Deum quia me proteget, sed in orationibus Patris mei, quia me tuebuntur:» sicque cum in tentationem incidisset, non Deum in auxilium vocavit, sed Patris suae orationes. Atque ita paternis orationibus fretus uterque maxime fuit.

En quemadmodum obedientiae humilitatem conjungere : ut enim currus uno equo non satis commode trahitur, nisi et alterum apponas : ita obediens humilitatem conjugatam sibi deposcit. Qua sane gratia et virtute haberi nemo dignus potest, nisi ante consuescat pracludere et amputare propriam voluntatem, se ipsum post Deum Patri suo dedere, atque ab eo nulla in re postmodum dissentire, sed omnia ipsius arbitrio facere, ea fide et certitudine, ac si Deus in cunctis non homini pareret, ut illi quos praediximus facitarent : hic salvari, hic misericordiam consequi dignus est.

XVII. Memoria est de beato Basilio, qui cum cœnobis sua inviseret, ab uno praelatorum percontatus est, num quem in choro suorum haberet, quem confideret salvandum. Respondente autem illo, sperare se omnes per suas orationes fore salvos. Rursum id ipsum interrogavit; nec ante destitit, quam ille ex optimis meliorem sibi offerret electum. Cui cum Pater sanctissimus imperaret ut aquam ad abluendos pedes afferret, abiit statim, attulit et lavit : jussit postmodum sedere eum, ac lavari pariter : paruit ille simpliciter, et ministrante Patre lotus est. Post hoc periculum obedientiae, ingressus est **383** in sanctuarium cum eo Pater, et celebranti discipulo ministrare voluit, eo nulla in re dissentiente, quaecunque imperasset. Atque illum post hæc socium sibi et perpetuum comitem ascevit. Neque enim alium quam sanctum discipulum et benedictum decebat habere deiferum patrem et sanctissimum. Vos autem omnino, fratres, adhuc expertes video hujusmodi obedientiae indiscretæ, nec nosse quanta ejus sit requies. Memini me quandoque abbatem Joannem beati Barsanuphii discipulum interrogasse rem hujusmodi : Cum Scriptura commemoret opus nobis esse multis afflictionibus et angustiis ad vitæ ingressum et salutis, dubitare me ne perirem, qui nulla me sentirem cura moveri et sollicitari : idque per litteras sciscitabar. Inter scribendum, fateor, augeri mihi letitiam sentiebam, timebamque mihi ipsi magis ad tribulationes Scripturæ advertens, quibus omnino carere me cognoscebam. At mihi senex respondit, et vanum timorem ademittit, inferens ita necessario evenire, ut scilicet pacatissimi, jucundissimi et

quietissimi sint, quicunque sese in Patrum obedientiam dediderunt.
 μη εὐδὸς τὴν δύναμιν τῆς ἀρετῆς, καὶ ἀκούων ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐφοβούμην ὅτι οὐκ εἶχον θλίψιν. Ὡς οὖν ἐθάρρουν τῷ γέροντι, δηλοῖ μοι οὕτως : « Μὴ δὲν θλιβῆς· σὺ οὐκ ἔχεις πρῶτα· ἀλλ' ἕκαστος βάλλων ἑαυτὸν εἰς ὑπακοὴν Πατέρων. ταύτην τὴν ἀμεριμνίαν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν ἔχει. »

DOCTRINA II.

De humilitate.

I. Senioris unius ea memorie prodita est sententia : ante omnia nobis opus esse humilitate, deereque nos ad audiendum esse quam promptissimos, quaecunque dicerentur, admittentes : omnia etiam hostis et adversarii nostri tela per humilitatem

A μου, ἐξελθὺν με, ἀλλ', « Ὁ Θεὸς, εἰς τὸς εὐχὰς τοῦ Πατρὸς μου ἐξελθὺν με. » Καὶ ἕκαστος αὐτῶν εἰς τὰς εὐχὰς τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἡλπίσε. Βλέπετε πῶς ἐξεύξαν τὴν ὑπακοὴν τῇ ταπεινώσει· ὥστε γὰρ ζεύγνυται τὸ ἄρμα, καὶ οὐ δύναται ὁ ἵππος προλαβεῖν τὸν ἄλλον, ἐπικλᾶται· οὕτως χρῆζει ἡ ὑπακοὴ ἔχειν συνεζευγμένην αὐτῇ τὴν ταπεινώσιν. Καὶ πῶς δύναται τις ἀξιοθῆναι ταύτης τῆς χάριτος, ἐὰν μὴ, καθὼς εἶπον, βιάσῃται κόψαι τὰ ἴδια θελήματα, καὶ ἐκδῶ ἑαυτὸν μετὰ Θεὸν τῷ ἑαυτοῦ Πατρί, ἐν μηδενὶ διστάζων, ἀλλὰ πάντα ποιῶν, ὥστε κακείνῳ, μετὰ πληροφορίας ὡς ὅτι τῷ Θεῷ ὑπακοῦει; Τίς ἀξίος ἐλεσθῆναι, τίς ἀξίος σωθῆναι.

IZ'. Φέρεται ποτε τοιοῦτος λόγος, ὅτι παρερχόμενος ποτε ὁ ἅγιος Βασίλειος διὰ τῶν κοινοβίων αὐτοῦ, λέγει ἐν τῶν ἡγουμένων· « Ἔχεις τινὰ τῶν σωζομένων; » Λέγει αὐτῷ ὁ ἀδελφός· « Διὰ τῶν εὐχῶν σου, δέσποτα, πάντες θελομεν σωθῆναι. » Λέγει πάλιν αὐτῷ ὁ ἅγιος Βασίλειος· « Τῶν σωζομένων ἔχεις τινὰ; » Ἐκείνῳ νοήσας [ἦν γὰρ καὶ αὐτὸς πνευματικός] λέγει· « Ναί. » Ἐλθόντος δὲ αὐτοῦ, λέγει ὁ ἅγιος αὐτῷ· « Ἀδελφὲ, νύμφωμαι. » Ἀπέρχεται, καὶ φέρει αὐτῷ νύμφασιν. Μετὰ δὲ τὸ νύμφασθαι τὸν ἅγιον Βασίλειον, λαμβάνει καὶ αὐτὸς ὁ ἅγιος τὸ νύμφα, καὶ λέγει τῷ ἀδελφῷ· « Δέξαι, καὶ αὐτὸς νύμφαι. » Δέχεται οὖν ἐκεῖνος τὸ νύμφα ἀδιακρίτως παρὰ τοῦ ἁγίου· μετὰ οὖν τὸ δοκιμάσαι αὐτὸν ἐν τούτῳ, λέγει αὐτῷ πάλιν· « Ὅτε εἰσέρχομαι εἰς τὸ ἱερατεῖον, ἔλθε, ὑπομνήσων με ἵνα χειροτονήσω. » Πάλιν ἐκεῖνος ἀδιακρίτως ὑπακούει. Καὶ ὅτε εἴδε τὸν ἅγιον Βασίλειον ἔσω εἰς τὸ ἱερατεῖον, ἀπέρχεται, καὶ ὑπομνήσκει αὐτὸν, καὶ χειροτονεῖ αὐτὸν, καὶ λαμβάνει αὐτὸν μετ' αὐτοῦ· τίνι γὰρ ἐπρεπεῖν, εἰ μὴ μετὰ τοῦ ἁγίου ἐκείνου τοῦ θεοφόρου, τῷ τοιοῦτι εὐλογημένῳ ἀδελφῷ; Ὑμεῖς οὐκ ἔχετε πείραν ὑπακοῆς ἀδιακρίτου· οὐδὲ οἴσθε τὴν ἀνάπαυσιν αὐτῆς. Ἡρώτησά ποτε γέροντα τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννην τὸν τοῦ ἀδελφοῦ Βαρσανουφίου, καὶ εἶπον· « Δέσποτα, ἐπειδὴ ἡ Γραφή λέγει ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ βλέπω ὅτι οὐδὲ μίαν θλίψιν ἔχω, τί ὀφείλω ποιῆσαι, μήπως καὶ ἀπόλλω τὴν ψυχὴν μου, ὅτι οὐκ εἶχον οὐδὲ μίαν θλίψιν οὐδὲ μέριμναν; » Εἰ δὲ καὶ συνέδη με ἔχειν λογισμὸν, ἐλάβανον τὸ πινακίδιον, καὶ ἔγραφον τῷ γέροντι. Διὰ γραμμάτων γὰρ ἡρώτων καὶ αὐτὸν πρὸ τοῦ με ὑπηρετῆσαι αὐτῷ, καὶ πρὶν πληρῶσαι, γράφον ἥσανόμην ὠφελείας καὶ κουφισμοῦ· τοσαύτη ἦν ἡ ἀμεριμνία καὶ ἡ ἀνάπαυσις. Ἐγὼ δὲ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ Β

Περὶ ταπεινοφροσύνης.

A'. Εἰπέ τις τῶν γερόντων, Πρὸ παντὸς χρῆζομεν τῆς ταπεινοφροσύνης, ἵτοίμοι ὄντες ἐν παντί λόγῳ ὃ ἀκούωμεν, λέγειν, συγχώρησον. Διὰ γὰρ τῆς ταπεινοφροσύνης, πάντα τὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀντικειμένου διαφθίρεται. Ζητήσωμεν τί ἐστὶν ἡ δύναμις τοῦ

λόγου τοῦ γέροντος. Διὰ τί λέγει, Πρὸ παντὸς χρῆζο-
μεν τῆς ταπεινοφροσύνης, καὶ μὴ μᾶλλον, Πρὸ
παντὸς χρῆζομεν ἐγκρατείας; Λέγει γὰρ ὁ Ἀπόστο-
λος· Ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται· ἢ διὰ
τί μὴ λέγει, Πρὸ παντὸς χρῆζομεν τοῦ φόβου τοῦ
Θεοῦ; λέγει γὰρ ἡ Γραφή· Ἀρχὴ σοφίας, φόβος
Κυρίου. Καὶ πάλιν· Τῷ φόβῳ Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς
ἀπὸ κακοῦ. Διὰ τί γὰρ οὐ λέγει, Πρὸ παντὸς χρῆζομεν
τῆς ἐλεημοσύνης, ἢ τῆς πίστεως; λέγει γὰρ, Ἐλεημο-
σύνης καὶ πίστεως ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι· καὶ ὁ
Ἀπόστολος λέγει· Χωρὶς πίστεως ἀδύνατον εὐαρε-
σθῆσαι τῷ Θεῷ. Εἰ οὖν ἀδύνατον εὐαρεσθῆσαι
τῷ Θεῷ χωρὶς πίστεως, καὶ ἐλεημοσύνης καὶ
πίστεως ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι, καὶ τῷ φόβῳ
Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ, καὶ ἀρχὴ σοφίας
φόβος Κυρίου, καὶ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρα-
τεύεται· πῶς οὖν λέγει, ὅτι Πρὸ παντὸς χρῆζο-
μεν τῆς ταπεινοφροσύνης; καὶ ἀφῆκε ταῦτα πάντα
οὕτως ἀναγκαῖα ὄντα; Θέλει δεῖξαι ἡμῖν ὁ γέρων,
ὅτι οὔτε αὐτὸς ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἡ ἐλεημοσύνη,
οὔτε ἡ πίστις, οὔτε ἡ ἐγκράτεια, οὔτε ἄλλη μία τῶν
ἀρετῶν δύναται κατορθωθῆναι χωρὶς ταπεινοφρο-
σύνης. Διὰ τοῦτο λέγει, Πρὸ παντὸς χρῆζομεν τῆς
ταπεινοφροσύνης, ἑτοιμοὶ ὄντες ἐν παντὶ λόγῳ ὃ
ἀκούομεν, λέγειν, « Συγχώρησον »· διὰ γὰρ τῆς
ταπεινοφροσύνης, πάντα τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀντικειμένου
διαφθείρεται.

Β'. Ἰδοὺ βλέπετε, ἀδελφοί, πόση ἐστὶν ἡ δύναμις
τῆς ταπεινοφροσύνης. Βλέπετε πόλιν ἐνέργειαν ἔχει
τὸ λέγειν, « Συγχώρησον ». Διὰ τί δὲ καλεῖται ὁ
διάβολος οὐ μόνον ἐχθρὸς, ἀλλὰ καὶ ἀντικείμενος;
Ἐχθρὸς λέγεται, καθότι μισάνθρωπός ἐστι, μισό-
καλος, ἐπίβουλος· ἀντικείμενος δὲ λέγεται, ἐπειδὴ
εἰς πᾶν πρᾶγμα καλὸν ἐπιχειρεῖ ἐμποδίσας. Θέλει
τις εὐξασθαι; ἐκεῖνος ἀντίκειται ἐμποδίζων διὰ
κακῶν ἐνθυμήσεων, δι' αἰχμαλωσίας, διὰ ἀκηδίας.
Θέλει τις ἐλεῆσαι; ἐκεῖνος ἐμποδίζει διὰ φιλαργυ-
ρίας, δι' ὀκνηρίας. Θέλει τις ἀγρυπνήσαι; ἐκεῖνος
ἐμποδίζει δι' ὀκνηρίας, διὰ βραθυμίας, καὶ εἰς ἕκα-
στον πρᾶγμα οὕτως ἐναντιοῦται ἡμῖν, εἰς ὃ ἐπιβαλ-
λόμεθα καλόν· διὰ τοῦτο λέγεται οὐ μόνον ἐχθρὸς,
ἀλλὰ καὶ ἀντικείμενος· διὰ οὖν τῆς ταπεινοφροσύνης
πάντα τὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀντικειμένου διαφθείρεται·
Μεγάλῃ γάρ ἐστιν ὄντως ἡ ταπεινοφροσύνη, καὶ
ἕκαστος δὲ τῶν ἁγίων δι' αὐτῆς τῆς ταπεινοφροσύνης
ὠδεύσεν, καὶ διὰ τοῦ κόπου συνέτεμεν τὴν ὁδοπο-
ρίαν· καθὼς λέγει· Ἴδε τὴν ταπεινώσιν μου καὶ
τὸν κόπον μου, καὶ ἄφες πάσας τὰς ἁμαρτίας
μου· καὶ, Ἐταπεινώθην καὶ ἔσωσέ με ὁ Κύριος.
Δύναται μὲν γὰρ καὶ ἡ ταπεινώσις μόνῃ εἰσνεγκεῖν,
ὥς ἔλεγεν ὁ γέρων ὁ Ἀββᾶς Ἰωάννης, βραδυτέρως
δέ. Ταπεινωθῶμεν οὖν καὶ ἡμεῖς μικρὸν, καὶ σωζό-
μεθα· καὶ οὐ δυνάμεθα κοπάσαι, ὥς ἀσθενεῖς,
σπουδάζομεν ταπεινωθῆναι. Καὶ πιστεύω εἰς τὸ
ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ μικρὸν μετὰ τα-
πεινώσεως γενόμενον εὐρισκόμεθα καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν
τόπον τῶν ἁγίων ἐκεῖ τῶν πολλὰ κοπιησάντων, καὶ
βουλεύσάντων τῷ Θεῷ. Ναὶ ἀσθενούμεν, καὶ οὐ δύ-

disrumpi. Queramus qualis hæc sit doctrina. Ut
quid enim ait senior, præ omnibus humilitate nobis
opus esse, ac non potius abstinencia et patientia?
Ait namque Apostolus: *Qui certat, ab omnibus se
abstinet* °, vel etiam timore Dei. Cum dicat Scri-
ptura sacra: *Initium sapientiae timor Domini* °. Et
rursum: *Timore Domini declinat quis a malo* °; vel
misericordia et fide. Dicitur enim, eleemosyna
et fide purgari delicta; et Apostolus: *Sine fide im-
possibile est placere Deo* °. Si igitur impossibile est
Deo placere absque fide et eleemosyna, et fide pur-
gantur delicta; et timore Domini quis a malo de-
clinat; et initium sapientiae est timor Domini; et
qui certat, abstinet se ab omnibus: quare tanto-
pere hic nobis præter omnia humilitate opus esse
dixit, et hæc omnia usque adeo necessaria præ-
termisit? Credo voluisse nobis innuere senem, quod
neque timor Domini, neque eleemosyna, neque fides,
neque abstinencia, neque ulla unquam virtutum po-
test sine humilitate in nobis erigi. Hinc ait: Ante
omnia nobis necessaria est, fratres, humilitas, atten-
tissimis ad omnia quæcunque audiverimus, patientis-
simisque ad quæcunque dicentur. Per humilitatem
enim omnia hostis et adversarii tela franguntur.

II. Attendite, fratres, quanta sit humilitatis vis.
Advertite quid operis habeat hoc quod ait: « Pa-
tienter ausculta. » Ut quid autem diabolus non
solum hostis, sed et adversarius noster vocatur? Hostis
scilicet, quia bonum omne omnesque mor-
tales odio habet, cunctisque insidias ponit; adver-
sarius autem, **384** quia in omni bono opere im-
pedimento nobis esse querit. Vult aliquis orare?
hunc querit avertere et impedire per malas cogita-
tiones, per captivitatem, per acediam. Optat alius
eiusquam misereri? hunc impedire studet per
inertiam, incuriam et negligentiam; et (ut breviter
dicam) cuivis operi bono adversatur: et hæc de
causa hostis et adversarius maxime appellatur.
Quare autem per humilitatem in cunctis superatur?
Maxima, inquam, est humilitas, per quam sanctorum
quavis incessit, et cum labore viæ longitudinem
abscedit, ut dicitur: *Vide humilitatem meam et
laborem meum, et dimitte universa delicta mea* °;
et: *Humiliatus sum, et salvavit me Dominus* °.
Potest enim sola nos humilitas introducere, ut
aiebat Joannes abbas. Humiliemur igitur et nos
paululum, ut salvemur. Et si ob imbecillitatem
laborare non possumus, humiliari saltem studea-
mus. Confido enim in Domino per modicam hanc
humilitatem fore nos tandem divina misericordia
inter sanctorum illorum choros collocandos. Fateor
debilitate corporis non posse nos laborare, sed
nunquid non possumus non humiliari? Beatus vir
est qui humilitatem habuerit. Ea permaxima est.
fratres, humilitatis virtus, quam optime definit

° II Tim. II, 5. ° Psal. cx, 9. ° Prov. xvi, 6. ° Hebr. xi, 6. ° Psal. xxiv, 18. ° Psal. cxiv, 6.

beatus ille qui veram in se virtutem habuit, cum dixit: Humilitas nunquam irascitur, irritat neminem, humana est et benigna¹. Nos autem eam, uti peregrinam et alienam abhorremus. Humilitas vanæ gloriæ sola adversatur, et ab ea hominem liberat, tuetur et protegit. Irascitur quis pecuniarum et ciborum gratia, quare non dicat hanc esse humilitatem? Quia sane irritat neminem humilitas, neque provocatur a quoquam. Magna est et potens, ita ut gratiam Dei in animam queat attrahere. Gratia igitur Dei est quæ miseretur, quæ animam protegit a duabus his passionibus, irascendi scilicet et irritandi. At quidnam est gravius, irasci ne, an proximum provocare? Desinit senior, nihil esse adeo alienum a monacho quam irasci. Neque sane mentitus est. Nisi enim quisque humilitate illico respiscat, sensim labitur in seditionem dæmonis: qui turbatus continue, continuas in nobis quoqueurbationes querit.

III. Quare autem ais humilitatem neque ullum provocare, neque aliquando provocari? Ego vero quid dicam, liberari nos per humilitatem a duabus his passionibus? Ab omni fateor nos passione eripi per humilitatem, et ab omni tentatione protegi animam. Cum beatus Antonius tot laqueos dæmonis orbi cuncto intensos cerneret, suspirans, Dominum interrogavit, quis evasurus eos potissimum esset? Cui responsum est: «Humilitas sola evadet hos laqueos:» additumque est illud admirandum, «Neque eam omnino contingere poterunt.» Cernis vim subjectionis? Cernis gratiam virtutis? Nihil profecto fortius humilitate. Nam vero humili quidquid adversi contigerit, illico in se totus contrahitur, illico judicat sese dignum ea adversitate et ærumna, nec sustinet quemquam accusare, non sustinet in alium causam hujusmodi inferre. At sine perturbatione, sine molestia, cum omni tranquillitate se habet: atque ea de causa neque irascitur, neque ullum provocat. Bene igitur ac præclare locutus est vir sanctissimus, præ omnibus humilitate nobis opus esse.

IV. Duo autem genera sunt humilitatis, ut item genera duo superbiæ. Primum superbiæ genus est, cum quis fratrem suum contemnit, eumque quasi nullius æstimat; seipsum vero cunctis excellentiorem habet. Hic statim, nisi se revocet et respiciat, sensim labitur in secundam superbiā; ita ut in Deum etiam incipiat insolescere, et bona opera sibi ascribere, non Deo. Memini, fratres mei, vidisse me aliquando hujusmodi hominem, qui in hanc miserriam conditionem incidisset. Et initio quidem si quis e fratribus locutus quidpiam esset in alterius commendationem et laudem, statim illum spernebat, et quasi conspuebat, dicens: «Quis est ille? Non est alius qui aliquid valeat præter Zosimam et qui cum eo sunt.» Post cœpit et illos

Α νάμεθα κοπιάσαι, μὴ ταπεινωθῆναι οὐ δυνάμεθα; Μακάριός ἐστιν, ἀδελφοί, ὁ ἔχων ταπεινώσιν. Μεγάλη ἐστὶν ἡ ταπεινότης· καλῶς δὲ ἐστὶν ὁ ἅγιος ἐκεῖνος, τὸν ἔχοντα ἀληθινὴν ταπεινώσιν· διὰ τοῦτο εἶπεν, ὅτι ἡ ταπεινότης οὐκ ὀργίζεται, οὐδὲ παροργίζει τινά· καὶ δοκεῖ ὡς ἔξενον εἶναι τὸ πρῶγμα· ἡ ταπεινότης γὰρ τῇ κενοδοξίᾳ μόνῃ ἐναντιοῦται, καὶ ἀπ' αὐτῆς θῆθεν φυλάττει τὸν ἄνθρωπον. Ὀργίζεται δὲ τις καὶ διὰ χρήματα, καὶ διὰ βρώματα· πῶς οὖν λέγει ὅτι ἡ ταπεινότης οὐκ ὀργίζεται οὐδὲ παροργίζει τινά; ἡ ταπεινότης μεγάλη ἐστίν, ὡς εἶπομεν, καὶ δυνατὴ ἐστὶν ὥστε ἐπισπᾶσαι τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ψυχὴν. Λοιπὸν αὐτὴ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἐλθοῦσα σκεπάζει τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν ἄλλων δύο παθῶν τούτων τῶν βαρύνων· τί γὰρ ἐνὶ βαρύτερον τοῦ ὀργίζεσθαι, καὶ τοῦ παροργίζειν τὸν πλησίον, ὡς εἶπε τις; Ἔξενον παντάπασι μοναχοῖς τὸ ὀργίζεσθαι· ὅπως εἰ μὴ ταχέως σκεπασθῇ ὁ τοιοῦτος διὰ ταπεινώσεως, κατὰ μικρὸν ἔρχεται εἰς κατὰστασιν δαίμονος, ταρασσών καὶ ταρασσόμενος.

Γ'. Διὰ τοῦτο οὖν λέγει ὅτι ἡ ταπεινότης οὐκ ὀργίζεται, οὐδὲ παροργίζει τινά. Τί δὲ λέγω, ὅτι ἀπὸ τῶν δύο παθῶν σκεπάζει; Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ παντὸς πάθους· ἀπὸ παντὸς πειρασμοῦ σκεπάζει ἡ ταπεινότης τὴν ψυχὴν. Ὅτε ἐθεώρησεν ὁ ἅγιος Ἀντώνιος πάσας τὰς παγίδας τοῦ διαβόλου ἡπλωμένας, καὶ στενάξας, ἠρώτησε τὸν Θεόν, ὅστις ἄρα παρέρχεται ταύτας, τί ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Θεός; ὅτι ἡ ταπεινότης παρέρχεται αὐτάς. Καὶ τοῖον ἄλλο θαύμασθον προσέθηκε; τὸ, ὅτι καὶ οὕτως ἀπτονται αὐτῆς. Βλέπεις δύναμιν, κύριε; Βλέπεις χάριν ἀρετῆς; Τῷ ὄντι, οὐδὲν ἰσχυρότερον ταπεινοφροσύνης. Εἴ τι δ' ἂν συμβῇ λυπηρὸν τῷ ταπεινῷ, εὐθέως χωρεῖ καθ' ἑαυτοῦ, εὐθέως κατακρίνει ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶν ἄγιος· οὐκ ἀνέχεται μέμψασθαι τινά, οὐκ ἀνέχεται βαλεῖν ἐπ' αὐτὸν ἄλλων τὴν αἰτίαν, καὶ λοιπὸν παρέρχεται ἀταράχως, ἀθλίπτως, μετὰ πάσης ἀναπαύσεως. Διὰ τοῦτο οὐτε ὀργίζεται, οὐτε παροργίζει τινά. Διὰ τοῦτο καλῶς εἶπεν ὁ ἅγιος, ὅτι Πρὸ πάντων χρησόμεν τῆς ταπεινοφροσύνης.

Δ'. Δύο δὲ εἰσι ταπεινώσεις, ὥσπερ καὶ δύο ὑπερηφανίαι. Ἡ πρώτη ὑπερηφανία ἐστίν, ὅταν ἐξουθενεῖ τις τὸν ἀδελφόν, ὅταν εὐτελίζει αὐτὸν, ὡς μηδὲν ὄντα, καὶ ἑαυτὸν ὑπερέχοντα αὐτοῦ. Ὁ τοιοῦτος ἐάν μὴ ταχέως νήψῃ καὶ σπουδᾷ, κατὰ μικρὸν ἔρχεται καὶ εἰς τὴν δευτέραν ὑπερηφανίαν· ἵνα καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ ὑπερηφανεύηται· καὶ ἑαυτῷ ἐπιγράφει τὰ κατορθώματα αὐτοῦ, καὶ οὐ τῷ Θεῷ. Ὅπως, ἀδελφοί μου, οὐδὰ ποτε ἐλθόντα τινά εἰς ταύτην τὴν ἐλπίσιν κατὰστασιν· καὶ παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν εἰ τι ἐλάλησεν αὐτοῦ τις τῶν ἀδελφῶν, κατέπνευεν ἐκαστου, καὶ εἰλεγε· Ἦ τίς ἐστιν ἐκεῖνος; Οὐκ ἐστὶν εἰ μὴ Ζωσιμᾶς, καὶ οἱ κατ' αὐτόν. Ἐἴτα ἤρξατο καὶ τούτους εὐτελίζειν καὶ λέγειν· Οὐδεὶς ἐστὶν εἰ μὴ Μακάριος· καὶ μετ' ὀλίγον ἤρξατο λέγειν· Ἦ τίς

¹ I Cor. xiii, 4, 5.

ἐστὶ Μακάριος; Οὐδείς, εἰ μὴ Βασίλειος καὶ Γρηγόριος. » Εἰτά μετὰ μικρὸν ἤρξατο καὶ τούτους εὐ-
 τελίζειν, λέγων· « Τίς ἐστὶ Βασίλειος, καὶ τίς ἐστὶ
 Γρηγόριος; Οὐδείς, εἰ μὴ Παῦλος καὶ Πέτρος. »
 Λέγων αὐτῷ, ὄντως, ἀδελφε, καὶ τούτους ἔχει ἐξου-
 δυνῶσαι. Πιστεύσατέ μοι, ὅτι μετ' ὀλίγον καιρὸν
 ἤρξατο λέγειν, « Τίς ἐστὶ Πέτρος καὶ τίς ἐστὶ Παῦ-
 λος; Οὐδείς, εἰ μὴ ἡ ἁγία Τριάς. Οὕτως ὕστερον καὶ
 κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ὑπερῆφανεύθη, καὶ οὕτως
 ἐξέστη. Διὰ τοῦτο ὀφειλομένον ἀγωνίζεσθαι, ἀδελφοί
 μου, πρὸς τὴν πρώτην ὑπερῆφάναν, ἵνα μὴ κατὰ
 μικρὸν ἐμπέσωμεν καὶ εἰς τελευταίαν ὑπερῆφάναν.

Ε'. Ἔστι δὲ καὶ κοσμικὴ ὑπερῆφάνια, καὶ μονα-
 χικὴ. Ἡ κοσμικὴ ὑπερῆφάνια ἐστίν, ὅταν τις ὑπερ-
 ῆφανεύεται κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ, ὡς πλουσιώτερος, ἢ
 ὡς εὐμορφότερος αὐτοῦ, ἢ ὡς καλῶς φορῶν πλέον
 αὐτοῦ, ἢ ὡς γενναιότερος αὐτοῦ. Ὅταν οὖν βλέπω-
 μεν ἑαυτοὺς κενοδοξοῦντας ἐν τούτοις, ἢ ὅτι τὸ μο-
 ναστήριον ἡμῶν μείζον, ἢ εὐπορώτερον, ἢ ὅτι ἔχο-
 μεν πολλοὺς ἀδελφούς, ὀφειλομένον εἰδέναι· ὅτι ἀκμήν
 ἔσμεν ἐν τῇ κοσμικῇ ὑπερῆφάνῳ. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ
 εἰς φυσικὰ τινα κενοδοξεῖ τις. Οἷόν τι λέγω· Κενο-
 δοξεῖ τις ὅτι καλλίφωνός ἐστι καὶ καλῶς ψάλλει, ἢ
 ὅτι ἐστὶν ἐπεικὴς καὶ καθαρὸς ὑπηρετῇ. Ταῦτα
 σεμνότερα μὲν εἰσι τῶν πρώτων ὅμως καὶ αὐτὰ τῆς
 κοσμικῆς ὑπερῆφάνιας. Ἡ δὲ μοναχικὴ ὑπερῆφάνια
 ἐστίν, ὅτε κενοδοξεῖ τις, ὡς ἀγρυπνῶν, ὡς νηστεύων,
 ὡς εὐλαβής, ὡς πολιτείας, ὡς σπουδαίος. Ἔστι δὲ
 ὅτε καὶ ταπεινῶνται τις διὰ δόξαν. Ταῦτα τῆς μονα-
 χικῆς ὑπερῆφάνιας ἐστίν. Ἐνδέχεται ἡμῖν μὴ ὅλως
 ὑπερῆφανεύεσθαι· εἰ δὲ, κἂν εἰς τὰ μοναχικὰ ὑπερ-
 ῆφανεύεσθαι, καὶ μὴ εἰς τὰ κοσμικὰ. Ἰδοὺ εἰπομεν
 τίς ἐστὶν ἡ πρώτη ὑπερῆφάνια, καὶ τίς ἐστὶν ἡ δευτέρα, ὁμοίως εἰπομεν τίς ἐστὶν ἡ κοσμικὴ, καὶ τίς
 ἐστὶ μοναχικὴ ὑπερῆφάνια. Μάθωμεν λοιπὸν ποταί εἰσι καὶ αἱ δύο ταπεινώσεις.

Γ'. Ἡ πρώτη ταπεινώσις ἐστὶ, τὸ ἔχειν τινὰ τὸν
 ἀδελφὸν αὐτοῦ συνετώτερον ἑαυτοῦ, καὶ εἰς πάντα
 ὑπερέχοντα ἑαυτοῦ, καὶ ἀπλῶς, ὡς εἶπεν ἔχεινος ὁ
 ἅγιος, τὸ εἶναι ὑποκάτω πάντων. Ἡ δὲ δευτέρα τα-
 πείνωσις ἐστὶ, τὸ ἐπιγράφειν τῷ Θεῷ τὰ κατορθώ-
 ματα. Αὕτη ἐστὶν ἡ τελεία ταπεινώσις, τῶν ἁγίων.
 Αὕτη ἡ φυσικῶν ¹⁰ γινόμενη ἐν τῇ ψυχῇ, ἐκ τῆς ἐν-
 εργείας τῶν ἐνταλῶν. Ὅσπερ γὰρ τὰ δένδρα ὅταν
 βαστάζει καρπὸν πολὺν, αὐτὸς ὁ καρπὸς κάμπτει·
 κάτω τοὺς κλάδους, καὶ κατασπᾷ αὐτούς, ὁ δὲ κλάδος
 ὁ μὴ βαστάζων καρπὸν, ὑφύεται· ἄνω καὶ ἀνέρχεται
 ὀρθός· εἰσὶ δὲ τινὰ τῶν δένδρων, καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἀν-
 ἔρχεται ὁ κλάδος αὐτῶν ἄνω, οὐ βαστάζει καρπὸν·
 ἐὰν δὲ λάβῃ τις λίθον καὶ κρεμάσῃ αὐτὸν εἰς τὸν
 κλάδον, καὶ κατασπᾷ αὐτὸν κάτω, τότε ποιεῖ καρ-
 πόν· οὕτως ἐστὶ καὶ ἡ ψυχὴ· ὅταν ταπεινῶνται, τότε
 καρπὸν φέρει, καὶ ὅσον ποιεῖ καρπὸν, τοσοῦτον τα-
 πεινῶνται. Καὶ ὅσον γὰρ ἐγγίzzουσιν οἱ ἅγιοι τῷ Θεῷ,
 τοσοῦτον βλέπουσιν ἑαυτοὺς ἁμαρτωλοὺς. Μέννημαί
 ὅτι ἐλαλοῦμέν ποτε περὶ ταπεινώσεως, καὶ τίς τῶν
 λαμπρῶν Γάγγης ἀκούων ἡμῶν λεγόντων τοῦτο, ὅτι
 ὅσον ἐγγίzzει τις τῷ Θεῷ, τοσοῦτον βλέπει ἑαυτὸν

A contemnere ac dicere, neminem alicujus prelii esse
 præter Macarium. Et paulo post : « Quis, ait, Ma-
 carius? Nullus est, præter Basilium et Gregorium. »
 Atque etiam non multo post hos quoque coepit pa-
 riter spernere, et nullum ullius existimare, nisi
 Petrum et Paulum. Cui ego prædixi quod « Venit,
 fore ut hos quoque tempore contemneret. Quod
 sane factum est : nam eos spreuit, et nihil esse in
 pretio habendum præter Trinitatem asserere coepit.
 Statimque in Deum quoque factus insolentior, in-
 tumuit. Nobis igitur luctandum est cum prima, fra-
 tres, ne paulatim in secundam labamur superbiam.

V. Est autem superbia monachalis, et sæcularis.
 Sæcularis est cum quis insolescit in fratrem suum,
 utpote ditior, pulchrior, vel ornatior, vel nobilior
 eo. Cum igitur intuemur aliquos gloriosos, vel quod
 eorum monasterium majus sit et dignius, vel quod
 abundantius et plures monachos continens, noverim-
 us hos superbia sæculari adhuc teneri. Cum item
 alius circa naturæ dotes gloriatur, vel quod suavis
 sit vocis, quod probe psallat, quod nitide et præcla-
 re ministret; hujusmodi gloriolæ primatus sunt
 et vanitatis sæcularis. Monastica autem superbia
 est, cum quis gloriatur ut jejuniorem, ut vigilia-
 rum observantissimus, ut venerabilis, ut civilis, ut
 studiosius, et cum quis adipiscendæ gloriæ gratia
 humiliatur : hæc ad monasticam superbiam perti-
 nent. Licet autem (si omnino gloriandum) monastice
 potius quam mundane gloriari. Diximus jam quæ sit
 prima superbia, quæve item secunda, quæ monasti-
 ca, quæ sæcularis : reliquum est, totidem humili-
 tatis genera opponamus.

VI. Prima igitur humilitas est, si fratrem tuum
 existimes esse te prudentiorem, et in cunctis te
 anteire : et, ut vir ille sanctus aiebat, sis omnium
 abjectissimus. Secunda humilitas est, quævis recta
 opera Deo ascribere : et hæc perfecta sanctorum
 humilitas. Quæ quidem naturalis in anima sit et
 generatur ex observantia mandatorum Dei. Ut enim
 arbores cum multo fructu onustæ fuerint, inclinant
 ramos et eos plerumque frangunt : qui autem ra-
 mus nullum habet fructum, attollitur in altum,
 et rectus assurgit : si autem lapis appendatur, in-
 clineturque ne rectus assurgat, illico poma parit :
 sic anima nostra si humilietur, statim fructus edit,
 quantoque plures fructus attulerit, tanto magis hu-
 miliatur. Nam viri sancti quanto ad Deum propius
 accesserint, tanto se iniquiores agnoscunt. Memini
 autem, cum loqueremur aliquando de humilitate, et
 quidam ex Gazæ principibus nos audiret istud
 ipsum asserentes, obstupuisse eum atque dixisse,
 hoc quomodo fieri posset, ignorare sese; discere
 autem velle. Cui ego respondi : « Dic, obsecro, domi-
 ne, vir primarie, quem te habes inter concives tuos? »

VARIE LECTIONES.

¹⁰ Φυσικῶν. Legendum forte, φυσικῶς.

386 Ad hæc ille : « Habeo me, inquit, ut nobilem et principem civitatis meæ. » Contra ego : « Si Cesaream pergas, quomodo isthic te habeas? » — « Viliorem, ait, aliquanto principibus civitatis illius. » Iterum : « Si Antiochiam habeas, quem te ibi existimes? » — « Ut rusticum, inquit, quemdam. » — « Si autem Byzantii apud regem, quem te reputes? » — « Ut pauperem, ait, quemdam et mendicum. » Tunc ego ad eum versus : « Et sic, inquam, sese habent sancti viri : quo enim Deo propiores sunt, eo se inferiores putant. Abraham enim cum Dominum vidit, cinerem se vocavit et lutum. Isaias dixit : *Infelix ego, quia labiis pollutus sum* ». Sic et Daniel, cum in lacu inter leones esset, et venisset Habacuc ad eum cum prandio, diceretque : *Accipe prandium quod misit tibi Dominus* ; respondit cum lacrymis : *Recordatus est mei Dominus* ? » Quantam cordis humilitatem etiam in eo lacu habuit? Quare a leonibus non primum, non secundo læsus est. Obstupuit enim et dixit : *Recordatus est mei Dominus* ?

Ἐπεμψέ σοι ὁ Θεός, ἀπεκρίθη λέγων· Ἐμνήσθη γὰρ μου ὁ Θεός; Οἶαν ταπεινώσειν ἔσχεν ἡ καρδία αὐτοῦ, ὅτε ἦν εἰς τὸν λάκκον μετὰ τῶν λεόντων, καὶ οὐκ ἔβλαπτον αὐτὸν, καὶ οὐ μόνον ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ δευτέρων· καὶ μετὰ ταῦτα θαυμάσας, λέγων· Ἐμνήσθη γὰρ μου ὁ Θεός; »

VII. Videtis humilitatem sanctorum, quo pacto affecta sint illorum corda? Sed neque a Deo missi ad opem hominis ferendam admittunt legationem, præ humilitate gloriam et honorem fugientes. Ut indutus namque quis purpura et serico, si ei injiciatur lacerna immunda; declinat illam et fugit, ne indumentum pretiosum commaculet: sic viri sancti virtutes præclarissimas induti, humanam gloriam devitant, ne ab ea debonestentur. Qui autem gloriæ cupidi sunt, hi mihi similes nudo videntur, qui usquequaque circuit ut lacernam aliquam inveniat vel aliud quidpiam, quo possit nuditatem suam contegere. Ita virtute spoliatus, humanam gloriam qua se obumbret, sectatur. Sancti vero ad mortalium opem plerumque a Deo missi, vix præ humilitate parere voluerunt. Moyses enim dixit : *Obsecro te, Domine, mitte alium eloquentiorem me; ego enim rancæ vocis sum et impeditioris linguæ* . Jeremias autem ait : *Puer ego sum* . Sancti denique omnes humilitatem hanc possederunt dum præcepta Dei (ut diximus) observaverunt. Nemo autem omnium sermone explicare queat, quo pacto ea in mentem veniat, nisi prius illam experientia didicerit. Sermonem habebat quandoque abbas Zosimas de humilitate. Cumque ibi sophista quidam adesset, nec satis quæ dicebantur, acciperet; quo certius hæc disceret, ait ad abbatem : « Dic mihi, obsecro, quomodo peccatorem te habeas non noyi, cum et virtutes facias et sanctus sis : en quæcunque præcepta facis, et es illorum observantissimus; cur igitur peccatorem te prædices? » Senex autem ad hæc quid potissimum responderet non noverat, at dixit : « Quid tibi responsi dem ad ea quæ interrogas nescio; sed habere

ἁμαρτωλὸν, ἐξενίζετο, καὶ ἔλεγε· Πῶς ἐνδέχεται τοῦτο; καὶ ἠγνόει θέλων μαθεῖν τὸν λόγον. Λέγω αὐτῷ· Κύριε ὁ πρωτεύων, εἰπέ μοι, τί ἔχεις σαυτὸν εἰς τὴν πόλιν σου; Ἀλεγει ἐκεῖνος, Ἐγὼ ἑμαυτὸν μέγαν καὶ πρῶτον τῆς πόλεως. Λέγω αὐτῷ· Ἐάν δὲ ἀπέλθῃς εἰς Καισάρειαν, τί ἔχεις ἑαυτὸν ἐκεῖ; λέγει, Ἐγὼ ἑμαυτὸν εὐτελέστερον τῶν μεγάλων τῶν ἐκεῖ. Λέγω αὐτῷ, Ἐάν δὲ ἀπέλθῃς εἰς Ἀντιόχειαν, τί ἔχεις σεαυτὸν; Ἀλεγει μοι ἐκεῖνος· Ἐγὼ ἑμαυτὸν ὡς ἓνα παγανόν. Λέγω αὐτῷ· Ἐάν δὲ εἰς Κωνσταντίνου πόλιν ἀπέλθῃς ἐγγὺς τοῦ βασιλείως, ἐκεῖ τί ἔχεις ἑαυτὸν; Ἀλεγει μοι ἐκεῖνος· Ἐγὼ ἑμαυτὸν ἓνα πένητα. Τότε λέγω αὐτῷ, Ἰδοὺ, οὕτως εἰσὶν οἱ ἅγιοι· ὅσον ἐγγίξουσιν τῷ Θεῷ, τοσοῦτον ἁμαρτωλοὺς βλέπουσιν ἑαυτούς. Ἀβραὰμ γὰρ ὅτε εἶδε τὸν Κύριον, γῆν καὶ σποδὸν ἑαυτὸν ἐκάλεσεν· Ἡσαίας δὲ ἔλεγεν, Ὡς τάλας καὶ ἀκάθαρτος εἰμι ἐγώ. Ὁμοίως καὶ ὁ Δανιὴλ ὅτε ἦν εἰς τὸν λάκκον μετὰ τῶν λεόντων, καὶ ἀπῆλθεν Ἀββακούκ, ἔχων τὸν ἄρτον, λέγων αὐτῷ· Δέξαι τὸ ἄριστον ὃ ἔχων τὸν ἄρτον, λέγων αὐτῷ· Δέξαι τὸ ἄριστον ὃ

Ζ'. Βλέπτε τὴν ταπεινώσειν τῶν ἁγίων, πῶς διακρίνεται αἱ καρδίαι αὐτῶν; Ἀλλ' οὐδὲ πεμπόμενοι παρὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς βοήθειαν τῶν ἀνθρώπων, κατεδέχοντο ἀπὸ ταπεινώσεως, φεύγοντες τὸ δοξασθῆναι. Ὡς περ γὰρ τις ἐνδευμένος διωσθήρικον, ἐάν ριφῇ κατ' αὐτοῦ ῥάκος ἐκάθαρτον, φεύγει ἵνα μὴ μianθῇ τὸ ἐνδύμα αὐτοῦ τὸ τίμιον· οὕτως εἰσὶ καὶ οἱ ἅγιοι ἐνδευμένοι τὰς ἀρετὰς, καὶ φεύγουσι τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν, ἵνα μὴ μianθῶσιν ὑπ' αὐτῆς. Οἱ δὲ θελόντες τὴν δόξαν, ὅμοιοι εἰσὶ τινι γυμνῷ, ὅστις ἀεὶ θέλει εὐρεῖν μικρὸν ῥάκος ἢ εἴ τι δῆποτε, ἵνα σκεπάσῃ τὴν ἀσχημοσύνην αὐτοῦ. Οὕτως καὶ ὁ γυμνὸς ἀπὸ ἀρετῶν, ζητεῖ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων. Περμπόμενοι οὖν οἱ ἅγιοι παρὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς βοήθειαν τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ ταπεινώσεως οὐ κατεδέχοντο. Ἀλλ' ὁ μὲν Μωϋσῆς ἔλεγε· Δέσμοι σου προχειρίσαι ἄλλων δυνάμενον· ἐγὼ γὰρ εἰμι ἰσχυρόφωνος καὶ βραδύ-λωσσος. Ἰερემίας δὲ ἔλεγε· Νεώτερός εἰμι ἐγώ. Καὶ ἕκαστος ἀπλῶς τῶν ἁγίων, ταύτην τὴν ταπεινώσειν ἐκτίσαντο, ἐκ τοῦ ἐνεργῆσαι, ὡς εἵπομεν, τὰς ἐντολάς. Ταύτην τὴν ταπεινώσειν οὐδεὶς δύναται λόγῳ φράσαι πῶς ἐστίν, ἢ πῶς ἐγγίνεται τῇ ψυχῇ, ἐάν μὴ ἀπὸ πείρας μάθῃ αὐτὴν ἀνθρωπος· λόγῳ δὲ οὐδεὶς δύναται μαθεῖν αὐτήν. Ποτὲ δ' Ἀβδᾶς Ζωσιμᾶς ἐλάλει περὶ ταπεινώσεως, καὶ τίς ποτε σοφιστὴς εὐρεθεὶς ἐκεῖ, ἀκούων & ἐλάλει, θέλων μαθεῖν τὴν ἀκρίβειαν, ἔλεγεν αὐτῷ· Εἰπέ μοι, πῶς ἔχεις ἑαυτὸν ἁμαρτωλόν; οὐκ οἶδας ὅτι ἅγιος εἶ, οὐκ οἶδας ὅτι ἔχεις ἀρετὰς; Ἰδοὺ βλέπεις πῶς ἐνεργεῖς τὰς ἐντολάς; πῶς τοιαῦτα ποιεῖς, ἔχεις ὅτι ἁμαρτωλὸς εἶ; Ὁ δὲ γέρων οὐχ ἠδύρισκε πῶς φράσαι αὐτῷ τὴν ἀπόκρισιν, ἀλλὰ ἔλεγεν αὐτῷ· Οὐκ οἶδα πῶς εἰπῶ σοι, ἀλλ' οὕτως ἔχω. Ὁ σοφιστὴς οὖν ἠγαντιοῦτο αὐτῷ θέλων μαθεῖν πῶς ἐστίν. Ὁ δὲ

γέρων μὴ εὐρίσκων πῶς παραστήσαι αὐτῷ τὸ πρᾶγ-
μα, ἤρξατο λέγειν μετὰ τῆς ἀγίας ἀπλότητος αὐ-
τοῦ· « Μὴ διαστρέψῃς με, ἐγὼ τέως οὕτως ἔχω. »
Ὡς οὖν εἶδον ἐγὼ τὸν γέροντα ἀποροῦντα πῶς ἀπο-
κριθῇ, λέγω αὐτῷ· « Ἄρα μὴ τοῦτό ἐστιν, ὥσπερ ἡ
σοφιστικὴ καὶ ἱατρικὴ; ὅταν καλῶς μανθάνει αὐτὴν
τις καὶ πράττει αὐτὴν· κατὰ μικρὸν ἐκ τοῦ ἐνεργεῖν
αὐτὴν, γίνεται τις ἕξις τῷ ἱατρῷ ἢ τῷ σοφιστῇ· καὶ
οὐ δύναται εἰπεῖν οὐδὲ οἶδε φράσαι πῶς ἐγένετο ἐν
ἕξει τοῦ πράγματος· κατὰ μικρὸν, ὡς εἶπον, ἀνεπα-
ισθητὴς προσελάβετο αὐτὴν ἡ ψυχὴ, ἐκ τοῦ ἐνεργεῖν
τὴν τέχνην. Οὕτως ἐστὶν εὐρεῖν καὶ ἐπὶ τῆς τα-
πεινώσεως, ὅτι ἐκ τῆς ἐνεργείας τῶν ἐντολῶν γίνε-
ται τις ἕξις ταπεινῆς, καὶ οὐ δύναται λόγῳ βηθη-
ναι. » Ὡς οὖν ἤκουσεν ὁ ἀδελφὸς Ζωσιμᾶς τοῦτο,
ἐχάρη, καὶ εὐθέως περιέλαβέ με, καὶ λέγει μοι·
« Εὐρες τὸ πρᾶγμα, οὕτως ἐστὶν ὡς εἶπες. » Ἐθερα-
πύθη δὲ καὶ ὁ σοφιστὴς ἀκούσας, καὶ ὑπεδέξατο καὶ
αὐτοὺς τὸν λόγον.

rationem invenisti : sic habet ut dixisti. » Ita liberalis sophista scrupulo cum hæc audisset, quæcun-
que admisit et abiit.

Η'. Εἶπον γὰρ καὶ οἱ γέροντές τινα ποιοῦντας ἡμᾶς
νοῆσαι τὴν ταπεινώσιν· αὐτὴν ἐγγινομένην διάθεσιν,
ὡς ἐστὶν, οὐδεὶς εὖρεν εἰπεῖν. Ἐπεὶ ὁ ἀδελφὸς Ἀγά-
θων, ὅτε ἐμελλε τελευτᾶν, εἶπον αὐτῷ οἱ ἀδελφοί·
« Καὶ σὺ φοβῇ, Πάτερ; » Εἶπε· « Τέως ἐποίησα τὴν
δύναμίν μου φυλάξαι τὰς ἐντολάς· ἀλλ' ἀνθρώπος
εἰμι. Ποθεν οἶδα εἰ τὸ ἔργον μου ἤρесе τῷ Θεῷ;
ἄλλο γὰρ ἐστὶ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλο τὸ τῶν
ἀνθρώπων. » Ἰδοὺ ὁμώματῶσιν ἡμᾶς εἰς τὸ νοῆσαι
αὐτὴν, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν ὁδὸν εἰς τὸ καταλαβεῖν αὐ-
τήν. Πῶς δὲ γίνεται τῇ ψυχῇ, καθὼς πολλάκις εἶπον,
οὐδεὶς εὖρεν εἰπεῖν, οὐδὲ ἠδυνήθη λόγῳ καταλαβεῖν,
εἰ μήτε ἡ ψυχὴ ἢ ἀξιωθείσα ἀπὸ ἔργων μαθεῖν αὐ-
τήν. Τί δὲ ἐστὶ τὸ φέρον αὐτήν, εἶπον οἱ Πάρες.
Λέγει γὰρ ἐν τῷ γεροντικῷ, ὅτι ἠρώτησεν ἀδελφός
γέροντα, λέγων· Τί ἐστὶν ἡ ταπεινώσις; καὶ εἶπεν ὁ
γέρων· Ἡ ταπεινώσις μέγα ἔργον ἐστὶ καὶ θεῖκόν· ἡ
δὲ ὁδὸς τῆς ταπεινώσεως ἐστὶν οἱ κόποι οἱ σωματικοὶ
ἐν γνώσει, καὶ τὸ εἶναι σε ὑποκάτω πάντων, αὕτη
ἐστὶν ἡ ὁδὸς τῆς ταπεινώσεως. Αὕτη δὲ ἡ ταπεινώσις,
θεῖκῃ ἐστὶ καὶ ἀκαταληπτος. Διὰ τὴν δὲ λέγεται ὅτι οἱ
κόποι οἱ σωματικοὶ τὴν ψυχὴν φέρουσιν εἰς ταπεινώ-
σιν; Ποίῳ λόγῳ οἱ σωματικοὶ κόποι τῆς ψυχῆς εἰσὶν
ἀρεταί; τὸ μὲν γὰρ εἶναι ὑποκάτω πάντων, καὶ ἀνω-
τέρῳ εἰπομεν, ὅτι ἀντίκειται τῇ πρώτῃ ὑπερφη-
νίᾳ. Πῶς γὰρ δύναται ἔχειν ἑαυτὸν μεῖζονα τοῦ ἀδελ-
φοῦ αὐτοῦ, ἢ ἐπαρθῆναι ἐν τινι, ἢ μέμψασθαι, ἢ ἐξ-
ουθενῶσαι τινα, ὃ ἔχων ἑαυτὸν ὑποκάτω πάντων;
Ὅμοιος καὶ τὸ εὐξασθαι διὰ παντός, φανερόν ἐστι
διὰ τὸ ἀντικεῖσθαι τῇ δευτέρᾳ ὑπερφηνίᾳ. Πρόδη-
λον γὰρ ὅτι ὁ ταπεινός, ὁ εὐλαβής, ὡς γινώσκων ὅτι
οὐδὲν ἐγγυρεῖ κατορθωθῆναι· ἀγαθὸν τῇ ψυχῇ ἀνευ
τῆς βοήθειας καὶ χάριτος τοῦ Θεοῦ, οὐ πάντας ἀδια-
λείπτως θεόμενος τοῦ Θεοῦ, ἵνα ποιῇ μετ' αὐτοῦ
ἐλεος. Καὶ γὰρ ὁ παντός θεόμενος τοῦ Θεοῦ ἐστὶ δ' ἂν
ἀξιωθῇ κατορθῶσαι, οἶδε ποθεν κατωρθώσε, καὶ οὐ
δύναται ἐπαρθῆναι, οὐδὲ ἐπιγράψαι τῇ ἰδίᾳ δυνάμει,
ἀλλὰ τῷ Θεῷ ἐπιγράφει πάντα τὰ κατορθώματα, καὶ

A sic rem scito. » Sophista vero magis renitebatur,
volens hujusce rei rationem a sene extorquere. « Se-
nex autem, nihil inveniens quo rem hanc illi decla-
raret, cepit dicere cum sancta simplicitate : « Ne
divertas me sophismatibus ; ego me sic habeo. » Ut
autem ego senem vidi dubitantem quid responderet,
præcipui sermonem et dixi : « Hoc ego reor utique
se habere ; quemadmodum sophistica et medicina-
lis : quas artes cum quispiam optime calluerit et ad
actum perduxerit, sensim frequentato actu ipsarum
sit habitus et medico et sophistæ. Hi autem post-
modum docere nequeunt nec norunt, quo pacto ad
earum disciplinarum habitum pervenerint. Sic ani-
ma (ut dixi) sensim sine sensu disciplinas has ex
387 actione concepit. Idem dicere est de humili-
tate, quod scilicet ex crebra operatione mandato-
rum Dei fiat habitus et medicorum et sophistarum in anima,
qui non possit explicari sermone. » Hæc ut audivit
abbas Zosimas, lætus ad me conversus ait : « Probe

VIII. Dixerunt autem majores nostri, nos in his
quæ agimus facilitandis posse humilitatem hanc in-
telligere ; ipsam vero dispositionem uti est cum in
nobis facta est, posse neminem dicere. Agbatem
Agathonem, cum esset moriturus, interrogarunt fra-
tres circumstantes, an timeret. Quibus respondit,
hactenus elaborasse se pro viribus, ut Dei præce-
pta observaret et faceret. Cum tamen homo esset,
ignorare se, an Deo grata fuissent opera sua ; cum
aliter judicet Deus, aliter homo. Ecce hujusmodi
verbis innuit nobis, quo pacto humilitatem hanc
intelligamus ; ostendit quoque viam qua illam
apprehendamus. Qualis autem sit, cum venerit in
animam, ut sæpius dixi, nemo id potest ser-
mone consequi, nisi anima ex operibus forte suis
adeo digna habita fuerit, quæ hanc discat et intel-
ligat. Quæ autem illa sint quæ in nobis humilita-
tem faciant, docuerunt sæpe Patres. Interrogatus
enim senior a fratre, quid esset humilitas, re-
spondit : magnum opus esse humilitatem, ac di-
vinum nescio quid : vias vero humilitatis, labo-
res corporens esse, quos cum scientia facis ; et si
tu te omnino omni subicias, et sine intermissio-
ne Deum ores, hæc, inquam, est vera humilitatis
via ; ipsa autem humilitas divina est et incompre-
hensibilis. Cur vero ait labores corporeos ferre ani-
mam in humilitatem ? Et qua ratione corporei la-
bores virtutes sunt animæ ? subesse enim omnibus
(ut superius commemoravimus) adversatur primæ
superbiæ. Nam quo pacto majorem potest habere
se fratre, aut superbire in aliquo, vel accusare vel
despicere quemquam, qui omnibus subiectus est ?
Item et sine intermissione orare, patet quia con-
tradicit secundæ superbiæ : claret enim quod hu-
milis, verecundus, uti ad omne opus bonum in-
validum se et ineptum, absque divino auxilio re-
cognoscens, non cessabit ab oratione jugi et assi-
dua, Deum rogans ut secum faciat misericordiam.

Et si quid boni postmodum fecerit, novit plane unde id fluxerit, nec efferrī potest, neque illud virtuti proprię ascribere, sed Deo dat quidquid recte agit, atque illi tremens perpetuo supplicat, perpetuo gratias agit, ne ab hoc auxilio decidat, appareatque imbecillitas et infirmitas sua. Sicque per humilitatem orat et per orationem fit humilis, quantoque rectius operatur, tanto magis humiliatur et proficit anima per humilitatem.

IX. Cur autem ait corporeos labores animam in humilitatem adducere? Quid habet in se corporeus labor ad animę dispositionem? Docebo vos paucis. Anima ubi pręvaricata est, et a pręcepto decidit, (ut ait divus Gregorius), concupiscentię omni et arbitrio erroris permissa est et data, cępitque omnino corporeos mores diligere et amplecti; ita ut unum cum corpore inventa sit, et tota caro facta, juxta quod ait Dominus: *Non permanebit Spiritus meus in hominibus his; caro enim sunt*^a. Et quoniam compatitur simulque afficitur anima infelix ab his quę patrantur in corpore, ideo dixit **388** inducere. Aliter disposita est enim anima bene habentis, aliter ægrotantis, aliter famescentis, aliter saturati: aliter item disponitur anima insidentis equo, aliter insidentis asino, aliter sedentis in throno, aliter sedentis in terra, aliter optimis vestibus induti, aliter contritis et marcidis. Labor igitur humiliat corpus, humiliatoque corpore humiliatur pariter et anima: ita ut optima fuerit senioris sententia de labore corporeo. Hac de causa Evagrius a blasphemia oppugnatus, haud inscius blasphemiam a superbia provenire, et humiliato corpore humiliari pariter et animam; quadraginta dies sub dio transegit, ita ut ex ejus corpore vermes scaturirent, ut in agrestibus animalibus solet accidere, et prę labore pus emoveret. Neque id ob blasphemiam factum, sed ob humilitatem. Pręclare igitur dictum est a sene nos corporeis laboribus ad humilitatem deduci. Deus igitur bonus et sanctus gratificetur nobis hujuscemodi humilitatem, quę a maximis periculis hominem liberat, et ab innumeris tentationibus protegit.

DOCTRINA II.

De conscientia.

I. Cum formavit Deus hominem, immisit illi nescio quid divinum^b, mentem scilicet quamdam illustrem et fervidam quę ipsum instrueret malum a bono discernere: eaque conscientia vocatur, quę naturalis lex est. Hujus figura erant putei quos effudit Jacob^c, ut patres nostri asseruere, oppleti postmodum a Philistęis. Legi huic adhærentes patriarchę et sancti omnes ante scriptam legem, Deo

A αὐτῷ ἀεὶ εὐχαριστεῖ, καὶ αὐτὸν ἀεὶ παρακαλεῖ, τρέμει μὴ ἐκπίσῃ τῆς τοιαύτης βοηθείας, καὶ φανερωθῇ ἡ ἀσθένεια καὶ ἡ ἀδυναμία αὐτοῦ. Καὶ οὕτως διὰ τῆς ταπεινώσεως εὐχεται, καὶ διὰ τῆς εὐχῆς ταπεινοῦται, καὶ οἷον ἀεὶ κατορθοῖ, ἀεὶ ταπεινοῦται, καὶ ὅσον ταπεινοῦται, βοηθεῖται καὶ προκόπτεται διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης.

Θ'. Διὰ τί οὖν λέγει ὅτι οἱ σωματικοὶ κόποι φέρουσι τὴν ταπεινοφροσύνην; Τί ἔχει ὁ σωματικὸς κόπος εἰς διάθεσιν ψυχῆς; Ἐγὼ λέγω ὑμῖν. Ἐπειδὴ ἐκπεσοῦσα ἡ ψυχὴ ἀπὸ τῆς ἐντολῆς εἰς τὴν παράδοσιν, παρεδόθη, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος, τῇ φιληδονίᾳ καὶ τῇ αὐτονομίᾳ τῆς πλάνης, καὶ ἡγάπησε τὰ σωματικά, καὶ τρόπον τινὰ ὡς ἐν τῇ εὐρέθῃ μετὰ τοῦ σώματος, καὶ ἐγένετο ὅλη σὰρξ· καθὼς λέγει· **B** Οὐ μὴ καταμείλῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας· καὶ οἷον συμπάσχει, καὶ συνδιατίθεται ἡ ἀθλία ψυχὴ αὕτη τοῖς γινομένοις ὑπὸ τοῦ σώματος· διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ γέρον, ὅτι καὶ ὁ σωματικὸς κόπος ὁδηγεῖ εἰς ταπεινώσιν· ἄλλως γὰρ διατίθεται ἡ ψυχὴ τοῦ ὑγιαίνοντος, καὶ ἄλλως τοῦ ἀρρώστου, καὶ ἄλλως τοῦ πεινῶντος, καὶ ἄλλως τοῦ κεκορεσμένου· ὁμοίως πάλιν, ἄλλως διατίθεται ἡ ψυχὴ τοῦ καθημένου ἔκπῳ, καὶ ἄλλως τοῦ καθημένου εἰς θρόνον, καὶ ἄλλως τοῦ καθημένου χαμῶ, ἄλλως τοῦ φοροῦντος καλὰ ἱμάτια, καὶ ἄλλως τοῦ φοροῦντος σαπρὰ ἱμάτια. Ὁ κόπος οὖν ταπεινὸν τὸ σῶμα· τοῦ δὲ σώματος ταπεινουμένου, συνταπεινοῦται καὶ ἡ ψυχὴ· **C** ὥστε καλῶς εἶπεν, ὅτι καὶ ὁ σωματικὸς κόπος ὁδηγεῖ εἰς ταπεινώσιν. Αὐτὸς ἐπολεμήθη Εὐάγριος ὑπὸ τῆς βλασφημίας, ὡς ἔχων γνῶσιν, καὶ εἰδὼς ὅτι ἡ βλασφημία ἀπὸ ὑπερηφανίας ἐρχεται, ταπεινουμένου δὲ τοῦ σώματος συνταπεινοῦται καὶ ἡ ψυχὴ, ἐποίησε τεσσαράκοντα ἡμέρας μὴ εἰσελθῶν ὑπὸ στέγην, ὥστε τὸ σῶμα αὐτοῦ, καθὼς λέγει ὁ συγγραφεὺς, ἐκβαλεῖν κρότον, ὡς τὰ ἄγρια ζῷα· ὥστε ὁ κόπος οὐ διὰ τὴν βλασφημίαν ἐγένετο, ἀλλὰ διὰ τὴν ταπεινώσιν. Καλῶς οὖν εἶπεν ὁ γέρον, ὅτι οἱ σωματικοὶ κόποι ὁδηγοῦσιν εἰς ταπεινώσιν. Ὁ Θεὸς ὁ ἀγαθὸς χαρίζεται ἡμῖν τὴν ταπεινώσιν, ὅτι καὶ ἀπὸ πολλῶν κακῶν ρύεται τὸν ἄνθρωπον, καὶ σχεπάζει αὐτὸν ἀπὸ μεγάλων πειρασμῶν.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

Περὶ συνειδήσεως.

A' Ὅτε ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἐνέσπειρεν αὐτῷ τίποτε θεῖον, ὡς περ λογισμὸν τινα θερμότερον καὶ φωτεινὸν σπινθήρος λόγον ἐπέχοντα· φωτίζοντα τὸν νοῦν καὶ δεικνύοντα αὐτῷ τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ. Τοῦτο κατακαλεῖται συνείδησις, ὅς ἐστιν ὁ φυσικὸς νόμος. Οὗτός ἐστι τὰ φρέατα ἃ ὤρυτταν ὁ Ἰακώβ, ὡς περ εἶπον οἱ Πατέρες, καὶ κατεχών· νοῦν αὐτὸ οἱ Φιλιστῆαι. Τοῦτ' ἐστὶ τῇ συνειδήσει

^a Gen. vi, 3. ^b Gen. ii, 26. ^c Gen. xxxvi 14, 15.

εἰσάγοντες οἱ πατριάρχαι, καὶ πάντες οἱ ἄγιοι πρὸ τοῦ γραπτοῦ νόμου, εὐηρέστησαν τῷ Θεῷ. Ταῦτες καταχυσθεῖσθαι καὶ καταπατηθεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν πρόσθασιν ἁμαρτίας, ἐδείχθημεν τοῦ γραπτοῦ νόμου, ἐδείχθημεν τῶν ἁγίων προφητῶν, ἐδείχθημεν αὐτῆς τῆς ἐπιδημίας τοῦ Δεσπότης ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ ἀνακαλύψαι καὶ ἀνεγείραι αὐτήν, εἰς τὸ ἀναχωρηθῆσαι ἐκείνον τὸν καταχυσθέντα σπινθήρα διὰ τῆς φυλακῆς τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἐντολῶν. Ἐν ἡμῖν οὖν ἐστὶν ἄρτι, ἥ τὸ καταχῶσαι αὐτὸν πάλιν, ἥ τὸ ἐάσαι αὐτὸν ἐλλάμπειν καὶ φωτίζειν ἡμᾶς, ἐὰν πειθώμεθα αὐτῷ. Ὅταν γὰρ ἡ συνειδήσις λέγει ἡμῖν, ποιῆσαι τόδε ἐστὶ, καὶ καταφρονῶμεν, καὶ πάλιν λέγει, καὶ οὐ ποιῶμεν, ἀλλὰ μένωμεν καταπατοῦντες αὐτήν, λοιπὸν κατακωννύομεν αὐτήν, καὶ οὐκ ἐστὶ δύναται τρανῶς λαλεῖν ἡμῖν ἐκ τοῦ βάρους τοῦ ἐπικειμένου αὐτῇ. Ἀλλ' ὥσπερ λύχνος διὰ σπῆκλων, οὕτως ἄρχεται δεικνύειν ἡμῖν ἁμαρτότερον, ὅσον σκοτεινότερον, τὰ πράγματα, καὶ οὕτω κατὰ πρόσθασιν ὡσπερ ὕδατος τεθολωμένου ἀπὸ πολλῶν χυμάτων οὐδεὶς δύναται κατανοῆσαι τὸ πρόσωπον ἐαυτοῦ. Οὕτως εὐρισκόμεθα μὴ αἰσθανόμενοι ὧν λέγει ἡμῖν ἡ συνειδήσις ἡμῶν, ὡς νομίζειν ἡμᾶς σχεδὸν μὴ ἔχειν αὐτήν. Οὐδεὶς δὲ ἐστὶν ὁ μὴ ἔχων αὐτήν· τί ποτε γὰρ θελὼν ἐστὶν ὡσπερ εἰπομεν ἦδη, καὶ οὐδέποτε ἀπολλύται, ἀλλὰ πάντοτε ὑπομιμνήσκει ἡμᾶς· τὸ δρεϊλόμενον ἄλλ' ἡμεῖς οὐκ αἰσθανόμεθα, ἐκ τοῦ ἡμᾶς, ὡς εἶπον, καταφρονεῖν καὶ καταπατεῖν αὐτήν. Διὰ τοῦτο ὁ προφήτης πενθεῖ τὸν Ἑφραῖμ, καὶ λέγει· Κατεδυνάστευσεν Ἑφραῖμ τὸν ἀντίδικον αὐτοῦ, καὶ κατεπάτησε κρῖμα. Ἀντίδικον λέγει τὴν συνειδήσιν. Ὅθεν καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγει· Ἰσθὶ ἐντροῶν τῷ ἀντιδίῳ σου ἕως ἣν ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ μὴ ποτὲ σε παραδῷ τῷ κριτῇ, καὶ ὁ κριτὴς τοῖς ὑπηρέταις, καὶ βάλῃ σε εἰς τὴν φυλακὴν. Ἀμὴν λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν ἕως οὗ ἀποδῷς τὸν ἔσχατον κοδράντην. Διὰ τὸ δὲ καλεῖ τὴν συνειδήσιν ἀντίδικον· Ἀντίδικος λέγεται, ἐπειδὴ αὕτη ἀντίκειται πάντοτε τῷ θελήματι ἡμῶν τῷ κακῷ, καὶ λέγει ἡμᾶς εἰς τὸ ὀφείλοντες ποιῆσαι, οὐ ποιοῦμεν· καὶ πάλιν, εἰς τὸ μὴ ὀφείλοντες ποιῆσαι, ποιοῦμεν· καὶ αὕτη κατηγορεῖ ἡμῶν. Διὰ τοῦτο καλεῖ αὐτήν ἀντίδικον, καὶ παραγγέλλει, λέγων· Ἰσθὶ ἐντροῶν τῷ ἀντιδίῳ σου, ἕως ἣν ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ. Ἡ ὁδὸς ἐστίν, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Βασίλειος, ὁ κόσμος οὗτος.

Β'. Σπουδάζωμεν οὖν, ἀδελφοί, φυλάττειν τὴν συνειδήσιν ἡμῶν, ἐν ὅσῳ ἐσμέν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, μὴ ἀφιέντες αὐτήν ἐλέγχει ἡμᾶς ἐν τινι πράγματι, μὴ καταπατοῦντες αὐτήν εἰς τί ποτε ὅλως καὶ ἐλάχιστον ἢ· ἵνα εἰδῇτε ὅτι ἐκ τῶν μικρῶν τούτων καὶ φύσει εὐτελῶν, ἐρχόμεθα εἰς τὸ καταφρονεῖν τῶν μεγάλων. Ὅταν γὰρ ἀρξῇται τις λέγειν, Τί γάρ ἐστιν, ἐὰν λαλήσω τούτων τὸν λόγον; Τί γάρ ἐστιν, ἐὰν φάγω τοῦτο τὸ μικρόν; Τί γάρ ἐστιν, ἐὰν προσέχω τῷδε τῷ πράγματι; ἐκ τοῦ, Τί ἐστὶ τοῦτο, καὶ τί ἐστὶν ἐκεῖνο, λαμβάνει τις κακὴν καὶ πικρὰν νομὴν, καὶ ἀρχεται καὶ εἰς τὰ μεγάλα καὶ βαρύτερα καταφρονεῖν καὶ

admodum placuerunt. Hac vero conculcata et defossa ab hominibus pravificatione praecepti, opus fuit lege scripta et prophetis, ac tandem adventu ipsius Domini nostri Jesu Christi, qui illam relevaret et excitaret, qui hanc tanquam scintillam extinctam suscitaret per observationem mandatorum ipsius. In nobis igitur ipsis est, rursus vel illum defodere, vel permittere ut nobis resplendeat et luceat: sed illi credere, et fidem habere opus est. Cum igitur nobis conscientia nostra dixerit: Hoc facito, et contemnimus: rursusque admonuerit, id ne faciamus, nos vero persistimus illam pessundare; sine dubio tunc eam defodimus, et jam nobis aperte prae onere incumbenti ei loqui nequit. Sed quasi lumen per speculum translucens, ita nobis incipit quaecunque obscuriora et tenebrosiora ostendere: et inde ob peccatum, ut in aqua cœnosa et turbida, nemo potest in ea vultum suum contemplari. Talesque plerumque sumus, dum quae nobis dictantur, audire negligimus, ut existimemus nullam nos in nobis habere conscientiam. Nemo est autem qui illam non habeat: est enim divinum nescio quid, ut diximus, et nunquam perit; scilicet officium nostrum nobis semper ad memoriam revocat. Nos vero non advertimus quod, ut dixi, spernatur et conculcatur a nobis. Quare propheta Ephraim maxime deplorat et queritur dicens: *Prævaluit Ephraim in adversarium suum, et conculcavit iudicium*. Adversarium dicit conscientiam. Hinc in Evangelio dicitur: *Esto consentiens adversario tuo, dum es in via cum ipso; nequando tradat te iudici, et iudex ministris, et te in vincula conficiant. Amen dico tibi, non exibis inde, donec reddas minimum quadrantem*. Cur autem vocat conscientiam adversarium? Adversarius dicitur quia adversatur omni pravæ nostræ voluntati; et nos arguit, in quo minus agimus quod debemus; **389** et rursus cum agimus quod non debemus, nos accusat. Hac de causa eam vocat adversarium nostrum, et admonet dicens: *Esto consentiens adversario tuo, dum es in via cum eo*: via (ut ait divus Basilus) hic mundus est.

λέγων· Ἰσθὶ ἐντροῶν τῷ ἀντιδίῳ σου, ἕως ἣν ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ. Ἡ ὁδὸς ἐστίν, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Βασίλειος, ὁ κόσμος οὗτος.

II. Studeamus igitur custodire conscientiam nostram, dum sumus in hoc mundo, ne, si eam rejecerimus, in multis a Domino postmodum reprehendamus: neque conculcemus illam in aliquo, etsi id minimum sit. Ut enim videre facile est, ex his minimis et vere vilibus, ad magna contemnenda delabimur. Cum enim cœperit quis dicere: Quid est, si verbum hoc unicum locutus fuero? Quid est, si modicum hoc comedero? Quid, si in rem hanc intendero? ex hoc, quid id, quid illud, admittitur mala et amara esca, et sensim incipit quis pedetentim in majora et graviora prolabi; et sic deinceps

per partes proruens periclitatur, atque in perfectam insensibilitatem decidit. Quapropter advertite, fratres, ne parva negligatis, illa contemnere ut nullius momenti cavete: non sunt parva contemnenda: ulcus depascens est consuetudo. Sobrii estote, curate levia, quoad levia sunt, ne graviora fiant. Et virtutes et peccata a parvis incipiunt, et ad magna, vel bona, vel mala perducunt. Quare admonet nos Dominus non negligere conscientiam nostram, et quasi unum e multis contestatus ait illi: Vide, infelix, quid agas, sobrius sis: *Esto consentiens adversario tuo, dum es in via cum illo*: et subdit terrorem et periculum rei, dicens: *Ne te judici tradat, et iudex servia, et in vincula conjiciaris*. Quid autem postea? Amen dico tibi, non exibis inde, donec reddas minimum quadrantem. Ea enim (ut dixi) nos corripit et in bono et in malo, præserebitque nobis quid agendum quidve declinandum. Nec desinet etiam in futuro nos sæculo accusare. Hinc ait: *Ne tradat te judici*, et quæ sequuntur.

καὶ τί μὴ ποιῆσαι. Καὶ αὕτη πάλιν κατηγορεῖ ἡμῖν παραδῶ τῷ κριτῇ· καὶ τὰ ἐξῆς.

III. Ad conscientiae autem diligentiam et custodiam differentiae sunt plurimae. Rationem enim habemus conscientiae ad Deum, ad proximum et ad res. Ad Deum, ne quis scilicet ejus praecepta contemnat, etiam in iis in quibus eum mortalium nemo videt, nemo repetit, nemo judicat. Custodiat ipse conscientiam Deo in abscondito, ut, exempli gratia: Neglexit orationem, ascendit prava cogitatio in cor ejus, nec sobrius fuit, nec repressit seipsum, sed oblectatione obsecutus est. Vidit proximum quidpiam vel agentem, vel dicentem, statimque cum suspicionem illum judicavit: et, ut concludam breviter, ad omnia diligentia opus est, quæ sunt a nobis in abiliis perpetrata, quæque nullus omnium, nisi Deus et conscientia nostra conspexit. Hæc nimirum est ad Deum conscientia. Erga proximum autem conscientia habetur, si nemo quidpiam omnino faciat quod intelligat quamvis minimam molestiam et afflictionem proximo asferre: non re, non verbo, non animo, non signo, non aspectu. Sunt enim signa quædam, ut sæpe dixi, quibus proximum ladamus; sunt aspectus, quibus eundem affligamus, et molestia non parva afficiamus, et, ut breviter dicam, quibuscunque senserit homo molestiam sese proximo asferre, ab iis omnibus jubet abstinere conscientia. Quod si contra faciat commaculatur et rea est, non ignara ea a se studiose agi, ut noceat, ut affligat. Et hoc est quod dicimus erga proximum conscientiam custodire. Ad res autem habere conscientiam, est re nulla abuti omnino, ut scilicet non sinat lædari 390 rem vel projici, sed cum viderit quidpiam projectum non negligat, etiam si vile sit, sed corripiat potius, et in locum suum statim reponat. Ne quis item propriis vestimentis abutatur: est enim quis, exempli gratia, qui tunicam suam queat unam duasve adhuc hebdomadas ferre, et abiens illam ante id temporis abluit et conterit; ita

A καταπατεῖν τὴν ἰδίαν συνείδῃσιν· καὶ οὕτως λαβὼν κατὰ μέρος προκόπτουν κινδυνεύει καὶ εἰς τελείαν ἀναισθησίαν ἐμπασεῖν. Διὰ τοῦτο βλέπετε, ἀδελφοί, μὴ ἀμελήσωμεν τῶν μικρῶν, βλέπετε μὴ καταφρονήσωμεν αὐτῶν, ὡς μηδαμινῶν· οὐκ εἰσὶ μικρὰ, νομῇ ἐστὶ· κακὴ συνήθειά ἐστι. Νήψωμεν, φρονεῖσωμεν τῶν ἐλαφρῶν, ἐν ὅσῳ εἰσὶν ἐλαφρὰ, ἵνα μὴ γένωνται βαρέα. Καὶ τὸ κατορθώσαι καὶ τὸ ἀμαρτῆσαι ἀπὸ μικρῶν ἀρχεται, καὶ εἰς μεγάλη φέρει, ἡ ἀγαθὴ, ἡ κακὰ. Διὰ τοῦτο παραγγέλλει ἡμῖν ὁ Κύριος τηρεῖν τὴν συνείδῃσιν, ὡς τί ποτε ἰδικῶς διαμαρτυρούμενος, καὶ λέγων αὐτῷ, Βλέπε τί ποιεῖς, ἀβλῖε· νῆψον· *Ἰσθὲ εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου, ὥς ἡ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ*. Καὶ ἐπιφέρει καὶ τὸν φόβον καὶ τὸν κίνδυνον τοῦ πράγματος, λέγων· *Μὴ ποτε παραδῶ σε τῷ κριτῇ, καὶ ὁ κριτὴς τοῖς ὑπηρέταις, καὶ βάλλωσί σε εἰς φυλακὴν*. Καὶ τι, Ἀμὴν λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν, ὥς οὐ ἀποδῇς τὸν ἔσχατον κοδράντην. Αὕτη γὰρ ἡμᾶς ἐλέγχει, ὡς εἶπον, εἰς τὸ καλὸν καὶ εἰς τὸ κακὸν, καὶ δεικνύει ἡμῖν τί ποιῆσαι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι· διὰ τοῦτο λέγει, *Μὴ ποτε δε*

Γ'. Τὸ δὲ φυλάξει αὐτὴν πολλὴν ἔχει τὴν διαφορὰν. Θέλει γάρ τις φυλάξει συνείδῃσιν, πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον, καὶ πρὸς τὰς ὕλας. Καὶ πρὸς μὲν ὃν Θεὸν, ἵνα μὴ καταφρονῇ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ· ἀλλ' ἵνα καὶ εἰς ἃ οὐ βλέπει αὐτὸν ἀνθρώπος καὶ εἰς ἃ οὐκ ἀπαιτεῖται παρὰ τινος. Αὐτὸς φυλάττει τῷ Θεῷ συνείδῃσιν ἐν τῷ κρυπτῷ· οἷόν τι λέγω· Ἡμέλησεν εὐχῆς, ἀνέβη λογισμὸς ἐμπαθὴς εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔφησε, καὶ ἐσφριξεν ἑαυτὸν, ἀλλὰ συγκάτετο. Οἶδεν τὸν πλησίον λέγοντά τι, ἡ ποιοῦντα, ἡ ὡς εἰκὸς ὑπενόησε καὶ κατέκρινεν αὐτόν· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὅσα ἐστὶν ἐν τῷ κρυπτῷ γινόμενα, ἃ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ ὁ Θεός, καὶ ἡ συνείδῃσιν ἡμῶν, χρῆζομεν φυλάττειν. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν συνείδῃσιν. Ἡ δὲ πρὸς τὸν πλησίον ἐστὶν, ἵνα μὴ ποιῇ τις τίποτε παντελῶς εἰς ὃ οἶδεν ὅτι θλίβει ἡ πλησσει τὸν πλησίον, εἴτε ἐν ἔργῳ, εἴτε ἐν λόγῳ, εἴτε ἐν σχήματι, εἴτε ἐν βλέμματι. Ἔστι γὰρ καὶ σχῆμα, ὡς πολλάκις οἱ λέγω, πλησσουν τὸν πλησίον· ἐστὶ καὶ βλέμμα δυνάμενον· πλῆξαι· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὅσα οἶδεν ὁ ἀνθρώπος ὅτι ἐπιτηδεύει ποιεῖ διὰ τὸ δοῦναι λογισμὸν τὸν πλησίον, καὶ αὕτη ἡ συνείδῃσιν αὐτοῦ μολύνεται· εἰδούκα ὅτι διὰ τὸ βλάψαι, ἡ θλίψαι ἐπιτηδεύει, καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ φυλάξει συνείδῃσιν πρὸς τὸν πλησίον. Τὸ δὲ πρὸς τὰς ὕλας φυλάξει ἐστὶν, ἵνα μὴ κακῶς κέχρηται τις πράγματι· ἵνα μὴ ἀφῇ πρᾶγμα ἀχρειωθῆναι, ἢ ρυφῆναι· ἀλλὰ κἂν ᾗδῃ τί ποτε ἐρριμμένον, μὴ παρίδῃ, κἂν εὐτελὲς ᾗ, ἀλλὰ συστέλλει καὶ θῇαι εἰς τὸν ἴδιον τόπον. Ἴνα μὴ παρακέχρηται τοῖς ἰδίοις ἱματίοις. Ἔστι γὰρ, ὑπόθου, ὅτε δύναται τις φορέσαι τὸ ἱμάτιον ἄλλην μίαν ἢ δύο ἑβδομάδας, καὶ ἀπέρχεται, ἀφαρῇ πλύνει αὐτὸ πρὸ καιροῦ, καὶ κόπτει αὐτὸ, καὶ ἀντὶ τοῦ χρησιμεῦσαι αὐτὸ ἄλλους πέντε μῆνας, ἢ πλέον, πλύνων παλαιὸν αὐτὸ, καὶ ποιεῖ αὐτὸ ἀχρήσιμον· καὶ ἐστὶ παρὰ συνείδῃσιν. Ὅμοίως καὶ ἐν στρώματι πολλάκις δύναται τις ποιῆσαι τὴν χρεῖαν αὐτοῦ εἰς ἓν κερθόχοριον, καὶ ζητεῖ

μέγα στρώμα· ἔχει τρίχινον ἔσθ' ὅτε, καὶ θέλει ἀλ-
λάξαι αὐτό, καὶ λαθεῖν ἄλλο, ἢ νέον, ἢ εὐμορφον
ἀπὸ περιπερείας, ἢ ἀπὸ ἀκηδείας. Δύναται τις ἀρκε-
σθῆναι ἐνὶ κεντῶνι, καὶ ζητεῖ λανάτον, ἰσως καὶ
φιλονεικεῖ, ἐὰν μὴ λάθῃ. Εἰ δὲ καὶ ἀρξῆται προσ-
έχειν καὶ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, καὶ λέγειν, διὰ τί οὗτος
τόδε ἔχει, καγὼ οὐκ ἔχω; ὁ τοιοῦτος οὐκ ἔστιν ἐν
προκοπῇ. Πάλιν ἄλλοι τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ ἢ τὸ σκέ-
πασμα εἰς τὸν ἥλιον, καὶ ἀμελεῖ τοῦ ἐπάραι αὐτό,
καὶ ἀφ' αὐτὸ κακύναι· καὶ τοῦτο παρὰ συνειδήσιν
ἐστιν. Ὁμοίως καὶ ἐν βρώμασι δύναται τις ποιῆσαι
τὴν χρεῖαν αὐτοῦ εἰς μικρὸν λάχανον ἢ ὀσπριον, ἢ
ὀλίγας ἐλαίας, καὶ οὐκ ἀνέχεται ποιῆσαι, ἀλλὰ ζητεῖ
ἄλλο βρώμα ἡδύτερον, ἢ πολυτελέστερον· ταῦτα
πάντα παρὰ συνειδήσιν ἐστίν. Οἱ δὲ Πατέρες λέγου-
σιν ὅτι οὐκ ὀφείλει ὁ μοναχὸς ἔσσαι ποτὲ τὴν συνει-
δήσιν αὐτοῦ καταπονῆσαι αὐτόν, οὐδ' ἐνιδήποτε
πράγματι. Χρεῖα οὖν ἐστίν, ἀδελφοί, νήφειν ἡμᾶς
πάντοτε καὶ φυλάττειν ἑαυτοὺς ἀπὸ πάντων τούτων,
ἵνα μὴ ἐπιπείσωμεν εἰς τὸν κίνδυνον. Καὶ γὰρ αὐτὸς
ὁ Κύριος προεμαρτύρατο ἡμᾶς, καθὼς ἀνωτέρω εἴπο-
μεν. Ὁ Θεὸς δὴν ἡμῖν ἀκούειν καὶ φυλάττειν ταῦτα,
ἵνα μὴ εἰς κρίσιν γένωνται ἡμῖν οἱ λόγοι τῶν Πατέ-
ρων ἡμῶν.

periculum quod nobis Dominus comminatus est, ut superius diximus. Præstat nobis Deus hæc omnia
non tam audire quam observare, ne iudicio extremo

A ut cum per menses alios quinque atque amplius uti-
lis esse posset, crebra lotione eam reddat inutilem :
contra conscientiam sit hoc. Idem est in lecto, cum
contentus esse quis possit unico cervicali, stratum
amplissimum quaerit ; habens laneum, illud qua-
rit commutare, ut novum recipiat vel aliud pulchrius,
motus superbia et vanitate. Potest item alicui satis
esse culcitra una, et tapetem quaerit, altercatorque
etiam forte nisi acceperit. Si quis quoque animad-
vertat fratrem aliquid habere quo ipse careat, invi-
deatque et murmuret, non est hic in via proficiendi.
Rursum extendit quis ad solem vel tunicam vel
opertorium, et negligentia et incuria ardere illud
permittit, nec elevat cum debet : et hoc utique con-
tra conscientiam est. Idem est in cibo : Potest cor-
poreæ necessitati quis satisfacere olusculis, legumi-
nibus, vel modicis olivis ; nec iis contentus est,
sed lautiores et delicatiores dapes perquiri : hæc
omnia contra conscientiam sunt. Admonuere autem
crebro majores nostri non debere pati monachum
remorderi sese aliquando a conscientia sua, ne una
quidem re minima. Opus igitur nobis est, fratres,
sobrietate perpetua, ut nos ab hujusmodi omnino
custodiamus illæsos : ne aliquando incidamus in

ut superius diximus. Præstat nobis Deus hæc omnia
vultum nostrorum exhortationes optimæ in iudicium

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ Δ'.

Περὶ τοῦ θείου φόβου.

Α'. Λέγει ἐν ταῖς Καθολικαῖς ὁ ἅγιος ἰωάννης, Ἡ
τελεία ἀγάπη ἐξωβάλλει τὸν φόβον. Ἄρα τί θέλει
διὰ τοῦτο σηµαίνει ἡμῖν ὁ ἅγιος; ποίαν ἄρα λέγει
ἡμῖν ἀγάπην, καὶ ποῖον φόβον; Ὁ μὲν Προφήτης ἐν
τῷ ψαλμῷ λέγει· Φοβήθητε τὸν Κύριον, πάντες οἱ
ἅγιοι αὐτοῦ· καὶ ἄλλα δὲ μυρία τοιαῦτα εὐρίσκωμεν
ἐν ταῖς ἁγίαις Γραφαῖς. Εἰ οὖν καὶ οἱ ἅγιοι οὕτως
ἀγαπῶντες τὸν Κύριον, φοβοῦνται αὐτόν, πῶς λέγει,
Ἡ ἀγάπη ἐξωβάλλει τὸν φόβον; Δεῖξαι ἡμῖν θέλει
ὁ ἅγιος ὅτι δύο εἰσὶ φόβοι, εἰς εἰσαγωγικὸς, καὶ εἰς
τέλειος· καὶ ὅτι ὁ μὲν εἰς τὸν ἀρχομένον ἐστίν, ὡς
ἂν εἴποι τις, τοῦ θεοσεβοῦς· ὁ δὲ ἄλλος τῶν ἁγίων
τῶν τελειωθέντων ἐστὶ, τῶν φθασάντων εἰς τὸ μέ-
τρον τῆς ἀγάπης. Οἶόν τι λέγω· Ποιεῖ τις τὸ θέλημα
τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν φόβον τῶν κολάσεων· οὗτος, ὡς εἴ-
πομεν, ἀκμήν ἀρχαρίως ἐστίν, οὗτος οὐ ποιεῖ ἀκμήν
δι' αὐτὸ καλὸν, ἀλλὰ διὰ τὸν φόβον τῶν πληγῶν.
Ἄλλος δὲ ποιεῖ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀγαπῶν αὐτόν
τὸν Θεόν, ἀγαπῶν αὐτόν ἰδικῶς τῷ εὐαρεστεῖν τῷ
Θεῷ. Οὗτος οἶδε τί ἐστίν αὐτὸ τὸ καλὸν, οὗτος ἐγνω-
τὶ ἐστὶ τὸ εἶναι μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ἰδοὺ οὗτός ἐστιν ὁ
ἔχων τὴν ἀληθινὴν ἀγάπην, ἣν λέγει ὁ ἅγιος τελείαν,
καὶ αὕτη ἡ ἀγάπη φέρει αὐτόν εἰς τὸν τέλειον φόβον.
Φοβεῖται γὰρ ὁ τοιοῦτος καὶ φυλάττει τὸ θέλημα τοῦ
Θεοῦ, οὐκ ἔτι διὰ τὰς πληγὰς, οὐκ ἔτι διὰ τὸ μὴ κο-
λασθῆναι· ἀλλ', ὥσπερ εἴπομεν, γευσάμενος αὐτῆς τῆς
γλυκύτητος τοῦ εἶναι μετὰ τοῦ Θεοῦ· φοβεῖται μὴ ἐκ-
πέσῃ αὐτῆς, φοβεῖται μὴ στερηθῇ αὐτῆς. Οὗτος οὖν ὁ

DOCTRINA IV.

De divino timore.

I. Sententia Joannis est in epistolis suis, quod
perfecta charitas foras ejicit timorem. Quid, obse-
cro, hac sententia nobis innuit sanctus? Cur chari-
tatem, cur timorem ait? Propheta inquit in Psalmo :
Timeo Dominum, omnes sancti ejus. Et alia plera-
que hujusmodi, quæ in sacris Litteris reperimus.
Si enim amantes Dominum sancti illum verentur et
timent, ut quid ait, perfecta charitas foras ejicit ti-
morem? Ostendere nobis vult sanctus, timoris esse
duo genera; alterum quidem isagogicum, hoc est,
introducitorium, alterum vero perfectum. Et pri-
mum, inquam, eorum est, qui nuper religionem
invadunt. Secundum autem sanctorum atque perfe-
ctorum, qui jam ad charitatis sanctæ culmen per-
venere, ut, verbi gratia : Facit quis Dei voluntatem
præ timore gehennæ : hic, ut diximus, adhuc no-
vitiis est et incipiens, is adhuc propter se bonum
non exercet, sed timore plagarum. Alter Deo in eun-
ctis paret ex amore et benevolentia in Deum, et in
ipsum bonum atque virtutem, ut scilicet hoc medio
Deo placeat et gratus sit. Novit hic profecto quid
bonum, quid virtus sit : novit quid sit cum Deo
esse. Hic perfectam et veram, de qua loquitur Apo-
stolus, habet charitatem, et ipsa charitas eum in
perfectum timorem adducit. Timet enim hic divinam
voluntatem et observat, non metu plagarum, non
verberum, sed degustans jam, quam dulce sit cum
Deo esse, timeatque ne ea privetur dulcedine neve

† I Joan. iv, 18. ‡ Psal. xxxiii, 10.

excidat. **391** Is igitur perfectus timor ab hac charitate descendens isagogicum porro abigit. Hinc ait Apostolus, quod perfecta charitas foras emittit timorem. Fieri autem nequit ullo pacto (1), ut perfectus aliter quam per isagogicum introducatur.

II. Tres enim sunt conditiones et status (ut divus Gregorius ait), quibus Deo grati esse possumus. Si enim poenam formidamus, in servili statu sumus. Si vero mercedis lucra consecretantes, utilitatis et commodi proprii gratia divina mandata peragimus, mercenariis assimilamur. Sin autem bono et honesto propter se ipsum adhaereamus, in filiorum genere sumus. Filius enim ubi ad prudentiam discretionemque pervenerit, paterna vota exsequitur, non timore scilicet plagarum, non etiam mercedis et præmii cupiditate, sed amore, pietate, observantiaque erga patrem. Persuasus enim satis est suum fore quidquid patris fuerit. Meretur hic audire non quod servus sit, sed quod filius et hæres Domini nostri Jesu Christi. Hic etiam, ut ante dictum est, non metuit Deum timore isagogico, sed amat, ut ait beatus Antonius: « Ego nusquam Deum timeo. » Et Dominus cum ad Abraham dixit post immolationem filii: *Nunc novi quod Deum metuas*^b; de illo utique timore dixit, qui ex charitate provenit. Quomodo enim se habeat hoc: *Nunc cognovi*? Tanta fecerat, omnem reliquerat substantiam suam, peregre profectus erat in terram alienam et ad gentem idolis deditam, ubi nullum erat pietatis vestigium aut religionis. Passus erat et hanc horrendam tentationem de immolando filio, et post hæc omnia illi dicitur, *Nunc novi quia Deum timeas*, ad innuendum scilicet perfectum illum timorem qui non nisi sanctorum est. Neque enim ob metum poenæ aut præmii cupiditate viri sancti, sed amore et benevolentia sola præcepta Dei custodiunt, formidantes quidpiam facere præter ejus, quem diligant, voluntatem. Et hinc ait, *perfectam charitatem foras ejicere timorem*. Neque enim ex metu est ut agant, sed ex charitate ut metuant.

III. Hic est perfectus timor qui haberi nullo modo potest, nisi isagogicus præcesserit (2). Ait enim: *Initium sapientiæ timor Domini*^c. Et rursum: *Principium et finis, timor est Domini*^d. Principium dicit isagogicum, post quem est perfectus is, qui sanctis datur. Isagogicus igitur timor nostri status est. Hic animam nostram perinde ac sancta natura quæ-

^b Gen. xii, 12. ^c Psal. cx, 48. ^d Prov. i, 7; ix, 10; xxi, 4.

VARIE LECTIONES.

^{11, 12} Hoc dictum B. Antonii occurrit in *Apophthegm. Patrum* apud Cotelierum *Ecclesiæ Gr. Monum.* tom. I, pag. 354 n. 32, ubi sic: Εἰπεν ὁ ἀββᾶς Ἀντώνιος· Ἐγὼ οὐκέτι φοβοῦμαι τὸν Θεόν, ἀλλ' ἀγαπῶ αὐτόν. Ἡ γὰρ ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον. Dixit abbas Antonius: Ego non amplius Deum timeo, sed diligo illum, Charitas enim foras mittit timorem.

(1) Caute lege: nam innuit nullo pacto haberi posse timorem filialem, quin præcesserit servilis. Ordinarie quidem ita evenit in peccatoris justificatione extra sacramenta, ut habetur cap. 6 concilii Trid. At contingit interdum aliter, cum quis per sacra-

A τέλειος φόβος ὁ ἐκ τῆς ἀγάπης ταύτης γινώμενος, ἔξω βάλλει τὸν εἰσαγωγικὸν φόβον. Καὶ διὰ τοῦτο λέγει, ὅτι ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον. Ἀδύνατον δὲ ἐστὶν ἔλθειν τὸν τέλειον φόβον, εἰ μὴ διὰ τοῦ εἰσαγωγικοῦ.

B. Τρεῖς γὰρ εἰσι διαθέσεις, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος, δι' ὧν δυνάμεθα εὐαρεσθῆσαι τῷ Θεῷ. Ἡ γὰρ φοβούμενοι τὴν κόλασιν, εὐαρεστοῦμεν καὶ ἐσμέν ἐν τῇ καταστάσει τοῦ δούλου· ἡ δὲ ἐκ τοῦ μισθοῦ κέρδη διώκοντες, τῆς ἐαυτῶν ἐνεκεν ὠφελείας πληροῦμεν τὰ προστεταγμένα, καὶ κατὰ τοῦτο προσοίκαμεν τοῖς μισθίοις· ἡ δὲ αὐτὸ τὸ καλὸν, καὶ ἐσμέν ἐν τῇ καταστάσει τοῦ υἱοῦ. Ὁ γὰρ υἱὸς ὅταν ἔλθῃ εἰς φρόνησιν, ποιᾷ τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, οὐ φοβούμενος ἵνα μὴ ὀργῇ· οὐδὲ διὰ τὸ λαβεῖν μισθὸν παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀγαπῶν αὐτόν, φυλάττειν αὐτῷ ἰδικῶς αὐτὴν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν τιμὴν τὴν πατρικὴν, καὶ πεπεισμένος ἐστὶν ὅτι πάντα τὰ ὑπάρχοντα τοῦ πατρὸς, αὐτοῦ ἐστίν. Ὁ τοιοῦτος ἀξιούται ἀκοῦσαι, Οὐκ ἐστὶ εἰ δούλος, ἀλλὰ υἱὸς καὶ κληρονόμος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ· ὁ τοιοῦτος οὐκ ἐτι φοβεῖται, ὡς εἰπομεν, τὸν Θεόν, κατ' ἐκεῖνον δῆλον ὅτι τὸν εἰσαγωγικὸν φόβον· ἀλλὰ ἀγαπᾷ, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Ἀντώνιος ^{11, 12}. « Ἐγὼ οὐκ ἐτι φοβοῦμαι τὸν Θεόν. » Καὶ ὁ Κύριος λέγων τῷ Ἀβραάμ, μετὰ τὸ προσενέγκαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τῷ, Νῦν ἔγνω ὅτι φοβῇ σὺ τὸν Θεόν· ἐκεῖνον σημαίνει τὸν τέλειον φόβον τὸν ἐκ τῆς ἀγάπης ἐγγινώμενον. Πῶς γὰρ εἶχεν εἰπεῖν τῷ, Νῦν ἔγνω; Ἠλέησεν, τοσαῦτα ἐποίησεν, ὑπήκουσε τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀφῆκε τὰ ἴδια πάντα, καὶ παρῴκησεν εἰς γῆν ἄλλοτριαν καὶ εἰς ἔθνος εἰδωλολατρῶν, ὅπου οὐκ ἦν οὔτε ἴχνος θεοσεβείας· καὶ ἐπὶ τούτοις ὑπήνεγκε καὶ τὸν τοιοῦτον φοβερὸν πειρασμὸν τῆς θυσιᾶς τοῦ υἱοῦ, καὶ μετὰ ταῦτα ἔλεγεν αὐτῷ, Νῦν ἔγνω ὅτι φοβῇ σὺ τὸν Θεόν· δῆλον ὅτι τὸν τέλειον φόβον ἔλεγε τὸν τῶν ἁγίων. Οὐκ ἐστὶ γὰρ διὰ φόβον κολάσεως, ἡ διὰ τὸ λαβεῖν μισθὸν ποιοῦσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἀγαπῶντες, καθὼς πολλὰκις εἰπομεν, φοβούμενοι ποιῆσαι τὴν παρὰ τὸ θέλημα τοῦ ἀγαπητοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο λέγει, Ἡ ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον. Οὐκ ἐστὶ γὰρ ἀπὸ φόβου ποιοῦσιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀγαπᾶν φοβούνται.

Γ. Οὗτός ἐστιν ὁ τέλειος φόβος, ἀλλ' οὐ δυνατόν τὸν τέλειον ἔλθειν, ὡς προείπομεν, εἰ μὴ σχῇ τις πρῶτον τὸν εἰσαγωγικὸν φόβον. Λέγει γάρ· Ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου· καὶ πάλιν λέγει· Ἀρχὴ καὶ τέλος ἐστίν, ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ. Ἀρχὴν λέγει τὸν εἰσαγωγικὸν φόβον, μεθ' ὃν ἐστὶν ὁ τέλειος ὁ τῶν ἁγίων. Ὁ οὖν εἰσαγωγικὸς φόβος, τῆς καταστάσεως

menta justificatur, et in subitariis et miraculosis justificationibus. Vide S. Thom. part. ii, quest. 115, art. 7 et 10.

(2) Caute lege, et regreditur ad notam superiorem.

ἡμῶν ἐστίν· οὗτος φυλάττει τὴν ψυχὴν, ὥσπερ ἡ γάρ-
νωσις ¹³ ἀπὸ πάσης κακίας. Λέγει γάρ, *Τῷ φόβῳ*
Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ. Ἐάν οὖν ἐκκλίνῃ
πᾶς ἀπὸ κακοῦ διὰ τὸν φόβον τῆς κολάσεως, ὡς ὁ
δοῦλος ὁ φοβούμενος τὸν δεσπότην, ἔρχεται κατὰ μέ-
ρος καὶ εἰς τὸ ποιῆσαι τὸ ἀγαθόν, καὶ κατὰ μικρὸν
ἀρχεται καὶ ἀνταποδοσὶν τινα τῆς ἐργασίας τοῦ ἀγα-
θοῦ ἐλπίζειν, καθάπερ ὁ μισθωτός. Ὅταν οὖν ἐμμεί-
νῃ φεύγων τὸ κακὸν, ὡς εἵπομεν, διὰ τὸν φόβον ὡς-
περ καὶ δοῦλος, καὶ πάλιν ποιῶν τὸ ἀγαθὸν διὰ τὴν
ἐλπίδα, ὥσπερ ὁ μισθωτός, χειρονίζων ¹⁴ σὺν θεῷ εἰς
τὸ ἀγαθόν, καὶ κατὰ ἀναλογίαν συναπτόμενος τῷ
θεῷ, γέμεται λοιπὸν, καὶ εἰς ἀσθησὶν τινα ἔρχεται
αὐτοῦ τοῦ ὄντος ἀγαθοῦ, καὶ οὐκέτι θέλει χωρισθῆ-
ναι ἀπ' αὐτοῦ. Τίς γάρ αὐτὸν ἔτι δύναται χωρίσαι,
ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χρι-
στοῦ; τότε θβάνει εἰς τὸ μέτρον τοῦ υἱοῦ, καὶ ἀγαπᾷ
δὲ αὐτὸ καλὸν, καὶ φοβεῖται ἐπειδὴ ἀγαπᾷ. Καὶ οὗ-
τος ἐστίν ὁ μέγας καὶ τέλειος φόβος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ
Προφήτης διδάσκων ἡμᾶς τὴν διαφοράν, τοῦτον τὸν
φόβον εἶλε· *Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου, φόβον*
Κυρίου διδάξω ὑμᾶς. Θέτε τὸν νοῦν ὑμῶν εἰς ἑκα-
στον ῥῆμα τοῦ Προφήτου· πῶς ἐκάστη λέξις αὐτοῦ
δύναμιν ἔχει. Πρῶτον λέγει, *Δεῦτε πρὸς με, προσκα-*
λούμενοι ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἀρετὴν. Προστίθει καὶ τέκνα·
τέκνα καλοῦσιν οἱ ἅγιοι τοὺς διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν
μεταμορφωμένους, ἀπὸ τῆς κακίας πρὸς τὴν ἀρετὴν,
ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος, *Τεχνία οὖς πάλιν ὡρίνω μέ-*
χρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. Εἰτα μετὰ τὸ
προ[σ]καλεῖσθαι ἡμᾶς καὶ προτρέψασθαι ἐπὶ τὴν
τοιαύτην μεταμόρφωσιν, λέγει· *Φόβον Κυρίου δι-*
δάξω ὑμᾶς. Βλέπετε τὴν παρρησίαν τοῦ ἁγίου.
Ἡμεῖς ὅταν θέλωμεν εἰπεῖν τί ποτε καλὸν, ἀεὶ λέγο-
μεν· θέλετε διαλεχθῶμεν μικρὸν καὶ γυμνάσωμεν
περὶ φόβου Θεοῦ, ἢ περὶ ἄλλης ἀρετῆς; ὁ δὲ ἅγιος
οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας εἶλε· *Δεῦτε, τέ-*
κνα, ἀκούσατέ μου, φόβον Κυρίου διδάξω ὑμᾶς.
Τίς ἐστὶν ἄνθρωπος ὁ θέλων ζῶην, ἀγαπῶν ἡμέ-
ρας ἰδεῖν ἀγαθὰς; Εἰτα, ὡς τινος ἀποκρινομένου,
οἶ· Ἐγὼ θέλω, διδάξόν με πῶς ζῆσαι, καὶ ἰδεῖν ἡμέ-
ρας ἀγαθὰς, διδάσκει καὶ λέγει· *Παῦσον τὴν γλῶσ-*
σάν σου ἀπὸ κακοῦ, καὶ χεῖλ σου τοῦ μὴ λαλῆ-
σαι δόλον. Ἰδοὺ τέως τὴν ἐνέργειαν ἀποκρίπτεται τοῦ
κακοῦ διὰ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ· τὸ, *Παῦσαι τὴν*
γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ, ἐστὶ, τὸ μὴ πληθεῖν διὰ
D τινος τὴν συνελθῆσιν τοῦ πλησίον, τὸ μὴ καταλαλῆ-
σαι, τὸ μὴ παροξύναι· τὸ δὲ, *Τὰ χεῖλ σου μὴ λα-*
λῆσαι δόλον, ἐστὶ, τὸ μὴ δολιεύσασθαι τὸν πλησίον·
εἰτα ἐπάγει· *Ἐκκλινον ἀπὸ κακοῦ*. Εἶπε πρῶτον
μερικὰς τινὰς ἀμαρτίας, τὴν καταλαλίαν, τὴν δολιό-
τητα, καὶ οὕτως ἐπήγαγε περιεκτικῶς περὶ πάσης
τῆς κακίας, τὸ, *Ἐκκλινον ἀπὸ κακοῦ*· οἶον, φεύγε
ἀπλῶς πᾶν κακόν, ἐκκλινον ἀπὸ παντὸς πράγματος
φέροντος ἀμαρτίαν. Οὐκ εἶπε τοῦτο πάλιν μόνον,

¹³ Prov. xv, 27. ¹⁴ Rom. viii, 35. ¹⁵ Psal. xxxiii, 2. ¹⁶ Galat. iv, 49. ¹⁷ Psal. xxxiii, 13. ¹⁸ ibid. 14. ¹⁹ ibid. 15.

VARIE LECTIONES.

¹³ Cotelierius Eccl. Gr. Monum. tom. II, pag. 554, a legendum putat γνώσις. ¹⁴ Χειρονίζων. χρυσί-
ζων.

A dam ad omni pravitate tuetur et protegit. Dicitur enim: *Timore Domini declinat omnis a malo* ¹³. Si quis igitur a malo declinat ob metum pœnæ, ut servus est, qui dominum veretur. Sensim autem cum declinat a malo, eo pervenit ut bonum agat. Et dum retributionem ullam bonæ operationis sperare incipit, mercenarius fit. Qui igitur bono instat, et malum fugit ob metum, hic servus est: et qui rursus ob spem præmii, hic mercenarius. Qui diutius in bono commoratur, cum Deo est, et secundum analogiam Deo adhæret. Degustat ³⁹² enim et pervenit in sensum quemdam veri ipsius boni, nec ab eo divelli amodo aut vult aut potest. Quis enim jam ipsum potest, ut ait Apostolus ¹⁴, a charitate Christi divellere? tuncque in perfectam filii mensuram et statum pervenit, et diligit bonum propter se ipsum, timetque cum diligit. Atque hic magnus et perfectus est timor. Ex hoc propheta nos edocet quod timores isti inter se differant, cum ait: *Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos* ¹⁵. Adverte animus ad singula prophetæ verba: quemadmodum unaquæque dictio summam vim habeat, contemplamini. Primum igitur inquit, *Venite, filii*, hortatur nos ad virtutem, cum filii nomen adjicit: filios enim appellavere viri sancti conversos ab iniquitate ad justitiam et virtutem, ut ait Apostolus: *Filii, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis* ¹⁶. Deinde cum nos exhortatus esset ad hujusmodi conversionem et reformationem, subjunxit, dicens: *Timorem Domini docebo vos*. Contemplamini nunc prophetæ fiduciam. Nos eum volumus de virtute aliqua apud vos verba facere, semper ita dicere consuevimus: An vobis gratum est ut aliquid de Dei timore, vel de quavis alia virtute inter nos disputemus? Propheta autem non sic, sed cum fiducia ait: *Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos*: *Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos* ¹⁷? Post hæc tanquam aliquo acclamante se vellet, et respondente: *Docce me quo pacto vivam, et videam dies bonos*; docet et ait: *Prohibe linguam tuam a malo* ¹⁸, hoc est, nulla in re conscientiam proximi lædas, non obloquendo, non provocando. *Labia autem ne loquantur dolum*, id est, nihil doli mediteris aut struas in proximum. Hinc ait: *Prohibe linguam tuam a malo*; et post subdit: *Declina a malo* ¹⁹. Primum particularia quædam delicta tangit, qualia procacitatem, maledicentiam et dolum: secundo de quavis malitia et iniquitate complecte locutus est, ac si dicat aperte: Fuge omne genus mali, declina ab omni re quæ peccatum aut labem ullam præ se ferat. Neque cum hoc dixisset, contineuit; sed addidit, *et fac bonum*: hoc est, non satis utique non malefacere, nisi et bene facias; non satis nullum lædere, nisi et alicujus miserearis; non

satis non odisse, nisi et diligamus. Bene igitur conjunctim propheta ait: *Declina a malo, et fac bonum*: ostendit enim nobis consequentiam trium illorum statuum, de quibus locuti superius sumus. Quomodo scilicet ex timore Dei pervenitur in declinationem mali, et post conversionem ad bonum conscenditur. Cum enim quis dignus habitus est ad malum torpescere et ab eo fugere, necessario adjutus a superis, bonum operatur. Hæc ubi dixit præclare, insert consequenter: *Inquire pacem et persequere eam*. Nec inquire tantum dixit, sed et acrius *insectare*, ut comprehendas eam.

τῶν ἁγίων. Ταῦτα εἰπὼν πάνυ καλῶς καὶ ἀκολουθῶς ἐπιφέρει τὸ, *Ζήτησον εἰρήνην καὶ διώξον αὐτήν*· καὶ οὐκ εἶπεν, *ζήτησον*, μόνον, ἀλλὰ *δρομαίως καταδιώξον*, ἵνα καταλάβῃς αὐτήν.

IV. Animum, obsecro, hæc advertite ad dicta, et contemplamini Prophetæ studium et diligentiam. Cum dignus quis habitus est, ut queat a malo declinare, et bene facere Deo favente, et virtutem exercere; illico inferuntur ei hostilia bella. Concertat igitur, dimicat, laborat, obteritur, veritus non solum, ne rursus in malum decidat (ut superius de servo diximus), sed etiam fretus præmio ac mercede boni, ut mercenarius. Dum igitur oppugnatur et repugnat, dum luctatur, agit bene: sed multa cum angustia, multo cum labore. At ubi cælitus a Deo venerit auxilium, tunc habitus boni in eo fieri incipit, tunc requiem intelligit **393** et contuetur, tunc illi accumulata pax advenit, tunc cognoscit et sentit quid laboris in bello sit, quid gaudii et lætitiæ in pace: tunc igitur eam quærit, tunc studiosissime accurrit, ut illam apprehendat, ut omnino eam obtineat possideatque, ut illam in se totam cogat inhabitare. Quid ergo beatius anima hujusce modi, quæ hoc statu digna est habita? Quis dicat animam illam etiam ob aliud quidpiam facere bonum, quam ut dono ipso tantum fruatur? Gaudium illius nemo novit, nisi qui illud experientia didicerit. Tunc et is perfectum pariter timorem cognoscit, ut predictum sapius est. Audivimus igitur quis sanctorum virorum perfectus timor sit, quis item isagogicus. Quis status noster? Unde quis fugiat, quove perveniat ob timorem Dei? Restat igitur nunc dicere, quomodo adveniat nobis divinus hic timor, quæque ea sint quæ nos ab hoc timore determinant.

ἔρχεται διὰ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ. Θέλωμεν λοιπὸν μαθεῖν ἄρτι, καὶ τὸ πῶς ἔρχεται ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, θέλωμεν εἰπεῖν τί ἐστὶν τὰ ἀφορίζοντα ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ.

V. Affirmaverunt Patres communi sententia, possidere eum timorem Dei, qui mortis crebro et gehennæ reminiscitur, quique vespere a se ipso rationem exigit, quemadmodum die ambulaverit: mane similiter, quo pacto noctem transegerit; et qui nihil de se præsumperit, quique viro timenti Deum adhæserit. Quæsisse enim aiunt a seniore fratrem aliquando, quid ageret ut Deum timeret, respondisseque senem: 1, et homini timenti Deum te subijce; quem cum timueris, Deum quoque ut timeas necesse erit. Abigimus autem a nobis Dei timorem, cum his quæ diximus, contraria opera-

καὶ ἐσιώπησεν· ἀλλὰ προσέθηκε· *Καὶ ποίησον ἀγαθόν*· ἔστι γὰρ ὅτε οὐ κακοποιεῖ τις, οὐ μέντοι καὶ ἀγαθοποιεῖ· ἔστι πάλιν ὅτε οὐκ ἀδικεῖ τις, οὐ μέντοι καὶ ἐλεεῖ· ἔστιν ὅτε οὐ μισεῖ τις, οὐ μέντοι καὶ ἀγαπᾷ. Καλῶς οὖν εἶπεν ὁ προφήτης, *Ἐκκλινον ἀπὸ κακοῦ καὶ ποίησον ἀγαθόν*· ἰδοὺ δεικνύει ἡμῖν τὴν ἀκολουθίαν ἐκείνην τῶν τριῶν καταστάσεων ἣν προείπομεν, πῶς διὰ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ ἐξαεραγώγησεν εἰς τὸ ἐκκλίνειν ἀπὸ κακοῦ, καὶ οὕτω προτρέπεται ἐπιθεῖναι καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐὰν γὰρ ἀξιωθῇ τις ἀργῆσαι ἀπὸ τοῦ κακοῦ καὶ φυγεῖν ἀπ' αὐτοῦ, φυσικῶς λοιπὸν ἐνεργεῖ τὸ ἀγαθόν, ὁδηγούμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθέσεως τοῦ ἀγαθοῦ.

Δ'. Θέτε πάνυ τὸν νοῦν ὑμῶν εἰς τὸ ῥητὸν τοῦτο, καὶ βλέπετε ἀκριβείαν τοῦ ἁγίου· ὅταν ἀξιωθῇ τις ἐκκλίνειν ἀπὸ τοῦ κακοῦ, καὶ σπουδάσει σὺν Θεῷ λοιπὸν καὶ ἐνεργῆσαι τὸ ἀγαθόν, εὐθέως ἐπέρχονται αὐτῷ οἱ πόλεμοι τοῦ ἔχθρου. Λοιπὸν ἀγωνίζεται, κοπιᾷ, συντριβεται, οὐ μόνον φοβούμενος ἀποστρέψαι πάλιν εἰς τὸ κακόν, ὡς εἴπομεν περὶ τοῦ δούλου, ἀλλὰ καὶ ἐλπίζων, ὡς προείπομεν, τὸν μισθὸν τοῦ ἀγαθοῦ, καθάπερ μισθωτός. Ἐν τῷ οὖν πολεμῆσθαι καὶ πολεμεῖν καὶ πικτεῖν μετὰ τοῦ ἔχθρου, ποιεῖ τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς θλίψεως, μετὰ πολλῆς συντριβῆς. Ὅταν δὲ γένηται αὐτῷ βοήθεια παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀρξῇται λοιπὸν ἐν ἔξει τινὶ γίνεσθαι περὶ τὸ ἀγαθόν, τότε βλέπει τὴν ἀνάπαυσιν, τότε κατὰ πρόσθεσιν γίνεται τῆς εἰρήνης, τότε αἰσθάνεται τί ἐστὶν ἡ θλίψις τοῦ πολέμου, καὶ τί ἐστὶν ἡ χαρὰ καὶ ἡ εὐφροσύνη τῆς εἰρήνης· λοιπὸν ζητεῖ αὐτήν, σπουδάζει λοιπὸν καὶ τρέχει καταδιώκων· τελείας καταλάβῃ αὐτήν, ἵνα τελείως κτήσεται αὐτήν, ἵνα εἰσικήσῃ αὐτὴν ἐν αὐτῷ. Καὶ τί λοιπὸν μακαριώτερον τῆς ψυχῆς τῆς ἀξιωθείσης τούτου τοῦ μέτρου; Ὁ τοιοῦτος, καθὼς πολλάκις εἴπομεν, εἰς τὸ μέτρον ἐστὶν τοῦ υἱοῦ. Μακάριοι γὰρ ὄντες οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται· τίς ποιεῖ τὴν ψυχὴν ἐκείνην ἔτι δι' ἄλλο τι ποιεῖν τὸ ἀγαθόν, εἰ μὴ διὰ τὴν ἀπόλαυσιν αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ; Τίς οἶδε τὴν χαρὰν ἐκείνην, εἰ μὴ ὁ ἔχων αὐτῆς πείραν; Τότε καὶ τὸν τελείον φόβον ὁ τοιοῦτος γνωρίζει, καθὼς πολλάκις εἴπομεν. Ἰδοὺ ἠκούσαμεν τί ἐστὶν ὁ τελείος φόβος τῶν ἁγίων, καὶ τί ἐστὶν ὁ εἰσαγωγικὸς φόβος ὁ τῆς καταστάσεως ἡμῶν, καὶ πόθεν φεύγει τις, καὶ ποῦ

ἔρχεται διὰ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ. Θέλωμεν λοιπὸν μαθεῖν ἄρτι, καὶ τὸ πῶς ἔρχεται ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, θέλωμεν εἰπεῖν τί ἐστὶν τὰ ἀφορίζοντα ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ.

Ε'. Εἶπον οἱ Πατέρες ὅτι κτάται ἄνθρωπος τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, ἐκ τοῦ ἔχειν τὴν μνήμην τοῦ θανάτου, καὶ τὴν μνήμην τῶν κολάσεων, καὶ ἐκ τοῦ καθ' ἐσπεραν ἐρευνᾶν ἑαυτὸν, πῶς παρῆλθε τὴν ἡμέραν, καὶ κατὰ πρῶτὴν πάλιν ἐρευνᾶν πῶς παρῆλθε τὴν νύκτα, καὶ ἐκ τοῦ μὴ παρρησιάσασθαι, καὶ ἐκ τοῦ προσκοληθῆναι ἀνθρώπῳ φοβουμένῳ τὸν Θεόν. Λέγει γὰρ ὅτι ἡρώτησεν ἀδελφός τινα τῶν γερόντων, τί ποιήσω, Πάτερ, ἵνα φοβοῦμαι τὸν Θεόν; Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ γέρον, Ὑπαγε, κολληθήτω ἄνθρωπῳ φοβουμένῳ τὸν Θεόν, καὶ ἐκ τοῦ φοβεῖσθαι αὐτὸν τὸν Θεόν, διδάσκει καὶ εὖ φοβεῖσθαι τὸν Θεόν. Ἐκδιώκωμεν δὲ τὸν φόβον

τοῦ Θεοῦ ἀφ' ἡμῶν, ἐκ τοῦ ποιεῖν ἡμᾶς τὰ ἐναντία τοῦτων, ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν μνήμην θανάτου, μηδὲ κολάσεως, ἐκ τοῦ μὴ προσέχειν ἑαυτοῖς, ἐκ τοῦ μὴ ἐρευνᾶν πῶς παρήλθομεν, ἀλλὰ ἀδιαφόρως ζῆν, καὶ μετὰ ἀδιαφόρων ἀναστρέφεσθαι· ἐκ τοῦ παρῆσιάζεσθαι· τοῦτό ἐστιν χεῖρον πάντων, τοῦτό ἐστιν ἡ τελεία ἀπώλεια. Τί γὰρ οὕτως ἐκδιώκει τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ὡς ἡ παρῆσις; Τοῦτο ὅτε ἠρωτήθη ὁ Ἀββᾶς Ἀγάθων περὶ τῆς παρῆσις, εἶπεν, ὅτι ἔοικε καύσωνι μεγάλῳ, ὅστις ὅταν γέννηται, πάντες φεύγουσιν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ τῶν δένδρων δὲ τὸν καρπὸν διαφθείρει· βλέπεις, κύριε, δύναμιν πάθους; βλέπεις ὀργήν; Καὶ πάλιν ἐρωτηθεὶς, Ναί, οὕτως χαλεπὴ ἐστὶν ἡ παρῆσις; λέγει· Οὐκ ἔστι πάθος χαλεπώτερον τῆς παρῆσις. Γεννήτειρα γὰρ ἐστὶ πάντων τῶν παθῶν, ἐπειδὴ αὕτη ἐκδιώκει τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς ψυχῆς. Εἰ γὰρ τῷ φόβῳ Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ, πάντως ὅπου οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ, ἐκεῖ ἔκαστον πάθος. Ὁ Θεὸς ρύσεται τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀπὸ τοῦ ὀλεθρίου πάθους τῆς παρῆσις.

Γ'. Ἔστι δὲ καὶ πολὺτροπος ἡ παρῆσις. Παρῆσιάζεται τις καὶ διὰ λόγου, καὶ δι' ἀφῆς, καὶ διὰ βλεμματος. Ἐρχεται τις ἀπὸ παρῆσις καὶ εἰς τὸ ἀργολογεῖν, καὶ εἰς τὸ λαλεῖν τὰ κοσμικὰ, καὶ εἰς τὸ ποιεῖν γελοῖα, καὶ κινεῖν γέλωτας ἀσέμνους· παρῆσις ἐστὶ καὶ τὸ ἀψασθαί τινος δίχα ἀνάγκης· τὸ ἐκτείνειν χεῖρα κατὰ τινος γελῶντος, τὸ ὠθήσθαι τινα, ἢ ἀρπάσαι τι παρ' αὐτοῦ, τὸ προσέχειν τινὶ ἀναίδως. Ταῦτα πάντα ἐκ τοῦ μὴ εἶναι φόβον Θεοῦ ἐν τῇ ψυχῇ· ἔρχεται δὲ ἐκ τούτων κατὰ μικρὸν τις καὶ εἰς τελείαν καταφρόνησιν. Διὰ τοῦτο ὅτε παρεβίβου ὁ Θεὸς τὰς ἐντολὰς τοῦ νόμου, ἔλεγεν· *Εὐλαβεῖς ποιεῖτε τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ*. Δίχα γὰρ εὐλαβείας οὐδὲ αὐτὸν τὸν Θεὸν τιμᾷ τις, οὐδὲ προσέχει ἅπαξ οἰσθήποτε ἐντολῇ. Διὰ τοῦτο οὐδὲν δευνότερον τῆς παρῆσις· διὰ τοῦτο γεννήτειρά ἐστι πάντων τῶν παθῶν· ἐπειδὴ ἐκβάλλει τὴν εὐλάβειαν· ἐπειδὴ διώκει τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ γεννᾷ τὴν καταφρόνησιν, ἐκ τοῦ ἔχειν ἡμᾶς παρῆσιαν μετὰ ἀλλήλων, καὶ ἀναιδεύεσθαι πρὸς ἀλλήλους· καὶ λαλεῖτε ἀλλήλοις κακῶς, καὶ πλησσετε ἀλλήλους. Καὶ ἐὰν ἴδῃ τις ἐξ ὑμῶν τί ποιεῖ μὴ ὠφελοῦν, ἀπέρχεται, φλυαρεῖ αὐτῷ, καὶ βάλλει εἰς τὴν καρδίαν ἄλλου ἀδελφοῦ αὐτοῦ· καὶ οὐ μόνον ὅτι αὐτὸς βιάπτεται, ἀλλὰ βιάπτεται καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, βάλλων εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ τὸν πονηρόν. Καὶ πολλάκις εἶχε τὸν νοῦν αὐτοῦ εἰς προσευχὴν, ἢ εἰς ἄλλο καλὸν πρᾶγμα, καὶ ἀπέρχεται ἐκεῖνος, παρέχει αὐτῷ εἰς τὴν ἀδολογησῆσαι, καὶ οὐ μόνον ἐμποδίζει τῇ ὠφελείᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πειρασμὸν φέρει αὐτῷ. Καὶ οὐδὲν τοῦτο βαρύτερον, οὐδὲ ὀλεθριώτερον τοῦ τινα μὴ μόνον ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ τὸν πλησίον βιάπτεται.

hit : qua malitia nulla fravior est aut perniciosior, ut appetas.

Ζ'. Διὰ τοῦτο καλὸν ἐστίν, ἵνα ἔχωμεν εὐλάβειαν, ἀδελφοί· ἵνα φοβώμεθα τὴν βλάβην ἑαυτῶν καὶ ἀλλήλων, ἵνα τιμῶμεν ἀλλήλους, καὶ ἵνα σπουδάζωμεν

A mur; cum scilicet immemores mortis et gehennae perpetuo sumus, cum nusquam scrutamur vias nostras, cum nullam de nobis curam gerimus, cum sine ratione vivimus, cum consuetudinem cum his habemus quibus inimica ratio est, cum de nobis admodum praesumimus; quo sane nihil est deterius: in hoc enim extremus est interitus. Quid enim adeo ab anima depellit timorem Dei, ut sui ipsius praesumptio? Hinc rogatus abbas Agathon de praesumptione quidnam esset, illam summo aestui comparavit, qui cum excandesceret, procul omnes abigeret, qui arborum poma vitaret. Cernis affectus huius quanta sit vis, quantus impetus? Cumque rursum rogaretur an gravis esset, et difficilis praesumptio, respondit nullum esse vitiorum gravius, utpote quae cunctorum vitiorum mater et genitrix esset. Quam bene et sapienter illam dixit vitium omnium genitricem, quae timorem Domini ab anima pelleret! Si enim timore Domini declinat quis a malo; ubi igitur is non fuerit, omne ut insit vitium, omne malum necesse est. Eripiat nos Dominus ab hac detestabili praesumptionis peste.

VI. Pluribus autem modis praesumere quis dicitur, sermone scilicet, tactu et visu. Praesumit quisquis vana et otiosa loquitur. Praesumit qui ea quae saeculi sunt, enarrat, qui ridenda facit, qui ceteros a gravitate advocat cachinno. Praesumptio est etiam cum quis absque necessitate ullum contigerit, extenderitve manum in alium ridentem, impulerit aliquem, vel violenter quidpiam ab eo rapuerit, aut impudenter oculos in quempiam injecerit. Haec omnia praesumptio facit. Haec omnia patimur, cum divino timore vacat anima. Labitur autem ex his sensim quis in perfectum contemptum. Quare cum legis praecepta daret Deus, dixit: *Veneramini filios Israel*. Absque enim mutua reverentia colit nemo Deum, neque uni etiam soli ac minimo praecepto **394** potest adherere. Nihil igitur praesumptione gravius, quae vitiorum omnium et mater est et genitrix. Haec enim reverentiam mutuam a nobis abducit, haec timorem Dei abigit, haec contemptum parit. Ex praesumptione namque sit impudenter, ut vos inter vos plerumque agatis, male colloquamini, mutuis diverberationibus lascivitatis. Hinc est ut cum viderit quis vestrum aliquid inutile et vanum, statim abeat, et illud garrula lingua ubique disseminet, et alterius fratris menti ac animo ingerat, nec contentus sibi ipsi nocuisse nisi in commune damnum et fratrem trahat, parvamque aeruginem illius cordi immittat. Alius alteri forte dum oratione vacat, vel aliud quid boni operatur, supervenerit frater futile aliquid afferens, de quo inaniter inter se colloquantur; nec solum ab ea utilitate illum abtrahit, sed etiam in tentationem communem trahit, sed etiam in tentationem communem trahit, scilicet non tibi solum, sed et proximo nocere

VII. Absit autem a nobis, fratres, ut hoc agamus. Servemus mutuam reverentiam, timeamus communia damna, invicem nobis deferamus. Studeamus

ne nictemus, ne vagemur oculis, ne vultus nostros crebro contemplemur. Nam illud quoque praesumptionis est genus, ut majorum fiat sententia. Præterea si fratrem conspicias perperam quid facientem, ne illum spernas, ne conspuās, ne taceas ac perire permittas; neque etiam illi maledicas aut ubique diffames, sed cum misericordia et timore Dei illi revela qui possit eum erigere. Aut tu te ipse fratrem compella cum benevolentia et mansuetudine, dicens: Da veniam, obsecro, mi frater, video quod hoc rei sine dubio non bene agas. Quod si te non audierit, alteri dicas in quo videris cum fidem habere, vel etiam præposito aut abbati pro peccati magnitudine; ac deinde securus esto: ut autem diximus, caveat quisvis hoc agat alia intentione atque animo, quam fratris agendi: non per garrulitatem, non per infamiam, non per contemptum ipsius, non ut in exemplum aliorum trahat, non ut judicet eum, non prætexens simulatione correctionem. Quod si habet in se quidpiam horum quæ prædiximus, ut scilicet delator fratris sit apud abbatem nocendi consilio, non studio corrigendi, peccatum est et infamia. Scrutabitur primo cor suum diligentissime; et si simultatis instinctu aut odio hoc se facere senserit, abstinebit neque dicet. Si autem cum viscera sua diligenter rimatus fuerit, sese cognoverit correctionis et charitatis gratia id facere, impediri autem a cogitatione scrupulosa quadam, abbati humiliter et suum et proximi peccatum pandat, dicatque conscientiae testimonio id facere ut corrigat; verberari tamen se a turba quadam cogitationum, ita ut ignoret, an adversum fratrem quidpiam habeat, an hæc calumnia sit a qua impediatur loqui et corrigere. Cui postmodum respondeat abbas, debeat necne illud dicere. Fit autem hoc et aliquando, nec propter commodum aut damnum fratris, nec propter inimicitiam ullam: sed ex quadam male loquendi consuetudine. Et quis, oro, hujus garrulitatis usus? sæpe enim fit ut resciscat postmodum frater sibi detractum esse, et perturbetur molestiaque non modica afficiatur: et hoc alterum quoque damnum accedat. Quod si (ut præfati sumus) id fiat ob utilitatem et commodum fratris, non patitur Deus illum perturbari aut fluctuare, non angustiam, non damnum accedere.

VIII. Curate igitur et linguam cohibere, ne quis proximo mala loquatur, nec ullum verbo aut umbra, 395 aut re, aut quovis omnino alio modo feriat. Neque sitis prurientes auribus: ne scilicet, cum quis audierit quidpiam de se maledictum, pruritu illico percutiatur: et ipse quoque vel male respondeat vel perturbetur ab eo. Non enim talia concertantes athletæ agere consueverunt, non qui pro salute desudant. Possidete timorem Dei, et mutua reverentia vos prævenite: vobis obvii estote: inclinate capita vestra: humiliamini in conspectu summi Dei et in conspectu fratrum: subjicite propriam voluntatem. Bonum, inquam, opus aggreditur qui hoc facit, qui advenienti fratri cedit, qui hono-

A μηδὲ ἀνανεύειν, μηδὲ εἰς τὰ πρόσωπα ἀλλήλων. Καὶ τοῦτο γὰρ, ὡς εἶπε τις τῶν γερόντων, εἶδός ἐστι παρρησίας. Καὶ ἐὰν συμβῇ τινα βλέπειν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἁμαρτάνοντα, μήτε καταπτύσῃ αὐτοῦ, καὶ σιωπήσῃ καὶ ἀφήσῃ αὐτὸν ἀπολέσθαι, μήτε πάλιν λοιδορήσῃ αὐτὸν, μήτε καταλαλήσῃ αὐτοῦ, ἀλλὰ μετὰ συμπαθείας καὶ φόβου Θεοῦ εἴπῃ τῷ δυναμένῳ διορθώσασθαι αὐτὸν, ἢ αὐτὸς λαλήσῃ αὐτῷ μετὰ ἀγάπης καὶ ταπεινώσεως λέγων· Συγχώρησον, ἀδελφέ μου, ὅτι, ὡς ἀσύτρωφος βλέπω, ὅτι τάχα οὐ καλῶς ποιούμεν τὸδε τὸ πρᾶγμα. Καὶ ἐὰν μὴ ἀκούσῃ, εἰπὲ ἄλλῳ, εἰς ὃν βλέπων ὅτι ἔχει πληροφορίαν, ἢ εἰπὲ τῷ ἐπιστάτῃ αὐτοῦ, ἢ τῷ ἀδελφῷ πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ σφάλλματος, καὶ ἀμερίμνῃ· ἄλλ', ὡς εἰπομεν, σκοπῶ τοῦ διορθωθῆναι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ εἰ-
B πῃ, καὶ μὴ κατὰ φλυαρίαν, μὴ καταλαλῶν, μὴ ἐξουθενῶν αὐτὸν, μὴ θέλων αὐτὸν, φησὶν, παραδειγματίζειν, μὴ κατακρίνων αὐτὸν, μὴ σχηματίζόμενος δῆθεν διορθῶσιν· ἔσθωθεν δὲ ἔχων τίποτε τούτων ὡν εἶπον· ὄντως γὰρ αὐτῷ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ· ἐὰν λέγῃ τις, καὶ μὴ λέγῃ διὰ τὴν διορθώσιν τοῦ πλησίον, ἢ διὰ ἰδίαν βλάβην, ἁμαρτίας ἐστὶ· καταλαλιὰ γὰρ ἐστίν. Ἀλλὰ ψηλαφήσῃ τὴν καρδίαν ἑαυτοῦ, εἰ ἔχη κίνησιν τινα ἐμπαθῆ, καὶ μὴ εἴπῃ· Ἐὰν δὲ καὶ βλέπῃ ἑαυτὸν μετὰ ἀκριθείας, ὅτι διὰ τὴν συμπάθειαν καὶ ὠφέλειαν θέλει εἰπεῖν, ὅλως δὲ καὶ ὁ λογισμὸς τις ἔσθωθεν ἐμπαθῆς, ἀναγγεῖλαι τῷ ἀδελφῷ μετὰ ταπεινώσεως, καὶ τὸ ἴδιον καὶ τὸ τοῦ πλησίον λέγων, ὅτι· Ἡ μὲν συνειδήσις μου μαρτυρεῖ μου ὅτι διὰ ὀρθῶς θέλω εἰπεῖν, ἀλλ' αἰσθάνομαι ὅτι ἔσθωθεν τις ποτε
C λογισμὸς μεμιγμένος. Ἐπεὶ ἐπειδὴ ἔσχον ποτὲ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ, οὐκ οἶδ' ἔστε συκοφαντία ἐστὶ θέλουσα ἐμποδίσαι μοι εἰπεῖν καὶ γενέσθαι διορθῶσιν, οὐκ οἶδα. Καὶ λοιπὸν ὁ ἀδελφὸς λέγει αὐτῷ, εἰ ὀφείλει εἰπεῖν, ἢ μὴ εἰπεῖν. Ἔσθ' ὅτε λέγει τις οὔτε διὰ ὠφέλειαν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, οὔτε διὰ ἰδίαν βλάβην, οὔτε κατὰ μνησικακίαν τινὰ, ἀλλ' οὕτως ἀπλῶς διηγούμενος, ὡς ἀπὸ ἀργολογίας. Καὶ τίς ἡ χρεῖα τῆς φλυαρίας ταύτης; Πολλὰκις δὲ καὶ μαυθαίνει ὁ ἀδελφὸς ὅτι εἶπε περὶ αὐτοῦ, καὶ καταταράσσεται, καὶ γίνε-
D θην. ται ἐκ τούτου θλίψις, γίνεσθαι καὶ ἄλλη προσθήκη βλάβης. Ὅταν γὰρ λέγει τις δι' αὐτὴν τὴν ὠφέλειαν, ὡς εἰπομεν, καὶ μόνην, οὐ συγχωρεῖ ὁ Θεὸς γενέσθαι ταραχήν· οὐκ ἀπῇ παρακολουθεῖσαι θλίψιν, ἢ βλάβην.

H'. Σπουδάζατε δὲ, ὡς εἰπομεν, καὶ τηρεῖν τὴν γλῶσσαν ὑμῶν, ἵνα μὴ λαλεῖ τις κακῶς τῷ πλησίον, μήτε πλήσσει τινὰ, ἢ λόγῳ, ἢ ἔργῳ, ἢ σχήματι, ἢ οἰκωδῆποτε τρόπῳ· μηδὲ ἔσθωθεν εὐκνιστοὶ ἵνα μὴ ὅταν ἀκούσῃ τις ῥῶν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ βῆ-
μα, εὐθέως κινῆται, ἢ καὶ ἀποκρινται αὐτῷ κακῶς, ἢ μένει θλιβόμενος κατ' αὐτοῦ. Οὐκ εἰσὶ ταῦτα θε-
λόντων σωθῆναι, οὐκ εἰσὶ ταῦτα ἀγωνιζομένων. Κτή-
σασθε τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μετὰ εὐλαθείας, ἵνα ἀπαντᾷτε ἀλλήλοις, ἕκαστος κλίνων τὴν κεφαλὴν αὐ-
τοῦ ἐμπροσθεν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καθὼς εἰπομεν, ἕκαστος ταπεινούμενος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν-
ώπιον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ κόπτων αὐτῷ τὸ θέλημα αὐτοῦ. Ὅντως καλὸν, ἐὰν τις ποιῇ πρᾶγμα, καὶ

παραχωρήσει τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, καὶ προτιμήσει αὐτόν· ὡφελείται αὐτὸς ὁ παραχωρήσας πλέον ἐκείνου. Ἐγὼ οὐκ οἶδα ἑμαυτὸν ποιήσαντά ποτε ἀγαθόν. Ἀλλὰ εἰ ὅπως ἐσκεπάσθην ἐκ τούτου, οἶδα ὅτι ἐσκεπάσθην, ὅτι οὐδέποτε προέκρινα ἑμαυτὸν τοῦ ἀδελφοῦ, ἀλλ' αἶ τοὺν ἀδελφόν μου ἔβαλον ἐμπροσθέν μου.

Θ'. Ποτὲ ὄντος μου ἔτι ἐν τοῖς τοῦ ἀββᾶ Σερίδου, ἠσθένειεν ὁ ὑπηρέτης τοῦ γέροντος τοῦ ἀββᾶ Ἰωάννου τοῦ κατὰ τὸν ἀββᾶν Βαρσανούφιον, καὶ ἐπέτρεψέ μοι ὁ ἀββᾶς ὑπηρετῆσαι τὸν γέροντα. Οὕτως δὲ ἠσπαζόμεν τὴν θύραν τοῦ καλλίου αὐτοῦ ἐξωθεν, ὥσπερ προσκυνεῖ τις τὸν τίμιον σταυρόν. Πόσω γε μᾶλλον τὸ ὑπηρετῆσαι αὐτῷ; τίς γὰρ οὐκ ἐβελον ἀξιοῦσθαι τοιοῦτου ἀγίου; Εἶχε δὲ καὶ λόγον θαυμάσιον, καὶ καθ' ἑκάστον αἶετ' μετὰ τὸ πληρῶσαι με τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, ἔβαλλον αὐτῷ μετόπισθεν ἵνα λάβω παράθεσιν παρ' αὐτοῦ καὶ ἀναχωρήσω, καὶ ἐλάλει μοι πάντως. Εἶχε γὰρ ὁ γέρων τέσσαρα ῥήματα, καὶ ὡς εἶπον· καθ' ἑσπέραν, ὡς ἡμελλόν ἀναχωρεῖν, ἔλεγέ μοι πάντως ἐν ἐκ τῶν τεσσάρων, καὶ ἔλεγε οὕτως· «Φησὶν ἅπαξ· ἰούτως γὰρ ἦν ἡ συνήθεια τοῦ γέροντος ἐν ἐκάστῳ ῥήματι λέγειν· «Φησὶν ἅπαξ, ἀδελφε, ὁ Θεὸς φυλάξει τὴν ἀγάπην.» Εἶπον οἱ Πατέρες, Τὸ φυλάξει τὴν συνειδήσιν τοῦ πλησίου τίχτει τὴν ταπεινοφροσύνην. Πάλιν τῇ ἄλλῃ ἑσπέρα ἔλεγέ μοι· «Φησὶν ἅπαξ, ἀδελφε, ὁ Θεὸς φυλάξει τὴν ἀγάπην.» Εἶπον οἱ Πατέρες· Οὐδέποτε ἔβαλον τὸ θέλημά μου ἐμπροσθεν τοῦ ἀδελφοῦ μου. Ἄλλοτε πάλιν ἔλεγε· «Φησὶν ἅπαξ, ἀδελφε, ὁ Θεὸς φυλάξει τὴν ἀγάπην.» Εἶπον οἱ Πατέρες· «Φεῦγε τὰ ἀνθρώπινα καὶ σῶζε.» Πάλιν ἔλεγε· «Φησὶν ἅπαξ, ἀδελφε, ὁ Θεὸς φυλάξει τὴν ἀγάπην.» Εἶπον οἱ Πατέρες· «Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ.» Πάντως εἶχεν ὁ γέρων μίαν παραγγελίαν δοῦναι μοι ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων, ὡς ἀνεχώρουν καθ' ἑσπέραν, ὡς τίς ποτε παρέχων τινὶ ἐφόδια. Καὶ οὕτως εἶχον αὐτὰ εἰς φυλακὴν ὅλης τῆς ζωῆς μου· καὶ ὅμως καίπερ τοιαύτην πληροφορίαν ἔχων εἰς τὸν ἅγιον, καὶ οὕτως διακείμενος περὶ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ· ἵνα αἰσθώμαι μόνον ὅτι τίς ποτε τῶν ἀδελφῶν ἐβλίβετο ζήτων ἵνα αὐτὸς ὑπηρετήσῃ αὐτῷ. Ἀπῆλθον οὖν πρὸς τὸν ἀββᾶν, καὶ παρεκάλεσα αὐτόν λέγων, ὅτι Τῷδε τῷ ἀδελφῷ μᾶλλον πρέπει τοῦτο ἢ ἐν συνορᾷ, κύριε. Καὶ οὐ συνχώρησέ μοι οὔτε ὁ ἀββᾶς, οὔτε αὐτὸς ὁ γέρων. Πλὴν τέως ἐγὼ ἐπλήρωσα τὴν δύναμίν μου εἰς τὸ προτιμῆσθαι τὸν ἀδελφόν. Καὶ ὅτι ἐποίησα ἐκεῖ ἐννέα ἔτη, οὐκ οἶδα λαλήσας τινὶ ῥήμα· σάπρον· καίτοι ἔχων διακονίαν, ἵνα μὴ τις εἴπῃ ὅτι οὐκ εἶχον.

Γ'. Καὶ πιστεύσατε, οἶδα ὅτι ἐποίησεν εἰς ἀδελφὸς ἀπὸ τοῦ νοσοκομείου ἕως τῆς ἐκκλησίας περιπατῶν ὀπίσω μου ὑβρίζων με· καὶ γὰρ ἐμπροσθεν αὐτοῦ μὴ φθεγγόμενος αὐτῷ οὐδὲ ἐν ῥήμα· ἀλλὰ καὶ ὅτε ἑμαυτὸν ὁ ἀββᾶς, οὐκ οἶδα τίνας εἰπόντος αὐτῷ, καὶ ἠθέλησεν ἐπιτιμῆσαι αὐτῷ, ἐγὼ ἔμεινα κρατῶν τοὺς πόδας αὐτοῦ, λέγων· Μὴ, διὰ τὸν Κύριον, ἐγὼ ἐσφά-

A re praevēnit : consequitur plus commodi qui cedit, eo cui ceditur. Ego me ipsum novi nil boni agere, sed quod bujus vitii omnino expers sim et vacuus, hoc utique novi. Neque enim me aliquando fratrum cuiquam anteposui, sed quemvis mihi semper iudicavi praestare debere.

IX. Cum essem aliquando apud abbatem Seridum, aegrotare contigit ministrum abbatis Joannis : quare mihi imperavit abbas seniori ut deservirem. Ego vero oneri subiens, sic cellulae ipsius ostium observabam, ut qui pretiosam crucem adorat : quanto igitur magis cum illi ministrarem ? Quis enim non optaret tam sancto homini deservire ? Erat autem suavi et admirando eloquio. Quare ego quotidie post expletam ministerium inclinato corpore illi reverentiam exhibebam, ut data venia et accepta benedictione discederem. Et semper ille mihi aliquid quod iustret aedificaretque, loquebatur. Habuit autem senex quatuor verba in ore consueta, quorum unum recessuro mihi ad vesperam semper commemorabat. Mos autem seniori erat ante omnem narrationem suam hoc praepone : « Conserve, frater, Deus charitatem mutuum. » Quod cum hoc quoque tempore mihi dixisset, arbitrati sunt Patres custodiam propriae conscientiae erga proximum parare humilitatem. In secunda quoque vespera dixit mihi : « Conserve, frater, Deus mutuum charitatem. » Arbitrati sunt Patres voluntatem propriam fraternae nunquam anteponendam. Tertia vespera ait : « Conserve, frater, Deus mutuum charitatem. » Dixerunt Patres : « Fuge humana haec, et salvaberis. » Quarto die dixit : « Conserve, frater, Deus mutuum charitatem. » Dixerunt Patres : « Invicem si seramus onera nostra, ita Christi legem complecturos. » Sic semper consueverat senex ex his unam mihi quocunque die sententiam commemorare, tanquam aliquid viatici praestans. Quas omnes in vitae meae custodiam servavi semper et tenui : tanta fide erga sanctissimum Patrem sui, dum illi ministrarem. Cum autem semel tantum intellexissem unum e fratribus afflictum, qui id ministerium mihi exoptaret eripere, abbatem adii statim, et accito fratre rogavi Patrem, ejus animo ut morem gereret, quod id ministerium et munus multo me melius exsequi et vellet et posset. Negavit Pater, et neque ipse neque senex hoc permiserunt : ego tamen, quantum in me fuit, fratrem mihi pretuli. Cum etiam annos novem in eo ministerio fuisset, nunquam in fratrem illum expui verbum vel turpe vel molestum, etiam cum administrationem aliquam haberem, neque privatus essem omnino.

X. Quae dicam credite. Ab infirmaria ad ecclesiam plerumque me frater insectatus est multis conviciis et contumeliis : cui ego nunquam ne verbum quodlibet unum contra respondi. Quin potius et cum id rescisset abbas, nescio quo referente, decrevissetque illum objurgare, procidi ego ad pedes Patris 396 obsecrans per Jesum Christum

id ne faceret, quod videlicet meum fuisset peccatum, non fratris. Alter quoque vel ex tentatione vel simplicitate, ut novit Deus, observato noctis tempore, urinam suam in caput meum effudit, ita ut lectulus meus totus maderet. Alii quoque fratres convenere per diem ut storeas suas excuterent ante cellam meam; quo facto tanta cimicum multitudo in eam commigravit, quantam ego nullo modo satis fuisset interficere: erant autem infiniti præ tanto æstu. Cum ego igitur cubitum concessissem, in me omnes facto agmine corruere; cumque diutius obdormissem præ labore, ut eram fessus admodum in die, tandem excitatus a somno offendi corpusculum in meum omne depastum: neque tamen illorum cuiquam verbum aliquando ullum feci, aut ne id amodo facerent aut quod male facerent. Et ut prædicta repetam, me nunquam memini quidquam aliquando locutum, quod vel molestiam vel afflictionem ulli afferret. Discite igitur et vos, fratres, alter alterius onera portare; discite mutuam reverentiam exhibere. Cumque vestrum quis verbum audiverit quandoque minus gratum, ne illico deprimatur aut deficiat, non statim pruriat, ne belli et lucri tempore inveniat corde afflicto, demisso, obtuso, quod scilicet impotens sit etiam ictum minimum sustinere: ut in pepone solet evenire, quem, si parvum vasculum contigerit, illico vulnerat et putrescere cogit. Virile cor et intrepidum habete: magnanimitatem induite, ut quæcunque inter vos contigerint, mutua charitas ea sufferat et vincat. Quod si quis ex vobis etiam administrationem habuerit, fueritque necesse vel olitori, vel coquo, vel cœconomo quidpiam respondere, vel cuivis alii coadministrantium, studeat, obsecro, uterque et qui daturus et qui accepturus responsum est, statum suum in omni re servare; ita ut nihil afflictionis, nihil perturbationis, nihil affectionis nihil indignationis sinat unquam intervenire, neque aliquid propriæ voluntatis inmeriti, neque iustitiam aliquando a præceptis divinis patiatur aberrare: sed uti res inventa fuerit vel parva vel magna, ita eam permittat et negligat. Est enim malus ejusmodi rerum contemptus, licet improbandus. Neque rursus honoret illum ultra ejus statum, maxime si animæ damnum incumbat, quia videlicet a re ipsa superetur. Quocunque enim in negotio fueritis, etsi illud impellens admodum sit, requiratque diligentiam et studium, nolo vos aliquando illud cum contentione gerere. Sed certiores estoite, omne opus quodcumque agitis, licet magnam fuerit vel parvum, ut dixi, octavam partem esse ejus rei quam queritis. Custodire autem proprium statum, etiamsi ex hoc contigerit privari administratione, quartum est dimidium octavi. Videte igitur quantum distent.

XI. Cum ergo rem ullam agitis, si eam cupius integram incorruptamque servare, studete eam ut est facere, quod dixi de octavo: et proprium sta-

λην, οὐδὲν πρᾶγμα ἔχει ὁ ἀδελφός. Καὶ ἄλλος πάλιν εἶτε ἀπὸ πειρασμοῦ εἶτε ἀπὸ ἀπλότητος, ὁ Θεὸς οἶδεν πόθεν, ἐποίησε χρόνον κατὰ νύκτα ποιών τὸ ὕδωρ αὐτοῦ πρὸς κεφαλὴν μου, ὥστε καὶ αὐτὴν τὴν στρώσιν μου βρέχεσθαι. Ὅμοιως καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν ἀδελφῶν ἤρχοντο ἡμέριον, καὶ ἐτίνασσον τὰ ψιθία αὐτῶν ἐμπροσθεν τοῦ καλλίου μου, καὶ ἐβλεπον τοσοῦτον πλῆθος κορίθων εἰσερχομένων εἰς τὸ καλλίον μου, ὥς μήτε περιγενέσθαι τοῦ φονεύειν αὐτάς· ἦσαν γὰρ ἄπειροι ἐκ τῶν καυμάτων. Λοιπὸν ὡς ἀπηρχόμην κοιμηθῆναι, συνήγοντο ὅλοι ἐκεῖναι ἐπάνω μου, καὶ ἤρχετο μὲν ὁ ὕπνος ἐκ τοῦ πολλοῦ κόπου· ἐγειρομένου δέ μου ἀπὸ τοῦ ὕπνου, ἤρρισκον ὅλον τὸ σῶμά μου καταβεβρωμένον· καὶ οὐδέποτε εἰπόντι αὐτῶν, Μὴ ποιήσεις οὕτως, ἢ διὰ τί οὕτως ποιεῖς; Οὐτε οἶδα ἐμαυτὸν, καθὼς εἶπον, λαλήσαντά ποτε ῥῆμα πλῆττον ἢ λυποῦν τινα. Μάθετε καὶ ὑμεῖς βαστάζειν τὰ βάτη ἀλλήλων, μάθετε εὐλαβεῖσθαι ἀλλήλους. Καὶ ἐὰν ἀκούσῃ τις ὡμῶν ῥῆμα παρὰ τινος ἀπαρέσκον αὐτῷ, ἢ ἐὰν πάθῃ τις ποτε παρὰ προαίρεσιν, μὴ εὐθέως ὀλιγωρήσῃ, μὴ εὐθέως κνισθῇ, μὴ εὐρεθῇ ἐν καιρῷ ἀγώνος καὶ ὠφελείας ἔχων καρδίαν ἐκτελειμένην, ἀμελέτητον, ἄτονον, μὴ δυναμένην δέξασθαι οἰανδήποτε προσβολήν· ὥσπερ ἐπὶ τοῦ πέποντος, ὅτι μικρὸν βιζάκιον ἐὰν ἐγγίσῃ αὐτῷ, εὐθέως ποιεῖ τραῦμα καὶ σήπεται· ἀλλὰ μᾶλλον ἵνα ἔχητε καρδίαν στερεάν, ἵνα ἔχητε μακροθυμίαν, ἵνα νικᾷ πάντα τὰ συμβαίνοντα ἢ ἀγάπῃ ὡμῶν εἰς ἀλλήλους. Καὶ ἐὰν ἔχη τις διακονίαν, ἢ καὶ ἐὰν εὐρεθῇ τις ἐξ ὡμῶν ἔχων οἰανδήποτε ἀπόκρισιν, εἶτε πρὸς τὸν κηπουρὸν, εἶτε πρὸς τὸν καλλιάρτην, εἶτε πρὸς τὸν μάγειρον, εἶτε ἀπλῶς πρὸς ὄντινα δῆποτε τῶν συνδιακονούντων ὡμῖν, ἵνα σπουδάζῃ καὶ αὐτὸς ὁ τὴν ἀπόκρισιν ζητῶν, καὶ αὐτὸς ὁ διακονητής ὁ παρέχων, πρὸ παντὸς πράγματος φυλάξαι τὴν ἰδίαν κατάστασιν, καὶ μηδέποτε ἀφίεναι ἑαυτὸν, εἶτε εἰς παραχῇ, εἶτε εἰς ἀντιπάθειαν, ἢ προσπάθειαν, ἢ οἰονδήποτε ἴδιον θέλημα, ἐκκλίνειν ἀπὸ τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ οἷον εὐρεθῇ τὸ πρᾶγμα, εἶτε μικρὸν εἶτε μέγα, καταφρονήσῃ αὐτοῦ καὶ ἀμείψῃ. Κακὴ γὰρ ἐστὶν ἡ ἀδιαφορία. Μήτε πάλιν προτιμᾷ αὐτῷ τῆς ἰδίας καταστάσεως, εἰς τὸ καὶ βλαθῆναι, εἰ τύχῃ, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, διὰ τὸ περιγενέσθαι τοῦ πράγματος. Εἰς οἷον γὰρ πρᾶγμα ἐὰν εὐρεθῇτε, κἂν πάνυ μικρὸν εἴη καὶ σπουδαῖον, οὐ θέλω ὑμᾶς ποιεῖν ποτε μετὰ φιλονεικίας τι ἢ μετὰ ταραχῆς· ἀλλ' ἵνα ἐστὲ πενήρρητοι, ὅτι πᾶν ἔργον ὃ ἐὰν ποιεῖτε, κἂν μέγα, ὡς εἵπομεν, ἐστὶ, κἂν μικρὸν, τὸ δοῦν ἐστὶ τοῦ πράγματος τοῦ ζητουμένου. Τὸ δὲ φυλάξαι τὴν ἰδίαν κατάστασιν, κἂν συμβῇ διὰ τοῦτο ἀποτυχεῖν τοῦ διακονήματος, τὸ ἡμῖς τέταρτον τοῦ ὅρους ἐστὶ. Βλέπετε πόσον ἐστὶ τὸ διάφορον.

ΙΑ'. Ὅταν οὖν ποιεῖτε πρᾶγμα, ἐὰν θέλτε αὐτὸ τέλειον καὶ ὁλόκληρον ποιεῖν, ἵνα σπουδάζητε καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ποιῆσαι ὅπερ ἐστὶν ὥσπερ τὸ

ὕδρον, καὶ τὴν ἰδίαν κατάστασιν φυλάξει ἀβλαβῶς, ἅ-
 παρ ἐστὶ τὸ ἡμῖν τέταρτον ὕδρον. Εἰ δὲ παρα-
 κολουθῇ ἀνάγκη τοῦ παρασυρῆναι καὶ ἐξελεῖν
 τῆς ἐντολῆς καὶ βλαβῆναι, ἢ βλάψαι διὰ τὴν χρεῖαν
 πληρωθῆναι τῆς διακονίας, οὐκ ἔστι καλὸν ἵνα τὸ
 ἡμῖν τέταρτον ὕδρον ἀπολέσῃ τις, ἵνα φυλάξῃ τὸ
 ὕδρον. Ἐπεὶ ἐὰν οἴσθετε ὅτι τοῦτο ποιεῖ τις, οὐ ποιεῖ
 γινώσκων τὴν ἰδίαν διακονίαν ὁ τοιοῦτος. Ἡ γὰρ διὰ
 κενδοξίαν, ἢ διὰ ἀνθρωπαρέσκειαν ἐπιμένει φιλο-
 νεϊκῶν, καὶ κολάζων καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸν πλησίον, ὥς
 ἵνα μετὰ ταῦτα ἀκούσῃ ὅτι οὐδεὶς ἠδυνήθη νικῆσαι
 αὐτόν. Βαβαί! μεγάλη ἀνδραγαθία! οὐκ ἔστιν αὕτη
 νίκη, ἀδελφοί, αὕτη ζημία ἐστίν, αὕτη ἀπώλειά
 ἐστίν. Ἰδοὺ ἐγὼ λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐγὼ ἐὰν πέμψω τινὰ
 ἐξ ὑμῶν εἰς οἰανδήποτε χρεῖαν, καὶ ἴδῃ ταραχὴν ἀνα-
 κύπτουσαν, ἢ οἰανδήποτε ἄλλην βλάβην, κόψει· καὶ
 μηδέποτε βλάψετε ἑαυτοὺς, ἢ καὶ ἀλλήλους· ἀλλὰ
 ἀπέλθῃ καὶ ἡ χρεῖα, μὴ γένηται, καὶ μόνον μὴ τα-
 ράσσετε ἀλλήλους. Ἐπεὶ, ὡς εἶπον, τὸ ἡμῖν τέ-
 ταρτον ὕδρον ἀπολλεῖτε· ἐστὶ δὲ τοῦτο προφανὴς
 ἀλογία. Ταῦτα δὲ λέγω ὑμῖν, οὐκ ἵνα εὐθέως μικρο-
 ψυχῇτε, καὶ κόπτετε τὰ πράγματα, ἢ ἵνα ἀδια-
 πορεῖτε καὶ ῥίπτετε ἀφ' ἡμῶν τὰς ὕλας, καὶ κατα-
 πατεῖτε τὴν συνειδήσιν ὑμῶν, θέλοντες ἀμεριμνεῖν·
 οὐδὲ πάλιν ἵνα παρακούετε, καὶ λέγει ἕκαστος ὑμῶν·
 Οὐ δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι, βλάπτομαι· οὐκ ἀπαντᾷ
 με. Ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ, οὐδέποτε ποιεῖτε οἰανδή-
 ποτε διακονίαν, οὐδὲ δύνασθὲ ποτε πληρῶσαι ἐντο-
 λὴν Θεοῦ. Ἄλλ' ἵνα παρέχετε πᾶσαν τὴν δύναμιν
 ὑμῶν εἰς τὸ ποιῆσαι ἑκάστην μετὰ ἀγάπης δια-
 κονίαν ὑμῶν, μετὰ ταπεινοφροσύνης ὑποκλινόμενοι
 ἀλλήλοις, τιμῶντες, παρακαλοῦντες. Οὐδὲν δυνατώ-
 τερον τῆς ταπεινοφροσύνης· εἰ μὲντοι ἦδη¹⁰ τις τὸν
 πλησίον πρὸς τὴν ὥραν θλιβόμενον, ἢ ἑαυτὸν, κό-
 ψατε, παραχωρήσατε ἀλλήλοις, μὴ ἐπιμείνητε ἕως
 οὐ καὶ βλάβῃ παρακολουθῇ. Κρεῖσσον γὰρ ἐστίν,
 ἰδοὺ μυριάκις εἶπον, μὴ γενέσθαι τὴν χρεῖαν, ὥς
 θέλετε· ἀλλ' ὡς ἀπαντᾷ πρὸς τὴν ἀνάγκην, καὶ μὴ
 διὰ μονοτομίαν, ἢ διὰ δικαίωμα, καὶ ἔστιν εὐλογο-
 φανὲς ταραξάει ὁμᾶς, ἢ θλίψαι ἀλλήλους, καὶ ἀπο-
 λῆσαι τὸ ἡμῖν τέταρτον ὕδρον. Πολλὰ γὰρ ἐστὶν
 διαφορὰ τῆς ζημίας. Συμβαίνει δὲ ὅτι πολλὰίς, καὶ
 αὐτὸ τὸ ὕδρον ἀπολλεῖ τις, καὶ οὐδὲν ὅλως ποιεῖ.
 Τοιαῦτα γὰρ εἰσι τὰ τῶν φιλονεικῶν· αὐτὴν τὴν
 ἀρχὴν πάντα τῶν ἔργων ἀπορροῦν, διὰ τὸ ὀφελιθῆναι
 ἐξ αὐτῶν, ποιοῦμεν [ποία δὲ ὀφέλεια, ἐὰν μὴ τα-
 πεινούμεθα ἀλλήλοις;] ἀλλὰ τὸ ἐναντιῶν καὶ ταρασ-
 σόμεν καὶ θλιβόμεν ἀλλήλους. Καὶ οἴσθε τις λέγει
 ἐν τῷ Γερουτικῷ, ὅτι ἐκ τοῦ πλησίου ἐστὶν ἡ ζωὴ
 καὶ ὁ θάνατος· ἵνα μελετᾷτε ταῦτα ἀεὶ καθ' ἑαυτοὺς,
 ἀδελφοί, ἵνα γυμνάσῃτε τοὺς λόγους τῶν ἁγίων γε-
 ρόντων, ἵνα σπουδάζετε μετὰ ἀγάπης καὶ φόβου Θεοῦ
 ζητεῖν τὴν ὀφέλειαν ἑαυτῶν καὶ ἀλλήλων. Ὅπως
 διέσπεσε ἐκ πάντων τῶν συμβαινόντων ὀφελείσθαι
 καὶ προκοπτεῖν διὰ τῆς βοήθειας τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς ὁ
 Θεὸς ἡμῶν, ὡς φιλόανθρωπος, χαρίζεται ἡμῖν τὸν

tum indemnem custodire, quod est quartum dimi-
 dium octavi. Si vero incumbat necessitas transgre-
 diendi et a præcepto divertendi, damnumque vel
 accipere vel inferre cogatur, ut compleatur usus ad-
 ministrationis, non est æquum ut quis quartum dimi-
 dium octavi perdat quo conservet octavum. Quare
 cum aliquem cognoveritis istud ipsum facientem,
 haud dubitate hunc in cognitione vera non admini-
 strare; vel enim per ambitionem aut humanum
 obsequium pergit contendere, seipsum et proxi-
 mum **397** pariter lædens: ut scilicet postea ab eo
 audias potuisse sese a domino superari. Papa!
 quanta est sortitudo ista! Non est hæc victoria,
 fratres, non ludrum: jactura est atque perditio.
 En repeto vobis, si quando contigerit ullum ve-
 strum mitti a me in aliquod ministerium, viderit-
 que imminere vel perturbationem vel damnum,
 amputet illud, abjiciat, amoveat, neq̃ vobis ipsis
 invicem noceatis. Sed pereat potius ministerium,
 nec fiat, dummodo inter vos non fiant turbæ. Quo-
 niam, ut sæpe dixi, quartum dimidium octavi ita
 perditis: atque hæc manifesta jactura est. Dicuntur
 autem hæc a me, non ut statim calatis animo, non ut
 indiscreti sitis, non ut a vobis statim res quascunque
 projiciatis, conculcatisque conscientiam vestram, vo-
 lentes eas sponte negligere et nihil curare. Neque ut
 etiam obaudiat, dicatque quisque vestrum: Non
 queo rem hanc facere; gravis mihi est, et male affi-
 cior ab ea; non expedit mihi. Hujusmodi enim ter-
 giversatione, nullus unquam ministerium ullum fa-
 ceret, neque præceptum Dei possetis adimplere. Sed
 ut adhibeatis omnem diligentiam, ut mutua cum
 charitate fiat a vobis omne ministerium vestrum,
 subjecti sitis invicem cum humilitate honorantes,
 exhortantes. Nihil enim est humilitate potentius.
 Quare si quis vestrum viderit ad horam proximum
 vel se ipsum afflictum, lugete et præ nimio dolore
 plangite, cedite vobis invicem, et polite expectare
 ut aliquid damni subsequatur. Major enim est
 (quod vobis millies repeto) non fieri quod opus
 erat, etsi necessitas urgeret, neque per contor-
 tiam vel justitiam fieri, etiamsi bene factum vide-
 retur, quam: turbas vos et mutuo affligi et perdere
 quartum dimidium octavi. Magna est enim damni
 differentia. Accidit enim plerumque ut et ipsum
 octavum amittat aliquis, pibique omnino faciat;
 (at quæ utilitas, nisi invicem humillemur?) at po-
 tius quod contrarium est, turbas inter nos et mo-
 lestias suscitemus. An vobis, oro, excidit illa ex li-
 bro seniorum sententia, quæ affirmat ex proximo
 vitam et mortem provenire? Hæc crebro inter vos,
 fratres, meditamini, exerceat sermones et institu-
 tiones Patrum, studete cum charitate et timore Dei
 mutuam utilitatem querere. Ita ex omnibus quæ-
 cunque vobis acciderint, poteritis lærum referre,
 atque proficere opitulante Domino. Ipse humanus

VARIE LECTIONES.

¹⁰ Ἀραγε. Festinanter. ¹¹ Ἰδῃ.

Deus noster gratificetur nobis timorem suum. Ait A
enim : *Deum time, et mandata ejus custodi, quoniam*
hoc requiritur in omni homine .

398 DOCTRINA V.

Non debere quemquam suae prudentiae confidere.

I. Inter Proverbia dicitur : *Quibus non est gubernatio, decidunt ut folia : salus autem est in multo consilio* . Contemplamini sententiae vim, fratres. Contemplamini quid divina Scriptura edoceat. Cavere nos admonet ne nosmetipsos informemus, ne nos sciolos habeamus, ne persuadeamur esse nos satis nobis ad regimen nostrum. Opus enim nobis est auxilio praeter Deum, opus coadjutoribus. Nihil est miserabilius, nil quod citius expugnari queat his qui nullos duces, nullos auctores habent ad viam Dei. Ait enim : *Quibus non est gubernatio, decidunt ut folia*. Folium a principio semper virens, semper germinans, semper delectabile est ; non multo post arescit et languet, et cadens contemnitur et conculcatur. Talis homo est qui a nemine regitur. A principio ferventissimus ad jejunia, ad vigiliis, ad quietem, ad obedientiam, et ad quaecunque caetera bona. Paulo post extincto eo fervore, si nullum habuerit sui gubernatorem aut altorem qui extinctum ignem suscitaret et accendat, desiccatur et cadit, ac demum destitutus ab hostibus suis captivus trahitur, qui, ut voluerint, in ipsum grassantur. De his autem qui nihil praecipitant, nihil temere, sed omnia consulto faciunt, ait : *Salus autem est in multo consilio*. Nec vero dicit in multo consilio, ut quis quemcunque consulat, sed ut eum cujus fidei se totum crediderit. Neque hoc at taceat, illud loquatur, sed ut omnia exponat, de omnibus consulat : hujusmodi enim salus profecto est in multo consilio. Nisi enim homo cuncta sua viro probato exponat, et in ejus sinu deponat, et is maxime qui nuper a pravis moribus ad conversionem honorum venit, in hoc protinus diabolus unicam invenit voluntatem, unicam justitiam, per quam ipsum demolitur et destruit. Cum enim quempiam cognoverit diabolus, elegisse nullo modo peccare, neque est adeo amens et ineptus ad male agendum, ut statim illi suggerat aut persuadeat quidpiam malorum profanissimorum, qualia sunt adulteria et furta (novit enim quia talia declinamus et fugimus) : sed inveniens, nos habere propriam voluntatem propriamque justitiam, querit nos callidus cum ea sub aliquo rationis praetextu decipere. Unde rursum dicitur : *Pravus tunc male agit, cum justitiam coadmiscet* . Pravus diabolus est, tunc autem peperam agit cum justitiam admiscet justitiae nostrae : tunc enim fortior est, tunc magis nocet, tunc amplius operatur. Cum enim perstamus in voluntate nostra, et nosmetipsos justitiis nostris instituimus et informamus, tunc sub praetextu hoc boni nobis maxime insidiamur. nec novimus quo pacto ipsi

φῶδον αὐτοῦ. Λέγει γάρ, *Τὸν Θεὸν φοβοῦ καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φύλασον*, ὅτι τοῦτο ἀπαιτεῖται πῶς ἀνθρώπος.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ Ε'.

Περὶ τοῦ μὴ ὀφείλειν τινὰ στοιχεῖν τῇ ἰδίᾳ συνέσει.

Α'. Ἐν ταῖς Παραβολαῖς λέγει· *Ὀὐκ μὴ ὑπάρχει κυβέρνησις*, πίπτουσιν ὥσπερ φύλλα· σωτηρία δὲ ὑπάρχει ἐν πολλῇ βουλῇ. Βλέπετε τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, ἀδελφοί. Βλέπετε τί διδάσκει ἡμᾶς ἡ ἁγία Γραφή· ἀσφαλίζεται ἡμᾶς, ἵνα μὴ στοιχῶμεν ἑαυτοῖς, ἵνα μὴ ἔχωμεν ἑαυτοὺς συνेतοὺς, ἵνα μὴ πιστεύωμεν ὅτι δυνάμεθα ἑαυτοὺς διοικῆσαι. Χρηζόμεν βοηθείας, χρῆζόμεν τῶν μετὰ Θεὸν κυβερνώντων ἡμᾶς. Οὐδὲν ἐστὶν ἀθλιώτερον, οὐδὲν εὐαλωτότερον τῶν μὴ ἔχοντων τινὰ ὁδηγούντα αὐτοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ. Τί γὰρ λέγει; *Ὀὐκ μὴ ὑπάρχει κυβέρνησις, πίπτουσιν ὥσπερ φύλλα*. Τὸ φύλλον ἐξ ἀρχῆς αἰετὶ χλωρὸν, εὐθαλές, τερπνόν, εἶτα κατὰ μικρὸν ξηραίνεται καὶ πίπτει· καὶ λοιπὸν περιφρονεῖται, καὶ καταπατεῖται. Οὕτως ἐστὶ καὶ ὁ ἀνθρώπος ὁ μὴ κυβερνώμενος ὑπὸ τινος. Ἐξ ἀρχῆς μὲν αἰετὶ ἔχει θέρμην εἰς νηστείαν, εἰς ἀγρυπνίαν, εἰς ἡσυχίαν, εἰς ὑπακοήν, εἰς ἄλλα τινὰ ἀγαθὰ· εἶτα μετὰ μικρὸν τῆς θερμῆς ἐκείνης σβεννυμένης καὶ μὴ ἔχοντος αὐτοῦ τὸν κυβερνῶντα αὐτὸν, τὸν παῖνοντα καὶ ἐξάπτοντα τὴν θέρμην αὐτοῦ, ξηραίνεται οὕτως ἀνεπαίσθητος, καὶ πίπτει, καὶ γίνεται λοιπὸν ὑποχείριος τοῖς ἐχθροῖς, καὶ ποιοῦσιν εἰς αὐτὸν εἰ τι θέλουσι. Περὶ δὲ τῶν ἐξαγγελλόντων τὰ καθ' ἑαυτοὺς, καὶ μετὰ βουλῆς πάντα ποιούντων, λέγει, *Σωτηρία ὑπάρχει ἐν πολλῇ βουλῇ*. Οὐ λέγει πολλῇ βουλῇ, ὥς ἵνα μετὰ ἐκάστου βουλευέται· ὅλον ὅτι μετ' οὐ ὀφείλει ἔχειν πληροφориαν, καὶ τὰ μὲν σιωπᾶν, τὰ δὲ λέγειν, ἀλλὰ πάντα ἐξαγγέλλει, καὶ εἰς πάντα βουλευέται. Τῷ γὰρ τοιούτῳ ἀκριβῶς σωτηρία ὑπάρχει ἐν πολλῇ βουλῇ. Ἐὰν γὰρ μὴ πάντα ἀνατίθεται ἀνθρώπος τὰ καθ' ἑαυτὸν, καὶ μάλιστα ἐὰν εὐρεθῇ τις ἀπὸ κακῆς συνήθειας, ἢ καὶ ἀνατροπῆς, εὐρίσκει ὁ διάβολος ἐν αὐτῷ ἐν θέλημα, ἢ ἐν δικαίωμα, καὶ δι' αὐτοῦ καταβάλλει αὐτόν. Ὅταν γὰρ βλέπει ὁ διάβολος τίνα μὴ θέλοντα ἁμαρτῆσαι, οὐχ οὕτως ἐστὶν ἀφυῆς περὶ τὸ κακοποιῆσαι, ὥστε ὑποβάλλειν αὐτῷ, οὕτως ἀφαιρῇ τις τῶν προφανῶν ἁμαρτημάτων, οὐ λέγει αὐτῷ Ὑπαγε, πόρνευσον· οὐδὲ, Ὑπαγε, κλέψον. Οἶδε γὰρ ὅτι οὐ θέλομεν ταῦτα· καὶ οὐκ ἀνέχεται ἡμῖν εἰπεῖν ἃ οὐ θέλομεν· ἀλλὰ εὐρίσκει ἡμᾶς ἔχοντας, ὥς εἶπον, ἐν θέλημα, ἢ ἐν δικαίωμα, καὶ δι' ἐκείνου μετὰ καὶ εὐλογοφανείας βλέπει ἡμᾶς· ὅθεν πάλιν λέγει, *Πονηρὸς κακοποιεῖ, ὅταν συμμύξῃ δικαίωμα*. Ὁ πονηρὸς ἐστὶν ὁ διάβολος, τότε δὲ κακοποιῆσαι, ὅταν συμμύξῃ δικαίωμα, τοῦτ' ἐστὶ τῷ δικαίωματι ἡμῶν. Τότε γὰρ πλέον ἰσχύει, τότε πλέον βλέπει, τότε πλέον ἐνεργεῖ. Ὅταν γὰρ κρατῶμεν τὸ ἴδιον, καὶ στοιχῶμεν τοῖς δικαίωμασιν ἡμῶν, τότε λοιπὸν, ὥς καλὸν πρᾶγμα ποιοῦντες, ἑαυτοὺς ἐπιβουλεύομεν, καὶ οὔτε ὀδῶμεν πῶς ἀπολλύμεθα. Πῶς γὰρ δυνά-

* Eccle. xii, 13. ' Prov. xi, 14. " ibid. 45 sec. LXX.

μεθα γνῶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅλος ζητῆσαι αὐτῷ πιστεύοντες ἑαυτοῖς, καὶ κρατοῦντες τὸ ἴδιον θέλημα;

Β'. Διὰ τοῦτο ὁ ἀββᾶς ποιμὴν ἔλεγεν, ὅτι τὸ θέλημα τείχος ἐστὶ χαλκοῦν ἀναμέσον ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ. Βλέπετε δύναμιν λόγου. Καὶ πάλιν προσέθηκε, λέγων· « Πέτρα ἐστὶν ἀντιδέρουσα. Οἶονε ἑναντιουμένη καὶ ἀντικρούουσα τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν οὖν καταλείπῃ αὐτὸν ἄνθρωπος, λέγει καὶ αὐτὸς, Ἐν τῷ Θεῷ μου ὑπερβήσομαι τεῖχος. Ὁ Θεός μου, ἄμωμος ἡ ὁδὸς αὐτοῦ. Πάνυ θαυμαστῶς εἶπε. Τότε γὰρ βλέπει τις τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ μὴ ἔχουσαν μῶμον, ὅταν καταλείψῃ τὸ ἴδιον θέλημα· ὅταν δὲ συμπαθῇ τῷ ἰδίῳ θελήματι, οὐ βλέπει ἄμωμον τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' εἶτι δ' ἂν ἀκούσῃ περὶ ἀσφαλείας, εὐθέως μέμφεται, καταπτύει, ἀποστρέφεται, ἀντικρούει. Πῶς γὰρ ἔχει ἀνέχεσθαι τινος, ἢ πεισθῆναι οἰζόδηποτε συμβουλῇ, ὁ κρατῶν τὸ ἴδιον θέλημα; Ἐἴτα λέγει ὁ γέρον καὶ περὶ τοῦ δικαίωματος· « Ἐὰν δὲ καὶ τὸ δικαίωμα συνεργήσῃ τῷ θελήματι, οὐκ εὐσυστροφῇ ἄνθρωπος. » Βαβα! πόλιν ἀκολουθίαν ἔχουσιν οἱ λόγοι τῶν Πατέρων! Θάνατος ἰδικῶς ἐστὶ τὸ εὐρεθῆναι δικαίωμα μετὰ τοῦ θελήματος, μέγας κίνδυνος, μέγας φόβος. Τότε πίπτει τελείως ὁ ἄθλιος. Τίς γὰρ πείθει τὸν τοιοῦτον πιστεῦσαι, ὅτι εἶδεν ἄνθρωπος πλέον αὐτοῦ τὸ συμφέρον αὐτῷ, τότε τελείως ἐκδιδῶσιν ἑαυτὸν ἀκολουθῆσαι τῷ ἰδίῳ θελήματι, καὶ τῷ ἰδίῳ λογισμῷ· καὶ λοιπὸν, ὡς θέλει· ὁ ἐχθρὸς, πτωματίζει αὐτόν. Διὰ τοῦτο λέγει, « Πονηρὸς κακοποιεῖ, ὅταν συμμίξῃ δικαίωμα. » Μισεῖ δὲ ἔχον ἀσφαλείας. Λέγει, ἐπειδὴ οὐ μόνον τὴν ἀσφάλειαν μισεῖ ὁ πονηρὸς, ἀλλὰ οὐδὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς δύναται ἀκοῦσαι· ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἤχον τῆς ἀσφαλείας μισεῖ, τοῦτ' ἐστὶν αὐτὸ τὸ λαλεῖσθαι τι περὶ ἀσφαλείας· ὁ δὲ τὴν λέγω. Πρὸ τοῦ ἐνεργῆσαι τι τὸν ἐπερωτῶντα περὶ ὠφελείας, πρὸ τοῦ γινῶναι τὸν ἐχθρὸν, εἰ φυλάττει ὁ ἀκούει, ἢ οὐ φυλάττει ὁ ἀκούει, μισεῖ οὗτὸ ὅλος τὸ ἐπερωτῆσαι τινα καὶ ἀκοῦσαι τι τῶν συμφερόντων, αὐτὴν τὴν φωνὴν, αὐτὸν τὸν ἤχον τῶν τοιοῦτων λόγων μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται. Καὶ λέγω διὰ τί; Οἶδεν ὅτι τέως νοεῖται ἡ κακουργία αὐτοῦ, διὰ αὐτοῦ ἐπερωτᾶν καὶ γυμνάζειν λόγον περὶ ὠφελείας, καὶ οὐδὲν οὕτως μισεῖ καὶ φοβεῖται, ὡς τὸ γνωσθῆναι· ἐπειδὴ οὐκ ἔτι εὐρίσκει ἐπιβουλεύσαι, ὡς θέλει. Ἐὰν γὰρ ἀσφαλίζεται ἡ ψυχὴ διὰ τοῦ ἀναγγεῖλαι πάντα, καὶ ἀκοῦσαι παρὰ τινος εἰδότης, τῷτο ποίησον, τοῦτο μὴ ποιήσεις, τοῦτο καλὸς ἐστίν, τοῦτο οὐκ ἐστὶ καλόν, τοῦτο δικαίωμά ἐστι, τοῦτο θέλημά ἐστι, πάλιν ἀκούει. Οὐκ ἐστὶ καιρὸς τοῦτου τοῦ πράγματος· ἄλλοτε ἀκούει· Ἄρτι καιρὸς ἐστίν· οὐχ εὐρίσκει ὁ διάβολος διὰ πόλας αἰτίας βλάψαι αὐτόν, οὐδὲ πῶς βίβαι αὐτόν, ἐπειδὴ πάντοτε, ὡς εἶπον, κυβεῖνται, καὶ πανταχόθεν ἡσφάλισται, καὶ γίνεται ἐν αὐτῷ σωτηρία, Ἰπάρχει ἐν πολλῇ βουλῇ. Ὁ πονηρὸς δὲ οὐ θέλει τοῦτο, ἀλλὰ μισεῖ. Θέλει γὰρ κακοποιῆσαι, καὶ μᾶλλον ἐκείνους χαίρει, οἷς μὴ ὑπάρχει κυβερνήσης. Διὰ τί; ἐπειδὴ αἰπτοῦσιν ὡς περ φύλλα.

▼ Psal. xvii, 30, 31.

percanus. Quomodo enim Dei voluntatem vel cognoscere vel querere possumus, cum nobis ipsis credimus, cum proprium appetitum in cunctis sequimur?

II. Quare abbas pastor præclare solitus erat dicere: Parietem esse æneum voluntatem inter Deum et homines. Advertite animum ad ea quæ dixit. Adjecit rursum: « Petra est percussus, et ex opposito reverberans divinam voluntatem. Eam igitur si reliquerit homo, statim ait: In Deo meo transgrediar murum: Deus meus, immaculata via ejus. » Quam præclare dixit! tunc enim intelligit viam 399 Dei nullam habere maculam, cum reliquerit propriam voluntatem: si autem propriæ voluntatis affectibus consentit, non intelligit viam Dei immaculatam. Sed si quando audiverit cautos esse nos oportere, cautelæ nomen statim recusat et respuit, repellit et avertitur. Quo pacto enim sustinere quempiam possit vel ullius consilio persuaderi, qui propriam sequitur voluntatem? Deinceps et de justitia ait senex: « Si autem justitia voluntati cooperetur, non bene convertitur homo. » Papæ! quam consequentiam habent sanctorum dicta! Interitus, inquam, est justitia voluntate commista, summum periculum, maximus pavor. Tunc omnino periclitatur, imo perit infelix. Quis enim valeat huic persuadere ut credat, qui per se videns quid præstet, quid magis utile sit, maxime tamen adducitur ut propriæ opinionioni inhereat? Bene igitur ut optat inimicus illum supplantat, et labi et cadere facit. Ideo ait, « Tunc male agit malignus, cum justitiam admiscet. » Odit autem cautelæ nomen maxime, neque odit solum, sed nec ipsius verbi sonum pati potest. Odit quidquid de ea locutus quis fuerit, ut verbi gratia: Antequam quidquam quis operetur, percunctatur de ejus rei quam aggredi cupit, utilitate: antequam intelligat hostis, advertat ne animum ad ea quæ dicuntur, necne, odit tamen omnino ipsam interrogationem, odit attentionem, odit quidquid utile narratur et dicitur; et hoc es quod ait: odisse cum et nomen et sonum cautelæ, et ab ipso omnino averti. Novit enim versutus et callidus eos jam intelligere vel suspicari malitiam suam, ex eo quod de utilitate sermonem miscent et interrogant: nec quidquam adeo abominatur et fugit, quam pandi et aperiri malitiam suam, nihil postmodum inventurus quo insidias struere possit, hominemque prosternere. Si enim sibi ipsi cavet anima, ex eo quod omnia occulta sua manifestat, ex eo quod obedit alteri sapientiori qui se instruat, hoc ut faciat, illud ut fugiat, hoc bonum esse, illud item malum, hoc justitiam, illud appetitum: audit non esse item tempus hujus rei nunc, alias esse tempus: nec invenit diabolus tunc quomodo noceat, quomodo supplantet, cum ex omni parte gubernetur, cum undique tutus sit et cautus. Et tunc id maxime fit quod dicitur:

Salutem consistere in multo consilio. Quod sane nollet inimicus. Sed maxime odio habet, utpote qui semper optat malefacere; et his maxime congratulatur qui duce carent et gubernatore, quia ut *olia decidunt*.]

III. Illum autem maxime dilexit fratrem diabolus, de quo abbati Macario dixit: « Habeo unum e fratribus tuis, quem uti turbinem cum volo verso. » Tales diligit, atque his maxime delectatur, qui sine duce sunt; non his qui sese submittant ei qui post Deum auxilium præstare potens est, et manum dare. Neque enim diabolus ille cunctos adeundi fratres potestatem habuit, cum illum sanctus pater reperit tot potiunculas, tot vascula, tot alabastra circumferentem, non omnibus propinavit. Nam quisquis illius præsensit insidias, occurrit illico et cogitationes suas quascunque latentes aperuit patri, et sic auxilium invenit in tempore tentationis, et hac de causa non potuit adversus eos iniquus insidiator. Infelicem illum unum invenit qui seipsum regeret et instrueret, qui nullum haberet coadjutorem, quemque, ut voluit, ludo habuit, discendensque soli gratia egit, cæteros omnes detestans. Denique cum rem beatissimo patri aperuit diabolus, et fratris nomen edidit, occurrit e vestigio **400** ad eum Pater sanctus, et illam solam comperit fuisse causam perditionis suæ. Invenit enim ipsum confessionem detestantem, invenit eum male assuetum vel seipsum accusare vel cordis sui secreta revelare, atque illum idcirco dæmon cum voluit, ut turbinem huc et illuc circumvolvitur. Interrogatus enim a sanctissimo patre ut sese res ipsius haberent hactenus, respondit: « Bene tuis orationibus, pater; » et illo iterum interrogante nunquid suis cogitationibus oppugnaretur, noluit fateri, donec illi multa arte et labore persuasit pater omnia edicere quæ contra seipsum essent; sermonesque Dei afferens, tandem illum tutatus est et convertit. Venit igitur rursum inimicus ex consuetudine volens, ut ante, ipsum dejicere; frustra que et turpiter egit. Invenit enim eum obfirmatum, neque ut antea vagum et delirum. Discessit ab eo delusus. Quare interrogatus postmodum diabolus a patre sancto ut sese haberet frater ille amicus suus, haud illum amplius appellavit amicum, sed hostem infestissimum, et ei maledixit: « Aversus enim, inquit, est a me, nec me jam audit, sed omnibus durior et agrestior factus est. »

VI. Intelligere vobis jam licet, cur oderit diabolus cautelæ sonum: quia perditionem nostram ex omni parte optat et quaerit. Intelligitis quare sese instituentes ac docentes diligat, quia videlicet cooperatores ejus sunt, sibi ipsis insidias parantes. Ego casum alium nullum præter hunc novi monachorum ulli contigisse. Aiant autem plerique nullum pene casum homini contingere, nisi ei qui cordi suo sese crediderit. Quare cum ullum senseris concidisse, scito nullam aliam potiore causam intervenisse, quam quod cordi suo credit, quod se ipsum instituit. Nihil gravius, nihil per-

A Γ'. Ἰδὲ ἐκεῖνον τὸν ἀδελφὸν ὃν ἠγάπα ὁ πονηρὸς· περὶ οὗ εἶπε τῷ ἀδελφῷ Μακαρίῳ, « Ἐγὼ ἵνα ἀδελφὸν, καὶ ὅτε βλέπει με, στρέφεται, ὡς ἀνέστη. » Τοὺς τοιοῦτους ἀγαπᾷ, τοῖς τοιοῦτοις ἀεὶ χαίρει, τοῖς ἀκυβερνήτοις, τοῖς μὴ ἀνατιθεμένοις τῷ θυγατρὶ μετὰ Θεοῦ βοηθῆσαι, καὶ δοῦναι αὐτοῖς χεῖρα. Μὴ γὰρ οὐ πρὸς πάντας τοὺς ἀδελφούς ἀπῆλθεν τῷ Θεῷ ὁ δαίμων ἐκεῖνος, ὅπου εἶδεν αὐτὸν ὁ ἅγιος βαστάζοντα ὅλα τὰ γεύματα ἐκεῖνα ἐν τοῖς λήκυστοις, μὴ οὐ προσέβαλεν οἷσι· ἀλλ' ἕκαστος αὐτῶν αἰσθανόμενος τῆς ἐπιβουλῆς αὐτοῦ, ἔτρεχε καὶ ἀνῆγγειλε τοὺς ἰδίους λογισμοὺς καὶ ἠύρισκε βοηθεῖαν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πειρασμοῦ, καὶ λοιπὸν οὐκ ἴσχυε κατ' αὐτῶν ὁ πονηρὸς. Τὸν ἀθλίον δὲ ἐκεῖνον μόνον ἠύρισκεν αὐτῷ στοιχοῦντα, καὶ μὴ ἔχοντα παρὰ τινος ἀντίληψιν, καὶ εἶχεν αὐτὸν παγγιον, καὶ ἀνεχώρει εὐχαριστῶν αὐτῷ, καὶ καταρῶμενος τῶν ἄλλων. Ἀμέλει ὅτε εἶπε τῷ ἀδελφῷ Μακαρίῳ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ ἔδραμεν ὁ ἅγιος πρὸς αὐτὸν, εὗρεν ὅτι αὐτῇ ἦν ἡ αἰτία τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ, εὗρεν αὐτὸν μὴ θέλοντα ὁμολογήσαι, εὗρεν αὐτὸν μὴ ἔχοντα συνήθειαν τοῦ ἐξαγγέλλειν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἔστρεφεν αὐτὸν ὅπου ἤθελεν ὁ ἐχθρὸς. Ἐρωτώμενος γὰρ ὑπὸ τοῦ ἁγίου, Πῶς τὰ κατὰ σὲ, ἀδελφέ; εἶπεν· « Εὐχαῖς σου καλῶς. » καὶ πάλιν αὐτοῦ λέγοντος, « Οὐ πολεμοῦσι σε οἱ λογισμοί, » ἀπεκρίνατο, « Τίως καλῶς εἰμι; » καὶ οὐδὲν ἤθελεν ὁμολογήσαι, ἕως οὗ μετὰ τέχνης ἔπεισεν αὐτὸν ὁ ἅγιος ἔπεισεν τὰ καθ' αὐτὸν, καὶ λαλήσας αὐτῷ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἡσφαλίσατο αὐτὸν καὶ ὑπέστρεψεν. Ἦλθεν οὖν πάλιν ὁ ἐχθρὸς κατὰ τὴν συνήθειαν θέλων ῥίψαι αὐτὸν, καὶ ἡσχημόνησεν. Εὗρε γὰρ αὐτὸν ἐστηριγμένον, εὗρεν αὐτὸν μηκέτι χλευαζόμενον. Ἀπῆλθεν λοιπὸν ἀπρακτος, ἀπῆλθε κατησχυμένος καὶ παρ' αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἐπερωτηθεὶς πάλιν ὑπὸ τοῦ ἁγίου, « Πῶς ἔχει ἐκεῖνος; ὁ ἀδελφὸς ὁ φίλός σου; » οὐκ ἔτι εἶπεν αὐτὸν φίλον, ἀλλ' ἐχθρόν, καὶ κατηράσατο αὐτὸν, λέγων, ὅτι « Καὶ αὐτὸς διεστράφη, καὶ οὐδὲ αὐτὸς μοι πείθεται· ἀλλ' ἀγριώτερος πάντων ἐγένετο. »

D Δ'. Ἰδὲ διὰ τί μοι εἶ οὗ ἐχθρὸς τὸν ἔχοντα τῆς ἀσφαλείας, ἐπειδὴ θέλει πάντοτε τὴν ἀπώλειαν ἡμῶν. Ἰδὲ διὰ τί ἀγαπᾷ τοὺς στοιχοῦντας αὐτοῖς, ἐπειδὴ τῷ διαβόλῳ συνεργοῦσιν, αὐτοὶ αὐτοὶ; ἐπιβουλεύοντες. Ἐγὼ ἄλλην πτωσὶν οὐκ οἶδα μοναχοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ πιστεύειν τῇ ἰδίᾳ καρδίᾳ. Τινὲς λέγουσι· Διὰ τοῦτο πίπτει ὁ ἀνθρωπος, ἡ διὰ τοῦτο. Ἐγὼ δὲ, καθὼς εἶπον, ἄλλην πτωσὶν γινομένην τιμὴν οὐκ οἶδα εἰ μὴ ἐκ τούτου. Εἰδὲς τινα πεσόντα; Μάθε ὅτι αὐτῷ ἐτοίγησεν. Οὐδὲν βαρύτερον τοῦ στοιχεῖν αὐτῷ, οὐδὲν τούτου δεισιώτερον. Ἐκείπατέ με ὁ Θεός, καὶ ἀεὶ ἐφοβήθη τὸν κίνδυνον τούτου. Ὅτε ἤμην

εἰς τὸ κοινόν, πάντα ἀντιθέμην τῷ γέροντι τῷ Ἀββᾶ Ἰωάννῃ· οὐδέποτε γάρ, καθὼς εἶπον, ἡνεσχόμην ποιῆσαι τι ἔλχα γνώμης. Καὶ ἔστιν ὅτε ἐλεγέ μοι ὁ λογισμὸς, « Οὐ τόδε σοι ἔχει εἰπεῖν ὁ λέγων. Τί θέλεις ὀχλήσαι αὐτῷ; » καὶ ἔλεγον τῷ λογισμῷ, « Ἀνάθεμά σοι, καὶ τῇ διακρίσει σου, καὶ τῇ συνέσει σου, καὶ τῇ φρονήσει σου, καὶ τῇ εἰδήσει σου, ὅτι ὁ οἶδας, ἀπὸ δαιμόνων οἶδας. » Ἀπηρχόμην οὖν, καὶ ἠρώτουν τὸν γέροντα, καὶ συμβαίνει ὅτι καὶ ἐνίοτε ἀπεκρίνέτο μοι τὸν λόγον ἔκεινον, ὃν ἐ[νε]θυμήθην, καὶ λοιπὸν ἐλεγέ μοι ὁ λογισμὸς· « Τί οὖν; ἰδοὺ αὐτό ἐστιν ὃ εἶπον, μὴ οὐκ ἀκαίρως ὠχλήσας τὸν γέροντα; » Καὶ ἔλεγον τῷ λογισμῷ· « Ἄλλ' ἄρτι καλὸν ἐστίν, ἄρτι ἀπὸ Πνεύματος ἁγίου ἐστὶ. » Τὸ οὖν γὰρ πονηρὸν ἐστίν, ἀπὸ δαιμόνων ἐστίν, ἀπὸ ἐμπαθοῦς καταστάσεώς ἐστι. » Καὶ οὕτως οὐδέποτε συνεχώρουν τῷ λογισμῷ πεισθῆναι ἐμαυτῷ ἀνευ ἐπαρωτήσεως· καὶ πιστεύσατε μοι, ἀδελφοί, ὅτι ἤμην ἐν μεγάλῃ ἀναπαύσει, ἐν μεγάλῃ ἀμεριμνίᾳ· ὥστε με καὶ δυσχεραίνειν ἐπὶ τούτῳ· καθὼς καὶ ἄλλοτε οἶδα εἰπεῖν ὑμῖν. Ἦκουον γάρ, ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔβλεπον ἑαυτὸν μὴ ἔχοντα μηδεμίαν θλίψιν, καὶ ἐφοδούμην, καὶ ἐν ἀπορίᾳ ἤμην, μὴ γινώσκων τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης ἀναπαύσεως, ἕως ὃς ἐδήλωσέ μοι ὁ γέρων, ὅτι· « μὴ θλιθῆς. Ἐκαστος γὰρ βάλλων ἑαυτὸν εἰς ὑπακοὴν Πατρῶν, ταύτην τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὴν ἀμεριμνίαν ἔχει. »

unam afflictionem pati; angebar mirum in modum, fateor, dubius insciusque unde hæc tantæ quietis causa esset. Quod mihi tandem senex aperuit, monuitque ne mœrerem, dicens: Quicunque sese traderet in patrum obedientiam, hanc tandem quietem et securitatem a Deo necessario consequi.

Ε'. Σπουδάζατε καὶ ὑμεῖς ἐπαρωτᾶν, ἀδελφοί, καὶ μὴ στοιχεῖν ἑαυτοῖς· μάθετε ποίαν ἀμεριμνίαν ἔχει τὸ πρᾶγμα, ποίαν χαρὰν, ποίαν ἀνάπαυσιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἶπον ὅτι οὐδέποτε ἐθλίβην, ἀκούσατε καὶ περὶ τούτου ποῖόν μοι συνέβη τότε· Ἔτι ὄντος μου ἔκει ἐν τῷ κοινόβιῳ, ἀπαξ ἐγένετό μοι μεγάλη καὶ ἀφόρητος λύπη, καὶ ἤμην ἐν τοιοῦτῳ κόπῳ καὶ στενώσει, ὥς ὑπάγων σχεδὸν παραδοῦναι καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν μου. Ἦν δὲ ἡ θλίψις ἐκείνη ἐξ ἐπιβουλῆς τῶν δαιμόνων, καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος πειρασμὸς ἐκ τοῦ φθόνου τῶν δαιμόνων ἐπιφερόμενος· βαρύτερος μὲν, ὀλιγοχρόνιος· δὲ, βαρὺς, σκοτεινός, ἀπαράκλητος, μὴ ἔχων μηδεμίαν ἀνάπαυσιν· ἀλλὰ πανταχόθεν στένωσις, πανταχόθεν πνιγμός. Ταχέως δὲ ἔρχεται ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ψυχὴν, ἐπειδὴ οὐδεὶς ἡδυνάτο βαστάσαι. Ἦμην δὲ, ὥς εἶπον, ἐν τοιοῦτῳ πειρασμῷ καὶ ἐν τοιαύτῃ στενωχωρίᾳ. Ἐν μίᾳ οὖν τῶν ἡμερῶν ἐν ὅσῳ ἵσταμαι εἰς τὸ αἶθριον τοῦ μοναστηρίου, ὀλιγορῶν καὶ παρακαλῶν περὶ τούτου τὸν Θεόν, αἰφνίδιον προσέχω ἔσω εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ βλέπω τινὰ ἐν σχήματι ἐπισκόπου φοροῦντα, ὥς μουῖνον εἰσερχόμενον εἰς τὸ ἱερατεῖον. Οὐδέποτε δὲ ἐπλησίαζον ξένον διχα ἀνάγκης, ἢ ἐπιτροπῆς· ἀλλ' ὥς τί ποτε ἐσυρέ με τότε, καὶ εἰσερχομαι ὀπίσω αὐτοῦ, καὶ μένει ἱστάμενος ἐπὶ ἱκανόν, ἔχων τὰς

A niciosius quam se ipsum regere. Protexit me Deus, fateor, et semper tutatus est ab hac ruina et ab hoc periculo. Cum essem adhuc cum cæteris in cœnobio, reponebam semper omnia apud abbatem Joannem seniore, nec aliquando sustinui quidquam facere præter ejus voluntatem. Quod si mihi aliquando cogitatio et mens mea respondisset, dixissetque, « Quid nunc turbare senem pergas? hoc tibi dicturus est quod ego: » Iratus in cogitationem hujusemodi meam referebam: « Anathema tibi. Quidquid judicii est tibi, quidquid discretionis est, quidquid prudentiæ, quidquid intelligentiæ, id omne tibi a demonibus est. » Recta igitur statim ad patrem proficiscebam, sæpiusque accidit ut id ipsum mihi senex responderet quod ante cogitatio mea præmeditata erat. Insultabat illa igitur postmodum mihi. « Quid ergo? en ut dixi est. Quid senem importunus perturbasti? » Cui ego contra respondebam: « Nunc bonum est, nunc id tibi fuit a Spiritu sancto. Quidquid enim tuum est, omne malum est, et a dæmone et ab habitu vitioso. » Sieque sustinui nunquam cogitationi meæ credere nisi patrem consultassem prius. Quo factum est (credite quod dicam, fratres) ut in tanta semper quiete et securitate essem, ut plerumque pœniteret me tantæ tranquillitatis. Quod memini alias me vobis sæpius dixisse. Cum enim non ignorarem opus esse nobis per multas tribulationes intrare in regnum cælorum, sentiremque me ipsum neque

401 V. Studete igitur et vos, fratres, crebro percunctari, et nec a vobis ipsis instrui. Cognoscite quantam tranquillitatem et gaudium res ista afferat. Sed quia prædixi sensisse me nullam aliquando afflictionem, quid mihi cum adhuc essem in cœnobio, acciderit, advertite. Incidi quadam die in subitam maximam tristitiam, circa quam usque adeo laborabam sudabamque, ut pene animam redderem. Afflictio autem hæc et tentatio ex insidiis dæmonum erat, in me ipsum ab illis livore et invidia congesta. Gravissima, inquam, erat, et parvi temporis, urgens, dubia, desperata, continua, quæ nullam haberet requiem, sed ab omni parte affigeret, ab omni parte suffocaret. At præsto est uniuscujusque menti gratia Dei, cum afflictionem et angustiam ferre amodo non quivit. Hac igitur pressus molestia et tentatione cum pene deficerem, quadam die in atrio monasterii Deum supplicabam; cum ecce in ecclesia subito animadvertio virum gravissimum episcopali schemate ornatum, sacra manibus ferre, ac sanctuarium ingredi. Ego vero paterna instructione et veteri consuetudine hospitibus nunquam adhærebam aut injussu patris aut sine necessitate. Eo vero tempore tanquam ab alio traherer, subsecutus eum sum. Qui per inte-

gram fere horam erectis ad cœlum manibus oravit. Egoque pariter post ipsum stans cum magno timore supplicabam. Injunctus enim terror erat plurimus ex illius aspectu venerabili. Cum autem ab oratione surrexisset, ad me conversus venit, quantoque mihi propior fieret, tanto sentiebam amoveri a me tristitiam et pavorem. Ut autem penes me fuit, extendens manum, pectus meum digitis percutiebat, dicens : *Expectans expectavi Dominum, et intendit mihi : et audivit precem meam. Et eduxit me de lacu miserie et de luto facis. Et statuit supra pedem meos, et direxit gressus meos. Et immisit, in os meum canticum novum, carmen Deo nostro* *. Et hos versiculos omnes tertio repetens, pectus, ut dixi, meum semper verberabat. Eo postmodum recedente factum est subitum in me lumen, gaudium, consolatio, dulcedo, et in alium transmutatus sum. Accurrens autem subito ut eum praevenirem, nusquam illum inveni aut vidi. Ab eo die divina misericordia nulla me sensi perturbatum tristitia vel timore, sed protectus a Domino sum semper precibus sanctorum illorum seniorum.

οἱ κτηνῶν τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐστὶ οὐδα ἑμαυτὸν ἐχληθέντα, οὔτε ὑπὸ λύπης, οὔτε ὑπὸ δουλίας· ἀλλ' ἐσκέπασέ με ὁ Κύριος μέχρι τοῦ νῦν, διὰ τῶν εὐχῶν ἐκείνων τῶν ἁγίων γερόντων.

VI. Hæc vobis dixi, fratres, volens ostendere quam securitatem, quam quietem habeat tranquillitatemque, nulla in re seipsum instituere, sed omnia sua ad Dominum referre, et in eos qui post Deum possunt nos regere. Discite igitur et vos, fratres, interrogare ; discite vos ipsos non regere, quam bonum sit : hoc enim humilitas, hoc quies, hoc gaudium est. Quis enim usus, otiosa quædam sectari ? Non licere autem aliter salvari quam sic, fortasse aliquis cogitat, meditaturque quomodo habeat quem interroget, quid facto opus sit. Quicumque sane voluerit, non dissimulare voluntatem Dei facere, nunquam illum patietur Deus labi, sed semper eum dirigit in voluntatem suam. Et quisquis cor suum direxerit ad divinam voluntatem, hic puerum quamvis parvum adeo illuminatum mirabiliter offendet, a quo poterit voluntatem Dei discere. Quod si quis simulate quæsierit voluntatem Dei et ad prophetam sciscitaturus abierit, cordi ejus iniquo quid respondeat, dabit Deus in cor prophetæ. Ita enim ait Scriptura : Si autem erraverit, **402** et locutus fuerit propheta, ego Dominus errare feci prophetam illum *. Nostrium igitur est, fratres, nos ipsos totis viribus ad voluntatem Dei dirigere, nec proprio cordi quidpiam credere. Sed si quid nobis bonæ rei fuerit, audiamusque ab aliquo seniorum quia bona est, debemus quidem credere quia bona est ; non autem credere, quod ante nobis sit visa bona esse. Et quia justa est, debet fieri, non autem quod sic eam opinemur. Adjiciendum quoque est quo pacto id fecimus, et discendum si illud bene fecimus : et post hæc omnia, neque adhuc quiescendum, sed et suscipiendum Dei iudicium, quemadmodum pater ille

A χεῖρας αὐτοῦ ἐκτεταμένους εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ὀπίσω αὐτοῦ ἱστάμεν, μετὰ πολλοῦ φόβου εὐχόμενος. Ἐγένετο γάρ μοι δουλία πολλὴ ἐκ τῆς θείας αὐτοῦ. Μετὰ δὲ παῦσαι αὐτὸν τὴν εὐχὴν, στρέφεται καὶ ἔρχεται πρὸς με, καὶ καθόσον ἡγγίξέ μοι, ἡσθάνομην ὡς ὑποχωρούσης καὶ τῆς λύπης καὶ τῆς δουλίας. Εἶτα ὡς ἐστάθη ἔμπροσθέν μου, ἐκτείνει τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ἅπτεται τοῦ στήθους μου, καὶ κρούει τοί· δακτύλοις αὐτοῦ εἰς τὸ στήθος μου, λέγων· Ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν Κύριον, καὶ προσέσχες μοι, καὶ εἰσῆκουσέ μου, τῆς δεήσεώς μου, καὶ ἀντήγαγέ με ἐκ λακκου ταλαιπωρίας, καὶ ἀπὸ πηλοῦ λίθους. Καὶ ἐστῆσεν ἐπὶ πέτρας τοῦ πόδας μου καὶ κατεβύθυσ τὰ διαβηματά μου, καὶ ἐνέβαλεν εἰς τὸ σιόμα μου ἥσσμα καιρὸν, ὕμνον τῷ Θεῷ ἡμῶν. Καὶ λέγει δούλος τοῦς στήχους ἐκ τρίτου, κρούων, ὡς εἶπον, εἰς τὸ στήθος μου, καὶ οὕτως ἐξέρχεται. Καὶ γίνεται εὐθέως εἰς τὴν καρδίαν μου φῶς, χαρὰ, παράκλησις, γλυκύτης, καὶ εὐρίσκομαι ἄλλος ἐξ ἄλλου. Ὡς οὖν ἐξῆλθον τρέχων ὀπίσω αὐτοῦ θέλων εὐρεῖν, καὶ οὐχ εὕρον, ἀλλ' ἐγένετο ἀφανής· ἐξ ἐκείνης τῆς ὥρας, διὰ τῶν

Γ'. Ταῦτα εἶπον ὑμῖν, ἵνα γινώτε πόσῃν ἔχει ἀνάπαυσιν καὶ ἀμεριμνίαν μετὰ καὶ πάσης ἀσφαλείας, τὸ μὴ στοιχεῖν τίνα ἑαυτῷ, ἀλλ' ἐπιβρίπτειν τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐπὶ τὸν Θεόν, ἐπὶ τοὺς δυναμένους μετὰ Θεοῦ ὁδηγῆσαι αὐτόν· μάθετε οὖν καὶ ὑμεῖς ἐρωτᾶν ἀδελφοί· μάθετε μὴ στοιχεῖν ἑαυτοῖς, καλὸν ἐστὶ. Ταπεινώσεις ἐστὶν, ἀνάπαυσις ἐστὶ, χαρὰ ἐστὶ. Τίς ἡ χρεῖα αὐτοῦ συντρίβεσθαι τίνα εἰς μάτην ; Οὐκ ἐνδέχεται τίνα ἄλλως σωθῆναι εἰ μὴ οὕτως· Ἰσως δὲ ἐνθυμεῖται τις ὅτι ἐὰν μὴ ἔχει τίς τίνα ἐπερωτῆσαι, εἰ ἔχει ποιῆσαι. Ὅντως ἐὰν ἐν ἀληθείᾳ θελήσῃ τις τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐν ὅλῃ καρδίᾳ, οὐδέποτε ἀφίησιν αὐτὸν ὁ Θεός· ἀλλὰ πάντως ὁδηγεῖ αὐτόν κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ. Ὅντως ἐὰν κατεβύθῃ τις τὴν καρδίαν ἑαυτοῦ πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, παιδίον μικρὸν φωτίζει ὁ Θεός· εἰπεῖν αὐτῷ τὸ θέλημα αὐτοῦ. Ἐὰν δὲ μὴ θέλῃ τις μετὰ ἀληθείας τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ πρὸς προφήτην ἐὰν ἀπέλθῃ, πρὸς τὴν καρδίαν αὐτοῦ τὴν στρεβλὴν, δίδωσιν δὲ ὁ Θεός εἰς τὴν καρδίαν τοῦ προφήτου ἀποκριθῆναι αὐτῷ, καθὼς λέγει ἡ Γραφή· Ἐὰν πλανηθῇ καὶ λαλήσῃ ὁ προφήτης, ἐγὼ Κύριος ἐπὶ λάνησα τὸν προφήτην ἐκεῖνον. Διὰ τοῦτο ὀφειλομέν πάσῃ δυνάμει κατεβύθειν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ πιστεύειν τῇ ἰδίᾳ καρδίᾳ· ἀλλὰ καὶ καλὸν πρᾶγμα ἐὰν ᾖ, καὶ ἀκούσωμεν παρὰ τινος ἁγίου ὅτι καλὸν ἐστὶν, ὀφειλομέν ἔχειν μὲν ὅτι καλόν, μὴ πιστεύειν δὲ ἑαυτοῖς, ὅτι ἥδη καὶ καλῶς ποιῶμεν αὐτό· καὶ ὡς δικαίως ὀφείλει γενέσθαι. Ἀλλὰ ὀφειλομέν ποιεῖν μὲν τὴν δύναμιν ἡμῶν, πάλιν δὲ ἀνατίθεσθαι, καὶ τὸ πῶς ποιῶμεν, καὶ μαγθάνειν εἰ καὶ καλῶς αὐτὸ ἐποίησαμεν· καὶ μετὰ ταῦτα, μήτε οὕτως ἀμεριμνῶν, ἀλλ' ἐκδέχεσθαι καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ κρίσιν, ὥσπερ ὁ

* Psal. xxxix, 2-4. * Deut. xiii, 1, 5.

ἅγιος ἐκείνος εἶπεν Ἀγάθων, ὅτε ἠρωτήθη, Καὶ σὺ ἄνθρωπε, Πάτερ; ἀπεκρίνατο, ὅτι ἔτι ἔγωγε τὴν δύναμίν μου ἐποίησα, οὐκ οἶδα δὲ εἰ ἤρесе τὸ ἔργον μου τῷ Θεῷ. Ἄλλο γὰρ ἐστὶ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλο τὸ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Θεὸς σκεπάζει ἡμᾶς κινδύνου τοῦ ἀπὸ τοῦ στοιχοῦντων ἑαυτοῖς, καὶ ὁξύνει κρατῆσαι τῇν ὁδὸν τῶν πατέρων ἡμῶν τῶν εὐαρεστησάντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ Γ'.

Περὶ τοῦ μὴ κρίνειν πλησίον.

A. Εἰ ἐμνημονεύομεν, ἀδελφοί, τῶν λόγων τῶν ἁγίων γερόντων, εἰ ἐμελετώμεν αὐτοὺς πάντοτε, δυσχερῶς εἴχομεν ἀμελεῖν ἑαυτῶν. Εἰ γὰρ, ὡς εἶπον ἐκεῖνοι, μὴ καταφρονῶμεν τῶν μικρῶν, καὶ δοκούντων ἡμῖν εἶναι μηδαμινῶν, οὐκ εἴχομεν ἐμπίπτειν εἰς τὰ μεγάλα καὶ βαρέα. Ἀεὶ λέγω ὑμῖν ὅτι ἐκ τούτων τῶν λεπτῶν, ἐκ τοῦ λέγειν, τί γὰρ ἐστὶ τοῦτο; τί ἐστὶν ἐκεῖνο; γίνεται κακὴ συνήθεια τῇ ψυχῇ, καὶ ἄρχεται εἰς τὰ μεγάλα καταφρονεῖν. Οἶδας ποῖον βαρὺ ἀμάρτημά ἐστι τὸ κρίνειν τὸν πλησίον; τί γὰρ τοῦτου βαρύτερον; τί γὰρ οὕτως μισεῖ ὁ Θεὸς καὶ ἀποστρέφεται, καθὼς καὶ οἱ Πατέρες εἶπον, ὅτι οὐδὲν χεῖρον τοῦ κρίναι; καὶ ὁμοῦς ἀπὸ τούτων, φησὶν, τῶν φαινομένων ἐντελῶν, ἔρχεται τις εἰς τὸ τοιοῦτον μέγα κακόν. Ἐκ τοῦ γὰρ διέξασθαι μικρὰν ὑπόνοιαν κατὰ τοῦ πλησίον, ἐκ τοῦ λέγειν, τί γὰρ ἐστὶν ἐάν εἴπω κατὰ τοῦτον τὸν ἕνα λόγον; τί ἐστὶν ἐάν ἴδω τί λαλεῖ οὗτος ἀδελφός, ἢ ἐκεῖνος ὁ ἕτερος ποιῆσαι; Ἀρχεται ὁ νοῦς ἀφίεναι τὰς ἀμαρτίας τὰς ἰδίας, καὶ ἀδολοχεῖν εἰς τὰ τοῦ πλησίον. Καὶ λοιπὸν ἐκ τούτου γίνεται τὸ κατακρίνειν, τὸ καταλαλεῖν, τὸ ἐξουθενεῖν· ἐκ τούτου καὶ εἰς αὐτὰ ἃ κατακρίνει τις, ἐμπίπτει. Ἐκ τοῦ γὰρ μὴ μεριμνᾶν τὰ ἴδια κακὰ, μηδὲ κλαίειν, ὡς εἶπον οἱ Πατέρες, τὸν ἴδιον νεκρὸν, οὐ δύναται εἰς τὴν ἑαυτοῦ διορθώσασθαι, ἀλλὰ πάντοτε τὸν πλησίον ἔργῳ λαμβάνει· καὶ οὐδὲν οὕτως παροργίζει τὸν Θεόν, καὶ οὐδὲν οὕτως γυμνοῖ τὸν ἄνθρωπον, καὶ φέρει εἰς ἀκατάληψιν, ὡς τὸ καταλαλεῖν, ἢ κατακρίνειν, ἢ ἐξουθενεῖν τὸν πλησίον.

B. Ἄλλο γὰρ ἐστὶ τὸ καταλαλεῖν, καὶ ἄλλο τὸ κατακρίναι, καὶ ἄλλο τὸ ἐξουθενεῖν. Τὸ καταλαλεῖν ἐστὶ, τὸ εἰπεῖν κατὰ τινος, ὅτι Ἐφύσαστο ὁ δαίμων, ἢ ὅτι ὠργίσθη, ἢ ὅτι ἠπόρνευσεν, ἢ τι τοιοῦτον. Ἦδη γὰρ καταλάλησεν αὐτοῦ, οἶονε, ἐλάλησε κατ' αὐτοῦ ἐμπαθῶς τὸ ἀμάρτημα αὐτοῦ. Τὸ δὲ κατακρίναι, ἐστὶ τὸ εἰπεῖν, ὅτι Ὁ δαίμων φεύσας ἐστὶν, ὀργιστός ἐστιν, πόρνος ἐστὶν. Ἰδοὺ γὰρ κατέκρινεν αὐτὴν τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ἀπεφάνετο κατὰ ὅλου τοῦ βίου αὐτοῦ, λέγων ὅτι τοιοῦτος ἐστὶ, καὶ κατέκρινεν αὐτὸν ὡς τοιοῦτον. Καὶ ἐστὶ βαρὺ πρᾶγμα. Ἄλλο γὰρ ἐστὶ τὸ εἰπεῖν, ὡς εἶπον, καὶ ἄλλο, ὅτι εἰπεῖν ἐστὶ ὀργιστός ἐστὶ, καὶ ἀποφάνεσθαι, ὡς εἶπον, κατ' αὐτῆς ὅλης τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Καὶ τοιοῦτός ἐστι βαρὺ τὸ κατακρίναι ὑπὲρ ἐκάστην ἀμαρτίαν, ὥστε αὐτὸν τὸν Χριστὸν λέγειν· Ὑποκριτὰ, ἐκβαλε πρῶτον τὴν

sanctus Agathon effecit; qui, interrogatus an formidaret, respondit: «Laboravi, inquam, pro facultate mea: opus autem meum gratumne fuerit Deo, hoc non novi: aliud est enim Dei iudicium, et aliud hominum.» Deus nos eripiat ab hoc periculo insti-tuendi nos ipsos, dignosque faciat ut sequamur et teneamus viam patrum nostrorum, qui nomini ejus placuerunt.

DOCTRINA VI.

Ne proximum judicemus.

I. Si meminerimus, fratres, dicta sanctorum sen-tentiarum, si meditemur ea usquequaque, non facile nos ipsos negligemus. Si enim, ut illi dixerunt, non spernamus parva, et quæ nobis nullius momenti videntur, non poterimus incidere in magna et gra-via. Admoneo vos semper ex his minimis; cum scilicet, dicimus, quid hoc, quid illud est? fertur malam in anima nostra consuetudinem, et jam inci-pere nos in majora spernendo prolabi. Cernis quam grave peccatum sit proximum judicare? quid hoc gravius esse potest? Nihil enim adeo execratur Deus, odit et abominatur, ex sententia Patrum; quia teme-rario iudicio nihil est deterius. Et tamen ex his quæ parva videntur iudicatu, in aliquod maximum malum incidimus; ex minima enim suspitione adversus proximum, ex hoc dicto: «Quid est, si observo hunc fratrem quid loquatur? Quid est, si ego hujus-modi sermonem loquor? Quid est si curiose inspi-cio quid hic frater, quid hic hospes agat? Itaque jam incipit mens propria peccata negligere, quæ sunt pro-ximi attendere. Post quod sequitur obloquium, condemnatio, contemptus, sensimque in ea ipse incidit, quæ in altero damnat et iudicat. Negligere enim propria mala, neque, ut Patres dixerunt, ca-daver suum deffere; hoc qui fecerit, nunquam se ipsum eriget: semper enim in proximi operibus mordendis iudicandisque occupabitur. Quare nihil adeo provocat Deum, nihil adeo hominem spoliât et fert in ambiguum, ut obloqui, ut condemnare, ut spernere proximum

II. Aliud autem est obloqui, aliud condemnare, aliud contendere. Obloqui quidem est, aliquid di-cere adversus quempiam; ut quod mentitus, quod iratus, quod fornicatus sit, vel quidpiam aliud hu-jusmodi. Ecce peccatum ejus prodidit et disposi-tionem animi sui. Condemnare autem est, dicere quod quis mendax sit, iracundus, adulter. En dam-navit dispositionem ipsam animæ suæ, et omnem ejus vitam aperuit, dicens quod talis est, nam eum uti talem damnavit. Quod sane gravissimum pec-catum est. Aliud est dicere quod iratus sit, et aliud quod iracundus; quia scilicet hoc, ut dixi, totam ip-sius vitam aperit. Atque adeo grave est de omni pec-cato judicare, ut Christus dixerit in Evangelio: Hypo-crita, ejice primum trabem ex oculo tuo, et tunc ejicies festucam de fratris oculo. Comparavit

enim festacem peccato, damnationem autem irabi. Excedit, inquam, omne peccatum temerarium iudicium. Et Phariseus ille orans et gratias agens Deo de bonis operibus suis, nequidquam mentitus est, sed vera confessus, neque ob hoc damnatus *. Debitores enim sumus ad agendas Deo gratias cum boni aliquid ab ipso egimus, utpote qui nos adiuvit et cooperatus est ad id bonum. Neque ex hoc, ut prædixi, damnatus a Domino est, neque quod dixerit, ut ceteri homines; sed ob hoc quia ad publicanum conversus, neque, inquit, ut hic publicanus. Tunc enim condemnatus est. Damnavit enim ipsam personam, ipsam dispositionem mentis, et, ut breviter dicam, omnem ipsius vitam. Qua ex re descendit publicanus super illum justificatus.

κατέκρινε γὰρ αὐτοῦ τοῦ προσώπου, αὐτῆς διαθέσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὅλον τοῦ βίου αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο κατέβη ὁ τελώνης δεδικαιωμένος ὑπὲρ ἐκείνου.

III. Nihil (ut sæpius dixi) gravius, nihil difficilius, B quam proximum iudicare atque contemnere. Cur enim non magis nos ipsos diffidicemus de malis propriis quæ optime novimus, et de quibus reddere rationem Deo cogemur? Quid usurpamus iudicium Dei? quid ad nos de creatura et servo alieno? annon contremiscimus totis visceribus, dum audimus quid seniori illi magno contigerit? qui cum audisset unum e fratribus in fornicationem cecidisse, cum indignatione quod male fecisset, respondit: « Annon accepistis quam horrenda res de ipso narratur in libro seniorum? Aliunt enim sanctum angelum, peccatoris illius animam, cum jam e vita migrasset, ad senem detulisse, atque dixisse: « En quem iudicasti, vita functus est: quo me igitur iubes ipsius animam deferre, ad superosne, an ad inferos? » Quid, obsecro, hac re potest esse magis horrendum? Nihil aliud innuere seniori voluit angelicus sermo quam hoc: « Si tu iustorum et peccatorum jam factus es iudex, dic mihi, oro, de miserabili hac anima quam sententiam feras, velisne misereri an sævire? » Quare percussus senior ille sanctissimus hac tam horribili re, reliquum omne vite sue tempus inter lacrymas gemitusque et innumeras ærumnas egit, veniam tanti peccati deposcens a Deo. Tametsi ad pedes angeli procidens, audiret impetrasse se veniam a Deo. Deumque id fecisse ut ostenderet quam ei grave et molestum esset iudicium nostrum temerarium, monuitque ne animo id unquam faceret: non tamen potuit ex his verbis anima senioris amarissima consolationem ullam admittere in eo luctu et mœrore, dum vixit.

IV. Quid nobis igitur de proximo? Quid nobis de alieno malo? Habemus nos ipsi, fratres, in nobis quod curemus. Quilibet sibi ipsi attendat et suis malis. Solius enim Dei est et iustificare et iudicare, qui statum et virtutem, conversiones et gratias, compositionem et aptitudinem uniuscujusque novit, atque horum unumquemque potest solus discernere. Aliter enim iudicat Deus episcopos; aliter

Δ δοκὸν τὴν ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου, καὶ τότε διαλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου. Καὶ ἀπείκατε τὴν ἁμαρτίαν τοῦ πλησίον πρὸς τὸ κάρφος· τὸ δὲ κατακρίνει πρὸς τὴν δοκὸν, τοσοῦτον χαλσπὸν ἐστὶ τὸ κατακρίναι, σχεδὸν ὑπὲρ πᾶσαν ἁμαρτίαν. Καὶ ἐκεῖνος δὲ ὁ Φαρισαῖος εὐχόμενος καὶ εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ διὰ τὰ κατορθώματα αὐτοῦ, οὐκ ἐφεύσατο, ἀλλὰ τὴν ἀληθειαν ἔλεγεν· καὶ οὐ διὰ τοῦτο κατεκρίθη. Χρεωστοῦμεν γὰρ εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, ἐπειδὴν ἀξιωθώμεν τι ἀγαθὸν ποιῆσαι, ὡς αὐτοῦ συνεργήσαντος, καὶ βοηθήσαντος ἡμῖν. Διὰ τοῦτο, ὡς εἶπον, οὐ κατεκρίθη, ὅτι εἶπεν, Οὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων· ἀλλ' ὅτι στραφεὶς πρὸς τὸν τελώνην, εἶπεν, Οὐδὲ ὡς ὁ τελώνης οὗτος· τότε κατεκρίθη.

Γ'. Οὐδὲν γὰρ βαρύτερον, οὐδὲ χαλεπώτερον, ὡς πολλάκις λέγω, τοῦ κατακρίναι, ἢ ἐξουθενῶσαι τὸν πλησίον. Διὰ τί μὴ μάλλον ἑαυτοὺς κατακρίνομεν, καὶ τὰ κακὰ ἡμῶν ἀκριδῶς οἶδαμεν, καὶ περὶ ὧν μέλλομεν λόγον δοῦναι τῷ Θεῷ; Τί ἀρπάζομεν τὸ κρῖμα τοῦ Θεοῦ; Τί θέλομεν ἐκ τοῦ πλάσματος αὐτοῦ; οὐκ ἐφελομεν τρέμειν ἀκούοντες τῷ μεγάλῳ γέροντι ἐκείνῳ τι συνέβη, τῷ ἀκούσαντι περὶ τινος; ἀδελφοῦ πεσόντος εἰς πορνεῖαν, καὶ εἰπόντι, Ὁ κακῶς ἐποίησεν; Ὁὐκ οἴσθε ποῖον φρικτὸν λέγει περὶ αὐτοῦ εἰς τὸ Γεροντικόν; Ὅτι ἀπήνεγκεν ὁ ἅγιος ἄγγελος τὴν ψυχὴν τοῦ ἁμαρτήσαντος πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγει αὐτῷ· Ὅσον ἔκρινας, ἐκοιμήθη· ποῦ σὺν κελεύεις βάλω αὐτὸν, εἰς βασιλείαν ἢ εἰς τὴν κόλασιν; Ὅτι ἐστὶ δὲ τοῦτου τοῦ βάρους τι φοβερώτερον; Τί ἄλλο ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ ἀγγέλου πρὸς τὸν γέροντα, εἰ μὴ τοῦτο; Ὅτι εἰδὴ σὺ εἰς ὁ κριτὴς τῶν δικαίων καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν, εἰπὲ τί κελεύεις περὶ τῆς ταπεινῆς ψυχῆς ταύτης· ἐλεεῖς αὐτήν; κολάζεις αὐτήν; Ὅστε τὸν ἅγιον γέροντα, ὑπερακπλαγέντα μείναι ὅλον τὸ ὑπόλοιπον αὐτοῦ χρόνον μετὰ στεναγμῶν, μετὰ δακρύων, μετὰ μυρίων πόνων· δέόμενον τοῦ Θεοῦ συγγνώμης αὐτῷ περὶ τῆς ἁμαρτίας ἐκείνης. Καὶ ταῦτα μετὰ τὸ πεσεῖν αὐτὸν ἐπὶ πρόσωπον πρὸς τοὺς πόδας τοῦ ἀγγέλου, καὶ λαβεῖν συγχώρησιν. Τὸ γὰρ εἰπεῖν τὸν ἄγγελον· Ὅσον ἐβειξέ σοι ὁ Θεός· τί ἐστὶ τὸ βάρος τοῦ κατακρίναι, μηκέτι ποιήσης, τὸ πρᾶγμα τοῦτο συγχωρήσαντος ἦν, καὶ ὅμως οὐκ ἠνέσχετο ὅπως παρακληθῆναι ἢ ψυχὴ τοῦ γέροντος ἀπὸ τοῦ πένθους ἐκείνου, ἕως ὅτου ἀπέθανε.

Δ'. Τί οὖν θέλομεν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ πλησίον; Τί θέλομεν ἀπὸ ἀλλοτρίου βάρους; Ἐχομέν τι μεριμνῆσαι, ἀδελφοί, ἕκαστος ἑαυτῷ πρόσχη καὶ τοῖς ἰδίοις κακοῖς. Θεοῦ μόνου ἐστὶ, τὸ δικαιοῦσαι καὶ τὸ κατακρίναι, τοῦ εἰδότος καὶ τὴν κατάστασιν ἐκάστου, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὰς ἀναστροφάς, καὶ τὰ χαρίσματα, καὶ τὴν κρᾶσιν, καὶ τὴν ἐπιτηδεύουσαν πρὸς ἕνα ἕκαστον τούτων κρίνοντος καθὼς οἶδεν αὐ-

* Luc. xviii, 11.

τὸς μόνος. Ἄλλως γὰρ κρίνει ὁ Θεὸς τὰ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ ἄλλως τὰ τοῦ ἀρχόντος, ἄλλως κρίνει τὰ τοῦ ἡγουμένου, καὶ ἄλλως τὰ τοῦ μαθητοῦ, ἄλλως τὰ τοῦ γέροντος, καὶ ἄλλως τὰ τοῦ νεωτέρου, ἄλλως τὰ τοῦ ἀσθενούντος, καὶ ἄλλως τὰ τοῦ ὑγιαίνοντος. Καὶ τίς δύναται ταῦτα τὰ κρίματα εἰδέναι, εἰ μὴ αὐτὸς μόνος ὁ ποιήσας τὰ πάντα, ὁ καὶ πλάσας πάντα, καὶ γινώσκων πάντα; Μέννηται ἀκούσας ὅτι ποτὲ ἐγένετο πρᾶγμα τοιοῦτον· πλοῖον ἀνδραπόδων παραβαλεῖν εἰς πόλιν τινά. Ἦν δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει μία παρθένος ἁγία πάνυ προσέχουσα ἑαυτῇ· αὕτη μαθούσα ὅτι παρέβαλε τὸ πλοῖον ἐκεῖνο, ἐχάρη. Ἐπεθύμει γὰρ ἀγοράσαι ἑαυτῇ ἐν κοράσιον μικρὸν πάνυ. Ἐλογίσατο γὰρ, ὅτι λαμβάνω καὶ ἀνατρέφομαι αὐτήν, ὡς θέλω, ἵνα μὴδὲν οἶδεν τῆς κακίας τοῦ κόσμου τούτου, καὶ πέμψασα μεταστέλλεται τὸν ναύκληρον τοῦ πλοίου ἐκείνου, καὶ εὗρίσκει αὐτὸν ἔχοντα δύο κοράσια πάνυ μικρά, ὅσα ἰδιωκῶς ἐπεθύμει ἡ παρθένος, καὶ εὐθέως μετὰ χαρᾶς παρέχει τὴν τιμὴν, καὶ λαμβάνει τὸ ἐν κοράσιον πρὸς ἑαυτήν. Ὡς οὖν κατῆλθεν ὁ ναύκληρος, ὤθεν ἡ ἁγία ἐκείνη μόνον περιεπάτησε μικρὸν, καὶ ἀπαντᾷ αὐτῇ μία θυμελικὴ παντάχρηστος, καὶ βλέπει τὸ ἄλλο κοράσιον μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐπεθύμει λαβεῖν αὐτὸ, καὶ λαμβάνει· συμφωνεῖ καὶ παρέχει τὴν τιμὴν, καὶ ἀπέρχουσα. Αὐτὸ βλέπετε μυστήριον Θεοῦ, βλέπετε κρίμα. Τίς δύναται δοῦναι περὶ τούτου λόγον; Λαμβάνει οὖν ἡ ἁγία παρθένος τὴν μικράν ἐκείνην, καὶ ἀνατρέφει αὐτὴν εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, τυποῦσα αὐτὴν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν, διδάσκουσα αὐτὴν πᾶσαν τὴν μοναχικὴν κατὰστασιν, καὶ πᾶσαν ἀπλῶς τὴν εὐωδίαν τῶν ἁγίων ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Λαβοῦσα καὶ ἡ θυμελικὴ τὴν ἀθλίαν ἐκείνην, ἀπετέλεισεν αὐτὴν ἐργαλεῖον τοῦ διαβόλου. Τί γὰρ ἄλλο εἶχεν ἡ ὀργὴ ἐκείνη διδάξαι αὐτῇ, εἰ μὴ τὴν ἀπώλειαν τῆς ψυχῆς αὐτῆς; Τί οὖν δυνάμεθα εἰπεῖν περὶ τοῦ φοβεροῦ κρίματος τούτου; αἱ δύο μικραὶ ἦσαν, αἱ δύο ἐπράθησαν μῆτε εἰδῆσαι ποῦ ἀπέρχονται, καὶ εὗρέθη ἡ μία εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ ἄλλη ἐνέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ διαβόλου. Ἄρα οὖν δυνατόν ἐστιν εἰπεῖν ὅτι ἀπαιτεῖ αὐτὴν ὁ Θεός, ἀπαιτεῖ καὶ τὴν ἄλλην; πῶς ἐγγωφεῖ; Ἄρα ἐὰν αἱ δύο ἐμπέσωσιν εἰς πορνείαν, ἢ εἰς ἄλλο παράπτωμα, δυνατόν ἐστιν εἰπεῖν ὅτι τὸ αὐτὸ κρίμα ἔχουσιν αἱ δύο, καὶ τὸ αὐτὸ σφάλμα συμβῇ ἀμφοτέροις; Πῶς ἐνδέχεται, αὕτη ἔμαθε τὰ περὶ τῆς κρίσεως, ἔμαθε τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἡμέρας καὶ νυκτὸς εἰς τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ· ἐκείνη ἡ ἀθλία οὐδέποτε οἶδεν, ἢ ἤκουσέ τι ἀγαθόν, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον, πάντα τὰ αἰσχρά, πάντα τὰ διαβολικά, καὶ πῶς ἐγγωφεῖ ἀπαιτηθῆναι ἀμφοτέρας τὴν αὕτη ἀκρίβειαν;

Εἴ. Οὐκοῦν οὐδὲν δύναται ἄνθρωπος εἰδέναι τῶν D κρίματων τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ αὐτὸς μόνος ἐστὶν ὁ καταλαμβάνων πάντα, καὶ δυνάμενος τὰ καθ' ἕκαστον κρίναι, καθὼς μόνος ἐπίσταται. Ἀληθὺς συμβαίνει, ὅτι ποιεῖ ἀδελφὸς πράγματα τινὰ ἐν ἀπλότητι· ἔχει δὲ ἐν πρᾶγμα ὃ τι ἀρέσκει τῷ Θεῷ ὑπὲρ ὅλην τὴν ζωὴν σου, καὶ σὺ καθέξει κατακρίνων αὐτὸν, καὶ κολάζων τὴν ψυχὴν σου; Εἰ δὲ καὶ συμβῇ αὐτὸν ἀσυστραφῆναι, πόθεν οἶδας πόσα ἠγωνίσατο, καὶ πόσα ἔσταξε τὸ αἷμα αὐτοῦ πρὶν ἐνεργῆσαι, καὶ σχεδὸν εὗρίσκεται τὸ σφάλμα αὐτοῦ, ὡς δικαιοσύνη

A principes, aliter praelatos, aliter subditos, aliter seniores, aliter juniores, aliter aegrotos, aliter bene habentes : et quis tot quæstus judicicia facere præter eum qui omnia condidit, omnia formavit, omnia novit? Memoria autem teneo factum hujusmodi quandoque me audisse : navem scilicet servorum ad quam nescio urbem applicuisse, in qua sane urbe esset virgo sanctissima, salutis suæ admodum diligens et studiosa. Hoc cum accepisset, læta facta est : optabat enim sibi ancillulam ex his mercari quam suo arbitratu aleret et enutrieret in Dei cultu, nec ulla labe sæcularis malitiæ sineret contaminari. Accersiri ergo jubet navis gubernatorem, quem statim comperit tenere penes se puellas duas ejus ætatis quam optabat. Quibus visis ex his alteram sibi dato pretio accepit. Ubi vero abiit mercator hand longe digressus a virgine illa, obviam habuit scenicam et prostibulum quamdam, cui poscenti puellam alteram pretio dedit. Contemplamini, obscuro, mysterium Dei, contemplamini judicium. Quis potest de hac re sanam asserere rationem? Suscipit virgo sanctissima puellam primam, eamque in timore Domini nutrit, insuit, informat in omne opus bonum; docet omnem monasticam conversationem, ostendit suavitatem angelorum et mandatorum Dei. Suscipit et scenica eodem pretio secundam, et eam (breviter dicam) diabolicis operibus omnino addicit. Quid enim aliud habeat furia illa quod eam doceat, quam animæ suæ interitum et ruinam? Quid autem dicemus de horribili judicio hoc? Ambæ parvæ erant, ambæ venundatæ, ambæ ignaræ quo proficiscerentur, qui sese manerent exitus : et ecce in manus Dei altera, altera in manus diaboli incidit. Numquid igitur dicere possumus idem consilio et dispositione Dei factum? Haud, inquam, licet, haud fas est ita judicare. Si enim ambæ in id ipsum vitium incidissent, liceret utique dicere idem judicium ambabus evenisse. At hæc didicit omnia de judicio, de regno Dei, die ac nocte inter verba Dei versata est. Misera autem illa nunquam vidit, nunquam audivit quid bonum esset; at contra potius in omne malum est edocta, ad omnia turpia, obscena, diabolica, instructa. Et quomodo potest repeti ab utrisque eadem diligentia?

V. Annon igitur quod dixi dudum verissimum est, non posse hominem ullum judicium Dei agnoscere, sed solum esse Deum qui circa singula suscepit judicium, ut solum qui omnia noverit? Contingit plerumque aliquem ex fratribus in multis errare simpliciter, rem autem aliquam in se habere qua Deo mirifice super omnem vitam tuam placeat; et tu sedens et otiosus illum judicas, atque animam tuam lædis? Esto ceciderit : tu quid scis quomodo concertaverit, quomodo effuderit sanguinem suum, antequam caderet; ut et pene inveniatur vitium

ejus tanquam justitia reputatum apud Deum? Vidit forte Deus laborem ejus et afflictionem quam passus est cum tentaretur, misertusque est illius, et ignovit. Cumque illum misertus Deus sit, tu judicare audeas, atque animam tuam perdere? Quid tu, oro, scis quot fuderit lacrymas pro delicto hujuscemodi? Nosti quidem delictum, non nosti poenitentiam. Sed esto quod judicares tantum; hoc non contentus, etiam contemnis. Aliud est enim, ut dixi, judicare, atque aliud contemnere. Contemptus sit post iudicium; ut si conviciaris proximo, ludo illum atque odio habeas: quod sane pejus est et perniciosius iudicio.

VI. Qui optant igitur salvari, nunquam curiosi sunt circa minima proximorum delicta, sed circa sua semper occupantur, atque ea praedicant. Quo praeclare egit ille, qui cum fratrem suum peccasse audiret, suspirans dixit: «Hei mihi quia ille hodie, cras ego!» Cernis cautionem? Cernis in eo animae promptitudinem? Quam cito invenit, ne fratrem suum judicaret? **405** Id enim verbum quod dixit, ego cras, ipsi timorem dedit et cogitationem, ut caveret ab his in quibus se peccaturum praedixisset; ac sic proximi iudicium effugit. Neque hoc satis fuit, sed et seipsum humiliavit, et subdidit, dicens: Agit hic poenitentiam; ego autem poenitentiam nullam ago, nec praevengo ut possim poenitere. Vides divinae animae lumen, quae non solum effugit proximi iudicium, verum etiam seipsam humiliavit? At nos infelices absque ulla discretionem iudicamus, odio habemus, contemnimus quicquid viderimus, audiverimus, suspicati fuerimus; quodque gravius est multo, non contenti damno nostro, ceteros in communem ruinam trahimus: obvium enim quemcumque habuerimus ex fratribus, illi statim dicimus hoc et hoc factum esse; eique pariter nocemus, dum cordi ejus pravas cogitationes ingerimus. Nec formidamus comminantem ac dicentem: *Vae qui proximo propinat turbidam eversionem*^a! Quod opus sane daemonum est; haec cum facimus, nulla nobis cura est. Quid aliud daemon quam damna et turbationes movere studet? Itaque parum a demonibus quibus cooperamur in ruinam nostram et proximorum, distare probamur. Qui enim animam laedit, cooperatur demoni, eique auxilium fert. Item is quis animae prodest, sanctorum angelorum cooperator est.

VII. Cujus rei causa est, quia in nobis vel nulla vel exigua charitas est. Ea enim compatitur et conteritur, cum proximorum peccata viderit, ut dicitur: *Quia charitas operit multitudinem peccatorum*^{*}. Et iterum: *Charitas non cogitat malum*[†], et omnia celat. Nos igitur si charitatem haberemus, omnia tegeremus, omnia dissimularem, ut factum est a maioribus nostris, dum delicta hominum cernerent. Sed an caecos illos fortasse opinamur? absit! Caeci

παρὰ τῷ Θεῷ; βλέπει γὰρ ὁ Θεὸς τὸν κόπον αὐτοῦ, καὶ τὴν ὀλβίαν ἣν ἔσχευεν, ὡς εἶπον, πρὸ τοῦ ἐνεργῆσαι, ἔλατ' αὐτόν· καὶ σὺ γινώσκεις αὐτό, καὶ ὁ μὲν ὁ Θεὸς ἔλατ' αὐτόν, σὺ δὲ κατακρίνεις αὐτόν, καὶ ἀπόλλεις τὴν ψυχὴν σου; Πόθεν δὲ οἶδας, καὶ πόσα δάκρυα ἐξέχεεν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦτο; καὶ σὺ τὴν μὲν ἀμαρτίαν οἶδας, τὴν δὲ μετάνοιαν οὐκ οἶδας. Ἔσθ' ὅτε μόνον ὅτι οὐ κατακρίνομεν, ἀλλὰ καὶ ἐξουθενούμεν. Ἄλλο γὰρ ἐστίν, ὡς εἶπον, τὸ κατακρίναι, καὶ ἄλλο ἐξουθενῶσαι· ἡ ἐξουθενώσις ἐστίν, ὅτι οὐ μόνον κατακρίνεις τις, ἀλλὰ καὶ ἐξουθενεῖ· οἷον εἰ βεβλήσεται τὸν πλησίον, σιχαίνεται αὐτόν, ὡς ἀθλίαν τινά, καὶ ἐστὶ τοῦτο χεῖρον τοῦ κατακρίναι, καὶ ὀλεθριώτερον πάνυ.

Γ'. Οἱ δὲ θέλοντες σωθῆναι, οὐδὲ προσέχουσιν ἐλατῶματι τοῦ πλησίον, ἀλλὰ τοῖς ἰδίοις πάντοτε, καὶ προσκόπτουσιν. Οἷος ἦν ἐκεῖνος ὁ ἰδὼν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀμαρτάνοντα, καὶ στενάζας, καὶ εἰπὼν, Ὁὐαί μοι, ὅτι σήμερον αὐτὸς, οὕτως καὶ γὰρ αὐρίον. Ὁ βλέπων ἀσφάλειαν; βλέπεις ἐτοιμασίαν ψυχῆς; Πῶς εὖρεν εὐθέως φυγεῖν τὸ κατακρίναι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ; διὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν, ὅτι πάντως καὶ γὰρ αὐρίον, ἔδωκεν ἑαυτῷ φόβον, καὶ μέριμναν περὶ ὧν ἡμέλλε θῆναι ἀμαρτῆσαι· καὶ οὕτως ἐξέφυγε τὸ κατακρίναι τὸν πλησίον. Καὶ οὐκ ἤρκεσθη ἕως τούτου, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἔβαλεν ὑποκάτω αὐτοῦ λέγων· Καὶ οὕτως μὲν μετανόησε περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ, ἐγὼ δὲ οὐ πάντως μετανόησεν, οὐ πάντως φθάναν, οὐ πάντως ὅτι ἰσχύει μετανόησαι. Βλέπεις θείας ψυχῆς φωτισμὸν, ὅτι οὐ μόνον ἡδυνήθη ἐκφυγεῖν τὸ κατακρίναι τὸν πλησίον, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν δέδωκεν ὑποκάτω αὐτοῦ; Καὶ ἡμεῖς οἱ ἀθλοὶ ἀδιαφόρως κατακρίνομεν, ἀδικούμεθα, ἐξουθενούμεν· εἰ τι δὴποτε ἐάν ἴδωμεν, ἡ ἀκούσωμεν, ἡ ὑπονοήσωμεν· τὸ δεινότερον ὅτι οὐ μέχρι τῆς ἰδίας βλάβης αὐτῷ ἰστάμεθα, ἀλλὰ ἀπαντῶμεν ἄλλῳ ἀδελφῷ, καὶ εὐθέως λέγωμεν αὐτῷ· Τόδε καὶ τόδε ἐγένετο· καὶ βλάπτομεν, κἀκείνον βάλλοντες εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἀμαρτίαν. Καὶ οὐ φοβούμεθα τὸν εἰπόντα· Ὁὐαί, ὁ ποτίζων τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατροπὴν θολεράν· ἀλλὰ ποιοῦμεν ἔργον δαιμόνων, καὶ οὐ μέλει ἡμῖν. Τί γὰρ ἄλλο ἔχει ποιῆσαι δαίμων, εἰ μὴ παράξει καὶ βλάψαι; καὶ εὐρισκόμεθα συνεργοῦντες τοῖς δαίμοσιν εἰς ἀπώλειαν ἑαυτῶν καὶ τοῦ πλησίον. Ὁ γὰρ βλάπτων ψυχὴν, τοῖς δαίμοσι συνεργεῖ καὶ βοηθεῖ. Ὡς περ καὶ ὁ ὠφελῶν, συνεργεῖ τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις.

Ζ'. Πόθεν δὲ πάσχομεν ταῦτα, εἰ μὴ ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν ἡμᾶς ἀγάπην; εἰ γὰρ εἴχομεν ἀγάπην μετὰ συμπαιδείας καὶ πόνου, ἡμελοῦμεν βλέπειν τὰ ἐλαττώματα τοῦ πλησίον· καθὼς λέγει, Ὅτι ἡ ἀγάπη καλύπτει πλήθος ἀμαρτιῶν. Καὶ πάλιν· Ἡ ἀγάπη οὐ λογίζεται τὸ κακόν· πάντα στέγει· καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ἡμεῖς οὖν, ὡς εἶπον, εἰ εἴχομεν τὴν ἀγάπην, αὐτὴ ἡ ἀγάπη ἐσκέπασεν ἑκαστὸν πρᾶγμα· ὥς περ καὶ οἱ ἅγιοι βλέποντες τὰ ἐλαττώματα τῶν ἀνθρώπων.

^a Habac. ii, 15. * Jac. v, 10; 1 Petr. iv, 8. † 1 Cor. xiii, 5.

Μὴ γὰρ τυφλοὶ εἰσιν οἱ ἄγιοι, ἀλλ' οὐ βλέπουσιν τὰ ἁμαρτήματα; Τίς δὲ καὶ μισεῖ οὕτως τὴν ἁμαρτίαν, ὥς ἄγιοι; Καὶ ὅμως οὐ μισοῦσι τὸν ἁμαρτάνοντα, οὐδὲ κατακρίνουσιν, οὐκ ἀποστρέφονται, ἀλλὰ συμπίσχουσι, νοουθετοῦσι, παρακαλοῦσι, θεραπεύουσιν, ὥς μέλος ἀσθενούν· πάντα ποιοῦσι, διὰ τὸ σῶσαι αὐτόν. Ὡς περ οἱ ἄλιες ὅτε βάλλουσιν ἀγκιστρὸν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κρατῆσουσι μέγαν ἰχθὺν καὶ αἰσθωνταί, ὅτι ταράσσεται καὶ ἀτακτεῖ, οὐκ εὐθέως καὶ ἐπαχθῶς ἔλκουσιν αὐτόν, ἐπεὶ κόπτεται τὸ ῥάμμα καὶ τελείως ἀπόλλυται. Ἀλλὰ ἐνδιδούσιν αὐτῷ εὐφρῶς τὸ ῥάμμα, καὶ ἀφίσιν αὐτόν, φησὶν, ἀπειθεῖν ὅπου θέλει· καὶ ὅτε μάθωσιν ὅτι ἠτόνησε, καὶ ἡσύχασεν ἀπὸ τῆς ὀρμῆς αὐτοῦ, τότε ἀρχονται πάλιν κατὰ μικρὸν σύρειν αὐτόν. Οὕτως καὶ οἱ ἄγιοι τῇ μακροθυμίᾳ καὶ τῇ ἀγάπῃ ἔλκουσι τὸν ἀδελφόν, καὶ οὐκ ἀπολακτιοῦσιν ἀπ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἀηδίζονται αὐτόν· ἀλλ' ὥς περ ἡ μήτηρ ἐὰν ἔχῃ υἱὸν ἀμορφον, οὐκ ἀηδίζεται αὐτοῦ, οὐδὲ ἀποστρέφεται, ἀλλὰ καὶ ἡδέως κοσμεῖ αὐτόν, καὶ εἰ τι δῆποτε ποιεῖ διὰ τὸ χαριῶσαι αὐτόν· οὕτως αἱ σκέπουσι, κοσμοῦσιν, ἀντιλαμβάνονται, ἵνα καὶ τὸν πταίνοντα κατὰ καιρὸν διορθώσονται, καὶ μήτε ἄλλον ἐάσωσι βλαθῆναι ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἵνα καὶ αὐτοὶ μειζόνως προκοφῶσιν εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ. Τί ἐποίησεν ὁ ἅγιος Ἀμμωνᾶς, ὅτε ἦλθον οἱ ἀδελφοὶ ἐκεῖνοι ταρασσόμενοι, καὶ λέγουσιν αὐτῷ· « Ἐλθέ, βλέπε τε, ἀδελῶ, ὅτι γυνὴ ἐστὶν εἰς τὸ καλλίον τοῦδε τοῦ ἀδελφοῦ; » Πόσῃ εὐσπλαγχνίᾳ ἐδείξατο; Πόσῃ ἀγάπῃ ἔσχεν ἡ ἀγία ψυχὴ ἐκεῖνη; Γινώσκῃ γὰρ ὅτι ἐκρυβεν ὁ ἀδελφὸς τὴν γυναικα ὑποκάτω τοῦ πηθαρίου, ἀπελθὼν, ἐκάθισεν ἐπάνω αὐτοῦ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς ζητῆσαι εἰς ὅλον τὸ καλλίον· καὶ ὥς οὐχ εὗρον, λέγει αὐτοῖς· Ὁ Θεὸς συγχωρήσει ὑμῖν· » καὶ, φησὶν, ἤσυχον αὐτοὺς, καὶ ἐδόθη καὶ αὐτοῖς ἵνα μὴ πιστεύσωσιν εὐχερῶς κατὰ τοῦ πλησίον. Κάκεινον δὲ ἐσωφρόνισεν, μὴ μόνον σκεπάσας μετὰ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ διορθώσάμενος αὐτόν, ὥς εὗρε τὸν καιρὸν ἐπιτίθειν. Ὡς γὰρ μόνου ἐκράτησε τὴν χεῖρα αὐτοῦ μεθ' ὃ ἐξέβαλε πάντας, καὶ εἶπεν αὐτῷ, ὅτι « Φρόντισον ἑαυτοῦ, ἀδελφε, » εὐθέως ἐδυσωπήθη καὶ κατενύγη ὁ ἀδελφός, οὕτως ἐνήργησεν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἡ φιλάνθρωπία καὶ ἡ συμπάθεια τοῦ γέροντος.

Η'. Καὶ ἡμεῖς οὖν κτησώμεθα ἀγάπην, κτησώμεθα εὐσπλαγχνίαν εἰς τὸν πλησίον, ἵνα φυλαχθώμεν ἀπὸ τῆς δεινῆς καταλαλῆς, καὶ τοῦ κατακρίναι, ἢ ἐξουθενῶσαι τίνα. Βοηθήσωμεν ἀλλήλοις, ὥς ἰδίοις μέλεσι. Τίς ἔχων τραῦμα εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ, ἢ εἰς τὸν πόδα, ἢ εἰς ἐν τῶν λοιπῶν μελῶν αὐτοῦ, ἀηδίζεται ἑαυτόν, ἢ κόπτει τὸ ἴδιον μέλος, κἂν ποιήσῃ σπῆψιν, καὶ οὐ μέλλον καθαρίζει, ἀποπλύνει, βάλλει ἐμπλάστρους, κατασφραγίζει, παρέχει ἀγίασμα, εὐχεται, παρακαλεῖ τοὺς ἁγίους εὐχασθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, ὥς περ εἶλε καὶ ὁ ἀδελφὸς Ζωσιμᾶς, καὶ ἀπλῶς οὐ παραχωρεῖ, οὐκ ἀποστρέφεται τὸ ἴδιον μέλος, οὐδὲ τὴν δυσωδίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ πάντα ποιεῖ ἵνα ὑγιάνῃ; οὕτως ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς συμπάσχειν ἀλλήλοις, ἀντιλαμβάνεσθαι δι' ἑαυτῶν, δι' ἄλλω δυνατωτέρων, καὶ πάντα ἐπινοεῖν, καὶ ποιεῖν εἰς τὸ βοηθῆσαι καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἄλλοις. Μέλη γὰρ ἐσμεν ἀ.λ.λ.ῶν, ὥς

⁹ Rom. xii, 5.

ad peccata hominum erant. Qui autem hominum sic odere peccata ut sancti, neque tamen peccantem odio habuere, non contempserunt, non averterunt sese ab eo. Sed compatiētes admonuere, hortati sunt, curarunt ut membrum debile. Omnia fecere, omnia sustinere, ut ad salutem illum reducerent. Imitati piscatores, qui, cum piscem ullum immensum hamo jacto ceperint, ubi illum fluctus miscere et magna vi concuti sentiunt, non eum subito ad litus trahunt cum impetu, alioqui præcinderet funem, liberque evaderet molestia; sed callide funem illi remittunt, sinuntque mollior enatare quo voluerit. At ubi cognoverunt remissam iram et fervorem, sensim illum incipiunt trahere, sicque capto potiuntur. Ita viri sancti cum patientia et charitate fratrem trahunt, neque ipsum calcibus appetunt, aut odio insectantur: sed veluti mater, quæ deformem filium peperit, non eum spernit quia deformis est, sed materno amore, benevolentia et mansuetudine ornatum reddit, et quidquid gratum noverit, facit. Sic illi peccatorem semper suspiciunt, ornant, tueri, protegunt, ut tandem eum revocent et erigant, neque alius ab eo lædatur, ipsi vero magis in Christi charitatem proficiunt. Ita sane fecit Ammon sanctissimus, cum ad eum venissent fratres ira et furore pleni, quod mulierem in cella monachi deprehendissent. Quantum enim miserationis et charitatis in eo iudicio anima illa sancta præ se tulit? Nam ubi cognovit mulierem sub doliolo latere, statim super illud sedit, iussitque fratres cellam universam quaerere. Qui cum nihil invenissent, dixit ad eos: « Parcat vobis Deus, » illosque pene confusos præmonitosque 406 ne facile crederent adversus proximum, dimisit: fratrem autem illum, tempus noctis opportunum, Deo adjuvante, correxit erexitque: illis enim explosis omnibus, solius manum tenens, « Curam tui habe, frater, dixit; » qui statim oratione compunctus est, et benignitate et clementia patris sanatus.

VIII. Et nos igitur in nobis foveamus humanitatem et mansuetudinem erga proximum. Fugiamus a detractatione, iudicio et contemptu proximorum, invicem nobis opem feramus ut propriis membris. Vulneratum enim quis habens pedem, vel manum, vel quodvis aliud membrorum, illud non abominatur, aut abscissum projicit, etsi opus fetidissimum emisit, sed potius abluit, purgat, medicinam adhibet, obsignat, consolidat, benedicit, supplicat, adhibet preces et orationes sanctorum, et quæcunque tandem facit, quæ ad valetudinem consequendam pertineant. Compatiamur igitur invicem membris nostris et mutuo complexantes foveamus. Omnia faciamus, excogitemus ut invicem nobis opem feramus. Membra enim invicem sumus, ut ait Apostolus. Si enim unum corpus sumus, singuli autem singulorum membra. Et si quodpiam membrorum

patitur, compatiuntur et cetera ^h. Quid enim nos A
cœnobita existimamus! Annon videntur unum cor-
pus esse, singuli autem membra? Qui enim admi-
nistrant, caput; qui vero speculantur et corrigunt,
oculi; qui sermone prosunt, os; qui obediunt, au-
res; qui exercentur, manus; pedes, qui reddunt
responsa, et administratores sunt. Caput igitur
es? administra. Oculi es? adverte animum et co-
gita. Os es? loquere, adjuva. Auris es? pareas.
Manus es? operare. Pedes? ministra. Unumquod-
que membrum subministret corpori pro viribus
suis. Nitimini opem mutuam præstare, vel docentes
ignaros, vel Dei verbum immitentes cordibus fra-
trum, vel consolantes in tempore tribulationis, vel
manum dantes et auxiliantes ad opus aliquod. Et,
ut concludam breviter quod ante dixi, studeat unus-
quisque pro virili parte coherere proximo suo: quo
enim magis quis proximo in amore et benevolentia
cohererit, eo amplius et Deo cohererebit.

IX. Exponam vobis exemplum olim a Patribus
datum, ut sermonis vim et potentiam contemple-
mini. Subscribite mihi huiuscemodi figuram sphæ-
ricam cum hoc signo, et animum ad ea quæ dicam
advertite. Circulum fingite mundum esse; centrum
autem circuli, Deum; lineas autem a circulo in
medium diductas, vias credite varias negotiationes
que mortalium. Quo magis penetrant sancti viri ad
interiora ut Deo appropient per rationem ingressus,
eo magis appropiant Deo et sibi ipsis; quantoque
sibi ipsis, tanto et Deo: et quanto viciniore sunt
Deo; tanto et sibi ipsis; quantoque sibi ipsis, tanto
et Deo. Considerate item recessum et ablongationem.
Cum scilicet recedunt a Deo, et ad exteriora
resse effundunt; patet, quod quanto magis a Deo
recedunt, tanto et a seipsis; et quanto a se ipsis,
tanto a Deo. Huiusmodi est charitatis vis et natura.
Quo enim magis a Dei dilectione recedimus, eo et
a proximi amore distamus; quanto Dei charitati
adhaeremus, tanto et proximi; quantoque proximo,
tanto et Deo. Dignos faciat nos Deus audire quæ
nobis utilia sint, atque eadem **407** facere. Quo
enim studiosiores fuerimus ad agendum audita, eo
nos magis illuminabit Deus, et docebit voluntatem
suam

πλησίον, καὶ ὅσον ἐνούμεθα τῷ πλησίον, τοσοῦτον ἐνούμεθα τῷ Θεῷ. Ὁ Θεὸς ἀξιώσει ἡμᾶς ἀκούειν τὰ συμφέ-
ροντα ἡμῖν, καὶ ποιεῖν αὐτά. Ὅσω γὰρ ἀν φροντίσωμεν καὶ σπουδάσωμεν ἐνεργεῖν ἃ ἀκούομεν, τοσοῦτον καὶ
ὁ Θεὸς ἀξι φωνεῖται ἡμᾶς καὶ διδάσκει τὸ θέλημα αὐτοῦ.

DOCTRINA VII.

De accusatione sui ipsius.

I. Queramus, fratres, id unde potissimum eve-
niat, ut cum verbum quis ullum molestum accepe-
rit, quasi illud non audiverit, sæpe absque ulla
afflictione discedat, nonnunquam vero statim ut
illud audiverit, turbetur et affligatur? Quæ, oro,

λέγει ὁ Ἀπόστολος· Ἐὰν γὰρ πάντες ἐν σώμα ὁμω-
μεν, ὁ δὲ καθείς ἀλλήλων μέλη, καὶ εἴτε πάσχει ἐν
μέλῳ, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη. Τί δοκοῦσιν
ἡμῖν εἶναι τὰ κοινόν; Οὐ δοκοῦσιν ἡμῖν εἶναι ἐν
σώμα καὶ μέλη ἀλλήλων; Οἱ μὲν διηκονοῦντες, εἰσὶν
ἡ κεφαλὴ· οἱ δὲ προσέχοντες καὶ διορθούμενοι, εἰσὶν
ὀφθαλμοί· οἱ δὲ λόγῳ ὠφελούντες, εἰσὶ τὸ στόμα·
τὰ δὲ ὡτά εἰσιν, οἱ ὑπακούοντες· αἱ χεῖρες εἰσιν οἱ
ἐργαζόμενοι, οἱ πόδες εἰσιν οἱ ἀποκρισάριοι καὶ οἱ
ἔχοντες τὰς διακονίας. Κεφαλὴ εἰ; διοίκησον. Ὁφ-
θαλμὸς εἰ; πρόσχε, κατανόησον. Στόμα εἰ; λάλη-
σον, ὠφέλησον. Οὖς εἰ; ὑπάκουσον. Χεῖρ εἰ; ἐργα-
σαι. Πούς εἰ; διακίνησον. Ἐκαστος ὑπουργήσει εἰς
τὸ σῶμα πρὸς τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ σπουδάσας
ἀεὶ βοηθεῖν ἀλλήλοις· εἴτε διὰ τοῦ διδάξαι καὶ δοῦναι
λόγον Θεοῦ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀδελφοῦ, εἴτε διὰ τοῦ
παρακαλεῖσαι ἐν καιρῷ θλίψεως, ἢ δοῦναι χεῖρα εἰς
ἔργον καὶ βοηθεῖσαι. Ἐκαστος ἀπλῶς, ὡς εἶπον,
πρὸς τὴν δύναμιν αὐτοῦ, σπουδάσας ἐνωθῆναι ἀλ-
λήλοις· ὅσος γὰρ ἐνούται τι· τὸ πλησίον, τοσοῦτον
ἐνούται τῷ Θεῷ.

Θ'. Καὶ λέγω ὑμῖν ὑπόδειγμα ἐκ τῶν Πατρῶν,
ἵνα νοήσητε τὴν δύναμιν τοῦ λόγου. Ὑπόθεσθε μοι
κύκλον εἶναι ἐν τῇ γῇ· ὅλον, χάραγμά τι στρογγύ-
λον ἀπὸ διαβήτου κέντρου. Κέντρον λέγεται αὐτῷ
ἰδικῶς τὸ μεσώτατον τοῦ κύκλου ἕως τοῦ κέντρου.
Θέτε τὸν νοῦν ὑμῶν εἰς τὸ λεγόμενον. Τοῦτον τὸν κύ-
κλον νομίσασθε μοι εἶναι τὸν κόσμον, αὐτὸ δὲ τὸ μέ-
σον τοῦ κύκλου τὸν Θεόν, τὰς δὲ εὐθείας τὰς ἀπὸ τοῦ
κύκλου ἐπὶ τὸ μέσον τὰς ὁδοὺς, ἧτοι τὰς πολιτείας
τῶν ἀνθρώπων. Ἐφ' ὅσον οὖν εἰσέρχονται οἱ ἄγιοι
ἐπὶ τὰ ἐξω ἐπιποθοῦντες ἐγγίσιαι τῷ Θεῷ κατὰ ἀνα-
λογίαν τῆς εἰσόδου, πλησίον γίνονται τοῦ Θεοῦ καὶ
ἀλλήλων· καὶ ὅσω πλησιάζουσι τῷ Θεῷ, πλησιάζου-
σιν ἀλλήλοις, καὶ ὅσω πλησιάζουσιν ἀλλήλοις,
πλησιάζουσι τῷ Θεῷ. Ὁμοίως νοήσατε καὶ χωρι-
σμών. Ὅταν γὰρ ἀφιστῶσιν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ
ἀποστρέψωσιν ἐπὶ τὰ ἐξω, δηλὸν ἐστὶν ὅτι ὅσον ἐξέρ-
χονται καὶ μακρύνουσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, τοσ-
οῦτον μακρύνονται ἀπ' ἀλλήλων, καὶ ὅσον μακρύνονται
ἀπ' ἀλλήλων, τοσοῦτον μακρύνονται ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.
Ἰδοὺ τοιαύτη ἐστὶν ἡ φύσις τῆς ἀγάπης. Ἐφ' ὅσον μὲν
ἔσμεν ἐξω καὶ οὐκ ἀγαπῶμεν τὸν Θεόν, ἐπὶ τοσοῦτον
ἔχομεν διάστασιν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον· ἐὰν δὲ
ἀγαπήσωμεν τὸν Θεόν, ὅσον ἐγγίξομεν τῷ Θεῷ διὰ τῆς
εἰς αὐτὸν ἀγάπης, τοσοῦτον ἐνούμεθα τῇ ἀγάπῃ τῇ τοῦ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ Ζ'.

Περὶ τοῦ ἑαυτοῦς μέμψεσθαι.

Α'. Ζητήσωμεν, ἀδελφοί, πόθεν ποτὲ μὲν ἀκούει
τις ῥῆμα θιβερόν, καὶ περιέχεται αὐτὸ ἀπαρά-
χως, ὡς μὴδὲ ἀκούσας σχεδόν· ποτὲ δὲ ἀκούει,
καὶ εὐθὺς ταρασσεται. Τίς ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς τοιαύ-
της διαφορᾶς; Ἀρᾷ καὶ μίαν ἔχει διαφορὰν τῆς

^h I Cor. xii, 26.

τοιαύτης αἰτίας τὸ πρᾶγμα, ἢ καὶ πολλὰς; Ἐγὼ βλέπω ὅτι πολλὰς μὲν ἔχει αἰτίας· μία δὲ ἐστὶν ἡ γεννώσα, ὡς ἂν εἴποι τις, ὅλας τὰς πολλὰς αἰτίας· καὶ λέγω πῶς· Πρῶτον μὲν συμβαίνει τινὰ εὐρεθῆναι ἀπὸ εὐχῆς, ἢ ἀπὸ καλοῦ καθίσματος, καὶ εὐρίσκεται, ὡς ἂν εἴπη τις, ἐν καλῇ καταστάσει, καὶ βαστάζει τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ παρέρχεται ἀταράχως. Πάλιν δὲ συμβαίνει ὅτι εὐρίσκεται τις ἔχων προσπάθειαν πρὸς τινά, διὰ τοῦτο ἀθλίπτως βαστάζει παρ' αὐτοῦ ἐπιφερόμενα αὐτῷ. Ἔστι πάλιν ὅτε καταφρονεῖ τις θέλοντα αὐτὸν βλάψαι, καὶ ὡς εὐτελίζων τὰ παρ' αὐτοῦ, καὶ μὴδὲ προσέχων αὐτῷ, ὡς ἀνθρώπῳ, μὴδὲ ποιοῦμενος αὐτοῦ λόγον ἐπὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ λεγομένοις. Καὶ λέγω ὑμῖν τι τοιοῦτον, ἵνα θαυμάσητε. Ἦν τις ἀδελφὸς ἐν τῷ κοινωδίῳ πρὸ τοῦ με ἀναχωρῆσαι ἔκειθεν, καὶ ἔβλεπον αὐτὸν μὴδέποτε ταρασσόμενον, ἢ θλιβόμενον πρὸς τινά· καίτοιγε διαφόρως εἶδον πολλοὺς τῶν ἀδελφῶν ὀβριζοντας· καὶ σιαινόντας¹⁰⁰ αὐτόν· οὕτως δὲ ἔφερον ὁ νεώτερος ἐκεῖνος τὰ παρ' ἐκάστου αὐτῶν, ὡς μὴδενὸς παντελῶς ὀχλοῦντος αὐτῷ. Ἐγὼ οὖν ἐθαύμαζον ἀεὶ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀνεξικακίας αὐτοῦ, καὶ ἐπιθυμοῦν μαθεῖν πόθεν ἐκτήσατο τὴν ἀρετὴν ταύτην· καὶ λαμβάνω αὐτὸν ἅπας παριδίως, καὶ βάλλω αὐτῷ μετάνοιαν, παρακαλῶν εἰπεῖν μοι ποῖον ἀεὶ λογισμὸν ἔχει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, εἴτε ὀβριζόμενος, εἴτε οἰονδήποτε ἐπαχθῶς πάσχων ὅπῃ τις, ὅτι τοιαύτην ἐνδεύονται μακροθυμίαν. Ὁ δὲ ἀποκρίνεται φύσει μετὰ ἀπονοίας, καὶ λέγει μοι· « Ἀλλ' ἐγὼ ἔχω προσέχειν τοῖς ἀτελέσμασι τούτοις, ἢ δέξασθαι τὰ παρ' αὐτῶν, ὡς παρ' ἀνθρώπων ὦραιοι κύνες. » Ἀκούσας ἐγὼ τοῦτο, ἔβαλον κάτω τὰ ὦτά μου, καὶ λέγω ἐν ἑμαυτῷ· « Εὖρε τὴν ὁδὸν ὁ ἀδελφὸς οὗτος, » καὶ σφραγίσας ἑμαυτὸν ἀπῆλθον εὐχόμενος, ἵνα καὶ ἐμὲ καὶ αὐτὸν ὁ Θεὸς σκεπάσει.

Β. Ὅστε συμβαίνει, ὡς εἶπον, καὶ ἀπὸ καταφρονήσεως μὴ παραθῆναι τινά. Τοῦτο δὲ προφανές ἐστιν ἀπώλεια. Τὸ δὲ παραθῆναι τινά πρὸς ἀδελφὸν θλιβόμενα αὐτὸν, συμβαίνει ἢ ἐκ τοῦ μὴ εὐρεθῆναι κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐν καλῇ καταστάσει, ἢ ἐκ τοῦ ἔχειν ἀηδίαν τινὰ πρὸς αὐτόν. Εἰς δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ αἰτία τούτου, ἅπερ διαφόρως εἰρηται. Τὸ δὲ αἴτιον πάσης ταραχῆς ἐστὶν, ἔάν μετὰ ἀκριβείας ζητήσωμεν, τὸ μὴ μέμψεσθαι ἑαυτούς· ἔκειθεν ἔχομεν ὅλην τὴν συντριβὴν ταύτην, ἔκειθεν οὐδέποτε εὐρίσκομεν ἀνάπαυσιν. Οὐκ ἐστὶ γὰρ θαυμάσαι ὅτι ἀκούομεν παρὰ πάντων τῶν ἁγίων, μὴ εἶναι ἄλλην ὁδὸν πλὴν ταύτης· καὶ βλέπομεν ὅτι οὐδεὶς ὠδευσέ ποτε ἄλλην ὁδὸν, καὶ εὖρεν ἀνάπαυσιν· καὶ προσδοκῶμεν ἡμεῖς ἀναπαύεσθαι, ἢ ὅλως ὁδὸν εὐθείαν κρατεῖν, μὴδέποτε ἀνεχόμενοι ἑαυτοὺς μέμψεσθαι. (Ὅντως. Ἐάν ποίησῃ ἄνθρωπος μυρίας πολιτείας, κρατήσῃ δὲ τὴν ὁδὸν ταύτην, οὐ μὴ παύσῃ τέ ποτε θλιβὼν καὶ θλιβόμενος, καὶ ἀπώλων ὅλους τοὺς κόπους αὐτοῦ. Ποῖαν δὲ χα-

A causa est hujusce varietatis? Unamne rationem habeat res hæc, an plures? Ego multas inesse rationes et causas animadverto, atque unam in primis quæ cæteras omnes gignit, ut quidam ait: ex ipso interdum statu in quo quisque reperitur, hoc provenit. In oratione enim aut contemplatione repressus, facile conviciantem fratrem fert, et immobilis perstat. Aliquando ex affectatione nimia qua quis in aliquem fratrem tenetur: omnia enim præ amore ab eo patientissime tolerat. Nonnunquam quoque ex contemptu, cum scilicet quis contemnit et spernit eum qui sese turbare voluerit, dedignaturque in illum tanquam in vilissimum omnium intueri, aut verbum illi respondere, aut de ipsius injuriis et maledictis cum aliquo mentionem facere. Hujusmodi vir, fateor, admiratione summa dignus est. Erat in cœnobio nostro frater, antequam ego inde digrederer, quem nunquam videbam vel turbatum vel afflictum in aliquo: contra vero aspiciebam plurimos ex fratribus illi verbis asperis molestos et graves: quæ omnia animo æquissimo ferebat et patientissimo. Mirabar, fateor, excellentiam patientiæ ejus, optabamque ex eo audire quomodo sibi virtutem hanc tantam parasset. Cum igitur eum aliquando obvium habuissem, exhibita reverentia orare cœpi, ne me celaret quid solet apud se cogitare, cum a multis plurimis afficeretur injuriis, et quomodo tantum pati æquo animo posset et ferre. Respondit ille mihi simpliciter, nulla circuitione aut recusatione: « Ego me sic habeo ad has injurias et ita eas perfero, ut ab hominibus blandi canes. » His auditis demisi aures, et mihi ipsi dixi: « Inveniat frater hic viam per quam recte incedat, » meque obsecrans et firmans abili, supplicans Deo ut me et illum protegeret.

II. Hinc igitur, ut dixi, provenit non turbari aliquem aut affligi, si quæ dicuntur, spernat et negligat. Turbati autem et affligi ex verbis fratris inde sit, quod vel in statu nullo bono reperitur, vel quod fratrem illum oderit. Sunt autem et aliæ plurimæ hujusce rei causæ, quæ differenter dicte sunt. Sed ratio omnis perturbationis, si queramus diligenter, ea est, quod nemo seipsum accusat. Hinc sinit omnis molestia et afflictio, hinc est ut nullam aliquando requiem habeamus: nec mirari licet, cum a sanctis hominibus acceperimus, nullam præter hanc nobis ad quietem viam dari. Quod ita esse in plurimis vidimus: et nos desides et amantes requiem speramus, vel credimus viam rectam a nobis incedi, cum in omnibus simus impatientissimi, nunquam sustinentes nosmetipsos accusare. Ita se res habet. Quotquot virtutes possederit homo, etsi innumeras atque infinitas, a via autem hac declinaverit, nunquam quiescet, sed semper vel affligetur, vel affliget alios, laboresque suos om-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ σιχαίνοντας.

nes deperdet. Quod autem 'gaudium vel requiem consequatur is qui talis factus fuerit, ut aiebat abbas pastor? Qui enim sese accusaverit, quidquid incommodi, damni, probri, ignominiae vel alterius, cujuscunque afflictionis incurrerit, omnia hilare suscipit, omnibus dignissimum se putat, neque ullo modo turbari potest. Quid hoc homine quietius?

III. Sed mihi fortasse quis objiciet: Quid si me affligat frater, quaerensque nullam me inveniam occasionem dedisse, cur me accusare debeam? Profecto si se quis cum Dei timore diligenter examinet, nunquam omnino se innotem inveniet: videbitque vel actu, vel verbo, vel figura ullam a se occasionem datam. Quod si in nullo horum se tunc notem inveniet, profecto alio tempore affixit fratrem illum, vel eadem vel dissimili in re; aut forte quempiam alium fratrem vexavit. Quare hoc merito repatitur, vel ob alia quae alias plurima peccata commisit. Querit alius cur seipsum accuset, cum sedens in omni pace et quiete affligitur a superveniente fratre verbo ullo, vel molesto, vel ignominioso, quod cum pati non queat, irasci se putat, et turbari cum ratione: quia nisi incidisset ille, et locutus fuisset et turbationem fecisset, nunquam peccasset? Hoc certe ridiculum est, nullaque nititur ratione. Neque enim ex hoc quod verbum ullum dixerit passionem irae illi iniecit, quin potius ostendit, qua laboraret passione: ut, si vellet, poenitentiam ageret. Hic siligini similis factus est nitidae et splendenti, quam cum quis fregerit, cœnum ejus patefaciet. Sic qui sedet quietus et pacificus ut existimat, passionem intus habet quam non videt. Supervenit frater, verbum aliquod molestum objicit; statimque pus omne et lutum quod intus latebat, evomitur. Quare si misericordiam vult consequi, poenitentiam agat, purget se, proficere studeat, videbitque debuisset magis sese fratri illi gratias, quam injuriam referre, qui tantæ sibi fuerit utilitatis occasio. Non enim postmodum tentationibus adeo affligitur, sed quanto profecerit magis, tanto illas sentiet leviores. Nam quanto proficit anima, tanto fit fortior et valentior ad ferenda quaecunque dura contigerint. Jumentum enim illud fortissimum dicimus, quod, onus quodque etiam magnum valenter et commode vehit: et, si contigerit casu ullo offendere vel cadere, ita statim excitatur et resurgit, ut vix offendisse vel cecidisse se senserit. Debile autem animal cuicunque oneri etiam levissimo succumbit; et, si ceciderit, ad resurgendum multo- rum opus habet auxilio. Idem est de anima, quæ quo magis peccaverit, eo fit semper debilior. Peccatum enim in miseriam quaecunque trahit, et concutit apud quem fuerit: quod si postea quidpiam contigerit, illud eum adhuc magis aggravat. Sin vero profecerit homo et surrexerit ex peccato, quaecunque postmodum acciderint, levia reputabit, cum antea visa essent gravissima, conferuntque magis et benefaciunt, quam lædant, ad summumque progressum et quietem deducimur, si nos ipsos potius

A ρὰν, ποῖαν ἀνάπαυσιν οὐκ ἔχει ὁ τοιοῦτος, ὅπου δ' ἂν ἀπέλθῃ, ὥσπερ εἶπε καὶ ὁ ἀββᾶς ποιμὴν, ὁ ἑαυτὸν μεμψόμενος; Εἰ τι γὰρ συμβῇ αὐτῷ εἶτε ζημία, εἶτε ἀτιμία, εἶτε οὐδὲποτε θλίψις, προλαβὼν ἔχει ἑαυτὸν ἀξιον, καὶ οὐδέποτε ταράσσεται. Ἔστι τοῦτου τί ποτε ἀμεριμνότερον.

Γ'. Ἀλλὰ λέγει τις· Καὶ ἐὰν θλίβῃ με ὁ ἀδελφός, καὶ ἐρευνήσω ἑμαυτὸν, καὶ εὑρω ὅτι οὐκ ἔδωκα αὐτῷ οὐδὲποτε πρόφασιν, πῶς δύναμαι μέμψασθαι ἑμαυτόν; Ὅντως ἐὰν ἐρευνήσῃ τις ἑαυτὸν μετὰ φόβου Θεοῦ, εὐρίσκει ὅτι πάντως ἔδωκεν αἰτίαν, εἶτε ἔργῳ, εἶτε λόγῳ, εἶτε σχήματι. Εἰ δὲ καὶ βλέπει ἑαυτὸν, ὡς λέγει, ὅτι ἐν οὐδενὶ τούτων ἔδωκεν ὧς αἰτίαν πρὸς τὸ παρὸν, εἰκὸς ἄλλοτε ἐθλίβεν αὐτόν, ἢ εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἢ εἰς ἄλλο, εἰκὸς ἄλλον ἀδελφὸν ἐθλίβεν, καὶ ἔχρειώσται διὰ τοῦτο παθεῖν, ἢ πολλὰκις καὶ δι' ἄλλην ἁμαρτίαν· ὥστε ἐὰν, ὡς εἶπον, μετὰ φόβου Θεοῦ ἐρευνήσῃ τις ἑαυτὸν καὶ ψηλαφήσῃ τὴν ἰδίαν συνείδησιν ἀκριβῶς, εὐρίσκει ἑαυτὸν πάντως αἰτίον. Πάλιν ἔστιν ὅτι βλέπει τις ἑαυτὸν, ὡς μετὰ εἰρήνης καὶ ἡσυχίας καθεζόμενον, καὶ ὅτε εἶπῃ αὐτῷ ἀδελφός τὸ ῥῆμα τὸ λυποῦν αὐτόν, ταράσσεσθαι, καὶ ὡς ἐκ τούτου νομίζει εὐλόγως θλίβεσθαι, κατ' αὐτοῦ λέγων, ὅτι Εἰ μὴ ἦλθε καὶ ἐλάλησέ μοι, καὶ ἐτάραξέ με, οὐκ εἶχον ἁμαρτεῖσαι. Καὶ τοῦτο χλεῦθ ἐστὶ, καὶ τοῦτο παραλογισμός ἐστι. Μὴ γὰρ ὁ εἰπὼν αὐτῷ τὸ ῥῆμα, ἐνέβαλεν αὐτῷ τὸ πάθος, τὸ ἐν αὐτῷ ἐδείξεν αὐτῷ, ἵνα ἐὰν θέλῃ, μετανοήσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ. Οὗτος γὰρ εἶκος σιληγνίῳ καθαρῷ, ἐξωθεν μὲν ὠραῖον, ἐξωθεν δὲ λαμπροῦθιόν τι· καὶ ὅταν κλάσει αὐτὸ τις, τότε φαίνεται ὁ βόρβορος αὐτοῦ. Οὕτως καὶ αὐτὸς ἐκάθητο μετ' εἰρήνης, ὡς ἐνόμιζεν, εἶχε δὲ ἐξωθεν αὐτοῦ τὸ πάθος, καὶ οὐκ ᾔδει. Ἐν ῥῆμα εἶπεν αὐτῷ ὁ ἀδελφός αὐτοῦ, καὶ ἐξέβαλε τὸν βόρβορον τὸν κεκρυμμένον ἐξω. Ἐὰν οὖν θέλῃ ἐλεηθῆναι, μετανοήσῃ, καὶ καθάρσιν, προκοφῇ, καὶ βλέπει ὅτι μᾶλλον εὐχαριστῆσαι ὀφείλει τῷ ἀδελφῷ, ὡς αἰτίῳ γινομένῳ αὐτῷ τῆς τοιαύτης ὠφελείας. Οὐκ ἔτι γὰρ ὁμοίως βαροῦσιν αὐτὸν οἱ πειρασμοί· ἀλλ' ὅσον προκόπτει, τοσοῦτον εὐρίσκονται αὐτῷ ἐλαφρότεροι. Ὅσον γὰρ προκόπτει ἡ ψυχὴ, γίνεται ἰσχυρὰ, καὶ ἔχουσα δύναμιν βαστάσαι τὰ ἀπερ- χόμενα. Ὅσπερ ἐὰν ἐστὶ ζῶον ἰσχυρόν, καὶ φορτίσει τις αὐτὸ γομάριν μετὰ ἀναπαύσεως· βαστάζει· εἰ δὲ καὶ συμβῇ αὐτῷ προκοφῆς, εὐθέως ἐγείρεται, καὶ σχεδὸν οὐδὲ αἰσθάνονται ὅτι προσέκοψεν· ἐὰν δὲ ἐστὶ ζῶον ταλαίπωρον, καὶ τὸ ἐπὶ δῆποτε, βαρεῖ αὐτό· εἰ δὲ καὶ πέσῃ, δέεται πολλῆς βοήθειας εἰς τὸ ἐγείρειν αὐτό· οὕτως ἐστὶ καὶ τὸ τῆς ψυχῆς, ὅσον ἐνεργεῖ τὴν ἁμαρτίαν, ταλαίπωρεϊ ἐξ αὐτῆς. Εἰ γὰρ ἡ ἁμαρτία ταλαίπωροποιός ἐστι, καὶ σαθροὶ τὸν ἔχοντα αὐτήν, λοιπὸν εἰ τι δῆποτε ἐὰν συμβῇ, βαρεῖ αὐτόν· ἐὰν δὲ προκοφῇ ἄνθρωπος, γίνονται αὐτῷ κατὰ πρόσβασιν ἐλαφρότερα ἐκείνα τὰ ποτε βαροῦντα αὐτόν· ὥστε πᾶν ἡμᾶς εὐεργετῇ, καὶ εἰς πολλὴν ἀνάπαυσιν καὶ προκοπὴν φέρει τὸ ἑαυτοῦ; καὶ μηδένα ἄλλον ἐν τοῖς συμβαίνουσιν αἰ-

τισθῆναι. Καὶ μάλιστα οὐδὲν ἔγχευε· ἀνευ τῆς προ-
νοίας τοῦ Θεοῦ γενέσθαι ἡμῖν.

Δ'. Οὐκοῦν καὶ λέγει τις, ὅτι ἡ Πῶς οὐ δύναμαι
θλιβῆναι, ἐὰν χρῆζω πράγματος, καὶ οὐ λαμβάνω; ἢ
ἰδοὺ γὰρ χρῆζεν αὐτοῦ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον. Καὶ οὐ-
δὲ οὗτος ἔχει λόγον τὸ μέμφασθαι αὐτὸν τινα, ἢ
θλιβῆναι κατὰ τινος· ἀλλὰ ἐν τῷ ὄντι χρῆζεν πρά-
γματος, ὡς λέγει, καὶ οὐ λαμβάνει, ὀφείλει λέγειν,
ὅτι ἡ Ὁ Χριστὸς οἶδε πλεονεξίαν ὀφείλω ἀναπαῖναι,
καὶ αὐτὸς γίνεται μοι ἀντὶ τοῦδε τοῦ πράγματος, ἢ
ἀντὶ τοῦδε τοῦ βρώματος. ἢ Οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἔφαγον
τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη. Καὶ ἐν
μὲν εἶδος ἦν τὸ μάννα. Ἐκάστη δὲ ἐγένετο καθὼς
ἐχρήζετο· τῷ χρῆζοντι ἀλμυροῦ, ἀλμυρὸν ἐγένετο·
τῷ χρῆζοντι γλυκέος, ἐγένετο γλυκὺ· καὶ ἐκάστη
ἀπλῶς οὕτως ἐγένετο, ἀρμόζον πρὸς τὴν κρᾶσιν
αὐτοῦ. Οὕτως οὖν ἐὰν χρῆζην τις οὗ, καὶ οὐ λαμ-
βάνει εἰ μὴ λάχανον, εἴπῃ τῷ λογισμῷ αὐτοῦ, ὅτι
ἢ Εἰ συνέφερε μοι, εἴχε πάντως πέμψαι μοι αὐτὸ ὁ
Θεός· πλὴν δύναται καὶ αὐτὸ τὸ λάχανον ποιῆσαι
μοι ὡς ὄν· καὶ πιστεύῃ τῷ Θεῷ, ὅτι γίνεται
αὐτῷ εἰς μαρτύριον. Καὶ γὰρ μετὰ ἀληθείας ἐάν
ἔστιν ἀξίος τις τοῦ ἀναπαῖναι, καρδίᾳ σαρωθῆναι,
πληροφορεῖ ὁ Θεός ποιῆσαι μετ' αὐτοῦ ἔλεος κατὰ
τὴν χρείαν αὐτοῦ· ἐὰν δὲ οὐκ ἔστιν ἀξίος τοῦ ἀνα-
παῖναι, ἢ οὐ συμφέρει αὐτῷ, καὶ νὺν οὐρανὸν, καί-
νῃν γῆν ἐὰν ποιῇ, οὐκ εὐρίσκει ἀνάπαυσιν· ἀμέ-
λει, ποτὲ μὲν εὐρίσκει τις ἀνάπαυσιν καὶ ὑπὲρ
τὴν χρείαν αὐτοῦ, ποτὲ δὲ οὐδὲ τὴν χρείαν αὐτοῦ.
Ἔστι δὲ ὅτε οἰκονομεῖ τινα καὶ ὑπὲρ τὴν χρείαν,
ἐπειδὴ ὁ Θεός, ὡς ἐλεῆμυ ἐκάστῳ παρέχει τὴν
χρείαν αὐτοῦ. Ἔστι δὲ ὅτε οἰκονομεῖ τινα καὶ ὑπὲρ
τὴν χρείαν, δεικνύων αὐτῷ τὴν ὑπερβολὴν τῆς φι-
λοφροσύνης αὐτοῦ, καὶ διδάσκων αὐτὸν τὴν εὐχαρι-
στίαν. Ὅταν δὲ οὐ παρέχει αὐτῷ τὴν χρείαν αὐ-
τοῦ, ποιεῖ διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν τοῦ
πράγματος οὐ χρῆζει, καὶ διδάσκει αὐτὸν τὴν ὑπο-
μονήν· ὥστε εἰς πάντα ἄνω ὀφειλομένον προσέχειν
καὶ καλῶς, ἢ κακῶς ἢ πάθωμεν παρά τινος, ἄνω
προσέχειν, καὶ εὐχαριστεῖν ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι,
βαστάζοντες αἰὲν τὴν μέμψιν αὐτῶν· καὶ λέγοντες,
καθὼς εἶπον οἱ Πατέρες· εἰ μὲν καλὸν τίποτε συμ-
βῇ, ὅτι οἰκονομία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ κακὸν, ὅτι διὰ
τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. Ἐν ἀληθείᾳ γὰρ πᾶν ὃ ἐὰν πάθω-
μεν, ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν πάσχομεν. Οἱ γὰρ παν-
τάγιοι καὶ πάσχοιεν, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ
πάσχοιεν, ἢ διὰ τὸ ἀναθεῖσθαι τὴν ἀρετὴν αὐ-
τῶν εἰς πολλῶν ὀφείλειαν, ἢ διὰ τὸ πληθυνθῆναι
παρὰ τοῦ Θεοῦ μισθὸν αὐτῶν. Περὶ ἡμῶν δὲ ἄλλων
πᾶς θυνάμεθα εἰπεῖν τοῦτο· καθ' ἐκάστην οὕτως
ἁμαρτάνοντες καὶ ἐκδικούντες τὰ πάθη ἡμῶν, ἀφ-
ήκαμεν τὴν εὐθείαν ὁδὸν ἣν εἶπον οἱ Πατέρες, τὸ μέμ-
ψασθαι αὐτούς· καὶ ὀδεύομεν τὴν στρεβλὴν ὁδὸν
μεμφομένοι τὸν πλησίον, καὶ ἕκαστος ἡμῶν σπου-
δάσει ἐν παντὶ πράγματι, βαλεῖν τὴν αἰτίαν κατὰ
τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ ρίψαι κατ' αὐτοῦ τὸ βάρος.
Ἐκαστος ἀμελεῖ καὶ οὐδὲν φυλάττει, καὶ τὸν πλη-
σίον ἀπαιτοῦμεν τὰς ἐντολάς.

quam ullum alium in omnibus accusamus; eo etiam
magis quo nihil nobis absque divino nutu et pro-
videntia evenit.

IV. At dicet fortasse aliquis: « Quo pacto pos-
sum non turbari, cum mihi re quapiam opus est
necessario, nec eam accipio? » At neque ex hoc
potes quemquam accusare vel turbari cum ratione.
Nam quicumque re ulla opus habet, nec eam acci-
pit, debet in seipso dicere: « Novit Christus Domi-
nus quid **409** mihi opus sit: fiat igitur ipse mihi
hujusce rei vel hujus cibi loco. » Filii enim Israel
manducaverunt manna in deserto annos quadra-
ginta. Fuitque species unica manna: unicuique
factum est, ut illud quivis optabat et opus habebat.
Nam cui a credine et salsedine opus erat, amarum
et salsum factum est; cui dulcedine, dulce; con-
veniens ad quamlibet comestionem. Sic igitur cum
alicui opus fuerit ovo, acceperit tantum oluscula,
dicat sibi ipsi: « Si mihi ovum expedierit, illud
potens est Dominus mittere, vel potius olera in
ovum convertere; » credatque Deo, quoniam hoc
sibi fiet in martyrium. Si quis quoque quiete dignus
fuerit et otio, certus sit facturum cum eo Deum
misericordiam, prout opus fuerit. Quod si quiete
indignus fuerit, vel inutile ei quiescere: si novum
conderet cælum, novam terram, requiem nunquam
consequetur. Ex quo fit ut alius præter necessitatem
suam plerumque habeat, alius multis egeat; quo-
niam Deus misericors unicuique necessaria imper-
tuitur. Cumque alii dederit præter necessitatem,
huic ostendit humanitatis suæ magnitudinem, do-
cetque ut gratias agat: cum autem alteri non præ-
stat quod videtur necessarium, hac ratione facit ut
ostendat hæc non adeo necessaria esse, doceatque
pati, et in cunctis ad superiora prospectum nostrum
intendere. Ita ut intelligamus si vel bene vel male
a quoquam fuerimus affecti, id omne desuper esse,
et in cunctis quæ nobis occurrerint, gratias semper
agendas, ferentes in nos semper omnem accusa-
tionem. Dixerunt enim majores nostri, quod quid-
quid nobis boni evenisset, id esse divinam dispen-
sationem; si autem malum ullum venisset, esse id
peccata nostra. Vere enim quidquid patimur, ob
delicta nostra patimur. At sancti viri passi sunt,
vel ob Christi Jesu nomen, vel ut virtutem suam
in lucem ederent ad multorum utilitatem, vel ut
præmium suum majus apud Deum efficerent. De
nobis autem infelicibus quomodo possumus hoc
dicere? Qui quotidie peccantes, et passionibus vi-
tiisque nostris obsequentes, relinquimus viam re-
ctam quam Patres nostri in sui ipsius vera accusa-
tione dixere consistere? Nos vero retro lapsi in
cunctis proximum accusamus, ita ut quivis nostrum
studeat, semper causam omnem erroris in fratrem
referre, et omne onus illi imponere, omniaque ne-
gligentes et nihil curantes, a proximo præcepta
repetimus.

V. Convenere ad me quandoque fratres duo, qui A
mutuo tumultuati fuerant. Dixitque major impe-
rasse sese rem minori, ex qua ille statim turbatus
esset; quo viso non potuisse quoque se ab ira tem-
perare. « Quia, inquit, si in me fidem et charitatem
habuisset, omnia excepisset a me cum fiducia et
mansuetudine. » Respondebat junior: « Da veniam,
quæso, pater: hic mihi non est locutus cum timore
Dei sed ut ille qui ambit imperare, ex quo existimo
cor meum fortasse in eum non potuisse spem et
fidem habere. » Adverteite animum quemadmodum
ambo sese invicem accusabant, et neuter eorum in
seipsum culpam conferbat. Verum hi duo cum
turbationes inter se commovissent, etsi mutuo sibi
reverentiam inclinatione corporis exhibebant, dubii
incipitesque mansere. Dicebat quidem alter, non
exhibitam sibi ex corde reverentiam, atque ea de
causa non potuisse confidere. Aiebat alter non fuisse
illdm in charitate perfectum, antequam ipsi illi re-
verentiam et honorem exhiberet, ideoque se illi non
posse fidere. 410 Vides rem ridiculam? vides tur-
binem cogitationum? sæpe mecum doleo, ut novit
Dominus, quod majorum et patrum nostrorum sen-
tentias ad iniquas et pravas cogitationes nostras in-
vertimus, et animarum nostrarum interitum. Debuit
utérque illorum accusationem in seipsum torquere,
et alter quidem dicere, quia ex corde fratri pacem
non dedisset, ideo fecisse Deum ne omnino confi-
deret. Alter autem, quia non fuisset ad fraternam
remissionem omnino præparatus, nisi ante ille pœ-
nitentiam egisset, hæc de causa eidem noluisse fidem
præstare. Idem et in aliis duobus faciendum fuit.
Et primus quidem accusare se debuit, quod impe-
riosus nimis esset: secundus autem cogitare et
dicere, imperari sibi cum charitate et fraterna di-
lectione, se vero inobedientem superbum esse, ac
sine timore Dei. At neuter viam invenit qua seipsum
accusaret, sed alter potius in alterum causam in-
torsit semper.

VI. Hinc fit, ut quàm proficimus, nunquam
prosumus: contentes omne viæ nostræ tempus,
computremus in cogitationibus nostris, belloque in-
testino nos invicem lacessimus. Unusquisque etenim
nostrum se justum facit, labiūque quivis ad quæ-
cunque, legem nullam observans, et extorquet præ-
cepta a proximo. Hinc fit ut neque ad bonum con-
suescamus. Cum enim paululum exanderimus ira
omnia ex proximo volamus extorquere. Accu-
samusque eum illico et sic agere eum de-
buisse, inelamamusque quare ita non egerit. At cur
non magis ipsi nobis imperamus? Cur non accen-
samus nos ipsos potius ut desides et negligentes in
rebus nostris? Ubina senior ille, qui interrogatus
quam potissimam viam ad Deum invenisset, res-
pondit: Hanc præ omnibus, ut seipsum homo in
eunctis semper accuset? Laudata est sententia, ab
interrogante magis magisque confirmata. Dixit et

E. Ἦλθον ἑγγύς μου ποτε δύο ἀδελφοὶ θλιβόμε-
νοι πρὸς ἀλλήλους· καὶ ἔλεγεν ὁ μείζων περὶ τοῦ
μικροτέρου, ὅτι· Ἐπιτάσσω αὐτῷ πρᾶγμα, καὶ θλι-
βεται καὶ θλιβόμενος ἀγῶν, ἐνθυμούμενος ὅτι εἶχε πί-
στιν καὶ ἀγάπην πρὸς με, ἐδέχτο τὰ παρ' ἐμοῦ μετὰ
πληροφορίας. ὁ ἑλεγε δὲ καὶ ὁ μικρότερος· Ἐγγύ-
χωρῶσον, κύριε, ὅτι ταχέως οὐ λέγει μοι μετὰ φόβου
θεοῦ· ἀλλ' ὡς θέλων κελεύσαι μοι, καὶ νομίζω ὅτι
διὰ τοῦτο οὐ πληροφορεῖται ἡ καρδία μου, ὡς λέ-
γουσιν οἱ Πατέρες. ὅτε τὸν νοῦν ὁμῶν πῶς οἱ δύο
ἀλλήλοις ἐμέμφαντο, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἐμέμφατο
ἐαυτὸν· ἀλλ' οἱ δύο θλιβόντες πάλιν πρὸς ἀλλήλους
καὶ βάλλοντες ἀλλήλους μετάνοιαν, ἔμεναν ἀπληρο-
φόρητοι· καὶ ὁ μὲν εἰς ἔλεγεν, ὅτι· Οὐκ ἀπὸ καρ-
δίας ἔβαλε μοι μετάνοιαν, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐπλη-
ροφόρηθην· οὕτως γὰρ εἶπον οἱ Πατέρες. ὁ δὲ
ἄλλος ἔλεγεν, ὅτι· Ἐπειδὴ οὐκ ἦν κατηρτισμένος
εἰς ἀγάπην πρὸς ἐμὲ πρὶν ἐγὼ μετανοήσω αὐτοῦ,
διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐγὼ ἐπληροφόρηθην. ὁ βλέπων χλεῦν,
κύριε; βλέπεις διαστροφήν λογισμοῦ; Ὁ θεὸς οἶδεν,
ἐκπλήττομαι ὅτι καὶ τὰς χρήσεις τὰς τῶν Πατέ-
ρων λαμβάνομεν πρὸς τὰ θελήματα ἡμῶν τὰ πονηρὰ
καὶ πρὸς ἀπώλειαν τῶν ψυχῶν ἡμῶν· ὅσον ἕκαστον
αὐτῶν βαλεῖν ἐπ' αὐτοῦ τὴν μέμφιν, καὶ τὸν
μὲν εἰπεῖν, ὅτι· Οὐκ ἀπὸ καρδίας ἔβαλον μετάνοιαν
τῷ ἀδελφῷ μου, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐπλη-
ροφόρησεν αὐτὸν ὁ θεός· τὸν δὲ ἄλλον εἰπεῖν, ὅτι
Ἐγὼ οὐκ ἤμην κατηρτισμένος ἐν ἀγάπῃ πρὸς
τὸν ἀδελφόν μου πρὸ τοῦ αὐτὸν μετανοῆσαι μοι, καὶ
διὰ τοῦτο οὐκ ἐπληροφόρησεν αὐτὸν ὁ θεός·
Ὁμοίως ἦδη καὶ τοὺς ἄλλους ποιῆσαι, τοὺς πρὸ
τούτων· ὁ γὰρ πρῶτος ὀφείλει εἰπεῖν, ὅτι· Ἐγὼ
μετὰ αὐθαδεῖας λαλῶ, καὶ διὰ τοῦτο οὐ πληροφορο-
ρεῖ ὁ θεὸς τὸν ἀδελφόν μου. Καὶ ὁ ἄλλος ὀφεί-
λει λογισασθαι, ὅτι· Ὁ ἀδελφός μου μετὰ ταπει-
νώσεως καὶ ἀγάπης ἐπιτάσσει μοι, ἀλλ' ἐγὼ εἰμὶ
ἀνυπότακτος, καὶ μὴ ἔχω φόβον θεοῦ. Οὐδεὶς
αὐτῶν εὔρε τὴν ἑξῆς, καὶ ἐμέμφατο ἐαυτὸν· ἀλλ'
ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ἔδωρξεν.

Γ'. Ἰδε, διὰ τοῦτο οὐκ εὐρίσκομεν προκοπὴν, διὰ
τοῦτο οὐκ εὐρίσκομεν ὠφελήσθαι εἰς τί ποτε, ἀλλὰ
μένομεν ὅλον τὸν χρόνον ἡμῶν κατ' ἀλλήλους καὶ συντρι-
βόντες ἐαυτούς. Ἐπειδὴ ἕκαστος ἐαυτὸν δικαίος ἕκα-
στος ἀφίησιν ἐαυτὸν, ὡς προεῖπον, μηδὲν φυλάττοντα,
καὶ ἐκ τοῦ πλησίον ἀπαιτοῦμεν τὰς ἐντολάς. Διὰ
τοῦτο οὕτε συνεθίζόμεθα εἰς τὸ ἀγαθόν, ὅτι κἂν
μικρὸν τι φωτισθῶμεν, εὐθέως ἐκ τοῦ πλησίον
ἀπαιτοῦμεν αὐτὸ, μεμφόμενοι αὐτὸν, καὶ λέγοντες,
ὅτι ὀφείλει τότε ποιῆσαι, καὶ διὰ τί τοιῶσδε οὐκ
ἐποίησε. Διὰ τί μὴ μάλλον ἐαυτοὺς ἀπαιτοῦμεν τὰς
ἐντολάς καὶ ἐαυτοὺς μεμφόμεθα, ὡς μὴ φυλάττον-
τες; Πού ὁ γέρων ἐκεῖνος ὁ ἑρωτηθεὶς, ὅτι· Τί πλέον
εὔρες ἐν τῇ δόξῃ ταύτῃ, Πάτερ; ὁ ἀποκριθεὶς,
καὶ εἰπὼν τὸ, ὅτι· Ἐν παντὶ ἐαυτὸν μέμψεσθαι. Ὅπερ
καὶ ὁ ἑρωτήσας ἐπήνεσε. Καὶ λέγει αὐτῷ· Ἀλλή
ὁδὸς οὐκ ἐστὶ πλην ταύτης. Ὁμοίως καὶ ὁ ἀδ-
εὺς ποιμὴν εἶπεν, ὅτι μετὰ στεναγμοῦ πᾶσαι αἱ

VARIAE LECTIONES.

1811 Ἡδῆ. ἡδῆ.

ἀρεταὶ εἰς τὸν οἶκον τούτων εἰσῆλθον παρὰ μίαν ἀρετὴν, ἕκτος αὐτῆς, κόπῳ ἵσταται ὁ ἄνθρωπος· καὶ ἡρώτησαν αὐτὸν ποία ἐστὶν αὕτη· καὶ λέγει· « Ἦνα ὁ ἄνθρωπος μέμψῃται ἐαυτόν. » Εἶπε δὲ ὁ ἅγιος Ἀντώνιος ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ μεγάλη ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα τὸ σφάλμα αὐτοῦ ἐπάνω αὐτοῦ βάλλῃ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ προσδοκῇ πειρασμὸν ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς. Καὶ πανταχοῦ εὐρίσκωμεν, ὅτι οἱ Πατέρες τούτου φυλάζαντες καὶ ἀναγόντες πάντα ἐπὶ τὸν Θεόν, ἕως καὶ τῶν λεπτῶν, ἀνέπαυσαν. Οἷος ἦν ὁ ἅγιος γέρων ἐκεῖνος· ὅτε ἐσθένεζε, καὶ ἐβαλεν ὁ ἀδελφὸς εἰς τὸ βρώμα αὐτοῦ ἀντὶ τοῦ μέλιτος, τὸ ἑλαῖον τὸ ἀπὸ τοῦ λινοσπίρμου· ἐστὶ δὲ πᾶν ὀλέθριον· καὶ ὁμως ὁ γέρων οὐδὲν εἶπεν· ἀλλὰ ἐφαγε αἰσιπῶν τὸ πρῶτον λαχάνην, καὶ τὸ δεύτερον εἰτα ποιήσαντα τὴν χρεῖαν αὐτοῦ, μὴ μεμψάμενος τὸν ἀδελφὸν ἐν ἑαυτῷ, λέγων ὅτι κατεφρόνησεν. Καὶ οὐ μόνον τούτο οὐκ εἶπεν· ἀλλ' οὐδὲ λόγῳ ἐλύπησεν αὐτόν. Ὅτε δὲ ἔμαθεν ὁ ἀδελφὸς τὸ τί ἐποίησε, καὶ ἤρξατο θλίβεσθαι, λέγων· « Ἐφόνευσά σε, ἀββᾶ, καὶ σὺ τὴν ἀμαρτίαν ἐθήκας ἐπ' ἐμέ, ὅτι ἐσιώπησας. » Πῶς μετὰ πρᾶκτος ἀπεκρίθη αὐτῷ λέγων· « Μὴ θλίβεθ, τέκνον· εἰ ἤθελέ με ὁ Θεὸς φαγεῖν μέλι, μέλι εἶχες βλαβεῖν. » καὶ εὐθὺς ἀνήγαγε τὸ πρᾶγμα ἐπὶ Θεόν. Τί ἔχει πρᾶγμα ὁ Θεός, καλόγηρε· ὁ ἀδελφὸς ἔλαθε, καὶ λέγει· Εἰ ἤθελεν ὁ Θεός, τί πρὸς πρᾶγμα· Καὶ λέγει, « Ναί· ἤθελεν ὁ Θεός ἵνα μέλι φάγω, μέλι εἶχε ἀδελφός. » Καὶ τούτο, ὅτι τοσαύτην ἀσθένειαν εἶχεν ὁ γέρων, τοσαύτας ἡμέρας μὴ δυνάμενος διέξασθαι τροφήν, καὶ ὁμως οὐκ ἐθλίβη πρὸς τὸν ἀδελφόν, ἀλλ' ἀνήγαγε τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ καλῶς ἔλεγεν ὁ γέρων· ἤθελεν αὐτὸν ὁ Θεός, ἵνα μέλι φάγῃ, καὶ τὸ ἐξόμενον ἔλαιον μετέτρεπεν εἰς μέλι. Ἡμεῖς δὲ ἐν ἐκάστῳ πράγματι κατὰ τοῦ πλησίον ἐρχόμεθα ἐγκαλοῦντες, μεμψόμενοι ὡς καταφρονούντες καὶ παρὰ συνείδησιν ποιούντες· καὶν ῥῆμα ἀκούσωμεν, εὐθέως διαστρέφωμεν αὐτὸ λέγοντες, Εἰ μὴ ἤθελε πληῖσαι με, οὐκ ἔλεγε. Ποῦ ὁ ἅγιος ἐκεῖνος ὁ εἰπὼν περὶ τοῦ Σαμελ, Ἀρεστε αὐτὸν καταράσασθαι, ὅτι Κύριος ἔλεεν αὐτὸν καταράσασθαι τὸν Δαβὶδ· Ἀνδρὶ φωνεῖ ἑλάει ὁ Θεός ἵνα καταράσῃται τὸν Προφήτην. Πῶς οὖν ὁ Θεός εἶπεν αὐτῷ· Ἀλλὰ ὁ Προφήτης, ὡς ἔχων γνῶσιν καὶ εἰδὼς ὅτι οὐδὲν οὕτως· τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὴν ψυχὴν φέρει, ὡς οἱ πειρασμοὶ, καὶ μέλιστα ἐν καιρῷ θλίψεως καὶ περιστάσεων προσφερόμενοι καὶ προστιθέμενοι, ἔλεγεν· Ἀρεστε αὐτὸν καταράσασθαι τὸν Δαβὶδ, ὅτι ὁ Κύριος ἔλεεν αὐτῷ. Διὰ τί· Ὅπως· Ἰδὼ ὁ Θεός τὴν ταπεινώσιν μου καὶ ἐπιστρέψῃ μοι ἀγαθὰ ἀντὶ τῆς κατάρας αὐτοῦ. Ὅπως πῶς ἐν γνῶσει ἐπέλοι ὁ προφήτης· Ὅθεν καὶ διεπονεῖτο πρὸς τοὺς θέλοντας ἀμύνεσθαι τὸν καταρώμενον, λέγων· Τί ἐμοὶ καὶ ὑμῖν, οἱ τοὶ Εὐροῖτα· Ἀρεστε αὐτὸν καταράσασθαι· ὁ Κύριος ἔλεεν αὐτῷ. Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀνεχόμεθα εἰπεῖν περὶ ἀδελφοῦ ἡμῶν, ὅτι Κύριος ἔλεεν αὐτῷ· ἀλλ' ἐν ἀκούσωμεν ῥῆμα

abbas Pastor virtutes omnes cum gemitu domum ad virtutem unam commigrasse, et hominem extra hanc frustra eniti et laborare. Interrogatusque quænam illa esset, « Ille, ait, ut se ipsum homo accuset. » Aiebat et divus Antonius, esse hanc humani operis partem maximam, quæ peccatum proprium in conspectu Dei ponit: quæ nullum tentationum vitabit incursum, sed durabit semper dum vita spiritusque manebit. Hinc patres et seniores nostros invenimus hujusce virtutis fuisse studiosissimos, et minima quæque ac vilia in Deum semper retulisse. Quare in pace, otio et quiete semper exstitisse. Ita fecit sanctissimus ille senex, in cujus pulmentum cum minister incautus oleum lini perniciosum pro melle infudisset, idque præsensisset, nihil locusus est, sed comedit tæceps unam aique alteram paropsidem, quantumque sibi opus fuit. Neque fratrem accusavit in animo, neque cogitavit quod esset ab eo contemptus, neque verbum ullum quod eum tristitia afficeret, locusus est. Hoc autem ubi cognovit frater, cepit conqueri dicens: « Occidi te, Pater abba; et tu peccatum hujusmodi super me posuisti tuo silentio. » Audi, obsecro, quæ mansuetudine respondit illi senex: « Ne te ex cruciæ vel affligas, illi; si me voluisset Deus mel edere, mel apposuisses. » Statim ad Deum rem retulit. Quid hoc ad Deum, o calogere? frater errore ductus id egit. Tu quæ dicis? « Si Deus voluisset me mel comedere, mel apposuisses; hoc utique est, quod si me Deus mel voluisset edere, pestiferum oleum in mel converteretur. » En senis constantiam, nusquam erga fratrem conturbari, etsi dies plurimos æger capere cibum nunquam potuisset. **411** En quomodo ad Deum rem omnem retulit, quomodo fratri bene locusus est. Nos autem quavis etiam re facillima in proximum irruimus, increpantes, accusantes eum, ut spernentem nos, ut contra conscientiam facientem. Cumque verbum audiverimus, statim illud percutimus dicens: Nisi me carpere et mordere voluisset, id non dixisset. Ubi, oro, sanctissimus ille David, qui de Semel dixit: *Sinite illum mihi maledicere, quoniam ei dixit Dominus, ut David execraretur*: viro homicidæ locusus est Dominus ut Prophetam malediceret? Quo pacto illi hoc dixit Deus? Propheta utique cognoscens et intelligens nihil ita misericordiam Dei ostendere erga nos, temptationis, in tempore maxime tribulationis et seditionis, aiebat: *Sinite illum Davidi maledicere, quoniam Dominus dixit ei*. At quare hoc? *Ut videat, inquit, Dominus humilitatem meam, et inducat mihi bona pro hac maledictione*. En ut Propheta hæc aiebat cum cognitione: unde retinebatur ab his qui maledictum ulcisci volebant, dicens: *Quid mihi et vobis, filii Sarvæ? Sinite eum maledicere, quoniam Dominus dixit illi*. Nos vero adduci non possumus ut de fratre nostro dicamus, *Dominus dixit illi*: sed cum verbum ullum in nos dictum

audimus, canes imitatur: hi enim si quis in eos lapidem jecerit, faciente dimisso lapidem remordent. Ita nos, Deo relicto, qui nobis tribulationes hujusmodi ad peccatorum nostrorum purgationem procurat, ad lapidem, hoc est, ad proximum currimus, dicentes: Quare hoc mihi locutus est? quare hoc fecit? Cumque ex his proliferare admodum possimus et mereri, negligentia nostra demeremur: ignorantes quod omnia Dei providentia fiant ad utilitatem uniuscujusque. Deus ipse intelligere ista nos faciat, precibus meritisque sanctorum. Amen.

DOCTRINA VIII.

De similitate.

I. Disservere sæpe majores nostri, nihil adeo alienum et extraneum a monachis esse, ut irasci, aut ulum molestia afficere. Item eum qui iram superaret, dzmones superare: eum autem qui ab hac passione superaretur, esse omnino ab institutione monastica alienum: et quæ sequuntur. Quid igitur nos de his dicamus, qui non solum ad animi cogitationem usque iramque perveniunt, sed etiam ad studium vindictæ impelluntur? Quid aliud debemus, nisi nostrum hunc miserrimum et infelicissimum statum defflere? Abstineamus, fratres, igitur et nobis ipsis opem feramus, ut lavente Deo eripiamur ab hac amara et perditâ passione. Ea enim est, cum quis post datam pacem et reverentiam exhibitam fratri suo ex aliqua (ut plurimum fit) vel perturbatione, vel afflictione inter eos proveniente perseverat tristis et mœstus, variisque agitur cogitationibus. Quas nemo vestrum debet contemnere, sed quam potest celerime illas amputare. Est enim hæc iracundia, opusque (ut ante dixi) continentia et sobrietate plurima, opus poenitentia, opus certamine, ne in his diutius immoratus periclitetur et pereat. Qui enim pacem dedit et reverentiam exhibuit ex præcepto, iram quidem in præsentiarum fugit; contra studium vindictæ autem nondum reluctatus est: eamque ob causam contra fratrem suum tristis et mœstus est. aliud taraxh

412 II. Subjiciam exemplum hoc vobis, ut clarius fiat. Accendit quis ignem, primum habet carbunculum, id est, verbum unicum, quo quis fratrum affligitur. Quid unicum fratris verbum est? si illud æquo animo feras, illico ignitum carbonem exstinxisti. Sin vero post verbum illud tute tecum pergas cogitare et dicere. Hoc mihi cur dixit, quid rei mihi est cum ipso? nisi me affligere voluisset, hoc non esset locus, sed ne dubitet se quoque a me pariter remordendum: en verbis hujusmodi et cogitatione adjecisti ligna et fomenta, ut qui ignem accendit, cœpistique fumum excitare, quæ est ipsa perturbatio. Perturbatio enim est ipse motus et congressus cogitationum, quæ excitant et ferocius audaciusque cor reddunt. Audacia vero est excitatio vindictæ adversus eum qui nos affligit: quæ et toλμηρία dicitur: ut dissebat beatus abbas Marcus. Malitia enim in animo versata, audere cor facit, exstincta autem per orationem et spem conterit ipsum. Si enim

A εὐθέως τὸ τοῦ κυνὸς πάσχομεν. ῥίπτει τις κατ' αὐτοῦ λίθον, καὶ ἀφίει τὸν ῥίψαντα, καὶ ἀπέρχεται, καὶ δάκνει τὸν λίθον. Οὕτως καὶ ἡμεῖς πτωόμεν, ἀφίμεν τὸν Θεὸν συγχωροῦντα ἐπινεχθῆναι ἡμῖν τὰς ἐπιφορὰς πρὸς καθάρσιν τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ χωροῦμεν κατὰ τοῦ πλησίον, λέγοντες· Διὰ τί εἶπέ μοι; καὶ τί ἐποίησέ μοι; Καὶ δουράμενοι ἐκ τῶν τοιοῦτων μεγάλως ὠφελήθηται, τὸ ἐναντίον ἐπιβουλεύομεν ἑαυτοῖς· ἀγνοοῦντες ὅτι πάντα προνοίᾳ Θεοῦ γίνεται πρὸς τὸ συμφέρον ἑκάστη. Ὁ Θεὸς συνετήσῃ ἡμᾶς· εὐχαῖς ἀγίων. Ἀμήν.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ Η'.

Περὶ μνησικαχίας.

A'. Οἱ πατέρες εἶπον, ὅτι ξένον μοναχὸς τὸ ὀργίζεσθαι, ὁμοίως καὶ τὸ λυπεῖν τινα. Καὶ πάλιν εἰ τις θυμοῦ κεκράτηκεν, οὗτος δαιμόνων κεκράτηκεν· εἰ δὲ τις τῷ πάθει τούτῳ ῥηται, παντάπασιν τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐστὶν ἀλλότριος· καὶ τὰ ἐξῆς. Τί οὖν ὀφείλομεν ἡμεῖς εἰπεῖν περὶ ἑαυτῶν, μὴδὲ μέχρι θυμοῦ καὶ ὀργῆς ἰσταμένους, ἀλλὰ καὶ εἰς μνησικαχίαν ἑαυτοὺς ἐσθ' ὅτε συνελαυνόντων; Τί ἄλλο, εἰ μὴ πενήσθαι τὴν τοιαύτην ἡμῶν ἐλεεινὴν καὶ ἀπάνθρωπον κατὰστάσιν; Νήψωμεν οὖν, ἀδελφοί, καὶ βοηθήσωμεν ἑαυτοῖς μετὰ Θεοῦ, ἵνα ρυσθῶμεν ἀπὸ τῆς πικρίας τούτου τοῦ ὀλεθρίου πάθους. Ἔστι γὰρ ὅτε βάλλει τις μετάνοιαν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ταραχῆς, ὡς εἰκὸς, μετὰ αὐτοῦ, ἢ θλίψεως ἐμπεσοῦσης, καὶ μένει καὶ μετὰ τὴν μετάνοιαν λυπούμενος καὶ ἔχων λογισμὸς κατ' αὐτοῦ. Ὅκ ὀφείλει ὁ τοιοῦτος καταφρονῆσαι, ἀλλὰ κόψαι αὐτοὺς ταχέως. Μνησικαχία γὰρ ἐστὶ, καὶ χρεῖα νήψεως πολλῆς, ὡς εἶπον, ἵνα μὴ χρονίσῃ ἐν τούτοις καὶ κινδυνεύσῃ. Βαλὼν γὰρ μετάνοιαν, ὡς διὰ τὴν ἐντολὴν ἔβαλε, καὶ τὴν μὲν ὀργὴν, πρὸς τὸ παρὸν ἐθεράπευσσε, πρὸς δὲ τὴν μνησικαχίαν οὕτω ἠγωνίσαστο· καὶ διὰ τοῦτο ἔμενεν ἔχων τὴν λύπην κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ. Ἄλλο γὰρ ἐστὶ μνησικαχία, καὶ ἄλλο ὀργή, καὶ ἄλλο θυμὸς, καὶ ἄλλο ταραχή.

Aliud enim est μνησικαχία, aliud ὀργή, aliud θυμός,

B'. Καὶ λέγω ὑμῖν ὑπόδειγμα, ἵνα νοήσητε, ὅτι ὁ ἀνάπτων ἐστὶν, πρῶτον μὲν ἔχει μικρὰν ἀνθρακίαν, ὅπερ ἐστὶ ῥῆμα ἀδελφοῦ θλίψαντος· ἰδοὺ ἀκμὴν μικρὰ ἀνθρακιά ἐστι. Τί γὰρ ἐστὶ ῥῆμα τοῦ ἀδελφοῦ σου; Ἐὰν βαστάσῃς αὐτὸν, ἐσθῆσας τὴν ἀνθρακίαν. Εἰ δὲ μένῃς λογίζομενος· Καὶ διὰ τί εἶπέ μοι, καὶ ἐγὼ ἔγω εἶπὼν αὐτῷ; Καὶ εἰ μὴ ἤθελε θλίψαι με, οὐκ εἴπαγε· καὶ πιστεύουσιν ἔγω κάγω θλίψαι αὐτόν. Ἰδοὺ ἔβαλες μικρὰ ξυλάρια, ἢ εἰ τι δῆποτε, ὥστε πρὸς ὁ ἀνάπτων, καὶ ἐποίησας καπνὸν ὅπερ ἐστὶν ἡ ταραχή. Ταραχή δὲ ἐστὶν αὕτη ἡ κίνησις καὶ συμβολὴ τῶν λογισμῶν, ἧτις διεγείρει καὶ θρασύνει τὴν καρδίαν. Θρασυτής δὲ ἐστὶν, ἡ ἀνταποδοτικὴ ἔγερσις κατὰ τοῦ λυπήσαντος· ἧτις καὶ τολμηρία γίνεται, ὡς εἶπεν ὁ ἀββὴς μακάριος Μάρκος· κακία ἐν λογισμοῖς μελετωμένη, θρασύνει καρδίαν· ἀναιρουμένη δὲ διὰ προσευχῆς καὶ ἐλπίδος, συντρίβει αὐτήν. Εἰ γὰρ ἐδάστασας τὸ μικρὸν ῥῆμα τοῦ ἀδελφοῦ σου, εἴχες σβῆσαι, ὡς εἶπον, καὶ αὐτὴν τὴν μικρὰν ἀνθρακίαν,

πρὶν γένηται ἡ παραχῇ. Ὅμως καὶ ταύτην ἐὰν θέλῃς, δύνασαι εὐχερῶς σβέσαι, ὥς ἐστι νεαρά, διὰ σιωπῆς, διὰ προσευχῆς, διὰ μιᾶς μετανοίας ἀπὸ καρδίας· ἐὰν δὲ μένῃς καπνίζων οἶονεῖ θρασύνων καὶ διεγει-
ρων τὴν καρδίαν σου, διὰ τοῦ ἐνθυμηθῆναι· Διὰ τί εἶπέ μοι, καὶ ἔγω εἶπεν αὐτῷ· ἐξ αὐτῆς, ὥς ἂν τις εἴπῃ, τῇ· συμβολῇς, καὶ τοῦ συμμηρυσμοῦ τῶν λο-
γισμῶν, ἐκτεριδομένης οἶονεῖ καὶ περιθερμαινομένης τῆς καρδίας, γίνεται ἑξαφίς τοῦ θυμοῦ. Θυμὸς γάρ ἐστι, ζῆλος τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος, ὥς λέγει ὁ ἅγιος Βασίλειος. Ἰδοὺ γίγνεσθαι θυμὸς, αὕτη ἐστὶν ἣν λέγουσιν ὀξύχολαν. Ἐὰν οὖν θέλῃς, δύνασαι σβέσαι καὶ αὐτὸν, πρὶν γένηται ὀργή· εἰ δὲ μένῃς ταράσ-
σων καὶ ταρασσόμενος, εὐρίσκη ὥς ὁ βαλὼν ξύλα εἰς τὴν ἐστίαν, καὶ πλεον ἐκκαίων τὸ πῦρ, καὶ οὕτως λοιπὸν γίνονται ἄνθρακες· ὅπερ ἐστὶν ἡ ὀργή.
facis ut qui ligna in ignem congerit, magisque carbone plures, et existet ὀργή.

Γ'. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ὃ εἰπεν ὁ ἀδελφὸς Ζωσιμᾶς ὅτε ἡρωτήθη, τί ἐστὶ τὸ ῥητὸν τὸ λέγων· Ὅπου οὐκ ἐστὶ θυμὸς, ἡσυχάζει μάχη. Ἐὰν γὰρ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς παραχῆς, ὅτε ἀρξῇται, ὥς εἴπομεν, καπνίζειν καὶ ποιεῖν σπινθήρας τινὰς, προλαβὼν τις μίμνηται ἑαυτὸν, καὶ βάλῃ μετάνοιαν πρὶν ἐξαφθῇ καὶ γίνηται θυμὸς, εἰρηνεύει. Πάλιν μεθ' ὃ γίνεται θυμὸς ἐὰν μὴ ἡσυχάσῃ, ἀλλὰ μένῃ ταρασσόμενος καὶ θρασυ-
όμενος, εὐρίσκεται, ὥς εἴπομεν, ὁμοίως τῷ χορ-
ηγούντι ξύλα τῷ πυρὶ, καὶ μένει καίων ἕως οὗ ποιήσει μεγάλους ἄνθρακας. Ὅσπερ οὖν οἱ ἄνθρακες γίνονται κάρβωνες καὶ ἀποτιθύνται, καὶ ποιοῦσι πόσα ἔτη μὴ φθειρόμενοι, καὶ οὕτῃ ἐὰν βάλῃ τις εἰς αὐτοὺς ὕδωρ, σήπονται· οὕτως καὶ ἡ ὀργὴ ἐὰν χρονίσῃ, γί-
νεται μνησικακία, καὶ λοιπὸν ἐὰν μὴ στάξῃ τις τὸ αἷμα αὐτοῦ, οὐκ ἀπαλλάσσεται αὐτῇ. Ἰδοὺ εἶπον ὑμῖν τὴν διαφορὰν, ἐννοήσατε· ἰδοὺ ἡκούσατε τί ἐστὶν ἡ πρώτη παραχῇ, καὶ τί ὁ θυμὸς, καὶ τί ἡ ὀργή, καὶ τί ἡ μνησικακία. Ἐλέπετε πῶς ἀπὸ ἐνὸς ῥήματος εἰς τοσοῦτον κακὸν ἐφάσταν· Εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἔβλεπεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν μίμνην, καὶ ἐδάστασε τὸ ῥῆμα τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ μὴ ἠθέλησεν ἀπεκδικῆσαι ἑαυτὸν, καὶ ἀντὶ ἐνὸς λόγου εἶπεν δύο ἢ καὶ πέντε λόγους, καὶ ἀποδοῦναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ, εἶχεν ἐξη-
λῆσαι ἀπὸ ὧν τῶν κακῶν τούτων. Διὰ τοῦτο αἰεὶ λέγω ὑμῖν· ὥς εἰπὲ νεαρά τὰ πάθη, ἐκκέφατε αὐτὰ πρὶν στερεωθῶσι καθ' ὑμῶν, καὶ μέλλετε τάλαιπω-
ρεῖν. Ἄλλο γὰρ ἐστὶ τὸ ἀνασπάζει μικρὰν ἐσάνην, καὶ ἄλλο τὸ ἐκτριῶσαι μέγα δένδρον· οὐ ξενίζομαι ἄλλο, ἢ ὅτι οὔτε οἶδμεν τί φάλλομεν· καθ' ἑκάστην φάλλομεν, καὶ καταρώμεθα ἑαυτοὺς, καὶ οὐ συνιοῦ-
μεν. Οὐκ ὀφείλομεν εἰδέναι τί φάλλομεν· Ὅτι αἰεὶ λέγομεν· Εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδιδούσι μοι κακὰ, ἀποπέσῃ μοι ἄρα ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν μου κακός. Τί ἐστὶ, ἀποπέσῃ μοι· Ἐν ὅσῳ τις ἰστάται, ἔχει δύναμιν ἀντιστῆναι τῷ ἐχθρῷ αὐτοῦ, δέρει, δέρεται, νικά, ἡττάται· ἀμὴν γὰρ ἰστάται. Ἐὰν δὲ φθόσῃ πᾶσι, πῶς ἐστὶ δύναται χαλεπὸν καίμενος πα-
λαίειν πρὸς τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ· Καὶ κατασχόμεθα ταυ-

A aequè tuleris (ut dixi) unicam illud verbum fratris, exstinxeris illico carbunculum illum, nec venies ad perturbationem. Ad quam tamen si pervenisti, potes et illam subito, uti parvam, extinguere per orationem, per taciturnitatem, per unicam cordis poenitentiam : sin vero pergas fumum excitare, et commovere cor tuum variis cogitationibus, ita reputans tecum : Quare hoc mihi locutus est ? quid illi mecum rei est ? ex hoc congressu et agitatione cogitationum, corde quasi attrito et calefacto, sit exca-
descentia animi, τοῦ νοῦ, qui est fervor quidam sanguinis circa cor, ut definit divus Basiliius. En in te jam θυμὸς factus est : hic est quem vocant ὀξύ-
χολαν, id est, acutam choleram. Quod si volueris, et hanc poteris extinguere, antequam fiat ὀργή :
B sin vero pergas perturbatus alium commovere, ita excitat, et incendit ignem. Sicque fuerint ex uno

III. Atque id est quod abbas Zosimas aiebat. In-
terrogatus enim ut sententiam hanc exponeret : Ubi non fuerit θυμὸς, languescit pugna : Si quis, ait, principio turbationis, cum scilicet incipit fumus erumpere, et scintillare ignis, seipsum increpet, corrigat et accuset, agatque poenitentiam antequam erumpat flamma, et fiat θυμὸς, in pace adhuc et quiete est. Post autem exortum θυμὸν, non amodo quiescit, sed commoto et accenso corde perseverat, assimilis factus ei qui, ut diximus, ligna in ignem congerit, et accendens illa, magnos carbones efficit. Ut autem carbones extincti et repositi plures an-
nos perstant incorrupti, nec si in eos etiam aquam infuderis, computrescant ; sic et cum ὀργῇ, ira, diuturnior in aliquo fuerit, sit μνησικακία, impo-
tens quaedam ulciscendi libido et nisi amunxeris omnem ejus sanguinem, abigi haud unquam vis po-
terit. Dixi jam vobis affectionum harum omnium et passionum doctrinam. Audistisque quid sit ἡ πρώ-
τη παραχῇ, quid ὁ θυμὸς, quid ἡ ὀργή, quid μνησι-
κακία. En ut ex solo et unico verbo in tantum ma-
lum pervenitur ! Si enim principio in se ipsum ac-
cusationem omnem convertisset, patienterque tu-
lisset verbum fratris sui, noluisseque contra niti, at-
que unico verbulo duo vel plura opponere, nec ma-
lum pro malo referre ! ; hæc omnia pariter a se mala expulisset. Quare admoneo vos sæpissime
passiones vestras, cum novellæ sunt et recentes, ab-
scindere atque amputare ; ne scilicet obfirmantur
in vobis, et ad miseriam summam vos trahant. Ali-
ter enim extirpatur planta, aliter arbor evellitur,
cum 413 coaluerit ad magnitudinem. Nihil aliud
adeo hoc demiror, quod videlicet non advertimus
quid quotidie psallimus. Psallimus quotidie atque
nos ipsos maledicimus et execramur, neque id ad-
vertimus. Annon debemus quod psallimus intelli-
gere ? Si reddidi, ait, retribuentibus mihi mala, de-
cidam merito ab inimicis meis inanis. Quid est de-
cidam ? Dum aliquis stat, potens est adversario suo

colluctare, cædit et cæditur, vincit et vincitur, adhuc stat. Quod si cadere eum contingat et labi, quomodo in terra jacens poterit cum adversario suo pugnam inire? Oremus sedulo non solum ut non cadamus, sed ne vacui cadamus et inanes.

IV. Quid sit vero cadere aliquem inanem ab inimicis suis, dicemus. Cadere, est non habere potestatem surgendi, sed jacere in terra. Inanem autem esse, est, neque ullum bonum in se habere, quo quis valeat tandem erigi et assurgere. Qui enim stat, denno reficere sese potest et curare, et sic rursus ad congressum venire. Unde subiungimus: *Persequatur inimicus animam meam, et comprehendat*: non solum persequatur, sed etiam comprehendat: ut illi simus in perpetuam servitutem, ut omnino victi cedamus, ut in unaquaque re nos demoliat et destruat, si reddidimus retribuimus nobis mala. Neque hoc solum petimus, sed etiam ut conculcet in terra vitam nostram. Quid est vita nostra? Virtutes sunt vita nostra, quibus anima recte vivit. Oramus igitur conculcari in terra vitam nostram, id est, ut quis fiat totus terrenus, atque omnis ejus prudentia deprimitur in hac infima et terrena. *Et gloriam meam in pulverem deducat*. Quid est aliud gloria nostra, nisi cognitio in anima facta per præceptorum observantiam? Hoc igitur dicimus ut gloriæ nostræ, quemadmodum ait Apostolus ², sit in confusione; ut in pulverem redigat eam, faciatque vitam nostram et gloriam omnimodo terrenam, ut nihil sapiamus secundum Deum, sed omnia corporalia, omnia carnalia; ut illi de quibus Dominus ait: *Non permanebit spiritus meus in hominibus his, quia caro sunt* ³. En igitur quod canentes hæc omnia, nobis ipsis imprecamur, si malum retribuimus malo. Adde quod pejus est: nulla nobis cura est, quod mala pro malis retribuimus, sed omnia promiscue agimus, nihilque discernimus.

V. Contingit autem interdum ut quis malum pro malo reddat, non solum opere, sed verbo et habitu. Alius vero non opere, sed vel lingua vel habitu: cum scilicet in habitu vel motu aliquo vel aspectu fratrem suum conturbat: hoc enim modo quis facile fratrem suum conturbat; atque hoc quidem est malum pro malo reddere. Alius quoque non verbo, non opere, non habitu, studet malum pro malo reddere; affligitur autem in corde et conteritur erga fratrem. Advertite animum, fratres quantum hi inter se differant status. Alius nullam habet erga fratrem suum tristitiam: cum vero audiverit quod illum quis afflixerit, vel obmurmuraverit de eo, vel injuria et contumelia affecerit, delectatur audiens: atque hic pariter reddit malum pro malo in corde suo. Alius neque odium in corde retinet, neque gaudet, dum audit affectum contumeliae eum qui se contra afflixerit; quinimo dolet illum male habere, non tamen libenter audit ipsum bene habere, neque admodum gaudet in gloria ejus et quiete: hæc quoque species est muneris, levior tamen cate-

των, μη μόνον πεσεῖν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν· ἀλλ' ἵνα καὶ κενοὶ πεσώμεν.

Δ'. Τί δέ ἐστι τὸ πεσεῖν τινα κενὸν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, εἰπωμεν. Τὸ πεσεῖν ἐστὶ, μηκέτι ἔχειν δύναμιν ἀναστῆναι, παρὰ χαμὰ καθεῖσθαι. Τὸ δὲ κενὸν ἐστὶ, τὸ μηδέποτε ἀγαθόν, ἵνα τέως κεν ἀναστῆναι τις δυνήθῃ. Ὁ γὰρ ἀνιστάμενος δύναται πάλιν ἐπιμελήσασθαι ἑαυτὸν, καὶ ὅτε δῆποτε πάλιν ἔρχεται εἰς συμβολήν. Εἰτα λέγομεν· *Καταδιώξαι ἄρα ὁ ἐχθρὸς τὴν ψυχὴν μου καὶ καταλάβει*· μὴ μόνον καταδιώξαι, ἀλλὰ καὶ καταλάβει, ἵνα ἐσμέν ὑποχείριοι αὐτοῦ, ἵνα εἰς πάντα ἡττώμεθα ἐν ἑκάστῳ πράγματι· καὶ καταβάλλῃ ἡμᾶς, εἰ ἀνταποδώσωμεν τοῖς ἀνταποδιδούσιν ἡμῖν κακὰ. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο εὐχόμεθα, ἀλλὰ καὶ *καταπατήσαι εἰς γῆν τὴν ζωὴν ἡμῶν*. Τί ἐστὶν ἡ ζωὴ ἡμῶν; Ἡ ζωὴ ἡμῶν ἐστίν, αἱ ἀρεταί, καὶ εὐχόμεθα καταπατηθῆναι εἰς γῆν τὴν ζωὴν ἡμῶν, ἵνα γένηται τις ὅλος γῆνις, ὅλον τὸ φρόνημα αὐτοῦ ἔχων κάτω εἰς τὴν γῆν. Καὶ τὴν δόξαν μου εἰς χοῦν κατασκηνώσει. Τί δέ ἐστὶν ἡ δόξα ἡμῶν, εἰ μὴ ἡ γνώσις; ἡ οἰκτὴς φυλακῆς τῶν ἁγίων ἐντολῶν ἐγγινόμενῃ τῇ ψυχῇ; Τοῦτο οὖν λέγομεν, ἵνα ποιήσῃ τὴν δόξαν ἡμῶν, ὡς λέγει· Ὁ πόστολος, *ἐν τῇ αἰσχύνῃ ἡμῶν*, ἵνα εἰς τὸν χοῦν κατασκηνώσῃ αὐτὴν, καὶ ποιήσῃ τὴν ζωὴν ἡμῶν καὶ τὴν δόξαν ἡμῶν γῆνιν· ἵνα μὴδὲν φρονώμεν κατὰ θεόν, ἀλλὰ πάντα σωματικὰ, πάντα σαρκικά, ὥσπερ ἐκαίνοι· περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ Θεός· *Οὐ μὴ κατὰμενῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας*. Ἰδοὺ ὅλα ταῦτα φάλλοντες, ἑαυτοὺς καταρώμεθα, ἔαν ἀποδίδωμεν κακὸν ἀντὶ κακοῦ, καὶ πόσα ἀποδιδόμεν κακὰ ἀντὶ κακῶν, καὶ οὐ μέλει ἡμῖν, ἀλλὰ ἀδιαφοροῦμεν.

Ε'. Ἔστι δὲ ἀποδοῦναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ, οὐ μόνον ἐν ἔργῳ, ἀλλὰ καὶ λόγῳ καὶ σχήματι. Καὶ δοκεῖ τις ἔργῳ μὲν, μὴ ἀποδοῦναι κακὸν, εὐρίσκειται δὲ λόγῳ, ὡς εἶπον, ἡ καὶ σχήματι ἀποδιδούς. Ἔστι γὰρ ὅτε ποιεῖ τις ἐν σχήματι, ἢ κίνημα, ἢ βλέμμα, καὶ ταρασσεῖ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Δύναιται γὰρ τις καὶ διὰ βλέμματος ἢ κινήματος, κληῖται τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· καὶ ἐστὶ καὶ τοῦτο ἀποδοῦναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ. Ἄλλος σπουδάζει μῆτε ἔργῳ, μῆτε λόγῳ, μῆτε σχήματι, ἢ κίνηματι ἀποδοῦναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ· ἔχει δὲ λύπην ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ θλίβεται κατ' αὐτοῦ. Βλέπεται πόσῃ διαφορὰν καταστάσεως. Ἄλλος οὕτε λύπην τινα ἔχει πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· ἔαν δὲ ἀκούσῃ ὅτι τις ἐθλίψεν αὐτὸν, ἢ τις δῆποτε ἢ ἐγγύγνε κατ' αὐτοῦ, ἢ ἐλοιδορήσεν αὐτὸν, αἰετῆρπται ἀκούων, καὶ εὐρίσκειται καὶ οὕτως ἀποδίδωσι κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Ἄλλος οὕτε κακίαν κρατεῖ, οὕτε χαίρει ἀκούων λοιδορίαν κατὰ τοῦ θλιψάντος αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ θλίβεται ἔαν θλίβῃ, οὐχ ἡδέως δὲ ἔχει ἵνα καὶ καλῶς πάθῃ· ἀλλ' ἔαν ἴδῃ αὐτὸν δοξαζόμενον ἢ ἀναπαυόμενον,

² Philipp. III, 19. ³ Gen. vi, 3.

ὀλιβέται· καὶ ἐστὶ καὶ τοῦτο εἶδος μνησικαχίας, κουφότερον μὲν ὅμως ἐστὶ. Θέλαι δὲ τις καὶ χαίρειν τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ πάντα ποιεῖν πρὸς θεραπείαν αὐτοῦ, καὶ ἕκαστον πρᾶγμα ἐπιτηδεύειν πρὸς θεραπείαν καὶ ἀνάπαυσιν αὐτοῦ. Εἴπομεν δὲ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ λόγου ὅτι ἐστὶ τις βάλλων μετάνοιαν, μένει ἀκμὴν ἔχων λύπην κατ' αὐτοῦ, καὶ λέγομεν ὅτι βαλὼν τὴν μετάνοιαν, τὴν μὲν ὀργὴν, δι' αὐτῆς ἰθεράπευσσε, πρὸς δὲ τὴν μνησικαχίαν οὐκ ἠγωνίσαστο. Ἔστι δὲ ἄλλοι; ὅτι ἐὰν συμβῇ τινα θλίψαι αὐτὸν, καὶ βάλλωσι μετάνοιαν καὶ διαλλαγῶσιν ἀλλήλοις, εἰρηνεύει πρὸς αὐτὸν, καὶ οὐδεμίαν μνήμην κακῆν ἔχει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ περὶ αὐτοῦ· ἐὰν δὲ συμβῇ αὐτὸν μεθ' ἡμέρας εἰπεῖν αὐτῷ τι θλίβον αὐτὸν, ἀρχεται καὶ τῶν πρώτων μνημονεύειν, καὶ ταράσσεσθαι οὐ μόνον περὶ τῶν δευτέρων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν προτέρων. Οὗτος εἰσικεν ἀνθρώπῳ ἔχοντι τραῦμα, καὶ βάλλοντι ἐμπλαστρον, καὶ τέως διὰ τῆς ἐμπλάστρου ἰθεράπευσσε τὸ τραῦμα, καὶ συνοῦλινεν, ἔτι δὲ ἀσθενέστερό; ἐστὶν ὁ τόπος, καὶ ὅτε δῆποτε ῥίψει τις λίθον κατ' αὐτοῦ, πλεον ὅλου τοῦ σώματος ἐκεῖνος ὁ τόπος· εὐχερῶς πλησσεταί, καὶ ἀρχεται εὐθέως αἰμορροεῖν οὕτως· ἔπαθε καὶ αὐτός· ἔχε τραῦμα, καὶ ἔβαλεν ἐμπλαστρον, ἥτις ἐστὶν ἡ μετάνοια, καὶ τέως μὲν ἰθεράπευσσε τὸ τραῦμα, ὥσπερ καὶ ὁ πρῶτος, τοῦτ' ἐστὶ τὴν ὀργὴν, ἤρξατο καὶ τῆς μνησικαχίας ἐπιμελεῖσθαι, διὰ τοῦ σπουδάσαι μηδεμίαν κακὴν μνήμην κρατῆσαι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ συνοῦλιναι τὸ τραῦμα. Οὐκ οὐκ δὲ τελείως ἐξήλειψεν, ἀλλ' ἐτι ἔχει ἔλλειμμα τῆς μνησικαχίας, ὅπερ ἐστὶν ἡ οὐλὴ ἐξ ἧς· εὐχερῶς ἀναδραροῦται ὅλον τὸ τραῦμα σῶμα, ὅταν δέξηται μικρὰν πληγὴν. Ὁφείλει γοῦν ἀγωνίσασθαι, ἵνα καὶ τὴν οὐλὴν τελείως ἐξαλείψῃ, ὥστε καὶ τριχῶσαι τὸν τόπον, καὶ μήτε ἀμορφίαν τινὰ ὑπολειφθῆναι, μήτε νοεῖσθαι ὅπως, ὅτι ἐγένετο ἐν τῷ τόπῳ ἐκεῖνῳ τραῦμα. Πῶς δὲ δύναται τοῦτο κατορθῶσαι; Διὰ τοῦ προσευχεσθαι ἐξ ὅλης καρδίας ὑπὲρ τοῦ λυπήσαντος ἑαυτὸν, καὶ λέγειν· Ὁ Θεός, βοήθησον τῷ ἀδελφῷ μου χάμοι διὰ τῶν εὐχῶν αὐτοῦ. Καὶ εὐρίσκειται ὑπερσυχόμενος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ· ὅπερ ἐστὶ συμπάθειας καὶ ἀγάπης τεκμήριον, καὶ ταπεινούμενος ἐκ τοῦ αἰτεῖν βοήθειαν διὰ τῶν εὐχῶν αὐτοῦ. Ὅπου δὲ συμπάθεια καὶ ἀγάπη καὶ ταπεινώσις, τί δύναται ἰσχύσαι θυμὸς, ἢ ἕτερον πάθος; καθὼς εἶπεν ὁ ἀββὰς Ζωσιμᾶς, ὅτι· Ἐὰν κινήσῃ πάντα τὰ μάγαντα τῆς κακίας αὐτοῦ ὁ διάβολος μετὰ πάντων τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, ἀργούσι πᾶσαι αἱ μεθοδεῖαι αὐτοῦ, καὶ συντερίζουσι ὑπὸ τῆς ταπεινώσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Χριστοῦ. Λέγει δὲ καὶ ἕτερος γέρον· Ὁ προσευχόμενος ὑπὲρ ἐχθρῶν, ἀμνησικαχὸς ἐσται. Ἐργάσαθε καὶ νοεῖτε καλῶς ἐπεὶ ἀκούετε. Ὅντως γὰρ ἐὰν μὴ ἐργάσῃτε λόγῳ ταῦτα παραλαβεῖν. Ποῖος ἀνθρώπος θέλων μαθεῖν τέχνην, λόγῳ μόνῳ παραλαμβάνει αὐτήν; Πάντως πρῶτον παραμένει ποιῶν καὶ ἀνυστροφῶν, ποιῶν καὶ ἀφανίζων, καὶ οὕτως κατὰ μικρὸν κοπιῶν καὶ ὑπομένων, μανθάνει τὴν τέχνην, τοῦ Θεοῦ βλέποντος τὸν κόπον καὶ τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ, καὶ συνεργούντος αὐτῷ. Ἡμεῖς δὲ τὴν τέχνην τῶν τεχνῶν λόγῳ θέλομεν παραλαβεῖν,

ris. Caudet alius in quiete et pace fratris, nihilque illius **414** gratia facere recusat, quod ad ejus commodum et honores conducat. At diximus principio orationis nostrae esse aliquem qui, cum venerit in concordiam cum fratre suo, adhuc tamen tristitiam servet erga ipsum: hunc dicimus iram quidem extinxisse et superasse, hoc est, τὴν ὀργὴν; contra autem μνησικαχίαν nondum esse luctatum. Est et alius qui acceptam injuriam statim obliviscitur, et illico fratri reconciliatur: sin vero post dies aliquot contigerit ab eodem in se dici quidpiam minus gratum, e vestigio ad memoriam revocat primam injuriam, gliscitque primam et secundam pariter si possit ulcisci. Hic similis factus est homini vulnerato, et emplastra vulneri superimponenti. Curatus enim et sanatus cum fuerit, superinducta cicatrix, relinquitur tamen locus ille vulneris debilis adhuc et infirmus; et, in eum si quis lapidem jecerit, dolet toto corpore, statimque incipit sanguis effluere. Sic ille, accepto vulnere, injuriæ emplastra superimposuit, quæ sunt pax et pœnitentia. Tandemque vulnus curatum est; id est, ἡ ὀργή; cœpit autem et μνησικαχίαν velle curare, ut scilicet nullam omnino memoriam injuriæ teneret in corde; et hoc est cicatricem superinduci vulnere: nondum tamen perfecte abolevit, sed tenet adhuc in se reliquias quadam et semina τῆς μνησικαχίας quæ est cicatrix, ex qua facile totum vulnus recrudescit, eam parvam quamvis plagam acceperit. Debet igitur ita concertare, ut etiam cicatricem omnem faciat evanescere, atque ita locum vulneris expolire, ut nulla ibi deformitas relinquantur, neque aliquando remiscatur vulnus illic extitisse. Quod si quæras quo pacto id facias, scito per orationem hoc maxime fieri, cum videlicet toto corde pro fratre affligente te supplicas et dicis: « Domine, auxiliare mihi et fratri meo per mutuas preces. » Et sic supplicans pro fratre argumentum prestat charitatis, compassionis et humilitatis, dum scilicet fraternis precibus sibi quoque implorat auxilium. Ubi autem fuerit charitas, compassio, humilitas, quid ibi poterit vel θυμὸς, vel μνησικαχία, vel alia quævis passio? Hinc recte aiebat abbas Zosimas: Si diabolus cum cætero demonum agmine ad hæc omnes artes suas et machinamenta adhibeat, vanos fore otiosos omnes impetus et conatus ejus, et sub humilitate quæ a Christo præcepta est, conteri omnes et conculeari. Et alterius ex Patribus fuit ista sententia: quod pro inimicis orans nunquam possit esse iracundus aut vindictæ studiosus. Operamini igitur, fratres, et sedula mente revolvite quæ tam studiose audistis: hæc enim ita sese habent ut opere magis parentur, quam oratione. Quis enim hominum volens disciplinam ullam aut artem imbibere, illam solo sermone consequatur? Facere utique primum perstat, perseveratque omni studio et diligentia, iterum facit deletque: atque ita pedetentim labore multo artem ipsam et disciplinam apprehendit, Deo laborem studiumque illius prosequente. Nos vero artem artium solo sermone cre-

damus apprehendere absque opere? Hoc nequidquam licebit. Nobis igitur, fratres, primum intendamus, operemurque studiosissime, dum tempus superest. Det nobis Deus meminisse ista et facere quæ audivimus, ne illa nobis fiant in iudicium in iudicii die.

DOCTRINA IX.

De mendacio.

1. Decrevimus, fratres, pauca quædam vobis de mendacio non inutiliter ad memoriam revocare. Videmus enim vos non admodum studiosos ad linguam cohibendam: quo fit ut facile in multis labamini. Adverte, fratres, ad ea quæ vobis quam sæpiissime solitus sum commemorare, consuetudine scilicet fieri bonum et malum. Opus igitur esse multa diligentia, ne nos aliquando mendacio ullo velenus. Nemo enim mendax adherere Deo potest: alienumque omnino est a Deo mendacium. Scriptum namque est, *a malo esse mendacium, et quia mendax est et pater ejus*. Ecce mendacii patrem diabolus vocat, veritas autem Deus est. Ipse enim dicit: *Ego sum via, veritas et vita*. Videte a quo abeamus, cuive adheramus propter mendacium. A bono utique discedimus, malo autem adheremus. Si igitur vere salvari cupimus, curemus omni studio et diligenter amare veritatem, et custodire nos ipsos ab omni mendacii specie, quod nos segregat a veritate et vita. Tria autem sunt mendacii genera: primum est, cum quis animo: secundum, cum verbo mentitur: tertium, cum in vitam suam quis mendax est. Qui mentitur animo, is est qui facile quascunque suspiciones admittit, utpote cum fratres viderit colloquentes, suspicatur ne de se obloquentur; et si colloquium interciderint, suspicatur item ne propter se interciderint. Si quis quoque verbum ullum simpliciter dixerit, suspicatur illico illud contra se dictum, ut afficiatur mœrore: et in omni denique re suspiciatissimus est, existimans omnia dici, omnia fieri propter se. Is animo mendax est, et nulla in re verum dicit, quia ex suspicione quæcunque loquitur. Hinc igitur proveniunt curiositates, distractiones, murmura, factiones,urbationes, iudicia. Interdum autem ex suspicione rei contingit verum dici; ex quo fit, ut qui hoc vere dixerit, hac unica occasione tanquam se ipsum velit erigere, curiosus semper existat, dicatque curiositate sua servitium suum quo insimulatur, agnoscere, atque ita emendari et corrigi. At principium ipsum iniquum est; a malo enim est, et a mendacio originem sumit: nam ignorans suspicatur quod nescit. Quo pacto igitur potest arbor mala bonos fructus facere? Si autem corrigi voluerit, ut ait: cum acceperit a fratre ex amore et charitate ne aliquid faciat, fueritque in aliquo correctus; ne excandescat, ne irascatur, sed gratias agat, det fratri pacem, corporis inclinatione honorem exhibeat, atque ita corrigatur. Si viderit Deus esse illum hujus

Δ μη ἐπιβαλλόμενοι ἔργῳ; Καὶ πῶς ἐνδεχεται; Πρόχωμεν οὖν ἑαυτοῖς, ἀδελφοί, καὶ ἐργασώμεθα μετὰ σπουδῆς, ὥς ἔτι ἔχομεν καιρὸν. Ὁ Θεὸς δώσει ἡμῖν μνημονεύειν καὶ φυλάττειν ἃ ἀκούομεν, ἵνα μὴ εἰς κρίμα ἡμῶν γένωνται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ Θ'.

Περὶ ψεύδους.

Α'. Θέλω ὑμᾶς ὑπομνήσαι, ἀδελφοί, περὶ τοῦ ψεύδους ὀλίγα. Βλέπω γὰρ ὑμᾶς μὴ πάνυ σπουδάζοντας τηρεῖν τὴν γλῶσσαν ὑμῶν, καὶ ἐκ τούτου εὐχερῶς, εἰς πολλὰ κατασυρόμεθα. Βλέπετε, ἀδελφοί μου, ὅτι εἰς πᾶν πρᾶγμα, καθὼς αἰεὶ λέγω ὑμῖν, συνθήει ἐστι, καὶ εἰς τὸ καλὸν, καὶ εἰς τὸ κακόν. Χρεία οὖν πολλῆς νήψεως, ἵνα μὴ κλεπτώμεθα ὑπὸ τοῦ ψεύδους. Οὐδεὶς γὰρ ψευδόμενος ἤνωται τῷ Θεῷ· ἀλλότριόν ἐστι τοῦ Θεοῦ τὸ ψεῦδος. Γέγραπται γάρ, ὅτι *τὸ ψεῦδος τοῦ πονηροῦ ἐστὶ καὶ πάλιν, ὅτι ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ*. Ἰδοὺ πατέρα λέγει τοῦ ψεύδους τὸν διάβολον· ἡ δὲ ἀλήθεια ἐστὶν ὁ Θεός. Αὐτὸς γὰρ λέγει· *Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωὴ*. Βλέπετε πόθεν χωρίζομεν ἑαυτοὺς, καὶ τίνι τρόπῳ προσκολλώμεθα διὰ τοῦ ψεύδους, ὅτι οὗτος ἐστὶ τῷ πονηρῷ. Εἰ οὖν θέλωμεν τῷ ὄντι σωθῆναι, ὀφειλομένον πάση σπουδῇ ἀγαπᾶν τὴν ἀλήθειαν, καὶ φυλάττειν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς ψεύδους, ἵνα μὴ γωρίση ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ζωῆς. Εἰς δὲ τρεῖς διαφορὰς τοῦ ψεύδους· ἐστὶ γὰρ ὁ ψευδόμενος κατὰ διάνοιαν· καὶ ἐστὶν ὁ ἐν λόγῳ ψευδόμενος. Ὁ κατὰ διάνοιαν ψευδόμενος ἐστὶν ὁ δεχόμενος τὰς ὑπονοίας. Ἐὰν ἴδῃ οὗτος τίνα λαλοῦντα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὑπονοεῖ, καὶ λέγει, ὅτι Δι' ἐμὲ λαλοῦσι. Καὶ ἐὰν κώψωσι τὴν ὁμιλίαν, πάλιν ὑπονοεῖ ὅτι δι' αὐτὸν ἔκωψαν. Ἐὰν εἰπῇ τις ῥῆμα, ὑπονοεῖ ὅτι διὰ τὸ θλίψαι αὐτὸν εἶπε, καὶ ἀπλῶς εἰς ἕκαστον πρᾶγμα οὕτως λέγει τὸν πλησίον, λέγων· Δι' ἐμὲ τὸδε ἐποίησας, δι' ἐμὲ τὸδε εἶπε· διὰ τὸδε, τὸδε ἐποίησεν. Οὗτος ἐστὶν ὁ κατὰ διάνοιαν ψευδόμενος. Οὐδὲν γὰρ ἀληθὲς λέγει, ἀλλὰ πάντα ὑπονοίας. Ἐκ τούτου λοιπὸν περιέργεται, καταλαλαίαι, τὸ παρακροᾶσθαι, τὸ μάχεσθαι, τὸ κατακρίνειν. Ἔστι δὲ ὅτε ὑπονοεῖ πρᾶγμα, καὶ εὐρίσκεται ἐκ τοῦ συμβάντος ἀληθὲς, καὶ ὥς ἐκ τούτου, φησὶ, θέλων αὐτὸν διορθώσασθαι, περιεργάζεται λογίζόμενος, ὅτι Ἐὰν κατ' ἐμοῦ λαλεῖ τις βλέπω, τί ἐστὶ τὸ σφάλμα μου ἐν ᾧ διαβάλλῃ με, καὶ διορθοῦμαι ἔμαυτόν. Πρῶτον μὲν οὖν αὕτη ἡ ἀρχὴ ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστὶ· διὰ γὰρ τοῦ ψεύδους ἤρξατο, μὴ εἰδὼς ὑπενόησεν ὁ οὐκ ᾔδει. Πῶς οὖν δύναται δένδρον πονηρὸν, καρποὺς καλοὺς ποιεῖν; Εἰ δὲ ὅλος θέλει διορθώσασθαι, ὅταν εἰπῇ αὐτῷ ἀδελφός· Μὴ ποιήσης τὸδε, ἢ διὰ τί τὸδε ἐποίησας; μὴ παραχθῇ, ἀλλὰ βάλλει μετάνοιαν, καὶ εὐχαριστοῖ αὐτῷ, τότε διορθώσεται. Καὶ ἐὰν ἴδῃ ὁ Θεὸς ὅτι τοιαύτη ἐστὶν ἡ προαίρεσις αὐτοῦ, οὐδέποτε ἀφ' αὐτοῦ πλανηθῆναι· ἀλλὰ πέμπτει πάντως τὸν ὀφειλόντα αὐτὸν διορθώσασθαι. Τὸ δὲ εἰπεῖν, ὅτι διὰ τὸ διορθωθῆναι, πιστεύω ταῖς ὑπονοίαις

μου· καὶ λοιπὸν παρακούεσθαι καὶ περιεργάζεσθαι, δικαίωμα ἐστὶ τοῦ διαβόλου θιλοντος· ἐπιβουλεύειν.
 hus. atque deinceps parere recusabo. eroque curiosus· iustitiæ diaboli sunt quibus supplantare nos quærit.

B. Ποτὲ ὅντος μου ἐν τῷ κοινοβίῳ, ἐπειραζόμενῳ ἵνα ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ ἀνθρώπου καταλαμβάνω τὴν κατάστασιν αὐτοῦ. Ἀπαντᾷ μοι οὖν τοιοῦτο πρᾶγμα· ἅπαξ ὡς ἵσταμαι, παύρηνεται μία γυνὴ βασιτάζουσα ὑδρίαν ὕδατος, καὶ οὐκ οἶδα πῶς ἤρπασθην, καὶ προσέσχον τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῆς καὶ ὑποβάλλει μοι ὁ λογισμὸς εὐθείως, ὅτι πόρνη ἐστίν. Ὡς οὖν ὑπέβαλε τοῦτο ὁ λογισμὸς, ἐβλίσθην πᾶν, καὶ δηλῶ τῷ γέροντι τῷ ἀββᾷ Ἰωάννῃ, οὕτως· Δίεσπота, εἰ μὴ θέλων ἴδω κίνημά τινας, καὶ ὑποβάλλει μοι ὁ λογισμὸς τὴν κατάστασιν αὐτοῦ, τί ὥφελον ποιῆσαι; Καὶ δηλοῖ μοι καὶ ὁ γέρων οὕτως. Τί οὖν; Οὐκ ἐστὶν ὅτι αὐτὴ ἔχει τις φυσικὸν ἐλάττωμα, καὶ δι' αὐτῶνος κατορθῇ αὐτὴ; οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦτου μαθεῖν κατάστασιν τίνος. Μηδέποτε οὖν πιστεύσης ταῖς ὑπονοήσεσιν σου· σκαμνὸς γὰρ κανὼν, καὶ τὰ ὀρθὰ σκαμνὰ ποιεῖ. Ψευδεῖς εἰσιν αἱ ὑπονοήσεις καὶ βλάπτουσιν. Ἐκ τότε εἶπέ μοι ὁ λογισμὸς περὶ τοῦ ἡλίου ὅτι ἡλὶός ἐστιν, ἢ περὶ τοῦ σκότους ὅτι σκότος ἐστίν, οὐκ ἐπίστευον αὐτῷ. Οὐδὲν βαρύτερον τῶν ὑπονοήσεων· τοσοῦτόν εἰσιν ἐπιβλαφεῖς· ὅτι χρονίζουσαι ἐν ἡμῖν ἀρχονται παθεῖν ἡμᾶς καὶ ἐνεργῶς δοκεῖν βλέπειν πράγματα μῆτε ὄντα, μῆτε γινόμενα. Καὶ λέγω ὑμῖν πρᾶγμα θαυμαστὸν περὶ τοῦτου ὅτι ἐγὼ παρηκολούθησα ἔτι ὢν ἐν τῷ κοινοβίῳ. Ἀδελφὸν τινα εἶχομεν ἐκεῖ πᾶν ὀχλούμενον ὑπὸ τοῦ πάθους τοῦτου, καὶ οὗτος ἐπέθετο ταῖς ἰδίαις ὑπονοήσεσιν, ὡς πληροφορεῖσθαι αὐτὸν περὶ ἐκείνης ὑπονοήσεως αὐτοῦ, ὅτι οὕτως ἐστὶ πάντως, ὡς ὑπογράφει ὁ λογισμὸς αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως· τῷ οὖν χρόνῳ προκείμενον τοῦ κακοῦ, οὕτως αὐτὸν ἐπίεισαν οἱ δαίμονες πλανᾶσθαι, ὥστε εἰσελθεῖν αὐτὸν ἅπαξ εἰς τὸν κήπον κατασκοπεῖν. Καὶ γὰρ παρατηρεῖτο καὶ παρηκοῶτο· καὶ ἔδοξε βλέπειν τινὰ τῶν ἀδελφῶν κλέπτοντα σῦκα καὶ τρώγοντα. Ἦν δὲ καὶ Παρασκευῇ, καὶ ἀκμὴν οὐδὲ ὥρα δευτέρα. Ὡς οὖν ἐπεισεν αὐτὸν, ὡς ὅτι ἰδικῶς μετὰ ἀληθείας εἶδε τὸ πρᾶγμα, κρύπτει αὐτὸν, ψῆσιν, καὶ ἐξέρχεται σιωπῶν, καὶ παρατηρεῖ πάλιν εἰς τὴν ὥραν τῆς συνάξεως ἰδεῖν τί ποιεῖ ὁ ἀδελφὸς εἰς τὴν κοινωνίαν, ὁ δὲ ἦν κλέψας τὰ σῦκα καὶ φαγών. Καὶ ὡς εἶδεν αὐτὸς νύπτοντα τὰς χεῖρας, ἵνα εἰσελθῇ καὶ κοινωνήσῃ, τρώγει καὶ λέγει τῷ ἀββᾷ, ὅτι Ὁ δεῖνάς ὁ ἀδελφός, ἴδε ποῦ εἰσέρχεται μεταλαβεῖν τῆς ἁγίας κοινωνίας μετὰ τῶν ἀδελφῶν· ἀλλὰ κλεψον μὴ δοθῆναι αὐτῷ. Ἐγὼ γὰρ οἶδα αὐτὸν ἀπὸ πρὸς κλέπτοντα σῦκα ἐκ τοῦ κήπου καὶ τρώγοντα. Ἐν τοσοῦτῳ εἰσέρχεται ὁ ἀδελφὸς ἐκεῖνος μετὰ πολλῆς κατανύξεως εἰς τὴν ἁγίαν προσφορὰν· ἦν γὰρ καὶ τῶν εὐλαδῶν. Ὡς οὖν εἶδεν αὐτὸν ὁ ἀββᾷς, καλεῖ αὐτὸν πρὶν ἢ πλησιάζειν τῷ πρεσβυτέρῳ τῷ μεταδιδοῦντι, καὶ λαμβάνει αὐτὸν κατ' ἰδίαν, καὶ λέγει αὐτῷ· Εἰπέ μοι, ἀδελφέ, τί ἐστὶν ὃ ἐποίησας σήμερον; Ἐκεῖνος ἐξενίσθη, καὶ λέγει αὐτῷ, « Μοῦ, δέσποτα; » Λέγει αὐτῷ ὁ

A animi, nunquam falli aut decipi ipsum patietur, sed semper illum qui eum corrigit, destinabit. Dicere autem, Ut me ipsum corrigan, credam suspicionibus. atque deinceps parere recusabo. eroque curiosus· iustitiæ diaboli sunt quibus supplantare nos quærit.

II. Dum essem in cœnobio, fallebar peruniquē a me ipso, credens certo ex motu exteriori hominis posse statum mentis deprehendi. Die autem quadam dum in ea essem fluctuatione et cogitatione animi, occurrit mihi mulier, aquæ hydriam portans, in quam nescio quō pacto correptus oculos jeci, statimque suspicatus sum scortum esse. Ut autem hoc mihi scrupulum iniecit cogitatio mea, affligēbar admodum, eo usque dum id abbati Joanni revelavi, dixique : Obsecro te, mi pater, nescio quō pacto nolens ex motu corporis judico statum interioris mentis, cogitatione mea hoc mihi dictante; quid igitur censes faciendum? Respondit ad hæc senior : Cum quis vitium ullum naturale et ingenitum habuerit, et per pugnam illud superaverit, non licebit ex hoc statum ipsius cognoscere, multo minus ex suspicionibus, quibus ut nunquam credas admoneo. Regula 416 enim obliqua, etiam quæ recta sunt obliquat. Mendacissimæ sunt suspiciones, et omnibus habentibus nocent. Ex eo igitur tempore si mihi cogitatio mea dixisset solem solem esse, et tenebras tenebras, vix credidisset. Nihil gravius suspicionibus, quæ adeo noxiæ sunt, ut si in nobis paululum insideant, nitantur statim persuadere ut credamus nos ipsos evidētissime cernere ea etiam quæ neque sunt neque fuerunt. Et rem vobis super hoc narrabo mirabilem, in quam ego incidi dum essem adhuc in cœnobio. Fratrem habuimus maxime perturbatione hac exagitatum, qui suspicionibus suis ita crederet, ut persuaderi nullo modo posset aliter sentire aut esse posse, quam sua sibi cogitatio dictasset. Tempore igitur succrescente malo, ita est dæmonum institutione deceptus, ut hortum ingressus ad eum de more custodiendum, videre videretur fratrem subripiētem ficus et comedentem. Erat autem Parascève, horaque nondum secunda. Ut vero sibi ipsi persuasit quod rem vere non phantastice vidisset, egressus cum silentio observabat denuo horam, ut videret quidnam ageret frater ille in collecta, qui paulo ante subripuisse ficus et comedisse visus erat. Ut vero hunc vidit manus lavantem et sese ad communionem percipiendam præparantem, occurrit ad abbatem, rogatque ut fratrem a sacra communione cohibeat, quem mane ficus ex horto vidisset subripuisse et comedisse. Interea ingreditur frater ille pius et religiosus summa cum devotione et compunctione ad sanctissimam oblationem : erat enim unus ex piis et valde religiosus. Quem cum vidit abbas, prius quam presbytero a quo communicandus erat, propior fieret, evocavit ad se, et secreto illum alloquens percunctabatur quidnam eo die fecisset. Expavit simplex hac subita interrogatione. maxime vero inhorruit ubi rem omnem ex

abbate cognovit : respondet eo die sese hortum non A vidisse, imo ipso mane non fuisse in cœnobio, emissum foras ad necessaria monasterii ab œconomo. Distabat autem locus multis milibus, unde venerat ille ipsa hora. Vocatus œconomus omnia confessus est, et veniam poposcit, quod hoc ipso inscio fecisset, ne scilicet eum a studio et vigiliis disturbaret. Peruasus et credens omnino his abbas, eos cum benedictione misit ad communionem : vocatoque fratre altero qui suspicionibus suis agebatur, illum acriter increpavit, et communione prohibuit. Post vero expietas caeremonias et sacra, cœtum omnium monachorum et conventum congregavit, et ante omnes uberibus lacrymis, quæ contigissent, exposuit et posuit fratrem reum ante ipsos : tria hoc uno facturus : confusus primo diabolum, post erecturus exemplo quicumque suspensiones disseminaret, deinde fratri peccatum hoc dimissurus per ipsam confusionem, quam ante omnes posuit patetetur. Multa itaque de hac re loquens, omnes cautos reddidit, ne unquam posthac suspicionibus crederemus, clarum faciens exemplo præsentī nihil esse gravius suspicionibus.

κατασχυνθῆναι τὸν διάβολον, καὶ παραδειγματισθῆναι τὸν σπείροντα τὰς ὑπονοίας, καὶ τοῦ συγχωρηθῆναι τὴν ἁμαρτίαν τοῦ ἀδελφοῦ διὰ τῆς ἀτιμίας ἐκείνης, καὶ λαβεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ βοήθειαν εἰς τὸ ἀγῆς, καὶ τὸ ποιῆσαι τοὺς ἀδελφοὺς ἀσφαλεστέρους πρὸς τὸ μηδέποτε ἀνασχέσθαι ἡμᾶς ταῖς ἰδίαις πειθεσθαι ὑπονοίαις· καὶ πολλὰ νοουθετήσας περὶ τούτου, καὶ ἡμᾶς καὶ τὸν ἀδελφόν, ἔλεγεν οὐδὲν εἶναι βλαβερώτερον τῶν ὑπονοιῶν, καὶ εἰδείναι διὰ τοῦ

III. Et alia plurima hujusmodi a Patribus dicta sunt, quæ nos contra suspicionem damna munirent. Curemus ergo, fratres, quo possumus studio et diligentia, suspensiones omnes a nobis abigere. Nihil enim adeo hominem a Deo segregat, ut nullam suorum vitiorum curam habere, et scrutari semper 417 quæ nihil ad se attinent. Hinc nullum bonum, sed innumere efflictiones procedunt. Hinc fit ut homo nunquam pacificus sit, nunquam quiescat, nunquam Dei timorem possideat. Ut igitur cœperint in nobis quiri suspensiones malæ ex malitia et iniquitate nostra, eas illico ad rectam intelligentiam reflectamus, atque ita nos minime lædent. Malæ etenim suspensiones animam quam possederint, nunquam quiescere aut nulla pace frui patiuntur. Mendacium omne mentis atque animi jam exposui. Sermone autem quis mendax est, cum, verbi gratia, torpescens aliquis ad nocturnas vigilias surgere, et sibi ipsi parcens, non ait postmodum : « Da veniam, obsecro, pater, quia desidia et negligentia non assurrexi, » sed « Febrem, inquit, passus sum, et vertiginem, nec quivi ullo pacto surgere ; deficiebam, debilis eram : » et decies mentitur, ne unica corporis inclinatione honorem deferat, atque humilietur. Alius aliqua in re accusatus, verba pervertit, expolit sermonem, ne ferat accusationem. Si quis item cum fratre contenderit, non cessat sophisticæ arguere, et noxam omnem in fratrem reflectere, dicens : Hoc tu dixisti, hoc tu fecisti, non ego : atque alia plurima in hunc modum, ne humilietur. Alius quoque cum rem aliquam desi-

αβδᾶς· « Εἰς τὸν κῆπον ὅτε εἰσῆλθες τὸ πρῶτ', τί ἐποίησας ἐξῆς ; » λέγει πάλιν, ὡς ἐκπληττόμενος ὁ ἀδελφός· « Δέσποτα, οὐτε τὸν κῆπον εἶδον σήμερον, οὐτε ὥδε ἤμην εἰς τὸ κοινῶδιον τὸ πρῶτ', ἀλλὰ ἀρτίῳ ἔδε ἦλθον ἀπὸ τῆς ὁδοῦ. Εὐθέως γὰρ μετὰ τὸ ἀπολύσαι τὴν ἀγρυπνίαν, ἐπεμψέ με ὁ οἰκονόμος εἰς τὴνδε τὴν ἀπόκρισιν. » Ἦν δὲ ἡ ἀπόκρισις περὶ τῆς εἰπεν ἀπὸ πολλῶν μιλίων καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν τῆς συνάξεως ἦν φθάσας ὁ ἀδελφός. Μεταστέλλεται ὁ αβδᾶς τὸν οἰκονόμον καὶ λέγει αὐτῷ· « Ποῦ ἐπεμψας τὸν ἀδελφόν τοῦτον ; » Ἀποκρίνεται ὁ οἰκονόμος ὅπερ εἶπε καὶ ὁ ἀδελφός, ὅτι· « Εἰς τὴνδε τὴν κώμην ἐπεμψα αὐτόν, » καὶ βάλλει μετάνοιαν, εἰπὼν· « Συγχώρησον, κύρι, ὅτι ἀνεπαύου ἀπὸ τῆς ἀγρυπνίας, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἤνεγκα αὐτὸν λαβεῖν παρὰ σοῦ ἀπόλυσιν. » Ὡς οὖν ἐκπληροφόρηθ' ὁ αβδᾶς, ἀπέλυσεν αὐτοὺς ἀπελθεῖν κοινῶνῃσαι. Καὶ καλεῖ τὸν ἀδελφόν τὸν τὰς ὑπονοίας ἔχοντα, καὶ ἐπιτιμᾷ αὐτόν, καὶ ἀφορρίζει αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἁγίας κοινωνίας· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ καλέσας τοὺς μοναχοὺς πάντας μετὰ τὴν σύναξιν, ἐξηγγεῖεν αὐτοῖς μετὰ δακρύων τὰ συμβάντα, καὶ ἐστηλίτευσεν τὸν ἀδελφόν ἐπὶ πάντων· τρία ἐκ τούτου πραγματευόμενος, τὸ

Γ'. Καὶ ἄλλα δὲ τοιαῦτα διαφόρως εἶπον οἱ Πατέρες ἀσφαλιζόμενοι ἡμᾶς περὶ τῆς βλάβης τῶν ὑπονοιῶν. Σπουδάζωμεν οὖν πάσῃ δυνάμει ἡμῶν μηδέποτε πιστεῦειν ταῖς ἰδίαις ὑπονοίαις· οὐδὲν οὕτως· ἀπιστᾷ ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τοῦ μὴ προσέχειν ταῖς ἰδίαις ἁμαρτίαις, καὶ ποιεῖν αὐτὸν πάντοτε περιεργάζεσθαι τὰ μὴ ἀνήκοντα αὐτῷ· καὶ ἐκ τούτου οὐδὲν καλὸν, καὶ ἐκ τούτου μυρία θλίψεις, καὶ ἐκ τούτου οὐδέποτε σχολάζει ἄνθρωπος κτῆσασθαι φόβον Θεοῦ· κἀν σπαρῶσιν ἡμῶν ὑπόνοιαι πονηραὶ διὰ τὴν κακίαν ἡμῶν, εὐθέως μεταστρέφωμεν αὐτάς εἰς καλονοήσιαν, καὶ οὐ βλάπτωσιν ἡμᾶς. Κακαὶ γὰρ εἰσιν αἱ ὑπόνοιαι, καὶ οὐδέποτε ἀφίουσι τὴν ψυχὴν εἰρηνεύσαι· ἰδοὺ τοῦτό ἐστι τὸ κατὰ διάνοιαν ψευδός. Ὁ δὲ ἐν λόγῳ ψευδόμενός ἐστιν, ὅταν, ὑπόθου, ὁκνεῖ τὴν ἀναστῆναι εἰς τὴν ἀγρυπνίαν, καὶ οὐ λέγει· « Συγχώρησόν μοι, ὅτι ὤκνησα ἀναστῆναι· ἀλλὰ λέγει, Ἐπύρεξα, ἐσκοτώθην, οὐκ ἔδυνήθην ἀναστῆναι, ἠτόνουν· » καὶ λέγει δέκα ῥήματα ψευδῆ, ἵνα μὴ βάλῃ μίαν μετάνοιαν, καὶ ταπεινωθῇ. Ἐάν δὲ τις μέμνηται αὐτὸν ἐν πράγματι, μένει ἀλλάσων τὰ ῥήματα αὐτοῦ καὶ φιλοκαλῶν, ἵνα μὴ βαστάσῃ τὴν μέμψιν αὐτοῦ. Ὁμοίως, ἐάν συμβῇ αὐτὸν ἔχειν λόγον τινὰ πρὸς ἀδελφόν αὐτοῦ, οὐ παύεται δικαιολογούμενος· καὶ λέγων· Ἀλλὰ σὺ εἶπας, ἀλλὰ σὺ ἐποίησας, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ εἶπον, ἀλλ' ἐκεῖνος εἶπεν, ἀλλὰ τοῦτο, ἀλλ' ἐκεῖνο, ἵνα μὴ μόνον ταπεινωθῇ. Πάλιν ἐάν ἐπιθυμῇ πρᾶγματός, οὐκ ἀνέχεται εἰπεῖν, ὅτι Ἐπιθυμῶ τοῦδε, ἀλλὰ μένει στρέφων τοὺς λόγους αὐτοῦ, λέγων· Τόδε πάσχω καὶ τοῦδε χρῆζω, ἢ τῷδε ἐπιτάγγην, καὶ λέγει πόσα ψεύδη ἕως οὗ πλη-

ρῶσαι τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ. Πᾶσα γὰρ ἀμαρτία, ἢ διὰ φιληδονίαν, ἢ διὰ φιλαργυρίαν, ἢ φιλοδοξίαν γίνεται. Ὁμοίως καὶ τὸ ψεῦδος διὰ τούτων τῶν τριῶν γίνεται, ἢ διὰ τὸ μὴ μαμφθῆναι καὶ ταπεινωθῆναι, ψεύδεται τις, ἢ διὰ τὸ ἀνύσαι θέλημα, ἢ διὰ τὸ κερδάναι· καὶ οὐ παύεται στρέφων ὧδε, στρέφων ἐκεῖ, πάντα μαγγανεύων τί εἰπεῖν ἕως ἀνύσαι τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, ὁ τοιοῦτος οὐδέποτε πιστεύεται· ἀλλὰ καὶ ἀληθὲς ῥῆμα ἔαν εἴπῃ, οὐδεὶς δύναται πιστεῦσαι αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀληθὲς αὐτοῦ, ἀμφίβολον εὐρίσκεται. Ἔστι δὲ ὅτε γίνεται ἀνάγκη πράγματος, καὶ ἔαν μὴ κρύψῃ τις πικρὸν, ἔρχεται τὸ πρᾶγμα εἰς πλείονα ταραχὴν καὶ θλίψιν. Ὅτε οὖν τοιαύτη περιστασις γένηται, καὶ ἴδῃ τις ἑαυτὸν ἀναγκαζόμενον, διὰ τοῦτο ἀλλάξαι ῥῆμα, ἵνα μὴ γένηται, ὡς εἶπον, πλείονα ταραχὴ καὶ θλίψιν, ἢ κίνδυνος· ὥστερ εἶπεν ὁ ἀββᾶς Ἀλώνιος τῷ ἀββᾷ Ἀγάθωνι· ἰδοὺ δύο ἄνθρωποι· ἐπὶ σοῦ φόβον ἐποίησαν, καὶ ὁ εἰς ἐφυγεν εἰς τὸ καλλίον σου· καὶ ἰδοὺ ὁ ἄρχων ζητεῖ αὐτὸν· καὶ ἔρωτᾷ σε, λέγων, Ἐπὶ σοῦ φόβος γέγονεν; Ἐὰν μὴ οικονομῇσθαι, παραδίδως τὸν ἄνθρωπον εἰς θάνατον· ὅταν οὖν μεγάλη τις ἀνάγκη συμβῇ, θέλοι ἂν τις μὴ οὕτως ἀμεριμνησῇ, ἀλλὰ μετανοῇ καὶ κλαίειν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔχειν τοιοῦτον, ὡς καιρὸν πειρασμοῦ, καὶ οὐδὲ τοῦτο συνεχῶς, ἀλλ' ἀπαξ διὰ πολλῶν. Ὡστερ γὰρ ἐπὶ τῆς θηριακῆς καὶ τοῦ καθαρσίου, οἱ συνεχῶς λαμβανόμενα βλάπτουσιν, εἰ δὲ λάθῃ τις ἀπαξ διὰ χρόνον διὰ πολλὴν ἀνάγκην ὠφελοῦσιν αὐτὸν, οὕτως ὠφελεῖ τις χρᾶσθαι τῷ πρᾶγματι τούτῳ, ἵνα γὰρ δι' ἀνάγκην θελήσῃ ἀλλάξαι, μὴ συνεχῶς· ἀλλ' ἄρα ἔστιν ἀπαξ διὰ πολλῶν, ἔαν ἴδῃ, ὡς εἶπον, πολλὴν ἀνάγκην, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ διὰ χρόνον μετὰ φόβου καὶ τρόμου δεικνύων τῷ Θεῷ, καὶ τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀνάγκην, καὶ σκεπάζεται· ἐπεὶ καὶ εἰς αὐτὸ βλάπτεται.

itaque debet quis uti hac re, ut non nisi in summa necessitate verba commutet: et tunc quoque cum timore ostendens Deo et intentionem suam et urgentem necessitatem, sic potest quis protegi et excusari ne offendant.

Δ'. Ἰδοὺ εἶπομεν τίς ἐστιν ὁ ψευδόμενος κατὰ διάνοιαν, καὶ τίς ἐστιν ὁ ἐν λόγῳ ψευδόμενος· θέλομεν λοιπὸν εἰπεῖν τίς ἐστι καὶ ὁ εἰς αὐτὸν τὸν βίον ἑαυτοῦ ψευδόμενος. Ὁ εἰς τὸν βίον ἑαυτοῦ ψευδόμενος ἐστιν, ὅταν τις ἄσωτος ὢν προσποιεῖται ἐγκράτειαν, ἢ πλεονέκτης ἐστὶ, καὶ λαλεῖ περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ ἐπαίνει τὴν συμπάθειαν, ὑπερήφανός ἐστι, καὶ θαυμάζει τὴν ταπεινοφροσύνην, καὶ οὐχ ὡς θέλῃ τὴν ἀρετὴν ἐπαίνεσαι, θαυμάζει αὐτήν. Εἰ γὰρ εἴλεγε τῷ σκοπῷ τούτῳ, πρῶτον μετὰ ταπεινώσεως ὡμολόγει τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν, λέγων· Ὁ μοι τῷ ἀθλίῳ ὅτι μαματαίωμαι ἀπὸ παντὸς ἀγαθοῦ! Καὶ μετὰ τὸ ὁμολογῆσαι τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν, οὕτως εἶχε θαυμάσαι, καὶ ἐπαίνεσαι τὴν ἀρετὴν. Ἄλλ' οὐδὲ σκοπὸν ἔχων τοῦ μὴ σκανδαλίσαι τινά, ἐγκωμιάζει τὴν ἀρετήν. Ὁφείλει γὰρ καὶ οὕτως λογίζεσθαι· ὅτι Να' ἐγὼ ἀθλίός εἰμι καὶ ἐμπαθὴς, διὰ τὸ ἵνα καὶ ἄλλον σκανδαλίσω; διὰ τὸ ἵνα βλάψω καὶ ἄλλην ψυχὴν, καὶ ἐνέγκω ἑμαυτῷ καὶ ἄλλον βάρος, καὶ εἶχεν εἰ καὶ εἰς αὐτὸν ἡμάρτανεν, ἀλλ' οὖν ἀφίσταται τοῦ καλοῦ; Ταπεινώσεως γὰρ ἐστὶ τὸ ἑαυτὸν ταλανίζειν, καὶ συμπάθειας,

deraverit, non audeat aperte dicere, quod eam desideret, sed circutionibus utitur, dicens: Hoc patior, hac re mihi opus est, hoc mihi debetur; et toties mentiri pergit, dum desiderium suum expleat, dum voti sui compos fiat. Cum autem omne peccatum ex triplici radice proveniat, vel ex voluptate, vel ex avaritia, vel ex inani gloria et superbia: idem potest dici de mendacio. Mentitur enim aliquis ne accusationem patiatur et humilietur; alius ut votum suum expleat, alius ut quidpiam lucretur; qui nunquam quiescit, nunc ad id, nunc ad illud versus, omnia distorquens, dum voti sui sit compos. Is nunquam fidelis est, nunquam verax; et si quandoque contigerit ut verbum ullum verum dixerit, facit ut sibi nunquam credatur. Ejus quoque veritas nunquam simplex et aperta, sed ut plurimum obscura et involuta reperitur. Alius cum sibi re aliqua opus esse viderit, dissimulat parumper, ne res ipsa in majorem turbationem et afflictionem sibi vertatur: ubi vero omnino cogitur, nec potest ulterius protrahere desiderium, mutat verba, ut vitet quod dixi turbationem, periculum et afflictionem. Quæsit autem abbas Alonius ab abbate Agathone ita dicens: Conjurarunt homines duo in eadem tuam, atque alter illorum in cellam tuam fugit: dum eum quærit iudex abs te, ubi sit petit: Nunquid hujuscemodi hominem in mortem tradas, an verba commutes? Licere, ait, puto in tali articulo et necessitate. Debet tamen qui hoc egit, non negligere factum, sed penitentiam agere et flere amarissime in conspectu Dei: atque hoc tempus habere uti tempus tentationis. Neque ad hæc consuescat, sed semel ob multa. In usum enim et consuetudinem deducta noceant, ad tempus autem et in summa necessitate interdum prosunt. Sic itaque debet quis uti hac re, ut non nisi in summa necessitate verba commutet: et tunc quoque cum

IV. Diximus igitur, quis mente, quis item verbo mendax sit. Dicamus et quis in vitam suam mentiat. Mentitur aliquis in vitam suam, cum turpis et luxuriosus continentiam simulat; avarus et tenax de elemosyna loquitur, compassionem et misericordiam laudat: superbus et audax humilitatem admiratur. Hic non volens virtutem laudare, illam admiratur; si enim hoc animo laudaret et admiraretur, fateretur proprium peccatum, et diceret: «Heu me miserum et infelicem, omni virtute, omni bono vacuus sum!» Et ita post confessionem propriæ infirmitatis laudare posset et admirari virtutem. Non etiam virtutem laudat, ne quem scandalizet; sic enim primo sibi dicendum esset: «Infelix ego sum, et miser qui scandalo unicuique sum, uniuscujusque lædo animam, atque alienum onus in me fero!» et ita fateretur peccatum; quod in alterum commisit, non in bono proprio gloriaretur. Humilitatis enim proprium est, se ipsum semper vilipendere, et proximo compati. Hic tamen secundum nullum prædictorum modorum virtutes laudavit, sed ut vitium

et dedecus suum tegeret, virtutis nomen adjecit : ita loquitur de ea ac si talis ipse sit. Sæpe etiam virtutem laudat, ut cuiusdam noceat, ut aliquem ad se allicit. Neque enim una malitia est, una conditio. Diabolus ipse non potest interdum fallere, nisi virtutem adumbret; nisi, ut ait Apostolus, *transfiguret se in angelum lucis*. Hand mirum igitur si et ministriejus transfigurant se in ministros justitiæ. Hic ergo mendax est (ut dixi) sive timore propriæ ignominie et confusionis, vel ut aliquem ad se trahat, vel ut cuiusdam noceat; loquiturque de virtutibus, admiratur et laudat, tanquam et ipse earum rerum sit possessor quas laudat, tanquam in his habitum summum et longam consuetudinem fecerit. Hic proprie est qui in vitam suam mentitur : non simplex, qualem virtus desiderat, sed duplex. alius interius, alius exterius : atque ita ridiculam et inconstantem agit vitam suam. Diximus jam de mendacium, quod omne a malo sit, hoc est a diabolo. Diximus et de veritate quia Deus veritas est. Fugiamus igitur mendacium, fratres, ut eruamur a consortio mali : insudemus ad parandam virtutem, ut illi conjungamur qui ait : *Ego sum veritas*. Deus nos dignos faciat sua veritate.

καὶ ἀγωνισώμεθα κτῆσαι τὴν ἀλήθειαν, ἵνα ἐνωθώμεν τῷ εἰπόντι, Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια. Ὁ Θεὸς ἀξιώσει ἡμᾶς τῆς ἀληθείας αὐτοῦ.

DOCTRINA X.

Ut ad certum scopum et sobrietatem in Dei via dirigamur.

I. Cūremus nos ipsos, dilectissimi, invigilemus nobis. Quis enim nobis amissum tempus restituet? Quærere hos dies poterimus, sed nusquam eos inveniemus. Abbatem Arsenium solitum aiunt sibi ipsi semper dicere : «Arseni, ad quid venisti?» Nos autem adeo desides sumus et inertes, ut ad quid venerimus, omnino ignoremus, neque quidnam velimus, sciamus. Atque ideo non solum non proficimus, sed semper angimur, semper affigimur. Quod inde fit, quia nullam de nobis curam, nullam attentionem gerimus. Nam si, ut par esset, decetare nobiscum modicum vellemus, non usque adeo affligeremur, non tantum laboraremus. Qui enim principio sibi ipsi vim fecerit atque resisterit, et paulatim pugnare perrexerit, proficiet sane, et deinceps pacem et quietem consequetur. Cum enim adverterit Deus aliquem se ipsum principio cogere, statim ad auxilium properat. Et nos igitur, fratres, nos ipsos cogamus, **419** jaciāmus tandem fundamenta, velimus tandem bonum, etsi nondum perfecti simus. Hoc enim bonum optare et velle, salutis exordium est nobis; et cum velle incipimus, incipimus etiam, auxiliante Domino, pugnare. Pugnātibz autem nobis non desunt qui opem ferant

τὸ φεῖδυσθαι τοῦ πλησίου. Ἄλλ' ὁ τοιοῦτος, οὐ κατὰ τινὰ τῶν εἰρημένων θαυμάζει, ὡς εἶπον, τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ σκεπάζει τὴν ἰδίαν ἀσχημοσύνην προσλαμβάνεται τὸ ὄνομα τῆς ἀρετῆς, καὶ λαλεῖ περὶ αὐτῆς, ὡς ἐπὶ καὶ αὐτὸς, τοιοῦτός ἐστιν. ἢ πολλάκις διὰ τὸ βλάψαι καὶ βλεῖσσαι τινα. Οὕτως μὲν γὰρ κακία, οὐτε οὐδεμία ἀφρσεις, οὐτε αὐτὸς ὁ διάβολος δύναται ἀπατῆσαι τινα εἰ μὴ διὰ τοῦ σχηματίζεσθαι τὴν ἀρετὴν, καθὼς ὁ Ἀπόστολος λέγει, ἐπὶ αὐτοῦ ὁ διάβολος μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός. Οὐ μέγα οὖν εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται, ὡς διάκονοι δικαιοσύνης. Οὕτως οὖν καὶ ὁ ψεύστης, εἴτε φοβούμενος αἰσχύνῃ διὰ τὸ μὴ ταπεινωθῆναι, εἴτε, ὡς εἰπομεν, θέλων δελεάσαι καὶ ἀπατῆσαι τινα, λαλεῖ περὶ τῶν ἀρετῶν, καὶ ἐπαινεῖ καὶ θαυμάζει, ὡς ἰδιοποιούμενος αὐτάς, καὶ πεπειραμένος αὐτῶν. οὗτός ἐστιν ὁ ψευδόμενος εἰς αὐτὸν τὸν βίον αὐτοῦ, οὗτος οὐκ ἐστὶν ἀπλοῦς ἄνθρωπος, ἀλλὰ διπλοῦς. ἄλλος ἐστὶν ἔσωθεν, καὶ ἄλλος ἔξωθεν. διπλοῦν ἔχει καὶ ὅλον ἐκχλευσμένον τὸν βίον αὐτοῦ. Ἰδοὺ εἰπομεν περὶ τοῦ ψεύδους ἐπὶ ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστὶν. εἰπομεν καὶ περὶ τῆς ἀληθείας, ἐπὶ ἡ ἀλήθεια, ὁ Θεὸς ἐστὶ. Φύγωμεν οὖν τὸ ψεῦδος, ἀδελφοί, ἵνα βυσθώμεν ἐκ τῆς μερίδος τοῦ ἐχθροῦ, ὁ Θεὸς

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ Γ.

Περὶ τοῦ μετὰ σκοποῦ καὶ νήψεως ὁδεύειν τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ.

A'. Φροντίζομεν ἐαυτῶν, ἀδελφοί, νήψομεν. Τίς δώσει ἡμῖν τὸν καιρὸν τοῦτον, ἐάν ἀπολέσωμεν αὐτόν; Ὅντως ἔχομεν ζητῆσαι τὰς ἡμέρας ταύτας, καὶ μὴ εὐρομεν αὐτάς. Ὁ ἀββὴς Ἀρσένιος ἔλεγεν ἐν ἐαυτῷ πάντοτε : « Ἀρσένιε, διδὲ ἐξήλθες; » Ἡμεῖς δὲ ἐν τοσαύτῃ τῶν ἀπολείᾳ καὶ ἀμελείᾳ. ἐπὶ οὕτω οἶδαμεν διὰ τί ἐξήλθομεν, οὕτω οὐκ οἶδαμεν τί ἐστὶν ὁ ἡθελησάμεν. διὰ τοῦτο οὐ μόνον οὐ προκοπόμεν, ἀλλὰ καὶ θλιβόμεθα πάντοτε. Τοῦτο δὲ γίνεται ἡμῖν ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν προσοχὴν ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν. καὶ ὅντως εἰ ἡθέλομεν μικρὸν ἀγωνισασθαι, οὐκ εἴχομεν ἐπὶ πολὺ θλιβῆναι οὐδὲ κοπιᾶν. καὶ γὰρ παρὰ τὰς ἀρχὰς βιάζεται τις ἐαυτὸν, ἀλλὰ ἀγωνιζόμενος κατὰ μικρὸν, μικρὸν προκόπτει, καὶ λοιπὸν μετὰ ἀναπαύσεως ποιεῖ. τοῦ Θεοῦ βλέποντος ἐπὶ ἐπὶ βιάζεται ἐαυτὸν, καὶ πατέροντος αὐτῷ βοηθεῖαν. Καὶ ἡμεῖς οὖν βιασώμεθα ἐαυτούς, βάλλομεν καλὴν ἀρχὴν, θελήσομεν τίνος τὸ καλόν. Καὶ γὰρ οὕτως ἐν τελειότητι ἐσμεν. Ἄλλ' αὐτὸ τὸ θέλειν, ἀρχὴ σωτηρίας ἡμῖν ἐστὶν. ἐκ τοῦ γὰρ θέλειν, ἐρχόμεθα συνθεῶν καὶ εἰς τὸ ἀγωνίζεσθαι, καὶ ἐκ τοῦ ἀγωνίζεσθαι, βοηθεῖται τις εἰς τὸ κτῆσασθαι τὰς ἀρετάς. διὰ τοῦτο τις τῶν Πατέρων λέγει : Ἄς αἶμα καὶ λάβε πνεῦμα. τοῦτ' ἐστὶν ἀγωνισαί, καὶ νύνη ἐν ἔξει τῆς ἀρετῆς.

* II Cor. II, 14, 15. * Joan. XIV, 6.

VARIE LECTIONES.

¹⁷ Δελεῖσαι, δελεῖσαι.

ad virtutes parandas. Hinc unus e senioribus ita solitus erat dicere: « Da sanguinem, et accipe solum: » id est, pugna ut ad virtutis habitum pervenias.

Β. Ὅτε ἀνεγίνωσκον εἰς τὴν ἑξω παιδείαν, ἐκopicw A
ἐξ ὁρχῆς πάνου, καὶ ὅτε ἤρχομην λαβεῖν τὸ βιβλίον,
οὕτως ἤμην, ὡς τις ὑπάγων ἀφασθαι θηρίου. Ὡς
οὖν ἔμεινα βιαζόμενος ἑμαυτὸν, ἐδοθήσεν ὁ θεὸς,
καὶ οὕτως ἐγενόμην ἐν ἑξεί τοῦ πράγματος, ὥστε μὴ
εἰδέναι με τί ἐτρωγον ἢ τί ἔπινον, ἢ πῶς ἐκοιμώ-
μην, ἐκ τῆς καύσεως τῶν ἀναγνώσμάτων· καὶ οὐδέ-
ποτε ἐλύσθη εἰς ἄριστον μετὰ ἐνὸς τῶν φίλων μου·
ἀλλ' οὐδὲ εἰς συντυχίαν ἤρχομην μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ
καιρῷ τοῦ ἀναγνώσματος· καίτοι φιλοσυνήθης ὢν καὶ
ἀγαπῶν τοὺς ἐταίρους μου. Ὡς οὖν ἀπέλυεν ἡμᾶς ὁ
σοφιστὴς καὶ ἐλεύσμεν· (ἐχρηζον γὰρ καθ' ἡμέραν
ἐνυγραίνεσθαι, ἐπειδὴ ἀνεξηραίνομην ἐκ τῆς ὑπερβο-
λῆς τῶν ἀναγνώσμάτων), ἀνεχώρουν ὅπου ἔμενον,
μήτε εἰδὼς ὅτι ἔγω φαγεῖν οὐκ ἠδυνάμην γὰρ ἀπ-
ασχοληθῆναι, οὐδὲ εἰς τὸ ἐπιτάξαι αὐτῷ τὸ φαγεῖν B
μου. Πλὴν εἰχὼν τινα πιστὸν, καὶ αὐτὸς ἡτοίμαζε
μοι εἰ τι ἤθελον. Ἐλάμβανον οὖν εἰ τι εὗρισκον
αὐτὸν ποιήσαντα, ἔχον καὶ τὸ βιβλίον μου ἐκ πλα-
γίων μου εἰς τὸν κράββατον, καὶ κατὰ μικρὸν ἐνέκυ-
πτον εἰς αὐτὸν, καὶ ἐν τῷ κοιμηθῆναι, ὁμοίως πλη-
σιον μου εἰχον αὐτὸ εἰς τὸ θρονίον μου, καὶ ὡς ἤρπα-
ζον μικρὸν, εὐθέως ἀνεπύθην εἰς τὴν ἀνάγνωσιν·
πάλιν ἐσπέρας, ὡς ἀνεχώρουν μετὰ τὸ λυχνικὸν,
ἤπτον τὸν λύχνον, καὶ ἐποίουσαν ἕως τοῦ μεσονυκτίου
ἀναγινώσκων, καὶ οὕτως ἤμην ὅτι οὐκ ἠσθάνομην
εἰας δῆποτε ἡδύτητος εἰ μὴ ἐκ τῶν ἀναγνώσμάτων.
Ὅτε οὖν ἦλθον εἰς τὸ μοναστήριον, ἔλεγον ἑμαυτῷ·
« Εἰ ἐπὶ τοῦ ἑξω λόγου ἐγένετο τοιοῦτο πάθος καὶ τοι-
αυτὴ θερμὴ, ἐκ τοῦ σκολάσαι τινα τῇ ἀναγνώσει γε-
νέσθαι ἐν ἑξεί αὐτῆς, πόσῃ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀρετῆς; »
καὶ ἐλάμβανον πολλὴν δύναμιν ἐκ τοῦ πράγματος.
Οὕτως ἐὰν θέλῃ τις κτήσασθαι ἀρετὴν, οὐκ ὀφείλει
ἀδιαφορεῖν οὐδὲ μεταωρίζεσθαι· ὥσπερ γὰρ τις θέ-
λων μαθεῖν τεκτονικὴν, οὐ προσέχει ἄλλῃ τέχνῃ· οὐ-
τως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν θεολόγων κτήσασθαι ἐργασίαν
πνευματικὴν. Οὐκ ὀφείλουσι προσέχειν ἄλλῃ τινὶ
πράγματι, ἀλλὰ νυκτὸς καὶ ἡμέρας μελετᾶν ἐν αὐ-
τῇ, πῶς θυνηθῶσι κτήσασθαι αὐτήν. Οἱ δὲ μὴ οὕτως
προσερχόμενοι τῷ πράγματι, οὐ μόνον οὐ προκό-
πτουσιν, ἀλλὰ καὶ συντρίβονται, οὕτως ἀσκόπως πε-
ριφερόμενοι. Ἐὰν γὰρ μὴ νήφῃ τις καὶ ἀγωνίζηται,
εὐχερῶς ἐκπίπτει εἰς τὰς παροχθάσεις τῶν ἀρε-
τῶν.

circumducti. Nisi enim quis vigilet, certetque secum, facile in extrema virtutum, hoc est in vitia ipsa, de-
cidet.

Γ. Αἱ γὰρ ἀρεταὶ μέσαι εἰσιν, ἡ βασιλικὴ ὁδὸς ἐστὶ, D
περὶ ἧς εἶπεν ὁ ἅγιος γέρονς ἐκεῖνος· « Ὅδῳ βασι-
λικῇ πορεύεσθε, καὶ τὰ μέλια μετρίψετε. » Μέσαι οὖν,
ὡς εἶπον, αἱ ἀρεταί, ὑπερβολῶν καὶ ἐλλείψεων. Ἀπὸ
τοῦτο γέγραπται· *Μὴ ἐκκλίνης εἰς τὰ δεξιὰ, μηδὲ
εἰς τὰ ἀριστερά· ἀλλὰ ὁδῷ βασιλικῇ πορεύου.*
Καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος λέγει· Εὐθύς ἐστὶ τῇ καρ-
δίᾳ ὁ τὸν λογισμὸν μὴ ἔχον βλέποντα εἰς ὑπερβολὴν
μήτε ἑλλείψιν, ἀλλὰ ἀπευθυόμενος πρὸς τὸ μέσον
τῆς ἀρετῆς· οἷόν τι λέγω· « Ἡ κακία καθ' ἑαυτὴν, οὐ-

¹ Deut. xvii, 11.

II. Cum ad ludum pergerem egressus jam ex ephē-
bis, invigilabam admodum a principio; ubi vero ce-
pi ad lectiones ascendere et librum aperire, terribis
pene offusciebam, eramque ut qui agreste animal
formidat contingere. At ubi me ipsum coegi, et du-
ravi pergens in poteram, Deus opem attulit, et sic
ad habitum disciplinæ perveni: itaque plerumque
distrabebam studio miro et ardore lectionum, ut quid
comedissem, bibissem, obdormissem, interdum igno-
rarem. Neque aliquando acquievi ut a quoquam ami-
corum in prandium, in symbolum, lectionis tempore
ducerer: diligebam tamen socios meos. Cum igitur
nos dimiserat sophista, lavabar; indigebam enim
quotidiana lotionē, cum quotidie in studio et labore
lectionum desudarem. Concedebam inde domum,
nihil curans quid mihi edendum esset, cum neque
mihi otium ad parandos cibos suppeteret. Aderat au-
tem amicus et familiaris meus, qui mihi pararet, si
quid voluissem. Accipiebam igitur quicquid ab eo
præparatum offendissem, habens semper ex opposito
lectulum meum cum libro. Inclinabamque post ci-
bum, et cum paululum obdormissem cum vicino
semper libro, exsilebam illico ad lectionem et somno.
Item et ad vespem cum e ludo discederem, semper
cum lumine ad mediam noctem legebam et vigilabam.
Cumque ita me haberem, nullam fateor alicunde
dulcedinem aut voluptatem capiebam, nisi a lectio-
ne. Postea quam igitur ad monasterium veni, dice-
bam mihi ipsi quam sæpissime: « Si tanta cupiditas
tibi fuit in adipiscenda eloquentia, si tantus ardor
lectionis, ut ad ipsius habitum provehereris; quanto
magis debes virtutis gratia elaborare! » et ex hac
cogitatione admodum, fateor, proficiebam. Sic ergo
cum parare virtutem quispiam voluerit, decet non
distrahi ad diversa, neque obliviosum esse: ut qui
artem fabrilem discere voluerit, nulli alii rei operam
suam navat quam illi. Quod est in primis ab his
facitandum qui spirituales artes parare student,
ut scilicet nulli omnino rei præterquam huic ope-
ram dent: atque in ea dies noctesque cogitationem
omnem suam figant, dum ad ejus possessionem
cooperante Domino tandem perveniant. Quod sane
qui non fecerint, non solum non proficiunt, sed
etiam tempus omne ferunt usque adeo insipienter

III. Mediæ sunt namque virtutes, et regia via;
de qua solitus erat dicere sanctissimus ille senex:
« Regia via incedite, et in hæc stadia percurrite. »
Mediæ igitur sunt, ut diximus, virtutes inter ex-
cessus atque defectus. Quare scriptum est: *Ne de-
clines ad dexteram neque ad sinistram, sed regia via
incede*¹. Et sanctus Basilii ait: « Rectum illud cor
est, quod cogitationem habet, neque in excessum,
neque in defectum declinantem, sed directam ad
virtutis medium. » Exempli gratia: Malitia secun-

omn se ipsam nihil est. neque enim substantia est, aut substantiam ullam habet. Esto igitur eam nihil esse. Cum declinat **420** anima a virtute, fit vitiosa, et pericit malitiam, affigiturque ab ea, nullam inveniens in ipsa requiem secundum naturam. Item sit in ligno. Non enim habet lignum intra se vermes; creat modicam putredinem, et ex ea putredine fit vermis, qui postmodum vermis lignum rodit et depascit. Ita et ferrum rubiginem facit, atque ipsum rursus consumitur a rubigine. Et vestis lineam procreat, atque ipsa linea vestem corrumpit. Sic tandem et anima ipsa malitiam facit, quæ nihil est, et nullam habet substantiam, atque ipsam animam destruit et annihilit. Quare divus Gregorius præclarissime dixit: « Ignem materia procreat, et ab eo consumitur, ut a malis, malitia. » Quod etiam videre est in ægrotantium corporibus. Cum enim quis deordinatus est et intemperans, neque ei cura est ulla valetudinis, fit in ipso statim vel defectus, vel excessus, et quædam inæqualitas, ex qua subita consequitur ægrotudo quæ nihil est. Nam ubi corpus convalescit et sanitati redditum fuerit, nullibi locorum reperitur ægrotudo illa, et nulla est. Ita et malitia ægrotudo est animæ, quæ illam privat propria et naturali valetudine, omne virtus est.

IV. Dicimus autem medias esse virtutes: ut fortitudinem, quæ media est inter timorem et audaciam; humilitatem inter superbiam et humanam complacentiam; pudorem inter verecundiam et impudentiam; et eodem modo reliquas omnes virtutes. Qui ergo repertus fuerit hominum hujuscemodi virtutibus ornatus, præclarissimus erit apud Deum; et quanquam comedat, bibat, dormiatque ut cæteri, tamen ex his virtutibus, apud omnes erit venerabilis. Nisi vero fuerit diligens et circumspectus erga se ipsum, ad dexteram facile vel sinistram declinabit: hoc est, vel in defectum vel in excessum; pervenietque ad animæ ægrotudinem quam malitiam diximus. Hæc est igitur via regia, per quam sancti omnes profecti sunt. Stadia autem varii sunt status, quæ debet quisque emetiri, semper et inspicere ubinam sit, quotque stadia decurrerit, et in quem statum pervenerit, ut exempli gratia: quemcumque huc convenimus scopum, eundem tenemus ad eternam patriam, ex eadem pene civitate egressi. Atque alii quidam stadia quinque profecti substituerunt, alii decem; hi vero inter medium perrexere: alii non omnino emensi sunt, sed cum e civitate exiissent, extra januam in fetore et labe illius remanserunt. Viatores quoque alii cum duo plerumque stadia ambulaverint, errantes retrogrediuntur; vel duo profecti stadia, quinque revertuntur. Viatores hi sumus nos. Aliqui enim ex nobis sæculo abrenuntiantes ad monasterium venero eo animo, ut virtutes quascunque studiosissime parent. Atque alii quidem cum vel parum profecerint, desistunt illico: alii magis progrediuntur; alii medium rei consecuti, desidia torpent: alii autem nihil omnino se erigunt aut proficiunt,

A δὲν ἔστιν. Οὐτε γὰρ οὐσία τις ἔστιν, οὔτε ὑπόστασιν τινα ἔχει· μὴ γένοιτο. Ἄλλα κλίνουσα ἡ ψυχὴ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, γίνεται ἐμπαθὴς, καὶ ἀποτελοῦσι ἡ τὴν κακίαν· ὅθεν καὶ κολάζεται ὑπ' αὐτῆς, μὴ εὐρίσκουσα φυσικὴν τινα ἀνάπαυσιν ἐν αὐτῇ· ὥστερ, ὑπὸ θοῦ, τὸ εὐλόν. Μὴ γὰρ σκώληκα ἔχει ἐσωθεν αὐτοῦ, ἀλλὰ ποιεῖ μικρὰν σήψιν, καὶ ἐκ τῆς σήψεως ἐκείνης γίνεται ὁ σκώληξ, καὶ οὕτως αὐτὸς ὁ σκώληξ βιβρώσκει τὸ εὐλόν. Ὁμοίως καὶ ὁ χαλκὸς αὐτὸς ποιεῖ τὸν ἰδὸν, καὶ αὐτὸς πάλιν ἀναλίσκεται ὑπὸ τοῦ ἰοῦ. Καὶ τὰ ἱμάτια αὐτὰ ποιεῖ τὸν σῆτα· καὶ αὐτὸς ὁ ἐξ αὐτοῦ γινόμενος σῆς φθείρει αὐτό. Οὕτως οὖν καὶ ἡ ψυχὴ, αὐτῇ ποιεῖ τὴν κακίαν, μὴδὲν πρὸ τούτου οὔσαν, μηδεμίαν ἔχουσαν, ὡς εἶπον, ὑπόστασιν, καὶ αὐτὴ κολάζεται ὑπὸ τῆς κακίας. Καὶ καλῶς εἶπεν ὁ ἅγιος Γρηγόριος· « Πῦρ γὰρ ὕλης γέννημα καὶ δαπανᾷ τὴν ὕλην, ὡς τοὺς κακοὺς ἡ κακία. » Ὡστερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀβρώστούντων σωμάτων ἔστιν εὐρεῖν· ὅταν ἀτακτῇ τις καὶ μὴ διοικήσῃ αὐτὸν ἐν τῇ ὕλει, γίνεται ἡ πλεονασμὸς, ἡ ἑλλειψίς, καὶ λοιπὸν ἐκ τούτου ἀνωμαλεῖ. Ὡστε πρὸ τούτου οὐδαμοῦ ἦν ἀβρώστια, οὐδὲ τι ἦν· καὶ πάλιν μεθ' ὧν ὕγιαίνει τὸ σῶμα, οὐδὲ οὐχ εὐρίσκεται ἡ ἀβρώστια· οὐδὲ τίποτε ἦν. Ὁμοίως καὶ ἡ κακία ἀβρώστια ἔστι τῆς ψυχῆς στερουμένης τῆς ἰδίας αὐτῆς καὶ κατὰ φύσιν ὕλης· ἥτις ἔστιν ἡ ἀρετὴ.

A δὲ τούτου ἐκπομὴν ὅτι μέσαι εἰσὶν ἀρεταί· οἷον ἡ ἀνδρεία μέση ἔστι τῆς δειλίας καὶ τῆς θρασύτητος· ἡ ταπεινοφροσύνη μέση ἔστι τῆς ὑπερηφανίας καὶ τῆς ἀνθρωπαρεσκίας· ὁμοίως ἡ εὐλάβεια, μέση ἔστι τῆς αἰσχύνης καὶ τῆς ἀναίδειας· οὕτως κατὰ ἀναλογίαν καὶ αἱ λοιπαὶ ἀρεταί. Ἐάν οὖν εὐρεθῇ ἀνθρώπος ἀξιούμενος τούτων τῶν ἀρετῶν, οὗτος εὐρίσκεται τίμιος παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἀεὶ φαίνεται μὲν τρώγων καὶ πίνων καὶ κοιμώμενος, ὥστερ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων· ἔστι δὲ ὁ τοιοῦτος τίμιος διὰ τὰς ἀρετὰς αἱ ἔχει. Εἰ δὲ μὴ νῆψῃ τις καὶ φυλάττῃ ἑαυτὸν, ἐκκλίνει εὐχερῶς ἀπὸ τῆς ὁδοῦ, ἢ εἰς τὰ δεξιὰ, ἢ εἰς τὰ ἀριστερὰ· τοῦτ' ἔστιν, ἐπὶ ὑπερβολὴν ἢ ἑλλείψιν, καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀβρώστιαν ἥτις ἔστιν ἡ κακία. Ἰδοὺ αὕτη ἔστιν ἡ ὁδὸς ἡ βασιλικὴ ἐν ᾗ ὠδεύσαν πάντες οἱ ἅγιοι· τὰ δὲ μιλιά εἰσιν αἱ διάφοροι καταστάσεις αἱ ὁφείλῃ τις μετρεῖν, πάντοτε καὶ βλέπειν ποῦ ἔστιν, εἰς ποῖον μίλιον ἔφθασεν, εἰς ποίαν κατάστασιν ἔστιν· οἷόν τι λέγω. Οὕτως ἐσμὲν ἡμεῖς πάντες ὥστερ τινες ἔχοντες σκοπὸν ὀδεῦσαι ἐπὶ τὴν ἁγίαν πόλιν· καὶ ἐξεληθόντες ἀπὸ μιᾶς πόλεως, οἱ μὲν, ὠδεύσαν πάντε μιλία καὶ ἀπέμειναν· οἱ δὲ, ὠδεύσαν δέκα· οἱ δὲ, καὶ ἕως τοῦ ἡμίσεως τῆς ὁδοῦ· οἱ δὲ, οὐδὲ ὅλως ὠδεύσαν, ἀλλ' ἐξῆλθον μὲν τῆς πόλεως· ἔμειναν δὲ ἔξω τῶν πυλῶν εἰς τὴν δυσωδίαν αὐτῆς· οἱ δὲ ἐν τῇ ὁδῷ ὄντες, ἔστιν ὅτε ὀδεύουσι δύο μιλία, καὶ πλανῶνται, καὶ ὑποστρέφουσιν αὐτὰ, ἢ δύο ποιοῦσι, καὶ ὑποστρέφουσιν πάντε· οἱ δὲ, ὠδεύσαν ἕως αὐτῆς τῆς πόλεως, ἔμειναν δὲ ἔξω, καὶ οὐκ εἰσῆλθον ἕως εἰς τὴν πόλιν. Ἰδοὺ οὕτως ἐσμὲν καὶ ἡμεῖς. Εἰσὶ γάρ τινες ἐξ ἡμῶν, οἱ τε ἀφῆκον τὸν κόσμον, καὶ ἦλθον ἐς τὸ μοναστήριον σκοπὸν ἔχοντες εἰς τὸ κτήσασθαι τὰς ἀρετὰς. Καὶ οἱ μὲν κατῳρῶ-

σαν ὀλίγον καὶ ἐναπέμειναν· ἄλλοι ἔτι μικρὸν, ἄλλοι καὶ ἕως τοῦ ἡμίσεως τοῦ πρᾶγματος, καὶ ἐστάθησαν· ἄλλοι οὐδὲν ὥλως κατέρωθωσαν, ἀλλὰ καὶ ἔδοξαν μὲν ἐξελεῖν ἐκ τοῦ κόσμου, ἔμειναν δὲ εἰς τὰ τοῦ κόσμου πάθη, καὶ εἰς τὴν δυσωδίαν αὐτοῦ· ἄλλοι κατορθοῦσι μικρὸν καλὸν, καὶ πάλιν ἀναλύουσιν αὐτό. Εἰ δὲ τινες καὶ πλεον οὐ κατέρωθωσαν ἀναλύουσιν· ἄλλοι κατέρωθωσαν μὲν τὰς ἀρετὰς, ἔσχον δὲ ὑπερφάνειαν καὶ ἐξουθενώσιν τῶν πλησίων, καὶ ἔμειναν ἔξω τῆς πόλεως, καὶ οὐκ εἰσῆλθον ἔσω, καὶ ὅμως οὐδὲ αὐτοὶ ἔτυχον τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ· καὶ γὰρ ἐφθασαν τὴν πύλην τῆς πόλεως, ἀλλὰ ἔξωθεν ἔμειναν· ὥστε καὶ αὐτοὶ ἐξέπασαν τοῦ ἰσίου σκοποῦ.

Εν ἑκάστῳ οὖν ἡμῶν μάθη ποῦ ἐστίν· εἰ ἐξέβη ἐκ τῆς ἰδίας πόλεως, ἔμεινε δὲ ἔξω τῆς πόλεως εἰς τὴν δυσωδίαν τῆς πόλεως, ἢ προέβη μικρὸν, ἢ πολὺ, ἢ ἐφθασε τὸ ἡμισυ τῆς ὁδοῦ· εἰ δύο μίλια ποιεῖ, καὶ ἀναλύει τὰ δύο· εἰ δύο ποιεῖ καὶ ἀναλύει πέντε· εἰ ὥδευσεν ἕως τῆς πόλεως, καὶ εἰσῆλθε εἰς τὴν ἱερουσαλήμ· εἰς τὴν πόλιν μὲν ἐφθασεν· ἔσωθεν δὲ [καὶ] οὐκ ἠδυνήθη εἰσελθεῖν. Ἐκάστος μάθη τὴν κατάστασιν ἑαυτοῦ, ποῦ ἐστίν. Τρεῖς καταστάσεις εἰσὶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν τὸ πάθος, καὶ ἐστὶν ὁ ἰστών αὐτό, καὶ ἐστὶν ὁ ἐκριζὼν αὐτό· ὁ ἐνεργῶν τὸ πάθος ἐστίν, ὁ πρᾶττων αὐτό, ὁ ἐπεδικῶν αὐτό. Ὁ δὲ ἰστών τὸ πάθος ἐστίν, ὁ μήτε ἐνεργῶν, μήτε ἐκκόπτων αὐτό, ἀλλὰ φιλοσοφῶν μὲν, καὶ καταρχόμενος, ἔχων δὲ τὸ πάθος ἐν ἑαυτῷ· ὁ δὲ ἐκριζὼν τὸ πάθος, ἐστὶν ὁ ἀγωνιζόμενος καὶ ποιῶν τὰ ἐναντία τοῦ πάθους. Ἐχουσι δὲ αἱ τρεῖς καταστάσεις αὗται πολλὴν πλάτος· οἷόν τι εἴπατε, οἷον θέλετε πάθος καὶ συμφύσωμεν αὐτό· θέλετε εἰπωμεν περὶ ὑπερφάνειας· θέλετε εἰπωμεν περὶ πορνείας· ἢ θέλετε μάλλον λέγωμεν περὶ κενοδοξίας· οὐ δύναται τις ἀκοῦσαι ῥῆμα ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ἔστιν οὖν τις ὅτε ἀκούει ἐν ῥῆμα καὶ ταράσσεται, καὶ λέγει πάντες ῥήματα, ἢ καὶ δέκα ἀντὶ ἐνὸς ῥήματος, καὶ μάχεται καὶ ταράσσεται, καὶ μετὰ τὸ παύσασθαι ἐκ τῆς μάχης, μένει λογιζόμενος καὶ κατὰ τοῦ εἰπόντος αὐτοῦ τὸ ῥῆμα ἐκείνο, καὶ μνησικακῶν αὐτῷ, καὶ λυπούμενος ὅτι οὐκ εἶπε πλέον ὧν εἶπε, καὶ ἐτοιμάζει ἑαυτῷ ῥήματα ἔτι θεινότερα εἰς τὸ εἰπεῖν αὐτῷ, καὶ αἰεὶ λέγει· « Διὰ τί οὐκ εἶπον αὐτῷ τότε, καὶ ἔχω εἰπεῖν αὐτῷ τότε; » καὶ αἰεὶ μαίνεται. Ἰδοὺ μία κατάσταση· αὕτη ἐστὶν ἢ ἐν ἔξει ἔχουσα τὸ κακόν. Ὁ θεὸς ρύσεται ἡμᾶς ἀπὸ τῆς τοιαύτης καταστάσεως· ἢ γὰρ τοιαύτη κατάσταση, ὑπόκειται πάντως τῇ κολάσει· πᾶσα γὰρ ἢ κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτία ὑπὸ τὸν φθόνον ἐστίν· ἀλλὰ καὶ θέλησοι ὁ τοιοῦτος μετανοῆσαι, οὐκ ἰσχύει μόνος περιγενέσθαι τοῦ πάθους, εἰ μὴ καὶ βοηθῆται ὁχλὸς παρὰ τινῶν ἀγίων, καθὼς καὶ οἱ Πατέρες εἶπον· διὰ τοῦτο αἰεὶ λέγω ὑμῖν, σπουδάζετε κόψαι τὰ πάθη πρὶν γενέσθαι ἐν ἔξει αὐτῶν· ἐστὶν ἄλλος ὅτε ἀκούει ῥῆμα καὶ ταράσσεται μὲν καὶ λέγει καὶ αὐτὸς πάντες ῥήματα, ἢ καὶ δέκα ἀντὶ ἐνὸς, καὶ θλίβεται ὅτι οὐκ εἶπεν ἄλλα, τρισεῖς, καὶ λυπείται καὶ μνησικακεῖ. Ποιεῖ δὲ

(1) Cautē lege: nam frequens est in ista non sauis tuta sententia, aliquos peccatores non posse

A sed egressi corpore tantum e mundi illecebris, animo in ejus labe et affectibus perseverant. Quidam etiam cum aliquid boni operis effecerint, illud statim dissolvunt et destruunt. Sunt et alii qui plus dissolvunt, quam moliti sint. Nonnulli virtutes consecuti, superbi et insolentes, contemptoresque proximorum et fratrum facti sunt, qui extra januam manserunt, neque hi scopum suum assecuti sunt. Nam etsi ad civitatis portam perducti non sunt, tamen intromissi, decideruntque infelices a proposito suo.

B V. Contempletur igitur unusquisque nostrum, fratres, 421 ubi sit. Si vere egressus est e civitate sua, si extra portam in felore illius et labe romanet: si paululum processit aut multum, si pervenit ad viam medium, si ubi progressus est ad duo milliaria, totidem regressus est; an progressus ad duo, quinque rediit. Si adusque civitatem pervenit, si est Jerusalem sanctam ingressus, an si ad civitatem usque perductus, non est admissus. Discat unusquisque statum suum in quo est. Tres enim hominis status sunt. Primus quidem qui passionem et vitium ad actionem perducit. Secundus qui innatum vitium expugnat, sistitque illud et refrenat, ne ad actum prorumpat. Tertius qui omnino id eradicat et evellit. Qui passionem innatam operatur; is est qui vitium quod in se fuerit, ad actum perducit, consummat et perficit. Qui vero eam sistit, is est qui neque vitium operatur, neque amputat illud a se, sed philosophatur et transgreditur ipsum, etsi in se conservet et tenet. Qui autem eradicat vellitque passionem, is est qui certat viriliter, et quicquid vitio suo passionique contrarium animadvertit, id totis viribus aggreditur et operatur. Habent autem hi tres status summam latitudinem. Quam, oro, in vobis passionem habuistis, atque illius amputandae studiosi fuistis? Vultis dicamus de superbia, de fornicatione, an potius de inani gloria, a qua, ut plurimum, omnes superamur et vincimur? Inanis gloria est quae non sustinet audire verbum vel minimum a fratre suo. Hoc est, cum quis unico verbo quinque vel decem plena omni tribulatione, respondet, contenditque et turbas facit. Cumque quieverit a contentione, non cessat tamen etiam cogitare de illo quod audiverit, irasciturque secum, et dolet quod non plura et aciora verba retulerit; et se disponit et praeparat, si alia incidat occasio, ad graviora in eum emovenda, a quo unicum accepit. Et semper in ea cogitatione est: « Hoc et hoc illi dicam, non evadet impune: » sicut velut amens perpetuo furit. En primum statum qui mali habitum gerit, a quo liberet nos Deus omnipotens. Is enim status gehennae proximus est, quia omne peccatum cum ad actum venerit, gehennam parat. Nec talis etiam (1), si voluerit poenitentiam agere, solus po-

teris passionem superare, sed erit ei opus alicujus sancti viri auxilium implorare, ut Patres omnes dixerunt. Quare admoneo vos semper et hortor ad studium et diligentiam abscindendi a vobis passiones, priusquam in habitum transeant. Alius est qui verbum quidem cum audiverit, irascitur, et unico quinque vel decem respondet, doletque quod tria paucos ad se redit. Alius post unam hebdomadam, alius post unam diem statim resipiscit. Alius conviciatur, contentis, turbationes movet, sed illico poenitentiam agit. Hæ sunt statuum differentie, quæ amen omnes ad iter gehennæ tendunt, si ad actum perveniant.

VI. Dicamus et de his qui passiones sistunt. Audit quis verbum et turbatur in se ipso, doletque statim, non quod injuria affectus sit, sed quod eam pati non quiverit. Is in statu concertantium est, in statu eorum qui passionem sistunt. Certat alius laboratque diu : et tandem vi passionis superatur et vincitur. Non vult alius male respondere, sed a prava consuetudine trahitur. Alius certat quidem secum, ne quid mali omnino loquatur ; dolet tamen propter injuriam et contumeliam, et cum sese norit ob hoc ipsum dolere, agit poenitentiam. Alius non dolet quidem quod contumelia affectus sit, sed neque etiam gaudere potest. Hi omnes variis modis passiones suas sistunt et cohibent ; differunt tamen primi duo a reliquis. Qui scilicet superatur in certamine, et qui trahitur nolens a consuetudine, cognoscitque 422 se ipsum, quod injuriam non tulerit cum gratiarum actione. Reliqui autem in timore sunt et periculo operantium. Dicunt autem hos in eorum statu esse, qui passionem quidem quam in habitu habent, sistunt, noluntque operari, dolent tamen in certamine. At Patres nostri dixerunt diuturnum esse non posse quidquid anima noluerit. Contrectant autem se ipsos et excutiant diligenter ; et si passionem ipsam ulcisci nequiverint, causas passionis abscindant, ne trahi possint aliquando et superari. Certant alii passionem sistere altera passione : atque taciturnitati studet quis ob inanem gloriam, alius ob humanam complacentiam. Hi omnes malo medentur malo. Dicebat autem abbas Pastor quod malitia nequaquam malitiam tolleret. Sunt vero hi, etsi non credant rideantque, inter operatores.

VII. Dicendum et de his qui passiones evellunt. Gaudet aliquis cum afficitur contumelia, eo tamen animo ut mercedem recipiat. Is in eorum numero est qui eradicant quidem passiones, non tamen cum scientia. Gaudet alius affectus contumelia, et certum habet, affectum sese contumelia merito, quia causam dederit. Hic cum scientia et cogitatione passionem educit : contumelia enim affici, et in se ipsum causam transferre, et ut a se venientia omnia suscipere, hoc utique scientiæ est maximæ. Quicumque autem a Domino poscit humilitatem, sciat se poscere aliquem ad se destinari, a quo contumeliis et injuriis afficiatur ; cumque eas pariter

poenitentiam agere, nisi eos alicujus sancti oratio adjuvet. Sic enim dicere videtur in proxime sequentibus, et alibi

Α ὁλγας ἡμέρας, καὶ μεταβάλλεται· ἄλλος ποιεῖ ἑβδομάδα ἐν τοῦτοις, καὶ μεταβάλλεται· ἄλλος ποιεῖ μίαν ἡμέραν, καὶ μεταβάλλεται· ἄλλος ὀδρίζει, μάχεται, ταράσσεται, ταράσσει, καὶ εὐθέως μεταβάλλεται. Ἰδοὺ πόσαι διαφοραὶ καταστάσεων, καὶ ὁμοῦς ὑπὸ τὸν ἄδην εἰσὶν οὗτοι πάντες ἐφ' ὅσον ἐνεργούσιν. pejora vel aciora non addiderit. Post dies autem

Γ'. Εἰπόμεν καὶ περὶ τῶν ἱστώντων τὸ πάθος· ὅτι ἐστὶ τις ὅτε ἀκούει ῥῆμα καὶ θλίβεται μὲν καθ' ἑαυτὸν· πλὴν λυπεῖται οὐχ ὅτι ὀδρίσθη, ἀλλ' ὅτι οὐχ ὑπήνεγκεν· οὗτος τῆς καταστάσεως τῶν ἀγωνιζομένων ἐστὶ· τῶν ἱστώντων τὸ πάθος ἐστὶν. Ἄλλος ἀγωνίζεται καὶ κοπιᾷ, ὕστερον δὲ νικᾷται ἐκ τοῦ βαρεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ πάθους. Ἄλλος οὐ θέλει μὲν ἀποκριθῆναι κακῶς, ἀπὸ συνηθείας δὲ συναρπάζεται· ἄλλος ἀγωνίζεται μὲν μὴ λαλῆσαι ὅπως τι κακὸν· λυπεῖται δὲ ὅτι ὀδρίσθη· πλὴν ἀλλὰ καταγινώσκει ἑαυτοῦ ὅτι λυπεῖται καὶ μετανοεῖ περὶ τοῦτου· ἄλλος οὐ λυπεῖται μὲν ὅτι ὀδρίσθη, ἀλλ' οὐδὲ χαίρει. Ἰδοὺ οὗτοι πάντες· οἱ ἱστώντες τὸ πάθος εἰσὶν· ἔχουσι δὲ ἐν ἑαυτοῖς διαφορὰν οἱ δύο πρὸς τοὺς λοιποὺς, ὁ ἡττώμενος ἐν τῇ ἀγωνίᾳ, καὶ ὁ συναρπάζομενος ἀπὸ συνηθείας, καὶ ὁ καταγινώσκων ἑαυτοῦ, ὅτι οὐχ ὑπήνεγκε μετ' εὐχαριστίας τὴν ὕβριν· οἱ δὲ λοιποὶ ἐν φόβῳ εἰσὶ τοῦ κινδύνου τῶν ἐνεργούντων· εἰπον δὲ αὐτοὺς τῶν ἱστώντων τὸ πάθος εἶναι· τῇ γὰρ διαθέσει ἱστήσαν τὸ πάθος, καὶ οὐ θάλλουσιν ἐνεργῆσαι, ἀλλὰ καὶ λυποῦνται ἀγωνίζοντες. Εἰπον δὲ οἱ Πατέρες, ὅτι πᾶν πρᾶγμα ὃ μὴ θέλει ἡ ψυχὴ, ὀλιγοχρόνιον ἐστὶν. Ὁρῶντες δὲ ψηλαφῶν ἑαυτοὺς μὴ πως κἂν μὴ αὐτὸ τὸ πάθος, ἀλλὰ τι τῶν αἰτίων τοῦ πάθους ἐπεκδικούσι, καὶ διὰ τοῦτο ἡττώνται ἢ συναρπάσσονται. Εἰσὶ δὲ τινες, φησὶν, ἀγωνιζόμενοι στήσαι τὸ πάθος, ἀλλὰ κατὰ πάθος. Ὁ μὲν γὰρ σιωπᾷ διὰ κενοδοξίαν· ὁ δὲ, δι' ἀνθρωπαρέσκειαν, ἢ δι' ἄλλο οἷον δῆποτε πάθος. Οὗτοι κακῶς τὸ κακὸν ἰώνται. Εἶπε δὲ ὁ ἀββᾶς Ποιμὴν, ὅτι πονηρία οὐδαμῶς πονηρίαν ἀναιρεῖ. Οὗτοι μετὰ τῶν ἐνεργούντων εἰσὶ κἂν χλευάζονται.

Ζ'. Θέλομεν λοιπὸν εἰπεῖν, καὶ περὶ τῶν ἐκρίζουντων τὸ πάθος. Ἔστι τις ὅτε χαίρει μὲν ἐπὶ τῇ ὀδρίσθῃ, ἀλλὰ διὰ τὸ ἔχειν μισθόν. Οὗτος τῶν ἐκρίζούντων τὸ πάθος ἐστὶν, ἀλλ' οὐ μετὰ γνώσεως. Ἄλλος δὲ χαίρει ὀδριζόμενος, καὶ ἔχει ὅτι χρεωστὲς ὀδρισθῆναι, ὥς ὅτι αὐτὸς ἔδωκε τὴν αἰτίαν. Οὗτος μετὰ γνώσεως ἐκρίσθαι τὸ πάθος· τὸ γὰρ ὀδρισθῆναι τινα, καὶ φέρειν καθ' ἑαυτοῦ τὴν αἰτίαν, καὶ δέχεσθαι, ὥς ἴδια τὰ ἐπερχόμενα αὐτῷ, γνώσεώς ἐστιν. Ἐκαστος γὰρ εὐχόμενος τῷ θεῷ, Κύριε, δός μοι ταπεινῶσιν, ὀφείλει εἰδέναι ὅτι τοῦτό ἐστιν ὁ αἰτεῖ, ἵνα πέμψῃ αὐτῷ τινα ὀδρίσαι αὐτῷ· ὅταν ὀδρίζεται ὑπὸ τινος, ὀφείλει καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ὀδρίζειν, καὶ ἐξουθενεῖν τῇ ἰδίᾳ

λογισμῶν, ἵνα ἐκεῖνος μὲν ταπεινοὶ αὐτὸν ἔσωθεν, καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἔσωθεν. Ἔστιν ἄλλος ὅτε οὐ χαίρει μόνον ὑβριζόμενος, καὶ ἑαυτὸν αἰτιάται· ἀλλὰ καὶ λυπεῖται διὰ τὴν ταραχὴν τοῦ ὑβρισαντος αὐτόν· ὁ Θεὸς ἐνέγκει ἡμᾶς εἰς τὴν τοιαύτην κατάστασιν. Βλέπετε πόσον ἐστὶ πλάτος εἰς τὰς τρεῖς καταστάσεις· Ἐκαστος οὖν ἡμῶν, ὡς εἶπον, μᾶθῃ ποίας ἐστὶ καταστάσεως· ἐὰν θέλων ἀκμὴν ἐνεργεῖ τὸ πάθος, καὶ ἐπεκδικεῖ, ἢ θέλων μὲν οὐ ποιεῖ· νικώμενος δὲ, ἢ ἀπὸ συνήθειας συναρπαζόμενος ἐνεργεῖ αὐτὸ, καὶ μετὰ τὸ ἐνεργῆσαι, θλίβεται καὶ μετανοεῖ ὅτι ἐνέργησεν, ἢ ἀγωνίζεται στήσαι τὸ πάθος ἐν γνώσει, ἢ κατὰ ἄλλο πάθος ἀγωνίζεται, ὥσπερ εἶπομεν. Ἔστιν ὅτε σιωπῇ τις ἢ κατὰ κανονοσίαν, ἢ κατὰ ἀνθρωπάρεσκειαν, ἢ ἀπλῶς εἰπεῖν κατὰ τινὰ λογισμὸν ἀνθρώπινον, καὶ ἡρέσῃ ἐκτρίβον τὸ πάθος. Καὶ εἰ μὲν μετὰ γνώσεως ἐκτρίβει, καὶ ποιεῖ τὰ ἐναντία τοῦ πάθους· ἕκαστος μᾶθῃ ποῦ ἐστὶν· εἰ· ποῖον μιλίον ἐστὶν· οὐ μόνον γὰρ ὀφειλομένον καθ' ἡμέραν ἐρευνᾶν ἑαυτοῦς, ἀλλὰ καὶ κατὰ καιρὸν καὶ κατὰ μῆνα, καὶ καθ' ἑβδομάδα, καὶ λέγειν τὴν πρώτην ἑβδομάδα, τοῖωσθε ἐθαρούμην εἰς τὸδε τὸ πάθος· ἄρα ἄρτι πῶς εἰμι; Ὁμοίως καὶ κατὰ καιρὸν λέγειν, ὅτι πέρυσι τοῖωσθε ἐνικώμην ὑπὸ τοῦδε τοῦ πάθους· ἄρτι πῶς ἔχω; Καὶ οὕτως καθ' ἑκάστην γυμνάσειν ἑαυτοῦς, εἰ προσεκόμην μικρὸν, ἢ ἐν τοῖς αὐτοῖς; ἔμεν, ἢ εἰς τὸ χεῖρον ἐγενόμεθα. Ὁ Θεὸς δώσει ἡμῖν δύναμιν, ἵνα τέως κἂν μὴ ἐκτρίβωμεν τὸ πάθος, ἀλλ' οὖν μὴ ἐνεργώμεν, ἀλλ' ἰστώμεν αὐτό. Ὅντως γὰρ βαρὺ πρᾶγμα τὸ ἐνεργεῖν, καὶ μὴ ἰστῆν τὸ πάθος. Καὶ λέγω ὑμῖν ὑπόδειγμα τί ὁ ἐνεργῶν τὸ πάθος καὶ ἐπεκδικνῶν αὐτό· ὁμοίος ἐστὶν ἀνθρώπῳ κατατετοξευμένῳ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ, καὶ δεχομένῳ τὰς χερεὶν αὐτοῦ τὰ βέλη, καὶ πηγνύοντι αὐτὰ εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Ὁ δὲ ἰστών τὸ πάθος, ὁμοίος ἐστὶ τῷ κατατετοξευμένῳ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ, περιβεβλημένῳ δὲ θώρακα, καὶ οὐκ εἰσδεχομένῳ τὸ βέλος· ὁ δὲ ἐκτρίβων τὸ πάθος, ὁμοίος ἐστὶ κατατετοξευμένῳ καὶ δεχομένῳ τὰ βέλη καὶ συντρίβοντι αὐτὰ, ἢ ἀποστρέφοντι αὐτὰ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἐχθροῦ, ὡς λέγει ἐν τῷ ψαλμῷ· Ἡ ρόμφαία αὐτῶν εἰσέλθοι εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν, καὶ τὰ τόξα αὐτῶν συντρίβειν. Σπουδάζομεν οὖν καὶ ἡμεῖς, ἀδελφοί, κἂν οὐ δυνάμεθα τέως ἀποστρέψαι τὴν ρομφαίαν αὐτῶν εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν· ἀλλ' οὖν μᾶτε δεξιόμεθα τὰ βέλη καὶ πηξώμεν αὐτὰ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν· ἀλλὰ καὶ περιθωρακίσωμεν ἑαυτοὺς, ἵνα μὴ πληγώμεν ὑπ' αὐτῶν. Ὁ Θεὸς ὁ ἀγαθὸς σκεπήσθῃ ἡμᾶς ἀπ' αὐτῶν, καὶ δώσθῃ ἡμῖν νῆψιν, καὶ ὁδηγήσθῃ ἡμᾶς εἰς τὴν ὁδὸν αὐτοῦ.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΙΑ'.

Περὶ τοῦ σπουδάζειν ταχέως ἐκκόπτειν τὰ πάθη πρὸ τοῦ ἐν ἔξει κακῇ γενέσθαι τὴν ψυχὴν.

Α'. Θέτε τὸν νοῦν ὑμῶν, ἀδελφοί, ὡς εἰς τὰ πράγ-

α Psal. xxxvi, 15.

lerat aequo animo contemnatque se ipsum in corde, ut et foris et intus pariter humilietur. Alius non solum gaudet affectus contumelia, et in se ipsum causam transfert, sed etiam dolet quod turbatus sit qui injuriam intulit. Utinam, fratres, nos Deus in hunc statum adducat. Videte quanta sit trium horum statuum fatitudo. Discat igitur unusquisque ejus sit ipse status; vel eorum qui operantur, et ulciscuntur passiones; vel eorum qui nolentes quidem et inviti superantur a consuetudine, et ad opus trahuntur, post opus autem mœrent, affliguntur, et dolent, arguntque pœnitentiam. Discat si in eorum numero ubi sit, aut in quo libro scriptus. Debemus enim non solum nos per dies singulos discutere, sed per quaelibet tempora, per menses, per hebdomadas, ac nobis ipsis dicere: « Prima hebdomada hujuscemodi passione affectus es, nunc quomodo habes? » Item « per tempus quodque anno transacto victus es, et superatus ab hac passione, nunc quomodo habes? » et ita quotidie diligenter inspicere, si quid a nobis abscindimus ex illis, an in eisdem volvitur vel in deteriora delapsi sumus. Det nobis Deus virtutem et potestatem, si non evellendi passiones, saltem non operantili, atque sistendi et comprimendi eas. Gravissimum enim est passionem in actum proferre, neque eam comprimere. Subjiciam vobis similitudinem, ejus potissimum similis sit qui passionem exercet et ulciscitur. Homini puto similem sagitta ab hoste percusso, qui sagittam suis manibus arripiens, cordi proprio infligit. Qui vero passionem comprimit, similis est percusso quidem sagitta ab hoste, sed nusquam vulnerato ob thoracem quo indutus est. Qui autem eradicat et vellit passionem, similis est percusso quidem, sed sagittas arreptas manibus confringenti, aut illas in hostis cor detorquenti, ut canitur in Psalmo: *Gladus eorum intret in corda ipsorum, et arcus eorum confringatur*. Studeamus ergo, fratres, si non possumus contorquere gladium ipsorum in corda eorum, non suscipere saltem sagittas illorum, et in cordibus nostris desigere: armemusque potius nos thorace, ne percutiamur et vulneremur ab illis. Deus optimus protegat nos ab eis, largiaturque virtutem nobis, dirigatque ipse nos in viam suam.

DOCTRINA XI.

Ut studeamus a nobis præcidere statim passiones, priusquam in habitum animæ transeant.

I. Adverte animum, fratres, ad quascunque res,

et caveat ne vos ipsos negligatis : in maxima enim pericula plerumque nos adducit et minima negligentia. Incidi quandoque in fratrem non tam ægrotum quam debilem : cognovique ex eo quod dies tantum septem tertianam passus esset, jamque quadragesimum diem ageret a febris liberatione, nec posset adhuc pristinas vires accipere. Videte igitur, fratres, quam miserum sit in enormem dispositionem incidere. Soliti semper sumus enormitates minimas contemnere, neque advertimus, quidquid mali in corpus nostrum ingruerit cum maxime debilius fuerit, maximum esse : nec sine multo studio, labore, sudore et tempore vires pristinas posse recuperari. Septem tantum dies infelix ille febrem passus erat, nec tamen relevari potuit etiam tot diebus, tanto tempore. Id ipsum in anima est, quod in corpore. Tenuiter quis peccat. Quantum tamen transigit temporis, quantum distillat sanguinis, antequam se ipsum erigat? Et in corporibus quidem ægritudinis et morbi varias causas reperimus, vel quod medicinæ rancidulæ vim suam amiserunt, vel quod medicus indoctus nec satis expertus, aliam pro alia medicinam præbuerit, vel quod ægrotus inordinate se gerat, et nihil servet eorum quæ medicus imperaverit. Non est autem in anima id ipsum dicere. Neque enim habemus medicum imperitum, qui medicinas accommodatas languori non dederit. Christus namque animarum nostrarum medicus est, isque novit omnia, et unicuique languori et morbo accommodatum donat antidotum. Nam, exempli gratia : inani gloriæ humilitatis præcepta opposuit : luxuriæ continentiam : avaritiæ eleemosynam : et, ut concludam breviter, unicuique passioni medicinam dedit et accommodatissimum remedium : ita ut nequidquam medicus imperitus queat judicari. Sed neque etiam rancidulæ sunt medicinæ, ut non queant operari virtutem suam. Christi enim præcepta nunquam inveterantur : sed quo magis exercentur, eo magis renovantur. Neque valetudini animæ quidquam est quod obstat aut impedimento

II. Attendamus igitur nobis ipsis, fratres, vigilamus dum tempus habemus. Cur enim nos negligimus? Faciamus semper aliquid boni, ut auxilium tandem inveniamus in tempore tentationis. Quid vitam nostram deperdimus? Tot quotidie tantaque sentimus, et omnia contemnimus, nec ulla nobis cura est illa discernere? Videmus quotidie fratres nostros et rapi et mori, nobisque ipsis nusquam invigilamus, nec intelligimus nos quoque in horas mortii viciniore fieri. Horæ fere tres sunt ex quo vobis loqui cæpi sedens, quis dubitet nos nunc mortii viciniore esse quam antea? Labi tempus et perire nobis animadvertimus; et non timemus? An non venit in mentem sententiæ illius, quæ frequens erat in ore senis dum diceret : « Aurum 424 vel argentum si amiserit homo, posse eum vel id ipsum vel tantumdem recuperare : tempus autem si pereat, nec ipsum amissum, nec aliud pro eo posse aliquando restaurari. » Quod verissimum esse patet. Quis enim diem vel horam temporis amissam quæ-

A ματα, καὶ βλέπετε, μὴ ἀμελήσητε ἑαυτῶν· ἐπειδὴ εἰς μεγάλους κινδύνους φέρει ἡμᾶς καὶ μικρὰ ἀμέλεια. Παρέβαλλον ἄρτι τινὶ ἀδελφῷ πώποτε, καὶ εὔρον αὐτὸν πῶς ἀπὸ ἀβρωστίας, καὶ ἐν τῷ λαθεῖν ἡμᾶς. ἔμαθον ὅτι ἐπὶ τῇ ἡμέρᾳ ἐπύρεξε μόνος καὶ ἰδοὺ ἔχει ἄλλας τεσσαράκοντα ἡμέρας, καὶ οὐχ εὐρίσκει ἀκμὴν ἀναλαβεῖν ἑαυτόν. Βλέπετε, ἀδελφοί, πόση τάλαιπωρία τοῦ ἐμπροσθὶν τινὰ εἰς ἀνώμαλον διάθεσιν. Ἀεὶ καταφρονεῖ τις μικρὰς ἀξίας, καὶ οὐκ οἶδεν ὅτι ἐὰν φθάσῃ μικρὸν κακοχηθῆναι τὸ σῶμα οὗτοῦ, καὶ μάλιστα ἐὰν ἐστὶν ἀσθενέστερος, πολλοῦ πάνυ χρεῖα καὶ κόπου καὶ χρόνου πρὶν ἢ γένηται αὐτοῦ ἡ κατόρθωσις· ἐπὶ τῇ ἡμέρᾳ ἐπύρεξεν ὁ ταπεινός οὗτος, καὶ ἰδοὺ τοσαῦται ἡμέραι, καὶ οὐχ εὐρίσκει ἀνάπαυσιν, οὐδὲ ἀναλαβεῖν ἑαυτόν. Οὕτως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῇ ψυχῇ· μικρὸν ἀμαρτάνει τις, καὶ ποιεῖ πόσον χρόνον στάζων τὸ αἷμα αὐτοῦ, πρὶν διορθῶσθαι ἑαυτόν· καὶ ἐπὶ μὲν τῆς σωματικῆς ἀσθενείας εὐρίσκομεν διαφόρους αἰτίας, ἥ ὅτι τὰ φάρμακα παλαιὰ ὄντα, οὐκ ἐνεργοῦσιν, ἥ ὅτι ὁ ἱατρὸς ἀπειρὸς ἐστὶ, καὶ ἄλλο ἀντ' ἄλλου φάρμακον παρέχει, ἥ ὅτι ὁ ἀβρωστος ἀτακτεῖ, καὶ οὐ φυλάσσει τὰ ἐπιτάσσεται παρὰ τοῦ ἱατροῦ. Ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ δυνατόν ἐστιν ὅτι ὁ ἱατρὸς ἀπειρὸς ὢν οὐκ ἔδωκεν ἀρμόδια τὰ φάρμακα. Ὁ Χριστὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ἱατρὸς τῶν ψυχῶν, καὶ πάντα γινώσκει, καὶ ἀρμόδιον ἐκάστην πάθει παρέχει καὶ τὸ φάρμακον. Οἶόν τι λέγω. Τῇ κεινοδοξίᾳ τὰς περὶ ταπεινοφροσύνης ἐντολὰς, τῇ φιληθονίᾳ τὰς περὶ ἐγκρατείας, τῇ φιλαργυρίᾳ τὰς περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ ἅπας ἀπλῶς ἔκαστον πάθος ἔχει φάρμακον τὴν ἀρμόδιον αὐτῷ ἐντολήν· ὥστε ὁ ἱατρὸς οὐκ ἐστὶν ἀπειρὸς. Ἀλλ' οὐδὲ πάλιν τὰ φάρμακα παλαιὰ ὄντα οὐκ ἐνεργοῦσιν. Αἱ ἐντολαὶ γὰρ τοῦ Χριστοῦ οὐδέποτε παλαίουνται· ἀλλ' ὅσον ἐνεργοῦνται, τοσοῦτον ἀνανεοῦνται. Οὐκοῦν τῇ ὑγείᾳ τῆς ψυχῆς οὐδὲν ἐστὶν τὸ ἐμποδίζον, εἰ μὴ μόνον ἡ ἀταξία αὐτῆς.

si, nisi cum ipsa sese minus disposuerit.

IV. Πρόσχωμεν οὖν ἑαυτοῖς, ἀδελφοί· νήφωμεν κερὸν. Τί ἑαυτῶν ἀμελοῦμεν; Ποιήσωμεν τι ἀγαθόν, ἵνα εὐρωμεν βοήθειαν ἐν καιρῷ πειρασμοῦ. Τί ἀπολύμεν τὴν ζωὴν ἡμῶν; Τοσαῦτα ἀκούομεν, καὶ οὐ μέλει ἡμῖν, ἀλλὰ καταφρονοῦμεν. Βλέπομεν τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν ἀρπαζομένους ἐκ μέσου ἡμῶν, καὶ οὐ νήφωμεν· εἰδότες ὅτι κατὰ μικρὸν, καὶ ἡμεῖς ἐγγίζομεν τῷ θανάτῳ. Ἰδοὺ ἐξ οὗτο ἐκαθίσταμεν λαλῆσαι ἕως ἄρτι, ἠναλώσαμεν δύο, ἢ τρεῖς ὥρας τοῦ χρόνου ἡμῶν, καὶ ἐπαλησιάζομεν τῷ θανάτῳ, καὶ βλέπομεν ὅτι ἀπώλλομεν τὸν καιρὸν, καὶ οὐ φοβοῦμεθα. Πῶς οὐ μνημονεύομεν τοῦ ῥητοῦ τοῦ γέροντος ἐκείνου τοῦ εἰπόντος, ὅτι « Χρυσὸν ἢ ἀργυρον ἐὰν ἀπολέσῃ τις, δύναται ἀντ' αὐτοῦ εὐρεῖν ἕτερον· καιρὸν δὲ ἐὰν ἀπολέσωμεν, ἀργῶς καὶ βαθύμως βιοῦντες, ἄλλον εὐρεῖν οὐ δύναμεθα; » Ὁντω; μέλλομεν ζητῆσαι μίαν ὥραν τοῦ καιροῦ τούτου καὶ μὴ εὐρεῖν. » Πόσοι ἐπιθυμοῦσιν ἀκοῦσαι ῥῆμα Θεοῦ, καὶ οὐχ εὐρίσκουσι; καὶ ἡμεῖς τοσαῦτα ἀκούομεν καὶ καταφρονοῦμεν, καὶ οὐ διεγείρομεθα; Ὁ Θεὸς οἶδεν, ἐκλήττομαι ἐπὶ τῇ

ἀναίτησι τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ὅτι δυνάμεθα σωθῆναι, καὶ οὐ θέλομεν. Δυνάμεθα γάρ, ὡς εἰσι νεαρὰ τὰ πάθη ἡμῶν, κόψαι αὐτὰ, καὶ οὐ φροντίζομεν· ἀλλὰ ἀφίεμεν αὐτὰ σκληρυνθῆναι καθ' ἡμῶν, ἵνα πλεῖον κἀκὴν ἐσχάτην ποιήσωμεν. Ἄλλο γάρ ἐστιν, ὡς πολ-
λάκις εἶπον ὑμῖν, τὸ ἐκρίζωσαι βοτάνην, ὅτι εὐθὺς ἀποσπᾶται, καὶ ἄλλο ἐστὶ τὸ ἐκρίζωσαι μέγα δέν-
δρον.

Quin potius sinimus illas obdurescere et crescere in tandem faciant. Aliud est enim, ut sæpe dixi, evellere parvam herbam et teneram quæ statim exstir-
patur, et aliam magnam arborem eradicare.

Γ'. Εὐκαίρησ' τις μέγας γέρον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐν τόπῳ τινί, ἐν ᾧ ἦσαν κυπαρίσσια διάφορα, μικρὰ καὶ μεγάλα. Καὶ λέγει ὁ γέρον ἐν τῶν μαθη-
τῶν αὐτοῦ· « Ἀνάσπασον τὸ κυπαρίσσιον τοῦτο· » ἦν δὲ μικρὸν πάνυ, καὶ εὐθὺς τῇ μιᾷ χειρὶ ἀνέσπασεν αὐτὸν ὁ ἀδελφός. Εἶτα δεικνύει αὐτῷ ὁ γέρον ἄλλο μεῖζον τοῦ πρώτου, καὶ λέγει αὐτῷ· « Ἀνάσπασον καὶ τοῦτο· » ὁ δὲ σαλεύσας ταῖς δύο χερσὶν ἀνέσπασε κἀκεῖνο. Πάλιν δεικνύει αὐτῷ ὁ γέρον ἄλλο μεῖζο-
τερον· ὁ δὲ μετὰ πλείονος κόπου ἀνέσπασε κἀκεῖνο. Εἶτα δεικνύει αὐτῷ καὶ ἄλλο μεῖζοτερον· ὁ δὲ μετὰ πλείονος κόπου πολλὰ σαλεύσας, καὶ κοπιάσας καὶ ἰδρώσας ἐπῆρε κἀκεῖνο. Εἶτα δεικνύει αὐτῷ ὁ γέρον ἑτι μεῖζοτερον· ὁ δὲ καὶ πολλὰ κοπιάσας καὶ ἰδρώσας οὐκ ἔδυνήθη ἐπῆραι αὐτό. Ὡς οὖν εἶδεν αὐτὸν ὁ γέ-
ρον μὴ δυνάμενον, ἐπέτρεψεν ἄλλῳ ἀδελφῷ ἀναστῆ-
σαι καὶ βοηθῆσαι αὐτῷ, καὶ οὕτως ἔδυνήθησαν ἀμ-
φότεροι ἀνασπᾶσαι αὐτό. Τότε λέγει ὁ γέρον ἐκεί-
νοις τοῖς ἀδελφοῖς· « Ἴδου οὕτως εἰσι καὶ τὰ πάθη, ἀδελφοί, ἐφ' ὅσον εἰσι μικρὰ, ἐὰν θέλωμεν, δυνά-
μεθα μετὰ ἀναπαύσεως ἐκκόψαι αὐτά. Ἐάν δὲ ἀμε-
λήσωμεν αὐτῶν, ὡς μικρῶν, σκληρύνονται, καὶ ὅσον σκληρύνονται, τοσοῦτον πλείονος δεόνται κόπου. Εἰ
δὲ ἐπὶ πλείον ἀνδρυνθῶσι καθ' ἡμῶν, οὐκ ἔτι οὐδὲ μετὰ κόπου δυνάμεθα ἐκκόψαι αὐτὰ ἀπ' ἐαυτῶν, ἐὰν
μὴ καὶ βοηθῶμεν σχώμεν τινῶν ἁγίων ἀντιλαμβανο-
μένων ἡμῖν μετὰ Θεοῦ. » Βλέπετε πόσῃ δυνάμει
ἐχουσι τὰ παρὰ τῶν ἁγίων γερόντων λεγόμενα. Καὶ ὁ Προφήτης ὁμοίως περὶ τοῦτου διδάσκει ἡμᾶς ἐν τῷ
ψαλμῷ ὅπου λέγει· *Θυγάτηρ Βαβυλῶνος· ἡ ταλαί-
πωρος, μακάριος ὃς ἀνταποδώσει τὸ ἀνταπόδομά σου, ὃ ἀνταπῶδωκες ἡμῖν· μακάριος ὃς κρατήσῃ
καὶ ἑδωκεῖ τὰ νηπιά σου πρὸς τὴν πέτραν.*

Δ'. Ἀλλὰ ψηλαφήσωμεν κατὰ ἀκολουθίαν τὸ λεγό-
μενον. Βαβυλῶνα λέγει τὴν σύγχυσιν· οὕτω γάρ
ἐρμηνεύεται παρὰ τὸ Βαβέλ, ὅπερ ἐστὶ Συγχέμ· θυγα-
τέρα Βαβυλῶνος λέγει τὴν ἐχθραν. Πρῶτον γάρ συγ-
χέται ἡ ψυχὴ, καὶ οὕτως ἀποτελεῖ τὴν ἁμαρτίαν·
ταλαίπωρον δὲ αὐτὴν καλεῖ, ἐπειδὴ (καὶ ἄλλοτε ὑμῖν
εἶπον) ἀνοούσις ἐστὶ καὶ ἀνυπόστατος ἡ κακία διὰ
τῆς ἡμῶν ἀμελείας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος συνισταμένη·
πάλιν διὰ τῆς ἡμῶν κατορθώσεως, ἀπολλυμένη καὶ
εἰς τὸ μὴ ᾖ χωροῦσα. Λέγει γοῦν, ὡς πρὸς αὐτὴν ὁ
ἅγιος· *Μακάριος ὃς ἀνταποδώσει σοι τὸ ἀν-
ταπόδομά σου ὃ ἀνταπῶδωκες ἡμῖν.* Μῖθωμεν τί
μὲν ἐδώκαμεν, τί δὲ ἀνταλάβομεν, καὶ τί θέλωμεν
ἀνταποδοῦναι. Ἐδώκαμεν τὸ θέλημα ἡμῶν, καὶ ἀν-

rens aliquando invenit? Quot sunt qui verbum Dei
audire gestiunt, nec inveniunt qui eis illud propinet?
Nos vero quotidie tantaque audientes contemnimus
copiam, neque quidquam extenditur. Novit Deus
quantum disrueciur animarum nostrarum duritie,
quia salvari cum possimus, negligimus et nolumus.
Evellere enim possumus vitia et passiones nostras,
cum teneræ sunt tanquam arbusta, nec curamus.

nobis, ut perfectam in nobis malitiam et postremam
evellere parvam herbam et teneram quæ statim exstir-

III. Otiosus erat quandoque senex magnus cum
discipulis suis in hortis, in quibus cupressi variz,
magnæ scilicet ac parvæ creverant. Imperavit igitur
uni ex fratribus senex cupressum evellere: quæ,
cum parva esset et tenera, una manu exstirpata est:
postquam jussit aliam majusculam evelli, quæ non
una, sed ambabus manibus tandem evulsa est. Ter-
tio majorem adhuc prioribus videns senex, et illam
imperavit velli, quæ non sine magno labore extracta
est. Quartam quoque cæteris altiore extirpari
jussit, quæ summo conatu, labore et sudore vix
extrahi potuit. Quintam adiecit maximam, quam
cum ille conaretur evellere, nunquam valuit, sed
incassum circa eam elaborabat desudabatque. Quod
ut vidit senex, solum videlicet opus perficere mi-
nime posse, jussit coadjutorem accedere, sicque
ambo illam tandem extraxere. Tunc ad omnes con-
versus senex ait: « Hujusmodi sunt passiones
nostræ, fratres. Cum teneræ sunt et parvæ, si vo-
lueris, facile illas possumus a nobis exstirpare.
Quod si eas neglexerimus, obdurescent illico, quo-
que magis obdurerint, eo majore vi et labore opus
erit. Quinimo irriti erunt conatus nostri omnes in
illas, nisi alicujus viri sancti orationes ad auxilium
nobis post Deum accesserint. » Tantam vim habent
auxilia quæ a viris justis et sanctis expetuntur.
Quod Propheta nos quoque docet in psalmo quo
ait: *Filia Babylonis misera: beatus qui retribuet
tibi retributionem tuam quam retribuisti nobis. Beatus
qui tenebit et allidet parvulos tuos ad petram.*

IV. Sed exponamus per ordinem quod dictum
est. Babylonem confusionem vocat. Sic enim inter-
pretatur: a Babel dicta quod est Sicheu. Filiam
autem Babylonis dicit inimicitiam. Primum enim
confunditur anima, et postmodum perficit pecca-
tum. Miseram autem nominat ejus malitiam. Quæ,
ut alias vobis quam sæpissime dixi, sine existentia
et substantia ulla omnino est, ex nihilo in aliquid
a nostra negligentia et injustitia deducta, et rursum
ex justitia et diligentia nostra in nihilum redacta.
Dicit igitur ad eam sanctus David: *Beatus qui re-
tribuet tibi retributionem tuam quam retribuisti nobis.*
Discamus quidnam illi dederimus vel ab ea rece-
perimus, et quid illud potissimum sit quod est ei

† Psal. cxxxvi, 8, 9.

retribuendum. Dedimus illi voluntatem nostram; A
recepimusque ab ea peccatum: Beatos igitur eos
facit hic sermo qui ei retribuunt retributionem
suam, qui eam amodo non fecerunt: est enim hoc
illi retribuere. Infert deinde: *Beatus qui tenebit et
allidet parvulos tuos ad petram.* Ac si dicat: Ille
425, inquam, beatus est, qui quaecunque genimina
tua, id est, pravas et iniquas cogitationes non ad-
miserit in se: neque his omnino in principio locum
dederit, ut coalescere possent et augeri, ac tandem
malum operari: sed statim cum adhuc parvulae et
tenerae essent, antequam enutrentur et crescerent,
illas allisit et percussit ad petram, quae Christus est¹, et his peremptis omnino confugit ad Domi-
num.

V. Ecce igitur ut seniores nostri et sacra pariter B
Scriptura conclamant, eosque beatos faciunt qui
studiosi fuerint a se ipsis passiones abscindere,
dum tenerae fuerint et molles, antequam dolorem et
amaritudinem earum experiamur. Demus igitur
operam, ut misericordiam consequamur a Domino,
elaboremusque interdum ne nobis desit remissio et
indulgentia divina. Docuerunt enim saepe nos pa-
tres nostri, quo pacto purgemus nos ipsos per sin-
gulos dies, ut scilicet in vespem perscrutemur
nobiscum, quomodo transactam diem exegerimus,
et rursum mane quomodo noctem; et sic poeniten-
tiam agamus apud Deum, ut par est, in quo pec-
casse nos deprehenderimus. Sane cum admodum
delinquamus peccemusque, obliviscamurque facili-
me delicta et peccata nostra; opus esset nobis in
horas cura diligenti et examinatione, quo pacto sci-
licet ambulassemus id monenti et temporis, et in
quo deliquissemus. Deberetque unusquisque no-
strum a se ipso tanquam iudex rationem cujuslibet
facti extorquere, et dicere: « Nunquid locutus sum
quae fratrem meum morderent et carperent? an
fratrem aliquid facientem judicavi? an eum con-
tempsi? num oblocutus de ipso sum? an si quid
pelli a cellarita, et ipse mihi negavit, murmuravi
adversus ipsum? An coequum increpavi? num pu-
dore illum affeci? num ego imprudentissimus in
me ipso obmurmuravi quod cibaria non bene de-
coxisset, artificiose curasset? an dixit mihi cere-
moniarum princeps vel quis alius fratrum verbum,
nec ferre potui? An statim illi adversatus sum? »
Sicque per singulos dies agendum nobis esset,
discutiendum et cognoscendum quo pacto ambu-
lassemus. Debet item quis a se exigere, ut noctem
transierit, si videlicet cum diligentia et promptitu-
dine ad vigilias surrexerit, si neglexit respondere
excubitori; si contra ipsum in aliquo obmurmur-
avit: scire etenim quomodo decet excubitori nostro
nos admodum debere, utpote illi qui nos plu-
rimis beneficiis afficiat. Causa enim est nobis multorum honorum. Excitat nos ad colloquendum

E'. 'Ιεσὺ πῶς καὶ οἱ γέροντες; καὶ ἡ ἀγία Γραφή
πάντες συμφωνοῦσι καὶ μακαρίζουσι τοὺς ἀγωνιζο-
μένους ἐκκοῦσαι, ὡς ἐστὶ νεαρὰ τὰ πάθη, πρὸ τοῦ
πειρασθῆναι τῆς ὀδύνης καὶ τῆς πικρίας αὐτῶν.
Σπουδάζωμεν οὖν, ἀδελφοί, ἵνα ἐλεηθῶμεν· κοπιώ-
σωμεν μικρὸν καὶ εὐρίσκομεν πολλὴν ἀνάπαυσιν.
Εἶπον οἱ Πατέρες πῶς ὀφείλει τὸ κατὰ μέρος ἐαυ-
τῶν καθαρῆσαι, ἵνα καθ' ἑσπέραν ἐξετάξιν ἐαυτὸν,
πῶς παρήλθε τὴν ἡμέραν, καὶ πάλιν πρωίας; πῶς
παρήλθε τὴν νύκτα, καὶ μετανοῇ τῷ Θεῷ, περὶ
ὧν, ὡς εἰκόσθ' ἁμαρτάνει. Ἀληθῶς δὲ ἡμεῖς, ἐπειδὴ
πολλὰ ἁμαρτάνωμεν, χρῆζομεν διὰ τὴν λήθην ἡμῶν
καὶ κατὰ ἑξ ὥρας ἐρευνᾶν ἐαυτοὺς, πῶς παρήλθομεν
καὶ εἰς τί ἡμάρτομεν· καὶ λέγειν ἕκαστος ἡμῶν
ἐαυτῷ· « Ἄρα μή πως ἐλάλησα πλησσω τὸν ἀδελφόν
μου; ἄρα μὴ εἶδον αὐτὸν ποιῶντα πράγματα, καὶ
κατέκρινα αὐτὸν, ἢ ἐξουδένωσα αὐτὸν, ἢ κατελάλησα
κατ' αὐτοῦ; ἄρα ἤτησα τὸν κελλαρῖτην πρᾶγμα, καὶ
οὐκ ἔδωκέ μοι, καὶ ἐγόγγυσα κατ' αὐτοῦ; μὴ ¹⁹, τὸ
ἔφη τὸ καλῶς, καὶ εἶπον ῥῆμα, καὶ κατήσχηνα τὸν
μάγειρον, καὶ ἐβλήσα αὐτὸν, ἢ ἐγὼ ἀηδιστῆς, ἐγόγ-
γυσα καθ' ἐαυτοῦ; ἐάν γάρ καθ' ἐαυτὸν γογγύσει
τις, ἁμαρτία ἐστὶ. Πάλιν λέγει· Ἄρα εἶπέ μοι ὁ
κανονάρχης ῥῆμα, ἢ ἄλλος τῶν ἀδελφῶν, καὶ οὐκ
ἐδάστασα, ἢ ἐναντιώθην αὐτῷ; Οὕτως καθ'
ἐκάστην ἡμέραν ὀφείλομεν ψηλαφᾶν ἐαυτοὺς, πῶς
παρήλθομεν τὴν ἡμέραν. Ὑπομῶς ὀφείλει τις ἐρευν-
ᾶν ἐαυτὸν πῶς παρήλθε καὶ τὴν νύκτα, ἢ μετὰ
προθυμίας ἀνέστη εἰς τὴν ἀγρυπνίαν, ἢ μὴ ὀλιγ-
ώρησε πρὸς τὸν ἐξυπνίζοντα αὐτὸν, ἢ ἐγόγγυσε
κατ' αὐτοῦ. Ὅφειλε γάρ τις εἰδέναι ὅτι ὁ ἐξυπνί-
ζων αὐτὸν, καὶ εἰς ἀγρυπνίαν, μέγала καὶ εὐεργε-
τεῖ αὐτὸν, καὶ μεγάλων ἀγαθῶν πρόξενος αὐτῷ γίνε-
ται· ἐξυπνίζων αὐτὸν δεσθῆναι τῷ Θεῷ ὑπὲρ τῶν
ἁμαρτιῶν αὐτοῦ φωτισθῆναι· πῶς οὐκ ὀφείλει τις
εὐχαριστεῖν τῷ τοιοῦτῳ; ἀληθῶς ὀφείλει ἔχειν, ὅτι
σχεδὸν δι' αὐτοῦ ἐστὶν ἡ σωτηρία αὐτοῦ.

¹ I Cor. x, 4.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ Μὴ, τὸ ἔφη τὸ καλῶς. Leg. μὴ τὸ ἔφητο καλῶς. Non illud recte coctum fuerat. Scribi etiam potest, ἔφητον, res cocta. Cotel. Eccl. Gr. Monum. tom. II, p. 675.

cum Deo, ad orandum pro nostris et alienis peccatis, ut illuminemur a divina gratia. Huic de tot bonis quis non agat gratias? Huic vere agenda sunt gratiae plurimae, a quo quodammodo salus nostra dependet.

Γ'. Καὶ λέγω ὑμῖν περὶ τούτου θαυμαστὸν ὃ ἂν ἤκουσα περὶ μεγάλου ἡ γέροντος Διορατικοῦ, ὅτι, ἰστάμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς ἔβαλλον ἀρχὴν οἱ ἀδελφοὶ τοῦ ψάλλειν, ἔβλεπε τινα λαμπροφόρον ἐξερχόμενον ἐκ τοῦ ἱερατείου, καὶ κατέχοντα ὡς τρουλλίον τι ἔχον ἄγισμα καὶ μίαν μύλην, καὶ ἔδαπτε τὴν μύλην ἐκείνην ἐκ τοῦ τρουλλίου, καὶ περιήρχετο ὅλους τοὺς ἀδελφούς, κατασφραγίζων ἕκαστον αὐτῶν· τῶν δὲ μὴ εὐρισκομένων τόπους, τοὺς μὲν ἐσφράγιζε, τοὺς δὲ παρήρχετο· πάλιν ὡς ἑμῶν ἀπολύσαι, ἔβλεπον αὐτὸν ἐξερχόμενον ἐκ τοῦ ἱερατείου, καὶ τὸ αὐτὸ ὁμοίως ποιοῦντα. Ἐν μιᾷ οὖν κατέσχευ αὐτὸν ὁ γέρων, καὶ ῥίπτει αὐτὸν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, παρακαλῶν μαθεῖν ἃ ποιεῖ, καὶ ὅτι· ἐστὶ· καὶ λέγει αὐτῷ ἐκεῖνος ὁ λαμπροφόρος· « Ἐγὼ ἄγγελός εἰμι τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπετράπην εἰς τὴν σὺναξιν παρέχειν τὴν σφραγίδα ταύτην τοῖς εὐρισκομένοις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ψαλμωδίας, καὶ τοῖς μένουσιν ἕως τῆς ἀπολύσεως, διὰ τὴν προθυμίαν καὶ σπουδὴν, καὶ τὴν καλὴν αὐτῶν προαίρεσιν. Ἀλεγεῖ αὐτῷ ὁ γέρων· « Καὶ πῶς τινῶν μὴ εὐρισκομένων σφραγίζεις τοὺς τόπους; » Ἀποκρίνεται αὐτῷ ὁ ἅγιος ἄγγελος λέγων· « Ὅσοι εἰσὶ τῶν ἀδελφῶν σπουδαῖοι· μὲν καὶ καλοὶ τὴν προαίρεσιν, διὰ δὲ τινα ἀναγκαίαν ἀσθένειαν ἀπόντες μετὰ εὐλογίας τῶν Πατρῶν, ἢ πάλιν διὰ τινα ἐντολὴν εἰς ὑπακοὴν αὐτῶν ἀσχολούμενοι, καὶ διὰ τοῦτο μὴ εὐρισκόμενοι, οὗτοι καὶ ἀπόντες τὴν σφραγίδα αὐτῶν λαμβάνουσιν, ἐπειδὴ τῇ διαθέσει μετὰ τῶν ψαλλόντων εἰσὶ· μόνος δὲ τοῖς δυναμένοις εὐρεθῆναι, καὶ ἀπὸ ἀμελείας μὴ εὐρισκομένοις, τοῖς ἐπετράπην μὴ δοῦναι τὴν σφραγίδα, ἐπειδὴ αὐτοὶ ἀναξιοὺς ἑαυτοὺς ἐποίησαν. » Ἰδετε, βλέπετε πόσον ὄψρον προξενεῖ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ὁ ἑταῖρος αὐτὸν εἰς τὸν κανόνα τῆς ἀγρυπνίας. Σπουδάζετε οὖν, ἀδελφοί, μὴ ζημιωθῆναι ποτε τὴν σφραγίδα τοῦ ἁγίου ἀγγέλου· εἰ δὲ καὶ συμβῇ τινα μετεωρισθῆναι, καὶ ὑπομνήσει αὐτὸν ἄλλος, οὐκ ὀφείλει ἀγανακτεῖν· ἀλλὰ προσέχων τῷ καλῷ, εὐχαριστῆσαι τῷ ὑπομνησκοντι αὐτόν· καὶ εἰ τις δὴ ποτέ ἐστιν.

Ζ'. Ὅτε ἤμην ἐν τῷ κοινοβίῳ, ἐποίησέ με ὁ ἀδελφὸς ἐξοδόχον μετὰ γνώμην τῶν γέροντων. Ἦμην δὲ καὶ ἀπὸ μεγάλης ἀρρώστιας. Ἦρχοντο οὖν ξένοι, καὶ ἐσπέρizon μετ' αὐτῶν, καὶ πάλιν καμηλάριοι, καὶ ἐποιοῦν τὴν χρεῖαν αὐτῶν· πολλάκις δὲ καὶ μεθ' ὃ ἀπὸ τῆς κοίτης ἐκείνης, πάλιν ἀπῆντα ἄλλη χρεῖα, καὶ ἐξύπνιζέν με. Ἐν τοσούτῳ οὖν ἐφθανεν ἡ ὥρα τῆς ἀγρυπνίας, καὶ ὡς μόνον ἤρπασον μικρὸν, ἰδοὺ ὁ κανονάρχης ἐξύπνιζέ με· λοιπὸν εὐρισκόμην εἶτε ἀπὸ τοῦ κόπου, εἶτε ἀπὸ τῆς ἀσθενείας· ἔτι γὰρ παρεκλεπτόμην ὑπὸ λεπτοपुरετιῶν διαλειλόμενος,

VI. Dicam ad hoc propositum vobis rem mirandam, quam audisse me memini a patre quodam maximo Dioratico. Aiebat enim ille nocte quadam dum in ecclesia excubaret, in principio psalmodiae vidisse se quemdam e sacrario egredientem cum veste splendida, habentemque in manu vasculum quoddam plenum libamine et sanctificatione, itemque cochleare, quo sanctificatione illa intincto obambularent, fratres omnes obaignasse. Eorum vero qui ad vigiliis non surrexissent, aliquorum sedes et loca tetigisse, aliquorum pertransisse. Atque hoc ipsum in fine psalmodiae reperisse, e sacrario ut antea egredientem. Quod senem admodum admiratum, cum ante se pertransiret, ad genua illius advolutum rogasse, ut quidnam hoc esset mysterii, dignaretur aperire. Respondisseque illum esse sese angelum Dei, qui delegatus ad hoc esset, ut signo huiusmodi eos obsignaret quos diligentes et promptos ad principium psalmodiae et in finem usque perseverantes in ecclesia reperisset. Senem vero post haec iterum subdidisse, cur aliquorum loca et sedes quos in ecclesia non reperisset, obsignaret: retulisseque rursum angelum sanctum, eorum se loca obaignasse qui et promptissimi et paratissimi fuissent, quantum in ipsis erat, ad vigiliis surgere, sed aliqua necessitate compediti, cum obedientia et patris benedictione vel etiam imperio occupati abessent. Hos aequum esse signum suum recipere, cum animo et proposito cum psallentibus abfuisset. Morum vero qui psalmodiae interesse potuissent, sed torpore et negligentia destitissent, jussu Dei summi sedes et loca noluisse obsignare, quoniam ipsi sese indignos hoc celesti signo fecissent. Contemplamini igitur quale nobis donum ministret, qui nos ad vigiliis et laudes Dei excitat. Curate, fratres, angelicum signum non amittere: at si contigerit ullum ex vobis dormire, fueritque ab altero excitatus, ne moleste feratis, sed potius ratione tanti boni gratias agite, quicumque ille fuerit.

VII. Cum essem in cenobio, praeposuit me abbas suscipiendis hospitibus seniorum suorum consilio. Surrexeram autem tunc a maxima aegritudine, ita ut vix possem pedibus consistere. Veniebant igitur hospites: et plerumque cum illis multam noctem vigilabam. Veniebant camelarii, et illis necessaria ministrabam, agebamque inde me cubitum, alteraque quam sapissime occurrebat quae me statim excitaret necessitas. Adventabat interea medico intervallo hora vigiliae, et cum paululum quidpiam obdormissem, excitabar a canonarcha nostro. Eram

VARIAE LECTIONES.

ἡ γερ. διορατικοῦ. Sic vertendum: senis perspicaciae dono praediti. Hic nullum nomen proprium. Vide infra doctr. 21, inscriptionem, ubi διὰ τὸ διορατικὸν χάρισμα recte interpret reddidit ob perspicaciae donum. Fabric. Bibl. Gr., tom. X, pag. 162.

igitur et labore et ægritudine vicina mirum in modum defessus, calebamque interdum alternis febribus, ut vix me ipsum erigere possem. Ita vero illi respondebam, ut qui esset a somno oppressus et alio translatus: « Bene faciat tibi Deus, frater, et charitatis tuæ memor sit: en ut jussisti, propero. » Cumque post hæc discessisset, invitatus et nolens iterum obdormiebam: usque adeo autem penitebat me desidia et negligentia meæ, cum videbam me non interfuisse vigiliis, nec ille me denuo excitasset, ut fratres duos rogaverim, alterum ut me excitaret in tempore, alterum ut me non pateretur dormire vigiliarum tempore. Et mihi, oro, credite, ita illos amabam, venerabar, colebam ut a quibus salus mea dependeret et esset. Tales et vos esse decet erga excitantes vos ad vigilias, ad horas canonicas et ad omne aliud opus bonum. Habendaque est (ut diximus) a nobis temporis ratio, exquirendumque ut diem noctemque transegerimus: si cum reverentia et attentione ad psalmodiam, ad orationem, steterimus, nec passi fuimus captivos nos trahi a cogitationibus et passionibus nostris: si attentas aures præstiterimus divinis lectionibus: si interruperimus psalmodiam inaniter extra ecclesiam et chorum educti. Si sese quisque per singulos dies ita discutiat agatque penitentiam in quo deliquisse se deprehenderit, statimque post lapsum surgat emendatus, incipiemus malitiam nostram sensim minuere, et quod novies male agebamus, vix jam octies agemus. Sicque coopitulante Deo proficiemus, et non poterunt in nobis passionibus et vitiorum incidere, quas (ut diximus) opus sit sanctorum virorum auxilium implorare.

VIII. Libet narrare vobis de quodam confratre nostro, qui miser et infelix in habitum passionis lapsus **427** erat. Accipite rem lacrymabilem. Cum essem in cenobio, consueverant fratres omnes cogitationes suas ad me deferre, vel per jocum vel per quandam simplicitatem: ita ut etiam abbas hanc mihi curam seniorum consilio imponeret. Die igitur quadam ad me venit unus e fratribus, et dixit mihi: « Da mihi veniam, obsecro, et ora pro me quoniam et furim subripio, et comedo. » Qui a me interrogatus quare id ageret, respondit fame sese cruciari, nec posse in mensa cum reliquis saturari, vel adduci ut quiddam aliud postularer. Hortabar ut hoc abbati insinueret, ille autem pudore teneri sese dicebat. Ego igitur abbatem, illo volente, adii, fratris fragilitatem aperui, qui mihi omnem ejus curam commisit, ut eum scilicet curarem, ut mihi visum esset. Accessi e vestigio ad œconomum, imperavique illi, ut quacunque hora frater edere vellet, nihil ei negaret, omnia præstaret. Sicque ut imperaveram, agebat. Dies itaque aliquot cavit a furto frater: scilicet non multo post ad me venit cum lacrymis dicens: « Ignosce mihi, domine, quia adhuc ad furtum pristinum redii. » Ad hunc ego conversus, sciscitabar cur hoc faceret, aut si pateretur repulsam ullam ab œco-

A ὡς μὴ ἔχων αὐτόν. Ἀπεκρινάμεν οὖν αὐτῷ καταφερόμενος ὕπνου· « Καλῶς, κύρι, μνησθεὶς ἡ ἀγάπη ὁ θεός, δῶν σοι τὸν μισθόν, ἐκέλευσας, ἔρχομαι, κύρι. » Εἶτα ὡς ἀπῆρχετο, πάλιν ἀπεκραιώμεν· πᾶν δὲ ἐθλιβόμεν ὅτι ἐδράδουνον ἀναστῆναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν· καὶ ἐπειδὴ οὐχ ὕπνῃ τῶς ἐκείνῳ προσκαρτερήσασμαι, ἤγησα δύο τινὰς τῶν ἀδελφῶν, τὸν μὲν ἕνα, ἵνα ἐξυπνίσῃ με, τὸν δὲ ἄλλον, ἵνα μὴ ἀφῇ με νυστάξαι εἰς τὴν ἀγρυπνίαν. Καὶ πιστεύσατέ μοι, ἀδελφοί, οὕτως ἐσεβόμεν αὐτούς, ὥς ὅτε δι' αὐτῶν ἦν ἡ σωτηρία μου, καὶ σχεδὸν ἐσεβόμεν αὐτούς. Οὕτως οὖν καὶ ὑμεῖς ὀφείτετε διακείσθαι πρὸς τοὺς ἐγειρόντας ὑμᾶς εἰς τὸν κανόνα τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἰς πᾶν πρᾶγμα ἀγαθόν. Καθὼς οὖν ἐλέγομεν, ὀφείλει τις ἐρευνᾶν πῶς παρῆλθε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα· εἰ μετὰ νηφείας ἴστατο εἰς τὴν ψαλμωδίαν, καὶ εἰς τὴν εὐχὴν ἡ χημολωγίᾳ ὑπὸ λογισμῶν ἐμπαθίων, ἢ νοῦν ἐκτὸς ἤκουσε τῶν θείων ἀναγνωσμάτων, ἢ μὴ ἀφῆκε τὴν ψαλμωδίαν, καὶ ἐξῆλθεν ἔξω τῆς ἐκκλησίας μεταωριζόμενος· ἔαν οὕτως ἐρευνᾷ τις αὐτόν καθ' ἐκάστην, καὶ σπουδάζει μετανοεῖν ὑπὲρ ὧν ἡμαρτε, καὶ διορθοῦσθαι αὐτόν, ἄρχεται μειοῦν τὴν κακίαν, καὶ εἰ ἐπολεῖ ἐννεία, ποιεῖ ὁκτώ, καὶ οὕτως σὺν θεῷ κατὰ μικρὸν προκόπτειν, οὐκ ἂν τὰ πάθη στερεωθῆναι κατ' αὐτοῦ. Μέγας γὰρ κίνδυνος τὸ ἐμπεσεῖν τινα εἰς ἔξιν πάθους. Ἐπειδὴ, καθὼς εἴπομεν, οὕτε ἔαν θέλῃ ὁ τοιοῦτος, δυνατός ἐστι μόνος περιγενέσθαι τοῦ πάθους, ἔαν μὴ σῶῃ καὶ βοηθίαν παρὰ C τινῶν ἁγίων.

obstari. Periculosum enim valde est in habitum cum voluerit homo non possit solus superare, scj

H'. Θέλετε διηγῆσθαι ὑμῖν περὶ τίνος ἔχοντος πάθους ἐν ἔξει; ἀκούσατε πρᾶγμα δέξιον πολλοῦ κλαυθμοῦ· Ὅτε ἦμην εἰς τὸ κοινόδιον, οὐκ οἶδα πῶς ἀπλῶς ἐχλευάζοντο οἱ ἀδελφοί ἀναθίσθαι μοι τοὺς λογισμοὺς αὐτῶν. Φησὶν δὲ καὶ ὁ ἀδελφὸς καὶ ἐπ' ἐτρέπε μοι κατὰ γνώμην τῶν γερόντων τὴν φροντίδα τοῦτου ποιεῖσθαι τοῦ μέρους. Ἐν μὲν οὖν τῶν ἡμερῶν, ἔρχεται τις τῶν ἀδελφῶν, καὶ λέγει μοι· « Συγχώρησόν μοι, καὶ εὐχου ὑπὲρ ἐμοῦ, ὅτι κλέπτω καὶ τρώγω. » Λέγω αὐτῷ· « Διὰ τί πεινᾷς; » Καὶ λέγει μοι· « Ναί, οὐκ ἀρκοῦμαι τῇ τραπέζῃ τῶν ἀδελφῶν, καὶ οὐ δύναμαι αἰτῆσαι. » Λέγω αὐτῷ· « Διὰ τί μὴ ὑπάγεις ἀνατιθεῖς τῷ ἀδελφῷ; » Λέγει· « Ἀισχύνομαι. » Λέγω αὐτῷ· « Καὶ θέλεις ἀπέρχομαι ἐγώ; » Καὶ λέγει μοι· « Ὡς κελεύεις, κύρι. » Ἀπῆλθον οὖν καὶ εἶπον τῷ ἀδελφῷ, καὶ λέγει μοι· « Ποίησον ἀγάπην καὶ φρόντισον αὐτοῦ, ὡς οἶδας. » Τότε λαμβάνω αὐτόν, καὶ λέγω τῷ κελληρίτῃ ἐπὶ αὐτοῦ· « Ποίησον ἀγάπην, καὶ οἶαν ὥραν ἔρχεται οὗτος ὁ ἀδελφός πρὸς σέ, δὸς αὐτῷ ὅσα θέλει, καὶ μηδὲν κωλύσης αὐτοῦ. » Ἀκούσας ὁ κελληρίτης, λέγει μοι· « Ἐκέλευσας, οὕτως ποιῶ. » Ποιεῖ οὕτως ὁλίγας ἡμέρας ὁ ἀδελφός ἐκεῖνος· καὶ ἔρχεται λέγων μοι· « Συγχώρησόν μοι, κύρι, ὅτι ἡρξάμην πάλιν κλέπτειν. » Λέγω αὐτῷ· « Διὰ τί οὐ παρέχε: σοι ὁ κελληρίτης εἴ τι θέλεις; » Ναί· συγχώρησον, ὅσα θέλω παρέχει

μοι. « Ἀλλ' ἐγὼ αἰσχύνομαι αὐτόν. » Λέγω αὐτῷ· « Μὴ ἐμὲ αἰσχύνῃ; » Λέγει μοι· « Οὐ. » Λέγω αὐτῷ· « Οὐκ οὖν εἰ τι θέλεις, ἔρχου καὶ λάμβανε παρ' ἐμοῦ, καὶ μὴ κλέψῃς. » ἔχον γὰρ τότε τὴν διακονίαν τοῦ νοσοκομείου. Ἦρχετο οὖν ἐκεῖνος πρὸς με, καὶ ἐλάμβανεν ὅσον ἠθέλει. Ἦρχετο οὖν μετὰ ἡμέρας πάλιν κλέπτειν, καὶ ἔρχεται θλιβόμενος, καὶ λέγει μοι· « Ἰδοὺ πάλιν κλέπτω. » Λέγω αὐτῷ· « Διὰ τί, ἀδελφε μου; οὐ παρέχω σοι εἰ τι θέλεις; » Λέγει· « Ναί. » Λέγω αὐτῷ· « Καὶ διὰ τί κλέπτεις; » Λέγει μοι· « Συγχώρησόν μοι, οὐκ οἶδα διὰ τί· ἀλλὰ οὕτως ἀπλῶς κλέπτω. » Τότε λέγω αὐτῷ, « Τὸ ὅντως σὺ εἰπέ μοι, καὶν τί ποιεῖς αὐτὰ δὲ κλέπτεις; » Λέγει μοι· « Τῷ ὄντι παρέχω αὐτά. » Καὶ εὐρέθη ὅτι ἐκλεπτεν ὁ ἀδελφὸς ἐκεῖνος βουκκία¹¹, φοινίκια, συκία, κρίμματα· εἴτι δὴποτε ἀπλῶς ἡύρισσε, καὶ ἐκρυβεν αὐτά, τὰ μὲν ὑποκάτω τῆς στρώσεως αὐτοῦ· τὰ δὲ ἄλλα χοῦ. Καὶ τέλος μὴ εὐρίσκων εἰ ποιήσει αὐτά, ὥς ἔβλεπεν αὐτὰ ἀκριβοῦμενα, λοιπὸν ἀπήρχετο, ἐρρίπτεν αὐτά, ἢ παρείχεν αὐτὰ ἐμπροσθεν τῶν ἀλόγων.

Θ' Ἰδοὺ βλέπετε τί ἐστὶ τὸ ἔχειν πάθος ἐν ἔξει; βλέπετε ποία ἀθλιότης, ποία ταλαιπωρία; Ἦδει ὅτι κακὸν ἐστίν, ἦδει ὅτι κακῶς ποιεῖ, ἐθλίβετο, ἐκλαίε, καὶ ὁμοῦς εἰκάζετο ὁ ἄθλιος ὑπὸ τῆς κακῆς συνηθείας ἧς ἐποίησεν ἑαυτῷ, διὰ τῆς προλαβοῦσης ἀμελείας. Καὶ καλῶς εἰπεν ὁ ἀδελφὸς Νισθηρῶ, ἐάν τις κατασπῇ ὑπὸ πάθους, γέγονε δούλος τοῦ πάθους· ὁ Θεὸς ὁ ἀγαθὸς ρύσεται ἡμᾶς ἀπὸ κακῆς ἔξεως, ἵνα μὴ καὶ ἡμῖν εἴπῃ· *Τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματι μου, ἐν τῷ καταβαίνειν με εἰς διασποράν;* Εἰπον δὲ ὅμιν διαφῶς καὶ τὸ πῶς ἐμπνέται τις εἰς ἔξιν. Οὐ γὰρ ὁ ἀπὸ θυμούμενος ἤδη λέγεται θυμώδης· οὐδὲ ὁ ἀπὸ πρηνείων, λέγεται πόρνος· οὐτε ὁ ἀπὸ ἐλεῶν, λέγεται ἐλεῆμων· ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία, ἐκ τοῦ συνεχῶς ἐνεργεῖσθαι ἔξιν τινὰ ἐμποιεῖ τῇ ψυχῇ, καὶ λοιπὸν αὐτὴ ἡ ἔξις, ἡ κολάζει, ἡ ἀναπαύει αὐτήν. Τὸ δὲ πῶς ἀναπαύει τὴν ψυχὴν ἡ ἀρετὴ, καὶ πῶς κολάζει αὐτὴν ἡ κακία, εἰποιμεν διαφῶς. Ὅτι ἡ μὲν ἀρετὴ, φυσικὴ ἐστὶ, καὶ ἐν ἡμῖν ἐστίν. Ἀνεξάλειπτα γὰρ σπέρματα τῆς ἀρετῆς. Εἰπον οὖν ὅτι ὅσον ἐνεργούμεν τὰ καλὰ, ἐν ἔξει τῆς ἀρετῆς γινόμεθα· τοῦτ' ἐστὶ τὴν ἰδίαν ἔξιν ἀναλαμβάνομεν, εἰς τὴν ἰδίαν ὑγίαν ἐπανερχόμεθα, ὥσπερ ἀπὸ οὐφαλμίας εἰς τὸ οἰκεῖον φῶς, ἢ ἀπὸ ἄλλης οἰας δὴποτε ἀρρώστιας, ἐπὶ τὴν ἰδίαν καὶ κατὰ φύσιν ὑγίαν. Ἐπὶ δὲ τῆς κακίας, οὐχ οὕτως· ἀλλὰ ἔξιν τινὰ καὶ παρὰ φύσιν λαμβάνομεν ἔξιν διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ κακοῦ· οἰονεῖ, ἐν ἔξει λοιμώδους τινὸς ἀρρώστιας γινόμεθα, ἵνα μὴτε συνώμεθα ἐτι ὑγιάναι, ἀνευ πολλῶν δακρύων, δυνάμεναι· κινῆσαι ἐφ' ἡμᾶς αὐτοὺς τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Χριστοῦ. Ὅσπερ καὶ ἐν τοῖς σωματικοῖς εὐρίσκομεν.

γ Psal. xxix, 40.

VARIE LECTIONES.

¹¹ Βουκκία. *Fabas* vertit interpretes : unde illius exemplar *κουκία* habuisse existimare licet. Ceterum *βουκκία*, *buccella* sunt. Qua quidem voce rursus utitur Dorotheus infra doctr. 21, interrog. 8. Vide *Cotelerium Eccl. Gr. Monum.* tom. I, pag. 797 et *Cangium in Glossar. Gracit.* v. *βουκκίον*.

A nomo. Negabat ille quidquam sibi deesse, sed vereri et erubescere oconomum illum. Ego tunc ab eo quærere cœpi an de me erubesceret; quod cum negasset, jussi ut deinceps ad me accederet, et a me solo necessaria caperet, neque furtim amodo quidpiam acciperet. Erat autem tunc forte mihi cura infirmorum. Perseveravit igitur apud me dies aliquot absque furto, egoque illi deesse nihil patiebar. Non multo autem post ut primum lacrymans ad me venit, et ad furtum redisse se denno confitetur. Interrogo rursum quare id faceret, cum et de me non erubesceret, et nullam inodiam aut necessitatem patiretur. Respondit simpliciter nescire sese quare aut quo pacto id faceret, sed id esse ex quadam mala consuetudine. Quæ etenim furaretur, non sibi ipsi reservare, sed asino apponere, atque ita inventum est. Fabas, palmulas, ficus, cepas, et quidquid aliud inveniret, ab eo, asino apponi. Nam cum illa subriperat, lectio supposebat, aut alibi abscondebatur; cumque jam putrescere inciperent, inscius quid de his ageret, jumentis objiciebat.

IX. Contemplamini ex hoc, fratres, quam miserrimum, quam infelicissimum sit, in habitum passionis pervenire. Non ignorabat infelix male facere sese, non ignorabat adeo iniquum esse, affligebatur dolore et lacrymis crebris; et tamen trahabatur miser nolens a mala hac consuetudine, quam in se induxerat ex præmissa negligentia. Recte igitur aiebat sentiebatque abbas Nistheron, qui raperetur a passione, fieri servum passionis. Liberet nos Deus a malo habitu, ne nobis dicat : *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* Prædixi vobis quo pacto differenter et diversis modis quis in habitum deveniat. Neque enim qui semel irascitur, dicitur iracundus, aut qui semel fornicatur, fornicator : neque qui semel miseretur, misericors. Sed tam virtus quam malitia, cum in ea se quis crebro exercuerit, habitum quemdam in anima parit; et sic ipse habitus si malus fuerit, animam distorquet et cruciat; si bonus, in quiete summa collocat. Hæc autem omnia quomodo fiant, ut scilicet virtute anima conquiescat, malitia crucietur et laboret, diximus in superioribus. A natura enim nobis inest virtus, neque deleri omnino possunt jacta in nobis virtutum 428 semina. Cum igitur bene agimus, ad virtutis habitum devenimus, et proprium et nostrum, non alienum habitum suscipimus : in propriam valetudinem atque habitudinem bonam corporis revertimur, ut a cæcitate quadam in proprium lumen, vel a quavis alia ægritudine in proprium et naturale robur. In malitia autem haud licet ipsum id dicere sed extorrem ac præter naturam

habitu suscipimus, cum malis insistimus, et quasi in pestilentem quamdam ægritudinem labimur. A qua postmodum non possumus ad propriam sanitatem reduci, absque multis lacrymis, quæ misericordias Domini in nos potuerint revocare. Quod idem in rebus his corporeis videre licet. Est enim exempli gratia aliquod cibi genus humoris melancholici, qualis brassica et lentes, et pleraque alia hujuscemodi, quæ melancholica sunt. Non igitur quod quis brassicam vel lentem semel atque iterum comedat, generatur in eo humor melancholicus; sed si continue his utatur, fit in eo plerumque gravissimam superinducat, quæ habentem depascit et urit: atque alias innumeras molestias nonnumquam superaggrat. Id ipsum in anima est, quæ malefacere et peccare pergit: generatur in ea habitus molis, a quo infelix et misera cruciatur.

X Sed et hoc ipsum attendite quod dico. Quia cum proclivis fuerit anima in passionem aliquam et vitium, si semel etiam tantum ad ipsius vitii actum prolabatur, periclitatur ne in habitum quoque ruat. Quod idem sæpe in corporeis his contingit. Sunt enim plurimi adeo melancholicæ complexionis ex præhabita circa se ipsos incuria et negligentia, ut unica tantum comestio rerum melancholicarum satis sit ad provocandum incendendumque in eo humorem et febrem. Quare opus est nobis multa diligentia, studio et timore, ne quis habitum mali in se faciat. Credite mihi, fratres, vitium omne in habitum conversum gehennæ subjectum est, si decies cuiquam bene operari contigerit, et semel tantum ex habitu male facere, malum id unicū quod ex habitu procedit, tanta illa bona corrumpet et destruet. Nam et aquila quæ reliquo corpore a laqueo omnino libera est, unica autem ungula detenta fuerit, omnem vim suam ex ea modica particula qua præpeditur, amittit. Nonne toto corpore soluta et libera, sola ungula detinetur? Nonne et venator quæcumque voluerit hora illam deprehendet? Id ipsum in anima est, quæ si unicam tantum passionem habituatam habuerit, ex ea subjecta jam hosti etiam minima, in captivitatem ducetur. Ea igitur de causa admoneo vos sæpe, fratres, ne in habitum passionis labi nos sinamus, sed ut dies noctesque circa nos vigilemus, rogemusque Dominum, ne indicamus in tentationem. Et si ut homines superamur et labimur interdum in peccatum, studeamus statim resurgere poenitentia et lacrymis profusis in conspectu divinæ bonitatis et clementiæ, necnon etiam pro virili parte pugnantes. Ita cum respexerit Deus intentionem nostram, humilitatem, contritionem, porriget nobis manum, et faciet nobiscum misericordiam. Amen.

DOCTRINA XII.

De timore et pœnis inferni; et quod eum qui salvari cupit, non deceat sine cura suæ salutis vivere.

I. Cum podagra laborarem, ita ut ejus dolor leto decumberem, venientes ad me e fratribus plurimi visendi gratia, rogabant ut doloris et ægritudinis meæ causam manifestarem: duo, ut

A Eia! tina βρώματα ποιοῦντα, ὑποθου, μεταγχολικὸν χυμὸν, ὅσον τι λέγω· Ἡ κράμβη μεταγχολική ἐστὶ, καὶ ἡ φακή, καὶ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα· οἱ παρὰ τὸ φαγεῖν οὖν ἅπαξ, ἢ δεύτερον κράμβην, ἢ φακὴν, ἢ τι τῶν τοιούτων, γίνεταί τις μεταγχολικὸς χυμὸς κατ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἐὰν συχνάσῃ, καὶ οὕτως λοιπὸν πλεονάζων, κινεῖ πυρετοῦς, καὶ καλοῦσι τὸν ἔχοντα αὐτούς. Φέρεται δὲ τινὰ καὶ εἰς ἄλλας μυρίας περιστάσεις· οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς, ἐὰν τις μείνῃ ἀμαρτάνων, γίνεταί τις πονηρὰ ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ αὕτη ἐστὶ ἡ κολάζουσα αὐτήν.

tanta melancholici humoris abundantia, ut febrem et urit: atque alias innumeras molestias nonnumquam malefacere et peccare pergit: generatur in ea habitus

B I'. Πλὴν ἵνα ἴδῃτε καὶ τοῦτο, ὅτι ἐστὶν ὅτε εὐρίσκειται ἐπιβρεπῶς ἔχουσα ψυχὴ περὶ πάθος, καὶ ἐὰν ἅπαξ μόνον ἐμπέσῃ εἰς ἐνέργειαν ἐκείνου τοῦ πάθους, κινδυνεύει εὐθέως εἰς ἔξιν ἔλθειν· τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐν τοῖς σωματικοῖς συμβαίνει· εὐρίσκειται τις μεταγχολικωτέρας κράσεως ἀπὸ προλαβοῦσης τινὸς ἀμελείας, καὶ δύναται σχεδὸν καὶ μία βρώσις τοιαύτη εὐθέως ἐρεθῆναι καὶ ἐξάψαι κατ' αὐτοῦ τὸν χυμὸν. Πολλῆς οὖν νήψεως καὶ σπουδῆς καὶ φόβου χρεῖα, ἵνα μὴ ἐμπέσῃ τις εἰς κακὴν ἔξιν· πιστεῦσατε ἀδελφοί ὅτι ἐν πάθος, ἐὰν ἔχει τις δέκα καλὰ ἔργα καὶ ἐν κακῷ ἐν ἔξει, καὶ περιγίνεται ἐκείνου τὸ ἐν ἀπὸ κακῆς ἔξινος γινόμενον, τῶν δέκα καλῶν. Ὡς περ γὰρ ὁ ἀετὶς ἐὰν ὅλος ἐξηλήσῃ τῆς παγίδος, εὐρεθῇ μόνος ὁ θυεῖ αὐτοῦ δεδεμένος, διὰ τοῦ μικροῦ ἐκείνου καταβάλλεται· ὅλη ἡ δύναμις αὐτοῦ· καὶ γὰρ ὅλος εὐρεθῇ ἔξω, μόνος δὲ ὁ θυεῖ αὐτοῦ δέδεσται, μὴ οὐκ ἐστὶν ἐπὶ τὴν παγίδα; οὐχ οἷαν ὥραν θέλει ὁ ἀγρεύσας καταβάλλει αὐτόν; Οὕτως ἐστὶν καὶ ἡ ψυχὴ, ἐν μόνον πάθος ἐὰν ἔχῃ ἐν ἔξει, οἷαν ὥραν θέλει τῷ ἔχθρῳ, καταβάλλει αὐτήν. Ἐχει γὰρ αὐτὴν υποχείριον αὐτοῦ, διὰ τοῦ πάθους ἐκείνου. Διὰ τοῦτο ἀεὶ λέγω ὑμῖν· Μὴ ἐάσῃτε πάθος ποιῆσαι ἐν ὑμῖν ἔξιν· ἀλλ' ἵνα ἀγωνιζώμεθα δεόμενοι τοῦ Θεοῦ νοκτὸς καὶ ἡμέρας μὴ ἐμπέσιν εἰς πειρασμόν. Εἰ δὲ καὶ ἡττηθώμεν, ὡς ἄνθρωποι, καὶ ὀλισθήσωμεν εἰς πταίσμα, σπουδάζωμεν εὐθέως ἀναστῆναι, μετανοήσωμεν ὑπὲρ αὐτοῦ· κλαύσωμεν ἐνώπιον τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ· γρηγορήσωμεν, ἀγωνιζώμεθα καὶ ὁ Θεὸς βλέπων τὴν προαίρεσιν ἡμῶν, καὶ τὴν ταπεινωσιν ἡμῶν, καὶ τὴν συντριβὴν ἡμῶν, παρέχει ἡμῖν χεῖρα καὶ ποιεῖ τὸ ἔλεος αὐτοῦ μεθ' ἡμῶν. Ἀμήν.

D ὁ Θεὸς βλέπων τὴν προαίρεσιν ἡμῶν, καὶ τὴν ταπεινωσιν ἡμῶν, καὶ τὴν συντριβὴν ἡμῶν, παρέχει ἡμῖν χεῖρα καὶ ποιεῖ τὸ ἔλεος αὐτοῦ μεθ' ἡμῶν. Ἀμήν.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ IB.

Περὶ τοῦ φόβου τῆς μελλούσης κολάσεως, καὶ ὅτι χρὴ τὸν θέλοντα σωθῆναι, μηδέποτε ἀμελοῦνται περὶ τῆς ἰδίας σωτηρίας.

A'. Ἐν τῷ ἀλγεῖν με τοὺς πόδας, καὶ ἀσθενεῖν ἐξ αὐτῶν, τινὲς τῶν ἀνελεθόντων ἐπισκεψάσθαι με ἀδελφῶν, ἡρώτων ἵνα εἰπω αὐτοῖς τὴν αἰτίαν τῆς νόστου· ὅσο ὡς νομίζω πραγματευόμενοι,

τὴ παραμυθῆσθαι με μικρὸν ἀπαγαγεῖν ἐκ τοῦ πό-
νου, καὶ τὸ δοῦναι ἀφορμὴν λαλῆσαι αὐτοῖς τι περὶ
ἀρεταίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐ συνεχῶς μοι ὁ πόνος
λαλῆσαι ὅμιν εἴ τι ἤθελον τότε, χρεῖα ἐστὶν ἀρτι-
ἀκούσαι περὶ τούτου· ἔστι γὰρ καὶ τερπνὴ ἡ
διήγησις τῆς θλίψεως μετὰ τὴν θλίψιν. Καὶ εἰς τὴν
θάλασσαν, ὅτε ἐπεγείρεται ζάλη, αἱ θλίβονται
πάντες· μετὰ τὸ παραθεῖν τὴν ζάλην, μετὰ χαρὰς
αἱ διηγούνται ἀλλήλοις τερπόμενοι τὰ συμβάντα.
Καὶ καλὸν ἐστὶν, ἀδελφοί, καθὼς αἱ λέγω ὅμιν,
ἐκαστον πρᾶγμα ἐπὶ τὸν θεὸν ἀνάγειν, καὶ λέγειν,
ὅτι ἐκτός τοῦ θεοῦ οὐδὲν γίνεται· ἀλλὰ πάντως
οὕτως οἶδεν ὁ θεὸς ὅτι καλὸν ἐστὶ καὶ συμφέρον, καὶ
οὕτως ἐποίησε· καὶ ἐξ ἧς ἐξῴθεν αἰτίαν τινὰ τὸ
πρᾶγμα· οἷόν τι λέγω· Ἐδυνάμην εἰπεῖν, ὅτι ἐπειδὴ
ἐφαγον μετὰ ξένων, καὶ μικρὸν ἐδιασάμην μετ' αὐ-
τῶν διὰ τὸ ἀναπαῦσαι αὐτοὺς, ἐδαρύνθη ὁ στομάχος
μου, καὶ ἐγένετο σύρροια εἰς τὸν πόδα μου, κακείθεν
ἐρευματισθὴν· ἡ καὶ ἄλλας διαφόρους αἰτίας· οὐ λεί-
πουσιν γὰρ τῷ θελοντι. Ἀλλὰ τὸ ἀκριδέστερον καὶ
ὠφέλιμον, τοῦτο μᾶλλον ἐστὶν, ὅτι οὕτως οἶδεν
ὁ θεός, ὅτι συμφέρει τῇ ψυχῇ μου, καὶ οὕτως
ἐγένετο· οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ὧν ποιεῖ ὁ θεός, ὃ τι οὐκ
ἐστὶ καλόν, ἀλλὰ πάντα καλὰ λίαν. Ὅρ' οὖν οἷον τινα
ἀδμυεῖν ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν· Ἄλλα πάντα,
ὥς εἶπον, ἐπὶ τὴν πρόνοιαν τοῦ θεοῦ ἀναφέρειν
καὶ ἀναπαύεσθαι. Εἰσὶ τινες εἰς τοσοῦτον ἐπὶ
ταῖς συμβαίνουσιν· θλίψεσι βαρυνόμενοι, ὥστε
καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν ἀπολέγεσθαι, καὶ ἡδέως ἔχειν
τοῦ ἀποθανεῖν, ὥς διὰ τοῦτο ἀπαλλαγῆναι· τοῦτο δὲ
ἀπὸ μικροψυχίας καὶ πολλῆς ἀγνωσίας πάσχει τις,
ἀγνοῶν τὴν φοβεράν ἀνάγκην τὴν μετὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς
ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος.

adeo impatientes et debiles, ut vitæ ipsi abrenuntient et mori optent ut his liberentur. Quod sane ex pusillanimitate atque ignorantia procedit. Ignorant enim hi terribilem necessitatem quæ animæ incumbit, cum e corpore egressa est.

B. Μεγάλη φιλανθρωπία τοῦ θεοῦ, ἀδελφοί, τὸ εἶ-
ναι ἡμᾶς εἰς τοῦτον τὸν κόσμον· ἀλλ' ἡμεῖς ἀγνοοῦν-
τες τὰ ἐκεῖ, βαρέα βλέπομεν τὰ ὧδε· καὶ οὐκ ἐστὶν
οὕτως. Οὐκ οἴδατε ἐν τῷ γεροντικῷ τί λέγει; ὅτι
ἡρώτησεν ἀδελφός· τάνυ ἐργάτης τινὰ γέροντα, λέ-
γων· « Ἡ ψυχὴ μου ἐπιθυμεῖ τὸν θάνατον· » καὶ λέ-
γει· αὐτῷ ὁ γέρον· « Ἐπειδὴ τὴν θλίψιν φεύγῃ, καὶ
οὐκ οἶδας ὅτι ἡ μέλλουσα θλίψις πολλὴ χειρὼν ἐστὶ τῆς
ἐνταῦθα. » Καὶ ἄλλος ὁμοίως ἡρώτησε γέροντα λέ-
γων· « Πόθεν ἀκηδιῶ καθήμενος ἐν τῷ κελλῇ μου; »
Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ γέρον· « Ὅτι ἀκμὴν οὐχ εὐόχως
οὕτε τὴν ἐλπίζομένην ἀνάπαυσιν, οὕτε τὴν ἐσομένην
κόλασιν. Εἰ γὰρ ἴδῃς ἀκριδῶς ταῦτα, εἰ σκαλῆλαι
ἔγεις· τὸ κελλὶόν σου, ὥστε σε ἐν αὐτοῖς δεδυκέναι
ἕως τραχήλου, ὑπέμενες ἂν μὴ ἀκηδιῶν. » Ἄλλ'
ἡμεῖς καὶ κοιμώμενοι θέλομεν σωθῆναι, καὶ διὰ τοῦτο
ὀλιγοῦρομεν ἐν ταῖς θλίψεσιν· ὀφειδόντες μᾶλλον εὐ-
χαριστεῖν τῷ θεῷ καὶ μαχαρίζεσθαι αὐτοὺς, ὅτι ὅπως
ἀξιούμεθα μικρὸν θλιθῆναι ὧδε, ἵνα ἐκεῖ εὐρωμεν
μικρὰν ἀνάπαυσιν. Ἐλέγε καὶ Εὐάγριος ὅτι ἐμπαθὲς
ὦν καὶ προσευχόμενος ταχυτέραν αὐτῷ ἔσεσθαι τὴν

A arbitror, ex hoc facturi, et me afflictum ex dolore
consolaturi ac recreaturi, et mihi ipsi occasionem
materiamque daturi, ut illis aliquid utilitatis et
edificationis de more exponerem. Sed quoniam non
permisit me dolor fari quæ vellem, operæ pretium
erit nunc de ipso dolore aliquid dicere. Jucunda enim
esse solet afflictionis et periculi post periculum ipsum
narratio. Et in mari quidem cum aestus fuerit, affli-
guntur omnes quotquot in navi fuerint; cum autem
tranquillitas redierit, læti omnes inter se narrant
tempestatis horrorem. Optimum est, fratres, quod
me plerumque vobis meminî dixisse, ut quidquid
nobis evenerit, id ipsum ad Deum illico referamus,
dicamusque nihil fieri absque nutu et voluntate di-
vina, præcognovisseque Deum id nobis futurum
utile, atque adeo permisisse, etiamsi res ipsa cau-
sam aliquam exteriorem habere videretur. Quod
exemplo nostro clarius erit. Possem ego nunc dicere,
quod ex quo advenis his nostris conviva fui, me-
que ipsum invitum ad cibum coegi ut illos recrea-
rem, stomacho aggravatus sum, et humore in pe-
dem defluente, hinc cruciatibus et affectibus tam gravi
dolore sum; atque alias innumeras et diversas cau-
sas afferrem, quæ volenti nusquam deessent. At
melius et rationalius est dicere hoc ipsum per-
misisse Deum, quia animæ meæ præstaret; et sic
utique existimo. Nihil enim est eorum quæ fecit
Deus, quod non sit optimum, juxta quod dicitur:
Dei opera esse omnia bona valde. Quare dolendum
nemini puto in his quæ sibi contigerint, sed omnia
æque ad Dei providentiam referenda, atque ita
æstuantem animum et turbatum sedandum. Sunt
autem nonnulli in his quæ sibi acciderint adversa,

C

II. Magna est Dei clementia, fratres, dum in hac
vita sumus: sed ignorantes quam graviora sunt
quæ post obitum expectamus, ad hæc tantum præ-
sentia oculos flectimus, quæ profecto graviora non
sunt. An ignoratis sententiam illam in libro senio-
rum, cum interroganti fratri valde laborioso, et di-
centi quod mori optaret, respondit senex: « Ut tri-
bulationem fugias istud optas? Sed ignoras quod
quæ ventura sunt, graviora sunt et acriora multo
his? Alius item cum senem interrogasset, unde fle-
ret quod sibi molestum esset in cella sedere, accepit:
« Quia nondum prospexisti in futuram requiem
vel afflictionem. Si enim hæc animo diligenter in-
spicias et mediteris, etiamsi cella tua vermes sca-
turiat ut ad collum usque immergaris in illis, susti-
neres utique absque molestia ulla et difficultate.
Sed, heu nos infelices, dormitantes salvari cupimus,
et inter tribulationes et angustias deficiamus! Qui
Deo magis indefesse gratias agere deberemus, nos-
que beatos existimare, qui habiti digni essemus hic
aliquid pati, ut istic postmodum requiem modicam.

inveniremus. » Aiebat Evagrius peccatorem hominem qui Deum rogaret, vitam suam cito terminare et finire, similem ejus esse qui fabrum lignarium obsecraret, ut lecticam ægroti cito contereret. Ex corpore enim hoc fuit, ut anima a suis passionibus avocetur et recreetur, comedat, bibat, dormiat, colloquatur, gradiatur cum amicis. Cum autem soluta fuerit hoc corpore, sola erit cum passionibus ejus. Ideoque semper sub ipsis et in ipsis affligitur et puniatur; ita ut disturbata et incensa ab earum **430** molestia, diductaque et dispersa per varia, non queat etiam Dei reminisci. Consolatur enim animam memoria Dei, ut ait Propheta in Psalmo: *Memor fui Dei, et delectatus sum* ^a; sed neque hoc illi passiones concedent. Quod etiam clarius altero patebit exemplo. Includatur quis vestrum in abditam et obscuram cellulam, triduumque tantum sustineat inediam et jejunet, non bibat, non oret, non cantelet, neque omnino memoriam ullam Dei habeat: intelligetque quid in se agant possintque passiones. Quod si hoc cum etiam sit in corpore, quanto magis cum anima fuerit egressa a corpore, et illis tradita atque omnino conjuncta et addicta? Nemini

III. Possumus etiam considerare ex his quæ nunc hic sunt, futuras tribulationes. Cum enim quis digitum adusserit vel modicum hic, quantum est quod adurit? At quem ignem, quam flammam, quod incendium istic ea ligna factura sunt? Ut corpus melancholicum intemperatum continue ab ipsa melancholia et intemperantia uritur et affligitur: sic anima vitilis subjecta semper a malitia et iniquitate sua torquetur, atque in perpetua memoria, dolore et amaritudine est passionum, quæ ipsam adurant et incendunt. Et præter hæc quis possit, fratres, horrenda illa loca narrare? Tortores terribiles animas infelices diro cruciatu torquentes perpetuo, ignem illum inexplicabilem, tenebras, asperos et rigidos vindices et ultores, atque alia dira et innumerabilia tormenta, ut pluribus in locis sacræ Scripturæ memoratur. Quæ omnia debita proportionem animarum delictis, etiam pravis earum voluntatibus accommodata sunt. Ut enim sancti capiunt loca præclara et lucida, angelorumque delectationem bonitati eorum congruam; sic peccatores habent loca obscura et tenebrosa, horrore et exstasi plena. Quid enim magis horrendum esse potest his locis ad quæ dæmones detruduntur? Quid magis crudele et durum ea poena, cui adjudicantur? Cruciantur tamen et ipsi dæmones una cum peccatoribus, ut scriptum est: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum paratum diabolo et angelis ejus* ^b. At omnem horrorem superat, quod Chrysostomus ait: « Si non essent scilicet lumina istic quæ igne fluerent, non dæmones horrendi, at solum ex judicatis hi gloria et triumpho cæli donarentur: illi inglorii et inhonorati relinquerentur, ne viderent glo-

A εἶδον, εἶκεν ἀνθρώπων παρακαλοῦντι τὸν τέκνον, ταχέως συντελεῖν τὴν κλίνην τοῦ ἀσθενούντος. Διὰ γὰρ τοῦ σώματος τούτου περιπατεῖ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τῶν παθῶν αὐτῆς, καὶ παρακαλεῖται, τρώγει, πίνει, κοιμάται, συντυγχάνει, ἀπάγεται μετὰ ἀγαπητῶν. Ἐπειδὴν δὲ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ σώματος, μονούται αὐτῇ, καὶ τὰ πάθη αὐτῆς, καὶ λοιπὸν κολάζεται πάντοτε ὑπ' αὐτῶν, εἰς αὐτὰ ἀδολεσχούσα, καὶ φλεγόμενη ὑπὸ τῆς ὀγλήσεως αὐτῶν, καὶ διασπαρattoμένη ὑπ' αὐτῶν, ὥς μὴδὲ μνημονεύσαι Θεοῦ δύνασθαι. Αὐτὴ γὰρ ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ παρακαλεῖ τὴν ψυχὴν, ὥς καὶ ἐν τῇ ψαλμῷ λέγει: Ἐμνήσθη τὸν Θεοῦ καὶ εὐφρανθήν· καὶ ὅμως οὐδὲ τοῦτο συγχωροῦσιν αὐτῇ τὰ πάθη. Θέλετε ὥς ἐν ὑποδείγματι μαθεῖν τί ἐστὶν ὃ λέγω; Ἐλθὲ τις ὁμῶν καὶ ἐγκατέστη αὐτὸν εἰς ἓν κελλίον σκοτεινὸν, καὶ μὴ φάγῃ τρεῖς ἡμέρας μόνον, καὶ μὴ πῖνῃ, καὶ μὴ κοιμηθῇ, μὴ συντυχῇ τινὶ, μὴ ψάλλῃ, μὴ εὐξήται, μὴδὲ ὅλως μνημονεύσῃ Θεοῦ· καὶ μάθῃ τί ποιοῦσιν εἰς αὐτὸν τὰ πάθη· καὶ τοῦτο ὅτε ἐστὶν ἀκμὴν ἐνταῦθα, πόσω γε μᾶλλον μετὰ τὸ ἐξελεῖν τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος, καὶ προδοθῆναι αὐτοῖς καὶ μονωθῆναι μετ' αὐτῶν.

profecto dubium esse debet, passuram eam gravis-

Γ. Ἄρα τί ἔχει παθεῖν τότε ἡ ἀθλία ὑπ' αὐτῶν, δύναται ἀπὸ τῶν ὧδε κατανῶσαι πως καὶ τὴν θλίψιν ἐκείνην. Ὅταν γὰρ πυρέσῃ τις, τί ἐστὶ τὸ καίον αὐτόν; ποῖον πῦρ, ἢ ποῖα ξύλα ποιοῦσι τὴν καύσιν ἐκείνην; Εἰ δὲ καὶ εὐρεθῇ τις ἔχων σῶμα μεταγχολικὸν δυσκρατὸν, οὐκ αὐτὴ ἡ δυσκρασία αὐτοῦ καίει αὐτόν, καὶ ταρασσει πάντοτε, καὶ θλίβει τὴν ζωὴν αὐτοῦ; Οὕτω καὶ ἐμπαθὲς ψυχὴ, πάντοτε κολάζεται ἡ ἀθλία ὑπὸ τῆς ἰδίας κακότητος, ἔχουσα αἰὲ τὴν πικρὰν μνήμην καὶ τὴν ὑπώδυνον ἀδολεσχίαν τῶν παθῶν, καίνοντων αἰὲ καὶ καταφλεγόντων αὐτήν· καὶ πρὸς τοῦτους, τίς δύναται, ἀδελφοί, διηγῆσθαι τοὺς τόπους ἐκείνους φοβερούς, τὰ σῶματα ἐκείνα τὰ κολαστικά, τὰ ὑπουργούντα ταῖς ψυχαῖς εἰς τοιαύτην καὶ τοσαύτην ὀδύνην, καὶ μὴ φθειρόμενα, τὸ πῦρ ἐκείνο τὸ ἀφαντὸν, τὸ σκότος, τὰς ἀποτόμους ἐκείνας δυνάμεις τὰς τιμωρικές, τὰ ἄλλα μυρία βασανιστήρια, ὅσα ἄλλην ἄλλως εἰρηται ταῖς θείαις Γραφαῖς, πάντα ἀναλογούντα πρὸς τὴν κακὴν πρᾶξιν τῶν ψυχῶν καὶ τὰς κακὰς αὐτὰς αὐτῶν ἐνθυμήσεις; Ὅσπερ οἱ ἅγιοι λαμβάνουσι τόπους τινὰς φωτεινοὺς καὶ εὐφροσύνην ἀγγελικὴν ἀναλογοῦσαν τῇ ἀγαθῇ αὐτῶν πράξει, οὕτω καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ λαμβάνουσι τόπους σκοτεινοὺς καὶ ζωρόδεις γέμοντας φρίκης καὶ ἐκστάσεως, καθὼς λέγουσιν οἱ ἅγιοι. Τί γάρ ἐστι φοβερότερον ἢ ἐλευνότερον ἐκείνων τῶν τόπων ἐν οἷς πέμπονται οἱ δαίμονες; Τί δὲ πικρότερον τῆς κολάσεως ἢς κατακρίνονται; Καὶ ὅμως κολάζονται καὶ ἁμαρτωλοὶ μετ' αὐτῶν τῶν δαιμόνων, καθὼς λέγει Ἀπ. ἐλθετε εἰς τὸ πῦρ τοῦ αἰώνιον τοῦ ἡτοιμασμένου τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Τὸ δὲ φοβερόν ἐκεῖνο μάλιστα ὃ λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὅτι εἰ καὶ μὴ ποταμὸς εἶχε τοῦ πυρὸς,

^a Psal. LXXVI, 4. ^b Math. XXV, 41.

μηδὲ ἄγγελοι παρεισθηκίαν φοβεροί· μόνον δὲ κα-
λουμένων τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν ἐπαινοῦντες καὶ ἔδο-
ξάζοντο, οἱ δὲ παρεπέμποντο ἀτίμως, ἵνα μὴ ἴδωσι
τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ· ἄρα οὐκ ἦν πικροτέρα πάσης
γενένης ἢ κόλασις τῆς αἰσχύνῃς, καὶ τῆς ἀτιμίας
ἐκείνης, καὶ ἡ ὁδὸν τῆς ἐκπτώσεως τῶν τοιοῦτων
ἀγαθῶν; Τότε γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Εὐαγγος τῆς συνειδή-
σεως, καὶ αὕτη ἡ μνήμη τῶν πεπραγμένων, καθὼς
ἀνωτέρω εἶπομεν, χειρόν ἐστι μυρίων καὶ ἀφάτων
τιμωριῶν. Πάντα γὰρ μέμνηται αἱ ψυχαὶ τῶν
ἐνταῦθα, καθὼς λέγουσιν οἱ Πατέρες, καὶ λόγων καὶ
ἔργων, καὶ ἐνθυμήσεων, καὶ οὐδενὸς τούτων δύναν-
ται ἐπιλαθέσθαι. Ὁ δὲ λέγει ἐν τῷ ψαλμῷ· Ἐν
ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολοῦνται οἱ διαλογισμοὶ αὐ-
τῶν, τοὺς διαλογισμοὺς λέγει τοῦ αἰῶνος τούτου.
Ὅσον, οἰκοδομῆς, χωρίων, γονέων, τέκνων, πάσης δο-
σοληψίας. Ταῦτα ἅμα τῷ ἐξελεῖν τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ
σώματος ἀπῶλλαι, καὶ οὐδενὸς τούτων μνημονεύει, ἢ
φροντίζει. Ἄ δὲ ἐποίησε κατ' ἀρετὴν, ἢ κατὰ πάθος,
τούτων μέμνηται, καὶ οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἀπῶλλαι. Ἀλλὰ
καὶ ἐὰν ὠφέλησέ τις τινα, ἢ αὐτὸς ὠφελήθη παρὰ τι-
νος, δεῖ μέμνηται καὶ τοῦ ὠφεληθέντος παρ' αὐτοῦ,
καὶ τοῦ ὠφελήσαντος αὐτὸν ὁμοίως ἐδιδῶν παρὰ τι-
νος, ἢ αὐτὸς ἐδιδῶν τινα, δεῖ μέμνηται, καὶ τοῦ
βλάψαντος αὐτόν, καὶ τοῦ βλαβέντος ὅπ' αὐτοῦ· καὶ
οὐδὲν, καθὼς εἶπον, ἀπῶλλαι ἡ ψυχὴ ὧν ἐπραξεν ἐν τῷ
κόσμῳ τούτῳ, ἀλλὰ πάντων μέμνηται μετὰ τὸ ἐξελεῖν
ἐκ τοῦ σώματος· ἀλλὰ καὶ ἐτι τραυτέρως, ἐτι φανωτέρως,
ὡς ἀπαλλαγεία τοῦ γῆινου τούτου σώματος.
Δ'. Ποτὲ ἐλαλοῦμεν μετὰ τινος μεγάλου γέροντος C
περὶ τούτου· καὶ ἔλεγεν αὐτὸς ὁ γέρων, ὅτι Μέννηται
ἡ ψυχὴ μετὰ τὸ ἐξελεῖν ἐκ τοῦ σώματος τοῦ πά-
θους ὃ ἐνήργησε, καὶ τῆς ἁμαρτίας, καὶ τοῦ προσ-
ώπου μεθ' ὃ ἐνήργησεν αὐτήν. Ἐγὼ δὲ ἔλεγον αὐ-
τῷ· Ἐτάχα οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἴσως τὴν ἑξίν τὴν γενο-
μένην αὐτῇ ἐκ τῆς ἐργασίας τῆς ἁμαρτίας μέλλει
ἔχειν, καὶ αὐτῆς μέμνηται. Καὶ ἐμείναμεν ἐπὶ πολ-
λὸ φιλονεικούντες περὶ τοῦ λόγου τούτου θέλοντες
μαθεῖν. Καὶ οὐκ ἐπείθετο ὁ γέρων λέγων, ὅτι καὶ αὐ-
τοῦ τοῦ εἶδους τῆς ἁμαρτίας μέμνηται, καὶ αὐτοῦ
τοῦ τόπου καὶ αὐτοῦ τοῦ προσώπου συναμαρτήσαν-
τος. Καὶ ὅντως ἐὰν οὕτως ᾖ, ἐτι πλεῖον κακίαν
ἐσχάτην ἔχουμεν ἑαυτοῖς. Διὰ τοῦτο δεῖ λέγω ὁμῶς,
σπουδάζετε γεωργεῖν καλοὺς λογισμοὺς, ἵνα αὐτοὺς
εὐρήτῃ ἐκεῖ. Εἰ τι γὰρ ἔχει τις ὧδε, αὐτὸ ἐξέρχεται D
μετ' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸ μέλλει ἔχειν ἐκεῖ. Φροντίζωμεν
βυθῆναι ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἀνάγκης, ἀδελφοί, σπου-
δάζωμεν, καὶ ὁ Θεὸς ποιεῖ μεθ' ἡμῶν τὸ ἔλεος. Αὐ-
τὸς γὰρ ἐστὶν ἡ ἐλπίς πάντων τῶν παρὰ τῶν τῆς
γῆς καὶ τῶν ἐν θαλάσῃ μακρὰν. Οἱ εἰς τὰ πέριπα
τῆς γῆς, εἰσὶν οἱ ἐν τελείᾳ κακίᾳ· οἱ δὲ ἐν θαλάσῃ
μακρὰν εἰσὶν, οἱ ἐν ἐσχάτῃ ἀγνωσίᾳ· καὶ ὅμως ὁ
Χριστὸς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῶν τοιούτων. Χρεῖα μικροῦ
κόπου, κοπιᾶσθαι, ἵνα ἐλεηθῶμεν. Ἐὰν ἔχη τις
χωρίον καὶ ἀμελήσῃ αὐτοῦ καὶ χερσὸν, οὐχ ὅσον
ἀμελεῖ αὐτοῦ, τοσοῦτον γεμοῦται ἀκανθῶν καὶ τρι-
κόλων; ὅταν δὲ ἔλθῃ εἰς τὸ καθαρίσαι αὐτό, οὐχ ὅσον
γέμοιται τοσοῦτο ἔχουσιν αἰμορραγῆσαι αἱ χεῖρες αὐ-
τοῦ, θέλοντος ἀνασπᾶσαι τὴν κακὴν βοτάνην ἐκείνην,

• Psal. cily, 4. d Psal. xlv, 7.

A riam Domini : hanc pœnam, hanc ignominiam, hanc
confusionem, omne tormenti genus, omnem gehennam
superare. » Accedit præterea casus sui dolor,
conscientiæ morsus et memoria amarissima male-
factorum, quæ omnia duriora sunt tormentis innu-
meris et inenarrabilibus. Omnium enim memoriam
habent istic animæ; quæ in vita hac perpetrarunt,
et sermonum, et actionum, et desideriorum, con-
cupiscentiarum; et horum nihil possunt oblivisci
unquam. Quod autem dicitur in Psalmo : *In illa
die peribunt omnes cogitationes eorum* ; cogitationes
intelligit hujus sæculi, quales sunt domorum,
possessionum, filiorum, propinquorum et omnis
commercii. Hæc omnia ubi exiit anima a corpore,
pereunt. Nihil horum amplius reminiscitur aut
curat. Quæ autem fecit vel secundum virtutem
vel vitium, hæc omnia meminit, nihilque horum
perire ipsi potest. Si qua etiam in re alicui prodes-
se curarunt, vel ipsi ab ullo beneficio affecti su-
hoc semper meminere. 431 Item si cui in-
intulere, aut ipsi ab alio recipere, utrumque
miniscuntur et sciunt; nihilque omnino, ut dixi,
perdit anima eorum quæ in vita hac vel bene male
gessit. Imo etiam clarius dilucidiusque exuta hoc
terrestri corpore omnia percipit, agnoscit, intelligit.

IV. Loquebamur quandoque de re hac cum se-
niore quodam maximo, aiebatque ille : Exuto cor-
pore animam reminisci omnis virtutis et vitii quod
vivens in corpore operata esset, personæ etiam
quacum illa perpetrasset. Ego vero contra dicebam
non ita esse omnino, sed fortasse habere eam habi-
tum peccati, quem in se ipsa ex frequenti actu pe-
perisset, atque hujus meminisse. Sicque de re hac
diutius inter nos contendimus, cum optaret hoc
ipsum uterque nostrum pro certo scire. Non pote-
rat autem seni hoc persuaderi, persistebatque, di-
cens quod anima etiam ipsius peccati speciem re-
minisceretur, necnon personam et locum ubi pec-
casset. Et sane si ita est, etiam pejora erunt novis-
sima nostra quam dicebam, nisi nobis ipsis atten-
damus. Hac de causa vos semper adhortor, fratres,
ut optimas cogitationes quas istic postmodum in-
veniat, vobis excolatis. Quidquid enim hic homo
sibi paraverit, istic omne tenebit semper, et cum
eo pariter egrediatur ex corpore. Curemus igitur et
studeamus, fratres, ab hac dura necessitate liberari,
et dabit nobis Deus misericordiam suam. Ipse enim est
ut in Psalmo, *spes omnium finium terræ et in mari
longe* d. Qui, oro, sunt in sinibus terræ? Hei qui in per-
fecta iniquitate sunt! Qui autem in mari longe?
qui in extrema ignorantia sunt : et tamen horum
omnium Christus spes est. Non igitur opus nobis
est multo labore. Elaboremus modicum, et miseri-
cordiam multam consequemur. Si quis villam ha-
beat, et negligens illam sinat incultam fieri, nonne

quanto illam neglexerit, tanto magis spinis et tribulis replebitur? Quod si postmodum ad eam expugnandam surrexerit, nonne quo plenior spinis fuerit, eo magis manus ejus sanguine fluent, dum eas et cæteras herbas infecundas et steriles quas ibi pullulare sua negligentia permisit, exstirpare curabit? Impossibile est enim aliquem aliud metere quam quod seminaverit. Oportet autem agricolam qui villam suam optime purgare voluerit, primum quidem radicibus herbas evellere. Nisi enim ita fecerit, et summitatem tantum abraserit, denuo pullulabunt. Opus est igitur, ut dixi, radices primum exstirpare: quod cum egerit et ab infecundis ac malis herbis expurgatam reddiderit, omnino tunc incipiet glebas invertere et frangere, demumque arabit illam et semen optimum in eam sparget. B
Nam ubi illam adeo excoluerit, si otiosam reliquerit, mollem atque optimam ex cultura terram invenientes,

V. Id ipsum in anima est. Opus nobis est affectionem omnem pristini hominis ac malos sæculi mores consuetudinesque a nobis amputare. Nihil enim pejus pravis moribus et mala consuetudine. Hinc divus Basiliius aiebat haud parvum certamen esse, sui ipsius superare consuetudinem. Morem enim firmatum longo tempore, naturæ ut plurimum vim habere. Certamen igitur primum sit adversus malos mores et vitia causasque eorum, quæ radices 432 sunt. Quas sane radices nisi quisque exstirpaverit, necesse erit iterum spinas erumpere et excrescere. Sunt enim vitia quædam quæ nihil possunt, si causas illorum amputes: nam invidia in se ipsa nihil est, sed habet causam inanis gloriæ. Qui enim gloriari voluerit, invidet necesse est et digniori et honoratori se. Ira quoque ex aliis causis procedit, et maxime ex voluptate. Cujus sane meminit Evagrius narrans de viro quodam sanctissimo, quod scilicet dixisset: Hac de causa tollo a me voluptates, ut iracundiæ abscindam occasiones. Et seniores quidem omnes affirmavere, vitium omne a tribus his passionibus habere originem, avaritia scilicet, inani gloria et luxuria. Amputet igitur unusquisque a se non solum vitia, sed et vitiorum causas, exornetque mores suos per poenitentiam, per lacrymas, per gemitum: sicque sensim incipiet semen bonum, hoc est, opera bona, per agrum suum spargere. Nam ut de villa diximus, nisi ea expurgata et exculca ab agricola, statim jacta fuerint semina optima, resurgunt illico mala gramina, et invenientia mollem et cultam terram magis magisque in ea irradicantur. Quod ipsum in homine est. Nam ubi mores suos excoluerit, et per poenitentiam destiterit a prioribus acibus suis, si neglexerit opera bona facere, et virtutes acquirere, fit in eo quod dicitur in Evangelio: Quia cum spiritus immundus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa quaerens requiem, et non inveniens, tunc

A ἢ ἀφῆκεν ἀνελεῖν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀμελείας αὐτοῦ; Ἀδύνατον γὰρ ἐστὶ τινὰ μὴ θεωρεῖν ὁ ἐσπείρει· χρῆζει δὲ ὁ θέλων καθαρίσαι τὸ χωρίον αὐτοῦ, πρῶτον μὲν ἵνα καλῶς ἐκριζώσῃ πάσας τὰς βοτάνας. Ἐὰν γὰρ μὴ καλῶς ἀνασπάσῃ τὰς ῥίζας αὐτῶν πάσας, ἀλλὰ μόνον ἀνωθεν κόψῃ αὐτάς, πάλιν φύονται. Θέλει οὖν τις ἵνα αὐτὰς ῥίζας, ὡς εἶπον, ἀνασπάσῃ, καὶ μετὰ τὸ καλῶς καθαρίσαι αὐτὰ ἀπὸ τῶν βοτανῶν, καὶ ἀκανθῶν καὶ τῶν τοιούτων, θέλει καλοστροφῆσαι αὐτὸ καὶ κοπανίσαι, καὶ οὕτως ἀροτριᾶσαι αὐτό· τότε λοιπὸν θέλει σπείρειν αὐτὸ καλὸν σπέρμα. Ἐὰν γὰρ μετὰ τὸ ποιῆσαι αὐτὸν τοσαύτην φιλοκαλίαν, ἑάσῃ αὐτὸ ἀργόν, ἀνέρχονται αἱ βοτάναι, καὶ εὐρίσκουσι τὴν γῆν ἀπαλὴν καὶ καλὴν ἐκ τῆς φιλοκαλίας, καὶ βάλλουσι κάτω εἰς βάθος τὰς ῥίζας, καὶ πλείον ἰσχυροποιοῦνται καὶ πληθύνονται ἐν αὐτῇ.

nonne pullulabunt in ea rursus herbæ steriles; et nonne radices altiores et potentiores emittent.

E. Οὕτως ἐστὶ καὶ τὸ τῆς ψυχῆς. Πρῶτον θέλει ἐκκόψαι πάσαν παλαιὰν προσπάθειαν, καὶ τὰς κακὰς συνηθείας. Καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος λέγει· Ὁ μὴ μικρὸς δὲ οὗτος ὁ ἀγὼν, ἑαυτοῦ περιγενέσθαι τῆς συνηθείας. Ἔθος γὰρ διὰ μακροῦ χρόνου βεβαιωθὲν, φύσεως ἰσχυρὸν, ὡς τὰ πολλὰ, λαμβάνει. Ὁ λέγει οὖν τις ἀγωνίσασθαι, ὡς εἶπον, πρὸς τὰς κακὰς συνηθείας, καὶ πρὸς τὰ πάθη, καὶ οὐ μόνον πρὸς τὰς αἰτίας αὐτῶν, αἰτίνες εἰσι ῥίζαι. Καὶ ἐὰν μὴ αἱ ῥίζαι ἐκδηλωθῶσιν, ἀνάγκη τὰς ἀκάνθας πάλιν φύεσθαι. Εἰσὶ γὰρ τινὰ πάθη μὴδὲν ἰσχύοντα, ἐὰν ἐκκόψῃ τις τὰς αἰτίας αὐτῶν· οἷον, ὁ φθόνος καθ' ἑαυτὸν οὐδὲν ἐστίν, ἀλλὰ ἔχει τινὰ αἴτια ἐξ ὧν ἐστὶ καὶ ἡ φιλοδοξία. Θέλων γὰρ τις δοξασθῆναι, φθονεῖ τῷ δοξαζομένῳ, ἢ τῷ προτιμωμένῳ. Ὁμοίως καὶ ἡ ὀργὴ γίνεται ἐξ ἄλλων αἰτιῶν, καὶ μάλιστα ἐκ τῆς φιληθονίας. Καὶ μὲνεται τούτου καὶ Εὐάγριος λέγων περὶ τίνος ἁγίου, ὅτι εἶπε, διὰ τοῦτο ὁ ἐπὶ τὰς ἡδονὰς, ἵνα τὰς τοῦ θυμοῦ περικόψω προφάσεις. Καὶ πάντες δὲ οἱ Πατέρες λέγουσιν ὅτι ἕκαστον πάθος ἐκ τούτων τῶν τριῶν γεννᾶται, τῆς φιλοδοξίας, τῆς φιλαργυρίας, καὶ τῆς φιληθονίας, καθὼς διαφόρως εἶπον ὑμῖν. Θέλει οὖν τις οὐ μόνον ἐκκόψαι τὰ πάθη, ἀλλὰ καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν, καὶ οὕτως φιλοκαλῆσαι καλῶς τὰ ἥθη αὐτοῦ, διὰ μετανοίας, καὶ κλαυθμῶν, καὶ τότε ἀρξασθαι σπείρειν τὸ καλὸν σπέρμα, ὅτινά εἰσι, τὰ καλά ἔργα. Ἐπεὶ ὥσπερ εἶπομεν περὶ τοῦ χωρίου, ὅτι, ἐὰν μὴ βάλλῃ τις καλὸν σπέρμα, ἀνέρχονται αἱ βοτάναι καὶ εὐρίσκουσι τὴν γῆν καλὴν καὶ ἀπαλὴν ἐκ τῆς φιλοκαλίας, καὶ πλείον ῥιζοβολοῦσιν εἰς αὐτήν· οὕτως εἰσὶ καὶ τὰ τοῦ ἀνθρώπου· ἐὰν μετὰ τὸ φιλοκαλῆσαι αὐτὸν τὰ ἥθη αὐτοῦ, καὶ μετανοῆσαι ἀπὸ τῶν προτέρων αὐτοῦ πράξεων, ἀμελήσῃ τοῦ ποιῆσαι καλά ἔργα καὶ κτήσασθαι τὰς ἀρετὰς, γίνεται ἐπ' αὐτῷ, ὡς λέγει τὸ Εὐαγγέλιον· Ὅταν τὸ ἀκαθάρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διαρρηχεται δι' ἀνθρώπων τῶν ἡτοῦν ἀνάπανσιν, καὶ μὴ εὐρίσκον, τότε λέγει· Ὑποστρέψω εἰς τὸν

VARIE LECTIONES.

²² ἀπαλῶ.

οἰκόν μου ὅθεν ἐξῆλθον. Καὶ ἐλθὼν εὐρίσκει αὐ-
τὸν σχολιάζοντα, ὄντων ἀπὸ πάσης ἀρετῆς, καὶ σε-
σαρωμένον καὶ κεκοσμημένον. Τότε πορεύεται καὶ
παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα
πονηρότερα αὐτοῦ, καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ,
καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου
χείρονα τῶν πρώτων. Ἀδύνατον γάρ ἐστι τὴν ψυχὴν
μεῖναι ἐν τῇ αὐτῇ καταστάσει· ἀλλὰ εἰς προκοπὴν ἔρχε-
ται· εἴτε ἐπὶ τὸ κρεῖττον, εἴτε ἐπὶ τὸ χεῖρον. Διὰ τοῦτο
ἕκαστος θέλων σωθῆναι, χρεῖαν ἔχει οὐ μόνον μὴ ποιεῖν
τὸ κακὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐργάσασθαι, ὡς λέγει ἐν
τῷ ψαλμῷ· Ἐκκλινὼν ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσων
ἀγαθόν. Οὐκ εἶπεν, Ἐκκλινὼν ἀπὸ κακοῦ μόνον, ἀλλὰ
καὶ. Ποιήσων ἀγαθόν. Ὅλονται λέγω· Εἰωθέ τις ἀδικεῖν,
θέλει οὐ μόνον μὴ ἀδικεῖν, ἀλλὰ καὶ δικαιοπραγεῖν. Εἰ
ἦν ἄσωτος, θέλει οὐ μόνον μὴ ἄσωτεύσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐγ-
κρατεύσθαι. Εἰ ἦν ὀργίλος, θέλει οὐ μόνον μὴ ὀργίζε-
σθαι, ἀλλὰ καὶ πραύτητα κτήσασθαι. Εἰ ἔθρασύνετό τις,
θέλει οὐ μόνον μὴ θρασύνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ταπεινούσθαι.
Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐκκλίνειν ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιῆσαι
ἀγαθόν. Ἐκαστον γὰρ πάθος ἔχει τὴν ἐναντίαν αὐτοῦ
ἀρετὴν. Ἡ ὑπερηφάνια, ἔχει τὴν ταπεινοφροσύνην;
ἡ φιλαργυρία ἔχει τὴν ἐλεημοσύνην, ἡ ἄσωτία τὴν
ἐγκράτειαν, ἡ ὀλιγωρία ἔχει τὴν ὑπομονήν, ἡ ὀργὴ
τὴν πραύτητα, τὸ μῖσος τὴν ἀγάπην. Ἐκαστον ἀπλῶς
πάθος, ὡς εἶπον, ἔχει τὴν ἐναντίαν αὐτοῦ ἀρετὴν.

Γ'. Ταῦτα πολλάκις εἶπον ὑμῖν. Ὅσπερ οὖν ἐξ-
εδάλομεν τὰς ἀρετὰς καὶ εἰσηνέγαμεν τὰ πάθη αὐ-
τῶν, οὕτως θέλομεν κοπιᾶσαι οὐ μόνον ἐκβαλεῖν τὰ
πάθη, ἀλλὰ καὶ εἰσενέγκαι τὰς ἀρετὰς καὶ κατα-
στήσαι αὐτάς εἰς τὸν ἴδιον τόπον. Φυσικῶς γὰρ ἔχο-
μεν τὰς ἀρετὰς παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθείσας ἡμῖν. Ἄμα
γὰρ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἀνθρώπον, ἐνέσπειρεν αὐτῷ
τὰς ἀρετὰς, ὡς λέγει· Ποιήσωμεν ἀνθρώπον κατ'
εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Κατ' εἰκόνα
εἶπεν, ἐπειδὴ ἀφθαρτον καὶ αὐτεξούσιον ἐποίησεν ὁ Θεός
τὴν ψυχὴν· καθ' ὁμοίωσιν λέγει, τὸ κατ' ἀρετὴν. Λέγει
γάρ· Γίνεσθε οἰκτιρμόνες, καθὼς ὁ Πατὴρ ὁ ὡν ὁ
οὐράνιος οἰκτιρμὸν ἐστὶ. Γίνεσθε ἄγιοι, ὅτι ἁγὸς
ἡμεῖς εἰμι. Καὶ πάλιν ὁ Ἀπόστολος λέγει· Γίνεσθε εἰς
ἀλλήλους χρηστοί. Καὶ λέγει ὁ ψαλμὸς· Χρηστὸς
Κύριος τοῖς ὑπομένουσι· καὶ ὅσα τοιαῦτα. Τοῦτό
ἐστι τὸ καθ' ὁμοίωσιν. Ὅτε φυσικῶς ἔδωκεν ἡμῖν ὁ
Θεὸς τὰς ἀρετὰς· πάθη δὲ οὐκ ἔχομεν φυσικῶς·
οὐδὲ γὰρ ἔχουσιν οὐσίαν τινὰ, ἢ ὑπόστασιν, ἀλλ'
ὥσπερ τὸ σκότος οὐχ ὑφέστηκε κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ
πάθος ἐστὶ περὶ τὸν ἀέρα, ὡς λέγει ὁ μέγας Βασι-
λειος, τῇ στερήσει τοῦ φωτὸς παρυφιστάμενον·
οὕτως ἐστὶ καὶ τὸ τῶν παθῶν. Κλίνασα ἡ ψυχὴ διὰ
φιληδονίας ἐκ τῶν ἀρετῶν κατεσκευάσει τὰ πάθη, καὶ
ἐστερεώσιν αὐτὰ καθ' ἑαυτῆς. Ὅτε χρεῖαν ἔχομεν,
ὡς εἶπον ὥσπερ ἐπὶ τοῦ χωρίου μετὰ τὸ ποιῆσαι
πᾶσαν φιλοκαλίαν, εὐθὺς σπείρει τὸ καλὸν σπέρμα,
ἵνα πρὸς αὐτὸ καὶ τὸν καρπὸν καλὸν ποιήσῃ· θέλει
πάλιν ὁ σπείρων τὸ χωρίον αὐτοῦ ἅμα τῷ βαλεῖν τὸ
σπέρμα, κρύψαι καὶ βυθίσει αὐτὸ εἰς τὴν γῆν· ἐπεὶ
ἔρχονται τὰ πετεινά, καὶ ἀρπάξουσιν αὐτὸ, καὶ

A ait: Revertar in domum meam unde exivi. Et veniens
invenit eam mundatam scopis et ornatam, vacuumque
omni virtute. Tunc abijt et assumpsit secum septem
spiritus nequiores se, qui irruentes ibi inhabitant. Et
sunt ultima hominis illius pejora prioribus. Impos-
sibile enim est hominem in eodem statu semper
permanere, sed aut melior aut pejor sit semper.
Quare qui salvati cupit, absteineat non solum a
malo, sed et quod bonum est, faciat necesse est.
Quod dicitur in Psalmo: Declina a malo, neque
hoc tantum, sed addit, et fac bonum. Quod ita sit;
exempli gratia: Consueverat quis injustus esse:
non solum desinat esse injustus, sed etiam justa
facere pergat; intemperans quis erat et luxuriosus:
debet non solum ab intemperantia abstinere, sed
etiam continenter vivere. Erat quis iracundus: de-
bet non solum non irasci, sed etiam mansuetudinem
amplecti. Insolens et contumax quis erat: debet
non solum contumaciam tollere, sed etiam humili-
tatem induere; et hoc est declinare a malo et fa-
cere bonum. Omne enim vitium oppositam habet
virtutem: ut superbia humilitatem, avaritia mise-
ricordiam, luxuria continentiam, acedia patientiam,
ira mansuetudinem, odium charitatem, et alia plu-
rima hujusmodi.

VI. Hinc saepe vos moneo ne virtutes a nobis
ejiciamus, et vitia introducamus, sed ut procul a
nobis vitia omnia pellamus ut aliena, virtutesque
ut proprias admittamus. Natura enim nobis virtutes
ingenita sunt a Deo. Et cum fecit Deus hominem,
virtutes ei cum anima infudit, ut ait ipse: Faciamus
hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Ad
imaginem dixit, quia animam immortalem,
in corruptibilem et sui juris fecerat. Ad similitudinem
autem, secundum virtutem. Ait enim: Estote mise-
ricordes, sicut et Pater vester celestis. **433** misericors
est? Et alio loco: Estote sancti, quoniam et ego
sanctus sum. Et rursum Apostolus dixit: Estote
invicem benigni. Et Psalmus: Bonus Dominus ex-
spectantibus: atque alia plurima in hunc sensum.
Est igitur hoc quod ait, ad similitudinem. Quia
scilicet naturae nostrae virtutes Deus ingeneravit.
Vitia autem nequaquam a natura nobis sunt. Neque
enim ullam habent substantiam vel hypostasim: sed
quemadmodum tenebrae non subsistunt per ullam
substantiam; sed passio quaedam sunt circa aerem,
ut ait Basilius, privationi luminis subjecta: ita nec
vitia. At vero declinans anima per voluptatem a vir-
tutibus, se ipsam naturam suam privat et vitiiis aditum
parat. Quare opus est, ut de villa dixi, cum eam
excoluerimus, illico semen optimum infundamus,
ut fructum bonum afferat. Necesse quoque est se-
minanti agricolae, ubi semen jecerit, illud occultare
atque immittere in profundam terram, ne venientia
volatilia illud auferant, et pereat. Cumque illud
obtulerit terra, exspectat misericordiam Dei, ut

o Luc. xi, 24-27. i Psal. xxxvi, 27. s Gen. i, 26.
16 i Ephes. iv, 32. k Thren. iii, 25.

h Math. vi, 36. i ibid. Levit. xi, 44; i Petr. i,

scilicet e caelo pluviam mittat, et crescat semen. Agricola enim quantumcunque elaboraverit purgans villam, excolens et seminans, nisi tamen Deus desuper pluviam dederit, otiosum semper semen erit et sterile, et quidquid egerit, vanum. Ita nos facere debemus; ut scilicet cum boni quidpiam egerimus, illud terra occultemus per humilitatem: jaciamus inde coram Deo infirmitatem nostram, orantes eum ut faveat et respiciat in opus nostrum, ne otiosum sit et vacuum. Plerumque etiam cum semen ex pluvia coeperit erumpere, nisi denuo pro tempore imber adveniat, exsiccatur germen et perit. Egent enim pari modo et semen et germen pluvia, dum scilicet excreverit, magis magisque firmatum fuerit. Sed neque etiam post hæc securus esse quis potest. Sæpe enim etiam cum excreverit et aristam fecerit, supervenit vel bruchus, vel grando, vel aliud quidpiam hujuscemodi quod fructum perdat et perimat. Idem fit nonnunquam in anima. Quare cum illam expurgaverit aliquis a multis quæ prædixi vitiis, et exerexit studiosissime ad virtutes omnes; tunc prospectum atque oculos suos dirigat omnino in misericordiam Dei et patrocinium ejus, ne illam derelinquat et pereat. Nam, ut diximus de semine, quod etiam cum germinaverit et excreverit ac fructum fecerit, nisi rursum per excrescentiam pluvia advenierit, exsiccatur, et perit; ita et de homine dici potest: a quo si Deus per momentum protectionem et patrocinium suum abstulerit, ac reliquerit eum, perit omnino et evanescit. Quod homini tunc sane contingit, cum rem facit præter statum suum: ut si quis verecundus existens et gravis, contemptor fiat, aut humilis in superbiam cadat. Neque adeo deserit Deus contemptorem ubi contemnit, aut superbum cum superbia utitur, quantum verecundum cum contemnit, aut humilem cum insolescit. Atque hoc est peccare præter statum suum: unde fit derelictio Dei ab homine.

VII. Hinc divus Basilius peccatum viri sancti aliter discernit, aliter peccatoris. Ubi etiam ab his omnibus sese quis custodierit, id ipsum etiam diligenter advertat, ne bonum quamvis minimum faciat cum jactantia, aut ad humanam complacentiam et intentionem: Id enim modicum jactantiae totum perdit quidquid egit, ut superius de bruchis et grandine diximus atque aliis hujuscemodi. Et rursum nihil licet adversi seges ipsa patiat in 434 terra, sed illæsa ad messem usque perveniat, non tamen securus adhuc agricola esse omnino potest. Post messem enim agri, et cæteros omnes qui in eo fiunt labores, interdum venit malus homo, et cum odio et inimicitia ignem mittit in segetem, ita ut et fructum omnem et laborem agricolæ pariter perimat. Quo fit ut intelligat securum esse nunquam se posse, nisi cum triticum expurgaverit, atque in horrea congerierit. Ita et homo tum ex his omnibus quæ dixi, evaserit, non tamen securus esse debet aut negligere. Contingit enim plerumque

ἀπόλλυται· καὶ μεθ' ὃ κρύψει αὐτὸν, ἀναμένει τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ἕως ὅτε πέμψῃ τὴν βροχὴν, καὶ αὐξηθῇ ὁ σπόρος. Μυρία γὰρ ἔαν κοπίσῃ ὁ γεωργὸς καθαρίζων καὶ φιλοκαλῶν, καὶ τότε στείρων, ἔαν μὴ βρέξῃ ὁ Θεὸς εἰς τὸν σπόρον αὐτοῦ, εἰς μάτην γίνεται ὁλος ὁ κόπος αὐτοῦ. Οὕτως καὶ ἡμεῖς θέλομεν· κἂν ποιήσωμεν τι ἀγαθόν, ἵνα καλύπτωμεν αὐτὸ διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης, καὶ ἐπιρίπτωμεν ἐπὶ τὸν Θεὸν τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν· δέδμενοι αὐτοῦ ἵνα ἐπινεύσῃ εἰς τὸν κόπον ἡμῶν, ἵνα εἰς μάτην γίνεται. Ἔστι πάλιν ὅτε καὶ μετὰ τὸ βρέξαι καὶ βλαστῆσαι τὸν σπόρον, οὐ κατέρχεται πάλιν ἡ βροχὴ κατὰ τὸν καιρὸν, καὶ ξηραίνεται τὸ βλάστημα καὶ ἀπόλλυται. Χρῆζει γὰρ καὶ ὁ σπόρος τῆς βροχῆς, καὶ τὸ βλάστημα ὁμοίως κατὰ πρόσθασιν, ἕως οὐ στερεωθῇ, καὶ οὐδὲ οὕτως δύνανται τις ἀμεριμνήσαι. Ἐνίοτε γὰρ καὶ μετὰ τὸ αὐξηθῆναι καὶ ποιῆσαι στάχυν, γίνεται βροῦχος, ἡ χάλαζα καὶ εἴ τι τῶν τοιούτων, καὶ ἀπόλλυσι τὸν καρπὸν. Οὕτως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Ὅταν γὰρ κοπίσῃ καὶ καθαρίσῃ αὐτὴν ἀπὸ ὧν τῶν παθῶν, ὧν εἴπομεν, καὶ σπουδᾷσι εἰς ὅλας τὰς ἀρετάς, θέλει πάντοτε προσέχειν εἰς ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν σκέπην αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἐγκαταλίπωσιν αὐτὴν καὶ ἀπόλῃται. Ὡσαύτως γὰρ εἴπομεν καὶ ἐπὶ τοῦ σπόρου, ὅτι καὶ μετὰ τὸ βλαστῆσαι καὶ αὐξηθῆναι καὶ ποιῆσαι καρπὸν, ἔαν μὴ πάλιν κατὰ πρόσθασιν κατέλθῃ ἡ βροχὴ, ξηραίνεται καὶ ἀπόλλυται· οὕτως ἐστὶ καὶ τὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐάν μετὰ τὸ ποιῆσαι τοσαῦτα, ἐπάρῃ ὁ Θεὸς μικρὸν τὴν σκέπην αὐτοῦ, καὶ ἐγκαταλίπῃ αὐτὸν, ἀπόλλυται. Ἡ ἐγκατάλειψις δὲ γίνεται τῷ ἀνθρώπῳ, ὅταν ποιῇ πρᾶγμα παρὰ τὴν κατάστασιν αὐτοῦ. Οἷόν τι λέγω· Ἐάν τις ἢ εὐλαβὴς καὶ ἐλθῇ εἰς ἀδιαφορίαν, ἢ ταπεινὸς καὶ ἐλθῇ εἰς θρασυτητα. Καὶ οὐ τοσοῦτον ἐγκαταλιμπάνει ὁ Θεὸς τὸν ἀδιάφορον, ἔαν ἀδιαφορήσῃ, οὐδὲ τὸν θρασύν ἔαν θρασυνθῇ, ὅσον ἐγκαταλιμπάνει τὸν εὐλαβὴ ἔαν ἀδιαφορήσῃ, καὶ τὸν ταπεινὸν ἔαν θρασυνθῇ. Τοῦτό ἐστι τὸ ἁμαρτεῖν τινα παρὰ τὴν κατάστασιν αὐτοῦ· ἐκ τούτου γίνεται ἐγκατάλειψις.

Z'. Διὰ τοῦτο ὁ ἅγιος Βασίλειος ἄλλως κρίνει τὴν ἁμαρτίαν τοῦ εὐλαβοῦς, καὶ ἄλλως τὴν τοῦ διαφόρου. Ὅταν δὲ φυλάξῃ τις ἑαυτὸν καὶ ἀπὸ τούτου, θέλει προσέχειν, ἵνα μὴ ἔαν ἵποισι μικρὸν, ποιῇ αὐτὸ μετὰ κενοδοξίας, ἢ ἀνθρωπαρεσκείας, ἢ κατὰ τινα λογισμὸν ἀνθρώπων, καὶ ἀπέλθῃ αὐτὸ τὸ μικρὸν ὀλίγον ὁ ἵποισι, ὥς εἴπομεν περὶ τοῦ βρούχου, καὶ τῆς χαλάζης, καὶ τῶν τοιούτων. Πάλιν καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὅταν καὶ μηδὲν πάθῃ κακὸν ὁ καρπὸς, ἀλλὰ καὶ φυλαχθῇ ἕως τοῦ θερισμοῦ· οὐδὲ οὕτως δύνανται ὁ γεωργὸς ἀμεριμνήσαι. Ἔστι γὰρ ὅτε καὶ μετὰ τὸ θερίσαι τινὰ τὸ χωρίον, καὶ ποιῆσαι ὅλον τὸν κόπον αὐτοῦ, ἔρχεται πονηρὸς ἀνθρώπος μετὰ μίσους, καὶ βάλλει πῦρ εἰς τὸν καρπὸν ἐκεῖνον, καὶ ἀπόλλει ὅλον τὸν καρπὸν, καὶ τὸν κόπον ἐκεῖνον τοῦ ἀνθρώπου. Ἔως οὐ λόγῳ ὅτι ἐκαθάρισεν αὐτὸ καλῶς καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν ἀποθήκην, οὐ δύνανται ἀμεριμνήσαι· ὁμοίως καὶ ὁ ἀνθρώπος ὅταν δυνηθῇ ἐκ τούτων πάντων ὧν εἴπομεν ἐξελεῖσθαι, οὐ θέλει οὐδ' οὕτως ἀμεριμνήσαι. Συμβαίνει

γάρ ὅτι μετὰ ὅλα ταῦτα, εὐρίσκει ὁ διάβολος πλανῆσαι αὐτόν, ἢ διὰ δικαιωμάτων, ἢ διὰ ὑπερηφανίας, ἢ διὰ τὸ ἐμβολεῖν λογισμούς ἀπιστίας, ἢ κακῆς αἰρέσεως· καὶ οὐ μόνον ὅτι ἀπώλλει ὅλους τοὺς κόπους αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ χωρίζει αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἰ τι οὐκ ἡδυνήθη αὐτῷ διὰ τῆς πράξεως, δι' ἐνὸς λογισμοῦ ποιεῖ αὐτῷ. Ἔστι γάρ ὅτε καὶ λογισμὸς δύναται χωρίσαι τινὰ τοῦ Θεοῦ, ἔάν καταδέχεται, καὶ συγκατάβηται αὐτῷ. Ὡστε ὁ θέλων μετὰ ἀληθείας, οὐκ ὀφείλει ἀμεριμνήσαι, ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς. Χρεῖα οὖν κόπου καὶ φροντίδος πολλῆς, καὶ τοῦ δεσθαι τοῦ Θεοῦ διὰ παντός, ἵνα αὐτὸς σκεπάσῃ καὶ διασώσῃ ἡμᾶς τῇ ἀγαθότητι αὐτοῦ, εἰς δόξαν τοῦ ἁγίου ὀνόματος αὐτοῦ.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ II'.

Περὶ τοῦ ἀταράχως καὶ εὐχαρίστως ὑποφέρεσθαι τοὺς πειρασμούς.

Α'. Καλῶς εἶπεν ὁ ἀδελφὸς Ποιμὴν, ὅτι τὸ σημεῖον τοῦ μοναχοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς φαίνεται. Ὀφείλει γάρ ὁ μοναχὸς ὁ μετὰ ἀληθείας προσερχόμενος τῷ Κυρίῳ δουλεύσαι, ἐτοιμάσαι κατὰ τὴν σοφίαν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς πειρασμούς, ἵνα μὴ ξενίζηται ποτε μηδὲ ταράσσεται ἐν τοῖς συμβαίνουσι· πιστεύων ὅτι οὐδὲν ἄνευ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ γίνεται. Ὃπου δὲ Θεοῦ πρόνοια, πάντως καλὸν ἐστὶ, καὶ εἰς ὀφείλειαν ψυχῆς τὸ γινόμενον· πάντα γάρ ὅσα ποιεῖ ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν, ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος ποιεῖ, καὶ ἀγαπῶν ἡμᾶς καὶ φειδόμενος ἡμῶν. Καὶ ὀφείλομεν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν τῇ ἀγαθότητι αὐτοῦ, καὶ μηδέποτε ἀθυμεῖν, ἢ μικροφρονεῖν ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν ἡμῖν, ἀλλὰ δέχεσθαι ἀταράχως τὰ ἐπερχόμενα μετὰ ταπεινοφροσύνης καὶ τῆς μετὰ Θεὸν ἐλπίδος· πεπεισμένοι, καθὼς εἶπον, ὅτι πάντα ὅσα ἂν ποιῇ μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, ἀγαθότητι ποιεῖ, καὶ ἀγαπῶν ἡμᾶς ποιεῖ, καὶ καλῶς ποιεῖ. Καὶ οὐκ ἐνδέχεται αὐτὰ ἄλλως καλῶς γενέσθαι, εἰ μὴ οὕτως ἐλέησεν ὁ Θεός. Φίλον ἔάν ἐξη τις καὶ πληροφροεῖται ὅτι ἀγαπᾷ αὐτόν· εἰ τι δ' ἂν πάθῃ παρ' αὐτοῦ, καὶ θλιβερόν εἰ, ἔχει ὅτι ἀγαπῶν ἐποίησε, καὶ οὐδέποτε πιστεύει περὶ τοῦ φίλου αὐτοῦ, ὅτι βλάβαι αὐτόν θέλει· πόσω μᾶλλον ἡμεῖς ὀφείλομεν ἔχειν περὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ πλάσαντος ἡμᾶς, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος· εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντος, καὶ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος, ὅτι πάντα ἀγαθότητι ποιεῖ μεθ' ἡμῶν, καὶ ἀγαπῶν ἡμᾶς ποιεῖ;

Β'. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ φίλου ἐστὶ λογίσασθαι τινα, ὅτι ἀγαπῶν με ποιεῖ, καὶ φειδόμενος δι' ἐμοῦ· ἀλλ' οὐ πάντως καὶ ταύτην ἔχει σύνεστις, ὥστε διοικῆσαι τὰ κατ' ἐμὲ, καὶ διὰ τοῦτο, ὡς εἶδος, καὶ μὴ θέλων βλάπτει με· ἐπὶ δὲ Θεῷ οὐ δυνάμεθα τοῦτο εἰπεῖν. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ πηγὴ τῆς σοφίας, καὶ οἶδε πάντα τὰ συμφέροντα ἡμῖν, καὶ πρὸς αὐτὸ διοικεῖ τὰ κατ' ἡμᾶς μέχρι καὶ τῶν εὐτελεστέρων. Ἔστι δὲ πάλιν εἰπεῖν περὶ τοῦ φίλου ὅτι ἀγαπᾷ, καὶ φείδεται καὶ συνετός ἐστιν εἰς τὸ διοικῆσαι τὰ κατ'

A post hæc omnia diabolus seducere eum, vel ex justificationibus et arrogantis, vel per infidelitatis cogitationes, aut pravæ hæresis, quas menti immiserit; ita ut non solum labores omnes suos amittat, sed plerumque etiam a Deo recedat. Et quod non potuit diabolus per actionem, egerit per cogitationem. Potest enim unica cogitatio hominem a Deo separare, cum scilicet eam susceperit eique consenserit. Quare qui vere salvari optat, nullo tempore usque ad ultimum spiritum, de se debet esse securus. Opus igitur labore, cura et studio multo, continuoque orationi vacandum, ut Deus nos custodiat et salvet sua bonitate et clementia in gloriam sanctissimi nominis sui.

DOCTRINA XIII.

B Ut viriliter et cum gratiarum actione tentationes feramus.

I. Quam præclare locutus est abbas Pastor, monachi scilicet veri signum inter tentationes maxime apparere. Debet enim monachus qui non scite, non simulate ad Dei servitium venerit juxta Sapietiam¹, præparare cor suum ad tentationes; ita ut in his quæ sibi contigerint, non obstupescat aliquando, non conturbetur, hoc secum reputans, et certum habens sine divina Providentia fieri nihil. Quæcunque enim nobiscum agit et dispensat Deus, omnia in utilitatem nostram agit, omnia ex benevolentia et charitate sua erga nos dispensat, ut scilicet curet et salvet. Quare in cunctis, ut ait Apostolus², ejus bonitati gratias agere debemus, atque in nullo contristari, aut deducere vel minimum quæcunque nobis acciderint, sed omnia intrepide advenientia suscipere cum humilitate et spe in Deum; certo persuasi, ut dixi, quod quidquid nobiscum agit Deus, id sua bonitate et benevolentia erga nos agit. Neque enim decet ea aliter bene fieri, quam ut sic misereatur Deus. Nam si quis amicum habeat, et certissimus sit ab eo se diligi, quamquam aliquid ab eo patiat³ interdum molesti, id tamen putat amanter factum, neque persuaderi potest ullo modo nocendi animum amicum habuisse. At quanto magis de Deo debemus hoc credere, qui nos plasmavit, qui cum non essemus, fecit ut essemus, qui pro nobis incarnatus, pro nobis mortuus est?

II. Et in amico quidem cogitari quædam possunt, quod scilicet amanter et curam mei gerens hoc fecerit: cum tamen non esset in eo omnis providentia et sapientia mearum rerum administrandarum, ut decebat, fortasse nolens obfuit mihi. Hoc quidem de amico possumus et dicere et cogitare: ut de Deo autem nequaquam. Ipse enim fons est sapientie, et quidquid nobis advenit, prænovit optime usque etiam ad minima quæque et vilissima. De amico etiam fortasse dicitur quod nos diligit, quod

¹ Eccli. ii. 1. = Ephes. v. 20; 1 Thess. v. 18.

435 nostrarum rerum curam gerat, quod sapiens A et prudens sit in earumdem administratione: sed quod minime possit in omnibus prodesse, in quibus et vellet et optaret. At de Deo nefas hoc dicere. Omnia illi possibilia sunt, et nihil impossibile in conspectu ejus. Quod si igitur hæc omnia de Deo novimus, quod nos diligat et amet, quod curam habeat sui plasmatis, quod sapientiae fons sit, quod novit optime quomodo nostra administret, quod nihil sit ei impossibile, quod omnia subjiciantur ejus voluntati; debemus utique et certissime tenere, quod quidquid agit, in nostram utilitatem et commodum agat, atque omnia ita suscipere cum gratiarum actione ut a benefactore et Domino nostro optime, etiamsi illa molestiae aliquid et tribulationis attulerint. Nam si in his quæ adversa obvenierint, præ dolore quis peccat et angustia, quomodo existimandus est credere fieri hæc a Deo pro sua utilitate et comodo?

III. Non peccamus in his quæ nobis a Deo inferuntur, nisi ex maxima impatientia nostra, qui nolumus tribulationem ullam et angustiam vel minimam pati, non quidquid nobis insperato et præter opinionem acciderit. Nam Deus nihil nobis permittit evenire supra vires nostras, ut ait Apostolus: *Fidelis est Deus, qui non permittit vos tentari supra id quod potestis*. Nos vero adeo debiles et imbecilles sumus, ut pati nolumus quidquam, qui laborem etiam parvum subterfugiamus, qui nihil cum humilitate velimus suscipere; hincque conterimur, hinc angimur: quantoque magis studuerimus tentationes evitare, tanto magis illas incurrimus, his prægravamur, in his deficiamus, nec ab eis possumus eripi et liberari. Sunt plerique in mari natantes ex aliqua necessitate, qui cum peritiam et artem natandi optime teneant, ubi undas in se proruentes aspexerint, incurvati illis sese subjiciunt, dum pertransierint, atque ita ab eis nusquam laeduntur. Quod si vellet venienti undæ se ipsos opponere, illos absque dubio longius unda repelleret, et quasi jacularetur in mare, atque ita fatigaretur et frangerentur vi undarum, nihil omnino perficientes. Idem in tentationibus contingit. Cum qui advenientem tentationem tulerit cum humilitate et patientia, illam sine molestia, sine læsione ulla pertransit. Qui si angatur, crucietur, turbetur, causas in quemcumque referens, seipsum lædit et tentationem ipsam graviores reddit, ita ut non solum non prosit ipsa tentatio, sed maxime obsit. Illi enim utiles sunt tentationes qui eas intrepide susceperit ac sustinuerit.

IV. Non igitur passio nos conturbet, non affligat: affligi enim a passione ignorantiae est et superbiae, quod scilicet non noverimus statum no-

^a I Cor. x, 13.

ἐμὲ, οὐ μὴν καὶ δύναμιν ἔχει εἰς τὸ βοηθεῖν μοι ἐν οἷς νομίζω με ὠφελεῖσθαι. Οὐδὲ τοῦτο δυνάμεθα περὶ τοῦ Θεοῦ εἰπεῖν. Πάντα γὰρ δυνάτεια αὐτοῦ ἐστὶ, καὶ οὐδὲν ἀδύναται ἐνώπιον αὐτοῦ. Ὅστε οὖν οἴσμεν περὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἀγαπᾷ καὶ φείδεται τοῦ ἰδίου πλάσματος, καὶ αὐτὸς ἐστὶν ἡ πηγὴ τῆς σοφίας, καὶ οἶδε πῶς διοικῆσαι τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ ὅτι οὐδὲν ἀδύνατον αὐτῷ, ἀλλὰ πάντα ὑποურγεῖ τῷ θελήματι αὐτοῦ, καὶ ὀφειλομένον εἰδέναι ὅτι πάντα ὅσα ποιεῖ, ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος ποιεῖ, καὶ δεχέσθαι αὐτὰ μετὰ εὐχαριστίας, καθὼς προείπομεν, ὡς παρὰ εὐεργέτου καὶ ἀγαθοῦ Δεσπότη, καὶ ὁμιλῶν ὡς πάντα γὰρ δικαίᾳ κρίσει γίνονται, καὶ οὐ παραβλέπει ὁ Θεὸς, ὁ οὕτως ἐλεήμων, οὐδὲ τὴν ψυχούσαν ἡμῶν θλίβειν. Πολλὰ γὰρ δὲ ἀμφιβάλλει τις ἐν αὐτῷ λέγων, καὶ ἐὰν ἐν ταῖς ἐπιφοραῖς ἀμαρτάνει τις ἀπὸ θλίψεως πῶς δύναται ἔχειν ὅτι ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος εἰσιν;

Γ'. Οὐχ ἀμαρτάνομεν ἐν ταῖς ἐπιφοραῖς, εἰ μὴ ἐκ τοῦ εἶναι ἡμᾶς ἀπερεσπόντους, καὶ μὴ θέλαιν βασιλεῖν μικρὴν θλίψιν, ἢ παθεῖν τι παρὰ σκοπὸν, ἐπεὶ οὐ συγχρεῖ ὁ Θεὸς ἐπενεχθῆναι ἡμῖν πρᾶγμα παρὰ τὴν δύναμιν ἡμῶν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος: *Πιστὸς ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα*. Ἀλλ' ἡμεῖς ἐσμεν οἱ μὴ ἔχοντες ὑπομονὴν, μηδὲν θέλοντες πονῆσαι μικρὸν, μηδὲ ἀνεχόμενοι δέξασθαι τι μετὰ ταπεινώσεως· διὰ τοῦτο συντριβόμεθα, καὶ ὅσον σπουδάζωμεν ἐκφυγεῖν τοὺς πειρασμούς, τοσοῦτον βαρούμεθα ἑαυτοῖς, καὶ ὀλιγορούμεν, καὶ οὐδὲ ἐξηλεῖσαι δυνάμεθα. Εἰσὶ τινες κολυμβῶντες διὰ χρεῖαν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐὰν οἴδασιν τὴν τέχνην τοῦ κολυμβῆσαι, ὅτε ἔρχεται τὸ κύμα κατ' αὐτῶν, ὑποκάτω αὐτοῦ ἔω; οὐ παρέλθῃ, καὶ λοιπὸν μένουσιν ἀβλαβῶς κολυμβῶντες. Ἐὰν δὲ θελήσωσιν ἐναντιωθῆναι τῷ κύματι, ὥθει αὐτοὺς ἔξω, καὶ ἀκοντίζει πολὺ διάστημα. Πάλιν ὡς ἄρχονται κολυμβῆν, ἔρχεται ἄλλο κύμα ἐπάνω αὐτῶν· ἐὰν πάλιν ἐναντιωθῶσι, πάλιν ὥθει αὐτοὺς ἔξω· καὶ μόνον συντρίβονται μηδὲν ἀνύοντες. Ἐὰν δὲ, ὡς εἶπον, ὑποκύψωσι τῷ κύματι καὶ ταπεινωθῶσιν ὑποκάτω αὐτοῦ, παρέρχεται μηδὲν βλάπτων αὐτοὺς καὶ μένουσι κολυμβῶντες ὅσοι θελοῦσι, καὶ ποιῶντες τὸ ἔργον αὐτῶν· οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν πειρασμῶν, ἐὰν τις βαστάσῃ τὸν πειρασμὸν μεθ' ὑπομονῆς καὶ ταπεινώσεως, παρέρχεται ἀβλαβῶς· ἐὰν δὲ μένῃ θλιβόμενος, ταρασσόμενος, αἰτιώμενος ἑαυτὸν, καὶ κολάζει, βαρύνων καθ' ἑαυτοῦ τὸν πειρασμὸν ἀνθ' οὗ οὐκ ὠφελεῖται, ἀλλὰ βλάπτεται. Πάνυ γὰρ ὠφελοῦσιν οἱ πειρασμοὶ τὸν ἀταράχως ὑπομένοντα αὐτοῦς.

Δ'. Καὶ πάθος δὲ ἐὰν ὀχλήσῃ ἡμῖν, οὐκ ὀφειλομέν οὐδὲ ἐν τούτῳ ταρασσεσθαι· τὸ γὰρ τὰρ χθῆναι τινα ὀχλούμενον ὑπὸ πάθους, ἀγνωσίας ἐστὶ.

VARIAE LECTIONES.

^a Ψυχούσαν. Inepte pro τυχοῦσαν. Locus itaque, ab interprete omissus, ita vertendus: *Non despicit Deus, qui ita misericors est, neque mediocrem afflictionem nostram. Emendationem acceptam referimus Cotelerio Eccl. Gr. Monum. tom. II, pag. 667 b.*

καὶ ὑπερφανίας, καὶ ἐκ τοῦ μὴ εἶδέναι τὴν ἰδίαν κατάστασιν, καὶ ἐκ τοῦ φεύγειν τὸν κόπον, καὶ θῶς εἶπον οἱ Πατέρες. Διὰ τοῦτο οὐ προκόπομεν, ὅτι οὐκ ἐπιστάμεθα τὰ μέτρα ταυτῶν, οὐδὲ ἔχομεν ὑπομονὴν ἐν ᾧ ἀρχόμεθα ἔργῳ, ἀλλὰ ἀπόως θέλομεν ἀρχῇν²⁴ κτήσασθαι. Διὰ τί γὰρ ξενίζεται ὁ ἐμπαθὴς ὀχλούμενος ὑπὸ πάθους; Διὰ τί γὰρ ταρασσεται ἐνεργήσας αὐτό; Ἔχεις αὐτὸ καὶ ταρασσοῖς; Τοὺς ἀρραβῶνας αὐτοῦ ἔχεις, καὶ λέγεις, Διὰ τί ὀχλεῖ μοι; Μᾶλλον ὑπόμεινον, ἀγωνίσαι, παρακάλεσον τὸν Θεόν. Ἀδύνατον γὰρ ἐστὶ μὴ ἔχειν τὴν θλίψιν τῶν παθῶν, τὸν ἐμπεσόντα εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν. Τὰ σκεῦη αὐτῶν, ὡς εἶπον ὁ ἀββᾶς Εὐστάθης ἐνδοθὲν σοῦ εἰσι· ὁδὸς αὐτοῦς τὸν ἀρραβῶνα αὐτῶν, καὶ ὑπάγουσι. Τὰ σκεῦη εἶπε τὰ αἷτια. Ἐφ' ὅσον οὖν ταῦτα ἡγαπήσαμεν καὶ ἐνηργήσαμεν, οὐ δυνατόν μὴ αἰχμαλωτίζεσθαι ἡμᾶς ὑπὸ τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν, ἐκδιαζομένων ἡμῶν καὶ μὴ θέλοντας ἐνεργῆσαι τὰ πάθη· ἐπειδὴ ἐκόντες ταυτοὺς προεδώκαμεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν. Τοῦτο ἐστὶν ὃ λέγει ὁ προφήτης τὴν τοῦ Ἑφραῖμ τοῦ καταδυναστεύσαντος τὸν ἀντιδίκον αὐτοῦ· τοῦτο ἐστὶ τὴν ἰδίαν συνειδήσιν, καὶ καταπατήσαντος χρίσιν, ὅτι ἐξήτησεν Αἰγυπτῶν, καὶ βίβλιν ἐλήφθη ἐν Ἀσσυρίοις. Αἰγυπτῶν λέγουσιν οἱ Πατέρες τὸ θέλημα τὸ σαρκικὸν τὸ κλίνον ἡμᾶς εἰς τὴν σωματικὴν ἀνάπαυσιν, καὶ διδάσκον εἶναι ἡδοναπώτερον τὸν νοῦν· Ἀσσυρίους δὲ, τοὺς ἐμπαθεῖς, λογισμοὺς, τοὺς ἐκόντας αὐτὸν εἰδῶλων ἀκαθάρτων, καὶ φέροντας αὐτὸν βίβλιν καὶ μὴ βουλόμενον, εἰς τὴν κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτίαν.

Ε'. Ἐάν οὖν ἐκὼν ἐκθῶς τις αὐτὸν τῇ ἡδοναπείᾳ τοῦ σώματος, ἀναγκάζεται καὶ μὴ θέλων ἀχθῆναι εἰς Ἀσσυρίους βίβλιν, καὶ δουλεύσαι τῷ Ναβουχοδονόσορ. Τοῦτο εἰδὼς ὁ προφήτης διαπονέτο καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· Μὴ κατέλθετε εἰς Αἰγύπτον· τί ποιεῖτε, ὄφθιοι, ταπεινώθητε μικρὸν· κλίνετε τὸν ὦμον ὑμῶν καὶ ἐργάσασθε τῷ βασιλεῖ Βαβυλώνας, καὶ καθίσαιτε ἐπὶ τῆς γῆς τῶν πατέρων ὑμῶν. Πάλιν διεγείρει αὐτοὺς λέγων· Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, ὅτι μεθ' ἡμῶν ἐστὶν ὁ Θεὸς τοῦ ἐξελεῖσθαι ἡμᾶς ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ. Ἐἵτα προλέγει καὶ τὴν ἐπερχομένην αὐτοῖς θλίψιν, ἔάν ἀπειθήσωσι τῷ Θεῷ. Ἐάν γὰρ, φησὶν, εἰσελθῆτε εἰς Αἰγύπτον, ἐσεσθε εἰς ἄβαντον, καὶ ὑποχείριοι, καὶ εἰς ἀράν, καὶ εἰς ὀνειδισμόν. Καὶ λέγουσιν αὐτῷ κακέينوι· Ὅδὸ μὴ καθίσωμεν ἐν τῇ γῇ ταύτῃ, ὅτι εἰς Αἰγύπτον εἰσελευσόμεθα, καὶ οὐ μὴ ἰδῶμεν πόλεμον, καὶ φωτὸς σάλαπιγρος οὐκ ἀκούσωμεν, καὶ ἐν ἄρτοις οὐ μὴ πεινάσωμεν. Κατήλθον οὖν καὶ, ἐδούλευον ἐκόντες τῷ Φαραῷ. Ἐἵτα ἤχθησαν βίβλιν εἰς Ἀσσυρίους, καὶ ἐδούλευσαν αὐτοῖς καὶ μὴ θέλοντες.

• Osee v, 13. • Jerem. XLII, 19. • ibid. 41. • ibid. 45, 46 • ibid. 43, 44.

VARIAE LECTIONES.

²⁴ ἀρετῇν.

(1) Cautē lege ut etiam aliis locis, ubi ita loqui solet, forsā hyperbolice de vehementia impuræ cogitationis aut vitiosi habitus: alioquin in omni

strum, et laborem omnem subterfugiamus, atque hinc sit (ut Patres nostri senserunt) ut nunquam proficiamus, quia metas nostras ignoramus, quia in cæptis operibus non perseveramus, quia sine labore parare virtutem credimus. Quare enim vitiosus miretur conturbatus a suo vitio? Quare affligatur, dum illud operatur? id in te habes, et turbaris? Pignora ejus tenes, et dicis: Quare mihi turbas facit? Patere, sustine, certa, Deum ora. Impossibile enim est non habere eum afflictionem passionis et vitii, qui illud ad actum perduxerit. Vasa ipsius (ut aiebat abbas Sisoës) intra te sunt, da illis pignus suum, 436 et abibunt. Vasa dicit causas, quas cum diligimus atque operamur, impossibile est non captivari nos a vitiosis cogitationibus, quæ postmodum nos cogunt etiam nolentes operari vitia, ex quo volentes illis dedimus manus. Et hoc est quod ait propheta de Ephraim prævalente in adversarium suum, hoc est in propriam conscientiam, et conculcante judicium; quoniam quæsitivus Ægyptum, et vi deprehensus est in Assyriis. Ægyptum interpretantur Patres carnalem quietem et otium, ac sensum libidinosum. Assyrios autem vocant vitiosas et impuras cogitationes, quæ mentem nostram confundunt et turbant, et replent eam idolis immundis, trahentes vi etiam nolentem ad actionem peccati (1).

V. Cum igitur quis sese dediderit libidini corporis, cogitur nolens etiam trahi in Assyrios ad servendum Nabuchodonosor. Quod propheta cognoscens, affligebatur admodum et dicebat eis: *Ne pergatis in Ægyptum*. Quid enim facitis, miseri, humiliamini parumper, inclinate humeros vestros et opera vestra præstate regi Babylonis, sedetis in terra patrum vestrorum. Iterum excitabat eos dicens: *Nolite timere a facie ejus, quoniam nobiscum est Deus, potens liberare nos de manu ejus*. Deinde prædicit eis futuram afflictionem, nisi Deo paruerint. Si enim, inquit, perrexeritis in Ægyptum, eritis cum eo ceu invium quoddam, et eritis servi, et in maledictionem et confusionem et opprobrium. Responderuntque infelices et miseri: *Non sedebimus in terra hac, sed ingrediemur Ægyptum: et non videbimus bellum, neque sonitum tubæ audiemus: et in panibus non esuriemus*. Profecti igitur sunt, et sponte Pharaoni servierunt. Haud vero multo post nolentes tracti sunt in Assyrios: et ipsis pariter servierunt.

actu letalis peccati adest actio voluntatis plene libera et sui juris.

VI. Adverte, obsecro, animum ad ea quæ dicta A sunt. Antequam quis peccatum ad actum perduxerit, etsi contra ipsum pugnaverint cogitationes, tamen in sua civitate adhuc liber est, et Deum habet opitulantem sibi. Si igitur Deo cervicem humiliet, feralque tentationis et tribulationis jugum cum gratiarum actione, concertetque paululum, nec bello statim cedat, auxilio Domini liberatur. Quod si pugnam subterfugerit et laborem, reclinaveritque seipsum in corporeas voluptates, tunc vi trahitur invitatus ad terram Assyriorum, et servituti eorum nolens subjicitur. Qua de causa inclamat illis propheta: *Orate ut vivat Nabuchodonosor, quod in vita ejus est salus vestra*¹. Nabuchodonosor est non deficere ad ullam tribulationem, neque statim superveniente ad ullam tentationem recalcitrare, sed cum humilitate ferre et pati illam ut debitores, existimareque nos ipsos indignos liberari hujusmodi tentatione, orareque Deum potius, ut prorogetur, vigeat, firmeturque in nobis tentatio, sive noverimus, sive ignoraverimus ipsius tentationis causam, hoc ipsum certe tenentes, nihil esse apud Deum iniquum, nihil injustum. Quod dixit frater ille mœstus et flens, cum ab eo Dominus tentationem abstulisset: « Domine, num ego non sum dignus modica aliqua tribulatione? » Scriptum est etiam de discipulo magni Patris, qui a fornicationis spiritu maxime vexabatur, quod interrogatus a Patre an orari pro se **437** Deum vellet ut auferretur ab eo hujusmodi tentatio, responderit: « Eisi laborem, ut vides, pater abba: affligarque non modicum; non ignoro tamen quantum fructus et utilitas hinc mihi proveniat. Quare Deum potius

VII. Ecce eos qui diligentes et anxii sunt circa salutem suam: hoc est enim ferre jugum cum humilitate. Hinc propheta ait: *Orate pro vita Nabuchodonosor, quoniam in ipsius vita est salus vestra*. Idem fere est dicere: Video fructum qui mihi ex labore et tentatione provenit: et dicere, *quoniam in ipsius vita est salus vestra*. Quod ita esse ostendit et senior prædictus cum discipulo responderet, dicens: « Cognovi hodie, fili, quia et proficis, et jam me superas. » Cum enim quis oppugnatur ut ad peccati actum proveniat; ille autem virili animo repugnat et resistit pravis cogitationibus, humiliatur, affligitur, certat, et per labores afflictionesque certaminis paulatim purgatur, et quasi redit ad id quod est sibi a natura ingentum. Ut quoque diximus, ab ignorantia et superbia sua affligitur qui sub passione turbatur, cum magis deberet mensuram suam cognoscere cum humilitate, et sustinere supplicans, donec cum eo misericordiam faceret Deus. Nisi enim tentatus quis fuerit, videritque afflictionem passionum, haud certabit aliquando ut purgetur.

¹ Baruch. 1, 11, 12.

C. Θέτε τὸν νοῦν ὑμῶν εἰς τὸ λεγόμενον· Πρὸ τοῦ ἐνεργῆσαι τινα τὸ πάθος, καὶ ἐπιστρατεύσιν οἱ λογισμοὶ κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τέως ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει ἐστὶν· ἔχει δὲ καὶ τὸν Θεὸν βοηθοῦντα αὐτῷ. Ἐὰν οὖν ταπεινωθῇ τῷ Θεῷ, καὶ βαστάξῃ τὸ ζυγὸν τὸ τῆς θλίψεως καὶ τοῦ πειρασμοῦ μετὰ εὐχαριστίας, καὶ ἀγωνίζεται μικρὸν, ἢ βοήθεια τῷ Θεῷ ἐξαιρεῖται αὐτόν. Ἐὰν δὲ φύγῃ τὸν κόπον, καὶ κατέλθῃ εἰς τὴν ἡδυσπάθειαν τοῦ σώματος, τότε ἀγεται βίᾳ καὶ ἀνάγκῃ εἰς τὴν γῆν τῶν Ἀσσυρίων, καὶ δουλεύει αὐτοῖς καὶ μὴ θέλων. Τότε λοιπὸν λέγει αὐτοῖς ὁ προφήτης· *Εὐξασθε ὅτι τῆς ζωῆς Ναβουχοδονόσορ*· ὅτι ζωὴ αὐτοῦ ἐστὶν ἡ σωτηρία ὑμῶν. Ναβουχοδονόσορ ἐστὶ, τὸ μὴ ὀλιγωρεῖν τινα πρὸς τὴν θλίψιν τοῦ συμβαίνοντος αὐτῷ πειρασμοῦ, μὴδὲ ἀπολατίζειν αὐτὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ μετὰ ταπεινώσεως βαστάζειν, ὡς χρεωστῶν παθεῖν, καὶ ἔχει ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀξίος οὐδὲ ἀπαλλαγῆναι τοῦ βάρους, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τοῦ χρονίσει, καὶ στερεωθῆναι κατ' αὐτοῦ τὸν πειρασμὸν, καὶ συνεῖδεν αὐτῷ τὴν αἰτίαν, καὶ πρὸς τὸ παρὼν, καὶ μὴ συνεῖδε, πιστεύων ὅτι οὐδὲν ἀκρίτον παρὰ τῷ Θεῷ οὐδὲ ἀδικον. Ὡς περ εἶπεν ὁ ἀδελφὸς λυπούμενος καὶ κλέων· *Ὡς περ εἶπεν ὁ Θεός· τὸν πειρασμὸν· Ὁ Κύριε, οὐκ εἰμι ἀξίος θλιθῆναι μικρὸν; Πάλιν γέγραπται ὅτι μαθητὴς μεγάλου γέροντος ἐπολεμήθη εἰς κορυφάν. Καὶ βλέπων αὐτὸν ὁ γέρων κοπιῶντα, λέγει αὐτῷ· Ὁ Θεὸς παρακαλέσω τὸν Θεόν, καὶ κουφίσει ἀπὸ σοῦ τὸν πόλεμον; Ὁ δὲ εἶπεν· Ἐἰ καὶ κοπιῶ ἀδελφῆ, ἀλλὰ βλέπω ἐκ τοῦ πόνου καρπὸν εἰς ἐμέ. Τοῦτο δὲ μᾶλλον παρακάλεσον τὸν Θεόν, ἵνα δώῃ μοι ὑπομονήν.*

2. Εἶδον· οὗτοι εἰσιν ἀκριδῶς οἱ σωθῆναι θέλοντες, τοῦτό ἐστι τὸ βαστάσαι μὴδὲ ταπεινωφροσύνης τὸν ζυγόν, καὶ εὐξασθαι ὑπὲρ τῆς ζωῆς Ναβουχοδονόσορ. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ προφήτης, *Ὅτι Ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ ἐστὶν ἡ σωτηρία ὑμῶν*. Ὅμοιον ἐστὶ τὸ εἰπεῖν τὸν ἀδελφόν· *Βλέπω καρπὸν ἐκ τοῦ κόπου εἰς ἐμέ, τῷ εἰπεῖν· Ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ ἐστὶν ἡ σωτηρία μου*. Ὡς δηλοῖ καὶ ὁ γέρων αὐτῷ· *Σήμερον ἔγνω ὅτι ἐν προκοπῇ εἶ, καὶ ὑπερβαίνεις με*. Ἐπὶ γὰρ ἀγωνίζεται τις πρὸς τὴν κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίαν, καὶ ἀρξεται πολεμεῖν, καὶ πρὸς τοὺς κατὰ διάνοιαν λογισμοὺς ἐμπαθεῖς ταπεινοῦται, συντριβεται, ἀγωνίζεται, καὶ διὰ τῆς θλίψεως τῶν ἀγώνων κατὰ μικρὸν καθαίρεται καὶ ἐπανερχεται εἰς τὸ κατὰ φύσιν. Ὡς, καθὼς εἶπομεν, ἀπὸ ἀγνωσίας καὶ ὑπερηφανίας παρὰ σκεπταί τις ὅταν ὀφλεῖται ὑπὸ πάθους, ἀλλὰ μᾶλλον μετὰ ταπεινώσεως ὀφείλει εἰδέναι τὰ ἴδια μέτρα· καὶ ὑπομένει εὐχόμενος, ἕως ποιήσει ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ τὸ τέλος. Ἐὰν γὰρ μὴ πειρασθῇ τις, καὶ ἴδῃ τὴν θλίψιν τῶν παθῶν, οὔτε ἀγωνίζεται ποτε καθαρθῆναι. Καὶ λέγει ὁ ψαλμὸς, *περὶ*

VARIE LECTIONES.

²² κλειών. ²³ ἰδοῦ.

τούτου· Ἐν τῷ ἀνατεῖλαι ἀμαρτωλοὺς ὡσεὶ χόρ-
τον, καὶ διέκνυσεν πάντες οἱ ἐργαζόμενοι, ὅπως
ἀν' ἐξολοθρευθῶσιν εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος·
Ἀμαρτωλοὶ ἀνατέλλοντες ὡσεὶ χόρτος εἰσὶν οἱ ἐμπα-
θεῖς λογισμοί· Ἀσθενὴς γάρ ἐστιν ὁ χόρτος, καὶ
μὴ ἔχων δύναμιν· Ὅτε οὖν ἀνατελλῶσιν οἱ ἐμπα-
θεῖς λογισμοὶ ἐν τῇ ψυχῇ, τότε διακύνουσιν, τοῦτ'
ἐστὶν ἀναφανίσκονται πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνο-
μίαν· ὅτινέ· εἰσι τὰ πάθη, ὅπως ἀν' ἐξολοθρευθῶσιν
εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· Ὅταν γὰρ ἀναφανῶσι τὰ
πάθη τοῖς λεγομένοις, τότε ἐξολοθρεύονται ὅπ' αὐ-
τοῦ.

Η'. Νοήσατε τὴν ἀκολουθίαν τοῦ λόγου. Πρῶτον
ἀνατέλλουσιν οἱ ἐμπαθεῖς λογισμοί, ἔπειτα ἀνακύν-
πνουςι τὰ πάθη, εἰθ' οὕτως ἐξολοθρεύονται. Ταῦτα
πάντα ἀγωνιζομένων εἰσὶν· Ἡμεῖς δὲ ποιοῦντες τὴν
κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτίαν, καὶ διὰ ἐπακτινίζοντες τὰ
πάθη· οὕτε οἴδαμεν πότε ἀνατέλλουσιν οἱ ἐμπαθεῖς
λογισμοί, οὐδὲ πότε ἀνακύνπνουςι τὰ πάθη, ἵνα ἀγνο-
ισώμεθα πρὸς αὐτά· ἀλλὰ κάτω ἱσμεν ἀμην, εἰς
Αἴγυπτον, εἰς τὴν ἑλεεινὴν κλινθοποιίαν τοῦ Φαραώ.
Καὶ τίς δώσει ἡμῖν κἄν εἰς αἰσθησὶν ἐλθεῖν τῆς πι-
κρᾶς δουλείας ἡμῶν, ἵνα ταπεινωθῶμεν, καὶ σπου-
δάσωμεν ἐλεηθῆναι; Ὅτε ἦσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ εἰς
Αἴγυπτον, καὶ ἐδούλευον τῷ Φαραώ, ἵπποισιν τὴν κλιν-
θοποιίαν· οἱ δὲ κλινθάριοι ἐργαζόμενοι πάντοτε κάτω
εἰσι κακαυμένοι εἰς τὴν γῆν προσέχοντες· οὕτως καὶ
ἡ ψυχὴ ἐάν κυρνευθῇ ὅπῃ τοῦ διαβόλου, καὶ ποιῇ
τὴν κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτίαν, καταπατεῖ τὸ φρό-
νημα αὐτῆς, καὶ ποιῇ αὐτὴν μηδὲν φρονεῖν πνευμα-
τικόν, ἀλλὰ πάντοτε τὰ γῆινα καὶ φρονεῖν καὶ ποιεῖν.
Εἰτα ἐφοκόμεθα αὐτῷ ἐκ τῶν κλινθάρων ὧν εἰρ-
γάσαντο, τρεῖς πόλεις θυρᾶς, τὴν Πιθὴ καὶ τὴν
Ῥαμεσί, καὶ τὴν Ἄν· ἣ ἐστὶν, Ἡλιόπολις. Αὗται
δὲ εἰσι, φιληδονία, φιλοδοξία, καὶ φιλαργυρία, ἐξ
ἧν συνίσταται πᾶς ἀμαρτία· Ὅτε δὲ ἀπέστειλεν
ὁ Θεὸς τὸν Μωϋσῆν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου
καὶ ἐκ τῆς δουλείας τοῦ Φαραώ, καταβαρύνει κατ'
αὐτῶν τὰ ἔργα, καὶ λέγει αὐτοῖς· Σχολασταὶ ὄντες,
σχολάζετε, διὰ τοῦτο λέγετε, Ἀπελθόντες λα-
τρεῖσώμεν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν· Ὁμοίως καὶ ὁ
διάβολος ὅταν ἦδῃ ἐπένευεν ὁ Θεὸς τοῦ ἐλεῆσαι ψυ-
χὴν καὶ κουφίσαι αὐτὴν ἀπὸ τῶν παθῶν διὰ τοῦ Λό-
γου αὐτοῦ, ἣ διὰ τίνος τῶν δούλων αὐτοῦ, τότε καὶ
αὐτὸς πλέον βαρεῖ κατ' αὐτῆς τὰ πάθη, καὶ σφοδρο-
τέως πολεμεῖ αὐτήν.

Θ'. Οἱ δὲ Πατέρες τοῦτο εἰδότες, ἐνδυναμοῦσι τὸν
ἄνθρωπον διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν, καὶ οὐκ
ἀφροῦσιν αὐτὸν φοβηθῆναι· ὁ μὲν λέγων· Ἐπίστας;
ἀνάστα· καὶ εἰ πάλιν ἐπίστας, ἀνάστα· καὶ πάλιν,
καὶ εἰ ἐξῆς· Ἄλλος δὲ πάλιν λέγει· Ἡ ἰσχὺς τῶν
θειόντων κτήσεσθαι τὰς ἀρετὰς, τοῦτό ἐστιν, ἵνα
ἐάν πείσῃσι, μὴ μικροψυχῇσιν· ἀλλὰ πάλιν
φροντισώσι, καὶ ἑκαστος αὐτῶν ἀπῶς διαφόρως.
Ὁ μὲν τοιοῦδε παρέχει χεῖρα τοῖς ἀγωνιζομένοις
καὶ θλιβομένοις ὅπῃ τοῦ ἑθροῦ. Καὶ αὐτοὶ γὰρ οὕ-
τως παρήλαβον ἀπὸ τῆς θείας Ἰ·ραφῆς λεγούσης·

^u Psal. cxi, 8. ⁱ Exod v. 17.

A Ac de similibus loquitur Psalmus: Cum exorti
fuerint peccatores sicut fenem, et apparuerint omnes
qui operantur iniquitatem, ut intendant in saeculum
saeculi. Peccatores qui ut fenem oriuntur, sunt
impure cogitationes. Est enim debile quid et
infirum fenem nullam habens potentiam. Cum
igitur oriuntur in anima vitiose cogitationes, tunc
apparent omnes qui operantur iniquitatem, quae
sunt ipsa vitia, ut intendant in saeculum saeculi.
Cum enim apparuerint vitia ante concertatores et
athletas, statim ab eis perimuntur.

VIII. Contemplamini consequentiam orationis.
Oriuntur primo cogitationes male, post apparent
vitia, inde omnia intendant. Haec omnia ad athletas
pertinent. Nos vero peccatum ad actum perducen-
tes, et semper vitia ipsa consuminantes, neque
nosse quimus quando oriuntur male cogitationes,
neque quando appareant vitia, ut pugnemus adver-
sus ea, sed adhuc in Aegypto inferiore subsistimus
lateritiam sub Pharaone exercentes. Et quis dabit
nobis ut perveniamus ad sensum et cogitationem
miseræ servitutis nostræ, ut humilemur et miseri-
cordiam consequi studcamus? Cum essent filii
Israel in Aegypto sub Pharaonis servitute et lateri-
tiam exercebant, semper in laboribus erant, et solo
fixos oculos semper tenebant: sic et anima cum
imperio diaboli subjecta fuerit, et ex peccati actione
infirma sapientiam suam conculcaverit, cogitur a
diabolo ipso terrena semper et sapere et facere, et
spiritualia quæque negligere. Edificaverunt deinde
sibi filii Israel ex lateribus quos fecerant, urbes
tres munitissimas, scilicet, Pithe, Ramesin et On,
quæ est urbs solis. Hæ autem sunt luxuria, ava-
ritia et inanis gloria, ex quibus peccatum omne
conficitur. Ubi vero misit Dominus Moysen qui
educeret eos ex Aegypto et servitute Pharaonis,
aggravati sunt magis operibus a rege, qui ait eis:
Ociosi estis et desidæ, atque ideo dicitis: Eamus,
sacrificemus Domino Deo nostro. Sic diabolus
cum viderit Deum decrevisse infelici animæ misce-
reri, et curam illius habere ut eripiat a vitis et
peccatis, vel per Verbum suum, vel per aliquem
servorum suorum; tunc et ipse aggravat magis in
ea vitia, et vehementius illam impugnat.

438 IX. Quod cum a Patribus nostris cogni-
tum esset, corroborare hominem doctrina sua
studuerant, et ne timeret adhortati sunt. Et
alius quidem ait: Cecidisti? surge. Et si denovo
cecideris, denovo surge. Alius autem item dicit:
Robur eorum qui ad parandas virtutes student,
est ut, cum ceciderint, non deficiant animo, sed
rursus respirent, et resurgentes curam sui habeant,
et eorum quilibet, ut animus tulit simpliciter et
differenter. Porrigit alius manus concertanti et
pugnanti viriliter cum hoste. Quod sane ut facerent,

ita sunt a sacra Scriptura edocti; quæ ait: Nunquid qui cecidit, non resurget? Nunquid aversus non convertetur? Convertimini ad me, filii, et sanabo contritiones vestras, ait Dominus^b; et alia plurima hujusmodi. Ut autem aggravata est manus Domini super Pharaonem et super servos ejus, et voluit dimittere filios Israel, ait Moysi: *Ite, sacrificate Domino Deo vestro; verumtamen relinquit ovæ et boves vestros*: qui significant cogitationes mentis nostræ, quibus dominari voluit Pharaon, sperans per eas rursus filios Israel ad se pertrahi posse. Et respondit illi Moyses: *Nequaquam hoc fiet, sed dabis etiam nobis sacrificia et holocausta quæ Domino Deo nostro offeramus; et junctura quoque nostra nobiscum pariter proficiantur, neque tibi unicam illorum ungulam relinquemus*. Ut vero eduxit Moyses filios Israel ex Ægypto, et transvexit illos mare Rubrum: volens illos Domino adducere ad septuaginta truncos palmarum et ad duodecim fontes aquarum, primum eos traxit in Meram, ubi affligitur et cruciatur populus; non inveniens quid biberet, cum amara esset aqua: et ex Mera duxit eos in locum septuaginta palmarum et duodecim fontium. Hæc animæ similitudo est, quæ ubi quiescit absque peccato ullo, et spirituale mare pertransit, primum vult concertare cum angustiis atque afflictionibus, et ex his pervenire in sanctam requiem. Per multas enim tribulationes oportet nos introire in regnum caelorum^c: Tribulationes enim nostræ movent misericordiam Dei in animam, ut venti pluviam. Et quemadmodum superflua pluvia adveniens cum germen floridum est, illud facit putrescere et perire una cum fructu; venti autem si inspiraverint, desiccant et firmant illud: sic est et in anima. Remissio, incuria, desidia, otium, illum fatigant et dissipant. Tentationes autem astringunt eam et Deo conjungunt, ut ait propheta: *Domine, in tribulatione recordati sumus tui*^d. Itaque, ut diximus, hand affligi nos decet et angere inter tribulationes: sed patienter ferendum; et agendum Deo sunt gratiæ cum tentamur, supplicandumque illi semper, ut misericordiam suam infirmitati nostræ addat, et protegat nos ab omni tentatione in gloriam suam. Amen.

DOCTRINA XIV.

De edificio et harmonia virtutum animæ.

1. Narrat Scriptura^e de obstetricibus illis, quæ Israelitarum masculos educabant, quia, cum Deum timuissent, ædificaverunt sibi domos. Hocne de materialibus domibus intelligendum? Qua igitur ratione dictum: Cum timuissent Deum, sibi domos ædificaverunt? Et nos, inquam, contrarium facere

Μη δὲ πίπτω οὐκ ἀνίσταται; ἢ ἀποστρέφω οὐκ ἐπιστρέφει; ἐπιστρέφῃτε πρὸς με, τέκνα, καὶ ἰάσομαι τὰ συντρίμματα ὑμῶν, λέγει Κύριος, καὶ ἴσα τοιαῦτα. Ὡς δὲ ἰδαρύνη ἡ χεὶρ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ Φαραῶν, καὶ ἐπὶ τοῖς θεράποντας αὐτοῦ, καὶ ἠθέλησεν ἀποστellaίαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, λέγει τῷ Μωϋσῇ· *Βαδίζετε, λατρεύετε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν· πλὴν τῶν προδότην ὑμῶν καὶ τῶν βούλ ὑμῶν ὑπολείπεσθε*. ἅτινα σημαίνει τοὺς κατὰ διάνοιαν λογισμοὺς, ὧν ἤθελεν ὁ Φαραῶ κυριεῦσαι, ἐλπίζων δι' αὐτῶν ἔλκειν πάλιν τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ πρὸς αὐτόν. Καὶ λέγει αὐτῷ Μωϋσῆς ἐκεί· *Οὐχί, ἀλλὰ καὶ σὺ δώσεις ἡμῖν θυσίας καὶ ὀλοκαυτώματα, ἃ προσώσωμεν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, καὶ τὰ κτήνη ἡμῶν πορεύσονται μετ' ἡμῶν, καὶ οὐχ ὑπολειφόμεθα οὐδὲ ἀπλὴν*. Ὡς δὲ ἐξήγαγεν ὁ Μωϋσῆς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, διεπέρασεν αὐτοὺς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν· ὅθλων αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἀγαγεῖν εἰς τὰ Ἑβδόμηκοντα στελέχη φοινίκων, καὶ εἰς τὰς 18^α πηγὰς τῶν ὕδατων, πρῶτον αὐτοὺς εἰς Μερὰν, καὶ θλίβεται ὁ λαὸς μὴ εὐρίσκειν ποιεῖν^f· διὰ τὸ εἶναι τὸ ὕδωρ πικρὸν, καὶ διὰ τῆς Μερᾶς ἠνεγκεν αὐτοὺς εἰς τὸν τόπον τῶν Ἑβδόμηκοντα φοινίκων, καὶ τῶν δώδεκα πηγῶν τῶν ὕδατων. Οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ ὅταν παύσῃται τῆς κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτίας, καὶ παρῇ τὴν νοσητὴν θάλασσαν, πρῶτον θελεῖ κοπιᾶσαι ἀγωνιζομένη καὶ πολλὰ θλιβομένη; καὶ οὕτως διὰ τῶν θλίψεων εἰσελθεῖ εἰς τὴν ἀγίαν ἀνάπαυσιν. Διὰ πολλῶν γὰρ θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Αἱ θλίψεις γὰρ κινεῖσι τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ψυχὴν, ὥστε οἱ ἀνεμοὶ κινεῖσι τὴν βροχὴν. Καὶ ὥστε ἡ βροχὴ ἐπὶ πολλὴ κατερχομένη, ἴαν ἔστιν ἐπὶ τὸ βλάστημα ἀπαλὸν, σπῆται αὐτὸ, καὶ ἀπόλλυται ὁ καρπὸς αὐτοῦ· οἱ δὲ ἀνεμοὶ κατὰ μέρος ἀναζητῶνται καὶ στερεοῦσιν αὐτό· οὕτως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Ἡ ἀνευσις^g καὶ ἡ ἀμεριμνία, καὶ ἡ ἀνάπαυσις χαυνοῦσι καὶ διαχέουσιν αὐτήν· οἱ δὲ πειρασμοὶ συσφίγγουσι καὶ ἐνοῦσιν αὐτήν τῷ Θεῷ, ὡς λέγει προφήτης· *Κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου*. Ὡστε, καθὼς εἰπομεν, οὐ χρὴ ταρασσεσθαι ἡμᾶς, οὐδὲ ἀκχεῖν ἐν τοῖς πειρασμοῖς· ἀλλ' ὁπομένειν καὶ εὐχαριστεῖν ἐν ταῖς θλίψεσι, καὶ δεῖσθαι τοῦ Θεοῦ ἐν ταπεινώσει διὰ παντός, ἵνα ποιήσῃ μετὰ τῆς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλεος, καὶ σκεπάσῃ ἡμᾶς ἀπὸ παντὸς πειρασμοῦ εἰς δόξαν αὐτοῦ. Ἀμήν.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ 18^α.

Περὶ οἰκοδομῆς καὶ ἀρμοστικῆς τῶν τῆς ψυχῆς ἀρετῶν.

Α'. Ἡ Γραφή λέγει περὶ ἐκείνων τῶν μαίων, αἵτινες ἐξωγόνουν τὰ ἄρσενά τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὅτι διὰ τὸ φοβεῖσθαι τὰς μάλας τὸν Θεόν, ἐποίησαν αὐταῖς οἰκίας. Ἄρα περὶ αἰσθητῶν οἰκιῶν λέγει; Καὶ ποῖον λόγον ἔχει τοῦ κτιζεσθαι ταύτας οἰκίας διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ; Καίτοι γε ἡμεῖς τὸ ἐναντίον, καὶ

^e Jerem. viii, 1. ^f Jerem. iiii, 22. ^g Exod. x, 24. ^h ibid. 25, 26. ⁱ Act. xiv, 21. ^j Isa. xlviii, 16.

^k Exod. i, 21.

VARIE LECTIONES.

¹⁷ πικρὸν. ¹⁸ ἀνευσις.

οὓς ἔχομεν οἴκους διδασκόμεθα ἐν καιρῷ καταλιμ-
πάνειν διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ· ὥστε οὐ λέγει περὶ
αἰσθητοῦ οἴκου, ἀλλὰ περὶ τοῦ οἴκου τῆς ψυχῆς, ὃν
οἰκοδομεῖ τις ἑαυτῷ, διὰ τῆς φυλακῆς τῶν ἐντολῶν
τοῦ Θεοῦ. Διδάσκει ἡμᾶς διὰ τοῦτο ἡ Γραφή, ὅτι ὁ
φόβος τοῦ Θεοῦ παρασκευάζει τὴν ψυχὴν φυλάτ-
τειν τὰς ἐντολάς, καὶ διὰ τῶν ἐντολῶν οἰκοδομεῖται
ὁ τῆς ψυχῆς οἶκος. Πρόσχωμεν καὶ ἡμεῖς, ἀδελφοί,
ἑαυτοῖς, φοθηθῶμεν τὸν Θεὸν καὶ ἡμεῖς· οἰκοδομή-
σωμεν ἑαυτοῖς οἰκίαν, ἵνα εὐρωμεν ἑαυτοῖς σκέπην ἐν
καιρῷ χειμῶνος, ἐν καιρῷ θμβρων καὶ ἀστραπῶν, καὶ
βροντῶν ὅτι ἀνάγκη ἐστὶ μεγάλη τοῦ χειμῶνος τῷ μὴ
ἔχοντι οἶκον. Πῶς δὲ οἰκοδομεῖται ὁ οἶκος τῆς ψυχῆς,
ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ οἴκου δυνάμεθα μαθεῖν τὴν ἀκρι-
βειαν τοῦ πράγματος. Χρῆζει γὰρ ὁ θέλων οἰκοδο-
μῆσαι τὸν οἶκον τοῦτον, πανταχόθεν ἀσφαλίσασθαι
αὐτόν, καὶ ἐκ τετραπλευροῦ ἀνεγέγκαι τὴν οἰκοδο-
μὴν, καὶ μὴ ἐνὸς μὲν μέρους φροντίζειν, τῶν δὲ
ἄλλων καταφρονεῖν, ἐπεὶ οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ καὶ
τὸν σκοπὸν καὶ τὰ δαπανήματα, καὶ τὸν κόπον, ὅλα
εἰς μάτην ποιεῖ. Οὕτως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Χρῆ-
ζει γὰρ ὁ ἄνθρωπος μηδενὸς μέρους τῆς οἰκοδομίας
αὐτοῦ ἀμελεῖν· ἀλλ' ἰσὴν καὶ ἀρμοδίως ἀναφέρειν
αὐτήν. Τοῦτο δὲ ἐστὶν ὃ λέγει ὁ ἀδελφὸς Ἰωάννης·
« Ἐγὼ θέλω τὸν ἄνθρωπον λαμβάνειν μικρὸν ἀπὸ
ἐκάστης ἀρετῆς, καὶ μὴ καθὼς τινες ποιοῦσι, κρατοῦν-
τες μίαν ἀρετὴν, καὶ μένοντες εἰς αὐτὴν καὶ αὐτὸν
ἐργαζόμενοι μόνον, τῶν δὲ λοιπῶν ἀμελοῦντες. » Ἰσως
δὲ καὶ προτέρημά τι ἔχουσιν εἰς αὐτὴν ἀρετὴν,
καὶ ἐκ τούτου, οὔτε βαρύνται ὑπὸ τοῦ ἐναντιούμενου
πάθους αὐτῆς· λοιπὸν κλέπτονται ὑπὸ τῶν ἄλλων
παθῶν, καὶ βαρύνται ὑπ' αὐτῶν, καὶ οὐ μέλει αὐ-
τοῖς, ἀλλὰ νομίζουσιν ἔχειν τι μέγα. Οὗτοι δὲ λει-
κασὶ τῷ οἰκοδομοῦντι ἕνα τοίχον, καὶ ὀφθαλμοῖς αὐ-
τὸν ἄνω ὅσον δύναται, καὶ προσέχοντι εἰς· τὸ ὄψος
τοῦ τοίχου ἔκεινται, καὶ νομίζοντι ὅτι τι μέγα ἐποίησε,
καὶ οὐκ εἶδεν ὅτι εἰς ἀνεμὸς, ἐὰν ἔλθῃ, βάλλει αὐτὸν
κάτω· μόνος γὰρ ἵσταται, μὴ ἔχων τὸν σύνδεσμον
τῶν ἄλλων τοίχων. Καὶ οὔτε σκέπην δύναται τις ποιῆ-
σαι ἑαυτῷ ἀπὸ ἐνὸς τοίχου· γεγύμνωται γὰρ ἐξ ὅλων
τῶν ἄλλων μερῶν· οὐ γὰρ δὲ οὕτως ποιεῖν· ἀλλὰ μέλ-
λον ὁ θέλων οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ποιῆσαι
αὐτῷ σκέπην, ὀφείλει ἐκ παντὸς μέρους οἰκοδομεῖν
αὐτόν, καὶ πανταχόθεν αὐτὸν ἀσφαλίσασθαι.

Β'. Καὶ λέγω πῶς· Πρῶτον ὀφείλει βαλεῖν τὸ θεμέ-
λιον, ἧτις ἐστὶν ἡ πίστις· Ἄνευ γὰρ πίστεως, ὡς λέ-
γει ὁ Ἀπόστολος, ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ,
καὶ οὕτως κτίζειν ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον τὴν οἰκο-
δομὴν κατὰ ἀναλογίαν. Ὑψήνησεν ὑπακοή· ὀφείλει
βαλεῖν ἕνα λίθον ὑπακοῆς. Συμβαίνει παροξυσμὸς
ἀδελφοῦ· ὀφείλει βαλεῖν ἕνα λίθον μακροθυμίας.
Ὑψήνησεν ἐγκράτεια· ὀφείλει βαλεῖν ἕνα λίθον
ἐγκρατείας. Οὕτως ἀπὸ ἐκάστης ἀρετῆς ἀπαντῶσης,
δεῖ βαλεῖν ἕνα λίθον εἰς τὴν οἰκοδομὴν, καὶ οὕτως
κύκλῳ ἀναφέρειν αὐτήν· ἀπὸ ἐνὸς λίθου συμπαιδείας,
ἐνὸς λίθου κοπῆς θαλάματος, ἐνὸς λίθου πραότητος,
καὶ τῶν ὁμοίων. Ἐπιμαλίσθαι δὲ ὀφείλει ἐν παντί τοῦ-

A docemur, ut scilicet quas habemus domos, ad tempus
relinquamus ob timorem Dei; ita ut clarum sit, non
de sensibilibus domibus, sed de domicilio animæ
habere sermonem, quod quisque sibi exstruit, cum
divina mandata custodit. Nos igitur docet per hoc
sacra Scriptura, quod Dei timor animam præparat
ad ipsius præcepta custodienda, et per Dei præcepta
animæ domus exstruitur. Quare nobis ipsis, fratres,
intendamus, timeamus et nos Deum, ædificemus no-
bis domos quibus hiberno tempore protegamur, et
tonitrua, fulgura et pluviam declinemus: grave enim
est hiems his qui domo caruerint. At quo pacto ædifi-
catur animæ domus, possumus a materiali rei
hujus diligentiam perdiscere. Opus primum est
qui voluerit domum condere, undique illam præmu-
nire, et a quatuor partibus attollere ædificium; nec
unius tantum partis habere curam, cæteras vero
negligere, quandoquidem nihil proficit: sed et
laborem et sumptum atque omnia denique perdit.
Id ipsum est in anima, cujus nullam partem debet
homo neglectui habere: sed æqualiter et apte eam
erigere. Et hoc est quod aiebat senior ille venera-
bilis Joannes abbas: « Libet mihi hominem ab
unaquaque virtute paucillum quid decerpere, et
non (ut plurimi faciunt) uni semper virtuti insistere,
cæteras negligere. » Illi enim cum in ea ipsa vir-
tute cui insistent, principatum fortasse teneant, nec
ab opposito et contrario ullo ipsius virtutis oppa-
guentur; a reliquis tamen passionibus subducuntur
et oppugnantur, nullaque illis cura deinceps est,
sed existimant sese magnum quiddam tenere. Hi
similes mihi videntur ei qui cum parietem ædificare
voluerit, et attollere quantum quiverit, ad ipsius
altitudinem tantum prospectum habet, et magnum
aliquid exstruxisse se credit; non prospicit autem
quod quivis ventus etiam modicus spiraverit, illum
potest ad terram dejicere. Non enim catenam habet
et conjunctionem aliorum parietum. Neque potest
quis sibi tectum facere ex uno pariete: privatus
enim est cæteris partibus. At vero minime sic agen-
dum est, sed potius qui ædificare sibi voluerit do-
micilium, et tectum facere, ex omni parte illud
ædificet, et undique munitissimum reddat.

D II. Atque hoc quo pacto faciat, docebo: Primum
igitur jacienda sunt fundamenta, quæ fides est:
Sine fide enim, ut ait Apostolus, impossibile est place-
re Deo. Construat deinde supra fundamentum
ædificium excellentissimum. Occurrit obedientia?
Adjiciat lapidem primum obedientiæ. Contingit ira
vel commotio ulla fratris in se? Apponat alterum
patientiæ lapidem. Intercurrit incontinentia? Ter-
tium addat continentię lapidem. Et sic a quacunque
virtute quæ occurrerit, sumendus est lapis, atque
ædificio apponendus: et sic per circuitum attollen-
dum hinc quidem lapide misericordiæ, inde morti-
ficatę voluntatis, alia ex parte lapide mansuetu-

dinis atque aliarum hujuscemodi virtutum. Ante omnia autem procuranda est patientia et longanimitas: hæc enim anguli domus sunt: quibus ædificium ipsum constringitur, et parieti paries annectitur et copulatur: ita ut rescindi aut decidere, divelli que alter ab altero nunquam queat. Absque his etiam nemo potest ne unam quidem in se virtutem perficere. Nisi enim quis in anima fortitudinem haberit, nihil patietur; et, si non fuerit patientia, nihil unquam poterit erigere. Hinc ait Dominus: *In patientia vestra possidebitis animas vestras*“. Debet etiam qui exstruit aut ædificat, lapidem cum cæmento adjicere. Si enim lapidem lapidi quis absque cæmento et calce superimponat, excutuntur lapides et ruit domus. Cæmentum humilitas est: est enim terra quæ pedibus omnium atteritur. Omnis igitur virtus absque 440 humilitate, non reputatur virtus, ut est in libro seniorum. Omnium enim fuit una sententia, ita et impossibile esse salvari animam absque humilitate, ut navim sine clavis ædificari. Quidquid igitur boni quisque egerit, id agat cum humilitate: ut per humilitatem conservetur quod factum fuerit. Debet autem et domus laquearia quædam habere ad discriminandam firmandamque ipsam, et lapidem lapidi copulandum, et astringendum ædificium, et postremo ad domum universam decorandam. Tectum autem charitas est, quæ est perfectio virtutum omnium, uti tectum domus. Post tectum quoque corona circumponenda est. Est enim in lege præceptum: Si ædificaveritis vobis domum, coronam illi circumponite, ne cadant parvuli vestri ab alto“. Corona hæc humilitas est: ea enim, ut dixi, coronat et servat virtutes omnes: et omnis virtutis perfectio eget humilitate, quemadmodum lapides in structura, luto. Sanctorum namque omnium profectus, accessus est ad humilitatem. Et, ut sæpe dixi, quo quisque magis Deo adhaerit, eo se magis peccatorem agnoscat et intelligat. Qui sunt autem parvuli de quibus lex ait, ne cadant parvuli a domo? Parvuli cogitationes sunt in anima nostra conceptæ, quæ sunt per humilitatem custodiendæ, ne ab ipsa domo corruant: et hanc dicimus perfectionem esse virtutum omnium. En jam consummata domus et perfecta est: habet lora, habet tectum, habet coronam, et cætera quæ illi opus sunt.

III. Nunquid ei deest aliud? aliud profecto deest quod nondum diximus. Fabricator scilicet doctus et artifex: nisi enim adfuerit artifex, ædificium omne vitabit, et fortasse ruet domus. Artifex est qui ex arte et scientia agit. Evenit enim plerumque, cum aliquis virtutem agit absque scientia, ut illam facile dissolvat, neque rectam omnino agat, nec inveniat quo pacto virtutem ipsam perficiat; sed ejus similis sit, qui lapidem unum domui apponit, alterum tollit. Alii quoque sunt, qui cum lapidem

A τοις τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς ἀνδρείας· αὐταὶ γὰρ εἰσιν αἱ γωνίαι, καὶ δι' αὐτῶν συσφίγγεται ἡ οἰκοδομὴ καὶ ἐνοῦται τοίχος πρὸς τοίχον, καὶ οὐ κλίνουσιν οὐδὲ ῥήγνυνται ἀπ' ἀλλήλων οἱ τοίχοι. Χωρὶς γὰρ τούτων, οὐκ εὐτόναι τις τελειώσει αὐδέμιαν ἀρετὴν. Ἐὰν γὰρ μὴ ἔχη τις ἀνδρείαν ἐν τῇ ψυχῇ, οὐδὲ ὑπομένει· καὶ ἐὰν μὴ ἡ ὑπομονὴ, οὐδαὶς δύναται παντελῶς καταρθῶσαι. Διὰ τοῦτο λέγει· Ἐν τῇ ὑπομονῇ ὁμῶν κτήσεσθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν. Θέλει ὁμοίως ὁ κτίζων, ἕκαστον λίθον κατὰ πλοῦ βάλεῖν· ἐὰν γὰρ βάλλῃ λίθον ἐπάνω λίθου ἀνευ πηλοῦ, κλῖνεται ὁ λίθος καὶ πίπτει ὁ οἶκος. Ὁ πηλὸς ἐστὶν ἡ ταπεινότης· ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς γῆς ἐστὶ, καὶ ὑπὸ τοῦ πῶδας ἐστὶ πάντων. Πᾶσα γὰρ ἀρετὴ ἀνευ ταπεινώσεως γιγνομένη, οὐκ ἐστὶν ἀρετὴ, ὡς λέγει καὶ εἰς τὸ Γεροντικόν. Ὡς περ ἀδύνατον ναῦν χωρὶς ἤλων κατασκευασθῆναι, οὕτως ἀμήχανον χωρὶς ταπεινοφροσύνης σωθῆναι. Ὁφείλει οὖν τις ὁ ἐὰν ποιῇ ἀγαθόν, μετὰ ταπεινώσεως ποιεῖν, ἵνα διὰ τῆς ταπεινώσεως συντηρηθῇ τὸ γεγόμενον. Θέλει δὲ ἔχειν ὁ οἶκος καὶ ταῦτα τὰ λεγόμενα ἱμαντώματα, ἃτινα ἐστὶν ἡ διάκρισις ἡ στερεοῦσα τὴν οἶκον, καὶ ἐνοῦσα λίθον πρὸς λίθον, καὶ συσφίγγουσα τὴν οἰκοδομήν· μετὰ τοῦ καὶ εὐπρέπειαν πολλὴν παρέχειν τῷ οἴκῳ. Ἡ δὲ στέγη ἐστὶν ἡ ἀγάπη, ἥτις ἐστὶν ἡ τελειώσις τῶν ἀρετῶν, καθάπερ ἦν ἡ στέγη τοῦ οἴκου. Εἴτα μετὰ τὴν στέγην, ἡ περιστεφάνωσις τοῦ δώματος. Τί ἐστὶν ἡ περιστεφάνωσις τοῦ δώματος; καὶ ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται· Ἐὰν οἰκοδομήσητε αὐτοῖς οἶκον, καὶ ποιήσητε αὐτῷ δῶμα, ποιήσατε στεφάνωμα τῷ δώματι, ἵνα μὴ πέσωσι τὰ παῖδια ὁμῶν ἀπὸ τοῦ δώματος. Ἡ στεφάνη ἐστὶν ἡ ταπεινότης. Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ στεφανοῦσα καὶ φυλάττουσα πάσας τὰς ἀρετάς. Καὶ ὡς περ ἐκάστη ἀρετὴ μετὰ ταπεινώσεως θέλει γίνεσθαι, καθ' ὃν τρόπον εἴπομεν ὅτι ἕκαστος λίθος κατὰ πλοῦ, βάλλεται· οὕτως καὶ ἡ τελειώσις τῆς ἀρετῆς χρῆζει τῆς ταπεινώσεως, ἥ καὶ ὅτι φυσικῶς προκλόντες οἱ ἄγιοι, εἰς ταπεινώσιν ἐρχονται· ὥς περ δὲ λέγω ὅμιν ὅτε ἐγγίζει τις τῷ Θεῷ, τοσοῦτον βλέπειν αὐτὸν ἀμαρτωλόν. Τί δὲ ἐστὶ τὰ παῖδια περὶ ὧν εἶπεν ὁ νόμος, ἵνα μὴ πέσωσιν ἀπὸ τοῦ δώματος; Τὰ παῖδια εἰσὶν οἱ λογισμοὶ οἱ γινόμενοι ἐν τῇ ψυχῇ· οὓς δὲ φυλάττειν διὰ τῆς ταπεινώσεως, ἵνα μὴ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ δώματος ἐκπέσωσιν. Ἐτελειώθη, ἔχει τὰ ἱμαντώματα, ἔχει τὴν στέγην τῶν ἀρετῶν· ἰδοὺ ὁ οἶκος ὅν περ εἴπομεν εἶναι τὴν τελειώσιν· ἰδοὺ καὶ ἡ περιστεφάνωσις, καὶ ἅπαξ ἀπλῶς τετελειώται ὁ οἶκος,

Γ'. Ἄρα μὴ λείπει αὐτῷ τι; Καὶ ἄλλο ἐν παρελίσταμεν. Τί δὲ ἐστὶ τοῦτο; ἵνα ἐστὶν καὶ ὁ οἰκοδόμος τεχνίτης. Ἐὰν γὰρ μὴ ἐστὶ τεχνίτης, στρεβλοὶ λοιπὸν τὴν οἰκοδομήν, καὶ ὅτε δὴ ποτε πίπτει ὁ οἶκος. Ὁ τεχνίτης ἐστὶν ὁ ἐν γνώσει ποιῶν. Συμβαίνει γὰρ ὅτι καὶ ποιεῖ τις κόπον τῆς ἀρετῆς, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ποιεῖν ἐν γνώσει, ἀναλίσκει αὐτόν, ἢ μένει ἀσυστροφῶν, καὶ μὴ εὐρίσκων πληρῶσαι τὸ ἔργον· ἀλλὰ βάλλων ἕνα λίθον, καὶ ἐπαίρων αὐτόν. Ἔστιν δὲ ἄλλος βάλλων ἕνα, καὶ ἐπαίρων δύο· οἷόν τι λέγω· Ἰδοὺ ἐργεῖται ὁ

ἀδελφός σου, καὶ λέγει σοι βῆμα, θλίβων σε, ἢ πλήσ-
 σων, καὶ σιωπῇ, καὶ βάλλεις μετάνοιαν· ἰδοὺ ἔβαλες
 ἓνα λίθον. Εἶτα ὑπάγεις καὶ λέγεις ἄλλῳ ἀδελφῷ·
 Ὑψίστῃ με ὁ δέσμιος· τότε καὶ τότε εἶπε μοι· καὶ οὐ
 μόνον ἐαυώπησα, ἀλλὰ καὶ μετάνοιαν αὐτῷ ἔβαλον.
 Ἰδοὺ ἔβαλες ἓνα λίθον, καὶ δύο ἐπηρες. Πάλιν βάλλει
 τις μετάνοιαν θέλων δοξασθῆναι, καὶ εὐρίσκειται τα-
 πείνωσις μετὰ κενοδοξίας. Τοῦτό ἐστι τὸ βαλεῖν ἓνα
 λίθον καὶ ἐπάραι αὐτόν. Ὁ δὲ ἐν γνώσει ποιῶν με-
 τάνοιαν, πείθει αὐτὸν ἀκριβῶς, ὅτι αὐτὸς ἐσφαλῇ,
 καὶ πληροφορεῖ αὐτὸν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ αἴτιος.
 Τοῦτό ἐστι τὸ ἐν γνώσει ποιεῖν μετάνοιαν· ἄλλος
 ἀσκαεῖ σιωπῇ· ἀλλ' οὐκ ἐν γνώσει· ἔχει γὰρ ὅτι
 ἀρετὴν ποιεῖ ὁ τοιοῦτος, οὐδὲν δὲ ποιεῖ. Ὁ δὲ
 ἐν γνώσει σιωπῶν, τοιοῦτος ἔχει, ὅτι ἀνάξιος ἐστὶ τοῦ
 λαλῆσαι, ὥς εἶπον οἱ Πατέρες, κατ' αὐτὴν ἐστὶ σιωπῇ
 ἐν γνώσει. Πάλιν οὐ μετρεῖ τις αὐτὸν, καὶ νομίζει
 ὅτι τι μέγα ποιεῖ, καὶ ὅτι αὐτὸν ταπεινοί, καὶ οὐκ
 οἶδεν ὅτι οὐδὲν ἔχει, ἐπειδὴ οὐκ ἐν γνώσει ποιεῖ. Τὸ
 δὲ [μὴ] μετρεῖν αὐτὸν ἐν γνώσει, τοῦτό ἐστι, τὸ
 ἔχειν αὐτὸν, ὅτι οὐδὲν ἐστὶν· οὐδὲ ἀξίός ἐστι τοῦ
 ψηλοῦσθαι μετὰ ἀνθρώπων, ὥσπερ εἶπεν αὐτῷ ὁ
 ἀββᾶς Μωϋσῆς· «Σποδοῦμεν μελάνθ, μὴ ὦν ἀν-
 θρωπος, τί ἐρχῇ ἐν μέσῳ ἀνθρώπων;» Πάλιν ὑπηρε-
 τεῖ τις ἀββῶστω· ἀλλὰ διὰ τὸ ἔχειν μισθὸν ὑπηρετεῖ,
 καὶ οὐκ ἐστὶν οὐδὲ τοῦτο ἐν γνώσει. Καὶ λοιπὸν εἰ τι
 δ' ἂν συμβῇ αὐτῷ λυπηρὸν, εὐχερὲς ἐκκλῃπει αὐτὸν
 ἀπὸ τοῦ καλοῦ ἔργου αὐτοῦ, καὶ οὐ φθάσει πληρῶσαι.
 Ἐπειδὴ οὐκ ἐν γνώσει ποιεῖ· ὁ δὲ ἐν γνώσει ὑπηρε-
 τῶν, διὰ τὸ κτήσασθαι συμπάθειαν ὑπηρετεῖ· διὰ τὸ
 κτήσασθαι σπλάγχνα οἰκτιρμῶν· ὁ γὰρ ἔχων σκοπὸν,
 εἰ τι δ' ἂν συμβῇ αὐτῷ, κἀν θλίψει· ἐξουθεν, κἀν αὐτὸς ὁ
 ἀββῶστος ὀλιγορήσῃ πρὸς αὐτόν, αὐτὸς ἀπαράχως
 βασιάζει, προσέχων τῷ ἰδίῳ σκοπῷ, καὶ εἰδῶς, ὅτι ὁ
 ἀββῶστος μάλλον αὐτὸν εὐεργετεῖ, ἢ περ αὐτὸς τὸν
 ἀββῶστον. Πιστεύσατε γὰρ ὅτι καὶ ἀπὸ παθῶν καὶ
 πολέμων κουφίζεται ὁ ἐν γνώσει ὑπηρετῶν ἀββῶστω.
 Ἐγὼ γὰρ οἶδα ἀδελφὸν πολεμούμενον ὑπὸ αἰσχροῦς
 ἐπιθυμίας, καὶ διὰ τὸ ὑπηρετεῖν ἀββῶστω δυσεντα-
 ρῶντι, μετὰ γνώσεως, ἀπαλλαγέντα τοῦ πολέμου.
 Καὶ Εὐάγριος λέγει περὶ τινος μεγάλου γέροντος,
 ὅτι τινὰ τῶν ἀδελφῶν παρασσομένον ἐν ταῖς νυξί,
 τῶν τοιούτων ἀπήλλαξεν, ἀσθενέει μετὰ νηστείας
 ὑπηρετῆσαι προστάξας. Καὶ εἰπὼν ἐρωτηθεὶς τὸν
 ποιῖν¹¹ τοῦτου λόγον, ὅτι οὐδὲν οὕτως ὥς εἰσος τὰ
 τοιαῦτα κατασθέννυται πάθῃ. Πάλιν ἔδωκεν ἀσχῇ τις, ἣ
 διὰ κενοδοξίαν, ἣ ἔχων ὅτι ἀρετὴν ποιεῖ, οὐκ ἀσκαεῖ ὁ
 τοιοῦτος ἐν γνώσει· λοιπὸν ἐκ τοῦτου ἀρχεται ἐξου-
 θενεῖν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἔχων ἐκτόν τι· καὶ εὐ-
 ρίσκειται οὐ μόνον βάλλων ἓνα λίθον καὶ ἐπαίρων δύο,
 ἀλλὰ καὶ ὅλον τὸν τοῖχον κινδυνεύων βῆσαι διὰ τοῦ
 κρῖναι τὸν πλησίον. Ὁ δὲ ἐν γνώσει ἐγκρατευόμενος,
 οὐκ ἔχει ὅτι ἀρετὴν ποιεῖ· οὐδὲ θέλει ἐπαινεῖσθαι, ὥς
 ἀσκητής· ἀλλὰ ἔχει ὅτι διὰ τῆς ἐγκρατείας κτᾶται
 σωρεσύνῃν, καὶ ὅτι διὰ ταύτης ἔρχεται εἰς ταπει-

A unum apposuerint, duos tollant: ut exempli gra-
 tia: Venit aliquis e fratribus, et insolenti verbo vel
 impatienti te affligit et percussit. Tu vero taces et
 inclinatione corporis honorem desers. En lapidem
 unum apposuisti: post abis, et altero fratrum
 reperto illi narras, et murmuras, quod sis ab eo fratre
 injuria affectus, et auges injuriam, et tacuisse te
 dictitas, et inclinato corpore honorem detulisse.
 Ecce cum lapidem unum apposuisses, duos abstu-
 listi. Alius item honorem desert inanis gloriæ gratia,
 et humilitatem pariter cum vana gloria invenit;
 hoc est apponere et auferre pariter lapidem. Qui
 vero cum scientia honorem exhibet, ipse sibi per-
 suadet sine dubio quod peccator sit, quod in multis
 delinquit et erret, quod causa fuerit injuriæ fra-
 ternæ, atque id certissimum habet. Et hoc est cum
 scientia et cognitione honorem exhibere. Alius
 silentium sibi ipsi indicit, sed non cum cognitione:
 habet enim tantum quod silentium virtus est. Hic
 autem cum scientia tacet, quia se indignum putat
 loqui; et hoc est cum scientia et cognitione silere,
 ut definiunt Patres. Magnificat item se alius et
 magnum quid facere se putat, quia humilis est.
 Infelix qui ignorat se nihil esse omnino, cum sine
 cognitione hoc agat. Nam metiri se ipsum cogni-
 tione, est certo credere nihil se esse, et omnino
 indignum existimare hominum consuetudine. Ut se
 ipsum accusabat abbas Moyses dicens: «Sterqui-
 linum cum sis et cinis, non homo; cur ad homines
 ingrederis?» Ministrat quis infirmo, et eo animo
 C 441 ut mercedem laboris acquirat; et hoc utique
 haud est cum cognitione servire et ministrare.
 Quare cum adversi quidpiam illi contigerit, facile
 a bono desistit; nec cœptum opus susinet perficere,
 quia non operatur, ut dixi, cum cognitione. Qui
 autem cum scientia et cognitione ministrat, ideo
 ministrat quia ægroto compatitur, quia misericor-
 diæ visceribus movetur. Et quicumque hunc
 scopum sibi statuerit, nulla in re adversa vel affli-
 ctione externa movebitur, non si ægrotus eum
 spreverit, aut maledictis lacessiverit, sed in sco-
 pum suum intentus feret omnia patientissime, et certo
 credet majori beneficio se afflicti ab ægroto, quam ægro-
 tum a se ipso. Hoc autem ignorare vos nolo, eum qui
 libenter ægro deserviat cum cognitione, relevari mira-
 biliter ab animi passionibus, et diaboli impugnationi-
 bus. Novi enim fratrem acriter oppugnatum a fornica-
 tionis dæmone, et cum agro ex dysenteris deservirei,
 ab hoc bello esse liberatum. Et Evagrius narrat de
 seniore quodam magno, quod discipulum suum
 hujusmodi phantasmatibus nocte oppugnavit hoc
 via liberavit, indicto scilicet illi et jesuio et agro
 cura: Et de re hac interrogatus respondit: nihil
 esse quod adeo passiones hujuscemodi exstingeret
 ut misericordiam. Si quis item sese exerceat vel

VARIE LECTIONES.

¹¹ Forte περι.

ex inan: gloria, vel ut virtutem agere videatur; A
neque hic cum cognitione se exercet. Cum enim
aliquid esse se existimat, incipit fratrem contemnere.
Et hic non solum lapidem unum adjicit, atque adimit
duos, sed universum parietem minari ruinam facit
et periclitari, cum proximum contemnat et judicet.
Qui autem continens est cum cognitione, non quia
virtus est continentia, hanc exercet, non ut tanquam
fortis et industrius laudem consequatur humanam,
sed quia confidit per eam sese ad modestiam perventurum, et ex ea postmodum in humilitatem.
Senserunt etenim Patres et majores nostri per labores corporis, dum fierent cum cognitione, viam
esse ad humilitatem. Et ita demum opus est unumquemque virtutem facere, ut et illam possideat, et
in habitum ipsius perveniat: et tunc sese optimum artificem intelligat, optimum aedificatorem qui secu-
rus propriam domum possit aedificare.

IV. Caveat igitur qui auxiliante Deo ad hunc per- B
fectionis statum pervenire voluerit, vel dicere, vel
cogitare, magnas esse virtutes, nec posse adiri eas
a nobis. Hoc est enim vel nihil sperare in divina
ope, vel animo ad opus bonum torpescere et dor-
mitare. Dicite mihi, si quam virtutem cupitis, exer-
cenda ea est a nobis, quæcunque sit: sunt enim in
nobis virtutes, et bene operari cum volumus, pos-
sumus. Ecce in lege scribitur: *Diligas proximum*
tuum sicut te ipsum P. Ne advertas quam longe
absis a virtute, ne timere incipias et dicere: « Quo-
modo possum proximum meum diligere ut me ipsum?
Quomodo illius afflictiones et angustias scrutari
possum, et eas maxime quas corde tegit: cum eas
nec videam nec agnoscam ut meas? » Noli ista me-
ditari: Ita enim putabis arduum quid et difficile
admodum esse virtutem. At fundamenta jacias quæ-
cunque potes, in Domino confisus. Ostende studium
et desiderium tuum illi, statimque tibi auxilium
coelitus adesse ad bene agendum senties. Exempli
autem gratia finge geminas scalas, unam quæ in
coelum erecta sit, alteram quæ ad inferos usque ten-
dat, et te inter ambas medium puta: annon tecum
cogitares et diceres: Qua possum via ex terra hac
in apicem scalarum harum quæ ad coelos dirigun-
tur, evolare? At neque id possibile 442 esset, ne-
que talia Deus abs te requirit. Requirit autem
tibi ut caveas ne inferius labaris et corruas, ne in-
juria proximum afficias, ne percutias, ne obloqua-
ris, ne conviciaris, ne despicias; et sic sensim be-
nefacere incipis, dum fratrem tuum curas dulci
sermone, dum compateris illi; et cum re ulla ei
opus fuerit, tradis. Et sic per gradus conscendens,
tandem auxiliante Domino ad scalarum summitatem
pervenies. Ex hoc enim modico auxilio proximi,
ad id conscendis ut optes commodum et utilitatem
ejus sicut tuam; et hoc est, *Diligas proximum tuum*
sicut te ipsum. Inveniemus absque dubio, si quæ-
ramus; et si Deum ad opem ferendam invocemus,
statim aderit nos illuminans. Dicit enim Evange-
lium: *Petite et accipietis: quærите et invenietis; pul-*
sate et aperietur vobis q. *Petite*, ut scilicet orando

Δ'. Ὁ θέλων οὖν σὺν Θεῷ ἔλθειν εἰς τοσαύτην κα-
λὴν κατάστασιν, οὐκ ὀφείλει λέγειν, ὅτι Μεγάλαι εἰ-
σὶν αἱ ἀρεταί, καὶ οὐ δύναμαι φθάσαι αὐτάς. Τοῦτο
γάρ, ἢ μὴ ἐλπίζοντός ἐστιν εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ
Θεοῦ, ἢ ὀκνοῦντος ἐπιβαλέσθαι τι ἀγαθόν· ἐπεὶ ποῶν
θέλεις ἀρετὴν καὶ γυμνάζωμεν· καὶ βλέπεις ὅτι ἐν
ἡμῖν ἐστὶ καὶ τὸ κατορθῶσαι· ἰδοὺ λέγει. Ἀγαπή-
σεις τὸν πλησίον σου, ὡς ἑαυτόν. Μὴ πρόσχης
πόσον ἀπέχης ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, καὶ ῥηται⁹⁹ δειλιᾷ
καὶ λέγειν· « Πῶς δύναμαι ἀγαπήσαι τὸν πλησίον,
ὡς ἑαυτόν; πῶς δύναμαι τὰς θλίψεις αὐτοῦ μεριμνᾶν,
ὥσπερ τὰς ἐμὰς, καὶ μάλιστα τὰς κεκρυμμένας ἐν
τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἃς οὔτε βλέπω οὔτε γινώσκω.
ὥσπερ τὰς ἐμαυτοῦ; » Μὴ ἀποσχολήσης ἑαυτόν εἰς τὸ
λογίσασθαι ταῦτα, καὶ μὴ νομίσης ὑπέρογκον εἶναι
καὶ δυσκατόρθωτον τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ βάλῃς τέως
ἀρχήν, πιστεύων τῷ Θεῷ. Δεῖξον αὐτῷ τὴν προαίρε-
σίν σου, καὶ τὴν σπουδὴν, καὶ βλέπεις τὴν βοήθειαν
ἣν παρέχει σοι εἰς τὸ κατορθῶσαι. Οὐκ ἔγω, Ὑπό-
θου μοι δύο κλίμακας εἶναι· τὴν μὲν ἀναφέρουσαν
ἄνω εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν ἄλλην καταφέρουσαν
κάτω εἰς τὸν ᾗδην, καὶ σὺ ἴστασαι εἰς τὴν γῆν μέ-
σον τῶν δύο κλιμάκων. Μὴ θελήσης λογίσασθαι καὶ
εἰπεῖν· Πῶς δύναμαι πετασθῆναι ἐκ τῆς γῆς, καὶ
εὐρεθῆναι ἅπαξ ἄνω εἰς τὸ ἄκρον τῆς κλιμάκας;
Οὕτε γὰρ δυνατόν ἐστιν, οὔτε ἀπαιτήσαι ὁ Θεὸς τοῦτο·
ἀλλὰ φύλαξαι τέως, καὶ καταλθεῖν κάτω· μὴ κακο-
ποιήσης τὸν πλησίον, μὴ πλήξης, μὴ καταλαλήσης,
μὴ λοιδορήσης, μὴ ἐξουθενώσης· καὶ οὕτως λοιπὸν
ἄρχε καὶ εὐεργετῇ μικρὸν διὰ τοῦ θεραπεύειν λόγῳ
τὸν ἀδελφόν σου· διὰ τοῦτο συμπάσχειν αὐτῷ· καὶ
ἐν χρῇσιν πράγματος, ἐπιδιδόναι αὐτῷ· καὶ οὕ-
τως μίαν βαθμίδα ἀνερχόμενος, φθάσει σὺν Θεῷ
καὶ εἰς τὸ ἄκρον τῆς κλιμάκας. Διὰ γὰρ τοῦ κατὰ
μικρὸν βοηθεῖν τῷ πλησίον, ἐρχῃ καὶ εἰς τὸ θέλειν
τὸ συμφέρον αὐτοῦ, ὡς τὸ σοι, συμφέρον σοι, καὶ
τὴν ὀφείλειαν αὐτοῦ, ὡς τὴν σὴν. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ,
Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, ὡς ἑαυτόν. Ἐάν
ζητήσωμεν, εὕρισκομεν, καὶ ἐάν αἰτῶμεν τὸν Θεόν,
φωτίζει ἡμᾶς. Λέγει γὰρ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· Αἰτεῖτε
καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε καὶ εὕρησθε, κρούετε
καὶ ἀνοίγησεται ὑμῖν. Αἰτεῖτε, λέγει, ἵνα παρακα-

⁹⁹ Levit. xix, 18; Mauth. v, 43; Marc. xii, 31; Jac. ii, 8. ^q Mauth. vii, 7; Luc. ii, 9.

λῶμεν διὰ τῆς εὐχῆς. Τὸ δὲ, *Ζητεῖτε* ἐστίν, ἵνα *A* ἐρευνώμεν πῶς ἐργεῖται αὕτη ἡ ἀρετὴ· τί ἐστὶν τὸ φέρον αὐτήν, τί ὁφειλομέν ποιῆσαι, ἵνα κτησώμεθα αὐτήν. Τὸ οὕτως καθ' ἑκάστην ἐρευνᾶν ἐστὶ τὸ, *Ζητεῖτε καὶ εὐρήσετε*. Τὸ δὲ *κρούσαι* ἐστὶ, τὸ ἐνεργῆσαι τὰς ἐντολάς. Ἐκαστος γὰρ κρούων, διὰ τῶν χειρῶν κρούει· αἱ δὲ χεῖρες εἰς τὴν πρακτικὴν λαμβάνονται. Θέλομεν οὖν μὴ μόνον αἰτεῖν, ἀλλὰ καὶ ζητεῖν σπουδάζοντες· καὶ ποιεῖν εἶναι, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· *Κατηρτισμένοι εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν*. Τί ἐστὶ *κατηρτισμένοι*; Ὅταν τις θέλῃ κατασκευάσαι πόλιν, πρῶτον ἐτοιμάζει πᾶσαν τὴν χρεῖαν τοῦ πλοίου ἕως καὶ μικρῶν ἡλαρίων, καὶ μικρᾶς πίσης, καὶ μικροῦ στυπκίου· ὁμοίως καὶ ἱσάριον ἐὰν θέλῃ γυνὴ στήσαι, ἐτοιμάζει ἕως καὶ μικροῦ ῥάμματος· τοῦτο λέγεται κατάρτιον τὸ ἔχειν πᾶσαν τὴν χρεῖαν ἡτοιμασμένην τοῦ πράγματος.

Ε'. Οὕτως οὖν ἵνα ἐσμεν καὶ ἡμεῖς κατηρτισμένοι εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, ἔχοντες πᾶσαν τὴν ἐτοιμασίαν ἡμῶν, εἰς τὸ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μετὰ γνώσεως, ὡς θέλει καὶ ὡς ἀρέσκει αὐτῷ. Τί ἐστὶν ὃ λέγει ὁ Ἀπόστολος· Τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον; Πάντα τα γενόμενα, ἢ κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ γίνονται, ἢ κατ' εὐδοκίαν, ὡς λέγει ἐν τῇ προφήτῃ· *Ἐγὼ Κύριος αἰῶν ὡς, καὶ κτίων σκότος*· καὶ πάλιν, *Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν ὁ Κύριος οὐκ ἐποίησεν*. Κακίαν λέγει πάντα τὰ κακωτικά· οἶον· τὰ θλιβερά· τὰ γινόμενα πρὸς παίδευσιν ἡμῶν διὰ τὴν κακίαν ἡμῶν· ἅτινά *C* ἐστὶν, λιμὸς, σεισμὸς, ἀβροχία, νόσοι, πόλεμοι. Ταῦτα οὐ γίνονται κατ' εὐδοκίαν Θεοῦ, ἀλλὰ κατὰ συγχώρησιν, συγχωροῦντος τοῦ Θεοῦ ἐπενεχθῆναι ἡμῖν πρὸς τὸ συμφέρον. Ταῦτα οὖν οὐ θέλει ἡμᾶς θάλειν ὁ Θεός, οὐδὲ συντρέχειν αὐτῷ· οἷον τι λέγω. Ἔστι θέλημα Θεοῦ, ὡς εἵπομεν κατὰ συγχώρησιν, τὸ στραφῆναι πόλιν. Οὐ θέλει οὖν ἡμᾶς, ἐπειδὴ θέλημα Θεοῦ ἐστὶ στραφῆναι αὐτήν, ἵνα βάλωμεν καὶ ἡμεῖς πῦρ, καὶ καύσωμεν, ἢ ἵνα λάβωμεν ἀξίνας καὶ καταστρέψωμεν; Πάλιν εὐρίσκειται συγχώρησις Θεοῦ, ἵνα θλιβῇ τις, ἢ ἵνα ἀβρώσθῃ, οὐκ ἐπειδὴ θέλημα αὐτοῦ ἐστὶν, ἵνα θλιβῇ· θέλει ἡμᾶς ἵνα θλιβώμεν αὐτόν, ἢ ἵνα εἴπωμεν, ὅτι ἐπειδὴ θέλημα Θεοῦ ἐστὶν ἵνα ἀσθενήσῃ, μὴ ἐλεήσωμεν αὐτόν; Τοῦτο οὐ θέλει ὁ Θεός, οὐ θέλει ἡμᾶς ὑπουργῆσαι τῷ τοιοῦτῳ αὐτοῖ θέληματι. Τοιούτους θέλει ἡμᾶς εἶναι ἀγαθοὺς, ὅτι αὐτοὺς ὃ ποιεῖ, οὐ θέλει ἵνα θελήσωμεν αὐτό· ἀλλὰ τί θέλει; Θέλει ἡμᾶς τὸ θέλημα αὐτοῦ θέλειν τὸ ἀγαθόν, τὸ κατ' εὐδοκίαν, ὡς εἶπον, γινόμενον. Τοῦτο δὲ ἐστὶ, πάντα τὰ κατ' ἐντολὴν γινόμενα, τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾶν, τὸ συμπάσχειν, τὸ ποιεῖν ἐλεημοσύνην, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ἰδοὺ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν· τί δὲ ἐστὶ καὶ εὐάρεστον; Οὐδὲν γάρ, καὶ ποιῶν τις ἀγαθόν, πάντως ὅτι εὐάρεστον αὐτὸ ποιεῖ. Καὶ λέγω πῶς· Συμβαίνει ὅτι εὐρίσκει

A precemur. *Quærite* autem, hoc est, scrutamini diligenter quo adveniat virtus in vos, quid potissimum sit quod eam afferat, quid agendum nobis, ut illam consequamur et possideamus: et hoc est, quod ait, *quærite*, quotidie videlicet ista pervestigare. *Pulsare* autem est præcepta Domini observare et facere: qui enim pulsat, manibus pulsat: manus igitur ad actiones designandas accipiuntur. Innuit igitur nobis non solum petendum esse, sed et quærendum et pulsandum, ita ut, juxta Apostolum: *Paravi simus et perfecti in omne opus bonum*. Quid est autem perfecti? *B* *Edificaturus* quis navem, primum præparat quæcunque necessaria ad eam sunt, et picem et stupam et clavos. Et mulier cum texturum erigere voluerit vel telam texere, disponit primum quæcunque necessaria, etiam fila minutissima: et hoc est perfecti, habere omnem rei necessitatem præparatam.

V. Ut igitur simus et nos perfecti in omne opus bonum, habeamus omnem curam et diligentiam et promptitudinem nostram, ad perficiendam divinam voluntatem cum cognitione, quæcunque in re illi placitum fuerit. Nam, ut ait Apostolus: *Voluntas Dei bona, beneplacens et perfecta est*. Omnia autem quæcunque sunt, permittente Deo vel disponente sunt, ut dicit ipse in propheta: *Ego Dominus faciens lucem et creans tenebras*. Et iterum: *Non est malum in civitate, quod non fecerit Dominus*. Malum dicit afflictiones et angustias quæ ad disciplinam nostram sunt et mala nostra corrigenda: ut fames, pestilentia, siccitas, ægri tudines, bella (1). Hæc non sunt ex divina voluntate aut dispositione, sed permissione ipsius, permittente Deo ea nobis ingruere ad utilitatem nostram. Hæc tamen velle nos aut optare prohibet Deus, neque his vult nos concurrere: ut verbi gratia, voluntas Dei est per permissionem ut urbs diruatur: nunquid etiam vult Deus, cum ipsius voluntas sit, ut urbs ruat, ut nos pariter facies immittamus et comburamus eam, vel ut secures auscipiamus et una diruamus illam? Permittit item Deus aliquem affligi vel ægrotare: nunquid quia voluntas Dei est, ut is affligatur, debemus pariter et nos eum affligere? an quia dicimus voluntate divina alterum ægrotare, non misereri ejus in aliquo? Hoc non vult Deus, ut scilicet voluntati suæ subservimus aut concurramus in istis. Vult nos Deus esse bonos, non quæ ipse voluerit hoc modo ut velimus. Quid igitur velle nos vult? Voluntatem ipsius bonam, et quicquid per **443** bonam voluntatem ejus fit. Hoc est, quæcunque nutu et præcepto ejus eveniunt et sunt, ut amare sese mutuo, compati, eleemosynas facere, atque alia hujusmodi. En bona voluntas Dei. Quid autem est et beneplacens? Omne bonum quod ab ullo fit, etsi semper bonum sit, non semper tamen benepla-

* II Cor. ix, 8; II Tīm. iii, 17. * Rom. xii, 2. * Isa. xlv, 7. * Amos iii, 6

(1) Caute lege: nam malum pœnæ certum est ex theologia, nedom permittente Deo, sed etiam effi-

ciente, ordinante et disponente fieri: nec satis explicitè ad regulas theologiæ hic loquitur auctor.

cens et gratum. Subjiciam exemplum: Occurrit quis orphanæ puellæ et inopi; cujus pulchritudine captus et delectatus, illam suscipit in domum ut nutriat: exterius autem in animo ut ejus pulchritudine delectetur. En hic voluntas Dei est et bona, non autem beneplacens. Beneplacens enim est, cum quis eleemosynam fecerit, non respectu aliquo humano, sed ob ipsum bonum, ob ipsam misericordiam et compassionem. Perfecta autem est, cum quis petenti tribuit non parce, non desidiose, non negligenter, sed prompte, totis viribus, tota intentione; sicque præbet, ut accipere; sic beneficium afficit, ut beneficio affici videatur. En perfectam voluntatem Dei. Ita facitando divinam voluntatem, qualem ait Apostolus, bonam, beneplacentem et perfectam complere quis poterit: hoc nimirum est, quod cum scientia et cognitione geritur.

VI. Optat vero aliquis vestrum agnoscere quantum sit bonum, quanta gratia eleemosynæ? magna profecto est, quæ potest peccata dimittere, ut ait propheta: *Redemptio viri, sunt propriæ divitiæ* [†]. Et alio loco: *In eleemosynis redime peccata tua* [‡]. Et ipse Dominus dicit: *Estote misericordes, sicut Pater vester cælestis misericors est* [§]. Non dixit, jejunate, ut Pater vester cælestis jejuna. Neque dixit, pauperes estote, ut Pater vester cælestis inops est. Sed quid ait? *Estote misericordes, sicut Pater vester cælestis misericors est* [§]. Proprie enim virtus ipsa imitatur Deum, ipsum exprimit et significat. Hoc igitur scopo et consideratione, ut dixi, semper nobis opus est; ut semper intenti simus cum scientia et cognitione operari. Varie enim et differenter considerari solet, eleemosyna. Alius enim facit eleemosynam ut benedicantur rura sua; et Deus utique hujus rura et agros benedicit. Alius eleemosynam facit, ne periclitetur navis sua in mari; et Deus utique istius navem deducit in portum incolumem et salvat. Alius ut custodiat Deus filios suos; et hos quoque custodit Deus. Alius ut gloriam consequatur; et huic Deus gloriam largitur, et neminem fraudat Deus. Sed quod quisque voluerit, hoc illi dat, dummodo id tale non sit quod animæ suæ noceat. Sed hi omnes mercedem suam amittunt: nullum enim depositum servant apud Deum, cum illorum intentio quam præmiserunt, non fuerit ob utilitatem animæ. Ut benediceret Deus rura et agros tuos, fecisti; benedixit illa Deus; ob filios tuos fecisti; custodivit filios tuos Deus: ut gloriam consequereris, fecisti; gloriam tibi largitus est Deus. Qua igitur in re debitor tuus est Deus? Reddidit tibi eorum quæ fecisti, quam voluisti gratiam. Est autem et alius faciens eleemosynam ut liberetur a ventura poena. Ecce hic facit ob utilitatem animæ suæ, hic facit propter Deum. Non tamen et hic omnino ut vult Deus, facit. Adhuc enim in servili statu est hic. Servus enim non facit voluntatem domini sui sponte et volens, sed timens ne vapulet. Similiter et hic

Α τις μίαν ὄρφανην καὶ πτωχὴν εὐμορφον, καὶ ἀρέσκει αὐτὴν διὰ τὴν εὐμορφίαν, καὶ λαμβάνει καὶ ἀνατρέφει αὐτὴν· ὁξάντος αὐτοῦ, ὡς ὄρφανην πτωχὴν εὐμορφον. Ἰδοὺ καὶ θέλημα Θεοῦ ἐστὶ καὶ ἀγαθὸν ἐστίν, οὐ μέντοι καὶ εὐάρεστον. Τὸ δὲ εὐάρεστον, ὅταν ποιῇ τις ἐλεημοσύνην οὐ διὰ τινος λογισμὸν ἀνθρώπινον, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, διὰ τὴν συμπάθειαν, τοῦτο ἐστὶν εὐάρεστον τῷ Θεῷ. Τὸ δὲ τελειὸν ἐστὶν ὅταν ποιῇ τις ἐλεημοσύνην, μὴ κατὰ κνίπειαν, μηδὲ κατὰ ὄκνον, μηδὲ κατὰ ὀλιγωρίαν, ἀλλὰ πάσῃ δυνάμει, καὶ πάσῃ προαιρέσει, ὅπως παρέχων, ὡς αὐτὸς λαμβάνων, ὁμοίως εὐεργετῶν, ὡς αὐτὸς εὐεργετούμενος· καὶ τότε γίνεται τελειόν. Καὶ οὕτως εὐρίσκεται τις ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος, τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον, καὶ τελειόν. Β Ἰδοὺ τοῦτο ἐστὶ τὸ ἐν γνώσει ποιεῖν.

Γ'. Θέλει γὰρ τις γινώσκειν αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν τῆς ἐλεημοσύνης, αὐτὴν τὴν χάριν αὐτῆς ὅτι μεγάλη ἐστίν, ὅτι δύναται καὶ ἁμαρτίας ἀφίναί, καθὼς λέγει ὁ προφήτης· *Λύτρωσ' ἀνδρὸς, ὁ ἰδιος πλοῦτος*. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει· *Ἐλεημοσύνην λύτρωσαι τὰς ἁμαρτίας σου*. Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος εἶπε· *Γίνεσθε οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτίρμων ἐστίν*. Οὐκ εἶπε· *Νηστεύσατε*, ὡς ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ οὐράνιος νηστεύει. Οὐδὲ εἶπε· *Γίνεσθε ἀκτῆμονες*, ὡς ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ οὐράνιος ἀκτῆμων ἐστίν. Ἀλλὰ τί λέγει; *Γίνεσθε οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτίρμων ἐστίν*. Γ Ἰδικῶς γὰρ ἡ ἀρετὴ αὕτη μιμεῖται Θεόν· χαρηκτῆρίζει αὐτόν. Χρεῖα οὖν ἐστίν, ὡς εἵπομεν, τοῦτο τῷ σκοπῷ προσέγειν δεῖ, καὶ ἐν γνώσει ποιεῖν. Πολλὴ γάρ ἐστιν ἡ διαφορὰ, καὶ ἐπὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐλεημοσύνης. Ἔστι γὰρ τις ποιῶν ἐλεημοσύνην, διὰ τὸ εὐλογηθῆναι τὸ χωρίον αὐτοῦ, καὶ ὁ Θεὸς εὐλογεῖ τὸ χωρίον αὐτοῦ· ἄλλος ποιεῖ ἐλεημοσύνην, διὰ τὸ πλοῦτον αὐτοῦ, καὶ ὁ Θεὸς σώζει τὸ πλοῦτον αὐτοῦ· ἄλλος ποιεῖ διὰ τὰ τέκνα αὐτοῦ, καὶ ὁ Θεὸς σώζει καὶ φυλάττει τὰ τέκνα αὐτοῦ· ἄλλος ποιεῖ διὰ τὸ δοξασθῆναι, καὶ ὁ Θεὸς δοξάζει αὐτόν, καὶ οὐκ ἀθετεῖ ὁ Θεὸς τίνα. Ἀλλὰ ὁ Θεὸς ἕκαστος παρέχει αὐτῷ, ὅταν μὴ βλάπτειται ἐκ τούτου ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. Ἀλλ' οὗτοι πάντες ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν· οὐδὲν γὰρ ἀπέθεντο ἑαυτοῖς παρὰ τῷ Θεῷ, ἐπειδὴ καὶ ὁ σκοπὸς δὲν προέθεντο, οὐκ ἦν διὰ τὴν ὠφέλειαν τῆς ψυχῆς αὐτῶν. Διὰ τὸ εὐλογηθῆναι τὸ χωρίον σου, ἐποίησας, εὐλόγησεν ὁ Θεὸς τὸ χωρίον σου· διὰ τὰ τέκνα σου ἐποίησας, ἐφύλαξεν τὰ τέκνα σου ὁ Θεός· διὰ τὸ δοξασθῆναι ἐποίησας, ἐδόξασέν σε ὁ Θεός. Τί οὖν χρεωστῇ σοι ὁ Θεός; Ἀπέδωκε σοι τὸν μισθὸν ὃν ἐποίησας. Ἔστι δὲ ἄλλος ποιῶν ἐλεημοσύνην, ἵνα ρυσθῇ ἀπὸ τῆς μελλούσης κολάσεως· ἰδοὺ οὗτος ποιεῖ διὰ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· οὗτος κατὰ Θεὸν ποιεῖ· πλην οὐκ ἐστὶ καὶ καθὼς θέλει ὁ Θεός. Ἀκμὴν γὰρ ἐν τῇ δουλικῇ κατastάσει ἐστίν. Ὁ δοῦλος οὐ ποιεῖ τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ θέλων, ἀλλὰ φοβούμενος μὴ θαρῇ. Ὅμοίως οὗτος ποιεῖ, ἵνα ρυσθῇ τῆς κολάσεως, καὶ ὁ

[†] Tob. xii, 9. [‡] Prov. xiii, 8. [§] Dan. iv, 21. ^{||} Luc. vi, 36.

Θεός ρύεται αὐτὸν ἀπ' αὐτῆς. Ἄλλος ποιεῖ τὴν ἐλεημοσύνην, ἵνα λάβῃ μισθόν. Τοῦτο ὑψηλότερον μὲν ἐστὶ τοῦ πρώτου· ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸ ἀκριβὲς, ὡς θέλει ὁ Θεός. Οὕτω γάρ ἐστι ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ διαθέσει· ἀλλ' ὥσπερ ὁ μισθωτὸς ποιεῖ τὸ θέλημα τοῦ δεσπότου, διὰ τὸ λαβεῖν τὸν μισθὸν τοῦ δεσπότου καὶ κερδᾶναι· ὁμοίως καὶ οὗτος ποιεῖ διὰ τὸ κερδᾶναι καὶ ἔχειν μισθόν.

Τρεῖς γὰρ εἰσι διαθέσεις δι' ὧν ὀφειλομεν ποιεῖν τὸ ἀγαθόν, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος· ταῦτα καὶ ἄλλοτε εἶπον ἡμῖν. Ἡ γὰρ φοβούμενος τὴν κόλασιν ποιοῦμεν τὸ ἀγαθόν, καὶ ἐσμέν ἐν τῇ δουλικῇ καταστάσει· ἡ διὰ τὸ λαβεῖν τὸν μισθόν, καὶ ἐσμέν ἐν τῇ διαθέσει τοῦ μισθωτοῦ· ἡ δὲ αὐτὸ τὸ καλόν, καὶ ἐσμέν ἐν τῇ διαθέσει τοῦ υἱοῦ. Ὁ υἱὸς γὰρ οὐ ποιεῖ τὸ θέλημα τοῦ πατέρος ἀπὸ φόβου, οὐδὲ ὡς θέλων παρ' αὐτοῦ λαβεῖν μισθόν, ἀλλὰ θέλων θεραπεύσαι αὐτόν, θέλων τιμῆσαι καὶ ἀναπαύσαι αὐτόν. Καὶ ἡμεῖς οὖν οὕτως ὀφειλομεν ποιεῖν τὴν ἐλεημοσύνην διὰ τὸ καλόν, συμπάσχοντες ἀλλήλοις, ὡς ἰδίοις μέλεσιν· οὕτως δὲ θεραπεύοντες τινα, ὡς ὅτι ἡμεῖς δι' ἐκείνου θεραπευόμεθα· οὕτως διδόντες, ὡς αὐτοὶ λαμβάνοντες. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν γνώσει ἐλεημοσύνη· οὕτως ὑπισκόμεθα καὶ ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ διαθέσει, καθὼς εἶπομεν. Οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν· Πτωχὸς εἰμι, καὶ οὐκ ἔχω πῶθεν ἐλεῆσαι. Κἂν γὰρ οὐ δύνασαι δοῦναι, ὡς ἐκείνοι οἱ πλούσιοι οἱ διδόντες τὰ ὄψα αὐτῶν εἰς τὸ γαστροφάγιον, ὅς τις ἄλλο λεπτὰ, ὡς ἡ χίρα ἢ πενιχρά· καὶ προσδέχεται αὐτὰ ὁ Θεός παρὰ σοῦ ὅπερ τὰ ὄψα ἐκείνα. Οὐδὲ οὕτως ἔχεις; ἀλλ' ἔχεις δύναμιν καὶ δύνασαι δι' ὑπηρεσίας ἐλεῆσαι τὸν ἀσθενούντα. Οὐ δύνασαι οὐδὲ τοῦτο²¹; δύνασαι λόγῳ παρακαλεῖσαι τὸν ἀδελφόν σου. Ἐλοῦ οὖν αὐτὸν διὰ τοῦ λόγου, καὶ ἀκουσον τοῦ λέγοντος· Ἀγαθὸς ἰδοὺ ὅπερ ὄψα. Ὑπόθου, οὐδὲ λόγῳ δύνασαι ὠφελῆσαι, δύνασαι ἔάν παροξυνθῇ κατὰ σοῦ ὁ ἀδελφός σου, ποιῆσαι ἔλεος εἰς αὐτόν, καὶ βαστάσαι αὐτόν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ταραχῆς αὐτοῦ, βλέπων αὐτόν ἐπηραζόμενον ἐκ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ· καὶ ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν αὐτόν ἔν ῥῆμα καὶ πλεόν ταραῖσαι αὐτόν, σωπῆσαι, καὶ ἐλεῖν αὐτόν, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀποσπᾶν αὐτόν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Δύνασαι πάλιν, ἔάν ἀμάρτη εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ἐλεῆσαι αὐτόν, καὶ ἀφιέναι αὐτῷ τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ, ἵνα καὶ σὺ ἀφῇς λάθης παρὰ Θεοῦ. Λέγει γάρ· Ἀφετε καὶ ἀφῇσεται ὑμῖν· καὶ ἐδρίσκη ποιῶν ἔλεος ἐς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου, συγχωρῶν αὐτῷ ἃ ἥμαρταν εἰς σέ. Ἔδωκε γὰρ ἡμῖν ὁ Θεός ἐξουσίαν, ἔάν θέλωμεν, συγχωρεῖν ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα καὶ εἰς ἡμᾶς γινόμενα· καὶ οὐκ ἔχεις πῶς ἐλεῆσαι τὸ σῶμα, ἐλεεῖς δὲ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· καὶ ποῖον ἔλεος μέγα, ὡς τὸ ἔλεος τῆς ψυχῆς; Ὡσπερ γὰρ ἡ ψυχὴ τιμιωτέρα ἐστὶ τοῦ σώματος, οὕτως καὶ ἔλεος τὸ γινόμενον εἰς τὴν ψυχὴν, μεῖζόν ἐστι τοῦ

A facit, ut a poena scilicet liberetur, et ipsum Deus a poena liberabit. Facit alius eleemosynam ut mercedem recipiat; hoc quidem primo alius est. Sed et hic non facit omnino adhuc, ut vult Deus. Neque enim adhuc est in filii statu: quemadmodum enim mercenarius facit voluntatem domini sui; scilicet, ut mercedem recipiat et lucretur: ita hic facit prae-mii gratia.

444 VII. Tres autem status et dispositiones sunt, juxta quas ex ¹ Basilii sententia benefacere et virtutem exercere debemus, de quibus omnibus alias sermonem me vobis fecisse commemini. Si enim timore gehennae benefaciamus, in servili statu sumus: si ut mercedem recipiamus, in mercenarii: si boni ipsius gratia, ad filiorum statum transimus. Filius enim non facit patris voluntatem ob timorem, neque ut recipiat mercedem ab illo, sed volens illi deservire, volens ipsum honorare, volens ipsi in omnibus obsequi et morem gerere. Sic igitur et nos eleemosynam faciamus ob ipsius eleemosynae bonum: compatientes mutuo ut propriis membris, sic curam gerentes uniuscujusque ut ab eo curari nos optaremus; sic dantes, tanquam accipere-mus; et haec est eleemosyna quae cum cognitione fit: ita, ut dixi, in filiorum statu reperimur. Nemo autem potest dicere: Pauper sum, et unde misericordiam faciam, non habeo. Si enim non potes divitibus et potentibus aequa distribuere, da in gazophylacium duo minuta, ut vidua illa pauperula²; et illa accipit a te Deus super divitum dona. Quod si nec etiam hoc habueris; at certe potes per ministerium aegrotantis misereri. Non potes et hoc? potes verbo fratrem tuum consolari et adhortari. Miserere igitur illius per verbum, et audi dicentem: Verbum bonum super datum optimum³. Sed esto quod neque verbo possis misericordiam facere: at certe potes si in te exanderit frater, fragilitatis illius misereri, et eam ferre in temporeurbationis suae, cum non ignores tentatum illum a communi hoste. Cumque possis illi respondere, et turbatum magis incendere; si taceas, misericordiam facis in animam ejus, et de hostili eum manu raps. Potes rursum, si in te peccaverit frater tuus, illi dimittere et ignoscere peccatum ejus, ut et tu a Domino misericordiam et veniam consequaris: ait enim: Dimittite et dimittetur vobis⁴: et sic misericordiam facis in animam fratris tui, dimittens illi peccatum quod in te commisit. Videtur enim Deus nobis potestatem dedisse dimittendi peccata inter nos commissa: ita ut si non habeas, quomodo corporis ejus miserearis, misereri possis animae. Et quod, obsecro, misericordiae majus genus est, quam misericordia animae? Ut enim illustrior est anima quam

^a Marc. xii, 42; Luc. xxi, 1. ^b Eccli. xviii, 17. ^c Luc. vi, 57.

VARIAE LECTIONES.

²¹ Basilii. Gregorii. ²² τοῦτο.

corpus, ita misericordia animæ major est quam corporis. Ita jam potest nemo dicere, non posse se misericordiam facere. Potest unusquisque juxta vires et statum suum misereri, dummodo studeat quidquid erit boni, illud agere cum cognitione, ut superius de qualibet virtute diximus. Diximus enim eum qui cum scientia et cognitione operatur, esse probatissimum architectum, qui domum suam securus ædificat. De talibus etiam dicit Evangelium: Quia scilicet *vir prudens ædificat domum suam super petram*^a, ita ut nullus incursus hostium illam possit concutere aut movere. Deus benignus et clemens præstat nobis audire et facere quæ diximus, ne in judicii die sermones hujuscemodi nobis ad judicium fiant. Ipsi gloria in sæcula seculorum. Amen.

445 DOCTRINA XV.

De jejuniis sanctis.

I. In lege scriptum est imperasse Deum filiis Israel, ut singulis annis decimas darent omnium quæ possiderent: et id facientes in cunctis operibus suis benedicebantur^o. Hoc agnoscentes apostoli sancti consulere commodis et utilitatibus animarum nostrarum, quo decimationem hanc excellentius et magnificentius redderemus: dum scilicet dierum vitæ nostræ decimas darem, et sic Deo nostro sacrificarem, sic ab eo benediceremur in operibus nostris, sic quoquo anno peccata purgarem, quæ per integrum annum essent a nobis perpetrata. Atque hoc inter se tractantes consecraverunt nobis ex trecentis sexaginta diebus, septem has hebdomadas jejuniorum. Quibus Patres nostri aliam addere cogitaverunt, quo ad labores venturi jejunii præpararem, et ipsum jejunium numero sanctæ quadragesimæ quam Dominus noster integram jejunavit, honoratius redderent. Octo enim hebdomadas, subtractis Sabbatis et Dominicis, quadraginta dies perficiunt, præhonorato quoque in se ipso jejunio Sabbati sancti quod inter cætera jejunia totius anni sanctissimum et verissimum est. Septem autem hebdomadæ absque Sabbatis et Dominicis, triginta quinque dies complent, quibus adjecto Sabbato sancto et media parte illustrius illius et splendidissimæ noctis triginta sex cum dimidio computantur dies; quæ decima pars est, si recte numeres, trecentorum sexaginta quinque dierum anni. Trecentorum enim dierum decima pars est triginta; sexagenarii vero numeri, sex; quinquenarii autem dimidius dies. Hæc est decimatio, quam nobis in pœnitentiam et purgationem peccatorum nostrorum apostoli sancti consecraverunt. Quicumque igitur se ipsum sacris his diebus, ut decet, omni diligentia servaverit, beatus erit, fratres, etiamsi ei ut homini peccare in-

A γινόμενου εἰς τὸ σῶμα· ὥστε οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν, ὅτι Οὐ δύναμαι ἐλεῆσαι. Ἐκαστος δύναται πρὸς τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ποιεῖν ἔλεος, μόνον σπουδάσαι ἕκαστος ἐκείνῳ ὃ ποιεῖ ἀγαθόν, μετὰ γνώσεως ποιεῖν· καθὼς περὶ ἐκάστης ἀρετῆς εἵπομεν. Εἵπομεν γὰρ ὅτι ὁ ἐν γνώσει ποιῶν, οὗτός ἐστιν ὁ δίκαιος καὶ τεχνίτης, ὁ οἰκοδομῶν μετὰ ἀσφαλείας τὸν ἴδιον οἶκον. Περὶ τοῦτου λέγει καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, ὅτι Ὁ ὀρónιμος οἰκοδομᾷ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ πέτρῳ, καὶ οὐδὲν τῶν ὑπαντιῶν δύναται παρασπάλειν αὐτήν. Ὁ Θεὸς ὁ φιλάνθρωπος ὥρῃ ἡμῖν ἀκούειν καὶ ποιεῖν ὃ ἀκούομεν, ἵνα μὴ γένωνται ἡμῖν εἰς κρίμα οἱ λόγοι οὗτοι ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΙΕ.

Περὶ τῶν ἁγίων νηστειῶν.

A. Ἐν τῷ νόμῳ προσέταξεν ὁ Θεὸς υἱοῦς Ἰσραὴλ, ἵνα καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀποδεκατώσῃ πάντα ὅσα ἂν κτήσωνται· καὶ οὕτως ποιοῦντες, εὐλογοῦντο ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτῶν. Τοῦτο εἰδότες οἱ ἅγιοι ἀποστολοὶ ἐδουλεύσαντο πρὸς βοήθειαν καὶ εὐεργεσίαν τῶν ψυχῶν ἡμῶν, καὶ τοῦτο μειζόνως καὶ ὀψηλοτέρως ἡμῖν παραδοῦναι αὐτάς τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀποδεκατῶσαι, καὶ οἰοῦναι ἀπερῶσαι τῷ Θεῷ, ἵνα οὕτως καὶ εὐλογοῦμεθα ἐν τοῖς ἔργοις ἡμῶν, καὶ ἐξιλουόμεθα καθ' ἕκαστον ἔτος τὰς ἁμαρτίας ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ. Καὶ ψηφίσαντες, ἡγίασαν ἡμῖν ἀπὸ τῶν C τριακοσίων ἐξήκοντα πέντε ἡμερῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, ταύτας ἐπὶ τὰς ἑβδομάδας τῶν νηστειῶν· οὕτω γὰρ ἀφώρισαν ἐπὶ τὰς ἑβδομάδας. Ἀλλὰ οἱ Πατέρες τῷ χρόνῳ συνείδον προσηκῆναι αὐταῖς καὶ ἄλλην μίαν ἑβδομάδα, ἅμα μὲν διὰ τὸ προγομνάζεσθαι, καὶ ὅσον προσημαζέσθαι τοὺς μέλλοντας εἰσελθεῖν εἰς τὸν κόπον τῶν νηστειῶν, ἅμα δὲ καὶ τιμῶντες τὰς νηστείας τῷ ἀριθμῷ τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς· ἣν ἐνήστευσεν ὁ Κύριος ἡμῶν. Αἱ γὰρ ἐπὶ τὰς D ἑβδομάδας ὁφαιρουμένων τῶν Σαββάτων καὶ τῶν Κυριακῶν, τεσσαράκοντα ἡμέραι γίνονται, τιμωμένης καθ' ἑαυτήν τῆς νηστείας τοῦ ἁγίου Σαββάτου, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν ἱερωτάτην καὶ μόνην νηστείαν, ἀπὸ πάντων τῶν Σαββάτων τοῦ ἐνιαυτοῦ. Αἱ δὲ ἐπὶ τὰς ἑβδομάδας χωρὶς τῶν Σαββάτων καὶ τῶν Κυριακῶν γίνονται E τριάκοντα πέντε ἡμέραι· λοιπὸν, προστιθεμένου τοῦ Σαββάτου τοῦ μεγάλου, καὶ τοῦ ἡμισεύς τῆς λαμπρῆς καὶ φωτοποιουῦς νυχτὸς, τριάκοντα ἐξ ἡμισυ ἡμέραι εἰσίν· ὅπερ ἐστὶ τὸ δέκατον τῶν τριακοσίων ἐξήκοντα πέντε ἡμερῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, μετὰ πολλῆς ἀκριβείας. Τῶν γὰρ τριακοσίων τὸ δέκατόν ἐστι τριάκοντα, καὶ τῶν ἐξήκοντα τὸ δέκατον, ἢ ζ', καὶ τῶν πέντε, τὸ ἡμισυ. Ἰδοὺ τριάκοντα ἐξ ἡμισυ ἡμέραι, καθὼς εἵπομεν· αὕτη ἐστὶν ἡ δεκατία, ὡς ἂν

^a Matth. vii, 24. • Num. xviii 2

εἴη τις, παντὸς τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἢ ὑπέλασαν²⁴ ἡμῖν εἰς
μετάνοιαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι, καθάρσιον οὖσαν τῶν
ἀμαρτιῶν, ὡς εἶπον, παντὸς τοῦ ἐνιαυτοῦ. Ὅστις οὖν
φυλάττει ἐαυτὸν καλῶς καὶ ὡς δεῖ ἐν ταῖς ἁγίαις
ἡμέραις ταύταις, μακάριός ἐστιν, ἀδελφοί· κἂν γὰρ
ἐσυχεν, αὐτὸν, ὡς ἄνθρωπον, ἀμαρτῆσαι, εἴτε ἐξ
ἀσθενείας, ἢ ἀμελείας. Ἰδοὺ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὰς ἁγίας
ἡμέρας ταύτας, ἵνα ἐὰν σπουδάσει τις μετὰ νήψεως
καὶ ταπεινοφροσύνης φροντίσαι ἐαυτοῦ, καὶ μετα-
νοῆσαι ἐν ἑαυταῖς²⁵, καθαρῇ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν
δίου τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ λοιπὸν ἀναπαύεται ἡ ψυχὴ
αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ βάρους, καὶ οὕτως καθαρῶς προσέρ-
χεται τῇ ἁγίᾳ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως, καὶ μεταλαμ-
βάνει ἀκατακρίτως τῶν ἁγίων μυστηρίων νέος ἄνθρωπος γενόμενος, διὰ τῆς μετανοίας τῶν ἀγίων
νηστειῶν τούτων, καὶ μένει μετὰ χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης πνευματικῆς, ἑορτάζων σὺν Θεῷ πᾶσαν τὴν
ἁγίαν Πεντηκοστὴν. Πεντηκοστὴ γὰρ ἐστὶν ἀνάστασις ψυχῆς, ὡς λέγει· τοῦτο γὰρ καὶ σύμβολόν ἐστι
τὸ μὴ κλίνειν ἡμᾶς γόνυ ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ πᾶσαν τὴν Πεντηκοστὴν

B. Ἐκαστος οὖν θέλων καθαρῇ ἀπὸ τῶν ἀμαρ-
τιῶν αὐτοῦ τοῦ δίου ἐνιαυτοῦ, διὰ τῶν ἡμερῶν τού-
των, θέλει πρῶτον μὲν φυλάττειν ἐαυτὸν ἀπὸ ἀδια-
φορίας βρωμάτων. Ἡ γὰρ ἀδιαφορία τῶν βρωμάτων,
καθὼς λέγουσιν οἱ Πατέρες, γεννᾷ τῷ ἀνθρώπῳ πᾶν
κακόν. Εἴτα θέλει ὁμοίως φυλάττειν τὸ μὴ κατα-
λύειν τὴν νηστείαν χωρὶς μεγάλης ἀνάγκης, τὸ μὴ
ἐπιζητεῖν τὰ ἥδεια βρώματα, τὸ μὴ καταδαρεῖν ἐαυ-
τὸν τῇ πλησμονῇ τῶν βρωμάτων, ἢ πομάτων. Δύο
γὰρ εἰσι διαφοραὶ τῆς γαστριμαργίας. Ἔστιν ὅτε πο-
λεμεῖται τις εἰς τὴν ἡδύτητα, καὶ οὐκ ἀεὶ θέλει πολλὰ
φαγεῖν· ἀλλὰ θέλει ἂν ἡδέα. Καὶ συμβαίνει ὅτι
ἐσθλεί ὁ τοιοῦτος βρῶμα ἀρέσκον αὐτῷ, καὶ τοσοῦτον
ἡττάται τῇ ἡδονῇ αὐτοῦ, ὅτι μένει κρατῶν τὸ βρῶμα
ἐκεῖνο εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ μασώμενος αὐτὸ ἐπὶ
ἱκανὸν, καὶ μὴ εὐφύχως καταπιεῖν αὐτὸ διὰ τὴν ἡδο-
νὴν. Αὕτη λέγεται λαιμαργία²⁶. Ἄλλος πολεμεῖται
εἰς πλησμονὴν, καὶ οὐ θέλει καλὰ βρώματα, οὐδὲ
μέλει αὐτῷ περὶ ἡδύτητος· ἀλλὰ κἂν καλὰ εἰσι, κἂν
κακὰ, οὐ θέλει εἰ μὴ μόνον φαγεῖν, εἴτε ὅποτε ἐὰν
ᾤσιν, οὐ μέλει αὐτῷ εἰ μὴ μόνον τοῦ γεμεῖσαι τὴν
γαστέρα αὐτοῦ. Αὕτη λέγεται γαστριμαργία. Καὶ
λέγω ὅμιν καὶ τὴν αἰτίαν τῶν ὀνομάτων τούτων·
Μαργαίνειν λέγεται παρὰ τοῖς Ἑξω τὸ μαίνεσθαι,
καὶ μάργος λέγεται ὁ μαϊνόμενος. Ὅταν μὲν οὖν γί-
νεται ἡ νόσος ἐκείνη καὶ ἡ μανία τινὶ περὶ τὸ πλη-
ροῦσθαι τὴν γαστέρα, τότε λέγεται γαστριμαργία,
παρὰ τὸ μαργαίνειν· ὃ ἐστὶ μαίνεσθαι τὴν γαστέρα.
Ὅταν γέννηται περὶ τὸν λαιμὸν καὶ μόνον ἡ ἡδονή,
καλεῖται λαιμαργία, παρὰ τὸ μαργαίνειν τὸν λαι-
μόν. Ταῦτα οὖν χρὴ φυλάττειν, καὶ φεύγειν μετὰ
πάσης νήψεως τὸν θέλοντα καθαρῇ ἀπὸ τῶν
ἀμαρτιῶν αὐτοῦ. Οὐκ εἰσὶ γὰρ κατὰ χρεῖαν τοῦ σώ-
ματος, ἀλλὰ κατὰ πάθος· καὶ ἐὰν ἀνάσχηται αὐτῶν,
γίνονται αὐτῷ εἰς ἀμαρτίαν. Ὅπερ ἐστὶ τὸ νομίμως
βῶσαι καὶ τὸ πορνεῦσαι· ὅτι ἡ μὲν πρᾶξις ἡ αὕτη,
ὃ δὲ σκοπὸς ἐστὶν ὁ ποιῶν τὴν διαφορὰν τοῦ πρά-

A. *terdum contigerit, vel ex fragilitate, vel infirmitate.*
Ad hoc enim nobis dedit Deus sanctissimos hos
dies; ut in eis scilicet studeat unusquisque pœni-
tentiam agere, et purgari a peccatis toto anno com-
missis; ut ita purgata et relevata ab onere anima
sacratissimo die resurrectionis occurrat, et sanctis-
sima mysteria in gratia accipiat novus homo factus
per pœnitentiam sanctorum horum Jejuniorum, sic-
que cum gaudio et lætitia spiritali cum Deo cele-
bret sanctam omnem Pentecosten. Pentecoste enim
animæ resurrectio est, ut e senioribus unus aiebat:
Cujus sane in signum est quod genua in ecclesia non
flectimus per sanctam omnem Pentecosten.

B. *Quisquis igitur purgari voluerit a peccatis to-*
tius anni, caveat primum ne se nimio cibo aut po-
tu ingurgitet. Ciborum enim nimia ingurgitatio, ut
Patres nostri sensere, plurima mala homini affert.
Caveat quoque ne Jejunium absque magna necessi-
tate dissolvat, non quærat opiparas dapes, nec se
ad vomitum expleat; non sollicitus sit de generibus
 vini, non de varietate ciborum. Duæ enim differen-
tiaæ gulæ sunt. Prima est cum homo ad dulcia et
gustu suavia trahitur, nec edere multum optat;
446 sed id paucillum et modicum quod edendum
est, ut quam apparatissimum sit et suavissimum
vult. Et huic ut plurimum evenit, cum quidpiam
sibi gratum comederit, ut a voluptate tandem su-
peretur, quod cibum per os sæpe sæpiusque volu-
tiat, et contritum dentibus satis superque palatit
deglutire ob nimiam quam in eo capit dulcedinem
et voluptatem. Hæc læmargia dicitur, id est gutturis
seu palati voluptas. Altera est quæ ad saturitatem
explere se cupit, neque optat apparatus mensas, aut
ipsi curæ est varietas ciborum, sed qualescunque
sint, non discernit, non curat; explere tantummodo
se et ingurgitare cupit. Hæc dicitur gastrimargia,
id est, ventris ingluvies. Quorum nominum libet
vobis rationem afferre et aperire. Μαργαίνειν expo-
nunt profani μαίνεσθαι, id est, furere, insanire; et
μάργος, id est, μαϊνόμενος, hoc est furens, insanus.
Cum igitur in homine sit is furor et insania ut ven-
tre immo destilius impleat, γαστριμαργία, id est,
D ventris ingluvies vel insania: παρὰ τὸ μαργαίνειν,
ὃ ἐστὶν μαίνεσθαι τὴν γαστέρα, id est, quod venter
insaniat. Cum vero sit circa solam gutturis volu-
ptatem, vocatur λαιμαργία παρὰ τὸ μαργαίνειν τὸν
λαιμόν, id est, quod guttur insaniat. Has igitur gulæ
species declinare opus est ei qui a peccatis suis
purgari voluerit. Non enim sunt ad necessitatem
corporis, sed ad vitium ipsius, sicutque in pecca-

VARIAE LECTIONES.

²⁴ ἡγ'ασαν. ²⁵ αὐταῖς. ²⁶ λαιμαργία.

tum unicuique qui eas in se regnare patitur. Nam ut differt legitimo matrimonio uti, et fornicari, cum eadem ipsa actio sit, intentio vero ipsius rei differentiam et distinctionem faciat, hic enim ut filios generet, commiscetur et coit, ille autem ut libidinem expleat: id ipsum in cibo dicere et invenire est, quoniam id est edere ob necessitatem, et edere ob voluptatem. Intentio autem peccatum facit. Comedere autem ob necessitatem, est quando quis sibi ipsi statuit quavis die tantum cibi, quantum expedit et satis est, vesci. Qui si postea ea mensura sese aggravatum senserit, aliquantulum ex ea demit, aut si modica fuerit ad corpoream necessitatem, adjicit quantum satis esse judicat: hic sane non injuria commendatur, quod corpori suo necessaria tribuat et procuret, non voluptatem inducat. Intentio enim ejus semper est ad corpoream necessitatem, non ad voluptatem aut gulam. Debet et is præterea qui comedit, cibum cum gratiarum actione recipere, et sese quasi indignum existimare refectione hujusmodi, neque imitari quosdam, qui vel ex consuetudine ob eorum dignitatem, vel ex necessitate servitia ministrorum adhibent sibi frequentia, et in mensa diutius recumbunt. Nam hujusmodi caeremoniarum animæ inutiles admodum sunt.

III. Dum essem aliquando in cœnobio, unum e senioribus visendi gratia adii (tunc enim ibi aderant plures viri graves et senes), invenique adolescentem cum eo comedentem, atque illi pariter deservientem. Seorsum igitur evocato adolescente, dixi ei, « intelligisne, frater, seniores hos convivantes quam pareissime et modestissime, similes eorum esse qui loculos tenent et tandiu operantur quandiu illos repleant, et congregare in eo student varii generis pecunias, et nummos in necessitatis tempore proferant? Operati sane sunt hi et laboraverunt diligenter, et thesauros innumeros sibi paraverunt, quorum partem obsignaverunt et concluderunt, partem ad necessitatem eorum servaverunt: quos in tempore infirmitatis et senectutis proferunt, reliquos autem clausos et obsignatos servant. Nos vero cum loculos nullos habeamus, unde absumimus? » 447 Ut igitur dixi, etiam in his quæ ad necessitatem nostram pertinent, indignum est curam et diligentiam expetere, cum etiam ipsa vita solitaria vix digni simus: et ita omnia cum timore Domini accipere decet: sicque nihil nobis fiet in judicium. Et jam satis dictum est de ventris continentia.

IV. At non solum diætae nostræ a nobis ratio habenda est, sed etiam ab omni alio peccati genere abstinendum, ut quemadmodum corpore jejunamus, ita quoque linguam a murmuratione coerceamus, a mendacio, ab ira, a conviciis, otioso sermone, et a quovis denique peccati genere, quod a lingua procedit. Debemus etiam oculis jejunare, ne scilicet vana inspiciamus, ne discurremus vagi et curiosi, ne oculos aliquando ad inhonesta aliqua et pudenda inflectamus. Similiter manus et pedes ab omni ne-

γματος. Ὁ μὲν γὰρ διὰ παιδοποιῶν συμμίσγεται· οὐδὲ διὰ τὸ πληρῶσαι ἰδίαν φιληθονίαν· οὕτως ἐστὶν εὐρεῖν καὶ ἐπὶ τῆς βρώσεως, ὅτι ἐν πράγματι ἐστὶ τὸ φαγεῖν κατὰ χρεῖαν καὶ τὸ φαγεῖν διὰ τὴν ἡδονήν· ὁ δὲ σκοπὸς ἐστὶν ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν. Τὸ δὲ κατὰ χρεῖαν φαγεῖν ἐστὶν, ὅταν ὀρίξει τις ἑαυτῷ πόσον λαβεῖν τῆς ἡμέρας, καὶ βλέπει, εἰ ἐδάρησεν αὐτὸν ἐκεῖνο ὁ ὠρίσει, καὶ χρῆζει ἐπάραι μικρὸν ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἐπάρη, ἢ οὐκ ἐδάρησεν αὐτὸν, οὐκ ἐστάθη δὲ ἐπ' αὐτοῦ τὸ σῶμα, καὶ χρῆζει προσθεῖναι ἄλλο μικρὸν, καὶ προστίθῃσι μικρὸν, καὶ οὕτως δοκιμάζει καλῶς τὴν χρεῖαν αὐτοῦ, καὶ στοιχεῖ λοιπὸν τῷ ὠρισμένῳ, καὶ οὐ διὰ τὴν ἡδονήν, ἀλλὰ σκοπῷ τοῦ ἐστῆσαι τὴν δύναμιν τοῦ σώματος αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸ δὲ ὁ λαμβάνει τις, μετὰ εὐχῆς λαμβάνειν, καὶ κατακρίνειν ἑαυτὸν ἐν τῷ λογισμῷ, καὶ ἂν ἀνάξιον ὄντα οἷός τις δῆποτε παρακλήσεως, καὶ μὴ προσέχειν ἕαν τις κατὰ τινος χρεῖας, ὡς εἰκός, ἢ ἀνάγκης θεραπεύονται, ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς ζητῇ ἀνάπαυσιν, ἢ νομίζειν ὅτι ἐλαφρόν ἐστι τῇ ψυχῇ τὸ ἀναπαύεσθαι.

Γ'. Ποτὲ ὄντος μου ἐν τῷ κοινοβίῳ, ἀπῆλθον ἐπισκέψασθαι ἕνα τῶν γερόντων (ἦσαν γὰρ ἐκεῖ πολλοὶ μεγάλοι γέροντες), καὶ εὐρίσκει τὸν ὑπηρετοῦντα αὐτῷ ἀδελφὸν τρώγοντα μετ' αὐτοῦ, καὶ λέγω αὐτῷ κατ' ἰδίαν· « Οἶδας, ἀδελφε, οὗτοι οἱ γέροντες οὐδὲ βλέπεις τρώγοντας καὶ ἔχοντας μικρὰν θεραπείαν, ὅμοιοι εἰσιν ἀνθρώποις οἵτινες κτησάμενοι βαλάντιον, ἔμειναν ἐργαζόμενοι καὶ βάλλοντες εἰς τὸ βαλάντιον ἐκεῖνο, ἕως οὗ ἐγέμισαν αὐτὸ, καὶ μετὰ τὸ σφραγίσαι αὐτὸ, πάλιν ἐργάσαντο καὶ συνῆξαν ἑαυτοῖς πρὸς ἄλλα χίλια νομίσματα, ἵνα ἐν καιρῷ ἀνάγκης εὐρωσι· πῶθεν ἐκβαλεῖν, καὶ φυλάξωσι τὰ ἐν τῷ βαλάντιῳ. Οὕτως καὶ οὗτοι ἔμειναν ἐργαζόμενοι, καὶ θησαυρίζοντες ἑαυτοῖς, καὶ μετὰ τὸ σφραγίσαι τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν, ἐργάσαντο ἄλλα ὀλίγα, καὶ ἔχουσιν αὐτὰ ἐν καιρῷ ἀσθενείας, ἢ γήρως, ἵνα ἀπ' αὐτῶν ἐκβάλλωσιν· ἐκεῖνα δὲ ἔχουσι τεθησαυρισμένα. Ἡμεῖς δὲ, οὐδὲ αὐτὸ τὸ βαλάντιον ἐκτεσάμεθα, πῶθεν ἀναλίσκομεν. Διὰ τοῦτο, ὡς εἶπον, ὀφειλομεν, καὶ εἰς χρεῖαν λαμβάνωμεν, κατακρίνειν ἑαυτοὺς, καὶ ἀναξίους λογίζεσθαι παντοίας θεραπείας, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς μοναχικῆς ζωῆς, καὶ μὴ μετὰ ἀδείας λαμβάνειν. Καὶ οὕτως οὐ γίνεται ἡμῖν εἰς κατάκριμα. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἐγκρατείας τῆς γαστρὸς.

Δ'. Χρῆζομεν δὲ μὴ μόνον τὴν διαίταν ἑαυτῶν φυλάττειν, ἀλλὰ καὶ πάσης ἄλλης ἀμαρτίας ἀπέχεσθαι, ἵνα ὥσπερ νηστεύομεν τῇ κοιλίᾳ, οὕτως νηστεύσομεν καὶ τῇ γλώττῃ, ἀπεχόμενοι ἀπὸ καταλαλιᾶς, ἀπὸ ψεύδους, ἀπὸ ἀργολογίας, ἀπὸ λοιδορίας, ἀπὸ ὀργῆς, ἀπὸ πάσης· ἀπλῶς ἀμαρτίας γινομένης διὰ τῆς γλώσσης· ὁμοίως νηστεύειν τοῖς ὀφθαλμοῖς, τὸ μὴ βλέπειν μάταια, τὸ μὴ παρῆρσιζέσθαι διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, μὴ προσέχειν τινὶ ἀναιδῶς. Ὅμοίως καὶ τὰς χεῖρας· καὶ τοὺς πόδας· κωλύειν ἀπὸ παντὸς πονηροῦ

ἰσχυράτος· καὶ οὕτως νηστεύοντες, ὡς λέγει ὁ ἄγιος Πασιλείος, νηστεῖαν δεκτήν, ἀπαχόμενοι ἀπὸ πάσης κακίας διὰ ὧν τῶν αἰσθησέων ἡμῶν ἐνεργουμένης, προσερχώμεθα τῇ ἁγίᾳ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως, ὡς εἰπομεν ἥδη, νέοι καὶ καθαροί, καὶ ἔξιοι τῆς μεταλήψεως· τῶν ἁγίων μυστηρίων, πρότερον ἐξελεθόντες εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ δεξιόμενοι αὐτὸν μετὰ βατῶν καὶ κλάδων ἐλαιῶν, καθήμενοι ἐπὶ πύλῳ, καὶ εἰσερχόμενοι εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν. Τί θέλει εἶναι τὸ καθίσαι αὐτὸν ἐπὶ πύλῳ; Ἐπὶ πύλῳ ἐκάθισεν, ἵνα τὴν ἀλογωθείσαν, ψῆσιν ὁ προφήτης, ψυχὴν καὶ ὁμοιωθείσαν τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις ἐπιστρέψῃ, ὡς λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑποτάξῃ αὐτὴν τῇ αὐτοῦ θεότητι. Τί δέ ἐστι τὸ ἀπαντῆσαι αὐτῷ μετὰ βατῶν καὶ κλάδων ἐλαιῶν; Ὅταν ἐξέρχεται τις εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ ἀντιδίκου, καὶ ὑποστρέφει νικήσας, ἕκαστος τῶν ἰδίων ἀπαντᾷ αὐτῷ μετὰ βατῶν, ὡς νικητῇ. Νίκης γὰρ σύμβολόν ἐστι τὸ βαῖον. Πάλιν ὅταν τις ἀδικεῖται ὑπὸ τινος, θέλει προσελθεῖν τῇ δυνάμει ποιεῖσαι τὴν ἐκδίκησιν αὐτοῦ, κλάδους ἐλαιῶν βαστάζει, βοῶν καὶ αἰτῶν ἐλεηθῆναι καὶ τυχεῖν βοηθείας· αἱ ἐλαφαὶ γὰρ σύμβολόν εἰσι τοῦ ἐλεους. διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἀπαντῶμεν τῷ Δεσπότη ἡμῶν Χριστῷ μετὰ βατῶν μὲν, ὡς νικητῇ· αὐτὸς γὰρ ἐνίκησε τὸν ἐχθρὸν ὑπὲρ ἡμῶν· μετὰ κλάδων δὲ ἐλαιῶν, αἰτούμε· παρ' αὐτοῦ ἐλεος, οὕτως καὶ ἡμεῖς νικήσωμεν δι' αὐτοῦ αἰτούμεντες, καὶ εὐρεθώμεν βαστάζοντας αὐτοῦ τὰ νικητήριά, οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς νίκης ἧς αὐτὸς ἐνίκησεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἧς ἐνίκησαμεν καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ εὐχαῖς πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΙΓ'.

Πρὸς τινὰς κελλιώτας ἐρωτήσοντας αὐτὸν τοῦ παραβαλεῖν.

Α'. Λέγουσιν οἱ Πατέρες, ὅτι καθίσαι εἰς τὸ κελλίον ἡμῶν ἐστι, καὶ τὸ παραβαλεῖν γέροντι ἡμῶν ἐστι. Τοῦτο σημαίνει ὁ λόγος, ὅτι καὶ ἐν τῷ κελλίῳ καὶ ἐξωθεν τοῦ κελλίου, ὁμοίως νήψεως χρεια, καὶ τοῦ εἰδέναι τινὰ καὶ διὰ τί ὀφείλει ἡσυχάζειν καθ' αὐτὸν, καὶ διὰ τί ὀφείλει παραβάλλειν Πατράσι καὶ ἀδελφοῖς. Ἐάν γὰρ νήψῃ τις περὶ τὸν σκοπὸν τοῦτον, σπουδάζει ποιεῖν, ὡς εἶπον οἱ Πατέρες· καὶ ὅτι μὲν καθῆται ἐν τῷ κελλίῳ, εὐχεται, μελετᾷ, ποιεῖ μικρὸν ἐργάσιμον, φροντίζει κατὰ δύναμιν τῶν λογισμῶν· ὅτε δὲ πάλιν παραβάλλει πύποτε, κατανοεῖ καὶ βλέπει τὴν κατάστασιν αὐτοῦ, εἰ ὠφελεῖται ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τῶν ἀδελφῶν, ἢ οὐ. Καὶ εἰ δύναται ἀδελφῶς, ἀνακάμψει εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ, καὶ ἐάν ἴδῃ αὐτὸν εἰς τι βλαβέντα, μανθάνει τὴν ἀσθενείαν αὐτοῦ· μανθάνει ὅτι ἀκμὴν οὐδὲν ἐκτῆσατο ἐκ τῆς ἡσυχίας, καὶ ἀποστρέφει τεταπεινωμένος εἰς τὸ ἴδιον κελλίον, καὶ κλαίει, μετανοῶν, παρακαλῶν τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ, καὶ οὕτως λοιπὸν καθίσταται προσέχων αὐτῷ. Ἐἴτα πάλιν ἐρχεται πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ βλέπει αὐτὸν εἰ ἔμεινεν ἡττω-

tario opere perpetuo cohibere congruum est. Et huiusmodi Jejunium acceptabile jejunantes, ut ait divus Basilus, hoc est abstinentes ab omni malo in quod sensus nostri inclinantor, diei illi sacratissimæ resurrectionis mundi renovati, et digni divinorum mysteriorum participatione occurreremus. Egre- diemur quoque obviam Domino nostro, recipientes eum cum palmis et ramis olivarum, in pullo asinæ sedentem et in sanctam civitatem ingredientem. Quid est autem Dominum in pullo asinæ sedere? In pullo asinæ sedit, ut animam nostram irrationalem factam, ut ait Propheta¹, et jumentis insipientibus comparatam converteret ad rationem Dei, et eam divinitati suæ subiceret. Quid vero est illi occurrere cum palmis et ramis olivarum? Moris est cum quis a bello redierit, profligatis hostibus et in fugam versis, ut suorum quisque ei cum palmis et ramis olivarum uti victori occurrat. Victoris namque signum palma est. Item cum aliquis injuria affectus exire voluerit ad eum qui possit illum ab injuria vindicare et oleisci, olivarum ramos præmittit, clamitans ut aui omnes misereantur, et opem ferant: oliva enim misericordiæ signum est. Sic et nos Domino nostro Christo occurramus cum palmis ut victori; vicit enim ipse hostem nostrum: cum ramis autem olivarum, ut ab eo misericordiam impetremus: ut quemadmodum ille pro nobis pugnavit et vicit, ita et nos per ipsum victores esse possimus; portemusque signa victoriæ non solum ob victoriam qua ille pro nobis vicit, sed etiam ob eam qua et nos per ipsum vicimus, precibus sanctorum omnium. Amen.

DOCTRINA XVI.

Ad quosdam celliotos interrogantes ipsum de congressibus et colloquiis.

I. Dicunt Patres nostri quod in cella sedere dimidium quoddam, et cum senioribus congruū, dimidium est. Videtur hic sermo nobis inuere, et in cella et extra cellam custodia nobis opus esse et diligentia: ut scilicet noverimus quare in cella quiescendum, et quare seniores et fratres adjuvandi sint. Si enim quisque in hac consideratione frequens et diligens fuerit, ea studebit facere quæ jam pridem sint a Patribus factitata: cumque in cella fuerit, orabit, meditabitur; non erit otiosus manibus, cogitationes suas quascunque, quales fuerint, scrutabitur. Cum vero animadverterit ubi sit, considerabit pariter et cognoscat statum suum, intelligetque luerumne an jacturam fecerit, quo tempore a cella absuit; et an idem redeat qui ab 448 ea exiit, sine damno scilicet et jactura. Qui si in aliquo se viderit jacturam fecisse, discet infirmitatem suam, discet se nihil adhuc lucri consecutum ex quiete atque otio cellæ, reverteturque cum humilitate ad eam, poenitentiam agens cum lacrymis, et rogans Deum pro sua imbecillitate et fragilitate; et sic demum sedebit sibi ipsi

¹ Psal. XLVIII, 21.

tantum intentus. Rursum cum exierit ad homines intuebitur seipsum, sit ne superatus et victus in quibus primum, an in aliis et diversis, rursumque in cellam rediens faciat quæ primo. Pœnitentiam agat, desceat, rogetque Deum suo pro statu. Cella enim attollit, homines autem probant. Quare probe dictum est a Patribus, et sedere in cella dimidium quid esse, et ad seniores advertere alterum dimidium.

II. Et nos igitur e cella cum egredimur, advertamus quare egrediamur, neque id frustra, et sine causa fiat. Qui enim iter aggreditur sine causa, ut Patres aiunt, frustra laborat. Quicumque facturus est aliquid, advertat, præcognoscat, consideret, quare id agat, quove fine. Nam in cunctis, ut quam sæpissime dixi, scopus et intentio nostra præmittenda est, et ad eam omnes actus nostri dirigendi. Si convenimus interdum, primum conveniamus ob mutuam charitatem. Ait enim: « Cum vides fratrem tuum, vides Dominum Deum tuum. » Secundo, conveniamus ut sermonem Dei audiamus. In conventu enim ut plurimum moveri solet sermo Dei: cum multi ignorantes sint, interrogantes doctiores ediscunt statum suum. Refectionis hora nos vocat, et comedendum est: consideret seipsum quisque, et videat cum grati et optimi cibi appositum fuerint, si potest continere appetitum, neque ultro accipere, aut maiorem et delicatorem partem optare, cum omnia per partes cuique, ut scitis, dividantur. Sunt nonnulli qui non erubescunt manum extendere, et minorem portionem ante fratrem ponere, maiorem ad se trahere. Ut quid enim maiorem a minore parte discernimus? Quantum illud est quod inter duas partes superat, ut quis tam vili et modica re avarus erga fratrem suum reperitur? Advertat rursum, si se continere potest a plurimo cibo, neque quod minime decet, quærat diversa fercula, seque ad vomitum expleat. Custodiat quoque se ipsum ab insolentia et presumptione. Videns fratrem suum præhonorari, ferat id æquo animo. Videns alterum insolentem, inclamantem, obloquentem, conviciantem, turbas miscentem, non attendat illi, non iudicet ipsum, sed convertat mentem et oculos in alterum venerabiliorem et meliorem: studeatque facere quod de beato Antonio legitur. Qui cum plurimos fratres adiret visendi gratia, et hunc atque illum videret boni aliquid agentem, id statim tanquam flosculum colligebat, et in pectore recondebat, ab hoc quidem mansuetudinem, ab illo humilitatem, ab alio quietem accipiens: et ita sese ipsum quasi virtutum omnium exemplar constituebat.

III. Ita debemus et nos facere, atque ad singula animum advertere, et (ut dixi) cum ad cellas nostras redierimus, perscrutari nos ipsos, et discere lucrum

A μένος εις τὰ πρῶτα, ἢ εις ἄλλα, καὶ οὕτως πάλιν ὑποστρέφει εις τὸ καλλίον αὐτοῦ, ὁμοίως τὰ αὐτὰ ποιῶν, κλαίων, μετανοῶν. Δεδόμενος περὶ τῆς καταστάσεως αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Τὸ καλλίον γὰρ ὕψος, οἱ δὲ ἄνθρωποι δοκιμάζουσιν. Ὅστε καλῶς εἶπον οἱ Πατέρες, ὅτι τὸ καθίσαι εις τὸ καλλίον, ἡμισὺ ἐστι, καὶ τὸ παραβάλλειν γέρουσιν, ἡμισὺ ἐστι.

B. Καὶ ὁμεις οὖν ὅτε παραβάλλετε ἀλλήλοις, δεῖτε ειδέναι διὰ τί ἐξέρχεσθε τοῦ καλλίου, καὶ μὴ ἀφαρὲ ἀπέρχεσθε πάποτε. Ὁ γὰρ ἀσκόπως ὁδοιπορῶν, καθὼς εἶπον οἱ Πατέρες, ματαιοπονήσει. Ἐκαστος οὖν ποιῶν πρᾶγμα, ὀφείλει ἔχειν σκοπὸν πάντως καὶ ειδέναι διὰ τί ποιεῖ αὐτό. Τίς οὖν ἐστὶν ὁ σκοπὸς ὃν ὀφείλομεν ἡμεῖς ἔχειν, ὅταν ἀπερχόμεθα πρὸς ἀλλήλους; Πρῶτον διὰ τὴν ἀγάπην· λέγει γάρ· « Εἶδες τὸν ἀδελφόν σου· εἶδες Κύριον τὸν Θεόν σου. » Δεύτερον, διὰ τὸ ἀκοῦσαι λόγον Θεοῦ· πάντως γὰρ ἐν τῇ πληθὺ πλεῖον κινεῖται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ· ὃ γὰρ οὗτος πολλάκις οὐκ οἶδεν, ἄλλος ἔρωτῃ^{27.28}. Ἐπειτα καὶ διὰ τὸ μαθεῖν, ὡς προείπον, τὴν ἰδίαν κατάστασιν. Οἷόν τι λέγει· Ἀπερχόμενος τις, ὑπόθου, εις τὸ φαγεῖν μετὰ τῶν συνευρισκομένων, κατανοεῖν αὐτὸν καὶ βλέπειν, ἐὰν παραποθῇ βρῶμα καλὸν καὶ ἀρίστη αὐτῷ· εἰ δύναται ἐγκρατεῦσασθαι καὶ μὴ λαβεῖν ἀπ' αὐτοῦ, ἢ σπουδάζει μὴ πλεονεκτῆσαι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ λαβεῖν περισσότερα αὐτοῦ, ἢ τι ἐὰν κατὰ μερίδας παρατεθῇ, ἢ σπουδάζειν μὴ λαβεῖν τὸ περισσότερον μέρος, καὶ ἀφῆναι²⁹ αὐτοῦ τὸ μικρότερον. Ἔστι γὰρ ὅτε οὐδὲ τὴν χεῖρα αἰσχύνεται τις ἐκτείνειν καὶ τῷ θῆσαι τὸ μικρὸν ἐμπροσθεν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ· καὶ λαβεῖν τὸ μέγα ἐμπροσθεν αὐτοῦ. Ἄρα τί ἔχει εἶναι ἡ διάφορα τοῦ μειζότερου μέρους πρὸς τὸ μικρότερον; Πόσον ἐστὶ τὸ μεταξὺ τῶν δύο μερίδων, ὅτι διὰ τὰ τοιαῦτα καὶ εὐτελεῖ πράγματα εὐρίσκειται πλεονεκτῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἁμαρτάνων; Πάλιν προσέχει ἐὰν δύναται αὐτὸν κρατῆσαι ἀπὸ πολλῶν βρωμάτων, καὶ μὴ, ὡς εἰκὸς, εὐρίσκειν διάφορα βρώματα, ἐκδιδῶσιν αὐτὸν εις χορτάσιον· εἰ φυλάττει αὐτὸν ἀπὸ παρρησίας, εἰ βλέπει τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ προτιμώμενον, ἢ ἀναπαυόμενον πλέον αὐτοῦ καὶ οὐ πάσχει, εἰ βλέπει ἄλλον παρρησιαζόμενον μετὰ ἄλλου, ἢ λαλοῦντα πολλὰ, εἴτε δὴποτε ἀσυστροφούντα, καὶ οὐ προσέχει αὐτῷ, οὐδὲ κατακρίνει αὐτὸν, ἀλλὰ μέλλον τῷ εὐλαβεστάτῃ προσέχει, καὶ σπουδάζει ποιῆσαι, ὡς λέγει περὶ τοῦ ἀδελφ. Ἀντωνίου, ὅτι ἀπερχόμενος πρὸς τινα, εἴτε εἶλεπε καλὸν ἔχοντα ἕκαστον αὐτῶν, ἐκεῖνο ἐλάμβανε καὶ ἐκράτει, τοῦ μὲν τὸ πρᾶγμα, τοῦ δὲ, τὸ ταπεινὸν, τοῦ δὲ, τὸ ἡσυχον, καὶ εὐρίσκειτο αὐτὸς ἔχων τὰ ἑκάστου ἐν αὐτῷ.

Γ. Τῶς οὕτως ὀφείλομεν ποιεῖν, καὶ διὰ ταῦτα παραβάλλειν· καὶ ὅτε ἀποστρέφομεν εις τὰ καλλία ἡμῶν, ἐρευνᾶ αὐτοὺς καὶ μαρθάνειν εις τί ὠφελή-

VARIE LECTIONES.

^{27.28} ἔρωτῃ. ²⁹ ἀφῆναι.

θημεν, ἢ εἰς τί ἐβλάθην· καὶ εὐθὺς εὐρίσκομεν, ἅ
 ὅτι ἐσκεπάσθην, εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ, τῷ
 σκεπάσαντι ἡμᾶς ἀβλαβῶς παρελθεῖν· ἐφ' οἷς δὲ
 ἐσφάλημεν, μετανοήσωμεν, κλαύσωμεν, πενθήσωμεν
 τὴν ἰδίαν κατάστασιν. Ἐκαστος γὰρ ἐκ τῆς ἰδίας κα-
 ταστάσεως βλάπτεται οὐκ ὠφελεῖται· ἐπεὶ οὐδεὶς
 βλάπτει τινά. Ἄλλ' ἐὰν καταβλαθῶμεν, ἐκ τῆς κατα-
 στάσεως ἡμῶν, ὡς εἶπον, βλαπτόμεθα. Δυνάμεθα
 γὰρ, ὡς αἰ λέγω ὑμῖν, ἀπὸ ἐκάστου πράγματος,
 ἐὰν θέλωμεν καὶ ὠφελῆσθαι καὶ βλαθῆναι. Καὶ λέγω
 ὑμῖν ὑπόδειγμα, ἵνα μάθητε ὅτι οὕτως ἐστὶ. Συμβαί-
 νει τινὰ ἵστασθαι ἐν νυκτὶ εἰς τόπον τινά, οὐ λέγω
 μοναχόν, ἀλλ' εἰ τινὰ δήποτε ἐν τῇ πόλει· καὶ παρ-
 ἔρχονται δι' αὐτοῦ τρεῖς ἄνθρωποι, καὶ ὁ μὲν εἰς λο-
 γίζεται δι' ἑαυτοῦ, ὅτι τινὰ ἐνδέχεται, ἵνα ἀπέλθῃ καὶ
 πορνεύσῃ· ὁ δὲ ἄλλος λογίζεται ὅτι κλέπτης
 ἐστίν· ὁ δὲ ἕτερος λογίζεται, ὅτι φίλον τινὰ αὐτοῦ
 ἐκάλεισεν ἐκ τοῦ πλησίον οἴκου, καὶ ἐνδέχεται αὐτόν,
 ἵνα κατέλθῃ καὶ ἀπέλθωσιν ἅμα πώποτε εἰς προσ-
 ευχήν. Ἰδοὺ καὶ οἱ τρεῖς τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον εἶδον,
 καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, καὶ ὅμως οὐκ ἐλογίζαντο οἱ
 τρεῖς περὶ αὐτοῦ τὸν αὐτὸν λογισμόν· ἀλλ' ὁ μὲν
 τοῦτο ἐνεθυμήθη, ὁ δὲ ἐκεῖνο, ὁ δὲ τὸ ἄλλο· Ἐκαστος
 ὅγλον ὅτι πρὸς τὴν ἰδίαν κατάστασιν· ὥσπερ γὰρ
 εἰσι τὰ σώματα τὰ μελαγχολικά, καὶ καχόχυμα,
 ἕκαστον βρώμα ὃ λαμβάνωσιν εἰς κακοχυμίαν αὐτὸ
 τρέπτουσι, καὶ ὠφελίμον ἐστὶ τὸ βρώμα· καὶ οὐκ ἐστὶν
 ἀπὸ τοῦ βρώματος ἡ αἰτία· ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα, ὡς
 εἶπον, δύσκρατον ἐστὶ, καὶ λοιπὸν ἀνάγκη πρὸς τὴν
 κρᾶσιν αὐτοῦ ἐργάζεται καὶ ἄλλοις τὰ βρώματα·
 οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ ἡ ἐχουσα κακὴν ἔξιν, ἀπὸ ἐκάστου
 πράγματος βλάπτεται· καὶ ὠφελίμον ἐστὶ τὸ πρᾶγμα
 αὐτῇ, βλάπτεται. Ὑπόθου μοι ἀγγεῖον μέλιτος εἶναι,
 καὶ βάλλει τὴν εἰς αὐτὸ μικρὸν ἀφινθίαν, οὐκ ἀφανί-
 ζει τὸ μικρὸν ἐκεῖνο ὅλον τὸ ἀγγεῖον, καὶ ποιεῖ ὅλον
 τὸ μέλι πικρόν· οὕτως καὶ ἡμεῖς ποιοῦμεν, ἐκβάλ-
 λωμεν μικρὸν ἐκ τῆς πικρίας ἡμῶν, καὶ ἀφανίζομεν
 τὸ καλὸν τοῦ πλησίον· βλέποντες αὐτὸ πρὸς τὴν κα-
 κοῦσίαν τὴν ἐν ἡμῖν. Οἱ δὲ ἔχοντες καλὴν ἔξιν, εὐ-
 ρίσκονται, ὥσπερ τις ἔχων σῶμα εὐχυμον, ὅτι καὶ
 βλαβερὸν τι φάγῃ, τρέπει αὐτὸ εἰς εὐχυμίαν πρὸς τὴν
 κρᾶσιν τοῦ σώματος, καὶ οὐκ ἀδίκει αὐτόν τὸ κακὸν
 βρώμα ἐκεῖνο· ἐπειδὴ, ὡς εἶπον, τὸ σῶμα αὐτοῦ εὐ-
 χυμὸν ἐστὶ, καὶ πρὸς τὴν κρᾶσιν αὐτοῦ ἐργάζεται τὴν
 τροφήν, καὶ καθὼς εἶπομεν περὶ τοῦ πρώτου, ὅτι
 πρὸς τὴν δυσκрасίαν αὐτοῦ, καὶ τὸ καλὸν βρώμα
 μεταβάλλει εἰς κακοχυμίαν. Ὁμοίως καὶ οὗτος πρὸς
 τὸ εὐκρατον αὐτοῦ σῶμα, καὶ τὸ κακὸν βρώμα μετα-
 βάλλει εἰς εὐχυμίαν. Καὶ λέγω ὑμῖν ὑπόδειγμα, ἵνα
 ποιήσητε. Ὁ χοῖρος σῶμα ἔχει εὐχυμον πάνυ. Ἔστι δὲ
 ἡ τροφή αὐτοῦ κερᾶτια, καὶ ὅστια φοινίκων, καὶ
 βόρβορος· καὶ ὅμως ἐπειδὴ τὸ σῶμα εὐχυμον ἔχει, ὡς
 ἔχει τὴν τοιαύτην τροφήν, εἰς εὐχυμίαν μεταβάλλει·
 οὕτως καὶ ἡμεῖς, ἐὰν ἔχωμε καλὴν ἔξιν, καὶ κατάστασιν
 καλὴν, δυνάμεθα, ὡς προεῖπον, ἀπὸ ἐκάστου
 πράγματος ὠφελῆσθαι, καὶ μὴ ὠφελίμον ἢ τὸ πρᾶγμα.
 Καὶ καλῶς λέγει ἡ Παροιμία· Βλέπων ἄλλαν
 ἐλεηθήσεται. Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· Πάντα ἐναντία ἀνδρὶ ἀφρονι.

Δ'. Ἦκουσα περὶ τινος ἀδελφοῦ, ὅτε παρέβαλέ

ne an iacturam foris fecerimus: et si nos indemnes
 invenerimus, gratias agere Deo nostro, cuius mu-
 nere protecti sumus: in quibus autem videbimur
 lapsi deliquisse, poenitentiam agere, desistere, lugere
 proprium statum. Unusquisque enim a statu suo ex
 semetipso vel laeditur, vel juvatur; et in 449 no-
 bis est, si velimus prodesse, an obesse nobis. Cujus
 rei vobis exemplum subjiciam, ut clarius fiat quod
 dicimus. Contingit aliquem ex oppidanis (non lo-
 quor de monachis) nocte in angulo urbis consistere,
 vel in platea: juxta hunc pertranseunt viri tres; et
 unus quidem ex eis suspicatur, illum aliquem so-
 ciorum praestolari, ut fornicentur pariter: alius au-
 tem putat vocatum ab eo amicum e domo, ut si-
 mul ad orationem exeant: tertius autem arbitrat
 eum furem esse. Ecce tres eundem hominem in
 eodem loco pariter conspexere, nec tamen eandem
 cogitationem habuere; sed aliud primus, aliud se-
 cundus, aliud tertius, suspicati sunt. Atque unus-
 quisque pro statu suae mentis sententiam tulit. Ut
 enim corpora melancholici et mali humoris, quid-
 quid cibi sumpserit, illud in choleram convertunt,
 et quodammodo perimunt, licet fuerit cibus optimus,
 nec a cibo causa est, sed a corpore, quod distempe-
 ratum contraria ad digestionem operatur, et cibo-
 rum naturam imbutat: sic animae male dispositae,
 unaquaque res, quamvis bona et utilis, suo visio
 nocet. Finge mellis vasculum ante nos positum esse,
 si quis in illud modicum quid absynthii jacias, non-
 ne vas totum corrumpit et mel amarum facit? Idem
 nos facere videmus, cum pugillo amaritudinis no-
 strae totum proximi bonum corrumpimus, judicantes
 illum pro statu mentis nostrae, et transformantes
 quodammodo ipsum ex mala dispositione quae in
 nobis est. Nam qui bene animo dispositi fuerint,
 tales sunt erga omnes, quales qui corpus tempera-
 tissimum habent, qui quidquid nocens comederint,
 omne convertunt in nutrimentum et optimam con-
 coctionem: ita ut nihil eis noceat, etiam quod no-
 cens est. Cujus rei ratio est, ut dixi, corporis con-
 temperamentum, sanitas et bona habitudo, quae
 omnia faciunt ut quidquid comederint, bene ver-
 tant, bene digerant, bene concoquant. Quod ut ma-
 nifestius pateat, subjiciam exemplum: Sus corpus
 habet sane temperatum et succidum, cujus cibis
 et nutrimentum, corna, glandes, palmarum ossa et
 lutum esse solent, ut plurimum: quae omnia ex
 corpore bene disposito, bene concoquit et digerit.
 Ita nos cum bene dispositi atque instituti erimus,
 ut dixi, poterimus a quavis re etiam nocenti, utili-
 tatem sumere. Hinc bene in Proverbiis dicit: Qui
 leniter intuetur, misericordiam consequitur. Et alibi:
 Omnia adversantur viro insipienti.

IV. Accepi de quodam confratrum postorum rem

sane dignam imitatione. Quia scilicet, si quando alterius fratris cellam vidisset immundam, incompositam, incultam, statim intra se aiebat: Quam beatus est frater iste! En ut abstractus, ut alienus eat ab his terrenis et transitoris, et se totum ad celestia et divina contemplanda transtulit: nam neque propriæ cellæ exornandæ illi cura est aliqua. Si alterius item fratrum cellam compositam, mundam, ornatam, excultamque vidisset, dicebat secum: En quam pura et immaculata est fratris huius anima. Ad animæ namque statum, cellæ paritatem direxit, ut una cum anima cella quam incolit purissima sit. Neque quandoque vel illum negligentem et desidem, vel hunc vanum et ambitiosum **450** dixit, sed ex optimo mentis suæ statu de utroque; commodum et utilitatem traxit. Deus det nobis optimum statum, ut possimus et nos a quocunque utilitatem sumere, neque suspicari aliquando quidpiam mali aut sinistri de proximo: vel si quandoque cogitaverimus aut suspicati fuerimus, statim cogitationem nostram in melius invertamus. Non discernere enim aut cognoscere proximi malum, miram in nobis parit bonitatem, per quam Deo magnopere placemus. Illi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

DOCTRINA XVII.

De institutione fratrum in monasteriis, quomodo præpositi præesse fratribus, et hi illis subesse debeant.

1. Dum fueris fratrum institutor et rector, eos potissimum cura cordis severitate et visceribus misericordiæ instruere, hos verbo et exemplo quæ agenda sunt, edocens, atque exemplo magis et opere, cum magis operentur exempla et fortius moveant. Et si corpore validus fueris, in his etiam quæ ad corpus pertinent, illos pariter exerceas et instruas. Quod si infirmus et imbecillus, in animæ statu optimo, et in Spiritus sancti fructibus qui ab Apostolo numerantur¹, instituas: charitate videlicet, gaudio, pace, constantia, bonitate, fide, rectitudine, mansuetudine, continentia vitiorum omnium. Sin autem eos contigerit interdum errare et delinquere, non admodum anxius sis neve indignor, sed cum omni mansuetudine et clementia peccati dampnum ostende. Et si increpatione opus fuerit, serva personam, modum et tempus congruum. Neque in quovis etiam parvo errato severus nimis esse velis, tanquam ex amussim æquus et justus sis, vel statim inclames et reprehendas: hoc enim apud omnes molestum et durum semper est, et ex consuetudine hac reprehendendi et increpandi, plerumque minus sentitur reprehensio, et contemnitur nonnunquam qui reprehendit. Neque superbe imperes aut contumeliose, sed cum omni mansuetu-

τινι τῶν ἀδελφῶν, εἰ ἔβλεπε τὸ καλλίον αὐτοῦ ἀστροφον, ἀφιλοκάλητον, ἔλεγεν ἐν ἑαυτῷ· Μακάριός ἐστιν οὗτος· ὁ ἀδελφός· πῶς ἡμερίμνησεν ἀπὸ πολλῶν, ἢ μᾶλλον ἀπὸ ὧν τῶν γηϊνῶν, καὶ οὕτως ἔλον τὸν νοῦν αὐτοῦ ἔλαβεν ἄνω· ὅτι οὐδὲ τὸ καλλίον αὐτοῦ σχολάζει καταστῆσαι. Πάλιν, εἰ ἀπήρχετο πρὸς ἄλλον, καὶ ἔβλεπε τὸ καλλίον αὐτοῦ καταστησάμενον, καθαρὸν, πεφιλοκαλημένον, ἔλεγε πάλιν ἐν ἑαυτῷ· Ὡςπερ ἐστὶν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀδελφοῦ τούτου καθαρὰ, οὕτως ἐστὶ καὶ τὸ καλλίον αὐτοῦ καθαρὸν· καὶ πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐστὶ καὶ ἡ κατάστασις τοῦ καλλίου αὐτοῦ. Καὶ οὐδέποτε ἔλεγε περὶ τινος, ὅτι οὗτος· ἀστροφός, ἢ οὗτος· πέρπερος· ἀλλ' ἐκ τῆς καλῆς αὐτοῦ καταστάσεως, ὡφελεῖ τὸ⁴⁰ ἀπὸ ἐκάστου. Ὁ Θεὸς ὁ ἀγαθός, δῶν ἡμῖν καλὴν κατάστασιν, ἵνα δυναίμεθα καὶ ἡμεῖς ἀπὸ ἐκάστου ὡφεληθῆναι, καὶ μηδέποτε νοῆσαι τὴν κακίαν τοῦ πλησίου. Εἰ δὲ καὶ νοήσωμεν, ἢ καὶ ὑπονοήσωμεν ἐκ τῆς κακίας ἡμῶν, εὐθὺς ὑποστρέψωμεν τὸν λογισμὸν ἡμῶν εἰς καλονοήσιον. Τὸ γὰρ μὴ εἰδέναι τὴν κακίαν τοῦ πλησίου, τίττει σὺν Θεῷ ἀγαθότητα δι' ἧς εὐαρεστεῖται ὁ Θεός, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΙΖ'

Πρὸς τοὺς ἐν μοναστηρίοις ἐπιστάτας καὶ μαθητάς, πῶς δεῖ ἐπιστεῦναι ἀδελφῶν, καὶ πῶς τοὺς ἐπιστατοῦσιν ὑποτάσσεσθαι.

Α'. Ἐὰν εἰ ἀδελφὸν ἐπιστάτης, φρόντισον αὐτῶν ἐν στροφότητι καρπίας καὶ σπλάγνοις οἰκτιρμοῦ· παιδεύων αὐτοὺς ἔργῳ καὶ λόγῳ τὰ πρακτεῖα, τὰ πνεύμα δὲ τῷ ἔργῳ· ἐπειδὴ τὰ ὑποδείγματα μᾶλλον ἐνεργάστερά εἰσιν. Εἰ μὲν δύνῃ, καὶ ἐν τοῖς σωματικῶς τυπῶν αὐτούς· εἰ δὲ ἀσθενῇς εἰ, τῇ τῆς ψυχῆς καλῇ καταστάσει, καὶ τοῖς παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ ἡριθμημένοις καρποῖς τοῦ Πνεύματος ἀγάπῃ, μακροθυμίᾳ, χαρᾷ, εἰρήνῃ, χρηστότητι, ἀγαθωσύνῃ, πίστει, πραύτητι, καὶ τῇ κατὰ πάντων τῶν παθῶν ἐγκρατεῖα. Ἐπὶ δὲ τοῖς συμβαίνουσι σφάλμασι, μὴ σφόδρα ἀγανάκτει, ἀλλὰ ἀπαράχως δείκνυς καὶ τὴν βλάβην τὴν ἀπὸ τοῦ σφάλματος, καὶ ἐπιτιμῆσαι δέου πρόσωπον τηρῶν καὶ καιρὸν ἐπιτρέπειον. Μὴ ἀκριβάζου δὲ μὴδὲ τὰ μικρὰ σφάλματα, ὡς ἀκριβοδικαίως αὐτοῦ, μὴδὲ συνεχῶς ἔλεγχε· φορεῖται γὰρ τοῦτο, καὶ διὰ τῆς συνθείας τοῦ ἑλέγχου, εἰς ἀναισθησίαν ἄγει καὶ καταφρόνησιν· μὴ προστακτικῶς ἐπιτάσσων, ἀλλὰ μετὰ ταπεινώσεως συμβουλευόμενος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ· προτρεπτικῶς γὰρ οὗτος ὁ λόγος γίνεται, καὶ πείθει μᾶλλον καὶ τὸν πλησίον ἀναπαύει, ἐν καιρῷ δὲ παραχῆς ἀδελφοῦ σοὶ ἀνθισταμένου, φύλαξον τὴν γλῶσσάν σου μὴ λαλῆσαι τι τὸ σύνολον ἐν ὀργῇ, καὶ μὴ ἐλπίσας τὴν καρδίαν σου ἐπαρῆναι κατ' αὐτοῦ· ἀλλὰ μνήσθητι ὅτι ὁ ἀδελφός σου καὶ μέλος ἐν Χριστῷ

¹ Gal. v. 22, 23.

καὶ εἰκὼν Θεοῦ ἐπηρεαζομένη ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ ἡμῶν, καὶ σπαραγνίσθητι ἐπ' αὐτῇ, μὴ πως αἰχμαλωτίσας αὐτὴν ὁ διάβολος ἀπὸ τῆς πληγῆς τοῦ θυμοῦ, θανατώσῃ εἰς μνησικακίαν, καὶ ἀπολέσται ψυχὴ ἐξ ἀπροσεξίας ἡμῶν ὑπὲρ ἧς Χριστὸς ἀπέθανε· μνησθῆτι δὲ ὅτι καὶ σὺ ὑπόκεισαι τῷ αὐτῷ κρίματι τῆς ὀργῆς, καὶ ἐκ τῆς ἀσθενείας συμπάθῃσιν τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ εὐχαρίστει ὅτι εὗρες ἀφορμὴν εἰς τὸ συγχωρῆσαι, ἵνα καὶ σὺ τὰ μέλζονα καὶ πλείονα παρὰ τοῦ Θεοῦ συγχωρήσῃς. Ἀφῆστε γάρ, καὶ ἀφῆσθεται ὁμῖν. Ἀλλὰ νομίζεις βλάπτεσθαι τὸν ἀδελφόν σου ἐκ τῆς σῆς μακροθυμίας; ἀλλ' ὁ Ἀπόστολος παραγγέλλει, νικᾶν ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν, καὶ οὐκ ἐν τῷ κακῷ τὸ ἀγαθόν.

etiam eidem iudicio irae te subesse: et ex propria facultas tibi data sit ignoscendi, ut tibi postea plura et maiora ignoscantur et dimittantur a Deo: *Dimittite enim, ait, et dimittetur vobis*. Quia si cogitas nocere fratri patientia et constantia tua, memineris ab Apostolo dictum^k, ut bono malum vincas, non malo bonum.

Β. Καὶ οἱ Πατέρες δὲ λέγουσιν· Ἐὰν ἐτέρῳ ἐπιτιμῶν εἰς ὀργὴν κινήθῃς, ὥσιν πάθος ἐπλήρωσας, καὶ οὐδεὶς συνετὸς λύει τὴν ἐαυτοῦ οἰκλίαν, ἵνα τοῦ πλησίον οἰκοδομήσῃ. Ἐπιμενοῦσας δὲ τῆς ταραχῆς, βίαςαι τὴν καρδίαν σου, καὶ εὖσαι λέγων οὕτως· Ὁ Θεὸς ὁ φιλόανθρωπος καὶ φιλόφυλος, ὁ ἐπ' ἀφάτῳ σου ἀγαθότητι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ποιήσας ἡμᾶς ἐπὶ μεταλήψει τῶν πᾶν ἀγαθῶν, καὶ ἀποστήσαντας ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου ἀνακαλέσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ Σωτῆρος ἡμῶν· καὶ νῦν παράστηθι τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν, καὶ ἐπιτιμήσιν ὥσπερ ποτὲ κυματομένη τῇ θαλάσῃ, οὕτως νῦν τῇ ταραχῇ τῆς καρδίας ἡμῶν, καὶ μὴ ἀτακνωθῇς ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἐξ ἀφοτέρων ἡμῶν θανατωθέντων τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ μὴ εἴπῃς ἡμῖν· *Τίς ὥφέλιμος ἐν τῷ αἵματι μου, ἐν τῷ καταβαλεῖν με εἰς διαφοράν*^l; Καὶ· *Ἀμήν· λέγω ἡμῖν, οὐκ οἶδα ὅμῳς, διὰ τὸ οὐδεσθῆναι τὰς λαμπάδας ὁμῶν ἐλαίου λεϊψάντος. Καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν ταύτην πρᾶυνθείσης σου τῆς καρδίας, δύνασαι λοιπὸν μετὰ συνέσεως καρδίας, κατὰ τὸ ἀποστολικὸν παράγγελμα ἐλέγχει καὶ ἐπιτιμῆσαι, καὶ μετὰ συμπαιδείας, ὡς μέλος ἀσθενὲς θεραπεύσαι καὶ διορθώσασθαι. Τότε γὰρ καὶ ὁ ἀδελφὸς καταδέχεται τὴν διόρθωσιν μετὰ πληροφορίας, καταγνοὺς ἑαυτοῦ ἐπὶ τῇ σκληρότητι· καὶ διὰ τῆς εἰρήνης εἰρηνεύσεις τὴν αὐτοῦ καρδίαν. Μηδὲν τοίνυν χωρίζετω σε τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ παραδόσεως· *Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ. Ἐπιμελεῖσθαι γὰρ χρὴ πρῶτον εἰρηνικῆς καταστάσεως, ὥστε μὴδὲ ἐπὶ δικαίαις προφάσεσιν, ἢ ἐντολῆς δῆθεν χάριν τὴν καρδίαν θαλοῦν, πεπεισμένους ὡς πάσας τὰς ἐντολὰς ἐπιτηδεύμεν ἀγάπης ἑνεκα καὶ τῆς καθαρότητος τῆς καρδίας· οὕτω τὸν ἀδελφὸν διοικῶν, ἀκούσεις τῆς λεγούσης φωνῆς· Ἐὰν ἐξανά-**

dine cum fratre consulta. movet enim magis et efficacior ad persuadendum sermo huiusmodi, et turbatos animos sedat. In tempore autem fraternaeurbationis si contra nititur, tu linguam tuam cohibe et moderare, ne quid fortasse perditum loquatur irata, neque sinas offerri cor tuum in ipsum. Sed memineris fratrem tuum esse et membrum in Domino, et imaginem Dei ab hoste nostro communitatam et provocatam, velisque potius in ea mansuescere, benignitate erga eam uti potius quam saevire, ne captivam illam agat diabolus ex vulnere excandescit, et morte afficiat postmodum in vulnere iracundiae, sique perat anima negligentia nostra, pro qua mortuus est Christus. Memineris infirmitate fratri tuo compatere, et age gratias quod

II. Aiebant autem maiores et Patres nostri, quod si quis alterum increpans excandescat et concitetur in iram, huiusmodi hominem vitium suum palam fecisse: et nullum qui sit prudens, dissoluturum domicilium suum, ut illud proximi reficiat et sarciat. Si perrexerit turbatio et ira, comprime cor tuum, **451** et ora Dominum in haec verba: Clementissime Deus et amator animarum, qui bonitate tua ineffabili nos, cum non essemus, fecisti ut essemus, communicans nobiscum bona tua, quique apostantes postmodum a praeceptis tuis revocasti pretioso sanguine unigeniti Filii tui Servatoris nostri; et nunc obsecro adesce digneris infirmitati nostrae, et ut quondam aestuanti pelago, sic nunc turbationi cordis nostri impera, nec velis eodem momento orbari duobus filiis, qui morte peccati afficiuntur. Ne dicas nobis: *Quae utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem*^l? Et: *Amen dico vobis, nescio vos*: ob lampades scilicet vestras extinctas oleo deficiente. Post huiusmodi orationem redeunte tranquillitate et mansucente corde potes deinceps cum prudentia et humilitate cordis, iuxta praeceptum apostolicum^m arguere, increpare, obsecrare, et cum misericordia ut infirmum membrum curare et erigere. Tunc enim et frater correptionem tuam admittet cum fiducia et persuasionem certa, et seipsum cum asperitate coarguet, sique pace tua pacem dabis fratri et cor ejus exilarabis. Nunquam a te decedat sancta illa Christi doctrina: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde*ⁿ. In primisque tibi ipsi procura quietum statum et pacificum, ut scilicet nunquam non justis occasionibus, non imperandi gratia, aliquando in turbationem cordis

ⁱ Luc. vi, 37. ^k Rom. xii, 31. ^l Psal. xxix, 20. ^m Matth. xxv, 13. ⁿ Galat. vi, 1. ^o Matth. xi, 29.

VARIAE LECTIONES.

διαφορᾶν.

PATRUL. GR. LXXXVIII.

57

inducaris; sed impera omnia effectu charitatis, Ἀγῆς τιμὸρ ἐξ ἀναξίων, ὡς στόμα μου ἔσῃ. amoris, benevolentiae et munditiae animi causa. Sic fratrem aedificabis et instrues, et audies postmodum eam vocem quae ait: *Si extraxeris pretiosum ab immundo, ut os meum aris* &c.

III. Si autem fueris sub obedientia alterius, tu nunquam cordi tuo credas: excecaris enim a pristinis affectionibus. Neque aliquando secundum iudicium vel scientiam tuam te ipsum in aliquo instituas, aut constituas quidpiam apud te absque majorum consultatione et sententia, neve existimes aut putes rationabiliora et iustiora esse quae cogitas, quam quae tuus gubernator et rector. Neque censor et iudex fias operum et actionum ejus, decipieris enim plerumque tua probatione: et dolus diaboli est, ut insidias his ponat qui sese in omnibus cum omni fide et certa salutis spe majoribus supposuerint. Subditus autem esto in omnibus, et sic cum pace et sine periculo et errore viam Patrum nostrorum ibis. Coge te ipsum in cunctis et vince, et voluntatem tuam in primis abscinde. Si enim consueveris propriam voluntatem amputare, per Christi gratiam et misericordiam habitum acquires, ut omnia sine molestia, sine controversia facias, fiasque omnino tui juris. Ne optes ad vota tua res evenire, sed eas velis et optes, ut eveniant; et sic in omnibus pacem habes. Haec autem dico de his in quibus non est transgressio praeceptorum Dei aut Patrum. Inter omnes contende ut ipsum semper accuses, et suspende quod non est deliberatum cum cognitione. Certum habe, quaecunque in nobis fiunt aut eveniunt, etiamsi minima et vilissima fuerint, ex divina Providentia evenire, et omnia perferas constantissime: persuadeas tibi ipsi esse antidota et medicinas contra superbiam animae tuae, quicquid convicii, contumeliae et opprobrii tibi contigerit; et orato pro his qui tibi conviciantur, tanquam pro veris medicis. Qui enim probra et contumelias odio habet, odio habet humilitatem; et qui provocantes se, declinat et fugit, fugit mansuetudinem. Ut enim quis probro affectus sit humilis, ita et qui irritatur, **452** si patienter fert, sit mansuetus. Noli cognoscere malum proximi tui, neque suspiciosus sis in ipsum. Quod si malignitate aliorum aliqua disseminantur, stude illa commutare in meliorem sensum. In omnibus gratias age, et posside bonitatem et sanctam charitatem. Ante omnia vero quae ad Deum, quae ad proximum, quae ad res pertinent. Et antequam dicamus faciamusve quidpiam, scrutemur si secundum voluntatem Dei est, et oremus semper cum id vel dicimus vel facimus, fragilitatemque nostram jaciamus ante conspectum Dei: et ejus bonitas et clementia in cunctis nobis aderit et opem foret. Ipsi gloria in saecula saeculorum. Amen.

DOCTRINA XVIII.

Dialogus ad eum qui penum administrat.

Si in iram et in recordationem injuriarum relabaris non vis, ne nimium afficiaris rebus materialibus monasterii, neque vas aliquod etiam minimum affectus immoderate, neque rursus ut nullius pretii contemne, sed quicquid voluerit aut petierit abs te

† Jerem. xv, 29.

Γ'. Ἐν ὑποταγῇ δὲ ὄν, μηδεποτε πιστεύσης τῇ καρδίᾳ σου· τυφλώτη γὰρ ἀπὸ τῶν παλαιῶν προσπαθειῶν. Καὶ μὴ στοιχήσης ἐν τινὶ τῇ ἰδίᾳ κρίσει, καὶ μὴ στήσης παρὰ σεαυτὴν μὴδὲν χωρὶς ἐρωτήσεως καὶ γνώμης, καὶ μὴ λογίζου ὅτι νόμιζε εὐλογώτερα καὶ δικαιοτέρα τοῦ διοικούντός σε, μὴδὲ γίνου ἐξεταστής τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ πεπλανημένος πολλάκις δοκιμάσης. Ἀπάτη γὰρ αὕτη τοῦ πονηροῦ πρὸς τὸ ἐμψόδισαι τῇ μετὰ πίστεως κατὰ πάντα ὑποταγῇ, καὶ τῇ κατ' αὐτὴν ἀσφαλεῖ σωτηρίᾳ, καὶ ὑποτάσσει μετὰ ἀναπαύσεως, καὶ ἀκινδύνως ὁδεύεις καὶ ἀπλανῶς τὴν ὁδὸν τῶν Πατέρων. Βιάζου δὲ σεαυτὸν εἰς πάντα, καὶ κόπτε τὸ θέλημά σου, καὶ χάριτι Χριστοῦ διὰ τῆς συνθέσεως ἐν ἑξέει τοῦ κόπτειν γενόμενος ἀδιάστως τοῦ λοιποῦ καὶ ἀβλήπτως αὐτὸ ποιεῖς, ὡς συμβαίνει τὸ σὸν πάντοτε γίνεσθαι, ὡς θέλεις. Ἀλλὰ θέλεις ὡς γίνεται, καὶ εἰρηνεύεις μετὰ πάντων. Ταῦτα μέντοι ἐν οἷς οὐκ ἔστι παράδοσις ἐντολῆς Θεοῦ, ἢ Πατέρων. Ἀγωνίζου εὐρίσκειν ἐν παντὶ τὸ μέρμερσαι ἑαυτὸν, καὶ πράττει τὸ ἀφῆριστον ἐν γνώσει· καὶ πίστεως ὅτι ὑπὸ πρόνοιαν Θεοῦ ἔστι καὶ μέχρι τῶν εὐτελεστάτων τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ φέρεις τὰ ἐπερχόμενά σοι ἀταράχως· πίστευε ὅτι φάρμακά εἰσιν ἱατρικὰ τῆς ὑπερφηφίας τῆς ψυχῆς σου, αἱ ἀτιμίαι καὶ ὕβρεις, καὶ ὑπερεῖχου τῶν λοιδορούντων, ὡς ἱατρῶν ἀληθινῶν· πεπεισμένος ὡς ὁ μισὼν ἀτιμίαν, μισεῖ ταπεινώσιν, καὶ ὁ φεύγων ἐρεθίζοντας, φεύγει κραυγῇ. Μὴ θέλεις εἰδέναι τὴν κακίαν τοῦ πλησίον σου, καὶ μὴ προσδέχου τὰς κατ' αὐτοῦ ὑπονοίας· εἰ δὲ καὶ σπαρῶσι διὰ τὴν κακίαν ἡμῶν, σπούδαζε μεταβάλλειν αὐτὰς εἰς καλονοήσιαν, καὶ ἐν παντὶ εὐχαρίστει, καὶ κατὰ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν ἀγίαν ἀγάπην. Πρὸ δὲ πάντων φυλάττωμεν πάντας τὴν συνειδήσειν ἡμῶν ἐν πᾶσι, τοῖς τε πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον καὶ ἐν ταῖς οὐλαῖς· καὶ πρὶν εἰπεῖν ἢ ποιῆσαι τι, ἐξετάσωμεν εἰ κατὰ θέλημά ἐστι τοῦ Θεοῦ· καὶ οὕτως εὐξάμενοι, εἰπωμεν ἢ ποιήσωμεν, καὶ προῤῥήψωμεν τὴν ἀδυναμίαν ἡμῶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· καὶ ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ συνέργηται ἡμῖν ἐν πᾶσιν.

custodiamus cuncti conscientiam nostram, et in his quae ad Deum, quae ad proximum, quae ad res pertinent. Et antequam dicamus faciamusve quidpiam, scrutemur si secundum voluntatem Dei est, et oremus semper cum id vel dicimus vel facimus, fragilitatemque nostram jaciamus ante conspectum Dei: et ejus bonitas et clementia in cunctis nobis aderit et opem foret. Ipsi gloria in saecula saeculorum. Amen.

D

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΙΗ'.

*Περὶ τοῦ ἐχτορος τὴν διακονίαν τοῦ καλλν-
ρίου.*

Ἐν θυμῷ καὶ μνησικακίᾳ περιπίπτειν οὐ θέλεις; Προσπάθειαν τὸ καθόλου μὴ ἔχε περὶ τὴν ὕλην, μὴδὲ ἀντιποιοῦ σκεύους οἰουδῆποτε, μήτε δὲ πάλιν, ὡς ἐλαχίστο καταφρόνει· ἀλλὰ καὶ θέλει τις ἀπὸ σοῦ, εἶδου, καὶ δὲ ἀπὸ ἀυστροφίας, ἢ καταφρονήσεως

κλασθῇ, ἢ ἀπόλλυται, μὴ μεριμνήσης. Τοῦτο δὲ ποιεῖν ὀφείλεις, οὐχ ὡς καταφρονῶν τῶν σκευῶν τοῦ μοναστηρίου· χρεώσῃ γὰρ πάσῃ δυνάμει καὶ πάσῃ σπουδῇ φροντίζειν αὐτῶν· ἀλλ' ὡς θέλων τὸ ἀτάραχον καὶ ἀθόρυβον ἑαυτοῦ φυλάττειν· δεικνύων αἰετῶ θεῷ τὸ κατὰ δύναμιν. Τοῦτο δὲ κατορθῶσαι δύνησθαι, ἐὰν μὴ ὡς ἰδία οἰκτρὰ τὰ πράγματα, ἀλλ' ὡς τῷ θεῷ ἀνακείμενα, καὶ μόνον τούτων πιστευθεὶς τὴν φροντίδα. Τὸ μὲν γὰρ ἔστι, μὴ προσπάσχειν, καθὼς εἶπον, τὸ δὲ, μὴ καταφρονεῖν παρασκευάζει. Εἰ δὲ τοῦτον οὐκ ἔχης τὸν σκοπὸν, θάρσει, οὐ μὴ παύσῃ ταρσασμένος καὶ ταράσσων.

Ἑρώτησις.

Τοῦ λογισμοῦ χαίροντος ἐν τοῖς λόγοις τούτοις, καὶ θέλοντος εἶναι οὕτως, πόθεν οὐκ εὐρίσκομαι εἰς τὴν ὥραν τοῦ πράγματος ἑτοιμος;

Ἀποκρίσις.

Ἐπειδὴ οὐ μελετᾷς αὐτὰ πάντοτε. Εἰ δὲ θέλεις ἔχειν αὐτὰ ἐν καιρῷ, πάντοτε αὐτὰ μελέτα καὶ ἐν τούτοις ἰσθί· καὶ πιστεύω τῷ θεῷ, ὅτι μέλλεις προκοπτεῖν. Τὴν προσευχὴν σύγκρινε τῇ μελέτῃ· τοὺς ἀσθενεῖς θεράπευε· πρῶτον μὲν, ἵνα κτήσῃ ἐκ τούτου συμπάθειαν, ὡς πολλὰκις εἶπον, ἔπειτα δὲ, ἵνα καὶ σὺ ὅτε δῆποτε ἀσθενήσεις, ἔγερῃ ὁ θεὸς τὸν θεράπευόντά σε. Ἐν ᾧ γὰρ μέτρῳ, φησὶ, μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεσθαι ὑμῖν. Ἐὰν σπουδῇ ποιεῖν πρᾶγμα μετὰ τῆς συνειδήσεως πρὸς τὴν δύναμιν σου, εἰδέναι ὀφείλεις καὶ ἑαυτὸν πληροφορεῖν, ὅτι τὴν ἀληθινὴν ὁδὸν οὐκ οἶδας, καὶ ὀφείλεις ἀταράχως καὶ ἀθλίπτως καὶ μετὰ χαρᾶς δάσκεισθαι, ὅτε ἀκούσεις, ὅτι ἐσφαλὴς εἰς ἐκεῖνο δ' ἐνώμισας ποιεῖν μετὰ συνειδήσεως. Τῇ γὰρ κρίσει τῶν συνεταίρων σου, πάντως ἢ τὸ ἀπολειπόμενον διορθοῦται, ἢ τὸ καλῶς γινώμενον ἀσφαλέστερον γίνεται. Σπουδάζε προκοπῆν, ἵνα ἐὰν συμβῇ σοι θλίψις, ἢ σωματικῶς ἢ πνευματικῶς, ἀθλίπτως καὶ ἀδαρῶς καὶ μεθ' ὑπομονῆς δυνήθῃς βαστάσαι. Ἐὰν ἀκούσης ὅτι ἐποίησας πρᾶγμα ὅπερ οὐκ ἐποίησας, μὴ θρονηθῇς ὡς μηδὲ πυρρῆς· ἀλλ' εὐθέως βάλε μετάνοιαν τῷ εἰπόντι σοι, μετὰ ταπεινώσεως λέγων αὐτῷ· Συγχώρησόν μοι, καὶ εὖξαι ὑπὲρ ἐμοῦ, καὶ σῶπα μέχρι τούτου· καθὼς καὶ οἱ Πατέρες εἶπον. Ἐὰν δὲ ἐρωτηθεῖς ὑπ' αὐτοῦ, εἰ ἀληθὲς ἔστι τὸ πρᾶγμα, ἢ οὐ, τότε βάλε μετάνοιαν μετὰ ταπεινώσεως, λέγων μετὰ ἀληθείας πῶς ἦν τὸ πρᾶγμα. Καὶ μεθ' ὃ λέγειν πάλιν βάλε μετάνοιαν μετὰ ταπεινώσεως, λέγων, Συγχώρησόν μοι καὶ εὖξαι μένοι ⁴³.

Ἑρώτησις.

Τί ποιήσω, ὅτι οὐ τὴν αὐτὴν ἔχω κατάστασιν ἐν τῇ ἀπαντήσει τῶν ἀδελφῶν;

Ἀποκρίσις.

Τὴν μὲν αὐτὴν κατάστασιν ἐν τῇ ἀπαντήσει τῶν
1. Math. vii, 2.

VARIE LECTIONES.

⁴³ Μένοι. ὑπὲρ ἐμοῦ.

A frater, dato. Si quid fractum vel amissum fuerit, aut ex negligentia, aut ex inversione suppellectilium, ne cures et angaris. Debes autem hoc facere non ut contemptor rerum monasterii, quas omni cura et studio curare par-est, sed ut teipsum tranquillum et sine tumultu aut perturbatione aliqua habeas. Demonstra semper Deo quidquid potes: hoc autem recte poteris facere, si res administraveris non tanquam proprias, sed uti Deo subjectas. et certo credas harum tantum veram a nobis curam habendam. Hoc enim (ut dixi) facit, ne his afficiaris, neque contemnas: quod si hujusmodi considerationem non habueris, certum habe quia et tu alios et te alii pluribus afficient molestiis.

Interrogatio.

B Mens mea in his verbis tuis exsultat, et optat talis esse qualem instruis; miratur autem cur in hora ipsius rei non sit prompta et parata.

Responsio.

Ea causa est quod illa continue non meditaris: nam si hæc parata volueris in tempore suo habere, ut præmediteris illa necesse est, et in his persevera. Certum habeo et credo Deo te profecturum. Orationem meditationi annecte. Infirmos cura diligenter, et his compatere et miserere, ut sæpe dixi; quo te postea fortassis ægrotante excitet Deus aliquem qui tibi ministret et serviat: In qua enim mensura, sit, mensi fueritis, remetietur et vobis. Stude omnia cum conscientia facere, et certum habe te nondum viam quam ambules, reperisse cum audieris in id collapsum, quod te existimaras facere cum conscientia. Omnia sine turbatione, sine molestia, cum gaudio suscipe. Judicio cœqualium te crede, cum vel quod minus videbatur, additur, vel quod bene actum fuerat, melius et rectius iteratur. Da operam ut proficias: ut cum tibi afflictio aliqua vel spiritualis vel corporalis contingerit, illam cum omni patientia ferre et sustinere queas. Si audieris dici fecisse te rem ullam quam non feceris, ne turberis, ne commovearis, sed illico inclinatione corporis honorem exhibens, illum qui tibi id dixerit, ut tibi dimittat et oret pro te cum humilitate roga, et post hæc omnino silentium agito. Sin vero interrogatus fueris verumne sit quod fecisse dixeris; D post inclinationem corporis cum mansuetudine, 453 rem omnem ordine suo cum veritate manifesta. Et hoc dicto, rursus corpore inclinato reverentiam exhibens, ut pro te supplicet altissimo, et veniam det, roga.

Interrogatio.

Quid faciam? Non enim id mihi est animi cum fratres obvios habuero, aut ad hoc me promptum et paratum offendo.

Responsio.

In eodem statu esse semper haud potes, dum fra-

tribus tuis obvias : sed interim da operam ne scandalizeris in aliquo, neque judices quemquam, aut obloquaris de aliquo. Neve advertas animum ad sermonem, aut opus, aut motum ullum fraternum, quominus ædificeris ; sed tu te magis in omnibus cura componere. Neque velis gloriosus videri, dum loqueris, dum facis quidpiam. Libertatem in cunctis posside, in conversatione, in sermone et in unaquaque re tenuissima et minima. Cum enim quis oppugnatur vel affligitur ab aliqua vitiosa cogitatione, et eam ad actum perducit, invalescit vitium in ipsum : et ipse ei fortitudinem hanc præstat, ut deinceps fortius oppugnetur et affligatur. Quia si pro virili parte cogitationi repugnaverit, et contraria illi opposuerit, debilitatur vitium, et impotens fit denuo ad oppugnandum eum ; sicque certans et a Deo adjutus in certamine, sensim vitium ipsum omnino superat et conterit. Deus nos protegat precibus omnium sanctorum. Amen.

A ἀδελφῶν οὐπω δύνασαι ἔχειν· ἀλλὰ τῶς σπούδαζε, μὴ σκανδαλισθῆναι ἐν τινι, μὴδὲ κατακρίνειν τινά, μὴδὲ καταλαλεῖν τινος, μὴδὲ προσέχειν λόγῳ, ἢ ἔργῳ, ἢ κινήματι ἀδελφῶν μὴ ὀφελούντος· ὅτι· ἀλλὰ μάλ-
λον σπούδαζε ἐν πᾶσιν οἰκοδομεῖν ἑαυτὸν, καὶ μὴ θέλε φανητὶ ἐν λόγῳ, ἢ ἔργῳ, καὶ χανοδοξεῖν. Κτεῖ-
σαι ἐλευθερίαν εἰς τὴν διαίταν σου, καὶ εἰς τὸν λό-
γον σου, ἕως λεπτοῦ πράγματος. Γίνωσκε ὅτι, ἐὰν πο-
λεμῇται τις, ἢ θλίβεται ὑπὸ τινος ἐμπαθοῦς λογι-
σμοῦ, καὶ ἐξαγορεύῃ αὐτὸν, αὐτὸς ἰσχυροποιεῖ αὐτὸν
καθ' ἑαυτοῦ· οἷον εἰ δύναμιν παρέχων αὐτῷ εἰς τὸ
πλέον πολεμεῖν καὶ θλίβεῖν αὐτόν. Ἐὰν δὲ πάλιν
ἀγωνίσῃται, καὶ ἐναντιωθῇ τῷ λογισμῷ αὐτοῦ, καὶ
ἐνεργήσῃ τὰ ἐναντιούμενα αὐτῷ, καθὼς πολλάκις
εἴπομεν, ἐξασθενεῖ τὸ πάθος, καὶ ἀνίσχυρον γίνεται
εἰς τὸ πολεμεῖν καὶ θλίβεῖν αὐτόν· καὶ οὕτως κατὰ
μικρὸν ἀγωνιζόμενος, καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ,
περιγίνεται καὶ αὐτοῦ τοῦ πάθους. Ὁ Θεὸς σκεπά-
σει ἡμᾶς εὐχαῖς πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

Interrogatio.

Ut quid abbas Pastor dixit : Tria esse principia, timere Dominum, supplicare Deo, et in proximum facere misericordiam ?

Responsio.

Timendum esse Dominum dixit senex, quia timor Dei virtutem omnem præcedit. Principium enim sapientiæ est timor Domini* ; et nullus absque timore Dei virtutem dirigit, aut bonum aliquod : cum timore Dei declinet quisvis a malo. Supplicandum autem esse Domino dixit, quia neque virtutem potest possidere homo, neque quodvis aliud bonum facere (ut dixi), etiamsi id velit et appetat per timorem Dei, absque ope et auxilio divino. Opus enim est diligentis et studio nostra etiam divinum auxilium. Quare necesse est quavis in re etiam minima supplicare et orare Dominum, ut cuicunque actioni nostræ adsit et opem ferat. Benefacere autem proximo, hoc charitatis est et amoris. Quoniam igitur qui Deum timeat et Domino supplicat, sibi soli prodest, et virtus omnis per charitatem erga proximum perficitur ; ideo dixit senex etiam proximo benefaciendum. Nam qui Deum timet et eidem supplicat, debet hic utique proximo prodesset et benefacere. Hoc est enim (ut dixi) charitatis et amoris proprium. Hæc perfectio virtutum est, ut ait sanctus Apostolus*. Gloria sit Deo nostro, nunc et in sæcula sæculorum. Amen.

DOCTRINA XIX.

Ejusdem breves et compendiosæ sententiæ.

Aiebat abbas Dorotheus eum qui proprii sensus et voluntatis esset, haud unquam parere posse vel adherere proximi utilitati.

Aiebat etiam, eum simul omnes peccatores, non debere nos semper et in cunctis menti nostræ credere : obliquam enim regulam quæ recta esset, inflectere et intorquere.

Haud esse magnum non judicare, aut compati afflicto et subdito tibi ; sed magnum non irasci, aut conferri ei qui ob vitium suum tibi aliqua in re contradixerit, neque convenire cum eo qui illum judicaverit, vel congratulari illi qui te ei antetulit, hoc utique magnum.

454 Qui non contemperit mundi gloriam et corporis quietem, et justitias denique omnes, haud posse unquam propriam voluntatem a se removere,

C

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΙΘ'.

Τοῦ αὐτοῦ ῥήματα διάφορα, ἐν συντόμῳ.

Ὁ ἀββᾶς Δωρόθεος ἔλεγεν ὅτι ἀδύνατόν ἐστι τὸν ἔχοντα ἰδίαν σύνεσιν, ἢ ἰδίον λογισμόν, ὑποταγῆναι καὶ ἀκολουθεῖν τὸ καλὸν τοῦ πλησίον.

Ἐλεγε πάλιν, ὅτι ἐμπαθεῖς ὄντες, οὐκ ὀφειλομέν ὡς πιστεύειν τῇ ἰδίᾳ καρδίᾳ· σκαμῶδες γὰρ κανὼν καὶ τὰ ὀρθὰ σκαμῶδ' ποιεῖ.

Ἐλεγε πάλιν, ὅτι οὐκ ἔστι μέγα τὸ μὴ κρίναι, ἢ καὶ συμπάθεσαι τῷ ἐν θλίψει ὄντι καὶ ὑποπίπτοντι σοι· μέγα δὲ ἐστὶ τὸ μὴ κρίναι, ἢ ἀντιπαθεῖν τῷ διὰ πάθος ἰδίῳ ἀντιλέγοντι σοι, μὴδὲ συμπεισθῆναι μετὰ τοῦ κρίναντος αὐτόν, καὶ τὸ συγχαρῆναι τῷ προτιμωμένῳ σοι.

D

Ἐλεγε πάλιν, ὅτι ὁ μὴ καταφρονῶν πάσης ὕλης, καὶ ὁδῆς, καὶ σωματικῆς ἀναπαύσεως, ἔτι μᾶλλον καὶ τῶν δικαιοματίων, οὐ δύναται κόψαι τὰ θελή

* Psal. cx, 40. * Rom. xiii, 10.

VARIE LECTIONES.

** Ὀφελούντος. ὀφελούντι.

ματα αὐτοῦ, οὐδὲ ἀπαλλάσσεται ὀργῆς καὶ λύπης, A vel liberari ab ira et tristitia, aut proximo quietem οὐδὲ ἀναπαύει τὸν πλησίον.

Πάλιν εἶπε, Μὴ ἀπαίται ἀγάπην παρὰ τοῦ πλησίον. Ὁ γὰρ ἀπαιτῶν ταρασσέται, ἐὰν μὴ ἀπαντήσῃ· ἀλλὰ μᾶλλον σὺ δεῖξον τὴν ἀγάπην τῷ πλησίον, καὶ ἀναπαύει, καὶ οὕτως φέρεις καὶ τὸν πλησίον εἰς ἀγάπην.

Πάλιν εἶπεν, ὅτι ἐὰν ποιῇ τις πρᾶγμα κατὰ θεόν, πάντως ἔρχεται αὐτῷ πειρασμός· παντὶ γὰρ ἀγαθῷ, ἢ προηγείται, ἢ ἐπακολουθεῖ πειρασμός· οὕτε δὲ βέβαιόν ἐστι τὸ κατὰ θεὸν γινόμενον, εἰ μὴ δοκιμασθῇ διὰ πειρασμοῦ.

Πάλιν εἶπεν· Οὐδὲν οὕτως ποιεῖ ἔνωσιν, ὥς τὸ τοῖς αὐτοῖς χαίρειν, καὶ τὰ αὐτὰ φρονεῖν.

Πάλιν εἶπε· Τὸ μὴ ἐξουθενῶσαι τίνα τὴν χάριν τοῦ πλησίον, ταπεινοφροσύνης ἐστὶ· δεῖ γὰρ κατὰ B δέχεσθαι αὐτὴν μετὰ εὐχαριστίας, καὶ μικρὰ καὶ ἐλάχιστός ἐστι.

Καὶ πάλιν εἶπεν· Ἐγὼ, ἐὰν συμβῇ μοι πρᾶγμα, ἠδύως ἔχω γίνεσθαι γνώμῃ τοῦ πλησίον καὶ ἀσυστροφῆσαι μετὰ γνώμης αὐτοῦ, ἐὰν ἀπαντήσῃ ἢ καὶ στοιχῆσαι ἐπὶ ἰδίᾳ γνώμῃ καὶ εὐσυστροφῆσαι.

Πάλιν εἶπε, Καλόν ἐστιν ἐν ἐκάστῳ πρᾶγματι τὸ παρὰ μικρὸν τῆς χρείας ἐπιτηδεύειν ἑαυτοῖς. Οὐ γὰρ συμφέρει τίτι κατὰ πάντα ἀναπαύσαι.

Πάλιν εἶπε, Ἐν παντὶ πρᾶγματι συμβαίνει μοι, οὐδέποτε ἠθέλησα ἀνθρωπίνῃ φρονήσει περιδραμεῖν ἑμαυτῷ· ἀλλ' αἰ τοῦ μικροῦ τὴν δύναμιν μου, εἰς ἐπὶ δὴποτε, καὶ ἀπὼ τὸ πᾶν τῷ θεῷ.

Πάλιν εἶπεν· Ὁ μὴ ἔχων ἴδιον θέλημα, πάντοτε τὸ ἴδιον ποιεῖ· ἐξώτερον γὰρ ἴδιον οὐκ ἔχει· ἐπὶ δ' ἂν καὶ γένηται, ἀναπαύει αὐτὸν, καὶ εὐρίσκεται πάντοτε τὸ ἴδιον ποιεῖν. Οὐ γὰρ θέλει τὰ πρᾶγματα γίνεσθαι, ὥς θέλει, ἀλλὰ θέλει, ὥς γίνεται.

Πάλιν εἶπεν, Οὐ δεῖ τίνα ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ ἐν ᾧ ἀμαρτάνει ὁ ἀδελφός, κατ' αὐτοῦ διορθῶσαι αὐτὸν, ἀλλ' οὐδὲ ἐν ἄλλῳ καιρῷ χάριν τῆς ἰδίας ἐκδικήσεως.

Ἐλεγε πάλιν, ὅτι ἡ κατὰ θεὸν ἀγάπη δυνατώτερα ἐστὶ καὶ τῆς φυσικῆς.

Ἐλεγε πάλιν, Μὴδὲ ἐν γελοίοις τὸ κακόν. Συμβαίνει, ὅτι ἐξ ἀρχῆς μὲν ποιεῖ τις κακὸν μετὰ γέλωτος· ὕστερον δὲ καὶ μὴ θέλων πηγνύται εἰς αὐτό.

Ἐλεγε πάλιν, ὅτι οὐ δεῖ θελῆσαι τίνα ἀπαλλαγῆναι πάθους, ὥς θέλων φυγεῖν τὴν θλίψιν αὐτοῦ· ἀλλὰ ἀκριδῶς μισοῦντα αὐτὸ, ὥς λέγει, Τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτοὺς, εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντό μοι.

Ἐλεγε πάλιν, ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν ὀργισθῆναι τίνα κατὰ τοῦ πλησίον, εἰ μὴ πρῶτον ἐπαρθῇ ἡ καρδία αὐτοῦ κατ' αὐτοῦ, καὶ ἐξουθενώσῃ αὐτὸν, καὶ ἔχει ἑαυτὸν ὑπερέχοντα αὐτοῦ.

Ἐλεγε πάλιν, Σημεῖόν ἐστιν ὅτι ἐκουσῶς ἐνεργεῖ τις πάθος, ὅτε ἐλεγχόμενος, ἢ διορθούμενος περὶ αὐτοῦ ταρασσέται. Τὸ δὲ ἀπαράχως βαστάζειν τὸν

A vel liberari ab ira et tristitia, aut proximo quietem asserre.

Non esse poscendam a proximo charitatem; futurum enim molestum, ni eandem rependeris: sed debere nos magis in proximum benevolentiam ostendere, et postmodum destitutos: ita enim proximum ad mutuum amorem inducendum.

Et qui opus aliquod fecerit secundum Deum, omnino supervenire tentationem aliquam, quia necessario bonum omne præcedit aut sequitur tentatio: neque bonum dici posse aut secundum Deum, nisi approbetur tentatione.

Nihil adeo concordiam et unitatem asserre, sicut eadem sapere, et eisdem congaudere.

Nullam proximi gratiam spernere, humilitatis B summæ esse; oportereque quam libenter susceperis, etiam prompte referre, etiamsi prava et tenuis fuerit.

Dicebat quoque se de unaquaque re libenter consultare cum proximo, et illius sententiæ suam accommodare, etiamsi contraria et adversa videretur.

Optimum esse unamquamque rem pro usu et necessitate nostra affectare; malum autem ad quæcunque discurre nec unquam quiescere.

Quidquid sibi contigisset, nunquam sese id voluisse humano sensu discutere; sed cum fecisset pro virtute sua, omne postmodum commisisse Deo.

Eum qui non habuerit propriam voluntatem, il- C lum etiam nihil exterius proprium habere, et contentum esse quacunque re; et ita semper propriam voluntatem facere; neque velle res evenire sibi ad vota, sed eas velle ut evenerint.

Non oportere in ipsa hora qua peccaverit, fratrem corrigere, neque ullo alio tempore ultionis gratia.

Qui secundum Deum esset amor, potentioris esse eo qui secundum naturam est.

Non esse malum cum risu perpetrandum: evenire enim ut, cum quis malum ridens egerit, post nolens in ipsum designatur.

D Haud optandum alicui, ut a vitio liberetur, quo ejus afflictionem et molestiam fugiat, sed quia illud maxime oderit, juxta quod scriptum est: Perfecto odio oderam illos: inimici facti sunt mihi¹.

Impossibile esse aliquem in proximum suum irasci vel excandescere, nisi prius elatus fuerit corde et contempserit eum, et illo se potioris existimaverit.

Signum esse potissimum aliquem sponte malum egisse, cum correctus et deprehensus turbatus fuerit. Correctionem autem et reprehensionem ferre

¹ Psal. CXXVIII, 22.

absque ira et turbatione, id maximum argum-
tum esse, quod vel victus vel ignorans id malum
egerit.

DOCTRINA XX.

*Ejusdem epistola ad fratrem, eum interrogantem
de insensibilitate animæ et refrigerio charitatis.*

Ad insensibilitatem animæ, frater, frequens lectio
divinarum Scripturarum utilis est, post nocturnos
sermones deiferorum Patrum, et **455** memoria
terribilium judiciorum Dei; et egressus animæ a
corpore, et terribilium potestatum quæ illi futuræ
obviam sunt, quibuscum iniquitatem fecit, dum
fuit in hac brevi et miserabili vita. Quomodo etiam
in futuro sit expavescendum ante tribunal Christi,
et quemadmodum sit exigenda ratio non solum ope-
rationum, sed etiam sermonum et cogitationum in
conspectu Dei et omnium angelorum ejus, et, ut bre-
viter dicam, omnis creaturæ. Memineris autem con-
tinue ejus vocis, quam terribilis et justus Judex his
dicturus est, qui a sinistris erunt: *Discedite a me,
maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo
et angelis ejus*. Bonum etiam est humanarum af-
flictionum reminisci: sic etiam dura et insensibilis
anima emollescet, et ad sensum perveniet proprii
status et malitiæ suæ. Desidem autem esse circa
fraternam charitatem, et hoc provenire ex cogita-
tionibus suspiciosis in animum admissis, et pro-
priæ mentis credulitate: hinc etiam fieri ut nihil
velimus inopinatum pati. Vis igitur tibi a Deo opem
ferri? Principio et ante omnia nusquam tuis suspi-
cionibus credas, et omni cura da operam subijci et
submitti fratribus tuis, ac voluntatem omnem tuam
amputa; et si quis te ignominia affecerit vel pro-
brum, pro illo sic orato tanquam pro eo qui te innu-
meris beneficiis affecisset, qui libidinis tuæ medicus
fuisset: ex his enim ira minuitur, cujus frenum
charitas est secundum Patres. In primis autem Deum
roga, ut det tibi intellectum et studium cognoscendi
quæ sit voluntas ejus bona, beneplacita atque perfe-
cta, et præstet pariter constantiam perficiendi
omne opus bonum.

« Matth. xxv, 41. » Rom. xii, 3.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

EJUSDEM ABBATIS DOROTHEI.

Ad magnum senem sanctum Barsanuphium, et ad
ejus discipulum abbatem Joannem, cognomento
Prophetam, ob perspicacis donum quod habuit
a Deo.

INTERROGATIO I.

Abbas Dorothæi ad abbatem Joannem.

DOCTRINA XXI.

Interrogatio I.

Quomodo possum nimiam libertatem restringere
et linguam meam moderari?

Α περί αυτού ἔλεγχον, ἡγουν διόρθωσιν, σημεῖόν ἐστιν,
ὅτι ἡττώμενός ἡ ἀγνοῶν ἐνηργήσεν αὐτό.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ Κ'.

Τοῦ ἁγίου ἐπιστολὴ πρὸς ἀδελφὸν ἐπερωτή-
σαντα αὐτὸν περὶ ἀναισθησίας ψυχῆς, καὶ
περὶ ψόβειας ἀγάπης.

Α'. Περὶ τῆς ἀναισθησίας τῆς ψυχῆς, ἀδελφε,
συνεχῆς ἀνάγνωσις τῶν θείων Γραφῶν συμβάλλεται
μετὰ κατανυκτικῶν λογίων, τῶν θεοφόρων Πατρῶν,
καὶ ἡ μνήμη τῶν φοβερῶν κριμάτων τοῦ Θεοῦ, κα-
τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, καὶ τῶν μελλουσῶν
ἀπαντῆν αὐτῇ φοβερῶν δυνάμεων, μεθ' ὧν ἔπραξε τὴν
πονηρίαν ἐν τῇ ὀλιγοχρονίᾳ καὶ ἐλευσὶν ζωῇ ταύτῃ.
Ἔτι δὲ καὶ τοῦ μέλλειν παρστήναι τῷ φρικτῷ καὶ
ἀδεκάστῳ βήματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ μὴ μόνον περὶ
πράξεων, ἀλλὰ καὶ λόγων καὶ ἐννοιῶν ἀπαιτεῖσθαι
λόγον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ πάντων τῶν ἀγγέλων
αὐτοῦ, καὶ πάσης ἀπλῶς τῆς κτίσεως. Μνημόνευε
δὲ συνεχῶς καὶ τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης, ἣν ἔρει ὁ
φοβερός καὶ δίκαιος Κριτὴς τοῖς εὐνώνμοις: *Ἀπέλ-
θατε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ καταρραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώ-
νιον, τὸ ἡτοιμασμένον καὶ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς
ἀγγέλοις αὐτοῦ*. Καλὸν δὲ καὶ τῶν μεγάλων θλί-
ψεων τῶν ἀνθρωπίνων μνημονεύειν· μόλις γὰρ
οὕτως ἵνα ἡ σκληρὰ καὶ ἀναισθητος μαλαγῇ ψυχὴ,
καὶ εἰς αἴσθησιν ἔλθῃ τῆς ἰδίας αὐτῆς κακῆς κατα-
στάσεως. Τὸ δὲ ἀσθενεῖν περὶ τὴν ἀγάπην τῶν ἀδελ-
φῶν, ἐκ τοῦ δέχεσθαι σε τοὺς ἐξ ὑποψυχίας λογι-
μοὺς καὶ πιστεῦειν τῇ ἰδίᾳ καρδίᾳ, γίνεται σοι, καὶ
ἐκ τοῦ μὴδὲν θέλειν πάσχειν κατὰ προαίρεσιν. Θέ-
λεις οὖν βοηθοῦμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ; Προηγουμένως
μὴ πιστεῦειν ὅλως ταῖς ἰδίαις ὑπονοήσιν, καὶ πάσῃ
δυνάμει σπουδάζειν ταπεινοῦσθαι τοῖς ἀδελφοῖς, κέ-
πτειν αὐτοῖς τὸ ἴδιον θέλημα· ἐὰν ὑβρίσῃ σέ τις
αὐτῶν, ἢ ἄλλως θλίβῃ, ὑπερέυχου αὐτῷ, ὡς εἶπον
οἱ Πατέρες, ὡς μέγαλα σε εὐεργετοῦντι, ὡς πατρὶ
τῆς φιληδονίας σου. Ἐκ τούτου ὁ θυμός σου μειοῦ-
ται, εἴγε κατὰ τοὺς ἁγίους Πατέρας θυμοῦ χαλινὸς
ἡ ἀγάπη· πρὸ δὲ πάντων παρακάλει τὸν Θεὸν δοῦ-
ναί σοι νῆψιν καὶ σύνεσιν τοῦ εἰδέναι τί τὸ θέλημα
αὐτοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον, ἐτι-
δὲ καὶ δύναιμι εἰς τὸ καταρτισθῆναι πρὸς πᾶν ἔρ-
γον ἀγαθόν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΒΒΑ ΔΩΡΟΘΕΟΥ.

Πρὸς τὸν μέγαν γέροντα, τὸν ἅγιον Βαρσανού-
φιον, καὶ πρὸς τὸν αὐτοῦ μαθητὴν, τὸν ἀδελφὸν
Ἰωάννην, τὸν ἐπικληθέντα Προφήτην, διὰ τὸ
διορατικὸν χάρισμα, ὃ εἶχε παρὰ τοῦ Θεοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α'. Τοῦ ἀδελφοῦ Δωροθέου πρὸς τὸν
ἀδελφὸν Ἰωάννην.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑ.

Ἐρώτησις α'

Πῶς δυνήσομαι ἐκκόψαι παρρησίαν, καὶ κρατῆσαι
τῆς γλώσσης μου;

Ἀπόκρισις.

Διὰ πένθους.

Ἐρώτησις β.

Καὶ πῶς δύναμαι εἰσερχόμενος καὶ ἐξερχόμενος μεταξὺ ἀνθρώπων, καὶ ποιῶν ὀπηρεσίας, φυλάξαι τὸ πένθος; καὶ εἰ ἐστὶ πένθος ἀνευ δακρύων.

Ἀπόκρισις.

Οὐ τὸ πένθος διὰ δακρύων, ἀλλὰ τὰ δάκρυα διὰ τοῦ πένθους. Ὁ δὲ μεταξὺ ἀνθρώπων, ἐὰν κόπη τὸ βίον θέλημα, καὶ μὴ προσέχη πταίσμασιν ἀνθρώπων, οὗτος κτάται τὸ πένθος. Ἐκ τούτου γὰρ συνάγοντες οἱ λογισμοὶ αὐτοῦ, καὶ οὗτοι συναγόμενοι γεννῶσι τὴν κατὰ θεὸν λύπην ἐν τῇ καρδίᾳ, ἡ λύπη τὰ δάκρυα.

Ἐρώτησις γ.

Τὸ ὑπενεγκεῖν ἀτιμίαν, τί συμβάλλεται πρὸς ἡσυχίαν;

Ἀπόκρισις.

Ὁ χρεώστης τῶν ἀνθρώπων, ἐὰν μὴ ἀποδῇ τὸ χρέος, ὅπου δ' ἂν ἀπέλθῃ, χρεώστης ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔχει ἐλευθερίαν που καθίσαι μετὰ ἀναπαύσεως. Ἐὰν δὲ πρῶτον κοπιάσῃ ἀπὸ τῶν ὀνειδισμῶν τῶν ἀνθρώπων, αἰσγύνεται, καὶ τότε ἀποδίδωσι τὸ χρέος. Καὶ ὅτε ἐλευθεροῦται, τότε μετὰ θάρρους καὶ πολλῆς παρρησίας δύναται δημοσιεῦσαι, καὶ καθίσαι ὅπου θέλει. Οὕτως ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν ποιῇ τὴν δύναμιν αὐτοῦ βαστάσαι ὑβρεῖς, ἀτιμίας, ζημίας, διὰ τὰς πεπραγμένας αὐτοῦ ἁμαρτίας, ταπεινῶσιν μανθάνει, καὶ τὸν κόπον, καὶ συγχωροῦνται διὰ τούτων αἱ ἁμαρτίαι αὐτοῦ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· *Ἰδὲ τὴν ταπεινώσιν μου καὶ τὸν κόπον μου*· καὶ τὰ ἐξῆς· κατανόησον δὲ πρὸς τοῦ σταυροῦ, πόσας ὑβρεῖς καὶ ὀνειδισμοὺς ὑπέμεινεν ὁ Δεσπότης ἡμῶν Χριστός, καὶ μετὰ ταῦτα ἦλθεν εἰς τὸν σταυρόν. Οὕτως, οὐδεὶς εἰς ἡσυχίαν τελείαν ἐγκαρπὸν, καὶ εἰς κατὰ πᾶυσιν ἁγίαν τῆς τελειότητος δύναται ἔλθειν, ἐὰν μὴ πρῶτον συμπάθῃ τῷ Χριστῷ, καὶ ὑπενέγκῃ διὰ τὰ παθήματα αὐτοῦ, μνημονεύων τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι· *Ἐὰν συμπάσχωμεν αὐτῷ, καὶ συνδοξαζόμεθα αὐτῷ*. Μὴ οὖν πλανηθῇς· ἄλλη γὰρ ὁδὸς σωτηρίας οὐκ ἐστὶ, πλὴν ταύτης. Ὁ Κύριος συνέλθοι σοι κατὰ τὰ θελήματα αὐτοῦ, ἵνα καλῶς θεμελιώσῃ σου τὴν οἰκοδομὴν ἐπὶ τὴν πέτραν, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός.

Ἐρώτησις δ.

Ποία ὁδὸς οὔζει μᾶλλον, ἢ διὰ τῶν κόπων, ἢ ἢ διὰ τῆς ταπεινώσεως; εἰπέ μοι, δέσποτα· καὶ περὶ τῆς λήθης, καὶ σχέσεως πρὸς τινος, καὶ φυλακῆς ὀφθαλμῶν;

Ἀπόκρισις.

Ὁ κόπος ὁ ἀληθινὸς οὐκ ἐστὶν ἐκτὸς ταπεινώσεως.

• Psal. xxiv, 18. • Rom. viii, 17. • 1 Cor. x, 4.

Responsio.

Per luctum.

Interrogatio 2.

Quo pacto possum quotidianam habens consuetudinem cum hominibus sæculi, et ægritudines per singulos dies, ad domestica negotia planctum servare? et an sit fletus ex lacrymis?

Responsio.

Non fletus per lacrymas, sed per fletum lacrymarum. Qui vero versatur cum hominibus abscondens **456** et amputans propriam voluntatem, nec in aliorum culpas advertens, hic fletum possidet. Conveniunt in unum cogitationes illius; et his convenientibus et coeuntibus, generatur secundum Deum tristitia in corde, et tristitia lacrymas generat.

Interrogatio 3.

Quid patientia ignominie conferat ad quietem?

Responsio.

Qui debitor alicujus fuerit, donec reddiderit debitum, quovis locorum abeat, debitor est, nec habet potestatem sedendi cum quiete. Quod si afficiatur ignominia ab hominibus, erubescit, tuncque debitum solvit: at si liber sit, et cum fiducia et audacia potest in populo esse, et ubicunque voluerit, sedere. Sic homo cum patienter tulerit injurias, ignominias, damna et incommoda ob peccata commissa, humilitatem discit et laborem, et ita recedunt ab eo peccata, juxta quod scriptum est: *Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimitte universa delicta mea*. Cogita autem attente crucifixum, quot contumelias, quot probra sustinuerit Dominus noster Christus, et post hæc omnia demum crucem conscenderit. Et ita scito neminem in requiem sanctam et perfectam posse pervenire, nisi primum Christo compatiatur, et ferat omnes passionibus ejus, juxta Apostolum dicentem: *Si compatimur, et glorificabimur*. Noli itaque errare, noli seduci, quia nulla alia salutis via est, præter hanc. Dominus qui in omnibus nobis opem fert, dei nos firma fundamenta domus nostræ jacere super petram quæ Christus est.

Interrogatio 4.

Quæ via expeditior est ad salutem, vel per laborem, vel per humilitatem; dic, obsecro, domine, et de oblivione, de habitu, de custodia oculorum?

Responsio.

Labor verus non est extra humilitatem. Labor

enim in seipsum frustra fit, et ad nihilum valet. Dicit enim: *Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimitte universa delicta mea.* Hæc igitur qui habet, celeriter pervenit ad salutem; similiter et qui humilitatem habet cum contemptu: contemptus enim laboris locum tenet. Qui autem humilitatem habuerit in seipsum, ingreditur quidem in salutem, sed tarde. Quare qui veram humilitatem possidere voluerit, non blandiatur sibi ipsi ulla in re omnino. Hæc est vera humilitas. Ignem accepit Dominus et misit. Qui excipit ignem quem venit Dominus in terram mittere*, oblivionem et captivitatem non suscipit, quia habet sensum ignis. Subjiciamus exemplum: Moritur homo; ignis ei apponitur; statim dolorem sentit. Et quocumque alio modo captivus quis fuerit, incidit autem in ipsum carbo ignis. Et tu igitur si liberari volueris a captivitate, non potes aliter, nisi tibi specialem hunc ignem paraveris: a calore enim illius ista disparent et evanescent. Possidet autem quis ignem hunc, cum Deum desiderat. Bonum est **457** autem non admodum affici erga coetaneum: hujuscemodi enim consuetudo et nimia familiaritas fletum affert. Quare is non est multum diligendus, qui obest magis quam prosit. Nemo potest ad virtutem conscendere absque magno labore. Consuesce non circumferre oculos tuos ad aliena et vana; hæc enim deperire faciunt labores omnes monasticos. Quare, mi frater, nisi die noctueque elaboraverit homo, haud unquam ad ea poterit pertingere. At si toto corde Dominum querens, te sedulo exercueris, cito pervenies. Alit enim: *Vacate*^b; et quæ sequuntur. Det tibi Dominus ut hæc intelligas.

καρδία, νυκτὴν καὶ ἡμέραν ζητοῦσα τὸν Κύριον, τοῦτοις, ἔρχῃ εἰς αὐτά· φησὶ γὰρ· *Σχολάσατε*, καὶ τὰ ἐξῆς. Δώῃ σοι Κύριος τοῦ συνίναί ταῦτα.

Interrogatio 3.

Quid est contemptus ad humilitatem? Quid rursum contritio cordis? Et si quis contemptum possideat, seipsum vere humilians in corde suo, quid opus sit etiam exterius ab hominibus probra et contumelias pati, quid opus item vilibus actionibus? Si debeat etiam humilia affectare, humiles operationes et humiliter cogitare?

Responsio.

Contemptus duos modos habet, unum a corde, alterum ab hominibus. Major autem qui est ab hominibus quam est a corde. Neque adeo laborare nos facit qui a corde est, ut qui ab hominibus: cor enim ad hoc admodum patitur. Currere autem sua sponte ad villa exercitia, nullius profectus est,

* Luc. xii, 49. ^b Psal. xlv, 11.

A Ὁ γὰρ καθ' αὐτὸν κόπος εἰς μάτην ἐστὶ, καὶ εἰς οὐδὲν λογίζεται. Φησὶ γὰρ· *Ἴδε τὴν ταπεινώσιν μου καὶ τὸν κόπον μου, καὶ ἄφες πάσας τὰς ἀμαρτίας μου.* Ὁ οὖν ἔχων ταύτην, διὰ τάχους φθάνει, καὶ ὁ ἔχων ταπεινώσιν μου** ἐξουδένωσις, καὶ αὐτὸς τὸ ὅμοιον ἔχει. Ἡ ἐξουδένωσις τὸν τόπον ἐπείχει τοῦ κόπου· ὁ δὲ ἔχων τὴν ταπεινώσιν καθ' αὐτὸν, εἰσέρχεται μὲν, βραδυτέρας δέ. Εἴτις δὲ θέλει κρατῆσαι τὴν ἀληθινὴν ταπεινώσιν, μὴ ψηφίσῃ αὐτὸν ἐν τινὶ πράγματι ὅπως, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ ταπεινώσις. Ὁ ἐχόμενος τὸ πῦρ ὃ ἦλθεν ὁ Κύριος βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, λήθην καὶ αἰχμαλωσίαν οὐ δέχεται, ἔχων πάντοτε τὴν ἀσθῆσιν τοῦ πυρός. Αἰδῶ οὖν ὑπόδειγμα· Ἐάν εὐρεθῇ ἄνθρωπος εἰς τὸ ἀποθανεῖν, καὶ προσεγγίσῃ αὐτῷ πῦρ, εὐθὺς ἀσθάνεται ἀπὸ τοῦ πόνου· καὶ εἰς οἶον δὴποτε πρᾶγμα ἐάν αἰχμαλωτισθῇ ἄνθρωπος, ἐπιπέσῃ δὲ ἐπ' αὐτὸν ἀνδραγῆ πυρός. Οὐδὲ θέλει μῆναι ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ τὸ πῦρ, ἀδελφε, ἀλλὰ σθένυνται· ἐπεὶ οὐδὲ πῦρ ἐστὶ λοιπόν. Εἰ ἀπαλλαγῇναί θέλεις καὶ τῆς αἰχμαλωσίας, ἄλλως οὐ δύνασαι, ἐάν μὴ κτήσῃ αὐτῷ τὸ πατερικόν** τοῦτο πῦρ· ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτοῦ θερμότητος καίνα ἀφανίζονται· κτῶσαι δὲ τις τὸ πῦρ τοῦτο, τῷ κατὰ θεὸν πόθῳ. Τὸ δὲ μὴ πάνυ φιλίαν ἔχειν πρὸς τινα συνηλικιωτὴν, καλὸν ἐστίν· ἡ δὲ τοιαύτη συνήθεια οὐκ ἀμφίβησιν ἐλθεῖν τὸ πένθος. Μηδὲ πρὸς ἄλλον τινὰ ἀφαιρούντα ἀπὸ σοῦ τὸ πένθος, ἔχε φιλίαν· οὐ γὰρ ὥρεται σε, ἀλλὰ μάλλον καὶ βλάπτει. Οὐδεὶς δύναται κτήσασθαι τι ἀγαθόν, εἰ μὴ ἐν πολλῷ κόπῳ. Παίδευσον οὖν τοὺς ὀφθαλμοὺς σου τοῦ μὴ βλέπειν τινί, καὶ οὐ πληροῦσι σου τὴν καρδίαν τῆς δεινῆς παρρησίας, εἰς ἀπόλειαν φερούσης ὅπως τοὺς κόπους τοῦ μοναχοῦ. Εἰ ταῦτα πάντα, ἀδελφε, ἐάν μὴ ποιήσῃ ἡ προνοΐα ἄνθρωπος οὐ δύναται. Ἐάν σχολάσῃς ἐν

Ἐρώτησις.

Τί ἐστὶν ἡ ἐξουδένωσις παρὰ τὴν ταπεινώσιν; Καὶ τί πάλιν ἡ συντριβὴ τῆς καρδίας; Καὶ εἰ κτῶσαι τις ἐξουδένωσιν, αὐτὸς αὐτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ ταπεινῶν, ἢ χρεῖα καὶ τῶν ἐξωθεν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, ὀνειδισμῶν καὶ ὕβρεων, καὶ εὐτελεστέρων δὲ πράξεων; Ἐε, εἰ ὁρεῖσαι ὁ ταπεινώφρων πράγματα ἐπιτηδεύειν ταπεινά, ἢ καὶ ταπεινολογεῖν;

Ἀποκρίσις.

Ἡ ἐξουδένωσις δύο τρόπους ἔχει, ἓνα τὸν ἀπὸ καρδίας, καὶ ἕτερον τὸν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπιφερόμενον. Μείζων δὲ ἐστὶν ἡ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐξουδένωσις τῆς ἀπὸ καρδίας. Οὐ γὰρ πάνυ ἔχει κόπον ἡ ἀπὸ τῆς καρδίας, ὅσον ἡ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων. Πάνυ γὰρ πονεῖ ἡ καρδία, εἰς τὴν ἐξωθεν ἐπιφερο-

VARIE LECTIONES.

** Mou forte ὁμοῦ. ** Πατρικόν. Legendum πνευματικόν· hæc namque voces codd. miss. ob litterarum compendium sæpe confundi solent. Videsis Cotelierium *Eccl. Gr. Monum.* tom. II, pag. 609 b.

μενην. τὸ δὲ τρέχειν ἀφ' ἑαυτοῦ εἰς τὰς εὐτελεῖς πράξεις, οὐ φέρει τινὰ εἰς προκοπὴν, τάχα δὲ μᾶλλον εἰς κενοδοξίαν· ἀλλὰ τὸ κελευθῆναι καὶ μὴ ἀντιλέγειν, ἀλλὰ ποιεῖν μετὰ ὑπακοῆς, τοῦτο γίνεται εἰς προκοπὴν, καὶ τὸ κτῆσθαι ἐξουθενώσιν. Ἡ συντριβὴ τῆς καρδίας ἐστὶ, τὸ μὴ ἔδωαι αὐτὴν ῥέμεισθαι μετὰ ἁλλοτρίων λογισμῶν. Ἡ ταπεινώσις ἐστὶ, τὸ μὴ ψηφίζειν ἑαυτὸν ἐν τινὶ πράγματι ὅπως, καὶ τὸ κόφαι τὸ ἴδιον θέλημα κατὰ πάντα· ὥστε τὸ ὑποταγῆναι πᾶσι, καὶ βασιτάσαι ἀπαράχως τὰ ἐπερχόμενα ὑπὸ ἁλλων, τοῦτό ἐστιν ἡ ἀληθινὴ ταπεινώσις· εἰς ἣν οὐχ εὐρίσκει ἐν αὐτῇ χώραν ἡ κενοδοξία.

Τὸ δὲ ταπεινολογεῖν, κενοδοξίαν φέρει, καὶ κακὸν μᾶλλον ἐστίν, ἢ ὠφέλιμον· ἀλλὰ ἀρκεῖ λέγειν, Συγχορήσον, καὶ εὖξαι ὑπὲρ ἐμοῦ.

Ἐρώτησις 5.

Εἰ ἐν τοῖς καλοῖς, ἢ ἐν τοῖς μέσοις δεῖ κόπτειν τὸ θέλημα, ἢ καὶ ἐν οἷς παράδοσις φθάνει ἐντολῆς; Καὶ ὑπὲρ τὴν κατάστασίν μου ἔαν εὐρεθῇ ἐπιταγή, εἰ ὠφείλω παραιτησασθαι, ἢ μὴ λύπην καὶ ταραχὴν ὑστερον ἐνέγκωμι; Ἐτι δὲ ἂν τις εὐρεθῇ χρεῖαν ἔχων πρὸς τὸν ἀδελφόν, ἢ αἰτήσῃ τι αὐτόν, καὶ εἴπῃ μοι βοηθῆναι αὐτῷ εἰς τὸ πρᾶγμα, εἰ ἀνάσσωμαι, εἰ μὴ φέρει μοι τιμὴν, ὅτι ὅπως ψηφίζομαι; Ἐτι δὲ ἔαν αἰτήσῃ μὲ τίς ποιῆσαι εὐχὴν, θελήσω βαλεῖν χεῖρα καὶ βοηθῆσαι τινι; Μέχρι τίνος δεῖ παραιτησασθαι ἢ φιλονεικεῖν ἐνθα ἐστὶ παράδοσις ἐντολῆς;

Ἀποκρίσις.

Ἀδελφε, ὁ θέλων εἶναι, οὐκ ὀφείλει ὅπως θέλημα ἔχειν ἐν τινὶ πράγματι, καὶ τοῦτο διδάσκων ὁ Κύριος εἶπεν· Ἦλθον εἰς τὸν κόσμον, οὐ τὸ ἐμὸν θέλημα ποιῆσαι· καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ θέλων γὰρ τὸδε ποιεῖν καὶ τὸδε δι' αὐτοῦ παραιτεῖται, ἢ διακριτικώτερον ἑαυτοῦ δείκνυσιν τοῦ ἐπιτάσσοντος αὐτῷ, ἢ ὑπὸ δαιμόνων χλευάζεται· ἅπερ ἀμφοτέρω κακὰ καὶ δαιμονιώδη· ὥστε ἐν πᾶσιν ὀφείλεις ὑπακούειν. Ὁ γὰρ ἐπιτάσσων ἀδελφός σου, βασιτάζει σου τὸ κρίμα, ὡς ἀπαιτούμενος λόγον ὑπὲρ σου. Ἐάν φαίνεται σοι βαρὺ τὸ ἐπιτασσόμενον, αὐτόν ἐρώτησον, καὶ τῇ αὐτοῦ διακρίσει ἀφες τὸ πρᾶγμα. Ἐάν δὲ ἀδελφοὶ ὧσιν οἱ ἐπιτάξαντες, καὶ βλέπεις ἢ νομίζεις ὅτι βλάβην ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἢ ὑπὲρ τὴν δύναμίν σου, πάλιν τὸν ἀδελφόν ἐρώτησον, καὶ αὐτὸς σοι, ποιήσων· ἂν γὰρ θέλεις οὐ μόνον τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνθρώπους διακρίνειν, θλίψιν σεαυτῷ ἐπισπάσεις. Ἀλλ' ὅπου δοκεῖ καλὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἐκεῖ δεῖξον τὴν ὑπακοὴν τοῖς ἀδελφοῖς· ὅπου δὲ διστάζει ὁ λογισμός, ἢ ὑπὲρ τὴν δύναμίν σου ἐστίν, ἢ ἔχον βλάβην, ἀνάθου τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ αὐτὸς διακρίνει, ποιήσων. Αὐτὸς γὰρ οἶδε τί ποιεῖ, καὶ πῶς φροντίζει σου τῆς

A quin potius inanis gloria. Sed cum tibi vile aliquid præcipitur, neque tu contradicis, sed jussa facis cum omni mansuetudine et obedientia; tunc fit hoc ad perfectum: et hoc est contemptum sui ipsius habere. Contritio vero cordis est, si id vagari non permittas in alienis et vanis cogitationibus. Humilitas est, nullius pretii seipsum existimare, et propriam voluntatem in cunctis amputare: ita ut sis in cunctis subjectus, et intrepide ac constanter feras quidquid evenierit. Hæc est vera humilitas, in qua non invenit locum inanis gloria.

Sed humiliter loqui, arrogantiam præ se fert, et magis nocet, quam prodest: sed sufficit dicere: Ignosce, et ora pro me.

Interrogatio 6.

Anne in bonis, aut mediis oportet incidere voluntatem, aut in iis ubi transgressio in præceptum impingit? Et, si jussum excedat meam vocationem, debeone denegare, ne molestia aut pudore afficiam? Præterea, si cui necesse sit ut aliquid ab abbate petat, et dicat mihi ut se in negotio adjuvem, sustineamne, aut non feram honorem, quod totus mihi placeam? Adde si quis roget, ut orem, tollamne manus et adjuvem ipsum? Aut quousque oportet denegare aut contendere, ubi sit transgressio præcepti?

C

458 Responsio.

Frater, volens esse, non debet omnino voluntatem habere in omni re: et hoc innuens Dominus dixit: Veni in mundum non ut faciam meam voluntatem: et quæ sequuntur. Volens enim hoc et illud facere propter quæ rogatur, aut prudentiorem se declarat eo qui injungit, aut a daemonibus illudatur: quod utrumque malum et diabolicum. Quare in omnibus obedire debes. Qui enim imperat tibi abbas tuus, tuum judicium portat, qui rationem dabit pro te: si grave tibi videbitur quod impositum est, ipsum interroga, ejusque judicio relinque negotium. Si autem fratres sint qui aliquid tibi injungant, et vides aut existimas aliquid mali cum negotio conjunctum, aut quod excedat tuas vires: rursum abbatem tuum interroga, et quæ dicit tibi, fac: si enim velis non solum res, sed etiam homines judicare, tribulationem tibi ipsi accerses. Sed ubi videbitur bonum esse negotium, ibi ostende obedientiam fratribus tuis. Sed ubi cogitatio tua distrabitur, aut vires tuas excedit, aut damnum affert, communica cum abbate tuo, et quod dijudicabit, facito. Ipse enim scit quid faciat, et quid

c Juan. vi, 38.

* Dictum Platonicè.

curæ habeat de anima tua, et quiesce. Crede igitur, A quod quicquid dixerit tibi, divinum sit: omne autem divinum, utile est, et molestiam aut perturbationem nullam affert. Ex bono enim nullum malum egreditur: Omnis enim arbor bona fructus bonos profert. Cum autem opus habet aliquis te apud abbatem, fac ut præceptum impletur, quod audisti ab abbate. Si enim te custodem foribus apposuerit, dicens, significa mihi omnem hominem advenientem, teipsum magni facis, aut mandatum exsequeris. Si abbas dixerit, ut indices ipsi, aut non indices, tu culpam non habebis. Si vero in cellam intraris fratris, aut si dicat ipse, ut ores, usque ad tertiam vicem, dic, ignosce mihi. Et si tertia vice instabit, tum facito cum humilitate. Et tu ter dicas alicui: qui si nolit, desine in pace, et non affligas eum. Et hæc est vera via Dei, in qua vide ut te geras sine hypocrisi, in puro corde, Deo porrigente tibi manum, et adjuvante per gratiam suam.

Interrogatio 7.

Anne corpori obsequi oportet in dieta, eum qui nondum prorsus laborat? aut si non conveniat alicui cum consueto cibo: aut etiam si quis non ægrotet, fugiat tamen cibum quod hunc vel illam morbum generet, bene facit.

Responsio.

Si viderit homo seipsum non turbari aut affligi morbo, debet obsequi corpori paulum; si vero C affligatur, non. In confesso enim est, quod hæc apparens imbecillitas demonum est. In vera enim ægrotatione quæ a Deo est, etiam bellum minuitur. Quare conducit, ubi bellum est, ibi laboribus exercere corpus, etsi in morbum inciderit; ejicit enim animam. Si autem causa aperta fuerit hujus ægrotationis, et vel ex peregrinatione, vel vulneribus graviter laborabit corpus, oportet ei indulgere, cum gravitate tamen quadam et non ultra modum: quando et demones ipsorum curant. Ad malam autem habitudinem, aliquando potest quis cogere suam rationem: si autem non potest, indulget paulisper. 459 Imbecillitas enim est et illa. Si quis autem sciat quod hic vel ille cibum generat morbum, non debet comedere de eo. Nam in eo vinci ipsum invenitur, et debet cavere. Vide ne obliviscaris, et crede te una cum aliis qui a Deo adjuti et salvati sunt, sanandum te quoque esse.

Interrogatio 8.

Si comedens cum fratribus meis, citius satur fuero, decet ne me surgere, an vero maneo, dum omnes surgant, aut, si modum panis mei committar cum obsoniis omnibus, melius faciam?

Responsio.

Sedens ad mensam, cum videris te exsaturatum,

4 Matth. vii. 17.

ψυχῆς, καὶ ἀναπαύου. Πίστευς οὖν ὅτι, ἰξ̄ τι λέγει σοι, κατὰ Θεόν ἐστι· πᾶν δὲ τὸ κατὰ Θεόν, ὠφέλι- μόν ἐστι, καὶ λύπην ἢ ταραχὴν οὐ φέρει. Ἐκ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ οὐδὲν κακὸν ἐξέρχεται· Πᾶν γὰρ δένδρον καλὸν καρποῦς καλοὺς ποιεῖ. Περὶ δὲ τοῦ δεηθῆ- ναί σου τίνα πρὸς τὸν ἀββᾶν, ποιήσον ὡς ἐντολὴν πληρῶν ἣν ἤκουσας παρὰ τοῦ ἀββᾶ ποιῆσαι. Ἐὰν γὰρ καθίσῃ σε εἰς τὴν θυρωρείαν λέγων, Μήνυσόν μοι πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον, ἐφ' ἑαυτοῦ σαυτὸν φησίζεις, ἢ κέλευσιν ἐκπληροῖς. Ἐὰν εἰπῇ ὁ ἀββᾶς εἰπεῖν αὐτῷ, ἢ μὴ εἰπεῖν, σὺ πρᾶγμα οὐκ ἔχεις. Περὶ δὲ τοῦ, ἐὰν εἰσελθῇς εἰς καλλὶον ἀδελφοῦ, ἢ αὐτὸς ἐὰν εἰπῇ σοι εἰςᾶσθαι ἕως τρίτου, εἰπέ· Συγχώρησον, καὶ ἐὰν μετὰ τρίτον ἐμμείνηῃ, τότε ποιήσον μετὰ ταπεινώσεως· καὶ σὺ τρίτως εἰπέ τι- νι, κἂν μὴ θελήσῃ, παῦσαι μετ' εἰρήνης, καὶ μὴ θλί- ψῃς αὐτόν. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ ὁδὸς τοῦ Θεοῦ, ἐν ἣ πρόσεχε σεαυτῷ ἐργάσασθαι ἀνυποκριτως, ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ, τοῦ Θεοῦ δίδόντος σοι χεῖρα, καὶ βοη- θούντος διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ.

Ἑρώτησις 7.

Εἰ δεῖ συγκαταβαίνειν τῷ σώματι περὶ τὴν διαί- ταν, μήπω τελείως καταπεσόντα; ἐὰν δὲ καὶ κα- κοεκτή τις πρὸς τὸ σύνθεσις βρῶμα, ἐὰν δὲ καὶ μη- δὲν πάσχον τις, παραιτησάι τὸδε τὸ βρῶμα, ὡς τότε πάθος ποιῶν, εἰ καλῶς ποιεῖ;

Ἀπόκρισις.

Ἐὰν ἴδῃ, ἄνθρωπος ἑαυτὸν μὴ ὀχλοῦμενον ὁπ- C πάθους, μὴδὲ πολεμούμενον, ὀφείλει συγκαταβαίνειν τῷ σώματι μικρόν· ἐὰν δὲ πολεμῇται, οὐχί. Φανερόν γάρ ἐστι, ὅτι καὶ ἡ φαινομένη αὕτη ἀσθένεια τῶν δαιμόνων ἐστίν. Ἐν τῇ ἀληθινῇ γὰρ ἀσθενείᾳ τῇ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γαυνοῦνται καὶ ὁ πόλεμος. Ὡστε συμφέρεται ὅπου πόλεμος, καταπονεῖται τὸ σῶμα, κἂν ἐμπέσῃ εἰς ἀβρῶστίαν· ἐκβάλλει γὰρ τὴν ψυχὴν. Ἐὰν δὲ φανερά ᾖ ἡ αἰτία τῆς ἀνωμαλίας, καὶ εἰ ἐξ ὁδοπορίας τυχόν, ἀπὸ τραυμάτων βαρύνων ἀσθενήσῃ τὸ σῶμα, ὀφείλει συγκαταβαίνειν, σεμνὸς μέντοι καὶ μὴ ὑπὲρ τὸ δέον· ἐπεὶ καὶ οἱ δαίμονες τὸ ἑαυτῶν σμῆνουσιν. Εἰς δὲ τὴν κακοεξίαν, ἐστὶν ὅτε δύναται τις ἀναγκάσαι ὀλί- γον τὸν λογισμὸν. Ἐὰν δὲ οὐ δύναται, συγκαταβαίνει ὀλίγον. Ἀσθένεια γάρ ἐστι καὶ αὕτη. Ἐὰν δὲ τις μάθῃ, ὅτι τότε τὸ βρῶμα ποιεῖ πάθος, οὐκ ὀφείλει φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ· ἥ τιμημα γὰρ αὐτῷ εὐρίσκεται, καὶ φυλάξαι ὀφείλει. Σπούδασον μὴ εἰς λήθην βαλεῖν, καὶ πιστεύων μετὰ τῶν ὑπὸ Θεοῦ βοηθουμένων καὶ σωζομένων, ὅτι σῶζῃ.

Ἑρώτησις 8.

Ἐὰν συνεσθίων τοῖς ἀδελφοῖς τάχιον λάβω τὴν χρεῖαν μου· καλὸν ἐστίν, ἵνα ἀναστῶ, ἢ μένω μέχρι πάντες ἀναστῶσιν; Ἐὰν δὲ τὸ μέτρον τοῦ ἄρτου μου συμμετρήσω τοῖς βίβους πᾶσι, κρείττον ποιεῶ;

Ἀπόκρισις.

Καθήμενος εἰς τὴν τράπεζαν, ἐὰν ἴδῃς ὅτι ἐγένετό

σου ἡ χρεῖα, καὶ οὐ δύνασαι καθίσει μὴ τρώγων, ἀνάστα· τὸ δὲ καθίσει καὶ μὴ φαγεῖν, μείζον αὐτοῦ ἐστὶ· τὸ δὲ ἀπεκτείναι· τὸ βουκίον σου εἰς ὅλα τὰ ἐψήγτα, κάλλιον τῶν δύο ἐστίν.

Ἐρώτησις θ.

Τί ποιῶσι οὗτοι φοβοῦμαι τὴν αἰσχύνην τῆς ἀτιμίας, καὶ εἰς συντυχίαν δὲ αὐτῶν ἐμπέσω μετὰ τινων, πάνυ ἔλκομαι εἰς αὐτὴν, καὶ αἰχμαλωτίζομαι, ὥς σχεδὸν ἐπιλανθάνεσθαι ἐμαυτοῦ, ἀλλ' οὐ καὶ ὥς αἰσχύνομαι ἀφραίνει αὐτούς;

Ἀποκρίσις.

Ἐν συντείγῃ εἰς οἰκοδομὴν, καὶ οὐ γίνεται ἐκκοπή ἀναγκαιοτέρου πράγματος, στήθι ὥς οὐ διαλέγεται· εἰ δὲ ἀνόντως ἐστίν, εἰπέ· Συγχώρησον, ἐγὼ τέως ἀσθενής εἰμι. Περὶ δὲ τῆς αἰσχύνης ἐννοεῖ προπάνδημον ἐπὶ τοῦ Κυρίου μέλλουσαν ἐσεσθαι τοῖς ἀμαρτωλοῖς, καὶ τὴν πρόσκαιρον ἀντ' οὐδενὸς ἡγήσασθαι.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΒ'.

Τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Δωροθέου, ἐρμηνεία τινῶν ρητῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, ψαλλομένων μετὰ τροπαρίων εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα.

Α'. Ἡθέως ἐλάλουν ὁμῖν ὁλίγα περὶ τῶν ψαλμῶν ὧν ψάλλομεν, ἵνα μὴ ἀπομετεωρίζεσθαι πρὸς τὸ μέλος, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτοὶ οὗτοι ὁμῶν κατὰ ἀναλογίαν συμπεπύρωται τῇ δυνάμει τῶν λόγων. Τί ἐψάλλομεν ἄρτι; Ἀναστάσεως ἡμέρα· καρποφορήσωμεν ἡμεῖς αὐτούς. Ἐπειδὴ τὸ παλαιὸν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐορταῖς ἡ ταῖς πανηγύρεσι προσέφερον δῶρα τῷ Κυρίῳ κατὰ νόμον, οἶον, θυσίας, ὀλοκαυτώματα, ἀπαρχάς, καὶ ὅσα τοιαῦτα· παραινέει ὁμῖν ὁ ἅγιος Γρηγόριος ἐορτάσαι ὡς περ ἐκεῖνοι τῷ Κυρίῳ, καὶ παρακελεύεται λέγων· Ἀναστάσεως ἡμέρα· ἀντὶ, τῆς ἁγίας ἐορτῆς ἡμέρα, θείας πανηγύρεως ἡμέρα, τοῦ Πάσχα τοῦ Χριστοῦ ἡμέρα. Τί ἐστὶ Πάσχα Χριστοῦ; Τὸ Φασῆχ ἐποίησαν υἱοὶ Ἰσραὴλ, ὅτε ἐξῆλθον ἐκ τῆς Αἰγύπτου· τὸ δὲ νῦν Πάσχα δὲ προτρέπεται ἡμεῖς ὁ ἅγιος Γρηγόριος ἐορτάσαι, ἡ ψυχὴ ἐπιτελεῖ, ἡ ἐξέρχεται ἀπὸ τῆς νουθετῆς Αἰγύπτου, τοῦτ' ἐστὶ, τῆς ἀμαρτίας. Ὅτε γὰρ διαβαίνει ἡ ψυχὴ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας πρὸς τὴν ἀρετὴν, τότε ποιεῖ τὸ Φασῆχ τῷ Κυρίῳ, ὥς εἶπεν Εὐάγγελος. Πάσχα Κυρίου, διδάσεις ἀπὸ κακίας. Σήμερον οὖν Πάσχα Κυρίου, λαμπρὰς ἐορτῆς ἡμέρα, τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως ἡμέρα, τοῦ τὴν ἀμαρτίαν ἀνασταυρώσαντος, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἀναστάντος. Προσενέγκωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς δῶρα τῷ Κυρίῳ θυσίας, ὀλοκαυτώσεις, μὴ ἀλόγων ζώων, ὧν Χριστὸς οὐ βούλεται· θυσίαν γὰρ καὶ προσφορὰν ἀλόγων οὐκ ἐθέλησε, καὶ ὀλοκαυτώματα μόσχων καὶ προβάτων οὐκ εὐδόκησε. Καὶ Ἡσαίας λέγει· Τί μοι πλεῖθος τῶν θυσιῶν ὁμῶν; Λέγει Κύριος, καὶ τὰ ἐξῆς· Ἀλλ' ἐπεὶ ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ἐτύθη ὑπὲρ ἡμῶν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον λέγοντα· Καὶ γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη

A et non potes sedere non comedens; surge. Sed sedere et non comedere, majus est. Sed intingere buccellam tuam in omnia obsonia, his duobus melius est.

Interrogatio 9.

Quid faciam, quia timeo pudorem contemptus? et si quando cum aliquibus congressus fuero, prorsus incido in eum et captivus fio, ut ferme obliviscar mei ipsius, et tamen vereor eos dimittere?

Responsio.

Si ad ædificationem facit et non impeditur magis necessarium negotium, mane quandiu colloquatur: si vero imprudens est colloquium, dic: Dimittite me, ego imbecillis sum. De pudore autem, cogita communem in Domino, qui erit in peccatoribus: et temporalem illum contemne.

DOCTRINA XXII.

Expositio ejusdem sancti Dorothei in quædam dicta Gregorii Nazianzeni: quæ cantatur per modulos quosdam ad sanctum Pascha.

I. Libet mihi, fratres, pauca quædam de Psalmis non inutiliter vobis afferre, ut non sitis tantum ad cantus suavitatem intenti, sed et omnis mens quoque vestra, ut par est, incalescat in virtute sermonum. Quid igitur id est quod nunc psallimus? Resurrectionis hodie dies est: Offeramus nos ipsos primitias Deo. Quemadmodum apud majores nostros filii Israel in solemnitatibus vel panegyricis offerebant dona Domino secundum legem, utpote sacrificia, holocausta, primitias et alia hujusmodi: ita nos hodie admonemur a beato Gregorio juxta eorum morem, solemnitate agere Domino: et generatim omnibus solemnitate indicit, et ait: Resurrectionis dies est, hoc est, dies sanctæ solemnitatis, dies divinæ mercessionis, dies Paschæ, dies Christi. Quid est pascha Christi? Phase fecerunt filii Israel, cum exirent ex Ægypto. Præsens autem Pascha quod nos hortatur sanctus Gregorius celebrare, anima recte celebrat et perficit, cum egreditur a cogitationibus Ægypti, hoc est a peccato. Quoties enim digreditur anima a peccato ad virtutem, toties Domino celebrat Phase (ut aiebat Evagrius). Pascha Domini proprie digressio est a malo. Hodie igitur Pascha Domini est, splendide solemnitatis dies, Resurrectionis Christi dies, qui peccatum nostrum cruci affixit, et pro nobis mortuus est et resurrexit. Offeramus igitur Domino et nos sacrificia, holocausta non irrationabilium animalium, qualia non appetit Deus a nobis. Sacrificium enim et oblationem brutorum noluit Dominus, et holocausta vitulorum et ovium non

VARIE LECTIONES.

⁴⁷ Βουκίον. Vide supra notam ad Doctr. XI, § 8.

probavit, ut ait Isaias: *Quid mihi multitudo sacrificiorum vestrorum* *? ait Dominus. Sed quoniam immaculatus Dei Agnus sacrificatus pro nobis est, ut ait Apostolus: *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus* †, ut tollat peccatum mundi; et: *Maledictum pro nobis factus est, juxta quod scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno: ut nos liberaret a maledicto legis* ‡, et: *Ut filiorum adoptionem reciperemus* §: debemus et nos illi jam munus aliquod quod placeat, offerre.

II. Sed cum brutorum sacrificia spernat, quod munus, quod donum placere illi poterit? Docet nos divus Gregorius quale offeramus donum, et ait: In die resurrectionis nos ipsos Domino primitias Domino offeramus. Quod confirmat Apostolus, cum dicit: *Exhibete corpora vestra hostiam vivam, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, Deo placentem, rationale obsequium vestrum* †. Quomodo igitur debemus exhibere corpora nostra hostiam vivam, sanctam, beneplacitam Domino? Ne scilicet amplius faciamus voluntatem carnis et cogitationes nostras, sed ut *spiritu ambulemus, et desideria carnis non perficiamus* ‡: et, *Membra nostra mortificemus quae sunt super terram* §. Haec est enim hostia vivens: nam victima ad sacrificium ducta, illico mactatur et moritur. Sancti autem viri dum primitias viventes seipsos offerunt, quotidie Domino sacrificant. Unde ait David: *Quoniam propter te mortificamur tota die, aestimati sumus sicut oves occisionis* †. Et divus hic Gregorius: Primitias offeramus nos ipsos Deo; hoc est, sacrificemus nos ipsos tota die Christo nostro, qui pro nobis mortuus est, ut sancti viri nos suo exemplo invitent et provocant. Quo pacto autem sese morti addixere? non diligentes scilicet mundum, *neque ea quae in mundo sunt* **, ut in catholicis Epistolis dicitur, sed renuntiantes *desideriis carnis, desiderii oculorum et superbiae vitae* ††; hoc est luxuriae, avaritiae et inani gloriae, tolentes crucem et imitantes Christum, crucifigentes sibi ipsis mundum et seipsos mundo. De quibus ait Apostolus: *Qui autem sunt Jesu Christi, crucifixerunt sibi carnem cum peccatis et desiderii suis* ‡. En quo pacto se mortificaverunt sancti viri. *Christo Iesu totam carnem tradiderunt omnem vitam suam* ‡. Unde ait Gregorius: *Christus pro nobis seipsum tradidit, ut nos liberaret a peccatis* §.

III. Quomodo autem obtulerunt seipsos primitias Deo? non viventes sibi ipsis, sed praeceptis Dei deservientes, seque ipsos in servitutem redigentes, relinquentes propria vota et desideria amore et charitate mandatorum Dei et proximi; ut dixit sanctus ille Petrus: *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te* §. Quid reliquerat bonus ille senex? Non agros aut pecunias habebat, non aurum, neque argentum, sagenam tantum habuit, eamque perveterem atque laceram, ut sanctus ait Chrysostomus; sed reliquerat omnes voluntates suas, omnem affectum

A *Christus, ut a seipso liberaretur, et nos liberaret a peccatis* §. *Katara uper hmon tegeron, kata to tetrarmenon: Epikataratos pas o kremaenos epi xulon* †. *Ita hmas exagorase ex tēs kataras tou nomou, kai, ita vlobeian apolabomen* ‡. *opheiomen kai hmeis ti pote areskon autō prosenēgai dōron hmon* §.

Δ'. Πολον οὖν δῶρον, ἢ πολὺν θυσίαν οφειλομένην προσενέγκαι τῷ Χριστῷ, ἐν τῇ τῆς ἀναστάσεως ἡμέρᾳ, ἵνα ἀρέσῃ αὐτῷ, ἐπειδὴ οὐ βούλεται ἀλόγων ζῶων θυσίας; Αὐτὸς πάλιν ὁ ἅγιος καὶ τοῦτο διδάσκει ἡμᾶς: εἰπὼν γάρ· Ἀναστάσεως ἡμέρα, ἐπήγαγε, καρποφορήσωμεν ἡμᾶς αὐτοῦς· ὡς λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος· Παραστήσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ, τῇ λογικῇ λατρείᾳ ὑμῶν. Πῶς οὖν οφειλομένην παραστήσαι τὰ σώματα ἡμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν τῷ Θεῷ; Τῷ μηκέτι ποιεῖν τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοητῶν ἡμῶν· ἀλλὰ πνεύματι περιπατεῖν, καὶ ἐπιθυμίας σαρκὸς μὴ ἐκτελεῖν. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ νεκρώσασθαι τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Αὕτη λέγεται θυσία ζῶσα· ἐπειδὴ τὸ ἄλογον τὸ εἰς θυσίαν ἀπαγόμενον, ἐν αὐτῷ θυσιάζεται καὶ ἀποθνήσκει. Οἱ ἅγιοι αὐτοῦς καρποφοροῦντες τῷ Θεῷ, ζῶντες θυσιάζουσι τῷ Θεῷ αὐτοῦς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ὡς λέγει Δαβὶδ, Ὅτε ἐνεκεν τοῦ θανατοῦμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν, ὡς πρόβατα σφαγῆς. Τοῦτο ἐστὶν ὃ λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος· Καρποφορήσωμεν ἡμᾶς αὐτοῦς, τοῦτο ἐστὶ, θυσιάσωμεν ἡμᾶς αὐτοῦς, θανατώσωμεν ἡμᾶς αὐτοῦς ὅλην τὴν ἡμέραν, καθὼς καὶ οἱ ἅγιοι πάντες ἐνεκεν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἐνεκεν τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος. Πῶς δὲ ἐθανάτωσαν αὐτοῦς; Μὴ ἀγαπήσαντες τὸν κόσμον μηδὲ τὰ ἐν κόσμῳ, καθὼς λέγει ἐν ταῖς καθολικαῖς Ἐπιστολαῖς· ἀλλ' ἀποταξάμενοι τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς σαρκὸς καὶ ἐπιθυμίᾳ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ τῇ ἀλαστονείᾳ τοῦ βλοῦ τοῦτο ἐστὶ φιληδονίας, φιλαργυρίας, κενοδοξίας, καὶ ἀραντες τὸν σταυρὸν καὶ ἀκολουθήσαντες τῷ Χριστῷ, καὶ τὸν κόσμον αὐτοῖς σταυρώσαντες, καὶ αὐτοῦς τῷ κόσμῳ. Περὶ τούτων λέγει ὁ Ἀπόστολος· Οἱ δὲ τοῦ παθήμεν καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. Ἰδοὺ οὕτως ἐθανά-

D Γ'. Πῶς δὲ καὶ ἐκαρποφόρησαν αὐτοῦς; Μὴ ζήσαντες αὐτοῖς, ἀλλὰ ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ, αὐτοῦς καταβουλῶσαντες, καὶ ἀφέντες τὰ θελήματα αὐτῶν ἐν τῇ ἐντολῇ καὶ τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον, καθὼς εἶπεν ὁ ἅγιος Πέτρος· Ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἀκολουθήσαμεν σοι. Τί ἀφήκε; Μὴ γὰρ χρήματα εἶχεν, ἢ κτήματα, ἢ χρυσόν, ἢ ἀργυρον· σαγήνην εἶχε καὶ αὐτὴν πεπαλαιωμένην, ὡς εἶπεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, καὶ ἀφήκεν, ὡς εἶπε, πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ, πᾶσαν προσπάθειαν τοῦ αἰῶνος τούτου, ὡς εἶναι ὅλην διὰ καὶ χρήματα εἰ εἰ-

* Isa. i, 11. † I Cor. v, 7. ‡ Galat. iii, 13. § Galat. iv, 5. † Rom. xii, 1. † Galat. v, 26. ‡ Coloss. iii, 5. † Psal. xliii, 22; Rom. viii, 36. † I Joan. ii, 15. † Galat. vi, 14. † Galat. v, 24. † Matth. xix, 27.

γεν, ἢ περιουσίαν, κἀκείνων κατεργάσκει, καὶ ἀρας τὸν σταυρὸν, ἠκολούθησε τῷ Χριστῷ, καὶ κατὰ τὸ Ζῶ δὲ, οὐκ ἔτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. Ἰδοὺ οὕτως ἐκαρποφόρησαν ἑαυτοὺς, οἱ ἄνθρωποι νεκρώσαντες ἑαυτοὺς, ὡς εἶπομεν, ἀπὸ πάσης προσκαθείας καὶ ἰδίου θελήματος, καὶ μόνῃ Χριστῷ καὶ ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ ζήσαντες. Οὕτως καὶ ἡμεῖς καρποφορήσωμεν αὐτοὺς ἡμᾶς, ὡς διδάσκει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ἡμᾶς γὰρ θέλει τὸ τιμώτατον τοῦ Θεοῦ κτῆμα. Ἀληθῶς πάντων τῶν ὀρωμένων κτισμάτων τιμώτατον ὁ ἄνθρωπος. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ λόγῳ παρήγαγεν ὁ δημιουργὸς, εἰπὼν *Γενηθήτω τόδε, καὶ ἐγένετο* καὶ πάλιν *Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ τόδε, καὶ ἐγένετο* καὶ *Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα* καὶ ὅσα τοιαῦτα. Τὸν δὲ ἄνθρωπον ἰδίαις χερσὶν ἐπλασε καὶ κατεκόσμησε, καὶ πάντα μὲν ἐκεῖνα εἰς ὑπηρεσίαν καὶ ἀνάπαισιν τοῦ ἀνθρώπου ἔταξεν· αὐτὸν δὲ καὶ βασιλεῖα τούτων πάντων κατέστησε, καὶ τῆς τρυφῆς τοῦ παραδείσου ἀπολαύειν ἐποίησε. Καὶ τὸ θαυμασιώτερον, ὅτι καὶ ἐκπεσόντος αὐτοῦ ἐκείθεν διὰ ἰδίας ἁμαρτίας, πάλιν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ ἀνεκαλέσαστο· ὥστε πάντων τῶν ὀρωμένων τιμώτατον κτῆμα Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὐ μόνον τιμώτατον, ὡς εἶπεν ὁ ἅγιος, ἀλλὰ καὶ οἰκειώτατον, *Ποιήσωμεν γὰρ ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν*. Καὶ πάλιν *Ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησεν αὐτὸν, καὶ ἐνεσφύσησεν* εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐπιδημήσας πρὸς ἡμᾶς, ἀνθρώπου μορφῇ ἀνάλαβε, σάρκα ἀνθρώπου, καὶ οὐκ ἀνθρώπου, καὶ ἀπλῶς εἰπαίν, πάντα γίνεται, πλην τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος.

Δ'. Προσπικνύσαμεν καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἄνθρωπον, ὅλον εἰπεῖν, ἰδιοποιήσαμεν. Καλῶς οὖν καὶ ἀρμοδίως εἶπεν ὁ ἅγιος, Τὸ τιμώτατον κτῆμα ὁ ἄνθρωπος· εἴτα ἔτι σαφέστερον ἐπιφέρει· Ἀποδύμεν τῇ εἰκόνι τὸ κατ' εἰκόνα· πῶς καὶ τοῦτο; Παρὰ τοῦ Ἀποστόλου μάθωμεν λέγοντος· *Καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος*· ποιήσωμεν καθαρὰν τὴν εἰκόνα ἡμῶν, καθὼς ἐλάβομεν αὐτήν· ἀποσπύξωμεν αὐτὴν τοῦ βύπου τῆς ἁμαρτίας, ἵνα φανῇ τὸ κάλλος αὐτῆς διὰ τῶν ἀρετῶν. Περὶ οὗτου τοῦ κάλλους εὐχεται ὁ Δαβὶδ λέγων· *Κύριε, ἐν τῷ θελήματι σου παρασχου τῷ κἀλλεῖ μου δόξαμιν*. Ἐκκαθάρωμεν οὖν τὸ κατ' εἰκόνα ἡμῶν· θέλει γὰρ αὐτῷ ^α παρ' ἡμῶν ὁ Θεός, καὶ ἔδωκε μὴ ἔχον σπῆλον, ἢ ῥυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων. Ἀποδύμεν τῇ εἰκόνι τῷ ^β κατ' εἰκόνα. Γνωρίζωμεν ἡμῶν τὸ ἀξίωμα· μάθωμεν πολλῶν μεγάλων ἀγαθῶν ἡξιώθημεν· μάθωμεν κατ' εἰκόνα τίνος γεγονάμεν· μὴ ἀγνοήσωμεν τὰ μεγάλα τὰ παρ' αὐτοῦ δωρηθέντα ἡμῖν, διὰ μόνην τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα, οὐ διὰ τὴν ἡμετέραν ἀξίαν

A et amorem praesentis saeculi. Certum est autem quoniam etsi pecunias ut alia bona habuisset, **461** omnia contempsisset, et tollens crucem secutus esset Christum; juxta quod ait: *Vivo autem, jam non ego, sed vivit in me Christus* 1. Ita seipsos Deo primitias obtulere sancti, mortificantes, ut dixi, se ipsos ab omni affectione et propria voluntate, solique Christo et praeceptis ejus viventes. Sic igitur et nos Deo primitias offeramus, ut sanctus docet et monet Gregorius, nos ipsos videlicet: nos enim vult Dominus pretiosissimam omnium possessionem. Et vere creaturarum omnium quae videntur, pretiosissimus homo est. Illas enim creator omnium condidit verbo, dicens: *Fiat hoc, et factum est* 2, et item: *Producat terra* 3 hoc, et produxit: *Producat aqua* 4: et alia hujuscemodi. Hominem autem suis manibus formavit ornavitque. Et illa quidem ad servitium et delectationem hominis statuit; ipsum autem hominem horum omnium regem et principem fecit, utque deliciis paradisi frueretur, voluit. Fecit et aliud quod magis mirum est. Nam illum cadentem a paradiso ob peccatum, rursus per sanguinem unigeniti Filii sui redemit et revocavit: ita ut absque dubio omnium quae videntur, pretiosissima sit possessio Deo homo. Neque solum pretiosissima, sed etiam praeter omnes, domestica et familiaris creatura. *Faciamus*, inquit, *hominem ad imaginem et similitudinem nostram* 5. Et iterum: *Fecit Deus hominem*; *ad imaginem quippe Dei fecit illum*, et *inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae* 6. Et ipse Dominus noster exsul ad nos veniens, formam et mentem hominis assumpsit, navi hominis carnem, et, ut dicam breviter, quicquid erat in homine praeter peccatum.

IV. Quare recte diximus nullum esse animal quod Deo esset magis accommodatum, magis domesticum, magis familiare ipso homine. Et sanctus noster nullam creaturam pretiosiores dixit: quare manifesto subintulit, ut scilicet redderemus imagini, quod esset secundum imaginem. Quod quale sit, discamus ab Apostolo qui ait: *Mundemus nos ipsos ab omni inquinamento carnis et spiritus* 7. Purificemus imaginem nostram, ut qualem accepimus, talem reddamus. Abstergamus ipsum aequalorem peccati, ut omnis ejus pulchritudo per virtutes appareat. De qua sane pulchritudine gratias agit David dicens: *Domine, in voluntate tua praestitisti decori meo virtutem* 8. Purgemus igitur imaginem nostram; vult enim illam a nobis Deus absque macula et ruga, aut aliqua hujuscemodi turpitudine. Reddamus imagini quod est ad imaginem. Cognoscamus dignitatem nostram. Discamus quam magnis bonis digni habeamur. Discamus ad cujus imaginem conditi sumus. Ne ignoremus munera nostra

1 Galat. II, 20. 2 Gen. I, 3. 3 ibid. II. 4 ibid. 20. 5 ibid. 26. 6 ibid. 27. 7 II Cor. VII, 1. 8 Psal. XLIX, 8.

VARIAE LECTIONES.

^α Αὐτῷ. αὐτήν. ^β Τῷ. τό.

nobis coelitus a Deo data sua clementia et bonitate, non meritis nostris. Cognoscamus quoniam ad imaginem Dei facti sumus : *Ipse enim fecit nos* : honorem exhibeamus archetypo. Ne afficiamus contumelia imaginem Dei, ad quam facti sumus. Quis enim regiam imaginem depicturus, colorem pallidum et turpem audeat imagini imponere, et regem contemnere a quo sit postmodum poenas accepturus ? Annon potius colores pretiosos, perspicuos et claros adhibebit, et dignos regia maiestate ? Laminas aureas imponet, vestes omnes (ut regem decet) adaptabit, ut cum illam fuerit quispiam contuitus, et omnem regium characterem viderit, putet sese regem ipsum, non imaginem intueri, atque ipsum archetypum **462** considerare : tantus mirum splendor est majestasque imaginis. Et nos igitur archetypum nostrum ne contemnamus Deum, ad cuius imaginem facti sumus. Sed puram, nitidam, honestam, propriam imaginem faciamus, et dignam archetypo. Si enim imaginem sensibilis, et similiter ut nos geniti regis commaculantes puniuntur, quid nos passuros credimus, qui spernimus quæ in nobis est, divinam imaginem, neque illam ut par est, puram et immaculatam reddimus ?

V. Honorenius igitur, fratres, archetypum. Cognoscamus mysterii virtutem, cognoscamus pro qua causa Christus mortuus est : ipsa enim est virtus, ipsa mysterium est mortis Christi. Per peccatum namque imaginem nostram delevimus, et idcirco mortis legi addicti sumus, ut ait Apostolus. Faciens enim nos Dominus ad imaginem suam, misertusque proprii plasmatis, propter nos factus est homo, pro nobis mortem suscepit, ut mortuos reduceret ad vitam, ex qua propter inobedientiam excideramus. Ascendens in crucem voluntate sua, et peccatum ruinæ nostræ causam cruci affligens, *captivam duxit captivitatem*, ut scriptum est ^{a-b}. Quid est *captivam duxit captivitatem* ? Ex transgressionem namque Adæ captivos omnes nos fecit inimicus, et subiectos habuit. Unde egredientes animæ ex corporibus hominum, inferna petebant : clausus enim erat paradysus. Ascendens igitur Christus in altitudinem sanctæ et vivificæ crucis, a captivitate in quam nos hostis duxerat ob transgressionem, liberavit per sanguinem suum : et iterum nos ex manibus inimici traxit, et superavit ejicientem et captivos facientem nos : et hinc dicitur, *captivam duxit captivitatem*. Hæc est virtus mysterii : propter hoc pro nobis mortuus est Christus, ut nos mortuos reduceret ad vitam. Erepti sumus igitur ab inferis ob Christi humanitatem, et in nostra manu est redire ad paradysum : non enim usque adeo tyrannidem exercet hostis ut antea, neque nos sub ea qua primum, servitute habet.

παν ὁ ἅγιος, ἐπιναγάγη πρὸς τὴν ζωὴν. Ἐρρύσθημεν τοῦ, καὶ ἐν ἡμῖν ἐστὶ τὸ ἀπελθεῖν εἰς τὸν παράδεισον. ἔχει δεδουλωμένους ἡμᾶς.

VI. Reliquum igitur est, fratres, ut caveamus et

^a Psal. xciv, 6. ^{a-b} Psal. lxxvii, 19; Ephes. iv, 8.

A γινώμεν ὅτι κατ' εἰκόνα γεγόναμεν Θεοῦ τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς. Τιμήσωμεν τὸ ἀρχέτυπον. Μὴ καθυβρίσωμεν τοῦ Θεοῦ τὴν εἰκόνα καθ' ἣν γεγόναμεν. Τίς βουλόμενος εἰκόνα γράφει βασιλικὴν τολμᾷ βάλλειν χρῶμα σαπρὸν ἐν τῇ εἰκόνι, καὶ ἀτιμάσαι τὸν βασιλέα καὶ τιμωρηθῆναι ; Ἀλλὰ βάλλειν πάντα χρώματα ἐντιμα καὶ λαμπρὰ δέξαι τῆς τοῦ βασιλέως εἰκόνος. Ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ πέταλα χρυσᾷ ἐντίθεται ταῖς εἰκόσι τῶν βασιλέων, καὶ σπουδάζει πάσας τὰς αἰσθητάς τοῦ βασιλέως, καθὼς ἐνδέχεται, ἐνθεῖναι τῇ εἰκόνι, ἵνα βλέπῃ τις τὴν εἰκόνα, περιέχουσαν ὅλον τὸν βασιλικὸν χαρακτῆρα, καὶ νομίζῃ ὅτι σχεδὸν αὐτὸν τὸν βασιλέα βλέπει, αὐτὸν τὸ ἀρχέτυπον. Ἔστι γὰρ ἡ εἰκὼν ἐνδοξος καὶ λαμπρά. Καὶ ἡμεῖς οὖν μὴ ἀτιμάσωμεν τὸ ἀρχέτυπον ἡμῶν Θεοῦ κατ' εἰκόνα γεγόναμεν· ἀλλὰ καὶ καθαρὰν καὶ ἐντιμον τὴν ἰδίαν εἰκόνα ποιήσωμεν, καὶ ἀξίαν τοῦ ἀρχετύπου. Εἰ γὰρ ὁ τὴν εἰκόνα τοῦ αἰσθητοῦ καὶ ὁμοιογενεὺς ἀτιμάσας βασιλέως κολάζεται, τί ὁφείλομεν ἡμεῖς παθεῖν καταφρονούντες τῆς ἐν ἡμῖν θείας εἰκόνος, καὶ μὴ καθαρὰν, ὡς εἶπεν ὁ ἅγιος, τὴν εἰκόνα ἀποδιδόντες ;

E. Τιμήσωμεν οὖν τὸ ἀρχέτυπον, γινώμεν τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν, καὶ ὑπὲρ τίνος Χριστὸς ἀπέθανεν. Ἡ δύναμις τοῦ μυστηρίου τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, αὕτη ἐστίν· ἐπειδὴ τὸ κατ' εἰκόνα ἡμῶν ἠρανίσσαμεν διὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ διὰ τοῦτο ἐνεκρώθημεν, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος, τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἁμαρτίαις. Ὁ κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ ποιήσας ἡμᾶς Θεὸς, οἰκτειρήσας τὸ ἴδιον πλάσμα καὶ τὴν ἰδίαν εἰκόνα, δι' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τὸν ὑπὲρ πάντων κατεδέξατο θάνατον, ἵνα ἡμᾶς τοὺς νεκρωθέντας ἐπιναγάγῃ πρὸς τὴν ζωὴν, ἐξ ἧς ἐξεπέσαμεν διὰ τῆς παρακοῆς. Αὐτὸς γὰρ ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ σταυρῷ ἀναβὰς καὶ ἀνασταυρώσας τὴν ἁμαρτίαν, δι' ἣν καὶ ἐξεβλήθημεν ἐκ τοῦ παραδείσου, *ἡχημαλώτευσεν αἰχημαλώσιαν*, καθὼς γέγραπται. Τί ἐστὶν *ἡχημαλώτευσεν αἰχημαλώσιαν* ; Ὅτι ἀπὸ τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδὰμ ἡχημαλώτευσεν ἡμᾶς ὁ ἐχθρὸς καὶ ὑποχείριους εἶχε. Λοιπὸν οὖν ἐξερχόμεναι αἱ ψυχὰς ἀπὸ τοῦ σώματος τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὴν ᾄδην ἀπῆρχοντο· ἐνέκλειστο γὰρ ὁ παράδεισος. Ἀναβὰς οὖν ὁ Χριστὸς εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἁγίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, τῆς αἰχημαλώσεως, ἧς ἡμᾶς ἡχημαλώτευσεν ὁ ἐχθρὸς διὰ τῆς παραβάσεως, ἐρρύσαστο ἡμᾶς διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος· τοῦτ' ἐστίν, ἀφήρπασε πάλιν ἡμᾶς ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ ἐχθροῦ, καὶ οἶονεῖ ἀντηχημαλώτευσεν ἡμᾶς νικήσας καὶ καταβαλὼν τὸν αἰχημαλωτέυσαντα ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο λέγεται αἰχημαλωτίζειν αἰχημαλώσιαν· αὕτη ἐστὶν ἡ δύναμις τοῦ μυστηρίου· διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν, ἵνα ἡμᾶς τοὺς νεκρωθέντας, ὡς ^a· οὖν ἐκ τοῦ ᾄδου διὰ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Χριστοῦ. Οὐκέτι γὰρ τυραννεῖ καθὼς τὸ πρότερον, οὐδὲ

Γ. Μόνον φροντίσωμεν, ἀδελφοί, καὶ φυλάξωμεν

ἐαυτοὺς ἀπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτίας. Προσιποῦν γὰρ ὑμῖν πολλάκις, ὅτι πᾶσα ἡ κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτία πάλιν ὑποχειρίσους ἡμᾶς ποιεῖ· ἐπειδὴ ἐκόντες ἐαυτοὺς καταβάλλομεν καὶ καταδηλοῦμεν. Οὐκ ἔστι γὰρ αἰσχύνῃ καὶ μεγάλῃ τλαιπωρίᾳ μεθ' ὃ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τοῦ θῆου διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος, καὶ μεθ' ὃ ἀκούομεν ταῦτα, ἐὰν πάλιν ἀπελθῶμεν ἐαυτοὺς εἰς τὸν θῆον; Ἄρα οὐκ ἐσμὲν ἄξιοι καὶ ἐτι χεῖρονος καὶ ἐλεεινοτέρας κολάσεως; Ὁ Θεὸς ὁ φιλόανθρωπος ἐλεήσει ἡμᾶς, καὶ δώσει ἡμῖν νῆψιν τοῦ συνιέναι καὶ βοηθεῖν ἑαυτοῖς, ἵνα εὖρωμεν μικρὸν ἔλεος.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΓ'.

Ἑρμηνεία τῶν ῥητῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ψαλμομένων εἰς τοὺς ἁγίους μάρτυρας.

Α'. Διὰ τοῦτο καλὸν ἔστι τὸ φάλλειν ἐκ τῶν λόγων τῶν ἁγίων θεοφόρων, ἐπειδὴ πανταχοῦ σπουδάζουσιν διὰ διδάσκειν ἡμᾶς πάντα τὰ συντείνοντα πρὸς φωτισμὸν τῶν ψυχῶν ἡμῶν· ἐν οἷς καὶ πρόκειται ἡμῖν ἐξ αὐτῶν τῶν προσφώρων λόγων, καὶ αὐτὴν τὴν δύναμιν τῆς ἐπιτελουμένης μνήμης διὰ μαθεῖν, εἴτε δεσποτικῇ ἔστιν ἑορτῇ, εἴτε ἁγίων μαρτύρων, εἴτε πατέρων ἀπλῶς, οἱ δὲ ἅπαντες ἡμέρα ἁγία καὶ περιφανής. Ὁρῶμεν οὖν καὶ ἡμεῖς μετὰ νήψεως φάλλειν, καὶ τιθέναι τὸν νοῦν ἡμῶν εἰς τὴν δύναμιν τῶν λόγων τῶν ἁγίων ἵνα μὴ μόνον τὸ στόμα, καθὼς λέγει εἰς τὸ Γερουτικόν, ἀλλὰ καὶ ἡ καρδία ἡμῶν μετὰ στόματος φάλλῃ. Ἐμάθομεν οὖν ἐκ τοῦ προτέρου ψαλμοῦ ὅλγα κατὰ τὴν δύναμιν ἡμῶν περὶ τοῦ ἁγίου Πάσχα· ὥρῳμεν πάλιν τί θέλει διδάξαι ἡμᾶς καὶ περὶ τῶν ἁγίων μαρτύρων ὁ ἅγιος Γρηγόριος. Λέγει γὰρ καὶ ὁ εἰς αὐτοὺς ψαλμὸς ὃν εἶπομεν ἄρτι ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ· Ἱερεῖα ἐμφυχα, ὀλοκαυτώματα λογικά· καὶ τὰ ἐξῆς. Τί ἐστίν, Ἱερεῖα ἐμφυχα; Ἱερεῖόν ἐστιν πᾶν τὸ ὁφειρομένον εἰς θυσίαν Θεῷ· ὑπόθου πρόβατον, ἡ βοῦς, ἡ τι τῶν τοιούτων. Διὰ τὸ οὖν λέγει περὶ τῶν ἁγίων μαρτύρων, Ἱερεῖα ἐμφυχα; Ὅτι τὸ πρόβατον τὸ εἰς θυσίαν προσαγόμενον πρῶτον σφάζεται καὶ ἀποθνήσκει· εἴθ' οὕτως μερίζεται καὶ κατατέμενται τῷ Θεῷ. Οἱ δὲ ἅγιοι μάρτυρες ζῶντες κατετέμνοντο τὰς σάρκας ἐξόμενοι, βασανιζόμενοι, μελοκοπούμενοι. Ἐσθ' ὅτε γὰρ καὶ χεῖρας αὐτῶν ἀπέκοπτον οἱ δῆμοι, καὶ πόδας καὶ γλώσσας, καὶ ὀφθαλμοὺς ἐξώρτυτον, καὶ ἐπὶ τὸ τούτων ἔξεν τὰς πλευράς, ὥστε καὶ αὐτὴν φαίνεσθαι τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν ἁρμονίαν τῶν ἐντοσθίων αὐτῶν. Ταῦτα δὲ πάντα, ὡς εἶπον, ζῶντες ὑπόμενον οἱ ἅγιοι ἔτι ἔχοντες τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, καὶ διὰ τοῦτο λέγονται Ἱερεῖα ἐμφυχα, ὀλοκαυτώματα δὲ λογικά. Διὰ τὴν; Ἐπειδὴ ἄλλο ἐστὶ θυσία. Ἐστίν ὅτε οὐ προσφέρουσιν ὅλον τὸ πρόβατον, ἀλλὰ μόνον τὴν ἀπαρχὴν αὐτοῦ, καθὼς λέγει ἐν τῷ νόμῳ· Τὸν βραχίονα τὸν δεξιόν, καὶ τὸν λοβὸν τοῦ ἥπατος, καὶ τοὺς δύο νεφροὺς, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις· ταῦτα οἱ προσφέροντες, θυσίας προσήγον· οἷονε τὴν ἀπαρχὴν προσέφερον καὶ αὕτη λέ-

· Levit. iii, 3, 4.

ἢ Πᾶν τὸ πάντως.

custodiamus nos ipsos, ne rursus in peccati ruinam decidamus: ut enim vobis saepius dixi: peccati actio servos nos facit, et sponte nostra servituti huic subijcitur. Annon pudeat nos nostri? Non misereamur nobis, ut extracti ab inferis per sanguinem Christi, rursus relabamur et rejiciamus nos ipsos in infernum? Annon ita digni videmur majore supplicio et poena? Deus clemens misereatur nostri, et det pro nobis studium intelligendi et opem ferendi nobis ipsis, ita ut paulum quid misericordiae mereamur ab eo invenire.

DOCTRINA XXIII.

Expositio in verba divi Gregorii decantata in sanctos martyres.

B I. Bonum est semper aliquid decantare ex sermonibus sanctorum Patrum. In his enim semper eorum studium fuit nos edocere et erudire, quacunque extenderentur ad lumen animarum nostrarum. Quare debemus et nos parati esse ex ipsis sermonibus virtutem elicere quae memoriam nostram mentemque perficiat. Atque hoc maxime faciendum est cum Dominica solemnitas vel sanctorum martyrum, vel quaecunque dies sancta fuerit et praeclara. Ita ut psalmodiae studium et curam adhibeamus, et mentem tamen non divertamus a virtute sanctorum verborum. Ut scilicet quemadmodum in historia Patrum memoratur, et os et cor pariter psallant. Didicimus igitur ex primo psalmo quaedam pro capacitate ingenii nostri de sancto Paschate. Videamus etiam nunc quid docere nos gestiat divus Gregorius de sapientis martyribus; ait enim de iis psalmus quem modo concinimus: Sacrificia viventia, holocaustomata rationabilia. Quid est, sacrificia viventia? Sacrificium dicitur, quidquid sacrum Deo libatur; subijce vervecem, vel bovem, vel aliud quid simile. Quid autem ait de sanctis martyribus sacrificia viventia? Aries ductus ad sacrificium jugulatur primum et interficitur, postea dividitur et in frusta conciditur, atque ita immolatur Deo. Sancti autem martyres viventes conciderunt carnes suas, excoriati, secti, cruciati, multis laboribus et tormentis afflicti. Quorum aliis tortores manus absciderunt, aliis linguam extraxerunt, aliis oculos effoderunt, aliis latera dissuerunt, ita ut ordinem et harmoniam intestinorum suorum possent cernere. Quae omnia et viventes et habentes adhuc in corporibus animas patiebantur. Quare optime sacrificia viventia appellati sunt. Holocaustomata vero rationabilia quare dicta sunt? Sacrificii genus aliud est, quod vocant, cum scilicet totum arietem non offerunt, sed primitias ejus, ut dicitur in lege· Brachium dextrum, et fibras, et duos renes, et his similia: qui haec offerebant, sacrificium offerre dicebantur, hoc est, primitias:

VARIAE LECTIONES.

et hoc genus proprie nominatur sacrificium. Holocaustum autem est cum totus aries, vel bos, vel quidquid offertur, omnino exurit, ut præcipitur in lege: *Caput cum pedibus et intestinis comburetis*⁴: nonnunquam etiam pellem: et, ut brevi, omnia comburebant; et hoc erat proprie holocaustum. Ita peragebant sacrificia et holocausta filii Israel secundum legem.

II. Symbola erant sacrificia illa et holocausta animarum salutem querentium, et sese offerentium Deo, de quibus etiam ego nunc vobis pauca quædam reserabo; ut cum ea legeritis et cogitationes vestras in illa intenderitis, foveatis animas vestras. Brachium de quo prædiximus, interpretati sunt majores nostri actiones esse. Accipiamus autem et pro eadem re manum, ut solemus dicere, brachium virtutem esse manus. Obtulerunt igitur virtutem esse manus dextræ, hoc est, bonorum operum; dexteram enim pro bono accipiunt. Et alia omnia quæcumque diximus, fibras, renes duos, abdomen eorum, lumbos, sebum crurum, cor, pectusculum: signa erant hæc omnia, ut enim ait etiam Apostolus: *In figura hæc omnia contingebant illis: et scripta sunt ad doctrinam nostram*. Et hoc, quo pacto, dicam: anima nostra (ut ait divus Gregorius) in tres partes divisa est, in appetibilem, irascibilem et rationabilem. Obtulerunt igitur fibras hepatis. *Hepar* interpretantur Patres appetitum: fibra autem hepatis est summum ipsius hepatis. Obtulerunt igitur illi in figura summitatem appetibilis partis, hoc est, primitias ejus, partem sane optimam et magis pretiosam ipsius: quod significat nihil ante Deum esse diligendum, neque ex omnibus appetibilibus ante Deum appetendum esse: Dicimus etiam quod partes magis pretiosas obtulere, quales, renes, lumbos, abdomen, et crurum pinguedinem; quæ omnia excellentiam quamdam significant: in his enim dicunt esse appetitum. Hæc igitur signa sunt partis appetibilis. Irascibilis autem signum dicunt cor: in eo enim iram esse autamant, et hoc affirmatur etiam a Basilio, cum iram ita definit: «Ira est ebullitio sanguinis circa cor.» Pectusculum autem signum est rationalis; nam pectus rationem significare aiant, inducentes Moysen cum Aaron fratrem indueret sacerdotale indumentum, pectori ejus rationale, ut jusserrat Dominus, apposuisse. Hæc igitur omnia, ut diximus, signa sunt animæ, quæ se per bona opera purgat, et redit ad propriam naturam. Nam, ut ait Evagrius, rationalis anima tunc agit secundum naturam, cum pars ejus appetibilis virtutes appetit, irascibilis ad eas acquirendas pugnat, rationalis contemplatur et advertit quæ facta sunt.

ὅταν τὸ μὲν ἐπιθυμητικὸν μέρος αὐτῆς, τῆς ἀρετῆς ἐπιζητῇ, τὸ δὲ λογικὸν, ἐπιβάλλει τῇ θεωρίᾳ τῶν γεγονότων.

⁴ Levit. iv, 11. * 1 Cor. x, 11.

Α γεται θυσία. Ὁλοκαυτώματα δὲ ἐστὶν ὅτε ἅλον τὸ πρόβατον ἢ τὸν βρῦν, ἢ εἰ τί ἐστι τὸ προσφερόμενον, καίουσιν ἅλον, ὡς λέγει ἐκεῖ, *Κεφαλὴν σὺν τοῖς ποσὶ καὶ τοῖς ἐντοσθίοις*· ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τὴν βύρσαν, καὶ τὴν κόπρον, καὶ ἀπαξ ἀπλῶς, ἅλον ἐξ ἁλου κατακαίουσιν. Αὕτῃ λέγεται ὀλοκαυτώσις. Οὕτως ἐπετέλουν καὶ τὰς θυσίας καὶ τὰς ὀλοκαυτώσεις οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ κατὰ τὸν νόμον.

Β'. Σύμβολα δὲ ἦσαν αἱ θυσίαι· ἐκεῖναι καὶ αἱ ὀλοκαυτώσεις τῶν ψυχῶν τῶν θελουσῶν σωθῆναι, καὶ ἐαυτὰς προσενέγκαι τῷ Θεῷ. Καὶ λέγω ὑμῖν καὶ περὶ τούτων ὀλίγα ἐξ ὧν εἶπον οἱ Πατέρες, ἵνα ὅτε ἀναγινώσκετε αὐτὰ, ἀνάγητε μικρὸν τὰ νοήματα ὑμῶν, καὶ παύνηται ἡ ψυχὴ ἡμῶν. Τὸν βραχίονα λέγουσιν εἶναι τὴν πρακτικὴν· λαμβάνονται δὲ εἰς ταύτην αἱ χεῖρες, καθὼς καὶ διαφόρους εἶπομεν, ὅτι βραχίον ἡ δύναμις ἐστὶ τῆς χειρὸς· Προσέφερον οὖν τὴν δύναμιν τῆς δεξιᾶς χειρὸς, τοῦτ' ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν ἔργων· τὴν δεξιὰν γὰρ εἰς τὸ ἀγαθὸν λαμβάνουσι, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα εἶπομεν· ὅλον ὁ λοβὸς τοῦ ἥπατος, καὶ οἱ δύο νεφροὶ, καὶ τὸ στέαρ τὸ ἐπ' αὐτῶν, καὶ ἡ ὀσφύς καὶ τὸ στέαρ τὸ ἐπὶ τῶν μηρῶν καὶ ἡ καρδία καὶ τὸ στηθῆνιον καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ὅμοιως καὶ ταῦτα σύμβολα εἰσι. Ταῦτα γὰρ πάντα, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος, *τυπικῶς συνθέσαντες ἐκείνοις*. Ἐργάσθη δὲ πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν. Καὶ λέγω ὑμῖν πῶς ἡ ψυχὴ, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος, τριμερὴς ἐστίν. Ἐχει γὰρ τὸ ἐπιθυμητικόν, καὶ τὸ θυμικόν, καὶ τὸ λογικόν. Προσέφερον οὖν τὸν λοβὸν τοῦ ἥπατος. Τὸ ἥπαρ λαμβάνουσιν οἱ Πατέρες εἰς τὴν ἐπιθυμίαν· ὁ δὲ λοβὸς τοῦ ἥπατος ἐστὶ τὸ ἄκρον αὐτοῦ. Προσέφερον οὖν ἐκεῖνοι συμβολικῶς τὸ ἄκρον τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους, τοῦτ' ἐστὶ τὴν ἀπαρχὴν αὐτοῦ, τὸ καλλιστεῦον καὶ τιμιώτερον μέρος αὐτοῦ· ὅπερ σημαίνει, τὸ μὴδὲν πρὸ τοῦ Θεοῦ ἀγαπᾶν, μὴδὲν ἐκ πάντων τῶν ἐπιθυμητικῶν προτιμᾶν τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἐπιθυμίας. Εἶπομεν γὰρ ὅτι τὸ τιμιώτερον αὐτῷ προσέφερον· καὶ οἱ νεφροὶ δὲ, καὶ τὸ στέαρ τὸ ἐπ' αὐτῶν, καὶ ἡ ὀσφύς, καὶ τὸ στέαρ τὸ ἐπὶ τῶν μηρῶν, τὸ αὐτὸ κατὰ ἀναλογίαν τινὰ σημαίνουσιν· ἐκεῖ γὰρ λέγουσιν εἶναι τὴν ἐπιθυμίαν. Ἰδοὺ ταῦτά ἐστι τὰ σύμβολα τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους. Τοῦ δὲ θυμικοῦ σύμβολόν ἐστιν ἡ καρδία· ἐκεῖ γὰρ λέγουσιν εἶναι τὸν θυμὸν, καὶ τοῦτο, σημαίνει καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος λέγων· «Θυμὸς ἐστὶ ζῆλος τοῦ περικαρδίου αἵματος.» Τὸ δὲ στηθῆνιον σύμβολόν ἐστι τοῦ λογικοῦ· τὸ γὰρ στήθος εἰς τοῦτο λαμβάνουσι. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν Μωσῆα λέγουσιν ἐνδύοντα τὸν Ἄαρὸν τὸ ἄνθυμα τὸ ἀρχιερατικόν, ἐπὶ τοῦ στήθους αὐτοῦ δίδοναι τὸ λόγιον, κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ διαταγὴν. Ταῦτα οὖν πάντα, ὡς εἶπομεν, σύμβολά εἰσι τῆς ψυχῆς τῆς διὰ τῆς πρακτικῆς σὺν Θεῷ καθαιρούσης ἐαυτὴν καὶ ἐπὶ τὸ κατὰ φύσιν ἐπανεχομένης. Λέγει γὰρ Εὐάγγελος, ὅτι κατὰ φύσιν ἐνεργεῖ ψυχὴ λογικὴ.

VARIE LECTIONES.

⁶¹ Ἄνθυμα. Forte ἔνδυμα.

Γ. Ὅτε οὖν προσέφερον πρόβατον, ἢ βοῦν, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον εἰς θυσίας, ταῦτα ἐλάμβανον οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐκ τοῦ προσφερομένου, καὶ ἐπατίθουν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἐναντί Κυρίου, καὶ λέγεται θυσία. Ὁλοκαύτωμα δὲ ἐστίν, ὅτε ὅλον ἐξ ὅλου τὸ ἱερεῖον προσέφερον, καὶ κατέκαιον αὐτὸ οὕτως, ὥς ἐστὶ ὧν, ὁλόκληρον, τέλειον· καθὼς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, τοῦτο τῶν τελείων ἐστὶ σύμβολον· τοῦτο τῶν λεγόντων ἐστὶ, τὸ· Ἰδοὺ ἡμεῖς ἀνήκαμεν πάντα, καὶ ἡκολούθησάμεν σοι. Εἰς τοῦτο τὸ μέτρον ὁ Κύριος προστρέπετο ἐκείνον ἰλθεῖν τὸν εἰπόντα αὐτῷ, ὅτι Ταῦτα πάντα ἐρύλαξα ἐκ νεότητός μου. Ἀπεκρίνατο γὰρ αὐτῷ λέγων, ὅτι· « Ἐν σοι λείπει. » Πόλον· τὸ· Ἄρον τὴν σταυρόν σου, καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι. Οἱ οὖν ἅγιοι μάρτυρες οὕτως προσήνεγκαν ὅλους ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, καὶ οὐ μόνον ἑαυτοὺς, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑαυτῶν καὶ τὰ περὶ αὐτοῦς. Ἄλλο γὰρ ἐσμεν ἡμεῖς, καθὼς λέγει ὁ ἅγιος Βασίλειος, καὶ ἄλλο τὸ ἡμέτερον, καὶ ἄλλο τὸ περὶ ἡμᾶς· ταῦτα καὶ ἄλλοι εἰπον ὁμῶν. ἡμεῖς ἐσμὲν ὁ νοῦς καὶ ἡ ψυχὴ, ἡμέτερον δὲ τὸ σῶμα· τὰ δὲ περὶ ἡμᾶς, κτήματα καὶ αἱ λοιπαὶ ὕλαι. Προσήνεγκαν οὖν ἑαυτοὺς οἱ ἅγιοι τῷ Θεῷ ὅλη καρδίᾳ, ὅλη ψυχῇ, ὅλη ἰσχύϊ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου. Οὐ μόνον γὰρ τέκνων, καὶ γυναικῶν, καὶ δόξης, καὶ χρημάτων, καὶ τῆς λοιπῆς ἀπάσης περιουσίας κατεφρόνησαν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων σωμάτων· καὶ διὰ τοῦτο λέγονται ὁλοκαύτωματα. Λογικὰ δὲ, ἐπειδὴ λογικὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος, καὶ θύματα τέλεια Θεῷ. Εἶτα τὸ ἐξῆς. Θεὸν γινώσκοντα καὶ Θεῷ γνωσκέμενα πρόβατα. Ἦως Θεὸν γινώσκοντα· Ὡς αὐτοὶ· ὁ Κύριος Ἰδοὺς καὶ ἐδίδαξεν εἰπὼν· Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούουσι, καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκειμαι ὑπὸ τῶν ὁμῶν. Διὰ τί εἶπε· Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούουσι· Ἀντὶ τοῦ, Λόγῳ μου ὑπακούουσι, καὶ τὰς ἐντολάς μου φυλάττουσι, καὶ διὰ τοῦτο γινώσκουσιν με· διὰ γὰρ τῆς φυλακῆς τῶν ἐντολῶν ἐγγίζουσιν οἱ ἅγιοι τῷ Θεῷ, καὶ ὅσον ἐγγίζουσιν αὐτῷ, τοσοῦτον γινώσκουσιν αὐτὸν, καὶ γινώσκονται ὑπ' αὐτοῦ, ἐπεὶ ὁ Θεὸς τὰ πάντα γινώσκει, καὶ τὰ κρυπτὰ, καὶ τὰ βαθέα, καὶ τὰ μὴ ὄντα. Διὰ τί οὖν λέγει περὶ τῶν ἁγίων Θεῷ γνωσκέμενα· Ὅτι, καθὼς εἶπον, διὰ τῶν ἐντολῶν ἐγγίζοντες αὐτῷ, γινώσκουσιν αὐτὸν καὶ γινώσκονται ὑπ' αὐτοῦ. Ὅταν γὰρ ἀποστρέφεται τις καὶ μακρύνει ἑαυτὸν ἀπὸ τίνος, τοσοῦτον λέγεται ἀγνοεῖν ἐγγίζων· ὁμοίως λέγεται γινώσκειν καὶ γινώσκεισθαι· κατὰ τοῦτο οὖν λέγεται καὶ ὁ Θεός· ἀγνοεῖν τοὺς ἀμαρτωλοὺς, καθὼ μακρύνουσιν ἑαυτοὺς ἀπ' αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος τοῖς τοιοῦτοις λέγει· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς. Οἱ οὖν ἅγιοι, καθὼς πολλάκις εἶπον, ὅσον κτῶνται διὰ τῶν ἐντολῶν τὰς ἀρετὰς, τοσοῦτον προσοικειοῦνται τῷ Θεῷ, καὶ ὅσον προσοικειοῦνται αὐτῷ, τοσοῦτον γινώσκουσιν αὐτὸν καὶ γινώσκονται ὑπ' αὐτοῦ. Ὡν ἡ

† Matth. xix, 27. ‡ ibid. 20, 21. ^a Matth. xxii, 37; Marc. xii, 35; Luc. x, 27. ⁱ Joan. x, 27. [†] Matth. xiv, 12.

III. Cum ergo offerebatur vel bos vel ovīs, vel aliud quiddam simile in sacrificiis, accipiebant illud filii Israel ex manibus offerentis, et imponebant super altare in conspectu Domini, idque sacrificium dicebatur. Holocaustum autem cum totum ex toto offerebant et illud omnino comburebant; et ita, ut diximus, saluum, integrum et perfectum erat, ad perfectorum hominum signum, qui dixerunt: Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te. Ad quam perfectionem hortabatur illum Dominus, qui praecepta Decalogi servasse se ab adolescentia sua respondit, cum dixit ei: « Unum tibi deest, ut scilicet tollas crucem tuam, et sequaris me ». Sic igitur sancti martyres totos sese Deo obtulere: neque solum se ipsos, sed et quae ipsorum fuerant et quae circa ipsos. Aliud enim nos sumus (ut ait Basilus), aliud nostra, aliud quae circa nos. Nos, ut alias vobis dixi, sumus mens et anima; nostrum est corpus; circa nos sunt possessiones, et alia huiusmodi. Obtulerunt ergo sese primum sancti Deo, toto corde, tota anima, tota virtute, ut scriptum est: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, tota mente tua, tota anima tua. Non solum enim filios, uxores, gloriam, pecunias, et ceteram omnem substantiam contempserunt, sed et sua propria corpora tradiderunt. Quare recte dicuntur holocausta. Rationabilia autem, quia rationale animal est homo, sacrificium perfectum Deo. Sequitur: Deum cognoscentes, et a Deo cognitae oves. Quo pacto Deum cognoscentes? Oten dit hoc Dominus, docuitque dicens: Oves meae vocem meam audiunt et cognosco meas, et cognoscunt me meae; hoc est, sermonibus meis parent, praecepta mea custodiunt, et ex his cognoscunt me. Per observantiam enim praeceptorum appropinquant Deo sancti; et quanto magis illi appropinquant, tanto magis cognoscunt, et ab eo cognoscuntur. Dominus enim omnia novit, et profunda et occulta, et etiam quae nondum sunt. Cognoscei autem dicuntur ab eo ⁴⁶⁵ per observantiam praeceptorum, ut diximus, ea similitudine qua quis ignorare et ignorari ab aliquo dicitur per elongationem, et per appropinquationem sciri et cognosci. Iuxta quod dicitur, Deum ignorare peccatores, quoniam longe fiant ab eo per peccatum. De quibus ait Dominus in Evangelio: Amen, amen dico vobis, nescio vos. Sancti igitur, ut dico saepius, quo magis praeceptorum observatione parant virtutes, eo magis appropinquant Deo, quoque magis accedunt ad Deum, eo magis cognoscunt eum, et ab eo cognoscuntur. Sequitur: Quorum mandra lupis est in via. Mandra dicitur locus circumseptus: huc congregat pastor oves, et custodiam illarum agit, ne rapiantur a lupis, vel abigantur a furibus. Quod si aliqua ex parte mandra fragilis fuerit et debilis, facile pervia sit insidiis tam luporum, quam furum. Mandra

igitur sanctorum munita est undique, tuta et ob-
servata, et, ut ait Dominus, *ubi fures non effo-
diunt*^k, neque quidquam nocens afferre possunt.
Oremus, fratres, Dominum, ut et nos illis pariter
corregnemus, pariter congaudeamus in loco deli-
ciarum et sanctae quietis. Nisi enim in eorum sta-
tum et perfectionem pervenerimus, haud unquam
digni erimus eorum gloria. At utinam a paradiso
non cadamus! quod sane minime continget, si vi-
gilaverimus, si studiosi fuerimus, si nos ipsos
coegerimus. Ut enim ait sanctus Clemens (*):
« Quisquis coronam optat consequi, studeat atque
operam det, ut sit apud coronatos. » Ut enim in
palatio magni sunt ac splendidi magistratus, finge
senatum, patricos, magistros equitum, praefectos,
silentarios; qui omnes magistratus venerabiles
sunt. Et alii quoque in eodem palatio sunt militiam
agentes parvo aere et modico stipendio; et tamen ipsi
quoque militare dicuntur regi, et quamvis summo-
rum illorum gloriam non habeant, et ipsi tamen in
palatio sunt. Contingit autem plerumque ut et ipsi
sensim proficientes consequantur magistratus illos
magnos et splendidos, et eandem gloriam adipi-
scantur. Ita et nos operam demus, ut a peccato im-
munes omnino simus, quo, gehenna repulsa, libe-
rum aditum in paradysum Christi clementia et mi-
sericordia, et sanctorum precibus habeamus.

λὼν οὐκ ἔχουσιν· ἀλλὰ τέως εἰσὶ. Συμβαίνει δὲ ὅτι
μεγάλων στρατιῶν καὶ λαμπρῶν ἀξιώματων. Οὕτως
γεῖαν ἀμαρτίαν, ἵνα τέως ἐξελεῖσθωμεν τοῦ βίου· καὶ
καὶ αὐτῆς τῆς εἰσόδου τοῦ παραδείσου τυχεῖν, εὐχαῖς πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

DOCTRINA XXIV.

De compositione monachi.

Hæc est modesta et grata Deo compositio: Pri-
mum non circumferre huc et illuc oculos, sed quæ
ante te sunt solum intueri: neque vana et otio-
sa loqui, sed tantum necessaria. Vestibus ita mo-
dicis uti, quæ ad corporis necessitatem sint, et ci-
bis qui corpus consolident, nec gulam provocent.
Nihil discernere, de omnibus indifferenter degusta-
re. Non cibos hos ut viles rejicere, illos ut delicatos
eligere, seque his ad vomitum ingurgitare. Major
quacunque virtute discretio est. Vino ne utere ex-
tra symbolum, vel infirmitatis aut imbecillitatis
gratia. Ne interrumpas sermonem altero loquente,
neque ut rudis et indoctus respondeas, sed ut sa-
piens. Stabilis et firmus sis; et ubicunque loco-
rum fueris, ministrum et servum te puta fratrum
tuorum. Ne denudaveris, præsentem aliquo, ullum
membrorum tuorum, neque appropinques corpori
alicujus absque manifesta et summa necessitate,
aut permittas alium tibi appropinquare absque ra-
tionabili causa. Fuge præsumptionem tanquam
mortem. Sobrius et modestus esto. In somno ne
longe fiat a te virtus quæ tibi circumvigilat. Ubi au-

A μάνδρα λύκοις ἀνεπίδατος. Μάνδρα λέγεται τόπος
περιπεφραγμένος, ἐνθα συνάγει ὁ ποιμὴν τὰ πρόβατα
καὶ φυλάσσει, ἵνα μὴ διαρπασθῶσιν ὑπὸ λύκων
ἢ ἀπὸ ληστῶν συληθῶσιν. Ἐὰν δὲ ὑπάρχη ἡ μάνδρα
ἀπὸ οὐοιδήποτε μέρους σαθροτέρα, εὐρίσκεται εὐεπί-
δατος, καὶ εὐχερῶς ἐπιβουλεύεται καὶ ὑπὸ τῶν λύ-
κων καὶ τῶν ληστῶν. Ἡ οὖν μάνδρα τῶν ἁγίων
πανταχόθεν ἡσφάλισται καὶ πεφύλακται, ὥσπερ εἴ-
πεν ὁ Κύριος, *ἐνθα κλέπται οὐ διορῶσουσιν*,
οὔτε ἄλλο τι τῶν βλαβερῶν ἐπιβουλεύσαι δύναται.
Εὐδωμέθα οὖν, ἀδελφοί, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀξιοθῶμεν
συμποιμανθῆναι αὐτοῖς, καὶ εὐρεθῆναι καὶ ἐν τῇ
τόπῃ τῆς μακαρίας τρυφῆς ἐκείνης, καὶ τῆς ἀνα-
παύσεως αὐτῶν· κἂν γὰρ οὐκ ἐφθάσαμεν τὴν κατά-
στασιν τῶν ἁγίων, κἂν οὐκ ἀξιοῖ ἔσμεν τοῦ εἶναι ἐν
B τῇ δόξῃ αὐτῶν. Ἀλλὰ δυνάμεθα μὴ ἐκπσεῖν τοῦ
παραδείσου, ἐὰν νῆφωμεν καὶ βιάζωμεν ἑαυτοὺς
μικρὸν, ὥς λέγει καὶ ὁ ἅγιος Κλήμης, κἂν μὴ στε-
φανῶται τις, ἀλλὰ σπουδάζῃ μὴ μακρὰν εὐρεθῆναι
τῶν στεφανουμένων. Ὡςπερ γὰρ ἐν τῇ παλατίῳ
εἰσὶ μεγάλοι καὶ λαμπραὶ στρατιαὶ, ὑπόθου τὴν
σύγκλητον, τοὺς πατρικίους, τοὺς στρατηλάτας, τοὺς
ὑπάρχους, τοὺς σελεντιαρίους· εἰσὶ γὰρ αὐταὶ πολύ-
τιμοι στρατιαί. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι τινὲς ἐν τῇ αὐτῇ
παλατίῳ στρατεύομενοι ὀλίγων νομισμάτων· ὁμῶς
λέγονται καὶ αὐτοὶ στρατεύεσθαι τῇ βασιλεῖ, καὶ
εἰσιν ἔσω ἐν τῇ παλατίῳ, κἂν τὴν δόξαν τῶν μεγά-
λων καὶ κατὰ μικρὸν προκόποντες, τεγγάνουσι καὶ αὐτοὶ
καὶ ἡμεῖς σπουδάσωμεν ἐκφυγεῖν τὴν κατ' ἐνέρ-
γειαν οὕτως δυνάμεθα διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας,

^k Matth. vi, 20.

(*) Clem. Epist. II ad Corinth. cap. vii.

in omni opere bono : non tamen divitiis, locupletibus et sæcularibus multum adhæseris, ne fiat opus diabolicum. Cum mansuetudine omnibus loquere, et cum modestia homines intueri et contemplare, ne videaris faciem alicujus non cernere, sed haurire oculis tuis. Cum ambulas in via, ne præoccupes aut præcedas majores tuos : quod si tuum erit præcedere, præstolare socium tuum, neque multum velis eum antecire. Qui enim hoc non egerit, insipiens judicabitur, et similis porco exlegi. Si locutus fuerit socius tuus cum occurrentibus amicis in via, exspecta eum libenter, neque compelle. Sane aegro dicat ante tempus, comedamus. Ne reprehenderis ullum aliquando peccantem vel labentem in aliquo, sed te semper suspectum habeto, et lapsus illius te causam puta. Omne opus vile adeas libenter et cum humilitate. Si coactus fueris ridere, risus tuus careat dentibus. Si compulsus fueris mulieribus congredi, averte faciem tuam a conspectu earum, et sic loquere. Ab impudicis fuge tanquam ab igne et laqueo diaboli, et cave illas nusquam obvias habeas, alloquaris, aut aspicias ; ne cor tuum luto passionum deturpetur : etiamsi sorores tibi fuerint, eas ut ignotas declina. Cognatis et affinibus tuis ne admodum commiscearis, ne refrigescat cor tuum a charitate Dei. Adolescentulorum colloquia et consuetudinem fuge, ut amicitiam diaboli. Unicum habeto socium, unicum amicum Deum timentem, qui cum loquaris, et consuescas, quique in domo inops sit et tenuis, in mysteriis autem Dei dives et plenus. Secreta tua, bella animi, et quoscunque actus tuos, apud omnes celsa. Ante nullum sedeas, nisi compulsus. Cum modestia egredere ad necessarios usus necessarie. Venerare custodem tui angelum in omnibus actibus tuis. Cum timore Dei omnia perface, teque ad orationem, meditationem et contemplationem sæpe compelle. Me-

lius tibi est mortiferam æruginem manducare, quam cum muliere comedere, etiamsi mater, etiamsi soror tua sit. Melius tibi est cohabitare serpenti, quam cum scorto consedere, etiamsi tibi soror fuerit secundum carnem. Si a superioribus tuis cum in itinere es, invitatus fueris ad psallendum, ne recusa parere : quod si nihil dixerint, lingua tace, corde tamen Dominum glorifica. Ne contendas cum ullo de re aliqua, ne facias turbationes. Ne mentiaris, ne jures in Dei nomina. Contemne teipsum, non alium ; teipsum injuria affice, non alium. Melius est omnia corporea perire cum corpore, quam in re quavis minima lædi animam. Ne contende in judicio cum aliquo, sed adjudicatus patientiam habere, etiamsi non meritis sis judicium. Nihil in te diligas, quod pristinum hominem redolet. Subjicere superioribus et ducibus tuis, et illorum nimiam consuetudinem vita : est enim laqueus, negligentes et desides in perditionem inducens. O gulose, qui ventrem tuum ingurgitare studes, melius tibi esset carbonem ignis devorare, vel patellas et frixorias deglutire, quam ita ventrem enutrire. In omnes misericors esto, abstractus autem ab omnibus. A multiloquio abstine : hoc enim exstinguit cordi advenientes cogitationes rationabiles et celestes. Cave dogmatizare cum alumnis prælatis Ecclesiarum, et cum alienigenis, et præsertim in publico. Si quos videris inter se verbis altercantes et ira percitos, transeas, ne cor tuum quoque fraimpleatur, et dominentur cordi tuo erroris tenebræ. Cum superbo ne eas, ne Spiritus sancti actio tollatur ab anima tua, et fias habitaculum omnis prævæ et immundæ passionis. Hæc præcepta, si custodieris, o homo, teque semper exercueris in Dei meditatione sincere et absque fictione, apparebit in anima tua lumen Christi, quod in æternum non exstinguetur. Ipsi gloria et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

SANCTI DOROTHEI ABBATIS

EPISTOLÆ AD DIVERSOS.

Α'. — Πρὸς ἀδελφὸν στενοχωρούμενον ὑπὸ πειρασμοῦ.

Πρῶτον μὲν, τέκνον, οὐκ οἶδαμεν τὰς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ὀφειλομένον παραχωρεῖν αὐτῇ τὴν διοίκησιν ἡμῶν. ὅπερ καὶ νῦν μάλιστα ὀφειλομένον ποιεῖν. Ἐὰν γὰρ θελήσῃς ἀνθρωπίνους λογισμοὺς κρίνειν τὰ ἀπαντῶντα, καὶ μὴ μᾶλλον ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐπιβλέπτειν τὴν μέριμνάν σου, κοποῦσαι. Δεῖ οὖν, ὅτε ἔρχονται στενοῦντές σε ἑναντίοι λογισμοί, κράζειν πρὸς τὸν Θεόν· Κύριε ὡς θέλεις καὶ ὡς οἶδας, οἰκονόμησι σὺ τὸ πρᾶγμα. Πολλὰ γὰρ παρ' ἡ νομίζομεν ἢ παρ' ἐλπίδας ποιεῖ ἢ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλως ἐλπ-

.. — Ad fratrem tentationibus oppressum.

Primo quidem, fili, nescimus Dei dispensationem, et debemus ei permittere gubernationem nostri : quod nunc præcipue facere debemus. Si enim velis humanis rationibus ea quæ contingunt, judicare, et non potius in Deum rejicere curam laborabis valde. Oportet igitur, cum contrarii impetus tibi subeunt opprimentes te, ad Deum clamare : Domine, sicut vis et sicut nosti, gubernare negotium. Multa enim providentia Dei præter quam putamus aut speramus facit : et res aliter speratæ, experientia aliter inveniu-

igitur sanctorum munita est undique, tuta et observata, et, ut ait Dominus, ubi fures non effodiunt¹, neque quidquam nocens afferre possunt. Oremus, fratres, Dominum, ut et nos illis pariter corregnemus, pariter congaudeamus in loco deliciarum et sanctæ quietis. Nisi enim in eorum statum et perfectionem pervenerimus, haud unquam digni erimus eorum gloria. At ultimam a paradiso non cadamus! quod sane minime continget, si vigilaverimus, si studiosi fuerimus, si nos ipsos coegerimus. Ut enim ait sanctus Clemens (*): « Quisquis coronam optat consequi, studeat atque operam det, ut sit apud coronatos. » Ut enim in palatio magni sunt ac splendidi magistratus, finge senatum, patricos, magistros equitum, præfectos, silentiarios; qui omnes magistratus venerabiles sunt. Et alii quoque in eodem palatio sunt militiam agentes parvo ære et modico stipendio; et tamen ipsi quoque militare dicuntur regi, et quamvis summorum illorum gloriam non habeant, et ipsi tamen in palatio sunt. Contingit autem plerumque ut et ipsi sensim proficientes consequantur magistratus illos magnos et splendidos, et eandem gloriam adipiscantur. Ita et nos operam demus, ut a peccato immunes omnino simus, quo, gehenna repulsa, liberum aditum in paradysum Christi clementia et misericordia, et sanctorum precibus habeamus.

ἡν οὐκ ἔχουσιν· ἀλλὰ τῶς εἰσὶ. Συμβαίνει δὲ ὅτι καὶ τῶν μεγάλων στρατιῶν καὶ λαμπρῶν ἀξιωμάτων. Οὕτως καὶ ἡμεῖς ἀμαρτίαν, ἵνα τῶς ἐξεilahσωμεν τοῦ ἄδου· καὶ οὕτως δυνάμεθα διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, καὶ αὐτῆς τῆς εἰσόδου τοῦ παραδείσου τυχεῖν, εὐχαῖς πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

DOCTRINA XXIV.

De compositione monachi.

Hæc est modesta et grata Deo compositio: Primum non circumferre huc et illuc oculos, sed quæ ante te sunt solum intueri: neque vana et otiosa loqui, sed tantum necessaria. Vestibus ita modicis uti, quæ ad corporis necessitatem sint, et cibus qui corpus consolident, nec gulam provocent. Nihil discernere, de omnibus indifferenter degustare. Non cibos hos ut viles rejicere, illos ut delicatos eligere, seque his ad vomitum ingurgitare. Major quacunque virtute discretio est. Vino ne utere extra symbolum, vel infirmitatis aut imbecillitatis gratia. Ne interrompas sermonem altero loquente, neque ut rudis et indoctus respondeas, sed ut sapiens. Stabilis et firmus sis; et ubicunque locorum fueris, ministrum et servum te puta fratrum tuorum. Ne denudaveris, præsentem aliquo, ullum membrorum tuorum, neque appropinques corpori alicujus absque manifesta et summa necessitate, aut permittas alium tibi appropinquare absque rationabili causa. Fuge præsumptionem tanquam mortem. Sobrius et modestus esto. In somno ne longe flata te virtus quæ tibi circumvigilat. Ubi au-

τὰ μάνδρα λύκοις ἀνεπίδατος. Μάνδρα λέγεται τόπος περιπεφραγμένος, ἐνθα συνάγει ὁ ποιμὴν τὰ πρόβατα καὶ φυλάσσει, ἵνα μὴ διαρπασθῶσιν ὑπὸ λύκων ἢ ἀπὸ ληστῶν συληθῶσιν. Ἐὰν δὲ ὑπάρχῃ ἡ μάνδρα ἀπὸ οἰουδήποτε μέρους σαθροτέρα, εὐρίσκεται εὐεπίδατος, καὶ εὐχερῶς ἐπιδουλεύεται καὶ ὑπὸ τῶν λύκων καὶ τῶν ληστῶν. Ἡ οὖν μάνδρα τῶν ἁγίων πανταχόθεν ἡσφάλιται καὶ πεφύλακται, ὥσπερ εἶπεν ὁ Κύριος, ἐνθα κλέπται οὐ διαρπύσουσιν, οὔτε ἄλλο τι τῶν βλαβερῶν ἐπιδουλεύσαι δύνανται. Εὐζώμεθα οὖν, ἀδελφοί, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀξιοθῶμεν συμποιμανθῆναι αὐτοῖς, καὶ εὐρεθῆναι καὶ ἐν τῷ τόπῳ τῆς μακαρίας τρυφῆς ἐκείνης, καὶ τῆς ἀναπαύσεως αὐτῶν· ἅν γὰρ οὐκ ἐφθάσαμεν τὴν κατάστασιν τῶν ἁγίων, ἅν οὐκ ἀξιοῖ ἔσμεν τοῦ εἶναι ἐν τῇ δόξῃ αὐτῶν. Ἀλλὰ δυνάμεθα μὴ ἐκπεσεῖν τοῦ παραδείσου, ἐὰν νήφωμεν καὶ βιάζωμεν ἑαυτοὺς μικρὸν, ὥς λέγει καὶ ὁ ἅγιος Κλήμης, ἅν μὴ στεφανῶται τις, ἀλλὰ σπουδᾷ μὴ μακρὰν εὐρεθῆναι τῶν στεφανουμένων. Ὅσπερ γὰρ ἐν τῷ παλατίῳ εἰσὶ μεγάλοι καὶ λαμπροὶ στρατιᾷ, ὑπόθου τὴν σύγκλητον, τοὺς πατρικίους, τοὺς στρατηλάτας, τοὺς ὑπάρχους, τοὺς σιλενταρίους· εἰσὶ γὰρ αὐταὶ πολῦτιμοι στρατιᾷ. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι τινὲς ἐν τῷ αὐτῷ παλατίῳ στρατευόμενοι ὀλίγων νομισμάτων· ὁμοῦς λέγονται καὶ αὐτοὶ στρατεύεσθαι τῷ βασιλεῖ, καὶ εἰσιν ἔσω ἐν τῷ παλατίῳ, ἅν τὴν δόξαν τῶν μεγάλων καὶ κατὰ μικρὸν προκόπτοντες, τεγγάνουσι καὶ αὐτοὶ καὶ ἡμεῖς σπουδάζωμεν ἐκφυγεῖν τὴν κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτίαν, ἵνα τῶς ἐξεilahσωμεν τοῦ ἄδου· καὶ οὕτως δυνάμεθα διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, καὶ αὐτῆς τῆς εἰσόδου τοῦ παραδείσου τυχεῖν, εὐχαῖς πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

tem cubes, nemo (si fieri potest) vel sciat vel videat. Ne exspuas vel excrees ante aliquem. Quod si te tussis invaserit sedentem ad mensam, verte faciem tuam retrorsum, et cum omni modestia exspue. Comede et bibe, ut decet servos Dei. Ne extendas manum impudenter, ut capias quod ante fratrem tuum est. Si sederit tecum hospes, invita illum semel et iterum ad comedendum. Composite mensæ assideas modeste et contracte, non confuse. Nullum membrorum tuorum enuda, cum æstuas et cales. Cum oscitas, cave os tuum quispiam videat; comprimente autem te spiritum tuum illico pertransiet. Cum ingrederis cellam præpositi vel amici vel discipuli tui, cave quidpiam curiosius inspicias earum rerum quæ in illa fuerint. Qui enim in his impudenter se habet, mentitur monasticum habitum, et Christum qui habitum hujuscemodi nobis gratificatus est. Cum modestia et sine strepitu aperi et claude ostia vel tua vel amici tui. Ne tumultuarie ingrediaris ad quemquam, sed prius exterius pulsans, cum vocatus fueris ingredi. Ne studeas in incessu tuo absque necessaria causa. Cunctis pare

¹ Matth. vi, 20.

(*) Clem. Epist. II ad Corinth. cap. vii.

in omni opere bono : non tamen divitiis, locupletibus et sæcularibus multum adhæseris, ne fiat opus diabolicum. Cum mansuetudine omnibus loquere, et cum modestia homines intueri et contemplare, ne videaris faciem alicujus non cernere, sed haurire oculis tuis. Cum ambulas in via, ne præoccupes aut præcedas majores tuos : quod si tuum erit præcedere, præstolare socium tuum, neque multum velis eum antecire. Qui enim hoc non egerit, insipiens judicabitur, et similis porco exlegi. Si locutus fuerit socius tuus cum occurrentibus amicis in via, exspecta eum libenter, neque compelle. Sane aegro dicat ante tempus, comedamus. Ne reprehenderis ullum aliquando peccantem vel labentem in aliquo, sed te semper suspectum habeto, et lapsus illius te causam puta. Omne opus vile adeas libenter et cum humilitate. Si coactus fueris ridere, risus tuus careat dentibus. Si compulsus fueris mulieribus congregari, averte faciem tuam a conspectu earum, et sic loquere. Ab impudicis fuge tanquam ab igne et laqueo diaboli, et cave illas nusquam obvias habeas, alloquaris, aut aspicias ; ne cor tuum luto passionum deturpetur : etiamsi sorores tibi fuerint, eas ut ignotas declina. Cognatis et affinibus tuis ne admodum commiscearis, ne refrigescat cor tuum a charitate Dei. Adolescentulorum colloquia et consuetudinem fuge, ut amicitiam diaboli. Unicum habeto socium, unicum amicum Deum timentem, qui cum loquaris, et consuescas, quique in domo inops sit et tenuis, in mysteriis autem Dei dives et plenus. Secreta tua, bella animi, et quoscunque actus tuos, apud omnes celsa. Ante nullum sedes, nisi compulsus. Cum modestia egredere ad necessarios usus necessarie. Venerare custodem tui angelum in omnibus actibus tuis. Cum timore Dei omnia perface, teque ad orationem, meditationem et contemplationem sæpe compelle. Me-

lius tibi est mortiferam æruginem manducare, quam cum muliere comedere, etiamsi mater, etiamsi soror tua sit. Melius tibi est cohabitare serpenti, quam cum scorto consedere, etiamsi tibi soror fuerit secundum carnem. Si a superioribus tuis cum in itinere es, invitatus fueris ad psallendum, ne recusa parere : quod si nihil dixerint, lingua tace, corde tamen Dominum glorifica. Ne contendas cum ullo de re aliqua, ne faciasurbationes. Ne mentiaris, ne iures in Dei nomina. Contemne teipsum, non alium ; teipsum injuria affice, non alium. Melius est omnia corporea perire cum corpore, quam in re quavis minima lædi animam. Ne contende in judicio cum aliquo, sed adjudicatus patientiam habere, etiamsi non meritis sis judicium. Nihil in te diligas, quod pristinum hominem redeat. Subjicere superioribus et ducibus tuis, et illorum nimiam consuetudinem vita : est enim laqueus, negligentes et desides in perditionem inducens. O gulose, qui ventrem tuum ingurgitare studes, melius tibi esset carbones ignis devorare, vel patellas et frixorias deglutire, quam ita ventrem enotrire. In omnes misericors esto, abstractus autem ab omnibus. A multiloquio abstine : hoc enim exstinguit cordi advenientes cogitationes rationabiles et celestes. Cave dogmatizare cum alumnis prælatis Ecclesie, et cum alienigenis, et præsertim in publico. Si quos videris inter se verbis altercantes et ira percitos, transeas, ne cor tuum quoque frimpleteatur, et dominantur cordi tuo erroris tenebræ. Cum superbo ne eas, ne Spiritus sancti actio tollatur ab anima tua, et blasphemiaculum omnis prave et immundæ passionis. Hæc præcepta, si custodieris, o homo, teque semper exercueris in Dei meditatione sincere et absque fictione, apparebit in anima tua lumen Christi, quod in æternum non exstinguetur. Ipsi gloria et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

SANCTI DOROTHEI ABBATIS

EPISTOLÆ AD DIVERSOS.

Α'. — Πρὸς ἀδελφὸν στενοχωρούμενον ὑπὸ πειρασμῶν.

Πρῶτον μὲν, τέκνον, οὐκ οἶδμεν τὰς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ὀφειλομένον παραχωρεῖν αὐτῷ τὴν διοίκησιν ἡμῶν, ὅπερ καὶ νῦν μάλιστα ὀφειλομένον ποιεῖν. Ἐὰν γὰρ θελήσῃς ἀνθρωπίνους λογισμοὺς κρίνειν τὰ ἀπαντῶντα, καὶ μὴ μάλλον ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐπιβλέπτειν τὴν μέριμνάν σου, κοποῦσαι. Δεῖ οὖν, ὅτε ἔρχονται στενοῦντές σε ἐναντίοι λογισμοί, κράζειν πρὸς τὸν Θεόν· Κύριε ὡς θέλεις καὶ ὡς οἶδας, οἰκονόμει σὺ τὸ πρᾶγμα. Πολλὰ γὰρ παρ' ἡ νομίζομεν ἢ παρ' ἐλπίδας ποιεῖ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλως ἐπι-

.. — Ad fratrem tentationibus oppressum.

Primo quidem, fili, nescimus Dei dispensationem, et debemus ei permittere gubernationem nostri : quod nunc præcipue facere debemus. Si enim velis humanis rationibus ea quæ contingunt, judicare, et non potius in Deum rejicere curam laborabis valde. Oportet igitur, cum contrarii impetus tibi subeunt opprimentes te, ad Deum clamare : Domine, sicut vis et sicut nosti, governa negotium. Multa enim providentia Dei præter quam putamus aut speramus facit : et res aliter speratæ, experientia aliter invenium-

tur, et omnino non humanis consiliis solent, ut dixi, superari diaboli insidiæ. Abbas Pastor hæc sciens, dixit homini in tentationibus existenti dictum esse: *Ne de crastino sollicitus sis*. Crede igitur vera esse hæc, fili: dimitte proprias cogitationes, etiamsi prudentes sint, et tene spem in Deum, qui abundanter facit quæ petimus aut cogitamus. Potuisssem omnibus quæ dixisti, respondere: sed nolo tecum pugnare, imo nec mecum: sed tantum viam ad spem in Deum demonstrare. Illa 467 enim sine sollicitudine et tranquilla est. Dominus sit tecum.

II. — Ad eundem.

Recordare, fili, ejus qui dixit, quod per multas afflictiones oporteat nos intrare in regnum celorum: non adiciens per has aut illas, sed diceas indefinite, per multas. Et tu igitur sufferas quæ incidunt, cum gratiarum actione in scientia, tanquam jucunda, si habes peccatum: sin minus, tanquam purgantia te ab affectibus, aut præparantia regnum celorum. Deus amans hominum et animarum, qui imperavit vento et mari, et fecit tranquillitatem magnam, imperabit etiam tuis tentationibus, fili: et det tibi magnitudinem animi, ut videre possis militiam hostis. Amen.

III. — Ejusdem ad fratrem qui in diuturnum morbum et varia accidentia inciderat.

Hortor, fili, ut tolere et gratias agas ob ea quæ in morbo accidunt tibi, secundum eum qui dixit: Omnia quæ accidunt tibi, tanquam bona suscipe, ut scopus Providentiæ ad beneplacitum ipsius consummatur in te, fili mi. Virili igitur animo sis et corroborare in Domino, et in dispensatione ejus erga te. Dominus sit tecum.

IV. — Ejusdem ad fratrem in tentatione existentem.

Pax in Christo, frater. Vince animum tuum, quia tu omnino occasionem dedisti tentationi tuæ, etsi nunc quidem causam non intelligis: et accusa te ipsum et sustine et ora. Et credo in misericordiam boni Domini Christi, quod tollat tentationem. Dixit enim Apostolus: Pax Christi quæ excedit omnem intellectum, custodiet corda vestra.

V. — Ad eundem.

Quemadmodum corpora umbra, sic præcepta tentationes sequuntur. « Nemo enim, ut magnus Antonius inquit, sine tentationibus intrabit in regnum celorum. » Noli igitur mirari, fili, si cum tibi de salute tua consulimus, tentationes habes et afflictiones: sed sustine forti animo et precare, gratias agens quod dignus reputaris ad exercitia et probationem, tentari in anima tua propter præceptum.

¹ Matth. vi, 34. ² Ephes. iii, 20. ³ Act. xiv, 21. ⁴ Sap. xi, 27. ⁵ Matth. viii, 26. ⁶ Philipp. iv, 7.

Α ζόμενα πράγματα, ἐπὶ τῆς πείρας εὐρέθησαν ἐτίμως· καὶ ἀπλῶς μὴ ἀνθρωπίνους λογισμοὺς θέλειν, ὡς εἶπον, ἣ νομίζουσιν περιγενέσθαι λογισμῶν δαιμονικῶν. Ὁ ἀββᾶς Ποιμὴν εἰδὼς ταῦτα, τὸ, *Μὴ μεριμνῆσαι περὶ τῆς αὐριον*, φησὶ, ἀνδρώπων· εἰρηται ἐν πειρασμῷ ὄντι. Πιστεύουσιν οὖν ἀληθῆς ταῦτα εἶναι, τέκνον, ἀφες πάντα λογισμὸν ἴδιον, καὶ συν-ετὸς ἦ, καὶ κράτει τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα, τὸν ἐκ περισσοῦ ποιοῦντα ὡρ αἰτούμεθα, ἣ νοοῦμεν. Ἦδυνάμην πᾶσιν οἷς εἶπας ἀντιθῆναι· ἀλλ' οὐ θέλω ἀντιστῆναι σοι, ἀλλ' οὐδὲ ἑμαυτῷ· εἰ μὴ μᾶλλον τὴν ἐπὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ Θεοῦ ὁδὸν ὑποδείξαι· αὕτη γὰρ ἀμεριμνοτέρα καὶ ἀσφαλεστέρα ἐστίν. Ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.

B

B. — Πρὸς τὸν αὐτόν.

Μνήσθητι, τέκνον, τοῦ εἰπόντος, ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ μὴ διορίσαντος, τοιῶνδε, ἀλλ' εἰπόντος ἀδιορίστως, ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων. Καὶ οὕτως ὑπόμεινον τὰ ἐπιρχόμενα μετ' εὐχαριστίας, ἐν γνῶσει, ὡς ἡδὲ, ἐὰν ἔχεις ἁμαρτίας· εἰ δὲ μὴ ἔχης, ὡς καθαιρόντα σε ἀπὸ παθῶν, ἣ προξενούντα τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁ Θεὸς ὁ φιλόδωρος καὶ φιλόψυχος, ὁ ἐπιτιμῆσας τῷ ἀνέμῳ καὶ τῇ θαλάσῃ, καὶ ποιήσας γαλήνην μεγάλην, ἐπιτιμήσει καὶ τῷ σὺ πειρασμῷ, τέκνον, καὶ δώῃ σοι πλάτος καρδίας, εἰς τὸ εἰδέναι τὴν κακουργίαν τοῦ ἔχθρου. Ἀμήν.

C

C. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς ἀδελφὸν ἐμπειροῦτα εἰς μακρὰν ἀσθένειαν, καὶ συμπτώματα διάφορα.

Παρακαλῶ σε, τέκνον, ὑπόμεινον καὶ εὐχαρίστη εἰς τοὺς συμβαινουσιν ἐν τῇ ἀσθενείᾳ συμπτώμασι, κατὰ τὸν λέγοντα· Πάντα τὰ ἐπιρχόμενά σοι ὡς ἀγαθὰ προσδέχου, ἵνα ὁ σκοπὸς τῆς Προνοίας εἰς εὐάρεστον αὐτῇ πληρωθῇ ἐπὶ σοι, τέκνον μου. Ἀνδρίζου τοίνυν καὶ κραταῖον ἐν Κυρίῳ, καὶ τῇ περὶ σὲ οἰκονομίᾳ. Ὁ Θεὸς μετὰ σοῦ.

D

Δ. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς ἀδελφὸν ἐν πειρασμῷ ὄντα.

Εἰρήνη σοι ἐν Χριστῷ, ἀδελφέ. Πείσον τὴν καρδίαν σου, ὅτι σὺ πάντως τὴν ἀφορμὴν παρέσχες τῷ πειρασμῷ, καὶ νῦν πρὸς τὸ παρὸν τὴν αἰτίαν οὐχ εὐρίσκῃς· καὶ μέμφαι σεαυτὸν καὶ ὑπόμεινον καὶ εὖξαι. Καὶ πιστεύω εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ ἀγαθοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, ὅτι παράγει τὸν πειρασμόν. Εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· Ἡ δὲ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ, ἣ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, φρουρήσει τὴν καρδίαν ὑμῶν.

D

E. — Πρὸς τὸν αὐτόν.

Ὅσον τοὺς σώμασιν αἱ σχιᾶι, οὕτω καὶ ταῖς ἐντολαῖς οἱ πειρασμοὶ παρακολουθοῦσιν. Οὐδεὶς γὰρ, φησὶν ὁ μέγας Ἀντώνιος, ἀπειραστος εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Μὴ οὖν θαυμάσης, τέκνον, ἐὰν συμβουλευόμενος περὶ τῆς σωτηρίας σου, πειρασμοὺς εὐρίσκῃς καὶ θλίψεις, ἀλλ' ὑπόμεινον ἀταράχως καὶ εὐχου εὐχαριστῶν, ὅτι ὅπως ἀξιῶσαι πρὸς γυμνασίαν καὶ δοκιμὴν τῆς ψυχῆς σου πει-

ρασθῆναι ὑπὲρ τῆς ἐντολῆς. Ὁ ἀγαθὸς Θεὸς χαρί-
σεται σοι νῆψιν ἐν καιρῷ πειρασμοῦ καὶ ὑπο-
μονῆν.

Γ'. — Πρὸς τὸν αὐτόν.

Ἀγαθοῦ καὶ φιланθρώπου Θεοῦ ἔσμεν πλάσμα καὶ
ἔργον, τοῦ εἰπόντος· Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος, οὐ
βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὥς τὸ
ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν. Πάλιν· Οὐκ ἤθελον
καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν.
Εἰ οὖν οὕτως ἐστὶ καὶ οὕτως πιστεύομεν,
ἐπιβρέψομεν ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνάν ἡμῶν· καὶ
αὐτὸς ἡμᾶς διαθρέψει, ἥτοι σώσει. Αὐτῷ γὰρ μέλει
περὶ ἡμῶν· αὐτὸς καὶ τὴν καρδίαν σου παρακαλεῖται,
τέκνον, εὐχαῖς ἁγίων. Ἀμήν.

Ζ'. — Πρὸς τὸν αὐτόν.

Καλῶς ὁ ἀββᾶς Ποιμὴν ἐνόησα, τὸ μὴ μεριμνῆσαι
τίνας περὶ τῆς αὔριον, πρὸς ἄνθρωπον εἰρηθεῖν ἐν
πειρασμῷ ὄντα. Καὶ τὸ, Ἐπιβρέψον ἐπὶ Κύριον
τὴν μέριμνάν σου, εἰς τὸ αὐτὸ φέροι. Ἀπόστα οὖν,
τέκνον, ἀνθρωπίνων λογισμῶν, καὶ κράτει τὴν εἰς
Θεὸν ἐλπίδα, πολλὰ ποιοῦντα ὑπὲρ ἃ διανοούμεθα,
καὶ ἀναπαύσει σε ἡ εἰς Θεὸν ἐλπίς. Ὁ Κύριος βοη-
θήσει σοι, τέκνον, διὰ τῆς εὐχῆς τῶν ἁγίων. Δεῖδόν
ἡμᾶς ἀφιστῆν αὐτοῦς τῶν τοιοῦτων λογισμῶν, μὴ
ἔχοντας θάρσος περὶ τῆς αὔριον ζωῆς.

Η'. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς ἀσθενέστερόν τινα ἀδελ-
φόν, λαμβάνοντα διαφόρους λογισμούς περὶ
τὸν οἰκονομοῦντα τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν αὐτοῦ.

Ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀδελφε μου, οὐδὲν
ἔχομεν δίκαιον πρὸς τὸν πλησίον. Χρεωστοῦμεν γὰρ
τούτων διὰ τῆς ἀγάπης ὑπερβῆναι καὶ καταπιεῖν.
Οὐδεὶς λέγει τῷ πλησίον· Διὰ τί οὐκ ἀγαπᾷς με;
ἀλλ' αὐτὸς ποιῶν τὰ ἄγεια τῆς ἀγάπης ἐφέλκεται
καὶ τὸν πλησίον εἰς ἀγάπην. Περὶ δὲ τῆς χρεῖας τοῦ
σώματος ἐάν τις ἡ ἀξίος τοῦ ἀναπαυσθῆναι, καὶ Σα-
ρακηνῶν καρδίαν πληροφῶρῃ ὁ Θεὸς ποιῆσαι μετ'
αὐτοῦ ἔλεος κατὰ τὴν χρεῖαν αὐτοῦ. Ἐάν δὲ οὐκ
ἔστιν ἀξίος, ἡ οὐ συμφέρει αὐτῷ ἐν τῇ παιδείᾳ αὐτοῦ
παρακληθῆναι· καὶνὸν οὐρανὸν, καὶ καὶνὴν γῆν ἐὰν
ποίησῃ, ἐδρίσκει ἀνάπαυσιν. Περὶ δὲ τοῦ εἰπεῖν σε
ὅτι βαρεῖς τοὺς ἀδελφοὺς, ὁμολογοῦμενον δικαίωμα
ἐστίν. Οὐδεὶς γὰρ προξενῶν ἐντολὴν Θεοῦ ἐργά-
σασθαι τῷ πλησίον βουλομένῳ σωθῆναι, λέγει ὅτι
Βαρὺ αὐτόν. Ὁ μισῶν ἐρεθίζοντας μισεῖ πραΰτητα.
Ὁ φεύγων θλίβοντας, φεύγει τὴν ἐν Χριστῷ ἀνά-
παυσιν. Ὁ Θεὸς ὁ φιάνθρωπος, τέκνον, σκεπάσει
ἡμᾶς τῇ αὐτοῦ χάριτι, εὐχαῖς πάντων τῶν ἁγίων.
Ἀμήν.

• Ezech. xxxiii, 11. • Matth. ix, 13. † Psal. liv, 23. • Matth. vi, 34. • Psal. liv, 25.

A Bonus Dominus dabit tibi resipiscentiam tempore
tentationis et tolerantiam.

VI. — Ad eundem.

Boni et amantissimi Dei figmentum et opus su-
mus, qui dixit: Viro ego: nolo mortem peccatoris,
sed ut convertatur et vivat. Et iterum: Non veni
vocare justos, sed peccatores ad penitentiam. Si
igitur ita se habet: ita et credamus, faciamus in
Dominum curam nostram, et ipse enutriet nos et
salvabit. Ipsi enim curam sumus nos; qui cor tuum,
fili, consolabitur precibus sanctorum. Amen.

468 VII. — Ad eundem.

Bene abbas Pastor intellexit illud: Ne quis curet
de crastino, de homine dictum esse qui tentetur.
Ejusdem generis est illud: *Facta curam tuam in
Dominum*. Relinque igitur cogitationes humanas,
et prehende in Deum spem, facientem multa præ-
terquam cogitamus, et tranquillum te reddet spes
in Deum. Deus adjuvet te, fili, precibus sanctorum.
Oportet igitur nos relinquere ejusmodi cogitatio-
nes, ne habeamus curam vitæ crastinæ.

VIII. — Ejusdem ad imbecilliorē quendam fra-
trem, varia cogitantē de administrante quæ ad
ipsius usum pertinebant.

In nomine Jesu Christi. Frater mi, nihil juris ha-
bemus in proximum. Opus habemus eum charitate
vincere et devorare. Nemo enim dicit proximo: Cur
non amas me? sed ipse faciens amorē digna, alli-
cit etiam proximum in amorē. Quod ad necessi-
tatem corporis attinet, si quis dignus sit requie,
etiam Saracenorum corda flectet Dominus, ut fa-
ciant eum eo misericordiam juxta necessitatem
ipsius. Si vero non est dignus, nec conducit ipsi
ut in castigatione sua consolationem accipiat, no-
vum cælum et novam terram si faciet, inveniet re-
quiem. Quod autem dicis quod graves fratres tuos,
aperte justificari vis. Nullus enim cupiens præcepta
Dei custodire proximo cupienti salvari dicit, quod
eum gravet. Odio habens irritantes, odit lenitatem:
fugiens affictos, fugit requiem in Christo. Deus ama-
tor hominum, fili, custodiat nos sua gratia propter
preces omnium sanctorum. Amen.

INDEX CAPITUM.

Περὶ ἀποταγῆς, διδασκαλία Α'.
Περὶ ταπεινοφροσύνης, διδασκ. Β'.
Περὶ συνειδήτος, διδασκ. Γ'.
Περὶ φόβου Θεοῦ, διδασκ. Δ'.
Περὶ τοῦ μὴ στοιχεῖν ἐν ἰδίᾳ γνώσει, διδασκ. Ε'.
Περὶ τοῦ μὴ κρίναι τὸν πλησίον, διδασκ. Ζ'.

De renuntiatione, doctrina I.
De humilitate, doct. II.
De conscientia, doct. III.
De divino timore, doct. IV.
Ne nos ipsos informemus, doct. V.
Ne proximum judicemus, doct. VI.

De accusatione sui ipsius doct. VII.

De ira, doct. VIII.

De mendacio, doct. IX.

Ne desides et negligentes curramus viam Dei, doct. X.

Ut studeamus a nobis præcidere hujusmodi passionibus, doct. XI.

De timore et pœnis inferni, doct. XII.

Ut viriliter cum gratiarum actione adversa quæque feramus, doct. XIII.

De ædificio et harmonia virtutum, doct. XIV.

De sancto jefunio, doct. XV.

De frequentia celæ, doct. XVI.

De institutione fratrum, doct. XVII.

Dialogus ejusdem ad eum qui penum administrat, doct. XVIII.

Expositiones breves ejusdem et compendiosæ sententiæ, doct. XIX.

De insensibilitate animæ et fragilitate charitatis, doct. XX.

Alter dialogus : et primo de planctu, doct. XXI.

Expositio in quædam verba divi Gregorii Nazianzeni, doct. XXII.

Item alia super ejusdem verba, doct. XXIII.

Sermo novissimus de compositione ecclesiastici ordinis, doct. XXIV.

A Περὶ τοῦ ἑαυτὸν μέμψεσθαι, διδασκ. Ζ΄.

Περὶ μνησικαχίας, διδασκ. Η΄.

Περὶ ψεύδους, διδασκ. Θ΄.

Περὶ τοῦ μετὰ σκοποῦ νήψεως ὁδεύειν τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ, διδασκ. Ι΄.

Περὶ τοῦ σπουδάζειν ταχέως ἐκκόπτειν τὰ πάθη ἀπὸ τῆς ψυχῆς, πρὸ τοῦ ἐν ἑξεί κακῇ γενέσθαι, διδασκ. ΙΑ΄.

Περὶ φόβου τῆς μελλούσης κολάσεως καὶ τοῦ μηδέποτε ἀμελεῖν τῆς ἰδίας σωτηρίας, διδασκ. ΙΒ΄.

Περὶ τοῦ ἀταράχως καὶ εὐχαρίστως φέρειν τοὺς πειρασμοὺς, διδασκ. ΙΓ΄.

Περὶ οἰκοδομῆς τῶν τῆς ψυχῆς ἀρετῶν, διδασκ. ΙΔ΄.

Περὶ τῶν ἁγίων νηστειῶν, διδασκ. ΙΕ΄.

Πρὸς τινὰς κελλιώτας περὶ τοῦ παραβαλεῖν ἐρωτήσαντας, διδασκ. ΙΓ΄.

Περὶ τοὺς ἐν μοναστηρίοις ἐπιστάτας καὶ καθητάς, πῶς δεῖ ἐπιστατεῖν τῶν ἀδελφῶν, καὶ πῶς τοῖς ἐπιστατοῦσιν ὑποτάσσεσθαι, διδασκ. ΙΖ΄.

Περὶ τοῦ ἔχοντος τὴν διακονίαν τοῦ κελλarioύ, διδασκ. ΙΗ΄.

Περὶ διαφόρων ῥημάτων ὡς ἐν συντόμῳ, διδασκ. ΙΘ΄.

Πρὸς ἀδελφὸν ἐρωτήσαντα περὶ ἀναισθησίας ψυχῆς καὶ περὶ φύσεως ἀγάπης, διδασκ. Κ΄.

Περὶ πένθους, διδασκ. ΚΑ΄.

Ἑρμηνεία τινῶν ῥητῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, διδασκ. ΚΒ΄.

Ἑρμηνεία ἑτέρας τῶν ῥητῶν τοῦ Γρηγορίου, διδασκ. ΚΓ΄.

GREGORIUS

ANTIOCHENUS EPISCOPUS

NOTITIA

(GALLAND., *Veterum Patrum Biblioth.* tom. [XII, Proleg., p. XI.)

I. Gregorius, monasticam vitam primum professus, in ea excolenda ita laudabiliter se gessit, ut ad summos gradus pervenerit. Nam ex Joanne Moscho (a) intelligimus, lauræ Pharon præpositum fuisse; eundemque præterea cœnobium Byzantium et asceterium montis Sina rexisse; atque illinc ad pontificatum Antiochensem Justinus II imperatoris jussu, qui Anastasius seniore deiecerat, evocatum fuisse nos docet Evagrius (b). Præclara ejus facinora idem Evagrius, qui cum probe noverat, posteritati commendavit. *Fuit, inquit, et consilio et virtute et reliquis in rebus, omnium mortalium præstantissimus . . . Et honor qui summis hujus sæculi potestatibus desertur, inferior erat honore illo qui huic viro exhibebatur; cum homines plerumque sua sponte eum videre, aut loquentem de proximo audire desiderarent . . . Admirationi autem fuit non Romanorum modo, verum etiam Persarum imperatoribus, etc.* Vir sane fuit magnarum virtutum, quarum præcipuas enarrat laudatus Moschus (c).

II. Patriarchatum ab abbate Sergio anachoreta ei fuisse prænuntiatum refert idem Moschus (d). Quam quidem dignitatem consecutus est anno 570, eamque retinuit usque ad annum 593, quo evivis excessit. Sed hic observandum cum Valesio (e) Ecclesiæ nimirum Antiochenæ regimen dimisisse Gregorium, paulo ante quam moreretur, Anastasio Magno in cujus locum imperatoris mandato successit fuerat. « Quod si mirum (f) cuiquam videatur, inquit eruditus Boschius, abjudicatam superstitioni Gregorio, qui eam tam præclare gubernabat, Ecclesiam illam fuisse, meminerit satis causæ id esse, quod illa indignissime injustissimeque pulsus olim fuisset sanctus Anastasius, ut non solum ipsius Gregorii summa voluntate, sed etiam commendatione atque opera revocaretur; maxime si non ignorabat, id Gregorio pontifici Romano in votis esse, ut hic ad Sebastianum Rhisiniensem episcopum a biennio scribens significaverat. » Hactenus vir ille doctus.

III. Exstat Gregorii oratio in mulieres unguentiferas, quæ legitur Græce inserta in Menæis Græcorum, ut testatur Fabricius (g). Hinc porro eam descripsisse videtur Combefisius: neque enim ullum codicem laudat, ut assolet, ex quo illam depromperit; licet pluribus in bibliothecis eam exstare ms. ex Montfauconio intelligimus (h). Hanc autem orationem Latine redditam Parisiis idem vulgavit anno 1648 (j), de qua in notis subjectis hæc habet (k): « Pia est, inquit, ac erudita oratio, Antiochiæ extra urbem ac in cœmeterio habita; ubi sanctus Joannes Chrysostomus, adhuc Antiochenus presbyter, duas et ipse habuit, quæ exstant tomo V Ducaei; alteram in cœmeterii appellationem et crucem, alteram in Ascensionem: ubi etiam duas ille rationes assignat sacræ illius cærimonie; quibus tertia nostri Gregorii accedit, nihil illis cedens, nisi etiam videatur illustrior: ut nimirum tali loco et tempore dicta statio, muta quædam esset resurrectionis nostræ, Christi instar, prædicatio. » Hæc ille. . .

Huic præsulis nostri orationi aliam subdidimus, quam idem *κλινομένης ὁπάχων*, in lecto decumbens, ad seditiosos milites habuit. Eam nobis servavit Evagrius (l), ex quo aliis verbis eamdem Nicephorus hausit (m).

IV. In prioris orationis inscriptione sanctum prædicavimus Gregorium Antiochenum episcopum, Combefisium secuti, qui ad ejusdem orationis initium hæc margini adlevit (n): « Index librorum palatii τοῦ ἁγίου Γρηγορίου. Sic quoque celebrant Menæa. » Et infra (o): « San-

(a) *Prat. spir.* cap. 139, et apud Cotel. *Eccl. Gr. Monum.* tom. II, pag. 411.

(b) *Hist. Eccl.* lib. v, cap. 6, et lib. vi, cap. 23.

(c) *L. c.* cap. 140 apud Cotel; *l. c.* pag. 422.

(d) *Id. l. c.* cap. 139 apud Cotel. *ibid.*

(e) *Ad Evagr.* lib. vi, cap. 24.

(f) *Hist. chron. patriarch. Antioch.* ad Act. SS. Jul. tom. VI, pag. 98, num. 456.

(g) *Greg.* lib. I, epist. 28, *Opp.* tom. II, pag. 518, edit. BB.

(h) *Bibl. Gr.* tom. X, pag. 160.

(i) *Biblioth. bibliothecar.* tom. I, in indice, et *Biblioth. Coislin.*, pag. 18.

(j) Combef. *Auctar. nov. Bibl. PP. G. L.*, t. I, pagg. 727-748.

(k) *Id. ibid.* pag. 847.

(l) *Hist. Eccl.* lib. vi, cap. 12.

(m) *Hist. Eccl.* lib. xviii, cap. 15.

(n) Combef. *l. c.*, pag. 827.

(o) *Id. ibid.* pag. 847.

eti titulum post indicem librorum Palatii et Menæa, tuto me putavi ascripturum: sic enim ascriptus est Andreæ Cretensi et aliis, qui nec ipsi ascripti sunt Romanæ Ecclesiæ tabulis. Nec modo Græci exstant titulo sanctitatis clari, præter ascriptos vulgatis Latinorum martyrologiis, sed et Latini quoque; indicatque ipsa clausula quoddie ad lectionem Romani ac Baroniani Martyrologii adjecta, *Et alibi aliorum*, etc. ut et appendix sanctorum a Baronio omissorum, quæ postea prodiiit. Hactenus ille: Combefisium sic loquentem excerpit Pagius (p); qui tamen aliud agebat, dum ait ipsum tradidisse *ab Andrea Cretensi et aliis* sanctum appellari Gregorium nostrum, ut recte advertit Boschius (q). Eundem errorem erravit quoque Castellanus, ipsum forte Pagium præ oculis habens (r). Cæterum sanctus Gregorius Magnus, ut cum laudato Boshio loquar, non solum præulem nostrum jam biennio defunctum *fratrem quondam et coepiscopum suum* appellat (s), sed etiam anno Christi 599 *venerandæ memoriæ Gregorium episcopum Antiochenum* nominat (t).

(p) Ad ann. 594, § vi.

(q) L. c. pag. 99, num. 458.

(r) Chastelain, *Martyrol. universel*, pag. 1126.

(s) Greg. lib. v, epist. 18. Opp. tom. II, pag. 741 C edit. Bb.

(t) Id. lib. ix, epist. 68, ibid. pag. 984 A.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ (1) ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ,

ΕΙΣ ΤΑΣ ΜΥΡΟΦΟΡΟΥΣ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΩΣΑΜΟΝ ΤΑΞΗΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ 'ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ,
ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ 'ΙΩΣΗΦ ΤΟΝ ΑΞ' ΑΡΙΜΑΘΑΙΑΣ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΡΙΗΜΕΡΟΝ ΑΝΑΣΤΑΣΙΝ
ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ 'ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

GREGORII EPISCOPI ANTIOCHENI

ORATIO IN MULIERES UNGUENTIFERAS, INQUE SEPULTURAM DIVINI CORPORIS DOMINI NOSTRI
JESU CHRISTI, ET IN JOSEPH AB ARIMATHIA, NECNON IN DOMINI NOSTRI
JESU CHRISTI RESURRECTIONEM DIE TERTIA.

I. Hæc quoque Ecclesiæ lex, laude digna est, qua A triduanæ mortis Salvatoris nostri memoriam solenni in mortuorum thesauro conventu celebramus. Quis enim secum reputans vivificam Salvatoris mortem, non putet mortuos, velut tabernaculis, ita loculis repositos cælestem expectare tubam¹, cujus clangore omnes e monumentis ad judicii tremendum diem sumus evocandi? Quis vero salutare illud sepulcrum respiciens, non jam sepulcra velut vite thalamos adeat? Quis autem credens, Dominum a mortuis suscitatum, non ita afficiatur, ut qui se ipsum ipse excitavit utque per eum resurrectionem consecuturus? Quoniam igitur pulchræ obsecuti Ecclesiæ legi, vigilantes vos, ad eos qui in sepulcris dormiant, accessistis; quando pressi loci angustia, desiderio dilatamini; quando plebs Christi amans, velut botrus speciosus existit, sic mutuo astricti estis atque conjuncti; audite desideratum vobis mortis mysterium, quod nemo, postquam etiam didicit, comprehenderit.

II. Christus Dominus, Dei Filius unigenitus, sua

Α'. Ἐπαινεῖς καὶ οὗτος τῆς Ἐκκλησίας ὁ νόμος, παρασκευάζων ἡμᾶς τοῦ τριημέρου θανάτου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὴν μνήμην πανηγυρίζειν ἐν τῷ θησαυρῷ τῶν νεκρῶν (2). Τίς γὰρ λογίζομενος τὴν ζωηφόρον τοῦ Σωτῆρος ταλευτὴν οὐ νομίζει, τοὺς νεκροὺς ὡς ἐν σκηναῖς ἀνακλιθεὶς ταῖς θήκαις, περιμένοντας τὴν οὐράνιον σάλπιγγα, τὴν πάντας ἡμᾶς καλοῦσαν ἐκ τῶν μνημάτων πρὸς τὴν φοβερὰν τῆς κρίσεως ἡμέραν; Τίς δὲ ἀποβλέπων πρὸς ἐκεῖνον τὸν σωτήριον τάφον, οὐ προσέρχεται τοῖς τάφοις ὡς θαλάμοις ζωῆς; Τίς δὲ πιστεύων ἐκ νεκρῶν ἐγγεῖρθαι τὸν Κύριον, οὐχ οὕτως διάκειται ὡς ἀναστήσων ἑαυτὸν (3), καὶ τῆς ἀναστάσεως ταυξόμενος δι' αὐτοῦ; Ἐπεὶ οὖν τῷ καλῷ νόμῳ τῆς Ἐκκλησίας πεπαιδευμένοι, πρὸς τοὺς καθεύδοντας ἐν τάφοις οἱ γρηγοροῦντες ἐδράμετε· ἐπεὶ τῷ τόπῳ στενοχωρούμενοι, τῷ πόθῳ πλατύνετε· ἐπεὶ καθάπερ βότρυς φιλόχριστος ἐχλὺς ὑπάρχει· οὕτω συνεσφιγμένοι τυγχάνετε· ἀκούσατε τὸ ποθοῦμενον ἡμῖν τοῦ θανάτου μυστήριον, ὃ καὶ μετὰ τὸ μαθεῖν οὐδεὶς δύναται καταλαβεῖν.

Β'. Ὁ θεσπότης Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονο-

¹ Thess. iv, 16.

(1) Index librorum Palatii, τοῦ ἀγίου Γρηγορίου. Sic quoque celebrant Menæa. *Comar.*

(2) *Mortuorum thesauro*. In martyrio, ut ex duabus erat. Chrysostomi quæ exstant tom. V Ducaei, haberi potest. At neque aliorum fidelium videntur illie defuisse sepulcra. *Comar.*

(3) Ὡς se ipsum excitaturus, ὡς ἀναστήσων ἑαυτόν. De animi sola resurrectione accipi possit, ut quis se ipsum excusset: tametsi in ea quoque Deus auctor est. Sic forte littera minus integra ac sana. *Id.*

γενής, ἀπὸ γνώμης οικείας, ἐξ ἀνάγκης (4) εἰς τὸν σταυρὸν ἀνελθὼν, καὶ τῇ τῶν χειρῶν ἑκτάσει πᾶσαν ἐκδικήσας τὴν χεῖρ, καὶ πᾶσας τὰς ἀοράτους καὶ πομπρὰς δυνάμεις στηλιτεύσας τῷ οἰκείῳ πάθει τοῦ σώματος, ἠθέλησε τὴν ἁγίαν αὐτοῦ σάρκα γεύσασθαι τῆς τριημέρου νεκρώσεως ὑπὲρ πάσης τῆς φύσεως, ἵνα δι' αὐτῆς τῷ νεκρωμένῳ γένει τὴν ἀθανασίαν χαρίσται· καὶ ὅθι κλίνας τὴν ἁγίαν αὐτοῦ κεφαλὴν, ἐκάλειπεν ὡς θεραπευτὴ τῇ τελευτῇ προσελθεῖν τῇ σαρκί· καὶ παραχρῆμα παρεγένετο καθάπερ δοῦλος ὁ θάνατος, διακονῶν τῷ δεσποτικῷ διατάγματι· καὶ λαβὼν, κατέχευεν, ὅπερ ἐπιτρέπη σῶμα λαβεῖν. Τοῦ δὲ σώματος ἐκείνου τοῦ φωδερῶς τοῖς χερσὶν, καὶ φρικτοῦ τοῖς σπαραξί, ὑπὸ τοῦ θανάτου κρατηθέντος, οὕτως, ὡς ἠθέλησεν ὁ τοῦ σώματος Κύριος, καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ Σωτῆρος δραμούσης εὐαγγελίσασθαι ταῖς ψυχαῖς τὴν ἀπολύτρωσιν αὐτῶν· καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦ σώματος οὐσης καὶ μετὰ τῆς ψυχῆς· οὐ γὰρ ἐχωρίσθη μετὰ τὴν ἔννοιαν ἢ θεότης τῆς ἀνθρωπότητος οὐδαμῶς οὐδαμῶς· ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἦν· καὶ ἐν τάφῳ παρῆν ἀπαθῶς, ἀφαντοῦς φυλάττουσα τὸ αὐτῆς περιβόλαιον· τοῦτον οὕτως οἰκονομηθέντων. Ἰωσήφ τις ἀνὴρ εὐγενὴς τε καὶ πλούσιος, ἀπὸ Ἀριμαθαίας ὁρμώμενος, τοῦ ἐσταυρωμένου μαθητῆς γενοῦς, τελευταίαν τῷ διδασκάλῳ μετὰ τὴν τελευτὴν ἀποδοῦς ἀμοιβήν, προσῆλθε τῷ Πιλάτῳ, παρακαλῶν αὐτὸν καὶ λέγων·

« Ὑπὲρ νεκροῦ ταύτην (5) ποιῶμαι τὴν δέησιν, παρὰ μὲν τῶν ἐχθρῶν συκοφαντηθέντος, παρὰ δὲ τῶν φίλων καταλειφθέντος, τῷ τοῦ πάθους καιρῷ. Ὑπὲρ νεκροῦ ἱκετεύω, μὴ κεκτημένου μήτε χρυσόν, μήτε ἀργυρὸν, μήτε στρατιώτας, μήτε συμμάχους, μήτε δορυφόρους, εἰ μὴ μόνον μητέρα πενιχράν, τῷ αὐτοῦ τόκῳ πλουτήσαν. Ὑπὲρ νεκροῦ προσέβω ἐκουσίως ἀποθανόντος· εἰ μὴ γὰρ ἠθέλησεν, οὐκ ἂν ἐταλεύτης. Καθαίρεισθαι τοῖνον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ λοιπὸν, ὁ μὴδὲν μὴδὲν ἡδίκηκός, εὐεργεσίαις δὲ μυρίαῖς τετιμηκός. Χάρισται μοι χάριν, ἥς οὐκ ἔχεις ἄλλην ἀμείνω· χάριν μοι χάρισται, μακάριον ποιοῦσάν με, τὴν ταύτην δεχόμενον. Δωρήσαι μοι τὸν ζωοποιὸν τοῦτον νεκρὸν, ἵνα λαβὼν αὐτόν, καλύψω τῇ γῇ. Δωρήσαι μοι τὸ τρισμακάριον σῶμα, ὅπερ νεκρούμενον ἢ χεῖρσις ἐπένθησεν ἰδοῦσα. Δωρήσαι μοι σῶμα ὅπερ ἀποπνέον ὁ ναὶς θεασάμενος, τὸ αὐτοῦ περιέσχισεν καταπέτασμα. Δωρήσαι μοι σῶμα, δι' οὗ αἱ πέτραι σχισθεῖσαι, τῷ βήγματι τὸ πένθος ἐμήνυσαν. Καταφίλῃσω τὰ τραύματα τῶν ἁγίων χειρῶν, δι' ὧν τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἰερατικὴ τὰ τραύματα. Ὑψαφῆσω τὴν ἀχραντὸν ἐκείνην πλευράν, ἀφ' ἧς ἐπήγαγεν αἷμα μουσικόν, καὶ ὕδωρ ἀναγεννήσεως. Ἐνταφιάσωσιν αἱ χεῖρες αὐταὶ τὸν μέλλοντα λύειν τοῦ θανάτου τὰ σπάργανα. Κηδεύσωσιν οὗτοι οἱ ἀμαρτωλοὶ δάκτυλοι τὸν πάσης δικαιοσύνης ἐργάτην καὶ παιδεύτην. Ἄψωμαι τῆς ἀναμαρτήτου σαρκὸς, ἥς πᾶς ὁ μετὰ πίστεως ἀπτόμενος, τρισμακάριος. Προπέμψω

* Coloss. II, 16.

(4) Ἐξ ἀνάγκης. Deest. οὐ.

(5) Hanc pro mortuo. Simili fere prosopopœia, ac similia loquentem Josephum inducit Epipha-

ipse voluntate, nulla vero necessitate, crucem conscendens, manibusque extensis universam ulciscens creaturam, ac invisibiles omnes malignasque virtutes propria corporis passione traducens, sanctam carnem suam mortem triduanam pro natura totius salute gustare voluit: atque adeo inclinans sanctum suum caput, mortem ceu ancillam ad carnem accedere jussit. Actutum vero humili stimulo mors adfuit Dominicæ obsequens jussioni; corpusque quod jussa erat accipere, accipiens tenuit. Cum sic ergo corpus illud tremendum Charubinis ac Seraphinis horrendum a morte teneretur, quemadmodum voluit corporis Dominus, anima quoque Salvatoris evangelizatura animabus earum redemptionem oculis abisset; essetque ejus deitas utrique comes (nusquam enim aliquando deitas post unionem ab humanitate discessit): quin et erat in cœlis aderatque impatibiliter sepulcro, suum ipsius indumentum a corruptione servans innoxium: his, inquam, ita dispensatione gestis, vir quidam nobilis pariter ac dives, Joseph nomine, ab Arimathia, qui fuisset Crucifixi discipulus, supremam post mortem magistro vicem reddens, accessit ad Pilatum, obsecrans ac dicens: « Hanc pro mortuo petitionem facio; pro mortuo, inquam, calumniam passo ab hostibus, et ab amicis passionis tempore derelicto. Pro mortuo supplico, habente neque aurum neque argentum neque milites neque auxilios neque stipendios, præterquam tantum pauperulam matrem, ejus partu divitem effectam. Oratum venio pro mortuo, sponte sua morte defuncto: nisi enim voluisset, mihi gentium mortuus esset. Cæterum ergo deponatur de cruce is qui nihil quemquam injuste læsit, sed innumerabiles omnes beneficiis honoravit. Gratiam mihi largire, qua tibi nulla suppetit melior. Mihi gratiam largire, quam qui suscipiam ipse beatus efficiar. Dona mihi mortuum hunc vivificum, ut accipiens humi abscondam. Dona mihi ter beatum corpus, quod videns extinctum creatura luxit. Dona mihi corpus, quod expirans contuens templum, suum ipsum velamen conscidit. Dona mihi corpus, per quod scissæ petrae ruptura luctum prodiderunt. Deosculabor sacrarum manuum vulnera, quibus animæ meæ vulnera curata sunt. Palpabo latus illud intemeratum, a qua sanguis mysticus ac aqua regenerationis, ceu fonte manarunt. Sepeliant manus hæc eum qui mortis fascias est soluturus. Justa reddant peccatores hi digiti ei, qui justitiam omnem operatus est atque docuit. Tangam carnem innocentem, quam ter beatus, quisquis cum fide tangit. Illam deducam ad monumentum, qui mortuis aperturus est monumenta. Inferam defunctis resurrectionis fontem. Iis etiam qui detinentur in inferno, lucernam resurrectionis accendam. »

nus, Orat. eodem argumento, quam edita multis vitiosam representant, possitque vix non alia prodire ex Regio cod. num. 543. lb.

ἐπὶ τῷ μνήματι τὸν μέλλοντα τοῖς νεκροῖς ἀνοίγειν τὰ μνημεῖα · ἐπαγάγω τοὺς κατοικοῦντας τὴν τῆς ἀναστάσεως πηγὴν. Ἄψω καὶ τοῖς ἐν τῷ ᾄδῃ κατεχομένοις τὸν λύχρον τῆς ἀναστάσεως. »

III. Hæc quidem pie Joseph; acquievitque clementer Pilatus ac benigne: divina quippe virtus mortui quem is requirebat, quæ Deum ratione decet, præsto efficax conatui adfuit, atque Pilati animum ad acquiescendum mollivit atque inflexit; actutumque qui postulaturus accesserat, pollinctor evasit. Accipiens enim corpus desideratum, exosculabatur ei circumfusus; suæque ipsius labia membris sanctis coaptans, ita apud se reputabat: Si quidem mulier fluens sanguine, ubi fide vestem ejus tetigisset, exsiccativ sanguinis fontem*; tangens ego divinum ipsius corpus, quæ non munera obtinebo? Tum vero munda sindone mundam involvens margaritam, posuit eum in monumento suo novo; advolvensque lapidem ad ostium sepulcri, lugens reversus est; crebro revertens ad monumentum, ac se privatum præceptore lugens. Enimvero occupavit religiosam Josephi sollicitudinem irreligiosa Judæorum impietas. Rursus enim congregati Dei hostes in die Sabbati, accesserunt ad Pilatum, dicentes: Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens: Post tres dies resurgam. Jube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium: ne forte venientes discipuli ejus nocte, furentur eum, et dicant plebi: Surrexit a mortuis: et erit novissimus error pejor priore*. Quid tu ais, seductor ac scelestus Judææ? Num seductor, qui tuæ gentis leprosus sanavit? Num seductor, qui cæcos contribules tuos a congenita eis nocte liberavit? Num seductor, qui obsessos a dæmonibus a dæmoniaco furore absolvit? Num seductor, qui in deserto mensam ultro instructam apposuit? Num seductor, qui Lazarum accersivit e sepulcro, mortuumque, velut dormiret, verbo expergefecit? Ergone fuit Christus seductor? Equis vero alius verax? Fuit seductor Christus? Quid ergo metuis quod pronuntiavit seductor? Fuit seductor? Quid ergo mortui vocem times? Prorsus aliquid de resurrectione dixit, dum adhuc viveret? Prorsus fidem habes iis quæ prædixit? Quid ergo frustra pro eventu affligeris? Si quidem igitur non resurrexerit mortuus hic de quo es sollicitus, utique seductor est, juxta quod ipse blasphemæ ait.

IV. Quid ergo Pilatus ad eos? «Habetis custodiam; ite, custodite sicut scitis». Si quidem Dei hostem ac scelestum, quem appellatis, usque adeo horretis; si quidem viventes ipsi, adeo mortuum timetis, habetis custodiam; habetis milites: multi aciem adversus unum instruite; custodite tremendum vobis mortuum sicut scitis. Vultis obsignare sepulcrum? obsignate. Vultis circumdare catenis ferreis? circumdate. Ne ad extremum dixeritis: Si nobis licuisset præsidio tenere sepulcrum ac custodire, non amississemus mortuum. Ite, custodite, sicut scitis.

A Ταῦτα Ἰωσήφ μὲν εἰλεγειν εὐσεβῶς · ὁ δὲ Πιλάτος ὑπῆκουσεν εὐμανῶς · ἡ γὰρ θεία δύναμις τοῦ παρ' αὐτοῦ ζητουμένου νεκροῦ, ἐνέργει τοῖς πράττουσι θεοπρεπῶς, καὶ τὴν τοῦ Πιλάτου ψυχὴν πρὸς ὀπακοὴν κατεμάλαττε · καὶ παραχρῆμα ὁ πρεσβευτὴς, καὶ ἐνταφιαστὴς ἐδείκνυτο. Λαβὼν γὰρ ὅπερ ἐπέθει σῶμα, κατεφίλει τοῦτο περιχυθεὶς, καὶ τὰ ἑαυτοῦ χεῖρῃ τοῖς ὁσίοις προσθήρμωττε μέλεσι · λογιζόμενος καθ' ἑαυτὸν, ὅτι Εἰ ἡ τοῦ ἱματίου αὐτοῦ γυνὴ αἰμόρρους ἀφαμένη πιστῶς, κατεξήρανε τοῦ αἵματος τὴν πηγὴν, ἐγὼ αὐτοῦ τοῦ θείου σώματος ἀποτόμενος, πῶλον οὐ τεύξομαι δωρεῶν; Εἴτα σινδόνι καθαρᾷ περιβαλὼν τὸν καθαρὸν μαργαρίτην, ἐν τῷ μνήματι αὐτοῦ τῷ καινῷ τοῦτον τέθεικε · καὶ λίθον ἐπιβαλὼν τῷ στόματι τῆς θήκης, μετὰ θαυρῶν ὑπὸστρεφε, πυκνὰ πρὸς τὸν τάφον ὑποστρεφόμενος, καὶ τὴν στέρησιν τοῦ διδασκάλου θρηγνῶν. Ἄλλ' ἐφθασε τὴν τοῦ Ἰωσήφ εὐσεβείαν ἡ τῶν Ἰουδαίων δυσσεβεία. Πάλιν γὰρ οἱ θεομάχοι συνάθροισθέντες ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου, προσῆλθον τῷ Πιλάτῳ λέγοντες · Κύριε, ἐμνηθήσομεν, ὅτι ὁ πλάνος ἐκεῖνος ἐτι ζῶν εἶπε · Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι. Κἀλέησον οὖν ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον ὥς τῆς τρίτης ἡμέρας · μήποτε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ρυπαροὶ, κλέψωσιν αὐτὸν, καὶ εἰποσὶ τῷ λαῷ, ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν · καὶ ἔσται ἡ ἐσχάτη πλάνη χειρὸν τῆς πρώτης. Τί λέγεις σὺ, ὦ πλάνε καὶ παράνομε Ἰουδαῖε; Πλάνος ἦν ὁ τοὺς ὁμοφίλους σου λεπρούς ἰασάμενος; Πλάνος ἦν ὁ τοὺς ὁμοφίλους σου τυφλοὺς ἀπαλλάξας τῆς συγγεννηθείσης αὐτοῖς νυκτός; Πλάνος ἦν ὁ τοὺς δαιμονιῶντας ἐλευθερώσας τῆς τῶν δαιμόνων μανίας; Πλάνος ἦν ὁ κατὰ τὸν ἔρημον παραθείς σοι τράπεζαν ἀγεώργητον; Πλάνος ἦν ὁ τὸν Λάζαρον ἐκ τάφου μεταπεμφάμενος, καὶ τὸν νεκρὸν ὡς ὑπνοῦντα ἀφυπνῶσας τῷ ῥήματι; Πλάνος ἦν ὁ Χριστός; Καὶ τίς ἕτερος ἀληθής; Πλάνος ἦν ὁ Χριστός; Τί οὖν ἔδδοικας ἅπερ ὁ πλάνος ἐφθέγγετο; Πλάνος ἦν; Τί οὖν φοβῇ τοῦ νεκροῦ τὴν φωνήν; Ὅπως εἶπε τι περὶ τῆς ἀναστάσεως ἐτι ζῶν; Ὅπως πιστεύεις αὐτοῦ ταῖς προρρήσεσι; Τί οὖν εἰπὴ ταλαιπώρεις πρὸς τὴν ἐκδασιν; Ἐάν οὖν μὴ ἀναστῇ οὗτος ὁ νεκρὸς ὁ παρὰ σοῦ μεριμνῶμε-

D νος, πλάνος ἐστίν, ὡς σὺ βλασφημεῖς.

Δ'. Τί οὖν πρὸς αὐτοὺς ὁ Πιλάτος; «Ἔχετε κουστωδίαν, ὀπάγετε, ἀσφαλισαθεὶς ὡς οἴδατε. Εἰ τὸν ἀντίθεον καὶ παράνομον, ὃν ὑμεῖς οὕτω ἀποκαλεῖτε, τοσοῦτον πεφρίκατε*· εἰ τὸν νεκρὸν οἱ ζῶντες οὕτω δεδοίκατε, ἔχετε κουστωδίαν· ἔχετε στρατιώτας· στρατεύσατε κατὰ τοῦ ἐνδὸς οἱ πολλοί· ἀσφαλισαθεὶς τὸν φοβερὸν ὑμῖν νεκρὸν, ὡς οἴδατε. Θέλετε σφραγίσαι τὸν τάφον; σφραγίσατε. Θέλετε σιδηραῖς ἀλύσει περιβαλεῖν; περιβάλετε. Μὴ εἴπητε τελευταῖον, Εἰ συνεχωρήθημεν φρουρῆσαι τὸν τάφον, οὐκ ἂν ἀπολέσμεν τὸν νεκρὸν. Ὑπάγετε, ἀσφαλισαθεὶς ὡς

* Matth. ix, 20, 21. * Matth. xivii, 63, 64. * ibid. 65.

(6) Τοῦτο. Scribe τούτω.

οἰδατε. Ἐάν ὁφθῇ Πέτρος ἐκεῖ, τοῖς ὅπλοις αὐτὸν δια-
χειρίσασθε. Ἐάν παραγίνηται τις τῶν τοῦ Ναζαρεῖου
μαθητῶν, ἀναστάντες εὐθὺς ἀποκτείνετε. Ἐπιμένετε
γρηγοροῦντες καὶ φυλάττοντες ἀκριδῶς, ἵνα μηδεὶς τῶν
ὀπίστων ὑποκλέψαι τὸν ὑμέτερον ἐγθρόν δυνήσῃ. Ὡς
Τοιοῦτοις οὖν λόγοις τε καὶ ὅπλοις καὶ στρατιώταις
ἐφοδιασθέντες οἱ τοῦ Σωτῆρος ἐγθροὶ, μετὰ πολλῆς
προθυμίας τε καὶ μανίας τὸν τάφον κατέλαβον· καὶ σι-
εῖρας σφραγίδας ἐπιθέντες τῷ μνήματι, παρεκθήντο
φυλάττοντες, ἕως ὅτι παρ' αὐτοῖς φυλαττόμενος ἡβουλῆθη.

Ε. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ καιρῷ, δευτέρας ἐπιγενομένης
ἡμέρας, ὁ θάνατος κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν, ἐν
ἐαυτῷ τὸ θῆραμα περιστρέψε· καὶ τοῦτο μασή-
σασθαι τοῖς ὁδοῦσι τῆς διαφθορᾶς θέλων, οὐκ ἴσχυσε.
Καὶ πάλιν κατὰ τὴν δεύτεραν ὁμοίως ἀπογεύσασθαι
βουλόμενος, οὐκ ἠδύνατο. Ἡπόρει τοίνυν καθ' ἐαυτὸν,
καὶ πρὸς ἐαυτὸν, ὡς εἰκὸς, τοιοῦτος ἦν διαλογόμενος·
«Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ ἀκαταμάχητος καὶ ξένος νεκρὸς; Τίς
ἐστὶν ὁ κατὰ νόμον νεκρὸς, καὶ ὑπὲρ νόμον φυλαττόμε-
νος ἀφθαρτός; Θεὸς οὐκ ἐστίν· οὐ γὰρ ἀπέθανεν ἀσώ-
ματος ὢν. Ἀγγελὸς οὐκ ἐστίν· ἀνθρωπείαν γὰρ ἔχει
μορφὴν. Ὡς Ἀδὰμ ὑπόκειται μοι, καὶ ὡς Ἀδὰμ οὐχ
ὑπόκειται τῇ φθορᾷ. Ὡς ἀνθρώπος ὑπέμεινε τελευ-
τήν, παθεῖν ὡς θνητὸν οὐκ ἀνέχεται. Ἡ σὰρξ αὐτοῦ
κρείττων ὑπάρχει διαφθορᾶς. Οὐδεὶς τῶν ἐξ αἰῶνος
ὑπ' ἐμοῦ βασιλευθέντων νεκρῶν, τοιοῦτον σῶμα κε-
κτημένος, παρεγένετο πρὸς με. Ἄρα μὴ τοῦτο τὸ
σῶμα φόρημά ἐστι τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο κατὰ
τοῦ ἐμοῦ στόματος οὕτως ἐσθόμηναι; Ἄρα μὴ αὕτη
ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγου σκητή; Ἄρα μὴ οὗτός ἐστιν
ὁ ναὸς τοῦ εἰπόντος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· Αὐσατε
τὸν ναὸν τούτων, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ
αὐτόν; Ἄρα μὴ πρὸς ἀνάστασιν ἀδιάφθορος οὗτος
φυλάττεται; Ἄρα μὴ κατάσκοπος ἐστὶ τῶν νεκρῶν,
ὁ παράδοχος οὗτος νεκρὸς; Ἄρα μὴ καὶ τοὺς πάλαι
παρ' ἐμοῦ καταποθέντας νεκροὺς λαβὼν ἐνταῦθεν,
ἀνάξει οὖν αὐτῷ; Ἄρα μὴ καθάπερ Ἰωνᾶς ἐν τῇ
κοιλίᾳ τοῦ κήτους ἀνιδύνας ἐπολιτεύσατο, οὕτω καὶ
οὗτος παρ' ἐμοῦ διατρίβει, καὶ περιμένει τὴν τρίτην
ἡμέραν, ἵνα τότε πρῶτος ἀναστῇ, ὑποδείξῃ καὶ τοῖς
ἄλλοις νεκροῖς τὰς πύλας; Ὡς Τοῖς πράγμασιν, οὐ
τοῖς ῥήμασιν [οὕτως] θάνατος ἀπεφθέγγετο.

Γ. [Τούτων δὲ] οὕτως γεγενημένων, καὶ τῶν
Ἰουδαίων τῶν φυλάκων παρακαθημένων τῷ μνή-
ματι, Ὑψὲ Σαββάτων (7), τῇ ἐπιγενομένῃ εἰς
μῆσαν Σαββάτων, μελλούσης ἐπιλαμβάνεσθαι Κυρια-
κῆς, ἡ 18^η Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ ἡ ἄλλη Μα-
ρία θεωρῆσαι τὸν τάφον. Ὡς ξένων καὶ παραδόξων
θαυμάτων! Πέτρος ὁ πρῶτος στρατηγὸς τοῦ Χριστοῦ,
φοβηθεὶς γλῶτταν παιδείας, ἡρῆσατο ζῶντα τὸν
ἐαυτοῦ Δεσπότην, καὶ γυναῖκες ἀδονέστοιται καὶ
δεῖλαι, μετ' αὐτῆς (8) παρεγένοντο τιμᾶσαι τὸν οἰ-
κτιρὸν διδάσκαλον. Ἠλθον θεωρῆσαι τὸν τάφον.
Οὐδέπω γὰρ ἀκριδῶς ἐπίστευον (9) τῷ λόγῳ τῆς

A Si quidem illic visus sit Petrus, manus in eum vio-
lentas injicite. Si quis accesserit e discipulis Na-
zarari, statim exsurgentes eum occidite. Permanete
vigiles ac diligenter custodientes, ut ne quis non
fidus hostem vestrum suffragari possit. Talibus ita-
que verbis pariter armisque ac militibus Christi
Salvatoris hostes instructi, multa alacritate furore-
que ad sepulcrum venerunt: cumque adhibuissent
signacula ferrea, assederunt custodientes, quandiu
is quem illi custodiebant, voluit.

V. Interea vero cum dies altera advenisset, mors
in seipsa, velut prima die circumversabat praedam;
volensque corruptionis dentibus eam mandere, mi-
nime valuit: ac rursus similiter, velut altera die
volens degustare, non potuit. Anceps itaque consilii
apud se haerebat, ac secum ipsa, ut videri potest,
italia cogitabat. «Quis iste est inexpugnabilis ac no-
vus mortuus? Quis, inquam, qui juxta legem mor-
tuus sit, ac supra legem servetur incorruptus? Pla-
ne, non est Deus: non enim mortuus esset qui
esset incorporeus. Neque item est angelus; quippe
humanam formam est indutus. Mihi velut Adam
subjectus est, neque ut Adam corruptioni subiacet.
Mortem sustinuit tanquam homo, nec afflicti sustinet
tanquam mortalis. Ejus caro, corruptione fortior
est. Nullus mortuorum quos a saeculo habui subje-
ctos, tali ad me venit corpore. Num corpus illud,
Dei est gestamentum, eoque ita adversus os meum
obduruit? Num Dei Verbi hoc tabernaculum est?
Num hoc ejus est templum, qui dixit ad Judaeos:
Solcite templum hoc, et in tribus diebus excitabo il-
lud? Nunquid hic, immunis a corruptione, ad re-
surrectionem servatur? Nunquid novus hic mortuus.
mortuorum explorator venit? Num vero etiam, quos
olim deglutivi mortuos, secum assumens reducturus
est? Nunquid sicut Jonas nullo salutis discrimine in
ventre ceti moratus est, ita et hic apud me moratur,
ac diem tertium resurrectionis exspectat? ut tunc
primus ipse resurgens, aliis quoque mortuis quibus
emergant portas ostendat? Haec mors, rebus loque-
batur, non verbis.

VI. His porro ita gestis, ac Judaeis una cum custodi-
bus assidentibus monumento, Sero Sabbatorum, ea
die que lucescit in primam Sabbatorum, cum jam
Dominica dies exceptura esset, venit Maria Ma-
gdalene, et altera Maria videre sepulcrum. O res
novas ac mirabiles! Primus Christi ducum Petrus,
ancillae veritus linguam, viventem negavit Domi-
num; imbecillimaque ac timida mulieres, prima
statim luce adfuerunt, Magistrum suum honoraturae.
Venerunt videre sepulcrum. Nondum enim accura-
te credebant sermoni resurrectionis. Venerunt vi-
dere sepulcrum, ut, viso monumento, aliquam mte-

* Joan. ii, 19. * Matth. xii, 40; Luc. xi, 50.

* Matth. xxviii, 1.

(7) Sero Sabbatorum, ὕψὲ Σαββάτων. Velut
tarde, ac longe jam transacto Sabbato: ut jam satis
in Joan. Thessalon.

(8) Μετ' αὐτῆς. Forte deest ἡμέρας. Is.

(9) Nondum accurate credebant. Primus iste ad
monumentum accessus ad videndum, quemadmo-
dum habet Matthaeus, ex sola devotione, nulla in-
fidelitate potuit esse; sed aliqua ad summum igno-

toris consolationem captarent. Solet siquidem A mæstos animos solari, conspectum sepulcrum ac provocatæ lacrymæ. Venerunt videre sepulcrum; ac accedebant quidem quantum cupiebant, sed non audebant propter metum Judæorum. Clanculum vero suffratæ ingressum, unguenta sepulcro aspergebant, rursumque furtim recedebant; ac ita a longe stantes, oculosque lacrymis plenos in sepulcrum intendentes, gemitibus sibi et ululatibus videbantur fovere Dominum. Quandoque etiam adversus Judæos clamantes, voce submissa apud se querelas movebant, atque verba ejusmodi, ut videri potest, dicebant: « Quomodo talia adversus talem Dominum patrare præsumpsere, cui nihil criminis juste objicere possent? Qui non horruerunt eum affligere cruci, quem sol fugit cruci affixum videns? Qui non timuerunt eum morti tradere, qui nihil dignum morte fecisset? Quomodo nec post mortem satiali sunt in eum deservire, cui frustra insidiati essent? Esto, dum viveret, tanto in eum furore debacchati sunt; quid etiam post mortem monumento assident, nec sinunt propius beneficiis affectos accedere, ac liberius sepulcrum adorare; atque ut quisque pro ea quam accepit gratia, modicam aliquam in lacrymis vicem retribuat? »

VII. Cum sic mulieres lugerent ac Christum lamentarentur velut mortuum, Dominus ipse quem talibus prosequerentur lamentis, custodum latens oculos, ac relinquens sepulcrum signatum, seque illo subtrahens, qua novit ipse ratione, angelum misit verba ejusmodi ad eum dicens: « Vade ad mulieres illas fortes atque fideles; ad mulieres, inquam, lugentes meque adhuc mortuum arbitantes, ac doce eas, vicisse me mortem ac vivere, sicut vides. Earum transmuta animos a mœstitia ad lætitiā. Transfer tua dextera quem multorum dexterae lapidem munierunt. Fac noverint quam multa possit unus ac legitimus miles, justi ac legitimi Regis adversus tyrannicos improbos multos milites. Induc mulieres in sepulcri thalamum, ut ubi locum ultro mihi susceptæ a morte sepulture didicerint, meam potentiam laudent. Etiam militibus sepulcri custodibus terribilis appare. Omnes aspectus tui terrore perterre, ut ex tua noverint fortitudine, non ex imbecillitate, sed clementia, eorum me facinus sustinuisse. Tu simul incede, regni tesseram ferens in ore; unaque ego tecum veniens, iterum movebo

rantia circumstantiæ primæ resurrectionis intra diem tertium, ejus nullam Dominus distincte horam signasset. Videtur tamen Gregorius iis verbis universim notare infidelitatis. Nihil explicat quam intelligat alteram Mariam. Fuit forte et ipse in sententia Gregorii Nysseni, Chrysostomi, etc., ut illa fuerit sancta Dei Genitrix: proindeque fuerit in sententia Origenis hom. 13 in *Lacom*, Cyrilli, et Amphilochii homilias de occursu: quam pietas Christiana non admittit: nisi forte ita infidelitas exponitur, ut absque ullo peccato, in sola velut inconsideratione ab absorbente dolore posita fuerit,

ἀναστάσεως. Ἦλθον θεωρῆσαι τὸν τάφον, ὥστε λαβεῖν παραμυθίαν τινὰ τῆς ἀθυρίας τῇ θείᾳ τοῦ μνήματος. Οἶδεν γὰρ ψυχὰς ὀδυνομένας παραμυθεῖσθαι: τὰφος ὁποραινόμενος, καὶ δάκρυον ἐκκαλούμενον. Ἦλθον θεωρῆσαι τὸν τάφον, καὶ ἐπιησίζον μὲν ἔσον ἐπιδούον· οὐκ ἐτόλμων δὲ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων. Ὑποκρίπτεσθαι οὖν λαβραῖως τὴν εἰσοδόν, ἐπίσπαττον τῷ τάφῳ μῦρα, καὶ πάλιν ἀνεχώρουν λανθάνουσαι, καὶ πόρρωθεν οὕτως ἰστάμεναι, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς δεδακρυμένους εἰς τὸν τάφον ἐκτείνουσαι, τοῖς στεναγμοῖς καὶ τοῖς ὀδυρμοῖς ἐνόμιζον θεραπεύειν τὸν Κύριον. Καὶ ποῦ καὶ τῶν Ἰουδαίων κατεβόων ἡρμαῖα φωνῇ πρὸς ἀλλήλας τὰς κατηγορίας ποιοῦμεναι, τοιαῦτα φάσκουσαι ὡς εἰκόσ· « Πῶς ἐτόλμωσαν κατὰ τοιοῦτον Δεσπότην τοιαῦτα, μὴδὲν αὐτῷ δίκαιον ἔχοντες ἐγκαλεῖν; Πῶς οὐκ ἐφρίξαν σταυρῷ προσήλωσαι, ὃν σταυρούμενον ἰδὼν ὁ ἥλιος ἐφυγε; Πῶς οὐκ ἐφοβήθησαν θανάτῳ παραδούναί τὸν μὴδὲν ἔξιν θανάτου ποιήσαντα; Πῶς οὐκ ἔλαβον κόρον τῆς οικείας ὀμότητος, οὐδὲ μετὰ θάνατον τοῦ μάρτυρ ὅπ' αὐτῶν ἐπιβουλεύθεντος; Ἔστιν, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ζωῆς, τοσαύτην κατ' αὐτοῦ μανίαν ἐμάνησαν· τί καὶ μετὰ τελευτὴν τῷ μνήματι προσεδρεύουσι, καὶ τοὺς εὐεργετηθέντας κυλλοῦσι προσελθεῖν, καὶ μετὰ παρήσας προσκυ- νῆσαι τῷ τάφῳ, καὶ τῆς ἐπ' οἷς ἔλαβον χάριτος, ἕκαστον ἀποδοῦναι μικράν τινα ἐν δάκρυσι ἀμοιβήν; »

Z'. Οὕτως ὀδυρομένων τῶν γυναικῶν καὶ πανθού- σῶν ὡς νεκρὸν τὸν Χριστὸν, αὐτὸς ὁ παρ' αὐτῶν πανθούμενος Δεσπότης, λαθὼν τῶν φυλάκων τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τὸν τάφον ἐσφραγισμένον καταλιπὼν, καὶ τοῦτο ὑπεκδραμὼν ὡς οἶδεν ἑκείνος αὐτὸς, ἀγγε- λον μεταστελλάτω λέγων πρὸς αὐτόν· « Ἀπαλθε πρὸς ταύτας τὰς γυναῖκας τὰς ἀνδρείας τε καὶ πιστάς· τὰς πανθούσας καὶ νομιζούσας ἔτι με νεκρὸν εἶναι, καὶ διδάξον αὐτάς ὡς νενίκηκα τὸν θάνατον, καὶ ζῶ, καθάπερ ὁρᾷς. Μετάσπρσον αὐτάς ἐκ σκυθρωπότητος πρὸς φαιδρότητα. Μετάδος τῇ σῇ δεξιᾷ τὸν λίθον, ὃν ἡσφάλσαντο τῶν πολλῶν αἱ δεξιαί. Πείσον αὐτάς πόσα δύναται στρατιώτης εἰς ἔννομος βασιλείας ἐν- νόμου, κατὰ στρατιωτῶν τυραννικῶν ἀνόμων πολλῶν. Εἰσάγαγε τὰς γυναῖκας εἰς τὸν τοῦ τάφου θάλαμον· ἵνα καταμαθοῦσαι τὸν τόπον τῆς ἐκουσίᾳ μου νεκρό- σιως, ἀνυμνήσωσί μου τὴν δύναμιν. Φάνηθι καὶ τοῖς τοῦ μνήματος φύλαξι φοβερός. Κατάπληξον πάντας τῷ φόβῳ σου τῆς ὕψους, ἵνα μάθωσιν ἐκ τῆς σῆς ἰσχύος, ὡς οὐκ ἐξ ἀσθενείας, ἀλλ' ἐκ φιλανθρωπίας θρασυνομήνους αὐτοὺς ὤπηνεκα. Σὺ συμβάδιζε φέ- ρων ἐπὶ τοῦ στόματος τῆς βασιλείας τὸ σύνθημα (10).

ita Deo permittente ad auctiorem cruciatum ac meriti cumulum. Sic enim negativa ejusmodi infidelitas videri posset nec Mariam dedecere, per quam illa œconomiam suam ac martyrium acerbissimum completeret. Georgius Nicom. in Mariæ assiduitatem in Domini sepulcro, multis refellit eam de Maria Domini matre dicta Maria Jacobi, sententiam. lo.

(10) Regni tesseram, τῆς βασιλείας τὸ σύνθημα. Puta faustam illam vocem, Surrexit Dominus, etc. quæ plane tessera sit novi regni Christi. lo.

κατὰ τὸν σοὶ παραγεγόμενος, σάλευσεν πάλιν τὴν γῆν, ἵνα τῆς σῆς ἐπαγγελίας ὁ σεισμός συνήγορος γένηται. »

Η'. Κατέλαβε δὲ ταχέως τὸν δεσποτικὸν τάφον ὁ ἄγγελος· οὐ γὰρ ἐτόλμησε παρακεῖσθαι δεσπότην προστάξαντος. Καὶ πρῶτον μὲν παραγεγόμενος, ἐτίναξεν ἐκ θεμελίων τὴν γῆν, ἵνα τοὺς φύλακας ἐξυπνίσας, ὑπὸ μάρτυσιν αὐτοῖς, εἴπῃ τὴν αἰτίαν δι' ἣν παραγέγονεν. Ἐἵτα βλαπτόντων αὐτῶν, ἀνεκίλισε τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου, καὶ ἐκάθησεν ἐπάνω αὐτοῦ καταγελῶν τῶν σιγηρῶν σφραγίδων, καὶ ἐπεμβάινων τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς λίθῳ πιστεύουσι τὴν ἀσφάλειαν. *Ἦν δὲ ἡ ἰδέα αὐτοῦ ὡς ἀστραπῆς.* Ὅπου γὰρ νέφος ἀμαρτίας οὐκ ἐπισκιάζει, ἐκεῖ μορφή λαμπρότητος πολλή. *Καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιών.* Ὅν γὰρ ἐμελλε κηρύττειν πραγμάτων, τούτων καὶ μορφήν καὶ στολὴν ἔδειλν ἐκέκτιστο. Ἔδει γάρ, ἴδει, τὸν τοῦ φαιδρου πράγματος ἄγγελον ἐν ἅπασιν εἶναι φαίδρον. Καταπλήξας δὲ τῶ πολλῷ φόβῳ τοὺς φύλακας, καὶ μικροῦ δεῖν πάντας τοὺς παρόντας Ἰουδαίους ποιήσας νεκροὺς· « Τί δεδοίκατε, πρὸς αὐτοὺς ἔλεγεν, ὦ Φαρισαῖοι; Τί τρέμετε, καὶ πεπνύκατε πάντες ἐπὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν καθάπερ νεκροί; Ἐπ' ἐμοῦ τοῦ δούλου νεκροί, καὶ ἐπὶ τοῦ δεσπότη τολμηροί; Ὁ στρατιώτης ὥφθην ὑμῖν φοβερός, καὶ τῶν οὐρανῶν ὁ βασιλεὺς εὐκαταφρόνητος; Ἐνδὲ ἀγγέλου παρουσίαν ἀκινδύνως οὐ φέρετε· καὶ πῶς τοῦ δημιουργοῦ τῶν ἀγγέλων τὴν ἐνέργειαν ἀμβλύνειν ὑπολαμβάνετε; Ἐμὲ τὸν οὐράνιον ἐργάτην, τὸν λίθον μετατιθέντα οὐ δυνάμενοι κωλύειν, πῶς τὸν τεχνίτην ὅλης τῆς κτίσεως βουλόμενον ἀνακτίσαι τοῦ σώματος αὐτοῦ τὸν ναὸν κωλύειν ἠδύνασθε; Τῷ δημιουργῇματι (11) κωλύειν οὐκ ἰσχύοντες, πῶς ἀνταίρειν ἐπιχειρεῖτε τῷ ποιητῇ; Ἄλλ' ἀνάστητε καὶ περιδιδάξατε πανταχόθεν ἀκριβῶς. Μὴ Πέτρος ἐστὶ νῦν ματ' ἐμοῦ; Μὴ τῶν ἀλιέων τις κλέπτει σὺν ἐμοὶ τὸν νεκρόν; Μὴ χρεῖαν ἔχει ὁ Θεὸς βοηθοῦ; Μὴ δεῖται συνεργοῦ τινος ὁ Θεός. Λόγος πρὸς τὴν ἀνάστασιν τῆς οἰκίας πατρὸς; »

Θ'. Ταῦτα πρὸς φύλακας καὶ τοὺς Φαρισαίους ὁ ἄγγελος λαλήσας, καὶ τούτους καταλιπὼν ἐρρίμμένους καὶ τρέμοντας, ἐπέστρεψε πρὸς τὰς γυναῖκας τὸ πρόσωπον· καὶ πρῶτον μὲν δίδωκεν αὐταῖς κατατροφῆσαι βλέμματος ἡμέρου καὶ προσήνου· ἔπειτα τῶν φυγῶν αὐτῶν τὸν φόβον ἐξέβαλε βῶθρον πρὸς αὐτάς· « Μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς. Οὗτοι δειλιάτωσαν καὶ φοβεῖσθωσαν· ἐχθροὶ γάρ εἰσι καὶ πολέμιοι· ὑμεῖς δὲ μὴ φοβεῖσθε, ἀλλὰ σκιρτάτε καὶ χαίρετε. Ἄξια γὰρ στεφάνων ἐπράξατε. Μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς· μίαν γὰρ δεσποτείας ἔσμεν· τὸν αὐτὸν δοξάζομεν Κύριον. *Οἶδα δὲ ἱησοῦν τὸν δεστυρωμένον ζητεῖτε.* » Οὐκ εἶπεν, ἱησοῦν τὸν νεκρόν· οὐ γὰρ ἦν τότε νεκρός· ἀλλ', « ἱησοῦν τὸν δεστυρωμένον· τὸν δι'

A terram, quo terræ motus annuntiationi tuæ patronus accedat. »

VIII. Statim vero angelus ad sepulcrum Domini cum venit : non enim ausus est non obedire præcepto Dominico. Ut autem primum venisset, terram a fundamentis concussit, ut a somno excitatis custodibus, ipsis coram testibusque, causam sui adventus ediceret. Tum vero videntibus illis revolvit lapidem ab ostio monumenti, ac sedit supra illum irridens signacula ferrea ut imbecilla, Judæisque insultans tanquam qui custodiam lapidi credidissent. *Erat autem aspectus ejus sicut fulgur.* Ubi enim non obambrat nubes peccati, illic multa forma splendoris est. *Et vestimentum ejus album sicut nix.* Quarum enim rerum erat prædicator futurus, iis congruam speciem stolamque habuit. Plane enim oportebat; par plane erat, ut lætæ rei nuntius, per omnia lætus appareret. Ubi porro nimio metu perterruisset custodes, parumque abesset, ut ne velut mortuos præsentibus omnes Judæos effecisset, ait ad illos : « Quid vos timetis, o Pharisei? Quid tremitis, omnesque velut mortui in facies concidistis? Itane, me coram servo, mortui; coram autem Domino feroces ac temerarii? Sic ne miles vobis visus sum terribilis; Rex autem cælorum contemptibilis? Non potestis, citra periculi ansam, militis unius præsentiam ferre; ac angelorum Creatoris obscuraturos vos ac retardaturos efficacitatem existimatis? Qui me celestem operarium minime potuistis prohibere, ut ne transferrem lapidem, quomodo creature totius artificem prohibueritis, ut ne volens proprii corporis templum instaret? Qui creaturam nequidquam impedire valuitis, quomodo Creatori resistere tentatis? Cælorum surgite, ac accurate undique circumspicite; num modo Petrum socium habeam? num piscatorum aliquis, conjunctis mecum operibus, furetur mortuum? num Deus auxiliante egeat? num Deus Verbum ad carnis suæ resurrectionem cujusquam operam necessariam habeat? »

IX. hæc ubi angelus locutus esset ad custodes ac Phariseos, dejectos eos ac trementes relinquens, vultum ad mulieres convertit : ac primum quidem, leni obtutu ac blando recreavit; tumque ab animis depulit metum, ita inclamans : « Nolite timere, vos¹⁰. Isti paveant timeantque; quippe hostes sunt ac inimici. Vos autem, nolite timere; quinimo, tripudio gaudete : digna quippe coronis egistis. Nolite timere, vos : unius enim dominatui subijcitur : eundem clarificamus Dominum. *Scio quia Jesum crucifixum queritis¹¹.* Non dixit, Jesum mortuum : non enim tunc temporis erat mortuus; sed, *Jesum crucifixum*, eum, qui vestri causa crucis confusionem proculcavit¹². Eum queritis, qui querit quærentes

¹⁰ Matth. xxviii, 33. ¹¹ ibid. 4. ¹² ibid. 5. ¹³ Hebr. xii, 3.

(11) Τῷ δημιουργῇματι. Forte, τὸ δημιούργημα τι. Id.

ac 12. eum, qui prope est invocantibus eum 11. Scio A
quia Jesum queritis crucifixum : Non est hic 12 :
non est ubi putatis : non est qđo loco positus jace-
bat. Quid hoc ais, o anđele? Non est hic Do-
minus noster ac herus? non est nostrarum argu-
mentum lacrymarum? Ergo frustra eum luximus?
Frustra ei mortuorum xenia obtulimus? Non est
hic? Ergo iterum eum alio maligni transtulerunt?
Etiam sepulturae honorem inviderunt, qui vitam
inviderant? Non est hic? Ubinam vero est? citō,
rogamus, edicito. Seda trementes animos nostros:
ne lactui addere velis luctum alium: ejus nobis
mortui locum ostende, quem querimus, ut quan-
tocius eo currentes, oculorum rivulis tristitiam
vacuemus.)

X. At angelus: « Vultis, inquit, scire, ubi sit
quem queritis, ac quomodo resurrexit? Vobis ego
referam: Propterea enim ad vos missus sum, ab
ipso quem queritis mortuo, ut et ipsius resurrec-
tionem doceam, vestrosque curem animos ac lacry-
mas sistam, atque animi lætitiā ex narratione eri-
gam. Surrexit, sicut dixit 13. Nunc etiam solito
Veritas verax fuit, et quæ verbis protulit, etiam
opere implevit. Immortalis ejus divinitas, immor-
talis permansit; ac quo tempore caro mortua est,
mortale corpus ejus corporeis suis oculis mortis
semmum suscepit. Recumbens enim dormivit ut
leo 14 regie; rediens vero, processit inde ut Deum
deceat. Non cognoverunt custodes, ejus quem custo-
diebant processum: minime siquidem digni erant,
ut quem impugnabant, resurgentem viderent. Non
prohibuerunt signacula ferrea Domini exitum: ne-
quivit sepulcrum impedire resurrectionem Omnipoten-
tis: non valuit mors eum vincire, qui minime
peccatis vinctus fuisset. Loco, nolens tyrannus,
Regi cessit. Infernus ipse pavens, terrore fuit cor-
reptus. Inferni janitores, projectis clavibus ac ja-
nuis apertis, nulli quidquam ausi sunt dicere, eo-
rum qui simul resurrexerunt. Surrexit igitur, sicut
dixit. Quomodo vobis narrem arcana? Quo præco-
nio celebrem, quæ sermonem omnem superant sen-
sumque? Quomodo resurrectionis Dominicæ sacra-
mentum explicem? Etiam crux sacramentum est; D
triduana quoque ejus mors sacramentum; omnia
denique spectantia ad Salvatorem, sunt sacramenta.
Quemadmodum enim natus est clausis virginalibus
claustris, ita et resurrexerit clauso sepulcro: ac
sicut unigenitus Dei Filius, primogenitus factus est
ex matre, ita resurgens, factus est primogenitus ex
mortuis 15. Sicut ergo natus, haudquaquam matris
Virginis virginitatem solvit; ita nec resurgens sol-

Α ὁμᾶς τοῦ σταυροῦ τὴν αἰσχύνην πατήσαντα (12).
Ζητεῖτε τὸν ἐπιζητούμενον τοὺς ζητούντας αὐτόν. Ζη-
τεῖτε τὸν ἐγγὺς ὄντα τῶν ἐπικαλουμένων αὐτόν. Οἶδα
ὅτι Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον ζητεῖτε· οὐκ ἔστιν
ᾧδε· οὐκ ἔστιν ὅπου νομίζετε· οὐκ ἔστιν ὅπου κατε-
ἔκειτο. Ὅτι λέγεις, ὦ ἄγγελε; Οὐκ ἔστιν ᾧδε ὁ ἡμέ-
τερος Δεσπότης καὶ Κύριος; οὐκ ἔστι τῶν ἡμετέρων
δακρύων ἡ πρόφασις; Μάτην αὐτὸν ἐπενθήσαμεν;
Μάτην αὐτῷ προσηνέγκαμεν τὰ ξένια τῶν νεκρῶν;
Οὐκ ἔστιν ᾧδε; Μετέθηκαν αὐτὸν πάλιν ἀλλάξαι οἱ
πονηροί; Ἐφρόνησαν αὐτῷ καὶ τῆς ταφῆς, οἱ φονή-
σαντες τῆς ζωῆς αὐτοῦ; Οὐκ ἔστιν ᾧδε; Ἀλλὰ ποῦ
ἔστιν; εἰπε ἡμῖν, δεδωμέθα σου, ταχύ. Στήσον τρε-
μούσας ἡμῶν τὰς ψυχὰς· μὴ τῷ πένθει πένθος ἐπι-
βάλῃς ἕτερον· ὁπλοεῖξον ἡμῖν τὸν τόπον τοῦ ἐπιζη-
τουμένου νεκροῦ, ἵνα δραμοῦσαι ταχέως ἐκεῖ, κενώ-
σωμεν τὴν λύπην διὰ τῶν ὀφθαλμῶν

Γ. Καὶ ὁ ἄγγελος εἶπεν· « Βούλεσθε μαθεῖν ποῦ
ἔστιν ὁ ζητούμενος παρ' ὁμῶν, καὶ πῶς ἀνέστη;
Ἐγὼ διηγῆσομαι· διὰ τοῦτο γὰρ ἀπεστάλην πρὸς
ὁμᾶς παρ' αὐτοῦ τοῦ παρ' ὁμῶν ζητουμένου νεκροῦ,
ἵνα καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ διδάξω, καὶ τὰς ὁμετέ-
ρας ψυχὰς θεραπεύσω, καὶ τὰ δάκρυα στήσω, καὶ
πρὸς εὐφροσύνην ὁμᾶς ἐπάρω τῷ διηγῆματι.
Ἠγέρθη, καθὼς εἶπεν. Ἠλήθευσεν καὶ νῦν συνήθως
ἡ ἀλήθεια, καὶ ἄπερ τοῖς λόγοις εἶπα, ταῦτα τοῖς
ἔργοις ἐκλήρωσεν. Ἡ ἀθάνατος αὐτοῦ θεότης ἐμει-
νεν ἀθάνατος· καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευταίας τῆς
σαρκὸς, τὸ θνητὸν αὐτοῦ σῶμα, τοῖς σωματικῶς
αὐτοῦ ὀφθαλμοῖς, τοῦ θανάτου τὸν ὕπνον ἐδέξατο.
C Ἀναπεσὼν γὰρ ἐκοιμήθη ὡς λέων βασιλικῶς· ἀνα-
δραμὸν δὲ, προήλθεν ἐντεῦθεν θεοπρεπῶς. Οὐκ ἔγνω-
σαν οἱ φύλακες τοῦ φρουρουμένου τὴν πρόδον· οὐ
γὰρ ἦσαν δέιοι τὸν ὅπ' αὐτὸν πολεμοῦμενον κατεῖναι
ἀναστάντα. Οὐκ ἐκάλυψεν ὁ τάφος τοῦ παντοδυνάμου
τὴν ἔγερσιν. Οὐκ ἴσχυσε καταδῆσαι τὸν μὴ δεδομένον
ταῖς ἁμαρτίαις ὁ θάνατος. Παρεχώρησεν δίκων ὁ
τύραννος τῷ βασιλεῖ. Αὐτὸς ὁ ἄδης δευλιάσας ἐγένετο
σύντρομος· οἱ πωλοὶ τοῦ βίου τὰς κλεῖς βίβαντες,
καὶ τὰς πόλεις ἀνεπατάσαντες, οὐκ ἐτόλμησαν οὐδὲν
εἰπεῖν οὐδὲν τῶν συναναστάτων αὐτῷ. Ἠγέρθη οὖν,
καθὼς εἶπε. Πῶς ὁμῖν διηγῆσομαι τὰ ἀπόρρητα;
Πῶς κηρύξω τὰ νικῶντα πάντα λόγον καὶ νοῦν; Πῶς
ἐρμηνεύσω τῆς Δεσποτικῆς ἀναστάσεως τὸ μυστή-
ριον; Καὶ ὁ σταυρὸς μυστήριον· καὶ ὁ τριήμερος
αὐτοῦ θάνατος μυστήριον· καὶ πάντα τὰ κατὰ τὴν
Σωτῆρα μυστήρια. Ὅσπερ γὰρ ἐγεννήθη τῶν τῆς
παρθενίας θυρῶν κεκλεισμένων, οὕτως ἀνέστη κε-
κλεισμένου τοῦ τάφου· καὶ ὥσπερ ἐγένετο πρωτό-
τοκος ἐκ μητρὸς (13) ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ,
οὕτως ἐγένετο πρωτότοκος ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν.
Ὅσπερ οὖν οὐκ ἔλυσε τὴν παρθενίαν τῆς Παρθένου
μητρὸς γεννηθεὶς, οὕτως οὐκ ἔλυσε τὰ σήμαντρα τοῦ

13 Prov. viii, 17. 14 Psal cxiiv, 38; Matth. xxviii, 6. 15 Gen. xlix, 9. 16 Coloss. i, 16. 17 Matth. xxviii, 6. 18 Coloss. i, 16.

(12) Confusionem proculcavit: πατήσαντα αἰσχύνην. Paulus Hebr. xii, 2. αἰσχύνῃς καταφρονήσας. lb.

(13) Primogenitus factus ex matre. Ex Patre

omnino Unigenitus, ex quo non possit nasci alius Filius: secus ex matre, ex qua nobis similis homo natus est. Ita docte Estius, Matth. i, Vide Coloss. i, 15, 16, in illud, Primogenitus omnis creaturæ. lb.

μνήματος, ἀναστάς. Οὐτε οὖν τὸν τόπον αὐτοῦ δύναμαι λόγῳ περιλαβεῖν, οὔτε τὸν ἐκ τοῦ μνήματος δρόμον ἰσχύω καταλαβεῖν. Βλέπω τὸν τόπον τῆς ἀναστάσεως, καὶ προσκυνῶ τὴν ἀνάστασιν· οὐ πολυπραγμονῶ τὴν ἀνάστασιν. Προσκυνῶ τὸν τόπον τοῦ θαύματος, εἰ καὶ μὴ καταλαμβάνω τὸν τρόπον τοῦ πράγματος. Ἄ βλέπω, ταῦτα καὶ ὑμεῖς ὑποδείκνυμι. Δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον ὅπου ἔκειτο Κύριος. Διὰ τοῦτο γὰρ τὸν λίθον τοῦτον μετέθηκε, οὐχ ἵνα χαρίσωμαι πύλῃν ἐξόδου τῷ Ἰησοῦ· οὐδὲ γὰρ ἐδέετο τῆς ἐμῆς βοήθειας ἢ πάντων βοήθεια· πρὶν γὰρ ἀποκλῆσαι τὸν λίθον, ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος, ὃς ἠθέλησεν, ἀνεπήδησεν· ἀλλ' ἵνα τὸν τόπον ὑμεῖς καταμάθητε, καὶ τὸν ἀναστάντα Χριστὸν ἀνυμνήσητε. Δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον ὅπου ἔκειτο ὁ Κύριος. Τίως τὸν τόπον θεάσασθε, καὶ κατὰ μικρὸν ὄψεσθε καὶ τοῦ τόπου τὸν ξένον καρπὸν. Δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον, ἐν ᾧ ὁ διάβολος ἐδέξατο καιρίαν τὴν πληγὴν. Δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον, ἐν ᾧ τῆς ὑμετέρας ἀναστάσεως ἐγράφη τὰ σύμβολα. Δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον, ἐν ᾧ κατέκειτο νεκρῶμενος ὁ θάνατος. Δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον ἐν ᾧ παρὶς ὁ ἄσπορος κόκκος τοῦ σώματος, πολὺχουν ἄσταχυν ἀθανασίας ἐδιδάσθησε. Δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον, τὸν παντὸς παραδείσου τερπνότερον. Δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον, τὸν πάσης βασιλικῆς παστάδος λαμπρότερον. Δεῦτε, ἴδετε τὸν τάφον ἀφώνως βοῶντα τοῦ ταφέντος τὴν δύναμιν. Παρακύψατε εἰς τὴν θήκην, τὴν γενομένην πύλῃν τῆς ἀφάρτου ζωῆς. Παρακύψατε εἰς τὸ σπήλαιον, ἀπ' οὗ πρὸς οὐρανὸν μετοικισθήσεσθε. Παύσατε τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυα. Παύσατε ζητοῦσαι τὸν ζῶντα μετὰ νεκρῶν. Λέγετε κατὰ τοῦ θανάτου χορεύουσαι· Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου, ὀδῇ, τὸ νίκος; Καὶ ταχὺ πορευθεῖσαι, εἰπάτε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν· καὶ ἰδοὺ προάγει ἡμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν· ἐκεῖ αὐτὸν θάψετε· ἰδοὺ εἰπὸν ὑμῖν. Ὅρθε μὴ κρύψῃτε τὸ δαῦμα τῇ σιωπῇ· οὐ γὰρ ἀκίνδυνον δούλους δεσποτικῶν θαυμάτων σιγῇ. Καὶ ἐξελθεῖσαι ταχὺ ἀπὸ τοῦ μνημεῖου μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς μεγάλης, ἑδραμον ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν. Καὶ ἰδοὺ προάγει ἡμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν· ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε. Ἰδοὺ εἶπεν ὑμῖν.)

ΙΑ'. Ταύτας γυναῖκας πρὸς δρόμον δεξιότερον προτρέπον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἰδὲα διὰ τοῦ προφήτου Ἠσαίου· Γυναῖκες ἐρχόμεναι ἀπὸ θάλας, δεῦτε· οὐ γὰρ λαὸς ἐστὶν ἔχων σύνεσιν. Τρεχουσῶν δὲ τῶν μυροφόρων γυναικῶν φόβῳ καὶ πόθῳ πολλῷ, καὶ φιλονεικουσῶν ἀλλήλων περὶ τὴν κατὰ τὴν ὁδοποιρίαν ταχύτητα, καὶ βουλομένης ἐκάστης πρώτης φθάσαι καὶ κομίσαι τοῖς ἀποστόλοις· τὸ ἐμπιστευθὲν αὐταῖς εὐαγγέλιον· ἀθρόον ἐπιστάς αὐταῖς ὁ Σωτὴρ, ἐπεσφράγισε τοὺς λόγους τοῦ ἀγγέλου τῇ σφραγίδι τῆς οικείας μορφῆς· καὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐπτέρωσεν ἐλπίδων αὐταῖς· Χαίρετε. Ἡ κατὰκριτος· Εὖα δειδικαίωται· ὁ ἐξόριστος Ἀδὰμ ἀνακέχληται· ἡ ἀπόφασις

vit signacula sepulcri. Neque igitur partum ejus sermone complecti possum, neque ejus e monumento valeo comprehendere cursum. Video resurrectionis locum, ac adoro resurrectionem; non curiosius resurrectionem exploro. Miraculi locum veneror, quanquam rei gestæ modum non comprehendendo. Quæ video, ea quoque vobis commonstro: *Venite, videte locum, ubi positus erat Dominus* ". Propterea enim removi istum lapidem, non ut januam aperirem qua Jesus exiret: non enim egebat meo auxilio, qui est universorum auxilium: antequam enim revolverem lapidem, resiliat lapis ille summangularis pro sua voluntate; sed ut vos doceremini locum, ipsumque qui resurrexit Christum, laudibus celebraretis: *Venite, videte locum ubi positus erat Dominus*. Hactenus contuemini locum, brevi post etiam visuræ loci mirabilem fructum. *Venite, videte locum in quo diabolus letale vulnus accepit. Venite, videte locum, in quo vestræ resurrectionis symbola scripta sunt. Venite, videte locum, in quo mortificata jacebat mors. Venite, videte locum, in quo granum non satum solum corpore, numerosam immortalitatis spicam germinavit. Venite, videte locum, paradiso omni jucundiorum. Venite, videte locum, regali omni trilineo splendidiorem. Venite, videte locum, muta vocem clamantem ejus qui sepultus fuerat, virtutem. Paulisper in sepulcrum inspicite, quod vitæ incurruptibilis porta factum est. Paulisper in speluncam inspicite, unde transferemini in celestes sedes. Temperate gemitus atque lacrymas. Ne jam ultra querieritis viventem cum mortuis: Dicite, gaudio salientes adversus mortem. Ubi est, mors, aculeus tuus? ubi tua, inferne, victoria? " Et cito euntes dicite discipulis ejus: Quia surrexit a mortuis: et ecce præcedit vos in Galilæam: ibi eum videbitis; Ecce dixit vobis ". Videte ne miraculum silentio occultetis. Non enim servis extra aleam est, ut Dominica siluerint miracula. Et cito exeuntes de monumento cum timore et gaudio magno concurrunt nuntiare discipulis ejus, quia surrexit a mortuis ". Et ecce præcedit vos in Galilæam; ibi eum videbitis. Ecce dixit vobis.)*

XI. Mulieres istas ad velociorem cursum adhortans Spiritus sanctus, clamabat per Isaiam prophetam: *Mulieres venientes a spectaculo, venite: non est enim populus habens intelligentiam* ". Cum porro mulieres unguentiferæ multo cum timore ac desiderio currerent, ac altera cursus velocitate præire alteri contenderet, velletque quælibet prima venire ac faustum nuntium qui creditus esset, ad apostolos perferre; en tibi subito astans Salvator sermones angelicos sum ipsius formæ sigillo obsignavit; ac earum animis velut addidit alas, dicens eis: *Avete* ". Rea Eva justificata est; revocatus est exsul Adam; soluta est sententia; proculcatus est

" Matth. xxviii, 6. " Osee xiii, 14; I Cor. xv, 59. " Matth. xxviii, 9.

" Matth. xxviii, 7. " ibid. 8. " Isa. xxvii, 11.

malignus serpens; diabolus concidit; confusi sunt patroni diaboli; delicti sunt hostes; Judæi inconsolabiliter lugent; Pharisei audax facinus lamentantur; crux se mihi patronam exhibuit; sepulcrum virtutis meæ testimonium tulit; mors confiteatur se victricem; immortalitatis jura subscripta sunt hominibus. In me renovata est humana natura; in me revixerunt mortui omnes; in me concretio regnat; in me coronata est imago mea. Sunt hi triduanæ meæ sepulturæ fructus; hæc seria meæ adversus mortem victoriæ; hi regales imperii mei margariti, quos expiscatus ex inferni profundo mei amantibus attuli. Idcirco igitur gaudete; choros agite; exsultate; sedum diem ac conventum agite: Ite, meis discipulis annuntiate. Videte ut sim immemor injuriarum ac clemens! Eos appello fratres, qui me dereliquerunt sub passionis tempus. Novi quippe injuria affectus ferre longanimis: novi, ingrati animi ac improbi vitia sustinere; novi me amicorum meorum infirmitatibus præbere facilem; novi flemes peccatores misericordia prosequi ac recipere. *Ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galileam, ibi me videbunt*¹⁴. Nuntiate discipulis meis quæ vos vidistis mysteria. Estote magistrorum primæ magistræ. Discat Petrus qui me negavit, posse me etiam mulieres apostolas creare. Eant in Galileam; videantque vile stagnum ex quo ad rationalium piscium piscationem eos piscatus sum. Videant stagnum illud, unde eos ad hominum mare bello lacessendum assumpsit.

κῶν ἰχθύων ἀλιεῖαν ἤλυσεν. Ἰδοὺ τὴν λίμνην, ἀφ' ἧς ἐστράτευσα. »

XII. Hæc Dominus, mulieribus locutus est. Idem vero ipse, etiam nunc in piscina invisibiliter assisit fidelibus. Ipse recens baptizatos, ut amicos ac fratres amplexatur; atque ad eos, *Ave*. Ipse eorum corda ac animos lætitia gaudioque implet. Ipse sordidos gratiæ fluentis abluit. Ipse regeneratos Spiritus sancti unguento ungit. Ipse eorum et nutritus efficitur, et cibus. Suis ipse servis spiritale præbet congiarium. Universos pios ita affatur: « Accipite, comedite panem cœlestem: accipite mei lateris fontem, quem semper haurientes nunquam evacuetis. Esurientes, saturamini. Sitientes, inebriamini sobria ebrietate ac salutari. » Enimvero, o cœlorum Rex, qui in dextera sedes majestatis in excelsis; tu Dominus incorporearum Virtutum; qui creaturam pro nutu moderaris; qui humanam naturam bonitate regis; qui nobis diem hanc celebremque donasti conventum, nostri miserere, uti miserius es meretricis: ne nos repellas, cum de tua freti clementia, scelestis manibus sacrum tuum corpus tenere ausi fuerimus. Ac sicut non repulisti peccatricem illam meretricem, Intemeratos tuos

ἀλλύταί· ὁ πονηρὸς ὄφις πεπάτηται· ὁ διάβολος καταπέπτωκεν· οἱ τοῦ διαβόλου συνήγοροι κατασχύνθησαν· οἱ πολέμιοι κατηρέθησαν· Ἰουδαῖοι πενθοῦσιν ἀπαραιμύθητα· Φαρισαῖοι θρηνοῦσι τὸ τάλμημα· ὁ σταυρὸς δ' ἐμὲς ὥφθη συνήγορος· ὁ τάφος τῆς ἐμῆς δυνάμεως μάρτυς ἐγένετο· ὁ θάνατος τὴν ἡτταν ὁμολογεῖ· ἡ ἀθανασία τοῖς ἀνθρώποις ὑπογράφεται· ἐν ἐμοὶ τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις ἀνακεκαίνισται· ἐν ἐμοὶ πάντες οἱ νεκροθέντες ἀνέζησαν· ἐν ἐμοὶ βασιλεύει τὸ φῶς· ἐν ἐμοὶ ἡ ἐμὲ εἰκὼν ἐστυφάνωται. Οὗτοι τῆς τριήμερου μου ταφῆς οἱ καρποὶ· οὗτοι μου τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης στέφανοι· οὗτοι τῆς ἐμῆς βασιλείας οἱ βασιλικοὶ μαργαρίται, οὗς ἐκ τοῦ βυθοῦ τοῦ ἄδου ᾠδὸν ἐκόμενά μου τοῖς ἑρασταῖς. Ἐπὶ τούτοις ὅν χαίρετε· χορεύετε· ἀγαλλιάσθε· πανηγυρίζετε· ὑπάγετε, ἀπαγγεῖλατε τοῖς μαθηταῖς μου. Βλέπετε πῶς ἀμνησικακὸς εἰμι καὶ φιλόφρων. Ἀδελφοὺς καλῶ τοὺς καταλιπόντας με παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ σταυροῦ. Οἶδα γὰρ μακροθυμεῖν ὑβρίζομενος· οἶδα φέρειν ἀγωνιζομένους· οἶδα ταῖς ἀσθενείαις τῶν ἐμῶν φίλων συμπεριφέρεισθαι· οἶδα τοὺς ἁμαρτάνοντας καὶ διακρύοντας ἐλθεῖν καὶ προσεῖσθαι. Ὑπάγετε, ἀπαγγεῖλατε τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ καί με ὄψονται. Ἀπαγγεῖλατε τοῖς ἐμοῖς μαθηταῖς ἅπαν ὅμαις ἐδεδόξαθε μυστήρια. Πρῶται γίνεσθε τῶν διδασκαλῶν διδάσκαλοι. Μαθήτω Πέτρος ὁ ἀρνησάμενός με, ὅτι δύναμαι καὶ γυναῖκας ἀποστόλους χαίρομεν. Ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ ἴδωσι τὴν πανηγύρεν λίμνην, ἀφ' ἧς αὐτοὺς ἐπὶ τῶν λογισμῶν αὐτοῦ [εἰς] τὴν τῶν ἀνθρώπων θάλασσαν με-

IB. Ταῦτα πρὸς τὰς γυναῖκας ὁ Κύριος ἐφθέγγετο. Αὐτὸς δὲ καὶ νῦν ἐπὶ τῆς καλυμμένης τοῖς πιστεύουσιν ὁρατὸς ἐφίσταται· αὐτὸς περιπτύσσεται τοὺς νεοκτιστούς ὡς φίλους καὶ ἀδελφούς· καὶ λέγει πρὸς αὐτούς· *Χαίρετε*. Αὐτὸς εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς ἐμπέμπει αὐτῶν τὰς καρδίας καὶ τὰς ψυχὰς. Αὐτὸς τοὺς θυπνόντας ἀποκλύνει τοῖς τῆς χάριτος νάματιν. Αὐτὸς τοὺς ἀναγεννωμένους χρεῖαι τῷ μύρῳ τοῦ Πνεύματος. Αὐτὸς τροφεὺς αὐτῶν γίνεται καὶ τροφή (14). Αὐτὸς παρέχει τοῖς οἰκείοις δούλοις τὸ πνευματικὸν σιτηρεῖον. Αὐτὸς λέγει πρὸς πάντας τοὺς εὐσεβεῖς· Ἄρατε, φάγετε τὸν οὐρανίου ἄρτον· λάβετε τῆς ἐμῆς πλευρᾶς τὴν πληγὴν τὴν ἀνελουμένην ἀπὸ καὶ μὴ κανούμενην ποτὶ. Οἱ πεινῶντες, κορέσθητε· οἱ διψῶντες, μεθύσθητε μέθην σωφρονά τε καὶ σωτήριον. Ἄλλ', ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν, ὁ καθήμενος ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης ἐν τοῖς ὕψεσιν, ὁ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων Κύριος, ὁ τὴν κτίσιν ὡς θέλεις ἡγιοχῶν, ὁ τὴν ἀνθρωπότητα χρηστότητι κυβερνῶν, ὁ τὴν ἡμέραν ταύτην καὶ τὴν πανήγυριν ἡμῶν ὁρῶν· σάμενος, ἐλέησον ἡμᾶς ὡς ἡλέησας τὴν πόρνην· μὴ διώξης ἡμᾶς, ἐὰν θαρρήσαντες τῇ σὴ φιλοφρονείᾳ,

¹⁴ Matth. xxviii, 9.

(14) *Nutritus et cibus.* Egregie pro Eucharistia. Paucis cuncta docte perstringit, quæ circa bap-

zandos et in baptismo, præcipua habet antiquus Ecclesiæ ritus, a Dionysio aliisque expositus. Id.

τολμήσομεν χερσὶν ἁμαρτωλαῖς κρατῆσαι σου τὸ ἅγιον σῶμα. Καὶ ὡσπερ οὐκ ἀπαθίως ἐκείνην τὴν ἁμαρτωλὴν, τὴν πόρνην, ἀπομένην τῶν ἀχράντων σου ποδῶν, ἀνάσχει καὶ παρ' ἡμῶν τῶν ἀναξίων κρατούμενος, καὶ ὡς φιλόφρωνος περιποίησόν πάντας ἡμᾶς; καὶ ὡς φιλόφρωνος σαγῆνευσον καὶ ἡμᾶς εἰς τὸν πόδον τὸν σόν. Ὡσπερ τὸν τρισμακάριον Παῦλον εἰς τὴν ἀποστολὴν, οὐρανὸθεν ζωγράφου, ἀπέστειλας, παρασκεύασον καὶ ἡμᾶς μετὰ καθάρου συνειδήτος ἐπιταλεῖν τὴν ἡμέραν τῆς σῆς τριημέρου καὶ ζωποιοῦ ἀναστάσεως. Σὺ γὰρ εἰ μόνος Δεσπότης ἀγαθὸς καὶ φιλόφρωνος, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ σὺ πρέπεις ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ παναρχάντῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A complexam pedes, etiam a nobis teneri sustine, universosque nos velut misericors ac clemens tuere: ut, inquam, clemens et misericors, etiam nos tui timoris sagena conclude. Quemadmodum ter beatum Paulum, cum de caelo eum venatu cepisses, ad apostolicam destinasti munus; ita et nos, pura tibi conscientia triduarum tuarum ac vivificae resurrectionis diem, fac celebrare. Tu quippe solus es bonus Dominus ac clemens, Christe Deus noster; teque decet gloria et Imperium cum intemeratissimo Patre tuo et vivifico Spiritu, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

MONITUM ^(a).

Dogmaticum de Christi baptismo sermonem, nomine Gregorii Antiocheni presbyteri (et deinde patriarchae ab anno Christi 570, usque ad 593, sedente Roma Gregorio PP. Magno) verissime inscriptum vidi his annis in vetusto codice Vat. Ottob. 85, Graeceque edidi (Cl. AA. t. X, p. 560), ut suo denique auctori praeclarum scriptum vindicaret, quod alius codex ex Graecia in Angliam inrectus Chrysostomo attribuerat, repugnante apprimè cl. Montfauconio, cui fuit Chrysostomum edenti oblatum, neque tamen verum auctorem ullatenus divinante. Porro re nunc demum comperita, alius insuper mihi occurrit ejusdem Gregorii sermo, praedicti optimus et veracissimus testis, de eodem argumento, sed in Latina tantummodo veteri interpretatione. Scilicet Graeci sermonis initio dicit Gregorius se praecedenti die Dominico alium habuisse ad populum sermonem de Christi baptismo, quo opere peracto, illa aeterni Patris verba audita caelitus fuerunt: « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. » Verumtamen dicta illa parte sermonis, quae erat de baptismo, horam concioni definitam vetuisse narrat, quominus longius progredere, ideoque de ambone, imperfecto quasi argumento, descendisse; sed nunc demum nova habita concione, ad rem propositam absolvendam accedere. Hinc ergo mihi exploratum fuit, existitque priorem quoque illum Gregorii sermonem, quem cum in Graecis bibliothecae Vaticanae codicibus non reperissem, in Latinis nuper insperato nactus sum, nempe in Vat. codice homiliarum per vetustum litteris Langobardicis scripto, sub num. 4222, p. 92, b, cum praefixo titulo Sermo sancti Gregorii presbyteri Antiochiae. Latini tamen interpretis nomen non apparet, quinquam leviter suspicor Anastasium esse Bibliothecarium, tum quia oratio humilis et injucunda illius calamus redolet, tum quia scriptis Graecis hujusce generis ad Latinam linguam transferendis multam dedisse operam Anastasium scimus. Certe qui Graecum Sophronium ab Anastasio translatus legerit apud nos Spicil. Rom. t. III, is interpretem haud minus rustice Graecizantem comperiet. Libenter ego tamen Latinum hunc sermonem ex codice descripsi; Graecum autem alterum merito subjungendum judicavi, cum interpretatione mea: nam quod olim dixi, existare ejus veterem translationem in codicibus Vatt., paulo aliter esse comperi, nempe non hujus, sed prioris sermonis Latinum ibi latere interpretem, quem nunc luce donamus. In Gregorii Antiocheni patriarchae mortuali anno conclusit historiam suam Evagrius. Denique sermonem illum in mulieres unguentiferas ad Christi tumulum edidit Combefisius in Auctario, t. I.

GREGORII PRESBYTERI ANTIOCHIAE

SERMO

DE BAPTISMO DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI

Ex antiquo interprete.

1. Viri amatores Christi, dilectorum fratrum atque hospitalitatis vice (ita cod.), meam suscipite linguam, et hodie aures vestras, seu januas aperientes, in eas meum recondite sermonem. Unusquisque mentibus salubrem praedicationem reponite. Pro eo quod in Jordanem mersus est Salvator noster Christus, diligamus eum quantum nobis condescendit, epulemurque ei avidis animabus.

Bona enim est in salutaribus negotiis aviditas. Et venite, omnes: a Galilea in Judaeam comitemur Christum; beatus enim est qui comitatur eum via vitae. Venite mentis vestrae pedibus, et baptizandum Dominum videamus, qui baptismo non indiget, ut baptismi nobis gratiam condonet. Venite, conspiciamus nostrae regenerationis imaginem depictam in illis laticibus: Tunc venit Jesus a Galilea in Jor-

(a) Ang. Mai, Bibl. nova Patrum, tom. II, p. 555.

danem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo ¹⁵. O A
quanta Domini humilitas! o quanta condescensio! Rex
cœlorum ad Joannem suum præcursorem cur-
rebat. Non commovens angelorum exercitum, nec
præcursores præmittens incorporeas virtutes, sed
simplex sic militari habitu ad suum militem adve-
nit. Et sicut unus ex multis, cum multis eum adiit:
connumerat se iudex cum reis: aggregat se perditis
ovibus Pastor bonus, qui, propter errantem ovem
e cœlis descendens, cœlos non dereliquit. Commi-
sedit se zizanlis cœlestis triticum.

2. Videns igitur eum Joannes Baptista, et agno-
scens eum quem ex utero suæ matris agnoverat,
adoravit. Et diligenter (15) intelligens eum illum es-
se, pro quo in utero superveniente tripudiabat, co-
gnoscens ordinem naturæ, contraxit intus diploi-
dis (16) dexteram, et suum caput inclinans, sicut ser-
vus dilectus Domini sui, his autem utebatur vocibus:
Ego opus habeo a te baptizari, et tu venis ad me ¹⁷?
Quid facis, o Domine? Quid servi immutas ordines?
Quid cum servis a servis ea quæ servi sunt expetis?
Quid vis, quod non indiges accipere? Quid per multam
condescensionem gravas me tuum proprium (17)?
Ego opus habeo [a] te baptizari, tu autem non
indiges a me baptizari. Inferior a meliore ædi-
ficatur, non melior ab inferiore sanctificatur: lu-
terna a sole obumbratur, non sol ab stuppis radiat-
ur: lutum a figulo perficitur, non figulus a luto
confligitur: ædificium ab opifice renovatur, non
opifex ab ædificio emendatur: ægrotus a medico
sanatur, non medicus ab ægroto medetur: egenus
a divite feneratur, non dives ab inope mutuatur.
Ego opus habeo a te baptizari. Nunquid ignoro quis
es, et ex qua re fulsisti, vel unde advenisti? Nun-
quid quoniam propter me factus es quod ego sum,
magnalia abnego tuæ deitatis? Nunquid quia tantum
mihi condescendisti, ut etiam propinquares corpori,
ut totum me ferres in te, ut salvares totum homi-
nem, despicio quod est in te invisibile? Nunquid,
quoniam propter meam salutem induisti meam
cutem, ignoro te qui amictus es luce sicut vesti-
mento? Nunquid, quoniam mea cognita carne in-
dutus es, ut appareres hominibus, quantum ipsi
conspicere prævalent, latet me radius tuæ corusca-
tionis? Nunquid, quoniam meam in te cerno for-
mam, despicio tuam substantiam divinam, quæ est
invisibilis atque incomprehensibilis? Scio, Domine,
et scis quoniam scio te: scio te diligenter: scio te,
Domine, a te edoctus: nullus enim te intelligere
poterat, nisi perfruatur amore tuæ splendidissimæ
caritatis. Scio te, Domine, bene; vidi enim te
spiritualiter prius quam vidissem hoc lumen. Tu
quidem existens in incorporeis sinibus Patris, in
illius tuæ ancillæ et matris utero includi voluisti.
Ego autem in utero Elisabeth sicut in carcere natu-

rali coarctatus et compeditus existens insolubilibus
vinculis cœni, exultabam et lætabar, tuam præce-
dens prælibans nativitatem. Qui ergo ante partum,
tuum adventum prædicavi, post partum tuam præ-
sentiam desistam? Qui ab infantia tuæ potestatis
magister existi, adolescens inveniar ad tuam per-
fectam intelligentiam? Non possum te non colere,
qui adoraris ab omni creatura: non possum [non]
prædicare eum, quem cœlum per stellam monstra-
vit, et terra per magos nuntiavit, et angelorum
chori lætantes cœlitus laudaverunt, et pastores vi-
gilantes sicut ducem pastorum et rationabilium
ovium glorificaverunt. Non possum te præsentem
silere: vox enim sum, vox clamantis in deserto,
parate viam Domino ¹⁸. — *Ego opus habeo a te bap-
tizari.* Ego natus parentis sterilitatem solvi, et in-
fans existens adhuc, patri meo sine voce cum es-
set, medicus effectus sum, a te accipiens gratiam
hujus miraculi. Tu autem de Virgine matre natus
es, ut voluisti; et tu solus scis qualiter natus
sis: non solvisti virginitatem ejus, sed et hanc
conservasti, et matris ei vocabulum condonasti: et
nec virginitas tuum partum vetavit, nec partus
[virginitatem]. Contrariæ res, id est partus et vir-
ginitas, ad unam concordiam, eo quod tibi visum
est fletori naturæ. Ego enim homo sum, tantum
divinæ gloriæ particeps, tu autem Deus et homo
idem ipse, quia misericors ipse existis. Tu pa-
ternæ gloriæ claritas: tu perfecta imago perfecti
Patris: tu verum lumen, quod illuminat omnem
hominem venientem in mundum ¹⁹. Tu qui in
mundo existens, venisti ubi eras: tu Verbum
qui factus es caro, sed non in carnem mutatus: tu
qui inhabitasti in nobis, et apparuisti tuis servis
in servi forma: tu qui cœli terræque æquum fe-
cisti meatum per sanctum tuum nomen: tu venisti
ad me tantus ad talem, rex ad præcursorem, do-
minus ad servum. Sed licet tu in humilibus men-
suris humanis effici non erubuisti, ego tamen men-
suram naturæ meæ transgredi nequeo. Scio quanta
sit differentia pulveris et factoris: scio quanta me-
lioratio sit solis et justitiæ. Licet mundani nube
corporis amictus sis, intelligo tuum dominium,
confiteor meam servitutem, prædico meam exigui-
tatem. Non sum dignusolvere corrigiam calcea-
menti tui, et quomodo contingam sanctum tuum
caput? quomodo extendam dexteram super te, qui
extendis cœlum sicut pellem? quomodo expandam
serviles meos digitos divino tuo vertici? quomodo
lavem immaculatum et sine peccato Dominum? quo-
modo illuminem lumen? qualem faciam orationem
super te, qui suscipis et ignorantium obsecrationes?
Alios baptizo in nomine tuo, ut credant in te, qui
post me venis; te baptizans, cujus memor ero, in
cujus nomine te baptizem? In Patris? sed totum

¹⁵ Matth. iii, 15. ¹⁷ Matth. iii, 14. ¹⁸ Isa. i, 35; Matth. iii, 5. ¹⁹ Joan. i, 9.

(15) Puto ex Gr. ἀπὸ τοῦ.

(16) Pro intra diploidem.

(17) Puto ex Gr. οὐκ ἔστιν.

Patrem in te habes, et totus existis in Patre. In Filiis? sed non est alius præter te naturalis Filius Dei. In Spiritu sancti? sed tecum est semper sicut consubstantialis seu omnipotens, simul et tecum suscipit omnium orationes. Baptiza jam me, si tu vis, Domine, baptiza baptistam, regenera quem nasci fecisti, exime terribilem tuam dexteram, quam tu tibi met perfecisti, et corona palmis meum caput, ut ante tuum currens regnum, sicut præcursor solis te evangelizem peccatoribus, clamans eis et dicens: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollis peccata mundi¹⁸. Jordania fluvius comitare mecum, et simul exsulta et commove vigilanter vertigines quemadmodum exsultationes: tuus enim opifex assistet tibi cum corpore. Vidisti Israel per te transeuntem et [di]videntem tuas aquas, et stelisti populi exspectans transitum: nunc autem effundere validius et fluere et circumsepere immaculatis membris ejus. Et tunc Hebræus transfretavit. Montes et colles, vallesque et torrentes, mare et flumina, benedicite Dominum, qui ascendit fluvium: ipse enim Herus laticis supermittit sanctitatem his aquis.

3. Respondens Jesus dixit ad eum: Sine modo, sic enim oportet nos implere omnem justitiam¹⁹. Sine modo; concede, Baptista, temporis meæ dispensationis silentium. Disce id quod ego volo, disce obtemperare ad ea quæ egor, et non inquirere quæ ego cogito. Sine modo, nondum meam prædices Deitatem, nondum decantes labiis meum regnum, ut non sentiens tyrannus effugiat; sed mecum cupit committere bellum. Dimitte diabolus ad præsens mihi adire et bellare et accipere lenissimam plagam. Dimitte implere intentum, pro quo adveni super terram. Mysterium hoc quod hodie in Jordane finitur (18), secretum mihi et meis mysterium est: non meum opus adimplens, sed sanationem vulneratis adhibens. Mysterium magni mysterii mei lavacri præcursor et auspicius est mysterium. In his aquis perscribens hominum regenerationes celestis laticis. Sine modo. Quando me videris Deo decubili (19) in meis facturis quod mihi placet operantem, tunc in facturis hymnos compagina: quando me videris leprosum mundantem, tunc me Creatorem naturæ commemora: quando me videris claudos cursores perficientem, tunc commoventium pedum (20), et tu ad me, claude, lingua, articulo commoveto (21): quando me videris mortuos a sepulcris resuscitare, tunc me cum surgentibus glorifica sicut vitæ tributorem. Quando me videris sedentem a dextris Patris, tunc me Deum voca, sicut synthronum et coeternum Patri. Sine modo, sic enim oportet nos adimplere omnem justitiam.

¹⁸ Joan. 1, 29. ¹⁹ Matth. III, 15. ²⁰ Luc. 1, 79.

(18) Puto ex Gr. τελειούται.

(19) Puto ex Gr. θεωρητικός.

(20) Ita cod. mendose.

(21) Cod. commovi tu.

(22) Cod. patris.

(23) Cod. mendose cogata, Scripsi dubitanter di-

Legislator sum, et Legislatoris Filius; et oportet me primum omnium per constitutionem venire, et tunc præponere eis onus præcepti. Oportet me adimplere legem, et tunc donare gratiam. Oportet me umbræ imaginem repellere, et tunc offerre veritatem. Oportet me facere requiescere Vetust Testamentum, et tunc Novum dictare, et in hominum cordibus scribere etiam meo sanguine, et signare Spiritu. Oportet me in crucem ascendere, et clavis configi, et pati, et vulnera sanare, et per lignum emere eam, quæ per ligni transgressionem hominibus facia est, plagam. Oportet me descendere in ipsum profundum inferni, ubi tu debes me annuntiare propter eos qui ibidem tenentur mortui. Oportet me tertia die defunctione carnis meæ destruere longævæ mortis potentiam. Oportet me corporis mei lucernam accendere his qui in tenebris et umbra mortis sedent²². Oportet me ascendere carne ubi sum Deitate. Oportet me offerre Patri (23) Adam in me regnantem. Oportet me hæc omnia perficere, pro hoc enim meis auxiliis facturus. Oportet me baptizari nunc hoc baptismo, et postmodum cum consubstantiali Trinitate baptismum omnibus donare hominibus. Fenera ad præsentem tuam dexteram dispensationem, sicut mihi mutuavit ad nativitatem vulvam mater. Demerge me Jordanicis fluentis his, quemadmodum quæ me genuit infantilibus involvit panis. Da mihi baptismum, sicut Virgo lac. Tene meum caput, quem colunt Seraphim: tene digito (24) dexteræ tuæ: tene eum qui retinere permisit: tene eum qui pro hujusmodi (24) factus est, et habet Spiritum: tene meum caput, quem si quis pie tenuerit, nunquam patitur naufragium. Baptiza me, qui saturas sum (25) baptizare credentes in aqua et Spiritu et igni; aqua valente purgare peccatorum sordes, Spiritu valente terrenos efficere (26) spirituales, igni incendere iniquitatis rhamnos (27).

4. Hunc audiens Baptista sermonem, præbens mentem et cavens (28) mysterium quod accepit, ministravit divino præcepto. Erat enim religiosus simul et clemens; et suam dexteram extendens simul contrementem, Deum baptizavit. Præsentium vero Judæorum procul positos cogitantium in se ipsis et ad invicem dicentium: Nunquid vane opinati sumus Joannem majorem esse Jesu? nonquid vane putabamus illum meliorem hoc esse? nonne ipse baptizamus melliorationem baptistæ significat? nonne iste quidem baptizat sicut supereminens, ille vero baptizatur sicut deterior? talia susurrantium qui ignorabant dispensationis mysterium, solus Dominus et

gito Recole p. 555, col. 1.

(24) Ita cod.

(25) Puto ex Gr. πληρότα.

(26) Cod. effici.

(27) Cod. ranos.

(28) Cod. cavens.

natura Pater Unigeniti (29), quem solus scit diligenter, qui solus genuit impassive (30), semendans errantium Judaeorum opiniones, patefecit portas caeli, et misit Spiritum sanctum in specie columbae, digito ostendens novum Noe et Noe Creatorem. Et ipse coelitus clamabat nimis (31) : *Hic est Filius meus dilectus, in quo complacui* ²⁹. Iste non ille : Jesus, non Joannes : qui baptizatus est, non qui baptizavit ; qui de me natus est ante omne temporis spatium, non

²⁹ Matth. iii, 17.

(29) Cod. *unigenitus*.

(30) Cod. *in passione*.

(31) Puto ex Gr. *σφοδρῶς*.

(32) Cod. mendose *hoc misit re suscepit*, quae cor-

riguntur infra in Graeco sermone, unde etiam cognoscimus hoc loco fuisse Graece *πάλιν*, ubi interpres habet *iterum*, quod melius hic expressisset dicendo *item* aut *vicissim*.

riguntur infra in Graeco sermone, unde etiam cognoscimus hoc loco fuisse Graece *πάλιν*, ubi interpres habet *iterum*, quod melius hic expressisset dicendo *item* aut *vicissim*.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Εἰς τὸ, « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός ἐν ᾧ εὐδόκησα.

GREGORII PRESBYTERI ANTIOCHENI

In illa verba, « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. »

1. Hic amans filiorum Pater, propter eam quam habet erga nos charitatem, suum mihi ut verba faciam nutum significavit, et plausum quem vos ei ore meo fecistis, praesenti concione remuneratur, proprium lucrum existimans filiorum suorum utilitatem. Ego vero letus hortamentum ejus excepi, libensque denuo inter vos vocem extollo, et anteriorum sermonum seriem, prout vultis, alacriter persequar. Nam superiore die Dominico ostendi vobis Christum in servorum suorum globo ad baptismum accedentem. Deinde Baptistam, agnito Domino, recusantem baptismi auctori baptismum importiri, ad extremum tamen oeconomiae ministerio, prout Serrator voluit, defunctum. Postea subjeci Patrem Domini nostri Jesu Christi de caelo clamantem : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* ²⁹. Cumque ad hoc usque testimonium pervenissem, de ambone descendi, hora scilicet sermonis cursum abruptante. Hodie itaque resumere volo quod temporis angustias tunc fui coactus omittere, atque orationis meae catenam connectere decrevi, ut vos hanc arripientes, ad illum per eam ascendatis qui faber ejusdem fuit.

2. *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*. Hic est qui mecum Spiritum sanctum misit supra seipsum : vicissimque quem miserat Spiritum in se recepit. Hic ille est ante omnia saecula ex me genitus ; genitus, inquam, non creatus : genitus, non ascitus ; Filius ex me uno genitus, unigenitus unica genitura, prout ipse solus scio, et prout ipse quoque solus novit. Hic est perfectionis meae perfecta expressio : hic est qui deitatem meam in se exprimit : hic est qui meam substantiam ma-

²⁹ Matth. iii, 17.

(33) In Latino codice titulus sancti datur Gregorio ; in Graeco, quantum memini, non item ; deque hoc titulo agunt Combesisius in adn. ad illius sermonem in mul. unguent, et Boschius in patr.

α'. Ὁ μὲν φιλόστοργος οὗτος Πατήρ (34), διὰ τὴν περὶ ἡμᾶς στοργὴν, ἐπιμύθεν μοι τοῦ λόγου τὸ σύνθεμα, καὶ τὴν γεγεννημένην δι' ἐμὲ παρ' ὑμῶν εἰς αὐτὸν εὐφημίαν ἡμεῖς αὐτοῦ τῇ παρουσίᾳ δημογορίᾳ, κέρδος οἰκεῖον ἡγοούμενος τῶν αὐτοῦ τέκνων τὸ ὑπερβολὸς ἐγὼ δὲ χαίρων ἐδεξάμην τὴν προτροπὴν, καὶ θαρρῶν πάλιν ἐν ὑμῖν ἀφιίμῃ τὴν φωνὴν, καὶ πρόθυμός εἰμι τῶν προτέρων λόγων ἀποδοῦναι τὴν σύνταξιν ἣν βούλεσθε. Ὑπέδειξα γὰρ ὑμῖν τῇ προτέρᾳ Κυριακῇ τὸν Χριστὸν μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ προσερχόμενον τῷ βαπτισματί : εἶτα τὸν Βαπτιστὴν ἐπιγνόντα τὸν προσελθόντα Δεσπότην, καὶ παραιτούμενον δοῦναι τὸ βάπτισμα τῷ δεδοκίμῳ τῷ βαπτισματι. Ὑστερον δὲ τὴν διακονίαν τῆς οἰκονομίας πληρώσαντα διὰ τὸ τοῦ Σωτῆρος ἐπίταγμα. Ὑπέγραφα τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐρανόνθεν ἐπιδοῦντα : Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός ἐν ᾧ εὐδόκησα. Καὶ μέχρι ταύτης τῆς μαρτυρίας παραγενόμενος, κατέβην ἀπὸ τοῦ βήματος, τῆς ὥρας ἐκχοφάσης τοῦ λόγου τὸν ὄρομον. Βούλομαι οὖν σήμερον ἀναλαβεῖν ὑπερ τότε διὰ τὴν στενωχωρίαν ἡναγκάσθην καταλιπεῖν, καὶ θέλω συνάψαι τῷ λόγῳ τὴν ἀλυσιν, ἵνα ταύτην κρατήσαντες, ἀνέλθῃτε δι' αὐτῆς πρὸς τὸν ταύτην χαλκεύσαντα.

β'. Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός ἐν ᾧ εὐδόκησα. Οὗτός ἐστιν ὁ σὺν ἐμοὶ πέμψας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐφ' ἑαυτὸν, καὶ πάλιν ὑπερ ἐπιμύθεν, ὑποδεξάμενος Πνεῦμα. Οὗτός ἐστιν ὁ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐξ ἐμοῦ γεννηθείς : γεννηθείς, οὐ κτισθείς, γεννηθείς, οὐ χειροτονηθείς, Υἱὸς γεννηθείς ἐξ ἐμοῦ μόνου, μονογενὴς, μονογενὴς ὥς οἶδα μόνος ἐγὼ, καὶ ὥς αὐτὸς μόνος ἐπίσταται. Οὗτός ἐστιν ὁ τῆς ἐμῆς τελειότητος τέλειος χαρακτήρ. Οὗτός ἐστιν ὁ τὴν ἐμὴν θεότητα χαρακτηρίζων ἐν

Antioch. p. 99, col. 1.

(34) Dicit Anastasium patriarcham, cui deinde expulso successit ipse Gregorius, qui nunc adhuc presbyter, jubente episcopo suo, concionatur.

ἐαυτῷ. Οὗτός ἐστιν ὁ τὴν ἐμὴν ὑπόστασιν ἐξαικονιζων σαφῶς· Υἱός ἐστιν ἐμὸς, οὐκ ἀλλότριος· Υἱός ἐστιν ἐμὸς, ἐκ τῆς ἐμῆς οὐσίας ἀσωμάτως, ἀρρεπτικῶς, ἀχρόνως ἐκλάμπας, οὐκ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἀνακύβας· Υἱός ἐστιν ἐμὸς φύσει, οὐ χάριτι· Υἱός ἐστιν ἐμὸς, συναϊδὸς μοι, οὐ νεώτερος, οὐ δεύτερος, οὐχ ὑπερὸν προσγενόμενος· Υἱός ἐστιν ἐμὸς, ὁμοούσιός μοι, οὐκ ἄλλοούσιος· ὁμοούσιός μοι ὡς φῶς ἐκ φωτός, ὡς ζωὴ ἐκ ζωῆς, ὡς πηγὴ ἐκ πηγῆς, ὡς ἀληθεῖα ἐξ ἀληθείας, ὡς δύναμις ἐκ δυνάμεως, ὡς θεὸς ἐκ Θεοῦ· ἐγὼ ἐγέννησα, οὗτος γεγέννηται· ἐμοῦ δὲ καὶ τούτου, μέσον οὐδέν. Ἐγὼ ἐγέννησα ὡς ἐπρεπέν μοι γεννησθαι πεφυκῶτι Θεῷ· οὗτος γεγέννηται ὡς ἐπρεπεν αὐτῷ γεννηθῆναι Θεῷ Λόγῳ τυγχάνοντι. Ἀνθρώπινον τὸ τῆς γεννήσεως ὄνομα, ἀλλὰ μυστικὸν τὸ ὑπερχρόνιον γεννημα· χρόνος οὐκ οἶδεν τῆς ἐμῆς γεννήσεως τὸ μυστήριον· οὕτω γὰρ ἦν· ἀγγέλοι ταύτην οὐκ ἴσασιν· ὑπερὸν γὰρ αὐτῆς γεγονόσιν, sistebat. Angeli quoque hanc ignorant, quia post illam creati fuerunt.

γ'. Τὰ Χερουβιμ καὶ τὰ Σεραφίμ τὰ πολυόματα καὶ πολυπρόσωπα ταῖς πτέρυσιν ὡς χερσὶν τὰ ἐαυτῶν πρόσωπα καλύπτοντα, ἀπαύστως βοᾷ· Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος, Κύριος Σαβαὺθ· οὐ λέγουσιν, Ἅγιος, ἀγιώτερος, ἀγιώτατος· οὐ κατασκευάζουσιν ὑποδεηκυῖαν, καὶ μικρὸν ἀναβεβηκυῖαν, καὶ πάλιν ὑπερέραν βαθμίδα θεότητος (35)· οὐ τέμνουσιν τὴν μίαν οὐσίαν εἰς ἀνίσους ἀρχάς· οὐ δογματίζουσιν ἃ μὴ βλέπουσιν· ὁμοῦσιν, οὐ πολυπραγμονοῦσιν, διὰ σέβουσιν· προσκυνοῦσιν, οὐ λογοθετοῦσιν τὴν τῆς Τριᾶδος ταυτότητα· ἴσθην ἐμοὶ καὶ τῷ Υἱῷ μου τὴν ὑμνοῦσαν προσφέρουσιν, καὶ βίον ἔχουσι τὸν ἀπερίεργον ὕμνον· καὶ ζωὴν κέκτηνται τὴν ἀπράγμονα μελωδίαν. Οἱ οὐρανοὶ διηγούνται δόξαν Θεοῦ τοῦ ποιηκότες αὐτοὺς, οὐκ ἀρευνῶσιν τὴν οὐσίαν τοῦ ποιητοῦ· οἱ οὐρανοὶ διηγούνται τὴν δόξαν αὐτοῦ, φαινόμενοι, οὐ φθειγόμενοι. Οἱ προφῆται τὸν ἀκατάληπτον καταλαβεῖν οὐ δεδύνηται· καὶ γὰρ πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις ἀτονεῖ πρὸς τὴν τοῦτου κατάληψιν· νοῦς οὐκ ἰσχύει χωρῆσαι τὸν ἀχώρητον· λόγος οὐ δύναται τὸν ἐνανθρωπήσαντα Θεὸν περιλαβεῖν· πίστις μόνη κατανοεῖ τὸν ἀθέατον· πίστις μόνη πλησιάζει τῷ ἀπροσπελάστῳ, ὅσον ἐγγυρεῖ, καὶ ὅσον ἐνδέχεται.

δ'. Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός ἐν ᾧ εὐδόκησα. Οὗτός ἐστιν συνεργός ἐμὸς, ἀλλ' οὐκ ὑποσουργός· οὗτος ἐδημιούργησεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· οὗτος τοῦ στερεώματος τὸν κύκλον ἐπὶ τὰ ἄνω κυρτώσας, ἐπὶ τὰ κάτω λεάνας ἐξήπλωσεν· οὗτος τὴν ὁραμένην βῆσιν τοῖς ἀστροῖς ὡς ὀφθαλμοῖς κατεποίηλεν· οὗτος ἐποίησεν τὸν ἥλιον τῆς ἡμέρας ἡγεμόνα καὶ στρατηγόν· οὗτος παρέσχευεν τῷ νυκτερινῷ ζῶντι τῆς σελήνης τὴν αἰγλὴν ἀποδιώκουσαν τῆς νυκτὸς τὴν κατήφειαν· οὗτος ἐξέχεεν τοῦ ἀέρος τὴν ἀπαλὴν φύσιν εἰσπνεομένην εὐκλῶς παρὰ τῶν ἐμπολιτευομένων αὐτῷ, καὶ περισχιζομένην εὐμαρῶς τοῖς προσώποις τῶν βασιζόντων, καὶ πάλιν κατὰ νό-

³⁵ Isa. vi, 3.

(35) Ita S. Augustinus serm. 264, 7 : « Pater et Filius et Spiritus sanctus, non gradibus sibi adjecti, sed maiestate adunati, et unus Deus. »

A nifeste representat : Filius meus est, non alienus : Filius meus genuinus, non adoptivus : Filius meus est, qui ex substantia mea incorporaliter, absque ullo fluxu, et intemporaliter effulsit, non autem ex aliena substantia prodit : Filius meus naturaliter est, non gratiose : Filius meus est, coeternus mihi, non recentior, non secundus, non qui postea supervenerit : Filius meus, mihi consubstantialis, non ex aliena substantia constans, consubstantialis mihi ceu lumen de lumine, vita ex vita, fons ex fonte, veritas ex veritate, vis ex vi, Deus de Deo. Ego genui, hic genitus est : inter me atque hunc, nihil est medium. Ego genui, ea ratione qua me decet generare qui Deus sum : hic genitus ea ratione fuit, quae Deum Verbum decet. Humanum est generationis vocabulum, sed arcaus est intemporalis generatio. Ignotum temporis est generationis meae mysterium ; neque enim adhuc tempus ex-

3. Cherubini ac Seraphini multis oculis multaque vultibus praediti, aliis suis quasi manibus facies suas velantes, incessanter clamant : Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Sabaoth. Non dicunt sanctus, sanctior, sanctissimus : non ponunt infimum, et mox paulo elatiorem, postremo superiorem Deitatis gradum : non secant unicam substantiam in imparia principia : non dogmatizant, quae non vident : hymnis celebrant, non curiose scrutantur quem colant : venerantur, non rationem exposcunt, eam ejusdem substantiae Trinitas sit : parem mihi ac Filio meo hymnodiam attollunt : omne tempus incuriosus hymnis consumunt ; vitae loco illis est quieta melodia. Coeli enarrant gloriam Dei qui ipsos fecit, factoris substantiam non scrutantur : coeli enarrant gloriam ejus spectaculo suo, non loquela. Prophetarum incomprehensibilem comprehendere non potuerunt ; etenim universa hominum natura ei comprehendendo impos est : mens capere immensum nequit : ratio haud potest humanatum Deum imaginari : sola fides eum tenet, qui teneri nequit : sola fides invisibilem videt : sola fides inaccessum accedit, quantum quidem ille patitur ac possibile est.

4. Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Hic est cooperator Filius, non ministrator : hic coelum terramque creavit : hic firmamenti circulum, desursum curvans, supra inferiora nitide explicuit : hic coeli aspectum sideribus ceu totidem oculis variegavit : hic solem fecit diei ducem atque imperatorem : hic nocturnis tenebris inseruit lunae splendorem, qui noctis torvitatem depelleret : hic mollem aeris naturam expandit, facile iis respirandam qui in illo versantur, et ambulantium faciebz nullo labore findendam, moxque a tergo sine ulla molestia rursus in se redeuntem : hic terrae visceribus fructuum germina inseruit, mandatum suum

loco seminis injiciens, atque innumera plantis ac floribus telluris faciem coronavit: hic terrae ac mari subtilis arenae terminum interposuit; quem mare videns, intra fines suos manet, progredi non audens, neque conterminam terram invadere: hic horarum conversiones, temporum mutationes, et annorum incessabiles successiones constituit: hic visibilem invisibilemque creaturam fecit existere, neque temporis auxilio indigens, neque labori aut conatui ulli obnoxius, sed sola sua voluntate cuncta facile produxit: innuit enim, ejusque nutus substantiae instar rebus fuit: cogitavit tantummodo, eaque cogitatio in rem collata fuit: vocavit quae non erant, tanquam si essent, statimque omnia cum praesistentia ac serva ad Dominicam vocationem trepide concurrerunt. Hic est, quicum ego communi consilio dixi: *Faciamus hominem ad imaginem nostram ac similitudinem* ²⁶. Hic est qui mecum hominem formavit, et qui propter hominem factus est homo, non tamen in hominem immutatus: factus homo, non conversus in illud quod ipse factus est: factus homo, sumendo videlicet humanitatis primitias, non divinitatis splendorem abjiciendo: factus homo, Deusque permanens.

τῷ λαβεῖν τὴν τῆς ἀνθρωπότητος ἀπαρχὴν, οὗ ἀνθρώπου, καὶ μέινει θεός.

5. Hic est qui a meo sinu non separatus, Mariae sinum occupavit: qui et in me mansit inseparabiliter, et in illa exstitit incircumscriptus: qui et in coelis est indivisibiliter, et in Virginis utero habitavit intemerate: quam enim creando non fuerat ipse pollutus, eandem incoleudo non est contaminatus. Hic est qui de beato ventre processit, tanquam ex thalamo virginali sponsus hilaris: qui generatione sua generationem terrigenarum honoravit, partuque virginitatem parentis suae obsignavit: qui per virginitatis januam in mundum ingressus, a quo nunquam abfuerat, integritatis claustra non fregit: qui a matre sua gestatus, omnia simul portabat: qui lacte ceu puer indigebat, et universam creaturam ceu nutritor alebat: qui infantilibus fasciis ceu puerulus involutus, peccatorum vincula tanquam Deus resolvebat: qui in praesepe jacens, a stella ceu stellarum conditor demonstrabatur: ab Herode quaesitus ad necem, a Simeone propheta ac sacerdote Dominus appellatus: qui in Aegyptum descendit, sed manufacta Aegypti idola proterruit, meamque prophetiam implevit, qua dixeram: *Ex Aegypto vocavi Filium meum* ²⁷. Qui crevit corporis statura, non tamen divina substantia: quomodo enim cresceret, qui ubique est? Qui a Baptista baptizatus, creaturam illuminavit. οὐσίᾳ· τοῦ γὰρ εἶχεν προκύβει ἀπανταχοῦ παρών· ὁ

6. Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Non alius Filius meus, et alius Mariae Filius: non est alius qui in spelunca jacuit, et alius a magis adoratus: non est alius baptizatus, et alius

τον συναπτομένην ἀλλοτρώς· οὗτος ἐνέθηκεν τοῖς λαοῖς τῆς γῆς τῶν καρπῶν τὰς γονάς, πρόσταγμα καθάπερ σπέρμα καταβαλὼν, καὶ τοῖς μύριοις φυτοῖς καὶ τοῖς ἀνθεσιν ἱσταφάνωσεν ταύτης τὸ πρόσωπον· οὗτος μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης τὴν λεπτὴν ψάμμον μεθόριον ἐπέκειν, ἥνπερ ἡ θάλασσα βλέπουσα, μένει τῶν θαυτῆς ὄρων ἐντὸς, οὐ τολμῶσα παραλθεῖν, οὕτε πλεονεκτῆσαι τὴν ὁμορον γῆν· οὗτος ἐτεκτὴναι τῶν ὥρων τὰς τροπὰς, καὶ τῶν καιρῶν τὰς ἐναλλαγὰς, καὶ τῶν χρόνων τὰς ἀλείπτους διαδοχὰς· οὗτος συνεστήσατο τὴν ὁρωμένην καὶ τὴν ἀόρατον κτίσιν, οὗ χρόνου συνεργού δευθείς, οὐ πόνω καὶ καμάτῳ δουλωθείς, ἀλλὰ θελήσας μόνον, καὶ πάντα βρόβως παραγαγὼν· ἐνέειναι γὰρ, καὶ τὸ νεῦμα τοῖς οὖσιν οὐσία γαγέννηται· ἐνεθυμήθη μόνον, καὶ τὸ ἐνθυμήμα πρᾶγμα γινόμενον ἵστατο· ἐκάλεσε τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, καὶ πάντα καθάπερ προϋφαστάτα καὶ δοῦλα πρὸς τὴν δεσποτικὴν κλήσιν μετὰ δρόμου συνέδραμεν· οὗτος ἐστὶν πρὸς ὃν κοινολογούμενος εἰπον· *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν*· οὗτος ἐστὶν ὁ σὺν ἐμοὶ πλάσας τὸν ἄνθρωπον, καὶ διὰ τὸν ἄνθρωπον γινόμενος ἄνθρωπος, οὗ τραπέις εἰς ἄνθρωπον· γινόμενος ἄνθρωπος, οὗ μεταβληθείς εἰς ὃ γέγονεν· γινόμενος ἄνθρωπος, τῷ ἀποβαλεῖν τὴν τῆς θεότητος ἀστραπὴν· γινόμενος

ε'. Οὗτος ἐστὶν ὁ τῶν ἐμῶν κόλπων μὴ χωρισθείς· καὶ τῆς Μαρίας τοῖς κόλπους καταλαβὼν· ὁ καὶ ἐν ἐμοὶ μένων ἀχωρίστως, καὶ ἐν ἐκείνῃ γινόμενος ἀπεργράπτως· ὁ καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὑπάρχων ἀδιαίρετως, καὶ ἐν τῇ παρθενικῇ μήτρᾳ διατῶμενος ἀμολύντως· ἦν γὰρ κτίσας οὐκ ἐμολύνθη, ταύτην οὐδὲ κατοικήσας ἐγράψθη· οὗτος ἐστὶν ὁ προελθὼν ἐκ μακαρίας γαστρὸς, ὡς ἐκ παστόδος ἀνυμφεύτου νομφίος φαιδρός· ὁ τιμήσας τῇ γεννήσει τὴν γέννησιν τῶν γηγενῶν, καὶ σπραγίσας τῷ τόκῳ τὴν παρθενίαν τῆς τεκούσης αὐτόν· ὁ διὰ τῶν τῆς παρθενίας πυλῶν εἰσελθὼν εἰς τὸν κόσμον, ὅθεν οὐκ ἀπέστη ποτὲ, καὶ τῶν τῆς ἀγγελίας πυλῶν οὐ συντρέφας τὰ κλειδρα· ὁ παρὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ βασταχθείς, καὶ φέρων τὰ σύμπαντα· ὁ δευθείς γάλακτος ὡς βρέφος, καὶ τρέφων πᾶσαν τὴν κτίσιν, ὥστε αὐτῆς τροφεύς· ὁ σπαργάνοις παιδικοῖς περιδληθείς ὡς παιδίον, καὶ λύων ὡς θεὸς τῶν ἁμαρτημάτων τὰ σπάργανα· ὁ ἐπὶ φάτνης ἀναπαύων, καὶ παρὰ τοῦ ἀστέρος ὑποδείχθεις ὡς τῶν ἀστέρων δημιουργός· ὁ παρὰ τοῦ Ἡρώδου πολεμηθείς, καὶ παρὰ Συμεῶνος τοῦ προφήτου καὶ ιερῆος Κύριος προσαγορευθείς· ὁ καταλθὼν εἰς Αἴγυπτον καὶ σείσας τὰ χειροποίητα τῆς Αἰγύπτου, καὶ πληρώσας τὴν ἐμὴν προφητείαν τὴν λέγουσαν· *Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν Υἱόν μου*· ὁ προκύβας τῇ τοῦ σώματος ἡλικίᾳ, ἀλλ' οὐ τῇ θεῷ παρὰ τοῦ Βαπτιστοῦ βαπτισθείς, καὶ φωτίσας τὴν κτίσιν·

ζ'. Οὗτος ἐστὶν ὁ Υἱός μου ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. Οὐκ ἐστὶν ἄλλος ὁ ἐμὸς Υἱός, καὶ ἄλλος ὁ τῆς Μαρίας Υἱός· οὐκ ἐστὶν ἄλλος ὁ ἐν τῷ σπηλαίῳ καταβληθείς, καὶ ἄλλος ὁ παρὰ τῶν Μάγνων προσκυ-

²⁶ Gen. i, 26.

²⁷ Osee xi, 1.

νηθείς· οὐκ ἔστιν ἄλλος ὁ βαπτισθείς, καὶ ἄλλος ὁ μὴ βαπτισθείς· ἀλλ' οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου, οὗτος ὁ εἰς ὁ νοούμενος καὶ βλέπομενος· εἰς ὁ δόρατος καὶ ἐρώμενος παρ' ὁμῶν· ὁ ἀδίδιος καὶ πρόσκαιρος· ὁ αὐτὸς ὁμοούσιος ἐμοὶ τῇ θεότητι, καὶ ὁμοούσιος ὁμῶν τῇ ἀνθρωπότητι κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας. Μὴ ζητήσητε τῆς σαρκὸς αὐτοῦ πατέρα ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπάτωρ γὰρ κατὰ μὴ ζητήσητε τῆς θεότητος αὐτοῦ μητέρα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀμήτωρ γὰρ ἀνω· μὴ μερίσητε τὴν θεότητα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ· μὴ γένησθε τῶν ἀμερίστων κακοὶ μερίσται· μὴ διεληγέτην τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς θεότητος αὐτοῦ· ἀδιαιρέτος γὰρ αὕτη καὶ ἀσύγχυτος μετὰ τὴν ἑνωσιν· μὴ χωρίσητε τὰ ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ γνωρίσατε τὰ ἐν αὐτῷ· μὴ ποιήσητε δύο πρόσωπα τὰ ἐν πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ· μὴ χειροτονήσητε δύο μονογενεῖς τὸν ἕνα Μονογενῆ· μὴ στήσητε ἀνὰ μέρος τὸν ἐμὸν Υἱὸν, καὶ ἀνὰ μέρος τὸ ληφθέν παρ' αὐτοῦ· μὴ τολμήσητε διελθεῖν τὴν ἀσύγχυτον ἑνωσιν, ἣν διαιρεθῆναι ἀδύνατον· μήτε Θεὸν γυμνῶν, οὔτε ἄνθρωπον ψιλὸν ὑποτίθησθε τὸν ἐνανθρωπήσαντα Κύριον. Ἄλλὰ Θεὸν ἅμα καὶ ἄνθρωπον πιστεύσατε τὸν αὐτὸν· αἰὲν μὲν ὄντα καὶ πρόντα Θεὸν, οὐκ αἰεὶ δὲ καὶ ἄνθρωπον· ἐξ ἐκείνου δὲ γενόμενον καὶ ἄνθρωπον καὶ ὄντα, ἐξ οὗπερ θελήσας ἐπελάβετο τοῦ σπέρματος Ἀβραάμ.

Ζ'. Κἂν ἴδητε τοῦτον τὸν ἐμὸν Υἱὸν πεινῶντα, ἢ διψῶντα, ἢ καθεύδοντα, ἢ βοδίζοντα, ἢ κοπιῶντα, ἢ μαστιζόμενον, ἢ σταυρούμενον ἰκκουσίως, ἢ τοῖς ἥλοις κατεχόμενον ἀπὸ γνώμης, ἢ νεκρούμενον ἰδίῳ θελήματι, ἢ φρουρούμενον ὡς νεκρὸν ἐν μνήματι, τῇ σαρκὶ αὐτοῦ ταῦτα προσενέματε· καὶ πάλιν, ἐὰν ἴδητε τοῦτον τὸν ἐμὸν Υἱὸν, λέπραν ἀποξέοντα ῥήματι, πῆρωσιν ὁμμάτων πληρῶ θεραπεύοντα, τὴν φύσιν πλάττοντα νεύματι, ἐκ πέντε ἄρτων πεντακισχιλίους κορεννύντα, καὶ ταῖς παλάμαις τῶν μαθητῶν ὡς ἀρούραις ἐγγεωργῶντα κῆρον αὐτοσχέδιον ἀγέωργητον, τὴν θάλασσαν μαινομένην καὶ μιμουμένην τὰς τῶν ὀρέων κορυφὰς ἐξομαλίζοντα τῇ φωνῇ, τὸ πέλαιον· ὡς ἔδαφος πεζεύοντα, τοὺς θαλάσσιους ὡς ἀνδραπόδους δεσποτικῶς ἐπιτάττοντα, τῇ θεότητι αὐτοῦ ταῦτα προσάφατε. Μὴ ἄλλου τινὸς τὰ ὑψηλὰ τῶν πραγμάτων, ἄλλου δὲ τινος τὰ ταπεινὰ τῶν γινόμενων νομίσσητε, ἀλλὰ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ, κἀκεῖνα καὶ ταῦτα λογίσασθε· αὐτοῦ γὰρ τὰ θεῖα πάντα, αὐτοῦ τὰ ἀνθρώπινα πάντα, αὐτοῦ τὰ δημιουργήματα, αὐτοῦ τὰ παθήματα· εἰς γὰρ καὶ ὁ αὐτός ἐστιν Υἱὸς ἐμὸς, τὰ τῆς ἑαυτοῦ θεότητος ἐργαζόμενος ἔργα, καὶ τὰ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς οἰκειούμενος· ἅπαντα. Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. Οὗτός ἐστιν ἄμπελος, καὶ θύρα τῶν τέως πλανωμένων προβάτων· ἄμπελος ἣ ἐν οὐρανοῖς ἔχουσα τὴν ῥίζαν, ἐπὶ γῆς δὲ τὰ κλήματα· ἄμπελος κλαδευομένη τὸ σῶμα. ἀλλ' οὐ ξεραίνουμένη τὴν ῥίζαν· ἄμπελος μετὰ τρίτην ἡμέραν τοῦ κλαδευθῆναι, βλαστάνουσα τὸν βότρυν τῆς ἀναστάσεως. Οὗτός ἐστιν ἡ θύρα· δι' αὐτοῦ γὰρ ὁ πιστεύων εἰσέρχεται πρὸς με. Οὗτός ἐστιν μεσίτης ἐμὸς καὶ τῶν δοῦλων αὐτοῦ· συνάπτει γάρ μοι τοὺς προσκεκρουκότας ἐν αὐτῷ.

²² Hebr. iv, 15.

A baptismi expers : sed hic est Filius meus : hic unus qui et mente cogitatur, et visu cernitur : unus idemque invisibilis, et a vobis visus : sempiternus, et temporalis : idem consubstantialis mihi divinitate, et consubstantialis vobis humanitate per omnia absque peccato ²². Ne queratis patrem ejus in terra : est enim deorsum patris expers. Ne queratis divinitatis ejus matrem in caelis : est enim desuper absque matre. Ne separetis ipsius divinitatem ab ejusdem humanitate : ne indivisibilium mali divisores fiat. Ne abstrahatis humanitatem ejus ab ejusdem divinitate : est enim hæc inseparabilis simulque inconfusa post unionem. Ne duas ex una Christi personas faciatis. Ne duos unigenitos constitutis, cum sit unus Unigenitus. Ne seorsum ponatis Filium meum, itemque seorsum hominem ab eo assumptum. Ne inconfusam unionem velitis secernere, quam sejungere impossibile est. Neque nudum Deum, neque simplicem hominem esse suspicemini humanatum Dominum ; sed eundem Deum simul et hominem creditote : semper quidem existentem et præexistentem Deum, haud tamen semper hominem ; sed ex eo tempore factum hominem atque ita existentem, ex quo Abrahami semen apprehendere voluit.

7. Etiam si vero videritis Filium meum esurientem, aut sitientem, aut dormientem, aut ambulantiem, aut fatigatum, aut flagellis cæsum, aut sponte crucifixum, vel clavis haud citra consensum retentum, aut non sine propria voluntate mortuum, aut tanquam mortuum in sepulcro custoditum, hæc omnia in carnem ejus conferte. Præterea si hunc Filium meum videritis lepram verbo purgantem, oculorum cæcitati luto medentem, naturam nutu reformantem, quinque panibus quinque hominum millia saturantem, manibusque discipulorum tanquam arvis colentem extemporale tritici illaboratum ; mare sævum et montium vertices fluctibus imitans, voce tranquillantiem, pelagus ceu pavementum quoddam pedibus calcantem ; demonibus ceu mancipiis heriliter imperantem ; hæc, inquam, omnia divinitati ejus attribuite. Cavete quominus alterius ejusdam sublimia opera, et item alterius ejusdam humilia esse existimetis ; sed uni eidemque et hæc et illa imputate. Ejus enim sunt divina omnia, ejusque item sunt humana omnia : ejus sunt creationes, ejus item passiones. Unus quippe idemque est Filius meus, qui et suæ divinitatis opera facit, et omnia quæ carnis suæ sunt, sibi propria facit. Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Hic est vitis, hic janua errantium antea ovium : vitis habens in caelis radices, in terra autem palmites : vitis corporis ramis amputatis, sed haud arescente radice : vitis quæ post tertium a putatione diem, resurrectionis racemum germinavit. Hic est janua ; per ipsum enim qui credit ad me ingreditur. Hic est mediator meus famulorumque suorum ; etenim per semet-

ipsam mihi copulat eos qui offenderant. Hic est A Filius meus et agnus : hic sacerdos et victima : idem offerens et oblatus ; idem sacrificium effectus, et simul sacrificium excipiens.

8. Hæc quidem de Unigenito post baptismum apud Jordanem Pater testatus est. Quando autem coram discipulis Christus in monte transfiguratus est, ejusque facies splendoris emisit qui solis radios infuscabant, tunc quoque rursus vocem illam emisit : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* ²². Non semel Pater Filium suum Filii nomine appellat, et voce tanquam manu tenet Unigenitum, propter eos qui dicunt natum in tempore illum qui est intemporalis : propter eos qui cum creatura connumerant creaturæ factorem : propter eos qui servum faciunt liberatorem : propter eos qui alium et alium filium confingunt. Propterea constanter testatur : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite*. Si dixerit : *Ego in Patre et Pater in me est* ²³, ipsum audite. Si dixerit : *Qui vidit me, vidit et Patrem* ²⁴, ipsum audite cequrem veram narrantem. Si dixerit : *Qui misit me Pater, major me est* ²⁵, condescensionis ejus æconomix hanc locutionem ascribite. Si dixerit : *Hoc est corpus meum quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum* ²⁶, spectate corpus ab ipso vobis ostensum, spectate quod ex vobis sumptum factum est ejus proprium, et pro vobis contritum. Si dixerit : *Hic est sanguis meus* ²⁷, de ejus qui vobiscum loquitur sanguine cogitate, non de alio præter ipsum. Si dixerit : *Tristis est anima mea usque ad mortem* ²⁸, animæ ejus passionem mæroris attribuite.

9. Hæc a Deo Patre edocti fuimus ; hæc unigenitus Dei Filius nobis tradidit : hanc a sancto Spiritu eruditionem accepimus : hæc a divinis Scripturis prædicantur. Quæ igitur accepimus, hæc custodiamus : quæ didicimus, hæc retineamus. Cur invicem frustra oppugnamus ? Cur intestinum bellum gerimus, qui etiam inimicos diligere jubemur ? Cur, credulitate ommissa, artificiosam fidem elaboramus ? Natus est, non natus est ; passus, non passus ; resurrexit, non resurrexit. Cur judicio quasi contendimus cum liberatore ? Cur rationes ponimus cum benefactore ? Semel, ut voluit, venit, passus est, resurrexit, aderitque judex vivorum ac mortuorum ; aderit, inquam, prout jam antea advenit, cum nostra forma. Non enim hanc exiit, quam tantopere adamavit : non hanc abiecit, quam plurimum dilexit : non dereliquit in sepulcro carnem propriam, quam ob summi erga homines amorem hypostaticæ sibi adunavit. Sed ita rediturus est ad judicandum vivos ac

Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου καὶ ἀγνός, οὗτος ἱερεὺς καὶ ἱερεὺς, ὁ αὐτὸς προσφέρων καὶ προσφερόμενος, ὁ αὐτὸς θυσία γινόμενος, καὶ αὐτὸς τὴν θυσίαν δεχόμενος (36).

ἦ. Ταῦτα μὲν οὖν μετὰ τὸ βάπτισμα παρὰ τὸν Ἰορδάνην περὶ τοῦ Μονογενοῦς ἐμαρτύρησεν ὁ Πατήρ. Ὅτε δὲ βλεπόντων τῶν μαθητῶν ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ὄρει μεταμορφώθη, καὶ τὸ πρόσωπον μαρμαρυγᾶς ἀπέκρινεν ἀποκρυπτούσας τὰς τοῦ ἡλίου μαρμαρυγὰς, καὶ τότε πάλιν τὴν αὐτὴν ἀφήκε φωνήν· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. Πολλάκις ὁ Πατὴρ Υἱὸν ἀποκαλεῖ τὸν Υἱόν, καὶ τῇ φωνῇ καθάπερ χειρὶ κρατεῖ τὸν Μονογενῆ, διὰ τοὺς λέγοντας ἐν χρόνῳ γεγενῆσθαι τὸν ἄχρονον, διὰ τοὺς συναριθμοῦντας τῇ κτίσει τὸν ἐργάτην τῆς κτίσεως, διὰ τοὺς δουλαγωγούοντας τὸν ἐλευθερωτὴν, διὰ τοὺς ἀναπλάττοντας ἄλλον καὶ ἄλλον υἱὸν διὰ τοῦτο συνεχῶς ἐπιμαρτύρεται· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε. Ἐν εἰπῇ· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· αὐτοῦ ἀκούετε. Ἐὰν εἰπῇ· Ὁ ὠρακὸς ἐμὲ, ὠρακε τὸν Πατέρα, αὐτοῦ ἀκούετε ὡς ἐπαληθεύοντος τοῖς πράγμασιν. Ἐὰν εἰπῇ· Ὁ πέμψας με Πατὴρ, μείζων μου ἐστιν· τῇ οἰκονομίᾳ τῆς συγκαταβάσεως αὐτοῦ τὴν φωνὴν προσαρμόσατε. Ἐὰν εἰπῇ· Τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὁμῶν κλόμενον εἰς θάνατον ὑπὲρ ἡμῶν (37), βλέπετε τὸ σῶμα τὸ δεικνύμενον παρ' αὐτοῦ· βλέπετε τὸ ληφθὲν ἐξ ὁμῶν, καὶ γινόμενον αὐτοῦ, καὶ ὑπὲρ ὁμῶν συντριβόμενον. Ἐὰν εἰπῇ· Τοῦτό ἐστιν τὸ αἷμά μου, τοῦ λαλοῦντος ὑμῖν αἷμα νομίστε, μὴ ἄλλου τινὸς παρ' αὐτῶν. Ἐὰν εἰπῇ· Περὶ τούτου ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου, τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τῆς λύτης τὸ πάθος προσέφατε (38).

10. Ταῦτα παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς διεδιδάχμεθα· ταῦτα παρὰ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ πεποιθεύμεθα· ταῦτα παρὰ τῶν ἁγίων Γραφῶν διηγόρευται· ταῦτα παρὰ τῶν ὁσίων Πατέρων κεκτήρικται. Ἀ τοίνυν παρελήφαμεν, ταῦτα φυλάξωμεν· ἃ μαθεύσαμεν, ταῦτα κρατήσωμεν. Τί μαγόμεθα πρὸς ἀλλήλους εἰκῇ ; Τί πολεμοῦμεν ἀλλήλους οἱ προστεταγμένοι καὶ τοὺς μισοῦντας φιλεῖν ; Τί τὸ πιστεῦσιν ἀπέντες, τεχνολογοῦμεν τὴν πίσιν ; Ἐγενήθη, οὐκ ἐγενήθη· ἔπαθεν, οὐκ ἔπαθεν· ἀνέστη, οὐκ ἀνέστη. Τί δικαζόμεθα τῷ Ἀντρωτῇ ; Τί λογοθετοῦμεν τὸν εὐεργέτην ; Ἀπαξ ὡς ἠθέλησεν παρεγένετο, καὶ πέπονθεν, καὶ ἀνέστη, καὶ παραγίνεται κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν, καὶ παραγίνεται καθὰ καὶ ἡδὴ παρεγένετο μετὰ τῆς ἡμετέρας μορφῆς. Οὐ γὰρ ἀπεδύσατο ταύτην ἣν τοσοῦτον ἠγάπησεν, οὐκ ἀπέρριψεν ταύτην ἣν τοσοῦτον ἐφιλήσεν, οὐ κατέλιπεν ἐν τῷ μνηματι τὴν σάρκα αὐτοῦ ἣν διὰ φιλανθρωπίαν ἤνωσεν αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν· ἀλλ' οὕτως παραγίνεται πά-

²² Matth. xvii, 5. ²³ Joan. xiv, 11. ²⁴ Joan. viii, 9. ²⁵ Joan. xiv, 28. ²⁶ Matth. xxvi, 26. ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰

(36) De hoc dogmate legis Græcam synodum a nobis editam Script. Vet. T. IV.

(37) Vides testimonium de vero corpore et sanguine Domini in Eucharistia. Item p. 565 fin.

(38) Legendus Augustini de quaest. 83. t. VI, col 53, locus egregius, quo ex affectionibus demonstrat in Christo fuisse animam.

λιν κρίναι ζώντας καὶ νεκρούς, ἵνα ὡς Ἰούδας τίνα πέπρακεν τοῖς Κυριοκτόνοις, ἵνα θεάσωνται Ἰουδαῖοι ποῖαν κεφαλὴν ταῖς ἀλάνθαις ἐσπεφάνωσαν, ἵνα ὅταν ἴδωσιν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ δικαστικοῦ θρόνου καθήμενον, καὶ τὰ Χερουβὶμ μετὰ φόβου καὶ τρόμου περιστάμενα, καὶ εἰπωσιν· Ἡμεῖς τοῦτον οὐκ ἐσταυρώσαμεν, ἀλλὰ τίνα Ἰησοῦν Ναζωρητὸν Βηθλεεμίτην κατακρίναμεν, ὑποδείξει αὐτοῖς τὴν πλευρὰν, καὶ ἴδωσιν εἰς ὃν ἐξεκέντησαν, καὶ προσκυνήσωσιν καὶ μὴ θέλοντες.

Γ'. (39) [Τί τοίνυν τὸ πιστεύειν ἀπέναντες τεχνολογούμεν τὴν πίστιν; Τί πληροῦμεν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ κοινοῦ θυσιμένων; Λογισάμενος γὰρ ὁ διάβολος ὁ κοινὸς τῆς ἀνθρωπότητος λυμεὼν, ὅτι γαλήνης ἐν ἡμῖν πολιτευομένης, τὰ τῆς εὐσεβείας· ἀνθεὶ, τῆς δὲ πίστεως λαμπρότης (40) εὐζωῖα κρατεῖ· πολιτείας δὲ θεοφίλους κατορθομένης, μακαριότητος δὲ μεσαζούσης (41), φίλοι τοῦ δημιουργοῦ καθιστάμενοι πρὸς τὸν ποθοῦμενον ἀνατρέχοντες (42), ἵνα μὴ ἀνέλθωμεν (43) ὅθεν ἐκεῖνος κατέπεσεν, ὁρᾷ· τί πεποίηκεν, καὶ πῶς παναύργως καὶ δολερῶς (44) καθ' ἡμῶν ἐραφύθησε πόλεμον, ὁ μηχανορῶς τῶν κακῶν, καὶ σοφὸς ἐν ἀπάταις, καὶ ποικίλος ἐν ἐπιβουλαῖς, καὶ πλούσιος ἐν τοῖς κακοῖς μηχανήμασι; Παρεκκινῶσέν (45) τίνας ἐν προσήματι τῆς εὐσεβείας στρατεύεσθαι, καὶ τῆς πίστεως τὴν ζήτησιν κατὰ τῆς πίστεως ὥπλισεν (46), καὶ πᾶσι τοῖς εὐσεβέσιν δι' αὐτῶν ἀκαιρον φιλονεικίας καὶ ψυχοφθόρον ἐνέβαλε πόλεμον, καὶ τῆς Ἐκκλησίας τὰ μέλη κατ' ἀλλήλων ἐστράτευσεν· εἰτα γελᾷ πλατὺν γέλωτα, βλέπων τοὺς κειθόμενους αὐτῷ ταῖς βουλαῖς τερπομένους παρ' αὐτοῦ, καὶ τέρποντας αὐτὸν οἷς κατ' ἀλλήλων ἐργάζονται, καὶ οὐδὲ μετὰ τὴν πείραν τῶν κακῶν. Στρέφωμεν (47) τοίνυν κατὰ τῆς πονηροῦ κεφαλῆς τοῦτο διὸ τὸ σοφὸν, καὶ τὴν εὐφροσύνην αὐτοῦ μεταβάλλωμεν εἰς ὀδύνην καὶ πένθος ἀπαρηγόρευτον· καὶ ποθήσωμεν τὴν εἰρήνην, ἣν ἐκεῖνος μισοῖ· καταλείπωμεν τὸ ζυγοσταεῖν (48) καὶ σταθμίζειν τὰς λέξεις τοῦ δόγματος· παυσώμεθα τοῦ θέλειν εἶναι τῶν διδασκάλων διδασκαλοὶ· μισήσωμεν τὸ λογομαχεῖν ἐπὶ κατατροφῇ τῶν ἀκούοντων· πιστεύσωμεν ὡς οἱ Πατέρες ἡμῶν παρέδωκαν· οὐκ ἔσμεν τῶν Πατέρων σφώτεροι· οὐκ ἔσμεν τῶν διδασκάλων ἡμῶν ἀκριβέστεροι· οὐκ ἔσμεν τῶν ποιμένων ποιμένες, ἀλλὰ πρόβατα· οὐ ποιμαίνει τὰ πρόβατα τοὺς ποιμένας, ἀλλ' οἱ ποιμένες τὰ πρόβατα. Ἐν εἰρήνῃ (49) κίκληκεν (50) ἡμεῖς· ὁ Θεὸς, οὐκ ἐν μέχρ' ὥς ἐκλήθημεν, οὕτως· ἐμμείνωμεν. Φρίξωμεν (51) τὴν μυστι-

A mortuos, ut Judas aspiciat quem vendiderit Domini homicidis; ut Judæi videant quoddam caput spinis coronaverint; denique, ut cum videbunt in tribunali sedentem, et Cherubinos ac Seraphinos cum meta atque terrore astantes, dicentque: Nos hunc non crucifiximus, sed Jesum quemdam Nazarenum de Bethleem condemnavimus: ipse latus eis ostendat, videantque in quem transfixerint, et vel nolentes adorent.

10. Cur itaque credulitate abjecta, quoddam dei artificium excogitamus? Cur inimici communis voto favemus? Considerans enim communis hominum pestis diabolus, nobis cum pace viventibus, fore ut religio floreret; ut fulgente fide, rectum vite genus convalesceret; gratisque Deo moribus institutis, beatitatem quamdam adepti, et Creatori jam chari, ad optatum finem decurreremus; ne nos illuc ascendamus, unde ipse excidit, videte quid egerit, et quam malitiose doloseque adversus nos bellum conflagravit hic artificiosus malorum opifex, ad fraudem callidus, in insidiis versatus, improbiusque molitionibus dives. Operam dedit, ut nonnulli sub pietatis obtentu militiam susciperent, et fidei questionibus adversus fidem armavit, cunctisque orthodoxis per hos importunum animabusque exitiosum discordiæ bellum iniecit, et in Ecclesiæ membris intestinam pugnam commovit. Quo facto, altum attollit cachinnum, videns qui suis consiliis paruerant subversos, atque ex eorum mutuis damnis fructum capiens, qui ne post ipsam quidem malorum experientiam cessant. Torqueamus igitur in caput ejus hanc ipsius astutiam, gaudiumque ejusdem in dolorem luctumque perpetuum convertamus. Pacem, quam ipse odit, optemus: desinamus ponderare et ad lancem exigere dogmatis vocabula. Nullius esse magistrorum magistri: pugnas verborum vitemus, quibus auditores pervertuntur: fidem a patribus nostris traditam teneamus. Patribus quippe nostris sapientiores non sumus, nec doctoribus nostris ingeniosiores: pastorum non sumus pastores, sed oves: porro ab ovibus non reguntur pastores, sed a pastoribus oves. Ad pacem nos Deus, non ad pugnam, vocavit. Maneamus in vocatione nostra. Mysticam mensam cum tremore revereamur, apud quam cœlestia mysteria participamus. Ne simus eodem tempore convivæ, et invicem insidiatores: ne hic communionis socii, extra autem

omittere non debui.

(39) Sequentem, usque ad verba καὶ ἔω φιλονεικοῖ, tractum versiculorum 47, laudat Joannes monachus (qui Heraclii imp. ævo vixit) in Parallelis rusephicalinis a Lequinio post illa Damasceni editis, t. II, p. 773, non sine tamen variis mendis atque omissionibus. Sed tamen notabilis ibi est Lequinii error, qui Gregorio Antiocheno substituit Gregorii Nysseni nomen: cujus errorem secutus est in Bibliotheca Græca Fabricius, qui inter perditâ Nysseni scripta recenset hunc sermonem de illis verbis: *Hic est Filius meus dilectus*, etc. Mentionem hanc etsi ego alibi oblata occasione jam feceram, eandem tamen hoc magis proprio loco

(40) Ed. Lequinii κρατούσης.

(41) Desunt quinque superiora verba in ed.

(42) Adhuc tria verba desunt in ed.

(43) Ed. deterius ἐπείθωμεν.

(44) Deest in ed. δολερῶς.

(45) Ed. παρασκευάζει.

(46) Desunt in ed. verba sex.

(47) Desunt in ed. verba 22.

(48) Ed. ζυγομαχεῖν.

(49) Desunt in ed. verba 15.

(50) Ed. ἐκάλουν.

(51) Ed. προσμείνωμεν.

discordia flagrantēs : ne hic in fide concordēs, extra vero alterius factionis asseclae; ne forte de nobis quoque dicat Dominus : *Filios genui, et exaltavi meaeque carne nutriti, ipsi vero me abnegarunt* 52. Ipse utinam omnium Servator, pacis auctor, tumultuum bellorumque cupidum diabolus a vobis repellat! ipse Ecclesiis suis tranquillitatem conciliet : ipse sacrum hunc gregem conservet : ipse gregis pastorem protegat : ipse pium Chrislique amantem imperatorem nostrum custodiat : ipse in ovile suum errantes oves congreget, ut fiat unus grex, unum ovile. Ipsi gloria et potestas in saecula saeculorum. Amen.

φρουρήσειεν· αὐτὸς συναθροίσειεν εἰς τὰς ταυτοῦ πόλιν, ἐν ποιμνίον. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς

52 Isa. 1, 2.

(52) Desunt in ed. verba duo.

(53) Cod. xab' ταυτῶν.

αὐτὸς συναθροίσειεν εἰς τὰς ταυτοῦ πόλιν, ἐν ποιμνίον. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(54) Ed. rursus ἐπίβουλοι.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΤΡΑΤΟΝ.

GREGORII THEOPOLITANI

ORATIO AD EXERCITUM.

Ego quidem existimabam, viri et nomine et rebus ipsis Romani, vos jam pridem ad me venturos esse, tum de his quae acciderant, mecum communicaturos, tum ejusmodi capturos consilium quod mea erga vos benevolentia pollicetur. Quae quidem superioribus officiis certissime confirmata est, tunc cum navalem vestrum tumultum et tempestatem inde excitatam, missis alimentis sublevavi. Sed quoniam haec id neglectum est, divina fortasse providentia ejus rei copiam minime tribuente, tum ut Persae a viris duce destitutis superati, Romanorum fortitudinem penitus perspicere, tum ut vestra in rempublicam sincera benevolentia opportuno tempore explorata et rebus ipsis comprobata omnibus modis confirmaretur. Perspicue enim declarastis, licet adversus duces vestros causas doloris ac simultatis habeatis, nihil tamen republica antiquius vobis esse. Nunc igitur quid agendum sit consideremus. Invitat vos imperator, omnium praeceptorum oblivionem promittens : vestram in rempublicam benevolentiam et in praelio fortitudinem, tanquam ramos et verbenas supplicum suscipiens ; et indulgentiae suae pignora omnium certissima vobis donans, cum ita dicit : Si Deus vestrae in rempublicam benevolentiae victoriam concessit, et de-

B Ἐγὼ μὲν, ὡ ἄνδρες Ῥωμαῖοι τὴν προσηγορίαν καὶ τὰ πράγματα, ὅμην ἐκ παλαιοῦ τὴν ὑμῶν παρ' ἡμᾶς ἀφιξίν ἔσεσθαι, κοινωσομένων τὰ παρόντα, βουλὴν τε ληφομένων ἣν ἡ πρὸς ὑμᾶς εὐνοία καταπαγγέλλεται, τοῖς προλαβοῦσιν οὐκ ἐνδοιαστῶς βεβαιωθείσα, ὅτε τὸν νητέον ὑμῶν κλόνον καὶ τὸν ἐντεῦθεν σάλον, τοῖς ἐπιτηδείοις ἐδεξιοῦμεν. Ἄλλ' ἐπεὶ μέχρι τοῦδε παρῶνται, ἴσως ἄνωθεν οὐκ ἐνδοσίμου γενομένου, ἵνα Πέρσαι μὲν τὴν Ῥωμαίων τέλειον ἀνδρείαν ἐκμάθοιν, πρὸς ἀνδρῶν ἀστρατηγῆτων ἐκπολεμηθέντες· ἡ δὲ γε ὑμῶν ἀκραϊφνῆς εὐνοία διὰ πάντων βεβαιωθείη, τῷ καιρῷ βασανισθεῖσα, καὶ τοῖς ἔργοις μαρτυρηθεῖσα. Δεδείχατε γὰρ ὡς εἰ καὶ πρὸς τοὺς στρατηγῆσαντας ὑμῶν τὴν λύπην ἐκληρώσαθε, οὐδὲν ὑμῖν τοῦ πολιτεύματος προὔργιαίτερον.

C Φέρε νῦν περὶ τῶν πρακτικῶν σκοπήσωμεν. Βασιλεὺς ὑμᾶς προσκαλεῖται, πάντων τῶν ἡγησαμένων ἀμνηστῆσαν καταπαγγέλλόμενος, τὴν ἐς τὴν πολιτείαν ὑμῶν εὐνοίαν, καὶ τὴν παρὰ τὸν πόλεμον ἀνδρείαν ἐς ἱκετηρίαν καὶ θαλλοὺς δεξιόμενος· ταῦτα δοὺς ὑμῖν τῆς ἀφίσεως ἐνέχυρα πάντων ἀσφαλέστατα· καὶ φησιν, ὡς εἰ ὁ θεὸς τῇ εὐνοίᾳ τὸ πλεον δέδωκε, καὶ τῶν ἁμαρτάνων ἑξωσθεῖσιν ἡ ἀνδρεία διεφάνη, σαφῆς ἐλεγχος τῆς συγχωρήσεως γενομένη· πῶς οὐκ εἴσονται τῇ βίᾳ κρίσει ; Καρδία βασιλέως ἐν

(54) Exstat apud Evagrium *Hi Eccl. lib. vi, cap 3, ex interpr. Henr. Valsii.*

χειρὶ Θεοῦ, καὶ οὐ ἂν θέλῃ κλίνει αὐτήν. Ὑπε-
εἶξατέ μοι οὖν, ὦ Ῥωμαῖοι, τάχιστα· καὶ μὴ κατα-
προδύμεν τὸν παρόντα καιρὸν, μηδὲ παρολισθῶσι
διαμαρτῶν. Μισαί γὰρ κρατεῖσθαι διαβραμῶν, καὶ
ὥσπερ ἀγανακτῶν ὅτι γε παρώφθη, δύσληπτος (55)
εἶναι καθάπαξ οὐκ ἀνέχεται.

patiamur. Nam postquam effugerit, comprehendere se non potuit: et quasi indigne ferens quod neglecta fuerit, nunquam se his capi sinit.

Κληρονομήσατε οὖν τοὺς πατέρας τῆς εὐχολίας,
ὥσπερ τῆς ἀνδρείας ἐκκληρονομήσατε, ἵνα διὰ πάν-
των Ῥωμαῖοι δειχθῆτε, καὶ μηδεὶς ὁμῶν ἀφῆται
μῶμος, ἢ νενοθευμένους παῖδας δείξῃ. Ὑπὸ τοῖς
ὑπάτοις καὶ βασιλεῦσι ταττόμενοι, οἱ ὅμας φύσαντες,
πειθοὶ καὶ ἀνδρείᾳ τὸ οἰκούμενον ἅπαν προσεκτή-
σαντο. Μάλλιος Τουρκουάτος τὸν παῖδα στεφανώσας
ἀνέλεν, ἀνδρικόσμενον μὲν, ἀπειθήσαντα δέ. Τὸν
γὰρ ἀγαγόντων εὐβουλία καὶ τῶν ἀγομένων εὐπει-
θεῖα (56) μεγάλη πεφύκασιν ἀγαθὰ κατεργάζεσθαι.
Θάτερον δὲ τοῦ ἐτέρου χρεῖον, χωλεῖτε τε καὶ περι-
τρέπεσθαι, καὶ σφάλλεσθαι πάντως, τῆς ἀρίστης ζυ-
γυρίδος διαλυομένης. Μὴ οὖν μέλλετε· πείσθητε δὲ
μοι, ἱερωσύνης βασιλείᾳ καὶ στρατῷ μεσιτεούσης·
καὶ δείξατε ὡς οὐ τυραννὴς τὰ ὁμότερα, ἀλλὰ δικαία
πρὸς μικρὸν ἀγανάκτησις κατὰ τῶν ἀδικησάντων
ὁμᾶς στρατηγῶν. Εἰ γὰρ μὴ τὴν ταχίστην προσ-
δράμειτε, ἐγὼ μὲν ἐξουσιάζομαι καὶ τὴν ἐς τὴν πολι-
τείαν εὖ νοιῶν, καὶ τὴν ἐς ὁμᾶς φιλέω· ὁμεῖς δὲ
σκοπεῖτε πολλὰ τῶν τυράννων τὰ τέλη. Ποῖ γὰρ καὶ
περανεῖτε τὰ παρόντα; Ἀθρόους εἶναι, τῶν ἀδυνά-
των. Πόθεν γὰρ ἡ τῶν ὥραιων συγκομιδὴ, ἢ ὡς ἐς
ἀνελίψιν ἡ θάλασσα τῇ ἡπείρῳ δίδωσιν, εἰ μὴ γε
πολεμοῦντες Χριστιανοὺς, καὶ πολεμοῦμενοι, τὰ
πάντων ἀσίστα δράσοιτε καὶ πείσοισθε; Καὶ ποῖ
τὸ τέλος; Σποράδες γενομένοι βιοτεύοιτε. Αὐτόθεν
παρὰ πόδας ἡ δική, συγγνώμην τοῦ λοιποῦ νέμειν
οὐκ ἀνεχομένη. Δόντες οὖν διεξίδια, καὶ ἑαυτοῖς καὶ
τῷ πολιτεύματι τὸ συνέλθον σκοπήσωμεν, ὅτι ἂν καὶ
τὰς ἡμέρας τοῦ σωτηρίου πάθου, καὶ τῆς παναγίας
ἀναστάσεως Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ συνεπιλαμβανομένας
ἔχωμεν.

transigetis. Aderit e vestigio vindex iustitia, non sinens ut veniam amplius consequamini. Datu igitur dextris, ea quæ et nobis et reipublicæ profutura sunt perpendamus: quando et salutaris passionis et sanctissimæ resurrectionis Dei nostri Jesu Christi festos dies, nobis ad id suffragantes, habemus.

⁵⁷ Prov. xxi, 1.

(55) Παρώφθη δύσληπτος. In optimo codice Florentino totius hic locus ita legitur: Καὶ ὥσπερ ἀγανακτῶν ὅτι γε παρώφθη, δύσληπτος εἶναι καθάπαξ οὐκ ἀνέχεται. Optime, dummodo disjunctis vocibus legamus δὲ; ληπτός, quemadmodum legitur apud Nicephorum, lib. xviii, cap. 15. Facessat igitur

A pulsus peccatis fortitudo vestra eluxit, quod certissimum est argumentum indultæ veniæ: quomodo ipse Dei præjudicium non sequar? Cor regis in manu Dei est, et quocunque voluerit Deus, illud inclinat ⁵⁷. Obtemperate itaque mihi quam citissime, Romani: nec occasionem nobis oblatam dimittamus, nec elabi

II. Hæredes estote obedientiæ majorum vestrorum, sicut fortitudinis eorum hæredes fuistis; ut vos Romanos undecunque ostendatis, nec ulla reprehensionis nota nomini vestro inuratur, vosque degeneres esse filios arguat. Majores vestri sub consulum atque imperatorum regimine constituti, obedientia ac fortitudine orbem terrarum subegerunt. Manlius Torquatus filium suum, qui fortiter quidem se gesserat, imperio tamen minime paruerat, coronatum securi percussit. Ducum enim prudentia et militum obedientia res maxima profici solent. Quod si alterum alterius ope desitueatur, claudicat statim atque eversum labitur, disjuncto duarum illarum virtutum præstantissimo jugo. Nolite igitur amplius cunctari: sed mihi obtemperate, qui tanquam sacerdos, inter imperatorem et exercitum reparandæ concordie interpres sum. Ostendite nullam esse perduellionem in eo quod egistis, sed justam indignationem ad breve tempus susceptam adversus duces vestros, a quibus injuria affecti estis. Nisi enim quam celerrime ad imperatorem accurreritis, ego quidem tum benevolentiam quam debeo in rempublicam, tum meam erga vos amicitiam satisfacero. Vos vero considerate, quæso, quinam sint exitus tyrannorum. Qua enim ratione præsentium rerum statum terminabitis? Ut in unum collecti permaneat, fieri nullo modo potest. Unde enim fruges ad vos convahentur, aut ea commoda quæ mare continenti subministrare solet; nisi Christianis bellum inferentes, et ab hisdem vicissim bello appetiti, res omnium teterrimas faciatis ac sustineatis? Quis autem horum finis futurus est? Hac illac dispersi, vitam

Christophorsoni et Savilli conjectura, qui εὐληπτός hoc loco restituebant. VALES.

(56) Εὐβουλία — εὐπειθεῖα. Scribendum est procul dubio εὐβουλία — εὐπειθεῖα, absque subscripto. Id enim postulant leges grammaticæ: atque ita etiam legitur apud Nicephorum. Id.

JOANNES

PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANUS

VULGO

JEJUNATOR

NOTITIA

(Joan. Morinus, *Commentarius historicus de disciplina in administratione sacramenti penitentiae tredecim primis saeculis in Ecclesia Occidentali et hoc usque in Orientali observata*, Parisiis MDCL, fol. Append., p. 76.)

Libelli penitentialis quem ex veteribus membranarum edimus auctor est Joannes Jejunator dictus, vir ea de causa multisque aliis apud Græcos celeberrimus. Professione monachus fuit, populi rumoribus ob longa continuataque jejunia famosus, ita ut καὶ ὁμορῶν, ἡγορευθεῖς, Jejunator, diceretur. Anno 586, Mauritio imperante, in patriarcham Constantinopolitanum defuncto Eutychio eligitur. De eo sic scribit S. Isidorus in libello *De viris illustribus*: *Joannes sanctae memoriae Constantinopolitanus episcopus, natione Cappadox, vir fuit inestimabilis abstinentiae, et elemosynis in tantum largissimus, ut zelo avaritiae adversus eum imperator Mauritius permotus, urbe pauperes pellendos ediceret. Hic Græco eloquio edidit de sacramento baptismatis rescriptum, ad beatæ recordationis dominum meum et prædecessorem Leandrum antistitem: in quo nihil proprium ponit, sed tantummodo antiquorum Patrum replicat de trina mersione sententias. Claruit temporibus Mauricii principis, defunctusque, Augusto eodem regnante. Sophronius autem, patriarcha Hierosolymitanus, apud Photium cod. 231, eum vocat vere virtutis domicilium. Primus est episcoporum CP. qui se œcumenicum et universalem nuncupavit, cui glorioso titulo primum et tenebris emergenti sese fortiter opposuit Pelagius II ipsumque secutus Gregorius primus, et alii deinceps. Res hæc doctis omnibus notissima est, nihilque operi nostro illustrando conducit. Ideo eam obiter adnotasse sufficiat, ut qualis fuerit iste Joannes innotescat. Superiorem tamen agnoscebat Romanum pontificem, ut legere est apud S. Gregorium, lib. II, epist. 52 et 64. Obiit anno 596, et a Græcis sanctorum numero inscriptus est. De ejus pietate, et de honore quem illi defuncto habuit Mauritius imperator, multa Nicephorus, lib. XVII, cap. 34.*

Joanni isti Jejunatori, præter rescriptum de baptismo de quo mentionem facit S. Isidorus, tribuitur elegans, docta et pia homilia *De penitentia*, quæ in antiquis editionibus Latinis inter opera sancti Chrysostomi legitur 21 inter homilias ad populum Antiochenum; in Græco-Latinis autem, ad finem tomi quinti. Sed apud Græcos maxime celebris fuit penitentialis Canon quem edidit, licet multi nimiam indulgentiæ eum damnaverint. Sic de eo censet Nicolaus patriarcha, referente Harmenopulo Epitomes canonum capite ultimo: *Scriptum illud canonicum Jejunatoris, quod nimiam lenitatem adhibeat, complures perdidit: et qui quod bonum est norunt, corrigantur. Exemplari quod nacti sumus titulus erat, Ἀπολογία καὶ τάξις, etc. Sequentia et ordo. Ita vocare solent Græci officii alicujus sacri conscriptionem, eo quod ordine continuo, et consequentibus, scilicet priora posterioribus tradi soleat, ut passim videre est in omnibus Euchologiis.*

Character membranæ judicabatur annorum circiter quingentorum. Pertinebat ad insignem bibliothecam Altempsianam, mihi quoque dum Romæ essem exscribendum tradidit amicus. Mendæ nonnullæ sunt, forsitan etiam quædam nostra, aut illius qui operam suam nobis commodavit, culpa irrepserunt, cum aut festinanter nimis properavimus, aut non attente satis animum ad dictionum compendia advertimus. Ea non sunt tanti momenti, ut sensum insigniter laxent, nedum remorentur. Cum nullo alio codice nitamur, textum illibatum reliquimus, sensui tamen interpretationem nostram accommodantes. An autem sincerus sit Jejunatoris Penitentialis nullo additamento illitus, difficile dictum est, cum ejusmodi libris pro sæculorum et regionum varietate assui multa soleant. Deinde etiam ex his varia breviaria in privatorum usum confici solent, principalis auctoris semper nomine retento. Nonnulla citantur ab Harmenopulo velut ex Jejunatore quæ in codice nostro non eodem plane modoprehenduntur, quamquam insit res ipsa. Eadem de Matthæo Blastare, qui paucula ex eo refert, dicenda sunt. Verum varietas ista scopo nostro nihil prorsus officit, imo multum proficit, cum semper sub eodem disciplinæ genere versari deprehendatur. Vel enim varietas illa tantum est verborum, vel accuratioris pœnarum enarrationis, vel pœnarum permutationis: cum hoc crimen in eo codice atrocioris pœna plectitur quam in alio: istud vero mitiore: econtra, istud crimen atrocioris pœna in alio codice plectitur, quam hoc in eo codice. Ut de hac varietate, Lector, ipse judicium ferat, quidquid legendo nobis occurrit, edito Joannis Penitentiali subtexemus.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΚΑΙ ΤΑΞΙΣ ΕΠΙ ΕΞΟΜΟΛΟΓΟΥΜΕΝΩΝ

Συνταγεία

'Από τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν ΙΩΑΝΝΟΥ τοῦ Νηστευτοῦ.

CONSEQUENTIA ET ORDO ERGA EOS QUI PECCATA CONFITENTUR

COMPOSITUS ET INSTITUTUS

A sancto Patre nostro JOANNE Jefunatore.

Λαμβάνει ὁ ἱερεὺς τὸν μέλλοντα ἐξομολογήσασθαι, A καὶ ἰστᾷ αὐτὸν ἐμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ψάλλει μετ' αὐτοῦ τὸ τρισάγιον, καὶ ψαλμὸν ἔκτον· Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, καὶ ψαλμὸν κθ'· Πρὸς σέ, Κύριε, ἤρα τὴν ψυχὴν μου· καὶ ψαλμὸν ν', Ἐλέησόν με, ὁ Θεὸς, κατὰ τὸ μέγα ἔλεος. Καὶ δοξάζει. Εἶτα λέγει ψαλμὸν λα'· Μακάριοι ὡν ὁφείθησαν αἱ ἀνομίαι· καὶ ψαλμὸν ξθ', Ὁ Θεὸς εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχες· καὶ ψαλμὸν ρα', Κύριε, ἐστάκουσον τῆς προσευχῆς μου, καὶ ἡ κραυγὴ μου· Δόξα. Καὶ λέγει Τροπάριον ἡχοῦ θ'· Τὴν ταπεινὴν μου ψυχὴν ἐπισκέπτου. Ἄλλο· Διακρίνω τὸ πέλαος. Τῇ Θεοτόκῃ ἐκτενῶς προσδράμωμεν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπιλέγει καὶ τὴν ὑποτεταγμένην εὐχὴν.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ πάντων Πατὴρ, καὶ Δεσπότης, καὶ πάντα ἐπιβλέπων, καὶ τοῖς πρὸς σέ διὰ μετανοίας ἐκ τῶν ἰδίων ἀμαρτιῶν ἐπιστρέφουσι, τὴν τούτων ἀρεσὴν φιλανθρώπως δωρούμενος, ὁ τὴν Δαυιδ πηνημελήσαντα δι' ἐξομολογήσεως ἐλεήσας, ὁ τῷ Ἐζεκιᾷ δακρύσαντι, καὶ τὴν σὴν εὐσπλαγχνίαν ἐκδυσωπῆσαντι ζωὴν ἐπιμετρήσας· ὁ τοῦ Μανασσῆ τὴν μετάνοιαν προσδεξάμενος, καὶ τῶν τοσούτων κακῶν ἀπαλλάξας· ὁ τῷ Πέτρῳ, καὶ πόρνη διὰ δακρύων τὴν συγχώρησιν παρασχόμενος· ὁ τελώνῃ στανάξαντα δικαιοῦσας· ὁ τῷ ἀσώτῃ τὰς πατρικὰς ὕπανοιξας ἀγκάλας· ὁ πάντας θέλων σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν, καὶ χαίρων ἐπὶ ἀμαρτωλῷ μετανοοῦντι, καὶ μὴ βουλόμενος τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέφει καὶ ζῆν αὐτόν, αὐτὸς, ὁπεργάθε Σῶτερ, καὶ τῆς ἐμῆς ἀπακούσας δεήσεως τοῦ ἀναξίου καὶ ἀγρείου δούλου σου, ὃς οὐκ εἰμὶ ἄξιος τὸ σὸν ἐπικαλεῖσθαι πανάγιον ὄνομα διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐμῶν ἀνομιῶν, ἀλλὰ τὸ τῆς ἱερωσύνης περιειμένος ἄξιωμα, καὶ κατὰ τὴν σὴν φιλόανθρωπον ἐντολὴν τοὺς ἐξομολογουμένους σοὶ τὰ οἰκτεῖα πηνημελήματα προσδεχόμενος, μετὰ φόβου καὶ τρόμου καθικετεύω σε. Ἐπάκουσον οὖν μου τοῦ ἀμαρτωλοῦ κατὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἁλφους σου, καὶ πρόσδεξαι τὸν δούλόν σου τὸν δ. ἐξομολογούμενον. Καὶ εἰ τι πεπλημῆλῃται αὐτῷ ἐκούσιον ἢ ἀκούσιον ἀμάρτημα, ἐν λόγῳ, ἢ ἔργῳ, ἢ κατὰ διάνοιαν, ὡς ἀγαθὸς πάριδε· σὺ γὰρ μόνος ἔχεις ἱερωσίαν ἀμαρτίας· ἀφίειναι, καὶ σὺ προστίπτομεν, καὶ σὺ παρακαλοῦμεν, καὶ ἀνυμνοῦμεν δοξάζοντες σὺν Πατρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, κ. τ. λ.

Μετὰ ταῦτα παρασκευάζει αὐτὸν ἀσκαπεῖ τῇ καφαλῇ τρεῖς γονυκλισίας ποιεῖν, ποιῶν καὶ αὐτὸς ὡσαύτως, καὶ ἀναστάντι κατηγεῖ λέγων οὕτως·

Assumit sacerdos peccata confessurum, et sistit eum coram altari, cantatque cum eo trisagion, et psalmum sextum : Domine, ne in furore tuo arguas me, et psalmum XXIV : Ad te, Domine, levavi animam meam ; et psalmum L : Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam. Kyrie, eleison. Deinde glorificat. Postea recitat psalmum XXXI : Beati quorum remissae sunt iniquitates ; et psalmum LXIX : Deus, in adiutorium meum intende ; et psalmum CI : Domine, exaudi orationem meam, et clamor meus. Gloria. Et dicitur Troparium toni quarti, Humilem animam meam visita. Aliud, Navigans pelagus. Ad Dei Genitricem sedulo nunc confugimus. Postea sequentem recitat orationem

B Domine Deus noster, qui omnium Pater es et Dominus, qui omnia inspicis, et iis qui ad te per poenitentiam a peccatis propriis convertuntur, ea benigne et amanter remittis, qui Davidis praevariantis misertus es per confessionem, qui Ezechiae lacrymantis, et facilitatem tuam in clementiam flectenti et exoranti vitam superaddidisti, qui Manassen poenitentiam amplexum tantis malis liberasti ; qui Petro et meretrici per lacrymas veniam praebuisti : qui publicanum gementem justificasti : qui prodigo ulnas paternas aperuisti : qui omnes vis salvari, et ad veritatis cognitionem venire : qui letaris super peccatore poenitente, et non vis mortem peccatoris, ut convertatur et vivat : ipse, optime Servator, exaudi deprecationem meam, deprecationem indigni et inutilis servi tui, qui propter multitudinem iniquitatum mearum dignus non sum qui invocem sanctissimum nomen tuum. Verum quia sacerdotii dignitate praeditus sum, et secundum benignitatis tuae mandatum constantes tibi propria peccata suscipis, cum timore et tremore tibi supplico. Exaudi igitur me peccatorem secundum multitudinem misericordiae tuae, et suscipe servum tuum N. confidentem. Et si aliquid ab eo peccatum perpetratum est, sive voluntarium sive involuntarium, vel verbo, vel opere, vel cogitatione, ut benignus illud ne respice. Tu enim solus potestatem habes peccata remittendi, et tibi accidimus, teque rogamus, et laudamus glorificantes, cum Patre, et sancto Spiritu, nunc, etc.

Postea ipsum disponit et monet ut aperto capite tres genuflexiones faciat, toties ipse simul genuflectens, et postquam surrexit, sic eum instituit, et catechizat.

78 Spiritualis filii, ego confessionem tuam primario et precipue non recipio, nec tibi absolutionem concedo, sed per me Deus (illius enim est opus ejusmodi) peccatorum tuorum confessionem suscipit, et per nostram vocem horum remissionem dispensat et largitur, sicut per propriam vocem ipse declaravit, cum secundum multam quæ exprimi non potest ejus misericordiam ita dixit: *Quæcunque ligaveritis, aut solveritis super terram, erunt in cælis*, illa quidem ligata, hæc vero soluta¹. Revela igitur et declara coram sanctis angelis, nihilque me cela eorum quæ a te clam facta sunt, velut si Deo occulta cordium cognoscenti confitereris, et ipse occultorum cognitor delebit omnia quæ revelaveris, non solum quæ antea facta sunt, et quæ nunc sunt, sed etiam fient, et illuminabit mentem tuam per sanctissimum Spiritum, teque docebit curare semper et loqui quæ ipsi placita sunt, dabit etiam tibi veram humilitatem, charitatem non fictam, longanimitatem malorum tolerantem, patientiam et mansuetudinem, timorem purissimum immittet in cor tuum: atque, ut simpliciter et generaliter dicam, ad cujuscunque boni operationem te aptabit, et componet. Inclina igitur, filii, aurem tuam, et suaviter audi mandata Dei sic per sanctas Scripturas dicentis: *Convertimini ad me, et sanabo contritiones et confusiones vestras*². Et iterum: *Ne tardes converti ad Dominum, et ne dissolvas diem ex die, quia mors non tardat*³. Et: *Homō conversus a via iniquitatis suæ vita vivet, et non morietur et iniquitatum ejus non reminiscar*⁴. Et iterum: *Confitemini Domino quoniam bonus*⁵. Et: *Confitemini alterutrum delicta vestra, et orate pro invicem ut sanemini*⁶. Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos⁷. Sic igitur per omnes Scripturas admonitus, et ad participationem celestium et æternorum bonorum advocatus, attende ne post repudiationem iniquorum operum in eadem iterum te convertas, et assimileris cani ad proprium vomitum revertenti, et sui lotæ ad volutabrum cœni. Vide, filii, per gratiam Christi quæ tibi prosunt, exposui tibi, et nihil prætermisi eorum quæ conferunt ad utilitatem et salutem tuam. Cæterum nihil procastinans, aut erubescens enarra coram Deo, et sanctis angelis. Licet enim hoc pudendum et probrosum tibi videatur, opera probris et pudori obnoxia revelare, attamen eximie et accurate tibi persuasum esto per præsentem pudorem te a futuro liberari, et mandatis obediendo non modo indulgentia, sed etiam coronis te dignum fieri. Per Christum Dominum nostrum, cui sit gloria in sæcula. Amen.

Postea si vir est qui confitetur, monet eum ut caput aperiat, sicut dictum est, licet diadema gestet: non autem si mulier. Si vero abbas, cucullum, qui super caput ejus est, deponere jubeat, deinde pro-

A Οὐκ ἐγὼ σου, τέκνον πνευματικόν, τὴν ἐξομολόγησιν προηγουμένην δέχομαι, καὶ τὴν συγχώρησιν σοι παρέχομαι, δι' ἐμοῦ δὲ ὁ Θεός· ἐκεῖνου γὰρ τὸ τοιοῦτον ἔργον, ὃς σου τὴν τῶν ἡμαρτημένων ἐξομολόγησιν προσδεχάμενος, καὶ τὴν τούτων ἀρεσιν ἐπιθραεύσει διὰ τῆς ἡμετέρας φωνῆς, ὡς δι' οἰκείας φωνῆς αὐτὸς ἀπεφάνετο, κατὰ πολλὴν καὶ ἀφανὸν φιλανθρωπίαν εἰρηκῶς οὕτως· *Ὅσα ἐὰν δῶσθε, ἡ λύσθη ἐπὶ τῆς γῆς, δόται καὶ ἐν οὐρανοῖς*, τὰ μὲν δεδεμένα, τὰ δὲ λελυμένα. Ὡς οὖν αὐτὸς τὰ κρυπτὰ τῶν καρδιῶν εἰδὼς, τὰ κρυφὰ σοι πεπραγμένα διεξαγγέλλων ἐνώπιον τῶν ἁγίων ἀγγέλων μὴδὲν ἀποκρύπτῃς ἀπ' ἐμοῦ· καὶ αὐτὸς ὁ τῶν κρυπτῶν γνῶστης, ἀφανίσει πάντα τὰ ὑπὸ σοῦ φανερούμενα, οὐ μόνον τὰ προγεγονότα, καὶ τὰ νῦν ἐνεργηθέντα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπιγενησόμενα, καὶ φωτίσει τὴν διάνοιάν σου διὰ τοῦ παναγίου Πνεύματος, καὶ διδάξει σε μεριμνᾶν πάντοτε καὶ λαλεῖν τὰ αὐτῷ εὐάρεστα· καὶ δόξῃ σοι ταπεινώσιν ἀληθῆ, ἀγάπην ἀνυπόκριτον, μακροθυμίαν ἀνεξίκακον, ὑπομονὴν καὶ πραότητα, φόβον ἀγνότατον ἐμβάλλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἀπαξιαπλῶς εἰπεῖν ἐν πάσαις ταῖς τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαις ρυθμίσει σε, Κλῖνον τοῖνον, ὦ τέκνον, τὸ οὖς σου, καὶ ᾄδῶς ἀκουσον Θεοῦ παραγγελμάτων, οὕτω διὰ τῶν ἁγίων Γραφῶν πρὸς ἡμᾶς λέγοντος· *Ἐπιστρέψατε πρὸς με, καὶ λάσσομαι τὰ συντριμμένα ὑμῶν*. Καὶ πάλιν· *Μὴ βραδύνῃς ἐπιστρέψας πρὸς Κύριον, καὶ μὴ ἐκλύον ἡμέραν ἐξ ἡμέρας, ὅτι ὁ θάνατος οὐ βραδύνει*. Καὶ· *Ἀνθρώπος ἐπιστρέψας ἐξ ὁδοῦ ἀσεβείας αὐτοῦ ζωῇ ζήσεται, καὶ οὐ μὴ ἀποθῇ, καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ οὐ μὴ μνησθῶ*. Καὶ πάλιν· *Ἐξομολογείσθε τῷ Κυρίῳ· ὅτι χρηστός*. Καὶ *Ἐξομολογείσθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα, καὶ εὐχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως λαθῇτε*. Ἀσῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ οἱ πεφορτισμένοι, κατὰ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Οὕτως οὖν διὰ πάσης Γραφῆς νοουθετούμενος, καὶ πρὸς μετουσίαν τῶν οὐρανίων καὶ ἀδίων ἀγαθῶν προσκαλούμενος, πρόσχες μῆπω μετὰ τὴν ἀθέτησιν τῶν ἀθέσμων ἔργων εἰς τὰ αὐτὰ πάλιν ἐπιστρέψης, καὶ ὁμοιωθῇς κινί, πρὸς τὸν ἴδιον ἔμετον στρεφόμενῃ, καὶ ὅτ' λουομένη εἰς κύλισμα βορβόρου. Ἰδοὺ, τέκνον, χάριτι Χριστοῦ τὰ συμφέροντα ὑπεθέμην σοι, καὶ οὐδὲν ἐνέλιπον τῶν εἰς ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν σου συνεισινόντων. Λοιπὸν μὴ ἀναβαλλόμενος ἢ αἰσχυνόμενος ἐνώπιον Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἐξαγγέλιον. Εἰ γὰρ καὶ αἰσχύνῃ σοι δοκεῖ τὸ τὰ τῆς αἰσχύνῃς ἀνακαλύπτειν ἔργα, πλὴν ἀκριδῶς πέπεισος ὡς διὰ τῆς παρουσίας αἰσχύνῃς ἀπαλλάττει τῆς μελλούσης. Καὶ διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν ἐργασίας οὐ συγχωρήσεις μόνον, ἀλλὰ καὶ στεφάνων καταξιοὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Καὶ μετὰ ταῦτα ποιεῖ αὐτὸν ἀποσκευάζεσθαι, καθὼς προεῖρηται, τὴν τούτου κεφαλὴν εἰ ἔχει εἶναι ὁ τὸ διδάγμα φορῶν, ἐάν ἐστιν ἀνὴρ· εἰ δὲ γυνή, οὐ· εἰ δὲ ἀββάς, ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸ ἐαυτοῦ κου-

¹ Matth. xvi, 19. ² Osce iii, 5. ³ Eccli. v, 8, 9. ⁴ 16. ⁵ Matth. xi, 28.

⁶ Ezech. xlviii, 21, 22. ⁷ Psal. cvi, ⁸ Jac. v,

πούλλον βαλεῖν, καὶ πεσεῖν ἐμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ λέγειν· Ἐξομολογούμαι σοι, Πάτερ, οὕτως, Κύριε ποιητὰ οὐρανοῦ καὶ γῆς, πάντα τὰ κρύφια τῆς καρδίας μου. Καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν λόγον τοῦτον ἀνιστῆν αὐτὸν καὶ ἰσθῆν ἐν τῷ ἐνὶ μέρει τῆς εἰσοδοῦ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ αὐτὸν ἰστασθαι εἰς τὸ ἑταρον· καὶ ἐπερωτῆν αὐτὸν μετὰ πάσης ἑλαρότητος καὶ προσηθείας· εἰ δυνατόν καὶ καταφιλεῖν αὐτὸν, καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ τοῦ ἐξομολογουμένου ἐπὶ τὸν ἴδιον ἐπιτιθεῖν αὐχένα, μάλιστα ἐὰν ὁρᾷ αὐτὸν καταπονόμενον καὶ κατακυριευόμενον ὑπὸ τῆς ἀφορήτου λύπης καὶ αἰσχύνης, καὶ πρᾶξι, καὶ γαληνοτάτῃ φωνῇ λέγειν πρὸς αὐτόν·

Πῶς σου, κύριε ἀδελφε, ἢ ἀδελφῇ, ἐν πρώτοις ἡ παρθενία διεφθάρη; διὰ πορνείας, ἢ διὰ νομίμου γάμου, ἢ διὰ μαλακίας, ἢ τινας τῶν παρὰ φύσιν; Συνθέμενον δὲ καὶ οὕτως ἢ οὕτως εἰπόντα, πάλιν ἐπερωτῆν αὐτὸν, εἰς πόσας ἔπασσε γυναῖκας πρὸ τοῦ λαβεῖν γυναῖκα, καὶ εἰ ἄρα ἦσαν ἐξ αὐτῶν δοῦλαι, καὶ πόσαι χῆραι, καὶ πόσαι ὑπανδροί, καὶ εἰ ἄρα μονάστριαι; καὶ πόσαι, καὶ εἰ ἄρα μεγαλόσχημοι. Αἱ γὰρ μικρόσχημοι, ὡς πόρνοι κρίνονται, αἱ δὲ μεγαλόσχημοι, ὡς ὑπανδροί. Καὶ εἰ ἄρα πόρνοι, καὶ πόσαι, καὶ πόσαι παρθένοι.

Ταῦτα ἐν πρώτοις χρῆ τὸν τὰς ἐξομολογήσεις ἀναδεχόμενον ἐρωτῆν τὸν ἐξομολογούμενον· καὶ τὸ ὅλον εἰς πόσας ὁμοῦ περιέπεσε. Πρὸ πάντων γὰρ ὁ ἀριθμὸς ζητεῖται, καὶ ἡ τῶν προσώπων διαφορὰ. Ἐξ γὰρ εἰσι αἱ διαφοραί. Ἄλλο γὰρ τὸ τοῦ δούλου κρίμα, καὶ ἄλλο τῆς ἐλευθέρου, ἄλλο τῆς πόρνης, καὶ ἄλλο τῆς παρθένου, ἄλλο τῆς χήρας, καὶ ἄλλο τῆς ὑπανδρου, καὶ ἄλλο τῆς μοναζούσης, καὶ ἄλλο τῆς ἱερωμένου ἔχουσας ἀνδρα.

Καὶ περὶ ἀρσενοκοιτίας ἐρωτῆν· ἥς καὶ αὐτῆς διαφοραὶ τρεῖς. Ἄλλο γὰρ τὸ παρ' ἄλλου παθεῖν, ὃ καὶ κομφοτέρον ποιῆσαι. Καὶ ἄλλο τὸ ποιῆσαι εἰς ἑταρον, βαρύτερον τοῦ παθεῖν ὅν· ἄλλο τὸ παθεῖν παρ' ἑτέρου, καὶ ποιῆσαι εἰς ἑταρον, ὃ καὶ τῶν προσηγμένων δύο διαφορῶν βαρύτερον. Τὸ γὰρ παθεῖν μόνον, ἢ ποιῆσαι μόνον, οὐκ ἐστὶ τοσοῦτον ὅσον τὸ παθεῖν καὶ ποιῆσαι. Καὶ ἐπερωτῆν εἰς οἷαν τούτων τῶν διαφορῶν πέπτωκε, καὶ πόσαις, καὶ διὰ πόσου χρόνου· καὶ εἰ πρὸ τοῦ γυναῖκα λαβεῖν, ἢ καὶ μετὰ τὸ λαβεῖν· καὶ εἰ πρὸ τριάκοντα χρόνων τῆς αὐτοῦ ἡλικίας ἢ μετὰ ταῦτα· ἔτι καὶ κτηνοβασίαν, ἥς μία διαφορὰ. Ὡσαύτως καὶ περὶ μαλακίας, ἥς δύο εἰσι αἱ διαφοραί· μία μὲν ἡ διὰ οἰκείας χειρὸς ἐνεργουμένη· ἑτέρα δὲ ἡ δι' ἄλλοτριαν, ἣν ἐλασινὸν οἱ ἀρχόντες ἐπιτελοῦσι μεθ' ἑαυτῶν, καὶ ἑτέρας προσπολλύντες, τοὺς παρ' ἑαυτῶν τὸ τοιοῦτον μῖσος δεδιδαγμένους. Ὁμοίως καὶ περὶ τῆς περιπλόκου, καὶ πολυμαγγάνου, καὶ πολυσκότου αἰμομιξίας, ἥς οὐ μία τις, οὐδὲ δύο, ἀλλὰ πολλαὶ καὶ ποικίλαι αἱ διαφοραί. Τὸ γὰρ εἰς δύο περιπεσεῖν ἀδελφὰς ἢ πατὴρς ἢ ἐκ μητρός, ἢ καὶ ἐξ ἀμφοτέρων ἄλλο· καὶ ἄλλο τὸ εἰς ἐξαδέλφην· ἑταρον τὸ εἰς διεξάδελφον· ἄλλο τὸ εἰς νύμφην υἱοῦ, ἢ ἀδελφοῦ γυναῖκα, ἀλλὰ τὸ εἰς πενθεράν ἢ εἰς συμπενθεράν· καὶ ἑταρον τὸ εἰς μητρειάν ἢ

accidere ante altare, et dicere: « Confiteor tibi, Pater, sic, Domine factor cœli et terræ, omnia occulta cordis mei. » Postquam autem hæc verba protulit, cum surgere jubet et stare in una parte ingressus ad altare, ipse vero ei ad alterum latus astat; et eum interrogat cum omni hilaritate et benignitate, ipsumque si possibile est, deosculatur, et manus confitentis proprio collo imponit, præsertim si videat ipsum intolerabili tristitia et pudore confectum quæ ei serviliter dominantur, ipsique mansueta et serena voce dicit:

« Quomodo, domine frater (vel soror), primum virginitas tua corrupta est? Per fornicationem, vel legitimum matrimonium, vel per mollitiem, aut aliquid eorum quæ sunt contra naturam? » Consistentem vero et dicentem sic et sic, iterum ipsum interrogat, in quot mulieres inciderit, antequam uxorem duceret; num aliquæ ipsarum essent ancille, quantæ viduæ, et quantæ nuptæ; num aliquæ monachæ, et quot; num aliquæ magnum habitum gestarent. Quæ enim parvum ut meretrices judicantur: quæ vero magnum ut nuptæ. Quod si meretrices erant, quantæ, et quantæ virgines.

Hæc in primis confessorum oportet interrogare consistentem: in universum simul in quotas incidit. Ante enim omnia numerus queritur, et personarum differentia. Sex enim sunt differentie. Aliud est enim iudicium servi, aliud liberæ; aliud meretricis, aliud virginis; aliud viduæ, et aliud nuptæ; aliud monachæ, et aliud virum sacratum habentis.

Similiter et de masculorum concubitu ipsum interrogare oportet, ejus criminis tres sunt differentie. Aliud est enim ab alio pati, quod actione levius est; et aliud in alterum agere, quod tunc pati gravius est, aliud pati ab altero, et in alterum agere, quod duabus predictis differentiis gravius est. Nam pati solum, vel agere solum, tantum non est quantum pati et agere. Inquirere etiam oportet in quam harum differentiarum incidit, et quoties, et per quantum tempus: etsi antequam uxorem duxit, vel post eam ductam. Si ante ætatis triginta annos, aut postea hæc fecerit. Interrogandus præterea an bruta inierit, ejus una est differentia. Similiter, et de mollitie ejus duæ sunt differentie, una quæ propria manu suscitatur, altera quæ aliena quam principes cum seipsis miserabiliter operantur, alios peridentes qui tantum scelus ab iis edocti sunt. Similiter et de perplexa, et admodum prestigiosa, et valde tenebrosa sanguinis permistione, ejus non est una, aut duo, sed multæ et variz differentie. Incidere enim in duas sorores, vel ex patre, vel ex matre, vel ex utroque, aliud est. Aliud quoque in patrualem; aliud in patruelis filiam; aliud in sponsam filii, aut fratris uxorem. Aliud in socrum et in consocrum; et aliud in novercam, aut aliquam

patris concubinarum. Quidam ad proprias usque matres procedunt. Aliud iterum cum propria filia spiritali, et aliud cum qua filiam in baptismo suscepit. Scelus quidem masculorum concubitus multi etiam cum mulieribus ipsis perficiunt.

Sic etiam inquirere eum oportet de cæde voluntaria et involuntaria. Si injuria, aut contumelia parentes affecit, aut verberavit, vel conviciis et probris insertatus est. Si postquam bibit, aut comedit, communicavit, aut in quadragesima se polluit, aut mulieri commistus indifferens et parvi momenti hoc existimans sancta mysteria sumpsit; aut clandestino matrimonio junctus est; aut impudica oscula, confectionesque fecit, ipsum vero opus non perfecit; aut cum pueris sese corrumpit, aut aliquem mercede frustravit; aut maledicentia læsit; aut injuste contumelia affecit; aut sanguinem, aut suffocatum, aut a belluis captum, et discerptum aut morticinum, aut ab avibus percussum comedit, aut in divinationibus, aut magiis, aut veneficiis deprehensus est. Atque etiam si de hæresi ipsius cogitatio cepit, sive invidia et mali accepti recordatione adversus aliquem laborat, sive pejeravit, sive furatus est, aut aliena bona rapuit, aut depositum denegavit, aut falsum testimonium tulit, aut sacerdotem contumeliose habuit, aut susceptorum. Atque, ut absolute dicam, de omnibus eum omni eum diligentia inquirere debet. Contingit enim quandoque aliquem omne peccati genus aggredi et operari. Omnia igitur cum exquisierit, et diligenter consideraverit, debet ad singula quibus confitentem assentiri audierit, dicere, « Deus tibi indulgeat. » Postquam autem omnia recensuerit, et confessionem exceperit, confitente inferne jacente, addet: « Herus et Dominus noster Jesus Christus Deus indulgeat tibi omnia quæ in conspectu ejus nullitati mee confessus es. »

Alia solutio.

Deus qui per Nathan Davidi propria peccata confitenti pepercit, et Petro abnegationem suam fortiter desenti, et meretrici lacrymanti super immaculatos ipsius pedes, et Manasse, et publicano, ei prodigo; qui dixit: *Alterutrum confitemini peccata*; ipse Salvator, et Dominus noster Jesus Christus remittit tibi et in hoc sæculo, et in futuro omnia quæ in ipsius conspectu parvitati mee confessus es, et dignetur te ante tribunal suum sistere in damnatum, qui est benedictus in sæcula. Amen.

Altera solutio.

Deus, qui propter nos homo factus est, et totius mundi peccata portavit. Ipse per optimam benignitatem suam hæc omnia, frater, suscipiet, quæ nunc coram ipso mee indignitati declarasti, remittens tibi omnia, et in hoc sæculo, et in futuro, qui constanter vult et tribuit omnibus salutem, estque benedictus in sæcula. Amen.

Postea sic precatur.

Deus Salvator noster qui per prophetam tuum

τινα τῶν τοῦ πατρὸς παλλακῶν. Φθάνουσι δὲ τινες καὶ μέχρι τῶν ἰδίων μητέρων. Ἄλλο πάλιν τὸ εἰς τὴν ἰδίαν σύντεκνον, καὶ ἄλλο τὸ εἰς τὴν ἐδέξατο θυγατέρα. Τὸ μέντοι τῆς ἀρσενοκοκτίας μῦθος πολλοὶ καὶ μετὰ τῶν γυναικῶν αὐτῶν ἐκτελοῦσιν.

Ὡς δὲ καὶ περὶ φόνου ἡκούσιου καὶ ἡκούσιου διερευνᾶν· καὶ εἰ ἄρα ὕβρις γονεῖς, ἢ ἐτυφάν, ἢ ἡλιθιότης· καὶ εἰ φαγὼν ἢ πιὼν ἐκοινώνησε, ἢ ἐμυῖνθη τῇ τεσσαρακοστῇ, ἢ γυναικὶ μεγάλῃ ἀδιαφόρως μετέλαβεν· ἢ λαθρογαμίαν ἐποίησε, ἢ ἀσπασμούς καὶ ἐπαράς ἐποίησε, τὸ δὲ ἔργον οὐκ ἐτέλεσε· ἢ ἐπαυδοφθόρησεν, ἢ μισθὸν τιнос ἀπεστέρησεν, ἢ κατελάλησε ποτὲ τινα, ἢ ἀδικίαις ὕβρισιν, ἢ δίκην, ἢ αἶμα, ἢ πικρὸν, ἢ θρηλιάκων, ἢ θνησιμαλόν, ἢ ὀρνεοπάτακτον ἐπαγεν, ἢ εἰς μαντίας, ἢ εἰς μαγείας, ἢ εἰς φαρμακείας ἐδρέθη· καὶ εἰ ἄρα λογισμὸς ἦλθεν αὐτῷ περὶ αἰρέσεως. Ἐπεὶ φθόνον καὶ μνησικακίαν ἔχει κατὰ τινας, ἔστε ἐπιώρκησεν, ἢ ἐκλεψεν, ἢ ἀλλότριον πρῶγμα ἤρπασεν, ἢ παρακαταθήκην τινὲς λαβὼν ἠρνήσατο, ἢ ψευδομαρτυρίαν ἐποίησαν, ἢ ὕβρισιν ἱερέα, ἢ σύντεκνον· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν περὶ πάντων διερευνᾶν μετὰ πάσης ἀκριβείας. Ἐνδέχεται γάρ τινα πᾶσαν κακὴν ἐργασίαν μετελθεῖν. Πάντα οὖν ἐξετάσας, καὶ ἀκριβοστάμους, ἅπερ ἀκούσει τοῦτον ὁμολογούντα, καὶ συγκατατιθέμενον ὁρᾶναι καθ' ἕκαστον λέγειν· « Ὁ Θεὸς συγχωρήσαι σοι· » καὶ μετὰ τὸ ἀπαριθμῆσθαι πάντα, καὶ τὴν ἐξομολόγησιν δέξασθαι, πάλιν ἐπάγειν κατὰ καιμένου τοῦ ἐξαγγελιαντος· « Ὁ Δεσπότης καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Θεὸς συγχωρήσαι σοι πάντα ὅσα κατ' ἐνώπιον αὐτοῦ τῇ οὐθενότητί μου ἐξήγγειλας. »

Ἑτέρα λύσις.

Ὁ Θεὸς ὁ συγχωρήσας διὰ Ναθάν τῷ Δαυὶδ τὰ ἴδια ὁμολογήσαντι κακὰ, καὶ Πέτρῳ τὴν ἀρνησιν κλαύσαντι ἰσχυρῶς, καὶ πόρῃ δακρυόσῃ ἐπὶ τοὺς ἀχράντους αὐτοῦ πόδας, καὶ Μανασσῇ, καὶ τελῶνῃ καὶ ἀσώτῃ, ὁ εἰπὼν· *Ἐξομολογῆσθε ὁμοῦ τοῖς ἀποστόλοις*· αὐτὸς δὲ Σωτὴρ ἡμῶν, καὶ Κύριος ἡμῶν, καὶ Ἰησοῦς Χριστὸς, συγχωρήσαι σοι πάντα ὅσα ἐνώπιον αὐτοῦ τῇ ἐμῇ ἐξήγγειλας ἐλαχιστότητι, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ ἀκατακρίτως σε ἐμπροσθεν τοῦ βήματος αὐτοῦ παρασταθῆναι καταξιώσει, ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ἑτέρα λύσις.

Ὁ Θεὸς ὁ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσας, καὶ πάντες τοῦ κόσμου τὰς ἀμαρτίας βασιλεύων, αὐτὸς τῇ αὐτοῦ παναγάθῃ χρηστότητι, καὶ ταῦτα πάντα, ἀδελφε, ἀναδέχεται, ὅσα νῦν ἐνώπιον αὐτοῦ τῇ ἐμῇ ἐξήγγειλας ἀναξιώτητι, συγχωρῶν σοι πάντα καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ὁ θεῶν, καὶ μένων, καὶ νέμων ἀπάντων τὴν σωτηρίαν, ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Εἰτα οὕτως ἐπεύχεται.

Ὁ Θεὸς, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ὁ διὰ τοῦ προφήτου σου

Ναθάν, μετανοήσαντι τῷ Δαυὶδ ἐπὶ τοῖς ἰδίῳις πλημμε-
λήμασιν ἄφρονι δωρησάμενος, καὶ τοῦ Μανασσὴ τὴν
ἐπὶ μετανοίᾳ προσευχὴν προσδεξάμενος, αὐτὸς καὶ
τὸν δούλῳ σου Δ. μετανοήσαντα καὶ ἐξομολογησά-
μενον τὰ ἴδια παραπτώματα πρόσδεξαι τῇ συνήθει
σου εὐσπλαχνία· οὐ γὰρ εἰ, Κύριε, ὁ καὶ ἐβδομηκον-
τάκις ἐπὶ κατεύσας ἀφίναί τοις ἐν ἁμαρτίαις πα-
ριπίπτουσιν· ὅτι [ὡς] ἡ μεγαλωσύνη σου, οὕτω καὶ τὸ
ὀλεός σου. Καὶ οὐ εἰ ὁ Θεὸς τῶν μετανοούντων, με-
τανοῶν ἐπὶ πάσαις ταῖς κακίαις ἡμῶν· καὶ σοὶ τὴν
δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ
ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν.

Δέσποτα Κύριε ὁ Θεός, ὁ καλῶν δικαίους εἰς ἀγία-
σμόν, καὶ ἁμαρτωλοὺς εἰς τὸ δικαιῶσαι αὐτοὺς, πρόσ-
δεξαι τὴν μετάνοιαν τοῦ δούλου σου τοῦ Δ., καὶ προσ-
πίπτουσα τῇ μεγαλωσίᾳ σου ἐν ἐξομολογίᾳ τῶν
ἡμαρτημένων αὐτῷ ἐλευθέρωσον ὡς ἀγαθός· καὶ λύ-
τρωσαι αὐτὸν ἐκ πάσης σαρκικῆς ἁμαρτίας. Λάμπρου-
νον ἐκ πάσης ἐρρυθμμένης συνειδήσεως, καθάρισον
καὶ ἐνδυναμώσον ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῶν σὺν ἐντολῶν·
καταξίλωσον τὴν ἀφύπναισιν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ, ἵνα διὰ
καθαρότητος ψυχῆς καὶ σώματος κατασκηνώσῃ ἐν
αὐτῷ τὸ ἅγιον Πνεῦμα κληρονόμον ἀποβέξῃ τῆς
βασιλείας τῶν οὐρανῶν, χάριτι, καὶ οἰκτιρμοῖς,
καὶ φιλενθουσίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ μεθ' οὗ
ἐλόγητὸς εἰ σὺν τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ
ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν.

Κύριε ὁ Θεός τῆς σωτηρίας τῶν δούλων σου, ὁ
ἐλεήμων, καὶ οἰκτίρμων, μακρόθυμος καὶ πολυεὺς,
ὁ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς ἡμετέραις κακίαις, ὁ μὴ βου-
λόμενος τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπι-
στρέφαι καὶ ζῆν αὐτόν, αὐτὸς καὶ νῦν παρακλήθῃ
ἐπὶ τὸν δούλῳ σου τὸν Δ., καὶ παράσχῃ αὐτῷ
συγγνώμην ἁμαρτιῶν, ἱλασμὸν ἀνομιῶν, συγχωρῶν
αὐτῷ πᾶν πλημμέλημα ἐκούσιν τε καὶ ἀκούσιον·
διαλλάγηθι καὶ ἔνωσον αὐτὸν τῇ ἁγίᾳ σου Ἐκκλησίᾳ
ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ σοι
κράτος, μεγαλωσύνη καὶ μεγαλοπρέπεια, σὺν τῷ
παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν.

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος,
ἀμὲν καὶ ποιμὴν, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου,
ὁ τὸ δάνειον χαρισάμενος τοῖς δυοῖν χρεωφειλέταις,
καὶ τῇ ἁμαρτωλῇ γυναίκι δούς ἄφρονι ἁμαρτιῶν, ὁ
τὴν ἱσασιν τῷ παραλύτῳ δωρησάμενος σὺν τῇ ἀφύπ-
ναισιν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ, αὐτὸς Δέσποτα, ἀνεξ, ἄφρονι,
συγχώρησον τὰς ἀνομίας, τὰς ἁμαρτίας, τὰ πλημ-
μέληματα, τὰ ἐκούσια, τὰ ἐν γνώσει, τὰ ἐν ἀγνοίᾳ,
τὰ ἐν παρακοῇ καὶ ἐν παραβάσει γινόμενα παρὰ
τοῦ δούλου σου τοῦ Δ., καὶ εἰ τι ὡς ἄνθρωπος σα-
ρκοφόρος, καὶ τὸν κόσμον τοῦτον οἰκῶν ἐκ τοῦ δια-
βόλου ἐπλανήθῃ, ἢ παρέθῃ, ἢ ἐπλημμέλησεν, εἴτε
ἐν λόγῳ, εἴτε ἐν ἔργῳ, εἴτε ἐν γνώσει, εἴτε ἐν
ἀγνοίᾳ, εἴτε λόγῳ αἰρέσεως, εἴτε ὅπῃ κατάραν ἐγέ-
νετο, εἴτε ἰδίῳ ἀναθέματι ὑπέπεσον ἢ ὀρυῖ, αὐτὸς
ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλενθρῶπος, καὶ ἀμνησικακὸς Δε-
σπότης παριένων, τῷ σὺ λόγῳ τοῦτον μὲν λυθῆναι
εὐδόκησον, συγχωρῶν αὐτῷ καὶ τὸ ἴδιον αὐτίκα
ἀνάθεμα καὶ τὸν ὄρκον κατὰ τὴν σὴν ἄφατον φιλεν-
θρουσίαν. Δέσποτα Κύριε ὁ Θεός ἡμῶν, ἐπάκουσόν

A Nathan Davidi de propriis delictis poenitentiam agen-
tē veniam largitus es, et Manasses poenitentis oratio-
nem suscepisti, ipse hunc servum tuum N. poeni-
tentem, et confitentem propria peccata suscipe con-
sueti tibi miseratione. Tu enim, Domine, is es qui
jussisti septuagies septies dimittere his qui in pec-
cata inciderunt. Quia sicut magnitudo tua, sic et
misericordia tua. Tu quoque Deus es poenitentium,
poenitens super omnibus iniquitatibus nostris, tibi-
que gloriam reddimus, Patri, et Filio, et Spiritui
sancto nunc.

Here Domine Deus, qui vocas justos ad san-
ctificationem, et peccatores ad eos justificandum,
suscipe poenitentiam servi tui bujus N., et proci-
dentem magnitudini tue in confessione eorum quem
peccavit benigne libera: et redime eum ex quo-
cunque peccato carnali. Absterge eum ab omni
conscientia sordidata, illuamque et splendidum
redde: purifica, et corrobora eum in operatione
mandatorum tuorum: dignum eum redde remis-
sionis peccatorum suorum, ut per animæ et corpo-
ris purgationem Spiritus sanctus in ipso inhabitans
efficiat eum regni cælorum hæredem, gratia, et
misericordia, et benignitate unigeniti Filii tui cum
quo benedictus es, et cum omniafariam sancto et
hono, et vivifico tuo Spiritu, nunc.

Domine Deus salutis servorum tuorum, qui mi-
sericors et miserator es, longanimis, et multæ mi-
sericordiæ, quam malitiarum nostrarum poeniet:
qui non vis mortem peccatoris, sed ut convertatur
et vivat; placare super servum tuum hunc N., et
proba illi peccatorum veniam, iniquitatum propi-
tiationem, condonans illi omne delictum, sive
voluntarium sive involuntarium. Reconciliare illi,
et eum adunare sanctæ tue Ecclesiæ per Christum
Iesum Dominum nostrum, cum quo tibi potentia,
magnitudo, et magnificentia, cum sanctissimo et
vivifico Spiritu, nunc.

Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi, agne et pastor
qui tollis peccatum mundi, qui debitum gratuite
donasti duobus debitoribus, et peccatrici mulieri
remissionem peccatorum dedisti, qui sanationem
paralytico cum remissione peccatorum largitus es:
ipse Domine, parce, dimitte, condona iniquitates,
peccata, delicta voluntaria et involuntaria, sive
scienter, sive ignoranter ab hoc servo tuo N. et
imbecilliter et cum pravariatione perpetrata. Et
si quid ut homo carnem gestans, et mundi incolæ
a diabolo deceptus, vel transgressus est, vel im-
moderate et contra rationem egit, sive verbo, sive
opere, sive cum cognitione, sive cum ignorantia,
sive ex animi proposito, sive maledictioni supposi-
tus fuerit, sive in proprium anathema inciderit,
vel iurjurandum: ipse ut benignus, et clemens, et
malorum immemor Dominus ista præteriens, pla-
ceat tibi hunc verbo tuo absolvi, statimque illi
condona et proprium anathema, et iurjurandum
secundum inenarrabilem tuam clementiam. Here,

Domine Deus noster, exaudi me deprecantem bonitatem tuam, atque ut multum misericors noli respicere omnia ejus peccata, eumque libera ab aeterna punitione. Tu enim, Domine, dixisti: Si quem ligaveritis super terram, ligatus erit et in caelis: et si quem solveritis super terram, solutus erit et in caelis^a. Quia tu es Deus omnis peccati expers, et peccata remittere potens, tibi que gloriam reddimus Patrique sine principio, Spirituique tuo omnimode sancto et vivifico, nunc et semper, et in saecula.

Pater Domine, ne tradas servum tuum hunc N. in manus diaboli, ne hostes nostri praevalcant nobis. Trade in os ejus observationem mandatorum, et labiis ejus occultum sigillum ut dolose non loquatur; oculo superbo ab eo expulso, luxuriam et malitiam expurga ex animo ejus: spiritus durus et insolens, linguaque dolosa ne sint in eo. Immitte, Domine, in mentem ejus spiritum bonum, eumque expia ab omni impuro spiritu. Averte et ejice ab eo omnem miseriam: remitte illi peccatorum omne debitum. Respice de caelo, et eum exhilara; in te enim speravit; et corrobora eum virtute sancti tui Spiritus, neve permittas eum a diabolo absorberi, et submergi, quia nos a morte aeterna per gratiam Christi tui liberasti, eum quo et Spiritu sancto tuo bono et vivifico benedictus es, nunc.

Ex θανάτου αἰωνίου διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν.

Post haec eum surgere jubens amanter amplectitur, et bono esse animo hortatur, dicens ei:

« Ecce Dei voluntate homines amanti, et omnium salutem volentis, ad poenitentiam confugisti, et confessus, ab omnibus prioribus operibus tuis malis liberatus es. Ne igitur per incuriam divinarum praeceptorum secundis malis te prostituas, ne sint tibi, secundum evangelicam dictum^a postrema pejora primis, quibus per Dei misericordiam redemptus es: sed studiose, et pro viribus contende Dominica custodire praecepta, et salutem consequenter adipisci. »

Postea sic dicit sacerdos. Sapientia.

Lectio prophetae Ezechielis^a.

« Haec dicit Dominus omnipotens: Iniquus si avertit se ab omnibus iniquitatibus suis quas fecit, et custodierit omnia praecepta mea, et fecerit justitiam, et misericordiam, vita vivet, et non morietur. Omnia delicta ejus, quaecunque fecit, non memorabuntur: in sua justitia quam fecit, vivet. Nunquid voluntate volam mortem iniqui, dicit Dominus, sicut averti ipsum a via sua pessima, et ipsum vivere? Cum autem avertit se justus a justitia sua, et fecerit injustitiam secundum omnes iniquitates, quas fecit iniquus, omnes justitiae ejus, quas fecit, non erunt in memoria: in delicto suo quo deliquit, et in peccatis suis quae peccavit, in ipsis morietur. Et dixisti: Non recte pergit via Do-

μου δεομένου τῆς σῆς ἀγαθότητος, καὶ παρίδει ὡς πολυέλεος τὰ πειράσματα αὐτοῦ ἅπαντα, καὶ ἀπάλ-
λαξον αὐτὸν τῆς αἰωνίου κολάσεως. Σὺ γὰρ εἶπας, Δέσποτα, ὅτι "Ὁρ ἐὰν ὀρίσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένος καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὃν ἐὰν λύ-
σῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένος καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὅτι σὺ εἶ Θεὸς ἀναμέρτητος, καὶ δυνά-
μενος ἀφίναί ἀμαρτίας, καὶ σὺ τὴν ὁῤῃς ἀναπέμ-
πομεν σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Πάτερ Κύριε, μὴ παραδῷς τὸν δοῦλόν σου τὸν Δ. ὑπὸ χειρῶν τοῦ διαβόλου, ἵνα μὴ οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν ἐπιχειρῶσιν ἐφ' ἡμᾶς· ὅς ἐστι τῷ στόματι αὐτοῦ τήρησιν ἐντολῶν, καὶ ἐπὶ τοῖς χεῖρεσιν αὐτοῦ σφρα-
γῖδα κρυφίαν, ἵνα μὴ λαλῇ ὄλιον, ὀφθαλμὸν ὑπερ-
ῆφανον ἀπόσας ἀπ' αὐτοῦ, στῆνός καὶ κακίαν καθά-
ρισον ἐκ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, πνεῦμα σκληρόν καὶ ὑπερήφανον καὶ γλώσσα δόλια μὴ ᾗτω ἐν αὐτῷ.
Ἐπίστησον, Κύριε, ἐπὶ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ πνεῦμα ἀγαθόν, καὶ καθάρισον αὐτὸν ἀπὸ παντὸς ἀκαθάρτου πνεύματος· ἀποτίναξον ἀπ' αὐτοῦ πᾶσαν ταλαιπω-
ρίαν· συγχώρησον αὐτῷ πᾶν ἁμαρτημάτων ὄφλημα· ἐκίβλεψον ἐξ οὐρανοῦ, καὶ εὐφρανὸν αὐτὸν ὅτι ἐπὶ σοὶ ἤλπισε· καὶ ἐνδυναμίσσον αὐτὸν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματός σου τοῦ ἁγίου, καὶ μὴ ἐάσῃς αὐτὸν καταποθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ὅτι σὺ ἐβρύσω ἡμᾶς σου, μεθ' οὗ εὐλογητός εἶ σὺν τῷ παναγίῳ, καὶ

Εἰτα διαναστήσας αὐτὸν, ἀσπάζεται, καὶ εὐθυμεῖν προτρέπεται λέγων αὐτῷ·

« Ἰδοὺ θελήματι τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ τοῦ θέ-
λοντος πάντων τὴν σωτηρίαν, προσδραμῶν τῇ με-
τανοίᾳ καὶ ἐξομολογησάμενος, πάντων σου προτέρων πονηρῶν ἔργων ἀπηλλάγης. Μὴ τοίνυν δι' ἀμελείας τῶν θεῶν ἐντολῶν δευτέρως κακοῖς σεαυτὸν ὑπο-
βάλλῃς, καὶ ἔσονται σοὶ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τὰ ἔσχατα χειρόνα τῶν πρώτων, ὧν διὰ φιλανθρωπίαν Θεοῦ λελύτρωσαι, ἀλλὰ σπουδάσων κατὰ δύναμιν τὰς ἀεσποτικὰς ἐντολὰς φυλάξαι, καὶ ἀκολουθῶς τῆς σωτηρίας τυχεῖν. »

Εἰθ' οὕτως λέγει ὁ ἱερεὺς· Σοφία.

Ἀνάγνωσις προφήτου Ἰεζεκιήλ:

« Τὰ λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ὁ ἄνομος ἐὰν ἀποστρέψῃ ἐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν ὧν ἐποίησε, καὶ φυλάξῃται πάσας τὰς ἐντολὰς μου, καὶ ποιῇ δικαιοσύνην, καὶ ἔλεος, ζωὴ ζήσεται, καὶ οὐ μὴ ἀποθάνῃ· πάντα τὰ παραπτώματα αὐτοῦ ὅσα ἐποίησε οὐ μνησθήσονται· ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ ἡ ἐποίη-
σε ζήσεται. Μὴ θελήσει θελήσω τὸν θάνατον τοῦ ἀνόμου, λέγει Κύριος, ὥς τὸ ἀποστρέψαι αὐτὸν ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς πονηρίας, καὶ ζῆν αὐτόν; Ἐν δὲ τῷ ἀπο-
στρέψαι δίκαιον ἐκ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ καὶ ποιῆσαι ἀδικίαν, κατὰ πάσας τὰς ἀνομίας ἃς ἐποίησεν ὁ ἄ-
νομος, πᾶσαι αἱ δικαιοσύναι αὐτοῦ ἃς ἐποίησεν, οὐ μὴ μνησθῶσιν· ἐν τῷ παραπτώματι αὐτοῦ ᾧ παρέπεσε, καὶ ἐν ταῖς ἀμαρτίαις αὐτοῦ αἷς ἡμαρτιῶν, ἐν αὐταῖς

^a Matth. xviii, 18. ^b Matth. xii, 45. ^c Ezech. xvi, 21 seqq.

ἀποθνήσκειται. Καὶ εἶπας· Οὐ κατευθύνει ἡ ὁδὸς Ἀβραάμ. Ἀκούσατε δὲ, πᾶς ὁ οἶκος Ἰσραὴλ· Μὴ ἡ ὁδὸς μου οὐ κατευθύνει; Οὐχὶ ἡ ὁδὸς ὁμῶν κατευθύνει; Ἐν τῷ ἀποστρέφαι τὸν δίκαιον ἐκ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, καὶ ποιήσει παράπτωμα, καὶ ἀποθάνῃ ἐν τῷ παραπτώματι ᾧ ἐποίησεν, ἐν αὐτῷ ἀποθνήσκειται. Καὶ ἐν τῷ ἀποστρέφαι ἀνομον ἀπὸ τῆς ἀνομίας αὐτοῦ ἥ· ἐποίησε, καὶ ποιήσει κρίμα καὶ δικαιοσύνην, οὗτος τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐφύλαξε· καὶ ἀπέστρεψεν ἐκ πασῶν ἀσεβειῶν αὐτοῦ ὧν ἐποίησε, ζωὴ ζήσεται, καὶ οὐ μὴ ἀποθάνῃ, λέγει ὁ Κύριος παντοκράτωρ.

Εὐαγγέλιον κατὰ Λουκᾶν.

Τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ ἦσαν ἐγγιζόντες τῷ Ἰησοῦ πάντες οἱ τελῶνται, καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀκούειν αὐτοῦ. Καὶ διεγόγγυζον οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς, λέγοντες, ὅτι Οὗτος ἁμαρτωλοὺς προσδέχεται, καὶ συνesthis αὐτοῖς. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν ταύτην λέγων· Τίς ἀνθρώπος ἐξ ὁμῶν ἔχων ἑκατὸν πρόβατα, καὶ ἀπολέσας ἓν ἐξ αὐτῶν, οὐ καταλείπει τὰ ἑνενήκοντα ἑννέα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ πορεύεται ἐπὶ τὸ ἀπολωλὸς, ἕως εὕρῃ αὐτό; Καὶ εὕρων ἐπιτίθεισιν ἐπὶ τοὺς ὤμους αὐτοῦ χαίρων· καὶ ἔλθων εἰς τὸν οἶκον, συγκαλεῖ τοὺς φίλους καὶ τοὺς γείτονας, λέγων αὐτοῖς· Συγχάρητέ μοι ὅτι εὗρον τὸ πρόβατόν μου τὸ ἀπολωλός. Λέγου ὁμῶν ὅτι οὕτω χαρὰ ἔσται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι, ἢ ἐπὶ ἑνενήκοντα ἑννέα δικαίοις, οἵτινες οὐ χρεῖαν ἔχουσι μετανοίας. Ἡ τίς γυνὴ δραχμὰς ἔχουσα δέκα, ἐὰν ἀπολέσῃ δραχμὴν μίαν, οὐχὶ ἀπτεὶ λύχνον, καὶ σαρκοὶ τὴν οἰκίαν, καὶ ζητεῖ ἐπιμελῶς, ἕως οὗτο εὕρῃ; Καὶ εὗρουσα συγκαλεῖται τὰς φίλας, καὶ τὰς γείτονας, λέγουσα· Συγχάρητέ μοι, ὅτι εὗρον τὴν δραχμὴν ἣν ἀπώλεσα. Οὕτω, λέγει ὁμῶν, χαρὰ γίνεται ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι.

Ποίησας οὖν τρισάγιον, καὶ αὖθις τὰ τροπάρια ἔχου δ', Τὴν ταπεινὴν μου ψυχὴν· ἄλλα, διαπλέων τὸ πέλαγος, Τῇ θεοτόκῳ ἐκτενῶς νῦν προσδράμαμεν· εἰτα τὸ, Κύριε ἰλάσθητι, γ' εἰπὼν, καὶ ὡσαύτως καὶ τὸ, Κύριε, συγχώρησον, καὶ τὸ, Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς, καὶ μετανοίας μ' ποιήσαντες, οἱ ἁμάρτεροι ἀπολύονται. Μετὰ δὲ τὸ τελευτᾶσαι τὴν προγραφείσαν ἀκολουθίαν συγκαθίσταται αὐτῷ λέγει· Τί, τέκνον, ἰσχύεις φυλάξει; Κατὰ γὰρ ἰσχὺν καὶ προαίρεσιν τοῦ δεχομένου τὰ ἐπιτίμια δίδονται, καὶ οὐ κατὰ ἀναλογίαν τῶν ἡμαρτημένων αὐτῷ. Ἐνδέχεται γὰρ τὸν μὲν ὀλίγα ἁμαρτάνοντα πρόθυμον ὄντα μέγα λαβεῖν ἐπιτίμιον, ἵνα μὴ μόνον ἄφραστον ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ καὶ στέφανον κομισθῇ· τὸν δὲ πολλὰ πταίσαντα ῥάθυμον ὄντα μικρὰν ἔχειν ἐπιτίμην, ὡς ἂν μὴ καταποθῇ τῷ βάρει, καὶ ῥαθυμίας ἀφῆση πάντα· οὐ γὰρ προσετέγγμεν βάρος κουφίσαι καὶ βάρος ἐπιτιθεῖν. Χρηστὸς γὰρ ἔστιν ὁ τοῦ Χριστοῦ ζυγός, καὶ τὸ φορτίον ἑλαφρόν. Διακρίνειν δὲ δεξιὰς φιλεστέλλαντος καὶ προσώπων διαφορὰν, καὶ καιρῶν, καὶ τόπων, καὶ γνώσεως, καὶ ἀγνώ-

mini. Audite, nunc omnis domus Israel: Nunquid via mea non recte pergit? Nunquid via vestra recte pergit? In avertendo se iustum a iustitia sua, et faciet delictum, et morietur in delicto quod fecit, in ipso morietur. Et in avertendo se iniquum ab iniquitate sua, quam fecit, et faciet iudicium et iustitiam: hic animam suam custodivit, et avertit se ab omnibus impietatibus suis, quas fecerat: vita vivet, et non morietur, dicit Dominus omnipotens.

Evangelium secundum Lucam¹⁴.

In illo tempore erant appropinquantes ei omnes publicani et peccatores ut audirent illum. Et murmurabant Pharisei, et Scribae dicentes: Quia hic peccatores recipit, et manducat cum illis. Et ait ad illos parabolam istam, dicens: Quis ex vobis homo, qui habet centum oves, et perdidit unam ex illis, non dimittit nonaginta novem in deserto, et vadit ad illam, quae perierat, donec inveniat eam? Et cum invenerit eam, imponit in humeros suos gaudens. Et veniens domum convocat amicos et vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam, quae perierat. Dico vobis, quod ita gaudium erit in caelo super uno peccatore poenitentiam agente, quam super nonaginta novem iustis, qui non indigent poenitentia. Aut quae mulier habens drachmas decem, si perdidit drachmam unam, nonne accendit lucernam, et everrit domum, et querit diligenter, donec inveniat? Et cum invenerit, convocat amicas et vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdideram. Ita dico vobis, gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente.

Cum igitur trisagion perfecisset, et iterum troparia tunc quarti, Humilem animam meam. Alia, Enavigans pelagus, Ad Dei Genitricem sedulo nunc confugiamus. Postea cum ter dixit, Domine, placatus esto: similiter et hoc, Domine, parce; et, Kyrie eleison imas, et poenitentibus quadraginta facili, utriusque cessant. Suprascripta officii consequentia peracta ipsi assidens dicit, Fili, quid vales observare? poenae enim imponuntur secundum vires et voluntatem eas susipientis, et non secundum peccatorum proportionem. Contingit enim eum qui pauca peccavit, cum animo est bono et prompto, poenas sive epitimia magna libenter accipere, ut non modo peccatorum remissionem referat, sed etiam coronam: istum vero qui multa peccavit, cum animo est remisso et segni, castigatione affligi parum sovera, ne poenae gravitate absorbeat, et animo languens omnia deserat. Non enim iubetur gravia reddere levia, et gravia imponere. Suave est enim Christi iugum, et onus leve. Distingere enim debet amanter, et clementer differentiam, et personarum.

¹⁴ Luc. xv. 1-9.

et locorum, et scientiæ, et ignorantia, et in omnibus sanctorum Patrum scopum et mentem presse sectari. Sic enim ait sanctus Chrysostomus: « Pœnitentia tempore non judicatur, sed animi dispositione. » Magnus Basilus conformiter: « Ista tempore non judicamus, sed in modum formamque pœnitentiæ mentem intendimus. » Præterea humanissimus Chrysostomus Ninivitas multis non opus habuisse diebus ut pœnitentiam agerent, sed tribus solis: latroneis vero ne quidem tot horarum, sed satis illi fuit ad pœnitentiam illud temporis spatium quo verbum pronuntiavit, ita ut in momento paradisi intraverit. Hæc igitur cognoscens ne accurate secundum canones epitimias definias, sed secundum personæ qualitatem: sic autem cum viris te geres. Erga mulieres autem diligenti et accurata inquisitione uti debes. Procedunt enim ad usque magias et veneficia, et alia opera propudiosa, quorum vel meminisse horrendum est, nedum peragere. Pollunt quoque per menstrua sua consueta viros suos istorum ignaros. Cum autem confitentur, permittere non oportet eas detecto esse capite. Hoc enim monitum viris datum est. Procedunt igitur mulieres usque ad varias cædes, non modo in conceptionibus suis, verum etiam in puerperiis. Eorum enim nonnullæ ope ejusdam herbe singulis mensibus eadem patrant, ut ego humilis Dei servus miserandum hoc cum omnibus superscriptis confessione excepi. Quapropter postquam hæc omnia percurrit, eas interrogare oportet, et præsertim viduas et monachas quot puerulos occiderunt, quot modis et qualibus hoc perpetrarunt. Aliud enim est pharmacum ebibere, quo fiat ut non amplius filios procreare possit, quod omnium gravissimum est: aliud vero id per intrita quædam præstare, quod prædicto levius est. Istud vero, per herbas quasdam singulis mensibus setum excutere omni eade perniciosius est, illique nisi desistas, ad mortem usque non communicare epitimium tribuitur. Mulieres cum ab ecclesiis separate sunt, capitis inclinationes sine prostrationibus faciant. Nec hæc tantum mulieres faciunt, sed etiam non secus ac viri polluantur; illæ etiam quæ in virginitate degunt, et nullam qualemque viri experientiam habent. Hactenus de diligenti et accurata confitentium inquisitione, eorumque differentia.

Castigationes autem, earumque differentia eadem sunt. Quæcunque perpetrata sunt ante annum tricesimum sive a viris, sive a mulieribus, facile et celeriter condonentur, quallacunque sint, ita ut duorum aut trium annorum pœnam non excedant, nisi cædes sit quælibet, magnæque aliqua sanguinis permistio, sive incestus. Eorum vero quæ post annum tricesimum perpetrantur, pœnæ in annum tertium et quartum extenduntur. Ubi vero cædes est una, aut plures, aut magnorum incestorum aliquod, veluti cum sorore germana, sive ex patre, sive ex matre, vel filii uxore, vel susceptrice, vel eorum qui duas sorores matrimonio aut contubernio sibi

Α οίας, καὶ ἐν πᾶσι τῷ σκοπῷ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐξακολουθεῖν. Καὶ γὰρ ὁ μὲν θεὸς Χρυσόστομος οὕτω φησὶν· « Οὐ χρόνῳ κρίνεται μετάνοια, ἀλλὰ διαθέσει ψυχῆς. » Ὁμοφώνως δὲ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, ὅτι· « Οὐ χρόνῳ κρίνομεν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ τῆς μετανόιας προσέχομεν. » Ἐτι δὲ ὁ φιλανθρωπιστάτος Χρυσόστομος, ὅτι· « Οἱ Νινευίται οὐ πολλῶν ἡμερῶν τῶν ἡμερῶν εἰς τὸ μετανοῆσαι, ἀλλὰ τριῶν μένον. Ὁ δὲ ληστής οὐδὲ ὥρων τοσούτων ἡδεῖτο, ἀλλὰ τὸ διάστημα οὐ εἰρηκε ῥήματος ἤρξατο αὐτῷ εἰς μετάνοιαν, ὡς ἐν ἀκαριαίῳ τοῦ παραδείσου ἐντὸς γενέσθαι. » Ταῦτα οὖν εἰδὼς, μὴ κατὰ τὴν ἀκρίβειαν τῶν θείων κανόνων διορίζειν τὰ ἐπιτίμια, ἀλλὰ κατὰ τὴν ποσότητα τοῦ προσώπου. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ ἀνδρῶν. Ἐπὶ γὰρ γυναικῶν πολλὴν ὀφείλει τὴν ἐρευναν καὶ τὴν ἀκρίβειαν ποιεῖσθαι. Β Φθάνουσι γὰρ καὶ ἕως μαγειρῶν καὶ φαρμακείων, καὶ ἐτέρων αἰσχροπραγμάτων, ὧν καὶ τὸ μνησθῆναι φρικτὸν, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ διαπραξέσθαι. Μολύνουσι δὲ καὶ ἐν τοῖς συνηθείαις τῶν καταμηρίων αὐτῶν μὴ εἰδότας τοὺς ἀνδράς. Τοῦτων μέντοι ἐξομολογουμένων οὐ δεῖ τὴν κεφαλὴν ἀκατακάλυπτον εἶναι. Τοῦτο γὰρ τοῖς ἀνδράσι προτέτραπται. Φθάνουσι τοίνυν αἱ γυναῖκες καὶ μέχρι φόνων διαφόρων ἐν ταῖς συλλήψεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς τελείαις ἀποκυήσονται. Τινὲς γὰρ αὐτῶν καὶ κατὰ μήνα φόνον ποιοῦσι διὰ τινος βοτάνης, ὡς ὁ ταπεινὸς ἐγὼ μετὰ τῶν προγραφέντων πάντων καὶ τοῦ ἀνεξετάστου τὸ ἐλεεινόν. Καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τὸ πάντα διεξελθεῖν ἐρευνᾶν δεῖ πόσα ἐφόνευσαν παῖδια, καὶ μάλιστα αἱ μονάζουσαι· καὶ διὰ πόσων καὶ πόσων· ἄλλο γὰρ τὸ πλεῖν φάρμακον καὶ μικρὴ παιδοποιήσας, ὃ καὶ βαρύτερον πάντων· καὶ ἕτερον τὸ διὰ τριμῆταιον, ὃ τοῦ προῤῥηθέντος· κουφότερον. Τὸ δὲ διὰ βοτάνης κατὰ μήνα ἐμβρυον ἀποτίθεσθαι, πάντων φόνων ἐλεεινιώτερον, ὃ καὶ ἕως θανάτου τὸ ἐπιτίμιον ἔχει, ἂν τοῦτο οὐκ ἀποκόψῃ, μὴ κοινοῦναι. Αἱ γυναῖκες ὅταν κεκομμέναι εἰσὶ τῆς ἐκκλησίας μόνον προσκυνησεις ποιεῖτωσαν χωρὶς μετανοιῶν. Οὐ μὲν δὲ, ἀλλὰ καὶ μαλακίζονται αἱ γυναῖκες· ὡς οἱ ἄνδρες· καὶ αὐταὶ δὲ παρθενοῦσαι καὶ ὅλως μὴ εἰδῶται πείραν ἀνδρὸς τὴν οἰανοῦν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐρεύνης καὶ διαφορᾶς τῶν ἐξομολογουμένων.

Δ Αἱ δὲ ἐπιτιμήσεις καὶ αἱ διαφοραὶ εἰσὶν αὗται. Ὅσα ἐγένοντο πρὸ τριάκοντα χρόνων ἐν ταῖς ἀνδράσι ἐν τε γυναιξίν, εὐσύνγνωστα καὶ ταχυσυγχώρητα ἔστωσαν ὅλα κἀν εἰσιν, ὥστε καὶ ἕως τριῶν ἢ ὀκτώ αὐτῶν ἔχειν τὴν ἐπιτίμειν, ἂν οὐκ ἔστι φόνος ὅς τις δὴποτε οὕτε μεγάλη αἰμομιξία. Ἐάν δὲ μετὰ τριάκοντα χρόνων γεγένηται, καὶ ἕως τρία καὶ τέσσαρα. Ὅπου δὲ ἔστι φόνος ἢ καὶ φόνος καὶ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αἰμομιξιῶν, ἦτοι περὶ γνησίας ἀδελφῆς, ἦτοι ἐκ πατρὸς· καὶ μητρός, ἢ υἱοῦ γυναικὸς, ἢ συντέκνου, ἢ τῶν δύο ἀδελφῶν λαμβανόντων εἰς συνοικίαν, ἢ εἰς τὰς μητροῖς· αὐτῶν ἐπιμαίνόμενοι, ἔτη ἑβ'. Ἐάν δὲ τύχη θυγατρὸς ἢς εἰδέαντο ἢ εἰς ἰδίαν μητέρα, ἢ

εἰς ἰδίαν θυγατέρα, ἔτη ιε'. Ἐὰν δὲ τις κατὰ φύσιν ἡμαρτε μόνον καὶ οὐ περιέπεσεν εἰς τὰ παρὰ φύσιν, οὕτε εἰς αἰμομιξίας οἷα καὶ εἰς αἰσὶ καὶ ὄσα, καὶ ἕως χρόνου, ἥ καὶ ἡμῖς ἐπιτιμᾶσθαι· ἰὼν δὲ ἐπὶ γυναικα φόντοι τινὲς διάφοροι, καὶ μαγείαι ἐπαράχθησαν ἥ καὶ ἕως τῶν παρὰ φύσιν, καὶ ἕως ὁκτώ, καὶ δέκα ἐπιτιμᾶσθαι αὐτὰς ἑτῶν.

Si autem a mulieribus caedes varie et magis factæ sunt, vel usque ad ea quæ sunt præter naturam processum fuerit, ad octennium et decennium eas puniri oportet.

Καὶ ταύτας δὲ τὰς διαφορὰς καὶ τὰς ἐπιτιμήσεις περὶ τῆς κοινωνίας ὀρίζομεν. Πάντων γὰρ βαρύτερον ἁμάρτημα τὸ ἀναξίως κοινωνεῖν. Ὁ καὶ διελάβεν ἡμᾶς ἐρωτᾶσθαι τοὺς ἐξομολογουμένους μετὰ τὴν ἁπασαν τῶν ἁμαρτημάτων ἐξομολόγησιν, τὸ, εἰ ἄρα τὰ προεξομολογηθέντα ποιῶν ἐκoinῶναι· ὅπου ἰὼν εἶπῃ, Ναί· καὶ μάλιστα ἔξω τοῦ Πάσχα, τοῦτο πάντων χεῖρον εἶναι· ὅλον καὶ ἔστι τῶν ἐλαχίστων παράπτωμα, ἥτοι τὸ ἁμάρτημα· καὶ πλεον τὴν ἀποχὴν ποιεῖν τῆς ἀγράντου κοινωνίας.

Περὶ δὲ βρώσεως καὶ πόσεως καὶ εὐχῆς, ὡς ἡ ἐκάστου δύναται φύσις καὶ γνώμη καὶ προαίρεσις καὶ λογὸς καὶ διδασκίαι· ἡμεῖς δὲ διὸ τέως διαφορὰς ἔχομεν ἐξ ὧν καὶ ποιούμεν καὶ διδομεν τοῖς ἡμῖν ἐξομολογουμένοις. Ὅλον καὶ ἔστιν, ἥ οἷα τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ἐν τοῖς μεγάλως καὶ μικρῶς ἡμαρτηκόσι. Προκρίνομεν γὰρ ἐν τοῖς ἐξομολογουμένοις ἔστι καὶ ἐν τοῖς ἀναδεχομένοις ἡ ἁλαρὰ καὶ ἡ βαρεῖα τὴν ἐπιτίμιν δόσις. Ἡ γὰρ τοῦ ἐξομολογουμένου ἀδίστατος πίστις τε καὶ ἐξ ὧν ἔχει μετάδοσις, ἣν ποὺ ὁ μακάριος Ἀπόστολος καρπὸν πίστεως ἐπιλέγει, καὶ ἡ τοῦ ἀναδεχομένου τὸν ἐξομολογούμενον εὐσυνκρίτος κρίσις καὶ γνώσις καὶ συμπάθησιν συγκατάβασις πάντα ἁλαρὰ οἶδε καὶ τὰ περὶ βρώσεως καὶ πόσεως καὶ κοινωνίας, καὶ μάλιστα εἰ τύχῃ ὁ ἐξομολογούμενος ἴνα πρὸ τοῦ ἐξομολογήσασθαι ἀπέκοψε τοῦ ἁμαρτάνειν, ἡ ὁμολογίη καὶ ἀπὸ τῆς ἐξομολογήσεως ἀποκόπτεται. Πολλοὶ γὰρ εἰσι καὶ ἐξομολογοῦνται καὶ λυποῦνται, ἀλλ' ὁμως ἡ φύσις, ἡ κλοπῇ, ἡ κακογνωμίᾳ, ἡ καὶ πονηρᾷ συνηθείᾳ πάλιν ἐφάλλονται καὶ περιπίπτουσιν ἁμαρτήμασιν. Οἱ τοιοῦτοι τοῖνον ἴνα πάντοτε ἐξομολογῶνται δασύς ἐν πίσειν. Ἐὰν δὲ καὶ τὰ ἐπιτίμια αὐτῶν πληρώσωσιν, ὅσα ἂν ἐπὶ λαβὸν παρὰ τοῦ δεσμοῦσαντος αὐτοῦς, καὶ μέλλουσι κοινωνεῖν ἀποκληρώσαντες, μηδὲ τότε κοινωνεῖσθαι εἰ δὴ αὐτοὺς ἐλευσιν, ἀλλὰ παραφυλαττέσθαι τὴν ἀγράντον κοινωνίαν ἕως ἂν ἀποκρίσιν· ἵνα γὰρ καὶ τοῦτο ἔνεκα μόνον ἐν τῇ κρίσει ἀξιωθῶσιν.

donec peccare destiterint : hujus animi rei causa

Ἐπειδὴ δὲ εἰσὶ τινες βίᾳ ἔξωσιν καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ κρατῶσι· αὐτοὺς ἀπὸ ἁμαρτιῶν λογίζοντες, καὶ αὐτοὶ δὲ πολλὰς οἱ γυναῖκας ἔχοντες, χρὴ μετὰ τὸ πληρῶσαι καὶ αὐτοὺς τὰ αὐτῶν ἐπιτίμια· ἰὼν ἔλθωσι χρόνοι πλείστοι καὶ οὐκ ἔχωσι πῶς κοινωνῆσαι διὰ τὸ ἀεὶ αὐτοὺς περιπίπτειν ἁμαρτήμασι, κρατεῖσθαι καὶ τὴν ἁγίαν Τεσσαρακοστὴν

A copulant, vel in novercas furunt, in annum duodecimum pœna prorogatur. Si vero filia potatur quam de fonte suscepit, vel in propriam matrem, vel in propriam filiam, in annum usque decimum quintum. Si vero secundum naturam tantum peccavit, nec in ea quæ præter naturam sunt incidit, nec in incesta qualiacunque sint, et quæta, in annum aut æsequi

Has differentias et pœnitiones de communione decernimus : peccatum enim omnium gravissimum est, indigne communicare. Istius rei a confitentibus interrogatio post omnium peccatorum confessionem nos fugerat, scilicet, an præconfessa operatus communicaverit. Cum dixerit, Ita : maxime autem extra Pascha, hoc omnium pejus, licet offensa sit de minimis, veluti simplex peccatum ; longior abstinencia immaculatæ communionis illi est imponenda.

Quod vero ad cibum, potum et orationem attinet, quantum uniuscujusque natura, ingenium, electio, virtus, et dispositio ferre poterit. Nos autem hæcenus duabus differentis vel aumus secundum quas agimus, et nobis confitentibus pœnitentias imponimus. Qualenam illud sit, vel qualia peccata ; si inter eos reponendus qui magna vel parva peccarunt ; antea enim diximus quod confitentibus, ut et confessoribus, levis est, et gravis pœnarum impositio. Nam certa et indubitata confitentis fides, et eorum quæ possidet distributio, quam beatus Apostolus alicubi fidei fructum vocat, et confessoris selectum judicium, et cognitio, facillique et compatiens accommodatio levia omnia decernit, sive cibum appetent, sive potum, sive communionem, præsertim si contingat confitentem ante confessionem a peccato destitisse, aut pollicetur se confessione facta destitutum. Multi enim confitentur, et de peccatis dolorem concipiunt et tristitiam ; attamen vel natura, vel subreptione, vel mala et deliberata animi sententia, vel prava consuetudine iterum deiciuntur, et in peccata incidunt. Igitur qui sunt ejusmodi semper confitentur quoties ceciderunt. Si vero epitimia ipsorum compleverint, tot scilicet annos quot ab eo qui eos ligavit acceperint, et velut his completis jam communicaturi sunt, si omnino qui ipsius miserentur, neque tunc communicent, sed differant et reservent immaculatam communionem, solum in die judicii misericordia digni censebuntur.

Cum vero nonnulli sunt qui præ habitudine violentia seipsos a peccatis ne in ipsa quidem magna Quadragesima continere possunt. ejusmodi sunt sæpe etiam ii qui uxores habent, oportet et ipsos pœnitentiis completis si transeant anni multi, nec habeant qua ratione communicent, eo quod semper in peccata incidunt, continere se a peccato saltem.

¹¹ Joel. ii, 12.

totam sanctam Quadragesimam, et cum timore et tremore tribus Paschatis diebus communicare. Hoc autem hesitanter dicimus, eo quod a spurcitiis carnalibus abstinere non possunt, non quod hoc fiat secundum aliam canonicam communionis differentiam. Si vero in magna Quadragesima qui tales sunt in molliem inciderint, neque sit communicent. Si enim a sanctis Patribus decretum sit eos qui inciderint in miserandum illum animi morbum, omnibus dominantem, quem omnino derelinquere difficilimum, quadraginta tantum diebus a communione arcendos esse, nonne multo magis erit in Quadragesima observandum, cum id de ceteris et communibus anni diebus defuerint?

Differentiæ secundæ in cibo, potu et oratione.

Cum mea quidem sententia duæ sint, ut supra dixi, duæ quoque sunt poenitentiarum differentiae, sicut humilia ego erga omnes ista usurpare soleo. Sæpius peccantes et infirmi juvenes et senes, mulieres et viri, monachi et monachæ, præter eos qui sacris ordinibus imbuti sunt. Sacerdotes enim et episcopi, et diaconi qui in gradu sunt, vel eorum uxores, ad peccatorum confessionem suscipiendi non sunt, nisi secundum Deum securitatem eorum confessoribus fecerint, quod si alienius criminis rei sunt quod eos a sacris ordinibus exercendis prohibeat, nec amplius sacris ministrare audebunt. Ejusmodi enim non datur poenitentia, qualiscunque ista sit, sive cibi, sive potus, nequidem omnino a communione abstinentia, sed sola a sacro ministerio cessatio. Nihil autem abdicat sacerdotem sacerdotii functione nisi, alteri molieri præterquam sine misceatur. Si enim vel in unam solam inciderit, sacrificandi potestate abdicatus est, licet martyrium decertaret, et mortuos suscitaret. Sunt autem alie nonnullæ contaminationes in quas si sacerdos inciderit, et præsertim monachus, vel eorum aliquis qui sine uxore consecrantur, a sacro ministerio ad tempus cessare debent, et iterum sacris operari. Sicut statuit beatus Basilus de diaconis et presbyteris sic dicens: «Diaconus labilis pollutus, et eo usque se peccasse confitens, a sacro ministerio cohibebitur, communionis tamen cum diaconis participatione dignus habebitur.» Idem de presbytero judicium: «Si quis ultra peccasse deprehensus fuerit, in qualicumque sit gradu, deponatur.» Quid vero hoc est, labilis esse pollutus? Hoc ego non scribe, licet illud probe sciam. Qui hoc perpetraverit, declarabit. Age, tamen brevis pro viribus et pro cognitione nostra dicemus de sacerdotibus, de quibus jam verba fecimus, simul autem et de iis qui ad sacerdotium eveni merentur, necnon de laicis, quousque nempe et qualiter judicentur.

Viri vel mulieres qui sine necessitate, hoc est, nullo adigente timore humano vel paupertate, cum ethnicorum corporibus sese contaminarunt: illi quædam sine legitimis uxoribus mariti existentes, vel mulieres legitimis viris conjunctæ, tribus annis

A πᾶσαν το μὴ ἀμαρτῆσαι, καὶ μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὰς τρεῖς τοῦ Πάσχα κοινωνήσας ἡμέρας. Τοῦτο δὲ κατὰ ἀπορίαν τὸ μηδέποτε αὐτοὺς ἀπὸ σαρκεῶν πολυσμῶν κρατῆσαι δύνασθαι, καὶ οὐ κατὰ ἀκλήν γενέσθαι λόγῳ μεν διαφορὰν. Ἐάν δὲ καὶ εἰς μιᾶς ἐκ τούτων πείσων ἐν τῇ μεγάλῃ Τεσσαροκοστῇ, μηδὲ οὕτω κοινωνήσας. Τὸ γὰρ ἐλεεινὸν τοῦτο καὶ παντοκράτητον καὶ δυσσπόστατον πάθος, εἰ καὶ μόνας τεσσαράκοντα ἡμέρας παρὰ τῶν ἁγίων ἡμῶν κεκονώνισται Πατέρων τὸ μὴ κοινωνεῖν τοὺς ἐν τούτῳ παραπίπτοντας, ἀλλ' ὅμως τὰς ἄλλας τοῦ ἐνιαυτοῦ ἡμέρας, οὐχὶ δὲ τῆς ἁγίας Τεσσαροκοστῆς ἡμέρας ὁρίζεται;

Περὶ βρώσεως, καὶ πόσεως, καὶ εὐχῆς διαφορά.

Δύο δὲ αὗται, ὡς προείπον ἀνωτέρω, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην αἱ δύο τῶν ἐπιτημίων διαφοραὶ ἱστώσας, ὡς ὁ ταπεινὸς ἐγὼ εἰς πάντας εὐδοκῶ διδόναι. Πολλὰ ἀμαρτήτους ἀσθενεῖς νέους καὶ γέροντας, γυναῖκας καὶ ἄνδρας, μοναχοὺς καὶ μοναζούσας, παρικτὸς τῶν ἱερωμένων. Ἰερεῖς γὰρ καὶ ἀρχιερεῖς, καὶ ἐπαθμοὺς διακόνους ἢ τὰς αὐτῶν γυναῖκας οὐ χρὴ δέχεσθαι εἰς ἐξομολόγησιν, ἕως ἐπὶ Θεοῦ πληροφορησῶσιν οἱ τοιοῦτοι τοὺς ἀναδεχομένους αὐτοὺς, ὅτι ἐάν τι ἔχωσιν ἑγκλημα τὸ ἀπειργόν, ἦτοι τὸ ἀποπαῦον αὐτοὺς ἱερατεῦσιν, μηκέτι τοιμῶσιν ἱερατεῦσαι. Τοῖς γὰρ τοιοῦτοις οὐ δίδεται οἰομένης ἐπιτημῆς, ἢ βρώσεως, ἢ πόσεως, ἢ κοινωνίας τὸ σύνολον κράτησις, ἀλλ' ἢ μόνον παύσις τῆς ἱεροσύνης. Οὐδὲν οὖν παύει τὸν ἱερέα τοῦ μὴ ἱερατεῦσιν, ἀλλ' ἢ μόνον ἐξω νομίμου γυναῖκος εἰς ἑτέραν ἐάν πέσῃ. [Εἰ:] μίαν γὰρ καὶ μόνον ἐάν πέσῃ, οὐκ ἔτι ἔχει ἐξουσίαν ποτὲ ἱερατεῦσιν, ἐάν ἔχει ἀγωνισασθαι τοῦ καὶ νεκροῦς ἐγείρειν. Ἄλλοι δὲ εἰσι πολλοὶ σῶτες, εἰς οὓς ἐάν περιπέσῃ ἱερεὺς, καὶ ῥάλλιστα μοναχοί, ἢ τῶν χωρὶς γυναῖκος χειροτονουμένων λαμβάνειν τινα πρὸς καιρὸν στάσιν τῆς ἱεροσύνης ἦτοι ἱερουργίας, καὶ πάλιν ἱεροουργεῖν. Καθὼς ὁ μακάριος Βασίλειος περὶ διακόνων καὶ πρεσβυτέρων οὕτως φάσκειν, ὅτι «Διάκονος ἐν χειρὶ μιανθεὶς, καὶ μέχρι τούτου ἡμαρτηκέναι ὁμολογήσας τῆς μὴ λειτουργίας ἐπισηχθήσεται, τοῦ δὲ μετέχιν τῆς κοινωνίας μετὰ τῶν διακόνων ἀξιωθήσεται.» Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ πρεσβύτερος. «Εἰ δὲ τις πλεον φωραθῇ τούτου ἡμαρτηκὸς ἐν οὐρανῷ ἢ βαθμῷ καθαιρεῖσθαι.» Τί δὲ ἐστὶ τὸ, ἐν χειρὶ μιανθεὶς; Ἐγὼ μὲν οὐ γράφω, καίπερ σαφῶς εἰδώς. Ὅ δὲ πρῶτος φανερώνει τούτο. Ὅμως περὶ τῶν εἰρηκαμένων ἱερῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ περὶ τῶν ἁγίων εἰς ἱερουργίαν ἰλθεῖν, καὶ περὶ λαϊκῶν, καὶ ἕως πόσου ταῦτα καὶ ποιοῖς κρῖνονται, φέρε δὶδὲν βραχέως, ὅση δύναμις καὶ ὡς ἴσμεν, ἐροῦμεν.

Οἱ μὲν ἀνάγκης χωρὶς, τοῦτ' ἐστὶ φόβου ἀνθρωπίνου ἢ πτωχείας, ἐν ἔθνοικὸς ἐμολύνθησαν σώμασιν ἄνδρες ἢ γυναῖκες. οἱ μὲν χωρὶς γυναικῶν νομίμων ὄντες ἄνδρες ἢ γυναῖκες ἅμα ἀνδρῶν νομίμων τριετίαν μὲν ἑστῶσαν ἀκοινώνητοι μετὰ καὶ τῶν μετὰ

ταῦτα γεγραμμένων περὶ βρώσεως, καὶ πόσεως, καὶ εὐχῆς ἐν τῷ ἐπιτίμῳ· εἰ τι ἂν καὶ οἷον προαιροῦνται ἀπὸ τῶν τριῶν. Οἱ δὲ νομίμους ἔχοντες γυναῖκας, ἢ γυναῖκες ἀνδρας, καὶ ἐν τέσσαρσι ἢ πέντε ἔτασιν ἐπιτιμάσθωσαν, καὶ μάλιστα εἰ τύχοι ἐν ἑτέροις περιπατοῖν ἀμαρτήμασιν. Εἰ δὲ καὶ μετὰ φόβου καὶ ἐξουσίας ἢ διὰ πτωχείαν, ἕνα χρόνον ἢ δύο ἐπιτιμάσθωσαν. Ἱερωμένων δὲ γυναῖκες, τοῦτ' ἐστὶ διακόνων, ἢ πρεσβυτέρων, οὗτοι ἔαν παραπέσωσι, τριετίαν ἐπιτιμάσθωσαν ὡς τοὺς ἱερεῖς αὐτῶν φρονέουσαι· οὐκ ἔτι γὰρ ἐκείνοι ἱερουργήσουσιν, εἰ μετὰ τῶν γυναικῶν αὐτῶν συμβῇαι ἕως ἀπαξ θελήσωσιν. Ἱερεῖς δὲ καὶ διάκονοι οὗτοι ἔαν παραπέσωσι, εἰ καὶ ἀπαξ καὶ μόνον ἢ πῶσις γένηται, μὴκέτι τὸ σύνολον ἱερουργήσωσι· κοινωνήτων δὲ ὅτε καὶ θέλουσιν, καὶ ἀναγνώστου τάξιν ἔχτωσαν, ὅσα οὐδὲν ἀναγνώστης ἀνευθριάστω, ἐνεργούντες. Ἀναγνώστης δὲ ἔαν πέσῃ, ἢ ἡ τοῦτου γυνή, οὐκ ἔτι τὴν ἀναγνώστην περαιτέρω προκόπται, ἀλλὰ μένειν ἀπρόκοπον. Ἐάν δέ τις παιδίον ὢν ἢ κοσμητὴ ἢ μοναχικὴ τάξει, ἢ καὶ παπιδίττης, φθαρῇ δὲ ὑπὸ τινος ἀνδρός, εἰ μὲν εἰς τοὺς μηρούς ἢ μόνον, ἐπιτιμάσθωαι μὲν καὶ τὰ μάλιστα, εἰ ἀπαξ καὶ δις ἐγένετο· εἰ δὲ πλεον τούτου, τοῦτ' ἐστὶν εἰς ἀφεδρῶνα, μὴδὲ τὸ σύνολον ἐρχεσθαι εἰς διακόνου ἐμβόθρου ἢ ἱερέως ἀξίαν. Εἰ γὰρ κῆκενος οὐκ ἡμαρτεν, ἀλλ' ὅμως τὸ σκεῦος ἑρβάρη, καὶ οὐκ ἐνδέχεται αὐτὸν ἱερουργῆσαι· ἐμολύνθη γάρ. Εἰ δὲ καὶ εἰς μαλακίαν πέσῃ πρὸ τοῦ ἱερουργῆσαι, μὴ εἰδὼς τί ἐστὶ, καὶ ὅτι ἀπείργει αὐτὸν τοῦ μὴ δέξασθαι ἱερωσύνην, ἢ κατὰ ἀγνωσίαν ἢ παρ' ἄλλου ψυχοφόρου ἢ ἀγνώστου τοῦτο ἐδιδάχθη, ἐστὶ δὲ ὁ ἀνθρώπος ἢ σοφός, ἢ εὐλαβής, ἢ καὶ κατὰ ἀμφοτέρω, ἐπιτιμάσθωαι πρότερον, καὶ εἰδ' οὕτως ἀξιούσθω. Εἰ δὲ μετὰ τὴν ἱερωσύνην εἰς τοῦτο ἐλθῶ, κατὰ τὴν σκοπὴν ὃν προεῖρηκαμεν, ἢ κατὰ ἀγνοίαν, ἢ κατὰ ψυχοφόρου διδασκαλίας μὴ εἶναι κακὸν, λαμβανέντω χρόνον ἐπιτίμιον, κρατούμενος καὶ τοῦ ἱερουργεῖν, καὶ οὕτως ἱερουργεῖτω. Εἰ δὲ καὶ δευτερώσει, ἢ τριτώσει, μὴκέτι ἱερουργεῖτω, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ ἀναγνώστου τάξιν ἐρχέσθω. Ἐάν δέ τις ἐκλεψῇ κεφαλαιώδη κλέμματα, μὴ ἐρχέσθω εἰς ἱερωσύνην. Ὁμοίως δὲ εἰ μετὰ τὴν ἱερωσύνην, μὴκέτι ἱερουργεῖτω. Ποσῶς καὶ οἱ χωρὶς ἱερωσύνης κλέπτοντες μὴ ἐρχέσθωσαν εἰς ἱερωσύνην ποτέ, ἀλλὰ τὸ τῶν πόρων λαμβανέντωσαν ἐπιτίμιον.

amplius sacrificet. Eadem esto ratio eorum qui

nunquam assequantur, sed fornicantium penitentia
Τῶν δὲ ἐξαγγελλόντων εἰς τὴν τρέποι παρ' ἐμοὶ διαφέροντες ἀλλήλων δέκα. Ἐτερος ὁ ὀλίγον ἀμαρτήσας καὶ αὐτοπροαιρέτῃ γνώμῃ μετανοήσας, ὃς καὶ εἰς ἐν πρόσωπον· καὶ ἕτερος ὁ πολλάκις καὶ εἰς πολλὰ ἀλόους πρόσωπα· καὶ ἕτερος ὁ κατὰ φύσιν μὲν ἀμαρτήσας, ἰσως καὶ εἰς ἐν πρόσωπον· χρονίσας δὲ καὶ ἕως γήρως· ἕτερος δὲ ὁ παρὰ φύσιν ἀμαρτήσας, τάχιον δὲ ἀποκόψας, διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον· καὶ ἕτερος ὁ δι' ἀσθένειαν, καὶ περιστάσιν συμφορᾶς εἰς ἐξομολόγησιν ἰλθὼν, ἢ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ θανάτῳ ἐξομολογησάμενος, καὶ θανὼν· καὶ ἕτερος ὁ παυσά-

A communionem privandi sunt vice epitimiorum in cibo, potu, et oratione secundum quod aliquid ex his tribus elegerint, ut posthac describatur. Qui vero legitimas habuerint uxores, vel uxores legitimos viros, quatuor vel quinque annis plectantur, praesertim si contingat eos aliis succumbere peccatis. Si vero cum timore, et alterius potestate adacti, aut propter paupertatem, annum aut duos ponuntur. Sacerdotum vero mulieres, hoc est, diaconorum et presbyterorum, cum in hac inciderint, triennium puniuntur, veluti quae maritos suos occiderint: non enim amplius sacris ministeriis operabuntur, si postea cum mulieribus suis vel semel congrredi voluerint. Sacerdotes et diaconi si vel semel ceciderint, solumque casus fiat, nullo modo postea sacra administrabunt: communicent vero cum voluerint, lectoris gradu possint, quae lectoris sunt munia confidenter exercentes. Lector vero si ceciderit, vel ipsius uxor, ultra lectoris gradum promoveri non poterit, sed permanebit non amplius promovendus. Si vero quis puer vel saecularis, vel monachus, vel etiam clericus, sive lector, ab aliquo corruptus est, si solum intra coxas, epitimo castigandus est, maxime si semel et bis hoc contigit. Quod si ultra hoc aliquid in ipsum perpetratum est, hoc est, in posteriora, nullo modo ad diaconi vel sacerdotis dignitatem perveniet. Licet enim ipse non peccaverit, vas tamen ipsius disruptum est: et non licet ipsi sacra ministrare; est enim pollutus. Si in molliem inciderit ante consecrationem, nesciens quid hoc esset, et quod hoc prohibet ipsum a sacerdotii susceptione, vel propter ignorantiam, vel quod sic ab animarum corruptore et ignorante edoctus fuerit, vir tamen est vel sapiens, vel pian, vel strumque puniatur prius, penaeque exsoluit sacerdotio dignus habeatur. Quod si post sacrum ministerium susceptum in hoc crimine ea ratione quam praediximus, deprehensus est, vel propter ignorantiam, vel quod hoc non esse malum ab aliquo animarum corruptore edoctus sit, unius anni penitentiam accipiat a sacro ministerio abstinens, et sic postmodum sacris operetur. Quod si bis terve hoc iteraverit, non amplius sacris ministret, sed in lectoris ordinem descendat. Si quis furta capitalia furatus fuerit, sacrum ministerium non adipiscatur. Similiter si post adeptum sacerdotium hoc perpetraverit, non plectantur.

Decem sunt apud me confitentium species a se invicem differentes. Alius pauculum, et uno modo, peccavit, et sponte poenitet; alius sapius, et multis modis; alius secundum naturam, et uno forsitan modo, sed in eo perseveravit, etiam usque ad senectutem; alius praeter naturam peccavit, statim vero resipuit, et abstinuit propter Dei timorem; alius qui infirmitate actus, vel calamitatis circumstantia ad confessionem se accingit, vel in ipsa morte confitetur, et moritur; alius qui a peccato cessavit, quaecumque illud fuerit, et postea sic peccata con-

stetur; alius qui ad confessionem usque peccat, sed confessione facta abstinet; alius qui peccata quidem confitetur, sed ab iis abstinere non valet, aut non vult; alius qui pollicetur quidem ab omnibus peccatis se abstenturum, sed in una specie hoc non potest. Alii vero qui in militia, et necessitate, aut timore, vel dono, vel insolentia, vel aliis variis modis peccantes constituentur. Ejusmodi inquirere oportet, si personarum et differentiarum quantitatem definire possint, vel non. Qui enim hoc definire nequit, ut luxur et intemperie deditus judicatur. Alii autem omnes, et eorum unusquisque dijudicatur, prout in unoquoque ex illis decem modis se peccasse constituitur. Declarare debet in quot personis incidit, hoc est, in quot mulieres: similiter et mulieres. Tunc qui confessionem eorum Deo adjuvante excipit, interroget eos quales ex jam enumeratis sex fornicationis differentiis sunt personae, hoc est, quot meretrices, quot viduae, quot ancillae, quot parvum habitum monachicum indutae, quot magnum, quot sacrate, hoc est presbyterae et diaconorum uxores. Parvi enim habitus monachae et lectorum uxores ut meretrices judicantur, magni vero habitus monachae ut nuptae. Cum vero constantes istorum differentias et quantitates declaraverint, et quantum temporis in ista prava animi affectione contriverint: atque si aliquae ex ipsis pepererint vel non; si essent illis uxores, vel non; si secundum naturam, aut utroque modo; si ante triginta annos, aut postea, vel utroque modo; si semel, vel bis, vel ter, aut saepius; si destiterunt, vel ad senectutem usque, et diem illum in quo constiterunt peccaverunt, vel jam desierant, πολλάκις, καὶ εἰ ἐξάκοσαν, ἢ καὶ ἕως γήρεως, καὶ ἡμέραν, ἢ προσέκοσαν.

Postquam differentiarum istarum interrogationem finierit, eos iterum de incestis omnibus interrogabit. Nunquid aliquando in cognatas et affines inciderint. Si deprehenderit eos in aliquid ejusmodi incidisse, interrogabit, an iterum converterint se a secundo gradu propinquitatis ad primum, vel non. Hoc enim pejus est. Postea sic eos interrogare de his quae contra naturam perpetrantur: an ceciderint vel in virum, vel in puerum, vel in jumentum, vel in volatile, vel in puellulam antesextum decimum annum. Postea progredietur ad interrogationem de caede voluntaria et involuntaria, simul et de gravi et duplici illa molitie. Cum autem poenitentem de his omnibus recte scrutatus fuerit, tum ad vires ejus animum convertet, praesertim ad compunctionem, et humilitatem, ad lacrymas, ad eleemosynam quam se posse Deo dare facietur. Tandem fidei fervorem et propositam considerabit; dabitque ei scriptum ipsius mandatum, hoc est, poenitentiam. Quod ad communionem attinet, ut supra dictum est, abstinere ab ea per spatium unius anni, duorum, trium, quatuor, quinque, usque ad sextum, et septimum, postea concedetur. Quod ad cibum et potum attinet, ut ferunt uniuscujusque natura et vires. Quod vero ad liturgiam, cum catechumenis exire e templo, et in

ἀ μινος τῆς ἀμαρτίας, οἷα καὶ ἡ, καὶ εἴθ' οὕτως ἐξαγγέλλας τὰ αὐτῇ ἡμαρτήματα· καὶ ἄλλος ὁ ἕως τῆς ἐξομολογήσεως ἀμαρτάνων, μετὰ τὴν ἐξομολογήσιν δὲ παυσάμενος· καὶ ἕτερος ὁ ἐξομολογούμενος μὲν τὰς ἀμαρτίας αὐτοῦ, ἀποχρὴν δὲ ποιῆσαι μὴ ἰσχύων, ἤγουν οὐ θέλων· καὶ ἄλλος ὁ ὁμολογῶν μὲν πάντων ποιεῖσθαι κακῶν ἀποχρὴν, ἐν ᾧ δὲ προσώπου μὴ δυνάμενος· καὶ ἄλλοι δὲ οἱ ἐπὶ τάξει καὶ κατὰ τὴν ἀνάγκην, ἢ φόβον, ἢ δῶρον, ἢ εὐθυσίαν, ἢ κατὰ διαφόρους τρόπους ἀμαρτάνοντες ἐξομολογούμενοι. Ἐρευνᾷ δὲ αὐτοὺς καὶ εἰ ἰσχύουσι τὴν ποσότητα τῶν προσώπων εἰπεῖν, ἢ οὐ. Ὁ γὰρ μὴ ἰσχύων εἰπεῖν ὡς δούτος κρίνεται. Οὗτοι δὲ πάντες ἕκαστος αὐτῶν ἀνακρινόμενος, ὡς καὶ ἕκαστος ἐξημαρτεῖ ἀπὸ τῶν δέκα τούτων τρόπων ὁμολογῶν. Ὑπελείπειν εἰς δύο πρόσωπα ἔπειτα, τοῦτ' ἐστὶ γυναῖκας, ὁμοίως καὶ αἱ γυναῖκες. Καὶ τότε ὁ δεχόμενος σὺν θεῷ τὴν ἐξομολόγησιν αὐτῶν ἀνακρινάτω αὐτοὺς ὅποια ἦσαν τὰ πρόσωπα ἀπὸ τῶν ἐξ διαφορῶν τῆς πορνείας· τοῦτ' ἐστὶ πόσαι πόρναι, καὶ πόσαι χήραι, καὶ πόσαι μικροσχῆμοι, καὶ πόσαι μεγαλοσχῆμοι μοναστρίαι, καὶ πόσαι λερωμέναι, ἤγουν προσδουρίσσαι ἢ ἐμβάδμων διακόνων γυναῖκες. Αἱ γὰρ μικροσχῆμοι μοναστρίαι, καὶ τῶν ἀναγνωστῶν ὡς πόρναι κρίνονται· αἱ δὲ μεγαλοσχῆμοι ὡς ὑπανδροί. Καὶ ὅταν τούτων τὰς διαφορὰς καὶ τὰς ποσότητας ἐξεπίσω οἱ ἐξομολογούμενοι, καὶ ὅσους ἔχρυσαν εἰς ἕκαστον αὐτῶν πάθος, καὶ εἰ ἔτεκον ἐξ αὐτῶν τινες, ἢ οὐ· καὶ εἰ εἶχον γυναῖκας ἢ οὐκ εἶχον, καὶ εἰ κατὰ φύσιν ἡμαρτον ἢ καὶ κατ' ἀμφοτέρω· καὶ εἰ πρὸ τριάκοντα χρόνων, ἢ καὶ μετὰ ταῦτα, ἢ καὶ κατ' ἀμφοτέρω· καὶ εἰ ἅπαξ, καὶ δις, καὶ τρίς, καὶ εἰ ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐν ᾗ ἐξομολογήσαντο

Καὶ ὅταν πάντων τούτων ἐξεπίσω τὰς διαφορὰς πάλιν ἐρωτᾷ αὐτοὺς περὶ τῶν αἰμομιξιών, μήποτε εἰς συγγενείας τινὰς ἢ ἰδιοῦσας ἕκαστοι. Καὶ εἰ ἄρα εἴροι αὐτοὺς ἐν τινι τούτων, ἐρωτᾷ αὐτοὺς εἰ ἐπιστράφησαν ἀπὸ τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς συγγενείας ἐπὶ τὸ πρῶτον πάλιν, ἢ οὐ· χεῖρον γὰρ ἐστὶ τοῦτο. Καὶ εἴθ' οὕτως ἐρευνᾷ αὐτοὺς περὶ τῶν παρὰ φύσιν· ἢ εἰς ἀνδρα, ἢ εἰς παιδίον, ἢ εἰς κτήνος, ἢ εἰς θρῆνον, ἢ εἰς κοράσιον πρὸ τοῦ ὀρισμένου χρόνου τῶν ἱετῶν περιέπεσαν. Καὶ εἴθ' οὕτως περὶ ἐκουσίου καὶ ἀκουσίου φόνου, ὁμοῦ καὶ περὶ τῆς δεινῆς καὶ διττῆς μαλακίας. Καὶ ὅτε ταῦτα πάντα τὸν μετανοοῦντα καλῶς ἐρευνήσῃ, τότε πρὸς τὴν δυνάμιν αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ πρὸς τὴν κατανύξιν, καὶ πρὸς τὴν ταπεινώσιν, καὶ πρὸς τὰ δάκρυα, καὶ πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην αὐτοῦ ἢν ὁμολογεῖ, ἢ ἔχει ἰσχύιν δοῦναι τῷ θεῷ. Καὶ τέλος πρὸς τὴν ζήλουν αὐτοῦ πίστιν καὶ πρόθεσιν, δίδειν αὐτῷ ἐγγράφως τὴν ἐντολήν αὐτοῦ, ἤγουν τὴν ἐπιτέμησιν. Καὶ περὶ μὲν τῆς κοινωνίας, ὡς ἀνωτέρω εἰρηται, καὶ εἰς χρόνον καὶ εἰς δύο, καὶ εἰς τρία, καὶ εἰς τέσσαρα, καὶ εἰς πάντα, καὶ εἰς ἕξ, καὶ εἰς ἑπτὰ συγχωρεῖν, περὶ δὲ βρώσεως καὶ πόσεως, ὡς ἔχει ἕκαστος φύσιν καὶ ἰσχύς. Καὶ περὶ μὲν τῆς λειτουργίας ἀπὸ τοῦς κατηχομένους ἐξέρχεται τοῦ ναοῦ καὶ στήκειν εἰς τὸν ναό-

θηκα. Εἰς δὲ τὸ ἑσπερινὸν καὶ ὄρθρον καὶ τὰ ἄλλα ἀκώλυτον εἶναι κατὰ πάντα ὅπου θέλει ἰστασθαι ἐν τῷ ναφ, ὅτε καὶ ἂν ἴδῃ. Τὰ δὲ Χριστοῦ γέννα, καὶ τὰ Φῶτα καὶ τὰς τρεῖς τοῦ Πάσχα ἡμέρας, ἦτοι τῇ μεγάλῃ ε', καὶ τῇ μεγάλῃ Σαββάτῃ, καὶ τῇ μεγάλῃ Κυριακῇ, καὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τὴν μνήμην, [x] ἀντικεινῶν μεταλαμβάνειν, ἀγίασμα τῶν Φώτων, καὶ οὕτω διαλύειν· οἱ μὲν μοναχοὶ τυρὸν καὶ ὦον, οἱ δὲ καὶ κρέα. Τρεῖς δὲ διαφορὰς τὸ κατ' ἑμὲ τίως ἔχειν, εἰς τὰ περὶ βρώσεως καὶ πόσεως εἰς πάντας ἐπιτιμῶ. Ἡ αὐτὴ γὰρ ἂν ἀκρισεὶ καὶ διακρίσει καὶ κρίσει ὅφελαι γίνεσθαι καὶ ἐπὶ γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν, κοσμητικῶς τε καὶ μοναχικῶς, ἀνευ δοῦλων καὶ δουλίδων. Οἱ τε γὰρ δούλοι καὶ αἱ δουλίδες καὶ παρὰ τῶν βασιῶν ἐκωνοισθήσαν κανόνων, τὸ ἤμισον δὲ μόνον τῆς ἐπιτιμῆσεως λαμβάνειν, διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτοὺς ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ.

decreta mediam tantum pœnitentiarum partem quæ dominis imponi solet, suscipere tenentur, eo quod in sua non sint potestate.

Οὗτος οὖν ὁ πρῶτος τῆς ἐπιτιμῆσεως τῶν πάντων, χωρὶς δούλων καὶ δουλίδων, παρ' ἑμοὶ διδόμενος εἰς πάντας τῶν ἐπιτιμῶν ὁρος. Δευτέραν μὲν καὶ τετραδοπαρασκευὴν, ἰσθίειν ἔλαιον καὶ ὑσπερίον μετὰ λαγάνων μόνον, τυροῦ δὲ καὶ ὠοῦ καὶ κρέατος καὶ ὄφραριον ἀπέχισθαι· τρίτην δὲ καὶ πέμπτην πάντα ἰσθίειν ἀκωλύτως ἀνευ κρέατος. Σαββάτῃ δὲ καὶ Κυριακῇ μὴ ἐν τινὶ βρώματι ἢ πόματι τὸ οἶον οὖν ἐπιτιμῶσθαι· ἀλλ' εἶναι ἀκώλυτον εἰς πάντα, ὡς πάντας οἱ μὴ ἔχοντες ἐπιτιμίον, τοῦτ' ἐστὶ καὶ εἰς κρέας καὶ εἰς οἶνον, καὶ εἰς πάντα. Ὅμοιος καὶ εἰς πᾶσαν ἑορτὴν Δεσποτικὴν καὶ τῆς παναγίας Θεοτόκου, καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων οὗον ἂν λάχῃ δομαί, καὶ οἷα κἂν ἴσῃν ἡμέρα, εἶναι ἀκώλυτον ἐν βρώσει καὶ πόσει τὸν ἐπιτιμώμενον. Καὶ μὴ τετράδα ἢ παρασκευὴν φυλάττειν ἐν τοιαύτῃ ἑορτῇ. Ὅμοιος καὶ τοῦ Προδρόμου, καὶ τὸ δωδεκαήμερον, καὶ τὴν ἑβδομάδα τοῦ Πάσχα, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς Πεντηκοστῆς, ἣν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καλοῦμεν ἑβδομάδα· τὰς δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀντίπασχα ἕως τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέρας, οὕτω μὲν εἶναι αὐτὰς ὁλοαπολύτως εἰς πάντα· πλὴν τετραδοπαρασκευῆς, κρατεῖν μονοπροσώπως, τοὺς μὲν κοσμηκοὺς τὸ κρέας, τοὺς δὲ μοναχοὺς τὸν τυρὸν καὶ ὦον. Εἶναι δὲ καὶ τὰς δύο ἑβδομάδας, τῆς τε Ἀποκρέου καὶ τῆς Προφωνησμοῦ ἀκωλύτους ἅπαντας εἰς πάντα, τοὺς τε μοναχοὺς εἰς τυρὸν καὶ ὦον, τοὺς τε κοσμηκοὺς εἰς κρέας παρκετικῶς τῶν τετραδοπαρασκευῶν αὐτῶν. Ταύτας γὰρ τότε διωγνῆς κρατεῖν, εἰ δυνατόν, καὶ ὄφραριον χωρὶς, καὶ ἕως ὅτε ἠγούσεσθαι. Ὀρίσται γὰρ καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ βασιῶς κανόνος ἀεὶ, ὡς εἰρηται, ἀνευ ἑορτῆς καὶ δωδεκαημέρου καὶ Πεντηκοστῆς, μήτε εἰς φθὶον κατὰ οἰνοῦν καταλύειν αὐτοὺς, οὐκ οὕτω ἂν κατὰ ἀσθενίαν, ἢ ἄλλην μεγάλην περίστασιν. Ἐχέειν δὲ οἶνον ὅρον τοὺς ἐπιτιμώμενους εἰ δυνατόν πάντοτε, ἐκτὸς Σαββατοκυριακῆς καὶ ἑορτῆς. ἀσυγχωρήτως δὲ τίως δευτέραν καὶ τετραδοπαρασκευὴν, τοῦτ' ἐστὶ μίαν λίτρην πίνειν τὴν ἡμέραν, εἰ δὲ τις δύναται μὴ τὸ σύνολον τὰς τρεῖς ταύτας ἡμέρας πίνειν οἶνον, μέγαν μισθὸν ἔχει. Ὅμως ἡ

naribee stare iubentur : in Vesperis vero, et matutinis Officiis et aliis liberum omnino erit illis stare in templo ubi voluerint. Cum vero pœnitens voluerit, in Nativitate Christi, et in Epiphania, et tribus Paschatis diebus, videlicet magna feria quinta, et magno Sabbato, et magna Dominica, et cum sanctorum apostolorum memoria celebratur, aliquid communionis participare potest, Epiphaniæ scilicet sanctificationem, et sic pœnitentiam illis diebus relaxari, monachis quidem caseum et ova, aliis vero etiam carnem. Tres autem sunt apud me hujus rei differentie. Quæ cibum et potum spectant omnibus impono. Eadem autem indifferentia, et comparatio, et discretio, et iudicium in mulieribus et viris esse debet, sive sæculares, sive monachi, sed excipiendi sunt servi et ancillæ. Servi autem et ancillæ secundum divinarum canonum decreta mediam tantum pœnitentiarum partem quæ dominis imponi solet, suscipere tenentur, eo

Hæc est igitur prima castigationis et pœnitentiarum omnibus, si servos et ancillas excipias, a medata definitio. Feria ii et iv, et Parasceve oleum comedere et legumina cum oleribus tantum ; abstinere vero a caseo, ovo, et carne, et piscibus ; tertia vero et quinta omnia libere comedere præter carnem : Sabbato vero et Dominica in cibo et potu nullo quocunque modo puniri, sed in omnibus liberum esse, non secus ac illi qui nullo epilimio tenentur, hoc est, in vino, in carne, et reliquis omnibus. Eadem ratio erit in omnibus festis Dominicis, et sanctissimæ Dei Genitricis, et duodecim apostolorum cujuscunque nomen sortitur, et qualescunque sit dies ; pœnitentia mollatus liber esse debet in esu et potu : neque in ejusmodi festis feriam quartam, aut Parasceven observabit. Similiter et in festo Joannis Baptiste, et dodecaemero, et Paschatis septimana, et quæ Pentecosten sequitur, quam sancti Spiritus septimanam vocamus, dies quoque ab Anti-Paschate, sive Dominica in Albis, usque ad Pentecosten, oportet esse omnibus modis liberas, præter iv et vi feriam, quorum abstinencia est uniusmodi, sæcularium a carnibus, monachorum a caseo et ovorum. Duabus insuper hebdomadibus, abstinencia carnalis et denuntiationis, hæc est, Sexagesimæ et quæ eam præcedit, ab omnibus pœnitentiis liberari debent, monachi ab abstinencia casei et ovorum, sæculares carnis, præter earum iv et vi ferias. Illas enim, si possibile est, omnino puras tenere oportet, etiam sine piscibus, et in iis usque ad Vesperam jejuna-re. Definitum est enim a divino canone nunquam licere, ut dictum est, præterquam in festis et dodecaemero, et Pentecoste jejunium solvere, nequidem propter amicum qualemcunque : necesse ab propter infirmitatem, aut insignem aliam circumstantiam. Semper autem convenit pœnitentia affectos, si possibile est, vini determinatam quantitatem habere, exceptis Sabbatis, Dominicis et festis. Tunc autem non concedatur feris ii iv et vi, vini

libram unam nibere. Si vero quis potest omnino tribus illis diebus abstinere a vino, mercedem magnam reportabit. Attamen uniuscujusque natura, ingenium, mores, et habitudo ab eo qui ipse confessionem suscipit, adjudicari, et desipiri poterit etiam ultra mensuram. Decernimus autem sæcularibus ut a carne abstineant duabus Quadragesimis, sancti scilicet Philippi, et sanctorum duodecim Apostolorum; monachis vero ut a caseo et ovis, præter Præcursoris festum in quo sol ad nos convertitur: si tamen voluerint et petierint, Sancta sanctorum participent. In magna autem Quadragesima, si fieri potest, a piscibus sæculares abstinebunt præter Sabbata et Dominicas, oleo vero monachi. Si vero hoc non elegerint, tum tertia feria et quinta tantum illis pisces relaxantur, his vero oleum. Si recumbant, nescio an fieri possit ut vinum non bibant, exceptis Sabbatis et Dominicis. Si autem urget eos pusillanimitatis necessitas, vel lætitiæ amor, aut aliarum multarum causarum rationabilium, et abstinentiam illam admittere nolint, tum omnes qui pœnitentiam agere sibi proponunt, II, IV et VI feriis ne vinum quidem gustabunt, et præsertim tota prima autem et magnæ hebdomadæ sancta die quinta. Prima autem ista definitio et aliorum, et totius

Secunda definitio est ejusmodi: Si pœnitentia multati non possunt, potius vero si nolunt primæ definitioni acquiescere, IV et VI ferias omnifariam transigant puras et illibatas: hoc est, sæculares carnem et caseum, et ovum, et pisces ne gustent, præter oleum, legumina et olera; monachi vero, nisi infirmi sint, neque oleum. Ceteri vero quinque septimanæ dies sint illis in omnibus et secundum omnia liberi, ita ut unusquisque juxta professionem suam comedat, hoc est, sæculares in omnibus relaxentur, ad caseum usque, lac et ovum.

Tertia definitio quæ ex necessitate et indigentia proficiscitur, est ejusmodi: Si neque sic ista amplectantur, vel propter deliciarum morem, vel vanam gloriam, vel infirmitatem, duos illos dies septimanæ, ut dictum est, puros et illibatos toto pœnitentie tempore ita observent, ut oleum comedant monachi, sæculares vero pisces. **30** Non sum nescius me propter istam œconomiam et dispensationem D

A ἐκάστου φύσεως, ἢ τῇ γνώμῃ, ἢ τῇ ἡθῶς παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἀναδεχομένου διαγνωσθήσεται, καὶ ὁρισθήσεται, καὶ πλέον τοῦ ὅρου πίνειν. Τὰς δὲ δύο Τεσσαρακοστὰς, τοῦ τε ἁγίου Φιλίππου καὶ τῶν ἑτ' Ἀποστόλων κρείσστος μὲν μὴ μετέχειν τοὺς κοσμικοὺς ἐρίζομεν, τοὺς δὲ μοναχοὺς τυροῦ καὶ ὠοῦ, πλὴν τοῦ Προδρόμου τὸ ἡλιοτρόπιον, εἰ θέλῃσι καὶ ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ ταῦτα ἐὰν τινες αἰτήσωνται· τὴν δὲ μεγάλην Τεσσαρακοστήν, εἰ δυνατόν, τοὺς κοσμικοὺς μὴ μετέχειν ὀφθαλμοῦ, πλὴν Σαββατοκυριακῆς, τοὺς δὲ μοναχοὺς ἐλαίου. Εἰ δὲ οὐ προαιροῦνται, τῶς τρίτῃ καὶ πέμπτῃ μόνον καταλύειν, ἐκείνους μὲν ὀφθαλμοῦ, τοὺς τοὺς ἐλαίου. Οὐκ οἶδα ἂν κατακείνται, εἰ δυνατόν μῆτε οἶνον πίνειν πλὴν Σαββατοκυριακῆς. Εἰ δὲ ἀνάγκη ἐπικρατεῖται ὀλιγοψυχίας ἢ φιληδονίας, ἢ πολλῶν ἐσθλῶν αἰτιῶν, καὶ οὐ προαιροῦνται, τῶς δευτέρῃ καὶ τετραδοπαρასκευῇ, μὴδὲ ὁρμασθαι οἶνον τοὺς μετανοεῖν προαιρουμένους ἅπαντας, καὶ μάλιστα τὴν πρώτην ἑβδομάδα ὅλην, μὴδὲ τὸ σύνολον πίνειν. Τὴν δὲ ἐσχάτην, ἔχουν μεγάλην, τῇ ἁγίᾳ πέμπτῃ καὶ μόνον, ἕως ὀλίγου τινός. Καὶ οὗτος μὲν ὁ πρῶτος ὅρος παρ' ἐμοὶ συμπεριέλαβε καὶ τῶν ἄλλων τὰς διαφορὰς τοῦ χρόνου παντός.

hebdomada nullum omnino vinum bibent. Ultima solum pauculum aliquod vini licebit illis bibere. temporis differentias apud me complectitur.

Ὁ δὲ δεύτερος οὗτος· Ἐὰν δὲ οὐ δύναται οἱ ἐπιτιμώμενοι ἐν τούτῳ τῇ ὁρᾷ, μέλλον δὲ οὐ προαιροῦνται, τὰς μὲν τετραδοπαρασκευὰς κρατεῖτωσαν ἀγνὰς παντάπασιν· τοὺς δὲ ἑστὶ, οἱ μὲν κοσμικοὶ ἀπὸ κρείσστος καὶ τυροῦ καὶ ὠοῦ καὶ ὀφθαλμοῦ μὴ γενομένοι, πλὴν ἐλαίου καὶ ὀσπρίου καὶ λαχάνων· οἱ δὲ μοναχοί, ἐὰν οὐκ ἀσθενώσι, μὴδὲ ἐλαίου. Τὰς δὲ ἑτέρας πάντες ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος εἶναι ἀκαλύτους κατὰ πάντα ἐν πᾶσιν, ὥστε καὶ ἐκάστου τὸ ἐπάγγελμα ἐσθλείν, τουτέστιν, οἱ μὲν κοσμικοὶ εἰς πάντα, καὶ ἕως τυροῦ καὶ ὠοῦ καὶ γάλακτος.

Ὁ δὲ τρίτος ὅρος ἐξ ἀπορίας οὗτός ἐστιν· Ἐὰν δὲ οὐδὲ οὕτως ἐκπονται, ἢ διὰ φιληδονίαν, ἢ διὰ κενοδοξίαν ἢ κατὰ ἀσθένειαν, ταύτας μὲν, ὡς εἴρηται, τὰς δύο ἡμέρας φυλαττέτωσαν τῆς ἑβδομάδος ἐν τῇ τῆς ἐπιτιμῆσεως αὐτῶν χρόνῳ ὁλόγως, ἐλαίου δὲ ἵνα ἐσθλῶσιν οἱ μοναχοί, οἱ δὲ κοσμικοὶ ὀφθαλμοῦ. Ταύταις δὲ ταῖς λίαν συμπληθητικαῖς ὁκονομίαις D οἶδα ὅτι μέλλω κατακρίνεσθαι ἐπὶ τοῦ κοινοῦ πάντων χριτοῦ καὶ θεοῦ· ἀλλ' ὅμως κρείττον μοι οὕτως ἐν τοῖς τοιοῦτοις κριθῆναι, ἢ ὡς ἀσυμπαθὲς ἐπαινεθῆναι. Εὐχὰς δὲ ἵνα ποιῶσι διὰ τοῦ νυχθημέρου τρεῖς, πρῶτ', καὶ ὅταν ἐσθλείν μέλλωσι, καὶ ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ δείπνου, καὶ ὅταν κοιμηθῇσι ὑπάγωσι· κατὰ δὲ ἐσχάτην εὐχὴν, ἵνα λέγωσιν οἱ εἰδότες τὸν ἡ', τὸ τρισάγιον, τὸ Πάτερ ἡμῶν, τὸ Κύριε ἐλέησ'· ρ', τὸ Ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ ἡ', καὶ μετανοήσας ἡ', οἱ δὲ οὕτω μὴ προαιρούμενοι ἡμῇ δυνάμενοι, κἂν τὸ ἡμῖν τοῦτων. Οἱ δὲ μὴ οὕτω, καὶ τὸ τρίτον τοῦτων. Τὰς δὲ πάσας Σαββατοκυριακὰς καὶ ἑορτὰς καὶ τὸ δωδεκαήμερον· ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἀπὸ τοῦ Πάσχα ἡμέρας ἕως τῶν ἁγίων πάντων μὴ γονυκλιτεῖν ἐν ταῖς εὐχαῖς, ἀλλὰ μόνον προσκυνήσεις ποιεῖν κατὰ πάντα.

qui Pascha sequuntur usque ad festum Omnium Sanctorum sive Dominicam Trinitatis, in orationis bus genua non flectent, sed sese tantum leviter inclinabunt.

Καὶ οὗτοι μὲν ὅροι τῶν παρ' ἐμοὶ δοθέντων καὶ διδομένων σμικροτάτων καὶ λίαν εὐσυγγνώστων ἐπιτιμιῶν· ταύτης δὲ τῆς συγκρίσεως τὴν βοήθειαν δέδωκεν ἡμῖν ὁ μέγας Βασίλειος εἰπὼν, ὅτι «Ταῦτα πάντα γράφομεν ὥστε τοὺς καρποὺς δοκιμάσῃς τῆς μετανοίας· οὐ γὰρ πάντως τῷ χρόνῳ τὰ ταῦτα κρίνομεν, ἀλλὰ τὴν τρόπον τῆς μετανοίας προσέχομεν.» Ἐξουσίαν δὲ ἔχει ὁ ἐμπιστευθεὶς παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλάνθρωπίας λύειν τε καὶ δεσμεῖν, εἰ φιλάνθρωπος γένῃ· ἂν, τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἐξομολογήσεως ὁρῶν τοῦ ἡμαρτηκότος, εἰς τὸ ἐλαττώσαι τὸν χρόνον τῶν ἐπιτιμιῶν, οὐκ ἔσται καταγνώσεως ἄξιός, τῆς ἐν ταῖς Γραφαῖς ἱστορίας γνωρίζουσης ἡμῖν τοὺς μετὰ μελίζονας πίνου ἐξομολογουμένους, ταχέως τὴν τοῦ Θεοῦ φιλάνθρωπian καταλαμβάνει· ἔν δὲ δυσ- αποσπάστως ἔχουσι τῶν ἰδίων ἰθῶν, καὶ ταῖς ἡδοναῖς δουλεύειν ἐθέλωσιν ἢ τῷ Κυρίῳ, καὶ τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ζωὴν μὴ καταδέχονται· οὐδεὶς ἡμῖν κοινὸς πρὸς αὐτοὺς λόγος. «Ἡμεῖς γὰρ ἐν λαῷ ἀπει- θεῖ καὶ ἀντιλέγοντι δεδοξάμεθα ἀκούειν, ὅτι «Σώ- ζων οὖτως τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν.» Μὴ καταδεξώμεθα τοίνυν ἀμαρτίας ἄλλοτερας συναπλόυσθαι, ἀλλὰ φοβηθέντες τὸ βαρὺ κρίμα, καὶ τὴν φοβεράν ἡμέραν πρὸ ὀφθαλμῶν λαβόντες τοῖς τοιοῦτοις συναπλόυσθαι μὴ βουληθῶμεν· ὅτι τῷ ἀγαθῷ Θεῷ ἡμῶν εἴη δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἐσχέθη ἐπὶ τοῦ ἐν δεσμῷ ὄντος ὑπὸ ἱερέως καὶ λυομένου.

Ἐσπλαγχνε, ἀγαθὲ, καὶ φιλάνθρωπε Κύριε, ὁ διὰ τοὺς σοὺς οἰκτιρμοὺς ἐξαποστείλας τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα διαρρήξῃ τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, καὶ λύσῃ τὰ δεσμὰ τῶν ὑπὸ τῆς ἀμαρ- τίας πεπλημένων, καὶ κηρύξῃ αἰχμαλώτοις ἀρεσιν, ἀλοδρεύσας τοῦ θανάτου τὸ κέντρον, σὺ, Δέσποτα, τὸν παρόντα δούλον σου τόνδε τῇ σῇ ἀγαθότητι ἐλευθέρ- ωσον τοῦ ἐπιχειμένου ζυγοῦ, καὶ ἀνὲς αὐτῷ τὸν ἐπιτιθέντα αὐτῷ δεσμόν, καὶ δωρήσας αὐτῷ ἀναμαρ- τήτως ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ μετὰ παύρησιν, καὶ καθαρῶ συνειδότι προσεῖναι τῇ σῇ μεγαλειότητι, καὶ αἰτήσασθαι τὸ παρὰ σοῦ πλουσίον ἔλεος, ὅτι ἐλεῆ- μων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς αἰῶνας.

Hæ sunt definitiones epitimiorum levissimorum quidem et nimia relaxatione facillimorum a me tra- ditum. Istius discretionis et moderationis auxilium dedit nobis magnus Basilius dicens: «Hæc omnia scribimus, ut pœnitentiæ fructus probemus; non enim omnino ista tempore judicamus sed attendimus ad modum et formam pœnitentiæ.» Cui autem Dei clementia potestatem credidit solvendi et ligandi, auctoritatem quoque habet, si humani- tate uti velit, videns in peccatore confessionis et pœnitentiæ excessum, minuendi pœnarum tempus nec ideo erit condemnationi obnoxius; historia sacra nobis notum faciente eos qui maiore cum labo- re peccata cōfiterentur, celerius Dei misericordiam consequi. Si vero aliqui a propriis moribus difficilime avelli possint, et volupatibus malunt quam Deo servire, vitamque secundum Evangelium non suscipiunt, nullus est nobis cum ipsis sermo commu- nis. Nos enim edocui sumus audire, in populo in- obediente et contradicente «Servando serva tuam ipsius animam.» Non igitur consentiemus una cum alienis peccatis perire, sed grave Dei iudicium re- formidantes, et tremendam illam diem præ oculis habentes cum illis perire ne velimus. Optimo Deo nostro gloria sit in sæcula sæculorum. Amen.

Oratio super eum qui a sacerdote ligatus est, cum absolvitur.

Misericors, benigne et clemens Domine, qui se- cundum misericordiam tuam misisti Unigenitum tuum in mundum, ut confringeret quod erat ad- versus nos chirographum, et solveret vincula eorum qui sub peccato vincti erant, et prædicaret captivis dimissionem, stimulum mortis perimens: tu, Do- mine, libera benignitate tua hunc præsentem ser- vum tuum N. a iugo cui subiacet, et relaxa hoc ipsi impositum iugum; et largire ipsi ut omni tem- pore et loco confidenter possit sine peccato, et cum pura conscientia majestatem tuam adire, et mise- ricordie tue divitias exorare, quia misericors et clemens es, Deus, tibi que gloriam remittimus, Pa- tri, et Filio, et Spiritui sancto, nunc et semper et in sæcula.

IN SERMONEM SEQUEM ADMONITIO.

Tractatus iste, qui Joannis Jejunatoris, patriarchæ Constantinopolitani, nomen præ se fert, sermonis sive homiliæ, et exhortationis rationem et methodum initio sui præfert, ita ut videri possit e cathedra ad populum habitus. Attamen si legatur integer, facile deprehendetur familiarem esse instructionem qua non modo confitens de confessione pie et integre edenda instituitur, sed etiam sacerdos qua ratione confessiones excipiat, pœnitentiam imponat, et reconciliationem præstet, informatur. Ne sermonis am- plitudine lectori tædio sit, multa prætermittit auctor, præsertim quæ spectant peccatorum enarrationem, describere contentus catalogum, crimina quæ confitenda sunt, nomine tenus complectentem. Generales pœnitentiæ imponendæ regulas optima methodo tradit, videturque compendio, quæ pœnitentialis præce- dens fuisse explicavit, contrahere. In fine aliquid deesse videtur. An Joannes patriarcha istius sermonis sit revera auctor, an vero aliquis eum ex ipsius Pœnitentiali expresserit, difficile dictum est. Cum vero codicis titulus P. Joannem Jejunatorem præferat, nullumque contrarii indicium nobis præsto sit, illius auctor sit nobis Joannes patriarcha. Longe aberrare non possumus, cum certum plane sit, aut ipsum esse illius auctorem, aut e suo expressum. Originarius textus et quo exscriptus est, conservatur in bi- bliotheca illustrissimæ et eruditissimæ præsulis, D. de Montchal, Tolosani archiepiscopi, quæ librorum exquisitissimorum, raroque vel curiosissimis occurrentium, thesaurus est locupletissimus.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ, ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΤΟΥ ΝΗΣΕΥΤΟΥ

Λόγος πρὸς τὸν μέλλοντα ἐξαγαγεῖσθαι τὸν αὐτοῦ πνευματικὸν Πατέρα.

JOANNIS MONACHI PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLITANI

VULGO

JEJUNATORIS

Sermo ad eos qui peccatorum confessionem Patri suo spirituali edituri sunt.

Dominus noster Jesus Christus, unigenitus Dei A Filius, qui propter peccatorum salutem homo factus est, cognoscens naturam nostram lubricum, lapsibus variis obnoxium, et quod mens hominis a juventute sua perpetuo et sollicite inclinat in res malas, nullo modo eorum curam deseruit, sed legem eis ad auxilium dedit, angelos custodes præposuit, prophetas, apostolos, episcopos, presbyteros, doctores misit ad eos spirituales doctrinas edocendos. Monachos insuper ad exhortandum, ad confessiones apud ipsos cum poenitentia edendum, ut nullam obstrictat et hostilis noster adversum nos noxæ inferendæ occasionem inveniat, neve nos post casum in desperationem salutis laqueis et tendiculis suis inducat, et irretiat, sed intra salutis portum Deus dirigat. Iis enim qui ad ipsum ex toto corde, et sincero proposito convertuntur, occurrunt, et eos in ulnis amplectens deosculatur, et suscipit, ut prodigum, ut latronem, ut meretricem, qui peccatoris mortem non vult, ut eorum conversionem, et vitam. Cum igitur, fratres, tam multis testimoniis abundemus, tam ex Veteri quam ex Novo Testamento, quæ nos ut salutis nostræ curam agamus admonent, confugiamus ad Deum nostrum in confessione, qui omnes peccatores, ut saluti suæ consulant, exhortatur, eosque per prophetam Joel ad poenitentiam provocans alta voce exclamat dicens: Convertimini ad me ex toto corde vestro, et rumpite corda vestra, non autem vestimenta vestra¹². Et per Isaiam: Lavamini, et puri estote, tollite peccata de animabus vestris¹³. Et per alium iterum dicit: Dic tu primum peccata tua, ut justificeris¹⁴. Iterumque: Justus sui ipsius est accusator in contradictione¹⁵. Et per Ezechielem: Vivo ego dicit Dominus; nolo mortem peccatoris, ut convertatur, et ipse vivat¹⁶. Et per Davidem: Dixi: Confitebor adversum me iniquitatem meam Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei¹⁷. Et iterum: Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo¹⁸. Et iterum: Cogitatio hominis confitebitur tibi¹⁹. Et per Jacobum fratrem Domini: Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem ut sanemini²⁰. Sic et alibi: Nunquid qui cadit non resur-

Θεοῦ παῖς, ὁ διὰ τὴν ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν σωτηρίαν γενόμενος ἄνθρωπος, εἰδὼς ἡμῶν τὸ ὀλισθηρὸν καὶ τῆς φύσεως τὸ ἐὸν ὀλισθηρὸν, καὶ ὅτι διὰ παντὸς ἔγκλειται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐπιμαλῶς ἐκ νεότητος, οὐδαμῶς εἴασεν ἀνεπιμελήτους, ἀλλ' ἔδωκε νόμον εἰς βοήθειαν, ἀγγέλους ἐξέστηκε φύλακας, ἐξαπέστειλε προφήτας, ἀποστόλους, ἱεράρχας, ἱερεῖς, διδασκάλους εἰς διδασκαλίαν πνευματικῆς· μοναχοὺς δὲ πάλιν τὸ παρακινεῖν, ἐπὶ τὸ ἐξομολογεῖσθαι εἰς αὐτοὺς μετὰ μετανόιας, ἵνα μηδεμίαν βλάβην καθ' ἡμῶν εὖρη ὁ βλάπτης ἡμῶν ἐχθρὸς καὶ πολέμιος, καὶ ἀνελπιστίας ἡμᾶς τοῦ σώζεσθαι μετὰ τὸ πεσεῖν βρόχους καὶ πάγαις περιέβη, ἀλλ' ἔσω τῶν τῆς σωτηρίας λιμένων ἰθύνεσθαι. Καὶ γὰρ τοὺς πρὸς αὐτὸν ἐξ ὅλης καρδίας καὶ εὐκρινούς προθέσεως ἐπιστρέφοντας προειπνεῖ, καὶ ἀγκαλιζομένους καταφιλῶν ὑποδέχεται, ὡς τὴν αἰσώτου, ὡς τὸν ληστὴν, ὡς τὴν πόρνην, ὁ μὴ βουλόμενος τὸν θάνατον ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν, ὡς τὸ ἐπιστρέφειν καὶ ζῆν αὐτόν. Ἐχόντες οὖν, ἀδελφοί, μαρτυρίας ὅτι πλείστας παραινούσας ἡμᾶς εἰς τὸ σώζεσθαι ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Διαθήκης, προσδράμωμεν τῷ Θεῷ ἡμῶν ἐν ἐξομολογήσει, ὅτι πάντα προσκαλεῖται τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἰς τὸ σώζεσθαι, ὡς διὰ τοῦ προφήτου Ἰωὴλ πάντα πρὸς μετάνοιαν προσκαλούμενος ἀναφωνῶν λέγει· Ἐπιστρέψατε πρὸς με ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν, καὶ διαψήξαιτε τὰς καρδίας ὑμῶν καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν. Καὶ διὰ Ἠσαίου λέγει, Λεύσασθε, καὶ καθαρὸν γένεσθε, ἀφέλετε τὰς ἁμαρτίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν. Καὶ δι' ἑτέρου πάλιν λέγει, Λέγε σὺ πρῶτον τὰς ἁμαρτίας σου ἵνα δικαιωθῇς. Καὶ πάλιν, Ἀχαιοὶ ἐαυτοῦ κατήγορος ἐν ἀντιλογίᾳ, καὶ διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ, Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος, οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ ὡς τὸ ἐπιστρέφειν καὶ ζῆν αὐτόν. Καὶ διὰ τοῦ Δαβὶδ, Εἴτα ἐξαγαγεῖσώ κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ, καὶ σὺ ἀφεῖς τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου. Καὶ πάλιν, Ἐξομολογήσομαι σοι, Κύριε, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου. Καὶ αὖτις, Ὅτι ἐνθρόνῳ ἀνθρώπου ἐξομολογήσεται σοι. Καὶ διὰ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἐξομολογήσῃς ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα, καὶ εὐχεσθε ὅτι

¹² Joel II, 12. ¹³ Isa. I, 16. ¹⁴ ibid. 18. ¹⁵ Ezech. XXXIII, 11. ¹⁶ Psal. XXXI, 5. ¹⁷ Psal. CX, 1. ¹⁸ Psal. LXXV, 11. ¹⁹ Jac. V, 16.

ἀλλήλων, ἴνα ἰαθῇτε. Ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, Μὴ ὁ πῖ-
των οὐκ ἀνίσταται; Καὶ πάλιν, Ἐγείραι, ὁ καθεύ-
δων, τῆς ἀμελείας, καὶ ἀνίστα ἐκ τῶν νεκρῶν τῆς
ἀναλυστικῆς, καὶ ἐπιφάνει σοὶ ὁ Χριστὸς, ὁ ἄδυ-
τος ἥλιος, ὁ φωτίζων τὰ ἐσκοτισμένα.

Τοιοῦτον οὖν ἔχοντες, ἀγαπήτοι, ἀεσπότην ἀνεξι-
κακον, ἀνέργητον, συμπαθῆ, φιλόγαθον, ἀμνησί-
κακον, εὐσυμπάθητον, μὴ αἰσχυνῶμεν τὰ ἡμῶν
πταίσματα δημοσιεῦσαι πνευματικῶς ἀνδράσι πρὸ
τοῦ φοβεροῦ κτείνου καὶ φρικτοῦ κριτηρίου. Γέγρα-
πται γάρ, "Ἐστὶν αἰσχύνῃ ἐκδόνουσα ἁμαρτίας,
καὶ ἔστιν αἰσχύνῃ χάρις καὶ δόξα. Εἰδὼς γάρ ὁ
Σωτὴρ ἡμῶν καὶ Θεὸς ὅτι νέοι βαπτιζόμενοι καὶ
προβαίνοντες ἐν ἡλικίᾳ μολύνομεν διὰ τὰς ἁμαρτίας
τὸν ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος ἐμφανθέντα ἡμῖν χιτῶνα
τῆς ἀφθορίας, δίδωκεν ἡμῖν πάλιν δι' οἰκτίαν χρη-
στότητα δι' ἐξομολογήσεως καὶ μετανόιας καθαίρειν
τοῦτον καὶ λαμπρὸν ἀπαργάζεσθαι, ἵνα πάλιν εἰς τὸ
ἀρχαῖον ἐπαναχθῶμεν ἀβύσσω, καὶ φύγωμεν διὰ τῆς
μικρᾶς ταύτης αἰσχύνῃς, τῆς μελλούσης τότε γενέ-
σθαι ἐνώπιον πάντων ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, ὅταν
ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Μὴ γάρ ἀνα-
μάρτητόν τινα ὁ Χριστὸς σοὶ ἐπηγγέλατο τοῦ ἐξ-
αγορεύειν; ἢ ἀγγέλον, ἢ δικαστὴν καὶ ἀνέπαρον, ἵνα
τὴν ἑαυτοῦ ἀποτομίαν θειλίστης· ἀλλὰ ἀνθρώπον
ἁμαρτωλὸν καὶ ὁμοιοπαθῆ σου, ἵνα διὰ τῆς παρούσης
ταύτης αἰσχύνῃς, τῆς μελλούσης καὶ αἰωνίου λυ-
τρωθῇ. Ταῦτα οὖν κατὰ νοῦν θέμενος ἀναλόγισαί
σου τὰ πεπραγμένα, ἀγαπήτῃ, τὰ ἐν νυκτὶ, τὰ ἐν
ἡμέρᾳ, τὰ ἐν γνώσει, τὰ ἐν ἀγνοίᾳ, ἅπαντα ἐνώπιον
τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, καὶ
ἀνευθρόβριτος πρὸς μετὰ τὸν ἁμαρτωλὸν μηδὲν δια-
στιλάμενος.

Christo et electis ejus angelis, nihil pudore reticens

Ὁφείλει δὲ ὁ ἐξαγορευόμενος ποιεῖν τρεῖς μετα-
νοίας ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, καὶ λέ-
γειν ἐκ τρίτου, «Ἐξομολογούμαι σοὶ, Πάτερ Κύριε
ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, πάντα τὰ ἐν τῇ
κρυπτῇ τῆς καρδίας μου. » Καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν
λόγον τοῦτον ἀνίστην αὐτὸν, καὶ ἵστασθαι τὸν τε ἐξ-
ομολογούμενον καὶ τὸν ἀναδεχόμενον, καὶ ἐπερωτῆν
αὐτὸν ἐν πάσῃ ἱλαρότητι, εἰ δυνατόν καὶ καταφιλεῖν
αὐτὸν, καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ τοῦ ἐξομολογουμένου,
καὶ μάλιστα, ἂν ὁρᾷ αὐτὸν κάτω που ὑπὸ πολλῆς
καὶ ἀφορήτου λύπης καὶ αἰσχύνῃς κυριεύμενον,
πρᾶξι καὶ ἱλαρᾷ τῇ φωνῇ λέγειν οὕτως·

Περὶ πίστεως, περὶ ἱεροσυλίας, περὶ αἰρέσεως,
περὶ βλασφημίας, περὶ φθορᾶς παρθένου, περὶ μετα-
λήψεως, περὶ ποσότητος γυναικῶν, περὶ πορνείας,
περὶ μοιχείας, περὶ παπαδίας, περὶ μοναχῆς μεγα-
λοσχίμου, περὶ μικροσχίμου, περὶ ἱερωμένης, περὶ
αἰμομιξίας, περὶ γυναικοαβρηνομανίας, περὶ κτηνο-
θετίας, περὶ ὀρνεοθετίας, περὶ μαλακίας, περὶ συν-
τρίμματος, περὶ ἀφῆς ἀλλοτρίας, περὶ συνουσίας εὐ-
νούχου, περὶ κτηνοθετίας ἀρρένων ζώων, περὶ πί-
πτοντος εἰς ἀδάκτυτον, περὶ ἀρπαγῆς κέρης, περὶ

A get " " ? Et iterum : *Exsurge, qui dormis, ab incuria
tua, et resurge a mortuis, et desperationis, et illu-
minabit te Christus* " " , qui sol est non occumbens,
qui tenebris obruta luce perfundit.

Talem igitur, dilecti, habentes Dominum inju-
riarum tolerantem, minime iracundum, compati-
entem, bonorum amantem, malorum immensorem, ad
misericordiam adeo proclivem, ne erubescamus
ante tremendum et terribile illud iudicium peccata
nostra viris spiritualibus publicare : scriptum est
enim : *Est pudor adducens peccatum, et est pudor,
gratis et gloria* " . Sciens enim Servator et Deus
noster, quod juvenes baptizati dum aetate provehi-
mur per peccata contaminamus tunicam ex aqua
et spiritu nobis contextam, tunicam immortalita-
lis; dedit nobis facultatem iterum eam secu-
ndum familiarem sibi bonitatem per confessionem
et penitentiam repurgandi et illustrandi, ut an-
tiquam dignitatem recuperemus, et per brevem
et momentaneam hanc erubescantiam effugiamus
eam quae coram angelis et hominibus futura
est, cum Deus unicuique reddet secundum opera
ejus. Non enim tibi promisit Christus impe-
cabilem aliquem cui confitereris, vel angelum, vel
justum, parumque atque ab omni parte intactum,
ut ipsius examen et severam inquisitionem timeas
et refugias; sed hominem peccatorem itidem quibus
tu animi affectibus obnoxium, ut per hanc praesen-
tem erubescantiam a futura et aeterna redimaris.
Haec igitur animo revolvens considera, et ad calcu-
lum revoca, dilecte, quae fecisti, quae noctu, quae
interdix, quae sciens, quae ignorans : omnia coram
aut contrahens, confidenter mihi peccatori con-
fiterere.

Debet autem qui confitetur tres penitentias fa-
cere in introitu sancti altaris, terque dicere, « Con-
fitebor tibi, Pater, Domine Deus caeli et terrae, omnia
quae in abscondito cordis mei sunt. » Illis dictis,
eum erigit confessor, et utroque stante confessor
eum interrogare debet cum omni hilaritate, ipsum-
que si fieri potest deosculari, manusque ejus, prae-
sertim si viderit eum animo dejectum et intolera-
bilem aliquam tristitiam et pudorem ipsi domi-
nantem, voce mansueta et serena sic alloquitur.

De fide, de sacrilegio, de haeresi, de blasphemia,
de virginis corruptione, de communione, de quan-
titate mulierum, de fornicatione, de adulterio, de
uxore sacerdotis, de moniali magni habitus, de
moniali parvi habitus, de diaconissa, de incestu,
de insano masculorum cum feminis concubitu, de
coitu cum brutis, cum volatilibus, de mollitie, de
confrictione, de tactu alieno, de congressu eunuchi,
de irrationali concubitu masculorum animalium,
de illis qui cum non baptizatis copulantur, de raptu

" Jerem. viii, 4. " Ephes. v, 14. " Eccli. iv, 25.

puellæ, de iis qui extra vas genitale, de copula cum ancilla sua, de osculo corporis muliebris, de desiderio privationis filiorum, de abortu, de pharmacis componendis ad impediendam conceptionem, de mollitie alterius ope excita, de magia, de aruspicina, de divinatione, de gonorrhæa, de pharmacis mortalibus, de oris ornamentis, et vultu muliebri fucato, de avellentibus sibi pilos, de impredientibus matres ne infantes lactent, et educent, de vinculo et solutione magica, de invidia, de detractione, de accusatione, de mendacio, de furto, de sepulcrorum effossoribus, de vestimentorum spoliatione iis facta, de dolo, de injuria sacerdoti illata, de injuria spirituali Patri illata, de parricidio, de sordibus et inquinamentis, de rerum pollutarum esu, de rapina animalium, de ebrietate, de sanguine suffocati cujuscunque, de contemptu pauperis, de cibo morticino, de suffocatis æ rapina cujuscunque rei, de malorum et injuriarum memoria, de superbia, de vana gloria, de casu et morte hostium, de condemnatione, de animi inflatione et elatione, de misanthropia, de intemperantia et petulantia, de argenti cupiditate, de ventris ingluvie, de animi duritie, et immisericordia, de iis qui jejunt Sabbatis et diebus Dominicis, de saltantibus cum cantilenis et choros agitantibus, de facientibus satanicos lusus, de tibiis et omni specie instrumenti musici, de lenonibus, de mutuo dante ad usuram, de mercede mercenarii, de iis qui statera fraudulente utuntur, de iis qui sibi violentas manus inferunt, de iis qui aquas augendæ rei suæ gratia miscent, de iis qui monumenta struunt mortem sibi inferentibus, de iis qui in alios malevolo sunt animo, et repentina morte iis obuentibus imprecantur, de iis qui gestant amuleta, de incendiario, de moventibus terminos agrorum, de eo qui clam auscultat, et ex improviso, et audita suspiciose refert, de iis qui eunuchos de iis qui prostibula adeunt, de iis qui abeunt ad divinos, de iis qui atrociter tractant servos suos, de iis qui alios iniquitatem docent, de iis qui falsis

Postquam eum vel eam interrogavit, tum detegit eum etiamsi diadema gerat, non autem, si mulier.

Oratio.

Deus Salvator noster, qui per prophetam tuum Nathan Davidi de propriis peccatis poenitentiam agenti veniam tribuisti, et Manasses poenitentis orationem suscepisti, ipse hunc servum tuum N. de propriis peccatis poenitentiam agentem suscipe consueta tibi miseratione, dissimulans et non animadvertens ipsius peccata. Tu enim is es, Domine, qui septies septuagies parcere jussisti incidentibus in peccata: quia sicut magnitudo tua, ita et misericordia tua, tuque es Deus, Deus poenitentium, et poenitens in omnibus iniquitatibus nostris, tibi que gloriam reddimus, Patri, et Filio, et Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Α περί εξουσίας ἡρώς, περί πιπτόντων εἰς τὰς αὐτῶν δοῦλας, περί ἀσπασμοῦ σώματος γυναικὸς, περί πύθου ἀτεκνίας, περί ἐκτρώματος, περί κατὰ τὰ μὴ συλλαμβάνειν ποιῆσαι βοτάνην, περί μαβλησίας, περί μαγείας, περί ὀρνεοσκόπων, περί μαντείας, περί γονοφόρης, περί φαρμακείας θανασίμου, περί κλιωτισμοῦ ὄψεως γυναικὸς, περί τῶν τυχόντων τὰς αὐτῶν τρίχας, περί ἀποστρεφικῶν τοῦ μὴ βυζάνειν τὰ αὐτῶν παῖδια, περί δέρματος ἢ λύματος, περί φθόνου, περί καταλαλιάς, περί κατηγορίας, περί ψεύδους, περί κλεψιδας, περί τυμβωρύχων, περί λωποδυσίας, περί δόλου, περί ὕβρεως ἱερῆς, περί ὕβρεως πνευματικοῦ Πατρὸς, περί πατραλίας, περί μαγαρισμοῦ, περί μιαινοραγίας, περί κλοπῆς ζώων, περί μέθης, περί αἵματος πνικτοῦ καὶ οἰουδήποτε, περί παραβλέψεως ἐνδοῦς, περί βρώσεως θνησίμου, περί πνικτῶν, περί ἀρπαγῆς οἰουδήποτε πράγματος, περί μνησικαχίας, περί ὑπερηφανίας, περί κενοδοξίας, περί πτώσεως ἐχθρῶν, περί κατακρίσεως, περί φουδιώσεως, περί μισανθρωπίας, περί ἀκολασίας, περί φιλαργυρίας, περί γαστριμαργίας, περί ἀσπλαγχτίας, περί νηστευόντων Σάββατα καὶ Κυριακάς, περί χορευόντων καὶ τραγουδούντων, περί τῶν ποιούντων παύνια σατανικά, περί αὐλῶν καὶ παντὸς εἰδους μουσικοῦ, περί πορνοδοσκίων, περί τῶν δαειζόντων, περί μισθῶν μισθωτοῦ, περί καμπανιστοῦ, περί τῶν λεγόντων βιοδανῶν, περί ὕδρομικτῶν, περί ποιούντων μνημόσυον βιοδανούντων, περί μνησικακούντων καὶ αἰφνιδίως ἀποθανόντων, περί τῶν φορούντων φυλακτήρια, περί ἐμπυριστοῦ, περί παραλαχιστοῦ, περί παρακροατοῦ, περί τῶν εὐνουχιζόντων, περί ψευδομαρτυρούντων, περί τῶν ἀπερχομένων εἰς γάμους, περί τῶν ἀπερχομένων εἰς μάνεις, περί τῶν κακοποιούντων τοὺς αὐτῶν δοῦλους, περί τῶν μανθανόντων ἐτέρους κακίας, καὶ περί ψευδοπογραφάντων.

faciunt, de iis qui falsum testimonium perhibent, de iis qui atrociter tractant servos suos, subscriptionibus abutuntur.

Καὶ μετὰ τὸ ἐρωτῆσαι αὐτὸν ἢ αὐτὴν ταῦτα, ἀποσκιπάζει αὐτὸν, εἴαν ἔστι καὶ τὸ διάδημα φορῶν, εἰ δὲ γυνή, οὐ.

Εὐχή.

Ὁ Θεὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ὁ διὰ τοῦ προφήτου σου Νάθαν μετανοήσαντι τῷ Δαβὶδ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις αὐτοῦ πλημμελήμασιν ἄφεσιν δωρησάμενος, καὶ τοῦ Μανασσὴ τὴν ἐπὶ μετανοίᾳ προσευχὴν δεξάμενος, αὐτὸς καὶ τὸν δοῦλόν σου τόνδε τὸν μετανοήσαντα ἐπὶ τοῖς ἰδίοις παραπτώμασι πρόσδεξαι τῇ συνθέει σου φιλανθρωπία, παρορῶν αὐτοῦ τὰ πλημμελήματα. Σὺ γὰρ εἰ, ὦ Κύριε, ὁ ἐβδομηκοντάκις ἑπτά ἀφίειναι χλεῦσας τοῖς περιπίπτουσιν ἐν ἀμαρτίαις, ὅτι ὡς ἡ μεγαλοσύνη σου οὕτως καὶ τὸ ἐλεῶς σου, ὅτι οὐ εἰ Θεός, Θεός τῶν μετανοούντων, καὶ μετανοῶν ἐν πάσαις ταῖς ἀδικίαις ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν ὅλαν ἀναπέμπομεν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, πάντοτε νῦν καὶ διὰ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εὐχή.

κύριος οὖν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς συγχωρήσῃ σοι πάντα ὅσα ἐνώπιον αὐτοῦ τῇ ἐμῇ ἐξομολογήσῃ ἐλαχιστότητι καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ ἀκατάκλιτον σε ἐμπροσθεν τοῦ βήματος αὐτοῦ παρασταθῆναι καταξιώσῃ ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εὐχή.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τῷ Πέτρῳ καὶ τῇ πόρνῃ διὰ δακρύων ἄφεσιν ἁμαρτιῶν δωρησάμενος, καὶ τὸν τελώνην τὰ οἰκεῖα ἐπιγνόντα πεισμάτα δικαιώσας, πρόσδεξαι καὶ τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ δούλου σου τοῦδε, καὶ ἦν τι πεπλημμέληται αὐτῷ ἐκούσιον ἢ ἀκούσιον ἁμάρτημα, ἐν λόγῳ ἢ ἔργῳ ἢ κατὰ διάνοιαν, ὡς ἀγαθὸς πατὴρ· σὺ γὰρ μόνος ἐξουσίαν ἔχεις ἀφίειναι ἁμαρτίας ὡς εὐσπλαγχνος, ὅτι ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος σὺ ὑπάρχεις, καὶ σοὶ τὴν ὁδὸν ἀναπέμπομεν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εὐχή ἑτέρα εἰς τὸ λῦσαι ἐξομολογούμενον μετὰ τὸ πληρῶσαι τὸν χρόνον τοῦ ἐπιτίμιου.

Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ παραγενόμενος ἐπὶ τοὺς ἁγίους σου μαθητὰς καὶ ἀποστόλους τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ δεδωκεν τὴν εἰρήνην καὶ εἰπὼν, Ἄν τινες ἀφ' ὑμῶν ἐκείνοις ἁμαρτίας ἀφίενται αὐτοῖς, ἂν τινων κρατῆτε κεκράτηται, αὐτοὺς, Δέσποτα, Κύριε, τῇ ἀοράτῳ καὶ παντοδυνάμῳ ἐπιστάσῃ ἐπιβλέψον ἐπὶ τὸν δούλόν σου τόνδε, καὶ λύσον αὐτοῦ τὴν κληῖδα τοῦ σώματος καὶ τὸν σπῖλον τῆς ψυχῆς περὶ ὧν εἰς πλημμέληματα περιέπεσε, διὰ τοῦ στόματος ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, καὶ ὃς δεδωμένος ὢν διὰ κανόνος, λήσεται ὁ ἐκ' αὐτῷ κανὼν καὶ τὸ ἁμάρτημα αὐτοῦ διὰ τῆς σῆς χάριτος καὶ φιλοανθρωπίας, ὅτι εὐλογεῖται τὸ πανάγιον ὄνομά σου, τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ μετὰ ταῦτα αὐτὸν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ποιῆσαι αὐτὸν σκεπάζει τὴν κεφαλὴν, καὶ συγκαθίσθαι ὀφείλει μετ' αὐτοῦ, καὶ ἑρπῆν τίνα λαχούσι φυλάξει ἐντολήν. Οὐ γὰρ ὁ Θεὸς ὀφείλει διδόναι ὁ ἐπιτιμῶν τὸ ἐπιτίμιον, οὐδὲ ὁ πρέπει ἀπατεῖ, ἀλλ' ὁ φυλάξει προαιρεῖται ὁ ἐπιτιμώμενος, ὅτι οὐ πρὸς τὴν ἀναλογίαν τῶν ἁμαρτημάτων παρὰ τοῖς χρηστοῖς, εὐσπλαγχνὸς καὶ Χριστομιμήτοις, καὶ τοῖς καλῶς διακρίναι δυναμένοις καὶ πρόσωπον, καὶ φύσιν, καὶ ὥραν, καὶ τόπον, καὶ ἀγκυσίαν, καὶ νεότητα, καὶ γῆρας δίδονται τὰ ἐπιτίμια, ἀλλὰ πρὸς τὴν οἶαν εἰπον σύγκρισιν καὶ διάκρισιν, καὶ τοῦ διακρίναι ὀφειλοντος καὶ πρόσωπον καὶ ὥραν καὶ φύσιν ἀναλόγως τοῦ ἐξομολογούμενου. Ἐνδέχεται γὰρ τὸν ὀλιγαμάρτητον καὶ πρόσωπον μέγα λαβεῖν ἐπιτίμιον, ὅπως μὴ μόνον ἄφεσιν κακῶν, ἀλλὰ καὶ στέφανον λάβῃ, τὸν δὲ πολυμαρτήτητον καὶ πρόσωπον μικρόν, ἵνα μὴ καταποθεῖς ὑπὸ βάρους καὶ ἀθυμίας ἀφήσῃ πάντα. Οὐ γὰρ προσετάγημεν βάρη κουφίσκειν, καὶ βάρη ἐπιτι-

A

Oratio.

Ipse igitur Servator noster, et Dominus Jesus Christus dimittat tibi omnia quae coram ipso mea exiguitati confessus es, et in hoc saeculo, et in futuro, et dignetur te indemnatum sistere coram tribunalis suo qui est benedictus in saecula saeculorum. Amen.

Oratio.

Domine Deus noster, qui Petro et meretrici per lacrymas remissionem peccatorum donasti, et publicanum propria delicta agnoscentem iustificasti, suscipe confessionem servi tui huius N. Et si aliquid ab ipso perpetratum est peccatum voluntarium aut involuntarium, verbo, aut opere, aut cogitatione, ut bonus et clemens ne animadvertas. Tu enim solus potestatem habes ut misericors peccata dimittendi, quia benignus, et hominum amator es, et tibi gloriam reddimus, Patri, et Filio, et Spiritui sancto, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

Oratio alia ad solvendum confitentem postquam poenitentiam tempus complevit.

Here Domine Deus noster, qui, portis clausis, discipulis tuis adfuiisti, donansque illis pacem dixisti: Quorum remisistis peccata, remittantur eis, quorum retinueritis, retenta erunt¹³, ipse, Here, Domine, secundum invisibilem et omnipotentem curam qua omnia administras, inspicere super servum tuum hunc, et corporis ipsius maculas, sordesque animae propter quas in peccata incidit, per os meum quamvis peccator sim, dissolve; et qui per canonem ligatus es, solutus sit a canone et a peccato quo constringitur, per gratiam et misericordiam tuam, quia sanctum nomen tuum benedicatur, Patri, et Filii, et Spiritus sancti, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

Postquam eum erexit a terra, et caput tegere jussit, cum ipso considerare debet, et interrogare quodnam mandatum servare potest. Non enim poenitentiam imponens, quam libuerit poenitentiam illi dare debet; neque quod decet, et peccata postulant, sed quod servare eligit poenitentiam suscipiens. Quia non secundum peccatorum proportionem imponuntur epitimia a benignis, misericordibus, et Christi imitatoribus qui recte possunt dijudicare personam, naturam, horam, locum, ignorantiam, juventutem, senectutem; sed juxta qualem dixi comparisonem et discretionem quam institutere debet qui haec dijudicaturus est, analogice ad personam, horam, et naturam confitentis. Contingit enim eum qui pauca peccavit, bono esse et prompto animo et magnam accipere poenitentiam, ut non modo majorum remissionem consequatur, sed etiam coronam. Eum vero qui multa peccavit remisso et segni esse animo, lenique affici poenitentia,

¹³ Joan. ix, 23.

ne gravitate poenitentiae cum animi segnitia et debilitate conjuncta deserat omnia. Non enim jubemur gravia efficere levia, et gravia imponere. Suave est enim Domini jugum, et onus leve. Venite enim, inquit, *ad me, et ego dabo vobis requiem* ¹⁹. Contingit iterum aliquem in parva peccata, vel in multa, sed minora incidere, pluribusque annis epistimia jam exercentem, majorem tamen accipere poenitentiam eo qui magna et gravia crimina peccavit, huncque etiam propter Dei timorem quo afficitur celerius proficere et peccata deserere. Non enim aestimatur poenitentia, sed animi dispositio, ut ait magnus Basilus, quod tempore non judicamus ejusmodi confidentem, sed modum poenitentiae attendimus. Nam cui per Dei misericordiam haec concredita sunt, potestatem habet animam illam humanius tractandi. Nos jussu Spiritus sancti scripsimus in diminutionem temporis poenitentiarum. Non erit hoc condemnatio dignitatis et meriti confessionis peccatorum tuorum sicut et Chrysostomus dicit, quod Ninivitis non multis indignuerunt diebus, sed tribus solum. Sed latro ne quidem tribus, sed nec uno die, at quantum quis ut unum verbum proferat, pronuntians, viam ad paradysum confecit. Haec a nobis dicta sunt propter eos qui insulse poenitentiae aggravant, et in omnes secundum divinorum canonum delinquentiam eas accipiunt manius, imprudenter, et ignoranter ista se facere.

Mulieres autem de pluribus inquirendae sunt quam de iis quae pro viris scriptae sunt. Proceunt enim usque ad veneficia et magias quae dicere horrendum, nedum exsequi, atque etiam usque ad varias cades, in conceptionibus, et in ipso perfecto partu. Eorum enim aliquae circa mensem completum eadem perpetrant, ut ego humilis post haec omnia scripta, accepi eas miserandum hoc facinus unoquoque mense per herbas perpetrare. Diligenter inquirendae mulieres, ut dixi: postquam enim omnia peccata sua, ut viri, confessae fuerint, interrogentur et de hoc, quot infantulos occiderunt, et quomodo, praesertim si viduae fuerint, et monachae. Aliud enim est pharmacum facere, ut filios non amplius procreet, quod omnium gravissimum est; non novit enim quot erat paritura. Aliud vero hoc praestare per contusionem vel intrita quaedam, quod alio levius est. Singulis autem mensibus ope cujusdam herbae embryon occidere omnino est perniciosum, et omni cado sanguinolentius, cui etiam ad mortem usque epistimium decernitur, nisi abstinat. Atque haec de diligenti inquisitione, et differentia confessionum, et de ratione qua quaecunque facta sunt, confiteri oportet.

Castigationes et poenitentiarum differentiae istae sunt. Quae facta sunt tam a viris quam a mulieribus ante annum aetatis tricesimum, facile remittuntur, et donantur, qualiscunque sint, ita ut eorum castigatio sit velut trium aut duorum annuo-

Α θείν. Χρηστὸς γὰρ ὁ τοῦ κυρίου ζυγὸς καὶ τὸ φορτίον ἐλαφρόν. Δεῦτε γὰρ, φησί, πρὸς με κατὰ ἄντα τοῦ ὁμοῦ. Ἐνδέχεται πάλιν εἰς μικρὰ ἁμαρτήματα ἐμπιπόντα, ἢ καὶ εἰς πολλὰ, ἐλάττωνα δὲ, ἀπολαύσαντα δὲ ἔτεσι πλείστοις τῶν ἐπιτιμιῶν αὐτοῦ πλείονα λαβεῖν ἐπιτιμήσιν τοῦ εἰς μεγάλα καὶ βαρέα παραπτώσας ἁμαρτήματα, ταχίον δὲ διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἀποκρίναντα. Οὐ γὰρ κρίνεται μετάνοια, ἀλλὰ διάθεσις ψυχῆς, ὥς φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, ὅτι οὐ χρόνῳ κρίνομεν τὴν τὰ τοιαῦτα ἐξαγορεύοντα, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ τῆς μετανόας προσέχοντες, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ ἐμπιστευθεὶς παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας τὴν ψυχὴν ἐκείνην φιλανθρωπεύσασθαι. Ἡμεῖς καλεῖται τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἰσχυράμενοι εἰς καὶ τὴν ἐλάττωσιν τῶν χρόνων τῶν ἐπιτιμιῶν. Οὐκ ἔστι κατὰ γνώσεως ἀξιώσεως τοῦ ἐξαγορεύσαι σου τὴν ἁμαρτίαν, καθὼς καὶ ὁ Χρυσόστομος φησὶν, ὅτι οἱ Νινευῖται οὐ πολλῶν ἐδέχθησαν ἡμερῶν, ἀλλὰ τριῶν μόνων, καὶ ὁ λησθὴς δὲ οὐτε τριῶν ἢ μιᾶς ἡμέρας, ἀλλὰ ὅσον ἂν τις εἴπῃ ἢν ῥῆμα, φεγγόμενος τὴν εἰς τὴν παράδεισον ἡυσεν ὁδόν. Ταῦτα δὲ παρ' ἡμῶν διδασκται διὰ τοῦ ἀνοήτως βαρύνοντος τὰ ἐπιτίμια, καὶ εἰς ἀπαντας κατὰ τὸν ὅρισμὸν τῶν θείων κανόνων ἐκλαμβάνοντος, οὐ καλῶς οὐδὲ ὀρθῶς οὐδὲ δικαίως, ἀλλ' ἀπανθρώπως καὶ ἀσυνέτως καὶ ἀγνώστως λαμβάνειν ἐπιγγελλόμενος. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ ἀνδρῶν.

et interpretantur, non recte neque juste, sed inh-

proficientes. Alique haec de viris.

C. Αἱ δὲ γυναῖκες πλείονα ὀφείλουσι τῶν προγραπέντων ἀνδρῶν ἐπεισεσθαι· φθάνουσι γὰρ καὶ ἕως φαρμακείων καὶ μαγείων ἂν καὶ τὸ εἰπεῖν φρικτόν, ὅχι δὲ τὸ ἀπαρτῆσθαι, καὶ φάσιν δὲ διαφόρων ἢ ταῖς συνάψαι καὶ ἢν ἀταῖς ταῖς τελεαῖς ἀποκυλίσαι. Τινὲς γὰρ αὐτῶν καὶ κατὰ μῆνα ἡμερῶν φόνον ποιοῦσιν, ὥς ὁ ταπεινὸς ἐγὼ καὶ μετὰ τὰ γραφέντα πάντα καὶ τοῦτο ἀνεδεξάμεν ἵλασθαι τὸ κατὰ μῆνα φόνον διὰ τινος βοτάνης ποιῶν. Ἐπεισεσθαι ἀκριβῶς καὶ τὰς γυναῖκας, ὥς εἰπον· μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν αὐτῶν πάντα τὰ παραπτώματα ὥς οἱ ἄνδρες, ἐρωτάσθωσαν καὶ τοῦτο, πόσα ἐφύγευσαν παιδία, καὶ μάλιστα αἱ χῆραι καὶ αἱ μοναστριαί, καὶ διὰ ποίων τρόπων· ἄλλο γὰρ τὸ ποιεῖν φάρμακον καὶ μηκέτι ποιῆσαι παιδίον· τὸ καὶ βαρύτερον πάντων· οὐκ οἶδε γὰρ πόσα ἡμεῖς ποιεῖν. Καὶ ἕτερον τὸ διὰ τριμῆτων, τὸ καὶ τοῦ ἄλλου κουφότερον· τὸ δὲ κατὰ μῆνα διὰ τινος βοτάνης ἐμβρυον ἀποκτείνειν πάντα που ἐλέθριον καὶ παντὸς φόνου φοινικώτερον, ὃ καὶ ἕως θανάτου τὸ ἐπιτίμιον ἔχει, ἂν τοῦτο μὴ ἀπακόψῃ. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐρεύνης καὶ διαφοράς τῶν ἐξομολογήσεων, καὶ πῶς δεῖ ἐξομολογεῖσθαι, καὶ ὅσα ἐγένοντο.

Αἱ δὲ ἐπιτιμήσεις καὶ αἱ διαφοραὶ τῶν ἐπιτιμιῶν αὗται, καὶ ὅσα ἐγένοντο πρὸ τῶν ἁγίων ἐν τε ἀνδράσιν ἐν τε γυναῖξιν εὐσούγνηστα καὶ εὐσυγχώρητα ἔστωσαν, οἷα καὶ εἰσι, ὥστε ὥς πρῶν ἢ ὀδ' ἐτῶν ἔχειν τὴν ἐπιτίμησιν, ἂν οὐκ ἔστι φόνος οἷος δὲ

¹⁹ Matth. xi, 28-30.

ποτα, οὕτε μεγάλη αἰμομείζια. Ἐάν δὲ μετὰ τῆς ἡμέρας τριῶν καὶ τεσσάρων. Ὅπου δὲ ἐστὶ φόνος ἢ φόνος, καὶ ἀπὸ τῶν ὀφθελῶν αἰμομείζιον, ἢ τοὶ περὶ γνησίας ἀδελφῆς, ἢ υἱοῦ γυναικὸς ἢ καὶ τετάρτου καὶ πέμπτου. Ἐάν δὲ τὴν συνείκην ἢ θυγατρὸς ἢ ἀδελφῆς, ἢ μητρὸς, καὶ ἕως ε' καὶ ς'. Ἐάν δὲ κατὰ φύσιν τις ἡμάρτην, οὐ περιέτρετο δὲ εἰς τὰ παρὰ φύσιν, οὕτε εἰς αἰμομείζιας οἷα καὶ εἰς καὶ δοῦναι, καὶ εἰς χρόνον ἢ καὶ δὴ ἐπιτιμῶσθαι μόνον. Ταῦτα μὲν δὲ κατὰ γνησιότητος ἐπαράχθη καὶ ἐχρόνισαν πολλὰς καὶ ἕως ἡμέρας, εἰ δὲ ἀπὸ τῆς ἡμέρας τριῶν γένεσθαι καὶ ἐξαιρέσθαι οἷα καὶ εἰς ἕως χρόνου ἢ ἡμῶν ἐπιτιμῶσθαι. Ἐάν δὲ ἐπὶ γυναικῶν φόνος διάφορος τίνες καὶ μαγείαι ἐπαράχθησαν, ἢ καὶ ἕως αὐτῶν τῶν παρὰ φύσιν, καὶ ἕως ἑκτῶ, καὶ ὅσα ἐστὶν.

fuerint, annum unum, vel sesquiannum puniantur. Si vero a mulieribus diversae cædes, et magis facite progressæ fuerint, protrahantur eorum penitentia

Ταύτας δὲ τὰς διαφορὰς καὶ ἐπιτιμῶσεις περὶ τῆς κοινωνίας ὁρίζομεν πάντων γὰρ ἐστὶ βαρύτερον ἁμάρτημα τὸ ἀναξίως κοινωνεῖν, ὢ καὶ διδάσκει ἡμεῖς. Ἐρωτῶσθαι δὲ τοὺς ἐξομολογούμενους μετὰ τὴν ἁπασαν τῶν ἁμαρτημάτων ἐξομολόγησιν, τὸ εἰ ἄρα τὰ προσβολογνηθέντα ποῶν ἐκοινώνησε; Ὅπερ ἐάν εἴπῃ, Ναὶ ἐκοινώνησα, καὶ ἔξω Πασχαλίου, τοῦτο χεῖρον πάντων ἦν, οἷον καὶ ἐστὶ τῶν ἐλαχίστων τὸ ἁμάρτημα, καὶ πλεονα τὴν ἀποχὴν ποιεῖν τῆς ἀρχάντου κοινωνίας.

Περὶ δὲ βρώσεως καὶ πόσεως ὡς ἐκάστου φύσεως δύναται ὑποφέρειν, ἡμεῖς δὲ ὅσο τῶν διαφορὰς ἔσμεν, εἰς ὧν καὶ ποιοῦμεν καὶ διδοῦμεν τοῖς ἡμῶν ἐξομολογούμενοι; οἷα καὶ εἰς τὰ ἁμαρτήματα καὶ ἐν τοῖς μεγάλαις καὶ μικραῖς ἡμαρτημασί. Προστίθεται γὰρ οὗτοι ἐν τοῖς ἐξομολογούμενοι; ἐστὶ καὶ τὰς τοῦτον τοῖς ἀναδεχομένοις ἢ ἐλαφρὰ ἢ βαρεῖα τῶν ἐπιτιμῶν ἢ δόσεις. Ἡ γὰρ τοῦ ἐξομολογούμενου καθαρὰ καὶ ἀδιάστατος πίστις, καὶ εἰς ὧν ἔχει μετὰ δόσεις πρὸς τοὺς δομένους, ἦν περὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος καρπὸν πίστεως ἐπιλέγει, καὶ ἡ τοῦ ἀναδεχομένου τὸν ἐξομολογούμενον, εὐσυνκρίσις καὶ γνῶσις καὶ συμπαθὲς συγκατάθεσις πάντα ἐλαφρὰ οἶδα, καὶ περὶ βρώσεως καὶ πόσεως καὶ εὐχῆς, καὶ περὶ τῆς ἀγίας κοινωνίας, καὶ μάλιστα εἰ τύχοι ὁ ἐξομολογούμενος ἵνα πρὸ τοῦ ἐξομολογήσασθαι ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, ἢ ὁμολογῇ καὶ ἀπὸ τῆς ἐξομολογήσεως ἀποκοιπῇ. Πολλοὶ γὰρ εἰσι οἱ ἐξομολογούμενοι καὶ λυποῦνται καὶ μετανοοῦσιν, ἀλλ' ὅμως ἢ φύσει ἢ κλοπῇ ἐχθροῦ, ἢ κακογνωμίας, ἢ καὶ πονηρῆς συνήθειας ἐλκόμενοι σφάλλονται πάλιν καὶ περιπίπτουσιν ἁμαρτήματι, οἱ τοιοῦτοι τοῖνον ἵνα πάντες μὲν ἐξομολογῶνται ὁσάκις ἂν πίσωσιν. Ἐάν δὲ καὶ τὰ ἐπιτήμια αὐτοῦ πληρώσαντες ὅσα ἂν ἐν τῇ ἐλθεῖν τοῦ δεσφύσαντος αὐτοῖς, καὶ μάλιστα ἀποκηρώσαντες κοινωνεῖν, μὴδὲ τότε κοινωνεῖσθαι. Εἰ δὲ καὶ ἕως αὐτοῖς ἐλθεῖν οἱ τὴν ἐξαγέρουσι δεχόμενοι κοινωνεῖσθαι, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα παραφύλαττεσθαι ἀφ' ἑαυτῶν κοινωνίαν ἕως ἂν ἀποκλύσιν· ἐλέους γὰρ καὶ ταύτου ἐνεκα μόνον ἐν τῇ κρίσει δεκτέοντα.

rum, nisi cædes sit qualiscunque, aut magnus quidam incestus. Si vero post triginta annos, usque ad tertium aut quartum annum poena prorogatur. Ubi vero interest cædes una aut plures, vel magnorum incestorum aliquod, veluti cum germana uxorore, vel uxore filii, vel usque ad quartum et quintum. Si vero potius committit, aut alia quam in baptismo suscepit, aut matris ejus, usque ad quintum aut sextam annum. Si vero quis secundum naturam peccavit, non incidit autem in ea quæ contra naturam sunt, neque in incesta qualia ei quantacunque fuerint, anno uno aut duobus tantum puniatur. Hæc equidem erga eos qui his quibuscumque abusi fuerint, et in his sæpius ad senectutem usque perseveraverint. At si semel, vel bis, vel

ter id fecerint, et destiterint, qualiscunque ista

Illas castigationum differentias de communione definimus : omnium peccatorum gravissimum est indigne communicare, quod nos effugerat. Interrogare igitur oportet confitentes post exactam peccatorum confessionem, nonquid, cum omnia confessa pertrasset, communicavit. Quod si dixerit : Ita communicavi, et extra Paschalis tempus; hoc omnino præsens est, licet in minimis peccatis contigerit, ineterique diuturniorem immaculatam communionis abstinendum.

Quod ad cibi potusque abstinendum attinet, imperanda est prout unicuique natura ferre potest. Nos vero interim duas differentias constituimus, secundum quas agimus, et penitentiam damus his qui peccata sua qualiscunque sint, sive magna, sive parva peccaverint, nobis confitentur. Supra diximus quod confitentibus et eos suscipientibus penitentiarum distributio duplex est, levis et gravis. Pura enim continua et indubitata confitentis fides, et eorum quæ possidet cum egenis communicatio, quam beatus apostolus Paulus fructum fidei dicit, et prudentia scientiaque confessoris hæc bene discernens et distinguens, ipsiusque compatiens dispensatio et accommodatio omnia levia novit et decernit, sive cibum, sive potum, sive orationem, sive communionem spectent; præsertim si contingat confitentem ante confessionem a peccando abstinuisse, aut post confessionem pollicetur se abstenturum. Multi enim sunt, qui confitentur, et tristantur, et resipiscunt; attamen vel natura, vel arte furtiva inimici, vel prava opinione, vel mala consuetudine illecti, iterum labuntur, et in peccata incidunt. Qui hujusmodi sunt, semper confitentur quoties ceciderint : si autem post completas penitentias sibi impositas jam communicaturi erant, neque tum communicent. Si vero eorum omnino miserentur, qui confessionem excipiunt, communicent; sed postea hoc observent, ut intermittant immaculatam communionem, donec a peccato perpetrando sese cohibuerint. Propter hoc enim tantum

In iudicio misericordia digni censebuntur. Porro cum nonnulli violentie mali habitus succumbentes neque in ipsa magna Quadragesima possint seipsos continere a peccatis, et illi ipsi qui mulieres habent hoc vitio saepe teneantur, oportet eos, postquam compleverint ipsorum epitimia, et præterierint anni multi, necdum jus communicandi habeant, eo quod in fornicationem, et alia peccata semper incidunt, continere se totam sanctam Quadragesimam, nec ullo modo cum muliere peccare; et sic cum timore et tremore tribus Paschatis diebus communicent. Hoc est, sancta et magna feria quinta, magno Sabbato, et magna Dominica. Hoc autem dictum sit secundum desidiam, pusillanimitatem, et incuriam istorum, eo quod a sordibus carnalibus abstinere non possunt; non autem quod aliam statam ponamus poenitentium differentiam.

Quod si ejusmodi homines in molliem in Quadragesima inciderint, neque sic communicent, licet eorum aliqui sint monachi, etiam sancti. A sanctis equidem Patribus qui canones condiderunt quadraginta tantum dies abstinentie a communione iis qui in hunc morbum inciderunt, definiti sunt. Si communibus anni temporibus ita delinquitur, quanto magis deplorandus ille animi morbus, moleste omnibus dominans, a quo avelli difficillimum est, tota sancta Quadragesima cavendus est! Hæ sunt, de quibus supra dixi, duæ poenitentiarum, mea quidem sententia, differentie, sicut ego humilis solitus sum observare in omnes plurima et pauca peccantes, infirmos et sanos, juvenes et senes, mulieres et viros, monachos et monachas, præter homines sacros.

Presbyteros enim et episcopos et diaconos admittere non oportet ad confessionem, donec securitatem secundum Deum confessoribus dederint, si aliquis criminis conscii fuerint quod eos a sacro ministerio abdicet, non amplius ansuros sacrificare. Hujusmodi autem non datur ulla quæcunque sit poenitentia, vel a cibo, vel a communione abstinentia, sed sola a sacro ministerio cessatio. Nihil autem aliud prohibet sacerdotem a sacro ministerio quam in alienam mulierem præter legitimam revera incidere: in unicam, si solum incidat, non datur illi restitutionis locus, hoc est, nunquam illi fiet sacrificandi potestas, etiamsi martyrium decertet, faciatque miracula magna, adeo ut mortuos suscitet.

Ἐπειδὴ δὲ εἰσι τινες παρὰ βίαν ἔξωσιν πονηρὰς, μηδὲ ἐν τῇ μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ κρατῆσαι ἑαυτοὺς ἰσχύοντες ἀπὸ ἁμαρτιῶν, καὶ αὐτοὶ δὲ πολλὰκις οἱ γυναῖκας ἔχοντες, χρὴ μετὰ τὸ πληρῶσαι αὐτοὺς τὰ αὐτῶν ἐπιτίμια, καὶ ἂν ἐλθῶσι χρόνοι πλείστοι, καὶ οὐκ ἔχωσι πῶς κοινωνῆσαι διὰ τὸ αἰετὸς περιπέπτειν αὐτοὺς πορνείαις καὶ ἑτέροις ἁμαρτήμασι, κρατεῖν τὴν ἁγίαν Τεσσαρακοστὴν πᾶσαν τὸ μηδὲν ἁμαρτῆσαι εἰς γυναῖκα καὶ μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὰς τρεῖς τοῦ Πάσχα κοινωνεῖν τῶν ἡμερᾶς τοῦτο ἔστι, τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ πέμπτῃ, τῇ μεγάλῃ Σαββάτῳ καὶ τῇ μεγάλῃ Κυριακῇ. Τοῦτο δὲ κατὰ ῥαθυμίαν καὶ ὀλιγωρίαν διὰ τὸ μηδέποτε αὐτοὺς ἀπὸ σαρκικῶν μολυσμῶν κρατῆσαι δύνασθαι, καὶ οὐ κατὰ ἄλλην γίνεσθαι λέγομεν διαφορὰν.

Ἐὰν δὲ καὶ εἰς μαλακίαν οὗτοι (in marg. τοιοῦτοι) πείσῃσιν ἐν Τεσσαρακοστῇ μηδὲ οὕτως κοινωνεῖν τῶν ἡμερᾶς, ἂν ἔχωσι τινες καὶ μοναχοί, εἰ καὶ ἅγιοι εἴναι. Τὸ γὰρ ἔκκειν ἐν τούτῳ καὶ χαλεπὸν καὶ παντοκράτητον, καὶ δυσσπόστατον πάθος, εἰ καὶ μόνος μ' ἡμέρας παρὰ τὴν ἁγίαν καὶ κανονικὴν ὥρισται, τοὺς ἐν τούτῳ τῇ χαλεπῇ πάθει παραπίπτοντας, ἀλλ' ὅμως τὰς ἄλλας τοῦ ἐνιαυτοῦ ἡμέρας καὶ οὐχὶ τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ὥρισται! Αὗται δὲ ἅπαντες εἰπὼν ἀνωτέρω κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην αἱ δύο τῶν ἐπιτίμῃσεων διαφοραὶ εἰσι ὥς ὁ ταπεινὸς ἐγὼ εἶδα εἰς πάντα πολυῆμαρτῆτους καὶ ὀλιγοῆμαρτῆτους, ἀσθενεῖς καὶ ὀνυεῖς, νέους καὶ γέροντας, γυναῖκας καὶ ἀνδρας, μοναχοὺς καὶ μοναχούσας παρεκτός τῶν ἐμολυμένων.

Ἱερεῖς γὰρ καὶ ἀρχιερεῖς καὶ διακόνους οὐ χρὴ δέχεσθαι ἐξομολόγησιν ἕως ἂν ἐπὶ Θεοῦ πληροφωρησῶσι οἱ τοιοῦτοι τοὺς ἀναδέχεσθαι αὐτοὺς μέλλοντας, οἳ ἂν τι ἔχωσιν ἐγκλημα τὸ διαίτητον ἥτοι τὸ παῦον αὐτοὺς ἱερατεῦσιν μηκέτι τολμήσωσιν ἱερατεῦσαι. Τοῖς γὰρ τοιοῦτοις οὐ δίδεται οὐδὲ ποτε ἐπιτίμῃσις ἢ βρώσεως ἢ κοινωνίας τὸ σύνολον κρήνησις, μόνῃ ἢ παύσει τῆς ἱερωσύνης· οὐδὲν δὲ ἄλλο παύει ἱερεῖα τοῦ μὴ ἱερατεῦσιν, ἀλλ' ἢ μόνον τὸ ἔξω νομίμου γυναικὸς εἰς τὸ ἑτέραν ἐναργῶς παθεῖν [εἰς] μίαν γὰρ μόνον ἂν πέσει οὐκ ἔχει ἀνάπαυσιν ἥγουν ἔχειν πώποτε ἔξουσίαν τοῦ ἱερατεῦσαι, ἂν ἔχη ἀναγνώσθαι καὶ ποιῆσαι θαύματα μεγάλα ὥς καὶ νεκροὺς ἐγείρει.

EX JOANNIS JEJUNATORIS PŒNITENTIALI

VARIA ANTIQUORUM EXCERPTA.

Finito utroque Jejunatoris pœnitentiali quod initio promissimus, exsolvendum est; nonnullorum scilicet istius pœnitentialis fragmentorum quæ nobis inter legendum occurrunt, editio. Multa leguntur apud Hamenopolim in Epitome canonum, veluti sectionis quintæ titulo 2, in scholio post quartum Dionysii Alexandrini canonem.

Joannes autem Jejunator sic ait. Pollutus in somno per fluxus passionem, uno die a communione expellitur cum quinquagesimum psalmum cecinerit et poenitentias 49 peregerit. Qui vero molliem commiserit, 40 diebus plectitur, cibus siccis vescens, et quolibet die poenitentias 100 peragens. Hicem mulier quæ in amplexum viri duntaxat venit, molliciei poenam accipit. At qui corpore vigilante pollutus

Ὁ δὲ Νηστευτὴς Ἰωάννης οὕτω φησὶν· Ὁ μολυνθεὶς καθ' ὕπνου τῇ τῆς ἐκ βύσεως πάθει, ἡμέραν μίαν τῆς κοινωνίας ἐκβάλλεται τὸν ὅσον· φαιδρὸν, καὶ μετανοίας ποιήσας μὲν. Ὁ δὲ μαλακίαν διαπραξάμενος μ' ἡμέρας ἐπιτιμᾶται, ξηροφαγία διατιώμενος, καὶ μετανοίας ἐκάστης ποιῶν ς'. Ἀλλὰ καὶ γυνὴ ἢ εἰς ἀσπασμὸν ἀνδρὸς μόνον ἐλθούσα τὸ τῆς μαλακίας ἐπιτίμιον δέχεται. Ὁ δὲ ἐγρηγορότος τοῦ σώμα-

τος μολυνθεῖς, εἰς ἑπτὰ ἡμέρας εἰσάγεται τῆς κοινωνίας, τὸν δ' καὶ ἑκάστην ἡμέραν, καὶ μετανοῶν ποιῶν μθ'.

Et eadem sectione titulo 3 in Scholio post canonem

Τὸν πόνον ὁ Νηστευτὴς ἐπὶ διατίαν καταδικάζει, εἰ μόνον μέχρι ἑσπέρας καὶ ἑκάστην νηστεύει, καὶ ξηροφαγεῖ, καὶ μετανοῶν ποιῶν οὐ. Τὸν δὲ μοιχὸν, ἐπὶ τριτίαν. Εἰ μόνον νηστεύει, καὶ ξηροφαγεῖ, καὶ μετανοῶν ποιῶν οὐ.

Et paulo post eodem titulo ad canonem 75 S. Basilii, quo incestus cum sorore norem penitentis anni plectitur, tribus in fletu, tribus in substatione, et tribus in consistentia, hoc addit scholium.

Τὸν δὲ τοιοῦτον ὁ Νηστευτὴς ἐπὶ τριτίαν καταδικάζει μετὰ νηστείας, καὶ ξηροφαγίας, καὶ μετανοῶν ἡμέρας θ'. Τὸν δὲ εἰς νόμῳ ἐπὶ διατίαν μετὰ μετανοῶν γ'. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸν εἰς πενθεράν. Τὸ δὲ γὰρ οὐκ ἔχον, ἡ σύνοδος ἐπὶ ἑξατίαν τοῦ; τοιοῦτους καταδικάζει ἅμα τοῖς γόστοι, καὶ τοῖς ἀνδροφόνους.

Postea eodem titulo post canonem Basilii 62 de pederaste.

Τὸν τοιοῦτον ὁ Νηστευτὴς ἐπὶ τριτίαν καταδικάζει μετὰ σ' μετανοῶν καὶ ἑκάστην ἡμέραν.

Ibidem post canonem 57.

Τοὺς φονεῖς ὁ Νηστευτὴς, τοὺς μὲν ἑκούσιους, ἐπὶ πεντατίαν καταδικάζει, τοὺς δὲ ἀκούσιους ἐπὶ τριτίαν.

Ὁ δὲ Νηστευτὴς τοὺς γόστας, καὶ τοὺς φαρμακούς ἐπὶ τριτίαν καταδικάζει μετὰ μετανοῶν ἑκάστης ἡμέρας οὐ καὶ νηστείας καὶ σκληρογαστρίας. Ὁμοίως καὶ τὰς γυναικας τὰς ποιοῦσας περιπλοκὰς, καὶ μαντευμένας.

Ibidem post canonem sequentem de

Τοιοῦτον ὁ Νηστευτὴς ἐπὶ ἑτος ἐν καταδικάζει μετὰ μετανοῶν ἑκάστης ἡμέρας, σ'.

Et postremis tituli verbis, de murorum effractione.

Τὸν τοιοῦτον ὁ Νηστευτὴς ἐπὶ τριτίαν καταδικάζει. Τοῦ αὐτοῦ Νηστευτοῦ καὶ τὰδε· Ἐμπασνός τινος ἀκαθάρτου εἰς φρέαρ, ἢ εἰς ὄλον, ἢ εἰς θάλασσαν, ὁ τοιοῦτος γενομένος, ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας χρίστος καὶ κυροῦ μὴ ἀπτόσθω· ἐπὶ δὲ μὴ κοινοῦνται. Ὁ μετὰ τὴν θάλασσαν ἐμείσας μετὰληψιν, μ' ἡμέρας τῆς θείας ἀφίσταται κοινωνίας, τὸν δ' ἄδων καὶ ἑκάστην φελλοῦν, καὶ μετανοῶν ποιῶν γ' ὅταν ὁπωσδήποτε τοῦτο συμβαίῃ.

Sectione sexta non longe a principio.

Ἡ ἀκούσιως ἀποβαλοῦσα τὸ βρέφος, ἐπὶ ἑτος ἐν παρὰ τῷ Νηστευτῇ καταδικάζεται. Ἡ δὲ τῷ βρέφει κομωμένῳ ἐμπασοῦσα, καὶ ἀποπνίξασα, ἐπὶ τριτίαν. Ἡ δὲ καταφρονήσασα τοῦ κυήματος, τῇ ἀμελείᾳ ταύτης ἀποφθάρωντος, ἑκούσιου φόνου δίδωσι δίκα· καὶ παιδίον ἀδαπτιστοῦ ἀποθανόντος, τῇ τῶν οὐκ ἐκείνων ἀμελείᾳ γονέων, ἐπὶ τριτίαν οἱ γονεῖς καταδικάζονται. Περί δὲ τῶν ἐκτεθειμένων τὰ οὐκ ἐκείνων βρέφη πρὸς πατρὶς εἰσόδους τῶν ἱερῶν, λόγος ἐπὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου γέγονε, καὶ ἤρσαν, ὡς φονευτρίαι ταύτας κοιδέσθαι, καὶ ἕτερος ἀνέλθαι, καὶ ἐπιμελησάμενος ζωογονήσῃ.

Matthaeus Blastares in collectione canonum manuscripta in littera A, c. 14. ex Joanne Jejuniatore hæc refert.

Ὁ δὲ Νηστευτὴς Ἰωάννης· Εἰ παῖδον, φησὶν, ὁ πόνος μολυνθεῖς, εἰ μὲν εἰς τοὺς μηρούς τὴν βοτὴν δέξαιτο, προσφύρας ἐπιτεμνόμενον εἰς ἱερῶσιν ἐργασθῶ. Εἰ δὲ εἰς ἀφιδράνα, μηδ' ὅλως ἱερᾶς ἀξιοῦσθαι βαθμοῦ. Εἰ γὰρ κακῶς οὐκ ἡμαρτε διὰ τὸ ἀνήλικον, ἀλλ' ὁμοῦς τὸ σῶμα ἐβράγγη, καὶ ἱερουργῆσαι αὐτὸν οὐκ ἐνδέχεται· μολύνεται γάρ.

est, a communione septem diebus arcetur, psalmum quinquagesimum quotidie canens, et quadraginta novem penitentias peragens.

50 sancti Basilii.

Scortatorem Jejuniator ad biennium condemnat, si tantum usque ad vespem quotidie jejunat, et siccis vescitur, et penitentias 250 peragit. Adulterum vero ad triennium; si duntaxat jejunat, et siccis vescitur, et penitentias 250 peragit.

Talem Jejuniator ad triennium condemnat, cum jejunio, et siccorum esu, et 500 penitentis quotidianis. Qui vero cum nuru sua se polluit, ad biennium cum penitentis trecentis. Similiter et qui cum socra. Verum, ut nunc res est, condemnat tales synodus ad sexennium una cum magis, et adulteris, et homicidis.

Talem Jejuniator ad triennium condemnat cum ducentis penitentis, singulis diebus.

Ibidem post canonem 57.

Homicidas Jejuniator, voluntarios quidem, in quinquennium condemnat, non voluntarios autem ad triennium.

Iidem eodem titulo post sancti Basilii canonem 63.

Jejuniator autem magos et veneficos ad triennium damnat cum penitentis quotidianis 250, cumque jejunio, et rigida vivendi ratione. Similiter et mulieres quæ ligaturas faciunt, et quæ hariolantur.

C.

tributorum sive sepulcri violatorum.

Hunc Jejuniator ad annum unum damnat cum penitentis quotidianis ducentis.

Talem Jejuniator ad triennium damnat. Ejusdem Jejuniatoris et hæc sunt: Si quis immundi ceciderit in puteum, vel in vinum, vel in oleum: qui hoc degustat, ad triduum a carne caseoque abstineat, septemque diebus non communiceat. Qui post sacram participationem vomuerit, 49 dies a communione abstineat, sacra, psalmum 50 quotidie canens, et 50 penitentias peragens, quocumque tandem modo id acciderit.

D. Quæ præter animi sententiam eiecit, sive excessit infantem, ad annum unum apud Jejuniatorem damnat. Quæ vero super infantem sopitum corruit, eumque suffocavit, ad triennium. Quæ partum neglexit extinctum culpa sua, voluntarie cædis penas luit. Ibidem cum puer non baptizatus mortuus est parentum suorum culpa, parentes ad triennium condemnantur. De iis vero qui proprios infantes ad templorum introitus exponunt, proposita est in synodo questio, placuit has puniri tanquam homicidas, licet alius eos sustulerit, et adhibita cura educaverit.

Joannes autem Jejuniator: Si puer, inquit, ab aliquo pollutus fuerit, si in femora tantum fluxum exceperit, convenienti penitentia castigatus ad sacerdotium promoveatur. Si autem in posteriori, sacro ordine nullo modo dignus censeatur. Licet enim propter ætatis defectum non peccaverit, vas tamen ejus disfracum est, et sacerdotio fungi non potest: Est enim pollutus.

Idem Blastares in littera K, cap. 28, ex eodem Jejunatore refert.

Inquit enim Joannes Jejunator : Clericus qui antequam sacris initiaretur, mollietate vitio deprehensus est, non persuadeat sibi quod ea solum de causa a sacerdotio prohibeatur. Prius sufficienti poenitentia castigatus, sacerdotio dignus habeatur. Si vero sacerdotio initiatus hoc vitio succubuit, anno uno a sacro ministerio suspensus, consuetis epitimis ad meliorem mentem eductus, ad ministerium releat. Si autem post peccati cognitionem idem bis aut ter perpetraverit, a sacerdotio cesset, et in lectoris ordinem descendat. Laicus autem qui turpe mollietate vitium in seipsum commisit, 40 diebus a communione arcetur, aridis eo tempore vescens, et unoquoque die 49 genuflexiones faciens. Ea vero mollietate quae mutua cum aliis mistione perpetratur, malum duplicat, utpote duas animas contaminans : ideo illius reus duplicatum epitimum excipiet, 80 dies a communione prohibitus, et poenitentiarum numerum ad centum usque cum jejuniis conveniente extendet.

Edita sunt varia fragmenta in fine commentariorum Balsamonis in Epistolas Patrum canonicas. Inter haec unum est Joannis Jejunatoris, quod Latine tantum habetur. Cum ad poenitentiam pertineat, et ex poenitentiali ipsius decerptum sit ; illud hic attestare visum est. Illi titulus factus est ab interprete, an jure, an injuria, hic non quaeritur.

EX NOMOCANONE NESTEUTÆ.

Oportet eum qui confessiones suscipit, videre et adolescentiam et vires senectutis, et imbecillatē, et loci differentiam, et modi per quem malum factum est, et an capto consilio ac praemeditato, an casu factum est, et an ex vino, vel ex satietate, vel non sic, sed vel metu vel immoderata potestate, vel paupertate, et quae sunt his similia. Is qui confessiones audit debet examinare, et horam, et locum, et vitam, et prudentiam. Similiter et contritionem, et pudorem, et tristitiam, et metum, et fidei constantiam, vel inconstantiam, et misericordiam. Similiter et doctum et indoctum, divitem et pauperem, servum et liberum, nobilem et ignobilem, et militem, et eum qui sanctum amictum suscepit, et qui in eis immoritur. Similiter et contemptorem, ac impudentem, et qui potest humiliari. Haec omnia debet examinare qui audit confessiones, et sic poenas injungere. Si autem hic quidem semel, vel bis, vel ter fecerit, et sint intra triginta annos aetatis, sunt omnino misericordia digni, etiamsi ea valde magna sint. Sin autem triginta annos superaverint, illi multis condemnationibus digni fuerint, etiamsi ea sint multo minora. Debet etiam hoc quoque perscrutari, an saepe peccaverit, an etiam ad senectutem usque in eo sit enutritus. Et quaecumque sunt quidem praeter naturam, ut cedēs voluntarie, adulteria puerorum, virorumque concubitus, jumentorum, volucrumve initus, et incestus quoque et magni, et parvi. Similiter et si in concubinas, et filios ipsos peccaretur, sustinuit, et quaecumque sunt ejusmodi, vel his etiam majora, aequalem habent punitionem. Cautum enim est ac provisum ut excommunicationis segregatio ad sex annos, et septem, et octo, et novem, et decem extendatur. Quaecumque autem sunt secundum naturam, ut fornicationes, cedēs involuntarie, stupra, perjuria, et quaecumque sunt ejusmodi, ad annum unum, et duos, et tres puniuntur : et qui minoris quidem sunt habitus monachi, et monachae fornicantes, ut fornicatores judicantur. Qui autem majoris sunt habitus, ut adulteri. In hoc autem toto poenitentiae tempore, in Christi Nativitate et Epiphania, et in tribus Paschae diebus vel in magna quinta feria, et magno Sabbato et magno Dominico, et in Memoria sanctorum apostolorum, pro communione participes existant sanctificationis illius nationum, et sic jejunium solvant ; alii quidem caseo et ovis, mundani vero carne. Au-

Φησὶ γὰρ ὁ Νηστευτὴς Ἰωάννης, ὁ μαλακίας πάθει ἀλλοῦς πρὸ τῆς ἱερωσύνης κληρικὸς μὴ θαρρύνειν παρὰ τοῦτο μόνον τῆς ἱερωσύνης εἰρθῆσθαι· ἱκανὸς πρότερον ἐπιτιμώμενος, οὐτὼ τῆς ἱερωσύνης ἀξιούσθω. Εἰ δὲ μετὰ τὴν ἱερωσύνην τοῦτο περιπέτωκεν, εἰς ἐνιαυτὸν ἓνα τῆς ἱερωσύνης ἀργήσας, καὶ τοῖς εὐδοσίαις ἐπιτιμίοις, συμφρονισθεῖς, πρὸς τὴν ἱερωσύνην ἑκάντω. Εἰ δὲ μετὰ τὴν ἐπιγνωσιν τῆς ἀμαρτίας δις ἢ τρίς τοῦτο ἐργάσασθαι, τῆς ἱερωσύνης παύσάμενος, εἰς ἀναγνώστου τάξιν ἐρχέσθω. Λαϊκὸς δὲ τὸ τῆς μαλακίας αἰσθρόν καθ' αὐτὸν ἐργασάμενος πάθος, εἰς μ' ἡμέρας τῆς κοινωνίας εἰσγεται ξηροφάγων ἐν αὐτοῖς, καὶ γονυκλισίας ἐκείνης ποιῶν μὲν. Ἡ δὲ διὰ τῆς ἀλλήλων μίξεως γινόμενη μαλακία διπλοῦν ἐργάζεται τὸ κακὸν, ἀτε δὴ μολυνόμενον φυγόν. διὰ καὶ διπλάσιον ὁ ταύτης ἐργάτης τὸ ἐπιτίμιον δέχεται, εἰς π' ἡμέρας τῆς κοινωνίας εἰργόμενος, καὶ εἰς ρ' τὸ τῶν μετανοούντων μέτρον ἐντείνων μετὰ τῆς προσηκούσης νηστείας.

B

Iea enim diximus, quod est in eorum qui confessiones audiunt potestate, vel leves, vel graves poenas imponere. Ejus enim qui confitetur certa et indubitata fides, et eorum quae habet elargitio, quam B. Paulus fidei fructum appellat, ejusque qui audit confessionem circumspicienda cognitio, prudensque judicium, et de summo jure remittens levitas scit omnia levia facere, quae ad cibum et potum, precesque et communionem pertinent, maxime si contingat, ut qui confitetur ante confessionem peccatum absciderit, vel si etiam confitens a confessione abscindat. Sunt enim multi qui confitentur, et dolore afficiuntur, sed tamen vel natura vel malignitate, vel mala consuetudine rursus labuntur, et in peccata incidunt. Hi ergo debent semper confiteri quoties ceciderint, etiamsi injunctas poenas compleverint, quas ab eo qui ipsos ligavit acceperunt, nunquam autem communicare. Sin autem eorum omnino miseris, communicabunt. Cavendum est tamen ne communicent, donec peccatum absciderint. Misericordiae enim gratia sic quoque digni habebuntur. Quoniam autem sunt nonnulli, qui vi habitus ne in magna quidem Quadragesima se possunt a peccatis continere ipsi quoque saepe mulieres habentes, oportet postquam ipsi poenas injunctas peregerint, si multum tempus praeterierit, nec poterint communicare, eo quod in peccata semper incidunt, in sancta quidem Quadragesima se a peccato continere, et sic cum timore et tremore tribus Paschae diebus communicent. Hoc autem dicimus eo quod dubitetur ne a carnis pollutionibus nunquam abstinere poterunt, et non quod alia fiat differentia. Si autem hi in Quadragesima in mollietate inciderint, ne sic quidem communicent. Similiter et monachi, vel etiam alii concertatores, si in idipsum in Quadragesima inciderint, caveant a communione. Est enim affectio miserabilis, et potentissima, et quae difficiliter avelli potest, etiamsi solis quadraginta diebus non communicare eos debere qui in id incidunt, a Patribus canonicis cautum est : id tamen verum est, in aliis quidem anni, non in sanctae Quadragesimae diebus. In rei autem sacra celebratione omnes qui poenitentiam agunt, et non communicant, diximus catechumencorum edicto debere ex templo egredi, et stare in fernis. In Mattheo autem, Vesperis, et reliquis, templi aditum eis non esse prohibitum, quominus possint ingredi, et in eo stare, si velint.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ.

ΙΩΑΝΝΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΤΟΥ ΝΗΣΤΕΥΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ, ΚΑΙ ΕΓΚΡΑΤΕΙΑΣ, ΚΑΙ ΠΑΡΘΕΝΙΑΣ.

S. P. N. JOANNIS

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI

VULGO

JEJUNATORIS

DE PŒNITENTIA, ET CONTINENTIA, ET VIRGINITATE.

(Opp. S. Joannis Chrysostomi ed. Frontonis Ducet, tom. I, pag. 809; ed. Savil. tom. VII, p. 641. Omsit Mont-
laucan. Interpretatio est Bernardi Brixiani.

Ὁ μακάριος Παῦλος ἀπόστολος, ὁ τῶν ἔθνων διδά-
σκαλος καὶ τῆς Ἐκκλησίας γενόμενος, ὁ τῶν ὑποσθεν
ἐπιλανθανόμενος, καὶ τοῖς ἔμπροσθεν ἐκπετινόμενος,
ὁ σῶμα φθαρτὸν περικαίμενος, καὶ τοῖς ἀσωμάτοις
δυνάμεσιν ἀμιλλώμενος, ὁ τὸν δρόμον τελείας, καὶ
τὴν πίστιν τηρήσας, ὁ ἐν νηστεύσει διακρέβας,
καὶ ἐν κινδύνοις εὐδοκίμησας, ὁ ἐν λιμῇ καὶ δίψει
εὐδαρστήσας, ὁ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ κύκλῳ μέχρι τοῦ
Ἰλλυρικοῦ τῷ Χριστῷ διακονησάμενος, ὁ τὸν Χριστὸν
ἔχον ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα, ὁ ἐπίγειος ἀγγελος, καὶ
οὐράνιος ἄνθρωπος, ὁ κλητὸς Ἀπόστολος, καὶ τοῦ ἁγίου
Πνεύματος δοχεῖον γενόμενος, ὁ ὥς τρίτος ἀνελθὼν
οὐρανῷ, καὶ τῶν ἀρρήτων ἐκείνων ἐκπορεύσας ρη-
μάτων, ὁ μετὰ σώματος ἔτι φθαρτοῦ οἰκίστας παρ-
δείσων, ὁ ζῆλος ἀσύγκριτος, ὁ πρὸς ἀγάπην πολὺς, ὁ
τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ μεριμνητὴς, ὁ ῥήτωρ τῆς
εὐσεβείας, ὁ τῶν ἀσεβούντων χειραγωγός, ὁ τῶν πι-
στευνόντων νυμφαγωγός, ὁ τῶν Ἰουδαίων Πιλαγός, ἡ
πάντων ἡμῶν σαγήνη, ὁ μετὰ νέκρωσιν διδάσκαλος,
καὶ μετὰ θάνατον κήρυξ, ὁ δείξας ἡμῖν πῶς δεῖ εἰς
οὐρανοὺς ἀνελθεῖν, εἰ οὗτος ὁ τοσαῦτα κακτημένος
πλεονεκτήματα, ὁ λέγων, Οὐδὲν ἐμυνητὸν σύνδοις,
ἐφοβέτο καὶ Πιλαγὸς, Μὴ πως ἄλλοις κηρύξας αὐ-
τὸς διδοκίμος γένημαι, τί ποιήσομεν ἡμεῖς, οἱ μὴ
ὅπως κατόρθωμα πρὸς ἀρετὴν κηκτημένοι; Οὐκοῦν
ἀγρυπνεῖν δεῖ καὶ προσεύχεσθαι ἐν παντὶ καιρῷ καὶ
αἰτεῖν τὸν Θεόν, οὐ χρυσὸν, οὐκ ἄργυρον, οὐτε ὄλ-
κον, ἀλλὰ μόνον τὴν βασιλείαν τῶν οὐ-
ρανῶν, καὶ εὐφραίνεσθαι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ. Ἄλλοι εὐ-
φραίνεσθαι ἐπὶ πλοῦτι· Ἄλλοι ἐπὶ ὀγείᾳ· Ἄλλοι
ἐπὶ εὐπαιδείᾳ, καὶ δόξῃ· ἡ δὲ παρθένος, ἐπὶ τῷ Κυ-
ρίῳ· ἵνα καὶ τὸν ἑκατον σὺν παρ' αὐτοῦ, λέγουσα
τῷ Θεῷ· Παρὰ σοῦ ὁ ἑκατὸς μου. Οὐδὲν αἰσχρο-
ταρον, ἡ δυσσεβέστερον ψυχῆς ἐμπαθεῖς· ὅθεν δεῖ

Si beatus Paulus apostolus gentium, doctor et
Ecclesie constitutus, posteriorum oblitus et in an-
teriora se extendens, corpus corruptibile indutus,
et incorporeis collectans potestatibus: qui cursum
consummavit, et fidem servavit: qui in jejuniis
excelluit, et in periculis celebris factus est: qui in
fame, et in siti acceptus fuit, qui ab Jerusalem in
circuitu usque ad Illyricum Christo servivit, Chri-
stum in seipso habens loquentem, terrestris angelus,
et celestis homo, vocatus Apostolus, et sancti Spi-
ritus receptaculum factus: qui usque ad tertium
caelum ascendit, et ineffabilia illa audivit verba:
qui in corpore adhuc corruptibili paradisi habita-
vit, zelo incomparabilis, charitate magnus, Eccle-
siarum Dei sollicitus curator, orator pietatis, im-
becillum deductor, credentium prouebus, Judae-
rum redargutio, nostri omnium agens, post mor-
tificationem doctor, et post mortem praeceptor, qui nobis
demonstravit, quomodo in caelos ascendere
oporteat: si hic, inquam, tot possidens privilegia, di-
cens: Nihil mihi ipsi concius sum: timebat et di-
cebat: Ne forte dum aliis predicavero, ipse reprobus
fiam: quid faciemus nos, nullam ad virtutem in-
crementum adepti? igitur vigilare oportet, et orare
in omni tempore, et a Deo petere, non aurum, non
argentum, nec omnino divitias terrenas, sed solum
caelorum regnum, et in Domino gaudere. Alii in-
tentur in divitiis, alii in sanitate, alii in doctrina et
gloria: virgo autem in Domino, ut et ab ipso
laudem habeat, dicens Deo: Apud te laus mea.
Nihil turpius, aut informius animae vitis obnoxi-
um. Unde animae pulchritudinem providere convenit, et
dicere: Domine, in voluntate tua praesta decorem meo
virtutem: ut et sponsus interioreni tuam speciem

¹ II Tim. iv, 6 seqq. ² II Cor. xi, 25-27. ³ Rom. xv, 19. ⁴ II Cor. xii, 2-4. ⁵ I Cor. iv, 4. ⁶ I Cor. ix, 27. ⁷ Psal. xxi, 26. ⁸ Psal. xxxix, 8.

conspicatus dieat : *Tota pulchra es, et macula non est in te* *.

ἵνα καὶ ὁ νομῖος ἰδὼν σου τὴν ἑξοχὴν εὐμορφίαν εἴπῃ ἔν σοί.

Sed vide etiam si virtutem praestiteris, ne extollaris in specie tua, ne forte propter superbiam tuam avertatur Deus, et elatio tua redargnatur. Quid enim condignum his sustinere poteris, quae propter te Christus sustinuit? Humiliavit seipsum ut homo ¹², te precioso sanguine redemit: qui dat escapam omni carni, jejunavit propter te: qui mellis dulcedinem creavit, se gustavit propter te: qui coelum stellarum caeta coronavit, apertis propter te coronatus est, et usque ad mortem obediens factus est ¹³: igitur in his non letari, sed plangere convenit, et credere dicenti: *Quae dictis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini* ¹⁴: ut quae in die fecimus, in nocte meditati gemamus. Ita compunctus Achab vestem scidit, et indutus est sacco, et ploravit: et quid Dominus? *Non inducam*, inquit, *inhiatum ejus in diebus ipsius* ¹⁵. Propterea et Salvator ait: *Beati qui lugent* ¹⁶, non mortuum, non jacturam, sed peccatum ut deat, sicut David inquit: *Lavabo per singulas noctes lectum meum: lacrymis meis stratum meum rigabo* ¹⁷; et rursum: *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam* ¹⁸. Ablue lacrymis peccatorum sordes, frontem verbera, pulsa pectus, in sensum veni eorum quae peccasti. Si per oculos captus es, sicut olim David male apertis fenestris ¹⁹; si contra animam tuam oculi tui fuerunt, conclude in gemitu oculum, quem male in lascivia reserasti: peccatorum enim consuetudo lapsum in pejus trahit. Si purum habes vestimentum, ne ambules omnino, ne quo modo sordidetur. Si primam, secundam, et tertiam contempseris maculam, cum vestimentum habes sordidum, non amplius grave videtur, licet totum fiat lutum. Quid igitur? orationibus, opus est, nequando offendamus ad lapidem pedem nostrum, ut angelus Domino in circuitu nostro castra metatus nos liberet, et ita dicere possis: *Angelus eripiens me ab hominibus malis* ²⁰: ut te quoque vocet angelus, qui vocavit Abraham. Amant enim angeli eos, qui Dominum suum diligunt: *Sumite psalterium, et date tympanum, psalterium iucundum cum cithara* ²¹. Unum capit, et tria exigit: ex tribus enim constituti sumus, ut dicit Paulus ²², *Ut integrum sit corpus, et anima, et spiritus: psalterium quidem est spiritus, et cithara est anima: tympanum autem ut sit tympanum, pellem habet mortuam: igitur mortifica corpus, ut in tympano et choro laudes Deum. Christus pro te dedit corpus ad deludendum: vide ne dicas, quid utilitatis in sanguine meo? Quid enim secundum meritum Christi talia pro nobis passi perficere possumus? Sis igitur planta fructuosa, ut Deum laudes, pro viribus tuis fructifica. Si non potes perfectum ferre fructum*

προνοεῖσθαι κάλλους ψυχῆς καὶ λέγειν· *Κόσμος ἐν τῷ θελήματι σου παρόσχου τῷ κάλλει μου δύναμιν*· Ὁλὴ καλὴ εἰ ἡ πλῆσιον μου, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί.

Ἀλλὰ βλέπε, κἂν κατορθώσῃς τὴν ἀρετὴν, μὴ ἐπαρθῇς ἐπὶ τῷ κάλλει σου, μὴ ποτε διὰ τὴν ἀρετὴν σου, ἀποστραφῇ ὁ Θεός, καὶ ἐλεγχθῇ σου τὸ ἔπαρμα. Τί γὰρ κατ' ἀρίστην δύνασαι ὑπομῖναι, ὡς Χριστὸς ὑπέμεινε διὰ σέ; ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν ὡς ἄνθρωπος τιμῇ αἱματι αὐτοῦ ἡγόρασέ σε· ὁ διδοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκί, ἐνέστεινεν διὰ σέ· ὁ τὴν γλυκύτητα τοῦ μέλιτος δημιουργήσας, χολῆς ἐτεύχετο διὰ σέ· ὁ στέφας τὸν οὐρανὸν τῷ χορῷ τῶν ἀστέρων, ἀκίνητος ἐστῆσαν διὰ σέ, καὶ μέχρι θανάτου ὑπήκουος γέγονεν· οὐκοῦν πρὸς ταῦτα οὐκ εὐφρανέσθαι, ἀλλὰ κόπτεσθαι δεῖ, καὶ πείθεσθαι τῷ λέγοντι, "Αἰτέστε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανύγχετε· ἵνα ἅπαρ ἐν ἡμέρᾳ ἐκπράξωμεν, ἐν τῇ νυκτὶ ἀναλογισάμενοι στενάξωμεν· οὕτως κατανυγείς Ἀχάβ διέβριζε τὴν ἐσθῆτα, καὶ νηστεύσας περιεβώσατο σάκκον, καὶ ἐκλαυσε· καὶ τί ὁ Κύριος; οὐκ ἐπέβω, φησί, τὴν κάκιστον αὐτοῦ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σατὴρ φησί· Μακάριοι οἱ κλαίοντες, οὗ τὸν νεκρὸν οὐ τὴν ζημίαν, ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἵνα ὡς ὁ Θεὸς λέγει· Αὐτὸς ὡς κατ' ἐκαστὴν τύκτα τὴν κλίτην μου, ἐν δάκρυσι μου τὴν στρωμνὴν μου βρέξω· καὶ πάλιν, Διεβώδους ὁδῶν κατέδυσαν οἱ ὀφθαλμοὶ μου, ἐπεὶ οὐκ ἐπύλαθα τὸν νόμον σου. Ἀποκαίουν διὰ τῶν δακρύων τὸν ῥυτίον τῶν ἁμαρτημάτων· κρούσον τὸ μέτωπόν· τόφον τὸ στήθος· εἰς αἰσθησὶν ἔλθε ὡς ἁμαρτήκας. Εἰ ἐθιράθης ποτὲ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, ὡς ὁ Δαβὶδ ποτε κακῶς ἀνοίξας τὰ θυρίδας· εἰ κατὰ τῆς ψυχῆς σου οἱ ὀφθαλμοὶ σου ἐκινῶντο, ἀπόκλεισον ἐν τῷ στεναγμῷ τὸ ὄμμα τὸ κακῶς θεωρούμενον. Ἡ γὰρ συνήθεια τῶν ἁμαρτημάτων ἐπὶ αὐτῷ χεῖρον ἀγεῖ τὸν ἐκπεπρωκότα· καθάρην ἔχεις ἱμάτιον, μὴ πάτει καθόλου, μὴ πως ρυτιωθῇ. Ἐὰν καταφρονήσῃς πρώτου καὶ δευτέρου καὶ τρίτου σπύρου, λοιπὸν, ὡς ρυτιάρην ἔχων ἱμάτιον οὐκ ἔτι ξενίῃ κἂν ὅλον βόρβορος γένηται. Τί οὖν ἔστιν; εὐχὴν χρεῖα, μὴ ποτε προσκόμεναι πρὸς λίθον τὸν πόδα ἡμῶν· ἵνα ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ κύνει ἡμῶν παρεμβάλλων, ῥύσῃται ἡμᾶς, καὶ οὕτω θυνηθῇς εἰπεῖν· Ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν· ἵνα καὶ σὲ καλέσῃ ὁ ἄγγελος ὁ καλέσας τὸν Ἀβραάμ. Φιλοῦσαι γὰρ οἱ ἄγγελοι τοὺς ἀγαπῶντας αὐτῶν τὸν Δεσπότην· Ἀδελφά, λέγει, ψαλμὸν καὶ δοτε τὸν μπάνον, ψαλτήριον τερπνὸν μετὰ κιθάρας. Ἐν λαμβάνει, καὶ τρία ἀπαταῖ· ἐκ γὰρ τριῶν συνεστήκαμεν, ὡς λέγει ὁ Παῦλος, "Ἴνα ὁλόκληρον ἡμῶν ᾖ τὸ σῶμα, καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα· τὸ μὲν ψαλτήριον τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ κιθάρα· τὸ δὲ τύμπανον, ὡς εἶναι τύμπανον δέσμα ἔχει νεκρὸν· νεκρῶσον οὖν τὸ σῶμα, ἵνα ἐν τύμπανῳ καὶ χορῷ αἰνῇς τὸν Θεόν· Χριστὸς ὁ ὄψρ σου ἔδωκε τὸ σῶμα ἀντιμασθῆναι· βλέπε μὴ

* Cant. iv, 7. ¹² Philipp. ii, 8. ¹³ ibid. ¹⁴ Psal. cv, 5. ¹⁵ III Reg. xxi, 27-29. ¹⁶ Matth. v, 5. ¹⁷ Psal. vi, 7. ¹⁸ Psal. cxviii, 136. ¹⁹ II Reg. xi, 2 seqq. ²⁰ Gen. xlviii, 16. ²¹ Psal. lxxx, 5.

εἴπῃς· τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματι μου. τί πρὸς ἀξίαν A
τοῦ τοιαῦτα ὑπομείναντος δι' ἡμᾶς δυνάμεθα διαπρά-
ξασθαι; Γενοῦ τοίνυν φυτὸν καρποφόρον, ἵνα εὐλο-
γῇς τὸν Θεόν, κατὰ τὴν δυνάμιν σου καρποφόρησον.
Εἰ μὴ δύνασαι τὸ τέλειον τὸ ἐν ἑκατόν· καὶ ἐξ ἡμι-
σείας, τὸ ἐν ἐξηφθόνῃ. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο σοι βαρὺ,
καὶ τὸ τρίτον τοῦ τελείου τὸ ἐν τριάκοντα μόνον ὁ θύ-
νασαι καρποφόρησον, ἵνα μὴ ὡς ἀκαρπὸς εἰς τὸ πῦρ
ἐμβληθῇς. Εἰ μὴ ἔχεις χρυσὸν καὶ ἀργύριον τὰς κα-
λὰς πράξεις, καὶ μὴδὲ ξύλα χόρτον ἢ καλὰμην τὰ
τοῦ πυρὸς ὑπεκκαύματα. βλέπε μὴ στήσης σεαυτῷ
στήλην, ὃ ἐμίσησεν ὁ Κύριος· ἐποίησε γὰρ καὶ Ἰα-
κώβ τῷ μνημεῖῳ Πατρὶ τῇ στήλῃ, ἀλλ' οὐκ ἐμίσησεν
ὁ Κύριος· βλέπε μὴ στή σὺ ὁ λογισμὸς ὡς περ εἰ-
δωλὸν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως κατηγορὸς σου γινόμενος·
μὴ ἀρξῇ τότε ἀνευ μαρτύρων ἐλέγγεσθαι, καὶ ἀνευ B
ἀποδείξεως ὁμολογήσης ἐπιγινώσκων ἃ ἐπραξας, καὶ
ὅσα ἐλάλησας ἐξ ἀπροσεξίας· κλαῦσον πρὸ καιροῦ,
ἵνα μὴ ἐκεῖ ἀκούσης. Νῦν μετανοεῖς, ὅτε οὐκ ἔστι
καιρὸς μετανοίας· ἕως καιρὸν ἔχομεν, ἐργασώμεθα
τὸ ἀγαθόν· ἐάν τι ἀπολέσωμεν, ἄλλο τι εὐρεῖν δυ-
νάμεθα τυχόν. Καίρῳ δὲ ἐάν ἀπολέσωμεν, ἄλλον εὐ-
ρεῖν οὐ δύναμεθα· καὶ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος νοθετῶν
λέγει· ἕως καιρὸν ἔχομεν, ἐργασώμεθα τὸ ἀγα-
θόν. Κλαύσωμεν οὖν ὡς ἡμάρτομεν· καταστήσω-
μεν δάκρυον ἐπὶ παρειάς, καὶ ἐν στήθεος χρούσω-
μεν, ἵνα ἐκεῖ τὰ βρυγμὸν τῶν ὀδόντων ἐκφύγω-
μεν. Κλαύσωμεν, ὡς ἔκλαιεν ὁ Δαβὶδ, ἵνα μακαρι-
σθώμεν ὡς περ καὶ ὁ Δαβὶδ. Οὐ γὰρ μόνον ἔκλαιεν,
ἀλλὰ καὶ ἠγγρόπνευ, καὶ τὴν κλίνην κατέβρεχε. Μίαν C
νύκτα ἠνόμησεν, καὶ καθ' ἑκάστην ἐδάκρυε νύκτα,
πάντα τοιαῦτα ἐξομολογούμενος· ὅτι δέδωκάς μοι
ὀφθαλμοὺς, ἵνα σου βλέπω τὸ φῶς, ἐγὼ δὲ ἴδον ἐν
τούτοις κακῶς. Ἐπλανήθην ποτὶ θεασάμενος κακῶς,
καὶ ἐπειθὲ κακῶς ἠνοήσα τὰς θυρίδας, διὰ τοῦτο αὐ-
τὰς τὰς δάκρυον ἀποπλύνω· οὕτως σὺν δαί κλαίειν,
καὶ ἀποπλύνειν τὸ ὄμμα τὸ κακῶς θεασάμενον. Καὶ
οὐ οἶδας τὸ τραῦμα, ἐπείγῃς τὴν λατρίαν, ἀσφα-
λίῃ σου τῇ ψυχῇ σου τὰς θυρίδας· οὐ μόνον δὲ τὸ
ὄμμα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκοὴν καὶ τὸ στόμα· αὗται γὰρ
αἱ θυρίδες εἰσὶ, δι' ὧν κατὰ γνώμην ἐξέρχεται εἴτε
ἀγαθὰ, εἴτε πονηρά. βλέπε μὴ θάνατος ἀναβῇ σοι
διὰ τῶν θυρίδων σου, ἀλλ' αἰ ἐστῶσάν σοι ἐν τοῖς
ὀφθαλμοῖς αἱ τῆς σεμνότητος ἐντολαί, ἐπὶ τὰ ὦτα,
καὶ αἱ τῶν τοῦ Θεοῦ ἐντολῶν διαταγαί· ἐν τῷ στό- D
ματι σου αἱ ὀμνύσεις, καὶ ἡ μελέτη τῆς Παλαιᾶς
καὶ Καινῆ Διαθήκης. Ταύτας τὰς θυρίδας ἀνοίγειν
μὴν τῷ Θεῷ, ἀποκλείειν δὲ τῇ ἀμαρτίᾳ. Λέγει καὶ σὺ
κατὰ τὴν ἁγίαν ψυχὴν ἐκείνην, Εἴπω, ἀναθήσομαι
ἐπὶ τῷ φοίνικι κρατῆσαι τῶν ὀφθῶν αὐτοῦ· τὴν
ὀρθότητα ἀγαπῶσα καὶ λευκὴν ἔχουσα τὴν καρδίαν,
καὶ ἐπὶ οὐράνια ἀγαθὰ ἀνατρέχουσαν, καὶ μὴ μόνον
περὶ τὰ γῆινα περισπωμένην. βλέπε, μὴ σκόλοπας
ἔχῃ σου ὁ φοίνιξ τοὺς κατὰ τῆς ἀμαρτίας ἐλέγ-
χους· Ἀδελφοὶ γὰρ σοφῶν ὡς τὰ βούκεντρα· ἵνα
οἱ ἐκ τούτων κεντούμενοι, κατενύσσωνται τὴν καρ-

unum centum, saltem dimidium unum sexaginta.
si vero et hoc tibi grave, vel tertium perfecti, unum
triginta : tantum quod potes fructificas, ne velut in-
fructuosus in ignem immittaris. Si vero non habes
aurum et argentum, bonas operationes : et si neque
ligna, senum et stipulam vide, ne statuas tibi ipsi
statuam; quod odit Dominus. Erexit enim et Jacob
in Rachelis monumento stulum; sed non odit Do-
minus. Vide ne siet ratiocinatio tua tanquam sta-
tua in iudicii die accusatrix tua facta²¹: ne tunc
incipias sine testibus argui, et sine demonstratione
confitearis, quæ ex ignorantiâ fecisti; et locutus es,
agnoscens. Luge ante tempus, ne illic audias : Nunc
poenitentiam agis, cum non sit poenitentiae tempus.
Donec tempus habemus, operemur bonum²². Aliud
quodcumque forte possumus invenire : tempus au-
tem si amittamus, aliud invenire non possumus.
Propterea Paulus quoque commonens, dicit : Donec
tempus habemus, operemur bonum. Lugeamus pro
his quæ peccavimus, distillemus lacrymam in genas,
et pectus tundamus, ut illic dentium stridorem ef-
fugiamus. Lugeamus, ut lugebat David, ut beatifi-
cemur, sicut et David²³. Non enim tantum lugebat,
verum et vigilabat, et lectum rigabat. Unam noctem
in iniquitate duxit, et per singulas lugebat noctes,
penitus talia confitens : Dedisti mihi oculos, ut vi-
deam lucem tuam, ego autem his male prospexi.
Erravi aliquando male intuitus, et quia male fenestras
aperui, propterea lacrymis ipsas abluo. Sic igitur
oportet lugere, et oculum male conspiciat lavare.
Et tu vulnus nosti, agnovisti medicinam, animæ
tuæ januas munire festina : non oculum tantum,
verum et aures et os. Istæ enim sunt fenestræ, per
quas pro sententia vel bona produunt, vel mala.
Vide ne mors ascendat tibi per fenestras tuas, sed
sint tibi semper in oculis honestatis mandata, in
auribus Dei præceptorum statuta : in ore, laudum
cantica, et Antiqui Novique Testamenti meditatio.
Has fenestras Deo quidem aperire, sed peccato oclu-
dere debemus. Dic tu quoque secundum illam sanctam
animam : Dixi : Ascendam palmam ad tenendum su-
blimitates ejus²⁴, rectitudinem amans, et mundum ha-
bens cor, et ad cœlestia bona currens, nec circa terre-
na tantum distractum. Vide ne stimulos habeat palma
tua, contra peccatum redargutiones : Sermones enim
sapientum, tanquam boum stimuli²⁵; ut qui his pungun-
tur, corde compungantur, et omni peccato abstineant :
sed diligenter ipsius alitudines retine, ut sine culpa
permaneas continue ventorum incursum ferens in-
surgentes suo tempore tentationes. Versare semper
in divinis Scripturis : sicut enim vinum dum bibitur,
tristitiam sedat, et cor commutat in lætitiā : sic et
spirituale vinum dum bibitur, in litiā convertit
animam tuam. Semper Dei recordare dicens cum
Davide : Providebam Dominum in conspectu meo
semper : quoniam a dextris est mihi, ne commovear²⁶.

²¹ Thess. v, 25. ²² Rom. xiv, 12. ²³ Galat. vi, 10. ²⁴ Psal. vi, 7 seqq. ²⁵ Cant. vii, 8. ²⁶ Ecclē.
xii, 11. ²⁷ Psal. xv, 8.

Scrībe sermones hos in manibus tuis, et erunt in-
concussi prae oculis tuis. Si sic Deum honoras, sit
a dextris tuis: si vero ipsum contempseris, diabolus
sit tibi dexter. Sic Iuda contemnit divina dicit
Scriptura: *Et diabolus stet a dextris ejus* ²⁴. Per
singulas horas glorifica Dominum Christum, dicens:
Exaltabo te, Deus meus rex ²⁵: non tantum sermone,
verum et opere: sic enim David quoque Deum in sae-
culum et in saeculum saeculi exaltat: non diem, non
mensem, non annum, non lustrum, sed in omni vi-
tae tempore. Sciebat enim quod quandocunque lau-
dat, tunc incipit. Dicis autem: Igitur quale cor es-
se oportet, quod semper Deum exaltet? Quale Pau-
lus habebat, dicens: *Nihil mihi conscius sum* ²⁶. Sic
erat et David, dicens: *Ab oculis meis munda me* ²⁷.
Quale et Salvator jussit habere, dicens: *Reati mun-
do corde, quoniam ipsi Deum videntur* ²⁸.

Καθεκάστην ὥραν δόξαζε σου τὸν Δεσπότην Χριστὸν λέγουσα· Ὑψώσω σε Θεός μου ὁ βασιλεὺς μου·
μὴ μόνον λόγῳ, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Δαβὶδ ὕψοι τὸν Θεὸν εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα
τοῦ αἰῶνος· οὐχ ἡμέραν, οὐ μήνα, οὐκ ἐνιαυτὸν, ἀλλ' ἐν παντὶ χρόνῳ τῆς ζωῆς. Ἦδει γὰρ ὅτι σταυ-
τελεῖται ἄνθρωπος τότε ἀργεῖται. Ἀλλὰ λέγεις· Ἀρα ποταπὴν καρδίαν δεῖ εἶναι τὴν πάντοτε δυναμένην
ὑψοῦν τὸν Θεόν; Οἶαν εἶχεν ὁ Παῦλος λέγων· Οὐδὲν ἑμαντῶ στήκοιδα. Οὕτως ἦν καὶ ὁ Δαβὶδ λέγων· Ἐκ
τῶν κρυφίων μου καθάρισόν με. Οἶαν καὶ ὁ Σωτὴρ ἐκέλευσεν ἔχειν λέγων· Μανθάνει οἱ καθαροὶ
τῇ καρδίᾳ· ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὁρῶνται.

Sic igitur non peccans, per singulos dies Deum
exaltat, non tantum sermone, verum et opere ipsam
rem exhibet, non contemendo, sive agriiudo com-
prehendat, sive jactura, sive mors, dicens cum Pau-
lo: *Quis nos separabit a charitate Christi* ²⁹? et re-
liqua. Non enim temere in stercore Dominus habi-
tat, sed in coenaculo scopis mundato. Ut animam
tuam velut Dei habitaculum praeares, memento
horrendi multum et tremendi illius diei, in quo om-
nes Christi throno assistentes, rerum hic gestarum
rationes reddemus, ubi ante omnium oculos peccata
nostra ponentur, et rursus revelabuntur, et igno-
rantibus ostendentur actiones, ubi ignis fluvius, et
insopitus vermis, ubi omnia nuda et aperta, ubi
cordium nostrorum libri aperientur, et in medio
theatri manifesta legentur, et occulta, nocturna et
diurna, ex inconsiderantia et oblivione facta, quae
membris effecimus, quaeque nunc latent revelabun-
tur. Cogita igitur, quod omnino nos hinc ad infal-
libilem migrare judicem oportet: ubi non tantum
actiones, verum et verba et cogitata judicantur: ubi
terribiles etiam eorum quae videntur esse parva,
poenas dabimus. Haec semper recordare, et inex-
stinctae nunquam obliviscaris flammæ. Prævide ve-
lilentem judicare vivos et mortuos. Cogites angelo-
rum millia, et myriadas tunc Judici assistentes:
nunc auditis vocem ispharum, et tremendam illam
condemnantis vocem præveniat: prævident oculus
hos quidem in exteriores mitti tenebras, hos vero
januis excludi post multum virginitalis laborem.
Considera hos quidem velut zizania colligari, et in
clibanos projici: alios manibus et pedibus victos
in exteriores mitti tenebras: et alios insopito vermi,

Α διαν, καὶ πάσης ἀμαρτίας ἀπέχωνται· ἀλλὰ ἀκρι-
δῶς κράτει τῶν ὑψίων αὐτοῦ ἵνα ἀπώτος διαμεί-
νῃς, δεῖ φέρουσα τῶν ἀνέμων τὰς προσβολὰς, τοὺς
ἐπιρχομένους κατὰ καιρὸν πειρασμούς. Ἐντὺγ-
χάνε δεῖ ταῖς θείαις Γραφαῖς. Ὡσπερ γὰρ οἶνος πι-
νόμενος παύει τὴν λύπην, καὶ μεταβάλλει τὴν καρ-
δίαν εἰς εὐφροσύνην, οὕτω καὶ ὁ πνευματικὸς οἶνος
πινόμενος εἰς χαρὰν μεταβάλλει σου τὴν ψυχὴν.
Μνημόνευε τοῦ Θεοῦ πάντοτε λέγουσα μετὰ τοῦ Δα-
βὶδ· *Προωράμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου δια-
παντός· δεῖ ἐκ δεξιῶν μου εἶσθαι, ἵνα μὴ σα-
λευθῶ*. Γράψον τοὺς λόγους τούτους ἐπὶ τῶν χει-
ρῶν σου, καὶ ἴσονται ἀάδαυτοι πρὸ ὀφθαλμῶν σου.
Ἐάν οὕτω τιμᾷς τὸν Θεόν, γίνεται ἐκ δεξιῶν σου·
ἐάν δὲ ἀτιμάσῃς αὐτόν, ὁ διάβολος γίνεται σοι δε-
ξιός. Οὕτως ἀτιμάσαντος τοῦ Ἰούδα λέγει ἡ θεία
Γραφή· *Καὶ ὁ διάβολος στήνω ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ*.

Οὕτως οὖν ὁ μὴ ἀμαρτάνων καθεκάστην ἡμέραν
ὕψοι τὸν Θεόν· οὐ μόνον λόγῳ ἀλλὰ καὶ ἔργῳ αὐτὸ
τὸ πρᾶγμα ἐπιδεικνύμενος, μὴ ὀλιγωρῶν, καὶ νό-
σος καταλάβῃ, καὶ ζημία, καὶ θάνατος, ἀλλὰ λέγων
μετὰ τοῦ Παύλου· *Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγά-
πης τοῦ Χριστοῦ; καὶ τὰ ἐξ ἡς, οὐ γὰρ ἀπώλως ἐν
τῇ κοπήν οἰκίᾳ ὁ Κύριος· ἀλλ' ἐν τῇ ἀνεγίῳ τῇ
τεσσαρωμένῳ*. Ἴνα ὡς οἰκητήριον Κυρίου παρα-
σκευάσῃς σου τὴν ψυχὴν, μνημόνευε τῆς φρικωδε-
στάτης τῇ βήματι τοῦ Χριστοῦ, δώσωμεν δίκας τῶν
πεπραγμένων· ἔνθα πρὸ ὀφθαλμῶν πάντων προτε-
θήσεται τὰ ἀμαρτήματα, καὶ πάλιν ἀποκαλυφθή-
σεται, καὶ τοῖς ἀγνωστοῖς ἐπιδειχθήσονται αἱ πρά-
ξεις· ἔνθα ὁ ποταμὸς τοῦ πυρός, ὁ ἀκόλυμτος σκό-
λη, ἔνθα πάντα γυμνά, καὶ τετραχηλισμένα· ἔνθα
αἱ βίβλοι τῶν καρδιῶν ἡμῶν ἀνοιγήσονται, καὶ ἐν μέ-
σῳ τοῦ θεάτρου ἀναγκασθήσονται τὰ φανερά καὶ
τὰ κρυφύμενα, τὰ ἐν νυκτὶ καὶ τὰ ἐν ἡμέρᾳ, τὰ
ἐξ ἀπροσεξίας καὶ λήθης, ἀ διὰ τῶν μελῶν διαπρα-
ξάμεθα· ὅτε τὰ νῦν κρυπτόμενα ἐκκαλυφθήσονται.
Ἐννόησον οὖν ὅτι πάντες ἐντεῦθεν δεῖ ἡμᾶς ἀπαι-
θεῖν πρὸς τὸν ἀπαράλογιστον δικαστὴν· ὅπου οὐ
μόνον τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ τὰ ῥήματα, καὶ τὰ
ἐνθυμήματα κρίνεται· ὅπου καὶ τῶν δοκούντων εἶ-
ναι μικρῶν, φοβεράς ἀρέσκειαν τὰς εὐθύνας. Τούτων
δεῖ μέμνησθαι, καὶ μὴ ἐπιλάβου τῆς μηδέποτε σθεν-
νυμένης φλογός. Ἀεὶ βλέπε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν ἐρ-
χόμενον κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς· ἐννόησον τὰς
χιλιάδας καὶ τὰς μυριάδας τῶν ἀγγέλων τὰς παρ-
εστῶσας τῷ κριτῇ τότε. Προσκούετω νῦν ἡ ἀκοή σου
τῆς ἡχίστης τῶν σαλπτήρων, καὶ τῆς φοβερᾶς ἐκεί-
νης τοῦ καταδικάζοντος φωνῆς. Προβλεπέτω ὁ ὀφ-
θαλμὸς τοὺς μὲν εἰς τὸ ἐξώτερον πεμπομένους σκό-

²⁴ Psal. cviii, 6. ²⁵ Psal. cxliv, 1. ²⁶ I Cor. iv, 4.

²⁷ Psal. cxviii, 13.

²⁸ 1 Th. v, 8.

²⁹ Rom. viii, 35.

τος, τοὺς δὲ ἀποκλειομένους τῆς θύρας μετὰ πολλὴν A
τῆς παρθενίας τὸν κόπον. θεωρεῖ τοὺς μὲν ὡς τὰ
ζιζάνια δεσμομένους, καὶ εἰς τὸν κλῆθρον βαλλο-
μένους· ἄλλους τὼν ποδῶν καὶ τῶν χειρῶν δεδεσμέ-
νους, καὶ εἰς τὸ ἐξώτερον σκότος ἀποφερομένους,
καὶ ἄλλους τῷ ἱεροκήτῃ σκώληκι καὶ τῷ κλαυθμῷ
καὶ τῷ βρυγμῷ τῶν ὀδόντων παραδιδομένους· τὸν
μὲν, περὶ ἀκαλῶς γέλωτος κρινόμενον, τὸν δὲ εἰ-
ηδίκησε τὸν πησίον, ἢ εἰ τὸν ἀδελφὸν ἐσκανδάλισα·
τὸν μὲν ὑπὲρ ἀδελφῶν ἀμαρτημάτων κρινόμενον, τὸν
δὲ ὑπὲρ ἀργού βήματος εἰσπραττόμενον δίκας· τὸν
μὲν ὑπὲρ καχῆς γνώμης κρινόμενον, τὸν δὲ ὑπὲρ
λοιδορίας τῆς βασιλείας ἀποκλείμενον· τὸν μὲν ὑπὲρ
σύνην ἀλόνων ἀνίσταμενον· τοὺς δὲ τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ σταρουμένους καὶ ἀκούοντας· Ἀμήν
λέγω ὑμῖν οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς· ὅτι διαπράξαντο, ὧν ὁ Χριστὸς ἀπηγόρευσε.

Τούτων οὖν οὕτως ἔχόντων ποταποὺς δεῖ ἡμᾶς B
εἶναι, ἢ ποταπὰ φέρειν δάκρυα καὶ λέγειν· Τίς δώ-
σει ἐγὼ κεφαλὴ μου ὕδωρ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου
πηγὴν δακρύων, καὶ κλαῖναι τὰ ἀμαρτήματα
ἡμέρας καὶ νυκτός· Ἀλλ' ἵνα τὴν προσκυκλωμένην
ὀφθαλμῶν διαφύγωμαι, δεῦτε προφθάσωμεν τὸ πρό-
σωπον Κυρίου ἐν ἐξομολογήσει, καὶ τοῦ βίου ἐπα-
μελίσκωμεν τοὺς ἱλασμοὺς τοῦ ἀσπύτου Θεοῦ καλεσώ-
μεθα. Ἐν γὰρ τῷ ᾄδῃ, ψαλμῷ, τίς ἐξομολογήσεται
σοι· Πάντα διηπάδω, ἰδοὺ ἐκείνους ἡμῖν ὁ Θεός· δύο ὀφθαλ-
μοὺς, δύο ὦτα, δύο χεῖρας, δύο πόδας. Ἐάν οὖν ὑπὲρ
τερον βλαβῇ, διὰ τοῦ ἐλαίου τὴν χεῖρα παραμυ-
θοῦμεθα· ψυχὴν δὲ μίαν ἡμῖν ἰδοὺ, ἐάν ταύτην
ἀπολέσωμεν, μετὰ τίνας συμδώσωμεν; Ταύτης οὖν
πρόνοιαν ποιησώμεθα, μηδὲν τῆς αὐτῆς σωτηρίας
προκρίνοντας, ἐπεὶ καὶ αὕτη ἀπὸ τῆς συγκρινομένης C
τῷ σώματι καὶ συναπολέγουμένη καὶ συμπαριστα-
μένη ἐπὶ τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ. Ἐάν εἴπῃς
τότε, ὅτι Χρήματά με ἰδελέσων, ἔπει σοι ὁ δικα-
στής· Οὐκ ἤκουσας· Τί τὸ δρακόν, ἔάν τις τὸν
κόσμον ἔλκω κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ
ὀμιλήσῃ; Ἐάν εἴπῃς, ὅτι· Ὁ διάβολός με ἠπάτησεν,
ὅτι Ὁ Θεὸς ἠπάτησέν με.

Ταῦτα τοίνυν κατὰ νοῦν ἔχοντες, δεῦτε διανοστή-
σωμεν ἐκποδοὺς πρὸ τοῦ συσπειρώσασθαι, πρὶν ἔλθειν τὴν
ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην, καὶ ἐπιφανῆ, περὶ ἧς
ὁ προφήτης λέγει· Ἰδοὺ ἔρχεται, καὶ τίς ὀκνοῦν-
σεται; ἢ τίς ὀκνομενεῖ ἡμέρας εἰσόδου αὐτοῦ;
Φοβερά ἡ ἡμέρα ἐκείνη ὀμίχλης σκότους. Ἀλλ' ἔρεῖς·
Πῶς ἄρα ἔστιν ἐκφυγεῖν τὰ προειρημένα κακά; Ἐγώ
σοι λέγω· οὐκ ἂν μόνον τὸ σῶμά σου φυλάξῃς κα-
θαρόν, ἀλλ' ὅταν κακῶς παθοῦσα εὐεργετήσῃς, ἐάν D
διαθληθεῖς, φιλοσοφήσῃς· ἐάν λοιδορηθεῖς, εὐλο-
γήσῃς· ὅταν νηστεύσῃς, μὴ μεγαλοφρονήσῃς· οὐ
γὰρ ἀποχὴ βρωμάτων, ἀλλ' ἀποχὴ ἀμαρτημάτων
ἐργάζεται τὴν νηστείαν. Ἐρεῖς· ὅτι τὰς Γραφάς.
Βλέπε πῶς πρῶτον ράβδον καρπὸν τῆς ὁδοῦ ὁ προφ-
ητής, εἴτα λέβητα ὑπεκαθαίμενον, δείκνυς ὅτι τὸν μὴ
ἀνεγέμενον τῆς ράβδου τὸ παράδειγμα, δέχεται τὸ
πῦρ. Οὕτω διὰ Μωδοῖως τότε καταδείκνυε τὸν στυ-
λὸν τοῦ πυρὸς βῶν διὰ τῶν πειρημάτων, ὡς ὁ μὲν

et luctui, et dentium stridori traditos; hunc quidem
de intempestivo risu iudicari: hunc vero quod pro-
ximum affecit injuria, vel quod fratrem scandaliza-
vit; hunc quidem de occultis damnari criminibus;
ab hoc vero de otioso verbo poenas exigi: hunc qui-
dem de mala sententia iudicium subire; hunc ve-
ro propter convicium regno excludi: quemdam au-
tem propter aervatam iram intolerabilia patientem;
illum vero in ignominiam resurgentem eternam:
hos autem Christi cognitione privari, et audire:
Amen dico vobis, nescio vos²², quoniam fecerunt
quae Christus prohibuit.

μητρεκαχίας τὰ ἀνήκεστα πάσχοντα, τὸν δὲ, εἰς αἰ-
σχύνην ἀλόνων ἀνίσταμενον· τοὺς δὲ τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ σταρουμένους καὶ ἀκούοντας· Ἀμήν
λέγω ὑμῖν οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς· ὅτι διαπράξαντο, ὧν ὁ Χριστὸς ἀπηγόρευσε.

His igitur sic se habentibus, quales nos oportet
esse, vel quales emittere lacrymas, et dicere: Quia
dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacry-
marum, et plorabo peccata die ac nocte? Sed ut ex-
spectatam effugiamus poenam, venite, praecurpemus
faciem Domini in confessione²³, vitae diligentia
propitiationes Domini Dei invocemus. In inferno
namque, ait, quis constabitur tibi²⁴? Omnia nobis
duplicita Deus dedit, duos oculos, duas aures, duas
manus, duos pedes; si igitur horum alterum lada-
tur, per alterum necessitatem consolamur: animam
vero dedit unam nobis: si hanc perdididerimus, qua-
nam vivemus? Hujus igitur curam habeamus, nihil
ipsius salutis praefereamus: quoniam haec etiam est,
quae cum corpore iudicatur, et simul defenditur, et
comparat ante Christi tribunal. Si tunc dixeris: po-
cupis me allexerunt, dicet tibi Iudex: Non audisti:
Quae inutilitas, si quis totum mundum lucratur, ani-
mam autem suam detrimentum patitur²⁵? Si dixeris:
diabolus me decepit: dicet ubi et ipse quod nihil
profuit Evae, quia dixit: Serpens me decepit²⁶.
ἔπει σοι ὁ αὐτός· ὅτι οὐδὲν τὴν Εὔαν ὥνησε τὸ εἶπαι,

Haec igitur mente tenentes, venite, excitemus nos
ipsos, priusquam obumbreremur, priusquam veniat
dies Domini magnus, et appareat, de quo propheta
dicit: Ecce venit, et quis sustinebit? vel quis tolera-
bit diem adventus ejus²⁷? Tremenda dies illa tu-
multus, et tenebrarum. Sed dices: Quomodo igitur
licet praedicta mala effugere? Dicam: non tantum
corpus tuum custodias purum, sed cum mala passa
benefeceris, si accuseris, continens sis et patiens.
Cum jejunaveris, ne gloria: non enim ciborum
abstinentia jejunium operatur, sed abstinentia pec-
catorum. Scrutare enim Scripturas. Vide quomodo
primum virgam nucem videt propheta, postea le-
betem succensum, demonstrans quod non susti-
nentem virgae castigationem ignis suscipit²⁸. Sic
et per Moysen demonstrabat ignis columnam²⁹,
rebus clamans quod legem judiciens, videt locum,
inobediens autem suscipit ignem. Legite Salvatoria

²² Matth. xiv, 12. ²³ Jerem. ix, 1. ²⁴ Psal. xciv, 1, 2. ²⁵ Psal. vi, 6. ²⁶ Matth. xvi, 26.
²⁷ Gen. iii, 15. ²⁸ Malach. iii, 2. ²⁹ Jerem. i, 11-13. ³⁰ Exod. xiii, 21.

Scripturas, et discite, quomodo nos hinc illuc migrantes adjuvare potest nemo. Non frater fratrem redimet ex interminabilibus tormentis: non amicus amicum, non parentes filios, non filii parentes. Et quid dico homines miserabiles, cum neque, si Noe veniat, et Job, et Daniel, tum judicantem exorare possint ⁴¹? Sed dices: Unde horum demonstratio? Vide non indutum veste nuptiali ex sponsali domo expulsus, et neminem pro illo intercedentem ⁴²: vide talentum habentem creditum, et non negotiatum, ideoque in tenebras detrusus, et quomodo pro ipso supplicat nemo ⁴³. Respice mihi quinque virgines exclusas, et aequales pro ipsis non deprecas ⁴⁴: quas et stultas Christus nuncupavit, quoniam post calcatas voluptates, post extinctam concupiscentiae fornacem. Post jejunium, et lectum humi stratum, et vigillas, tunc stultae sunt inventae. Et merito quidem. Propterea quod servato magno virginitatis munere, mandatum humilitatis parvum non custodierunt. Vide mihi in iudicii die iudicem oves a dextris constituentem, et infructuosos haedos a sinistris ⁴⁵, et a dextris quidem positis dicentem: *Venite, benedicti Patris mei, accipite paratum vobis regnum* ⁴⁶; a sinistris vero positos in tenebras exteriores repellentem, et eiectionis posse succurrere neminem. Verus enim Sermo dicens: *Eccae homo et opus ejus*. Audisti quomodo dives ille nunquam Lazari misertus, in ultionis loco tostus aquae stillam sumere optavit ⁴⁷? Cognovisti quomodo nec ipse Abraham supplicis tormenta lenire potuit? Quin igitur posthac vobis ipsis succurrentes, priusquam adumbremur, Deo gloriam damus. Melius hic per jejunium lingua rescere, quam ipsam humidam servare, et illic rorem concupiscere, et non accipere, et immortaliter torreretur. Parvis hic laboribus magna repellamus tormenta. Cogita quod trium dierum febrem hic non toleramus. Si iudicum poenas cernentes obruimur, et hoc vix quinquaginta annorum addicant supplicio: quale est igitur Christi tribunal, non tantum in quinquaginta annos, sed in infinita protendens saecula poenam? Ingrediamur itaque per angustam portam ⁴⁸, ut latam effugiamus, scientes quod velut somnium sunt omnia sensibilia, et generationi supposita sunt et corruptioni. Licet enim corporis fortitudinem habeamus, ipsam dejecit aegritudo, letitiam excipit tribulatio, pulchritudini succedit senectus. Si mensa lauta fruamur, superveniens vespere voluptatem dissolvit. Et quod generaliter praesentia sint aranea imbecilliora, et somnii fallaciora, propterea et Salvator beatos esse dixit tribulatos, ne jucundorum voluptas fruentem in se retineret.

Igitur sicut audiit Abraham: *Exi de terra tua* ⁴⁹, et exivit: exeamus et nos ex affectione consueta,

A ἀκούσας τοῦ νόμου βλέπει τὸ φῶς· ὁ δὲ παρακούσας, δέχεται τὸ πῦρ. Ἀνάγωντε τὰς τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίας, καὶ μάθετε, ὅπως ἀπελθοῦσιν ἡμῖν καὶ οὐδεὶς ἡμῶν βοηθησάτω δύναται. Οὐκ ἀδελφὸς ἀδελφὸν λυτροῦται ἐκ τῶν ἀκαταπαύστον βασάνων· οὐ φίλος, φίλον, οὐ γονεὺς τέκνα, καὶ τί λέγω ἀνθρώπους· οἰκτροὺς, ὅποτε οὐδὲ ἂν Νῶε ἔλθῃ καὶ Ἰὼβ καὶ Δανιὴλ, οὐ μὴ δυσωπήσουσι τὸν δικάζοντα τότε; Ἀλλ' ἐρεῖς· Πῶθεν ἡ ἀπόδειξις τούτων; Βλέπε τὸν μὴ ἐνδεδωμένον ἐνδομα γάμου ἀπὸ τοῦ νομφῶνος ἐκβαλλόμενον, καὶ μηδὲνα ὑπὲρ ἐκείνου προσεύοντα· ὅρα τὸν τὸ τάλαντον πεπιστευμένον, καὶ μὴ ἐμπορευσάμενον, εἰς τὸ σκότος πεμπόμενον· καὶ πῶς ὑπὲρ αὐτοῦ οὐδεὶς παρεκάλεισεν. Ὅρα μοι τὰς πέντε παρθένους ἀποκλειομένας, καὶ τὰς ὁμήλικας μὴ ἀξιώσας ὑπὲρ αὐτῶν, ἃς καὶ μωρὰς ἀπεκάλεισεν ὁ Χριστὸς, διότι μετὰ τὸ πατήσθαι τὰς ἡδονὰς, μετὰ τὸ σέβειν τὴν κάμινον τῆς ἐπιθυμίας, μετὰ νηστείας καὶ χαμενίαν καὶ ἀγρυπνίαν, τότε μωρὰ εὐρύνονται. Καὶ μάλα εἰκότως. Διότι τὸ μίγα δῶρον τῆς παρθενίας τηρεῖσθαι, τῆς φιλοφροσύνης τὸ μικρὸν οὐκ ἐφυλάττειν. Βλέπε μοι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως τὸν κριτὴν ἰστώντα τὰ πρόβατα ἐκ δεξιῶν, καὶ τὰ ἀκαρπα ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων, καὶ τοῖς μὲν ἐκ δεξιῶν λέγοντα· *Δεῦτε, οἱ ἐδολογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν*· τοὺς δὲ ἐξ ἀριστερῶν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον ἀποπέμποντα, καὶ μηδὲνα τοὺς ἀπαγομένους βοηθεῖσαι δυνάμενον· ἀληθὴς γὰρ ὁ λέγων· Ἰδοὺ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ.

Ἦκουσας πῶς ὁ πλούσιος ἐκεῖνος ὁ μηδέποτε ἐλεήσας τὸν Λάζαρον, εἰς τὸν τόπον τῆς καλῆς οὐραίας τηγανίζόμενος, ψεκάδα ὕδατος ἐπιθύμῃ λαβὼν; Ἔγνωσεν αὐτὸς Ἀβραάμ ἐξελείσασθαι τὸν βασάνων τὸν ἰκέτην οὐ δεδωγῆται τότε; Οὐκοῦν ἀπαντεῦθεν αὐτοὺς βοηθοῦντες δώμεν δόξαν τῷ Θεῷ, πρὸ τοῦ συσσωσάσαι. Βέλτερον ὡς διὰ νηστείας ἐγερῆναι τὴν γλῶσσαν, ἢ τηρεῖν αὐτὴν ὑγρὰν καὶ ἐπιθυμοῦσαν ἐκεῖ ῥανίδος καὶ μὴ λαμβάνουσας, καὶ ἀθάνατα τηγανίζεσθαι. Μικροὶς πόνους ἐνταῦθα, μεγάλας βασάνους ἀποκρουσώμεθα. Ἐνόησον ὅτι τριῶν ἡμερῶν πυρετὸν ἐνταῦθα οὐ φέρομεν· εἰ τὰς τῶν δικαστῶν κολάσεις ὁρῶντες καταδύμεθα, καὶ τοῦτο μόλις πενήκοντα ἐτῶν ἐχόντων τὴν καταδίκην· ὅρα ποταπὸν ἐστὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον, τὸ μὴ μόνον εἰς πενήκοντα ἐτη, ἀλλ' εἰς ἀπείρους αἰῶνας ἐκτείνειν τὴν κώλιασιν; Οὐκοῦν εἰσέλθωμεν διὰ τῆς στενῆς πύλης, ἵνα τὴν πλατείαν ὁδὸν ἐκφυγώμεν, εἰδότες ὅτι ὡς ἐνὰ ἐστὶ τὰ αἰσθητὰ πάντα, καὶ γενέσθαι καὶ φθορὰ ὑποβάλλεται. Κἂν γὰρ ἰσχύον σώματος ἔχωμεν, νόσος αὐτὴν καταβάλλει· τὴν χαρὰν διαδέχεται θλίψις τὸ κάλλος διαδέχεται γῆρας. Ἐάν τραπεζῆς πολυτελοῦς ἀπολαύσωμεν, ἡ ἐσπέρα καταλαβοῦσα διαλύει τὴν ἡδονήν. Καὶ ὅτι καθόλου τὰ παρόντα ἀρρογῆς ἐστὶν ἀδρανέστερα, καὶ ὀνείρων ἀπατηλότερα· διὸ καὶ ὁ Σωτὴρ ἐμακάρισε τοὺς θλιβομένους, ἵνα μὴ ἡ ἡδονὴ τῶν τερπνῶν, κρατήσῃ τὸν ἡδυνόμενον ἐν αὐτῇ.

Ὁκοῦν ὥσπερ ἤκουσιν Ἀβραάμ· *Ἐξέλθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐξῆλθεν· ἐξέλθωμεν καὶ ἡμεῖς ἐκ τῆς*

⁴¹ Ezech. xiv. 11. ⁴² Matth. xxii. 12, 13. ⁴³ Matth. xxv. 24-30. ⁴⁴ ibid. 11, 12. ⁴⁵ ibid. 33. ⁴⁶ ibid. 34. ⁴⁷ Luc. xvi. 19-31. ⁴⁸ Matth. vii. 13. ⁴⁹ Gen. xii. 1.

συνήθου
μετοικί
σῶμα κα
τῷ διαβ
τὰς ὁλο
τακοίμ
τῷ σὺν
τος· Ν
φανοῦ
τὸ βρα
καίμεν
πρῶτο
ρίον
θῆκα
ἔργα
κοίμ
νυστ
βρόχ
τοὺς
ὡς δ
φίρ
ἀνε
με
ἀλλ
νου
ἀπ
μα
τοῦ
φῆ
νο
στ
μ
κ
θ
ο
τ
γ

συνήθους διαθέσεως, ἵνα τῇ μελέτῃ τῆς νεκρώσεως Α
μετοικισθῶμεν εἰς τὴν ἄνω πόλιν. Ὑποπιάσωμεν τὸ
σῶμα καὶ δουλαγωγῶμεν, ἵνα μὴ ἡ ψυχὴ δουλωθῇ
τῷ διαβόλῳ· τῇ συνεχεῖ μελέτῃ τῆς θείας Γραφῆς
τὰς ὀλομανοῦσας ἐν ἡμῖν ἡδονὰς ὡς ἀγρία θηρία κα-
τακοιμήσωμεν, πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν
τῷ σώματι περιφέροντες μνημονεύσωμεν τοῦ λέγον-
τος· *Νήψατε, γρηγορήσατε*. Οὐδὲς καθιεύδων στε-
φανοῦται, οὔτε ἀναπεπτωκὴς καὶ βέγγων λαμβάνει
τὸ βραβεῖον, ἀλλ' ὁ τὴν κόνιν καὶ τὰς πληγὰς περι-
κείμενος, οὗτος παρὰ τῷ ἀγωνοθέτῃ εὐρίσκειται
πρῶτος, ὁ τὰ τραύματα φέρων, καὶ τὸ αἷμα καταρ-
βέον ἐπιδεικνύμενος. Ὅθεν ἐπειδὴ τῇ πείρᾳ μεμα-
θήκαμεν, ὡς δεῖν καὶ χαλεπὸν ἐστὶ τὸ τοῦ διαβόλου
ἐργαστήριον· φεύγει γὰρ τὸν νήφοντα, γυμνοὶ τὸν
κοιμώμενον· μὴ δοίης ὕπνον σοῖς ὀμμοῖς, μηδ' ἐπι-
νοστήσης σοῖς βλεφάροις, ἵνα σὴν ὥσπερ δορκὰς ἐκ
βρόχων, καὶ ὥσπερ ὄρνις ἐκ παγίδος. Φύγωμεν δὴ
τοὺς βρόχους τοῦ βίου τούτου, καὶ τὰς φροντίδας, καὶ
ὡς ἀποταξάμενοι τῷ κόσμῳ μὴδὲν σαρκικὸν περι-
φέρωμεν· πολλὰ γὰρ τὰ ἐνέδρα τοῦ διαβόλου· Ὁ
ἀντιδικὸς ἡμῶν ὁ διάβολος, φησιν, ὡς λέων ὠρό-
μενος περικαταῖ ζητῶν, οὐ τίνα δάκη, ἢ κλάσῃ,
ἀλλὰ τίνα κατασίγῃ· φεύγε τοῦ διαβόλου τὰς πα-
νοουργίας, καὶ λέγε τῷ Κυρίῳ· Ἐν σοὶ ὁυσθήσομαι
ἀπὸ πειρατήριου, καὶ ἐν τῷ θεῷ μοι ὑπερδήσο-
μαι εἰς τέλος. Μὴ οὖν φύγῃς τὸν κάματον, ἵνα τύχῃς
τοῦ στεφάνου. Ὁ ἔμπορος οὐκ ἀποκάμνει, ἀλλὰ
φέρει τὰ κύματα, ἵνα εὖρη τὰ χρήματα· ὁ ἀγωνιζόμε-
νος ἀθλητὴς γενναίως φέρει τὰ τραύματα, πρὸς τὸν
στήφανον ἀποβάλλων· ὁ γηπόνος οὐχ εὐρίσκει τὰ δράγ-
ματα, εἰ μὴ πρότερον διὰ τῶν ἰδίων ἰδρώτων προ-
καταβάλλῃ τὰ σπέρματα οὕτως οἱ εἰς οὐρανὸν ἀπο-
θλίποντες, οὐδὲν ἡγούνται τὰς θλίψεις, τῇ τῶν χρη-
στῶν ἐλπίδι νευρούμενοι· οὐκοῦν προσέχωμεν αὐτοὶ καὶ
τηρήσωμεν πότε ἀναλύσει ὁ νυμφίος· ἐκ τοῦ γάμου,
ἵνα τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσαντες, ἐτοιμῶς διανα-
στῶμεν εἰς ὑπάντησιν. Καὶ ὑμεῖς γὰρ, φησιν, ἔσ-
θε ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν κύριον
αὐτῶν, ἐν ἀπάντεθεν μακαρίζει ὁ Σωτὴρ ὡς νήφοντα
λέγων· Μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ἐν ἐλθόνῳ ὁ
κύριος αὐτοῦ εὐρήσει γρηγοροῦντα. Ὅσπερ δὲ μα-
καρίζει τὸν γρηγοροῦντα, οὕτω ταλανίζει τὸν ἀμε-
λοῦντα οὕτω λέγων· Ἐὰν δὲ ἄρξῃται λέγειν ὁ κακὸς
δοῦλος ἐκεῖνος· Χρονίζει ὁ κύριός μου ἐλθεῖν,
καὶ ἄρξῃται τύπειν τοὺς συνδούλους αὐτοῦ,
δοθῇαι τε καὶ πίειραι μετὰ τῶν μεθυσάντων, ἡξεί
ὁ κύριος αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ, ἣ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν
ᾧ ὥρᾳ ἢ οὐ γενώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτὸν, καὶ
τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει. Εἰ δὲ
ὁ λέγων, ὅτι Χρονίζει ὁ κύριός μου, διχοτομεῖται
ἐλθόντος αὐτοῦ, ὁ μὴδὲ ὅλως προσδοκῶν τὸν κύριον
αὐτοῦ τί πάθοι; Ἐτοιμῶς οὖν εἶναι χρὴ ἡμᾶς καὶ
εὐσταλεῖς πρὸς τὸν ἐνταθέν ἀπὸ πλουν, καὶ λέγειν
χρὴ· Ἐτοίμη ἡ καρδία μου, ὁ θεός· ἐν γὰρ πο-
λέμῳ ἐσμέν ἐν τῷ κόσμῳ· κύκλω οἱ ἀνεβελὲς περιπα-

ut mortificationis meditatione in supernam trans-
migremus civitatem : castigemus corpus et in
servitutem redigamus⁸⁸, ne anima serva fiat diaboli,
continua divinae Scripturae meditatione fruentes :
et in nobis voluptates tanquam sylvestres feras so-
piamus, Domini Jesu mortificationem in corpore
circumferentes, recordemur dicentis : *Sobrii estote,
et vigilate*⁸¹. Nemo dormiens coronatur, neque
recumbens et stertens bravium capiti : sed pulvere
et plagis squalens ipse apud agonothetam primus
invenitur, vulnera gerens, et sanguinem ostendens
defluentem. Unde postquam experientia didicimus
quam sit grave et difficile diaboli ministerium (fu-
git enim vigilantem, et dormientem spoliat), ne des
somnia oculis tuis, nec palpebris dormitionem,
ut salveris velut dorcas ex cassibus, et velut avis
ex laqueo. Fugiamus, inquam, vitae hujus laqueos
et curas, velut mundo abrenuntiantes, nihil carnale
circumferamus : multae enim diaboli insidiae : *Adver-
sarius noster diabolus*, inquit, *tanquam leo rugiens
circumit quærens*, non quem mordeat, vel frangat,
sed quem devoret⁸². Fuge diaboli astutias, et dic
Domino : *In te eripiar a tentatione, et in Deo meo
transgrediar murum*⁸³. Ne fugias itaque laborem, ut
assequaris coronam : mercator non deficit, sed
sustinet undas, ut pecunias inveniat : decertans
athleta generose fert vulnera, respiciens ad coro-
nam : agricola non invenit manipulos nisi prius per
propriis sudores semina mittat : similiter in ec-
clum respicientes nihil putant tribulationes, bono-
rum spe roborati. Advertamus igitur continue, et
observeamus, quando sponsus surgat a nuptiis, ut
ipsius audita voce prompte consurgamus in occur-
sum. Et vos, inquit enim, *similes hominibus exspe-
ctantibus dominum suum*, qualem jam Dominus bea-
tum censet, dicens : *Beatus servus ille, quem cum
venerit dominus ejus, invenerit vigilantem*⁸⁴. Sicut au-
tem vigilantem beatum prædicat, ita miserum vocat
negligentem, sic inquit : *Si vero experiri dicere ma-
lus ille servus : Moratur dominus meus venire, et in-
ceperit verberare conserenos tuos, comedereque et bibere
cum ebriis, veniet dominus ejus in die qua non exspe-
ctat, et in hora quam nescit, et per medium dividet eum,
et partem ipsius cum hypoeritis ponet*⁸⁵. Si autem qui
dicit, *Moratur dominus meus*, per medium dividitur,
veniente ipso, qui nec omnino dominum suum ex-
spectat, quid patietur ? Paratos igitur nos esse, et
expeditos, ad hinc navigandum oportet, et dicere :
*Paratum cor meum, Deus*⁸⁶ : in (bello enim sumus
in mundo, in circuitu impii ambulant, peccatores
intendunt arem. Hic quidem aures sagittat, ut ju-
cunde detractionem audiamus : hic autem oculum
in lasciviam excitat, ille vero linguam, ut fratribus
convicia inferat : hic autem ventrem in ingluviem
irritat, ille vere manum in avaritiam et rapinam :
alius pedes in malitiam movere hortatur. Quibus
de causis Paulus pectus muniens armis spiritus,

⁸⁸ I Cor. ix, 27. ⁸¹ I Petr. v, ⁸² ibid. 8. ⁸³ Psal. xvi, 30. ⁸⁴ Luc. xii, 36. ⁸⁵ ibid. 37. ⁸⁶ Math. xxi, 48-51. ⁸⁷ Psal. lvi, 8.

γάρ καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ τέλος ἔχει· ἐκεῖ δὲ, ἅθανάτοι αἱ κολάσεις. Ὅδε ἐὼν κατὰ τὸ σῶμα, ἐξέρχεται ἡ ψυχὴ· ἐκεῖ δὲ ἀφάρτου ἐγειρομένου τοῦ σώματος, αἰὶν ἡ ψυχὴ κατακαίεται· καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐγείρονται ἀφάρτοι, οὐχ ἵνα τιμωθῶσιν, ἀλλ' ἵνα ἁθάνата βασιανίζμενοι παραμένωσιν. Εἰ τοίνυν βαλανεῖον ἀρα φροδότερον οὐ φέρομεν, τί ποιήσωμεν τὸν πυρίνον ποταμὸν; αἰ γὰρ πάντα δοκιμάσαι τὸ πῦρ, εἰ γνήσιός ἐστιν ὁ χρυσός· αἰ τὴν σφραγίδα ἐρευνῆσθαι, μή ποτε ἐσυλῆθῃ ὁ θησαυρός· αἰ δοκιμασθῆναι, εἰ τοιοῦτός ἐστιν ὁ κρυπτόμενος, καὶ οὐκ ἐστιν ὅς διαφεύεται τὴν ὁρμὴν τοῦ κριτοῦ. Ἀλλὰ πάντως ἐρεῖς μοι· Πῶς δύναται αἰὶν ἡ ψυχὴ ἐκεῖ κατακαίεσθαι; Ὅσπερ ὥδε τὸ σῶμα μένον ἐν πυρὶ κατακαίεται. Εἰ γὰρ καὶ ἀπονούτος ὥδε τοῦ σώματος ἐξέρχεται ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ἐκεῖ οὐκ ἀπονούτος· ἀλλὰ ἀνάγκη τὴν ψυχὴν κατακαίεσθαι. Ἀρα τοίνυν ἐστὶ τις ὅς δι' ὅναρ ἐβελήσῃ διαπαντός κολάζεσθαι; Τοῦτο γὰρ ἡ παρούσα ζωὴ πρὸς τὴν μέλλουσαν. Ποτα γὰρ καὶ σύγκρισιν τῶν προσδοκωμένων· Εἰ γὰρ τὰ παρερχόμενα τοιαῦτα· ἀρα ποταπὰ ἐκείνα τὰ βεβαίως μένοντα; Ὡς τοίνυν καιρὸν ἔχομεν, δεῦτε, ἀγαπητοί, τὰ τῆς ψυχῆς τραύματα δάκρυσι θεραπεύσωμεν, καὶ μὴ καθ' ἑαυτὴν τὰς χεῖρας ἐκτείνοντες· τοιαύτην εἰσδεχόμεθα κλάσιν. Εἰς γὰρ, φησὶν, οἰκοδομῶν, καὶ εἰς καθαιρῶν, τί ὠφέλιον αὐτὸν ἢ κόπους; Εἰ γὰρ ἐκείνον τὸν ναὺν τὸν ἐκ λίθων οἰκοδομηθέντα Ἱερεμίας ἐβρόναι κατασκαφέντα λέγων· Ἀφ' ἐνέ με κλαύσομαι πικρῶς· μὴ κατισχύσῃ με παρακαλεῖν, πόσω μάλλον ψυχὴν αἰ κλαίειν τὴν ἀγνωστὴν ἐκείνου, ἐν ᾗ οὐ στάμνος χρυσὸν ἔχουσα μάνα, ἀλλὰ Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὴν ὀρίαν Τριάδα κατοικοῦσαν ἐν αὐτῇ; Εἰ τοῖς ἀποθήσκουσι συμπάσχωμεν, τίς οὕτως ἀσυμπάσῃ; ὡς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀποθανοῦσαν μὴ ἀποκλαίεσθαι; Ὁ γὰρ τὸ σῶμα θεραπεύειν ἡδοναῖς, θανατοῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν· ὁ δὲ ψυχῆς ἐπιμελούμενος, τὸ σῶμα ὠκείας οὐ ποιεῖ. Ὅθεν ἡ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, ἀλλ' ὑπὲρ ἑαυτὴν κατὰγωμεν δάκρυα· μνημονεύσωμεν, ἀδελφοί, ὡς ὁ καιρὸς συνιστάμενος ἐστὶ, καὶ τὸ δικαστήριον ἐπὶ θύραις· ὅσπερ εἰ καὶ μακρότερον ὑπῆρχεν, οὐδὲ οὕτως ἴδει θαρραλεῖν. Ἡ νῦν προέκοιτο, φησὶν, ἐξυπνισθῶμεν λοιπὸν ἀπὸ τῶν ὀνείρων· καὶ γὰρ ἡδία τὰ παρόντα, ἀλλ' οὐδὲν ὀνείρου ἀπατηλότερα. Ὅδεῖς ὀφείλει καθυδεῖν, τὸν ἥλιον βλέπων. Ποιήσωμεν τοίνυν καρποὺς ἀγίους τῆς μετανοίας, ὡς γέγραπται· καὶ ὥσπερ εὐχολὸν ἐστὶ βαπτισθῆναι εἰς ὕδωρ, οὕτως εὐχολὸν ἐστὶ τὸ μετανοῆσαι ψυχῇ. Οὐκ ἐδεῖθῃ χρόνον ὁ λησστής· οἱ μάρτυρες ἐν ἀκαριαίῳ ἐστεφανώθησαν· εἰ δὲ ἀσύγνωστα καὶ πρὸς θάνατον ἡμαρτήκαμεν, ἔχοντες τὰ σωτήρια φάρμακα μὴ ἀπογνῶμεν· οὐ γὰρ τὸ πεσεῖν ἐστὶ χαλεπὸν, ἀλλὰ τὸ πεσόντα μὴ ἀναστῆναι, σατανικὸν καὶ θάλατον· ὅθεν καὶ ὁ ἀγαθὸς Θεὸς καὶ Δεσπότης ἡμῶν ἐβόα· Μὴ ρητὴν οὐκ ἐστὶν ἐν Γαλαδ, ἡ λατρός οὐκ ἐστὶν ἐκεῖ; Ἔτα τὸ σῶμα ἐν πάτῃ. λατροὺς καλοῦμεν, καὶ βοτάνας

A pœnia. Hic si ardeat corpus, egreditur anima· illic vero incorrupto resurgente corpore, semper anima comburitur: et peccatores enim incorrupti resurgunt, non ut honorentur, sed ut immortaliter in tormentis permaneant. Si itaque balnei vehementiorem vaporem non ferimus, quomodo feremus igneum flumen? Opus est enim omnes ignem probare, si legitimus est aurum: oportet sigillum inquiri, ne forte ablatus fuerit thesaurus: oportet probari, si talis est latens, et non est qui effugiat iudicis impetum. Sed omnino dices mihi, quomodo potest anima illic semper comburi? quomodo hic corpus manens in febre accenditur. Etsi enim hic languente corpore exit anima, illic tamen non egrediatur, sed necessitas est animam comburi. Estne igitur aliquis, qui propter somnium velit semper puniri? Hoc enim præsens vita ad futuram. Qualis enim futurorum comparatio? Si namque prateriuntia talia, qualia igitur illa stabiliter manentia? Dum igitur tempus habemus, venite, dilecti, animæ vulnera lacrymis curemus, et ne contra nos ipsos manus dirigentes, talem penam subeamus. Unus enim, inquit, ædificans, et unus destruens, quid aliud contulerunt, quam labores? Si enim templum ex lapidibus constructum Jeremias lugebat eversum, dicens: Sinite me, lugeam amare, nec conamini me consolari: quanto magis animam deplorare convenit illo sanctiorem, in qua non urna aurea habens manna, sed quæ Patrem habet, et Filium, et Spiritum sanctum, sanctam Trinitatem inhabitantem? Si morientibus compatimur, quis tam sine misericordia est, qui animam suam morientem non deploret? Corpus enim voluptatibus fovens, animam suam occidit: animæ vero curam gerens, corpus sanum non facit. Unde non pro mortuis, sed pro nobismetipsis lacrymas deducamus: recordemur, fratres, quod tempus breve est, et iudicium præ foribus est, quod licet longinquius esset, nec ita tamen confidere oporteret. Nox præcessit, inquit, expurgiscamur jam a somnili: etenim jucunda præsentia, sed somnili nihilominus fallacia. Nemo debet dormire solem cernens: faciamus igitur fructus penitentiae dignos, sicut scriptum est. Et sicut est in aqua baptizari facile, sic est facile animam penitere. Non habuit opus tempore latro: martyres in momento coronati sunt. Si vero venia indigna, et ad mortem peccavimus, salutares medicinas habentes ne desperemus; non enim cecidisse grave est, sed post lapsum non resurrexisse, satanicum et perniciosum est. Unde et bonus Deus, et Dominus noster clamabat, Nunquid resina non est in Galaad, vel medicus non est illic? Postea si corpus patiat, medicos vocamus, et herbas inquirimus, omnia movemus, ut lasum membrum curemus: animam vero vitidis laborantem negligimus, et nullam magis propriæ partis rationem habemus. Timeamus eum, qui potest

1 Cor. iii, 15. 22. Eccl. xxiv, 28. Thren. ii, 18. Rom. xii, 12. Luc. iii, 8. Jerem. viii, 22.

et animam et corpus in gehennam perdere⁷⁰, etiam ante tormentorum tempus. Venite, projiciamus nos ipsos in mare miserationum Dei, dicentes: *Lavabis me, et super nivem dealbabor*⁷¹. Stetit enim bonus pastor Deus, ut eriperet nos ex ore leonis, priusquam ipse nos absorberet; clamat et nunc dicens: *Fili, peccasti, ne adicias ulterius*⁷². — *Nunquid cadens non resurgit? vel avertens non convertitur*⁷³. — *Convertimini, filii aversi, et sanabo contritiones vestras*⁷⁴. Non mentitur Jesus, dicens: *Non veni ut iudicem mundum, sed ut salvem mundum*⁷⁵. Tantum poenitentiam agamus: non enim vult mortem peccatoris, quantum ut convertatur et vivat⁷⁶. Non sic insanus amator dilectam suam amat, ut Deus poenitentem animam: quam revocans dicit: *Et post hæc omnia dixi: Convertere ad me*⁷⁷. Talis Domini clementia: neminem ad se currentem aversator, sed manum porrigit, dicens: *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra*⁷⁸. Si enim medicus contumelia affectus ab eo qui curatur, adjumenta non negligit, non egrotantem ulciscitur: quanto magis animarum medicus nostrarum! Solum ne de nobis ipsis desperemus: athleta namque saepe lapsus, postes victor effectus est: et miles vulneratus, et curatus circa finem non vulneratis probator apparuit. Mercatorum multi ad inopiam redacti, rursum effecti sunt divites: et naufragium passi, rursum post naufragium negotiati revixerunt. Nunquid enim nobis Deus ignem paravit? Non, sed diabolo et angelis ejus: tantum ne nobis ipsis ignem accendamus, audientes: *Ite in lumine ignis vestri, et in flamma, quum succendistis*⁷⁹: nullus est morbus, quem medici remedium sanare non possit.

καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Μόνον μὴ αὐτοῖς ἀνέλωμεν τὴν πυρὰν ἀκούοντες. Πορεύεσθε τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ὁμῶν, καὶ τῇ φλογὶ ἣ ἐξεκαύσατε. Οὐδὲν ἐστὶ πάθος. Sed dicis: Perfectam non possum agere poenitentiam. Si non potes sol fieri, fias vel stella duntaxat: tantum ascende super terram, incipe lucidis æmulari sideribus. Melius est te vel pauca habere merita quam omnino nullum habere. Poculum aquæ frigidæ tibi Christus computat⁸⁰; infirmum visitare, et in carcerem simul descendere. Si enim verborum et cogitatio num penas damus, quanto magis justificationum mercedem non amittimus, licet vilissima sint quæ sunt⁸¹! Igitur modicum temporis laboremus, ne bonis excidamus æternis. Si enim mille mortes sustinere daretur, ut Christum, in gloria sua venientem, et non amplius per æigmata videremus, sed ipsis regem oculis contueremur, quis non censeret eligendum? Si namque pulchritudinem hic apparentem, cinerem, pulverem, et vermem ex corruptione, et phlegmate, et rheumate substantiam habentem videre quis concupiscit, quanto magis Christi speciem immaculatam si videamus! Si Petrus et socii quamdam tenuem ipsius gloriæ umbram con-

ἐπιζητούμεν, τὰ πάντα κινούμεν, ἵνα τὸ μέλος τὸ λυποῦν θεραπεύσωμεν· ψυχῆς δὲ πασχούσης ἀμειλούμεν, καὶ οὐδένα λόγον τοῦ κυριωτέρου μέρους ποιοῦμεθα. Φοβηθῶμεν τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολίσσαι ἐν γένεσιν καὶ πρὸ καιροῦ τῶν βασάνων. Δεῦτε, αὐτοὺς εἴπωμεν ἐπὶ τὸ πέλμας τῶν οἰκτιρῶν τοῦ Θεοῦ λέγοντες· Πάντες με, καὶ ὁ πᾶρ χρίστα λευκανθήσομαι. Ἐστῆκε γὰρ ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν ὁ Θεὸς ἀρπάσαι ἡμᾶς ἐκ τοῦ στόματος τοῦ λέοντος, πρὶν αὐτὸν καταπιεῖν ἡμᾶς. Βοᾷ καὶ νῦν ἡμῖν λέγων· Ἔκνον, ἡμαρτες, μὴ πρόσθεσθε. — Μὴ ὁ πλάτωρ οὐκ ἀνίσταται; ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει; — Ἐπιστρέψατε, υἱοὶ ἀπειστημότες, καὶ λάσσωμι τὰ συντριμμια ὁμῶν. Ἀφευδὴς ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ λέγων· Οὐκ ἤλθον ἵνα κρῖνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον. Μόνον μετανοήσωμεν· οὐ γὰρ βούλεται τοῦ ἀμαρτωλοῦ τὴν θάνατον, ὥς τὸ ἐπιστρέφαι αὐτὸν καὶ ζῆν. Οὐχ οὕτω μανικὸς ἐραστὴς τῆς αὐτοῦ ἐρωμένης ἐστὶ, ὥς ὁ Θεὸς τῆς μετανοούσης ψυχῆς, ἣν ἀνακαλούμενος· λέγει· Καὶ μετὰ ταῦτα πάντα εἶπον· Πρὸς με ἀνάστρεφον. Τοιαύτη ἡ τοῦ Θεοῦ φιλελεος· οὐδένα τῶν προστρεφόντων ἀποστρέφεται, ἀλλὰ χεῖρα ὁρτίζει λέγων· Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνετε τὰς καρδίας ὁμῶν. Εἰ γὰρ ἰατρὸς ὑβρίζομενος ὑπὸ τοῦ θεραπευομένου οὐ καταφρονεῖ τὰ βοηθήματα, οὐκ ἀμύνεται τὸν νοσοῦντα, πόσω μᾶλλον ὁ ἱατρὸς τῶν ψυχῶν ἡμῶν; Μόνον μὴ ἀπογνώμεν αὐτῶν· καὶ γὰρ ἀθλητῆς πολὺ λάκκις πληγῆς καὶ θεραπευθεὶς, εὐδοκιμώτερος τῶν μὴ πληγέντων περὶ τὸ τέλος γίνεται· πολλοὶ τῶν ἐμπόρων ἀπορήσαντες, πάλιν ἐπιλούτησαν, καὶ πάλιν ἐμπορεύσασθαι μετὰ τὸ νουάγειον, ἀνεβίωσαν. Μὴ γὰρ ἡμῖν ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τὸ πῦρ; Οὐκ, ἀλλὰ τῷ διαβόλῳ.

δὲ μὴ δύναται λάσασθαι τὸ φάρμακον τοῦ ἱατροῦ. Ἀλλὰ λέγεις· Οὐ δύναμαι τελεῖαν ἐπιδείξασθαι τὴν μετανοίαν. Εἰ μὴ δύνασαι γενέσθαι ἥλιος, γενοῦ κἂν ἀστὴρ· μόνον ἀνάβηθι ἀπὸ ἀπὸ τῆς γῆς· ἀρξαι ἀμυλλᾶσθαι τοῖς φωτεινοῖς ἀστροῖς· βέλτιόν σε ἔχειν κἂν ὀλίγα κατορθώματα, ἢ ὅλους μὴ ἔχειν μηδέν. Ποτὴριον ψυχροῦ παρατίθεται σοι Χριστὸς, τὸ ἐπισκέψασθαι τὸν νοσοῦντα, τὸ εἰς φυλακὴν καταλθεῖν. Εἰ γὰρ ρημάτων καὶ ἐνθυμημάτων διδάμεν διχην, πόσω μᾶλλον τῶν δικαιοματίων οὐκ ἀπολίσσωμεν τὸν μισθὸν, κἂν εὐτελέστατα ἢ τὰ γινόμενα; Οὐκοῦν μικρὸν κοπιᾶσμεν χρόνον, ἵνα μὴ τὸν αἰωνίον ἐκπείσωμεν ἀγαθῶν· εἰ γὰρ μυρίους θανάτους ἦν ὑπομένειν, ἵνα ἴδωμεν τὸν Χριστὸν ἐρχόμενον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ μηκέτι δι' αἰνυμάτων, ἀλλ' αὐταῖς ὁμοῖον τὸν βασιλεῖα θεάσασθαι. Εἰ γὰρ κάλλος ὥδε φαινόμενον τὴν τέφραν, τὴν κόνιν, τὸν σκόληκα, ἀπὸ χυμοῦ καὶ φλέγματος, καὶ βρώματος ἔχον τὴν σύστασιν ποθεῖ τις ἰδεῖν, πόσω μᾶλλον τὴν τοῦ Χριστοῦ εὐμορφίαν τὴν ἀφαντοῦ ἐὰν ἴδωμεν; Εἰ ὁ Πέτρος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἀμυδρὰν τινα τῆς δόξης

⁷⁰ Matth. x, 28. ⁷¹ Psal. i, 9. ⁷² Eccli. xxi, 1, xii, 4. ⁷³ Ezech. xviii, 32. ⁷⁴ Ezech. xxxiii, 11. ⁷⁵ ibid. 26.

⁷⁶ Jerem. viii, 4. ⁷⁷ Jerem. iii, 32. ⁷⁸ Joan. xii, 4. ⁷⁹ Isa. i, 11. ⁸⁰ Matth. x, 42.

αὐτοῦ θεασάμενοι τὴν σκίαν Ελεγον, *Καλὸν ἔστιν ἡμῶς ὡδε εἶναι, τί ἂν εἴπωμεν ἡμεῖς οἱ προσδοκῶντες αὐτὸν θεάσασθαι ἐν τῇ φοβερᾷ ὁρῇ*; Εἰ ὡδε τοὺς παρεστῶτας τῷ βασιλεῖ μακαρίζομεν, ὅχημα χρυσοῦν ὀρῶντες, καὶ ἀλουργίδα, καὶ στέφανον, ποταποὺς δὲ ἡμᾶς εἶναι τοὺς παρισταμένους τῷ ἔχοντι κρίναι τὴν οἰκουμένην; Ἄρα γὰρ εἰ τις ἐπὶ βασιλείαν σε ἐκάλει ἐπίγειον, καὶ εἶχεν ἡ ὁδὸς κρημνοὺς, καὶ σκοπέλους, καὶ ἀγέλην πολλήν, οὐκ ἂν πάντα ὑπέστης ἐνεκεν τοῦ βασιλεύειν; Μὴ εἴπῃς· Ἐφ' οἷς ἡμάρτηκα, οὐ δύναμαι ἐπιστρέφαι πρὸς θεόν. Καὶ ὁ Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς ἔπεσεν, ἀλλ' οὕτως ἀνέστη, ὥς καὶ προστάτην αὐτὸν γενέσθαι τῶν προγόνων αὐτοῦ. Εἰ τοίνυν ἐσκέλισεν ἡμᾶς ὁ διάβολος, ἀλλὰ διαναστήσωμεν ἑαυτοὺς. Ἀέχεται γὰρ ἡμᾶς ὁ Χριστὸς ὑπανήσας, ὥς τὸν υἱὸν ὁ πατήρ. Ἐνοήσωμεν ὅτι μετὰ τὸ βασιλεύσαι, καὶ τρυφῆσαι, καὶ πάντα ποιῆσαι Εἰλεγον ὁ Σολομὼν· *Ματαιώτης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιώτης*. Ἄρα εἰ ἱμελλόν ἡμᾶς εὐφημεῖν οἱ εἰς τὸ θέατρον καθέζομενοι ἴσθ' ὅτι καὶ θούλοι καὶ λυποῦνται καὶ εὐτελέστατοι ἀνθρωποι, οὐκ ἂν πάντα τρόπον ἐσπουδάσαμεν, ἵνα τὴν εὐφημίαν ἀφάσωμεν; Ὅπου καὶ ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, καὶ αἱ λοιπαὶ δυνάμεις καὶ ἐκείνων πάντων τὸ θέατρον μέλλει ἡμᾶς ἀνακηρύττειν, τί ἂν ἡμεῖς ὑπὲρ ἐκείνων ποιήσωμεν; Μὴ αἱ πόρνοι καὶ οἱ τελῶναι προάξουσιν ἡμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν; Κατάλληλα βοηθήματά εἰσιν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς· Ἀχαὰβ κατανυγὲς ἐκέρχων διὰ τοῦτου τοῦ φαρμάκου τὴν ἀπειλήν· οἱ Νινευῖται διὰ τῆς νηστείας· Βαλτάσαρ δι' ἐλεημοσύνης ἐξέφυγε τὴν ἀπόφασιν· ἡ πόρνη τοῖς δάκρυσι τὸν δεσπότην ἐξουμένισατο. Παῦλος ὁμολογῶν τὴν ἁμαρτίαν διδάσκαλος τῶν μετανοούντων ἐγένετο· ὁ ἄσθενης πιστεύσας παραδείσου πολίτης ἐγένετο· ταῦτας τὰς ἐμπλάστους λαβόντες τὰ τραύματα ἑαυτῶν θεραπεύσωμεν λέγοντες·

Ἰασαί με, Κύριε, καὶ ἰαθήσομαι· καὶ ἡμᾶς ὁ Ἰατὴρ λέξει· *Ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἁμαρτίας σου, καὶ οὐ μὴ μνησθήσομαι ἐπὶ.*

Ἰδὲς πόσα σοι φάρμακα κατεσκεύασεν ὁ ἱατὴρ; Αὐτὸς ἐπέλεξε ὁ θέλει· ποικίλιν σοι βοηθημάτων ὑπέδειξε πρὸς τὴν τῶν τραυμάτων διαφοράν. Εἰ μὴ δύνασαι ἀλῆσαι, ὥς ὁ Βαλτάσαρ, ὥς ὁ Ἀχαὰβ κατανύγηθι. Εἰ μὴ δύνασαι νηστεύσαι ὥς οἱ Νινευῖται, κἂν ὥς ἡ πόρνη δάκρυσι τὰς ἁμαρτίας ἀπόπλυνον. Εἰ μὴ δύνασαι νηστεύσαι, μηδὲ ἐξαγορεύσαι σου τὰς ἁμαρτίας, ἐπὶ τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ κατέφυγε λέγων μετὰ Δαβὶδ· *Ἐλέησόν με, ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου*. Οὐ γάρ ἐστι δῆγμα ἐχθρῆς, ἵνα πρὸς αὐτὸ ἐπιθῶ τὸ φάρμακον, οὐδὲ σπῆλος ἀπὸ βορβόρου γενόμενος, ἵνα ὑδάτι αὐτὸν ἀποπλύνω· ἀλλὰ ἀπὸ δῆγματος τοῦ διαβόλου ἐστὶ τὸ τραῦμα, τοῦ εἰλούς τῆς σῆς φιλανθρωπίας δέομενον. Μόνον πρόσελθε αἰτῶν, καὶ ἐπιστάξει τὸ ἑλαιον ὁ φιλάνθρωπος ὁ εἰσιών, ὅτι· *Ἐὰν ἐπιστρέψῃ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πορνείας, οὐ μὴ μνησθήσομαι τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ, ὥς ἐποίησα*. Μόνον γύμνωσον

A spicati dicebant : *Bonum est nos hic esse* **, quid nos dicemus ipsum in tremenda gloria intueri expectantes? Si hic regi assistentes beatos censemus vehiculum cernentes aureum, et purpuram, et coronam, quales nos esse decet totum mundum iudicanturo assistentes? Nonne si quis terrenum te ad regnum vocaret, et præcipitia, et scopulos, et molestiae via multum habente, omnia subires causa regnandi? Ne dicas : Ob peccata, quæ commisi, ad Dominum converti non possum. Et David rex cecidit, sed ita surrexit, ut posterorum suorum patronus fieret. Supplantavit nos diabolus, sed nosmet resuscitemus. Suscipit enim nos Christus occurrens sicut filium pater. Cogitemus quod post regnum et delicias et omnia peracta Salomon dicebat : *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas* **. Igitur si nos laudare deberent in theatro sedentes quandoque et servi, vel prædones, vel grassatores, et homines vilissimi, non omni modo studeremus ut laudem arriperemus? Ubi vero angeli et archangeli, et reliquæ potestates, et illorum omnium theatrum nos prædicare debet, quid nos pro illo faciemus? Nunquid meretrices et publicani nos in regnum præcedent **. Convenientia sunt in divinis auxilia Scripturis; Evasit per hæc medicinam minas compunctus Achab **, Ninivite per jejunium **. Baltasar per eleemosynam sententiam effugit **, meretrix Dominum lacrymis conciliavit **: Paulus peccatum confitens, pœnitentium sit doctor **: latro credens, paradisi civis factus est **. Hæc medicina capientes, vulnera nostra curemus dicentes : *Sana me, Domine, et sanabor* **: et, *Sana animam meam, quia peccavi tibi* **. Suscipiens enim nos Medicus dicit : *Ego sum, qui deleo peccata tua, nec amplius recordabor* **.

Vides quot tibi medicinas medicus paravit? Ipso elige quam vis : auxillorum tibi varietatem juxta vulnorum differentiam demonstravit. Si non potes eleemosynas facere, ut Baltasar, ut Achab compungere : si non potes jejunare sicut Ninivite, saltem ut meretrix peccata lacrymis ablue : si jejunare non potes, nec peccata tua redimere, eia ad misericordiam Dei confuge cum Davide dicens : *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam* **. Non est enim viperæ morsus ut super ipsum medicinam imponam, nec macula ex luto facta, ut ipsam aqua abluiam, nec ex diaboli morsu vulnus egens clementiæ tuæ misericordia. Tantum accede petens, et oleum instillabit benignus, qui dixit : *Si convertatur impius a via sua mala, non recordabor iniquitatum ejus, quas commisit* **. Tantum vulnus revela, et dic : *Miserere mei, Deus, miserere corporis et animæ meæ, miserere mei et hic,*

** Matth. xvi, 4. ** Eccle. i, 2. ** Matth. xxi, 31. ** III Reg. xxi, 27, 29. ** Jonæ iii, 4 seqq. ** Dan. iv, 24. ** Luc. vii, 37 seqq. ** Act. ix, 4 seqq. ** Luc. xxi, 42, 43. ** Jerem. xvii, 14. ** Psal. xli, 5. ** Isa. xlii, 25. ** Psal. xli, 1. ** Ezech. xvi, 21, 22.

et in futuro saeculo : miserere mei et propter naturae infirmitatem, et propter tuam bonitatem. Tantum desidera curari : salutem enim tuam Medicus quærit, qui errantem ovem convertit, qui ad malos et bonos vocandos in bivis misit. Ecce et nunc tibi vendit regnum celorum : si non habes obolum, unde emas, eme gemitu : fragmento panis celorum regnum tibi retribuit. Ecce clamat Propheta dicens : Quis vult emere vitam ? Quis est homo, qui vult vitam, diligit dies videre bonos ⁶⁶ ? Non habentes, inquit, argentum, absque argento tollite. Quid enim quærit a vobis Deus ? Non habes, inquit, pecunias, non compunctionem, non potentiam, non luctum, non aliud quid eorum quæ quæruntur, Prohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum ⁶⁷, et in salutem tibi sufficiet : Vide si jejunasti, ne altum sapias : si eleemosynam exhibuisti, ne inaniter glorieris, sed potius præterito jejunio computa, quid ex inedia consecutus es, nunquid talis egressus sis, qualis ingressus. Vide quam inde abstulisti mendam, vel in quo teipso melior factus es, vel quem es assecutus profectum, vel quem correxisti defectum, si ab ira destitisti vel convicio, si fratri non detraxisti, si jurare desisti, vel aliud quid boni es operatus. Si vero cibis tantum abstinuisti, nec ullum aliud egisti bonum, quid non comedendo profecisti ? Forte enim dicit tibi : Vere non potuisti jejunare, quare inimicis tuis non reconciliatus es, quare livorem et invidiam habens perseverasti ? quid autem et te contristanti succensuisti ? Nec hoc solum, verum et in malorum memoria permansiisti, quo nullum pejus est malum. Qui namque corporale peccatum fecit, fecit malum, et cito destitit : malorum autem recordans, nocteque et die, et omni hora peccatum operatur. Si horum memineris, nunquam recordaberis contumelie. Quapropter, quia te ille affecit contumelia, tu præceptorum Deum ne contumelia afficias : in orbis enim theatro hæc omnia revelabuntur. Unde priusquam in perditionis lutum cadamus, tantum fugiamus supplicium, et cogitemus quod iudicis nos illis horrendis eripiet nemo, non ipse Noe, non Moses, non Daniel, non Abraham, qui filios et hospites tantum dilexit, supplicio subtrahet. Cogitemus quod multis obnoxii sumus peccatis, et manifestis et occultis. Si enim iniquitates observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit ⁶⁸ ? Et quid de occultis dico ? si manifestorum poenas a vobis exigat, quam habebimus veniam ? si in orationibus torporem discipiat, vel in jejuniis negligentiam : et quod ante ipsum constituti non tantum ipsi impendimus honorem, quantum magistratibus milites, nec quantum amicis amici ? Cum quanta nempe attentione amicum alloquimur ? Deum autem pro peccatis deprecantes torpemus, et genibus nostris humi flexis exterioris cogitatione versamur. Si ab his tantum inceptis, et rationem exigere voluerit : ubi

A τὸ πάθος, καὶ σὺν τῷ ἑλέησόν με, ὁ Θεός· ἐλέησόν μου τὸ σῶμα, καὶ τὴν ψυχὴν· ἐλέησόν με καὶ διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀσθενείαν, καὶ διὰ τὴν εἰς ἀγαθότητα. Μόνον πόθῃ σου θεραπεύθῃναι· ζητεῖ γὰρ σου τὴν σωτηρίαν ὁ Ἰατὴρ ὁ πᾶσαν λαβάνον πρόβατον ἐπιστρέφας, ὁ εἰς τὰς πόλεις ἀποστελλόμενος κἀλεῖται ποιηροῦς τοῦ καὶ ἀγαθοῦ. Ἰδοὺ καὶ νῦν παλεῖ σοι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· εἰ μὴ ἔχῃς ἀνήσυχτον ἰδοῖόν, ἀγόρασον στεναγμοῦ. Ἀντὶ κλέψματος ἄρτου καταλλάττει σοι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἰδοὺ βλάσφημος ὁ Προφήτης λέγων· Τίς βούλεται ἀγοράσαι ζωὴν ; Τίς ἐστὶν ἀνθρώπος ὁ δόλων ζωὴν, ἀγαπῶν ἑμμέρας ἰδεῖν ἄγαθόν ; Οἱ μὴ ἔχοντες, φησὶν, ἀργύριον ἀνευ ἀργυρίου κομίζεσθε. Τί γὰρ ζητεῖ ὁ Θεός παρ' ἡμῶν ; Οὐκ ἔχεις, φησὶ, χρήματα ; οὐ κατανύξιν οὐ δυναστείαν ; οὐ κλαυθμόν ; εὐχέσθαι τὸν τῶν ζητομένων ; Παῦσον τὴν γλῶσσαν σου ἀπὸ κακοῦ, καὶ χαλῆν σου, τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον, καὶ ἀπείσει σοι εἰς σωτηρίαν. Βλέπει εἰ ἀνησυχῇς, μὴ μὲν φρονήσης· εἰ ἡλέησας, μὴ κενδοξήσης· ἀλλὰ μέλλον παρελθούσης τῆς νηστείας, λόγιμα τί ἐκτίθω ἐκ τῆς ἀπειρίας· μὴ τοιοῦτος ἐξέλθῃς ἀπὸ τοῦ, οὗς εἰσηλάδας ; Βλέπει ποῶν ἄρα ἀπαιτεῖ ἀμαρτίαν· ἢ κατὰ τί βαλεῖν ἐγὼν αὐτοῦ, ἢ ποῶν κατόρθωμα προσεκτίθω, ἢ ποῶν ἐλάττωμα διαμάρτω· εἰ ὁργῆς ἐπαύσω, ἢ λοιδορίας, εἰ μὴ καταλάλησας ἀδελφοῦ, εἰ ἐπαύσω ὀμνύων, ἢ ἱταρόν τι τῶν καλῶν εἰργάσω. Εἰ δὲ μόνον στείλων ἀπείχου, καὶ τῶν ἄλλων οὐδὲν καλῶν εἰργάσω, τί ὠφέλησας ἐκ τοῦ μὴ φαγεῖν ; Τοῦ γὰρ ἔπει σοι· Ναί, οὐκ ἀδυνάτης νηστεύσαι, τίνας ἐνέκα τοῦ ἐχθροῦ σου οὐ διηλλάττης ; διὰ τί βασανίζων καὶ ψόβον ἐμαυτῶς ἔχων ; διατί δὲ καὶ ὠργίζῃς τὸν λυπήσαντί σε ; Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐν μηχανακῇ διαμίνων ; οὐ χεῖρον οὐδὲν ἐστὶ κακόν. Ὁ γὰρ τὴν σωματικὴν σωτηρίαν ποιεῖς ἔδρασε τὸ κλέον, καὶ τάχα ἐπαύσω· Ὁ δὲ μηχανακῶν, καὶ ἐν νύκτι καὶ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ κατὰ τὴν ὥραν τὴν ἀμαρτίαν ἐργάζεται. Ἐάν τούτων μνημονεύσης, οὐδέποτε ἔδρασε μνησθήσῃ. Ὅθεν μὴ εἴ τι ὑβρίστῃ σε ὁ δέσπας, οὐ ὑβρίστῃ τὸν ἐντεταμένον Θεόν· ἐν γὰρ τῷ τῆς οἰκουμένης θεάτρῳ ταῦτα πάντα ἐκκαλοῦσθαι. Ὅθεν πρὶν εἰς τὸν βόρβορον ἐμπεσεῖν τῆς ἀπολείας, τὴν τοσαύτην κόλασιν διαρῶμεν καὶ ἐνοήσωμεν, ὥστε οὐδεὶς ἡμᾶς ἐξελίξῃται τῶν κριτηρίων ἐκείνων τῶν φοβερῶν, οὐκ αὐτὰς Νῆες, οὐ Μελωθῆς, οὐ Δαναὶ, οὐκ Ἀβραάμ ὁ φιλέλευκος καὶ φιλέλευκος ἐξελίξῃται τῆς κόλασεως. Ἐνοήσωμεν δὲ πολλοὺς ἀμαρτήμασιν ὀπεθύνοντες ἔσμεν καὶ φανεροὶ καὶ ἀδήλοισι. Ἐάν γὰρ ἀνομίας παρατηρήσῃς, Κόρις, Κόρις, εἰς ἀποστέλλεται ; Καὶ εἰ λέγω τῶν κειρωμένων ; Ἐάν τῶν φανερῶν εὐθύνῃς ἀπαρτήσῃ παρ' ἡμῶν, ποῶν ἔσμεν συγγνώμην ; Ἐάν ἐξαπόσῃ τὴν ἐν ταῖς εὐχαῖς βουμένην, ἢ τὴν ἐν ταῖς νηστεῖαις οὐκ ἠγαθήν, καὶ εἰ ἐμπροσθεν αὐτοῦ ἐστὼς οὐ τοσαύτην αὐτῷ παρεχόμεν τιμὴν, οὐδὲ δὴν ἀρχοῦσιν οἱ στρατιῶται, οὐδὲ δὴν τοὺς φίλους οἱ φίλοι ; Μετὰ

⁶⁶ Psal. xxxiii, 13. ⁶⁷ Ibid. 14. ⁶⁸ Psal. cxix, 3.

μὴν γὰρ πόσης προσυχῆς τῷ φίλῳ διαλεγόμεθα ; Οὐ γὰρ ὅτι ἀμαρτιῶν προσυχόμενοι βρβυροῦμεν . καὶ τῶν τριῶν ἡμῶν κεκλιμένων χαίματι ἐξω βεβήμεθα τῇ διανοίᾳ . Ἐάν ποῦτον μόνον ἀρξῆται καὶ θελήσῃ λόγον ἀπαγγέλλειν , πῶς ἄρα θυνησόμεθα καταβῆναι ; τί δὲ ἐάν παραγγῇ εἰς τὸ μέσον τὰς κατηγορίας ; ἃς κατ' ἀλλήλων ποιοῦμεν . ἴδαν δὲ καὶ τὰς περιέργους ἡμῶν θύλας ἐξετάσῃ , καὶ τὰς πονηρὰς ἐπιθυμίας ἐπιζητήσῃ . ἴδαν δὲ καὶ λουδορίας ἡμῶν ἀπαγγέλλῃ λόγον . Ἄρα θυνησόμεθα ἀνοῖξαι στήματα ; Ἐάν δὲ καὶ τὰς κρυοδόξιας , ἃς ὁπποῖοιμεν προσυχόμενοι καὶ νηστουόντες , καὶ ἑλκύνετε , ἄρα θυνησόμεθα ἀναδελφῆσαι εἰς τὸν οὐρανόν ; Ἐάν δὲ καὶ τοὺς δόλους οὓς συρράπτωμεν κατ' ἀλλήλων , καὶ παρόντες μὴν ὡς φίλῳ διαλεγόμεθα , ἀπόντες δὲ καταλαλοῦμεν , ἄρα ποταπὰς ὀφείλομεν κολάσεις ; Ἐάν δὲ καὶ τοὺς ὀρεκτοὺς καὶ τὰ φεῖδη , καὶ τὰς βασκανίας ; ἢ τοὺς ἀδίκους θυμούς ; ἴδαν δὲ καὶ τὰς ἐπιτοκίας ; ἡμῶν λογιζέται ; ἢ τὰς λήπας ἐκείνη , ἐν αἷς εὐδοκιοῦντων τῶν φίλων λυποῦμεθα , ἢ ἐτέρων πασχόντων κακῶς ἐρηθόμεθα . ἴδαν δὲ ἀπαγγέλλῃ καὶ τὰς ἐν ταῖς Γραφαῖς διαλεγόμεναι ἡμῶν ; ἢ ἀνέντες αὐτὸν , τοῖς συνδούλοις ἡμῶν διαλεγόμεθα ; πῶς ἄρα ὀφείλομεν εὐδοῦναι ;

Ὅθεν πάντες ἀπὸ ὀφθαλμῶν τὴν γέννησιν ἔχωμεν . Εἰ γὰρ καὶ γέννησιν μὴ ἠμεληται , πόσω μᾶλλον καὶ ταύτης ἐπηρημένης μνημονεύειν ὀφείλομεν τῶν ἐλπίων ἐλημελημάτων ; Μνημονεύει τοῦ αἰωνίου Κριτοῦ . Ἰδοὺ γὰρ προλέγει σοὶ τὴν τιμωρίαν , ἵνα φύγῃς τὴν κίνδυνον . Ἐάν εἴπῃ σοι : Νήστευσον , προσέβαλλε ἀσθένειαν ; ἴδαν εἴπῃ σοι : Ἐλθέσον , προσέβαλλε πέναν . ἴδαν εἴπῃ σοι : Συνάχθητι , ἀκρίδιαν εὐαγεῖ ὑποκρίσῃ ; ἴδαν εἴπῃ σοι : Μὴ ἀργήσῃς , τί ἔχεις ; πρὸς τοῦτο εἴπῃ , ὅπου οὐδεὶς ἀντιτάσσεται οὐτε μαχόμενος πολεῖται ; τὴν ἀρετὴν ; Οὐκοῦν ἀσύγγεστος ὢν ἐπὶ τῇ ἀμαρτίᾳ , πῶς θυνήσῃ τὰς χεῖρας ἀκίνηται εἰς τὸν οὐρανόν ; πῶς τὴν γλῶσσαν κινήσῃ ; πῶς αἰσθῆται συγγνώμην ; Ἠδισταίῃ , ἀπιστέρησαι , κακῶς ἡκούσας , μέγα ἐδίδασκε , μέγα τοῦ ἀρετῆς τὴν ἀπόρρητον . Εἰ γὰρ τις δούλων ὀδύρηνται αἰ εὐδαίμων , ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ αὐτοῦ προσαναπείρας , πόσω μᾶλλον ἐπὶ τοῦ αἰσθέντος . Ἐμοὶ ἐδίδασκες , ἐπὶ ἀνταποδοῦναι ; λέγει Νόριος ; ἐνέστησας ἀπὸ βρομάτων ; Ἐλπίε τοῖαν ἄρα ἀπηνέμεν ἀμαρτίαν , ἢ κατὰ τὴν βελτίαν ἐάν τοῦ ἐγένετο , ἢ ποῖον προσεκτίσῃ κατὰρθωμαι , ἢ ποῖον ἐλάττωμα διαρῶμαι . Εἰδὼς τοῖνον ὡς τῷ τοῦ Κυρίου βήματι μᾶλλον παρίστασθαι , ἔνθα οὐ θεϊνότης γλώσσης ἰσχύει , οὐ συνήγοροι βοηθοῦσιν , διὰ τοῦτο διαρχομένης σου τῆς ψυχῆς , πρόταμνον δρόμον , κινήσον διακρῶν πηγὰς . Ἐχεις τὸ φρέαρ , ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς καρδίας ; τὴν λύπην ἀνέλασον , κινήσον τὰς ἀδύμους κόρας , καὶ πρὸς τὴν τῶν διακρῶν τὰ ρεύματα . κατ' ἀναλογίαν τῶν ἡμαρτημάτων ἵστω σοὶ τὸ δάκρυον . Εἰ μικρὸν σοὶ τί ἐφαλται , ἀρετὴ καὶ βραχὺ δάκρυον . εἰ δὲ μέγα σου τὸ σφάλμα , μέλιν σου διακρῶν χειμάρρος γένεται . Εἰ δὲ καὶ καθάρτητα κινήσῃ , δάνασον ἄλλῃ τὸ δάκρυον , καὶ κλαῖσον ὅτι ἀδελφοῦ ἀμαρτήσαντος . γένοιτο δὲ , ἵνα καὶ ὅτι τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων διακρῶμεν .

A igitur nos abscondere poterimus ? Quid vero si in medium deducat accusationes , quas alter in alterum agimus , si et superfluos aspectus nostros examinet , si malas inquirat concupiscentias , si et de conviciis nostris rationem exigit , nunquid eis occurrere poterimus ? Si vero vanam quoque gloriam , quam auslinemus orantes et jejunantes , et elemosynam facientes , poterimusne in cœlum respicere ? Si autem et dolos , quos alter in alterum suimus , et presentem quidem tanquam amicum alloquimur , absenti vero detrahimus : quantas igitur sustinebimus penas ? Si vero juramenta quoque et mendacia , et livores , et injustas indignationes : si perjuriam computet , et tristitias respiciat , quibus ob amicorum celebritatem ac famam afficimur , aut aliis mala patientibus gaudemus et insultamus : si corporis quoque in collectis penas repetat , quando ipse Deus per Scripturas loquitur , nos autem ipsos dimittentes cum nostris consensui loquimur , quas jam subitimus penas ?

συνάξῃσι βρβυρίας , ὅτε αὐτοὺς μὴ ὁ θεὸς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῇ .

Unde semper ante oculos gehennam habeamus . Cum enim etiam si gehenna non intenderetur , peccata visitare deberemus : quanto magis hæc imminente propiorum reminisci peccatorum debemus ? Recordare æterni Judicii . Ecce enim ultionem tibi prædico , ut periculum fugias . Si dixerit tibi : Jejunasti , præstendis imbecillitatem ; si tibi dixerit : Miserere , excusationem obtinendis paupertatis ; si tibi dixerit : Ad collectam veni , negligenter tibi ipsi supponis : si tibi dixerit : Noli irasci , quid contra hoc dicere poteris , ubi neque ignorantia , neque negotium virtutis excusare possit ? Quomodo igitur cum venialis indignus peccati , in cœlam manus extendere poteris ? quomodo linguam movere ? quomodo veniam petere ? Injuria affectus es , re tuæ privatus es , male audisti : magnopere lætus es , expecta magistratus sententiam . Si enim cuiuspiam verum qui te affecerit contumellis , non verbera , sed ipsius domino offers : quanto magis erga illum , qui dixit : *Non est ultio , et ego retribuam* ? Jejunasti a cibis vide quod inde peccatum abstulisti , vel in quo tempore factus es melior , vel quem acquisisti profectum , quomodo defectum correxisti . Sciens itaque quod ante Domini tribunal sistendus es , ubi nihil lingua valet facilius , non auxiliantur advocati , tanquam anima tua sit per ignem transitura , præmittit rorem , funde lacrymarum fontes . Habes puteum , ex cordis profundo tristitiam hauri , geminas conamine pupillas , et lacrymarum profunde fluentes , secundum peccatorum proportionem sit tibi lacryma . Si in aliqua re exigua deliquisti , sufficit et exigua lacryma : sin autem magnum est delictum tuum , major sit lacrymarum tuarum torrens . Si vero puritatem quoque retines , alteri multa lacrymam , et pro fratre lapsa plora . Utinam vero saltem pro peccatis lacrymaverimus pro-

erilis. Unde peccatum processit, orietur fons medi-
cine, et priusquam Janna ocludatur poenitentiam
agamus. Ubi peccatum, illic fiat et solutio. Ne hic
ut peccatum, et in cetero poenitentia. Potestatem
enim habet super terram peccata dimittendi, qui
nos redimit Salvator¹. Unde qui stare videtur, vi-
deat ne cadat²: qui vero jam lapsus est, surgat:
qui cecidit, non confringatur. Si quis autem et
confractus est, adest Dominus qui erigit elisos. Ac-
cidit, ut pene moveamur, ait sanctus David: *Pene
effusus sunt gressus mei*³. Si dicebam, inquit, *Notus
est pes meus, misericordia tua, Domine, adjuvabat
me*⁴. Accidit ut evertamur et non cadamus.
*Impulsus enim cecidimus, ut caderem, et Dominus
suscepit me*⁵. Est et lapsio remedium, in ruina non
permanere: *Nunquid qui cecidit, non resurgit*⁶?
Est et contrito salutis spes, Dominus enim, inquit,
*erigit elisos*⁷. Sed vide ne mollescas audita Dei bo-
nitate: Deus enim, inquit, *justus et fortis, et longani-
mis, et per singulos dies iram non inducens*⁸, utpote
scilicet clemens, quia poenitentiam suscipit: Si vero
non converis fructu, gladium suum vibrabit⁹. In-
teritum non cedit, vibrat tantum, ut splendorem
conspiciat, et terribis, ad penam non pervenias.
Non cedit gladius, sed terret, ut ipsius timor ad
poenitentiam te suscitet: *Arcum suum tetendit et
paravit illum*¹⁰: tetendit, non immisit sagittam, ut
te forma terreat. Paratus est iudex, ne contem-
nas arcum: intentus enim est, ne mollescas, quo-
niam interim sagittam non cernit, ne negligas pro-
pter ipsius longanimitatem. Audi salutarem illam
vocem: *Sis benevolus adversario tuo*¹¹. Quotidie
cum adversario iter agis; cuius comitatum effugere
non potes. Paulus te instruat, dicens: *Caro concu-
piscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem*:
*hæc autem, inquit, sibi invicem adversantur*¹². Resi-
stat spiritus carni, spe sultus expectata, comparans
concupiscentiam mundi, et regnum celorum. Caro
enim ad pulverem declinat, anima vero divinam
imaginem imitari studeat. Ita benevolus sis adver-
sario tuo, donec es in via cum ipso, hoc est in hac
vita: cum enim via consummata fuerit, non amplius
ubi poenitentia. Vide ne te tradat adversa-
rius iudici, et iudex ultricibus potestatibus, et
conspiciaris in carcerem, in tenebras exteriores,
donec reddas ultimum quadrantem¹³, non tantum
de actionibus, verum et de cogitationibus iudicandus.
Hinc igitur omnia scientes, nobismet auxiliemur.
Tunc enim cognoscemus quam sit amara voluptas,
cum re ipsa experiemur, quanta nobis sit amari-
tudinis ministra.

Tamta oñ πάντα εἰδότες βοηθήσωμεν ἑαυτοῖς. Τότε
γνώμεν τῇ πείρᾳ, πηλίκως πικρίας ἡμῖν γίνεται πρόξενος.

Scientes igitur cum quibus nobis sit certamen,
invocemus misericordem Deum, ne demonibus
tradamur, dicentes cum beato David: *Ne tradas*

Α ὅθιν ἡ ἀμαρτία προῆλθε, γένεσθαι ἡ πηγὴ τῆς θανά-
σεως, καὶ πρὶν ἀποκλεισθῆναι τὴν θύραν, μετανοή-
σωμεν· ὅπου ἡ ἀμαρτία, ἐκεῖ γίνεται καὶ ἡ λύσις.
Μὴ ὅδε ἡ ἀμαρτία, καὶ ἐν οὐρανῷ ἡ μετάνοια. Ἐξου-
σίαν γὰρ ἔχει ἐπὶ τῆς γῆς ἀμαρτίας ἀφίνα· ὁ λυτρού-
μενος ἡμᾶς· Σωτήρ. Ὅθεν ὁ δοκιμὸν ἐστάναι, βλεπῶ
μὴ πίστῃ. Ὅ ὅτι φθάσας ἐπιστῆσαι, διανοστήτω ὁ
πιστὸν, μὴ καταβράχῃτω. Εἰ δέ τις καὶ καταβράχῃ,
ἐστὶν ὁ Κύριος ὁ ἀνορθῶν τοὺς καταβραγμένους.
Ἔστι σαλευθῆναι παρὰ μικρὸν, ὡς λέγει ὁ ἅγιος
Δαβὶδ· *Παρ' ἐλγὸν ἐδεχόμην τὰ διαβήματά μου.*
*Εἰ ἐλεγὼν, φησί, ἔσθδ' αὐταὶ ὁ πόθος μου, τὸ
ἐλεός σου, Κύριε, ἐδόθη μοι.* Ἔστιν ἀνατραπῆναι
καὶ μὴ πεισῖν. Ὁσέως γὰρ ἀνετραπῆν τοῦ παστῖν,
καὶ ὁ Κύριος ἀνταλλάξεται μου. Ἔστι καὶ τῷ πα-
στῖντι παραμυθία, τὸ μὴ ἀναπομῆναι τῷ πτόματι·
Μὴ ὁ παστῖν, οὐκ ἀνίσταται: Ἔστι καὶ τῷ καταβ-
ραγμένῳ ἐλπίς σωτηρίας· Κύριος γὰρ ἀνορθῶν
φησί, τοὺς καταβραγμένους. Ἄλλ' ὅρα μὴ χαυνωθῇς·
ἀκούσας τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ· Ὁ Θεός γὰρ,
φησί, δίκαιος καὶ ισχυρός, καὶ μακροδόμος, καὶ
μὴ ὀργὴν ἐπάγων καθ' ἐκείστων ἡμῶν. Ὡς
οὖν φιλόδωρος ἐκδέχεται τὴν μετάνοιαν. Ἐὰν δὲ
μὴ ἐπιστρέψῃς, τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ στείλῃς σοι.
Τίως οὐ τίμην, στείλει μόνον, ἵνα τὴν λαμπρότητα
διασάμενος καὶ φοβῇς, μὴ φθάσας κολασθῇναι.
Οὐ τίμηνι ἡ ῥομφαία, ἀλλὰ φοβεῖ, ἵνα ὁσέως αὐτοῦ
διεγέρῃ σε εἰς μετάνοιαν. Τὸ τόξον αὐτοῦ ἐνέτεινε,
καὶ ἡτοιμάσας αὐτὸ ἐνέτεινεν, οὐκ ἐπὶ μὲν βίβλος,
μὴ φοβῆσθαι τοῦ τόξου, τίταται γὰρ· μὴ χαυνω-
θῇς, ἐπειδὴ τίως τὸ βίβλος οὐ βλάπτει· μὴ δὲ ὀπτιοῦ
διὰ τὴν μακροθυμίαν αὐτοῦ. Ἀκούει τῆς σωτηρίου
φωνῆς ταύτης· *Ἰδοὶ ἐντροπὴν τῷ ἀντιδίκῳ σου.* Ἀν-
τιδίκῳ συνοδεύεις καθ' ἐκείστων ἡμῶν, οὐ τὴν
συνοδίαν ἐκφυγεῖν οὐ δύνασαι. Παῦλος ἐπαλει-
ψέτω σε λέγων· *Ἢ σάρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ ἀντι-
δικῶν, καὶ τὸ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός*· ταῦτα δὲ,
φησὶν, ἀντίκειται ἀλλήλοις. Ἀντικείμεν τὸ πνεῦμα
τῇ σαρκὶ ἐπαλειψόμενον ταῖς προσδοκασίμας ἐλπίσι,
συγκρινόμενον ἐπιθυμίαν κόσμου καὶ βασιλείαν οὐ-
ρανῶν. Ἢ γὰρ σὰρξ ἐπὶ τὸν χεῖν ῥέπει, ἢ δὲ ψυχὴ
τὴν θέλαν εἰκόνα σπουδαζέτω μιμεσθαι. Οὕτως
ἐνδέει τῷ ἀντιδίκῳ σου, ὡς ὅπου εἰ ἐν τῇ ὁδῷ
μετ' αὐτοῦ, τούτῳστιν, ἐν τῇδε τῷ βίῳ· ἐὰν γὰρ ἡ
ὁδὸς τελεσθῇ, οὐκ ἐστὶ σοι μετάνοιας καιρὸς. Βλέπε
μὴ σε παραδῶ ὁ ἀντιδικὸς τῷ κριτῇ, καὶ ὁ κριτὴς
ταῖς τιμωρούσαις δυνάμει, καὶ βληθῇς εἰς τὴν φυ-
λακὴν, εἰς τὸ σκότος ἐν ἑσώτερον, ἔως οὐ ἀποδῇς
τὸν ἔσχατον κοδραντήν, οὐ μόνον παρὰ τῶν πρέ-
ξων, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν ἐνθυμησίων κρινόμενος,
γὰρ γνωσόμεθα ὅπως ἐστὶ πικρὰ ἡ ἔδωξ, ὅταν

Εἰδότες τοίνυν ἐν τίσιν ἡμῖν ἡ πάλῃ, παρακαλού-
μεν τὸν ἐλεήμονα Θεόν, μὴ παραδῶναι τοὺς δαίμονι,
λέγοντας μετὰ τοῦ ἁγίου Δαβὶδ· *Μὴ παραδῶς με,*

¹ Luc. v. 24. ² I Cor. x. 12. ³ Psal. lxxvii. 2. ⁴ Psal. xciii. 18. ⁵ Psal. cii. 8. ⁶ Jerem. viii. 4. ⁷ Psal. cxliv. 14. ⁸ Psal. cii. 8, 9. ⁹ Psal. vii. 13. ¹⁰ ibid. ¹¹ Matth. v. 25. ¹² Galat. v. 17. ¹³ Matth. v. 26.

Κύριε, τοῖς ἀδικοῦσί με. Αὐτοὶ γὰρ διαγείρουσιν ἡμᾶς εἰς τὸ ἀμαρτεῖν, καὶ αὐτοὶ κατηγοροὶ γίνονται· ὃ μόνον γὰρ ὁ διάβολος ἀνοίξει καθ' ἡμῶν τὸ στόμα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ δαίμονες λέγοντες· Ὁὐκ ἡμεῖς ὀπηρεῖται ὡμῶν γεγόμενα εἰς τὸ ὀργισθῆναι, ἢ κινεδοῆσαι, ἢ καταλαῆσαι τοῦ ἀδικοῦ· φθορῶμεν, ἀδελφοί, τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐν ᾗ οἱ ἡμέτεροι λογισμοὶ καθ' ἡμῶν γυνήσονται πικρότεροι δικασταί. Μὴ οὖν μείνωμεν τοὺς ἀντιόχους μάρτυρας, ἀλλὰ μᾶλλον παρακαλίσωμεν τὸν Δεσπότην Θεόν. Εἰ γὰρ καὶ ἀσθενὲς τὸ σαρκίον, δὲ περικείμεθα, ἀλλὰ μέγας ὁ βοηθῆσαι δυνατόν Χριστός, καὶ σῶσαι εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Φιλεῖσαι χρὴ τὸν Δεσπότην καὶ ὡς ὥρατον, καὶ ὡς εὐεργετήν, καὶ ὡς φιλοῦντά τοὺς γνησίως αὐτῷ δουλοῦντας. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦτο τινὰς φιλοῦμεν, διὰ τὰ τρία ταῦτα· ἢ διὰ καλὸς, ἢ δι' εὐεργεσίαν, ἢ διὰ τὴν ἡμᾶς φιλή. Τί τοίνυν ὥραυότερον τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ; καθὼς ὁ Δαβὶδ λέγει· Ὁραῖος κάλλει παρὰ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων. Τίς δὲ οὕτως εὐεργέτης, ὡς ἐτοιμάσαι τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἡ ὀφθαλμοῖς οὐκ ἔβλε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη; Τίς δὲ οὕτως ἐβλήθησεν ἡμᾶς ποτε, ὅτι ὡς πατὴρ φιλόστοργος βοή· Μὴ ἐπιλήσεται γυνὴ τὰ ἔργα αὐτῆς; Εἰ δὲ καὶ ἐπιλήσεται γυνή, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαι σὺν. Λέγει Κύριος. Τοῦτον φιλῶν ὁ Δαβὶδ ἐβλήθητο θάνατον αὐτὸν, λέγων· Πότε ἤξω, καὶ ὀρθήσομαι ἐφ' προσώπῳ τοῦ Θεοῦ; Οὐ γὰρ ἔστιγε τὴν ὑπέρβειον, ἀλλὰ κατακαίετο ἀπαιθεῖν ἐν ταῦθ' ἐπιγόμενος θάνατον αὐτὸν ποθοῦντων Χριστόν. Ὡς φιλοῦσιν ψυχῆς πρόθεσις, καὶ πρὸς τὰ ἀναἀνταπεριμένει· Τοῦτον ποθήσων καὶ σὺ, ψυχὴ, πάντα τὰ ὀρώμενα παρὰτρέχουσα, καὶ ἀεὶ μνημονεύουσα τῆς αἰωνίου ζωῆς, καὶ τῆς ἀθανάτου βασιλείας, τῆς μετὰ ἀγγέλων χορείας, τῆς ἀκράτου δόξης, τῆς μετὰ τοῦ Δεσπότη διαγωγῆς, τῆς πάσης ἐδύνης ἀπληλαγμένης. Ἐνόησον ὅτι οὐδὲν ἔχει ὁ βίος, εἰ μὴ δάκρυα καὶ οὐδὲν καὶ λουδορία; καὶ ἀθυρία καὶ ὀλιγωρία καὶ πόνους καὶ νόσους καὶ γῆρας καὶ ἀμαρτίας καὶ θάνατον. Ταῦτα ἐννοῶν ὁ Δαβὶδ, τὰς συνοφαντίας, τὰς χρεῖας, τὰς ὀφρυνίας, τὰς πανίας, τὰς ταλαιπωρίας, τὰς καλῶσεις, τὰς καταπτώσεις, τοῦτον ἐπιθυμῶν ἀπαιλαγγῆναι λέγει· Πότε ἤξω, καὶ ὀρθήσομαι ἐφ' προσώπῳ τοῦ Θεοῦ· ἵνα ἀπαιθῶ λοιπὸν ὅπου εἰρήνη, χαρὰ, ἀγάπη, μακροθυμία, λαμπρότης τῶν ἁγίων, καὶ τὰ ἅλλα πάντα ἀγαθὰ μετὰ ἀμεριμνίας, ἀπερ οὐδεὶς λόγος παραστήσαι δύναται; Ὅθεν καὶ σὺ ὡς τοσαύτης προσδοκῶν ἀπολαῦσαι τρυφῆς, μὴ καταφρονεῖς σου τῆς ζωῆς. Εἰ μὲν γὰρ εὐτέλης ἦν ἡ πάντης ὁ παρὰ σοῦ καταφρονούμενος, καλῶς· ἂν καὶ ἐνύσταζες· εἰ δὲ λαμπρός, καὶ ἐπιβόλος, καὶ πάσης τῆς βασιλείας δεσπότης ὁ προσδοκώμενος Χριστός, φαῖδρυνέσθω ἡ λαμπρά καὶ ἵνα ἀκούσης καὶ σὺ· Εἰσαίθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ ἱνα ἀκούσης καὶ σὺ.

Χορηγεῖν δεῖ καὶ προσεύχασθαι ἐν παντί καιρῷ, ἀγαπητοί. Εἰ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἐμπνέας τῷ διαβολῷ, ὅτι Μὴ εἴπῃ τοῦ Ἰωδ, ὁ πονηρὸς ἐπέμνε νόμιζον αὐτὸν

me, Domine, persequentibus me¹¹. Ipse namque nos ad peccandum incitant, et lidem sunt accusatores: non enim os solus contra nos diabolus aperit, verum et alii demones dicentes: Num nos ministris vobis fuimus, ut irascere mini, vel vana duceremini gloria, vel in fratrem invehere mini? Timeamus, fratres, diem illum, in quo nostras cogitationes judices fient adversus nos acerbiores. Ne igitur adversarios testes expectemus, sed potius exoremus Dominum Deum. Etai enim est infirma, qua induli sumus, caro: verumtamen magnus est, qui succurrere potest Christus, et salvare in regno suo. Igitur amare convenit Dominum, et tanquam pulchrum, et tanquam benefactorem, et tanquam sibi legitime servientes diligenter. Etenim nos quoque propterea quemque diligimus, propter haec tria, vel propter pulchritudinem, vel propter beneficium, vel si quis nos amet. Quid igitur Domino Christo pulchrius? sicut David inquit: Speciosus forma pro filio hominum¹². Quis vero tantus benefactor, ut pareat diligentibus se, quae oculos non vidit, et auris non audivit, quaeque in cor hominis non ascenderunt¹³? Quis vero sic unquam nos amavit, ut qui tanquam pater pius clamat: Nuncquid obliuiscatur mulier filios? Si autem et obliuiscatur mulier, tamen ego te non obliuiscar, dicit Dominus¹⁴. Hunc amant David, conspiciere cupiebat, dicens: Quando posuam et apparebo ante faciem Dei¹⁵? Non enim dilationem tolerabat, sed hinc migrare ardebat, concupitum carnere Christum festinans. O animae Deum amantis propositum, et ad superiora pennis subvecta! Hunc et tu, anima, concupiscis cuncta quae videntur praetercurrens, et semper reminiscens aeternum vitae et immortalis regni, et sociam cum angelis choream, incorruptibilis gloriae, et ductam cum Domino conversationis ab omni dolore liberam. Cogita quod nihil habet vita nisi lacrymas et opprobria, et convicia, et tristitia et negligentia, et labores, et morbos, et senectutem, et peccata, et mortem. Hinc cogitans David, calumnias, viduitates, orbitates, arumnas, penas, lapsus, his cupiens absolvi dicebat: Quando veniam, et apparebo ante faciem Dei, ut jam abeam, ubi pax, letitia, charitas, longanimitas, claritas, sanctorum, et omnia cetera sine sollicitudine bona, quae sermo nullus exprimere potest? Unde tu quoque tantis expectans frui deliciis, ne contemnas vitam tuam. Si enim vilis esset aut pauper, qui alio te contemnit, apertis dormitares: si vero splendidus et gloriosus et totius regni Dominus, qui expectatur Christus: luceat lampas quotidie, paratus sis in Sponsi occursum: ut et tu audias: Intra in gaudium Domini tui¹⁶.

Vigilare oportet, et orare in omni tempore: dilecti. Si enim dicens Deo ad diabolum: Non attinges Ioh¹⁷, maligna incubuit putans se eum dejecturum:

¹¹ Psal. cxviii, 131. ¹² Psal. xlv, 3. ¹³ Isa. lxiv, 4; 1 Cor. ii, 9. ¹⁴ Isa. xlix, 15. ¹⁵ Psal. xli, 3. ¹⁶ Math. xxv, 21. ¹⁷ Job ii, 3.

Κύριε, τοῖς ἀδικουσί μιν. Αὐτοὶ γὰρ διαγείρουσιν ἡμᾶς εἰς τὸ ἁμαρτεῖν, καὶ αὐτοὶ κατηγοροὶ γίνονται· οὐ μόνον γὰρ ὁ διάβολος ἀνέλκει καθ' ἡμῶν τὸ στόμα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ δαίμονες λέγοντες· Οὐχ ἡμεῖς ὑπερέταί ὡμῶν γυγόμενα εἰς τὸ ὀργισθῆναι, ἢ κενόδοξῆσαι, ἢ καταλαλῆσαι τοῦ ἀδελφοῦ; Φοδῆθωμεν, ἀδελφοί, τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐν ᾗ οἱ ἡμέτεροι λογισμοὶ καθ' ἡμῶν γενήσονται πικρότεροι δικασταί. Μὴ οὖν μείνωμεν τοὺς ἀντιδίκους μάρτυρας, ἀλλὰ μᾶλλον παρακαλέσωμεν τὸν Δεσπότην Θεόν. Εἰ γὰρ καὶ ἀσθενὲς τὸ σαρκίον, ὃ περικαίμεθα, ἀλλὰ μέγας ὁ βοηθῆσαι δυνάμενος Χριστὸς, καὶ σῶσαι εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Φιλήσαι χρὴ τὸν Δεσπότην καὶ ὡς ὥρατον, καὶ ὡς εὐεργέτην, καὶ ὡς φιλοῦντά τοὺς γνησίως αὐτῷ δουλεύοντας. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦτο τινας φιλοῦμεν, διὰ τὰ τρία ταῦτα· ἢ διὰ κάλλος, ἢ δι' εὐεργεσίαν, ἢ ἕαν τις ἡμᾶς φιλή. Τί τοίνυν ὥραότερον τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ; καθὼς ὁ Δαβὶδ λέγει· Ὁρᾶτος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Τίς δὲ οὕτως εὐεργέτης, ὡς ἐτοιμάσαι τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ὁφθαλμοὺς οὐκ ἰδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη; Τίς δὲ οὕτως ἐφίλησεν ἡμᾶς ποτε, ὅτι ὡς πατὴρ φιλόστοργος βοᾷ· Μὴ ἐπιλήσεται γυνὴ τὰ ἔργονα αὐτῆς; Εἰ δὲ καὶ ἐπιλάθοιτο γυνή, ἀλλ' ἐπὶ οὐκ ἐπιλήσεται σου. Λέγει Κύριος. Τοῦτον φιλῶν ὁ Δαβὶδ ἐγγίχεται θάνατον αὐτόν, λέγων· Πότε ἤξω, καὶ ὀφθῆσμαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ; Οὐ γὰρ ἔσταγε τὴν ὑπέρθεσιν, ἀλλὰ κατακαίεται ἀπαιθεῖν ἐν ταῦτον ἱπαιγόμενος θάνατον αὐτὸν ποθοῦμενον Χριστόν. Ὁ φιλοῦντος ψυχῆς πρόθεσις, καὶ πρὸς τὰ ἀνω ἀνεπιτερωμένη. Τοῦτον πόθησον καὶ σὺ, ψυχὴ, πάντα τὰ ὀρώμενα παρατρέχουσα, καὶ ἀεὶ μνημονεύουσα τῆς αἰωνίου ζωῆς, καὶ τῆς ἀθανάτου βασιλείας, τῆς μετὰ ἀγγέλων χορείας, τῆς ἀκηράτου δόξης, τῆς μετὰ τοῦ Δεσπότη διαγωγῆς, τῆς πάσης ἐδύνης ἀπηλλαγμένης. Ἐνόησον ὅτι οὐδὲν ἔχει ὁ βίος, εἰ μὴ δάκρυα καὶ οὐκεία καὶ λουδορία; καὶ ἀθυμία καὶ ὀλιγωρία καὶ πόνους καὶ νόσους καὶ γῆρας καὶ ἁμαρτίας καὶ θάνατον. Ταῦτα ἐννοῶν ὁ Δαβὶδ, τὰς συνοφαντίας, τὰς χρείας, τὰς ὀφειλίας, τὰς πανίας, τὰς ταλαιπωρίας, τὰς κολάσεις, τὰς καταπτώσεις, τοῦτον ἐπιθυμῶν ἀπαλλαγῆναι λέγει· Πότε ἤξω, καὶ ὀφθῆσμαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ· ἵνα ἀπλῶ λαιπὸν θπου εἰρήνην, χαρὰ, ἀγάπη, μακροθυμία, λαμπρότης τῶν ἀγίων, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἀγαθὰ μετὰ ἁμεριμίας, ἅπερ οὐδαὶ λόγος παραστήσαι δύναται; Ὅθεν καὶ σὺ ὡς τοσαύτης προσδοκῶν ἀπολαύσαι τρυφῆς, μὴ καταφρόναι σου τῆς ζωῆς. Εἰ μὲν γὰρ εὐτέλης ἦν ἡ πένις ὁ παρὰ σοῦ καταφρονούμενος, καλῶς ἂν καὶ ἐνύστατος· εἰ δὲ λαμπρὸς, καὶ ἐπιθῆτος, καὶ πάσης τῆς βασιλείας Δεσπότης ὁ προσδοκώμενος Χριστὸς, φαιδρύνεσθαι ἢ λαμπρὰ καὶ ἵνα ἀκούσης καὶ σὺ· Ἐστὰς εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου.

Χορηγεῖν δεῖ καὶ προσεύχεσθαι ἐν παντί καρδ., ἀγαπῶν. Εἰ γὰρ τοῦ Θεοῦ εἰπόντος τῷ Δαβὶδ, ὅτι Μὴ ἔφη τοῦ Ἰωδ, ὁ πονηρὸς ἐπέμενε νόμιζον αὐτόν

me, Domine, persequentibus me¹¹. Ipai namque nos ad peccandum incitant, et iidem sunt accusatores: non enim os solus contra nos diabolus sperit, verum et alii demones dicentes: Num nos nihil vobis fuimus, ut irascere mini, vel vana duceremini gloria, vel in fratrem inveheremini? Timeamus, fratres, diem illum, in quo nostrae cogitationes iudices sient adversus nos acerbiores. Ne igitur adversarios testes expectemus, sed potius exoremus Dominum Deum. Etiam enim est infirmus, qui indoli sumus, caro: verumtamen magnus est, qui succurrere potest Christus, et salvare in regno suo. Igitur amare convenit Dominum, et tanquam pulchrum, et tanquam benefactorem, et tanquam sibi legitime servientes diligenter. Elemus nos quoque propterea quemque diligimus, propter hanc tria, vel propter pulchritudinem, vel propter beneficium, vel si quis nos amet. Quid igitur Domino Christo pulchrum? sicut David inquit: Speciosus forma pra filiis hominum¹². Quis vero tantus benefactor, ut pareat diligentibus se, quae oculos non vidit, et auris non audivit, quaeque in cor hominis non ascenderunt¹³? Quis vero sic unquam nos amavit, ut qui tanquam pater pius eliam: Nunquid obliviscatur mulier filios? Si autem et obliviscatur mulier, tamen ego te non obliviscar, dicit Dominus¹⁴. Hunc amans David, conspiciens cupiebat, dicens: Quando veniam et apparebo ante faciem Dei¹⁵? Non enim dilationem tolerabat, sed hinc migrare ardebat, concupitum carnere Christum festinans. O animus Deum amantis propositum, et ad superiora pennis subvectus! Hunc et tu, anima, concupiscas cunctis quae videntur praetercurrentes, et semper reminiscens aeternae vitae et immortalis regni, et sociata cum angelis chorem, incorruptibilis gloriae, et ducta cum Domino conversationis ab omni dolore liberae. Cogita quod nihil habet vita nisi lacrymas et opprobria, et convicia, et tristitia et negligentia, et labores, et morbos, et venecium, et peccata, et mortem. Haec cogitans David, calumnias, viduitates, orbitates, arumnas, penas, lapsus, his cupiens absolvi dicebat: Quando veniam, et apparebo ante faciem Dei, ut iam abeam, ubi pax, letitia, charitas, longanimitas, claritas sanctorum, et omnia cetera sine sollicitudine bona, quae sermo nullus exprimere potest? Unde tu quoque tantis expectans frui deliciis, ne contemnas vitam tuam. Si enim villis esset aut pauper, qui abis te contemnitur, aperte dormitares: si vero splendidus et gloriosus et totius regni Dominus, qui expectatur Christus: lucent lampas quotidie, paratus sis in Sponsi occursum: ut et tu audias: Intra in gaudium Domini tui¹⁶.

ἡμῶν· Ἐτοιμος ἔσο εἰς τὴν ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου Κυρίου σου.

Vigilare oportet, et orare in omni tempore: dilecti. Si enim dicente Deo ad diabolum: Non attinges Ioh¹⁷, malignus incubuit putans se eum dejecturum:

¹¹ Psal. cxviii, 131. ¹² Psal. xlii, 3. ¹³ Isa. lxi, 4; 1 Cor. ii, 9. ¹⁴ Isa. xlii, 15. ¹⁵ Psal. xlii, 3. ¹⁶ Math. xxv, 21. ¹⁷ Job ii, 3.

quanto magis nos obnoxios habens, queris sui facere juris, sic ut vult? Opus est, vigilantia dilecti: nam et miles dormit non in lecto, sed humi: piscator non dormiens piscatur, sed stans aliquando peragit noctem: agricola omnem exhibet vigilantiam, ne domini vinea laedatur: et pastor sub dio stans noctem consummat, gregem custodiens, sicut Jacob dicebat: *Fui ardens vultu per diem, et gelu per noctem, et somnus recesserat ab oculis meis* ¹¹. Et quum ipsius vigilie ratio? ne ulla ovis ferre captiva fieret. Si vero tanta de irrationali pecude cura, quales esse decet de rationali anima sollicitudinem gerentes, anima, inquam, omnium pretiosissima, nec equivalentem totum pariter orbem habente, quae simul nobiscum resurgit, pariterque defenditur, et divino tribunali simul assistit? Propter hanc operarius ille Jacob lapidem ad caput sibi posuit dormiens, ut intellectualem personam lapidem videret: unde et scalam usque ad caelos pervenientem, et angelos ascendentes et descendentes, offerentes a nobis quidem orationes a Domino vero dona deducentes ¹². Non unguento ungitur athleta: eorum enim qui jam victi sunt, est tale studium. Nihil animi immundius, quando corpus talem habet odoris suavitatem. Sed sicut distillationem patientes, et manus et vestimenta defluente replent humore: sic animae fluxus immundus per corporis odorem cognoscitur. Propterea duram eligere vitam convenit, nec voluptatibus defluere. Quam vero lectus churbeus militiam habet, vel argento compactus? superflua potius haec cura, et supernam provocans iram. Et alia quidem peccata nostra quampiam habent voluptatem: in lecto autem argenteo dormire quam habet delectationem? Unde et propheta lectum hunc abominans, dicebat: *Vae qui dormiunt in lectis eburneis, et lascivunt in stratis suis* ¹³. Vis videre lectum regum virtutibus plenum, respice lectum Davidis in quo tanquam margaritae super subellium per singulas noctes erant congelatae Prophetae lacrymae ¹⁴, quae in admonitionem quoque nostram scripta sunt, ut vestigia sequentes futurum fugiamus iudicium. Unde penitentiam agamus ante iudicium illud: illic enim non eris amplius penitentem compos. Nos esse vult Dominus paratos, proptereaque posuit incertum exitum nostrum, ut continuo solliciti simus. Si enim in praesentibus iudiciis audita tantum praeculis voce, qui introducuntur thubant, et timore congelantur: quanto magis ante divinum tribunal assistendi tremere debemus? Sub silentio vehementer planxistis: semper enim stimulat conscientia, maximo vero cum de iudicio disperimus. Ergo per sermones bonae sunt redargutiones. Utinam enim dives ille redargueretur, et non illic lingua torreretur! Virginitatem concupisti? serva mandata, et ipsam tibi Dominus ministrabit. Si enim dilectas orans: *Custodi me, Domine, ut pupillam oculi* ¹⁵; dicit tibi et ipse: *Custodi mandata mea, et rives: meos autem sermones, ut pupillas*

A καταβαλεῖν, πόσω μᾶλλον ἡμᾶς ὑποχειρίους ἔχων ζητεῖ διαχειρίζασθαι, καθὼς βούλεται: Ἀγρυπνίας οὖν χρεῖα, ἀναγκαῖοι. Καὶ γὰρ ὁ στρατιώτης καθύδου οὐκ ἐπὶ κλίνης, ἀλλ' ἐπ' ἰσθμῶν: ὁ δὲ αἰεὶ οὐ κοιμώμενος ἀλίσκει, ἀλλ' ἰσταμένος ἔσθ' ὅτε διαταλαίῃ τὴν νύκτα: ὁ γεωργὸς πᾶσαν ἀναδύκνεται ἀγρυπνίαν, ἵνα μὴ τοῦ δεσπότου ἀρπαλὴνα λυφθήσεται: καὶ ποιμὴν ἀγρῶν διαταλαίῃ τὴν νύκτα φυλάσσειν τὴν ποιμνίαν, ὥσπερ ὁ Ἰακώβ. Πλεονεξία δὲ ἐστὶν ἀγρυπνίας τῷ κατὰ τὴν ἡμέραν, καὶ τῷ παρὰ τῆς νυκτὸς, καὶ ὁ δὲ κενὸς ἀπὸ τοῦ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου. Καὶ τίς ὁ λόγος τῆς ἀγρυπνίας αὐτοῦ; ἵνα μὴ ἐν πρὸς τὸν θεὸν γένηται. Εἰ δὲ τοιαύτη φρονεῖς περὶ ἀλόγου προβάτου, ποταποῦ δὲ εἶναι τοὺς περὶ τῆς λογικῆς ψυχῆς φρονεῖδας ποιούμενους, ψυχῆς τῆς πάντων τιμιωτέρας, καὶ οὐκ ἰσορρόπου πάσης ὁμοῦ τῆς οἰκουμένης, τῆς συνανοσταμένης ἡμῖν, καὶ συναπολογουμένης, καὶ τῷ θεῷ βήματι παρασταμένης; Διὰ ταύτην ὁ ἀσκητὴς Ἰακώβ λίθον πρὸς κεφαλὴν ἐτίθει κοιμώμενος, ἵνα τὸν νοητὸν λίθον κατ' ὕκνου θεάσθαι: ὅθεν καὶ τὴν κλίμακα ἴδεν ἀνικνουμένην εἰς τὸ οὐρανόν, καὶ τοὺς ἀγγέλους ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας, ἀναφέροντας μὲν τὰς παρ' ἡμῶν προσευχάς, κατὰγοντας δὲ τὰ παρὰ τοῦ Κυρίου χαρίσματα. Οὐ χρεῖται μύρω ὁ ἀθλητὴς: τῶν γὰρ ἡσυχαιῶν ἐστὶν ἡ τοιαύτη σπουδή. Οὐδὲν ψυχῆς ἀκαθαρτότερον, ὅταν τὸ σῶμα τοιαύτην ἔχη τὴν εὐωδίαν ἀλλὰ καθὰ περ ὁ κατὰβρόντος ἔχοντες, καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὰ ἱμάτια πληροῦσι τοῦ ἀπορρόντος: οὕτω τῆς ψυχῆς τὸ ἀκάθαρτον βῆμα διὰ τῆς τοῦ σώματος εὐωδίας γνωρίζεται: διὸ τὸν ἀπισκλήροτα βίον αἰρεῖσθαι προσήκει, καὶ μὴ ταῖς ἡδοναῖς παρασύρεσθαι: ποῶν δὲ ἔχει ὁρελὸς κλινὴ ἀφαντίνῃ ἢ καὶ ἀγρυπνίδει; περισσύτερα καὶ ὅδε φρονεῖς, καὶ ἀνωθεν ὀργὴν ἐκκαλουμένην καὶ τὰ μὲν ἄλλα ἡμῶν ἀμαρτήματα ἔχει τινὰ ἡδονήν: τὸ δὲ ἐπὶ κλίνης ἀγρυπνίας καθύδου ποῶν ἔχει τέρψιν; Ὅθεν καὶ ὁ προφήτης ἀπαγορεύειν τὴν κλινὴν ταύτην Πλεονεξία δὲ ἐστὶν ἀκλινοῦν ἀλεφαντίνων, καὶ κατασκευαστῶντες ἐπὶ ταῖς στρωμαναῖς αὐτῶν. Θίλεις ἰδεῖν κλινὴν βασιλικὴν ἀρετῶν γίμουσαν; βλέπεις τὴν κλινὴν ἀδιδῆ, ἐν ἣ ὥσπερ μαργαρίται ἦσαν κατ' ἐκαστὴν νύκτα τῷ σκιμυοῦ πηγνόμενα τὰ τοῦ Προφήτου δάκρυα, ἃ καὶ πρὸς νοθεύσαν ἡμῶν ἔγρηψεν, ἵνα τοῖς ἔχονσι τοῦτον κατακαλυπτοῦντας, φύγωμεν τὴν μέλλουσαν κρίσιν. Ὅθεν μετανοήσωμεν πρὸ τοῦ δικαστηρίου ἐκείνου: ἐκεῖ γὰρ οὐκ ἐστὶν κύριος τοῦ μετανοεῖν. Ἐτοίμοις βούλεται ἡμᾶς εἶναι ὁ Κύριος: διὰ τοῦτο καὶ ἀθλῶν ἡμῶν ἔθετο τὴν ἐξοδόν: ἵνα αἱ ἐναγῶναι ὦμεν. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς ἐνταῦθα δικαστηρίοις, ἐὰν μόνον ἀποδωσῶν χεῖρας οἱ εἰσαγόμενοι Πλεονεξία καὶ ἀποπήγνυνται τῷ φέμῳ, πόσω μᾶλλον οἱ τῷ θεῷ βήματι παραστατοὶ μὴ λοντες ἐρείμην ὀφειλομεν; Μεγάλας ἐκροτήσας διὰ τῆς σωπῆς: ἀλλ' μὴν γὰρ κενταῖται τὸ συνεῖδες, μάλιστα δὲ ὅταν περὶ τῆς κρίσεως διαλεγώμεθα

¹¹ Gen. xxxi, 40. ¹² Gen. xlviii, 11 seqq. ¹³ Amos. vi, 4. ¹⁴ Psal. vi, 7. ¹⁵ Psal. xvi, 8.

αὐτὴν οἱ διὰ τῶν λόγων ἑλαγχὼ καλοὶ· εἶθε γὰρ καὶ ὁ ἄ-
 κλοῦσιος ἐκείνος· ἡλέγητο, καὶ μὴ ἔκει τὴν γλῶσσαν
 κατεστηγνίζετο! Ἐπεθύμησας παρθενίαν; διατήρη-
 σον ἐντολάς, καὶ ὁ Κύριος χορηγήσει σοὶ αὐτήν. Ἐάν γὰρ λέγῃς προσευχομένη· *Φύλαξόν με, Κύριε,*
ὡς κόρη τοῦ ὀφθαλμοῦ, λέξει σοὶ καὶ αὐτός· *Φύλαξόν ἐμὰς ἐντολάς, καὶ βιώσεις·* τοὺς δὲ ἐμὸς
 λόγους *ᾧσπερ ἀφ' ὧν ἐμάρτυραν.* Ὅταν γὰρ οὕτως ἐσθ' διακειμένη, οικουαμένους σου τὴν μέριμναν,
 λέγει· Ὁ ἀπεθνήσκων ὁμῶρ, ὡς ὁ ἀπεθνήσκων τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ.

Βαλοῦσα τοίνυν τὴν χεῖρά σου ἐπ' ἄστρον, μὴ
 στραφῇς εἰς τὰ ὀπίσω, μὴ γένῃ στήλη ἄλῃς· αἰεὶ ἡ
 γλῶσσά σου λαλεῖται περὶ τῆς κρίσεως, μὴδὲν ἀργὸν
 φθειρομένη, μὴ ἀπὸ ὀργῆς, μὴ ἀπὸ λύπης, μὴ ἀπὸ
 ἄλλου πάθους τινός, ἀλλὰ μάλλον φθειγγέσθω περὶ
 τῶν κολλώσεων τῶν ἐκεῖ· ἵνα φθορευμένη ἐκ τῶν φθο-
 ρῶν κριτηρίων βελτίων ἐαυτῆς γένῃται· πάντοτε ὁ
 νόμος αὐτοῦ ἐπὶ τῷ στόματι σου ἔστω, ἵνα καὶ τὰ
 ῥήματά σου κατὰ τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα προέρχωνται.
 Τὸν νομοθέτην πάντοτε ἐπὶ στόματος ἔχει· ἐκεῖνός
 σοὶ ἔστω σύνοδος καὶ συνόμιλος· κἀν γὰρ ὡς τινὰ
 εὐήμεροντα ἢ καὶ βασιλεύοντα, γίνωσκε· οἷ· ὡσεὶ
 ἀνδρὸς χόρτου ταχὺ ἀποξηρανθήσεται. Ἐκεῖνος ἐκ
 τῶν ἰδεσμάτων τρυφᾷ· σὺ δὲ τοῦ δεσπότης Χρι-
 στοῦ κατατρυφᾷ· πολλὰ τῶν παρθένων ἡμαρτύρη-
 σαν· εἰ δὲ καὶ θανάτου ἑταίροι περιεγένοντο, σὺ ἐπι-
 θυμία· περιγενέσθαι οὐ δύνασαι· Νεκρώσαι δὲ τὰ
 μέλη, οὐ μόνον ἐπιθυμίας, ἀλλὰ καὶ ὀργῆς καὶ θυμοῦ
 ἐγκρατευσομένην. Ἡ γλῶσσά σου μέτρα ἐγέτω· βλέπε
 μὴ πρὶ καιροῦ κατακρίνῃ σε ἡ συνείδησίς σου. Ἐρ-
 χεται ὁ θάνατος, καὶ πάντα ἀποκαλύπτεται. Ἐπί-
 τιμος ἀσχημονῆσαι νῦν οὐ θέλομεν· ἐκεῖ δὲ ἐπὶ τοσοῦ-
 των μυριάδων· τοῦ ἄρα καταδυσόμεθα; Ἰωάννης
 ἀγνὸς ἦν, διὰ τοῦτο ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ Χριστοῦ ἀν-
 ἔπασι· ἡ Χριστῷ ὀλοῦσα νομιπευθῆναι ψυχὴ,
 φυλασσέτω τὴν ἀγνείαν, ἵνα ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον
 γνωρίσθῃ· *Ἐκιδεικνυμένην γὰρ, φησί, πίστιν*
ἀπαγγέλλει δίκαιος. Ἀναμνησέσθαι πάντοτε τῆς
 ὁμολογίας ταύτης, καὶ λάμβανε εἰς ἐννοίαν τὴν
 ἐσχάτην ἡμέραν. Βλέπε τοίνυν μὴ διὰ τῆς γλώσσης
 φθορῇς· Ἡ γλῶσσα γὰρ, φησὶν, *ἐστὶν ὁ σκελίσκος*
ἑλὼν τὸ σῶμα· τοῦ δὲ σώματος σπυλωθέντος, ἀνάγκη
 καὶ τὸν νοῦν καταφθεῖρεσθαι, καθὼς εἰρηται·
Φθειροῦσιν ἤδη χρηστὰ ὀμύλλαι κακὰ· καὶ
 Παῦλός φησιν· *Ἀνθρώποι καταφθαρμένοι τὸν*
νοῦν. Ζήτει Παῦλον ὡς ἡ θεία, ἵνα ἀκούσῃς τὰ ὕπ'
 αὐτοῦ σοὶ λεγόμενα. Περύγων σοὶ χρεια· εἰ οὐκ
 ἔχεις ταύτας καὶ οὐ σπουδάζεις· *ἔχων, μάτην ἐπαγ-*
γίλλῃ. Βόστω σου ὁ ὀφθαλμός· τὴν ἐνδὸν οἰκοῦσαν
 εὐλόβειαν· κἀτω ἔστω σου τὸ ὄμμα, ἵνα ἡ διάνοια
 ἀνῷ. Νήφεις πολλῆς χρεια· ὁ γὰρ ἀνείδικος ἡμῶν
 νήφει. Ἀπὸ παραδείσου ἐξέβλε· νῦν εἰς οὐρανὸν
 ἀνέριεσθαι οὐκ ἐπιτρέπεται. Βλέπε μὴ τὸν πνευματικὸν
 οἶνον ὑδαὶ ἀχρεΐωσης· ἔχει ἀντὶ ἄρτου τὴν μελέτην
 τῶν θείων Γραφῶν, καὶ ἀντὶ οἶνου τὰ τοῦ Σωτῆρος
 ἐντάλματα. Ἄκουε τοῦ λέγοντός· *Θέλω ὑμᾶς ἀμεπ-*
λους εἶναι, καὶ μὴδὲν μεριμνᾶν, εἰ μὴ περὶ τῆς
βασιλείας. Μετὰ γῆινου σώματος εἰς οὐρανοὺς ἀν-
 ελθεῖν ἐπεθύμησας; λέπτυνον τὰς σάρκας, ἵνα εὐ-

oculorum". Cum enim sic fueris affecta, sollicitudi-
 nem tuam sibi vindicans tibi dicit: *Qui tangit vos,*
tanquam qui tangit pupillam oculi mei".

Cum igitur ad aratrum manum miseris, ne ad ea
 quae sunt a tergo convertaris, ne flas salsua salis:
 semper lingua tua de iudicio loquatur, nihil otiosum
 sonans, aut ex ira, nihil ex tristitia, aut ex ulla alia
 perturbatione, sed potius de illis supplicis lo-
 quatur, ut tremenda timens iudicia, seipsa molior fiat:
 semper lex ejus in ore tuo sit, ut et verba tua secun-
 dum Dei voluntatem procedant. Legislatorem semper
 in ore geras; ille tibi comes et socius. Sive enim quem-
 piam videris prospere agentem, vel delicis vacantem,
 vel etiam regnantem, nosce quod tanquam flos seni
 velociter arescat. Ille ferculis gaudet, tu vero in Do-
 mino Christo gaude. Multae virgines martyrium sunt
 passae: quod si mortem ceteri vicerunt, tu concu-
 piscentiam vincere non potes? Oportet te membra
 mortificare, non tantum concupiscentiam, verum et
 iram, et furorem continere. Lingua tua mensus
 habeat: vide ne ante tempus te conscientia tua con-
 demnet. Venit mors et omnia revelantur. Coram
 aliquo nunc confusionem pati nolumus: illic vero
 coram tot millibus ubi abscondemur? Joannes pu-
 rus erat, propterea supra Christi pectus recubuit:
 anima Christo volens desponsari, puritatem custo-
 dial, ut ex fructu arbor cognosceretur: *Manifestam*
enim, inquit, fidem annuntiabis justus". Hujus
 confessionis recordare, et ultimum quoque concipo
 mente diem. Vide igitur, ne per linguam pereas:
Lingua enim est, inquit, quae polluit totum corpus".
 Corpore vero maculato mentem quoque corrumpi
 necesse est, sicut diciunt: *Corrumpunt bonos*
mores colloquia mala" : et Paulus inquit: *Homines*
corrupti mente". Quere Paulum tanquam The-
 clea, ut audias quae per ipsum tibi dicuntur. Alio opus
 est tibi, si non habes, nec habere festinas, frustra
 profleris. Clamet oculus tuus pietatem interius ha-
 bitantem: deorsum sit aspectus tuus, ut sis mens
 suraum. Vigilantia opus est multa: adversarius
 enim noster vigilat. Ejecit olim ex paradiso, nunc
 in caelum regredi non permittit. Vide ne spirituale
 vinum aqua inutile reddas. Habe pro pane divina-
 rum meditationem Scripturarum, et pro vino Sal-
 vatoris mandata. Audi dicentem: *Volo vos non esse*
sollicitos, et nihil curare, nisi de regno". Cum
 terreno corpore caelum ascendere concupisti? ex-
 tenua carnes, ut ad ascensum agilis flas. Equus si
 multum comedat, non currit athleta non quod vult,
 comedit. Nisi comedisset Israel, et impinguatus fuisset,
 non recalcitrasset". Sursum igitur oculum
 tuum semper habeas, ubi et tibi concupitus est

" Prov. vii. 2. " Zach. ii. 8. " I Cor. iii. 15. " Jac. iii. 6. " I Cor. xv. 55. " I Tim. vi. 5,
 " Matth. vi. 51 seqq. " Psal. xxxiii. 15.

κατορθούμενα: Ὅμοια γὰρ ἔστιν ἡ βασιλεία, ἣν οἱ ἄνθρωποι οὐρανῶν δέκα παρθένους, οὐκ ἤλπιον, οὐ κατήλπιον, οὐκ ἔσπερον, οὐκ ἀπτόλεις τοῖς περικαλλίστοις, οὐκ χερσὶν, οὐκ ἀργυρίῳ, οὐ καλλίαι μαραινόμεναι, οὐκ αὐτὴ τῇ οὐρανῷ. Τί τοῖνυν ἔχει ἡ βασιλεία, ἣ τῶν πάντων πλουσιωτέραν ἀμαρτάνειαν, περὶ ἧς ὁ νομογράφος τοῦ Χριστοῦ Παῦλος λέγει: Θέλω ὅπως ἀμαρτάνουσιν αἱ τρεῖς; Ὅθεν εὐχόμεθα, ἵνα ἐάν τις νοσή, ὑψίστην ἵνα διαμένῃ τὸ πῆγμα. Εὐχόμεθα τοῖνυν τῷ Θεῷ μετὰ τοῦ ἁγίου λόγου, Ἐκτενέως τῆς ἡμέρας ἡμετέρας. Εἰ καλὴ γὰρ συντυχία ἀνδρὶς ἀγαθοῦ βελτίον ἐν συντυχίαντι πᾶσι μάλλον καὶ ἐν νοσῇ καὶ ἐν ἡμέρᾳ προσομιλεῖν τῷ Θεῷ; Τίς γὰρ ἐν νοσῇ παρεῖται τὸν Θεὸν ἀμαρτάνει. Μνησθέντες τοῦ εἰρημένου τοῦ Ἀδελφείου ἀποσπέντες. Καλὴ μὲν γὰρ ἡ θεὰ στέφανος προσευχή, πολλὰ μάλλον ἢ διὰ τῶν ἐσπεμένων ἐν πνεύματι θυσία οὐ γίνεταί περὶ τὸν Θεόν. Προμαλὴ τὸ ἀποδιδόναι, νεκρῶσα τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἡμέρα γὰρ Κυρίου ὡς κλέπτει, οὕτως ἔρχεται. Ἐάν ἀπαυτόμενος τὴν ψυχὴν, ἀρῇ λέγειν: Ἐξοστέ με μετανοήσαι: νηστεύω, ἐλεῖται ἐπὶ σοὶ ὁ ἀσπότης; Οὐκ ἔχουσας. Μετανοήσατε, ἤγγισται γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; Καὶ Παῦλος λέγειν: Ἐως καιρὸν ἔχομεν, ἀρτῶμεθα τὸ ἀγαθόν: οὐ γὰρ καιροῦ πολλοῦ χρεῖα περὶ τὸν σωθῆναι θέλοντα. Ὁ γὰρ λησθῆς ἐν ροπῇ ἐσθλῇ πιστεύσας, καὶ τὸν ἀδικησάντων θεσαυρὸν τῆς βασιλείας ἀκίρῃ. Οἱ ἄγιοι μάρτυρες, ἐν μὲν ὧρα ἰδικαιώθησαν, ἐκείνοι τὸ αἷμα δέδωκαν, οὐ ἀντὶ αἵματος κατασφραγίσαντες. Ἀφουδῆς ὁ λόγος, ὅτι πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι. Διὸ οὐ μόνον ἀπὸ τῶν θεῶν Γραφῶν νοουθετεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς τῶν ἄλλων συμφοραῖς παιδεύει ἡμᾶς. Οἱ γὰρ λαοὶ διὰ τοῦτο χειρουργοῦσι δημοσίαις, καὶ καίτοι, καὶ ἀρχόντες ὀφθαλμοὶ ἐπὶ βήματος ὀφθαλμοὶ ἀκρόαται ἐξίσουσιν, ἵνα ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις κακοῖς ἡμεῖς ἐν κατανύξει γινώμεθα, ὅθεν ἀπιστηρίζομενοι, ἐπὶ τὴν γνώσιν ὁδητοῦμεθα, ἀπὸ δὲ τῆς γνώσεως διὰ τῶν ἀκολουθῶν ἀρετῶν ἐπὶ τὴν ἀγάπην ἐρχόμενοι, δι' αὐτῆς ἐπὶ τὴν κληρονομίαν ἀπεργάζομεθα, τὴν μὲν ἀμαρτίαν ἀποδοῦμενοι, τὸ δὲ κόσμον τοῦ ἡθους ἀμφινοῦμενοι, τῇ προσευχῇ προσηκούμενοι, ὡς γέγραπται. Τίς γὰρ ἀγρυπνῶν ἐσθλῇ ποτὶ; οὐδὲ γὰρ ἀγρυπνῶν ἐσθλῇ ποτὶ: οἱ ποιμένες καὶ μὴ παρόντων λύκων ἐρεστέμενοι: οἱ κύνας παρακολουθοῦσι, κἂν μὴ παρῇ τὰ θηρία. Ὅθεν καλὸν τὸ πάντοτε νηστεῖν κἂν γὰρ μὴ ἀποσῇ ἡν τῶν πόνων, οὐδὲν οὐ παρελῇ τὸ γυμνάσιον. Ἀκούετε τοῖνυν τῶν καλῶν συμβούλων, τῶν κατὰ σάρκα γυνόντων, οἱ κατὰ πνεῦμα εἰσι κηδεμονίσταί, συμπαιδοῦντες τοῖς ἀσθενέστεροις καὶ λέγοντες: Τίς δόσεται, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; Ὅθεν δεῖ ἀποδοῦναι τοῦ λόγου τὸ φάρμακον. Ψυχὴ γὰρ ἀπαξ ἀμαρτίας γευσάμενη, καὶ ἀλύτως διατεθεία, πολλὴν παρέχει τῇ νοσήματι τὴν προσθήκην. Ὅτι γὰρ σπινθήρ, ἐάν φθάσῃ ἐπιλαβῆται ὅλης, πάντα λοιπὸν κατανέμεται, οὕτω καὶ τῆς ἀμαρτίας ἡ φύσις, ἀπειδὴν τῶν τῆς ψυχῆς ἐπιλαβῆται λογισμῶν, καὶ μηδεὶς ἢ ὁ σθενῶν, χα-

expedit. Nam simile est, inquit, regnum caelorum decem virginibus¹⁰, non soli, non lune, non stellis, non ipsa monilibus, non auro, non argenti non formae tabescenti, non ipsi emlo. Quid aliud igitur habet regnum, quam omnibus ditiores securitatem, de qua pronubus Christi Paulus dicebat: Volo vos sine sollicitudine esse¹¹? Unde oportet orare, ut si quis aegrotet, sanetur, ut permaneat possessio. Igitur ora Deum cum sancto viro, dicens: Septies in die laudem dixi tibi¹². Nam si bonus viri boni occidit meliorem reddit occurrentem, quanto magis nocteque ac die Deo colloqui? Quis enim Deum adesse cogitare peccat? Memento illius dici: Sine intermissione orate¹³. Oris quidem oratio bona, multo melius si per supplicantes in spiritu tibi sacrificium sit apud Deum. Premeditare de moriendo, membra supra terram mortificans. Dies enim Domini sicut fur venit. Si repentibus animam dicere ceperis: Sinite me ponere, jejuno, miserere: dicit Dominus: Non audisti: Penitentiam agite, appropinquavit enim regnum caelorum¹⁴? Et Paulus dicebat: Dum tempus habemus, operemur bonum¹⁵. Non enim tempore multo opus est salvare se volenti. Latro enim in momento salvatus est, sedem adeptus, et incorruptum regni thesaurum lucratus est. Sancti martyres una hora iustificati sunt: illi sanguinem dederunt, tu pro sanguine deduc lacrymas. Non meminit qui dicit, Volo omnes homines salvos fieri: propterea non tantum ex divinis Scripturis instruit, verum et alienis nos erudit calamitatibus. Nam idcirco medici publice chirurgiam exercent, et urunt: et magistratus sublines asper alio sedentes tribunali reos cadunt, ut in alienis malis nos in compunctionem veniamus, unde firmati in scientiam ducamur, a scientia vero per consequentes virtutes ad charitatem venientes, per ipsam ad humilitatem festinemus, peccatum quidem exuamus, moram autem moderationem induamus in oratione perseverantes, sicut scriptum est¹⁶. Quis enim vigilans unquam vulneratus est? Nullus enim vigilans unquam laesus est. Pastores etiam non praesentibus lupis president, canes sequuntur, licet fera non adsint. Unde expedit semper sobrio regere: nam etiam si laborum nulla sit retributio, nihil tibi nocebit exercitatio. Audi igitur bonos consiliarios, non secundum carnem parentes, sed eos qui secundum spiritum, sunt magis solliciti, infirmioribus compatientes, et dicentes: Quis infirmatur, et ego non infirmor¹⁷? unde verbi medicinam imponere convenit. Anima namque quae semel peccatum gustavit, et sine tristitia est, multam affert morbo accessionem. Sicut enim acintilla si materiam apprehendere preoccupaverit, omnia postmodum depascit: sic et peccati natura, postquam animae cogitationes apprehenderit, et qui exstinguit fuerit nemo: difficilior fuerit jam, et vix su-

¹⁰ Math. xxv. 1. ¹¹ I Cor. vii. 32. ¹² Psal. cxviii. 163. ¹³ I Thess. v. 17. ¹⁴ Math. iii. 2. ¹⁵ Gal. vi. 10. ¹⁶ Act. ii. 42. ¹⁷ II Cor. xi. 29.

perabilis sit sequentium accessione, ad maiorem se contemptum extollens. Ita saepius ab initio flammam quidam non extinguentes, in magnum devenere naufragium: non habens enim peccatum se ulterius procedere prohibentem, equo simile est, qui frenum abruptit, et cessorem præcipitaverit. Etenim infirmi donec medicantes admittunt, multam habent spem sanitatis: postquam vero in mentis alienationem deciderint, immedicabiles sunt, nullo curante, non propter morbi naturam, sed propter curantis absentiam. Oportet igitur peccati corruptionem, velut equum effrenem in posteriora repelli. Nam post vite finem neque recte factorum, neque præclarorum facinorum sunt occasiones: sicut nec athletis post transacta certamina, coronas adipiscendi. Unde coronæ gloriam optantes, obnoxii calumniatoribus esse fugiamus: Si cuius enim opus, inquit, arserit, detrimentum patietur²³. Exprobari de deteriori dictum est, atque utinam flammam igne combusti. Si igitur nobis volumus exprobari, ne nos culpam exprobremus. Nam inquit: Noli impropere homini avertenti se a peccato²⁴. Si enim, adulter, inquit, cum captus fuerit, dolores et pœnas suffert, ipsius autem opprobrium non debetur²⁵: quanto magis in iudicio illo, quod neque donis, nec ullis aliis rebus solvitur? Igitur aperi os tuum verbo Dei, et ne otiose loquaris. Si enim de otioso verbo pœnas dabimus, quanto magis de negotio non iuxta mandatum peracto? Ne igitur vanarum rerum iucunditas nos aliquando decipiat. Sicut enim umbram apprehendere non datur, ita nec humana negotia: quædam enim sine fine resolvuntur, quædam autem ante finem, et torrente velocius præterfluunt. Futura vero non norunt mutationem, senectam nesciunt, nullam habent conversionem, sed semper vigent, et in speciosa varietate permanent. Nec pecunias admireris, quæ apud possessores non permanent, sed dominos mutant, et ab hoc ad alterum transiliunt, atque ab illo rursus ad alium: hæc omnia despuere convenit: sufficit enim solum eum audire, qui dicit quod quæ videntur temporalia sunt: quæ vero non videntur, æterna sunt²⁶. Scriptum est: Deus iudex, justus, et fortis, et longanimis²⁷. Vigilantia tibi opus est, ut domum tuam a latrone custodias. Adversarius enim diabolus te supplantare querit, ne ascendere possis, unde ille cecidit²⁸. Multæ sunt ipsius artes: ab ipso fuge, ut dicas: Ipse liberabit me de laqueo renantium, et a verbo aspero²⁹. Non tantum opus est tibi lucerna, verum et lumine sempiterno propter occurrentium insidias. Pedes habens non potes ambulare, nisi lucernam habeas Dei legem: manus habens non potes palpare, nisi lux adsit: oculos habens cernere non potes, nisi lumen appareat: viam quotidie pergis, opus habes lucerna, ne in præcipitium cadas³⁰. Ubique sis laqueis superior, clamans: Transmigrabo in montem sicut

λασιότερα λοιπόν καὶ δυσχερέστερον γίνεται τῇ τῶν δευτέρων προσήκῃ, πρὸς μέγιστα καταφρόνησιν ἀναγομένην. Οὕτω πολλοὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν οὐ φλόγα σβεννύοντες, τινες, εἰς ναύαγρον μέγα κατήντησαν. Μὴ ἔχουσα γὰρ ἡ ἀμαρτία τὸν πρὸς αὐτὴν κωλύοντα, ἔκπερ ἰσχυρὰ τὸν χαλινὸν ἀπορρήξαντι, καὶ τὸν ἀναδάτῃν κρημνίσαντι. Καὶ γὰρ οἱ νοσοῦντες ἰσχυρὰ μὲν προλύνται τοὺς θεραπεύοντας, πολλὰν ἔχουσι τῆς ὀυμίας τὴν ἀλπίδα· ἐπὶ δὲ εἰς φρεσίν τι ἐμπίπτουσιν, ἀνιάτον ἔστιν, ὁδὸν δὲ θεραπεύοντες, οὐ παρὰ τὴν τῆς νόσου φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ θεραπεύοντος ἐρημίαν. Αἱ οὖν τὴν φθορὰν τῆς ἀμαρτίας ὥσπερ ἔκπερ δυστήνιον εἰς τὰ ὀπίσω ἀνακυρθεῖσθαι. Μετὰ γὰρ τοῦ βίου τελευταίῃ, οὕτε καταρωμάτων, οὕτε ἀνδραγαθημάτων εἶναι ἀφορμὰ. ὥσπερ οὕτε τοῖς ἀθληταῖς μετὰ τὸ παρελθεῖν τοὺς ἀγῶνας τοὺς στεφάνους ἐπὶ λείπειν. Ὅθεν τὴν ὁδὸν ποιοῦντες τοῦ στεφάνου, φύγωμεν τὸ ἐκείσεσθαι. Αἱ γὰρ τινος γὰρ, ἤτοι, τὸ ἔργον καταλείψεται, ἡμιωθήσεται. Τὸ ἐκείσεσθαι ἐπὶ τοῦ χειρόνως εἰρηται: ὡς ἐκείον εἰ ἐγενήθημεν πυρκαῖα. Εἰ τοῖσιν ὁδωμένοι μὴ ἐκείσεσθαι, μηδὲ ἡμεῖς τινα ἐκείσεσθαι. Μὴ ἐκείσεσθαι γὰρ, ἢ οὐκ, ἀνθρώπων ἀποστρέφοντα ἀπὸ ἀμαρτίας. Εἰ γὰρ ὁ μοιχός, ἢ οὐκ, ἢ δὲ ὁδοῦ, ὁδοῦ καὶ τιμωρίας ὑποφέρει, τὸ δὲ ὁδοῦ αὐτοῦ οὐκ ἐξελαιφθήσεται: πόσω μᾶλλον ἐκείνου τοῦ κριτηρίου, τοῦ μηδὲ διόρις, μηδὲ ἑτέρως τὰ διαλυομένου; Τοῖσιν ἀναγὰρ σου στόμα λόγῳ Θεοῦ, καὶ μὴ ἀργολογῇ: εἰ γὰρ περὶ ἀργού λόγου δώσωμεν αὐτόν, πόσω μᾶλλον περὶ πράγματος τοῦ μὴ κατ' ἐντολὴν γεγεννημένου; Μὴ οὖν τὸ ἔδῃ τῶν φαινομένων ἀπάταις ὁμᾶς. Ὅσπερ γὰρ οὐκ, οὐκ ἔστιν ἐπιλαδίσθαι, οὕτως οὐδὲ τῶν ἀνδραγαθῶν πραγμάτων τὰ μὲν γὰρ τῇ τελευταίᾳ καταλύεται τὰ δὲ πρὸ τῆς τελευταίης, καὶ πάντα χειμάρρου ἐξυρραπνίσταρον παραρρεῖ. Τὰ δὲ μέλλοντα οὐκ οἶδα μεταβολὴν, οὐκ ἐπιστάται τῆρας, οὐκ ἔχει τινὰ ἀλλοίωσιν, ἀλλὰ ἀκμάς διαπαντός, καὶ ἐν παντί. Εὐπρεπείας διαμένει. Μὴ θαυμάσης χρήματα τὰ μὴ παραμένοντα τοῖς κεκτημένοις, ἀλλ' ἀραιβοντα τοὺς εἰσπόμενους, καὶ ἀπὸ τούτου εἰς ἕτερον μεταπηδῶντα, καὶ πάλιν ἀπ' ἐκείνου πρὸς ἄλλον τούτων πάντων εἰς καταπτώσειν ἀρκεῖ γὰρ ἀκούσαι μόνου τοῦ λέγοντος. Τὰ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια. Γέγραπται: Ὁ Θεὸς κριτὴς, δίκαιος, καὶ ἰσχυρὸς, καὶ μακρόθυμος. Ἀργυρίας σοι χρεῖα πολλῆς, ἵνα τηρήσῃς σου τὴν οἰκίαν διὰ τὴν ληστέην. Ὁ γὰρ ἀντιδικός σου διάβολος τελίται σε βούλεται, ἵνα μὴ ἀνέλθῃς, ὅθεν ἐκείνος ἔπεισεν. Πολλὰ αὐτοῦ αἱ μεθοδὶαι εἰς: φεῖγε ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα λέγῃς, Αὐτὸς ῥύσεται με ἐκ παγίδος θνητῶν, καὶ ἀπὸ λόγου παραδόξου. Οὐ μόνον λύχου σοι χρεῖα, ἀλλὰ καὶ φωτὸς διδίου, διὰ τὰ ἀπαντῶντων ἐπιβουλὰς. Πέδας ἔχουσα οὐ δύνασαι περιπατεῖν, ἐάν μὴ ἔχῃς λύχον τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον· χεῖρας ἔχουσα οὐ δύνασαι φηλαφῆσαι, ἐάν μὴ τὸ φῶς παρ' ὁρθαίῃς ἔχουσα, οὐ δύνασαι βλέπειν, ἐάν μὴ φῶς φῶς: ὁδὸν ἐκείνης

²³ I Cor. iii, 15. ²⁴ Eccli. viii, 6. ²⁵ Prov. vi, 32.

²⁶ Psal. xc, 5.

²⁷ Psal. cxxiii, 5-7.

²⁸ II Cor. iv, 48.

²⁹ Psal. vii, 12.

³⁰ I Petr. v, 8.

καὶ ἐκδοτὴν ἡμέραν, χρεῖαν ἔχεις τοῦ λύχνου, ἵνα
μὴ εἰς κρημνὸν καταπίσῃ· πάντοτε ἵππου ἀνιστά-
σῃ τῶν παγίδων, βοῶσα· Μεταστῆθ' ὁμοίαι ἐπὶ τὰ
ὄρη, ὡς στεροὺθλον· καὶ εἰς δόσιν μοι κτήνηται,
ὥστε περιστρεφῶς, καὶ περιστῆθ' ὁμοίαι, καὶ κατα-
παύσω· Κόρη προσαγορεύεται ὁ ὀφθαλμός· ἵνα ὡς
ἐκείνη ὑπὸ δύο βλεφάρων ὡς ἐν τινὶ κουδουκλίῳ ἀπο-
κλείσται, οὕτω καὶ ἡ παρθένος διαμείνῃ. Ὡς περ
καὶ τὴν γλῶσσαν ὑπὸ δύο φραγμῶν, τῶν ὀδόντων λέ-
γω καὶ τῶν χειλέων, ἀπέκλεισαν, ἵνα ὡς αἰθέριος
παρθένος, μηδὲν ἀκριτον φθέγγεται, ἀλλὰ μᾶλλον προοῶσα τὰ τῆς· κρίσις· λέγει· Ἄρα ποταπὸς ἴσται ὁ πόριος
ποταμός; Ἄρα ποταπὸν ἴσται ἐκεῖνο τὸ πόριον σκότος καὶ ἐξώτερον; Ἄρα ποταπὸς ὁ βρυγμός τῶν ὀδόντων;
Ταῦτα ἐν νῷ λαμβάνοντα ἀρσενία τῷ νομῶρι Χρι-
στοῦ. Ἀπόδημος τίς ἐστὶ. Φύλαξον αὐτὴν τὴν συνει-
δήσιν, ὥς ἂν εἴδῃ ἐν τῇ ἐξῇ αὐτοῦ, φάλλουσα, Ἡ
ψυχὴ μου ἐν ταῖς χερσὶ σου διαπαντός, καὶ τοῦ
νόμου σου οὐκ ἐκταλασθῆμην. Ὅσον ἂν τυγχάνεις,
οὐκ ἐμπίπτεις εἰς τὰς παγίδας, ἵνα δυνήθῃς λέγειν
ἐν συνήσιν· Ἡ ψυχὴ μου ὡς στεροὺθλον ἐκρύβηται
ἐκ τῆς παγίδος τῶν θηρευόντων. Πάντοτε φοβοῦ
τὸν Κριτὴν, καὶ εἰ μὴ μετὰ ἀγγέλων ποιεῖς διαγω-
γὴν, κἂν μετὰ τοῦ διαβόλου φοβήθῃται. Πλῆν· ὡς
γὰρ κλέπτῃς ἔρχεται ὁ θάνατος. Ἀναφών σου τὸν
λύχνον· φαῖδρα ἴσται σου ἡ λαμπράς, ἵνα μὴ κοίμη-
μένης σου εὐρεθῇ λειπομένη ἐν θλαίῳ. Μὴ λογίσῃ
τὴν ταλαιπωρίαν, ἀλλὰ τὴν παρρησίαν· μὴ τὰς πλη-
γὰς, ἀλλὰ τὰς τιμὰς· μὴ τὰς πικτούσας λογίζου,
ἀλλὰ τὰς εὐφροσύνας. Ὁ ἄγιος Στέφανος οὗ τοῦ
κάτω λίθους ἰσκόπῃ· ἀλλὰ τὰ ἄνω βραβεῖα· οἱ μάρ-
τυρες τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἔδωκαν· ἡμεῖς κἂν τὴν αἰμι-
σιν αὐτῶν προσενέγκωμεν. Γλυκὺς ὁ ὕπνος φαίνεται
τῆς νυκτός· ἀλλ' εὖ ἴσθι ὡς οὐδὲν γλυκύτερον τῆς
φαλμαγδίας. Ἀλλὰ βαρὺ σοὶ τὸ χαρμὰ κοιμῆσθαι· ἐν-
νόησον, ὅτι οἱ μάρτυρες ἐπ' ἀνδρείῳν ἐβάλλοντο·
ἀλλὰ περὶ τὸν σου ποιεῖ τὸ στόμα ἡ νηστία· Χρι-
στὸς ὁ τὴν γλυκύτητα τοῦ μέλιτος δημιουργήσας,
χολεῖς ἐγείνωτο διὰ σέ· ἀλλὰ δακρυόεις, εἰ αὐτὴν
οὐδέ ποτε ὡς ὁ Παῦλος διὰ τὴν ἱερώων σωτηρίαν
ἔδωκεν. Ἐν τοῦτοις σεαυτὴν παρακάλε· πρὸς
ἐλάτῳ χρόνῳ ὁ κάματος, καὶ εἰς αἰῶνα αἰῶνος ἡ ἀνά-
παυσις. Νέκρωσον τὴν προδοσίαν τὸν πόνον, τὴν γὰρ
θλίψιν ἡ χαρὰ διαδέχεται. Ἐνόησον, ὅτι πρὸς και-
ρὸν νομιζομένη ἡρόνη, αἰωνίαν κόλασιν προξενεῖ, καὶ
φύγε τὴν τέρψιν, διὰ τὴν θλίψιν· μὴ τοῖς σοῖς μέλεσι
κατὰ σοῦ βέλῃσι χρησθῇ· ὁ διάβολος, τῷ ὀφθαλμῷ,
τῇ ἀκοῇ, τῷ στόματι, τῇ χειρὶ· μὴ πέμψῃ σοὶ βλάβας
γαστριμαργίας. Οἶδα γὰρ ὅπως ὁ τότε λαὸς μετὰ νη-
στίας περάσας τὴν θάλασσαν, ἀπὸ μέθης τρωθείς
κατὰ τὴν ἡπειρὸν ἐναυάγηται. Βλέπει τὸ ἐκείνων πά-
θος, καὶ φεύγει τὸ πτόμα. Εἰ γὰρ τῶν κατὰ φύσιν
κλάδων οὐκ ἐφείσαστο ὁ δεσπότης Χριστὸς, οὐδέ σου
φέσειται ἀμολούσης. Ἐάν εἰς διη τῇ ψυχῇ καὶ δι-
ακλήρῳ πίσιται ἀγωνίσῃ, μετὰ πάντων ἁγίων εὐφραν-
θήσῃ· χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ, μετ' οὗ ἔδεα τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ
Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A passer¹; et: Quis dabit mihi pennas, sicut colu-
ba et volabo et requiescam²? Pupilla appellatur
oculus, ut sicut ille duabus palpebris velat in que-
dam conclusi clausus est, ita et virgo permanent.
Sicut et linguam sub duobus septis, dentibus
dico, et labilis Deus conclusit, ut tanquam ve-
recunda virgo nil indiscretum loquatur, sed po-
tius cogitans quae sunt iudicii, dicat: Qualis est
igneus fluvius? quales illae sunt tandem ignem
combent exterioribus qualis tandem stidor dentium?
B Hae mente concipiens stude sponsae placere
Christo. Absens interim est, ipsi conscientiam ru-
stodi, donec in gloria sua veniat, psallens: Anima
mea in manibus tuis semper, et legem tuam non
sum oblit³. Quanto superior evadit, in laqueos
non incidit, ut possis dicere ex corde: Anima
mea sicut passer crepta est de laqueo venantium⁴.
Undique Judicem time, et si cum angelis conver-
sationem non cupis, saltem cum diabolo non
conversare. Cauta sis: mors enim tanquam fur
venit. Lucernam tuam accende, ardens sit lam-
pas tua, ne dormiente te oleum deficere invenia-
tur. Ne cogites erumnam, sed libertatem: non
flagella, sed honores: non cadentes, sed bene
placantes computa. Sanctius Stephanus non terre-
nos lapides considerabat, sed superna brav⁵:
martyres animas suas dederunt, nos saltem fla-
gellationem nostram offeramus. Dulcis somnus
nocte videtur, sed bene nosse quod nihil palma-
dia dulcius. At grave tibi homi cubare? cogita quod
martyres super carbonem iacebantur. At amarum
os facit jejuniū? Christus qui mellis dulcedinem
creavit, fel propter te gustavit. Sed luges pro-
pter te ipsam? nunquam sicut Paulus propter alio-
rum salutem lacrymas iudisti. In his teipsum
consolare: ad modicum temporis labor, et in
saeculum saeculi requies: mitiga spo laborem, tri-
bulationi enim letitia succedit. Cogita, quod cum
ad tempus videtur voluptas eternum parat sup-
plicium, et propter tribulationem fuge delectationem
ne membris tuis in sagittas contra te diabolus
utatur, oculo, auribus, ore, manu, ne tibi gula
sagittam immittat. Novi enim quomodo populus
illius temporis, qui cum jejuniū mare transgre-
ssus est, ebrietate percussus, per continentem ter-
ram naufragium fecit. Respice illorum vitium, et
ruinam refuge. Si enim naturalibus ramis Dominus
Christus non perpercit, neque tibi parcat negligent⁶.
Si vero tota anima et integra fide pugnaveris, cum
omnibus sanctis letaberis, gratia et benedictione
Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri, aihu.
et sancto Spiritui gloria, honor et potestas summis,
nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

¹ Psal. x, 2. ² Psal. lvi, 7. ³ Psal. cxviii, 61. ⁴ Psal. cxviii, 7. ⁵ Act. vii, 55 postq
⁶ Rom. xi, 21.

INDICES ANALYTICI

RERUM ET VERBORUM QUAE IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

Revocatur Lector ad numeros typis crassioribus in textu expressos.

IN COSMAN INDICOPLEUSTEN

A

Abdia Christum praenuntiat, 352.
Adam sexta die ejectus, sexta iterum die per crucem reductus, 155.
Adulis Aethiopum urbs maritima, 138, 140.
Aegyptus, cur terra motibus vacua sit, 121.
Aethiopes extrema terra incolunt, 525. Aethiopum positio secundum Ephorum, 148.
Agame gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.
Agas in Aethiopia, 159. Ubi Nil scaturigines, 140.
Alexandri Jerusolyma transeuntis historia, 514.
Alexandria positio et umbra solis ibi, 364. Alexandria ad castracae quantum sit spatii, 158.
Almedon idem qui Enos, 341.
Aloe e Sina advehitur, 357.
Alorus idem qui Adamas, 341.
Ambacum de Christo ratificatur, 231.
Amempinachus, id est Mathusala, 341.
Amelagarus, id est, Maliseel, 341.
Ameeon idem qui Calnan, 341.
Amos de Christo praedicat, 231.
Amphilochius Iconi amicus Basilii dubitas esse catholice Epistolas pronuntiasse, 292.
"Avafolac dicuntur ii, qui a partibus septentrionalibus ad meridionales navigant, 155.
Anastasius vir mechanicus et doctus, 264.
Angabe gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.
Angelos in mundo esse probatur, 286. Angeli circumscribuntur, 158. Singuli singulis hominibus custodiendis deputati, 157. Angelorum bonorum et malorum officium, 150 et seqq. Angeli quid in creatione cogitabant, 167.
Asima circumscribitur, 135, 157, 158.
Annine gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.
Antichthonis esse nequeunt, 119.
Antiochia clima, 263. Antiochia cur terra motibus obnoxia, 121, 123.
Antipodes esse nequeunt, 119. Contra Antipodas, 157.
Apion Grammaticus Aegyptiacarum rerum scriptor, 341. Moysis meminit, *ibid.*
Apollinarij impietatis arguitur, 37. Apollinarij error, 212.
Apollonius Molo, Aegyptiacarum rerum scriptor, 341. Moysis meminit, *ibid.*
Arabia Felix Christianos habet, 179.
Arabicus sive Erythraeus sinus, 132.
Arabum a Ptolemaeo Evergete devicti, 145.
Arca Noe quam figuram habuit, 214.
Archimedes solus invenit quadraturam circuli, 162.
Argellia arbor Indica, 356.
Arii error, 242.
Aristoteles, 177, 341. Aristoteles et Plato philosophorum principes, 183.
Aristotelicorum sententia de elementis, 117.
Arianoe uxor Ptolemaei Philadelphi, 141.
Aries sensum persequuntur, 180.
Aru nomen rhinocerotis, 354.
Asias praefectus Adulla, 141.
Atalmo gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.
Athagos gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 143.
Atlantis insula, 340.
Ava gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 141.
Augustinus Aegyptum Romanis subegit, 450.
Aulza, quid, 197.

Aurum dictum Tancharas in extremis finibus Aethiopiae, 139.

Axomi ad extrema Aethiopiae quantum sit spatii, 138.
Axomis sive Aramis Christianos habet, 179. Axomeos in Aethiopia positio et umbra solis ibi, 364, 365.
Axomitum negotiatu pro auro advehendo, 139. Axomitum portus, *ibid.*

B

Bactri Christianos habent, 179. Bactri proximae Indiam, 132.
Baptismi ritus, 208. In baptismo abrenunciatio Setae, 117.
Barbaria in Aethiopia, 351. Est thurifera terra, 132.
Basanitis lapsa, 140.
Bega gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.
Bel Saturnus a Graecis dicitur, 153.
Berosi narratio de principibus Chaldaeorum regibus, 340.
Biemmyes gens Aethiopica, 359.
Bumbaria, id est, femoralis, 204.
Borysthenis clima, 265.
Bos agrestis animal Indicum, 355.
Bos carum significat, 290.
Hulgari Christianos habent, 179.
Byzantium quantum distet Alexandria, 138. Byzantii clima, 265.

Caber in India Alabandenum emittit, 357.
Cadmus littera in Graeciam transtulit, 206.
Calas gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.
Calliana in India ubi aes oritur, 357. Magnum emporium, *ibid.* Ibi episcopus est in Perside ordinatus, 178.
Camelopardalis animal Indicum, 355.
Carenti populi (Charan) in Mesopotamia, 219.
Caryophyllum a Sina advehitur, 357.
Caspium mare ab Oceano in terram influere dicit Cosmas, 152.
Casturi, id est Moschus, animal Indicum, 355.
Cataceti (a) Axomin, quantum sit spatii, 138.
Catholice epistolae an auctoritatem habeant, 292.
Cedar in ulteriore Arabia, 321.
Celtorum positio secundum Ephorum, 148.
Cetii, id est Cyprii, 131.
Cheremon Aegyptiacarum rerum scriptor, 341. Moysis meminit, *ibid.*
Chaldaei scriptores diluvij mentionem fecerunt, 341.
Cham non vere maledictus fuit, 214.
Cherelaphus animal Indicum, 356.
Christiani versus orientem precantur, 201.
Christus ne unum quidem miraculum ad castigationem edidit, 164 et seqq.
Ciboria sive faba Aegyptiae, 149.
Cinadocopolis in Arabia a Ptolemaeo Evergete domita, 145.
Climatum schema, 267.
Clyma locus ubi mare Rubrum sicco pede trajecerunt Israelitae, 194.
Caelum fixum esse probatur, 118, 120. Caelum non unum omnia complectitur, sed cum terra junctum, 126, et seqq.
Confessio Trinitatis et resurrectionis in baptismo, 208.
Constantinus Cosmas amicus, 115.
Corinthus terra motu ruit, 122.
Cosmas descriptionem orbis edidit, 115. Item tabulas astronomicas, 114, et Cantici canticorum interpretationem, 500.
Cretenses consuetudinibus, non legibus utebantur, 315.

D

Daniel et tres pueri imberbes in picturis representantur, 517. Ezechiel erat, *ibid.* Daniel de Christo vaticinatur, 516.
Daonus idem qui Jared, 541.
Davidus memoria in die natali Domini, 195.
Delphis piscis, 556.
Descriptio orbis a Cosma, 115.
Dei trini una operatio, 257. Deus unus in tribus hypostasibus, 242. Deus non ex ira, sed ex commiseratione hominem morie damnavit, 210, 211 et seqq.
Diluvium cur immensum, 156. Diluvii mentioem fecerunt Chaldaei scriptores, 541.
Dioscoridis insula cujus incolae Graece loquuntur, Christiani, 179.
Dionysius, quid, 198.
Diversorilis (in) mos est inscribere nomina, 205.
Dius annales Tyriorum scripsit, 542. Salomonis meminit, *ibid.*
Drachma Persarum, 338.

E

Ela emporium Aegypti, 140.
Elamitis Christianos habent, 179.
Eleazarus LXX interpretes mittit ad Ptolemaum Philadelphum, 544.
Elephantii Troglodytici et Aethiopici ad belli usum assuefacti, 141.
Elesbaan Axoniatarum rex expeditionem suscipit adversus Homeritas, 111.
Elm nunc Rhaitibus vocatur, ubi duodecim fontes Cosma tempore viscebantur, 195.
Ephorus philosophus et historiographus, 148, 149; ejus locus, 148.
Epicyell, 119.
Epiphanius Domini cur post Natalem celebratur, 191.
Epiphanius loca, 336.
Erythraeus sive Arabicus sinus, 152.
Euclides geometrarum princeps, 182.
Eudoxus Cnidius sphaera opinionem ab Aegyptiis accepit, 189.
Evedorachus, id est Enoch, 541.
Euphrates fluvius ex Persarmenia, 149. Rapido cursu, quare, 155.
Eusebius Pamphili, 174. Dubitas esse catholicas epistolas pronuntiavit, 292.
Eutychis error, 212.
Ezechiel de Christo vaticinatur, 256.

F

Fenorealis, id est, Bombonaria, 204.
Franci Christianos habent, 179.

G

Gabala gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.
Gambela gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.
Garamantae Christianos habent, 179.
Gaza gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.
Gebon Nilus, 155.
Gollas rex Hunnorum in India potentissimus, 538. Urbeni capiti stupendo modo, *ibid.*
Graeci se prudentiores et sapientiores omnibus hominibus aestimant, 342. Graecorum sententia de mundo, 270.
Gregorii Nazianzeni loca, 310 et seqq.

H

Harsi nomen rhinocerotis, 554.
Hebraei in deserto primum litteras edidicerunt, 205. Inscriptiones lapidibus insculpebant, quae Cosma tempore supererant, 205. Phoenicibus litterarum usum tradiderunt, 206. Hebraeis in deserto Ismaelitis et Madianitis mercatores commestum subministrabant, 204, 205.
Hebraica lingua eorum et omnes una voce exprimit, 275.
Hellesponti clima, 265.
Herculis symbolum, 141.
Heruli Christianos habent, 179.
Hieroglyphica non littera, sed litterarum symbola sunt, 161.
Hierosolymitarum consuetudo circa natale Domini, 195.

Hippopotamus anima) Indiam, 536.
Homerus nunquam voce vopoc usus, 515.
Homeritarum regio, 151, 152. Est Sabae, *ibid.* Homeritis in Arabia Felici Christianos habent, 179.
Homo parvus mundus, 289. Vinculum rerum natura, 210. Homini omnia serriunt, 169.
Homologus diaconus, cui tabulas astronomicas occupavit Cosmas, 114.
Hunni versus Indiam, 152, in India, quorum rex Gollas dictus, 538. Hunni Christianos habent, 179.
Hyacinthus lapis in Taprobana, 556. Hyacinthi regio, *ibid.*
Hyperidis locus, 197.
Hypostases tres, 212.
Hyrcanum mare ab Oceano in terram influere dicit Cosmas, 152. Hyrcani Christianos habent, 179.

I

Incarnationis ratio, 203.
India interior, 157.
Indi Christianos habent, 179.
Indorum postulo secundum Ephorum, 148.
Inscriptio Graeca Ptolemaei Evergetis, 141, 142, 143. Inscriptiones in diversorilis, 205.
Inscriptiones ab Hebraeis lapidibus insculptae, 205.
Irenaeus Lugdunensis Epistolae catholicae dubias esse pronuntiavit, 292.
Isaia Christum praedixit, 179.
Israelitarum vestigia in mari Rubro, 194. Eorum vestimenta in deserto detrita sunt, 203.

J

Jacobi fratris Domini apostoli memoria in die natalis Domini, 195.
Jeremias de Christo vaticinatur, 255.
Jerusalem in desertum versa, 178.
Joannes qua ductus occasione Evangelium scripserit, 218. Quod ab aliis omnium fuerat suppositum, *ibid.*
Joannes Chrysostr. a Theophilo Aries ab Epiphaniio Cypri, a Severiano Galatrum mane habitas, 337.
Ejus loca, *ibid.*
Joel propheta Christum praenuntiavit, 230, 231.
Jonas propheta Christum praenuntiavit, 252.
Josephus scriptor, 171.
Juvia sive Hunnia proxime Indiam, 152.

L

Lacedaemonii consuetudinibus, non legibus utebantur, 545.
Lactea via, 118, 119.
Lazica Christianos habet, 179.
Lazica gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.
Legis nomen antiquitus ne notum quidem erat apud Graecos, 515.
Lexia regum, Ficus alba, locus in Arabia, 143.
Leucoce locus in Arabia, 145.
Libanus mons, Phoeniciae immensis, 485.
Locorum legislator Tescrus, 542.
Lotaria, 149.
Lucas qua occasione Evangelium scripserit, 247.
Lycurgus legislator, 542.
Lysimachus Aegyptiarum rerum scriptor, 541. Moyses meminit, *ibid.*

M

Marotidis paladis clima, 265.
Malachias de Christo vaticinatur, 257.
Male in India, 178. Ubi Ecclesia Christianorum est, *ibid.*
Ubi gignitur piper, 178, 357.
Manethon Aegyptiarum rerum scriptor, 541. Moyses meminit, *ibid.*
Mangaruth Male emporium in India, 557.
Manichaeorum error, 202. Manichaei carnem abjiciunt et mali principii officium orbis esse praedicant, 242. Sphaerium esse eorum putant, 271.
Marallo in India cochleas profert, 557.
Marcionista carnem abjiciunt, et mali principii officium rerum esse praedicant, 242.
Marcus jussu Petri scripsit Evangelium: ejus Evangelii epitome, 246, 517.
Matthaeus qua occasione scripserit Evangelium, 245. Ejus Evangelii epitome, *ibid.* et 246. Matthaei locus, 582.
Medi Christianos habent, 179.
Melchisedechum Rebecca consuluit, 217. Melchisedech cur sine patre et matre esse dicitur, 117. Figura Christi, *ibid.*

Menander Tyrionum annales scripsit, 342. Salomonis
 meministi, *ibid.* Menandri locus, 198.
 Menas Mercator postea monachus Rhallibus, 141.
 Mercurii symbolum, 141.
 Meridionales anteriores partes ob aestum solis non ha-
 bitantur, 153.
 Merces clima, 265.
 Metine gens Æthiopica a Ptolemæo Evergete debella-
 ta, 142.
 Michael de Christo predicti, 253.
 Militerense moneta, 536.
 Mithra celebratus apud Persas in memoriam signi sub
 Execbia, 176.
 Montanistarum error, 262.
 Moschus annui Indicum, 533.
 Moyses primus in orbe scriptor, 174. A Deo litteras
 edoctus, 174. Litterarum peritiam homines docuit, 212.
 Moyse a patris mirabilibus fides conciliatur, quare, 162.
 Moyses meminerunt Ægyptiacarum rerum scriptores,
 541.
 Mundi constructio ex contrariis qualitatibus, 156.
 Mundum æternum non esse probatur, 182. Mundus cur
 non una die factus, 170.
 N
 Nabum de Christo vaticinatur, 334.
 Naipotana Mæis emporium in India, 537.
 Natalis Domini dies, quando, 191.
 Niagathia, quid, 149.
 Nilus lento cursu fuit, quare, 158.
 Nisibi Seleuciam iter, 158.
 Non transit ab ulteriore terra, 151.
 Nobis Christianos habent, 179.
 Nomismata Romana ubique terrarum ad negotiationem
 usurpantur, 148.
 O
 Origenis error, 268.
 Orithoia India emporium, 537.
 Osce de Christo vaticinatur, 250.
 Otiores, id est Lamech, 541.
 P
 Pamphilus Jerosolymitanus, 121. Cui epographiam
 Christianam suscepit Cosmas, 114.
 Papilionæ, *Papillones*, Gallice *Pavillons*: voce *Pa-*
pilio eodem sensu utitur Hieronymus in Isaiam,
 205.
 Paradisus ubinam situs, 151.
 Parti Mæis emporium in India, 537.
 Patricius astronomus Cosmæ magister, 125.
 Pauli Epistolarum compendium, 254 et seqq. Paulus
 Hebraeis hebraice scripsit: sed ejus Epistola vel a Luca
 vel a Clemente versa, 555.
 Peccatorum remissionem non nisi per ignem consequi-
 mur, 277.
 Persarum imperium ab Alexandro destructum, 147.
 A Partis postea subactum, *ibid.* A magis denuo restau-
 ratum, *ibid.* Persæ Christianos habent, 179.
 Persia longitudo, 158.
 Persicus sinus, 152.
 Petrus Cosmæ amicus, 300.
 Phæran olim Raphidia, 195. Sex miliaribus a monte
 Sina distat, 196.
 Philonis Carpathii loca ex libro in Cantica, et libro in
 Hexameron, 529.
 Phison Indicum regionem rigat, 149. Alii Indum, alii
 Gangem esse dicunt, 149. Phison eadem proteri quæ Ni-
 lus, *ibid.*
 Phoca quid, 536.
 Phoonice litteras Græci tradiderunt, 545.
 Phoonicon locus quo traiecerunt Israelitæ, 195.
 Piper arbor Indica, 536.
 Placitus in Antiochena sede Euphronium excepit,
 177.
 Plato, 177. 541. Sphæræ opinionem ab Ægyptiis acce-
 pit, 159. Plato et Aristoteles philosophorum principes,
 162.
 Platoniorum sententia de elementis, 117.
 Ponti Euxini clima, 265.
 Proclus, 541.
 Proconnesium marmor, 140.
 Psalmi quo pacto a Davide editi, 223. Psalmi Da-
 vid in universis mundi Ecclesiis canuntur, 229.
 Ptolemæus Lagides et Berenice di scapitales, 141.
 Ptolemæus Philadelphus et Arsinoo di fratres, 141. Pto-
 lemæus Philadelphus libros Judæorum expulsi, 544.
 Ptolemæus Philadelphus et Evergetes p. imi elephantos

bellico usui assuefecerunt, 142. Ptolemæus Evergetes
 filius Ptolemæi et Arsinoo, 141. Multas regiones diioni
 sui subieci, 141. et seqq. Ptolemæus Physcon a Deo
 repressus, 541. Ptolemæus scriptor, 177. Astronomorum
 peritissimus, 182.
 Podapotana Mæis emporium in India, 537.
 Pythagoras sphaera opinionem ab Ægyptiis accepit,
 159.
 Pythæ Massiliensis narratio, 149.
 Q
 Quirini Ecclesia Alexandria, 532.
 R
 Raitas est Erim, 195.
 Raphidim tempore Cosmæ Phæran vocabatur, 198.
 Rausorum gens Æthiopica a Ptolemæo Evergete de-
 bellata, 142.
 Regnum colorum non potest secundum sphaeram stare,
 372.
 Resurrectione (in) quomodo corpora accerret Deus,
 261, 261, 262.
 Rhinoceros animal Indicum, ejus descriptio, 534.
 Rhinocorura oppidum ad montem inter Ægyptum et Pa-
 lestinam situm, 262.
 Rhodi clima, 265.
 Romaia, id est Romana ditio, 152.
 Romanum imperium nunquam destruendum, 147.
 Rouchosur aliquot Argeliorum, 536.
 S
 Saba, est Homeritarum regio, 159.
 Sabæorum regio in Arabia, 145.
 Sacerdotis vestes, 205.
 Salopotana Mæis emporium in India, 537.
 Samaritanorum error, 262.
 Sarapammonis (S.) ecclesia Alexandria, 532.
 Sasus in Æthiopia, 145. Æthiopia ultima, 158, 159.
 Scribarum officina in templo, 238, 239.
 Scrinia regum, 239.
 Scytharum positio secundum Ephorum, 148. Scythæ
 Christianos habent, 179.
 Seleucia quantum distet a Gadibus, 158.
 Sella marmorea cum inscriptione, 140.
 Semen gens Æthiopica, in præruptis et nivosis moni-
 bus sedes habens, a Ptolemæo Evergete debellata, 142.
 Eo exsulatum mittuntur rei, 144.
 Septentrionales terræ partes sublimiores, meridionales
 vero demissiones sunt, 155.
 Septentrionalis ultiores partes non habitata, 153.
 Sericum, et regio unde advahitur, 157. Ex Sina ad-
 vahitur, 357.
 Sesea gens Æthiopica a Ptolemæo Evergete debellata,
 142.
 Severiani Gabalorum loca, 330. Severianus catholicas
 Epistolas proscripti, 292.
 Shor India emporium, 537.
 Siededra est Taprobana (hodie Ceylan), 157, 356. In
 Siededra duo reges sunt, 357. Ecclesia Christianorum,
ibid.
 Sigeus gentes, quid, 198.
 Sigeus gens Æthiopica a Ptolemæo Evergete debellata,
 142.
 Sina, 537. Ubinam sita, 157. Ab extrema Sina ad Per-
 sidem quantum spatii sit, 158.
 Sinus quatuor in terra, 152.
 Socrates, 170.
 Sol duorum tantum climatum magnitudinem obtinet,
 365.
 Solate natio Æthiopica a Ptolemæo Evergete debel-
 lata, 145.
 Solonis historia, 542. Solon legislator, 512.
 Sopatris mercatoris historia memorabilia, 558.
 Sophonias de Christo vaticinatur, 253.
 Sphæra impugnatur, 117, 154, 155 et seqq. Cum Sphæ-
 ra stare nequit regnum colorum, 272, 298. Sphæra opi-
 nio in constructione turris Babylonice cepit, 159. Chri-
 deorum inventum est, *ibid.* et 161. Sphæra opinionem
 Chaldaei Ægyptiis tradiderunt, Ægypti Græcis, 159.
 Sphæra motus stare nequit, 119.
 Stellarum motus quis, 118, 119.
 Stephanus abbas in lunaribus calculis versatissimus,
 264.
 Sypheus, 198.
 Suspha avis, 132.
 Syene clima, 265.
 Syri non nisi tres Epistolæ catholicas habent, 292.

T

- Tabernaculum est figura hujus mundi, 175, 196, 311.
 Tancharas sic dicitur aurum in extrema Aethiopia, 159.
 Targaita gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.
 Taprobana insula in Oceano ad interiorem Indiam, sive Scelediva, 157, 179, 336. Ubi Ecclesia Christianorum erat, 178.
 Taurelaphus animal Indicum, 334.
 Templum Alexandriae, 335.
 Terra figura, 151. Longitudo, 138. Latitudo a septentrione ad meridiem, 138. Terra suspensa esse nequit, 120. In tres partes divisa, in Asiam, Libyam et Europam, 152.
 Terra motus unde, 131, 136.
 Testudo quid, 336.
 Teucer Locrorum legislator, 332.
 Thaddaeus in Perside praedicat Evangelium, 147.
 Thebaide (in) non pluit, 122.
 Theodori (S.) ecclesia Alexandriae, 332.
 Theophilus Cosmas amicus, 300. Theophilus Alexandrini episcopi loca, 320.
 Theras significat Thracas, 151.
 Thomas discipulus Patrici discipulus ad archiepiscopos Persiae thronos erectus, 125.
 Thuriara regio, 158 et seqq. Barbaria dicitur, 152.
 Tiansa gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.
 Tigris ex Persarmenia, 149. Rapido cursu, quare, 135.

- Timaeus philosophus, 340.
 Timotheus Junior Alexandrinus, 332.
 Trinitas in Veteri Testamento adumbrata, 338.
 Tryphon Phalereus de libris Iudiciae Ptolemaeo Philadelpho narrat, 344.
 Tufa quid, 335.
 Turris Babylonica forma et amplitudo, 161.

U

- Unicornis animal Ethiopicum; ejus descriptio, 335.

V

- Vestes sacerdotis, 305.
 Victoris (S.) ecclesia Alexandriae, 332.
 Virgines filios non damnatae, sed extra thalamum munescentes, 343.

X

- Xenophanis Colophonii narratio, 140.
 Xisthrus idem qui Nos, 340, 341.

Z

- Zas gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.
 Zacharias propheta de Christo vaticinatur, 257. De Zacharia et Abia error, 302.
 Zenobia Paulo Samosatenso patrocinatur, 30.
 Zingabene gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.
 Zingium ultra fretum Arabicum, 150.

IN S. JOANNEM CLIMACUM.

A

- Abhacryi quidam religiosi fides, patientia et singularis in perferendis vexationibus tolerantia, 57.
 Abdicatio iuxta sapientes, quid sit, 218, 219. Abdicatio vitae secularis, 1. Triplex est, 14. Abdicatio proprii iudicii in quo vita sit, 42 et 93. Abdicatio voluntariam quam necessaria volenti cum religioso vivere, 98.
 Abdicatis saeculo perseverandum in comobio, 16. Abdicatorum saeculo alii lateres supra lapides edificanti, alii columnas in terra possunt, alii pedibus incedunt: sensus horum verborum, 6 et 17.
 Abnegatio summetipsum in quo posita, 41 et 92.
 Abrahami obedientis simplex, 63. Abrahamus veras peregrinus, 35.
 Abrenuntiatio per casum aliquem sui necessitatem facta non condemnanda, 9 et 18.
 Abstinētia et mellis vis et natura, 86.
 Abstinētia viam quam angusta et arcta, 207. Abstinētia genus aliud convenit innocentibus, aliud oeculentibus, 204. Abstinētia descriptio, 241. Per eam corpus castigatur et in servitutem redigitur, ibid. Abstinētia non semper impedit casum, 219. Abstinētia est naturae opus, non regni compensatio, 206. Abstinētia sine humilitate nihil proficit, 224, 245. Abstinētia a malo, principium est penitentiae, 206.
 Accedi simplicitas, praedicta, et patientia singularis, 83. Mors et post mortem obedientia, 65.
 Acceptatores personarum, superbis progenies et sunt et deprehenduntur, 346.
 Acceptio personarum apud Deum non est, 3.
 Accusatio duo significat, 335.
 Aecidia unde nascatur, et quid sit, 197 et 200. Aecidia et ignavia totum virtutis thesaurum dissipat, 199. Cavenda ibid. Aecidia religiosus sub meritis inveniit, gaudet frequentia hospitium, movet anachoretam, etc., 198. Aecidia spiritus viam munit formationis spiritui, 415. Quomodo eis oblectandum, ibid. Aecidia spiritus tribus autem eorum horte tentat religiosus, 198. Aecidia spiritus super omnes molestus est, 408. Illo proficaz, non est quod labores, 410, et 422. Oppugnat solitarius, 415, 414.
 Aegy qui dolor seu tristitia, 475.
 Acquisitio facile, cito pereunt, 442.
 Actio mentis miranda et per humilitatem profectus, 511, 515. Actio corporis sine dolore aut tristitia animalis velut corpus exanime, 154. Actioque optimus trapetis et cersator 86, 112.
 Adamus non nisi post peccatum lacrymas est, 126.
 Adami casus ex gula, 206, 215 et 218.
 Adolescentes evangelicus auditu hominum venditione tristis factus abiit, 23 et 28. Adolescentis etas, 95. Adolescentes religiosi disciplinam ambulant quid agere praesertim oportet, 25.
 Adolescentula aliam effrontem, aliam oculum, 198, 491.
 Adventores qui rationes tractant, 421, 429.
 Adulator est minister diaboli, doctor superbia, etc., 377.
 Edificare lateres supra lapides sine cemento qui dicuntur, 125, 126.
 Ager quomodo tractandus a pastore, 474, 478, 479.
 Ager modici praesentia et aspectu recreatur, 468. Agri salutarem medici manum experti, et nondum perfectio sanati, hoc deserto et contempno ad alium profugere non debant, 75.
 Aegyptus sine spe redemptionis fugienda, 51. Aegyptus quid representet, quomodo relinquenda et Pharaonis effugiendus, 5 et 16.
 Emulari alios, quid sit, 409.
 Emulationis Dei exemplum et imago, 405.
 Erumma et ignominiam pro veritate eligens, viam apostolicam ambulat, 98. Erumma praesentes libenter ei tolerando sunt, qui futuras tollere et extinguere voluerit, 99.
 Eius nostra qualis, 343. Eius hominis asperitas, 52.
 Affectio impura, aeterna aut finis appellatur, 261.
 Affectus non passionis quo dicuntur, 254, 260.
 Affectus erga pecunias et opes, erga parentes et humanam gloriam, etc., quomodo excedit, 20 et 28. Affectus mali ab sensibus oriuntur, 220. Affectus aliquando simulandi, 388. Affectibus indulgens gaudet seculi et celebratibus, 212. Affectibus malis obnoxia mens non potest videre precationis locum, 165.
 Affectio non nocet, sed patientiam praestat, 104. Affectio animae quanto maior, tanto honor illi amplius accedit et augetur a Deo, 157. Affectio parvi propter Deum accepta aut tolerata praestat operi magno sine affectu facto, 99.
 Affluentes alios ab aliis vicissim attrahunt, 82, et 411.
 Atyrwac quae vox, 36.
 Aggre. Vnde Opus.
 Aliorum rectis factis et virtutibus non est quod amemur, 76 et 107.
 Alphabetum religiosorum tyrosum, 535, 538 et 412.
 Prodicium et perfectiorum, 336.

Menander Tyriorum annales scripsit, 342. Salomonis meminit, ibid. Menandri locus, 198.
 Menas Mercator postea monachus Rhodius, 141.
 Mercurii symbolum, 141.
 Meridionales ultiores partes ob aetum solis non habitantur, 153.
 Merces clima, 265.
 Metine gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.
 Michaeus de Christo praedicat, 353.
 Miluarense moneta, 358.
 Mithrae celebritas apud Persas in memoriam signi sub Ezechia, 176.
 Montanistarum error, 262.
 Mochus annui Indicum, 333.
 Moyses primus in orbe scriptor, 174. A Deo litteras edoctus, 174. Litterarum peritiam homines docuit, 222. Moyse a patris mirabilibus fides conciliatur, quare, 163. Moyses meminerunt Aegyptiacarum rerum scriptores, 341.
 Mundi constructio ex contrariis qualitatibus, 156.
 Mundum aeternum non esse probatur, 182. Mundus cur non una die factus, 170.
 N
 Nabum de Christo vaticinatur, 354.
 Nalopatana Mala emporium in India, 337.
 Natalis Domini dies, quando, 194.
 Nilius, quid, 149.
 Nilus lento cursu fuit, quare, 185.
 Nisibi Seleuciam iter, 138.
 Non transitus ab ulteriore terra, 131.
 Nobata Christianos habent, 179.
 Numismata Romana ubique terrarum ad negotiationem usurpantur, 148.
 O
 Origenis error, 398.
 Oribolus India emporium, 337.
 Oses de Christo vaticinatur, 350.
 Otiotes, id est Lamech, 341.
 P
 Pamphilus Hierosolymitanus, 131. Cui topographiam Christianam nuncupat Cosmas, 114.
 Papilionae, *Papilionae*, Gallice *Pavillons*: voce *Papilionae* eodem sensu utitur Hieronymus in Isaiam, 303.
 Paradisus ubinam situs, 181.
 Parti Mala emporium in India, 337.
 Patricius astronomus Cosmae magister, 135.
 Pauli Epistolarum compendium, 254 et seqq. Paulus Hebraeis hebraice scripsit; sed ejus Epistola vel a Luca vel a Clemente versa, 335.
 Peccatorum remissionem non nisi per ignem consequimur, 277.
 Persarum imperium ab Alexandro destructum, 147.
 A Partis postea subactum, ibid. A magis de novo restauratum, ibid. Persae Christianos habent, 179.
 Persis longitudo, 158.
 Persicus sinus, 153.
 Petrus Cosmae amicus, 300.
 Pharaon olim Raphidia, 195. Sex miliaribus a monte Sina distat, 196.
 Philonis Carpathii loca ex libro in Cantica, et libro in Hexaemeron, 529.
 Phison Indiam regionem rigat, 149. Alti Indum, alii Gangem esse dicunt, 149. Phison eadem proteri quam Nilus, ibid.
 Phoca quid, 336.
 Phoenices litteras Graeco tradiderunt, 343.
 Phumicon locus quo trajecerunt Israelitae, 195.
 Piper arbor India, 336.
 Placitus in Antiochena sede Esphronium excepit, 3.
 Plato, 177, 341. Sphaera opinionem ab Aegyptiis accepit, 180. Plato et Aristoteles philosophorum principes, 182.
 Platoniorum sententia de elementis, 117.
 Ponti Euxini clima, 265.
 Proclus, 341.
 Proconventum marmor, 140.
 Psalmi quo pacto a Davide editi, 233. Psalmi David in universis mundi Ecclesiis canuntur, 229.
 Ptolemaeus Lapides et Berenice dii sospitatores, 131.
 Ptolemaeus Philadelphus et Arinocae filii fratres, 141. Ptolemaeus Philadelphus libros Judaeorum expellit, 344.
 Ptolemaei Philadelphus et Evergetes p. mul elephantos

bellico usui assuefecerunt, 143. Ptolemaeus Evergetes filius Ptolemaei et Arinocae, 141. Multas regiones ditiori sum subjecti, 141. et seqq. Ptolemaeus Physcon a Deo repressus, 341. Ptolemaeus scriptor, 177. Astronomorum peritissimus, 182.

Pudapatana Mala emporium in India, 337.
 Pythagoras sphaera opinionem ab Aegyptiis accepit, 180.

Pythae Massiliensis narratio, 149

Q

Quirini Ecclesia Alexandria, 333.

R

Rafius est Erim, 195.

Raphidim tempore Cosmae Pharan vocabatur, 195.

Rasorum gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.

Regnum celorum non potest secundum sphaeram stare, 272.

Resurrectione (in) quomodo corpora secernet Deus, 261, 261, 282.

Rhinoceros animal Indicum, ejus descriptio, 334.

Rhinocorura oppidum ad montem inter Aegyptum et Palaestinam situm, 302.

Rhodi clima, 265.

Romania, id est Romana ditio, 152.

Romanum imperium nunquam destruendum, 147.

Ronchosur aliquot Argeliorum, 334.

S

Saba, est Homeritarum regio, 139.

Sabeorum regio in Arabia, 143.

Sacerdotis vestes, 303.

Salopatana Mala emporium in India, 337.

Samaritanorum error, 262.

Sarapanmonis (S.) ecclesia Alexandria, 332.

Sasus in Aethiopia, 143. Aethiopia ultima, 158, 159.

Scribarum officina in templo, 238, 259.

Scrinia regum, 259.

Scythiarum positio secundum Ephorum, 148. Scythiam Christianos habent, 179.

Seleucia quantum distat a Gadibus, 138.

Sella marmorea cum inscriptione, 140.

Semena gens Aethiopica, in praeruptis et altosis montibus sedes habens, a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.

Se exsulatum mittuntur rei, 144.

Septentrionales terrae partes sublimiores, meridionales vero demissiores sunt, 185.

Septentriones ultiores partes non habitatae, 153.

Sericum, et regio unde advehitur, 157. Ex Sina advehitur, 337.

Sesae gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.

Severiani Gabalorum loca, 320. Severianos catholicas Epistolas proscripti, 292.

Sibor Indiae emporium, 337.

Siclediva est Taprobana (hodie Ceylan), 157, 336. In Siclediva duo reges sunt, 337. Ecclesia Christianorum, ibid.

Sigae gens Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.

Sina, 337. Ubinam sita, 157. Ab extrema Sina ad Persidem quantum spatii sit, 158.

Sinus quatuor in terra, 153.

Socrates, 179.

Sol duorum tantum climatuum magnitudinem obtinet, 265.

Solite natio Aethiopica a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.

Solonis historia, 342. Solon legislator, 312.

Sopatra mercatoris historia memorabilis, 338.

Sophonis de Christo vaticinatur, 355.

Sphaera impugnat, 117, 154, 155 et seqq. Cum Sphaera stare nequit regum colorum, 272, 298. Sphaera opinio in constructione turris Babylonicae cepit, 159. Chaldaeorum inventum est, ibid. et 161. Sphaera opinionem Chaldaei Aegyptiis tradiderunt, Aegypti Graecia, 159.

Sphaera motus stare nequit, 119.

Stellarum motus quis, 118, 119.

Stephanus abbas in lunariis calculis veritissimus, 264.

Strapazandae, 198.

Suspha avis, 132.

Syene clima, 265.

Syri non nisi tres Epistolas catholicas habent, 292.

T

Tabernaculum est figura hujus mundi, 175, 196, 511.
 Tanchara sic dicitur aurum in extrema Ethiopia, 196.
 Taggaita gens Ethiopia a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.
 Taprobana insula in Oceano ad interiore Indiam, aye Siefediva, 157, 176, 536. Ubi Ecclesia Christianorum erat, 178.
 Taurelaphus animal Indicum, 534.
 Templum Alexandria, 535.
 Terra figura, 151. Longitudo, 158. Latitudo a septentrione ad meridiem, 158. Terra suspensa esse nequit, 190. In tres partes divisa, in Asiam, Libyam et Europam, 152.
 Terrae motus unde, 151, 156.
 Testudo quid, 536.
 Teuerus Locrorum legislator, 542.
 Thaddaeus in Perside praedicat Evangelium, 147.
 Thebaide (in) non puit, 122.
 Theodori (S.) ecclesia Alexandria, 532.
 Theophilus Cosmas amicus, 500. Theophilus Alexandrini episcopi locum, 520.
 Theras significat Thracas, 151.
 Thomas edememus Patricii discipulus ad archiepiscopos Persidis thronum evehit, 125.
 Thuriara regio, 138 et seqq. Barbaria dicitur, 152.
 Tiana gens Ethiopia a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.
 Tigris ex Persarmenia, 149. Rapido cursu, quare, 153.

Timaeus philonophus, 540.
 Timotheus junior Alexandrius, 532.
 Trinitas in Veteri Testamento adumbrata, 538.
 Tryphon Phalereus de libris Judaicis Ptolemaeus Philadelphus narrat, 544.
 Tulla quid, 535.
 Turris Babylonica forma et amplitudo, 161.

Unicornis animal Ethiopicum; ejus descriptio, 535.

Vestis sacerdotis, 505.
 Victoris (S.) ecclesia Alexandria, 532.
 Virgines fatum non damnatis, sed extra Iherosolimam manentes, 545.

X

Xenophanis Colophonii narratio, 149.
 Xisuthrus idem qui Noe, 540, 541.

Z

Zas gens Ethiopia a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.
 Zacharias propheta de Christo vaticinatur, 257. De Zacharia et Abia error, 502.
 Zenobia Paulo Samosatenso patrocinatrix, 26.
 Zingabano gens Ethiopia a Ptolemaeo Evergete debellata, 142.
 Zingium ultra fretum Arabicum, 159.

IN S. JOANNEM CLIMACUM.

A

Abhacyn cujusdam religiosi fides, patientia et singularis in perferendis vexationibus tolerantia, 57.
 Abdicatio iusta sapientis, quid sit, 215, 219. Abdicatio vitam secularis, 1. Triplex est, 14. Abdicatio proprii iudicii in quo sita sit, 42 et 93. Abdicatio voluntatem quam necessaria volenti cum religiosis vivere, 96.
 Abdicatio sacro perseverandum in consilio, 16. Abdicatio auctori alii lateris supra lapides edificanti, alii columas in terra ponant, alii pedibus incedunt: sensus horum verborum, 5 et 17.
 Abnegatio summetipsum in quo posita, 41 et 92.
 Abrahami obedientia simplex, 63. Abrahamus verus peregrinus, 55.
 Abrenuntiatio per casum aliquem sicut necessitatem facta non condemnanda, 9 et 18.
 Absinthii et mellis vis et natura, 80.
 Abstinencia via quam angusta et arcta, 207. Abstinencia genus aliud convenit innocentibus, aliud ocentibus, 204. Abstinencia descriptio, 241. Per eam corpus castigatur et in servitum redigitur, ibid. Abstinencia non semper impedit casum, 210. Abstinencia est natura opes, non regni compensatio, 206. Abstinencia sine humilitate nihil prodest, 224, 245. Abstinencia a malo, principium est penitentiae, 206.
 Acci simplicitas, prudentia, et patientia singularis, 82. Mors et post mortem obedientia, 65.
 Acceptatores personarum, superbiis progenies et sunt et deprehenduntur, 546.
 Acceptio personarum spud Deum non est, 3.
 Accusatio duo significat, 325.
 Acedia unde nascatur, et quid sit, 197 et 340. Acedia et ignavia totum virtutis thesaurum dissipat, 199. Cavenda, ibid. Acedia religiosus sub meritorio iuvant, gaudet frequentia hospitum, movet anachoretam, etc., 198. Acedia spiritus viam monstrat fornicationis spiritui, 415. Quomodo eis oblietandum, ibid. Acedia spiritus tribus ante comam horta tentat religiosus, 199. Acedia spiritus super omnes molestus est, 408. Illo prodigato, non est quid laboris, 410, et 422. Oppugnat collarios, 415, 414.
 Aegypti qui dicitur non tristitia, 475.
 Acquiescentia facile, cito perit, 442.
 Actiones mentis miranda et per humilitatem profectas, 511, 515. Actiones corporis sine dolore aut tristitia animi sunt velut corpus exanime, 151. Actioque optimus tropaeus et cerator 86, 112.

Adamas non nisi post peccatum lacrymatus est, 196.
 Adami casus ex gula, 206, 215 et 218.
 Adolescentes evangelicos audita hominum venditione tristes factus abiit, 22 et 28. Adolescentis aetas, 95. Adolescentes religiosi disciplinam ambulantibus quid agere praesertim oporteat, 25.
 Adolescentium alim effusum, alim oculum, 186, 491.
 Adventores qui ratiocinantur, 131, 429.
 Adulator est minister diaboli, doctor superbiae, etc., 371.

Aedificare latera supra lapides sine cemento qui dicantur, 125, 136.

Ager quomodo tractandus a pastore, 474, 475, 478.
 Ager medici praesentia et aspectu recreatur, 408. Agri salutem medicum manu experti, et nonnulli perfecti sanati, hoc deserto et contempto ad alium proficere non debent, 75.

Aegyptus sine spe redemptionis fugienda, 51. Aegyptus quid representet, quomodo relinquenda et Pharaonis effugienda, 5 et 16.

Amulari alio, quid sit, 409.

Amulationis Dei exemplum et imago, 425.

Erasmus et Ieronimus pro veritate eligens, viam apostolicam ambulat, 99. Erasmus praesentis libertas et tolerantia sunt, qui futura tollere et extinguere conluerit, 99.

Esus nostra qualis, 542. Esus hominis esuriam, 542.

Affectio impura, plerumque aut amara appellatur, 251.

Affectus duo passionis quae dicuntur, 254, 259.

Affectus erga pecuniam et opes, erga parentes et humanam gloriam, etc., quomodo excedit, 29 et 30. Affectus mali ab omnibus oriuntur, 250. Affectus aliquando simulandi, 298. Affectibus indulgens gaudet festis et celebratibus, 212. Affectibus malis obnoxia mens non potest videre precationis locum, 163.

Afflictio non nocet, sed patientiam praestat, 100. Afflictio animi quanto maior, tanto hec illi amplius accedit et augetur a Deo, 157. Afflictio parva propter Deum accepta aut tolerata praestat operi magno sine afflictione facta, 99.

Afflictae alio ab aliis viciniam affliguntur, 62 et 111.

Agrorum qui vox, 58.

Aggredi. Vide Oper.

Alorum rectis factis et virtutibus non est quod nitemur, 76 et 107.

Alphabetum religionum Tyronum, 534, 536 et 112.

Prodicium et perfectorum, 536.

Amator verus qualis, 433.
Ambitionis morbo laborat pertinax sui sententia licet
verae propagator, 68 et 101.
Amicitia causa odii sit argumentum virtutis, 589.
Amicus sive Dei amans quis censendus, 5. Amici Dei
qui dicantur, 2. Amici qui parantur, 52 et 58. Amicos quo-
modo accendere oporteat, 355 et 366.
Amor impurus in purum converti potest, 128. Amor
non verbis, sed factis demonstrandus, 147. Amoris Dei
exemplum et imago, 453.
Anachoreta injurarum memor est apud nidus, 183.
Anachoreta quibus in vitis potissimum oppugnetur,
221, 229, 243. Anachoreta perturbari solent dum in ipsa
mortis meditatione versantur, 146.
Angeli soli semper sibi praesentes sunt, 78. Angelorum
honorum et malorum indicium, 56. Angelorum est nun-
quam cadere, quo sensu id intelligendum, 59 et 100.
Vincunt et homines et demones, 101.
Angeles quis metus, 417.
Anima humana tripartita, 308. Anima penitus quam
grata Deo, 400. Anima est sui certa, tanquam amoris Dei,
aut intum, tanquam corporibus affixa, 441. Anima impu-
ra est quando non secundum naturam agit et operatur,
133. Anima turbulenta nidus est diaboli, 503. Mansueta,
thalamus simplicitatis, ibid. Anima miranda ante et post
corpus subsistentia, 354 et 367. Anima cogitationes
quando bona, quando mala, 102. Anima sanitas et pe-
sis, 10 et 18. Anima habitus et tactus quomodo ab ho-
stibus nostris considerentur, 11 et 13. Anima omnis
quantum pretium, 491. Anima humiles contrita que
dicantur Climaco, 417 et 154.
Animus constans et immobilis patientiam parit, dubius
vero et incertus creat infidelitatem, 108. Animus spiri-
tualis etiam sensu spirituali praeditus est, 337, 337. Ani-
mus et dominator sui Princeps et Pontifex est, 411.
Animi tranquillitas duplex, 109. Animi tranquillitas varie
definitur, 445, 446 et seq. 480, 481. Animi turbatio et
excitatio ex cordibus carnalis, 353, 366. Animi inco-
stantia creat sibi offensiones et calamitates, 78. Animi
elatio quam perniciosa, 421, 428. Animi dolor et tristitia
maior est quam corporis, 428. Animi stupor et durities
cordis idem sunt Climaco, 439. Animi submisio iuxta
S. Maximum quid sit, 164. Anticipatio quid sit, 300,
306.
Antiochi discipuli, petra a magistro licentia, abeccessu,
visio, et sui ipsius denudatio, 81, 83.
Antropha quid sit, 445, 446, 472.
Aquam gustanti quid cogitandum, 151.
Arbitrium liberum. F. Liberum.
Archidiaconi cuiusdam honore ministerii a moderatore
extuli patientia et tolerantia incredibilis, 38, 39.
Ardus et difficilis probe exercitatus sunt gaudii et
tripadi causa, 143 et 146.
Aristotelis dictum de superbo, sed rudi et imperio
adolescentia, 436.
Arrogantia omnis est instar impuri apud Deum.
Arrogantia et sui exaltatio per humilitatem exter-
minatur, 108.
Assiduitas in facultate desipit, 102.
Astuti appellatio duo significat, 98.
Athleta Christi gaudet tempore lucis, 212. Athletam
Christi sciendum quibus cum hostibus eminus et con-
sue congressiendum, 419, 437. Athletam in ipso lucis
aditu languescere certissimo securum ruinae sui ar-
gumento, 7.
Attentio quaerit et invenit orationem : et an haec illam
sequatur, 442.
Avaritia est et dicitur omnium malorum radix, 257.
Avaritia quid sibi imaginetur, 254. Avaritia in speciem,
humilitatem in pauperes praetexti, postea illos odii cane
pojas et angue, 253, 254. Avaritia nomine quid conti-
nenter, 25, 27. Avaritia descriptio, 253. Avaritiam
vitium unde deprehenditur, 417, 451. Avaritia spiritus
humilitatem simulat, 319, 361.
Avarus est Evangeliorum irrisor et voluntarius preva-
ricator, 253, 253. Avarus nunquam carebit molestia
et ira, 257. Avarus ubi a charitate Dei deficit, colit ho-
minum idola, 251, 256. Avaro avarior quis sit, 283,
286. Avari cum aqua intercutie laborantibus compa-
rantur, 251. Avarorum vita similis est cecum mortuo-
rum, 254. Ex Avari multi cur non male habeant,
286.
Audacia cordis unde nascatur, 371.
Auri mancipium super acu ad necem usque decertabit,
297.
Auriparvus quis dicitur, 133.
Auxilium divinum adest credentibus dentat, 338,
338.

B

Baptisma iniquitatum suo mitiori per lacrymas restituit
119.
Baptizati omnes non salvi sunt, 6, 17. Baptizati non
debent vivere negligenter, 525.
Beatorum duorum imitatio qua ratione dissimulat,
377.
Bellatores omnes veteres, pugilum nomine intelli-
gantur, 40, 92.
Bellum timidus avertatur, 384.
Benefacere quibus oporteat, 406, 408, 457, 413.
Benefactoria calumniator idem iudicium Juda sustine-
bit, 114.
Bilem anget mel, 80.
Blasphemia infanda superbia proles, 298, 303. Qua-
lis hostis, et quando invadit, 298. Blasphemia cogitatio-
nes non nisi a demone suggeruntur, 294, 299. Qua ratione
avertende, ibid. et seq. Quoniam potissimum occupet,
300, 301, 302.
Bonum a quo comprehendere et attingi potest, 401.
Bonum operari, et declinare a malo in quo consistat, ibid.
Bona discipuli qui sine labore discunt, 540, 560.
Bona quondam natura sunt, quae per malas causas
vitiantur et mala fiunt, 286. Bona abiectione facilia, com-
parare difficile, 20. Quomodo erga ea exui possit affectus,
20, 21, 26. Bona dicenda sunt etiam mala perpetranti,
334, 336. Bonorum venditio et in pauperes erogatio cur
suscitet a Domino, 22, 26. Bonis praesentibus pro veris
tota mente inhiant nonnulli et decipiuntur, 212.

C

Cacodamones quosnam fugiant, 180. Cacodamones
adversus obedientiam discipulos bellum, 70, 105.
Cadens miserabilis est miserabilior; qui provocat ad ca-
sum, 219.
Caecitas inter nequitia cui similis, 10.
Calumnias omnis levis est vicio non feri, 159.
Calumniis adversus religionem patrem non recipienda,
90, 113, 114. Calumniis in rebus publicis accessiones
pariunt, 79.
Canis laevis atrocior insurgit, 151. Canis pro demone,
439, 444.
Captivitas multiplex, 233. Captivitas sequitur conjun-
ctionem seu congressum et colloquium animae cum inci-
dente cogitatione, 232, 249.
Carcer, qui locus, 68. Carcer, penitentia locus, 115.
Lugentium regio, ibid.
Caro nostra inimica et amica, cur ab Apostolo mors, a
Greg. Naz. vitium et ancilla nocturna vocata sit, 222,
243. Carnis et anime colloquium, 250. Carnis curam
in desiderio faciens, et memoriam injuriarum servans,
pro Creatore cruciatum adorat et colit, 112. Carnis
victoria de demonibus miraculosa, 232, 240. Carum
suum suo solius opera et virtute debellare et vincere
nemo potest, 219.
Castimoniam nemo suis laboribus adipiscitur, 317.
Castitas non Deo familiaris et similis efficit, 233. Casti-
tas verum theologis discipulum efficit, 455. Castitas
aeterna quomodo comparari possit, 141, 146. Castitatis de-
scriptio et commendatio, 216. Castitas exoritur primum
iudicium, 217.
Castus qui dicendus, 216, 217, 240.
Casus a casu differt, 69, 105. Casus subinde inci-
dere soliti, qui sint, 379, 390. Casus multorum ex gale,
208. Casus a passione, otio, negligentia, peccato differ-
tia, 538, 566. Casus aliquo facia, esse firmiora cer-
tioraque sunt quam quae consilio vel deliberata volun-
tate, 9.
Cataplasma, quid sit, 466.
Caute, quid sit, 467.
Celia : quidquid in ea commodi partum est, nullatenus
reservandum, 415, 421. Longa et frequens extra illam
mora penitus repudianda, ibid.
Censores alienorum delictorum in quod vitium incur-
rant, 187, 188.
Certamina neque detrectanda, neque temere ad illa
prosilendum, 380, 380.
Charitas virtutum princeps, 37. Charitas et prima
et nobilissima virtutum est, 463. Charitas cur fide et
spe maior, 463. Charitas alia est anime naturalis, alia que
ex Spiritu sancto illi infunditur, 439. Charitas oratione
major est, 316. Charitas solida et genuina perditur et
aboleatur per luxuriam, sicut columba corrumpitur per
pediculum, 183, 183. Charitas secundum naturam suam,
secundum efficaciam, et secundum proprietatem, quid sit,
ibid. Charitas proprie quid sit et qui differat ab animi
tranquillitate et adoptione filiorum Dei, 483. Charitas op-

scia quanti sint momenti, 429. Caritas et humilitas, biga sacra, 319. Caritas simul cum pecuniis consistere non potest, 253, 255. Caritas erga Deum expellit negligentiam, 157. Caritas erga Deum exemplum et imago, 451. Caritas vera erga Deum finis habet, 578, 589. Caritas multiplex encomium, 458. Charitatem veram et germanam erga fratrem quis habere dicatur, 68. Charitatem verisimilem testatur erga omnes facere et grave et plane damnum est, 147. Unde charitatem Dei perfectam attingere se quis intelligat, 460. De charitate Dei loqui quam periculosum, 453. Christianus quis appellandus, 5.

Christus mortem expavescit, non tremiscit, 140. Christi jugum quibus suave et leve, quibus difficile, 12, 19. Christi pugiles et athletae, aut agonista et milites, quo habitu utantur, 40, 41, 92. Christi jugum tollere violenti appropinquat necessaria est obedientia, 53, 58. Ante Christum crucifixum, primum diu nocturne victis post terram manibus abicere, quam bonum, 116, 153. Coci ejusdem varietas et plane singularis virtus, 49. Cocium ingredientur pauci, 214.

Cenobitarcha pastori, navarcho, medico, litteratori comparatur, 464. Cenobitarcha Rhaithunus eleganter cum Noae comparatur, 465, 490. Cenobitarcha et medici similitudo large exposita, 466, 467. Cenobitarcha adversus innocentem religionem veritatis, vel laudabilis, 51, 53. Cenobitis debet esse Deo conjunctissimus, 460.

Cenobium est veluti terrestre coelum, 76, 77. Ab eo non demigrandum, 78, 83. Mutari aliquando potest licite, 79, 109. Cenobium repugnat aedice, 198. Cenobium non est delicatum nec intractandum proprium, 15. Cenobii praesens ante abdicationem saeculi quomodo exploranda, 43, 44, 91. Vide Religiosus. In cenobio tolerandi non sunt gemini daemones, 40.

Cogitatio verbum praecedat, 140. Cogitationem malam praecedit mala affectio, 250. Cogitationes precibus repellere, illis repugnare, easdem contemnere et superare, non debet, 348. Cogitationes cum judicationis tractas in examen Deus vocat, 254. Cogitationes exultant saginulo vestre, 205, 206. Cogitationes impure et obscenae a quo excidentur et per quid sanari possunt, 238. Cogitationes impure illico compescende, ut simul extra corpus nec damnemur, 252. Cogitationes per diem annecti collis a nonnullis religiosis et referri praecipi cenobii, 65. Per tris existunt in anima, 102. Cogitationes viri boni quales, 68, 102. Cogitationes male quales in anima generantur, 214. Cogitationum tempestas imaginationes creat, 209, 215. Cogitationum malorum et horarum origo, 218. Cogitationum custodia quam sit, 546, in quo consistat, 353. Cogitationum curam non gunt qui seipsum Deo tradidit, 258. Cogitationum improborum occursum impedire non possumus, motum autem et moram in nobis esse compescere, 210. Cogitationum communissimarum, quibus omnis cogitatio comprehenditur, numerus, ibid. Cogitationum malorum et eorum in sinu fortiorum similitudo, 385, et 400. Cogitationum motus in homine ex quatuor causarum fontibus oritur, 254, 259.

Cognitio mysteriorum Dei non est in abdomine astruro, 390. Cognitio vera lux in quo posita, 399. Cognitione, constitutione, humilitate discernit, 319.

Colloqui habendi ratio, 68. Colloquia prava, etvana, et profana, secularia et indecentia, 34, 35.

Collyrium quod pharmacum, 466, 468.

Colymba quae virtus, 179.

Colymba supra terram solidam quinam collocasse dicuntur, 157.

Comestura quid cogitandum, 181.

Comiseratio, in quo consistat, 148, 154.

Comparatio gallinae et monachi circumcursantis, 108.

Comparatio vini et memoria Dei, 425. Comparatio gregarii militis et religiosi inexperiti, 74. Comparatio virtutum et vitiorum cum scala Jacob et catena S. Petri, 181.

Comparatio membrorum corporis a se avulsorum et religiosi saecula a fratribus avulsi, 73, 105. Comparatio ventorum et tenebricorum malitiam spirituum, 591. Sagittarii caeci et discipuli contumaciae, 1. Comparatio militis post ingentis vulnera, et religiosi post ingentis pericula seu tentationes, 590. Comparatio nauta et religiosi, 101.

Comparatio sui cum imperfectioribus non ambicienda, 268.

Comparatio vulpis et demonis, 218. Comparationes malitiae, 393, 394, 395, 396.

Compunctio sui vanam gloriam gignit, 302.

Compunctio religiosa, quid sit, 148. Compunctio vera quae dicatur, 153. Compunctio alia non procurata, alia studio quaesita et excitata, 166.

Condemnatio sui ipsius qualiter fieri debeat, 322, 339.

Confessio quam necessaria, 41, et quidem publica, ibid.

Confessio publica cuiusdam sceleratissimi horrenda, 45 et 46. Confessio peccatorum est accepta Deo, 47, 98. Confessione peccatorum utilitas, 69. Confessione impedire salagunt daemones, 72. Illam erigebat prodromus Christi Joannes, ibid., et 103. Confessione peracta si adhuc impoenemur, non est obstupescendum, 72.

Confessus anquam a Deo publice traductus, 463.

Confondendi causa accedens quomodo tractanda, 475.

Connivere: qui peccanti connivet, idem ac peccans iudicium sustinet, 102. Connivere et non objurare peccantem, inimitis est, 469.

Conscientia tanquam speculum consulenda, 74 et 106.

Conscientia pura signum libertatis, 150. Conscientia est custodia nostri nobis in baptismo a Deo dati objecta ratio et reprehensio, 398. Conscientia stimuli viget semper, quamvis non ad desperationem adducat, 151. Conscientiam mundum disciplinam religionis labores efficiunt, 159.

Concessus ex conscientia nascitur, 598. Concessus Oorum, iuxta illa verba: Si concesseris dno, paraphrasis, 15 et 20.

Concordia malorum virorum avertari oportet, 212.

Consolatio divina in diligentibus Deum ostenditur, 538, 539.

Consuetudo pro habitu rituum, 343, 362. Consuetudo invidiosa difficile emendatur, 362. Consuetudo per habitum infusa, non nisi violentia mutari potest, 16. Consuetudo promptae ea quae placeant exsequitur, 201. Consuetudinis improba via, 209 et 211. Consuetudinis vis quanta, 73 et 108.

Contemplatio prepropere affectanda non est, 161. Contemplatio importuna sed iusta rota multa parit pericula, 168.

Continens corporis et animi in quo consistat, 341.

Continens descriptio, 5.

Contradictio quid arguat, 108. Contradictiones hostem eversione, persequenti inimicum ovum par est, 217.

Contritio cordis unde nascatur, 319, 328. Contritio, ergellio, humilitas, non idem, 319.

Contritus corde quis appellatur, 258.

Contumelia (in) quid cogitandum, 151. In contumelia et coartilis quomodo se gerere debeat religiosi tyrones, 90, 115 et 114.

Conviciator e monasterio efficiendus, 48, 50.

Convicii nomine quid significatur, 96. Convicia et scemata non curat humilis, 128. Convicia, Dei causa, exagitationes quam fecit, 67 et 102.

Convictores improbi fugiendi, 508. Convictus aliquando improbitatis adiumentum est, 571, 587.

Cor exercant et mentem stupidam efficiunt oblitio mandatorum Dei et liberi arbitrii perversitas, 146. Corvis stuporem mentem exercet, 142. Cordis periculum, spes in Deum, 495.

Corpus quam ingratis et inordinis audens, 185. Corpus qua ratione castigandum, 341. Corpus quomodo vinci et vinciri possit, 256. Corpus infirmum et validum quomodo tractandum, 383 et 391. Corpus mobile quando dici possit immobile, 40. Corpus mortis curi vocatur, 223, 245. Corporis inveterata vilia quae, 469, 493. Corpora sui nomine quid intelligat Climacus, 461, 463.

Correctio improborum quomodo fieri possit, 360, 367, 368.

Credenti omnia possibilia, 128. Non credam, et tamen aliquid boni faciens, cui similis, 306. Credere se recte quidam existimant qui Dei mandata negligunt: sed procul a vero aberrant, 306.

Crucem tollere quid sit, et quid erit Christi, 89 et 112. Crucem suam tollere et sequi Christum quo sensu id intelligendum, 466, 468. Crucis commendatio modi duo, 503.

Cubitus forma qualis esse debeat, 151.

Cupiditas rituum permissas sunt testella, 295. Quomodo vincenda, ibid. Cupiditatum victor, 463.

Curator sui ipsius neminem praeter se damnat, 153.

Cura quam noxiam solitario, 414, 415. 434, 435. Curarum molestia quae ratione abicienda, 30, 35 curis. Curis saeculi omnino defunctas, qui dicatur, 115. Curis omnibus vitare quis dicendus, ibid.

Curiarum mentium consuetudo, 190.

D

Demon vagabundus et voluptarius peregrinabundus cavendus, 50. Demon a demone sanctus, 102. Demoni caliditas adversus anachoretas, 68, 89. Demoni impuri caliditas in suggerendis impiis blasphemias cogitationibus, 398, 399, 591. Demones nos vel per se tentant, vel per impios, 572, 573 et 587. Demones tales erga nos se gerant, quales nos deprehendunt, 213. Demones ad

propositas libidines duas ob causas religiosos sollicitant, 221. Demones in omnibus religiosis exercitationibus tres scrobes solum nobis, 332. Demones nunquam nobiscum belli faciunt inducias, 346. Demones nunquam magnopere perimoscant, 103. Demones a levioribus impediunt et ad graviora impellunt, 381. Demones improbi alter vanam gloriam, alter superbiam, qua ratione repellant, 281. Cur demones ad questiones et examen propter exitum nostrum vocantur, 380 et 390. Demorum scientia, 38. Demorum in malo obfirmatio, 50 et 100. Demorum astutia ante peccati lapsum et post perpetrationem, 150 159, 161, 162, 169, 225. Demorum improbitas et avilites, 13 et 19. Insidie, ibid. Demorum improborum malitia et finis, 163 et 169. Demorum nequitia capta difficilis, 371, 372. Demorum invasiones acerrime dum morbo conficiuntur, 336, 337. Demorum cum anachoretis et cum negligentioribus bellum, 62 et 101. Non est illis atrocior hostes in terris invenire, ibid. A quo affligantur, ibid. A quo vincantur, ibid. Demorum studium est ut mentem semper excedant, 151. A demonibus deluduntur qui sibi ipsi leges dicit, 211.

Defectus minores acipiens observantium sunt custodes iustitiae, 398.

Defendere et propagare seipsum non est ex disciplina Christianorum, 68 et 104.

Delicatus et mollis abhorret a duritie et morosa natura, 111.

Delicta propria nec aliena non sunt occultanda, 97.

Deprecatio ex impuro ore et corpore effusa magnam vim non habet, 130.

Desiderium quid sit, 32 et 58. Desideria sapientia amant reviviscere, 30.

Desperandum nulli est ad extremum usque spiritum, 397. Desperare sui ipsius partem est, 131. Desperare nunquam oportet, egregius super hoc locus, 131.

Desperatio et superbia sicut epithalamium et epicedium opponuntur, 377. Desperationis genus duplex, 331, 364, 365. Desperationis abnegatio, penitentia, 114. Desperationis abigendus est canis qui in summo luctu Deum inelementem, et immitem flagit et subiecit, 161, 162, 169.

Detractio unde existat, et quid sit, 186. Detractio quomodo sit sermo otiosus, 97. Detractiones fugiendi modus, 187, 189, 190, etc. Detractionibus obnoxia anima trisulam habet linguam, 189.

Deus malum nec facit, nec efficit, 379. Deus omnium vita est, omnium auctor, 3. Cur hoc Graece dicatur, et quid significet, 15. Deus a nobis exigit perpetuum sui memoriam, 109. Deus majora semper potius dare promptus est, 324, 330. Deus humilibus delectatur, 336, 339. Deus neque Deum habet quem timeat, neque hominem quem reverentur, 142. Cur aliquando non largitur gratiam petentibus, ibid. Ut se habet erga bonos et ingratos, 435. Deus sapio, ubi generosus animos cernit, concessit statim ab initio cum hoste committere, et cur, 11. Deus ignis consumens est, 333. Deus est sol iustitiae, 411. Dei providentia, iustitia, misericordia, auxilium, et consolatio, non idem sunt, 338, 397. Dei amici variantur, germani servi, servi inutiles, peregrini et alieni ab illo, eius hostes ad persequentes, qui dicuntur Climaco, 2. Dei memoria quomodo nobiscum circumferenda, 425. Dei memoria est labor cordis pietatis causa inceptus, 425. Deo parum mentem sistere cupiens, agilitas tamen curis, cui similis, 415, 425. Deum ignorare ad solitudinem ineptus est, 416. Deum ut vere sequamur, quid nos agere oportet, 32. Deum sincere diligens sine distractione precatur, 418.

Diabolus hostile et ulior, 130 et 138. Diabolus tribus maxime generalibus modis bello nos oppugnat, negligentia, superbia, et una ipse invidis, 332.

Diabolus, presbyteri, et episcopi officium, 60 et 110.

Dies septima et octava quid augeat, 157. Dies festi quomodo celebrandi, 202, 211.

Diffidentia ex Dei impio nescit, 400.

Diligendum quis vere diligit, 35.

Diligentia erga Deum exemplum et imago, 432.

Discere quanto est vilis, tanto est securus, 468.

Disciplina optima, mala deducere, 59. Disciplina religionis in quo consistat, 113.

Discipuli improbi signum, de magistris sui laudibus et virtutibus apud alios gloriari, non esse iustum, 76, 107. Discipuli veri et sinceri sui doctoris abiectionem suum detrimentum interpretantur: operi et dyssoli praecipio rem abesse gaudent, 69.

Discretio apud religiosos scriptiores qua virtus, 80. Discretionis definitiones variae, 532. Discretio in tyrannibus, proficietibus et perfectis quid sit, 331. Discretio

discreta: Non pauci de ea habentur, pag. 367, 368, seq. 366, 367, seq.

Disimulatio animus, malitia plena, 304. Disimulatio dicitur adulatio, impostor, mendax, 307.

Disimulatio nocet perfectis etiam et senibus, 312.

Distractio mentis in oratione cur a malis gentis procuretur, 80.

Divitiarum ad studium tria morales impellunt, 232.

Docendi ratio quando periculosa, 109. Docendi modus valde notandus, 423, 482, 483, 486. Docere, maliorum quidem est, sed et maiora pericula creat, 468.

Doctor otiosus quis sit, 97. Doctor verus et germanus, 464, 483. Doctor aliorum duplici morbo, gemituque caecitate laborare potest, 363.

Doctus usu ridet super rei facilitate, 142 et 146.

Doctrina auditio, qua lucerna, 374.

Documenta variae, 488, 487.

Dogmatum altitudo periculosa est solitario, 405 et 408.

Domestic: quomodo inter eos versari oportet, 15, 76, et 107.

Domini invocatus (non vocatus) advanit, 131. Dominus iustus et sanctus, 161, et 168. Dominus ad bestias aliquos formidandus: diligendus, ut colla solet amicus, d. Dominus castitatem et corporis nostri munditia capitur, 233.

Dormituro et surrecturo memoria mortis necessaria, 236.

Doms quid sit, 466.

Duces et gubernatores carentes ut solia decidunt, 19.

Doctores necessitas quanta, 5 et 16.

Durities cordis, quia proles, 229.

E

Educatio quantum prodest, 339. Educatio uliorum maiorum causa esse potest, 371 et 387.

Egestas et angustia via sunt ad celum, 399.

Eiremoyna precantur praebet alas, 445.

Embryonem seu fœtum animatum occidens, homicida est, 387.

Emplastrum quid sit, 466.

Epithalamium et epicedium sicut opponuntur, ita superbia et desperatio, 377.

Exaltatio proprie quid sit, 52, 269.

Eraos qua collecta, 460.

Evagari miseri decipio, 205, 204.

Euzochorum duo genera, 205, 213. Euzochorum natura, beatorum nonnulli praedicantur, 219, 220.

Exardescens quid sit, 179.

Exempli efficacia erga contumaces, 109.

Exercitatio ficta et spuria, quae sit, 23 et 27. Exercitatio parit assiduitatem, assiduitas demittit in usum et facultatem, 162.

Exercitatus ardens et difficilis elacriter aggreditur, 142 et 146.

Exules qui vocentur, 18.

F

Famem fame pessere difficile est, 208. Famis via causa non semper aperta est: alia vero publice apparuit, 454.

Familiares aliquando sunt instrumenta demonum ad exitum nostrum, 373 et 387.

Fascia quae vincula, 467.

Fatigatio inconsiderata ad mendicitatem redigit, 19.

Fidei et fidei definitiones, 418. Fidei eximia descriptio 438. Fides orationi alas addit, 435. Fides re ut solis radiat, 452. Omnia facere et moliri potest, ibid. Fides desinit operibus et opera sine fide damnantur, 396, 400.

Fidelium propria virtus, humilitas, 317.

Filios quos appellent saneti, 86 et 141.

Finis in omni re spectatur a Deo, 370.

Fieri sine causa est natura rationis expertis, 166.

Feminarum (an) quallumcunque colloquium declinandum sit, 237, 247.

Fortitudo hominis hinc est ut lucietur adversus priora peccata, etc. 129 et 137. Fortitudo cordis est subdium animae secundum Deum, 137.

Fuga nescit in quo positae, 4, 28 et 57.

Periculosus et iracundus gregem omnem tanquam lupus perturbare solet, 174.

Furor est magna superbiae indicium, 172. Quam periculosus, ibid. et seq.

Gaudium

167.

Geographia

et 30.

Gerson

123.

Gigante

Gloria

diaboli

figura

gula sub

vana in

genda, 2

Gratia

Gubern

Gula

in langu

ristum

fert, 79.

caput vi

hostium

sed mala

et quom

emendand

ekta, 1

239. Gal

males, 2

iram in

suggesti

Habes

orator, 2

Historia

81.

Homos

ter quid

Honest

183.

Hestia

hoc quo

nostrore

giam vi

Manu

Humi

exacerat

jectus co

prie cor

egredior

387, 388

humilis

lina et

Humi

que nas

regni co

trinita e

non hab

tate 14

284. Hi

Quando

onem

facere q

celestis

et cogit

homini

quando

obediens

tranquil

delicta

vana gl

nitione

312. C

415, se

diam, 4

Humili

mon vi

re, 520

utis in

lia, 129

Humili

studios

amante

315, S

randus

ta quo

Hyn

Hyp

G

Gaudium aliud preparat animam, aliud perfectum facit, 167.
 Generis nobilitas et nominis claritas non jactanda, 33 et 39.
 Gerson quemdam locum Climaci perperam intellexit, 153.
 Gigantes, seu hostes nostri tres, 331, 333.
 Gloria, alia quam a Deo proficitur, alia quam aribus diaboli concinnatur, 381. Gloriam ex aliena messe colligere studens, dedecus metit, 75, et 107. Gloria vana et gula subinde inter se inimicitias exercent, 305. Gloria vana in luctu cavenda, 160. Gloria vana religioso fugienda, 29 et 37. V. Vana gloria.
 Gratia divini et pluvii comparatio, 167.
 Gubernator quis vere appellandus, 464.
 Gula signum quale sit, 357. Gula per speciem charitatis tanquam per fenestram insillit, 182. Gula in religione virtutem omnem profligat, et religionis contemptum affert, 79. Vitiolum est regina, ibid et 109. Gula ventris, caput villorum, 307. Malorum omnium architectus et hostium nostrorum maximus, 308. Gula omnibus grata, et mala ventris dominus: variis ejusdem descriptionibus, et quomodo vincenda, 302, 303, etc. Gula ducti raro emendantur, 214. Gula victa, jacent omnis simul vicia vicia, 442. Gula parentes, progenies, et nepotes, 308, 309. Gula soboles, libido, 347, 383. Gula spiritus quam males, 306, 307 et 215. Gula spiritus seu cogitatio naturae monacho defectionem religionis exercitationis suggerit, 211.

H

Hæresis quale precatum, et quid sit, 225 et 245. Unde oratur, 246.
 Historia fides abrogata omnem tollit fructum lectionis, 81.
 Homo tria seipso sibi comparat, 170. Homines propter quid demeritis meliores, 59 et 100 et 42.
 Honestas loqui decet etiam cum qui non facit honesta, 183.
 Hostis humani generis astutia et facile præcipiet in hoc quod vult, 243. Hostes et peruelles Dei, 2. Hostium nostrorum malitia incredibilis, 165 et 169. Hostium religionis vitæ consilium, 21.
 Humiliari, extolli, non extolli, qui differant, 315.
 Humilis corde suam voluntatem tanquam deceptricem exerceatur, 321. Humilis non videtur sibi perfecte subiectus esse et obedire, 49 et 94. Humilis est ipse proprie conditorum et loculus, 317. Humilis ingreditur et egreditur ex hac vita absque timore, et paucis inveniet, 327, 328. Humile esse studere esse humile, et laudare humile non idem, 315. Humilis varietas, 318. Humilis et abjectus, suo loco securus et certus est, 162.
 Humilitas triplex, 120. Humilitas, ex Deo alia est, alia que nascitur ex desiderio Dei, 158. Humilitas est janua regni celestis, 317. Quorum propria, ibid. Humilitas trinitas et clara, 3 et 15. Quam necessaria, 6. Humilitas non habet linguam, non inquam, 315. Humilitas cum egrotat, rebus, 357. Humilitas beata, iterumque beata, 324. Humilitas vera est soboles cognitionis, 317 et 327. Quando nobis conferatur, 328. Humilitas sincera nexum annuere excolit, 161. Humilitas ex demonibus angelos facere potest, 321, 350. Humilitas est siphon seu canalus celestis, 325. Discretionis fons est, ibid. Humilitas contritio et cognitio, qui differant, 319. Humilitas et afflictiones hominem ab omni peccato liberant, 245. Humilitas aliquando ex superbia extitit, 225, 224, 244. Humilitas ex obedientia nascitur, 75, 80, 106. Humilitatis soboles est tranquillitas animi, ibid. Humilitas sine operibus multa delicta abolet, 325, 330. Humilitas a timore superbie et vana gloria liberat mentem, 307. Humilitatis variae definitiones, 310, 311, 316. Differentia a penitentia et luctu, 312. Camillide comparatio, ibid. Miræ proprietates, 312, 313, seqq. Humilitatis odor fugat amaritudinem et iracundiam, 471. Humilitatis perfectio in quo consistat, 385. Humilitatis argumentum est culpas quasdam (quibus tamen vacat) nonnullis in rebus ut vilior habeatis attingere, 320. Humilitatis vera argumentum, 318, 328. Humilitatis insiditum perfecta ignominia et contemptus patientia, 129, 138. Humilitatis admirabile specimen, 97, 100. Humilitatis et solis comparatio, 314, 315. Humilitatis studiosi tremunt ad vocem obloquentis, 321. Humilitatis amantes nec oburgant nec judicant, nec imperant, etc., 313, 327, 329. Humilitatis fractus, 321. Humilitatis mirandus profectus, 311, 323. Humilitatem nihil adeo adjutat quam luctus anime, 149.
 Hymnorum utilitas, 428.
 Hypnoticum medicis quid sit, 467.

PATROL. GR. LXXXVIII.

Hypocritis quam nequam, 186 et 189. Hypocritis quic sit, 195, 504. Cavenda, 305. Hypocritis origo, 312, 500.
 Hypocritarum processus, 196.

I

Ignavia a solitudine procul ableganda, 410 et 422.
 Ignavorum ab impigritis distinctio et junctio, 132 et 159. Ignavorum religiosorum processus ad precandum, 79.
 Ignis importunus et opportunus, 24 et 28.
 Ignominia exploratrix cordis est, 318, 338. Ignominiarum utilitas, 104.
 Imitari simul omnes sanctos athletas nemo potest, 66 et 105.
 Immunditia quid sit, 215.
 Impatentia nihil nisi spiritus sterilitatem parit, 78.
 Imperatoris insignia induere, scutum sumere, et gladium ac rhombum, arcum, sagum, et lorica: quid hæc significant, 87 et 112.
 Impiis descriptio, 5 et 16.
 Impenitentis peccatum ad mortem est, 303.
 Improbi duo se similes, alii invicem in mala voluntate exsequenda subvertunt, 308.
 Impuritas animæ in quo consistat, 153. Impuritas corporis est ipsius peccati perpetratio, ibid.
 Impurus homo quatenus dicatur, 28.
 Incredulitas inobedientia causa est, 502.
 Incredulus, luxuriosus fit, et omnem animi sensum perdit, 426.
 Indolentia descriptio, 360.
 Infantis ætas, 95. Infantis presentie vel absentie patris gaudium et amor, 101. Infantium vita monachis tractanda, 7.
 Iniqui peralegans descriptio, 5.
 Injuria recordatio, et tristitia conjuncta sunt, 472 et 478. Injuriarum memoria longanimitatem abolet, 175, 478. Injuriarum memoria cur fræ subjecerit Climacus, 481, 482, 484, 483. Injuriarum recordatio quid sit, et quomodo abolenda, 182, 165.
 Innocentes quam facile pervertuntur, tam difficulter malitiosi corriguntur, 300.
 Innocentia, quid sit, 304. Innocentia, vitæ religionis columna, 6 et 7.
 Inobediens humilis esse non potest, 347, 355.
 Inobediencia generat sui complacentiam, 322.
 Insonnium quid sit et quo differat a vicio, 53, 49.
 Insomnis ut rebus veris credens, cui similis: et quo modo illis utantur demones ad nos perturbandos, 35, 36.
 Institutio valet a teneris, 339.
 Intemperanter vivere quid sit, 111.
 Intemperantia quomodo ableganda, 89. Intemperantia appellatio quid significet, 215. Intemperantia in quo posita, 242.
 Interpellator petulantis ambitionis morbo tenetur, 62 et 104.
 Iridia quoniam tristitia, 473.
 Iras cuncta adeundus, 190.
 Ira quandoque sine villo existit, 19. Ira multos furorces reddit et contumaces, 190. Ira vitiorum in quo consistat, 170, 176. Ira variae descriptiones, 171, 176. Ira copiosa et improba est soboles, 172. Nepos unus, ibid. Ira precantur vincenda, 457. Ira vincendi insiditumque equo antea superandi modus, 297. Ira liberari quomodo possimus, 415. Ira furiosus obsequium tua voluntate est epilepticus, 172. Ad iram diverso modo nos hortantur angeli et demones, 307. De ira variae variorum sententia, 471.
 Iracunda quam apix religio, 28.
 Iracundus est architectus improbitatis, 303. Si cor ejus explicaveris, deprehendes insaniam, 504, 508. Iracundorum diversitas, 172, 175. Iracundorum non est in solitudine vivere, 45.
 Irasci et exardescere cur non oportet, 475 et 180.
 Iris quid sit, et cur hoc nomen vocet humilitatem Climacus, 312, 316.
 Isaaci monachi virtutes, 66.
 Isidori cujusdam civis Alexandrini obedientia et subiectio non satis miranda, 51, 52, 55.
 Israelitarum peccatum in fabricatione et adoratione vituli qua ratione dimissum, 90, 115.
 Iter ingresso cum fratribus quid cavendum, 5.

Jejunium, vitæ religioe instar columnæ est, 6, 7. Jejunium immoderatum, 211. Jejunium et remedium et venenum esse potest, 338, 558. Jejunium tempus Deoque gratum, 214. Jejunium voluptate pri-

debet, 470. Medicus ignotus qua ratione adhibendus, 78, 108. Medicus verus et germanus quis sit, 464. Medici inepti, et ingeniosi quam dispar ratio, 358. Medici non verbis, sed factis et curationibus penditur merces, 466, 468.

Mens sanctissimi viri nonnulla praeclare gesta, 60, 61, 63.

Mendaciorum discrimen, 198, 197. Mendacium unde nascatur, quale vitium, et qua ratione vitandum, 194, 195. Mendacium parit ambitionem glorie humane, 197.

Mens circa affectus et vitia oberans, per quid in viam revocanda, 83, 113. Mens quam sensibus indulget, per illos in peccata incidit, 248. Mens humana erroribus et exerationibus non liberatur, nisi cum Deo copuletur, 564. Mentem ad affectus saeculi transferre, quid sit, 25. Mente quae caret Deo, et de Deo philosophatur, nihil est pauperius et miserius, 265. Mentis observatio est cor, 363. Mentis nostrae acies quam hebetat, 53. Mentis impuritas in quo posita iuxta sanctum Maximum, 154. Mentis vitia quae dicantur, 250, 251.

Mensa quam frugalitatem negligit, est parens licentiae, etc. 182. Mensarii optimi munus, 87 et 112.

Merces : qui ob eam parit, molam asinarum refert, 7, et 17.

Merita quae infra ea petit aliquid a Domino, supra ea sine dubitatione accipiet, 522, 550, 55.

Metus quid sit, 272. Metus genera sex sunt, 437.

Militis amorem erga regem ostendit bellum, 456.

Minister Dei germanus quis sit, 80.

Ministerii officium quandoque precibus anteponendum, 78. Ministerii munus varie exercitum, 79.

Miscolorum patrorum non nisi septus humilitate salvabitur, 539.

Misericordia quam tristitia, 475. Misericordia et commiseratio varie a variis excitata, 153, 156. Misericordia divina in famula Dei apparet, 558, 559. Misericordiae opera suum in exitu vitae commodum sortiturus, 151. Misericordiae Dei nihil majus, 151.

Mitum encomia multa et praeclara, 505, 501, etc. Mitis sibi ipsi et aliis vitae tranquillitatem et serenitatem parit, 180.

Moderator quam necessarius, 74, 75, 76.

Moderata animi, simplicitate cordis, discretionis gratia illuminata, discrimina ostendit, 275, 276.

Molestia quae tristitiae species, 475.

Monachus qui propria veroque sit appellandus, 292, 293.

Monachus studiosus pecuniae nunquam est otiosus, 254. Monachus solutus ad fabulas promptus est et alacer, 268, 269.

Monachus vigilans exacuit mentem, 270. Praestat ei dormire quam variis sermonibus et cogitationibus invigilare, ibid.

Monachus vigilans hostis est luxuriae, somnolentus vero illius est contubernalis, 268. Monachus superbus vehementer contradicit aliis, 290. Non indiget alio demone, 295.

Monachus solitarius non est ut monachus cosmopolita, 405. Monachus fidelis et prudens qui vocandus, 3. Monachus humilis non curiose inquirat in ardua Dei, superbus etiam iudicia persequatur, 515, 526.

Monachus simplex est veluti iumentum rationis compos et obediens, 507. Monachi appellatio quid significet, 243.

Monachi descriptiones egregiae, 3, 4. Monachi et secularis exercitia non coincidunt, 52, 59. Monachi non sunt qui mentem per otiosum sermonem aut scurrilitatem a Deo avertunt, 256.

Monachi veri sunt athletae, 561.

Singulari Dei beneficio morbi eis immittuntur, ibid. Remissiores a Deo relinquuntur, ut in varias tentationes incident, 545, 561.

Monachi beati qui dicendi, 67. Monachi qui ex loco in locum, e monasterio in monasterium facile demigrant, prope infames sunt, 78 et 108.

Monachi lacere debent vita et moribus, 539. Monacho cum aedia pugnandum, 199.

Monacho quam periculosa gula, 202, 205, etc. In monachum mutare possit homo tum exterior tum interior, 258.

Monastica vita in sensu cordis qua verbis, qua factis, etc. variari debet, 557, 557.

Morbus animae seu paenitentia quid sit, 255. Morbus animi est habitus vitii, 468. Morbus sacer animi tumor, 293.

Morbi tempore sobrie nobis advigilandum, 356.

Mori mundo et mori vitae quis dicatur, 26.

Mortificatio duplex, 27.

Mors quam in nobis est, 222, 245. Mors proprie separatio est a Deo, 109. Mortis et delictorum recordatio ducunt hominem in lacrymas et luctum, 140.

Mors memoria, quotidiana mors est, 140. Tres virtutes ex ea existunt, 145. Mortis metus unde proficiscatur, 140.

Mortis tremor arguit animum per poenitentiam non exaltatum, 140. Mortis meditatio quam necessaria, 140, 145.

Mortis memoriam, etiam multorum dierum urgente fame, religiosus quidam ab se repellere non potuit, 145,

146. Mortis meditatio casitatem aeternam et reliquarum virtutum exercitationem sine carentem possidet, 144, 146. Qui mortis et extremi iudicii memoriam vult alere, et curis interim profanis se occupat, cui similia, 142. Mortis vera et efficax meditatio gulam omnino necat, 142. Mortis meditatio religiosum subleat, ne moveatur a parentum et amicorum lacrymis, 33. Mortis perfectus sensus timoris expertus est, 142. Car mortem nos praescire Deus noluerit, 141.

Mortuos relinque sepelire mortuos suos : sensus hujus loci, 22, 27.

Morum bonorum tempore armatorum laudatio, 72, 105. Morum emendatio quam difficilis, 54.

Moses quam charus Deo, 90, 115. Moysis et Joannis Rhathuni comparatio, 495, 496.

Motus sex modi, 40.

Munditia cordis quam vitiosus, 169.

Mundities si non cordis, saltem oris habenda, 195. Munditatem animi quandonam mens hominis assecuta dicatur, 168.

Mundi odium tristitiam fugat, 23. Mundi et mundanorum nominum quid intelligi possit, 37. Mundi desertor periclitatur, si quae mundi sunt contingat, 50. Mundi commoda diligere, offundit menti tenebras : despiciere, mentem illustrat, 408. Maudis admiranda non perpetrat, 24. Ejus impuritas, 28.

Mundi corde et corpore, 351, 353.

Mutatio locorum. Vide Locum.

N

Nativitas hominis triplex, 164.

Naturam vincere non est naturae nostrae, 217. Naturam vicit et iam supra naturam est qui corpus seu carnem suam vicit, 222, 249. Natura negatio et abdicatio in quo consistat, 4, 15.

Navarcha verus et germanus quis appellandus, 464.

Negligentia et quietis amor locum quarunt ubi laudentur, 201. Negligentia, peccatum, otium, passio et casus, qui differant, 352, 366. Negligentia, oblitio, prava cupiditas, serum et tenebrae mentis sunt, 356. Negligentiam expellit charitas erga Deum, 157. Negligentia nos oppugnat daemon, 553. Fugienda, 335.

Nobilitati generis non est innotendum, 53, 59.

Nonnus occasione peccandi oblata imperurbatus apparuit, 328, 347.

Nosse seipsum cupienti quid agendum, 287.

Notio sui ipsius sementem in terra facit, 317. Timoris Domini cognitionem habet, ibid. Notio sui ipsius non nisi per humilitatem existit, 312.

Novissimi primi et primi novissimi : sensus hujus loci, 465.

Noxae remissae argumentum, 151.

Nugatori et garrulo maligni spiritus circumfunduntur, 408.

O

Obediens nescit quid sit ignavia, 198. Obediens sibi ipsi in omnibus diffidit, 42. Suam vivendi rationem non sequitur, 95.

Obedienti lapsus causa, propria voluntas existit, 417. Obediens quidam athleta nunquam a magistro religioso hanc appreciationem salvis sit, aut salvo audit tamen in corde Domino, Salvis es, 81, 110.

Obedientium oculos exacuit Dominus ad virtutes religiosae praesidia contemplandas, et ad ejusdem vitia cernenda occurrat, 79. Obedientium duo locum questioni dederunt, 81, 110.

Obedientia praecipuum et finis est per humilitatem, 106. Obedientia cur omnibus aliis religiosis exercitationibus anteponenda, 115. Obedientia prior humilitate : utraque omnis vita practica a Patribus definita est, 347.

565. Obedientia alumni quomodo agitur a demone, 70, 108. Obedientia virtus quoniam pacto sit cum religiosa humilitate conjuncta, 69, 75. Qui obedientiae miscet propriam voluntatem, adulter est, 100. Obedientia et humilitate carens, etsi omnia praestiterit, declinat extra naturae leges, 396, 400.

Objurgatio quomodo scienda, 475. Objurgationes quomodo ferendae, 90.

Oblivio est memoriae abolitio, 263. Oblivio delictorum pene creat animi tumorem, nunc stuporem, 297. Oblivio, ignorantia, pigritia, tres sunt gigantes, 553, 556. Oblivio-

seu effugere nequit meus fermento vitiorum corrupta, 264.

Oblocutio multos mortales perdidit, 399. Oblocutio dicitur contraditio, 340.

Obtrectatio quid sit et quomodo vincenda, 186, 187, 189, 190.

Occasio trahit in peccatum, 249. Occasio lapsus et peccati fugienda, 30.

Occulta quando communicari possint sine vanae gloria periculo, 257.

Ozi pro alimento, 98.

Octava dies quid denotet, 157.

Oculus animae mens est, 338, 339.

Odi tres descriptiones, 38. Odium erga proximum est exitum animae, 190. Odium adversus peccata quomodo comparandum, 93.

Oleum mansuetudinem designat, 173, 181.

Opinio propria virtutis recte factorum laudem suscipiendi arroganter tribuit, 70.

Oppugnari, indicio est pugnandum esse, 82.

Opus sine labore factum secularium est iustitia, 99.

Opus iniquitatis, 234. Opus quodlibet quomodo aggrediendum, 351, 352, 368, 386. Opera sine fide damnabuntur, 396, 400. Opera sine humilitate sunt velut inutilia, et aspe mala parient, 330. Opera nostra iudicantur a Deo pro ratione propositi, 270. Opera quaedam secundum vires, quaedam supra vires, 381, 390, 391.

Origenis impil morbus cavendus, 132, 139.

Orantis habitus sive situs, 150, 163.

Orare pro altero ne recuses peccatos, 456.

Oratio nascitur pro varietate mendaciorum et iudiciorum, 197. Oratio pro inimicis affligit demones, 101. Oratio est speculum monachi, 456. Oratio quoad naturam seu qualitatem quid sit, 429. Quid item sit quoad vim seu efficaciam suam, 429, 430. Oratio cum magno animi affectu et sensu semper peragenda, 437. Illius verba facile repeririuntur ab eo qui Deum possederit, 445. Orationem misericordia comitetur, 437, 443. Oratio in cor penetrans ab igne coelesti accenditur, 437, 444. Sine nullius quam meditati mortis, ibid. Quomodo ab illa exsiliendum, 438, 441. Oratio, et recipiatur a Deo, qualis esse debet, 409. Oratio est pia quaedam tyrannis Dei, 440. Fructus ejus devicto hoste percipitur, 440. Ipsa habet in se doctorem Deum, 440, 441, 443. Oratio est elevatio mentis in Deum, 443. Oratio alla mentis, alla oris, 403. Oratio sine fide in sinum nostrum convertitur, 418. Oratio est abdicatio cogitationum, 163. Oratio probat charitatem erga Deum, 436. Oratiois Dominica locus, *dimittite nobis* etc., pudore afficit non dimittentes, 182, 183, 185. Oratiois principium, medium et finis, 435. Oratiois sordes, extinctio, furium, illusio, quae sint, 433, 434. Oratiois faciendae cum vel sine sociis modus, 434. Oratiois tempus, 440. Oratiois tempora potissimum occupatur demon, 236, 231. Oratio attentae et sincerae monachorum studium et charitatem erga Deum ostendit, 266.

Ordo rebus omnibus est, et omni institutioni tempus legitimum destinatum, 346. Ordines tres: angeli, homines, demones 39, 100.

Ostenator sui vanae gloriae venator est, 276.

Otiosus sermo quibus ex verbis iudicatur, 96. Quid est?

Otium et relaxatio quam perniciose, 391. Otium quo sensus festum dicatur Chamae, 167. Otium a peccato, negligentia, passione et casu discernim, 392, 396.

Oves cessantes et otio luxurie diffuentes verborum convicio everberanda, 463.

P

Patiflens qui dicendus, 388, 389.

Paeis filius quis vocari possit, 328.

Pararius quis dicatur, 342.

Parentes etiam suos dominos reliquisse videtur, 32. Quibus habendi, ibid, 39. Parentum memoria, religiosus est ignis importunus, 24, 28.

Parva quaedam iudicantur a magis quam parva fortasse non sunt, vice veras, 352, 363, 366.

Pastor verus et germanus qui dicendus, 464, 465. Pastor mansuetus et pius esse debet, 481, 482. Pastor habere debet animi motus in sua potestate, 470. Pastoris industria in quo spectanda, 478. Pastoris officium erga subiectos, 474, 475, 476, 477. Pastoris adiutorio assidua utilis, ejus submissio, fastus, 478. Sit in adversis constans, 479.

Patentia in morbis et tentationibus, divina visitationis signum est, 353, 366. Patentiae definitiones, commendatio et necessitas, 419, 427. Patentiae singularis nonnulla exempla, 54, 55, 56, 57, 58. Patentia argumentum vel minor laborum, 135. Patentia necessaria est ut Dei-

voluntatem percipiamus, et Christi promissiones assumamus, 291. Patentia renovata redditur fortior, ibid. Patentiae beatae rudimenta, 173.

Pavidi seu formidulosi saepe exanimantur, et in mentis stuporem incidunt, 272.

Paulus cognomento simplex, forma simplicitatis, 306,

307. D. Pauli humilitas quanta, 322.

Pauper vere quis appellandus, 258. Pauper sine iudicio in duo mala incidit, 257.

Pauperas recte appellatur omnium malorum cupiditatum privatio, 257. Est omnino perfecta animi tranquillitas, 258. Paupertatis et pauperis religiosi descriptiones, 256.

Peccandi habitus quomodo erudendus, 36. An peccare in Deum ipsum praestet quam in religionem patrum antistitem suum, 90. Peccata vincendum, nec solus dimittendus; egregius de hac re locus, 105.

Peccator quomodo oburgandus, 475. Quid, si incorrecios ha beat in vito et malitia sua, 476. Peccator imitari debet lamentantes extra urbem ad mortuorum tumulos, 4. Peccatoris curam quando gerit Deus, 187, 157. Peccatores Moyses aliquo ductore indigent, 5, 16.

Peccatum omne, praeter luxuriam extra corpus est, 231. Peccatum extra voluntatem, ex sua natura nihil est, 302. Peccatum est mora animae, et quavis subinde peccetur, agenda rursus est penitentia in eodem monasterio, 78, 108. Peccatum idem aspe septuplo gravius meretur iudicium et supplicium ab alio aique alio diversa ratione patrum, 232, 247. Peccatum aperendum et emendandum, 73, 105. Peccatum omne ad antistitem referendum, 50, 57. Cur non celandum, ibid. Peccatum, otium, negligentia, propensio mala, casus, non idem, 392, 396. Peccatum est sensus reperiendus seu colaphus impactus, 398. Peccati genus, excepta cade et negatione Dei, quod reliquum gravius, 223. Peccati causa seu inclinatio quae sint, 249. Peccati mortem effugiet nemo, 244. Peccato sublati tolluntur lacrymae, 156. Peccata Patribus spiritualibus aperire, vel tegere, quae signa, 102. Peccata per confessionem audita a Deo fuisse promissa, inaudita est, 489.

Pecunia situnt quatuor hominum genera, 295.

Peregrinatio seu fuga saeculi in quo consistat, 35, 29, 37, 38.

Peregrinus quis vera dicatur, 29, 38. Peregrinatio quomodo excipiendi, 421, 429. Peregrini a Deo qui dicendi, 2.

Perfectio, quid sit, 355. Perfectio duplex, 355, 451.

Perfectio perfectiorum infinita, 446, 450. Perfecta et imperfecta, ibid. Perfectio mortalium in hac vita in quo consistat, 460.

Perfectus ab omnibus, curis prorsus est liber et vacuus, et neque tempore iustitiae querit delicias, aut sequitur affectum, 205, 212.

Periculum per se satis magnum alio periculo non indiget, 231. Periculorum contemptus unde nascitur, 274. Periculorum nomine tentationes intelligi Chamae, 598, 400.

Perseverandum cum patientia in cellula, 82.

Perseverantiae commendatio, 86, 89, 113.

Perturbationum victoris, ex observatione mandatorum Dei exsistit, 451.

Petrus (S.) penitentiae, symbolum, 91.

Phantasia seu visum, et phantasia seu vido, quid sint, 55.

Phlebotomum quod pharmacum, 467.

Pietatis leges spem auiat, 157. Pietatis varum et institutum exemplum, 49. Ad pietatem nihil ita movet quam simplices et humiles sincerique mores et sermo, 250.

Pigritia unde exsistat et quid sit, 197, 198, 199, 200. Pigritia fomentum est molitiae, 137. Pigritia potens quaedam vitiorum est, 414, 423.

Pius et magis pius qui dicendus, 347, 353.

Planetus assiduus luctus operatur, et opera custodit, 46.

Penitentia optimus quis, 114. Penitentium diversitas, 115, 116, 117 seqq. Penitentibus nihil magis adversatur quam furor, 172.

Penitentium descriptiones et encomia praecant, 114, 115 seqq., 133, 134 seqq. Penitentiae opus tribus contextitur virtutibus, 139. Penitentiae modi tres, et quibus accedat, 4 et 15. Penitentiae modi quinque, 185. Penitentia perfecta et accurata signum, 131. Penitentia sincerae argumentum est obliquo injuriam, 184. Penitentia est cor contritum, 394, 400. Penitentia est laeta omnis humanae consolationis abdicatio, 148. Penitentia digni fructus qui sint, 239. Penitentiae accurata, lectus, et sanctissimae tyronum humilitatis discriminem, 234, 314.

Penitudo quando boni abolet, 388, 391.

Pollutionis variae causae, 226, 227. Remedia, 228.
Pontificis munus, 444.
Potio medica quid sit, 465.
Praecepti actio dicitur, cum sit quod est praescriptum, 559, 565. Praecepta secundum modum et rationem dantur, 590. Praeceptorum divinarum observationi quisquis adversatur, execrandus est, 212.
Praeclarum abbatis I-vae dictum, 516, 537.
Precandi modus, 256, 257, 261.
Praeces quomodo fundenda, 265, 266. Post praeces sobrius dura, 269. Precibus et laudibus divinis vacanti mens ab omni perturbatione custodienda est, 80. Precibus vacare non potest, qui extra curas non est, 414, 421. Precibus post perpetratum peccatum vacare oportet, 257.
Primitias dei Domino offerre cujusvis non est, 554, 566.
Principis officium, 444.
Probatus commendatio, 73.
Probus ubique probus est, improbus nequam probus, 79.
Procuratorem seu pararium quem appellet Climacus, 212.
Proferre sine magistro quam difficile, 5, 16.
Propositum sive bonum, sive malum, quando apparet, 561. Propositum nostrum iudicat Deus, et quodnam illius premium, 581, 590.
Providentia divina in omnia diffunditur, 538, 557.
Proventus quanam existimandi, 504.
Proventus sui ipsius eludenda, 507, 508.
Psalmorum publicam et privatam quem sequantur et oppugnent, 456.
Psalmorum cantus in publico conventu, 265, 266. Psalmorum cantus non tam proficit quam praeces, 77.
Publicanus majora reportavit, quam petiti, 332.
Pudor quod metus genus, 427.
Pueri aetas, 93. Pueroorum prima virtus, sincera et infusa simplicitas, 505.
Pugna seu lucte desinitio, 235.
Pulchritudo pro immortalitate, 448, 451.

Q

Quies solis juvenibus nocet, 212. Quies sacra tum corporis, tum animae in quo consistat, 401, 402 seq., 467, 468. Quies est cogitationum obiecto et curarum humanarum etiam iustarum abdicatio, 415.

R

Rarum seu peregrinum quid dicatur, 96. Rarum est quod bonum est, 214.
Rectitudo seu rectus animus, quid sit, 501, 505.
Reddito ad propria derelicta quam periculosa, 51, 54, 58.
Regum Dei quidam, qui Dei praeccepta sequuntur, tantquam pro debito stipendio expectant, sed falluntur, 236.
Regum famuli quomodo se gerant, 455, 459.
Religionis portus et potest esse salutis et exitii occasio, 25. Religionis arma, mensa, balnea, 44. Ante religionis ingressum gubernator diligenter explorandus, excutendus, percontandus, 45, 94.
Religiosus ante capta experimenta periclitatur, 74. Religiosus stupidus et exsensus qui dicatur, 259, 260, 261, 262, 265. Religiosus peregrinus qui dicendus, 57. Religiosus per humilitatem omnia bona consequitur, 159.
Religiosus per abdicationem vitae secularis feliciter progreditur, 21, 26. Quis ratione spiritaliter mortuus dicatur ibid. Religiosus perfectus sine cura libere vivit, 212. Religiosi mali adversus reprehensiones processus, 83. Religiosorum improborum seu stultorum errores, 88, 89. Religioso triplex abdicandi se ratio observanda est, 24. Religiosorum certantium status in tribus rebus cognoscitur, 442. Religiosorum praemia non capiuntur a mundo, 24. Religiosis adversus omnia, sed duo in primis vitia singula prope momentis depugnandum est, 88, 112. Religiosis aptissime necessaria est obedientia, 82, 98. Religiosis praesidium periculum, 27. Religiosis praesidi qua ratione adherendum, 75, 76. Religiosis moderatoris et discipuli culpam et casum facit communem Climacus, 44, 54. Religiosi tyrones periclitantur dum sibi pro voluntate sua decem vitia deliquit, 89, 90, 115. Religiosi athleta aequae ac martyres a Domino coronantur, 100. Religiosi ab innocentia, jejuniis, temperantia docant initium, et infantes imitentur, 7. Religiosos exorci et increpare cur oporteat, 55, 56. Religiosis quam noxia gula, 79, 109. Religiosorum trium simul contumeliis affectuum historia, 177, 181.
Religiosa vitae fundamentum in quo consistat, 6, 7. Fructus, ibid. Religiosa vitae ratio triplex, 13. Re-

ligiosa vitae et disciplinae rudimenta, 335, 336. Religiosa disciplina militum, citante Domino, nullatenus detrectanda, 10. Religiosa militum certamen praclarum, sed durum et asperum, et qua ratione lueundum, 6, 17. Religiosam professionem stadium quid sit, 42, 93, 94. Religiosam solitudinem, aut solitariam vitam multi, sed diverso fine, ingrediuntur, 409, 410, seqq. Religiosa quies cum obedientia conjuncta, castitatis est pars, 225.

Renuntiatio perfecta quo consistat, 53, 54, 59.
Reprehensio est praesidium religiosorum, 558, 559. Reprehensio qualiter fieri debeat, 525, 550, 58. Reprehensio malitiae nostrae nobis est salutaris, 561. Reprehensio quomodo sustinenda oburgatis a moderatore, 90. Reprehensiones seu oburgationes liberae et aperte, utiliores occultis amicitia, 97. Reprehensionem avversarii vitium suum prodit, 291. Reprehensores et benefactores ex animo diligendi, 550.
Resurrectio Domini, gaudium et exultatio totius universi, 526. Resurrectio quaedam a nobis hic exigitur, quae est imago futura, 228, 248.
Risus ex tribus vitis existit, 560. Quam perniciosus, ibid. Risus immodicus quid arguat, 165. Rogati non debemus recusare pro alterius anima precari, 456.

S

Sabbatae relatio audito dignissima, 82.
Seculares, mortui iudicantur, 22, 27. Secularis et religiosi vita duplex: utriusque simul sectator, utraque excidit, 39.
Salus in abnegatione et rescissione propriae voluntatis consistit, 26.
Salvi qui sint, 6, 17.
Sanctitatis ratio in quo posita, 246.
Sancti cognomen quis vere et iure mereatur, 228, 246. Sanctior domesticis videri volens duo mala parit, 75, 107. Sanctorum in Christum caritas per afflictiones probata fuit, 99.
Sapiens iustitia ornatus Deo similis est, 180. Sapientis vere propositum, 104.
Sapientiae studium, meditatio mortis, 145. Sapientiae alumnus est taciturnus, 75. Qui sapientia sua tumet, ignorantiae tenebras et laqueos incidit, 297.
Satietas ciborum est parentis libidinis, 204.
Salus epulis summam animi tranquillitatem possidere non potest, 109.
Scala huius scribenda quis author Climaco, 500.
Scetioe quales, 411, 422.
Scientia (in) solent esse sententiarum et voluntatum discrimina, 409.
Secessus a mundo quid sit, 29, 57.
Segnities quam metus species, 427.
Sejunctio a contubernio quando licita, 79, 109.
Sementis in juventute facta senectam aetatem debilitat et fractam alit, 12.
Senes quidam sacerdotes a demonibus delusi, 205. Senes deliri qui vocitantur, 51. Senis aetas, 95. Senis ejuisdem religiosi admodum solui et male morali historia, 84, 85. Item alterius militis, et sedati, 84, 85.
Sensus spiritualis qualiter affectus, 401. Sensus est animae proprius: conscientia parit quietem aut minuit stimulum peccati, 598. Sensus nostrorum imperfectio, 55.
Sententiam suam in publico concessam pertinacius defendens morbo diabolico laborat, 68, 104.
Separatio pro morte, 554, 567.
Septem hebdomadis dierum significatio, 128, 157.
Septenarii numeri commendatio, 45, 95.
Sermo otiosus. V. Otiosus.
Serpentis astutia ut veterem pellem exuat, 335.
Servitutis Dei exemplum et imago, 453.
Servi germani Dei qui sint, 2, qui inutilis, ibid.
Silentium morosum et importunum fastus et supercilii argumentum, 77, 107. Silentium pro tempore et persona temperandum est, 558. Silentii prudentis descriptio et utilitas, 191, 195.
Simplex unum quid sit, 51. In simplicioribus blasphemiam existit ex invidia demagogi, 500, 502.
Simplicitas, quid sit, 504. Duplex est, 505. Commendatur, 506. Simplicitas naturalis a multis vitis est immunda, 508. Simplicitas et aspersum non est mare a malo repurgat animum, ibid. Simpliciter beatum exemplum et documentum, 506.
Sitis et famia causae dispares, 454. Sitis nonnunquam sitim extinguit, at famis fame non pellitur, 306.
Sodalitas ex mente divina collecta, 48, 49, 50.
Solitaria vita est Deo per indissolubilem calum perpetuo assistere, 417. Solitariae vitae sectatores a tribus

spiritibus oppugnantur, 416. Solitarium vitam quinam vere amet, 245.

Solitarii seu solitariae vitae descriptiones et commendationes, 404, 405 seqq. Solitarii status sine melior quam ejus qui socium habet, 405, 408, 423. Solitarius seu quietis et solitudinis studiosus quis dicendus, 403. Solitarius quid sit, 417, 426. Solitarius angelica tutela et virtute indiget, 404. Solitario lapsus causa, orationis remissio, 417. Solitarium in dogmatis fidei occupari periculum, 405, 408. Solitarium ubique comitatur aedia, 198, 199. Solitariorum studia varia, 411, 425. Vita quibus oppugnetur, 413, 424. Solitariorum parens est fides, 418.

Solitudo quomodo utilis, 34, 39. Solitudo imperitos sufficit, 416. Solitudinis religiosa differentia et discrimen, 409, 410 seqq., 422, 425 seqq. Solitudinis amans est fortis quadam et severa cogitatio, 402. Solitudinis quiete princeps studium in quo consistat, 414, 424.

Somni omnino negligenda, paucorum enim eorum divindicatio, 251, 249.

Somni descriptiones, 264, 266. Somnus pomeridianus praesertim aetivis horis difficile accretur, 415. Somnus quibus ex causis oritur, 541, 560. Somnus multos obtundit et exerceat animam, 268. Oblivione parit, ibid. Improbis est convictor, ibid.

Spectaculi plane inusitati quoad poenitentem quemdam ratio, 46, 47, 96.

Spel definitiones variae, 456. Spem Dei misericordia vallat et munit, nec confundi permittit, 452.

Spiritus nullis vinculis coercetur, 453. Spiritus sancti multorum fructuum qualis perfectio, 460. Spiritum sanctum contristare quam grave malum, 96, 97. Spiritu Dei quinam agi dicantur, 510, 523. Spiritu ambulans desideria carnis scire non potest, 407. Spiritus quidam impudens et inhumanus in ipso cordis sensu residet, 220, 242. Restringeri aliquando, ibid. Spirituum discretio qua ratione haberi possit, 275, 275. Spirituum alii mentem per peccata depriment, alii extollunt, 383.

Spongia quod pharmacum, 467.

Stephani ejusdem solitarii jejunii et lacrymarum gratia exornati narratio stupenda, 167, 158.

Stultus qui laudem humanam aucupatur, et aliam non sperat, 255. Stulti qui vere dicendi, 508. In stulti aures non effundendus sermo, 426.

Stupor sensuum tam in corpore quam in spiritu quid sit, 229, 265. Stupor quis metus, 427. Stupor animi et obliquo se mutuo pariunt, 265.

Subdolo contradicenti ubi non oportet, non cedendum, 100.

Subdolos et fallax est rete absconditum, 508.

Subiecto corporis et animae requiritur ad videndum Deum, 44, 94.

Subiectus adversus seipsum fert sententiam, 44. Subiecti pro ingeniorum varietate tractandi, 477, 478. Subiecti quanta cura fovendi, 492, 493. Subiectorum disciplina qualis esse debeat, 483, 484, 485.

Submissio nisi sit in verbo, non erit in opere, 68. Submissio submissio quidem, sed illustris, 2, 15.

Suggestiones diabolicae nullatenus audienda, 50. Quomodo fuganda, 34.

Superbia ex angelis facit demones, 534, 530. Superbia ad exitum recta tendit, 448, 451. Superbia augeri solet ex gratiarum etiam actione, 290. Superbia nidificavit ubi lapsus contigit, ibid. Reliquorum vitiorum vicem supplet, ibid. Omnium laborum et sudorum opes perdit, 291. Superbia et desperatio ita differunt sicut epithalamium et epicedium, 377. Superbia tumens, permittit in blasphemias cadere, 297. Superbia expeditus, de omnibus peccatis facile satisfaciet, 518. Superbia illa est non qua transit, sed qua manet et haeret in homine, 526. Superbia sequitur duritia cordis, 274. Superbia acephala et stulta descriptio, 289. Superbia spiritus quam graves animae casus pariat, 124. Superbia spiritus quomodo deprehendi possit, 261. Superbia parens vana gloria, 281. Superbia proprium est alios contemnere, 295. Superbia signum est dicere, non sum superbus, 291.

Superbie alienis plumis turpe est, 291, 296. Superbus caute conveniendus, 190. Superbi crux, 522. Superbi terrentur umbris, 274. Superbus regnando interire cupit, 290. Impius est apud Deum, ibid. Mansuetos contemnit, 295.

Surgendo quid cogitare debeamus, 226, 251.

Suspicionibus et odiis inter se laborantium vita, 160.

T

Tabennesiota quinam erant, 411, 425. Taciturnitas quam necessaria tyronibus, 73. Taciturnitas est sedes sensus sive sapientiae, 164.

Tactus sensu nihil periculosius, 226, 246.

Tedium unde oriatur et quid sit, 197, 198.

Temperantia, jejuniū, innocentia, sunt triplex religiosae vitae columna, 6, 7. Temperantiae et temperantis descriptiones, 216, 241.

Tempus cuilibet rei destinatum est, 530, 564.

Tenebrionum stygiorum astus et dolus cavendus, 50.

Tentatio religiosorum superbiorum, somniphilorum, remotiorum a Deo, domesticorum et familiarium, 99. Tentationis in loco perseverandum, 82. Tentationes nocturnae multiplices, 227. Quomodo effugienda, 228, 247. Tentationem pericula non temere adenda, 380, 390. Tentationum tempore non est deserenda quies et solitudo, 405, 408.

Terror quid sit, 437.

Theologicarum rerum consideratio lugenti non convenit, 157.

Theophrasia quae celebritas, 58.

Timiditatis effeminate descriptiones, 272. Timiditati non est obnoxius qui vere Deum timet, 274.

Timidus simul et audax aliquando quis efficitur, 274. Timidus in bellum ne exito, 534. Timidi omnes, sunt vanae gloriae obnoxii, sed non omnes timoris experies sunt homines, 272. Timidi duobus morbis laborant, 274.

Timor est perfecta confidentia privato, 272. Timor parit diviorum et humanorum praeceptorum observationem, 398. Timor Domini ex vero animi sensu sordes omnes eluit, absunt, 454. Timor Dei quam necessarius in solitudine, 418, 426. Timor est virga spiritalis, 401. Timore carens aut plenus est charitate aut anima mortuus, 453. Timoris Dei exemplum et imago, ibid. Timor bestiarum aliquando obtinet quod timor Dei non praestat, 8.

Tranquillitatis proles, multa humilitas, 398. Tranquillitas animi in quo consistit, 445, 446 seqq., 450, 451. Tranquillitas animi ex humilitate existit, 75, 106.

Tres horas qui vicerit, deinceps non morietur: sensus hujus loci, 380, 590.

Trinitatis (SS.) auxilio adversus tria communissima vitia, voluptatem, pecuniam, vanam gloriam, per tres virtutes, continentiam, charitatem, et humilitatem, armari nos oportet, 559, 559. De SS. Trinitate et humanitate Christi nonnulla pronuntiata, 422, 429.

Tristitia in habitum versa aegre tollitur, 169. Tristitiae quatuor genera, 475. Tristitia alia provenit a Deo, alia sancta, 158. Alia est perutilis, alia qua corruptum hominem, 158. Tristitia cordis: de hac tria loca, 154. Tristitia mentis nostrae gratior est Deo omni corporis actione, 169. Tristitia demon orationis tempore, 150. Tristitia conjuncta est et implicita cum injuriarum memoria, 172, 179.

Tutela seu custodia divina fidelibus Deo fideliter servientibus adest, 538, 538.

Tyronum nonnullorum fides, patientia, et inexpectabilis in oburgationibus perferendis tolerantia, 57. Tyrones quomodo recipiendi, 490.

U

Universus uno die tantum solem aspexit, 313, 336.

Ustio apud medicos quid sit, 467.

V

Vae, cur dicatur animus quae voti sui professionem non inviolatam custodivit, 124, 156.

Vagabunda mens coercenda: cum tamen alio, quasi furto subducitur, non est desperandum, 77, 78.

Vana gloria sive secundum formam sive secundum speciem quid sit, 276. Haec pestis usque ad sepulcrum et cineres flore vestium unguentorum, etc. delectatur, 276, 284. Omnibus virtutum studiis gaudet, 276. Vana gloria virtutum omnium exitium, 362. Vana gloria est instrumentum et machina diaboli, 283. Vana gloria qua ratione deprehendi possit, 284. Vana gloria demon quam valet, 278. Vana gloria demon in juvenibus superatus, 347, 363. Vana gloria ratio alia eorum qui in cenobis vivunt, et alia eorum qui in solitudine degunt, 278, 285. Eiusdem plures effectus, 278, 279, 280. Vana gloria captator deridendus, 277. Vana gloria mancipium est idololatra Christianus, 276. Vana gloria auctus duplici maclatur incommodo, 276, 277, 280. Vana gloria cogitatio quomodo repellenda, 288. Vana gloria cupidus saepe Deus per inexpectatam ignominiam in contemptum vanae gloriae adducit, 283. Vana gloriam vicisse quam magnificum et ingens opus, 297. Vana gloria sublati parit sui existimationem, manens arrogantiam, 288. Vana gloria qua ratione vin-

cruda, 282, 283. Hostis est simplicitatis, magistra simulationis, ibid. Vana gloria victa, fugienda luxuria, 285. A vana gloria missionem accipere, non est leve certamen, 284.

Vanitas mera, et vanitatis cogitationes, 58.

Veniam peccatorum se impetrasse unde quis agnoscere possit, 156.

Venter quomodo restringendus, 205, 206, 214. Venter sagittas, fluctus maris, 535, 536. Ventris et gula castigatio liberat ab impuro corporis incendio, 212. Ventris insana rabies periculosa monachis, 88. Ventris castigatio qualis inquirenda, 89, 115. Ventri serviens, et luxuriam vincere studens, cui similis, 203. Ventris ingluvies et satietas exhaustit fontes, ipse exhaustus creat aquas, 203, 215.

Ventilatori nullatenus fidendum, 280.

Venus facile amantibus se insinuat, ab odils autem longissime abest, 185. Veneris nexus per odium diuturnum et injuriarum recordationem solutus, 182.

Verbera vitæ religiose prorsus aliena et inimica, 174, 175.

Verbosus homo non satis in sui cognitionem descendit, 192.

Verbum Dei perfectam castitatem efficit, mortemque extinguit, 455, 459. Verbum spiritus sensum mentis spe certa salutis implet, 459. Verba obscura tenebras offundunt, 421, 428. Verba similia sunt speculis, 400. Verba invenusta, se inelegantia, et inutilia que sint, 64, 102.

Verecundia quæ metus species, 427.

Veritatis studiosus duplex commodum percipit, 101.

Vestis nuptialis, Spiritus sancti gratia, 299.

Vetuli ætas, 95.

Via juxta Scripturam virtus est, 27, 374, 388. Via angustæ vestigia, 25. Via duce carens, facile exerrat a via, 396. Viam arctam ingrediens et incedens, beatus, 27. Vidua familia ecclesiastica quæ sit, 168.

Vigilia corporis, quomodo per eas fiant vigilia spiritus, et quomodo hæc sint exercenda, 267, 268. Vigilia in quo consistant, 270. Vigiliarum effectus miri, 268, 271.

Vim sine vi qui sibi inferre dicantur, 67, 103.

Vinum quando declinandum, 372, 387.

Violentia pro defatigatione corporis quæ propter Christum sustinetur, 4, 15, 16.

Viri ætas, 93.

Virtus duos habet hostes, 20. Virtus et malitia nihil medi habent, 154. Virtus quævis est alterius virtutis procreatrix, 287. Virtus quæ pluribus prodest singulari est utilior et præferenda, 102. Virtus in publicum prolata evanescit, 288. Qui virtutis exercitatione tollitur, in luxuriam cadit, 297. Qui virtute sua putat se hostes vincere, Deum quasi exactorat et rejicit, 295. Virtus omni quæ ad mortem usque exercetur nihil aliud est quam continentia seu abstinencia a peccato, 296. Virtus et præcepti observatio non idem, 339, 363. Virtutis via angusta et ardua, 23, 27. Virtutis odorem pura mens facile animadvertit, 349, 364. Virtutis hostis omnia contra facilitare consuevit, 79. Virtuti sæpe mixta occulte est aliqua vitiostitas, 344, 362. Virtutes in oculo parva non jaciende, 415, 424. Virtutes sunt, et virtutum parentes, 378. Virtutes nostræ non aliis aperiende, si delicta velimus a Domino tegi, 287. Virtutes sanctæ gradibus scalæ Jacob comparatæ, 181, 185. Virtutes aliæ naturales, aliæ supernaturæ, 516, 562. Virtutes quatuor puram animam reddunt, 244. Virtutes si quas extra animam aut corpus exerceamus nostras sunt, 291, 293. Virtutum binocularum eximii doctores, 546, 563. Virtutum paulatim defectio quantum de sensu peccantis subducit, tanto gravior damnum efficit, 264.

Vital et insomni discrimen, 53, 40.

Vita mortalis septem diebus exigit, 93. Vitæ rationum optimus exactor qui dicatur, 87, 112. Vita anachoretica et solitaria in quo consistat, 401, 402, seq. Quenam sit differentia, quodvis discrimen illius, 409, 410, 422, 432, seq. — Vide Solitarius, Religiosus, Monachus, Anachoreta.

Vitiosis (ex) alius alio vitiosior, 258.

Vitium est virtutis defectio seu privatio, 362. Vitium duos habet satellites, 20. Si vitium naturale esset, nemo puniretur, 263. Vitii in usum et habitum deductionem urgent hostes, 201. Vitia naturaliter non insunt animæ, 379. Vitia post baptismum necessario abstergenda, 162. Vitia corporis augentur victo auctiore, Venerisque ardores accenduntur, 7. Vitia sublato nullatenus audiendi cordis suggestiones, 109. Vitia sunt veluti catena D. Petri, 181, 185. Vitia quamvisque ad mortem persequantur, 470.

Vivendi propria ratio quam sit, 422.

Voluntas propria quam noxia, 100. Voluntatem suam extirpare quid est, 93. Voluntatem propriam rescindere, salvari est, 26.

Voluptas persimilis est cani, 213. Voluptas per quid macietur, alatur et augeatur, 27. Voluptates sunt animæ carcer et catena tempore moris, 163. Voluptatis amor general negligentiam, 165. Voluptates propter quid spernantur, 163. Voluptatis amor et otii atque cessationis est causa defectiois, 166. Voluptatibus captorum consuetudo, 225. Voluptatibus obnoxius semper appetit voluptates, 212.

Voluptuarii et effeminati seipsos nec raro alios sibi ad dictos solent corrumpere, 174, 180.

Vulnus recens facilius habet curationem, 150.

Zozime abbatis dictum de demonibus, 103. Alterum de anima turbata quæ rectam Dei viam affectat, 104.

IN AGATHIAM SCHOLASTICUM.

A

Abasgi, gens Lazis finitima, 140.

Aceta Colchi (nomen condictum) concio, qua suadet defectionem ad Persas, 310.

Æmia regio, 36, 45, 69.

Ænus oppidum in Thracia, 526.

Ære ab Alexandro supputata (v. adnot.), 230.

Agathias scriptis poemata Daphniata 6, collegit recentiorum epigrammata 6, ejus patria, genus et ars, 8. Justinio juniore regnante historiam scribere incipit, 11. Librum quartum scribebat post mortem Chosrois (a. 577). Alexandriæ litteris operam dedit, unde se Constantino-polim a. 554, transtulit 97. Ejus occupationes forenses, 139.

Alamanni vates, 77.

Alamannorum origo 27. Mores et religio, 28. Rapinae et sacrilegia 65. Eorum et Francorum strages, 83.

Alani Lazis finitimi, 175, 224.

Alexander medicus, frater Anthemii 290.

Alexander, Philippi f., 120, 259.

Alexander Severus, Mamae f., 122, 259.

Alexandria præter solitum terræ motu convulsa, 96.

Aligerus Gothus Fredigerni f. frater Teise, Gothorum regis, Cumas obtinet, 51. Ejus robur, 52. Cumas Narseti tradit et ad Romanos transit, 63. In prælio ad Casulinum fortiter pugnat, 85.

Alpiscottia regio, 69.

Anaitis nomen Veneris apud Persas, 117.

Avizula sive mansiones quid sint, 110.

Anatolius, exconsul, Curator in aula C. P. ob injustitiam et rapinas infamis, terræ motu perit, 284.

Angilas, dux Maurorum in exercitu Romano, 184, 187, 197.

Angonem sive pilorum, quibus Franci utuntur, descriptio, 74.

Anthemius Trallensis insignis mathematicus, 289. Ejus et Zenonis contentio, 291. Terræ motum et fulgura aria imitatur, 292, 294. Templum S. Sophiæ adificat, 295. Pridem ante a. 557, mortuus, 295.

Antiochus, dux Romanorum sub Narsete, 53.

Aphrodisias opp. in Chersoneso, 502.

Appulia a Francis et Alamannis vastatur, 64.

Apsaruntum opp. Lazicum, 171.

Apollii Lazorum dicto audientes, 175. Pro Romanis legatos ad Misimianos mittunt, 258.

Araxianene (fortasse Arzanene, regio circa oppidum Arze, hodie Erzerum. Cf. fragm. Joann. Epiphaniæ. a Cl. Hasio editum p. 175), 272.

Arbores Medorum regnum condit, 120.

Arcadius Isidigerden, Persarum regem, Theodosio tutorem instituit, 264.

Archæopolis, oppidum Colchidis, quod Romani Tasent 105, 112.

Areobindus, legatus Romanorum ad Persas. 130.
 Arimanes, 29, 118.
 Arimium, 29.
 Armenia a Traiano infestata, 278.
 Arsaces Parthici regni conditor, 121.
 Artabanes, dux Romanorum sub Narse, 36, 46, 67, 80.
 Artabanus, Parthorum rex ultimus, 122.
 Artaxares, a Sasano generatus, Pabeci filius dictus, Persarum regnum restituit, 122, ab a. p. C. n. 226—231. Regnavit, 239.
 Artaxer, Persarum rex (578—583), 263.
 Artaxerxes, Darii filius, 116.
 Aruth nobilis inter Herules, 57.
 Assyrii primi Asiam occuparunt, 119. Quando regnum eorum floruerit, 120.
 Astyages, 120.
 Athanasius, Senator CP. quaesitor de caede Gubiazis, 170, 206.
 Athyras, fluvius haud procul a Byzantio, 308. Ejusdem nominis navale ad ostium ejus situm, 308.
 Augustus Trailes urbem terrae motu dejectionem suscitandam curat, 101.
 Aures capillis impexis, 20. Colubrinodis Avarum gens dura capillis: Corippus fragm. Paneg. in laud. Just., 4. Aures habebant comas relorius, prolixas valde, rinctus praedictis atque perplexis: Anastas. Hist. p. 45, ed. Par.

B

Babas, dux Romanorum in Colchide, 180.
 Balas, Persarum rex (180—484), 262.
 Balmach, dux Hunnorum in exercitu Romano, 177.
 Baraces Armenius, dux Romanorum in Colchide, 233.
 Basilica (ἡ βασιλικὴ ἐκκλῆσια v. Gyllium topogr. II. 19, p. 114 ed. Lugd. 1861), ubi versabantur Sophistae, 127. Atque Agathias ipse inter causticos, 138.
 Basilicus Zenonem Isaurum imperio dejecit, 270.
 Bederiana, oppidum Illycirum, Justiniani patris, inde postea Primi Justiniani dicta, 524.
 Beletas Assyriae regnum post Belem occupat, 119.
 Belesys Babylonius, socius Arbaces Medii, 120.
 Beleus, Deretadis filius, ultimus Assyriae rex ex Semiramidis stirpe, 119.
 Belisarius senex in Hunnos militat, 311. Ejus ad milites concio, 134. Strategema, 319. Hunnos fundit, 321. Laus ejus ab invidis imminuta, 325.
 Belus, nomen Jovis apud Persas, 117.
 Berytus, Romanarum aegum schola, terrae motu eversa, 95.
 Bezas, dux Romanorum in Colchis, 104. In exilium missus, 140.
 Bittores, natio Hunnica, 92.
 Blachernae, regio Byzantii ad portum sita, 309.
 Bonus, dux Romanorum in Morsia, 54.
 Bruttiorum fines a Francis invasi, 64.
 Bubali descriptio, 22.
 Buchloun, castellum Mithimisorum, 175.
 Burgundiones, Gothica natio, 19.
 Burugundi, Hunnica natio, Agathiae setate deleta, 300.
 Butilinus et Leutharis fratres, duces Alamannorum, societatem cum Gothis ineunt, 26. Italiam devastant, 64. Butilinus castris haud procul a Capua ad Casulinum fluvium positis, 71. Acie victus occumbit, 84.
 Buzes, dux Romanorum in Colchide, 104.
 Byzantii ingens terrae motus factus, 281. Nullus locus edificis vacuus, 285. Pestilentia grassatur, 297.

C

Cabades, Persarum rex (484—495, et iterum 499—529). Romanis infestissimus, 267. Regno submotus ex visculis ad Hunnos fugit, 268. Ejus varia fortuna, 269. Ab Hunnis in regnum restitutus, 269.
 Cadusaei, gens Persis finitima, 123.
 Calabria a Francis vastata, 64.
 Callipolis, oppidum in Chersoneso, 302.
 Campania a Francis vastata, 64, 71.
 Campae castellum a Ragnare, Gothorum duce, defenditur, 92. Narseti deditur, 94.
 Cancelliariorum munera, 53.
 Cantabrinii (pro Cantabris), 101.
 Capitalis supplicii apud Romanos forma, 230.
 Cappadocia a Sapore, Persarum rege, invasa, 239.
 Capua urbs, 71, 87.
 Carduchii montes, 272.
 Casolinus fluvius (Vulturis), 71.
 Catharus, fluvius in Colchide, 152.

Ceneta, opp. in Venetia, 69.
 Centumcellae, Tusciae opp. Narseti deditur, 36.
 Ceras, portus et aestuarium maris prope Byzantium, 309.
 Cermassa cur dictus Vararanes quartus, Persarum rex, 284.
 Cesena, Flaminiae oppidum, 58.
 Chadius, legatus Mithimisorum, 174.
 Charemon rusticus legatus ad Augustina officio functus Trailes instaurat, 101.
 Charanges Armenius, dux Romanorum sub Narse, 76.
 Chersonesi Thracicae descriptio, 301. Urbes, 302. Buoni inde recedunt, 337.
 Chelti vicus (Χέλτι κώμη) prope Byzantium, 312.
 Childibertus, Francorum rex 19. Senex moritur, 95.
 Chlotharius, rex Francorum, 19. Omnes Franci regni partes conjunctas tenet, 95.
 Chlotho-us, Franc. rex, 19.
 Chlothomerus, Franc. rex, 19. A Burgundionibus occisus, 19.
 Chosroes, Persarum rex (529—577), 104. Fama eruditionis fama clarus, 126. Philosophos Graecos hospitio excipit et tuetur, 152. Uranio delectatur, 133. Omnes Persarum reges rerum gestarum gloria superat, 271. Ejus legatio ad Justinianum de pace, 273. Ejus mors ingloria, 272.
 Chyropolia s. Ollaria in Lazica, 108.
 Ciberis, opp. in Chersoneso, 302.
 Clitice a Sapore rege Persarum depopulata, 239.
 Clissibus, suburbano Havennae oppido, Narses hibernat, 57.
 Clima, geographorum mensura, 282.
 Colchi Aegyptiorum colonia, 103. Gens maxima et opulentissima, 148. Ulim navigationis et mercatorum ignari, 146. Eorum tumultus ob eadem Gubazis, 153.
 Conon Zenonem Isaurum imperio pellit, 270.
 Convivia natalitia Romanorum, 282.
 Copiarum militarium per totum Romanorum imperium numeros omni institutus sub Justiniano quis fuerit, 306.
 Cos insula ingenti terrae motu concussa 99.
 Cotasium, opp. Laticum, a Persis tenetur, 103, 180.
 Cotriguri, Hunnica natio, Zabergania subditi, 300, 301.
 Cumarum situs, 31. Eorum oppugnatio, 52. Narses eas recipit, 57.
 Curatorum munera et officia in aula Byzantina, 284.
 Cutilis, dux Hunnorum in exercitu Romano, 177.
 Cyrus, Cambyses, f. 120.

D

Dabragezas, natione Asia, dux Romanorum, 120, 186.
 Damascius Syrus, philosophus, exsul cum aliis in Persiam profectus mox in patriam revertitur, 131.
 Darius, Artaxias fil., rex Persarum, 120.
 Darius, Hyrtaspis, 16, 85.
 Deorum gentium diversa apud Persas nomina, 117.
 Dilimnita, bellicosissima natio, 177. Eorum armatura, 177. Clades in castris Saborum, 180. Fugantur cum exercitu Persarum in pugna ad Phasin opp. 183.
 Diogenes Phoenix, philosophus, 151.
 Dioscorus Traillensis, medicus, Anthemii frater in patria urbe artem suam prolequitur, 290.
 Doconus, fluvius e Caucasio profluens, 111.
 Dysenteria in Francorum exercitu ex nimio uvarum immaturarum usu orta, 60.

E

Elaiticus sinus, 9.
 Elmingirus, dux Hunnorum apud Romanos, 186.
 Elninur Hunnos, dux Romanorum 230 (forlasse idem cum praecedente).
 Epigramma de clade Francorum 57, in Charemonem, 102.
 Eulamius Phryx philosophus, 131.
 Eustratus, Soterichi filius, 175.
 Eutychianus, Agathiae tutor, 7.

F

Fabulae in gymnasiis decantatae (καὶ ἐν γυμνασίοις κατὰ τὴν τάξεσιν ἀόλιμα προδιδρασκόμεναι), 29.
 Factiones Circenses coloribus distinctae, 307, 323.
 Fanum, oppidum in Piceno, 67, 69.
 Faventia, Flaminiae oppidum, 51.

Ferreum castellum, alias Tischer dictum, in Misimianis, 240.

Florentia Narselli deditur, 56, 57.

Florum gens (cf. *Flaviani*), 8.

Franci, olim Germani dicti, Italia contermini, Romanorum legibus et moribus utuntur, 16. Quo pacto regum suorum controversias componant, 19. Bieme libentius quam estate bella gerunt, 54. Francorum iustitia et concordia, 17. Reges intonsi, 19. Eorum auxilium Gothi implorent, 25. Eorum armatura, 75. Acies cuneata et acis caput prae se ferens, 81. Eorum et Alamanorum strages, 83.

Fulcaris, Herulorum dux, 36, 45. Ejus caedes, 45.

G

Gepida a Theodiberto ad bellum contra Romanos sollicitati, 21.

Gepidicus, Justiniani titulus, 21.

Germanus, Dorothei filius, oppido Justiniana oras, Justiniano charus, 324. Chersonesi praefectus, 324. Pro ex dimi fortiter pugnat sagitta ictus, 329.

Giber, dux Longobardorum apud Romanos, 185.

Gothi pacem cum Romanis componunt, 14. Transpadani bellum renovant et Francorum auxilium implorent, 16, 23. Reliqui quoque a Romanis desiciunt, 45. Reliquis qui Campani incederant Narselli ad ducunt, 94.

Gobazes Lazorum rex, 159. Ejus caedes, 144.

H

Hermes Phoenix, philosophus, 131.

Herulorum sub Narsete militantium clades ad Parmam, 44.

Hormisdas, rex Persarum, prior (573—575.) 260, secundus (504—508.) 261.

Hunorum gens Onaguri dicti, 146. Hunni Saliri modo apud Romanos, 177; modo apud Persas mercenarii, 234. Hunni Nephtalim Perorem, regem Persarum, cum exercitu occidunt, 266. Cabadem in regnum restitunt, 269. Hunnorum variae gentes, 300. Quae loca habitarent, 409. Hunni Cotriguri Istrum trajiciunt, 501. Pars in Germaniam, pars contra Chersonesum procedunt, 501. Eorum avaritia et stupra 5-4. A Belisario fugantur 521. Nalibus factis Chersonesum invadere tentant, 526. A Romanis obviam navigantibus merguntur, 529. Quo facto a Chersoneso recedunt, 530. Stipendio accepto Romanis sinibus exeunt, 530. Melus cum Litiguri clade ad internecionem usque deprimitur, 534. (v. Utriguri.)

Hydruntum, urbs Calabriae, 64.

Hystaspes, Persarum rex, sub quo Zorostrum virisae ipsi tradunt, 117.

I

Iberia provincia regni Persici, 148, 231, 234.

Iliger, dux Hunnorum in exercitu Romano, 177.

Illius cum alio Zenonem laurum imperio submovet, 270. Illius Isantus castellum Misimianorum capit, 244.

Inesus mons (Inaus), 269.

Isidigerdes prior, Saboris filius, Persarum rex (398—419), tutor Theodosii ab Arcadio institutus, 264.

Isidigerdes alter, Varasans filius, Persarum rex (459—456) 266.

Isidorus apsidem adis S. Sophiae collapsam refecit, 266.

Isidorus Gazaeus, philosophus, 131.

J

Joannes, Vitaliani filius, dux Romanorum sub Narsete, 36, 46.

Joannes Decas, Cappadox, Romanorum dux, 244.

Joannes Rustici frater, Gubazi insidias trahit, 442. Kam Interimit, 144. Fugiens apprehenditur, 171. In iudicium vocatus, 208, supplicio afficitur, 230.

Joannes Afer qui fraude provinciales explaverit, 252.

Jovianus, imperator Romanorum, turpi pace Italia Nisibin urbem Persis tradit, 265.

Judicii publici apparatus, 206.

Justinianus imperator Lazos adversus Persas innotet, 104. Ejus epistola ad Martinum et Rusticum, 260. Novellae constitutiones, 261. Aedes sacras instaurat, 295. Senex res bellicas negligit, 506. Ejus patria Scederiana, 524.

Captivos ab Hunnis redimit, 531. Ejus epistola ad Sandichium, Hunnorum ducem, 532.

Justinus, Germani filius, dux Romanorum in Colchidem missus, 105. Gubazis caedem avertitur, 143. Persas Phasin oppidum oppugnantem a tergo adortus cadit, 106. In Martini locum collectus, 230. Joannis Afri fraudibus delectatur, 254. Post praecura ad Istrum edita facinorosa pueris luit, 255 (a Justino imp. Alexandriam in exilium missus, ac deinde necatus: cf. Evagrium, VI. 2).

L

Latina eruditio (4. τὸν Ἀριστεύον καὶ τὰς) J. e. linguam la-
gumque Romanarum cognitio, 524.

Lazi olim Colchi dicti, 105. Lazorum regis insignia, 172.

Leone imperante Hunnorum gentes cunctis ioculantes, 500.

Leontius, Dabragez filius, 244.

Lethes a oblivionis castellum apud Persas, 268.

Leutharis, dux Alamanorum, 26. Italiam vastat, 81.

Domum cum praeda peti, 66. Prope Fanum oppidum a Romanis fugatur, 67. Kuriosus ad Constantiam moritur, 70.

Liguria a Gothis tenetur, 23.

Longobardi a Theodiberto contra Romanos concitati, 21.

Longobardicus, Justiniani titulus, 21.

Luem obedio, 34, 50, 51. Deditio, 54.

Lucania a Francis vastata, 64.

Luna oppidum Narselli deditur, 38.

M

Macedones quando in Asia regnaverint, 121.

Maecius patet, 299.

Magistri dignitas, 253.

Magi de ventre regum gratiae consulti, 261.

Magophonia, festum Persarum, 125.

Manichaeorum religio Persicis similis, 118.

Martina, summus Romanorum in Lazis dux, 104, 104.

Ejus odium in Gubazem 144. Strategem ad confirmandum militum animos, 190. Imperio submotus, 250.

Masilla, Isonum colonia, a Francis tenetur, 10.

Mauritius, Pauli f., magister militum per Orientem, Chosroem in Carduchorum montibus aestiva agensum neopulatum opprimi, 272.

Maxentius, dux Romanorum, 253.

Melantius, vicus haud procul a Byzantio, 508, 322.

Meltemes caesa, 233.

Memoedus, Agathis pater, 9.

Mermeris, Persarum ducis, expeditio, 103. Strategema, 106. Mors, 113. Laus, 113.

Mesochitha, oppidum Iherim, 112.

Metricianus ex ordine scribonum, 171.

Metrodorus grammaticus, frater Anthemi, Constanti-
nopoli docet, 250.

Misimiani sub Lazorum ditione, 173. Soterichum occi-
dunt, 175. Ad Persas descendunt, 231. Legatos Apollio-
rum truckant, 239. Vicus enrum Tischer cum ingenti
ipsorum clade expugnatur, 216 Romanorum crudelita-
tem clade reddita viciscuntur, 248. Sub Romanorum di-
tione redeunt, 240.

Mithridates Partlici regni gloriam auxit, 121.

Mortuos non humant Persae, 113.

Muchlrisis, oppidum munitum in sinibus Lazorum, 108,

271.

Murus in Isthmo Chersonesi ad duo maria pertingens,

501.

Myrina in Aeolide, patria Agathis, 8.

N

Nachoragan, dux Persarum post Mermerem, 139, 177.

De pace agit cum Martino, 181. Phasin fluvium trajicit,

183. Phasin oppidum oppugnat, 187, 193. Cum magna

clade repellitur, 201. Vivus a Chosroe excorari iussus,

256.

Narses, Persarum rex (204-501) 261.

Narses, Romani exercitus in Italia praefectus, Totum,

Gothonum regem devincit, 14. Cumas oppugnat, 31,

53. Varia Tuscia oppida brevi tempore in ditionem

arripit, 57. Lucam diutius obsessam, 34, 42, 51, 64. Ejus

ingenium et mores laudat, 47. Orationes ad milites, 49,

89. Hibernatum Ravennam se confert, 55. Davicia prope

Ariminum Francorum manu, 59. Romam peti, 62. Exer-

ritu ad dimicandum probe parato, 65. Batilium cum

Francis et Alamannis cadit, 75, 78, 79, 82. Ejus sapie-

ntis post victoriam, 88. Gothos, qui Campsas obtinebant,

in ditionem recipit, 91.

Neocaus, fluvius in Colchide, 191.

Nephtalim Hunni Perorem, regem Persarum, cum

exercitu occidunt, 266, 267. Cabadem exasilem benigne

excipiunt, 268. Et in regnum restitunt, 269.

Nepes, Occidentis imperator, ab Oreste imperio de-
jectus, 270.

Nesus sive Insula in Phasido fluvio a Romanis tenetur,

170, 171, 182, 184.

Nisibis urbs a Joviano Persis tradita, 2, 2.

O

Odenathus Palmyrenus Saporem, regem Persarum,

fugat, 260.

Ognavis, satellitis Martini, audez facinus in pugna ad Phasin, 199.
Olympius, jurisconsultus, Anthemi frater, 220.
Onoguri, Hunnica gens, 116.
Onogurum inde vocatum castellum in Colchide, postea aucti Stephani dictum, 146.
Ormidates, bonum Persarum dux, 118.

P

Pabecus, sutor, vulgo Artaxaris pater habitus, 125, 126.
Palladius, dux Romanorum sub Narsete, ab Aligerno occisus, 52.
Parasang quod stadiis consent, 110.
Parma a Francis et Atamanis occupata, 45, 46, 50.
Amphitheatrum prope eam, 41. Pugna ad Parmam, in qua Heruli caduntur, 44.
Parthorum regnum quot annos permanserit (sed v. adn.), 121.
Parvum mare dictus lacus prope Phasin oppidum, 183.
Perozes, Persarum rex, Isidgerdis filius (456-480), ab Hunnis cæsus, 266.
Persæ diuturna bella cum Romanis gerunt, 105. Eorum ritus circa moribus, 115. Zoroastri disciplinam secuti priscos mores et veterem religionem mutarunt, 117.
Varia imperia experti, 119. usque ad novum Persicam regnum ab Artaxare conditum, 122. Obscuri eorum mores, 132. Hieme bella non gerunt, 258. Pacem cum Romanis componunt, 275.
Persicorum regum ab Artaxare series et genealogia, 258, 272. Ex Persicis archivis a Sergio desumpta, 275.
Pestilentia, quæ a. 531 orbem Romanum invaserat, a. 538 urbem regiam iterum vastat, 297.
Petra, castellum in Colchide, a Romanis expugnatum, 140.
Pharantes Colchis, magister militum regis Lazici, dux Romanorum vicarius contra Misisianum, 255.
Phartaxe oratio ad Colchos, quæ defectionem ad Persas dissuadet, 161.
Phasis, fluvius ex Caucasio proficiens, 111. Persæ ponte e scaphis juncto eum trajectum, 183.
Phasis, oppidum maritimum ad ostia fluvii situm, 182.
A Romanis communitum, 185. A Persis cum maxima clade frustra oppugnatum, 187, 194.
Philagrius, Soterichi filius, cum patre occisus, 175, 176.
Phillimith, Herulorum dux in exercitu Romano, morbo correptus moritur, 56.
Philomathius, dux Issurorum in Lazis, 185.
Picenum ab Alamannis vastatum, 67.
Pisa Narseti se dedit, 58.
Pontus provincia a Tzannis crebris incursionibus vexatur, 276.
Portorium decimarum Abydi constitutum, 305.
Priscianus Lydus, philosophus, 151.
Procopii historia argumentum, 11, 14. Historia ab Agathia continuatur, 14, 105. Narratio de Isidgerde Theodosii junioris tutore in dubitationem vocatur, 261.
Pythicus fluvius prope Myrinam in Euxicum sinum influit, 9.

R

Ragnaris, dux Gothorum e natione Bittorum Campsas obtinet, 92. Narsetem interempturus ipse occiditur, 91.
Rhizeum, oppidum Tzannorum, 279.
Rholopoia, urbs Colchica, a Romanis recepta, 237.
Romulus, Soterichi filius, cum patre a Misisianis oppressus, 175.
Rusticus, Gallogræcus, quæstor largitionum apud exercitum Romanorum in Colchide, 140. Cedis Gubazis concisus, 145. Justiniani jussu in vincula conclusus, 171. Cum Joanne causam capitis dicit, 219. Supplicio affectus, 230.

S

Sabiri, V. Hunni.
Samium ab Alamannis et Francis vastatum, 61.
Sandes, Herculis nomen apud Persas, 117.
Sandichus, Utrigorum Hunnorum dux, Romanorum amicus, 305, 333.
Sapor primus, rex Persarum post Artaxarem (241-272). Valerianum imperatorem bello captum ex-coriari jussit, 256, 258. Ab Odenathio Palmyreno lugatus, 260.
Sapor secundus, rex Persarum antequam natna (308-378), 261, 262. Pace inita cum Joriani imperatore Nisibin recipit, 262.
Sapor tertius, rex Persarum, Artaxeris filius (383-397), 263.

Sardnapalus, ultimus Assyriorum rex, 120.
Sasanus, verus Artaxeris pater, 125, 126.
Scholarii milites (quos Justinianus imp. l. 35. C. de loc. et cond. IV, 65 in undecim devotissimis scholis taxari dicit: scilicet liberos ab imperio magistrorum militum. De scholaris militibus palatinorumque scholis agit Jac. Gothofredus ad C. Th. VII, 4, 22: II, p. 314. in Parastilo ejusd. libri: II, p. 248, ad X, 1, 58: IV, p. 596), 510.
Scribonius, regii satellites, 171.
Segansæ propter debellatam a patre Segestanorum gentem Vararanes tertius dictus, 260.
Segestani victi a Vararane secundo, 261.
Semiramis, 116, 119.
Senatus Constantinopolitanus causas audit, 291.
Sergius, peritissimus Persicæ linguæ interpres, ead Agathias accuratam suam de novo Persico regno notitiam debet, 275.
Sergius, Bacchi filius, dux Romanorum captus ab Hunnis, 351.
Sestus, oppidum in Chersoneso, 302.
Sibyllæ antrum apud Cumas, 55.
Sidonem translati legum schola, Beryto collapsa, 96.
Simplicius Cilix, philosophus, 151.
Sindul post Fulcaris mortem prefectus, 51.
Strenue pugans in prallo ad Casitulum, d. 79, 83.
Smerdes Magnus, 122.
Soterichus, dux Romanorum, in Lazicam missus ad largitiones federalis gentibus erogandas, 173. In finibus Misisianorum ob incertam suspicionem ab ipsis occisus, 175.
Stephanus Epidamnus, Narselis familiaris, 50. In Flaminium missus segnitium prefectorum Romanorum castigat, 51.
Stephani (S.) protomartyris castellum, olim Onogurum dictum, 146.
Suani, gens Lazis finitima, 225.
Suarunas, natione Sciarus, fortiter dimicat inter Misisianos, 249.
Syria a Sapore direpta, 259.

T

Tanais fluvius, 250.
Tanascodisæ antea dicebatur Zeno Issurus, 270.
Tela, Gothorum regis, interitus, 14.
Telephis, oppidum in Colchis, 103, 112.
Terra motus per mazham partem imperii Romani a Chr. 554 factus, 93. Berytum prosternit, 95. Alexandriam quassat, 96. Con insulam funditus everit, 98.
Byzantium a. 537 iterum magna clade afficit, 241.
Thamanorum vicus haud procul a montibus Carduchis, 272.
Theodorias, oppidum Tzannorum, 279.
Theodorus, natione Tzannus, dux Romanorum in Colchide, 108, 184, 244. Missus adversus populares avos, 278. Eos sub Romanorum ditionem rediit, 281.
Thesus, oppidum in Chersoneso, 302.
Theuderichus, Chlothæi filius, Francorum rex 19. Ejus mors, 20.
Theudibaldus, Theudiberti filius, rex Francorum, 25.
Ejus mors, 91.
Theudibaldus, Vaccari filius, dux Varnorum, Narseli se adjungit, 59.
Theudiberti, Theuderichi filius, rex Francorum, 20.
Expeditionem contra Byzantium mediatur, 21. In ventione perit, 22.
Thyaneus, legatus Misisianorum, 171.
Tibeleus, castellum in Misisianorum et Apollionum confiniis, 258.
Totilas, Gothorum rex, 14, 51.
Trailes, olim Palaogorum, 100. Terra motu everta sub Augusto, 100. Chæmonius opera instaurata, 101.
Fabelosa de Romanorum colonia illuc missa narratio ex annalibus oppidi desumpta, 102.
Trapezus, urbs Pontica, 181, 278.
Turci promissa et sordidis capilla, 20.
Tuscia a Gothis occupata, 15. A Narsela recipitur, 50, 50, 57.
Tzacher, castellum Misisianorum, ferreum vocatum, 210. A Romanis oppugnatum, 244.
Tzachi Cochis insulam seditionem contra Romanos molitur, 278. Initio prosperæ bellum gerunt, 279. A Theodoro subacti, 281.
Tzathes, Gubazis, Lazorum regis, frater, quæsum eo ejus cade Byzantium missus, 170. Fratris in regno succedit, 172.

U

Ulden, natione Hunnus, dux Romanorum sub Narsete, 67, 68.
 Uliganges, dux Herulorum in exercitu Romanorum in Colchis, 148.
 Ultizuri, Hunnica natio Agathis temporibus deleta, 300.
 Uranius Syrus Byzantii medicinam professus, homo vanus, philosophum agit 127. In Persiam profectus plurimum valet apud Chosroem, 130, 133.
 Usigardus, dux Romanorum in Colchide, 130.
 Utiguricus. Utiguri, natio Hunnica, 300. Socii Romanorum, 303.

V

Vaccarus, dux Varnorum, 89.
 Vafizes, dux Persarum sub Nachoragane, 304.
 Valerianus, dux Romanorum sub Narsete, 56, 80.
 Valerianus, Imperator Romanus, a Sapore captus et excoctus, 183.
 Vararanes primus, Hormisdatis filius (373-376), 260. Secundus (376-393), 260. Et tertius, cognomine Segansaa (393-394), 260, 261. Ex ordine ubi succedunt in regno Persarum.
 Vararanes quartus, cognomine Cermassa, Saporis tertii filius (387-398), 263. Quintus, Isidigerdis prioristilus (419-439), 266.

Varni a Narsete in Indiarum numerum accepti 39.
 Venetia a Gothis tenetur, 76. Alamanorum et Francorum exercitus ibi pestilentia deletur, 69.
 Verina Zenonem Isaurum imperio expellit, 370.
 Vinearum (οινολόγος) descriptio 147.
 Volaterrani Narseti se dedunt, 57.

Z

Zabergan, Cotrigurorum Hunnorum dux, imperium Romanum invadit, 301. Contra Byzantium ductus, 302. A Bolisario acie victus recedit, 322. Moneribus a Justiniano accepit in patriam revertitur, 330.
 Zamasphes, rex Persarum, dum Cabades frater exulabat (495-499), 266, 269.
 Zandalas, armatus Narsetis familiis praefectus, 63, 80.
 Zeno Isaurus imperio Rom. pulsus, mox restitutus, 370, 310.
 Zeno Byzantinus, catalogo oratorum ascriptus, 391.
 Anthemii vicinus, ab eo ludibrio habetur, 292, 294.
 Zich, Persarum ad Justinianum de pace legatus, 273.
 Ziper, Marcellini filius, miles Romanus, 244.
 Zirna, fluvius in Arzianense (s. Arzauen), 272.
 Zoroaster seu Zarades, Ormazdis filius, 117. Ejus aetas ignota, 117.

IN S. DOROTHEUM.

A

Accusatio sui ipsius, 407.
 Affligat si me frater, quarensque nullam me invectam dedisse occasionem, cur me accusare debeam, 408.
 Agatho abbas moriturus interrogatur a circumstantibus an timeret, etc., 367.
 Anima corpore exiit utrum reminiscatur eorum, quae gessit in corpore, 431. Edificium et harmonia virtutum animae, 434. Edificium huiusmodi quo modo sit construendum, 439. De insensibilitate animae, 434.
 Animal nullum Deo magis acceptum, quam homo, 461.
 Animi tranquillitas imperturbata, 407.

B

Barsanuphius, 433.
 Basilio (de) beato quae exstet memoria circa numerum salvandorum, 382.

C

Cadere quid sit, 113.
 Cella (in) sedere dicunt patres nostri esse dimidium, et cum senioribus conferre esse alterum dimidium, 447.
 Cellarii (ad) administratorem dialogus sancti Dorothei abbas, 452.
 Colloquia (de) et colloquutionibus, 447.
 Compositio modesta et grata Deo, quoniam sit, 463.
 Condemnare quid sit, 402.
 Conscientia quid, et a quo, et quorsum sit, 388. Conscientia conscientia, opus fuit lege, prophetis et Evangelio, ib. Studemus ergo custodire conscientiam nostram; ne si eam rejecerimus, in multis a Domino reprehendamus, 389. Ad conscientiam autem diligentiam et custodiam differentiae sunt plurimae: rationem enim habemus conscientiam ad Deum, ad proximum, et ad res, ib.
 Consolatio spiritualis si desit, quid homini prestandum sit, 30. Egrotantis et afflicti consolatio, 417.
 Consuetudo. Haud parvum certamen est, cum ipse superare consuetudinem, 431.
 Contemptus ad humilitatem quid sit, 457. Quid sciam, quia timeo pudorem contemptus, 439.
 Contritio cordis, quid sit, 457.
 Correctio peccatoris non facienda ultionis gratia, 454.

D

Diastasis ratio quoniam esse debeat, 417.
 Dorothei S. archimandrita Expositiones et doctrinae, 371. De inventionis operum illius enarratio, 374. Quae fuerit sancti Dorothei vitae ratio et institutio, 419, 426, 428. Ejusdem apophthegmata et sententiae, 455. Eleuchus operum huius sancti archimandrita, 469.

E

Eleemosyna quantum bonum, quanta gratia sit, 443. Eleemosynam ab omnibus fieri posse, 444.
 Evagrii dictum, 429.

F

Firmamenti nomine appellari etiam spatium, quod est inter inter caelum et terram, 439.
 Fratres suis praepositis quomodo subesse debeant, 430.
 Incorruptio quid sit, et unde deriveur hoc vocabulum, 446.

G

Generis humani conditus, corruptio et reformatio per legem, 374. Per incarnationem, 378.
 Gregorii Nazianzeni locus de Pascha per sanctum Dorotheum expositus, 459. Item alius locus qui candit de martyribus, 462.

H

Humilitatis quanta sit utilitas, 376. Hoies et superbiae contrarii effectus, 376, 377. Humilitatis filia sunt, sui perpetua accusatio, propria voluntatis obsequium, consilii sui ac sensus abominatio, 378. De humilitate, doctrina sancti Dorothei, 383. Senior quidam ait: Ante omnia nobis opus est humilitate. Queramus qualem hanc sit doctrina, etc. 383. Attendite quanta sit humilitatis vis, ib. Quare nis humilitatem neque provocare, nec aliquando provocari, 384. Duo sunt genera humilitatis, ut item genera duo superbiae, ib. Quae sit prima et secunda humilitas, 385. Humilitas sanctorum colista cum cupiditate gloriae, 386. Abbas Zosimus sermonem habuit de humilitate, ib.

I

Ignominiae patientia, 436.
 Inferni timor et poenae, 428. Possumus etiam considerare ex his, quae nunc hic sunt, futuras tribulationes, 430.

Jejunii sanctitas, 443. Jejunium esse nostram decorationem, ib. Quomodo jejunandum sit, ibid.

Joannis cujusdam abbatis sanctitas, 395. Joannes monachus Saranenpili discipulus, cur propheta audiret, 453.

Judicium de proximo esse vitandum, 402. Aliud est obloqui, aliud condemnare, aliud contemnere, ib. Excedit omne peccatum temerarium judicium, 403. Nihil gravius, quam proximum judicare atque contemnere, ib. Solus est Deus, qui circa singula suscipit judicium, ut qui solus omnia noverit, 404. Judicare homines de proximo solent, quia charitas in ipsis non est, 405. Peccamus igitur in nobis humanitatem erga proximum, fugiamus a detractatione, judicio et contemptu, 406. Exemplum circuli, ib.

Justum se unusquisque nostrum facit, habitusque qui vis ad quancunque legem nullam observans, et extorquet præcepta a proximo suo, 410. Prævis diabolus est: tunc autem perperam agit, cum justitiam admiscet justitiam nostram, 398.

L
Labor humilitatem parit, 387, 388.

Λαμπρὰ, quid, et unde dicta fuerit, 446

Legis veteris et novæ quæ sit mens et scopus, 576.

M
Malum pro malo reddi quotupliciter contingere possit, 415.

Μαργαρίτη quid sit, 416.

Memoriam et Cyrillum quomodo Ephesi Joannes insectetur, 429.

Mendacio (de), 414. Nemo mendax adherere Deo potest: alienum quippe a Deo est mendacium, 415. Mendacii autem sunt genera tria, animo, verbo, vita, ibid. Diximus quis mente, quis liam verbo mendax sit: dicamus et quis in vitam suam menatur, 417.

Diabolus ipse non potest interdum fallere, nisi virtutem adumbrat, 418.

Μοναχία, 411.

Monachorum habitus, eorumque significationes, 579.

Monachus totus quid sit, 447.

Mortem qui sibi apprecatur, ejus sit similis, 429.

O
Oblocutio quid sit, 402.

Οὐρῶ, 411.

Οὐρολογία, 411, 412.

P
Pascha Christi quid sit, 439. De Pascha, 457.

Passio. De iis, qui passionem compescunt, 421. Et qui passionem aveiunt, 422. Studeamus a nobis statim præcidere passionem, antequam in habitum animæ irascant, 423. Exempla quedam ad rem scientiam, 424. Quam miserum sit in habitum passionis pervenire exemplo ostenditur, 426, 427. Passio nos non conturbet, non affligat, affligi enim a passione, ignorantie est et superbia, 435. Vid. Christus, Pascha.

Pastor abbas aiebat, parietem esse æneum, voluntatem inter Deum et homines, 396.

Peccatum viri sancti divus Basilus aliter discernit, aliter peccatoris, 453. Non peccamus, nisi ex maxima

impatientia nostra. nam Deus nihil nobis permittit evenire supra vires nostras, 435. Antequam peccatum actu committatur, homo liber est, 436. Ordo peccati, 537.

Perfecti quomodo esse possimus, 412.

Prepositi fratribus quomodo præcesse debeant, 450.

Præsumptio tripliciter contingit, sermone, tactu, visu, 395.

Prudentia propriæ non esse confidendum, 398. Nihil est miserabilius, nihil quod citius expugnari queat his, qui nullos duces, nullos auctores habent ad viam Dei, 398.

R

Renuntiatione (de), 574.

S

Sacrificia viventia quid sint, 463. De veterum sacrificiis, 463, 464.

Salutem (ad) quamnam vita sit expeditior, 456.

Salvandos quos speraret beatus Basilus, 382.

Securus nemo esse debet aut negligere. Contingit enim plerumque diabolus seducere, 454.

Seminis exemplum, 452.

Seridus abbas, 393.

Spirituale animæ edificium quomodo sit construendum, 459, 460.

Superbiae atque humilitatis sunt genera duo, 381. Est superbia monachalis et laicalis, 383.

Suspicionem mendacissimæ sunt, et omnibus habentibus nocent, 416. Suspiciæ redargutio et admonitio, 468.

T

Ταπεινός, 411. Η ταπεινός, 412.

Tentati hominis consolatio et adhortatio, 466.

Tentationes virilitatis et cum gratiarum actione esse perferendas, 454. Abbas Pastor præclare locutus est: Monachi veri aliquam inter tentationes maxime apparere, 455. Si in iis quæ adversa obverint, præ dolore quis peccat et angustia, quomodo existimandus est credere fieri hæc a Deo pro sua utilitate et commodo, 453.

Τυρός, 411.

Timore (de) Dei, 390. Timoris esse duo genera, laudologicum et perfectum, ib. Tres sunt conditiones et status, quibus Deo grati esse possumus. Si penam formidamus, etc., 391. Quis Dei timorem possidere censendus sit, 393.

Τολύπη, 412.

V

Via (in) Dei quomodo sit incedendum, 418. Mediæ sunt virtutes, et regia via, 419. Exemplis confirmatur doctrina, 420. Dicamus et de iis, qui passionem sistunt, 421. Et de iis, qui passionem eveiunt, 422.

Virtutum animæ edificium et harmonia, 459. Omnis virtus abaque humilitate, non reputatur virtus, 430. Caveat qui auxiliante Deo ad perfectionis statum pervenire voluerit, vel dicere vel cogitare magnas esse virtutes, nec posse adiri eas a nobis, 411.

Vitia nequaquam a natura nobis sunt: neque enim ullam habent substantiam vel hypostasim, 453.

Voluntatem inter Deum et hominem parietem esse æneum, aiebat abbas Pœmen, 398.

Z

Zosimi abbatis apophthegma, 412.

ORDO RERUM.

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

COSMAS INDICOPLEUSTES.

Notitia.	9
Notitia altera.	15
Præfatio Montefalconi in Cosma Topographiam Christianam.	29
Proœmium.	29
Capitulum primum. — De Cosma ætate et scriptis.	30
Cap. II. — Cosmæ scopus et opinio ejus de figura mundi.	32
Cap. III. — De rebus Egyptiacis, Æthiopicis et Indicis apud Cosmam.	35

Cap. IV. — Miscellanea rerum memorabilium apud Cosmam.

Cap. V. — De rebus Scripturam sacram et Ecclesiam spectantibus.

Cap. VI. — De epistolis Festalibus Athanasii, et aliis veterum Patrum fragmentis, quæ in decimo Cosmæ libro existant.

TOPOGRAPHIA CHRISTIANA, SIVE CHRISTIANORUM OPINIO DE MUNDO.

Prologus primus.

Prologus secundus. — Topographia Christiana universi mundi, quæ probatur demonstrationibus petitis ex divina

Scriptura : de qua Christianos dubitare non licet.	34
Liber primus. — Contra eos qui cum Christiani esse velint, secundum exterius sphaericum, esse eorum possint et opinantur.	38
Liber II. — Hypotheses Christianæ de figura et situ totius mundi, quæ ex divina Scriptura comprobantur.	71
Liber III. — Quod divina Scriptura firma et fide digna sit, atque ipsa, nempe Vetus et Novum Testamentum, una concordet, dum figurarum totius mundi utilitatem indicat.	135
Liber IV. — Brevis recapitulatio et descriptio figurarum mundi secundum divinam Scripturam, et spærem consuetudinem.	182
Liber V. — In quo tabernaculi descriptio continetur, et prophetarum apostolorumque concordia comprobatur.	191
Liber VI (Superadditus). — De magnitudine solis.	319
Liber VII. — De colorum duratione.	339
Liber VIII. — In canticum Ezechiel, et in retrogressionem solis.	386
Liber IX. — De astrorum cursu.	405
Liber X. — Loca Patrum.	444
Liber XI. — Indicorum animalium descriptio; et de insula Tagrebana.	449
Liber XII. — Alius item liber, declarans multos exteriorum veterum scriptorum, divinarum Scripturarum per Moysen et prophetas editarum antiquitatem testificari: itemque Græcos omnium postremos litteras edidisse videri, atqueque deistam circa divinas Scripturas incredulitatem retinere.	451

CONSTANTINUS DIACONUS.

Notitia.	477
LAUDATIO OMNIUM MARTYRUM.	477
DISPUTATIONES CUM PROTINO MANICHEO.	479
Disputatio prima. — De animarum creatione.	530
Disputatio secunda. — De duobus Manicheorum principibus.	539
Disputatio tertia. De divinis utriusque Testamenti Scripturis.	546
PROTINI MANICHEI PROPOSITIO, PAULI PERSE RESPONSO.	551
MANICHEORUM BLASPHEMIA.	567
PROPOSITIONES CHRISTIANÆ ADVERSUS MANICHEOS.	570
De bono.	574
De operatione.	575
De malo.	575
De tenebris.	578
SANCTORUM PATRUM SYLLOGISMI. (Memorantur tantum.)	578

S. JOANNES CLIMACUS.

Notitia.	579
Epistola nuncupatoria.	585
ISAGOGE MATTHEI HÆRÆTI AD SCALAM PARADISI S. CLIMACI.	585
Caput primum. — Quis Climacus, et an idem auctor Joannes Sinaita, et Joannes Climacus, et S. Joannes abbas montis Sina, cognomento Scholasticus.	585
Cap. II. — De nomine Climaci, et inscriptione libri.	590
Cap. III. — De vita S. Climaci, cum elogis ejusdem.	595
Cap. IV. — De variis Climaci interpretibus, scholasticis, editionibus, novæque interpretationis et editionis causis.	614
SCALA PARADISI S. JOANNIS CLIMACI.	631
Prologus.	631
Gratus primus. — De abdicatione vitæ secularis.	631
Gratus II. — De exuendis affectibus omnibusque cararum molestiis abjiciendis.	634
Gratus III. — De peregrinatione, sive de fuga mundi et ingressu religionis vitæ, et de insomniis qua fugam sæculi sequi solent.	665
Gratus IV. — De beata semperque laudanda, seu memoranda obedientia.	678
Gratus V. — De accurata et sincera poenitentia, in qua sanctorum et poenitentium reorum vita factaque declarantur; et de carcere.	763
Gratus VI. — De memoria mortis.	794
Gratus VII. — De luctu qui gaudium creat.	802
Gratus VIII. — De victoria iræ, et mansuetudine.	827
Gratus IX. — De abolenda injuriarum memoria.	839
Gratus X. — De detractatione.	846
Gratus XI. — De loquacitate et silentio.	851

Gratus XII. — De mendacio.	864
Gratus XIII. — De pigritia seu accidia.	881
Gratus XIV. — De grata omnibus, sed non ventris dominis, gula.	888
Gratus XV. — De incorrupta a corruptis mortalibus per labores et sudores comparata casitate et temperantia.	879
Gratus XVI. — De avaritia.	883
Gratus XVII. — De paupertate ad cultum properantem.	927
Gratus XVIII. — De insensibili mentis stupore seu torpore et morbo animæ ante mortem corporis.	951
Gratus XIX. — De somno, precibus, et in publico conventu psalmorum cantu.	988
Gratus XX. — De vigiliis corporis, quomodo per eas fiat vigilia spiritus, et quomodo hæc sint exercenda.	999
Gratus XXI. — De effeminata timiditate.	949
Gratus XXII. — De multiformi vana gloria.	947
Gratus XXIII. — De accephia seu stulta superbia: in quo gradu simul de impuris blasphemiarum cogitationibus tractatur.	986
Gratus XXIV. — De lenitate seu mansuetudine, simplicitate, innocentia et multis non ab actura tantis, sed virtute vel vitio partis.	979
Gratus XXV. — De perditrice omnium utilitatum altissima humilitate, incorporeo sensui insita, quem gradum qui superavit, edat: Christum enim imitatus, salvus factus est.	967
Gratus XXVI. — De discretione cogitationum, viliorum et virtutum.	1010
Gratus XXVII. — De sacra corporis et animæ quiete, sive de vita anachoretica et solitaria.	1085
Gratus XXVIII. — De sacra et virtutum procreatrice beata oratione: et de mentis et corporis in illa presentia.	1130
Gratus XXIX. — De celo, terrestri et inditatore Dei animi tranquillitate et perfectione, et resurrectione animæ ante generalem resurrectionem.	1147
Gratus XXX. — De vinculo trium virtutum, fidei nempe, spei et charitatis.	1154
LIBER AD PASTOREM.	
Præfatio.	1166
Caput primum. — Cœnobiarca pastori, navarcho, medico, litteratori comparatur.	1166
Cap. II. — Largius exponitur medici et cœnobiarche similitudo.	1167
Cap. III. — Cœnobita sit cum Deo conjunctissimus.	1171
Cap. IV. — Sequitur de comparatione cum medico.	1174
Cap. V. — Pastoris industria in quo spectanda.	1178
Cap. VI. — Officium pastori erga subjectos.	1178
Cap. VII. — Subjecti pro ingeniorum varietate tractandi.	1182
Cap. VIII. — Pastoris adhortatio assidua utilis, ejus submissio, fastus.	1183
Cap. IX. Pastor sit in adversis constans.	1185
Cap. X. — De recipiendis titulis.	1186
Cap. XI. — Mansuetudo et pietas pastorem commendatur.	1186
Cap. XII. — De disciplina subjectorum.	1190
Cap. XIII. — Varia documenta.	1191
Cap. XIV. — Quanta cura fovendi subjecti et alia.	1196
Cap. XV. — Laus cœnobiarche Raythuni qui eleganter cum Mose componitur.	1202
Scholia S. Joannis Raythensis in Climacum.	9411

AGATHIAS MYRINÆUS.

Præfatio.	1230
De vita Agathias ejusque libris historiarum.	1235
Epistola Vulcani nuncupatoria.	1263
Ejusdem præfatio.	1265
Historiarum liber primus.	1268
Liber II.	1337
Liber III.	1399
Liber IV.	1467
Liber V.	1538
Notæ Vulcani in Agathias Historias.	1593

S. DOROTHEUS ARCHIMANDRITA.

Notitia.	1610
EXPOSITIONES ET DOCTRINÆ DIVERSÆ.	1611
Præfatio anonymi.	1611
Epistola ad fratrem qui petebat sibi mitti doctrinas inventas sancti Patris Dorothei.	1614
Doctrina I. — De renuntiatione.	1618
Doctrina II. — De humilitate.	1639

Doctrina III. — De conscientia.	1631
Doctrina IV. — De divino timore.	1638
Doctrina V. — Non debere quemquam sum prudentem considerare.	1675
Doctrina VI. — Ne proximum judicemus.	1686
Doctrina VII. — De accusatione sui ipsius.	1693
Doctrina VIII. — De simulatione.	1707
Doctrina IX. — De mendacio.	1715
Doctrina X. — Ut ad certum scopum et sobrietatem in Dei via dirigamur.	1725
Doctrina XI. — Ut studeamus a nobis praecidere statim passiones, priusquam in habitum animae transeant.	1754
Doctrina XII. — De timore et penis inferni; et quod eum qui salvari cupit, non deceat sine cura suae salutis vivere.	1747
Doctrina XIII. — Ut viciliter et cum gratiarum actione tentationes feramus.	1762
Doctrina XIV. — De edificio et harmonia virtutum animae.	1771
Doctrina XV. — De jejunio sancto.	1787
Doctrina XVI. — Ad quosdam cellitios interrogantes ipsum de congressibus et colloquiis.	1794
Doctrina XVII. — De institutione fratrum in monasteriis, quomodo praepositi praeseant fratribus, et hi illis subesse debeant.	1799
Doctrina XVIII. — Dialogus ad eum qui penam administrat.	1805
Doctrina XIX. — Ejusdem breves et compendiosae sententiae.	1807
Doctrina XX. — Ejusdem epistola ad fratrem, eum interrogantem de insensibilitate animae et refrigerio charitatis.	1811
Doctrina XXI. — Variarum interrogationum et responsionum.	1811
Doctrina XXII. — Expositio ejusdem in quodam dicta Gregorii Nazianzeni: quae cantatur per modulos quosdam ad sanctum Pascha.	1822

Doctrina XXIII. — Expositio in verba divi Gregorii de cantata in sanctis martyres.	1830
Doctrina XXIV. — De compendiosis monachi.	1833
EPISTOLAE AD DIVERSOS.	
I. — Ad fratrem tentationibus oppressum.	1838
II. — Ad eundem.	1839
III. — Ad fratrem qui in diuturnum morbum et varia accidentia incidit.	1841
IV. — Ad fratrem in tentatione existentem.	1850
V. — Ad eundem.	1859
VI. — Ad eundem.	1868
VII. — Ad eundem.	1871
VIII. — Ad imbecilliores quendam fratres, varia cogitantem de administrante quae ad ipsius usum pertinebant.	1873

GREGORIUS ANTIOCHENUS EPISCOPUS.

Notitia.	1845
ORATIO IN MULIERE UNGUENTIFERAS.	1847
DE BAPTISMO CHRISTI SERMO I.	1866
DE BAPTISMO CHRISTI SERMO II.	1871
CONCIO AD EXERCITIUM.	1883

JOHANNES JEJUNATOR, PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANUS.

Notitia.	1887
POENITENTIALE.	1889
SERMO DE CONFessione ET POENITENTIA.	1919
DE POENITENTIA, etc.	1937
Indices analytici.	1979
In Communi Indicationibus.	1979
In S. Joannis Chrysostomi.	1989
In Agathii Schismatice.	2009
In S. Dorotheum archidiacono.	2017

FINIS TOMI OCTOGESIMI OCTAVI.

